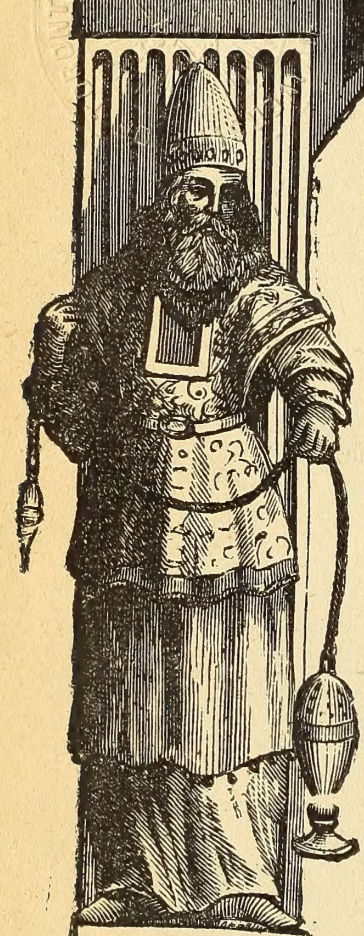
Bible. Hebrew

[The Old Testament, with Aramaic Versions (Targum), the commentaries of Rashi, Abraham Ibn Ezra, David Kimhi and others.]

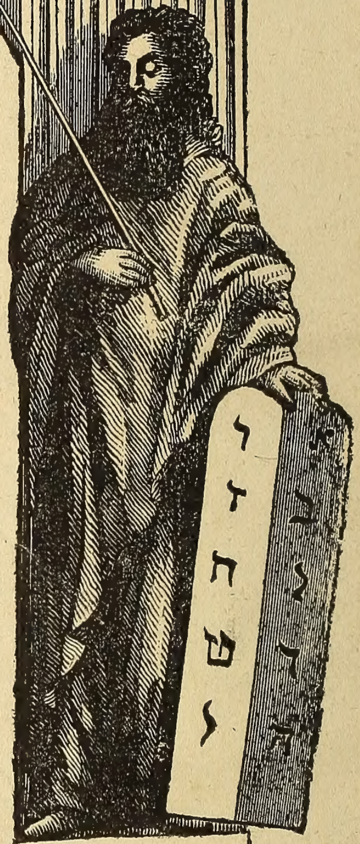
Varshava, 1874-85
12 vol. in 6

Vol. IX - X

חלק תשיעי
ישעיה ירמיה

אהרן

משה

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה חמה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה , רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי , תולדות אהרן, תולדות יעקב , ביאור לגבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מוה' נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
Т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь
В/ АРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера
на улице Налевки № 2242
1874.

Дозволено Цензурою.
Варшава 26 Мая (6 Іюля) 1875 года.

ר' זוגין מן ב"ב בספרא . קדמא נסיב אות וחסר מלה
שנים עדים או שלשה עדים . שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים .

ר"פ חזן טוכדיהג ודין וא' פלינא חזון נמוס סאלקוטי

א חָזוֹן

יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃ ב שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ

א נבואת ישעיה בר אמוץ דאתנבא על אנש יהודה ויתבי ירושלם ביומי עזיה יותם אחז יחזקיהו מלכיא דבית יהודה׃ ב שמעו שמיא דזעו כד יהבית אוריתי לעמי ואציתי ארעא דאתרגישת מן קדם פתגמי ארי יי מליל עמי בית ישראל קריתי להון בנין חבבתינון ואינון

יחזקיהו ג' בנביאים וסי' בגלל מנשה. חזון ישעיהו בן אמוץ. ויאמר חזקיהו נקל לצל. וכל ד"ה דכוו' יחזקיהו בס"ה חזקיהו וסי' אחז בנו חזקיהו בנו. ויבאו פנימה אל חזקיהו. ואמר חזקיהו להעלות. כי חזקיהו מלך יהודה הרים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. וכל שאר קריא יחזקיה:

תולדות אהרן חזון ישעיהו. פסחים סו סוטה י בתרא טו: שמעו שמים. עקידה שער סג זוהר האזינו:

רשי

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. א"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו: אשר חזה על יהודה וירושלים. והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא דמכילתא. בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר נסדר והדברים מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנצטרע עוזיהו נאמר ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן ו) ואמר הנני שלחני למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אח"כ ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלים כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פלוני אף כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלים ולפי שהם תוכחות קושי קראם חזון שהוא קשה מעשרה לשונות שנקראת נבואה כמש"א בב"ר ראיה לדבר חזות קשה הוגד לי (לקמן כא): בימי עוזיה וגו' מלכי יהודה. ד' מלכים הללו קפא בימיו ביום שנצטרע עוזיהו שרתה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכות הללו עד שעמד מנשה והרגו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אחר שגלו עשרת השבטים כת"י): (ב) שמעו שמים והאזיני ארץ. משה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ (דברים לב) למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה ומדרשות רבים בפ' האזינו בספרי

רדק

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ. לא ידענו יחסו מאי זה שבט הוא אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי אמוץ ואמציה אחים היו: (ב) שמעו שמים. החל ספרו בדברי תוכחה כי בני דורו היו רעים ואע"פ שכתוב בעזיהו ויעש הישר בעיני ה' וכן יותם הרי נאמר בעזיהו וכחזקתו גבה לבו עד להשחית ובימי שניהם היו העם מזבחים ומקטרים בבמות. וכתיב בדברי הימים במלכות יותם עוד העם משחיתים. כל שכן בימי אחז שהיה רע ועשה רעות גדולות כמו שכתוב וכל העם היו רעים בימיו כמש"כ בעזבם את ה' אלהי אבותם ואף בימי חזקיהו לא היה לבבם שלם את ה' כמש"כ בד"ה. ואמר בפתחו דברי תוכחה

ביאור מהגר"א

(א) חזון פסוק זה הוא הקדמה לס' מודיע את העלם ואת הפועל והפעול והפעולה והזמן, חזון ר"ל זהו ספר נבואה של מי של ישעיהו, אשר חזה הוא הפעולה, על יהודה וגו' הוא הפעול, בימי הוא הזמן: על יהודה וירושלים. ר"ל רוב נבואתו. ואף שהיה בימי ישראל נ"ל לפי שהיה דירתו בירושלם ועמוס דירתו בישראל נבא על ישראל וכן כולם: חזון ישעיהו. נביאים הראשונים ראו באספקלריא המאירה שבחינה מאירה לגבי מרע"ה אבל נביאים האחרונים ראו בבחינה מאירה שבחינה מאירה לכן נקראו חוזים שהוא פחות מנביא אע"פ שהוא תרגום של מראה (אנ"ה) שנראה בלא הסלים הכותב לבאר ומקום הניחו לי לחוות דעתי בהפרד שם חוזה שהונח על הראיה בדרך העברים איזה מקום או דבר או ענין, כהעומד בחוץ ומביט אל בית הפנימי דרך בית החיצון יקרא חוזה, וענין הנראה בדרך הלזה נקרא מחזה, וכבית יער הלבנון היו פתחים ארבעה טורים ומכוונים זה כנגד זה, והעומד חוצה רואה דרך פתח הראשון את פתח השני גם השלישי גם הרביעי, כתיב שם ומחזה אל מחזה שלש פעמים, ולהיות נוטה פ' בעצמיותו, אינו נראה בעוה"ז כ"א

מצודת דוד

א (א) חזון. זו היא מראית הנבואה של ישעיה אשר ראה במראה הנבואה על יהודה וירושלים ואין זה תחלת הספר לומר שכל נבואתו היתה על יהודה וירושלים לבד כי באמת ניבא גם על בבל וכו' אלא שבא לומר הנבואה הזאת היתה על יהודה וירושלים וכלכך שאמר משא בבל משא מואב אבל תחלת הספר הוא בשנת מות המלך עוזיהו וכו' ואין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים כן שהרי שם נאמר ואשמע וכו' את מי אשלח וכו' למדנו שאז היתה תחלת השליחות: בימי עוזיהו וכו'. בימי ארבעת המלכים האלה ניבא עד שעמד מנשה והרגו: (ב) שמעו שמים. מה שאני קובל ומתרעם על ישראל: והאזיני הארץ. אמר בלשון יחיד כי סדנה דארעא חד היא משא"כ השמים כי שבעה רקיעים הם לפי [illegible] הקדמונים

מצודת ציון

(א) חזון. ענין ראיה והבטה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד) ועפ"ז נקראת הנבואה בשם חוזה כי רואה במראה הנבואה והאשר יקרא רואה וצופה: (ב) והאזיני. הטי אזן לשמוע וכן

רד"ק

תוכחה שמעו שמים, וכן אמר מרע"ה כשבא להוכיח את ישראל אמר האזינו השמים כי הם עדים בין ה' ובין ישראל כמו שכתוב והעידה בם את השמים ואת הארץ לפי שהם קיימין לעולם והדורות הולכין, או לפי שאם יעברו על הברית השמים לא יתנו טלם והארץ לא תתן את יבולה ויש דרשות למה אמר שמעו לשמים והאזיני לארץ בהפך מה שאמר משה רבינו ע"ה ואחד מהם לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים, ולפי שהיה רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ. בא ישעיהו ואמר שמעו שמים לפי שהיה רחוק מן השמים ואמר והאזיני ארץ שהיה קרוב לארץ: כי ה' דבר. מה שאני אומר הם דברי ה' אשר שלחני שהוא צועק על בניו, ואמר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. כי גדלתי אותם ורוממתים מעל כל עם והכפל לחזק הענין במלים שונים והענין אחד, וכן מנהג המקרא במקומות רבים, ואדוני אבי ז"ל פירש גדלתים בתורתי ורוממתים בשכינתי: והם פשעו בי. מרדו בי במרד ובמעל עברו על תורתי להכעיסני כי יש מכירים וכופרים ויש שאין מכירים ועליהם אמר: (ג) ידע שור. זכר הבהמות שהן גדלות עם האדם לעבודתו ואף על פי שאינן בני דעת בכח ההכרה שיש בהם לרחק מן הנזק ולקרב אל התועלת יכירו מי שייטיב להם תמיד והם הבעלים ושבים לביתם ולמקום מאכלם כשבאים ממלאכתם ואין פירוש קונהו קונה אותו בדמים לבד אלא המגדלו ועושה לו צרכיו תמיד וכן אביך קנך וכן אמר קונה שמים וארץ ופירוש אבוס מקום מאכל הבהמה והוא בלע"ז בשקל אטון והוא אחד בסמוך ובמוכרת והנה אלה הבהמות אף על פי שהם בהמות מכירים המטיב להם וישראל שהם עמי שקניתים מבית עבדים הם לא ידעו כי אני המטיב להם ונתתי להם ארץ נחלה וגרשתי גוים מפניהם שאם הכירו זה לא עזבוני ולא עבדו אלהים אחרים במקומי והם לא התבוננו כי בשמרם את תורתי הם בטובה ובעזבם אותה הם ברעה איך לא התבוננו זה: (ד) הוי גוי חוטא. הוי לשון קריאה ולעקה הן לאבל הן להשמיע השומע. וי"ת זה לשון אבל כמו אוי שתרגם ווי על עם דאתקריאו עם קדיש וחטו: כבד. שם תאר בשקל מלך עבד והוא אחד בסמוך ובמוכרת: מרעי'. אינו אומר על האבות אלא עליהם אומר שהם זרע המרעים לעצמם במעשיהם כרשעים הפך זרע ברוכי ה', וכן הם בנים משחיתי' דרכיהם: נאצו. הכעיסו: את קדוש ישראל. שנתקדש בתוכם

מקרא ותרגום

בִּי׃ ג יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן׃ ד הוֹי ׀ גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ

ואִינוּן מְרָדוּ בְמֵימְרִי׃ ג יְדַע תּוֹרָא זַבְנֵיהּ וַחֲמָרָא אוּרְיָא דְמָרוֹהִי יִשְׂרָאֵל לָא אֲלִיף לְמִידַע דַחֲלְתִּי עַמִּי לָא אִסְתַּכַּל לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתִי׃ ד וַי עַל דְאִתְקְרִיאוּ עַם קַדִּישׁ וְחָטוּ כְּנִישָׁא בְחִירָא וְאַסְגִיאוּ חוֹבִין אִתְכְּנִיאוּ בְזַרְעָא רְחִימָא וְאַבְאִישׁוּ אִתְאֲמַר לְהוֹן בְּנִין חֲבִיבִין וְחַבִּילוּ אוֹרְחָתְהוֹן שְׁבָקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ קָצוּ בְּדַחֲלַת קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וּבְדִיל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אִסְתַּחָרוּ

ג' חסר ה' ד' מ"ל

חטא כחטא ג' חס' בקריאה וסי' הוי גוי חטא עם כבד עון. אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו. כטוב

תולדות אהרן ידע שור. מכות כג עקידה שער פז: בנים משחיתים. קידושין לו:

רש"י

ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקראו לעדות זו בימי משה שאמר העידותי בכם היום בהאזנה שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה וחלק את הדבר נמצאו שניה' מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה: כי ה' דבר. (שתהיו עדים כדבר כשהתרתי בם בימי משה לכן באו ושמעו שאני מתווכח עמם שעברו על התראה אני לא סרחתי בהם אלא גידלתים ורוממתים והם פשעו בי. ס"א שתהיו עדים לדבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה (שם) במכילתא: (ג) קונהו. מתקנו בהרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע בו אבל חמור אטום אינו מכין בעליו עד שיאכילנו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קלת חקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר איש את גלולי וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתי אותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"א) ד"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות: לא ידע. לא אבו לידע וידעו ודשו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן: (ד) הוי. כל הוי שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הגונח מלבו וצועק אהה אלא שיש מהם מוסבין שהם ל' צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב) ותרגומו אכלו לשון הכרזה. הוי יש לזעוק על גוי קדוש הנהפך להיות גוי חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון: עם כבד עון. כבדות עון, ככד אדם שהוא כבד פיסכ"ט בלעז ככד שם דבר של כבדות פסינטומ"א בלעז ודבוק עם תיבת עון: זרע מרעים. והם היו זרע ברך ה'. בנים היו להקב"ה נהפכו למשחיתים: נאצו. הרגיזו: נזורו אחור. אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות וכה"א

ביאור מהגר"א

כ"א דרך לבוש הגופני. אמר דהע"ה שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה'. והנה אין בכוכבים להרע או להטיב כ"א הוברי שמים יביטו דרך סמני הכוכבים את אשר נגזר למעלה מן הפרגוד. לכן נקראו חוזים בכוכבים. אמר אשר מחזה שדי יחזה כי בצל שדי יתלונן. וכשאמר ה' בהיכל קדשו אמר עיניו יחזו וגו'. והנביאים הראשונים עלה ראייתם למקום שאין שם גשם ולא דמיון בגשם ושם ראו מה שראו. אמר יקרא לפניו רואה. אבל מישעיהו ואילך מלינו שהיה ראייתם דרך העברת דמיון וגשם כמ"ש ראיתי את ה' יושב על כסאו וכן במרכבה דיחזקאל. וכן כולם לכן נאמר אשר חזה וירדה מדרגתן להקרא נביאים אחרונים). וכמ"ש בתקונים נביאים תרין נביאים והוזים כו"ה: חוזה הוא שם התאר ושם המקרה. אבל שם הפעלם הוא מאת ה' שהוא מבותף בכל שאינו בידי אדם כמ"ש בסוד ברא וז"ש חז"ל מבלי יכולת יכול מבעי ליה אלא מלמד כו' והוא שם הקריאה והכתיבה: (ב) שמעו שמים וגו'. שמים הם רבים וזכרים וארץ יחידה ונקבה ארץ הפרטית לכן היא בסגול. ומ"ש בילקוט לפי שהיה משה קרוב לשמים וכו' הענין הוא כי האדם נחלק לשתים הגוף אשר בארץ יסודו והנפש אשר בשמים ממעל וכנגדם שני חלקי התורה תורה אשר בשמים והמצות אשר בארץ האדם בקיימו התורה והמצות מחבר שמים וארץ ז"ש בהזית יונתי תמתי אמר הקדוש ברוך הוא לכ"י לא אני גדול ממך ולא את גדולה ממני והוא שדרשו תמתי מלשון תאומתי (אנ"ס ע"כ היינו טעמי' דעל עלם התורה אמרו חז"ל אנכי נפשי כתבית יהבית) ומפרש לא אני היינו התורה שממני גדול מהמלות שממך ולא המלות שממך גדולים מהתורה שממני והנה מרע"ה נתן התורה ז"ש שהיה קרוב לשמים ושעיהו בא להוכיחן על שלא קיימו המלות אמרו עליו שהיה קרוב לארץ ועוד אמרו חז"ל שקראו לשמים וארץ שהם עדים ולפי שאין מזמנין את העדים אלא בעת הנחינה או בעת הגביה לכן לא נאמר לשון הזה אלל שום נביא כ"א משה בשעה שנתן התורה וישעיהו בעת הגביה על עוונותיהם: כי ה' דבר. היתה בספרי והיכן דבר האזינו השמים וגו': בנים וגו'. הזכיר כאן שלשה שמות האומה בנים ישראל עמי הם כנגד ג' דרכים שהתורה נקנית לבעליהן בעלי חכמה בעלי תורה בעלי מלות כמ"ש בוזכר בן דעסיק בגנזי דחכה. ובעלי תורה נקרא ישראל ועם ה' אלו המקיימין מלות ה'. וכן הנה ג' דרגין אדם שור חמור כי אדם דרגא דחכמה ושור מרמז על התורה כמ"ש כרואה שור בחלום כו' נגחו הוין ליה בניה שמנגחין בתורה וגם נקראים בעלי תריסין בעלי קרניים והוא נגד שלשה פעולות שבאדם מחשבה דבור מעשה מחשבה בחכמה העליונה דבור בתורה מעשה בקיום המלות ומחשבה נחלקת לשלשה חכמה בינה ודעת והדבור שבתורה נחלקת לשלשה סוד דרוש פשט ומעשה התורה נחלקת לשלשה חקים משפטים ומלות והמה כנגד שלשה כמ"ש

הידעת חקות שמים שמים וארץ ואדם וכתיב במשפט יעמיד ארץ. והאדם בקיום המלוה מחבר את השמים והארץ והמלות נחלק לשלשה שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו והמדות שלעלמו וכנגד זה אמרו חז"ל האי מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דברכות הוא בין אדם למקום. וא"א יקיים מילי דנזיקין הוא בין אדם לחברו. וא"א יקיים מילי דאבות הוא המדות שלעלמו. וכן המה ג' דברים שהעולם עומד עליהם תורה ועבודה וגמילות חסדים תורה לעלמו ועבודה למקום ג"ח לחבירו. וכן שלשה גבולין בימי האדם ימי עליה ימי עמידה ימי ירידה וגם כנגד אלה שלשה דרגין דאדם חמור שור ואדם כי בימי עליה רודף אחר התאוות כחמור ובימי עמידה נושא בעול הפרנסה כשור לעול ובימי הירידה נשבר התאוה ונתגבר חכמת הנפש והוא דרגא דאדם לכן בחר לו הג' מיני בכורים פטר חמור ובכור שור ובכור אדם ועליהם רמזו חז"ל שלש משמרות הלילה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים הוא ע"ד מ"ש בוזכר נוחי ככלבי הב הב שלישית תינוק יונק משדי אמו הוא במקום תבונה וע"פ הרוב במאמר ג' מנדין שנה ללמוד: גדלתי. היינו בחכמ' כמ"ש גדלתי והוספתי חכמה: ורוממתי. בבינה כמ"ש סלסלה ותרוממך: והם פשעו בי. בתד"א אין פשע אלא פשעה של תורה. והוא יציאה מרשות כמו או תפשע. מלך מואב פשע בי: (ג) ידע שור קונהו. הוא אדוניו ר"ל המתקנו ועושה צרכיו כמו אביך קנך קונה שמים וארץ: וחמור וגו'. מקום אכילתו לפי שאין בו דעת כשור אבל ישראל שהוא מדרגת חריפין בעלי התורה לא ידע: ועמי. שהוא נגד החמור כמו בני אדם בלי תורה וכן כל העם היינו שאינם יודעים התורה והדעת שהקנו קיימת לעוה"ב אבל היה לו להבין האבום היינו פירותיהן שבעוה"ז ולא התבונן: (ד) הוי גוי חוטא וגו'. כפל הדברים כד' לשונות גוי עם זרע בנים וכן כפל חטאן בארבעה לשונות חטא כבד עון מרעים משחיתים והנה ההפרש בין גוי ובין עם כי עם יאמר על קיבוץ אנשים רבים יהיו כמוניים או שומרי הדת או בלתי בעלי דת אבל גוי אינו אלא שומרי הנימוס כראוי אף היחיד שומר הנימוס שקבלוהו הרבים יקרא גוי (אנ"ס יתכן מ"ש אבימלך על עלמו הגוי גם לדיק תהרג) ז"ש חז"ל ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מלויינים שם. והנה אחר המבול נחלקו לשבעים אומות אם בסבת פירוד משפחה ומשפחה לעלמה או מחמת לשונות מופלגות או ארלות מופלגות. או נימוסים מופלגים. ז"ש שם למשפחתם בארלותם ללשונותם בגויהם וז"ש כאן הוי גוי שראוי להיות מלוין לטוב והנה הוא חטא עם הוא קיבוץ רב. והשעושין טוב ברוב עם הדרת מלך וכמו כן השעושין עון בקיבוץ רב הנה הוא כבד עון כהפרש בין זרע לבנים כן ההפרש בין להרע או להשחית כי רעה הוא הנעשה בגוף והשחתה הנעשה בנפש ז"ש זרע מרעים בנים משחיתים וזהו שסדרו לנו בתפלה אבל אנחנו עמך בני אברהם זרע

מצודת ציון

אזון עד תבונותיכם (איוב לב): פשעו. מרדו כמו מלך מואב פשע בי (מ"ב ג): (ג) אבוס. הוא המקום המיוחד למאכל הבהמות וכן אם ילין על אבוסך (איוב לט): (ד) הוי. מלה זאת היא ענין קריאה בין לצער בין לשמחה כמו הוי אהי והוי אחות (ירמיה כב) וכמו הוי ציון המלטי (זכריה ב): כבד. ענין רבוי כמו עמך הכבד הזה (מ"א ג): מרעים. רשעים: נאצו. הוא מושאל על הבזיון וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב): נזורו. ענין הפרשה

מצודת דוד

הקדמונים: כי ה' דבר. לא מאלי אני אומר כי דבר ה' בפי ולזה שמעו אמרי: בנים גדלתי. ר"ל וזהו דברי ראו גם הטובה שעשיתי לבני בכורי ישראל אשר גדלתים ורוממתים על כל האומות הקדמונים והם לא השיבו כגמולי כי מרדו בי: (ג) ידע שור. הנה אף השור יודע ומכיר את בעליו אשר קנהו ונשמע הוא אליו והחמור הזה עם שהוא סכל ביותר עכ"ז יודע הוא מקום האבוס של בעליו והולך שמה להנאתו: לא ידע. לא אבו לדעת אותי להיות נשמעין לי: עמי. עם שהמה עמי ואני בעזרתם עכ"ז לא יתבוננו לדעת מה טוב להם כי הלא בשמעם טוב הארץ יאכלו ואינם אפילו כחמור הזה המכיר בטובה: (ד) הוי. הנביא מתאונן וקובל על ישראל שהיו מאז גוי קדוש והפכו להיות גוי חוטא: עם כבד עון. מאז היו עם קדוש והפכו להיות עם כבד עון: זרע מרעים. מאז היו זרע ברך ה' והפכו להיות זרע מרעים: בנים משחיתים. מאז היו בני אל חי והפכו להיות בנים משחיתים

רש"י

ויזורו מקדשי בני ישראל (ויקר' כב) מזיר אחיו (בראשית מט) אף כאן נזורו נסוגו לאחוריהם מאחר המקום : (ה) על מה תוכו וגו'. אדם שלקה וחוזר על סרחונו חברו מוכיחו ואומר לו על זה לקיתה ואיך נותן לב לומר על סורחן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא תבינו: (ו) מתום. לשון תמימות שלם מאין מכאוב: פצע. מכת חרב : חבורה. ל' חבלה : ומכה טריה . תירגם יונתן מרססא כתות' ומרוססת: טריה . דמגולייד"א בלעז וכל' גמרא יש טרייה לריסיה מנחם פי' לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד נובעת מייטמ"א בלעז : לא זורו . הנגעים האלה לא זורו ע"י רופאים אבקת סממני תחבושת לשון יזורה על נוהו גפרית (איוב יח) ומנחם פי' לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור (ירמיה ל) : ולא חובשו . לשון רפואה : ולא רוככה בשמן . לא רככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומנוגעים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנים ועד גדולים אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע ועונות וחטאים . לא זורו וגו' כלומר לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רככה בשמן אפילו לב הרהור תשובה אין בלבם : (ז) לנגדכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוה אויביכם : ושממה . מכם כנחלה הנהפכת לזרים והיא שממה מבעליה כך תרגם יונתן : (ח) ונותרה בת ציון . ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר תותר סוכת הכרם שעשאה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו והולך . בתר דקטפוהי לאחר שבצרה אותה : כמלונה במקשה . כאשר תעזב המלונה שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשתלקט מניחה והולך . זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות

המקרא

ישראל נזרו אחור : ה על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי : ו מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן : ז ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים : ח ונותרה בת ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה :

תרגום

והוו לאחורא : ה לא מסתכלין למימר על מה לקינא עוד מוספין למחטי ולא אמרין מאדין כל ריש מרע וכל לב דוי : ו משאר עמא ועד רישא לית בהון דשלים בדחלתי כולהון סרבין ומרדין אתגעלו בחובין כמחא מרססא לא שבקין מזדוניהון ולא מחמדין לתיובתא אף לא זכן להון לאגנא עליהון : ז ארעכון צדיא קרויכון יקידת נור ארעכון לקבליכון עממיא מחסנין יתה ובחוביהון צדיאת מנכון אתחלפת והות לנוכראין : ח ואשתארת כנשתא דציון כמטלתא בכרמא בתר דקטפוהי כערסל מבתותא במקשיא בתר דאבעיוהי כקרתא דצירין

מסורה

כ"נ. ב' והוו לאחורא. ב' נגפו ה' במעיו. ג'. ד' והסר. ב' חלי. ב' בתרי ליש' נסי המור. ב' חד מ"ל וחד חסר.

בחטא הנשבע כאשר שבועה : דוי ג' בקריאה וסי' מבליגיתי עלי יגון. על מה תכו עוד. כי רבו אנחותי

רד"ק

בחוכם בנפלאותיו ובנקמותיו אשר עשה באויביהם והם עזבוהו : נזורו . בשקל יכלו מענין וינזרו מקדשי בני ישראל, כלו' נבדלו מאחר והלכו להם אחורנית מעבודתו, או פירושו שהפכו לאל ערף ולא פנים כמו שאמר ויהיו לאחור ולא לפנים, ותרגם יונתן ותזרו לפולחני קדל וגו' ויתכן להיות נזרו מבנין נפעל בשקל שדי' נכונו, נסגו מענין זר, ויונתן תרגם נזורו אחור לענין העונש ולא לענין המעשה שתרגם ובדיל עובדיהון וגומר : (ה) על מה תכו. לא תעלו על לבבכם על מה אתם מכים : כי עוד תוסיפו סרה . ולא תחשבו כי האל הוא המכה אתכם על עונותיכם אלא תלכו בקרי ותאמרו כי הרע בא עליכם דרך מקרה ולא עונש עונותיכם, ויש מפרשים על מה תכו מה יועיל הכות אתכם כי לא תוסרו בזה. כי עדין אחר המכות תוסיפו לחטוא ולא תוסרו על ידי המכות, וסרה שם תאר כלומר דרך סררה ומעוותת : כל ראש לחלי . לא תחשבו אם האל יתברך מכה אתכם ותאמרו דרך מקרה נפלו החלאים הרעים על כולכם אין זה כי אם על עונש עונותיכ' כי כל ראש מזומן לחלי וכל לבב דוי כמו שאמר בתוכחות משה רבינו עליו השלום יככה ה' בשגעון ובעורון ובתמהון לבב : (ו) מכף , כמו שכתוב בתוכחות יככה ה' בשחין רע על הברכים ועל השוקים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך : לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן . כי לא תועיל בה רפואה כמו שאמר בתוכחות אשר לא תוכל להרפא, ורפואת המכה לזור אותה ולחבשה ולרכך אותה במשיחה וכיון שאתם רואים כי לא תועיל רפואה למכותכם היה לכם לחשוב כי מהשם היה כמו שיעד לכם בתוכחות, ופירוש מתום ר"ל שלמות כלומר אין בבשרכם דבר שלם ובריא כי כלו נגוע, ופירוש פצע מכה שמוציאה דם או ליחה שנפלע הבשר, ופירוש חבורה מכה שנגרר הדם או ליחה, ופירוש טריה לחה כלומר מכתה טריה היא שלא תתנגב לעולם אלא כל זמן היא לחה, וזה סימן למכה שאין לה רפואה, ויונתן תרגם הפסוק הזה על דרך משל מפאר עמא ועד רישא וגומר : (ז) ארצכם. כמו שכתוב בתוכחות והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה, ופירוש שרופות אש כאלו הם שרופות אש כל כך הם חרבות, ופירוש אדמתכם פרות הזריעה ואילנותיהם : זרים אוכלים אותה . לעיניכם ולנגדכם ואין בכם יכולת למנעם כמו שכתוב בתוכחות ישא ה' עליך גוי מרחוק וגומר, ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך וגו' : כמהפכת זרים . והנה נותרה האדמה שממה, כי גוים זרים באים ואוכלים אותה מה שמצאו ואתם אין אתם יכולים לעבוד את האדמה כי הנה האויבים באים עליכם יום יום, והנה האדמה שממה והיא כמהפכת סדום ועמרה שהיו זרים מורשת האל, וכן כתוב בתוכחות כמהפכת סדום וגומר, ויונתן תרגם ובחוביכון וגו', ויש מפרשים זרים כמו זרם מטר כלומר כמקום ששטף המטר הסוחף : (ח) ונותרה . כי רוב ערי יהודה היו חרבות ובימי חזקיהו כל הערים הבצורות תפשם מלך אשור והנה נותרה ירושלם לבדה כמו הסכה שהיא בכרם וכמו המלונה שהיא בשדה המקשאין שאין סביבותיה בית וסכה אחרת, וסכה ומלונה ענין אחד

ביאור מהגר"א

זרע יצחק עדת יעקב עמך הוא היפך עם כבד עון בני אברהם היפך בנים משחיתים זרע יצחק היפך זרע מרעים עדת יעקב היפך גוי חטא ולכן אמר כאן הוי ה' אברהם יו"ד יצחק ו' יעקב. א"נ שידוע כ"ח התחברו זו"נ ממין א'. הולד יצא גדול מאד ממין ההוא כמ"ש לכן לא יצא לבנה שמא כו'. וכן כאן כשהזרע של אבות ואמות מרעים כמו זרע מנאף ותזנה יצאו הבנים משחיתים שהוא גדול ממרעים : עזבו את ה' גו' נאצו גו' נזורו. הוא היפך מ"ש לאהבה את ה' וליראה אותו ולדבקה בו ועזיבה היפך הדביקה וניאוץ היפך היראה ונזור היפך האהבה ותשב כאן יו"ד דרגין ג' בתורה וד' במצות וג' ביראה והוא היפך ע"ם שבקדושה : (ה) על מה תוכו עוד . שאין לכם עוד מקום בגופכם שם ללקות כמ"ש מכף כו' ור"ל על כו' תוסיפו סרה שילקה עוד אבר הלא אין מקום : כל ראש . ר"ל כל הראש וכל הלב ואמר גבי ראש חלי וגבי לב דוי ע"ד מ"ש כל מיחוש ולא מיחוש הראש כל כאב ולא כאב לב ואמר לבב נגד ב' התללים ואמר עיקר האברים שבהם מחשבת המעשה ואח"כ פורט הכל : והנה ד' המה עיני העדה . ראשיכם שבטיכם זקניכם שוטריכם וכן ד' מיני שרים שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות וכן אמר כאן ד' כל ראש ולבב : (ו) מכף רגל ועד ראש . ובזכר אותה ו' דרגין במנהיגי העדה ראש העדה המה אשר יצאו ואשר יבואו לפניהם לכל צבא עיני העדה המה השופטים המשגיחים על כל עול לב העדה הם הזקנים ויושבים בישיבה ולומדים תורה שבכתב שהיא סתום כמו הלב ופה העדה הם הלומדים תורה שבע"פ שהוא המגלה כדרך שהפה מגלה מה שבלב וז"ש לבא לפומא לא גליא פירוש לא ניתן דבר זה לתורה שבע"פ לגלות ע"כ היו הזקנים שנים ממאה והם שני חמשים בכדי ללמוד יומם ולילה שבכתב ושבע"פ ורגלי העדה המה השוטרים ואמר כאן

שמכף רגל ועד ראש אין בו מתום שכולם רשעים : פצע וגו'. מכה בברזל חד שמוציא דם וחבורה הוא שנגרר הדם תחת העור ומכה טריה שנולד בעצם מליחה שורפת והמה נגד ג' מיני רעים שמריעי' לזולתם א' במעשה בפרהסיא והשני בדבור ומלבין פניו והג' במחשבה בנפש היינו בעצם : לא זרו . קאי על פצע וחבורה וז"ש בל' רבים וכן חבשו על שניהם רככה קאי על מכה טריה והו מל' ויזר את הגזה לסלק' הליחה ואח"כ לחבו' וכמ"ש רחצו הזכו כו' והמה ג' מיני רפואו' א' שמסיר הסבה ומנקה כל רע ופסולת הנמצא בדם אזי יסור המסובב מאל וכל והשני מוציא הליחה והמורסא הנראית מבחוץ והשלישי אינו אלא מרכך העור והמורסא שנתקשה והטבע דוחה מאליה את כל הרעה . וכמו כן ג' מיני מוכיחים לרפאות את הנפש . א' שמוכך השכל אשר בקרב איש ולב עמוק עד אשר יסיר מתוכה כל מוטה והשני שמנהיגו לסור מעל אשלי הרעות שעשה בדרך גדר והרחקה שלא ישוב לכסלה עוד והשלישי שמעמם עליו סגופים להכניע יצרו וז"ש לא רוככה בסיגופים ולא חובשו מבחוץ במיני הרחקות ולא זרו מבפנים : (ז) ארצכם שממה . הוא המליצה של פצע כו' ארצכם היא המדינה אדמתכם הוא השדות ואמר ארצכם שהיא לסחורה שממה באין יוצא ואין בא : ועריכם שהוא לדירה . שרופות אש ואדמתכם שהיא לתבואה זרים אוכלין וארצכם הוא א"י ועריכם הוא ירושלים ואדמתכם הוא בהמ"ק כמ"ש מזבח אדמה וכמ"ש את האדם עפר מן האדמה אמרו חז"ל מלמד שבראו ממקום בית המקדש וכמו שעיקר חיות האדם מן האדמה כן היה עיקר החיות מבה"מ : כמהפכת זרים . כמהפכת של זרים המהפכים עד היסוד בה : (ח) כסוכה וגו'. שהיא יחידי אבל יושבים בה יומם ולילה אבל המלונה שבמקשה שאינה צריך שימור מן העופות אין יושבים בה אלא בלילה לשמור מהגנבים אבל עיר נצורה שהיא

מצודת דוד

המשחיתים את דרכם : נזרו אחור . פרשו מהם ללכת לאחור כאדם הממאן לשמוע דברי המדבר אליו : (ה) על מה תוכו . על העבירה עצמה שלקיתם עליה על העבירה ההיא בעצמה תוסיפו עוד לעשות סרה ר"ל עשיתם שוב העבירה ההיא בתוספות איסור ואיככם משימים על לב לחשוב הלא בשבילה לקיתו : כל ראש לחלי . הלא ע"י הכאה נחלה כל הראש וכל הלב ומדוע לא תקחו מוסר: (ו) אין בו . אין בכל אחד מקום שלם ממכה במקום אחד יש פצע ובמקום וכו' : לא זרו . לא נפזר עליהם אבק סממנים המרפאים : ולא חובשו . לא נכרך עליהם מטלית כדרך שכורכים על המכות : ולא רככה . לא נתרכך המכה בשמן כדרך שמרככין המכות ר"ל הלא עדיין לא נרפאתם מהמכות אשר באו עליכם מאז על העבירות שעשיתם ומדוע חזרתם לעשות שוב והוא דרך משל לאמר הלא מאז באה הפורעניות על השרים ועל יתר העם ועדיין משמשת בכם ולמה תחטאו שוב : (ז) ארצכם . לכן תהיה ארצכם שממה : אדמתכם . פרי אדמתכם : לנגדכם . בעיניכם תראו ואין לאל ידכם לעמוד כנגדם : ושממה . ותהיה שוממה כארץ אשר יבואו עליה אויבים זרים ורחוקים כי המה מהפכים ומחריבים הכל ועושים שממה על כי המה לא יעמדו

מצודת ציון

כמו אשר נזורו מעלי (יחזקאל יד) : (ה) סרה . ענין הסרה מדרך הישר וכן סורר ומורה (דברי' כא): דוי . ענין מכאוב כמו על ערש דוי (תהלים מא) : (ו) מכף רגל . כן נקרא שטחות הרגל וכמו שנקרא שטחות היד כף יד : מתום . מלשון תמימות ושלימות : פצע . מכה שנבקעה ונפתחה ומוציאה דם : וחבורה . מכה שנגרר הדם תחתיה וממעל נראה כתם אדום כמו ונמר חברברותיו (ירמיה יג) וכן פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה וגו' (שמות כא) : טריה . לחה כמו לחי חמור טריה (שופטים טו) : זורו . ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב) : חבשו . ענין קשור הכריכה שעל המכה כמו לנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד) : רככה . מל' רך וטוב (בראשית יח) : (ח) בת ציון . עיר ציון : כמלונה . מל' מלון : במקשה . מל' קשואין ואוא שם פרי :

אלוה שונו ב' פסכם סיה שילון בה השומר מקרא מלונה, ויונתן תרגם כמטללתא בכרמא גומר, ופירוש דאבעיתו חספוהו שלא נשארו בו קשואים אחר שנקטפו הענבים שהלך לו השומר, וכן כמלונה במקשה אחר שלקטו הקשואים וחפשו המקשה שלא נשאר בה קשואים והולך לו השומר ... שהשומר ישראל סילק שכינתו מהם ואמר סוכה בכרם ומלונה במקשה ולא אמר כסוכה בגן כי בסוכת בגן כל הימים השומר שם כי אחר שילקטו פרי זה או ירק זה שאר אחר וכן כל השנה אבל בכרם ובמקשה אחר שילקטו הענבים והקשואים לא נשאר דבר לשמור והולך לו השומר: כעיר נצורה. פירוש כעיר הרבה מאנשים וכן ובנצורים ולינו ונצורי ישראל להשיב מנין חרבה ויונתן תרגם כקרתא דצייריו עלה: (ט) לולי ה' צבאות. כן נקרא על שם צבאות מעלה ועל צבאות מטה שהם ישראל שנקראו צבאות לפיכך לא רצה לכלותינו כולנו כמו שהיינו חייבים והותיר לנו שריד למען שמו הנקרא עלינו והשריד הוא מעט ולולי כי ברחמיו הותיר לנו כמעט כסדום היינו ולעמורה דמינו שלא היה נשאר שריד ופליט כי אנחנו עשינו מעשיהם והיינו חייבים כלייה כמוהם והכ"ף כמעט כ"ף האמתות שבאה על המלין לאמת הדבר כמו השבעה לי כיום כי אותו כהיום המלאך אותו היו שרי יהודה כמשיגי גבול והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול וזה הפסוק הוא לשון הנביא וכלל עצמו עם הפושעים לכבוד ישראל כמו שאמר ירמיה נחנו פשענו ומרינו ואמר הקב"ה למשה רבינו עד אנה מאנתם לשמור מצותי תורותי וגו': (י) שמעו. אמר לשרים ולעם כי הקצינים הם דומים לקציני סדום ועמרה בעשקם העניים ובהטותם המשפטים והעם גם כן דומים לעם סדום ועמורה במעשיהם הרעים ואמר להם שמעו דבר ה' ותורת אלהינו והדבר והתור' היא זאת התוכחה שאמר להם למה לי רוב זבחיכם וכל הפרשה: (יא) למה לי רוב זבחיכם. אף על פי שהיו מזבחים ומקטרים בבמות היו מביאים גם כן קרבנו' לבית המקדש בחדשים ובמועדים והואיל ואתם עוזבים תורתי למה לי רוב זבחיכם כי לא צויתי אתכם

ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קשין הם ואין לירא מן העופות ואין צריך לשומרה: כיום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילות כערסל מבחוצתא כמשכב המלון במקשה. במקשית בתר דקבעיוהי לאחר שלקטוהו לשון המשנה שלש אבעיות ביום: כעיר נצורה. כעיר שצרו עליה ועושים סוכות סביב לה להסתתר שם החיילות וכשמסתלקים מעליה מניחין אותם והולכין כל זה ת"י: (ט) לולי הותיר לנו שריד. מאליו וברחמיו ולא בצדקותינו: כמעט כסדום היינו. כולנו כלים: (י) קציני סדום. שרים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח אדם פיו לשטן: (יא) שבעתי עולות אילים. כמו פן ישבעך ושנאך (משלי כה יז): מריאים. בהמות צאן פטומות: לא חפצתי. אחר שאתם עוברים על תורתי זבח רשעים תועבה: (יב) מי בקש זאת מידכם רמס חצרי. לרמוס את חצרי אחרי שאין לבבכם שלם עמי: (יג) לא תוסיפו הביא מנחת שוא. מתרה אני בכם לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעשן עולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא לנחת הרוח: חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וגו'. ולקרוא מקרא חדש ושבת שאתם נאספי' לקרא עצרה ואסיפה בהם לא אוכל לסבול און שבלבבכ' הנוט' לעכו"ם ועצרה עמו שאין שני הדברים כאלו ראוין יחד לקרוא עצרה לואסף לפני והאון

עֲרָה: ט אלולפון מותר טוביה דיי צבאות אשאר לנא שיזבא ברחמוהי אית עמנא חובין דאנש סדום פון אברנא וכיתבי עמורה אשתיצנא: י קבילו פתגמא דיי שלטוניא דעובדיהון בישין כשלטוני סדום אציתו לאוריתא דאלהנא עמא דעובדיהון דמן לעם עמורה: יא לא רעוא קדמי בסגיאות נכסת קודשיכון אמר יי שבעית מסת עלות דכרין ותרב פטימין ודם תורין ואמרין וגדין דכאלין לא רעוא קדמי בהון: יב כד אתון אתן לאתחזאה קדמי מן תבע דא מידכון למיתי ולאתדשא עזרתי: יג לא תוספון לאיתאה מנחת אניסא קורבן מרחק הוא קדמי ירחין ושבין כנישא אתון מתכנשין לא שבקין חוביכון לקבלא צלותכון בעידן

ט לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ: י שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה: יא לָמָּה־לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי: יב כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי: יג לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל

ולבי דוי: כסדם ד' בקריאה וסי' כסדום היינו לעמרה דמינו. הכרת פניהם ענתה בם. כי מואב כסדום תהיה. היו לי כלם כסדום וישביה כעמרה: תביא ח' בקריאה וסי' למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר. ואותנו הוציא משם למען. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. יבשו רדפי ואל אבשה אני. והיה אם שמוע תשמעון דירמיה. גם אני נשאתי ידי. ויאמר תולדות אהרן כסדום היינו. ברכות יט ס כתובות ח: רוב זבחיכם. ברכות לב חגיגה ד: לראות פני. שם:

עליהם אלא כדי שתזכרוני ותעלוני על לבבכם תמיד ולא תחטאו, ואם תחטאתם שתתודו עם הקרבן ותשובו מדרכיכם הרעה ואלו עשיתם כן היה לי לריח ניחוח כמו שאמור בתורה אבל עתה אני קץ בהם ומואסם כאדם השבע מן הדבר שהוא קץ בו ומואסו, וזהו שאמר שבעתי עולות אלים ודם פרים וכבשים וגו': (יב) כי תבאו. בשלש רגלים זו הראייה מי בקשה מידכם שתבאו לפני ותמרו את דברי איני חושב לכם זה לכבוד אלא לבזיון שתרמסו חצרי, ואמר חצרי כי בהעזרות בית השם היו עומדים ישראל ולא היה נכנס להיכל כי אם הכהנים: (יג) לא תוסיפו. אם עשיתם עד עתה לא תביאו עוד מכאן ואילך כי תביאו מנחה לפני ואין לבבכם אלי זאת היא מנחת שוא והבל ותועבה היא, וכשתקראו מקרא קדש ותאספו

ביאור מהגר"א

סוף המגיד כש"י כקרוא כו' אין יוצא ואין בא ובוא כנגד בנים ישראל עמי כדלעיל שהבנים דרגא דחכמה שהם לילות כימים וישראל דרגא דפלפול ולא אברי נילה אלא לגרסא ועמי אלו סמון עם באין יוצא ובא בחדרי התורה והמה שלשה הגליות א' יהויקים נשאר עדיין החרש והמסגר וכמ"ש כרם ביבנה כו' ובגלות יכניה יצאו גם החרש והמסגר ונשארה כמלונה גו' ובגלות צדקיהו לא נשאר עד א' כ"א מדלת עם הארץ והיא כעיר נצורה: (ט) שריד כמעט. שריד הוא מתי מספר כמעט הוא מעט זמן והיינו שהותיר את גדליה בן אחיקם רק עם דלת עם הארץ ורק נ"ב יום היה מגלות צדקיהו עד הריגת גדליה ואח"כ נתקיים נפרית ומלח וכמו שבסדום ישבו השרים ובעמורה ההמוניים כן בציון ישבו השרים ובירושלים היו שאר העם והשרים שבציון לא גלו בפעם אחת כ"א בב' גליות בנ"ל לכן אמר כסדום היינו ולא דומין ממש לסדום שנהפכה כאחת אבל בירושלים לעמורה דמינו ממש (אנ"ה גם בזה לא ביאר הכותב ומקום הניחו לי לשמי מה בבאלדי ההרס בין משל ודמיון שמשל נמצא בו כמה דברים ובחינות ואין לנו להתשילו להנמשל אלא בדבר אחד או בחינה אחת בלבד אבל דמיון דומה בדומה ממש הדמיון להנדמה והנה כשמשלים נורפו דרגא דאדם כתב"ד אין אדם דומה לחבירו אלא זה למעלה מזה וא"א לנמלם שנים דומין ממש אבל הבהמות תמלא הרבה מהן דומין ממש בלי שום הפרש כלל וז"ש הכתוב ואדם ביקר ולא ילין נמשל ר"ל בבחינה זו כבהמות נדמו שהם דומין ממש זה לזה כן דומה בדומה לאשר לא ילין כמותו וז"ש נמשל לשון יחיד ונדמו לשון רבים): (י) קציני סדום. שהם היו הראשים כו' עם עמורה שהיו הם ההמונים כנ"ל ולכן אבל השרים לולא זכו היו ראוים לנבואה אמר שמעו קציני סדום דבר ה' ולכן אמר שמעו שהוא מרחוק כי הנביאים מרחוק וכמ"ש מרחוק ה' נראה לי ואצל עם עמורה שהיה ההמוניים אמר רק תורת אלהינו ואמר עליהם האזינו שהוא מקרוב כי הוא קרוב בפיך ובלבבך לעשותו: (יא) למה לי רוב זבחיכם וגו'. ע"ד מ"ש המתפלל וטעם יתפלל שנית תפלת נדבה אבל אם אינו יכול לכוין גם תפלת החובה אך למותר ואמר כאן עולות וחלב ודם רמז בזה על הלומדים שלא לימוד המקרא ולכן אמר אצל דם ג' מינים פרים וכבשים ועתודים כנגד תורה נביאים וכתובים וכמו שעולה כליל כן המשנה כל דבר ודבר הוא דיני דינים וכמו שהחלב אינו אלא מקלת הקרבן והוא הטוב והשמן כ"ה פלפול בגמרא שקלא וטריא עד שמוציא הדין והנה נמצא הרבה לומדים משנה וגמרא בכדי לקנטר לכן אמר גבי עולות וחלב שבעתי אבל מעט שעוסקים במקרא לקנטר אמר לא חפצתי וגם כי הדם בא לרצון אמר לא חפצתי והחלב לשביעה אמר שבעתי: (יב) חצרי. הם שני חצירות ע"י וע"נ והם כנגד שני חדרים הפנימים היכל וק"ק וכן בלב האדם שתי חצרות ושני חדרים פנימים וכן שני מיני תפלות ע"פ פשוט וע"פ סוד ושניהם חצירות לעסק התורה הפנימי ובתורה שני' פשוט וסוד הוא ק"ק: ואמר כי הבאו לראות פני. היינו בבקר כדרך ראיית פנים והוא כנגד תפלת שחרית לא תוסיפו הביא מנחת שוא הוא תפלת המנחה וקטורת תועבה היא הקטרת אמורים בלילה והיא תפלת ערבית לכן היא רשות (אנ"ה עיין מה שנדפס בשם אא"ז הגאון זצוק"ל במשניות בפרק תפלת השחר) ואמר כנגד שחרית מי בקש כי בבקר עדיין לא נתלכלך במעשים מגונים כי כל הלילה ישן אופיהם ובבקר יחמו כתנור ואין לבבם שלם עם ה' עד המנחה אמר מנחת שוא ובנשף בערב יום עושים כל התועבות אמר אבל הקטרת ערבית תועבה היא לי שב אל המנחה ונגד אזכרתה אמר קטרת: קרא מקרא. כל הי"ט. שכולם נקראו מקראי קדש כמ"ש אשר תקראו כו' ואמר כאן ד' לשונות לא אוכל שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאתי נשא והוא כנגד מ"ש אם תשיב משבת רגליך וגו' והשיב בם ג"כ ארבעה שהם שמונה הא' שביתת המעשה הנעשים ביד ורגל ע"ז אמר משבת רגליך עשות חפציך ב' לענג את השבת במאכל ומשתה ולכבדו בכסות נקיה ושיהיה כוונתו לשם שבת ולא להנאת עצמו ע"ז אמר וקראת לשבת

מצודת ציון

נצורה. מל' מצור: (ט) לולי. לו אם לא: שריד. שארית כמו פליט ושריד (איכה ב): דמינו. מל' דמיון והשואה: (י) קציני. ענין שררה כמו כל קציניך נדדו (לקמן כב): (יא) מריאים. פטומים ושמנים וכן ושלם מריאכם (עמוס ה): ועתודים. הם הזכרים מן העזים: (יב) פני. כמו לפני ותחסר הלמ"ד: רמוס. ענין דריכה ברגל כמו ורמסי בחומר (נחום ג): (יג) קטורת. ענין העלאת עשן והוא מל' קטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית יט): אוכל. מל' יכולת: און. ענינו מחשבת שקר כמו הנה יחבל און (תהלים ז): ועצרה. ענין קבוצה

מצודת דוד

בה משא"כ כשהאויב הוא מבני הארץ הסיר וסמוך אליה: (ח) ונותרה. תשאר רקנית מיושביה כמו סוכת הכרם מה שהשומר יושב בה כי בעת יבצר כרמו מניח סוכתו ריקן והולך לו: כמלונה במקשה. כמו המלונה העשויה בשדה קשואין כי משתלקם מניחה ריקן והולך לו (וזה שבכרם קרוי סוכה כי השומר יושב בה ביום ומשמרה מפני העופות ובלילה מפני הגנבים אבל הקשואים קשים הם למאכל העופו' ואינו שומרה אלא מפני הגנבים ובלילה ולכן נקראת מלונה עשויה ללינה): כעיר נצורה. כמו העיר אשר האויבים צרים עליה העושים הסוכות לעלמם להסתתר בהם וכשמסתלקין מעליה נשארים הסוכות ריקן: (ט) לולי ה'. אם לא היה המקום משאיר לנו בחסדו שארית כחשבון המעט: כסדום. היינו ראוים להיות כלים כסדום ועמורה מבלי שארית מה: (י) קציני סדום. שרים הדומים לשרי סדום: (יא) למה לי וכו'. הלא כל עלם הזבח בא להתוודות עם הבאתו ואתם כאדם השבע שהוא קץ בדבר שהוא שבע ממנו: לא חפצתי. הואיל ואינכם שבים: (יב) כי תבואו. כאשר תבואו לראות לפני ברגל אז אומר לכם מי בקש זאת מידכם לדרוך ולרמוס בחצרי: (יג) מנחת שוא. כי הואיל ואינה לי לרצון היא מנחת שוא כי אין בה תועלת כי הקטרת הקטורת היא תועבה לפני: חודש ושבת

אָוֶן וַעֲצָרָה: יד חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא: טו וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ: טז רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ: יז לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה: יח לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־

בְּנִישַׁתְכוֹן: יד יַרְחֵיכוֹן וּמוֹעֲדֵיכוֹן רָחִיק מֵימְרִי הֲווֹ קֳדָמַי לְרָחוּק אַסְגֵיתִי לְמִשְׁבָּק: טו וְכַד כַּהֲנַיָא פָּרְסִין יְדֵיהוֹן לְצַלָּאָה עֲלֵיכוֹן מְסַלֵּיקְנָא אַפֵּי שְׁכִנְתִּי מִנְכוֹן וְאַף כַּד אַתּוּן מַסְגַן לְצַלָּאָה לָא רַעֲוָא קֳדָמַי לְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן מִדִי יְדֵיכוֹן דַּם זַכַּאי מַלְיָן: טז תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וְאִדַּכּוּ מֵחוֹבֵיכוֹן וְאַעְדּוּ בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן מִקֳּבֵיל מֵימְרִי אִתְמְנִיעוּ מִלְאַבְאָשָׁא: יז אַלִּיפוּ לְאוֹטָבָא תְּבָעוּ דִינָא זַכּוּ דְּאָנִיס דּוּנוּ דִין יַתְמָא קַבִּילוּ קְבִילַת אַרְמַלְתָּא: יח בְּכֵן כַּד תְּתוּבוּן לְאוֹרַיְתָא תִּבְעוּן מִן קֳדָמַי וְאַעְבֵּיד בָּעוּתְכוֹן אֲמַר יְיָ אִם יְהוֹן חוֹבֵיכוֹן כְּתִימִין כִּצְבְעוֹנִין כְּתַלְגָּא יְחַוְּרוּן אִם יִסְמְקוּן

הבי המטפחת. בתראה חסר א׳ : רחצו ג׳ בליש׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסי׳ יקח נא מעט מים. סורו נא תולדות אהרן חדשיכם. שבת קמח מגלה לא : ובפרשכם כפיכם. ברכות לב : תרבו תפלה. (ברכות ; תענית סז): דמים מלאו. נדה יג : רחצו. (ר״ה נט) : למדו היטב. יומא לט קידושין כג : אשרו חמוץ. סנהדרין לה : ונוכחה. (שבת יב) : חטאיכם כשנים. שבת פו יומא סו סח (יומא תנ ר״ה נט) : כשלג ילבינו. שבת סט :

רשי

והאון שבלבבכם לכהו״ס ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם : (טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפי שידכם דמים מלאו : דמים. רציחה : (טז) רחצו הזכו. (פתח הוא) ל׳ צווי לפי שהוא מגזרת רחץ. אבל רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ: רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו לכו י׳ אזהרות של ל׳ תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד עשרה מלכיות זכרונות ושופרות: חדלו הרע. כמו להרע א״נ לכתוב מלהרע שכן לשון המקרא נופל על ל׳ חדל׳ וחדל לעשות הפסח (מדבר ט) עד כי חדל לספור (ברא׳ מא מט) כלומר חדלה הספיר׳ חדלה העשיה אף כאן תחדלו הרעה : (יז) למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד הוא למדין להטיב המלמד לעצמו הוא ממשקולת ל׳ קל לפיכך צווי ל׳ רבים שלו נקוד בחירק כמו אמרו שמעו אבל המלמ׳ לאחרי׳ הוא ממשקולת ל׳ כבד המדגיש ואם בא לצוות את הרבים הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהשי״ן מודגש׳ ממשקולת ל׳ כבד ומגזרת אשר לפיכך ל׳ צווי לרבים נקוד פתח (כמו אשרו דברו ספרו בשרו) : אשרו חמוץ. החזיקו את הגזול והוא לשון משנה אשרנוהי אי אישר חילי ישר כחך ל״א הדריכוהו בנתיב אמת לזכות כשלו לשון באשורו אחזה רגלי (איוב כג יא) ואשר בדרך לבך (משלי כג יט) : שפטו יתום. פלוני זכאי ופלוני חייב : ריבו אלמנה. השתדלו בריבה להתווכח בעדה שאינה יוכלת לחזור אחרי בעלי דינה (סא״א) : חמוץ. גזול ודומה לו מכף מעול וחומץ (תהלים עא) : (יח) לכו נא ונוכחה. יחד אני ואתם ונדע מי סרח על מי ואם

רדק

ואתם נעצרים בבואי לקדש חדש או מועד שהוא יום שמחה ובלבבכם און ושוא לא אוכל אני לראות זה און ועצרה וכפל עוד ואמר : (יד) חדשיכם. לטורח למשא כבד היו עלי עד שנלאיתי לסבול אותם ויונתן תרגם אסגיתי למשבק כלומר הרבה נשאתי וסלחתי לכם עונותיכם ולא אוכל עוד לסלוח : (טו) ובפרישכם. הרי״ש בחיר״ק תחת סגול כדרכם פרישת כפים היא לתפלה כמו אפרוש כפי אל ה׳ ואין לא סבושו ותפרשו אלו כפיכם ששפכו דמים לפיכך אני אעלים עיני מכם ולא אקבל תפלתכם אפילו תרבו תפלה ותצעקו כל היום. ורבותינו זכרונם לברכה דרשו הפסוק בנשיאת כפים בכהן ואמרו כל כהן שהרג הנפש לא ישא כפיו שנאמר ובפרישכם כפיכם ידיכם דמים מלאו : (טז) רחצו הזכו. רחיצת הלב וזכותו ופירוש הסירו רוע מעלליכם חדלו הרע חדלו לכם מלהרע איש לאחיו. ורבינו שלמה ז״ל פירש חדלו הרע כמו להרע : (יז) למדו. מן ההטוב ומן הרע חדלו ותלמדו להטיב איש לחבירו : דרשו משפט. בין עושק לעשוק : אשרו. כמו ישרו : חמוץ. הוא הגזול כמו מכף מעול וחומץ שפירושו גוזל, ישרו מי שהוא גזול ומעוות בדינו, ורבותינו פירשו לשון חמץ ואמרו אשרי הדיין שמחמץ את דינו : שפטו יתום ריבו אלמנה. שפטו משפט יתום ריבו ריב אלמנה, כי הם העשוקים בריב ואינכם משימים אזניכם לצעקתם : (יח) לכו נא. לכו איננו ענין הליכה ממש אלא ענין זירוז וכן לכו ונחשבה על ירמיהו לכה נא אנסכה בשמחה והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : ונוכחה. ענין ספור הטענות בעל דין עם בעל דינו וכן שם ישר נוכח עמו ועם ישראל אתוכח והדומים להם יאמר האל שיתוכחו עמו ויספר הוא הטובות שעשה לכם והרעות שעשיתם אתם לפניו ואתם כיון שלא תוכלו לטעון כנגדו דבר תתחרטו על מעשיכם הרעים ואם תעשו כן אם יהיו חטאיכ׳ כשנים כשלג ילבינו ופירוש תולע כמו תולעת השני שהו׳ צבע קרימאזי״ן ואף על פי שזכר שנים שפירושו אדום זכר אחריו תולע רצה בו יותר אדום ודמה החטא לאדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק ואם יהיה כבגד כתם מאותו צבע לא יסור בכיבוס. וכן אמר אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני. והתשובה היא נכון הכתם : ילבינו יאדימו. פועלים עומדים : כצמר יהיו. חסר התואר ופירושו כצמר לבן ונקי וכן הנותן שלג כצמר וכמוהו בחסרון התאר וזכר המתאר מלובשים

ביאור מהגר״א

ושבת עונג לשבת דייקא וכן אמרו כל המענג את השבת וכן סדרו לנו בתפלה מענגיה לעולם כבוד ינחלו מענגיה דייקא היינו הנשמה היתירה שזוכין לה המשמרין את השבת כדת ולכן כשאמרו חז״ל כל המענג את השבת כו׳ הביאו ראיה מהכתוב אז תתענג על ה׳ ועפ״ז נוכל להבין מ״ש ריב״ח לקיסר תבלין יש לנו ושבת שמה וא״ל תן לי ממנה כו׳ א״ל כל המשמר את השבת כו׳ ר״ל שריב״ח אמר להקיסר שמועיל לנו הכוונה שאנו מענגים לשם שבת וא״ל הקיסר תן לי ממנה ר״ל שילמד אותו הכוונה ויזכה גם הוא למעלה הנ״ל ע״ז השיב ריב״ה כל המשמר את השבת כו׳ היינו שאין הכוונה מועלת אלא למשמרים את השבת כדת וזכין לקדושה ולטהרה נוספות מור עובר על כפות המנעול את השבת ע״כ ריחו נודף ; הג׳ שיזהר האדם אפי׳ בדבר הרשות היינו שלא יהא הלוכו בשבת כדרך הלוכו בחול ושלא יחשיך על התחום למהר אל מלאכתו בדבר הרשות ע״ז אמר וכבדתו מעשות דרכיך וממצוא חפציך : והד׳ שיזהר בדבור בדבר האסור וגם בדברי הרשות כמו בדברים בטלים יזהר ג״כ כמ״ש שלא יהא דבורך בשבת כדבורך בחול ע״ז אמר ודבר דבר וכשבטלו לשמור כראוי ארבעה דברים הללו הוכיחן הנביא כאן ואמר אף מי שנעכר ממ:הכה לעיני האדם אבל ה׳ יראה ללבב שלבו יקבן און לו לחשוב כל היום על העבודה והטורח ע״ז אמר כאן לא אוכל און ועצרה כאחת : והשני שבטלו הכוונה לענג השבת לשם שבת דוקא והוא לשם נשמה יתירה שעליה דרשו חז״ל וינפש ווי אבדה נפש ע״ז אמר כאן חדשיכם ומועדיכם ר״ל מה שאתם מענגים לשם עצמיכם שנאה נפשי היינו נפשי היתירה כמש״ל : והג׳ שהיו ממהרין לצאת ליומי המעשה בעריחו את קונם אשר שבת מכל המעשה ביום השביעי ונתעלה על כסא כבודו ע״ז אמר כאן היו עלי לטורח ; הד׳ כנגד מה שבטלו ודבר דבר אלא שהיו מדברים דברים בטלים ואמרו במדרש הוגעתם בדבריכם אין אדם מיגעו כביכול אלא בדברים בטלים ע״ז אמר כאן נלאתי נשא : (טו) ובפרשכם כפיכם וגו׳. מבואר בזוהר בתפלה דבכ״כ שנים בנשיאת כפים אלא שבכ״כ בהפרשה היינו הלפות למטה ואחורי הידים למעלה להורות הברכה מלמעלה למטה ובתפלה הכפים למעלה להעלות התפלה מלמטה שיקובל למעלה וכנגד ב׳ רקיעין מעון ומכון כמ״ש השקיפה ממעון גו׳ לברך וכתיב שמעת השמים מכון וגו׳ והם עין ואזן עין להשגיח ואזן לשמוע וז״ש כאן ובפרשכם כפיכם היינו נ״ל אעלים עיני מהשגחה ומהשקפה לברך גם כי תרבו תפלה אינני שומע ממכון שבתי השמים : ידיכם דמים מלאו. ידיכם תרתי משמע ימין ושמאל ולא תרלה ולא תגאף בימין ושמאל הלוחות היו הרותין וכן דמים תרתי משמע גזל וש״ד ושלשה אלה גזל ועריו׳ וש״ד מעכבין את התפל׳ וג״כ כמ״ש כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו : (טז) רחצו וגו׳. חשב כאן תשעה דברים ואח״כ אמר לכו נא ונוכחה והמה כנגד עי״ת והעשירי יו״כ ואמר בפסוק הראשון ד׳ דברים רחצו הזכו הסירו חדלו שהם ד׳ דרכי התשובה היינו חרטה וידוי עזיבת החטא ולחדול מכל הדרכים שהביאו לחטוא והם כנגד ארבעה פעולות שבאדם במחשבה בדיבור במעשה והמעשה נחלק לשתים עשה ול״ת : (יז) למדו היטב. הרגילו א״ע להיטיב : דרשו. לדרוש יפה : אשרו. לשון הדרכה כמ״ש רש״י ור״ל שגזול תמיד שלא יהיה יכול לילך בדרך מפני העושקים ורלמנים וז״ש בתולם לשון מקור שהיה תמיד עשוק וגזול הדריכוהו : שפטו. בשביל היתום כמו שפטני אלהים וגו׳ וריב הוא יותר כי שפיטה מדת השופט וריב הוא מדת בע״ד : ואצל אלמנה שהיא מעונה יותר מהיתום וגם כל כבודה פנימה אמר ריבו שתהיה בע״ד בשבילה וכמ״ש שפטני אלהים וריבה וגו׳ והנה דיין ההגון צריך להיות פי שנים ברוחו סה׳ להיות בקי בחדרי התורה להוציא הדין לאמיתו והב׳ להיות בקי בישובו של עולם שיוכל להכיר בין האמת והשקר בדברי הבע״ד או העדות וז״ש הכתוב והנה אמת נכון הדבר אמת הדין ע״פ התורה נכון הטענה ע״פ ישובו של עולם וז״ש חז״ל אם ברור לך הדבר כאהותו ועוד אמרו אם ברור לך הדבר כבוקר היינו שצריך שיתברר לו ע״פ התורה שהיא כאחותו שמבואר איסורה בתורה וגם שיתברר לו ע״פ ישובו של עולם כענין הבוקר שהוא ענין פשוט בישובו של עולם וז״ש הכתוב כי השוחד יעור עיני חכמים וכתיב עיני פקחים והיינו שחכם הוא ע״פ חכמת התורה ופקח הוא ע״פ ענייני העולם ואמר שהשוחד יעור אף הבקי בשתיהן ז״ש כאן למדו היטב היינו להוציא הדין לאמיתו ע״פ התורה דרשו משפט אם אמת הדבר ע״פ ישובו של עולם ואמר כאן ה׳ דרגין נגד הכתוב ראשיכם וגו׳ למדו הוא על זקניכם דרשו הוא על ראשיכם אשרו על שוטריכם שפטו על שופטיכם ריבו הוא כל איש ישראל : (יח) ונוכחה. לשון נפעל שהיו נפוכחים לעצמכם : כשנים. הוא שאמר שלבוע מהתולע כשנים וזהו שני

מצודת דוד

בין כה״ח בין בשבת בין בימי המועד אשר תקראו מקרא קודש ואתם נעצרים לפני בהבאת קרבנות הנה לא אוכל לסבול האון שבלבבכם עם העצרה שאתם נעצרים לפני כי אין שני אלו ראוים להתאחד : (יד) חדשיכם. זכחי חדשיכם וכו׳ : לטורח. למשא כבד המטריח עד שאני עיף לשאת את המשא ואמר בלשון הנופל באדם להשמיע האוזן כפי שהורגלה : (טו) ובפרשכם כפיכם. בעת התפלה : ידיכם וכו׳. לפי שידיכם מלאים משפיכה דם : (טז) רחצו הזכו. הסירו כתמות העון בתשובה : הסירו וגו׳. לפי שרוע מעללי נגד עיני אמר עשו תשובה וזהו הסירם מנגד עיני : חדלו. מלהרע : (יז) היטב. להטיב מעשיכם : דרשו. חקרו המשפט לדעת הדין עם מי והיו מישרים את העשוק ושפטו משפט היתום וריבו ריב האלמנה כי המה העשוקים ע״פ רוב : (יח) ונוכחה. נברר הדברים

מצודת ציון

אנשים כמו עצרת בוגדים (יר׳ מיט ט) ע״ש שהם עצורים ומקובצים במקום אחד : (יד) נלאיתי. ענין יגיעה כמו ומה הלאיתיך (מיכה ו) : נשוא. מל׳ משא : (טו) אעלים. מל׳ העלמה והסתרה : (טז) הזכו. מל׳ זכות ובהירות : חדלו. מנעו : (יז) אשרו. מל׳ יושר ובאה האל״ף במקום היו״ד וכן בהסוף כמו ובכבודם תתימרו (לקמן סא) ומשפטו תתאמרו : חמוץ. עשוק כמו מכף מעול וחומץ (תהלים עא): (יח) לכו. הוא ענין לשון זרוז כמו ועתה לכו ונמכרנו (בראשית לז) והוא לא הולכו אלינו : ונוכחה. ענין ברור דבר כמו אשר הוכיח ה׳ (שם כד) : כשנים. תוטים

יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ יט אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ כ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהֹוָה דִּבֵּר׃ כא אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים׃ כב כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃ כג שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ כד לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהֹוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם

(Masoretic notes: י׳ · י״ס · ר״פ בסיפ׳ב · ל׳ · ב׳ ומטעכם · ל׳ · ג׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ג׳ וחסר · ג׳ · ד׳ מד חסר · ל׳)

כְּזְהוֹרִיתָא כַּעֲמַר נְקֵי יְהוֹן׃ יט אִם תֵּיבוּן וּתְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי טוּבָא דְאַרְעָא תֵּיכְלוּן׃ כ וְאִם תְּסָרְבוּן וְלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי בְּחֶרֶב סָנְאָה תִּתְקַטְלוּן אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃ כא אֵיכְדֵין תָּבוּ עוֹבָדָהָא לְמֶהֱוֵי כְּטָעִיתָא קַרְתָּא מְהֵימַנְתָּא דַּהֲוַת מַלְיָא עָבְדֵי דִינָא קוּשְׁטָא הֲוָה מִתְעֲבֵיד בָּהּ וּכְעַן אִינוּן קָטוֹלֵי נַפְשָׁן׃ כב כַּסְפֵּךְ הֲוָה לִפְסוֹלָא וְחַמְרֵיךְ מְעָרַב בְּמַיָּא׃ כג רַבְרְבַיִךְ מָרְדִין וְשׁוּתָפִין לְגַנָּבִין כּוּלְהוֹן רָחֲמִין לְקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא אָמְרִין גְּבַר לְחַבְרֵיהּ עֲבֵיד לִי טַב בְּדִינִי וַאֲשַׁלֵּם לָךְ בְּדִינָךְ דִּין יִתְמָא לָא דָיְנִין וּקְבֵילַת אַרְמַלְתָּא לָא עָלַת לִקְדָמֵיהוֹן׃ כד בְּכֵן אֲמַר רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם אֲנָא עָתִיד לְנַחְמוּתָהּ בְּרַם וַי רַשִׁיעַיָּא

תולדות אהרן אם תאבו. קידושין סא: חרב תאכלו. סנהדרין לה זוכר מלורע: היה לסיגים. ב״ב טו: שם סב: היתה לזונה. מגלה לא: מלאתי משפט.

רדק

מלובשים בגדים. דע אנשים. ימותו אנשים. כא באנשים. ופי׳ אדוני אבי ז״ל אם יהיו חטאיכם כשנים שאינו אדום מאד כשלג ילבינו אכפר על עונותיכם ואם יהיו אדומים מאד כתולע אז יהיו כצמר שאינו לבן מאד כמו השלג: (יט) אם תאבו. טוב הארץ. מה שאוכלים זרים לעיניכ׳ תאכלו אתם: (כ) ואם תמאנו ומריתם. לא תהיו אוכלים אבל אכולים לחרב: חרב. כמו בחרב חסר בי״ת השימוש וכן שנמלא בית ה׳ לגזות בית אביו ויקברוהו ביתו ורחצו מים כי ששת ימים וסדומים נשם: כי פי ה׳ דבר. וכיון שדבר הוא יקים את דברו: (כא) איכה. הזונה איננה נאמנת לבעלה אבל משקרת בו ומזנה תחתיו וכן ירושלם שהיתה נאמנת לאל בימי דוד ובימי שלמה ובימי אסא ובימי יהושפט לא היו מזבחים ומקטרים בבמות אלא בבית המקדש ואחר כך שנה להיות זונה ועזבו בית ה׳ והם זובחים ומקטרים בבמות ולאשרות: מלאתי משפט. היו״ד נוספת אומר כי ירושלים היתה מלאה משפט מתחיל׳ כי יהושפט העמיד שופטים בכל ערי יהודה ואמר להם ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי אם לאלהים וגו׳, וגם בירושלם העמיד למשפט ה׳ ולריב וגו׳, ועתה אין בה משפט כמו שאמר בסמוך כלו אוהב שחד ורודף שלמונים: צדק ילין בה. ילין אינו לשון לינה ממש אלא לשון עקידה והתמדה בדבר וכן ובהמרותם תלן עיני ובצוארו ילין עוז ולנה בתוך ביתו והדומים לו וירושלם היה הצדק תמידי בה ועתה מרצחים ועוד כספם היה לסיגים וגו׳ כל זה כפל הצדק ורבותינו ז״ל אמרו דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה ועשו לפסוק הזה סמך ותשכה מרצחים כשאין מלינים בו דיני נפשות אלא דנין אותו בו ביום: (כב) כספך. שופים בה מטבע שקר והשרים כמי אדם כי כלו כסף ואם בו סיגים נחשת ובדיל והדומים להם ומתראה ככסף ומטעין בו בני אדם וכן מוכרי יין הרבים הקונים שהם קונים יין חי והוא מעורב במים: סבאך הוא היין הנמכר בחנות לפי שבאים שם רקים ופוחזים וסובאים ומשתכרין שם: מהול. מעורב ואין לו ריע במקרא ואדוני אבי ספיה לו חבר מהערבי אלמהל: (כג) שריך. השרים שהיה להם לתקן המעוות הם סוררים ומעוותים היושר והם חברי גנבים כי כגנבים חולקים עמהם לפיכך לא ייסרו אותם ולא ימנעום מלגנוב: כלו. דרך כלל על השרים כי כלם בדרך אחד לפיכך אמר כלו בלשון יחיד והם אוהבים לקבל שחד ומטים המשפט: ורודף שלמונים. כתרגומו אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדינו ואשלם לך בדינך: יתום לא ישפוטו. מן העושקים אותו: לא יבא אליהם. כי אינם רוצים לשפוט משפטה ולריב ריבה מן העושקים אותה לפיכך לא תביא אליהם ריבה כי לא תועיל ויונתן תרגם קבילת ארמלתא לא עלת קדמיהון כלומר צועקת לפניהם על ריבה ואינם שומעים אותה: (כד) לכן האדון. כי בעת ההיא יכירו הכל כי הוא אדון הכל וכן אדון צבאות מעלה ומטה: אביר ישראל. שיהיה עוד חוזק העשוקים על ישראל ויקח נקמה מהעושקים אותם והם צריו ואויביו נקמה שלמה יקח מהם עד שינחם מהם כלומר שיכלה כעסו וינחם, ומלת הוי פירשתיה:

רשי

אתם סרחתם עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: אם יהיו חטאיכם כשנים. כתומים לפני כאודם שנים אלבינם כשלג: יאמר ה׳. תמיד הוא אומר לכם כן כמו על פי ה׳ יחנו (במדבר ט כ). ד״א לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו חדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו ונוכחה יחד להודיעני עשינו מה שעלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו׳: כתולע. צבע שצובעים בו אדום גרעינים הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: (כ) כי פי ה׳ דבר. והיכן דבר והבאתי עליכ׳ חרב (ויקר׳ כו כה): (כא) לזונה. תועה מעל אלהיה: קריה. שהיתה נאמנה ומלאה משפט וצדק היה בה ועתה מרצחים: מלאתי משפט. כגון רבתי עם (איכה א): צדק ילין בה. תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על של היום. ד״א שהיו מלינים בה דיני נפשות כשלא היו מוצאין לו זכות ביום הא׳ לא היו גומרין את דינו עד למחרת אולי ימצאו לו זכות ועתה נעשו רוצחין ומצינו בפסיקתא ר׳ מנחם בר אושעיה אמר תפ״א בתי כנסיות היו בירושלים כמנין מלאתי בגי׳ ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה: (כב) כספך היה לסיגים. שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותן בכסף להונות בהם: סבאך מהול במים. משקים שלכם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא. מהול מערב ואין לו דמיון במקרא ומ״א פותר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב׳ ב׳) מעורבב: (כג) סוררי׳. סרים מן הדרך הישרה: ורודף שלמונים. תשלומין ת״י אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך שופט שהיה גזלן והנגזל צועק עליו בפני שופט אחר. זה אומר לו צדקני היום ואני אשלם גמולך כשיצעקו עליך בפני הוי רודף תשלום גמולות: וריב אלמנה לא יבא אליהם. האלמנה באה לצעוק והיתום יוצא וזו פוגעת בו ושאלתו מה הועלת בצעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו במלאכה וסופו לא הועלתי וזו חוזרת לאחוריה ואומרת ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כ״ש הוי יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל: (כד) נאם האדון. שהכל שלו ובידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים: אביר ישראל. תקפו של ישראל: הוי. ל׳ הזמנה והכרזה ודומה לו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב׳ י׳) וידעו

ביאור מהגר״א

והצלבע בצבע ראשון הוא נקרא תולע וז״ש כצמר שהוא למטה מן השלג כמ״ש ברים נגעים: (יט) אם תאבו ושמעתם. היינו שתים החפץ לעשות והמעשה נגד זה בכן שתים שהארץ תתן יבולה לטוב ולא יאכלו זרים כ״א הם וז״ש טוב הארץ תאכלו: (כ) ואם תמאנו ומריתם. גם כן שני דברים היפך הנאמר למעלה חרב תאכלו ג״כ שני עונשים האדמה לא תתן את יבולה לטוב כ״א לצמחים קשים כחרבות לגוף ויהיו הצמחים מכלים אתכם וז״ש תאכלו שיהיו נאכלים מן הצמחים: כי פי ה׳ דבר. הברכות בין הברכות שבתורה ואכלתם לשובע כו׳ והקללות בין הקללות שבתורה: (כא) לזונה קריה נאמנה. נאמן הוא בלב ונפש כמ״ש ומצאת את לבבו נאמן והיפך הזונה תחת אישה תקח זרים: מלאתי משפט צדק ילין בה. צדק היינו בלי עולה וכשעשה עולה יבא למשפט וז״ש נצדק ימלך מלך ר״ל ממנין את המלך להכין את הצדק במדינה וממנין את השרים למשפט על עושי עול נגד הצדק ולפ״ז מוקשה דברי הכתוב בצדק תשפוט וגו׳ לכן דרשו חז״ל ע״ז שלא יהא אחד עומד וא׳ יושב ושלא יאמרו לא׳ קצר דבריך כו׳ שיעשו צדק בסדר המשפט: ועתה מרצחים. לא די שאינם עושים משפט לרוצחים אלא שמהפכין בסא הצדק שלא יבא לידי עול ורציחה אלא מפעילים הרציחה: (כב) היה לסגים. ר״ל שהיה מעורב כ״כ עד שאם נותן אותם לתוך כסף צרוף נעשה סיג וז״ש לסיגים: מהול במים. ר״ל בתוך המים שהיו המים מרובין כ״כ עד שהיין מזוג בתוך המים: (כג) שריך סוררים. פירוש סרים מן התורה: ורדף שלמונים. שוחד הוא מה שנותן קודם הדין ושלמונים הוא שנותנים אחרי הדין וז״ש רדף שקודם א״צ לרדוף ואמר כאן יו״ד דברים נגד יו״ד דברים שנאמר לעיל רחצו הזכו כו׳: (כד) האדון ה׳ צבאות אביר וגו׳ אנחם מצרי וגו׳. הספרבם בין לר לאויב

מצודת ציון

צבוע אדום כמו ותולעת שני (שמות כה): כתולע. הוא שם הצבע שצובעים בו אדום: (יט) תאבו. תרצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (כ) תמאנו. מל׳ מיאון וסרוב: ומריתם. מל׳ מרי ומרד: (כא) קריה. עיר: מלאתי. היו״ד נוספת ובעבור תוספות היו״ד נהפכה הה״א לחי״ו להסמיכם אל היו״ד: ילין. ענין התמדה וכן ולנה בתוך ביתו (זכריה ה): (כב) לסגים. הוא פסולת הכסף כמו סגים כסף היו (יחזקאל כב): סבאך. כן נקראים משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (לקמן כו): מהול. מזוג ומעורב ודומה לו לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב): (כג) שלמונים. מל׳ תשלומין: (כד) אביר. חוזק כמו מידי אביר יעקב (בראשית מט):

מצודת דוד

הדברים לדעת מי סרח על מי: אם יהיו וכו׳. ר״ל וכאשר תודו שהדין עמדי ותשובו לי אז אם יהיו חטאיכם אדומים כשני תולעת יולבנו כשלג ר״ל אכפר על חטאתכם (דימה העון לכתם אדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק ולא יוסר מהר בכבוס): (יט) אם תאבו. להיות מוכנעים לי ושמעתם בקולי אז תאכלו מיטב הארץ: (כ) ואם תמאנו. אם תהיו ממאנים לשמוע אמרי ותמרו פי: חרב תאכלו. לא תהיו אוכלים אלא אכולים לחרב: כי פי ה׳ דבר. ובידו לקיים מאמרו: (כא) איכה. מתאונן לומר איך ירושלים עיר אמונה נהפכה להיות משקרת בה׳ כזונה המשקרת בבעלה: מלאתי. מעולם היתה מלאה משפט והצדק התמיד בה ועתה נהפכו אנשים להיות מרצחים: (כב) כספך. הכסף שאתה מתן לזולת הוא סיגים ואתה מרמה ומאנה אותו: (כג) סוררים. סרים מדרך הטוב ומתחברים עם הגנבים: כלו. כל העם: שלמונים. האחד אומר לחבירו הצדיקני היום בדיני ולמחר אצדיקך בדיק: לא יבוא. בראותה שאף היתום לא הועיל עם כי הוא איש ומכ״ש היא ותחדל לבוא: (כד) האדון. שהכל שלו ובידו מאין תוחה: אנחם. במה שאשלם

מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ כה וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִגָּיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ כו וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃ כח וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו וְעֹזְבֵי יְהוָה יִכְלוּ׃ כט כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם וְתַחְפְּרוּ מֵהַגַּנּוֹת אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם׃ ל כִּי תִהְיוּ כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶהָ וּכְגַנָּה אֲשֶׁר־מַיִם אֵין לָהּ׃ לא וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת וּפֹעֲלוֹ לְנִיצוֹץ וּבָעֲרוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה׃

כד כַּד אִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין מִסַּנְאֵי עַמִּי וְאָתֵיב נִקְמָא לְבַעֲלֵי דְבָבִי׃ כה וְאָתֵיב מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וַאֲבָרֵר כְּמָא דִמְנַקַּן בְּבוּרִיתָא כָּל רַשִׁיעַיָּא וְאַעְדֵּי כָּל חוֹבָךְ׃ כו וַאֲמַנֵּי בִיךְ דַּיָּנֵי קוּשְׁטָא תַּקְנִין כְּבְקַדְמֵיתָא וּמַלְכֵי מַלְכָךְ כַּד מִן אוּלָא וּבָתַר כֵּן יִתְקְרֵי לָךְ קַרְתָּא דְקוּשְׁטָא קַרְתָּא מְהֵימַנְתָּא׃ כז צִיוֹן כַּד יִתְעֲבֵד בָּהּ דִינָא תִּתְפְּרוּק וְדַעֲבָדוּ אוֹרַיְתָא יְתוּבוּן לָהּ בִּזְכוּ׃ כח וְיִתַּבְּרוּן מָרוֹדִין וְחַיָּבִין כַּחֲדָא וְדִשְׁבָקוּ אוֹרַיְתָא דַיְיָ יִשְׁתֵּיצוּן׃ כט אֲרֵי תִתְבַּהֲתוּן מֵאִילָנֵי טַעֲוָתָא דַחֲמַדְתּוּן וְתִתְכַּנְעוּן מִגְּנֵי טַעֲוָתָא דַאֲתוּן מִסְתַּיְעִין בְּהוֹן׃ ל אֲרֵי תְהוֹן כְּבוּטְמָא דִי מְנַתַּר טַרְפוֹהִי וּכְגִנַּת שַׁקְיָא דְמַיִן לֵית לָהּ׃ לא וִיהֵי תּוּקְפֵּיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא כִּנְעוֹרֶת כִּתָּנָא וְעוֹבַד יְדֵיהוֹן כְּנִיצוֹץ נוּרָא כְּמָא דְמִקַּרְבִין דֵּין לְסְטַר דֵּין וְדָלְקִין תַּרְוֵיהוֹן

אל בית עבדכם. רחצו הזכו. וסי' מיא דעבדא דכיא: ורדף ג' בקריאה וחס' וסי' וכשלו איש באחיו כמפני חרב. ורדף שלמנים. אפרים רעה רוח: וריב ד' בקריאה ג' מ"ל וא' חסר וסי' וריב אלמנה לא יבא אלהם. וריב לה' עם יהודה. כי ראיתי חמס וריב בעיר. ורב לא ידעתי אחקרהו. בתרא חסר: ואשיבה ד' וסי' נמסר בש"ב סי' י"ז: כבראשנה ה' וסי' נמסר בספ' שופטים סי' כ': וחטאים ד' וסי' בסדר לך לך:

תולדות אהרן ואשיבה ידי. שבת קלט מגלה יז סנהדרין לח: ושבר פושעים. מגלה טו: ועוזבי ה'. ברכות ח (מגלה עב): והיה החסן. שבת ד:

רשי

וידעו הכל כי אנחם מצרי שהכעיסוני במעשיהם: (כה) ואשיבה ידי עליך. מכה אחר מכה עד כלות הפושעים: כבור. ל' בורית סבו"ן בלע"ז ולשונו ל' נקיון כמו ובר לבב (תהלים כ"ד) ע"ש שהוא מנקה הבגד מכתמיו סיגיך האמור למעלה כמו כספך היה לסיגים תערובת נחשת בכסף קרוי סיג אף כאן תערוב' רשעים עם הכשרים אני אכלה הפושעי' שהם הסיג: כל בדיליך. בדיל המעורב בכסף כלומר הרשעים שבך בדיל אשטיי"ט בלע"ז: (כו) כבראשונה. אעמיד לכם שופטים כשרים: עיר הצדק. כבתחלה צדק ילין בה: (כז) במשפט תפדה. ע"י שיהיו בה עושי משפט: תפדה. מעונותיה: ושביה. עושי תשובה שבתוכה (בצדקה במצדיקים עצמ' במשפט ובצדק' שבתוכה): (כח) ושבר פושעים וגו'. שבכולן הוכיחן למעלה. והם פשעו בי. גוי חוטא. עזבו את ה': פושעים. מורדים והעובדים לעכו"ם: וחטאים. אלו עבריינים העוברים על שאר איסורין: (כט) מאילים. לשון אלה מין אילן שקורין אולמ"א בלע"ז: אשר חמדתם. לעבוד תחתיהם עבוד' כוכבים כענין שנאמר תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד): מהגנות. שם היו עובדים כוכבים כמה דאת אמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו יז): (ל) נובלת עלה. העלה שלה נובלת כמוש בליסטייסר"ט בלע"ז בבא עליו שרב או קרח הוא כמוש וליחלוחו אבד וכלה ואין נובל ל' רקבון כמו בלה שאין נו"ן נופלת באותו ל' אלא נובל ל' דבר הבלאה וכלה כמו מגזרת נבול תבול (שמות יח) כמו תנבול ומתרגמינן מילאי תילאי: אשר מים אין לה. להשקות זרעיה בדבר שחוטאים בו משווה פורענותם: (לא) החסון. התוקף שהיו אונסין את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין בממון כמו שאמר למעלה וחברי גנבים יהיה אותו ממון לנעורת שמנערין מן הפשתן שהוא קל וגוח לישרף: ופעלו. והעושה אותו תוקף יהיה

רדק

(כה) ואשיבה ידי. פעם אחר פעם עד שאצרוף אותך ותשארי נקיה והסיגים והבדיל הם הרשעים: כבור. כמו הדבר המברר הכסף מן הסיגים וישאר נקי ואני שמעתי כבור שהוא כבורית ספון בלע"ז כמו שהבורית מוציא כל כתם כך אוציא אני סיגיך ובדיליך בדילין מה ר"ל כי הבדיל מעורב בכסף עד שינקוהו ממנו, ואמר בלשון רבים בדיליך לרבות כל התערובות המעורבים בו: (כו) ואשיבה שופטיך כבראשונה. כמו שאמר צלאתי משפט וזה יהיה בימות המשיח שיכלו הרשעים כלם ושארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב: (כז) ציון. במשפט שיעשו ישראל תפדה כלומר יפדו הם וישובו לה ובצדקה שיעשו ישובו לה הגולים ממנה זהו ושביה בצדקה: (כח) ושבר. ואז ישברו ויכלו הפושעים והחטאים יחדו כמו שאמר בנבואת מלאכי והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא: (כט) כי יבשו. אמר יבשו ואמר תחפרו כי כן מנהג המקראות לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כלם תשובו וכאו נא והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל אלה הג' פסוקים עד סוף הפרשה אינם לימות המשיח כי מימי חרבן בית ראשון ואילך לא היו עובדים עכו"ם בישראל בגנות ותחת כל עץ רענן כמו שהיו ואין זכרון אלים וגנות אלא לאותם דורות שהיו בבית ראשון לפי שזכרו כליון הרשעים כלם בין מעובדי עכו"ם בין משאר עבירות וזה יהיה בימות המשיח אמר כי כליון עכו"ם תהיה טרם זה וזהו בחרבן בית ראשון שיכלו עובדי עבודת עכו"ם בישראל שהיו בוחרים הגנות והאילים לאשירה ואז בחרבן הבית יבשו כי יראו כי לא יועילו להם האשרים ולא יצילום מיד האויב המחריב אותם והמגלה אותם אז יבשו ויחפרו וידעו כי שקר היה נסכם ועבודתם לעכו"ם לפיכך לא היה בבית שני עובדי עכו"ם כלל בישראל ואילים כמו אילנים וכן הנחמים באילים. אילי הצדק ותרגם יונתן ארי תתבהתון מאילני טעותא דחמדתון והפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג: (ל) כי תהיו. יאמר אתם המרהם אותי באילים והיו כאלה נובלת אתם בתרפם גנות ותהיו כגנה אשר אין מים לה: עלה. חסר יו"ד הרבים מהמכתב אמר כן תהיו כאלה נובלת עליה שלא ישאר בה דבר ירוק כן תהיה כל ארצכם חרבה שלא ישאר בה אחד מכם ותהיו כמו הגנה אשר מים אין לה להשקותה שיבשו הירקות והזרעים לא יצמחו וכאשר המשילם לאלה בנטיתם שישובו לארצם כמו האלה שתוציא העלים עוד לזמן הגנה האילנות וכן הגנה כשיבאו מים לה תצמיח זרעים ויצמחו שרשי הירקות ואלה תרגומו בוטמא וכן תרגם רבינו סעדיה בערבי בוטמא: ואלה נובלת עליה פירושו אלה שעליה נובלים וכן מגלתי וקן שזקנם מגלח ודמה אותם לאלה ולא לאילן אחר כי האלה והאלון כשיפלו עליהם ידמה שהם יבשים מכל וכל יותר משאר אילנות וזכר אחד מהם למשל: (לא) והיה החסן. אמר על האלילים ואל

ביאור מהגר"א

לאויב כי צר הוא המריע לגוף והאויב לנפש ז"ש אנחם מצרי ר"ל שיעשה בהם דין אבל יתנחם מלעשות בהם כלה אבל אנקמה מאויבי: (כה) ואשיבה ידי עליך. ר"ל מקודם אנקמה מאויבי ואח"כ ואשיבה גו' והנה ג' כתות ליום הדין לדיקים ובינונים ורשעים ואשיבה ידי על הלדיקים והצרוף על הבינונים ואסירה כל בדיליך על הרשעים כמו שאין שום כסף בבדיל כן הם הרשעים וגם כי מבדילים בין ישראל לאביהם שבשמים נקראים בדיליך: (כו) ואשיבה שפטיך וגו'. כמדרש יועליך אלו משה ואהרן ושפטיך אלו דוד ושלמה ז"ש אבל משה ואהרן יועליך כבתחלה כי לא קדם להם יועלים בתורה ותחלה הוא ראשית שאין קודם לו אבל ראשון יאמר גם על דבר שקדם לו כמוהו אלא שבמספר זה הוא ראשית וכן קדמו שופטים לדוד ושלמה אלא שבמלכים הם ראשונים לעשות לדקה ומשפט לכן אמר שפטיך כבראשונה. ואח"כ יקרא לך עיר הלדק היינו ע"י השופטים שיחזרו את הלדק לכמו שהיה: קריה נאמנה. ע"י היועלים כמשה ואהרן שיחזרו תורה הנאמנה: (כז) ליון במשפט תפדה וגו'. כמ"ש ובא לליון גואל ולשבי פשע ביעקב והנה ליון במשפט תפדה כי כבר לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה אבל ושביה ר"ל השבים לליון והם שבי פשע יפדו בלדקה ואינו לפי המשפט כמ"ש שאלו לחכמים ולנביאים נפש החטאת כו': (כח) ושבר פשעים וחטאים וגו'. בתחלת התוכחה אמר פשעו בי וגוי חוטא ועזבו את ה' ושלשה אלה המה כוללים לכל העשרה דברים דחשיב התם לכן כאן בעונש חשב ג"כ הכוללים שלשה פשעים וחטאים ועוזבי ה': (כט) כי יבושו מאילים וגומר. אמר אלל האלים בושה והחדה ואלל גנות חפירה ובחירה והענין שהיה להם בעת ההוא שתי מיני עבודות כוזבות א' לאלים אשר אין לה פירות ונבלת עליה לרמז שאין תכלית עבודתם ההיא להכול פירות בעוה"ז כ"א חמדתם לקרן שבעוה"ב והשני עבודתם לגנות שמקרבת הנויות וזרועיה מהרה לומיח ואין להם מלב מתקיים בארץ ככה תכלית עבודתם ההיא לקבל מהר הפירות בעוה"ז ואין להם קרן קיימת לעולם הבא והנה הספרש שבין בושה וחפירה בושה הוא מעלמו וחפירה מאחרים וז"ש וחפרה הלבנה ובושה החמה היינו כי אור הלבנה אינו אלא מנוגה השמש לע"ל כאשר נוגה סירת לא יאיר לה השמש תשיג בושה מהשמש ותחפיר מאחרים אבל כשתעדר אור השמש בעלמו יבוש השמש בעלמו והנה טובות האמיתות שלעוה"ב נחמד הוא לכל באי העולם אלא האור שבעיסה מעכב מלבא אליו אבל טובות העוה"ז תחלתו רך וסופו קשה ואחריתו מרה טוב לפני אלהים ימלט בהם והחטא ילכד לכמור בהם

מצודת דוד

שאשלם כגמול אנחם על הכעס שהכעיסוני: (כה) ואשיבה. להכותך מכה אחר מכה: ואצרוף. אסיר ממך הסיג כמו שמסירים כתמי הבגד ע"י הבורית ור"ל אכלה ממך הפושעים והמורדים: (כו) ואשיבה. אעמיד עליך שופטים כשרים ולדיקים כמו שהיה מאז: (כז) במשפט. ע"י המשפט שיעשה בה תהיה פדויה: ושביה. ההשבה מן הגולה תהיה ע"י הלדקה אשר יעשו: (כח) ושבר. הפושעים והחוטאים שבהם ישברו יחדו זה כזה אים לא נעדר: יכלו. בלי שארית: (כט) כי יבושו. עוזבי ה' יבושו אז ממה שחמדו האלים להעמיד עבודת כוכבים ומזלות בצלה כמ"ש תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד'): מהגנות. ממה שבחרו הגנות להעמיד בה עבודת כוכבים ומזלות כענין שנא' המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו): (ל) כי תהיו. בעבור שבחרתם באלה תהיו דומים להם בדבר העונש כי תהיו כמושים מבלי לחלוחית טובה כעלי אילן האלה הכמושים ביותר: אין לה. להשקותה לרוות צמאונה: (לא) החסון. הפסל העשוי מעץ חזק כמ"ש עץ לא ירקב יבחר (לקמן מ): לנעורת. שהוא דבר חלש וקל להשרף: ופועלו. החרש העושה

מצודת ציון

(כה) ואצרוף. ענין זכוך וזקוק: כבור. כבורית המנקין בו הבגדים מכתמיהם: בדיליך. היא מין מתכת כמו ואת הבדיל (במדבר לא): (כט) מאילים. שם אילן סרק כמו הנחמים באלים (לקמן נז): (ל) נבלת. ענין כמישה כמו נבל ציץ (לקמן מ): עלה. העלין שלה: (לא) החסן. החזק וכן חסין יה (תהלים פט): לנעורת. היא הפסולת שמנערין מעלי הפשתן: לניצוץ. הוא הנתז מן הבערה האש וכן ונוללים כעין נחושת (יחזקאל א): ובערו. ענין שרפה והדלקה:

רדק

ועל שכחיהם. אמר כי החסון והחזק שבפסילים כמו שאמר עץ לא ירקב יבחר, אמר מה יועילו להם חוזק הפסילים כי כמו הנעורת יהיו שיכלה מהרה מפני נצוץ האש כן ישרפו מהרה וכן היה כי נבוזראדן שרף כל בתי ירושלם באש ונכם היו הפסילים והאלילים ואמר ופועלו לנצוץ כי העושה אותו פסל הוא גרם לו הבערה כמו שהנצוץ מבעיר הנעורת והשכנצון נאחז בנעורת במעט זמן ובכו שניהם, כי הנצוץ אינו אש שעומד אלא מעט והוא ככה וכן הנעורת הבוערת לא תהיה בוערת אלא זמן מועט ותכבה כן יהיו פועלי הפסל והאליל כי שניהם יכלו יחד כי נחרבו ירושלם נשרפו הבתים והאלילים עמהם ונהרגו העובדים הפסילים והעושים אותם: ואין מכבה. ואין מציל אותם מן [illegible]

[illegible]

תרגום יונתן

כַּחֲדָא כֵּן יְסוּפוּן רַשִׁיעַיָא אִינוּן וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא וְלָא יְהֵא עֲלֵיהוֹן חַיִּם: א פִּתְגָם נְבוּאָה דְּאִתְנַבֵּי יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם: ב וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָא מְתַקַּן יְהֵי טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ בְּרֵישׁ טוּרַיָא וּמִנַּטַּל מֵרָמָתָא וְיִתְפְּנוּן לְמִפְלַח עֲלוֹהִי כָּל מַלְכְוָתָא: ג וִיהָכוּן עַמְמִין סַגִּיאִין וְיֵימְרוּן אֱתוֹ וְנִסַּק לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְבֵית שְׁכִינַת אֱלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב וְיַלְפִינַנָא מֵאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהַךְ בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִּיּוֹן תִּפּוֹק אוֹרַיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַיְיָ מִירוּשְׁלֶם: ד וִידִין בֵּין מַלְכְוָתָא וְיוֹכַח לְעַמְמִין סַגִּיאִין וִיעַפְּפוּן סַיְפֵיהוֹן לְסִכִּין וּמוּרְנְיָתְהוֹן לְמַגְלֵי לָא יִטּוֹל עַם בְּאַפֵּי עַם זֵין וְלָא יִתְאַלְפוּן עוֹד מְגַּבַּן קְרָבָא: ה יֵימְרוּן דְּבֵית יַעֲקֹב אֱתוֹ וּנְהַךְ

ישעיה ב

שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה׃

ב א הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם׃ ב וְהָיָה ׀ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם׃ ג וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ ׀ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלָ͏ִם׃ ד וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה׃ ה בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר

(מסורה: ויטעסנכסיפר; י"ג; ג'; ג'; ד"ח ובל אל סכ' הכרמל דכוו; ג'; ו'; ג' . כ'; כ' חד חסר; ג')

רשי

לניצוץ אש ובערו זה בזה: ניצוץ אישטנצל"א בלע"ז ת"י ופועלו ועובד ידיהון ואין זה אחד מ' העברות שא"פ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבער ל' פעול עכשיו שהוא נקוד מלאפום (ר"ל חולם) נבער ל' פועל: ואין מכבה. ת"י ולא יהא עליהון חיים: (ב) באחרית הימים. לאחר שיבלו הפושעים: נכון. מתוקן: בראש ההרים. ההר שהוא ראש לכל ההרים בחשיבות ההרים: ונשא מגבעות. יגדל נס שנעשה בו מנסי סיני וכרמל ותבור: ונהרו. יתקבצו ימשכו אליו כנהרות: (ג) אל בית אלהי יעקב. לפי שהוא קראו בית אל לפיכך יקרא על שמו אבל אברהם קראו בהר ה' ויצחק קראו שדה לשוח בשדה: (ד) לאתים. קולטר"ש בלע"ז: למזמרות. שרפ"ש בלע"ז שזומרין בהן הכרמים: (ה) בית יעקב וגו'. אחרים יאמרו לכן כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמים רבים וגו': לכו ונלכה באור ה'

תולדות אהרן

באחרית הימים. זוכר תשא פקודי: ונהרו אליו. ב"ב ד: עמים רבים. פסחים פח: תצא תורה. ב"ב כא (נדרים מ): והוכיח לעמים. פקודי שער מו: ולפסו תרכותם. (שבת מ):

ביאור מהגר"א

[illegible]

[illegible]

מצודת ציון

מכבה. מלשון כבוי: (ב) נכון. מוכן ומתוקן: ונהרו. ר"ל ימשכו אליו כנהר המושך וכן ונהרו אל טוב ה' (ירמיה לא): (ג) לכו. הוא ענין לשון זרוז: ויורנו. ענין למוד: (ד) והוכיח. ענין ברור דברים: וכתתו. ענין כתישה: לאתים. הם כלי חפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (ש"א י"ג): למזמרות. הם הכלי שכורתין בו הזמורות מן' וכרמך לא תזמור (ויקרא

מצודת דוד

העושה הפסל. היה דומה לניצוץ אש: שניהם. הפסל והחרש: ואין מכבה. לא ימצא מי מכבה ואין ביד הפסל לעזור ואף לא לעצמו: **ב** (ב) באחרית הימים. בימי המשיח: הר בית ה'. ההר שיעמוד עליו בה"מ: בראש ההרים. באר החשוב והראש שבכל ההרים: ונשא. ינשא במעלה וחשיבות: (ג) והלכו. עם לעם: ואמרו. אלו לאלו: ויורנו. המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה: מדרכיו. מה מדרכיו: כי מציון. כי התורה האמתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם: (ד) ושפט. ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט וכוא מלך המשיח הוא ישפוט בין האומות בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעמים רבים: וכתתו. ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם: (ה) בית יעקב. הנביא מזרז לומר הואיל וכן יהיה נלכה גם

רשי

פ'· ויאמרו להם כן ות"י ויימרון דבית יעקב אתו וגו': (ו) כי נטשתה עמך בית יעקב. הנביא מיסב הדיבור אל השכינה ואומר כי עד הנה עוזבת את עמך בשביל עונם (ד"א הנביא מוכיחן ואמר להם כן. כי נטשתה עמך בית יעקב כו' עוזבת את מעשה הטוב אשר על ידו נהיית לעם אתם בית יעקב): כי מלאו מקדם. נתמלאו כבאותם ממעשי ארמי' שהיו יושבים במזרח שהיו מכשפים ומשתמשים בשם עבודת כוכבים: ובילדי נכרים ישפיקו. בועלים בנות עכו"ם ומתערבים בהם ויולדות להם ילדים ובהם הם מספיקי' תמיד ומתעסקים ומתרפקין ונטרחים בהם ל' פן יספיק בשפק (איוב לו) דיבטימנ"ט בלע"ז: (ז) ואין קצה. ל' קץ: (ח) ישתחוו. כמו משתחוים: (ט) וישח אדם. הקטנים: וישפל איש. הגדולים והגבורים אנשי החיל: ואל תשא להם. הנביא אומר להקב"ה וידעתי כי לא תסלח להם מלהפרע מהם: (י) בוא בצור. לבוא בצור לברוח בנקרת

רדק

שאתם הייתם ומלומדים מעשה ללכת באור ה' לכו ונלכה באור ה', ואור ה' הוא התורה והמצות, ומלת לכו פירשנו למע"ה בהית ענין זרוז, ויונתן תרגם ויימרון וגו', ואמר ונלכה נשתתף הנביא עמהם כמו שפירשנו בפסוק לולי ה' צבאות: (ו) כי נטשתה. כנוי נטשתה כנגד האל, אמר אתה האל שנטשתה עמך בית יעקב עתה הדין עמך כי הם מלאו מקדם, ויונתן פירשו כנגד ישראל אחרי שבקתון דחלא תקיפא דהוה פריק לכון דבית יעקב, ופירוש עמך לפי דעתו אתה שהיית עושה מעשה עמך, כמו שאמרו רבותי' ז"ל כעושה מעשה עמך ואז ה"ה גואל אותם מכל צרה ועתה נטשת אותו: כי מלאו מקדם. פירוש מלאו כשפים יותר מבני קדם, וידוע היה זה שיתיהם כי בני קדם היו מכשפים ומעוננים, וכן פלשתים היו יותר מעוננים מבני קדם וישראל כהם, ועננים שם תאר, וכן בני עננה, ונקראת ארם בני קדם לפי שהם למזרח ארץ ישראל, והם למדו מעשים רעים מהשר לפניהם ומאשר לאחריהם, וכן ארם מקדם ופלשתים מאחור: ובילדי נכרים ישפיקו. עוזבים תורת ה' ומתעסקים בספרי הכשופים והנחושים ומספיקים בהם, והם אומרים דיינו באלה הספרים, והם ספרים נולדים להם מקרוב כמו שאמר משה רבינו עליו השלום חדשים מקרוב באו שלמדו אותם מהאומות שהם מעכו"ם והתורה שלמדו אותה מקדם ונטועה בם הם והאבותיהם מכמה שנים עזבו אותה, ויונתן תרגם כי מלאו מקדם ארי אתמליאת וגו'. ר"ל כמו שהיתה בימי הכנענים, והרגם ובילדי נכרים ישפיקו ובנמוסי עממיא אזלין: (ז) ותמלא ארצו. ארצו של זה העם שזכר כי נטשת עמך, אמר כאשר נתמלאה ארצו כסף וזהב וסוסים עד שאין סוף לאוצרותיו ולמרכבותיו אז נמלאה ארצו אלילים, כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט, ואמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל, וזה היה בימי שלמה שהיתה ארץ ישראל מלאה כסף וזהב, כמו שכתוב ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים, וכן זהב לרוב שהיו מביאין לו מאופיר וממלכת שבא ומכל המלכים, וסוסים כמו שכתוב ויהי לו ארבעים אלף ארוות סוסים, ובימות שלמה החלו לעשותם ולעבוד להם ואף בחייו החלו לעשות כמו שכתוב, ופירוש ואין קצה, ואין סוף, כלומר אין סוף למספרם, והוא דרך הפלגה: (ח) ותמלא. פירשנוהו: (ט) וישח אדם וישפל איש. כפל הענין במלות שונות, ויש מפרשים אדם הקטנים, איש הגדולים, וישח וישפל בוי"ו פתוחה עבר במקום עתיד כמנהג הלשון, וברוב דברי הנבואות, אמר עוד יבא זמן שישפלו בני אדם ולא יגבהו ברוב כסף וזהב וברוב סוסים, וזה יהיה בימות המשיח שיתקבצו כל הגוים להלחם בירושלם ואז יראו כי לא יועילו להם לא כספם וזהבם ולא גבורתם ולא מרכבות עמים ואז תשפל גבהותם וישח גאונם: אל תשא. ת"י תשא כנגד האל, אמר לא תשא ולא תסלח להם מה שהרעו לישראל אלא תעניש' כפעם הגיע על כל מה שעשו: (י) בא בצור. ואז יאמר איש לאחיו בא בצור: בעפר. במחלות עפר:

יְהוָה׃ ו כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי נָכְרִים יַשְׂפִּיקוּ׃ ז וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו׃ ח וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו׃ ט וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ וְאַל־תִּשָּׂא לָהֶם׃ י בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר

כ' חד מ"ל ומד חסר · ל' · ל' וג"כ · ו' · ס' · ו' · ס' · ו' · ל' · ל' · י"ג מ"ל וכל שמו' וכתובים דכו' כמ"ס

בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתָא דַייָ׃ ו אֲרֵי שְׁבַקְתּוּן דַחֲלָא תַקִיפָא דַהֲוָה פָּרִיק לְכוֹן דְבֵית יַעֲקֹב אֲרֵי אִתְמְלִיאַת אַרְעֲכוֹן טַעֲוָן כְּמִקַדְמִין וְעָנְנִין כְּפְלִשְׁתָּאֵי וּבְנִימוּסֵי עַמְמַיָא אָזְלִין׃ ז וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן כְּסַף וּדְהַב וְלֵית סוֹף לְגִנְזוֹהִי וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן סוּסָוָן וְלֵית סוֹף לִרְתִיכוֹהִי׃ ח וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן טַעֲוָן לְעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן סַגְדִין לְדַאֲתְקִינָא אֶצְבְּעָתֵיהוֹן׃ ט וְימָאךְ אֱנָשָׁא וְיַחֲלַשׁ תְּקוֹף גֻּבְרִין וְלָא תִשְׁבּוֹק לְהוֹן׃ י וְיֵעֲלוּן לְמֶעֱרַק בִּמְעָרַק בְּטִנָרַא וּלְאִטַמָרָא בְּעַפְרָא מִן קֳדָם דְחִילָא דַייָ וּמִזִיו יְקָרֵיהּ׃

ואין קצה ה' בקריאה וסי' ותמלא ארצו סוסים ב' בפסוק. כוש עצמה ומצרים. ואין קצה לתבונה. ואין קצה לגויה: בוא י"ג מ"ל וסי' במסרה רבתא:

ביאור מהגר"א

בדרך הטוב וכמ"ש ושפט גוים רבים והוכיח לענוי ארץ (אח"כ הודעתיך כבר אף עתה כי בכ"מ אשר מצאתי כוסב הלז שמפרש גוים על ההמונים מהפך אני דבריו לפי הכלל שקבלתי בכ"י קדשו ממש של אא"ז הגאון זצוק"ל בפסוק הוי גוי חטא גו' כי כל גוי בעלי נמוס וגוים בעלי נמ סים חלוקים ואין שנאה כשנאת כדת תעורר מדנים לכן יש לשופט לשפוט ביניהם על דבר המדנים אבל עם באומה אלא קיבוץ רב כאחד ואין בהם לעורר מדנים ביניהם אלא אם כולם יתילבו על דרך לא טוב יבא מוכיח עליהם וכמו כי יש לפרש מ"ש ושפט גוים רבים והוכיח לענוי ארץ): וכתתו חרבותם גו'. היינו המומים שדרכם לילך בחרבות ותמיתותיהם למזמרות. הם הסרים שדרכם בחנית וכידוני כמ"ש והחנית ביד באול ויהושע נטה בכידון וכן יאמר חרבותם לאתים שהוא מלאכה כבידה ראוי להמונים וחניתותיהם למזמרות שהוא מלאכה קלה והרמז בזה שע"י מה שיעמדו זרים ויעשו מלאכתם בגופניות יכינו ישראל לבבם לשלימות התורה בשני חלקיו בפשט ובסוד והנה האתים הלכה לקצור התבואה ללחם והמזמרות לגפנים הכנה ליין ובלחם הוא רמז לפשוטי התורה ויין רמז לסוד כמ"ש לכו לחמו בלחמי וז"ש חז"ל עד ארבעין שנין מיכלא מעליא כו': ולא ישא גוי אל גוי חרב. היינו אנשי המלחמה שגבורתם בחרב ולא ילמדו עוד מלחמה הם הסרים הלומדים תכסיסי המלחמה: כי כל העמים ילכו אל הר בית ה' ללמוד תורה. והוא נגד ב' הנ"ל נגד והלכו עמים אמר כתתו כו' שילכו ללמוד ונגד ושפט בין הגוים אמר לא ישא גוי אל גוי ונגד והוכיח לעמים אמר ולא ילמדו עוד מלחמה: (ה) לכו ונלכה וגו'. לפי שלע"ל התושך יכסה ארץ וערפל לאומים והליך יזרח ככוד ה' וז"ש והלכו גוים לאורך אמר כאן לכו ישראל אתם ונלכה אחריכם כדבר העוף אל הסקה המוליכו והנה בגאולת מצרים אמר בם בתי גאולות הללו מעוני מצרים וקריבתן תחת כנפי השכינה וכתוב מבואר בם שתים שהן ארבע והוצאתי וגאלתי ולקחתי והייתי וכן יהיה לע"ל ע"כ כפל לאמר לכו ואמר פעם ראשון לכו ונעלה ואח"כ אמר לכו ונלכה באור ה': (ו) כי נטשת עמך וגו'. פירוש בשביל הזלות שנעשה עמך כמ"ש ושכתי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפיך: כי מלאו מקדם וגו'. פירוש בשביל שעמך מלאו מקדם לכן נטשת עמך ובית לאור ה': (ז) ותמלא ארצו כסף וזהב. פי' שהמעלה ביתו כסף וזהב רק לתכלית הולאתו על תמדת קניני התאוות כמו שיש תכלה לתאות האדם כן יש קץ לחמדת הממון לצורך התאות אבל המתמיד לאסוף כסף וזהב לעשות מהן אוצרות אין קץ לחמדה השיא וז"ש ואין קצה לאוצרותיו וכן חמדת קניני הסוסים יש קץ אבל האוסף סוסים למרכבות אין קץ כי במרכבה אחד כמה סוסים (אח"כ הגרא"ה נכרכות סוס יש קץ מפני הולאה ופיאת המרובה לצורך מהלכם אבל למרכבות בלא סוסים אין קצה): (ח) ותמלא ארצו אלילים. הנה דמע"ס כאשר נעשה להם בזה להם פתיחות עליכם אמר עליהם כסף וזהב הוא פתיחת האומר כי הוא הסבות שבדלת"ש ועל פתיחת הפועל אמר מעשה ידי אדם ועל פתיחת הצורה אמר פה להם וגו' ועל בחינת התכלית אמר כמוהם יהיו עושיהם וגו' וכן אמר כי המלאכות הנסים עושה האדם במלא פם ידו אבל תריעת הצ"רה בתמונות דקים יעשה באצבעותיו וז"ש כאן מעשה ידיו וכלל בזה החומר והפועל אבל עשו אצבעותיו הוא הצורה ומ"ש אלילים הוא התכלית כמ"ש רפאי אליל כלכם. אלה ג' הכתובים. וכנגדו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה וכן הקנאה והתאוה והכבוד. כי הקנאה ועין רעה פולדום נתם הקדמוני שקינא באדם הראשון והוא ראש לכל עכו"ם: והתאוה. הוא מנפש רחבה ובראש התאוות כסף וזהב והכבוד הוא מרוח גבוה וכנגדו הסוס וכנגדן גאה בבבהמות ואמרו דכב על סוס מלך: (ט) וישח אדם וגו'. פי' שבואת מלה קומתו נקרא שח ושפל נקרא למקום עמוק וכן איש הוא על החשוב כמו איש שר ושופט ואדם הוא כמו כל האדם ובהיפלו כולם ממדרגתן כוי שהם למדרגת איש שר ושופט: ואל תשא להם. בלא יהא להם נשיאות ראש: (י) בוא בצור וגו'. מיני יראה שנים המה יראת העונש ויראת הרוממות ויראת העונש מתפחד בסתר בצור ומיראת הרוממות אין לנוס כ"א להשפיל את עצמו והשפלה היתירה הוא תחת העפר כמ"ש ושפלת מארץ תדברי וז"ש בא בצור היינו מפני פחד ה' והטמן בעפר היינו מהדר גאונו (א"ב כתוב בזה שניתי הרבה מאשר כתוב לפני אם אמנם שניתי אליבה לא עמך כלשון שמצאתי כתוב לפני ז"ל פי' כי ב' עניני פחד הן א' שמתיראין מחמת גדולתו ורוממתו וכב' מחמת שוט וכולת בידו להרע והחילוק כשמתמתם שלא ירע לו די כשמתחבאין ממנו שאינו רואהו אבל מחמת גדולתו לא די בזה שמתחבא שאינו רואהו אלא צריך להתחבא יותר וזה הוא בצור כדי שלא יראה אותך והטמן בעפר שהוא מתחבאות יתירה ואח"כ מפרש מפני פחד ה' שלא יעניש ביסורין קשים הוא בצור ומהדר גאונו שהוא גדולתו ורוממתו הטמן בעפר ופחד והדר גאונו הם ואמר כאן בא בצור ולקמן כתיב לבא במערות צורים ואח"כ כתוב לבא בנקרת הצורים הא' לימות המשיח לא יהיה עדיין הפחד כ"כ אלא שיורו אחד לחבירו בא בצור הב' כזמן תחיית המתים אזי תגדל הפחד אזי ככר באו אפילו במערות צורים וכג' לעוה"ב יבואו אפי' לנקרת צורים: בא כו' והטמן כו'

מצודת דוד

נא באור ה' ר"ל באור התורה והמצוה כי יש תקוה: (ו) כי נטשתה. הנביא מיסב הדבור כלפי המקום ואמר כי עד הנה בדין עזבת עמך כי מלאו כשפים יותר מבני קדם המלאים כשפים: ובילדי נכרים ישפיקו. מספיקים עצמם במחשבות וענות פילוסופיות ואינם חוששים למחשבת התורה ועצתה: (ז) ותמלא. בעבור שארצו של העם הנה' נתמלא בכסף ובזהב וכו' ובעבור שנתמלא ארצו סוסים כו': (ח) ותמלא. מוסב למעלה לומר בעבור שנתמלא ארצו כסף וכו' לכן נתמלא ארצו אלילים וכן נאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב): ישתחוו. כולם ישתחוו כל אחד למעשה ידיו: (ט) וישח. בעבור זה יהיה כ"א כפוף ושפל: וישפל כפל הדבר במ"ש: ואל תשא. הן ידעתי שלא תשא להם העון: (י) בוא. אז יאמר איש לאחיו בוא להטמן בנקיקי הצור ובמחילות העפר מפני הפחד והוא ענין מליצי

מצודת ציון

כ"ה): (ו) נטשתה. עזבת: ועוננים. הוא מין כשוף כמו לא תנחשו ולא תעוננו (שם יט): ובילדי. כן יקראו המחשבות והעצות לפי שהלב מוליד אותם: ישפיקו. ענין די הצורך כמו אם ישפוק עפר שומרון (מ"א כ): (ז) ואין קצה. אין סוף: (ט) וישח. ענין השפלה והכפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד): תשא. ענין מחילת העון: (י) גאונו. מל' גאוה

רדק

(יא) עיני גבהות אדם. לפי שגבהות האדם נראה בעינים לפיכך סמך עיני אל גבהות, וכן אמר עינים רמות, רום עינים: שפל. בשקל כי חפן כבת יעקב, והוא עבר במקום עתיד, כמו ישפל, וטעמו לגבהות, כמו ושח גבהות אדם, או טעמו לעיני, כמו ועיני גבוהים תשפלנה, ואמר שפל על כל אחד ואחד, ונמצא עין בלשון זכר, שהפס עינים, עיניך לנוכח יביטו, עיני ה' המה משוטטים: ונשגב ה' לבדו. כמו שאמר והיה ה' למלך על כל הארץ: (יב) כי יום. טעם למה שאמר ונשגב, אמר כי יום לה' לגאות כי כל גאה ורם ונשא ישפל ואותו היום יהיה לה' כי הכל יכירו במלכותו, ושפל כמו וישפל: (יג) ועל כל ארזי. ארזי ואלוני משל על מלכי העכו"ם, וזכר ארזים ואלונים כי הם הגדולים מכל העצים, וכן אשר כגובה ארזים גבהו, וחסון הוא כאלונים, ותרגם יונתן על כל מלכי עממיא וגומר: (יד) ועל כל ההרים, זכר הדברים אשר יתגאה האדם בהם וכל הגאות ישפל ביום ההוא, כי האל יגבה על כלם ויודו לו גבהותו וישפלו לפניו, והדברים שיתגאה אדם בהם על בני אדם הם ההרים הרמים והגבעות הנשאות שיהיה נשגב בהם מפני אויביו, ויעשה הוא בהם וכם לא יעשו בו, וכן מי שיש לו במישור מגדל גבוה או חומות העיר בצורה, וכן מתגאה האדם בעושר וברוב נכסים גדולים שבאים לאדם דרך סחורת הים ברוב, ועל כן אמר (טז) ועל כל אניו' תרשיש. וזכר תרשיש כי היא חוף אניות, ויונתן תרגם ועל כל דיתבין בנסי ימא, ויתגאה אדם גם כן בדירות גדולות ונאות ומצויירות: ועל כל שכיות החמדה. פירוש שכיות ציורים, כמו איש בחדרי משכיתו, ותרגם יונתן ועל כל בירניות שופרא: (יז) ושח. מפורש הוא: (יח) והאלילים. אף על פי שהאלילים כבר פסקו מרוב האומות היום עוד יש בקצה המזרח עובדי אלילים ועוד יתשבו גם הם עכו"ם שהם משתחוים ועובדים לגילולים, ואז בימות המשיח כל האלילים יכרתו עד גמירא, לפיכך אמר כליל וכן כליל תקטר, ופירוש יחלוף, יכרית, כלומר האל יכרית אותם כלם, וכן בענין כריתה אם יחלוף ויסגיר ואלפה רקתו: (יט) ובאו במערות צרים. מערות לא נתנה בסמיכות, ואמר עכו"ם יתחבאו במערות ובמחלות כי יחשבו להנצל שם: לערוץ הארץ. כתרגומו למתבר רשיעי ארעא: (כ) ביום ההוא. בימות המשיח כשיעשה האל משפט ברשעי': אלילי כספו ואלילי זהבו. כמו שפירש'. כי עוד היום בקצה ארץ המזרח עובדים אלילי כסף וזהב. וכן בצורות של כסף ושל זהב: לחפר פירות. טעם הלמ"ד למלה ישליך שזכר. כלומר אל החפירות ואל חורי העטלפים בם ישליכו האלילים, ויונתן פירש טעם הלמ"ד למלת להשתחות הסמוך לה, שתרגם למיסגד לטעותא ולצלמניא, תרגם ולעטלפים ולצלמניא, כי יש עובדים צורות עטלף, ולפירושו גם כן יהיה לחפור פירות פירוש כמו מלה אחת אף על פי שהוא שתי מלות, ומפרשים אותו עוף שמנקר הפירות, ויש מפרשים שרץ שחופר בארץ חפירות והיו עובדים צורתו, ולפיכך יהיה פירושו לחפר

רשי

בקקרת הצורים: וטמן בעפר. ולהטמן בעפר: (יא) עיני גבהות אדם. גסות הרוח וכן כל לשון גובה עינים שבמקרא. כמה דאת אמר גבה עינים ורחב לבב (תהלים קא): (יג) ארזי הלבנון. דוגמא הוא על הגבורים: אלוני הבשן. השלטונים כמו שאלונים פחותים מן הארזים: (יד) ועל כל ההרים הרמים. על יושביהם: (טז) ועל כל אניות. תירגם יונתן ועל כל דיתבין בנסי ימא באיי הים שמוצאן ומובאן באניות: תרשיש. שם ים ששמו תרשיש: שכיות החמדה. פלטרין רצופין במשכיות רצפת שיש כמו ואבן משכית (ויקרא כו) על שם שסוככי' בו את הקרקע: (יז) ביום ההוא. הוא יום הדין: (יח) כליל יחליף. כלו יחליף כולם יאבדו: (יט) ובאו. יושבי הארץ במערות צורים: מחלות. הם הם מערות: בקומו. ליום הדין: לערוץ הארץ. לשבור רשעי הארץ: (כ) להשתחות לחפור פירות. גלולים כדמות חפרפרות מיני שרצים שחופרין הארץ שקורין טלפ"ש בלע"ז: ועטלפים. קילבא סורי"ץ בלע"ז יש לפתור עוד את אליליו אשר עשה

יחלף ד' בקריאה וחסר וסי' והאלילים כליל יחלף. ורוח על פני יחלף. בבקר כחציר יחלף. אם יחלף ויסגיר:

יא עֵינֵי רָמוּת אֱנָשָׁא יִתְמְאַכָן וְיִתְחֲלַשׁ תְּקוֹף גַּבְרִין וְתַקִּיף יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ יב אֲרֵי יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת עַל כָּל גֵּיוְתְנַיָא וְרָמֵי לִבָּא וְעַל כָּל תַּקִּיפַיָּא וְיִתְמְאַכוּן׃ יג וְעַל כָּל רַבְרְבֵי עַמְמַיָּא תַּקִּיפַיָּא וַחֲסִינַיָּא וְעַל כָּל טוּרָנֵי מְדִינָתָא׃ יד וְעַל כָּל טוּרַיָּא רָמַיָּא וְעַל כָּל רָמָתָא מְנַטְּלָתָא׃ טו וְעַל כָּל דְּיָתְבִין בְּמִגְדָּל רָם וְעַל כָּל דְּשָׁרַן בְּשׁוּר כְּרִיךְ׃ טז וְעַל כָּל דְּיָתְבִין בְּנִסֵּי יַמָּא וְעַל כָּל דְּשָׁרַן בְּבִירָנְיָתָא שַׁפִּירָן׃ יז וְיִמְאַךְ רָמוּת אֱנָשָׁא וְיִתְחֲלַשׁ תְּקוֹף גַּבְרִין וְתַקִּיף יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ יח וְטַעֲוָתָא גְּמִירָא יְסוּפוּן׃ יט וְיֵעֲלוּן בִּמְעָרַת טִנְרַיָּא וּבִמְחִילֵי עַפְרָא מִן קֳדָם דַּחַלְתָּא דַיְיָ וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ בְּאִתְגְּלָיוּתֵיהּ לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא׃ כ בְּעִדָּנָא הַהִיא יְרַחֲקוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא יָת טַעֲוַת כַּסְפֵּיהוֹן וְיָת טַעֲוַת דַּהֲבְהוֹן דַּעֲבָדוּ לְהוֹן לְמִסְגַּד לְטַעֲוָתָא וּלְצַלְמַנַיָּא׃ כא לְמֵיעַל בִּמְעָרַת	גְּאֹנוֹ׃ יא עֵינֵי גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ יב כִּי יוֹם לַיהוָה צְבָאוֹת עַל כָּל־גֵּאֶה וָרָם וְעַל כָּל־נִשָּׂא וְשָׁפֵל׃ יג וְעַל כָּל־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים וְעַל כָּל־אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן׃ יד וְעַל כָּל־הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל־הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת׃ טו וְעַל כָּל־מִגְדָּל גָּבֹהַּ וְעַל כָּל־חוֹמָה בְצוּרָה׃ טז וְעַל כָּל־אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל־שְׂכִיּוֹת הַחֶמְדָּה׃ יז וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ יח וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף׃ יט וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃ כ בַּיּוֹם הַהוּא יַשְׁלִיךְ הָאָדָם אֵת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֵת אֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ־לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַחְפֹּר פֵּרוֹת וְלָעֲטַלֵּפִים׃ כא לָבוֹא

ל' חסר. ל' וחד גבהות האדם. ל'. ג' כתיב הסן. ג' ויעוקרו. ג'. ג' בי' יו'. ל' ר"פ. ג' וחסר. ג'. ג' וחסר.

תולדות אהרן

ההרים הרמים. סוטה ה נבועות

ו: ונשגב. ר"ה לא סנהדרין צב לו:

ביאור מהגר"א

כו'. לשון מקור: (יא) עיני גבהות אדם שפל. פי' מקודם אמר וישח אדם נגד ותמלא ארצו אלילים כשישליכו איש אלילי כספו גו' ישכן שהם אצל אדם הפשוט ושפל אצל איש החשוב וכאן אמר נגד והמלא ארצו כסף וזהב שיחסרו כל הטוב ההוא ואם יקח מאדם הפשוט כסף וזהב אשר לו והנה ביתו ריקם וישפל מאוד אבל החשובים והקצינים בהפס אם יחסר מכסף ביתו ישאר לו עדיין בית מלא טוב לכן אמר כאן אבל רום אנשים היינו החשובים והקצינים גדר ושח:

(אנ"ס גם בפסוק הזה הוספתי והפכתי מעל הנמצא כתוב לפני): (יב) על כל גאה ורם וגו'. פי' ד' מיני גאים הם אחד אשר נשא לשוא נפשו בלי מעלה ויתרון וב' מתהלל חכם בחכמתו גבור בגבורתו והעביר בעשרו ואלה השנים מתגאים בשני עלמם ועוד שנים המתגאים על זולתם הא' חכם בחכמתו וכו' והשני מרוב גאותו מראה א"ע עניו ושפל רוח וז"ש על כל גאה הוא מתגאה בלי מה ורם הוא שיש לו חכמה וגבורה ועושר ומתרומם א"ע בהלה ועל כל נשא שמגבה א"ע על זולתו ושפל שמשפיל א"ע בכדי להתגאות: (יג) ועל כל ארזי הלבנון וגו'. הוא נגד הכ"ד והאדם חכם ומבין ויודע וזהו הרמים היינו החכמים שקבלו החכמה מרבותם והנשאים היינו המבינים דבר מתוך דבר והאלונים הם החזקים כמ"ש והסון כאלונים היינו היודעים דבר על בוריו: אלוני הבשן הוא בדעת א"ל ואחד נעלם וכן י"ו וכנו"ן מתגלים כולם כמ"ש בוזר תרומה איהו כו' תוקפה וכו' כמ"ש בידך כח וגבורה ובידך כו' וכמ"ב במס"ג פרשה ויראה באלוני ממרה זה יעקב מהו ממרה כהה כו' ומהו באלוני תוקפיה הה"ד אביר יעקב אילן הוא שם הדעת כבסלן כמ"ש עד מקום שכם אצל אלוני מורה: (טו) ועל כל מגדל גבוה. פירוש שיש ב' מיני גבורות, גבור בעצמיות, והוא כמו מגדל גבוה, ואחד גבורתו מפני שיש לו עוזרים סביביו. והיינו כמו עיר בצורה מפני החומה אשר סביב לה: (טז) ועל כל אניות תרשיש וגו'. פירוש שיש שני מיני עושר הא' משופע בכסף וזהב והב' בכלים נאים וכל שכיות החמדה ואניות תרשיש היינו שמביאין כסף וזהב כמ"ש ביחזקאל ואחר כאן חמשה דברים שהאדם מתגאה ע"י. הנוי והכח והעושר והחכמה וכולו וכן אחז"ל והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול בחכמה וגבורה ועושר ונוי וכולי היינו הכ"ג ודרשינן מדכתיב הגדול היינו ה' גדול והרכבה מכן חשיב במתני' איזהו חכם איזהו גבור איזהו עשיר איזהו מכובד היינו כו' והם חמשה וכל אחד נחלק לשתים והן חמשה כנגד חמשה כמ"ש בס"י: (יט) בקומו לערוץ. לערוץ הוא מן המלות המשמשות דבר והפוכו א"נ לערוץ כפשוטו כי כתוב זה קאי על החיות הטמאים כנ"ל: (כ) לחפור פירות ולעטלפים. היינו בדברי חז"ל אשום יעטלפים ובניהם נכים

מצודת ציון

ומתגלה: (יג) אלוני הבשן. שם אילן הגדל בבשן: (טז) שכיות. מל' סכך ומכסה והוא הרצפה וכן ואבן משכית (ויקרא כו): (יח) כליל מל'. כל וכן כליל תכלת (שמות לה): יחלף. ענין העברה מן העולם: (יט) ובמחלות. הוא כעין מערה: לערץ. לשבר כמו לא תערוץ מפניהם (דברים ז): (כ) לחפר פרות. פתרונו כמו מלה אחת והוא מל' חפירה ונכפלה העי"ן והלמ"ד הפעל לומר החפירות עמוקות כמו אדמדם שפי' אדום ביותר וכן ירקרק

מצודת דוד

כי אין מסתור לפניו: (יא) עיני גבהות וכו'. אז ישפיל עיני גבהות שבאדם ר"ל בעלי הגאוה: ושח וכו'. כפל הדבר במ"ש: ונשגב וכו'. אז יודע לכל שהכח הוא לה' לבדו: (יב) כי יום. יש יום מוכן לה' לכ"א כפי הגמול: (יג) ארזי הלבנון וכו': (יד) ועל כל ההרים וכו'. ר"ל על היושבים שמה: (טו) מגדל גבוה. ר"ל הבוטחים במבצר חוזק המגדל: (טז) אניות תרשיש. ההולכים באניות על ים תרשיש: שכיות החמדה. השרים היושבים בהיכלי עונג הרצופים ברצפת אבנים המודים: (יז) ושח. אז יושפל גבהות האדם: (יח) כליל יחליף. את כולם יעביר מן העולם: (יט) ובאו. עובדי כוכבים יבואו להטמן במערות וכו': הארץ. יושבי הארץ: (כ) אשר עשו לו. אשר עשו כולם כ"א לעצמו להשתחות אליה: לחפור פרות. מוסב על מלת ישליך לומר האלילים ישליך אל החפירות העמוקות ואל חורי

רשי

עשה לו להשתחות ישליך האדם בחריצים ובנקיקין שימצא לפניו כשהולך לברוח ולהטמן: (כב) חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע לאותן המתעים אתכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו: אשר נשמה באפו. אשר כל חייתו וכחו תלויה בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום ישנה בו ומחר תלא ממנו וק"ו לדמות חפרפרות שאין בו ממש ד"א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האדם אשר נשמה באפו הראית' למה נחשב הוא וקל וחומר (לגלולים) שאינו נחשב לכלום: (א) מסיר מירושלים וגו'. כולה מפורשת במסכת חגיגה שמנה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד: (ג) יועץ. יודע לעבר שנים ולקבוע חדשים: וחכם חרשי'. שכשפותח בדברי תורה נעשו הכל כחרשי': ונבון לחש: ראוי למסור לו סתרי תורה שנתנו בלחש כגון מעשה בראשית ומעשה מרכבה: (ד) ונתתי נערים שריהם. אלו בני אדם המנוערים מן המצות: ותעלולים ימשלו בם. שועלים בני אדם חלשים ואני אומר לפי פשוטו תעלולים ליצני בני אדם המתעוללים בהן ומבזין אותם כמו (איוב טז) ועוללתי בעפר קרני את אשר התעללתי (שמות

ישעיה

בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים וּבִסְעִפֵי הַסְּלָעִים מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃ כב חִדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי־בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא׃

ג א כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַםִ וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן־מָיִם׃ ב גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקֹסֵם וְזָקֵן׃ ג שַׂר־חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ׃ ד וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־

(ל׳. ל׳ וחסר · ל׳ הרע · ס׳ דסמיכי · ל׳ כסיפרא · ל׳. ל׳ · ל׳ · ו׳ מ"ל · ד׳ · ג׳ · ל׳ ומ"ל)

תרגום

טִנָרַיָא וּבִשְׁקִיפֵי כֵיפַּיָא מִן קֳדָם דַחֲלְתָא דַיְיָ וּמִזִיו יְקָרֵיהּ בְּאִתְגְלְיוּתֵיהּ לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא׃ כב אִתְמְנָעוּ לְכוֹן מִלְאִשְׁתַּעְבָּדָא לֶאֱנָשָׁא בְּמֶעְבְּדֵיהּ דַחֲלָא דְנִשְׁמַת רוּחַ חַיִין בְּאַפּוֹהִי אֲרֵי יוֹמָא דֵין הוּא קַיָם וּמְחַר לֵיתוֹהִי וּכְלְמָא חֲשִׁיב הוּא׃ א אֲרֵי הָא רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת מַעְדֵי מִירוּשְׁלֵם וּמִיהוּדָה סְמַךְ וְסָעִיד כָּל סְמַךְ מֵיכַל וְכָל סְעִיד מִשְׁתֵּי׃ ב גִבָּר וּגְבַר עָבֵיד קְרָב דַיָן וְסָפַר וּמִשְׁתְּאַל וְסָב׃ ג רַב חַמְשִׁין וּנְסַב אַפִּין וּמָלֵיךְ מֵילַךְ וַאֲמַר וּמִשְׁתְּמַע וְחַכִּים וְסוּכְלְתָן בְּעֵצָא׃ ד וַאֲמַנֵי יַנְקַיָא פַּרְנְסֵיהוֹן וְחַלָשַׁיָא יִשְׁלְטוּן

רדק

לתפר פירוש פירוש שתי מלות, ויהיה פירוש פירות חפירות, ודומה לו בדברי רבותינו פירא דשפולי, שפירושו חפירה שמשליכים שם גרעיני התמרים, ואמר שישליך האדם האלילים למקומות שיחפרו החפירות להסתר שם וישליכו האלילים שם דרך בזיון כי לא הועילו להם ואם ינצלו ישברום להיות כסף וזהב לא צלמים: (כא) לבא בנקרת הצורים. ר"ל יברחו להכנס במערות הצורים, ונקראו המערות נקרות, וכן ושמתיך בנקרת הצור לפי שמנקרים בצורים ועושים שם מערות: ובסעיפי הסלעים, ויבאו גם כן להסתר בשני הסלעים הגבוהים, ודמה שן הסלע לסעיף האילן הגבוה, וכן בסעיף סלע עיטם: (כב) חדלו לכם. או יאמר כל אחד לחבירו חדלו לכם מן האדם כי יהיה פחד ה' על כל העולם, ויאמר איש לאחיו לא יהיה עוד מורא בשר ודם עליכם אלא מורא האל לבדו, כי האדם כאין נחשב כי במעט רגע ימות כי הנשמה באפו, כלומר קרוב לצאת, ואמר באפו כי רוח החיים תלוי באף, כי דרך נקבי האף יצא החום הטבעי אשר בלב תמיד, וכן יכנס אליו דרך נקבי האף קרירות האויר ובזה חיי האדם כמו שידוע בחכמת הטבע, אם כן שחיין קצרים במה נחשב הוא ואיך יתכן לבטוח עליו או לירא ממנו: (א) כי הנה האדון. אמר בפרשה שלמעלה גמול הרשעים וכלותם בימי מלך המשיח, ועתה אמר כי עתה יעשה דין ברשעים בירושלם וביהודה וימותו ברעב ובחרב הגדולים שבהם ויאחרו הנערים והתעלולים, ואמר האדון להודיעם כי הוא אדון ובידו להרום ולבנות להשביע ולהרעיב, והם אינם חושבים כי הוא ידון ויפנה אל מעשיהם כי אם היו חושבים זה לא היו חוטאים ולא היו יוצאים מרשותו וממצותו: משען ומשענה. לפי שכפל הענין לחזק כמנהג שנה הענין במלות שונות זכר ונקבה, ואחר כך פירש כל משען לחם ומשען מים, ואמר משען כי המאכל והמשת' משען גוף האדם ובהם ישען ויחיה, וכן אמר בתורה בתוכחות בשברי לכם מטה לחם כמו המטה שישען האדם עליו כן ישען במאכל ובמשתה: (ב) גבור ואיש מלחמה. אלה ימותו בשדה בחרב: שופט ונביא וקוסם וזקן. אלה ימותו בעיר ברעב ובדבר, ואלה הארבעה אנשים הנכבדים שבעם, ויונתן תרגם ונביא וסופר ותרגם וקוסם ודמשתאיל, ר"ל סופר ומזכיר בעם, ודמשתאיל האדם הנשאל שישאלו את פיו על העתידות כמו חוזה בככבים: (ג) שר חמשים. אפילו שר חמשים אין צריך לומר שרי אלפים ושרי מאות: ונשוא פנים. מי שהוא נכבד מרוב עשרו וגדולתו: ויועץ. מי שיש לו דעת ודעת בדרכי העולם ובעסקים שבין אדם לחבירו: וחכם חרשים. הוא מי שמתעסק בחכמות וקנה אותם וידעם: וחרשים. בפלס הכמים, ופירוש חרשים מענין מחשבה, כמו אל תחרוש על רעך רעה, כי עיקר החכמה במחשבת הלב, ואמר וחכם סמוך לומר כי הוא חכם על הכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים: ונבון לחש. פירוש מי שהוא נבון בחכמת הטענה והדבר, ואמר לחש שהוא הדבור בתשאי ובנחת, כמו כי עבדיו מתלחשים, לפי שבענין זה הם דברי חכמים, כמו שכתוב דברי חכמים בנחת נשמעים, ובאלה הד' שזכר הוא תיקון העיר וקיומה וזולתם הוא חרבות העיר והשחתה, והחכם הגדול רבי משה בר' מיימון פירש יועץ נקרא מי שעצתו נכונה ועסקיו כראוי בדברים המנהגים אך לא יבין שום שכל ואשר יש לו החכמות המושגות בפעל הוא נקרא חכם חרשים, ואשר הוא מבין וזך הטבע ויכול להשלים הענינים בפירוש קצר מתוקן הוא שנקרא נבון לחש אך לא התעסק בחכמה ולא השיג ההכמות ויונתן תרגם רב חמשין וגומר, ובדברי רבותינו ז"ל י"ח קללות קלל ישעיהו הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד, מאי היא דכתיב כי הנה האדון ה' צבאות וגו', משען אלו בעלי מקרא, משענה אלו בעלי משנה, כל משען לחם אלו בעלי תלמוד, שנאמר לכו לחמו בלחמי, וכל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים, גבור אלו בעלי שמועות, ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, שופט זה דיין שדן דין אמת לאמתו, נביא כמשמעו, קוסם זה מלך, שנאמר קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו, זקן זה שראוי לישב בישיבה, שר חמשים זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה, דבר אחר שר חמשים אמר רבי אבהו מכאן שאין מעמידין תורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה: ונשוא פנים. זה שנושאים פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא, למטה כגון רבי אבהו בקסרי: יועץ. זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים: חכם. זה תלמיד המחכים את רבותיו: חרשים. שבשעה שפותח פיו נעשו הכל כחרשים: ונבון. זה המבין דבר מתוך דבר: לחש. זה מי שראוי למסור לו דברי תורה בלחש, ואמר עוד אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש לו חמשה דברים הללו יועץ וחכם חרשים ונבון לחש: (ד) ונתתי נערים. כיון שהוא הסיר הזקנים הרי הוא כאלו נותן הנערים להיות שרים עליהם, ודרך הדרש אלו בני אדם שמנוערין מן המצות: ותעלולים. כמו נערים, וכן עוללים שאלו להם, אלא שהוא משקל אחר, והוא תאר בשקל פעלולאי רעב, ויונתן תרגם וחלשיא, והדרש תעלי בני תעלי פי'

לחסר ג' וחסר וסי' ביהושע ריש סי' ב': האדון ה' צבאות ה' דסמיכי בקריאה וסי' אביר ישראל. מסיר ומירושלים ומיהודה. במשמנית רזון.

תולדות אהרן חדלו לכם. ברכות יד ווסר תלוס: האדון ס'. חגיגה יד:

ביאור מהגר"א

בריה שאין לה עינים אלא שמין הפירות והיא האיבות משכנה בחפירה עמוקה בעפר להיות בעפר יסודה והעטלף העוף באויר שיסודם מן האויר ויש לה חפירה ג"כ בארץ: (כא) בקומו לערוץ הארץ וגו'. אמר ב"פ לערוץ הארץ כמ"ש הבוק תבוק הארץ כו' פור התפוררה ארץ היינו מתחלה על נבא מרום במרום: בסעיפי הסלעים. שן הסלע כמו ענף: (כב) חדלו כו'. קאי למעלה שאמר וישח אדם וישפל כו' על כל גאה ורם כו' וג"כ עכשיו חדלו כו' כי במה כו' וכן אמר למעלה והיה באחרית הימים כו' לכן ג"כ עכשיו בית יעקב לכו ונלכה כו' וכן כאן והנה מותר האדם מן הבהמה בנשמה והרוח שהנשמה גבוה מעל גבוה וכן רוח האדם כמ"ש ויהי האדם לנפש חיה מתרגמינן לרוח ממללא וז"ש חדלו לכם מן האדם היינו יתרון הרוח שזו שנקראת נפש האדם כו' ויתרון השני אשר נשמה באפו כמ"ש ויפח באפיו וגו' כי במה נחשב הוא רלה נומר הוא הגוף והנפש שלו שהוא גרוע מכל חי אשר על פני האדמה ותלש יותר מכולם: (א) משען ומשענה. זכר ונקבה שלא יהיו מחזיקים לבריות באוכל ומשקה כמש"ל: כל וכו'. כל קאי אהאנשים כל האנשים שהיו להם משען לחם או מים והנה ד' דברים ההכרחים לאדם מאכל ומשקה כסות ודירה וכ"ה בעולמות העליונים וכסות הוא לשון זכר אמר עליו משען ודירה נקבה כמ"ש ביתו זו אשתו ומימי לא קריתי כו' אלא לביתי אשתי: (ב) גבור. בכחו: ואיש מלחמה. מלומד מלחמה: וקוסם. הוא שמשער דבר העתיד בחכמתו: וזקן. זקני העדה: (ג) שר חמשים. הוא שרדה הראשונה כי שרי העשרות אינן בכלל השרים ופסוק הראשון יאמר כנגד ראשיכם שופטיכם כו' וכן ה' דברים שאמרו ואחרי אחיתופל כו' גבור ואיש מלחמה הוא שר צבא למלך יואב שהיה גבור ואיש מלחמה שופט זה מלך וקוסם זה יועץ שמכוון מה שעתיד להיות והוא אחיתופל כמ"ש כאשר ישאל איש בדבר אלהים: ונביא. הוא שאמר שם אורים ותומים: ונשוא פנים. פירוש בעל מע"ע וז"ש שנושאים פנים לדורו בעבורו: ויועץ. זה דעת וז"ש שיודע לעבר שנים וכמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת: וחכם חרשים. של אומנות כמו ואמלא אותם כו' ובחרשת כו': ונבון לחש. להבין

מצודת דוד

חורי העטלפים: (כא) לבוא. ר"ל כשילך לבוא בנקרות הצורים וכו' אז בדרך מהלכו ישליך האלילים מידו: (כב) חדלו לכם. מנעו עצמכם מעבודת האלילים כי חבינו הדבר מן האדם אשר יש נשמה באפו הראיתם במה נחשב הוא הלא תצא רוחו ישוב לאדמתו ואיך א"כ ראוי לעבוד האליל שאפילו נשמת חיים אין בו: ג (א) מסיר וכו'. ר"ל לא ימצא בהם לא איש ולא אשה אשר יחונן דלים להספיק להם לחם ומים: (ב) גבור וכו. מוסב על מלת מסיר שאמר במקרא שלפניו: (ג) שר חמשים. מסיר שר חמשים כי יבוטל השררה מכל וכל: ונשוא פנים. איש נכבד שהכל נושאים לו פנים: וחכם חרשים. חכם על חכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים: ונבון לחש. המבין סתרי תורה הנאמרים בלחש והם מעשה בראשית ומעשה מרכבה: (ד) נערים שריהם. כי הנער לפי עזות נערותו ישתרר בהם

מצודת ציון

והדומות: ולעטלפים. שם עוף עטלף והוא הפורח בלילה: (כא) בנקרת. ענין חור ונקב כמו ואל מקבת בור נקרתם (לקמן נא): ובסעיפי. ענינו שן הסלע הבולט וכן בסעיף סלע עיטם (שופטים טו) והוא לשון מושאל מהגוף הבולט מן האילן הנקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לקמן כז): (א) משען לחם. על כי חיות האדם תלויים בלחם ובמים ונשען בהם אמר משען לחם וכמ"ש כל מטה לחם שבר (תהלים קה): (ב) וקוסם. הוא החוזה בכוכבים ויודע מהעתידות: חרשים. הוא ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג) ר"ל חכמים כי החכמה היא במחשבה: לחש. ענין קול נמוך הנאמר בלחישת האוזן: (ד) ותעלולים. ענין שחוק ולעג כמו כי

בָּם: ה וְנִגַּשׂ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד: ו כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ: ז יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא־אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה לֹא תְשִׂימֻנִי קְצִין עָם: ח כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה נָפָל כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהֹוָה לַמְרוֹת עֵנֵי כְבוֹדוֹ: ט הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי־גָמְלוּ לָהֶם רָעָה: י אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ: יא אוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי־גְמוּל יָדָיו

ד' ר"פ · ל' וחד ובביתו · ג' וחסר וי"ו · ל' חסר · ד' וחסר

בהון: ה ויתגרון עמא גבר בגבר וגבר בחבריה ישלטון עולימיא בסבא ודשיט ביקיר: ו ארי יחוד גבר באחוהי מזרעית בית אבוהי למימר כסו אית לך רב תהא עלנא ומגביתא הדא תהא תחות ידך: ז יתיב בעדנא ההיא למימר לית אנא כשר למהוי רייש ובביתי לית מה דאיכול ולית מה דאתכסי לא תמנוני רב בריש כל עמא: ח ארי אתקילו יתבי ירושלם ואנש יהודה גלו ארי ממלל פומהון ואגר עובדיהון גלן קדם יי ומרגזין קדם יקריה: ט אשתמודעות אפיהון בדינא אסהיר בהון וחטאיהון כסדומאי קבלין ולא מנעין וי לנפשהון ארי גרמו דתיתי להון בישתא: י אמרו לצדיקא טוביכון ארי פרי עובדיהון ישתלמון: יא וי לרשיעיא דעובדיהון בישין

מסעף פארה במערצה. וסכרתי את מצרים: ישא ד' ר"פ וסי' ישא ה' פניו. עליך גוי מרחק. לא אהיה חבש. ישא ברכה מאת ה': לרשע ה' בקריאה וסי' אוי לרשע. יסר לץ. אמר לרשע צדיק אתה.

תולדות אהרן כי יתפוש. שבת קיט: והמכשלה. גטין מ"ג: הכרת פניהם. יבמות קכ בכורות מו (סוטה כג יבמות טו): אמרו צדיק. יומא לח חגיגה יב קידושין מ ב"ב יא עקידה שער מא (פאה טו טז):

רש"י

(שמות י): (ה) ונגש העם. יהיו דוחקין ונוגשין זה על זה בחיגור ואיוש: ירהבו הנער בזקן. יתגדל הנער על הזקן: והנקלה בנכבד. כפשוטו ומדרשו יבא מי שהחמורות דומות עליו כקלות וירהב במי שהקלות דומות עליו ככבדות: (ו) כי יתפש איש באחיו. כאשר יתפוש איש באחיו בבית אביו לאמר עשיר אתה בתורה ומסורת היא בידך כשמלה: קצין תהיה לנו. ותלמדנו: והמכשלה הזאת. שאנו נכשלים בה באיסור או בהיתר בטומאה או בטהרה תחת ידיך הוא שאתה יודע להורות לנו. דבר אחר שמלה לך להלביש ערום. והמכשלה (פיילנג"א בלע"ז) מחסרוני שאני מחוסר לחם תחת ידיך להספיקני ולכך קצין תהיה לנו והוא משיב בביתי אין לחם ואין שמלה ומה טיבי לקצין: (ז) ישא ביום ההוא. אין ישא אלא לשון שבועה הוא ישבע להם לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ושמלה אין בידי לא טעם משנה ולא טעם אגדה, דבר אחר לפי פשוטו לא אהיה חובש לא אהיה שופט שהוא חובש את הנדונים בבית הסוהר: (ח) כי כשלה ירושלים. כולם חסירים ונפולים ואין עוזר זה לזה ולמה כי מאנו לשמוע ועתה כולם תכפיסי': כי לשונם ומעלליה' אל ה'. לנגדו להכעיסו: למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו ד"א עניני כבודו: (ט) הכרת פניה'. עון שהם מכירים פנים בדין היא ענתה בם לפני. ל"א הכרת פניהם ניכרים הם בעזות פניהם: כסדום הגידו. לא כחדו בפרהסיא עשו: (י) אמרו. לצדיק כי טוב עשה: (יא) אוי לרשע רע. שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גורם רעה לו

רד"ק

פירוש עוללים: (ה) ונגש העם. עוד קללה אחרת שלא יכנעו מפני שריהם ומפני המושלים שישימו עליהם אלא כל אחד יהיה נעשה נוגש ושוטר בחברו ואפילו הקטן כנגדו, ופירוש ירהבו יתחזקו עליו ויעיזו בו פניהם הנער בזקן והנקלה בנכבד: ירהבו. ענין חוזק, מן ורהבם עמל ואון, ויונתן תרגם ונגש ויתגרון, ותרגם ירהבו ישלטו, וענין אחד הוא כמו שפירשתי, והדרש הנער בזקן מי שמנוער מן המצות ירהב במי שמלא מצות כרמון: והנקלה בנכבד. מי שהחמורות דומות עליו כקלות ירהב במי שקלות דומות עליו כחמורות: (ו) כי יתפש. כאשר יתפוש איש באחיו, כלומר שיתפשהו בבגדו לדבר עמו ולבקש ממנו זה, ופירוש בית אביו משפחת בית אביו, כי אינו רוצה לומר אחיו בן אביו אלא איש ממשפחתו שיש לו קרוב דעת עמו. ויאמר לו בבקשה כיון ששמלה לך, כלומר שאתה מלובש בגדים נאים ונראה גדול וישאו פניך תהיה קצין לנו ותוכיח מי שראוי להוכיח ותהיה תחת ידך ותחת ממשלתך המכשלה הזאת שאנחנו נכשלים איש ברעהו ואין אנחנו יראים מפני רעהו: לכה. כתוב בה"א נוספת, כמו ולכה איפוא מה אעשה בני, והדרש שמלה דברים שמתכסה אדם בהם כשמלה, והמכשלה דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא אם כן נכשלים בהם ישנן תחת ידך, קצין תהיה לנו, וי"ת המכשלה ומגביתא, כלומר לגבות המס שהיו מלכי העכו"ם מטילים עליהם, כמו שכתוב בפרעה נכה ויתן עונש על הארץ מאה ככר כסף וככר זהב: (ז) ישא. פירוש ישא קולו בקול כפיו, כלומר ישבע, וכן לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא: חובש. מושל. נקרא כן לפי שחובש ואוסר העוברים על מצותיו, וכמוהו ואף שונא משפט יחבש, וטעם לא אהיה, כי אינני ראוי לכך כי אין בביתי לחם ושמלה, ואף על פי שאני מתראה בחוץ בשמלה זו, וכל זה אמר להודיע כי עניות ומסכנות רב יהיה בעיר כי אפילו המתראים בחוץ ביתם רק מכל טוב, והדרש לא אהיה חובש לא הייתי מחובשי אולמן בבית המדרש ובידי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא טעם מקרא ולא טעם משנה: (ח) כי כשלה. ומה טעם כשלו ונפלו, לפי שחטאו לה' בפה ובמעשה להכעיסו, וזה למרות עיני כבודו, כלומר כי הוא רואה מעשיהם והם עוברים על מצותו כאלו הוא אינו רואה מעשיהם: למרות. כמו להמרות: עני. חסר היו"ד עי"ן הפעל: (ט) הכרת. מענין ולא אהיו לא הכיר. ר"ל כי בפניהם יוכל האדם להכיר שהם רעים והעתים כסדום והם גם הם מגידים חטאתם בפיהם ואינם מכחידים כמו שהיו אנשי סדום עושים שהיו מתפארים ברשעם, והדוני אבי ז"ל פי' הכרת הה"א שרש ופירש עזות פניהם, וכן פירוש לא תבושו תהכרו לי, העיזו פניכם לי, ודמהו ללשון ערב שאומרים הכר לעזות מצח, ויונתן תרגם הכרת פניהם שהם מכירים פניהם בדין, אשתמודעות אפיהון בדינא אסהיד בהון: אוי לנפשם. כלומר שתאבד נפשם במותם מפני מעשים הרעים לבד מן הפורענות שיבא להם בחייהם והנה הם גמלו רעה לנפשם, כלומר לעצמם ברעה שעושין לאחרים: (י) אמרו. אינו צווי לנביאים מיוחדים אלא לכל אדם, כמו ראה ריח בני, אמר למלך ולגבירה, והדומים להם, אומר לכל מי שיכיר האמת וידע כי משפט האל אמת, אמרו וקראו בכל כי אל צדיק ה' ישלם לכל צדיק כצדקתו ולרשע כרשעתו, וסמך זה לפסוק אוי לנפשם, לפי שלפעמים יהיה טוב לרשע בעולם הזה, אמר כי על כל פנים תאבד נפשו גמול מעשיו הרעים כי אל אמונה ואין עול: צדיק כי טוב. פירוש צדיק כאשר יהיה טוב שלא ישוב מצדקתו ועשה עול אמרו כי פרי מעלליהם יאכלו בזה ובבא וכן אמרו אוי לרשע רע: (יא) אוי לרשע שיעשה רע. ולא שב מרשעתו כי על כל פנים גמול ידיו יעשה לו בזה או בבא, אבל בזה העולם יהיה גמולם ברוב כמו שתראו בישראל כי כשלו ונפלו מפני מעשיהם הרעים ועליהם הצדיקו את הדין ורז"ל דרשו הפסוק אמרו צדיק כי טוב, וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים וטוב לבריות, זהו צדיק טוב, ועליו נאמר כי פרי מעלליהם יאכלו שאוכל פירות בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא, טוב לשמים ואינו טוב לבריות זהו צדיק שאינו

ביאור מהגר"א

להבין כל הלחשים: (ו) שמלה לכה. וראוי אתה להיות קצין ור"ל מדות הוא בגדיו של אדם כמ"ש פשטתי את כותנתי כו' והוא הלוקח דרבנן כמ"ש חז"ל איזהו ת"ח שיודע לספון תוכו כדרכו היינו שמקפיד במדותיו להעמידן כדרך הישר: והמכשלה הזאת. רצה לומר ירושלים שנקראת מכשלה כמ"ש כי כשלה ירושלים ותהיה תחת ידיך: (ז) ישא. ישא ידיו כלומר יסלק ידיו מזאת לא אהיה חובש היינו מוכיח לכבוש היצר ובביתי אין לחם זו תורה ואין שמלה זו מדות: (ח) למרות כו'. נגד השגחתו שיודעים שרואה מעשיהם ומתכוונים להכעיס ואמר כאן שלשה דברים נגד דיבור ומעשה ומחשבה לשונם הוא בדבור ומעלליהם הוא במעשה למרות במחשבה: (ט) הכרת פניהם ענתה בם. שניכרים הם בחטאתם שעושים בגילוי פנים והכרת פניהם שניכר בפניהם מחשבותם: כסדום הגידו. בדיבור כלומר בפרסום כמו סדום שפרסמו חטאתיהם: לא כחדו. פירוש לא נמנעו לעשות במעשה מפני הבושה: אוי לנפשם. יש תקון שנולדו בנפשות מעולות ממקום גבוה קא זכו ועליהם אמר אוי לנפשם שגמלו לעולם ולורם וגו': (י) אמרו צדיק כי טוב וגו'. שבחו את הצדיק כמו יתאמרו כל פעלי כו': כי פרי מעלליהם. היינו שהקרן קיימת לעוה"ב אבל הפירות שאוכלין בעוה"ז איתתי בזמן שיש בדור הרבה צדיקים אבל אם אינו אלא צדיק אחד גם פירותיו אין נאכלין בעוה"ז ח"ש כי פרי מעלליהם יאכלו בלשון רבים: (יא) אוי לרשע. פירוש אבל עבירות אין להם פירות אלא גמול ידיו יעשה

מצודת דוד

בהם: ותעלולים. הליצנים ימשלו בה ע"י ליצנותם בדברי שחוק: (ה) ונגש העם. ר"ל יהיה נוגש בחבירו על כי לא יהיה בהם מושל: ירהבו. הנער יתגאה על הזקן והאדם נקלה על איש נכבד: (ו) כי יתפוש. כאשר יתפוש איש באחיו ולא אחיו ממש אלא הקרוב אליו מבית אביו ויאמר לו הלא יש לך שמלה ר"ל הלא אתה מלובש מלבושי פאר ושעתך מצלחת ויהיו דבריך מקובלים לזאת תהא לנו קצין ולראש: והמכשלה הזאת. מה שאנו נכשלים איש ברעת רעהו תהיה תחת יד ממשלתך ר"ל אתה תסיר המכשול בכח הזרוע: (ז) ישא. והוא ישיב לומר בשבועה לא אהיה מושל החובש את המחויב במאסר כי אינני ראוי למשול: ובביתי. ר"ל אף שאני מתראה בחוץ למוש מלבושי פאר אבל בביתי אין כל ואין שעתי מצלחת למשול: (ח) כי כשלה. במרבית העוני: אל ה'. ר"ל להקניט אותו: למרות עיני כבודו. ר"ל שאומרים שעיני המקום המה מחולפים מעיני האדם כי לא יביט ולא יבחין במעשה הבריות: (ט) הכרת. היכר עזות פניהם העידה על רשעותם: וחטאתם. מפרסמים חטאם כאנשי סדום כי המה מגידים ומספרים אותם ולא מנעו מלהגיד וכפל הדבר במ"ש: כי גמלו. במעשיהם גמלו רעה לעצמה: (י) אמרו צדיק. שבחו ורוממו את הצדיק כי עשה את הטוב כי הצדיקים יאכלו גמול מעשיהם ולזה שבחוהו למען ילמדו ממנו לטוב להם: (יא) אוי. אבל רשע האוחז ברע ולא שב

מצודת ציון

כי שתעלל בי (במדבר כב): (ה) ונגש. ענין לחץ כמו מפני נוגשיו (שמות ג): ירהבו. ענין התחזקות וגאוה כמו רהב הם שבת (לקמן ל): בזקן. הבי"ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו כי על עונש ממון ידבר: (ו) יתפוש. ענין אחיזה: שמלה. ענין מלבוש: לכה. כמו לך: קצין. שר: (ז) ישא. ענין שבועה כמו לא תשא (שמות כ): חובש. ענין מאסר כלא כמו חבוש בטמון (איוב מ): (ח) ומעלליהם. ומעשיהם: למרות. כמו להמרות והוא מל' תמורה וחלוף: (ט) ענתה. העידה כמו לא תענה (שמות כ): לא כחדו. לא מנעו: (י) אמרו. ענינו שבח ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כו) והוא לשון

רשי

לו ולאחרים בתנחומא והמקרא מוסב על אמרו צדיק כי טוב לו ואוי לו לרשע רע : (יב) נגשיו מעולל. ליצנים הם : ונשים משלו בו. נשים נואפות משלו בו כמו שאמר למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לבם לרעה (לפיכך כל חלשים משלו בו) ויונתן תירגם לשון (נשים) : מאשריך. מדריכך שיש להם לאשרך בדרך טוב הם מתעים אותך : בלעו. קלקלו : (יג) נצב לריב. עמידה זו לשון עכבה : (יד) ה' במשפט יבוא עם זקני עמו. שהי' להם למחות. ולעכו"ם אומר אתם בערת' את כרמי אני קצפתי מעט ואתם עזרתם לרעה : גזלת העני. דור שהיו עניים במעשים טובים כל זה במדרש אגדה ולפי משמעות פשוטו כל הענין על ישראל ועומד לדין עמים הם השבטים: ואתם בערתם הכרם. הזקנים והשרים אכלו את שאר העם: (טו) מלכם. כמו מה לכם : תטחנו. תכתתו ותמעיטו לבזות' בדינם : (טז) ויאמר ה'. על הנשים אשר משלו בעמי יען כי גבהו וגו' : ומשקרות עינ'. לשון הבטה ד"א צובעות עיניהם בסיקרא ובכחול : הלוך וטפוף תלכנה. לשון דבר צף על גבי חבירו כמו (דברים יא) אשר הציף ומתרגמינן דאטיף כך היתה ארוכה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית צפה למעלה מהם ויונתן תירגם ובפתהן מקפן. היו קושרות פיאות נכריות קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות: וברגליהם תעכסנה. כשהיו עוברות בשוק אצל בחורי ישראל דורסתו ברגלו ורמזתו לצד היבת נואפות כדי להבעיר בו יצר הרע כעכס זה של נחש : עכס הוא ארס של נחש : (יז) ושפ ח. לשון צרעת כמו (ויקרא יג) מספחת היא ועל שנכתב בשי"ן דרשו בו רבותינו שתעשנה שפחות מכודנות ויש שדרשוהו שהרבה כנן

ישעיה ג

יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ יב עַמִּי נֹגְשָׂיו מְעוֹלֵל וְנָשִׁים מָשְׁלוּ בוֹ עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים וְדֶרֶךְ אֹרְחֹתֶיךָ בִּלֵּעוּ׃ יג נִצָּב לָרִיב יְהוָה וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים׃ יד יְהוָה בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם׃ טו מַלָּכֶם (מה לכם ק') תְּדַכְּאוּ עַמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת׃ טז וַיֹּאמֶר יְהוָה יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּוֹת (נטויות ק') גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם הָלוֹךְ וְטָפֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה׃ יז וְשִׂפַּח אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיהוָה פָּתְהֵן יְעָרֶה׃

תרגום

ארי גמלא דידיהון יתתב להון : יב עמי דסרכוהי בזזוהי כמעללי לכרמא וכמרי חובא שליטו ביה עמי משבחך אטעיוך ואורח שבילך קלקילו : יג עתיד למדן יי ומתגלי למעבד פורענות דין מן עממיא : יד יי בדינא יעול ית סבי עמא ורברבוהי ואתון אנסתון ית עמי חטוף מסכנא בבתיכון : טו מה לכון דאתון ממסכנין ית עמי ואפי חשיכיא מבלין אתון ומיתין בדיניהון אמר יי אלהים צבאות : טז ואמר יי חלף דאתרברבאו בנת ציון ואזלן מרימן צואר ומסרבקן עינין אזלן ובפתהן מקפן וברגליהן מרגנן : יז וישעביד יי יקרת בנת ציון ויי יקרהן יעדי :

ואתה תשמע מן השמים קדמא דד"ה. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע : עניים ג' וסי' מלכם תדכאו עמי. ועניים מרודים תביא. לא יחיה רשע. וכל דסמיך לדלים ואביונים דכוו' במ"ב וסי' השאפים על תולדות אהרן

ונשים משלו. זוהר ויקרא : ה' במשפט. שבת כד : ואתם בערתם. ברכות ו: כי גבהו. שבת סב יומא ס : נטויות גרון. סוטה מז :

רדק

שאינו טוב, אוי לרשע רע, וכי יש רשע רע ורשע שאינו רע אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע, רע לשמים ואינו רע לבריות זהו רשע שאינו רע, ורשע רע גמול ידיו יעשה לו בעולם הזה, ואמרו הזכות יש לה קרן ויש לה פירות, שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו, עבירה יש לה קרן ואין לה פירות, שנאמר כי גמול ידיו יעשה לו, שהעבירה עקרה היא ואין לה פירות, אלא אם כן עשתה פירות כגון שבא על הערוה והוליד ממנה בן, ויונתן תרגם אמרו לצדיקיא טוביכון וכו' : (יב) עמי נוגשיו מעולל. כמו עולל, כמו שאמר ונתתי נערים שריהם וגו', ויונתן תרגם עמי דסרכוהי בזזוהי כמעללי לכרמא : ונשים משלו בו. חלשים כמו נשים, או פירוש מרוב רודפם אותם במעגל משלו בהם הנשים, הפך והוא ימשל בך, ויונתן תרגם נשים מענין נושה בה"א, וכמרי חובא שליטו ביה : עמי מאשריך מתעים. מי שאומר לך אשריך כשתעשה מעשים רעים אותם הם מתעים אותך והם נביאי השקר שמשבחים אותך במעשיך הרעים והם בלעו ושחתו דרך אורחותיך שלא תזרת לדרך הטובה והלכת בדרך רעה וכן תרג' יונתן משבחך אטעיוך ואורח שבילך קלקילו, ויש מפרשים מאשריך כמו מישריך, כלומר אותם שהיו ראויים ליישר אותך בדרך הטובה הם הטעו אותך : (יג) נצב לריב. כמו להריב, וכן לדין כמו להדין, ואלו היה שם היה הלמ"ד בשוא. לדין עמים, אמר אל תחשבו כי לא יענישכם האל על הרעות שתעשו כי בכל זמן הוא נצב ועומד לדין כל העכו"ם כל שכן עמו ישראל שהשגחתו יותר עליהם מפני שהם קרובים אליו יותר מאשר העכו"ם : (יד) ה' במשפט יבא. כי גם זקני העם ושריו עליהם עון העם שלא יוכיחו אותם וגם הם אונסים וגוזלים דלת העם : ואתם בערתם. יאמר להם בשפטו אותם ישראל הנקרא כרם הם אתם בערתם וכליתם אותו, ובערתם מענין ובער בשדה אחר : גזלת העני. מי שיחפש אחריכם ימצא גזלת העני בבתיכם שמלתו וכלי ביתו שאתם גוזלים אותם, ובדברי רז"ל עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא לפי שלא מיחו בשרים : (טו) מלכם. פירוש מלה אחת, הה"א נבלעת בדגש, וקרי מה לכם, וכן מזה בידך, אמר להם לשרים מה לכם תדכאו עמי והם העניים, וכן אם כסף תלוה את עמי העני עמך, וקרא אותם עמי לפי שהעניים אין להם עוזר וסומך אלא האל יתברך לא די לכם שתגזלו ממונם אלא שתדכו אותם בגופם ותטחנו פניהם, כלומר תכו אותם ותכתתו פניהם, ר"ל מכת לחי : נאם ה'. הוא אומר לכם זה כי הוא יודע במעשיכם הרעים ואתם תחשבו אין ה' רואנו והנה הוא מעיד בכם על גזלת העני שהיא בבתיכם ועל מה שתדכאו ותכו עניים והוא רואה הכל וישפוט אתכם על הכל כי הוא אדון לצבאות מעלה ולצבאות מטה : (טז) ויאמר ה'. גבהו. פירושו לפניו : נטויות גרון וגו'. אלה דברי גבהות וגאות, ורבותינו פירשו מהלכות בקומה זקופה : בנות ציון. ציון היתה עיר מלוכה לפיכך זכר בנות ציון, ועוד כי רוב א"י היתה חרבה בימי אחז והיו הנשים מתגאות ביופיין ומראות עצמן בשוקים וברחובות : נטויות גרון. שיסתכלו בהן הנואפים, ורבותינו פירשו נטויות גרון שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה : ומשקרות עינים. כלומר רומזות להם עיניהן שילכו אחריהן לבית, ותרגום עין שזפתו עינא דשקרתיה, ורז"ל פירשו שהיו הולכות עקב בצד גודל : תעכסנה. מקשקשות ברגליהם בעכסים שתלויין בהם שהם הפעמונים ומשמיעין קול : (יז) ושפח ה'. כתוב בשי"ן והוא ענין השחת. אמר במקו' שהיו מתגאות בו, תהיינה נספחות והקדקד הוא מקום חלוק השער לכאן ולכאן והיו מחלקות שער ראשן ומתיפים

ביאור מהגר"א

יעשה לו ואין לאהריה עמו כלל ומ"ש אמרו צדיק כי טוב שאין הצדיק אוכל פירות אלא אם הוא צדיק לשמים וטוב לבריות : ומ"ש אוי לרשע רע. היינו שכל העונשים של עבירות הכתוב בהורה הכל בצדק והכל בדין אלא כשהרשע טוב לבריות אזי הקב"ה מטיב עמו ג"כ ומעניש בחסד לא לפי הגמול הראוי על פי הצדק וז"ש בתחילה צדיק רלה לומר כהחלה העונש לפי הכתוב על פי הצדק ולבסוף בחסד וז"ש צדיק ה' בכל דרכיו היינו דרכי התורה על פי הצדק והעונש על פי הדין וחסיד בכל מעשיו ולבסוף בשעת מעשה העונש מתנהג בהסד אבל כשהוא רע לבריות אזי אין מנכין לו מן העונש כלל אלא כגמול ידיו בשלימות יעשה לו וז"ש יד ליד לא ינקה רע היינו מי שהוא רע לבריות לא ינקה מעונש הכתוב אלא משלמין יד ליד וכן אמר כאן אוי לרשע רע היינו רע לבריות לא ינקה עונש הכתוב לפי גמול ידיו יעשה לו : (יב) מאשריך. כמו באשורו אחזה רגלי ודרך הוא דרך כבושה וארח הוא לפרקים ואמר שסדרך אשר אתם ראוי לילך תמיד בה ועכשיו הוא הרחיק בלעו אפילו לילך באקראי בה : (יג) נצב לריב ה'. הוא הקדמה למה שיאמר אח"כ והקדים כי השי"ת הוא נצב כו' שופט כל הארץ לכן ה' במשפט כו' פירוש נצב הוא תחלת הקמה ועומד הוא בסוף כיונו שהוא בעל דין והוא עמיד לדין וז"ש נצב לריב כמו וריב אלמנה היינו בעל דין ועומד לדין היינו דיין עומד בסוף להנקם בעד עמו : (יד) ה' במשפט יבוא. פירוש שהוא הדיין והוא שבופס לעשות כפי הפסק : עם זקני עמו. היינו המלמדים תורה לעם ושריו היינו שוטר ומושל : בערתם. כמו ובער בשדה אחר : הכרם. רלה לומר הכניסה של תורה כמו כרם ביבנה היינו עם זקני עמו גזילת העני בבתיכם היינו עם שריו : (טו) כי גבהו בנות ציון גו'. בהמשה דברים נמלא שרי המתגאה אם בעינים וכנו הוא כאומר אם בגוף וכנו הוא הרגליה ואם בלב ואמר כי גבהו היינו בלב : ומשקרות עינים. היא בעינים : נטויות גרון. הוא כאומר כלוך וטפוף היינו בגוף וברגליהם תעכסנה היינו ברגלים : ומשקרות. כמו נסקרין בסקירה אחת והוא תרגום שזפתו : וטפוף. שברגליהם נוגעות ואינם נוגעות כדרך גסי הרוח : תעכסנה. הוא הכסיע על הרגל ובירושלמי אמר קורדקייא : (יז) פתהן יערה. יגלה כמו תגל ערותך ועל שם גבהו בנות ציון ותלכנה כו' אמר ושפח וע"ש הלוך כו' וברגליהם

מצודת דוד

ממנו אוי לו כי יקבל גמולו משלם : (יב) נוגשיו מעולל. הליצנים שבהם המה לוחצים אותם ומושלים בהם והנשים הנואפות המה משלו בהם כי הטו לב השרים אחרי דעתן : מאשריך. המנהיגים המדריכים אותך המה מתעים אותך מדרך הישר : בלעו. משחיתים דרך הישר שהלכת בו מאז למען לא תשוב אליו וכפל הדבר במ"ש : (יג) נצב. לכן נצב ה' לעשות מריבה עם העמים ולדון אותם (ולפי שכל שבט לעצמו קרוי עם לזה קרא לכל ישראל בכללם בלשון עמים) : (יד) ה' במשפט. יערוך ויכוח עם זקני עמו ושריו וכה יאמר לא האומות השהיתו עמי אבל אתם בעצמכם רעיתם את כרמי ר"ל ישראל הקרואים כרם ה' צבאות (לקמן ה) הם היו לכם למרעה כי אכלתם אותם בכל פה : גזלת העני. לא חסתם אף על העני וגזלתם אותו והנה עדיין בבתיכם ולא תראתם לו : (טו) מה לכם. ר"ל מדוע תדכאון את עמי ומדוע תטחנו פני עניים : (טז) יען כי גבהו. בעבור שהולכות בקומה זקופה : נטויות גרון. נוטות בגרון אילך ואילך להראות יפיין : ומשקרות עינים. רומזות עם העינים אל הנואפים : הלוך וטפוף. הולכות דרך גאוה בנחת כדבר הצף על פני המים : תעכסנה. כשהיא עוברת אצל בחורי ישראל דורסת במנעלה אשר ברגלה : (יז) ושפח. בגמול זה תהיינה מוכות בצרעת על הקדקד : פתהן יערה : לפי שאמרו

ימהר

מצודת ציון

לשון מושאל מהגוף העליון ברום האילן הנקרא אמיר כמ"ש בראש אמיר (לקמן יז) : (יב) נוגשיו. לוחציו : מעולל. ענין שחוק ולעג : מאשריך. ענין דרך והלוך כמו בם תמך אשורי (איוב לא): מתעים. מל' תועה : בלעו. ענין השחתה : (יד) ואתם. הוי"ו היא במקום אבל כמו ועבדיך באו (בראשית מב) : בערתם. רעיתם כמו ובער בשדה אחר (שמות כב) : (טז) גרון. צואר כמו קרא בגרון (לקמן נח) : ומשקרות. ענינו הבטת קריצה ורמיזה כי עין שזפתו (איוב כ) תרגומו עינא דסקרתא : וטפוף. ענין הצפה וממעל כי אבר הציף (דברים יא) ת"א דאטיף : תעכסנה. ענין ארס כמו וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז) : (יז) ושפח. מל' ספחת הצרעת כמו שאת או ספחת (ויקרא יג) : קדקד. היא אמצעית הראש מקום יחלק שם השער אילך ואילך: פתהן. כליבן ובדרז"ל פתיא אוכמא (פסחים פה) או הוא מל' והפותות לדלתות (מ"א ז) :

יערה

רדק

ומתיפים בו וסאל יביא אל קדקדן מספחת ספך גאותן ביופיין : פתהן יערה . פתהם יגלה , והוא כנוי לבית הערוה , כלומר בתלכנה ערומות לפני האויב המוליך אותן בשביה , וי״ת יקריהון יעדי ודברי רז״ל רב ושמואל חד אמר שנשפכו כקיתון וחד אמר שנעשו פתהיהן כיער : (יח) ביום ההוא . זה וביום ההוא הבא אחריו י״ת בימי אחז וחזקיהו כי הפורענות אשר בפרשה היה בימי אחז ולנשארים היה הטוב והכבוד בימי חזקיהו , ועליו נאמר צמח ה׳ לצבי ולכבוד , ויש לפרש כל זה כשוב הגלות שיכלו רבים מישראל שלא שבו לה׳ בכל לבם כמו שנאמר עליה׳ וברותי מכם המורדים והפושעי׳ בי וגו׳ , ונאמר עוד עליהם והבאתי את שלישיתם באש והנשארים יהיו ענוים וקדושים כפך מה שהיו בימי אחז שהיו גאים ועזאים ולא תהיינה הנשים ע״ד מתפארות בתכשיטיהן , לפיכך אמר יסיר ה׳ את תפארת העכסים וגו׳ , ונאמר בנבואת צפניה אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד בהר קדשי והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה׳ ועתה זכר הדברים אשר היו מתגאות ומתפארות בהם בימי אחז שכולם יהיו בטלים לעתיד לבא שלא תהיה אז גאוה לא באנשים ולא בנשים והדברים ההם הם העכסים והשביסים והשהרונים , ופירוש העכסים עדי שמשימה האשה ברגליה שמקשקש , ויונתן תרגם מסניא , ואפשר שיהיה זה במקשקש תלוי במנעל : והשביסים . כמו בלד״י , מן ושבצת את הכתנת שש , והוא כלי עשוי כמלאכת תשבץ : והשהרונים . כלי עשוי בדמות ירחא סהרא , ויונתן תרגם וסבכיא כולן מיני שבכה : (יט) הנטפות . מן נטף ושחלת , ופירוש כלי שמניחין בו בשמים ותולין אותו הנשים בצואריהן , ויש מפרשים הענקים שעושין אותו מאבני הבדולח הקטנים וכן נקרא הבדלח הון בערבי אלנטף , וכן תרגם יונתן ענקיא : והשרות , ת״י ושירי ידיא , והם הצמידים כתרגומו : והרעלות . מן המסכה מדיות רעולות , ופירשו הגאונים לעיף משימות על ראשן ומתכסות בו כל הפנים שאין נראה להם אלא העינים וקושרות למטה , ויונתן תרגם חנוסנסיא כמו שתרגם המנים , וכן תרגם אנקלוס תמניכם חניסינסכון : (כ) הפארים . כמו מגבעות מן את פארי המגבעות , פארי פשתים יהיו על ראשם , ויונתן תרגם כלילא : והצעדות . כמו אצעד׳ והוא עדי שנושאות הנשים בשוקיהן , וכן תרגם יונתן ושירי רגליא : והקשורים . יתרי משי שקושרות בהם ראשן , ויונתן תרגם קל מסמסאי , ולא ידעתי מה הוא : ובתי הנפש . הוא עדי שתולות הנשים בין שדיהן על לבן , ויונתן תרגם קדשיא : והלחשים . הוא עדי שתולין אותו הנשים באזניהם נקראו כן לפי שהאזנים בעלות הלחש , ויונתן תרגם וחליטתא , וכן הרגום ותעד נזמה וחליתה והתקינת בקדשה ובהליטת מרגליתה : (כא) הטבעות . ידוע וכן נזמי האף , וכן ואשים הנזם על אפה : (כב) המחלצות . כמו והלבש אותך מחלצות והם לבושים נאים , וכן תרגם יונתן כתוניא : והמעטפות . כסות שמתעטפת בו : והמטפחות . כמין צעיף , וכן הבא המטפחת אשר עליך : החריטים . כיסים , וכן כשני חריטים , וכן נקרא בערבי הכיס כרטה וההי״ת בעברי בערבי כ״ף במקומות רבים , ויונתן תרגם ומחכיא , ותרגום אונקלוס וכומז ומחוך : (כג) והגליונים . המראות נקראו כן לפי שנגלים בו הפנים לרואה בהם , וכן תרגם יונתן ומחזייתא , וכן תרגם אנקלוס במראות הצובאות במחזיית נשייא : והסדינים . ידוע : והצניפות . ידוע . כמו מצנפת בד יצנף : והרדידים . הוא לבוש דק נקרא בערבי אריד , וכן נשאו את רדידי מעלי , וכן תרגם יונתן כבינתיא . ובדברי רז״ל תנתן כבנתי לבתי . והיה זו הקללה עד סוף הפרשה בימי אחז : (כד) והיה . בשם . מתוק הבשר ומעמידו , ויהיה מק בהפכו והוא מסיסת הבשר , כמו ולשונו תמק בפיהם : נקפה . יהיה הבשר נגוע ומכה שלא יוכלו לחגור עליו , כמו ואחרי עורי נקפו זאת , ובדברי רז״ל אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא״כ מכריזין עליו מלמעלה : מעשה מקשה . פירוש מעשה שוה , וכן כתמר מקשה המה , ועניינו תחת אשר היו מתקנות השער ומשוות

רשי

בהן משפחות משפחו׳ של כני׳: פתהן יערה. כליהן יערה ל׳ ארמי היא פתיא אוכמא הן היו אומרת ימהר יחישה מעשהו שר רואה אותי ונוטל אותי כשבא הפורענות היו שרי נ״כ נוטלין אותן להיות לנשים מחמת יופין . ורמז הקב״ה והיו שופעות כאדם המערה מכלי אל כלי וכאשר נענשו בדם נדה והיו נמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן . וי״ת יקרהן יעדי : פתהן . ל׳ רוחב ל׳ גודל:(יח) ביום ההו׳.לעתי׳ לבא כשיבא הקב״ה להשיב את ישראל אליו יסיר ה׳ מהם את תפארת העכסים שלא יהיו תולין תפארתם בנוי תכשיטי נשים ודברי נבלה : העכסים . המנעלים אשר ברגליהם אשר בהם תעכסנה : והשביסים . מיני שבכה לתכשיטי הראש והרבה יש בלשון משנה שבים של שבכה : והשהרונים . יונתן תירגם סיבכיא: (יט) הנטיפות. עונקיא לשון ענקים לגרגרותיך (משלי א) ולשון נטיפות ע״ש שתלויות על הטואר ונוטפות על החזה והן כמין מרגליות נקובות ותרוזות בחוט ובלע״ז מושטיילא״ש : והשרות . צמידי הזרוע דמתרגם ושיריא : והרעלות . צניף שמצניפות כל פרצופיהם חוץ מגלגל העין כדי שיתאוה אדם ליזון במראות הלסתות (סא״א) ל״א והרעלות מיני סרבלים נאים להתעטף בהן ובל׳ משנה מדיות רעולות כמס׳ שבת : (כ) הפארים . תרגום כליליא (שמות לט) פארי המגבעות : והצעדות . אצעדה של שוקים : והקשורים . כמשמעו קשורים קלרים שקושרים בהן ויש שעושין אותו מוזהבים פרסייל״ש בלע״ז : ובתי הנפש . שכנגד הלב נוסק״א בלע״ז : והלחשים . נזמי האוזן מקום שלוחשין לה שם : (כב) המחלצות . כיתוניא כמו (שמואל ב ב) וקח את חליצתם שהגוף מלובש בהם וכשפושטין אותם הוללין אותם מן הגוף : והמעטפות . מלצות המטה כתרגומו שושיפא : והמטפחות . מפות : והחריטים . תרגומו מחכיא דפום של בית הראש כדמתרגמינן וכומז מחוך (שמות לה) : (כג) והגליונים . הן המראות כתרגומו מחזייתא (ספיקיי״ן בלע״ז) על שם שמגלו׳ צורות הפנים קרוין גליונים או שמא מראות שלהם נגללות היו : והסדינים . של פשתן הם המתעטפין בהם . והצניפות (מולקיל״ש בלע״ז) : והרדידים . כבינתא (פרמל״ן בלע״ז) והם של זהב שמכבנין בה הסרבל שהאשה מתעטפת בו : (כד) והיה תחת בשם מק . מקום שהיו מתבשמות בו יהיה נימק : ותחת חגורה נקפה . מקום שחגרה שם יהיה ניקף נחתך בחבורות ורפומי מכות כמו ואחר עורי נקפו (איוב יט) ונקף סבכי היער (לקמן י׳) : ותחת מעשה מקשה . מקום שהיו עושות בו המעשה האמור למעלה הלוך וטפוף תלכנה והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרחה מכה המקרחת את הראש מקשה ל׳ דא לדא נקשן (דניאל ה) ואני הייתי מפרשו תחת המעשה מקשה מקום שהיו שם חגורות נותנות עשי הזהב העשויות מקשה בטדי״ן בלע״ז אלא

יָעְרֶה׃ יח בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׂהֲרֹנִים׃ יט הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת׃ כ הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים׃ כא הַטַּבָּעוֹת וְנִזְמֵי הָאָף׃ כב הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים׃ כג הַגִּלְיֹנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים׃ כד וְהָיָה תַחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה

יח בְּיוֹמָא הַהוּא יַעְדֵי יְיָ יָת תּוּשְׁבְּחַת דִּמְסָנַיָא וּשְׁבִיסַיָא וְסַבְכַיָא׃ יט עֲנָקַיָא וְשֵׁירֵי יְדַיָא וַחֲנִיסְנְסַיָא׃ כ כְּלִילַיָא וְשֵׁירֵי רִגְלַיָא וְקַלְמְסַיָא וְקָדָשַׁיָא וַחֲלִיטָתָא׃ כא עִזְקָתָא וְטַלְטוּלַיָא׃ כב כִּתּוּנַיָא וְשׁוֹשִׁיפַיָא לְבוּרְנְקַיָא וּמַחְכַּיָא׃ כג וּמַחְזְיָתָא וְקַרְטְסַיָא וְכִתְּרַיָא וּכְבֵינָתָא׃ כד וִיהֵי אֲתַר דַּהֲוָאָה יְהָבָן בּוּסְמִין יִתְמְסֵי וַאֲתַר דַּהֲוָאָה אָסְרָן פְּסִיקַיָא יְהֵי רוּשְׁמִין דִּמְחָא וַחֲלַף אַקְפּוּת פָּתָא גְּזוּז רֵישׁ וַחֲלַף

עפר . ויספו ענוים בה׳ שמחה : מעשה י׳ פתחין בקריאה וסי׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב. והיה תחת בשם מק יהיה. ולא יהיה למצרים מעשה . הפככם אם כחמר היוצר . ויקברהו בקברתיו דאסא

ביאור מהגר״א

וברגליהם אמר פתהן כו׳ . ואמר קדקד על המחשבה ופתהן על המעשה : (יח) תפארת העכסים . הם הסנדלים המחופים בעור נחש לתפארת : והשביסים . עושים בשבכה כמין עיגול מלבע אחר כמ״ש חז״ל ושביסי סבכה : והשהרונים . בירושלמי עונקייא כמ״ש השהרונים אשר בצוארי גמליהם : (כ) והקשורים . בירושלמי אמר קרקשיא והוא פעמונים כמ״ש הכא תרגומו קרקשתא וכ״ה בת״י : (כב) המחלצות . הוא חלוק העליון : והמעטפות . מה שמעטפין הראש : המטפחות . הוא הכוון דכלבן שמקנחים בה הפנים : והחריטים . בירושלמי אמר דונפין מלייריין כמ״ש וילר אותו בחרט רלה לומר חגורות מלויירין : (כג) הגליונים . בירושלמי גלגלים והוא מלשון גלגלין דפי״א דנגעים והמפרש מראות שגה בזה כי כל אלו תכשיטין הן ואמרו שאלו הן כ״ד תכשיטי אשה כ״א כאן ולמטה ג׳ הנזם ומקשה ופתיגיל : והצניפות . כמו ישימו צניף טהור כו׳ ירושלמי והוא כובע חפור אלא שהוא פעמים הרבה על ראשו כמו מצנפת של כ״ג וזהו החילוק בין מצנפת למגבעות כמ״ש בברייתא דמלאכת המשכן ואומר ובנוף יצנף כו׳ : והרדידים . כמו נשאו את רדידי מעלי ירושלמי : (כד) מעשה מקשה . שמשים שערות מקשר כל השערות

מצודת ציון

יערה . ענין הרקה ושפיכה כמו ותער כדה (בראשית כד) או הוא ענין גלוי ערוה כמו מקורה הערה (ויקרא כ): (יח) העכסים . המנעלים שברגליהן אשר בהם תעכסנה : והשביסים . מין שבכה לתכשיט הראש ובדרז״ל שבים של סבכה (נגעים פי״א) : והשהרונים . תכשיט עשוי בדמות ירח כי תרגום של ירח הוא סיהרא וכן לבד מן השהרונים (שופטים ח) : (יט) הנטיפות . מרגליות חרוזות בחוט התלוי בצואר ונוטף על החזה : והשרות . צמידי הזרוע כי תרגום של צמידים הוא שיריא : והרעלות . סרבלים נאים עשויין להתעטף ובדרז״ל ערביות רעולות (שבת סה) : (כ) הפארים . כעין כיפת כובע כמו פארי המגבעות (שמות לט) : והצעדות . העדי שמשימות בשוקיהן כמו אצעדה וצמיד (במדבר לא) : והקשרים . חוטי משי שקושרות בהם שער ראשן : ובתי הנפש . עדי זהב שהנשים תולות בין שדיהן על לבן : והלחשים . נזמי האוזן התלוי במקום שלוחשין שם : (כב) המחלצות . מין מלבוש נאה וכן והלבש אותך מחלצות (זכריה ג) : והמעטפות . כסות שמתעטפות בו : והמטפחות . כעין צעיף וכן הבי המטפחת (רות ג) : והחריטים . מין כיסים נאים וכן ויצר וגו׳ בשני חריטים (מ״ב ה) : (כג) והגליונים . הם המראות ע״ש שפני האדם נגלה אליו כשרואה בו או כן יקרא האכנט (ובעדיות פ״ג) גגלוניך (וע״ש בתוי״ט) : והסדינים . סדיני פשתן עשויין להתעטף : והצניפות . מצנפות הראש : והרדידים . תכשיט מה מרודד ודק כמו נשאו את רדידי (ש״ה ה) : (כד) מק . ענין המסה והמגה כמו המק בשרו (זכריה יד) : נקפה . ענין שבירה ורצוצה כמו ואחר עורו נקפו (איוב יט) : מקשה . תכשיט השמשם מבקשת הקורנס : קרחה . ענין נשילת השער כמו קרח הוא (ויקרא יג) : פתיגיל . חגורה רחבה

מצודת דוד

ימהר יחישה מעשהו ומה בכך דוכס רואה אותי כיפיי ויקחני במרכבתו וכן היה רומז הקדוש ברוך הוא והיו שופעות ונמאסו ונפלכו מן המרכבה . או ר״ל שילכו בגולה ערומות בגילוי ערוה : (יח) יסיר ה׳ . רלה לומר לא יתקשטו עוד בתכשיטי פאר כמאז : (כד) תחת בושם . במקום שהיו מתבשמות שם יהיה שמה המקה והמסה : ותחת חגורה . במקום שהיו חוגרות שם בתכשיטי פאר שמה יהיה שבירה ורצוצה : ותחת מעשה מקשה . במקום שהיו מתקשטות בעדי זהב מעשה מקשה שמה יהיה קרחה כי יפול שער ראשן והוא דבר מגונה ומאוס : ותחת פתיגיל . במקום שהיו

ושל משי ואין לו דומה ויתכן שהוא לשון מורכב כי פתי היא תרגומו של רחב כי ירחיב

קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק כִּי־תַחַת יֹפִי׃ כה מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה׃ כו וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב׃ ד א וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לַחְמֵנוּ נֹאכֵל וְשִׂמְלָתֵנוּ נִלְבָּשׁ רַק יִקָּרֵא שִׁמְךָ עָלֵינוּ אֱסֹף חֶרְפָּתֵנוּ׃ ב בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה צֶמַח יְהוָה לִצְבִי וּלְכָבוֹד וּפְרִי הָאָרֶץ לְגָאוֹן וּלְתִפְאֶרֶת לִפְלֵיטַת יִשְׂרָאֵל׃ ג וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלִַם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל־הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלִָם׃ ד אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֵת צֹאַת בְּנוֹת־צִיּוֹן

דַהֲוָאָה מְהַלְּכָן בְּגֵיוָה יִסְרָן סַקִּין דָא פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנְּהוֹן אֲרֵי טָעֲאָה בְשׁוּפְרְהוֹן׃ כה שְׁפַר גִּבָּרַיִךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְעָבְדֵי נִצְחָנַיִךְ בִּקְרָבָא׃ כו וְיִצְדוֹן וִיסוּפוּן תַּרְעֵי קִרְוָהָא וְתִתְרוֹקַן אַרְעָא וְתֶחֱרוּב׃ א וְיִתְקְפָן שְׁבַע נְשִׁין בְּגַבְרָא חַד בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר מִדִּילָנָא נֵיכוּל וּמִדִּילָנָא נִתְכַּסֵּי לְחוֹד יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עֲלָנָא כְּנוֹשׁ חִסוּדָנָא׃ ב בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי מְשִׁיחָא דַיְיָ לְחֶדְוָה וְלִיקָר וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא לְרָבוּ וּלְתוּשְׁבְּחָא לְשֵׁיזָבַת יִשְׂרָאֵל׃ ג וִיהֵי דְאִשְׁתְּאַר יְתוּב לְצִיּוֹן וּדְעָבַד אוֹרַיְתָא יִתְקַיֵּם בִּירוּשְׁלֵם קַדִּישׁ יִתְאֲמַר לֵיהּ כָּל דִּכְתִיב לְחַיֵּי עָלְמָא יֶחֱזֵי בְּנֶחָמַת יְרוּשְׁלֵם׃ ד אִם יַעְדֵּי יְיָ יַת תַּגְאֲלַת בְּנַת צִיּוֹן וְיַת אַשְׁדֵי

דד"ה. להסיר אדם מעשה. את כל זה ראיתי ונתון. כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. ובכל מעשה אשר החל. כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם: ישיבה לארץ ד' בלישנא בקריאה וסי' ונקתה לארץ תשב. שבי לארץ אין כסא בת כשדים. וישבו אתו לארץ שבעת. ישבו לארץ ידמו

תולדות אהרן לארץ תשב. נדה ס: הנשאר בציון. ב"ב עה סנהדרין צב זוכר בשלח: אם רחץ. סוטה יב:

רשי

אלא שהוא נקוד פתח והוא במסורה בעשרה נקודים פתח ואין אחד מהם דבוק לתיבה שלאחריו וכל מעשה שהוא דבוק לתיבה שלאחריו נקוד קמץ: ותחת פתיגיל. והוי (ס"א והרי) כפתי תיבו' פתי גיל כלי שהוא מביאן לידי גילה והוא בית הרחם האמור למעלה פתהן חלוף אותה גילה תהיה מחגורת שק בכל מתניה: כי תחת יופי. כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתחצות בו: (כה) מתיך. גבוריך מתי מלחמותיך היוצאים בצבא במניין: (כו) ואנו. ל' אנינה: פתחיה. שערי עיירות ובתים בכל שעריה' יהא הספד: ונקתה. ותתרוקן מכל כמו וגם אני נתתי להם נקיון שינים (עמוס ד) וכל' משנה יצא פלוני נקי מנכסיו: לארץ תשב. מגוב' לשפלות ישבו לארץ ידמו (איכה ב) בתשעה באב: (א) והחזיקו. ויאחזו: שבע נשים באיש אחד. מרוב אלמנו' רבות. באיש אחד מבקשות ממנו שישא אותן: אסוף. הטמן חרפתנו כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ"א) שהאשה כשהיא נשואה אין נוהגין בה מנהג הפקר ומ"א נבוכדנאצר גזר שלא יבעלו א"א שלא יענשו לכן היו מבקשות שיהא עליהן שם אישו': (ב) ביום ההוא. לאחר שיכלו נוי תכשיטי הנואפות והנבלות לא תכלה (ס"א לא תסולה) עוד צבי נוי כבודם באלה: יהיה צמח ה'. להם לנוי: לצבי ולכבוד. הם הצדיקים הנשארים בם והחכמים תלמידי התורה בהם יתלו את צבי כבודם: ופרי הארץ. הם בני הצדיקים פרי עץ חיים הם יהיו לגאון ולתפארת אשר בהם יתפארו ויתהללו פליטת ישראל: צבי. הוא נוי דבר צביון שיש חפץ בו: (ג) והיה הנשאר. בהם בציון יתיישבו: והנותר. בכל מקום ישכנו בירושלים: קדוש יאמר לו. כולם יהיו צדיקים וא"ת צדיקים המתים לפני אותו היום אבד כבודם ת"ל כל הכתוב לחיי העוה"ב יהיו בירושלים כת"י: (ד) אם רחץ. כי רחץ יש אם משמש כן בלשון כי וכן (איוב ח) אם יבלענו ממקומו כי יבלענו. עד אם כלו לשתות (בראשית כד): צואת. תגאלת כתרגומו כלומר העביר עונם ע"י יסורין

רדק

ומשאת אותו תהיה עתה קרחה פתח אותה כשות השער וזקינו, ומעשה אינו סמוך כי הוא נקוד סגול ומקשה אמר לו: פתיגיל. חגורת משי רחבה: תחת יופי. כל זה הכעור בא לה תחת שהיו מתיפות בעדיהן ובקישוטיהן ויש מפרשים כי זה לשון כויה, וכן כדברי רבותינו ז"ל כי תחת יופי, אמר רבא היינו דאמרי אנשי חלופי שופרא כואה: (כה) מתיך. תהיה זאת לאנשים הקלים הנזכרים, לאנשים בחרב יפלו, והדבור כנגד ציון כמו שאמר למעלה בנות ציון: וגבורתך. פירוש מתי גבורתיך, ומתיך שוכר עומד במקום שנים, פירוש אנשי גבורתך שהיית בוטחת בגבורתם יפלו במלחמה, וכן תרגם יונתן ועבדי נצחניך בקרבא: (כו) ואנו. מענין תאניה ואניה: ואבלו. ענין אבל. והוא על דרך משל כמו כל שעריה שוממין: ונקתה. תהיה נקיה מאנשים מאין יושב בם: לארץ תשב. שתהיה חרבה ויפלו חומותיה ובתיה ומגדליה לארץ, או פירוש לארץ תשב על דרך משל דרך אבלות. כאלו תשב העיר לארץ על אנשיה שיצאו ממנה, כמו ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, ויונתן תרגם ותתרוקן ארעא ותחרוב: (א) והחזיקו. כמו והחזיקי את ידך וזה היה בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים, ועל זה אמר עצמו לי אלמנותיו מחול ימים, ושבע אינו לחשבון מכוון אלא כן דרך המקרא לזכור שבע ושבעה לחשבון רב לפי שכל ימי העולם שבועות, כמו שבע כחטאתיכ', שבע יפול צדיק וקם, על אבן אחת שבעה עינים, וכן שבע נשים רוצה לומר נשים רבות: לחמנו נאכל. מה שחייב אדם לעשות משלו שאר כסות, יאמרו לו אנחנו נעשה משלנו שאר כסות רק שתקחנו לנשים שיאמרו עלינו בעולות בעל כן: אסף חרפתינו. כי חרפה היא לאשה היושבת בלי בעל, ויש דרש כי נבוכדנצר צוה לחייליו שלא יבעלו אשת איש לפיכך היו מבקשות שיהיה להם שם בעל: (ב) ביום ההוא. כבר פירשנו למעלה כי ביום ההוא ביום התשועה בבא הגואל, ופירוש צמח ה' משיח בן דוד, כמו שנאמר והקימותי לדוד צמח צדיק: לצבי. פירושו חפץ, או הדר ותפארת, כמו צבי הוא לכל הארצות, לעטרת צבי, ופרי הארץ הוא אומר גם כן על המשיח, מתחלה יהיה כמו צמח היפה שישמח האדם בראייתו וכשיגיע להיות פרי יהנו עוד ממנו וישמחו בו יותר. כן מלך המשיח מתחלה ישמחו ואחר כן כשיעשה מעשה וינצח מלחמת גוג וישים הארץ שלוה ושקטה שכל העולם ייראו ממנו, אח"כ יהיה לגאון ולתפארת שיתגאו ויתפארו בו על כל הגוים ואמר לפליטת, כמו שכתוב והסירותי מקרבך עליזי גאותך והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בה' וגומר, וכן אמר הנה והיה הנשאר, ויונתן תרגם צמח ה' משיחא דה' ותרגם ופרי הארץ ועבדי אורעא: (ג) והי'. זכר ציון וירושלים כי היא ראש מלכות ישראל, או לפי ששם תהיה מלחמת גוג ומגוג: יאמר לו. יאמר בעבורו. כי הוא קדוש. וצדיק הכתוב שיגזור עליו שיחיה לפי ישרו ומעשיו הטובים, וכמוהו מתני נא מספרך אשר כתבת, ויונתן תרגם הפסוק כן ויהא דאשתאר ישוב לציון וגו': (ד) אם רחץ. אם זה ענינו כמו והיה אם בא אל אשם

ביאור מהגר"א

השערות כאמר מקשה: (כד) פתיגיל. לבוש על המתנים: מתיך בחרב יפלו. היינו בעיר: וגבורתך. ומתי גבורתך יפלו במלחמה ומתיך יפלו מובך כאן גם כן: (כו) ואנו וגו'. כמו כל שעריה שוממין ואמר אנו על המתים בעיר והם מוטלים לפניהן הוא דין אנינות ואבלו על המתים במלחמה מרחוק: ונקתה. פירוש מכל חמדה: לארץ תשב. היינו תכלית השפלות שאין לה מותר מן הארץ: (א) והחזיקו וגו'. כי חרפה היא לאשה בלא איש ובנים כמו אסף אלהים וגו': (ב) לצבי. הוא שררות משורש נציב אשר בארץ נציבים והנו"ן נופל לצבי כמו לגאון ולכבוד כמו ולהתפארת וצמח כמו ופרי הארץ: כל הכתוב. שישאר לחיים: צמח ה'. היינו ישראל הדרים בח"ל צומחים וגדלים מה' לבדו יהיו לצבי במדות ע בות שנפשו של אדם מתמדתן ולכבוד הוא מע"ע: ופרי הארץ. היינו הדרים בארץ ישראל יהיו לגאון שהוא חכמה ותפארת שהוא תורה: (ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם. הוא נגד אהבה ויראה שהוא נגד תו"ב וכן דו"כ כל הכתוב לחיים הוא הדבקות כמ"ש ואתם הדבקים בה' חיים: (ד) צואת בנות ציון. הוא ניאוף כח התאוני: ואת דמי ירושלים. הוא רציחה והוא כח הכעסני והתאוה קבה

מצודת דוד

שהיו חוגרות בחגורה של פאר שמה יהיה מחגורת שק בעבור הצער והאבל: כי תחת יופי. ר"ל כי כן ראוי והגון להם במקום שהיו מייפות א"ע בפני הנואפים והוא מקרא קצר ומאליו יובן: (כה) מתיך. אנשיך יפלו בחרב האויב: וגבורתך. הגבורים שבך הפר לא ימסרו עצמן לחרב האויב ויצאו למולם למלחמה עכ"ז שמה במלחמה יפלו בחרב כי האויב יתגבר עליהם: (כו) פתחיה. בכל פתחי הבתים יהיה אנינות ואבלות: ונקתה. תהיה נקיה וריקנית מכל טובה ותשב לארץ בשפל המצב: ד (א) והחזיקו. אחז"ל נ"נ גזר על עמו שלא יאנסו הנשואות לאיש ועל שיתרבו האלמנות יחזיקו שבע נשים באיש אחד להנשא לו: לאמר. וכה האמרנה אל תחוש לדאוג על צורך הספוק והמזון כי נאכל לחמנו ונלבש שמלתנו ואין לנו עליך כלום רק יקרא שמך עלינו לומר שאתה בעל בלנו והנו כשואות לך: אסוף. כנוס החרפה מאתנו שלא יאנסו אותנו חיל נ"נ: (ב) ביום ההוא. ר"ל אחר שיתמרק עון ישראל בקושי ובמרבית היסורים אז תהיה גאולה שלמה ויהיה צמח ה' להדר ולכבוד והוא משיח בן דוד הנקרא צמח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג): ופרי הארץ. גם זה על המשיח יאמר: לפלטת ישראל. להנשארים שחסו במקום ועמדו באמונתם: (ג) הנשאר בציון. הנשאר מישראל ישב בציון. והנותר מהם ישכון בירושלים. וכפל הדבר במ"ש: יאמר לו. על כל הנשאר יאמר עליו שהוא קדוש ... כל הכתוב. כל מי שכתוב בספר להיות חי בעולם הבא יזכה לישב בירושלים: (ד) אם רחץ ה'. ר"ל הדבר הזה יהיה כאשר ירחץ ה' את צואת וכו'

מצודת ציון

ה' את גבולך (דברים יב) ת"א יפתי וגיל הוא ענין שמחה כי הדרך לחגור בה בשמחות לרקד בה במחולות או הוא מלה מורכבת לשון פתיל גיל ר"ל אבנט הנעשה מפתילים (ועיין בתוי"ט בעדיות פרק ג) ופתיל ענינו חוט כמו פתיל תכלת (במדבר כח) וגיל ענינו אבנט מל' הגליונים הנאמר למעלה: (כה) מתיך. אנשיך כמו מתי מספר (בראשית לד): (כו) ואנו. מל' אנינות: ואבלו. מל' אבלות: ונקתה. מל' נקי: (א) והחזיקו. ענין אחיזה: אסוף. הכנס כמו ואין איש מאסף (שופטים יט): (ב) לצבי. להדר ויופי כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז): לגאון. לנושא רב וכן לפני שבר גאון (משלי טז): לפליטת. לנשארים: (ד) אם. ענינו כמו כאשר וכן ואם יהיה היובל (במדבר לו): צואה. מל' צואה ויאמר על עבירות מגונות: ידיח. מלשון הדחה ובטיפה

רדק

צאת אמיו, אם יהיה הגואל לבני ישראל, ואם מקריב מנחת בכורים, והדומים לכן כמו שכתבנו בספר מכלל, ופי' הפסוק לענין הנזכר למעלה קדוש יאמר לו וגו', מתי יהיה זה כשירחץ ה' צואת בנות ציון, כלומר הטנוף והצואה, והוא דרך משל למעשים הרעים שהם בציון היום לא יהיו שם אז הסיר מקרבך עליזי גאותך: ורחץ. ענין נקיון, וכמוהו רבים בדברי הנבואה ברוב: ורחץ. וידיח, כפל ענין במלות שונות, וכן צואת ודמי וכן משפט ובער, כלומר כי במשפט ישפט ולא יצטרך עוד לרשעים ובזה יבער הרע כלו ולא ישאר ממנו דבר וסמך רוח אל לשון הדחה ורחיצה רוצה לומר לרוב הבעור שלא ישאר מלכלוכים הטמאה דבר כמו שהרוח מיבש הדבר, או יהיה פירוש רוח כמו וברוח שפתיו וברוח פיו, וכן תרגם יונתן במימריה: (ה) וברא ה'. מתחלה היה ענן הכבוד חונה במשכן ובבית המקדש אבל בסוף הגלות יראה ענן הכבוד על בתי החכמים והגדולים והחסידים. וזהו שאמר על כל מכון הר ציון, ועל מקראיה, כלומר על כל נכון ונשא בכבוד יושביו ונקרא גם כן המקום ההוא מקראה לפי שנקראים שם העדה לפני החכמים, וכנוי ה"א מקראיה לציון ויהיה שם ביומם ענן ועשן ובלילה נוגה אש להבה כמו שהיה במשכן עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה, ועשן הוא הענן העב, ותרגם יונתן ועשן ואמטתא, ופירוש על דרך שאמר וערפל סביביו, והוא משל על הגנת האמת האל שלא תיגע על האמת, כי לא יראני האדם וחי, הסיגו חיות הקדש אין רואין אותו, ואמר שבאותו הזמן תרבה הגנת בני אדם: כי על כל כבוד חפה. פירוש על כל כבוד בתי ירושלם חפה, כלומר תהיה כבוד האל חופף עליהם הענן ביום והאש בלילה, ויונתן תרגם על כל מכון על כל מקדש טורא דציון: (ו) וסכה. ואותה החופה תהיה להם לצל יומם מחורב שלא יכם שמש ושרב ולא יזיקם, וכן המטר לא יזיקם כי החופה תהיה להם למחסה ולמסתור, ותרגם יונתן ועל ירושלים תהא וגו': (א) אשירה נא. דברי הנביא עושה משל בין האל יתברך ובין ישראל, וקורא ישראל כרם והאל בעל הכרם, וקורא זה המשל שירה, ודבר זה המשל על אנשי דורו לפי שהוא שבח האוהב והכתו עם האהוב, וכן שיר השירים אמר לשלמה לפי שהוא מספר אהבת האוהב עם החשוקה, והוא משל נאה עם כנסת ישראל, וקורא הנביא האל יתברך ידידי ודודי על דרך כי בי חשק: בקרן בן שמן. כתרגומו בטור רם ובארע שמנה, וקרא ארץ ישראל קרן לפי היא גבוהה מכל הארצות, והקרן גבוה מכל הגוף, וקורא ארץ ישראל בן שמן כמו שנאמר עליה ארץ זבת חלב ודבש, ותרגם יונתן וקדישתינון וגומר: (ב) ויעזקהו. פירוש הגדרו, מדברי רבותינו ז"ל מאחוז יושב ועוזק תחת הזיתים, או פירוש גדרו סביב, ותרגומו טבעת עזקה שהיא עגולה מסבבת, והרוצה לטעת כרם גודרו תחלה כדי שלא תכנס שם חיה ותשחית הנטעים וגם הוסר מקום נטיעת הגפנים, וכן מסקל ממנו האבנים ואחר כך נוטע ממבחר הנטעים שימצא, וזהו שאמר ויסקלהו שהסיר משם האבנים ואחר כך ויטעהו שורק, ושורק היא הנטיעה החשובה, וכן נטעתיך שורק, ואמר כי נקרא שורק הגפן שמוציאה ענבים טובים שאין בהם חרצן, ופי' המשל כי שמר האל ישראל כשהכניסן לארץ, והגדר הם הענינים אשר הסיבותם והסקל מן הכרם האבנים, וזהו שגרש אומות מארץ ישראל, ונטע בו זה העם שהוא נטע נבחר זרע אמת שהוא זרע אברהם יצחק ויעקב והיו ראויים שיעשו פרי טוב, ויש דרש פרז"ו מצות כמנין שור"ק שהוספתי להם על שבע מצות שנצטוו בני נח: ויבן מגדל בתוכו. מי שיש לו כרם טוב ויגלה לשמרו תמיד שמירה מעולה בונה מגדל בתוכו וגם עושה בו יקב ודורך שם הענבים ושומר שם היין כל זה עושה לאהבתו הכרם, גם יש שבונים מגדל אחד בכרם לשמור כל הכרמים כן האל יתברך בנה מגדל בתוכו בהבטיחם בשמירתו כל זמן שישמעו לקולו ויבטחו בשמו שלא יבואם רע, וזהו המגדל החזק, כמו שכתוב מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב: וגם יקב חצב בו. הם הנביאים, כמו שנאמר אלבשי בנביאים, והיקב דורכין בו הענבים להוציא פרי הענבים למעשה, כן הנביאים מורים לישראל התורה כדי שיהיו

רשי

יסורין וביעור מן העולם: ידיח. ל' רחיצה בל' משנה ובמקרא ושם ידיחו את העולה (יחזקאל מ): ברוח משפט. ע"י יסורין טלנ"ט בלע"ז שיעלה על רוחו לשפוט אותם: וברוח בער. לבערם מן העולם בער כמו לבער דיסקבמ"ט בלע"ז ל' פעול הלוך: (ה) ועל מקראיה. הקרואים בתוכה. ענן יומם ועשן. להגין עליהם מן העט"ם. כי על כל כבוד. האמור להם תהא החופה שתחופף שכינתי עליהם ושבע חופות יש כאן ענן ועשן נוגה אש להבה חופה שכינה: (ו) וסוכה תהיה לצל וגו' מחורב. להגין מלהט יום הבא שנאמר ברשעים ולהט אותם היום הבא (מלאכי ג) שהקב"ה מוציא חמה מנרתקה ומקדרה עליהם: ולמחסה. ל' כיסוי: ולמסתור. להסתר בה: מזרם. אש המקלחת מנהר דינור על הרשעים בגיהנם שנאמר על ראש רשעים יחול (ירמיה כג) במס' חגיגה: וממטר. מטר היורד על הרשעי' כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים (תהלים יא): (א) אשירה נא לידידי. הנביא אומר אשירה נא לידידי. תחת ידידי ובמקומו ובשליחותו כמו ה' ילחם לכם (שמות יד) בשבילכם: שירת דודי. היא זו אשר שר בשביל כרמו על עסקי כרמו כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כו): כרם וגו' בן שמן. בזווית העושה פירות שמנים כשמן טוב: בן שמן. זווית ראוי לשמן לזיתים לעשות שמן כמו בקמות (שמואל ב' ב') ראוי למות ודוגמא הוא זו ובסוף הענין יפרשנה: (ב) ויעזקהו. סייגו וגדרו סביב מוקף כמין טבעת דמתרגמינן עיזקא: ויסקלהו. הוציא אבנים מתוכו הרעים לגפנים כמו סקלו מאבן (לקמן סב): ויטעהו שורק. הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורות. ויבן מגדל בתוכו. גת לעצור ענבים: וגם יקב חצב בו. הבור שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שבמקרא ל' בור הוא

ישעיה ד ה

ד אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֵת צֹאַת בְּנוֹת־צִיּוֹן **וְאֶת־דְּמֵי יְרוּשָׁלִַם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר׃** ה **וּבָרָא יְהוָה עַל כָּל־מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאֶהָ עָנָן ׀ יוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה כִּי עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה׃** ו **וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל־יוֹמָם מֵחֹרֶב וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר׃**

ה א **אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֶן׃** ב **וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם־יֶקֶב חָצֵב בּוֹ וַיְקַו לַעֲשׂוֹת**

תרגום

דַם זַכַּי דְבִירוּשְׁלֵם יַגְלֵי מִגַוַהּ בְּמֵימַר דִין וּבְמֵימַר גְמִירָא׃ ה וְיִבְרֵי יְיָ עַל כָּל מַקְדַשׁ טוּרָא דְצִיוֹן וְעַל אֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ עֲנַן יְקַר יְהֵא מַטִיל עֲלוֹהִי בִּימָמָא וְאַמִטְתָא וְזֵיהוֹר כְּאֶשָׁא שַׁלְהוֹבֵי בְּלֵילְיָא אֲרֵי יַתִּיר מִן יְקָרָא דַאֲמִיר לְאַיְתָאָה עֲלוֹהִי שְׁכִנְתָּא תְּהֵי מְגַנָא עֲלוֹהִי כִּגְנוּן׃ ו וְעַל יְרוּשְׁלֵם תְּהֵי מְטַלַת עֲנָנֵי לְאַטָלָלָא עֲלַהּ בִּימָם מִשָׁרָב וּלְבֵית סֵתַר וּלְאַגָנָא מִזַרְמִית וּמִמִטְרָא׃ א אֲמַר נְבִיָא אֲשַׁבְּחֵיהּ כְּעַן לְיִשְׂרָאֵל דְמַתִּיל לְכַרְמָא זַרְעֵיהּ דְאַבְרָהָם רַחֲמִי תּוּשְׁבְּחַת רַחֲמִי לְכַרְמֵי עַמִי חֲבִיבֵי יִשְׂרָאֵל יְהָבֵית לְהוֹן אַחֲסָנָא בְּטוּר רָם בְּאַרְעָא שְׁמֵינָא׃ ב וְקַדֵשְׁתִּינוּן וְיַקַרְתִּינוּן וְקַיֵמְתִּינוּן כְּמַצַב גְפֶן בְּחִירָא וּבְנֵיתָא מַקְדְשִׁי בֵּינֵיהוֹן וְאַף מַדְבְּחִי יְהָבֵית לְכַפָּרָא עַל חֲטָאֵיהוֹן וַאֲמָרִית דְיַעְבְּדוּן עוֹבָדִין טָבִין קֳדָמַי

(margin notes) ג' ואת ידיח. ג'. ג' סימן. ג'. ג'"ן בלישנהון מלעיל. ג'. ג'. ג'. ב' ועל כן

תולדות אהרן וברא ה'. ב"ב עה: וסכה תהיה. סוכה כו (סוכה נב): אשירה נא. בס מע מנחות נג זוסר לך (חגיגה עח): ויעזקהו. ר"ה כג (סוכה נד ר"ה נח):

ביאור מהגר"א

קשה מן הכעס כמ"ש טוב כעס משחוק וז"ש גבי דמי ידיח בהדחה בעלמא ואמר ברוח משפט נגד הכעסני וברוח בער נגד' האותי' שצריך לבער רוח טומאה מן הארץ ואמר ציון וירושלים שהן נגד תו"ב וב' קליפות שנ"ל בן כגוכן: (ה) מכון. הר ציון. שהון כמו המכוונות לביורות והיינו כמ"ש למעלה נכון יהיה וגו': ועל מקראיה. הם כל הכתוב לחיים: וענן. כמו במדבר בענן יומם ולילה כו': ועשן ונגה אש להבה. ככל אחד ועשן ונגה אש של להבה כמו והר סיני עשן כולו מפני כו': כי על כל כו'. על כל כבוד בתי ירושלים תהיה הענן כו' חופה עליהם: (ו) מחרב מזרם וממטר. ג' נגיונות של הקדוש ברוך הוא שנפרע בהן מעוברי רצונו והן ג' אמות אמ"ש חורב אש זרם רוח מטר מים ובסדום נפרע באש ומבול במים ודור הפלגה ברוח לפזרם על פני כל הארץ ומצינו בפלשתן דם ונפרע במים ארבה ברוח בתין בהם ובברד היו שלבתן הוא עצמו מים ואש מתלקחת בתוך הברד דפי' קולות וגו' הוא ברוח וז"ש שם את כל מגפותי וכן כמה בנפש האדם והדיבור מחבר את כולם וז"ש חז"ל מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ומהמצרים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו: (א) אשירה נא לידידי וגו'. ידידי הוא שנאהב ודוד הוא האוהב אשירה נא לידידי בשביל הקדוש ברוך הוא שהוא שוכן בג' עולמות וענין השירה מספר חסדו שעשה לישראל: (ב) ויטעהו שורק. שנטל שורק מובן וג"עו: יקב חצב בו. היינו תפלה כנסת הכנסת

מצודת ציון

ובטיפה: בער. ענין הפנוי מן העולם כמו כאשר יבער הגלל אחרי תומו (מ"א י"ד): (ה) מכון. מ"ל הכנה: מקראיה. הקרואים והמזומנים לבוא בה: ונוגה. האור והזריחה: חופה. ענין מכסה: (ו) מחורב. ענין יובש כמו ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל) ור"ל משרב וחום המכה היובש: מזרם. ענין שטיפת ומרוצת המים: (א) לידידי. אהובי, וכן דודי: בקרן. פנה וזווית וכן על קרנות המזבח (ויקרא ד): בן שמן. הראויה לעשות פירות שמנים וכן בן מות הוא (ש"א כ) שר"ל ראוי למות: (ב) ויעזקהו. תרגום של טבעת עזקא ור"ל גדר סביבו כהיקף כעין טבעת: ויסקלהו. הסיר האבנים מתוכו וכן סקלו מאבן (לקמן סב): שורק. זמורות נבחרים כמו ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ב): מגדל. הגת שעוצרים בו הענבים להוציא היין. יקב. הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו: חצב. החפירה באבנים נקרא חציבה בל' המקרא: ויקו

מצודת דוד

וכו' ר"ל כשיסיר מהם לכלוכי העון: דמי ירושלים. דם הנקי הנשפך בה: ברוח משפט. בחוזק משפט יסורין ור"ל כמו הרוח הזה מייבש את הלחלוחית כן ימרקו היסורין לחלוחית העון: וברוח בער. ביסורין יבער החטאים מן העולם: (ה) וברא וכו'. אז יברא ה' ענן חדש להיות שוכן ביום על כל מקומות המוכן לשבת אשר בשמה בהר ציון: ועל מקראיה. על האנשים הקרואים לבוא בהמה: ועשן וכו' לילה. כל אלה ישכנו עליהם בלילה: ונגה אש להבה. האורה להבת אש: כי על כל וכו'. מלבד הכבוד שיהיה להם אז יהיו כל אלה לחופה עליהם להגן מן השדים: (ו) וסוכה תהיה. הענן הזה יהיה לסוכה עליהם להיות לצל ביום להציל מחורב ושרב השמש: מזרם. משטיפת המים והוא דרך משל לומר שיגין עליהם לבל תשיגם יד האויב:

ה (א) לידידי. אמר הנביא אשירה נא במקום ידידי ובשליחותו: שירת דודי. השירה אשר שר דודי על עסקי כרמו: כרם. ותהו השיר הנה כרם היה לידידי וכו': (ב) ויעזקהו וכו'. גדרו מסביב וסקל אותו מן האבנים ונטע בו זמורות יפות ועשה בו גת וחצב בו יקב: ויקו. על פי המעשים והתקונים האלה היה

רשי

וכן עד יקבי המלך (זכריה יד) ת"י עד שיחין דמלכא הוא עומק אוקינוס שהיין נופל בו כאן ל' חציבה כמו ובורות חצובים (דברים ו): ויקו לעשו' ענבים: ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים: ויעש באושים. דומים לענבים וקורין אותם (לגברוויי"ש בלע"ז): (ה) הסר משוכתו. להסר גדר המסוכך ומגין עליו. סוכה הוא סייג קוצים: גדר הוא גדר אבנים: והיה: הכרם: לבער: שירעו בו בהמה וחיה: (ו) ואשיתהו בתה. ל' שממה וריקנית הוא וכן (לקמן ז) בנחלי הבתות: ולא יעדר. ל' חפירת כרם היא: ועלה שמיר ושית: מיני קוצים פתר בהם מנחם בן סרוק ואני אומר שמיר ל' תולעת חזק הוא המבקע אבנים שבו בנה שלמה את בהמ"ק כענין שנאמר (יחזקאל ג) כשמיר חזק מצור: שית: ל' השאה והשבר (איכה ג) ל' השאה שממה (לקמן ו) לדו מאין דורש ליכנס בו ומתוך כך תעלה בו תולעת: (ז) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. לכרם הזה אתם משולים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל. והכרם הוא אדם הראשון כי מצינו במ"א במקומות הרבה בתנחומא ובבראשית רבה שמקראות הללו נדרשין עליו לא נטרד אדם הראשון עד שחירף וגידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגו' ובמקו' אחר מצינו הושיב עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העבים אצוה וכן נדרשנו עליו: (א) (כרם: זה אדם הראשון: לידידי: זה הקב"ה: בן שמן בג"ע): (ב) ויעזקהו. בעשר חופות האמורות (ביחזקאל כח) בפ' חירם מלך צור: ויסקלהו. מיצר הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע.: ויטעהו שורק תחילת יצירתו ממקום המזבח: ויבן מגדל בתוכו. ויפח באפיו נשמת חייםמן העליונים: וגם יקב חצב בו. מעיין נובע מקור חכמה: ויקו לעשות ענבים. שיודה וישבח לפניו: ויעש באושים. דברים נבאשים חירף וגידף: שפטו נא. לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט: (ה) אודיעה נא אתכם: מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי. הסר משוכתו. טרדתיו מתוך חופותיו: והיה לבער. סופו למות ולמשול בו חיות רעות: פרוץ גדרו. טרדתיו ממחילת גן עדן: (ו) ואשיתהו בתה: לדו הושבתיו. שלא נתתי תורה בימיו: לא יזמר ולא יעדר. לא ילמדו ממנו לא זכות ולא מעשה טוב: ועלה שמיר ושית. שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשות מעשים מקולקלים: ועל העבים אצוה: לויתי עליו שומרים לשמור את דרך עץ החיים: (ז) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. כי כאותו הכרם לי בית ישראל עשרת השבטים הם היו לי ככרם יין ככרם זית כקרן שמן בארץ שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד במדבר וסקלתים ונקיתים מפושעי הדור נטעתים שורק שם מאות ושם מצות כמני"ן שורק הוספתי עליהם על שבע מצות שנצטוו בני נח בניתי מגדל בתוכו משכני ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין: ויעש באושים. קילקלו מעשיהם ועתה

ישעיה ה

ענבים ויעש באשים: ג וְעַתָּה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוּ־נָא בֵּינִי וּבֵין כַּרְמִי: ד מַה־לַּעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מַדּוּעַ קִוֵּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים: ה וְעַתָּה אוֹדִיעָה־נָּא אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה לְכַרְמִי הָסֵר מְשׂוּכָּתוֹ וְהָיָה לְבָעֵר פָּרֹץ גְּדֵרוֹ וְהָיָה לְמִרְמָס: ו וַאֲשִׁיתֵהוּ בָתָה לֹא יִזָּמֵר וְלֹא יֵעָדֵר וְעָלָה שָׁמִיר וָשָׁיִת וְעַל הֶעָבִים אֲצַוֶּה מֵהַמְטִיר עָלָיו מָטָר: ז כִּי כֶרֶם יְהוָה צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נְטַע שַׁעֲשׁוּעָיו וַיְקַו לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׂפָּח לִצְדָקָה וְהִנֵּה צְעָקָה:

תרגום

וְאִינּוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן: ג נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הָא בֵּית יִשְׂרָאֵל מְרָדוּ מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צְבָן לְמֵיתַב כְּעַן יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וַאֲנַשׁ יְהוּדָה דִּינוּ כְעַן דִּינָא קֳדָמַי מִן עַמִּי: ד מַה טָבָא אֲמָרִית לְמֶעְבַּד עוֹד לְעַמִּי וְלָא עֲבָדִית לְהוֹן מַה דֵּין אֲמָרִית דְּיַעַבְדוּן עוֹבָדִין טָבִין וְאִינּוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן: ה וּכְעַן אֲחַוֵּי כְעַן לְכוֹן יַת דַּאֲנָא עֲתִיד לְמֶעְבַּד לְעַמִּי אֲסַלֵּיק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִבַּז אֲתַרַע בֵּית מַקְדַּשְׁהוֹן וִיהוֹן לְדָיִשׁ: ו וַאֲשַׁוֵּינוּן רְטִישִׁין לָא אִסְתַּעֲרוּן וְלָא יִסְתַּמְכוּן וִיהוֹן מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין וְעַל נְבִיַּיָּא אֲפַקֵּיד דְּלָא יִתְנַבּוּן עֲלֵיהוֹן נְבוּאָה: ז אֲרֵי עַמָּא דַיְיָ צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וַאֲנַשׁ יְהוּדָה נִצְבָּא דְחֶדְוָתֵיהּ וַאֲמָרִית דְּיַעַבְדוּן דִּינָא וְהָא אִינּוּן אָנוֹסִין וַאֲמָרִית דְּיַעַבְדוּן זָכוּ וְהָא אִינּוּן מַסְגַּן

(מסורה: נ' וחסר. י"ת בטעם. ב' וחסר. נ' וכתיב פי"ן. נ' וכתיב פי"ן)

זקני בת ציון: ועתה ואתה י"ח בטעם תברין וסי' נמסר בסדר בהעלתך

רדק

שהיו מעשיהם טובים עם אלהים ואדם, ויונתן תרגם מגדל בית מקדשא: ותרגם יקב מדבחא: ויקו לעשות ענבים ויעש באושים. והנה הוא קוה שיעשה זה הכרם ענבים טובים כמו שהיה המטע טוב כי ממטע טוב היו מאברהם יצחק ויעקב, וכן הורם תורת אמת והיה ראוי שיהיו מעשיהם טובים: ויעש באושים. פירוש ענבים רעים. וכן פירש רבינו סעדיה שתרגום וירע ובאש, ורבינו האי"י ז"ל כתב באושים הוא מין ידוע ממיני הענבים והוא הרע שבהם וידוע הוא מלשון משנה הענבים האושים במוקדם האל"ף על הבי"ת, כן ישראל במקום שהיו ראוים לעשות מעשים טובים עשו מעשים רעים: (ג) ועתה. כלומר אתם בעצמכם תהיו שופטים ביני וביניכם, ואמר יושב ירושלם ואיש יהודה כי שאר עשרת השבטים גלו כשנאמרה נבואה זו, כי בשנת שש לחזקיהו גלו עשרת השבטים: (ד) מה לעשות. כל השמירות והמלאכות שאדם עושה לכרמו עשיתי לו לא נשאר לי דבר טוב לעשות שלא עשיתי אם כן מדוע היה שקויתי לעשות ענבים ויעש באושים, קויתי בצר"י הוי"ו: (ה) ועתה. הסר משוכתו. בדג"ש עם הוי"ו כמשוכת חדק, ברפ"י, והמשוכה היא שעושים לכרם מקוצים חוץ לגדר אבנים שעושים לו ועושין זה לרוב שמירה ואם אין משוכה יכנס בו אדם על ידי הדחק, והוא והיה לבער כלומר למאכל, כמו ובער בשדה אחר, ואחר שיפרוץ גדר האבנים הוא למרמס שירמסוהו חיות ובהמות, והמשל במשוכה ובגדר הוא שמירת האל שיסלק מעליהם ואומות העולם יהיו שולטות בהם, כמו שאמר הכתוב והסתרתי פני מהם והיה לאכול: (ו) ואשיתהו בתה. ועוד אעשה לו זה כי אף על פי שעשיתיו הפקר ואכלוהו ורמסוהו החיות אף על פי כן הגפנים הנשארים בו לא אעשה בהם שום עבודה שיוציאו פירות אלא אניחנו שיהיה שממה לא יזמר ולא יעדר ופירוש יזמר כריתת הזמורה להרבות בפירות ופירוש יעדר שחופרים סביב הזמורה ותולשין הקוצים והעשבים הרעים וכיון שלא יעבד יעלה שמיר ושית כמו הארץ שאינה נעבדת שצומחין בה שמיר ושית, ושמיר ושית מיני קוצים הם, ובתה פירוש שממה, וכן בנחלי הבתות אף על פי שהוא דגוש וזה רפי, והמשל אף על פי שסלקתי שמירתי מהם והם למאכל לגוים והגלו אותם מארצם רובם כי עשרת השבטים גלו אף על פי כן הנשארים לא אעשה עמהם טובה ולא אשלח ברכתי להם שיפרו וירבו כמו שתוכין הזמורה כדי שתוציא פירות יותר: ועלה שמיר ושית. שיהיו מעשיהם לקללה, כמו שאמר והמשתכר ישתכר אל צרור נקוב, ומשל ועל העבים אצוה יתפרש כמשמעו שאמנע ברכתי מארצם כמו שכתוב ועצר את השמים ולא יהיה מטר, ויונתן תרגם על נביאה וגו': (ז) כי כרם ה': עתה פירש המשל בית ישראל עשרת השבטים: איש יהודה. שבט יהודה ובנימין: נטע שעשועיו. מתחלה כשנטעם נטע שעשועיו היו שהיה משתעשע בהם ושמח עמהם כשהיו עושים מעשי' טובים וקוה מהם שיעשו תמיד מעשים טובים ויעשו משפט העניים כמו שהיה עושה עמהם תמיד טובות: והנה משפח. פי' נגע, כמו ספחת, ולנאות הלשון סמך משפח אל משפט, וכן צעקה לצדקה מפני שהם קרובים להם באותיות, וענין הפסוק רוצה לומר אני קויתי שיעשו

ביאור מהגר"א

הכרם משא"כ בנין מגדל על הארץ אמר בתוכו: (ג) יושב ירושלם. היינו הפשוטים שבעם ואיש יהודה היינו החשובים: (ה) והיה לבער וגו' והיה למרמס: זהו שן ורגל אבות נזקין: (ו) שמיר. הוא קוצים וברקנים שהם קשין כאבן ושית הוא קוצים חדודים שלא יוכל איש ליגע בהם: (ז) כי כרם וגו'. נטע שעשועיו פירוש שני מיני הנאות לבעל הכרם אחד הפירות ושני השעשוע מן הנטעים ובית ישראל העושים מצות התורה והוא הפירות ואיש יהודה היינו התלמידים הגדולים בתורה ומצות הם נטע שעשועיו: ויקו למשפט. שיעשו דין בגנבים: והנה משפח. חברי גנבים כלו. והנמשל קרן בן שמן הוא ארץ ישראל שממנה במצות על ידי גדר מ"ע ויסקלהו מן יצה"ר וקליפות על ידי מל"ת ויטעהו שורק חכמת אלהים בקרבם תורת ה': ויבן מגדל. הוא השכינה שראשו בשמים והגביה נקרא נוסה: יקב חצב בו. רוה"ק שבקרב איש

מצודת דוד

היה מקוה שיעשה הכרם ענבים טובים ולא כן היה כי עשה באושים: (ג) ועתה: הואיל וכן היה: יושב ירושלים. כל מי שיושב בירושלים וכל איש מאנשי יהודה: שפטו נא. בכרו הדבר הנעשה ביני ובין כרמי ורלאו הדין עם מי: (ד) מה לעשות. מה היה לי לעשות עוד לכרמי מכל הדברים שעושים לכרם ולא עשיתי לו אותן הדברים: מדוע קויתי: ר"ל מדוע לא היה כן כמו שקויתי: (ה) את אשר אני עושה. את אשר בלבבי לעשות לכרמי: הסר. להסר גדרו והיה למרעה: פרוץ. לפרוץ גדרו והיה למרמס הרגל והוא כפל ענין במ"ש: (ו) ואשיתהו. אשים אותו שממה: לא יזמר. לא יחתכו הזמורות להרבות ענפים כדרך שעושים לכרמים: ולא יעדר. לא יחפרו תחת האילנות כדרך שחופרים בכרמים לתקון הגפנים: ועלה שמיר ושית. יגדל קוצים כדרך השדה שאינה נעבדת: מהמטיר. ר"ל שלא להמטיר עליו מטר: (ז) כי כרם וכו'. עכשיו מפרש המשל ואמר שבית ישראל הם הכרם: נטע שעשועיו. הנטיעה שהוא משתעשע ושמח בו: ויקו. לפי מרבית הטובה שעשה להם היה מקוה שיעשו משפט והנה לא כן הוא כי אספו חמסים רבים או עשו מעשים מגונים כנגע צרעת לצדקה

מצודת ציון

ויקו. מל' תקוה: באושים. פירות דומים לענבים וגרועים מהם וכן תחת שעורה באשה (איוב לא) שר"ל שעורה גרועה: (ה) משוכתו. הוא הגדר הסוכך ומגין בעדו כמו הלא אתה שכת בעדו (שם א): והיה. כמו ויהיה: לבער. למרעה כמו ובער בשדה אחר (שמות כב): למרמס. למדרך הרגל: (ו) ואשיתהו. אשים אותו: בתה. ענין שממון כמו בנחלי הבתות (לקמן ז): יזמר. כן יקרא קציצת ענפי גפן כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כה): יעדר. ענין חפירה כמו וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (לקמן ז): שמיר ושית. שמות מיני קוצים: (ז) שעשועיו. ענינו התעסקות בדבר מה לשמוח בו: משפח. ר"ל אסיפת חטא כמו ונספחו על בית יעקב (לקמן יד) או הוא מל' ספחת הצרעת ולפי של' משפח נופל על ל' משפט אמר כן

שיעשו משפט העניים והעשוקים והנה הם להם משפח ונגע לרעת וקויתי שיעשו להם צדקה והנה צעק' שצועקים העניים מהעושק שעושקים אותם : משפח · כתוב בשי"ן : (ח) הוי מגיעי בית · רוצה לומר שמשיגים גבול וגוזלים העניים ואם יש לעני בית סמוך לבית העשיר או שדה סמוך לשדהו בא עליו בעקיפין עד שלקחו ממנו ומחברו עם שלו : עד אפס מקום . עד שלא נשאר מקום לעניים לשבת ואתם סבורים שאתם לבדכם תשבו בארץ שאתם גדולים ועשירים : והושבתם . מבנין הופעל · והמושיבים הדיינים הרעים :

ועתה יושב ירושלים ואיש יהודה אשר לא גליתים עדיין שפטו נא ביני וביניהם על הרעה שהבאתי עליהם מי סרח על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ולא עשיתי לו אודיע נא · אתכם גם אתם המכעיסים אותי את אשר הגון בעיני לעשות לכרמי ככל אשר עשיתי לאדם הראשון הסר משוכתו אסלק שכינתי מעליה' המסוכך' עליהם כמה שנאמר (לקמן כב) ויגל את מסך יהודה : פרוץ גדרו . אתוץ חומותיו : ואשיתהו בתה · ואשוינון רטישין : לא יזמר ולא יעדר. לא אסתעדון ולא יסתמכון : ועלה שמיר ושית . ויהיו מטלטלין ושביקין דוגמת שמיר ושית של כרם ואלל הכרם ממש במקום אחר הוא מתורג' הובאי ובור: ועל העבים אצוה: ועל נבייא אפקד דלא יתנבון עליהון . הנבואה נמשלה למט' שהעבים מקבלין אותה מן השמים כך הנביאים מקבלין הנבואה מפי הקדושה : נטע שעשועיו . כמו נטע ולפי שהוא דבוק נקוד (פתח) כמו בקר זבח השלמים (במדבר ז) :ויקו. שיעש' משפ' והנה משפח אסיפ' חטא על חטא כמו מהסתפח (שמואל א כו) · דבר אחר ל' נגע ולפי שהוא לשון נופל על הל' בקריאתו דומה משפט למספח וכן צעקה לצדקה נפל בו רוח הקודש בפי הנביא : (ח) הוי מגיעי בית בבית . עשרים ושני' אשרי נאמר בספר תלים על מקיימי התורה ועשרים ושנים הוי אמר ישעיה על הרשעים : הוי ל' צעקת אנחה על פורעניות העתידה לבא :

ח הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת שָׂדֶה בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ עַד אֶפֶס מָקוֹם וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ ט בְּאָזְנָי יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא בָּתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ גְּדֹלִים וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ י כִּי עֲשֶׂרֶת צִמְדֵּי־כֶרֶם יַעֲשׂוּ בַּת אֶחָת וְזֶרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה׃ יא הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם׃ יב וְהָיָה כִנּוֹר וָנֶבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל יְהוָה לֹא יַבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא

(ו'רפי'ח · ס' רפי' · ל' · כ' וכל אס"ף דכוו' · ג' כ' מ"ל ואחד חסר · כ' ר"פ ב' שוא לכם · כ' · ל' · ל' · ג' · ל')

חוֹבִין׃ ח וַי דְמַקְפִין בֵּיתָא עַל בֵּיתָא חֲקַל אוּנְסָא בְּחַקְלָתְהוֹן מְקָרְבִין אָמְרִין עַד דְנַחְסִין כָּל אֲתַר וּמְדַמַן דְיָתְבִין בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּגוֹ דְאַרְעָא׃ ט אֲמַר נְבִיָא בְּאוּדְנַי הֲוֵיתִי שָׁמַע כַּד אִתְגְזֵירַת דָא מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת אִם לָא בָּתִּין סַגִיאִין לְצָדוּ יְהוֹן רַבְרְבִין וְטָבִין מִבְּלִי יָתִיב׃ י אֲרֵי בְחוֹבָא דְלָא יְהָבוּ מַעַשְׂרַיָא בֵּית עֲסַר אֶשְׁכְּרִין דִכְרַם יַעַבְדוּן בֵּיתָא חֲדָא וּבֵית כּוֹר זְרַע יַעֲבֵיד תְּלַת סָאִין׃ יא וַי דְמַקְדְמִין בְּצַפְרָא לְמִשְׁתֵּי חֲמַר עַתִּיק רָדְפִין מְאַחֲרִין לְמִפְטַר מְרַמְשִׁין עַל שְׁוֵיהוֹן חֲמַר אוּנְסִין מַדְלֵיק לְהוֹן׃ יב וַהֲוֵי עַל יְדֵי כִנּוֹר וְנֶבֶל קַתְרוֹס אַבּוּבָא וַחֲמָרָא מִשְׁתֵּיהוֹן וּבְאוֹרָיְתָא דַיְיָ לָא אִסְתַּכָּלוּ וְעוֹבַד גְבוּרְתֵּיהּ

בשרה ה' רפין בקריאה וסי' נעברה נא בארצך לא נעבר · וזכרו אעברה בארצך · הוי מגיעי בית בבית. ותאמר נעמי אל רות כלתה · ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי . ויין ז' בקריאה וסי' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין ׳ וגם תבן גם מספוא יש דפלגש בגבעה. והיה כנור ונבל תוף וחליל · ויחזק את המצרות דד"ה · לאמתם יאמרו איה דגן ׳ לחם חמודות לא אכלתי ובשר . והפחות הראשונים ·

תולדות אהרן באזני ה' · ברכות נח : הוי משכימי · שבת קיט סוטה מח : ואת פועל ה' · שבת מס קיט עקידה שער ח :

(ט) באזני · אמר הקדוש ברוך הוא , אמר מה שאתם מדברים ביניכם ומסכימים לגזול העניים באזני עלה כי אני אדון לבאות מעלה וצבאות מטה ובידי להשפיל ולהרים , ואני אומר בתים רבים לשמה יהיו , אתם הייתם חושבים שאתם תשבו לבדכם ואני אומר שאתה תגלו מהם ובתיכם שהיו רבים וגדולים יהיו שממה מאין יושב : אם לא · לשון שבועה , וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה , אם לא שויתי ודוממתי , והוא כאדם שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה זה : רבים · כמו רבי המלך , כלו' חשובים בבנין יפה , וכן גדולים וטובים , והוא כפל ענין במלות שונות , ויונתן תרגם הפסוק כן אמר נביא באודני הויתי שמע וגו' : (י) כי עשרת צמדי כרם · עתה נתן טעם למה יהיו הבתים שממה מאין יושב כי אשלח קללה בשדות ובכרמים תחת אשר היו גוזלים אותם מהעניים לפיכך תהיה תבואתם לקללה וכיון שלא יהיו פירות לא יהיו היושבים , ופירוש עשרת צמדי בקר מקום בכרם שיחרשו עשרת צמדי בקר ביום אחד לא יצא ממנו יין אלא בת אחת , ומדת בת היא בלא כשיעור איפה בינש , ומקום עשרה בשדה כשיזרעו בו כור לא יעשה אלא איפה , וחומר הוא הכור והוא עשר איפות : (יא) הוי משכימי בבקר · לשתות יין , אוי להם שכל עסקם הוא לשתות ולהתענג בבשר ואינם עוסקים בדברי תורה ותכמה ובבקר ישכימו לשתות כאלו ירדפו השכר אנה ימצאו אותו טוב , וכן בנשף מאחרים בבית המשתה עד שידליקם היין ויבעירם לעשות כל תאות נפשם : (יב) והיה כנור · עתה מספר איך היו משתיהם הכנור והנבל והתוף והחליל שמנגנין בהם והיין לפניהם ובדרך הזה הוא משתיהם בדברים שמוסף אותם

מגיע בית בבית . מקרבים בתיהם זה אצל זה ומתוך כך גוזלים קרקע העניים החלשים שבין ב' הבתים וכן שדה בשדה יקריבו עד אפס מקום· שאין מקום לעני לישב : והושבתם לבדכם בקרב הארץ. כסבורים אתם שאין חלק להקדוש ברוך הוא ולא לעניים בארץ חלקו במעשרות אתם גוזלים ולעניים את ארצם שתהיו אתם לבדכם יושבים בה : (ט) באזני ה' צבאות : אמר הנביא שתי אזני שמעו כשנגזר עליהם גזירה מאת ה' ובשבועה אם לא על דבר זה בתים רבים לשמה יהיו ובתים גדולים וטובים יהיו מאין יושב : (י) כי עשרת צמדי כרם · ומפני הרעב יגלו יושבי הבתים ואין יושב בה וגם זאת תהיה לכם מדה במדה על הקרבת השדה בשדה שגזלתם חלקו של מקום במעשר הארץ : עשרת צמדי כרם : (ארפיג"ש בלע"ז) ואומר אני כדי עבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד : יעשו בת אחת . מדה אחת של יין . בת שלש סאין : וזרע חומר · בית כור שהיא שלשי' סאין של תבואה יעשה איפה שלש סאין : (יא) מאחרי בנשף לשתות יין בלילות : יין ידליקם . בוער בם: (יב) כנור ונבל נימין יתירות יש בנבל מן הכנור ולמה נקרא שמו נבל שמנבל כל מיני כלי זמר במדרש תהלים : תוף . של עור הוא : וחליל : אבוב של קנה : (ללמייל בלע"ז) ואת פועל ה' לא יביטו . ובאורייתא דה' לא אסתכלו : ומעשה ידיו

ביאור מהגר"א

איש ואשיתהו בתה לא יזמר וגו' · היינו מזריעה וחרישה וקצירה וז"ש במתניתין זורע תחלה ואחר כך חורש וקוצר וז"ש כל אדם שיש בו דעת כאלו נבנה בית המקדש בימיו וז"ש יודע היה בצלאל לצרף האותיות שבהן נבראו שמים וארץ : ועלה שמ'ר · הוא יצרא דעבירה הקשה כאבן ונימוח כמים ויצרא דגזל ורציחה שהוא כעשני הקשה כברזל ומתפוצץ כאש ומ"ש ועלה כי השמרים שימור טוב ליין אימתי בזמן שהיין שקט על שמריו היין צלול למעלה והשמרים מלמטה וכשהשמרים עולים למעלה מתערבים בכל היין והיינו ראוי לשתיה כך הוא היצה"ר הכנה טובה לישובו של עולם אימתי בזמן שהוא למטה מן היל"ע יין הצלול אבל כשעולה נעשה עכור : אצוה מהמטיר · הוא נבואה שבא מלמעלה מטר היינו רוה"ק שמורה בתוך האדם כמ"ש ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש הוא נבואה ורוה"ק דגנך ותירושך ויצהרך היא חב"ד עשב בשדך היא מאכל בהמות והם חיות הקדש שית סדרים דנער נוהג בם ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה וכן הלכות ואגדות כמ"ש שבע רצון ומלא ברכת ה' : כי כרם ה' · היא המצות והיא הפירות : נטע שעשועיו . הוא התורה כמ"ש ואהיה שעשועים ועיקר התורה ביהודה כמ"ש זקני הנגב : (ח) מגיעי בית בבית וגו'. שמדינה נחלקת לשלשה תועלת הבתים לדירה השדות לזריעות הארץ לסחורה כמ"ש ואת הארץ תסחרו וכן אמר כאן בית בבית שדה בשדה והושבתם לבדכם בקרב הארץ שלא יסחרו בה אחרים : (ט) אם לא בתים רבים · של רבים והוא בהמ"ד שמרבים בה תורה וגדולים של גדולים היינו בעלי מצות וטובים של טובים היינו במדות טובות כמ"ש לעיל אמרו לצדיק כי טוב כו' : (י) בת אחת . חמר · בת הוא מדת הלח וחומר מדת היבש ושני חלקי התורה הלכות ואגדות נאמר עליו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי והאגדות נקרא יין שכל הסודות גנוזין באגדות ויין הוא סוד וכמ"ש לעיל דוזכו מ"ם חז"ל עד מ"ס שנין מיכלא מעליא מכאן ואילך משתא מעליא וז"ש מר אמר אימר לן שמעתתא ומ"א אימר לן אגדתא אמר ליה אמשול לכם משל לאדם שהיו לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה כו' ומעתה יתכן בחינת הילדה וזקנה שבמשל דומה גם כן למשל הלכות ואגדות לזה ראוי לילד עד מ' שנין וזה לזקן אחר מ' שנין וכן יתכן לפ"ז זרע אלא חמר שהוא ההלכות דרגא דתכמה וכתיב בחכמה יסד ארץ ואצל בת שהוא הסוד והוא הבינה אמר צמדי והוא החרישה וכן אמר עשרת שהם עשר דרגין הידועים יעשת בת אחד הוא דרגא עשירית והאחרונה : (יא) בבקר שכר ירדפו · בבקר יצא האדם לפעלו ולעבודתו לא יבטח הרבה כי אם מעט וחזק ובנשף מאחרים על היין לשתות הרבה עד אשר ידליקם ויבעירם : (יב) והיה כנור וגומר · חשב ד' מיני כלי זמר מכוונים אל ד' מרות שבאדם ובכל א' בא לגרש הטבע הנולד ממרה שכנגדם : ואת פועל ה' לא יביטו וגומר · אמר כאן פועל ומעשה ונבי

מצודת ציון

כן : (ח) אפס · סוף כמו אין : (י) צמדי · ענין זוג כמו צמד בקר (ש"א יא) ועבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד כרם : בת · מדת הלח מחזקת ג' סאין : חמר · הוא כור מחזיק ל' סאין איפה מדת היבש מחזקת שלשה סאין : (יא) בנשף · בהשכת הלילה כמו נשף חשקי (לקמן כא) : (יב) כנור ונבל תוף וחליל · הם

מצודת דוד

לצדקה · היה מקוה שיעשו צדקה והנה נשמע צעקת עשוקים : (ח) הוי · ר"ל יש להתאונן על מה שהמה מגיעים בית בבית כשאדם חלש היה לו בית בין בתי אנשי' חזקים בעלי זרוע היה החזק שמצד זה מגיע ביתו בתוך גבול בית החלש ולקח מגבולו וכן זה שמצד השני עד שלא נשאר מקום להחלש שביניהם : והושבתם . אמר הנביא לבעלי הזרוע וכי סבורים אתם שרק אתם לבדכם תשבו ותתקיימו בקרב הארץ ואין להחלש מקום עמכם : (ט) באזני ה' צבאות · באזני אמר ה' צבאות ותחסר מלת אמר ומאליו יובן : אם לא · הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא יהיה כן אזי יהיה ענשי כך וכך ומגזם ואינו אומר וכן אם לא כאשר דמיתי (לקמן יד) : בתים רבים וכו' . וכאומר הואיל וכן מה תועלת להם מה שלוקחים עוד מגבול החלשים : (י) כי עשרת וכו' . מקום עבודת עשרת וכו' יעשה בת אחת יין ומקום זרע חומר יעשה איפה אחת ובעבור הרעב יעזבו בתיהם וילכו להם וישארו שממה מבעליהן : (יא) משכימי בבקר . משכימים בבקר ורודפים לבקש יין המשכר ומאחרים לשבת בערב לשתות הרבה עד אשר היין דולק ובוער בהם : (יב) והיה כנור וכו' . בידם היה הכנור וכו' לנגן בעת האכילה להתענג וגם יין משתיהם

רשי

ידיו לא ראו · עשו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו ד"א לא קלסוהו שחרית יוצר אור ולא ערבית המעריב ערבים : (יג) מבלי דעת · לפי שהיה לבם בלי דעת : וכבודו מתי רעב : נכבדיו ימותו ברעב : צחה צמא · צמא כנגד רוב משתיהם : צחה : תרגום של צמאה : (יד) לכן הרחיבה : מדה במדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומשת' לרוב ופערו פה לבלוע אף שאול תרחיב נפשה לבלוע: ופערה · ופתחה: לבלי חק : באין סוף ולמה לבלי חק לפי שלא היה בידם של אלו חק וקצבה לתפנוקיהם : וירד. שם הדרה של ירושלים : ועלז בה . העליזים שבה : (טו) וישח · ויחלש תקוף גברין ולפי מדרשו זה הקב"ה שהם גרמו לו להראות כאיש נדהם וכן הוא אומר צור ילדך תשי (דברים ל"ב) ואומר בעצלתים ימך המקרה (קהלת י) : (טז) ויגבה ה' צבאות במשפט . כשיעשה משפטי' בהם יגבה שמו בעולם. במשפט יוסטיצ"א בלע"ז : והאל הקדוש . יתקדש בתוך הצדיקי' הנשארים בהם : (יז) ורעו כבשים כדברם . צדיקים הנמשלים כעדר הרחלים : כדברם . כמנהגם ביותר ובמד' מכלכלים דבריהם במשפט ככבשים הללו · ורבותינו דרשו כדברם כמדובר בם נחמות הנדברות להם : וחרבות מחים . בתי הרשעים שהם שמנים : גרים יאכלו : הצדיקים שהם כגרים יאכלום: מחים . שמנים כמו עולות מחים אעלה (תהלים ס"ו) : (יח) הוי מושכי העון . גוררים יצר הרע עליהם מעט בתחילה בחבלי השוא כחוט של

ראו: יג לכן גלה עמי מבלי־דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא: יד לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי־חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה: טו וישח אדם וישפל־איש ועיני גבהים תשפלנה: טז ויגבה יהוה צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה: יז ורעו כבשים כדברם וחרבות מחים גרים יאכלו: יח הוי משכי העון בחבלי

תולדות אהרן לכן גלה· שבת קיט סוטה מח סנהדרין לב: לכן הרחיבה · שם קיא (קידושין סא): ויגבה ה'· ברכות יב: וחרבות מחים· פסחים סח :

חזו יג בכן גלו עמי מבלי דעתא ויקיריהון מיתו בכפנא וסגיהון בבצורתא בצחותא: יד בכן אפתיאת שאול נפשה ופתחת פומה ולית סוף ונחתו יקרהון וסגיהון ואתרגושתהון ודתקיף בהון: טו וימאך אנשא ויחלש תקוף גברין ועיני רמיא ימאכון: טז ותקיף יי צבאות בדינא ואלהא קדישא קדיש בזכותא: יז ויתפרנסון צדיקיא כמא דאמיר עליהון יסגון ונכסי רשיעיא צדיקיא יחסנון: יח וי דמשרן למחטי צבחר

רדק

אותם לשתות כלי הנגון והיין לפניהם : ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו , הנה הם פנויים ממלאכה כי הם עשירים , והנה כל עסקם במשתה ובשמיעת הנגונים ולא יתעסקו בכל עתות הפנאי בדברי תורה ובדברי חכמה שהם פעל ה' , ומעשה ידיו שכתוב על שלוחות עשרת הדברים , והם כלל לכל המצות שבין אדם לחברו ושבין אדם למקום , ויש לפרש את פעל ה', ומעשה ידיו חכמת הככבים כי ממנו יגיע האדם לכבוד הבורא כמו שאמר במזמור מה אדיר שמך בכל הארץ , אמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך , ואמר השמים מספרים כבוד אל , ר"ל כל העומד על סוד בריאתם ידע כבוד האל , ואמר הנביא שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה , רוצה לומר שיתבוננו בחכמה זאת וממנה ידעו כבוד הבורא , וכן אמרו רז"ל כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו , ועוד דרשו ואת פעל ה' לא יביטו שלא התפללו שחרית וערבית כלומר יוצר אור ומעריב ערבים , זהו פעל ה' ומעשה ידיו : (יג) לכן גלה עמי מבלי דעת · בעבור שלא ידע מעשה האל ולא התבונן בו ופנה אל המאכל והמשתה והתענוג לפיכך יגלה ממקומו ויהי' ברעב ובצמא מדה כנגד מדה , ופירוש כבודו , ואנשי כבודו כלומר אותם שהיו נקראים אנשי הכבוד יהיו נקראים אנשי רעב : מתי · כמו אנשי , כמו מעיר מתים : והמונו · והמון העם יהיו יבשים בצמא : צחה . מן והשביע בצחצחות נפשך שהוא ענין יובש · ותרגום צחה צחותא , וענין יבשים שייבש גרונם מפני הצמא , וצחה תאר סמוך בשקל אשה רית נחת לה · ובאמרו הרעב לאנשי הכבוד והצמא להמון העם לא להביא זה על זה וזה על זה אלא כולם יהיו שוים ברעב ובצמא אנשי הכבוד והמון העם , ויונתן תרגם מתי כמו מתי בצר"י המ"ם מענין מות , שתרגם ויקירהון מיתו בכפנא וסגוהון בבצורתא בצחותא , ולפי הדקדוק לא יתכן כי מתי בשו"א המ"ם שרשו מתה ומתי בצר"י המ"ם שרשו מות : (יד) לכן הרחיבה . אמר דרך משל לרוב בני אדם שימותו מישראל : הרחיבה שאול נפשה · לקבל המתים וירד הדרה : פירוש הדר ארץ ישראל , או הכנוי כנגד ירושלם , אמר שירדו לשאול אנשי הכבוד והמון העם , ועוד כפל הענין במלות שונות , ואמר ושאונה ועלז בה , ושאונה , כמו המונה שזכר : ועלז בה . כמו הדרה שזכר . ופירוש ועלז בה ומי שהיה עלז ושמח בעיר מרוב הטובה ירד לשאול כמו כן , ויונתן תרגם ועלז בה ודתקיף בהון , והוא כענין שפירשנו , ויש מפרשים ועלז בה האויב : (טו) וישח אדם · כפל הדבר במלות שונות , או פירוש אדם על הפחותים ואיש על הגדולים , כמו גם בני אדם גם בני איש · וכן תרגם יונתן וימאך אינשא ויחלש תקוף גברין : ועיני גבוהים · לפי שגבהות אדם נראה בעינים לפיכך אמר עיני גבוהים וכן אמר ועיני גבהות אדם , וכן אמר עינים רמות , וכן אמר רום עינים : (טז) ויגבה · באותו משפט שיעשה ברשעי ישראל יהיה הוא גבוה במשפטו , ויאמרו כי הוא רם ונשא ושופט העולם כרצונו והאל הקדוש בעשותו בהם המשפט יהיה נקדש בהם , כמו שאמר בקרובי אקדש , ונאמר ונקדשתי בם · ופירוש בצדקה ביושר כמו משפט : (יז) ורעו כבשים · משל הוא על הצדיקים והחלושים שהיו טרם זה גרושים מבתיהם והולכים מפני הרשעים ובכלות הרשעים יאכלו העניים מה שהיו אוכלים הרשעים , וזה היה בימי חזקיהו שהיה מלך צדיק ושופט אמת ובימיו לא היה כח ביד החזקים לעשוק החלושים ומתו או גלו רוב ישראל בימיו ופירוש כדברם , כמנהגם · מתרגמינן וינהג ודבר , כלומר אין אונס להם , ופירוש וחרבות מחים , חרבות השמנים בעלי מות והם העשירים שהיו עושקים העניים בתיהם שיהיו חרבות גרים יאכלו העניים שברחו מפניהם יבאו עתה לגור בהם ולאכול את חלקם , ויונתן תרגם הפסוק כן ויתפרנסון צדיקיא וגו' , תרגמו על דעת שפירשתי אלא שתרגם כדברם ענין דבור : (יח) הוי מושכי העון , אמר על דרך משל כי כמו שמושך האדם העגלה הטעונה בחבלים ובעבותות כן הם מושכים העון אליהם בחזקה , וחבליהם הם חבלי שוא ושקר , ותאות המשיכה

ביאור הגר"א

וגבי פעולה אמר לא יביטו וגבי מעשה אמר לא ראו והוא על דרך מה שכתוב כי שמחתני ה' בפעליך במעשה ידיך ארנן אמר גבי פעולה שמחה וגבי מעשה רנה וכן מ"ש עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה אמר השמחה לעבודה ובביאה רננה והיינו ע"פ מ"ש בזוהר שמחה בצפרא ורננה ברמשא והוא כי פעולה נאמר על ענין בלתי נראית בראיה בעלמא כ"א אחרי הבטה וההסתכלות היטב (אנ"ה בזה נבין מ"ש ברוב המקומות אצל השם לשון פעולה וכן יפורש כתובים הרבה ואין מקום פה להאריך ואל תשיבני מרשע עושה פעולתו שקר כי גם הרשע אינו עושה באופן שיתראה להדיא השקר כי אם מכסהו טפח ואינו נראה אלא אחרי ההבטה וההסתכל היטב) וז"ש כי אראה שמיך וגו' ירח וככבים אבל השמש לא נראה להדיא ונקראת פעולה וז"ש בשחרית בזריחת השמש שהוא פנין פעל ה' ובצפרא שמחה אמר שמחתני ה' בפעלך וברמשא רנה והוא לעת צאת ירח וכוכבים הנקראים מעשה ה' ואמר ובמעשה ידיך ארנן וזה שאנו אומרים אברהם יגל היינו בתפלת שחרית צלותא דאברהם אז הוא גילה ושמחה וברמשא רנה לעת תפלת המנחה צלותא דיצחק וז"ש יצחק ירנן והנה בשחרית כאשר זורת השמש יצא האדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב וכשיוצא לעבודתו אמר עבדו את ה' בשמחה ולעת ערב בואו מן העבודה זמן רנה וז"ש בואו לפניו ברננה וכהנים המה כנגד אברהם והוא כנגד שחרית אמר כהנים לעבודתם והלוים כנגד יצחק ברמשא רנה אמר והלוים לשירם ולזמרם וז"ש כאן ואת פעל ה' שאינה נראית אלא אחרי ההבטה לא יביטו ואת מעשה ידיו דנראים בעלמא סגי גם כן לא ראו ועפ"ז מובן דברי חז"ל את פעל ה' לא יביטו שלא אמרו יוצר אור בשחרית ואת מעשה ה' לא ראו שלא אמרו מעריב ערבים בערבית : (יג) עמי מבלי דעת · הם ג' דרגין דחשיב לעיל בנים ישראל עמי אמר כאן מי שראוים להיות בנים בעלי בינה עוסקים בסודות התורה והוא הדעת וכשהם מבלי דעת קראן עמי וכבודו הם נגד ישראל העוסקים באמונה לפי התורה הקדושה והוא כבוד התורה כמ"ש חז"ל אין כבוד אלא תורה והנה הם מתי רעב כמ"ש לא רעב ללחם כי אם לשמוע דבר ה' : והמונו · שנמשכין אחר דברי אגדה כמ"ש חז"ל שבקו לר"ע ובאו לשמוע דברי אגדה ואגדה נמשלים למים וכן דרשו בכתוב בריכת מים להשקות מהן יער צומח עצים היינו דברי אגדה להמונים שנקראים עצים והנה הם צחה צמא שאינם שותים דברי האגדה : (יד) לכן הרחיבה וגו' · קאי למעלה על מ"ש בבקר שכר ירדפו היינו שאינם שותים הרבה אלא שותים מעט שכר הוא יין ישן שחזק מאד לצאת נפשם במעט שתיה אמר כאן לכן הרחיבה שאול נפשה ונגד מ"ש מאחרי בנשף יין ידליקם שאינם שותים שכר חזק אלא יין אבל מאחרים על היין לשתות כ"כ הרבה עד שידליקם אמר כאן ופערה פיה לבלי חק : וירד הדרה · אלו בעלי התורה כמ"ש חז"ל אין הדר אלא תורה : והמונה · היינו רוב עם : ושאונה · אלו הגבורים כמ"ש כאריה ישאג : ועלז בה · המה העשירים כמ"ש ואסיר את עליזי יהודה והשארתי עם עני ודל וז"ש חז"ל השותה יין בד' מיני זמר מביא ד' מיני פורעניות לעולם הם ד' כתות הנ"ל שהם כלל העולם : (טו) וישח אדם וישפל איש ועיני גבוהית · עמ"ש קפיטל ב' ואמר כאן שלשה נגד שכר ירדפו ויין ידליקם ויין משתיהם : (טז) ויגבה וגו' במשפט · היינו נקמה שעושה ברשעי ירושלים כמ"ש והתקדשתי בצדקה לישראל כמ"ש יצא מפי צדקה בה' יצדקו ויתהללו כן זרע ישראל וכן כאן האל הקדוש (היינו קדוש ישראל) נקדש בצדקה וז"ש ציון במשפט תפדה היינו ע"י משפט תפדה : ושביה · הם ישראל השבים לתוכה בצדקה שירחם ה' על עמו : (יז) ורעו כבשים · דרשו חז"ל עתידין ישראל להחיות מתים דכתיב כאן ורעו כבשים וכתיב ירעוך בשן וגלעד בשן זה אלישע בן שפט אשר בבשן וגלעד זה אליהו מתושבי גלעד : (יח) משכי העון · הוא שעובר על ל"ת ותטאה שעובר על מ"ע ואמרו חז"ל ישב אדם ובטל ממ"ע עובר עליה בכל עת ובכל שעה והוא מרבה לחטוא וז"ש כעבות

מצודת דוד

משתיהם היה בידם : פועל ה' : אינם עתנים לב להסתכל פועל ה' שעל הכל יביא במשפט : ומעשה וכו' · כפל הדבר במ"ש : (יג) מבלי דעת · על שאינו לדעת דרכי המקום : וכבודו . אנשי הכבוד והחשובים יהיו מתי רעב והמון העם ימותו בעבור יובש הצמאון ומלת מתי משמשת בשתים : (יד) הרחיבה . מדה במדה על שהרחיבו נפשם להתענג ביותר לכן תרחיב השאול נפשה לבלוע את הכל : הדרה . תפארת עדתה : בה : בהשאול ומוסב על וירד ור"ל הכל תרד אל השאול : (טו) וישפל איש . כפל הדבר במ"ש : ועיני גבוהים · העינים שהיו מגביהים להסתכל כלפי מעלה כדרך גסי הרוח : תשפלנה · להסתכל למטה כדרך השרוי בצרה וצער . (טז) ויגבה וכו' במשפט . כשיעשה משפט יתרומם ויתעלה שמו : נקדש בצדקה . יתקדש שמו במה שיעשה צדקה להכשרים שבדור : (יז) כבשים · הצדיקים הנמשלים לעדר הרחלים המה ירעו בנחת והשקט כמנהגם מאז ולא יהיו נכללים עם הרשעים : וחרבות מחים. בתי המרבות של הרשעים בעלי השמנות יאכלו הצדיקים שהמה עתה כגרים מול רשעי' : (יח) מושכי העון . ממשיכים על עצמן את היצר הרע המסית על העון : בחבלי השוא

מצודת ציון

הם שמות כלי נגון : (יג) מתי רעב · אנשי רעב : צחה . ענין יובש וצמאון כמו על צחיח סלע (יחזקאל כד) : (יד) ופערה · פתחה ביותר כמו פי פערתי (תהלים קיט) : לבלי חוק . בלא קצבה : והמונה . המון עמה : ושאונה . הוא כמו המונה וכפל הדבר במ"ש : ועלז · ענין שמחה : (טו) וישח · ענין כפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד) : (יז) כדברם · כמנהגם כי וינהג תרגומו ודבר וכן אני אשימם דוברות בים (מ"א ה) שהוא ענין הנהגה : מחים . רשעים

רד"ק

הגוסיכה היא התענוגים ומשתה היין שמושכין האדם ומביאין אותו לעון גלוי עריות ולגזל ולשפיכות דמים והם מושכים העון כרצונם אליהם בהרגילם התענוגים אליהם ומשתה היין, וכן אמר שלמה בזה הלשון למשוך ביין את בשרי: וכעבות. הכ"ף השמוש. רוצה לומר כמו שמושכים העגלה בעבות כן הם מושכים החטאת אליהם, וחטאה שם כמו חטאת: ועבות. שם לחבל היחיד בשקל שאור יאור בשו"א הוא במוכרת או בסמו"ך כמו מעשה עבות ולרבים עבותים או עבותות, והחבל שהוא עבות משלש יתרים יקרא עבות, ובדברי רז"ל יצר הרע בתחילה דומה לחוט השער ולבסוף לעבות העגלה שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא: (יט) האומרים. כשאני שולח להם נביאי ואומרים להם הרע שאני מביא להם בעונש מעשיהם הרעים הם אומרים אין אנו מאמינים: ימהר יחישה מעשהו. כלומר מעשה הפורענות ונראה שנביאינו אומרים אמת כי עתה אין אנו מאמינים: עצת קדוש ישראל. מה שיעץ להביא עלינו כי הוא קדוש ישראל ואיך ירע לנו כי הם חושבים שאין מעשיהם רעים, כמו שאמר הוי האומרים לרע טוב: (כ) הוי האומרים. למעשיהם הרעים שהם עושים הם אומרים כי טובים הם ולהתעסק בתורה ובחכמה הם אומרים רע ויגיעת בשר, והם כאלו שמים חשך לאור כיון שלא יבדילו בשכל מה הוא טוב ומה הוא רע הרי הם כמי שלא יבדילו בחושים ויבוא להם חוש הראות וחוש הטעם: (כא) הוי חכמים. הם חושבים עצמם חכמים ונבונים וכשאומרים להם הנביאים זו דרך טובה לכו בה וסורו מדרך הרעה הם אומרים להם לא כי אלא הדרך שאנחנו אוחזים הטובה ואנחנו חכמים מכם להכיר הטוב והרע, ואדוני אבי ז"ל פירש חכמים המה לעשות הישר בעיניהם ונבונים המה לתקן מה שהוא נגד פניהם נכון, והוא על דרך שאמר חכמים המה להרע: (כב) הוי גבורים. כל גבורתם היא לשתות יין, כלומר כחם וגבורתם אינם נראית להלחם עם אויביהם אלא כל עסקם לשתות יין, ושתיית היין והתענוגים מביאים החולשה, והנה הם מפסידים חכמתם וגבורתם בשתיית היין והתענוגים, וכן אמר ושריך בבקר יאכלו, ובהפכו אומר ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי, הנה כי שתית היין מונעת הגבורה: ואנשי חיל. כמו גבורים כי פי' חיל כח כמו שמאזרני חיל למלחמה, ותרגום כח חילא ויונתן תרגם וגוברין מרי נכסי, כמו עשה לי את החיל: למסוך. כמו למזוג: (כג) מצדיקי. השופטים מצדיקים הרשע בדינו: עקב שוחד. בשכר שוחד שלוקחים ממנו, והצדיק בדינו יסירו במשפטם לדקתו ממנו, ואמר ממנו אחר שאמר צדיקים רוצה לומר מכל אחד ואחד מהצדיקים הבאים למשפט: (כד) לכן כאכול קש. מנהג הלשון להקדים הפועל לפעול אבל כשהדבר מבואר שאין לטעות בו יקדימו הפעול לפועל כמו זה כי ידוע כי האש אוכלת הקש ולא הקש האש, וכן מים תבעה אש, אבנים שחקו מים, לשון אש הלהבת שהוא כצורת הלשון: וחשש להבה. היא כפל ענין במלות שונות, חשש הוא הקש הדק, ופירוש ולשון להבה ירפה החשש, כלומר יתישנו ויבעירנו, כלומר כמו שמעשה הזה הוא קל מהרה שלשון האש יאכל הקש ולשון להבה ירפה החשש כן יבא להם הרע קל מהרה ויכלם עד שרשם כמק יהיה, ומק הוא מקק הנזכר בדברי רז"ל מקק של ספרים והוא הרקב, ומשל שרשם ר"ל החזק שלהם יהיה נמק ונמס: ופרחם הוא משל על החלשים כמו האבק שמרוב קלותו יעלה באויר ויכלה כן יכלו כלם החזקים והחלשים שהם רעים: כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו, כפל ענין במלות שונות כאבק כלו קמוץ וגם הכ"ף, וי"ת וחשש להבה ובעמירא בשלהוביתא, ובדרש לכן כאכול קש לשון אש, וכי יש לך קש שהוא אוכל אש אלא קש זה עשו שכל זמן שמרפים ישראל ידיהם מן המצות שולט בהם בישראל, שהם אש ועשו שהוא קש, שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש: (כה) על כן. וירגזו ההרים. דרך משל כאלו רגזו ההרים ורעשה הארץ להם מרוב צרתם: כסוחה

ישעיה ה

יח הוי מֹשְׁכֵי הֶעָוֺן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה׃ יט הָאֹמְרִים יְמַהֵר ׀ יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנֵדָעָה׃ כ הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר׃ כא הוֹי חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם וְנֶגֶד פְּנֵיהֶם נְבֹנִים׃ כב הוֹי גִּבּוֹרִים לִשְׁתּוֹת יָיִן וְאַנְשֵׁי־חַיִל לִמְסֹךְ שֵׁכָר׃ כג מַצְדִּיקֵי רָשָׁע עֵקֶב שֹׁחַד וְצִדְקַת צַדִּיקִים יָסִירוּ מִמֶּנּוּ׃ כד לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה שָׁרְשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת יְהוָה צְבָאוֹת וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ־יִשְׂרָאֵל נִאֵצוּ׃ כה עַל־כֵּן חָרָה אַף־יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיֵּט יָדוֹ עָלָיו וַיַּכֵּהוּ וַיִּרְגְּזוּ הֶהָרִים וַתְּהִי נִבְלָתָם כַּסּוּחָה

(מסורה: נ' • ומ"ג • ג' • ס' • נ' • כ' ר"פ • ד' • ג' • י"ג • כ' • ב' האור • כ' ר"ס • כ' ר"ס • ג' וחסר • ג' • ג' • כ' • ג' • ג' • י' • ג' • וא' כאבק • ג' • ס' ר"פ בטעס • את כפסו"א • ג')

תרגום

נַגְדִּין חוֹבִין בְּחַבְלֵי לְמָא אָזְלִין וְסָגָן עַד דְּתַקִּיפִין וְכִגְדִילַת עֲגַלְתָּא חוֹבִין׃ יט דְּאָמְרִין אִימָתַי יוֹחִי וְיִגְלֵי פְּרִשְׁתֵּיהּ בְּדִיל דְּנֶחֱזֵי וְיִקְרַב וְיֵיתֵי מַלְכֵּיהּ דְּקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וְנִדְעִינֵּיהּ׃ כ וַי דְּאָמְרִין לְרַשִׁיעַיָּא דְּמַצְלְחִין בְּעָלְמָא הָדֵין אַתּוּן טָבַיָּא וּלְעַנְוְתָנַיָּא אָמְרִין אַתּוּן רַשִׁיעַיָּא הֲלָא בְּמֵיתֵי נְהוֹרָא לְצַדִּיקַיָּא יַחֲשׁוֹךְ לְרַשִׁיעַיָּא וִיבַסְּמוּן פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא לְעָבְדֵיהוֹן וְיֵיתֵי מְרָדָא לְרַשִׁיעַיָּא וְיִדְעוּן דִּבְסוֹפָא מְרִיר חֶטְאָה לְעָבְדֵיהּ׃ כא וַי דְּחַכִּימִין בְּעֵינֵי נַפְשְׁהוֹן וְקָבֵיל אַפֵּיהוֹן סוּכְלְתָנִין׃ כב וַי דְּגַבָּרִין לְמִשְׁתֵּי חֲמַר וְגֻבְרִין מָרֵי נִכְסִין לְאִתְרַוָּאָה מִן עַתִּיק׃ כג מְזַכָּן לֵיהּ לְחַיָּבָא חֲלַף דְּמְקַבְּלִין מִנֵּיהּ מָמוֹן דִּשְׁקַר וּזְכוּת זַכָּאָה כְּרְשַׁע מַעְדָּן מִנְּהוֹן׃ כד בְּכֵן יִתְאַכְּלוּן כְּקַשָּׁא בְּאֶשָּׁתָא וּכְעַמִּירָא בְּשַׁלְהוֹבִיתָא מְסַגַּן תּוּקְפְהוֹן כְּשִׁבַּב יְהֵי וּמָמוֹן אוֹנְסֵיהוֹן כְּאַבְקָא דְּפָרַח אֲרֵי קָצוּ בְּאוֹרָיְתָא דַיְיָ צְבָאוֹת וְיַת מֵימַר קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל רְחִיקוּ׃ כה עַל כֵּן תְּקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ צְבָאוֹת בְּעַמֵּיהּ וַאֲרֵים מְחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עֲלֵיהוֹן כַּד מְחָנוּן וְזָעוּ טוּרַיָּא וַהֲוָאָה נְבֵלַתְהוֹן

רש"י

של קורי עכביש ושנתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה שקושרין בו את הקרון למשוך: השוא. דבר שאין בו ממש: חטאה. חטאת: (יט) יחישה מעשהו. הפורענות שהוא אומר להביא: למען נראה. דבר מי יקום: (כ) האומרי' לרע טוב: מקלסין לעכו"ם ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב: שמים חשך לאור. דבר שהוא עתיד להביא עליהם חשך אומרים שיאיר להם: שמים מר למתוק. עון שהוא עתיד להביא עליהם פורענות מר אומרים שימתיק להם: ומתוק למר. עבודת הקב"ה המתוקה אומרים מרה היא: (כב) למסוך שכר. למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך: (כג) וצדקת צדיקים. שהן ראויין לזכות בבית דין יסורו ממנו ומחייבין אותו בדין וגוזלין ממונו: (כד) לכן. והיה הדבר הזה לכם וגו': כאכול קש לשון אש כאכול את הקש לשון אש: וחשש. תירגם יונתן עמירא קשין של שבולין וכחשש אשר הלהבה תרפנו ותעשנו אפר: כמק. כדבר הנימוק: ופרחם. גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך מסתלק: (כה) על כן. על מעשיהם הללו: וירגזו ההרים. מלכי יהודה ושריהם: כסוחה. כרוק וקיא הניסח מתוך גופו

נראת ה' וס' האומרי' ימהר יחיש' מעשהו • כחשו בה' ויאמרו • נשכימה לכרמים • לא נראה מלחמה. באורך נראה אור. לרע ד' קטצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בחקתי •

תולדות אהרן כחבלי השוא • ברכות כד סכה נב סנהדרין נט זוהר בראשית ופ' מקץ: הוי האומרים • סוטה מז:

ביאור מהגר"א

כעבות עגלה אבל עבר ל"ת אינו אלא עון אחת לשעה שעשה ושעושה עבירה שאין לו בו ריוח גופני נקרא בחבלי השוא וגדול מנשוא כמ"ש חז"ל מה יתרון לבעל הלשון לפ"ל יאמרו לנחש כו' וכמ"ש למען ספות הרוה היינו שאין לו הנאה מזה: (יט) האמרים ימהר יחישה מעשהו וגו' • אין זה כפל ענין במלות שונות אלא כל מלה מורה של ענין בפ"ע והוא כי בשני דרכים מנהיג הקב"ה את האדם לקבל שכר או עונש בעולם הזה אם שנותן עלה בלב איש להרע לעצמו או לזולתו בגוף או בממון וז"ש עצת קדוש ישראל ונדעה ודרך השני שמעניש בענין שנראה בעליל כי הוא מעשה ה' וז"ש כאן מעשהו למען נראה והנה השפרש שבין זמן ועת היינו שעת הוא המשכת הזמן עד התחלת הענין וזמן הוא כל ימי משך הענין ואמר כאן ימהר המשך הזמן עד ההתחלה ויחישה המשך הזמן מן תחלה תכלה וכן הוא מ"ש כאן ותקרב התחלת הענין ותבואה הענין כולו מראש ועד סוף: (כ) הוי האמרים לרע טוב וגו' • ע"ד שאמר שלשה חלוקי אסבה הן אם אסכת הערב או המועיל או הטוב ואמר כאן האומרים לרע טוב ולטוב רע הוא נגד הטוב במה שהוא טוב: אור לחשך • הוא נגד המועיל מתוק למר הוא נגד הערב: (כא) הוי חכמים וגו' השב כאן ד' חכמים ונבונים גבורים אנשי חיל: (כג) וצדקת צדיקי' יסירו ממנו אמר כתה גדול כח השוחד מהטיאו תחלה כדבר אחד שמזכ' את החייב בדין והיינו מצדיקי רשע שהוא החייב בדין ובכדי שלא יסתור דינו מחזק את לבבו לחייב את הזכאי כגון זה בכל עת אשר יבא לידו בכגון זה וזה לדקת צדיקים לשון רבים ואמר ממנו היינו מכח אותו שחד שלקח: (כד) וחשש להבה כו' • חשש הוא הנזכר בארץ וז"ש שרשם כו' כו' ואמר כאכול קש לשון אש.

מצודת ציון

רשעים השמנים בעלי המות: (יח) וכעבות. חבלים עבות: (יט) יחישה. הוא כמו ימהר וכן אחישה מפלט לי (תהלים נה) וכפל הדבר בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב): (כב) למסוך • מזיגת היין קרוי מסך: (כג) עקב • בשכר כמו והיה עקב תשמעון (דברים ז): (כד) קש • תבן: לשון אש • להב אש ע"ש שנמשך כלשון: חשש. היא תבן הדק וכן תהרו חשש (לקמן לג): ירפה • מל' רפיון: כמק. מל' המקה והמסה: ופרחם. המשיל הגדולה לפרחי האילן: יעלה. יסתלק כמו כעלות גדיש (איוב ה): כאלו • ענין בזיון: (כה) וירגזו • ענין תנועת

מצודת דוד

השוא. בחבלים דקין וכמעט שאין בהם ממש: וכעבות • לבסוף ממשיכים היל"ל המתחיל בחבלים עבות שמושכים בהם את העגלה ר"ל בתחלה מעט נמשכים אחריו ולבסוף נמשכים הרבה: (יט) האומרים וכו' • אומרים בלעג ימהר להביא מעשה הפורעניות שאומר למען נראה אם יוכל עשוהו: ותקרב ותבואה • כפל הדבר במ"ש: ונדעה • שיש בידו ככה: (כ) לרע • על עבודת אלילי הכנענים היו אומרים שהוא טוב: ולטוב: הוא עבודת המקום: שמים חושך וכו' • כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה ולהתמדת הדבר: (כא) בעיניהם • מחזיקים א"ע לחכמים: ונגד פניהם. לפי השכלות פניהם וכפל הדבר במ"ש: (כב) לשתות יין • מראים גבורות לשתות יין הרבה: ואנשי וכו' • כפל הדבר במ"ש: (כג) מצדיקי • מצדיקים בדין את הרשע בשכר שוחד: יסירו ממנו • מכ"א מן הצדיקים מסירים צדקתו לומר עליו שאינו צדיק בדינו: (כד) לכן • בעבור הסיבה המשפט: כאכול קש לשון אש. כמו לשון אש שורף את הקש וכמו להבה מרפה את החשש ומתישו עד כי ישוב לאפר כן יתמו שרשם להיות כדבר הנימק: ופרחם • גדולתם יסתלק כאבק דק המסתלק ברוח קמעא: (כה) עליו. על עמו: ההרים • מלכי יהודה ושריהם:

רשי

נופו של אדם שהות מאוס ובלשון חכמים קרוי סחי וכן סחי ומאוס (איכה ג'): בקרב חוצות : כן יהיו מאוסים בין הבבלים : בכל זאת . הבאה עליהם : לא שב אפו · לא נתקנו במעשיהם להשיב אפו מהם : נטויה · להרע להם : (כו) ונשא . הקב"ה נס לגוים · ירמוז להם רמזים להתאסף ולבא עליהם. נשיאת נס הוא כמו כלונס ארו' ונותנין בראשו בגד ועולין בראש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן על עמים ארים נסי (לקמן מ"ט) וכן ושים אותו על נס (במדבר כד) . כלונס פירקא בלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס: ושרק · שיבליר בלע"ז אף הוא סימן לקיבוץ : מקצה הארץ . שיבאו מרחוק לצור על ישראל : קל יבוא . האויב עליהם כמו שמפרש והולך : (כז) אין עיף ואין כושל בו : לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרים לפניו : נפתח . לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים (בראשית כד) : ולא נתק : ולא יראו שם סי' כשלון לירא נמנו מלבא : (כח) כצר . ת"י כטינרא כמו צור: וגלגליו. אופני מרכבותיו : (כט) שאגה . אימה זו תהיה עליכם כמו לביא : ויפליט : יצילנו לטרפו מיד כל הבאים להצילה יפליט איסקמולייר בלעז : (ל) וינהום . אותו האויב על עם ה' הנזכר למעלה: כנהמת ים . אשר יהמו גליו כן יבוא כחיילות הומות : ונבט לארץ · לשון הבטה יביטו ישראל וילפו שיעזרום מלכי ארץ שהם סומכין עליהם כענין שנאמר היורדים מצרים לעזרה (לקמן לא): והנה חושך. שלא יהא עוזר להם· ונבט לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק ·הוי"ו גורמת לו להסב הדיבור להבא איר"ט איסגרד"י בלעז : צר ואור חשך. כמו וכשל עוזר ונפל עזור (שם) מי שצר לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו פניהם חשכו ויש פותרין צר היא הלבנה שנתמעטה ואור היא החמה . בעריפיה בבא מאפליה שלה לשון יערף כמטר (דברים לב) וכן דרך בערוף מטר

ישעיה ה

בְּקֶרֶב חוּצוֹת בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ כו וְנָשָׂא־נֵס לַגּוֹיִם מֵרָחוֹק וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְהִנֵּה מְהֵרָה קַל יָבוֹא׃ כז אֵין־עָיֵף וְאֵין־כּוֹשֵׁל בּוֹ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתַּח אֵזוֹר חֲלָצָיו וְלֹא נִתַּק שְׂרוֹךְ נְעָלָיו׃ כח אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים וְכָל־קַשְּׁתֹתָיו דְּרֻכוֹת פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ וְגַלְגִּלָּיו כַּסּוּפָה׃ כט שְׁאָגָה לוֹ כַּלָּבִיא וְשָׁאַג כַּכְּפִירִים וְיִנְהֹם וְיֹאחֵז טֶרֶף וְיַפְלִיט וְאֵין מַצִּיל׃ ל וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־יָם וְנִבַּט לָאָרֶץ וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ׃

(מסורה: ג' · כ' בטעם מלעיל · ג' מ"ג · ב' שומר ישראל · כ' · ג' ומ"ג · ג' · ג' · ג' · ג' · יִשְׁאַג ק' · כ' · ג' · כ' ויאחז טרף · ג' · ג' · ד' · ג')

תרגום

מְשַׁגְרָן כִּסְחִיתָא בְּגוֹ שׁוּקַיָא בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן מִתַקְפִין מְרָדֵיהוֹן וְעוֹד מַחָתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן׃ כו וְיִזְקוֹף אָת לְעַמְמַיָא מְרַחִיק וְיִכְלֵי לֵיהּ מִסְיָפֵי אַרְעָא וְהָא בִּפְרִיעַ מְלַךְ בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ כַּעֲנָנִין קְלִילִין יֵיתֵי׃ כז לֵית דְמִשַׁלְהֵי וְלֵית דְמִתְקִיל בֵּיהּ לָא יָנוּם וְלָא יִדְמוּךְ וְלָא יִשְׁתְּרֵי זְרִיז חַרְצֵיהּ וְלָא תִתְפְּסֵיק עַרְקַת מְסָנֵיהּ׃ כח דִי גִירוֹהִי מְחַרְפִין וְכָל קַשְׁתָתֵיהּ מְתִיחָן פַּרְסַת סוּסָוָתֵיהּ כְּטִנְרָא תַקִיפִין וְגַלְגְלוֹהִי קְלִילִין הָא כְּעַלְעוֹלָא׃ כט נִיהוּמֵי לֵיהּ כְּאַרְיָא וְיִנְהוֹם כִּבְבַר אַרְיָון וְיִכְלֵי וְיֶחוֹד בִּזָא וִישֵׁיזֵיב וְלֵית דְמַצִיל׃ ל וְיִכְלֵי עֲלוֹהִי בְּעִדָנָא הַהִיא כְּאִתְרְגוּשַׁת יַמָא דְאִם יִבְעוֹן שֵׁיזָבָא סָעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא עָקָא וּתְבַר אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן בְּרַם צַדִיקַיָא דִיהוֹן בְּשַׁעְתָּא הַהִיא יִתְכַּסוּן מִן קֳדָם בִּישְׁתָא׃

ט' פסוקים בקריאה לא ולא ולא וסי' במס' רבתא .

רדק

כסותה · בשקל ושכולה אין כסה , ופירוש כרותה , תרגום לא תזמר לא תכסח : לא שב אפו · לפי שהם אינם שבים בתשובה : (כו) ונשא נס · כאלו שאל ישא להם נס וכאלו ישרוק להם שיבאו לא"י להחריבה · וענינו שיעור את רוחם לבא מהרה קל הכשל לחזק המסילות והוא מלך אשור שיבא מהרה ובקלות , כמו הקל ברגליו שהולך מהרה , ויונתן תרגם קל כענין קלילין : (כז) אין עיף · הפסוק הזה הוא על דרך הפלגה מרוב חפצם ומהירותם לבא לא יעפו ולא יגעו מן הדרך ולא יכשל אחד מהם בדרך , כלומר שלא תגוף רגלו באבן מדרך מפני מהירותם ללכת לא ינום ולא יישן ביום וגם בלילה לא יישן אחד מהם דרך קבע שיצטרך להתיר אזורו ולהתיר שרוך נעליו אלא לנוח ונעליו ברגליו יישן מה שיישן בלילה וכל זה דרך הפלגה : נתק · פירושו התרת קשר המנעול : (כח) אשר חציו · וכן כלי מלחמתו כולם ערוכים להלחם , חציו שנונים ומחודדים , וכן קשתותיו דרוכות , לא יצטרכו לדרוך אותם כשיצ' להלחם שלא יתעכבו במלחמה , וכן פרסות סוסיו כמו הצור , והוא האבן החזק נחשבו שלא יכאבו מן הדרך ולא יצטרכו להטיל להם ברזלים , וכן גלגלי המרכבה יבאו מהרה כמו הסופה , והוא הקש המתגלגל ברוח , וכל זה דרך הפלגה : (כט) שאגה לו · ושאג כתוב , ישאג קרי , והענין אחד : ויאחז טרף . כי לא תהיה שאגתו ונהמתו לחנם אלא שיאחז טרף , כמו שנאמר הישאג אריה ביער וטרף אין לו כן האויב הזה והוא מלך אשור יאחז טרף ואין מציל מידו שהרי בא כבש כל ארצי ישראל וגם כל ערי יהודה הבצורות , ופירש ויפליט יקח הפלטה , שאר ארץ יהודה כי הכל כבש זולתי ירושלם : (ל) וינהום · כנהמת ים · כנהמת גלי הים : ונבט לארץ · מבנין פעל הדגוש בשתי אחד ושבר , אומר יביט ישראל לארץ בבא עליו האויב שמא יבא לו עוזר ואין ולא יראה כי אם חשך , ומהו החשך אומר צר , כלומר חשך האויב שבא עליו , ואף על פי שבמלת חשך עמד בטעם שענין דבק עם צר : ואור חשך בעריפיה . ואור השמש חשך לו לישראל בשמים , כלומר קדרו לו השמים ממעל מרוב הצרה והשמים נקראו עריפים מפני שמזילים כמטר , כמו שאמר אף שמיו יערפו טל , ופירוש יערפו יזלו , וכן יערוף כמטר לקחי יזל , ויש מפרשים בעריפיה , בהריסותיה , כמו יערף מזבחותם , שהוא ענין הריסות , ויש מפרשים בשמת צר ואור שמש וירח :

ביאור מהגר"א

אם לומר כמו שאי"א לקש לאכול את האש כך א"א לכלות אנשים תמימים כי ה' מגינם : שרשם . היינו מה שתחת העפר כמק יהיה ולא יצמח : ופרחם · היינו גם שיצמח כאבק יעלה והוא כנגד זכות אבות על בנים וזכות בנים על אבותם כמ"ש ברא מזכה אבא שרשם היינו זכות אבות ופרחם היינו זכות בניהם : נאצו · לשון מיאוס גם כן כדרך המקרא לכפול וכן נאצו את קדוש ישראל דכאן אין שייך לשון כעס על אמרת : ותורת ה' · הוא תורה שבכתב ואת אמרת היא תורה שבע"פ לכן אמר קדוש ישראל שהוא קדושת ישראל כי תורת ה' בלבם והם נגד יעקב ויוסף : (כה) על כן חרה אף ה' · היינו גזירה שלמעלה נמסר מעולם העליון אל עוגם התיכון והוא השמים ומשם נמסר אל הארץ והארץ מענים כמ"ש אענה את השמים והשמים יענו את הארץ והארץ יענה את יזרעאל אף כאן אמר וחרה אף ה' הוא בעולם העליון ויט ידו הוא השמים כמ"ש וימיני טפחה שמים וירגזו ההרים אלו ההרץ ואח"כ נעשה העונש ותהי נבלתם כסוחה : בכל זאת לא שב אפו · היינו היסך מ"ש אל תקוץ בתוכחתו וכאב את בן ירצה ר"ל מתרצה לו אחרי הכהו ומתנחם אבל כאן בכל זאת לא שב אפו : ועוד ידו · היינו כמ"ש לעיל שהוא השמים נטויה בגזירות רעות : (כו) ונשא נס לגוים מרחוק · ע"ד מ"ש כל גוים סבבוני והא"כ אמר סבוני גם סבבוני ואח"כ אמר סבוני כדבורים היינו שב הוא מקרוב וסבב הוא מרחוק ואמר כי שלשה רעות עשו הכשדים עמו שמתחלה סבבוני מרחוק ואח"כ קרבו הרחוקים וסבוני מקרוב ונוסף עליהם עוד לסבב גם מרחוק וז"ש סבוני גם סבבוני ואחר כך קרבו הרחוקים השניים וסבוני עד באפס מקום ועמדו זה על זה כאשר תעשנה הדבורים עומדים אחד ע"ג חבירו וז"ש סבוני כדבורים וכן אמר כאן ונשא נס לגוים מרחוק שיקרבו ושרק לו לאותו שראוי לעמוד מרחוק על מקום הראשונים שיבא עתה מקצה הארץ : מהרה קל יבא אותו שהוא קל לא ישתהא בדרך הלוכו : (כז) אין עיף · מסיבת עצמו שנשא משא לעיפה או מסיבת מרוצתו : ואין כושל · זולתו המכשילו ושניהם המניעה בגוף : לא ינום ולא יישן · היינו יגיעת הנפש : ולא נפתח וגו' · שלא יהיה להם שום עיכוב (אח"כ היינו כנגד מש"ל ימהר ויחישה ומבואר שמיהר הוא על משך התחלת הענין וכנגד זה אמר מהרה קל יבא שלא ישתהא עד שיתחיל לילך וכנגד מ"ש יחישה הוא ניכר מן התחלה עד גמרו ע"ז אמר אין עיף וגו' לא ינום ולא נפתח ויכנס עליו ביום הכוא) : (כט) שאגה לו כלביא · אמרו שהלביא שואג בלשה שאגות אחד כעוד הטרף מרחוק שיחת מקולו מגבורות והכי בבוא אליו שלא יתגבר כנגדו והשלישי בעת טרפו אבל הכפיר מקולו לא יחת ע"כ לא ישאג מרחוק ולא מקרוב כי אם מקבץ נהמות שאגתו ומוציאן כאחת ויכנס כשיאחז טרף וז"ש כאן שאגה לו כלביא היינו מרחוק ואף על פי כן ישאג בכחו כגדול בעת יאחז טרף ישאג ככפירים : (ל) והנה חשך צר · כלומר וצר : ואור חשך · ר"ל שהאור חשך (מ... עד סוף הפסוק נמחק כ"י קדשו ממש של אא"ז הגאון ז"ל והנראה שדעתו ערפה לשון מטר והכי פירושו ונבט לארץ בדעתו שהרעש באה לו מתחת ולא היה אלא צר אבל כיון שראה

מצודת דוד

כסוחה · כרוק המושלך בקרב חוצות : בכל זאת . עם כל הפורעניות הזאת לא שב אף ה' ועוד ידו נטויה להכות בהם : (כו) ונשא נס · ר"ל יעורר לב האומות היושבים ממרחק לבוא עליהם כאלו נשא להם נס וכאלו שרק להם להתאסף ולבוא : (כז) אין עיף · בהעם הבא לא ימצא בו עיף וכושל : לא ינום . ר"ל לא יהיה מי מתעצל בדבר : ולא נפתח . ר"ל לא יהיה למי שום צד עכוב : (כח) אשר חציו שנונים · יהיה עם אשר כליו יהיו שנונים ר"ל יהיה מוכן למלחמה : כצר . חזקים כסלע ולא יתנגפו במרוצתם : כסופה. ימהרו ללכת כרוח סופה : (כט) שאגה לו·להעם הזה · ויפליט. יציל הטרף לעצמו מיד הבא להסוף מידו : ואין מציל . לא יהיה ביד מי להציל מידו : (ל) עליו · על ישראל : ונבט לארץ . יביט למלכי ארץ אולי ימצא מהם עזרה : והנה חושך צר · יש לו חושך מהצר והאויב ם:לא עליו כי לא מצא עזר : ואור חשך בעריפיה · ר"ל

מצודת ציון

תנועת התרדה : כסוחה : כרוק הניסח מן הגוף וכן סחי ומאוס תשימנו (איכה ג) : (ג) נס · הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי לרמוז בו להתאסף ולבוא : ושרק · הוא קול הנעשה בקבוץ השפתים והוא סימן להתאסף וכן אשרקה להם ואקבצם (זכריה י) : (כז) נפתח · ענין התרת הקשר כמו יתרי פתח (איוב ל) : אזור : חגורה : חלציו · מתניו : נתק · נעתק ממקומו : שרוך · ענין קשורים כמו מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד) : (כח) שנונים · חדודים : דרוכות · הדרך לדרך ברגליו על הקשת למתחו היטב : פרסות · הוא כעין מנעלים : כצר · כסלע : וגלגליו · אופן העגלה : כסופה · רוח חזק : (כט) כלביא · שם מבמות האריה : ויגהם · מל' המייה : ויפליט · ענין הצלה : (ל) כנהמת · מל' המייה : ונבט · מל' הבטה וראיה : בעריפיה · כן נקראים השמים על כי יערפו ויזלו את הטל כמ"ש אף שמיו יערפו טל (דברים לג) או ר"ל במאפלים ובוליו

סכך

ו א בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃ ב שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם ׀ יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ ג וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ ד וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים

קל"ד · ישב ח' חס' בסיפרא · י"ב · פסוק · ג' · כ' · ר' פסוקות דמיין · כ'

א בְּשַׁתָּא דְאִתְנְגַע בָּהּ מַלְכָּא עֻזִּיָה אֲמַר נְבִיָּא חֲזֵיתִי יָת יְקָרָא דַיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ רָם וּמִתְנַטֵּל בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ אִתְמְלֵי הֵיכְלָא׃ ב שַׁמָּשִׁין קַדִּישִׁין בְּרוּמָא קֳדָמוֹהִי שִׁתָּא גַדְפִּין לְחַד שִׁתָּא גַדְפִּין לְחַד בְּתַרְתֵּין מְכַסֵּי אַפּוֹהִי דְלָא חָזֵי וּבְתַרְתֵּין מְכַסֵּי גְוִיָּתֵיהּ דְּלָא מִתְחֲזֵי וּבְתַרְתֵּין מְשַׁמֵּשׁ׃ ג וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּיהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו

ישב ח' חסר בסיפרא וסי' בשנת מות המלך • ובתוך עם טמא שפתים אנכי • אל תירא עמי ישב •

תולדות אהרן רם ונשא • יבמות מט עקרים מ"ג פי"ז זוהר בראשית : שרפים • עקדה שער סו זוהר תרומה : שש כנפים • חגיגה יג : יכסה פניו • (ברכות יא) : קדוש•חולין צא : כל הארץ• ברכות מג קדושין לא :

רשי

מטר האור מאפיל :(א) (בשנת: סימן זה תחלת הספר ותחילת נבואת ישעיה וחמשה סימנים הקודמים נאמרו אחר זה הסימן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וראייה לדבר ישעיה נבא ונותרה בת ציון כסכה וגו' זה היה לאחר שהחריב וגלה סנחריב את עשרת השבטים ונשארו רק יהודה וירושלים לכך אמר חזון ישעיה וגו' על יהודה וירושלים וגו' על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו' אברבנא"ל) :

(א) בשנת מות. כשנצטרע : ושוליו. כמו שולי המעיל (שמות כח) תחתיתו ראיתיו יושב על כסא בשמים ורגליו בהיכל הדום מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיה שבא ליטול כתר כהונה: (ב) שרפים עומדים ממעל. בשמים : לו: לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי :בשתים יכסה פניו • שלא יביט לצד השכינה : ובשתים יכסה רגליו. לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו ובתנחומא ראיתי כסוי הרגלים לפי שהם ככף רגל עגל שלא להזכיר לישראל עון העגל : ובשתים יעופף ובתרין משמש : (ג) וקרא זה אל זה • נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה אלא אם כן פתחו כולם כאחד וזהו שיסד ביוצר אור קדושה כולם כאחד עונים כו' ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק"ק ג' פעמים כתרגומו: (ד) וינועו אמות הספים : אילות סיפי הם מזוזות הפתח שנמדדין במדות אמות

רדק

(א) בשנת מות המלך עוזיהו, תרגם יונתן בשתא דאתנגע בה מלכא עזיהו , והוא כשנכנס להקטיר קטרת בהיכל והצרעת זרחה במצחו , ויש לפרש מיתה ממש , ולפירוש הזה לא יהיה זה תחילה נבואתו ומה שספר השנה שראה זאת במראה לפי שבמותו הרעו העם כמו שנאמר בתחילת מלכות יותם אמר וארא את ה' ראה במראה הנבואה כבוד ה' כי פי ה' כבוד ה', וכן תרגם יונתן יקרא דה' , וכן נאמר על הכבוד וירד ה' על הר סיני , ותרגם גם כן אנקלוס ואתגלי יקרא דה' וכן אמר יחזקאל על דמות הכסא ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו מלמעלה , וזהו שאמר וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא , ורם ונשא הוא על הכסא , והכל הוא דמות במראה הנבואה , ורבותינו הקשו הפסוקים ואמרו כתיב כי לא יראני האדם וחי וכתיב ואראה את ה' , לא קשיא כאן באספקלריא המאירה כאן באספקלריא שאינה מאירה , ואמרו רבותינו ז"ל כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיהו יחזקאל למה הוא דומה לבן כפר שראה את המלך ישעיהו לבן כרך שראה את המלך , כלומר שיחזקאל ספר פרטי הדברים לפי שהוא חדוש גדול אצלו או אצל בני דורו אבל ישעיה לא ספר אלא דרך כלל כי הוא היה שלם יותר מיחזקאל ולא היתה המראה כל כך חדוש אצלו או בני דורו היו שלמים יותר מבני דורו של יחזקאל וישעיהו זכר שרפים ולא זכר החיות : ושוליו • הכנוי כנגד הכבוד , וכן תרגם יונתן ומזיו יקריה אתמלי היכלא, או יהיה הכנוי כנגד הכסא והשולים הם התחתית שכנגד או זולתו , והמשל בזה כי ההיכל מכוון כנגד כסא הכבוד : מלאים את ההיכל • כמו ממלאים וכן וכבוד ה' מלא את המשכן וההיכל הוא היכל בית המקדש , או פירוש ההיכל השמים כמו ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו : (ב) שרפים ממעל לו • סמוך לו וכן ועליו מטה מנשה, וזבחת עליו , וי"ת ממעל במרומא , ותרגם לו כמו לפניו קדמוהי , ותרגם שרפים עומדים שמשין קדישין , תרגם עומדים קדישין ר"ל עומדים קיימים והם המלאכים הקדושים שהם קיימים לעד : שש כנפים לאחד • ולא זכר מנין השרפים אבל זכר כי לכל אחד מן השרפים ראה שש כנפים ויחזקאל ראה לכל אחד מהחיות ארבע כנפים וזה כי לכל תנועה מהם הם ארבע סבות כמו שיתבאר בספר החכם הגדול רבינו משה זכרונו לברכה , והכנפים הם סבת התנועה המשמרת מכל תנועות והוא העופפות : וישעיה זכר לשרף שש כנפים , והנה זכר הנגלה כי בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף • והנה מפרש בספרי טעם ההסתר וטעם שתים , ורז"ל אמרו כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול נתמעטו כנפי החיות , ואני תמה למה סמך הרב הארבעה לתנועה כי לא היו בהיות אלא שתים לעופף ושתים לכסות גויותיהן כמו שאמר ושתים מכסות את גויותיהנה ושתים שהיו פרודות מלמעלה היתה העופפות , והוא שאמר פרודות מלמעלה, פירוש פרודות מהגוף ופרושות לעופף כי השתים האחרות היו מחוברות לגוף כדי לכסות את גויותיהן , והנראה לנו לפי מה שלמדנו מדברי הרב כי טעם ארבע וטעם שש כי ההסתר בשרפים בפנים וברגלים וזה דרך משל , וההסתר בחיות בגופן לא ברגליהם וגם לא בפניהם וזה סוד ידוע למשכילים , ויונתן תרגם בתרי מכסי אפוהי דלא חזו ובתרין מכסי גויותיהן דלא מתחזי ובתרין משמש • ומה מאד הטיב פירושו למבינים וכל המראה הזה במראה הנבואה ובהשגת השכל ולא בהשגת חוץ לשכל , כי אין למלאכים שקראן שרפים לא פנים ולא רגלים ולא כנפים לפי דעת חכמים הפלוסופים , וכן דעת החכם הגדול הנזכר וגם בדברי רבותינו זכרונם לברכה דברים מסכימים מורים זו הדעת וקראם שרפים לפי שראה במראה הנבואה בדמות אש שורף וזה לגלות עון הדור שהיו חייבים כליה : (ג) וקרא זה אל זה ואמר • שמעתי שהיה קורא שרף אל שרף זה והיה אומר אחד לחבירו דרך זרוז והיה קורא אחד לחבירו קדוש כקורא לחבירו פלוני פלוני והיו אומרים נקדש האל ביחד ונאמר קדוש ה' צבאות כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה : מלא כל הארץ כבודו • כי הוא ברא הכל ועל הכל יכבדוהו בעלי השכל , ויש לפרש כי השלש תיבות הם על האל , וזכר שלש פעמים קדוש כנגד שלשה עולמות עולם העליון והוא עולם המלאכים והנשמות , ועולם התיכון והוא עולם הגלגלים והכוכבים , ועולם השפל והוא זה העולם , והנכבד בזה העולם הוא האדם , ואמר שהוא קדוש ומרומם ונעלם מג' העולמות ובני העולמות יקדישוהו וירוממוהו בתפלתם והאדם גם כן בעולם השפל , וי"ת קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא, כלל כל העליונים כאחד , וזכר אחר כן הארץ שהיא עולם השפל , ומה שאמר קדיש לעלם ולעלמי עלמיא רוצה לומר לאורך זמן כן היה וכן יהיה לעולם ועד , וכן תרגם אונקלוס ה' ימלוך לעולם ועד ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא, והחכם הכוזרי כתב כן וקדוש הוא כנוי שהוא נקדש ומרומם משתאנה לו מדה ממדות הברואים ואם יקרא בהם הוא דרך העברה , ועל כן שמע ישעיה קק"ק עד אין תכלית , והטעם שהוא נקדש ומרומם משתשיגהו מאומה מטומאת העם אשר השכן כבודו ביניהם ובן ראה אותו על כסא רם ונשא : (ד) וינועו אמות הספים • כתוב בסדר עולם עמוס נתנבא לפני הרעש שנאמר שנתים לפני הרעש ישעיהו נתנבא בימי הרעש שנאמר וינועו אמות הספים מקול הקורא , ונדרש עוד כי אותו יום שנכנס עזיהו להיכל להקטיר היה הרעש , ואמת הוא כי הרעש היה בימי עזיהו כמו שכתוב בנבואת זכריה ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה

ביאור מהגר"א

שראה והנה חשך וגו' ידע שיוגשם ממעל עליהם הגרם לכן מחמת העבים וטיפי המטר חשך עליהם האור) : (א) רם • הכסא הוא רם ונשא (כדברי א"ע) ומ"ש חז"ל אלא ישעיהו דומה לבן כרך פירוש שראה במקום הראוי כמו בכרך שדרך המלך להיות שם וא"ל סימן שראה את המלך • ויחזקאל ראה בח"ל שאין דרך המלך להיות שם כמו שאין דרכו להיות בכפר והיה צ"ל סימנים שראה כמ"ש בזוהר פ' שמות ולכן אמר ישעיהו ה' שהוא בהיכל קדשו ויחזקאל אמר אלהים : על כסא רם ונשא • ג' דרגין שהכסא שג"ר מקננין בכורסיא וכסא עצמו הוא השמים כמ"ש השמים כסאי שמים דלעילא : ושוליו • הם שולי הכסא שהוא הדום רגליו כמ"ש השמים כסאי : (ב) שרפים עומדים ממעל לו • ד"א כמו דרש הוא גלילאה עליה דר"א לפי שר"א יושב והוא עומד וכמ"ש והוא עומד עליהם : ממעל • הוא לפנים מן הפרגוד שאצל חיות הקודש כתיב ודמות רקיע נטוי על ראשיהם מלמעלה כו' כאן ממעל לו היינו מעל מאותו הרקיע : לו • רצה לומר מיוחדים לשמשו כמ"ש והיו לי הלוים : שש כנפים שש כנפים • הוא בתפלה וכן באמצעות שבתפלה בשתים יכסה פניו הן ב"ר ובשתים יכסה רגליו הוא ב' האחרונות ובשתים יעופף שהן קדוש ומודים שבהן מעופפים : (ג) וקרא זה אל זה • הוא ק"ש דשחרית וערבית זה הוא פרשה והיה אם שמוע אל זה הוא פרשה ויאמר ואמר הוא פרשה ושמתם שהוא מסלים לרמ"ח : וקרא כו' • בכנפיהם בעפיפתם : קדוש כו' • ג"פ להגדיל הענין שאין למעלה ממנו כמו מלך מלכי המלכים וכיוצא כי כפולות ב"פ הוא בכל הנמנאים כשאחד יותר מחבירו גלכי ארץ המושלים בכיפה נקרא מלך מלכיא וכל כיוצא בזה : ה' צבאות • שהוא הוא ומתפשט בכל צבאות ובכולם קדוש ומופרש בקדושתו מהם : מלא כו' • כמו והארץ האירה מכבודו שאין בארץ התפשטות כמו למעלה שלכן אינן חיין לעולם וכן בבחירה ויצר הרע שולט בהן רק מלכותו בכל משלה והדון עליהם לכן שם אדני בארץ והויה בשמים ממעל וזהו כבוד מלכותו וכמו בשכמל"ו שאומרים אחר יחודו כנ"ל : קדוש כו' • תמצא דרגין ד יסודות והשמים והן נחלקים לג' שמים ארץ ואויר וכן למעלה ומ"ש מלא כל הארץ כבודו ידוע שב' ארצות הן כמ"ש ואת הארץ והארץ תניכא לאו בתושבתא כמ"ש בכפרא דצניעותא כל הארץ הוא נקודת ציון וכמ"ש וכבוד ה' מלא את המשכן ומשם הוים לעזרה רב ומלאת כל ארעא : (ד) אמות הספים • כמ"ש על המשקוף ועל כו' בסוד כה' : והבית ימלא

מצודת ציון

(א) ושוליו • תחתיתו ר"ל רגליו : מלאים • ממלאים : (ד) וינועו • מל' תנועה והסרה ממקומם הרבה אמות ולא פי' כמה אמות : הספים • הם המזוזות הנמדדים באמות כמ"ש והסף קנה אחד (יחזקאל)

מצודת דוד

אור השמש חשך לו בשמים מרוב הצרה . או בעריפיה ר"ל בבוא מאפליה ועל כי בעת יערוך המשפט מאפיל האור אמר בעריפיה : ך (א) בשנת מות כשנצטרע כשנכנס בהיכל להקטיר כמ"ש והצרעת זרחה במצחו (דה"ב כ"ו) כי המצורע חשוב כמת :

(ב) ממעל • בשמים : לו . לשמשו : לאחד • לכל אחד ואחד : יכסה פניו • לבל יביט כלפי השכינה : יכסה רגליו • לצניעות שלא יראה בכל גופו לפני בוראו • ורז"ל אמרו שלא להזכיר מעשה העגל כי כף רגליהם ככף רגל עגל : יעופף • יעוף בשליחות המקום : (ג) וקרא וכו' . שרף קורא לחבירו לומר קדוש כאחד ולא יקדים האחד לחבירו : ואמר . הקול יוצא מבין כולם כאחד כאילו הוא קול אחד : קדוש וכו' . ר"ל שהוא מקודש ומרומם בעולם המלאכים ובעולם הגלגלים ובעולם השפל : מלא וכו' • כבודו מלא בכל הארץ : (ד) וינעו • מזוזות הפתח היו נעים מחוזק קול הקריאה והרים ממקומם הרבה אמות ולא פירש כמה : והבית : ההיכל : ימלא עשן • היה נמלא עשן : ולוטב

מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃ ה וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ ו וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃ ז וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר׃ ח וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי׃ ט וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ

יקריה : ד וזעו אילות ספי היכלא מקל מולא ובית מקדשא אתמלי אמטתא : ה ואמרית וי לי ארי חבית ארי גבר חיב לאוכחא אנא ובגו עמא דמגעל בחובין אנא יתיב ארי ית יקר שכינת מלך עלמיא יי צבאות חזאה עיני : ו ואשתדי לותי חד מן שמשיא ובפומיה ממלל דקביל מן קדם דשכנתיה על כורסי יקרא בשמי מרומא עיל מן מדבחא : ז ושדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וחטאך יתכפרון : ח ושמעית ית קל מימרא דיי דאמר ית מואשלח לאתנבאה ומן יזיל לאלפא ואמרית הא אנא שלח יתי : ט ואמר איזיל ותימר

י׳ מ״ל · ת׳ יקריה · ס׳ · ב׳ כריעו לפניו · ל׳ · ד · ל׳ וכל סוס אתחת דכו׳ · ל׳ · כ׳ · ל׳ · ל׳ : קל״ד · ל׳ · ב׳ כסיפרא ג׳

לפקוד עון ישב הארץ · ה׳ צבאות דויתפלל . אנכי ישב ה׳ וסי׳ נמסר בסדר חיי ובש״ב סי׳ ו׳ .

תולדות אהרן והבית ימלא · יומא נג : נדמיתי ; עקרים מ״ג פי״ז : טמא שפתים · יבמות מט : וסר עונך · ברכות נו שבת קיט :

רשי

אמות לטבה ולרוחב והן מזוזות ההיכל : מקול הקורא . מקול המלכים הקוראים והוא הי׳ יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד) בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנא׳ ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז) וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו רעשה הארץ לבולעו כסבורה דינו לבלע כקרח שערער על הכהונה יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו׳ (שם) ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא כאשר דבר ה׳ ביד משה בשנה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד) והוציאה מצורעת כשלג אף כאן צרעת פרחה במצחו: והבית ימלא עשן : היה נמלא עשן : (ה) כי נדמיתי : הריני מת שלא הייתי כדאי שאראה פני השכינה ודוגמתו מצינו במנוח מות נמות כי אלהים ראינו (שופטים יג) : נדמתי · כמו כי נדמה כל עם כנען : טמא שפתים.דמגעל בחובין:(ו) רצפ׳. גחלת וכן עוגות רצפים (מלכים א יט) כמו עוגת רשפים ונאמר בישעיהו ובאליהו כלד״י רצפה מפני שאמרו דילטוריא על ישראל זה קרא׳ עם וטמ׳ שפתי׳ וזה אמר כי עזבו בריתך (שם) אמר הקב״ה למלאך רצוץ פה שאמר דלטוריא על בני : במלקחים . בצבת : לקח מעל המזבח. שבעזרה : (ז) ויגע על פי וגו׳ : וסר עונך מזה יסרך לכפר עונך שחירפת את ישראל וגדול כחו שהמלאך ירא לקחתה כ״א במלקחים והגיעה על שפת הנביא ולא הוזק בתנחומא וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו (יואל ב) אלו מלאכים עצומים מהם עושי דברו (שם) הם הנביאים ויונתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל לשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון · קבל הדבור מפי הקב״ה מכסאו בשמים שהיה מכוון כנגד המזבח שבהיכל : (ח) את מי אשלח · להוכיח את ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהיה כבד לשון והוא נתנב׳ שנתים לפני הרעש והיו ישראל אומרים הניח הקב״ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע ליסנא כו׳ כדאיתא בפסיקתא : (ט) שמעו שמוע. אני אומר לכם שמעו

רדק

יסודה אבל פסוק זה אינו מן הדומה אלא במראה הנבואה דבר הלמד מענינו , ואמר כי הקול אשר ב״ע במראה הנבואה שהיה קורא זה אל זה ואמר קדוש קדוש אותו הקול היה גדול עד שנעו וזעו אמות הסיפים ממנו , וראה גם כן שהבית נמלא עשן פירוש בית המקדש , ראה במראה הנבואה שהיה מלא עשן כמו שראה אברהם אבינו עליו השלום במראה הנבואה שאמר והנה תנור עשן ולפיד אש , ותרגם יונתן וזעו אילות ספי היכלא מקל מלולא ובית מקדשא אתמלי אמטתא , והסיפים הם מזוזת השער ואמות הם האלים אשר על הסיפים מבית ומהון שהם עשוים כמין כפה , ובסמכו אמות אל הסיפים רצה לומר כי האמות נעו עם הסיפים , וי״ש מפרשים אמות כמו אמה ארכו כלומר הסיפים נעו ממקומם אמות שתים או שלש כמו שהיו : והבית ימלא עשן · זה היה משל על חרון האף על ישראל כמו אז יעשן אף ה׳ : (ה) ואמר אוי לי כי נדמתי כיון ששמע הקול הגדול וראה הבית שנתמלא עשן פחד שימות כי חשב שלא היה ראוי להסתכל בכבוד אלא להסתיר פניו כמ״ש במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים וזהו שאמר כי את המלך ה׳ צבאות ראו עיני כיון שראיתי הכבוד אמות כמו שאמר מנוח מות נמות כי אלהים ראינו ופירוש המלך כבוד המלך , וכן תרגם יונתן ארי ית יקר שכינת מלך עלמיא ה׳ צבאות חזו עיני , ופירוש נדמתי נכרתי כמו נדמה מלך ישראל , ויונתן תרגם וי לי ארי הבית ארי גברא חייב לאוכחא אנא ובגו עמא דמגעל בחובין אנא יתיב , ואדוני אבי זכרונו לברכה פירוש נדמתי נשתתקתי , ופירוש טמא שפתים שראשון הגור שפתים כמו נטמינו בעיניכם ונטמתם בם ר״ל כי חשב בעצמו עון שלא הקדים הלל עם כתות השרפים כי לא נתן לו רשות לדבר עד שהגיע המלאך הרצפה אל פיו והנראה בעיני כי לפיכך זכר טומאת שפתים ולא טומאת הגוף כי כששמע הנביא דברי השרפים המקדישים הלל אמר לפם נאה לראות הכבוד ולהקדים הלל כי הם טהורים ודבריהם טהורים ולהם נאה לראות בשכליהם הכבוד ולהקדים הלל בדבריהם אבל אני שאני טמא כי כל גוף בשר טמא ושפתי טמאים מלהזכיר בפי קדושת הלל כשאעריך עצמי כנגדם כל שכן שאני שוכן בתוך עם טמא שפתים כמו שנאמר עליהם וכל פה דובר נבלה ואיך אני ראוי לכל זה הכבוד לפיכך אני ירא באמות מהמראה הזאת שראיתי והקול הזה בעבורי נהיה לכלותי ולאבדני מן העולם לפי שנסתכלתי בכבוד ואני בשר ודם טמא : (ו) ויעף · העי״ן נקרא בקמץ חטף ויעף דוד העי״ן נקרא בפת״ח שהוא ענין אחר ענין עיפות וזה ענין עופפות ושניהם שרש אחד אמר שנבהלתי מהמראה ומהקול וחשבתי שאמות עף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה והיא גחלת אש ואני ראיתי שהוא לקחה מעל המזבח במלקחים להגיעה אל פי , וכתב אדוני אבי זכרונו לברכה כיון שהוא שרף למה לקחה במלקחים אלא עשה כן כדי שלא ישרף הנביא אם יגע על פיו בידו , ויונתן תרגם הפסוק על דרך משל ואשתדי לותי חד מן שמשיא ובפומיה ממלל דקביל מן קדם דשכינתיה על כורסיה יקרא בשמי מרומא עיל מן מדבחא : (ז) ויגע על פי · הגיע הרצפה על פי להסיר העון במכות אש הסיה ומכאן ואילך יהיה לי רשות לדבר , ויונתן תרגם דרך משל וסדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וחטאתך יתכפרון , ובדרש העון הוא שחרף ישראל ואמר ובתוך עם טמא שפתים : (ח) ואשמע את קול ה׳ · ומזה הפסוק אמרו כי זה היה תחלת נבואתו וכבר פירשנו הענין בפתיחת הספר , וסי׳ לנו בעבורנו , ואמר לנו לשון רבים כאלו היה מדבר עם השרפים ונמלך עמהם בזה הדבר וכן הבה נרדה , ובדרש את מי אשלח שלחתי את מיכה והיו מכין אותו על הלחי היינו הוא דאמר בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו סילוסא אמר ולא היה לו להקדוש ברוך הוא להשרות שכינתו אלא על הדין פסילוסא פירוש קטיע ליסנא , אמר רבי פנחס למה נקרא שמו עמוס על שהיה עמוס בלשונו , ואומר הנני שלחני אמר לו הקדוש ברוך הוא ישעיה בני טרחנים הם סרבנים הם אם אתה מקבל להתבזות לך ואמר לו על מנת כן היינו הוא דאמר גוי נתתי למכים : (ט) ויאמר · יש מפרשים שמעו וראו לשון צווי כמשמעו וכן השמן וזה דין ומשפט מאת האל יתברך כשירצה החוטא לחטוא הקדוש ברוך הוא מונע ממנו דרכי התשובה עד שיקבל עונשו וכן נאמר בפרעה ויחזק ה׳ את לב פרעה וכן בסיחון כי הקשה ה׳ אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו , וכן בבני עלי ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה׳ להמיתם ושם פירשנו , ויש לפרש שמעו וראו צווי במקום איתן כאלו אמר תשמעו ותראו , כלומר אתם שומעים באזניכם דברי הנביאים המוכיחים אתכם ואין אתם מבינים ותראו נפלאות הבורא ואין אתם יודעים כלומר לא תשימו לבב ואין אתם משגיחים אלי ואתם משמינים בכונה לבבכם ומכבידים אזניכם ומשיעים עיניכם שלא תשמעו ולא

ביאור מהגר״א

מלא עשן · מאש השרפים כמו והר סיני עשן כולו וכמ״ש כי בענן אראה ה׳ אמר לשכון בערפל : (ה) כי נדמתי · פירוש מד״ת כמ״ש נאלמתי דומיה כו׳ והיינו מת״ע : כי איש טמא שפתים · היינו ל״ת דבור שאינו הגון : ובתוך עם טמא שפתים · כמ״ש חז״ל ראוי היה שתשרה השכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך : כי את המלך · הוא את ה׳ : ה׳ צבאות · הוא ה׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו שאמרו המלכים וכן ג׳ התחתונים שמאירין בה והיה אומר ג׳ דרגין שבקדושה שמא בגג באחד מהן כדרך שבצדיקי׳ מתיראין תמיד וכמ״ש ויירא יעקב : (ו) במלקחים · כמו שאין האדם יכול ליגע באש שלמטה כך אין העליונים יכולין ליגע באש של מעלה שהיא אש אוכלת אש : מעל המזבח · כי מה שעלה למזבח מכפר ומטהר : (ז) ויגע על פי · שיטהר מטומאות שפתיו : על שפתיך · נגד מ״ש בתוך עם טמא שפתים : וסר עונך · שאמרת טמא שפתים : וחטאתך תכופר · הוא מ״ש נדמתי כי שן הוא ל״ת וחטא הוא מ״ע כמש״ל וכיפר על חטאיו : ובידו במלקחים מעל המזבח · הוא גם כן כנגד ג׳ דרגין הנ״ל : (ח) ומי ילך לנו · פירוש אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן שלא מצינו שהתפלל בעד ישראל יונה תבע כבוד הבן שלא רצה בתשובת נינוה שלא יצא ריעותא לישראל ולא תבע כבוד האב אבל משה אמר למה יחרה וכו׳ ודי זהב וכו׳ ותבע כבוד האב ואמר לישראל חטאתם חטאה גדולה וז״ש כאן ומי ילך לנו ר״ל בשביל שנינו : הנני · תשובה על את מי ילך לנו ושלחני תשובה על את מי אשלח : (ט) שמעו שמוע וגו׳ · היינו כי לשון שמע יפול על חוש ששמע באוזן ועל קבלת הדברים כמו ואתה תשמע השמים ועל הבנת הענין כמו תשמע חלום לפתור וכן לב שמע וז״ש כאן שמעו שמוע ר״ל שקיימו ב׳ חלקי השמיעה באוזן

מצודת דוד

(ה) ואומר · אמרתי אוי לי וכו׳ · כי פחד פן ימות על שראה מראה כבוד ה׳ : כי איש וכו׳ · על כי אני איש טמא שפתים וכו׳ ואינני אם כן כדאי לא מצד מעשי ולא מצד מעשה העם אשר אני בקרבו: כי את המלך וכו׳ · מוסב למעלה כאומר אוי לי וכו׳ כי את המלך וכו׳ כי איש וכו׳: (ו) במלקחים · בצבת לקח הגחלת מעל המזבח : (ז) ויגע · השרף בגחלת על פי : הנה נגע · ר״ל בכוית נגיעת הגחלת קבלת העונש ובזה סר עונך וארז״ל שהעון היה במה שאמר ובתוך עם טמא שפתים וכו׳ ולא היה ראוי לומר כן על ישראל : (ח) אשלח . לדבר דברי לישראל : לנו · בשליחותנו וכאלו מדבר עם השרפים ונמלך בהם : הנני · אני מוכן ללכת בשליחותך: (ט) שמעו שמוע · הלא אתם שומעים דברי מפי הנביאים ואיכם נוטים לב להבין : וראו ראו · הלא

מצודת ציון

(יחזקאל מ) : (ה) נדמיתי · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור״ל נאבדתי כי הנאבד מן העולם הוא מושתק כי לא ישמע קולו וכן ער מואב נדמה (לקמן טו) : (ו) רצפה · גחלת והוא כמו רשפה בשי״ן כי זשר״ץ מתחלף וכן עוגת רצפים (מ״א יט) : במלקחים · בצבת כמו מלקחים אתם

וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ׃ י הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃ יא וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה׃ יב וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ׃

ז א וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רְצִין

לְעַמָּא הָדֵין וּדְשָׁמְעִין מִשְׁמַע וְלָא מִסְתַּכְּלִין וַחֲזוֹ מֶחֱזָא וְלָא יָדְעִין׃ י טַפֵּישׁ לִבֵּיהּ דְּעַמָּא הָדֵין וְאוּדְנוֹהִי יַקַּר וְעֵינוֹהִי עַמְעֵם דִּלְמָא יֶחֱזוּן בְּעֵינֵיהוֹן וּבְאוּדְנֵיהוֹן יִשְׁמְעוּן וּבְלִבְּהוֹן יִסְתַּכְּלוּן וִיתוּבוּן וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן׃ יא וַאֲמָרִית עַד אֵימָתַי יְיָ וַאֲמַר עַד דְּיִצְדּוּן קִרְוַיָּא מִבְּלִי יָתֵיב וּבָתַּיָּא מִבְּלִי אֱנָשָׁא וְאַרְעָא תֶּחֱרוּב וְתִצְדֵּי׃ יב וִירַחֵק יְיָ יָת בְּנֵי אֱנָשָׁא וְתִסְגֵּי צַדְיוּתָא בְּגוֹ דְאַרְעָא׃ יג וְיִשְׁתָּאֲרוּן בַּהּ חַד מִן עַסְרָא צַדִּיקַיָּא וִיתוּבוּן וִיהוֹן לְצָרְבָא כְּבוּטְמָא וּכְבַלּוּטָא דִּבְמִתַּר טַרְפּוֹהִי דָּמְיָן לְיַבְשִׁין וְעַד כְּעַן אִינוּן רְטִיבִין לְקַיָּמָא מִנְּהוֹן זַרְעָא כֵּן גָּלְוָתָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן אֲרֵי זַרְעָא דְקוּדְשָׁא נִצְבַתְהוֹן׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אָחָז בַּר יוֹתָם בַּר עֻזִּיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה סְלִיק רְצִין מַלְכָּא דַאֲרָם וּפֶקַח בַּר

ד׳ · נ׳ · י״א · כ׳ ד׳ · קמ״ז · ג׳ · קל״ד · ד׳ · נ׳ · ד׳ · ח׳ ד״פ · ג׳ · ד׳ סבירין כס · ס׳

ראו ד׳ ב׳ וב׳ בה״א בוי״ו וסי׳ נמסר בסדר תולדות · והאדמה ג׳ בקריאה וסי׳ בסדר עקב · ורבה ד׳

רשי שמעו שמוע ואתם אין אתם נותנים לב להבין וראו ניסים שעשית לכם ואינכם נותנים לב לדעת אותי: (י) השמן לב העם הזה · כמו הכבד את לבו (שמות ח) לשון הלוך (לשון) פועל לבם הולך הלוך והשמן (אנגרייש״ט בלעז) ואזניו הולכים הלוך והכבד משמוע: ועיניו השע. טחים כענין שנאמר (לקמן מד) כי טח מראות עיניהם. הטוח מתרגמינן דאיתשע: פן יראה בעיניו: אתנו לבם שלא ישמעו דברי נביאים שהם ירא׳ים שמא יוטבו בעיניהם דבריו ויבינו בלבם וישובו אלי והיא רפואתם: (יא) עד מתי · יכבידו את לבם ולא ישמעו: ויאמר: ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ושאו עריהם מאין יושב: שאו תשאה · לשון גלמוד מאין יושב: (יב) ורבה העזובה: שהארץ תעזב מהם וכן הלשון ירבו מק מות עזובים בקרב הארץ: (ג) ועוד בה עשיריה. גם אותה השארית אשיב ידי עליה בצרוף אחר לצרוף והיתה לבער עד שלא ישארו אלא לדיקים גמורים שישובו אלי בכל לבם: כאלה וכאלון · אשר בעת זמן שלכת שלהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שילוך אחר שילוך עד שאין נותר בה זולתי המלבה אף הם זרע הקדש הנמצאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למלבת. ד״א מלבתה נטיעתה לכך אימי מכלה אותם נטעתים זרע קודש: ויש פותרים שער שלכת היתם בירושלים כמו שאמר בעזרה והיו שם אלה ואלון נטועים: (א) ויהי בימי אחז. מה ראה הכתוב לייחסו אלא מפני סופו הכתוב לומר ולא יכול

רדק ולא תראו ולא תבינו ולא תדעו כי אינכם חפצים בתשובה ולא ברפואה שהיא הסליחה אחר התשובה, ועל הדרך הזה תרגם יונתן דשמעין משמע ולא מסתכלין חזן מחזי ולא ידעין: (י) השמן · פירשנוהו על שני פנים: השע · כענין שנאמר כי טח מראות עיניהם והרגום ועת את הבית וישוע ית ביתא כאלו טח על העין כדי שלא יראו: ולבבו יבין · כמו ובלבבו: ורפא׳ רפואת הנפש והיא הסליחה וכן כתוב רפאה נפשי כי חטאתי לך: (יא) ואמר עד מתי · לפירוש הראשון יהיה פירושו עד מתי תמנע מהם התשובה כבר לקו בעונם וקבלו עונש חטאתם עתידים הם לקבל עוד עונש: ויאמר עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ולפי׳ השני יהיה פי׳ עד מתי יהיו מקשים לבבם ואזנם רוצים לשמוע תוכחות ויאמר ידעתי כי לא ישובו עד אשר אם שאו ערים: אשר אם · זה פירושו כי כמו ואם תקריב מנחת בכורים שהוא כמו וכי תקריב וכן אם יהיה היובל לבני ישראל כי יהיה היובל והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וזה גם כן כמותם כאלו אמר עד כי שאו ערים, ואמר אשר ואמר אם שפירושו כי כפל הענין במלות שונות כמנהג הלשון לחזק הענין, ושאו עבר במקום עתיד ואפשר שיבאו הערים שיהיו מעטים שיושבים בהם אבל נשארו קצת בתים בעיר שימצא בהם אדם אמר גם זה לא יהיה אלא כל הבתים גם כן יהיו שאיות מאין אדם והאדמה גם כן תשאה שממה כי אין עובד אותה על דרך והאדמה לא תשם: (יב) ורחק ה׳ · פמה האמר יגלו למקום קרוב וישובו לארצם לא כן אלא ירחק אותם בקצות הארץ כמו עשרת השבטים שגלו לחלח ותבור ויהודה ובנימן לבבל וכן אמר בנבואת עמוס והגליתי אתכם מהלאה לדמשק כלומר לא תחשבו כי תגלו למקום קרוב לארצכם כמו דמשק אלא רחוק מדמשק מאד, ומה שאמר את האדם אינו אומר על המין כולו כמו אמחה את האדם, אלא על ישראל וכן ונפלה נבלת האדם: העזובה · שם בשקל מלוכה כלומר העזובה שתעזב הארץ מהם: רבה תהיה · כלומר זמן רב: (יג) ועוד בה עשיריה · שם בשקל תחתיה וענינו כי עוד ימלכו בארץ עשרה מלכים מעת נבואה זו ובנואה זו היתה בשנת מות המלך עזיהו ועשרה מלכים הם יותם אחז חזקיהו מנשה אמון יאשיה יואחז יהויקים יהויכין צדקיהו · ואחרי כן ושבה האדמה והיתה לבער שיגלה הכל שיגלו כולם ותחרב ירושלם: לבער · ענין כליון כמו ובערת הרע כאשר יבער הגלל: כאלה וכאלון אשר בשלכת מלבת בם, ובעורם יהיה כבעור האלה והאלון שישירו עליהם בזמן החורף ויראה שהם יבשים, וזהו פירוש בשלכת פירוש בהשליך עליהם ואף על פי כן מלבת בם, פירוש העמדה כי עמדה לאותם בהם אף על פי שנראין יבשים כי בימי ניסן ישובו ויפרחו העלים כן זרע קדש מלבתם כי אף על פי שיגלו כולם לא תחשבו כי יכלו בגלות ולא ישובו לארצם כי עוד יפרחו ויצמחו וישובו לארצם, וכן תרגם יונתן הפסוק כבוטמא וכבלוטא וגו׳ פירוש מלבת כמו מטע כתרגום ויטע וגליב׳ וכנוי ה״א מלבתה כנגד האדמה כמו שאמר ושבה והיתה לבער, ויונתן תרגם ועוד בה עשיריה וישתארון בה חד מן עשרא יש מפרשים בשלכת שם שער שהיה בבית המקדש וזה זכר בדברי הימים עד שער שלכת ושם היו נטועים אלה ואלון ואמר המשל בהם: (א) ויהי בימי אחז · אמר בן יותם בן עזיהו, כי שניהם היו צדיקים ואע״פ שהוא היה רשע ושחטיא את יהודה עד שהכניעם האל ונתנם ביד מלך ארם וביד מלך ישראל, ומלך ארם שבה ממנו שביה רבה, ומלך ישראל הרג ביהודה מאה ועשרים

תולדות אהרן השמן לב · ר״ה יז עקידה שער לו (ברכות ד): ולבבו יבין · מגלה יז: ועוד בה · כתובות קיב: בימי אחז · מגלה י:

ביאור מהגר״א

באזן ובקבלה ואל תבינו אבל לא בחלק השלישי דהיינו בהתבוננות הלב: וראו ואל תדעו · הראיה כמי יתלק לשלשה ראית תוש העינים וראית עיני השכל וראות הדעת כמ״ש וירא אלהים כו׳ וידע אלהים וארה אל תבוכם כו׳ לא נודעתי לכם: (י) השמן וגו׳ · כי ג׳ חלקי התורה שבכתב ושבע״פ וסודות התורה יפול הראיה על מה שבכתב והשמיעה על שבע״פ והבנת הלב על חלקי הסוד באבנתא דליבא תליא ואמרו אלא כמי שמבין מדעתו ומדרגת תלמוד תולה בכתב ואחר כך כו׳ הקל הקל תחלה אבל כשיבא ויסירם מלבו אי שוכח תולה התמור וז״ש השמן לב היינו לשכוח סודות התורה ואזניו הכבד על תורה שבע״פ ועיניו השע על תורה שבכתב וכשנאמר ושב ורפא לו היינו שיחזור ללמוד כסדרן תבא כסדרן יראה בעיניו הוא בכתב ובאזניו ישמע הוא ע״פ ולבבו יבין הסודות: (יא) שאו ערים וגו׳ · ערים היינו המדינה והבתים היינו הדירות והאדמה אלו השדות אשר תפקידתן לזריעה ושמה שלשה תועלת היוצאת מן הארץ כדלעיל: (יב) ורבה העזובה בקרב הארץ · הוא ע״ד אמרם א״י אמצעי בארצות וירושלים בקרב ארץ ישראל ובית המקדש בקרב ירושלים וכל מקום שקדושתו יתירה עזובה יתירה וז״ש ורבה העזובה בקרב הארץ: (יג) ועוד בה עשיריה · ר״ל יו״ד דרגין בישראל כמ״ש בריש תקונים והיא דרגת עשירים ואמר שלא ישאר מכל הדרגין אלא זאת העשירית ואחר כך תשוב גם היא והיתה לבער: כאלה וכאלון · הוא דו״נ שלמה ושלמון תורה שבכתב ובע״פ ובסודות התורה סוד ודעת נגדעת אדרים ימלאו כל הו״ן יקר ונעים וסן בסוד ל״א נתיבות וא׳ נעלם והן כפולים בסוד כבוד אל וכן ה׳ חומשי תורה ו׳ סדרי משנה ופ״ב

מצודת ציון

מלקחיה ומחתותיה (שמות כה): [י] השע · ענין הסרה כמו השע ממני ואבליגה (תהלים לט): (יא) אם · כמו אשר וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר [דניאל יב]: שאו תשאה · ענין שממון וכן ושאיה יוכת שער (לקמן כד): (יג) לבער · לכליון כמו כי אם יהיה לבער קין (במדבר כד): כאלה וכאלון · שמות אילני סרק: בשלכת · מל׳ השלכה: מלבת · היא הנטיעה

מצודת דוד

אתם רואים נפלאותי ואינכם שמים על לב לדעת ולהכיר בהם: (י) השמן · היצר הנשוע בלבו הוא השמן והאטים את הלב לבל יבין וקצר כדבר המובן מאליו כי זהו דרך מעשה היצר: הכבד. היצר הכביד אזניו לבלי שמוע והשע עיניו לבל יראה: פן יראה. כי היצר חושב פן כשיראה בעיניו וישמע באזניו ויבין בלבבו שלא עשה את הטוב ויעשה א״כ תשובה ויבוא לו בזה רפואת הנפש והיא הסליחה ואין בעת היצר נוחה מזה כי אינו דורש אליו לשלום ולזה מטמטם את הלב למען ישאר חייב: (יא) עד מתי · יהיה לבם אטום מלהבין. עד אשר וכו׳. ר״ל לבם יהיה אטום עד שיבואו הפורעניות ויהיו עריהם חרבה ובתיהם שממה: (יב) ורחק ורחק האדם ישראל הקרואים אדם יהיה גולה למקום רחוק: ורבה העזובה זמן מרובה תהיה הארץ עזובה מהם: (יג) ועוד בה עשיריה · עוד ימלכו בה עשרה מלכים כי נאמר אחר שנלטרע עוזיה ומלכו אחריו יותם אחז חזקיה מנשה אמון יאשיה יהואחז יהויקים צדקיה ובימיו תשוב להיות לבער וכליון · או ר״ל תשעה חלקים יהיו אבודים והנשאר חלק עשירי ואף היא תשוב להיות לבער: אשר בשלכת. בימי הסתיו עת שמשליכין העלין דרכם להשליך מעט מעט עד שלא ישאר כי אם הנטיעה אשר בה כמות שהיא ואמר שכן יהיה ישראל לבעור אחר בעור: זרע וכו׳ · הנשאר בה יהיה זרע קודש ולפי שהמשיל לאילנות אמר מלבתה לשון הנופל באילן ורלה לומר שארים: ז (א) למלחמה עליה. לעשות מלחמה עליה: ולא יכיל מוסב על רלין כי הוא היה העיקר במלחמה: להלחם עליה · להתגבר ולהתחזק במלחמה עם כי אמז כשנלחם פקח לבד התגבר במלחמה כמ״ש בד״ה ב׳: אז מוסב

רש"י

יכול להלחם עליה. ולמדך שזכות אבות עומדת לו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה ווי (ס"א מי הוא זה) שמלך רשע זה אמר להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו היו צדיקים לפיכך אי אפשי לפשוט ידי בו הדא הוא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בבראשית רבה) : (ב) ויגד לבית דוד : לפי שרשע היה לא הזכיר שמו : נחה ארם על אפרים. נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליך · נחה לשון נקבה על שהמלכות נחה פוסי"ר בלעז לשון וינח בכל גבול מצרים (שמות י) : וינע לבבו · לפי שכבר נלחם בו כל אחד מהם בפני עצמו ויכלו לו שנאמר ויתנהו ה' ביד מלך ארם וגו' (ד"ה ב כח) אומר ויהרג פקח בן רמליה ק"כ אלף איש שניהם בדברי הימים (שם) : כנוע עצי יער קול אילני סרק ישמע יותר מכל אילני פירי כדאיתא בבראשית רבה : (ג) ושאר ישוב בנך . שארית מעט שישובו אלי על ידך והם בנך : אל קצה תעלת. שם תמלאהו (תעלת פוסי"ר בלעז) : ברכה. כעין מקוה מים שעושים לדגים : העליונה · במורד ההר ויש ברכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו : שדה כובס. שדה שהכובסים שוטחים שם בגדים לנגבם כך תירגם יונתן ורבותינו דרשו נכנע אחז לפני ישעיהו ושם על ראשו אוכלא דקצרי כפה עליו כלי פי' כלי מנוקב של כובסים שמזלפין בו מים על הבגדים : (ד) השמר · שב בשלום כיין על שמריו : זנבות האודים העשנים. יהיו בעיניך כזנבות אודים שכבתה שלהבת שלהם · אודים טיזונ"ש

פסוקים

א ...מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַ͏ִם לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ׃ ב וַיֻּגַּד לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־אֶפְרָיִם וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ ד וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ ה יַעַן כִּי־יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־

(הערות המסורה בשוליים: כ"ד · ג' בטעם נעיל ד' · ל' ומ"ל · ס' · ג' כ' מ"ל · ג' · ל' · נ' ומ"ל·ל'·ס')

תרגום

רְמַלְיָא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִירוּשְׁלֵם לְאַגָחָא קְרָבָא עֲלַהּ וְלָא יְכִיל לְאַגָחָא עֲלַהּ׃ ב וְאִתְחַוָא לְבֵית דָוִד לְמֵימַר אִתְחַבַּר מַלְכָּא דַאֲרָם עִם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵיתֵי עֲלוֹהִי וְזָע לִבֵּיהּ וְלִבָּא דְעַמֵיהּ כְּאִשְׁתַּדָיוּת אִילָנֵי חוּרְשָׁא מִן קֳדָם רוּחָא׃ ג וַאֲמַר יְיָ לִישַׁעְיָה פּוּק כְּעַן לְקַדָמוּת אָחָז אַתְּ וּשְׁאָר תַּלְמִידָךְ דְלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֶטְאָה לְסִיפֵי מְזִיקַת בְּרֵיכְתָא עִלָיְתָא דִי בְּכִבְשׁ חֲקַל מַשְׁטַח קַצָרַיָא׃ ד וְתֵימַר לֵיהּ אִסְתַּמַר וְנוּחַ לָא תִדְחַל וְלִבָּךְ לָא יְזוּעַ מִן קֳדָם תְּרֵין רַבְרְבַיָא דְאִינוּן כְּאוּדַיָא מִתְנַנְיָא הָאִלֵין בִּתְקוֹף רְגַז רְצִין וַאֲרָם וּבַר רְמַלְיָהוּ׃ ה חֲלַף אֲרֵי מְלַךְ עֲלָךְ אֲרָם בִּישָׁא אֶפְרַיִם וּבַר

מסורה

וסי' ורבה עליך חית · ורבת העזובה · ורבת משטמה . ורבת היא על האדם : ויגד כ"ד וסי' נמסר במסרה רבתא דאסר' בריש האי תיבורא כשרש נגד : נחה ג' מלעיל וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' ב' · אל קצה ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בס' בשלח וביהושע סי' י"ח . בחרי אף ה' בקריאה וסי' ויצא מעם פ' עה בחרי אף · ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו · ויבדילם אמציהו להגדודי

תולדות אהרן לקראת אחז ז סנהדרין קד (סנהד' כו) :

רד"ק

ועשרים אלף ביום אחד ועתה עלו שניהם להלחם עליה : ולא יכול . רצין כי הוא היה עקר המלחמה והוא הביא עמו פקח , וכן אמר עלה בלשון נקבה כי הוא העקר , ואמר ולא יכול לו מפני חוזק יהודה וירושלם שהיו הם פחדו שלא יכבשו ירושלם שנאמר וינע לבבו ולבב עמו אלא . ולא יכול כי לא רצה האל לתת את ירושלם ביד אויב כי זכות היתה עומדת להם עדין כמו שאמר גם בימי חזקיהו למעני ולמען דוד עבדי עד עת בא עתה ותרבה על ידי נבוכדנצר · ובדרש ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מה ראה הכתוב ליחסו אלא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ווי הוא זה שמלך זה הרשע אמר להם הקדוש ברוך הוא בן יותם הוא בן עזיהו אבותיו צדיקים היו לפיכך א"א לפשוט יד בו הדא הוא דכתיב ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו : (ב) ויגד לבית דוד · אמר לבית דוד כי לולי דוד כבר פסקה המלכות מזרעו בעונם ובעון זה המלך שהיה רשע : נחה ארם על אפרים . כמו ויבאו הארבה על הנחלים · והגד למלך כי מחנה ארם עם מחנה אפרים נחה כלומר באו עד קרוב לירושלם ותקעו אהליהם ונחו שם לצור על ירושלם ולהלחם עליה · ואמר נחה לשון נקבה על המחנה או על עדת ארם כמו ותהי ארם ותהי ישראל : וינע לבבו · פחדו מאד כי כבר נכשל לפניהם כי כן כתוב בדברי הימים . וינע מן הקל והפתח הנון מפני העי"ן : ואמר עצי יער · שכולם נעים מפני הרוח ואחד מניע חברו שנוגע בו מפני התנועה והנה התנועה רבה מתנועעת עץ יחידי מפני רוח כן היו כל אחד מהם פוחדים והאחד מפחיד · ויש דרש קול אילני סרק נשמע יותר מקול אילני פירות לפיכך אמר עצי יער : (ג) ויאמר · ושאר ישוב בנך · שני בנים היו לו לישעיהו האחד שמו שאר ישוב לאות ולסימן כי שאר יהודה ישובו עוד אחר הגלות ולא כן עשרת השבטים שלא שבו אחר שבעים ועדין לא שבו אף על פי שעתידין לשוב . ועוד כי לא מסרו לגלות יהודה כמו עשרת השבטים . והבן האחר קרא שמו מהר שלל חש בז לאות ולסימן עשרת השבטים שימהרו לגלות קודם שבט יהודה : ודעת יונתן כי שאר ישוב לא היה בן ישעיהו אלא פירוש שאר ישוב אנשים טובים שהיו תלמידי ישעיהו · ותרגם כן ושאר דלא חטו ודתבו מחטאה תלמידך : תעלת הברכה , תעלה היא אמת המים הנמשכת מן הברכה והברכה היא עשויה כבנין אבנים שמי המטר מכונסין בה , ואמר העליונה כי שתי ברכות היו שם וזו היתה העליונה : שדה כובס · שהיו כובסים שם הבגדים לפיכך נקרא שדה כובס , ויונתן תרגם חקל משטח קצריא שהיו מכבסים הבגדים לפיכך נקרא שדה בתעלה והיו שוטחין הבגדים לשמש בזה השדה : (ד) ואמרת · השמר · זה לבדו מלרע לפיכך פירשנוהו ענין אחר ענין שמרים כלומר שב על שמריך בנחת כיין היושב על שמריו , ויונתן תרגם ענין שמירה כלומר השתמר , וכן פירש רבינו סעדיה השמר מעשות מלחמה והשקט לך אל תירא , והשקט שהוא עומד או יוצא פירוש השקט לבך : משני זנבות האודים · האוד הוא עץ שמגדלין בו האש , ובדברי רז"ל ליטול אוד מבין העצים ואינו עשוי להדליק אלא שנשרף מאליו מעט מעט כשמגדלין בו האש תמיד וכשנשרף עד שחוזר קטן שאין ראוי לאוחזו ביד ולגדל בו האש משליכין אותו לגד אחד והוא עשן ויקרא זנב האוד ותרון האף נמשל לעשן כמו יעשן אף ה' עד מתי עשנת , וכמו שזנב האוד אין בו כח להבעיר דבר אלא שהוא עשן ומצער בני הבית מעט עד שיכלה העשן כן אלו המלכים באו בחרון אפם אבל אין כח בהם להבעיר ולכלות ובמעט זמן יכלה עשנן וישובו להם ויכלו : ובן רמליהו , פירוש עם הסרים כמו שאמר רצין וארם , וקצר הכתוב דבריו וסמך על המבין כי בזכור שמלך הוא הדין לעם , וכן אמר בפסוק הבא אחריו : (ה) יען · שזכר ארם ולא זכר המלך : בעלה

ביאור הגר"א

ונס"ב יש דאורייתא : (א) ולא יכל · כמו ויבא משה ואהרן וכיוצא · וכדרך דרוש ולא יכל מדה"ד להלחם עליו כמו שכתב במדרש שהיה מדה"ד מקטרג והשיב הקב"ה שהוא בן יותם בן עוזיהו שהיו צדיקים גדולים שלא היה נכס שום חטא על"ל וז"ש כאן אלו שני המלכים ולא חשב יותר · כי לא נאמר כן באמליה ויואש א"נ חשב אלו השתים לעמוד וזכותן נגד רצין ונגד פקח : (ב) וינע לבבו וגו' כנוע עצי היער · המשיל הכתוב תנועת לבבם אל נוע עצי היער והוא ע"ד שאמרו חז"ל שאלו לאילני מאכל מ"מ אין קולכם נשמע והשיבו שכבר נשמעים ע"י פירותיהם ושאלו לאילני סרק מ"מ משמיעים קולם והשיבו כי אינם נשמעים בלא"ה והענין כי אילני מאכל מפני כבדות פירותיהם לא ישובו מפני הרוח אבל אילני סרק מפני קלותם מבלי פירות ע"כ תדפנו רוח כל שהוא וז"ש כאן היו מתיראין מרוח כל שהוא מפני קלותן מן המצות והו בחינת כנוע עצי היער והנה הסירים שמיתותן יותר אף מכל עצי היער ואין קולם נשמע בעת גדילתן אלא בעת שרפתן שנשרפים תחת הסיר משמיעים קולם לאמור שראוים לשרפה תחת הסיר ככל עצי הגן ובדמיונם חלוקת אנשים כי יתרון האדם על בע"ח ולחו החכמה וכח השחוק שלא נמצא בשום בע"ח כמותם ובעלי החכמה לא ישמיעו קולם בשחוק כי לכבדות חכמתו אפילו כל רוחות שביתול שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו אבל הכסיל רוח הביתול וליצנות כל שהוא יתנועע לבבו ודעתו למלאות פיו שחוק בקולי קולות ואף כי בשחוק יכאב לב ואם הניחנם תוקד בפיו משמיע קולו לאמר כי ראוי לשחוק תחת הסיר של גיהנם ככל בעלי החכמה וז"ש שמלך בהכם (קהלת ז ו) כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל : (ג) ושאר ישוב בנך · שבן היה לו נקרא שאר ישוב ע"ש שאר ישוב שאר יעקב שכל בניו נק' ע"ש המופתים כמ"ש הנה אנכי והילדים כו' : אל קצה תעלת וגו' · כמ"ש חז"ל מ"מ לא מנו את אחז א"ד מפני שהיה לו בשת פנים מישעיה שנאמר נא כא לקראת אחז כו' וא"ד אוכלא דקצרי כפה אריסיה וחלף ר"ל מפני מה זכה ותיקן מפני שהיה לו בשת פנים כו' ולכן אמר במשל אל קצה תעלת הבריכה כלומר שעכשיו הוא תחלת תיקונו וכיבושו : (ד) השמר והשקט אל תירא · זהו כנגד מ"ש אל ירך לבבכם מנהלות סוסים ואל תראו מבגפת תריסין ואל תחפזו מקול הקרנות ואל תערצו מקול הצווחות (אנ"ס ביאור הדברים לכוונה נכאן כתבן הכותב בשפת יתר עד אשר קשה עלי לברר האוכל ואם כן מגוס שלא לכתוב

מצודת דוד

מוסב הוא על אחז לומר שהוא לא היה יכול לעמוד למולם להלחם בעבור העיר : (ב) ויוגד · ארם עלו למלחמה : לבית דוד . הוא אחז ועל שהיה רשע לא רצה להזכירו בשמו : נחה ארם וכו' · ארם עם אפרים חנו אליהם להלחם בהם : וינע · מגודל הפחד נעה לבבו כמו עצי היער הנעים ברוח : (ג) אתה ושאר ישוב בנך . גם אתה לא לקראתו גם בנך אשר נקרא שמו שאר ישוב לאות ולסימן אשר שארית יהודה ישובו מן הגלות בימי עזרא : אל קצה וכו' : שם תמצאנו : העליונה · כי שתים היו אחת ממעל ואחת ממטה : שדה כובס · השדה שהיה שוטחים שמה אל מול השמש את הבגדים המכובסים : (ד) השמר והשקט · השמר מעשות מלחמה והשקט לבך אל תירא ואל יבוא מורך בלבבך : זנבות האודים · שהמה כמו האודים האלה שאין בהם כח לבער אלא לעשן כך אין כח בידם לעשות לך מאומה רע רק המה מפחידים : בחרי אף . הבאים בחרי אף : רצין : עכשיו מפרש מי הם האודים : ובן רמליהו . פי' עם אפרים כמ"ש רצין וארם וסמך על המבין : (ה) יען · בעבור שיעץ מחשבות

מצודת ציון

הנעיפה הגלגל ומתקיים ותרגום של ויטע היא ונליב : (ב) נחה · ענין חניה : על אפרים · עם אפרים כמו ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה) : וינע · מל' תנועה : (ג) תעלת הברכה · הברכה הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא חפירה סמוך לה ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הברכה וכן בתעלת הברכה (מ"ב יט) : מסלת · מל' מסילה ושביל : (ד) זנבות · מל' זנב : האודים · הם העצים שמגדלין בהם האש ליישבו על מקומו ונשרף מעט מעט על ידי התחיה באש וכשחוזר לשיעור קטן ואינו ראוי עוד לאוחזו ביד משליכים אותו

רמליהו לאמר: ו נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן־טבאל: ז כה אמר אדני יהוה לא תקום ולא תהיה: ח כי ראש ארם דמשק וראש דמשק רצין ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם: ט וראש אפרים שמרון וראש שמרון בן־רמליהו אם לא תאמינו כי לא תאמנו: י ויוסף יהוה דבר אל־אחז לאמר: יא שאל־לך אות מעם יהוה אלהיך

רמליהו למימר: ו נסק בארעא דבית יהודה ונחברינון ונשוינון עמנא ונמליך מלכא בגוה ית מן דכשר לנא: ז כדנן אמר יי אלהים לא תקום ולא תהוי: ח ארי ריש ארם דמשק וריש דמשק רצין ובסוף שתין וחמש שנין יבטלון בית ישראל ממלכו: ט וריש אפרים שמרון וריש שמרון בר רמליה אם לא תהימנון במלי נביא ארי לא תתקימון: י ואוסיף נביא דיי למללא עם אחז למימר: יא שאל לך אתא מן קדם יי אלהך שאל

(מסורה: ל׳ וחסר · ל׳ · ל׳ ומד טבאל · ח׳ · י״א · י״א · י״א · ל׳ ול׳ ותאמנו · ז׳ מ״ל · ל׳ · פ׳)

גרע בחרי אף כל קרן ישראל ולא תהית ח׳ וסי׳ נמסר בסדר קרשים. וראש י״א וסי׳ במסרת רבתא:

רדק (ו) נעלה ביהודה. כמי שהוא ראש יהודה והיא ירושלם. ונקיצנה. נעשה לה מצור עד שיקוצו מכניעו ויפתחו לנו: ונבקיענה אלינו. או נבקיענה כלומר נבקע חומותיה ונכנס בה ותפיס ברשותינו ונמליך מלך בתוכה על ידינו וממנו, ומי יהיה זה את בן טבאל והוא היה איש מבני אפרים שהיו חושבים להמליכו בירושלם זאת היתה עצתם ולא תקום ולא תהיה, ויונתן תרגם ונקיצנה ונבקיענה אלינו ונחברינון ונשוינון עמנא, ותרגם את בן טבאל ית מאן דכשר לנא עשה מלת טבאל נוטריקון הטוב אלינו. ויש מפרשים טבאל רמלא בא״ת ב״ש דא״ל ב״ס ורמלא הו׳ על בן רמליהו: (ז) כה אמר. לא תקום. עצתם ולא תהיה: (ח) כי ראש: לא יהיו הם ראש ומלך בירושלם כמו שחשבו. כי דמשק הוא ראש ממלכת ארם וראש דמשק הוא רצין ולא יהיה ראש ירושלם ועוד אני אומר להם כי בעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם. ופירושו יחת עם אפרים: כלומר רצין וארם יחת עם אפרים מהיות זה עם זה. ויהיה חסר אפרים וי״ו השמוש. כמו שמש ירח. ורבים כמוהו. ופירוש יחת רצין הנזכר כי עליו היה מדבר ועל ארם. ואמר כי הוא יחת אפרים גם כן מהיות עם ולא יהיה ראש רצין אפי׳ מארם וגם ארם לא יהיה עיר שיוכלו להלחם ולעשות דבר מעצמם. וכן שמרון שהוא ראש אפרים היום וראש שמרון הוא בן רמליהו לא יהיה זה לאורך זמן כי יחתו ארם ואפרים מעם. וכן אמר ישא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור. ואמר ושאר ארם ככבוד בני ישראל יהיו. ותשבון ששים וחמש שנה איננו מתחיל מנבואה זו שהרי בזה הפרק נולד הבן שנקרא עמנו אל. ואמר בטרם ידע הנער קרוא אבי ואמי ישא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור וכן נאמר במלכים ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית, אלא פירושו ובעוד ששים וחמש שנה בהשלמות ששים וחמש שנה מנבואת עמוס שהתנבא על דמשק, ואמר ושברתי את בריח דמשק וגומר, וגלו את ארם קירה אמר ה׳, וכן התנבא על גלות ישראל והיתה נבואת עמוס לפי החשבון בשנת שבע עשרה לירבעם בן יואש מלך ישראל, כיצד ירבעם מלך אחד וארבעים ומנחם עשר הרי אחד וחמשים ופקחיהו בן מנחם שנתים הרי חמשים ושלש, ופקח עשרים הרי שבעים ושלש והושע בן אלה תשע ואז גלו ישראל הרי שמנים ושנים הסר מהם שבע עשרה הרי ששים ותמשה תשבון מכוון ולא תשבנו ששה חדשים לזכריה וירח ימים לשלום: (ט) וראש אפרים. פירשתיו. אם לא תאמינו כי לא תאמנו. אמר הנביא אם לא תאמינו לדברי אלה למה הוא זה לפי שאין אתם נאמנים וקיימים באמונת האל: תאמנו. ענין קיום כמו מימיו נאמנים: (י) ויוסף ה׳ דבר אל אחז. פירוש על ידי ישעיהו: (יא) שאל לך אות. ידע שלא היה מאמין בדברי האל והוא עצמו הוכיח שלא היה מאמין שהלא מלאכים אל מלך אשור ואמר לו עלה והושיענו מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי, ואם היה מאמין בדברי האל לא היה עושה כן ולא היה שולח לו שחד אלא מתוך שלא בטח בדברי האל שהבטיחו מכס שלח שחד למלך אשור לעזור לו מהם: ה׳ אלהיך. אמר לו אלהיך אף על פי שהוא לא היה מאמין בו אמר הוא אלהיך ושופטיך

רשי טילני״ש בלעז: (ו) ונקיצנה. נעוררה במלחמה: ונבקיענה אלינו. נשוה אותה עמנו כבקעה זו שהיא שוה וכן ת״י ונשוינון עמנא. שיהיו שוין עם עשרת השבטים במלך אחד: את בן טבאל. בן הטוב אלינו כן ת״י ויש לפרש טוב אל אשר לא טוב בעיני המקום ובגימט׳ של אותיות אלב״ם טבאל הוא רמלא ע״ר ב״ש א״ל בן טבאל בן רמלא: (ז) לא תקום. עצתם זאת שתהא יהודה כבושה תחתיהם: (ח) כי ראש ארם היא דמשק. ואין לירושלי׳ עמהם כלום: וראש דמשק רצין. בדמשק יהיה ראש ולא בירושלים וגם פקח ועשרת השבטים בעוד ששים וחמש שנה מיום שנגזר בימי עמוס וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז): יחת אפרים. תרוצץ אפרי׳ מעם שיגלם סנחריב עם מלכם הושע בן אלה לא וחמ׳ ב מנבוא׳ עמוס עד שגלו עשרת השבטים ותמלאם ס״ה שנים נבואת עמוס היתה שתי שנים לפני שנתנגע עוזיה שנאמר (בעמוס א) שנתים לפני הרעש ועוזיה נתנגע עשרים וחמש שנים הרי כ״ז וי״ו של יותם וי״ו של אחז ו׳ של חזקיה שנאמר (מלכים ב יח) וילכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע ויגל את ישראל אשורה הרי ששים וחמש ומניין שימי חלוטו של עוזיהו כ״ה שנים שנאמר (שם טו) בשנת עשרים ושבע לירבעם בן יואש מלך ישראל מלך עוזיה בן אמציה על יהודה אפשר לומר והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת לפי חשבון שתמצא בספר מלכים אלא שמלך מלכות מנוגעת בשנת עשרים ושבע למלכו נתנגע והוא מלך חמשים ושתים שנה ואי אפשר לימנות בעוד ששים וחמש שנה מיום שאמר ישעיה נב אלה זו שהרי בימי אחז אמרה והם גלו בשנת שש לחזקיהו וכך מפורש בסדר עולם שמנה הכתוב לנבואתו של עמוס: (ט) אם לא תאמינו. לנבואתי אתם אחז ועמו אשר ידעתי כי רשעים אתם: לא תאמנו. לא אמון בכם: (י) ויוסף ה׳. ואוסיף נבייא דה׳: (יא) שאל לך אות. לדבר הזה כי ידעתיך שאין אתה מאמין לדברי הקב״ה העמק

ביאור מהגר״א

לכתוב דבר שלא נשמע ע״כ החדלתי מלהעתיקם): משני זנבות. ע״ש הנמשל שפקח היה קרוב לסוף מלכי ישראל ורצין סוף מלכי ארם: האודים. האוד הוא עץ שמגדדין בו האש (כמ״ש רד״ק) כ״ה האש בחרי אף של רצין כו׳ ותרי הוא נגד האש ואף הוא נגד העשן כמ״ש עלה עשן באפו והם נגד מעשה ומחשבה אש ותרי הוא במעשה ועשן ואף הוא במחשבה: רצין וארם ובן רמליהו. ולא אמר ישראל ובן רמליהו כי לא היה לישראל חרי אף על יהודה: [ה) יען עליך ארם רעה אפרים וגו׳. ר״ל לומר כי יען ארם את אפרים רעה עליך: לאמר. פירוש וכך אמרו לאפרים: (ו) נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענה. הוא כנגד ג׳ גליות בגלות יהויקים כתיב בימיו עלה נבוכדנצר ובגלות יכניה כתיב ויקח את כל כלי הזהב ובגלות צדקיהו כתיב ותבקע העיר: בן טבאל. שר אחד ידוע להם. וסוד בן טבאל: (ז) לא תקום. היינו הקמת המלך את בן טבאל ולא תהיה יהודה וירושלם תחת ממשלתם: (ח) כי ראש וכו׳. לא תהיה דמשק ראש יהודה אלא ראש ארם: וראש. לא יהיה רצין ראש לירושלם אלא לדמשק וסוד הקוס הוא כללות ג׳ שמות הידועים שמהם נבאות וכנגד השם הפליאי אמר ובעוד ששים וחמש וכו׳: ובעוד ששים וחמש וגו׳. בעוד ר״ל לומר בתוך משך ס״ה וגם אחרי המשך היינו שאחרי ס״ה יחת אפרים מעם ר״ל מהיות עם אלא גלה יגלו ובתוך ס״ה יהיה ראש אפרים שמרון ולא ירושלם כי לא יהיה ירושלם תחת ממשלתם כלל וראש שמרון בן רמליהו ולא ראש ירושלם וביאור חשבון ס״ה (אכ״ם לא אכפיל הדברים כי כבר הדפסתים עלי לוח מסודר ומבואר בסוף ד״ה בתוך ביאור שנות המלכים והשמיטות ועמידת הבית ע״פ דעת חז״ל נאמנים לפי המקראות ונחמדים למי שעמל בו קודם ראות דברינו): (יא) העמק שאלה. פירוש עמוקה בשאול ומפני שהוא נקוד חולם ונתוסף אות נשתנה לקמץ כמו קדם קדשים: הגבה למעלה. ר״ל לומר כי נמצא גבוה וגבוה מעליהם היינו שמים ושמי השמים וז״ש כי ה׳ כו׳ בשמים ממעל וז״ש כאן הגבה למעלה ובזה יתכן מ״ש בזהר שאל לך אות מעם ה׳ אלהיך מה׳ ממש וכן נאמר הארץ נקרא עמוק נגבי שמים כמ״ש השליך משמים ארץ מאיגרא רמא לבירא עמיקתא

מצודת ציון

אותו ומעלה עשן רב וזהו נקרא זנב האוד וכן באוד מוצל משרפה (עמוס ד): (ו) ונקיצנה. ענין מאוס כמו קצתי בחיי [בראשית כז]: ונבקיענה. מל׳ בקוע: (ח) ובעוד. ר״ל בתוך משך זמן: יחת. ישבר כמו תחתה קשתותם (ירמיה נא): (ט) תאמנו. ענין קיום כמו אמונת

מצודת דוד

מחשבות כאלו נכונות המלחמה תלויה בכח חכמתו: (ו) ונקיצנה. ר״ל נעשה לה מצור עד שיקוצו מסכנתו ויפתחו לנו שערי העיר: ונבקיענה. או נבקיע חומתה לצרכינו ליכנס בה ותהיה אם כן תחת ממשלתנו: ונמליך בתוכה את בן טבאל. והוא היה איש מבני אפרים: (ז) לא תקום. לא תתקיים עצתם ולא תהיה כן והוא כפול במ״ש: (ח) ראש ארם. עיר המלוכה של ארם היא דמשק ואין לה כלום על ירושלים: וראש דמשק רצין. הוא ראש ומלך על דמשק ולא על ירושלים: ובעוד. ר״ל ואף מה שבידו לא ישאר כי במשך זמן ס״ה שנה מעת שנגזר הדבר בנבואת עמוס שאמר ושברתי בריח דמשק (עמוס א) יחת וישבר מלכות ארם וכמ״ש ויעל וכו׳ דמשק ויתפשה (מ״ב טז) וזה היה בימי אחז והרחיב הזמן בעבור שזכר גם אפרים: אפרים מעם. תחסר הו״ו ומשפטו ואפרים מעם ור״ל גם מלכות אפרים תשבר במשך זמן ס״ה שנה מהיות עוד עם כי ילכו גולה בימי הושע בן אלה והיתה בשנה הששית לחזקיה בתוך זמן ס״ה שנה מנבואת עמוס שניבא על ארם ועל מלכות אפרים כמ״ש הנה אנכי מעיק וכו׳ (עמוס ב) וישראל גלה יגלה (שם ז) כי נבואתו היתה שתי שנים קודם שנצטרע עוזיה כמ״ש שנתים לפני הרעש (שם א) והרעש היה כשנצטרע עוזיה בכ״ו למלכו כמ״ש בשנת עשרים ושבע וכו׳ (מ״ב טו) וכמ״ש שם וכל ימי מלכותו נ״ב הרי נשאר כ״ה ושנתים לפניהם הרי כ״ז ימי יותם ס״ז ימי אחז ס״ז ושש של חזקיה הרי היתה בתוך זמן ס״ה שנה כי יותם ואחז מלכו שנים מקוטעות כמ״ש במ״ב וע״ש בחשבון הדורות: (ט) וראש. ואף עתה עיר המלוכה של אפרים היא שמרון ואין לה כלום על ירושלים: וראש שמרון בן רמליהו. הוא ראש ומלך על שומרון ולא על ירושלים: אם לא תאמינו. אם אינכם מאמינים לדברי אלה זהו לפי שאין אתם קיימים ומחוזקים באמונת האל: (י) דבר. ע״י ישעיהו: (יא) אות. לעשות אות למען דעת שיתקיימו דברי: העמק שאלה. שאל

הַעְמֵק שְׁאָלָה אוֹ הַגְבֵּהַ לְמָעְלָה׃ יב וַיֹּאמֶר אָחָז לֹא־אֶשְׁאַל וְלֹא־אֲנַסֶּה אֶת־יְהוָה׃ יג וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא בֵּית דָּוִד הַמְעַט מִכֶּם הַלְאוֹת אֲנָשִׁים כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת־אֱלֹהָי׃ יד לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנָי הוּא לָכֶם אוֹת הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ אֵל׃ טו חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל לְדַעְתּוֹ מָאוֹס בָּרָע וּבָחוֹר בַּטּוֹב׃ טז כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר מָאוֹס בָּרָע וּבָחוֹר בַּטּוֹב תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה קָץ מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ׃ יז יָבִיא יְהוָה עָלֶיךָ וְעַל־עַמְּךָ וְעַל־בֵּית אָבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר לֹא־בָאוּ לְמִיּוֹם סוּר־

די יתעביד לך נס על ארעא או תתחזי לך את בשמיא: יב ואמר אחז לא אשאל ולא אנסי קדם יי: יג ואמר שמעו כען בית דוד הזער לכון דאתון מחלן ית נבייא ארי תחלון אף ית פתגמי אלהי: יד בכן יתן יי הוא לכון אתא הא עולמתא מעדיא ותליד בר ותקרי שמיה עמנואל: טו שמן ודבש יכול עד לא ידע עולימא לרחקא בישא ולקרבא טבא: טז ארי עד לא ידע עולימא לרחקא בישא ולקרבא טבא תתרטיש ארעא די את מעיק מן קדם תרין מלכהא: יז ייתי יי עלך ועל עמך ועל בית אבוך יומין דלא אתו למיומא

רשי

העמק שאלה. העמק ושאל שאלה כמו שמעה סלחה (דניאל ט) שאל אות בעמקי תהום להחיות לך מת או הגבה למעלה לשאול אות בשמים: (יב) לא אנסה. אין רצוני שיתקדש שמו על ידי: (יג) הלאות אנשים. נביאי ה': כי תלאו וגומר. לפי שהוא יודע שאתם אין מאמינים בו והוגעתם לפניו ברשעכם: (יד) יתן ה' הוא לכם אות. יתן הוא מאליו על כרחכם: הרה. ל' עתיד הוא כמו שמלינו באשת מנוח שאמר לה המלאך והרית וילדת בן וכתיב ויאמר לה הנך הרה וגו': העלמה. אשתי הרה השנה הזאת והיא היתה שנת ד' לאחז: וקראת שמו. רוה"ק תשרה עליה: עמנואל: לומר שיהא צורנו עמנו וזה האות שהרי נערה היא ולא נתנבאת מימיה ובזו תשרה בה רוה"ק וזהו שנאמר למטה ואקרב אל הנביאה וגו' ולא מלינו אשת נביא שנקראת נביאה אא"כ התנבאה ויש פותרין שעל חזקיהו נאמ' וא"א שהרי כשתמ' מונה שנותיו תמצא שנולד חזקיהו לפני מלכות אביו ט' שנים ויש פותרין שזה האות שעלמה היתה ואינה ראויה לילד: (טו) חמאה ודבש יאכל. הולד שתהא ארצנו מלאה כל טוב: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. כשידע למאוס ברע יבחר בטוב ומאין לנו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: (טז) כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב הארץ מיושביה אדמת רצין ואדמת פקח: אשר אתה קץ. ויגור מפני ב' מלכים רצין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק כי שכרו אחז כמה שנאמר בספר (מלכים טז) ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית ואותה שנה ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ליותם (שם טו) שהיא שנת ארבע לאחז: (יז) יביא ה' עליך ועל עמך. על חזקיהו בנך המולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו: ימים אשר לא באו. מיום שנתלקה מלכות בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי

רדק

ושיפסק מיד אלה המלכים, והאמן בו כי הוא אלהים עליונו אדון ומשגיח ושופט: העמק שאלה. העמק לשאל איזה אות תרצה שיתן לך, שאלה מקור במשקל הגווי. ה' שמעה ה' סלחה. ופי' העמק והגבה אם תרצה אות בשמים או בארץ, והת"י שאל דיתעביד לך נסין על ארעא או יתחזי לך בשמיא, יאמר נסין על אשר בארץ כי על ידי נס היה האות שנתן לו בארץ להיות דעת והכרה לנבוק: (יב) ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה. כל זה היה מעט האמנה ואף על פי שהוא אומר בלשון האמנה, כי לא ינסה האל אף על פי כן הנביא ידע את לבבו כי לא אמר אלא ממיעוט האמנה כאומר איני חושש לנסותו בזה לפיכך ענה לו הנביא כי תלאו גם את אלהי: (יג) ויאמר. בית דוד. לגנותו לא קראו בשמו, כמו שמע נא בן אחיטוב, וזכר דוד ולא זכר אביו כי בעבור דוד היתה לו המלוכה ובעבורו עושה עמו האל נסים, וכן ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי: אנשים. כתרגומו ית נבייא, וכן את אלהי ית פתגמי אלהי, כלומר שאין אתם מאמינים בהם ותחשבו בלבבכם כי הוא נלאה וחלש מלהקים את דבריו, והלאות והיגיע' בדבריה או בפעולות: (יד) לכן. היא יתן לכם אות מעצמו אף על פי שאין אתם חפצים בו והוא יתננו לכם כדי שתאמינו בו על כרחכם: הנה העלמה הרה. העלמה איננה בתולה אלא עלמה כמו נערה תהיה בתולה או בעולה, והנה דרך גבר בעלמה היא בעולה, וכן לזכר קטן בשנים יקרא עלם, בן מי זה העלם, וזאת היתה קטנה בשנים, לפיכך נקראת עלמה, והעלמה הזאת היא אשת הנביא או אשת אחז, והוא הנכון, כי אם היתה אשת הנביא היה אומר הנביאה כמו שאמר ואקרב אל הנביאה, ועוד שאמר מלא רחב ארצך עמנואל, משמע כי בן מלך היה, אמרו עתה היא הרה ועתה היא יולדת בן ותקרא אמו שמו עמנואל: וקראת. על אמו הוא אומר והיה מנהג כי האמות היו קוראות שם לבניהן, ואמר וקראת דרך נוכח כי הנביא היה אצלה שתקרא שמו כן, כי מיום שיולד יהיה לכם שלום ויהיה האל עמכם לכך תקרא שמו עמנואל, ומהו האות: (טו) חמאה ודבש יאכל. כלומר מיום שנולד יאכל לדעתו חמאה ודבש וכל דבר מתוק שיקריבו לפניו הוא יפתח פיו לו ויקחנו ואם יקריבו לפניו מאכל רע ימאסנו ויסגור פיו לו ולא ירצה בו וזהו מאוס ברע ובחור בטוב: ויבחר במאכל הטוב. כמו שאמר חמאה ודבש יאכל לדעתו ומלת לדעתו הוא נקשרת למעלה ממנה ולמטה ממנה וזה הבן לא נוכל לומר כי הוא חזקיהו, כי כשמלך אחז היה יחזקיהו בנו בן תשע שנים וזאת הנבואה נאמרה לאחז בימי מלכותו, והעלמה גם כן אינה אם חזקיהו כי לא היתה עלמה כשנאמר נבואה זו, ויונתן תרגם פסוק חמאה ודבש כן שמן ודבש ייכול עד לא ידע לרחקא בישא ולקרבא טבא, ולהשיב לחולקים בזאת הפרשה מבואר בספר הברית שחבר אדוני אבי זכרונו לברכה בתשובת החולקים, וענין הפרשה כי אחז היה מפחד בעבור שני המלכים שלא ילכדו את ירושלם ונתן לו אות כדי להאמין שלא ילכדוה, ואם האות דבר כאשר הם אומרים מה אות היה זה לאחז דבר שהיה אחר כן ליותר מארבע מאות שנה ואיך יתחזק לבו בזה בדבר שלא היה בימיו, ושאר התשובות מסודרות שם בספר הברית: (טז) כי בטרם. פי' אדוני אבי ז"ל אמר לו כי בטרם שיגיע זה האות לנס ילכו להם המלכים זהו שאמר תעזב האדמה, כלומר תעזב מהם שילכו להם, אבל היה יכול שישוב אחרי כן וילכדו אותם לכך נתן לו האות שכיון שיראה האות בנער יבטח לבו באל כי כמו שהאות הזה שנתן לו נתקיים כן יתקיים דברו שלא ילכדו ירושלם ולא תקום עצתם ולא תהיה, ומה שאמר מפני מלכיה והם לא היו מלכי האדמה שהיא ירושלם אלא מלכי דמשק ושמרון כך פירוש מפני אלה השנים שהיו מחשבים שהיו מלכיה, ויש לפרש הפסוק בענין אחר ולא יהיה פירוש מאוס ברע השני כמו הראשון אלא פירוש זה השני מאוס ברע ובחור בטוב כאשר נערים שיגדלו ותכנס בהם דעת הבחירה מעת שיחלו לדבר, ואמר כי בטרם שיחל נער זה לדבר שיהיה בעת בחירת הטוב ומאוס ברע כאשר הנערים וזה עד שלש שנים או קודם תעזב אדמת שמרון ודמשק ותהיה שממה אשר אתה קץ עתה מפני שני מלכיה, והם רצין ופקח, וכדי שתאמין זה נתן לך האל זה האות מעתה, כי מיד שיולד הנער יבחר במאכל טוב וימאס ברע לדעתו כמו שפירשנו: (יז) יביא ה' עליך. אמנם המלכים לא תפחד אבל עוד יביא ה' עליך ועל

וקראת ד' רפין בקריאה וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. וקראת שמו עמנואל. וקראת אתכם הרעה באחרית הימים. וקראת ישועה חומותיך ושעריך. מאוס ג' בקריאה וסי' חמאה ודבש יאכל. כי בטרם ידע הנער. כי אם מאס מאסתנו קצפת. וחד סחי ומאוס תשימנו. בטוב ט' דגשין וסי' הנה ארצי לפניך. עמך ישב בקרבך. כי בטרם ידע. חמאה ודבש יאכל. הנני פקד על שמעיה. יבלו בטוב. וחברו אם

ביאור מהגר"א

עמיקתא אבל השאול עמוק יותר. וז"ש ובארץ מתחת והוא שאומר כאן העמק שאלה היינו בשאול: ומ"ש אלהיך. הוא נגד בית דוד וכן אמר שמעו נא בית דוד וכן ויגד לבית דוד וגו': (יג) כי תלאו גם. היינו הנביאים: (יד) לכן יתן כו' א"ת כו'. אות אינו מופת אלא סימן לדבר שהוא אות השם שמגיד מראשית אחרית שבו באותו הפרק יהיה וז"ש חמאה ודבש כי באותו הזמן שידע מאוס ברע כו' יהיה הרבה חמאה ודבש וכמ"ש למטה והיה מרוב עשות חלב כו': וקראת את שמו. פי' וש היא עלמה תקרא אף שאינה יודעת שהם ב' אותיות: (טו) חמאה ודבש יאכל. היינו כי ארבעה מלוקי טעם הם מתוק ומר שמן וחד והמובחר הוא מתוק ושמן וז"ש דבש ושמן תחת לשונך. וכן נשתבח א"י זבת חלב ודבש וחלב היינו שמן וממנו יוצא חמאה והענין הנה ע"ד מ"ש חז"ל דברים המתוקין מדבש וחלב יהיו תחת לשונך והיינו שבימיו לא היה תינוק ואשה שלא היו בקיאין בטומאה וטהרה: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. רצה לומר למתי יקוים האמור למעלה כשיהיה לו דעת בטו"ר והוא עץ הדעת כמ"ש עץ הדעת טו"ר ואז ומלאה הארץ דעה וגומר: (טז) העזב האדמה. ע"י סנחריב: (יז) עליך ועל עמך ועל בית אביך. היינו צרה גדולה נגשת לכל שלשה חלקי בעלי המלחמה:
את

מצודת דוד

שאל שאלה לעשות אות בעומק התהום או בגבהי השמים ממעל: (יב) לא אשאל וכו'. לא אשאל אות ולא ארומם את המקום בעשיית האות כי לא רצה שיתקדש שם שמים על ידו: (יג) המעט מכם. וכי מעט לכם מה שאתם מייגעים אנשים בגאוה ורמות רוח כי גם תרצו ליגע לפני המקום ב"ה בדברי עזות כאלה: (יד) לכן. הואיל ואין רצונך שיתקדש שם שמים לזה יתן המקום אות מאליו ויתקדש שמו: העלמה. היא אשת אחז: הרה. עדיין לא היה נודע אם היא הרה: וקראת. העלמה עלמה תקרא שמו עמנואל והשם הזה יורה שהאל יהיה עמנו ולא תשלוט בנו יד האויב: (טו) חמאה ודבש יאכל. מעת הוולדו יאכל חמאה ודבש כי יתאוה באלה: לדעתו. לדעת עצמו ימאס ברע ויבחר בטוב עודו לא יבוא למספר הימים הראוים לדעת ולהבחין בין רע לטוב: (טז) כי בטרם וכו': אשר עד לא יבוא זה האות תעזב אדמתכם מהם כי ילכו להם ולבל ישובו שוב אמר לו אות: אשר אתה קץ. האדמה אשר אתה קץ בה עכשיו מפני שני המלכים המושבים להיות מלכים ולמשול בה: (יז) יביא ה' עליך. אולם ממקום אחר יביא ה' עליך וכו' ימים רעים שלא היו כמוהם מיום שנחלק אפרים מעל יהודה בימי ירבעם שאז נחלקה מלכות בית דוד ואז החלו הרעות לבוא על ישראל: ועל בית אביך. זהו חזקיה בנו ולפי שאחז היה רשע וחזקיה היה צדיק לא קראו בנו: את מלך אשור:
ר"ל

מצודת ציון

אמונת עתיך (לקמן לג): (יב) אנסה. מל' נס ועניינו התנשאות ורוממות כנס והוא כלונס ארוך: (יג) הלאות. ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו): (יד) העלמה. כן תקרא הרכה בשנים ואם היא בעולה וכן דרך גבר בעלמה (משלי ל): [טז] קץ. ענין מאוס:
ישרוק

רד"ק

ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו ונומר, כלומר ימי רעה אשר לא באו מיום שנחלק המלכות, כי אז החלו הרעות לבא על ישראל ולא היו בכלל הימים שעברו ימי רעה כמו אלה הימים, ומי יהיה העושה הרעה הגדולה הזאת שיביא ה' עליך את מלך אשור, ואמר עליך, כי עליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו, כמו שכתוב בדברי הימים, אמר ועל בית אביך, בעבור חזקיהו בנו שעליו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשארה עיר בכל ארץ יהודה שלא כבש אלא ירושלם, ואמר על בית אביך, ולא אמר על בנך לכבוד חזקיהו שהיה צדיק ואחז היה רשע: (יח) והיה ביום ההוא ישרוק · כאלו ישרוק להם שיבאו, כלומר שיעור את רוחם, וכן אמר למעלה ושרק לו מקצה הארץ, ואמר זבוב ודבורה לפי שמתאספים לרוב ברגע לפי' המשיל חיל מצרים וחיל אשור לזבוב ולדבורה שיתאספו מהרה ויבאו מהרה כמו שאמר למעלה והנה מהרה קל יבא, וכן נאמר במשל שונאי כדבורים, כאשר תעשנה הדבורים, וי"ת כן יקרי ה' לעם קטרי משרית גבריא וגו', ואמר בקצה יאורי מצרים כי הקצינים שבמצרים יבאו עם מלך אשור כשיעלה על ארץ ישראל, וזכר יאורי לפי שעובדי האדמה מתקנים יארים בכל מקום להשקות אדמתם, ואמר כי אפילו עובדי האדמה יניחו עבודתם ויבאו מרוב תאותם להשחית את ארץ ישראל: (יט) ובאו ונחו כולם · אמר ונחו כולם לפי שהדבורים נחות על הפרחים, ואמר בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים, כלומר בערים אשר בעמקים ובערים הבצורות אשר בסלעים, ופירוש הבתות חרבות, כמו ואשיתהו בתה, ודגש התי"ו תמורת הה', ופירוש נקיקי הסלעים שני סלעים: ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים, הם עצים הקוצים, כמו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס, והם משל על ערי הפרזות, וי"ת ובכל הנהלולים בתי תושבחתא: (כ) ביום ההוא · זה היום המגפה אשר היה במחנה אשור כשבא לירושלם אחר שכבש כל ארץ ישראל, ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, והמשיל המגפה לתער לפי שהתער משחית השער מכל וכל כך היתה המגפה רבה בהם ובגדוליהם, כמו שכתוב ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור, ופירוש בעברי נהר בחיל הבא מעברי הנהר, והוא במלך אשור שבא עם גדודיו לירושלים, ומה שאמר יגלח בהם הראש, ופירוש את שער הראש, וכן וגלח את ראשו, והוא משל על ראשי גדודיו, ושער הרגלים הוא שער הערוה והוא כנוי להמון העם: וגם את הזקן תספה · והזקן כנוי למלך, לפיכך אמר וגם כי אין דרך לגלח את הזקן ואפילו מי שיגלח את ראשו לא יגלח את זקנו, אבל שער הרגלים דרך העולם לגלח, ואמר על הזקן תספה ולא היתה בכלל יגלח לפי שמלך אשור לא מת במחנה כי בארצו מת בשובו כי בניו הכוהו בחרב, ומלת תספה פעל עומד, והתי"ו תספה לזקן כי הוא לשון נקבה כמו וכל זקן גדועה אף על פי שנמצא גם כן בלשון זכר, וי"ת את הראש ית מלכא, ותרגם וגם את הזקן ואף ית שלטונהא, ושער הרגלים, תרגם כמו שפירשנו, ופירוש השכירה כי התער שישכור אדם הוא טוב ומחודד, וי"ת שכירה גדולה וכן גם שכיריה בקרבה גדולים, וי"ת חרבא חריפה, ושער הוא משקל אחד בסמוך ובמוכרת והוא בשקל נער שער ואינו מתשקל שער נהוב: (כא) והיה ביום ההוא יחיה איש · גם זה בימי חזקיהו, ואמר שיהיה שלום וברכה בארץ ומרוב הברכה יגדל איש עגלת בקר ושתי צאן ודי לו בהם, כמו אם יהיו לו עדרים מהם בזמן אחר כי זמן ברכה יהיה בימים ההם: (כב) מרוב חלב · מרוב שיעשו חלב יאכלו החמאה כי החלב יש בו הקים שהוא נסיובי דחלבא וכשישתה החלב ישתנו מעורב, ובימים ההם מרוב שיהיה להם חלב יעשו ממנו חמאה ולא יחושו על הקום וישפכו אותו ולא יאכלו מן החלב אלא החמאה שיוציאו ממנו וגם דבש יהיה להם הרבה מאד, כמו שנאמר על האדמה זבת חלב ודבש: כל הנותר · כי בימי חזקיהו גלו רוב ישראל

רש"י

ימי חיל מלך אשור ואף בהם יעשה ליהודה גם וכן מצינו (בדברי הימים ב כח) שבא מתחילה על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר ויצר לו ולא חזקו ובימי חזקיהו בנו נעשה הנס: (יט) ישרק ה'. ירמוז להם שיתקבצו: לזבוב · חיילות רבות כזבובים מארץ מצרים יבואו עם סנחריב: יאורי מצרים. לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים שאין הגשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה: ולדבורה: חיל גבורי' עוקצים כדבורים: (יט) בנחלי הבתות: נחלי עמקים שדות בורים: ובנקיקי הסלעים: לארוב. נקיקי נקרות הצור: ובכל הנעצוצים. מקום הסירי' (שקירין ברוע"ש בלעז) וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש (לקמן נה): הנהלולים · בתי תושבחתא: (כ) יגלח ה' בתער השכירה: הגדולה וכן גם שכיריה בקרבה (ירמיה מו) ת"י רברבהא יגלח: בעברי הנהר. ביושבי עבר הנהר ובמי מן היושבים במלך אשור את הראש יגלח ואת שער הרגלים לפי שהוא דבוק נשתנה לינקד פתח: תספה: תכלה והתגלחת היא ההריגה והתער היא החרב: את הראש: הוא סנחריב: הרגלים. משריותיה: הזקן. שילטוניים ורבותינו אמרו גילות ממש וספת הזקן תריכתה באם הזקן זקן סנחריב כדאיתא באגד' חלק: (כא) יחיה איש וגו'. ולפי שתהא ארץ, ריקנית שיבוזו החיילות את הבהמות ובמעט הנותר אתן ברכה: (כב) והיה מרוב חלב· שיעשו ב' הצאן הללו יבוזו בעיניהם החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב: כל הנותר: הנדיקים הפלטים מחרב סנחריב בשירה גדולה הוא מבשר להם שתזדמן להם פרנסה אחר כל הממון הזה: והיה

המקרא

אֶפְרַיִם מֵעַל יְהוּדָה אֵת מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק יְהוָה לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי מִצְרָיִם וְלַדְּבוֹרָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר׃ יט וּבָאוּ וְנָחוּ כֻלָּם בְּנַחֲלֵי הַבַּתּוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים וּבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים וּבְכֹל הַנַּהֲלֹלִים׃ כ בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲדֹנָי בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת־הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלָיִם וְגַם אֶת־הַזָּקָן תִּסְפֶּה׃ כא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְחַיֶּה־אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי־צֹאן׃ כב וְהָיָה מֵרֹב עֲשׂוֹת חָלָב יֹאכַל חֶמְאָה כִּי־חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכַל כָּל־הַנּוֹתָר בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃

תרגום

דאתפליגו בית ישראל על דבית יהודה ית מלכא דאתור: יח ויהי בעדנא ההיא יקרי יי לעם קטרי משרית גבריא דסגיאין כדבוביא וייתינון מסיפי ארעא דמצרים ולעליזי משריתא דאינון תקיפין כדבריתא וייתינון מסיפי ארעא דאתור: יט וייתון וישרון כולהון ברחובי קרויא ובשקיפי כיפיא ובכל מדברי נעצוציא ובכל בתי תושבחתא: כ בעדנא ההיא יקטול יי בהון כמא דמתקטיל בחרבא חריפא בסבביא ובמגריא בעברי נהרא במלכא דאתור ית מלכא דבבל וית משריתיה ואף ית שלטוני דבבל כחדא ישיצי: כא ויהי בעדנא ההיא יקים גבר עגלת תורין ותרין ען: כב ויהי מסגי טוב משח ייכול שמן ארי שמן ודבש יתפרנסון כל צדיקיא דאשתארון בגו ארעא:

ישמעו ויעברו יבלו · ותסידיך ישמחו · תשביע בטוב · יחיה ז' וסי' ואיש ואשה לא יחיה דוד · והכה דוד את הארץ · ויואב יחיה את שרר העיר דר"ה. יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע · נשימה נא

תולדות אהרן

בספר הבהיר · סנהדרין נח :עגלת בקר. שם נד חולין קלה :

ביאור מהגר"א

את מלך אשור · קאי למעלה יביא ה' את מלך אשור: (יח) לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור · הזכיר מצרים ואשור שמצרים הוא ראש לכל הגליות ואשור השלים ארבע גליות ואמר זבוב אצל מצרים שהזבוב מטונף ומסואב ואוכלת הצרעת ומכה פרים וכן מצרים מקור הטומאות ועומדת על היאור שהוא ע"א ודבורה (עוקצת ודובשת וכן אמר אשור ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם) הוא המזיק: (יט) בנחלי הבתות וגו' · שב כאן ד' דברים נגד ד' דברים חכמה ויראה ומע"ט ותורה כשישראל טרודים מהם אזי יכולת ביד שונא לבא בישראל אמר בנחלי הבתות נחל ע"ש נחל נובע מקור חכמה הבתות ע"ש ואשימהו בתה היינו במקומות שהם רקים מן חכמה ואמר נקיקי הסלעים עת"ז תיקון כ"א ד' נ"ד קרקפתא דישי סלע כו' והוא אינו אלא מלא נקיקים ובקיעים שאין בו יראה : ובכל הנעצוצים · שדוקרים כקוצים והיינו רע לבריות היפך מע"ט וכמ"ש ובליעל כקוץ מונד : ובכל הנהלולים · כתרגומו בתי תושבחתא והוא היפך התורה והם כסוד אחותי רעיתי כמ"ש בשיר השירים ע"ש : [כ] בתער השכירה · פי' שאינו דומה תידוד שתער כשמגלחין בה בחנם לתידודו כשהיא שכורה : בעברי הנהר · רצה לומר בשני עבריהם שמחרב יפול בחרב בארצו מעבר לנהר ועמו יפלו בהכאת המלך מעבר לנהר מזה : את הראש · שער הראש ושער הרגלים והוא כנגד מ"ש חז"ל מ' אלף בני מלכים וס' אלף גבורים וס' אלף אחוזי חרב שרים לפניו ועל שאר כעס אמר תספה : (כא) יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן · לומר שלא ישנו אחרי שמותרות אלא כדי סיפוק והיינו עגלת בקר לחרישה וכ' צאן א' לחלוב ללחם כמ"ש ודי חלב עזים ללחמך וא' ללבוש כמ"ש כבשים ללבושך : (כב) והיה מרוב עשות חלב · כענין שאמרו חז"ל כל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו כן הוא בכל התאוות : כי חמאה ודבש וגו' · הענין אגדות נמשלו לדבש והלכות נמשלו לחמאה שהוא שמן הרבה ואינו מוצק אלא בסורת רב שמקשה ומפרק עד שמוציא הדין לאמתו וכמ"ש חז"ל אם ראית ת"ח שתלמודו קשה עליו כברזל מפני שאין משנתו סדורה עליו פירוש שלא למד עדיין הרבה אבל הלומד הרבה תורה פנים במקום

מצודת ציון

(יח) ישרוק · ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב'): יאורי · בתורה ת"א נהרא. (יט) בנחלי · ענין עמק וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו): הבתות · השוממות כמו ואשיתהו בתה [לעיל ה]: ובנקיקי · ענייני שן הסלע וכן בנקיק הסלע [ירמיה יג]: הנעצוצים · מין קוצים וכן תחת הנעצוץ [לקמן נה]: הנהלולים · שם ילני סרק פחותים ונבזים: (כ) השכירה · מלי' שכר · או הוא ענין גדלות וחשיבות וכן גם שכיריה

מצודת דוד

ר"ל את מי יעורר לעשות הרע את מלך אשור והוא תגלת פלאסר שהצר לו וסנחריב הצר לחזקיהו כי כבש כל ערי הבצורות ביהודה זולת ירושלים: (יח) ביום ההוא · ביום בוא סנחריב מלך אשור: ישרוק · ר"ל יעיר לבם: לזבוב · חיילות רבות כזבובים: אשר וכו'. כי כל חיל מצרים מקצהו יבואו בעזרת סנחריב: יאורי מצרים: אמר כן לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים והנילוס עולה דרך שם להשקות השדות: ולדבורה. חיילות גבורים עוקצים כדבורים: (יט) בנחלי הבתות · על כי יהיו רבים לזה יחנו אף במקומות ההם: (כ) ביום ההוא · כאומר אבל אחרית עדי אובד כי ביום ההוא יגלח וכו' והתער הוא משל על החרב והתגלחות על ההרג: השכירה: הוא התער שמוכרין אותו בדמים הוא חדה מאד: בעברי נהר: באנשי עבר הנהר ובמי במלך אשור: את הראש · יגלח את שער הראש ואת שער הרגלים רצה לומר השרים ויתר העם: וגם את הזקן תספה. התער היא תכלה גם שער הזקן חהו סנחריב כי גם הוא נהרג אז מבניו: (כא) יחיה איש. כל אחד יגדל בביתו עגלת בקר ושתי צאן ומרוב הברכה יהיה די לו בהם: (כב) מרוב

רש"י

(כג) והיה ביום ההוא. אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שהיו שם לפני כא חיילות: אלף גפן שוות אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי יניחום בעליהם וגורחין והם מעלות קימשונים ותולעים ועקרבים: (כד) בחצים ובקשת יבא שמה. כל הרוצה ליכנס לתוכו יהא צריך קשת וחצים בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים: (כה) וכל ההרים. אשר שם שדות לבן לתבואה: אשר במעדר יעדרון. היא כמין מרים שקורין פשויי"ר בלע"ז: לא תבא שמה יראת שמיר ושית: כי בהם יתעסקו לזרוע תבואה למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לבז כי אותו הדור של חזקיה ישובו אלי לעסוק בתורה ולא לשתות יין וכן היתה כדאיתא בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש שלא היה בקי בהלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגומר הוא שנאמר (משלי כה) אשר העתיקו אנשי יחזקיהו מלך יהודה: והיה למשלח שור. שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן: (א) גליון. מגילה: בחרט אנוש: במכתב כתב אשר ירוץ כל אנוש הקורא בו אפי' אנוש כל שהוא ואפילו אינו חכם וכן ת"י כתב מפרש: למהר שלל. לבא סנחרב ולשלול את כל הון עשרת השבטים ולהחיש לבוז נבוכדנצר אחריו את צדקיהו והגלו: (ב) ואעידה לי. גם באותן הימים בימי יהויקים על אותו פורענות שני עדים נאמנים האח' לבשרם רעה העתידה לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנאמר (ירמיה כו) וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה בן שמעיה מקרי' היערי' ויתנבא על העיר הזאת ועל המקום הזה את כל דברי ירמיה: ואת זכריה בן יברכיה בשנת ב' לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלי' (זכריה ח) אורי' סימן לזכריה אם תראי שתתקיים נבואת אוריה תהיו מלפים שתתקיים נבואת זכריה כשם שהעדותי בשל סנחרב עמוס וישעי' עמוס לפירענותן של עשרת השבטי' וישראל גלה יגלה (עמוס ז) וישעיה (לקמן לב) להבטחתו של חזקיהו כשימלוך: (ג) ואלד בן. הוא הבן עצמו שקראה הנביאה עמנו אל על שם שהיה הקב"ה בעזר

ישעיה ז ח

כג וְהָיָה֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא יִהְיֶ֣ה כָל־מָק֗וֹם אֲשֶׁ֨ר יִֽהְיֶה־שָּׁ֜ם אֶ֣לֶף גֶּ֗פֶן בְּאֶ֣לֶף כָּ֔סֶף לַשָּׁמִ֥יר וְלַשַּׁ֖יִת יִהְיֶֽה׃ ל'
כד בַּחִצִּ֥ים וּבַקֶּ֖שֶׁת יָ֣בוֹא שָׁ֑מָּה כִּֽי־שָׁמִ֥יר וָשַׁ֖יִת תִּהְיֶ֥ה כָל־הָאָֽרֶץ׃ ב'
כה וְכֹ֣ל הֶהָרִ֗ים אֲשֶׁ֤ר בַּמַּעְדֵּר֙ יֵעָ֣דֵר֔וּן לֹא־תָב֣וֹא שָׁ֔מָּה יִרְאַ֖ת שָׁמִ֣יר וָשָׁ֑יִת וְהָיָה֙ לְמִשְׁלַ֣ח שׁ֔וֹר וּלְמִרְמַ֖ס שֶֽׂה׃ ל'. ל'

ח א וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלַ֔י קַח־לְךָ֖ גִּלָּי֣וֹן גָּד֑וֹל וּכְתֹ֤ב עָלָיו֙ בְּחֶ֣רֶט אֱנ֔וֹשׁ לְמַהֵ֥ר שָׁלָ֖ל חָ֥שׁ בַּֽז׃ ל' ב וְאָעִ֣ידָה לִּ֔י עֵדִ֖ים נֶאֱמָנִ֑ים אֵ֚ת אוּרִיָּ֣ה הַכֹּהֵ֔ן וְאֶת־זְכַרְיָ֖הוּ בֶּ֥ן יְבֶרֶכְיָֽהוּ׃ ג וָאֶקְרַב֙ אֶל־הַנְּבִיאָ֔ה וַתַּ֖הַר וַתֵּ֣לֶד בֵּ֑ן וַיֹּ֣אמֶר

(מסורה בשוליים: ליג' כ"ח סיפרא ב' · ז' בטעם בלא מקף ופתח · ג' · ל')

תרגום

כג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי כָל אֲתַר דִּיהוֹן תַּמָּן אֶלֶף גּוּפְנִין שָׁוְיָן בְּאֶלֶף מָנִין כְּסַף לְהוּבָאֵי וּבוּר יְהֵי׃ כד בְּגִירִין וּבְקַשְׁתָּן יְהָכוּן לְתַמָּן הֲרֵי הוּבָאֵי וּבוּר תְּהֵי כָל אַרְעָא׃ כה וְכָל טוּרַיָּא דְבֵית יְהוּדָה דִי בְּמַעְדֵּר יִתְפַּלְחוּן לָא תֵיעוֹל לְתַמָּן דַּחֲלַת הוּבָאֵי וּבוּר וִיהֵי לְבֵית אַרְבָּעָה בַּקְרָן דְּתוֹרִין וּלְבֵית מַשְׁרֵי עֶדְרִין דְּעָן׃ א וַאֲמַר יְיָ לִי סַב לָךְ לוּחַ רַב וּכְתוֹב עֲלוֹהִי כְּתָב מְפָרַשׁ מוֹחִי לְמִבַּז בִּזָּא וּלְמֶעְדֵּי עֲדָאָה׃ ב וְאַסְהֵיד קֳדָמַי סַהֲדִין מְהֵימְנִין יָת לְוָטַיָּא דַאֲמָרִית לְאַיְתָאָה בִּנְבוּאַת אוּרִיָּה כַּהֲנָא וְהָא אָתוּ אַף כֵּן כָּל נֶחָמָתָא דַאֲמָרִית לְאַיְתָאָה בִּנְבוּאַת זְכַרְיָא בַּר יְבֶרֶכְיָה אֲנָא עָתִיד לְאַיְתָאָה׃ ג וְעָלִית לְוַת נְבִיאֲתָא וְעַדִּיאַת

מסורה

שקים במתנינו · הוא את נפשו יחיה · בחרט חד מן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל נסב ב' בריש תיבות וסי' בדמעות האכלתם לחם דמעה · ברמעות כלו בדמעות עיני · בחיין ושאר חיותא העדיו · בחיין ומשך אבירים בכחו · בחרט ויקח מידם ויצר אותו · ודין . במדינות ושאר היהודים אשר במדינות איכה ישבה בדד · במצולה המה ראו מעשה ה' · במצולה ראיתי חלילה והנה איש . בממלכה ובסכסכתי מצרים במצרים · בממלכה הנה עיני ה' אלהים בממלכה · בסבך יודע כמביא למעלה בסבך . בסבך וישא אברהם את עיניו . בסירות נשבע אדני ה' בקדשו · בסירות ויבשלו את הפסח . בנגע השמר בנגע הצרעת . בנגע וראה הכהן את הנגע בעור · בשאת והובא את בריו בטבעות · בשאת וראת הכהן והנה שאת . בתנור בשברי לכם מטה לחם בתנור כל המנחה אשר תאפה . מלעיל ומיננו ·

תולדות אהרן כל מקום · סנהדרין לד : וכל ההרים (נזיר נח) : ואעידה לי · מכות כד

רד"ק

ישראל, ואמר כי הנותרים יהיה להם שבע גדול בימי חזקיהו : [כג] והיה · הפסוק כמו הפוך · וככה פירושו, כל מקום אשר הוא עתה לשמיר ולשית שאין יכולין לעובדו מפני המלחמה יהיה מעובד בו, כאלו אמר אשר הוא עתה לשמיר ולשית וכמוהו רבים, ואמר כי אותו המקום יהיה עבוד ביום ההוא עד שאלף גפן בו ישוו אלף כסף שיהיה הפרי מבורך ומוציא ברכה ופרי טוב : [כד] בחצים יבא שמה · עתה בא שמה מי שירצה לבא בחצים ובקשת מפני המלחמות לפיכך תהיה עתה כל הארץ שמיר ושית שאינה עבודה מפני המלחמה ותעלה שמיר ושית : (כה) וכל ההרים · וגם ההרים שהם ביישוב שנעבדו, גם השריה בימי חזקיהו לא תבא שמה יראת שמיר ושית כמו שהוא עתה, כי יעדרון במעדר ולא יהיו יראים שיעלה שמיר ושית גם אבל יהיו למשלח שור ולמרמס שה שירעו בהם הבהמות ולא יחושו מרוב התבואה, על דרך משלחי רגל השור והחמור ומעדר הוא שם הכלי שחופרין בו : יעדרון · יחפרון : (א) ויאמר ה' אלי · גליון · פירוש אגרת, וי"א לוחי וכאמרו גדול והוא לא נוה לכתוב בו אלא ארבע תיבות אולי היו דברים רבים והיה ענינם זה למהר שלל חש בז או לא היו אלא ארבע תיבות אלה, והגליון היה גדול למשל על ארץ ישראל כמו שהיה הגליון גדול והכתב בה מעט כן היתה ארץ ישראל רחבת ידים והיושבים בה מעט שגלו עשרת השבטים והיתה חרבה רובה, ופירוש בחרט אנוש, לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב זה בחרט אנוש כלו' שלא יחשוב כי זה שצוה לו לכתוב במראה הנבואה לבד אלא שיעשה כן ממש בעבור הנבואה מעליו יכתוב זה בחרט אנוש כי אותו שהוא נכתב בחרט אנוש במראה הנבואה אינו בחרט אנוש כי אינו מעשה ממש כמו שהלך ישעיהו ערום ויחף ולקח הושע אשת זנונים והעביר יחזקאל תער על ראשו ועל זקנו כל זה היה במראה הנבואה, לפיכך אמר לו וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז, והמלות האלה כפל ענין במלות שונות, והכפל לחזק הענין ולמהרו, ויונתן תרגם בחרט אנוש כתב מפרש : (ב) ואעידה לי · א"ם הם דברי הנביא ואע"פ שלא זכר כתיבת הגליון ידוע הוא כי כתבו כמה שצוה לו האל, ועוד עשה בו ואף על פי שלא ראינו שצוה בו האל העיד עליו עדות כלומר החתים בו העדים שהיה נבואה זו כתובה וחתומה כי כן עתידה להיות בקרוב, ואוריה נתנבא בימי יהויקים וזכריה בשנת שתים לדריוש, ואף על פי שאניהם היו בימי ישעיהו, ודעת רבותינו ז"ל שלא היו בזמן אחד שאמרו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אלא אוריה נתנבא פורענות ציון שדה תחרש וזכריה נתנבא נחמות עוד ישבו זקנים וזקנות וגו', נבואות אוריה עדות לנבואת זכריה כשם שנתקיימה נבואת אוריה כך תתקיים נבואת זכריה, ולדעתם יהיה ואעידה לי דברי האל יתברך, וכן תרגם יונתן ואסהיד קדמי סהדי וגו' : (ג) ואקרב אל הנביאה : היא אשתו וקראה נביאה לפי שהיתה אשת נביא, ושני דברים העיד בענין זה כתיבת הגליון ושם הנולד לישעיהו

ביאור מהגר"א

במקום אחד ועבירים במקום אחר וז"ש והיה מרוב עשות חלב וכו' כשילמוד הרבה יוכל להוציא הדין לאמיתו : (כג) יהיה כל מקום אשר כו' · זהו גודל הנס אף שיהיה מקום אלף גפן כו' מחמת עזיבת הארץ ושממותים מ"מ ההרים אשר במעדר וכו' לתשלא וכו' שירעו בה ויהיה ברכה חלב ותאלה : ואמר אלף גפן באלף כסף · ענין שהוא יקר מחמת טובו ומחירו רב כי עידית מעט יקר מחמת טובו וזיבורית הרבה יקר מחמת מחירו : לשמיר ולשית שביניהם יסתרו ויסכנו חיות ומחלי עפר במזיקין וז"ש יראת שמיר ושית וז"ש בחצים ובקשת כו' · ואמר כאן גפן · כי היין יש שותהו וטוב לו אבל בגפן אמרו ענבים שהטה לו : [כד] בחצים ובקשת יבא שמה כי שמיר ושית · היינו כי שמיר הוא קוצים קשים כברזל ושית הם שיש להם עוקצים חדים בלתי יקרב איש אליהם · ז"ש בחצים היינו מרחוק היינו במקום שית שלא יוכל לקרב אליהם : ובקשת יבא שמה · היינו במקום שמיר : [כה] וכל ההרים · אשר במעדר וגו' · היינו לתבואה והוא שהכרח לא תעזב הארץ מהם ויתעסקו בה ע"כ לא תבוא שמה יראת שמיר ושית : והיה למשלח שור ולמרמס שה · היינו עגלת בקר וצ' צאן האמורה למעלה שיגאלו לנגד לסכרתי, והענין הוא למשל אל בני פינות שזר היינו תאוני כעסי והוא אובד ומרי נפש התאוני אובד כי כל באיה לא ישובון, והכעסני מרי נפש, וז"ש תנו שכר לאובד (אנ"ס אפשר ר"ל מפני שכל באיה לא ישובון ע"כ הלעיטהו לרשע כו') ויין למרי נפש והם כנגד שמיר ושית (אנ"ס אפשר תמשילן לאלו בבתיהם האמור לעיל כמו שהשית לא יקרב איש אליהם כי אם יתנזק כן התאוני אל תקרב אל פתח ביתה וגו' לא ינקה כל הנוגע בה] וז"ש אלף גפן כו' לשמיר ולשית תהיה היינו תנו שכר לאובד כו' · וכל ההרים אשר במעדר פי' הת"ח שעוקרין הרים שנקראו הרים הרמים ועוסקים תמיד בתורה לא תבא בהם יראת שמיר ושית (אנ"ס אפשר לא כיון השומע והגראה שדעתו לפרש ע"ד מ"ש חז"ל שיגיעת שניהם משכחת עון, וז"ש ההרים ויעדרון ל' רבים במעדר היינו שתי ההרים מעלת התורה ומעלת ד"א, ושניהם אם יעשו ביגיעה לא תבא שמה יראת שמיר ושית] : למשלח שור · היינו ת"ח יקראו בעלי תריסין בעלי קרנים · ולמרמס שה · אנו בעלי מצות ההולכים בעקבי הת"ח לעשות כמותן (אנ"ס כמ"ש ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים) : (א) גליון גדול כו' בחרט אנוש · פי' של אדם הגוש שכותב אותיות גדולות מכדי דרכו לכתוב

מצודת דוד

מחמת רוב עשיית החלב לא יחושו על החלב ויאכלו החמאה : כי חמאה וכו'. מרוב כל : (כג) באלף כסף. הנמכר באלף כסף : לשמיר ולשית. לא יעבדו הגפנים והקוצים יצמחו שם ג' לא יחושו על היין כי דורו של חזקיה הרבו לעסוק בתורה והדלו מן היין : (כד) בחצים ובקשת · הרוצה ליכנס שמה יהיה צריך לכלי זיין למלט נפשו מהחיות הטורפות אשר ישכנו שמה על כי לא יהיה שם דריסת רגלי אדם : (כה) וכל ההרים וכו' : ר"ל אבל שדות התבואה הנחרשים בכלי מחרישה : יראת שמיר. ר"ל לא יפחדו פן יגדל שם קוצים והוא סואיל וא"א להיות בלא תבואה : למשלח שור. הבהמות ירעו שם ויאכלו כרצונם וירמסו ברגליהם ולא יחושו כי יגדל הרבה תבואה : ח (א) בחרט אנוש : לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב זה בחרט אנוש במעשה ממש ולא במראה הנבואה לבד : למהר שלל. ר"ל למלאות הגליון באמרים שיהיו מורים על מהירות בוא זמן השלל מן דמשק ועל מהירות בוא זמן הבזה של שמרון : (ב) ואעידה · אלה

מצודת ציון

שבירה בקרבה (ירמיה מו) : תספה · ענין בליון כמו ספו תמו (תהלים עג) : (כג) לשמיר ולשית · שמות מיני קוצים : (כה) במעדר יעדרון · הנחפרים בכלי חפירה וכן לא יעדר [לעיל ה] : ולמרמס · ענין דריכה ברגל : [א] גליון · הוא מל' מגילה ונקרא ע"ש סופו כמו וכגדי ערומים תפשיט [איוב כב] והדומים : בחרט · ענינו עט וקולמוס ודומה לו ויצר אותו בחרט (שמות

יְהוָה אֵלַי קְרָא שְׁמוֹ מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃ ד כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר קְרֹא אָבִי וְאִמִּי יִשָּׂא ׀ אֶת־חֵיל דַּמֶּשֶׂק וְאֵת שְׁלַל שֹׁמְרוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ ה וַיֹּסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר׃ ו יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ ז וְלָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת־מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת־כָּל־כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃ ח וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא

וִילֵידַת בַּר וַאֲמַר יְיָ לִי קְרֵי שְׁמֵיהּ מוֹחִי לְמִבַּז וּלְמֶעְדֵי עֲדָאָה׃ ד אֲרֵי עַד לָא יְדַע עוּלֵימָא מִקְרֵי אַבָּא וְאִמָּא יִשְׁבֵּי יַת נִכְסֵי דַמֶּשֶׂק וְיַת עֲדָאֵי שֹׁמְרוֹן קֳדָם מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ ה וְאוֹסֵף מֵימְרָא דַיְיָ לְמַלָּלָא עִמִּי עוֹד לְמֵימָר׃ ו חֲלַף דְּקָץ עַמָּא הָדֵין בְּמַלְכוּתָא דְבֵית דָּוִד דִּמְדַבַּר לְהוֹן בְּנִיחַ נִכְמֵי שִׁלּוֹחָא דְנַגְדִין בְּנִיחַ וְאִתְרְעִיאוּ בִּרְצִין וּבַר רְמַלְיָא׃ ז בְּכֵן הָא יְיָ מַיְתֵי וּמַסֵּיק עֲלֵיהוֹן יַת מַשְׁרְיַת עַמְמַיָּא דִּסְגִיאִין כְּמֵי נַהֲרָא תַּקִּיפַיָּא וַחֲסִינַיָּא יַת מַלְכָּא דְאַתּוּר וְיַת כָּל מַשִּׁרְיָתֵיהּ וְיִסַּק עַל כָּל פְּצִידוֹהִי וִיהָךְ עַל כָּל כֵּיפוֹהִי׃ ח וְיַעְדֵּי בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה כְּנַחַל מִגַּבַּר עַד יְרוּשְׁלֵם יִמְטֵי וִיהֵי עַם מַשְׁרְיָתֵיהּ מְלֵי פְּתָאֵי

מן פתחין · נאסף בסיפרא · ל' וחסר · כ' פתח · ס' · ת' סגול · ל' ומ"ל · ל' : ל' · ד' ומ"ל · פ' · ל'

רשי

בעזר של חזקיה כשימלוך וא"א לומר שבן שני הוא שהרי שניהם בשנת ד' לאחז נאמרה נבואה זו ובשנת ד' לאחז נהרג פקח וא"א שני בנים להוולד בשנה אחת בזה אחר זה וישעיה אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורעניות העתידה לבא על רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכה מבית דוד ותישבת מלכותו של חזקיה: (ד) ישא את חיל דמשק : ויעל דמשק ויתפשה (מלכים ב טז) : ואת שלל שומרון . לאחר שנהרג פקח ומלך הושע עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד ונתן לו מנחה ושוחד (שם טז) הוא שלל שומרון כל אלה היה בשנת ד' לאחז : (ו) את מי השלוח ההולכים לאט : במלכותא דבית דוד דמדבר להון בניח כמי שלוחא דנגדין בניח : שלוח מעין הוא ושמו גיחון ושילוח שרצו להסיר את מלכות בית דוד בימי אחז לפקח בן רמליהו וכאן ניבא על שבנא וסיעתו שרצו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשולחן מלכים אלא אוכל ליטר' ירק ועוסק בתורה עליו נאמר צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי יג) וראו את פקח בן רמליה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה והיו מליזין על חזקיהו ואומרין זה הגון להיות מלך אין זה מלך אלא רצין בן רמליהו היו ראויין למלוך בחייהן וזהו ומשוש את רצין וגו' אמר להם הקב"ה אוכלין אתם מתאוי' אני מביא עליכם אוכלין הרבה הנה ה' מעל' עליכם וגו' את מי הנהר העצומי' תחת מי השילוח חלשי' והנוחים : (ז) ועלה . הנהר : על כל אפיקיו . יתגברו מימיו לעלות על כל אפיקי מולא מימיו : והלך . הנהר ממולא על כל גדותיו . על גדודיו הן שפתותיו הזקופות במקום שהנהר מושך בין גידודין זקיפין והוא כבת"ך מרזב : (ח) וחלף ביהודה. בארץ יהוד' : שטף . בחזקה : עד צואר . עד עיקר חוזק צוארם ות"י עד ירושלים ימטי : מוטות כנפיו : פרק קטן שבסוף הכנף קרוי מוט' וראיתי בתנחומא כמה הם מוטות כנפי התרנגול אחד מן ששים באוכלוסי סנחריב : מלא רוחב. ארצך

ארץ

רדק

לישעיהו הנביאה : מהר שלל חש בז . לא נקרא שם הנער בד' תיבות האלה כאחד אלא אמר שיקראו שמו מהר שלל או חש בז כי שני הזוגות ענין אחד פעם יקראו אותו מהר שלל ופעם יקראו אותו חש בז : (ד) כי בטרם . זמן אחד הוא זה עם מה שאמור למעלה בבן אחז שטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב כי אז יחל לדבר הנער ותחלת דבורו הוא שיקרא אביו ואמו כי בזה הדבר ירגילוהו תחלה : ישא את חיל דמשק . ישא הנושא את נכסי דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור ישא חסר הפעל , כמו ויגד ליעקב , רוצה לומר המגיד , וכן אמר ויאמר ליוסף , רוצה לומר האומר , וכמוהם רבים : (ה) ויוסף ה' . אמר ויוסף לפי שזכר בזה הענין עצמו , ולפיכך אמר גם כן עוד : (ו) יען . כי היו ביהודה ובירושלם רבים שהיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו והיו מואסים במלכות בית דוד לפי שהיתה יד מלכות אפרים תקפה ומלכות בית דוד חלושה בימי אחז . וזכר עם בן רמליהו רצין לפי שהניסם יחד היו נלחמים ביהודה והמשיל מלכות בית דוד למי השלוח ההולכים לאט שהוא נחל קטן ומימיו הולכים בנחת כן מלכות בית דוד לא היה להם כח להרע לאויביהם רצין ובן רמליהו : ומשוש את רצין . יהיו ששים ושמחים עמהם אם יהיו הם הולכים בירושלם , ומשוש שם סמוך למלת את . וכן מקום לא ידע אל : (ז) ולכן . הוי"ו איננה לתוספת ענין שהרי הוא בתחלת דברים , טעם למה שאמר יען אשר עשו כך וכך יעשה להם כך וכך כמו ויצא אברהם את עיניו , ורבים כמוהו , אמר הנביא דבר אלי ה' כי בעבור ששמח להם עם הנלחמים עם מלכות בית דוד יפלו ביד קשים מהם , והם מחנה אשור , והמשיל אותם למי הנהר העצומים והרבים כאשר הם מתגברים בארץ וישטפו כל אשר יעבור עליהם כן מלך אשור ומחנהו הרב שכבש כל ארץ יהודה זולתי ירושלם : ואת כל כבודו . הוא חילו הגדול שהתכבד בו על כל העמים וכבש אותם תחת ידו : ועלה על כל אפיקיו . אף על פי שהאפיקים הם עמקים , ואמר ועלה כנגד א"י שהיא גבוהה מכל הארצות , ר"ל שכל הארץ תמלא מהם , כמו שהאפיקים מלאים מים , ועוד מרובים ילכו על כל גדות האפיקים והם שפתי העמקים למעלה שהם גבוהים מן העמק , וגדותיו הם משל על כל ערי יהודה הבצורות : [ח] וחלף . תרגום ועבר : עד צואר יגיע . המשיל ירושלם לראש הגוף , וכשהמים מגיעים לאדם עד צוארו הנה הוא קרוב לטבוע בהם . ואם יתגברו מעט יעבר ראשו ויטבע בהם כן מלך אשור בבאו עד ירושלים היה כמו המים המגיעים עד הצואר והיתה ירושלם קרובה להכבש לולי רחמי האל , ותי"ו עד צואר יגיע עד ירושלם ימטי : והיה מוטות כנפיו , הדגש הוא לחסרון נו"ן מוטות מן נטה , ר"ל נטית מחנהו והתפשטותו יהיה מלא

תולדות אהרן מי השלוח . סנהדרין כד : וחלף ביהודה . שם לה :

ביאור מהגר"א

לכתוב והמקום יכיל שהוא גליון גדול היינו שיתפרסם הנבואה ואינה חוזרת : למהר שלל . שימהר אחר שלל ויחיש הבוז ונסו בו שקלי על האדם : (ב) ואעידה כו' . תחומים למטה היו על הגליון : עדים נאמנים . עדים היינו שנים ונאמנים היינו ג' כמ"ש על פי שנים עדים או ע"פ שלשה יקום דבר , ונאמן הוא קיום כי על פי שני עדים אם יוכחש אחד בטלה עדותן (אף שלא באו לב"ד כאחד) אבל שלשה אם יוכחש אחד עדותן קיימת ע"פ שני עדים , וז"ש בס"י ראיה לדבר עדים נאמנים : את אוריה . פי' עם אוריה נעמו היה עוד ירמיהו כמ"ש וגם אוריה היה מתנבא וגו' . ואת זכריהו . פי' הנאמנים היינו שלשה כי את זכריהו היו עוד שנים היינו חגי ומלאכי שהיו מתנבאין עמו על העתיד כמ"ש מה ענין אוריה אצל זכריה כו' ע"ש : (ד) כי בטרם ידע כו' . היינו בסוד הדעת כמ"ש לדעתו מאוס ברע כו' כמש"ל ועכשיו הוא בסוד הוכ"ד שהוא או"א ונקראו כן שאב אינו ניכר שהוא אלא מחכמה נודע לו זאת וזה שנאמר בטרם ידע הנער קרוא אבי ואמי ישא את חיל דמשק שהם אתים מן האם , ואת שלל שומרון הם אתין מן האב , וזה שתלה בקרא אביו ואמו ואמר שלל שומרון נגד שלל וחיל דמשק נגד ביזה : (ה) ויוסף וגו' . מפני שהוא דבור אחר באותו ענין שמתחלה היה הדיבור לאמר לאחז ולישראל ועכשיו הדיבור אליו ז"ש ויוסף דבר אלי : (ו) השילוח ההולכים לאט . היינו ב' פתיחות אחד שמימיו מועטים ב' שהולכים לאט בלי מרוצה בחוזק ושתי הפתיחות יחסו לחזקיה שהיה מועטים שאינו מולך כי אם על יהודה וגם אלה המעט בלתי גבורים : ומשוש את רצין וגו' . שיש להם עם רב וגם גבורים זה שכתוב עצומים והרבים : (ז) ועלה על כל אפיקיו כו' . אפיקים היינו מקומות העמוקים וכשהמים במילואה מתמלאים עד השפה כמים לים מכסים וכשפרץ המים יותר עולים על האפיקים ומולך על כל גדותיו היינו השפה הגבוה וכן בנמשל עלה סנחריב על ארץ י' שבטים היינו מקום המוכן לו מן השמים להגלותם ואחר כך הלך על גדותיו שהם הגבוה ארץ יהודה : (ח) וחלף ביהודה וגו' . היינו כי ג' פעמים עלה סנחריב בפעם ראשון לכד ערי יהודה הבצורות כמ"ש ויהי בי"ד שנה וגו' על כל ערי יהודה הבצורות בפעם שני כתיב וישלח את רבשקה כו' ואמרו ששטף לשבנא וסייעתו והרג לשבנא לכן כתיב ויצא אליקים אשר על הבית כי שבנא אשר היה על הבית כבר נהרג ובפעם ג' עבר עשר מסעות עד ירושלים וז"ש וחלף היינו דרך ערי הבצורות ושטף היינו לשבנא וסיעתו ועבר היינו בעשר מעברות עד צואר יגיע היינו עד ירושלים שנקראת צואר כי הבאה במים עד הצואר הוא קרוב לטביעה וכן כשהגיע עד ירושלם וכן משום דבה"מ נקרא צואר כמ"ש ויפל על צוארי בנימין וכן צוארך כמגדל השן : והיה מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך . היינו פריסת חילו מלא רוחב הארץ ובמדרש אמרו מוטות כנפיו שלש

של

מצודת ציון

(שמות לג) : חש . ענין מהירות : [ג] הנביאה . כן תקרא אשת הנביא : (ד) חיל . הון ועושר : [ו] השלוח . שם נחל קטן : לאט . בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג) : (ז) אפיקיו . הוא המקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב [תהלים קכו] : גדותיו . הם שפתי האפיקים וכן והירדן מלא על כל גדותיו (יהושע ג') : (ח) וחלף . ועבר : מוטות . מל'

מצודת דוד

דברי ישעיה שאמר אחר שכתבתי הדברים האלה העדתי לי עדים נאמנים ר"ל החתים עליו אלה העדים שתהיה כתובה וחתומה בעדים שכן תהיה בקרוב : אוריה הכהן . יתכן שהוא אוריה כ"ג שהיה בימי אחז : זכריהו . יתכן שכן היה שם אחד מחשובי ירושלים בזמן ההוא . וחז"ל אמרו שאוריה הוא שניבא בימי יהויקים וזכריהו הוא שהיה בתחילת בית השני ופירשו שאמר המקום כאשר תתקיים נבואת פורעניות אוריה תהיה לעדות שתתקיים נבואת נחמות זכריה : (ג) ואקרב . את"ז קרב אל אשתו ותהר וכו'. מהר שלל וכו' . להיות לאות על דברי הגליון : (ד) בטרם ידע . עדיין לא היה בו דעת לקרות אבי ואמי : ישא . הנושא ישא והוא מקרא קצר : לפני מלך אשור . כי הוא ישלם כמ"ש ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה וכו' (מ"ב יב) ונאמר עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וישב לו מנחה (שם יז) וזהו השלל ושניהם היו בימי אחז : (ה) ויוסף וכו' עוד הוסיף לדבר עוד בדבר רצין ובן רמליהו : (ו) כי מאס . רבים מאנשי יהודה מאסו במלכות בית דוד כי היה חלושה מול מלכות אפרים והיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו : את מי השלוח . המשיל מלכות בית דוד למי השלוח ההולכים בנחת מבלי הרעשת קול וכן רוב מלכי בית דוד הנהיגו המלכות בנחת ובענוה : ומשוש . ר"ל בוחרים המשוש וההשתררות אשר עם רצין ובן רמליהו : (ז) ולכן . על שמאסו בנחל קטן : העצומים . המרעישים בקול גדול : את מלך אשור . ר"ל הוא הנמשל להמים העצומים ואותו יעלה עליהם : ואת כל כבודו . יעלה עמו כל כבוד עשרו כי יהיה לבו נכון בטוח להתגבר על כל ואין פחד מלחמה לנגד עיניו : יעלה וכו' . ר"ל במרבים אנשיו יכסה פני תבל : (ח) וחלף ביהודה . יעבור בארץ יהודה וישטוף ויעבור להלן ר"ל יכבש ערי בצורות

ויגר

רֹחַב־אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל׃ ט רֹעוּ עַמִּים וָחֹתּוּ וְהַאֲזִינוּ כֹּל מֶרְחַקֵּי־אָרֶץ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ׃ י עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל׃ יא כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי בְּחֶזְקַת הַיָּד וְיִסְּרֵנִי מִלֶּכֶת בְּדֶרֶךְ הָעָם־הַזֶּה לֵאמֹר׃ יב לֹא־תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר וְאֶת־מוֹרָאוֹ לֹא־תִירְאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ׃ יג אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרַאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִצְכֶם׃ יד וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ טו וְכָשְׁלוּ בָם

אַרְעָךְ עִמָּנוּ אֵל׃ ט אִתְחַבָּרוּ עַמְמַיָּא וְאִתְּבָרוּ וְאָצִיתוּ כָּל דִּי בְּסִיפֵי אַרְעָא אִתְקִיפוּ וְאִתְּבָרוּ אִתְקִיפוּ וְאִתְּבָרוּ׃ י אִתְמְלִיכוּ מְלַךְ וְיֶעְדֵּי מַלִּילוּ פִּתְגָּמָא וְלָא יִתְקַיֵּם אֲרֵי בְּסַעְדָּנָא אֱלָהָא׃ יא אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ לִי בְּמִתְקַף נְבוּאֲתָא וְאַלְפַנִי מִלְּמְהָךְ בְּאוֹרַח עַמָּא הָדֵין לְמֵימָר׃ יב לָא תֵימְרוּן מְרוֹד לְכָל דְּיֵימַר עַמָּא הָדֵין מְרוֹד וְדַחַלְתֵּיהּ לָא תִדְחֲלוּן וְעַל תּוּקְפֵיהּ לָא תֵימְרוּן תְּקוֹף׃ יג יַת יְיָ צְבָאוֹת יָתֵיהּ תֵּימְרוּן קַדִּישׁ וְהוּא דַחַלְתְּכוֹן וְהוּא תּוּקְפְּכוֹן׃ יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן וִיהֵי מֵימְרֵיהּ בְּכוֹן לְפוּרְעָן וּלְאֶבֶן מָחֵי וּלְכֵיף מִתְקַל לְתְרֵין בָּתֵּי רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל לְתַבַּר וּלְתַקָּלָא עַל דְּאִתְפְּלִיגוּ עַל דְּבֵית יְהוּדָה דְיָתְבִין בִּירוּשְׁלֶם׃ טו וְיִתְקְלוּן בְּהוֹן

תאמרון ט' וסי' נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים ב' סי' י"ח.

תולדות אהרן לא תאמרון קשר ׃ סנהדרין כו ׃ והיה למקדש ׃ שם לח ׃

רש"י

ארץ יהודה: עמנואל. הוא שבע יהודה שהבטיחו הקב"ה להיות עמם בימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראה שם בנה עמנואל: (ט) רעו עמים. לשון רעהו רעך כת"י איתחברו. התחברו יחד אוכלוסי סנחריב: וחתו. ותשברו: התאזרו וחתו. התאזרו בכל מיני גבור' וסופכם להיות חתים: (י) עוצו: לשון נווי: (יא) בחזקת היד. בהתגבר הנבואה עלי כשהוסיף לדבר עלי בדבר זה כמו שכתוב למעל' ויוסף ה' דבר אלי (לעיל ז) ובלשון זה אמר (יחזקאל ג) ויד ה' עלי חזקה לשון נבואה: ויסרני מלכת וגו'. הזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיהו כמו שמפורש (בסנהדרין כו') ויש רמז בספר הזה (לקמן כב) לך בא אל הסוכן וגו': ויסרני. כמו וליסרני: (יב) לא תאמרון קשר. אתם סיעתו של חזקיה אע"פ שהם מועטי' וסיעת שבנא לא תאמרו אחרי רבים להטות: לכל אשר יאמר העם הזה: שעם שבנא לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המנין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים: ואת מוראו. העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחרב ולהשלים עמו: לא תיראו ולא תעריצו. לא תאמרו חזק הוא וכן ת"י לא תימרון תקיף: (יג) והוא מעריצכם. מחזיקכם: (יד) והיה למקדש. אותה עלה שיעץ שבנא ושיעץ פקח להשבית מלכות בית דוד יהיה לסימן פורענות לבא עליהם: למקדש. כמו התקדשו למחר (יהושע ג): ולאבן נגף שהרגלים נגפים בה. לשון מכשול כמו בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג) פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא): ולצור מכשול. ר"ה לשון אבן נגף שהצור הוא אבן: לשני בתי ישראל. שבאו להיות לפח ולמוקש לשבי ירושלים ומי הם שני הבתים פקח בן רמליהו וסיעתו ושבנא וסיעתו: (טו) וכשלו בם רבים. ואותן האבנים יכשלו אלו וסיעתם שניהם יפלו ביד

רד"ק

מלא רחב של ארץ יהודה כלה, ואמר עמנו אל שהוא שם הנולד לאחז, נחות כי לא תכבש, כלומר אתה עמנו אל שאתם בירושלם בך יכירו כי עמהם האל שתנצל מיד מלך אשור כי רב שאר ארצך תהיה מלאה מהם, ובדרש כמה הם מוטות המרגלג' א' מס' בכנפיו א' מס' באכלוסי סנחריב מלא רחב ארץ יהודה: (ט) רעו. ענין שבר, כמו תרועם בשבט ברזל, אמר כנגד העמים הנאספים עם מלך אשור שברו ואחר כן אתם תהיו נשברים: וחתו. פעל עמד, השברו והאזינו כל מרחקי ארץ כל העמים שבאת ממרחק ארץ לירושלם האזינו זאת הנבואה כי בתחלה השברו ואחר כן תשברו: מרחקי. המ"ם בסגו"ל: התאזרו. התאזרו תחלה, התחזקו למלחמה ואחר כן תשברו, והכפל לחזק הענין ויונתן תרגם רעו מענין רעך ורע אהיך אתחברו עממים ואתברו: (י) עוצו, מה תועיל לכם עצתכם על ירושלם כי תופר, וכן דברכם עליה לא יקום, ולמה כי עמנו אל, ומלת עוצו השור"ק במקום חולם, ויבא בחולם בנחי הפ"א כמו גשו הנה בחסרי הפ"א: (יא) כי כה אמר ה'. הטעם בכי למה שאמר כי לא תקום עצתם על ירושלם, כי כן אמר אלי בחזקת היד כי הוא יהיה מעריצכם שיתן לכם חוזק ותוקף למאמינים בו ולמקדישים שמו, גם יסר אותי שלא אלך בדרך העם הזה המואסים במלכות בית דוד מפני מורא המלכים האלה, ופירוש בחזקת היד בחוזק הנבואה, וכן ויד ה' היתה עלי חזקה, והחוזק בנבואה הוא שירא: במראה הנבואה מראה נוראה ונפלאה, או שיאמר דברים והוא יסרני שלא אלך אלא בדרך ה' ולאמר גם כן לאחרים וליסרם ולהזהירם שלא ילכו בדרכי העם המורדים. ואומר לכם: (יב) לא תאמרון. לא תחשבו ולא תרצו זה שתקשרו ותמרדו במלכות בית דוד, וכמוהו הלהרגני אתה אומר, ויאמר להכות את דוד, או פי' לא תאמרון איש לאחיו: ואת מוראו לא תראו. מה שהם יראים והם רצין ופקח לא תראו אותם ולא תערצון לא תחשבו להם בלבבכם ובפיכם הערצות והכח כמו שהעם הזה עושים, כי אין להם כח עליכם אם לא ירצה האל, ויש מפרשים נבואה זו בימי חזקיהו שהיו יראים ממלך אשור, ואמר כי שבנא וסיעתו השלימו בסתר עם מלך אשור וכן פירשו רז"ל: (יג) את ה' צבאות. הוא אדון צבאות מעלה ומטה ובידו הכל ואם תיראו אותו ותקדישו הוא יציל אתכם מצבאות מטה הנלחמים עליכם והוא מוראכם שתיראו אותו לבדו: והוא מעריצכ': והוא יתן לכם עריצות וכח ולא יוכלו אויביכם להרע לכם: (יד) והיה למקדש: מקדש, הוא ארמון ומקום משגב שישגב אדם בו, כמו כי מקדש מלך הוא: ובא אל מקדשו. אמר כי הקב"ה יהיה לשני בתי ישראל לאחד למקדש, והם הבוטחים בו ורוצים במלכות בית דוד, ולאחד לאבן נגף ולצור מכשול: לפח ולמוקש ליושב ירושלם, לאחד מן הבתים היושבים בירושלם והם המואסים במלכות בית דוד ובוחרים במלכות בן רמליהו. וי"מ בימי חזקיהו שבנא וסיעתו, וי"ת דיתבין בירושלם: (טו) וכשלו בם. באבן נגף ובצור מכשול שזכר יכשלו בם רבים והם המורדים

ביאור מהגר"א

ועל כנף שהוא חלק עשירית מהכנף היה כרוחב הארץ והיינו כי עלם הכנף הוא עיקר חיזוק הכנף היא חלק עשר וכן אמרו חז"ל שכל המחנה שלו היה רוחב ת' פרסה פירוש הסוסים עם הרוכבים היה ת' פרסה והרוכבים היה מ' פרסה והיינו כי הרוכבים הוא עיקר חיזוק המחנה וכן מלא רוחב כל א"י היה ת' פרסה אבל ארץ יהודה לבד היה מ' פרסה וזה שאמר רוחב ארצך היינו ארץ יהודה וז"ש עמנואל הוא כנוי לכלל א"י כמ"ש כל סדר בארץ ישראל יש לו אלוה: (ט) רעו עמים וחתו וגו'. רלה לומר התחברו אבל אני אומר לכם שתחתו ואתה אחר כך תתאזרו ואף על פי כן שובו וחתו וכן עצו ותופר כו' ואמר רעו ועצו עלה היינו כי עלה וגבורה למלחמה ואמר רעו והתעזרו על שני תחבולות ההתגברות האחד במה שמתחברים כאחד הב' במה שכל אחד נאזר בגבורה וגם העלה בשתים האחד שמתיעצים השרים בעצמן באיזה תחבולות תעשה המלחמה הב' שמיעצים ומדברים אל העם וזה שאמר עוצו עלה ודברו דבר: (יב) לא תאמרון קשר. היינו בדיבור ואת מוראו לא תיראו היינו במחשבה ואמר לא תיראו ולא תעריצו היינו לשני חלקי המחשבה במוחא ולבא וכן עד סרי תלי דליבא: (יג) את ה' צבאות אותו תקדישו וגו'. רלה לומר ראוי לקשור קשר לפני ה' צבאות כמ"ש וקרא זה אל זה וגו' לעומתם וגו' ואז כל העולמות צריכין להיות קושר ואמר תקדישו והוא מוראכם ומעריצכם היינו עד ג' ראשונות של שמנה עשרה תקדישו נגד אתה קדוש מוראכם נגד ברכה ראשונה ומעריצכם נגד אתה גבור: ואת מוראו. העם הזה מפירא: (יד) לאבן נגף ולצור מכשול היינו שני דברים מה שתיראו ומה שתעריצו הוא יהיה לשני דברים לאבן נגף ולצור מכשול: לשני בתי ישראל. עשרת השבטים ויהודה וכן יהיה לפח כו' ליושב ירושלם ואמר והיה כו' על קשר העם ומוראו שיהיה לאבן כו' וז"ש וכשלו בם כו' רלה לומר באותן האבנים וצור מכשול: (טו) וכשלו בם. עד צור מכשול

מצודת דוד

ויבא על אחרות: עד צואר יגיע. יבוא עד חוזק הצואר והוא ירושלים ולפי שהמשילו למי הנהר אחז לשון שטפת מים שוטפים אם מגיע אל הצואר: מטות כנפיו. התפשטות מחנהו יהיה מלא רוחב ארצך אתה עמנו אל והוא יהודה שהבטיחם המקום להיות עמם כאשר יורה שם עמנואל בן העלמה אשת אחז: (ט) רועו. אתם חיל סנחריב שברו עמים ואח"ז תשברו גם אתם: והאזינו וכו'. השבאים ממרחק לעזרת סנחריב האזינו אמרי וחדלו לכם: התחזקו במלחמה ובסוף תשברו והכפל לחזק הענין: (י) עצו וכו'. התייעצו מה לעשות ומה בכך כי הלא תופר: דבר וכו'. דברו דבריכם אבל לא תתקיים כי עמנו אל ולא יעזבנו בידכם: (יא) כי כה אמר ה' אלי. מוסב למעלה שאמר עצו עלה ותופר וכן כי כה אמר ה' אלי שיופר עצתכם וכו': בחזקת היד. ר"ל יפר עצתם בחוזק יד ובזרוע נטויה כגבור ואיש מלחמה כי יכה כל חילו הרב: ויסרני. גם הוכיח והזהיר אותי מלכת בדרך העם הזה והם שבנא וסיעתו שהמה מפחדים מחיל סנחריב וחושבים למרוד בחזקיה מלכם ולהשלים עם סנחריב: לאמר. וכה אמר אלי: (יב) לא תאמרון קשר וכו'. ר"ל עם כי שבנא וסיעתו המה הרוב מול חזקיה וסיעתו והתורה אמרה אחרי רבים להטות מ"מ לא תאמרון להתקשר ולהתחבר לכל אשר יאמר העם הזה בקשר המרד. ואת מוראו. לא תיראו מפחד סנחרב: ולא תעריצו. ולא תתנו לו בפה העריצות והחוזק לומר עליו שהוא חזק ביותר כאשר יאמרו העם הזה: (יג) אותו תקדישו. ר"ל הטענו בה' וקדשו שמו: והוא מוראכם. ורק הוא לבד יהיה מוראכם ר"ל לא תפחדו ממי כי אם ממנו יתברך: והוא מעריצכם. והוא יתן לכם עריצות וכח מול האויב: (יד) והיה למקדש. המקום ב"ה יהיה לשני בתי ישראל והם חזקיה וסיעתו ושבנא וסיעתו לאחד יהיה לארמון משגב ומגדל עוז להשגב בה והוא חזקיה וסיעתו כי ינצלו מיד סנחריב ולאחר יהיה לאבן נגף ולצור מכשול והוא שבנא וסיעתו כי אחר השלימו עם סנחריב ויצאו אליו נלכדו כולם: לפח ולמוקש. חוזר למעלה לומר למה יהיה לאחד לאבן נגף וכו' לפי שהוא היה לפח ולמוקש להמלך היושב בירושלים והוא חזקיה: (טו) וכשלו בם. בהאבן הנגף ובהצור המכשול יכשלו רבים והם סיעת

מצודת ציון

מל' הטיה: כנפיו. מל' כנף: (ט) רועו. ענינו שבירה ורצוצה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב): וחותו. גם הוא ענין שבירה כמו יחת אפרים מעם (לעיל ז'): התאזרו. התחזקו כי האזור במתניו הוא מחזק ומזרז ביותר: (יב) קשר. ענין אגודה אחת: תעריצו. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ'): (יד) למקדש. ענינו ארמון משגב וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס)

רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ טז צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי׃ יז וְחִכִּיתִי לַיהוָה הַמַּסְתִּיר פָּנָיו מִבֵּית יַעֲקֹב וְקִוֵּיתִי־לוֹ׃ יח הִנֵּה אָנֹכִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן־לִי יְהוָה לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת הַשֹּׁכֵן בְּהַר צִיּוֹן׃ יט וְכִי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים הֲלוֹא־עַם אֶל־אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל־הַמֵּתִים׃ כ לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה אִם־לֹא יֹאמְרוּ

מ"ל. ל'-ל' · ל' וחסר · ל' · ל' · ג' · כ' ומ"ל · ג' · ל' · ל' · ל' · ותד לתודכב ל'

סַגִיאִין וְיִפְּלוּן וְיִתַבְּרוּן וְיִתְצַדוּן וְיִתְאַחֲדוּן׃ טו נְבִיָא טַר סַהֲדוּתָא לָא תַסְהִיד בְּהוֹן אֲרֵי לָא מְקַבְּלִין חָתוֹם וְטַמַר אוֹרַיְתָא לָא צָבָן דְיֵילְפוּן בַּהּ׃ יז אֲמַר נְבִיָא עַל דָא צַלֵיתִי קֳדָם יְיָ דַאֲמַר לְסַלָקָא שְׁכִנְתֵּיהּ מִדְבֵית יַעֲקֹב וּבְעֵיתִי מִן קֳדָמוֹהִי׃ יח הָא עַד דַאֲנָא קַיָם וְעוּלֵימַיָא דִיהַב לִי יְיָ יִתְקַיְמוּן בָּנָא אָתִין וּמוֹפְתִין דַאֲמִירָן לְמֵיתֵי עַל יִשְׂרָאֵל דְאִם יֶחֱזוּן וִיתוּבוּן תִּבְטַל גְזֵירְתָא דִי גְזָרָא עֲלֵיהוֹן דְיִגְלוּן מִלְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת דִי שְׁכִנְתֵּיהּ בְּטוּרָא דְצִיוֹן׃ יט וַאֲרֵי יֵימְרוּן לְכוֹן עַמְמַיָא דְאַתּוּן בֵּינֵיהוֹן תְּבָעוּ מִן בִּדִין וּמִן זְכוּרוּ דִמְנַצְפִּין וּדִמְנַהֲמִין הֲלָא כֵן אוֹרַח עַמְמַיָא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא עַמָא מִן טַעֲוָתֵיהּ תָּבְעִין חַיָא מִן מֵיתַיָא׃ כ כְּדֵין תֵּימְרוּן לְהוֹן לְאוֹרַיְתָא דְאִתְיְהִיבַת לָנָא וּלְסַהֲדוּ אֲנַחְנוּ

חתום ד' מלאים בליש' וסי' והעד עדים · חתום תורה בלמודי · וביד כל אדם יחתום . ונחתום בטבעת

תולדות אהרן צור תעודה · שם קג זוהר לו אמר : וחכיתי מגלה כד (סנהדרין כה) : אל האובות · סוטה יב: ולתעודה · זוהר אמר :

רדק

המורדים הם חושבים להמלט במרדם והם יפלו בתוך המוקש וילכדו : (טז) צור תעודה · צור בשקל סוב בחלומו פתרונו ענין קשירה · כמו ותהיינה צרורות · ומבוקשים ומצוררים, ולצ"ר מקור , וכן חתום והוא דברי הנבואה , אמר אין לי אלא נצרור ולחתום התורה בלמודי כלומר עם לומדי שלא יראוה אחרים אלא התלמידים כי האחרים אינם רוצים לא לראות ולא לשמוע דברי תורה, ואחר שהוא כן טוב שינצור אותה אדם ויתתמנה ולא מוכר אלא עם התלמידים כי האחרים אם אזכור להם או אראה להם דברי תורה ולא ישובו הנה ענשם כפול אחר שאזהרם , ולמודי שם תואר לתלמידים , וכן כל מין למודי ה' למוד מדבר , ויש מפרשים כי הוא דברי האל ויהיה צור וחתום צווי וכן תרגם יונתן , ופי' צור כמו נצור טור סהדותא וגו' : (יז) וחכיתי · לפירושינו יהיה זה הפסוק נקשר עם אשר לפניו , ולפירוש האחר יהיה זה דברי הנביא ואשר לפניו דברי האל וכן תרגם יונתן , ואמר וחכיתי לה' כל זמן אני מחכה לה' אפילו בעת שמסתיר פניו מבית יעקב : וקויתי לו · כפל ענין במ"ש : וחכיתי · בחיר"ק עי"ן הפעל , וקויתי בצר"י : (יח) הנה אנכי · מעשים שעשיתי לאות כמו כתיבת הגליון וקריאת שמות הילדים שאר ישוב ומהר שלל חש בז מעם ה' צבאות לא עשיתי דבר מעצמי אלא הכל נאמר לי מעם השם צבאות השוכן בהר ציון והוא יושיענו מיד מלך ארם ומיד מלך אשור , ואלה הדברים היה אומר הנביא לתלמידים היושבים לפניו , ואמר להם גם כן : (יט) וכי יאמרו אליכם · כי יאמרו אליכם העם הזה דרשו אל האובות והידעונים כמו שאנו עושים הלא תראו כי הם מצפצפים ומהגים , א"כ ראוי לדרוש מהם ולהאמין בהם , אתם תאמרו להם הלא עם אל אלהיו ידרוש אפי' אותם שדורשים אל אלהים אחרים כל עם ועם דורשים אל אלהיו יש שיעבדו אלוה החמה ויש שיעבדו הלבנה ויש שאר הככבים וכל אלה הם חיים ויש בהם כח אף על פי שאין ראוי לדרוש מאותם כי הכח בא להם מהאל יתברך והוא אדון הכל ואליו ראוי לדרוש , אבל זה שאתם אומרים לנו שנדרוש אל האובות ואל הידעונים וזה דבר שאין הדעת סובלו כי הם מתים , ואיך נדרוש בעד החיים אל המתים כי המתים אינם יודעים מאומה והצפצוף הוא דרך מרמה למתעסקים בהם , ויונתן תרגם וארי ימרון עממיא וגו' : (כ) לתורה ולתעודה · שבועה כאדם שאומר בתורה

רשי

ביד שונאיהם פקח נהרג שהרגו הושע וי' השבטים נפלו ביד סנחריב ושבנא יצא מירושלים כשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש שסף שבנא וסיעתו והלך לו : (טז) צור תעודה . כל זה מן הנבואה שנאמרה למעלה כי כה אמר ה' אלי ועוד זאת אמר לי צור תעודה לשון העדותי בכם היום לשון התראה קשור התראה וחתום התורה על לב לימודי תלמידך ויראו שמים הנקראים לימודי ה' ואם תאמר אין לשון קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא בו שנאמר קשרם על לבך תמיד (משלי ו) : (יז) וחכיתי לה' : אמר ישעיה אני המחכה לה' המסתיר פניו מי' השבטים קויתי לו לאמת דברי אלה ולהושיע את בית דוד : (יח) הנה אנכי והילדים וגו' לאותות . לשני אותות פורענות פקח כמו שנקרא הילד מהר שלל חש בז ותשועת בית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל זהו היסוד בענין לפי פשוטו ומדר' אגד' בבראשי' רבה על אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה אמר אם אין גדיים אין תיישים אם אין צאן אין רועה אגרוס לו לסלק שכינתו אמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותם התורה לסותמה שלא תמצא בישראל לא יועיל לך : (יז) וחכיתי לה' המסתיר פניו וגו'. אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף בו ביום הבטיחם וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (שם) : (יח) הנה אנכי והילדי' וגו'. הם תלמידים שחביבין עלי כבנים יהיו לאותות ולמופתים שתתקיים תורה בישראל על ידם : (יט) וכי יאמרו אליכם אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעי' ומיבא את הם לגלות עשרת השבטים כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי (והגלוהו עמהם) כמה שנאמר (ד"ה א ה) בארה בני נשיא לראובני הוא אשר הגלה תגלת פלאסר : וכי יאמרו אליכם . האמות : דרשו אל האבות וגו' המצפצפים והמהגים . לשון גנאי היא שאף הדבור אין בהם אלא כעופות הללו שמצפצפין בקולם לשון ציפצוף והגה נופל בעופות כסוס עגור כן אצפצף (לקמן לח) אהגה כיונה וכן מצינו לשון ציפצוף בקול נמוך שנאמר (לקמן כט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף : הלא עם אל אלהיו ידרוש . זו תהא תשובתכם' הלא עם כמותו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרוש שמא תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש לצרכי החיים מן המתי' : (כ) לתורה ולתעודה . מחובר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש . ולפי פשוטו יש לפתור וכי יאמרו אליכם וגו' . גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה והוכיחו הקב"ה לנביא ולסיעתו של חזקיה כשיאמרו אליכם שבנא וסיעתו שירא את

ביאור מהגר"א

מכשול ונפלו נגד אבן נגף נופלים עליו ונשברו נגד למקדש היינו מקום מוכן וכאן מוכן לפורענות ונוקשו נגד למוקש ונלכדו נגד פח : (טז) צור תעודה · הוא צווי השם אל הנביא תעודה הוא דבר הנבואה ותורה הוא תורת משה ופי' צרור שלא יבינו אותם שאין ראוין לידע ופירש חתום תורה בלימודי באותן שראוין לידע חתום שיבינו הם ולא אחרים : (יז) וחכיתי לה' · היינו כמ"ש אסתירה פני מהם והסתר פנים היינו כמ"ש ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר · פירוש אף מה שיבינו לא יהיו רשאין לגלות ויהיה בהסתר וז"ש בינת נבוניו אף שמחכין כמה שנאמר בזוהר לאינון דמחכין לאורייתא ובמ"ש יעשה למחכה לו וז"ש וחכיתי לה' המסתיר פניו : (יח) הנה אנכי והילדים · פירוש יתקיים התורה על ידי אנכי ועל ידי ילדי והילדים הם ב' עמנואל ושאר ישוב ועל ידי אנכי יתקיים התעודה בסוד הדעת וכמ"ש ה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת ועל ידי הילדים יתקיים התורה בלמדי וזה שנ' לאותות ולמופתים · שבלמודי ה' כל האותות והמופתים בסוד כל העובר על הפקודים וז"ש מעם ה' צבאות השוכן בהר ציון ה' צבאות היינו צבאות מעלה ומטה כמו שכתוב וכל צבאם השמים וצבאם והארץ וצבאם ובשם הנ"ל הוא מקום הכנים כמ"ש ותתפלל חנה ותאמר ה' צבאות ומשם מתקבלין להר ציון כמ"ש כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם והשכן בהר ציון נגד אנכי ונגד תעודה כי הר ציון היה המחבר שמים וארץ ומחבר השני צבאות ושם מונחים השני לוחות אנכי ה' : (יט) וכי יאמרו · רצה לומר הכשדים דרשו אל האובות היינו אחר שהתעודה צרורה והתורה חתומה והאובות וכו' גלויה וקלה למצוא שמצפצפים היינו האובות ואינו אלא לפצוף והמהגים היינו הידעונים שהוא בפיו וכמו שכתוב כי הגה מפיו יצא ושני פרי כנגד שנים תעודה ותורה וכנגד אנכי והילדים : הלא עם וגומר · פירוש הלא כל עם שעבד את אלהיו אעפ"כ ידרוש אל המתים ותצעו כן גם אתם : (כ) לתורה ולתעודה · (לשון חמים ברא"י)

מצודת דוד

סיעת שבנא : ונפלו וכו' · כפל הדבר במ"ש לחזק הענין : (טז) צור תעודה : הוא קשר התעודה וכפל במ"ש ואמר חתום התורה בגב התלמידים למען לא ישכחו אותה כי לולי זאת לא היה להם למקדש ולכמון מסגב : (יז) וחכיתי לה' . כהתימו לדבר דבר ה' אמר אקוה לה' שכן יהיה עם כי עתה הוא המסתיר פניו מבית יעקב הם עשרת השבטים לא יסתיר פניו מבית יהודה אם ישמרו התורה : וקויתי לו . כפל הדבר במ"ש לחזוק הענין : (יח) הנה אנכי : רצה לומר הנה המעשה שעשיתי אנכי והוא כתיבת הגליון ושמות הילדים אשר נתן לי ה' והם שאר ישוב ומהר שלל חש בז הנה המה לאותות ולמופתים בישראל רצה לומר לרמז על הקורות אותם דעו שהכל נאמר מעם ה' וכו' ולא מלבי נעשו הדברים : (יט) וכי יאמרו אליכם . ואם המסיתים יאמרו אליכם דרשו הדבר אל האובות ואל הידעונים והם יגידו לכם את האמת כן הוא כי ישחו אתכם לומר הלא תראו שהם מצפצפים ומהגים וא"כ יש ממש בהם ויוסיפו עוד לומר הלא כל עם מהאומות דורש אל אלהיו עכ"ז בעד דברי החיים ידרשו אל המתים רצה לומר ישאלו באובות לדעת אם האמת הוא כדברי החיים ולא יחשבו זאת לעון ולמכחיש באלהיו ומדוע לא תעשו כמוהם : (כ) לתורה ולתעודה · ר"ל הריני נשבע בתורה אם לא יאמרו המסיתים

גבנו

מצודת ציון

(עמוס ז') : נגף · ענין הכאה : (טו) ונוקשו · יפלו במוקש : (טז) צור · ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל) : תעודה · ענין התראה ע"ש שדרך להתרות בעדים לבל יכחישו והתורה נקראת כן על שהיא מלאה מהתראות ואזהרות : חתום · ענין סגירה כמו הספר החתום (לקמן כט) : בלמדי · ר"ל בתלמידים וכן וכל בניך למודי ה' (לקמן נד) : (יז) וחכיתי · ענין תקוה כמו אשרי כל חוכי לו (לקמן ל) : (יט) האובות · המעלים את המת לשאול ממנו עתידות : והידעונים · המכניסים עצם חיה ששמה ידוע והעצם מדבר ע"י כישוף : המצפצפים · כן נקראת השמעת קול העוף כמו ופוצה פה ומצפצף (לקמן י) : והמהגים · כן נקראת השמעת קול סיוף כמו אהגה כיונה (לקמן לח) : (כ) לתורה · באה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו ככסא : ולתעודה · כן נקראת התורה עם שאמר לתורה אמר גם לתעודה

רשי

את חזקיה מבטע בעבודת כוכבים דרשו אל האובות ואל הידעונים וברו בעבוד' כוכבים כאשר עשו אבות הראשונים והסיבו את המלוכה אל סנחרב : הלא (כ) עם אל אלהיו ידרוש : עובדים עבודת כוכבים ודורשי' בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן : לתורה ולתעודה · זו תהא השובתכם שתשמרו את התורה כמה שנא' למעלה צור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם : אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר · מאחר שתשיבו לו תשובה זו תראו ותשמעו אם לא יהיו מודים כשרים שבהם לדבריכם ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו אלוה אוב וידעוני שום שחר אין ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן · ומדרש אגדה על עלמו אינו מזריח השחר שחרי עינים לו ואינו רואה ואיך יזרית על אחרים · ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה עתה תראו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה דרשו אל האובות אע"פ שאין לו שחר ולא ממש בדבר הזה לא יבושו מלומר אליכם : (כא) ועבר בה נקשה ורעב. מוסב למעלה מה אמור בתחלת הענין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרו קשר לקשר עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירש את עונשן והיה למקדש וכשלו בם וכל הענין : ועבר בה · העובר באותה הדרך שעוזבים את הקב"ה וסומכין על מלכי מצרים : נקשה : מאורע קשה : נקשה ורעב : נלאה בצרות קשות ורעב כי קושי ומצור ומצוק ורעב יבא עליהם בימי מצור שלש שנים שצר סנחרב על שומרון : והיה כי ירעב וקלל : בעגלים ובעלים שהיו עובדים להם : ופנה למעלה : לבקש מאת הקב"ה ולא ישמע כי יתחתם גזר דין וכן ת"י : (כב) ואל ארץ יביט · אולי ימלא עזר אשר שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מצרים (מלכים ב' ג) : והנה צרה : כי לא יעזרוהו וגם שבנא ילא לסנחריב לרעה לו : מעוף צוקה : עיפות צוקה : ואפלה מנודח : על ידי אפילה הוא מנודח שכן לשון נידוח נופל באפלה כמו (ירמיה כג) לכן יהיה דרכם להם כחלקות באפלה ידחו ונפלו בה : ולאפיל' הם מנודחים : (כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה : כי מלך אשור אשר ניתן למוצק ולהצר לה לארצכם אינו עיף ואינו עצל מלבא עליהם עד שלש פעמים אחת בימי פקח (מלכים ב טו) אשר לקח את עיון ואת אבל מעכה ואת קדש ואת הגליל כל ארץ נפתלי והגלות ההוא בשנת ד' לאחז ובשנת שתים עשרה ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה מקרא זה (בדברי הימים א' ה')וגלות זה בשנת שתים עשרה לאחז תחלת מרדו של הושע בן אלה כענין שנאמר (מלכים ב יז) וימלא מלך אשור בהושע קשר וגו' לאחר שנשתעבד לו שמנה שנה ואין החשבון מפורש במקרא בגלוי אבל יש ללמוד מברייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיה שנת תשע למרדו של הושע אשר נלכדה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזה האמור כאן כי לא עיפות לאויב אשר הוא מולק לה לארץ ישראל האמורה בעניין ואל ארץ יביט': כעת הראשון הקל ארצה זבולן . הגלות הזה האמצעי קלה תהיה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שנו ...ות וחצי המטה שבעבר הירדן אבל האחרון מסע השלישי הוא: הכביד:שיאסע את

ישעיה ח

ט׳ כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין־לוֹ שָׁחַר׃ כא וְעָבַר בָּהּ נִקְשֶׁה וְרָעֵב וְהָיָה כִי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה׃ כב וְאֶל־אֶרֶץ יַבִּיט וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה מְעוּף צוּקָה וַאֲפֵלָה מְנֻדָּח׃ כג כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם׃

שמעין אלא תגלון לביני עממיא ויימרון לכון כפתגמא הדין מכען לית ליה מן דשחר ויבעיניה : כא ויעדי תקלא בארעא ויהי עקא וכפן ויהי ארי יחזי כפן וסיגוף וילוט ויבזי שום פתכריה וטעותיה ויתפני לעילא למבעי פורקן בתר דתתחתם גזירתא ולא יכיל : כב וסעיד מיתבי ארעא יבעי ארי ייתי עלוהי עקא כפן ושלהוי עקא קבל ובדור : כג ארי לא ישתלהי כל דייתי לאעקא להון כעידן קדמי גלו עם ארע זבולן ועם ארע נפתלי ושארהון מלך תקיף יגלי על דלא אדכרו גבורת ימא ונסי ירדנא קרב כרכי

המלך אין להשיב : שחר ח' בקריאה וסי' לתורה ולתעודה · הילל בן שחר . עעירה שחר . ותחברו אשא כנפי שחר · ואל יראה בעפעפי שחר . ועיניו כעפעפי שחר . מי זאת הנשקפה כמו שחר · ותר עורי שחר מעלי : זבולן ט' כתובים כן וסי' נמסר בסדר ויגש :

ת"א כי ירעב · עכו"ם נג : מועף · סנהדרין לד קד :

רדק

בתורה יהיה כך וכך וכן אם לא שוטה . כמו אם לא שויתי ודוממתי , והדומים להם , יאמרו אלה שאמר , וכי יאמרו אליכם , תדעו באמת כי כן יאמרו אליכם כדבר הזה אשר אמרתי , וזהו דבר אשר אין לו שחר , פירוש אורה כלומר אין להם שום טעם ודבר חשוך ואופל הוא , ויונתן תרגם כדי תאמרון לכון לאוריתא וגו' , כלומר לאוב ולידעני אין לו מי שישחר פניו ויבקשנו , כלומר אין ראוי לכך , ובדרש אין לו שחר על עצמו אינו מזרית את השחר שהרי עינים לו ולא יראה ואיך יזרית על אחרים , ובדרש עוד אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו , והי יאמרו לתורה ולתעודה , ולא היה להם כדי ספר ונטפלו בישעיה ובבא לגלות עשרת השבטים כשגלה מלך אשור לראובני ולגדי הגלוהו עמם שנאמר בארה בנו נשיא לראובני ולגדי הוא אשר הגלה תגלת פלאסר : (כא)ועבר בה . פירוש בארץ, שהרי זכר למעלה בהר ציון , כלומר מי שיעבור בה נקשה ורעב יהיה כי לא ימצא בארץ מה יאכל , ופירוש נקשה קשה יומו , כמו אם לא בכיתי לקשי יום : והיה כי ירעב · כאשר לא ידע מה יעשה ולא ידע עצה לנפשו כי ירעב והתקצף וקלל במלכו שאין לו כח להושיעו כי הרעב מפני מלחמת האויבים : ובאלהיו . באלילים שהיה עובד וכאשר יראה שאין לו עזר מזה ומזה ופנה למעלה ישוב לאל ית' שיעזרהו וגו' . ויונתן תרגם פתכריה וטעותיה ויתפני לעילא למבעי פורקן בתר דתתחתם גזירתא ולא יכיל , ופתכריה ענין עכו"ם , וכן תרגם סכות מלככם הנשבעי' במלכם: (כב) ואל ארץ · כתרגומו וסעיד מיתבי ארעא יבעי , והפסוק כפול בענין במלות שונות : צרה וחשכה : כמו צוקה ואפלה , ופירוש מעוף חשך , כמו ארץ עיפתה כמו אופל , כי שניהם שרש אחד להם , ויונתן תרגם לשון עייפות : ואפלה מנדח . כמו ולאפלה , כלומר יראה עצמו מנודח אל החשך ואל האפלה , וי"ת מנודח שם כאלו אמר ואפלה ודחי : (כג) כי לא מועף · לא חשב ישראל עצמו בחשך ובצרה וצוקה הבאה לארץ תחלה , כלומר עדין לא הרגיש בעצמו כשהגלו זבלון ונפתלי , ופירוש מועף פעול מן הפעיל מנחי העי"ן , והוא ענין חשכה , כמו ארץ עיפתה ומוצק גם כן פעול , וכמוהו ענין צוקה : לה · פירוש לארץ : הקל · המגלה אותם , והוא תגלת פלאסר אשר הגלה לראובני ולחצי שבט המנשה ולזבלון ולנפתלי , וגלות ראובני וגד כתוב בספר דברי הימים , וגלות נפתלי בספר מלכים , וכן זבלון

ביאור מהגר"א

הראוי לדמות אלה לתורה ולתעודה) : אם לא יאמרו · פירוש העכו"ם יאמרו שהפרש בין תורה ותעודה ובין האובות כו' דבתורה כתיב כל משחרי ימצאונני היינו ע"י השחר והטורח ישיגו תו"ב כמ"ש רק עם חכם ונבון וגו' אבל האובות וגו' כדבר הזה אשר אין לו שחר אין לבקש כי לא ימצא בתוכו : (כא) ועבר בה נקשה ורעב וגו' · רלה לומר אף דכולם ידעי להאי מלתא ועברי עליה וז"ש ועבר בה ומי הוא העובר ע"ז שנקשה והרעב כמ"ש מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות ומעוות היינו שמזלו מעוות והיינו קשה יום והוא נקשה האמור כאן וחסרון הוא חסר לחם והוא רעב האמור כאן והיה כי ירעב והתקצף · ר"ל אחרי שיראה שאין מועיל לו האובות וגו' ואעפ"כ ירעב הוא נגד רעב יתקצף נגד קשה יום קוצף על כל דבר שהירע לו : וקלל במלכו ובאלהיו · במלכו שבטח בו למטה ובאלהיו שבטח בו למעלה וזה שנא' ופנה למעלה היינו לבקש לו אחר עבודות עכו"ם : (כב) ואל ארץ יביט · ז"ש יביט והבטה היינו מרחוק : והנה צרה וגו' · אמר כאן ג' מיני צרות שישיגם אחד בהיותם בארצם והשני בהליכתם לגולה והשלישי בהיותם נדחים בארץ אחרת וכאשר יתמיך ככב נשפו מתעלה אזי צרה מלמטה בהיותם בארצם וזה שנאמר צרה וחשכה ועוד צרה שיהיה להם בהליכתם גולה ז"ש מעוף צוקה והשלישי שיהיה להם בהיותם נדחים יתחשך גם כן ככב נשפי ארץ ההוא וז"ש ואפלה מנודח : (כג) כי לא מועף לאשר מוצק · היינו מ"ש מעוף צוקה שמציקים להם בדרך האומנם שדרכם להיות עיף בדרך אבל לשמציקין להם בדרך לא יהיה להם עייפות : כעת הראשון וגו' · עיין פירוש הפסוק במה שפירשנו בד"ה כי פשוטי הכתובים הוא כדעת חז"ל בגמרא כי ראובן וגד גלו תחלה וכו' עיין שם : דרך הים עבר הירדן וגומר · דרשו חז"ל סנהדרין צ"ד ב' יעשה הקב"ה ניסים לחזקיהו כעוברי ים ודורכי ירדן וע"ש שם וצריך לומר נופל על לשון הכתוב כדורכי ים וכעוברי הירדן והענין בפלג

מצודת דוד

דברי הבאי כדבר הזה אשר נראה לעין כל שאין לו זוהר ובהירות כי אין להדמות אמונת עבודת כוכבים לאמונת האל ורצה לומר כמו שהראיה שזה הוא הבל ואין בו ממש כן יהיו כל הראיות שיביאו וכאומר השמרו בנפשותיכם לבל תהיו נפתים להם כי כל אמריהם אמרי שוא : (כא) ועבר בה . ומי שעבר בדרך הזה לדרוש באובות והם בני עשרת השבטים : נקשה ורעב · בא עליו מאורע קשה והבל הרעבון כי נחסר לחמו : וקלל במלכו ובאלהיו . כי לא מצא עזר לא ממושלי ישראל ולא מעגלי הזהב והבעלים שעבדו : ופנה למעלה : לבקש עזר מאלוה האמיתי וכאומר הוא פנה אבל לא הועיל כי כבר נחתם הגזר דין : (כב) ואל ארץ יביט . אולי ימצא עזר ממושלי ארץ : והנה צרה וחשכה · כי לא מצא עזר : מעוף צוקה . צרה השיכה וכפל הדבר במ"ש : ואפילה מנודח · יהיה מנודח אל האפילה : (כג) כי לא מועף · כי לא יהיה עייפות ותשות כח להעם אשר הועמד להיות לה למוצק ולהצר כי שלש פעמים יבא עליהם : כעת הראשון . גלות האמצעית תהיה קלה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון וארץ נפתלי וכן בגלות האמצעית לא יגלה רק אותם שבעבר הירדן : והאחרון הכביד · אבל גלות האחרון יכבד מהם כי הכל יגלו : דרך הים עכשיו מונה סדר גלותם ואמר בתחלה גלו היושבים דרך ימה של טבריה והיא ארץ נפתלי שנאמר בו ים ודרום ירשה (דברים לג) וזה היה בימי פקח בן רמליהו כמ"ש במ"ב והוא בשנת ד' לאחז : עבר הירדן . אח"ז גלו אותם שבעבר הירדן כמ"ש ויער וכו' ויגלם לראובני וכו' (דה"א ה) וזה היה בימי הושע בן אלה והיה בשנת י"ב לאחז כן משמע בס"ע : גליל הגוים · אח"ז גלו כולם בסוף ימי הושע והיא בשנת ו' לחזקיה כמ"ש במ"ב . א"י בכללם נקראה גליל הגוים שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל היו מתאוים לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים

מצודת ציון

לתעודה וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : שחר · ענין זוהר ואורה והוא מל' אור השחר : (כא) נקשה · מל' קשה : והתקצף · מל' קצף וכעס : (כב) מעוף · ענין חשך כמו תעופה כבקר תהיה (איוב יא) : (כג) מועף · מל' עיפות : מנודח · מל' דחיה

ט א הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם : ב הִרְבִּיתָ הַגּוֹי לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ בְּחַלְּקָם שָׁלָל : ג כִּי ׀ אֶת־עֹל סֻבֳּלוֹ וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ

לו ק׳ ט׳ כ״כ

עַמְמַיָא : א עַמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ מְהַלְכִין בְּמִצְרַיִם כִּדְבְקַבְלָא נְפָקוּ לְמֶחֱזֵי נְהוֹר סַגִי יַתְבִין בְּאַרְעָא טוּלֵימוּתָא נְהוֹרָא אַזְהַר עֲלֵיהוֹן : ב אַסְגִיתָא עַמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהוֹן אַסְגִיתָא חֶדְוָא חֲדִיאוּ קֳדָמָךְ כְּחֶדְוַת נִצְחֵי קְרָב כְּמָא דַהֲווֹ חָדָן בְּפַלְגוּתְהוֹן בִּזְתָא : ג אֲרֵי אַעֲדִיתָא יַת נִיר מְרוֹתֵיהּ וְיַת שׁוּלְטַן עַקְתֵיהּ שִׁלְטוֹן דַהֲוָה

לא ט״ו דכתיב א׳ וקרינן ו׳ וסי׳ נמסר בסדר שמיני ותרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו . ואנשי אחי יואב דר״ת ותרין תלוף כתיב ו׳ וקרינן א׳ וסי׳ ויאמר לו כי אתה תתן . חנה לו יעשה אבי דבר גדול :
תולדות אהרן לא הגדלת • זוכר וירא ויתי :

רשי

את הכל כמכבד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא שפתח ראשונה בלשון הקל ארצה זבולן והאחרון הכביד וכשאמר ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים : דרך הים : אותן היושבים על ימה של טבריה היא ארץ נפתלי שנ׳ ים ודרום ירשה (דברים לג): עבר הירדן . היא גלות שנייה של ראובן וגד : גליל הגוים . היא כל ארץ ישראל שהיתה גוללה אליה כל הגוים שהכל מתאוין לה ובאין לה לסחורה כענין שנ׳ (ירמיה ג) נחלת צבי צבאות גוים . ויונתן תירגם לשון אחר : (א) העם ההולכים בחושך הם יושבי ירושלים שהיו חשוכים מדאגת סנחרב כענין שאמר חזקיהו (לקמן ל״ז) יום צרה תוכחה ונאצה היום הזה : ראו אור גדול . במפלתו של סנחרב : (ב) הרבית הגוי . נעשו גדולים לכל שומעיהם כששמעו האומות הנסי׳ שנעשו להם : לו הגדלת השמחה . ולא לאויביו וכתיב לא בלמ״ד אלף לפי שלא היתה שמחת חזקיה שלימה לפי שבאותו הפרק נאמ׳ לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך (לקמן לט) : כשמחת בקציר . ת״י כחדות נצחי קרב שהוא כענין הקציר הורגי אדם קוללי לוארי׳ ושינה הכתוב בלשונו לדרוש שהיה אותו הנס בליל קציר העומר : כאשר יגילו בחלקם שלל. מצרים בימי משה שאף כאן חלקו שלל כוש ומצרים ותמדת כל הגוים כמ״ש (לקמן לז) שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא לו לירושלים עם כל אוצרות כוש ומצרים כענין שנ׳ (לקמן מה) יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו׳ והכל בזזו חזקיה ועמו : (ג) כי את עול סבלו . עול שהיה סבל לחזקיה

רדק

זבלון היה סמוך לנפתלי : והאחרון הכביד , המגלה אותם והוא סנחריב הכביד עליהם והגלה אותם עם השבטים , ואמר דרך הים עבר הירדן גליל הגוים , לפי שנשארה ירושלם שלא נכבשה והיא באמצע ארץ ישראל ספר המקומות שהם בגבול ארץ ישראל והים והירדן מגבולות ארץ ישראל , כי גם ארץ יהודה לא נכבשה עד בימי חזקיהו ולא היה זה אלא לשעה כי שבו אליהם אחר שסוכה מחנהו בשבא לירושלם , ובדרש כעת הראשון לא כראשונים שפרקו מעליהם עול תורה אבל האחרונים הכבידו עליהם עול תורה וראויין לעשות להם נס כדורכי הים וכעוברי הירדן , מאי גליל הגוים אמר הקדוש ברוך הוא אם חוזר בו מוטב ואם לא אעשה אותו גלילה בגוים : (א) העם ההולכים אמר עתה כשיכביד מלך אשור לבא על ירושלם שבט יהודה ובנימן שהיו הולכים בחשך ראו אור גדול במפלת מחנה אשור , וחצי הפסוק האחרון כפל ענין במלות שונות : (ב) הרבית הגוי • גוי ישראל הרבית אותו משל לאויביהם במפלת מחנה אשור : לא הגדלת השמחה . פירוש לו לגוי שזכר , וכתוב לא באל״ף • ופירוש לו לגוי הרבית השמחה אבל לאויביהם לא הגדלת אבל המעטת : שמחו לפניך • בבית המקדש שנתנו שבח והודאה ושמחו שמחה גדולה : כשמחת בקציר כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר והתי״ו במקום ה״א כמו כשמחה וכן אם אתן שנת לעיני , שפעת אני רואה , והדומים : כאשר יגילו בחלקם שלל • כמו ששמחו בעת שחלקו שלל מחנה אשור כן שמחו שמחה גדולה אחר כן כשבאו לבית ה׳ להודות ולשבח על הנס הגדול שעשה להם האל , ויש לפרש כאשר יגילו בני האדם בחלקם שלל כן שמחו הם לפניך , על דרך שם אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב , ואלא שגם הם ח קו מחנה אשור ואין צריך לומר משל אחר • ופירוש הראשון הוא הנכון : (ג) כי את • מלך אשור היה עול סבלו של ישראל ומטה שכמו , כלומר שהיה למשא עליו והיה שבט הנוגש בישראל ואתה החתות אתו השבט : כיום מדין , כמו שהחתות מדין במלחמת גדעון , וכן אמר במזמור עשה להם כמדין , כי אותו היום היה בו נס גדול ותשועה גדולה כי גדעון בשלש מאות איש הכה

ביאור מהגר״א

בפלג לשונם דריכה על הים והעברה על הירדן כי בירדן המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכל ישראל עוברים בחרבה בקריעת הירדן משא״כ בים אלולי היו המים נתרבין ונכרתין היה להם טורח גדול לירד לעומקה של בור המים כי שולי הים עמוק עמוק ואלולי היו המים כמו שהם מתייבשין כמו נד היה טורח גדול לדרוך ולעלות על מי הים כי המים תלול באמצע גבוה כמין הר גבוה לכן שפליה הקדוש ברוך הוא חסדו ונפלאותיו בקע גבהו של ים עד מקום שהמים שוין עם הארץ וגזר אותן לגזרים כמין חומה מימינם ומשמאלם אבל המים שוין עם פני כל הארץ נתייבשו כעין קרח ועליהם דרכו בני ישראל וז״ש והים בקעת לפניהם היינו המים הגבוהים ואחר כך ויעברו ביבשה וכאותן המים עלמן ואת רודפיהם השלכת וכן ז״ש לגוזר כו׳ כל״ח והעביר כו׳ כל״ח וניער כל״ח וכן סידר בעל ההגדה אלו קרע לנו את הים ר״ל כדרך שעשה בירדן דייגו עאכו״כ שקרע לנו את הים ולא הטריחנו נעלות והעבירנו בתוכו בחרבה ולא הטריתנו לרדת וז״ש חז״ל כדורכי ים וכעוברי ירדן (אנ״ה הראוי לברר כאן הפרש אשר בין מלת חרבה למלת יבשה ויתמלאו ביאור דברים כללן והוא כי חרבה נאמר ביטול עלם הענין מכל וכל כאלו לא היה העלם אבל נשאר לתלוחית המים והוא קרוב ללשון הורבן וז״ש ועל הגזה יהיה חרב היינו מעלם המים שלא יפול עליו וכן (בישעיה י״ט ה׳) אמר ונשתו מים מהים ואם כן המים היורדים מהנהר מלמעלה תמו נכרתו ונתבטלו וזה שנאמר ונהר יחרב וכן בירדן דכתיב תמו נכרתו אבל נשאר לחלוחית כתיב גביה וכל ישראל עברים בחרבה ובמבול דכתיב והנה חרבו פני האדמה לא תאמר שלא נשאר לחלוחית אלא היינו עפ״י מ״ש חז״ל אף ג״ט של עומק שהחרישה נמחו ונטשטשו אבל יבשה נאמר על בטול הלחות או התרופפות המים יהיה על פי חורב או על פי קרח או נקרש על פי נס וכן אמרו בב״ר חרבו המים שנעשו כמין שפה היינו שעלם רוב המים נתבטל ונשאר הלחלוחית קיים בארץ ועל יבשה הארץ אמרו שנעשה גריד היינו יבש בלי לחלוחית לכן בישעיה (שם שם) שרצה לומר שיתחסר המים גם הלחלוחית אמר ונהר יחרב ויבש וכן (בירמיה נ׳ ל״ח) אמר בכפל לשון חורב אל מימיה ויבשו וכן נ״א ל״ו והחרבתי את ימה והובשתי את מקורה היינו שלא ישאר לחלוחית במקור והנה עדיין עלינו לבאר הכתובים אצל כריתת מי הירדן ונאמר כי במאמר השם אל יהושע כתוב שאו לכם מתוך הירדן י״ב אבנים וגו׳ והנחתם אותם במלון ובמאמר יהושע אל העם כתיב הרימו לכם איש אבן וגו׳ ולא כתיב שישאו מן הירדן אל המלון והטיבו ישראל לעשות כדבר שניהם וז״ש ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע ר״ל להרים האבנים מתוך הירדן כמאמר יהושע וכפלו להרים אבנים עוד לישא למלון וז״ש וישאו י״ב אבנים מתוך הירדן כאשר דבר ה׳ ולכן כמו שהוסיפו בני ישראל במעשה הטוב כן נוסף להם הנס דמעיקרא כתיב כנוח כו׳ נושאי ארון ה׳ כו׳ מי הירדן יכרתון היינו בשביל הארון יחרב המים ואח״כ כתיב ביבשה עבר ישראל היינו בזכותם שהוסיפו לעשות מצוה נתוסף להם נס דיבשה היינו שנעשה גריד וז״ש בתחלה בהרמת האבנים מתוך הירדן כי ישאלון בניכם וגו׳ והאמרתם לכם אשר נכרתו ממי הירדן מפני ארון ברית ה׳ ובהקמת האבנים בגלגל כתיב אשר ישאלון בניכם וגו׳ והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה אשר הוביש ה׳ אלהיכם את מי הירדן מפניכם וגו׳ כאשר עשה

ליס סוף אשר הוביש מפנינו וז״ש בירדן מפניכם שהם קיימו גם מלות יהושע וביס סוף אמר מפנינו שבכלל עמהם ומעתה יתבאר אלינו דברי הכתובים בקריעת ים סוף לפי דעת אא״ז הגאון זלוק״ל היינו שחלק המים מכפי שטח השוה על פני הארץ ועד גובה שטח העליון מן המים נעשה קרחת שנחרב באמצע והמים להם חומה מימינם ומשמאלם וז״ש וישם את הים לחרבה ויבקעו המים אבל המים התחתונים השוים עם שטח הארץ נקרשו ומתייבשו לדרוך דרך עליהם וז״ש . ויבאו בני ישראל בתוך הים היינו ביאה ישרה על פני המים ולא אמרו וירדו בתוך הים או ויעלו אל הים ומ״ש ביבשה היינו על יבושת המים התחתונים וירדפו מצרים כו׳ אל תוך הים היינו נמי על יבושת המים תוך התומות וכתיב ויאמר מצרים אנוסה הנס היינו נסוג אחור ויט משה את ידו על הים וישב הים לאיתנו היינו המים הגבוהים אשר קמו כמו נד הגיעו אחד אל אחד ולא נפרץ כל התומות מים כאחד אלא החלק שהיה אחורי מצרים כבואם לתוך הים הוא שנפרץ ולכן כשהפכו המצרים פניהם לנוס כתיב ומצרים נסים לקראתו אבל החלק מהחומות מים שהיה כנגד ישראל עדיין עמדו כמו נד וז״ש עוד הפעם ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה וגומר ואמר כאן ביבשה ואחר כך בתוך הים מפני שכאן מסדר הנס היפך דרך מפלת מצרים ובמפלתם כתיב טבעו בים סוף היינו במים של מטה מהם ואחר כך תהומות יכסימו היינו החומות שלמעלה שנצבו כמו נד קפאו תהומות וגו׳ וכאשר ראו במצרים ששבו המים לאחוריהם הפכו שוב פניהם לנוס דרך,שהלכו גאולים זה שאמר הכתוב וישבו המים ויכסו היינו המים שלפני המצרים דרך אחורי ישראל שהו ג״כ לכסות אבל במקום שישראל הולכים לא שבו המים לכן כתיב אח״ז ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים) ופשט הכתוב דרך הים וגו׳ היינו שיקבץ מארבע כנפות ודרך הים הוא מערבי כמ״ש תשורי מראש אמנה וגומר עבר הירדן היינו מזרחה שמש גליל הגוים היינו דרום וצפון כמ״ש הנדחים בארץ מצרים והאובדים בארץ אשור שאשור הוא מצפון ומצרים בדרום : (א) העם ההולכים וגו׳ • פירוש כי במפלת סנחריב היתה תשועה גדולה לאנשי חזקיה שהלכו עד הנה בחשך ספחד והיגון זה שאמר ההולכים בחשך ראו אור גדול .אבל לעשרת השבטים שגלו כבר ויושבים בארץ גלמות במפלת סנחריב לא ראו אור גדול אבל מ״מ הוקל עולם מעל צואריהם וראו מעט אור כעין אור נגה עליהם ואמר כאן ראו אור והרבית הגוי והשמחת קציר השמח נגד חיי בני ומזוני ואלו הג׳ הם שהם תלת כליל בתלת נגד ג״כ שהן תלת כליל בתלת והם נגד שהם קללות דלעיל שהם גם כן תלת נגד תלת שנתהפכו לברכות והם בני ושלום חכמה וחיי מזונא ועושר וכן נגד ו״ק שהכן שהם חותמות כמ״ש בת״ז תיקון כ״ח והן ראו אור גדול הוא חכמה כמ״ש ותורה אור ואור נגה עליהם הוא חיים וחיים נכלל בחכמה כמו שכתוב מקור חיים שכל בעליו וכמ״ש והחכמה תחיה את בעליה ושלום נכלל בבנים כמ״ש וראה בנים לבניך שלום וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום לו הגדלת השמחה הוא שלום כי אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום ואם אין שלום אין כלום ואם יש שלום אז הגדלת השמחה בכל מיני ברכות ועושר בכלל מזון כמה שכתוב ונתתי גשמיכם הוא מזון ואכלתם ישן נושן הוא עושר וזה שאמר שמחו לפניך כשמחת בקציר הוא מזון כאשר יגילו בחלקם שלל הוא עושר : (ג) כי את עול וגומר • היינו ג׳ מיני עבודות שמשעבדין בישראל ע״ד שלשה מיני עבודות

מצודת דוד

גוים (ירמיה ג) וכ״ז חוזר למעלה שאמר לא תסיו נפתים אחר המסיתים לדרוש באובות כי בני עשרת השבטים דרשו באובות והגיע להם הרבה מהרעות : ט (א) העם ההלכים בחשך . מוסב למעלה לומר אבל העם הזה על שלא היו כמוהם עם כי אף המה הלכו בחשך מפחד סנחרב הנה בסוף ראו אור גדול בעת מפלתו : יושבי וכו׳ . כפל הדבר במ״ש : (ב) הרבית הגוי . בזה נעשו גדולים וחשובים בעיני הכל : לו הגדלת השמחה . ר״ל אם למלכות ישראל היה מוסף שמחה הנה ליהודה הגדלת השמחה : שמחו לפניך . בבה״מ נתנו שבח והודיה ושמחו שמחה גדולה : כשמחת בקציר . כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר : כאשר יגילו . כמו שמשמחים בעת שחלקו שלל סנחרב כן שמחו לפניך בבה״מ : (ג) כי את עול סבלו . העול שהיה מוטל על חזקיהו ומי שהיה מכה אותו שהמכו להטעים עליו משא כבד לסבלו מס

מצודת ציון

דחים : מועק • מל׳ צוקה וצרה : גליל • ענין סבוב : (א) צלמות • צלו של מות ר״ל חשכת הקבר : נגה • ענין האורה וזריחה : (ב) הרבית • ענין גדולה כמו רבי מלך בבל (ירמיה לט) : (ג) סבלו • מל׳ סבל ומשא : שבט • כן יקרא המושל כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט) : הנוגש • ענין

הַחִתֹּתָ כְּיוֹם מִדְיָן׃ ד כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ׃ ה כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם׃ ו לְםַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־

וּמְפַלַּח בֵּיהּ אִיתְּבַר כְּיוֹם מִדְיָן׃ ד אֲרֵי כָל מְסַבְהוֹן וּמִתַּנְהוֹן בִּרְשַׁע אִתְגְּעָלוּ כְּחוֹבִין הָא כִּבְסוּ דִמְלוּשָׁא בִּדְם דְּלָא דְכֵן רִשְׁמֵי כִתְמָא מִנֵּהּ כֵּן כְּמָא דְלֵית בֵּיהּ צְרוֹךְ אֱלָהֵין לְאִתּוֹקָדָא בְּנוּרָא כֵּן יִתֵּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וְיִקְטְלוּנוּן׃ ה אֲמַר נְבִיָּא לְבֵית דָּוִד אֲרֵי רְבֵי אִתְיְלִיד לָנָא בַּר אִתְיְהַב לָנָא וְקַבֵּל אוֹרַיְתָא עֲלוֹהִי לְמִטְרַהּ וְאִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ מִן קֳדָם מַפְלִיא עֵצָה אֱלָהָא גִּבָּרָא קַיָּם לְעָלְמַיָּא מְשִׁיחָא דִשְׁלָמָא יִסְגֵּי עֲלָנָא בְּיוֹמוֹהִי׃ ו סַגֵּי רְבוּ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא וּלְנַטְרֵי שְׁלָמָא לֵית סוֹף עַל כּוּרְסֵיהּ דָּוִד וְעַל מַלְכוּתֵיהּ לְאַתְקָנָא יָתַהּ וּלְמִבְנָא בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא בְּמֵימְרָא דַּיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבֵיד דָּא׃

למרבה חד מן מלין מיחדין קמצין וסי' במסרה רבתא:

תולדות אהרן כל סאון · סוטה ט (סוטה יז): כי ילד · סנהדרין לד: למרבה המשרה · שבת נה סנהדרין לד (סנהדרין כז):

רשי

לחזקיה ושהיה מטה את שכמו למשא כבד להעלו' מס קשה ואת שבט יהודה שהיה נוגש בו בחזקיהו: החיתות: שברת יחד בלילה אחד · כיום מדין. בימי גדעון שאף הם נפלו יחד בלילה אחת ובליל קציר העומר כמו שנאמר והנה צליל שעורים מתהפך במחנה מדין: (ד) כל סאון סאן ברעש: יש פותרין אותו לשון סאה ומדה כמו שדרשוהו רבותינו אך לפי פשט ל' המקרא לא יתכן לפרש מגזרתו מאחר שאין הוי"ו והנו"ן מעיק' התיבה אלא כמו שאון מן שואה והמון מן הומה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנון לומר סואן אלא סואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר סואן הומן חורן ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון צהלת נצחון במלחמה: כי כל סאון סאן ברעש קול נצחון שום נוצח במלחמה ברעש שעטת סוסים והגפת תריסין הוא · ושמלת הרוגי מלחמה מגוללה בדמים אבל נצחון זה אין בו רעש ואין בו דם: והיתה לשריפה. יקד יקוד מאכולת: (ה) כי ילד יולד לנו. אע"פ שאחז רשע הוא בנו הנולד לו זה כמה שנים להיות לנו תחתיו למלך צדיק יהיה ותהיה משרת הקב"ה ועולו על שכמו שיהיה עוסק בתורה ושומר מצות ויטה שכם למשאו של הקב"ה ויקרא שמו הקב"ה שהוא מפליא עצה ואל גבור ואבי עד · קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה בימיו: (ו) למרבה המשרה. למי יקרא השם למלך המרבה המשרה של הקב"ה על עצמו לירא מפניו משרה לשון שררה זו לתשובת אחרים · אך יש לומר שאף שר שלום משמותיו של הקב"ה וקריאת שם זה אינה לשם ממש אלא לשם גדולה ושררה כמו וקרא שם בבית לחם וכמו ועשיתי לך שם: אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה ולשלום הנותן לו אין קץ שהיה לו שלום מכל עבריו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין קץ לסביבי: על כסא מלכות דוד יהיה שלום זה במשפ' ובצדק' שעש' חזקיה ולשלו' וי"ו זו תיקון המלה היא הרבה משרה על שכמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלומו אין לו קץ ואין קצבה: מעתה ועד עולם: עולמו של חזקיה כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם ולתשובת אחרים האומרים שהוא שם יש להשיבם מהו מעתה והלא לא בא עד לסוף ג' מאות שנה: קנאת ה' צבאות. שקנא לציון על אשר יעץ עליה ארם ופקח: תעשה זאת · ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה · תוספת ואמרו רבותינו בקש הקב"ה לעשו' חזקיהו משיח וסנחרב גוג ומגוג אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מי שקלס דלתות ההיכל ושגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתוב

רדק

הכה את כל מחנה מדין שהיה כדי ארבה לרוב ולהם ולגמליהם אין מספר: (ד) כי כל סאון סואן ברעש, כי לא תהיה זאת המלחמה כשאר המלחמות כי כל שאר המלחמות ילחם הלוחם ברעש הסוסים, כמו שנאמר עליו ברעש ורגז יגמא ארץ, וכן רעש הכידונים, כמו שאמר עליו לרעש כידון, וכן בשאר המלחמות שמלה מגוללה בדמים, כי יכו אלה באלה במכת חרב ושמלה מגוללת בדמי' אבל זו לא תהיה בה לא חרב ולא רעש ולא דמים אלא נכיתה לשרפה מאכלת אש שהכה בה המלאך בלילה ונשרפו, ויש מחלוקת זה בדברי רז"ל י"א כי היתה נשמה נשרפת וגוף קיים, וי"א כי גם הגוף נשרף אבל לא בגדיהם: סואן סאן הנו"ן שרש ופי' לפי ענינו ענין מלחמה, ולא מצאנו לו חבר, ויהיה סאון תאר וסואן פעל, כאלו אמר כי כל עושה מלחמה לוחם ברעש, או יהיה סאון שם למלחמה, אמר כי כל מלחמות לוחם אדם ברעש: (ה) כי ילד יולד · זה אמר על חזקיהו לפי שבימי מלכותו היתה התשועה הזאת לישראל שנגף מחנה אשור, כאלו אמר זה יהיה בזכות הילד שילד לנו: בן נתן לנו · כפל ענין במלות שונות: ותהי המשרה על שכמו. למה אמר שכמו לענין משרה, והלא לא נזכר שכמו אלא לענין עבודה כמו ויט שכמו לסבול, ואת מטה שכמו יסור סבלו מעל שכמך, אלא לפי שאחז היה עובד למלך אשור והיה סובלו על שכמו אמר כי זה הילד לא תהיה עבודה על שכמו אלא משרה: ויקרא שמו · פי' הקב"ה שהוא פלא יועץ ואל גבור אבי עד, קרא שם הילד הזה שר שלום בעבור כי המשרה תהיה לו ולא יעבד מלך אחר, כמו שאמר וימרד במלך אשור ולא עבדו: שלום · כי שלום יהיה לישראל בימיו, ואמר אלו הכנויים באל יתברך לענינים מורים על דבר חזקיהו: פלא · על דבר הפלא שנעשה בשמש אחורנית: יועץ · כי עצת ה' קמה לו ועצת סנחריב הופרה: אל גבור · יכול גבור שאף על פי שבא סנחריב בחיל גדול וגבורים היה יכול עליהם: וגבר וברגע קטן הכה את מחנהו: אבי עד · שהוא קיים לעולם והוא אבי הזמן והוא בראו ובידו הוא להוסיף ולגרוע ולהוסיף זמן חיי חזקיהו ט"ו שנה: (ו) למרבה המשרה. המ"ם סתומה בכתוב, וקרי במ"ם פתוחה ובהפך זה בעזרא המ"ם פרוצים, מ"מ פתוחה בסוף התיבה, בכתוב, ויש בו דרש כאשר יסתמו חומות ירושלם שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה יסתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח: למרבה · הוא שם · והוא סמוך לפיכך הוא נקוד בצר"י, אמר לרוב המשרה ולשלום אין קץ, שיהיה על כסא דוד ועל ממלכתו, והוא כפל עניין במלות שונות: ולסעדה · שלא תמוט מלכותו ומשרתו מעתה ועד עולם, ואף על פי שיהיה לה הפסק בימי הגלות עוד תשוב' לקדמותה, ואמר במשפט ובצדקה

ביאור הגר"א

עבודות שנאמר יונת שורך וחמורך ועבדך היינו שור לעבודת הקרקע וחמור למשא ועבד לכל אשר ילוה עליו היינו ההמון משעבדים בעבודת הקרקע והוא עול סבלו והשרים למשא והוא מטה שכמו כמה שכתוב ויט שכמו לסבול שבט הנוגש לכל אשר ילוה: החתת כיום מדין שאף נפלו שלשה המשעבדים שההמון כדכתיב ויפלו מחנה מדין והשרים כדכתיב ויהרגו את עורב וגו' והמלכים דכתיב ויתפש את זבח וצלמונע: (ד) והיתה לשרפה · היפך סואן ברעש אשר במלחמה: מאכולת אש · הוא היפך האמור ושמלה מגוללת בדמים מברעש מלחמה: (ה) כי ילד וגו' · ילד נקרא אף בבטן אמו כי א"א לא יכת בשר בלא מלך וניתן בו הנפש כשנולד יקרא ילד וע"ד הרמז תשב בכתוב הזה גבוה י' ורחב ד' וכד' שמה כי ילד אחד: יולד לנו ב': ניתן ג': ותהי המשרה ד': ויקרא שמו וגו': תשב ח' דרגין ושלום כולל ג' דרגין כי ג' שלומות הן הרי כאן יו"ד · ואמר כי ילד היינו בבטן אמו · ואז אין בו כי אם הנפש ולא הרוח כי אין יכול לשאוב שם אויר נקי והיה התינוק נחנק ואמר יולד לנו היינו שניתן לו גם הרוח ואמר בן כשמגיע לי"ג שנה וזוכה לנשמה זה שאמר ניתן לשון מתנה כי לאו כל אדם זוכה ותהי המשרה היינו נשמתא לנשמתא · ומרומז כאן האמור לקמן ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה · הוא פלא אל בינה נקרא אל עליון רוח עצה וגבורה הוא גבור יועץ רוח דעת ויראת ה' הוא נגד אבי עד ורוח ה' הוא נגד שר שלום ושלום הוא ג' שמות של חיים מלאים לפיכך הוא כולל ג' שמות שלומות וכן שם עם ג' שמות של מה עצו ושר הוא שם שדי במילוי של שדי. (ו) למרבה המשרה · הוא נגד שר לשלום אין קץ הוא נגד שלום: על כסא דוד: הוא נגד אבי: להכין אותה ולסעדה: הוא נגד אל יכין ובעז שהן מקבלין מחו"ג: במשפט ובצדקה. נגד חו"ב שהן גומל חסדים טובים: מעתה ועד עולם: הוא נגד עד: קנאת ה' צבאות · כמ"ש חז"ל חזקיה אמר לא לנו ורוה"ק משיבה למעני ולמען דוד עבדי ועוד שם לרמז אבי שלמד תורה ברבים שהתלמידים נקראו בנים בני הנביאים: עד · הוא יראתו שמעגיד חכמתו לעד כמ"ש יראת ה' טהורה עומדת לעד וכמ"ש חז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכמ"ש בת תחלה יפה לבנים וזה שאמר על כסא דוד ועל ממלכתו שהוא בשביל התורה כמו שכתוב וקרא בו כל ימי חייו למען יאריך ימים וכו': להכין אותה ולסעדה להכין הוא נגד עלה צדקה נגד גבורה כי עלה וגבורה למלחמה: למשפט · הוא פלא כמ"ש כי יפלא ממך דבר למשפט ואמרו במופלא שבסנהדרין שכתוב מדבר: וצדקה · הוא נגד אל כמו שכתוב והאל הקדוש נקדש בצדקה: דבר

מצודת דוד

קשה ואת השבט שהיה נוגש ורודה בו והוא אשור וכפל הדבר במ"ש להפארת המליצה: החתות. העם הזה שברת בלילה אחת כמו עת מפלת מדין בימי גדעון גם המה נאבדו בלילה אחת: (ד) כי כל סאון · כל שאון המיית מלחמה הדרך להיות המיית ברעש גדול ושמלת ההרוגים מגוללת בדמים ומלוכלכת בו: והיתה. אבל נצחון המלחמה הזאת היתה דומה לשרפה הנאכל באש כי לא נשמע רעש מלחמה ולא נראה דם כי המלאך הכה בהם: (ה) כי ילד יולד לנו. כל זה בזכות הילד אשר יולד לנו וזהו חזקיה שבימיו היתה מפלת סנחריב: ותהי המשרה · ממשלת ה' יהיה על שכמו ר"ל ישים שכמו לסבול עול התורה והמצוה. ויקרא שמו פלא יועץ וכו' · ר"ל ה' שהוא יועץ פלא ואל גבור ואבי עד יקרא שם הילד היולד שר שלום: (ו) למרבה המשרה · ר"ל השם שר שלום יורה על מרבית ממשלת ועל מרבית השלום עד אין סוף: על כסא דוד · מרבית הממשלת והשלום יהיה על כסא דוד ר"ל על המלך היושב על הכסא: ועל ממלכתו. גם על אנשי ממלכתו יהיה מרבית הממשלת והשלום: להכין אותה · להשאר עומד על כנה ובסיסה וחוזר על הכסא ועל העדה: ולסעדה · לבל תהיה נופלת: במשפט ובצדקה · ר"ל אם במשפט לבד לא יהיו כדאים לזה כי אין הזכות רב כ"כ מ"מ יעשה עוד צדקה: מעתה ועד

מצודת ציון

ענין לחץ ודחק: החתות · ענין שברון: (ד) סאון · כמו שאון בשי"ן והוא המיית מלחמה: ושמלה · ענין מלבוש: מגוללה · מל' גלגול וסבוב: (ה) המשרה · מל' שררה וממשל: אבי עד

רדק

ובצדקה כי בהם יכון הכסא ותקום המלוכה : קנאת ה' צבאות תעשה זאת · זאת המשרה שתהיה עתה בבית דוד והתשועה הגדולה כי יקנא ה' צבאות בדברי נערי מלך אשור אשר חרפו וגדפו ה' יתברך : (ז) דבר שלח , הרעה הזאת הבאה על יעקב שמלטו אויביהם בהם מאת האל הוא שלא יאמרו מקרה הוא אלא בעונם עונותם באה להם כי טרם ביאת הרעה שלח על ידי נביאיו כך וכך יבא להם אם לא ישובו , וכמו ששלח הדבר בהם כן נפל בהם , וכן יפלו עד שיגלו מארצם כמו שאמרו להם הנביאים מפיו . (ח) וידעו · ולא ידע העם הזה כי אמת אמרתי להם שהם היו אומרים בתחלת הפורענות הבאה עליהם כן לבנים נפלו וגזית נבנה ולא היו נותנים אל לבם כי בעונם בא להם עתה הרע , אבל היו אומרים אם בא עתה הרע עוד יבא הטוב כפלים , וכשיפול בהם דבר ה' יכלו ויגלו מארצם אז ידעו כי הדברים שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב, כי הבל ינחמון כי אז תכלה גאותם וגודל לבבם : (ט) לבנים נפלו : דרך משל כתרגומו רישיא גלו וגו' : (י) וישגב צרי רצין : מלך אשור ומחנהו שתפש דמשק והמית רצין ואמר זה לפי שאפרים היה עמהם בברית ושניהם היו נלחמים על יהודה ' אמר כי לא יועיל אחד לחבירו כי האל ישגב ויחזק את אויבי רצין עליו : ואת אויביו יסכסך , יבלבל עמו בארצו שיבאו ללכדם : (יא) ארם מקדם , כי לפני מלוך פקח בן רמליהו היה נלחם ארם בישראל מאד , כמו שנאמר וישימו כעפר לדוש ' וארם היה להם ממזרח ארץ ישראל ופלשתים ממערב , ואלה ואלה נלחמים בהם ואכלו אותם בכל פה : בכל זאת לא שב אפו ' כלומר לא שבו הם כדי שישוב האל מחרון אפו , ועוד יד האל נטויה עליהם לכלותם כיון שלא שבו כמו שאמר : (יב) והעם לא שב עד המכהו : לא התבוננו כי האל הוא שמכהו בעונותיו ולא שב אליו ולא דרשו אותו : (יג) ויכרת : כפה ואגמון : החזקים והחלשים , כפה הוא ענף העץ, כמו וכפתו לא רעננה ואגמון הוא הגומא הגדל במים : יום אחד · הוא אותו היום שגלו השבטים : (יד) זקן : הוא הזנב : כי נביאי השקר מקטני העם היו ולמצא חן בעיני הגדולים היו מתנבאים להם טובה ומבטיחים אותם על שקר כדי שיתנו להם פת או יין , כמו שכתוב אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה : (טו) ויהיו , אותם שהו ראוים ליסר אותם ולהדריכם בדרך טובה אותם היו מתעים אותם והם בעיניהם מאשרים אותם לפיכך ומאושריו מבולעים · שהיו מאושרים בעיניהם כשהיו מורים אותם הדרך הרעה היו מבולעים

ישעיה ט

ז דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב לֵאמֹר׃ ט לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית נִבְנֶה שִׁקְמִים גֻּדָּעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף׃ י וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי רְצִין עָלָיו וְאֶת־אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ׃ יא אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ יב וְהָעָם לֹא־שָׁב עַד־הַמַּכֵּהוּ וְאֶת־יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ׃ יג וַיַּכְרֵת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד׃ יד זָקֵן וּנְשׂוּא־פָנִים הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא מוֹרֶה־שֶּׁקֶר הוּא הַזָּנָב׃ טו וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי הָעָם־הַזֶּה

(מסורה: דכ"ג מנהון בסיפרא ; ב' אחד מ"ל ואחד חסר ; ב' ; ג' ; ג' · ג' ; ב' אכיוןמעוניי ; ל' ; ל' ; כ"ג ; ו' ; ב' ; י' · ד' ; ו' ; ג')

תרגום

ז פִּתְגָּמָא שְׁלַח יְיָ בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאִשְׁתְּמַע בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח וְאִתְרַבְרַבוּ עַמָּא כּוּלְּהוֹן אֶפְרַיִם וְיָתִיב שֹׁמְרוֹן בִּרְבוּ וּבִתְקוֹף לֵב לְמֵימַר׃ ט רֵישַׁיָּא גְלוֹ וּלְטָבִין מִנְהוֹן נְמַנֵּי נִכְסַיָּא אִתְבְּזָזוּ וּדְשַׁפִּירִין מִנְהוֹן נִקְנֵי׃ י וְתַקִּיף יְיָ סַנְאָה רְצִין עֲלוֹהִי וְיָת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי יְעָרֵר׃ יא אֲרָם מִמַּדִּינְחָא וּפְלִשְׁתָּאֵי מִמַּעַרְבָא וּבְזוֹ יָת נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֲתַר בְּכָל דָּא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דְּתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְּהוֹן וְעַד כְּעַן מַתְקְפִין מְרָדֵיהוֹן וְעוֹד מָחָתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן׃ יב וְעַמָּא לָא תָבוּ לְפוּלְחַן מַן דְּאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן מָחָא וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת לָא תְבָעוּ׃ יג וְשֵׁיצֵי יְיָ מִיִּשְׂרָאֵל רֵישׁ וְהֶגְמוֹן שִׁלְטוֹן וְאִטְרוֹן יוֹמָא חַד׃ יד סָב וּנְסִיב אַפִּין הוּא רֵישָׁא וְסָפַר מַלִּיף שְׁקַר הוּא חַלָּשָׁא׃ טו וַהֲווֹ מְשַׁבְּחֵי

תולדות אהרן דבר שלח · מולין נא :

רשי

הכתוב : (ז) דבר שלח ה' ביעקב : הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן רמליה : ונפל בישראל . מעתה תתקיים בהם : (ח) בגאוה ובגודל לבב לאמר . מה שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב : (ט) לבנים נפלו וגזית נבנה : המלכים שהיו לנו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בן יהוא שבימיו נתמעטו כענין שנאמר (מלכים ב יג) כי אבדם מלך ארם שפלים היו והם הלכו להם כבניין לבנים רעוע הנופל אבל זה שהוא עכשיו חזק הוא כבנין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבנין : (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו · הם בוטחים במה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו ויסכסכנו להסיתו לבא עליו כך שמעתי ואני אומר את אויביו כלפי השכינה הוא אומר הקב"ה יסכסך את אויביו זכ"ז גוי בגוי ארם ופלשתים בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין מנשה את אפרים וגו' : (יא) ארם מקדם : ארם הרעו להם מקדם בימי יהואחז ויואש ופלשתים הרעו להם מאחור שהפלשתים להם במערב : בכל זאת גו' ועוד ידו נטויה : עד שיביא עליהם את סנחרב : ד"א ארם מקדם ופלשתים מאחור · היו משחיתים ביהוד' בימי אחז כמו שמפורש (בד"ה ב כח) ועל ישראל .על יהודה היה ישעיה מתאונן על הצרות הללו : (יב) עד המכהו . עד הקב"ה שהוא מביא עליו המכות האלה : (יג) כפה ואגמון . לשון מלכים ושלטונים : כפה ארקוול"ר בלעז כלומר אותם החופפים עליהם ככיפה זו : ואגמון · ואף היא כופה קטנה וע"ש שכפופה כאגמון קורא לה אגמון ובברייתא דשמואל מליכו שיש מזלות ברקיע ממונים ואלה שמותם וכאן אמר הנביא שכל הכמיהם המתנבאים להם וחוזים בכוכבים את הבאות עליהם יכרית ה' מהם : (טו) מאשרי · מדריכי כמו באשורי אחזה רגלי (איוב כג) · ומאושריו שלמדו דרכי מדרכי התועים סא"א : ומאושריו מבולעים . הדורכים בדרך

ביאור מהגר"א

(ז) דבר שלח אדני ביעקב ונפל בישראל · וישראל הם השבטים כן יהודה הם החשובים נגד עשרת השבטים ועיקר ביאת סנחרב על עשרת השבטים ונפל גם ביהודה : (ח) בגאוה ובגודל לבב · היינו רוח גבוה ונפש רחבה כמ"ש ונפש כי תחטא כי הנפש היא המתאוה : (ט) לבנים וגו' · היינו שהבנינים הגדולים עושין מלבנים ומחזקים בארזים (כמ"ש ויאחז את כבית בעלי ארזים מ"א ו' יו"ד) והוא נגד עיקר בנין המלחמה שהיה נבנה מעשרת השבטים שהחזקו בחיל מלך ארם ואמר לבנים נפלו היינו מנחם מלך ישראל וגזית נבנה הוא פקח בן רמליהו וכן בארם : (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו · רצה לומר עליו על ישראל שאשור לא בא אלא על דמשק כמה שכתוב ואת רצין המית ואחר כך ויעל על שומרון : (יא) ארם מקדם · היינו שארם עצמו נספח לאויב לו : ויאכלו בני ישראל בכל פה · כמ"ש על שלשה פשעי אדום שישבו בנגב ועל שלשה פשעי עמון שישבו במזרח ופלשתים במערב ואשור מצפון שאכלו את ישראל בכל פה : ועוד ידו נטויה · עמש"ל ה' כ"ה : (יב) והעם לא שב וגו' · רצה לומר כשהקב"ה משעבד את ישראל ת"י איזה אומה הראוי לקבל בההכה ולהכניע את עצמו ת"י האומה ההיא כמ"ש ועבדו את מלך בבל וחיו ומכח השעבוד ההוא ראוי לשום על לב ולדרוש אל ה' בכל לבבם : (יג) כפה · היינו גוף שהנשמה שהוא כמו כפה : ואגמון · הם הרגלים שהכפה נשען עליהם : (יד) זקן · היינו זה שקנה חכמה והוא בעל תורה והוא פנים הוא בעל מע"ט כמ"ש לעיל והם הראש שהם עקרן של ישראל : נביא ומורה שקר הוא הזנב · היינו כמו שהזנב מכסה את הערוה כן נביאי השקר היו מכסין את הרע וכמ"ש בזכר ויראה בלק ראה בזנבי דשולי כהכיהם לכן נקראו זנבי : (טו) ויהיו מאשרי וגו' · היינו הרגלים שמוליכין את

מצודת ציון

עד · אב עולם : ולסעדה · ענין השענה : (ט) וגזית · אבנים גזוזים וממוטטים ביותר רב : שקמים · מין אילן האלה וכן וכולם שקמים (עמוס ז) : גדעו · נכרתו כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז) : (י) יסכסך · ענין בלבול וכן וסכסכתי מצרים (לקמן יט) : (יג) ראש · ר"ל החשוב : וזנב ר"ל השפל : כפה · כן נקרא הענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו) לפי שהיא כפופה : ואגמון · הוא הגומא הגדל במים : (יד) מורה · מלמד כמו את מי יורה דעה (לקמן כח) : (טו) מאשרי · מדריכי כמו ואל תאשר בדרך רעים (משלי ד) : מתעים · מל' תועה : ומאושריו · כמו ומישריו והאם באל"ף במקום היו"ד וכן אשרו חמוץ (לעיל א) : מבולעים

מצודת דוד

ועד עולם · כל ימי חזקיה : קנאת ה' . כ"ז הצדקה יעשה על כי יקנא על מה שחרף סנחריב כלפי מעלה : (ז) דבר וכו' . זה אמר על מלכות אפרים דעו שהפורענות הבאה עליהם לא במקרה בא כי הדבר הזה שלח ה' ע"י הנביאים הקודמים להתנבאות עליהם וכן היה כי נפל ונתקיים כי כבר גלו מקצתן : (ח) וידעו כל העם שהשאלים ידעו שלא כן דבריהם אשר ידברו בגאוה ובגודל לבב והוא מקרא קצר ומובן מאליו : (ט) לבנים נפלו . מה בכך שנפלו בנין הלבנים הלא נבנה תמורתן באבני גזית ר"ל אם האויב גלה המקצת הנה עתה נתחזק ביותר כי חושבים שבא במקרה והיא לא תתמיד : שקמים גדעו . אם נכרתו השקמים נחליף ארזים המעולים מהם וכפל הדבר במ"ש : (י) וישגב · כאומר הנה כל עזרתם לא סמכו אלא על רצין ודעו שה' ישגב ויחזק את צרי רצין עליו וא"כ כשל עוזר ונפל עזור : ואת אויביו יסכסך · ובזה יבלבל דעת אויביו הם רשעי ישראל : (יא) ארם מקדם . אף כי מאז בימי יהואחז הרעו להם ארם היושב במזרח א"י וגם פלשתים היושבים במערב הרעו להם : בכל פה · ר"ל מלאו כל תאותם מהם : בכל זאת · בכל הפורענות שכבר באו לא שב אף ה' מישראל ועוד ידו נטויה להכות עוד בהם : (יב) לא שב · לא עשה תשובה המגעת עד ה' שהכה בם כי חושבים הכל למקרה ואינם דורשים את ה' : (יג) ויכרת ה' · לכן יכרית הכל ביום אחד החשוב והשפל : כפה ואגמון · הפרים הדומים לענף יפה וכפל הדבר במ"ש : (יד) ונשוא פנים · מי שהכל נושאים לו פנים לפי רוב השפיבות : מורה . המלמד לעשות שקר : הוא הזנב · הוא השפל שבהם : (טו) מאשרי · המדריכים את העם המה מתעים אותם ללכת בדרך לא ישר : ומאשריו

מְתֻעִים וּמְאֻשָּׁרָיו מְבֻלָּעִים׃ טז עַל־כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־יִשְׂמַח ׀ אֲדֹנָי וְאֶת־יְתֹמָיו וְאֶת־אַלְמְנוֹתָיו לֹא יְרַחֵם כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ יז כִּי־בָעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה שָׁמִיר וָשַׁיִת תֹּאכֵל וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וַיִּתְאַבְּכוּ גֵּאוּת עָשָׁן׃ יח בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת נֶעְתַּם אָרֶץ וַיְהִי הָעָם כְּמַאֲכֹלֶת אֵשׁ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֹא יַחְמֹלוּ׃ יט וַיִּגְזֹר עַל־יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל־שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבֵעוּ אִישׁ בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ׃ כ מְנַשֶּׁה אֶת־אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם אֶת־מְנַשֶּׁה יַחְדָּו הֵמָּה עַל־יְהוּדָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃

י א הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי־אָוֶן וּמְכַתְּבִים עָמָל כִּתֵּבוּ׃ ב לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי

עַמָּא הָדֵין מַטְעַן וְרַבְרְבָנוֹהִי מְסַלְעֲמִין׃ טו עַל כֵּן עַל עוּלֵימוֹהִי לָא יְחַדֵּי יְיָ וְעַל יַתְמוֹהִי וְעַל אַרְמְלָתוֹהִי לָא יְרַחֵם אֲרֵי כוּלְהוֹן חֲנִיפִין וּבִישִׁין וְכָל פּוּמְהוֹן מְמַלְלִין שְׁקַר בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וַעַד כְּעַן מִתְקְפִין מְרָדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרָעָא מִנְהוֹן׃ יז אֲרֵי תַדְלִיק כְּאֶשָּׁתָא פּוּרְעֲנוּת חוֹבֵיהוֹן חַטָּאַיָּא וְחַיָּבַיָּא תְשֵׁיצֵי וְתִשְׁלוֹט בִּשְׁאָר עַמָּא וּתְשֵׁיצֵי סַגֵי מַשְׁרְיָתָא׃ יח בְּתַעֲבוּר מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת חֲרוּכַת אַרְעָא וַהֲוָה עַמָּא כִּיקִידַת נוּר גְבַר עַל אֲחוּהִי לָא חָיְסִין׃ יט וּבַז מִן דָרוֹמָא וְכָפִין וְשֵׁיצֵי מִן צִפּוּנָא וְלָא שְׂבַע גְבַר נִכְסֵי קָרִיבֵיהּ יִבְזוֹן׃ כ דְבֵית מְנַשֶּׁה עִם דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית אֶפְרַיִם עִם דְבֵית מְנַשֶּׁה כַּחֲדָא יִתְחַבְּרוּן לְמֵיתֵי עַל דְבֵית יְהוּדָה בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וַעַד כְּעַן מִתְקְפִין מְרָדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן׃ א וַי דְרַשְׁמִין רְשׁוּמִין דְּמִינַס וּכְתַב דְּלֵיאוּ כָּתְבִין׃ ב לְאַסְטָאָה מִדִּין מִסְכְּנִין וּלְמֵינַס מָה דְרָעַן מַחְשִׁיכֵי עַמָּא בְּדִינָא לְמֶהֱוֵי

מדין ג׳ בקריאה וסימן מדין וסבכה · רכבי אתונות צחורות ישבי על מדין . להטות מדין דלים · חד שם

תולדות אהרן על בחוריו · שבת לג כתובות ס : על ימין · שבת לג ב״ב כח : בשר זרועו . תענית ס :

רש"י

בדרך המתעי׳ המאשרים אותם בדרכים הללו דרכים מסותרים ונבוכים שאין פתח לצאת מהם ולשון בילוע נופל על הדרך כענין שנאמר במקום אחר עמי מאשריך מתעים ודרך אורחותיך בלעו (לעיל ג) : (טז) ומרע · רשע כמו זרע מרעים (לעיל א׳) : (יז) כי בערה כאש רשעה · רשעתם תבער בהם ותאכלם כאש : שמיר ושית · שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם ותצת בסבכי היער : בדלת העם · סבכי ענפים : ויתאבכו גאות עשן · יהיו נבוכים ומסוגרים בהוז׳ עשן התבערה· ויתאבכו. כל לשון נבך אין יסוד תיבה אלא בך כמו מבכי נהרות (איוב כח) עמק הבכא (תהלים פד) והנון באה לו לפרקים וכאן באה בו אל״ף במקום נו״ן כמו אלף של אבחת חרב (יחזקאל כ״א) ואל״ף של אחוותי באזניכם (איוב יג): (יח) נעתם ארץ. יונתן תירגם חרוכ׳ ארעא וקשה בעיני לפרש כן. שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא בא לשון התרגום ולא לשון אחר אני מפרשו לפי ענייני בעברת הקב״ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון נתך והגיע לארץ : (יט) ויגזור על ימין : יבוזו וישללו זה את זה על ימין או על שמאל ולא ימצא להם : איש בשר זרעו : ת״י גבר נכסיה קריביה יבזון : (כ) מנשה את אפרים. מנשה יתחבר עם אפרים : ואפרים את מנשה : עם מנשה ויחדו המה יתחברו על יהודה : (א) חקקי און : שטרי און : שטרות מזוייפין : ומכתבים. לשון ערבי. הוא כמו מכתבין (שהמ״ם חירק וכ״ף שוא ות׳ קמוצה) בלשון עברי:(ב) להטות על ידי שטרות שקר את הדלי׳ מדין

רד"ק

מבולעים ונשחתים בעצתם הרעה : (טו) על כן · לא ישמח , כשפך וגלתי בירושלם וששתי בעמי , כי כשאותו אדם דרך הרעה ותבא לו בעבור זה הרעה שנה שאל אל דרך משל יעצב כמו ויתעצב אל לבו , וכשאותו אדם שדרך הטובה ותבא לו בעבור זה הטובה שנה שאל על דרך משל שמח , כמו שאמר וששתי בעמי , ואמר ישמח ה׳ במעשיו , ואמר בחוריו כי הם ברוב תרים אחר עיניהם ולא תצילם גבורתם וכחם מהרעה שבאה עליהם , ע״כ לא ישמח ה׳ בהם כי אינם עושים רצונו : ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם : אפילו היתומים והאלמנות שראוי לחמול ולרחם עליהם לא ירחם אל עליהם: כי כלו חנף ומרע · בין גדולים בין קטנים בין זקנים בין תלושים בכל זאת שתבא להם רעה גדולה שלא מאלו מרחמים לא שבו הם, לפיכך לא שב אפו מהם , ועוד ידו נטוים עליהם להרע להם אפילו בגלות : (יז) כי בערה כאש רשעה ' הרשעה שעשו הם בערה בהם כאש , ודרך האש שתחל לבער בקוצים ובעצים דקים תחילה כמו שאמר ומצאה קוצים ואחר כך תבער בעצים הגדולים כן רשעתם תאכלם תחל בקטנים , והם הקוצים ואחר כן ותצת בסבכי היער , והם הגדולים : ויתאבכו · לפי מקומו ויתגאו : גאות עשן . חסר כ״ף הדמיון כגאות עשן , וכן לב שמח ייטיב גהה כגהה , לפי שהמשיל רשעתם לאש בוערת אמר שתגאו , כלומר שהנה גאה כגאות עשן , כלומר שהתפרסמו במעשיהם הרעים עד שכל האומות ידעו בה׳ כי יש רואה העשן ולא יראה האש כן ידעו הרחוקים מהם מעשיהם הרעים : (יח) בעברת · נעתם ארץ , חשך מלשון ערבי , ויונתן תרגם חרוכת ארעא, ובא ארץ בלשון זכר , כמו שרץ ארצם צפרדעים : כמאכולת אש, כמו הדבר הנאכל באש שהעץ שאכלו בו האש דולק העץ האחר כן העם הזה איש את אחיו לא יחמלו , לא די להם הרע שעושין להם אויביהם כי גם הם מריעים זה לזה : (יט) ויגזור . העם הזה חוזר על כל צדדיו וחוטף מכל כל אחד מחברו , ואף על פי כן הוא רעב כי לא יספיקו לו , ופי׳ ויגזור ויחטוף , כי החוטף גוזר הדבר ממקומו וכן אומר אחר כן : (כ) מנשה את אפרים ' זכר אלה לפי שהמלכות היתה לאפרים ומנשה ואפרים אחים אף על פי כן אלה יבוזו את אלה ואחר כן יחדו המה על יהודה : בכל זאת · עם כל הרעה הזאת הבאה עליהם לא שבו ממעשיהם הרעים כדי שישוב ה׳ מחרון אפו : (א) הוי החוקקים · עתה דבר על הדיינים ועל סופריהם הדיינים היו מטים את הדין ואומרים לסופריהם לכתוב דין שפסקו שיבא להם קיום , ואומר החקקים על הסופרים , ואמר ומכתבים על הדיינים , כי הם מכתבים , וכתבו יוצא לשלישי הם מצוים לסופרים לכתוב והסופרים כותבים וחוקקים חקקי און והדיינים מכתבים להם אותו העמל והאון : (ב) להטות : כשבאים לפניהם לדין העשיר והגדול עם העני או האלמנה

ביאור מהגר"א

את כל הגוף ואם הרגלים נכשלים נכשל כל הגוף וז״ש ומאשריו מבולעי׳: (טז) חנף ומרע : חנף הוא כח יצר התאוני (כמ״ש כי חלק משמן חכה) היינו רע לשמים וטוב לבריות ומרע הוא כח יצר הכעסני שהוא רע לבריות ופה דבר נבלה הוא המחבר בין שניהם כנגדן ניתן לנו מצות עשה ומל״ת ותורה מחבר שניהם וכמ״ש בס״י כף חוב וכף זכות ולשון חק מכריע בנתים וכנגדן חשב ג׳ עונשין בחוריו ויתומיו ואלמנותיו ואמר על בחוריו לא ישמח כנגד פה דובר נבלה כמ״ש בגמרא ויתומיו ואלמנותיו לא ירחם נגד תאוני וכעסני וזהו לא ירחם וכנגדן אמר כי בערה כאש רשעה היינו פה דובר נבלה : (יז) שמיר ושית תאכל · הוא חנף ומרע תאוני כעסני כמש״ל ו׳ כ״ד ומתוך שיבער ברשעים ותצת בסבכי היער הם הצדיקים כמ״ש חז״ל בגמרא ובזוהר על פ׳ כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש כו׳ : ויתאבכו גאות עשן · כי דרך העשן לעלות למעלה ומרוב האש יתחזק העשן למעלה למעלה : (יח) בעברת ה׳ נעתם ארץ · היינו כמ״ש תחלת מרוק יאכלמו קצם בשר ודם כשנתמלא חרון ספק אם יתקיים גזירתו או לא יתקיים אבל הקדוש ברוך הוא כאשר יצא חרון מאפו החרון הוא הסליח לאכול מיד כאש תאכל קש וכן אמר כאן בעברת ה׳ שהוא אש מיד נעתם הארץ ויהי העם כמאכולת אש : נעתם הארץ · הוא והארץ היתה כמ״ש ולילה ללילה יחוה דעת ומלאה הארץ דעת יעקב תיקן תפלת ערבית אחר כך הוא״ו ויהי העם כו״ק : איש אל אחיו : הוא תהו ובהו : (יט) ויגזור על ימין כו׳ : הוא נגד מים החשך ורוח : (כ) מנשה את אפרים כו׳ : הוא נגד ע״פ תהום ג׳ ראשי שור שבתהום ג׳ גווני קשת וכולן נתבסמו בקרבנות כמ״ש את קרבני לחמי כו׳ : (ב) להטות מדין דלים ולגזול וגו׳ היינו שעושים חוק מכוונים אין שיגיע לדין דלים ועניים

מצודת דוד

ומאשריו · אותם שהיו מיושרים בעיני העם המה נשחתים : (טז) לא ישמח . כי כשאדם חוטא ובא עליו העונש אין שמחה לפני המקום : כלו חנף · כולם מחניפים לרשעים : ועוד ידו נטויה · להכות בהם עוד יותר : (יז) כי בערה · הרשעה שעושים תבער כמו אש ובתחלה תשרוף הפחותים שבעם ואח״ז הגדולים שבהם ר״ל העון עצמו יקטרג עליהם ויפרע מהם : ויתאבכו · בעבור מרבית התבערה יתרוממו גאות העשן כי תגבה למעלה למעלה ר״ל הפורעניות תגדל מאד : (יח) בעברת ה׳ . בחמת ה׳ תתחשך ותשרף הארץ: כמאכלת אש · כמו הדבר הנאכל באש שהעץ שנאחז בו האש מדליק את העץ האחר כן העם הזה איש אל אחיו לא יחמולו ולא יהיה די להם הרע שעשה האויב : (יט) ויגזור . יחטוף במי שעומד בימין ויאכל ממי שעומד בשמאל ולא ישבעו כי מעט ימצא בהם : איש · כל אחד יאכל בשר זרועו מעקת רעבון : (כ) מנשה את אפרים. מנשה יבוז וישלול את אפרים : יחדו המה · שניהם יחד ילכו על יהודה לשלול שלל : ועוד ידו נטויה . להכות עוד: י (א) הוי . יש להתאונן על החוקקים סופרי הדיינים על כי המה חוקקים און ר״ל כותבים דבר שאינו הגון וכשר : ומכתבים . הדיינין עצמם המצוים לסופריהם לכתוב המה יצוו לכתוב דברי עמל : (ב) להטות : מכתבם יהיה סיבה

מצודת ציון

מבולעים · ענין השחתה כמו בלע ה׳ (איכה ב) : (טז) ומרע · מרשיע : נבלה · דבר מגונה : נטויה · מל׳ הטיה : (יז) שמיר ושית · מיני קוצים : ותצת · מל׳ הצתה והבערה : בסבכי היער · הענפים המסובכים ונאחזים זה בזה כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : ויתאבכו · הוא ענין התרוממות ואין לו דומה : גאות · מל׳ גאוה : (יח) בעברת · מל׳ עברה וחמה : נעתם ארץ ׳ ת״י חרוכת ארעא : אל אחיו · על אחיו : (יט) ויגזור · ענינו חטיפה כי החוטף דבר מה גוזרו וכרתו ממקומו : על ימין · בימין על במקום בי״ת כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל)

רד"ק

האלמנה והיתום שהם חלושים אם הדין עם החלושים שהוא ברוב מפני חולשתם ותוקף שכנגדן הדיינים מטין את הדין ונותנים לעשיר ומהדרין פניו בדין והנה הדיינים כאלו הם שוללים ובוזזים העניים היתומים והאלמנות : (ג) ומה תעשו ליום פקודה • ליום שיפקוד האל עונותיכם: ממרחק • זה מלך אשור שבא מארץ רחוקה לא"י להשחיתה : על מי • כמו אל, כמו הרמתה על ביתו והדומים להם: ואנה תעזבו כבודכם • כי אתם תגלו מכבודכם : (ד) בלתי כרע היו"ד לכנוי כמו ומושיע אין בלתי, אמר לפי שהעם הזה בלתי אינם עמי ולא שומעים אלי לפיכך כרע תחת אסור, כלומר במקום האסירים כרע להיות עמהם ובמקום הרוגים גם כן יפלו הם הרוגים, כלומר מהם שבוים ומהם הרוגים לא ישאר אחד מהם בארצו כי כולם יהיו גולים או הרוגים, והמפרשים פירשו בלתי כי היו"ד אינה לכנוי, יש מפרשים כן לא ימלט אלא מי שיכרע ויחביא עצמו בין האסורים או במקום ההרוגים שלא יחשבוהו שהוא חי, ואדוני אבי ז"ל פירש בעבור שלא כרע לאל אסורים והרוגים יהיו, ורבי אחי הר' משה ז"ל פירש זולתי הכריעה שיש להם בארצם שהגוים מכניעים אותם זולתי זאת תבא להם גדולה מזאת והיא הגלות שהיו מהם אסורי' או מהם הרוגים : (ה) הוי אשור • לשון קריאה • קורא לו שיבא על ארץ ישראל לש'ול שלל, וקוראהו שבט אפו ומטה זעמו שבו מיסר ישראל, ופירוש בידם במקומם, כלו' בארץ ישראל אשלח זה השבט, ויש מפרשים בידם של מחנה אשור, כלומר מטה זעמי שמתי בידם ואחר כך פירש עוד ואמר : (ו) בגוי חנף, הפסוק כפל בענין במלות שונות, ולשומו מרמס, כי הכל יהיו דורכים ורומסים עליהם : (ז) והוא לא כן ידמה • כפול הענין במלות שונות, אמר כי מלך אשור לא יחשב כי הוא שלוחי ומטה זעמי אבל חשב כי בכח ידו עושה מה שעושה מנליחת האמת והוא אינו יודע כי הוא שלוחי וכאשר ארצה אמנענו מלהשחית והוא חושב להשחית הכל ואפי' ירושלם : לא מעט • אלא להשחית כל הממלכו' וגם רוב מלכות ישראל אמר שלא ישאר זה המעט והיא ירוש'ם שלא יכבוש אות' : (ח) כי יאמר • בלבבו או לעמו. איך תעמוד עיר או ממלכה לפני הלא כל אחד משרי הוא חשוב כמלך ויש לכל אחד מהם עם גדול וחיל רב, או פירוש שרי מלכים הם והם מלכי האומות שכבש : (ט) הלא ככרכמיש • אלה העיירות על נהר פרת ממלכות ארם וכבשם מלך אשור, לפיכך אמר הלא ככרמיש • כלומר זו כזו כי כולם היו שוות לפני ונמסרו בידי, וכן שמרון כמוהם : וכלנו : הוא כלנה הוא הנזכר בספר עמוס : (י) כאשר • ממלכות האליל ופסיליהם, כלומר אף על פי שיש בהם אלילים ופסילים לא היה בהם כח להציל ארצם מידי : מירושלם

תרגום

ב ... אַרְמְלָן עֲדֵיהוֹן וְיָת נִכְסֵי יַתְמַיָא יִבְזוּן : ג וּמָה תַעְבְּדוּן לְיוֹמָא דְיִסְעֲרוּן עֲלֵיכוֹן חוֹבֵיכוֹן וּלְרִיגוּשׁ עָקָא מְרָחִיק יֵיתֵי לְאָן תִּעַרְקוּן לְסָעִיד וְהֵיכָא תִשְׁבְּקוּן יְקָרְכוֹן : ד בְּכֵן בַּר מִן אַרְעֲכוֹן אֲסִירִין תִּתְאַסְרוּן וּבַר מִקִרְוֵיכוֹן קְטִילִין תִּתְרְמוּן בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן מִתְקְפִין מְרָדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרָע מִנְהוֹן : ה וַוי אַתּוּרָאָה שׁוּלְטַן רוּגְזִי וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמַי עֲלֵיהוֹן בְּלוֹט : ו בִּכְנִישְׁתָּא חֲנִיפָא אֲשַׁלְחִינֵיהּ וְעַל עַמָא דַעֲבָרוּ עַל אוֹרַיְתָא אֲפַקְדִינֵיהּ לְמִבַּז בִּזָא וּלְמֶעְדֵי עֲדָאָה וּלְשַׁוָיוּתֵיהּ לְדָיִישׁ כְּסִין שׁוּקִין : ז וְהוּא לָא כֵן מְדַמֵי וְלִבֵּיהּ לָא כֵן מַחְשֵׁיב אֲרֵי לְשֵׁיצָאָה אֲמַר בְּלִבֵּיהּ וּלְאַסְפָּא עַמְמִין לָא בְחָיִם : ח אֲרֵי יֵימַר הֲלָא כָל שִׁלְטוֹנַי כַּחֲדָא כְּמַלְכִין חֲשִׁיבִין קֳדָמַי : ט הֲלָא כְּמָא דְכַרְכְּמִישׁ בְּבִישָׁא קֳדָמַי כֵּן כַּלְנוֹ אִם לָא כְּמָא דְאַרְפַּד מְסִירָא בִידֵי כֵּן חֲמָת וּכְמָא דַעֲבָדִית לְדַמֶשֶׂק כֵּן אַעְבֵיד לְשָׁמְרוֹן : י כְּמָא דְאַשְׁכַּחַת יְדֵי מַלְכְּוָן דְפָלְחָן לְטַעֲוָתָא וְצַלְמָנֵיהוֹן

ישעיה

לִהְיוֹת אַלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת־יְתוֹמִים יָבֹזּוּ : ג וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה וּלְשׁוֹאָה מִמֶּרְחָק תָּבוֹא עַל־מִי תָּנוּסוּ לְעֶזְרָה וְאָנָה תַעַזְבוּ כְּבוֹדְכֶם : ד בִּלְתִּי כָרַע תַּחַת אַסִּיר וְתַחַת הֲרוּגִים יִפֹּלוּ בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה : ה הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם זַעְמִי : ו בְּגוֹי חָנֵף אֲשַׁלְּחֶנּוּ וְעַל־עַם עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז וּלְשִׂימוֹ מִרְמָס כְּחֹמֶר חוּצוֹת : ז וְהוּא לֹא־כֵן יְדַמֶּה וּלְבָבוֹ לֹא־כֵן יַחְשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בִּלְבָבוֹ וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מְעָט : ח כִּי יֹאמַר הֲלֹא שָׂרַי יַחְדָּו מְלָכִים : ט הֲלֹא כְּכַרְכְּמִישׁ כַּלְנוֹ אִם־לֹא כְאַרְפַּד חֲמָת אִם־לֹא כְדַמֶּשֶׂק שֹׁמְרוֹן : י כַּאֲשֶׁר מָצְאָה יָדִי לְמַמְלְכֹת הָאֱלִיל וּפְסִילֵיהֶם

(הערות מסורה בגליון: ל' · ל' · ומ"ל · ל' א' מ"ל וא' חסר · ל' מ"ל · ד' ר"פ · ולשומו ק' · ל"ג ר"פ · י"ט · ה' · ל' · ו' חסר בסיפרא · ו' חסר · ל"ג · ג'. ל' · ד' · ל' חסר ל' ומ"ל)

קרתא וחד לשון ארח וחד לשון דין : בלבבו ה' בקריאת וסי' והתברך בלבבו לאמרו שלום יהיה לי וכן במליצי שרי בבל ד"ה • וישם דוד את הדברים האלה • והוא לא כן ירמה . ודבר אמת בלבבו וחד ובלבבו יגדיל : הלא ו' חסר בסיפרא וסי' כי יאמר הלא שרי יחדו . הלא ככרכמיש כלנו : הלא כאשר

תולדות אהרן זעמי • עקרים מ"ב פ"ג :

רש"י

מדין זכות הראוי להם : (ג) ליום פקודה : שיפקד הקב"ה עליכם עוניכם : שואה ל' חורבן : על מי תנוסו לעזרה • הקב"ה אינו בעזרתכ' : ואנה תעזבו . את כל הכבוד אשר אתם קובלים מן הגזל כשתלכו בג לה : (ד) בלתי כרע תחת אסור • במקום אשר לא כרע ולא יבין אחד מכם שלא היה שם כריעת המרבץ שם באותו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ מארצכם תאסרו וכן תירגם יונתן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון : תחת . מקום כמו שבו איש תחתיו (שמות טז) : ותחת הרוגים יפלו : ובאותו מקום יפלו הרוגים : (ה) הוי : כי עשיתי את אשור שבט אפי לרדות בו את עמי : ומטה הוא זעמי בידם של בני אשור: (ו) בגוי חנף . ישראל : (ז) והוא : סנחרב : לא כן ידמה • שהגזרה מאתי : ואני שולחו : ידמה קווידייר בלע"ז • ולבבו לא כן יחשוב • שלחתיו על עסקי ממון לשלול ולבוז בז כי בלבבו להשמיד את הכל בגאותו : (ח) כי יאמר וגו'. לכך גבה לבו : (ט) הלא ככרכמיש : כאשר בני כרכמיש שרים ושלטונים כן בני כלנו על כן אם לא כארפד אשר הוא משלטנות חמת שלקחתי מיד ארם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עשיתי לשומרון אם לא כארפד חמת דבוק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח : (י) ופסיליהם . היו מירושלים ומשומרון : מכאן שרשעי ישראל היו מספיקין דמות עכו"ם שלהם לכל האומות סביבותם ואחרי שעובדי פסילי שומרון וירושלי' נפלו בידו ולא הצילום פסיליה' כן

ביאור מהגר"א

ועניים ודלים היינו עשירים שהיו שמנים ונדלדלו והיינו כמ"ש חז"ל מגיעי בית בבית זה שממליא מעות לעני בשעת דוחקו בכדי לקחת ביתו: ומשפט עניים • היינו המתנות הראוים לתת לעני כמ"ש וזה משפט הכהנים : להיות אלמנות שללם ואת יתומים יבוזו • אינם יכולים לעשות עמל נגד בעלי כח כי יביאו הדבר עד המלך : (ד) בלתי כרע : רלה לומר אותן המכשלים את נפשם אשר לא יכרע ולא ישתחוה ועכשיו היו תחת אסיר : ותחת הרוגים יפלו : היינו שיפילו א"ע להגלל שיסברו שגם הם נהרגין אבל תחת אסיר יהיו שלא ברצונם : בכל זאת כו' אמר ה"פ בכל זאת : על ה"פ שבא סנחריב לא"י ג"פ על עשרת השבטים כנ"ל והרביעי על ערי יהודה הבצורות והחמישי שטף את שבנא ובפעם ששי היתה מפלתו לכן אמר ה"פ בכל זאת שמשמע מתחלתו היה גם כן נראה : (ה) הוי אשור שבט אפי וגו' • כמ"ש לעיל שמשעבדין את ישראל בנפש ובגוף ובממון וזה שאמר שבט אפי ומטה הוא הוא בגוף לעבודה : (ו) בגוי חנף וגו' • חנף ועברה הוא נגד תאוני וכעסני וחוקף ותאוני הוא בסתר שאון טמון בקרבו וזה שאמר אשלחנו היינו נמי בסתר ועברה וכעסני הוא בגלוי זה שאמר אצונו היינו נמי בגלוי : לשלול שלל וגומר • היינו מה שחוטפים בתחלה דברים החשובים נקרא שלל ומה שלוקחים בשניים גם דברים הנבזים קרוי בזה מלשון בזיון ומה שלוקחים בשלישית הוא לשומו מרמס תחת רגליו כחמר חוצות רק בכדי שלא ישאר אחריו מאומה : (ז) כי להשמיד וגו' • ולהכרית וגו' עמ"ש במגלת אסתר שלהשמיד היינו ההשמדה מן המצות ולהכרית היינו הגופים שלא יזכר שם ישראל עוד וזה שאמר לא מעט שלא ישאיר אפילו מעט : (ט) הלא ככרכמיש כלנו • רלה לומר כמ"ש החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב הבמחנים אם במבצרים וז"ש ככרכמיש המרובה באוכלסין כן כלנה שנחשבת בפרשת כח בין העירות הגדולות אם לא כארפד שיושבים גבורים כן חמת אם לא כדמשק שהיא עיר בצורה כן שמרון : (י) כאשר מצאה וכו' • שפסילים ואלילים

מצודת ציון

(יחזקאל לג) : (א המחוקקים • ענין כתיבה : (ג) פקודה • ענין זכרון כמו ותפקוד עלי עון חטאה (ש"ב ג) : ולשואה • ענין חושך כמו אמש שואה (איוב ל) : על מי • כמו אל מי : ואנה • איה : כבודכם • כן יקרא העושר וכן עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא) : (ד) בלתי • ענינו כמו לא : תחת • במקום כמו שבו איש תחתיו (שמות טז) : (ז) ידמה • מל' דמיון ומחשבה : יבלע

מצודת דוד

סיבה להטות את הדלים מן הדין הראוי להם : ולגזול • להעביר משפט האמת מן עניים : להיות • עי"ז תהיינה האלמנות שללם רלה לומר הרי כאלו הם בוזזים ושוללים את האלמנות והיתומים : (ג) ומה תעשו • כאומר אם אין כח ביד האלמנות והיתומים אבל מה תשיבו למקום ב"ה בעת יפקוד עליכם העון הזה . ולשואה . לעת תבוא עליכם החושך ממרחק וזהו מלך אשור : לעזרה . לעזור לכם : ואנה תעזבו : כשתלכו בגולה איה תעזבו ההון אשר אספתם בגזל שלא ישאר לא בן ולא בת : (ד) בלתי כרע . במקום אשר לא כרע כריעת המרבץ שם באותו המקום יהיה אסור רלה לומר חוץ מארצכם תאסרו : ותחת • ובאותו מקום יפלו הרוגים : ועוד ידו נטויה • להכות בהם בהיותם בארץ אויביהם : (ה) הוי אשור וכו' . יש להתאונן על כי אשור יהיה השבט לעשות בהם אפי להכות ולרדות אותם : ומטה : הזעם מה שאני זועם על ישראל הוא ביד אשור למטה כי עי"ז יכה בהם כרצונו : (ו) בגוי חנף . הם ישראל המחניפים ליצרם למלאות שאלתו ושחויו : עברתי . עם שאני מלא עליו עברה וזעם : ולשומו מרמס • לרמסו ברגל כמים המושלך בחוצות : (ז) והוא • אבל סנחריב מלך אשור לא ידמה כן כמו שהיא שגזרה היא מלפני : ולבבו וכו' : כפל הדבר במ"ש : כי להשמיד בלבבו . כי חושב בלבבו להשמיד הכל ואף ירושלים כאלו נעשה הגלחון בכח זרועו : ולהכרית . חושב להכרית הכל לבל ישאיר אף מעט : (ח) יחדו • זה כזה כל אחד חשוב כמלך לפי מרבית העם שיש לכ"א : (ט) הלא ככרכמיש : הלא כמו שכבשתי את כרכמיש כן כבשתי את כלנו : אם לא וכו' . הלם לא כמו שכבשתי את ארפד אשר היא משלטנות חמת האם לא כמו שכבשתי את דמשק כן אכבש את שומרון : (י) כאשר מצאה ידי : כמו שהשיגה

רש"י

כך שומרון וירושלים לא תנצל : (יא) כאשר עשיתי לשומרון וגו' : זאת יאמר לאחר שיכבוש את שומרון : (יב) והיה כי יבצע וגו' : אבל לא היה כמו שדימה אלא מאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו ונקמתו בישראל ובקלה עדי יסודה ומאותה יראה יכנעו בני ציון וירושלים לשוב אלי אודיע למלך אשור כי לא בכוחו גבר : אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור : על אשר הפריח והרבה גודל לבב מלך אשור להתהלל בכחו על שקר פרי גודל קרייסמנ"ס דגרגדיי"א בלע"ז של לב סנחריב : תפארת רום עיניו . על שנתפאר בגאותו · תפארת וכטמנ"ט בלע"ז : רום עיניו · גסות רוחו כענין שנא' גבה עינים ורחב לבב (תהלים קא) : (יג) כי אמר בכח ידי עשיתי כל גבורותי לא מאת הקב"ה : נבונותי : חכמתי : ועתידותיהם · מעמדם ומלכם : ואוריד . הורדתים מגדולתם : כביר יושבים · יושבים רבים . כביר פולשיר"ש : (יד) כקן · כקיני עופות הפקר : וכאסיף ביצים עזובות · וכאשר יאסוף איש ביצים עזובות שעזבתם אמם ואין מוחה בידם לכסות עליהם : נודד כנף ופוצה פה ומצפצף · כל הלי הזה נופל בעופות לפי שדימה אותם הגוזלים לקן לפרים ולביצים עזובות אמר לשון זה לא לפלפו עליהם האב והאם (טו) היתפאר הגרזן הקב"ה אומר לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא כגרזן שלי ואני החוצב בך

ישעיה

מִירוּשָׁלִַם וּמִשֹּׁמְרוֹן׃ יא הֲלֹא כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן וְלֶאֱלִילֶיהָ כֵּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלִַם וְלַעֲצַבֶּיהָ׃ יב וְהָיָה כִּי־יְבַצַּע אֲדֹנָי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִָם אֶפְקֹד עַל־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְעַל־תִּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו׃ יג כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבֻנוֹתִי וְאָסִיר גְּבוּלֹת עַמִּים וַעֲתִידֹתֵיהֶם (עתודותיהם ק') שׁוֹשֵׂתִי וְאוֹרִיד כַּאבִּיר יוֹשְׁבִים׃ יד וַתִּמְצָא כַקֵּן יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים וְכֶאֱסֹף בֵּיצִים עֲזֻבוֹת כָּל־הָאָרֶץ אֲנִי אָסָפְתִּי וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף׃ טו הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ

תרגום

מִירוּשְׁלֶם וּמִקַּרְתָּא דְשָׁמְרוֹן׃ יא הֲלָא כְּמָא דַעֲבָדִית לְשָׁמְרוֹן וּלְטַעֲוָתְהָא כֵּן אַעֲבֵיד לִירוּשְׁלֶם וּלְצַלְמָנַיָא דִי בַהּ׃ יב וִיהֵי אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל דַּאֲמַר בְּטוּרָא דְצִיּוֹן וּבִירוּשְׁלֶם אַסְעַר עַל עוֹבָדֵי רָם לִבָּא דְמַלְכָּא דְאַתּוּר וְעַל תּוּשְׁבַּחַת רְמוּת עֵינוֹהִי׃ יג אֲרֵי אֲמַר בִּתְקוֹף יְדִי עֲבָדִית וּבְחוּכְמְתִי אֲרֵי סוּכְלְתָן אֲנָא וְאַגְלֵיתִי עַמְמַיָא מִמְּדִינָא לִמְדִינָא וְקִרְוֵי תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן בְּזֵיתִי וַאֲחֵתִית בִּתְקוֹף יָת יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃ יד וְאַשְׁכַּחִית כְּקִנָּה יְדִי נִכְסֵי עַמְמַיָא וּכְמַכְנֵישׁ בֵּיעִין שְׁבִיקִין כָּל דָיְרֵי אַרְעָא אֲנָא כְנֵישִׁית וְלָא הֲוָה נָטֵיל מִכָּא וְשָׁדֵי כָא וּפָתַח פּוּמָא וּמְמַלֵּיל מִלָּא׃ טו הַאֶפְשַׁר דְּיִשְׁתַּבַּח חוּלִילָא עַל דְחָלֵיל בֵּיהּ לְמֵימַר הָא אֲנָא חֲלֵילִית אִם יִתְרַבְרַב מַסְּרָא עַל

עשיתי לשמרון ולאלי,יה . הלא על האנשים חישבים . תלא אני מחשת · חלא מעט מוער : הגרזן ד' מיחרין בלישנ' וסי' לא תשחית את עצה לנרות עליו גרזן · ונרחה ידו בגרון לכרות . היתפאר הגרזן על

תולדות אהרן ואסיר גבולות עמים • ברכות כח ידים עו : היתפאר הגרזן • עקדה שער לט עקרים מ"ב פ"ג :

רד"ק

מירושלם ומשמרון • פירוש שהיו חזקים מירושלם ומשמרון , וכיון שהלהם מצאה ידי כל שכן שמרון וירושלם , וזה אמר קודם שלכד שמרון ואחר שלכד שמרון אמר : (יא) הלא כאשר • אליליה ועצביה , ענין אחד במלות שונות : (יב) והיה כי יבצע • כי ישלים , כמו ידי ותבצענה , בצע אמרתו , אמר כאשר ישלים ה' את כל מעשהו בגוים ובישראל על ידי מלך אשור כאשר לכד ציון וירושלם אפקוד עליו עונות שחשב כי בכחו עשה מה שעשה בירושלם כי שם את מחנהו ושם נפקד עונו , ומה שאמר על פרי גדול לבב מלך אשור לפי שמחשבתו הרעה עשתה פירות , שהיה מתפאר בה לבני אדם , ואומר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי והיה מצליח בכל דרכיו לפיכך היה חושב כי בחכמתו תלויה הצלחתו , וזהו שאמר על פרי , וכפל הענין ואמר ועל תפארת רום עיניו , כי גבהות הלב נראה בעינים , וכן אמר רום עינים ורחב לב : (יג) כי אמר . גבולות עמים , לפי שכבש כל הארצות כאלו הסיר כל הגבולות , כי לכל עם יש גבול לארצו לפי הפסק הממלכות , כאמרך מלכות עם פלוני מכאן ועד כאן , וכיון שהוא כבש הכל שב הכל מלכות אחת , וכאלו אין מלכיות הגוים נחלקות והנה הוא כאלו הסיר הגבולו': ועתידותיה' שושיתי • כתוב ביו"ד וקרי ועתודותיהם בוי"ו ואחד הוא בענין: שושיתי בשני שיני"ן , השנית קורין סי"ן והוא כמו סמך , מן שוסים את הגרנות ושוסתי מן הדומה למרובע , ופירוש עתודותיהם אוצרותיהם , לפי שממון האוצרות הוא טמון בהם לעתיד אם יצטרך לו , ויונתן תרגם וקרוי תושבחתהון בזיתי : ואוריד כאביר יושבים · אל"ף כאביר נוספת, או המלה נוספת מן כביר ואביר , ושניהם ענין אחד והסרכבה לגדלה , פירוש אותם שיושבים במקום כביר וחזק אני אוריד אותם לארץ והפסוק ואסיר ואוריד לעתיד כי הוי"ו בשוא , ושושיתי עבר והנה עבר ועתיד בפסוק , והטעם כי כבש המדינות ועתיד לכבוש הארצות : (יד) ותמצא כקן ידי : כמו שהקן מופקר ונעזב לכל עובר , וכן כתוב גם כן כעוף נודד קן משולח , אמר חיל העמים מצאה אותו ידי כמו שימצא האדם הקן ויקחנו ואין ממחה בידו כן אני לא מצאתי בכל העמים מי שיעמוד כנגדי , וכמו שיאסוף אדם ביצים עזובות שאין האם עליהם , כי כשהעוף עליהם נודד כנפיו ומכה בקן למנוע מלקחתם אם יוכל , אבל כשהם עזובות יקחם בלא מניעה , כן אני לא מצאתי מונע לכל מה שלקחתי ואספתי , ולא אפילו בדבור כל שכן במעשה , ולפי שהמשיל חיל עמים לקן ולבצים עזובות המשיל העמים לעוף , לפיכך אמר נודד כנף ופוצה פה ומצפצף ולמ"ד לחיל כלמ"ד הרגו לאבנר , ונודד הוא פעל יוצא או יהיה פעל עומד כחבריו , והוא עמו נופלת עליה , לפי שעליה נופלים תקרא האבה נופלת , כלומר מנד עליה שהם נופלים , וכן נודד כנף , מנד כנפיו שהוא נודד : (טו) היתפאר • אמר הנביא אלה דברי מלך אשור • וזה תימה היאך יתפאר הגרזן על החוצב בו , והגרזן הוא מלך אשור והחוצב בו הוא האל יתברך , וכפל הענין לחזק : המשור • הוא המגרה ושרשו נשר והנו"ן נבלע בדגש הסי"ן , וממנו מסככין בנסרים הנזכר במשנה : כהניף שבט • כמו שמניף זה השבט והוא מלך אשור כמו שאמר שבט אפי , ועם מי הוא לא עם המטה כמוהו אלא עם מי שמרים אותו לנכות העמים והוא

ביאור מהגר"א

ואלילים הם תמונות ממלכות האליל שבשמים והנה בירושלים היו עושין תמונות להקדושות אשר בקרבם אבל בשומרון שלא היו קדושות בתוכה היו עושין אלילים להוריד לשם קדושה מלאכי השמים שהיו חושבין שהם בקיאין בחכמות הכוכבים ומבינים בממלכות האליל ושאר האומות סביבם היו לוקחים תמונות לפסילים ואלילים מירושלים ומשמרון וזהו שכתב מירושלים ומשמרון וז"ש לשמרון ואליליה לירושלם ולעצבים : (יב) פרי גודל לבב ותפארת רום עיניו · היינו עין גבוה ונפש רחבה (והנפש רחבה כשהיא בכח אינו נענש אבל כשהוא מוליא פרי ופרי נפש רחבה היינו עבירות על רוב ל"ת שבתורה כמו החמס והגזל והניאוף כבדי למלאת תאותו אז נפקד לעונש אבל מעניש על הגאוה אף שאינו עושה מעשה כי אם על תפארת רום עיניו) : (יג) כי אמר בכח ידי עשיתי וגו' • רלה לומר כי עלה וגבורה למלחמה ובכח ידי היינו בכח וגבורה עשיתי : ובחכמתי כי נבונותי • היינו עלתי ובחכמתי רלה לומר שלמדתי כי נבונותי מעלמי היינו מבין דבר מתוך דבר : ואסיר גבולת עמים וגו' כי האדם ניכר בסימניו במלריו ממדינה פלונית או מעיר פלוני או מבית פלוני ואמר אסור גבולות היינו מדינות ועתידותיהם היינו עיירות : כביר יושבים : היינו גרשתים מבתיהם : (יד) ותמצא כקן ידי לחיל העמים • בפסוק שלמעלה אמר כי לקח מידם קרקעותיהם וכאן אמר שלקח מאתם רכושם המטלטלין והוא ע"ד ועזבו לאחרים חילם היינו רכוש : ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף • היינו כשעוף עומד כנגד הבא אל קינו אם להכות בכנף או לשאוג בקולי קולות או בקול נמוך מצפצף כאלו מתחנן להשיב מרעתו ואמר כי שלש אלה לא נעשה לו : (טו) המשור על מניפו . המשור הוא פה שמגליקין בו הקורות ודרכו בהגבה , והנפה הוא שמניף החפץ בידו למעלה ולמטה והרמה הוא הגבהת החפץ ואינו מגיף ידו למעלה בכח והמכה במעט די בהרמה מעט והמכה בשבט

מצודת דוד

ידי לכבוש הממלכות האלה עובדי האליל והלא פסיליהם חזקים מפסילי ירושלים ומפסילי שמרון וכאומר אם כן כ"ש שאכבוש את ירושלים ואת שמרון : (יא) הלא כאשר וכו' · אחר שיכבוש שמרון בבואו על ירושלים יאמר הלא כאשר וכו' : ולאליליה · כי גם האלילים שבר ולקח עמו לאשור : (יב) כי יבצע . כאשר ישלים ה' את מעשהו להביא חיל סנחריב על ציון וירושלים : אפקוד . אז אשגיח על מה שהפרה והרבה גודל לבב : ועל תפארת : על התפארות גאותו : (יג) עשיתי כל מה שעשיתי בדבר הנלחון עשיתי בכח ידי ובחכמתי כי אני נבון : ואסיר · באמרם ע"כ גבול מלכות זו וע"כ וכו' וכיון שכבש הכל הסיר הגבולים כי נחשב הכל כמלכות אחת : ועתידותיהם שוסתי : שללתי אוצרותיהם : ואוריד : הורדתי היושבים במקום חוזק וחוזר על תחלת המקרא שאומר את כל אלה עשה בכח הזרוע ובחכמה נפלאה : (יד) ותמצא כקן ידי : ר"ל השיגה ידי לנבא העמים כמו שיד כל משגת קן לפור המופקר : וכאסוף וכו' . אספתי אני את כל אנשי הארץ כמו המאסף ביצים שעזבם אמם והלכה לה : ולא היה נודד כנף : לפי שדמה הגוזלים לקן לפור וביצים עזובות אמר לשון הנופל בעופות שמנדדים בכנפיהם ופותחים פיהם ומצפצפים בחושבם שבזה יגלו ור"ל שלא עמד מי למולו למחות בידו . (טו) היתפאר . אמר הנביא וכי מהראוי שיתפאר הגרזן על החוצב בו לומר אני החוצב ולא אתה ר"ל הלא אשור אינו אלא כגרזן ביד האל ולא בכוחו יגבר : אם יתגדל וכו' : כפל הדבר במ"ש : כהניף שבט : כאלו השבט עם מרימיו הניף את השבט רלה לומר כאלו בא מניפים עצמו את הסנפה : כהרים מטה . כאלו המטה הרים וכו' וכפל הדבר במ"ש : לא עץ . הנה באמת לא העץ הוא המרים כי אם האדם הוא המרים וכ"ל הנס

מצודת ציון

(יב) יבצע · ענין השלמה כמו וידיו תבצענה (זכריה ד) : אפקוד · ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : (יג) ועתודותיהם . אוצרותיהם המזומן לעת הצורך והוא מל' שהעתדו לגלים (איוב טו) שהוא ענין הזמנה : שושתי · כמו שוסתי בסמ"ך והוא ענין בזה ושלל כמו שוסים את הגרנות [ש"א כג] : כביר · ענין חוזק כמו כביר כח לב (איוב לו) : (יד) כקן · הוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פד) : חול · ענין לבא העם : ופוצה · ענין פתיחה כמו פציתי פי (שופטים יא) : ומצפצף · כן נקרא השמעת קול העופות : (טו) הגרזן · שם הכלי שחוטבים בו העצים כמו ונדחה ידו בגרזן (דברים יט) : החוצב · ענין תטיבה ובקיעה ודומה לו וגם יקב חצב בו (לעיל ה) : המשור · שם כלי מלא פגימות עשוים לחתוך בה העצים וכן וישר במגרה (דה"א כ) : מניפו . מל' הנפה והרמה : כהרים · מל' הרמה והגבהה : מרימיו : עם מרימיו

רד"ק

הוא האל יתברך, ואמר מרימיו לשון רבים, כמו אלהים קדושים הוא וכפל הדבר במלות שונות: ואמר כהרים מטה לחזק הענין, ופירוש לא עץ זה המטה לא יגבה עוד עץ כאשר העלים, כלומר לא יגדל יותר ממה שהוא עתה ומעתה בהתפארו יסוף ויכלה: (טז) לכן ישלח האדון. בעבור זה שלא חשב הוא כי שם עליון מכניע אותו אלא אמר כי בכחו ובחכמתו היה עושה מה שהיה עושה לפיכך יראה לו האל כי הוא האדון והוא אדון לגאות מעלה ולגאות מטה והוא ישלח בגאותיו מגפה, ואמר רזון והוא המות, כמו וישלח רזון בנפשם, ועוד לפי שאמר במשמניו אמר גם כן רזון, ופירוש במשמניו גדולים שבהם גבורים ובריאים, כמו ויכהו כל גבור חיל ונגיד וכו' וכן נקראו הבריאים והחזקים בלשון הזה, כאמרו כל שמן וכל איש חיל וכן אמר ויהרג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע, ותחת כבודו, ובמקום כבודו כלומר במקום שהיה שם מתכבד מחנהו הגדול והעלוים שם יקד יקוד כיקוד אש תבער בו מגפה שורפת בהשרפנו כשרפת אש: (יז) והיה אור ישראל. האל שהוא אור ישראל והאיר להם בחשכה שהיו בה, כמו שאמר למעלה העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, והנה האל יתברך כמו האור המאיר והאוכל ויאיר לישראל ויאכל במחנה אשור, וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין, ופירוש שיתו ושמירו כתרגומו וקרא השרים הגדולים שבמחנהו קוצים לפי שבהם היה מכאיב העולם כקוץ מכאיב: (יח) וכבוד יערו וכרמלו. היער הוא מקום העצים הגדולים והארזים והכרמל הוא מקום העבוד שבו שדות וכרמים, והמשיל מחנה אשור ליער ולכרמל כי היו במחנהו מלכים ושרים גדולים והיה במחנהו די לכל צרכיהם וממון רב משלל מצרים וכוש והיה בהם עם רב עובדי אדמה וזולתם, וכבוד כל המחנה מתו כולם, ומה שאמר מנפש ועד בשר יכלה, מראה כי הגוף גם כן נשרף, ויש בזה מחלוקת בדברי רבותינו, וחלקו על פסוק ותחת כבודו ולא כבודו ממש כמו שהוא בפרק חלק והנה פסוק זה מסייע למי שאומר כי הנפש עם הגוף נשרפו, והפסוק שאמר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים מסייע למי שאמר נשמה נשרפו וגוף קיים, כי הפגרים היו אלה שהיו מתים, ואף על פי שהם לא היו אלא שני פסוקים הנה מראה טעם כל אחד ואחד, ונוכל לתרץ שני הפסוקים כי נשרף מקצת גופם, וכן אומר למטה בפרשת בן ארעלם לעקו חולה והיו עמים משרפות סיד, והיה כמסוס נוסס, והיה מחנהו כמו מחנה שימס נושא הנס כי יפול כל המחנה, ויונתן תרגם ויהא תביר ועריק יהיו נשברים ינוסים. כלומר המעטים הנותרים ינוסו: (יט) ושאר עץ יערו לפי שהמשיל המחנה לעצי היער אמר הנשארים מעץ יערו שלא ימותו מספר יהיו, כלומר מעטים, כמו ואני מתי מספר: ונער יכתבם. פירוש בו כי עשרה היו הנשארים והנער כשמתחיל לכתוב כלמדו הכתיבה תחלה יכתוב אות היו"ד. כי היא ראשית האל"ף, ויתכן לפרש כי הנער לא ירצה לכתבם כי מעטים יהיו והנער יכול לספרם ולכתבם: (כ) והיה ביום ההוא. להשען על מכהו כמו שהיה אחז נשען על מלך אשור והיה מכהו במס שהיה מכביד עליו או מכהו במלחמה כי אחר כן נלחם בו ועתה הכירו כי אין להשען באדם כי צריך לו שיעבדנו ויתן לו מס וכאשר לא יתן או הוא לא ירצה בו יכהו וילחם בו, אבל ראוי להשען על ה' לבדו כי לא יבקש מהאדם דבר אלא שישען בו באמת ויושיעו מכל צרותיו; ולפי שחזקיהו נשען על ה' הכה מלך אשור שהיה מכהו. ויודע לכל כי ה' קדוש ישראל: (כא) שאר ישוב. לפי שבימי חזקיהו גלו רוב ישראל לפיכך אמר שאר. כלומר מה שנשאר מישראל ישוב ובאר עוד ואמר שאר יעקב למי ישוב

רש"י

בך נפרע על ידך מאויבי אתה המשור ואני המניפו וכי דרך המשור להתהלל על מניפו משור מגייר"א בלע"ז: כהניף שבט את מרימיו. כאלו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המרימו והלא אין שבט מניפו אלא האדם: כהרים מטה לא עץ. לא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים: (טז) ותחת כבודו. תחת בגדיהם יהיו נשרפין. הבגדים הם מכבדים את האדם: יקד יקוד. ישרף שריפה כשריפת אש: ומדרש אגדה כאן פרע לבני שם הכבוד שעשה שם לאביו כשכסה ערות נח אביו שנאמר (בראשית ט) ויקח שם ויפת וגומר: (יז) אור ישראל. התורה שעוסק בה חזקיה תהיה לאש לסנחרב: וקדושו. הקב"ה: ד"א וקדושו לדיקים שבדור: שיתו ושמירו. שריו וגבוריו: (יח) וכבוד יערו וכרמילו. הם רבוי חיילותיו: כרמל. יער גבוה: כמסוס נוסס. לפי שדימה אותם לעצי יער דומה פורענותם לתולעת הנוסר בפיו וטוחן העץ וקוריהו סס כמו שנאמר יאכלם סס (לקמן נא): כמסוס נוסס. כמגור המגורר: כמסוס נוסס. כמסוס של נוסס שהוא נטחן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר ושריפת גופן דק: מסוס הוא הנטחן ונופל ע"י תולעת. נוסס הוא התולעת: (יט) ושאר עץ יערו. הנותרים בחיילותיו מספר יהיו. נוחים לספור כי מעט הם. ונער יוכל לכתבם ואמרו רבותינו עשרה נשאר מהם שאין לך קטן שאינו כותב יו"ד קטנה: (כ) להשען על מכהו. לסמוך על מלכי אשור שהם היו תחלת המליקים להם: (כא) שאר ישוב. השארית

מקרא

כְּהָנִיף שֵׁבֶט אֶת־מְרִימָיו כְּהָרִים מַטֶּה לֹא־עֵץ׃ טז לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן אֲדֹנָי צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ׃ יז וְהָיָה אוֹר־יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה וּבָעֲרָה וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד׃ יח וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמִלּוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס׃ יט וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם׃ כ וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלֵיטַת בֵּית־יַעֲקֹב לְהִשָּׁעֵן עַל־מַכֵּהוּ וְנִשְׁעַן עַל־יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת׃ כא שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב אֶל־אֵל גִּבּוֹר׃

תרגום

דְּנָגֵיד בַּהּ לְמֵימַר הֲלָא נַגָּרִית בְּאַרְמָא חוּטְרָא לְמִמְחֵי לָא חוּטְרָא מָחֵי אֱלָהֵין מַן דְּמָחֵי בֵיהּ׃ טז חֲלַף דְּאִתְרַבְרַב מַלְכָּא דְאַתּוּר בְּכֵן יְשַׁלַּח רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת בְּרַבְרְבָנוֹהִי מְחָא וּתְחוֹת מָנֵי יְקָרְהוֹן מֵיקַד יִיקְדוּן כִּיקִידַת אֶשָּׁא׃ יז וִיהֵי מָרֵי נְהוֹרֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל וְקַדִּישֵׁיהּ מֵימְרֵיהּ תַּקִּיף כְּאֶשָּׁתָא וּפִתְגָמוֹהִי כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וְיִקְטוֹל וִישֵׁיצֵי שִׁלְטוֹנוֹהִי וְטוּרְנוֹהִי בְּיוֹמָא חַד׃ יח וִיקַר סַגֵּי מַשִׁרְיָתֵיהּ נַפְשֵׁיהוֹן עִם פִּגְרֵיהוֹן יְשֵׁיצֵי וִיהֵי תְּבִיר וַעֲרִיק׃ יט וּשְׁאָר עַבְדֵי קְרָבֵיהּ יְסוּפוּן לְמֶהֱוֵי עַם דְּמִנְיָן וּמַלְכוּ חַלָּשָׁא יִתְחַשְׁבוּן׃ כ וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא יוֹסְפוּן עוֹד שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל וְשֵׁיזָבַת בֵּית יַעֲקֹב לְאִסְתַּמָּכָא עַל עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מַפְלְחִין בְּהוֹן וְיִסְתַּמְכוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּקֻשְׁטָא׃ כא שְׁאָר דְּלָא חָטוּ וּדְתָבוּ מֵחֲטָאָה שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב יְתוּבוּן לְמִפְלַח קֳדָם אֱלָהָא

תולדות אהרן ישלח האדון. סנהדרין לד לס: ותחת כבודו. שבת קיג סנהדרין לד: אור ישראל. עקרים מ"ב פכ"ט: עץ יערו. סנהדרין לס:

ביאור מהגר"א

בשבט לא ירגיש המוכה עד אם אשר יניף המכה את ידו נכה וז"ש כהניף שבט כהרים מטה: (טז) לכן ישלח האדון כו'. כל מקום שנאמר אדון עוקר דיורין ומושב דיורין: במשמניו. היינו שרי מעלה: רזון. ביטול מהם ממשלתם: (יז) והיה אור ישראל. הוא תורה כמ"ש ותורה אור: קדושו. הוא תפלה כמ"ש ואתה קדוש יושב תהלות ישראל והיינו תורה ועבודה נגד יעקב ויוסף שהם אש ולהבה: ולהבה הוא תוספות על האש: ובערה. היינו מבפנים את נפשם: ואכלה. היינו מבחוץ את גופם: שיתו ושמירו. היינו בעלי גאוה ובעלי כעס כמ"ש לעיל ז' כ"ג: (יח) וכבוד יערו וכרמלו. הם הפרשים והרגלים ותסר בגמרא שלנו והשאר פרשים ורגלים: והיה כמסוס נוסס. היינו השאר כנ"ל ימסו כהמס דונג מפני אש כן ימסו מפני האש אשר ירד על השרים: (יט) שאר וגו' מספר יהיו. אמרו חז"ל היינו עשרה והוא כי סוף גדר המספר היא עשרה: ונער יכתבם: (כ) שאר ישראל. היינו יהודה נקראים ישראל ע"ש התשובות כמ"ש לעיל: ופליטת בית יעקב. היינו עשרת השבטים שיפלטו מהם והוא שירמיהו החזירן: להשען על מכהו. כי מנחם ואחז בטחו על מלך אשור. ולבסוף הכה אות': ונשען על ה' קדוש ישראל באמת. רצה לומר שישענו על ה' בזה שמקדשין ישראל אותו תמיד באמת כי בטחון הוא מעלה היותר גדולה הוא וכמ"ש אל תבטחו כו' הגנוב ורצח וכו' ועמדתם בבית הזה לפני וכו': (כא) שאר ישוב שאר השבטים

היינו כשהוא בצדקתו אבל לא ע"ד מ"ש חז"ל רשעים היו. אלא שתלו בטחונם בהקדוש ברוך הוא וכמ"ש אל תבטחו כו' הגנוב ורצח וכו' ועמדתם בבית הזה לפני וכו': (כא) שאר ישוב שאר יעקב: היינו שני יהודה ועשרת השבטים ולפי שיהודה ישב בדרום א"י ושבטים

מצודת ציון

מרימיו: (טז) משמניו. מל' שמן: רזון. ענין כחשות: ותחת. במקום: יקד. ענין הבער כמו על מוקדה (ויקרא ו): (יז) שיתו ושמירו. מיני קוצים: (יח) וכרמלו. שם כרמל הונח למקום שדות וכרמים וכמ"ש והיה מדבר לכרמל (לקמן לב): כמסוס נוסס. שם התולעת האוכל וטוחן את העץ נקרא נוסס ודומה לו וכאמר יאכל סס (לקמן נא) והנטחן עצמה נקרא מסוס: מרוץ

מצודת דוד

הנה כן לא אשור הוא בעל הנצחון כי אם המקום שהשליטו: (טז) לכן. בעבור גודל לבבו: במשמניו רזון. ירזה את השמנים שבעמו רצה לומר יאבדו מן העולם: ותחת כבודו. ובמקום שהיה מתכבד בעצמו לתלות הדבר בכח זרועו במקום זה יהיה ללעג וקלס כי תבער הבערה כתבערת אש רצה לומר כל אנשיו ימותו על ידי המלאך המכה בהם כאלו נשרפו באש וכן נאמר בו והיתה לשרפה מאכולת אש (לעיל ט): (יז) והיה אור ישראל. האל המאיר לישראל: וקדושו. הוא האל קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש: שיתו ושמירו. וקראם כן לפי שבהם היה מכאיב העמים כקוץ מכאיב: (יח) וכבוד יערו. מרבים אנשיו כעצי היער אשר היה מתכבד בהם: וכרמלו. ר"ל בעלי העושר ככרמל הזה שהוא מלא ברכת ה' שדות וכרמים: מנפש וכו'. כי ישרוף נפש וגופם: והיה. העם ההוא יהיה כהנטחן מן התולעת אשר יטחן בפיו את העצים דק דק ולפי שהמשילם לעצי היער אמר לשון הנופל בהשחתת העצים: (יט) ושאר. אשר יותר מעצי יערו ר"ל מאנשי מחנהו מספר יהיו: ונער. אף הנער יוכל לכתבם ולספרם כי מעטים יהיו: (כ) ביום ההוא. כשיראה גודל הנס הזה: על מכהו. על מלכי אשור שהם היו המליקים להם: באמת. בכל לבב: (כא) שאר ישוב. הנשארים ישובו ולתוספת ביאור אמר שאר יעקב וכו' רצה לומר הנשארים מבני יעקב הם ישובו

רש"י

שכאן ישובו אל הקב"ה: אל גבור: שהראה להם גבורה בסנחריב: (כב) כי אם יהיה עמך: לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר שישוב בו למוטב תשטף את כליון החרוץ לבא עליהם ויעכבנו מלבא בצדקה שיתנהג בה: (כג) כי כלה ונחרצה: הראו שהקב"ה עושה (דין) ברשעים ותכנעו ותשובו אליו: (כד) לכן לפי שידעתי שתשובו אלי חזקיהו וסיעתו (דבר אחר לכן · ל' שבועה לכן באמת): כה אמר ה' אל תירא מאשור בשבט יככה: בשבט פיו יחרף ויגדף אתכם על ידי רבשקה: ומטהו ישא עליך: לאיים כדרך שעשה למצרים: ועוד יש לפרש בשבט יככה אשר עד הנה הכך בשבט והורגל לשאת עליך מטהו ולאימתו כדרך המצריים משום ר' מנחם אמר לי ר' יוסף: (כה) כי עוד מעט מזער וכל' הזע'ם שלי שניתן למטה ביד אשור כמ"ש למעלה ומטה הוא בידם זעמי: ואפי. שהי' לשבט ישוב על תבליתם. ל' תבל עשו (ויקרא כ) על חירופי' וגידופין אשר גדפו נערי מלך אשור אותי: (כו) ועורר עליו ולעורר עליו: שוט. מכת יסורין: כמכת מדין: שנהרגו בלילה אחת והמלכים שברחו משם ונמלטו נהרגו עורב בצור עורב כדמפורש בספר שופטים אף זה לאחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: ומטהו על הים · ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על הים בפרע' ובחילו: ונשאו. וטילטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים: (כז) וחובל עול · סנחריב מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו כשמן: ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהי' דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהשיאם לעסוק בתורה כענין שנאמר

כב כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה׃ כג כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ׃ כד לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת אַל־תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּכָּה וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא־עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כה כִּי־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְכָלָה זַעַם וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם׃ כו וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן בְּצוּר עוֹרֵב וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כז וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבֳּלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ

ל' · ג' · י"ד בטעם בסיפרא · ה' חסר בסיפר · ג' · ל"ז · ג' · ל' · ד' ומ"ל · ב' · ג' · ח' בטעם בסיפרא · ב'

גִּבָּרָא: כב אֲרֵי אִם יְהֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָּא שְׁאָר דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֶטְאָה יִתְעַבְדוּן לְהוֹן גְּבוּרָן דְּמִתְגַּבְּרִין וּמְדַבְּרָן בִּזְכוּ: כג אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עָבֵד עִם כָּל רַשִׁיעֵי בְּגוֹ אַרְעָא: כד בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת לָא תִדְחַל עַמִּי יָתֵיב צִיּוֹן מֵאַתּוּרָא בְּשׁוּלְטָנֵיהּ יִמְחִינָךְ וּמַרְוָתֵיהּ יִרְמֵי עֲלָךְ כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם: כה אֲרֵי עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וִיסוּפוּן לְוָטַיָּא מִנְּכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב וְרוּגְזִי עַל עַמְמַיָּא עָבְדֵי תִבְלָא לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן: כו וְיַיְתֵי עֲלוֹהִי יְיָ צְבָאוֹת מְחָא כִּמְחַת מִדְיָן בְּשַׁקִּיף עוֹרֵב וּמַרְוָתֵיהּ תַּעְדֵּי מִנְּכוֹן כְּמָא דַעֲדַת מַרְוַת פַּרְעֹה עַל יַמָּא וְיִתְעַבְדָן לְכוֹן גְּבוּרָן כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם: כז וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא תַּעְדֵּי מַרְוָתֵיהּ מִנָּךְ וְנִירֵיהּ מֵעַל

החוצב בו: ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע ונחרצה ג' בק־יאת וסי' כי כלה ונחרצה · ועתה אל תתלוצצו · והגביר ברית לרבים · וא' נחרצה כי נחרצה נעשתה: יככה ג' בקריאה וסי' למת יככה נפש · מאשור בשבט יככה · יומם השמש לא יככה: עורב ד' מלאים וסי' ויכו את עורב ב' בו · כמכת

רד"ק

ישוב אל אל גבור ישוב בתשובה שלמה אל ה' שהראה גבורתו בגבורי האדם: (כב) כי אם יהיה כמו עמך כנגד חזקיהו אמר אפילו אם יהיו רבים כחול הים שאר יקראו מי שישוב בו, כי שאלך שרוב המעט יקרא שאר, כן ישראל רובם יכלו ויעבור עליהם כליון חרוץ שישפטם בצדקה ויכלם לפי שהם פושעים והנשאר בו שהוא המעט ישוב לאל · וזה אומר על עשרת השבטים שגלו והשאר יהודה ובנימין שבו לאל בימי חזקיהו ושהושיעם האל מיד מלך אשור: וכליון חרוץ · פי' כליון גמור: (כג) כי כלה ונחרצה · כמו שאמר כליון חרוץ, וכפל ונחרצה לחזק, כלומר כי הכלה תהיה גמורה, אמר כלה אני עושה והכלה תהיה נחרצה: (כד) לכן · אמר יושב ציון לפי שהכה מלך אשור כל ארץ יהודה, כמו שכתוב ויחן על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשארה אלא ירושלם, ואמר ציון שהיא ראש הממלכה, בשבט יככה לא יכלה אותך מכל וכל אלא כמי שמכה בשבט שמכאיב האדם המוכה ואינו ממיתו כן יעשה מלך אשור ביהודה: ומטהו ישא עליך · זה המס שהטיל על יושבי ירושלם שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב: בדרך מצרים · כאותו דרך וכאותו ענין שעשו המצריים בישראל, שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ענו אותם במסים ובעבודה קשה אבל לא כלו אותם כן עשה מלך אשור בישראל: (כה) כי עוד מעט מזער · הכפל להמעיט הזמן אמר עוד מעט זמן יהיה שיכלה זעמי על מלך אשור כי הוא היה עד הנה שבט אפי ומטה זעמי להכות העמים ועתה יכלה זעמי ואפי עליו עד שיכלה וזה הוא ואפי על תבליתם, תבליתם בשקל תכליתם: (כו) ועורר עליו · שוט הוא קטן משבט ומטה אמר הוא הכך בשבט והקב"ה יכהו בשוט ותהיה המכה שיכהו כמכת מדין בצור עורב שהכה מחנה מדין ושרי מדין שברחו רדפו אחריהם והרגו את עורב בצור עורב ואת זאב ביקב זאב וזכר צור עורב לבד כמי שמזכיר ראשי הדברים כי ידוע הוא הענין וכתוב בספר שפטי' כן הכה מחנה מלך אשור והמלך שברח הכוהו בניו בחרב: ומטהו על הים · ומטהו שהיה נושא עליך יהיה סופו כמו שהיה סוף מטה פרעה על הים כי הים כלה ועם ה' עליו ונשא הקב"ה מטהו עליו · בדרך מצרים · כאותו דרך שעשה במצרים שטבעם בים כן כלה מחנה אשור בירושלם, וכ"ף כמכת במקום שנים, ופי' מטהו על הים, כלומר כמו שהיה על הים: (כז) והיה ביום ההוא · שמן, עול סנחריב ישחת מפני שמן חזקיהו, וכנה הוא בכסף כי שמן נוהג השור ישחת מהעול אשר עליו תמיד כן הוא דרך העולם, וכן היה ראוי שישחת שמנו של ישראל מפני עול סנחריב כי הם היו מעטים וסנחריב עם רב והקב"ה ברחמיו הפך את הדבר והיה השמן קשה מן העול וחובל עול סנחריב מפני שמן ישראל וי"ת ויתברון עממיא מן קדם משיחא פירוש חזקיהו שנמשך בשמן המשחה, ואע"פ שלא נמשח כי אין מושחין מלך בן מלך ראוי היה

ביאור הגר"א

השבטים לפונה לו לכן אמר אל אל גבור היינו כמו אל בימין וגבור בשמאל כידוע: (כב) כי אם יהיה עמך ישראל כחול הים וגו' · רצה לומר כי לכאן כתיב כי כלה ונחרצה וגו' אותו הכליון חרוץ נגזר כלנו' ישראל ממנו היינו השאר שישוב לא לנפשם לבד הטיבו להנצל מכליון הנ"ל אלא לצדקתם ישטוף דרך כל הים של הכליון חרוץ עד הגיע לצדקתם אל העם הרבה כחול הים שלא שבו עדיין ויגלנו גם המה בזכות צדקה הנ"ל וזה שאמר כי אם יהיה עמך ישראל כחול אשר על שפת הים היינו עמך שלא ישובו עדיין אפילו אם יהיו בבחינת ריבוי כחול הנ"ל · אבל השאר שישוב בו · שוטף בצדקה את הכליון חרוץ כנ"ל · וכמ"ש ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי ים · רצה לומר כמו הנהר שבין גן לעדן הוא המחבר ועושה שלום בין גן לעדן עד"ז יהיה שלומך מחבר · וצדקתך יהיה שוטף דרך כל הים · כגלי הים כשוטפים בחוזק עד הגיע לחול אשר גבול לים כן יהיה צדקת המעט היינו השאר שישובו בו שוטף בצדקה עד הגיע לרבוי עם ישראל הנדחים בכל הארצות ורבים כחול אשר על שפת הים: (כד) בשבט יככה וגו' · היינו ג' מיני עבודות שמשעבדין בישראל כמ"ש לעיל שבט הנוגש ומטה שכמו ועול סובלו · ואמר כאן בשבט יככה הוא שבט הנוגש: ומטה · הוא מטה שכמו: בדרך מצרים · היינו עול סובלו שהמצרים שעבדו בגופות בני ישראל: (כו) שוט כמכת מדין · היינו גם כן הוא ושריו והמונו · והוא נמי ג"כ שבט ומטה ועול כמ"ש לעיל ומ"ש כמכת מדין היינו כמו עורב שר של מדין נמלט מן המלחמה והרג בביתו ובעירו כן יהיה בסנחריב · ומטהו היינו השרים כנ"ל · על הים · היינו כמו שעל הים תגלת תרוקו יאכלמו קקש · כן דכאן וכבוד יערו וכרמלו מנפש ועד בשר יכלה: ונשאו בדרך מצרים · כמו שהשארים במצרים נמסו מפני ארון אף ה' כן השמוך של סנחריב והיה כמסוס נוסס כנ"ל: (כז) יסור סובלו וגו' · היינו גם כן ג' הנ"ל: וחובל עול מפני שמן · אמרו חז"ל מפני שמן שהיו מדליקין בבית המקדש היינו כי כל הבוטח עליו עול תורה

מצודת דוד

שובו לה' שהראה גבורות באשור: (כב) כי אם וכו' · רצה לומר אף על פי שהיו מרובים לא ישאר בהם כי אם מעט מהם אשר ישובו לה' כי כליון חרוץ יבוא כנחל שוטף במשפט צדק ואמת כי יהיו ראוים לכליון: (כג) כי כלה ונחרצה · רצה לומר הכלה תהיה נחרצה מה שיעשה ה' בקרב הארץ ולזה ישארו מעט מהרבה: (כד) לכן · לפי שידעתי אשר חזקיה וסיעתו המה ישובו אלי: בשבט יככה · ר"ל לא יעשה בך כלה רק יכה אותך בשבט המכאיב וישא עליך מטהו לאיים ולהפחיד: בדרך · כענין שעשה במצרים שהכאיבו לישראל וקיימו עליהם ולא כלו אותם: (כה) וכלה זעם · הזעם שלי הנתון ביד אשור להיות לו למטה כמ"ש למעלה ומטה הוא בידם זעמי הנה במעט זמן יכלה הזעם: ואפי · חמתי תשוב על התבל שעשו הם החרופין והגדופין אשר גדפו נערי מלך אשור ור"ל לומר שחמה תחול עליהם לגמול התבל: (כו) ועורר · ה' יעורר עליו שוט המכה דוגמת מכת מדין בימי גדעון שנפלו בלילה אחד והמלכים שברחו נהרגו עורב בצור עורב וכן כולם כמ"ש בשופטים ונקצר לא זכר אלא א' מהם ור"ל לומר כמו שם יהיה סנחריב אחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: וממהו · חוזר על מלת יעורר לומר שיעורר עליו מטהו אשר היה על הים בפרעה ובחילו: ונשאו וימלטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים: (כז) סבלו · המשא שהטעים סנחריב על שכם ישראל יוסר אז: ועולו העול שמונח על צוארך יוסר וכפל הדבר במ"ש: וחובל עול · הוא מאמר תלוי על כי הדרך אשר מונח הצואר נשחת מפני העול אמר ש"יה בהפך שמשחה השו' יאבד מפני השומן ר"ל סנחריב המטיל העול

מצודת ציון

(כב) חרוץ · גזור וחתוך כמו כן משפטיך אתה חרצת (מ"א כ): (כג) ונחרצה · נגזרה ונחתכה: (כה) מזער · ענינו כמו מעט וכן זער שם (לקמן כח) וכפל במלות נרדפים להמעטת הזמן · תבליתם · ענינו דבר מגונה שאין ראוי לעשותם כמו תבל הוא (ויקרא כ): (כו) ועורר · מל' התעוררות: שוט · ענינו כמו שבט וכן שוט לסוס (משלי כ): ונשאו · מל' משא וטלטול · בדרך · בענין: (כז) סבלו · ענין משא כבד כמו נושא סבל (מ"א ה): שכמך · כתפך · ועלו · הוא הסוס בצואר הבהמה כשהיא חורשת: וחובל · ענין השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך (קהלת)

היה לסמכה אלא שלא היה צריך, ונדרש מפני שמנו של חזקיהו שהיה מדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות : (כח) בא על עית • עתה מספר כשבא סנחריב עם מחנהו על ירושלם וזוכר המסעות שעבר בארץ בנימין וביהודה והיה בהבטחה להשחית ירושלם כל אלה שמות הערים לא נזכרו רובם בספר יהושע כי לעיר אחת שני שמות : למכמש יפקיד כליו, הלמ"ד במקום בי"ת, כמו הרגתי לפלני, לפניכם לחרב, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בשמוש האותיות, והפקיד במכמש רוב כלי מלחמתו כדי שילך לו במהרה לירושלם כי היה חושב בלבו כי לא היה צריך לרוב כלי מלחמה כי היה נקל בעיניו לכבשה : (כט) עברו מעברה • ת"י מעברא דירדנא : גבע מלון • אמר כשעברו הירדן באו ללון בגבע שהיא עיר לבנימן וכיון שראו כן יושבי הרמה חרדו : חרדה הרמה • פירוש יושבי הרמה חרדו : וכן גבעת שאול נסה : פי' יושבי גבעת שאול נסו, כי כן דרך המקרא במקומות רבים, וגבע וגבעה שתי עיירות הן בארץ בנימן, כמו שכתוב בספר יהושע, ואפשר כי גבעת שאול היא גבעת בנימן שזכר בספר שמואל ושמכה אל שאול לפי שהיה מלך והיה משבט בנימן, או בנה הוא שם ארמון לשבתו לפיכך נקראת על שמו, וכן בספר שמואל ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול, ואפשר גם כן כי גבעת שאול היתה זולתי גבעת בנימן ושאול בנה אותה הגבעה ונקראת על שמו : (ל) צהלי קולך • הרימי קולך כשופר כדי שישמעו אנשי ליש ויברחו ומחנה אשור היה בדרכו פוגע בעיר שמה בת גלים תחלה ואחר כן בליש : (לא) נדדה מדמנה • זאת העיר מלאכום בערי מואב שמה מדמנה • אבל בערי ישראל לא מצאנו זה השם, והוא כמו שכתבנו שיש לעיר שני שמות, ואפשר שהוא העיר הנזכרת בערי יהודה וצקלג מדמנה וסנסנה אף על פי שאין נקודים שוה אותיותיהם שוות, וכן הגבים שם העיר, והעיזו, לשון אסיפה, כמו שלח העז את מקנך : (לב) עוד היום בנב • דרך הדרש כי ביום אחד הלך כל המסעות הנזכרים ודחק עצמו שיהיה באותו היום בנוב כי משם יראה ירושלם, וכיון שראה אותה משם : ינופף ידו • על ירושלם כאדם המבזה הדבר אמר אין זו נחשבת בעיני כי כמה עיירות בצורות ממנה כבשתי, ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק כן עוד היום שישובו לנוב לעמוד שם אותם שברחו משם מפני סנחריב : ינופף ידו הר בת ציון, אמר על דרך משל כי עוד ינופף ידו הר בת ציון על מחנה אשור במפלתו, וכן גבעת ירושלם, והוא כפל הענין במלות שונות, ובא הפסוק הזה כענין שאמר בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם : (לג) הנה האדון • סנחריב חשב כי אין עליו אדון כמו שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי, אמר הנביא הנה האדון ה' צבאות הוא אדון לגאים מעלה ומטה והוא ישפיל גאות מלך אשור והשפיל מחנהו ליער מלא עצים

שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגומר (משלי כה): (כח) בא על עית : מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלים ביום מפלתו : עית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול בת גלים לישה ענתות מדמנה גבים כולן מקומות הן : (כט) לנו : לשון לינה : נסה . ברחה ברחו כולן מפני חיילותיו : (ל) צהלי קולך : להזהיר לעם : הקשיבי לישה • את קול השופר וברחו לכם וכן עניה ענתות : (לא) העיזו . נאספו לברוח : ורבותינו דרשו צהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אבל יונתן תירגם את כולן שמות מקומו': (לב) עוד היום בנוב לעמוד : כל הדרך הזה נתלבט כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו אילטגניניו אם תלח' בה היום תכבש' וכשעמד בנוב וראה את ירושלים קטנה לא חש לדברי אילטגניניו והתחיל להניף ידו בגאו' וכי על עיר כזו הרגזתי כל החיילות הללו לנו פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו : הר בת ציון : להר בת ציון : (לג) הנה האדון: בלילה ההוא : מסעף פארה במערצה. יפשח פארותיו עיקר ענפי אילנותיו : במערצה : במשר המקלן הענפים אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב בוי"ו כמו פורה דרכתי (לקמן ס"ג) וכמו לחשוף חמשים פורה (חגי ב') אלא בא"לף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) ומסעף הוא לשון מקלץ ענפים אישפרנקיי"ר בלע"ז כמו וכלה סעיפיה (לקמן כז) וכן בסעיפיה פוריה (לקמן יז) : במערצה : בכלי משחית העורץ

וְחִבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן: כח בָּא עַל־עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו: כט עָבְרוּ מַעְבָּרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה: ל צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת: לא נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ: לב עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר בַּת־צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם: לג הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה

צורך ויתברון עממיא מן קדם משיחא : כח אתא על עית עבר במגרון למכמש ימני רבני משריתיה : כט גזו עברו ירדנא בגבע בתו להון אתברו יתבי רמתא אנש גבעת שאול ערקו : ל ארימו קליכון אנש בת גלים אציתו דיתבין בליש דדירין בעניה ענתות : לא אתברו אנש מדמנה יתבי גיבים גלו : לב עד כען יומא רב וסגי עדן ליה למיעל הא סנחרב (מלכא דאתור נטל ועבר תלת אונין ודבר עמיה ארבעין אלפין גוספנין דדהב דבני מלכין קטירי תגא יתבין בהון ודבר עמיה מאתן אלפין אחדי סיפין ורומחין ודבר עמיה מאתן ושיתין אלפין מחצצי גירין גוברין דרהטין קדמוהי מאה אלפין ואורכא דמשריתיה ארבע מאה פרסין צואר סוסותיה ארבעין פרסין מנין משריתיה מאתן ושתין אלפין ריבוא חסר חד וכן אתו על אברהם כד רמו יתיה לגו נורא יקדתא וכן עתידין למיתי עם גוג ומגוג כד ישלים עלמא קצי למתפרקא משריתא קדמיתא כד עברו בירדנא שתו מיא דהוו בירדנא משריתא תניתא כד עברו בירדנא דלו עקבי סוסותא ושתו מיא משריתא תליתאה כד עברו בירדנא חפרו בירין ושתו מיא) אתא וקם בנוב קרית כהניא לקביל שורא דירושלם ועני ואמר לחילותיה הלא דא היא קרתא ירושלם דעלה ארגישית כל משריתי ועלה כבשית כל מדינתי הא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבישית בתקוף ידי עלה קם מניד ברישיה מוביל ומיתי בידיה על טור בית מקדשא די בציון ועל עזרתא דבירושלם: לג הא רבון עלמא יי צבאות רמי קטול

מדין בצור עורב • שחרות כעורב : פערה ג' מ"ל ב' כתיב פורה וחד כתיב פארה וסי' מסעף פארה במעצה כן כתיב . פורה דרכתי לבדי • לחשוף חמשים פורה : וב' חס' וסי' ואם ירא אתה לרדת .

תולדות אהרן צהלי קולך • זוכר נח ויהי : בנוב לעמוד • מגלה לא סנהדרין צד לה זוכר בשלח :

ביאור מהגר"א

תורה מעבירין ממנו עול דרך ארץ : (כח) בא על עית וגו' • חשב כאן עשר מקומות עד צהלי קולך בת גלים שהוא מאמר הנביא אל תירא ממנו אלא צהלי קולך • והיינו עשרה מקומות שעבר שאול : עית • רצה לומר גלגל שלא שמר העת והמועד שאמר לו שמואל • ומאז נגזר על מלכותו שתפסק • והיה זה התחלת הגלות : עבר במגרון • כמ"ש ושאול יושב בקצה הגבעה תחת הרמון אשר במגרון : למכמש • כמ"ש ויעל ויחן במכמש קדמת בית און : (כט) עברו מעברה • כמ"ש ואיש ישראל עוברים כו' והנה היה גם כן בהסתר פנים ובדוחק כמ"ש ובין המעברות אשר ביקש יונתן לעבור : גבע מלון לנו • כמ"ש ויעל שאול מאחרי הפלשתים היינו שחזר לביתו הוא גבע • וכמ"ש ויראו הצופים לשאול בגבעת בנימן והנה על כך • וכמ"ש ושאול ויהונתן בנו והנמצאים עמם יושבים בגבע בנימן : חרדה הרמה • גבעת שאול נסה • היינו מעשה עמלק כמ"ש וילך שמואל הרמתה ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול וכמ"ש ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה : (ל) צהלי קולך כו' • רמז לד' גליות • בת גלים הוא גלות ראשון שעדיין היה קיים המקדש דברים שחסרו במקדש שני : הקשיבי לישה • בגלות שני שהיו עדיין הגבורים קיים כמו מרדכי ואסתר וזה שאמר הקשיבי לפי שמעשה מרדכי ואסתר מפורסם : עניה • הוא גלות ראמולוס שפסקה אז רוה"ק ונבואה : ענתות • מדמנה • נגד אדנר ועמאה שנתקו בשעה שהלשין דואג ולכן נהרגו והיה גורם לגליות : יושבי הגבים • היינו בעלי לשון הרע כמ"ש כמשק גבים שוקק • והם דואג והזיפים : (לב) עוד היום בנוב • היינו הריגת נוב על ידי דואג • כמ"ש כשהתחה מגיע לפרשת רוצחים ולפרשת לה"ר מה אתה אומר • ועל כולם החטא של עמלק שהשאירו קיים • והאלו הי"ד מעברות עבר לעקור קרן ישראל ח"ו עשר קרנות • וכנגדן יו"ד גליות גלתה סנהדרין ושכינה וגם ביקש לעקור עשר דרגין שבישראל מלכים צדיקים וכו' כמ"ש ברים ת"ז • והאלו המעברות הוכיר שהתאים לולא עמלק לא היה סנחריב ורמזה כולם מ"ש בירושלמי מעשה עמלק קורין ט' פסוקים : ינופף ידו הר בת ציון • הוא ק"ק שעומד בראש הסר : גבעת ירושלים • הוא העזרה : (לג) במערצה • היינו גרזן רהב בכורת ענפים הרבה בפעם אחד : ורמי הקומה • פירוש אותם שבעצמותם גבוהים • והגבוהים • היינו שמגביהים א"ע ואמר מסעף פארה על סנחריב שנהרגו

מצודת ציון

(קהלת ה) : (כח) למכמש • במכמש והלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו ככסא וכמוהו רבים : יפקיד • מל' פקדון וגניזה : (כט) נסה • ענין בריחה : (ל) צהלי • ענין השמעת קול גדול וכן צהלי מים (לקמן כד) : (לא) העיזו • ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט) : (לב) ינופף : ענין הרמה : (לג) מסעף • ענין ענפים כמו וכלה סעיפיה (לקמן כז) ר"ל יסיר הסעיפים וכן ויסקלהו (לעיל ה) ורצה לומר יסיר האבנים : פארה • גם הוא ענין ענף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) ועם כי אמר מסעף אמר גם פארה לתוספת באור וכן רבים : במערצה • כן שם הכלי המשחית ומשבר והוא מל' בקומו לערוץ הארץ (לעיל)

מצודת דוד

יאבד על ידי חזקיה : (כח) בא על עית : התחיל הנביא להלעיג על סנחריב על שבא במהירות נמרץ לכבוש ירושלים עד שהלך מסעות רבות ביום אחד ואמר שבא על עית ומשם עבר במגרון ובמכמש הניח רוב כלי המלחמה לסקל המשא ובחושבו שלא יצטרך לכולם : (כט) עברו • אנשיו עברו מעבר הירדן : גבע • בעיר גבע : לנו • במלון בבוקים מבלי פחד ולא חנו בשדה כדרך אנשי המלחמה : חרדה . אז אנשי הרמה חרדה אחזתם ואנשי גבעת שאול נסו מפחד : (ל) צהלי קולך . רצה לומר המקומות ההם שלחו לאנשי בת גלים לומר אליהם הרימו קול להזהיר להעם למהר לברוח ואתם בני ליש הקשיבו הקול ומהרו לברוח וכן ישמעו העדה העניה אשר בענתות ויברחו גם המה : (לא) נדדה • עדת מדמנה נדדה ממקומה וברחה . העיזו • ימהרו לברוח : (לב) עוד היום • כ"כ מיהר בהליכתו למען יעמוד בנוב בעוד יום כי משם יוכל הרואה לראות את ירושלים : ינופף : כשראה את ירושלים היא קטנה

רש"י

הפורץ והשובר אותם: ורמי הקומה: המלכים והשרים: גדועים: אין לשון גידוע נופל אלא באילנות ודבר קשה: (לד) ונקף: אף זה לשון קלילה כמו כנוקף זית ונקף לשון נפעל: סבכי היער: הענפים החשובים והגבורים והלבנון: טובי יערו וכרמילו הן מרבית חיילותיו: באדיר יפול: על ידי מלאך יפלו: ד"א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירים ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדירו ממנו (ירמיה ל): (א) ויצא חוטר מגזע ישי ואם תאמרו הרי תנחומין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה בלחלח וחבור שמא אבד סברם לא אבד סוף שיבא מלך משיחנו ויגאלם: חוטר: שבט מלוכה: ונצר: ל' יונק ואילן: ונצר משרשיו יפרה. ובכל הענין ובסופו והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו הרי שנאמרה נבואה זו לנחמת הגולים מאשור אמר המעתיק בימי חורפי הקשתי לשאול לכמה גאונים על מה שכתב א"מ זקני הרמ"א בהגה"ה שהל' ר"ה שאגת בגי' ח"ע והלא הוא גם גי' טו"ב: ותרצתי על פי הזוהר מה שהקשה ר"א את אביו רשב"י: (ג) והריחו ביראת ה': ימלא רוח יראת ה' ובלע"ז אירלומי"רלו"י: ולא למראה עיניו ישפוט. כי בחכמת הקב"ה בקרבו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב: (ד) במישור: לשון נוח ורך: והכה ארץ בשבט פיו: כתרגומו וימחי חייבי ארעא: וברוח שפתיו: ובממלל שיפוותיה: (ה) והיה צדק אזור מתניו: ויהון צדיקיא סחור ליה דבקים בו כאזור

ישעיה יא

ורמי הקומה גדעים והגבהים ישפלו: לד ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול:

יא א ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה: ב ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה: ג והריחו ביראת יהוה ולא־למראה עיניו ישפוט ולא־למשמע אזניו יוכיח: ד ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי־ארץ והכה־ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע: ה והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו:

תרגום

במשריתיה כבעוט דמתבעיט במעצרתא ורמי קומא יתקטפון ותקיפיא ימאסון: לד ויקטיל גברי משריתיה דמתגברין כברזלא ועבדי קרבי על ארעא דישראל יתרמון: א ויפוק מלכא מבנוהי דישי ומשיחא מבני בנוהי יתרבי: ב ותשרי עלוהי רוח נבואה מן קדם יי רוח חוכמה וסוכלתנו רוח מלך וגבורא רוח מדע ודחלתא דיי: ג ויקרביניה לדחלתיה דיי לא לחיזו עינוהי יהי דאן ולא למשמע אודנוהי יהי מוכח: ד וידין בקושטא מסכינין ויוכח בהימנותא מחשיכי עמא דארעא וימחי חייבי ארעא במימר פומיה ובממליל ספותיה יהי ממית ארמילוס רשיעא: ה ויהון צדיקיא סחור

מסורה

תוא ופרח נערו: חטר ב' ויצא חטר מגזע ישי. חטר גאוה: כל מישור המישור חסר יו"ד במ"י מ"ל וסי' נמסר במלכים חלק א' סי' ב': בשבט ו' רפין בקריאת וסי' ומזבלון משכים בשבט סופר. ותוכחתיו בשבט אנשים. והכה ארץ בשבט פיו. תרועם בשבט ברזל. ופקדתי בשבט פשעם. אני הגבר ראה

תולדות אהרן

ורמי הקומה. סוטה ה: והלבנון. גטין נו (ברכות ה): ונצר משרשיו. סנהדרין מג: רוח ה'. שם צג: והיה צדק. עקידה שער פד זוכר בלק:

רד"ק

עלים גבוהים, ואמר כי האדון מסעף, פירוש כורת הפארות: במערצה: פי' ביד חזקה יערצם וישברם: ורמי הקומה. כלומר העלים רמי הקומה יהיו גדועים והוא משל על השרים הגדולים שהיו עמו: (לד) ונקף. מבנין הדגוש והוא כריתה כמו מגי' ינקופו ותרגום וערפתו ותנקפיה: וסבכי. משל על השרים הגדולים שבאו בעצה אחת עם סנחריב והסתבכו זה עם זה בעצה אחת ובלב אחד כמו ענפי העלים המסתבכים זה עם זה: בברזל. כמו העץ שהענפים נכרתים בברזל כן יהיו הם נכרתים בחוזק מהם: והלבנון. כלל כל עצי היער ואמר לבנון שהוא שם יער בארץ ישראל, והדבר הכתוב על הסוס: באדיר. הוא המלאך המכה אותם: (א) ויצא חטר. סמך פרשה זו שהיא עתידה לימות המשיח לפרשה הבטחה שהיתה בימי חזקיהו. אמר אל תתמהו על פלא גדול כזה שיעשה בימי חזקיהו במפלת מחנה אשור כרגע אחד כי עוד יעשה לישראל פלא גדול מזה בימות המשיח שיהיה לישראל בקבוץ גליות, וזה יהיה ממשפחת המלך חזקיהו, וזכר ישי לפי שממנו יצא המלך הראשון ופירוש חטר מטה כתרגומו. ואמר מגזע, משרשיו, לפי שהעץ שנכרת יחליף ויוציא יונקות מגזעו ומשרשיו, ופירוש גזע מה שנשאר מן העץ על הארץ ומגדי הגזע יעלו הנצרים, וכן מן השרשים שהם תחת הארץ יפרחו גם כן, ולפי שישראל גלו מארצם כמה שנים ונפסקה מלכותם כאלו נכרת העץ אבל הגזע והשרשי' נשארו אמר כי עוד יש תקוה שיחליף הגזע, ואמר הנביא כי משרשי ישי ומגזעו יצא עוד חטר נצר ויהיה עוד מלך על ישראל כבתחלה ויותר ממה שהיה ואמר: (ב) ונחה עליו רוח ה'. כי מה' יהיה כל זה, אמר בתחלה רוח ה' ואחר כך פירש רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' והחכמה הוא הדבר שילמדנו אדם וידענו ויהיה מזומן בכל עת, והבינה התבוננות שאדם בהם שלא למד ממה שלמד: ועצה. היא שידעם והרגילות במוסרים ודרכי בני העולם זה עם זה, ודעת ויראת ה' שניהם סמוכין על השם, ר"ל שידע ה' ויירא ממנו: (ג) והריחו ביראת ה'. לפי שהריח היא הרגשה קלה אומר לדבר קל שהרגשה ריח, וכן מרחוק יריח מלחמה, כאשר ינתק פתיל הנעורת בהריחו אש, וכן אמר והריחו ביראת ה', כלומר כמעט הבנה ירגיש בני אדם הטובים והרעים, ולא יצטרך לראיית עינים ולמשמע אזן בשפטו בני אדם ולהוכיח אותה כי מדעתו ומתבונתו יבין מעשיהם במעט התבוננות ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש והריחו ודבורו, ר"ל רוח פיו וכן רוחתי לשותי, ר"ל כי דבורו תמיד יהיה ביראת ה': (ד) ושפט בצדק. אמר דלים וענוי ארץ ואף על פי שהוא ישפוט כל האדם בצדק דלים ועשירים, לפי שדרך העולם להדר פני הגדולים והעשירים אומר כי הוא לא יעשה כן אלא בצדק יקח משפט הדלים מן העשירים ויוכיח החזקים במישור בעבור ענוי ארץ שלא יגזלום ולא יעשקום בעבור שהם רפים ותלשים, ולמ"ד לענוי ארץ במקום בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא וזולתו: והכה ארץ בשבט פיו, ר"ל רשעי ארץ, ולפי שזכר ענוי ארץ שהן הפכם סמך על המבין, גם סוף הפסוק מוכיח שאמר ימית רשע, וגם בלא חסרון יובן הענין שיכה בני ארץ מי שראוי להכות שהרי אמר והוכיח במישור לענוי ארץ. ופירוש בשבט פיו וברוח שפתיו כי יקללם וימותו כמו שכתוב בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך, ואמר בשמואל הנביא כל אשר ידבר בא יבא, ונאמר באלישע הנביא ויקללם בשם ה', ותצאנה שתים דובים מן היער, ותבקענה מהם ארבעים ושנים ילדים: (ה) והיה צדק. הצדק והאמונה שיחזיק בהם יהיו לו חוזק שלא ימעדו

ביאור מהגר"א

שנהרגו כולם בפעם אחד כמ"ש ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור: ורמי הקומה. על נבוכדנאצר דכתיב ביה אנת רישא דדהבא. וכמ"ש אעלה על במתי עב וגו': והגבהים. על מלכי מדי ופרס שהם הקרנות הגבוהות והם הידים של הצורה וכמו שהידים בעלמיותן נמוכים וכשמגביהים א"ע הם גבוהים למעלה מהראש: ונקף בברזל. כמ"ש ואחרי תקיפא כפרזלא: (ד) ושפט בצדק דלים כו' והוכיח במישור כו'. כמש"ל בפסוק ואשיבה שופטיך וגו' וכמשיח יהיה הכל היינו ושפט והוכיח ואמר ושפט דלים היינו דלת העם שצריכי' למשפט: והוכיח לענוי ארץ שהם הצדיקים שא"צ אלא להוכיח וליעץ כמ"ש במס' תמיד איזהו דרך כו' אהוב את התוכחו' שכ"ז שתוכחה בעולם טובה וכ"ר בעולם ועליהם תבא ברכת טוב. וכן במשלי אחר שאמר צדק ומשפט ומשרים. אמר כל מעגל טוב היינו התוכחה: והכה ארץ וגו' בשבט פיו וברוח שפתיו וגו'. היינו כי יש ברשעים שהמה רק רע לשמים בסתר וטוב לבריות בפרהסיא. ויש מהם שרע לבריות גם כן והיינו בפרהסיא וזה שאמר והכה היינו בפרהסיא. ימות היינו בסתר מדה כנגד מדה ואמר ארץ ורשע הוא כמ"ש לא אוסיף עוד להכות כל חי לא אוסיף לקלל את האדמה והם נגד שני כחות של מתעורר ומניע. מתעורר בפנים בסתר. ומניע מבחוץ בפרהסיא. ושפט והוכיח הם ימין של שניהם מבחוץ ומבפנים. והכה ובשפתיו הן שמאל של שניהם כנ"ל. וכנגד השלישי שהוא תפן השכלי אמר. והיה צדק אזור כו' הוא מלבר שצדק הוא לבריות. והאמונה הוא מלגו בינו למקום וכן מתניו מלבר. וחלציו מלגיו וכמ"ש יצאי חלציו. וז"ש אח"כ יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה שרי כאן הפרטים. של מניע ומתעורר. ולעיל מבואר ששה כחות של המרגיש ג' כלילן בג' וכן נגד רוחין כפולין שלמעלה וכנגד רוח ה' אמר גם כן ד' דברים והריחו ביראת ה' וכו' שהשבעה שהן עשרה בי"ס למעלה בין כאן. אמר לא למראה עיניו ולא למשמע אזן אלא בריח שהריח כולל

מצודת דוד

מניף ידו עליה בדרך בזיון ולעג כאומר הלא בנקל אכבשנה: הכ וכו' נבעת וכו'. כפל הדבר במ"ש: (לג) הנה האדון. כאומר אבל לא היה כמו שחשב כי הנה האדון ה' כרת ענפיו בכלי המשחית רצה לומר שלח המלאך והכה בהם: ורמי הקומה. האילנות גבהי הקומה נעשה כרותים ר"ל מתו הגבורים: (לד) ונקף. הענפים המסובכים זה בזה יוכרתו בברזל ר"ל חילו הרב יומתו על ידי המלאך: והלבנון. עצי הלבנון יפלו על ידי אדיר וחזק והוא המלאך וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין ולהפלאת המליצה: יא (א) ויצא חוטר. כאומר אל תתמהו מהפלא הגדול הזה כי יבוא זמן שיפליא לעשות עוד יותר מזה כי יצא שבט מלוכה מגזע ישי מזרע דוד הוא מלך המשיח: ונצר וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ב) רוח ה'. רוח נבואה: רוח חכמה וכו'. כל אלה ינוחו עליו ובו ימצאו: (ג) והריחו. לפי שהריח היא הרגשה קלה מאד לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח ור"ל במעט הבנה והתבוננות ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים: ביראת ה'. ההרגשה הזאת תהיה לו בעבור היראה מה': ולא למראה וכו'. בהשפטו בני אדם לא יצטרך לראות הדברים בעיניו ולשמוע באזניו כי בלבבו יבין מדעתו: (ד) ושפט בצדק דלים. יקח משפט הדלים בצדק מן העשירים ולא יהדר פני הגדולים ואת החזקים יוכיח במישור כפי הראוי בעבור ענוי הארץ שלא יגזלום עוד מעתה: והכה ארץ. רשעי הארץ יכה בקללת פיו והרי הוא כשבט המכה: וברוח וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ה) והיה צדק וכו'. הצדק והאמונה שיחזיק מהן יהיו לו לחוזק כאדם המתאזר

מצודת ציון

(לעיל ב): ורמי הקומה. ענינם רוממות וגבהות: גדועים. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט): (לד) ונקף. ענין כריתה כנוקף זית (לקמן יז): סבכי. ענין התאחזות כמו עד סירים סבוכים (נחום א): והלבנון. כן שם יער בא"י: (א) חוטר. ענינו כמו מטה וכן חוטר גאוה (משלי יד) ורצה לומר שבט מלוכה: מגזע. משורש ובדרז"ל גזעו מחליף (תענית כה) וכן אף בל שורש בארץ גזעם (לקמן מ): ונצר. ענינו כמו כנצר נתעב (לק' יד): יפרה. יעשה פרי: (ג) והריחו. מל' ריח: יוכיח. ענין ברור דבר: (ד) והוכיח. מלשון תוכחת ומוסר: במישור. מלשון יושר: לענוי. הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו פתח פיך לאלם (משלי לא): וברוח. הוא הדבר הבא בהפחת רוח הפה: (ה) אזור. חגורה: מתניו. חלציו. שתיהן אחד

ו וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם׃ ז וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן׃ ח וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה׃ ט לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים׃ י וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד׃ יא וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי ׀ שֵׁנִית יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם׃ יב וְנָשָׂא נֵס

(מסורה: ל' ר"פ · ל' · ל' . ג' · ג' · חסר י' · ל' · ל' · ל' · ל' · ג' · י' · ד' חסר בליש' · ח' בטעמים ס"א · כ' · ל' · ל' · ל' י"ז)

(תרגום) סְחוֹר לֵיהּ וְעָבְדֵי הֵימְנוּתָא מְקָרְבִין לֵיהּ׃ ו בְּיוֹמוֹהִי דִּמְשִׁיחָא דְּיִשְׂרָאֵל יִסְגֵּי שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וִידוּר דֵּיבָא עִם אִמְּרָא וְנִמְרָא עִם גַּדְיָא יִשְׁרֵי וְעֶגְלָא וְאַרְיָא וּפַטִּים כַּחֲדָא וִינִיק זְעֵיר יְהֵי מְדַבַּר לְהוֹן׃ ז וְתוֹרְתָא וְדִיבָא יִרְעֲיָן כַּחֲדָא יִשְׁרוֹן בְּנֵיהוֹן וְאַרְיָא כְּתוֹרָא יֵיכוּל תִּבְנָא׃ ח וִיחַיֵּךְ יַנְקָא עַל חוּר חִיוֵי פִּתְנָא וְעַל חִיזוּ גַּלְגַּלֵּי עֵינֵי חִיוֵי חוּרְמָן חֲסִילָא יְדוֹהִי יוֹשִׁיט׃ ט לָא יַבְאֲשׁוּן וְלָא יְחַבְּלוּן בְּכָל טוּרָא דְקוּדְשִׁי אֲרֵי תִּתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יַת דַּחַלְתָּא דַייָ כְּמַיָּא דְּלְיַמָּא חָפַן׃ י וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא בַּר בְּרֵיהּ דְּיִשַׁי עֲתִיד דִּיקוּם אָת לְעַמְמַיָּא לֵיהּ מַלְכְּוָן יִשְׁתַּמְעוּן וִיהֵי אֲתַר בֵּית מֵישְׁרוֹהִי בִּיקָר׃ יא וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יוֹסִיף יְיָ תִּנְיָנוּת גְּבוּרְתֵּיהּ לְמִפְרוֹק יַת שְׁאָרָא דְּעַמֵּיהּ דְּאִשְׁתְּאַר מֵאַתּוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס מֵהוֹדוּ וּמֵעֵילָם וּמִבָּבֶל וּמֵחֲמָת וּמִנְּגָוַת יַמָּא׃ יב וְיִזְקוֹף אֶת

רשי

כאזור : (ו) ומריא : שור פטם : (ח) ושעשע : ושחק : על חור פתן : על אור עפר שהנחש מקנן בתוכו קרו"ט בלע"ז : פתן נחש משהזקין נעשה חרש ונקרא פתן שוב אין לו לחש שנאמר (תהלים נח) אשר לא ישמע לקול מלחשים : ועל מאורת צפעוני : יונתן תירגם חיזו גלגלי עיני חיוי חורמן : ומנחם פתר בו לשון נקב וחורי עפר וכן אור כשדים (בראשית י"א) וכן באורים כבדו את ה' (לקמן כד) : גמול : תינוק הגמול משדי אמו : ידו הדה . ת"י ידוהי יושיט כמו הד הרים (יחזקאל ז) וכמו הידד (לקמן טז) שהוא ל' הרמת קול אף זה לשון הרמה וה"א אחרונה באה בתוכה יסוד נופל כמו עשה בנה קנה : (ט) דעה את ה' . לדעת את ה' : (י) לנס עמים . להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו : (יא) שנית . כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שיעבוד אבל גאולת בית שני אינה מן המניין שהרי משועבדים היו לכורש . ומאיי הים . הן איי כתיים עכו"ם : (יב) ונשא נס : פרקא בלע"ז והיה לאות לקבוץ אליו

עני : כבקר ג' בקריאה וסי' ואריה כבקר יאכל תבן : זאב וטלה ירעו כאחד : חזיר כבקר יאכל : מנחתו ר' חסר ו' בליש' מנוחת וסי' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי . דבר אדני המלך למנחה · והיתה מנחתו כבוד · ודמשק מנחתו . וכל המנחות דכות' חסר : ואסף ג' בקריאת וסי' ואסף איש טהור את אפר

רדק

מעדו מתניו , והפסוק כפול במלות שונות : [ו] וגר זאב · יש מפרשים כי בימות המשיח יתחלפו טבעי החיות והבהמות וישוב למה שהיה בתחילת הבריאה ובתיבת נח , כי בתחלת הבריאה אלו היה אוכל האריה השה כבר נשחתה , הבריאה ומה אכל האריה או זולתו מן הטורפים אוכלי בשר כי אם אכל בשר מאחר החיות והבהמות הנה היה חסר העולם אותה בריה כי כולם נולדו זכר ונקבה לא יותר ולא המתינו מלאכול עד שפרו ורבו הנטרפים , אלא בודאי אכלו עשב השדה עד שפרו ורבו הנטרפים , והיה טבעם מאותו היום ואילך לאכול בשר , וכן בתיבת נח אלו אכלו הטורפים הנטרפים הנה חסרה אותה הנטרפת מן העולם , כי שנים שנים נכנסו ולא יותר אלא אם כן נאמר כי שבעה שבעה שהכניס מן הטהורה היו לצורך הטורפים , ויש מפרשים כי כל זה משל כי הזאב והנמר והדוב והאריה הם משל לרשעים העושקים והגוזלים שהם לחלשים כמו החיות הטורפים לנטרפים , והכבש והפרה והעגל והגדי הם משל לענוי ארץ , ואמר כי בימות המשיח יהיה שלום בארץ ולא ירעו איש את חברו , ולא יתכן זה הפי' לפי שאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי , ובימות המשיח בכל העולם יהיה שלום כמו שכתוב וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה , ואמר ונכרתה קשת מלחמה , ואמר במשיח ודבר שלום לגוים , והנכון כי טבע החיות לא תתחלף ויטרפו ויאכלו בשר כמו שהם עושים עתה אלא הבטיח את ישראל שהחיות הרעות לא יזיקו בכל ארץ ישראל וזהו שנאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי , והטעם כי מלאה הארץ דעה את ה' כיון שהם טובים ושמרו דרך ה' לא תשלוט בהם חיה רעה ולא בבהמתם ובכל אשר להם כמו שהבטיח על ידי משה רבינו עליו השלום , והשבתי חיה רעה מן הארץ · ואפי' אם יעברו בארץ לא יזיקו : (ז) ופרה ודוב תרעינה וגו' , וכן אמר בהושע הנביא וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים וגו' ומה שאמר ואריה כבקר יאכל תבן , כאלו יאכל תבן כמו הבקר שלא יטרוף בשר הבהמה בארץ ישראל אם לא ימצאנה נבלה , ויש לפרש עוד הענין דרך משל והארי והדוב והנחש הם משל לאומות הרעות , ופירש ופרה ודוב תרענה , כי כל עסק הבהמה לא יהיה אלא לעסוק בעבודת האל לא לכבלי העולם , וזהו שאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' : ומריא , יש אומרים שהוא מין ממיני הבקר הגדולים , ויש מפרשים המפוטמים שהבהמות יקראו מריאים , וכן ת"י ופטים · ופרה ודוב · ודוב היא הנקבה , וכן ותלאנה שתים דובים , וכן עז עזים רחלים , וכן ילדיהן ירבצו יחדו : (ח) ושעשע · מאורת , כמו חור נקרא כן לפי שיכנס ממנו למקום שהנחש בו , וכן המנהרות אשר בהרים שפירשנו המערות ויש להם חור שתכנס ממנו האורה לפיכך נקראו כן , והפסוק כפול בענין במלות שונות , ופירש גמול , כמו יונק אלא שגמול נקרא בעת השלמת יניקתו , ואמר יונק וגמול , לענין הנחש לפי שהנחשים נמצאים פעמים בחורי הבית והקטנים מטפחים בקרקע הבית ובחורי הקירות , ופי' הדה כמו ידה , ר"ל שלח ידו · והנה איבת הנחש הנגזרה בימי בראשית עם האדם תסתלק בימות המשיח בכל ארץ ישראל ולפס ישראל בכל מקום שילכו לא יזיקם נחש ולא חיות רעות , וי"ת מאורת לפעוני חיזו גלגלי עייני חיון חורמן , פירוש כי הנחש בשהוא בחורו והוא מקום חשך וגלגל עינו מאיר והיונק רואה את האורה מבחוץ וסבור אבן מאירה היא או זכוכית ומושיט ידו לקחת אותו הדבר שסבור נוגע בלפעוני ולא יזיקנו הצפעוני ; לפי שהם רעים שבמיני הנחש ואעפ"כ לא יזיקו כל שכן שאר הנחשים : (ט) לא ירעו , כל ארץ ישראל קרא הר קדשי , וטעם הר לפי שהיא גבוה מכל הארצות , והטעם למה לא ירעו כי מלאה הארץ דעת את ה' , ר"ל ארץ ישראל כמו שאמר ירמיהו הנביא כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם וגו' : כמים לים מכסים · מקום המים יקרא ים כמים ממלאים אותו המקום עד שמכסים אותו שלא יראה קרקע הים : (י) והיה שרש ישי · פי' היונק משרש ישי · כמו שאמר ונצר משרשיו יפרה , כי ישי הוא השרש , וכן תרגם יונתן בר בריה דישי : אשר עומד · פירוש אשר יהיה עומד ביום ההוא שהוא יום קבוץ גליות ויהיה הוא לכל העמים כמו הנס בחיל שילכו אחר נושא הנס כל החיל , כן ידרשו כל הגוים אל המשיח וילכו אחריו לעשות מה שיצוה , כולם יהיו נשמעים אליו , לפיכך יהיה בכבוד שלא יהיה לו מלחמה ויהיה במנוחה ובכבוד כי כל הגוים יכבדוהו ויעבדוהו : (יא) והיה שנית · כי ראשונה קנה אותם מבית עבדים ממצרים וביום קבוץ גליות יוסיף ה' שנית ידו לקנותם מכל הגוים אשר נפוצו שם , ועל גלות בבל לא נאמר זה כי לא יצאו אלא יהודה ובנימן שהיו בגלות בבל ולא נקבצו עשרת השבטים לפיכך לא נוכל לומר על אותו הקבוץ שנית כי ממצרים יצאו כל ישראל לא נשאר אחד ולא יאמר שנית אלא שתדמה לראשונה וקבוץ זה שבגלות תהיה שנית למצרים שיצאו כולם , וכן יצאו כולם בהקבוץ זה בגלות , לפיכך אמר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים , ומה שאמר את שאר עמו אשר ישאר , לפי שרבים מהם כלו בגלות : ומאיי הים · גם אשר בארצות אדום וישמעאל אשר מארץ ישראל והנה שהם איי הים : (יב) ונשא נס · כאלו הקב"ה ירים נס לגוים שיתרדו לבוא אל מקום

ת"א וגר זאב · מקדש שער מא : לא ירעו . כ"ב עד : דעה · (סוטה יז) : שורש ישי · זוהר פקודי עקרים מ"א פ"א : ונשא נס · פקידה שער פגו :

מצודת ציון

אחד להם : (ו) וגר · ידור : ונמר · שם חיה : ירבץ · ענינו השכיבה לנוח : וכפיר שם משמות האריה : ומריא · בהמה פטומה וכן ותלב מריאים [לעיל א'] : נוהג בם · יולך אותם : (ח) ושעשע · ענין התעסקות לשמות כמו אני תורתך שעשעתי (תהלים קיט) : חור · נקב כמו והנה חור אחד בקיר (יחזקאל ח) : פתן . מין נחש רע : מאורת · ענינו בקוע וחריץ כמו באורים כבדו ה' (לקמן כד) : צפעוני · מין נחש רע : גמול · תינוק הנעתק מקרוב משדי אמו נקרא גמול כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) : הדה · ענין הרמת היד לשושיט והוא קרוב מלשון הידד השבתי (לקמן טז) אשר יאמר על ענין הרמת קול : (י) לנס · הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי להוליכו לפני אנשי החיל וכולם הולכים אחריו : (יא) לקנות · מלשון קנין בנה

מצודת דוד

אזור במתניו שהוא מזורז ומחוזק : (ו) וגר זאב . אף החיות לא ישרפו טרף והזאב ידור יחד עם הכבש ולא יטרפנו : יחדו : ירבצו יחדו ולא יפרדו זה מזה : נוהג בם : ולא יזיקו את הנער : (ז) תרענה . כל אחת תרענה במקום מרעה ואף הדוב לא יטרוף טרף : יחדו : במקום ילדיהן ולא יפרדו זה מזה : כבקר : כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה : (ח) ושעשע : תינוק היונק יתעסק לשמות בהושטת ידו על הנקב אשר הפתן יושב שם ולא יזיקנו : ועל מאורת . על הבקע אשר הצפעוני יושב שם : גמול · תינוק הנגמל משדי אמו יושיט שם ידו ולא יוזק : (ט) לא ירעו . הנחשים הרעים לא ירעו עוד ולא ישחיתו את מי : כי מלאה וכו'. ובעבור זה יהיה הטובה הזאת : כמי ם לים מכסים . מקום המים קרוי ים והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע ואמר כמו שכל הים מכוסה במים כן יהיו כולם מכוסים וממולאים בדעה : (י) שורש ישי · משיח היוצא משורש ישי אשר יהיה עומד ביום ההוא יום קבוץ גליות : לנס עמים · הוא לכל העמים כמו נושא הנס אשר הדרך הוא שכל אנשי החיל הולכים אחריו כן ידרשו כל העובדי כוכבים אל המשיח ואחריו ילכו לעשות מה שיצוה : והיתה מנוחתו כבוד . בוחר במנוחה ולא יתגרה במי אבל מנוחת המשיח תהיה לו לכבוד כי כולם יהיו נשמעין אליו : (יא) יוסיף ה' וכו' · כי מאז קנה אותם מבית עבדים מיד מצרים ועתה יוסיף שנית ידו לקנות את הנשארים בגולה אשר לא מתו : מאשור וכו' חוזר על מלת לקנות לומר לקנות אותם מאשור וכו' : (יב) ונשא נס · ר"ל יעורר לב הפרסיים ולשלוח את ישראל מן הגולה וכאלו נשא להם

רש"י

אליו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו: (יג) אפרים לא יקנא את יהודה: משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא יקנאו זה בזה: (יד) ועפו בכתף פלשתים ימה: יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם במערבה של ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו) שכם אחד (צפניה ג) וכן ת"י ויתחברון כתף חד למימחי פלישתאי די במערבא: ובני עמון משמעתם. כתרגומו ישתמעון להון. מקבלין מצותם עליהם: (טו) והחרים. ליבשו כדי שיעברו בו גליות ישראל ממצרים. על הנהר. נהר פרת לעבור בו גליות אשור: בעים רוחו. אין לו דמיון במקרא ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו: לשבעה נחלים. לשבע גזרים לעבור בו שבע גליות האמורות למעלה מאשור וממצרים וגו': ומאיי הים אינו מאותו לד: והדריך. בתוכו את הגליות: בנעלים. ביבשה: (טז) והיתה מסילה. בתוך המים לשאר עמו: (א) ואמרת. בראותך זאת: אודך כי אנפת בי: והגליתנו ומפר גלותי עלי ועתה נראה עוני וישב אפך ותנחמני ויונתן תרגם אודך ה' כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי לשוב אפך לנחמני והנה שב אפך ממני: (ב) עזי וזמרת יה ה'. עז ושבח של הקדוש ברוך הוא הוא היה לי לישועה. ואין לפרש עזי עוז שלי שלא מצינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק עזי חוץ משלש מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא על כרחך וזמרת דבוק הוא לתיבה של אחריו לכך אני אומר שאין יו"ד של עזי אלא כמו יו"ד של שוכני סנה (דברים לג): יה יהוה. עד הנה היה

רד"ק

מקום שהם בן ישלחו ביום ההוא כל הגוים את ישראל אשר בארצם שילכו להם בכבוד: (יג) וסרה. כשיקבצו בני ישראל בארצם תסור הקנאה שהיתה ביניהם בגלותם מארצם שהיתה בהם חלוק מלכיות מקנאתם במלכות בית דוד: וצוררי יהודה יכרתו. כי מקדם היו ביהודה צוררים לאפרים: ואפרים. ר"ל כל ישראל לבד מיהודה, ומפני שהיו ישראל מקנאים במלכות בית דוד היו יהודה צוררים ואויבים להם, וכן ראינו שעכבו המלכות שבע שנים שלא מלך דוד אלא על יהודה, וכן בשוב דוד אל המלכות אחר שברח מפני אבשלום אמר מדוע גנבוך אחינו וגו' ואומר ויקם דבר איש יהודה מדבר איש ישראל ויתקע שבע בן בכרי בשופר וגו', וכן עד שנחלקה המלכות במלוך רחבעם שאמר אני אוסיף על עלכם, ומה שאמר יכרתו, ר"ל שלא יהיו, וכן ונכרתה קשת מלחמה. והפסוק כפול בענין במלות שונות: (יד) ועפו. ינועון אל עבר פלשתים למערבה של א"י, וכת"י, ואנחנו מפרשים ועפו ענין עוף עופפת שהיא התנועה המהירה, ואמר בלשון עופפת למהירות תנועתם אל מקום פלשתים לככותה ולבזוז אותם, ויש מפרשים ועפו ענין ויגע, כלומר יהיו עיפים מהכות בכתף פלשתים, ומלת בכתף סמוך ובא על דרך במוכרת, כי פי' דרך הסמיכות משפטו בשש נקודות, וכתב בן אשר כי בא כן בהיותו מלרע לתקן קריאת הפ"א מפני פא פלשתים: אדום ומואב, אף על פי שאין נכרים היום באומות לבד ישראל שהם היו נבדלים מן העכו"ם בתורתם ושלא התערבו עם האומות, אבל שאר האומות התערבו רובם, והנה הם בין דת ישמעאלים ובין דת עכו"ם כשזוכר אדום ומואב ובני עמון ר"ל ארצותם והיושבים בהם היום, וכן מה שאמר בנבואת דניאל העתידה ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון כן פירושו: משלוח ידם. שישלחו בהם ישראל ידיהם לכל אשר ירצו: משמעתם. שיהיו נשמעים לכל אשר יצוו אותם, וזכר אלה המקומות לפי שהם קרובים לארץ ישראל אבל גם כך כל האומות יהיו תחת ידי ישראל: (טו) והחרים. ענין כריתה כי כל לשון חרם כריתה והשחתה, וכן והחרים ענין כריתה וגזרה, ובא בענין הזה בים שאמר לגוזר ים סוף לגזרים: את לשון ים מצרים, הוא נהר מצרים הנקרא שיחור, ויבא ברצון האל שיעור הדרך שיעברו בו הגאולים: והניף ידו על הנהר. הנהר הזה הוא נהר פרת, וכן תרגם יונתן, ופירוש והניף ידו שינהג רוח חזק שייבשהו כמו שעשה בים סוף ביציאת מצרים כמו שאמר והיתה מסלה לשאר עמו וגו: בעים רוחו בחוזק רוחו שיוליך על הנהר ויבשהו, ומלת בעים מתפרש לפי הענין ואין לה חבר במקרא, ורבי אבא רבי משה פירוש עים מן לעי השדה שפירושו גל, ופירש בעים כמו בגלים כלומר בגלי הים, והנהר יניף ידו ורוחו להשקיטם וליבשם: והכהו לשבעה נחלים, יכה הקדוש ברוך הוא נהר פרת וינהגהו ברוח עזה עד שישוב לשבעה נחלים ויהיה דרך בין נחל לנחל: והדריך. העוברים בתוכו הדרכים בנעלים שתהיה הדרך חרבה כאלו לא היה שם מים ויעברו בהם בנעליהם ברגליהם, והדריך פעל יוצא והאל הוא המדריך והעובר היא הדורך, ומה שאמר לשבעה אפשר שיהו שבעה דרכים ולא יותר ואפשר ג"כ שיהיה שבעה ענין רבוי כלו' לדרכים רבים כי כן הוא דרך הלשון כמו שבע כחטאותיכם, שבע יפול צדיק וקם: (טז) והיתה, בזה הנהר תהיה מסלה לשאר עמו כלומר שתהיה דרך סלולה כאלו זמן רב היתה דרך, ומה שאמר לשאר פירשנוהו, ומה שאמר מאשור, כי אותם שהם באשור הוא דרך ישרה לעבור בנהר פרת של ארץ ישראל: כאשר היתה. פירוש כאשר היתה מסלה בים סוף כן תהיה מסלה בנהר פרת: (א) ואמרת, כי אנפת בי פירוש לפי שאנפת בי והגליתני ועתה שב אפך ונחמתני, לפיכך צריך אני להודות לך ששב אפך ממני ולא הנחתני בגלות כמו שהייתי חייב לפי עונותי: (ב) הנה אל ישועתי. כי עזי, העין בקמץ חטף

מקרא

לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ יג וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ אֶפְרַיִם לֹא־יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה וִיהוּדָה לֹא־יָצֹר אֶת־אֶפְרָיִם׃ יד וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדָּו יָבֹזּוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם׃ טו וְהֶחֱרִים יְהוָה אֵת לְשׁוֹן יָם־מִצְרַיִם וְהֵנִיף יָדוֹ עַל־הַנָּהָר בַּעְיָם רוּחוֹ וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהִדְרִיךְ בַּנְּעָלִים׃ טז וְהָיְתָה מְסִלָּה לִשְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

יב א וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשֹׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי׃ ב הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי־עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְהוָה

תרגום

לְעַמְמַיָא וְיִכְנֵישׁ מְבַדְרֵי יִשְׂרָאֵל וְגָלְוַת יְהוּדָה יְקָרֵב מֵאַרְבַּע רוּחֵי אַרְעָא׃ יג וְתֶעְדֵי קִנְאֲתָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְמְעִיקִין לִדְבֵית יְהוּדָה יִשְׁתֵּיצוּן דְבֵית אֶפְרַיִם לָא יְקַנּוּן בִּדְבֵית יְהוּדָה וּדְבֵית יְהוּדָה לָא יְעִיקוּן לִדְבֵית אֶפְרָיִם׃ יד וְיִתְחַבְּרוּן כְּתַף חַד לְמִמְחֵי פְּלִשְׁתָּאֵי דִי בְּמַעְרְבָא כַּחֲדָא יְבוֹזוּן יָת בְּנֵי מַדִינְחָא בֶּאֱדוֹם וּמוֹאָב יוֹשְׁטוּן יְדֵיהוֹן וּבְנֵי עַמּוֹן יִשְׁתַּמְעוּן לְהוֹן׃ טו וְיַבֵּשׁ יְיָ יָת לִישַׁן יַמָּא דְמִצְרַיִם וִירִים מְחַת גְבוּרְתֵיהּ עַל פְּרָת בְּמֵימַר נְבִיּוֹהִי וִימְחִינֵיהּ לְשַׁבְעָא נַחְלִין וִיהָכוּן בֵּיהּ בְּסַנְדְּלִין׃ טז וּתְהֵי אוֹרַח כְּבִישָׁא לִשְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ דְיִשְׁתָּאַר מֵאַתּוּרָאֵה כְּמָא דַהֲוַת לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם מִסַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ א וְתֵימַר בְּעִדָּנָא הַהִיא אוֹדֵי קֳדָמָךְ יְיָ אֲרֵי עַל דְחָבֵית קֳדָמָךְ הֲוָה רוּגְזָךְ עֲלַי וּכְדוּ דְתָבֵית לְאוֹרַיְתָא יְתוּב רוּגְזָךְ מִנִּי וּתְרַחֵם עֲלָי׃ ב הָא עַל מֵימַר אֱלָהָא פּוּרְקָנִי אֲנָא רָחִיץ וְלָא אִזְדַּעְזַע אֲרֵי תוּקְפִי

ג' • וכ"כ • ג' מלעיל • ג' וחסר • ג"מ"ל בליש' • ג' • ג' • ג' • ג' • ג' • ג' חסר • ג' • ג' • ג'

הפרה. ואסף המצורע • ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה: משלוח ג' מ"ל בליש' שלוח וסי' אדום ומואב משלוח ידם • השכם ושלות הד"ה • ונשלוח ספרים ביר הרצים: עזי וזמרת יה ג' דסמיכי בקריאה

תולדות אהרן אודך ה' • נדה לא: כי עזי • עקידה שער מ:

ביאור מהגר"א

כולל שניהם כסוד יודע היה בגואל נגרף כו' • ולפי שהמשפט והתוכחה אינו אלא לפרקים בעת הצורך (לא) המשילן לאזור מתניו אבל הצדק והאמונה בכל עת • המשילן לאזור מתניו כמ"ש כאשר ידבק האזור במתני: (יג) וסרה קנאת אפרים • לפי שיו"ד השבטים יושבים במקום אחד בשלוה והשקט מתקנאין בהם אבל יהודה הנפוצים מצירין להם אמר שיכרתו הצוררים: אפרים לא יקנא למב"ד • ומשיח ב"ד לא יצור את משיח ב"י: (יד) ועפו בכתף פלשתים • נגד מש"ל ארם מקדם ופלשתים מאחור וגו' ואמר שלא יתקנא אפרים ביהודה אלא ילכו שניהם על הפלשתים שהן במערב יהודה: יחדיו יבוזו את בני קדם • פירו' אחר כך יעזור יהודה לאפרים על ארם שהם במזרחו של א"י: אדום ומואב משלוח ידם • פירוש אדום הוא בקרן מזרחית דרומית ומואב במזרח א"י הם יהיו משלוח ידם פירוש שתמיד יבוזו אותה: ובני עמון משמעתם שהם מרחוק יהיו משמעתם • אבל אדום ומואב שקרובים לא"י הם יהיו משלוח ידם: (טו) לשון ים מצרים. כדרך שעברו גאולי מצרים את לשון ים: והניף ידו על הנהר • הוא פרת שהוא ע"ד אשור: בעים רוחו • פירוש ברוח חזק: והכהו לשבעה נחלים • כתיב בים החרים והנהר הכהו לפי שמצרים אבות הטומאה וכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ שלא יהיה כלל לכן כתיב כאן והחרים אבל אשור שהוא אבות נזיקין לא יחרים אלא יכהו לז' נחלים שהן ז' ואחד כנ"ל: והדריך בנעלים • פירוש נסי שבמקום קדוש כתיב של נעלך כו' אבל לע"ל אע"פ שיקרא לירושלים כסא ה' כולו קודש אעפ"כ ידריכו בנעלים: (טז) והיתה מסילה וגו' • פירש המכשולים שבדרך או אבן

מצודת דוד

להם גם לרמז על העבר: ואסף. ובזה יאסף נדחי ישראל וכו': (יג) וסרה קנאת אפרים. לא יתקנאו ביהודה על כי יהיה המשיח ממשפחתם לא כמו שהיה לשעבר בעת נחלק המלוכה בימי ירבעם: וצוררי יהודה. הם בני אפרים שזכר וכפל הדבר במ"ש: יכרתו. ר"ל שיהיו עוד צוררים כי השנאה תכרת ואין לה: אפרים וכו'. ר"ל משיח בן יוסף הבא מאפרים ומשיח בן דוד לא יתקנאו זה בזה ולא יצורו זה לזה: (יד) ועפו. ימהרו כעוף הפורח ללכת בצד פלשתי היושב במערבה של א"י: יחדיו. יהודה ואפרים: משלוח ידם. יהיו משלוח ידם ר"ל ישלחו ידם בהם לבוזם: משמעתם. ישורו אל משמעתם ר"ל יהיו נשמעים להם לקבל מצותם: (טו) והחרים. יכרית מי נהר מצרים להיות בו דרך לעבור בו גאולים: על הנהר. זה נהר פרת: והכהו. את כל אחד יכה להיות נחלק לשבעה נחלים ויהיה שביל ודרך בין נחל לנחל: והדריך. דרך השב ליס ההם ודרך בני הגולה לדרוך בנעלים אשר ברגליהם כי השוב להיות יבשה: (טז) והיתה מסלה. תהיה דרך סלולה כאלו היה שם דרך מעולם: אשר

מצודת ציון

באלו מתיר ואף אם אין מוכר וכן קונה שמים וארץ (בראשית יד): (יב) ונפצות. ענין פזור: כנפות. קצות: (יג) יצור. מלשון צרה: (יד) ועפו. מלשון עפיפה: בכתף. בצד ועבר: יבוזו. מלשון בזה ושלל: (טו) והחרים. ענין כריתה ואבוד: לשון ים מצרים. הוא הנילוס ילפי שהוא מתדבק אל הים נראה כאלו הוא לשון הים ועל שם שהוא נמשך כלשון נקרא לשון: והניף. ענין הרמה: בעים. ענין חוזק ואין לו דומה: והדריך. מלשון דרך והלוך: (טז) מסלה. דרך סלולה וכבושה: (א) אנפת. כעסת כמו פן יאנף (תהלים ב) עזי. ענין חוזק וכיו"ד יתירה

רדק

חסף : וזמרת · כמו וזמרתי , והראיה כי הרי"ש קמוצה ואלו היה סמוך היה פתח , וכן אחר נתנך היום ביד כמו בידי : (ג) ושאבתם מים בששון · דרך משל כמו השואב מים מן המעיין שלא יפסקו מימיו כי בכל עת ימצא בו לשאוב כי הוא מקור תמידי כן לא תפסוק מהם הברכה והישועה ויהיה בששון כל ימיהם , ויונתן תרגם הפסוק במשל לנגוד החכמה כי החכמה נמשלת למים , והתלמידים הם כמו המעיין והתלמידים הם השואבים ובת"י תקבלון אולפן חדת ואמר חדת לפי שאותו הלמוד יהיה חדש וכן ילמדו אז דעת את ה' מה שלא למד אדם עד אותו היום כמו שאמר כמים לים מכסים : (ד) ואמרתם , תאמרו זה אל זה דרך זרוז : קראו בשמו , קראו לעמים בשמו , כמו ויקרא שם אברם בשם ה' , ואז טעם הודיעו הזכירו או פי' קראו בשמו כשתתפללו לו , וכן ואני אקרא בשם אלהי , ובת"י צלו בשמיה : (ה) זמרו ה' כי גאות עשה . כמו שאמר על ים סוף כי גאה גאה וזאת הגאות תהיה מודעת בכל הארץ שיוציא עם דל מבין עמים רבים והעצומים , ומגפת גוג ומגוג גם כן תהיה מודעת בכל הארץ , ועל כל זה ראוי לכם לזמר לה' : (ו) צהלי · הרימי קולך בשירה ובשבח האל כי קדוש ישראל היה גדול בקרבך , כלומר גדול שמו בקרבך בנפלאות שעשה כמו שאמר בנבואת גוג ומגוג ביחזקאל והתגדלתי והתקדשתי וגו' : (א) משא בבל אמר אשר חזה להודיע כי נתנבא גם על אומות העולם , ובראשון אמר אשר חזה ולא הוצרך לומר על האחרים : (ב) על הר נשפה , נשא וגבוה , כמו וילך שפי , אשתה על שפיים קינה , ויונתן תרגם על כרכא דיתיב שליוא ר"ל בבל שהית' שלוה ושקטה , פירוש מלשון רבותינו והוא שאכלום בעליהם שלש שנים בשופי אמר שאו נס הניפו יד על דרך משל כאלו קראו להם ונשאו להם נס על הר גבוה והניפו להם יד שיבאו מהרה אל בבל להשחיתם והבאים אליה הם מדי ופרס , ותנופת היד הוא כאדם הקורא והוא רחוק לו שאינו שומעו ומניף לו בידו שיבא : ויבאו פתחי נדיבים · כמו בפתחי חסר בי"ת השמוש , כמו לזונות בית אביה , ואחרים רבים , ושרי בבל קורא נדיבים שהיו גדולים בעושר ובמעלה והם שנקראים נדיבים כי ברוב אנשים גדולים ואנשי שם רוח נדיבה בהם , ויש מפרשים נדיבים על מדי ופרס , ויפרשו פתחי כמו חרבות , וכן ואת ארץ הנמרד בפתחיה : (ג) אני צויתי למקודשי · והם מדי ופרס , ואמר צויתי ואמר למקודשי ר"ל שהעיר את רוחם לבא אל בבל והרי הם כאלו צוה וקדש וזמן אותם לבא : לאפי · קראתי אותם לעשות בבבל אפי וחמתי ויהיו עליזים ושמחים : בגאותי · שאני מתגאה על בבל על ידם : (ד) קול המון · אמר הנביא כי שמע בנבואה קול המון בהרים דמות עם רב כאלו היו עם רב בהרים מדברים ונשמע קול המון ההרים בו ושמע קול שאון ממלכות גוים נאספים ורב הצבא שזה היה ה' צבאות והוא היה מפקדם , כלו' מונה אות' , כענין שנאמר תפקדו אותם לצבאותם , כי כן דרך העולם בצאת למלחמה מונה אותם האדון שמושל עליהם לדעת מנינם בצאתם למלחמה , ויש לפרשו ענין

רשי

היה שמו חלוק ובמפלתו של עמלק נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה (שמות יז) אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה לה' בעמלק : ויהי לי לישועה . כמו היה לי לישועה ודרך מקראות לדבר כן כמו ואשר לא שם לבו (שם ט') וגו' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו ועוד בדברי הימים (ב י) ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם : (ג) ושאבתם · ותקבלון אולפן חדת : ממעיני הישועה · כי ירחיב לבם על ידי ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התורה שנשתכחו בבבל על ידי הצרות : (ד) עלילותיו · מעלליו : הזכירו . לשבח כי נשגב הוא : (א) משא בבל : משא פורעניות של בבל : (ב) על הר נשפה שאו נס · להקבץ על הר שקט ובוטח בשופי שאו נס לגוים והרימו קול לנקבצים שיבואו עליו : הניפו להם יד . לרחוקי' שאין יכולים לשמוע ויראו אות הנפת היד ויבואו בפתחי נדיבי' של שרי בבל : פתחי · כמו בפתחי ותשב בית אביה (בראשית לח) הנפתר בבית אביה ומנחם בן סרוק פתר חרבות כמו והמה פתיחות (תהלים נה) : (ג) אני צויתי למקודשי : שיבואו ויתחילו להתגרות בם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריוש שזמנתים לכך · קראתי גבורי לאפי . לעשות חרון אפי בהם שהם עליזי גאותי שאני מתפאר בהם

ישעיה יב–יג

ויהי לי לישועה : ג ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה : ד ואמרתם ביום ההוא הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו : ה זמרו יהוה כי גאות עשה מידעת זאת בכל הארץ : ו צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל :

יג א משא בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ : ב על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים : ג אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי לאפי עליזי גאותי : ד קול המון בהרים דמות עם רב קול שאון ממלכות גוים נאספים יהוה צבאות מפקד

תרגום

ותושבחתי דחילא יי אמר במימריה והוה לי לפריק : ג ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא : ד ותימרון בעידנא ההיא אודו קדם יי צלו בשמיה חוו בעממיא עובדוהי אדכרו ארי תקיף שמיה : ה שבחו קדם יי ארי גבורן עבד גליא דא בכל ארעא : ו בועי ושבחי כנשתא דציון ארי רבא אמר לאשראה שכינתיה בגוך קדישא דישראל : א מטל כס די לוט לאשקאה ית בבל דאתנבי ישעיה בר אמוץ : ב על כרכא דיתבא שליוא זקופו אתא ארימו קלא להון אניפו יד ויעלון בתרעהא מתנדבין : ג אנא פקדית למזמני אף ערעית גברי ויתפרעון מנהון רוגזי תוקפי ותושבחתי : ד קל המון בטוריא דמות עם סגי קל אתרגושת מלכון עממיא דמתכנשין יי צבאות ממני

וסי' ויהי לי לישועה דוויושע · הנה אל ישועתי אבטח ולא · ודהלל : הישועה ג' בקריאה וסי' בשמואל חלק א' סי' י"ד : נשגב ג' קמצין בקריאה וסי' ואמרתם ביום ההוא הודו לה' · נשגב ה' כי שכן מרום · יהללו את שם ה' : צויתי ה' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר צו : ויבאו ז' רפין וסי' ואתה הרם את מטך · ואני הנני מחזק את לב מצרים · קום לך למסע · הבו לכם שלשה אנשים · על הר נשפה · בימים ההמה

תולדות אהרן

ושאבתם מים · סכה מח ג זוהר בלק (סוכה נה) : ביום ההוא · עכו"ם כד : זמרו ה' · פקידה שער לט : צהלי ורוני · (ברכות ג תענית סה) : אני צויתי · ברכות ע :

ביאור מהגר"א

נגף או שמים אבל כאשר רוח הטומאה יעביר מן הארץ והוא משל ים מצרים ויבער את הנזקין היינו אשור · אז היתה מסילה : (ה) זמרו ה' כי גאות עשה · זה שאמר אשירה לה' כי גאה גאה כו' גאותו בשחקים ונסתר ועתה נתגלה גאותו בארץ כמ"ש ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' וכן לע"ל והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי כו' וידעו כי אני ה' וז"ש מודעת זאת בכל הארץ שעתה כסיל לא יבין את זאת וזאת הברכה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם · ודוד אמר בזאת אני בוטח בזאת יבא אהרן כו' וסוד זה וזאת י"ב אבני מלואים שכתב עליהם י"ב שבטים וב' אבני שוהם שכלולין בהם גם כן י"ב שכתובין עליהם י"ב שבטים שעשירות כלולין בג"ר ולכן עשר הם י"ב וז"ש אבני שוהם ואלו הב' הם כחו"ג והוא ו' של שמלוי הנ"ל : [ו] צהלי ורוני וגו' · הוא שמחה ורננה לפרא ורמאה המלך הגדול הקדוש וז"ש לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש כי גדול הוא בסוד ברוך כבודו ופני וקדוש הוא הקדושה וזהו לדור ודור נגיד גדלך שהוא ברוך כבוד ה' ממקומו ולנצח נצחים קדושתך נקדיש הוא הקדושה ואין השי"ת גדול אלא בציון כמ"ש גדול ה' ומהולל מאוד בעיר אלהינו אימתי הוא גדול מאוד בעיר אלהינו וזהו יושבת ציון כי גדול בקרבך פירוש שבציון הוא יתגדל קדוש ישראל כי קדוש ישראל הוא נסתר מעין כל חי והוא נגלה מגד פעולותיו וגדול וקדוש הוא פ"ת ויסוד וז"ש את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו וזהו קדוש ישראל וכנגדן הוא צהלי ורוני שמחה בלפרא והוא נסתר ורוני ברמאה בגלוי כמ"ש לעיל באריכה כי שמחה בכסוי ורננה בגלוי וכסוי כל עובדיהו בהאי ובגלוי הוא רננה באתגליא שמן ויין שאין אומרים שירה אלא על היין ושמן הוא בהאי :

מצודת ציון

יתירים : וזמרת · מלשון זמר ושבח : ויהי לי · כמו היה לי וכן ויעזב את עבדיו [שמות ט] ומשפטו עזב : (ג) ושאבתם · לקיחת המים נקראת שאיבה : עלילותיו · מעשיו : נשגב · חזק : (ו) צהלי · ענין הרמת קול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י) : (א) משא · כן נקראת הנבואה ע"ש שהיא נשאת בפי האדם : חזה · ראה במראה הנבואה : (ב) נשפה · ענין גבהות כמו אשתה על שפיים נהרות (לקמן מא) : פתחי · בפתחי : נדיבים · כן יקראו בעלי העושר כי ע"פ רוב המה נדיבי לב : (ג) למקדשי · ענין הזמנה כמו התקדשו למחר (במדבר יא) : עליזי · ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים צו) : (ד) דמות · מלשון דמיון : שאון · המייה : מפקד · ענין מספר

מצודת דוד

ישאר · שלא מתו בגולה : מאשור · חוזר על מלת מסלה המסלה בדרך ישר יהיה מאשור כאשר וכו' · כמו שהיתה מסלה בים סוף ביום עלותו וכו' כן יהיה מסלה בנהר פרת ונהר מצרים : יב (א) כי אנפת בי · והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עוני וישוב מעלי אפך ותנחמני בהבאת הטובה : (ב) הנה אל ישועתי · הואיל ועמי אל ישועתי אשכון בטח ולא אפחד עוד : כי עזי וכו' · העוז והשבח של המקום הי' לי לישועה ר"ל התשועה היתה למען הראות חזקו ולמען אזמר בשבחו : (ג) ושאבתם מים בששון . ר"ל כמו השואב מים מן המעיין הנובע הנה שואב הוא בששון כי לא ידאג פן יכלה המים כן תשאבו בששון את הישועה ממעיני הישועה כי לא תופסק התשועה כי יד ה' לא תקצר : (ד) ואמרתם · תאמרו זה לזה דרך זרוז · הודיעו · לפרסם הנס : הזכירו . היו מזכירים זה את זה שבחי המקום כי נשגב שמו ומהראוי אם כן להזכיר שבחיו : (ה) זמרו ה' · זמרו אל ה' כי עשה דבר הראוי להתגאות בו : מודעת זאת · הגאוה הזה נודעת ומפורסמת בכל הארץ : (ו) צהלי . הרימי קולך ברנן כי קדוש ישראל גדול בקרבך ר"ל ע"י הנפלאות שעשה בקרבך נתגדל שמו והוא מקרא מסורס : יג (א) משא בבל · זו הנבואה על בבל : (ב) על הר נשפה . הרימו נס על הר גבוה שיהיה נראה למרחוק וקראו בקול רם לאנשי פרס ומדי : הניפו יד · לרמוז להם שימהרו ללכת ויבואו בפתחי נדיבי בבל : (ג) צויתי · הערכתי להם : למקודשי . הם פרס ומדי שזמנתים לכך : לאפי · לעשות בבבל חרון אפי : עליזי גאותי . להיות שמחים בגאותי שמתגאה על בבל על ידם : (ד) קול המון . קול הומיה נשמע בהרים דמות עם רב והוא קול שאון ממלכות פרס ומדי הנאספים יחד : מפקד · [illegible]

צבא מלחמה: ה באים מארץ מרחק מקצה השמים יהוה וכלי זעמו לחבל כל־הארץ: ו הילילו כי קרוב יום יהוה כשד משדי יבוא: ז על־כן כל־ידים תרפינה וכל־לבב אנוש ימס: ח ונבהלו צירים וחבלים יאחזון כיולדה יחילון איש אל־רעהו יתמהו פני להבים פניהם: ט הנה יום־יהוה בא אכזרי ועברה וחרון אף לשום הארץ לשמה וחטאיה ישמיד ממנה: י כי־כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם חשך השמש בצאתו וירח לא־יגיה אורו: יא ופקדתי על־תבל רעה ועל־רשעים עונם והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל: יב אוקיר אנוש מפז ואדם מכתם אופיר: יג על־כן שמים ארגיז ותרעש הארץ ממקומה בעברת יהוה צבאות וביום חרון אפו: יד והיה כצבי מדח וכצאן ואין מקבץ איש אל־עמו יפנו ואיש אל־ארצו ינוסו:

משרין בקרבא: ח אתן מארעא רחיקא מסיפי ארעא יי ומני כם דלוט קדמוהי לחבלא כל רשיעי ארעא: ו אילילו ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי כביזא מן קדם שדי ייתי: ז על כן כל ידיא יתרשלון וכל לבא דאנשא יתמסי: ח ויתבהלון עקא וחבלין יחדונונון זיע כילדתא יזועון גבר לחבריה יתמהון אפי שלהובין אפיהון: ט הא יומא מן קדם יי עתיד למיתי אכזרי ותעבור ותקוף רגז לשואה ארעא לצדו וחיבהא ישיצי מנה: י ארי כוכבי שמיא ונפיליהון לא יזהרון נהוריהון קבל שמשא במפקיה וסיהרא לא מזהר נהוריה: יא ואסער על דדירין בתבל בישתא ועל רשיעיא חוביהון ואבטיל רבות רשיעין ותקוף תקיפין אמאיך: יב אחבב דחלי מדהבא דמתיקרין מניה בני אנשא ועבדי אוריתא ממסנא דאופיר: יג על כן שמיא אזיע ותזוע ארעא מאתרהא מן קדם יי צבאות וביום תקוף רוגזיה: יד ויהי כטביא מפרד וכעאנא דמכניש גבר לעמיה יתפנון

רש"י

בהם: (ה) וכלי זעמו: הם גבורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ: של בבל: (ו) כשוד. כיום ביזה מאת הקב"ה יבא: (ז) כל ידים: של בבל: (ח) צירים וחבלים · הם לשון יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקים להפתח: יחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם: איש אל רעהו יתמהו · בני בבל על הלובאים עליהם כי משונים הם: ופני להבים פניהם: אומר אני שפניהם להובים ומאויימין מאד או י"ל שהם עם חושבי מחשבות ואת בני בבל (דימה להם על שם התמהון): (ט) וחטאיה: חוטאיה: (י) וכסיליהם · מזלותיהם: יהלו: יאירו וכן בהלו נרו (איוב כט) וכן אור כי יהל (שם לא): חשך השמש · מתוך צרתם נדמה להם כאילו חשך השמש: (יא) על תבל. על ארצם: (יב) אוקיר אנוש מפז. בו בלילה אכבד את דניאל מפז כשהביאוהו לקרות מכתב מנא מנא תקל ופרסין (דניאל ה) באדין אמר בלשאצר והלבישו ית דניאל ארגונא וגו': כתם אופיר. קבולת זהב אופיר: (יג) שמים ארגיז: כל צבאה ירגז ואומר איך נפלת משמים הילל בן שחר (לקמן יד) ואחר כך נגדעת לארץ חולש על גוים אף כאן תחלה שמים ארגיז ואחר כך ותרעש הארץ ירעשו יושביה לקול מפלתה שיתמהו בדבר: (יד) והיה. יושב בבל: כלבי מודח ממקומו

רד"ק

ענין מנוי כלומר הוא היה מנים פקידים עליהם, וכן תרגם יונתן: (ה) באים · מקצה השמים ממזרח, אמר מקצה השמים על דרך ההפלגה לרחוק הקצה כאלו נוגע לשמים מן הצד ההוא: ה' וכלי זעמו, הוא המנהיג הצבא ועם הצבא הם כלי זעמו ובהם יחבל ארץ בבל: (ו) הלילו: אמר כנגד אנשי בבל: כשוד משדי יבא · כשוד שיבא מחזק שאין דרך להנצל ממנו, וכן כקול שדי כקול חזק, וכן תרגם יונתן: על כן · כי אין להם תחבולה להנצל כיון שבא להם זה להנצל מאת ה': תרפינה · הידים מלהלחם כנגד אויביהם והלב ימס שלא ימצא בעצמו שום גבורה ואומץ כי הגבורה היא בלב · כמו שאמר ואמיץ לבו בגבורים: (ח) ונבהלו · בקמץ מפני ההפלה כי יש לה משפט בהפסק, ופירוש יושבי בבל יהיו נבהלים ולא יוכלו להשיב יד: יאחזון · בנ"ו מפני ההפסק, ופי' הם יאחזום צירים, וזה הענין משמש בשני פנים כי הצירים יאחזו האדם הנבהל, כמו חיל אחז יושבי פלשת, הלא חבלים יאחזון, צירים אחזונו, ובהתחזק הצירים על האדם תמיד כאלו האדם יאחז הצירים שלא יפרדו ממנו, לפיכך אמר צירים וחבלים יאחזון, לדעת יונתן יהיה נו"ן יאחזון נו"ן הכנוי והוא כמו יאחזום ויהיה הענין כמו חבריו וטוב הוא פירושו לכן תרגם יחודונונון: יתמהו · לפי שבא להם הרעה פתאם יתמהו איש אל רעהו איך היה זה: פני להבים פניהם, כאדם שיש לו בשת שישובו פניו אדומים: (ט) הנה יום ה' בא אכזרי ועברה, יהיה אכזרי ועברה וחרון אף עמו: הארץ · פירוש ארץ בבל: וחטאיה · יושבי בבל שהם חטאים ורשעים ישמידם מבבל עד שתשאר שממה בעונותיה מאנשים: (י) כי כוכבי, הנביאים מדברים דרך משל ואומרים על מי שבאה לו צרה כי הוא יושב בחשך ולא יזרח לו השמש ולא יאירו לו הככבים ולא שום אורה כמו שאמר ידעך נרו באשון חשך, וכן זה הפסוק ואחרים רבים בזה הענין, ופירוש וכסיליהם, כתב רבי יונה כי כסיל הוא ככב גדול נקרא בערבי סוא"ל והככבים המתחברים אליו נקראים על שמו כסילים: יהלו אורם, ענין נוגה שרשו הלל הפעי' ויהלו כמו יגיהו, כמו שאמר וירח לא יגיה אורו, כאלו אמר לא יתנו אורם והפעלם על הככבים, אם אראה אור כי יהל הפעלם על האו' בנאשו שיקוו אורו: (יא) ופקדתי על תבל · ר"ל על ארץ בבל אפקוד עליהם רע' שעשו לישראל: ועל רשעים, הכשדים שהם רשעים והרעו לישראל יותר מדאי, כמו שאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לי לרעה: גאון זדים שהיו גאים ואנשי זדון אשבית זדונם: (יב) אוקיר אשים בני תבל יקרים יותר מפז, כלומר אם ירצה אדם לפדותה שלא יהרגוהו לא יקחו מדי ופרס בהם משקלו זהב שלא יהרגו אותם: מכתם אופיר · מזהב אופיר, והפסוק כפל בענין במלות שונות, ויונתן תרגם הפסוק בענין אחר אמר אחבב דחלי וגו', ר"ל על ישראל שהיו בבבל שלא ימותו בין המומתים מאנשי בבל כי יהיו יקרים בעיני מדי ופרס יותר מפז וישמרו אותם שלא יהרגו: (יג) על כן שמים · דרך משל, כאלו ירגזו השמים ותרעש הארץ מרוב הרעה הבאה על בבל כי לא יוכלו להנצל מן החרב בשום ממון, לפיכך אמר על כן: (יד) והיה · העם הנכרי אשר בבבל יהיה בבא הרעה על בבל כצבי מודח, שידיחוהו וירדפו אחריו ללכדו שהוא רץ בכל כחו כן כל אשר בבבל מעם אחר

ילכו • ויבאו אליך כמבוא עם • בתרא מ"ל: לחבל ג' וסי' וכלי זעמו לחבל • וכלי כליו רעים • בראתי משחית לחבל: ונבהלו צירים הר מן ז' מלין בטעמא מרעימין ומפסיקין וסי' ויתמהמה ויחזיקו • ויאמר ה' אלהי אדני • וימאן ויאמר אל אשת אדניו • וישחט ויקח משה • ונבהלו צרים וחבלים • ויאמר ה' מציון • ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת המו: זדים ד' וסי' ועתה אנחנו מאשרים • ופקדתי על תבל רעה דמלאכי • ודבתרי' כי הנה היום בא • אלהים זדים קמו עלי תניינא דסיפרא • ובל אלפא ביתא דכוו':

מצודת דוד

המקום יאוה לאסוף אנשי צבא המלחמה כדרך שעושה אוסר המלחמה ר"ל יאליהו במלחמה כאלו המקום יהיה אוסר המלחמה: (ה) מקצה השמים. אמר דרך ההפלגה: ה' וכלי זעמו. כאלו יבוא ה' להיות אוסר המלחמה וכלי זעמו עמו והם חיל פרס ומדי: לחבל. להשחית כל ארץ בבל: (ו) הילילו. כאלו לבבל יאמר שיעשו יללה כי קרוב יום הפורעניות הבא מה' לא במקרה: כשוד משדי יבוא · רלה לומר הויה גדולה וקשה כדרך השוד הבא משדי בעל היכולת: (ז) כל ידים · כל ידי אנשי בבל יהיה רפוים מרוב אימה וכל לבב אנשיהם ימס: (ח) ונבהלו. יהיו בהולים ופחודים: יאחזון · יאחז אותם צירים וחבלים וכאשת לידה יחילון: איש אל רעהו בני בבל יתמהו זה מול זה על הלובאים עליהם כי יהיו פניהם להובים כלהבת אש: (ט) אכזרי · היום ההוא יהיה יום אכזרי ויהיה עוד עמו עברה וחרון אף: הארץ · ארץ בבל: וחטאיה · אנשיה החוטאים: (י) לא יהלו אורם · מרוב הצרה ידמה להם שאין אורם מזהיר: בצאתו. עם כי אז נרגש ביותר הבהקת אורו: (יא) ופקדתי על תבל רעה. אזכור על ארץ בבל את הרעה שעשו לישראל ואשלם להם גמולם: ועל רשעים. על אנשי בבל אזכיר עונם: (יב) אוקיר · אז אשים בן אנוש יותר יקר מפז כי האויב לא יקח פז מחירו לבל יהרגנו: ואדם וכו' · וכפל הדבר במ"ש: (יג) על כן · בעבור הרעה הבאה על בבל ארגיז צבא השמים: ותרעש הארץ. מחרדת מפלת בבל ירעשו יושבי הארץ ביום בוא עברת ה' וחרון אפו: (יד) והיה וכו' · בבוא הרעה על בבל אז העם הנכרי אשר בבבל יהיה כצבי המודח ממקומו על ידי רודפים שהוא רץ מפניהם בכל כחו כן אשר בבבל מעם אחר ילכו במרוצה

מצודת ציון

מספר ומנין כמו ויפקדם בטלאים (ש"א טו): (ה) לחבל · להשחית כמו וחובל עול (לעיל י): (ו) הלילו · מלשון יללה: כשוד · מלשון שדידה ועושק הנפש וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צא): (ז) תרפינה · מלשון רפיון: (ח) צירים · הם יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקין להפתח וכן כי נהפכו עליה ציריה (ש"א ד): וחבלים · גם הוא ענין מכאובי לידה כמו חבלי יולדה (הושע יג): יחילון · מלשון חיל וחלחלה: (י) וכסיליהם · מזלות השמים וכן כסיל וכימה (איוב ט): יהלו · יזהירו כמו בהלו נרו (שם כט): יגיה · ענין האורה כמו וה' יגיה חשכי (ש"ב כב): (יא) ופקדתי · ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא): תבל · כן נקרא הארץ: והשבתי · ענין בטול כמו שבת נוגש (לקמן יד): גאון · ענינו כמו גאוה: זדים · רשעים: עריצים · חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (יב) אוקיר · מלשון יקר ותשוב: מפז · הוא זהב הטוב: מכתם אופיר · מזהב טוב הבא מאופיר: (יג) ארגיז · ענין רעדה כמו רגזו ואל תחטאו

טו כָּל־הַנִּמְצָא יִדָּקֵר וְכָל־הַנִּסְפֶּה יִפּוֹל בֶּחָרֶב׃ טז וְעֹלְלֵיהֶם יְרֻטְּשׁוּ לְעֵינֵיהֶם יִשַּׁסּוּ בָּתֵּיהֶם וּנְשֵׁיהֶם תִּשָּׁגַלְנָה׃ יז הִנְנִי מֵעִיר עֲלֵיהֶם אֶת־מָדָי אֲשֶׁר־כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ וְזָהָב לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ׃ יח וּקְשָׁתוֹת נְעָרִים תְּרַטַּשְׁנָה וּפְרִי־בֶטֶן לֹא יְרַחֵמוּ עַל־בָּנִים לֹא־תָחוּס עֵינָם׃ יט וְהָיְתָה בָבֶל צְבִי מַמְלָכוֹת תִּפְאֶרֶת גְּאוֹן כַּשְׂדִּים כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה׃ כ לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד־דּוֹר וָדוֹר וְלֹא־יַהֵל שָׁם עֲרָבִי וְרֹעִים לֹא־יַרְבִּצוּ שָׁם׃ כא וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים וּמָלְאוּ בָתֵּיהֶם אֹחִים וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ־שָׁם׃ כב וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו וְתַנִּים בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג וְקָרוֹב לָבוֹא עִתָּהּ וְיָמֶיהָ לֹא יִמָּשֵׁכוּ׃

תְּבַר לְאַרְעֵיהּ יַעֲרְקוּן׃ טו כָּל דְּיִשְׁתְּכַח בַּהּ יִתְקְטֵל וְכָל דְּיֵיעוֹל לִכְרַכֵּי צִירָא יִתְקְטֵל בְּחַרְבָּא׃ טז וְעוּלֵימֵיהוֹן יִתְרַפְּעוּן לְעֵינֵיהוֹן יִתְבַּזְזוּן בָּתֵּיהוֹן וּנְשֵׁיהוֹן יִשְׁתַּכְבַן׃ יז הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יַת מָדַי דִּי בְכַסְפָּא לָא מִטַּקְסִין וְדַהֲבָא לָא מִתְרְעִין בֵּיהּ׃ יח וְקַשְׁתָּתְהוֹן עוּלֵימִין יְבַזְּעָן וְעַל וְלַד מְעִין לָא יְרַחֲמוּן עַל בְּנַיָּא לָא תְחוּס עֵינֵיהוֹן׃ יט וּתְהֵי בָבֶל דַּהֲוָת מִקַּדְמִין חֶדְוַת מַלְכְּוָן תּוּשְׁבַּחַת רְבוּת כַּסְדָּאֵי כַּהֲפֵיכְתָּא דַּהֲפַךְ יְיָ יַת סְדוֹם וְיַת עֲמוֹרָא׃ כ לָא תְתַב לְעָלַם וְלָא תִשְׁרֵי עַד דָּר וְדָר לָא יִפְרוֹס תַּמָּן עַרְבִי מַשְׁכְּנֵיהּ וְרָעַיָּן לָא יַשְׁרוּן תַּמָּן׃ כא וְיִשְׁרוּן תַּמָּן תַּמְוָן וְיִתְמְלוּן בָּתֵּיהוֹן אוֹחִין וְיִשְׁרְיָן תַּמָּן בְּנַת נַעֲמִין וְשֵׁידִין יְחִכּוּן תַּמָּן׃ כב וִינַצְפוּן חָתוּלִין בְּבִרְנְיָתְהוֹן וְיַרוֹדִין בְּבֵית מִישְׁרֵי תַפְנוּקֵיהוֹן וְקָרִיב לְמֵיתֵי עִדָּן תַּבְרָהּ דְּבָבֶל׃

ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיב' וסי' אשה תארש ואיש אחר • ועלליהם ירטשו לעיניהם • שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת • ואספתי את כל הגוים אל ירושלם : וקרוב ד' בקריאה וסי' וענה איים באלמנותיו • כי קרוב יום וקרוב יום לה' • הודינו לך אלהים הודינו • וקרוב לשמוע מתת הכסילים

רשי

ממקומו : (טו) כל הנמצא : בחוץ ידקר : וכל הנספה : של בני העיר נהיות נקלט עמהם במצור יפול בחרב כשתלכד העיר . נספה לשון ספות הרוה (דברים כט) ספו שנה על שנה (לקמן כט) ספו על זבחיכם (ירמיה ז) הקויילוי"ר בלעז : (טז) ירוטשו : יתבקעו וכן נערים תרטשנה : (יז) הנני מעיר עליהם את מדי · דריוש המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר (דניאל ה) ודריוש מדאה קביל מלכותא (שם ו): וזהב לא יחפצו בו · אין חוששי' כי אם להרוג ולהנקם על כל הרעה אשר עשו מלכי בבל לכל העמים : (יח) וקשתות : של בני מדי : נערים · של בבל : תרטשנה · תבקענה בחליהם אשר יורו בקשתותיהם: ופרי בטן · עוללים דקים : (יט) והיתה בבל:שתי פורעניות באו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשאצר ומלך שנה ולשנה השנייה נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסדר עול' (ירמיה נא) ובא בשנה השמועה של דריוש ואחריו בשנה השמוע' והיתה בבל צבי ממלכות וגומר· שהיתה מלב וראש הממלכות ושהיתה תפארת גאון כשדים עתה והיתה כמהפכת סדום . (כ) ולא יהל שם ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפי' ערבי שדרכ' לישב באהלי' ולהסיע מקניהם ממקום למקו' לא תמלא חן בעיניהם לקבוע שם אהליהם כי אף למרעה לאן לא תהיה ראויה ואל תתמה על לא יהל הנכתב כאילו היתה בו אל"ף כי הרבה מקומות יש שהברת קול האות במקום אות וכן (איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן (משלי יז) שקר מזין על לשון הות כמו שקר מאזין : (כא) ציים . ת"י תמון הם כמיות מרטריכ"ש בלע"ז : אוחים · לא ידעתי מה מין חיה הם : (אחים לשון קולים וחוחים ודרדרים) : ושעירים . שדים : (כב) וענה איים באלמנותיו : ויגורו חתולי' בארמנותיו : וענה : כמו וענתה שמה (הושע ב) ומעונותיו טריפ' (נחום ב) ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול : ותנים · יענו בהכלי עונג שלהם : וימיה · ימי טובתם לא ימשכו כי כבר הובטחו ישראל (ירמי' כט) לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם ואיתה פקידה על ידי כורש מלך פרס שיטול המלוכה מבבל אחר דריוש המדי כי

רדק

אשר ימלטו כחסון מתוכו איש אל עמו יפנו ואיש אל ארצו ינוסו : (טו) כל הנמצא · כל הנמצא בתוכו מעם אחר ידקר, כמו אנשי העיר, וכפל הענין במלות שונות, ואמר על הנספה יפול בחרב ופירוש הנספה כמו נוסף שהוא מעם אחר ונוסף אל אנשי העיר, והוא משרש ספו שנה על שנה למען ספות הרוה ויסף וספה בענין אחד, ובענין הזה תרגם יונתן, וענין ידקר הוא מכת החרב, ויש מפרשים כל הנספה כמו ויש נספה בלא משפט ואמר כל מי שיגיע זמנו למות לא ימות על מטתו אלא יפול בחרב : (טז) ועולליהם ירטשו · הבנים בעיני האבות, ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה לעיניהם, ואחר כן יהרגו אותם, וכל זה הוא דרך אכזריות, וענין ירוטשו הוא הפלת העוללים בקרקע או אל הקירות דרך אכזריות, וישסו ענין בזה והוא מפעלי הכפל מבנין נפעל : ותשכבנה · כתיב ותשגלנה קרי : (יז) הנני מעיר · אעיר את רוחם לבא אל בבל להלחם עליה וזה מדי כי דריוש המדי הוא שכבש בבל ובמותו מלך עליהם כורש הפרסי, וזה טעם לא יחשבו כלום כסף וזהב לפדיון אנשי בבל אלא יהרגו אותם ולא יהיה להם פדיון כמו שאמר אוקיר אנוש מפז: (יח) וקשתות · פי' עם קשתותיהם ירוטשו הנערים כי הנה הקשתות תרטשנה הנערים, ופי' בו כי היו משימים הנערים בקשתות מקום חצים ומורים אותם על הקרקע ואל הקירות : פרי בטן · ובנים · ר"ל בעודם קטנים, וכן ואכל פרי בטנך, אם בנים ואם בנות יגיל, או בן יגח או בת יגח : לא תחוס עינם, בשורק והוא לבדו בשורק כי כל השאר בחולם:(יט) והית' בבל · פירוש בבל שהיתה צבי ממלכות תפארת גאון כשדים תהיה עתה כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה פירוש לפי חפץ שכל הממלכות היו חפצים בה והכשדים שהיתה להם היו מתפארים ומתגאים בה עתה תהיה כמהפכה שהפך אלהים את סדום ואת עמורה שתהיה חרבה ולא יהיה בה יישוב לעד, והעיר בבל שמלכו עליה דריוש וכורש, ושהיא היום אינה בבל הקדומה כי אותה החריב דריוש ובנה עיר אחרת באותה הבקעה היא שמה בבל עד היום, ובסדר עולם אומר כי כשכבש אותה דריוש והרג בלשצר ומלך עליה שנה ובשנה השנית הפכה אלהים כמהפכת סדום ועמורה, וזהו שאמר הכתוב ובא בשנה השמועה שמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השנית השמועה ואת כמהפכה שהפכה אלהים כסדום ועמורה:(כא) לא תשב, פי' תשב ותשכון על העיר כנגד היושבים והשוכנים בה, כמו העיר היוצאת אלף, רוצה לומר על אנשיה היוצאים ממנה : לא יהל משפטו לא יאהל רוצה לומר לא יטה אהלו ואמר ערבי לפי שהערביים הם השוכנים באהלים : ורועים · ואפילו רועים לא ירביצו שם צאנם · כי אמר תחלה לא תשב, כלו' לא תהיה בנויה עד שישבו בה אנשים ולא אפי' אהל לא יטה אדם שם דרך ערא' ואין צריך לומר אלא אפילו הצאן לא ירביצו שם שלא ירבצו אותם שם הרועים כי תשכן החיות רעות תהיה כמו המדבר : (כא) ורבצו · הצאן לא ירביצו שם אלא מי ירבץ שם חיות המדבר ירבצו שם, ופי' ציים חיות השוכנות במקום ציה לפיכך נקראו ציים, וי"מ שהם נמיות הנזכר בדברי רבותינו כדי שלא תקפוץ הנמיה מרטי"נא בלע"ז . בתיהם · החרבים · אוחים היה שקירין בלע"ז פרו"ן : בנות יענה · הם הקטנים מן היענים והאמות מעופפים בעולם ויניחו קטניהם ויתאבלו לחוסר מזונותם , לפיכך אמר ואבל כבנות יענה ודרך היענים לשכן במדבר ובמקומות החרבים ; ושעירים · הם השדים, כמו לשעירים אשר הם זונים אחריהם ונקראו כן לפי שהם נראים כדמות שעירים למאמין בהם, וכן ת"י ושידין יחייכון תמן : (כב) וענה · פי' ויצעק כמו ענו לה , ותען להם , וענתה שמה , והדומים להם ענין הנגסת קול וק

תולדות אהרן בנות יענה ? חולין סד : ושעירים • שבת קמא :

מצודת ציון

שהטלו (תהלים ד) בעברת · מלשון עברה וזעם : (טו) ידקר · ענין נעילה ותחיבת חרב בגוף כמו והביטו אלי את אשר דקרו (זכריה יב) : (טז) ירטשו · ענין בקיעה וכן אם על בנים רטשה (הושע י) : ישסו · ענין בזה ושלל : תשגלנה · מלשון משגל ומשכב : (יז) מעיר · מלשון התעוררות : (יח) תחוס · ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים עב) : (יט) צבי · ענין סדר ופאר כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג) : גאון · מלשון גאוה : (כ) יהל · כמו יאהל ונפלה האל"ף וכן ולעמשא תאמרו (ש"ב יט) ומשפטו תאמרו : ירבצו · ענין השכבה לנוח : (כא) ציים · אוחים · שמות מיני חיות : בנות יענה · שם עוף בת היענה : ושעירים · הם השדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם וכן והשעיר על רעהו יקרא (לקמן לד) : יקרקדו · ענין קפיצה ודלוג : (כב) וענה · ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כז) : איים · שם חיה : באלמנותיו · כמו בארמנותיו או הוא מלשון ארמון והאיים מנין נתח

מצודת דוד

בחיפזון מתוכה איש אל עמו וכו' ולא ישובו עוד כצאן הנדחה מהעדר ואין מי מקבצם : (טו) כל הנמצא · כי כל הנמצא בתוכה ידקר בחרב ואם הוא מעם נכרי : וכל הנספה · כל הנוסף על בני העיר להיות עמהם יפול בחרב והוא כפל ענין במ"ש : (טז) ועולליהם קטניהם יתבקעו לעיניהם ואין לאל ידם למחות : ישסו בתיהם · יבוזו וישללו בתיהם וישגלו נשיהם : (יז) את מדי · לפי שהוא אכזר ביותר לזה הזכיר אותו לבדו . לא יחשבו . לקחת בפדיון נפש : וזהב . ואף זהב לא יחפצו בו . (יח) וקשתות.הקשתות של אנשי פרס ומדי תבקענה את נערי בבל במליצה אשר יורו עליהם : ופרי בטן . עוללים דקים . ר"ל בנים קטנים:(יט) לבי ממלכות.אשר היה פאר כל הממלכות : תפארת . אשר היה תפארת לבני כשדים להגיה כי היו מתפארים ומתגאים בה : כמהפכת . כמו שהיתה כמהפכת אשר הפך ה' את סדום וכו' : (כ) לא תשב . לא תהיה מיושבת עד עולם : ולא תשכן . לא תהיה שכונה מבני אדם עד סוף ימי הדורות וכפל הדבר במ"ש : ולא יהל . אף הערבי השוכן באהלים על פני השדה לא יטה שם אהלו לגודל השממון : לא ירביצו שם . אף מקניהם : (כא) ורבצו שם . לגודל השממון ירבצו שם חיות היער : (כב) וענה . כל אחד מהאיים תצעק בהארמונות והתנים יצעקו גם המה בהיכליהם . היו מתענגים בהם (דרך האיים והתנים לצעוק במדברות) : וקרוב . הזמן קרוב לבוא עליה עת הפורענות ימי שלותה לא יהיו נמשכים לזמן מרובה וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין :

רש״י

כי שניהם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם אי מינן מלכי מנייכו אפרכו : (א) כי ירחם ה׳ את יעקב . לאמור להם הבטחת גאולתם מיד בבל : ובחר עוד בישראל . עתיד יגאלם גאול׳ שלימה . ונספחו . ונוספו וכן ספחני נא (שמואל א ב) וכן מהסתפח בנחלת ה׳ (שם כו) : (ב) והתנחלום . יהיו נוחלים אותם וכן והתנחלתם אותם (ויקרא כה) : ורדו . לשון רדוי ונגישה כמו לא תרדה בו (שם) : (ג) ביום הניח ה׳ לך . לישראל הכתוב מדבר : מעצבך ומרגזך . שיעציבך וירגיזך מלך בבל ובראותך מפלתו ינוח לך כי תלא חפצך : (ד) מדהבה . לשון מרבית גאוה ומשא כבד . ורבותינו דרשו האומרים מדוד וסבא : (ה) שבר ה׳ מטה רשעים . שהיה מכה עמים בעברה : (ו) מורדף בלי חשך . מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עצמו מרדוף ומדלוק אחר כל אומה ואומה : (ז) פצחו רנה . זאת הרנה פצחו נחה שקטה כל הארץ : (ח) גם ברושים שמחו . אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך : (ט) לקראת באך . כשתרד לגיהנם ומה היא

ישעיה יד

יד א כִּי֩ יְרַחֵ֨ם יְהוָ֜ה אֶֽת־יַעֲקֹ֗ב וּבָחַ֥ר עוֹד֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל וְהִנִּיחָ֖ם עַל־אַדְמָתָ֑ם וְנִלְוָ֤ה הַגֵּר֙ עֲלֵיהֶ֔ם וְנִסְפְּח֖וּ עַל־בֵּ֥ית יַעֲקֹֽב׃ ב וּלְקָחוּם֩ עַמִּ֨ים וֶהֱבִיא֣וּם אֶל־מְקוֹמָ֗ם וְהִֽתְנַחֲל֤וּם בֵּֽית־יִשְׂרָאֵל֙ עַ֚ל אַדְמַ֣ת יְהוָ֔ה לַעֲבָדִ֖ים וְלִשְׁפָח֑וֹת וְהָי֤וּ שֹׁבִים֙ לְשֹׁ֣בֵיהֶ֔ם וְרָד֖וּ בְּנֹגְשֵׂיהֶֽם׃ ג וְהָיָ֗ה בְּיוֹם֙ הָנִ֤יחַ יְהוָה֙ לְךָ֔ מֵעָצְבְּךָ֖ וּמֵרָגְזֶ֑ךָ וּמִן־הָעֲבֹדָ֥ה הַקָּשָׁ֖ה אֲשֶׁ֥ר עֻבַּד־בָּֽךְ׃ ד וְנָשָׂ֜אתָ הַמָּשָׁ֥ל הַזֶּ֛ה עַל־מֶ֥לֶךְ בָּבֶ֖ל וְאָמָ֑רְתָּ אֵ֚יךְ שָׁבַ֣ת נֹגֵ֔שׂ שָׁבְתָ֖ה מַדְהֵבָֽה׃ ה שָׁבַ֧ר יְהוָ֛ה מַטֵּ֥ה רְשָׁעִ֖ים שֵׁ֥בֶט מֹשְׁלִֽים׃ ו מַכֶּ֤ה עַמִּים֙ בְּעֶבְרָ֔ה מַכַּ֖ת בִּלְתִּ֣י סָרָ֑ה רֹדֶ֤ה בָאַף֙ גּוֹיִ֔ם מֻרְדָּ֖ף בְּלִ֥י חָשָֽׂךְ׃ ז נָ֥חָה שָׁקְטָ֖ה כָּל־הָאָ֑רֶץ פָּצְח֖וּ רִנָּֽה׃ ח גַּם־בְּרוֹשִׁ֛ים שָׂמְח֥וּ לְךָ֖ אַרְזֵ֣י לְבָנ֑וֹן מֵאָ֣ז שָׁכַ֔בְתָּ לֹֽא־יַעֲלֶ֥ה הַכֹּרֵ֖ת עָלֵֽינוּ׃ ט שְׁא֗וֹל מִתַּ֛חַת רָ֥גְזָה לְךָ֖ לִקְרַ֣את בּוֹאֶ֑ךָ

זבח : והביאום ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חסר וסי׳ למען אשר יביאו בני ישראל . ולקחום עמים והביאום . ובזזום ולקחום : מכה ה׳ פתחין וסי׳ בלשון ארמי עבראה בחוטרא לא תלקי עממין ברוגזא ה׳ מחי :

תולדות אהרן ונלוה הגר . יבמות מז קידושין ע : שבת נוגש . שבת קמט : שבר ה׳ . שבת קלט (מגלה עב) :

תרגום

ויומהא לא יתרחקון : א ארי ירחם יי על דבית יעקב ויתרעי עוד בישראל וישרינון על ארעהון ויתוספון גיורין עליהון ויסתמכון על בית יעקב : ב וידברינון עממין ויובלונון לארעהון ויחסנון בית ישראל על ארע שכנתא דיי לעבדין ולאמהן ויהון שבן לשוביהון ויפלחון במשעבדיהון : ג ויהי ביומא דיניח יי לך מצערך וממרותך ומן פולחנא קשיא דאתפלח בך : ד ותטול מתלא הדין על מלכא דבבל ותימר איכדין בטילת מרות משעבדנא סף תקוף חיבא : ה תבר יי תקוף רשיעין שולטן חיבין : ו דהוה מחי עממין בתקוף מחא די לא פסיק מפלח בתקוף עממין מפלח ולא מנע : ז נחת שדוכת כל ארעא יבעו תושבחא : ח אף שלטונין חדיאו עלך עתירי נכסיא אמרין מעידן דשכיבתא לא סליק מחבלא עלנא : ט שאול מלרע נעת לך לקדמות

ג׳ . ג׳ . ב׳ . ג׳ ב׳ מ״ל ואחד חסר . ג׳ . ג׳ . ב׳. ג׳ . ס׳ . ג׳. ג׳. ג׳ . ב׳ . ג׳ . ה׳.ב׳ כי הוה רדה. ג׳ . ז׳. ג׳ . ג׳ בטעם . ג׳ וחסר . ה׳

רד״ק

וכן דרך האיים והתנים להגביה קולם והוא כקול אבל: איים. שם חיה מחיות המדבר . וי״ת ויגפלון תתולין בבירנתהון . נ״א ויגלפון נד״י קודם לפ״א : באלמנותיו . כמו בארמנותיו . כתרגומו: ותנין בהיכלי ענג . וכן תנין יענו בהיכלי ענג שהיו ועתה יהיו חרבים מדור החיות : וקרוב לבא עתה . עת חרבן בבל קרוב לבא : וימיה . ימי שלותה לא ימשכו כי קצרים יהיו : (א) כי ירחם ה׳ . בעבור שירחם ה׳ את יעקב יבא בקרוב עת חרבן בבל כי בחרבנה תהי׳ תשועת ישראל . והניחם . כתרגומו וישרינון : ונלוה הגר עליהם . יתחברו גרים אליהם לראותם כי בחרבן בבל תהיה תשועתם יודו כי בסבתם היה החרבן ההוא לפי שהרעו לישראל יותר מדאי כמו שאמר קצפתי על עמי וגומר לא שמת להם רחמים , ומלך מדי ופרס שלקח בבל הודה כי מה׳ היתה לו כמו שאמר כל ממלכות הארץ נתן אלהים בידי וגו׳ ואמר מי בכם בכל עמו ויעל , וגרים שנתגיירו אז בעלותם מבבל לא ראינו זה בכתוב ולא לקחום עמים וגו׳ . אבל מצאנו שהיו להם שוטני׳ רבים בבנין ירושלם , לפיכך הנכון בעיני בזה כי זה הפסוק יתפרש לשני פנים כי ירחם ה׳ את יעקב , עתה בגלות בבל ירחם עליהם ויוציאם מגלותם ובחר עוד בישראל בימי המשיח ואז ונלוה הגר עמם , כמו שכתוב ונלוו גוים רבים אל ה׳ ביום ההוא , וכמה פסוקים מורים על זה הענין ביאת המשיח בדברי הנביאים , וכן ולקחום עמים , כמו שכתוב והביאו את כל אחיכם מנחה לה׳ וכמה פסוקים מורים על זה : ונספחו . ויתחברו . כמו ספחני נא אל אחת הכהונות : (ב) ולקחום והתנחלו׳ . יתנחלו מהם להנחילם לבניהם אחריהם : להיות להם לעבדים ולשפחות . כמו שכתוב ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם : (ג) והיה . אמר כנגד ישראל היושבים בגלות בבל ביום שהניח ה׳ מעצבך תשא המשל הזה והוא יום חרבן בבל : מעצבך . מצער הגלות : ומרגזך . המ״ם בחירק , וכן מאחרי דוד , מרדף אחרי ישראל : אשר עבד בך . אף על פי שמלת העבודה לשם נקבה אמר עבד לשון זכר , רוצה לומר על ענין העבודה , וכן יעשה מלאכה , והדומים להם : (ד) ונשאת המשל . משל הוא הדבר שאינו מובן כמשמעו , וכן בזה מדהבה . מטה , שבט , גם ברושים , ארזי לבנון , ופי׳ מדהבה מתרגום זהב דהבא , והוא תאר לבבל שהיתה בעלת הזהב שהיתה לוקחת מס מכל הארצות , ויונתן תרגם סף תקוף חייבא : (ה) שבר. מטה. ושבט משל על החוזק והממשלה רשעים מושלים , אמר על נבוכדנצר ועל אויל מרודך ועל בלשצר : (ו) מכה . אומר על נבוכדנצר ולפי שהוא היה תחלת הממשלה והוא כבש כל הארצות אמר זה הענין עליו כי בנו אף על פי שאבדו אותם כל הגוים הם לא לקחו להם דבר אלא מה שהניח להם אביהם בעברה שלא היה לו חמלה עליהם . מכת בלתי סרה . התי״ו במקום ה״א כי אינו סמוך . וכן חכמה ודעת . שפעת אני רואה . והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל . אמר כי אני רואה מכל מכתו לא היתה סרה מכל העמים אלא תמיד היה מכה אותם : רודה באף . והיה רודה בהם באף ובחמה . וכי״ת באף קמוצה מורה על ה״א הידיעה . רוצה לומר האף הידוע לו למלך בבל : מורדף בלי חשך . כל גוי וגוי מורדף מפניו בלי חשך ולא מנע מלרדפו אלא תמיד הוא מורדף מפניו לא יתן לו מנוחה : (ז) נחה . ועתה במות בן בנו וסרה ממשלת הרשע נבוכדנצר נחה שקטה כל הארץ ופצחו רנה . ואמר דברים כנגד נבוכדנצר כאלו מת הוא ביום ההוא : (ח) גם ברושים . לפי שאמר נחה שקטה כל הארץ יהוא אומר על עם הארץ שהיו תחת עבודתו והיו בצרה לפיכך אמר גם ברושים . והוא משל על המלכים . וכן ארזי הלבנון . אמרו שגם המלכים שמחו באבוד מלכותו וממשלתו . כלומר אפילו המלכים והשרים שאין נותנים עליהם עבודה כמו על עם הארץ אפילו הם שמחו לו באבודו כי במות בן בנו אבדה ממשלתו : לא יעלה הכורת עלינו . לפי שהמשיל הגדולים לברושים ולארזים אמר גם כן הכורת דרך משל . ואמר מאז שכבת . כלומר מעת שמת נבוכדנצר . כי אף על פי שעבדו העכו״ם את בנו ואת בן בנו לא היו מצירין להם אלא שהיו נותנים להם מס . אבל נבוכדנצר היה הורגם ונותנם בבית האסורים ומעבידן עבודות קשות : (ט) שאול נתחת . החיים

מצודת דוד

יד (א) כי ירחם ה׳ . חוזר למעלה לומר והנה יקרב עת קץ בבל כי ירחם וכו׳ ובחורבן בבל תהיה תשועה לישראל : ובחר . עוד כאומר ותקטן עוד זאת בעיני ה׳ כי עוד יבחר בכל ישראל בימי המשיח ותהיה גאולה שלמה ואת כולם יניח על אדמתם : ונלוה . יתחברו גרים עליהם ונספחו וכו׳ כפל הדבר במ״ש : (ב) ולקחום . העמים יקחו את ישראל והביאום אל מקומם : והתנחלום . בית ישראל ינחלו מהם בהיותם על אדמתם להיות להם לעבדים ולשפחות : והיו שובים . הם ישבו את האומות אשר שבו אותם מאז : ורדו . ימשלו באותם שנגשו אותם לעבודה : (ג) והיה ביום . חוזר הוא על מפלת בבל : הניח ה׳ . שיתן לך מנוחה ממה שהיית עד הנה בעצב וברוגז : ומן העבודה . ויהיה לך מנוחה מן העבודה הקשה אשר מלך בבל עבד בך : (ד) ונשאת . תרים קול לדבר המשל הזה וכו׳ : שבת נוגש . נתבטל הנוגש לעבוד עבודה : שבתה . נתבטלה המדה המוזהבת רצה לומר העיירות בעלת מרבית הזהב : (ה) מטה רשעים . רצה לומר העם שהיו מכים באומות כמטה הזה : שבט וכו׳ . כפל הדבר במ״ש : (ו) בעברה . בחרון אף : מכת בלתי סרה . הכה מכה מתמדת שלא תסור מן המוכה : רודה באף גוים וכו׳ . ר״ל על כי הוא משל על העובדי כוכבים באף ובחימה שפוכה לכן היה הוא מורדף מבלי מניעה כי היה מורדף עד לכלה : (ז) נחה . הנה עתה במפלתו שקטה הארץ ואנשיה פצחו רנה : (ח) גם ברושים וכו׳ . הוא משל על השרים והשלטונים : מאז . יאמרו בשמחתם הנה מאז שמת נ״נ לא יעלה עוד הכורת עלינו ולפי שהמשיל אותם לברושים וארזים אמר לשון הנופל בהם . (ט) שאול מתחת . בני שאול אשר מתחת לארץ חרדו לקראת בואך שמה והוא ענין מגילה והפלגה כאלו יפחדו ממנו גם שמה : עורר לך . השאול להקיץ בעבירך את המתים מן המתים : הם השרים המנהיגים את העם כעתודים ההולכים בראש העדר הקים השאול : הקים . כל המלכים מכסאותם לצאת

מצודת ציון

נחש : עתה . מלשון עת : (א) והניחם . תרגומו וישרינון : ונלוה . ענין חבור כמו לוית חן (משלי א) : ונספחו . ענין אסיפה וקבוץ כמו תחת חרול יסופחו (איוב ל) : (ב) והתנחלום . כמו ונחלים : שובים . מלשון שבי : ורדו . ענין ממשלה כמו וירד מיעקב (במדבר כד) : (ג) ומרגזך . ענין תנועת החרדה כמו ותחתי ארגז (חבקוק ג) : (ד) שבת . ענין בטול כמו ושבת הם שבת (לקמן ל) : מדהבה . תרגום של זהב הוא דהבא וכן נאמר ביה אנת רא
שה די דהבא (דניאל ב) : (ו) רודה . ענין ממשלה : חשך . ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב) : (ז) נחה שקטה . פתרון א׳ להם וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : פצחו . ענין פתחון פה והרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד) : (ט) שאול . גיהנם : רגזה . ענין תנועת החרדה : עורר . מלשון התעוררות והיקיצה : רפאים

מִיתָךְ אֲעִירַת לָךְ גִּבָּרִין כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָּא אֲקִימוּ מִכּוּרְסָוָתְהוֹן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא: י כּוּלְהוֹן יְתִיבוּן וְיֵימְרוּן לָךְ אַף אַתְּ מְרַעְתָּא כְוָתָנָא דָּנָא דְמֵיתָא: יא אִתְּחֲתַת לִשְׁאוֹל יְקָרָךְ אִתְרְגוּשַׁת תּוּשְׁבַּחַת זְמָרָךְ תְּחוֹתָךְ יְשׁוּוֹן רִמָּה וַעֲיל מִנָּךְ רִיחֲשָׁא: יב אֵיכְדֵין אִתְרְכֵינְתָּא מִן רוּמָא דַּהֲוֵיתָא זִיוְתָן בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא כְּכוֹכָב נוֹגְהָא בֵּין כּוֹכְבַיָּא אִתְרַטֵּישְׁתָּא לְאַרְעָא דַּהֲוֵיתָא קְטוֹל בְּעַמְמַיָּא: יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ בְּלִיבָּךְ לְרוּמָא אֶסַּק עֵיל מִן עַמֵּיהּ דֶּאֱלָהָא אֲשַׁוֵּי כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי וְאֵתֵיב בְּטוּר זְמַן בִּסְיָפֵי צִפּוּנָא: יד אֶסַּק עֲלָוֵי כָּל עַמָּא אֱהֵי עִילָּאֵי מִכּוּלְהוֹן: טו בְּרַם לִשְׁאוֹל תִּתְּחַת לְסִיָּפֵי גוֹב בֵּית אֲבַדְנָא: טז חָזָךְ עֲקַךְ יְדוּקוּן בָּךְ יִסְתַּכְּלוּן וְיֵימְרוּן הָדֵין גַּבְרָא אֲזִיעַ אַרְעָא אַצְדֵי מַלְכְוָתָא: יז שַׁוֵּי תֵּבֵל כְּמַדְבְּרָא וְקִרְוֹהִי פַּגַּר לַאֲסִירוֹהִי לָא

שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ לִקְרַאת בּוֹאֶךָ עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים כָּל־עַתּוּדֵי אָרֶץ הֵקִים מִכִּסְאוֹתָם כֹּל מַלְכֵי גוֹיִם: י כֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם־אַתָּה חֻלֵּיתָ כָמוֹנוּ אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ: יא הוּרַד שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ הֶמְיַת נְבָלֶיךָ תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה וּמְכַסֶּיךָ תּוֹלֵעָה: יב אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ חוֹלֵשׁ עַל־גּוֹיִם: יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי־אֵל אָרִים כִּסְאִי וְאֵשֵׁב בְּהַר־מוֹעֵד בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן: יד אֶעֱלֶה עַל־בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן: טו אַךְ אֶל־שְׁאוֹל תּוּרָד אֶל־יַרְכְּתֵי־בוֹר: טז רֹאֶיךָ אֵלֶיךָ יַשְׁגִּיחוּ אֵלֶיךָ יִתְבּוֹנָנוּ הֲזֶה הָאִישׁ מַרְגִּיז הָאָרֶץ מַרְעִישׁ מַמְלָכוֹת: יז שָׂם תֵּבֵל כַּמִּדְבָּר וְעָרָיו הָרָס אֲסִירָיו לֹא־פָתַח בָּיְתָה:

י"ד זקפין קמצין וכל הספ דכו' במ"ד · ט' רפין · ג' חס' וה' מ"ל · ל' · ג' ומ"ל · ל' · ל' · ח' · ג' ומ"ל · ל' · ל' נסיפרא · ל' · ל' · ל' · ד' רפין · ו' דגשים

ארץ י"ד זקפין קמצין בקריאה וסי' ירכיבהו על במותי ארץ . שאול מתחת רגזה לך . הכינו לבניו מטבח אבל אומללה ארץ . רנו שמים כי עשה ה'. רנו שמים וגילי ארץ . ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך . ותשכח ה' עושך . חשף ה' את זרוע קדשו . כי קול נהי נשמע מציון . הנני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים . ה' עזי ומעזי . משא דבר ה' על ישראל תגיינא דזכריה . כי לא בחרבם . וכל אתנחתא וס"פ דכוו' קמץ במ"ד בסגול וסי' כי לא שלום ידברו . בשמך אלהים . דור חרבות שניו . תחת שלש רגזה ארץ : ויאמרו ט' רפי' בקריאה וסי' זכור ימות עולם בינו . ה' עזי ומעזי ביום צרה . בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים . כלם יענו ויאמרו אליך דסיפרא . כל הגוים נקבצו לך דסיפרא . ישישו וישמחו בך . ירונו וישמחו חפצי צדקי . ישמחו השמים ותגל הארץ . התשלח ברקים וילכו:

רדק

שהיים שמתו והמתים רגזו ופחדו . על דרך משל לפי שהיה מחריד כל העולם בחייו אמר כי המתים יפחדו בלא יחרידם כמותו . והוא על דרך משל מרוב שהחרידו כל העולם . אמר בדרך הפלגה כי המתים חרדו ופחדו בבואו אליהם . ושאול בזה הפסוק זכר ונקבה . כמו שאמר רגזה . ואמר עורר . אמר עד"מ כי השאול העיר המתים הגדולים לצאת לקראתך במותך . וכאלו המלכים בקברם בכסאותם כמו בחייהם והשאול הקים אותם לקראתך : רפאים . מתים וכן רפאים בל יקומו . אם רפאים יקומו , וי"ת גברין , כלומר הגדולים והגבורים שמתים . עורר לך . עתודי ארץ , המלכים נקראים עתודים דרך משל , כמו שהעתודים מנהיגים הצאן והולכים לפניהם , כמו שאמר כעתודים לפני צאן כן המלכים מנהיגים העם : (י) כלם יענו . יענו התחלת הדיבור , כמו ועניתי ואמרת , ויען איוב הראשון , גם אתה ואף על פי שבחיים היית מושל על כולנו עתה נראה שגם אתה חלית כמונו וקרך מקרה המות כמו שקרה לנו . וחלית מבנין שלא נזכר שם פעלו כמו אשר חלה ה' בה : : (יא) הורד שאול גאונך , שהיית מתגאה ומדמה בעצמך שאתה כמו אל לפי שהיית מושל על כל העמים , ועתה נראה שהורד שאול אותו הגאון והנך מת כאחד העם : המית נבליך . שהיה נשמע בביתך קול המיית נבלים וכנורות ועתה הורד שאול עמך . כי פסקו אותם השמחות : תחתיך , ועתה הנה תחת המצעים היקרים והמכסים הנכבדים שהיו לך בחייך עתה במותך הם רמה ותולעה ואמר יוצע ומכסיך בהוא לשון זכר והעפ"י שרמה ותולעה לשון נקבה לפי שרמה ותולעה הוא דרך כלל על רבים מן התולעים וכשידבר דרך כלל ידבר פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה , כמו ומכסך תולע לשון זכר ורמה תכסה על ידם לשון נקבה , וכן ותהי הכנם ותעל הצפרדע : (יב) איך נפלת . כי היית בחייך כמו ככב השמים ולא כל ככב אלא ככב המגיה אורו הרבה , והוא ככב השחר , והוא הנקרא הילל , מענין בהלו נרו עלי ראשי , ועתה איך נפלת משמים לארץ ונגדעת והנה בחייך היית חולש על גוים ועתה נחלשת ונגדעת : חולש . כמו ויחלש יהושע , ועל במקום בי"ת השמוש , כאלו אמר חולש בגוים , וכת"י וכמו זה ועל הרבך תחיה , כמו בחרבך , ונתם אותם על סל אחד כמו בסל , ורז"ל פי' כי חולש מפיל גורל , כמו שאמר מטילים חלשים על הקדשים בי"ט אבל לא על המנות , ואמר מאי משמע דהאי חלשים לישנא דפוריא היא דכתיב חולש על גוים והוא שאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך וגו' , ואמר קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד . ואמר בימינו היה הקסם בירושלם הנה שהיה מפיל גורלות באיזה עם ילחם כי כלם היו לפניו לעשות בהם כרצונו ובבואו ירושלם הטיל גורל אם ילך לרבות בני עמון או לירושלם : (יג) ואתה אמרת . בחייך היית חושב בלבבך מרוב הגלתה שהיה לך היית חושב השמים אעלה דרך משל כלומר למעלה מכל בני אדם . ובת"י לרומא אסק : ממעל לכוכבי אל . ועוד ארים יותר גבוה מכל הכוכבים על דרך משל . דמה ישראל לכוכבי אל . ויפה פיר'. ואשב בהר מועד הוא הר ציון לפי שהיו נועדים שם כל ישראל תמיד נקרא הר מועד ואמר ירכתי צפון כי ציון לצפון ירושלם וכן אמר הר ציון ירכתי צפון . כלומר התפאר בעצמו שיכבוש ירושלם וישים כסאו בה . ואדוני אבי ז"ל פי' הר מועד בירכתי צפון בבל . אמר כשאשב הר מועד בירכתי צפון אני חושב בעצמי כי ממעל לכוכבי אל ארים כסאי . וקורא בבל הר מועד לפי שכל העולם היו נועדים שם אל מלך בבל . וקראה הר לפי בהיותה עיר חזקה . וכן קראוה ירכתי צפון כי היא צפונית מזרחית ליישוב העולם : (יד) אעלה . כפל הענין לחזק וכמתי עב ר"ל השמים שהם ממעל לעבים : אדמה . מבנין התפעל ומשפטו אתדמה : (טו) אך אל שאול . תחת ממעל לכוכבי אל שהיית חושב תורד אל שאול . ופתח ירכתי בור ובור סוף הקבר : (טז) רואיך . במותך אליך ישגיחו והשגחה היא דקות הראות : (יז) שם תבל . גם

זה

רשי

היא הרגזה לעורר לקראתם : רפאים . ענקים השוכבים שם : כל עתודי ארץ . כל מלכי העכו"ם השרים והשרות שכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודים כמו (תהלים כב) כי סבבוני פרים וכמו (עמוס ד) פרות הבשן אשר בשומרון וכאן מושלם לעתודים : הקים . השאול : מכסאותם . שהניחם כל מלכי גוים : (י) גם אתה חלית כמונו . תמיהים אנו איך באת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו למות : (יא) המית נבליך . נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך ויש לפתור המית נבליך המית בני נבל עושי נבלה שהיילותיך ומדומה אני שבמסורה הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבלים (שם ה) באלף בית של ב' לשונות : הילל בן שחר . כוכב הנוגה המאיר אור ככוכב הבוקר זו הקינה על שרה של בבל נאמרה שיפול משמים : נגדעת לארץ . אתה נבוכדנצר שהיית חולש על גוים מפיל גורל עליהם על המלכים מי הם ישרתך ביום פלוני ומי ביום פלוני ורבותינו דרשוהו שהיה מפיל גורל על המלכים כו' : (יג) ממעל לכוכבי אל . ישראל . בהר מועד . הר שהכל מתועדי' שם הוא הר ציון : בירכתי צפון . בעזרה מקום שנבחר בו ירך הצפוני כענין שנא' (ויקר' א) על ירך המזבח צפונה : (יד) אעלה על במתי עב . איני כדאי לדור עם בני אדם אעשה לי עב קטנה באויר ואשב בה יונתן תרגם אסק עלוי כל עמא : (טז) ישגיחו . יביטו דרך חורין ותרכין אבוט"ר בלע"ז : יתבוננו . פורופנסי"ר בלע"ז : (יז) לא פתח ביתה . לא פתח להם בית אסוריהם להוציאם כל ימי חייהם לשוטרי ללכת לביתם כל תיבה שצריכ' למ"ד

תולדות אהרן אדמה לעליון . פסחים לד חגיגה יג חולין סט :

מצודת דוד

לצאת לקראתך וענין מליצה הוא : (י) כולם יענו . כולם ירימו קול ויאמרו עליך גם עתה עם רוב ממשלתך הנה נעשית חולה במכאובי המיתה ויסורי גיהנם כמונו : (יא) הורד . מה שהייתי מתגאה עודך חי הנה הורד הגאוה אל השאול כי הנך כאחד העם : המית נבליך . קול המית נבלים וכלי נגון שהיה נשמע בביתך הנה גם היא ירדה שאולה כי פסקו אותן השמחות : תחתיך . הרמה היה לך למצע והתולעה למכסה ממעל : (יב) משמים . ר"ל מרום המעלה והממשלה : הילל בן שחר . אתה כ"כ אשר היית דומה לכוכב הבוקר המאיר ביותר : נגדעת . נכרתה לנפול בארץ אתה המטיל גורלות על האומות על מי ילך להלחם כמ"ש כי עמד מלך בבל וכו' לקסם קסם וכו' (יחזקאל כא) : (יג) השמים אעלה . רצה לומר אעלה במעלה רמה למשול על כולם עד ימי עולם : ממעל וכו' . כפל הדבר במ"ש : בהר מועד . והוא הר ציון כי שם היו נועדים כל ישראל והשכינה עמהם : ירכתי צפון . היא ציון שעמדה בצד צפון ירושלים וכפל הדבר במ"ש : (יד) על במתי עב . על גבהי העב : אדמה לעליון . להיות כמוהו לשבת מופרד מבני אדם והוא ענין מליצה על מרבית הגאוה שהי' לו : (טו) אך . כלפי שאמר אעלה על במתי עב אמר לא כן יהיה אך תורד לשאול ולתחתית הבור : (טז) רואיך . הרואים אותך בשאול יביטו אליך ויתבוננו להסתכל אליך בכונת הלב ויאמרו היתכן שזהו האיש אשר היה מרגיז הארץ בחייו : (יז) שם תבל . מקום המיושבת שמה לשממה כמדבר : ועריו . אף

מצודת ציון

רפאים . כן נקראים המתים כי נרפו ונחלשו על ידי המיתה : (י) יענו . ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כז) : חלית . מלשון חולה : נמשלת . ענין דמיון והשואה : (יא) הורד . מלשון ירידה : המית . מלשון המיה ושאון : נבליך . שם כלי זמר נבל : יוצע . מלשון מצע המשכב : (יב) הילל . ענין אורה ונוגה כמו בהלו נרו (איוב כט) ויקרא כן כוכב השחר על כי הוא המאיר ביותר : נגדעת . ענין כריתה כמו שקמים גודעו (לעיל ט) : חולש . ענין גורל וכדרז"ל ומטילין חלשים על הקדשים בי"ט (שבת קמח) : (יג) מועד . מלשון וועד ואסיפה כמו הנה המלכים נועדו (תהלים מח) : בירכתי . ענינו צד ועבר וכן ירך המזבח (ויקרא א) : (יד) במתי . גבהי וכן על במותימו תדרוך (דברים לג) : עב . ענן : אדמה . מלשון דמיון : (טו) ירכתי . ענינו סוף ותחתית וכן וירכתו על צדון (בראשית מט) : (טז) ישגיחו . ענין הבטה בכונת הלב : יתבוננו . ענין הסתכלות בעיון לב כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג) : מרגיז . ענין תנועת הרעדה : (יז) תבל . כן נקרא מקום הישוב : ביתה . הה"א בסופה במקום למ"ד

ישעיה יד

יח כל־מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו: יט ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבש הרגים מטעני חרב יורדי אל־אבני־בור כפגר מובס: כ לא־תחד אתם בקבורה כי־ארצך שחת עמך הרגת לא־יקרא לעולם זרע מרעים: כא הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל־יקמו וירשו ארץ ומלאו פני־תבל ערים: כב וקמתי עליהם נאם יהוה צבאות והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם־יהוה: כג ושמתיה למורש קפד ואגמי־מים וטאטאתיה במטאטא השמד נאם יהוה צבאות: כד נשבע יהוה צבאות לאמר אם־לא כאשר

תרגום

פתח תרעא: יח כל מלכי עממיא כולהון שכבין ביקר גבר בבית עלמיה: יט ואת אתרכיתנא מקברך כחטר טמיר חפי קטילין מטעני חרב נחתין לגוב אבני בית אבדנא כפגר מדשדש: כ לא תהי כחד מנהון בקבורה ארי ארעך חבילתא ועמך קטילתא לא יתקיים לעלם זרע מבאשין: כא אתקינו לבניהון קטול בחובי אבהתהון דלמא יקומון ויחסנון ארעא ויתמלון אפי תבל בעיר דבבו: כב ואתגלי לאתפרעא מנהון אמר יי צבאות ואשיצי לבבל שום ושאר בר ובר בר אמר יי: כג ואשוינה לירותת קופדין בית צדו ביצין דמין ואהממינה כמא דמהממין במבינא ואתבבינה לשיצאה אמר יי צבאות: כד קים יי צבאות למימר אם לא כמא דחשיבית

תולדות אהרן מלכי גוים. שבת קמט: כנצר נתעב. סנהדרין מג: שם ושאר. מגלה י: למורש קפוד. ברכות נח:

רשי

למ"ד נתחלפה בה"א בסופה: (יח) איש בביתו. בקברו וכן ת"י בבית עלמיה: (יט) כנצר נתעב. כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שחופר ומשרש ומוציאו כך הושלכת מקברך. אמרו חכמים כשנעשה בהמה וחיה ז' שנים המליכו עם הארץ את אויל מרודך וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מבית הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו: לבוש הרוגים מטועני חרב. בלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים: מטועני חרב. מדוקרי רמחים מדוקר בלשון ערבי מוטען: יורדי אל אבני בור. אל עמקי בור מקום שהאבנים נוללים שם ירדת: כפגר מובס. ת"י מדשדש כמו נבוס קמינו (תלים מד) ועל הרי אבוסנו (כאן בכ"ה) מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז). הנדוש בטיט חוצות: (כ) לא תחד אתם בקבורה. לא תשוה לשאר מלכים לנוח בקברך: כי ארצך שחת. ברוב עבודה ועמך הרגת חנם כמו שמסורש בדניאל אמר להובד' לכל חכימי בבל לכך שנאוך ונהגו בך בזיון להשליכך מקברך: לא יקרא לעולם זרע מרעים. ואף בניך ילקו בעונך ולא יתקיימו אחריך ימים רבים כי יתחברו עליהם שונאיך וישחיתום ויאמרו זה לזה: (כא) הכינו לבניו מטבח לבל יקומו וירשו ארץ. והמלא הארץ שונאים ומציקים וכן תירגם יונתן בעלי דבבי כמו (שמואל א' כח) ויהי ערך. ועוד יש לפתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שאמרנו למעלה שם תבל כמדבר ועריו הרס חזר ואמר וכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עיירות: (כב) ושאר. שארית: נין. בן מושל במלכות אביו: ונכד. בן הבן: נין זה בלשצר. ונכד זו ושתי: (כג) קפוד. הריצ"ן בלע"ז: וטאטאתיה. לשון כיבוד השקובי"ר בלע"ז כמו שאמרו רבותינו לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעי כו': (כד) כאשר דמיתי. באשור כן היתי'. אתה נבוכדנצר ראית

רדק

זהו מדברי המתבוננים בו. ויאמרו הנה הוא עשה תבל כמדבר. ותבל הוא שם לארץ המיושבת: לא פתח ביתה. לא פתח להם בית הסהר לעולם כיון שנכנס בבית האסורים לא הוציאם עוד משם: (יח) כל מלכי איש בביתו. פי' איש בקברו וכן ת"י: (יט) ואתה השלכת מקברך. אמרו בשע' שנטרד נבוכדנצר והיה עם החיות שבעה שנים ועם הארץ המליכו אויל מרודך בנו. וכאשר שב נבוכדנצר לדעתו ושב אל היכלו אל בבל ומצא בנו יושב על כסאו נתנו בבית האסורים ולא יצא משם עד שמת נבוכדנצר והוציאוהו העם להמליכו והוא לא רצה למלוך, אמר איני מאמין שמת ואם יבא כמו שבא בפעם אחרת וימצאני יהרגני הוציאו אותו מקברו והראו לו שמת, על זה נאמר ואתה השלכת מקברך, נ"א כתרגום שתרגם שכבו בכבוד איש בביתו אתכנשו ביקר גבר בביתיה, ותרגם ואתה השלכת מקברך ואת אתרכינת מאתרך, וזה נוטה לדרך הפשט יותר ויתפרש איש בביתו כמשמעו, כלומר כל המלכים נחו בבתיהם בהיכליהם ואתה השלכת מקברך, מביתך שהיית חושב שתהיה בו לזמן רב כמו שאדם בקבר והשלכת מתוכו כלומר שרוח רעה שעברה עליך מאת האל השליכה אותך מביתך והלכת לדור בין החיות: נצר נתעב. כשנוטע אדם נטועים ויש ביניהם שאינו מגלית עוקר אותו משרשיו ומשליכו, וכן לבוש הרוגים שהוא מלוכלך בדם משליך אדם אותו, כי כיון שהיה לבוש הרוג אין אדם חושש בו לרחצו וללבשו, כי אין דרך בני אדם ללבשו כיון שהוא מהרוג, ועוד שהוא מנוקב מדקרות החרב: מטועני חרב, הוא הרוגים, וכפל הענין במ"ש לחזק הענין, ופי' מטועני מדוקרים וכן פירש אדוני אבי ז"ל טענו את בעירכם, ודמהו ללשון הערב: יורדי אל אבני בור, אמר על המלבושים, ואעפ"י שאמר לבוש בלשון יחיד הרבה כמהו במקרא: אמר כי מלבושי ההרוגים מושלכים ויורדים אל אבני בור כמו ההרוג, והוא פגר מובס ונרמס בין הרוגיו, וכן השלכת אתה כמו אותם הלבושים, ואמר אבני בור בעבור שהקבר שבונין בתוכו באבנים סביב הנקבר, והוא הנקרא בלשון משנה דופק: (כ) לא תחד אתם. לא תיחד עם מלכי גוים בקבורה. כלומר לא תהיה שוה להם במותך ובקברך כי לשאר מלכים יעשו כבוד גדול בקברם אותם ושורפים עליהם והונטים אותם. אבל לך לא יעשו עמך כבוד אלא שתקבר כאחד העם. ולמה כי ארצך שחת. פי' בכובד המס שהיית מטיל עליהם עמך הרגת מרוב אימה שהיה מטיל עליהם עד שבהסתה קל היה הורג אנשיו. כי הנה חכמי ארצו הרג על שלא ידעו להגיד לו חלומו ופתרונו. וזה אכזריות גדולה. לפיכך שמחו כל עמו במותו ולא עשו לו כבוד בקבורתו כמו שעושים לשאר מלכים: לא יקרא לעולם זרע מרעים. בניו שהם זרע מרעים לא יקרא לזמן רב בן פלוני: כי במהרה יכרת זרעו. כי במות בלשצר בן בנו נכרת זרעו מכל וכל: (כא) הכינו. לבניו שיהרגו אותם וזה בעון אבותם. ויש לכם לירא שיהיו בנים כמו האבות רעים לפיכך הרגו אותם בלא יקומו וירבו ארץ: ומלאו פני תבל עריס. אם הם יקומו ימלאו פני תבל שונאים ועריס לפי' השמרו שלא יקומו: עריס. שונאים, כמו ויהי ערך, וכן בלשון ארמי ופבריה לערך, וכן ת"י, ויש לפרש ערים כמשמעו ויתפרש כך אם הם לא יקומו ויירשו ימלא פני תבל ערים וירבה הישוב כי הם היו כובשים הערים ומחריבים הישוב: (כב) וקמתי עליהם, כלומר התעורר עליהם להכריתם: לבבל. פי' למלך בבל, ואמר לבבל כי בהכרת זרעו של מלך נכרתה ונחרבה בבל, או פי' לבבל ליושבי בבל כי כולם ימותו בהרג אבות ובנים יחדו: שם ושאר. הכרתת השם הוא שלא ישאר לו דבר בזכר שמו עליו, או יהיה ושאר קרוב כמו איש איש אל כל שאר בשרו, ואם זה בקמץ וזה בציר"י: נין. הוא הבן: ונכד. הוא בן הבן, וכן ת"י בר ובר בר: (כג) ושמתיה למורש קפוד. כמו שאמר בחרבן אדום וירשוה קאת וקפוד, וקפוד הוא הנקרא בערבי קנפד, ובלע"ז טארטוג, והיא נמצאת תמיד במקום המים: וטאטאתיה במטאטא השמד, ענין מכבדות שמכבדין את הבית בלשון משנה, והוא הנקרא בלשון מקרא יעים ויעה ברד אמר כמו שמכבדין הבית ויבאר קרקע הבית נקי כן תהיה בבל נקיה מאנשים ומכבודם ומהרכוש ומכל דבר ואותו הכבוד יהיה כבוד השמד והבהמה, וכן בדברי רבותינו ז"ל לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעו לאמתיה דבי דקאמרה לחבירתה שקלי טאטיתא וטאטי ביתא, והנה נשלמה נבואת בבל, ופרשה זאת אחריה על מלך אשור: (כד) נשבע. דברו הוא שבועתו, כי דברו קיים כמו השבועה, לפיכך אמר אם לא שהוא כענין בשבועה, כאדם שאומר אם יהיה כך לא יהיה כך, וכן אם לא בתים רבים לשמה וכיון אם לא שופי

מצודת דוד

פרי עלמו הרס בעברתו: לא פתח ביתה. לא התיר אסיריו ללכת לביתם: (יח) איש בביתו. כל אחד שכב בכבוד בקברו: (יט) ואתה. אבל אתה נשלכת מקברך כמו שעוקרין ענף המתועב לזרקו להלן כי ארז"ל בשעה שנטרד נ"נ לשבעה שנים עם החיות המליכו עם הארץ את אויל מרודך בנו וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורים עד יום מותו כשמת הוציאו את אויל מרודך להמליכו ולא קבל אמר אם ישוב למלכותו יהרגני ולא האמין שמת עד שהוציאוהו מקברו: לבוש הרוגים. בלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים מדוקרי חרב מרוב הלכלוך: יורדי אל אבני בור. ר"ל אשר מרוב הלכלוך יורדים במלבושים כאלה בעמקי הבור כגוף הפגר הנרמס כי לגודל המאוס לא יפשטו המלבושים מעליהם ואמר שבמלבוש כזה יגררו פגר ר"ל ללעג ולקלס: (כ) לא תחד. לא תהיה כאחד להיות שוה למלכי העכו"ם בדבר הקבורה לנוח בכבוד: כי ארצך שחת. ולזה פחד מאד עד שהוציאוהו מקברו: עמך הרגת. כמ"ש ואמר להובדא לכל חכימי בבל (דניאל ב): לא יקרא וכו'. בניו שהם זרע מרעים לא יקרא לזמן רב לומר אלו לזרע ר"ל כי במהרה יכרת זרעו: (כא) הכינו. האומות יאמרו זל"ז הכינו מטבח לבני נ"נ: בל יקומו. לרשת הארץ: ימלאו. ואז כשיוכרת זרעו ימלאו פני תבל עריס ולפי שאמר למעלה ועריו הרס לכן אמר שמעתה ימלאו עריס: (כב) וקמתי. אקים להפרע מהם: שם ושאר וכו'. לא ישאר מה משלו להיות שמו נזכר עליו ולא ישאר מי מבשר בשרו ולא בן ולא בן הבן: (כג) ושמתיה. אשים את בבל להיות למורשה לקפוד ואגמי מים כי שמה תדור הקפוד ושם יהיו אגמי מים כדרך המקומות החריבות: וטאטאתיה. אכבד ואנקה אותה מכבדות של השמדה כי תתרוקן מכל טוב ולא ישאר מאומה: (כד) אם לא. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה עונשי כך וכן אם לא בתים רבים (לעיל ה): כאשר דמיתי. כמו כאשר חשבתי באשור כן היתה וכן כאשר

מצודת ציון

למ"ד נתחלפה בה"א: (יט) כנצר. כענף וכן ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא): מטעני חרב. מדוקרי חרב והוא לשון ערבי: אבני בור. עומק הבור מקום שהאבנים נוללים ויורדים: כפגר. כן נקרא גוף ההרוג וכן רב הפגר (עמוס ח): מובס. נרמס ונדרס כמו יבוס צרינו (תהלים ס): (כ) תחד. מלשון חד ואחד: (כא) מטבח. מקום טבחה: (כב) ושאר. ענינו קרוב כמו שאר בשרו (ויקרא יח): ונין. הוא בן: ונכד. הוא בן הבן וכן אם תשקר לי ולניני ולנכדי (בראשית כא): (כג) למורש. מלשון ירושה: קפוד. שם עוף מדברי. ואגמי מים. כן נקרא מקום קבוצת המים וכן לאגם מים (תהלים קז): וטאטאתיה במטאטא. ענין נקוי וכבוד במכבדות שעשוי לכבד את הבית ובדרז"ל שקולי טאטיתא וטאטי ביתא (ר"ה כו): דמיתי

דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום: כה לשבר אשור בארצי ועל־הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור: כו זאת העצה היעוצה על־כל־הארץ וזאת היד הנטויה על־כל־הגוים: כז כי־יהוה צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה: כח בשנת־מות המלך אחז היה המשא הזה: כט אל־תשמחי פלשת כלך כי נשבר שבט מכך כי־משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף: ל ורעו בכורי דלים ואביונים לבטח ירבצו והמתי ברעב שרשך ושאריתך יהרג: לא הילילי שער זעקי־עיר נמוג פלשת כלך כי מצפון עשן בא ואין בודד במועדיו: לב ומה־יענה מלאכי־גוי כי יהוה יסד ציון ובה יחסו עניי עמו:

כן תהא וכמא דיעצית היא תקום: כה למתבר אתוראה בארעי ועל טורי עמי אדושישיניה ותעדי מנהון מרותיה וניריה מעל צוריהון יתפסק: כו דא מלכא די מליך על כל יתבי ארעא ודא גבורתא די מרממא דשליט על כל מלכותא: כז ארי יי צבאות מלך ומן יעדיה וגבורתיה מרממא ולית דיתיבינה: כח בשתא דמית מלכא אחז הוה ממל נבואתא הדא: כט לא תיחדון פלשתאי כולכון ארי אתבר שולטן דהוה מפלח בכון ארי מבני בנוהי דישי יפוק משיחא ויהון עובדוהי בכון כחיוי מפריח: ל ויתפרנסון חשיכי עמא ועניתניא ביומוהי לרוחצן ישרון וימית בכפנא בנך ושאר עמיך יקטול: לא אלילי על תרעך צווחי על קרוך אתברתון פלשתאי כולהון ארי מצפונא פורענותא אתי ולית דמאחר בזמנוהי: לב ומה יבסרון אזגדי עממיא ארי יי שכליל ציון ובה יתרחצון חשיכי עמא:

רדק

שותי ודוממתי. כאשר דמיתי. כמו שחשבתי על מלך אשור: כן היתה. עבר במקום עתיד. וכן תרגם יונתן כן תהא: וכאשר יעצתי. היא הגזרה תקום כמו שיעצתי עליו. ועצה היא תקון הדבר וברורו: (כה) לשבור אשור. ומה היא העצה לשבור אשור בארצי. והיא ארץ ישראל. כי שם קרוב לירושלם נפל אשור. כי יצא מלאך ה' והכה במחנה. כמו שכתוב ואמר ועל הרי כי ירושלים הרים סביב לה ושם היה מחנה אשור: וסר מעליהם עולו. שהיה מטיל עליהם מס גם כבש כל הארץ לבד ירושלם כמו שכתוב: (כו) זאת העצה. אמר על כל הארץ, ואמר על כל הגוים כי מלך אשור כבש כל אלו הארצות והיה פחדו ואימתו על כל הגוים וכיון שהיתה יד ה' נטויה עליו והכהו הרדו כל הגוים ויראו מה' ואנשי כוש ומצרים שהיו במחנה וראו מפלת מלך אשור עבדו את ה' ויראו ממנו, כמו שכתוב יהיה מזבח לה' בארץ מצרים: (כז) כי ה', כיון שהוא רוצה אין מי שיפר עצתו אם כן דברו קיים, כמו שאמר על יד נביאיו כן יהיה וכן יקום: (כח) בשנת מות המלך אחז. נבואה זו על פלשתים נאמרה בשמת אחז ומלך חזקיהו, אמר הנביא כנגד פלשתים עוד: (כט) אל תשמחי פלשת כלך. כמו ששמחת עד עתה משמת עזיהו, והוא שבט מכך, כמו שהוא אומר בדברי הימים ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים, וכשמת עזיהו שמחו פלשתים ולחצו את ישראל בימי אחז כמו שכתוב שם ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה ולכדו בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ובנותיה ואת גמזו ואת בנותיה וישבו שם, וכשמת אחז ומלך חזקיה אמר הנביא אל תשמחי פלשת כי הנה קם מי שיכך והוא מזרע מי שהכך בתחלה: נחש. משל על עזיהו שהכהו כמו שהנחש מכה וממית. ויונתן תרגם ארי מבני בנוהי דישי יפוק משיחא, אמר נחש על ישי כי כן נקרא כמו שכתוב אשר בא אל אביגיל בת נחש: צפע ושרף מעופף. נאמר על חזקיהו, כלומר זה יהיה קשה לך מעזיהו כמו שהצפע והשרף קשים מהנחש, ופירוש מעופף מדלג ממקום למקום, ויונתן תרגם ויהון עובדוהי בכון כחוי מפרח, ואמר כלך לרוב השמחה שהיו שמחים כולם במות עזיהו. וחזקיהו הכה בפלשתים כמו שכתוב בספר מלכים הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: (ל) ורעו בכורי דלים. ישראל שהיה להם עד עתה בכורה וחלק גדול בדלות עתה ירעו והנה שלא יהיה להם פחד מאויביהם ושלבטח ירבצו. דמה אותם לצאן הרועים במדבר בלא פחד. כי בעוד שהיו אויביהם בוזזים בהם לא היו יוצאים מעריהם הבצורות והיו רעבים ועתה יצאו לכל מקום בלי פחד וישבעו מטוב הצאנים: והמתי ברעב שרשך. הם ירעו ואתם תמותו ברעב, ואמר שרשך על הנאספים בערי המבצר: ושאריתך. והנשארים מן הרעב שלא ימותו ברעב: יהרוג. חזקיהו, ואמר והמתי שהוא מאמר ישראל, ואמר יהרוג כי מה שעשה חזקיהו הוא מעשה האל כי בעזרתו עשה מה שעשה: (לא) הלילי שער זעקי עיר. הלילי על שער זעקי על עיר על השבר הגדול שבא עליך, וכן תרגם יונתן הלילי על תרעך צווחי על קרוך: נמוג פלשת כלך. נמוג ונשבר את פלשת כלך, ואמר נמוג לשון זכר, ואמר הלילי זעקי לשון נקבה, לשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה כנגד העדה: כי מצפון עשן בא. הפורענות שהיא כעשן, ואמר מצפון ארץ ישראל שהיא צפונית לארץ פלשתים ואין בודד במועדיו ביום שיבחר חזקיהו ללכת להלחם על פלשתים אין בישראל שיהיה בודד בעצמו שלא ילך עם החיל כי כלם ילכו בשמחה, וכן תרגם יונתן ולית דמאחר בזמנוהי: (לב) ומה יענה מלאכי גוי. כל אחד ממלאכי העכו"ם ההולכים בשליחות מארץ אל ארץ כשישאלו אותו החדשות מה יאמר, יאמר כי ה' יסד ציון

רשי

ראית שנתקיימו דברי נביאי ישראל בסנחריב: (כה) לשבור אשור בארצי. ובזאת תדע כי את אשר יעצתי אליך גם הוא תקום: לשבור אשור וגו'. מוסב על כאשר דמיתי כן היתה: אבוססנו. אשר אמרתי לרומסו ולבוססו: (כו) על כל הגוים. על אשור בשעתו ועל בבל בשעתה: (כח) בשנת מות המלך אחז. ומלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתים: (כט) אל תשמחי פלשת כולך. שהרימות ראש בימי אחז שהי' רשע שגרם לו רשעו שנמסר בידכם כענין שנאמר (דברי הימים ב כח) ופלשתים פשטו בערי השפלה וגו': כי נשבר שבט מכך. כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות בכם כמו שמצינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנאמר (ד"ה ב' כו) ויצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש. משרשו אותו נחש יצא צפע שהוא קשה מנחש ומי היה זה חזקיה שנאמר בו (מלכים ב' יח) הוא הכה את הפלשתים ואת עזה ואת גבולה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: ופריו שרף מעופף. ת"י ויהון עובדוהי כבון כחיוי: (ל) ורעו בכורי דלים. ורעו בימי שרי ישראל שהן עכשיו דלים מפניכם. בכורי לשון שרים כמו (תהלים פט) גם אני בכור אתנהו: (לא) כי מצפון עשן בא. פורעניות קשה כעשן תבא עליהם מצפון. עזה וגבוליה שהכה חזקיה היו בדרומה של ארץ ישראל במקצוע דרומית מערבית נמצאת ארץ ישראל לה מצפון וכן מצינו בספרי בהאזינו בקשו לברוח כלפי דרום היו מסגירין אותן שנאמ' (עמוס ב) על שלשה פשעי עזה למדנו שעזה בדרום. ואין בודד במועדיו. ת"י ולית דמאחר בזמנוהי בגדודים שיעד לבא עליכם ואין מאחר פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו אלא כלם כאחד יבואו בחוזקה: (לב) ומה יענה מלאכי גוי. ומה יגידו בימי חזקיהו מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו ה' יסד ציון שקים בה מלך הגון וחזק ה' עמו: ובה יחסו עניי עמו. אף מעשרת השבטים באים שם כמו שמפורש (בד"ה ב ל) ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב

היתה ד' בקריאה וסי' אם לא כאשר דמיתי. ומלחמה לא היתה. ציון מדבר היתה. על כן לנידה היתה: וידו ג' בקריאה וסימ' בסדר תולדות: בודד ג' ומל' וסימ' ואין בודד במועדיו. פרא בודד לו. כצפור בודד על גג: ובה ג' בקריאה וסי' ובה אדע כי עשית חסד. ובה אבן יקרה. ובה יחסו

מצודת ציון

(כד) דמיתי. ענין מחשבה כמו אותי דימו להרוג (שופטים כ): תקום. תתקיים: (כה) אבוססנו. ענין רמיסה ודריסה: עולו. אמר בלשון שאלה מהעול ההושם על צואר הפרה ונתנה כבדה ר"ל הכבדת העבודה: וסבלו. ענין טעינת משא וכן יסור סובלו (לעיל י): שכמו. כתפו: (כז) יפר. ענין בטול ומניעה: (כט) צפע שרף. מיני נחשים רעים: (ל) בכורי. ענין גדולים וחשובים וכן בכור אתנהו (תהלים פט): ירבצו. ענין השכיבה לנוח: (לא) הילילי. מל' יללה: נמוג. ענין המסה והמקה: בודד. מלשון בדד ויחידי: במועדיו. מל' מועד וזמן: (לב) יענה. ענין

מצודת דוד

כאשר יעצתי בבבל היא תקום: (כה) לשבור. חוזר על כאשר דמיתי וכו' לומר מחשבתי היה לשבור את אשור בארצי כי סביב ירושלים נפל: וסר. ואז יסור מישראל העול מה ששם אשור עליו: וסבלו. ממשא שהטעימם אשור על שכמו יסור אז: (כו) זאת העצה. כן תהיה העצה הזאת היעוצה על כל הארץ על אשור בשעתה ועל בבל בשעתה: היד הנטויה. להכות בהם בכ"א בשעתה וכפל הדבר במ"ש: (כז) ומי יפר. וכי ימצא מי יפר עצתו: וידו הנטויה. ר"ל ידו הלא היא נטויה להכות וכי ימצא מי ישוב ידו: (כט) פלשת כולך. כל ארץ פלשתים: כי נשבר. כי המלכים שמלכו קודם אחז היו מכים בך ובימי אחז נחלשה המלכות: כי משורש נחש. ר"ל מגזע המלכים המכים בך מאז יצא מלך מולך הדומה לצפע והוא חזקיה שירבה להכות בו: ופריו. פרי השורש יהיה שרף הדולג במהירות כעפיפת העוף ותם זה יאמר על חזקיה וכפל הדבר במ"ש: (ל) ורעו בכורי דלים. בימיו ירעו מרעה שמן הראשים שבישראל אשר המה עתה עם דל ואביון: ואביונים. כל העם בכללה: שרשך. היסוד והעיקר של פלשתים: ושאריתך. הנשארים מן הרעב יהרוג חזקיה: (לא) הלילי שער. עשו יללה על חורבן השער וזעקי מרה על שוממות העיר: נמוג. נמס ונחרב כל פלשת: כי מצפון. מא"י היושבת לצפון מזרח פלשת בא עליה פורעניות הקשה כעשן. ואין מי באנשי חזקיה יבוא בדד בזמן המועד שקבע להלחם בו כי כולם יחד יבואו: (לב) ומה יענה מלאכי גוי. כל אחד ממלאכי האומות ההולכים בשליחות מארץ לארץ כשישאלו אותו חדשות מה

יענה

טו א מַשָּׂא מוֹאָב כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד עָר מוֹאָב נִדְמָה כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד קִיר־מוֹאָב נִדְמָה: ב עָלָה הַבַּיִת וְדִיבֹן הַבָּמוֹת לְבֶכִי עַל־נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאָב יְיֵלִיל בְּכָל־רֹאשָׁיו קָרְחָה כָּל־זָקָן גְּרוּעָה: ג בְּחוּצֹתָיו חָגְרוּ שָׂק עַל גַּגּוֹתֶיהָ וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה יְיֵלִיל יֹרֵד בַּבֶּכִי: ד וַתִּזְעַק חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נִשְׁמַע קוֹלָם עַל־כֵּן חֲלֻצֵי מוֹאָב יָרִיעוּ נַפְשׁוֹ יָרְעָה לוֹ: ה לִבִּי לְמוֹאָב יִזְעָק בְּרִיחֶהָ עַד־צֹעַר עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי ׀ מַעֲלֵה הַלּוּחִית בִּבְכִי יַעֲלֶה־בּוֹ כִּי דֶּרֶךְ חוֹרֹנַיִם זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ: ו כִּי־מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת יִהְיוּ כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר כָּלָה דֶשֶׁא יֶרֶק לֹא הָיָה: ז עַל־כֵּן יִתְרָה עָשָׂה וּפְקֻדָּתָם עַל

ב' וכפסוק. כ'. כ'. בספר מוגה [ודיבן כתיב]. ג'. ג'. ג'. ג' כתיב ה"א. ג' חס'. ג'. ג'. ג' כ"כ. ג' א' מ"ל. ס'. יג'. ג' וחסר. ב"א' כתיב א'.

חֲשִׁיבֵי עַמָּא: א מְטֻל כַּס דִּלְוָט לְאַשְׁקָאָה יָת מוֹאָב אֲרֵי בְּלֵילְיָא אִתְבְּזִיזַת לְחַיַּת מוֹאָב וְאִינוּן דָּמִיכִין וּבְלֵילְיָא אִתְכְּבֵישׁ כְּרַכָּא דְמוֹאָב וְאִינוּן רָדְמִין: ב סְלִיקוּ לְבָתַיָּא דְּדִיבוֹן לְבָמָתָא לְמִבְכֵּי עַל נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאֲבָאֵי מְיַלְּלִין בְּכָל רֵישֵׁיהוֹן מְרָטָה וּבְכָל דְּקַן גְּלוּחַ: ג בְּשׁוּקֵיהוֹן יִסְרוּן סַקִּין עַל אִגָּרֵיהוֹן וּבִרְחוֹבֵיהוֹן כּוּלְּהוֹן מְיַלְּלִין מְצַוְּחִין וּבָכָן: ד וּצְוָחוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן עַל כֵּן מְזָרְזֵי מוֹאָב מְיַלְּלִין וְעַל נַפְשֵׁיהוֹן מְצַוְּחִין: ה בְּלִבְּהוֹן מוֹאֲבָאֵי יֵימְרוּן לְמֶעְרַק עַד צוֹעַר עֶגְלַת תִּלְתּוּת רַבְּתָא אֲרֵי בְּמַסּוּקִית לוּחִית בִּדְבָכָן יִסְּקוּן בֵּיהּ אֲרֵי בְּמַחְתּוּתִית חוֹרְנַיִם צְוָחַת תְּבִירֵי קְרָב יְבַסְרוּן: ו אֲרֵי מֵי נִמְרִים לְצָדוּ יְהוֹן אֲרֵי יְבֵשׁ עִסְבָּא סַף דִּתְאָה יְרוֹק לָא הֲוָה: ז עַל כֵּן שְׁאָר

רש"י

לשוב להקבים: (א) משא מואב. נתנבא ישעיה שיבוא סנחרב על מואב ויגלם כמו שנאמר (לקמן פז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב: כי בליל שדד ער מואב נדמה. נדמה מואב כאילו ישן דומה ואין יכול להלחם ובליל אחר אשר שודד בו קיר מואב נדמה ת"י ואינון רדימין ער וקור שתי מדינות מואב הם: (ב) עלה הבית ודיבון. עלה מואב הבית ואנשי דיבון על הבמות: לבכי. אלו בוכים בבית ואלו בוכים בראשי במותיהם: (ג) ירד בבכי. גונח ונוהג בבכי כמו (שופטים יא) וירדתי על ההרי' וכן (איכה ג) זכר עניי ומרודי: (ד) על כן חלוצי מואב יריעו. על אשר מזויני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב ירעה לו מתרועעת כאבל על עצמו: (ה) לבי למואב יזעק. נביאי ישראל אינם כנביאי אוה"ע בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננים על פורענות הבאה על האומות: בריחיה עד צוער. על כל חוזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן. ל"א שלישיה גברתנית ויונתן תירגם בריחים כמו בורחים הבורחים יברחו מהם להמלט עד צוער כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: מעלה הלוחית: מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן מורד חורני' (ירמי' מח) יבכו הבורחי' דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: יעערו. יצעקו ולשון ארמי הוא שת"י לא ידכוך הדוכך הידד לא יעוערון בקלהון: (ו) מי נמרים. נהר של אותו מקום: משמות יהיו. מדם חלל המתערב ונופל בהם: כי יבש חציר וגו'. כלומר גבוריהם ומלכיה' ושליטיהם ולפי ששבחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו ששנינו אלים ממואב לפיכך משל את פורענות בחורבן מרעה שלה: (ז) על כן יתרה עשה. על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענות הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמה מקומות עמד אברהם ללוט בצלתו

רד"ק

ציון במלוך חזקיהו כי היה לציון כמו יסוד לבנין. כי חשב מלך אשור להחריבה והתפלל חזקיהו וע"ה האל על ידי ישעיה הנביא. ואמר לא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סוללה. ואמר וגנותי על העיר הזאת להושיעם: ובה יחסו עניי עמו. כל ערי יהודה הבצורות נתפשו והיא נשארה ובה חסו ישראל: (א) משא מואב. נבואה זו על פורענות מואב. ואמר הנביא כי בלילה יבא לה השדד כעודם ישנים שלא יהיו נשמרים ממנו. ואמר בליל בדרך הסמוכות אולי יחסר הנסמך, רצה לומר בליל פלוני, או בא סמוך במקום מוכרת כמו אל תזקיהו בחיל כבד, ופירוש נדמה נכרת, ושדד ונדמה מלות שונות והענין אחד ואמר שדד ונדמה ועלה עבר במקום עתיד בדרך הנבואות: ער מואב. הוא עיר מואב ששמה ער, ונסמכה אל מואב אולי היתה עיר אחרת ששמה כך, ותרגומה לחית, ואולי ער היא ערוער שהיא למואב, וכן תרגום ירושלמי מערוער על שפת נחל ארנון מלחית די על כיף נחלא דארנונא. ויש מפרשים ער כמו עיר, תרגום יונתן ואנון דמיכין, פירושו בענין דמנה כי כשהאדם ישן הוא דומם: וקיר. הוא עיר למואב ששמה קיר. וכן כתוב והרס מקיר וגלו עם ארם קירה, וזה היה למואב לפיכך אמר קיר מואב, ויונתן תרגם כרכא דמואב: (ב) עלה הבית ודיבון, עלה מואב אל הבית, והוא בית עכו"ם, ודיבון הוא שם המשגב שהיה שם בית עכו"ם: הבמות. וכן היו שם במות לבד בית עכו"ם. וכאשר יבאו האויבים עליהם פתאום יעלו עליהם לבכי ולבכות שם לפני עכו"ם שלהם ולספוד ולקרוע בגדיהם כדי שירחם עליהם כמות אלהיהם לפי דעתם: על נבו ועל מידבא יילל. שכבשו אותם האויבים ויקרחו ראשיהם עליהם ויגדעו זקניהם. ואמר לשון גדועה על הזקן ולשון קרחה על הראש כי כן המנהג לגלוח שער הראש על צער הגדול ועל אבל לגדוע הזקן כלומר לגלח הזקן. כי הזקן המגודל הוא הפארת הפנים ומפני האבל יסירו התפארת, וכן אמר מגלחי זקן וקרועי בגדים, ולא אמר הנה מגלחת ואמר גדועה לגנאי: בכל ראשיו קרחה, זה לבדו בא בחולם הרי"ש בלשון רבים: (ג) בחוצותיו. בשוקים וברחובות, ועל הגגות. כלומר בגלוי יחגרו שק ויילילו ויבכו. וכשמדבר בלשון יחיד הוא על הכלל ובלשון רבים הוא על כל אחד ואחד. ופירוש יורד בבכי כאילו כל גופו יורד ונהך בבכי. והוא דרך הפלגה מרוב הבכי. ויונתן תרגם יורד מליותין. מענין הוריד בשיחי ואף על פי כאינו משרשו: (ד) ותזעק חשבון ואלעלה. ערי מואב. וכן יהץ. והיא יהצה הנזכר בתורה. והיא בגבול מואב לפיכך אמר ער: על כן חלוצי מואב. אותם חלוצי צבא שהיו במואב כשראו כל העם בוכים. גם הם הריעו תרועת הבכי והיללה עמהם ולא שמו לבם להלחם כנגד אויביהם: נפשו ירעה לו. ירעה מענין תרועה ואע"פ שאינו משרשו ופירוש נפש מואב ירעה בעבור עצמו. כלומר על הרעה שבא לו: (ה) לבי למואב, מדבר הנביא על לשון העם שיאמר כל אחד מהם כך ואמר זעקה ללבב על דרך מבל מרוב המייתו. ויונתן תרגם בלבהון מואבאי יימרון למערק עד צוער: בריחים. אמר בכנוי הנקבה לפי שהמשיל מואב לעגלה שלישיה. ופירוש עגלה גדולה בת שלשה שנים כי היא הטובה. וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבאה אליה הרעה. והאמר כי הנמלטים ממואב יברחו עד צוער. ואמר עגלת בתי"ו כמו בה"א. כמו והוצבת לאדם לה. אף גילת ורנן. אל תתני פוגת לך. והדומים להם שכתבנו בספר מכלל. ויונתן תרגם עגלת תלתות רבתא: הלוחית. שם מקום גביה. אמר כאשר יברחו ילכו הלוך ובכה ויזעקו זעקת שבר הבא עליהם פתאום: חורונים. שנים הם חורון העליון וחורון התחתון. פירוש יעוערו. כמו יעירו. ונכפלה הפ"א. וי"מ שהוא הפוך כמו ירועעו מענין תרועה. ולפי דעתי שהוא מענין שבר ומדברי רבותינו נתקקה המגלה ואמרה איני שוהה מערערין הוהם. פירוש משברין ומכין אותה עד בתחתה. אף על פי שביעוערו לא נכפלה בו כי אם הפ"א בלבד שניהם ענין אחד. ופירוש יעוערו ישברו עצמם בזעקם על שברם ויכו כף אל כף וכף אל ירך כמנהג הצועקים הבוכים: (ו) כי מי נמרים. נמרים שם נהר או שם מקום בארץ מואב. ואמר משמות יהיו כיון שאין שם יושבים כאילו אין שם מים ואין שם רק ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו: (ז) על כן יתרה עשה. חסר מלת אשר ומשפטו אשר עשה. וכן לעם עליה. אשר עליה. את הדרך ילכו בה. אשר ילכו בה. בעבור זה עשה ה' לי. בעבור זה אשר ה' עשה לי. ופי' על כן יליל מואב ויבכה כי יתר ההמון שכבש ופקודתם הכל ישאו האויבים על נחל

עניי עמו: סי' ישעיהו בכל ראש קרחה. ירמיהו כי כל ראש קרחה. ישעיהו כל זקן גדועה. ירמיהו וכל זקן. ישעיהו עד יהץ נשמע קולם. ירמיהו נתנו קולם. ישעיה בריחה כתיב. ירמיה וקצות בריחיה. ישעיהו יעלה בו ירמיה יעלה בבכי. ישעיה כי דרך חורנים. ירמיה במורד חרנים: שלישיה ג' וסימ'

מצודת דוד

יענה לשואלים: כי ה' וכו'. כאומר את זה יענה לומר דעו אשר ה' יסד את ציון ולא גבר עליה סנחריב: ובה יחסו. בציון יחסו להסתתר מפני סנחריב כי לא כבשה: מַשָּׂא (א) משא מואב. נבואה זו על מואב אשר בליל בעת השינה בא השודד ושדד את העיר ער העומדת במואב ונכרת עמה: קיר מואב. העיר קיר העומדת במואב גם היא נשדדה בליל ונכרת עמה: (ב) עלה הבית. מואב עלה לבית העבודת כוכבים ואנשי דיבון עלו על הבמות לבכות שמה בהושבם שהעבודת כוכבים תרחם עליהם ותצילם: על נבו. על חורבן נבו ומידבא יליל מואב: קרחה. כי ימרטו שערות ראשם וישאר קרח: גדועה. תלש השערות ונחסר מהם: (ג) בחוצותיו. בפרסום חגרו שקים לאבל וצער כלה יליל. בכל מקום מהמקומות האלה ישמע קול יללה והימה בבכי: (ד) ותזעק חשבון. עדת חשבון: קולם. קול זעקתם: על כן. בעבור זעקת העם גם חלוצי הצבא שבמואב יריעו גם המה תרועת הבכי והיללה ולא שהו לבם להלחם עוד: נפשו ירעה לו. נפשו של מואב ירעה הרועת שבר על עצמו: (ה) לבי למואב יזעק. הנביא מדבר כן על לשון העם שיאמר כל אחד ואחד לבי למואב יזעק ר"ל אזעק ממרירות לב ולא לפנים: בריחיה וכו'. ר"ל הנה מעולם היתה מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר ועתה ברחו מפני המלחמה ובאו הבורחים עד צוער ושם המקרא: כי מעלה הלוחית. כי בעת יברחו דרך מעלה הר הלוחית הנה יעלו שם בבכי: דרך חורנים. בדרך חורנים יעירו זעקת שבר: (ו) מי נמרים. מי נהר נמרים יהיה שממה ר"ל יחרב מימיה: יבש חציר. לפי שכל טובה ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרב מימיהם ותכלה המרעה: ירק לא היה. כך תחרב כאלו לא היה שם ירק מעולם: (ז) על כן. בעבור כובד המלחמה: יתרה עשה. יתרון העושה ומרבית ההון שקבצו והממון

מצודת ציון

ענין תבוסה: מלאכי. שלוחים: (א) שדד. ענין עושק ואבדון: נדמה. ענין שתיקה כמו וידם אהרן (ויקרא י) ויאמר כן על האבדון והכריתה על כי הוא מושתק מעתה ולא נשמע קולו וכן אוי לי כי נדמיתי (לעיל ו): (ב) קרחה. ענין מרוטת השער: גרועה. מל' גרעון והסרון: (ג) יורד. ענין נהימה וגניחה כמו אריד בשיחי (תהלים נה): (ד) חשבון ואלעלה יהץ. שמות מקומות: חלוצי. מזוין בכלי קרב: יריעו ירעה. מלשון תרועה: (ה) בריחה. מלשון בריחה וניסה: יעוערו. כמו יעורו ונכפלה הפ"א כפעל: (ז) יתרה. מלשון יתרון והוא ענין רבוי: עשה. ענינו הקבון והאסיפה כן וישראל עושה חיל (במדבר כד): ופקדתם. מל'

נחל הערבים: נחל הערבים. נחל סמוך לעיר מואב שהיו בו ערבים כמו ערבי נחל. ומה שיוציאו מן העיר ישאו על שפת הנחל ההוא ושם יקבצו הכל ואחר כך יחלקו ביניהם השלל. ופירוש פקודתם ממונם. נקרא הממון פקודה לפי שהאדם פקיד ונגיד עליו. וכפל הענין במלות שונות: (ח) כי הקיפה. בכל גבול מואב. סביב יזעקו ויילילו. וכן עד אגלים ובאר אלים. וכן ערי מואב על הגבול או סמוכות לגבול: (ט) כי מי דימון. דימון שם נהר בערי מואב, ואמר כי מדם החללים מלאו מי הנהר דם כי אשית. מאמר האל אמר אשית על דימון: נוספות, שיהיה הדם נוסף על מי הנהר, ופירש נוספות בלשון נקבות תעלות או גלות מדם נוספות על הנהר שילכו מזה ומזה לנהר פלגים יבלו דם: לפלטת מואב אריה. הפלטים מן האויבים יבא להם אריה שימיתם: ולשארית אדמה, כפל ענין במלות שונות: אדמה. אדמת מואב, ויש מפרשים אריה נבוכדנצר שהיה נמשל לאריה כמו שאמר עלה אריה מסבכו. רוצה לומר כי זה החרבן הראשון הוא שיחריבם סנחריב מלך אשור ומה שישאר מהם יחריבם נבוכדנצר, וכן תרגם יונתן מלך במשרייתיה יסק: (א) שלחו כר. כתוב במלכים ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר, ויהי במות אחאב ויפשע מלך מואב במלך ישראל לפיכך אמר הנביא שלחו כר, כלומר אותן כרים והאילים שהייתם שולחים למלך ישראל למס ומרדתם בו היה לכם לשלוח אותו מס ולא באה אליכם זאת הרעה אם תעשו כן, ואמר מסלע מדברה שהוא עיר ראש מלכות מואב, ואמר על הר בת ציון שהיא ראש ממלכת ישראל, ואמר שלא היה מלך בשמרון היה לכם לשלוח לציון אל מלך יהודה, ואפשר שיהיה פי' שלחו לעתיד כלומר עתה שתשפל מלכותכם שיחריב אתכם מלך אשור וסרה גאותכם תשלחו המס שהייתם שולחים מתחלה למלך ישראל תשלחו עתה על הר בת ציון לחזקיהו מלך יהודה שיהיה מלך צדיק וחזק במלכותו ותכנעו לפניו ותעלו לו מס: (ב) והיה כעוף נודד. כן יהיה מואב כמו העוף הנודד מקנו, וכמו קן האפרוחים משלחים מקנם שאין להם מקום לנוח כן תהיינה בנות מואב, והם הכפרים כמו בחשבון ובכל בנותיה כולם יעבירו לארנון ויוליכים בגולה. וארנון היא גבול מואב: (ג) הביאו עצה עשי פלילה. הביאו כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד. עשי כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו. והענין אחד. כי כשמדבר בלשון נקבה ידבר כנגד הכנסת וכשידבר לשון רבים כנגד העם. ואמר היה לך להביא עצה לעשות משפט בעצמך להצלת ישראל. כי אברהם עשה כמה ענינים להצלת לוט והיה לך לשמור החסד לבניו והיה נאות לך לגנן כליל בתוך צהרים. והוא דרך משל שהיה להם להסתיר אותם מישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצם. ודמה צרת האויב לחום הצהרים שמצר לאדם כשיעמד לחום השמש בצהרים שהחום בצהרים בתקפו והצלה ממנו סוף הצל. ואמר כליל לפי שהלילה צל. כלומר צל גדול כצל הלילה היה לך לפרוש עליו. כלומר הסתר גלות ישראל ותסתירו אותם מפני האויב שלא ימצאם. סתרי נדחים. אל תגלי. כפל הענין [illegible] גולה בך נדחי. הכנוי כנגד האל כשהיו ישראל נדחים מארצם ועוברים דרך ארצך היה מן הדין שיגורו וישכנו בך ותהיה להם סתר מפני שודד והוא סנחריב ומואב הוא לשון קרובה כמו מבה מבה. כי אפס המץ. היה לך להסתיר כי הנה עתה אפס השודד שלהם והמוגן כל טובה והשפע [illegible] כנגס [illegible] אחריב ירושלם. ושוד תמר. והוא כמו שודד, וכן המנהיג שה על פן. תמר כס יגלגו

באתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שולח מתוך ההפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוגים אותם כשהגלה סנחרב לראובני ולגדי והיו ישראל בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא וזהו שנאמר (צפניה ב׳) שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחרב שלש שנים שצר על שומרון הוא שנא׳ (לקמן טז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: ופקדתם. ת״י ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא ל׳ מינוי כמו (מדבר ד) ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עליה חלקה מהם: על נחל הערבים ישאום. יקחו האויבים אותם את הגבולין ועוד יש לפרש ופקדתם עליכם זה תהיה נחל הערבים ישאום. האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהוא נחל ערבים שנא׳ (תהלים קלז) על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: (ח) אגלים ובאר אלים. מקומות הם בגבול מואב: יללתה. של מואב: באר אלים. כמו ולבאר אלים: (ט) מי דימון. שם הנהר: מלאו דם. כשם הנהר: כי אשית על דימון נוספות. דם שמו ודם חללים אוסיף עליו למלאותו והוא ל׳ ספו שנה על שנה (לקמן כט) ספות הרוה (דברים כט) וי״ת נוספות כנישת משיריין מחנות הנאספות יחד: לפליטת מואב אריה. פליטה שישאיר סנחרב יבא נבוכדנצר בעתו וישחיתה והוא נקרא אריה כענין שנאמר (ירמיה ד) עלה אריה מסובכו: ולשארית ישראל: אדמה. אדמתכם: (א) שלחו כר מושל ארץ. אל תתגאו בגאותכם הלא ידעתם שמושל ארץ שלכם מישע מלך מואב במלכים (ב׳ ג׳) היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלחו אותו כר המושל שלכם מסלע מדברה אל הר בת ציון: (ב) כעוף נודד. מקינו: קן משולח. כאפרוחים משולחים מקינם ההולכים מטולטלין כן תהיינה בנות מואב למעברות ארנון: (ג) עשו פלילה. הוא לשון ויכוח משפט נבחר לך את הטוב כמו (איוב לד) משפט נבחרה לנו: שיתי כליל צלך. שיתי לך צל בצהרים שיחשיך לך כלילה להסתר בו מפני אויביך: סתרי נדחים. אם יברחו עוד נדחי עמי דרך עליכם בימי נבוכדנצר אל תסגירם אלא תסתירם: (ד) יגורו בך נדחי. בני ישראל הבורחים: הוי סתר למו. כי גם את דעי נפש הנודדים מה היא צרתם: כי אפס המץ. המוץ שלך עשרך וכבודך שהיה לך על ידי נאנך ובקרך שאת מוצאת מהם חלב וחמאה: כלה שד. לשון שדים המספיקין חלב ושד כמו (לקמן ס)

נַחַל הָעֲרָבִים יִשָּׂאוּם׃ ח כִּי־הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת־גְּבוּל מוֹאָב עַד־אֶגְלַיִם יִלְלָתָהּ וּבְאֵר אֵילִים יִלְלָתָהּ׃ ט כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם כִּי־אָשִׁית עַל־דִּימוֹן נוֹסָפוֹת לִפְלֵיטַת מוֹאָב אַרְיֵה וְלִשְׁאֵרִית אֲדָמָה׃

טז א שִׁלְחוּ־כַר מֹשֵׁל־אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְבָּרָה אֶל־הַר בַּת־צִיּוֹן׃ ב וְהָיָה כְעוֹף־נוֹדֵד קֵן מְשֻׁלָּח תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב מַעְבָּרוֹת לְאַרְנוֹן׃ ג הָבִיאוּ עֵצָה עֲשׂוּ פְלִילָה שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ בְּתוֹךְ צָהֳרָיִם סַתְּרִי נִדָּחִים נֹדֵד אַל־תְּגַלִּי׃ ד יָגוּרוּ בָךְ נִדָּחַי מוֹאָב הֱוִי־סֵתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי שׁוֹדֵד כִּי־אָפֵס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד תַּמּוּ רֹמֵס מִן־הָאָרֶץ׃

גְּבִסֵיהוֹן יִתְבַּזְזוּן וּתְחוּמֵיהוֹן דְּעַל יַמָּא מַעַרְבָא יִתְנְסִיב מִנְהוֹן׃ ח אֲרֵי אַקִּפַת צְוָחְתָא יַת תְּחוּם מוֹאָב עַד אֶגְלַיִם מְיַלְלִין וּבְאֵר אֵלִים מְצַוְחִין׃ ט אֲרֵי מֵי דִימוֹן אִתְמְלִיאוּ דַם קְטוֹלִין אֲרֵי אֲמַנֵּי עַל דִּימוֹן כְּנִישַׁת מַשִּׁירְיָן לְשֵׁיזָבַת מוֹאָב מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק וּלְמִבַּז שְׁאָרָא דְאַרְעֲהוֹן׃ א יְהוֹן מַסְּקִי מִסִּין לִמְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דְּיִתְקוֹף עַל דַּהֲווֹ בְּמַדְבְּרָא טוּר כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן׃ ב וִיהֵי כְּעוֹפָא דְאַפְרְחוֹהִי מִקִּנֵּיהּ וִיטַלְטֵיל יִתְפַּקְּן וִיהֶוְיָן בְּנַת מוֹאָב מְגִיזַן לְהוֹן לְאַרְנוֹן׃ ג אִתְמְלִיכוּ מְלַךְ עֲבִידוּ עֵצָה שַׁוִּיאוּ כְּלֵילְיָא טוּלִיךְ בְּיֵמָמָא בְּגוֹ טִיהֲרָא טַמְּרִי מְטַלְטְלַיָּא וּמְבַדְּרַיָּא לָא תְּקָרְבוּן׃ ד יִתְיַתְּבוּן בִּיךְ מְטַלְטְלֵי מַלְכוּת מוֹאָב הֲוֵי סִתְרָא לְהוֹן מִן קֳדָם בָּזוֹזִין אֲרֵי סָף מְעִיקָא אִשְׁתֵּיצֵי בָּזָזָא סָפוּ

ג׳ · ג׳ · ג׳. ג׳ · ג׳ ובפסוק · ג׳ ומ״ע · י״א · ג׳ י״ז · ג׳ מ״ל. ג׳ · הביאו ק׳ · עשו ק׳ ג׳ · ג׳ · ו׳. ג׳ · ג׳. ז׳ · ג׳. ג׳ · ס׳

עד צער עגלה שלשיה. עד חרנים עגלת שלשיה. ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה. בתראה מ״ל: מדברה ה׳ ג׳ קמץ. וב׳ פתחין וסימן והיו תצאתיו מדברה. לך שוב לדרכך מדברה שלחו כר מושל:

תולדות אהרן שלחו כר. סנהדרין לו נדפ לא:

מצודת ציון

מלשון פקדון וגניזה: (ח) הקיפה. ענין סבוב: (ט) אשית. אשים: לפליטת. ענין שארית: (א) כר. קבוצת כרים והם הכבשים השמנים: (ב) קן. הוא מדור האפרוחים: משולח. נעזב לרצון עצמו כמו ונער משולח (משלי כט): (ג) פלילה. ענין משפט כמו פקו פלילה (לקמן כח): (ד) יגורו. ידורו: הוי. היה: אפס. הוא כענין

מצודת דוד

והממון הפקוד והגנוז אצלם את הכל ישאום על הנחל הגדלים שם ערבים להטמינם מעיני השודד תוך ענפי הערבים: (ח) כי הקיפה. בכל הגבול מסביב ישמע קול זעקה: עד אגלים יללתה. יללת מואב יהיה נשמע עד אגלים ועד באר אלים שעמדו בסוף גבול ארצם: (ט) מי דימון. שם נהר: מלאו דם. מדם הרוגים: כי אשית על דימון נוספות. שמו דימון מלשון דם ואוסיף עליו דם חללים והוא ענין מליצה לשון נופל על לשון: לפליטת מואב אריה. על הפליטים ממואב יבוא האריה יחיות הטורפות ולא ישאירו שארית: ולשארית אדמה. על הנשארי׳ באדמת מואב יבוא האריה וחיתו יער וכפל הדבר במ״ש לחזק הענין: [illegible] (א) שלחו כר. אמר הנביא אותם הכרים שהייתם רגילים לשלוח מאז למס למלך ישראל כמ״ש ומישע מלך מואב וכו׳ והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים (מ״ב ג) ובמות אחאב פשע ואמר הנביא היה לך לשלוח אותם הכרים למלך יהודה אל הר בת ציון שהיה מלך כשר ואם כן עשית לא קרה לך כזאת: מושל ארץ. אתה המושל בארץ מואב היה לך לשלוח הכרים מסלע מדברה היא העיר המלוכה שבמואב: (ב) והיה כעוף נודד. ובעבור שלא כן עשית לכן תהיה ארץ מואב כעוף הנודד ממדורו: קן משולח. כאפרוחי הקן המשולחים ממנה ונעזבים לרצון עצמם והולכים מטולטלים נעים ונדים: תהיינה. כן תהיינה בנות מואב משולחות מפה לפה כי השבאים יעבירו אותו לארנון שהוא גבול מואב לחלקם שמה ביניהם ומשם יעברון בגולה: (ג) הביאי עצה. אמר הנביא היה לך להביא עצה ולעשות משפט בעצמך להצלת ישראל כי אברהם אביהם עשה הרבה להצלת לוט: שיתי. היה לך להשים צלך להיות חשך כחשכת הלילה להסתיר בו את ישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצם. בתוך צהרים. שאז עת תוקף החמימות ר״ל בעת שהיו ישראל בצרה היה לך להסתירם: סתרי נדחים. היה לך להסתיר הנדחים מארצם ולא היה לך לגלות איה הטמון הנודד את עצמו: (ד) יגורו וכו׳. אתה מואב הלא הנכון היה אשר נדחי עמי יגורו בארצך ותהיה סתר להם מפני השודד וכפל הדבר פעמים רבות להפלאת המליצה ולגודל ההרעומות: כי אפס המץ. ר״ל אם היית מסתירם היו יכולים עתה לחזור למקומם כי עתה אפס המוצץ דמם וכלה השודד אותם והרומס ארצם

ה וְהוּכַן בַּחֶסֶד כִּסֵּא וְיָשַׁב עָלָיו בֶּאֱמֶת בְּאֹהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמְהִר צֶדֶק׃ ו שָׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב גֵּא מְאֹד גַּאֲוָתוֹ וּגְאוֹנוֹ וְעֶבְרָתוֹ לֹא־כֵן בַּדָּיו׃ ז לָכֵן יְיֵלִיל מוֹאָב לְמוֹאָב כֻּלֹּה יְיֵלִיל לַאֲשִׁישֵׁי קִיר־חֲרֶשֶׂת תֶּהְגּוּ אַךְ־נְכָאִים׃ ח כִּי שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלַל גֶּפֶן שִׂבְמָה בַּעֲלֵי גוֹיִם הָלְמוּ שְׂרוּקֶּיהָ עַד־יַעְזֵר נָגָעוּ תָּעוּ מִדְבָּר שְׁלֻחוֹתֶיהָ נִטְּשׁוּ עָבְרוּ יָם׃ ט עַל־כֵּן אֶבְכֶּה בִּבְכִי יַעְזֵר גֶּפֶן שִׂבְמָה אֲרַיָּוֶךְ דִּמְעָתִי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה כִּי עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־קְצִירֵךְ הֵידָד נָפָל׃ י וְנֶאֱסַף שִׂמְחָה וָגִיל מִן־הַכַּרְמֶל וּבַכְּרָמִים לֹא־יְרֻנָּן לֹא יְרֹעָע יַיִן בַּיְקָבִים לֹא־

תרגום: כָּל דַהֲווֹ דָיְשִׁין מִן אַרְעָא׃ ה בְּכֵן מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְקַן בְּטוּב כּוּרְסוֹהִי וִיתִיב עֲלוֹהִי בְּקְשׁוֹט בְּקַרְתָּא דְדָוִד דָאִין וְתָבַע דִין וְעָבֵד קְשׁוֹט׃ ו שְׁמַעְנָא רַבְרְבֵי מוֹאָב דְמִתְגָּאַן לַחֲדָא יַקִירֵיהוֹן וּמְפַנְקֵיהוֹן וְגֵוְתָנוּתְהוֹן לָקֳבֵיל פּוּרְעֲנוּתְהוֹן לָא שָׁוֵי לְהוֹן׃ ז בְּכֵן מְיַלְלִין מוֹאֲבָאֵי עַל מוֹאֲבָאֵי כּוּלְהוֹן מְצַוְחִין וּמְיַלְלִין עַל אֱנָשׁ כְּרַךְ תּוּקְפְּהוֹן דְּהָוְיָן יַמְרוּן בְּרַם כְּבִישִׁין׃ ח אֲרֵי אִתְבְּזִיזָא מַשְׁרְיַת חֶשְׁבּוֹן אִתְקַטְלָא סִיעַת שִׂבְמָה מַלְכֵי עַמְמַיָא קְטִילוּ שִׁלְטוֹנֵיהוֹן עַד יַעְזֵר מְטוֹ טְעוֹ לְמַדְבְּרָא מְטַלְטְלֵיהוֹן גְּזוֹ עֲבַרוּ יַמָא׃ ט עַל כֵּן כְּמָא דְאַיְתֵיתִי מַשְׁרְיָן עַל יַעְזֵר כֵּן אַיְתֵי קָטוֹלִין עַל שִׂבְמָא אֲרַוִּינָךְ דִמְעָתָא חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה אֲרֵי עַל חֲצָדִיךְ וְעַל קִטְפִיךְ בָּזוֹזִין נְפָלוּ׃ וְתִתְכְּנֵישׁ

ארץ . ולמזרח ישב דד"ה . ומן הגדי נבדלו אל דויד , ג' בתראי קמצים : ודרש ג' חס' וסי' ודרש אל המתים . שפט ודרש משפט . שחר טוב יבקש רצון : בבכי ז' רפין וסים' נמסר בסדר ויגש :

תולדות אהרן והוכן בחסד . זוכר פקודי :

רשי

ושד מלכים תינק : תמו רומס . שנהמות שלך הרומסות בארץ : (ה) והוכן בחסד כסא . כשיבא עליך השבר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל שבאותו הפרק יפול סנחריב ע"י חזקיהו ויהיה נכון כסאו בחסד שיעשה כמו שמצינו שהיה גומל חסד שנא' בד"ה (ב ל) כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפי צאן : וישב עליו וגו' שופט ודורש משפט ומהיר צדק . ת"י ועביד קשוט : (ו) גא מאד . נתגאה מאד : גאותו וגאונו . שלא כדין הוא כי עיקר גידולי בניו ע"י ממזרות וניאוף הבנות מאביהן : עברתו . עיבורו והריון שלו . ד"א עברתו חמתו שאמר לישראל לא פן גבוריו עשו שהיו כפויי טובה : (ז) ייליל מואב למואב . על מואב : לאשישי קיר חרשת . אל חומות קיר חרשת . אשישי כמו (ירמיה נ) נפלו אשיותיה: תהגו אך נכאים . שבורים : תהגו . תקוננו : (ח) שדמות . שדות תבואה : גפן שבמה . יש ללמד שחשבון היתה מקום שדות ושבמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי עבר הירדן הם וישראל לקחום מיד סיחון ואימתי חזרו ליד מואב כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי באו המואבים הסמוכים להם וישבו בהם : אמלל . חרב . שרוקיה . נטיעות שורק שלה עד יעזר נגעו . שדמות הגפן ושורק הנזכרים כאן אינם אלא משל והם מחנות וכיתות בימי העמים האלה וכת"י : עד יעזר נגעו . הלכו בגול' : תעו מדבר . למדבר : שלוחותיה . זמורותיה והם משל גליותיה : נטשו . נפלו כמו נטשתיך המדברה (יחזקאל כט) והנה נטושים (שמואל א כז) וינטשו בעמק רפאים (שם כה): (ט) אבכה בבכי יעזר . ת"י כמא דאייתיתי משריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשון המקרא הנביא אומר כעין קינות יעזר יש לי עליך לקונן את הגפן שבמה : אריוך דמעתי . אתרוה עליך דמעה יש תיבה משמשת בפתי תיבות כמו בני יצאוני (ירמיה י) ארץ הנגב נתתני (יהושע טו) דברו לשלום (בראשית לז): קיצך . תאנים שמייבשין בקיץ : הידד . קול שודדים ובוזזים : (י) מן הכרמל . הוא מקום יער ושדות תבואה

רדק

יגלגו מן השודד : והוכן בחסד כסא . למלך חזקיהו ומואב יכלה ויבא עליו עוד שודד אחר שודד וישפלו מגאותם . וזה שאמר אחריו שמענו גאון מואב וגומר : (ה) והוכן בחסד כסא . של חזקיהו יהיה נכון בחסד שיעשה . וכן וישב עליו באמת שיעשה . כמו שכתוב ויעש הטוב והישר והאמת לפני ה' אלהיו . או פירוש באותו חסד ואמת שהבטיח האל את דוד . כמו שאמר וחסדי לא אסיר ממנו . ואמר וחסדי לא אפר מעמו ולא אשקר באמונתי : באהל דוד . רלה לומר בית המלכות אשר לדוד , ויהיה זה המלך שופט ודורש משפט : ומהיר צדק . פירוש שופט שהיה שופט משפט צדק בביתו לכל הבא לפניו וגם היה דורש וחוקר על אשר לא יבא לפניו והיה דורש משפט העניים והעשוקי' אף על פי שלא יזעקו אליו : ומהיר צדק . זריז ומהיר לעשות מעשה היושר והצדק : (ו) שמענו . מאמר הנביא בלשון האומות שיאמרו כן על מואב , שמענו שהיה מתגאה מאד מואב בעודו בשלותו , וכפל לשון הגאוה כמה פעמי' לרוב הגאוה : גא מאד , כמו גאה אלא שנפל ממנו למ"ד הפעל : ועברתו . שהיה מתקצף ומתעבר בלא דבר על הגוים שכניו מרוב גאותו : לא כן בדיו . לא אמת כזביו , כלומר דבריו שהיה מדבר בגאותו לא נתקיימו עתה שבאה אליו הרעה , כמו כן בנות צלפחד דוברות : בדיו . כמו חרב על הבדים ונואלו : (ז) לכן ייליל . המואבים הנשארים יבכו ויילילו על ההרוגים : לאשישי קיר חרשת . אשישי הם היסודות , כמו נפלו אשיותיה , וכן בארמית ואוששי יתיטו . והוא משל על אצילי מואב וגדולים : תהגו אך נכאים . אתם נכאי' הנשארים תהגו , כמו אהגה כיונה : נכאי' . כמו נכאי לבב : קיר חרשת . שם מערי מואב : (ח) כי שדמות . פירוש גפנים , וכן ומשדמות עמרה , כל הפסוק הוא על הגפן : בעלי גוי' . מלכי גוי' : שרוקיה . כמו נטעתיך שורק , והוא הטוב מן הגפנים , ומלת שרוקיה נכתבה בוי"ו עם הדגש : שלוחיתיה הם הפארות הגפן המתפשטות: נטשו . התפשטו עד שעברו ים , וכן והנם נטושים מתפשטים , והפסוק הזה הוא משל על בני מואב שיהרגו מקצתם וילכו בגולה מקצתם , ושדמות משל על המון העם , וכן גפן שרוקי' על השר , וכן תרגם יונתן שדמות משריית גפן וגו': (ט) על כן אבכה . מאמר הנביא בלשון מואב : גפן שבמה . בבכי גפן שבמה . ובבכי שזכר עומד במקום שנים : אריוך דמעתי . כנגד חשבון ואלעלה הוא מדבר ואומר אריוה אותך דמעתי , ודרך הפלגה כאלו הדמעה כמטר שמרוה הארץ , ומלת אריוך מן הדגוש היו"ד עי"ן הפעל והוי"ו למ"ד הפעל : כי על קיצך ועל קצירך הידד נפל . בזמן הקציר באו עליהם האויבים והידד הוא לשון קריאה והוא שצועקים השוללים כשיבאו על העיר פתאום . וכן הוא לשון הדורכים כמו שכתוב הידד כדורכים יענה : וקיצך , הוא פירות הקיץ להיום ויבשים : (י) ונאסף , כאלו יאסף מן המקום ההוא אל מקום אחר השמחה והגיל , ומה שאמרו נאסף שמחה הסמוך אליו הוא לשון נקבה פירוש בחסרון מלת דבר , כלומר כל דבר שמחה יהיה נאסף מן הכרמל ופירוש כרמל מקום שדות זריעה ועצי פרי , ויש לפרש ונאסף ענין כליון מן אסף אסיפם והדומים לו : לא ירנן ולא ירועע . כי מנהג הוא לשמוח ולרנן ולהריע בשמחה בבציר ובקציר ובאסיפת הפירות ; וכן כתוב כשמחת בקציר , ובכרמי מואב לא יעשו בהם שמחה והלולים כי יגלו מארצם ותהיה ארצם שממה

מצודת דוד

ספו תמו כי סנחריב ועמו נפלו סביב ירושלים : (ה) והוכן בחסד . המקום הכין כסא המלוכה בירושלים : וישב עליו באמת . המלך היושב על הכסא והוא חזקיה הנה ישב עליו באמת ומתקיים : באהל דוד . בבית המלכות : שופט . לכל הבא למשפט ודורש יחקור מעצמו לעשות משפט העשוקים ואף אם לא יצעקו לפניו : ומהיר צדק . יהיה מהיר וזריז לעשות צדק ומוסב למעלה לומר הואיל ונפל סנחריב והוכן כסא חזקיה אם כן יכולים היו לחזור למקומם אם היית מסתירם : (ו) שמענו . מאמר הנביא בשם האומות שיאמרו הנה מעולם שמענו גאות מואב שהיה מתגאה מאד : גאותו . חוזר על מלת שמענו לומר שמענו גאותו וגאונו וכפל הדבר פעמים רבות לפי רוב הגאוה : ועברתו . גם שמענו עברתו שהיה מתעבר ומתקצף בלא דבר מרוב הגאוה : לא כן בדיו . לא היה אמת הדבר שבדה מלבו כי לפי רוב הגאוה בדה מלבו מה שעלה בדעתו : (ז) לכן . הואיל והתגאה על כולם לא ימצא מי שיצטער בצרתו ורק מואב עצמו ייליל על מואב ולא זולת : כלה ייליל . ר"ל כל היללה יליל הוא ולא אחר עליו : לאשישי קיר חרשת . על עקירת היסודות של קיר חרשת תהמו אך הנשברים הם אנשי מואב ולא יהמה מי זולתם : (ח) כי שדמות חשבון . השדות של חשבון נכרת והגפנים של שבמה הנה שרי העובדי כוכבים שברו הזמורות היפות שבהם : עד יעזר נגעו . היו מגוגעים ונגפים עד יעזר : תעו מדבר . תעו מדרך הישר לברוח מדברה : שלוחותיה . התפשטות ענפיה פשטו למרחוק ועברו את הים ר"ל הגולים גלו למרחוק : (ט) על כן . אמר הנביא בלשון מואב על כן בענין הבכי שבכיתי על יעזר בזה הענין עצמו אבכה על אבדן גפן שבמה : אריוך וכו' . אתה חשבון ואלעלה ארוה את כל אחת מכם בדמעות עיני ואחז במשל כאלו הוא מטר המרוה את הארץ : על קיצך . על תלישת פירות הקיץ ועל קציר שדך תנה קול הידד והיא קריאת צעקת השוללים הבאים פתאום : (י) ונאסף . מעתה כלה שמחה מן הכרמל כי לא תגדל שם מאומה : לא ירונן . לא ישמע שם קול רנה וקול תרועת שמחה : יין ביקבים . להוציא יין להמשיך ביקבים לא ידרוך מי שהיה רגיל לדרוך כי האויב יכלה

מצודת ציון

כענין כליון : המץ . מל' מציצה . שוד . כמו שודד וכן המבליג שוד (עמוס ה) : תמו . מל' הם והשלמה : רומס . ענין דריכת הרגל : (ה) באמת . ענינו דבר המתקיים : (ו) גאון . מלשון גאוה : גא . כמו גאה : ועברתו . מל' עברה וזעם : כן . ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז) : בדיו . ענין דבר כזב הבדוי מן הלב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב יא) : (ז) לאשישי . הם היסודות כמו נפלו אשיותיה (ירמיה נ) : קיר חרשת . שם מקום : תהגו . ענין המיה כמו המצפצפים והמהגים (לעיל ח) : נכאים . ענין שבירה כמו נאכפו עלי נכים (תהלים לה) : (ח) שדמות . שדות תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג) : אמלל . ענין כריתה כמו ימולל ויבש (תהלים צ) : בעלי . ענין אדון ושר כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : הלמו . ענין שבירה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה) : שרוקיה . זמורות נבחרים כמו ויטעהו שורק (לעיל ה) : נגעו . מל' נגע ור"ל נגפו וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח) : שלחותיה . ענין התפשטות הענפים וכן שלחיך פרדס רמונים (ש"ה ד) : נטשו . ענין פזור והתפשטות כמו ויגטשו בלחי (שופטים טו) : (ט) אריוך . ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) : קיצך . פירות הקיץ : נופל . ענין חניה כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : (י) ונאסף . ענין כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח) : הכרמל . הוא מקום שדות וכרמים כמו והיה מדבר לכרמל (לקמן ל"ב

ישעיה טז–יז

יְדְרֹךְ הַדֹּרֵךְ הֵידָד הִשְׁבַּתִּי׃ יא עַל־כֵּן מֵעַי לְמוֹאָב כַּכִּנּוֹר יֶהֱמוּ וְקִרְבִּי לְקִיר חָרֶשׂ׃ יב וְהָיָה כִי־נִרְאָה כִּי־נִלְאָה מוֹאָב עַל־הַבָּמָה וּבָא אֶל־מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוּכָל׃ יג זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מוֹאָב מֵאָז׃ יד וְעַתָּה דִּבֶּר יְהוָה לֵאמֹר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאָב בְּכֹל הֶהָמוֹן הָרָב וּשְׁאָר מְעַט מִזְעָר לוֹא כַבִּיר׃

יז א מַשָּׂא דַּמָּשֶׂק הִנֵּה דַמֶּשֶׂק מוּסָר מֵעִיר וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה׃ ב עֲזֻבוֹת עָרֵי עֲרֹעֵר לַעֲדָרִים תִּהְיֶינָה וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד׃ ג וְנִשְׁבַּת מִבְצָר מֵאֶפְרַיִם וּמַמְלָכָה מִדַּמֶּשֶׂק וּשְׁאָר אֲרָם כִּכְבוֹד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ד וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִדַּל כְּבוֹד

(מסורה בגליון: נ' וס"פ · ל' · ד'. ד' ג' · ל' ר"פ וסוף ז' יג · ל' · נ"ס מ"ע · ל' · ס' חסר וכל ב אורי' דכו'. ב' · חצי הנביאים · ל' · י"ב פתח בלישנא)

תרגום

בִּיעַ וְחֶדְוָה מִן כַּרְמְלָא וּבְכַרְמַיָא לָא יְדוּצוּן וְלָא יִתְיַכְּבוּן וַחֲמַר בְּמַעְצְרַיָא לָא יַעְצְרוּן עֲצוּרִין עֲצוּר אַבְטֵלִית׃ יא עַל כֵּן מְעֵיהוֹן דְמוֹאֲבָאֵי כְּכִנָּרַיָא הָמָן וְלִבְּהוֹן עַל אֱנָשׁ כְּרַךְ תּוּקְפֵיהוֹן דָּוָן׃ יב וִיהֵי אֲרֵי יֶחֱזֵי אֲרֵי יִלְאָה מוֹאָב עַל בָּמְתָא וְיֵיעוֹל לְבֵית טַעֲוָתֵיהּ לְמִבְעֵי וְלָא יִכּוֹל׃ יג דֵּין פִּתְגָמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עַל מוֹאֲבָאֵי מִבְּכֵן׃ יד וּכְעַן מַלֵּיל יְיָ לְמֵימַר בִּתְלַת שְׁנִין כִּשְׁנֵי אֲגִירָא וְיֵסוּף יְקָרְהוֹן דְמוֹאֲבָאֵי בְּכָל הֲמוֹן סַגִּיא וּשְׁאָר צִבְחַר כִּזְעֵיר יְסוּף כָּל יְקָרֵיהוֹן׃ א מַטַּל כַּס דִּלְוָט לְאַשְׁקָאָה יַת דַּמֶּשֶׂק הָא דַּמֶּשֶׂק מִתַּעְדְּיָא מִמַּלְכוּ וּתְהֵי לִכְרַךְ מְחַמְרָא׃ ב שְׁבִיקָן קִרְוֵיהוֹן חֲרַבוּ לְבֵית מַשְׁרֵי עֶדְרִין דְּעָן יְהוֹן וְיִשְׁרוֹן וְלֵית דְּמָנִיד׃ ג וְיִבְטֵיל שׁוּלְטָן מֵאֶפְרַיִם וּמַלְכוּ מִדַּמֶּשֶׂק וּשְׁאָר יְתֵידָאִין מֵאֲרָם וִיקָרְהוֹן כִּיקַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ד וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִמְאַךְ יְקַר יַעֲקֹב וְעוּתַר

מסורה

ולא יוכל ד' בקרי' וסי' וכסה את עין הארץ ולא יוכל ובא אל מקדשו להתפלל. ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו. ולא יוכל ה' עוד לשאת. וכל ולא יכול דכוו' במ"ד וסימ' וירא כי לא יכול לו ויגע. אתה ידעת את דוד אבי. ואחיהו לא יכול לראות כי קמו. לא יכול להכיל את העלה דד"ה: ערער ה' חס' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סוף סי' ד' ובמלכים חלק ב' סימן י': ידל י"ב בלי' פתחין וסי' נמסר בשפטים סימן ו'

רדק

בממה : לא ידרך, אמר על היין לא ידרך על שם סופו , כמו ועתי קמה אפיתי על גחליו להם , והידד הוא קריאת הדורכים בשמחה : (יא) על כן . מאמר הנביא בלשון מואב : מעי וקרבי , הוא כפל ענין במלות שונות , כי הקרב הוא המעים ויונתן תרגם קרבי ולבהון , וכן הוא הלב בכלל הקרב : וקיר חרש הוא קיר חרשת הנזכר למעלה : (יב) והיה כי נראה כי נלאה , כאשר יהי' נראה נעם כי נלאה מלבכות בבמה כמו שאמר למעלה בבמות , לבכי וכאשר יהיה נראה שהוא נלאה מהבכי יבוא לעמוד שם בבמה : ובא אל מקדשו , ירצה יבא אל בית מקדשו , והוא בית אלהיו ירצה לבא שם ולהתפלל אולי יועילנו ולא יוכל ללכת מתוך נלאתו מן הבכי : וכן תרגם יונתן אל מקדשו לבית טעותיה : (יג) הדבר . נבואה זו נאמרה על מואב מאז זה שנים ולא קבע לה זמן ועתה הוסיף לאומרה וקבע לה זמן : (יד) בשלש שנים . כשני שכיר ונקלה כבוד מואב , כלומר עד שלש שנים מצומצמות כימי שכיר שהוא מדקדק בזמנו ולא יוסיף עליו כן תבא הרעה על מואב עד שלש שנים מצומצמות , וכבודו ישוב לקלון . כבודו שהוא עתה וגאותו בכל ההמון הרב שיש לו עם רב וממון הכל יסוף : ושאר מעט מזער . ומה שישאר מהם יהיה מעט מזער , והכפל למעט . לוא כביר . לא יהיה עוד כביר חזק כמו שהיה , ובדרש אשר דבר ה' אל מואב מאז כשהשכר בלק את בלעם נגזרה גזרה זו על מואב , ובסדר עולם בשנת בא תרתן אשדודה בשלוח אותו סרגון מלך אשור שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעים אותו כאשר על שמרון שלש שנים לקיים מה שנאמר בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב , כלומר לפי שהם סייעו מלך אשור שלש שנים על שמרון כאילו היו שכירים , לפיכך יפלו בידו ונקלה כבוד מואב ביד מלך אשור : (א) משא , נבואה זו של דמשק שהחרב כי מלך אשור החריבה כמו שכתב , וכן החריב שמרון אחר כן וזכר חרבן ישראל בזאת הנבואה כי שני המלכים רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל נועדו על ירושלם להלהם , לפיכך זכר חרבן ישראל שהיא מלכות אפרים בנבואה זו : מוסר מעיר . מוסר מהיות עיר : והיתה מעי מפלה . שישפילנה ותהיה גל אבנים , וזכר דמשק לפי שהיתה ראש הממלכה כמו שאמר כי ראש ארם דמשק : (ב) עזובות ערי ערוער . אפשר שהיתה בארם עיר ששמה ערוער והיתה עיר גדולה לפיכך סמך אליה הערים הקטנות ואמר ערי ערוער ואף על פי שהיתה בערי מואב ערוער שכבשוה בני ישראל היתה גם כן בערי דמשק עיר ששמה ערוער כמו שכתוב עד ערוער אשר על פני רבה , ובמדרש עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שוקים כמנין ימות החמה וכל אחד יש בו עכו"ם והיו עובדים כל אחת ביומה וישראל היו עובדים כולם ביום אחד לכך הזכיר מפלת ערוער שהיתה בישראל אצל מפלת דמשק : לעדרים תהיינה . שיהיו חרבות ויהיו למדבר צאן : (ג) ונשבת מבצר , היא שמרון שהיה מבצר אפרים וראש ממלכתם . וממלכה מדמשק כי מלך אשור המית רצין מלך ארם והחריב דמשק : ושאר ארם . לפי שזכר דמשק אמר לא דמשק לבד כי גם שאר ארם יגלו כמו כבוד בני ישראל כן יגלה כבודם כי שניהם גלו בזמן אחד ע"י מלך אשור : (ד) והיה ביום ההוא . בזמן ההוא שגלו עשרת השבטים שהיו כבוד יעקב : ידל . ענין דלות ועניות והוא הפך הכבוד , כי עם העושר הוא הכבוד : ומשמן בשרו ירזה

רשי

תבואה : לא ירועע . לי תרועת שמחה : הידד השבתי . קול המתאספים להשיל הקורה לעצור הענבים : (יא) יהמו . בקינה : (יב) כי נלאה מואב . להלחם על במות המגדלים : ובא אל מקדשו . אל מקום אשר הם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל : (יג) זה הדבר . סוף כליית של מואב ביד נבוכדנצר : אשר דבר ה' אל מואב מאז . מימים רבים לפני בא הרעה עליו ניבא לו ישעיה את זאת . ד"א מאז מאת אשר שכר בלק את בלעם: (יד) ועתה דבר ה' . לקרב את הפורענות להם : בשלש שנים כשני שכיר . בשביל שלש שנים שסייעו את סנחריב כשצר על שומרון ועזרוהו בלי בצע כאלו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב שנטפס בשבי מתוך אותו החיל וילך לו וכן מפורש בסדר עולם שסף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותם כשצר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו'. ועוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן אבל מצומצמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו לצמצם : ונקלה כבוד מואב בעיני כל המון סנחריב הרב : ושאר . פליטה הנשארת למואב : מעט מזער . תהיה : לא כביר . לשון רוב : (א) מוסר מעיר . לשון הסרה : מעיר . מהיות עיר : מעי . לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים : (ב) עזובות ערי ערוער . י"א לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירושו על ערי ארם . ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה שנאמר (במדבר לב) ואת ערוער . עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עכו"ם ועובדים לה יום אחד בשנה וישראל עשו את כולן קבוץ אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק . ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן רמליהו יחד והנביא היה מתנבא על מפלת דמשק ואמר הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי צאן הם נתונות ורובצים שם כאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק שיהרג רצין : (ג) ככבוד . עשרת השבטים יהיו גם אלו גלו לחלח וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית (מלכים ב טז) : (ד) ומשמן בשרו ירזה . ועותר יקריה

מצודת ציון

[י"ב]: ירונן . מל' רינה: ירועע. מלשון תרועה: ניקבים. הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו : ידרוך הדורך. הדרך לדרוך ברגל על הענבים להוציא היין : השבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד): [יא] מעי וקרבי. פתרון אחד להם : [יב] נלאה. ענין עייפות כמו המעט מכם הלאות אנשים (לעיל ז): הבמה. ענינו מקום גבוה ורמה כמו במתי עב (לעיל י"ד): מקדשו. מקום המזומן לו : [יד] ונקלה. מל' קלות: ההמון. ענין עם רב ולתוספת ביאור אמר הרב : מזער. ענינו כמו מעט כמו כתר לי זעיר (איוב ל"ו): כביר. ענין רבוי כמו יתן אוכל למכביר (שם) : [א] מעי. תל ודגור כמו לעי השדה (מיכה א): [ג] ונשבת. ענין בטול : ככבוד . העושר נקרא כבוד כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד .

מצודת דוד

יכלה הכל : הידד השבתי. בטלתי את קול צעקת הידד כי גם היא לשון קריאת צעקת דורכי היין לזרז זה את זה וכן נאמר הידד כדורכים יענה (ירמיה כה) : (יא) על כן . בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב : מעי למואב. בני מעי יהמו ככנור על חורבן מואב : וקרבי וכו'. הוא כפל ענין במ"ש : (יב) כי נראה. כאשר יראה מואב אשר הוא נלאה ועיף לעמוד על הבמה להלחם שמה מול האויב : אל מקדשו . לבית העבודת כוכבים שלו להתפלל לפניו לעזור לו : ולא יוכל. שהיא לא יוכל להתחזק כי אין בידו לעזור : (יג) מאז . מימים הרבה נגזרה עליו : (יד) ועתה דבר ה'. עתה הוסיף לקבוע זמן : כשני שכיר. ר"ל מצומצמות כשכיר הזה המצמצם בשני שכירתו : ונקלה. כבודו יהיה נקלה ונבזה עם כל ההמון הרב שיש לו כי לא יועילו לו : ושאר. השארית שיהיה לו הנה יהיו מעט מזער לא הרבה וכפל הדבר להמעיט : יז (א) מוסר מעיר . יהיה סר מהיות עיר : מעי מפלה . ימלא תלים מן מפולת הבתים : (ב) עזובות. הלא הערים הסמוכות לערוער כבר עזובות המה כי גלו מהם הראובני והגדי : לעדרים. והרי הם נתונות לעדרי צאן והמה רובצים שם ואין מי מחריד כי שממה המה ואין מי בא שמה : (ג) ונשבת. וכן נשבת כל עזרי מבצר מאפרים וכן יושבת הממלכה מדמשק ולפי שרצין מלך ארם ופקח מלך ישראל התחברו להלחם על ירושלים לכן אמר שהמה שניהם יפלו ביד סנחריב וירושלים תנצל : ושאר ארם. הפליטה הנשארת מארם יהיו ככבוד בני ישראל כי גם כבודם יגלה : (ד) ידל כבוד יעקב. יהיה דל ורש כי יוקח עשרו : ומשמן. השמנונית בשרו יהיה רזה וכתוב ר"ל לא ישאירו בידו מאומה

וכיה

יַעֲקֹב וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה: ה וְהָיָה כֶּאֱסֹף קָצִיר קָמָה וּזְרֹעוֹ שִׁבֳּלִים יִקְצוֹר וְהָיָה כִּמְלַקֵּט שִׁבֳּלִים בְּעֵמֶק רְפָאִים: ו וְנִשְׁאַר־בּוֹ עוֹלֵלֹת כְּנֹקֶף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ז בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁעֶה הָאָדָם עַל־עֹשֵׂהוּ וְעֵינָיו אֶל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּרְאֶינָה: ח וְלֹא יִשְׁעֶה אֶל־הַמִּזְבְּחוֹת מַעֲשֵׂה יָדָיו וַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו לֹא יִרְאֶה וְהָאֲשֵׁרִים וְהַחַמָּנִים: ט בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ ׀ עָרֵי מָעֻזּוֹ כַּעֲזוּבַת הַחֹרֶשׁ וְהָאָמִיר אֲשֶׁר עָזְבוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה שְׁמָמָה: י כִּי שָׁכַחַתְּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵךְ וְצוּר מָעֻזֵּךְ לֹא זָכָרְתְּ עַל־כֵּן תִּטְּעִי נִטְעֵי נַעֲמָנִים וּזְמֹרַת זָר תִּזְרָעֶנּוּ: יא בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ

ג׳ מ״ל · ד׳ בלישנא. ג׳ · ג׳. ג״כ · כ׳ כתרי לישני · ל׳ · שעייס על ג׳ בלישנא ישען על ביתו. הוי היורדי׳ מצרים ודין · ל׳ · ל׳ · ל׳ מ״ל וחד חס׳ וכתיב ה׳ · ל׳ · ל׳ כרמים · ל׳ וחסר · ל׳. ל׳. ו׳

יְקָרֵיהּ יִגְלֵי: ה וִיהֵי כְּמִכְנַשׁ חָצֵד קָמָה וְדַרְעֵיהּ שׁוּבְלִין יַחֲצוֹד וִיהֵי כִּמְלַקֵּט שׁוּבְלִין בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא: ו וְיִשְׁתַּאֲרוּן בֵּיהּ עוֹלְלִין כְּבִיעוּר זֵיתָא תְּרֵין תְּלָתָא נַרְגְּרִין בְּרֵישׁ עַנְפָּא אַרְבְּעָא חַמְשָׁא בְּסוֹכָא מַרְדָּא כֵּן יִשְׁתַּאֲרוּן יְחִידָאִין צַדִּיקַיָּא בְּגוֹ עָלְמָא בֵּינֵי מַלְכְוָתָא אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: ז בְּעִדָּנָא הַהִיא יִסְתְּמֵיךְ אֱנָשָׁא לְפוּלְחַן עָבְדֵיהּ וְעֵינוֹהִי לְמֵימַר קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל יְסַבְּרוּן: ח וְלָא יִסְתְּמֵיךְ עַל אֱגוֹרַיָּא עוֹבַד יְדוֹהִי וּדְאַתְקְנָא אֶצְבְּעָתֵיהּ לָא יִתְקַיֵּם וַאֲשֵׁרַיָּא וְחַנִּיסְנַסַּיָּא: ט בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהוֹן קִרְוֵי תּוּקְפֵיהוֹן כִּכְרַךְ דַּחֲרִיב וְאִתְחֲמַר דִּי אִשְׁתְּבֵיק מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּתְהֵי לְצָדוּ: י אֲרֵי שְׁבַקְתְּ אֱלָהָא דְפוּרְקָנִיךְ וְדַחֲלַת תַּקִּיפָא דִי מֵימְרֵיהּ בְּסַעֲדִיךְ לָא אִדְכַּרְתְּ בְּדִיל דַּאֲתְ נְצִיבָא נְצִבָא בְּחִירָא וְעוֹבָדִין מְקַלְקְלִין אַסְגֵית: יא בְּאַתַר דְּאִתְקַדַּשְׁתּוּן לְמֶהֱוֵי עַם תַּמָּן קַלְקֶלְתּוּן עוֹבָדֵיכוֹן וְאַף כַּד עֲלַתּוּן לְאַרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי תַּמָּן

ג בי פסוק וידל ישראל: ועיניו י״א בקריאה וסימ׳ במסר׳ רבת׳: ובבקר ו׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר תולדות אהרן כנוקף זית. סנהדרין לה:

רשי

יקריה יגלי: (ה) והיה כאסוף קציר קמה. כמו שבשעת קצירת קמה אוסף הקוצר בכף הקמה ביד אחת וזרועו השנית שבלים יקצור במגל כן יעקור סנחריב ויגלה הכל ואף לקט העשר בשעת קצירה ילקט וישאנו כלומ׳ אף הבורחים לא ימלטו מידו וילקטום (כמו שמלקט שבלים סא״א): בעמק רפאים. הוא הגיא אשר על פני ירושלים כספר יהושע תמצא שעמק רפאים סמוכה לירושלים: (ו) ונשאר בו. חזקיהו וסייעתו שהם תוך ירושלים אנשים מעט כעוללות כרם. וכנוקף זית כמשאיר שנים שלשה גרגרים: כנוקף זית. קוצץ זיתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף בסבכי היער (לעיל י). ורבותינו דרשו ונשאר בו בהמון סנחריב אנשים מעט כנוקף זית כדאיתא באגדת חלק: בראש אמיר. בראש הענף: בסעיפיה. בענפיה וכן וכלה סעיפיה (לקמן כז) וכן מסעף פארה (לעיל י): (ז) ישעה. יפנה אל עושהו כמו וישע אל הבל (בראשית ד): האדם. צדיקים שנשארו בם: (ח) לא יראה. לא יחשבו בעיניו: (ט) ערי מעוזו. של ישראל: כעזובת החרש והאמיר. עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם: חורש. הוא יער כדמתרגם ביער בחורשא: והאמיר. אף הוא יער מקום אילנות כעזובת ערי האמורי שהניחום חריבות בימי יהושע כחורש והאמיר וברחו להם מפני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה: (י) על כן תטעי וגו׳. על כן כאשר נטעתיך מתחילה נטעתי נטעי נעמנים שנים עשר בני יעקב ובהעלות נטעיך לזמורות נתנו זרע שאינו הגון כזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים לגפן: תזרענו. תתני זרעך באותו נטע ועוד י״ל וזמורות זר תזרענו התחתנת בכותים ונתערבו בהם: (יא) ביום נטעך תשגשגי.

רדק

ירזה. דרך משל על עשרה וכבודה שגלה ורזון בשר השמן: (ה) והיה כאסוף קציר. כמו שהקוצר יאסוף הקמה ויקצירנה יחד לא ישאר אלא שבלים מעטים אחת הנה ואחת הנה כן יעשה מלך אשור בישראל שיגלה אותם ולא נשארו בעשרת השבטים אלא מעטים מפוזרים כאשר וגם מהם יקחו וילקטו אותם אשר ימצא: קציר. שם תאר במשקל שרוף. ושלים: וזרועו שבלים יקצור. כפל הענין במלות שונות: והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים. זה המשל מלקט ישראל הבורחים כמו שמלקט שבלים אחת הנה ואחת הנה כן ילקט האויב מה שנמצא מהם הבורחים והנה ילקטם. בעמק רפאים. ונשאר המקומות אבל זכר עמק רפאים כי הוא סמוך לירושלם ומלך אשור תפש הכל מה שלכד שהיה חוץ לירושלם ועמק רפאים נזכר בספר יהושע אשר בקצה עמק רפאים צפונה נקרא כן בעמק ההוא אולי היו הענקים: (ו) ונשאר. אמר זה על יושבי ירושלם שהיו כעוללות כנגד שאר ישראל שהיו רבים וגם מעטים כעוללות להם: וכנוקף זית. כמו אחר נקיפת זית הנשארים בזית גרגרים מעטים שלא נשרו בעת הנקיפה והם אשר בראש אמיר שלא השיג יד המנקף לנשירם ואמיר נקרא הסעיף העליון כן הוא ירושלם שהיא גבוהה ומעולה בארץ ישראל ואשר יהיו בתוכה לא תשיגם יד מלך אשור: (ז) ביום ההוא ישעה. פי׳ יפנה או יבטח ועל כמו אל אם פירוש יפנה, והוא כי חזקיהו החזיר למוטב ישראל ובער עבו״ם מבית המקדש ומן הארץ והבין והורה אותם כי ה׳ הוא אלהים ולו ראוי לעבוד ולבטוח בו וזהו שאמר על עושהו שיבינו כי האלהים הוא עושה את האדם ויוצרו והוא קדוש ישראל שקדש ישראל והבדילם מן העמים להיות לו ולעובדו לבדו: (ח) ולא ישעה אל המזבחות מעשה ידיו. לא אמר על המזבחות מעשה ידיו כי כל מזבחות מעשה ידי אדם אלא המזבחות סמך למעשה ידיו ומעשה ידיו הם האלילים והוא עושה המזבחות להם ועובד עליהם לשמים ואף על פי שבא הסמיכות בה״א הידיעה כך בא כמוהו המזבח בית אל ואחרים כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלל: ואשר עשו. כפל הענין במלות שונות: (ט) ביום ההוא. כעזובת החרש והאמיר שם דבר כמו ורבה העזובה בקרב הארץ אמר כי ערי מעוזו יהיו עזובות מפני האויב כעזובת החרש והאמיר שעוזב אלקט הפירות שעוזב אותם לגבהם ולמעוטם כמו שאמר למעלה שנים שלשה גרגרים בראש אמיר: אשר עזבו מפני בני ישראל. פירוש כעזובה שעזבו הכנענים מפני בני ישראל וכעזובת שוכר עומד במקום שנים כי מטבע׳ אומות רבים מהם ברחו ועזבו עריהם כשבאו ישראל לארץ, ונדרש אומר כי הכנעני פנה לפניהם והלך לאפריקי, ויש אומרים כי הפרזי פנה, כן ישראל עזבו אפי׳ ערי המעוז מפני אשור, ואפשר שעליהם נאמר ויעל על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא הוצרך להלחם עליהם כי מצאן עזובות ולא הניחו בהם אלא הנשים והטף, וזהו שאמר ויאמר לבקעה אליו כלומר חשב לבקעם כדיק ומתי קבל ולא הוצרך כי מצאם עזובות: והיתה שממה. והיתה הארץ שממה מאין יושב: (י) כי שכחת. אמר כנגד כנסת ישראל למה קרה לך כל זה אפילו ערי מעוזך עזובות לפי שאת עזבת צור מעוזך ואלהי ישעך שהיה לך מגדל עוז ומושיעך מן האויב ואת שכחת אותו ולא זכרת אותו בעת צרתך לסוכך הניחך ביד אויב: על כן תטעי נטעי נעמנים, על כן כאלו לך זה לפי בהיות מתחילה נוטעת נטעי נעמנים ועתה זמורת זר תזרענו אותו, הנעימות הפכת לזרות, והוא משל כי עבודת האל הגדול הפכת לעבודת זר: (יא) ביום נטעך. מתחילה כעוד שהיית הולכת אחרי

מצודת דוד

(ה) והיה כאסוף קציר. הדבר יהיה דומה כמו הקוצר אשר בידו האחת אוסף שבלי הקמה ובזרועו השנית יקצרם כן האויב יקבצם ויכלם מן העולם: והיה כמלקט. רצה לומר אף הבורחים לא ימלטו מידו כי ילקטם אחד אחד כהמלקט שבלים בעמק רפאים והוא הגיא הסמוך לירושלים כמו שכתוב ביהושע והמקום היה רע וכחוש ומעט תבואה למה שם אחת הנה ואחת הנה נלקטים אחת אחת: (ו) ונשאר בו עוללות. זה חזקיהו וסיעתו שהיו תוך ירושלים והמה המעט כעוללות הכרם: כנוקף זית. כבורת זיתים מן האילן אשר ישארו שנים או שלשה זיתים יחידים בראש הנוף העליון לפי שקשה לכרתם שמה: ארבעה חמשה. וישארו ארבעה או חמשה גרגרים בענפים של אותה הזית שהיתה בעלת פרי ר״ל כמו כן מעט ישארו שלא יכבשם סנחריב: (ז) ישעה האדם. יפנה האדם אל ה׳ שעשה אותו ובו יבטח: ועיניו וכו׳. כפל הדבר במ״ש: (ח) אל המזבחות מעשה ידיו. אל המזבחות הנעשים לעכו״ם שהמה מעשה ידיו: ואשר וכו׳. לא יסתכל עוד אל העכו״ם אשר עשו אצבעותיו וגם האשרים והחמנים לא יראה עוד: (ט) ערי מעוזו. ערי המבצר שהיו לו למעוז וחוזק: כעזובת החורש והאמיר. עזובות תהיינה מיושביהן כמו היער שהוא עזוב מבני אדם וכמו הנוף העליון מן האילן שלרוב גבהה עזובה היא מאנשים כי אין מי עולה שמה: אשר עזבו. חוזר על מלת כעזובת לומר וכעזובה אשר עזבו הכנענים מפני בני ישראל כי רבים מהכנענים עזבו עריהם והלכו להם מפני בני ישראל בעלותם ממצרים: והיתה שממה. ותהיה ארצם שממה מאין יושב: (י) כי שכחת. בעון אשר שכחת וכו׳: וצור מעוזך וכו׳. כפל הדבר במ״ש: על כן. על אשר מתחילה נטעת נטעי נעמנים וערבים ועתה תזרע הרך זמורת זר שאינו ממין הגפנים ר״ל הפכת עבודת האל לעבודת האליל: (יא) ביום נטעך. לכן היית מגלחת בתחילה כי ביום שנטעו אותך נתגדלת למעלה ובבקר שאחריו הוציא פרחי הזרע ר״ל במהירות

מצודת ציון

הזה (בראשית ל״א): (ו) עוללות. הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק: כנוקף. ענין כריתה כמו ונקף סבכי היער (לעיל י): גרגרים. כן יקראו פירות דקים יחידים: אמיר. הוא נוף העליון וכן כעזובת החורש והאמיר האמור למטה: בסעיפיה. בענפיה כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל ל״א): (ז) ישעה. יפנה כמו וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד): על. כמו אל: (ח) והאשרים. הוא אילן הנעבד: והחמנים. צורה מה עשוי לחמה: (ט) מעוזו. ענין חוזק: החורש. ענינו יער בעל סעיפים כמו וחורש מצל (יחזקאל ל״א): והאמיר. הוא הנוף העליון: (י) וצור. ענין חוזק: נעמנים. מל׳ נעים ויופי: וזמורות. כן נקרא ענף הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר י״ג): (יא) תשגשגי. ענין גדול למעלה למעלה כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צ״ב) ונכפלו הפ״א והעי״ן

תַּפְרִיחִי נֵד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ׃ יב הוֹי הֲמוֹן עַמִּים רַבִּים כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן׃ יג לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם רַבִּים יִשָּׁאוּן וְגָעַר בּוֹ וְנָס מִמֶּרְחָק וְרֻדַּף כְּמֹץ הָרִים לִפְנֵי־רוּחַ וּכְגַלְגַּל לִפְנֵי סוּפָה׃ יד לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה בַלָּהָה בְּטֶרֶם בֹּקֶר אֵינֶנּוּ זֶה חֵלֶק שׁוֹסֵינוּ וְגוֹרָל לְבֹזְזֵינוּ׃

יח א הוֹי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפָיִם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי־כוּשׁ׃ ב הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים וּבִכְלֵי־גֹמֶא עַל־פְּנֵי־מַיִם לְכוּ ׀ מַלְאָכִים קַלִּים אֶל־גּוֹי מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט אֶל־עַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו־קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר־

ד׳ / ב׳ ר״פ / ג׳, ב׳ / ב׳ / ב׳ / ב׳ / ב׳ לגעולא / ב׳ ר״פ. ל׳ / ב׳ / ב׳ בסיפרא ג׳ ומ״ל

הֲוָה חָזֵי לְכוֹן לְמִפְלַח שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי וּפְלַחְתּוּן לְטַעֲוָתָא אַרְחֵיקְתּוּן תְּיוּבְתָּא עַד דִּמְטָא יוֹם תְּבַרְכוֹן בְּכֵן הֲוָה כֵּיבְכוֹן לְמַפְּחַת נְפָשׁ׃ יב וַי הֲמוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין דִּי כְּמַהֲמֵי יַמָּא הָמָן וְאִתְרְגוּשַׁת מַלְכְּוָן דִּכְאִתְרְגוּשַׁת מַיִין תַּקִּיפִין מִתְרַגְשִׁין׃ יג מַלְכְּוָן דִּכְאִתְרְגוּשַׁת מַיִין סַגִּיאִין מִתְרַגְשִׁין וְיִזּוֹף בֵּיהּ וְיֶעֱרוֹק מֵרָחִיק וְיִתְרְדֵף כְּמוֹץ טוּרַיָּא קֳדָם רוּחָא וּכְגַלְגְּלָא קֳדָם עַלְעוֹלָא׃ יד לְעִדַּן רַמְשָׁא וְהָא כִּדְלָא הֲוָה עַד דְּלָא צַפְרָא וְהָא כִּדְלֵיתוֹהִי דֵּין הוּלַק לְאַנְסָנָא וַעֲדַב לְבָזְזָנָא׃ א וַי אַרְעָא דְּאָתַן לַהּ בִּסְפִינָן מֵאַרְעָא רְחִיקָא וְקִלְעֵיהוֹן פְּרִיסָן כְּנִשְׁרָא דְּטָאִים בְּכַנְפּוֹהִי דְּמֵעֵבַר לְנַהֲרֵי הוֹדוּ׃ ב דִּמְשַׁלַּח בְּיַמָּא אִזְגַּדִּין וּבִדְגוּגִין עַל אַפֵּי מַיָּא אֱזִילוּ אִזְגַּדִּין קְלִילִין לְעַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא לְוַת עַמָּא דְּתַקִּיף מִבְּכֵין וּלְהָלָא עַמָּא אניסא

בשלח: יהמיון ג׳ וסימ׳ כהמות יהמיון. אך בצלם יתהלך איש. כי הנה אויביך יהמיון: גמא ג׳ ותס׳ וסימ׳ ותקח לו תבת גמא. ובכלי גמא על פני מים. היגאה גמא. וחד חצור לקנה וגמא: ומורט ב׳ וסימ׳ אל גוי ממשך ומורט. עם ממשך ומורט: ומבוסה ג׳ ומ״ל וסימ׳ השולח בים צירים. יובל שי לה׳. יום מהומה ומבוסה ומבוכה:

תולדות אהרן צלצל כנפים. זוכר קדושים:

רשי

לשון סכסוך כשתגשגשו זמורותיך במיני דשאים וערבובים המקלקלים ענפי הגפן כלומר במקום שנטעתיך לי לכרם שם קלקלת במעשיך הוא שאמר להם (יחזקאל כ) ביום בחרי ישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ונאמר (שם) וימרו בי ולא אבו לשמוע וגומר ואף כאן תשגשגי נתערבת בתועבות המצריים: ובבקר זרעך תפריחי. וליום המחרת כשהוצאתיך משם והכנסתיך לארץ גם שם זרעך הרע הפרחת: נד קציר ביום נחלה. נדים של קציר רע אשר הונח ביום ובלילה: נחלה. אותו קציר הגיע ליום צרה. נד הוא לשון גובה וכן נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו) וכן כונס כנד (תהלים לג) ואין נד ונוד שוים: וכאב אנוש. שנשלמת סכרך: אנוש. נעכר בחולי רע וכן ויאנש (שמואל ב׳ יב) וכן כי אנושה מכותיה (מיכה א). ד״א ובבקר זרעך תפריחי עד שלא בא השרב הפרחתם ודרך הכרם לפרוח בבא השרב והמפריח בבקר איננו הגון זה במדרש רבי תנחומא: (יב) הוי המון עמים רבים. מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקים בו סופו ללקות לפיכך הנביאים הנבאים פורענו׳ ישראל על ידי האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה: המון עמים. אוכלסי סנחרב: ישאון. לשון תשואה והומה: (יג) ונער בו. הקב״ה באותו שאון: כמוץ הרים. משל את הרשעים במקולקל שבמינים ובמקולקל שבאותו המין מוץ הרים יבש משל עמקים: כגלגל. הוא מפריח של קוצים שקורין קרדו״ש בלע״ז הדומים לאותו שגוררין בהן בגדי צמר ואינן קשין וכהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתנפצין מאליהן והרוח מפזרן ואותו הנפוץ עשוי כמין גלגל עגולה כמין (העץ) (ס״א העין) באמצע ואחס זרועותיו סביב לה: (יד) והנה בלהה. שדים באים על האויב ומבהלין אותו: בטרם בקר איננו. והאויב אין בעולם: זה חלק שוסינו. חלק סנחרב וחלק גוג ומגוג כשיבואו לבוזזינו: (א) הוי ארץ צלצל כנפים. ת״י דאתן לה בספינן מארע רחיקא וקולעיהון פריסן כנשרא דטאים בכנפוהי. ואני אומר לפי שהן שרוין במזרח והארץ חמה העופות נאספים שם והיא מצוללת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלסי גוג ומגוג כענין שנא׳ (ביחזקאל לח) פרס כוש ופוט אתם: (ב) לכו מלאכים קלים. לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומ׳ אשר הוא הי׳ גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא היה טרח בחזקתו: מן הוא והלאה. מן היום אשר נבחר לעם והלאה: גוי קו קו. שנפרע בו כעונו מדה במדה וניתן למבוסה. ד״א קו קו ל׳ קיא סחי ומאוס (איכה ג): קו

רדק

אחרי כאל שגדול היום מצלחת במעשיך. כמו על דרך משל אם יטע אדם נטע ויפנה ביום שנטעם ובבקר יוציא פרח ואם אין כן היו כל מעשי ידיך באים על הנכונה והיתה כאם ברכה מרובה ועתה בשכחתך דרכך נד קציר יגוד הנטע והקציר: ביום נחלה וכאב אנוש. ביום שבאה לך המכה הגדולה והכאב האנוש: קציר. כמו ועשה קציר כמו נטע, ואמר תטעי, ואמר תזרענו, ואמר נטעך, ואמר זרעך, כי האומה נומה בשני דרכים בנטיעם ובזריעם, ואמר תטעי בלשון נקבה ואמר תזרענו לשון זכר כי כן דרך הפסוק כשידבר לעם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כשידבר לשון נקבה הוא כנגד הכנסת וכשידבר לשון זכר הוא כנגד העם: (יב) הוי המון עמים. הוי כמו אוי או הוא לשון קריאה, אמר על מחנה אשור הבא בירושלם בחיל כבד והמון ושאון ענין אחד ושנה הענין ושלש לחזק הענין, ודמה החיל הכבד למים רבים ששוטפי׳ הארץ כן מחנה אשור שטף כל ישראל עד ירושלם וכשבא לירושלם נגער בו האל: ונס. זאת היא המליצה, גם כן המים כמו שתרגם ויגער בים סוף ויחרב וכן אמר מה לך הים כי תנוס וכן נגער האל במחנה אשור והמים רבים מהם נגערתו והנשארים נסו והמלך ג״כ נס לו, ואמרו ממרחק והיה לו לומר למרחק אלא ר״ל כי הוא נס מירושלים ואפילו כשהיה רחוק מירושלים נס עדין מאותו מקום רחוק כי לא היה בוטח בעצמו וכן אמר ושלעו ממגור יעבר: ורדף. יטוס כאלו רודפים אחריו ומלאך ה׳ היה רודפו, ואמרו כמוץ הרים לפי שהרוח נושבת בהרים בחזקה יותר מאשר נושבת במישור ר״ל כי רודפו היה חזק: (יג) לאומים. מפורש הוא: (יד) לעת ערב. כמו שכתוב ויצא מלאך ה׳ ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף: בטרם בקר איננו. כמו שכתוב וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים: זה חלק שוסינו. אמר הנביא זה החלק והגורל ראוי לשוסינו ולבוזזינו והם מחנה אשור ששסו ובזזו את ישראל: (א) הוי ארץ צלצל כנפים. אחר שזכר הישועה אשר היתה בימי חזקיהו סמך אליה הישועה הגדולה העתידה להיות בימות המשיח, ואמר הוי והוא לשון קריאה קרא כנגד הארץ ההיא אשר מעבר לנהרי כוש וקראה צלצל כנפים לרוב הספינות אשר בה כי בפרש הקלעים בהם ידמו לכנפיה וילכו בהם כמו העוף שיעופף בכנפיו והקלעים יעשו צל וכן תרגם יונתן ווי ארעא דאתו וגומר: (ב) השולח בים צירים. הוא המלך אשר מעבר לנהרי כוש ישלח מלאכים דרך ים: ובכלי גמא ישלחם, פירושו ספינות עשויות מהגומא והם קלות ללכת על פני המים, ורבינו סעדיה ז״ל כתב כן בספר האמונות ומי שהיה מהם בארץ כוש ישאו אותם בערבות של גומא עד שיגיעו למצרים כי במקום שגבוה מהנהר הר ויורד במים לא יוכלו הדוגיות לעבור שלא ישברו, אך עריבות הגומא העשויות בשעה אם יגעו בהר יפלו ולא ישברו וענין צלצל כנפים שארצותם מסובכים ונסתרים מהרבה בני אדם, ואלה המלאכים ישלחם עם מנחה וגם בני ישראל אשר בארצו ישלחם למנחה, כמו שכתוב בנבואת צפניה, מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילון מנחתי, ויאמר מלאכים לכו מלאכים קלים, כלומר שהם בספינות קלות, כמו שאמר ובכלי גמא לכו אל ישראל שהיו עד עתה גוי ממושך ומורט שמשכו אותו העובדי כוכבים אלה מזה ואלה מזה ומרטו אותו, כלומר מכים אותו היתה כמריטת שערם וכשרם, כלומר שהכאותו גופם ואדלם: אל עם נורא מן הוא והלאה. מהיום אשר היה לעם היה עם נורא, רוצה לומר שהיה אדם רואה בהם נפלאות ונוראות שהיה עושה עמהם האל בטובתם וברעתם, כי בטובתם הי׳ מגלית על כל גוי, וברעתם היה מכה אותם דרך מוסר לא לכלותם כי בכל אשר משכום הגוים ומרטו אותם לא היה כח בידם

מצודת דוד

במהירות רב בא לך הגדולה: נד קציר. אבל עתה בהשתחך דרכך הנה תנוד הענף ממך ביום בוא עליך מחלה ומכאוב אנוש ור״ל ביום בוא האויב יכלה הכל מבלי שארית: (יב) הוי. הנביא מתאונן על רב הבלבול שיעשה סנחריב: המון עמים רבים. הם אוכלוסי סנחריב: כהמות. כהמות הימי׳ יהמו: כשאון וכו׳. כפל הדבר במלות שונות: (יג) לאומים וכו׳. כפל עוד לחזוק הענין: וגער בו. אבל סוף הדבר אשר המקום יגער בו וינוס מפני הקול הבא ממרחק מן השמים רצה לומר הנשארים ינוסו מפני הכאת המלאך שהכה במחנה: ורדף. יהיה נרדף כמוץ אשר בהרים הנרדף מפני רוח כי לפי שהמוץ הוא דבר קל והרוח שולט הרבה בהרים נרדף הוא ביותר: וכגלגל וכו׳. כפל הדבר במ״ש: (יד) לעת ערב. כי המלאך הכה בהם בלילה במכה המבהיל: איננו. איננו בעולם כמ״ש וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים (לקמן לז): זה חלק. אמר הנביא זהו החלק המחלק לאשור אשר שסה אותנו: וגורל לבוזזינו. כפל הדבר במ״ש: יח (א) הוי ארץ. כאלו קורא אליהם ואומר אתם ארץ אשר הצל רב בך מקלעי הספינות הפרושים ככנפי העופות: אשר מעבר. אשר הארץ ההיא יושבת מעבר נהרי כוש: (ב) השולח. אשר ישלח שלוחים דרך הים ללכת בספינות מעצי גומא הקלים לשוט ע״פ המים: לכו. וכה יאמר אתם מלאכים ההולכים

מצודת ציון

ועי״ן הפעל ויורה על הפלגה וכן לחפר פרות (לעיל ב׳) שפי׳ חפירות עמוקות ביותר: נד. מל׳ נדידה: קציר. ענינו ענף כמו תשלח קציריה (תהלים פ): נחלה. מל׳ חולי: אנוש. כאוב ביותר וכן אנוש חצי בלי פשע (איוב ל״ד): (יב) המון ושאון. סתרון אחד לשם: כבירים. חזקים או מרובים: (יג) כמוץ. הוא פסולת התבואה כמו כמוץ אשר תדפנו רוח (תהלים א): וכגלגל. הוא פרח הקוצים העשוי כגלגל: סופה. רוח סערה: (יד) בלהה. הוא השוק מן בהלה וכן בלהות היית (יחזקאל כ״ז): שוסינו. ענין בזה ושלל: וגורל. הוא כמו חלק ע״ש שדרך לחלוק ע״פ גורל: (א) הוי. הוא ענין קריאה: צלצל. מל׳ צל: (ב) צירים. שלוחים כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א): גומא. מין עץ הקלה לשוט על המים וכן תיבת גומא (שמות ב): מלאכים. שלוחים: ממשך. מלשון משיכה: ומורט. ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט׳): והלאה. ולהבן: קו. מלשון תקוה: ומבוסה. ענין רמיסה ודריסה

רשי

נהרים. מושלי כוש ונוף: (ג) כל יושבי תבל וגומר. אינכם צריכים לשלוח צירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו: (ד) אשקטה. מתשלום שכרו של גוג אפנה מכל עסקי אביטה במכוני להטיב לו: כחום צח עלי אור. יאיר ויבהיק לו כחם השמש צח על ירק כמו ללקט אורות (מלכים ב' ד): כעב טל. שהקוצרים מתאוים לו להשיב נפש בחם קציר: (ה) כי לפני. בישול קצירו של עמלק ושל גוג טרס תמלא תאותו וסברו שהוא זומם לכלות את אחיו: כתם פרח. שלו ויתקרב להתבשל תבואה במלילותיה ולהיות פגה נצה של גפנה בוסר וגומל נגמל להיות גסים כמאל הלבן. הוא בוסר הוא גירוע: וכרת. הכורת את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגים. במזמרות שרפ"ש בלע"ז: ואת הנטישות. הם עיקרי הגפנים שקורין ליפ"ש בלע"ז: התז. כרת וקצץ כלו' יהרוג השרים והשליטים של גוג ומיולותיו ועוזריו: (ו) יעזבו יחדיו: פגריהם. לעיט הרים. לעוף הרים: וקץ עליו. כל ימות הקיץ: תחרף. כל ימות החורף מכאן אמרו משפט גוג לעתיד לבוא שנים

תולדות אהרן וכרת הזלזלים. שם לא: כתם הפוא. שם:

בְּזָאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ׃ ג כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא־נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ׃ ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי אֶשְׁקוֹטָה וְאַבִּיטָה בִמְכוֹנִי כְּחֹם צַח עֲלֵי־אוֹר כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר׃ ה כִּי־לִפְנֵי קָצִיר כְּתָם־פֶּרַח וּבֹסֶר גֹּמֵל יִהְיֶה נִצָּה וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת וְאֶת־הַנְּטִישׁוֹת הֵסִיר הֵתַז׃ ו יֵעָזְבוּ יַחְדָּו לְעֵיט הָרִים וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְקָץ עָלָיו הָעַיִט וְכָל־בֶּהֱמַת הָאָרֶץ עָלָיו תֶּחֱרָף׃ ז בָּעֵת הַהִיא יוּבַל־שַׁי לַיהוָה צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט וּמֵעַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו־קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ אֶל־מְקוֹם שֵׁם־יְהוָה צְבָאוֹת

אֲנִיסָא וּבְזִיזָא דְבָזוּ עַמְמַיָא אַרְעֵיהּ׃ ג כָּל דְיָתְבִין בְּתֵבֵל וּדְשָׁרָן בְּאַרְעָא בְּמִזְקַף אָתָא עַל טוּרַיָא תֶּחֱזוּן אָתָא וּכְמִתְקַע שׁוֹפָרָא תִּשְׁמְעוּן פּוּרְקָן׃ ד אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ לִי אֲנִיחַ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְאַשְׁקֵיט לְהוֹן וְאֶתְרְעֵי מִמְדוֹר קוּדְשִׁי לְאוֹטָבָא לְהוֹן בִּרְכָן וְנִחָמָן אַיְתֵי לְהוֹן בִּפְרִיעַ כְּשִׁחִין פְּצִיחַ עַל שֶׁמֶשׁ כַּעֲנַן טַל בְּשִׁחִין חֲצָד׃ ח אֲרֵי עַד לָא יִמְטֵי זְמַן חַצְדָא אַלְנָא לְאַפְרָחָא וּבִסְרָא מְנֵיהּ סָמְדַר וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנֵי עַמְמַיָא בְּחַרְבָּא וְיַת תַּקִּיפֵיהוֹן יַעְדֵי וְיַעְבַּר׃ ו יִשְׁתַּבְקוּן כַּחֲדָא לְעוֹפָא דְטוּרַיָא וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא בְּקַיְטָא יְהֵי שָׁרֵי עֲלוֹהִי כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָא וְכָל בְּעִירָא דְאַרְעָא עֲלוֹהִי יְעִבְּרוּן סִתְוָא׃ ז בְּעִדָּנָא הַהִיא יַיְתֵינֵיהּ בְּתוּקְרְבְתָּא לְקֳדָם יְיָ צְבָאוֹת לְעַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא וּלְוַת עַמָּא דִיתְקִיף מִבְּכֵן וּלְהַלָּא עַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא דְבָזוּ עַמְמַיָא אַרְעֵיהּ לְאַתְרָא דְאִתְקְרֵי שְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת דִשְׁכִינְתֵּיהּ בְּטוּרָא דְצִיּוֹן׃

רדק

בידם להכריתם מגוי: גוי קו קו ומבוסה. מעט מעט בססוהו הגוים, וענין קו קו דרך משל כמו שהבנאי נוטה הקו ועושה נדבך אחד ונוטה אותו למעלה מזה לעשות נדבך אחר, וכן מעט מעט עד כלותו הקיר, כן כל עושה דבר עתה עושה מעט ועוד מעט עד שיעשה הדבר, וכן מה שאמר קו לקו לו. צו לצו זעיר שם זעיר שם: אשר בזאו נהרי' ארצו. בזאו כמו בזזו האלף תמורת הכפל: נהרים. הוא משל על מלכי העכו"ם: (ג) כל יושבי תבל. כמו שיעשה זה אשר מעבר לנהרי כוש כן תעשו כולכם: כנשא נס הרי'. כמו שאמר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל: וכתקוע שופר. כמו שאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, וזה דרך משל כי כשירצה אדם לקבץ עם ישא נס בהרים כדי שיראו הנס למרחוק ויבאו, וכן יתקע בשופר וישמעו הקול למרחוק ויבאו כן יקבצו כל ישראל אל ארצם מפה ומפה בעת הישועה, וכן הגוים יביאו אותם ויקבלו אותם כאלו נשאו להם נס והקעו בשופר: (ד) כי כה אמר ה' אשקטה כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בחטף קמץ הקוף ואות היא, אמר הנבואה הזו בבא הגואל אנוח ואשקוט מהמיותי עליהם, כמו שאמר למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה, ואז כשיצא כנוגה צדקה אשקוט ואביטה במכוני והוא בית המקדש אביט בו לטובה: כחום צח עלי אור. כמו שיהיה לטובה חם צח ובהיר עלי אור והוא המטר, כמו יפיץ ענן אורו, כי כשיהיה השמש בהיר על הארץ אחר המטר הוא יפה וטוב לצמחים כמו שאמר מנוגה ממטר דשא מארץ וכן עב טל בחום קציר הוא טוב כי בעת הקציר יהיה החום הגדול וכשהעבור עב טל יהיה טוב לבני אדם לקרר האויר ואמר טל ולא אמר מטר כי המטר יזיק לקציר אבל הטל ייטיב ולא יזיק: (ה) כי לפני קציר. המשיל גוג ומגוג והגוים הבאים עמו על ירושלם אחר הישועה לגפן פורחת וכשהשליך הפרח יהיה הנץ, והנץ יהיה בוסר והבוסר גומל מעט מעט עד שיהיו ענבים בשולות וזה משל על גוג ומגוג שיבא בעם רב סוסים ופרשים לבושי מכלול כולם קהל רב צנה ומגן תופשי חרבות וירבו בכל יום כמו שאמר פרס כוש ופוט אתם כלם מגן וכובע, ופירוש לפני קציר, לפני השלמת זמן קציר כי חצי ניסן ואייר וחצי סיון יקרא עת הקציר מארבע עתי השנה ובחצי סיון יהיה פרי הגפנים בוסר בארץ ישראל ברוב וזהו שאמר יהיה נצה שאב הנץ להיות בוסר והבוסר גומל ומתבשל והטעם כי כמו שהבוסר גומל יהיה קרוב לבשולו כן גוג ומגוג כשיהיו קרובים לגמור הצלחתם עד שיכבשו ירושלי' ויצא חצי העיר בגולה אז יצא ה' ונלחם בגוים ההם וזהו וכרת הזלזלים במזמרות והזלזלים הם יניקות הגפנים הרכים והם קרובים להשחת והנטישות הם הענפים המתפשטים יקראו שלוחות כמו שאמר שלוחותיה נטשו עברו ים: התז. ענין כרת והוא מפעלי הכפל שרשו תזז מדברי רבותי' ז"ל רוח תזזית: ונלה. רפה הה"א עלתה נלה מפיק ה"א ואפשר כי נלה הרפה הה"א לנקבה לא לכנוי וממנו וישלך כזית נלתו: (ו) יעזבו. זהו מחנה גוג ומגוג וכן אמר בנבואת יחזקאל לצפור כל כנף וחית השדה הקבצו ובאו האספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם וגו' ואמר כי הנה קיץ וחורף יהיו הפגרים מושלכים ובאמרו העוף בקיץ והבהמה בחורף יעיפף ברוב בימי הקיץ והחיות ילכו בימי החורף ברובו והנה אמר בנבואת יחזקאל וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים ואיך אמר יעזבו יחדיו לעיט ההרים ולבהמת הארץ זה יהיה בעוד שיתעסקו בקבורתם ואעפ"כ לא יוכלו לקברם כולם ויאכלו מהם החיות והעופות בקיץ ובחורף: (ז) בעת ההיא יובל שי. אומות העולם יובילו שי עם ישראל לה' מנחה כמו שאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו': אל מקום שם ה' צבאות. אל מקום אשר יקרא שם שם ה' צבאות והוא הר ציון:

מנחה

מצודת דוד

ההולכים בקלות ובמרוצה לכו אל גוי ממשך וכו' וזה יהיה בימי המשיח כשישמעו שחזרו ישראל לארצם ישלחו שלוחיהם אליהם לדעת אם האמת כן הוא: ממשך ומורט. אשר מאז היו נמשכים בידי האומות ומרטו שער ראשם וזקנם במספם: אל עם נורא. אשר נראה בהם מעשים נוראים: מן הוא והלאה. מן היום אשר היה לעם והלאה: גוי קו קו ומבוסה. בכל זמן גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה גם כי היה נדרס ונרמס ברגלי כשדים: אשר בזאו. אשר העובדי כוכבים בזזו את ארצם ורמסוהו ברגליהם: (ג) כל יושבי תבל. כאלו יאמר להם מה לכם לשלוח ולדעת אם האמת כן הוא הלא כל יושבי תבל בעיניכם תראו החזרת ישראל כאשר יראה נשיאת הנס על ההרים ובאזניכם תשמעו הדבר כאשר ישמע תקיעת השופר: (ד) אשקטה. לפי שנאמר למען ציון וכו' לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה (לקמן סב) לזה אמר כשיצא כנוגה צדקה ויגאלו אז אשקטה ואביטה בבה"מ המכון לשבתי להטיב לה: כחם צח. כמו חום צח ובהור שהוא לטובה כשבא על המטר וסמוך לה כי אז תצמח האדמה וכמ"ש מנוגה ממטר דשא מארץ (ש"ב כג): כעב טל. כעב המביא טל בחום הקציר כי בעבור החום שבעת הקציר יתאוו הקוצרים להקר נפשם בקרירות הטל שאינו מזיק לקציר כמו המטר: (ה) כי לפני קציר. לפני בוא עת הקציר: כתם פרח. כשיתם הפרח ויהיה קרוב להתבשל: ובוסר גימל יהיה נצה. ר"ל כשיהיה הנץ בוסר הנגמל מעט מעט עד שיתבשלו הענבים מכל וכל: וכרת. אז יכרות הכורת את יונקות הגפנים הרכים במזמרות ואת הענפים הגדולים הסיר בהכרתה וזה משל על גוג ומגוג לומר כשיהיו קרובים לגמר הצלחתם עד שיכבשו ירושלים ויצא חצי העיר בגולה אז יצא ה' ונלחם בגוים ההם ויאבדם בשסף קוף: (ו) יעזבו יחדו. כולם יחדיו יהיו נעזבים לעופות המצוים בהרים וכו': וקץ. העופות ישכנו עליהם בימי הקיץ והבהמות בימי החורף ויאכלו מבשרם וישתו מדמם: (ז) יובל שי. יובא דורון את עם ישראל שהיה עם ממשך ומורט ומעם נורא יובא דורון מהעם אשר נראה בהם מעשים נוראים מן היום אשר היה לעם והלאה וכפל הדבר במ"ש: גוי קו קו. אשר בכל ימי גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה ועם בזו את ארצו ורמסוהו ברגליהם: אל מקום. ההבאה תהיה אל המקום אשר נקרא שמה שם ה' צבאות והוא הר ציון וכן נאמר והביאו וכו' מנחה לה' וכו' על הר קדשי

מצודת ציון

ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): בזאו. בזזו ובא האל"ף במקום אות הכפל וכן ימאסו כמו מים (שם נ"ח) ומשפטו ימססו: (ג) נס. כלונס ארוך: (ד) אשקטה. ענין מנוחה: ואביטה. מל' הבטה והשגחה: במכוני. מל' הכנה: צח. ענין זוהר ובהירות כמו צחו מחלב (איכה ד): אור. ענינו מטר כמו יפיץ ענן אורו (איוב ל"ז): (ה) כתם. ענין השלמה: ובוסר. כן נקרא הפרי שלא נגמר בשולו כמו אבות אכלו בוסר (ירמיה ל"א): גומל. ר"ל תגדל מעט מעט והוא מלשון הילד הנגמל מדדי אמו המרגילין אותו לאכול מעט מעט: נצה. הוא כענין פרח וגדול ממנה וכן נאמר והיא כפורחת עלתה נצה (בראשית מ'): הזלזלים. הם יונקות הגפנים הרכים: במזמרות. הם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן ומזמרותיכם לרמחים (יואל ד'): הנטישות. כן יקראו הענפים הגדולים המתפשטים אנה ואנה והוא מל' ויטשו בלחי (שופטים ט"ו) וכן הסירו נטישותיה (ירמיה ה): הסיר. מלשון הסרה: התז. ענין כריתה וחתוך ובדרז"ל התיז את ראשם (חולין ל): (ו) לעיט. שם עוף דורס וכן ויירד העיט (בראשית ט"ו): וקץ. מלשון קיץ: תחרף. מלשון חורף: (ז) יובל. יובא: שי. מנחה ודורון כמו יובילו שי למורא (תהלים ע"ו): והכהכתי

קדשי

הַר־צִיּוֹן׃

יט א מַשָּׂא מִצְרָיִם הִנֵּה יְהוָה רֹכֵב עַל־עָב קַל וּבָא מִצְרַיִם וְנָעוּ אֱלִילֵי מִצְרַיִם מִפָּנָיו וּלְבַב מִצְרַיִם יִמַּס בְּקִרְבּוֹ׃ ב וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וְנִלְחֲמוּ אִישׁ־בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ עִיר בְּעִיר מַמְלָכָה בְּמַמְלָכָה׃ ג וְנָבְקָה רוּחַ־מִצְרַיִם בְּקִרְבּוֹ וַעֲצָתוֹ אֲבַלֵּעַ וְדָרְשׁוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֶל־הָאִטִּים וְאֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים׃ ד וְסִכַּרְתִּי אֶת־מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה וּמֶלֶךְ עַז יִמְשָׁל־בָּם נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת׃ ה וְנִשְּׁתוּ־מַיִם מֵהַיָּם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ׃ ו וְהֶאֱזְנִיחוּ נְהָרוֹת דָּלְלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ׃ ז עָרוֹת עַל־יְאוֹר עַל־פִּי יְאוֹר וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר יִיבַשׁ נִדַּף וְאֵינֶנּוּ׃ ח וְאָנוּ הַדַּיָּגִים וְאָבְלוּ כָּל־מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה וּפֹרְשֵׂי

א מטל כם דקנם לאשקאה ית מצראי הא יי מתגלי בענן יקריה לאתפרעא ממצרים ויתברון טעות מצראי מן קדמוהי ולבא דמצראי יתמסי במעיהון : ב ואגרי מצראי במצראי ויגיחון קרב גבר באחוהי וגבר בחבריה קרי בקרי ומלכו במלכו : ג ותתמסי רוחא דמצראי במעיהון וחכימיהון אסלעם ויתבעון מן טעון ומן חרשין ומן בידין ומן זכורו : ד ואמסר ית מצראי ביד רבון קשי ומלך תקיף ישלוט בהון אמר רבון עלמא יי צבאות : ה ויצדון מיא מימא ונהרהון יחרוב ויבש : ו ויצדון נהרותהון ויבשון ויחרבון נהריהון עמיקיא קני וגומא לא יסקון : ז ויבש רוביה דנהרא ויהי בכיפי וכל בית מזרע נהרהון ייבש ויחרב ולא יצמח : ח ויצדון צידי נוניא ויתאבלון כל דהוו רמן

רשי

שנים עשר חדש : (א) רוכב על עב קל. מהרה לשלוח קל מהרה גזירת דברו ליפרע ממצרים : ונעו אלילי מצרים מפניו. לא יהיה להם כח להציל את עמם מיד שלוחיו של אשור וזה שאמר הנביא פורענות מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומה מפני שהם למודים ללקות במדה הזאת ועברתי בארץ מצרים (שמות יב) ובכל אלהי מצרים (שם) ודרך ארץ מייראין את האדם במכה שכבר לקה בה : (ב) וסכסכתי מצרים במצרים. סופו מפרש את תחלתו ונלחמו איש באחיו : (ג) ונבקה רוח. תתרוקן חכמתו כמו (לקמן כד) בוקק הארץ : האטים. א' מן השמות של ע"ז : (ד) וסכרתי. כמו וסגרתי. ויש עוד לפרש לשון ויסכרו מעינות תהום (בראשי' ח) אסתמם ואחבשנו ביד אדונים קשה. כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפי' יחיד כמו (שם לט) אדני יוסף. עד בא אדוניו (שם) : ומלך עז. מלך אשור : (ה) ונשתו מים מהים. ונחרבו מים מן הים : ונשתו. ל' השמה והשבר (איכה ג) שכל שבח ארץ מצרים ע"י נילוס הוא שאין גשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה אותה דרך יאורי' העשוים בידי אדם לפיכך הוא מדמה פורענות שלה ליובש יאורים. ונשתו מים מהים ולא יחזיר הים את נילוס לאחוריו וירד נילוס לתוכו ולא יעלה וישקה את מצרים : ונהר. זה נילוס : (ו) והאזניחו. כשהמים מתמעטין הטיט ניכר בהם ונעשין רפש ונזנחין : דללו. במחברת אם דל הוא ויקרא (יד) : יאורי מצור. יאורים עמוקים בחריצי מצורי עיירות : קנה וסוף. שהיו גדלים שם מרוב מימיהם : קמלו. כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתייבשים ונופלים ת"י קמלו לא יסקון ובמקום אחר תירגם התפיר לבנון קמל נתר ואומר אני שהוא לשון קמילה שנקמטי' מאליהן מחמת יובשן ונופלין : (ז) ערות על יאור על פי יאור. וכל מזרע יאור וגו'. ערות לשון דבר המעורה ונשרש יפה יפה ודומה לו (תהלים לו) רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן וכן חברו מנחם במחברתו זרעים הנשרשים על נילוס ואפי' ע"פ שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף : (ח) ואנו. לשון אוני ואבל : הדייגים. הם מצרים שצדין דגים מנילוס שהוא מתפשט ועולה ביאורים

רדק

(א) משא מצרים. אמר רוכב על עב קל, דרך משל לרוב מהירות הגזירה עליהם : ונעו אלילי מצרים. אליליהם שהיו בוטחים בהם ינועו מפניו לא יושיעום בעת צרתם, ואמר ונעו אלילי מצרים ידמה כי אלילים רבים היו להם, וכן אמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, ותרגם יונתן ונעו ויתברו : (ב) וסכסכתי. ענין בלבול וכן ואת אויביו יסכסך. אמר יבלבל אותם ביניהם לבד מהאויבים שיבאו עליהם תהיה ביניהם בלבולים ונלחמו איש באחיו ממלכה בממלכה אף על פי שמצרים כולה מלכות אחת והיו בהם שרים תחת המלך הגדול זה מולך במדינה אחת וזה מולך במדינה אחרת כמו מלכי כנען : (ג) ונבקה. מבנין נפעל מענין בפן בוקק והוא ענין רקות כלו' לא תשאר ברוח חכמ' ובינה ולא ידעו לקחת עצה לעצמם : ועצתו אבלע. הפעל ענין כמ"ש אבלע ענין השחתה ואמר זה הענין במצרים לפי שהיו בהם חרטומים וחכמים כשראו שאבדה עצתם ידרשו אל האלילים ואל האטים ותרגם יונתן ומן חרשין ותרגום מכספה לא פתיה חרשה לא תחי : (ד) וסכרתי. כמו וסגרתי מן יסגרך ה' בידי וכן תרגם יונתן ואמסר : אדנים קשה ומלך עז. כפל הענין במלות שונות ואדונים לשון מפארת ליחיד וכן אם אדניו יתן לו אשה וזולתו ומלך עז הוא מלך אשור : (ה) ונשתו. פה שאמר בנבואה זו מיובש הנהר ומהפסק המים ממנו הכל הוא דרך משל לפי שנהר נילוס הוא משקה הארץ עד שלא יצטרכו לגשמים ומהנהר יבא להם רוב הדגים כמו שאמר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ולולי היאור לא היה ישוב במצרים והותה חרבה מאין אדם כי לא ירדו שם גשמים לפיכך המשיל הצרה על יד מלך אשור כאלו פסק המים הנהר וכן היה הסמוך לנהר שלא יוכל לבא להם דרך ים שום מחיה : ונשתו מבנין נפעל מענין נשתה גבורתם ענין הפסק הדבר והאבדון : (ו) והאזניחו נהרות. נחלקו במלה הזאת יש אומרים כי הה"א לבנין הפעיל כה"א הפקידו השמידו והאל"ף נוספת ויש אומרים כי גזרו באל"ף של לשון ארמי אשתיו חמרא אתכריאת רוחי וכתבו הה"א של לשון עברית והאל"ף של לשון ארמית, ואבי ז"ל משה פירש כי האל"ף במקום ה"א הבנין כאל"ף וכל מלבושי אגאלתי והה"א כה"א ההשב השיב את ככך במקום אם כאלו אמר ואם האזניחו ופירושו כן ונהר יחרב ויבש ואם הנהרות יתחכו ויבשו דללו וחרבו יאורי מצור כי היאורים ימיו מהנהרות כו', כשילא הנהר ימלאו היאורים מים וכן קנה וסוף שהם על שפת היאורים קמלו אחר שאין שם מים, ופירוש האזניחו רחקו כמו ותזנח משלום נפשי וכשיבשו הנהרות הנה רחקו, ופירוש דללו כמו חרבו כמו דלו מאנוש נעו, ופירוש מצור מצרים, ופירוש קמלו נכרתו כמו התפיר לבנון קמל ויונתן תרגם יאורי מצור נהריהון עמיקיא : (ז) ערות על יאור. ערות תאר לירקות ולדשאים הלחים וכן ומתערה כאזרח רענן מתהלה, ואמר הירקות שהיו סמוך ליאור ועל פי יאור כלומר על שפת היאור יבש נדף ואיננו : (ח) ואנו הדיגים. הפסוק כפול בענין במלות שונות, הדיגים הם צדי הדגים והם צדים אותן בשני דרכים בהשליכים חכה והוא כמין מחט שראשו כפוף ונכנס בפי הדגים ומושכין אותן בה ופורשין גם כן מכמורת

מפניו כ"ג מצוין במסרה רבתא בערך פנה : קשה הקשה ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר וילך : ונהר ד' בקריאה וסי' ונהר יוצא מעדן להשקות. ונהר יחרב ויבש. אזלו מים מני ים. יסובבני סוף חבוש : ואיננו י"ב בקריאה וסי' במסרה רבתא :

תולדות אהרן עב קל. זוהר שמות : קנה וסוף. סוטה יב : ואנו הדיגים. (פסחים לו סנהדרין כ) :

מצודת דוד

קדשי (לקמן סו) : **יט** (א) רוכב וכו'. רצה לומר מהרה ישלח דברו להפרע מהם : ונעו. תנועת החרדה והרתת : בקרבו. בתוך הגוף : (ב) וסכסכתי. אעשה בלבול ותגר ביניהם ונלחמו זה בזה : ממלכה בממלכה. ממלכות רבות היו בארץ מצרים : (ג) ונבקה. תתרוקן רוח השכל אשר בקרבו ואשחית עצתו ולא ייעצו בחכמה והוא כפל ענין במלות שונות : ודרשו וגו'. כראותם שכלתה עליהם הרעה ידרשו אל האלילים וכו' וכאומר הנה יהיו עסוקים בדברי הבאי : (ד) וסכרתי. אמסרה ביד אדון קשה והוא מלך אשור : ומלך עז. כפל הענין במלות שונות : (ה) ונשתו. מי הים יסיר ויעתק ממקומו ולא יוכלו להביא לה בר ומזון דרך אניה בלב ים : ונהר. הנילוס יחרב ממימיו ולא ישקה שדותם והאדמה לא תצמח ויבלו ברעב ולפי שכל שבח מצרים הוא מה שהנילוס עולה ומשקה שדותם המשיל חורבנם אל יבושת המים : (ו) והאזניחו נהרות. נהרות מצרים יעזבו מימיהם : דללו וגו'. המים אשר ביאורים העמוקים העשוים בחריצי מצורי העיירות הורמו ממקומם ונסתלקו ונשאר מקומם יבש : קנה וסוף. הגדלים על שפתי היאורים יכרתו מחסרון המים : (ז) ערות. העשבים הנשרשים ונאחזים על היאור ותוך ומחבר על פי יאור ר"ל על שפת היאור : וכל מזרע יאור. הזרעים הנזרעים בידי אדם על שפת היאור : יבש. כ"א יתייבש ויכחש ולא יהיה בעולם : (ח) ואנו הדיגים. הרגילים לצוד את הדגים יתאוננו כי כשיחרב המים לא ימצאו דגים : כל משליכי. כל הרגילים להשליך ביאור כלי צידה לצוד הדגים יתאבלו והפורשים רשתות ע"פ המים

מצודת ציון

(ב) וסכסכתי. ענין בלבול וערוב כמו ואת אויביו יסכסך (לעיל ט) : (ג) ונבקה. ענין רקות כמו בוקק הארץ (לקמן כ"ד) : אבלע. אשחית : האטים. שם ממיני הכשוף הנעשה בנחת ובהשאי והוא מלשון ויהלך אט (מ"א כ"א) : הידעונים. מיני כשוף : (ד) וסכרתי. כמו וסגרתי כי גיכ"ק מתחלף והוא ענין מסירה כמו היסגרוני בעלי קעילה (ש"א כ"ג) : אדונים. וזו ענין לשון תפארת ליחיד נאמר עליו בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ל"ט) : עז. חזק : (ה) ונשתו. ענין העתקה והסרה וכן גיד הנשה (שם ל"ב) : יחריב. ענין יובש : (ו) והאזניחו. האל"ף נוספת כי הוא ענין עזיבה כמו כי לא יזנח (איכה ג) : דללו. ענין הרמה כמו דלו מאנוש נעו (איוב כ"ח) : מצור. מל' צור וחוזק כי חריצי המים הסביב לעיר הם לה לחוזק וכן והחריב בכף פעמי כל יאורי מצור (לקמן ל"ז) : קנה וסוף. מיני דשאים הגדלים על שפת הנהר כמו כאשר ינוד הקנה במים (מ"א יד) וכמו ותשם בסוף (שמות ב) : קמלו. ענין כריתה כמו החפיר לבנון קמל (לקמן ל"ג) : (ז) ערות. ענינו דבר המעורה ונשרש יפה כמו ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ז) : נדף. ענין כתישה כמו אל ידפנו (איוב ל"ב) : ואיננו. ואין לו : (ח) ואנו. מלשון אנינות : הדיגים. צדים את הדגים : ואבלו. מלשון אבלות : חכה. שם כלי הצדים עשוי כמחט כפוף וכן התמשוך לויתן

רשי

ניאורים רבים העשוין על ספתו על פני ארץ מצרים כולה מה שאין כן בכל הנהרות : חכה . אמ"ן בלע"ז : (ט) עובדי פשתים. זורעי פשתים על הנהר : שריקות . פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מצודות דגים שהן עשויות חורין חורין : חורי . כמו בהמות שדי (שם ח) וקרע לו חלוני (ירמיה כב) : (י) והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שכר . אישקלוש"א בלע"ז כמו (בראשית ח) ויסכרו מעינות תהום שסוכרים המים היוצאין חוץ לספת הנהר ומתפשטים ונעשים אגם מים הנקוים ועומדין במקומן ורבים שם דגים ואמר הנביא שיהו יסודות תפירותיהן מדכאים ויפלו אגמי הסכר שעשו : אגמי נפש . אגמי שבת לשון שבת וינפש (שמות לב) שמי האגמים נוחים ועומדים במקום אחד וי"ת דהוו עבדין סיכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה : (יא) איך תאמרו . מעתה לפרעה כל איש חכם על עצמו בן חכמים אני ומאחר שיכשל בעצתכם איך תתהללו לפניו לאמר בני חכמים אנחנו אתה בן מלכי קדם : (יג) נואלו . ל' אוילים : נשאו . כמו הנחש השיאני (בראשי' ג): (יד) מסך בקרבה . משקה מזג להם בתוכה שעוה את רוחם לשון מסכה יינה (משלי ט) עירוב משקה בחבית עד שמעמידו בטעמו קרוי מסך : עועים . שם תולי של טירוף הדעת : (טו) אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון . הם החרטומים ואיצטגנינים החוזים בכוכבים שיש ברקיע מזלות וכוכבים המכונים כן ועשוין דוגמת ראש וזנב והם נתונים בתלי (ס"א בטלה) ויש לפרש כתרגומו ראש והגמון

ישעיה יט

ח ... מִכְמֹ֖רֶת עַל־פְּנֵי־מַ֥יִם אֻמְלָֽלוּ׃ ט וּב֛שׁוּ עֹבְדֵ֥י פִשְׁתִּ֖ים שְׂרִיק֑וֹת וְאֹרְגִ֖ים חוֹרָֽי׃ י וְהָי֥וּ שָׁתֹתֶ֖יהָ מְדֻכָּאִ֑ים כָּל־עֹ֥שֵׂי שֶׂ֖כֶר אַגְמֵי־נָֽפֶשׁ׃ יא אַךְ־אֱוִלִ֞ים שָׂ֣רֵי צֹ֗עַן חַכְמֵי֙ יֹעֲצֵ֣י פַרְעֹ֔ה עֵצָ֖ה נִבְעָרָ֑ה אֵ֚יךְ תֹּאמְר֣וּ אֶל־פַּרְעֹ֔ה בֶּן־חֲכָמִ֥ים אֲנִ֖י בֶּן־מַלְכֵי־קֶֽדֶם׃ יב אַיָּ֨ם אֵפ֤וֹא חֲכָמֶ֙יךָ֙ וְיַגִּ֥ידוּ נָ֖א לָ֑ךְ וְיֵ֣דְע֔וּ מַה־יָּעַ֛ץ יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת עַל־מִצְרָֽיִם׃ יג נֽוֹאֲלוּ֙ שָׂ֣רֵי צֹ֔עַן נִשְּׁא֖וּ שָׂ֣רֵי נֹ֑ף וְהִתְע֥וּ אֶת־מִצְרַ֖יִם פִּנַּ֥ת שְׁבָטֶֽיהָ׃ יד יְהוָ֛ה מָסַ֥ךְ בְּקִרְבָּ֖הּ ר֣וּחַ עִוְעִ֑ים וְהִתְע֤וּ אֶת־מִצְרַ֙יִם֙ בְּכָל־מַ֣עֲשֵׂ֔הוּ כְּהִתָּע֥וֹת שִׁכּ֖וֹר בְּקִיאֽוֹ׃ טו וְלֹא־יִהְיֶ֥ה לְמִצְרַ֖יִם מַעֲשֶׂ֑ה אֲשֶׁ֣ר יַעֲשֶׂ֥ה רֹ֛אשׁ וְזָנָ֖ב כִּפָּ֥ה וְאַגְמֽוֹן׃ טז בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא

ד' וחסר . ס' — ג' — ג' . נ' — כ' וזרע לדקס' — ס' חסר בליש' — נ' — נ' — כ' חד ר"פ וחד ס"פ . ד' רפין י"א רפין — כ' — נ' — נ' — נ' . נ' — נ' — כ' — ו' ר"פ בסיפר' — ו'

תרגום

בְּנַהֲרָא חַכְּתָא וּפָרְסֵי מְצָדָן עַל אַפֵּי מַיָּא יִצְדּוּן׃ ט וְיִבְהֲתוּן פָּלְחֵי כִּתָּנָא דִסְרִיקִין וּמָחָן מִנֵיהּ מְצָדָן׃ י וִיהֵי אֲתַר בֵּית שָׁתֵי מְחָא כְּבִישִׁין אֲתַר דַהֲווֹ עָבְדִין סִכְרָא וְכָנְשִׁין מַיָּא גְבַר לְנַפְשֵׁיהּ׃ יא בְּרַם אִטַפְּשׁוּ רַבְרְבֵי טָאנֵס חַכִּימַיָּא דְמַלְכוּהִי לְפַרְעֹה מְלַךְ דְטָעוּ אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן לְפַרְעֹה בְּנֵי חַכִּימִין אֲנַחְנָא וְאַתְּ בַּר מַלְכִין דְמִלְקַדְמִין׃ יב אָן אִינוּן חַכִּימָךְ וִיחַוּוּן כְּעַן לָךְ וְיִדְעוּן מַה מְלַךְ יְיָ צְבָאוֹת עַל מִצְרָיִם׃ יג אִטַפְּשׁוּ רַבְרְבֵי טָאנֵס טְעוּ אֱנָשׁ מְפִיס אַטְעִיוּ יַת מִצְרָאֵי רַבָּנֵי פִּלְכָהָא׃ יד יְיָ רְמָא בֵּינֵיהוֹן רוּחַ דְטָעוּ וְאַטְעִיאוּ יַת מִצְרָיִם בְּכָל עוֹבָדֵיהוֹן כְּמָא דְטָעֵי רַוְיָא וּמִדַּשְׁדַּשׁ בְּתִיוּבֵיהּ׃ טו וְלָא יְהֵי לְמִצְרָיִם מַלְכָּא דְמָלַךְ רֵישׁ וְהֶגְמוֹן שִׁלְטוֹן וְאִטְרוֹן׃ טז בְּעִדָּנָא הַהִיא

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך . אים איפוא חכמיך . יגישו ויגידו לנו . יבאו ויגידו צדקתו לעם :
מעשה י' פתחין וסי' נמסר בריש סיפרא דא סי' ג' :

תולדות אהרן נואלו שרי צוען . ברכות סג תענית ז מכות י :

רדק

מכמורת והיא הרשת ונתפשים שם הדגים : ואנו . כמו ואבלו וכן ואניה ואבלה : (ט) ובשו עבדי פשתים . פירוש עושי מתרגמין מעשה עובדת וכן יכיר מעבדיהם כמו מעבדיהם ואמר יבושו עובדי פשתן : שריקות . כלומר שמסרקין הפשתן במסרק וכעוב והיפה שבו עושים ממנו הרשתות וזהו שאמר ואורגים חורי , כי הרשתות הן עשויות נקבים נקבים : חורי . כמו חורים וכן וחשופי שת כמו חשופים וקרע לו חלוני כמו חלונים ואמר שיבש הנהר יבשו עושי הרשתות לציד הדגים , ויש מפרשים שריקות הטוב שבפשתן וכן נקרא בערבי שרק וכן מפרשים חורי לבנים : (י) והיו שתותיה . כמו השתותים וכן כי השתות יהרסון , וכן בדברי רבותינו הסוא שותה דשו מגלו עלה כי תרי פירוש רפה : מדוכאים. נשברים כאלו הם נכרתים שלא יאודו נהם כי אין נהר ואין יאור : כל עושי שכר . וכן כל עושי שכר היו : אגמי נפש . והוא כמו עגמי מן עגמה נפשי ושכר כמו ויסכרו מעינות רוצה לומר שסוגרים בפני המים כדי שיקוו המים ויאודו בהם דגים כמו שאמרו בתלמוד הסוכר אמת המים מערב יום טוב ולמחר השכים ומצא בה דגים , אמר אותם שהיו עושים שכר אתה יהיו מדוכאים ואגמי נפש ויש מפרשים אגמי נפש האגמים שיש בהם דגים וקרא הדגים נפש , וי"ת ויהא אתר בית שתי מחא כבושין אתר דהוו עבדין סכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה : (יא) אך אוילים . הכמי יועצי פרעה , בא סמוך על סמוך כמו נסרי נהלי דבש ותמאה את מספר מפקד העם : אל פרעה . בעבור פרעה , איך תאמרו בעבור פרעה שהוא אומר בן חכמים אני בן מלכי קדם ואין חכמתו ומלכותו ואיה חכמתכם גם כן שלא תוכלו לתת לו עצה לסנצל מרעתו , ויש מפרשים שכל אחד מחכמיו היה אומר בן חכמים אני כלומר אני חכם ובן חכם ויודע לתת עצה טובה לכל דבר ואיך נואלתם בפעם הזאת ועל דרך הזה תרגם יונתן איכדין תימרון לפרעה בני חכימין אנחנא ואת בר מלכין דמלקדמין: (יב) אים איפה חכמיך . כפל הענין במלות שונות אמר בכל חכמתכם לא יוכל להגיד מה יעץ ה' לבאות על מצרים הפורענות שעתידה לבא עליהם , ואמר יען כאלו יעץ אחויב לבא עליהם : (יג) נואלו . נשאו מבנין נפעל מענין השא השאת כאלו השיעו אותם ואבדה חכמתם : התעו את מצרים . הם השרים והחכמים התעו את מצרים שהיא פנת שבטיה כלומר ראש הממלכה והם התעו אותה שהיו מבטיחים אותם בחכמתם שלא יוכל לבא לה רעה שלא ידעו הם בחכמתם והנה זאת הרעה לא ידעו אותה : (יד) ה' מסך בקרבם . כלו' מאת האל יתברך בא לגם זה שבלבל עצתם והשחית חכמתם : מסך . ענין ערוב ובלבול כמו ביין מסכתי שהוא ענין ערוב המים ביין : ועועים . שרשו עוה והוא כפל הפ"א מענין ונעוה לב : והתעו . פירוש השרים והגדולים פירוש השרים שזכר כלומר השרים הגדולים שדרכה ליעץ אותה הם התעו אותה שהאל בלבל עצתם וכנה מצרים בלשון נקבה שאמר פנת שבטיה ובלשון זכר באמרו את כל מעשהו כן מנהג הלשון במקומות רבים כי כשידבר בלשון נקבה ידבר כנגד הכניסה וכשידבר בלשון זכר ידבר כנגד העם : כהתעות שכור בקיאו . תרגם יונתן כמא דטעי רויא ומדשדש בתיובתיה פירוש כמו שהשכור נתעה ולא ידע מה יעשה ויקיא ויתגלגל אחר כן בקיאו : (טו) ולא יהיה . למעשה אשר יעשה פירוש לא ישאר למצרים שום מעשה שיעשה ולא יועילנו : ראש וזנב . כלומר כל חכמת חכמיו וחרטומיו הכל ינסה להנצל מרעתו ולא יועילנו : ראש וזנב כפה ואגמון . הן משל על חכמי מצרים החכמים והגדולים הם ראש והפחותים זנב וכן כפה ואגמון כי כפה הם החזקים בחכמה ואגמון הם החלושים והוא כפל הענין במלות שונות רוצה לומר הם יעשו תכמתם ולא תועילם ויונתן תרגם מעשה כמו עלה אמר מלכא דימלוך ריש ואגמון שלטון ואטרון וי"מ ראש וזנב ראש בתלי וזנבו המתעסקים בחכמת הכוכבים ולא ידעו הרעה הבאה עליהם : (טז) ביום ההוא . אמר ביום ההוא לפי שבזמן אחד היה שהחריב מלך אשור

מצודת דוד

המים נכרתו וכפל הענין במ"ש : (ט) ובושו וכו' . העושים מלאכתם בפשתים לסרקו במסרק והאורגים רשתות העשויים חורים חורים יחפרו ויבשו כי לא יהיה עוד צורך במלאכתם : (י) והיו שתותיה מדוכאים . דרך צידי דגים לסתום בפני המים המתפשטים ויוצאים משפת הנהר שלא ישובו למקומם והמים המתפשטים נעשים אגמים נחים ועומדים במקומם ובהם נצדים הדגים ולזה אמר שבהחרב היאור ידוכאו יסודי הסתימות של כל העושים סתימה להיות אגמי נפש כי הואיל ואין מים אין עוד צורך בהסתימות ההם : (יא) אך אוילים . החכמה הלכה משרי צוען ונשארו אך אוילים : חכמי יועצי פרעה . החכמים אשר ביועצי פרעה ייעצו עצה נבערה ובטילות כי לא הועילו בעצתם להציל עצמם : איך תאמרו . כל אחד מהם היה משבח עצמו לפני פרעה ואמר אני בן חכמים והחכמה מוחזקת בידי מאבותי : בן מלכי קדם . אבותי היו מלכי קדם אשר שם נמצא הפילוסוף וידיעת שמות הטומאה : (יב) אם איפוא . כאלו לפרעה יאמר איה הם ואיה פה חכמיך ויגידו לך עתה במה תנצל : וידעו . יתחכמו לדעת מה יעץ ה' וכו' להיות נשמר מהעצה היעוצה : (יג) נואלו . שרי צוען נעשו אוילים ושרי נוף נפתו בהסתת חכמים והיועצים בעצתם הנבערה : והתעו . השרים התעו את העם היושב במצרים אשר היא ראש הממלכה כי השרים הבטיחו את העם בדברי היועצים לאמר שהם יהיו המנצחים במלחמה : (יד) ה' מסך . המקום ערבב ובלבל בהם רוח עוות ועקום ר"ל בלבל דעתם בענין תכסיסי המלחמה : והתעו . היועצים והשרים התעו את מצרים בכל הדברים כמו השכור אשר יהיה נתעה בעת יקיא מאכלו בעבור רוב השכרות אשר לא ידע אז מה לעשות : (טו) ולא יהיה . לו שום תועלת בכל מעשה אשר יעשה הן הראש הן הזנב ר"ל לא יצליחו לא במעשה הראשים ולא במעשה הפחותים : כפה ואגמון . ר"ל

מצודת ציון

נויתן בחכה (שם מ) : מכמורת . רשת כמו ויאספהו במכמרתו (חבקוק א) : אמללו . נכרתו כמו ימולל ויבש (תהלים צ') : (ט) עובדי פשתים . עושי פשתים וכן יכיר מעבדיהם (איוב ל"ד) : שריקות . מלשון מסרק והוא שם כלי מיוחד לסרוק הפשתן להפרידו ולהשליך הקשמים ממנו : חורי . נקבים וכן שני חורי (בראשית מ) : (י) שתותיה . ענין יסודות כמו כי השתות יהרסון (תהלים י"א) : מדוכאים . ענין כתיתה כמו דכא לארץ חייתי (שם קמ"ג) : שכר . ענין סתימה כמו ויסכרו מעיינות תהום (בראשית ח) : אגמי . כן יקראו מים מכונסים כמו לאגם מים (תהלים ק"ז) : נפש . ענין מנוחה והשקט כמו שבת וינפש (שמו' ל"א) : (יא) נבערה . ענין כסילות כמו איש בער לא ידע (תהלים צ"ב) : מלכי קדם . מלכי מזרח : (יג) נואלו . ענין אוילות ושטות כמו אשר נואלנו (במדבר י"ב) : נשאו . ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג') : והתעו . מי ששוגה בדעתו קרוי תועה והוא מתועה בדרך : פנת . דבר החשוב נקרא בשם פנה על כי הדרך לשום האבן המובחרת בפנת הבנין להיות לראש מחזי הצדדים וכמ"ש אבן וכו' היתה לראש פנה (תהלים קי"ח) : שבטיה . מלשון שבט ומשפחה : (יד) מסך . ענין ערבוב ובלבול כמו מסכה יינה (משלי ט) שהוא ערבוב המים ביין : עועים . מל' עוות ועקימות : בקיאו . ענינו התורה במאכל אל החוץ כמו וספק מואב בקיאו (ירמיה מ"ח) : (טו) וזנב . תחתית הדבר קורא זנב והוא על השפלות : כפה . ענינו ענף כמו כפות תמרים (ויקרא כ"ג) : ואגמון , סוף

רדק

מצרים וכוש ואחר כן בא לירושלם ונגף שם לפיכך אמר ביום ההוא כי בזמן אחד היה זה הכל: כנשים. חלשים כנשים מפני תנופת יד ה' צבאות כלומר מאת ה' צבאות באה להם זאת הרעה לפיכך לא יהיה להם כח להלחם כנגד אויביהם ויהיו כנשים: (יז) והיתה. כשישמעו מצרים הנותרים בארצם מפלת סנחריב בירושלים תהיה להם אדמת יהודה לפחד ורגזו וחלו ממנה: לחגא. פירוש תנועת הפחד ורעדה וכן יחוגו וינועו כשכור: מפני עצת ה' צבאות. מפני שראו תחלת מפלתן ביד מלך אשור ואחר כך מפלת מלך אשור בארץ יהודה ידעו כי עצת ה' צבאות היתה מפלתם כמו שהיתה מפלת אשור ביד ה' שהרי היו כלם פגרים מתים בלא חרב ידעו כי הכל מאת ה' הוא: (יח) ביום ההוא. כשיראו מפלת אשור שהי מצרים וכוש שהיו שם במחנה אשור בשלשלאות של ברזל כמו שאומ' יגיע מצרי' וסחר כוש וגו' ואומר בזיקים יעברו וגו', ויאמרו אך בך אל וגו' יכירו וידעו כי אין אלהים כי אם אלהי ישראל וישובו לאמונת ישראל, כי חזקיהו התיר כל השבויים שהיו במחנה ממצרים ומכוש ולקח כל הבזה והתיר השבויים ושבו לארצם והגידו נפלאות הבורא והיו חמש ערים במצרים ששבו לאמונת האל ובנו מזבח והעלו עולות לה' ועל זה נאמר יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען רוצה לומר שפת ארץ ישראל שהוא לשון עברי לפי שהיו הולכים ושבים לארץ ישראל ולומדים מעשיהם ולשונם, ואמר כנען לפי שמצרים וכנען היו אחים בני חם ונפלה ארץ כנען לישראל לנחלה ושבה ארץ כנען כנכרים למצרים ועתה ישובו אליה כאלו היא לכנען אחיהם כי יתחברו ישראל אחים: ונשבעות לה' צבאות. כי בו יאמינו ובו ישבעו לא באלילים שהיו מאמינים מתחלה: עיר ההרס יאמר לאחת. כל כך יהיו דבקים באמונת האל עד שיסכימו ביניהם שאם תשוב מעבודת האל אחת מחמש ערים יאמר לה עיר ההרס כלומר שיעמידו עליה ויהרסוה, ויונתן תרגם כמו החרס בחי"ת מן שאומר לחרס ותרגם קרתא בית שמש דעתיד ליחרב יתאמר היא חדא מנהון: (יט) ביום ההוא. פירשנוהו: (כ) והיה לאות ולעד. זה יהיה למצרים לאות ולעד כי כל זמן שיחזיקו באמונת האל יקראו אל ה' והוא יושיעם מיד כל נוגשיהם וזה יהיה להם לאות כי האל ישמרם כשיחזיקו באמונתו: מושיע ורב. גדול כמו על כל רב ביתו כלומר גדול יהיה המושיע שישלח להם והוא מלאך ה' שיכה בשונאיהם והם נצולים ויונתן תרגם ורב דיין וזה רוצה לומר שישפוט בשונאיהם: (כא) ונודע ה'. כי בזה ידעוהו עוד ויכירוהו מלבד מה שידעוהו מתחלה במגפת מלך אשור גם בעלמם ידעוהו ויכירוהו שיצילם בכל אשר יקראוהו: ועבדו זבח ומנחה. ועבדו כמו ועשו מתרגמי' מעשה עובדא. וכן ועבדת בלדקה והדומים לו, או פירושו כמשמעו ופירוש ועבדו לה' בזבח ומנחה וכן תרגם יונתן ויפלחון בכנסת קודשין ובקרבנין: ונדרו נדר לה'. בעת צרתם ידרו נדרים ויצלמו לא שידרו ולא ישלמו אלא שישלמו מה שידרו כי יכירו כי ה' הוא המושיעם: (כב) ונגף ה'. יכם וירפאם כדי שיכירו כי הוא המוחץ והרופא כי כשובם אל ה' ובצעקתם אליו יעתר להם וירפאם מיד: (כג) ביום ההוא. לפי שמתחלה היו מתגרים זה בזה מצרים ואשור ועתה הנותרים מתגפת מחנה אשור

רשי

והגמון שלטון ואטרון: (יז) והית' אדמת יהודה למצרים לחגא. כשישמעו הנותרים במצרים משבי סנחרב את מפלתו שיפול בארץ יהודה בלא שוט מלחמות זרוע בשר ידעו כי יש שכינה בישראל ומושיעם חזק ויראו ויפחדו מפני אדמת יהודה: חגא. לשון שבר ואימה ופחד לשון יחוגו וינועו כשכור (תהלי' קז) וכן חגוי הסלע (שיר ב): מפני עצת ה' צבאות אשר הוא יועץ עליו. להפילו ביד סנחרב ויהודה ימלט מידו: (יח) ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו'. שנינו בסדר עולם אחר מפלתו של סנחרב עמד חזקיהו ופטר את האוכלסין שהביא עמו ממצרים ומכוש בקולרין לפני ירושלים וקבלו עליהם מלכות שמים וחזרו למקומן שנאמר ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' והלכו ובנו מזבח לה' בארץ מצרים ומקריבין עליו קרבן לשמים לקיים מה שנאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' בארץ מצרים. ויש מרבותינו שדרשוהו במסכת מנחות על מזבח בית חוניו או של שמעון הצדיק שברח לו למצרים ועשה שם מזבח: מדברות שפת כנען. כישראל שבארץ כנען: עיר ההרס יאמר לאחת. (ת"י קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר היא חדא מנהון) ההרס ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט) ולשון הריסה וחורבן ומהיכן למדה יונתן מנבואתו של ירמיה שנבאה בתחפנחס ושבר את מצבות בית השמש אשר בארץ מצרים (ירמיה מג) למדנו שבית שמש שבארץ מצרים ומצבה עתידה ליחרב ומצבות האמורות שם היא מצבה אצל גבולה לה' האמורה כאן ויש לומר שהיתה בית שמש יושבת בגבול מצרים על הספר לכך נאמר אצל גבולה: (כ) והיה. המזבח לאות ולעד בינם ובין המקום: מושיע ורב. מושיע ושר: (כא) ונודע ה'. יהיה כח גבורתו ניכר להם: (כב) ונגף. לשון מכה הוא: נגוף ורפוא. ואחר המכה יביא להם רפואה: ונעתר להם. ירצה להם: (כג) תהיה מסלה. תהיה דרך כבושה

ישעיה יט

טז בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִצְרַיִם כַּנָּשִׁים וְחָרַד | וּפָחַד מִפְּנֵי תְּנוּפַת יַד־יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־הוּא מֵנִיף עָלָיו׃ יז וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָּא כֹּל אֲשֶׁר יַזְכִּיר אֹתָהּ אֵלָיו יִפְחָד מִפְּנֵי עֲצַת יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־הוּא יוֹעֵץ עָלָיו׃ יח בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ חָמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׂפַת כְּנַעַן וְנִשְׁבָּעוֹת לַיהוָה צְבָאוֹת עִיר הַהֶרֶס יֵאָמֵר לְאֶחָת׃ יט בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם וּמַצֵּבָה אֵצֶל־גְּבוּלָהּ לַיהוָה׃ כ וְהָיָה לְאוֹת וּלְעֵד לַיהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי־יִצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה מִפְּנֵי לֹחֲצִים וְיִשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ וָרָב וְהִצִּילָם׃ כא וְנוֹדַע יְהוָה לְמִצְרַיִם וְיָדְעוּ מִצְרַיִם אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְעָבְדוּ זֶבַח וּמִנְחָה וְנָדְרוּ־נֵדֶר לַיהוָה וְשִׁלֵּמוּ׃ כב וְנָגַף יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם נָגֹף וְרָפוֹא וְשָׁבוּ עַד־יְהוָה וְנֶעְתַּר לָהֶם וּרְפָאָם׃ כג בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה

(מסורה בגליון: ג' דגשים · ל' · ל' · ל' · ל' וכל קרי' החרס · ל' ידו באר"ו · פ' ל' וחד נודע · פ' קמצין וסי' כדר' דארמלה' שלים עבדא ולא אתקבל · ג' מ"ל · פ' ל' וא' ונעתר)

תרגום

יְהוֹן מִצְרָאֵי חַלָּשִׁין כִּנְשִׁין וִיזוּעוּן וְיִתַּבְּרוּן מִן קֳדָם אֲרָמוּת גְּבוּרְתָּא דַיְיָ צְבָאוֹת דְּהוּא מְרִים עֲלֵיהוֹן׃ יז וּתְהֵי אַרְעָא דְּבֵית יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְדַחְלָא כָּל דְּיִדְכַּר יָתַהּ לֵיהּ יְזוּעַ מִן קֳדָם מַלְכָּא דַיְיָ צְבָאוֹת דְּהוּא מְלִיךְ עֲלֵיהוֹן׃ יח בְּעִדָּנָא הַהִיא יֶהֶוְיָן חֲמֵשׁ קִרְוִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מְמַלְּלָן מַמְלַל כְּנַעֲנָאָה וְקַיְמִין בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת קַרְתָּא בֵּית שֶׁמֶשׁ דַּעֲתִידָא לְמֶחְרַב יִתְאַמַר הִיא חֲדָא מִנְּהוֹן׃ יט בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי מַדְבְּחָא מְתַקַּן קֳדָם יְיָ בְּגוֹ אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְקָמְתָא בִּסְטַר תְּחוּמַהּ קֳדָם יְיָ׃ כ וִיהֵי לְאָת וּלְסָהִיד קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אֲרֵי יְצַלּוֹן קֳדָם יְיָ מִן קֳדָם דְּחָקֵיהוֹן וְיִשְׁלַח לְהוֹן פָּרִיק וְדַיָּן וִישֵׁיזְבִינּוּן׃ כא וְתִתְגְּלֵי גְבוּרְתָּא דַיְיָ לְאוֹטָבָא לְמִצְרָאֵי וְיֵדְעוּן מִצְרָאֵי לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְיִפְלְחוּן בְּנִכְסַת קוּדְשִׁין וּבְקוּרְבָּנִין וְיִנְדְּרוּן נִדְרִין קֳדָם יְיָ וִישַׁלְּמוּן׃ כב וְיִמְחֵי יְיָ יַת מִצְרַיִם מְחָא וְיַסֵּי וִיתוּבוּן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ וִיקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן וְיַסֵּי יַתְהוֹן׃ כג בְּעִדָּנָא הַהִיא תְּהֵא אוֹרַח כְּבִישָׁא

כנשים ג' דגשים וסי' חדל להיות לשרה. כי לא כנשים המצריות. ביום ההוא יהיה מצרים כנשים: יצעקו ג' וסי' שם יצעקו ולא יענה מפני גאון. והיה לאות ולעד לה'. ובעת צרתם יצעקו דעזרא: תולדות אהרן חמש ערים. מנחות קט: מזבח לה'. (יומא מג): נגוף ורפוא. מגלה יג:

מצודת ציון

הוא נמה רך והוא ספוק מן גומא וכן הלכוף כאגמון ראשו (לקמן נ"ח): (טז) וחרד. ענין רעדה: הנופת. ענין הרמ': (יז) לחגא. ענין בקוע ושבר כמו חגוי הסל' (ש"ה ב'): (יח) ההרס. מל' הריס' ונתוצה: (כ) לאות. לסימן: לוחצים. ענין דחק כמו וגר לא תלחץ (שמות כג): ורב. ענינו גדול וחשוב כמו ורבי המלך (ירמי' מא): (כב) ונגף. ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כ"א): ונעתר. הוא ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח) ור"ל יקבל מרבית

מצודת דוד

ר"ל במעשה החזק ולא במעשה החלש וכפל הענין במ"ש: (טז) כנשים. חשושי כח ורכי לבב כנשים: מניף עליו. להכותו בו: (יז) אדמת יהודה. ר"ל השמועה הבאה מאדמת יהודה תהיה למצרים לשבר רוח ופחד לבב: כל אשר. ר"ל כל זמן אשר המזכיר יזכיר אותה אליו יפחד: מפני עצת. כי בעת שכבש סנחריב את מצרים חשב שבמקרה באה אבל כשיראה שנפל סנחריב סביב ירושלים ע"י המלאך ו..כה בהם ישכיל לדעת שהיתה בעצת ה' אשר יעץ עליו להפילו ביד סנחריב: (יח) שפת כנען. לשון הקדש: ונשבעות וכו'. כי מעתה יאמינו בה' ויקבלוהו לאלוה: עיר ההרס. ר"ל יסכימו ביניהם שאם אחת מהערים ההם תשוב מאחרי המקום שיאמר עליה עיר ההרס ר"ל שיעמדו עליה ויהרסוה: (יט) מזבח וכו'. כי מצרים יקריבו קרבנות לשמים: ומצבה. מזבח מאבן אחת: (כ) לאות ולעד. המזבח יהיה לאות ולעד בארץ מצרים שהמה עובדים לה' ואם יצעקו לה' וכו' ישלח להם מושיע והמושיע יהיה גדול ונכבד והוא יצילם מיד הלוחצים: (כא) ונודע. יהיה ניכר למצרים: וידעו. והמה יתנו לב לדעת: זבח ומנחה. בזבח ובמנחה: ושלמו. את נדרם: (כב) ונגף. כאשר יחטאו לו ינגוף אותם אבל לא תתמיד כי מיד אחר המגפה ירפאם ר"ל לא יאריך להם עד שתתמלא סאתם ויגנפו מבלי תקומה כי לטובתם יפרע מהם מעט מעט: ושבו. כאשר יעשו תשובה יתרצה להם ויקבל עתר תפלתם וירפאם: (כג) תהיה מסלה. דרך כבושה תהיה מזה לזה כי צבור אהבה והתוה ירבו לבוא אלה באלה: את אשור. מצרים יעבדו עבודת המקום עם אשור כי המה יכירו עוד יותר נפלאות ה' כשהכה בהם מלאך ה' שלישיה

מְסִלָּה מִמִּצְרַיִם אַשּׁוּרָה וּבָא־אַשּׁוּר בְּמִצְרַיִם וּמִצְרַיִם בְּאַשּׁוּר וְעָבְדוּ מִצְרַיִם אֶת־אַשּׁוּר׃ כד בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאַשּׁוּר בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ כה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר בָּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה יָדַי אַשּׁוּר וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל׃

כ א בִּשְׁנַת בֹּא תַרְתָּן אַשְׁדּוֹדָה בִּשְׁלֹחַ אֹתוֹ סַרְגוֹן מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלָּחֶם בְּאַשְׁדּוֹד וַיִּלְכְּדָהּ׃ ב בָּעֵת הַהִיא דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ לֵאמֹר לֵךְ וּפִתַּחְתָּ הַשַּׂק מֵעַל מָתְנֶיךָ וְנַעַלְךָ תַחֲלֹץ מֵעַל רַגְלֶךָ וַיַּעַשׂ כֵּן הָלֹךְ עָרוֹם וְיָחֵף׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה כַּאֲשֶׁר הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֵת עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כּוּשׁ׃ ד כֵּן יִנְהַג מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שְׁבִי מִצְרַיִם וְאֶת־גָּלוּת כּוּשׁ נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפַי שֵׁת עֶרְוַת מִצְרָיִם׃ ה וְחַתּוּ וָבֹשׁוּ

תרגום: כְּבִישָׁא מִמִּצְרַיִם לְאַתּוּר וִיגִיחוּן אַתּוּרָאֵי לְמִצְרָאֵי וּמִצְרָאֵי בְּאַתּוּרָאֵי וְיִפְלְחוּן מִצְרָאֵי יַת אַתּוּרָאֵי׃ כד בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי יִשְׂרָאֵל תְּלִיתָאָה לְמִצְרָאֵי וּלְאַתּוּרָאֵי בִּרְכָא בְּגוֹ דְאַרְעָא׃ כה דְּבָרְכֵיהּ יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימַר בְּרִיךְ עַמִּי דְּאַפֵּקִית מִמִּצְרַיִם דְּעַל דְּחָבוּ קֳדָמַי אַגְלֵיתִי יַתְהוֹן לְאַתּוּר וּכְדוּ דְּתָבוּ מִתְקְרָן עַמִּי וְאַחֲסַנְתִּי יִשְׂרָאֵל׃ א בִּשְׁתָּא דַאֲתָא תַרְתָּן לְאַשְׁדּוֹד כַּד שְׁלַח יָתֵיהּ סַרְגוֹן מַלְכָּא דְאַתּוּר וַאֲגִיחַ קְרָבָא בְּאַשְׁדּוֹד וְכַבְשָׁהּ׃ ב בְּעִדָּנָא הַהִיא גְּזַר יְיָ בְּיַד יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ לְמֵימַר אֱזֵיל וְתֵיסַר סַקָּא בְּחַרְצָךְ וּמְסָנָךְ תִּשְׁלוֹף מֵעַל רִגְלָךְ וַעֲבַד כֵּן אֲזַל פְּחִיחַ וְיָחֵף׃ ג וַאֲמַר יְיָ כְּמָא דְהַלֵּיךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ פְּחִיחַ וְיָחֵיף תְּלַת שְׁנִין אָת וּמוֹפֵת עַל מִצְרָאֵי וְעַל כּוּשָׁאֵי׃ ד כֵּן יְדַבֵּר מַלְכָּא דְאַתּוּר יַת שְׁבִי מִצְרַיִם וְיַת גָּלוּת כּוּשׁ עוּלֵימִין וְסָבִין פְּחִיחִין וִיחֵיפִין וּגְלָן עֶרְיָה קְלָן מִצְרָיִם׃ ה וְיִתַּבְּרוּן וְיִבְהֲתוּן

ל׳ ומ״ל. ד׳. י׳. כ״ג. ל׳. ל׳ ומ״ל. ג׳. פ׳ חסר. ח׳ חסר. ג׳. ג׳. ל׳ נסן לו. ג׳. ל׳. ל׳. ל׳

נדר ה׳ קמצי בלישנא בקריאה וסי׳ במסרה רבתא: ברכו ד׳ בקריאה וסי׳ ראה ריח בני כריח. וישטם עשו את יעקב על הברכה. אשר ברכו ה׳ צבאות לאמר ברוך. עמיאל הששי יששכר השביעי: רגלך ח׳ חסר בלישנא בקריאה וסי׳ ויאמר אל תקרב הלום של נעלך. והם תכו לרגלך. של נעלך דיהושע. ונעלך תחלץ מעל רגלך. אם תשיב משבת רגלך. הטבעו בבוץ רגלך. וכל כתובים דכוו׳ חסר בם״א

רשי

המסלה שילכו בה תמיד ממצרי׳ לאשור: ובא אשור במצרים. ת״י ויגיחון אתוראי למצראי: (כד) יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור. לשלום ולברכה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור וישראל היו שפלים בימי אחז ובימי הושע בן אלה ואמר הנביא על ידי הנס שיעשה לחזקיהו יגדל שם של ישראל למעלה ויהיו חשובים כאחת מאלו הממלכות לברכה ולגדולה: (כה) אשר ברכו. לישראל: ברוך עמי. ישראל אשר בחרתי לי לעם בהיותם במצרים: ומעשה ידי. הראתי להם בגבורות שהפלאתי באשור וע״י אותם ניסים ישובו אלי ויהיו כאילו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישראל דוגמא זו ת״י: (ב) ופתחת השק מעל מתניך. ת״י ותיסר סקא בחרצך והדברים מוכיחים שהרי עד עכשיו לא ציוהו לחגור שק שהוא אומר לו להתירה ועוד שהוא אומר ונעלך תחלוץ יהוא סימן לאבלות ופי׳ ופתחת כמו (שמו׳ לט) מפותחות פתוחי חותם לחגור שק בדוחק על בשרו כדי שתראה׳ חקוקה בבשרו: מעל מתניך. למעלה ממתניך: ערום. ת״י פחיח בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממש: (ג) שלש שנים. ילך כן לאות ולמופת למצרים ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מצרים וגו׳ למדנו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של סנחרב שהרי מפלתו היתה כשהביא את שבי מצרים ותרהקה מלך כוש לפני ירושלים בקולרין כשבא לצור על חזקיהו: (ד) וחשופי שת. כמו חשף שת והיו״ד יתירה כיו״ד חלוני וחורי ושדי: שת. בית מוצא הרעי וכן (ש״ב י) ויכרות את מדויהם עד שתותיה׳ וגמול זה היה להם תחת חם אביהם אשר ראה ערות אביו ולא כסה אותה מדה כנגד מדה: (ה) וחתו ובשו. כל המביטים ומצפים

תולדות אהרן ופתחת השק. יומא מו: עבדי ישעיהו. שבת קיד:

רדק

אשור והוא יד ה׳ שהיתה בהם ידעו כי ה׳ הוא האלהים ותהיה לנס הדבר והאות ויחכם עם מצרים שידעו גם כן את ה׳ ותהיה מסלה ממצרים לאשור ומאשור למצרים: ועבדו מצרים את אשור. ופירוש עם אשור שניהם יעבדו את ה׳ וישראל תהיה להם שלישית: (כד) ביום ההוא. שלישיה, שלישית תהיה להם באמונת האל ויהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה על שאר האומות כל זמן שיחזיקו באמונת האל: (כה) אשר ברכו ה׳. אחת משלשתם ברכו ה׳ בכאות ויאמר ברוך עמי מצרים שהכו להיות עמי: ומעשה ידי אשור שהכירו שהם מעשה ידו ואני האל ואין עוד: ונחלתי ישראל. ישראל הם נחלתי מקדם יונתן תרגם הפסוק כלו על ישראל ברוך עמי וגומר: (א) בשנת בא תרתן. זה הענין היה בשנת ארבע עשרה שנה לחזקיהו מלך יהודה כשבא על ירושלם ושמע על תרהקה מלך כוש שיצא להלחם עמו ונסע משם ונלחם עם מצרים ועם כוש וכשכבש ובא עם השבי וחזר לירושלם וקודם לכן באותה שנה שלח תרתן לאשדוד ולכדה, ואז נאמרה נבואה זו לישעיה כי כמו שלכד מלך אשור אשדוד כן ילכד מצרים וכוש, ויש מפרשים כי שלש שנים קודם שבא לירושלם מלך אשור היה זה שבא תרתן לאשדוד ולכדה ואז נאמרה נבואה זו לישעיה, כי לסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבות מצרים ואת גלות כוש כמו שאמר שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש, ונפירושינו שלש שנים ידבק עם הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף, אמר כי שלש שנים הלך וזה אות ומופת על מצרים ועל כוש כי כן ילכו הם: וסרגון. הוא סנחריב, ורבותינו ז״ל אמרו שמונה שמות יש לו: (ב) בעת ההיא. ביד ישעיהו הנביא פורענות מצרים וכוש דבר בידו ואמר לו שיעשה האות בעצמו שיהיה סימן להם וילך ערום ויחף, ומה שאמר לו ופתחת השק לפי שהיה לובש שק על גלות השבטים ומתאבל עליהם ואמר לו שיפתח אותו השק שהיה חגור על בשרו ועל מתניו ויחלוץ נעליו וילך ערום ויחף: ויעש כן. הלוך ערום ויחף. הדבר הזה אין לפרשו כמשמעו שצוה האל את הנביא שילך ערום ויחף תגילה וכן מה שאמר האל להושע קח לך אשת זנונים וכן מה שאמר ליחזקאל והעברת על ראשך ועל זקנך תער, וכן מה שאמר לו שיאכל עוגת שעורים אפויה בגלילי הבקר וכל אלו והדומים להם אינם דברים שיצוה האל לנביאיו לעשותם, אלא הכל היה במראה הנבואה שהיה רואה הנביא במראה הנבואה שהיה מצוה אותו האל שיעשה כך והיה עושה כך במראה הנבואה הכיא ואף על פי שיצריך הזמן כמו בזאת הנבואה שלש שנים ובנבואת הושע וילך ויקח ותהר ותלד בן ואחר כך ותהר ותלד בת כי זה במראה הנבואה ואף על פי שיראה שהיה זמן רב הכל היה במראה הנבואה בפעם אחת: ונעלך. אמר לשון יחיד דרך כלל ויונתן תרגם ופתחת השק בהפך הענין ותיסר סקא בחרצך: (ג) ויאמר. כן שמע במראה הנבואה אחר שהלך ערום ויחף שהיה ה׳ קורא אותו ואומר כאשר הלך עבדי ישעיהו אות ומופת מה שעשה עבדי ישעיהו זה כאשר צויתיו לאות ולמופת על מצרים ועל כוש עשה כן להודיע כי כן ילכו הם לפני שוביהם: (ד) כן ינהג. אמר וחשופי שת אחר שאמר ערום ויחף כי הגנות בלכתם ערומים הוא שילכו חשופי ערוה כמו שעשה מלך עמון במלאכי דוד לגנות ויכרות את מדויהם בחצי עד שתותיהם: וחשופי. כמו וחשופים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים והדומים להם: ושת. הוא כנוי לעגבות לערום וכן עד שתותיהם ואמר ערות מצרים והוא הדין לכוש כי כבר זכר שניהם ומה ששנה הענין במצרים לרוב גנותם כמו שאמר עליהם גדלי בשר אשר בשר חמורים בשרם: (ה) וחתו ובשו. על ישראל אמר שהיו בטוחים בכוש ובמצרים לפי שהיו בעלי מלחמה למלך אשור כמו שאמר על תרהקה מלך כוש יצא להלחם אתך ועל יסודם וכיוצא אמר ועל הפרידים שנשארו מעטים בארץ כי עשרת השבטים בכלל ככר גלו בשנת שש לחזקיהו וכאשר נהג מלך אשור את שבות מצרים וגלות כוש היה בשנת

רבע

מצודת דוד

(כד) שלישיה. שלישית תהיה לה באמונת האל. או שתהיה מושלת על מצרים ועל אשור: ברכה. כל השלשה יהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה יותר מכל האומות: (כה) אשר ברכו. אשר כל אחד מהשלשתן ברכו ה׳ ויאמר ברוך עמי מצרים ר״ל ברוך הוא על שסבה להיו׳ עמי להאמין בי: ומעשה ידי. חוזר על מלת ברוך לומר ברוך מעשה ידי אשור ר״ל ברוך הוא על אשר הכיר שמה שעלתה בהם היה מעשה ידי ולא במקרה: ונחלתי ישראל. גם זה חוזר על מלת ברוך לומר ברוך נחלתי ישראל ר״ל ברוך הוא על אשר מעולם הוא נחלתי ומאמין בי: כ (א) בשנת וכו׳. אז התחיל אשור לעשות גבורות ולכבוש ארצות העמים: (ב) ופתחת השק. כי ישעיה היה מתאבל על גלות עשרת השבטים ולבש השק על מתניו לצער ולאבל ואמר לו המקום שיתיר השק מעל מתניו וישאר ערום כי אותו לבד לבש: הלוך. היה מהלך ערום ויחף: (ג) שלש שנים. זהו סימן מה שיהיה בסוף שלש שנים על מצרים ועל כוש: (ד) כן ינהג. כמו שהלך ישעיה כן ינהג וכו׳: וחשופי שת. מגולה עגבות ערות מצרים וכן כוש כי כבר זכר שניהם ואמר מצרים לרוב גנותן שנאמר בהם גדלי בשר (יחזקאל טז): (ה) וחתו. ישראל שהיו מביטים לעזרת כוש והיו מתפארים

בבטחון

מצודת ציון

ערכית מפלתם ויתרצה להם וכן ונעתר להם (דה״א ה): (כד) שלישיה. מל׳ שלש או יתכן שהיא מענין ממשלת ונסיכות כמו ומבחר שלשיו (שמות טו): (א) סרגון. הוא סנחריב כן אחז״ל: (ב) לך. הוא ענין זרוז: ופתחת. ענין התרה כמו יתרי פתח (איוב ל): מתניך. חלציך: תחלוץ. ענין שליפה כמו חלוץ הנעל (דברים כה): ויחף. ענין חוסר מנעלים כמו מנעי רגלך מיחף (ירמיה ב): (ג) שלש שנים. כמו לשלש שנים ותחסר הלמ״ד: אות ומופת. פתרון אחד להם והם ענין סימן וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: (ד) וחשופי. ענינו מגולה כמו מחשוף הלבן (בראשית ל): שת. ענין יסוד כמו שתותיה מדוכאים (לעיל יט)

והוא

רדק

ארבע עשרה לחזקיהו והיו מביטים לכוש שילחמו למלך אשור ומתוך כך ימלטו מידו, וכן היו מהפארים לכנגל על ידם ממלך אשור וכאשר ראו מפלת כוש ומצרים ביד מלך אשור יחתו ויבשו: (ו) ואמר. האי ארץ ישראל כי היא על גבול הים: אשר נסנו שם לעזרה. כתרגומו דהוינא סבירין למערק לתמן לסעיד לאשתזבא מן קדם מלכא דאתור עד כען נפשיהון לא שזיבו ואיכדין נשתזיב אנחנא: (א) משא מדבר ים. נבואה זו נאמרה על בבל ואף על פי שכבר נתנבא עליה באמרו משא בבל שנה ושלש עליה לפי שהרעו לישראל יותר מדאי וכן נתנבא על מפלת מלך אשור כמה פעמים וקרא בבל מדבר ים לפי שמדי ופרס היו במזרחית צפונית של בבל כמו שאמר העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש, והנה בבל מערב למדי ופרס והמערב יקרא ים ואמר מדבר כי מדבר יש בין בבל למדי ופרס, וי"ת מטלן משרין דאתו ממדברא כמי ימא: כסופות בנגב. כמו רוח סערה בנגב במדברא במקום יבש שהוא שם תמיד הרוח כן יבאו מדי ופרס לסלוק אל בבל וי"ת בנגב דרום, ואתן בארח דרומא מדברן ואתין ממדברא וכוא מה שפי' שארץ מדי ופרס מזרחית לפונית לבבל אם כן בבל לה מערבית דרומית ים ונגב: מארץ נוראה. מארץ רחוקה וכוא מדי ופרס שהם רחוקים מבבל והרחוק יקרא נורא לפי שהאדם ירא מרחוק שלא ידע גבורתו ומנהגו יותר מן הקרוב שידע גבורתו ומנהגו ויונתן תרגם מארע דאתעבידו בה חסינן: (ב) חזות קשה. אמר הנביא נבואה קשה לבבל נאמר לי מאת השם ומה היא הנבואה הבוגד בוגד מי שהיה בוגד יבא בוגד שיבגוד בו ומי שהיה שודד יבא שודד שישדדנו ומי הוא הבוגד והשודד זה מלך בבל שהיה בוגד באומות שהיו בשלום עמו ושודדן כי היה הבגידה שהיה שודד אותם ולא היה שומר להם ברית כן יבא לו בוגד שיבגוד בו ושודד שישדדנו והוא כורש: עלי עילם צורי מדי ופרס. ואמר כל הנבואה כנגד עילם ומדי שיעלו לבבל ויצורו עליה: צורי. טעמו מלרע: כל אנחתה השבתי. פירוש אנחת בבל. ר"ל מה שהיו נאנחים מפחדה כי הכנויים בשמות יפלו על הפועל ועל הפעול, כמו מנגד נגעי יעמודו ספר מעלי נגעך בנית תפלתי שמעתי את תפלתך, נסכתי מלכי ואלהי מלכי מקדם, וה"א אנחתה רפה ומשפטה במפיק, וכמוהו רבים כמו ונערה לא הפך לבן, ורחמה הרת עולם, רחמה בתה עונה בה, ויאמר לה בעז והדומים להם: (ג) על כן. הנביא מדבר בלשון כל אחד מבני בבל או בלשון בלשצר המלך: נעויתי משמוע. משמוע הפורענות הבאה לבבל כל שכן שאראה כשתראנה: (ד) תעה. חשקי כתוליק כהי"ת, הנביא מדבר בלשון בלשצר שעשה משתה רב בלילה והיה אותו הלילה נשף חשקו ותשוקתו שהוקם מלך והיה שמח ושם לו הקב"ה אותו הנשף בחרדה בכתב שכתב המלאך בכותל ההיכל חרד מאד על הכתב ההוא כמו שכתוב אדין מלכא זיווהי שנוהי ורעיונוהי יבהלוניה וקטרי חרציה משתריין וארכובתיה דא לדא נקשן: פלצות. ענין רעדה כמו שכתוב דא לדא נקשן: (ה) ערוך השולחן. בעת שהיו עורכים שולחנות היו אומרים צפה הצפית שיצפה הצופה כי היו מפחדים

תרגום

מִכּוּשׁ בֵּית רוֹחֲצָנֵיהוֹן וּמִן מִצְרַיִם תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן: ו וְיֵימַר יָתֵיב נְסָא הָדֵין בְּעִדָּנָא הַהִיא הָכְדֵין הֲוָה בֵּית רוּחְצָנָא דַּהֲוֵינָא סְבִירִין לְמֶעֱרוֹק לְתַמָּן לְסָעִיד לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִן קֳדָם מַלְכָּא דְּאַתּוּר עַד כְּדוּן נַפְשְׁהוֹן לָא שֵׁזִיבוּ וְאֵיכְדֵין נִשְׁתֵּזִיב אֲנַחְנָא: א מַטַּל מַשִּׁירְיָן דְּאָתְיָן מִמַּדְבְּרָא כְּמֵי יַמָּא דְּנַגְדָן כְּעַלְעוֹלִין דְּאָתְיָן בְּאוֹרַח דָּרוֹמָא מַדְבְּרָן וְאָתְיָן מִמַּדְבְּרָא מֵאַרְעָא דְּאִתְעֲבִידָא בַהּ חֲסִינִין: ב אֲמַר נְבִיָּא נְבוּאָה קַשְׁיָא אִתְחֲוָאָה לִי אֲנִיסַיָּא מִתְאַנְּסִין וּבָזְזַיָּא מִתְבָּזְזִין סְקוּ עֵילָמָאֵי תְּקִיפוּ מָדָאֵי כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַנְּחִין מִן קֳדָם מַלְכָּא דְּבָבֶל אַנְחֵית לְהוֹן: ג עַל כֵּן אִתְמְלִיאוּ חַרְצֵיהוֹן זִיעַיָּא דַּחֲלָא אֲחַדְתּוּנוּן הָא כְּחֶבְלִין לִילֶדְתָּא אִטַּפְּשׁוּ מִלְמִשְׁמַע טָעוּ מִלְמֶחֱזֵי: ד טְעָה לִבְּהוֹן עָקָא וּבִיעוּתִין אַחֲדוּנוּן אֲתַר בֵּית רוּחְצָנֵיהוֹן הֲוָה לְהוֹן לִתְבַר: ה סַדַּרוּ פָתוֹרִין

ישעיה כא

מִכּוּשׁ מַבָּטָם וּמִן־מִצְרַיִם תִּפְאַרְתָּם: ו וְאָמַר יֹשֵׁב הָאִי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה־כֹה מַבָּטֵנוּ אֲשֶׁר־נַסְנוּ שָׁם לְעֶזְרָה לְהִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֵיךְ נִמָּלֵט אֲנָחְנוּ:

כא א מַשָּׂא מִדְבַּר־יָם כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלוֹף מִמִּדְבָּר בָּא מֵאֶרֶץ נוֹרָאָה: ב חָזוּת קָשָׁה הֻגַּד־לִי הַבּוֹגֵד ׀ בּוֹגֵד וְהַשּׁוֹדֵד ׀ שׁוֹדֵד עֲלִי עֵילָם צוּרִי מָדַי כָּל־אַנְחָתָה הִשְׁבַּתִּי: ג עַל־כֵּן מָלְאוּ מָתְנַי חַלְחָלָה צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה נַעֲוֵיתִי מִשְּׁמֹעַ נִבְהַלְתִּי מֵרְאוֹת: ד תָּעָה לְבָבִי פַּלָּצוּת בִּעֲתָתְנִי אֵת נֶשֶׁף חִשְׁקִי שָׂם לִי לַחֲרָדָה: ה עָרֹךְ הַשֻּׁלְחָן צָפֹה

ג׳ . ג׳ — ג׳ ומ״ג — ג׳ ומ״ג — ד׳ מ״ל בליסגא — ל׳ א׳ מפיק ה״א — ב׳ — ד׳ חסר — ג׳ . ג׳ — ג׳

כא. עד אשית אויביך הדום: שודד ז׳ מלאים בקריאת וסי׳ כי בא עליה על בבל שודד. יגורו בך נדחי. חזות קשה הגד לי ב׳ בפסוק: הוי שודד ואתה לא שדוד ב׳ בפסוק. קול פחדים באזני: פלצות ד׳ בקריאה וסי׳ תעה לבבי פלצות בעתתני. וכסתה אתם פלצות. יראה ורעד יבא בי. ואם זכרתי ונבהלתי:

רשי

ומלפים על עזרת כוש והמתפארים במשען מצרים: תפארתם. וזהו"ש בלע"ז בלעז: (ו) יושב האי הזה. ארץ ישראל שהיו נשענים על פרעה לעזרה האי. לשון איי הים: (א) משא מדבר ים. הנבואה הואת על בבל כמו שתפורש בה וא"ת הרי כבר מיכא עליה (לעיל יג) על הר נשפה שאו נס וכל הפרשה כולה. פעמים שהנבואה באה בפיו היום בסיגנון אחד ולאחר זמן בסיגנון אחר: משא מדבר ים. ת"י מטל משרין דאתיין ממדברא כמי ימא: כסופות בנגב לחלוף. כרוח סופה המתהפך בארץ יבשה שהוא מעלה אבק רב: לחלוף. כך יחלופו לבוא מחנות רבות על בבל: ממדבר. יבואו לה מארץ נוראה. ת"י מארעא דאתעבידה בה חסינין ויש לפרש שהוא מקום נחש ועקרב כמו שנא׳ (דברים א) המדבר הגדול והנורא: (ב) חזות קשה. הנביא אומר נבואה זו קשה על בבל הוגד לי: הבוגד בוגד. ת"י אניסיא מתאנסין ובזזיא מתבזזין ולשון העברית לפי התרגום כך פירושו את הבוגד בא אחר ובוגד אותו (ס"א אותך) ואת השודד בא אחר ושודד אותו (ס"א אותך) אלו פרס ומדי שבוזזין ושודדין את בבל ששדדה ובזזה עד עתה את כל המדינות: עלי עילם. ובואי עליה: צורי מדי. על בבל במצור. אלהי צורי (ש"ב כב) הטעם למטה ברי"ש וזה טעמו למעלה בצד"י כמו שובי: כל אנחתה השבתי. לא מפיק ה"א לפי שבוא כמו כל אנחות שבעולם והוא לשון אנחה מרובה של אנשים רבים שוספיר"ש בלע"ז כל אנחות השבתי שהי׳ העול׳ נאנח מפני עולה של מלכות בבל עתה השבתי אותה: (ג) מלאו מתני חלחלה. הנביא הוא רחמני ומתאנח על פורענות האומות זו מדרש אגדה ולפי פשוטו הנביא אומר הקינה והאנינות כאלו זו בבל מתאוננת: צירים. לשון חיל וחבלים רבותינו אמרו יש דלתות וצירים לאשה כמו שיש צירים לדלתות הבית: נעותי. חולי הוא הקרוי עוית בל׳ חכמים: (ד) פלצות. בהלה: את נשף חשקי. לילה שהייתי חושק בה לשמחה ולמשתה כמ׳ יוסיפון מלינו שהיה שמח על שנצחו גדודיו את חיל פרס אותו לילה שם לו לחרדה שנא׳ (דניאל ה) בלשאצר מלכא עבד לחם רב וגו׳ אישתיו חמרא וגו׳ ביה בליליא קטיל וגו׳ ודריוש מדאה קביל מלכותא (שם ו): (ה) צפה הצפית. זקוף המנורה בכ"ר

מצודת ציון

והוא שבאדם כמו היסוד בבנין וכן עד שתותיהם (ש"ב י׳): (ה) ואחזו. ענין שבה: (ו) הם. גמו כן: נסנו. מלשון ניסה ובריחה: (א) כסופות. רוח סופה וסערה: בנגב. ענין יובש כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו): לחלוף. לעבור כמו וחלף ביהודה (לעיל ח): (ב) חזות. מראה נבואה: הבוגד. ענין מרד: והשודד. ענין עושק: עילם. הוא ממדינת מדי: צורי. מלשון מצור והוא היקף גייסות סביב העיר: (ג) חלחלה. ענין רעדה ורתת: צירים. ענין כאב כמו צירים וחבלים יאחזון (לעיל יג): נעויתי. מלשון עוות ועקום: (ד) תעה. מי שאינו יודע מה לעשות נקרא תועה והוא מהתועה בדרך ואינו יודע להיכן ילך: פלצות. ענין חרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט): בעתתני. מלשון בעתה ושבר: נשף. ערב כמו קדמתי בנשף (תהלים קיט): חשקי. ענין תאוה כמו חשק שלמה (מ"א ט): (ה) ערוך. ענינו סדור המאכל: צפה. ענין ראיה כמו יצף ה׳ (בראשית לא): הצפית. השמש ונראה אם בוסיס באים

מצודת דוד

בבטחון מצרים בבוא מפלתם יחתו ויבושו ממבטם ותפארתם: (ו) יושב האי הזה. זהו א"י שהוא בגבול הים: כה מבטנו. כזאת עלתה להאומות אשר היינו מביטים אליהם לעזרה אשר חשבנו לנוס אליהם להנצל ממלך אשור: ואיך נמלט אנחנו. אם כך עלתה בהם ולא יכלו למלט את עצמם איך נמלט אנחנו בעזרתם: **כא** (א) מדבר ים. ר"ל על בבל היושבת אחר המדבר במערבו של פרס ומדי הבאים עליה למלחמה: כסופות. כרוח סופה המתהפך בארץ נגובה ויבשה שמעלה אבק רב: לחלוף. כן יהיה מרבית האבק לעת יחלוף מחנות רבות לבא להלחם על בבל: ממדבר בא. מדרך המדבר יבוא: מארץ נוראה. כן יקרא המדבר שהוא מקום נחשים ועקרבים המיראים את העובר בו וכמ"ש המדבר הגדול והנורא (דברים א) ומפלי הדבר במ"ש: (ב) חזות. נבואה קשה נאמר לי על בבל: הבוגד בוגד. כל הרוצה לבגוד בגד בו וכל הרוצה לשדוד משדד אותו: עלי עילם. אתה עילם עלי למלחמה ואתה מדי שים עליה מצור: כל אנחתה. כל האנחות בהיה בבל מאנחת את העכו"ם במה שהטילה עליהם עול כבד הנה עתה בבוא מפלתה השבתי כל האנחות: (ג) על כן. בעבור גודל הצרה: מלאו מתני חלחלה. הנביא אמר בלשון בבל: צירים. כצירים אחזו אותי כמו כאבי יולדת: נעויתי משמוע. נתעקם גופי מקול השמועה ונבהלתי מראיית פלאי האבדון: (ד) תעה לבבי. לא ידע לבבי מה לעשות מרוב צער: פלצות בעתתני. חרדה הבעית והפחיד אותי וכפל הדבר במ"ש לגודל החרדה והפחד: את נשף חשקי. הלילה שהייתי חושק ומתאוה בו לעשות משתה ושמחה על אשר נצחו את חיל פרס כמ"ש ביוסיפון: שם לי לחרדה. מי שבידו להשיב שם לי הלילה ההיא לחרדה כי בה נהרג בלשאצר ונלכדה בבל ומלך בה דריוש כמפורש בדניאל: (ה) ערוך השלחן. בעת שהיו עורכים השלחן על המשתה אמרו אלו לאלו נשה הצפית ר"ל יעמוד הצופה על המצפה לראות אם

הַצָּפִית אָכוֹל שָׁתֹה קוּמוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ מָגֵן׃ ו כִּי כֹה אָמַר אֵלַי אֲדֹנָי לֵךְ הַעֲמֵד הַמְצַפֶּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד׃ ז וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב׃ ח וַיִּקְרָא אַרְיֵה עַל־מִצְפֶּה ׀ אֲדֹנָי אָנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת׃ ט וְהִנֵּה־זֶה בָא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים וַיַּעַן וַיֹּאמֶר נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל וְכָל־פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שִׁבַּר לָאָרֶץ׃ י מְדֻשָׁתִי וּבֶן־גָּרְנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגַּדְתִּי לָכֶם׃ יא מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה־מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה־מִּלֵּיל׃ יב אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה

(Masorah: ל׳.ז׳ מ״ע. ל׳ — קל״ד . ל׳ א׳ פ״ל — ל׳ . קל״ד — ג׳ר״פ בכיפרא — ל׳ — ל׳ וחסר . ל׳ — ב׳חד מ״ל וחד חסר לאברהם)

אֲקִימוּ סַכְוָאִין אֱכוּלוּ שְׁתוּ קוּמוּ רַבְרְבַיָּא מְרִיקוּ וְצַחְצַחוּ זֵינָא׃ ו אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר לִי יְיָ אֱזֵיל אֲקִים סַכְוָאָה דְיֶחֱזֵי חָוֵי׃ ז וְיֶחֱזֵי רְתִיךְ אֱנָשׁ וְעִמֵּיהּ זוּג פָּרָשִׁים רָכֵב עַל חֲמַר רָכֵב עַל גַּמְלָא אֲמַר נְבִיָּא אֲצֵיתִית אֲצָתָא וַחֲזֵית וְהָא מַשְׁרְיָן לַחֲדָא׃ ח אֲמַר נְבִיָּא קָל מַשְׁרְיָן דְּאַתְיָן בְּסִיטוּנֵיהוֹן כְּאַרְיָא וְעַל סְכוּתָא קֳדָם יְיָ אֲנָא קָאִים תְּדִירָא בִּימָמָא וְעַל מַטַּרְתִּי אֲנָא מְעַתַּד כָּל לֵילְיָא׃ ט וְהָא דֵין אָתָא רְתִיךְ אֱנָשׁ וְעִמֵּיהּ זוּג פָּרָשִׁין וַאֲתֵיב וַאֲמַר נְפַלַת וְאַף עֲתִידָא לְמִפַּל בָּבֶל וְכָל צַלְמֵי טַעֲוָתָהָא יְדַקְדְּקוּן לְאַרְעָא׃ י מַלְכִּין דְּאוּמְנִין לְאַגָּחָא קְרָבָא יֵיתוּן עֲלָהּ לְמִבְזְּהָא כְּאִכָּרָא דְּאוּמָּן לְמֵידַשׁ יַת אִדְּרָא אֲמַר נְבִיָּא דִּשְׁמַעִית יַת קָל מֵימְרָא דַּיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חַוֵּיתִי לְכוֹן׃ יא מַטַּל כַּס דִּלְוָט לְאַשְׁקָאָה יַת דּוּמָה עֲלַי אַכְלֵי מִן שְׁמַיָּא נְבִיָּא פְּרֵישׁ לְהוֹן יַת נְבוּאֲתָא נְבִיָּא פְּרֵישׁ לְהוֹן מָה דַעֲתִיד לְמֵיתֵי׃ יב אֲמַר נְבִיָּא אִית

רש"י

בכ"ר צווחין למנרתא לפיתא: אכל שתה. ומתוך האכילה והשתיה נעקו קומו השרים: משחו מגן. מגיני עור שלוק הן ומושחים אותן בשמן כדי שיחליק את הזיין וכך נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים פלט את משיחתו ולא קיבלה ונעשה מגן שאול כאילו לא נמשח בשמן: (ו) לך העמד המצפה. עתיד אחד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על ארך שלוותה של בבל והוא חבקוק שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר (חבקוק ב) על משמרתי אעמודה ואצפה לראות מה ידבר כי אמר הקב"ה לישעיה העמידהו לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמד על מצפהו ואשר יראה במפלתה של בבל יגיד: (ז) וראה רכב. ואני הראהו שם כמין רכב צמד פרשים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי: והקשיב קשב. ושם ישמע בנטאתו כמין רוב המיות תשואות חיילות: (ח) ויקרא אריה. הוא חבקוק אריה בגי' כמניין חבקוק ישעיה נתנבא שעתיד חבקוק להתפלל על זאת ולומר כן: על מצפה ה'. ה' אלהי על מצפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת: (ט) והנה זה בא. כשיתפלל על כך יראה כמין רכב אדם וגו': נפלה נפלה בבל. ת"י נפלת ואף עתידה למיפל. ב' נפילות שנה אחר שנה תחלה ע"י מדי ופרס ובשנה השניה ע"י שמים והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת סדום וכן מצינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת וגו' (לעיל יג): (י) מדושתי ובן גרני. תבואת קדש שלי ערימת חטיי אשר נכטויתי מפי רוח הקדש לתקן אתכם בדרך הישרה כאדם הדש וזורה תבואתו בגורן: אשר שמעתי. אותו הגדתי לכם: (יא) דומה. הוא אדום וכן הוא אומר מי כצור כדומה בתוך הים (יחזקאל כז): אלי קורא משעיר. אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או מלאך מעול מלכות שעיר: שומר מה מלילה. שומר ישראל מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת: (יב) אמר שומר. הקב"ה: אתא בקר. יש לפני להזריח לעשות בקר

רד"ק

מפחדים מעם מדי ופרס ובעת שהיו אוכלים ושותים היו אומרים קומו השרים משחו מגן כלומר נלכה להלחם כמנינים למלחמה, וכן תרגם יונתן לפס הצפית אקימו סכואין, ותרגם משחו מגן מריקו ולהלהו זיינא, תרגם יונתן מגן זיינא, ר"ל כלי זיין כגון השריונות והכובעים כי גם הם מגן על האדם במלחמה, ויש מפרשים משחו המלך כי המלך מגן העם לפי שבאותו הלילה מת בלשצר כמו שכתוב ביה בליליא אתקטיל בלשצר מלכא, אמר הנה מת מלככם משחו אחר תחתיו, ובב"ר לפס הלפית סדר מנורתא אים אתרא דקרייא מנרתא לפיתא: (ו) כי כה אמר. באלו הנביא בבבל, ואמר על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה שיעמידו המצפה לראות אם בא חיל מדי ופרס ויגיד אשר יראה: (ז) וראה רכב. וראה המצפה רכב צמד פרשים רכב שרוכבים עליו זוג פרשים. וראה גם כן רכב חמור רכב גמל: והקשיב קשב רב קשב. יקשיב אם הם קרובים אם ישמע קול פרסותם, ויונתן תרגם ויחזי רתך אינש ועמיה זוג פרשים וגומר: (ח) ויקרא. וקרא המצפה אריה על המצפה המשיל מדי ופרס לאריה העומד על המצפה ומביט הילך והילך אנה יטרוף, אמר הנביא בלשון קריאה כראותו זה: אדני אנכי עומד תמיד. יומם ולילה על משמרתי אנכי נצב כל הלילות, כלומר ביום ובלילה אני עומד ומצפה מתי יהיה זה שיבא חיל מדי ופרס ויחריבו בבל לפי שהרעו לישראל, ובמדרש כי אריה אמר על חבקוק הנביא, אמר ישעיהו כי חבקוק עתיד לומר זה אנכי עומד תמיד יומם ולילה שעג עוגה ועמד בתוכה כמו שמפרש בתרגום תפלה לחבקוק וקרא חבקוק אריה כי כן הוא בגמטריא חשבון חבקוק כחשבון אריה, וי"ת הפסוק כן אמר ישעיה נביאה קל משריין וגומר: (ט) והנה זה. בעוד שהיה המצפה מקשיב הנה בא החיל כמו שהיה רואה קרבו אל העיר: ויען המצפה. ויאמר נפלה נפלה בבל, הכפל לחזק: שבר. פיעול המשבר ויונתן תרגם נפלה נפלה אף עתידה למיפל בבל, ר"ל שתי נפילות ראשונה על ידי מדי ופרס ושנית על ידי שמים, שנאמר והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה, וזה שיהיה לעולם כי אותה בבל לא נתישבה עוד לעולם כמו שפירשנו למעלה במשא בבל: (י) מדשתי ובן גרני. ואמר הנביא בלשון נחה בבל היא מדשתי שאדוש אותה בחיל מדי ופרס כמו שדשין התבואה. ובן גרני, כפל ענין במלות שונות, כי הבר והתבן יקרא בן גרן לפי שיודש בגורן: אשר שמעתי. אמר הנביא זאת הנבואה אשר שמעתי על בבל הגדתי לכם כמו ששמעתים ואמר אלהי ישראל לפי שבעבור ישראל יביא האל הפורענות לבבל: (יא) משא דומה. דומה היא מבני ישמעאל כמו שכתוב ומשמע ודומה ומשא אשר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יבא להם המחריב ארצם וקרוב תבא אליהם הרעה וישימו שומרים בחומות העיר, אומר שיקומו בני אדם מרוב פחדם ויסובבו בעיר וישאלו לשומרים מה מלילה, וכפל הדבר כדרך השואלים: מה מליל. בא על דרך הסמיכות, וכמוהו בא אל תוקיפו בחיל כבד: (יב) אמר. ענה להם השומר אתא בקר, כלומר הבקר יבא, אבל מה תועילו כי גם הלילה יבא אחרי שתצטרכו לשמור עוד מפחד האויב: אם תבעיון בעיו. אם תשאלו שאלו: שובו אתיו. לשאול, כלומר עוד הלילות תשאלו בזה כי אין לכם בטח מן האויב וא"א ז"ל פירש כי עתידים בני העיר להחריב דומה וקורא הנביא שומר וצופה והנביא מדבר כאלו בני העיר קוראים אליו ושואלים לו מה מלילה כלומר מה מלילותם ויומותם של דומה, כלומר אם הגיע זמן קיצן עדיין ונלך עליהם, והנביא משיב להם כבר נגלמו היומים והלילות ובא בקר מפלתם שובו אתם עליה ותלוהו, ותרגם יונתן בן מטל כס

תולדות אהרן משא דומה. סנהדרין לד זוכר תרומה ויקרא (תענית סד): אמר שומר. ב"ק ג:

מצודת דוד

הם באים חיל פרס ומדי: אכול שתה. בעוד שהיו אוכלים ושותים אמרו אלו לאלו קומו השרים ומשחו המגן לרדת אל המלחמה: (ו) לך העמד המצפה. הנביא יאמר על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה לך העמד המצפה שיגיד את אשר יראה: (ז) וראה. כאלו העומד על המצפה ראה רכב שרוכבים עליו זוג פרשים וראה ג"כ רכב חמור וכו' ר"ל אחד רוכב על חמור ואחד רוכב על גמל ר"ל ראה הרבה מיני בעלי מלחמה: והקשיב קשב. הקשיב באזניו אשר רב הקשב ר"ל קול המון העם היה נשמע מאד ויורה שיש המון רב: (ח) ויקרא אריה על מצפה. ר"ל העומד על המצפה קרא לאמר הנה בא האריה והמשיל פרס ומדי לארי הטורף או שקרא לאמר הנה האריה על מצפה והמשיל פרס ומדי לאריה העומד על מצפה ומביט אילך ואילך אנה יטרוף: ה' אנכי עומד וכו'. כשראה הנביא את כל זה במראה הנבואה אמר אתה ה' הנה אנכי עומד תמיד בכל יום ומצפה מתי תחרב בבל על שהרעו לישראל: ועל משמרתי. ר"ל כאדם היושב ומשמר שאינו זז ממקומו כן לא זזתי מלצפות: (ט) והנה זה בא. ר"ל זמן רב הייתי מצפה לה ועתה הנה זה בא רכב המיוחד לאיש ועליו זוג פרשים ר"ל באו פרס ומדי המחריבים את בבל: ויען ויאמר. המלאך הדובר בי אמר עתה נפלה בבל וכפל המלה לחזק הענין: שבר. המשבר שבר אותם והפילם לארץ: (י) מדושתי. גם אלה דברי המלאך שאמר שבבל תהיה מדושתי ר"ל אני אדוש אותה כמו שדשים התבואה: ובן גרני. התבואה נקראת בן גורן לפי שיונה וגדל בגורן וכפל הדבר במ"ש: אשר שמעתי. אמר נביא הדבר אשר שמעתי מאת ה' וגו' אותה הגדתי לכם: (יא) דומה. הוא מבני ישמעאל כמ"ש ומשמע ודומה ומשא (בראשית כה): אלי קורא משעיר. אמר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יבא המחריב ארצם: שומר מה מלילה. ר"ל בעת יבוא האויב וישימו שומרים בעיר ובני העיר יקומו ויסובבו בעיר וישאלו לשומר ויאמרו אתה שומר מה היה בלילה אם בא האויב: שומר מה מליל. דרך השואלים והמפחדים לכפול אמריהם: (יב) אמר שומר. השומר

מצודת ציון

באים נקרא צפה: משחו מגן. יש מגן עשוי מעור שלוק ומושחין אותו בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנית וכן מגן שאול בלי משוח בשמן (ש"ב א): (ו) המצפה. כמו הצופה: (ז) צמד. זוג כמו צמד בקר (איוב א): פרשים. כן יקראו רוכבי הסוס המלומדים בכך וכן פרש מעלה (נחום ג): והקשיב. ענין שמיעה: (ח) מצפה. כן נקרא המקום שעומד עליו הצופה: (ט) פסילי. כן יקראו הגלולים כי המה נפסלים ונחצבים והוא מל' ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה): (י) מדושתי. מלשון דישה: (יב) אתא. ענין ביאה כמו ואתא מרבבות קדש (דברים לג): תבעיון בעיו. ענין

אִם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שֻׁבוּ אֵתָיוּ׃ יג מַשָּׂא בַּעְרָב בַּיַּעַר בַּעְרַב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים׃ יד לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נֹדֵד׃ טו כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ מִפְּנֵי ׀ חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה׃ טז כִּי־כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֵלָי בְּעוֹד שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד קֵדָר׃ יז וּשְׁאָר מִסְפַּר־קֶשֶׁת גִּבּוֹרֵי בְנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר׃

כב א מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן מַה־לָּךְ אֵפוֹא כִּי־עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת׃ ב תְּשֻׁאוֹת ׀ מְלֵאָה עִיר הוֹמִיָּה קִרְיָה עַלִּיזָה חֲלָלַיִךְ לֹא חַלְלֵי־חֶרֶב וְלֹא מֵתֵי מִלְחָמָה׃ ג כָּל־קְצִינַיִךְ נָדְדוּ־יַחַד מִקֶּשֶׁת אֻסָּרוּ כָּל־נִמְצָאַיִךְ אֻסְּרוּ

(הערות מסורה בשוליים: י׳ . י׳ — ל׳ — ל׳ וא׳ ארחת — ג׳ . ס׳ . ג׳ — ס׳ — ד׳ כסיפרא — ל׳ — ל׳ — ג׳ . ג׳ . ד׳ — ג׳ ב׳ חסר וא׳ מ״ל — ל׳ — ל׳ . ל׳)

אֲנַר לְצַדִּיקַיָּא וְאִית פּוּרְעָנוּת לְרַשִׁיעַיָּא אִם תִּיבְעוּן אַתּוּן תּוּבוּ עַד דְּאַתּוּן יָכְלִין לְמֵיתָב׃ יג מַטַל כָּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה יָת עַרְבָאֵי בְּחוּרְשָׁא בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן שַׁיָּרַת בְּנֵי דְדָן׃ יד לְאַפֵּי צַחְיָא פּוּקוּ נַגְדִּין דְּמַיָּא דְּיָתְבֵי בְּאַרְעָא דָרוֹמָא לַחְמָא דְאַתּוּן אָכְלִין זַמִּינוּ לִמְעַרְקַיָּא׃ טו אֲרֵי מִן קֳדָם קְטוֹל עֲרַקוּ מִן קֳדָם חַרְבָּא שְׁלִיפָא וּמִן קֳדָם קֶשֶׁת מְתִיחָא וּמִן קֳדָם תְּקוֹף קְרָבָא׃ טז אֲרֵי כְּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי בְּסוֹף שַׁתָּא כִּשְׁנֵי אֲגִירָא וִיסוּף כָּל יְקָרְהוֹן דַּעֲרָבָאֵי׃ יז וּתְקוֹף עָבְדֵי קְרָב גִּבָּרֵי בְּנֵי עֲרָבָאֵי יִזְעֲרוּן אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל גְּזִיר כֵּן׃ א מַטַל נְבוּאֲתָא עַל קַרְתָּא דְיָתְבָא בְּחֵילְתָא דְּאִתְנַבִּיאוּ עֲלַהּ נְבִיַּיָּא מָה לְכוֹן כְּדֵין אֲרֵי סְלֶקְתּוּן כּוּלְכוֹן לְאִגָּרַיָּא׃ ב מִן קֳדָם אִתְרְגוּשָׁא דְאִתְמְלִיאַת קַרְתָּא מְשַׁבַּחְתָּא כַּרְכָּא חֲדָאָה קְטִילַיִךְ לָא אִתְקְטִילוּ בְחַרְבָּא וְאַף בִּקְרָבָא לָא מִיתוּ׃ ג כָּל שִׁלְטוֹנַיִךְ אִטַּלְטַלוּ כַּחֲדָא מִן קֳדָם מְתַח קַשְׁתָּא גְּלוֹ

תשואות ד׳ בקריא וסי׳ תשואות מלאה עיר הומיה, תשואות חן חן לה. תשואות נוגש לא ישמע. תשואות סכתו: הומיה ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר וסי׳ תשואות מלאה. המיה היא וסררת. אשת כסילות הומיה. תומיה דסוררת חסר:

תולדות אהרן משא בערב. (תענית סט): לקראת צמא. תענית ז: מפני חרבות. סנהדרין לה: גיא חזיון. תענית כט זוכר מקן (שקלים ג):

רדק

גם דלוק ונומר, ובדברי רבותי׳ ז״ל בספרו של רבי מאיר מצאו כתוב משא דומה משא רומי: אלי קורא משעיר. אמר רבי יוחנן אלי קורא מפני שעיר: שומר מה מלילה. אמרו לישעיה רבינו ישעיה וכי מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה אמר להם המתינו לי עד שאשאל כיון ששאל חזר אצלם אמרו לו שומר מה מליל, שומר העולמים, אמר להם לא כשאתם סבורין אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים בקר לישראל ולילה לכותיים, אמרו לו אימתי אימת דאתון בען הוא בעי אם תבעיון בעיו, ואומרים להם ומי מעכב אמר להם תשובה שובו אתיו: (יג) משא בערב. נבואה זו נאמרה על ערב והם בני קדר, וזי״ת בערב במקום על, כמו כן ינתן בו כי אם הבהמה אשר אני רוכב בה כמו עליה: ביער בערב תלינו ארחות דדנים. אומר כנגד שיירות בני דדן שהיו עוברים והבים בערב, אמר עתה בחרבן ערב תלינו ביער כי לא תמצאו אהלים ללון בהם כי חרבו אהלי קדר, ויונתן תרגם בחורשא ברמשא תביתון, תרגם בערב כמו בערב: (יד) לקראת צמא התיו מים. התיו כמו אתיו, אומר דרך משל למים שיבאו לקראת הצמא כי בני קדר יהיו גולים ונודדים במדבר ולא ימצאו מים לשתות ויושבי ארץ תימא כשימצאום גולים ונודדים צריך שיקדמום בלחמם: (טו) כי מפני חרבות. ואם תשאלום מפני מה הם נודדים מפני חרבות שפשטו בארצם מפני חרב נטושה שפשטה בארצם, וכן וינטשו בלחי, כמו ויפשטו, ויש מפרשים כמו לטושה, ויונתן תרגם שליפא: (טז) כי כה אמר ה׳ בעוד שנה. שנאמרה אלי נבואה זו: וכלה כל כבוד קדר. כשני שכיר, שהם מצומצמים, ומדקדק בזמנו נגאם כמו שאומר כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו, וכן זאת השנה תהיה מצומצמת: (יז) ושאר מספר קשת. מה שישארו מהם רובי קשת שיברחו ויהיו מתי מספר: ימעטו. יהיו הולכי׳ ומתמעטים: כי ה׳ אלהי ישראל דבר. לפי שהרעו לישראל כשהגלם מלך אשור, אולי באו בני קדר עם מלך אשור והרעו לישראל בעת שהיו מוליכים אותם בשביה. או שעברו ישראל דרך ארצם בגלותם והרעו להם: (א) משא גיא חזיון. נבואה זו נאמרה על ירושלם, וקראה גיא חזיון לפי שהיא מקום הנבואה, ומה שקראה גיא והיא הר לכנותה לרעה לפי שהשפילוה יושביה ברעתם והשיבוה מהר אל בקעה והנה ראויה שתקרא עתה הר אלא גיא: מה לך איפה כי עלית כלך לגגות. דרך בני העיר לעלות לגגות ולמגדלים בעת שיבאו להם האויבי׳ ויכנסו בעיר בחזקה יעלו לגגותם להשגב בהם, או להלחם בהם אל נפשותם אם יוכלו אמר הנביא כנגד ירושלם מה לך והלא היית אתמול תשואות מלאה עיר הומיה מה לך עתה שנאספת אל הבתים ועלית אל הגגות מפני מה היה זה מפני עונך: (ב) תשאות מלאה. האדן. תשאות פירוש קול המון העיר מרוב העם אשר בתוכה, וכן תשאות חן חן לה: חלליך לא חללי חרב. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם עם אויביהם אלא נאספו אל העיר ומתו בתוכה ברעב והנה אינם חללי חרב אלא חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו. קציניך וראשיך שנדדו וברחו: מקשת אסרו. כלומר

רשי

לכם: וגם לילה. מתוקן לעשו לעת קץ: אם תבעיון בעיו. אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ שובו אתיו. בתשובה: (יג) משא בערב. על ערביים: ביער בערב תלינו. ראיתי מה עשיתם בהגלות אשור את עמי והיו מבקשים לשנאים שלהם להוליכם דרך עליכם לפי שאתם בני דודיהם אולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יוצאים ולנים ביער דרך העברת שיירות: אורחות דדנים. בני דודכן: (יד) לקראת צמא. דרך להביא מים ואתם יושבי ארץ תימא לא עשיתם כן אלא בלחמו קדמו נודד הביאו להם מיני מאכלים מלוחים ונודות נפוחים מלאי רוח והיה אוכל ומבקש לשתות ונותן פי הנוד לתוך פיו והרוח נכנס במעיו והוא מת. ד״א לקראת צמא התיו מים לא כן עשיתי לאביכם כשהיה צמא גליתי לו באר מים: (טו) כי מפני חרבות נדדו. עמי: וחרב נטושה. פשוטה על פני הארץ כמו (ש״א ל) והנם נטושים על פני כל הארץ (שם כה) וינטשו בעמק רפאים ד״א נטושה כמו לטושה כל אותיות אשר מוצאיהם קרובים להיות ממקום אחד מתחלפות זו בזו כו״ן בלט״ד כענין שנא׳ (נחמיה יג) לעשות לו נשכה כמו לשכה: (טז) כשני שכיר. מדקדק בה לצמצם המועד כשכיר הנשכר לשנים שמדקדק במועד תשלום שנתו: (יז) ושאר. שארית: קשת גבורי בני קדר. בעלי רובי קשת שהם כאביהם שנאמר בו (בראש׳ יא) ויהי רובה קשת: (א) גיא חזיון. היא ירושלים גיא שנתנבאו עליה רוב נבואות: כי עלית כולך לגגות. כשבאו עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות החיל ולהלחם ורבותינו פירשו על כהנים שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאיתא במסכת תענית. ומדרש אגדה אומר שהיו גסי הרוח. (באיכה רבתי): (ב) תשואות מלאה. עיר שהיתה תשואתו קול רוב אדם: הומיה ועליזה. עכשיו מה לך מתאבל: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אילו חללי חרב היו מעכשיו שהם חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו יחד. לדקיהו ושריו שיצאו לברוח בלילה: מקשת אוסרו. אשר מאימת המורים חצים בקשת היו נאסרים להסגר בתוך העיר וכל

מצודת ציון

ענין שאלה ודרישה ובדרז״ל בעי מיניה וכו׳ ודומה לו נבעו מצפוניו (עובדיה א) שהוא ענין דרישת החפוש וכמו שמלת בקשה הונה לדרישת שאלה ולדרישת החפוש כן מלת בעיו הונח לשניהם: אתיו. בואו: (יג) בערב. הבי״ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו: תלינו. מל׳ לינה: ארחות. שיירות הולכי אורח: (יד) התיו. הביאו: קדמו. הביאו לפניהם וכן אשר לא קדמו (דברים ג): (טו) חרבות. מלשון חרב: נטושה. ענין התפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים טו): (טז) כבוד. ענין רבוי: (א) גיא. עמק: חזיון. ענין נבואה: אפוא. כמו עתה וכן עשה זאת אפוא בני (משלי ו): כלך. מלשון כל: (ב) תשואות. ענין הומיה כמו תשואות נוגש (איוב לט): קריה. כרך כמו תעלץ קריה (משלי יא): עליזה. ענין שמחה: (ג) קציניך. שריך כמו קצין תהיה לנו (לעיל ג): (ד) שעו. ענין

מצודת דוד

ישיב לאמר אף אם בא הבוקר ואין פחד מהאויב אבל גם הלילה תבוא ומהל לך לשמור עוד מפחד האויב: אם תבעיון בעיו. אם תשאלון לדרוש שאלה כזאת שובו ובואו למחר ולמחרתו כי בכל הלילות תצטרך לשמור ותוכלו לשאול בכולם: (יג) בערב. על ערב והם בני קדר: ביער בערב וכו׳. אתם שיירות בני דדן שהייתם רגילים ללון באהלי אנשי ערב הנה עתה שחרבו אהליהם תלינו ביער אשר בערב: (יד) לקראת צמא. לקראת ערב הצמא בלכתו בגולה הביאו לו מים לשתות: יושבי וכו׳. אתם היושבים בארץ תימא קדמו כל אחד בלחמו לקראת ערב הנודד ממקומו: (טו) כי מפני וכו׳. כאומר ואם תשאלו למה נדדו ממקומם אשיב לאמר שנדדו מפני חרבות האויב: חרב נטושה. אשר פשטה בארצם: קשת דרוכה. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו היטב לירות למרחוק: כובד מלחמה. חוזק מלחמה: (טז) בעוד שנה. בעת תשלום שנה מהיום: כשני שכיר. ר״ל מצומצם כשכיר המדקדק בשני שכירתו: כל כבוד קדר. מרבית המון עם ערבי בני קדר: (יז) ושאר. השארית של מספר רבי קשת מגבורי בני קדר יהיו הולכים ומתמעטים: כי ה׳ וכו׳. דבר ובידו לקיים: **כב** (א) גיא חזיון. זה ירושלים שהיתה מקום הנבואה ועם כי עמדה בהר קראה גיא לכנותה לרעה ולומר שהשפילוה האויבים בחטאתיה ומהר נעשה גיא: מה לך איפוא. מה נעשה לך עתה אשר עלית על הגגות כי כן הדרך כשבא העיר במצור עולים על הגגות לראות כמה יש המון עם הצרים: (ב) תשואות. עד הנה היית מלאה המיית אנשים: עיר הומיה. כפל הדבר במ״ש: קריה עליזה. כרך מלאה שמחה במרבית הממשלה והעושר: חלליך. עתה איך עלתה בך אשר חלליך לא חללי חרב המה כי ברעב מתו הקשה ממיתת חרב: (ג) כל קציניך. צדקיהו ושריו אשר נדדו יחד וברחו הנה נאסרו מרובי הקשת כי כאשר ברחו דרך המערה הזמין הקב״ה צבי אחד רץ על המערה ממעל ורדפו אחריו רובי קשת וכשבאו לפתח המערה מצאו את צדקיהו ושריו יוצאים ותפסום ואסרום: כל נמצאיך. את כל הנמצאים כולם יחדו אסרו: מרחוק ברחו. אשר ברחו

רשי

וכל הנמצאים בו אוסרו יחד בזיקים ורובן מרחוק ברחו קודם לכן : (ד) שעו מני. חדלו ממני כך הקב"ה אומר למלאכי השרת: (ה) ומבוסה. מרמס כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב) וכמו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י) : מקרקר קיר. יום קרקור קיר החומה : ושוע אל ההר. וקול שועה לנוס אל ההרים להמלט : (ו) נשא אשפה. אשפות חצים קוייבר"ן בלע"ז : וקיר ערה מגן. ת"י ועל שור דבקו תריסין והוא כמו ערות על יסוד (לעיל יט) ומתערה כאזרח רענן (תהלים לז). ויש לפרש וקיר ערה מגן קיר שם העיר כמו (מ"ב טז) ויגלם קירה בני אותה מדינה גלו מגיניהם על ירושלים : (ז) שת שתו השערה. שמו מצור על השערים ודוגמתו יש במלכים במלחמת בן הדד שימו על העיר (שם א כ) : (ח) ויגל. לשון גילוי : מסך יהודה. הוא בית המקדש שהי' מגין ומיסך ומסכך עליה' : ותבט ביום ההוא. תסתכלות להלחם בם : אל נשק בית היער. הם המגינים שלש מאות ומאתים (צנה) שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון (שם א י) : (ט) בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה ראיתם כי רבו : ותקבצו את מי הברכה. י"ת וכנישתון ית עמא למי בריכתא ארעיתא שהוא אצל בקיעי עיר דוד להלחם שם לפי שראיתם שיש שם תורפה לירושלים ונוחה לכבש משם : (י) ואת בתי ירושלים ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד שיתנו מהם לפי חשבון כדי לקחת האבנים והעצים לבצר את החומה : לבצר. לחזק לשון ערים בצורות (במדבר יג) : (יא) ומקוה עשיתם. אגם מים להיות חוזק לעיר בין החומותים החומות כפולות חיל וחומה ובין מי הברכה הישנה: ולא הבטתם אל עושיה. ואם תאמרו אף חזקיה עשה כן שנא' (ד"ה ב לב) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלי' ולחוצה החומה האחרת ויחזק את המלא עיר דוד חזקיהו בה' אלהי ישראל בטח וגו' (מ"ב יח) אבל אתם בימי יהויקים וצדקיה לא הבטתם אל עושיה

ישעיה כב

יַחְדָּו מֵרָחוֹק בָּרָחוּ׃ ד עַל־כֵּן אָמַרְתִּי שְׁעוּ מִנִּי אֲמָרֵר בַּבֶּכִי אַל־תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי עַל־שֹׁד בַּת־עַמִּי׃ ה כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה לַאדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת בְּגֵי חִזָּיוֹן מְקַרְקַר קִר וְשׁוֹעַ אֶל־הָהָר׃ ו וְעֵילָם נָשָׂא אַשְׁפָּה בְּרֶכֶב אָדָם פָּרָשִׁים וְקִיר עֵרָה מָגֵן׃ ז וַיְהִי מִבְחַר־עֲמָקַיִךְ מָלְאוּ רָכֶב וְהַפָּרָשִׁים שֹׁת שָׁתוּ הַשָּׁעְרָה׃ ח וַיְגַל אֵת מָסַךְ יְהוּדָה וַתַּבֵּט בַּיּוֹם הַהוּא אֶל־נֶשֶׁק בֵּית הַיָּעַר׃ ט וְאֵת בְּקִיעֵי עִיר־דָּוִד רְאִיתֶם כִּי־רָבּוּ וַתְּקַבְּצוּ אֶת־מֵי הַבְּרֵכָה הַתַּחְתּוֹנָה׃ י וְאֶת־בָּתֵּי יְרוּשָׁלַ͏ִם סְפַרְתֶּם וַתִּתְצוּ הַבָּתִּים לְבַצֵּר הַחוֹמָה׃ יא וּמִקְוָה עֲשִׂיתֶם בֵּין הַחֹמֹתַיִם לְמֵי הַבְּרֵכָה הַיְשָׁנָה וְלֹא הִבַּטְתֶּם אֶל־עֹשֶׂיהָ וְיֹצְרָהּ מֵרָחוֹק לֹא רְאִיתֶם׃

תרגום

כָּל דְּאִשְׁתְּכַח בִּיךְ אִתְקְטָלוּ בַּחֲדָא מֵרְחִיק עֲרַקוּ׃ ד עַל כֵּן אֲמָרִית שְׁבוּקוּ מִנִּי אֶבְכֵּי בִּמְרַר לָא תִתְבְּעוּן לְנַחָמוּתִי עַל תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי׃ ה אֲרֵי יוֹם רְגוֹשׁ וְאִתְדְּשָׁא וּקְטוֹל קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַל קַרְתָּא דִּיתְבָא בְחֵילְתָא דְּאִתְנַבִּיאוּ עֲלַהּ נְבִיַּיא מְבַלְּשִׁין בָּתַיָּא מַקְפִין מִגְדְּלַיָּא בְּרֵישֵׁי טוּרַיָּא׃ ו וְעֵילָמָאֵי נְטַלוּ זֵין בִּרְתַךְ אֱנָשׁ וְעִמֵּיהּ זוּג פָּרָשִׁין וְעַל שׁוּר דְּבַקוּ תְרִיסִין׃ ז וַהֲוָה שְׁפַר מֵשְׁרָךְ אִתְמְלִיאוּ רְתִיכִין וּפָרָשִׁין מְמַנַן עַל תַּרְעִין׃ ח וּגְלֵי יָת מַטְמוֹרִית בֵּית יְהוּדָה וְאִסְתְּכֵי בְּעִדָּנָא הַהוּא עַל זֵין בֵּית גִּנְזֵי מַקְדְּשָׁא׃ ט וְיָת פְּלוּגַת קַרְתָּא דְדָוִד חֲזֵיתוּן אֲרֵי סַגִּיאַת וְכַנֵּישְׁתּוּן יָת עַמָּא לְמֵי בְרֵיכְתָא אַרְעִיתָא׃ י וְיָת בָּתֵּי יְרוּשְׁלֵם מְנִיתוּן וְתָרַעְתּוּן בָּתַּיָּא לְתַקָּפָא שׁוּרָא׃ יא וּמְקַוְיָא עֲבַדְתּוּן בֵּין שׁוּרַיָּא לְמֵי בְרֵיכְתָא עַתִּיקְתָּא וְלָא אִסְתַּכַּלְתּוּן בְּדַעְבְדַהּ וְדִי בְרָאָהּ מִלְּקַדְמִין

שתו ד' מלעיל וסי' נמסר בסדר כי תשא : ותבט. ג' בקריאה וסי' ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב . ותבט ביום ההוא אל נשק. ותבט עיני בשורי. אנ"ך :

רדק

כלומר רובי קשת שרדפו אחריהם השונא ואסרו אותם והם צדקיהו ושריו שברחו ויצאו מירושלם לילה ורדפו אחריהם הכשדים ותפשום : כל נמצאיך. פירוש כל הנמצאים בחוץ בעיר אסרו, וכן אשר מרחוק ברחו שחשבו להמלט אסרו גם כן : (ד) על כן אמרתי. דברי הנביא אמר כנגד המנחמים : שעו מני. כלומר הרפו ממני אל תנחמוני כי אמרר נפשי בבכי שאבכה: אל תאיצו לנחמני. כפל ענין במלות שונות אמר אל תדחקו לנחמני על שד בת עמי כי רב הוא מלהנחם עליו : (ה) כי יום מהומה. ענין שבר, כמו והמם מהומה גדולה : מבוסה. ענין הרמיסה והגאול, כמו כשבר מוכם, בוסס בטיט חוצות : מבוכה. ענין בלבול, כמו נבוכים הם בארץ : מקרקר קיר. הורס הקיר כמו משרש עוקר השורש, ומה שאמר קיר תוספת ביאור, כי די לו במקרקר, וכן לנצח נצח, ותשרש שרשיה, ויקסמו קסמים, וענין מקרקר קיר שהרסו הכשדים חומת ירושלם, כמו שכתוב והבקע העיר, ואומר וינתצו את חומת ירושלם : ושוע אל ההר. היוצאים מן העיר הולכים וצועקים מהר אל הר ומגבעה אל גבעה, ויונתן תרגם מבלשין בהיא מקפין מגדליא בריש טוריא : (ו) ועילם. פירוש בני עילם נשאו אשפה. בחצים וקשת להלחם על ירושלם, וכן קיר והיא עיר למלך אשור כמו שאמר ויגלם קירה, וכן בני קיר גלו המגינים לבא למלחמה על ירושלם : ערה. ענין גלוי, כמו את מקורה הערה, ויש לפרש קיר כמשמעו כותל וערה ענין דבוק, וכן בדברי רבותינו ז"ל מעורה בטרפשים, פירוש דבוקה, ופירוש הפסוק עילם נשא אשפה לירות חצים אל ירושלם, וכן דבק אל החומה המגינים לאחור החומה תחתיה להפילה, וכן תרגם יונתן ועל שוריא דבקו תריסין : ברכב אדם פרשים. תרגם יונתן ברתך אנש ועמיה זוג פרשין : (ז) ויהי מבחר עמקיך. אומר כנגד ירושלם מבחר ארצך ימלא ברכבי האויבים ואמר עמקיך כי הרכב לא ילך בהרי' אלא בעמקים: שות שתו. שמו פניהם לשערי ירושלם להלחם, ויש מפרשים נלחמו, וכן ופה ישית כגאון גליך ינחם, ויונתן תרגם עמקיך משרך, ושות שתו ממנן על תרעין, וכן וישימו על העיר, ר"ל הפרשים שמו עסקם וכלי מפלם לכבוש העיר : שות שתו. שמו כלי המצור אל השער : (ח) ויגל את מסך יהודה. גלה האויב את מסך יהודה היו בטוחים שהיו מסוככין שלא תבא עליהם רעת האויב מפני בית המקדש שהיה בנחלתם, והנה בא האויב בעונותם וגלה המסך שלהם : ותבט. אומר כנגד עם ירושלם או כנגד המלך. אמר כשראית שהאויב שבא עליך הבטת אל נשק בית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגינים ונתת עיניך בהם להביאם אל ירושלם, כלומר הכינות עצמך למלחמה ולא לתשובה ומעשים טובים, כלומר הבטחתך היתה אל הנשק ולא אל האל, כמו שאמר ולא הבטתם אל עושיה, ויונתן תרגם אל נשק בית יער על זין בית גנזי מקדשא : (ט) ואת בקיעי עיר דוד ראיתם. פרצות שהיו בחומות עיר דוד היא ציון ועשיתם הכנה לבנות אותם פרצות : ותקבצו את מי הברכה התחתונ'. מי הברכה שהיו מתפזרים ממנה ולחוץ קבצתם אותם לתוכ' להיות המים מזומני' לעשות בהם חמר לבנין הפרצות, והבריכה היא חריץ בנוי באבנים מתקבצים בה מי גשמים : (י) ואת בתי. הנה הכינותם המים, וכן הכינותם האבנים שספרתם הבתים ומי שהיה לו בית יותר נתצתם אותו לבנות פרצות החומה מאותם האבנים : ותתצו. הי"ו הנרס רפה ומשפטו להדגש כי שרשו נתץ : לבצר. ענינו לחזק מן ערים בצורות : (יא) ומקוה. בקמץ בשקל מערה, עוד עשיתם הכנה למים בין שתי החומות כמוך למי הברכה הישנה עשיתם שם חריץ שיקוו בו מי גשמים כל אלה ההכנות עשיתם מפני האויב כדי להציל ירושלם מידו ; ולא הבטתם אל עושיה. ולא הבטתם אל הגזרה אשר עשה אותה ותקנה עד הנה ושמר מיד האויב לא הבטתם לשוב אליו וללכת בדרכיו כי הוא היה מציל אתכם אם שבתם אליו יותר מכל ההכנות שעשיתם : ויוצרה מרחוק

מצודת דוד

ברחו למרחוק מלאוס האויב ואסרום : (ד) שעו מני. חדלו ממני ואל תנחמוני : אמרר בבכי. אמרר לב השומעים במרבית הבכי : אל תאיצו. אל תדחקו לנחמני על העושק של בת עמי כי רב הוא להנחם עליו וכפל הדבר במ"ש כדרך המקונן : (ה) כי יום וכו' לה' וכו'. מוכן לה' להביא על ירושלים יום מהומה וכו' : מקרקר קיר. האויב יהרוס קירות החומות : ושוע אל ההר. האויב יצעק עליו לה' להר ציון ולכבשו : (ו) ועילם. בני עילם שהוא ממדינת מדי באו גם המה לעזרת בבל ונשאו אשפתות מלאים חצים ובאו עם רכב המיוחד לאדם ועליו פרשים : וקיר. אנשי קיר גלו המגינים לקראת המלחמה : (ז) מבחר עמקיך. העמקים המובחרים מלאו רכב מאנשי המלחמה : שות שתו. שמו פניהם לשערי ירושלים להלחם : (ח) ויגל. האויב גלה את מסך יהודה כי היו סבורים שיהיו מסוככין מרעת האויב לפי שבה"מ היה בנחלתם ובא האויב וגלה המסך ר"ל לא הועיל להם סכך המקדש : ותבט. אל מול יהודה יאמר כשראית אשר בא האויב הבטת אל הנשק אשר בבית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגינים וצנות כמ"ש ויעש המלך שלמה מאתים צנה וכו' ושלש מאות מגינים וכו' ויתנם המלך בית יער הלבנון (מ"א י) ותת עיניך בהם להלחם עמהם וכאומר הכינות עצמך למלחמה לא לתשובה : (ט) בקיעי עיר דוד. ראיתם שנתרבו בקיעות וסדקים בחומות ציון והיתה נוחה לכבוש משם : ותקבצו. ולזה קבצתם את המים המפוזרים להיות מוכן לגבל הטיט לבנות פרצות החומה : התחתונה. כי היא היתה סמוכה אל החומה : (י) ספרתם. לקחתם לפי הערך להרסם לחזק באבניהם את החומה : (יא) ומקוה. עשיתם חריץ להקוות מים

מצודת ציון

ענין מניעה והסרה כמו שעה מעליו (איוב יד) : מני. ממני : אמרר. מלשון מרירות : תאיצו. ענין דחק כמו ואני לא אצתי (ירמיה יז) : שוד. עושק : בת. כנסיה : (ה) מהומה. ענין שברון כמו והמם גלגל עגלתו (לקמן כח) : מבוסה. ענין רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : ומבוכה. ענין בלבול כמו נבוכים הם בארץ (שמות יד) : מקרקר. מל' קיר וכותל ר"ל הורס את הקיר ולתוספת ביאור אמר קיר וכן מסעף פארה (לעיל י) : ושוע. ענין צעקה כמו שועתי קולי (יונה ב') : (ו) אשפה. הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט) : וקיר. שם מקום כמו ויגלם קירה (מ"ב ט"ז) : ערה. ענין הגלות הדבר כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : מגן. כעמין מלבוש ברזל עבוי ללבוש במלחמה להגן ממכת חרב וחנית : (ז) שות שתו. ענין שימה כמו שתו עלי (תהלים ג) : (ח) מסך. מל' סכך ומכסה : נשק. כלי מלחמה כמו ועיר מבצר והנשק (מ"ב י) : (ט) הברכה. הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו תעלת הברכה (לעיל ז) : (י) ותתצו. מלשון נפילה והריסה : לבצר. מל' מבצר ור"ל לחזק : (יא) ומקוה. מקום כנוס המים כמו ומקוה המים (בראשית א) :

הישנה

ישעיה כב

יב ויקרא אדני יהוה צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגר שק: יג והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות: יד ונגלה באזני יהוה צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון אמר אדני יהוה צבאות: טו כה אמר אדני יהוה צבאות לך בא אל הסכן הזה על שבנא אשר על הבית: טז מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר חצבי מרום קברו חקקי בסלע משכן לו: יז הנה יהוה מטלטלך טלטלה גבר ועטך עטה: יח צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים

תרגום

לא חזיתון: יב ואכלי נביא דיי אלהים צבאות ביומא ההוא למבכי ולמספד ולגזוז ריש ולמיסר סקין: יג והא ביע וחדוא אמרין נקטול תורין ונכוס אען ניכול בסר ונשתי חמר ניכול ונשתי מדנמות לא נחי: יד אמר נביא באודני הויתי שמע כד אתגזר דא מן קדם יי צבאות אם ישתבק חובא הדין לכון עד די תמותון מותא תנינא אמר יי אלהים צבאות: טו כדנן אמר יי אלהים צבאות אתא איזיל לות פרנסא הדין לות שבנא די ממנא על ביתא: טז ותימר ליה מה לך כא מה לך כדין ארי אתקנית לך כא אתר אתקין ברומא אתריה שוי בכיפא בית מדוריה: יז הא יי מטלטלך טלטול דגברא ותחפינך בהתא: יח יעדי מנך ית מצנפתא ויקיפונך בעלי דבבך כשור

רדק

מרחוק לא ראיתם . מי שיצר לירושלים זמן רב ורחוק להשרות שכינתו בה ובחר אותה מכל הארצות לא ראיתם אותו לשוב אליו , ובדרש ויוצרה מרחוק לא ראיתם מי שברא אותה קודם שנברא העולם , כמו שאמרו רבותינו ז"ל ז' דברים נבראו קוד' שנברא העולם ואלו הן גן עדן ותורה וצדיקים וישראל וכסא הכבוד וירושלים ומשיח בן דוד , ואין משמעות הדרש הזה כמו שמבינים אותו המון התלמידים אלא פירוש שעמדו כלם להבראות קודם שנברא העולם לפי שהדברים האלה הם תכלית בריאת העולם : (יב) ויקרא . קרא ה' על ידי הנביאים נבואה זו טרם בוא הפורענות כדי שיבכו ויספדו ויקרחו ויחגרו שק וישובו בתשובה שלמה לפני האל יתברך וינחם על הרעה והם לא עשו כן אלא והנה ששון ושמחה : (יג) והנה ששון ושמחה . לא דאגו ולא פחדו לדברי האל אלא לעגו ושמחו , ואמרו הואיל והוספנו למות מעתה נעשה ששון ושמחה ונהרג בקר ונשחוט צאן ונאכל בשר ונשתה יין כי מחר נמות ונשמח בעודנו בחיים וכל זה ללעג ולשחוק לדברי האל וזהו חלול ה' : (יד) ונגלה . מה שהם אומרים נגלה באזני וידוע לפני אני ה' צבאות , לפיכך אני נשבע : אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון . כי קשה עון זה הדבר מהעונות שקדמו לכם ולא יכופר העון הזה בגלות אלא עד שתמותון אבל המיתה שתמותו בחרב אותה תכפר עליכם , ויונתן תרגם עד תמותון מותא תנינא , ר"ל מיתת הנפש בעולם הבא , ותרגם ונגלה באזני אמר נביא באודני סויתי שמע כד אתגזר דא מן קדם ה' , ואמרו רז"ל כל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה לתלות וביום הכפורי' לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת , שנאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון : (טו) כה אמר ה' . הסוכן , פירוש אוצר מן ערי מסכנות לפרעה , וכן תרגם יונתן פרנסא , ושבנא היה פקיד ואוצר בבית המלך חזקיהו ונטה דעתו אל מלך אשור להסגיר לו העיר וקשר קשר עם קצת אנשי העיר ועליו נאמר ולא תאמרו קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כמו שפירשנו במקומו : על שבנא . כמו אל שבנא , וכן ויתפלל על ה' כמו אל ה' : ואשר על הבית . ר"ל שממונה על בית המלך : (טז) מה לך פה : כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה שהרי אמר לו לך בא אל הסוכן הזה , וכן תרגם יונתן ותימר ליה מה לך כא , נראה כי שבנא לא היה מבני ירושלם אלא שבא לגור שם ונעשה פקיד בבית המלך , ובדרש כי מעיר ששמה סכני היה לפיכך קראו סוכן ובא לו לירושלם ולפי שלא היה מחשובי העיר ונשאו לבו לקשור קשר להסגיר העיר למלך אשור אמר לו מה לך פה מה עסק יש לך בעיר הזאת ואינה ארץ מולדתך , ומי לך פה אי זה אח או קרוב יש לך בעיר שאתה עושה דברים כאלה בעיר : כי חצבת לך פה קבר . אתה מדמה בעצמך כאלו תחצב לך פה קבר שאתה בוטח שתמות כאן לא יהיה זה אלא הנה ה' מטלטלך : חצבי מרום קברו . ואתה כמי שחוצב במקום גבוה קברו שלא יפחד שיורידוהו משם , וכמי שחקק משכנו בסלע שאתה בוטח שתהיה לעולם בעיר הזאת בשררה שאתה בה היום שלא יהיה אדם שיורידך ממנה , לפיכך קשרת עם מלך אשור לא יהיה זה כי אחר יבא תחתך שיורידך מן שררתך , כמו שאמר וקראתי לעבדי לאליקים בן חלקיהו , וי"ת קבר קברו אתר אתריה , ורז"ל פירשו חצבי מרום שחצב לו קבר בקברי בית דוד לפיכך אמר מה לך פה ומי לך פה מי קבור כאן ממשפחות אבותיך , ויו"ד חצבי חקקי נוספת על הפעל כיו"ד היושבי בשמים והיא דרך צחות : (יז) הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר . פירש אדוני אבי ז"ל טלטול גדול וכבד , וגבר שם תאר לטלטול וה"א טלטלה נוספת ואינה לנקבה , ורז"ל פירשו טלטלת איש ואמרו טלטולא דגברא קשה מדאיתתא , וזה לפי שהאשה תמצא יותר מרחמים בגלותה מן האיש , כלומר תגלה למקום שלא תמצא מרחמים , וכן ת"י טלטול דגבר , ולפי דעתי כי מלת גבר הוא לשון קריאה , כלומר אתה הגבר הנה ה' מטלטלך טלטלה , וקראו גבר לפי שהיה מתגאה ומתגבר , ובדרש טלטלה גבר כהדין תרנגולא דמטלטל מאתר לאתר : ועוטך עטה . כמו שאומר צנוף יצנפך צנפה כדור כמו שאחד עוטה הבגד ולובשו וכורכו כמו כדור ומשליכו למקום רחוק , ויש שמפרשו ענין עיט , כלומר מפריחך אבל אינו מפרשו , ובדברי רז"ל עטך מלמד שפרחה בו צרעת כמו על שפם יעטה , וי"ת ותחפינך בהתא , פירוש הבגד בושה כמו האדם שמתבייש שמכסה פניו : (יח) צנוף . צנוף מקור לנפעל שם , ופירושו כמה שפירשנו : ועטך עטה . כמו שכורך אדם המצנפת ומשליכה למקום רחוק : ואמר

רשי

עושיה : ויוצרה מרחוק . מאז שברא את העולם עלתה ירושלים ובית המקדש במחשבה : לא ראיתם . לא חשבתם : (יג) והנה ששון ושמחה . הקב"ה כביכול אבל לפניו ואתם אוכלים ושמחים : כי מחר נמות . בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעוה"ב נעשה לנו הנאה בחיינו : (יד) עד תמותון . ת"י מותא תניינא לעולם הבא : (טו) הסוכן . בעל הנאות היה וכן (שם א א) ותהי לו סוכנת ות"א אומר מן סכני היה ובא לו לירושלים בויקרא רבה : אשר על הבית . ממונה היה על בית המקדש י"א כהן גדול וי"א אמרכל : (טז) מה לך פה . הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדאמרינן בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו : ומי לך פה . מי ממשפחתך קבור כאן : חצבי מרום קברו . שחצב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכים לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו : חצבי חקקי . יו"ד יתירה כמו שוכני סנה (דברים לג) מקימי מעפר דל (תהלים קיג) : (יז) טלטלה גבר . כהדין תרנגולא המטלטל מאתר לאתר ורבותינו אמרו טלטולא דגברא קשה מדאיתתא : ועוטך עטה . כמו (שמואל כה) ויעט בהם לשון עוף יפריחך כעוף בגלות . ורבותינו אמרו צרעת פרחה בו כד"א (ויקרא יג) על שפם יעטה : (יח) צנוף יצנפך . כמצנפת המקפת את הראש יקיפוך אויבים ומציקים : כדור . כשור מקף רבותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוט"א בלעז שזורקין אותו ומקבלין מיד ליד : אל ארץ רחבת ידים . בכסיפיא שם המקום : שמה תמות

הרג ג' וחסר וס' נמסר בהעלותך : אכול י' מ"ל וסי' נמסר בסדר שמיני : תמתון ד' ג' חסרים וא' מ"ל בקריאה וסי' ולא תגעו בו פן תמתון . הנחש אל האשה לא מות תמתון . אם יכפר העון הזה . אכן כאדם תמותון . בתראה מלא :

תולדות אהרן לבכי ולמספד . חגיגה ה ע"ב ג : הרוג בקר . תענית יא : ונגלה באזני . יומא פו תענית כט : ה' צבאות . חגיגה טו : יכפר העון . (יומא מח סנהדרין כז שבועות לג) : הסוכן הזה . סנהדרין כו : טלטלה גבר . כתובות כח סנהדרין כו :

מצודת דוד

מים בין החומות הכפולות להיות נמשך לימי הברכה הישנה להיות לחוזק להעיר מול האויב : ולא הבטתם . ר"ל הנה עשיתם הכנות אנושיות אבל לא הבטתם אל ה' העושאה ותקנה עד הנה כי לא שאלתם עזר ממנו : ויוצרה . שיצר את ירושלים מזמן רחוק להיות למשכן לו אותו לא ראיתם לשוב אליו בתשובה : (יב) ויקרא ה' . ע"י הנביא קודם בוא הפורענות קרא ה' להזהיר להעם למען יספדו ויבכו ויקרחו קרחה לשוב מעונותיהם : (יג) והנה ששון ושמחה . והם לא עשו כן כי הנה לפניהם היה ששון ושמחה : הרוג בקר . ששחטו בהמות ואכלו בשר ושתו יין ואמרו זה לזה דרך לעג נאכל ונשתה בעודנו חיים כי מחר נמות ביד האויב ואם לא עכשיו אימתי : (יד) ונגלה באזני ה' צבאות . מאמר הנביא בשם ה' שאמר הנה דבריכם נגלה באזני אני ה' צבאות ותחסר מלת אני : אם יכופר . ר"ל לכן הריני נשבע אם העון הזה יכופר לכם בגלות כי אם עד המותון בחרב : (טו) אל הסוכן . אל הממונה על האוצר ואח"ז פירש אל שבנא אשר הוא פקיד על בית המלך : (טז) מה לך פה . כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה וכו' ולפי שחשב למסור את ירושלים ביד סנחריב אמר לו מה לך חלק בהעיר הזאת למסרה ביד סנחרב : ומי לך פה . ר"ל וכי יש לך פה משפחה מחשובי העיר לעשות בה דבר כזה : כי חצבת לך פה קבר . ר"ל אשר תדמה בנפשך לחצוב לך פה קבר כאלו פה תמות ופה תקבר באחד מחשובי העיר אשר בעבור כן נאה לך לדבר כזה : חצבי מרום קברו . אתה כמי שחוצב קברו במקום גבוה שלא יפחד שיורידוהו משם וכמי שחוקק בסלע מקום שכנו שהוא לו למשגב ר"ל סבור אתה שתהיה לעולם בעיר הזאת בהשררה שאתה בה היום ולא יורידך מי ממנה ולזה מלאה לבך להסגיר העיר ביד סנחרב : (יז) הנה ה' מטלטלך . ר"ל לא כן יהיה כמו שחשבת כי ה' יטלטל ויגלה אותך מכאן : טלטלה גבר . טלטול גדול וחזק : ועוטך עטה . יפריחך כעוף בגלות : (יח) צנוף יצנפך

מצודת ציון

הישנה . הנעשה מזמן רחוק : ויוצרה . ענין בריאה : (יב) ולקרחה . ענין תלישת השער ועל מקומה נשאר קרח וכן ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא (ויקרא יג) : (יג) הרוג . ענין שחיטה ואמר בלשון בזיון : (טו) הסוכן . ממונה על האוצרות כמו ערי מסכנות (שמות א) : על שבנא : אל שבנא : (טז) פה . הוא כמו כאן : חצבי . חפירה באבנים נקרא בל' חציבה : מרום . מלשון רם וגובה : (יז) גבר . ר"ל גדול וחזק : ועוטך עטה . ענין עפיפה והפרחה כמו ותעט אל השלל (ש"א יד) : (יח) צנוף יצנפך צנפה . מל' מצנפת : כדור . כמו ככדור ותחסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה וכדור הוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלים אותו וכן עתיד לכידור (איוב טו) : ידים . ענין מקום כמו והארץ רחבת ידים (שופטים יח) : קלון . ענין חרפה : (יט) והדפתיך . ענין דחיפה כמו והארץ

שמה תמות ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדניך: יט והדפתיך ממצבך וממעמדך יהרסך: כ והיה ביום ההוא וקראתי לעבדי לאליקים בן־חלקיהו: כא והלבשתיו כתנתך ואבנטך אחזקנו וממשלתך אתן בידו והיה לאב ליושב ירושלם ולבית יהודה: כב ונתתי מפתח בית־דוד על־שכמו ופתח ואין סגר וסגר ואין פתח: כג ותקעתיו יתד במקום נאמן והיה לכסא כבוד לבית אביו: כד ותלו עליו כל | כבוד בית־אביו הצאצאים והצפעות כל כלי הקטן מכלי האגנות ועד כל־כלי הנבלים: כה ביום ההוא נאם יהוה צבאות תמוש היתד התקועה במקום נאמן ונגדעה

סקף ויגלונך לארעא פתיות ידין תמן תמות ותמן רתיכי יקרך יתובון בקלן על דלא נטרתא יקר בית רבונך: יט ואדחינך ממקומך ומשמושך ימגרינך: כ ויהי בעידנא ההוא וארבי לעבדי לאליקים בר חלקיהו: כא ואלבשניה כתונך והמינך אזרזניה ושולטנך אתן בידיה ויהי לאב ליתבי ירושלם ולבית יהודה: כב ואתן מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד בידיה ויפתח ולית דאחיד וייחוד ולית דפתח: כג ואמנניה אמרכל מהימן משמש באתר קים ויהי לכורסי יקר לבית אבוהי: כד ויסתמכון עלוהי כל יקירי בית אבוהי בניא ובני בניא מרברביא ועד דעדקיא מכהניא דלבשי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא:

כה בעדנא ההיא אמר יי צבאות יעדי אמרכל מהימן די משמש באתר קים ויתקטף

מרכבות ד' ג' מ"ל וא' חסר וסי' בסדר בשלח ובמ"ב סימן כ"ג: ולבית י' וסי' נמסר בסדר נשא: לכסא ו' רפין וסי' ותקעתיו יתד במקום נאמן. כי עשית משפטי

רשי

תמות. ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך נהפכים לקלון בית אדוניך שבקשת: (יט) וממעמדך. ומשימושך במקדש יהרסך: (כ) לאליקים. הוא היה על הבית כשנפל סנחרב כמו שמצינו כשילחו אל רבשקה וגלה לו שבנא וסיעתו וגררוהו בזנבות סוסיהם כדאיתא בסנהדרין כשהלך סנחרב אל תרהקה מלך כוש שטף שבנא וסיעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם: (כב) מפתח בית דוד. ת"י מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד: (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן. ואמניניה אמרכל מהימן משמש באתר קיים. ת"י נאמן לשון קיום מקום שהוא נאמן לנשענים עליו כי לא ימוט הרס את המקרא ותקעתיו יתד נאמן במקום: (כד) הצאצאים והצפיעות. ת"י בניא ובני בניא ותנחם חברו עם צפיעי הבקר (יחזקאל ד) לימד שהוא ל' עוללים דקים היוצאים ממעי אמן ויהיה צפיעי לשון יציאה דבר היוצא: כל כלי הקטן. הקטנים שבמשפחותם יהיו מתפארין בו ונסמכין עליו: מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים. ת"י מכהני לבשי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא. ויהיה אגנות ל' כלי שרת שמשרתין בהם הכהנים בבית המקדש. הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר: (כה) תמוש היתד. גדולתו של שבנא: ונכרת

רדק

ואמר עוד כדור אל ארץ רחבת ידים, כמו שמשליך אדם הכדור בארץ רחבת ידים שאין שם גדר או דבר מעכבו שהוא מתגלגל והולך עד שימצא דבר שיעכבנו, והכדור הוא הנקרא פלוט"א והכ"ף שרש, וכן במבנה הכדור והאגוז ותפשר ממנו במקום הזה כ"ף הדמיון יצנפך ככדור, וכן גם שמה ויטיב נפש כנפש וגו': שמה תמות. לא כמו שחשבת לך פה קבר: ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדוניך. פי' אדוני אבי ז"ל שמה באותו מקום שתהיה שם מטולטל תרכב מרכבה שתחשב אותה לנפשך לכבוד גדול ובכאן היה לך בה קלון אם תרכב אותה כך שם תהיה מכובד בה. כלומר הכבוד שיש לך בעיר הזאת יהפך שם לקלון לך, ורבותינו פירשו בקש קלון בית אדוניו נהפך כבודו לקלון, כי כשילך למלך אשור שאלו אותו איה העם שקשרת עמהם, אמר לנסוע הוזו בהם נקבוהו בעקביו וקשרום בזנבות סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים, וזהו מרכבות כבודך המרכבות שהיית חושב שיתנו לך מרכבות לכבוד נעשו אותם לך לקלון שקשרו אותך בזנבי סוסיהן, ויונתן תרגם תמן תמות וגו': והדפתיך. אמר והדפתיך כאלו האל מדבר, ואמר יהרסך דבר הנביא על האל, וכן מנהג לשון הקדש במקומות רבים, כמו שמעו עמים כלם, כלם תשובו ובאו נא, לכלם ולשרניכם, והדומים להם, והמצב והמעמד הוא הפקידות שהיה בה: (כ) והיה ביום ההוא, ביום שתגלה ממקומך זה אתן במקומך אליקים בן חלקיהו, ופירוש ביום בזמן ההוא, כמו והיה ביום הכות שרש ישי אשר עומד לנס והדומים לו פירושם בזמן ההוא, ופירוש וקראתי שיתן בלב חזקיהו למנות פקיד אליקים במקום שבנא וכאלו האל יקראהו שיבא ויקח הפקידות, ויונתן תרגם וקראתי וארבי, כלומר אגדילהו ואמנהו על בית דוד, וכן תרגם אונקלוס ראה קראתי בשם חזו דרביתי בשום, וטוב הוא פירושו וכן שליטים וקרואים ר"ל גדולים וכן קריאי עדה גדולי העדה שהם נקראים לכל ענין, והנה מצאנו בספר מלכים ובספר זה כי אליקים היה על הבית ושבנא היה סופר כמו שאמר ויצא אליו אליקים אשר על הבית ושבנא הסופר וזה היה כשבא סנחרב לירושלם, ואפשר כי קודם לכן מרד והיו דבריו עם מלך אשור והיה מכסה עצמו והאל גלהו על ידי הנביא ואמר לו לך בוא אל הסוכן הזה, והנביא אמר לחזקיהו והורידו מגדולתו ושם תחתיו אליקים וכשבא סנחריב לירושלם היה אליקים על הבית ושבנא נשאר סופר ואעפ"כ היה שבנא מכסה עצמו וקרע בגדיו על דברי רבשקה כמו האחרים כאילו היה הדבר קשה בעיניו: (כא) והלבשתיו כתנתך ואבנטך. ד"מ כי הכתונת מלבוש הוד והפארת לגדולה והאבנט היא חגורה על המתנים, והוא משל לחוזק שלא ימעד מגדולתו: והיה לאב. ליועץ נאמן ולמנהיג טוב כמו וישימני לאב לפרעה יועץ ומנהיג מדינתו: (כב) ונתתי מפתח. ד"מ כי הוא יהיה יועץ של מלך יהודה ועל פיו יעשה לסגור ולפתוח. ואמר על שכמו והמפתח לא ישא אדם אותו על שכמו אמר הענין בב' משלים אמר מפתח כי בידו יהיה ענין בית המלכות לפתוח ולנעול. ואמר על שכמו שהוא כמו משא שישא אדם על שכמו, ר"ל כי הוא ישא ויסבול ויכלכל דברי המלכות, ואפשר שהיה אליקים בן חלקיהו כהן ומצאנו חלקיהו ביחס ד"ה ושלום הוליד את חלקיה וחלקיה הוליד את עזריהו ועזריה זה אפשר שהוא אליקים ושני שמות היו לו ומצאנו עזריה שהיה נגיד בית האלהים בימי חזקיהו: (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן. הוסיף עוד למשול משל על הגדולה ועל הסדרה שתהיה לו עד שיהיה לכבוד לכל בני משפחתו וכלם יהיו נתלים בו כמו הקטן שהוא נתלה בגדול ונסמך עליו, והמשילו ליתד שהוא תקועה במקום נאמן חזק וקיים שהיא ראויה לתלות בה כל דבר ולא יראו שתשבר ותזוז ממקומה: (כד) ותלו עליו. לפי שהיתה תולין עליה אמר ד"מ כי כל בני משפחתו יהיו מתכבדים בו ונתלים עליו, ופי' הצאצאים והצפיעות הבנים והבנות, ות"י בניא ובני בניא: כל כלי הקטן. אמר אפי' הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי כל כך תהיה גדולתו מפורסמת. ואמר כלי ד"מ לפי שהמשילו ליתד והיו תולין עליה גדולים וקטנים לפי חוזקה של יתד, ופי' כלי קטן כלי התשמיש הקטן כי מכל התשמישים הולין על היתד לפיכך אמר מכלי האגנות עד כל כלי הנבלים וסמיכות כלי האגנות וכלי הנבלים לפי שהאגנות יש בהם גדולות וקטנות ומוכנות לתשמישים משוים זה מזה, וכן הנבלים יש בהם זה משונה מזה ביתדותיו או במיתריו וכלם יקראו נבלים, ות"י כלי הקטן מרברביא ועד דעדקיא, ותרגם מכלי האגנות עד כל כלי הנבלים מכהניא לבושי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא: (כה) ביום ההוא.

סיפר

מצודת דוד

יצנפך צנפה. ר"ל תהיה מסובב באויבים ומציקים כמצנפת המסבבת את הראש מסביב: כדור אל ארץ רחבת ידים. תהיה מושלך בגולה למרחוק ככדור המושלך אל ארץ רחבת ידים ר"ל במקום שלא ימצא דבר המעכבו שאז נתגלגל והולך למרחוק: שמה תמות. במקום שתגלה תמות ולא פה כמה שחשבת: ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדניך. במקום שתהיה מטולטל תרכב במרכבה שתחשוב אותה לנפשך כבוד גדול ואם היית רוכב בה בבית אדניך ר"ל בעוד שיוחך אדון היה לך בה קלון רצה לומר מה שיהיה נחשב לך בגולה לכבוד היה נחשב לך במקומך לקלון: (יט) והדפתיך. אמר במקום האל אהדף אותך מן המצב שלך ר"ל לא תהיה עוד בה בממשלה אשר אתה עתה בה: וממעמדך יהרסך. זה מאמר הנביא לומר שהאל יהרוס אותו ממעמדו והוא כפל ענין במ"ש: (כ) וקראתי וכו'. להיות פקיד וממונה במקומך: (כא) והלבשתיו כתנתך. הוא דרך משל לפי שהכהונת הוא מלבוש הוד ותפארת לגדולה ר"ל אלבישו בהוד הגדולה שיש לך עתה: ואבנטך אחזקנו. אחזק אותו בחגורת אבנטך להיות חזק ומזורז כמוך עתה: וממשלתך וגו'. מפרש המשל לתוספת ביאור: והיה לאב. ולא כמו אתה שרצית למסור העיר ביד האויב: (כב) מפתח בית דוד. ר"ל הוא יסבול טורח צורך בית המלכות: ופתח. כשיפתח שערי הבית אין מי יסגור וכו' ר"ל הכל יהא נעשה על ידו: (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן. ר"ל לא יהיה נעתק ממשלתו כיתד התקועה במקום חזק ומתקיים: והיה לכסא כבוד וכו'. ר"ל כל משפחת בית אביו יתכבדו בו: (כד) תלו עליו. לפי שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו לשון הנופל ביתד ור"ל כולם יהיו סמוכים עליו: כל כבוד וכו'. כבוד בית אביו יהיה סמוך עליו ונשען בו: הצאצאים והצפיעות. הבנים והבנות: כלי הקטן. כלי התשמיש הקטן במין ולפי שהמשילו ליתד אמר לשון הנופל ביתד שתולין בו כלים הגדולים עם הקטנים ור"ל אף הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי תהיה גדולתו מפורסמת מאד: מכלי האגנות. בין כלי אגנות בין כל מין כלי נבלים ור"ל כולם יתכבדו בו איש לא נעדר: (כה) תמוש היתד. ר"ל שבנא שחשב להיות קבוע בממשלתו כיתד התקועה במקום

מצודת ציון

אשר תדפנו רוח (תהלים א): ממצבך. מל' מצב ומעמד: (כא) כתנתך. מין מלבוש מפואר: ואבנטך: כמו ובאבנטך והוא חגורה כמו ועשית להם אבנטים (שמות כח): לאב. למנהיג טוב ויועץ נאמן כמו וישימני לאב לפרעה (בראשית מה): (כב) מפתח. שם הכלי שפותחין בו המנעול: שכמו. כתפו: (כג) ותקעתיו. ענין תחיבה כמו ותתקע את היתד (שופטים ד): יתד. מסמר: נאמן. ענינו מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז): (כד) ותלו. מל' תליה: הצאצאים. הבנים היוצאים מרחם אמן: הצפיעות. ענינו היוצאים מן הגוף וכן צפיעי בקר (יחזקאל ד) שהוא דבר היוצא מן הגוף ועל הבנות יאמר כאלו אמר הצאצאים והצאצאות: האגנות. הספלים כמו אגן הסהר (ש"ה ז): הנבלים. שם כלי נגון: (כה) תמוש. תסור כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג): ונגדעה. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט): הוללו

ס׳ וְנָפְלָה וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר־עָלֶיהָ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

כג א מַשָּׂא צֹר הֵילִילוּ ׀ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי־שֻׁדַּד מִבַּיִת מִבּוֹא מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה־לָמוֹ׃ ב דֹּמּוּ יֹשְׁבֵי אִי סֹחֵר צִידוֹן עֹבֵר יָם מִלְאוּךְ׃ ג וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחֹר קְצִיר יְאוֹר תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם׃ ד בּוֹשִׁי צִידוֹן כִּי־אָמַר יָם מָעוֹז הַיָּם לֵאמֹר לֹא־חַלְתִּי וְלֹא־יָלַדְתִּי וְלֹא גִדַּלְתִּי בַחוּרִים רוֹמַמְתִּי בְתוּלוֹת׃ ה כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרָיִם יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר׃ ו עִבְרוּ תַּרְשִׁישָׁה הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי אִי׃ ז הֲזֹאת לָכֶם עַלִּיזָה מִימֵי־קֶדֶם קַדְמָתָהּ יֹבִלוּהָ רַגְלֶיהָ מֵרָחוֹק

(מסורה: ו׳ ס׳ מ״ל · ב׳ · ל׳ · ל׳ חסר ו׳ מ״ג · ג׳ · ל׳ · ד׳ · ג׳ ר״פ · ל׳ וכ״כ)

ס׳ וְיִפּוֹל וְתִתְבְּטֵל מְטַל נְבוּאֲתָא דִי עֲלוֹהִי אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃ א מַטַּל כָּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה יָת צוֹר אֵילִילוּ נָחֲתֵי סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מֵחוֹזֵיהוֹן מִקֳּמֵיתֵי מֵאַרְעָא כִּתָּאֵי אָתֵי עֲלֵיהוֹן׃ ב אִתְבַּרוּ יָתְבֵי נִסָּא תַּגָּרֵי צִידוֹן דַּהֲווֹ עָדָן בְּיַמָּא מַלּוּךְ׃ ג דַּהֲוַת מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמִין סַגִּיאִין דִּבְחֲצַד כְּנִישַׁת נַהֲרָא עֲלַלְתָּא וַהֲוַת סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא׃ ד בְּהִיתוּ סִידוֹנָאֵי אֲרֵי אֲמַר מַעַרְבָא דִי יָתֵיב בִּתְקוֹף יַמָּא לְמֵימַר כְּוַי לָא מַרְעִית לָא אַעְדֵיתִי וְלָא רַבֵּיתִי עוּלֵמִין פַּנֵּקִית בְּתוּלָן׃ ה כְּמָא דִי שְׁמַעוּ לְמַחְתָא דִלְקוֹ מִצְרָאֵי זָעוּ כַּד שְׁמַעוּ צוֹרָאֵי׃ ו גְּלוֹ לִמְדִינַת יַמָּא אֵילִילוּ יָתְבֵי נִסָּא׃ ז הֲהָדָא לְכוֹן תַּקִּיפְתָּא צוֹר מִיוֹמֵי קֳדָם מִלְקַדְמִין הֲוַת מִיתָן לַהּ תִּקְרוּבְתָּא מֵאֲרַע רְחִיקָא כְּדוּ לְאִתּוֹתָבָא הָא גְּרִיָּא׃

ודיני . ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני . וידבר אתו טובות . נשבע ה׳ לדוד . אם ישמרו בניך :
ובמים ג׳ בקריאה וסי׳ ובמים רבים זרע שיחור . ובמים עזים נתיבה . ובמים לא רחץ למשעי : תרשישה
ה׳ בקריאה וסי׳ עברו תרשישה הלילו . ויקם יונה לברוח תרשישה ב׳ בפסוק קדמאה ובתראה . על כן
קדמתי לברוח תרשישה . ובני יון אלישה ותרשישה דד״ה :

רשי

ונכרת המשא אשר עליה . כני משפחתו וטיפתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים בו ונשענים עליו למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הנבואה שנתנבאה עליו: (א) הילילו אניות תרשיש . שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה לצור : תרשיש . שם הים : כי שודד מבית מבוא . כי שודד מכפנים מקום שהייתם רגילין לפונדק מלבוא עוד לתוכו ולא יהי׳ עוד לכם מקום בצור ללון שם : מארץ כתים . הם הרומיים : נגלה למו . השודד לאנשי צור . ד״א מארץ כתים נגלה לאנשי תרשיש שוד של צור שברחו בני צור אצל כתים ומשם נשמעה השמועה : (ב) דומו יושבי אי . התאבלו ושבו דומם יושבי אי הים למה סוחרי צידון עוברי ימים היו רגילים למלאותך כל סחורה עכשיו כשתפול צור תפול צידון עמה שסמוכות היו זו לזו כתוך מהלך יום : (ג) ובמים רבים . היה בו זרע מצרים היושבת על נהר שיחור אל צור : קציר . יאור מצרים היה תבואה של צור . שיחור הוא נילוס שנאמר (יהושע יג) מן השיחור אשר על פני מצרים והיו מביאים התבואה לצור באניות מצרים : ותהי צור סחר גוים . מעם רב שהיה בה כל הגויים מביאין לה סחורה : (ד) בושי צידון . שטפלה לצור : כי אמר ים . כי אמרה צור היושבת במעוז הים שהוא עיקר ראש המלכות הריני כמו שלא חלתי ולא ילדתי בחורים כי כולם נהרגו והרי כמו שלא רוממתי בתולות וכן ת״י . ורבותינו אמרו באגדה בושי צידון כי אמר ים מה אני שאין לי בנים ובנות לדאג עליהם שלא יתפסו בעוני איני משנה אלות קוני לעבור גבול חול אשר שם לי על אחת כמה וכמה בושי צידון שיש לך לדאג בכל אלה : (ה) כאשר שמע למצרים . אשר שמעו על מצרים שהבאתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו בים : יחילו . יבהלו : כשמע . השומעים כשיבא שמע צור כי גם מכותיה של צור יהיו דוגמת אותן מכות . דם ואש (יואל ג) דוגמת מכת דם. קול שאון מעיר (לקמן סו) זו קרקור הצפרדעים . ונהפכו נחליה לזפת וכו׳ : (ו) עברו . אנשי צור לברוח לתרשיש : (ז) הזאת לכם עליזה . הרי נפלה לפניכם ויאמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה בעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עכשיו יובילוה

רדק

היתד התקוע במקום נאמן , וזה משל על שבנא שהיה סבור שיהיה בכבודו קיים עד יום מותו כמו שאמר חוצבי מרום קברו ונכרת המשא אשר עליה כמו היתד כשתשבר ותפול ישתברו ויפלו ויכרתו הכלים התלויים והנשואים עליה שיפלו עמה כן כשישבר שבנא תשבר משפחתו וכל היעתו : (א) משא צור . נתנבא על צור שתחרב ותהיה עיר סחורה , כמו שאומר , לפיכך קרא כנגד תרשיש שהיא על הים ושם היתה עיר סחורה ג״כ והיו באות הספינות תמיד מתרשיש לצור , לפיכך אמר הילילו אניות תרשיש , כלומר ספדו כי אין לכם מקום שתלכו שם שצור תחרב , וזהו שאמר שדד מבית מבא שדד ביתכם ומקומכם שהיה באתכם שם עתה שדד מבא שם כל סוחר , ופירוש מבית מהיות בית ומקום וכן והשבתיך מזונה מהיות זונה , וימאסך ממלך מהיות מלך , ויסירה מגבירה מהיות גבירה : מארץ כתים נגלה למו . ת״י מארע כתאי אתי עליהון , ואנו רואים כי נבוכדנצר החריבה כמו שמפורש ביחזקאל , וכתים הם מבני יון , אם כן איך אמר מארץ כתים נגלה , ופירש אדוני אבי ז״ל כי כתים היו סוחרים הולכים לבבל ואמרו להם שיבאו לצר ויוכלו לתפוש אותה והם יעזרום ויבאו להם דרך הים : (ב) דמו יושבי אי . היושבים באיים אשר על הים שהם סוחרים והולכים באניות עשה דמו , כלומר שתקו והעצבו כי עיר סחורתכם נחרבה , ויונתן תרגם דמו אתברו , וצידון היה על הים גם כן : סוחר צידון עובר ים מלאוך . לשון יחיד דרך כלל , כמו ויהי לי שור וחמור , כי אם הסוס אסור והחמור אסור , כה תאמרו לאיש יבש גלעד , והדומים להם : מלאוך . כנגד צור . ופירושו מלאו אותך בסחורה , ומלאוך קל הלמ״ד והאוי להדגש כי הוא מהדגוש : (ג) ובמים רבים . הפסוק כמו הפוך , אמר וזרע שיחור שהוא במים וקציר יאור הוא תבואת צר כלומר כי ממצרים היה בא לה צרכה מתבואה לפי שמצרים רבת תבואות כי לא הצריך לגשמים כי הנהר שנקרא שיחור משקה את הארץ ההיא , וזהו שאמר במים רבים : ותהי סחר גוים . צר היתה סחורת גוים כי כלם היו סוחרי׳ בה : (ד) בושי צידון . כיון שנחרב מקום סחורתך בושי והכלמי . כי הנה אמר ים . והיא צר לפי שהיתה סחורתה דרך ים והיא היתה מעוז הים , כלומר מעוז כל הערים שהם לחוף הים , אמר כשראתה בחורבנה הנני היום כאלו לא חליתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים ולא רממתי בתולות כי אני היום חרבה ושכולה והוא דרך משל לממשיל העיר באשה חלה ויולדת בניה ומגדלת אותם ומרוממת אותם , וכן אמר כי חלה גם ילדה ציון את בניה , ויונתן תרגם כי אמר ים ארי אמר מערבאה דיתיב בתקוף ימא ותרגם לא חליתי ולא ילדתי לוי לא מרעית ולא אעדיתי ולא רביתי עולמין פנקית בתולין , כלומר הלואי שלא היה לי כל הכבוד כי מה יועיל אחר שבושי להיות חרבה : (ה) כאשר שמע למצרים . וכאשר ישמעו מצרים חרבן צר יפחדו ויחילו בעבור עצמם , כמו בחלו יושבי צר כששמעו כי נבוכדנצר בא עליהם להלחם , כי קודם החריב נבוכדנצר צר ואחר כך החריב מצרים כמו שמפורש בספר יחזקאל : (ו) עברו תרשישה . אמר כנגד הסוחרים אשר בצור עברו לכם תרשישה כי צור תחרב ותרשיש גם כן על הים והיו סוחרים באים אליה אבל לא כמו אל צור , ועתה אין לכם עוד מסחר אל צור ועברו לכם תרשישה : הילילו יושבי אי . יושבי איי הים הילילו כי חרבה עיר סחורתכם , ולדעת יונתן אומר כנגד אנשי העיר שתרגם עברו גלו למדינת ימא : (ז) הזאת לכם . אמר כנגד אנשי העיר הזאת השבתם שהיתה לכם צור שהיתה עליזה מרוב כבודה והיתה

מצודת דוד

במקום המתקיים הנה ביום ההוא תסור ממשלתו : גדעה . תהיה נכרתה ממקומה ותפול לארץ ר״ל יבוטל הממשלה ויושפל מעלתו : ונכרת המשא . בנפול היתד ישבר ויוכרת משא הכלים התלויים בה ור״ל במפלת שבנא יושפל משפחתו ואנשיו המתכבדים בו ונשענים עליו : כי ה׳ דבר . ובידו לקיים : כג (א) הילילו אניות תרשיש . אנשי הספינות ההולכים על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מעתה על חורבן צור : כי שדד . כי צור שודד מהיות בה בית מהיות בא בה : מארץ כתים . שוד צור נהגלה לאנשי האניות מארץ כתים כי שמה ברחו בני צור : (ב) דומו יושבי אי . יושבי כל אי מהאיים סביבות צור שבו דומו והתעצבו כי עיר סחורתכם נחרבה : סוחר צידון . ר״ל וכן כל סוחר מסוחרי צידון : עובר ים . כי כל מי שהיה עובר ים בספינות הים ממלא אותך צור בהרבה סחורות ומזה היה לסוחר צידון ריוח גדול ועתה שבת המסחר : (ג) ובמים רבים . בדרך מים רבים היה בא לצור זרעים ממצרים היושבת על שיחור : קציר יאור תבואתה . התבואה הבאה אל צור היה מקציר יאור ר״ל הנקצרות משדות מצרים הגדל על ידי השקאת היאור והיתה רבה התבואה וטוב למאכל והוא כפל ענין במ״ש : ותהי סחר גוים . צור היתה סחר גוים כולם היו סוחרים עמה : (ד) בושי צידון . כיון שנחרבה מקום סחורתך בושי והכלמי : כי אמר ים . כי הים המקיף את צור אמר ומקונן בעד צור וכה יאמר אתה צור מעוז כל הערים היושבים לחוף הים יש לך לומר ולקונן הריני כאלו לא חלתי וכאלו לא ילדתי וכו׳ כי נשארתי שממה מבלי בנים ובנות והואיל וכן בושי צדון כי להיכן תוליך סחורתך : רוממתי . גדלתי ונשאתי ולא רוממתי בתולות : (ה) כאשר שמע למצרים . כאשר יהיה נשמע למצרים אבדן צור יחילו מפחד האויב שלא יבוא גם עליהם וימלאו רעדה כמו שחרדו אנשי צור בשמעם אשר האויב בא עליהם : (ו) עברו תרשישה . אתם הסוחרים המסתחרים אל צור מעתה עברו לארץ תרשיש להסתחר במה והיא גם היא יושבת בחוף הים ויש מקום להסתחר שמה בשעת הדחק : יושבי אי . יושבי כל אי מהאיים סביבות צור עמו יללה כי מעתה לא תלכו שמה להסתחר : (ז) הזאת לכם . אמר כנגד אנשי צור וכי זאת חשבתם שתהיה לכם צור שהיתה קריה עליזה מרוב העושר והכבוד מימי קדם קדמתה קדמה

מצודת ציון

(א) הילילו . מל׳ יללה : שודד . נפסק : מבית . מהיות בית וכן מבוא ודוגמתו וימאסך ממלך (שמואל א טו) ופי׳ מהיות מלך : למו . להם : (ב) דומו . ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור״ל העצבו כי דרך המתעצב לשבת דומם : (ג) שיחור . הוא הנילוס : יאור . הנילוס נקרא יאור : (ד) מעוז . ענין חוזק : חלתי . כן יקראו חבלי הלידה וכן חלנו כמו ילדנו (לקמן כו) : רוממתי . ענינו כמו גדלתי : (ה) יחילו . מל׳ חיל ורעד : (ז) הזאת . בה״א התימה : עליזה . ענין שמחה : יבלוה . ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל יח) : מרחוק . כמו

רשי

יובלוה רגליה מרחוק לבקש לה מנוח: (ח) כנעניה. תגריה כמו (הושע יב) כנען בידו מאזני מרמה. ולא יהיה כנעני עוד (זכריה יד): (ט) כל צבי. מלב חזק: (י) עברי ארצך. לגולה: כיאור. כיאור הזה שעולה ומתפשט: בת תרשיש. צור היושבת בים תרשיש: אין מזח. אין לך עוד חוזק ואזור לשנס מתני'. מזח. לשון אזור כמו (תהלים קט) ולמזח תמיד יחגרה וכל אזור לשון חוזק: (יא) ידו נטה. הנוטה: ה' צוה אל כנען. צוה את קוראיו על כנען: לשמיד. כמו להשמיד וכןללכת לגיד ביזרעאל (מלכים כט) כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה (תהלים כו) כמו להשמיע: מעזניה. צור וצידון משל כנען היו כמו שנא' את צידון בכורו: (יב) כתים. אל ארץ כתי קומי עבורי גם שם לא ינוח לך למה אני אומר קומי עבורי: (יג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה. אשר לא כדאי הוא להיות עם שהרי נקראו הגוי המר והנמהר (חבקוק א) עם שוטה הוא מן הבריות שהקב"ה מתחרט עליהן על שבראם כמו ששנינו שלשה הקב"ה מתחרט עליהם במסכת סוכה: אשור יסדה. להשכין בה ציים שלו ספינותיו בירניות גדולות כמו צי אדיר (לקמן לג): הקימו בחוניו. הם יקימו מצודותיהם על צור. בחוניו ל' עופל ובחן (לקמן לב) ביפריי"ן בלע"ז שעושין למצור על הכרכים: עוררו ארמנותיה. יחריבו ל' ערו ערו (תהלים קלז) ל' נתיצה עד היסוד: ונשכחת

לָגוּר: ח מִי יָעַץ זֹאת עַל־צֹר הַמַּעֲטִירָה אֲשֶׁר סֹחֲרֶיהָ שָׂרִים כִּנְעָנֶיהָ נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ: ט יְהוָה צְבָאוֹת יְעָצָהּ לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל־צְבִי לְהָקֵל כָּל־נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ: י עִבְרִי אַרְצֵךְ כַּיְאֹר בַּת־תַּרְשִׁישׁ אֵין מֵזַח עוֹד: יא יָדוֹ נָטָה עַל־הַיָּם הִרְגִּיז מַמְלָכוֹת יְהוָה צִוָּה אֶל־כְּנַעַן לַשְׁמִד מָעֻזְנֶיהָ: יב וַיֹּאמֶר לֹא־תוֹסִיפִי עוֹד לַעֲלוֹז הַמְעֻשָּׁקָה בְּתוּלַת בַּת־צִידוֹן כִּתִּיים קוּמִי עֲבֹרִי גַּם־שָׁם לֹא־יָנוּחַ לָךְ: יג הֵן ׀ אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה אַשּׁוּר יְסָדָהּ לְצִיִּים הֵקִימוּ בַחִינָיו עֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂמָהּ

ח מַן מְלִיךְ דָא עַל צוֹר דַהֲוַת מְמַלְּכָא מַלְכִין דִי תַגָּרָהָא רַבְרְבִין שִׁלְטוֹנָאָה יְקִירֵי אַרְעָא: ט יְיָ צְבָאוֹת מַלְּכָהּ לְאַפָּסָא יְקָר כָּל חֶדְוָתָא לְאַקָּלָא כָּל יַקִּירֵי אַרְעָא: י גְּלָא מֵאַרְעִיךְ כְּמֵי נַהֲרָא עֲרוֹקִי לִמְדִינַת יַמָּא לֵית תְּקוֹף עוֹד: יא גְּבוּרְתֵיהּ מְרַמְמָא עַל יַמָּא לְאַזָעָא מַלְכְוָתָא יְיָ פַּקִּיד עַל כְּנַעֲנָאָה לְשֵׁיצָאָה תּוּקְפָהָא: יב וַאֲמַר לָא תוֹסְפוּן עוֹד לְמִתְקַף דַהֲוֵיתוּן אָנְסִין לְעַמָּא דִי בְצִידוֹן לְכִתִּים קוּמוּ גְלוֹ אַף לְתַמָּן לָא יְהֵי לְכוֹן נְיָח: יג הָא אַרְעָא כַּסְדָּאֵי דֵין עַמָּא כַּד לָא הֲוָה אִתּוֹרָאָה שַׁכְלְלָהּ לְנַגָּוָן אֲקִימוּ חֻזְוָתָהָא פַּגַרוּ בִּרְנְיָתָהָא שַׁוְיוּהָא לְמִתְחַמְרָא:

ג' ומ"ל · ג' · ג' · ל' והסר ל' · ל' · ל' · ל' · ב"ב ק' · ד' · בחוניו ק'

נכבדי ג' בקריאה וסי' כנעניה ארץ. לחלל גאון כל צבי. נכבדי מים: יסדה ד' בקריאה וסי' אשור יסדה לציים. כי הוא על ימים יסדה. כארץ יסדה לעולם. ואגדתו על ארץ יסדה: שמה ג' בקריאה וסי' שמה למפלה. שמה לשממה. ושמה לצלמות ישית לערפל:

תולדות אהרן סוחריה שרים. פסחים נ ב"ב עה: ארץ כשדים. סכה נב (תענית כו):

רדק

והיתה מימי קדם ועתה יובילוה רגליה נגור מרחוק, כלומר לגלות מארצה ולגור בארץ שהיא מרחוק, ואמר רגליה, כלומר כי על כרחה יוליכוה רגליה ללכת בגלות, והוא על דרך שאמר רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה לאתר דמתבעי תמן מובילים יתיה, וקדמתה, שם כמו שקדמת שלף יבש, והה"א לנקבה והיא במפיק, כלומר קדמת העיר היא מימי קדם, ויונתן תרגם מיומי קדם נלקדמין וגו': (ח) מי יעץ. מי היה יועץ להחריב צור שתקום עצתו זולת כי האל יהבכך יען ועצתו תקום, כי צור היתה עיר גדולה ומעטירה, כלומר נותנת עטרה למלכה ולעמה מרוב עשרה וכבודה, ולמי היה עולה בלב להחריבה כי סוחריה היו שרים, היו נחשבים כמו שרים, וכנעניה כמו נכבדי ארץ. והענין כפול במלות שונות: כנעניה. פירוש סוחריה, וכן כנען בידו מאזני מרמה, אלא שהוא משקל אחר, ויונתן תרגם שלטונאה: (ט) ה' צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי ארץ. כפל ענין במלות שונות, ופירוש הפסוק השם צבאות יעץ זאת לפי שהיתה מתגאה ברוב עשרה והיתה נותנת העטרה לעצמה ולא לאל לפיכך צוה להחריבה: לחלל גאון כל צבי. כלומר כל ארץ צבי וחפץ ישפיל גאונם ויחולל כשיראו הרבן צור יהיו קל והומר בעצמם ויהיו בעיניהם נקלים ומחוללים: (י) עברי ארצך. מהרה וגלי משם: כיאור. יש מפרשים כיאור מצרים שיוצא ממקומו ומתפשט כן תצאי ממקומך אנה ואנה, או יהיה פירושו כמו היאור שעובר במהרה, ועל הדרך הזה המשיל במקום אחר כי יבא כנהר צר והנה תעברי לבת תרשיש, כלומר לעדת תרשיש, כמו בת ציון, ותרשיש גם כן על הים סמוך לצור, ואומר שתעבור אל תרשיש כי אין מזח עוד, כלומר אין לך עוד חוזק בארצך, ובא תרשיש חסר למ"ד השמוש, כמו ויבא ירושלם, וכמוהו רבים: (יא) ידו נטה. הקב"ה נטה ידו על הים, ר"ל על צור שהיא על הים וכל עושרה מהים, וכאלו הקב"ה נטה ידו על הים שלא יבא לצור עוד דרך ים כל עובר ים כי הרגיז הממלכות אל צור שהיא כנען, כלומר שהיא עיר סחורה כמו שפירש כנעניה: צוה. לנבוכדנצר שיבא עליה לשמיד מעוזיה, או יהיה פירוש הפסוק כן, והוא שב למה שאמר למעלה השם צבאות יעצה, אמר לא יהיה זה פלא בעיניכם אם ה' צוה להחריב צור כי כן צוה ונטה ידו על הים בטביעת פרעה ומצרים, וכן הרגיז ממלכות רבות כסיחון ועוג וזולתם, והוא שצוה על ארץ כנען לשמיד מעוזיה אף על פי שהיתה ארצם ערים גדולות ובצורות בשמים הוא צוה להשמיד כל המעוזים ההם וישראל במצותו וברצונו כבשו הכל לא היתה קריה אשר שגבה מהם: לשמיד. כמו להשמיד וכן בחסרון הה"א, ולנפיל ידך, ולשבית ענוי ארץ, והדומים להם: מעזניה, הנו"ן במקום אות הכפל שהיה משפטו מעוזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בנו"ן, וכן כי לא תמנו כמו תממו: (יב) ויאמר. הנה אמר כנגד צור, ומה שאמר לא תוסיפי עוד לעלוז לא אמר עוד לעולם שהרי לשבעים שנה חזרה להיותה אלא פירוש עוד לזמן רב, וכן ולא יספו עוד גדודי ארם, ועמלו לא יזכר עוד: המעושקה. אמר ואת בת צידון גם כן. קומי עברי לך לארץ כתיים כי חרבה צור שהיא באה אליך בסחורה שהיתה שכנה לך ואין לך עוד מעמד ואת מעושקה מצד צור, גם אפשר כי צידון גם כן החריב נבוכדנצר כשהחריב צור כי סמוכות היו, ואמר המעושקה שעשקוה עם צור, וכן נבא על שתיהן יואל, ואמר וגם מה אתם לי צור וצידון וגומר, קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם, אבל צור היא העיקר, ולפי' נאמרה הנבואה על צור, ואמר בתולה לפי שלא נכבשה עד היום, וכן בתולת בת ציון, בתולת בת יהודה, קורא העיר בתולה קודם שיכבשוה ותהיה ברשות אחר כי היא כבתולה קודם בואה לרשות בעל: כתיים. בשני יודי"ן כתיב ולא קרי, כי הכתי"ק כתיי"ו ולא ביו"ד ואחד הוא, כמו עבריים ועברים: (יג) הן ארץ. הנה בבל וניגוה וכל שאר הארץ שהיא ארץ כשדים היום זה העם לא היה שם מקדם כי אשור יסדה לציים, כמו שאמר בתורה מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלח, וכשדים היו בני כשד בן נחור וכבשו הארץ הזאת והיא נקראת היום ארץ כשדים ואשור יסדה מקדם על כן נקרא הארץ ההיא בכלל אשור, והמלכים עליה נקראים מלכי אשור, אבל היא היום לבבל ולכשדים כי הם כבשוה והם הקימו בחוניו שהיו בה מתחלה ושמוה למפלה, ואמרו שמה לשון יחיד הוא אומר על מלכה, ובכלל כל הגוים, ופי' לציים כמו לפניו יכרעו ציים, לעם לציים, והם השוכנים במדבר בארץ ציה, ואמר כי אשור

מצודת דוד

קדמת העיר וראשית בנינה היא מימי קדם ר"ל משנים מרובות: יובילוה. חזר להתחלת המקרא לומר וכי חשבתם שאנשי עיר כזאת יוליך אותם רגליהם לארץ מרחק לגור שמה ר"ל לברוח מפני האויב וללכת רגלי למרחוק: (ח) מי יעץ זאת. כאלו הנביא מתמה ואומר מי יעץ עצה כזאת על צור המעוטרת בעושר וכבוד אשר סוחריה המה שרים ומכובדים ר"ל על דעת מי עלה להחריב עיר כזאת: (ט) ה' צבאות יעצה. כאלו משיב לעצמו לומר ה' יען העצה ההיא ולא בא מקרה כי אם בהשגחה צוה להחריבה על מרבית גאותה בעשרה: לחלל גאון כל צבי. למען השפיל גאון כל ארץ חמדה להבזות דעת הנכבדים כי הכל יקחו מהם מוסר ולא יוסיפו להתגאות: (י) עברי ארצך כיאור בת תרשיש. אתה עדת תרשיש הנמצאים בצור השתחר עברי מהר לארצך כמו היאור השוטף מהר כי פן תדבקך הרעה: אין מזח עוד. אין עוד לצור חוזק ואזור להיות מזורז מול האויב לעזור לעצמו וכ"ש לזולת: (יא) ידו נטה. כאלו המקום נטה ידו על הים לעכב על עוברי הים לבלי הביא עוד סחורה לצור: הרגיז ממלכות. העיר לב הממלכות לבוא עליה בחרדה ומהירות רב: ה' צוה. לא במקרה באו אבל ה' צוה לבוא על צור עיר המסחר להשמיד כל חזקה: (יב) ויאמר וכו' המעשקה וכו'. ה' אמר אתה עדת צידון הנעשקה מבודדי צור בהיות סחורתו שמה מעתה לא תוסיפי עוד לשמוח על כי מקום סחרך היה קרוב לך: כתים קומי עבורי. לפי שאנשי צור ברחו לארץ כתים אמר עבורי לארץ כתים ועשה שם עמהם סחורה: גם שם. אבל גם שם עם כי תמלא אנשי סחורתך מ"מ לא תמצא שם הנחת רוח כי לא תמצא ידך להתעסק בסחורה כמאז: (יג) הן ארץ כשדים. הנה זאת העיר צור מארץ כשדים היא כי זה העם היושב בה עתה לא היה בה מאז ולא בנה אותה: אשור יסדה. אשור שהיתה ראש הממלכה לכשדים הוא יסדה להשכין בו אנשי ספינות עושי מלאכה במים רבים והמה אנשים פחותים ונבזים: הקימו בחוניו. ר"ל הנה אנשי אשור הם בנוה והקימו מגדלות העיר והם החריבו ארמנותיה ושמה את העיר למפלה כאדם העושה בשלו:

מצודת ציון

כמו למרחוק: לגור. לדור: (ח) המעטירה. מל' עטרה ור"ל המפוארה: כנעניה. ענין תגר וסוחר כמו וחגור נתנה לכנעני (משלי לא) וכפל הדבר במ"ש: (ט) לחלל. מל' חלול והשפלה: גאון. מל' גאוה: צבי. ענין חמדה כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג): להקל. מל' קלות ובזיון: (י) בת תרשיש. עדת תרשיש: מזח. ענין אזור וחגורה כמו ומזיח אפיקים רפה (איוב יב) ור"ל חוזק וזרוז כי החגור במתניו הוא מזורז ביותר: (יא) הרגיז. ענין תנועת החרדה והמהירות וכן ואת התרגזך אלי (לקמן לז): אל. כמו על: כנען. ענין תגר ומסחר וכן כנען בידו מאזני מרמה (הושע יח): לשמיד. כמו להשמיד וכן לנפיל ידך (במדבר ס) ומשפטו להנפיל: מעזניה. מל' עוז וחוזק ומשפטו מעוזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בנו"ן וכן כי לא תמנו (איכה ג) ומשפטו תממו: (יב) לעלוז. לשמוח: המעשקה. השדודה: בתולת. לפי שלא נכבשה עדיין קראה בתולה כי לא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (מ"ב יט): בת צידון. עדת צידון: כתים. אל כתים: ינוח. מל' הנחת רוח: (יג) לציים. לאנשי ציים ר"ל לבעלי ספינות כמו וצי אדיר (לקמן לג): בחוניו. ענין מגדל ומבצר כמו עופל ובחן (לקמן לב): עוררו. ענין הרבן והשחתה

כילנו

אשור יסד זאת הארץ שהיו שוכנים בה אוהלים יושבי אהלים בציה קודם זה, ואמר ענין הפסוק על צור, כלומר אל יהי הדבר הזה פלא בעיניכם אם תחרב צור כי הנה אל כשדים שבאים להחריב ארצם גם כן היתה לאחר מתחלה ואחר כך נקחוה הם מהראשונים והם עוד נקחוה אחרים מהם, כי כן מנהג העולם זה עולם וזה יורד להודיע כי האל הוא אדון כל הארץ, ופי' בחוניו מגדליו, כמו עפל ובחן. ופירוש עוררו שברו, כמו ערער תתערער, ויש מפרשים הן ארץ כשדים על צור, כלומר זאת העיר ארץ כשדים היא כי זה העם לא היה אומה אלא אשור יסדה לציים. ספינות כמו וצי אדיר. גם עתה אשור הקימו מגדליו ועתה באו כשדים עם נבוכדנצר ועוררו ארמנותיה ושמה למפלה, ויש מפרשים הן ארץ כשדים גדולים הם ממך והכורה עתיד להחריבה על ידי פרס ומדי והוא עתיד להחריבה ולשמה עד שיאמרו רואיה זה העם לא היה, וכן אשור יחריב האל ארצו שהיה מיוסדת לציים ואניות והם הקימו מגדלים והוא שמה למפלה: הילילו. שהייתם באים בספינות לסחורה לצור או לצידון עמה הילילו כי שדד מעוזכם שהוא צור, כי רוב האניות הם בתרשיש והסוחרים בהן באים שם באניות ללכת לצור או לצידון וכיון שנחרבו הילילו כי אבד שברכם כי צור היה מעוז לכם שהייתם באים שם עם הסוחרים: (טו) והיה ביום ההוא. ביום שתחרב צור יהיה נגזר עליה שתהיה נשכחת שבעים שנה שלא תבנה: כימי מלך אחד. ופירשו המפרשים כימי מלך דוד, ולא פירשו למה נתן הסימן הזה, והנראה בעיני כי אמר כימי מלך אחד לפי שימי האדם הם שבעים שנה ברוב, כמו שאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואמר כי זמן זה תשבת ממלוכה, ולפי שהיתה לה מלוכה גדולה וכבוד גדול, כלומר כמו שיוכל להיות מלכה ומלכותה כן תהיה מאין מלוכה, ולדברי המפרשים שפירשו כימי מלך דוד נראה לי הטעם לפי שמלך דוד היה לו ברית עם חירום מלך צור ואחרי מות דוד ושלמה לא שמרו הברית והרעו לישראל כפי יכולתם, ואמר כי זמן זה תשבת מלכותם כדי שיזכרו ברית דוד שהיה לו עם מלכם והם לא שמרו הברית וידעו כי באותו עון בא להם הגזרה הזאת: מקץ שבעים שנה יהיה לצור כשירת הזונה. לפי שהיתה צור רבת הסחורה ומכל הגוים והממלכות יוצאים לה ובאים לה בסחורה דמה אותה לזונה שיבאו אליה בני אדם רבים ופעמים תשכח ולא יבא אליה אחד, כן תהיה צור משכחת מן הזונים אחריה והם הסוחרים, ובסוף ע' שנה יהיה לה פקידה כמו שירת הזונה, כי הזונה אחרי שתהיה נשכחת זמן רב ורואה הזונה [illegible] עוברים ולא יפנו אליה היא מרימה קולה בשיר כדי שיבאו אליה, כן צור לסוף שבעים שנה תבנה וישובו הסוחרים אליה כאלו היא הרימה קולה בשיר כדי שיפנו אליה וישובו אליה: (טז) קחי כנור. אמר לה דרך משל שתעשה כמו שעושה הזונה הנשכחת שתקח הכנור בידה ותסובב העיר אחרי שנגנזה בביתה וראתה שאין פונה אליה תקח הכנור ותסובב בעיר יראה אותה וישמע אותה אדם ויערב לו קולה ויבא אליה, לפיכך אמר סבי עיר זונה נשכחה וגו': (יז) והיה מקץ. יפקד ה'. הוא החריבה והוא יפקדנה למען תדע כי מה' היתה לה כי הנביא נבא עליה בשם ה' טרם שתחרב נבא על חרבנה ועל פקודתה: וזנתה. תסחר, כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן ותהא מספקת סחורה לכל מלכות עממיא די על אפי ארעא: (יח) והיה סחרה. זה הפסוק היא נבואה העתידה בימי המשיח, או אולי היתה בבית שני אך הקרוב כי היא עתידה, וכן הפרשה הבאה אחריה: (א) הנה ה' בוקק. המפרשים פירשו פרשה זו על גלות עשרת השבטים, וכן נראה מדברי רז"ל, וכן דעת יונתן, והנכון בעיני כי היא עתידה, וכן מבואר בסוף הפרשה: בוקק. מריק. כלומר אני אריק אותה שתהיה רקה מאנשיה, אבל גפן בוקק הוא פעל עומד וזה יוצא: ובולקה, גוזר אותה מן הישוב, וכן ומבוקה ומבולקה, וכזה הענין בדברי רבותינו ז"ל לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, פירוש שתבלק הטבעת וכרותה, ואדוני אבי ז"ל פירש ענין פתיחה מן הערבי בלקת אלבאב, ר"ל פתיחת השער, ופירוש בולקה פותח אותה שיגלו אנשיה ממנה, ולזה נטה דעת המתרגם שתרגם ובלקה ומסר לה לסנאה: ועוה פניה, על דרך משל יעוה פני הארץ שלא ימצא בה כל חי, ויונתן תרגם ותחפי בהתא אפי רברבהא על דעברו על אוריתא, וכל אלו המלות אשר זכר בזה הפסוק הם כפל ענין בהשחתת הארץ, וכפל ענין במלות שונות כמו שהוא דרך המקרא כדי לחזק הענין: (ב) והיה כעם.

אלה

יד אֵילִילוּ נַחֲתֵי סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מְחוֹזֵי תוּקְפְּכוֹן: טו וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְתִתְרְחֵיק צוֹר שַׁבְעִין שְׁנִין כְּיוֹמֵי מַלְכָּא חַד מִסּוֹף שַׁבְעִין שְׁנִין יְהֵי לְצוֹר כְּתוּשְׁבַּחַת נַפְקַת בָּרָא: טז אִתְחַלֵּיף יְקָרִיךְ אִטַּלְטַלִי לִמְדִינָא קַרְתָּא דִי הֲוֵית כְּנַפְּקַת בָּרָא אִתְרַחֲקַת הֲפוּכִי כִּנָּרִיךְ לְאַבְלָא וְזָמָרִיךְ לְאִלְיָא מָאִים יֵעוּל דָּכְרָנִיךְ: יז וִיהֵי מִסּוֹף שַׁבְעִין שְׁנִין יֵעוּל דָּכְרָנַהּ דְּצוֹר קֳדָם יְיָ וְתְתוּב לְאַתְרַהּ וּתְהֵי מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל מַלְכְוָת עַמְמַיָּא דִי עַל אַפֵּי אַרְעָא: יח וִיהֵי סְחוֹרְתַּהּ וְאַגְרַהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ לָא יִתְאֲצַר וְלָא יִתְגְּנַז אֲרֵי לִדְמְשַׁמְשִׁין קֳדָם יְיָ יְהֵי אַגְרַהּ לְמֵיכַל לְמִסְבַּע וְלִכְסוּ דִּיקָר: א הָא יְיָ מְבִיז אַרְעָא וּמְסַר לַהּ לְסָנְאָהּ וְתַחְפֵּי בַהֲתָא אַפֵּי רַבְרְבָהָא עַל דַּעֲבַרוּ עַל אוֹרַיְתָא וִיבַדַּר יָת דְּיָתְבִין בַּהּ: ג וִיהֵי חִילוֹנָאָה כְּכַהֲנָא עַבְדָּא כְּרִבּוֹנֵיהּ אַמְתָא כְּמָרְתַהּ זָבְנָא כְּמִזַּבְּנָא יָזְפָא

לְמַסְפֵּדָה: יד הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי שֻׁדַּד מָעֻזְּכֶן: טו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה: טז קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר זוֹנָה נִשְׁכָּחָה הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי־שִׁיר לְמַעַן תִּזָּכֵרִי: יז וְהָיָה מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִפְקֹד יְהוָה אֶת־צֹר וְשָׁבָה לְאֶתְנַנָּה וְזָנְתָה אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: יח וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַיהוָה לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה יִהְיֶה סַחְרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה וְלִמְכַסֶּה עָתִיק:

כד א הִנֵּה יְהוָה בּוֹקֵק הָאָרֶץ וּבוֹלְקָהּ וְעִוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ יֹשְׁבֶיהָ: ב וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן כַּעֶבֶד כַּאדֹנָיו כַּשִּׁפְחָה כַּגְּבִרְתָּהּ כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר

ל' וחד מעוכס. י"ג בסיפרא. ל'. ל'. ל'. ל'. ל'. ג' מלרע. לא מפ"ק ס"א. ד'. לא מפיק ס"א. ל'. ל'. ד'. ד'. ל'. ב' גסן. ל'. ל' י'. ל'. ל'. ל'. ל'. ל'. ל'. ל'.

סחרה ד' בקריאה וסי' והיה סחרה ואתננה קדש לה'. לא יאצר ב' בפ'. כי טוב סחרה מסחר כסף. טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה:

(טו) ונשכחת צור. לפי שמזכירה בלשון גנאי ל' זונה אמר ונשכחת כזונה ששכחוה הורגיה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים אליה לפי שתהיה חריבה: כימי מלך אחד. ימי דוד שבעים שנה היו ואיני יודע מהו הסימן הזה הניתן כאן: יהיה לצור. זכרון מעט שתתנער משכלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אצלה לחזור אליה לשוב לקדמותה: כשירת הזונה. שרואה שאין פונה אליה ונושאת קול ערב ונעים בשיר אולי תערב על מאהביה: (טז) הרבי שיר. כלומר אף הרבי תחנונים והשפילי גאותך: (יז) לאתננה. לקדמותה ולעשרה ע"י סחורתה ומכנה אותה בל' גנאי: וזנתה. ותספק סחורה אך בל' גנאי כינה אותה: (יח) קדש לה'. עתידים צדיקים לבוז אותה כשיבא מלך המשיח: לא יאצר. להיות אוצר: ולא יחסן. לא ינחילנה לבניה: למכסה עתיק. למלבושי מי: עתיק. חשובה כמו ידברו עתק (תהלים לד): (א) הנה ה' בוקק הארץ ובולקה. הרי נבואה זו פורענות לישראל שיבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפניה צרה רבה לכך אמר להם לא לכם אני אומר שתירשוה כי הנה הקב"ה בוקק ובולק אתכם והנותרים מכם ליום הגאולה המה ישאו קולם ירונו זהו סוף הענין ולהם נבאתי הנבואה הטובה: בוקק. מרוקן: ובולקה. מחריבה: ועוה פניה. והבהיל חשוביה עוה ל' נעותי משמוע (לעיל כא): (ב) תוספת. והיה כעם ככהן. לא כשאר הולכי דרכים שהאדון מוליכו עבדו והגבירה מוליכה שפחת' האדון נכבד והעבד נקלה הגביר' נכבדת והשפחה נקלית אבל כשהשבאי מוליך השבויים הכל שוין לפניו: כקונה כמוכר.

כזמן

מצודת ציון

והשתחם כמו ערו ערו (תהלים קלז): ארמנותיה. מלשון ארמון ופלטרין: (יד) שודד. נעשק: מעוזכן. מל' עוז וחוזק: (טו) מקץ. מסוף: (יז) יפקוד. ענין זכרון והשגחה: לאתננה. כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג): (יח) יחסן. ענינו כמו אוצר וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב): ולמכסה. ולכסות: עתיק. ענינו חוזק וחשוב וכן הון עתק (משלי ח): (א) בוקק. ענין רקות כמו גפן בוקק ישראל (הושע י): ובולקה. ענין הריסה וכן בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ובדרז"ל לא חילק ידענא ולא בילק ידענא (חולין יט): ועוה. מל' עוות ועקום: פניה. ר"ל החשובים: והפיץ. ענין פזור: (ב) כעם ככהן. כפל הכפין להורות על דמיון גמור: כגבירתה. כאדונים: כנשה. ענין הלואה לדברים זולת הכסף

כמו

מצודת דוד

(יד) הילילו אניות תרשיש. אנשי הספינות ההולכות על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מעתה כי שודד צור שהיתה מעוז וחוזק כל הערים היושבים לחוף הים: (טו) ונשכחת צור. ר"ל לא ילכו עוד אליה לסחורה: כימי מלך אחד. כימי דוד שהיה מלך מיוחד (ולפי שהיה לדוד ברית ושבועה עם חירם מלך צור והם לא שמרו את הברית והרעו לישראל ולזה נגזר עליהם שבעים שנה שממון מול שנות דוד להכיר שמהאל נעשה ולא במקרה): יהיה לצור כשירת הזונה. כי דרך הזונה שבאים רבים אליה ולפעמים תשכח מאהוביה ולא יוסיפו לבוא ודרכה להרים קול בשיר ערב לעורר לב הזנים וכן יקרה לצור שהיו רבים באים לה לסחורה ושכחה במפלתה ותצטרך לעורר לב הסוחרים לבוא אליה: (טז) קחי כנור. לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה נשכחה שלוקחת כנור בידה ומסבבת העיר ומנגנת בטוב ובנעימות ומרבת בשיר ערב למען תהיה זכורה למאהביה ור"ל ראוי לעורר לב הסוחרים לבוא אליך כמאז: (יז) יפקוד ה'. יעלה זכרונה לפני המקום: ושבה וכו'. תקח אתנן כבראשונה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל תקנה סחורה מן המביאים: וזנתה וכו'. ר"ל היא תספיק סחורה לכל העמים: (יח) סחרה ואתננה. הוא כפל ענין במ"ש: קדש לה'. מאשר תרויח תקדיש ממנו לשם ה': לא יאצר. לא יונח הריוח בבית האוצר: ולא יחסן. כפל הדבר במ"ש: כי ליושבים וכו' סחרה. ריוח סחרה תקדיש לג... היושבים לפני ה' בבה"מ: לאכול לשבעה. להיות להם למאכל עד כדי שביעה ולכסות חזק וחשוב: כד (א) הנה ה' בוקק וכו'. יריק את א"י מיושביה כי יגלו ממנה: ובולקה. בוזז אותה מן הישוב: ועוה פניה. יעוות ויעקר חשובי הארץ: והפיץ. יפיצם ע"פ הארץ: (ב) כעם ככהן וכו'. המשחיתים את הארץ לא

ישאו

רשי

בזמן שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונה שמח והמוכר עצב שלא ישוב ממכרו אבל כשהשבאי מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן כמלוה כלוה שניהם שוים שהלוה אין לו לפרוע והמלוה אם לא הלוה לזה היה השבאי נוטלו כמו כן כנושה כאשר נושה בו לוה נופל בכסף ונושה נופל בכל שאר דברים כגון יין ושמן ותבואה ודבש כדכתיב (דברים כד) כי תשה ברעך משאת מאומה ע"כ: (ג) הבוק תבוק. תתרוקן: הבוז תבוז. ל' בזה ושלל: (ד) נבלה. כמו (ירמיה ח) והעלה נבל ל' כמש ותשות כח: אומללה. ל' שפלות כמו היהודים האמללים (נחמיה ג): תבל. היא א"י שהיא מתובלת במצות הרבה: מרום עם הארץ. גאון עם הארץ: (ה) והארץ חנפה. כמין חניפות עושה עשב ואינו עושה קמה מראה קמה ואין חטין בקשיה: תחת יושביה. בשביל יושביה: ברית עולם. היא התורה שקיבלו בברית: (ו) על כן אלה. בעון שבועת שוא: חרו. ל' יבש ונמק כאש חורב כמו נחר מפוח (ירמיה ו): (ח) משוש תפים. שהייתם אומרים הנה ששון ושמחה (לעיל כב): (י) קרית תוהו. כשתשבר נקראת קרית תהו: מבוא. מלבוא לתוכ' איש: (יא) ערבה. החשיכה: משוש הארץ. היא ירושלים

כַּמַּלְוֶה כַּלֹּוֶה כַּנֹּשֶׁה כַּאֲשֶׁר נֹשֶׁא בוֹ: ג הִבּוֹק ׀ תִּבּוֹק הָאָרֶץ וְהִבּוֹז ׀ תִּבּוֹז כִּי יְהוָה דִּבֶּר אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה: ד אָבְלָה נָבְלָה הָאָרֶץ אֻמְלְלָה נָבְלָה תֵּבֵל אֻמְלָלוּ מְרוֹם עַם־הָאָרֶץ: ה וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יֹשְׁבֶיהָ כִּי־עָבְרוּ תוֹרֹת חָלְפוּ חֹק הֵפֵרוּ בְּרִית עוֹלָם: ו עַל־כֵּן אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ וַיֶּאְשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ עַל־כֵּן חָרוּ יֹשְׁבֵי אֶרֶץ וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִזְעָר: ז אָבַל תִּירוֹשׁ אֻמְלְלָה־גָפֶן נֶאֶנְחוּ כָּל־שִׂמְחֵי־לֵב: ח שָׁבַת מְשׂוֹשׂ תֻּפִּים חָדַל שְׁאוֹן עַלִּיזִים שָׁבַת מְשׂוֹשׂ כִּנּוֹר: ט בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ־יָיִן יֵמַר שֵׁכָר לְשֹׁתָיו: י נִשְׁבְּרָה קִרְיַת־תֹּהוּ סֻגַּר כָּל־בַּיִת מִבּוֹא: יא צְוָחָה עַל־הַיַּיִן בַּחוּצוֹת עָרְבָה כָּל־שִׂמְחָה גָּלָה מְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ: יב נִשְׁאַר בָּעִיר

כְּמוּזְפָא רָשָׁא כְּמַן דְּרָשֵׁי בֵיהּ: ג אִתְבְּזָזָא תִּתְבְּזֵז אַרְעָא וְאִתְדָּשָׁא תִּתְדָשׁ אֲרֵי יְיָ מַלֵּל יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין: ד אִתְאַבְּלַת חֲרוּבַת אַרְעָא צְדִיאַת חֲרוּבַת תֵּבֵל סָפוּ תְּקוֹף עַמָּא דְאַרְעָא: ה וְאַרְעָא חָבַת תְּחוֹת יָתְבָהָא אֲרֵי עֲבָרוּ עַל אוֹרָיְתָא אַבְטִילוּ מוֹעֲדַיָּא אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִי מִן עַלְמָא: ו עַל כֵּן מִן קֳדָם מוֹמֵי דִשְׁקַר חֲרוּבַת אַרְעָא וּצְדִיאוּ דְיָתְבִין בַּהּ עַל כֵּן סָפוּ יָתְבֵי אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר אֱנָשָׁא כִּזְעֵיר: ז אִתְאַבַּלוּ כָּל שָׁתֵי חֲמַר אֲרֵי אִתְפְּרִיכוּ גוּפְנַיָּא אִתְאַנָּחוּ כָּל חָדֵי לִבָּא: ח בְּטֵלַת חֶדְוַת תּוּפִּין אִתְמְנַעַת אִתְרְגוֹשַׁת תַּקִּיפִין פְּסָקַת חֶדְוַת כִּנָּרָא: ט עַל יְדֵי זְמָר לָא יִשְׁתּוּן חֲמַר יֵימַר עַתִּיקָא לְשָׁתוֹהִי: י אִתְּבָרַת קַרְתְּהוֹן צַדִּיאַת אֲחִידוּ כָּל בָּתַּיָּא מִלְּמֵעַל: יא מְצַוְחִין עַל חַמְרָא בְּשׁוּקַיָּא שְׁלֵימַת כָּל חֶדְוָתָא גְּלָא בִּיעַ מִן אַרְעָא: יב אִשְׁתְּאַר בְּקַרְתָּא

תולדות אהרן בשיר. סוטה מח גיטין ז:

והארץ ח' ר"פ וסי' נמסר בסדר בהר סיני וביהושע סי' י"ג: אבל ג' וסי' אבל הירוש אמללה גפן. אמללה ארץ התפיר. לעגלות בית און יגורו. וא' ואבל העל זאת לא תרגז: בשיר ג' דגשים וסי' ימר שכר לשתיו. כל אלה על ידי אביהם. ויהיו משרתים לפני משכן דד"ה:

רדק

אלו הם כפי הדמיון וכל אחד נושא ונשוי לפיכך תבא הכ"ף עם שניהם, ר"ל זה כזה וזה כזה, וכן כמוך כמוהם, כמוך כפרעה, ובאמרו כעם הכהן כעבד כאדוניו, וכן כולם, ר"ל כי בהשחתת הארץ לא יכירו בם השפחות הנכבד ולא ירחו פני גדול אלא כולם יהיו שוים בגזירה ויהיו הגדול כקטן והקטן כגדול, וכל אלה שזכר הם זה למעלה מזה, כי הכהן אדון לעם, כמו יתרו כהן מדין, והקונה למעלה מן המוכר, כי המוכר נחלתו מפני עניו מוכר והקונה עשיר והעשיר כאדון לעני וכן אמר הכתוב עשיר ברשים ימשול וכן המלוה כאדון ללוה, וכן אמר הכתוב עבד לוה לאיש מלוה, ומה שאמר כנושה כאשר נושה בו אחר שאמר כמלוה כלוה לפי שהאחד משאת כסף והאחד משאת אוכל, ופירוש כנושה הוא הלוה, ונושה בו הוא המלוה, וקשר הב' מפריד ביניהם: (ג) הבוק. כי ה' גזרה דבר. וכיון שהוא דבר לא יוכל אדם לגזור עליו כי באמת יהיה שתבוק הארץ ותבוז: (ד) אבלה. ענין השחתה, וכן אבל תירוש: נבלה. כמו נפלה, וכן כנבול עלה מגפן. וכפל הענין לחזק: מרום עם הארץ. גדולי כל עם ועם יספו: (ה) והארץ חנפה. כאלו הראתה שמעה שהיתה שמנה ולא נהנה פירותיה, ולמה היה זה לה בעון יושביה, וזהו פי' תחת בעונם, כמו תחת אשר לא עבדת: כי עברו תורות. אם על השבטים אמר כמו שפירשו המפרשים הוא כפשוטו כי לרוב רשעתם גלו, ולפי שהיא עתידה על העכו"ם יהיה פירוש כי עברו תורות על השעבוד ששעבדו בישראל יותר מדאי, כמו שאמר הקב"ה אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, הנה כי עברו תורות וחלפו חק בשעבוד ישראל: הפרו ברית עולם. כמו שאמר באדום ולא זכר ברית אחים, וכן עמון ומואב וישמעאל אחים היו לישראל וכולם הרעו להם והרעות שבאו להם בעונם ישראל באו להם וכן לעתיד לגוג ומגוג ולשאר האומות בעונם ישראל יבא להם מה שיבא מהרעה: (ו) על כן. אע"פ שיש שאר עבירות שבעבורם נענשו ישראל ושאר האומות האלה הוא על כולם שנשבעים בשם האל לשקר ועליה היתה חרבן הארץ ברוב, וכן אחז"ל כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר אלה וכחש וגו', ואמר מפני אלה אבלה ארץ: אבלה ארץ. בכ"ף: ויאשמו. בשו"א השי"ן והבי"ן והוא לשון שממה: חרו. ענין יובש ושרפה, ר"ל ענין כליון: אבל. חרבן הארץ היא בכלות פירותיה שלא תתן הדגן והתירוש והיצהר ואם אין עובדי האדמה אין פירות: (ז) אבל. ענין שממה, וכן ע"כ תאבל הארץ: נאנחו כל שמחי לב. טעם הדגן והתירוש כי ברבותם ישמח האדם ובכלותם יאנח: (ח) שבת משוש תפים. כי התפים והכנורות היו שמחים בבית המשתה שהיו עליזים ושמחים ועתה שבת וחדל: (ט) בשיר. כמו שהוא דרך השמחים ששותים על השיר והזמירות והם יהיו נאנחים ואין בפיהם שיר, וגם אותו המעט שכר שישתו ימר להם יהיה כמו מר בפיהם מרוב הצרות: (י) נשברה קרית תהו. אחר שנשברה היא קרית תהו, וכן אפיתי על גחליו לחם והדומים להם: סגר כל בית מבא. באמרו כל ר"ל רוב, כמו וכל הארץ באו מצרימה. כי חרבים יהיו רוב הבתים ואין בהם ענין לשכנם בהם: (יא) צוחה על היין. בשוקים צועקים על היין מי שיש לו יין למכור יבא וימכור, והצועקים הם עוברי דרך או המעט שישארו בעיר, או פירוש צוחה ויללה תהיה על היין בחוצות כי חסר מהם: ערבה כל שמחה. חשכה כל שמחה כי השמחה ביין, כמו שאמרו ויין ישמח לבב אנוש, וערבה מן ערב שהוא חשך, והשמחה אורה והפכה חשך: גלה משוש הארץ. גלה והלך המשוש מארצם: (יב) נשאר. המשוש גלה מן העיר ולא נשאר בה אלא שמה ושאיה, ופירש בעיר, בכל עיר ועיר מעיר עכו"ם, ופירוש שאיה ובשאיה יוכת שער העיר, כי

מצודת דוד

פני גדול אלא כולם יהיו שוין בגזרה כקטן כגדול: כקונה כמוכר. בזמן שהעם יושב בטח על נחלתו הקונה שמח והמוכר עצב בעת ימכר מה מאחוזתו אבל בעת ילכו בגולה לא ישמח הקונה והמוכר לא יתאבל על המכירה: כמלוה כלוה. דרך המלוה למשול בלוה כמ"ש עבד לוה לאיש מלוה (משלי כב) אבל כיון שהשבאי יקח הכל כאלו אין לזה על זה כלום כי הלוה אין לו מה לשלם ולא הפסיד למלוה כי אם היה נשאר בידו היה השבאי נוטל ממנו: כנושה. הוא הלוה בדבר זולת הכסף: כאשר נשא בו. הוא המלוה את הלוה: (ג) הבוק תבוק וכו'. ר"ל בודאי כן יהיה כי ה' דבר וכו' ומי יפר דברו: (ד) אבלה נבלה. נשחתה ונכמשה הארץ: אומללה נבלה. נכרתה ונכמשה ארץ ישראל שהוא העיקר להמקומות המיושבות: אמללו. יוכרתו גדולי עם הארץ: (ה) והארץ חנפה. ר"ל כמו המחניף בשפתיו ולבו בל עמו כן הארץ עושה עשב ואינה עושה קמה מראה קמה ואין חטים בקשיה: תחת יושביה. בעבור עון יושביה: כי עברו תורות. עברו תורה שבכתב ותורה שבע"פ: חלפו חוק. עברו להלן מחוק התורה ולא קיימוהו: ברית עולם. היא התורה שקבלו בברית לקיימה עד עולם וכפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה: (ו) על כן אלה. בעבור האלה אשר היתה לשוא לכן כלתה הארץ ושממו יושביה: על כן. בעבור עון האלה נשרפו יושבי הארץ ונשאר מהם מעט אנשים: (ז) אבל תירוש. נשחת ענבי היין כי אין זומר ועודר: אמללה גפן. כפל הדבר במ"ש: נאנחו כל שמחי לב. אף הרגילים בשמחה יאנחו כי נאבד היין המשמח את הלב כמו שכתוב ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קד): (ח) שבת משוש תופים. בעל השמחה ששמחו בקול תופים: שאון עליזים. המיית השמחים: (ט) בשיר וכו'. לא ישתו לשמחת משתה ששותים בשיר אלא השכר יהיה מר להשותים כי ישתוהו להפיג האבל והצער: (י) נשברה קרית תוהו. כל עיר תהיה שבורה ונקראה קרית תוהו ע"ש סופה כשתהיה נשברת תהיה תוהו וכן אפיתי על גחליו לחם (לקמן מד) שקוראהו לחם ע"ש סופו: סוגר כל בית מבוא. הבתים יהיו נתוצים ואין מי יבוא בהם כאלו סוגר הבית מבלי יבא בו: (יא) צוחה על היין. יצעקו ויללו בחוצות על היין שחסר מהם ולזה חשכה כל שמחה כי היין ישמח לבב ואין להם במה לשמוח (ולפי שהשמחה קרוי אור

מצודת ציון

כיין ושמן ותבואה כמ"ש משאת מאומה (דברים כד): (ג) הבוק תבוק. ריקנות תתרוקן: והבוז תבוז. מלשון בזה ושלל: (ד) אבלה. ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד): נבלה. ענין כמישה כמו ועליהו לא יבול (תהלים א): אמללה. ענין כריתה כמו ימולל ויבש (שם צ): תבל. כן נקראה הארץ המיושבת: מרום. ענין גבהות וגדלות: (ה) תחת. ר"ל בעונם וכן תחת אשר לא עבדת (דברים כח): חלפו. ענין העברה כמו וחלף ביהודה (לעיל ח): חוק. ענין גזירה: הפרו. בטלו: (ו) אלה. שבועה וכן ושמעה קול אלה (ויקרא ה): אכלה. ענין השחתה וכליון: ויאשמו. מלשון שממה וכן גם עדרי הצאן נאשמו (יואל א): חרו. ענין יובש ושרפה וכן נחר מפוח (ירמיה ו): אנוש. הוא שם משמות האדם: מזער. מעט כמו ושאר מעט מזער (לעיל טז): (ז) אבל. ענין השחתה: תירוש. ענבי היין: אמללה. נכרתה: נאנחו. מלשון אנחה: (ח) שבת. בטל כמו ושבת נוגש (לעיל יד): משוש. ענין שמחה: תפים. מין כלי נגון: חדל. ענין מניעה: שאון. ענין המייה: עליזים. ענין שמחה: (ט) ימר. מלשון מרירות: שכר. יין ישן: (י) קרית. עיר: תוהו. ענין שממון וכן והארץ היתה תוהו ובוהו (בראשית א): (יא) ערבה. מלשון ערב ור"ל חשכה כערב:

לזו

רדק

כי אין יולא ואין בא , ושאיה אתו' שמה כמו אם באו ערים מאין יושב וכל הפורענות הגדול הזה שזכר יהיה בימי המשיח בגוג ומגוג ובשאר העכו"ם , ואלה השלשה פסוקים אשר זכר בסוף פרשה זו מעידים על פירושנו כי עתידה היא זו הנבואה בימי גוג ומגוג ובשאר העכו"ם שיספו רוב העכו"ם וישאר המעט , כמו שאמר ונשאר אנוש מזער , ובפסוק אחר זה גם כן אמר כנוקף זית : (יג) כי כה יהיה . כל הנזכר יהיה בקרב הארץ : בתוך עמים . עד שיהיו הנשארים כנוקף זית או כעוללות אם כלה בציר , ופירוש כנוקף זית כחביטת עץ זיתים כשאדם חובט ונוקף אותו ישארו מעט זיתים שלא יפלו בחביטתו אחת הנה ואחת הנה . וכן אחר שיבצר אדם כרמו ישארו בו עוללות מעט . כן יהיו העמים רובם יספו והמעט ישארו והנשארים יודו באל ויכירו כי הוא אדון הכל ויתנו הכל כשיראו מפלת גוג ומגוג . ועליהם נאמר לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד . וכן הנשארים ממחנה אשור כשראו מפלתו שבו לעבוד את ה' . כמו שכתוב וכמו שפירשנו למעלה בפרשת נבואת מצרים : אם כלה . כאשר אלה . וכן אם יהיה סיובל לבני ישראל . ואם מזבח אבנים תעשה לי והדומים להם : (יד) המה ישאו קולם . בשבח האל וירונו בגאון ה' שראו שגאה על כל העמים בהפילו אותם בבואם על ירושלים : צהלו מים . כמו יצהלו עבר במקום עתיד וכמהו רבים ובנבואות ברוב . ופירוש מים ממערב , כלומר אותם בהם רחוקים מירושלים בארץ מערב ירונו ויצהלו בגאון ה' : (טו) על כן באורים . בעמקים כמו מאור כשדים ומה שאמר באורים כי רוב הערים הם בעמקים לא בהרים . ואמר ע"כ ר"ל כשתראו ותשמעו גבורת האל וגאונו על העמים כבדוהו בדברי שבח וכן באיי הים הרחוקים כבדו לה' אלהי ישראל . כי בעבורם עשה מה שעשה בעמים : (טז) מכנף הארץ . גם זו הפרשה עתידה כמו אשר לפניה . אמר הנביא מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק . מכנף הארץ פי' קלה הארץ . וכן לאחוז בכנפות הארץ בקצות הארץ . כלומר מרחוק באה לנו השמועה והבשורה הזאת . ואמר שמענו כי גם הנביאים שהיו בימיו נבאו על עתידה זו כמו שכתוב בנבואתם : צבי לצדיק . פי' צבי חפץ ופאר , וכן צבי היא לכל הארצות והדומים להם . כלומר אלו הזמירות ששמענו למי הם לצדיק כי הצדיק ראוי לשמוח בהם והם לו לזמירות . כמו שאמר הוא בתהלת הספר ביום ההוא יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד , ולמי יהיה לפלטת ישראל הם הצדיקים כמו שאמר הנה לצדיק ואמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם , ואמר רזי לי רזי לי, כאלו אמר הנביא כשראיתי זה הפורענות שעתידה לבא בישראל בימי הגאולה שיצרפו ולא ישארו הלא הצדיקים : רזי לי . כלומר רזון לי , כאלו אמר מסמן בשרי ירזה על זה ואוי לי על זה כי כמה בוגדים יש בהם וכולם יכלו , או פירוש כמה בוגדים יבגדו בהם , או פירוש שהוא רמז על ארבע מלכיות , בבל בוגדים , מדי ופרס בגדו , ובגד בוגדים על מדי ופרס בגדו יון וכותא , וכולם נשתעבדו בישראל ובגדו בהם בגלותם ביניהם , ורז"ל דרשו ואמרו יצאתה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי , אמר הנביא עד מתי יצאתה בת קול ואמרה בוגדים בגדו וגו' עד דאתו בוזזי ובזוזי דבוזזי , ויו"ד רזי למד הפעל כיו"ד נקי ורזי מנטיל מפני מלת לי שהיא בלדה שהיא מלה זעירה , ויונתן תר גם רזי ענין סוד כמו וכל רז לא אנים לך , וכן תרגם הפסוק מבית מקדשא דמתמן וגו' : (יז) פחד . זה אמר כנגד אדום וישמעאל ויולא שהיו יושבי הארץ והדומים עליה וישראל בגלות ביניהם , אמר אל תחבבו כי לישראל לבד הויה הלרה כי גם לכולכם שתתשבו בתהיו אדונים ויושבי הארץ תנוע מתוכה וכל אומה ואומה תניע ממקומה וישראל ינצלו מהלרה והצדיקים ההם יכתבו להיים אבל אתם לא תמלטו : (יח) והיה . זה הפסוק פירוש לאשר לפניו : והפחת . היא ההפירה הגדולה : כי ארבות ממרום נפתחו . לפי שהגזרות יורדות מן השמים אשר כאילו הוא מטר גובר כמו שאמר במבול וארובות השמים נפתחו . וכן תהיינה הגזרות יורדות מן השמים לרוב מאוד כמו במבול ומפני זה וירעשו מוסדי ארץ שלא פסא

רשי

ירושלים : (יב) ושאיה יוכת שער . על ידי שאיית גלמוד שיהו הבתים שוממין מאין יושב יוכתו השערים ע"י מזיקין : (יג) כי כה . ישארו ישראל בקרב העמים אחד בעיר ושנים במשפחה : כנוקף זית . המשאיר גרגרים בראש אמיר : (יד) המה ישאו קולם . לאותו המעט הנשאר תבא הטובה שנבאתי למעלה : צהלו מים . יותר ממה שצהלו על הים בגאולת מצרים : (טו) על כן באורים . ת"י במיתי נהורא לצדיקיא פל סתי (בשורות) (ס"א אורות) של גאולות בבל ושל ישמעאל ומנחם אמר אורים ל' נקיעים וסעיפים שהיו בורחים שם וכן אור כשדי' (בראשית יא) בקעת כשדים . וכן מאורת צפעוני (לעיל יא) נקע חור מעונתו : (טז) מכנף הארץ . ת"י מבית מקדשא שבוה בסוף ת"י במזרחה כמו ששנינו לוד מן המערב וירדן מן המזרח נמלא מירושלים לירדן מהלך יום ואני אומר לפי פשוטו שמענו מאחורי הפרגוד שעתידין להעלו' זמירו' מכנף הארץ ומה הן הזמירות צבי לצדיק עתיד להיות מצבות קומה לצדיקים : ואמר רזי לי וגו' . אוי לי שנגלו לי שני רזים רז פורענות ורז ישועה והרי תרחק הישועה עד שיבאו אויבי' בוזזים אחר בוזזים אחרים ושודדי' אחרי שודדי' ה' בגידות אמורות כאן : (יז) פחד ופחת ופח עליך . על יושבי הארץ : פחת . גומא ליפול בה כמו שמפרש ואומר : (יח) הנס מפני הפחד יפול אל הפחת וגומר . הנמלט מחרב משיח בן יוסף יפול אל חרב משיח בן דוד והנמלט משם ילכד בפח במלחמת גוג : (יט) רעה התרועעה . לשון שבר כמו (תהלי' ב) תרועם בשבט ברזל : פור התפוררה . לשון פירורין : כמלוגה

מקרא

שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה יֻכַּת־שָׁעַר׃ יג כִּי כֹה יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים כְּנֹקֶף זַיִת כְּעוֹלֵלֹת אִם־כָּלָה בָצִיר׃ יד הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנּוּ בִּגְאוֹן יְהוָה צָהֲלוּ מִיָּם׃ טו עַל־כֵּן בָּאֻרִים כַּבְּדוּ יְהוָה בְּאִיֵּי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי־לִי רָזִי־לִי אוֹי לִי בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ׃ יז פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ׃ יח וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אֲרֻבּוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ יט רֹעָה הִתְרֹעֲעָה הָאָרֶץ פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ

(מסורה: ל' . ל' / ל' נסעס / ל' ל"כ / כ' יד י"ח ר"פ / כ' חד מלא וחד חסר בתרי לישני / ל' חסר דחסר / ב' בפסוק / ס' מ"ל / י"ע / ג' / ג' ומ"ל / ג' / ל' / ל' . ל')

תרגום

צַדוּ וְאִתְרְגוּשְׁתָּא בְּפִגּוּר תַּרְעִין׃ יג אֲרֵי כְדֵין יִשְׁתַּאֲרוּן יְחִידָאִין צַדִּיקַיָּא בְּגוֹ אַרְעָא בֵּינֵי מַלְכְוָתָא כְּבִיעוּר זֵיתָא כְּעוֹלְלָן בָּתַר קְטָף׃ יד אִנּוּן יְרִמוּן קָלֵיהוֹן יְשַׁבְּחוּן בְּמֵימְרָא דַייָ יִבְעוּן כְּמָא דִבְעוֹ עַל גְבוּרָן דְאִתְעֲבִידָא לְהוֹן עַל יַמָּא׃ טו עַל כֵּן בְּמֵיתֵי נְהוֹרָא לְצַדִּיקַיָּא יִקְרוּן קֳדָם יְיָ בְּנִיסֵי יַמָּא יְהוֹן מוֹדָן וּמְבָרְכִין שְׁמָא דַייָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ טז מִבֵּית מַקְדְשָׁא דְמִתַּמָן עֲתִיד לְמִפַּק חֶדְוָא לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא תּוּשְׁבְּחָא שְׁמַעְנָא לְצַדִּיקַיָּא אֲמַר נְבִיָּא רָז אֲגַר לְצַדִּיקַיָּא אִתְחֲזֵי לִי רָז פּוּרְעָנוּת לְרַשִׁיעַיָּא אִתְגְלֵי לִי וַי לַאֲנוּסַיָּא דְמִתְאַנְסִין וּלְבִזּוּז בָּזְזִין דְהָא מִתְבָּזְזִין׃ יז דַחֲלָא וְכוּמְצָא וּמְצָדָא עֲלָךְ יָתֵיב אַרְעָא׃ יח וִיהֵי דְיֶעְרוּק מִן קֳדָם דַחֲלָא יִפּוֹל לְגוֹ כוּמְצָא וְדִיסַּק מִגוֹ כוּמְצָא יִתְאַחַד בִּסְרִיגְתָּא אֲרֵי גְבוּרָן בִּשְׁמַיָּא אִתְעֲבִידָא וְזָעוּ יְסוֹדֵי אַרְעָא׃ יט מֵזָע תִּזוּעַ אַרְעָא מֵנָד תְּנוּד

מסורה

באורים ב' בתרי לישני וסי' גם בחלומות גם באורים . ע"כ באורים כבדו ה' . בתראה חסר : בוגדים ה' מ"ל בקריאה וסי' ובגד בוגדים בגדו . למה תביט בוגדים . יבושו הבוגדים ריקם . ורשעים מארץ יכרתו . אף היא כחתף : נפתחו ג' בקריאה וסי' וארובות השמים נפתחו . כי ארבות ממרום נפתחו . שערי הנהרות נפתחו : רעה ג' מג' ליש' בקריאה וסי' כי רעה היא . שן רעה ורגל מועדת . רעה התרועעה הארץ בתראה תולדות אהרן ומשה . סוטה מח ב"ק כא לג : בגאון ה' . ערכין יא : מכנף הארץ . כנסדרין לז לד זוכר ויגך :

מצודת ציון

גלה . מלשון גלות : (יב) שמה . שממה : ושאיה . כמו ובשאיה וסוא מענין שממה כמו שאו ערים (לעיל ו) : יוכת . מלשון כתיתה : (יג) כה . כן : כנוקף . ענין כריתה וכן ונקף סבכי היער (לעיל י) : כעוללות . הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק : כלה . נשלם : בציר . כן יקרא הליקת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד) : (יד) ישאו . ענין הרמה : גאון . ענין ממשל רב : צהלו . ענין השמעת קול גדול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י') : (טו) באורים . ענין בקיע וחריץ וכן מאורת צפעוני (לעיל יא) : (טז) מכנף . מקלה כמו לאחוז בכנפות הארץ (איוב לח) : זמירות . ענין כריתה כמו זמיר עריצים יענה (לקמן כה) : צבי . ענין הדר כמו לעטרת צבי (לקמן כח) : רזי . קדמאה ענין סוד כמו וכל רז לא אנס לך (דניאל ד) ותנייניא ענין רזון וכחושות : (יז) ופחת . הפירה עמוקה כמו באחת הפחתים (ש"ב יז) : ופח . רשת : (יח) הנס . ענין בריחה : ארבות . חלונות כמו וארבות השמים (בראשית ז) : ממרום . מן השמים הרמים : מוסדי . מל' יסוד : (יט) רעה התרועעה . ענין שבירה כמו ורעו דלויותיו (ירמיה יא) : פור התפוררה . ענין הנוע להתיכות רבות כמו אתה פוררת (תהלים עד) :

מצודת דוד

לזה אמר בהעדרו ענין חוסך) : גלה משוש הארץ . השמחה הלכה מהם : (יב) נשאר בעיר שמה . ר"ל המשוש הלכה ונשאר השמה : ושאיה . ובעבור השאיה יוכת שער כל עיר כי כן דרך עיר שוממה שפעריה כתותים ונתוצים כי אין מי משגיח בתקנתם : (יג) כי כה יהיה . כי כן יהיה מספר הנשארים בין הנשארים בא"י בין הנפוצים בגולה בתוך העמים : כנוקף זית . חוזר לתחילת המקרא לומר מספר הנשארים יהיו ככורת פרי אילן זית אשר מעט ישאיר אחריו וכמספר העוללים הנשארים בגפנים כאשר כלה הבציר והמה המעט וכן מעטים יהיו הנשארים מבני ישראל : (יד) המה ישאו קולם . המה יזכו לגאולה וישאו קולם ברנה : בגאון ה' . בעבור גאון ה' יצהלו בקול יותר ממה שצהלו בקול שמחה על הים כאשר שקעו מצרים בעומק הים : (טו) על כן . הואיל ומובטחים הם על הגאולה לכן אותם הנסתרים בבקיעי הארץ מפחד האויב כבדו את ה' : באיי הים . מלת כבדו משמשת בשתים לומר אותם שגלו לאיי הים כבדו את ה' וכו' : (טז) מכנף הארץ זמירות שמענו . ר"ל אני וחברי הנביאים שמענו בנבואה אשר בעת הגאולה תהיה כריתה והשחתה מקלה הארץ עד קלהו ואחריה יהיה ההדר לכל לדיק ולדיק : ואומר . כשמעי הדבר הזה המרתי הסוד האמור לי מביא רזון לי ואוי לי על השמועה כי הבוגדים יבגדו בישראל וירעו להם : ובגד בוגדים בגדו . ר"ל קבוצת בוגדים אשר יבגדו בהבוגדים ההם יבגדו גם המה בישראל ר"ל יהיה חבר ומלחמה בין העכו"ם וכולם יבגדו בישראל : (יז) פחד וכו' . ר"ל צרות משונות ותכופות : עליך . יבואו עליך ישראל יושב הארץ ההיא : (יח) והיה הנס . מי שיברח ממקומו מקול הפחד יפול וכו' ר"ל מי שיגלל מצרה אחת יפול באחרת : כי ארבות . אמר במשל כאלו נפתחו חלוני שמים ויורדים דרך בם צרות מרובות : וירעשו וכו' . ר"ל אף החזקים ירעדו מפחד הצרות המרובות : (יט) רעה וכו' . כאומר אבל סוף הדבר תהפך הצרות על העכו"ם והאר'

מוֹט הִתְמוֹטְטָה אָרֶץ׃ כ נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר וְהִתְנוֹדְדָה כַּמְּלוּנָה וְכָבַד עָלֶיהָ פִּשְׁעָהּ וְנָפְלָה וְלֹא־תֹסִיף קוּם׃ כא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה עַל־צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וְעַל־מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל־הָאֲדָמָה׃ כב וְאֻסְּפוּ אֲסֵפָה אַסִּיר עַל־בּוֹר וְסֻגְּרוּ עַל־מַסְגֵּר וּמֵרֹב יָמִים יִפָּקֵדוּ׃ כג וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי־מָלַךְ יְהוָה צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד׃

כה א יְהוָה אֱלֹהַי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן׃ ב כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגַּל קִרְיָה בְצוּרָה לְמַפֵּלָה אַרְמוֹן זָרִים מֵעִיר לְעוֹלָם לֹא יִבָּנֶה׃ ג עַל־כֵּן יְכַבְּדוּךָ עַם־עָז קִרְיַת גּוֹיִם עָרִיצִים יִירָאוּךָ׃ ד כִּי־הָיִיתָ מָעוֹז לַדָּל מָעוֹז לָאֶבְיוֹן בַּצַּר־לוֹ מַחְסֶה מִזֶּרֶם צֵל מֵחֹרֶב כִּי רוּחַ

ארעא פרוק תתפרק ארעא: כ אשתדאה תשתדי ארעא כרויא ותהי אזלא ואתיא כערסלא ויתקפון עלה חובהא ותפול ולא תוסיף למקם: כא ויהי בעדנא ההיא יסער יי על חילותא תוקפא דיתבין בתוקפא ועל מלכי בני אנשא דדירין על ארעא: כב ויכנשונון מכנש לבית אסירי ויעגנונון לבית עגנה ומסגי יומין יעול דכרניהון: כג ויבהתון דפלחן לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא ארי תתגלי גבורתא דיי צבאות בטורא דציון ובירושלם וקדם סבי עמיה ביקר: א יי אלהי את ארוממינך אודי שמך ארי עבדתא פרישן מלכין דאמרתא לאיתאה מקדמין בכאיתיתא וקימתא: ב ארי שויתא קרוי פצחין לגלין כרך תקיף לדמחמרא בית דחלת עממיא בקרתא ירושלם לעלם לא יתבני: ג על כן יקרון קדמך עם תקיף קרית עממין חסינין ידחלון מן קדמך: ד ארי הויתא תקוף למסכן סעיד לחשיך בעידן עקא כמא דמטמרן מן קדם זרמית כטלל משרב כן מלי רשיעיא לצדיקיא כזרמית בשקפא

רשי

(כ) כמלונה. סוכת נטרים שבראש האילן: (כב) ואוספו. העכו"ם: אספה. שהיא לרעתם להכניס אסיר אל בור המוכן לו מחוייבי גיהנם לגיהנם: וסוגרו על מסגר. שהם שבעה מדורי גיהנם: ומרוב ימים יפקדו. עונות ימים רבים יפקדו עליהם וזהו שיסד הקליר (בסילוק של יוצר דפרשת זכור) לרוב ימים לכמנות לחשוב להם חשבונות:

(כג) וחפרה הלבנה וגו'. ת"י ויבהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא: (א) עצות מרחוק אמונה אומן. עצות שיעצת מרחוק לאברהם בברית בין הבתרים: אמונה אומן. אמונה נאמנת אומן כמו אוכל אוכל ואינו ל' פועל אלא ל' מפעל אבויי"רמינט בלע"ז: (ב) כי שמת. הר שעיר מעיר לגל: ארמון זרים מעיר. מעון שעשו בעירך שהחריבוה תתן ארמנותיה חורבן אשר לעולם לא יבנה: (ד) מחסה מזרם. כיסוי אהל להציל מזרם וצל להגין מחורב ומהו אותו זרם הוא רוח עריצים כי רוחם דומה לזרם השוטף בקיר ומסילו: (ה) כחורב בציון. בעת יובש שמייבש הזרעים להתמולל כן תכניע שאון זרים: חורב בצל עב. כשהמים מתקשרים בענן עב בימי השרב שהכל שמחים בו כן יענה שיר הצדיקים על זמיר עריצים ומפלתן: זמיר. ל' לא תזמור (ויקרא כה): ועשה

מלעיל: ולא תוסיף ד' בקריאה וסי' נוע תנוע ארץ כשכור. ולא תוסיף עוד לשקלם. עין שזפתו ולא תוסיף. ואסר עד פה תבא: יראוך ג' מ"ל וא' חסר וסי' למען יראוך כל הימים דסלכים. וחברו למען ייראוך ללכת דד"ה. קרית גוים עריצים ייראוך. ייראוך עם שמש. קדמא חסר:

תולדות אהרן והפרה הלבנה. פסחים סח נדרים

נ כוטה לד סנהדרין נא ע"ב יז אבות יג: ונגד זקניו. כ"כ י (סנהדרין כט ע"ב מד): ה' אלהי. זוהר פ' נו ופ' בלק:

רדק

תהא עמידה ליושביה: (יט) רעה התרועעה. ענין שבר וכן פור התפוררה כמו אתה פוררת בעזך ים וכפל הכפל לחזק הצרות הגדולות שתהיינה בעת ההיא על כל הארץ: (כ) נוע תנוע ארץ. כמלונה. סכת שומר הכרמים שעושה סכהו בשר ושומר משם כל הכרמים ואותה הסוכה היא עשויה מעצים קלים כי אין לה קבע כי אין יושב בה השומר אלא כל זמן שהענבים בכרמים לשומרם ואותה הסכה נקראת מלונה לפי שגם בלילה לן שם השומר ובסערות מכה כאותה מלונה היא מתנודדת אילך ואילך ומפני קלותה היא עומדת בהתנודדה בלא הפול לארץ ואם יש כרוחה דבר שיכבד עליה תפול כן תהיה הארץ ינידו יושביה אילך ואילך ולא תהיה להם עמידה כי פשעיהם יכבדו עליהם ויפלו לארץ ולא יוסיפו לקום עליה עוד: (כא) והיה ביום ההוא יפקד ה' על צבא המרום במרום. יש מפרשי' זה על קדרות המאורות כי הוא סימן ואות לרעת האומות לפיכך אמר ועל מלכי האדמה והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש כי צבא המרום הם המלאכים שהם עומדים לעזור לגוי אחד ולהסטין לגוי אחר כאשר הוא מפורש בספר דניאל. וע"כ אמר ועל מלכי האדמה כי מלכות הגוים דבק עם מלכות המלאכים: (כב) ואספו אספה אסיר. חסר כ"ף הדמיון. ופי' כאסיר, כמו שמאספים האסורים בלילה אל הבור וסוגרים אותם במסגר עד הבקר ביוצאים לעבודת' כן יאספו הרשעים. ר"ל יהיו כאסירים מפני ישראל בלא יהיה להם רשות להרים יד ורגל עד שיספו לפנים בתכלית הספלות: ומרוב ימים. ר"ל לימים רבי' יפקדו ויהיו כל גוי וגוי בממלכתו כי אחר שהורגנו ימים רבים בשפלות לא ירעו עוד וישבו גוי וגוי בממלכתו, ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק על ישראל שיהיו בגלות ימים רבים וסגרו על מסגר בין עכו"ם וכין ישמעאל ומרוב ימים יפקדו כל גוי וגוי ואחר שיהיו ימים רבים בגלות יכהם עליהם האל ויפקדו: (כג) והפרה הלבנה. פי' וחפרה להם לעכו"ם הלבנה ובושה להם החמה. כלומר יחשיך העולם עליהם מרוב הצרות וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג ואז תראה מלכות ה' נכאות בהר ציון ובירושלם כי שם יחנו על ירושלם גם יכבשו חצי העיר ויצא השם ונלחם בגוים ההם. ואז יכירו כל הנשארים מכל הגוים כי לה' המלוכה ויהיה נגד זקני עמו לכבוד ולתפארת, כמו שאמר בראש הספר יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד וגו', ואמר והיה הנשאר בציון וגו'. והם זקניו הנזכרים הנה: (א) יהוה אלהי. ואז יאמר בימים ההם כל אחד מהזקני' בזכר וגד זקניו כבוד לאמר ה' אלהי אתה. כלומר אתה שופטי כי לקחת משפטי מהעכו"ם עתה אני מכיר שאתה אלהי באמת על כן ארוממך אודה שמך. כלומר אתן לך בתהלות רוממות לפי שהתרוממת ונשאת על כל הגוים, ואמר ארוממך ואמר שמך, כי הוא שמו ושמו הוא: כי עשית. עמנו פלא דבר נפלא בעינינו כי קחתנו מבין הגוים שהיינו נפזרים ביניהם ועובדים להם, ועוד אחרי קבוץ גליות שיתקבצו עלינו גוג ומגוג ועמים רבים אשר אחז יפינם על הרי ישראל כולם, כמו שכתוב בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה פלא גדול יהיה זה: עצות מרחוק אמונה אומן. העצות שאמרת מזמן רחוק על ידי נביאיך נתקיימו קיום חזק, וזו האמונ' אומן, כמו רעים ונאמנים שפירושו חזקים וקיימים, וכן במקום נאמן חזק וקיים: (ב) כי שמת מעיר. מאותו היקום שהיה עיר עשית גל, כלומר שמת גל אבנים כי רבים מערי הגוים יהרסו באותן הימים, וכפל הדבר במלות שונות לחזק הענין ואמר קריה בצורה למפלה בני"רי הפ"א: ארמון זרים מעיר. יהיה נבנת מעיר כי לעולם לא יבנה, וארמון זרים אמר על בבל שהיא כמו ארמון לכל ערי העכו"ם והם יקראו זרים ונכרים: (ג) ע"כ. אפילו העזים והעריצים שבעכו"ם ייראוך ויכבדוך כשיראו ... גוג ומגוג ומחנהו: (ד) כי היית מעוז לדל. מהכה דל והאביון הם ישראל, ודמה הצרות והגלות לזרם מים ולחורב השמש והאל היה מחסה וצל להם בלא כנו בגלות. ופירש

מצודת דוד

הבנך והפכך לפרורים והיה נוטה ליפול והוא משל על מרבית הצרות וכפל הדבר לחזק: (כ) נוע וכו'. הארץ תתנועע כשכור המתנועע ולא יוכל לעמוד ביושר מבלי הנעה: והתנודדה. תהיה נדה ונעה כסוכת שומר קשואין הנדה ברוח: וכבד עליה פשעה. הפשע אשר פשעו בישראל להציר להם יכבד על הארץ ותפול למטה ולא תוכל לקום עוד רצה לומר העון הזה יקטרג: (כב) ואספו וכו'. יהיו מאוספים לקבל תשלומים כדרך שמאספין בלילה את כל האסירים אל בור בית הסוהר וסוגרין אותם במסגר עד הבוקר שיוציאין איש איש לעבודתו ר"ל האסיפה שיאספו יחד על ה' ועל משיחו האסיפה ההיא תהיה לרעתם ר"ל כאסיפת האסירים: ומרוב ימים יפקדו. אז יפקד עליהם פורעניות על העונות שעשו מימים רבים: (כג) וחפרה הלבנה. אל מול העכו"ם תחפור הלבנה והחמה רצה לומר יחשך מאורם בעיני העכו"ם לפי רוב הצרות הבאות עליהם וכן נאמר במפלת בבל כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם (לעיל יג): כי מלך וכו'. ר"ל כאשר תגלה מלכותו בעשות נקם באנשי גוג: ונגד זקניו כבוד. ולנגד זקני עמו יהיה לכבוד ולתפארת מה שהשכילו לדעת מאז שה' הוא האלהים: כה (א) ה' אלהי אתה. בראות הנביא הגבורה ההיא התחיל לקלס למקום ואמר ה' אלהי אתה וכו': עצות מרחוק. העצות שיעצת מזמן רחוק אשר הבטחת ע"י הנביאים היא אמונה אמתית וקיימת כי כן נעשה: (ב) מעיר לגל. אותו מקום שהיה עיר שמתו להיות גל אבנים כדרך החורבה: קריה בצורה. עיר מבצר שמת להיות מפלה: ארמון זרים. מקום הארמונות של הבבליים יהיה נשבר מעיר ולעולם לא יבנה עוד לשוב לקדמותו: (ג) על כן. בראות ממפלתך יכבדוך כל עם חזק ואנשי ערי העכו"ם החזקים יפחדו ממך: (ד) כי היית. כי בכח זרועך היית למעוז

מצודת ציון

מוט התמוטטה. מל' נטיה ונפילה: (כ) נוע תנוע. מל' הנעה והנדה: והתנודדה. מל' נדידה: כמלונה. כן יקרא סוכת שומר הקשואין על כי אינה עשויה אלא ללינת לילה כמ"ש כמלונה במקשה (לעיל א): (כא) יפקוד. כמו והוא פקד עלי (עזרא א): (כב) אסיר. כאסיר. ותחסר כ"ף הדמיון: על בור. אל בור: על מסגר. כמו במסגר על במקום בי"ת וכן על הרבכם (יחזקאל לג) ור"ל במנעול המסגר: (כג) וחפרה. ענין בושה ור"ל שכהה מאורה כי המתבייש יכסה מאור פניו: כי. כאשר: (א) אומן. ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב): (ב) לגל. תל ודגור: ארמון. היכל ופלטרין: זרים. נכרים וכן יקראו האומות כמ"ש וגם אל הנכרי (מ"א ח): מעיר. מהיות עיר וכן כי שודד מבית (לעיל כג): (ג) עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (ד) מעוז. חוזק: מזרם. ענין שטיפת המים כמו כזרם מים (לקמן כח): מחורב. ענין יובש התמימות כמו בחרבוני קיץ (תהלים לב): רוח. ענין כעס

רדק

ופירש המשל ואמר כי רוח עריצים כזרם קיר. רוצה לומר כעס עריצי הגוים על ישראל היה להם כזרם מים המפיל הקיר. ולולי רחמי האל לא היה לנו תקומה: ורוח. כעס. כמו אל תבהל ברוחך לכעוס. כל רוחו יוציא כסיל, הניחו את רוחי: (ה) כחורב בציון. כי כחורב והשרב במקום ציה ואין לאדם בעבורו מחסה במפלט כן הכנעת אתה אותם שאון זרים והמונם שלא יהיו להם מפלט ומקלט: כחורב בצל עב. ואותו החורב יהיה לגוים כחורב בציון ויהיה לישראל כחורב בצל עב כלומר כי צרות גדולות יהיו באלו הימים לעכו"ם ולישראל. כמו שכתבנו למעלה בפסוק ותפרה הלבנה וישראל ימלטו מאותה הצרה כמו שכתוב כל הנמצא כתוב בספר. והיה להם אותו החורב כמו החורב שיבא עליו צל ויקרר אותו אבל לעכו"ם יהיה כריתה שיכניע אותם: זמיר. ענין כריתה. כמו וכרמך לא תזמור: יענה. ענין כניעה כמו לענות מפני והעריצים הם העכו"ם: (ו) ועשה ה'. בהר הזה. בהר ציון כי שם יהיו נקבצים כל הגוים על ירושלם: משתה שמנים. מענין שומן. והוא דרך משל על הכוס שישתו שם כמו שאמר כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים. וכל זה דרך משל כמו שאמר גם כן אתן התירוש סף רעל לכל העמים. ואמר שהמשתה ההוא שיעשה יהיה משתה שמנים ממחים. כלומר שמנים הרבה מענין מוח ואם אינו משרשו. והמשתה השמן ביותר כשישתה אדם ממנו הרבה מכביד הלב ועורדו וכל שכן משתה שמרים שיהיו מזוקקים מן היין. וכל זה משל למהומו' ה' שתהיינה בהם והם עצמם יהרגו אחד את חברו. כמו שאמר ועלתה ידו על יד רעהו. וי"ת בטורא הדין שרו וגו'. ופי' שרו סעודה, ופי' זמן שיזמינם לבוא לסעודה זאת. וזהו ענין שאמר והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך על הרי ישראל: (ז) בלע. ענין השחתה כמו כבלע רשע צדיק ממנו. והדומים להם: הלוט הלוט. הראשון שם והשני פעול. כמו והמסכה הנסוכה. ואע"פ שהוא כאלם. או הוא תואר. והפסוק כפול במלות שונות. כי ענין הלוט הלוט כענין המסכה הנסוכה. ופי' הפסוק הסתר והכסוי שנסתרו בו הגוים עד היום ההוא שהיו כולם בשלו' ובהדרם. ישחית האל אותו הכסוי ויהיו מגולים ומוכנים לרעה הבאה עליהם ולא יהיה להם מכסה ומחסה ממנה. ופי' פני כי עד היום ההוא היו מכוסים כאלו לא היה פניהם נראים כענין הכת בעדו אשר דרכו נסתרה, וא"א ז"ל פי' הלוט הלוט רמז לאומה שמכסים את פניהם: (ה) בלע המות. ישחית ויבטל המות, רצה לומר מיתה מיקרים לא מיתה טבעות, רצה לומר ההריגה שהיו הורגים אותם הגוים בגלות או תבטל אותה המיתה והדמעה שהיתה על כל פנים, ר"ל על כל פני עם ישראל שהיו בוכים בגלות תמיד מהרעות שהיו עושים להם הגוים אז ימחה האל אותה הדמעה מעל פניהם כי לא תהיה להם צרה עוד, והרפת עמו יסיר מעל כל הארץ שהיו מפוזרים בכל הארץ והיה להם חרפה בכל מקום האל יסיר אותה חרפה: כי ה' דבר. באמת יהיה זה כי ה' דבר. ומה שהוא מדבר יקיים על כל פנים: (ט) ואמר. עמו בזכר יאמר ביום ההוא כשיראו התשועה הגדולה הנה אלהינו זה קוינו לו בגלות שיושיענו הנה הוא שיושיענו וכפל הענין ואמר זה ה' קוינו לו עתה שיושיענו נגילה ונשמחה בישועתו: (י) כי תנוח יד ה'. להיות בגוים: ונדוש מואב. אע"פ שהאומות נתבלבלו ולא נכר היום איזהו עמון ואיזהו מואב ואיזה אדום. וכן אמר האומות. וכן באחרית הימים גם כן לא יהיו נכרים העמים, וכן כתוב בנבואת דניאל ואלה ימלטו מיד אדום ומואב וראשית בני עמון, פירוש מיד מלך הצפון. אבל אם ימלטו מיד מלך הצפון לא ימלטו מיד האל במלחמת גוג ומגוג, והענין כי אע"פ שאינם נכרים והם מעורבים זה עם זה אפשר שיהיו בהם משפחות ידועות, או אפשר בקורא אדום האומה השוכנת בארץ אדום. וקורא מואב לשוכנת בארץ מואב וכן לכולם, וזכר הנה מואב כי יהיה נגזר לגוים הבאים מארץ צפון לירושלם עם גוג ומגוג, ולפי שמואב הם שכנים לא"י וקרובים להם יכונו להם נבאים דרכים ויהיו עמהם, לפיכך זכר מואב בפרט, ואמר נדוש מואב תחתיו, ופירושו במקומו, וכן ת"י באתריכון, ויהיה נדוש כמו שהוא נדוש התבן באשפה: מתבן. כמו תבן: ומדמנה. הוא האשפה כי הזבל באשפה יקרא דמן, היו דמן לאדמה, כדמן על פני השדה, ואדוני אבי ז"ל פירש מדמנה שם עיר מערי מואב. כמו שכתוב בנבואת מואב, גם מדמן תדמי. ופי' הפסוק כן נדוש מואב במקומו שהיא מדמנה כהדוש מתבן כמו שדשין התבן: (יא) ופרש. האל יפרש ידיו בקרב מואב כאשר יפרש השוחה לשחות כי האדם השט במים יפרש ידיו בכל כחו והאל ישפיל גאות מואב: עם ארבות ידיו. והם אגלי הידים, כי

רשי

(ו) ועשה ה' צבאות לכל העמים. כשיבאו לצבא על ירושלים: משתה שמנים. שהם סבורים שיהא נוח להם כשמן יהפוך למשתה שמרים: שמנים ממחים. נוחים ושמנים כמוח עצמות יהיה שמרים מזוקקים מכל משקה שמן ויין שלא יהא שם אלא שמרים לבדם וכל זה במלחמות גוג ומגוג: (ז) הלוט. הכסוי: הלוט על העמים. המכסה את כל העמים. הלוט כמו וילט פניו (מלכים א יט) הנה היא לוטה בשמלה (שמואל א כא): המסכה. לשון נסיכות ושררה: (ח) בלע המות. יכסנו ויעלימנו עולמי' מישראל: (ט) ואמר. עמו ביום ההוא הנה וגו': קוינו לו ויושיענו. היינו מקוים לו שיושיענו: (י) כי תנוח יד ה'. גבורתו של מקו': ונדוש. יהא נדוש: תחתיו. במקומו ונדוש כמו וגרון הגלגל (קהלת יב): מתבן. תבן: מדמנה. טיט וכן לדומן על פני האדמה (ירמיה טו): (יא) ופרש ידיו. ישבר ידיו וזרועותיו כשפוק כפים כבכי השוחה

ישעיה כה

עריצים כזרם קיר: ה כחרב בציון שאון זרים תכניע חרב בצל עב זמיר עריצים יענה: ו ועשה יהוה צבאות לכל־העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שמרים שמנים ממחים שמרים מזקקים: ז ובלע בהר הזה פני־הלוט | הלוט על־כל־העמים והמסכה הנסוכה על־כל־הגוים: ח בלע המות לנצח ומחה אדני יהוה דמעה מעל כל־פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל־הארץ כי יהוה דבר: ט ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: י כי־תנוח יד־יהוה בהר הזה ונדוש מואב תחתיו כהדוש מתבן במי מדמנה: יא ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש

(מסורה:) ל׳ · ו״ו בלישנא ד׳ · ב׳ לסס כאשר · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ד׳ · ל׳ דסמיכי · ט׳ בסיפרא · ג׳ ב׳ חסר וא׳ מ״ל · ג׳ · ד׳ · ל׳ ומ״ל · במו ק׳ · ב׳ · ל׳

תרגום

בשקפא בכותל: ה כשרב בארעא צחיא אתרגושת תקיפין תמאיך בטלל כיף מקר בארעא משלהיא כן ניח רוחא לצדיקיא כד ימאכון רשיעיא: ו ויעבד יי צבאות לכל עממיא בטורא הדין שירו וזמנא מדמן דהיא דיקר ותהי להון לקלן מחן חילא מחודלא ישתיזבון מנהון מחן דיסופון בהון: ז ויסתלעמון בטורא הדין אפי רבא דרב על כל עממיא ואפי מלכא דשליט על כל מלכותא: ח יתנשון מותא לעלמין וימחי יי אלהים דמעתא מעל כל אפיא וחסודי עמיה יעדי מעל כל ארעא ארי במימרא דיי גזיר כן: ט ויימר בעדנא ההיא הא אלהנא דין די סברנא ליה ויפרקיננא דין יי דהוינא מסברין למימריה נבוע ונחדי בפורקניה: י ארי תתגלי גבורתא דיי בטורא הדין ויתדשון מואבאי באתריהון כמא דמתדש תבנא בטינא: יא ויפרים מחת גבורתיה ביניהון כמא דמפרים שיטא

בצל י"ב בקריאה וסי' במסרה רבתא: ונשמחה ד' בקריאה וסי' זה קוינו לו ויושיענו. נרננה ונשמחה בכל ימינו. זה היום עשה ה'. משכני אחריך נרוצה: במו ט' בקריאה וסי' כהדוש מתבן במו מדמנה. הציו שרפתי במו אש. חציו שרף במו אש. במו פי אתחנן לו. כי תלך במו אש לא תכוה. לירות במו אפל. ואניעה עליכם במו ראשי. אאמיצכם במו פי. ותבוא חיה במו ארב דאיוב. קדמא במי כתיב וקרינן במו:

תולדות אהרן

בלע המות. פסחים סח סנהדרין צא:
ומחה ה'. מ"ק כח סנהדרין צא:
והרפת עמו. זוהר חיי שרה: ביום ההוא. תענית לא:

מצודת ציון

כעס כמו אל תבהל ברוחך (קהלת ז): קיר. כותל: (ה) בציון. מל' ציה ושממה שאין. ענין המייה: זרים. נכרים והם האומות בא"י: עב. ענן: זמיר. ענין כריתה כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כה): יענה. ענין הכנעה כמו מאנה לענות (שמות י): (ו) משתה. כן נקרא סעודה בשמחה וכן עבה משתה (אסתר א): שמנים מל' שמן: שמרים. פסולת המשקה השוקעת בתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים עה): ממחים. מל' מוח העצמות: מזוקקים. ענין צרוף להסיר הסיג ואמר בלשון שאלה על הסרת המשקה: (ז) ובלע. ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב): פני. ר"ל המכוסים וכן ועוה פניה (גטיל כד): הלוט. ענין מכסה כמו לוטה בשמלה (ש"א כא): והמסכה. גם הוא ענין מכסה כמו קשות הנסך אשר יסך בהן (במדבר ד): (ח) בלע. ענין השחתה: ומחה. ענין מחיקה וקנות כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל): (י) הנות. מל' הנחה: ונדוש. מל' דישה וכתישה: תחתיו. במקומו: מתבן. מל' תבן: כמו. כתוך כמו כי תלך במו אש (לקמן מג): מדמנה. ענינו אשפה כמו כדומן על פני השדה (ירמיה ט): (יא) ופרש. ענין פטיחה: השוחה

מצודת דוד

למעוז בעת צר לישראל עם דל ואביון: מחסה. היית להם למחסה מזרם מים ולצל מחום השמש ר"ל הצלתם מיד העכו"ם המכאיבים לישראל: כי רוח. המקרא מפרש מהו הזרם אמר שכעס העריצים דומה הוא לזרם מים השוטפים בחוזק להפיל הקיר: (ה) כחורב בציון. כענין החורב והחום אשר היא במקום ציה מבלי מלוה מחסה שהיא מצירה עד מאוד כן מאד תכניע גאון הזרים המשמיעים קול שאון: חורב בצל עב. כמו החורב תהיה נכנעת והתקרר בבוא צל העבים כן הכריתה תכניע את העריצים: (ו) לכל העמים. הבאים למלחמה עם גוג: בהר הזה. הר בת ציון: משתה שמנים. ר"ל הם יחשבו שיהיה נוח להם לכבוש את ירושלים כשמן שהוא נוח ויהפך להם למשתה שמרים הקשה לגוף ר"ל שם יפלו מבלי תקומה: שמנים ממחים. שמנים הנוחים ושמנים כמוח עצמות יהפך לשמרים מזוקקים מן המשקה שהוא בלתי שמרים לבדם והוא כפל ענין במ"ש ולומר שיהפך מחשבתם מן הקלה אל הקשה: (ז) ובלע. המקום ישחית בהר הזה את חשובי המכסה והוזר ומפרש המכסה ומגין על כל העמים ועל גוג יאמר: והמסכה. המסך המוכסה על כל העכו"ם וכפל הדבר במ"ש: (ח) בלע. אז ישחית ויבטל המיתה לעולם: ומחה וכו'. ר"ל ישבית דמעת הבכי: וחרפת עמו יסיר. לא ימלא עוד מי יחרף את ישראל כי לא יהיו עוד גולים בין העכו"ם: מעל כל הארץ כי כולם ישובו אים לא נעדר ולא ימצא גולה מהם בכל הארץ ולא יחרפו למי: כי ה' דבר. ובידו לאמת דברו: (ט) ואמר. אז יאמר ישראל הנה זהו אלהינו אשר קוינו לו והוא יושיענו: זה ה' וכו'. כפל הדבר במ"ש: נגילה. ונשמחה בהישועה הבאה ממנו: (י) כי תנוח יד ה'. להכות בעמים אשר נבאו על ירושלים: מואב תחתיו. מואב יהיה נדוש וכתוש במקומו על שעזרו את הבאים למלחמה על ירושלים: כהדוש מתבן. כמו שנדוש התבן בתוך האשפה כי הדרך להשליך תבן במקום האשפה להיות נדוש ברגלי אדם ובהמה להיות זבל לזבל בהם את השדות: (יא) ופרש ידיו בקרבו. האל יפרש ידיו

הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ עִם אָרְבּוֹת יָדָיו׃ יב וּמִבְצַר מִשְׂגַּב חוֹמֹתֶיךָ הֵשַׁח הִשְׁפִּיל הִגִּיעַ לָאָרֶץ עַד־עָפָר׃

כו א בַּיּוֹם הַהוּא יוּשַׁר הַשִּׁיר־הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה עִיר עָז־לָנוּ יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל׃ ב פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים׃ ג יֵצֶר סָמוּךְ תִּצֹּר שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם כִּי בְךָ בָּטוּחַ׃ ד בִּטְחוּ בַיהוָה עֲדֵי־עַד כִּי בְּיָהּ יְהוָה צוּר עוֹלָמִים׃ ה כִּי הֵשַׁח יֹשְׁבֵי מָרוֹם קִרְיָה נִשְׂגָּבָה יַשְׁפִּילֶנָּה יַשְׁפִּילָהּ עַד־אֶרֶץ יַגִּיעֶנָּה עַד־עָפָר׃ ו תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל רַגְלֵי עָנִי פַּעֲמֵי דַלִּים׃ ז אֹרַח לַצַּדִּיק מֵישָׁרִים יָשָׁר מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס׃ ח אַף אֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה קִוִּינוּךָ לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת־נָפֶשׁ׃ ט נַפְשִׁי

למישט ויאמיך יקריה עם אשות ידוהי: יב וכרך תקוף כרכי עממיא ימגר ירמי ימטי לארעא עד עפרא:
א בעדנא ההיא ישבחון תושבחתא חדתא בארעא דבית יהודה קרית תוקפא לנא פורקן יתשם על שורהא ורחמין: ב פתחו תרעיא ויעול עמא זכאה די נטרו אוריתא בלבב שלם: ג בלבב שלם נטרו שלמא שלמא יתעביד להון ארי במימרך אתרחיצו: ד אתרחיצו על מימרא דיי לעלם ולעלמי עלמיא בכן תתפרקון במימר דחילא דיי תקיף עלמיא: ה ארי אמאיך יתבי רומא קריא תקיפא ימאכינה וירמינה עד ארעא ימטינה עד עפרא: ו ידושונה רגלין רגלי צדיקיא פרסת ענותניא חשיכי עמא: ז אורחת צדיקיא כונן אף עבדי אורחת צדיקיא תתקן: ח אף לאורח דינך יי סברנא לשמך ולדכרנך חמידת נפשנא: ט נפשי מחמדא

רשי

השוחה. השט במים: לשחות. לשון שטיה וכן מי שחו (יחזקאל מז י'): והשפיל. המשפיל את גאוותו: עם ארבות ידיו. לשון וארב לו (דברים יט) תירגם יונתן אשוות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארוב והם מגדלים גבוהים אשוות תופות ומגדלים כמו (ירמיה נ) נפלו אשויתיה: (יב) משגב חומותיך. למואב הוא אומר: (א) עיר עז לנו ישועה ישית. העיר ירושלים שהיה מאז תמיד לנו לעז ישועה ישית המושיע את חומותיה ואת חילה. וחל. חומה נמוכה שלפני החומה הגבוה: (ב) פתחו שערים. שלה ויבא לתוכה גוי צדיק: שומר. ששמר וצפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב"ה שיקיים הבטחתו שהבטיח ע"פ נביאיו לגאלם: שומר. ממתין וכן (בראשית לז) ואביו שמר את הדבר וכן (דברים ז') ושמר ה' אלהיך לך: (ג) יצר. שהיה סמוך על הקב"ה ונשען עליו בחזקה שלא זז מאמונתו בשביל שום אימה ויסורין: תצר. שיהא שלום כי בך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו: (ד) כי ביה ה'. כי יש לסמוך עליו שהוא דחילא ה' סלע וצור מחסה עולמים: (ה) יושבי מרום. צור ושאר ארצות: (ו) רגלי עני. מלך המשיח שנאמר בו עני ורוכב על החמור (זכריה ט' ט): פעמי דלים. ישראל שהיו דלים עד הנה: (ז) אורח לצדיק מישרים. אורח שתהא מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה ה' שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו באותו אורח שיקובל שכרו והצדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתרונו אורח לצדיק ליטול שכר מישרים שנוהג בכן: ישר. אתה הקב"ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לאותו אורח פילוס זה לשון קונטרפיי"ש בלע"ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו איזה יכשר הזה או זה כך היושר בלבו להוליכו בדרך קיבול שכר על כל אשר הנהיג מעשיו לפניך בכשרון: (ח) אף אורח משפטיך ה' קוינוך. כאשר צפינו לקבול הטובה מאתך אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתיך ברשעים: לשמך ולזכרך תאות נפש. אותה נפשנו לראות שם שיצא לך מאז לעשות נקמה בצריך: (ט) נפשי אויתיך

רדק

כי השוחה ישפיל כל דבר שיזדמן לו במים בשחותו תחת אציל ידיו בפשטו אותם, כן האל ישפיל כל גאות מואב ובמקום אחר זכר גם כן מואב בגאות. כמו שאמר שמענו גאון מואב גאה מאד וגו': (יב) ומבצר משגב. משגב על משגב. וכן מספר מפקד העם, והדומים להם: עד עפר. שלא תהיה לו תקומה: (א) ביום ההוא. כל זה בזמן הישועה, והשירה שיושר הם אלו הפסוקים שאומר והולך. ואמר בארץ יהודה כי שם תהיה המלחמה והתשועה, ואמר על ירושלים שהיא עיר עז לנו והשית הקב"ה חומותיה וחילה ישועה, וכן אומר וקראת ישועה חומותיך. והחל היא כמו חומה הקטנה שלפני החומה הגדולה. ובדברי רז"ל מאי חיל וחומה שורא ובר שורא. ופירוש החיל הספירה שסביב החומה. ומתרגמינן גית הילתא: (ב) פתחו. דרך משל שארץ ישראל הפתח נפתח ביום ההוא כאלו סגורה בפניהם: שומר אמונים. ששמרו בגלות אמונת האל ולא עבדו ע"ג כמו שאמר אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר: (ג) יצר סמוך. אומר כנגד האל יצר שהוא סמוך ונשען עליך תנצור אותו כי כך בטוח לפי שבטח בך נצרת אותו ונתת לו שלום שלום והכפל לחזק הענין: בטוח. שם תאר בשקל פעול: (ד) בטחו בה' עדי עד. עד עולם. או יהיה עדי גם כן עולם ויהיה כפול. כאומר בכל העולמים בטחו בו. וכן תרגם יונתן לעלם ולעלמי עלמיא: כי ביה ה' צור עולמים. כי בו ראוי לבטוח כי הוא צור העולמים. פירוש החזק הזמנים כולם. וצור תאר, וכן הצור תמים פעלו. ויש מפרש צור שם ופירושו כי ה' הוא חזק העולמים. ועל דרך זה פי' העולם. ופירוש ביה ה' שהשם הזה נגזר על היות העולם מאותו ובני יו"ד ה"א וי"ו ה"א שם העצם: (ה) כי השח. בזה תלהו כי ראוי לבטוח בו לפי שיהם ביד ישראל בעתם בו כי השח והשפיל שונאיהם שהם יושבים מרום קריה נשגבה וכל קריה נשגבה מהם השפיל. או אמר על קריה מיוחדת מהם והוא ישפילנה וגו'. הכפל לחזק הענין: (ו) תרמסנה. אמר שתפול ונהרס תרמסנה רגל. ואיזה רגל רגלי עני והם ישראל: פעמי דלים. כפל הענין במלות שונות כמנהג. ר"ל שידרסו ישראל גאותם וגאונם ויהיו אדונים עליהם תחת אשר היו עבדים תחתיהם: (ז) ארח לצדיק. כמו ארח מישרים לצדיק, ופירושו אתה התן לצדיק ותכונן לפניו ארח מישרים ותפלס מעגלו: ישר. הוא לשון קריאה כנגד האל יתברך. אמר אתה האל ישר ותישר מעגל צדיק, והוא על דרך שאמרו בא לטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו: תפלס. ענין יושר, וכן פלס מעגל רגליך, ולזה נקרא מטה המאזנים פלס לפי שהוא מיושר המשקל, וכן ושקל בפלס הרים: (ח) אף ארח. אף בדרך משפטיך ה' קוינוך, כלומר אפילו בעת שהגיעו משפטיך עלינו שהיית מוסר אותנו בגלות בחטאתינו אע"פ כן קוינו לך ולא היינו מתיאשים מן הגאולה ולשמך ולזכרך היתה תאות נפשנו, ופי' ולשמך ולזכרך שהיינו מתאוים לגאולה שיזכור לנו שמך, ויאמר לנו בגלות דבר מאתך: (ט) נפשי אויתיך. כמדבר על לשון ישראל

תולדות אהרן גוי צדיק. שבת קיט סנהדרין קי זוכר וילך (שבועות לט): בטחו בה'. מנחות כט: ביה ה'. (חגיגה טז): כי השח. ר"ס לח: תרמסנה. חגיגה ג:

מצודת דוד

ידיו בקרב מואב להכותו: כאשר וכו'. כי השט במים יפרש ידיו בכל כחו: והשפיל. הוא ישפיל גאות מואב עם המקומות שהיה לו לארוב בהם והם המגדלים הגבוהים ר"ל לא יועילו המגדלים: (יב) חומותיך. אל מול מואב יאמר: עד עפר. כפל הדבר פעמים רבות להורות על גודל ההשפלה והאבדון: כו (א) ביום ההוא. ביום מפלת גוג: עיר עז לנו. ירושלים שהיתה לנו למעוז מעולם הנה גם עתה ישים האל ישועה בחומתה וחילה ולא תשלוט בהם יד האויב: (ב) פתחו שערים. פתחו שערי ירושלים ולא תפחדו מן האויב: ויבוא. בפתחי השערים יבוא ישראל שהיה שומר ומצפה להאמנת הבטחת האל: (ג) יצר סמוך. המחשבה שהיה נשען על האל השלום הנצור הוא לכל יחיד וכפל מלת שלום לחזק הדבר: כי בך בטוח. ר"ל כן ראוי הדבר הואיל ובטח בך: (ד) בטחו בה'. כאלו מזרזים אלה לאלה והאומרים בטחו בה' עד עולם כי בו תלוי חוזק עוה"ז ועוה"ב והכל בא ממנו ית': (ה) כי השח. הוא השפיל הכשדים אשר ישבו ברום המעלה: קריה. וכן השפיל כל קריה חזקה: ישפילנה. וכן ישפיל אותה עוד עד הארץ ועד העפר וכפל הדבר במ"ש לפי מרבית ההשפלה: (ו) תרמסנה רגל. הרגל תרמוס אותה וחזר ופירש לומר רגלי עני הרמוס והם ישראל שהמה מוכנעים בעני ואביון: פעמי דלים. כפל הדבר במ"ש: (ז) אורח לצדיק מישרים. ר"ל כל זה הגדולה והממשלה תהיה להצדיקים בעבור כי אין אורח לכל צדיק וצדיק כי אם ללכת בדרך ישר ולא ינטה ממנה: ישר. אתה האל היושר הלא תפלס ותשקל מעגל כל צדיק וצדיק ותדע שכן הוא: (ח) אף אורח משפטיך. אף בבוא לנו אורח משפטיך לייסר אותנו ביסורי הגולה עכ"ז קוינו לך ולא היינו מתייאשים מן הגאולה: לשמך ולזכרך. [illegible] יזכר ושם בשפות נרדפים: תאות נפש. תאות כל נפש היתה להזכיר גם שמך ולומר לנו דבר מאתך: (ט) נפשי אויתיך. נפשי תאוה לך בלילה היא

מצודת ציון

השוחה לשחות. ענין השטיה במים כמו מי שחו (יחזקאל מז): ארבות. מל' מארב: ידיו. ענין מקום כמו יד אבשלום (ש"ב יח): (יב) ומבצר משגב. פתרון אחד לשם מענין חוזק וכפל הדבר במלות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: השח. ענין השפלה כמו ושח רום אנשים (לעיל ב) וכפל המלה במלות נרדפים ואמר השפיל וכדרך המקרא: (א) ישית. ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג): חומות. כמו בחומות: וחל. הוא החומה נמוכה שלפני הגבוה כמו ויאבל חל וחומה (איכה ב): (ב) שומר. ענין המתנה והקוה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז): (ג) יצר. ענין פעולת המחשבה כמו וכל יצר מחשבות לבו (שם ו): סמוך. ענין השענה: תצור. ענין שמירה כמו יצרנהו כאישון עינו (דברים לב): (ד) עדי עד. עד עולם וכן שוכן עד (לקמן נז): צור. ענין חוזק: (ה) השח. ענין השפלה: מרום. מל' רום וגבוה: קריה. עיר: נשגבה. חזקה: (ו) תרמסנה. ענין דריכה: פעמי. רגלים שפוסעים בהן כמו הרימה פעמיך (תהלים עד): (ז) אורח. הדרך: מעגל. שביל ומסילה וכן הדרכתיך במעגלי יושר (משלי ד): תפלס. תשקול בפלס והוא שם הכלי ששוקלין בו כמו ושקל בפלס הרים (לקמן מ): אויתיך. מל' תאוה: אשחרך. ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי יא)

ט אִוִּיתִךָ בַּלַּיְלָה אַף־רוּחִי בְקִרְבִּי אֲשַׁחֲרֶךָּ כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ צֶדֶק לָמְדוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל: י יֻחַן רָשָׁע בַּל־לָמַד צֶדֶק בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל וּבַל־יִרְאֶה גֵּאוּת יְהוָה: יא יְהוָה רָמָה יָדְךָ בַּל־יֶחֱזָיוּן יֶחֱזוּ וְיֵבֹשׁוּ קִנְאַת־עָם אַף־אֵשׁ צָרֶיךָ תֹאכְלֵם: יב יְהוָה תִּשְׁפֹּת שָׁלוֹם לָנוּ כִּי גַּם כָּל־מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ: יג יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנִים זוּלָתֶךָ לְבַד־בְּךָ נַזְכִּיר שְׁמֶךָ: יד מֵתִים בַּל־יִחְיוּ רְפָאִים בַּל־יָקֻמוּ לָכֵן פָּקַדְתָּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל־זֵכֶר לָמוֹ: טו יָסַפְתָּ לַגּוֹי יְהוָה יָסַפְתָּ לַגּוֹי נִכְבָּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל־קַצְוֵי אָרֶץ: טז יְהוָה בַּצַּר פְּקָדוּךָ צָקוּן לַחַשׁ

לְצַלָאָה קֳדָמָךְ בְּלֵילְיָא אַף רוּחִי בִּמְעַי מְבָרְכָא לָךְ אֲרֵי כְּמָא דְדִינָךְ תַּקִּין לְאַרְעָא קוּשְׁטָא יִתַּלְפוּן לְמֶעְבַּד דְּדָיְרִין בְּתֵבֵל: י יְהַבְתָּא לְהוֹן אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא אִם יְתוּבוּן לְאוֹרַיְתָךְ וְלָא תָבוּ כָּל יוֹמִין דַּהֲווֹ קַיָּמִין עֲבָדוּ קוּשְׁט עַל אַרְעָא הֲווֹ שַׁקְרִין אַף אִינוּן לָא יֶחֱזוּן בְּתוּשְׁבַּחַת יְקָרָךְ יְיָ: יא יְיָ כַּד תִּתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתָּךְ לְאוֹטָבָא לְדַחֲלָתָךְ לָא יְנַהַר לְסָנְאֵי עַמָּךְ יֶחֱזוּן רַשִׁיעַיָּא וְיִבְהֲתוּן פּוּרְעָנוּת עַמָּא תַּחְפֵּינוּן אַף אֶשָּׁתָא לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ תְּשֵׁיצֵי: יב יְיָ תַּתְקִין שְׁלָמָא לָנָא אֲרֵי בְּכָל עִידָן חֲסִיבְנָא מְחוֹבָנָא אַתְּ עֲבֵיד עִמָּנָא: יג יְיָ אֱלָהָנָא שַׁלִּיטוּ בָנָא עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי עֲלָנָא רִבּוֹנִין בַּר מִינָךְ בְּרַם בְּמֵימְרָךְ אֲנַחְנָא רְחִיצִין בִּשְׁמָךְ אֲנַחְנָא מוֹדַן: יד אִינוּן פַּלְחִין לְמֵתִין דְּלָא יֵיחוֹן לְגִבָּרֵיהוֹן דְּלָא יְקוּמוּן בְּכֵן כַּד תַּסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן וּתְשֵׁיצִינוּן וְתוֹבֵיד כָּל דִּכְרַנְהוֹן: טו אִתְגְּלֵיתָא לְכַנָּשָׁא מְבַדְּרֵי עַמָּךְ יְיָ אַף עֲתִיד אַתְּ לְקָרָבָא גָּלְוָתְהוֹן לְאִתְגְּלָאָה בִּגְבוּרְתָּךְ לְרַחָקָא כָּל רַשִׁיעַיָּא לְגֵיהִנָּם: טז יְיָ בְּעָקָא הֲווֹ דְכִירִין לְדַחַלְתָּךְ בְּעָקְתְהוֹן הֲווֹ מַלְפִין

בקרבי י"א וסי' נמסר ביהושע סי' ט' : רמה ג' לעיל בקריאה וסי' פן יאמרו ידינו רמה . רמה קרני. רמה ידך בל יחזיון : יחיו ג' וסי' ויאמרו אלי־ם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו. יחיו מתיך נבלתי. ה' עליהם יחיו. וגם אני נתתי להם. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו. ונמס' גם ביהושע סי' ט' : קצוי ארץ ג' וסי' יספת לגוי ה' יספת. נוראות בצדק תעננו. כשמך אלהים כן תהלתך. קדמה ארץ מלעיל :

תולדות אהרן אויתיך. זוכר לך אהרי ז יוחן רשע. מגלה ו' : שלום לנו. ברכות מ : בעלונו . זוכר שמות : רפאים . זוכר בראשית :

רד"ק

ישראל פעמים מדבר בלשון רבים על דרך פרט ופעמים בלשון יחיד, אמר בנפשי אויתיך, כלומר בכל כחי ורצוני אויתיך: אף רוחי בקרבי. כל עוד שיהיה רוחי בקרבי אשחרך ואקדמך בתפלתי: כי כאשר משפטיך לארץ. אע"פ שמשפטיך יבואו עלינו לא אמנע בעבור זה מרדף אחריך ומהשתחוות אליך כי אני רואה כי משפטיך טובים, כי כאשר משפטיך יבאו לארץ הם נוסרו ולמדו לעשות צדק יושבי תבל והם אשר נגע אלהים בלבם שבעבורם מתקיימת תבל, אבל הרשעים לא יוחנו וזהו שאמר: (י) יוחן רשע. ופירשו כתמיה. אמר יוחן רשע והוא לא למד צדק בעבור משפטיך, כי אמר אינם למוסר אלא מקרה הוא בעולם לית דין ולית דיין: בארץ נכוחות יעול. בארץ שהבו לעשות נכחות ונוסרו בעבור משפטיך שנגעו בהם הוא לא כן יעשה אלא יעול ויעשה עול במשפטו: ובל יראה גאות ה'. יש מפרשים אותו דרך תפלה כלא שלא יראה הרשע גאות ה'. כלומר שלא יראה בטובה, והנכון שהוא על דרך הוה, כמו שאמר יעול ולמה שאינו רואה בגאות ה' ולא יחשוב שהאל משגיח בעניני בני אדם ויגאה עליהם לגמלם כרשעם: (יא) ה' רמה ידך בל יחזיון. הם הרשעים אינם רואים כשרמה ידך, כלומר אינם חושבים בזה כפורענות על הרשעים כי מידך הוא: יחזו ויבושו קנאת עם. יראו בעת הישועה כשתקנא לעמך ותושיעם יראו הם ויבושו, כמו שאמר קנאתי לירושלם קנאה גדולה, כי אז לא יוכלו לומר מקרה הוא כי יראו מעט עם נושעים מעמים רבים אז יבשו ויכלמו: אף אש צריך תאכלם. אותה האש תאכל צריך כי כשיבוש האדם יהפכו פניו לאש, כמו שאומר פני להבים פניהם: (יב) ה' תשפת. תעריך מן שפות הסיר, אמר תערוך שלום לנו כי בידך לעשות כמו שפעלת ועשית לנו כל מעשינו מה שקרה לנו ממעשה העולם הן טוב הן רע אתה פעלת הכל ולא היה כדרך מקרה, והואיל ובידך הכל ערוך לנו השלום כי כמה ימים היינו בצער בגלות ומכאן ואילך תן לנו שלום, ואדוני אבי ז"ל פירש תערוך לנו השלום כי כשתתן לנו השלום כל מעשינו פעלת לנו הכל תלוי בשלום: (יג) ה' אלהינו. זכור לנו מה שקרה לנו עמך בגלות כי אע"פ שהיו האומות בעלים ואדונים לנו והיו עובדים בנו בפרך אע"פ כן לבד בך נזכיר שמך. ואלו היינו זוכרים שם אלהים אחרים כאויבינו אשר היינו תחתיהם היינו נצולים מידם והיינו במעלה ובגדולה כמוהם ולא רצינו וסבלנו העינוי וזכרנו את שמך לאויבינו ואמרו כי בך בטחוננו ולא נמיר אותך באחר: (יד) מתים בל יחיו. ואלהי העמים ההם שלא פנינו אליהם בגלות כי הם מתים ואין בהם ממש, ופירוש לא יחיו אין בהם חיות והם כמו המתים שלא יקומו כמו שאמר ממקומו לא ימיש: לכן פקדת. אתה עליהם ועל עובדיהם והשמדת אותם מן העולם עד שלא נשאר זכר להם: כל זכר. פירוש שום זכר כמו כל מלאכה לא תעשו: (טו) יספת לגוי ה'. אותם השמות השמדת ואבדת אבל הגוי שהוא לך יספת והגדלת להם כל טובה יספת להם לפי שנכבדת עמהם ולא עם הגוים האחרים, לפיכך רחקת אותם עד קצוי ארץ, כלומר טלטלתם הנה והנה והגליתם מארצם עד קצוי ארץ: (טז) ה' בצר פקדוך. כשהיו ישראל בגלות בצרה פקדוך. כלומר אותך לבדך פקדו בעת צרתם לא אחר: צקון לחש מוסרך למו. בעת שהיה מוסרך להם היו

רש"י

אויתיך. בגלותי שדומה ללילה לעשות את אלה: אף רוחי בקרבי אשחרך. אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עושה משפט ברשעים: צדק למדו יושבי תבל. למדי' להצדיק את דינך ולהודות על מדותיך שרואים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב: (י) יוחן רשע. בארץ נכוחות ירושלים ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית: בל יראה גאות ה'. לא חשב בעיניו גדלך וגאותך ובל יראה ל' רגילות ותמידות לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה איוב (איוב א) : (יא) ה' רמה ידך וגו'. ראיתי מדרשי אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבים או על דקדוק הלשון או על סדר המקראות והוצרכתי לבאר אותם על אפני סדרם ומ"א יש שמבקש הנביא כו' אמר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה אחר הל' שאין כתוב כאן הרימ' ידך ועוד שאף התיבה חלוקה מתיבה כיוצא בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעל' כמו (ברא' לז) הנה קמה אלומתי וכמו (רות א) הנה שבה יבמתך שכולו לשון עבר אף זה ה' נסתלקה יד גבורתך מעל צריך בל יראו קנאת עם בטובה שתיטיב לעמך אף בעצמן יראו משפט נקמתך שתאכלם האש : (יב) תשפות. תכין וכן שפות הסיר (מ"ב ד') וכן לעפר מות תשפתני (תהלי' כב) ויש לפתור את כולן ל' שימה תשית שלום לנו : כי גם כל מעשינו. הרעים : פעלת לנו. כנגדם לקחנו מידך בכל חטאתינו : (יג) בעלונו. נעשו לנו אדונים ונגשונו : שמך. שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא אלהים : (יד) מתים בל יחיו. הלא פקד' עליהם כבר ותשמידם במאמרי פיך כענין שנאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק (שמות יז) : (טו) יספת לגוי. לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ומשבחין לפניך על כל הטובה הרי בטובתם כך מוסיף ישראל לפניך קילוס וכבוד ובצר להם : (טז) ה' בצר פקדוך. אינם מהרהרים אחר מדותיך : צקון לחש. שפך שיח ותפלה

כלומר אותך לבדך פקדו בעת צרתם לא אחר : צקון לחש מוסרך למו . בעת שהיה מוסרך להם היו שופכים

מצודת ציון

ח) : תבל. כן נקרא מקום המיושב : (י) יוחן. מל' חנינה וחסד : נכחות. ענין ישרות כמו נכוחים למבין (שם ח) : יעול. מל' עול : (יא) יחזיון. ענין הסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות יח) : קנאת. ענין נקמה : (יב) תשפות. ענין עריכה וסדור כמו שפות הסיר (יחזקאל כד) : (יג) בעלונו. ענין אדון ומושל כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : זולתך. כמו בלעדיך : (יד) רפאים. הם המתים בגרפו ונחלשו ע"י המיתה וכפל הדבר במ"ש : פקדת. ענין נואת הפורענות כמו יפקוד ה' על צבא המרום (לעיל כד) : ותשמידם. ענין כליון : כל זכר. שום זכר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) ור"ל שום מלאכה : למו. להם : (טו) יספת. מל' הוספה : כל. כמו בכל ותחסר הבי"ת : (טז) פקדוך. ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא) : צקון. מל' יציקה ושפיכה ויאמר כן על הרבות השיג וכן ישפוך שיחו (תהלים קב)

מצודת דוד

היא עת שמחשבת האדם פנויה ממחשבות הטורדות : אף רוחי בקרבי. ר"ל כל עוד שרוחי בקרבי אשחר ואדרוש לך : כי כאשר וכו'. ר"ל כי אמרתי גם המשפט לטובה היא כי כאשר תבוא משפט בארץ אז יושבי תבל למדו צדק ועזבו הרשע מפחד המשפט הבא : (י) יוחן רשע. ר"ל וכי מהדין שיוחן הרשע הלא בל למד צדק אף מיראת המשפט : בארץ נכחות יעול. עם כי הוא בארץ שהבו לעשות נכחות ונוסרו בעבור המשפט הבאה הנה הרשע הזה לא כן יעשה כי יאחז דרכו לעול עוד : ובל יראה. ואינו מסתכל בגאות ה' ר"ל חושב שבא במקרה ולא מעשה ה' המה שמתגאה לשלם גמול : (יא) רמה ידך. כשרמה ידך להכות ברשעים הללו אינם מסתכלין שרמה ידך כי יחשבו למקרה : יחזו. לכן יראו תשועת ישראל ויבושו אז בראותם הקנאה שיקנא ה' לעמו כי אז לא יוכלו לחשוב שבא במקרה כי יראו מעט עם נושעים מעמים רבים : אף אש. ר"ל אף יראו משפט נקמתך שהאש תאכל צריך והם הצרים לישראל וכאלו צרו למקום : (יב) ה' תשפות וכו'. ר"ל אתה ה' הערוך לנו שלום כי גם כל המעשים הבאים עלינו בין טוב בין רע הלא הכל אתה פעלת לנו ולא באו במקרה ואם כן הואיל והכל בידך ערוך לנו שלום : (יג) ה' אלהינו וכו'. הוא דרך רצוי לומר ראוים אנו לשלום : לבד בך. אבל לא שמענו אליהם כי בך לבד נזכיר שמך לומר שאתה לבדך אלהים ואין מי לשתף עמך : (יד) מתים. כי מתים המה ואין בהם חיות : בל יקומו. לא יוכלו לקום על רגליהם. לכן פקדת : (טו) יספת לגוי ה'. כל מה שיסף ייסר עמך פעם אחר פעם עכ"ז הודו ככודך ולא מרו בך ואף כי הרחקתם ממקומם ללכת גולה בכל קצות הארץ לא זזו ממך : (טז) בצר. בעת בוא צרה עליהם אז בך ודורשים אליך בתפלה

מוּסָרְךָ לָמוֹ׃ יז כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ כֵּן הָיִינוּ מִפָּנֶיךָ יְהוָה׃ יח הָרִינוּ חַלְנוּ כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ יְשׁוּעֹת בַּל־נַעֲשֶׂה אֶרֶץ וּבַל־יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ יט יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל׃ כ לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דְּלָתְיךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־יַעֲבָור־זָעַם׃ כא כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ לִפְקֹד עֲוֹן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ עָלָיו וְגִלְּתָה הָאָרֶץ אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־תְכַסֶּה עוֹד עַל־הֲרוּגֶיהָ׃

כז א בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה

ל' · ד' · ס' ובטעם · ז': כ' ; כ' · כ' · ג' · ל' · דלית ק' · ל' · ז' מ"ל. כ' חסר בסיפרא · ג' ומ"ל · כ'. כ' חד מ"ל וחד חסר

תרגום: אוּלְפַן אוֹרַיְתָךְ בַּחֲשַׁי׃ יז כִּמְעַדְיָא דִּמְטָא דִּבְעִדַּן מֵילְדָא זָיְעָא וּמְצַוְחָא בְחֶבְלָהָא כֵּן הֲוֵינָא מִן קֳדָם דַּחַבְנָא קֳדָמָךְ יְיָ׃ יח אַחֲדַתְנָא עָקָא כִּמְעַדְיָא דִּמְטַת עִדַּן מֵילְדָהּ קְלִיל כְּרוּחָא פּוּרְקַן לָא אִתְעֲבִידוּ לְאַרְעָא לָא עֲבַדוּ אַף פְּרִישָׁן לָא יְכִלִין לְמֶעְבַּד דְּדָיְרִין בְּתֵבֵל׃ יט אַתְּ הוּא מַחֵי מֵיתִין גַּרְמֵי נְבֵלָתְהוֹן אַתְּ מְקִים יֵחוּן וִישַׁבְּחוּן קֳדָמָךְ כָּל דַּהֲווֹ רְמַן בְּעַפְרָא אֲרֵי טַל נְהוֹר טַלָּךְ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָךְ וְרַשִׁיעַיָא דִּי יְהַבְתָּא לְהוֹן גְּבוּרָא וְאִינוּן עֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ לְגֵיהִנָּם תִּמְסַר׃ כ אֱזֵיל עַמִּי עֲבֵיד לָךְ עוֹבָדִין טָבִין דִּיגִנּוּן עֲלָךְ בְּעִדַּן עָקָא אִטְמַר כִּזְעֵיר זְמַן עַד דְּיִעְדֵּי לוּט׃ כא אֲרֵי הָא יְיָ מִתְגְּלֵי מֵאֲתַר שְׁכִנְתֵּיהּ לְאַסְעָרָא חוֹב יָתֵיב אַרְעָא עֲלוֹהִי וּתְגַלֵּי אַרְעָא עַל דַּם זַכַּאי דְּאִתְּשֵׁיד בַּהּ וְלָא תְכַסֵּי עוֹד עַל קְטִילָהָא׃ א בְּעִדָּנָא הַהִיא יִסְעַר יְיָ בְּחַרְבֵּיהּ רַבְּתָא

וארץ ג' בקריאה וסי' וארץ רפאים תפיל. כי הנה ברא שמים חדשים. שמים לרום וארץ לעמק. וכל שמים וארץ דכוו' : יעבור ז' מ"ל וסי' חבי כמעט רגע עד יעבור. וסלעו ממגור יעבור. ומאלהי משפטי יעבור. ירדפם יעבור שלום. חק נתן ולא יעבור. ודתי פרס ומדי ולא. קימו וקבלו היהודים :

תולדות אהרן כמו הרה. זוהר תשא : הרינו. נדה מ (יבמות ו) : יחיו מתיך. כתובות קיא סנהדרין צ זוהר חיי שרה תרומה ויקהל (ברכות ט תענית סג) : הקיצו. סוטה ה : טל אורות. כתובות קיא : לך עמי. ב"ק ס סנהדרין כה קה עכו"ם ד' זוהר וישב : כמעט רגע. ברכות ז (ברכות יח) :

רש"י

ותפלה: מוסרך למו. בהיות מוסר יסוריך באין עליהם וכך הוא תפלתם: (יז) כמו הרה תקריב ללדת וגו'. כן היינו מפניך. רואים אנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה: מפניך. מפני גזירותיך: (יח) הרינו חלנו. חיל כיולדה כאלו ילדנו כאלו קרובים אנו להגאל והוא רוח ואין ישועה: ישועות בל נעשה ארץ. בכל סגליו ודרתינו אין אנו מכינים לנו ישועה : וכל יפלו. אין נופלין הכשדים שהם יושבי תבל שכבשו ומלאו את הארץ ויונתן תרגם בל יפלו ל' ונפלינו אני ועמך (שמות לג) אין יושבי תבל יכולין לעשות פלא : (יט) יחיו מתיך. כאן התפלל שיחיו הצדיקים בבקשה ממך יחיו אותן שמומתין עליך יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון נבלות עמי שנבלו עצמן עלי להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעלה רפאים בל יקומו אבל אלו יקומון : הקיצו ורננו. כל זה יאמר להם הקב"ה הקיצו ורננו ל' צווי הוא זה : כי טל אורות טליך. כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומצותיך להם טל של אור : וארץ רפאים תפיל. ולארץ ולעפר תפיל את ארץ רפאים שרופו ידיהם מתורתך : רפאים תפיל. לפי שאמר וכל יפלו יושבי תבל חוזר ואומר אתה הפילם כי אין בצדקותינו כדי להפילם : (כ) לך עמי בא בחדריך. תשובה זו השיבהו לנביא לך עמי בא בחדריך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ד"א התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש רבי תנחומא : וסגור דלתך בעדך. ת"י עביד לך עובדין טבין דיגנון עלך ורבי תנחומא דרש סגור דלתי פיך שלא תהרהר אחר מידת הדין : חבי. התחבאי מעט עד יעבר זעם כי אותו אפקוד על שונאיך: (כא) כי הנה ה' יוצא וגומר. ממדת הרחמים למדת הדין: יושב הארץ. הוא בר שעיר: על הרוגיה. שהרגו בישראל: (א) על לויתן נחש בריח וגו'. ת"י על מלכא דאתרברב כפרעה מלכא

רד"ק

שופכים לפניך תפלה כי יודעים היו כי הצרה הבאה להם בגלות מוסרך היה ולא בדרך מקרה אלא שהיית מיסר אותם על עונם והם היו מתודים ומתפללים לפניך כן היה דרכם וחקם כל זמן שהיו בגלות : לחש. הנו"ן נוספת כנו"ן אשר לא ידעון אבותיך, והוא חסר פ"א הפעל ושרשו יצק, ולחש פירוש תפלה, נקראת כן לפי שהיא נאמרת בלחש, וי"ת ה' בעקא וגו', ר"ל בעתות השמד בגלות בשעה שהיו גוזרים עליהם שלא ללמוד תורה ושלא לעשות מצוה והם היו לומדים ועושים בחשאי : (יז) כמו הרה. פירשו א"א ז"ל דבק עם הפסוק שלמעלה לקון לחש מוסרך למו, אמר כל כמה שתכה ותיסרם הם בכל עת שבים אליך ויאהבוך, כמו הרה תקריב ללדת כי בעת שהיא קרובה ללדת חבליה יותר חזקים ואע"פ שהיא יודעת כי בעלה גרם לה זה אינה שונאה: אותו ובאותה שעה שחבליה חזקים היא תאהבנו, וכן היינו מפניך כי בעת שתכנו ותיסרנו אנו אוהבים אותך יותר ושבים אליך בכל לב : (יח) הרינו חלנו כמו ילדנו רוח. פירש אדוני אבי ז"ל היולדת כאשר ילדה ידעה כי כבר נמלטה, אך ענינו כמו האשה שתקריב ללדת בלא עתה ולא ילדה וזהו כמו רוח, ואינה במה' בהפסק החבלים כי יודעת היא כי בקרוב העתיד עוד במשבר בנים, כן היינו אנחנו בגלות כי בעת שהיינו נמלטים מצרה לא היינו שמחים כי ידענו כי אחרת תכופה ועתידה לבא אחרים. כן בענין זה היינו בכל ימי הגלות כי דבר הישועות אשר הבטחתנו לא היה נעשה בארץ : וכל יפלו יושבי תבל. לא היו נופלים ממלכות העכו"ם כי אותו דבר הוא סימן לנבואתינו כשיפלו הם נקום אנחנו ובכל עת שהיינו נצולים מצרה לא היינו שמחים בזה כי היינו יודעים כי לא הגיע עת הישועה ולא היינו רואים שהיו נופלים יושבי תבל : נעשה. נפעל עומד : (יט) יחיו מתיך. אמר אז בעת הישועה יחיו מתיך כי עתיד הקב"ה להחיות מתים בעת הישועה וכן אמר בנבואת דניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. וכבר כתבנו בתחילת פרשה זו שהיא ביום ההוא יושר השיר הזה, והשיר הוא ענין הפרשה הולך עד זה הפסוק, ואמר הנביא הנ יחיו מתיך והכנוי הוא כנגד האל. ר"ל הצדיקים שהם לאל כמו שאמרו רבותינו ז"ל גדולה תחית המתים לצדיקים ולא לרשעים וכן נראה בזה הפסוק שאמר מתיך וכן בנבואת דניאל שאמר ורבים ואמר נבלתי יקומון, וחסר עם או כ"ף כנבלתי או עם נבלתי. אומר כשתקום נבלתי מן העפר יקומו גם כן שאר הצדיקים והוא היה בוטח באמת ביקום שהיה יודע בעצמו שהוא צדיק : הקיצו ורננו. ויאמר כל אחד לחברו הקיצו ורננו שוכני עפר, או יצא קול מן השמים ויאמר להם זה : כי טל אורות טלך. אורות הם ירקות, כמו ללקוט אורות, אמר על דרך משל טל הראוי לירקות הוא טלך כמו שהטל מחיה הירקות ומצמיחם כן טלך אמר כנגד השם שיחיה המתים : וארץ רפאים תפיל. הארץ תשליך המתים ממנה ולחוץ, לשון האשה המפלת והארץ כמו והארץ נעדרה ממנו ה"א הידיעה או יהיה תי"ו תפיל כנגד האל אמר, תחיה מתיך אבל הרשעים והם הרפאי' תפיל אותם לארץ עד שלא תחיה אותם : (כ) לך עמי. זה הפסוק אמר במלחמת גוג ומגוג שתהיה צרה לישראל מעט זמן אמר דרך משל לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך, וזה משל להסתר במעשים טובים ובתשובה שלמה, כי כמעט רגע יהיה הזעם ויעבור והטובים ימלטו, כמו שאמר כל הנמצא כתוב בספר : חבי. אמר לשון נקבה כנגד עמי שזכר כי עם מלאנו בלשון נקבה, כמו מדוע שובבה העם הזה. והטאת עמך. אבל ברוב הוא לשון זכר. ויש מפרשים אותו שם בפלס שבי לבי. ודלתיך כתיב ביו"ד לשון רבים וקרי דלתך לשון יחיד על דרך כלל, ואינו ממשקל דלת בסגול. כי היחיד אומר דלתך. כמו ויקוב חור בדלתו : יעבור. כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף מפני המקף : (כא) כי הנה ה' יוצא ממקומו. על דרך משל כמו שאמר גם כן ויצא ה' ונלחם בגוים ההם וכל עונש שקדם יפקד עליהם בעת ההיא וכל דם נקי ששפכו יפקד עליהם וכאשר לא ינקם הדם יראה כאלו הוא מכוסה תחת הארץ וכשינקם כאלו הוא מגולה, וכן אמר איוב ארץ אל תכסי דמי, לפיכך אמר ולא תכסה עוד על הרוגים, וזכר הדם ולא זכר החמסים האחרים שעשו כי הדם הוא החמס הגדול. וכן אמר בנבואת יואל ונקיתי דמם לא נקיתי : (א) ביום ההוא. הקשה הגדולה והחזקה : הכפל לחזק כריתתם בהרג בגוים שלא היתה כמוה, וכל זה במלחמת גוג ומגוג כמו שפירשנו. ולויתן שזכר הוא משל

על

מצודת דוד

בתפלה : נקון לחש. שפיכת תפלה מצויה ביניהם כאשר בא להם מוסרך : (יז) כמו הרה. ר"ל וכה יאמרו בתפלתם הנה כמו אשה הרה אשר תקריב ללדת שאז תאחוז החלה ותזעק בעבור ייסורי חבלי הלידה כן היינו גם אנחנו חלים ורועדים מפני זעמך : (יח) הרינו חלנו. לפי שהנו מובטחים להגאל אחז במשל מאשת לידה שיש לה צער הריון וחיל הלידה ויולדת רוח בעלמא שאין לה במה להתנחם על הצער שסבלה ור"ל יאמרו בתפלתם הלא דמינו לאשת לידה כזאת כי סבלנו קושי השעבוד ואין במה להתנחם כי עדיין לא נעשה ישועה בארץ ועדיין לא נפלו הכשדים שכבשו ומלאו פני תבל : (יט) יחיו מתיך. אמר דרך תפלה ובקשה קרב יום יעמדו בתחיה אלו המומתים על קדוש שמך : נבלתי יקומון. יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון ר"ל נבלת עמי שנבלו עצמן עלי יקומון בתחיה ואתם שוכני עפר הקיצו משינת המיתה ושבחו לה' : כי טל. כי טל התחיה שאוריד עליך יהיה כטל היורד על הצמחים שמגדל אותם כן יהיו המתים על ידי טל תחיה : וארץ וכו'. הארץ תפיל ותשליך להוץ את המתים הקבורים בה : (כ) לך עמי. מאמר הנביא בדרך משל בוא בחדרך וסגור הדלת בעדך שלא יוכל לבוא מי אצלך לעשות עמך רעה וסתרי כשיעור רגע מועטת עד אשר יעבור הזעם ויליך לו ורוצה לומר סתרי עצמך במסתר תשובה ומעש"ט להגן עליך מזעם הצרות שיבואו קודם בוא הגאולה : (כא) יוצא ממקומו. הוא ענין משל וכמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה יד) : לפקוד. לזכור עון יושב הארץ על היושב בה לשלם גמול המפעל : וגלתה. הארץ תגלה את הדם על ההרוגים הנקברים בה : כז (א) יפקוד ה'. ישגיח להכות בחרבו : על לויתן נחש בריח. הוא משל על ישמעאל שהוא מכרים

בגוג

מצודת ציון

קב) : לחש. ר"ל תפלה הנאמרה בלחש ובקול נמוך : מוסרך. משפט יסורין : למו. להם : (יז) תחיל. מל' חיל וחלחלה : בחבליה. הם מכאובי הלידה כמו שמה חבלתך אמך (ש"ה ח) : מפניך. ענין כעס וזעם כמו פני ה' חלקם (איכה ד) : (יח) הרינו. מל' הריון : חלנו. מל' חיל וחלחלה : (יט) נבלתי. אף גוף הצדיק המות יקרא נבלה כמו את נבלת איש האלהים (מ"א י"ג) : הקיצו. ענין הערה כמו לא הקיץ הנער (מ"ב ד) : אורות. הוא שם צמח מה כמו ללקט אורות (שם) : רפאים. כן יקראו המתים על כי נרפו ונחלשו ע"י המיתה : (כ) בעדך. כנגדך : חבי. מלשון מחבואה ומסתור : זעם. כעס : (כא) לפקוד. ענין זכרון : וגלתה. ל' גלוי : (א) יפקוד. ענין השגחה : לויתן. הוא הדג הגדול שבים וכן תמשוך לויתן בחכה (איוב מ)

ישעיה כז

א בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם׃ ב בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ־לָהּ׃ ג אֲנִי יְהוָה נֹצְרָהּ לִרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה וָיוֹם אֶצֳּרֶנָּה׃ ד חֵמָה אֵין לִי מִי־יִתְּנֵנִי שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָּחַד׃ ה אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי׃ ו הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃

(מסורה: ל׳ · ב׳ חסר וג׳ · חסר בליש׳ · ל׳. ל׳ והסר · ל׳ · ד׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ וא״ס ט״ן בחט״ף קמץ · ל׳ · ל׳ · ל׳)

תרגום

...רַבְּתָא תַּקִּיפְתָּא וַחֲסִינְתָּא עַל מַלְכָּא דְּאִתְרַבְרַב כְּפַרְעֹה מַלְכָּא קַדְמָאָה וְעַל מַלְכָּא דְּאִתְגָּאֵי כְּסַנְחֵרִיב מַלְכָּא תִּנְיָנָא וְיִקְטוֹל יָת מַלְכָּא דְּתַקִּיף כְּתַנִּינָא דִּי בְּיַמָּא׃ ב בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל דְּהִיא כִּכְרֶם נְצִיב בְּאַרְעָא טָבָא שַׁבַּחוּ לַהּ׃ ג אֲנָא יְיָ נָטַר לְהוֹן קְיָם אֲבָהַתְהוֹן וְלָא אֲשֵׁיצִינוּן אֶלָּא בִּזְמַן דְּאִינוּן מַרְגְּזִין קֳדָמַי אֲנָא מַשְׁקֵי לְהוֹן כָּס פּוּרְעָנוּתְהוֹן אֱלוּלֵי חוֹבֵיהוֹן גָּרְמִין לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כְּבַר לֵילֵי וְיֵמָם מֵימְרִי מַגֵּין עֲלֵיהוֹן׃ ד הָא גְבוּרָן סַגִּי קֳדָמַי הֲלָא אִם יְשַׁוּוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲשַׁלַּח רוּגְזִי וַחֲמָתִי בְּעַמְמַיָּא דְּמִתְגָּרוֹן בְּהוֹן וַאֲשֵׁיצִינוּן כְּמָא דִּמְשֵׁיצֵי אֶשָּׁתָא הוּבָאִי וּבוּר כַּחֲדָא׃ ה אִם יִתְקְפוּן בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתִי אִתְעֲבֵיד שְׁלָמָא לְהוֹן מִכְּעַן שְׁלָמָא יִתְעֲבֵיד לְהוֹן׃ ו יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן תַּמָּן יִתְיְלִידוּן דְּבֵית יַעֲקֹב יִפְשׁוּן וְיִסְגּוּן

לרגעים ד׳ בקריאה וסי׳ אני ה׳ נצרה. חרדות ילבשו על הארץ ישבו. חרדו לרגעים איש לנפשו. לרגעים

תולדות אהרן כתרכו הקשה. ב״ב עד : נצרה (ברכות יד עכו״ס מג) : חמה אין לי. נדרים ל״ב עכו״ס ד : במעוזי. סנהדרין לט : שלום לי. זוסר ויקרא : הבאים ישרש. שבת קמה :

רש״י

מלכא קדמאה ועל מלכא דאתגאי כסנחריב מלכא תנינא. בריח ל׳ פשוט כבריח הזה לפי שהוא ראשון : עקלתון. לשון כפול לפי שהוא שני ואומר אני לפי שאלו שלש אומות חשובות מצרים ואשור לכך אמר על אלו כמו שאמר בסוף הענין ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים : לויתן נחש ברח הוא מצרים לויתן נחש עקלתון. הוא אשור והרג את התנין : אשר בים. היא יושבת בלב ימים וכן כתיים קרויים אויי הים : (ב) ביום ההוא. בעת הגאולה ישירו לישראל זו היא כרם חמר הוציאה ייגה הטוב. חמר ווינס בלע״ז : (ג) אני ה׳ נוצרה. בעת הגלות : לרגעים אשקנה. מעט מעט אני משקה אותה כוס פורענות הבא עליה פן הפקד עליה בכת אחת ואכלנה לכך לילה ויום אני מתבונן בה ויונתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם עונות שהם מרגילים לפני לילה ויום הייתי מגין עליהם : (ד) חמה אין לי. אין בי פה להגביר חמתי על העכו״ם לפי שאף ישראל חוטאין ומדת הדין מקטרגת : מי יתנני שמיר שית במלחמה. בבני מלחמתי והוא ישמעאל מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שישובו ישראל בתשובה והוא נותנת אתי שמיר ושית בבני מלחמה אפשע פסיעה על מדת הדין ואפקוד עליהם אף יתרון ונוספות על עונם ואציתם יחד כן ת״י על האומו׳ ורז״ל פירשו על ישראל והוא מוסב על הכר׳ חמה אין לי בכל הכעסים שהכעיסני הכר׳ הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לבערה מפני השבועה שנשבעתי לאבותיהם מי יתנני כיומה שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופוסע בכרם ואציתנה יחד : (ה) או יחזק במעוזי. או ל׳ אם כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא) או יחזיק עמי במעוזי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי או יעשה שלום לי להניח דעתי ואפי שמתקשקשת בי על שאיני נוקם בצרי ואנקם בהם : שלום יעשה לי. ממדת הדין שלא יוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו : (ו) הבאים ישרש יעקב. הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למצרים אשר השריש יעקב גלו ופרחו שם עד

רד״ק

על מלכי העכו״ם כחזקים. ולויתן הוא הדג הגדול אשר בים. ויקרא גם כן תנין. כי כן כתוב ויברא אלהים את התנינים הגדולים, לפיכך המשיל העכו״ם הגדולים בלויתן ותנין, והתנין הוא הנחש, ומה שאמר בריח ואמר עקלתון כאלו היה מבריח הים מן הקצ׳ אל הקצה מרוב גדלו ובמקומות מעקל עצמו מרוב ארכו לפיכך נקרא עקלתון, ומה שאמר לויתן לויתן תנין שלשה רמז למלכות אדום וישמעאל ומלכות הסודיו׳ שלושי וי״מ נחש בריח התלי שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה גם הוא עקלתון. ועליו נאמר חוללה ידו נחש בריח. ולפירוש הזה גם כן הוא משל על גדולי העכו״ם, וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר התלי מגיד המאורות ונטוי מן הקצה אל הקצה כבריח נחש עקלתון : (ב) ביום ההוא כרם חמר ענו לה. פירוש לכנסת ישראל שירו לה וענו לה כרם חמר כרם שעשה יין טוב. ולפי שהנביא בתחלת נבואתו קרא לה כרם שעושה באושים ולא ענבים לפיכך אמר כי בעת ההיא שהיא עת הישועה אז יקראו לה כרם חמר שעוש׳ ענבים טובי׳ שיצא מהם יין חשוב אדום טוב, כי המר ענין אדמימות וכן אמר יין חמר רוצה לומר שאודם היין בו כי כן חשיבות היין אדמימותו, כמו שאמר אל תרא יין כי יתאדם, ותרגם יין חמרא, והאדום יקרא בערבי אל המר : (ג) אני ה׳ נוצרה. הפך מה שאמר הסר משוכתו והיה לבער : לרגעים אשקנה. הפך מה שאמר ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר : פן יפקד עליה. פירש אדוני אבי ז״ל עליה מן עלה זית, אמר לרגעים אשקנה פן יחסר אפי׳ העלים שלה כל שכן הפרי, או פירוש פן יפקד שהאויב עליה לילה ויום אצרנה, ופירוש המשל אני ה׳ נוצרה שתהיה השגחתי תמידה עליה, כמו שאמר ושמתי עיני עליהם לטובה : לרגעים אשקנה. שאשפיע עליהם רוח דעת ורוח נבואה כמים לרוב, כמו שאומר כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים, ונאמר אשפוך רוחי על כל בשר ואינו אומר כל בשר אלא על ישראל, כמו שאומר אחר כן ונבאו בניכם ובנותיכם וגו׳ : אצרנה. בקמץ חטף כנ״י במקצת ספרים : (ד) חמה אין לי. כי אינה ממדותי אלא ארך אפים, ואע״פ שכתוב נוקם ה׳ ובעל חמה הרי פירש אחריו נוקם הוא לצריו להם הוא נוקם ונוטר לעת יבא אידם, ואע״פ שמאריך להם זמן רב עושה זה כדי להאבידם ולהשמידם מכל ואומר להשמדם עדי עד, אבל לישראל אינו עושה כן אלא כשחטאו מעט מעט הוא פוקד עונם ואינו שומר להם עד שיכלם כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע״כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם, לפיכך אמר חמה אין לי, כלומר על ישראל שאם היה לי חמה מי הוא שיתן לי שמיר ושית, כלומר הכרם שנותן לי שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה הייתי פוסע בה פסיעה אחת והייתי שורפה כלה כאחד במלחמה כשאני נלחם עמם על כל עונותיה, כן פירש לי אדוני אבי ז״ל הפסוק, והוא הטוב שבפירושים : שמיר שית. חסר וי״ו השמוש כאלו אמר שמיר ושית, כמו שמש ירח ראובן שמעון, והדומים להם, שמיר שית הם מיני קוצים : (ה) או יחזק במעזי. או יחזק בתורתי, כלומר הייתי מכלה אותם או היה מחזיק במעזי, כלומר תורתי שהיא מעוז להם : יעשה שלום לי. כלומר יבא זמן עוד שיעשה שלום לי : שלום יעשה לי. הכפל לחזק השלום שלא תהיה עוד מלחמה בין האל ובין ישראל והוא זמן הישועה, וזהו שאמר אחריו : (ו) הבאים. כלומר הימים הבאים והוא זמן הישועה כמו הנה ימים באים נאם ה׳ והקמותי לדוד צמח צדיק וגו׳, ואז בימים ההם ישרש יעקב, ופירוש ישרש יתן שרש כמו שאמר ויך שרש כנון כי עתה בגלות הוא כמי שאין לו שרש אבל בימים ההם ישרש מלמטה ויצץ פרח מלמעלה : ומלאו פני תבל תנובה. כלומר כתנובה כמו שאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ, ותנובה חסר

מצודת ציון

מ) : נחש. הלויתן הוא דומה לנחש : בריח. כענין מטה המושם לסגור השער ומבריח מקצה השער עד קצהו ולכן יקרא הלויתן בריח כי מבריח מקצה הים עד קצהו : עקלתון, ענין עקום ועוות כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה) : התנין. כן נקרא הדג הדומה למראית הנחש וכן התנינם הגדולים (בראשית א) : (ב) חמר. ענינו יין משבח כמו תשתה חמר (דברים לב) : ענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וגו קול רם (שם כז) : לה. עליה : (ג) נוצרה. ענין שמירה כמו נוצר חסד (שמות לד) : לרגעים. מל׳ רגע : יפקד. ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (ש״א כ) : עליה. עלי הגפנים : אצרנה. אשמרנה : (ד) חמה. ענין כעס : שמיר שית. כמו שמיר ושית והחסר הוי״ו והם מיני קוצים וכן ועלה שמיר ושית (לעיל ה) : אפשעה. כמו אפסעה בסמ״ך וענינו פסיעת הרגל : אציתנה. ענין הדלקה והבערה כמו ותצת בסבכי היער (לעיל ט) : (ה) יחזק. ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט) : במעוזי. מלשון עוז וחוזק וכן נקראת התורה כמו שכתוב ה׳ עוז לעמו יתן (תהלים כט) : (ו) יציץ. ענין הפרח וגדול ממנה וכן נאמר ויצא פרח ויצץ ציץ (במדבר י״ז) : תנובה. כמו כתנובה ונחסר הכ״ף כמו ייטב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה, ותנובה ענינו למתי הסדה כמו מתנובות

מצודת דוד

ברוב היסוב מהקצה אל הקצה כמו הלויתן שמבריח את הים מקצה אל הקצה : ועל לויתן נחש עקלתון. הוא משל על שהוא מעוקל במעשיו כמו הלויתן שבעבור רוב ארכו מעקל עצמו במקומות מהים : התנין אשר בים. הוא במשל על יתר האומות השוכנים באיי הים שאינם לא מאמונתם ולא מהמונם : (ב) כרם חמר ענו לה. כולם ירימו קול על ישראל לומר שהוא כרם המוציא יין משובח לא כמו לשעבר שנאמר בה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (לעיל ה) : (ג) אני ה׳ נוצרה. מעתה אשמרה לא כמו לשעבר שנאמר בה הסר משוכתו והיה לבער וגו׳ : לרגעים אשקנה. בכל רגע אשקה אותה במי מטר ולא כמו לשעבר שנאמר בה ועל העבים אצוה מהמטר עליו מטר : פן יפקוד עליה. כי פן יחסר העלים שלה ע״י כמישה לכן אצרנה לילה ויום להשקותה בזמנה ורצה לומר אחוס על העלין וכל שכן על הענבים והוא דרך משל לומר אשפיע להם הרבה טובה מגדוליהם ועד קטניהם : (ד) חמה אין לי. גם מאז לא הערתי עליהם כל חמתי כי אם הייתי מעיר כל חמתי אז מי הוא שית לי שמיר ושית כלומר זה הכרם שנתן לי מאז שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה מרובה הייתי פוסע בה פסיעה אחת והייתי שורפה כולה כאחד במלחמה כשאני נלחם עמה להפרע ממנה על עונותיה : (ה) או יחזיק במעוזי. ר״ל או הייתי שורפה כאחת או היה כ״א שב מדרכו לאחוז במעוז שלי היא התורה שהיא לחוזק ועוז : יעשה שלום לי. אז היה עושה שלום עמדי ולא הייתי נלחם בו : שלום וכו׳. כפל הדבר לחוזק הענין : (ו) הבאים. תחסר מלת בימים ר״ל בימים הבאים ומעצמו יובן החסרון וכאומר אם מאז לא הערתי כל חמתי כ״ש בימי הגאולה ארחם עליהם ויתן יעקב את שרשו להיות מתפשט למרחוק וישראל יציץ ויפרח ר״ל ימשלו עד למרחוק ויגדלו עד מאד : תנובה. כלמחי האדמה : הכמכת

עד (אשר) מלאו פני תבל תנובה : (ז) הכמכת מכהו הכהו . הראיתם כגבורתי שכמכת המכה יעקב הכתיו הם טבעום במים ואני טבעתים במים יש תמיהות שהם מתקיימות כגון זו וכגון (שמואל א ב') הנגלה נגליתי אל בית אביך (יחזקאל ח) הרואה אתה מה המה עושים : אם כהרג . ישראל שהיו הרוגיו של פרעה הורגיו פרעה ועמו : (ח) בסאסאה. במדה מדה : בשלחה תריבנה. כששילחה מצרים את ישראל תריבנה המדה בסאה שלה : הגה ברוחו הקשה. הגה. דבר כדבורו הקשה: ביום קדים. ביום ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה (שמות יד) : (ט) לכן. גם עתה בזאת היה מתכפר עון יעקב לזכות להגאל כמאז : וזה כל פרי. הטוב לו תהסיר חטאתו אם ישים כל אבני מזבחות במותיו כאבני גיר מנופצות מדוקרות וכן (תהלי' קלז) ונפץ את עולליך וכן (ירמיה יג) ונפצתים איש אל אחיו . גיר מין צבע הוא : לא יקומו אשרים וחמנים . למען לא יקומו להם עכו"ם : (י) כי עיר בצורה בדד . כי בעשותם זאת עיר בצורה של ישמעאל תהיה בדד והטה יהיה משולח ונעזב כמדבר : שם ירעה עגל. אפרים ירשנו שקרוי עגל שנא' (ירמיה לא) כעגל לא לומד : וכלה סעיפיה . ענפיה : (יא) ביבש קצירה . קצירי שרשיה כמו תשלח קצירה (תהלים פ) ועשה קציר (איוב יד) כלומר כשתכלה זכות מעט שכיבד את אביו אז תשברנה סעיפיה : נשים באות מאירות אותה. עם חלש כנשים ידליקוה כך ת"י . מאירות כמו (מלאכי א) ולא תאירו מזבחי חנם וכן פתר דונש מחמת שהעצים יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק אבל מנחם פתר מלקטות כמו אריתי מורי (שיר ה) וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ) השיב לו דונש והלא כתיב ביבש קצירה ובענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאסרו לקבל מהן לדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבא בתרא פ"ק (דף י') לית ליה ביבש קצירה תשברנה : (יב) יחבט ה' . ת"י יתרמון קטילין ואני אומר ב' לשונות הללו

ז הכמכת מכהו הכהו אם־כהרג הרגיו הרג : ח בסאסאה בשלחה תריבנה הגה ברוחו הקשה ביום קדים : ט לכן בזאת יכפר עון־יעקב וזה כל־פרי הסר חטאתו בשומו ׀ כל־אבני מזבח כאבני־גר מנפצות לא־יקמו אשרים וחמנים : י כי עיר בצורה בדד נוה משלח ונעזב כמדבר שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעפיה : יא ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה כי לא עם־בינות הוא על־כן לא־ירחמנו עשהו ויצרו לא יחננו : יב והיה ביום ההוא יחבט יהוה

דבית ישראל וימלון אפי תבל בני בנין : ז הכמחתא דהוה מחי מחוהי אם כקטול קטילוהי יתקטיל : ח בסאתא דהויתא כאיל בה יכילון לך דהויתא שלח ומעיק להון הני עליהון במלא מתקיף עליהון ביום לוט : ט בכן ברא ישתביקון חובי בית יעקב ודין כל עובדי אסטיות חובוהי בשויותיה כל אבני אגורא כאבני גיר מנפצן לא יתקימון אשריא וחנסנסיא : י ארי קרתא דהות כריכא בלחודא תתב תהי מטלטלא ושביקא כמדברא בה יגיחון צדיקיא ויבזון ית נכסהא ויסופון משריתהא מלמפק : יא יתקצר חיליהון ויבהתון בעובדיהון יתברון נשיא עלן לבית דחלתהון ומלפן יתהון ארי לא עם סוכלתן אינון על כן לא ירחם עליהון דעבדינון ודברנון לא יחוס עליהון : יב ויהי בעדנא ההיא יתרמון קטילין קדם

תבחננו : יכפר ד' וסי' ולארץ לא יכפר . אם יכפר העון הזה . בזאת יכפר עון יעקב . בחסד ואמת יכפר עון . ונמסר גם בסדר מסעי : משלח ג' בקריאה וסי' נוה משלח ונעזב . והיה כעוף נודד . ונער משלח תולדות אהרן בסאסאה. שבת קה סוטה ח ט סנהדרין ק (סוטה יז) : כאבני גיר . עכו"ם נד : כיבוש קצירה. ב"ב י : עם בינות . סנהדרין לג :

חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירושו כגהה : (ז) הכמכת מכהו הכהו . כי עתה בזמן הזה תוכלו להכיר ולדעת כי אין חמה לאל על ישראל כמו שאמר חמה אין לי כי אם כמכת מכהו הכהו ומכהו הוא מכה ישראל כמו פרעה וסנחריב וזולתה ועתה אם בכל אשר חטאו ישראל הכהו האל כמו שהכה מכה ישראל שהכה בעשר מכות : אם כהרג הרוגיו הורג . כפל הדבר אמר אם הורג ישראל כמו שנהרגו הרוגיו וגם אויבי ישראל והקמים כנגד ישראל כי הם הרוגי האל שהרגם בשביל ישראל או יהיה הכנוי לישראל ואמר הרוגיו כי בעבור ישראל הם הרוגים והרי הם כאלו הרגם : (ח) בסאסאה . ענינו סאה והוא כפול הפ"א והעי"ן אמר לא עשה האל עם ישראל כמו שעשה עם אויביו ששפך חמתו להם והכרם מן העולם לא עשה כן לישראל אלא כשהיו חוטאים לפניו במדה נפרע מהם לא יותר מן המדה שהוא שהיתה חמה אלא במדה קו לקו הוא נפרע מהם והמדה שהוא שולח להם תריבנה כלומר תריב כנסת ישראל בשלחה והוא כלל לשדות התבואה ולעצי הפרי כלומר ששולח להם השדפון והירקון ארבה וחסיל וכיוצא בהם : הגה ברוחו הקשה . הסיר הפרי ברוחו הקשה שמשיב בהם : ביום קדים . יום שנושבת רוח קדים עזה רוחו הוא ששולח בהם להנקם מהם לאכול תבואתם ופירותיהם לא שישפך חמתו עליהם בלא מדה עד שיכלם זה לא יעשה האל עם ישראל וזהו שקדם חמה אין לי אלא הכמכת מכהו , ובשלחה הוא שם על הגנות ושדות התבואה כמו ברכת השלח לגן המלך , שלחיך פרדס רמונים , ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק כן במדה שמדדה רצית לריב אתה ובשפטה ובשלחה והרבה רצית להורגה לדון אותם באש כמדת סדום כי מעשיהם היו כמעשיהם לולי שחמל האל והגה האש הסירה ברוח קדים עזה לאחר שנזרקה על העיר כמו שמפורש ביחזקאל , הגה ענין הסרה כמו הגה סיגים מכסף הגה רשע לפני מלך : (ט) לכן בזאת יכופר עון יעקב . אע"פ שיש בה עונות אחרים זהו עיקר עונם האשרים והחמנים שהם עובדים אותם ואם יתן המזבחות אשר עשו לבעלים יתשם וינפצם היטב כמו אבני גיר מנופצות ובתנאי שלא יקימו עוד אשרים וחמנים כי אם ינתצום עתה ויחזרו ויבנו אותם אחר זמן אין תשובתם שלמה אלא שיעקרו אמונתם מלבם וינתצום וינפצום שלא ישובו לבנותם עוד בזה יכופר עונם . וזה יהיה כל פרי הסיר חטאתו . כי אם יסיר מה יהיה פרי ההסרה הסרת כל חטאתו כי מאחר שיעקרו עכו"ם כל שכן שישובו משאר עונות כי מעת שימחו עכו"ם ממעשה וממחשבה ישובו לאל בתשובה שלמה ויעשו מצותיו כי העכו"ם היא עיקר כל העונות וגיר הוא סיד ובארמית על גירא די על כותל היכלא : (י) כי עיר בצורה . כי עתה שיעבדו עכו"ם העיר שהיתה בצורה היתה בעונותם בדד מאין יושב בה ואותו שהיה נוה ומשכן האדם הוא עתה חרב : משלח ונעזב כמדבר . והוא מקום מרעה הבהמות או פי' עיר בצורה בדד עתיד' כלומר בעונותיהם עיר שהיא בצורה עתה תהיה בדד ויאמר זה על ירושלם או על שומרון כי כשנאמר הנבואה זו לא גלו עדיין השבטים כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים , ונוה אמר על בית המלכות או על בהמ"ק אמר שיחרב בעונותם ויהיה משלח ונעזב כמדבר ושם ירעה עגל ושאר בהמות והוא כמשמעו או על דרך משל : וכלה סעיפיה . אמר סעיפיה לפי שהמשיל כנסת ישראל לכרם אמר כי העגל ירעה אותה וכלה סעיפיה כמו שאמר בנבואה הראשונה הסר משוכתו והיה לבער , ואדוני אבי ז"ל פירש עגל משל על מלך מצרים כמו שקרא עגלה יפהפיה מצרים וזה כשלקח יאשיהו , ופירש החכם ר' אברהם בן עזרא סעפיה משל על ערי הפרזות , ואם עגל משל על פרעה יהיה סעפיה משל על הכסף והזהב שענש פרעה את הארץ : (יא) ביבש קצירה . קציר הוא ענף העץ כמו וטל ילין בקצירי תשלח קצירה עד ים . וקצירה הוא ל' יחיד דרך כלל ואמר על הזרע דרך רבוי תשברנה ר"ל הסעיפי' והפארות , ואמר דרך משל כמו העץ כשיבש בו ענף ישבר מאליו כן ישראל בהגיע עת פורענותם ישברו מאליהם ואפילו נשים באות מאירות אותה . פירוש מבעירות ומדליקות אותה כי כיון שיבש הענף אינו ראוי כי אם לשרפה , פירוש אותה כנסת ישראל , ורוצה לומר כי כל אומה אפילו יהיו חלשים כנשים ירעו לה וישחיתו אותה : כי לא עם בינות הוא . ישראל עתה אינו עם בינות שאלו היה עם בינות היה מתבונן בעצמו ורואה כי כל זה הרע בא לו על שעזב ה' : על כן לא ירחמנו . לפי שאינו מתבונן על מעשיו ואינו שב לאל בבא עליו הרעה לא ירחמנו מי שעשה אותו וגדלו לו על כל
עם

מצודת דוד

(ז) הכמכת . ר"ל אף מאז שהכה בו וכי הכה בו באכזריות כמו שהכה המצרים שהכו את ישראל : אם כהרג הרוגיו . וכי הורג הוא כמו שהרג את המצרים שהרגו בו והוא כפל ענין במ"ש : (ח) בסאסאה . ר"ל במדה שחטאו במדה היה נפרע מהם ולא העיר כל חמתו : בשלחה תריבנה . כשהיה מריב עמה להפרע ממנה היה שופך חמתו על השדות והגנות לשלוח בהם שדפון וארבה ולא פגע בנפשות תחלה : הגה . הסיר הפרי ברוחו הקשה ביום שמנשבת בו רוח קדים העזה שברוחות : (ט) לכן . הואיל ורחמיו עליו העצה לו גם זאת להתכפר בדבר קל : וזה כל פרי . זה יהיה לו פרי טוב להסר ממנו חטאתו להיות נמחל לו : בשומו . במה שיהון המזבחות העשויות לעבודת כוכבים וישים אבניהם מנופצות כדרך שמנפצים אבני גיר הדק היטב : לא יקומו . ר"ל בתנאי שלא יחזרו לסורם ולא יקימו מעתה אשרים וחמנים : (י) כי עיר בצורה . כי בעשות זאת אז העיר הבצורה היא כרך גדול וכו' תהיה בדד מיושביה והנוה שלו תהיה משולח מיושביה ונעזב מהם כמדבר הנעזב מאנשים וכפל הדבר במ"ש : שם . במקום העיר הבצורה ירעה עגל וירבץ שמה ויכלה ענפי האילנות אשר יגדלו שמה : (יא) ביבוש קצירה . כשתתייבש ענפיה תשבר מעצמה רצה לומר כשתתמלא סאתם ישברו מאליהם : נשים באות . נשים חלשות ויבעירו בהם האש ור"ל עם חלש כנשים ישחיתו אותה : כי לא עם בינות הוא . להבין שכל ממשלתו באה לו מה' ולא בכח זרועו : עושהו . המקום שגדלו והמשילו : ויוצרו וכו' . כפל הדבר במ"ש : (יב) יחבוט ה' . ר"ל כמו שחובטין את השבולים במקל להסיר התבואה

מצודת ציון

מתנובות שדי (איכה ד) : (ח) בסאסאה . מלשון סאה והיא מלה כפולה כמו ירקרק אדמדם : בשלחה . הוא שם כולל לשדות ולגנות וכן שלחיך פרדס רימונים (ש"ה ד) : תריבנה . מלשון מריבה : הגה . ענין הסרה כמו הגו רשע לפני מלך (משלי כה) : (ט) גיר . הוא הסיד וכן על גירא די כתל היכלא (דניאל ה) : מנופצות . ענין רצוצה וכתיתה כמו ונפץ הכדים (שופטי' ז) : אשרי' . אילן הנעבד : וחמנים . דמות מה עשוי לעבודת החמה : (י) בצורה . מלשון מבצר וחוזק : בדד . יחידה מבלי יושבים כמו איכה ישבה בדד (איכה א) : נוה . ענין מדור כמו נוה איתן (ירמיה מט) : משולח . מגורש וכן כן ישלח איש את אשתו (שם ג) : ירבץ . ענין השכיבה לנוח : וכלה . מלשון כליון : סעיפיה . ענפיה כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא) : (יא) קצירה . כן נקרא הענף כמו ועשה קציר כמו נטע (איוב יד) : מאירות . מבערות כמו ולא תאירו מזבחי חנם (מלאכי א) : בינות . מל' בינה : עושהו . המגדל ומרומם אותו וכן ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט) : (יב) יחבט . ענין הכאה במקל להפריד התבואה מהקשין כמו כי במטה יחבט קצח (לקמן כח) :
משבולת

מן

מִשִּׁבֹּ֥לֶת הַנָּהָ֖ר עַד־נַ֣חַל מִצְרָ֑יִם וְאַתֶּ֧ם תְּלֻקְּט֛וּ לְאַחַ֥ד אֶחָ֖ד בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ יג וְהָיָ֣ה ׀ בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא יִתָּקַע֮ בְּשׁוֹפָ֣ר גָּדוֹל֒ וּבָ֗אוּ הָאֹֽבְדִים֙ בְּאֶ֣רֶץ אַשּׁ֔וּר וְהַנִּדָּחִ֖ים בְּאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם וְהִשְׁתַּחֲו֧וּ לַיהוָ֛ה בְּהַ֥ר הַקֹּ֖דֶשׁ בִּירוּשָׁלִָֽם׃

כח א ה֗וֹי עֲטֶ֤רֶת גֵּאוּת֙ שִׁכֹּרֵ֣י אֶפְרַ֔יִם וְצִ֥יץ נֹבֵ֖ל צְבִ֣י תִפְאַרְתּ֑וֹ אֲשֶׁ֛ר עַל־רֹ֥אשׁ גֵּֽיא־שְׁמָנִ֖ים הֲל֥וּמֵי יָֽיִן׃ ב הִנֵּ֨ה חָזָ֤ק וְאַמִּץ֙ לַֽאדֹנָ֔י כְּזֶ֥רֶם בָּרָ֖ד שַׂ֣עַר קָ֑טֶב כְּזֶ֨רֶם מַ֜יִם כַּבִּירִ֥ים שֹׁטְפִ֛ים הִנִּ֥יחַ לָאָ֖רֶץ בְּיָֽד׃ ג בְּרַגְלַ֖יִם תֵּרָמַ֑סְנָה עֲטֶ֣רֶת גֵּא֔וּת שִׁכּוֹרֵ֖י אֶפְרָֽיִם׃ ד וְהָיְתָ֗ה צִיצַ֤ת נֹבֵל֙ צְבִ֣י תִפְאַרְתּ֔וֹ אֲשֶׁ֥ר עַל־רֹ֖אשׁ גֵּ֣יא

קֳדָם יְיָ מִכֵּיף נַהֲרָא פְּרָת עַד נַחְלָא דְמִצְרָיִם וְאַתּוּן תִּתְקָרְבוּן חַד לִסְטַר חַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְקַע בְּשׁוֹפְרָא רַבָּא וְיֵיתוּן דִּי גְלוֹ לְאַרְעָא דְאַתּוּר וּדְאִטַּלְטָלוּ לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִסְגְּדוּן קֳדָם יְיָ בְּטוּרָא דְקוּדְשָׁא בִּירוּשְׁלֵם׃ א וַי דִּי יְהַב כִּתְרָא לְגֵיוְתָנָא טִפְּשָׁא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהַב מִצְנַפְתָּא לְרַשִׁיעַיָּא דְבֵית מַקְדְּשָׁא תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דִּי עַל רֵישׁ חֵילָא שְׁמִינָא כְּתִישֵׁי חֲמַר׃ ב הָא מְחָן תַּקִּיפָן וַחֲסִינָן אָתְיָן מִן קֳדָם יְיָ כְּזַרְמִית בְּרַד כְּעַלְעוֹל רוּחַ כְּזַרְמִית מַיִין תַּקִּיפִין שָׁטְפִין כֵּן יֵתוּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְיַגְלוּנוּן מֵאַרְעֲהוֹן לְאַרְעָא אוֹחֲרִי בְּחוֹבַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן׃ ג בְּרִגְלִין יִתְדָּשׁ כִּתְרָא דְגֵיוְתָנָא טִפְּשָׁא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ ד וִיהֵי דִּיהַב מִצְנַפְתָּא לְרַשִׁיעַיָּא דְבֵית מַקְדְּשָׁא תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ

רשי

חיבוט ולקיטה טפלין זה על זה כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותו מן הארץ כך הקב"ה יתחיל האסיפה כמו שנאמר תקע בשופר גדול : משבולת הנהר. הם האובדי' בארץ אשור : עד נחל מצרים. הם הנדחים בארץ מצרים: הנהר. פרת. הם בני אשור היושבים על פרת: עד נחל מצרים. הם יושבי מצרים יחבט אותם כחובט זיתים : ואתם תלוקטו. מן הגליות : לאחד אחד. המוצא אחד מהם יביאהו מנחה : (יג) האובדים בארץ אשור. לפי שנפוצו בארץ רחוקה לפנים מן הנהר סמבטיון קראם אובדים : (א) שכורי אפרים. שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמר חמרא דפרוגיתא ומיא דדורמסקית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטים : וציץ נובל צבי תפארתו. ומצב מטע תפארתו יהיה ציץ הפרח שלו : נובל. הם לאוים המקולקלות כמו ששנינו בברכות על הנובלו' ופירשו רבותינו בשולי כמרא. ואין כן כדמתרגמינן ואלו אין ואכן כן. אשר נטועים על ראש גיא שמנים היא כנרת שפירותיה מתוקים ושם הם הולמים עצמן ביין : הלומי יין. כתושי חמר. ויש עוד לפתור צבי תפארתו אשר על וגו' צבי התפארת שעל ראש עטרת השבטים המשוחין בגאוה ראש שמנים כמו שנאמר (עמוס ו) ראשית שמנים ימשחו. גיא לשון גאוה כמו (לעיל טו) מואב גיא מאד (ואותו הלין כלילה נובל תהיה) : הלומי יין. כך קוראן על שם שכרותן שנאמר בהם (עמוס ו) השותים במזרקי יין : (ב) הנה. יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד ושער קטב מרירי : הניח לארץ ביד. יניחהו על ארצם בידו החזקה ויפיל

רדק

עם ; וולדו. להיות לעבד לו וזהו לא כן עשה על כן לא ירחם עליו ולא יחננו והסתיר פניו מהם והיה לאכול ומצאוהו צרות רבות ורעות אולי או ישוב. ויונתן תרגם אלה שני הפסוקים על העכו"ם כלומר אם יעשה שיסיר האשרים והחמנים תהיה נעיר בצורה של העכו"ם בדד וכן תרגם יונתן ארי קרתא וגו' : (יב) והיה ביום ההוא. בזמן הישועה : יחבט. כמו שהוא חובט חטים מן הקש וכמו שהוא חובט זיתים מהאילן כן יחבט האל יתברך את ישראל מהאומות כי הם בתוך העמים כחטים בתוך הקש וכזיתים בין אילן ואת שילקט אדם ממנו הטוב שהם הפרי ויניח הקש והעלים : משבולת הנהר. שבולת הוא חוזק מרוצ' הנהר כמו ושבלת שטפתני ופי' הנהר הוא נהר הנזכר כמ"ש על השבטים וגם מעבר הנהר. ואמר עד נחל מצרים כי עד מצרים יבאו וגם יתקבצו עם אחיה' בני הגלות הזה ויעלו לירושלם. ואמר ואתם כנגד בני הגלות שהם יהודה ובנימין שהם מפוזרים בכל פאה לפיכך אמר ואתם תלוקטו כאלו אמר אתם בני ישראל אשר מעבר הנה תלוקטו לאחד אחד כמו שאמר בנבואת ירמיהו ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון ופירוש לאחד אחד אחד לחבירו כלומר אחד מזה ואחד מזה יתקבצו יחד ומה שאמר עד נחל מצרים כי במצרים סוף מלכות העמים בהלחם מלך הצפון עם מלך הנגב ויבא מלך הצפון עד מצרים ומשל במכמני הזהב והכסף ובכל חמודות מצרים וכו' כמו שכתוב בחזיון דניאל ואמר בעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך וגו' : (יג) והיה ביום ההוא. כפל עוד הענין לחזק : יתקע בשופר גדול. כך יתקבצו כאלו היה נתקע בשופר גדול להשמיע הקול בכל העולם כמו שאמר גם כן וה' אלהים בשופר יתקע כך יבאו מכל פאה כאלו תקעו להם בשופר שיבאו האובדים הם השבטים שהגלו מעבר הנהר שהגלם שם מלך אשור והוא בארץ אשור שהיו שם כאלו אבודים שלא יצאו עוד משם כי גלות בבל שהיו יהודה ובנימין שבו אחר כן לסוף שבעים שנה ואחר כן גלו פעם שנית והם נדחים בכל פאה ומפוזרים ומה שאמר בארץ מצרים כי שם יבאו כמו שפירשנו ומשם יעלו והשתחוו לה' בהר הקדש ובירושלם פי' בהר הקדש שהוא בירושלם : בהר הקדש. הוא הר המוריה והוא מקום בית המקדש ; (א) הוי עטרת גאות. עתה דבר על אנשי דורו במלכות אפרים על השבטים שלא גלו עדיין והיו מתענגים בטובה שהיתה להם והיה כל עסקם במאכל ובמשתה ובתענוג בשמן המבושם עד שבאים לידי שכרות ומקיאים ומלאים כדרך השכורים והיו נמשכים אחר הגאות העולם ושכחו האל ומצותיו כמו שאמר שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו וגומר, ואמרו רבותינו ז"ל חמרא דפרוגיתא ומיא דדורמסקית הם קפחו עשרת השבטים מישראל, ואמר הנביא עליהם הוי עטרת גאות על דרך משל כי מן הגאוה היו עושין עטרות להם והיו מתפארים בעטרה ובתענוג ודמה המדתם והתפארותם כציץ העשב או האילן שהוא יפה כצאתו וכשהרוח נושבת בו הוא נובל ונופל לארץ והנה נפחת יפיו ושב עפר כן יהיה צבי תפארת אפרים ועטרת גאותם ואמר אפרים כי הוא ראש מלכות ישראל, וצבי פירושו חפץ וחמדה ופאר כמו צבי היא לכל הארצות, ואמר אשר על ראש גיא שמנים פירוש עטרת הגאות ואין התפארת שהוא על ראש גיא השכורים האלה שהם הלומי יין כלומר מוכי היין שהיין מכה אותם לארץ שנופלים שכורים מתגוללים בקיאם ובצואתם : וקרא ראש גיא שמנים על דרך הפלגה מרוב השמן המבושם ביולקים על ראשם כאלו היה גיא מלאה מים ועתה אומר להם מה סוף תענוגם ואמר ; (ב) הנה חזק ואמץ לה'. הנה יום חזק לה' שיבא עליה' כזרם ברד שמפיל האילנו' ומשברם : שער קטב. וכשער, וכ"ף כזרם עומדת במקום שנים, ושער הוא אומר על רוח סערה שקוטב וכורת הכל, ועוד שמשיגו זרם מים כבירים שיבאו וישטפו כל אשר יעבור עליהם ויפילו האילנות הגבוהים לארץ כן זה היום החזק והאמיץ : הניח לארץ. כמו יניח עבר במקום עתיד וכמוהו רבים אמר שזה היום החזק יניח עטרת גאותם לארץ ביד כלומר בחזקה ; (ג) ברגלים תרמסנה. ולא די שיניח עטרת גאותם לארץ אלא שירמסנה ברגלים לאחר שתפול לארץ וזה כלו משל לרוב שפלותם, ואמר תרמסנה לשון רבות ואמר עטרת יחידה ואמר עטרת דרך כלל ואמר תרמסנה דרך פרט על כל עטרותיהם רוצה לומר כל הדברים שהם מתגאים בהם וכן כי תקראנה מלחמה : (ד) והיתה ציצת. נזכר בלשון זכר ציץ ובלשון נקבה ציצת וכן נץ ונצה, וציצת אינו סמוך אלא התי"ו תבא במקומות רבים במקום ה"א כמו עגלת שלשיה, אל תתני פוגת לך, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל, ולפי שזכר הציץ בלשון זכר ובלשון נקבה אמר והיתה ואמר נובל עוד דמה ציץ תפארתם לבכורה בטרם קיץ ואמר כבכורה בטרם קיץ כלומר כתאנה הבכורה בטרם שיצאו פירות הקיץ כלומר הבכורה שתבא בתחילה בני אדם קופצין עליה לקחתה וכראותה

מביא אמו : לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' ט' ; לאדני ז' כתובים בן וסי' ויאמר אל נא יחר לאדני דשלשים. ויאמר אל נא יחר לאדני דעשרה. הנה חזק ואמץ לאדני. וארור נוכל ויש בעדרו. לאדני אלהינו הרחמים והסליחות. זרע יעבדנו יספר לאדני. נפשי לאדני משמרים לבקר :

תולדות אהרן בשופר גדול. ברכות נו ר"ה יא סנהדרין קי מכות כד זוכר ואתתן (סנהדרין כט) :

מצודת ציון

משבלת. הוא חוזק מרוצת המים כמו אל תשטפני שבולת מים (תהלים סט) ; לאחד אחד. כמו אחד לאחד ור"ל נצרף אחד לאחד : (יג) יתקע. מלשון תקיעה ; (א) הוי. ענין קריאה לצער : וציץ. כענין פרח : נובל. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) ; צבי. ענין הדר כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז) : גיא. עמק : הלומי. ענין הכאה וכתות כמו הלמוני בל ידעתי (משלי כג) : (ב) כזרם. ענין בטף הבא בחוזק רב וכן כזרם קיר (לעיל כה) ; שער. רוח סערה והכ"ף של כזרם משמשת בשתים כאלו אמר כשער : קטב. ענין כריתה כמו אהי קטבך שאול (הושע יג) : כבירים. חזקים או מרובים : שוטפים. נמשכים והולכים במרוצה : הניח. כמו יניח עבר במקום עתיד ; ביד. ר"ל בכח ע"ש שהכח הוא ביד : (ג) תרמסנה. ענין דריכה ; (ד) ציצת. מלשון ציץ : כבכורה. מלשון בכור ור"ל הנגמר והנתבשל ראשון וכן בכורי

מצודת דוד

מן הקשין כן יסיר את ישראל מבין האומות : משבולת הנהר. מארץ אשור היושבים על נהר פרת עד נחל מצרים ר"ל מכל המקומות שבין זה לזה יפריש את ישראל מבין האומות : ואתם וכו' בני ישראל. סרס המקרא ואתם בני ישראל תלקטו וכו' רצה לומר אחר הפרשה תהיו אתם הנלקטים אחד אחד והמוצא אחד מכם יביאהו לירושלים : (יג) יתקע בשופר גדול. הוא ענין משל לומר כולם יתקבצו ויבואו כאלו תקעו בשופר גדול להשמיע הקול בכל העולם להתקבץ ולבוא : האובדים. לפי שלא חזרו לארצם מעת שגלו שמה לכן קראם אובדים : בהר הקדש בירושלים. בהר המוריה העומד בירשלים והוא מקום מקדש : כח (א) הוי. הנביא מתאונן על עטרת הגאוה של שכורי אפרים ר"ל על מה שהיו מתכבדים בגאותם : וציץ נובל צבי תפארתו. הדר תפארתו היא עטרת הגאוה שזכר הכלה מהר כציץ השדה אשר במעט זמן יבול ויכמוש והוא כפל ענין במ"ש : אשר על ראש. חוזר על עטרת גאות לומר העטרה אשר על ראש בני אפרים שהיו מפנקים עצמם למשוח ראשם הרבה בשמן מבושם וכאלו היה הראש גיא מלא שמן : הלומי יין. אשר היו מוכים מהיין כי לפי רוב השכרות יפלו בארץ ויוכו על האבנים המושלכים על פני האדמה וכאלו היין הוא המכה : (ב) הנה חזק ואמיץ. הנה יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד המשבר אילנות : שער קטב. כרוח סערה הכורת ומשחית : שוטפים. אשר המים שוטפים בחוזקה : הניח לארץ ביד. זה הרוח יניח עטרת גאותם לארץ בחוזקת היד ובכח רב : (ג) ברגלים תרמסנה. ברגלי האויב תרמסנה עטרת הגאוה של שכורי אפרים ר"ל האויב יַשפיל גאותם : (ד) והיתה וכו'. הדר תפארתו הדומה לציצת הנובל אשר היא לעטרה על ראש גיא שמנים : כבכורה. חוזר על והיתה האמור בתחלת המקרא לומר עטרת הגאוה תהיה כתאנה שנתבכרה בטרם ימים הקיץ והוא עת בשול התאנים כולם : אשר יראה וכו'. אשר מיד כשיראה אותה הרואה יבלענה מיד

רש"י

ויפיל הנובלת מן התאנים: (ד) כבכורה בטרם קיץ. כביכול' של תאינת ציץ סגל: בטרם קיץ. עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו כך וישקד על הרעה ויביאה עלינו (דניאל ט'): (ה) ביום ההוא. כהתם הפושעים: יהיה ה' צבאות לעטרת צבי. לצדיקים הנשארים בה: (ו) ולרוח משפט. יהיה הקב"ה להורות משפט: ליושב על המשפט ולגבורה. יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה: (ז) וגם אלה. יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים וחשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בהם: שגו ברואה. הלעיגו בדברי הנביאי' וי"ת במאכל מעדנים שראוהו עונג להם: פקו פלילה. הכשילו המשפט. פקו. לשון פיק ברכים (נחום ב') פוקה (שמואל א' כ"ה): (ח) כי כל שולחנות. שלהם של זבחי מתי' הם שהם כקיא צואה: בלי מקום. אין הדעת סובלתן: (ט) את מי יורה דעה. שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולים פנו לדרך רעה: גמולי מחלב. גדולי מחלב: עתיקי משדים. לשון ויעתק משם (בראשית יב). ד"א גדולי' מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדים מוסרים מלפני ת"ח: (י) כי צו לצו צו לצו. נביא מצוה להם מאת הקב"ה והם יש להם צו של עכו"ם כנגד צו זה וחוזר הנביא ומוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו צו לצו שלנו חשוב משלך: קו לקו. יש להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הצדק: זעיר שם. הנביא אומר להם עוד מעט תבוא עליכם רעה והם אומרים זעיר שם ימהר יחישה מעשהו לימים מועטין:

בלעגי

ישעיה כח

ד וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃

ה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ ו וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה׃

ז וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ ח כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃

ט אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ י כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃

תרגום יונתן

תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דִּי עַל רֵישׁ חֵילָא שְׁמֵינָא כְּבִכּוּרָא עַד לָא קִיטָא דְּאִם יֶחֱזֵי דְּחָזֵי יָתַהּ כְּאִלּוּ הִיא בִּידֵיהּ יְבַלְעִינָהּ׃ ה בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵא מְשִׁיחָא דַּיְיָ צְבָאוֹת לִכְלִילָא דְחֶדְוָא וּלְכֶתֶר דְּתוּשְׁבַּחְתָּא לִשְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ׃ ו לְמֵימַר קְשׁוֹט דְּדִין לִדְיָתְבִין בְּבֵית דִּינָא לְמֵדַן דִּין דִּקְשׁוֹט וּלְמִתַּן נִצְחָנָא לִדְנָפְקִין בִּקְרָבָא לַאֲתָבוּתְהוֹן בִּשְׁלָם לְבָתֵּיהוֹן׃ ז וְאַף אִלֵּין בְּחַמְרָא רְווֹ וּבְעַתִּיקָא אִסְתַּלְעַמוּ כָּהֲנָא וְסָפַר רְווֹ מִן עַתִּיק אִסְתַּלְעַמוּ מִן חֲמַר טְעוֹ מִן עַתִּיק אִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מֵיכַל בְּסִים טְעוֹ דַּיָּנַהָא׃ ח אֲרֵי כָּל פָּתוֹרֵיהוֹן מְלַן מֵיכַל מְגַעַל וּמַשְׁקַן לֵית לְהוֹן אֲתַר דִּי נְקִי מִן אוֹנֶס׃ ט לְמַן אִתְיְהִיבַת אוֹרַיְתָא וּמַן אִתְפְּקַד לְמִסְבַּר חוּכְמָא הֲלָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרְחִימִין מִכָּל עַמְמַיָּא וַחֲבִיבִין מִכָּל מַלְכְּוָתָא׃ י אֲרֵי אִתְפַּקַּדוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא וּמָא דְאִתְפַּקַּדוּ לָא צְבִיאוּ לְמֶעְבַּד וְאִתְנַבִּיאוּ עֲלֵיהוֹן נְבִיַּיָא דְּאִם יְתוּבוּן יִשְׁתְּבֵק לְהוֹן וּלְמֵלֵי נְבִיַּיָא לָא קַבִּילוּ הֲלִיכוּ בִּרְעוּת נַפְשֵׁיהוֹן וְלָא חֲמִידוּ

למעבד

וגם ג' ר"פ בסיפרא וסי' וגם הוא חכם ויבא רע. וגם אלה ביין שגו. וגם מהם אקח לכהנים: ואת מי ד' בקריאה וסי' ואת מי עשקתי. ואת מי יבין שמועה. ואת מי דאגת ותראי. את מי אין כמו אלה: מחלב

תולדות אהרן לעטרת צבי. מגלה עו סנהדרין קיא: קיא צואה. אבות ה זוכר תרומה: יורה דעה. סוטה יב עכו"ם ג (יבמות ג):

רדק

זכרואה אותה בתחילה לוקח אותה: בעודה בכפו יבלענה. כלומר בזמן שתהיה בכפו תכף יבלענה מרוב חמדתו אותה כן יהיה עושר אפרים וטובה יבלעם האויב במהר': כבכורה. מפיק ה"א ואינה לכנוי רק הוא לתפארת הקריאה וכמוהו ותעלומה יוציא אור ובולה על ראשה, ואדוני אבי ז"ל פירש בכפו ענף כמו וכפתו לא רעננה כלומר כשיראה אותה בענף יבלענה מרוב תאותו לה: (ה) ביום ההוא. שיגלו עשרת השבטים כמו שאמר באותו עת יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו והם יהודה ובנימן שנשארו ומלך עליהם חזקיהו שעשה הישר בעיני ה' ובשנת שש לחזקיה גלו השבטים, ואמר לעטרת צבי כנגד לעטרת גאות שאמר על השבטים וכפל הענין ואמר לצפירת תפארה לחזק הענין כי עטרה וצפירה אחד וצבי ותפארה אחד ומנהג המקרא הוא לכפול הענין במלות שונות לחזק הענין, וצפירה הוא ענין סבוב לפיכך נקראה העטרה או מצנפת הראש צפירה לפי שהיא סביב הראש ובמשנה הקופה מטועשה בה שתי צפירות והם מה שעושין מן הגומא סביב הקופה ואמר שהאל יהיה להם לכבוד ולתפארת בימי חזקיהו: (ו) ולרוח משפט. ויהיה האל לרוח משפט למי שיהיה יושב על המשפט והוא חזקיהו שיהיה מלך ויושב על כסא מלכות לעשות משפט ואמר כי האל יהיה לו לרוח משפט כלומר שהאל יתן לו דעת ובינה לעשות משפט אמת ואמר רוח כמו שאמר ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה כי החכמה והבינה מחלקי הרוח שהיא הנשמה: ולגבורה. שיהיה להם האל לגבורה וכן יהיה להם לשלם במחנה אשור בעבורם ולא הוצרכו לגבורת אדם כי האל יהיה להם לגבורה וכן כשנלחמו באויביהם והשיבו מלחמה להם עד שער עריהם הגבורות האל היה להם לגבורה ובגבורתו נצחו אויביהם כמו שכתוב הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר ויונתן תרגם שני הפסוקי' כן בעדנא ההיא יהא וגו', וכן רבותינו ז"ל פירשו הענין הזה בימי המשיח לעתיד ואמרו לעושים רצונו של הקדוש ברוך הוא ולצפירת תפארה למצפין תפארתו: (ז) וגם אלה. אלה אומר על יהודה ובנימין אמר כמו שאמר על השבטים שכורי אפרים הלומי יין כן אמר על יהודה ובנימין כי אפילו הם ביין שגו ובשכר תעו וזה היה בימי אחז וכן היו אלה ראויים לגלות כמו אלה אלא שעתיד למלוך מלך עליהם שישיבם אל הדרך הטובה והוא חזקיהו: כהן ונביא. הכהן והנביא שהיה להם להורות התורה הם שגו כמוהם במשתה ובתענוג העולם ונביא אינו אומר על נביאי האמת כי אם על נביאי השקר שהיו ביניהם והם היו מתעים אותם ומתירים להם התענוג ואומרים להם שלום יהיה לכם אל תיראו עשו מה שתרצו, וי"ת כהנא וספר רוצה לומר תלמיד: נבלעו מן היין. נשחתו מרוב שתיית היין ותעו מן הדרך הנכונה מרוב שתיית השכר: שגו ברואה פקו. רואה שם כפלס יורה ומלקוש ופירוש שגו בנבואה בנבואת נביאי אמת שגו ולא הלכו בה ואדוני אבי ז"ל פירש אפילו בדבר הנראה לעין הם שגו בו: פקו פליליה. כשלו מן ופיק ברכים שפירושו מכשול אמר כשלו במשפט ולא שפטו דין אמת הכהן והנביא שהיה להם להורותם התורה ולהפסם המשפט משפט אמת: פליליה. מן ונתן בפלילים: (ח) כי כל שלחנות. אפילו שלחן הכהנים מלאו קיא צואה פי' קיא וצואה וחסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון אמר שהם שותים עד שמשתכרי' ומקיאי' כי כן דרך השכור כמו שאומר כהתעות שכור בקיאו והנה הם מקיאים דרך פיהם וצואה דרך נקביהם ממעל ומתחת: בלי מקום. עד שאין מקום נקי במקום משתיהם אלא הכל מלא קיא וצואה: (ט) את מי. אמר שהם משתכרים וכל עסקם במאכל ובמשתה ומשתכרים התורה שיבא להורותם למי יורה דעה ולמי יבין שמועה מה ששמע הנביא מאת האל לצוותם ולהורותם ולהבינם ולמי יורה דעה ולמי יבין שמועה והנה הם אינם בני דעה והשכל והרי הם כנערים שמתלכלכים בעצמן ואין להם דעת ללכת למקום מוקצה להפנות: גמולי מחלב עתיקי משדים. הם הנערים הקטנים אחר שנשלמה יניקתם כמו ויגדל הילד ויגמל, עד יגמל הנער, והנערים כשתשלם יניקתם מתחילין לדבר ואין להם עדין מתבונת האדם והבדל מן הבהמה אלא הדבור כי אין להם עדין דעת כן הם אלה הגדולים כקטנים ופי' עתיקים משדים, מוסרים מן השדים כמו שאמר ויעתק משם, ואמר גמולי עתיקי בדרך הסמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלכם, האלשי מקרוב, השבוני באסנים: (י) כי צו לצו. צו הוא שם כמו מצוה ולא נאמרה המלה כזה הלשון במקום אחר, ורוצה בו כאמרו צו מצוה קטנה, אמר כי הם כמו הנערים ולנערים יצוה אדם אותם

מעט

מצודת דוד

מיד כשהיא עדיין תלויה על הענף ואינו ממתין עד שיתלוש ואמר שכן ימהר האויב להשפיל גאותם: (ה) ביום ההוא. ביום מפלת מלכות אפרים: לעטרת צבי. ר"ל יתלו הכבוד בגאון ה': ולצפירת תפארה. כפל הדבר במ"ש: לשאר עמו. הם יהודה ובנימין: (ו) ולרוח משפט. האל יהיה לרוח משפט למי שיושב על המשפט ר"ל יחונן דעה לחוקים לעשות משפט אמת: ולגבורה. הוא יהיה לגבורה לבני יהודה אשר שבו ממקום המלחמה להכנס אל שער העיר להסגב שמה ר"ל לא יצטרכו לגבורת מלחמה כי האל ילחם להם ויכה את האויב: (ז) וגם אלה. גם יהודה ובנימין בעבור שכרות היין שגו בדעתם ובעבור השכר תעו מדרך הישר: כהן. הוא המורה וכן נאמר כי שפתי כהן וכו' ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): ונביא. הנביא השקר אשר העמידוהו להוכיחם וליישר דרכם: שגו בשכר. בעבור שתיית השכר שגו בדעתם: נבלעו. נשחתו מן השכרות: שגו ברואה. שגגו בדעתם בענין הראיה כדרך השכור שאין דעתו מסכמת לאמיתת הדבר הנראה: פקו פליליה. הכשילו את המשפט ולא דנוהו דין אמת: (ח) כי כל שלחנות. אשר הם מסובים עליהם: קיא צואה. הקאה ושלשול היציאה כדרך היין המביא הקאה ושלשול מלמטה: בלי מקום. אין מקום פנוי ונקי מאלה: (ט) את מי. הואיל והגדולים פונים אל השכרות א"כ למי ילמוד הנביא דעה ולמי יבין השמועה אשר שמע מאת ה': גמולי מחלב. וכי ילמד לאלה שנגמלו מינקת החלב: עתיקי. הנעתקים משדי אמן וכפל הדבר במ"ש: (י) כי צו

לצו

מצודת ציון

בכורי ענבים (במדבר יג): קיץ. הוא זמן בישול התאנים וכן והלחם והקיץ (ש"ב טז): בכפו. ענינו ענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו): (ה) ולצפירת. כן יקרא העטרה או המצנפת המסבב את הראש כי צפירה היא ענין סבוב ובמשנה הקופה מטועשה שתי צפירות לרוחב שלה (כלים פי"ז) ור"ל הסבוב שעושים לקופה: (ו) ולרוח. ענין התעוררות וכן ותהי על יפתח רוח ה' (שופטים יא): (ז) שגו: מל' שגגה ומשגה: ובשכר. יין ישן: תעו. מי שהוא מבולבל בדעתו ואינו יודע מה לעשות נקרא תועה והושאל מהתועה בדרך שאינו יודע להיכן ילך: נבלעו. ענין השחתה כמו ובלע בסר הזה (לעיל כה): פקו. ענין הכשלה כמו ופיק ברכים (נחום ב): פליליה. ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב): (ח) קיא. הוא המאכל החוזר מן הגוף דרך הפה: צואה. כמו ולואה והיא צואת הגוף: (ט) יורה. ענין למוד כמו ולהורות נתן בלבו (שמות לה): גמולי מחלב. כן נקרא התינוק הנפרש מקרוב מן היניקה כמו ויגדל הילד ויגמל (בראשית כא): עתיקי. מל' העתק והסרה וכן ויעתק משם ההרה (שם יב): (י) צו לצו. מל' צואה: קו לקו. ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן וקו ינטה (זכריה א): זעיר. מעט כמו כסר לי זעיר (איוב לו): שם. ר"ל במקום הידוע המוכן ללמוד שמה וכן על כל המעשה שם

קהלת

יא כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ יב אֲשֶׁר ׀ אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ יג וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ יד לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה אַנְשֵׁי לָצוֹן מֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִָם׃ טו כִּי אֲמַרְתֶּם כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת וְעִם־שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה שִׁיט [שׁוֹט קרי] שׁוֹטֵף כִּי־עָבַר [יַעֲבֹר קרי] לֹא יְבוֹאֵנוּ כִּי שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ וּבַשֶּׁקֶר נִסְתָּרְנוּ׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת

(מסורה: ל' רפוי. ל' מ"ג. ד' מ"ג. ד'. כ' ומ"ג. ג' ומ"ג. שוט קרי. יעבר קרי ל' וכ"ל. ד'. ל')

תרגום

למעבד אוריתי סברו דיתקיים להון פולחן טעותא ולא סברו לפולחן בית מקדשי כזעיר הוה בעיניהון בית מקדשי למפלח תמן כזעיר בעיניהון שכנתי תמן: יא ארי בשנוי ממלל ובלישן תולעבא הוו מלעגין לקבל נבייא דמתנבן להון עמא הדין: יב דאמרין להון נבייא דין בית מקדשא פלחו ביה ודא אחסנת בית ניחא ולא אבו לקבלא אולפן: יג דין יהי כס פורענותהון על דעברו על פתגמא דיי ועל דאתפקדו למעבד אוריתא ומא דאתפקדו לא צביאו למעבד בכן יתמסרון לעממיא דלא ידעו אוריתא על דהליכו ברעות נפשהון ולא חמידו למעבד רעותי בכן יסברון לסעיד בעדן דאיתי עליהון עקא ולא יהי להון סעיד וסמיך על דהוה זעיר בעיניהון בית מקדשי למפלח תמן בכן ישתארון כזעיר ביני עממיא דיגלון לתמן בדיל דיתכון ויתקלון ויתברון לאחורא ויתצדון ויתאחדון: יד בכן קבילו פתגמא דיי גברין רשיעין שלטוני עמא הדין די בירושלם: טו ארי אמרתון גזרנא קים עם קטולא ועם מחבלא עבדנא שלמא מחת סנאה ארי תיתי עליכון כנחל מגבר דאתון אמרין לא תיתי עלנא ארי שוינא בבדיב רחצננא ובגין שקרין אטמרנא: טז בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא ממני בציון מלך מלך תקיף גבר ואימתן אתקפינה ואחסניניה אמר

נביא

(מסורה: ג' וסי' ולבן שנים מחלב. גמולי מחלב עתיקי משדים. וכו גזיריה משלג: לצון ג' ומ"ל וסי' שמעו)

רדק

מעט מעט וילמדם כדי שיקבלו כי אין להם לב לקבל אלא דברים מעטים וכן פי' קו לקו וקו הוא קו הבנין והבנאי מטה אותו עד שיעשה אותו טור אחד ואח"כ יסלקהו ויטהו לעשות טור אחר, וכן יעשה מעט מעט עד שישלים הקיר, וכן הוא הלמוד והסרגל לנערים, וכן צריך שילמד הנביא לעם הזה כי הם מעטי הבינה ועוד כי הם נלאים לשמוע דבר ה' בעבור שאינם חפצים בו, ואחר שאמר צו לצו קו לקו וכפלם לחזק הענין ואמר זעיר שם זעיר שם כלומר יאמר להם מעט כדבר זה ומעט כדבר זה ואעפ"כ אינם מקבלים: (יא) כי בלעגי שפה. אמר הנביא שידבר אל העם הזה ידמה שידבר להם בלעגי שפה כמו הלועג בשפתותיו שלא יוכלו בני אדם להבין את דבריו היטב או כמי שידבר בלשון אחרת הם עושין עצמן שלא יבינו דברי הנביא: (יב) אשר אמר אליהם. והנביא לא יאמר להם אלא דברים טובים שינוחו בהם אם ישמעו לו ויאמר להם זאת המנוחה אם תשמעו אל דברי ה' ותעשו מצותיו תהיה לכם מנוחה בארצכם ולא תגלו ממנה והיה אומר לכהנים ולנביאים הניחו לעיף ישראל שהוא עיף ויגע בצרות רבות שיאמרו הניחו לו והורוהו דבר ה' בו ינוח ולא תטעוהו בשקרותיכם ובפחזותכם: ולא אבוא שמוע. נכתב באל"ף, וכן ההלכוא אתו וכן מלא הוא: (יג) והיה להם דבר ה'. שלא רצו לשמוע מעט מעט היה להם למכשול עון מעט מעט מדה כנגד מדה: למען ילכו וכשלו אחור. כלומר כשיחשבו ללכת לפנים יכשלו לאחור והיה בהם יד אויביהם ונשברו ונוקשו ונלכדו: (יד) לכן שמעו. אנשי לצון שאתם מתלוצצים על דבר ה' ולא תחשבוהו לכלום: מושלי העם הזה. אמר כנגד שרי יהודה שהם מושלים על העם הזה כי אחז המלך לא היה עושה התועבות ההם אם השרים היו מוחים בידו אבל כשהנביא היה מוכיחם ומודיעם הפורענות העתידה לבוא עליהם היו מתלוצצים ואומרים כרתנו ברית את מות: (טו) כי אמרתם. שאתם מתיאשים מן הפורענות ואומרים דרך ליצנות כרתנו ברית את מות שלא יבא לנו וכן שוט השוטף כשיעבור בעולם לא יבא אלינו: חוזה. הם כמו רואה שפירשנו. כלומר מחזה עשינו עמו כאדם שמתראה פנים עם בעל דינו לעשות שלום עמו: כי שמנו כזב. והם נביאי השקר: כזב מחסנו. הם לא היו אומרים כזב ושקר אלא הנביא קורא אותו מחסה כזב והם דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר: שיט. כתוב ביו"ד וקרי שוט בוי"ו והאותיות אהו"י מתחלפות: עבור. כתוב בלא יו"ד והוא מקור וקרי יעבור ביו"ד האיתן, והענין אחד: (טז) לכן כה אמר ה'. יסד שם תאר, ואף על פי שהוא פתח, אמר הנני מיסד בציון אבן והוא המלך המשילו לאבן גדולה שנותנין אותה ליסוד הבנין, וכן פינות הבית עושים מאבנים גדולות לקיום הבנין, ואמר שימלך מלך טוב בציון שמגלגל ציון על ידו מן האויב והוא חזקיהו שיחזיר העם בתשובה ויבער הרשעים, ופי' בחן מבלר מן הקימו בחוניו פועל וכחן: יקרת. שם כמו יקר, ופסי"ו במקום ה"א ואיננו סמוך כמו שפיר'

רשי

(יא) בלעגי שפה. וכן כל ל' לעגים וכן (לקמן לג) עלגים וכן שניהם לשון דבור הפוך שאינו מיושר להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללשון נלעג שאין יכולין להבין בו: (יב) אשר אמר. הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה: (יג) והי' להם דבר ה' וגו'. כמדתה ימדוד להם יגזור שדברו עליהם צו של אומות המשתעבדים בם על צו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה חילוף תקוה יקוו לאור והנה חשך: זעיר שם זעיר שם. לימים מועטים תבא עליהם והם יתמעטו שם בארץ אויביהם: (יד) משלי העם הזה. האומרים לצון בל' משל כגון: (טו) כרתנו ברית את מות. שלא יבא עלינו: עשינו חוזה. גבול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם (תהלים קז) וכן מחזה אל מחזה (מלכים א ז') כולם ל' גבול הם וקיומו של דבר אשומיי"ר בלע"ז: שוט שוטף. מכה המתהלכת בארץ: לא יבאנו. לא יבא עלינו: שמנו כזב. שמנו ע"א: מחסנו. מחסה שלנו: ובשקר נסתרנו. בע"א בטחנו להסתירנו: (טז) הנני יסד. ל' עבר הוא כמו (מגלה א) יסד המלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר (בציון אבן. כבר) נגזרה הגזרה לפני והעמדתי מלך משיח שיהא בציון לאבן בוחן

מצודת ציון

(יא) בלעגי. המדבר בספק תכונות הדבר שאין נוח להבין קרוי נלעג בל' המקרא כמו נלעג לשון אין בינה (לקמן לג): (יב) המרגעה. ענין מנוחה כמו הלוך להרגיעו ישראל (ירמיה לא): אבוא. ענין רצון וחפץ כמו לא אבה יבמי (דברים כה) והאל"ף נוספת וכן ההלכוא אתו (יהושע י): (יד) לצון. מל' לץ: מושלי. מל' ממשלה: שאול. הוא בור הקבר: חוזה. ענין גבול כמו מחוז חפצם (תהלים קז): (טו) שוט. שבט המכה כמו שוט לסוס (משלי כו): שוטף. ענינו מסירות ההליכה והשאלה מל' נחל השוטף: (טז) בוחן. ענין מבצר חזק כמו הקימו בחוניו (לעיל כג): פנת. מל' פנה וזווית: יקרת. מל' יקר וחשוב: מוסד. מל' יסוד: יחיש. ענין מהירות כמו ימהר יחישה מעשהו (לעיל ה): לקו

מצודת דוד

לנו מהתענג ומרב כל המה רחוקים ממצות ה' עד שההכרח לעשות להם צוואה למצות ה' ר"ל לעשות עוד סייג וגדר למצות ה' ואל הצוואה והסייג הזה ההכרה לעשות עוד לה סייג וצוואה אחרת: קו לקו. ע"ש שקו המשקולת עשויה להשמר לבל יעקמו הבנין לזה קורא למשמרת בלשון קו ורצה לומר ההכרח לעשות להם משמרת למשמרת התורה ולעשות עוד משמרת למשמרת והענין כפול במ"ש: זעיר שם. ר"ל אף במקום המוכן ללמוד תורת ה' אין ללמד להם כי אם מעט מעט כי למשא יחשב להם: זעיר שם. הכפל יורה על התמדה: (יא) כי בלעגי שפה. כי דברי הנביא בעיניהם כאלו ידבר אליהם בלעגי שפה ובלשון אחרת שאינם מכירים בו:

אשר אמר אליהם. רצה לומר הלא למובחם ידבר כי זהו הדבר אשר אמר אליהם הניחו לעיף ואם כה ואל תגזלו אותו ובזאת תמצאו מנוחה ומרגוע ועכ"ז אינם רוצים עם שהדבר היא למובחם: (יג) והיה להם דבר ה' וכו'. ר"ל מאד נקל להם לעבור על דבר ה' כאלו לא היתה רק צוואה וסייג לצוואה אחרת ואף האחרת היתה רק צוואה וסייג למצות ה' באין אדם נזהר כ"כ בשמירתה לפי שהיא צוואה רחוקה ממצות ה': קו לקו. כאלו היתה רק משמרת למשמרת אחרת ואף האחרת רק משמרת למשמרת התורה שאין אדם שומרה כ"כ והענין כפול במ"ש: זעיר שם. ר"ל אף במקום שלמודה נחשבת מעט ואף כי אותם שלא דרכו בחיבותיה: זעיר שם. הכפל יורה ההמעטה: למען ילכו. בעבור זאת כשילכו וכשלו לפול אחור ונשברו ויפלו בהמוקש וילכדו בה ר"ל יפלו בצרה ולא יוכלו להמלט: (יד) אנשי לצון. המלעיגים בדברי הנביא: מושלי. המושלים על העם אשר בירושלים: (טו) כי אמרתם. אשר אמרתם בלעג הנה כרתנו ברית עם המות שלא יבא עלינו קודם הזמן ולא נירא א"כ מהפחדת הנביא: עשינו חוזה. עשינו גבול שלא נבוא אל השאול קודם הזמן: שוט שוטף וכו'. כאשר יעבור מכה המתהלכת בארץ לא יבוא עלינו: כי שמנו כזב מחסנו. נחסה בעל הכזב כי נכחד לומר לפני המכה שלא זה המקום לבוא עלינו והוא ענין ללצות: ובשקר נסתרנו. כפל הדבר במ"ש: (טז) לכן. הואיל ויש בכם אנשים מלעיגים בדברי הנבואה יבוא עת שיקבלו גמולם וכאשר מסיים והולך: הנני יסד. הנה אני הוא אשר מאז גזר ויסד להיות בציון מלך חזק כאבן ועל חזקיהו יאמר. אבן בוחן. האבן הזה יהיה להם למבצר: פנת יקרת. יהיה כאבן יקר ההושם בפנת הבנין למען יהיה נראה מהעבר מזה ומהעבר מזה: מוסד מוסד. יהיה כהיסוד המיוחד שביסודות: המאמין לא יחיש. לפי שרובם לא היו מאמינים בדברי הנביא בימי אחז לכן אמר המאמין לדברי לא ימהר

מוסד מוסד המאמין לא יחיש: יז ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת ויעה ברד מחסה כזב וסתר מים ישטפו: יח וכפר בריתכם את מות וחזותכם את שאול לא תקום שוט שוטף כי יעבר והייתם לו למרמס: יט מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבר ביום ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה: כ כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס: כא כי כהר פרצים יקום יהוה כעמק בגבעון ירגז לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבד עבדתו נכריה

נביא וצדיקיא דהימנו באלין במיתי עקא לא יזדעזעון: יז ואשוי דינא תקין דאתמרתון כחוט בנינא וזכותא כאבן משקולתא וידלק הוגזי ברוחצן כדביכון ועל דאתמרתון מן קדם מעיקא יתכון עממיא יגלון: יח ויבטל קימכון דעם קטולא ושלמכון דעם מחבלא לא יתקים מחת סנאה ארי תיתי עליכון כנחל מגבר ותהון להון לדיש: יט בזמן מעדוהי יגלי יתכון ארי בצפר בצפר יעדי בימם ובליליא ויהי עד לא ימטי זמן לוטא תסתכלון במלי נביא: כ ארי יתקצר חיליהון משעבוד תקיף ושלטון בבלאי מעיק יסגי מרוא: כא ארי כמא דזעו טוריא כד איתגלי יקרא דיי ביומי עוזיה מלכא וכניסין דעבד ליהושע במישר גבעון לאתפרע מרשיעיא דעברו על מימריה כן יתגלי לאתפרעא מדעבדין עובדין נוכראין

רש״י

בוחן ל׳ מבצר וחוזק כמו (לקמן לב) עופל ובחן וכמו הקימו בחוניו (לעיל כג): מוסד מוסד. הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד (מוסד) שהוא מוסד גמור: המאמין לא יחיש. המאמין דבר זה לא ימהרנה לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא: (יז) ושמתי משפט לקו. לפני בא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפושעים שבכם ושמתי משפט יסוריו להיות לקו כלומר אשים קו מדת יסורין להביא עליכם ואת צדקה אשים שתהא משקולת המיושרת בניין הבונין בחומות כלומר שתהא צדקה מהלכת לפניהם ומיישרת דרכיהם שיכלו הפושעים ונותרו הצדיקים: ויעה ברד מחסה כזב. אותו כיסוי שאמרתם כי שמנו כזב מחסנו יבא ברד ויטאטאנו ויעה לשון טיאוט כמו (ת״א ו) את היעים שגורפין בהם אפר הכירות וסתר שאמרתם עליו ובשקר נסתרנו המים ישטפוהו כלומר אביא המון (אומו׳) שישברו מלכותיה׳ ופסיליהם ולשון משפט האמור כאן יוסטיצ״א בלע״ז: (יח) וכופר בריתכם את מות. ויתבטל הברית אשר אמרתם כרתנו ברית את מות כל כפרה לשון קנוח סילוק דבר וכן (בראשית לב) אכפרה פניו: וחזותכם. אשר אמרתם עם שאול עשינו חוזה: שוט שוטף. אשר אמרת׳ לא יבואנו והייתם לו למרמס: (יט) בבקר בבקר. כלו׳ תדיר תדיר אביא עליכם גזירות: והיה רק זועה הבין שמועה. זועה לכל השומעים להבין שמועות פורענו׳ הקשות שאביא עליכם כל השומעים יזועו: (כ) כי קצר המצע מהשתרע. כי אביא עליכם שוגא דוחק אתכם אשר לא תוכלו להספיק עבודתו כשיגיע מצעו עליכם יקצר לו מהשתרע השוכב עליו. מהשתרע מהשתטח להאריך איבריו אישטנדליי״ר בלע״ז: והמסכה צרה. הנסיך שימשול עליכם יהיה מקומכם דחוק לו בהתכנסו לתוכו. ורבותינו דרשוהו על עכו״ם שהכניס מנשה להיכל קצר המצע הזה מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתיו לפי פשוטו וכדרך זה ת״י ואף מדרש רבותינו יש לישבו על אופן הדבור כלומר למה אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לבדי עליו שנאמר (מ״א ח) הנה השמים לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה עמי כביכול צר לנו המקום: (כא) כי כהר פרצים. ת״י ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דה׳ ביומי עוזיה מלכא וכניסין דעבד ליהושע במישר גבעון וכו׳ כן יתגלי לאתפרעא מדעבדין וכו׳: זר מעשהו. ידמה לכם לזר כי יבוא עליכם פורענות קשה

דבר ה׳ אנשי לצון. עד מתי פתיים תאהבו פתי. אנשי לצון יפיחו: הבין ה׳ בקריאה וסי׳ ושאלת לך תבין. והיה רק זועה תבין שמועה. והכלבים עזי נפש. אל תהיו כסוס כפרד. חכמת ערום הבין דרכו.

הולדות אהרן מדי עברו. סנהדרין לט: קצר המצע. יומא ט סנהדרין קג:

רד״ק

ספיר׳ במלה נולה: מוסד מוסד. הראשון שם והשני פועל והוא דגוש עם שו״ו ופי׳ יסוד חזק שהיסודות יסוד זה היסוד והוא חזקיהו והוא המאמין לא יחיש לפי שהוכם לא היו מאמינים בדברי הנביא בימי אחז לפי׳ אמר המאמין לא יחיש שהמאמין שיש בכם לא יחיש וימהר לראות זאת הנבואה אבל על כל פנים יראה אותה ואם לא תהיה כל כך בקרוב לא תרחק: (יז) ושמתי. על יד זה המלך שיקום אשים משפט לקו לא כמו שהוא עתה שאין משפט ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ אבל בימי המלך הזה יהיה המשפט במישור כמו הקו שנוטין אותו לישר הבנין, וכמו המשקלת והוא אבן הבדיל או העופר׳ שמעבירי׳ אותו על הבנין גם כן לראות אם הוא ישר ועל פי המשקלת השיא מישרים הבנין כן תהיה הצדקה במישור: למשקלת. שם כפלה משקלת ומפני האתנח נקמצה הקו״ף: ויעה ברד. המשיל האויב לברד ולמים שוטפים כמו שאמר למעלה כזרם מים כבירים שוטפים, ויעה מגזרת יעים שהם המנקות שמנקה אדם בהם הבית ואותו הכזב שהיו אומרי׳ כי שמנו כזב מחסנו הברד יסיר אותו המחסה ואותו סתר שקר שאמרתם ובשקר נסתרנו אותו הסתר ישטפו אותו מים והוא רמז למחנה אשור שהיה כמים כבירים שוטפים כמו שאמר למעלה את מי הנהר העצומים והרבים ואמר וחלף ביהודה שטף ועבר וגומר כמו שאמר ויעל על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ואז נשטפו הרשעים אשר ביהודה שהיו משימים סתרם ומחסם השקר והכזב: (יח) וכפר. יתבטל ויוסר כמו ואיש חכם יכפרנה: וחזותכם. שאמרתם עשינו חוזה לא תקום כמו בחשבתם, וכן שוט שוטף שאמרתם לא יבאנו לא כמו שאמרתם אלא שתהיו לו למרמס: (יט) מדי עברו. מעת שיעבור אותו השוט יקח אתכם. כי בבקר בבקר יעבור. כלומר בכל יום ויום כי מעת נסעו לבא לארץ ישראל לא ינוח ביום ובלילה כמו שאמר למעלה לא ינום ולא ישן, ומה שאמר בבקר בבקר והמחנה היה הולך ביום ובלילה כי בלילה לא היו נראים אלא בכל בקר ובקר היו נראים בארץ שהיו באים אל ירושלם: והיה רק זועה הבין שמועה. כשיבינו שמועתו יזועו וירעדו ויפחדו ממנה כי עתה אינם מאמינים: זועה. תנועה כמו ולא קם ולא זע ממנו כי המפחד ירעד ויזוע וינוע גופו: (כ) כי קצר המצע. פעל עבר כי הציו קמץ וחציו פתח, וכן צרה פעל עבר כי הוא מלעיל אמר דרך משל כאדם ששוכב על מצע והוא קצר ואינו יכול לפשוט רגליו ולהשתרע בו, וכן כאדם שיתכסה בשכבו במכסה שהיא צרה ולא יוכל להתכנס ולהתאסף תחתיה כן יהיה ישראל כי מחנה אשור יתפשט בארצם והנה רחב ארצם תשוב צר וקצר כמו שאמר מלא רחב ארצך עמנו אל, ולא נשאר להם מכל ארצם אלא ירושלם והיתה צרה וקצרה מהתכנס כולם בתוכה: מהשתרע. מענין שרוע וקלוט שהוא ענין יתרון: כהתכנס. כשירצה להתכנס תחתיה לא יוכל, התכנס ענין אסיפה כמו נדחי ישראל יכנס: (כא) כי כהר פרצים. כמלחמה שנלחם דוד בפלשתים בבעל פרצים והיה שם הר כמו שכתוב ויעלו בבעל פרצים ואותו הדבר היה פלא גדול שהכה אותם דוד בעם אשר היו אתו אז ועליהם נאספו כל פלשתים ואמר דוד פרץ ה׳ את אויבי לפני כפרץ מים כלומר מאת ה׳ היתה זאת וכמו אותו המעשה שהיה גדול שקם ה׳ ונלחם בהם כן יקום עתה וילחם בישראל וכמו מלחמת יהושע בגבעון שהיה פלא גדול ואמר ויהומם ה׳ כן יהום עתה ה׳ את ישראל ולא יהיה בהם כח לעמוד כנגד אויביהם ומה שאמר כעמק בגבעון ר״ל כמו שעשה

מצודת דוד

ימהר לראות הדבר ר״ל לא יחשוב בלבבו שעתה תהיה הדבר כי לא תהיה עד לאחר זמן: (יז) ושמתי משפט לקו. אז אשיב גמול המפעל ואשים משפט יסורים להרשעים האלו כפי קו המדה ר״ל כדבר הנמדד בקו לא פחות ולא יותר: וצדקה למשקלת. ואל הצדיקים אעשה צדקה כפי משקל צדקתם כי בימי חזקיה יכבוש סנחרב ערי הבצורות ביהודה ויהרוג הרשעים והצדיקים יותרו ויקבלו הטובה: ויעה ברד. כלפי שאמרו כי שמנו כזב מחסנו אמר שהברד יכבד ויטאטא את המחסה הכזב ר״ל סנחרב המכה לא יפנה אל דברי הכזב: וסתר. כלפי שאמרו ובשקר נסתרנו אמר בהמים השטוף את מסתור השקר ר״ל סנחרב לא יפנה אל השקר וכפל הדבר במ״ש: (יח) וכפר וגו׳. כלפי שאמרו כרתנו ברית את מות אמר אז יוסר הברית ויבוטל כי בוא יבוא עליכם: וחזותכם וגו׳. כלפי שאמרו ועם שאול עשינו חוזה אמר אז לא תקום הגבול שעשיתם עם השאול כי כן תבואו אל השאול: שוט שוטף וגו׳. כלפי שאמרו שוט וגו׳ לא יבואנו אמר כאשר יעבור המכה המתהלכת תהיו לו למרמס כי עליכם יבוא וירמוס אתכם: (יט) מדי עברו. מתי שיעבור שוט השוטף יקח אתכם אליו: כי בבקר. בכל בוקר יעבור עליכם ואת״ז יתמיד לבוא ביום ובלילה: והיה וגו׳. מי שיתן לב להבין שמועת הפורעניות לא ישקוט לבבו רק יהיה מלא מרתת וחרדה: (כ) כי קצר וגו׳. המצע אשר ישכב עליו יהיה קצר להשתטח עליו ולהאריך עצמו בפשוט הרגלים ר״ל ארצם תהיה צר מהכיל התפשטות מרבית חיל האויב בה: והמסכה צרה כהתכנס. המסכה תהיה צרה לו כאשר יתכנס להתאסף תחתיה עם כל איבריו והוא כפל ענין במ״ש ויורה על הפלגת הדבר שיהיה רב מחנהו וכמ״ש והיה מטות כנפיו מלא רוחב ארצך (לעיל ח׳): (כא) כי כהר פרצים. כמו בעת מלחמת דוד בפלשתים בבעל פרצים העומדת בהר כמ״ש ויעל בבעל פרצים (דה״א י״ד) ושם נצמדו הפלשתים פתאום ואמר כן יקום ה׳ להשמידם פתאום מעל פני האדמה: כעמק בגבעון. כמו בעת מלחמות יהושע באמורי בעמק אשר בגבעון אשר מן השמים נלחמו עמהם כמ״ש וה׳ השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגו׳ (יהושע י׳) כמו כן ירגז ה׳ עליהם וילחם בם: לעשות מעשהו. להפרע מהם: זר מעשהו. המעשה תהיה זרה ר״ל דבר פלא עשה עמהם ימחול אלהים: ולעבוד וגו׳. הוא כפל ענין במ״ש כי עבודה היא

מצודת ציון

(יז) לקו. ענינו חבל המדה: ויעה. ענין כבוד וטאטא והוא מל׳ ואת היעים (שמות לח) שהם הכלים העשוים לכבד ולהסיר את הדשן: (יח) וכופר. ענין הסברה וביטול וכן איש חכם יכפרנה (משלי טז): וחזותכם. מל׳ מחוז וגבול: לא תקום. לא תתקיים: למרמס. ענין דריכה ברגל: (יט) מדי. כמו מתי וכן מדי דברי בו (ירמיה לא): זועה. ענין רתת וחרדה כמו ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב): (כ) המצע. ענינו הכרים והכסתות שהושם תחת האדם בשכבו כמו ערש יצועי (תהלים קלב): מהשתרע. ענין עודף ויתרון האורך כמו שרוע וקלוט (ויקרא כב): והמסכה. מל׳ מסך ומסכה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): צרה. דחוקה: כהתכנס. ענין אסיפה כמו נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז): (כא) ירגז. מל׳ רוגז וכעס: ולעבוד עבודתו

רד"ק

שעשה בעמק אילון ובגבעון: לעשות מעשהו זר מעשהו. כשיקום לעשות מעשהו זר כישראל יאמרו זר מעשהו כי לא עשה כזה מתמול שלשום וכפל הענין במלות שונות כי זר ונכריה אחד ומעשהו ועבודתו אחד כתרגום מעשה עובדא ואאז"ל פי' זר מעשהו כי בהר פרצים ובגבעון קם בעזרת ישראל להנקם מאויביהם אך עתה זה יהיה בהפך כי מישראל ינקם עתה וי"מ הפסוק כן ארי וגו': (כב) ועתה אל תתלוצצו. כמו שאמר עליהם אנשי לצון ולרוב הפעלה בפעל יבא בלשון התפעל, כמו מתנקש בנפשי. מתדפקים על הדלת. והדומים להם. יחזקו בשו"א החי"ת והזי"ן: מוסריכ'. יסוריכם, אמר השמרו לכם שלא תתלוצצו עוד על דברי ה' פן יהיו יסוריכם חזקים הכל כפי מעשיכם כי הפורענות עתידה לבא כי שמעתי מאת ה' כי כלה ונחרצה. הכלה שהיא נחרצה היא כלומר גמורה, וכן כליון חרוץ כליון גמור: (כג) האזינו. אמר להם דרך משל, ואמר להם שיאזינוהו וישמעוהו, וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין: (כד) הכל היום יחרש החרש. דמה משפטי האל ומלותו על ידי הנביאים למשפטי החרישה והזריעה, ונפרש תחלה המליצה ואחר כך נפרש המשל, אמר החורש שהוא חורש אדמתו כדי לזרעה יחרוש כל היום לא יעשה אלא מה יעשה אחר שחרש קלא היום יפתח ויתיר שוריו וישדד אדמתו, כלומר יכתוש הרגבים וזהו וישדד שהולך בשדה וכותת הרגבים במקום שימצאם: (כה) הלא אם שוה פניה. אם כמו כאשר, וכן אם יהיה היובל. אמר כאשר ישוה פני האדמה שכתת הרגבים ישוה פני הניר כדי שיפול הזרע בשוה: והפיץ קצח וכמון. כי לכל אחד מן הזרעים יש משפט איך יזרע והקצח והכמון צריך לזרען במקום שהעפר הרבה ודק מאד: שורה. מדה. כמו במשקל ובמשורה שפירושו מדה, ושורה תאר לדבר הנתן במדה, והיא בלשון נקבה לפי שהיא תאר לחטה שהיא לשון נקבה: ואמר וכן ישים החטה בזריעתו במקום שהוא יודע מן האדמה שהוא מקום טוב לזריעת החטה יזרענה שם במדה לא יוסיף על המקום ההוא ולא יגרע מן האדמה שהיא טובה: וכן שעורה גם כן נסמן שיש לו סימן ומקום זריעת השעורים, וכוסמת גם כן ישימנה בגבולה הידוע לו, וכן לכל זרע וזרע כמשפטו ובמקום הראוי לו אבל זכר אלו שהן עיקר מאכל האדם והבהמה וכן הקצח והכמון הם מיני תבלין צריכים למאכל האדם כן הוא משפט הזריעה ושורה ונסמן וגבולתו ענין אחד ואמר הענין במלות שונות כמנהג, וקצח הוא זרע שחור והוא ממיני התבלין וכמון ידוע והוא הנקרא קומי"ן בלע"ז: (כו) ויסרו למשפט. האל יסר הזורע משפט הזריעה והורהו כאלו אמר ואלהיו יסרו למשפט ויורנו כלומר שנתן חכמה זו לבדו בלבו ואאז"ל פירש הפסוק כן ואמר ויסרו למשפט על דרך משל כמו שמיסר המכה אמר שיכה הזורע הרגבים הקשים כדי לשוות פני הקרקע כמשפטו, כמו שאמר אחר כך אלהיו יורנו, פירוש ימטירנו מענין יורה ומלקוש, כלומר הזורע יזרע כמשפט ואח"כ יקוה לאל שיתן מטר ויצמחו הזרעים: (כז) כי לא בחרוץ. פי' הוא לוח עץ והאבנים דקות התקועות תחתיו לדוש אמר כמו שיש חלוק בין הזורעים בעת הזריעה ומשפט זה אינו כמשפט זה כן בעת האסיפה: כי לא בחרוץ יודש קצח. ואופן עגלה על כמון יוסב. יוסב בוי"ו עם הדגוש ופירוש ולא אופן עגלה ולא שזכר עומד במקום שנים פירוש כי הקצח והכמון הם מיני זרעים דקים ולא ידושו אותם לא בחרוץ ולא בעגלה אלא במטה יחבטו ומטה ושבט אחד: (כח) לחם יודק. אבל הלחם רוצה לומר מה שעושין ממנו הלחם והם החטים והשעורים והכוסמין יודק כמו יודש אלא אמר יודק על התבן שעל הזרע שיודק כדישה עד שיתגלה הזרע שבתוכו: כי לא לנצח. אף על פי כן לא ידושו לעולם אלא זמן קצוב יש להם שיבין האדם הדש בחרוץ או בעגלה מה שהוא מודש ואדוש האל"ף כו

תרגום

עובדיהון ומדפלחין פולחן טעותא פולחנהון: כב וכען לא תתרשעון דלמא יתקפון יסוריכון ארי גמירא ושיצאה שמעית מן קדם יי אלהים צבאות על כל יתבי ארעא: כג אמר נביא אציתו ושמעו קלי אתפנו וקבילו למימרי: כד בכל עדן מתנבן נבייא לאלפא מאים יתפתחן אודני חיביא ויקבלון אולפן: כה הלא אם ישוון בית ישראל אפיהון למעבד אוריתא ויתוב ויכנש יתהון מביני עממיא דאינון מבדרין ביניהון הא כקצחא וכבמונא דמזדריק ויקריב יתהון זרעין לשבטיהון הא כזרעי חטין על בייר וסעורין על סומנין וכונתין על תחומין: כו הא כל אלין אולפן דדין דידעון די אלהא מחוי להון אורחא דתקנא דיהכון בה: כז ארי לא במוריגי ברזלא מדרכין קצחא וגלגלי עגלא על כמונא מחזרין ארי בחוטרא חבטין קצחא וכמונא במחבוטא: כח ית עבורא

ישעיה כח

עבדתו: כב ועתה אל־תתלוצצו פן־יחזקו מוסריכם כי־כלה ונחרצה שמעתי מאת אדני יהוה צבאות על־כל־הארץ: כג האזינו ושמעו קולי הקשיבו ושמעו אמרתי: כד הכל היום יחרש החרש לזרע יפתח וישדד אדמתו: כה הלוא אם־שוה פניה והפיץ קצח וכמן יזרק ושם חטה שורה ושערה נסמן וכסמת גבלתו: כו ויסרו למשפט אלהיו יורנו: כז כי לא בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה על־כמן יוסב כי במטה יחבט קצח וכמן בשבט: כח לחם יודק כי לא

וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא: האזינו ח' ומ"ל וסי' השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רזנים. שמעו דבר ה' קציני סדם האזינו. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו. האזינו כל יושבי תולדות אהרן אל תתלוצצו. (ברכות ה): ויסרו למשפט. סנהדרין קה (חלק נס):

רש"י

קשה: לעבוד עבודתו. לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לבורי"ר בלע"ז: (כב) ועתה אל תתלוצצו. לאמר כרתנו ברית את מות: מוסריכם. יסורין: (כד) הכל היום. לשון תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח: יחרוש. מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרע לעולמים חורש א"כ מה מועיל אף הנביאים מוכיחים אתכם להחזירכם למוטב הלעולמים יוכיחו ולא יועילו: יפתח וישדד אדמתו. וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמ' באתים ובכלי מחרישה. וישדד לשון עבודת שדה יפתח וישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבים וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש ר' תנחומא: (כה) הלוא. כן דרך החורש כיון שחורש משוה פני האדמה ואח"כ זורע: והפיץ קצח. אם קצח בא לזרוע זורע בתפלה ואם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה קצח מין אוכל הוא: ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו. ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטין באמצע החרישה. והשעורה זורע סביב להם והכוסמין זורעה על גבולי השד' ומצריו שורה לשון שורה זורע באמצ' ובמצא' שורה על השעורין והכוסמין: (כו) ויסרו למשפט וגו'. אף מי שאלהיו יורנו לא לנצח ישלח נביאים להוכיחו אחרי שאינו שומע לתוכח' הוא ייסרנו במשפט יסורין כדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני הארץ לזרוע כדי שתגלה עמל חרישתו שחרש: (כז) בחרוץ. הוא עץ עשוי חריצי' חריצים ושמו מורג ומחתך בו הקשין להיות תבן: כי לא בחרוץ דשין את הקצח. לפי שזרעו נוח לצאת מתוך קשין שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדושו לפי כי קל הקצח לחובטה במט' והכמון בשבט: (כח) לחם יודק. ואת מי דקים בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחבט: כי לא לנצח

מצודת ציון

עבודתו. תרגום של מעשה הוא עובדא: (כב) תתלוצצו. מל' לץ: מוסריכם. מל' יסורין: כלה. מל' כליון: ונחרצה. ענין כריתה כמו נחרצת שוממות (דניאל ט): (כד) יפתח. מל' פתיחה: וישדד. ענין כתישת רגבי העפר וכן אם ישדד עמקים אחריך (איוב לט) ויתכן שהוא מל' שדה ר"ל יתקן השדה: (כה) אם. כאשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו): שוה. ר"ל דומה בכל המקומות שלא יהיה תל מזה וחריץ מזה: והפיץ. ענין פזור: קצח וכמון. הם מיני זרעונים: ושם. מל' שימה: שורה. ענין מדה כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט): נסמן. מל' סימן: וכסמת. מין תבואה: (כו) ויסרו. ענינו הכאה והבטה כמו אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א יב): למשפט. כמו במשפט ובאה הלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל בכסא ומשפט ענינו דבר הנהוג והראוי כמו המלך עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא): יורנו. ענין למוד כמו יורנו בדרך יבחר (תהלים כה): (כז) בחרוץ. שם כלי מלא חריצים עשוי לדוש בו וכן ובחריצי הברזל (ש"ב יב): יודש. מל' דישה: ואופן. גלגל ולתוספת ביאור אמר עגלה מל' עגול: יוסב. מל' סבוב: כי במטה. אלא במטה: יחבט. ענין הכאה ודישה כמו חובט חטים בגת (שופטים ו): (כח) יודק. מל' דק: כי לא. אלא לא: לנצח. ר"ל לזמן

מצודת דוד

היא כמו מעשה ונכריה הוא כמו זר ופתרון אחד להם: (כב) אל תתלוצצו. לומר דרך לעג כרתנו ברית את מות וגו': פן יחזקו מוסריכם. פן יתחזקו היסורים המוכנים לכם: כי כלה וגו'. מאת ה' שמעתי שיבוא כליון וכריתה על כל הארץ לכן אל תתלוצצו: (כג) האזינו. הטו אוזן ושמעו קול דברי: הקשיבו וגו'. כפל הדבר במ"ש: (כד) הכל היום. פתח במשל ואמר וכי כל היום יחרוש החורש לתקן השדה לזריעה: יפתח. מוסב על כל היום לומר וכי כל היום יפתח האדמה בכלי המחרישה ויכתש רגבי העפר: (כה) הלא אם שוה פניה. הלא כאשר תשוה פני האדמה מניח עבודתם ועוסק בזריעה: והפיץ קצח. כשבא לזרוע קצח זורעה בהפלה ואם בא לזרוע כמון זורעה בזריקה כל מין כדרכו: ושם חטה שורה. החטים משים בשורה ר"ל באמצעית השדה במדה הראוי לו לא יוסיף ולא יגרע. ושעורה נסמן. השעורה יזרע סביבות החטים כמו המסמן דבר מה: וכסמת גבולתו. הכוסמין זורע על גבולי השדה ומצריו כל מין במקום הראוי לו והנמשל הוא לומר כמו שאין דרך החורש לחרוש כל היום כי אחר שמשוה פני האדמה יזרע בה כל מין כדרכו ובמקום הראוי כן אין תועלת בתוכחת הנביא לבד כי אם הראוי שאחר שישמעו דברי הנביא יתקנו מעשיהם ולשוב בתשובה כפי הראוי לכ"א לפי חטאו אשר יחטא ואשם: (כו) ויסרו למשפט. עוד מדבר במשל ואומר הנה כאשר מגדל התבואה והזרעונים צריכה להפריש מהם הפסולת והקשין הנה דרכו לחבוט ולהכות כל מין ומין במשפט הראוי כאשר למדו אלהיו ונתן חכמה בלבו לדעת משפט כל מין ומין: (כז) כי לא בחרוץ. ר"ל כי לא דישת כל המינין שוה אולם יש הפרש בין מין למין כי הקצח לא יודש בחרוץ לפי שהוא נוח וקל להפרש מהקשין ואין מהצורך לדושו בחרוץ: ואופן עגלה על כמון יוסב. מלת לא האמור בתחילת הפסוק משמשת בשתים כאלו אמר על כמון לא יוסב ר"ל אין מהצורך לסבב אופן עגלה על כמון להפרישו מהקשין כי גם נוח להיפרד בדבר קל: כי במטה. אלא במטה יחבט קצח. וכמון יחבט בשבט כי גם באלה נפרשים מן הקשין: (כח) לחם יודש. התבואה שעושים ממנו הלחם באינו נוח להיפרד מהקשין בדבר קל לכן הוא נידש בחרוץ ובאופן עגלה לכתת את התבן דק דק עד שיתגלה הגרעין: כי לא

לָנֶצַח אָדוֹשׁ יְדוּשֶׁנּוּ וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ׃ כט גַּם־זֹאת מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת יָצָאָה הִפְלִיא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה׃

כט א הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָוִד סְפוּ שָׁנָה עַל־שָׁנָה חַגִּים יִנְקֹפוּ׃ ב וַהֲצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל וְהָיְתָה תַאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה וְהָיְתָה לִּי כַּאֲרִיאֵל׃ ג וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלָיִךְ

מַדְרְכִין אַף יָתֵיהּ אֲרֵי לָא לְעָלְמָא אַדְרָכָא יְדַרְכוּנֵיהּ וּמְבַלְבֵּל בְּגַלְגַלֵי עֶגְלָתֵיהּ וּמַפְרֵישׁ יַת עֲבוּרָא וּמַפְרַח יַת דּוּקָא׃ כט אַף דָא מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת נַפְקָא דְאַתְקִין עָלְמָא בְּמַחְשֶׁבֶת רְעוּתֵיהּ רַבְּתָא אַסְגֵי עוֹבָדֵי בְרֵאשִׁית בְּסַגֵי חוּכְמְתֵיהּ׃ א וַי מַדְבְּחָא מַדְבְּחָא דִבְנֵי בְּקַרְתָּא דִי שְׁרָא בַהּ דָוִד מִן קֳדָם כְּנִישַׁת מַשִׁרְיָן דְמִתְכַּנְשִׁין עֲלַהּ שְׁנָא בִשְׁנָא בְּדַחְגִין יִבְטְלוּן׃ ב וְאָעִיק לְקַרְתָּא דְמַדְבְּחָא בַהּ וּתְהֵי צַדְיָא וְרֵקַנְיָא וּתְהֵי מַקְפָא קֳדָמַי דַם קְטִילִין כְּאַקָפוּת מַדְבְּחָא דַם נִכְסַת קוּדְשַׁיָא בְּיוֹמָא דְחַגָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ג וְאַשְׁרֵי עֲלַיִךְ מַשִׁרְיָן

חלד. שמעו חכמים מלי. ובית המלך האזינו: תושיה ד' מ"ל בלישנא וסי' הפליא עצת תגדיל. עמו עז ותושיה. ותושיה יראה שמך דמיכה. כיכפלים לתושיה. לי עצה ולי תושיה. לתאוה יבקש נפרד. יצפן לישרים תושיה:

תולדות אהרן הפליא עצה. סנהדרין כו עכו"ם טז: הוי אריאל. מדות לו:

רשי

לנצח אדוש ידושנו. הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנצח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעיני הזרע להיו' נדשין ליכתת ע"י החרוץ ואופן העגלה: והמם גלגל עגלתו ופרשיו. וכשמסבבין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפי' הגלגל הומה ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפרישים את התבואה מקשים לא ידוקנו והחטי' אינם נידוקין להיות נטחנין: אדוש ידושנו. כמו עשה יעשה (יחזקאל לא). כנף יכנף (לעיל כב) ואל"ף זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן אתחבר יהושפט (דה"ב כ') כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חברו מנח': (כט) גם זאת מעם וגו'. גם זאת כדרך דשי תבואה וחובטי קצח וכמון מעם הקב"ה יצא: הפליא עצה. להראותכם רמזים בדרך חידוש משל נפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אינם מכבידין עליהם במדושה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזירות ואתם קשים לקבל תוכחות כתבואה הקשה לדוש לכך יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכלייה יריב ודקה כאשר לא לנצח אדוש ידושנו ויכלו הכי מכותיו ואתם לא תכלו דוגמת המיית הגלגל והעגל' והחטין לא ידוקו ואילו הייתם טוחי' לכלות לא הי' בודק אתכם ביסורין קשין כפשתני הזה כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מנקש עליה: (א) הוי אריאל. ת"י מדבחא דה' ואף יחזקאל קראו כן שנא' (יחזקאל מג) והאריאל שתים עשרה על אש של מעלה שהיתה רובצת כארי על גבי המזבח כמו ששנינו בסדר יומא ורבותינו פירשו על ההיכל שהיה צר מאחוריו ורחב מלפניו: קרית חנה דוד. דאיתכני בקרתא דשרא בה דוד: ספו שנה על שנה. ותמיד עונותיכם הולכים וחזקי' עד שחגים שלכם ינקופו ויכרתו ל' נוקף זית (לעיל יז): (ב) והיתה לי כאריאל. תהא מוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי בהמ': (ג) כדור. כשורה של גייסות מקיפות: מוצב. ל' כרקום המוצב

רדק

כו נוספת וראשונה בחירק ושניה בפת"ח והוא מקור: והמם גלגל עגלתו. כמו אופן עגלה שזכר כי אופן ועגלה אחד הוא כי אם יעשה זה זמן רב אופן עגלה יהום ויכתת הזרע וכן בחרוץ גם כן ישמר שלא יעבירנו על התבואה זמן רב כדי שלא ידיקו פרשי החרוץ הזרע ופרשיו הם השנים מהחרוץ שבהם נכתת התבן מעל הזרע ואם יעשה זה זמן רב אפי' הזרע יהיה שבור ומכותת וכנוי ידושנו וידוקנו על הלחם שזכר ופעל ידושנו שהוא לשון יחיד על האופן, וכן פעל ידוקנו על החרוץ: (כט) גם זאת. לפי שאמר בתחלת הפרשה קולי ואמרתי אמר אל תחשבו כי זה אמרתי לכם מלבי כי גם זאת החידה כמו הדברים האחרים שאני אומר לכם מעם ה' צבאות יצאה שהפליא בזה עצה והגדיל בו תושיה. כי המשל הזה הוא נפלא וגדול ותושיה היא החכמה והתורה כי החכמה יש במשל הזה, ועתה נפרש המשל החורש הוא האל יתברך והאדמה הוא ישראל וכמו שהחורש יתקן האדמה כדי שתהיה נכונה לקבל הזרע כן האל יתברך תקן ענין ישראל כדי שיהיו נכונים לקבל דבריו, תחלה הוציאם ממצרים שהיו בה כשדה שאינו עבוד ומעלה קוצים כן היו הם במצרים במעשים רעים שדומים לקוצים והוא שלח להם משה נביאו אחר ששלח להם אהרן ונביאים אחרים. כמו שאמר בנבואת יחזקאל ואומר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וגו' ואחר ששלח להם משה ועשה להם אותות ומופתים עד שהאמינו, כמו שאמר ויאמן העם והוציאם בכסף וזהב והכה אויביהם במכות ידועות והראה להם עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה והעבירם בים ביבשה ונער פרעה וחילו, וכל זה הוא תקון האדמה לקבל הזרע שיקבלו מצותיו וחקותיו, וכן אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ותקון האדמה והוא פנוי לא יעשה אותו החורש כל היום כן האל לא יראה הנפלאות ההם בכל עת ואחר תקון האדמה התחיל לזרוע בה והוריד שכינתו לעיניהם בהר סיני בקולות וברקים ולפידים והשמיע להם דבריו עד שכולם היו במדרגת נביאים אבל לא היו כולם שוים כמו שאמרו רבותינו ז"ל משה מחיצה בפני עצמו ואהרן מחיצה בפני עצמו וכן כולם איש איש לפי שכלו והטובים בשכלם והם דקי העיון הם הנמשלים למקום שהוא מיטב האדמה דקת העפר שראוי לזרוע בה הקצח והכמון שהם זרעים דקים ואינם מאכל בפני עצמם אלא לטעם כל זה הוא דקות הענין ומעוט ההגשמה וכן קבלו דקי העיון שבהם והשכילו הדברים הדקים הרוחניים והחטה והשעורה והכסמת גם בדברים גסים יש בהם זה דק מזה וכן במקבלין יש בהם שעיונו טוב זה מזה כמו שהחטה טובה דקת המאכל מהשעורה והכוסמת וצריך לה מקום טוב מן האדמה לזורעה בו וכן השעורה והכוסמת כל א' לפי מה שהוא כן כל א' מהדברים הדקים העיוניים יש לו משפט בפני עצמו וכן במקבליהם ומשכיליהם כל אחד יש לו משפט וכמו שהזורע מקוה בזרעו שתוציא לו האדמ' מגרגיר א' כמה גרגירים כן קוה האל מישראל שיוסיפו על מה שהורם ויבינו דבר מתוך דבר, כי כמו שטבע האדמה להוציא יותר על מה שנזרע בה כן טבע האדם להוציא יותר בכח הנפש המשכלת שנתנה בו להוסיף על מה שילמדוהו וכן אמר שלמה תן לחכם ויחכם עוד וגומר. ויסרו למשפט הוכיחם תמיד והמטר לאדם הוא המעורר לאדם והם הנביאים, והנה האל שלח להם נביאים תמיד לעוררם ולהשכילם, והם כמו המטר באדמה כמו שאמר אלהיו יורנו. ועוד כי הזרע יעמוד באדמה זמן קצוב עד זמן צמיחתו וגמר בשולו ואחר כך יקצור אדם אותו וידושנו להוציא המאכל וליהנות בו כן ישראל אחר שנתן הזרע בהם, והם החכמה והתורה והמצות ונתקיימו בהם והורגלו בהם וזה כנגד זמן עמידת הזרע באדמה היה ראוי שימצא הזורע תוספת ויראה הטוב שבו לעיני כל כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים והיה להם להשכיל ולהטיב מעשיהם עד שיאמרו העמים עליהם רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, והדישה הוא מאמר הנביא ואזהרתו להוציא הפרי הטוב, והם המעשים הטובים והמשכילים ראוים שיספיק להם מעט האזהרה כמו הקצח והכמון שיחבטו אותו בשבט ובמטה ראוים לאזהרה גדולה וחזקה כמו הזרעים הגסים החטה והשעורה והכוסמת שצריך לדושם בחרוץ ואופן עגלה ואעפ"כ לא יהיה זה לנצח כן הנביאים לא יעשו אזהרתם לנצח כי כמו שהזרע יהיה נשבר ונפסד ברוב הדישה כן דברי הנביא הם נפסדים ברוב האזהרה אחר שאינם מקובלים, והנה נשארו באדמה לנא תועלת כי ישראל כל מה שיזהירם הנביא יוסיפו לתעות והנה הדברים נשחתים אחר שלא יקבלו מהם ולא ישובו בעבורם מדרך הרעה והנה הם הפך המבוקש מהם והתקוה בהם ויאמרו העמים עליהם עם סכל ואין לב הפך מה שנאמר עליהם כשהיו שומרים דרך ה' רק עם חכם ונבון, ויונתן תרגם כן כל הזה בכל עדן מתכוין וגו': (א) הוי אריאל אריאל. המזבח נקרא אריאל וכן בספר יחזקאל והאריאל ולמעלה קרנות ארבע, וכן תרגם יונתן ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא דשרא בה דוד, ורבותינו ז"ל אמרו שהיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ודומה לארי, שנאמר הוי אריאל מה הארי הזה צר מאחריו ורחב מלפניו וכו' וכפל אריאל כדרך הנוהים שכופלים דבריהם הנביא היה נוהה עליו ואמר עליו הוי: ופירוש קרית חנה דוד כתרגומו. או יהיה אריאל השני סמוך לקרית, וקרית אינו סמוך אלא התי"ו במקום ה"א כמוכרת, כמו חלת מנה אחת, חמת למו, צילת גובל והדומים להם, וטעם שזכר דוד בספור הזה לפי שלדוד נראה מקום המזבח תחילה בהר המוריה והיה קרבנו שם ונעתר שם באש ונעצרה המגפה, אבל מה שמקריבים עתה שם אינו לרצון כמו שאמר עולותיכם לא לרצון כיון שמעשיהם רעים גם זובחים גם כן לאלהים אחרים והשוחט שם נחשב לו כאלו נוקף ועורף, וכן אמר זובח השה עורף כלב, לפיכך אמר חגים ינקופו הכבשים שישחטו נחשב להם כאלו עורפים אותה, תרגום וערפתו ותנקפיה: חגים. כמו כבשים, וכן אסרו חג בעבותים, ומה שאמר ספו שנה, פירוש מה שתוסיפו לבא שנה בשנה לזבוח זבחים אינם זבחים: (ב) והציקותי לאריאל. קרא שם העיר ירושלם אריאל על שם המזבח אשר בה, ואמר שיציק לה, וכן היה כי כל סביבותיה תפש מלך אשור: והיתה תאניה ואניה. שיבכו בעיר ירושלם על אחיהם הנהרגים בערים סביבותיהם וגם יפחדו על עצמם: והיתה לי כאריאל. ירושלם תהיה לי כמו המזבח שמוקף זבחים כן תהיה היא מוקפת הרוגים בערים אשר סביבותיה, ומה שאמר לי כי כמו שזבחי המזבח הם לי שמקריבים אותן כן דם ההרוגים הוא לי כי ברצוני נעשה כמו שקרא מלך אשור שבט אפי ומטה זעמי: (ג) וחניתי. כשיחנה מלך אשור על ירושלם אני הוא שאחנה עליה כי במצותי וברצוני יעשה מה שיעשה, וכן וצרתי והקימותי, ופי' כדור

מצודת דוד

לא לנצח. אלא לא לזמן מרובה ידוש בהם את התבואה רק לפי צורך הפרשת הגרעין מהקשין: והמם גלגל עגלתו. ר"ל כי אם יעשה זה זמן רב אז אופן העגלה יכתת וישבר אף את הזרע: ופרשיו לא ידקנו. ר"ל וכן החרוץ לא יעביר זמן רב על התבואה בכדי שלא יהיו שיני החרוץ מכתתים את הזרע דק דק והנמשל הוא לומר שכמו שאין דרך הדש לדוש קצח וכמון בחרוץ באופן לפי שנוחים המה להיפרש מהקשין ודי להם בדבר קל כן אלו הייתם נוחים לקבל מוסר במעט רמז משפט יסורים לא היה המקום מכביד היסורים עליכם אבל הואיל ולא כן הוא מהצורך להכביד היסורים למען תוסרו כתבואה הזה שאינה נוח להיפרש מהקשין אשר מהצורך לדושו בחרוץ ואופן ואולם לא לנצח יריב ולא יעשה כליה כתבואה זה שאינו נידש זמן מרובה שלא להפסיד הזרע: (כט) גם זאת וכו'. כאומר עם שאמרתי שמעו קולי דעו שמהשם נאמר לי המשל הזה ולא מלבי אמרתי: הפליא עצה. בזה המשל הראה עצה נפלאה: הגדיל תושיה. הראה חכמה גדולה ומוסר נפלא: כט (א) הוי אריאל. אמר הנביא יש להתאונן על המזבח העומד בהעיר אשר שכן שם דוד: ספו וכו'. כי מעולם לא לן אדם בירושלים ועון בידו כי תמיד השחר כפר על עוונות הלילה ותמיד של בין הערבים כפר על עוונות היום אבל מעתה יתוסף עוונות שנה על עוונות שנה שעברה כי הקרבנות יכרתו ואינם להתכפר: (ב) והציקותי וכו'. הביא מצוק וצרה על ירושלים והיה מלאה מצער ויללה

מצודת ציון

לזמן מרובה: אדוש. מל' דישה והאל"ף נוספת: והמם. ענין כתיתה ושבירה כמו יום מהומה ומבוסה (לעיל כב): גלגל. אופן ולתוספת ביאור אמר עגלתו מל' עגול: ופרשיו. הם שיני החריצים הפרושים ופרודים זה מזה: ידקנו. מל' דק: (כט) הפליא. מל' פלא: הגדיל. מל' גדול: תושיה. מל' יש וחכמת התורה נקראת כן על כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כשאר הדברים שבעולם: (א) הוי. ענין צעקת יללה: אריאל. המזבח נקרא אריאל וכן קראו יחזקאל כמ"ש והאריאל שתים עשרה אורך (יחזקאל מג) ונקרא כן ע"ש שירד עליו האש מהאל מן השמים ורבצה עליו כארי וכפל המל' כדרך המוסף והזועק כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד): קרית. עיר: חנה. שכן: ספו. מל' תוספת: חגים. כן יקראו הקרבנות על כי רובם באים בחג וכן אסרו חג (תהלים קיח): ינקופו. ענין כריתה וחתוך כמו ונקף סבכי היער (לעיל י): (ב) והציקותי. מלשון צוקה וצרה: לאריאל. קרא שם העיר ירושלם ע"ש המזבח העומד בה: תאניה ואניה. ענין אבל וצער כמו וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב): (ג) וחניתי. מלשון חניה ושכונת: כדור. כמו ככדור ותחסר כ"ף השמוש וכן כדור אל ארץ רחבת ידים (לעיל כב)

והנה

רד"ק

כדור. סבוב, וכן במשנה הכדור והאמום ונקרא כן לפי שהוא עגול וחסר כ"ף או כי"ם השמוש ואניפי עליך סביביך כמו הכדור וכן כדור אל ארץ רחבת ידים ובמשקל אחר במלך עתיד לכדור: וצרתי. מענין כי תצור אל עיר: מוצב. מגדל עץ שמעמידים על העיר ללכדה: מצורות. מן ובנית מצור ואע"פ שלא נכתב בפרשה הכיא שבנה מלך אשור על ירושלם מצור אבל אמר הנביא לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה ומה שאמר לא יבא רוצה לומר לא יכנוס לתוך העיר שיכבשנה, ומה שאמר לא יורה ולא יקדמנה ולא ישפוך לא עשה אבל הכינו אות' היום לירושלם ולשפוך מחר גם הקימו מגדל עץ ומצור לנלחם מחר ובלילה הכה מלאך ה' והופרה עצתם, וי"מ וצרתי עליך מוצב ואבני עלך כרקום כמו שתרגם אונקלוס ובנית מצור והבני כרכומין, ותרגום והקימותי עליך מצורות ואצבר עלך מליתא כמו שתרגם ולא ישפוך עליה סוללה לא יצבר עלה מליתא: (ד) ושפלת. או השפילו. אמר כנגד ירושלם רוצה לומר היושבים בה: מארץ תדברי. אמר תדברי בשפל קול כאלו יצא הקול מתחת הארץ, וכן אמר גם תשח כאלו תצא מעפר. וכפל הענין במלות שונות כמנהג. ועוד כפל ואמר והיה כאוב מארץ קולך וגומר, ופירוש כאוב כי בעלי האוב ישמיעו קול נמוך מתחת הארץ. כמו שפירשנו בספר שמואל בפרשת בעלת אוב: תצפצף. על האמירה. כמו תי"ו תשח, אמר כל כך יהיה הקול נמוך עד שלא ידמה אל דבור אדם אלא לצפוף העופות. והענין כזה אמר על אליקים ושבנא ויואח שאמרו אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם הזה ואלה הדברים קול נמוך אמרו לו כדי שלא ישמעו העם, ואומר ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול יהודית כדי שישמעו העם: (ה) והיה כאבק. כמו האבק הדק שילך בנשיבת הרוח כן יהיה המון זריך שילכו במהרה, ופירוש זריך הזרים החונים עליך וזהו מחנה אשור, וכפל הענין עוד ואמר וכמוץ עובר וגומר: לפתע פתאום. הלמ"ד לשמוש כי"ת כמו בפתע פתאום, וכן והרגתי לפלעי, לפניכם לחרב והדומי' להם כלומר יבא פתאום שבבקר מצאום כולם פגרים מתים, ופתע כמו פתאום, וכפל הענין במלות שונות לחזק: (ו) מעם. אומר איך תהיה זאת הגזרה הגדולה פתאום לפי שתבא מעם ה' צבאות, והמשיל המגפה לרעם ולרעש וכו': (ז) והיה כחלום חזון לילה. מה שרואה אדם בחלומו יקרא חזון ואע"פ שאיננו נבואה, ותרגם יונתן כמחלם הרהור ליל, וזה מפרש בפסוק הבא לפניו: על אריאל. על העיר שמזבח בתוכה כמו שפירשנו: צוביה. כמו צובאיה: ומצודתה. במצולם ופי' אנשי מצודתם, כלומר בונין מצודות עליה ללכדה: (ח) והיה כאשר יחלום. כמו שהאדם רעב שישן ובשנתו רואה שהוא אוכל ובוא מה שהיה מבקר בעוד שהיה ער והנה בהקיצו רקה נפשו כמו שהיתה קודם השינה כי כל חולם לא ימצא דבר בהקיצו מכל מה שהיה חולם וכן הצמא והנה עיף כמו הצמא לפי שהעיף מן הדרך צמא נקרא העיף צמא וכן הארץ הצמאה כלל שלא כבד בארץ עיפה: שוקקה. מתאוה מן ואל אישך תשוקתך וזאת אחר מן שמרובע על משקל כפרה סוררה: (ט) התמהמהו ותמהו. ואם הנבואה בימי אחז אמר התמהמהו ותמהו כנגד אנשי יהודה ופירושו התעכבו כמו ויתמהמה והעכוב הזה במחשבה אמר האריכו במחשבותיכם ותחשבו בלבבכם בעבור כדי שתתבוננו בדבר ואחר שתתבוננו בדבר תמהו בעצמכם איך נסיתה בכם הרעה הזאת שתניחו דברי אלהים חיים שאומרים לכם נביאי האמת ואתם מתפתים בדברי נביאי השקר אשר השתעשעו ושעו ופירש אדוני אבי ז"ל השתעשעו ושעו אחרים, מענין ועיניו השע, והם נביאי השקר, השעורו ועורו אתכם מלראות הנכונה: שכרו ולא יין. הם נביאי השקר, ואמר ולא יין ולמעלה אמר שגו בשכר אינו אומר בזה הפסוק שאינם משכרים

המקרא

ג וְחָנִ֥יתִי כַדּ֖וּר עָלָ֑יִךְ וְצַרְתִּ֤י עָלַ֙יִךְ֙ מֻצָּ֔ב וַהֲקִמֹ֥תִי עָלַ֖יִךְ מְצֻרֹֽת׃ ד וְשָׁפַלְתְּ֙ מֵאֶ֣רֶץ תְּדַבֵּ֔רִי וּמֵעָפָ֖ר תִּשַּׁ֣ח אִמְרָתֵ֑ךְ וְהָיָ֨ה כְּא֤וֹב מֵאֶ֙רֶץ֙ קוֹלֵ֔ךְ וּמֵעָפָ֖ר אִמְרָתֵ֥ךְ תְּצַפְצֵֽף׃ ה וְהָיָ֛ה כְּאָבָ֥ק דַּ֖ק הֲמ֣וֹן זָרָ֑יִךְ וּכְמֹ֥ץ עֹבֵ֛ר הֲמ֥וֹן עָֽרִיצִ֖ים וְהָיָ֖ה לְפֶ֥תַע פִּתְאֹֽם׃ ו מֵעִ֨ם יְהוָ֤ה צְבָאוֹת֙ תִּפָּקֵ֔ד בְּרַ֥עַם וּבְרַ֖עַשׁ וְק֣וֹל גָּד֑וֹל סוּפָה֙ וּסְעָרָ֔ה וְלַ֖הַב אֵ֥שׁ אוֹכֵלָֽה׃ ז וְהָיָ֗ה כַּחֲלוֹם֙ חֲז֣וֹן לַ֔יְלָה הֲמוֹן֙ כָּל־הַגּוֹיִ֔ם הַצֹּבְאִ֖ים עַל־אֲרִיאֵ֑ל וְכָל־צֹבֶ֙יהָ֙ וּמְצֹ֣דָתָ֔הּ וְהַמְּצִיקִ֖ים לָֽהּ׃ ח וְהָיָ֡ה כַּאֲשֶׁר֩ יַחֲלֹ֨ם הָרָעֵ֜ב וְהִנֵּ֣ה אוֹכֵ֗ל וְהֵקִיץ֮ וְרֵיקָ֣ה נַפְשׁוֹ֒ וְכַאֲשֶׁ֨ר יַחֲלֹ֜ם הַצָּמֵ֗א וְהִנֵּ֤ה שֹׁתֶה֙ וְהֵקִ֔יץ וְהִנֵּ֣ה עָיֵ֔ף וְנַפְשׁ֖וֹ שׁוֹקֵקָ֑ה כֵּ֣ן יִֽהְיֶ֗ה הֲמוֹן֙ כָּל־הַגּוֹיִ֔ם הַצֹּבְאִ֖ים עַל־הַ֥ר צִיּֽוֹן׃ ט הִתְמַהְמְה֣וּ וּתְמָ֔הוּ הִשְׁתַּעַשְׁע֖וּ וָשֹׁ֑עוּ שָֽׁכְרוּ֙ וְלֹא־יַ֔יִן נָ֖עוּ

תרגום

וְאַבְנֵי עֲלַיִךְ כַּרְקוֹם וְאֶצְבּוֹר עֲלַיִךְ מְלֵיתָא׃ ד וְתִתְמָאֲכִין מֵאַרְעָא תְּמַלְלִין וּמֵעַפְרָא יִנְצְפַן מִלַּיִךְ וִיהֵי כְּאוֹב מֵאַרְעָא קָלִיךְ וּמֵעַפְרָא מִלַּיִךְ יִנְצְפַן׃ ה וִיהֵי כְּאָבָק דַּקִּיק הֲמוֹן מְבַדְּרָיִךְ וּכְמוֹץ דְּעָדֵי אִתְרְגוּשָׁא תַּקִּיפִין וִיהֵי בִּתְכֵיף אִתְרְגוּשָׁא׃ ו מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת תִּתְפְּקֵיד בְּרַעַם וּבְזִיעַ וְקָל סַגִּי בְּעַלְעוֹל וּבְרוּחַ וְשַׁלְהוֹבֵי אֶשָּׁא דְמְשֵׁיצְיָא׃ ז וִיהֵי כְּמֶחְלַם הִרְהוּר לֵילֵי הֲמוֹן כָּל עַמְמַיָּא דְמִתְכַּנְשִׁין עַל קַרְתָּא דְמַדְבְּחָא בַהּ וְכָל מַשְׁרְיָתְהוֹן וְחֵילֵיהוֹן וּדְמְעִיקִין לְהוֹן׃ ח וִיהֵי כְּמָא דִי יַחֲלוֹם כַּפְנָא וְהָא אָכֵיל וּמִתְּעַר וַחֲסִירָא נַפְשֵׁיהּ וּכְמָא דְיַחֲלוֹם צַחְיָא וְהָא שָׁתֵי וּמִתְּעַר וְהָא מְשַׁלְהֵי וְנַפְשֵׁיהּ מְשַׁלְהַיָא כֵּן יְהֵי הֲמוֹן כָּל עַמְמַיָּא דְמִתְכַּנְשִׁין עַל טוּרָא דְצִיּוֹן׃ ט אִתְרַפּוּ וּשְׁהוּ אִשְׁתַּגִּישׁוּ אִיזְדַּמִּימוּ וְאִשְׁתַּמָּמוּ רְווֹ וְלָא מִן חֲמַר טְעוֹ וְלָא מִן עֲתִּיק׃

רש"י

המוצב על העיירות: מצורות. ל' מצור: (ד) מארץ תדברי. יהא נראה כאילו דבור היוצא מפיך יוצא מתחת הקרקע: אמרתך תצפצף. לשון אני ותמוך תחינתך יכמרו רחמי: נפצוף. הוא ל' קול לחש כקול שפות דקים: (ה) והיה כאבק דק המון זריך. אוכלסי סנחריב שיהיו לאכולת אש ויעשו אבק: והיה. הדבר פתאום: (ו) מעם ה' צבאות תפקד. ואחרי שתשפלי ותצפצף אמרתך תפקד אריאל מאתי להושיע ברעש וברעם וגו': (ז) והיה כחלום. שדומה שקולמה ולא ראה. כך יהיה המון כל הגוים ידמו לכלום ולא תעלה בידם: וכל צוביה. המתאספים עליה לצבא ומשחית שקורין גנגי"ל בלע"ז כמו שנאמר בשאול (שמואל א' יד) המצב והמשחית חרדו: (ח) שוקקה. תאבה וכן אל אישך תשוקתך (בראשית ג) כן יהיה וגו' לא ישיגו תאותם אשר זממו לעשו': (ט) התמהמהו. הוו מתונים להתבונן לחשוב על מעלליכם: ותמהו. ותהיו תמהים על קלקולכם: השתעשעו. ל' עיניו השע (לעיל ו) היו עורים מראות: שכרו. עצמכם ולא מיין למה כי נסך ה' וגו' לשון מזג כמו מסכה יינה (משלי ט) או

מסורה

כחלום ג' וסי' כחלום חזון לילה. כחלום מהקיץ. כחלום יעוף ולא ימצאהו: ונפשו ה' וסי' קשורה בנפשו. ונפשו לא חיה. ונפשו מאכל תאוה. ונפשו אוהב חמס. ונפשו משאול תציל. ונפשו עליו תאבל. ונפשו לא תשבע מן הטובה. ונפשו שוקקה. וגם נמסר בריש סדר ויגש: הצובאים ג' וסי' נמסר בסדר מטות:

תולדות אהרן ובזאת. ר"ס לא: והיה כתוב. סנכר' סס:

מצודת ציון

כב) והוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלין אותה: וצרתי. מל' מצור וכן יקראו הבנינים שעושין ומקיפין את העיר לכבשה ונקראו כן ע"ש שהם מצירים ודוחקים אותה בזה: מוצב. מגדל עץ גבוה נצב הקומה: מצורות. מלשון מצור: (ד) תשח. ענין כפיפה כמו וישח אדם (לעיל ב): כאוב. כן יקרא גוף המת המגיד עתידות על ידי כשוף כמו דרשו אל האובות (לעיל ח): תצפצף. כן נקרא קול העופות וכן ופוצה פה ומצפצף (לעיל י): (ה) כאבק. כן יקרא העפר הדק וכן והיה לאבק על ארץ מצרים (שמות ט) ולתוספת ביאור אמר דק: המון. ענין רבוי עם כמו כל ההמון הגדול הזה (מ"א כ): זריך. מלשון זר ונכרי: וכמוץ. הוא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג): עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): לפתע. כמו בפתע וכן יבא לפתע (תהלים ס) ומשפטו בכסא ופתע ענינו כמו פתאום וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב): (ו) תפקד. ענין השגחה בהבאת הפורענות וכן באו ימי הפקודה (הושע ט): סופה וסערה. רוחות חזקות: ולהב. שלהבת: אוכלה. שורפת: (ז) חזון. ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות יח) והחלום נקרא חזון לילה: הצובאים. מלשון צבא עם: אריאל. זה ירושלים: צוביה. מלשון מוצב האמור למעלה והוא מגדל עץ: ומצודתה. הוא ענין מבצר וחוזק וכן מצודת ציון (ש"ב ה): והמציקים. מלשון מצוק ומצור: (ח) הקיץ. ענין העירה מהשינה: וריקה. מלשון ריק: נפשו. כמו גופו וכן ברזל באה נפשו (תהלים קה): עיף. ענין צמאון כי העיף צמא לשתות וכן בארץ עיפה (לקמן לב): שוקקה. ענין תאוה כמו ואל אישך תשוקתך (בראשית ג): הצובאים. החונים על צבאם: (ט) התמהמהו. ענין עכבה כמו אם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב): השתעשעו ושעו. ענין עוקם כמו ישוע אל ספר

מצודת דוד

ותהיה מוקפת הרוגים כמו המזבח המוקף זבחי בהמות: (ג) וחניתי כדור עליך. אשכין עליך גייסות מסביב כהכדור הזה שהיא עגולה ועל מחנה סנחריב יאמר: וצרתי עליך מוצב. אעיר לב סנחריב לצור עליך בהעמדת מוצב הוא מגדל עץ שמעמידים סמוך לעיר לזרוק ממנו חצים ואבני בליסטראות: מצורות. שאר מיני מצור: (ד) ושפלת. תהיה מושפלת והדברי בהכנעה בקול נמוך כאלו הקול יוצא מתחת לארץ: ומעפר תשח אמרתך. תכופף אמרתך כאלו תדבר מן העפר וכפל הדבר במ"ש להורות על גודל ההכנעה: והיה כאוב. ותדבר בלחש בהכנעה וישמע קול כקול האוב הנשמע מארץ שהיה קול נמוך עד שלא ידמה אל דבור אדם אלא לצפוף כעופות: ומעפר. תצפצף בקול כאילו יוצא מן העפר וכפל הדבר פעמים רבות על גודל ההכנעה ומרבית התחנונים: (ה) והיה כאבק. ובעבור מרבית ההכנעה יכמרו רחמי עליך ויהיו המון הזרים הצרים עליך כאבק דק ההולך בנפיחת הפה כי יכלו מהרה על ידי מלאך המכה בהם: וכמוץ עובר. כמו המוץ שעובר ברוח קימעא כן יכלו המון העריצים וכפל הדבר במ"ש: והיה לפתע פתאום. הדבר הזה יהיה בפתע פתאום: (ו) מעם ה'. מאת המקום תבוא עליהם הפקודה הזאת ברעם וברעש וכו' והמשיל הכאת המלאך בהם לרעם ורעש וכו': ולהב אש אוכלה. כאלו שרפה בהם להבה אש: (ז) והיה לחלום וכו'. המון העמים הבאים בצבא על ירושלים יהיו כחלום הנראה בלילה שאין ממש: וכל צוביה. וכן יהיו כל המעמידים מוצב ומצודות וכל המצירים לה: (ח) והיה כאשר יחלום. הדבר הזה יהיה דומה למי שהוא רעב ורואה בחלומו שהוא אוכל למלא בטנו וכאשר הקיץ מלא בטנו ריק מאוכל כשהיה: והנה שותה. לרוות צמאון: והנה עיף. שהוא צמא כשהיה ונפשו תאוה אל המים: כן יהיה ... ותמהו ... יתמהמהו שילכדו העיר ולא כן יהיה: (ט) התמהמהו. חזר להוכיחם ואמר התעכבו להתבונן הרבה:

רשי

או לשון נסיכות השליט בכם רוח תרדמה על פושעי ישראל היה ניבא שהיו חוזים בכוכבים: (יא) חזות הכל. כל מה שהייתם חוזים במזלות יהיה מכוסה מכם כדברי אגרת החתומה בטעוה אשר יתנוה לקרותה ליודע לקרות אגרת ואמר לא אוכל שהרי אין אני רואה בתוכה לפי שהיא חתומה: (יב) ונתן הספר על אשר לא ידע ספר. וכשטוטלין ממנו ופותחין חותמה ונותנין אותה למי שאינו מכיר לי' אגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתגיע שר האש יאמר לא אוכל כי חתום הדבר ממני וכשתשביע את חבירו יאמר איני מכיר את השם הזה שאתה משביעני בו שאין זה שמי וזהו שאמר ירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם (ירמיה כא) זה השם המפורש כמדרש תהלי': (יג) יען כי נגש העם הזה. יונתן תירגם חלף דאיתרברב עמא הדין כלומר נגשו להגביה עצמן עד לשמים הם מראין עצמן כמכבדין אותי בפה ובשפה ואת לבם הרחיקו ממני: ותהי יראתם אותי. לא בלב שלם כי אם במצות האנשים המלמדים אותם החראו כנכנעים מלפניו כדי לפתותו בפיהם: (יד) לכן הנני. הוא אשר יוסיף להפליא פלא ויוסף על פלא כיסוי על כסוי אוטם על אוטם ומהו הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו. קשה סילוקם של חכמי ישראל כפלים כחורבן בה"מ וכל קללו' שבמשנ' תורה שכולן איכן אלא הפלאה אחת והפלא ה' את מכותך (דברי' כח) וכאן שתי הפלאות: (טו) לסתיר עצה. כמו להסתיר עצה

ישעיה כט

וְלֹא שֵׁכָר: י כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהֹוָה רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת־עֵינֵיכֶם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים כִּסָּה: יא וַתְּהִי לָכֶם חָזוּת הַכֹּל כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה וְאָמַר לֹא אוּכַל כִּי חָתוּם הוּא: יב וְנִתַּן הַסֵּפֶר עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר: יג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה: יד לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו תִּסְתַּתָּר: טו הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵיהֹוָה לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם

(מסורה: י' מ"ל ספר קרי · ל' ר"פ וחד נתן הסכל · ל' · קל"ד ל' בסיפרא · ל' וחד ורחק · ל' אפרים ענלה. י"א ס' כ"כ · ג' · כ' ר"פ ל' ומ"ל ל' וחסר)

תרגום

י אֲרֵי רְמָא בֵינֵיכוֹן יְיָ רוּחַ דְטָעוּ וְאִטְמַר מִנְכוֹן יַת נְבִיַיָא וְיַת סַפְרַיָאוֹיַת מַלְפַיָא דַהֲווֹ מַלְפִין לְכוֹן אוּלְפַן אוֹרַיְתָא טַמַר: יא וַהֲוַת לְכוֹן נְבוּאַת כּוֹלָא כְּפִתְגָמֵי סִפְרָא דַחֲתִים דְאִם יִתְּנוּן יָתֵיהּ לִדְיָדַע סִפְרָא לְמֵימַר קְרֵי כְעַן דֵין וְיֵימַר לֵית אֲנָא יָכִיל אֲרֵי חֲתִים הוּא: יב וְיִתְיְהֵב סִפְרָא לִדְלָא יָדַע סִפְרָא לְמֵימַר קְרֵי כְעַן דֵין וְיֵימַר לֵית אֲנָא יָדַע סִפְרָא: יג וַאֲמַר יְיָ חֲלַף דְאִתְרַבְרַב עַמָא הָדֵין בְּפוּמְהוֹן וּבְסִפְוָתְהוֹן מְיַקְרִין קֳדָמַי וְלִבְּהוֹן אִתְרַחֵק מִדַחֲלְתִי וַהֲוַת דַחֲלְתְהוֹן קֳדָמַי כְּתַפְקִידַת גַבְרִין מַלְפִין: יד בְּכֵן הָא אֲנָא מוֹסִיף לְמִמְחֵי יַת עַמָא הָדֵין מְחָן מְפָרְשָׁן וְתֵיבַד חוּכְמְתָא מֵחַכִּימֵיהוֹן וְסוּכְלְתָנוּתָא מְסוּכְלְתָנֵיהוֹן תִּטַמַר: טו וַי דִמְדַמְּן לְאִטְמָרָא עֵצָא מִן קֳדָם יְיָ וַהֲווֹ עוֹבָדֵיהוֹן כִּדְבִקְבָלָא וְאָמְרִין

רדק

משתכרים אלא אומר כי גם בעת שאינם שותים הם שכורים כי לא ישכילו ולא יבינו כמו השכור וכפל הפסוק במלות שונות כי נעו כמו שכרו כי השכור ינוע וינוד גופו הנה והנה עד שנופל: (י) כי נסך. כסה כמו והמסכה הנסוכה ואת קשות הנסך שהוא ענין כסוי כלומר כסה אתכם בכח תרדמה שהסגיל עליכם עד שאתם תמונים כנרדמים שאין אתם שומעים למה שיקרא לכם: ויעצם. ויסגור וכן מן הקל עוצם עיניו כסה עליכם וסגר עיניכם שלא תראו ולא אתכם לבדכם אלא הנביאים שהם נביאי שקר: ואת ראשיכם החוזים כסה. והם הם המעצמים את עיניכם עד שלא תראו ומה שאמר כי נסך ה' עליכם כלומר כל כך הוא הכסוי חזק עד שידמה כי מה' הוא, או פירושו על דרך השמן לב העם הזה כמו שפירשנו: (יא) ותהי לכם חזות הכל. נבואת הכל, כלומר נבואה כל נביאי ה' המתנבאים לכם הוא לכם כמו הספר החתום שאם יתנו האגרת ליודע לקרותה יאמר לא אוכל כי חתום הוא. ימצא זאת העלה לפי שאין רצונו לקרותה כי אם היה רצונו לקרותה היה אומר פתח אותו ואקראנו כן החכמים שבכם אומרים כי יש בדברי השם דברים סתומים לפיכך לא יתנו לב להם ואם היה רצונם לשמוע ולהבינם יאמרו לנביא פרש לנו זה הדבר הסתום: (יב) ונתן לאשר לא ידע ספר. ואמר לא ידעתי לקרות ספר ואפילו יהיה פתוח, כי הכסילים שבכם ימצאו עלה אין אנחנו מבינים דברי אלהים. אמרו לחכמינו והנה חכמיהם ונביאיהם יטעום הנה כי בין זה ובין זה הספר לא יקרא. כן דברי ה' לא ישמעו ביניכם לא לחכמים ולא לכסילים. ויתכן לפרש חזות הכל שלא יהיה חזות סמוך, ויהיה הכל כמו לכל ופירוש הנבואה היא לכולכם בין לחכמיכם בין לכסיליכם כדברי הספר החתום: על אשר לא ידע. כלומר אל אשר לא ידע כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו וכמו ותתפלל על ה' כמו אל ויש מפרשים הספר החתום שדבריו סתומים וחתומים: (יג) ויאמר ה'. כי נגש יש מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש קוראים אותה בשי"ן הנקודה לצד ימין כמו נגש יוסף ורחל ענין קריבה, וכן הוא לפי המסרה אשר עליו שאמר לית כוותיה בספרא, ואם בשי"ן הנקודה בצד שמאל הנה אחר כמוהו נגש והוא נענה אבל ית בשי"ן כמו והנוגשים אלום שתרגם חלף דאתרברב וכן נמצא במקצת הספרים נגש בשי"ן, ופירוש הפסוק לקריאת נגש בשי"ן כן, ויהיה טעם יען נמשך אל לכן שאמר בפסוק אחר. אמר בעבור שעבו זה לכן הנני יוסיף אמר הנה הם קרובים אלי בגרונם ומכבדים אותי בפיהם ומרחקים לבם ממני ולקריאת נגש בשי"ן יתפרש לפי דעת המתרגם בעבור שהם גדולים בעיניהם ומראים עצמם כנוגשים אל שאר העם לכבד את ה' בפיהם ולהתפלל לפניו ואנחנו נפרש נדחק כמו נגש והוא נענה יאמר כי בעת שיש להם צרה יכבדוני בפיהם ומקרבים אלי פיהם ושפתותיהם ומרחקים ממני לבם ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה כי מי שאינו עושה אלא מה שמצוהו לבד ואינו מוסיף מעצמו אינו עושה הדבר מאהבה מרצונו: (יד) לכן יוסיף. פעל והוא בחירק כמו בצרי וכן הנני יוסיף על ימיך הומיך גורלי בחירק. ואמר יוסיף רוצה לומר עוד על מה שהבאתי עליכם עוד אביא רעה גדולה עליכם: להפליא. להביא רעה עליהם עד שיפלא בעיני הרואה על דרך והרד פלאים לפיכך כפל ואמר הפלא ופלא: ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו. בגלות ובטלטול תאבד הכמתם שהם חכמים אבל הכמתם לרע להם ולא להיטיב כמ"ש חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו או פי' ואבדה כי כשתבא להם הרעה תאבד חכמתם שלא יהיה להם עצה והתחבולה להנצל ממנה ולא תועיל להם אז חכמתם: (טו) הוי המעמיקים. מעמיקים במחשבתם להסתיר עצתם מהאל, כלומר כי הם חושבים כי ה' אינו משגיח בעניני הארץ לפיכך עושים כל רצונם. כי אומרים כי אין רואה ואין יודע ופירוש במחשך כאלו מעשיהם במקום חשך כנגד בני אדם שאין רואים אותם כן חושבים כל מעשיהם בסתר ובגלוי לא יראם האל וכן תרגם יונתן במחשך כדבקבלא: לסתיר. כמו להסתיר: (טז) הפככם אם. כענין אמת כמו ואם בריאה יברא ה' ואם ללנים הוא יליץ והדומים להם שפירשתי אותם כך בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו, אמר כאמת הפככם נקל בעיני כחומר היוצר יחשב לפני כמו היוצר שהחומר בידו שיעשה ממנו כלי אחד ואחר כך שב לעשות כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר כן נקל הפככם בידי כי

(מסורה: הולדות אהרן וחסי' יראתם. עקידה שער נא: כנני יוסף. שבת קלח: המעמיקים. ככא קמא פט: · ראשיכם ו' וסי' אל תפרעו. אתם נצבים ריש סדרא. ואת ראשיכם החוזים. ותארכם על ראשיכם שאו שערים. וחברו שאו שערים: יוסף ה' כ"ב חסר י"ד וסי' ויאמר שאול. הנני יוסף להפליא. הנני)

מצודת דוד

והמהו על עצמיכם איך נהיתה הדעה הזאת לעזוב דברי הנביא האמת ולהתפתות מנביאי השקר: השתעשעו ושעו. התעסקו בצעקה וזעקו מרה על קלקולכם: שכרו. המה שכורים ולא משתיית יין ר"ל המה מבולבלים בדעתם כשכור: נעו. המה נעים ונדים כדרך השכור שאינו יכול לעמוד ביושר כ"א מתנענע: ולא שכר. לא משתיית השכר וכפל הדבר במ"ש: (י) כי נסך עליכם ה'. המקום כסה עליכם: רוח תרדמה. להיות מבולבל כמי שהתרדמה אחזתו כי הבא לטמא פותחין לו: ויעצם. הוא סגר את עיניכם עד שלא תבחינו אף בדבר הנראה לעינים: את הנביאים. עם נביאי השקר ר"ל גם עליכם נסך וכו' גם על הנביאים: ואת ראשיכם החוזים. הם הנביאים החוזים להם וכפל הדבר במ"ש: (יא) ותהי לכם חזות הכל. לכם היו נבואות של כל נביאי ה' כמו דברי הספר החתום אשר אם יתנהו אל היודע לקרות ויאמרו לו קרא נא זה ויסיב הוא לאמר לא אוכל לקרות כי חתום הוא והנה מוצא עילה ותואנה לפי שאין רצונו לקרות כ"א היה רצונו לקרות היה משיב פתח החותם ואקראנה וכן החכמים שבכם אומרים הלא יש בדבר ה' דברים חתומים ולזה לא יתנו לב עליהם ואם היו חפצים בהם היו אומרים להנביא פרש לנו זה הדבר הכתוב: (יב) ונתן הספר. וכאשר נתן הספר אל אשר לא ידע לקרות ספר ישוב לומר לא ידעתי לקרות אף אם היה פתוח וכן הכסילים שבכם אומרים אין אנו מבינים אף הדברים המפורשים לנו ואמרו להחכמים: (יג) יען כי נגש. בעבור כי העם הזה נגש אלי להתקרב בדבור הפה וכבדוני בשפתי' ולא בלב ידברו כי לבו רחק ממני: ותהי יראתם אותי. מה שהם יראים מפני אינה בהם מן הלב אלא כמצות אנשים המלמדים ואומרים החראו כאלו אתם יראים ונכנעים: (יד) לכן וכו'. בעבור זה הנני הוא אשר יוסיף להביא רעה עד אשר יפלא בעיני הרואים: הפלא ופלא. ר"ל פליאה דבה ועצומה: ואבדה. אז תהיה אבודה חכמת החכמים ותהיה צפון ונסתר בינת הנבונים ר"ל לא יוכלו להתחכם להמלט מהרעה הבאה: (טו) הוי המעמיקי' מה'. אמר הנביא יש להתאונן על העם החושבי' להסתיר עצתם מה' במעמקי הלב כי יאמרו אין האל יודע מחשבות האדם: והיה במחשך מעשיהם. כל מעשיהם הרעים יעשו בחושך להסתתר מבני אדם ויאמרו מי רואה אותנו ומי יודע ממעשינו הואיל ונעשה בחושך

מצודת ציון

השכר (לעיל כב): ולא יין. שירות ולא חייב נגוו. מלשון תנועה: שכר. יין ישן: (י) נסך. מלשון הסך ומכסה כמו המסכה הנסוכה (לעיל כה): תרדמה. היא שינה עמוקה כמו והוא נרדם וייעף (שופטים ד): ויעצם. ענין סתימה וסגירה כמו ועוצם עיניו (לקמן לג): את הנביאים. עם הנביאים: החוזים. מלשון חוזה ור"ל נביאי השקר העושים עצמם כחוזים: (יא) חזות. ענין נבואה: החתום. ענין סתימה וסגירה כמו חתום תורה (לעיל ח): אוכל. מל' יכולת: (יב) על אשר. כמו אל אשר: (יג) נגש. מל' הגשה וקרוב: (טו) המעמיקים. מל' עומק: לסתיר. להסתיר

וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יוֹדְעֵנוּ׃ טז הַפְכְּכֶם אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי וְיֵצֶר אָמַר לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃ יז הֲלוֹא־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב׃ יח וְשָׁמְעוּ בַיּוֹם־הַהוּא הַחֵרְשִׁים דִּבְרֵי־סֵפֶר וּמֵאֹפֶל וּמֵחֹשֶׁךְ עֵינֵי עִוְרִים תִּרְאֶינָה׃ יט וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּיהוָה שִׂמְחָה וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ׃ כ כִּי־אָפֵס עָרִיץ וְכָלָה לֵץ וְנִכְרְתוּ כָּל־שֹׁקְדֵי אָוֶן׃ כא מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וְלַמּוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יְקֹשׁוּן וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק׃ כב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃

ג׳. כ׳ חסר מז · ל׳ · ג׳ · ל׳. ל׳ · ג׳ · ל׳ ומ״ל · ד׳ · ל׳. חסר · ל׳. ל׳ ומ״ל כא · ל׳ · כב · ל׳

וְאָמְרִין לֵית דְּחָזֵי לָנָא וְלֵית דְּיָדַע בְּעוֹבָדָנָא׃ טז הַלְמֶהֱפַךְ עוֹבָדֵיכוֹן אַתּוּן בָּעָן הָא כְּמָא דְּטִינָא בְּיַד פַּחֲרָא כֵּן אַתּוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמַי הַאֶפְשַׁר דְּיֵימַר טִינָא לְעָבְדֵיהּ לָא עֲבַדְתָּנִי וּבְרִיתָא דְּתֵימַר לְבָרָהָא לָא חַכִּימְתָּא לִי׃ יז הֲלָא עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וִיתוּב לִבְנָן לְמֶהֱוֵי כְּכַרְמְלָא וְכַרְמְלָא קִרְוִין סַגִּיאִין יִתּוּב׃ יח וְיִשְׁמְעוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא דְּכַחַרְשִׁין מִלֵּי סְפַר וּמְקַבֵּיל וּמֵחֲשׁוֹךְ עֵינֵי סָמָן יֶחֱזְיָן׃ יט וְיוֹסְפוּן מְקַבְּלֵי עוּלְבָּן בְּמֵימְרָא דַּייָ חֶדְוָא וְחַשִּׁיכֵי בְנֵי אֱנָשָׁא בְּמֵימַר קַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל יִבְעוּן׃ כ אֲרֵי סָף מְעִיקָא וְאִשְׁתֵּיצִי בָזָזָא וְסָפוּ כָּל דַּהֲווֹ מְשַׁחֲרִין לְמֵינַס׃ כא מְחַיְבִין בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּמִלֵּיהוֹן וּלְדְמוֹכַח לְהוֹן בֵּית דִּינָא בְּתַרְעָא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בָּעַן לֵיהּ תַּקְלָא וְאַסְטִיאוּ בְשִׁקַר דִּין זַכָּאִין׃ כב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל בֵּית יַעֲקֹב דִּפְרִיק יַת אַבְרָהָם לָא מִכְּעַן יִבַּהֲתוּן דְּבֵית יַעֲקֹב וְלָא מִכְּעַן אַפֵּיהוֹן

ד׳ ב׳ ויחכלו · י״א בטעם

יוסף על ימיך. אם יעמד ראש אלישע. ולא יוסף עצב עמה : מעשה י׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר מטות ולעיל בסיפרא סוף סי׳ ג׳ : כל מלכים וישעיה ותריסר על בית ועל בית במי״א אל בית ואל בית וסי׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימן י״ד :

תולדות אהרן בית יעקב. סנהדרין יט זוכר אגדי :

רדק

כי אתם בידי כמו החומר ביד היוצר והיאך אתם אומרים מי אינני רואה מעשיכם כי יאמר מעשה לעושהו בתמיה וכי יאמר מעשה לעושהו לא עשאני ואם לו להפוך אותי מכלי אל כלי וכפל הדבר במלות שונות ואמר ויצר אמר ליוצרו לא הבין : ויצר. הוא שם לכלי הנוצר ביד היוצר ולפ״ד לעושהו ליוצרו במקום בעבור כלמ״ד אמרי לי : (יז) הלא עוד. הלא עוד במעט זמן תראו הפסך שאני עושה בכם ואמר מעט מזער כפול ענין במלות שונות להמעיט הזמן והנבואה נאמרה בימי אחז ואמר שזה יהיה בקרוב בימי חזקיהו : ושב לבנון לכרמל. לבנון הוא יער הלבנון שיש בו ארזים גבוהים ונשאים : והכרמל. הוא מקום שדות התבואה וכרמים ועלים שפלים וזה כמשל אמר על הגאים הרמים שהיו בימי אחז שישובו שפלים בימי חזקיהו עד שלא יהיה להם רשות לדבר ישובו על כרחם לדרך הטובה והכרמל והם השפלים והענוי׳ שהיו בימי אחז ולא היה כח בידם להוכיחם בימי חזקיהו יהיו נשאים כארזי יער הלבנון ויוסיפו בכבוד ובגדולה עד שידמו לארזי הלבנון כמו שאמר ויספו ענוים בה׳ שמחה : (יח) ושמעו. אותם שהיו חרשים יבואו עתה לשמוע דברי הספר והם היו עורים נראותם, כמו שאמר למעלה ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום, ומאפל ומחשך שיהיה להם רוצה לומר הצרה תראינה הנבואה שתתקיים שהיו עורים בה כשהיה מוכיחם הנביא : (יט) ויספו. הם יהיו בצרה והענוים יוסיפו לשמוח בהשם שהיו מאמינים בו קודם בא הצרה עתה יוסיפו לשמוח כשיראו שתתקיים להם הנבואה ולרשעים הצרה ולהם הרוחה והכבוד, וכפל הענין במלות שונות, ואמר ואביוני אדם כלו׳ האביונים שבאדם שהיו בירושלם והם הענוים : (כ) כי אפס. ישמחו ויגילו כשיראו אפיסת העריצים והלצים ושוקדי און שהם לא היה להם רשות לדבר לפניהם ולא להוכיחם כשיראו בפורענותם יגילו כמו שאמר באבוד רשעים רנה, פירוש שוקדי און מתעסקים ומהירי׳ אל האון ומתכווני׳ תמיד איך יפעלו אותו : (כא) מחטיאי. כשאדם מוכיחם בדברים חושבים הדבר עליו לחטא כאלו הכה אותם וכן למוכיח בשער יקושון מי שמוכיחם בשער כלומר ברבים כדי שיוסרו ישימו לו מוקש ויכשילוהו בדרכיו, כלומר יזמינו לו כל רע וילשינו עליו למלך ומטים הצדיק בתהו והבל ות״י ואסטיאו בשקר דין זכאין : יקושון. מנחי העי״ן והוא מענין מוקש ויהיה יקש וקוש בענין אחד ות״י בען ליה תקלא ויש לפרש יקושון מענין קש ומשרשו שהוא שרש קשש וכן התקוששו וקושו מן לקושש קש כי כמו שמקוששים עצים או קשים לוקח מכאן ומכאן ומוסיף יחד כן מחרף האדם מלקט מומיו מזה ומזה ואומרין לו כן הם עושים מי שמוכיחם אומרים לו חרפה וגדופין מלקטים ואומרים לו הלא אתה עשית כך וכך במקום פלוני או בזמן פלוני ועוד עשית כך ואיך תעשה עצמך מוכיח : (כב) לכן. אל בית יעקב אשר פדה את אברהם. פי׳ הפסוק כן אמר ה׳ אשר פדה את אברהם אמר אל בית יעקב שלא יבוש יעקב והענין כי כולם בני יעקב וכאשר יש בהם אנשים רשעים הרי יעקב אביהם כאלו בוש ממעשיהם אלו היה חי כאדם שהוא צדיק שילא בנו לתרבות רעה שהוא בוש ונכלם ממעשיו, וטעם אשר פדה את אברהם כי כמו שהיה אברהם אבינו דר בין רשעים ופדה ה׳ אותו מידם והוציאו מארצם כן היו הנביאים שוכר למעלה בין הרשעים ולא היה בידם יכולת להחזיק בדרכי ה׳ בפרהסיא אמר עתה יבא זמן וזהו בימי חזקיהו שיחזיקו בגלוי בדרכי ה׳ : והקדישו קדוש יעקב. והם יקראו בית יעקב באמת וגא יבוש יעקב ממעשים׳ אלא ישמח ממעש׳ ילדיו בימי חזקיהו שישובו לדרך טובה ויכלו הרשעים במלחמות שקדמו ואותם שישארו מהם שלמדו ממעשים׳ ולא היו רשעים כהם אותם שהיו חוטאי רוח ורעים ישובו לדרך טובה ולא יבוש יעקב ממעשים׳ אלו היה חי : פניו יחורו. יתלבנו מתרגום לבן חיור והבוש יתלבנו פניו וכן בדברי רז״ל המלבין פני חברו ברבים : (כג) כי בראותו. פי׳ בראות יעקב ילדיו שהם ילדיו ובניו באמת בלכתם בדרך הטובה ובראותו מעשה ידיו בקרבו והוא מה שהעבה במחנה אשור הכה בארצו ובראותו כי יקדישו ילדיו שמי על הנס הגדול : והקדישו את קדוש יעקב. שיאמרו בהקדישם שמו קדוש יעקב ואלהי ישראל שהוא אביהם או לא יבוש יעקב אבל ישמח וכל זה דרך משל כמו שפירשנו ופירוש יעריצו יתנו לו בהפלגתם הכח והמערצה שהכה במחנה אשור בלילה אחד ושמונים וחמשה אלף ולא הועילה להם גבורתם וכחם ורוב חילם ומה שסמך קדושת האל ליעקב בכל מקום לא עשה כן לשאר האבות כמו שאמר קדוש יעקב ואמר כי כה אמר ה׳ גאלם קדוש ישראל אביר

רשי

עלה : (טז) הפככם אם כחומר היוצר יחשב. תהפוכות שלכם הזאת אתם יודעים שהוא כחומר היוצר שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולין לומר שאיני מבין מעשיכם : כחומר וגו׳. ל׳ תמיה הוא ויש תמיהות המתקיימות לעושהו. כמו על ששהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות יד). פן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטי׳ ט) : ויצר אמר ליוצרו לא הבין. אמר על יוצרו לא הבין מה ביצרי והלא הוא בנה את המטמוניו׳ והחדרי׳ והמחשכו׳ : (יז) הלא עוד מעט. בימים מועטין נקל בעיני אם תשובו אלי : ושב לבנון. שהוא יער עצים להיות כרמל ויישוב שדות וכרמים : והכרמל ליער יחשב. תירגם יונתן קירוין סגיאין יתיב ואגדה בבראשית רבה חורשין דבר אינש ישוב ערים ובני אדם רצוף ומלא כיער הזה שהוא מלא עצים : (יח) ושמעו ביום ההוא וגו׳. ותיבטל הקללה האמורה למעל׳ כי נסך ה׳ עליכם וגו׳ ותהי לכם חזות הכל ואבדה חכמת חכמיו : (יט) ענוים. הסבלנים שסבלו עולו של הקב״ה וגזרותיו : (כ) כל שוקדי און. השוקדים ומתבוננים היאך יפעלו און : (כא) מחטיאי אדם בדבר. הם נביאי השקר : ולמוכיח בשער יקושון. ולדמוכח להון בעון תקלא ל׳ מוקש : ויטו בתהו צדיק. ואסטיאו בשקר דין זכאין : (כב) אשר פדה את אברהם. מאור כשדי׳ : לא עתה יבוש יעקב. מאביו : ולא עתה פניו יחורו. מאבי אביו שאין נמצא פסול במטתו שלמה

מצודת ציון

להסתיר. כמו להסתיר : (טז) הפככם. מל׳ הפוך ור״ל הפך היוצר : אם. באמת וכן ואם בריאה יברא ה׳ (במדבר יו) : כחומר. כטיט : היוצר. כן נקרא אומן חרס : כי יאמר. שמא יאמר : לעושהו. על עושהו וכן אמרי לי אחי (בראשית יג) והדומים : ויצר. הכלי הנעשה מיוצר חרס : הבין. מל׳ בינה : (יז) מזער. כמו מעט כמו ונשאר אנוש מזער (לעיל כד) ואם באמר מעט אמר מזער להורות על המעוט : לבנון. שם יער בא״י : לכרמל. הוא מקום שדות וכרמים וכן והיה מדבר לכרמל (לקמן לב) : (יח) דברי ספר. ר״ל ספורי דברי המקום : ומאופל. מל׳ אפלה וחושך : (יט) ואביוני. מל׳ אביון ודל ע״ש שהאב לכל דבר כי הכל נחסר לו : (כ) אפס. ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מז) : עריץ. חזק ר״ל הזק ברשע : שוקדי. ענין המהירות וההשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח) : און. ענין דבר שאינו הגון : (כא) יקושון. מל׳ מוקש : בתוהו. ענין דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תוהו (בראשית א) : (כב) פדה. מל׳ פדיון וגאולה : יחורו. תרגום של לבן הוא חיור והוא ענין בושה כי

מצודת דוד

בחושך אבל לא יראו מה׳ : (טז) הפככם. ההפוכות שלכם באמת כמו החומר של היוצר כן יחשב הפככם אלי ר״ל כמו שהיוצר יודע מה בחומר כן נגלה אלי כל מחשבותיכם : כי יאמר. שמא יאמר דבר הנעשה על מי שעשה אותו הנה הוא לא עשני : ויצר. וכי הכלי הנעשה מהיוצר יאמר על היוצר הוא לא הבין יצירת מלאכתי ור״ל כמו שאין זאת כן אין נעלם ממני מחשבותיהם : (יז) הלא עוד מעט. כאומר ואם תשאלו לומר אם המקום יודע כל המחשבות מדוע לא ישלם לצדיק כצדקו ולרשע רע כרשעתו לזה אמר הלא במעט מן הזמן אשיב גמול אשר יער הלבנון יהפך להיות כרמל והכרמל תתהפך להיות נחשב כיער ר״ל אגביה השפלים ואשפיל הגבוהים : (יח) ושמעו ביום וכו׳. כאשר יראו שאני משיב גמול אז אף אלו שאטמו אזנם מלשמוע דברי ספר כאלו היו חרשים הנה אז ישמעו דברי ספר : ומאופל ומחושך וכו׳. אף מתוך החושך ואף עיני העורים תראינה דברי הספר רצה לומר אף אלה שלא אבו לראות דברי הספר כאלו היו בתוך החושך ואף היו סומים בעיניהם הנה אז יראו : (יט) ויספו. אז יוסיפו הענוים לשמוח במה שבטחו בה׳ מאז כי יראו שלא נאבדה תקותם : ואביוני אדם. האביונים שבבני אדם יגילו במה שבטחו בקדוש ישראל וכפל הדבר במ״ש : (כ) כי אפס עריץ. כי אז יכלה כל עריץ וכלה לץ ויכרתו כל הממהרים לעשות און : (כא) מחטיאי וכו׳. חוזר על מלת ונכרתו האמור במקרא שלפניו לומר שגם יכרתו אותם שהיו מחטיאים בני אדם בדבר שפתים והם נביאי השקר : ולמוכיח. גם יכרתו אותם שהיו מכינים מוקש למי שהיה מוכיח בשער מקום מושב השופטים כמ״ש ועלתה יבמתו השערה (דברים כה) : ויטו וכו׳. גם יכרתו אותם שהיו מטים את הצדיק מצדקתו בדברי תוהו : (כב) לכן. הואיל והעשה

שליחה: (כג) כי בראותו ילדיו. אשר יהיו מעשי ידי כלומר לדיקים בקרבו כי בראותו בקרבו אשר ידיו מעשה ידיו יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לא יחורו פניו: (כד) ורוגנים ילמדו לקח. לשון ותרגנו באהליכם (דברים א) אותם שהיו (מתלוננים) ורגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח:

(א) סוררים. סרים מן הדרך: לנסוך מסכה. להמשיל עליהם מושל ולא רוחי ודעתי בדבר ומהו הנסוך הוא פרעה: (ב) ההולכים לרדת מצרים. על הושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים (מלכים ב י"ז): לרדת מצרי'. ארץ ישראל גבוה מכל הארצו' דבר אחר ירידה היא להם: ולחסות. להתכסות אבריא"ר בלע"ז: (ד) כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל בשליחות למלך מצרים: חנם. היא תחפנחס: (ה) כל הובאיש. כולם בייש את עצמן לקנות להם אדונים חנם ועם הארץ לא יועילו למו: על עם. בשביל עם לא יועילו למו: לחרפה. גידוף דישטרב"ר בלע"ז: (ו) משא בהמות נגב. מטולין על בעירהון באורח דרומא לפי שארץ מצרים בדרומה של א"י וזהו הגידוף והחרפ' שמחרפין אותן (ורואין) את אלו שטוענין משאות ממונם על בהמתם להוליך שוחד למצרים חנם ומסכנין עצמן במדברות ארץ צרה וצוקה וכו': אפעה. מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדים לשבעים שנה ואף שרף מעופף מין נחש הוא ולא שיהיו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק להב מפיו

שאלו ג' בקריאה וסימניהון ויקחו האנשים מצידם. ההלכים לרדת מצרים. נדרשתי ללא שאלו: אפעה ד' בקריאה וסי' לביא וליש ת"א אלהי ישראל. מגלה יז (ברכות ד): שני ארח. עקידה שער ק: היו בצען. כהונות קיב סוטה לד:

כג כִּ֣י בִרְאֹת֣וֹ יְלָדָ֞יו מַעֲשֵׂ֥ה יָדַ֛י בְּקִרְבּ֖וֹ יַקְדִּ֣ישׁוּ שְׁמִ֑י וְהִקְדִּ֙ישׁוּ֙ אֶת־קְד֣וֹשׁ יַעֲקֹ֔ב וְאֶת־אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל יַעֲרִֽיצוּ׃ כד וְיָדְע֥וּ תֹֽעֵי־ר֖וּחַ בִּינָ֑ה וְרוֹגְנִ֖ים יִלְמְדוּ־לֶֽקַח׃

ל א ה֣וֹי בָּנִ֤ים סֽוֹרְרִים֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה לַעֲשׂ֤וֹת עֵצָה֙ וְלֹ֣א מִנִּ֔י וְלִנְסֹ֥ךְ מַסֵּכָ֖ה וְלֹ֣א רוּחִ֑י לְמַ֛עַן סְפ֥וֹת חַטָּ֖את עַל־חַטָּֽאת׃ ב הַהֹלְכִים֙ לָרֶ֣דֶת מִצְרַ֔יִם וּפִ֖י לֹ֣א שָׁאָ֑לוּ לָעוֹז֙ בְּמָע֣וֹז פַּרְעֹ֔ה וְלַחְס֖וֹת בְּצֵ֥ל מִצְרָֽיִם׃ ג וְהָיָ֥ה לָכֶ֛ם מָע֥וֹז פַּרְעֹ֖ה לְבֹ֑שֶׁת וְהֶחָס֥וּת בְּצֵל־מִצְרַ֖יִם לִכְלִמָּֽה׃ ד כִּֽי־הָי֥וּ בְצֹ֖עַן שָׂרָ֑יו וּמַלְאָכָ֖יו חָנֵ֥ס יַגִּֽיעוּ׃ ה כֹּ֣ל הֹבְאִ֔ישׁ עַל־עַ֖ם לֹא־יוֹעִ֣ילוּ לָ֑מוֹ לֹ֤א לְעֵ֙זֶר֙ וְלֹ֣א לְהוֹעִ֔יל כִּ֥י לְבֹ֖שֶׁת וְגַם־לְחֶרְפָּֽה׃ ו מַשָּׂ֖א בַּהֲמ֣וֹת נֶ֑גֶב בְּאֶ֨רֶץ צָרָ֜ה וְצוּקָ֗ה לָבִ֨יא וָלַ֤יִשׁ מֵהֶם֙ אֶפְעֶה֙ וְשָׂרָ֣ף מְעוֹפֵ֔ף יִשְׂא֡וּ עַל־כֶּ֣תֶף עֲיָרִים֩

כ"כ · ג' · ג' · ג' ומ"ל · ב' וחסר · ג' · ד' · י"ד פסוקים ולא ולא. ולא דס"ג · ב' כרוס · ג' · ג' בלישנא אנ"ך · ג' · ג' · ב' · ג' מ"ל · ב' · ג' · ב' · ג' · ג' · ג' כ"כ · ג' פסוקים דמיין · מ"ג · ג' · ד' · ב' · ג' · ב' עירים קרי

כג אֲרֵי בְּמֶחֱזוֹהִי גְבוּרָן דַאֲעֵבִיד לִבְנוֹהִי טָבְוָת אַבְרָהָם לְזַרְעֵיהּ בַּתְרוֹהִי עַל אַרְעֲהוֹן בֵּינֵיהוֹן יַקְדְשׁוּן שְׁמִי וְיֵימְרוּן קַדִּישׁ עַל קַדִּישָׁא דְיַעֲקֹב וְעַל אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יֵימְרוּן תַּקִּיף׃ כד וְיֵדְעוּן דְלָא אֲלִיפוּ רוּחַ דְסוּכְלְתָנוּ וְדַהֲווֹ אָמְרִין לֵית כָּל אִלֵּין יְקַבְּלוּן אוּלְפָן׃ א וַי בְּנַיָא מְרוֹדַיָא אֲמַר יְיָ לְמֶעְבַּד עֵצָה וְלָא מִמֵּימְרִי וּלְאִתְמַלָכָא מְלַךְ וְלָא שָׁאֲלִין בִּנְבִיֵי בְּדִיל לְאוֹסָפָא חוֹבִין עַל חוֹבֵי נַפְשְׁהוֹן׃ ב דְאָזְלִין לְמֵיחַת לְמִצְרַיִם וּבְפִתְגָמֵי נְבִיַי לָא שָׁאִילוּ לְאִתַּקָּפָא בְּתְקוֹף פַּרְעֹה וּלְאִתְרְחָצָא בְּטַלַל מִצְרָיִם׃ ג וִיהֵי לְכוֹן תְּקוֹף פַּרְעֹה לְבַהֲתָא וְאִתְרְחָצָנָא בְּטַלַל מִצְרַיִם לְאִתְכְּנִיעוּ׃ ד אֲרֵי הֲווֹ בְטָאנִים רַבְרְבוֹהִי וְאִזְגַדוֹהִי עַד תַּחְפַּנְחֵס מְטוֹ׃ ה כּוּלְהוֹן אָזְלִין לְמִבְהַת לְוַת עַמָּא דְלָא יְהֲנוּן לְהוֹן לָא לְסָעִיד וְלָא לַהֲנָאָה אֲרֵי לְבַהֲתָא וְאַף לְחִסוּדִין׃ ו מַטְלִין עַל בְּעִירְהוֹן בְּאוֹרַח דָרוֹמָא בַּאֲרַע עָקָא וְעִיוּק אֲתַר דְאַרְיָא בַר אַרְיָוָן וְחִיוָן חוּרְמָנִין מְפָרְחִין נָטְלִין עַל

אביר יעקב ואמר קדוש ישראל ואמר גאלכם קדוש ישראל מושיעך ואמר קדוש ישראל ויאמר ואמר גואל ישראל קדושו. ואע"פ שמקצתם יש לפרש על כלל ישראל מכל מקום יש בהם שאין לפרש דרך לפרשם אלא על יעקב עצמו, ואמר זה לפי שיעקב ראה קדושת האל במראה הנבואה במחזה סולם מולב ארצה וראשו מגיע השמימה: (כד) וידעו. אותם שהיו תועי רוח מתחלה בראותם הנס הגדול הזה ידעו בינה כלומר יתבוננו במעשה האל וידעו כי הוא משגיח במעשה האדם וידעו כי כל אשר היו אומרים להם הנביאים נבואתי הכל היה אמת וכפל הענין במלות שונות ואמר ורוגנים הם תועי רוח ולקח הוא התורה כמו כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: (א) הוי בנים סוררים. הנה אמר בתחלת הספר שישעיהו נבא בימי עוזיהו יותם אחז ולא ראינו במלכים אלה שבקשו עזר ממצרים כמו שאמר באלה הפרשיות והוכיחם בזה ואם נאמר כי נתנבא על דור לדקיה שהיה אחריו ואמר עליהם הוי שישלחו למצרים לעזרם וכן עשו, ולא יראה כן לענין הפרשיות שהוא אומר אחרי כן בתשועה שנעשית בימי חזקיהו, לפיכך נאמר כי בימי אחז היה זה ואע"פ שלא נכתב זה בספר מלכים ולא בדברי הימים או בימי חזקיהו עצמו שלא היו שרי יהודה טובים כי בהכרת גדול השיבם חזקיהו למוטב והנה מלך אשור עלה על כל ערי יהודה הבלורות ויתפשם ואילו היו טובים לא בא להם כן, וזהו הנכון לפי ענין אלו הפרשיות הסמוכות, ומה שאמר בכל פרשה מהם קדוש ישראל לפי שנקדש בישראל בדבר מחנה אשור ואמר הוי בנים סוררים אוי להם לאותם שנקראו בנים כמו שכתוב בנים אתם לה' אלהיכם אבל הם סוררים כפרה סוררה ונוטה מדרך הטובה ועוזבים אביהם שבשמים וכשתבא אליהם לרה לא ישובו אליו ולא יבקשו ממנו עזר אלא מבקשים עזר מאויביהם ובכל אשר הם עושים לא ישאלו פי נביא לשאול את פי ה' על מעשיהם אלא עושים בעלת עלמם ולא מני. והעלה אינה ממני וכפל הענין במלות שונות ואמר ולנסוך מסכה ולא רוחי. לא מרוחי ולא מדברי: ולנסוך מסכה. כמו לעלות עלה כי העלה בסוד ובסתר, וכן לנסוך מסכה ענין כסוי וסתר העלה וכת"י ולאתמלכא מלך ולא שאלן בנביי או פירוש ולנסוך מסכה שחושבים להתכסות בצל מצרים: למען ספות חטאה על חטאה. לא די להם בעונם ובחטאתם אלא שמוסיפין עליהם חטאת זו שישאלו על פני עזר מאחר שלא ברשותי וזהו מרד גדול העבד באדוניו שנתלה באדון אחר על פניו: (ב) ההולכים. הולכים מארצם לרדת מצרים לבקש להם עזר ואמר לרדת כי ההולך מירושלים הוא יורד: (ג) והיה מעוז פרעה. שחשבתם שיהיה לכם מעוז יהיה לכם לבשת שלא תעזרו בו ותכלמו מעלתכם: והחסות בצל מצרים. חסות שם בפעלם גלות: (ד) כי היו שריו. שרי יהודה או הכנוי למלך יהודה: (ה) כל הבאיש. בשני נחין האל"ף והיו"ד, וכבר כתבנוהו עם חביריו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו, והוא מענין בשת, ופי' הכל בושו ממני ונכלמו כשהלכו אל עם לא יועילו למו: על. במקום אל כמו ותתפלל על ה' וילך אלקנה הרמתה על ביתו והדומים להם: (ו) משא בהמות נגב. נבואה זו שנתנבא שילאו בהמות הנגב, ר"ל חיות המדבר שיאכלו ההולכים לבקש עזר ממצרים, ונגב פי' ארץ יבשה והרבה, כמו ארץ הנגב נתתני, והוא מדור חיות הרעות יקרא נגב מצרים לפי שהיא דרומית לא"י: בארץ צרה וצוקה. אותה הדרך שהם הולכים בה היא צרה וצוקה שישכנו בה חיות רעות ואמר שילא מהם לביא וליש אפעה ושרף מעופף אל אשר ישאו על כתף עירים חיליהם שנושאים ממון על העירים ועל הגמלים לתת למלך מצרים שיעזרם ממלך אשור: דבשת. היא חטרת הגמל ובה סובלים המשא כמו הכתף בחמור: על. פי' השות כמו אל עם וי"ם משא כמו משא נמד פרדים אדמה אמר מטלין על בעירהון באורח דרומא

מצודת דוד

ולעשה הדבר הזה: אשר פדה. ר"ל ה' אשר פדה את אברהם מאור כשדים כשהשליך לכבשן האש: לא עתה יבוש יעקב. כי כשאין ישראל עושים רצון המקום הוא כאלו יעקב אבינו בוש בדבר ולכן אמר מעתה לא יבוש יעקב: פניו יחורו. כפל הדבר במ"ש: (כג) כי בראותו וכו'. סרס המקרא כמו כי בראותו בקרבו וכו' ר"ל לזה לא יבוש כי בראותו בקרבו ילדיו מעשה ידי רוצה לומר לדיקים וכשרים אשר המה יקדישו שמי: והקדישו וכו'. כפל הדבר לחזוק: יעריצו. ישבחו לומר שהחוזק בידו: (כד) תועי רוח. אפילו התועים ברוחם לבלי דעת אותי ידעו אז בינה: ורוגנים. הלמודים בתלונה והרעומות יעזבו דרכם וילמדו לקח היא התורה הקרויה לקח טוב כמ"ש כי לקח טוב (משלי ד) וכאומר ואם כל אלה בהם מדוע אם כן יבוש יעקב מעתה: ל (א) הוי. אמר הנביא יש להתאונן על ישראל שהמה בנים הסוררים מדרך הטוב במה שעושים עלה ואין העלה הזאת ממני רלה לומר אין אני חפץ בה: ולנסוך מסכה. להתכסות במכסה ולחסות בצלם ואין רלוני בזה: למען ספות. כאלו מעט להם בחטאות שמאז וחפצם להוסיף עליו כי לחטאת תחשב לבקש עזר ממצרים ואת פי ה' לא שאלו: (ב) ההולכים. עתה יפרש מה עשו ואמר אשר הלכו לרדת למצרים לבקש מהם עזר ולא שאלו פי ה': לעוז. להתחזק בחוזק פרעה: (ג) לבושת. כי לא יועילו: (ד) שריו. שרי ישראל הכניעו עצמם לבוא אל פרעה לצוען (ואלה היו מערי הבלורות שביהודה שלא חסו בה' ושאלו עזר מפרעה וכבשום סנחריב): חנס. היא עיר המלוכה: (ה) כל הבאים. הכל בושו ונכלמו בלכתם אל עם אשר לא יועילו להם: לעזר. ההליכה שמה לא יהיה לעזר כ"א לכלימה: (ו) משא בהמות נגב. ר"ל הכלימה תהיה על אשר נשאו משאות מכסף וזהב בהמתם להוליך שוחד למצרים היושבת בנגב א"י: בארץ צרה וצוקה. ועברו דרך המדבר שהוא ארץ צרה וצוקה מקום אריות: מהם. ר"ל מהמזיקים המצויים שמה יש מהם אפעה ושרף

מצודת ציון

שמתביים יתלבנו פניו: (כג) בקרבו. ר"ל בקרב זרעו: יעריצו. ענין חוזק: (כד) תועי. ענין בלבול הדעת והושאל מההולך מדרך הישר אל דרך המעוקם: ורוגנים. ענין תלונה ותרעומת כמו ותרגנו באהליכם (דברים א): (א) סוררים. ענין נטייה מדרך הישר וכן סורר ומורה (שם כא): מני. ממני: ולנסך מסכה. מל' סכך ומכסה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): רוחי. ענין רלון כמו הנני נותן בו רוח (לקמן ל"ז): ספות. מלשון תוספה: (ב) לעוז במעוז. ענין החוזק: (ד) ומלאכיו. שלוחיו: (ה) על עם. אל עם: (ו) לביא וליש. שמות משמות האריה: אפעה. מין נחש רע: ושרף מעופף. מין נחש הדולג ממקום למקום ונראה כאלו הוא עף ופורח כעוף. כן יקרא המקום הסמוך לראש מהעבר מזה ומהעבר מזה: עירים. חמור הקטן יקרא עיר

רדק

דרומא: (ז) ומצרים. לכן קראתי לזאת פי' קראתי לזאת. ירושלם: רהב הם שבת. שהחוזק שלהם הוא שבתם בעיר ירושלם ולא יבקשו עזר ממצרים כי לא יועילו להם ורהב פי' חוזק כמו ורהבם עמל ואון וי"ת בכן ערעית מנהון קטולין: (ח) עתה. אמר האל לנביא בוא כתוב אותה הנבואה על לוח אתם ר"ל אתם שתראה מה שתכתוב על לוח ואחר כך חקה אותה הנבואה על ספר כדי שתהיה עדות ליום אחרון ופי' לעד עד עולם כדי שיראו הם והבאים אחריהם כי לא לחנם הבאתי עליהם פורענות אלא בעבור עונם כי עם מרי הוא והנה העידותי בהם יום יום ע"י נביאי ולא אבו שמוע, לפיכך כתוב התוכחה והרעה העתידה לבא עליהם כדי שתהיה לעדות: חקה. הה"א במפיק וענינו חקוק אותה, ולדעת יונתן אין ה"א חקה במפיק ולא ה"א כתבה שתרגם עול כתב על לוח ביניהון ועל שטין דספר רשום: (ט) כי עם מרי. כחשים, תאר האחד כחש והוא מן הדגושים ולולי החי"ת היה דגוש בשקל אכר אכריהם ופירוש עם מרי כתרגומו עם סרבן שמורים באל ובמצותיו: בנים כחשים. שהם היו בני האל וכחשו בו שאומרו אביהם כי אינם שומעים אליו כי הבן שאינו שומע לאביו הרי הוא כאלו מכחש בו שאינו אביו: (י) אשר אמרו לרואים. ולחוזים. הם נביאי ה': נכוחות. דברים ישרים: חלקות. כמו שאומרים נביאי השקר שמחליקים לשון ואומרים שלום יהיה לכם עשו כתאותיכם: מהתלות. הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות שהם מהתלים בהם ואומרים להם אל תיראו, והם אומרים לנביאי ה' תנו לנו כדברי אלו הנביאים שרואים לנו שלום וטוב והם אינם יודעים כי הם מהתלות ולא דברים ישרים: (יא) סורו מני דרך. מני ארח. פירושם כנו"ן בצר"י, אומרים לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה ומן הארח הזה שאתם רוצים שנלך בו ולא נעשה כתאות לבנו השביתו מפנינו מה שאתם אומרי' לנו בכל יום ויום בשם קדוש ישראל: (יב) לכן. בדבר הזה. בדבר נביאי ה' שמוכיחים אתכם ללכת אל הדרך הטובה: בעשק ונלוז. ותבטחו בממונכם שהוא מעושק וגזל: ונלוז. פירוש מוטה, כלומר דין מוטה כלו' שהטו משפט דין העשוקים בממון שלקחו מהעושק והנה ממונכם חמס ועשק ואתם בוטחים ונשענים עליו שהושעו בו ששלחו שחד למלך מצרים לעזור לכם מיד מלך אשור, כמו שאמר למעלה ישאו על כתף עירים חיליהם, ואמר קדוש ישראל על הבוטחים בו כי הבוטחים בו ומקדישים שמו הוא יהיה בעזרם ואתם שבוטחים בהם תפלו כפרץ נופל: (יג) לכן. כפרץ נופל. אחר שנפל הבנין הוא פרץ כי הפרץ לא יפול אלא נאמר על שם סופו וכן ועתני קמח, והנה פירש אחריו מה הפרץ ואמר נבעה בחומה נשגבה: ונבעה. פי' מקום נפוח בקיר והוא מענין שאין אבעבועות וכאשר בקיר מקום נפוח הוא קרוב ליפול ואמר בחומה נשגבה לפי שתכבד החומה שהיא גבוהה על מקום הנפוח שהיא כהמלפפים' או נתעכ ממנה ותפול פתאום ותשבר לכובד גבהותה וכמו שאותו מקום הנפוח הוא גורם לנפילת החומה הנשגבה כן יהיה לכם העון הזה שאתם מבקשים עזר ממצרים יגרום לכם מפלתכם נפילה גדולה בשבר גדול מאין מרפא כנפילת החומה הנשגבה שישברו אבנים בנפילתה מפני שנתבטלה תביעה רבה מפני גבהותה וכן משיל לענין אחר כחומה נשגבה מפני שהם חשבו לכם פרעה מלך מצרים שיהיה לכם כמו חומה נשגבה מפני האויב: (יד) ושברה. האל ישבור אותה החומה שאתם חושבים להשגב בה ישבור אותה: כשבר נבל יוצרים. כמו שישבר נבל יוצרים שהוא כלי חרש כי השוטה כלי חרש יקרא בפסוק

ישעיה ל

חֵילֵיהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים אוֹצְרֹתָם עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ׃ ז וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ לָכֵן קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת׃ ח עַתָּה בּוֹא כָתְבָהּ עַל־לוּחַ אִתָּם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ וּתְהִי לְיוֹם אַחֲרוֹן לָעַד עַד־עוֹלָם׃ ט כִּי עַם מְרִי הוּא בָּנִים כֶּחָשִׁים בָּנִים לֹא־אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה׃ י אֲשֶׁר אָמְרוּ לָרֹאִים לֹא תִרְאוּ וְלַחֹזִים לֹא תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחוֹת דַּבְּרוּ־לָנוּ חֲלָקוֹת חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת׃ יא סוּרוּ מִנֵּי־דֶרֶךְ הַטּוּ מִנֵּי־אֹרַח הַשְׁבִּיתוּ מִפָּנֵינוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ יב לָכֵן כֹּה אָמַר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יַעַן מָאָסְכֶם בַּדָּבָר הַזֶּה וַתִּבְטְחוּ בְּעֹשֶׁק וְנָלוֹז וַתִּשָּׁעֲנוּ עָלָיו׃ יג לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן הַזֶּה כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר־פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבוֹא שִׁבְרָהּ׃ יד וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא־יִמָּצֵא

כְּתַף עִילִין נִכְסֵיהוֹן וְעַל חֲטוֹרִיאַת גַּמְלִין מָא דְבְאֻצְרֵיהוֹן מוֹבְלִין לְעַם לָא יְהַנוּן לְהוֹן׃ ז וּמִצְרָאֵי לְמָא וְרֵיקָנוּ סַעֲדְהוֹן בְּכֵן עֲרָעִית מִנְהוֹן קְטִילִין זְמִינִין אִתֵּי עֲלֵיהוֹן׃ ח כְּעַן עוֹל כְּתַב עַל לוּחַ בֵּינֵיהוֹן וְעַל שְׁטִין דִּסְפַר רְשׁוּם וּתְהִי לְיוֹם דִּין לְסַהֲדוּ קֳדָמַי עַד עָלְמָא׃ ט אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנוּן בְּנַיָא כַּדִּיבַיָא בְּנַיָא לָא אֲבוֹ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אוֹרָיְתָא דַיָי׃ י דְאָמְרִין לִנְבִיַיָא לָא תִתְנַבּוּן וּלְמַלְפַיָא לָא תַלְפוּן לָנָא אוּלְפַן אוֹרָיְתָא בִּסְמַן מַלִילוּ עִמָנָא אִשְׁתַּעוּ לָנָא שַׁנְיָן׃ יא אַסְטִיוּנָא מֵאוֹרְחָא דְתַקְנָא אַבְטְלוּנָא מִמַסְרְתָא אַרְחִיקוּ מִן קֳדָמָנָא יַת מֵימַר קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ יב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף דְקַצְתּוּן בְּפִתְגָמָא הָדֵין וְאִתְרְחֶצְתּוּן בְּשִׁקְרָא וּבְאוֹנְסָא וְאִסְתְּמֶכְתּוּן עֲלוֹהִי׃ יג בְּכֵן יְהֵי לְכוֹן חוֹבָא הָדֵין כִּכְרַךְ דְּחָרוּב וְאִתְחַמַּר בְּשׁוּר מַתְקַף דִבְתְכֵיף תְּשַׁכּוּ יֵיתֵי תַבְרֵיהּ׃ יד וְתִתְבְּרַהּ כְּתִבּוּר מָן דַּחְסַף דְּפַחְרָא דְּמִדַּקְדַּק לָא בְחָיִס

רשי

מפיו: חגליהם. ממונם: דבשת. חטוטרת אגדרוג"א בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא וע"ש שמתרקבת תמיד ונבין שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדאמרינן בב"מ דבש והדביש חזי לכתישא דגמלי: (ז) לזאת. למצרים: רהב הם. גסי הרוח: שבת. עם בטל ומתגאים חנם. ד"א שבת רהבם וגסותם שלהם ראוי הוא לשבות: (ח) חוקה. חקוק אותה. הנבואה הזאת: (ט) עם מרי הוא. ישראל: (י) חלקות. חנפיות: חזו. הנבאו: (יא) הטו. אותנו מני אורח. מהתלים אתנו בנבואת שקר: (יב) בדבר הזה. בנבואת אמת: ונלוז. תמורה ולוזן: (יג) כפרץ. של חומה שנפל: נבעה בחומה נשגבה. מגולה ליכנס בה בחומות הנשגבים נבעה לשון גלוי כמו בעובדיה (א י) נבעו מצפוניו איגליין מטמרוהי. ודוגמא אחר נבעה בליטה שהחומה נעשית כמין אבעבועות מפני הגשמים וקילקול טיט הטוח: (יד) כנבל יוצרים. כד של חרס: ולא יחמל. במכתתו שברון חרס גדול שיהא ראוי לחקות בו אש

מנחת שי

מהם. כיולדה אפעה אשום ואשאף יחד. תרגמוהי לשון אפיה. והזורה תבקע אפעה: לזאת ג' וסי' ויפן פרעה ויבא אל ביתו. לכן קראתי לזאת רהב. אי לזאת אסלח לך: י"ב בחד לישן דכתיב ה' וסי' אתה דכאת כחלל רהב. אוביר רהב ובבל. שהרהבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך התרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב. תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן והנקלה. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז. וא' ג"ל ופחד ורחב לבבך: כפרץ ד' וסי' פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים. דשמואל. וחברו דד"ה פרץ האלהים את איבי. כפרץ נופל נבעה. כפרץ רחב יאתיו:

מצודת ציון

וכן על עיר בן אתונות (זכריה ט): חיליהם. עושרם: דבשת גמלים. הוא חטוטרת הגמל שמניחים המשא עליו וע"ש שמרקיב תדיר ורפואתו למשחו בדבש קרוי דבשת: על עם. אל עם: (ז) הבל וריק. ר"ל דבר שאין בו ממש: רהב. ענין גאוה והתחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (לעיל ג): שבת. ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד): (ח) לוח. כענין טבלא עשוי לכתיבה והוא מלשון לוחות העדות (שמות ל"ב): חוקה. מל' חקיקה וכתיבה: (ט) מרי. ענין מרד: כחשים. שקרים: לא אבו. לא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה): (י) ולחוזים. ולנביאים: נכוחות. ענין דברים ישרים כמו כולם נכוחים למבין (משלי ח): חלקות. דברים רכים וחניפה: מהתלות. ענין לעג כמו ואיש ברעהו יהתלו (ירמיה ט): (יא) מני. כמו מן והיו"ד נוספת: השביתו. ענין בטול: (יב) ונלוז. ענין נטיה מדרך היושר כמו ונלוזים במעגלותם (משלי ב): ותשענו. ענין סמיכה: (יג) כפרץ. ענין שבירה: נבעה. מל' אבעבועות וכן מים תבעה אש (לקמן ס"ד): נשגבה. חזקה: לפתע. כמו בפתע וכן ושבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא וכפל שמלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב): (יד) נבל. כן יקרא כד היוצר וכן ונבליהם ינפצו (ירמיה מ"ח): יוצרים. אומן חרס נקרא יוצר: כתות. ענין רצוץ ושבירה לחתיכות רבות:

מצודת דוד

ושרף המעופף: ישאו. היו נושאים עושר רב על עירים וגמלים אל עם אשר לא יועילו: (ז) ומצרים הבל וריק יעזרו. ר"ל מלבד שאין הכח בידם לעזור הנה עוד מזדון לבם לא ירצו לעזור כי מצרים המה לאויבים לישראל: לזאת. למצרים: רהב הם. מתגאים בדבר שאין בידם להבטיח עזר ואין לאל ידם: שבת. והם עם בטל ואינם רוצים לעזור: (ח) עתה בוא כתבה. אמר להנביא עתה כתוב זאת לזכרון על הלוח אשר אתם וחקוק הדבר על הספר למען תהיה לזכרון לעמים האחרונים עד עולם לדעת שלא על חנם הבאתי הפורעניות עליהם כ"א בעבור עונם: (ט) כי עם מרי הוא. מה ששאלו עזר מפרעה ולא שאלו פי ה' נחשב למרד: בנים כחשים. מכחישים בהשגחת המקום: לא אבו שמוע. אינם רוצים לשמוע תורתו ולזה לא שאלו פיו גם בדבר המלחמה: (י) לרואים. לנביאי האמת יאמרו לא תראו נבואה למען הגיד לנו: לא תחזו לנו. לא תנבאו לנו נכוחות: דברו לנו חלקות. דברו כמו נביאי הבעל שמחליקין דבריהם ומחניפין לומר שלום יהיה לכם: חזו מהתלות. הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות וכאלו הנביא אומר להם הנה תאמרו הנבאו לנו כדברי הנביאים האומרים שלום הלא דבריהם המה מהתלות ולא דברים ישרים: (יא) סורו מני דרך. אומרים לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה מן האורח הזה שאתם אומרים לנו בכל יום שלא נעשה כתאות לבבינו: השביתו וכו'. השביתו ממה שאתם אומרים לנו כל יום בשם קדוש ישראל: (יב) בדבר הזה. בדברי הנביאים האומרים בשם ה': בעושק ונלוז. במה שתעשקו עניי העם לתת שוחד ומתן לנלוז הוא מלך מצרים הנלוז במעגלותיו: (יג) העון הזה. הסרת הבטחון מה' וההשענה במצרים: כפרץ נופל. כפרץ של חומה שנפל קלא ממנה וכמקום נפוח כעין אבעבועות הנמצא בחומה מקלקול הגשמים שהגיה עם כי הפרצה או הנפוח היא בקצת החומה ובנין החומה היא חזקה עכ"ז תשבר ותפול כל החומה פתאום בעבור זה: (יד) ושברה. ושבר החומה תהיה

בִּמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד וְלַחְשֹׂף מַיִם מִגֶּבֶא׃ טו כִּי כֹה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְּבוּרַתְכֶם וְלֹא אֲבִיתֶם׃ טז וַתֹּאמְרוּ לֹא־כִי עַל־סוּס נָנוּס עַל־כֵּן תְּנוּסוּן וְעַל־קַל נִרְכָּב עַל־כֵּן יִקַּלּוּ רֹדְפֵיכֶם׃ יז אֶלֶף אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת חֲמִשָּׁה תָּנֻסוּ עַד אִם־נוֹתַרְתֶּם כַּתֹּרֶן עַל־רֹאשׁ הָהָר וְכַנֵּס עַל־הַגִּבְעָה׃ יח וְלָכֵן יְחַכֶּה יְהוָה לַחֲנַנְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֶמְכֶם כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְהוָה אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ׃ יט כִּי־עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלָ‍ִם בָּכוֹ לֹא־תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ׃ כ וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא־יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ׃

(מסורה בשולי הפסוקים:) ל' . ל' ומ"ג . ל' וחסר . ל' . ל' . ל' . ל' . ל' ומ"ל . ל' . ל' ר"פ . ל' . ל' . ס' . ל' . ס' . ל' . ג' . ג' וחד מ"פ ששפט . ל' . א"ס כתיב וי"ו . ל' . פ' . ל' . ל' . ל' כ"ג בסיפרא . כ' מ"ג בפסוק

תרגום

וּלְאִמְשְׁתְּכַח בִּדְיקוּקֵיהּ חֲסַף לְמֵחְתֵּי נוּר מִמַּבְעוֹר וּלְמִדְלַח מַיִין מִפְּצִיד׃ טו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲמָרִית דִּי תְתוּבוּן לְאוֹרַיְתָא תְנוּחוּן וְתִתְפָּרְקוּן תִּשְׁקְטוּן וְתִשְׁרוּן לְרוּחֲצָן תְּהוֹן גִּבָּרִין וְלָא אֲבִיתוּן׃ טז וַאֲמַרְתּוּן לָא אֱלָהֵן עַל סוּסְוָתָא נֶעְרוֹק וְעַל כֵּן תַּעַרְקוּן וְעַל קַלִּילִין נִרְכּוֹב עַל כֵּן יְהוֹן קַלִּילִין רָדְפֵיכוֹן׃ יז אַלְפָּא חַד מִן קֳדָם מְזוֹפִית חַד מִן קֳדָם מְזוֹפִית חַמְשָׁא תַעַרְקוּן עַד דְּתִשְׁתַּאֲרוּן כְּבוּעֲרָא עַל רֵישׁ טוּרָא וּכְאָתָא עַל רָמְתָא׃ יח וּבְכֵן עָתִיד יְיָ לְמִיחַם עֲלֵיכוֹן וְתַקִּיף הוּא דִּירַחֵם עֲלֵיכוֹן אֲרֵי אֱלָהָא עָבֵיד דִּינָא יְיָ טוּבֵי צַדִּיקַיָּא דִּמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנֵיהּ׃ יט אֲרֵי עַמָּא בְּצִיּוֹן יָתֵיב בִּירוּשְׁלֶם מִבְכָּא לָא תִבְכֵּי רַחֲמָא יְרַחֵם עֲלָךְ קָל צְלוֹתָךְ יְקַבֵּל וְיַעֲבֵד בָּעוּתָךְ׃ כ וְיִהַב לְכוֹן יְיָ נִכְסֵי סַנְאָה וּבִזַּת מְעִיקָא וְלָא יְסַלֵּק עוֹד שְׁכִנְתֵּיהּ מִבֵּית מַקְדְּשָׁא וִיהוֹן עֵינָךְ חָזְיָן יָת

תנוסו ה' חסר בלישנא וסי' נמסר בסדר אם בחקתי : בכו ח' כתיב וי"ו בסוף וסימנהון כי עם בציון ישב . בכו בכו להולך . הלוך ובכו ילכו . בגת אל תגידו המיכה . בכו תבכה בלילה :

תולדות אהרן מים מגבא : שבת סב : בשובה ונחת. סנהדרין לז (תענית סב) : חוכי לו . סוטה מט סנהדרין לז : עם בציון . סוטה מט : מוריך . עירובין יג סוטה מט הוריות יב כריתות ו :

רשי

אש מיקוד ולשאוב בו אש מן ההסק כל שאיבת אש נופל בה לשון חתייה : ולחשוף מים . לדלות וכן (חגי ב) לחשוף חמשים פורה וכן חשפי שובל (לקמן מז) דלי מים מן שבילך אספויי"ש בלע"ז : מגבא . גוב מלא מים : (טו) כי כה אמר . הקב"ה לכם זה ימים אין אתם צריכים לבקש לכם מעוז מצרים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא שום טורח אם תשמעו לי : שובה . לשון ישוב ומרגוע וכן שובה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר י) : בהשקט . הבא לכם מאתי ובבטח' תהי' גבורתכ': (טז) על סוס ננוס . נתקשר במלכי מצרי' ובביאת משם סוסים קלים לנוס : (יז) אלף אחד מכם מפני גערת אחד . מן האויבים או כולכם תפעו גערת חמשה תנוסו : אם נותרתם . כמו אשר נותרתם : כתורן . עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה שקורין מש"ט בלע"ז : וכנס . אף הוא כלונס גבוה שנותנים בראש הגבעה וכשרוא' הנופה גייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והוא סימן שיכוסו או יתקבצו : (יח) ולכן . על שלא אביתם לשמוע : יחכה ה' לחננכם . אינו מדלג לכם על הגזרה הרעה שנגזרה עליכם כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בא קיצה: ולכן ירום לרחמכם . יתרחק לרחמכם : כי אלהי משפט ה' . ויפרע תחילה מן המורדים בו : אשרי כל חוכי לו . לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר : (יט) כי . עוד ימים באים אשר ישאר להיות יושב בציון ובירושלים צדיק יהיה : בכו לא תבכה . לא תצטרך לבקש בקש' מאת הקדוש ברוך הוא בבכי כי לקול זעקך ענך : (כ) לחם צר ומים לחץ . לא תהיו בוכים אחר תענוגי' כאשר אתם עתה כמה שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו') הנה ששון ושמחה (לעיל כב) : ולא יכנף . לא יתכסה ממך בכנף כבגדו כלומר לא יסתיר ממך פניו : מוריך .

רדק

בסתם יוצר ויהיה זה השבר כמו שישבור כלי היוצר בלי חמלה שאין בדעתו להשאיר ממנה מכתת אחת להתות בה אש מיקוד . או להשוף בה מים מגבא אלא ישברנו עד שיהיה כתות כתיתות דקות והמקום שיוקדת בו האש נקרא יקוד וכן בדרך העולם לקחת אש מיקוד במכתת חרש ולחתות כמו לקחת וכן היתה איש אש בחיקו וגבא יקרא מקום שיקוו בו מעט מים וכן בגאותיו וגבאיו ואין אדם יכול לקחת ממנו בכלי כי אם בשבר כלי שיכול לסמוך שפתי השבירה בקרקע הגבא ויקח מעט מים שבו וכאשר יקח המים מן הגבא בנה נשאר הגבא חשוף ומגולה , לפיכך אמר ולחשוף , וכן לחשוף המשים פורה לקחת כל התירוש עד שלא ישאר ביקב כלום וי"ת ולחשוף ולמדלה ענין דלות מים : (טו) כי כה אמר ה' בשובה ונחת . כפל ענין במלות שונות , וכן כפל עוד ואמר בהשקט ובבטחה , אמר אני אמרתי אם תשמעו לי כי בנחת תושעון ולא תצטרכו ללכת לשרות לבקש עזר כי אם שתשבו בעירכם וזאת תהיה גבורתכם , ר"ל כי ה' נלחם לכם ולא אביתם : (טז) ותאמרו לא כי על סוס ננוס . אם יבא האויב יש אתנו סוסים וננוס עליהם מפני האויב עד יעבור ואחר כן נשוב לארצנו : ועל קל נרכב . סוס או גמל קל , וכדבריהם כן יהיה שתנוסון אבל לא המנוסה שחשבתם שתנצלו מיד האויב כי אם תרכבו אתם על קל רודפיכם יקלו מכם וישיגו אתכם : (יז) אלף אחד . אמר אחד והעפ"י שאין צריך אלא אמר כן לפי שהאל"ף הוא אחד במעלה הרביעית והאחד הוא אחד במעלה הראשונה , ואמר שהרב ינום מפני המעט : מפני גערת חמשה תנוסו . כולכם : עד אם נותרתם . אם במקום אשר , כי ימצא במקום אשר כמו עד אם דברתי דברי ובמקום כאשר כמו אם יהיה היובל לבני ישראל ואם מזבח אבנים תעשה לי , והדומים להם , אמר כל כך תנוסו הנה והנה עד שהנשארים בכם יהיו מעטי' בין רבים כמו התורן על ראש ההר שיראה יחידי מרחוק , וכן כמו הנס על הגבעה , והענין כפול כי הנס יפרשו על התרן: (יח) ולכן יחכה ה' לחננכם . יחכה שעל יונה , כלומר ובטיחכם בתחכו לו לחננכם שעוד יחון אתכם ויסעד אתכם ובענין הזה על אשר יחלתני , יש מפרשים הפסוק הזה עם הפרשה הבאה אחריו עתידה . והנכון שהוא מענין הפרשה שמדבר על דורו של חזקיהו ועל הרעים שבהם שמבקשים עזר ממצרים אמר עד הפסוק הזה והפסוק הזה כנגד הטובים חזקיהו וסיעתו : לחננכם . לחנן אתכם , לחנן בשקל אין נחלת לאמם : ירום לרחמכם . ירום וינשא על מתנה אשור לרחם אתכם : כי אלהי משפט ה' . ולא יספה הצדיקים עם הרשעים : אשרי כל חוכי לו . כי הם יוצלו : (יט) כי עם בציון ישב : לא כאשר ערי יהודה שנתפשו ביד מלך אשור בעבור שלא היו חוסים באל : בירושלים בכו לא תבכה . אתה העם אשר בירושלם שלא יצאתם ממנה לבקש עזר ממצרים בכה לא תבכה כמו שבוכים האחרים שנתפשו כי האל יחנך לקול זעקך : כשמעתו ענך . כאשר שמע זעקך ענה אותך וזהו שקרע חזקיהו בגדיו והתכסה בשק ובא בית ה' והתפלל שם והנה אותו האל על ידי ישעיהו הנביא ואמר אל תירא מפני הדברים אשר שמעת וגו' : (כ) ונתן לכם ה' . המפרשים פירשו כמו ואם נתן , כמו כי אינך יוצא , שפירושו כי אם אינך יוצא , ונמית והלכה , ואם נמית והלכת והדומים להם , ויהיה לזה הפי' וי"ו וגם יכנף כפ"א רפ"א בלשון ישמעאל , אמר אם עד עתה נתן לכם לחם צר ומים לחץ לא יהיה עוד זה כי לא יכנף עוד מוריך

מצודת דוד

תהיה מכותה כשבר נבל מיוצר חרס אשר הוא כתות דק דק כי המכתת לא יחמול עליו מלכתתו כי טוב לו להחזירם לעפר לערבו בטיט לעשות הבתים והבורות : ולא ימצא במכתתו . בהשברים הכתותים לא ימצא חרס גדול שיהיה ראוי לשאוב בו אש מן היקוד או לקחת בו מים מן הגבא וכאומר אם העון הזה הוא קטן בעיניכם מ"מ יהיה סיבה על כליון נפלא : (טו) בשובה ונחת תושעון . אם הייתם בוטחים בי ולא במצרים הייתם אז נושעים בהשקט ונחת מבלי עורך מלחמה : תהיה גבורתכם . הייתם מתגברים על האויב בישיבת השקט ובבטחון ה' מבלי עמל : ולא אביתם . לא רציתם בזה כ"א במלחמה בעזרת מצרים : (טז) ותאמרו לא . אמרתם לא נבטח בה' אלא נתרומם כנס הזה בעזרת סוסים הבאים ממצרים : על כן תנוסון . בעבור זה תנוסון מפני האויב ויהיה לכם המפלה ולפי שהוא לשון נופל על לשון אמר כן : ועל קל נרכב . נתחזק ברכיבת סוסים קלים הבאים ממצרים : על כן יקלו רודפיכם . בעבור זה יקלו הרודפים ויתחזקו עליכם : (יז) אלף אחד . אלף אנשים מכם אשר כל אחד יהיה מיוחד : מפני . הוזר על מלת תנוסו לומר אלף מכם תנוסו מפני גערת אחד מן האויבים ומפני גערת חמשה תנוסו כולכם : עד אם . תהיו מפוזרים כאשר תשארו יחידים כתורן הספינה כאשר יעמידו על ראש ההר שנראה למרחוק יחידה כי אין דבר נראה עמו : (יח) ולכן . הואיל ולא אביתם לשמוע : יחכה וכו' . לא ידלג על הגזירה הרעה למהר להביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בוא קיצה : ירום . יתרומם ויתרחק לרחמכם : כי אלהי משפט ה' . ולכן יפרע תחלה מן המורדים בו : אשרי וכו' . אבל אשרי לכל המקוים לו לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר : (יט) כי עם בציון , עוד ימים באים אשר העם הנשאר בציון והעם אשר ישב בירושלים לא יצטרכו לשאול בקשה מה בבכיה כי יחון אותם לשמוע קול זעקתם ואם תהיה בזולת הבכי : כשמעתו . מיד כשישמע את קול זעקה יענה לך : (כ) ונתן וכו' . רצה לומר המקום יתן בלבבכם להסתפק בלחם צר ומים לחץ כאלו

מצודת ציון

יחמול . ענין רחמנות : במכתתו . בשבריו : חרש . כמו חרס בסמ"ך : לחתות . ענין לקיחת האש כמו גחלים אתה חותה על ראשו (משלי כ"ה) ועפ"ז יקרא הכלי שחותין בו האש בשם מחתה : מיקוד . כן נקרא מקום תבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו) : ולחשוף . ענין שאיבה כמו לחשוף חמשים פורה (חגי ב) : מגבא . מקום כניסת מעט מים וכן בגאתו וגבאיו (יחזקאל מ"ז) : (טו) בשובה . ענין השקט ומרגוע וכן נפשי ישובב (תהלים כ"ג) : ולא אביתם . ולא רציתם : (טז) ננוס . מלשון נס והוא כלונס ארוך ועניינו הרמה כנס וכן נס להתנוסס (שם ס) : תנוסון . מלשון ניסה וברחה : (יז) גערת . ענין גערת נזיפה : כתורן . הוא העץ הגבוה הזקוף על הספינה וכן בל יחזקו כן תרנם (לקמן ל"ג) : וכנס . הוא כלונס ארוך עשוי לתלות בו מפה לסימן לאנשי החיל להתאסף ולבוא : (יח) יחכה . ענין איחור כי לדבר שמתאחר מחכים ומקוים לה : לחננכם מלשון תנינה : ירום . מלשון הרמה למעלה : חוכי . ענין תקוה : (כ) צר לחץ . פתרון אחד להם מענין דחק : יכנף . מלשון כנף בגד והוא קצות הבגד : מורך . מלמדך וכן יורה דעה (לעיל

מוריך ויהיה מוריך כמו מערך מן יורה ומלקוש ופי׳ לא יכנף לא יאסף ולא יעצר והדומה לו כדברי רז״ל כנופיא לאסיפת העם ולעצירתם ולא בימי חזקיהו היה להם בצורת וכבר להם אותם בשבע כמו שאמר אכול השנה ספיח ובשנה השנית שחים ובשנה השלישית זרעו וקצרו וגו׳ או פירוש ולא יכנף לא ירחק בכנף הארץ כלומר לא יהיה רחוק מכם המטר אלא קרוב שיהיו עיניכם רואות תמיד ויש לפרש מוריך מן ולא שמעתי לקול מורי ואמר זה על חזקיהו ואם יו״ד מוריך לרבים יהיה חזקיהו ושריו, ר״ל שלא ישלח שלוחים בכנף הארץ כמו שעשה אחז ששלח למלך אשור לעזור לו במלחמת רצין ופקח אבל חזקיהו יהיה בטוח במקומו ולא יצטרך אל עזר אדם ועיניך יראו אותו תמיד בירושלים שיורה אותך הדרך הטובה והישרה. ויונתן פירש הפסוק על מתנה אשור שתרגם הפסוק כן ויהב ה׳ לכון נכסי סנאה וגומר, ונכון הוא פירושו: ומים לחץ. בא בסמיכות עם המ״ה, כמו מ״ם ברכים : (כא) ואזניך. אפילו יקרא אותך המורה מאחריך ויאמר לך זה הדרך לכו בה תשמענה אזניך ותקשבנה כל שכן כשיורה אותך פנים בפנים, ר״ל שיהיו דורו של חזקיהו בימיו ההם חפצים לשמור התורה והמצות ושומעים לקול מוריהם אפילו יקראו אותם מאחריהם : כי תאמינו וכי תשמאילו. כשתרצו לנטות אל הימין או אל השמאל לא תטעו אלא הדרך הישר נגד עיניכם לכו בה לא תטו ימין ושמאל ממצות התורה. ותאמינו. כמו כי תימינו הא״לף תמורת היו״ד : (כב) וטמאתם. כשידבר כנגד העם ידבר פעם לשון יחיד דרך כלל ופעם לשון רבים דרך פרט, ופירוש וטמאתם תתנו אותו כמו טמא, כי כן אמר חזקיה על הפסילים שעשה אחז אביו, אמר ללוים והוציאו את הנדה מן הקדש, ואמר ויוציאו את כל הטומאה אשר מצאו בהיכל ה׳ ואמר ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה והנדה והטומאה הם הפסילים והמסכות : אפדת. כמו ותשב אפדתו כתרגומו ענין תקון : תזרם. תזרם למקום רחוק : כמו דוה. כמו הנדה שתשב במקום רחוק מבעלה בימי נדת דותה : צא תאמר לו. תאמר לפסל צא חוצה, וי״ת צא כמו צואה ותשליכני לחוץ, וכן הוא במסרה לית לשון טנוף : (כג) ונתן. יתן לך האל מטר לצורך זרעך אשר תזרע וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא יבא בו שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה ועוד יהיה לחם ארצך דשן ושמן וגם מקנך ירעה כמו כן : כר נרחב. כי הכל יהיה מלא תבואה וירעה המקנה ברחב, כר הוא מקום מרעה : ומקנך. כתוב ביו״ד אפשר שהוא לרבים, או הוא תמורה למ״ד הפעל : (כד) והאלפים. השורים כמו שגר אלפיך : והעירים. הם עולי החמורים : עובדי האדמה. שעובדים בהם האדמה : בליל חמיץ יאכלו. מרוב התבואה שיהיה להם יאכלו השורים והחמורים המספא הנקי שינקו אותה להם ויזרו ויבררו כמו החטים למאכל האדם : בליל. הוא המספוא, כמו אם יגעה שור על בלילו : חמיץ. נקי לפי ענינו, וגם יש לו דומה בלשון ערבי, וי״ת בליל פטים : זורה. בינוני מפלא נזכר פעלו מן הדגוש לפי׳ הוא בסגול : ברחת. רחת מן רוח לפי שמזורין בה ומנקים הקש מן התבואה : (כה) והיה. לענין שאמר שיתן מטר על פני האדמה אמר כל כך יהיה שפע המים עד שההרים והגבעות יבאו בהם מים ויהיה זה ביום הרג רב בנפול מגדלים : ביום. כמו בעת, כמו ביום הכותי כל בכור, יום צעקתי בלילה נגדך, וכן כל ביום שהוא שאומר על עתידה : הרג רב. הוא מה שהרג המלאך במחנה אשור כי אחר כן ברכה האל ליושבי ירושלם ויהודה בכל טוב ופי׳ בנפול מגדלים שרים גדולים וכן ת״י רברבין כמו שאומ׳ ויכחד כל גבור חיל ונגיד במחנה אשור : (כו) והיה אור הלבנה. רוב המפרשים פירשו פסוק זה לעתיד, ויש שפירשו כמשמעו ואיננו נכון, ויש שפירשו משל לרוב הטובה שתהיה לעתיד בימי המשיח, וכן הוא, אבל יתכן לפרשו גם כן משל בימי חזקיהו שיהיה להם

שְׁכַנְתִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא : כא וְאוּדְנָךְ יִשְׁמְעוּן פִּתְגָּמָא מִבַּתְרָךְ לְמֵימַר הָדָא אוֹרְחָא דְתַקְנָא הְלִיכוּ בַהּ לָא תִסְטוּן מִנַּהּ לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא : כב וּתְסָאֲבוּן יַת חִפּוּי צַלְמֵי כַסְפֵּיכוֹן וְיַת תִּקּוּן מַתְּכַת דַּהֲבְכוֹן תַּרְחֲקִינוּן כְּמָא דִמְרַחֲקִין יַת טוּמְאֲתָא כֵּן תַּרְחֲקִינוּן : כג וְיִתֵּן מְטַר זַרְעָךְ דִּי תִזְרַע יַת אַרְעָא וְעִבּוּרָא וַעֲלַלְלָא יִסְגֵי בְּאַרְעָא וִיהֵי פַרְנוּס וְטָב וְיִתְפַּרְנְסוּן צַדִּיקַיָּא מִיגֵיתֵיהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא שְׁמַן רַכִּיכִין וּפְטִימִין : כד וְתוֹרַיָּא וַחֲמָרַיָּא דִּי מְפַלְחִין בְּהוֹן יַת אַרְעָא בְּלִיל מְפַטְּמִין יֵיכְלוּן דִּי דְרָאבְרִיחַתָא וּבִמְדִירָא : כה וִיהֵי עַל כָּל טוּר רָם וְעַל כָּל רָמָא מְנַטְּלָא פַּצִּידִין נָגְדִין מַיִן תַּקְלָא לְמַלְכִּין וּלְמַשִּׁרְיָתְהוֹן בְּיוֹם קְטוֹל רַב בְּמִפַּל רַבְרְבִין : כו וִיהֵי נְהוֹר סִיהֲרָא כִּנְהוֹר שִׁמְשָׁא וּנְהוֹר שִׁמְשָׁא יְהֵי עָתִיד לְאַנְהָרָא עַל חַד תְּלָת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת יוֹמַיָּא בְּיוֹמָא דְיָתִיב יְיָ יַת גָּלוּת עַמֵּיהּ וּמְרַע מַחְתֵּיהּ יַסֵּי :

מוֹרֶיךָ : כא וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי תַשְׂמְאִילוּ : כב וְטִמֵּאתֶם אֶת־צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ וְאֶת־אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ : כג וְנָתַן מְטַר זַרְעֲךָ אֲשֶׁר־תִּזְרַע אֶת־הָאֲדָמָה וְלֶחֶם תְּבוּאַת הָאֲדָמָה וְהָיָה דָשֵׁן וְשָׁמֵן יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נִרְחָב : כד וְהָאֲלָפִים וְהָעֲיָרִים עֹבְדֵי הָאֲדָמָה בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ אֲשֶׁר־זֹרֶה בָרַחַת וּבַמִּזְרֶה : כה וְהָיָה ׀ עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְעַל כָּל־גִּבְעָה נִשָּׂאָה פְּלָגִים יִבְלֵי־מָיִם בְּיוֹם הֶרֶג רָב בִּנְפֹל מִגְדָּלִים : כו וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ יְהוָה אֶת־שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא :

הא

הקב״ה המלמדך להועיל : (כא) ואזניך תשמענה וגו׳. לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים בדברו ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות אף אחריך לשמוע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין ובין שמאל : (כב) אפדת. נוי : כמו דוה. יהיו מאוסות בעיניך כנדה : (כג) ונתן. הקב״ה מטר זרעך : ושמן. ל׳ דבר שמן ואינו ל׳ שמן לפיכך טעמו למט׳ ונקוד קמץ : כר נרחב. עד שיהיו הכרים שמינים ורחבים : כר. כבש ל״א מישור נרחב כמו (בראשית יג) ככר הירדן וכמו (ויקרא כג) כרמל כר שהוא מלא תבואה : (כד) והאלפי׳. שוורי׳ : בליל חמיץ. כמו (איוב ו) על בלילו קשין ותבן מחומצין ומחוזקין בתבואה שבתוכם יאכלו : אשר זורה. התבואה פעמיים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן בלול בתבואה שזורה במזרה אצל הקשין. רחת פול״א בלע״ז. מזרה וו״ן בלעז. ומדרש אגדה בליל ל׳ בלול שיהא האוכל בלול בתבן : (כה) יבלי מים. נהרי מים כמו (ירמיה יז) ועל יובל ישלח שרשיו : ביום הרג רב. שיהא טבח גדול (בארץ אשור) ויונתן תירגם ביום קטול רב במיפל רברבין : (כו) שבעתים כאור שבעת הימים. שבעתים שבע שבעיות כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שביעות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה

דוה ג׳ וסי׳ ואיש אשר ישכב את אשה. תזרם כמו דוה. נתנני שוממה כל היום. אנ״ך : שבעתים ו׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר בראשית: שבעת הימים ח׳ ומקום׳ מצויין במסרה רבתא דאזדרנא בריש האי חבורא בערך יום : חבוש ג׳ בקריאה וסי׳ ביום חבוש ה׳ את שבר עמו. פארך חבוש עליך. פניהם חבוש בטמון : ירפא ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בס״ב סי׳ כ׳:

תולדות אהרן ואזניך תשמענה. שבת קנג מגלה לב (שבת ה) : פסילי כספך. (שבת יא) : כמו דוה. שבת פב : ורעה מקנך. מנחות פז : והאלפים. (מעשרות מט) : אור הלבנה. פסחים סח סנהדרין צא : שבעתים. עקידה שער כט :

מצודת ציון

כח) : (כא) תאמינו. מל׳ ימין ובאה האל״ף במקום היו״ד : (כב) צפוי. ענין חפוי וכסוי : אפדת. חגורה כמו ואפדת לו בחשב האפוד (שמות כ״ט) : מסכת. פסל הניצוק ממתכת וכן אלהי מסכה (שם ל״ד) : תזרם. ענין פזור למרחוק וכן זרה הלאה (במדבר י״ז) : דוה. כן יקרא הנדה כמ״ש כימי נדת דותה (ויקרא יב) : (כג) דשן. ענינו כמו שמן : כר. כבש שמן וכן שלחו כר (לעיל טו) : (כד) והאלפים. השוורים כמו שגר אלפיך (דברים ז) : והעירים. כן יקראו החמורים עודם קטנים : בליל. מל׳ בלבול וערבוב : חמיץ. מל׳ חמץ ור״ל מחוזק כדבר המחומץ : זורה. ענין פזור התבואה מול הרוח להפריח הפסולת וכן זורה את גורן (רות ג) : ברחת. הם כלי שזורין בו התבואה ונקרא כן לפי שמניפין אותו אל הרוח : ובמזרה. גם הוא שם כלי עשוי לזרות בו התבואה : (כה) פלגים. אמות המים המתפלגים ומתפרדים הילך והילך : יבלי מים. גם הוא מענין פלגים כמו ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (כו) חבוש. ענין כריכה מעלית על מקום השבר כמו ולא חובשו (לעיל א) :

מצודת דוד

כאלו דחוק לכם הלחם והמים ולא תהיו שטופים אחר התענוגים כמו עתה : ולא יכנף עוד מוריך. הקב״ה המלמדך להועיל לא יסתיר פנים ממך ואחז במשל כאדם המכסה פניו בכנף בגדו שלא יראוהו : והיו עיניך. כאלו יסתיר פניו אם כן יהיו עיניך רואות אותו ר״ל תוכל לשאול כל צרכיך כי ימלא משאלותיך : (כא) ואזניך וכו׳. לא כמו שאתם מואסים עתה בדברי ותאמרו לא תחזו לנו נכוחות כי אז תהיינה אזניך נטויות לאחורך לשמוע דבר מאתי אשר יאמר זה הדרך לכו בו : כי תאמינו. בין כשתרצו ללכת אל הימין בין אל השמאל תהיו תאבים לשמוע דבר ה׳ אם נכון הדבר : (כב) וטמאתם וכו׳. רצה לומר בעיניכם יהיה טמא צפוי פסילי הכסף ותגורת מסכת הזהב : תזרם כמו דוה. תפזרם ותזרקם למרחוק כמו הנדה היושבת רחוק מבעלה בימי נדת דותה : צא תאמר לו. תאמר עליו צא חוצה וכן אמר חזקיה והוציאו את הנדה מן הקדש (דה״ב כט) ועל הפסל אמר : (כג) ונתן מטר זרעך. האל יתן מטר לצורך זרעך וכו׳ וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא בו את שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה : והיה דשן ושמן. אז לך תהיה דשן ושמן לגדל פירות משובחים : ירעה. כל אחד ממקניך ירעה במרעה טובה עד שכל אחד מהכרים יהיה רחב ובעל בשר : (כד) עובדי האדמה. כי בהם חורשים השדה לזריעה : בליל חמיץ יאכלו. מאכלם יהיה תבואה בלולה במוץ המחוזק ברב תבואה : אשר זורה. ר״ל יחזקו המוץ בתערובות תבואה נקיה אשר זורה ברוח על ידי הרחת והמזרה להסיר הפסולת כי מרוב הברכה יאכילו גם לבהמות תבואה נקיה : (כה) והיה על כל הר גבוה ועל כל גבעה וכו׳ : פלגים. מרוב המטר : ביום הרג רב. כל זה הטובה יהיה בעת שיהיה הרג רב במחנה אשור על ידי המלאך המכה בם : בנפול מגדלים. באבדן השרים הגדולים שבהם : (כו) כאור החמה תבהיק אורה

כז הִנֵּה שֵׁם־יְהוָה בָּא מִמֶּרְחָק בֹּעֵר אַפּוֹ וְכֹבֶד מַשָּׂאָה שְׂפָתָיו מָלְאוּ זַעַם וּלְשׁוֹנוֹ כְּאֵשׁ אֹכָלֶת׃ כח וְרוּחוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף עַד־צַוָּאר יֶחֱצֶה לַהֲנָפָה גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא וְרֶסֶן מַתְעֶה עַל לְחָיֵי עַמִּים׃ כט הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חָג וְשִׂמְחַת לֵבָב כַּהוֹלֵךְ בֶּחָלִיל לָבוֹא בְהַר־יְהוָה אֶל־צוּר יִשְׂרָאֵל׃ ל וְהִשְׁמִיעַ יְהוָה אֶת־הוֹד קוֹלוֹ וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה בְּזַעַף אַף וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה נֶפֶץ וָזֶרֶם וְאֶבֶן בָּרָד׃ לא כִּי־מִקּוֹל יְהוָה יֵחַת אַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה׃ לב וְהָיָה כֹּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו בְּתֻפִּים וּבְכִנֹּרוֹת וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה נִלְחַם־

(מ"ג. ג' . ג' . ג' סוכחוה . ל' . ג' . ג' מ"ל ג' . ג' . ג' ומ"ל . ג' . ג' . ג' . ל' . י"א בטעם ג' . ג'. י"ב)

ולשונו ז' מ"ל בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סי' ד' : גלחם י"ב פתחין וסי' נמסר בספר שפטים סי' ט : תולדות אהרן התקדש חג . פסחים לה ערכין י :

תרגום: כז הָא שְׁמָא דַיְיָ מִתְגְלֵי כְּמָא דְאִתְנַבִּיאוּ עֲלוֹהִי נְבִיַיָא מִלְקַדְמִין תַּקִיף רוּגְזֵיהּ וּקְשֵׁי מִלְסוֹבְרָא מִן קֳדָמוֹהִי עַל רַשִׁיעַיָא נְפַק לְוָט וּמֵימְרֵיהּ כְּאֶשָׁא אָכְלָא׃ כח וּמֵימְרֵיהּ כְּנַחַל מַגְבַּר עַד צַוְאר תַּקִיפִין יִקְטֵיל לַאֲרָמָא עַמְמַיָא בִּרְמוּת רֵיקָנוּ וּזְמָם דְטָעוּ בְּלִיסַת עַמְמַיָא׃ כט תּוּשְׁבַּחְתָּא תְהֵי לְכוֹן כְּלֵילְיָא דְאִתְקַדַשׁ בֵּיהּ חַגָא וְחֶדְוַת לִבָּא כְּמָא דְנָגְדִין בְּתוּדְתָא בְּאַבּוּבָא לְמֵיעַל בְּטוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם תַּקִיפָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ל וְיַשְׁמַע יְיָ יַת זִיו קָל מֵימְרֵיהּ וּתְקוֹף דְרַע גְבוּרְתֵּיהּ יְגַלֵי בִּתְקוֹף רְגַז וְשַׁלְהוֹבֵי אֶשָׁא דְמְשֵׁיצָא פְּסִילָן בַּדּוּר וְזַרְמִית וְאַבְנִין דְבָרָד׃ לא אֲרֵי מִקָל מֵימְרָא דַיְיָ מִתְּבַר אַתּוּרָאָה דִי בְשׁוּלְטָן מָחֵי׃ לב וִיהֵי כָּל מַעֲבַר דִּבְרְבְרֵיהוֹן וְתַקִיפֵיהוֹן דִי יָנִיחַ יְיָ פּוּרְעֲנוּת גְבוּרְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן בְּתוּפִּין וּבְכִינוֹרִין יְשַׁבְּחוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל קְרָבָא

רש"י

ושנ"ה : (כז) שם ה' . גבורתו שתהא לו לשם מה שיעשה סנחריב : בא ממרחק . להאמין מה שהבטיח זה ימים רבים : משאה . ה"א יתירה ואינו אלא כמו משא לפיכך נקודה רפי : (כח) כנחל שוטף . אשר העובר בו יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים : להנפה . להניף אוונ"ר בלע"ז : בנפת שוא . לא להועיל להם והם סבורים להועיל : רסן . פרומב"א פריינ"ק בלע"ז : (כט) השיר יהיה לכם . כליל פסח תבא לכם שמחה זו : כליל התקדש חג . כמו שאמרת' שיר של הפסחים במצרים ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים (מדרש תהלי') : כהולך בחליל . ותשמחו במפלת סנחריב כשמחת מביאי ביכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה' . כמו ששנינו במס' בכורים : (ל) ונחת זרועו . אין זה ל' כוח אלא ל' נוחת בו שלמנ"ט בלע"ז כמו וינח בכל גבול מצרים (שמות יז) הנחת גבורתו יראה בלהב אש שנשרפו אוכלוסי סנחריב : נפץ . ל' שיבור יותר : וזרם . קילוח מטר סוחף : (לא) מקול ה' יחת אשור . אזנים פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו (כאגדת חלק) : בשבט יכה . אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו : (לב) והיה כל מעבר מטה מוסדה . כל מעברות תוקף יסודות אוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והשחיתום וביום מפלתם יניח ה' עליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתפים ובכינורות . וכה פתרון המקרא בסירוס והיה בתפים ובכינורות כל מעבר

רד"ק

להם טובה רבה אחרי מות מחנה אשור והתשועה ממנו היתה גדולה וכמו שקורא הצרה חשך ואפלה כמו שאומר שמש וירח קדרו והכוכבים אספו נגהם והפסוקים הדומים לאלה כן יקרא התשועה אורה כמו שאומר ליהודים היתה אורה ושמחה לא שהוסיף להם אור השמש ואור הלבנה אלא הישועה היא כאורה וכן לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף עוד והדומי' לזה. ושבעתים ר"ל אורות גדולות רבות כמו שבעתים יוקם קין ר"ל נקמות רבות לא שני פעמים בשבעה לבד, כי השבון שבע ושבעה יבא להגדיל החשבון, כמו שבע יפול צדיק וקם, שבע כחטאתיכם, והדומים להם : כאור שבעת הימים . דרך משל כאלו אור שבעת ימי השבוע יהיו כאחד בתוספת האחד על הכרו : ביום חבוש ה' את שבר עמו . אם לעתיד ביום קבוץ גליות או אחר מלחמת גוג ומגוג ועליו יתפרש לזה ספי' הפסוק שלפני זה ביום הרג רב שלא תהיה אחר המלחמה הביא צרה בעולם, וכאלו יהיה כל העולם אורה, ואם בימי חזקיהו אחרי מות מחנה אשור, ולענין הפרשיות האלה לפני הפסוקים הבאים האלה ולאחריהם יראה הענין הזה בימי חזקיהו כמו שפי' וכן דעת הגדול רבי' משה מימון ז"ל. ופיר' כאור שבעת הימים שבעת ימי חנכת שלמה : (כז) הנה שם ה' . שם ה' שהרפו מלאכי מלך אשור הנה הוא בא להנקם ממנו, ומה שאמר ממרחק לפי שהיה חושב מלך אשור כי האל הוא כאלו הוא במרחק ממנו ולא יוכל להרע לו . לפיכך אמר כי הנה הוא בא ממרחק : בוער אפו . שאפו בוער על מלך אשור ועל מחנהו : וכובד משאה . הה"א אינה כנוי לנקבה כי היא רפה ואמר כובד משאה כלומר כבד יהיה עליה' לם זו המשא הכבדה הזאת שישא האל עליהם : שפתיו מלאו זעם ולשונו וגו'. כפל הענין במלות שונות ושפתיו ולשונו הם דברי הנבואה שהתנבא הנביא עליהם : (כח) ורוחו . ודבורו וכן ת"י ומימריה כמו שאמר שפתיו ולשונו כן אמר ורוחו או יהיה פי' רוח ורוחו מלאכו והוא שמלאך שהכה במחנה אשור יהיה להם כנחל שוטף שישטפם : עד צואר יחצה . כמו מי הנהר שהגיעו לאדם עד צוארו שאין לו דרך לנאת מהם אלא יטבע בתוכם או הוא קרוב להיות טובע וכן מחנה אשור כמעט כלו כולם כי לא נשארו אלא מעט כשעור שראש אלא הגוף : להנפה גוים בנפת שוא . מקור, כמו להניף פירוש רוחו יבא להניף הגוים אשר במחנה אשור בהנפת שוא. ונפה הוא הככרה שמניפין בה התבואה ואותה אינה לבוא אלא לברר הבר מן התבן, אבל זאת הנפה שיניף האל בה הגוים תהיה נפת שוא שלא ישמר בה דבר לצורך אלא הכל ילך לשוא ולאבוד, וי"פ גם כן רוחו לעמים האלה כמו רסן מתעה כי הרסן שמשימין בפי הבהמה הוא מושך הבהמה שתלך דרך ישרה למקום שרוצה הרוכב אבל זה הרסן יהיה האל על לחיי העמים להתעותם לא לישרם וי"פ כם להבדן : (כט) השיר . באותו היום שתהיה המגפה במחנה אשור יהיה לכם יושבי ירושלם שיר ושמחה כמו הלילה שמתקדש בו החג והוא הלילה של חג שמשמחים בו ואומרים בו שיר כן יהיה כם ביום מפלת מחנה אשור שתשמחו ותשירו ותהללו לאל שעשה לכם נס גדול, והשיר הזה הוא בפה והשמחה היא בלב לפיכך אמר ושמחת לבב ואמר כהולך בחליל כי ההולך בחליל באמת יש לו לבב ואמר הולך כי המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב והחליל מכה בתוכם : לבא בהר ה' . שיבאו בהר ה' שהוא בית המקדש לשיר ולהלל שם אל צור ישראל שהיה צרם עם מלך אשור, ורז"ל פירשו כי בליל פסח היתה מגפת מחנה אשור, שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג שאומרים בו שירה והלל וזהו ליל הפסח : (ל) והשמיע ה'. כשבא מלאך ה' הכה קול רעש בשביליס ויצאה נשמתם : ונחת . מתרגמינן וירד ונחת, ונחת הוא שם הירידה ר"ל שיוריד האל זרועו עליהם, ר"ל מכתו : ולהב אש אוכלה. פירשו רז"ל שרפת נשמה וגוף קיים כמו שפירשנו בפסוק ותחת כבודו יקד יקוד : נפץ וזרם. כאלו ירדו ברקים מנפצים ומשברים וזרם מטר ואבן ברד כן יכלו במהרה : (לא) כי מקול ה'. בשבט יכה. האל יכה אותו בשבטו, או פירוש אשור שהיה מכה בשבט עתה יחת וישבר שהרי קראו שבט כמו שאמר הוי אשור שבט אפי וכן פי"ו : (לב) והיה כל מעבר מטה מוסדה. בכל מקום שיעבור במחנה המטה שיסד האל לו

מצודת דוד

אורה כמו אור החמה : יהיה שבעתים כאור וכו' . יהיה שבעה פעמים ככה ואור ושיהיה כאור שבעת הימים ביחד והוא ענין משל על רוב הטובה כלפי שנאמר ביום רעה שמש וירח קדרו (יואל ב) : ביום חבוש . זה הטובה יהיה בעת ירפא שברם ומכתם ר"ל אחר מפלת אשור שיהיה מכה בהם : (כז) הנה שם ה'. מפלת אשור בבוא שם גבורתו של המקום הנה המפלה ההיא בא ממרחק רצה לומר מן השמים על ידי המלאך המכה בהם : בוער אפו. הבערת האף וכובד המשא העמוסה על אשור בא ממרחק מן השמים : שפתיו. שפתי ה' והוא דברי הנבואה על מפלת אשור : ולשונו וכו' . כפל הדבר במלות שונות : (כח) ורוחו . רוח פיו הוא כנחל השוטף בחזקה המגיע עד הצואר ושמה יחלקו את הגוף להיות מה ממעל למים ומה במים ור"ל כמו שיש סכנה במים הבאים ושוטפים בשעור זה כן יסתכנו מחנה אשור ויפלו : להנפה גוים . רוח ה' דבר להניף העמים אשר במחנה אשור בנפה שוא כי הנפה היפה עשויה לברר הבר מן התבן אבל הנפה הרעה שנקביה גסית אין בה תועלת כי הכל נופל דרך הנקבים וכן מחנה אשר ינפו בנפת שוא כי כולם יכלו ולא ישאר שארית : ורסן מתעה . כי הרסן הבוטס על לחיי הבהמה מיישרה להוליכה בדרך הישר לבל התע אבל הרסן שישים האל על לחיי העמים ההם להוליכם לירושלים הרסן הזה יתעה אותם כי ילכו לאבדון ר"ל המקום יתן בלבבם ללכת לירושלים לרע להם : (כט) השיר יהיה לכם . בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח : ושמחת לבב. יהיה לכם שמחת לבב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה' הוא הר הבית : (ל) והשמיע ה' וכו'. אחז במשל מדרך בני אדם הנלחמים שמרימים קול צווחה לאיים על שכנגדם : ונחת זרועו . הנחת זרועו להכות יראה בקצף גדול ובלהב אש השורפת ובנפץ וזרם ואבן ברד ר"ל לא ישאר מהם שארית כאלו הביא עליהם כל המכות הללו : (לא) כי מקול ה'. מגערת ה' ישבר אשור כאלו הכה אותו בשבט המשבר : (לב) והיה כל מעבר וכו'. פתרון המקרא בסרוס כאלו אמר והיה בתופים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה' עליו ובמלחמות

מצודת ציון

ושורפת : (כז) זעם. כעס וקצף : אוכלת . ושורפת : (כח) ורוחו . ענין דבור הנאמר בהבל כנפיחת הרוח : שוטף . ענין מהירות ההלוך : יחצה . ענין חלוקה כמו ותחן לארבע רוחי השמים (דניאל יא) : להנפה . להוליך ולהביא ולפזרה בתוך הנפה והוא כענין ככרה ובדרז"ל ונפה שמוציאה את הקמח (אבות פ"ה) : שוא . ר"ל רעה : ורסן . הוא מה שמוליכין הבהמה ע"י כמו במתג ורסן (תהלים לב) : מתעה . מל' תועה : לחיי . הוא המקום שאצל העין : (כט) התקדש . מל' קודש : בחליל . שם כלי נגון : צור . חוזק ומעוז : (ל) הוד . הדר ויופי : ונחת . מל' הנחה : בזעף אף . כפל המלה במלות נרדפים : נפץ . ענין הנידוץ עם הפזור כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז) : וזרם . ענין מרוצת המים : ואבן ברד . ר"ל ברד קשה וכבד : (לא) יחת . ענין שבירה כמו חתת קשתותם (ירמיה נא) : (לב) מעבר . מל' מעברה : מוסדה . מל' יסוד וחוזק : בתופים ובכנורות . שמות כלי נגון : תנופה .

רדק

לו שינותנו עתה על מלך אשור בתפים ובכנורות לא בכלי מלחמה ומה שאמר בתופים ובכנורות כי כאבוד רשעים רנה ואלו כמנהג מנגן כבעם שמכה אותם: ובמלחמות תנופה. כפל ענין כי המנגן מניף בידו: מוסדה. שם והה"א רפה: נלחם בם. בה כתיב ר"ל במחנה כי הוא ל' נקבה. כמו המחנה האחת אם תחנה עלי מחנה וקרי בם ר"ל באנשי המחנה: (לג) כי ערוך מאתמול. בשור"ק כמו כחול"ם: תפתה. הוא גיהנם אומר כי ערוך הוא להם מאתמול קודם מותם שהנביא ההנבאה בטרם בא הגזרה על נפילתם ובמות גופם תמות גם כן נפשם ותהיה בגיהנם ותפתה. וזכרו בפסוק בלשון זכר ובלשון נקבה: גם הוא למלך הוכן. גם למלך אשור הוכן התפתה אע"פ שהיה מתגאה ומתנשא בעצמו ואומר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי לפיכך אמר גם כן העמיק הרחיב האל העמיק והרחיב תפתה למחנה הגדול הזה שיכנסו כולם שם: מדורתה. מדורת התפתה תהיה גדולה לשרוף נפשות הרשעים האלה כי יש שם אש ועצים רבים ונשמת ה' שהיא כנחל גפרית להם הם שם כמדור' שבוער' בה שלא תכבה. בוערת. דולקת ופי' נשמת ה' ההבל היוצא מפיה שיקרא נשימה: וכן אמר נשבו נחלים תלהט. וכל הענין הזה דרך משל על הגזרה שהביא האל עליהם קשה ורעה. וכן אמר על אבדון נפשות הרשעים מדורתה אש ועצים הרבה והעמיק והרחיב הכל דרך משל: (א) הוי. על סוסים ישענו. על סוסי מצרים: ולא שעו על קדוש ישראל. ולא בטחו וכן ישעה האדם על עושהו: (ב) וגם הוא חכם. וגם האל חכם ויודע מחשבותם כי לא דרשו אל ה' וירדו אל מצרים לעזרה בעבור כי דעתם ומחשבותם כי לא ייטיב ה' ולא ירע ולכן לפי מחשבתם הביא עליהם רע להראותם כי ייטיב וירע ולא תועיל להם מה שחשבו להעזר במצרים: ואת דבריו לא הסיר. מה שנבאו הנביאים בשמו לא הסיר אותם הדברים אלא הקים אותם למען ידעו כי האל משגיח בעניני בני אדם ומדבר עם הנביאים ושולח אותם להוכיח בני אדם ובראותם שיבא עליהם הרע שדברו להם הנביאים בשם ה' ידעו כי רואה אותם: וקם על בית מרעים. אלו ישראל: ועל עזרת פועלי און. אלו מצרים: (ג) ומצרים אדם ולא אל. אין בידם לעזור אם לא ירצה האל כי בידו הטוב או הרע שיבא לו כי האדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: וסוסיהם. גם כן שהיו בוטחים בהם ישראל בשר ולא רוח, ופי' ולא מלאך ושקר הסוס לתשועה ואיך יעזרום מצרים והם לא יעזרו לעצמם כי ה' יפילם עליהם: וכשל עוזר. מצרים: ונפול עזור. ישראל: ויחדו. הוא מלך אשור ושבט אפו ומטה זעמו כי גם בזו נבזה מלך אשור ובאותו השבי והבזה בא ירושלם כשחנה עליהם ועל זה נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וגו' וי"ת ולא אל ולא רב: (ד) כי כה אמר ה'. הנה אשור ומצרים יכלוון כאשר לא ידעוני והנה תדעו כי ירוע השם לאשר ירצה וכן יטיב לאשר ירצה וכן יושבי ירושלים כי מלך אשור שהשחית את ישראל ויהודה ומצרים יבא להשחית ירושלים ולא יהיה כח בידו לפי שלא ירצה האל: כי כה אמר ה' אלי. אמר הנביא כי כן אמר לו האל כי יבא האל על המחנה ההוא כמו הארי על טרפו ויהגה

תרגום

קְרָבָא תַקִיפָא דְיִתְעֲבֵיד לְהוֹן בְּעַמְמַיָא׃ לג אֲרֵי מְסַדְרָא מִן עָלְמִין לְקֳבֵיל חוֹבֵיהוֹן גֵהִנָם אַף הִיא מְלַךְ עָלְמַיָא אַתְקְנָא לַעֲמִיקָא וּלְאַפְתָּאָה מְדוּרָא דְאֶשָׁתָא דָלְקָא בַהּ כַד בְּאָעִין סַגִיאִין מֵימְרָא דַיְיָ כְּנַחַל מַגְבַּר גָפְרִית דָלְקָא בַהּ׃ א וַי דְנָחֲתִין לְמִצְרַיִם לְסָעִיד וְעַל סוּסָוָתָא מִסְתַּמְכִין וּמִתְרַחֲצִין עַל רְתִיכַיָא אֲרֵי סַגִיאִין וְעַל פָּרָשַׁיָא אֲרֵי תַקִיפִין לַחֲדָא וְלָא אִסְתְּמִיכוּ עַל מֵימַר קַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ ב וְאַף הוּא בְּחוּכְמְתֵיהּ אַיְתֵי בִישְׁתָּא עַל דְעַבְדֵיהּ וְיַת פִּתְגָמוֹהִי לָאבַטֵיל וַאֲקִים עַל בֵּית מַבְאֲשִׁין וְעַל דְסָעֲדִין לִיאוּת שְׁקַר׃ ג וּמִצְרַיִם אֱנָשׁ וְלָא רַב וְסוּסָוָתְהוֹן בְּסַר וְלָא רוּחַ וַיְיָ יָרִים מְחַת גְבוּרְתֵיהּ וְיִתְקַל סְעִיד וְיִפּוֹל סָעִיד וְכַחֲדָא כּוּלְהוֹן יִשְׁתֵּיצוּן׃ ד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לִי כְּמָא דְמַכְלֵי אַרְיָא בַר אַרְיָוָן עַל צֵידֵיהּ דְמִזְדַמְנִין עֲלוֹהִי דִיר רָעַן מִקָּלְהוֹן לָא אִתְּבַר

ישעיה ל לא

בָּהּ׃ לג כִּי־עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה גַּם־הוא לַמֶּלֶךְ הוּכָן הֶעְמִיק הִרְחִב מְדֻרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה נִשְׁמַת יְהוָה כְּנַחַל גָּפְרִית בֹּעֲרָה בָּהּ׃

לא א הוֹי הַיֹּרְדִים מִצְרַיִם לְעֶזְרָה וְעַל־סוּסִים יִשָּׁעֵנוּ וַיִּבְטְחוּ עַל־רֶכֶב כִּי רָב וְעַל פָּרָשִׁים כִּי־עָצְמוּ מְאֹד וְלֹא שָׁעוּ עַל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ׃ ב וְגַם־הוּא חָכָם וַיָּבֵא רָע וְאֶת־דְּבָרָיו לֹא הֵסִיר וְקָם עַל־בֵּית מְרֵעִים וְעַל־עֶזְרַת פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ ג וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא־אֵל וְסוּסֵיהֶם בָּשָׂר וְלֹא־רוּחַ וַיהוָה יַטֶּה יָדוֹ וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזֻר וְיַחְדָּו כֻּלָּם יִכְלָיוּן׃ ד כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה ׀ אֵלַי כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר עַל־טַרְפּוֹ אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים מִקּוֹלָם לֹא יֵחָת וּמֵהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה כֵּן יֵרֵד

רשי

מעבר מטה מוסדה אשר יניחם ה' עליו ובמלחמות תנופת שוא מעלה ומוריד נלחם בם הקב"ה. ומדרש אגדה תנופת קציר העומר עמדה לישראל באותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה: (לג) כי ערוך מאתמול. יום שני לבריאת עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשום: תפתה. גיהנם שכל המתפתה ביצרו נופל שם: למלך הוכן. לצורך סנחריב וחילו: מדורתה. לשון אש נסקת מערכת עצים על האש קרויה מדורה: נשמת ה'. נפיחת רוחו: בוערה. בוערת: (א) הוי. על הרשע ועשרת השבטים היורדים מצרימה לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סוא מלך מצרים (מלכים ב יז): על סוסים. הבאים משם שהם קלים לרוץ: ישענו. (כמו ולא שעו על קדוש ישראל) כמו שעשה חזקיה שנ' (מלכים ב יח) בה' אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשור: (ב) ואת דבריו לא הסיר. אשר אמר והשיבך ה' מצרים באניות (דברים כח) מדה כנגד מדה שאמרתי לך (שם) לא תוסיף עוד לראותה ואתה הלכת מדעתך סופך לילך בגלות על כרחך: וקם. על עשרת השבטים שהם בית מרעים ועל מצרים אשר הם להם לעזרה: (ג) יטה ידו. שהקב"ה סומך הנופל בידו וכשיטה אותה יפלו כזה שאוחז דבר בכפו וכשהוא מרפין כפו הוא נופל כך מדרש אגדה וי"ת ירים יד מחת גבורתיה: (ד) כאשר יהגה. המיית קול כמו וכיונים הגו נהגה (לקמן נט): אשר יקרא עליו מלא רועים. יאספון עליו בקריאת קול המון. מלא רועים אסיפת רועים וכן קראו אחריך מלא (ירמיה יב) וכן יחד עלי יתמלאון (איוב טז) כולם ל' קיבוץ: לא יענה. לא יכנע לא יעשה עצמו עני וכן לענות מפני (שמות י) וכן וענה גאון ישראל (הושע ה): כן ירד. ולא

ירידה מצרים ד' בלישנא וסי' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו. ויעקב ובניו ירדו מצרים. ההלכים לרדת מצרים. הוי היורדים מצרים לעזרה: ויבא ג"א וסי' נמסר בסדר ויקהל: עוזר ה' מ"ל וסי' וכשל עוזר ונפל עזור. יתום אתה היית. אל הרחק ממני כי צרה קרובה. זכרה ירושלים. אהלי אפרנו:

תולדות אהרן תפתה. עירובין יט פסחים נד נדרים לט: העמיק. מנחות לט: היורדים מצרים. (סוכה נא): גם הוא חכם. יבמות ע (קידושין סח): אדם ולא אל. (סוכה נא):

מצודת ציון

מל' נפה והוא כעין כברה: (לג) ערוך. ענין סדור: מאתמול. ר"ל מזמן קרוב וכן ואתמול עמי לאויב יקומם (מיכה ב): תפתה. כן יקרא הגיהנם ע"ש שכל המפתה ביצרו נופל בו וכן ותופת לפניהם אהיה (איוב יז): הוכן. מלשון הכנה: מדורתה. ענין תבערה כמו אגדיל המדורה (יחזקאל כד): נשמת. ענין נשיבת רוח הפה כמו מנשמת אל יתן קרח (איוב לז): בוערה. דולקת: (א) ישענו. ענין בטחון וסמיכה: פרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: עצמו. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו): ולא שעו. ולא פנו וכן ישעה האדם על עושהו (לעיל יז): (ב) מרעים. רשעים: (ג) רוח. כן נקרא המלאך וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (לקמן מח): (ד) יהגה. ענין המיה כמו וכיונים הגה נהגה (לקמן נט) והושאל על שאגת האריה: והכפיר. שם משמות האריה והוא אריה בחור: יקרא. ענין אסיפה כי על ידי קריאה יתאספו המתאספים כמו ויזעק ברק את זבולון (שופטים ד): עליו. בעבורו: מלא. ענין אסיפה כמו

מצודת דוד

ובמלחמות תנופה נלחם בם רצה לומר יהיה שמח לנגן בתופים ובכנורות כל מקום אשר מחנה אשור שהוא כמטה מוסדה עבר שם בדרך מהלכו והשמחה תהיה במעט אשר המקום הניח עליו זרועו להכותו ונלחם בם במלחמת תנופה שהוא כי כולם כלו ולא נשאר שארית כמו שכתוב למעלה להנפה גוים בנפת שוא: (לג) כי ערוך מאתמול תפתה. הגיהנם בוערה בחוזק רב כאילו נערך מאתמול רצה לומר מזמן קרוב שלא נתקלקל הסדור עדיין: גם היא למלך הוכן. לצורך סנחריב וחילו: העמיק הרחיב. האל העמיק והרחיב את הגיהנם להחזיק את כל המחנה הגדול של אשור: מדורתה אש ועצים הרבה. מדורת הגיהנם היא גחלי אש ושלהבת מעלים הרבה: נשמת ה'. הבל היוצא מפי ה' שהיא כנחל של גפרית דולק בוערה בם בגיהנם והכל הוא דרך משל על מרבית היסורים: לא (א) הוי. אמר הנביא יש להתאונן על הושע ועשרת השבטים. היורדים למצרים לבקש עזרה מול סנחריב: ועל סוסים ישענו. בסתומם היה על הסוסים הקלים הבאים ממצרים: על רכב כי רב. על המרכבות אשר רבו ועל מרבית הפרשים רוכבי הסוסים: ולא שעו. לא פנו לבטוח על ה': (ב) וגם הוא חכם. אם הם נתחכמו לבטל הרעה המיועדת ע"י עזרת מצרים הנה גם הוא חכם להפר עצתם ויביא את הרעה ולא יסיר דבריו אשר גזר עליהם על ידי הנביאים: וקם על בית מרעים. האל יקום על ישראל שהם בית מרעים ויביא עליהם הרעה וגם יקום על אנשי עזרתם הם מצרים פועלי האון: (ג) ומצרים. ר"ל מהו הבטחון הזה הלא מצרים אדם ולא אל: וה' יטה ידו. להכות בהם: וכשל עוזר. אלו מצרים שרצו לעזור לישראל כי גם הם יפלו ביד אשור: ונפל עזור. אלו ישראל שחשבו להיות נעזרים במצרים: ויחדו. העוזר והעזור יכלו מן העולם: (ד) כי כה אמר ה' וכו'. ר"ל אז ידעו שהכל בהשגחה כי ירושלים שבטחה כי לא תפול ביד אשור וכאשר מסיים והולך והם יפלו בידו: כאשר יהגה. כמו האריה ההומה כשעומד על טרפו אשר אם יתאספו עליו אסיפת רועים הנה לא יפחד מקולם ולא יכנע מהמונם הרב לעזוב טרפו כן ירד ה' להגן על הר ציון ולהחנות נגדו שמה ולא יחוש להמון העמים ואמר בלשון הנהוג בבני אדם:

כלפרים

ה כְּצִפֳּרִים עָפוֹת כֵּן יָגֵן יְהוָה צְבָאוֹת עַל־יְרוּשָׁלִָם גָּנוֹן וְהִצִּיל פָּסֹחַ וְהִמְלִיט׃ ו שׁוּבוּ לַאֲשֶׁר הֶעְמִיקוּ סָרָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יִמְאָסוּן אִישׁ אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וֶאֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לָכֶם יְדֵיכֶם חֵטְא׃ ח וְנָפַל אַשּׁוּר בְּחֶרֶב לֹא־אִישׁ וְחֶרֶב לֹא־אָדָם תֹּאכְלֶנּוּ וְנָס לוֹ מִפְּנֵי־חֶרֶב וּבַחוּרָיו לָמַס יִהְיוּ׃ ט וְסַלְעוֹ מִמָּגוֹר יַעֲבוֹר וְחַתּוּ מִנֵּס שָׂרָיו נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר־אוּר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלִָם׃

לב א הֵן לְצֶדֶק יִמְלָךְ־מֶלֶךְ וּלְשָׂרִים לְמִשְׁפָּט יָשֹׂרוּ׃ ב וְהָיָה־אִישׁ כְּמַחֲבֵא־רוּחַ וְסֵתֶר זָרֶם כְּפַלְגֵי־מַיִם בְּצָיוֹן כְּצֵל סֶלַע־כָּבֵד בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה׃ ג וְלֹא תִשְׁעֶינָה עֵינֵי רֹאִים וְאָזְנֵי שֹׁמְעִים תִּקְשַׁבְנָה׃ ד וּלְבַב נִמְהָרִים יָבִין לָדָעַת וּלְשׁוֹן עִלְּגִים

(...יְהוָה צְבָאוֹת לִצְבֹּא עַל־הַר־צִיּוֹן וְעַל־גִּבְעָתָהּ׃)

ומאתרגושתהון לא מזדעזע כֵּן תתגלי מלכותא דיי צבאות למשרי על טורא דציון ועל רמתה׃ ה כעופא דטאים כן תתגלי גבורתיה דיי צבאות על ירושלם יגין וישיזיב יציל ויעדי׃ ו תובו לאוריתא ארי אסגיתון למחטי בני ישראל׃ ז ארי בעידנא ההיא ירחקון גבר טעות כספהון וטעות דהבהון דעבדו לכון ידיכון חובא׃ ח ויפול אתוראה בחרב לא אנש וחרב לא אנש תשיציניה ויערוק ליה כמן קדם דקטלין בחרבא וגברוהי לתבר יהון׃ ט ושילטונוהי מן קדם דחלא יעדון ויתברון מן קדם ניסא רברבוהי אמר יי דזיהור ליה בציון לעבדי אוריתא ותנור בעיר ליה דאשא בירושלם לדעברו על מימריה׃ א הא לקושטא ימלוה מלכא וצדיקיא למעבד פורענות דין מן עממיא יתרבון׃ ב ויהון צדיקיא דמיטמרין מן קדם רשיעיא כמאדמטמרין מן קדם זרמית יתובון ויתרבון ויתקביל אולפנהון בפריע כפצידי מיא דנגדין בארעא משלהיא כטלל כיף מיקר בארעא משלהיא׃ ג ולא יטמטמן עיני צדיקיא ואודני מקבלי אולפן יציתן׃ ד ולבב מהרהרין יסבר למידע

רש"י

ולא יפחד מהמון האומות: (ה) פסוח. דילוג ויש עוד לפותרו לשון חיים: והמליט. יוציא את ישראל מן הצרה ל' המלטה איסקמולייר בלע"ז: (ו) שובו. למי שהעמקתם מחשבות הילך לסור ממנו וסרתם מעליו עתה שובו אליו: (ט) וסלעו ממגור יעבור. וחזקו מרוב פחד יחלוש: וחתו מנס. מפני הנסים שיראו שהקב"ה עושה לישראל: אשר אור לו בציון. שם יהיה האש מוכן לשורפם: (א) הן לצדק ימלך מלך. הן אין משפט מלך למלוך כי אם לעשות משפט צדק: ולשרים למשפט ישורו. ועל מי יש לו למלוך על שרים אשר למשפט ישורו. ואמר הנביא זאת על אחז שהיה רשע אבל חזקיהו בנו ימלוך וכדי הוא: (ב) והיה איש. הגבור בירא' הקב"ה הוא חזקיה יהיה לישראל: כמחבא רוח. כמחסה סלע שנחבאים בו מפני רוח ונסתרים שם מפני חורב כן יבטחו בו הנותרים מי' השבטי': בציון. ל' יובש ציה: כצל סלע כבד בארץ עיפה. במקום שמש הארץ עיפה שם וחריבה ותאבה לצל: (ג) לא תשעינה עיני רואים. לא כמות שהם עכשיו אזניו הכבד ועיניו השע (לעיל ו) ל' טוח: (ד) ולבב נמהרים יבין לדעת. לא כמו שעכשיו השמן לב העם (שם): ולשון עלגים וגו'. ולא כמו שעכשיו כי בלעגי שפה (לעיל כח): עלגים. כל

והציל ג' וסי' פן כצא לו ערים. גנון והציל. ורעו את ארץ אשור: בחרב ה' רפין וסי' נמס' בשמואל חלק א' סי' י"ז: כצל ד' רפין וסי' כפלגי מים בציון. כצל בנטותו נהלכתי. ימי כצל נטוי. ימינו כצל עובר:

הולדות אהרן כנפרים. נרכוס גו: אור לו בציון. עירובין יט:

רד"ק

ויסגה כמו ישגא אשר יקרא כתרגומו דמזדמן: מלא רעים. אסיפת רועים כמו קראו אחרין מלא והדומים לו ענין אסיפה וקבוץ ולשאגת האריה יבאו הרועים מפה ומפה להציל הטרף מידו אם יוכלו והוא האריה מקול הרועים לא יחת ולא יעזוב בעבורם טרפו: ומהמונם לא יענה, פי' לא יכנע כמו לענות מפני והדומים לו, כן ירד ה' לצבאות על המחנה שבא לצבא על הר ציון וגבעתה וציון הוא לשון נקבה כמו ציון היא דורש אין לה או פירוש לצבא כי האל ירד עליה לצבא צבא כנגד צבא מחנה אשור: (ה) כצפרים עפות. לשון נקבה כמו כל צפור טהורה, וכתב אחז"ל המשיל מלאך ה' אשר הכה מחנה אשור לאריה בגבורתו ולצפרים עפות למהירותו: והציל. מקור בתוספ' הה"א וכן והמליט וכמו כן למען הרגיע את הארץ והדומים לו כתבנו בספר מכלל: (ו) שובו. אומר כאשר העמיקו לעשות סרה שובו והם בני ישראל שהרשיעו לעשות שובו מדרככם הרעים שובו טרם בא היום שתבושו על כל פנים כאשר תראו המעשה הגדול שיעשה האל במחנה אשור ויותר יהיה לכם גמול טוב אם תשובו קודם לכן ותאמינו לדברי הנביא: (ז) כי ביום ההוא. ביכה האל מחנה אשור ויראו כי לא בחרב איש יפול ידעו כי יד ה' עשתה זאת וימאסו כל איש אלילי כספו וידעו כי הכל המה וה' הוא האלהים ואין עוד והאלילים שעשו לכם ידיכם תכירו שהוא חטא ושגיאה גדולה שעלתה בדעתיכם כי הם לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה ולא הצילו המחזיקים בהם שהרי נתפשו כל ערי יהודה ונצלה ירושלם לפי שהחזיקו בה' והתפללו לפניו שיושיעם מיד מלך אשור: (ח) ונפל. כי המלאך לא איש ולא אדם: ונס לו מפני חרב. פי' וגם לו מלך אשור כמפני חרב כאלו שולפי חרב ירדפו אחריו כשיראה המגפה הגדולה במחנהו ינוס לו: ובחוריו. המעט הנותרים למס יהיו. שימס לבבם מפני פחדם: (ט) וסלעו. והוא סלעו ומגדלו החזק יעבור כי לא יבטח בעצמו עד היותו שם מרוב פחד ויש מפרשי' אפילו סלעו יעבור מרוב פחד ויברח לו יותר רחוק. והרא"בע ז"ל וי"ת ושלטונוהי מן קדם דחלא יעדון: וחתו מנס שריו. כמו מנס שיפחד אדם ויחת כשיראהו גם החיילות כן יחתו שריו השרידים מהמגפה אשר יראו: אשר אור לו. זה האור וזה התנור יש לו בירושלם שישרפם וי"ת אשר אור לו בציון ותנור על המזבח שהוא בבית המקדש. כלומר לכבוד מזבחו ומקדשו יהיה זה: (א) הן לצדק. זה המלך הוא חזקיהו ימלוך לעשות צדק ומשפט לפיכך תהיה תשועה זו בימיו, וכן השרים ישורו למשפט ולצדק ולמ"ד לשרים להורות על העלם ויספיק זולתם, כמו הרגו לאבנר, והשליטו לאבשלום, לאמות חמס, והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: (ב) והיה איש. איש זה חזקיהו יהיה לבני דורו מחסה: כמחבא רוח. כמקום שנחבא אדם שם מפני הרוח או שנסתר ... מפני זרם מטר כן יסתרו בני דורו בו בצדקתו לינצל מרעת מלך אשור: כפלגי מים בציון. יהיה להם כפלגי מים שימצא אדם במקום ציה או כצל סלע כבד בארץ עיפה פי' בארץ צמאה וכן בארץ ציה ועיף בלי מים והוא המדבר שהוא מיבור אין שם מים ואין שם צל וימצאו ההולכים בו שמכה אותם כל היום חרב ושמש ואם ימצאו מים וכן אם ימצאו סלע גדול ביניהו בצלו מפני השמש ויבינו נפשם אליהם כן כן היה חזקיהו שהיו ישראל בצער בשבי ובבזה בימי אביו, וכבד גדול, כמו עמך הכבד הזה: (ג) ולא תשעינה. מענין ועיניו השע שני הרשים והענין אחד אמר כי באותו זמן לא יהיו עורים והרשים לדברי ה' אלא יראו וישמעו ויקבלו דברי ה' וכן אמר למעלה ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר וגו' כי עד הזמן הזה היו עורים והרשים כמו שאומר ויעלם את עיניכם: (ד) ולבב נמהרים. שהיו עד עתה נמהרים עתה יבינו לדעת דבר ה' ונמהרים הם הכסילים כמו ועצת נפתלים נמהרה אמרו לנמהרי לב אמר אותם שהיו עופים עצמם פתאים

מצודת דוד

(ה) כצפרים עפות. כצפרים הממהרות לעוף כן ימהר ה' להגן על ירושלים: גנון והציל. יגן עליהם ויציל: פסוח והמליט. בבוא המלאך להכות במחנה אשור ידלג מעל ירושלים ויהיו הם נמלטים מן המכה: (ו) שובו וכו'. אתם בני ישראל שובו למי שהעמקתם מחשבות הילך לסור ממנו ר"ל שובו לה' אשר סרתם ממנו: (ז) כי ביום ההוא. חוזר למעלה לומר שובו עד לא נעשה הנס כי אחר הנס ימאס כל איש אלילי כספו אשר עשו לכם ידיכם לעבדם ולחטוא בהם ובהיות כן לא תהיה התשובה חשובה כ"כ לכן מהרו בתשובה עד לא יבא הנס: (ח) ונפל אשור. ר"ל אחר התשובה יבוא הנס אשר יפול אשור בחרב לא של איש כי אם בחרב המלאך: וחרב וכו'. כפל הדבר במ"ש: ונס לו. כשיראה מלך אשור את המגפה ינוס לו כמפני חרב: ובחוריו למס יהיו. הנשארים מחילו ימס לבבם מפחד: (ט) וסלעו. חזקו יעבור ממנו וילך לו מרוב הפחד: וחתו מנס שריו. שריו יפחדו כאשר יתפחדו אנשים מנופה הנס הנראה למרחוק והאשן לכל אנשי הצבא: אשר אור לו בציון. אשר הכין שם שלהבת ותנור אש לשרוף בהם מחנה אשור והוא דרך משל: **לב** (א) הן לצדק. הנה המלך חזקיהו ימלוך לעשות צדק ולמען ינהגו השרים את שררותם לעשות משפט ולא לעשוק עושק: (ב) והיה איש כמחבא רוח. האיש חזקיהו יהיה לבני דורו כמקום מחבואה מפני הרוח וכמקום סתר להסתר שמה מפני זרם מים ר"ל בצדקתו ינצלו ממחנה אשור: כפלגי מים בציון. והוא יהיה להם כנחלי מים במקום ציה שמשיב נפש האדם: כצל סלע כבד. כמו הצל הבא מסלע כבד בעבור גדלו ועביו שאז הצל הוא עב וגדול ומשיב נפש ההולך בארץ עיפה המגולה לאור השמש ר"ל הוא ידריכם בדרך הישר לטוב להם: (ג) ולא תשעינה. לא תהי נה עיני הרואים לפנות מה' לא כמו עכשיו שנאמר בהם ועיניו השע (לעיל ו): תקשבנה. לא כמו עכשיו שנאמר בהם

מצודת ציון

עלי יפתלאון (איוב טז): לא יחת. לא יפחד כמו ואל תחת (יהושע א): ומהמונם. ענין רבוי אנשים כמו על ההמון הזה (דה"ב כ): יענה. ענין הכנעה כמו לענות מפני (שמות י): לצבות. ענין חיל אנשי מלחמה: גבעתה. מל' גבעה והר: (ה) כצפרים. כן יקראו העופות כולן: עפות, מל' עפיפה ופריחה: פסוח. ענין דלוג וקפיצה כמו ופסח ה' על הפתח (שם יב): והמליט. ענין הצלה והשמטה מן הצרה: (ח) תאכלנו. ענין השחתה: ונס. ענין בריחה: למס. מל' המסה והמגה: (ט) וסלעו. ר"ל החוזק כסלע: ממגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): וחתו. ענין פחד: מנס. כלונס ארוך אשר ינשא בצבא: אור. שלהבת כמו אור לשבת נגדו (לקמן מז): (א) ישורו. מל' שררה: (ב) כמחבא. מל' מחבואה ומחבוא: זרם. ענין מים שוטפים: כפלגי מים. כנחלי מים: בציון. מל' ציה ומדבר: כארץ עיפה. ר"ל במקום המגולה לאור השמש שהמקום יבש וצמא למים ושואל מהאדם העיף הצמא למים: (ג) תשעינה. ענין הסרה והפנה כמו ועיניו השע (לעיל ו): תקשבנה. ענין שמיעה והאזנה: (ד) נמהרים. מל' מהירות: עלגים. כן יקרא המדבר שפך תכונת הדבר וכן נלעג

בהם

ישעיה לב

ה לֹא־יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ׃ ו כִּי נָבָל נְבָלָה יְדַבֵּר וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה־אָוֶן לַעֲשׂוֹת חֹנֶף וּלְדַבֵּר אֶל־יְהוָה תּוֹעָה לְהָרִיק נֶפֶשׁ רָעֵב וּמַשְׁקֶה צָמֵא יַחְסִיר׃ ז וְכֵלַי כֵּלָיו רָעִים הוּא זִמּוֹת יָעָץ לְחַבֵּל עֲנָוִים בְּאִמְרֵי־שֶׁקֶר וּבְדַבֵּר אֶבְיוֹן מִשְׁפָּט׃ ח וְנָדִיב נְדִיבוֹת יָעָץ וְהוּא עַל־נְדִיבוֹת יָקוּם׃
ט נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת קֹמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בֹּטְחוֹת הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי׃ י יָמִים עַל־שָׁנָה תִּרְגַּזְנָה בֹּטְחוֹת כִּי כָּלָה בָצִיר אֹסֶף בְּלִי יָבוֹא׃ יא חִרְדוּ שַׁאֲנַנּוֹת רְגָזָה בֹּטְחוֹת פְּשֹׁטָה וְעֹרָה וַחֲגוֹרָה עַל־חֲלָצַיִם׃ יב עַל־שָׁדַיִם סֹפְדִים עַל־שְׂדֵי־חֶמֶד עַל־גֶּפֶן

(עניים ק׳)

תרגום

וְלִישָׁנְהוֹן דַהֲוָה בְלִים יוֹחֵי לְמַלָּלָא בִּצְחִצְחָן׃ ה לָא יִתְאֲמַר עוֹד לְרַשִׁיעַיָא צַדִּיקַיָא וּלְדַעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ לָא יִתְאֲמַר תַּקִּיפִין׃ ו אֲרֵי רַשִׁיעַיָא רִשְׁעָא מְמַלְּלִין וּבְלִבְּהוֹן מִתְעַשְׁתִּין אוֹנֶס לְמֶעְבַּד שְׁקַר וּלְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ סְטְיָא לְשַׁלְהָאָה נֶפֶשׁ צַדִּיקַיָא דְּמִתְחַמְדִין לְאוּלְפָנָא הָא כְּכַפְנָא לְלַחְמָא וּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דְּאִינוּן כְּמַיָא לְצַחְיָא מְדַמַּן לְבַטָּלָא׃ ז וְרַשִׁיעַיָא דְּעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין וְאִינוּן עַל עֵיצַת חַטָּאִין מִתְמַלְּכִין לְחַבָּלָא עִנְוְתָנַיָא בְּמִלֵּי שְׁקַר וּפִתְגָּמֵי חֲשִׁיכַיָא בְּדִינָא׃ ח וְצַדִּיקַיָא קוּשְׁטָא מִתְמַלְּכִין וְאִינוּן עַל קוּשְׁטֵיהוֹן יִתְקַיְּמוּן׃ ט מְדִינָן דְּיָתְבִין שְׁלֵיוָן קוּמָא שְׁמַעְנָא קָלִי כְּרַכִּין שָׁרְיָן לְרוֹחֲצָן אַצִּיתָא לְמֵימְרִי׃ י יוֹמִין עִם שְׁנִין יְזוּעוּן דִּי שָׁרְיָן לְרוֹחֲצָן אֲרֵי סַף עֲבוּרָא עֲלָלָא לֵית לְמִכְנַשׁ׃ יא אִתְבָּרוּ דְּיָתְבִין שְׁלֵיוָן זָעוּ דִּי שָׁרְיָן לְרוֹחֲצָן שְׁלָחוּ וְאִתְעַרְטִילוּ וְאֶסְרוּ עַל חַרְצִין׃ יב עַל דַּדִּין סָפְדִין עַל

רשי

כל מי שאינו יודע ככוין דיבורו להיות נח קרוי עלג ולעג: (ה) ולכילי. רמאי טכל חורש רעים: שוע. ל׳ אדון שהכל שוען ופונין אליו: (ו) נבלה ידבר. מדבר ל׳ הוה הוא: יעשה און. יקבץ מחשבות און כמו (דברי׳ ח) עשה לי החיל הזה: לעשות חונף. חושב מחשבות איך יוכל לעשות חטפה. חונף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: ומשקה צמא יחסיר. לפי פשוטו שגוזלין העניים ותרגומו פתגמי אורייתא דאינון כמיא לצחיא מדמן לבטלא: (ז) ובדבר אביון משפט. לחבל אביון במשפטו. משפט זה ל׳ תחלת דברים במשפט כשמדבר האביון טענותיו זה יועץ זימו׳ להכשילו בכליו משפט משמש שלשה לשונו׳ תחלת טענת דרייסמנ״ש בלע״ז וגמר הדין יואייטמנ״ט בלע״ז ומשטר שסוטרין אותו ביסורין יוסטיצ״א בלע״ז: (ח) על נדיבות יקום. בשביל נדיבותיו תהי לו תקומה: (ט) נשים שאננות. מדינן דיתבן שליון: בנות בוטחות. כרכין דיתבין לרוחצן: (י) ימי׳ על שנה. כמו (לעיל כט) ספו שנה על שנה ותמיד עונותיכם מתגברין וסוף תרגזנה אלו שהן עכשיו לבטח כי יכלה מהם בציר הענבים ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית: אוסף. שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: (יא) רגזה. כמו לרגז: פשוטה. כמו לפשוט: ועורה. כמו לערות ל׳ עריה (מיכה א): וחגורה. כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירגם יונתן שלחו איתערטלו ואסרו על חרצין מתוך סיפטיטו ויתערמו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיהם כי על מתניהם: (יב) על שדים סופדים. יטפחו על לבם: (על שדי חמד. על שדות) חמדתן. ומ״א על חכמי סנהדראות שהם כשדי׳ המניקי׳ יספדו. ועל עיר חמדתן

רדק

פתאים ועלגים לשבין דבר ה׳ כמו שאמר כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה ואחרי התשועה הגדולה הזאת ישובו להיות רואים ושומעים ומבינים ומדברים צחות: (ה) לא יקרא עוד. הינו אומר עוד כל ימי עולם אלא עוד כל ימי חזקיהו. וכן הוא אומר ועמלו לא יזכור עוד, ר״ל כל זמן שהיין בו, ואמר זה בעבור כי היו מתחלה מחניפים הרשעים ומיפים להם מעשיהם בפניהם וקוראים לנבל נדיב ולכילי שוע, ואמר כי עוד כל ימיו לא ויראו מפני הרשעים ולא יחניפום עוד אלא לכל אחד יאמרו מה שיש בו והנדיב הוא האיש שהוא בעל נפש טובה ונותן מה שנותן בעין טובה והנבל הפכו שהוא אדם פחות ולא יתן אלא בסברת ובעין רעה: ולכילי. שנותן במדה לא יותר דבר בשום פנים ועינו רעה אבל אינו פחות כמו הנבל: ושוע הוא ותרן בממונו מאד שמח במתנותיו והוא יותר במעלה מהנדיב: (ו) כי. צריך לספרים בין הנבל והנדיב כי מעשיהם יעניגם בהפך כי נבל ידבר בפיו נבלה ויחשב בלבו לעשות און כי הלב אינו עושה אלא חושב, ואמר יעשה כי הוא חושב תמיד עד שיבא לידי מעשה, וכן אמר לעשות חונף ולדבר אל ה׳ תועה יחשב לדבר בעבור דבר התועה שאומר שאינו משגיח בבני אדם לפיכך יגזול כביכול כי חושב כי אין משפט ואין ה׳ רואה את הארץ ואינו מפחד כי אם מבני אדם: להריק נפש רעב. כי העניים שהם רעבים וצמאים אין להם עוזרים ברוב והנבל יריק נפשם כלומר יגזול מהם מאכלם והרי הוא כאלו יריק נפשם ויוציאה וכן יהסיר משקם: (ז) וכילי. בצר״י הכ״ף. והוא כמו ולכילי שוכר בחיר״ק הכ״ף ודבר על הנבל שהוא עושה מעשה נבלה ועתה מדבר על הכילי שמחשבתו רעה אבל אינו כמו הנבל כי הנבל יעשה מעשה הרעה אבל הכילי אינו רע כל כך שיעשה מעשה אבל חושב ומדבר רע על ההלוקים העניים ובאמרי שקר שמדבר יועץ לחבל העניים. וכן במשפט האביון ידבר להייב אותו בדין ולהעניש זהו שאמר ובדבר אביון משפט כאלו אמר בדבריו על אביון במשפט להכלו ולהשחיתו ופי׳ כליו רעים מדותיו. ואומר כמו שהוא צר עין ודעת חסרה ורעה כן כליו רעים והסי׳ וכשימכור ימכור במדה חסרה: זמות. דבריו נבלות כמו כי זמה עשו: (ח) ונדיב. נכלל בכללו השוע והנה הוא הפך הכילי כי הוא זמות יעץ והנדיב נדיבות יעץ: והוא על נדיבות יקום. בעבור הנדיבות יקום ויעלה במעלה גדולה: (ט) נשים. כתרגומו מדינן, וכן בנות כרכין אמר כנגד ערי יהודה שהיו הולכות להיות שאננות ובטוחות ואמר לכן אע״פ שאתם בוטחות עתה עוד הרגזנה: (י) ימים על שנה. כמו עם שנה וכן ויבאו האנשים על הנשים ר״ל שנה עם שנה כלומר לא שנה אחת לבד אלא שנה אחר שנה תרגזנה כי האויב ישחית הקציר והבציר ואחר כן יגלה אותם והבינה הערים חרבות: אסף. אסיפת התבואה ונבואה זו אפשר לפרשה עתידה על חרבן ארץ ישראל כלה והחרבן בית המקדש בימי צדקיהו או הרבן בית שני וכן ת״י כי ארמון נוטש בית מקדשא הרוב. ויש נחמת עד יערה עלינו רוח ממרום וגו׳ וכל הפרשה עתידה בימי המשיח או תהיה נבואה זו על הרבן ערי ישראל וגלותם בימי הושע בן אלה ויהיה פירוש ארמון נוטש על שמרון שהיה הבגון מלך ישראל וגם על ערי יהודה שתפשם מלך אשור והסיה נחמה עד יערה עלינו וכו׳ בימי חזקיהו אחר מגפת מחנה אשור: (יא) חרדו שאננות. אמר חרדו שהוא לשון זכרים לפי שענינו על העם אשר בתוך הערים: רגזה. לשון הנקבות בא בנו״ן הא ופעמים בנו״ן לבדה כמו רגזה וכן פשוטה ועורה וחגורה, ויש אומרים כי ארבעתם מקור, ועורה מן ערום ועריה: וחגורה. פירוש והגור שק: (יב) על שדים סופדים. על שדים שהיו לומקום מסרעב, וכן יהיו סופדים על שדי חמד על

ג׳ פסוקים בקריאה מן ז׳ מלין ג׳ מלין מכא וג׳ מלין מכא והוא באמצע וסי׳ מאשר שמנה לחמו והוא יתן. ונדיב נדיבות יעץ. אלהים הבין דרכה. אנ״ך שדי ו׳ כתיב י׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא: שאננות ג׳ נשים שאננות קומנה. וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות, חרדו שאננות רגזה:

תולדות אהרן לנבל נדיב. סוטה מא: וכילי. (סנהדרין נה): נשים שאננות. ברכות יז זוהר ויקרא על שדים. מ״ק כז:

מצודת ציון

לבון (לקמן לג) והוא מתהפך כמו כבש כשב והדומים: צחות. דברים זכים וברורים: (ה) לנבל. כן נקרא אדם פחות ונבזה: נדיב. אדם ישר ובעל מתן: ולכילי. רמאי ובעל מרמה כמו ואדור נוכל (מלאכי א): שוע. ענינו כמו נדיב וכן היערוך שועך לא בצר (איוב לו): (ו) נבלה. דברי כעור וגנות וכן לבלתי עשות עמכם נבלה (שם מב): יעשה. ענין קבוץ וכן וישראל עושה חיל (במדבר כד): און. דברי רשע: אל ה׳. על ה׳: תועה. ענינו הפך האמת והוא משאול מהתועה בדרך בהולך בהפך: להריק. מל׳ ריקות: (ז) זמות. מחשבת רשע כמו זמה הוא (ויקרא כ): לחבל. ענין השחתה: משפט. ענינו דברים יברים ונכוחים: (ח) נדיבות. נתינת המתן: יקום. ענין עמידה והוא הפוך ההעברה: (ט) שאננות. ענין השקט ובלוה וכן שאנן מואב (ירמיה מח): קומנה. הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור את הירדן (יהושע א): האזנה. ענין נטיית האוזן לשמוע: (י) ימים. ענינו שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה): על שנה. עם שנה וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה): תרגזנה. ענין חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד): כלה. ענין הכלמה: בציר. כן נקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): אוסף. הענבים המכניסים אל הבית עד לא יבואו ימי החורף וכן ולא נאסף את תבואתינו (ויקרא כה): (יא) פשוטה. מל׳ הפשט המלבוש: ועורה. ענין גלוי הבשר כמו

מצודת דוד

בהם ואזניו הכבד: (ד) ולבב נמהרים. מי שלבו נמהר מבלי דעת מיושבת יבין אז לדעת לא כמו עכשיו שנא׳ בהם השמן לב העם הזה: ולשון עלגים. מה שנדמה להם מאז דברי הנביאים כאלו ידברו בלשון עלגים כמ״ש כי בלעגי שפה וכו׳ (לעיל כח) הנה מעכשיו יחשב להם שאלו תמהר לדבר לאות אמרים ברורים המקובלים כל הלב: (ה) לא יקרא. לא ימלא בהם חונף לקרוא לנבל בשם נדיב ועל כילי לא יאמר שהוא שוע: (ו) נבלה ידבר. בכל עת מדבר דברים מגונים וכעורים ומחשבות לבו לקבץ און לחשוב מחשבות לעשות חנופה ולדבר על ה׳ דברי תועה הפך האמת כי יאמר שאינו משגיח: להריק. ר״ל יחשב כזאת למען לעשוק מאכל הרעב וכאלו יריק נפשו ממנו ולא יירא מה׳ בחושבו שאינו משגיח: ומשקה צמא יחסיר. ר״ל ולמען יחסיר המשקה מן הצמא כי חפצו לקחת ממונו בעושק וזה חוזר למעלה לומר הם כל אלה המדות הרעות נמצאו בנבל איך א״כ ראוי לקראו נדיב שהוא ההפך: (ז) וכלי כליו רעים. והרמאי הלא ערמומיו רעים המה לבריות כי הוא מתייעץ בנפשו להשחית עניים באמרי שקר: ובדבר אביון משפט. כשהאביון מדבר דברים ראוים ר״ל גם מתייעץ בנפשו לחבל הדברים ההם בדברי שקר וחוזר למעלה לומר אם כל אלה בו איך יקראהו שוע: (ח) ונדיב. אבל הנדיב מתייעץ בנפשו לעשות נדיבות והוא עומד על נדיבות רצה לומר לא בלבד יחשוב אלא עומד הוא על נדיבות ולא יעבור ממנו ואם כן אינו דומה לנבל וכלי לא במחשבה ולא במעשה ואיך א״כ יהיו נקראים בשם נדיב ושוע: (ט) נשים שאננות. אמר דרך קינה אתן נשי בית יהודה שיושבות שאנן כי לא השיגו אותן יד סנחריב: בנות בוטחות וכו׳. כפל הדבר במ״ש: (י) ימים על שנה. שנה עם שנה ר״ל לא שנה אחת כי אם שנה אחר שנה תתרגזנה אתן נשים בוטחות כי גם עליכם יבוא האויב והוא נ״נ מלך בבל: כי כלה בציר. כי אף שיכלה הבציר לא יבוא האוסף אל הבית כי האויב יקחהו: (יא) חרדו. מעתה חרדו על הצרה הבאה: רגזה. כפל הדבר במ״ש: פשוטה ועורה. כי כל אחת תהיה

רשי

שתחרש השדה ועל גפן פוריה הם ישראל שנקראו גפן ממצרים תסיע: (יג) קוץ שמיר. הובאי ובור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש: ועל קריה עליזה. ירושלים שהיא משוש לכל הארץ (איכה ב): (יד) כי ארמון. מלך יהודה נוטש: והמון העיר. גלה: עופל ובחן. בית מקדשו שהיה להם למבצר: היה בעד מערות. יהיה בתוך חורבות מערת ל' ערו ערו (תהלים קלז). ובעד כמו שבעד ערפל ישפוט (איוב כב): עד עולם. עד עת קץ: עופל ובחן. שניהם ל' מבצר: משוש פראים. לתאות ישמעאל (ולמרעה אדום) לחיילותיו: (טו) עד יערה עלינו. ישפוך עלינו כמו ותער כדה (בראשית כד) ל' שפיכה נופל על הרוח כמו ושפכתי על בית דוד רוח חן (יואל ג) וכן אשפוך רוחי על כל בשר (זכריה יב): ליער יחשב. קירוין סגיאין כיער הזה שהוא מלא עצים: (טז) ושכן במדבר משפט. בירושלים שהיא כמדבר: וצדקה בכרמל. היא ארץ ישראל שתהא באותן הימים ככרמל: (יט) וברד ברדת היער. על כרחך אין ברד זה שם דבר שהרי נקוד חציו קמץ וחציו פתח בל' פעל וכן פתרונו ל' פעולה כמו ורחץ וישב ועמד. וברד ויברוד את ברידת היער ויהי' הבי"ת של ברדת מן יסוד כמו עטרת עקרת כלות' וימטיר הקב"ה את מטר פחי הרשעים שהם עכשיו בגויים ומלאים ערים כיער: ובשפלה. שנשפלו ישראל עד עכשיו תשפל עיר מטרפולין של פרס ודוגמא כן תרגם יונתן ויחות ברדא ויקטול משריית עממיא: (כ) אשריכם ישראל. שהצליחה זריעת צדקתכם כזורעים על מים מעתה תקצרו ותאספו תבואת שכרכם הטוב תשלחו רגל השור לדוש התבואה והחמור להביא אל הבית כך ת"י כלומר תקבלו שכר פעולתכם הטובה: (א) הוי. כאויב שאתה שודד תמיד ואתה לא שדוד ובוגד אתה תמיד ואין אדם בוגדך ובוזזך: כהתימך. להיות שודד ככלותך שדידתך כאותם שנגזרה גזרה

ישעיה לב

פֹּרִיָּה: יג עַל אַדְמַת עַמִּי קוֹץ שָׁמִיר תַּעֲלֶה כִּי עַל כָּל בָּתֵּי מָשׂוֹשׂ קִרְיָה עַלִּיזָה: יד כִּי אַרְמוֹן נֻטָּשׁ הֲמוֹן עִיר עֻזָּב עֹפֶל וָבַחַן הָיָה בְעַד מְעָרוֹת עַד עוֹלָם מְשׂוֹשׂ פְּרָאִים מִרְעֵה עֲדָרִים: טו עַד יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם וְהָיָה מִדְבָּר לַכַּרְמֶל וְכַרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב: טז וְשָׁכַן בַּמִּדְבָּר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בַּכַּרְמֶל תֵּשֵׁב: יז וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד עוֹלָם: יח וְיָשַׁב עַמִּי בִּנְוֵה שָׁלוֹם וּבְמִשְׁכְּנוֹת מִבְטַחִים וּבִמְנוּחֹת שַׁאֲנַנּוֹת: יט וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר וּבַשִּׁפְלָה תִּשְׁפַּל הָעִיר: כ אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מָיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר:

לג

א הוֹי שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא שָׁדוּד וּבוֹגֵד וְלֹא בָגְדוּ בוֹ כַּהֲתִמְךָ

תרגום

על חקלי חמידתא על גופנין מענין: יג על ארעא דעמי הובאי ובור תסיק ארי על כל בתי דין קרוא תקיפא: יד ארי בית מקדשא חרוב המון קרויא דהואה פלחין ביה צדיאה בית תקפנא ומטמורנא אתבליש ובדי חרוב וצדי עד זמן אתר דהוה בית חדוא וחידו למלכיא כדו הוה מבז למשרין: טו כל דנה עד דייתי לנא רוח מן קדם דשכנתיה בשמי מרומא ויהי מדברא לכרמלא וכרמלא קירוין סגיאין יתיב: טז וישרון במדברא עבדי דינא ועבדי צדקתא ית כרמלא ייתבון: יז ויהון עבדי צדקתא שלם ומפלחי צדקתא ישקטון וישרון לרוחצן עד עלמא: יח ויתבון עמי במדוריהון שלם ועל ארעהון לרוחצן ובקירויהון שליין: יט ויחות ברדא ויקטיל משרית עממיא פלחי טעותא ויצדון ויסופון דיריהון: כ טוביכון צדיקיא עבדתון לכון עובדין טבין דאתון דמן לדזרעין על שקיא משלחין לאדרכא בתוריא ולמכנש בחמריא:

א וי דאתי למבזוזיתך לא יבזון ודאתי למינס ויתך לא ייניסון כד תיתי

תולדות אהרן: מעשה הצדקה. ב"ב ט עקרים מ"ג פכ"ח: אשריכם. ב"ק יז עכו"ם ח זוכר שמות ובשלח: משלחי רגל. ב"ק ג נה חולין קמא (ב"ק ב):

רדק

על גפן פוריה. כלומר על לחם ויין שאין להם שדי חמד שדי תבואה שהיו מתחלה ועתה הם בורים, וכן גפני פוריה שהיתה מתחלה ועתה בוקקה: (יג) על אדמת עמי. וכן יהיו סופדים על אדמת עמי שתעלה והצמיח קוצים ושמירים ואע"פ שאמר על שדי חמד לא פירש מה הם ועתה פירש קוץ ושמיר תעלה: קוץ שמיר. הסר וי"ו השמוש כמו קוץ ושמיר וכן שמש ירח ראובן שמעון מנך שרים והדומים להם: כי על כל בתי משוש. כי גם עליהם יהיה ההספד שהיו בתי משוש מתחלה וכן קריה שהיתה עליזה מתחלה: (יד) כי ארמון. פירשנוהו: עופל ובחן. מגדלים גבוהים וחזקים יהיו: בעד מערות. יהיו עוד למערות שידורו בם חיות השדה: בעד. במקום למ"ד השמוש, כי תבא זאת המלה בענין אותיות השמוש וכן באה במקום מ"ם בעד החלון: משוש פראים. שישמחו בם פראים במדבר פרא, למוד מדבר, מרעה עדרים מחיות השדה: (טו) עד יערה. עד ישפך עלינו רוח רצון ממרום כלומר יהיה זה החרבן עד יגלה הגלות וישפוך רצונו עלינו ואז יהיה המדבר לכרמל: רוח. רצון ה' כמו אל אשר יהיה שמה הרוח: והיה מדבר לכרמל. מה שהוא מדבר יהיה כרמל שהוא מקום זרע ושדות תבואה ועצי מאכל: והכרמל ליער יחשב. ברוב עצים כלו' יעלו ישראל ממדרגה למדרגה, וכרמל כתיב והכרמל קרי והענין אחד: (טז) ושכן. כתרגומו: (יז) והיה מעשה. בעבור מעשה הצדק' שיעשו יהיה להם שלום, ובעבור עבודת הצדקה יהיה להם השקט ובטח עד עולם והפסוק כפול בענין במלות שונות כי עבודת פירוש מעשה, כתרגום מעשה עובדא, וכן עובדי פשתים שריקות, אבל יונתן תרגמו עבודה ממש ומפלחי צדקתא: (יח) וישב. הפסוק כפול בענין במלות שונות ופשוטו הוא: (יט) וברד. הבי"ת קמץ והצי"ו פתח והוא פעל עבר ואם היה שם היה כולו קמוץ, אמר כשיברד יפול הברד ביער שלא יזיק לצמחים ועצי מאכל. ברדת שם כמו ברד. ובשפלה תשפל העיר. לא יזכר שום שפלות בעיר ירושלם אלא אם כן יזכרו השפלה שהיתה העיר רבל לא שפלות מעלה כי לא תשפל מעלת ישראל, ויש מפרשים שתשב פרזות שיבנו בתים בבקעה כי לא יצטרכו לבנות' בהר מגדלים חזקי': (כ) אשריכם זורעי על כל מים. על כל מקום נוים כי בכל מקום שתזרעו תמצאו מים: משלחי רגל השור והחמור. כל כך יהיה השבע גדול עד שישלחו השורים והחמורים לרעות בשדות: (א) הוי שודד. אם נאמרה זו כמו שכתבנו היא בימי חזקיהו אמר הוי שודד על סנחריב ואם עתידה בימות המשיח יאמר הוי שודד על מלך העכו"ם שיהיה בימים ההם, והיא מלכות רביעית במראה דניאל. ואמר אוי לך שודד שלא היית עד עתה שדוד והיית בוגד ולא בגדו בך עדין: כהתימך שודד שודד. כשתשלים להיות שודד כן תושד

מצודת דוד

היה מושטה מבגדיה והשאר מגולה בשרה בעת הלך בגולה: וחגורה. תחגור עצמה על החלצים לכסות הערוה לבד: (יב) על שדים. יספדו על שדיהן דרך הספד: על שדי חמד. ההספד תהיה על אבדן השדות החמודות ועל הגפנים המגדלים פירות הרבה: (יג) על אדמת עמי. על האדמה אשר תהיה שממה ויגדלו בה קוצים: כי על כל בתי משוש. כי הקוצים יגדלו אף על כל הבתים שהיו שמחים בהם תדיר העומדים בירושלים קריה עליזה: (יד) כי ארמון נטש. היכל המלך יהיה נעזב כי מלך יהודה יגלה ממנו: המון עיר. המון העם שבעיר יהיה נעזב ומופקר: עופל ובחן. מגדלי המבצר יחרבו וישובו למערות מדור לחיות השדה עד עולם. ר"ל עד זמן רב וכן ועבדו לעולם (שמות כא): משוש פראים. הם ישמחו שמה כי ימצאו שמה מרעה: מרעה עדרים. יהיה מקום מרעה לעדרים: (טו) עד יערה. ר"ל כן תהיה חרבה עד אשר ישפוך עלינו ממרום רוח הרצון והרחמים: והיה מדבר לכרמל. מקום שממה כמדבר תשוב להיות כרמל והוא מקום שדות וכרמים: והכרמל. מקומות שהם עתה ככרמל תחשב להיות כיער מבלי מלוא בדות וכרמים: (טז) ושכן במדבר. ירושלים שהיתה כמדבר ישכון בה משפט ר"ל אנשים עושים המשפט: בכרמל. בא"י שתהיה באותן הימים ככרמל שמה תשב צדקה ר"ל אנשים יעשו צדקה: (יז) והיה מעשה הצדקה. בגמול הצדקה תבוא שלום: ועבודת הצדקה. כפל הדבר במ"ש: (יח) וישב עמי וכו'. מאז והלאה ישב עמי בנוה שלום וכו' וכפל הדבר פעמים ושלש ויורה על מרבית השלום: (יט) וברד ברדת היער. ר"ל והאף ברדת ברד לא תרד על הצמחים כי ביער הרד: ובשפלה. בנין העיר השפל להבנות במקום שפל ועמוק ועכ"ז יהיו בטוחים מן האויב ולא יצטרכו לבנותה בגובה הר להשגב שמה: (כ) אשריכם. הצלחה תהיה לכם כי תזרעו על כל מים ר"ל בכל מקום שתזרעו ימצא מים לגדל התבואה: משלחי רגל. ותהיו משלחים שמה רגל השור והחמור לאכול לשבעה ולרמוס ברגל ולא יחושו כי תגדל הרבה תבואה:

לג (א) הוי שודד. אוי לך סנחריב השודד כל האומות שלא היית עד עתה שדוד ממני ואתה הוא הבוגד בכולם ועדיין לא בגדו בך: כהתימך. כאומר לא כן תהיה לעולם

מצודת ציון

ואת ערום ועריה (יחזקאל טז): חלציה. מתניה: (יג) קוץ שמיר. שמות מיני קוצים: תעלה. תגדיל: קריה. עיר: עליזה. ענין שמחה: (יד) נוטש. נעזב כמו והנה נטש אביך (ש"א י): המון. רבוי עם: עופל. מגדל ומבצר כמו וסביב לעופל (דה"ב ל"ג): ובחן. גם הוא כעין מגדל וכן הקימו בחוניו (לעיל ל"ג): בעד. הוא במקום למ"ד השמוש וכן באה במקום מ"ם השמוש כמו בעד החלון (בראשית כ"ו) ומשפטו מהחלון: מערות. מלשון מערה: פראים. חמור הבר: (טו) יערה. ענין שפיכה כמו תחת אשר הערה (לקמן נ"ג): לכרמל. כן יקרא מקום שדות וכרמים: (יז) ועבודת. תרגום של מעשה הוא עובדא: (יח) בנוה. ענין מדור: שאננות. ענין השקט והשלוה: (יט) ברדת. מלשון ירידה: (כ) אשריכם. ענין הצלחה כמו אשריך ישראל (דברים ל"ג): משלחי. ענינו דבר הנעזב לרצונו וכן ונער משולח מביש אמו (משלי כ"ט): (א) הוי. ענין קריאה לצער: שודד. עושק: ובוגד. ענין מרי ומרד: כהתמך. מל' תם והשלמה וכן כי אם

רד"ק

תושד אתם שישדדו אותך, ר"ל שיבא זמן שתשבר שתשלם מלכותך: כנלותך. משפטו כהנלותך כי הוא מקור מבנין הפעיל וענינו כמו כהשלימך וכן לא יטה לארץ מנלם שפירושו השלמתם ותכליתם: כהתימך. משפטו בדגש המ"ם כי שרשו תמם והוא קל כמו שהוקלו רבים הכפל: תושד. בוי"ו עם הדגוש: (ב) ה' חננו. אם בימי חזקיהו פחדו יושבי ירושלם ממלך אשור עד שהוצרכו להתפלל ולבקש רחמים, כמו שכתוב ואמרו ה' חננו לך קוינו ואם בימי המשיח יפחדו מפני גוג ומגוג ויצטרכו להתפלל ולבקש רחמים: היה זרועם לבקרים. בכל בקר ובקר היה זרועם מפני האויב: אף ישועתנו. כ"ש בעת צרה שצריך שתהיה ישועתינו ונהיה נושעים בך: ומה שאמר זרועם בכנוי הנסתרים ואמר חננו קוינו ישועתינו בכנוי המדברים בעדם כן דרך הלשון, כמו שמעו עמים כולם ואולם כולם תשובו ובאו נא, והדומי' להם כמו שכתבנו בספר מכלל: (ג) מקול המון נדדו. אם במחנה אשור פי' מקול ההמון שמלאך שהכה במחנה אשור, ואם בגוג ומגוג גם כן כמו שכתוב ויצא ה' ונלחם בגוים ההם: נדדו עמים. נפצו גוים הנשארים מן המגפה: מרוממתך. מהרוממות שלך שידעו כי רמת ונשגבת עליהם ולא הועילה להם גבורתם ורב חילם: (ד) ואוסף שללכם. שלל הגוים שיהיה שללכם שתאספו ותשלנו אותו: אוסף החסיל. כאסיפת החסיל והארבה שאוספים אותם כשנהו על האדמה שיוצאים בני העיר ואוספים אותם בכליהם שלא ישחיתו התבואה כן יצאו בני ירושלם ויאספו שלל מחנה אשור ודמה גם כן הליכם שמחנך במחנה אשור להלוך הארבה בתבואה שמשחיתה: ואמר כמשק גבים שוקק בו. ומשק ושוקק ענין הליכה כמו וכן משק ביתי: גבים. ארבה כתרגום ארבה גובא וי"ת הפסוק כן ויכנשון בית ישראל וגו' ואם הענין בימות המשיח הנה כתוב גם כן ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו והשיקו בנשק וגו' ושללו את שולליהם ובזזו את בוזזיהם אבל רז"ל פירשוהו בימי חזקיהו וכך אמרו אמר להם נביא לישראל אספו שלליכם אמרו לו לבוז או לחלק אמר להם אוסף החסיל מה אסיפת החסיל זה כל אחד ואחד לעצמו אף שלליכם כל אחד ואחד לעצמו, אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד עכו"ם מיד טהור: (ה) נשגב ה'. כשאת התשועה נשגב הוא שישגבוהו העמים על הנס הזה ויודו לו כי הוא שוכן מרום ובידו להשפיל הגבוהים ולהרים השפלים שהשפיל מחנה אשור שבאו על ירושלם ביד רמה והרים יושבי ציון שהיו שפלים ומלא ציון משפט ולדקה. נשגב. בינוני מבנין נפעל כי הוא קמוץ: ופירוש מלא ציון כי מהיום ההוא והלאה יהיו בציון עושין משפט לדקה וכן ת"י דאמר למימלי ציון עבדי דין דקשוט וזכו ויש לפרש מלא ציון מהלל העמים במשפט ובלדקה: (ו) והיה אמונת עתך. אמר כנגד ישראל קיום זמנך וחוזק ישועתך יהיה חכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם כלומר הנה באה לכם ישועה זאת ואתם בשלום אם תרצו שיהיה קיים לכם השלום והישועה כל זמניכם התעסקו בחכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם כי כמו שהאוצר האדם הוא מבטחו של אדם ועומד לו בעת צרה כן יראת ה' נפיכך תהיו יראי ה'. ותתעסקו בחכמה ודעת אלהים ותנצלו מכל צרה ותהיו בשלום כל עתכם אמונת קיום כמו במקום כ"א כמו גילת וגבל תלת מלה מכת בלתי סרה והדומים להם והאז"ל פי' הו גרס לכם ישועה זאת הכמת אלהים ודעת שבחזקיהו ויראת ה' שהיא אוצרו וי"ת הפסוק כן ויהא מה דאמרת וגומר: (ז) הן אראלם. פרשה זו על הפורענות הבאה לישראל קודם מפלת מחנה אשור והראלים. מלאכים, כי אראל שם למלאך וכן רז"ל זכרו המלאך בזה השם ואמרו נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש כי כמו שמלת מלאך ואמר על פליה גופני ועל שליה רוחני כן מלת אריאל והפסוק כפול בענין במלות שונות. אמר המלאך שלהם שהיו שולחים מתחלה מלאכי שלום עמה יצעקו חוצה כי האויב בא בארץ ויבכיון מר וי"ת מלת הראלם כשתי מלות כלומר אראה להם וכן תרגומו הא כד אתגלי לכון וגומר: (ח) נשמו מסלות. מפני האויב נשמו המסלות כי שבת עובר אורח: ספר ברית מאס ערים. פירש אדוני אבי ז"ל כיון ישראל

רש"י

גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושד: כנלותך לבגוד. מנחם חיבר כנלותך עם לא יטה לארץ מנלם בחלק אחד ומנלם המ"ם הראשונה בו יסוד נופל כמו מ"ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיות לשון כליון לכי הענין: כנלותך. לשון ככלותך ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיות בטל והולך אלא הולך וחזק: (ב) היה זרועם. של שדודים ביד השודד: לבקרים. מדי יום יום כשהוא מיצר להם אף ישועתנו תהיה בעת צרה: (ג) מקול המון. הבא מלפניך נדדו עמים עד הנה כשהפלאת לנו נסיך: (ד) ואוסף שללכם. זה מוסב על כנלותך לבגוד יבגדו בך ואוסף שללכם אתם הבוגדים את עמי בבא פקודתכם יבוזו אתכם שארית עמי ויאספו שללכם כאסיפת הסיל שאוסף לו תבואה בקיץ כל א' לעצמו אף כולן יבוזו איש לו: כמשק גבים שוקק. כקול נהם מים הנאספים וטופלין בגבים כנהם כן ינהמו הבאים לשלול ולבוז. משק ל' נהם כמו (משלי כח) ארי נוהם ודוב שוקק. וכן ממשק חרול (צפניה ב) כשהרות מכשבת בחרולים והם מכים זה על זה נותנים קול וכן בעיר ישוקו (יואל ב): גבים. כמו לחשוף מים מגבא ורבותינו דרשוהו באגדת חלק בביזת אוכלוסי סנחרב: (ה) כי שוכן מרום. הראה גבורתו שהוא רם על כל וידו על העליונה: (ו) והיה אמונת עתיך וגומר. והיה לחוסן ישועות ולחכמה ודעת את אשר תאמין לבוראך עתים שקבע לך לתרומות ולמעשרות בעת הפרשתן ללקט שכחה ופיאה. בעתם לקיים את שהאמנת בהקב"ה בעתים שמיטין ויובלות בעתם: ד"א אמונת עתך. שעברו עליך ונפית לישועה היה לך לחוסן: יראת ה'. שתירא מלפניו הוא אוצר טוב להפתח לך מאתו על ידה: (ז) הן אראלם צעקו חוצה. היה הנביא מתנבא נחמות ואומר שהפורענות כבר אכלוהו ומעתה אקום ואגאל לגאלם: הן אראלם. שלהם הוא המזבח כבר צעקו וספדו בחוצותם וברחובותם בבכי והי: מלאכי שלום. מלאכי שליחותם שהיו רגילין לבשר שלום מר יבכיון ואומרים נשמו מסילות שבת עובר אורח: (ח) הפר. האויב ברית שכרת לישראל: מאס ערים. ביזה

ישעיה לג

לְבֹגֵד יִבְגְּדוּ בָךְ׃ שׁוֹדֵד תּוּשַּׁד כַּנְּלֹתְךָ

ב יְהוָה חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים אַף־יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה׃ ג מִקּוֹל הָמוֹן נָדְדוּ עַמִּים מֵרֽוֹמְמֻתֶךָ נָפְצוּ גּוֹיִם׃ ד וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם אֹסֶף הֶחָסִיל כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ׃ ה נִשְׂגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם מִלֵּא צִיּוֹן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ ו וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצָרוֹ׃ ז הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן׃ ח נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח הֵפֵר בְּרִית מָאַס

תרגום

לְמִבַּז יְבוֹזוּנָךְ וְכַד תִּלְאֵי לְמֵינַס יֵיסוּנָךְ׃ ב יְיָ רַחִים עַלָנָא לְמֵימְרָךְ סַבַּרְנָא הֲוֵי תוּקְפָנָא בְּכָל יוֹם אַף פּוּרְקָנָנָא בְּעִידַן עָקָא׃ ג מִקָּל הֲמוֹן אִתְבְּרוּ עַמְמַיָא מִסְּגֵי גְבוּרָן אִתְבַּדָּרוּ מַלְכְוָתָא׃ ד וְיִכְנְשׁוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָא סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְכַנְשִׁין יַת זַחְלָא וְאָזַן בְּמָאנֵי זֵינָא כְּמָא דְאָזַן בְּזִירְקָתָא׃ ה תַּקִיף יְיָ דְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא דַאֲמַר לְמִמְלֵי צִיּוֹן עָבְדֵי דִין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ׃ ו וִיהֵי מָא דַאֲמַרְתְּ לְאוֹטָבָא לְדַחֲלָתָךְ אַיְתִיתָא וְקַיֶּמְתָּא בְּעִידָנֵיהּ תְּקוֹף וּפוּרְקָן חוּכְמְתָא וּמַדַּע לְדַחֲלַיָא דַיְיָ אוֹצַר טוּבֵיהּ עָתִיד׃ ז הָא כַּד אִתְגְּלֵי לְהוֹן יְצַוְחִין בְּמַרַר אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָא דַאֲזָלוּ לְבַסָּרָא שְׁלָם תָּבוּ לְמֶהֱוֵי בָכַן בְּמְרִיר נְפָשׁ׃ ח צַדִיאוּ כְבִשַׁיָא פְּסָקוּ עָדֵי אוֹרְחָא עַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא אִתְרְחִיקוּ מִקִּרְוֵיהוֹן

מסורה

ב' וס"ג ב מ"ל ב' מ"ג. ג', ג' חד מ"ל ב. ד' דגשים. ל'. כ'. ל'. ד'. ז' חסר וא' מ"ל. ד'. ד'. ג'. ג'. חסר. כ' תלמים.

לבקרים ד' וסי' ה' חננו לך קוינו. ותוכחתי לבקרים. לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. חדשים לבקרים רבה. וא' לבקרים וסי' ותפקדנו לבקרים: ודעת ד' ג' קמצים וא' פתח וסי' והיה אמונת עתיך חוסן. טוב טעם ודעת למדני. הלא כתבתי לך שלישים. ולבי ראה הרבה חכמה:

תולדות אהרן מרוממתך. סנהדרין לה: אמונת עתך. שבת לא זוכר פקודי: יראת ה'. ברכות לג: הן אראלם. חגיגה ה זוכר ויקרא:

מצודת ציון

תם הכסף (בראשית מ"ז): כנלותך. ענין הכליה והשלמה וכן לא יטה לארץ מנלם (איוב ט"ו) ור"ל הכליתם והשלמתם: (ב) לבקרים. מל' בוקר ור"ל בכל יום: (ג) המון. מלשון המיה: נפצו. ענין פזור: (ד) החסיל. מין הארבה: כמשק. ענין קול נהם כמו דוב שוקק (משלי כ"ח) וכן ממשק חרול (צפניה ב): גבים. בורות כמו באו על גבים (ירמיה י"ד): שוקק. ניהום קול: (ה) נשגב. ענין חוזק: מרום. מל' רום וגובה: (ו) אמונת. ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (לעיל כ"ב): עתיך. מל' עת וזמן: חוסן. ענין חוזק כמו חסין יה (תהלים פ"ט): (ז) אראלם. המלאך נקרא אריאל ובדרז"ל נצחו אראלים את המצוקים (כתובות ק"ד) וכמו בשם מלאך מצוחף נמלאך רוחני ומלאך גשמי כן שם אריאל מצוחף לשניהם: מלאכי. ענין שליח: (ח) נשמו. מל' שממה: מסלות. ענינו דרך כבושה: שבת. בטל: אורח. דרך: הפר. ענין בטול: אבב. מל'

מצודת דוד

לעולם כי כאשר תשלם לשדוד אחרים אז תושד גם אתה: כנלותך. כשתכלה לבגוד באחרים אז הם יבגדו בך: (ב) ה' חננו. לבל תשלום בנו יד סנחריב כי לך נקוה ולא נבטח במצרים כאשר בטחו עשרת השבטים: היה זרועם לבקרים. בכל יום היה לחוזק להמקוים לך: אף ישועתנו בעת צרה. אף היה לנו לישועה אם כבר באה הצרה: (ג) מקול המון. ר"ל וכן היה לנו לישועה כי מקול המיית המלאך המכה בהם נדדו העמים מן העולם: מרוממתך. מהרוממות שלך אשר נשגבת עליהם נפצו הנשארים מן המגפה: (ד) ואוסף שללכם. השלל שהקחו מאת מחנה אשור יהיה מאוסף באין מוחה ומבלי פחד כדרך האסיפה שמאספים את החסיל כשנחים על האדמה שיוצאים בני העיר ומאספים אותם בכליהם לבל ישחיתו תבואת האדמה: כמשק גבים. כקול נהמת מים הנאספים ונופלים בבורות כן ישמעו קול נהמת שוללים במחנה אשור: (ה) נשגב ה'. המקום נתחזק עליהם כי הוא שוכן מרום בשמים ממעל ואף אם החלש למעלה לגבור יתגבר ומכ"ש חזק מחפל: מלא ציון. בהנס הזה מילא את ציון משפט ולדקה כי מאז בעבור פלאי הנס יעשו משפט ולדקה: (ו) והיה אמונת עתיך. קיום זמנך והחזק ישועתך יהיה על ידי הכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם ר"ל היא לו למבטח כאוצר בעת הצורך וכאומר הנה באה לכם הישועה ואתם בשלום ואם תרצו שתהא קיים לזמן מרובה וישועה חזקו התעסקו בהכמה בדעת ויראו את ה': (ז) הן אראלם. אמר הנביא לאויים המה לרחמים כי כבר קבלו גמול העון כי כל מלאך השלום מאתם הנה כולם בחוצות במקום מהלכם צעקו בקול מר: מלאכי שלום. השלוחים ההולכים לבשר שלום העיר הנה בכו במר נפש על חורבנה: (ח) נשמו מסלות. הדרכים נעשו שממה כי נשבת עוברי דרך מפחד האויב: הפר ברית. האויב הפר הברית שכרת עם ישראל ומאס עריהם שלהגיהם על תלם כי הרסם עד היסוד · לא חשב אותם לבני אדם

עָרִים לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ׃ ט אָבַל אֻמְלְלָה אָרֶץ הֶחְפִּיר לְבָנוֹן קָמַל הָיָה הַשָּׁרוֹן כָּעֲרָבָה וְנֹעֵר בָּשָׁן וְכַרְמֶל׃ י עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה עַתָּה אֵרוֹמָם עַתָּה אֶנָּשֵׂא׃ יא תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם אֵשׁ תֹּאכַלְכֶם׃ יב וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ׃ יג שִׁמְעוּ רְחוֹקִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי׃ יד פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה חֲנֵפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה מִי־יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם׃ טו הֹלֵךְ צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם

מִקִרְוֵיהוֹן לָא חֲשִׁיבוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא דְבִישְׁתָא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן׃ ט אִיתְאַבֲלַת חֲרוּבַת אַרְעָא יְבֵישׁ לִבְנָן נְתַר הֲוָה שָׁרוֹנָא כְּמֵישְׁרָא צְדֵי מַתְנָן וְכַרְמְלָא׃ י כְּעַן אִתְגְּלֵי אֲמַר יְיָ כְּעַן אֶתְרוֹמֵם כְּעַן אֶתְנַטַּל׃ יא אִתְעֲשְׁתּוּן לְכוֹן עַמְמַיָּא עֲשְׁתּוֹנִין דְּרֵשַׁע עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין בִּישִׁין בְּדִיל עוֹבָדֵיכוֹן בִּישַׁיָּא מֵימְרִי כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְשֵׁיצֵי יָתְכוֹן׃ יב וִיהוֹן עַמְמַיָּא יְקֵידַת נוּר בּוֹבִין מְפַסְּקִין בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן׃ יג שְׁמָעוּ צַדִּיקַיָּא דְנָטְרוּ אוֹרַיְתָא מִלְּקַדְמִין מָא דַעֲבָדִית דְּעוּ חַיָּבַיָּא דְתָבוּ לְאוֹרַיְתִי קָרִיב גְּבוּרְתִּי׃ יד אִתְּבָּרוּ בְצִיּוֹן חַיָּבִין דַחֲלָא אֲחַדְתִּינוּן לְרַשִׁיעַיָּא דַהֲווֹ מְגַנְּבִין אוֹרְחַתְהוֹן אָמְרִין מַן יְדוּר לָנָא בְּצִיּוֹן דְּבָהּ זִיהוֹר שְׁכִינְתֵּיהּ כְּאֶשָּׁא אָכְלָא מַן יִתּוֹתַב לָנָא בִּירוּשְׁלֵם עֲתִידִין רַשִׁיעַיָּא לְאִתְדָּנָא לְאִתְמַסְרָא לְגֵהִנָּם יְקֵידוּת עָלַם׃ טו אֲמַר נְבִיָּא יָתְבוּן בַּהּ צַדִּיקַיָּא כָּל דִּמְהַלֵּךְ בְּזָכוּ וּמְמַלֵּיל כֵּיוָנָן מִתְרַחֵיק מִמָּמוֹן דִּשְׁקַר מַרְחִיק נַפְשֵׁיהּ מִן אֲנוּסִין מְנַע יְדוֹהִי מִלְקַבָּלָא שׁוּחֲדָא מְטַמְטֵים אוּדְנֵיהּ מִלְּמִשְׁמַע בְּאַשְׁדֵי דַם זַכַּאי וְכָל עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי

רשי בעיניו כל שוגה אינו חושב אנוש: (ט) אבל. ל' אבילות: קמל. יבש ונכרת: היה. לשון עבר הוא: השרון. שם מחוז מרעה בהמות כמו ששנינו אילים מחולב עגלים מהשרון: כערבה. חורבה וכועד. ל' תשנוק כמו (שמות יד) וינער ה': (י) עתה אקום. מרוב רשות שעשה חזקיהו לעמי לא אתאפק עוד עתה אקו' וארומ' ואנשא: (יא) חשש. מין מוץ דבר שוח לידלק: רוחכם אש. תגופכם תצא רוח אש ותאכל החשש והקש: (יב) כסוחים. קצוצים: כסוחים כמו (ויקרא כה) לא תזמר ת"א לא תכסח: (יג) רחוקים. המאמינים בי ועושים רצוני מנעוריהם: קרובים. בעלי תשובה שנתקרבו אלי מחדש: (יד) פחדו בציון חטאים. סופך ימצאו פתח לתשובה: מי יגור לנו אש אוכלה. כלומר מי יעמוד בעדנו לשכך חמה בוערת. ל"א מי יגור לנו פי' מי הוא לנו שיגור בציון עם הגבור שהוא אש אוכלת והוא משיב אותב צדקות וגו': (טו) הולך צדקות. מי הוא ימצא הולך צדקות: נוער כפיו. אשקו"ט בלע"ז: אוטם. סותם וכן שקופים אטומים (מלכים א ו'): עוצם. סוגר

עתה כ"ה ר"פ וסי' נמס' במסרה רבתא בשרש עת: קוצים ד' ב' חסר וב' מ"ל וסי' כי תצא אש ומצאה קצים. קוצים כסוחים באש יצתו. ואל תזרעו אל קצים. דעכו כאש קוצים. תניינא ובתרא מ"ל. וא' זרעו חטים וקוצים:

תולדות אהרן חברו חשש. סנהד' קט (יבמות ו): מהרפות שיד. סוטה לה (סוטה כח): פחדו בציון. בהכנות ס: הולך לדקות. מכות כד עקבים מ"ג פ"ג: מאס בבלע. עקדה שער ק: ועלם עיניו. שבת פו כ"ב נו:

רדק ישראל אומרים בכר הפר בריתו כאל עמנו ומאס ערינו הפך מה שאמר עלי ה' אלהיך בה: לא חשב אנוש. לא חשב אותנו לכלום וי"ת על דאשניאו וגו': (ט) אבל. ענין השחתה וכן על כן תאבל הארץ, וזכר ארץ בל' זכר ובלשון נקבה, וכן נעתם ארץ, שכן אבלם, בלשון זכר ובלשון נקבה ברוב: היה השרון כערבה. השרון יקרא מקום דשן ושמן וכן על הבקר הרועים בשרון ואומר שאותו המקום יהיה כמדבר: ונער בשן וכרמל. נוער פירותיו הבשן והכרמל כלומר ישלו אילנותיהם פירותיהם: (י) עתה אקום. אקום על מלך אשור המתגדל ארגל' וארומ' ואנשא עליו: (יא) תהרו חשש. אומר כנגד העמים אשר במחנ' מלך אשור, וקורא המחשבה הריון והמעש' לידה והם חשבו ללכוד ירושלם ולא עלה בידם הנה מחשבתם הבל ומעשיהם תהו. וזהו חשש וקש, ותשש הוא הקש הדק: רוחכם אש תאכלכם. מחשבתכם תהיה אש שתאכל אתכם, כלומר כי בעבור גאוהם נירוגים וחשבתם ללכדה תצא אש ה' בהאכלכם והוא מלאך ה' שהכה במחנה אשור. וכנה אותה המגפה בהכאה אש, וכן למעלה בפרשה לכן ישלח האדון וגם הארכנו בפירושו: (יב) והיו עמים משרפות שיד. אותם עמים אשר במחנה מלך אשור יהיו כמו האבנים שנשרפים לסיד או כמו קוצים כסוחי' שיגתו וידלקו באש: כסוחים. פירוש כרותים ותרגם לא תזמור לא תכסח ואמר כסוחים לפי שהקוצים שהיגם כרותים אלא מחוברים הם לחים ולא ידלקו במהרה אבל כשהן כרותים והם יבשים ידלקו במהרה כן תהיה המגפה בהתם: (יג) שמעו רחוקים אשר עשיתי. במחנה מלך אשור הרחוקים ישמעו והקרובים שהיו במחנה אשור ידעו גבורת האל שגבר עליהם והכה וידעו כי מלך אשור מה שעשה לא בכחו עשה כמו שהתפאר ואמר בכח ידי עשיתי: (יד) פחדו בציון. החטאים שהיו בציון פחדו כאשר ראו מחנה אשור הגדול והחנפים שהיו בה אחזם רעדה: ואמר מי יגור לנו כלומר מי יעמוד בעבורנו כנגד מחנה הזה שהוא אש אוכלה ומוקדי עולם, והחטאים והחנפים אשר בציון הם שפחדו כי לא בטחו בה' שיצילם והם שבנא וסיעתו אבל הצדיקים אשר בה הם לא פחדו ובטחו בה' ולא אמרו מי יגור כי ידעו כי האל יצילם בשובם אליו וזעקם ובתפלתם לפניו והם חזקיהו וסיעתו: אוכלה. בגרש"י עין הפעל וכן לנהב אש אוכלה, נומרה את הכרמים והדומים להם ויונתן תרגם אש אוכלה על האל ותרגם אמרין מאן ידור לנא בציון וגו': (טו) הולך צדקות. אמר הנביא אתם אומרים מי יגור לנו הולך צדקות יגור לכם והוא חזקיהו והצדקתו שנגלה העיר ואף על פי שהלה הזכות בדוד ואמר למעני ולמען דוד עבדי זכות דוד עמדה לפם עם זכות חזקיהו אלא זכר דוד כי הוא עיקר ראש ממלכת ציון ונקראת עיר דוד וי"ת כל הפסוק על כל הצדיקים אשר בירושלם אמר יתכון בה כל צדיקיא וגומ': הולך לדקות. חסר בי"ת השמוש כמו הולך בצדקות ואלה המדות אשר אמר בפסוק הם ראויות למלך ובהם תעמוד מלכותו: הולך צדקות. כל דרכיו ומעשיו הם בצדקה ובמעשים טובים: מואס בבצע מעשקות. הנה אומר בתורה בשופטים שונאי בצע אמר בצע סתמא כי כל ממון שנוטלים שאינם רודפים אחר הממון כי מתוך שאינם חומדים לא יטו אל השחד אבל הנה אמר בצע מעשקות שרוצה לומר בממון של גזל וכל עשק לפי שזה מדבר במלך והמלך יצטרך לממון לתת לבני חילו ואנשי מלחמתו ועבדיו ומשרתיו וצריך לו שיסתכל אחר הממון מן הדין אבל ממון שאינו דין מואס אותו לפיכך אמר בבצע מעשקות אע"פ שיש בידו כח לקחת ממון אחרים מואס אותו אם לא יהיה מן הדין כגון שיענש אדם למלכות בממונו נוער כפיו מתמוך בשוחד לפיכך אמר נוער כפיו לומר כי זה בוחד בעולם לא יקבל אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ואפילו מנחה לא יקבל מיד בעל הדין בעוד הדין לפניו מנער ידיו משום שוחד בעולם: אוטם אזנו משמוע דמים. לפי שהיה המלך להרוג העונשים העוברים על מצותו אמר כי לא יהרוג כי אם בדין ואם יבאו בני ביתו ויאמרו לו פלוני חייב לך מיתה שעשה לך כך וכך אוטם אזנו כלומר אינו רוצה לשמוע אם לא יתברר לו באמת שהוא חייב מיתה ודמים ר"ל דם זכאי או אפילו חייב בדבר שהוא לעצמו מוחל ומעביר פשעו כי קשה בעיניו הריגת אדם אם לא לבער רעה מן הארץ: ועוצם עיניו מראות ברע. אינו רוצה לראות בשום רע שבעולם

מצודת דוד

אדם: (ט) אבל. נשחית הארץ ונכרתה: החפיר. בושים ומאס את הלבנון וכרת האילנות: היה השרון. מקום המרעה נעשה שממה כמדבר: ונוער וגו'. מקומות השמנים הפירו והפילו פירותיהן ר"ל אין מגדל שם פירות: (י) עתה אקום. ר"ל הואיל וקבלו עונש כזה לכן יאמר ה' עתה אקום להפרע ממלך אשור: עתה ארומם. כי כשהמקום עושה דין ברשעים הוא מרומם ומנושא: עתה אנשא. כפל הדבר במ"ש: (יא) תהרו חשש. קרא אל המחשבה הריון ואל המעשה לידה הנה לומר מה שחשבתם לכבוש את ירושלים לא תצליחו בה והנה המחשבה הבל והמעשה כמוה: רוחכם. מחשבותיכם תהיה אש אשר תאכל אתכם ר"ל המחשבה ההיא היתה סיבה להביא עליכם האבדון: (יב) והיו עמים. מחנה סנחריב ידמו אל האבנים הנשרפים להיות סיד: קוצים כסוחים. ידמו אל הקוצים הנכרתים שהמה יבשים ובהנתנם בהם האש נשרפים מהרה וכן מחנה סנחריב מהר יכלו: (יג) שמעו רחוקים. העומדים ממרחק שמעו את אשר עשיתי במחנה אשור: ודעו קרובים. אותן שהיו במחנה אשור תנו לב לדעת את גבורתי: (יד) פחדו בציון. אז בבוא אשור על ציון הצדיקים בטחו בה' אבל החטאים פחדו: אחזה וכו'. כפל הדבר במ"ש: מי יגור לנו. ר"ל וכה אמרו מי הוא מעמנו שיכול לגור ולהתקיים פה מול מחנה אשור שהוא כאש הוכלה: מי יגור וכו'. כפל הדבר במ"ש: מוקדי עולם. ר"ל אשר שרפו והקלישו כל בני עולם: (טו) הולך צדקות. כאלו רוה"ק משיב זהו המתקיים מי שהולך בדרך צדקות ומדבר מישרים מואס בהנאה עושק: נוער כפיו. מנער כפיו מתמוך בשוחד ולא יאבה לקחתו: אוטם. סותם אזנו משמוע דברים המסיתים לשפוך דם: ועוצם

מצודת ציון

מחשבה: (ט) אבל. ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד): אמללה. ענין כריתה כמו בשם ה' כי אמילם (תהלים קיח): החפיר. ענין בושה ומיאוס: לבנון. שם יער בא"י: קמל. ענין כריתה כמו קנה וסוף קמלו (לעיל יט): השרון. הוא מקום שמן ודשן וכן חבצלת השרון (ש"ה ב): כערבה. ענינו כמו מדבר וכן ארץ ציה וערבה (ירמיה נא): ונוער. ענין הפלה בהאה מתנועה חזקה וכן גם חצני נערתי (נחמיה ה): בשן. הוא מקום מרעה שמן כמ"ש שמעו וגו' פרות הבשן (עמוס ד): וכרמל. הוא מקום שדות וכרמים: (יא) תהרו. מל' הריון: חשש. הוא תבן הדק וכן וחשש לבהה ירפה (לעיל ה): קש. תבן: רוחכם. ענין הגון ומחשבה וכן הבני נותן בו רוח (לקמן לז): (יב) שיד. כמו סיד בסמ"ך: כסוחים. ענין כריתה וכן שרופה באש כסוחה (תהלים פ): יצתו. מל' הצתה והבערה: (יד) רעדה. ענין חרדה: חנפים. רשעים המתגופים לנראים למלאות ספויו: יגור. ענין מדור כמו עם לבן גרתי (בראשית לב): לנו. כמו מעמנו: מוקדי. ענין הבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו): (טו) מישרים. מל' ישר: בבצע. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל): מעשקות. מל' עושק: נוער. ענין הפלה בתנועה חזקה: מתמוך. ענין השענה: אוטם. ענין סתימה כמו שקופים אטומים (מ"א ו): ועוצם. ענין סגירה כמו ויעצם את עיניכם (לעיל כט)

סוגר

עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע׃ טז הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים׃ יז מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים׃ יח לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר אֶת־הַמִּגְדָּלִים׃ יט אֶת־עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה עַם עִמְקֵי שָׂפָה מִשְּׁמוֹעַ נִלְעַג לָשׁוֹן אֵין בִּינָה׃ כ חֲזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ עֵינֶיךָ תִרְאֶינָה יְרוּשָׁלַ͏ִם נָוֶה שַׁאֲנָן אֹהֶל בַּל־יִצְעָן בַּל־יִסַּע יְתֵדֹתָיו לָנֶצַח וְכָל־חֲבָלָיו בַּל־יִנָּתֵקוּ׃ * כא כִּי אִם־שָׁם אַדִּיר יְהוָה לָנוּ מְקוֹם־נְהָרִים יְאֹרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל־תֵּלֶךְ בּוֹ אֳנִי־שַׁיִט וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ׃

ג' מ"ע · ד' · ג' · כ' · ג' ומ"ג . ד' · כ"א · ג' ומ"ג · ג' קמץ · קמץ · חצי הספר בפסוקים · ג' . ג'

בְּעָבְדֵי בִישׁ׃ טז הוּא בַּאֲתַר רָם וּמְנַטַּל יְהֵי בֵּית מַשְׁרוֹהִי בֵּית מַקְדְּשָׁא תִּסְבַּע נַפְשֵׁיהּ מְזוֹנֵיהּ מַסְפַּק מוֹהִי קַיָמִין כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן דְּלָא פָּסְקִין מוֹהִי׃ יז יַת יְקָר שְׁכִינַת מֶלֶךְ עָלְמַיָא בְּתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ יֶחֶזְיָן עֵינָךְ תִּסְתַּכֵּל וְתֶחֱזֵי בְּנַחְתֵּי אֲרַע גֵּהִנָּם׃ יח לִבָּךְ יְחַשֵּׁב רַבְרְבָן אֵיכָא סַפְרַיָא אֵיכָא רַבְרְבַיָא אֵיכָא חֻשְׁבְּנַיָא יֵיתוּן אִם יְכְלוּן לְחַשְׁבָּא מִנְיַן קְטִילֵי רֵישֵׁי מַשְׁרְיַת גִּבָּרַיָא׃ יט יַת מְרוֹת עַם תַּקִּיף לָא תִכּוּל לְמֶחֱזֵי עַמָּא דַּהֲוָה עֲמִיק מְמַלְּלֵיהוֹן מִלְּמִשְׁמַע מְלַעֲגִין בְּלִישָּׁנְהוֹן מְדֵלִית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ׃ כ תֶּחֱזֵי בְּמַפַּלְתְּהוֹן צִיּוֹן קִרְיַת זִמְנַנָא עֵינָךְ יֶחֶזְיָן בְּנֶחָמַת יְרוּשְׁלֵם בְּאַצְלָחוּתָא בִּשְׁלֵוְתָא כְּמַשְׁכְּנָא דְּלָא מִתְפָּרַק וְלָא מִשְׁתַּלְּפָן סְכּוֹהִי לְעָלַם וְכָל אַטוּנוֹהִי לָא יִתְפַּסְקוּן׃ כא אֲרֵי אֱלָהֵן מִתַּמָּן תִּתְגְּלֵי גְבוּרְתָּא דַּייָ לְאוֹטָבָא לָנָא מֵאֲתַר נַפְקִין נַהֲרִין שָׁטְפִין פְּתָיוּת יְדִין דְּלָא תֵיזִיל בֵּיהּ סְפִינַת צַיָּדִין

רדק

שבעולם או פירוש ברע באדם רע כלומר אדם שהוא רע לא יוכל לראותו כמו שאמר דוד דובר שקרים לא יכון לנגד עיני וכל אלה המדות היו בחזקיהו : (טז) הוא מרומים ישכון . זה המלך ישכון בטח כשוכן במגדלים גבוהים . וכפל עוד הענין במלות שונות להזק , ופירוש מצדות מגדלים חזקים ולא נשתנה בסעיפות לשקל הקריאה : לחמו נתן . קמץ כי הוא בינוני : מימיו נאמנים . קיימים שלא יפסקו , ואמר הענין הזה לומר כי בשבע יהיה בימי חזקיהו כמו שאמר בפרשה של מעלה אשריכם זורעי על כל מים וגו' : (יז) מלך ביפיו . הוא חזקיהו ואמר תחזינה עיניך כנגד שבט יהודה ואמר תראינה ארץ מרחקים פי' עיניך שהיו רואות עד עתה מלך ארץ מרחקים והוא מלך אשור שהיו עובדים אותו מתחילה ורואים את פניו במנחה שהיו מביאים לו . אמר עוד לא תראו אותו אלא מלך זה תראו ביפיו ובהדרו שלא יפחד וישב על כסאו בכבוד ועליו נאמר וינשא לעיני הגוים , ומלך הזכר עומד במקום השנים כמנהג המקרא כאלו אמר מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה מלך ארץ מרחקים ומרחקים המ"ם פתוחה : (יח) לבך יהגה אימה . לבך שהיה הוגה אימה טרם זה כלו' כל היום היית בפחד המס והיית מחשב בלבך איה סופר עתה יבא עלינו כותב המס ושוקל הכסף מידינו : סופר את המגדלי' . פירוש שהיה סופר המגדלי' אשר בעיר ועיר כי אותם הבתים הגבוהים היו חשובים ונותנים יותר במס וכל אותה המחשבה והפחד לא יהיה לך עוד : (יט) את עם נועז לא תראה . עוד לא תראה הסופרים והשוקלים : את עם נועז . כמו עז והוא נפעל והרבה עז ויעז ועזוז בענין אחד , ועם עז הם הכשדים , עם עמקי שפה משמע שהיו מדברים ארמית שלא היו שומעים ומבינים אותו ישראל אלא יחידים , כמו שאמרו אליקים ושבנא ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם נראה כי העם לא היו מבינים ארמית , ולשון אחרת לאשר לא יבינו הוא לו עמוק ונלעג כמו שאמר כי בלעגי שפה ובלשון אחרת : משמוע . פי' מהבין כמו גוי אשר לא תשמע לשונו וכן אמר אין בינה שלא היו מבינים אותו והענין כפול במלות שונות : (כ) חזה ציון . אותו עם נועז לא תראה אלא מה תראה ציון קרית מועדינו שהיו באים שם במועדים שלש פעמים בשנה כי עד עתה לא היתה קרית מועדינו בימי מלכי ישראל שלא היו באים שם כל ישראל גם בימי אחז שהיו בטלים מועדי פסח וקרבנותיו כי גם בתחלת מלכות חזקיהו כתב על אפרים ומנשה אגרות שיבאו בירושלם לעשות פסח היו משחקים בהם ומלעיגים בם ועתה עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן כי עד עתה לא היה נוה שאנן כי היתה יד מלכי העכו"ם עליה : אהל בל יצען . פי' לפי ענינו כתרגומו במשכנא דלא מתפרק כי לא מצאנו לו חבר במקרא ואדו"ל פי' משרש יצע ומענינו והנו"ן נוספת בשקל בנין קנין אלמן רחמן ופי' אהל שלא יורד ולא יהיה מצע לעולם אלא לעולם יהיה פרוש ונטוי : בל יסע יתדותיו . אפילו אחת מיתדותיו לא יסע ולפי שדמה אותו לאהל אמר יתדותיו וחבליו שינטה עם יתדות וחבלים ומה שאמר לנצח ר"ל זמן רב : כי אם שם . זה אם פירושו כמו אמת וכן כי אם יש אחרית כי אם כחמר היוצר יחשב והדומים להם אמר איך תהיה ירושלם נוה שאנן ואהל בל יצען : (כא) כי באמת שם בירושלם אדיר ה' שהוא לנו ובעזרתינו והוא אדיר ויכול על מחנה אשור ואע"פ שהוא רב ועצום : מקום נהרים יאורים . והוא יהיה לנו מקום נהרים כאלו סביב לירושלם

רשי

סוגר וכן (לעיל כט) ויעצם את עיניכם : (טז) לחמו נתן . לא יהא מבקש לחם כי מן השמים יספיקו לו מזון : מימיו נאמנים . מקור מימיו לא יכזב . כלומר זרעו יגדל וכל צרכיו יסופקו : (יז) מלך ביפיו תחזינה עיניך . פי' תזכה לראות מארץ מרחקים מלכך בהדר גאונו . או פי' (הקב"ה שהוא מלך אותו תחזה מארץ מרחקים שאתה עומד תראה הניסים והגדולה שתעשה לך ועם נועז עמקי שפה לא יראה שכינת המלך ביפיו ע"כ . כל זה בספרים אחרים איתא) : מלך ביפיו תחזינה עיניך . לך הצדיק אני אומר שתזכה לראות זיו שכינתו של מקום : תראינה ארץ מרחקים . תירגם יונתן תסתכל ותחזי בנחתי ארע גיהנם : (יח) לבך יהגה אימה . כשתראה השרים והחכמים של עכו"ם שהיו שליטים בחייהן והרי הם נידונים בגיהנם יהגה לבך אימה ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר חכמה שהיו שואלין ממנו כל עצת מלכות : איה סופר את המגדלים . פירוש שהיה סופר המגדלים אשר בעיר ועיר כי אותם הבתים הגבוהים היו חשובים ונותנים יותר במס וכל אותה המחשבה והפחד לא יהיה לך עוד : (יט) את עם נועז . כמו לועז אלו אשור ובבל שאין לשונם לשון הקודש : לא תראה . לא תחשוב בלבך כי כולם יהיו חשובים ושפלים : עמקי שפה . כמו ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית יא) : נלעג לשון . עלגים ועמקי שפה (לעיל כג) כל זה לשון נכרית שאין מכירין בלה"ק : (כ) חזה ציון . זאת תראה בלבך להחשב מלוכה ושררה את ציון אשר היא קרית בית וועד לנו : בל יצען . בל יסע ודומה לו אילון בצעננים (שופטי' ד') ומתרגמינן משר אגניא והם נקעי' שבשדות שקורין פושי"ר בלע"ז כמו אגני דארעא מקרי שהמים נאספי' שם מן ההרים והגבשושיות וצ"ת של בצעננים אומר אני שאינה נדרשת בתבה אלא משמשת היא : בל יסע יתדותיו . היתדות שקושרין בו מיתרי האהל בל יסע אותם מן הארץ ממקום תקיעתם כמו ויסיעו אבנים גדולות (מלכים א ה) וכן ויסעם עם הבריח (שופטים טז) ל' תלישה : (כא) כי אם שם . כי אם מוסב על בל יסע יתדותיו ועל בל ינתקו . הרעה לא תהיה כי אם הטובה ה' יהיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים כענין שנאמר (יחזקאל ד) וימד אלף ויעבירני נחל אשר לא אוכל לעבור וכן ניבא יואל ומעין מבית ה' יצא (יואל ד יח) והוא הנחל שיהא מתגבר והולך : אני שיט . אניה השטה במים

מצדות ב' בלישנא וסי' את המנהרות ואת המצדות . וישב דוד במדבר במצדות . ויעלו זיפים . וישב במצדות עין גדי . נלכדה הקריות והמצדות . חדלו גבורי בבל . ואשר במצדות ובמערות מדבר . והוא מרומים ישכון . ויתנהו בסוגר בחוחים . וסי' בל' ארמי במערתא דגדיא בטורא מטמר מרום בבל אקש לה

תולדות אהרן מרומים . כ"ב י : מלך ביפיו . תענית יז סנהדרין כב (יומא מז סנהדרין כ) : איה שוקל . חגיגה טו סנהדרין קו : עיניך תראינה . זכר נאה : אני שיט . יומא עז :

מצודת דוד

סוגר עיניו מראות דבר האסור לראות : (טז) הוא . העושה כל אלה ישכון בטח כאלו היה במקום מרום אשר לא תשיג אותו יד האויב : מצדות . כאלו היו מבצרי סלעים לו למשגב : לחמו נתן . מן השמים יספיקו לו צרכיו : מימיו נאמנים . לא יפסק מי בארו : (יז) מלך ביפיו . בעיניך תראה את המלך חזקיה ביפיו ובגדולתו ולא תהיה גולה מארצך : תראינה ארץ מרחקים . מלת מלך האמור בתחלת המקרא עומדת במקום שתים כאלו אמר תראינה מלך ארץ מרחקים ור"ל העינים שראו עד הנה מלך אשור הנה עתה תראינה את המלך חזקיהו ביפיו ובגדולתו : (יח) לבך יהגה אימה . לבך שהיה חושב אימה ואומר איה סופר המלך עתה יבוא עלינו ויכתוב המס ואיה שוקל כסף המס מידינו ואיה הסופר את מגדלי העיר והבתים הגבוהים כי לפי מספר המגדלים היה המס : (יט) את עם נועז וכו' . ר"ל הנה מעתה לא יהיה כן כי לא תראה בעיניך את העם החזק והוא אשור : עם עמקי שפה . העם אשר שפת לשונם עמוק וקשה להבין : נלעג לשון . מי שאינו מכיר הלשון ידמה לו שמדבר בהפך תכונת הדבר ואין הבנה לדבריו ומוסב לתחלת המקרא לומר לא תראה עוד את העם הזה והענין כפול במ"ש : (כ) חזה ציון . אבל תראה את ציון ולא תגלה ממנה : קרית מועדנו . העיר אשר אנחנו מתוועדים ומתכנסים שמה ברגל : נוה שאנן . שיהיה מדור שקט והאהל אשר לא יהיה נע ממקומו כי יעמוד תחתיו ועד זמן רב לא יהיו נעקרים יתדות האהל וכל חבלי האהל הקשורים ביתדות לא יהיו נעתקים מן היתדות : (כא) כי אם שם וכו' . כי באמת שם בירושלים ה' האדיר יהיה

מצודת ציון

(טז) מרומים . מל' רוממות וגובה : מצדות . ענין מגדל ומבצר חזק כמו מצודת ציון (ש"ב ה) : משגבו . ענין חוזק : נאמנים . ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב) : (יז) תחזינה . ענין ראיה : (יח) יהגה . יחשוב כמו והגיון לבי (תהלים יט) : אימה . פחד : שוקל . מל' משקל : (יט) נועז . מל' עוז וחוזק : עמקי . כן נקרא דבר הקשה שאין להשיגו כאלו הוא במקום עמוק : שפה . כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם (בראשית יא) : משמוע . מלשון הבנה כמו שומע יוסף (שם מב) : נלעג . כן נקרא המדבר בהפך תכונת הדבר כמו בלעגי שפה (לעיל כח) : (כ) חזה . ענין ראיה : מועדנו . מלשון וועד ואסיפה : נוה . ענין מדור : שאנן . ענין השקט ושלוה כמו שאנן מואב (ירמיה מח) : יצען . ענין דקירה ובנעה ממקום למקום כמו ושלחתי לו צועים וצעהו (שם) : יסע . ענין עקירה כי העוקר דבר מה מסיעו ממקומו : יתדותיו . מל' יתד ומסמר : לנצח . ר"ל לזמן רב : חבליו . מל' חבל וקו : ינתקו . ענין העתק והסרה ממקומו : (כא) אם . באמת כמו כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז) : אדיר . ענין חוזק : יאורים . הם העשוים בידי אדם : ידים . ענין מקום וכן יד חוית (לקמן נ"ז) : אני שיט . ספינה השטה במים והוא מלשון השטים אותך (יחזקאל כ"ז) : וצי

רשי

כמים : וצי אדיר. ובורני רבתא : (כב) כי ה' שופטינו. שר ושופט שלנו : (כג) נטשו חבליך . המושכים את הספינה את רומי הקייבה : כן. הכן היטב: תרנס. תורן הספינה: כל פרשו נס . לא יוכלו לפרוס וילון המנהיג את הספינה : אז חולק עד שלל . עדאה : מרבה . הרבה יחלקו שלל סנחריב : פסחים . (ישראל) שהיו עד עכשיו חלשים : (כד) ובל יאמר שכן . של ישראל : חליתי. בשביל האומה הזאת באתני הרעה : כי העם . ישראל שנקראו עם היושב בירושלים יהיה סלוח עון : (ד) ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאשליך את שרי אשור ובבל: ונגולו. ל' גולל ונגלו כספר השמים ת"י ויתמחון מתחות שמיא כמא דאמר עליהן בסיפרא ואני מפרשו לפי הענין מפני שעכשיו הטובה והאורה לרשעים לכשיתמחו ויחרבו יהיה דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר: יבול. יכמוש : וכנבלת מתאנה. כמושה באילן קרויה נובלת וזהו שפירשו רבותינו (ברכות מ) מאי נובלות בושלי כומרא שנתבשלו בכומר לאחר לקיטתן צוברן ומתחממות ומתבשלות : (ה) כי רותה בשמים חרבי . להרוג שרים של מעלה ואחר כך תרד על עמלק למטה שאין כל אומה לוקה עד שילקה שר שלה במרום: עם חרמי . עם מלחמתי ל' משנה (כתובות יז) בשעת חירום שנו וכן (מלכים א ב) את

מותא : צבאם ד' וסי' ויכלו השמים והארץ. כי קצף לה' על כל הגוים. ונמקו כל צבא השמים. המוציא במספר צבאם. ואדם עלי' בראתי. וברוח פיו כל צבאם. אתה עשית את השמים : וכל צבאם ד' וסי' נמ' בס' בראשית :

תולדות אהרן ה' שפטנו. עקרים מ"א פ"ד : נשוא עון. כתובות קיא : קרבו גוים . עקידה שער ס : ונמקו. עכו"ם יז :

ישעיה לג

כב כִּי יְהוָה שֹׁפְטֵנוּ יְהוָה מְחֹקְקֵנוּ יְהוָה מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ׃ כג נִטְּשׁוּ חֲבָלָיִךְ בַּל־יְחַזְּקוּ כֵן־תָּרְנָם בַּל־פָּרְשׂוּ נֵס אָז חֻלַּק עַד־שָׁלָל מַרְבֶּה פִּסְחִים בָּזְזוּ בַז׃ כד וּבַל־יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשֻׂא עָוֺן׃

לד

א קִרְבוּ גוֹיִם לִשְׁמֹעַ וּלְאֻמִּים הַקְשִׁיבוּ תִּשְׁמַע הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ תֵּבֵל וְכָל־צֶאֱצָאֶיהָ׃ ב כִּי קֶצֶף לַיהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם וְחֵמָה עַל־כָּל־צְבָאָם הֶחֱרִימָם נְתָנָם לַטָּבַח׃ ג וְחַלְלֵיהֶם יֻשְׁלָכוּ וּפִגְרֵיהֶם יַעֲלֶה בָאְשָׁם וְנָמַסּוּ הָרִים מִדָּמָם׃ ד וְנָמַקּוּ כָּל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנָגֹלּוּ כַסֵּפֶר הַשָּׁמָיִם וְכָל־צְבָאָם יִבּוֹל כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן וּכְנֹבֶלֶת מִתְּאֵנָה׃ ה כִּי־רִוְּתָה בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי הִנֵּה עַל־אֱדוֹם תֵּרֵד וְעַל־עַם חֶרְמִי לְמִשְׁפָּט׃

(מסורה: ל' חד חסר וחד מ"ל · מ"ל · ל'. ל'. ב' לשון ביזה · ל' פתח · ל' וחסר · י' · ו' · ל' · ל'. ב' · ל' וחסר · ל'. ד' · ל' · ל' וא' וזוגם)

תרגום

וּבוּרְנֵי רַבְּתָא לָא תְגוּזְנֵיהּ׃ כב אֲרֵי יְיָ דַיָּנָנָא דְּאַפְּקָנָא בִּגְבוּרְתֵיהּ מִמִּצְרַיִם יְיָ מַלְּפָנָא דִּי הַב לָנָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא מִסִּינַי יְיָ מַלְכָּנָא הוּא יִפְרְקִנָּנָא וְיַעֲבֵיד לָנָא פּוּרְעָנוּת דִּין מִן מַשִּׁירְיַת גּוֹג׃ כג בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתַּבְּרוּן עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר יְרוּשְׁלֶם מִתּוּקְפְהוֹן וִיהוֹן דָּמַן לִסְפִינָא דְּאִתְפַּסְקוּ חַבְלָהָא וְלֵית לַהּ תְּקוֹף עַל תַּרְנְהוֹן דְּאִתְפְּסִיק וְלָא אֶפְשַׁר לְמִפְרַס עֲלוֹהִי קְלַע בְּכֵן יִפַּלְגוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר יְרוּשְׁלֶם סַגִּיאוּת עֲדֵי וּבִזּ וַאֲפִילוּ יִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן עַוִּירִין אַף אִינוּן יִפַּלְגוּן סַגִּיאוּת עֲדֵי וּבִזּ׃ כד וְלָא יֵימְרוּן מִכְּעַן לְעַמָּא דְשָׁרָן סְחוֹר סְחוֹר אֲתֵיב לִשְׁכִינְתָּא מִלְוָתְכוֹן אֲתַת עַלָּנָא מְחַת מְרַע עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן שְׁבִיק לְחוֹבֵיהוֹן׃ א אִתְקָרְבוּ עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע וּמַלְכְּוָתָא אֲצִיתוּ תִּשְׁמַע אַרְעָא וּמְלָהָא תֵּבֵל וְכָל דְּדָיְרִין בַּהּ׃ ב אֲרֵי רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל כָּל עַמְמַיָּא וְרוּגְזָא עַל כָּל מַשִּׁרְיָתְהוֹן חַיְּבִינוּן מְסַרְנוּן לְקַטָּלָא׃ ג וְקָטִילֵיהוֹן יִתְרְמוֹן וּפִגְרֵיהוֹן יִסַּק תַּנְנְהוֹן וְיִתְמַסְּמוּן טוּרַיָּא מִדְּמְהוֹן׃ ד וְיִתְמַסּוּן כָּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְיִתְמְחוּן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא כְּמָא דַּאֲמִיר עֲלֵיהוֹן בְּסִפְרָא וְכָל מַשִּׁרְיָתְהוֹן יְסוּפוּן כְּמִיתַּר טְרַף מִגֻּפְנָא וּכְנַבְלָא מִתְּאֵנָה׃ ה אֲרֵי תִתְגְּלֵי בִשְׁמַיָּא חַרְבִּי הָא עַל אֱדוֹם תִּתְגְּלֵי וְעַל עַמָּא

רדק

לירושלם יהיו נהרים ויאורים רחבי ידים שלא יוכלו לעבור עליה האויבים ואפילו אני שיט וצי אדיר לא יוכל ללכת בנהר הגדול הזה ולא לעבור אותו , ולפי שהמשיל מחנה אשור לנהר גדול כמו שאמר את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו' אמר כי ה' יהיה לנו מקום נהר גדול ממנו שלא יוכל מלך אשור לעבור בו ולכבוש ירושל' : אני שיט . שמוליכי' אותו במשוטים : וצי אדיר. ספינה גדולה : (כב) כי ה' שפטנו. והוא ישפטנו מיד מלך אשור כלומר שיקח משפטנו ממנו שעשה לנו כמה רעות : ה' מחוקקנו . הוא מושל בנו , כי המושל יקרא מחוקק כמו ומחוקק מבין רגליו לפי שהוא משים חקים בעם , כלומר האל שופטינו ומחוקקנו ומלכנו והוא יושיענו מידו : (כג) נטשו חבליך . אמר כנגד מחנה אשור שדמה אותו לאני שיט ולצי אדיר . והספינה ינהיגו' בחבלים הקשורים בווילון הפרוש על התרן שימשכו החבלים כפי חכמת רב החובל ויפרשו הנס שהוא הווילון ותלך הספינה ברוח שקולט הווילון , ואמר נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס , כאלו נטשו החבלים ואין חבל למשוך והחובלים לא יוכלו לחזק היטב התורן שלהם ולפרוש הנס כיון שהחבלים נטשו ונפסקו או פירוש נטשו נתפשטו ואינם נטויים כמו והנם נטושים על פני האדמה : אז חלק עד שלל מרבה . אז כיון שלא תוכל הספינה ללכת יחלקו שללה השוללים כן מחנה אשור כיון שמתו יבאו ישראל וישלו ויבזו המחנה ואפילו הפסחים אשר בירושלם הלכו לשלול ולבזוז כי קרוב לשעיר היה המחנה : עד . כמו שלל מתרגמינן שלל עדאה , וכן בבקר יאכל עד , והטעם וי"ו השמוש כאלו אמר עד ושלל, וכן שמש ירח , ראובן שמעון והדומים להם , ואמר עד ושלל כפל ענין במלות שונות לחזק הענין כמו שהוא דרך המקרא : מרבה . שם בפלס מראה משקה , ר"ל שהלל רב שללו : (כד) ובל יאמר שכן . לא יאמר השוכן בירושלם חליתי כמו שהיו אומרים מתחילה מרוב הצרות חלינו וכאבנו לא יאמרו עוד זה כי ה' נשא עונם בסבת תוקיפו שהוכיחם והחזיר' למוטב והושיעם האל תשועה גדולה ויש מפרשים הפרשה הזאת כולה עתידה לימות המשיח והנכון כמו שפירשנו : (א) קרבו גוים . פרשה זו עתידה ואחר כך זכר תשועת ישראל עד ויהי בארבע עשרה שנה , וקרא אותה בשם בצרה כמו שהיתה בצרה עיר גדולה וכן אמר ירמיה הנביא במגלת איכה תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך הנה כשתחרב ארץ כותי' יבאו ישראל מגלות זה שלא יוסיפו עוד לגלות ואמר בנבואה זו גוים ולאמים תבל וכל צאצאיה : (ב) כי קצף לה' על כל צבאם שיבואו גוי על גוי ובזה יהיה ההרג והטבח בהם : (ג) וחלליהם ישלכו. שלא יהיה להם קובר לפיכך יעלה באשם וסרחונם : ונמסו הרים מדמם . זה על דרך הפלגה : (ד) ונמקו . זה על דרך משל כי למי שתבא לו צרה גדולה כאלו נהפכו השמים והארץ עליו והרי העולם לו נהפך וכאלו אין צבא השמים כי אין לו אורה והעולם חשך עליו וזה המשל תראנו תמיד בדברי הנביאים : ונגלו כספר . כי השמים נטוים כאהל ועתה ידמו לבם שיהיו נגללים כמו הספר הנגלל : וכנובלת . פירוש וכעלה נובלת מתאנה והנכון שיהיו הנסתר אתנה לא עלה כי עלה מן הדומה הוא לשון זכר אלא ר"ל כתאנה הפרי שנובלת מעץ התאנה כי הפרי יקרא תאנה והעץ תאנה לפיכך היה נכון שיאמר בהתם וכנובלת משיאמר וכתאנה מתאנה , ותאנה ל' נקבה לפיכך אמר עליה נובלת : (ה) כי רותה חרבי . שהיא בשמים תרוה מדם החללים האלה ועל מי תרד החרב הזאת מן השמים על עם חרמי

מצודת דוד

יהיה לנו ובעזרתנו : מקום נהרים . יהיה ירושלים כאילו סביב לה מקום הנהרים ויאורים רחבים עד שלא תוכל לילך שם ספינה השטה ע"פ המים ואף ספינ' חזקה וגדולה לא תוכל לעבור את הנהר ור"ל תהי' שמור' מאשור כאלו היה מהאי אפשר לבוא שמה : (כב) כי ה' שופטנו . הוא יקח משפטנו מיד אשור אשר הרע לנו מאז : ה' מחוקקנו . ה' הוא מושל בנו והוא מלך עלינו והוא יושיענו מיד אשור וכאשר יאות למלך להושיע : (כג) נטשו חבליך . לפי שהמשיל את ירושלים כאלו היו נהרות סביב לה אחז במשל ההוא לומר לא תוכל לבוא לכבשה כי יהיה כאלו מוליכי הספינה עזבו החבלים שמושכים בהם הוילון להפנותה אל מול הרוח : בל יחזקו . לא יוכלו להחזיק כראוי את תורן הספינה ולא יוכלו לפרוש הוילון אל מול הרוח : אז . ביום מפלת אשור יחולק שללו הרב : פסחים . אף הפסחים ההולכים על משענתם יבוזו שלל כי מפלתו יהיה סמוך אל העיר ואף הפסחים ילכו שמה לשלול שלל : (כד) ובל יאמר שכן חליתי . השוכן בירושלים לא יאמר מעתה כן נחליתי מרוב הצרות כי העם היושב בה יהיה נשוא ומכופר עון ולא יבוא עוד צרות ולא יהיו חולים : לד (א) לשמוע . את דברו : ומלואה . הבריות הממלאים אותה : צאצאיה . היוצאים ומתהלכים בה : (ב) כי קצף . וזהו דברי דעו אשר יש קצף ה' על כל העמים וזה יהיה לעתיד : החרימם . כבר נגזר הדבר וכאלו כבר החרימם מסרם לטבח : (ג) ישלכו . בקרב חוצות : יעלה באשם . כי אין מקבר להם: ונמסו . מרוב הדם ימסו ההרים בהם והוא ענין גוזמא והפלגה : (ד) כל צבא השמים . הם שרי מעלה של הבבלים : ונגולו וכו' . כי השמש והירח קבועים ברקיע השמים וכשיהיו נגללין יכוסו גם המה ולא יאירו בעולם והוא ענין משל לומר שיהא חשך להם מרוב צרות : וכל צבאם . הם הבבליים האחוזים תחת שרי מעלה : יבול . כ"ה יכמוש כאשר תכמוש עלה מן הגפן : וכנובלת . וכאשר תכמוש עלה מן התאנה : (ה) כי רותה . בתחלה תהיה חרבי רוה בשמים מדם שרה של בבל והוא ענין

מצודת ציון

צי אדיר . ספינה חזקה וגדולה כמו אשור יסדה לציים (לעיל כ"ג) : (כ) מחוקקנו . המושל יקרא מחוקק וכן יהודה מחוקקי (תהלים ס') : (כג) נטשו . נעזבו כמו כי לא יטוש (ש"א יב) : חבליך . מל' חבל : כן . ענינו כראוי ונכון כמו לא יכין לדבר כן (שופטים יב) : תרנם . הוא עץ הגבוה שבל הספינה וכן והתורן על ראש ההר (לעיל ל') : נס . כן יקרא וילון הספינה וכן להיות לך לנס (יחזקאל כז) : עד שלל . פתרון אחד להם כמו בבקר יאכל עד (בראשית מט) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : פסחים . חגרים : בזזו . מל' ביזה : (כד) חליתי . מלשון חולי : (א) הקשיבו . ענין שמיעה : תבל . כן נקראו המקומות המיושבות : (ב) החרימם . ענין אבדון וכריתה : (ג) ופגריהם . גוף המת נקרא פגר : באשם . ענין סרחון : (ד) ונמקו . ענין המסה : ונגלו . מל' גלילה וכריכה : יבול . ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : (ה) רותה . ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) : חרמי . מלשון חרם ושממה . או הוא ענין רשת וכן אים חרמי (מ"א כ) והוא מלשון

ו חרב ליהוה מלאה דם הדשנה מחלב מדם כרים ועתודים מחלב כליות אילים כי זבח ליהוה בבצרה וטבח גדול בארץ אדום: ז וירדו ראמים עמם ופרים עם אבירים ורותה ארצם מדם ועפרם מחלב ידשן: ח כי יום נקם ליהוה שנת שלומים לריב ציון: ט ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית והיתה ארצה לזפת בערה: י לילה ויומם לא תכבה לעולם יעלה עשנה מדור לדור תחרב לנצח נצחים אין עבר בה: יא וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב ישכנו בה ונטה עליה קו תהו ואבני בהו: יב חריה ואין שם מלוכה יקראו וכל שריה יהיו אפס: יג ועלתה ארמנתיה סירים קמוש וחוח במבצריה והיתה נוה תנים חציר לבנות יענה: יד ופגשו ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה

דחיבית לדינא: ו חרבא דיי איתמליאת דם אדהנת מתרב מדם מלכין ושלטונין מתרב כלית רברבין ארי קטלא קדם יי בבצרה ונכסא סגיאה בארעא דאדום: ז ויתקטלון גברין דארעא חדא עמהון ושלטונין עם טורנין ותרוי ארעהון מדמהון ועפרהון מתרבהון ידהן: ח ארי יום פורענותא קדם יי שנת תושלמא למעבד פורענות דין עולבנא דציון: ט ויתהפכון נחלהא לזפא ועפרא לגופריתא ותהי ארעה לזפא בערא: י ליליי ויממא לא תטפי לעלם יסק תננה מדר לדר תחרוב לעלם עלמיא לית די עדי בה: יא ויחסנונה קתין וקפודין וקפופין ועורבין ישרון בה ויתנגיד עלה חוט דחורבנא ומשקלתא דצדיותא: יב דהוו אמרין בני חירין אנחנא ולא צבן לקבלא עליהון מלכו וכל רברבהא יהון לגמא: יג ויסקון בבירניתהא סירין קרסולין וחוחין בתקוף כרכהא ותהי מדור ירודין אתרא לבת נעמא: יד ויערען תמן בחתולין ושידין חד עם חבריה יחיכון ברם תמן ישרן לילין ויישכחן

תולדות אהרן קו תוהו. חגיגה יב: שם הרגיעה. זכר ויקרא:

רדק

הרמי כי הוא עם שאני רוצה להחרים לעשות משפט בהם על מה שהרעו לישראל, וטעם בשמים וטעם חרב דרך משל כי הגזרות יורדות מן השמים ורותה פעל עומד מן הדגוש וכן רוהה אראני מדם: (ו) חרב לה'. החרב שתהיה בגוים שיהרגו אותם אלה את אלה לה' היא כי הוא ורצה זה: מלאה דם. מרוב ההרוגים. ואמר מלאה דרך משל על דרך אשכיר חצי מדם: הודשנה. מלשון דשן ושמן כלומר שהשמנה מחלב כרים: ועתודים. ואילים וראמים ופרים ואבירים הוא משל על מלכי עכו"ם פחות וסגנים ודקדוק מלת הדשנה היא מורכבת מן הפעל והתפעל כי הראוי התדשנה והשי"ן ראויה לדגש: (ז) וירדו. עמם ימותו מלכים רבים אחרים ממלכי עכו"ם: (ח) כי יום נקם. כל זה הוא נקם ושלומים לה' שנוקם מהם ומשלם להם גמולם וריב ציון הוא רב עמהם: (ט) ונהפכו נחליה לזפת. תרגום יונתן ויתהפכון נחלהא וגומר ומה שאמר לזפת ולגפרית משל על חרבנה או תהיה כארץ סדום ועמורה: (י) לילה. על שאמר תהיה גפרית וזפת בערה אמר כי לעולם יעלה עשנה כמו שהיה עוד היום ארץ סדום ועמורה שעולה עשן מתנה תמיד: מדור לדור. בקמץ הלמ"ד ולית כותיה: (יא) וירשוה. שיהיו תמיד בה כאדם שעומד על ירושתו ואלה שזכר דרכם לעמוד בחרבות: קאת הוא הנקרא במשנה קיק והוא עוף מדברי נמצא בכרכי הים וקפוד הוא הנקרא קנאפ"ד בערבי בלע"ז סרפוג"א: וינשוף בתול"ם והוא עוף שהוא עף בלילה או תוחו שהוא צועק בלילה, ולפיכך נקרא ינשוף מן נשף: ונטה עליו. משל ונטה עליה קו תהו ואבני בהו כי מי שבונה נוטה קו ואבן העופרת שהיא המשקולת והקו והמשקלת יהיו של תהו ושל בהו כלומר הסך הבנין יעשה כמו שהוא בתחלה: (יב) חוריה. שהיו קוראים מתחלה אין שם מלוכה כי אנחנו מלכים והם יהיו עתה אפס וכל שריה. ואין שם. בחי"ו, כמו ושא תברכם את פיניו והדומים לו שהיא לתוספת: חוריה. גדוליה, וכן ואת כל חורי יהודה והריבה את החורים: (יג) ועלתה. תעלה הארץ מקום ארמנותיה סירים כי במקום החרב יעלו ויצמחו הקוצים: סירים קמוש וחוח. מיני קוצים הם: חציר. כמו חצר בלע"ז וכן ישיש וישש, ותרגם יונתן כמו מקום אתרא לבת נעמה: (יד) ופגשו. חיות עם חיות יפגשו שם כי מדור החיות מדבריות תהיה העיר: ציים. חיות השוכנות בציה במדבר, ופי' קמוש טמיון, ואיים תרגם חתולין ושעיר כתרגומו שד וכן לשעירים אשר הם זונים אחריהם מתרגמינן לשדים ואפשר שהיא חיה מחיות המדבר וכן לילית היא שצועקת בלילה או עוף שעף בלילה ודברי רז"ל המפלת דמות לילית שמאה לידה ולד הוא אלא שיש לה

רשי

את איש חרמי לאבדא: (ו) כרים עתודים. פרים ושלטונים: בבצרה. מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חושם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) לפיכך הלקה עמהם. בפסיקתא: (ז) ראמים עמם. עם העתודים הכתובים למעלה: אבירים. פרים בריאים וגדולים כמה דאת אמר פרי אבירי בשן סלה: (ח) שלומים לריב ציון. שישלם גמול על עסקי ריב ציון הצועקת לפניו לשופטה את המריעים לה: (ט) ונהפכו נחליה. של בבלים: (י) מדור לדור. מאותו דור אחרון. ד"א היא קללת משה (שמות יז) מלחמה לה' בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך משיחנו: (יא) וקפוד. עוף הפורח בלילה צואיט"א בלע"ז: קו תהו. משפט של שממה: ואבני בהו. משקלות של דין חורבן כמו (דברים כה) אבן שלמה: (יב) חוריה ואין שם מלוכה יקראו. שרים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלוכה: אפס. כלייה: (יג) ועלתה ארמנותיה סירים. כך דרך חורבות לצמוח בהם קוצים וסנאים והוא קימוש והוא חוח כולם מיני קוצים הם כגון אורטיא"ש וגיבולא בהם: נוה תנים. הוא מדבר שהוא דרך להיו' בו תנים שהוא מין חיה רעה: (יד) ופגשו ציים את איים. ויערען תמן בחתולין כך תירגם יונתן חתון כמין מרטריג"ש בלע"ז: ושעיר. שד: הרגיעה. לשון תרגום: לילית

לא תכבה ז' בקריאה וסי' אש תמיד תוקד על המזבח. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. ואמרת ליער הנגב. ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי. לילה ויומם לא תכבה. כי אני ה' בערתיה: על רעהו. ה' בקריא' וסי' וכי יזיד איש על. כי כאשר יקום איש על רעהו. ופגשו ציים את איים. כה תאמרו איש על רעהו. גבר מחליף על רעהו:

מצודת ציון

ילחו חרם (מיכה ז'): (ו) הודשנה. מלשון דשן ושמן: כרים. כבשים שמנים: ועתודים. הם הזכרים מן העזים הגדולים: כליות. שם מקום השומן וכמ"ש ואת הכליות ואת החלב אשר עליהן (ויקרא ג'): (ז) ראמים. שם חיה גדולה: אבירים. בהמות חזקים: ידושן. מל' דשן ושמן: (ח) שלומים. מל' תשלומין: (ט) לזפת. הוא שרף האילן הבוער ביותר: (יא) קאת וקפוד. שמות העופות השוכנים בחרבות: וינשוף ועורב. שמות מיני עופות: קו. חבל הבנאי: תהו. ענין שממה: ואבני. אבן העופרת של הבנאי: בהו. ענין ריקות: (יב) חריה. ענין שררה כמו והריבה את החורים (נחמיה ה'): אפס. ענין העדר וכליון: (יג) סירים קמוש וחוח. שמות מיני קוצים: נוה. מדור: תנים. מין נחשים: חציר. כמו חצר. וכן ישיש וישש (דה"ב לו): לבנות יענה. שם עוף מדברי בת היענה: (יד) ופגשו. ענין פגיעה: ציים איים. שמות חיות קטנות: ושעיר. כן נקרא השד כי נראה כשעיר למי שמאמין בו וכן ושעירים ירקדו שם (לעיל יג): על רעהו. אל רעהו: הרגיעה. מל' מרגוע ושקט: לילית. היא שם

מצודת דוד

ענין משל בלשון הנהוג בבן אדם: הנה. אח"ז הנה תרד על בבל ועל העם אשר גזרתי להחרימו. או על העם אשר ילכד בחרמו עליו תרד לעשות משפט: (ו) חרב לה'. החרב של ה' היא מלאה דם הרוגים: הדשנה. נעשית דשן ושמן מן חלב ההרוגים ומדם כרים ועתודים ומחלב של כליות אילים והוא ענין משל על גודל האבדון: בבצרה. היא מארץ מואב אבל לפי שהעמידה מלך לאדום כמ"ש וימלוך וכו' מבצרה (בראשית לו) לפיכך תלקה עמהם. או היא מלשון מבצר ויאמר על כרך גדול וכו': (ז) וירדו ראמים עמם. הראמים ירדו על המטבח עם הכרים והעתודים: מדם. הארץ יהיה שבע מן הדם והעפר יהיה שמן מן החלב: (ח) כי יום נקם לה'. היום ההוא יהיה נקם לנקום נקמת עמו: שנת שלומים. בשנה ההיא ישלם גמול להבבליים בעבור ריב ציון הצועקת לפניו לעשות לה דין: (ט) נחליה. של ארץ הבבליים: לזפת. להיות זפת: (י) עשנה. עשן השרפה: מדור לדור. מדור ההוא עד סוף כל הדורות תהיה חרבה: אין עובר בה. כי שממה תהיה: (יא) וירשוה. ידורו שמה כאדם בירושתו: ונטה. המקום ינטה עליה קו תוהו ואבני בוהו כמו שהבונה נוטה על בנין הקו עם אבן העופרת ליישר הבנין כן ינטה עליה שמקום הקו והאבן להחריבו והוא ענין מליצה: (יב) חוריה. שרים שלה עומדים ואין אחד בהם קורא על עצמו שם מלוכה ומושל: יהיו אפס. יהיו כאין: (יג) ועלתה ארמנותיה. הפלטרין שלה הגדל קוצים מרוב השממון: במבצריה. תעלה בערי המבצר שלה: נוה. מדור לתנים וחציר לבנות יענה כי שם ידורו שמה: (יד) ופגשו. ר"ל שיהיו הרבה מהם עד שיפגשו אלה באלה בדרך מהלכם: ושעיר. השד יקרא שמה אל רעהו כי שמה יספר זה עם זה כי דרכם להיות במקום שממה: אך שם. רק שמה תמצא הלילית מקום מרגוע ותשיבת מנוח כי לא ימצא שם מי מבני אדם להורדם ולגרשם: קנים

מָנוֹחַ׃ טו שָׁמָּה קִנְּנָה קִפּוֹז וַתְּמַלֵּט וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ אַךְ־שָׁם נִקְבְּצוּ דַיּוֹת אִשָּׁה רְעוּתָהּ׃ טז דִּרְשׁוּ מֵעַל־סֵפֶר יְהוָה וּקְרָאוּ אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה אִשָּׁה רְעוּתָהּ לֹא פָקָדוּ כִּי־פִי הוּא צִוָּה וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן׃ יז וְהוּא־הִפִּיל לָהֶן גּוֹרָל וְיָדוֹ חִלְּקַתָּה לָהֶם בַּקָּו עַד־עוֹלָם יִירָשׁוּהָ לְדוֹר וָדוֹר יִשְׁכְּנוּ־בָהּ׃

לה א יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת׃ ב פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן־לָהּ הֲדַר הַכַּרְמֶל וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ כְבוֹד־יְהוָה הֲדַר אֱלֹהֵינוּ׃ ג חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת וּבִרְכַּיִם כֹּשְׁלוֹת אַמֵּצוּ׃ ד אִמְרוּ לְנִמְהֲרֵי־לֵב חִזְקוּ אַל־תִּירָאוּ הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם נָקָם יָבוֹא גְּמוּל אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא וְיֹשַׁעֲכֶם׃ ה אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים וְאָזְנֵי

וְיִשְׁכְּחָן לְהֶן נְיָח : טו תַּמָּן תְּקַנֵּין קוּפְּדָא וּתְשֵׁיזֵיב וְקִירֵיהוֹן וְיִנַצְּפוּן בְּטוּלָא בְּרַם תַּמָּן יִתְכַּנְשׁוּן דַּיָּתָא אִתְּתָא לְוַת חַבְרְתַהּ : טז תִּבְעוּ מֵעַל סִפְרָא דַייָ וּבְעוּ חֲדָא מִנְהוֹן לָא שְׁגַת וְאִתְּתָא לְחַבְרְתַהּ לָא עֲכִיבַת אֲרֵי בְּמֵימְרֵיהּ יִתְכַּנְשַׁן וּבִרְעוּתֵיהּ יִתְקָרְבָן : יז וְהוּא בְּמֵימְרֵיהּ רְמָא לְהוֹן עַדְבָא וּבִרְעוּתֵיהּ פְּלֵיג לְהוֹן בְּחוּטָא עַד עָלְמָא יַחְסְנוּנַהּ לְדָר וְדָר יִשְׁרוֹן בַּהּ : א יֶחֱדוּן דְּיָתְבִין בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא צִיחִיָא וִיבוּעוּן דְּשָׁרָן בְּמֵישְׁרָא וְיִזְהֲרוּן כְּשׁוֹשַׁנַּיָּא : ב מִדְּרַע יְדוּצוּן וְיֶחְדוּן אַף בְּיַע וְחֶדְוָא יְקָר לִבְנָן יִתְיְהֵיב לְהוֹן זִיו כַּרְמְלָא וְשָׁרוֹנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּלְהוֹן אָמְרִין אִלֵּין אִינוּן יֶחֱזוֹן יְקָרָא דַּייָ זִיו תּוּשְׁבַּחְתָּא דֶּאֱלָהָנָא : ג אֲמַר נְבִיָּא תַּקִּיפוּ יְדַיִן דְּמַרְשְׁלָן וּרְכוּבִין דְּרַעֲלָן תַּסִּינוּ : ד אֱמָרוּ לִדְמוֹחָן בְּלִבְּהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא תַּקִּפוּ וְלָא תִדַּחֲלוּן הָא אֱלָהֲכוֹן לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין אִתְגְּלֵי מָרֵי גְמַלְיָא יְיָ הוּא יִתְגְּלֵי וְיִפְרְקִינְכוֹן : ה בְּכֵן יִתְפַּתְּחָן עֵינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִינוּן כְּסַמָּן מִן אוֹרַיְתָא

רעותה ה' וסי' נמסר בסדר בא : מהנה ז' וסי' נמסר בסדר ויקרא : ואזני ג' וסי' ואזני חרשים תפתחנה . ואזני שמעים תקשבנה . ואזני כל העם אל ספר התורה :

תולדות אהרן ודגרה בצלה . סוטה קמ : גילת ורנן . יומא כה לע (יומא מח) :

רשי

ליליח. שם שידה : (טו) קננה . לשון קן לפור (שם כב) . קפוז. הוא קפוד : ותמלט . ותלד בילה : ובקעה . היא יציאת האפרוחים מן הבילה וכן הוא אומר בילי לפעוני בקעו (לקמן נט) : ודגרה . היא קריאת העוף שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוגלייר בלע"ז וכן (ירמיה יז) קורא דגר: דיות . ולטוויר"ש בלע"ז : אשה רעותה. כמו אל רעותה : (טז) דרשו מעל ספר ה'. קראו מעל ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אחת. כמה וכמה כשיגזור עליה' זאת ולהקבץ לשתות דם לאכול בשר וחלב : לא פקדו . לא חסרו כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש : כי פי הוא צוה : שיבואו : ורוחו . של פי: הוא קבצן . רוחו מוסב על פי כמו (תהלים לג) וברוח פיו כל צבאם אף כאן רוחו של פי הוא קבצן : (יז) והוא הפיל להן . עכשיו הנביא אומר על הקב"ה והוא הפיל להם לאותן החיות והעופו' גורל שיעלו אלו לחלקם: (א) ישושום . ישישו עליהם כמו ישושו מהן . כמו בני יצאוני (ירמיה י) שפתרונו יצאו ממני וכן בשלם הבשר (מ"א יט) בשל להם הבשר: מדבר וציה. ירושלי' הקרוי' ציה וציון הקרוי' מדב' הן ישושו על מפלת' של גבורי שעיר (ובצרה) : ותגל ערבה . של ירושלים : (ב) ורנן. כמו ולרנן : הלבנון . בית המקדש : הדר . כבודו לציון : (ג) חזקו ידים רפות . כל הנביאים מבשרי ישועה: נחמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות . חזקו ל' משקל כבד ופתרונו חזקו את אחרים ואם היה בא לומר חזקו אתם שידכם רפות היה לינקד חזקו ואמצו (דה"ב לב) עכשיו שאומר להם לחזק ולאמץ אחרי' נקוד חזקו אמצו: חזקו אל תיראו. זה נקוד חזקו ל' קל חזקו אתם מאליכם כמו שיאמר ליחיד חזק ואמץ (יהושע א) ולא יאמר חזקו: (ד) לנמהרי לב. שממהרין את הגאולה ומצירין על היאורה : נקם יבא . כמו בנקם יבא : גמול אלהים . על הרשעים הוא יבא ואתכם יושיע : (ה) עיני עורים . אותם שהיו עד הנה עורים מהכיר את מורא זו עליהם: ואזני חרשים. שלא היו שומעים לקול נביאים עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון לירא' אותי ועל ישראל הוא אומר שקראם עורי' וחרשי' כענין שנאמר

רדק

לה כנסים : (טו) שמה קננה קפוז . כמו קפוד : ותמלט . כמו והמליטה זכר , ר"ל ותלד : ובקעה ודגרה . כמו קורא דגר ענין אסיפה כלומר אסיפת הבילים וי"ו ודגרה כמו אחר כלומר אחר שאספה הבילים וחממה אותם ואחר כך תבקע הבילים ויצאו הבנים , כמו וי"ו ויבקעו המים הן אתה קצפת ונחטא : דיות . כמו ואת הדיה אוולטו"ר בלע"ז : אשה רעותה. פי' עם רעותה : (טז) דרשו מעל ספר ה' וקראו. אומר כנגד מי שיראה דרשו מעל ספר ה' וזהו הספר הזה וקראו בחיות והעופות הנזכרות בזאת הפרשה כי כן תראו אותם כולם בהרבנה שתהיינה שוכנות בעיר הזאת לא תחסר אחת מהן : לא פקדו. לא חסרו אחת מהן את רעותה אלא כולם שכינה שם ואדוני אבי ז"ל פירש ספר ה' זה ספר תורת משה רבינו דרשו כל חיות ועופות הכתובו' בפרשת ויהי ביום השמיני אחת מהן לא נעדרה והחכם רבי אברהם פירש כי הוא דרך משל רמז לגזרות שמים שכתובות ברקיע אלהים והטעם שכל הנגזרות תבאנה : כי פי הוא צוה . מאמר אלה יתברך פירוש צוה שיהיה כך לפיכך יהיה על כל פנים לא יעדר : ורוחו . פירוש רוח פי האל על דרך וברוח פיו כל צבאם , ר"ל רצונו וחפצו והוא קבצן שיבאו כולם בארץ כותי : (יז) והוא הפיל . כאלו הפיל גורל בארץ שתהיה להם ירושה : וידו חלקתה . ידו חלקה אותה הארץ לבן לחיות ולעופות : בקו . על דרך משל כמו שמחלק אדם הארץ בחבל ובקו : (א) ישושום מדבר וציה . ע"ד משל . ומ"ם ישושום במקום נו"ן הנוספת בעתידים רבים ישמעון יזכרון או מ"ם במקום הם או עמם כמ"ם בשלם הבשר שהוא כמו בשל להם רוצה לומר המדבר והציה שהיו שוכנו' בהם החיו' האלה ישושו בהם כשילכו לשכון בארץ כותי . ויש לפרש מדבר וציה ארץ ישראל שהיתה כמדבר מיום שגלו ישראל ממנה עתה בחרבן ארץ כותי תשיש ותגיל כי כשתחרב זאת תתיישב זאת כמו שפירשנו . ות"י יחדון דיתבין במדברא בארעא ציה: ותפרח כחבצלת . כמו הוורד שפורח ונותן ריחו : (ב) פרוח . אף גילת ורנן תגל גילה אחר גילה ותי"ו במקום ה"א וכמוהו רבים ורנן שם מקור : נתן לה . לארץ ישראל : המה . בני ישראל בשובם לארצם יראו כבוד ה' בשוב כבודו בירושלם : (ג) חזקו . פעמים יבא הצווי לא לאדם מיוחד אלא למי שיהיה. כמו ראה ריח בני אמור למלך ולגבירה וכן זה חזקו ידים רפות או אומר זה כנגד הנביאים או כנגד מי שיש להם לב חזק בגלות ובוטחים באל ובוטחים יום יום לנבואת הישועה אומר להם שיחזקו ידי הרפים בגלות וכן ת"י אמר נביא תקיפו ידין דמרשלן : (ד) אמרו לנמהרי לב . אותם שהיו נבהלים בלבם בצרות גדולות מן הגלות : נקם יבא . בנקם יבא או לעשות נקם : גמול אלהים . ועתה קראו גמול אלהים כי הוא יבא ויושיעכם מהגלות : (ה) אז תפקחנה. ישראל שהם בגלות כעורים וכחרשים וכפסחים

מצודת דוד

(טו) קננה קפוז . שמה תעשה לעצמה קן ומקום מדור ושמה תטיל ביציה ותבקעם להוציא האפרוחים ושמה תקרא בקול להמשיך האפרוחים אליה להסתירם בצלה כדרך העופות : אך שם . ר"ל לא תמצאו מקום הגון לקבוץ כמו שמה : אשה רעותה. ר"ל אחת עם חברתה : (טז) דרשו מעל ספר ה'. דרשו בספר ויקרא בפ' שמיני וקראו החיות והעופות הנזכרים שמה ודעו אשר אחת מהנה לא יהיה נחסר מלהיות שמה : אשה . אחת מהנה לא תחסר את חברתה כי כולן תהיינה שמה : כי פי . אמר במקום ה' הנה פי הוא צוה שיבואו ורוחו של פי הוא קבצן והוא הדבור היוצא בהפחת רוח והוא כפל הענין במ"ש : (יז) והוא הפיל . ר"ל נתנה לחלקם כאלו נפל להן בגורל : חלקתה . בידו חלק להם בקו המדה והוא ענין מליצה : לה (א) ישושום מדבר וציה . ר"ל שהיא עתה כמדבר וציה ישישו אז : ותגל ערבה . ר"ל שהיא עתה כערבה תגל אז וכפל הדבר במ"ש : ותפרח . תעלה פרחים כחבצלת : (ב) אף גילת ורנן . ר"ל תגל גילה אחר גילה : כבוד הלבנון . הפאר והכבוד שיש בלבנון יהיה נתן לה מה' וגם יותן לה הדר הכרמל והשרון ר"ל תהיה ממולאה מכל טוב : המה . יושבי הארץ ההיא יראו כבוד ה' : (ג) חזקו . הוא מאמר ה' אל הנביאים חזקו ידים הרפות ר"ל בשרו הגאולה למי שידיו רפות ומתייאש מן הגאולה : וברכים . את מי שברכיו כורעות ומטות לפול אמצו וחזקו והוא כפל ענין במ"ש : (ד) לנמהרי לב . לאלה הלבם מהאוות מהירות הגאולה ומצטערים על האיחור אמרו להם חזקו לבבכם ואל תיראו לחשוב פן לא תבוא עוד : הנה . באמת אלהיכם יבוא לנקום נקמה עמו ולשלם גמול הראוי לאלהים לפי מדת המשפט ואז יבוא הוא ויושיעכם : (ה) אז וכו' . רצה לומר שהיו כעורים וחרשים רואים עלבונם ושומעים חרפתם ועושים

מצודת ציון

את השדים : מנוח. מקום מנוחה : (טו) קננה . ענין מדור כמו קן צפור (דברים כב): קפוז הוא קפוד כאמור למעלה : ותמלט. כן נקרא לידת הבילה וכן והמליטה זכר (לקמן סו) : ודגרה . כן יקרא קריאת העוף להמשיך אחריו האפרוחיו וכן קורא דגר (ירמיה יז) : דיות . שם מין עוף דיה : אשה רעותה . כן דרך המקרא לומר על דברים השוים ואף אם אינו בעל חי כמ"ש בכרובים איש אל אחיו (שמות כה) : (טז) נעדרה . ענין החסרון כמו איש לא נעדר (לקמן מ) : פקדו . גם היא ענין חסרון כמו יפקד מושבך (שמואל א כ) : קבצן . ענין אסיפה : (יז) בקו . הוא חבל המדה : (א) ישושום . המ"ם במקום נו"ן הנוספת בפעלים כגון ישמעון יזכרון : וציה . מקום שממון : ערבה . ענינו כמו מדבר : כחבצלת . הוא הורד וכן חבצלת השרון (ש"ה ב) : (ב) כבוד ר"ל פאר: הלבנון. שם יער בארץ ישראל : הדר . ענין יופי : הכרמל. כן נקרא מקום שדות וכרמים : והשרון . הוא מקום מרעה שמן : (ג) רפות . מלשון רפיון : כושלות . ענין חלשות ומטות לנפול : אמצו . ענין חוזק : (ד) לנמהרי . מלשון מהירות :

רדק

כפסחים וכאלמים: (ו) כי נבקעו במדבר מים. הנה אמר מיכה המורשתי כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והנה יהיה זה מהנפלאות שיבקעו במדבר מים: ונחלים בערבה. שימצאו מים רבים בדרך בשובם לארצם: (ז) והיה השרב. מקום השרב ומקום הצמאון יהיה לאגם ולמבועי מים שיהיו נובעים להם בדרכם בלכתם במקום ציה שהוא מקום השרב באין שם מים מרוב החום, ותרגום אבלני חורב אבלני שרבא: בנוה תנים רבצה. מקום שהיה נוה התנים והיו רובצות שתנות שם יהיה חציר לקנה וגומא שיצמחו שם קנה וגומא שאינם צומחי' אלא במקום מים: חציר. כמו חצר כמו שפירשנו למעלה ואמר רבצה כל הרת ואחת מהתנים והנים אומר על הנקבות כמו שאומר גם תנים חלצו שד: (ח) והיה שם. שם במדבר שלא היה שם דרך מעולם יהיה עתה מסלול ודרך ובדרש עכשיו אין דרך במדבר שכולו חול והשיירה אינה הולכת בלילה אלא לאור המזלות ואז יהיה מסלול ודרך, ומסלול כמו מסלה: ודרך הקדש יקרא לה. לאותה הדרך כי עם קדש ילכו בה: לא יעברנו טמא. ר"ל אחד מן הרשעים: והוא למו. לישראל לבד יהיה אותו הדרך: הולך דרך. בין הולך דרך שהוא רגיל ללכת דרכים בין אוילים לא יתעו באותה הדרך: ואוילים. ר"ל אותם שהם אוילים לענין דרכים שלא הורגלו בהם בזה הדרך לא יתעו, אבל ילכו דרך ישר עד ירושלים: (ט) לא יהיה. לפי שמתחלה היה מדור חיות רעות שהיה מדבר עתה שילכו בה בני ישראל לא יהיה שם אריה, ופריץ חיות לא יעלה באותה הדרך ואל תמצא שם חיה רעה, ופי' ופריץ חיות, אפילו הפריץ שבחיות שפורץ מנהג החיות שהולך למקום שבני אדם מצויין אפילו אותה לא תמצא שם והלכו שם גאולים בלי פחד: (י) ופדויי ה' ישובון. ושמחת עולם על ראשם, דרך משל כי ילכו קוממיות ראשם נשוא בשמחה: ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה. זהו ישיגו ונסו ושלמטה מזה בפרשת עורי עורי לבשי עוזך ישיגון בנו"ן, נס', אין וי"ו בראש המלה, והסימן שלא תטעה בהם וי"ו נון, ופירוש הסימן כי הוי"ו קודם לנו"ן, וזה שהוא ישיגו ונסו בוי"ו בסוף ישיגו וי"ו בראש ונסו הוא הראשון, והאחרון נו"ן בסוף ישיגון ונון בתחלה נסו אין שם וי"ו: (א) ויהי בארבע עשרה שנה. פרשה זו פירשנוה בספר מלכים באר היטב, ויש

ישעיה לה לו

חרשים תפתחנה: ו אז ידלג כאיל פסח ותרן לשון אלם כי־נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה: ז והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים בנוה תנים רבצה חציר לקנה וגמא: ח והיה־שם מסלול ודרך ודרך הקדש יקרא לה לא־יעברנו טמא והוא־למו הלך דרך ואוילים לא יתעו: ט לא־יהיה שם אריה ופריץ חיות בל־יעלנה לא תמצא שם והלכו גאולים: י ופדויי יהוה ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על־ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה:

לו א ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך־אשור על כל־ערי יהודה הבצרות ויתפשם: ב וישלח | מלך־אשור | את־רבשקה מלכיש ירושלמה אל־המלך חזקיהו בחיל כבד ויעמד בתעלת הברכה

תרגום

ואודניהון דכחרשין לקבלא למלי נביא יציתן: ו בכן במחזיהון גלותא דישראל דמתכנשין וסלקין לארעהון הא כאילין קלילין ולא לאתעכבא וישבח לישנהון דהוה בלים ארי בכן אתבזעו במדברא מיא ונחליא במישרא: ז ויהי שרובא לאגמין דמין ובית צחונא למבועי מיא אתר דהוה ירודין שרן תמן יסקון קנה וגומא: ח ויהי תמן כבש אורח ותקון אורחא דקודשא יתקרי לה לא יעדון ביה מסאבין ולא יפסקון עדי אורחא ודלא אליפו לא יטעון: ט לא יהי תמן מלך מבאיש ושילטון מעיק לא יגוזיניה ולא ישתכחון תמן ויהכון פריקין: י ופריקיא דיי יתובון ויתכנשון מביני גלותהון ויעלון לציון בתושבחתא וחדות עלם תהי להון די לא פסקא ועגן יקר תהי מטל על רישיהון ביע חדוא ישכחון ויסוף מנהון מבית ישראל דונא ותינחתא: א והוה בארבע עסרי שנין למלכא חזקיה סליק סנחריב מלכא דאתור על כל קרויא דבית יהודה כריכתא ואחדנון: ב ושלח מלכא דאתור ית רבשקה מלכיש לירושלם לות מלכא חזקיה במשירית סגיאן וקם במזיקת בריכתא עיליתא דכביש חקל

משטח

רשי

שנאמר החרשים שמעו וגו': (ו) אז ידלג כאיל פסח וגו'. ישראל שהם עכשיו פסחים ואלמים אלינו שקוראם פסחים אלמים כמו שנאמר פסחים בזזו בז (לעיל לג): ותרון. בישועתי: לשון אלם. לשונם של ישראל שהיו בין הכשדים אלמים שומעים חרפות ואינם משיבים: כי נבקעו במדבר מים. כי תשמחם ישועתי ויפרחו כמדבר ציה שנמאה למים ומעיינות נבקעי' בתוכה כלומר כי ישועה תצמח לנדכאים: (ז) והיה השרב להם לאגם. הצמא לתשועה יהא נושע והנביא דבר בלשון משל: בנוה תנים רבצה וגו'. בנוה מקום שהיה מדבר ציה שהוא נוה מרבץ תנין יהיה בה מקום חציר הנעשה לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים אלא במקום מים כענין שנאמר היגאה גומא בלי בצה (איוב ח): רבצה. שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו מפיק ה"א: (ח) והיה שם מסלול. לעוברים ושבים: והוא למו. והוא הדרך של אותן עורים וחרשים ופסחי' ואלמים הנזכרים למעלה והיה הלוך אותו דרך ואפילו הם אוילים לא יתעו כי אישירנו לפניהם: (ט) ופריץ חיות. חזיר מיער (תהלים פ) אין לך פריץ בחיות כחזיר הבר וגם אריה מסובכו (ירמיה ד) הוא נבוכדנצר לא ימצא שם: בל יעלנה. לאותה הדרך דרך משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו בה (שמות יח) הרי נקבה. בדרך אחד יצאו אליך (דברים כח) הרי זכר: לא תמצא. חיה רעה שם: (י) ושמחת עולם. שמחה אשר מעולם שהיתה להם כבר כדרך יציאתן ממצרים וה' הולך לפניהם יומם (שמות יג): ונסו. היגון והאנחה מהם: (ב) בתעלת. פוסי"ד בלע"ז: בריכה. מקום כינוס מים חפור בקרקע בידי אדם לתת בו דגים ארוך ורחב: במסילות. דרך כבושה קמי"ן בלע"ז: שדה כובס. ת"י חקל משטח קצריא ששוטחין שם הכובסים את הבגדים

תולדות אהרן אז ידלג. סנהדרין צא: ופדויי ה'. ברכות נה: שבת פח: סנהדרין ק (סנהדרין כע): ששון ושמחה. כותס מה:

לאגם ג' פתחין וסי' והיה השרב לאגם. אשים מדבר לאגם. ישם מדבר לאגם: ונסו ד' בקרי' וסי' ונסו מניסת חרב ונפלו ואין. ונסו יגון ואנחה קדמא' דישעיה. ונסו הצללים סב. וחברו ונסו הצללים אלך לי אל: ירושלימה ה' ד' מנהון חסר בקריאה וסי' ותבא ירושלימה בחיל כבד מאד דמלכת שבא. וירכיבו אותו עבדיו ירושלמה. וישלח מלך אשור דישעיה. וישלח תבנית יד. אחר

מצודת דוד

ועושים עצמם כאלו לא יראו ולא ישמעו הנה אז יראו וישמעו: (ו) אז ידלג. ישראל שהיו חשובים בה כחגרים ידלגו אז כמו איל: ותרון. ישראל שהיו כאלם לא יפתח פיו ימלא לשונו רנה: כי נבקעו. במקום שלא היה מים יבקעו מעינות מים וכן ונחלים בערבה ור"ל ימצא ישע רב להנדכאים: (ז) והיה השרב. מקום היובש מרוב החום יהפך להיות אגם מים ומקום צמאון יהפך להיות שמה מבועי מים ר"ל השפלות תהפך לממשל רב: בנוה. במדור שהיה מרבץ לתנין תשוב להיות רטוב וימצא שמה דשא להיות קנה וגומא שאינה גדלים אלא במקום רטוב מאוד: (ח) והיה שם מסלול. בהמקומות השוממות יהיה מסילה ודרך כבושה ויקרא בשם דרך הקדש: והוא למו. הדרך הזה יהיה מיוחד להם לישראל: הולך דרך. בין הרגיל ללכת בדרך בין האוילים בענין הכרת הדרך על כי לא הורגלו ללכת בדרך: לא יתעו. לא יהיו תועים בזה הדרך כי יהיה דרך כבושה: (ט) לא יהיה שם. בזה הדרך לא יבוא אריה ואפי' הפריץ שבחיות הפורץ גדר החיות ללכת במקום אנשים הנה לא יעלה בדרך הזה ולא תמצא שמה: והלכו גאולים. ולכן ילכו שם ישראל הנגאלים מן הכשדים מבלי אימה ופחד: (י) ופדויי ה'. ישראל אשר יפדה ה' מן הגלות ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה: ושמחת עולם. השמחה שהיה להם מימות עולם תשכון על ראשם: ישיגו. כאלו ירדפו אחריהם וישיגום: ונסו. היגון והאנחה ינוס ויברח מאיתם ולא עליהם יהיו: לו (ב) מלכיש. כי שם היה: ירושלמה. אל ירושלים: בתעלת. בתעלה הנמשכת מהברכה העליונה אשר היא במסיבת ההולך אל

מצודת ציון

(ה) תפקחנה. תפתחנה כמו אפקח את עיני (זכריה י"ב): (ו) ידלג. ענין קפיצה כמו מדלג על ההרים (ש"ה ב): פסח. חגר: ותרון. מלשון רנה: (ז) השרב. ענין יבשות החום כמו ולא יכם שרב ושמש (לקמן מ"ט): לאגם. מקום קבוץ המים: ולמאון. ר"ל מקום יובש: למבועי. ענין מעין ומקור וכן ותשבר כד על המבוע (קהלת י"ב): בנוה. במדור: תנים. מין נחש: רבצה. ענין השכיבה לנוח: חציר. דשא: לקנה וגומא. שם מיני צמחים: (ח) מסלול. מלשון מסילה ודרך כבושה: למו. להם: יתעו. מלשון תועה: (ט) ופריץ. ענין עזות והתחזקות: (י) ישיגו. ענין הקרוב והדבוק: ונסו. ענין בריחה: יגון. מלשון תוגה וצער: (א) הבצורות. החזקות: ויתפשם. כבשה ולכדה: (ב) בחיל. ענין לבאות עם כבד. ענין רבוי וכן עמך הכבד הזה (מ"א ג): בתעלת הברכה. הבריכה היא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה הוא החפירה הסמוך לו ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הברכה וכן אל קצה תעלת הברכה (לעיל ז): במסילת. בדרך הכבושה:

הָעֶלְיוֹנָה בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ ג וַיֵּצֵא אֵלָיו אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ ה אָמַרְתִּי אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃ ו הִנֵּה בָטַחְתָּ עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ ז וְכִי־תֹאמַר אֵלַי אֶל־יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ הֲלוֹא הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַםִ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ׃ ח וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃ ט וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃ י וְעַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי יְהֹוָה עָלִיתִי עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְהַשְׁחִיתָהּ יְהֹוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ׃ יא וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים וְשֶׁבְנָא וְיוֹאָח אֶל־רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה׃ יב וַיֹּאמֶר רַבְשָׁקֵה הַאֶל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי

משטח קצריא: ג ונפק לותיה אליקים בר חלקיה די ממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא: ד ואמר להון רבשקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא דרבתא מלכא דאתור מה רוחצנא הדין דאיתרחיצתא: ה אמרית ברם במלל ספון במלך וגבורא אעביד קרבא כען על מן איתרחיצתא ארי מרדתא בי: ו הא איתרחיצתא על סמך קניא רעיעא הדין על פרעה מלכא דמצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי ויעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי: ז וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחיצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית אגורוהי ואמר לאנש יהודה וליתבי ירושלם קדם מדבחא הדין תסגדון: ח וכען אתערב כען עם רבוני מלכא דאתור אתן לך תרין אלפין סוסון אם תכול למנאה עלך רכבין עליהון: ט ואיכדין את מדמי לאתבא ית אפי חד משלטוני עבדי רבוני זעריא ואיתרחצתא לך על מצרים לרתיכין ולפרשין: י וכען הבר ממימרא דיי סליקית לארעא הדא לחבלותה יי אמר לי סק על ארעא הדא וחבלה: יא ואמר אליקים ושבנא ויואח לרבשקה מליל כען עם עבדך ארמית ארי שמעין אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית קדם עמא די על שורא: יב ואמר רבשקה הלות רבונך ולעך שלחני

רשי

הבגדים: (ג) המזכיר. כותב הזכרונות בספרי דברי הימים. (ד"א המזכי' אותו דין בא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון): (ה) אמרתי. עד הנה אך דברי שפתים הוא בפיו לאמר לא אעבוד למלך אשור ומשיראה שאעלה עליו לצבא יחזור בו עכשיו הרי עליתי מעתה או יעבדני או צריך הוא לבקש עצה וגבורה למלחמה: עתה. שבא העת אמור נא על מי בטחת למרוד בי: (ו) אשר יסמך איש. על הקנה הרצוץ הנשבר והקרומיות באים בכפו ונוקבין אותה כן פרעה לבוטחי' בו סופן להיות עזרתו לרעתן: (ז) אשר הסיר חזקיה את במותיו. ביער את כל בתי עכו"ם ומזבחות ובמות והזקיק את כל יהודה להשתחות לפני מזבח אחד: (ח) התערב נא. בדבר זה אם תוכל לקיימן ל' ערבון שקורין גי"ר בלע"ז: (ט) ואיך תשיב. אפי' פני פחת אחד שהוא מעבדי אדוני הקטנים שהקטן בראשי גייסות שלו ממונה על אלפים איש: אחד עבדי. אחד מעבדי כמו אחד השיחים (בראשית כא) אחד הריקים (שמואל ב ו): (י) המבלעדי ה'. שלא מרשותו: ה' אמר אלי. כבר נבאו הנביאי' ישא את חיל דמשק ואת שלל שומרון לפני מלך אשור (לעיל ח) והוא טעה לומר כאשר עשיתי לשומרון כן אעשה לירושלים: (יא) כי שומעים אנחנו. מכירים אנחנו אותו ול' שומעים אינטנד"ש בלע"ז: ואל תדבר אלינו יהודית. שכל העם מכירים בל' יהודית והם מתפחדים מדבריך (לפי שאמר להם אמרו נא אל חזקי' (סברו) שלא בא להפחיד העם ורבשקה ישראל מומר היה כסבורים הם אף שמלות רבו על רבשקה אבל לבו נמשך למשפחתו ויכמרו ניחומיו): (יב) האל אדוניך. תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח וכי אל שניכם לבדכם שלחני אדני הלוא אל כולם שלחני ולכך באתי שכל העם ישמעו ויראו ואל יסיתם חזקיהו למרוד

תולדות אהרן עצה וגבורה. עקדה שער נא: קנה הרצון. ברכות נו יבמות נג:

רדק

ויש בינייהם שנוי מעט אלא בסבנין אחד, במלכים אמרת אך דבר שפתים אמר רבשקה כנגד חזקיהו הנכת בלבך כדבר שפתים יעינך, וזו הוא ההשגה ואין זה כי עצה וגבורה צריך למלחמה, ובזה כספר אמרתי אמר רבשקה אמרתי כי אתה חושב להשען על דבר שפתים רוצה לומר על תפלתך והכהנים ורבי אברהם בן עזרא פי' אך דבר שפתים העצה והגבורה שלך כדבר שפתים

זה שלח סנחריב: ולירושלם ח' בקריאה וסי' נמסר בירמיה סימ' ד': יהודית ד' וסי' נמ' במלכים חלק ב' סי' י"ח: סימן מלכים ובארבע עשרה שנה. ישעיה ויהי בארבע עשרה שנה. מלכים וישלח מלך אשור את תרתן. ישעיה וישלח את רבשקה. מלכים וישלח מלך אשור פזר. ישעיה וישלח מלך אשור פסק. מלכים מן לכיש אל המלך חזקיהו. ישעיה מלכיש ירושלמה. מלכים ויעלו ויבאו ירוש'. ויעלו ויבאו ויעמדו אשר בתעלת. ישעיה ויעמד בתעלת במסלות. מלכים ויקראו אל המלך ויצא אלהם. ישעיה ויצא אליו אליקים. מלכים אמר' אך דבר שפתים. ישעיה אמרתי אך דבר שפתים. וסימ' ואיך אמרת אחתי היא כו' כי אמרתי. מלכים עתה הנה בטחת. ישעיה הנה בטחת. מלכים וכי תאמרון אלי. ישעיה וכי תאמר אלי. סימן מלכים רבים ישעיה לשון יחיד. מלכים ויאמר ליהודה ולירושלם לפני יתיב. ישעיה ויאמר ליהודה ולירושלם לפני תביר. מלכים השתחוו בירושלם. ישעיה הזה תשתחוו. מלכים את ארני את המלך. ישעיה את אדני המלך. מלכים עתה המבלעדי. ישעיה ועתה המבלעדי. מלכים על המקום על עלה על הארץ. ישעיה עליתי על הארץ עלה אל הארץ. מלכים עליתי על המקום הזה להשחיתו על הארץ. ישעיה על הארץ הזאת להשחיתה אל הארץ. מלכים ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנא ויואח. ישעיה ויאמר אליקים ושבנא ויואח. מלכים ואל הדבר עמנו. ישעיה ואל תדבר אלינו. מלכים חריהם את שיניהם כתיב. ישעיה חראיהם שיניהם כתיב. מלכים העל אדניך

מצודת ציון

(ו) משענת. ענין סמיכה: הרצוץ. משובר ומרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד): (ח) התערב. מל' ערבון ומשכון כי כשהם חלוקים בדבר מה וכ"א מחייב עצמו בממון כאם לא יהיה כדבריו הדרך הוא שכ"א נותן ערבון להיות בטוח ומקוים: (ט) פחת. ענין שרה: (י) המבלעדי. ענינו כמו

מצודת דוד

ל הבדה שמכבסים שם הבגדים ושוטחים שמה מול השמש לנגבם: (ג) על הבית. הממונה על בית המלך: המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (ד) מה הבטחון. מה בטחון אשר בטחת בו למרוד בי: (ה) אמרתי. אומר אני שרק בדבר שפתים בעלמא יועצים תרצה לעשות מלחמה אבל לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה: עתה. היאיל ושלוכך הוא גם אל הגבורה והיננה בך א"כ על מי בטחת שיתן בך גבורה: (ו) הנה בטחת. הנה בטחונך על מצרים מה הוא כי הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר אם יסמוך איש עליו באים עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה: (ז) הלא הוא. הלא הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבה"מ תשתחוו ומיעט א"כ בעבודתו ונבאש בעיניו: (ח) התערב נא. עתה התחייב עצמך עם אדוני אם תוכל למלאות הדבר אשר ישאל: לתת לך. לתת מאנשיך: (ט) ואיך תשיב. את פניך להלחם עם פני פחת וכו' הלא אף הקטן שבהם ממונה הוא על אלפים: ותבטח. א"כ בוודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ: (י) המבלעדי ה' וכו'. מבלי גזרת המקום: ה' אמר. כבר ניבא ישעיה וכו' ואת שלל שמרון (לעיל ח) וטעה לומר שכן יעשה לירושלים: (יא) ארמית. בלשון ארמית: כי שומעים. כי מבינים אנחנו ארמית: יהודית. בל' יהודית: באזני העם. בפניהם כשהם שומעים כי הכל מכירים בו ואין מהדרך לפרסם דברי המלחמה בפני המון העם: האל

אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל־הַחוֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־חֲרָאֵיהֶם וְלִשְׁתּוֹת אֶת־שֵׁינֵיהֶם עִמָּכֶם׃ יג וַיַּעֲמֹד רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל יְהוּדִית וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יד כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַל־יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי לֹא־יוּכַל לְהַצִּיל אֶתְכֶם׃ טו וְאַל־יַבְטַח אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יְהוָה לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ טז אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ־אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ מֵי־בוֹרוֹ׃ יז עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים׃ יח פֶּן־יַסִּית אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ הַהִצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יט אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוָיִם וְכִי־הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ כ מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלַםִ מִיָּדִי׃ כא וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֻהוּ׃ כב וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃

לז א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃ ב וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְאֵת שֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְאֵת

רבוני למללא ית פתגמיא האילין הלא על גבריא דיתבין על שורא למיכל ית מפקתהון ולמשתי ית מימי רגליהון בצירא עמכון: יג וקם רבשקה ואכלי בקל רב יהודית ואמר שמעו ית פתגמא מלכא דרבתנא מלכא דאתור: יד כדנן אמר מלכא לא יטעי לכון חזקיה ארי לא יכול לשיזבא יתכון: טו ולא ירחיץ יתכון חזקיה על מימרא דיי למימרא שיזבא ישיזבננא יי לא תתמסר קרתא הדא ביד מלכא דאתור: טז לא תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר מלכא דאתור עבידו עמי שלמא ופוקו לותי ואכולו גבר פרי גופנוהי וגבר פרי תינוהי ושתו גבר מי גוביה: יז עד מיתא ואדבר יתכון לארעא טבא כארעכון ארע עבור וחמר ארע חקלין וכרמין: יח דלמא יטעי יתכון חזקיה למימר יי ישיזבננא השיזבא דחלת עממיא גבר ית ארעיה מיד מלכא דאתור: יט אן דחלת חמת וארפד אן דחלת ספרוים וארי שיזבו ית שמרון מן ידי: כ מן בכל דחלת מדינתא האילין דשיזבו ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית ירושלם מן ידי: כא ושתיקו ולא אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקידת מלכא היא למימר לא תתיבוניה: כב ואתא אליקים בר חלקיה די ממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא לות חזקיה כד מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית פתגמי רבשקה: א והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי ואתכסי בסקא ועל לבית מקדשא דיי: ב ושלח ית אליקים די ממנא על ביתאוית שבנא ספרא וית סבי

רשי

למרוד: לאכול את צואתם. אף הם ברעב המצור יאכלו את חריהם. רעי היוצא דרך הנקב שלהם. ול' נאה תקנו סופרים לקרותו צואתם כך שנו רבותינו מקראות הכתובים לגנאי קורין אותו לשבח כמו (דברים כח) בעפולים בטחורים (שם) ישגלנה ישכבנה. חוריהם צואתם. שיניהם. מימי רגליהם. שיניה' נוטה לחה שיני דכרכשת' היא המחלחלת שקורין טבחיא בלע"ז עומדת ע"י שלש שינים: (יד) ישיא. יטעה: (טז) עשו אתי ברכה. באו אלי לשלום וברכוני והביאו אלי תשורת שלום: ברכה. שלו"ד בלע"ז כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מז י): ואכלו איש גפנו. ואלך מעליכם ושבו בשלום עד שאבא ואגלה אתכם שם כי כן דרכו להעביר האומות מארץ אל ארץ כמה שנאמר (לעיל י) ואסיר גבולות עמים: (יז) אל ארץ כארצכם. אמר ר"ש בן יוחאי שוטה היה זה משל למלך כו' בספרי פ' והיה עקב היה לומר אל ארץ יפה מארצכם אלא שלא היה יכול לספר בגנותה: (יט) וכי הצילו את שומרון מידי. והלא שומרון היו עובדים לאלהי ארם שפניהם וחמת היא מארם: (כב) קרועי בגדים. על ששמעו גידופי השם והיא' כמו ברכת השם

מצודת דוד

(יב) האל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברו: על האנשים. אל האנשים: לאכול. להזהירם כי יבואו במצור ומעקת רעבון וצמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים: עמכם. ר"ל גם הם גם אתם: (טז) עשו אתי ברכה. ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורות שלום: ואכלו וכו'. ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ולשאוב מהבורות: (יז) ולקחתי. אקח אתכם משם להוליך אל ארץ טובה כארצכם כי כן היה דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת: ארץ דגן. ארץ המגדל דגן: (יח) פן יסית. שמא יפתה אתכם: ההצילו. ר"ל דעו שאין ממש בדבריו כי האם הצילו וכו': איה. ר"ל כל אלוה: (יט) איה וכו'. ר"ל וכי היה בידם הכח להציל: וכי הצילו. וכי אלהי שמרון הצילו את שמרון מידי: (כ) מי בכל וכו'. ר"ל וכי מי מאלהי העמים הציל את ארצו מידי לשתחשבו שה' יציל את ירושלים מידי: (כב) קרועי בגדים. על ששמעו דברי רבשקה המחרף ומגדף כלפי מעלה דרך להדמותו לאלהי עמי הארצות: לז (א) ויתכס. כסה עצמו בשק

מסורה

מלעיל. ישעיה האל אדניך ואליך. מלכים ויאמר אליהם רבשקה. ישעיה ויאמר רבשקה האל. מלכים יהודי' וידבר ויאמר שמעו דבר המלך הגדול. ישעיה יהודית ויאמר שמעו את דברי המלך הגדול. מלכים כי לא יוכל להציל אתכם מידו. ישעיה כי לא יוכל להציל אתכם. מלכים עד באי ולקחתי אתכ' תלישא. ישעי' עד באי ולקחתי זקף. מלכים ושבנא הסופר. ישעיה ואת שבנא הסופר. מלכים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ. ישעיה אל ישעיהו בן אמוץ הנביא. מלכים אולי ישמע ה' אלהיך את כל דברי רבשקה. ישעיה אולי ישמע ה' אלהיך את דברי רבשקה. מלכים ויאמר להם ישעיהו. ישעיה ויאמר אליהם ישעיהו. מלכים ושב לארצו. ישעיה ושב אל ארצו. מלכים וישמע אל תרהקה מלך. ישעיה וישמע על תרהקה מלך. מלכים הנה יצא להלחם. ישעיה לאמר יצא להלחם חסר הנה. מלכים וישב וישלח מלאכים. ישעיה וישמע וישלח מלאכים. מלכים את אשר עשו. ישעיה אשר עשו. מלכים אשר שחתו. ישעיה אשר השחיתו. מלכים איו מלך חמת. ישעיה איה מלך חמת. מלכים מיד המלאכים ויקראם. ישעיה מיד המלאכים ויקראהו. מלכים ויתפלל חזקיהו אזלא לפני ה' ויאמר. ישעיה ויתפלל חזקיהו יתיב אל ה' לאמר. מלכים ה' אלהי ישראל טרכא. ישעיה ה' צבאות אלהי ישראל אזלא: את השמי' ואת הארץ י"ג וסי' מקומם מצויין במסר' רבהא בערך שמים: מלכים הטה ה' אזנך ושמע את דברי סנחריב. ישעיה הטה ה' אזנך ושמע את כל דברי. מלכים אשר שלחו. ישעיה אשר שלח. מלכים את הגוים ואת ארצם. ישעיה את כל הארצות. מלכים ונתנו את אלהיהם. ישעיה ונתון את אלהיהם. מלכים הושיענו נא מידו. ישעיה הושיענו מידו. מלכים כי אתה ה' אלהים. ישעיה כי אתה ה' לבדך. מלכים אשר התפללת אלי תביר. ישעיה אשר התפללת יתיב. מלכים מבחור ישעיה מבחר וסי' רישי ספריהון. מלכים ואבואה מלון קצה. ישעיה ואבוא מרום קצו. מלכים אני קרתי זקף. ישעיה אני קרתי טפחא. מלכים ושתיתי מים זרים. ישעי' ושתיתי מים. מלכי' לטימי קדם ויצרתיה. ישעיה מימי קדם ויצרתיה. מלכים להשות גלים.

תולדות אהרן

מימי רגליהם. מגלה כה: עד באי. סנהדרין לד: אלהי הארצות. מגלה יא חולין פט: קרועי בגדים. מ"ק כו סנהדרין ס:

מצודת ציון

כמו זולת: (יב) חראיהם. מל' חור ונקב ור"ל צואה היוצאת מנקב פי הטבעת: שיניהם. כוא' מי רגלים והוא קרוב מל' שתן: (יד) ישיא. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (טז) ברכה. ענין מנחה ותשורת שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג): (יז) ותירוש. ענבי היין: (יח) יסית. מל' הסתה ופתוי: (כא) ויחרישו. בשקו

זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים מִתְכַּסִּים בַּשַּׂקִּים אֶל־יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא׃ ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בָאוּ בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אַיִן לְלֵדָה׃ ד אוּלַי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת ׀ דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ־אַשּׁוּר ׀ אֲדֹנָיו לְחָרֵף אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה בְּעַד הַשְּׁאֵרִית הַנִּמְצָאָה׃ ה וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ׃ ו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְשַׁעְיָהוּ כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־אֲדֹנֵיכֶם כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אוֹתִי׃ ז הִנְנִי נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְשָׁמַע שְׁמוּעָה וְשָׁב אֶל־אַרְצוֹ וְהִפַּלְתִּיו בַּחֶרֶב בְּאַרְצוֹ׃ ח וַיָּשָׁב רַבְשָׁקֵה וַיִּמְצָא אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר נִלְחָם עַל־לִבְנָה כִּי שָׁמַע כִּי נָסַע מִלָּכִישׁ׃ ט וַיִּשְׁמַע עַל־תִּרְהָקָה מֶלֶךְ־כּוּשׁ לֵאמֹר יָצָא לְהִלָּחֵם אִתָּךְ וַיִּשְׁמַע וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר׃ י כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בּוֹטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַםִ בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יא הִנֵּה ׀ אַתָּה שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל־הָאֲרָצוֹת לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִּנָּצֵל׃ יב הַהִצִּילוּ אוֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ אֲבוֹתַי אֶת־גּוֹזָן וְאֶת־חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֶדֶן אֲשֶׁר בִּתְלַשָּׂר׃ יג אַיֵּה מֶלֶךְ־חֲמָת וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ לָעִיר סְפַרְוָיִם הֵנַע וְעִוָּה׃ יד וַיִּקַּח חִזְקִיָּהוּ אֶת־הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאֵהוּ וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ טו וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר׃ טז יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃

כַּהֲנַיָא כַּד מִכַסַן סַקַיָא לְוָת יְשַׁעְיָהוּ בַּר אָמוֹץ נְבִיָא׃ ג וַאֲמַרוּ לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר חִזְקִיָה יוֹם עָקָא וְחִיסוּדִין וְנִיאוּצָא יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי אַקִיפְתָּנָא עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָתְבָא עַל מַתְבְּרָא וְחֵיל לֵית לַהּ לְמֵילָד׃ ד מָאִים שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ יָת פִּתְגָמֵי רַבְשָׁקֵה דְשַׁלְחֵיהּ מַלְכָּא דְאַתּוּר רִבּוֹנֵיהּ לְחַסָדָא עַמָא קַיָמָא וְיַעֲבֵיד פּוּרְעָנוּתָא עַל כָּל פִּתְגָמַיָא דִשְׁמִיעָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּתְהַךְ וּתְצַלֵי עַל שְׁאָרָא דְאִשְׁתְּאַר׃ ה וַאֲתוֹ עַבְדֵי מַלְכָּא חִזְקִיָה לְוָת יְשַׁעְיָה׃ ו וַאֲמַר לְהוֹן יְשַׁעְיָה כִּדְנַן תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנְכוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תִדְחַל מִן קֳדָם פִּתְגָמַיָא דִי שְׁמַעְתָּא דְחַסִדוּ עוּלֵימֵי מַלְכָּא דְאַתּוּר קֳדָמַי׃ ז הָא אֲנָא יָהֵיב בֵּיהּ רוּחָא וְיִשְׁמַע בְּשׂוֹרָא וִיתוּב לְאַרְעֵיהּ וְאַפְּלִינֵיהּ בְּחַרְבָּא בְּאַרְעֵיהּ׃ ח וְתָב רַבְשָׁקֵה וְאַשְׁכַּח יָת מַלְכָּא דְאַתּוּר מַגִיחַ קְרָבָא עַל לִבְנָה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי נְטַל מִלָכִישׁ׃ ט וּשְׁמַע עַל תִּרְהָקָה מַלְכָּא דְכוּשׁ לְמֵימַר נְפַק לַאֲגָחָא קְרָבָא עִמָךְ וּשְׁמַע וּשְׁלַח אִזְגַדִין לְוָת חִזְקִיָהוּ לְמֵימַר׃ י כִּדְנַן תֵּימְרוּן לְחִזְקִיָהוּ מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר לָא יַטְעֵינָךְ אֱלָהָךְ דִי אַתְּ רָחֵיץ בֵּיהּ לְמֵימַר לָא תִתְמְסַר יְרוּשְׁלֵם בִּידָא מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ יא הָא אַתְּ שְׁמַעְתָּא דַעֲבָדוּ מַלְכֵי אַתּוּר לְכָל מְדִינָתָא לְגַמָרוּתְהוֹן וְאַתְּ מִדְמֵי לְאִשְׁתֵּיזָבָא׃ יב הֲשֵׁיזָבָא יָתְהוֹן דַחֲלַת עַמְמַיָא דְחַבִּילוּ אֲבָהָתִי יָת גוֹזָן וְיָת חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי עֵדֶן דְבִתְלַשָׂר׃ יג אָן מַלְכָּא דַחֲמָת וּמַלְכָּא דְאַרְפָּד וּמַלְכָּא דִלְקַרְתָּא סְפַרְוָיִם הֲלָא טַלְטִלִינוּן וְאַגְלִיאִינוּן׃ יד וּנְסֵיב חִזְקִיָה יָת אִגַרְתָּא מִיַד אִזְגַדַיָא וּקְרָא חֲדָא מִנְהוֹן וּסְלֵיק לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּפְרַסֵיהּ חִזְקִיָה קֳדָם יְיָ׃ טו וְצַלֵי חִזְקִיָה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר׃ טז יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָא אַתְּ הוּא יְיָ וְלֵית בַּר מִנָךְ לְכָל מַלְכְוָת אַרְעָא אַתְּ עֲבַדְתְּ יָת שְׁמַיָא וְיָת אַרְעָא׃

רשי

השם : (ג) ותוכחה. אפרוינמנ"ט בלע"ז האויבים מוכיחים בהצלחתם לאמר ידינו רמה ואין אלהים כאלהינו : כי באו בנים . בני ישראל בניו של הקב"ה : עד משבר וכח אין ללידה . עת צרה הדומה לאשה היושבת על המשבר ואין כח לולד לצאת: (ד) והוכיח בדברי'. הגיד כחו והראה הצלחתו . והוכיח אישפרודי"ר בלע"ז : (ז) ושמע שמועה . מיד זו שמועת תרהקה מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלחם עם תרהקה ואין זו שיבה לארצו ואח"כ ישוב הלום ואני עתיד להשיבו לארצו ולהפילו שם בחרב : (ט) וישמע. מלך אשור : על תרהקה. לאמר יצא תרהקה להלחם אתך : וישמע וישלח מלאכים . אין וישמע השני כמו וישמע הראשון הראשון ל' שמוע' והשני ל' קבל' קבל דברי השלוחי' וייטבו בעיניו לתת לב להסתלק מעל ירושל' להלחם תחלה עם כוש: וישלח מלאכים אל חזקיהו . להודיעו שאינו מסתלק לגמרי אלא ע"מ לשוב : (יב) עדן . שם מלכות כמה דאת אמר (יחזק' כז) חרן וכנה ועדן : (יג) הנע ועוה . הניעהו ועוהו מלך אשור החריב' וטלטלם

תולדות אהרן יום צרה . (שבת דף ח) :

רדק

היא לבד : (יד) ויקראהו . כל אחד ואחד מן הספרים וכן הוא במלכים ויקראהו, וכן אמר ויפרשהו, ויונתן תרגם ויקראהו וקרא חד מנהון , ואדוני אבי ז"ל פי' ויקראהו ויפרשהו על הספר שהיה בו גדוף האל : את

מצודת דוד

דרך נער ואבל : (ג) ותוכחה . האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו ואומר ידי רמה : ונאצה . מבזה את המקום בדברי חרוף : כי באו בנים . דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים : (ד) אולי ישמע ה' . הלואי יתן לב לשמוע : והוכח . התווכח בדברים כאשר שמע ה' : ונשאת . כאומר לזה שלחתי מעמך שתשא תפלה לה' : בשארית הנמצאה . שארית ישראל הנמצא בירושלים כי כבר כבש כל ערי הבצורות שביהודה : (ז) נותן בו רוח . אעיר רצונו ללכת מפה כאשר ישמע שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש: ושב אל ארצו. סוף הדבר יהיה שישוב אל ארצו בפחי נפש ובארצו אפיל אותו בחרב: (ח) כי שמע וגו'. ולזה הלך לבקשו באשר ימצא ומצאו נלחם על לבנה: (ט) על תרהקה. על אודות תרהקה:וישמע. קבל דבריו והוטב בעיניו להלחם עמו תחילה: וישלח מלאכים . שלא טוב לומר שאינו מסתלק לגמרי כ"א על מנת לשוב: (יא) ואתה תנצל . וכי אתה תנצל בתמיה : (יב) ההצילו אותם . וכי אלהי הגוים הצילו את הגוים: (יג) לעיר ספרוים . לפי שהיתה גדולה וחשובה אמר בה לעיר : הנע ועוה . הניעם ממקומם והעקימם : (יד) את הספרים. כי שלח הדברים ההם בספר : ויפרשהו . פרש כל אחת ואחת : (טז) הכרובים . שעל הכפורת אשר על הארון וכאומר ואיך א"כ תמסור בידו את ירושלים ויבואו הכרובים ביד נר וגאה

מצודת ציון

שתקו : (ג) ותוכחה . ענין תוכחות ובירור דברים : ונאצה . ענין בזיון וכן נאצו האנשים (ש"א ב) : משבר . מקום מושב היולדת וכן במשבר בנים (הושע יג) : (ד) אולי. שמא וכן אולי יראה ה' בעניי (ש"ב טז) : והוכיח . נתוכח : (ו) גדפו . חרפו : (ז) רוח . רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א) : (י) ישיאך . יסית ויפתה אותך : (יג) הנע . מל' הנעה : ועוה . מל' עויה

הָאָרֶץ׃ יז הַטֵּה יְהוָה אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינֶךָ וּרְאֵה וּשְׁמַע אֵת כָּל־דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי׃ יח אָמְנָם יְהוָה הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת וְאֶת־אַרְצָם׃ יט וְנָתֹן אֶת־אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה כִּי אִם־מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם עֵץ וָאֶבֶן וַיְאַבְּדוּם׃ כ וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וְיֵדְעוּ כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבַדֶּךָ׃ כא וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל־סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ כב זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עָלָיו בָּזָה לְךָ לָעֲגָה לְךָ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ רֹאשׁ הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלָםִ׃ כג אֶת־מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָה קּוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ אֶל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ כד בְּיַד עֲבָדֶיךָ חֵרַפְתָּ אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְחַר בְּרֹשָׁיו וְאָבוֹא מְרוֹם קִצּוֹ יַעַר כַּרְמִלּוֹ׃ כה אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְאַחְרִב בְּכַף־פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃ כו הֲלוֹא־שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אוֹתָהּ עָשִׂיתִי מִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵאתִיהָ וּתְהִי לְהַשְׁאוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת׃ כז וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וָבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵמָה לִפְנֵי קָמָה׃

ה'. ו' חסר · ג'. ז' · כ', ג' · י"א · כ"ד · ח' · כ'. ד'. ל' מ"נ · קל"ד · כ'. ב' כתיב וי"ו · כ' וחסר · ח' ג' מ"ל בסיפרא · כ'. ל' · ג' · ל'. כ' · ל' וחד ודפסין

יז גלי קדמך יי ודון ושמיע קדמך יי ואתפרע ועביד פורען על כל פתגמי סנחריב דשלח לחסדא עמא דיי קימא : יח בקושטא יי אחריבו מלכי אתור ית כל מדינתא וית ארעהון : יט ומוקדין ית טעותהון בנורא ארי לא טען דאית בהון צרוך אינון אלהין עובד ידי אנשא אעא ואבנא ואבדונון : כ וכען יי אלהנא פרוקנא מן ידיה וידעון כל מלכות ארעא ארי את יי לית בר מנך : כא ושלח ישעיה בר אמוץ לות חזקיה למימר כדנן אמר יי אלהא דישראל דבעיתא מן קדמי על סנחריב מלכא דאתור : כב דין פתגמא די מליל יי עלוהי מבסרא עלך ממיקא עלך מלכות כנשתא דציון בתרך רישיהון מנידין עמא דבירושלם : כג ית מן חסדתא וית מן אתרברבתא וקדם מן ארימתא קלא וזקפתא לרומא עינך ואמרתא מלין דלא כשרין קדם קדישא דישראל : כד ביד עבדך חסדת עמא דיי ואמרת בסגיאות רתיכי אנא סלקית לתקוף כרכיהון ואף איחוד בית מקדשהון ואקטול שפר גבריהון מבחר שלטוניהון ואכבוש קרית תוקפיהון ואשיצי סגי משריתהון : כה אנא הויתי חפיר גובין ושתי מין וטפחית בפרסת רגלי עמא דעמי כל מי נהרין עמיקין : כו הלא שמעתא מלקדמין מא עבדית לפרעה מלכא דמצרים ואף עלך אתנביאו נביי ישראל ולא תבתא ודא חזיא קדמי מיומי קדם למעבד לך ואף אתקנתא כען איתיתה ודא הות לך לתקלא על דהואה קדמך כאתרגושת גלין דשחו קרוין כריכן : כז ויתביהון אתקצר חילהון אתברו ובהיתו הוו כעשב חקלא וירוק דתאה כעשב אגריא דשלוק עד לא מטא

רשי

וטילטלם ממקומם : (יח) אמנם ה'. אמת הוא כי החריבו מלכי אשור. את כל הארצות ואת ארצם. הארצות (ראשי) המדינות ואת ארץ (ארצם) הסמוכה להם. ערי הממלכה אשר הכנס ראש למדינות קורא ארצות ושאר המחוזות אשר סביבותיהם קורא ארצם ובספר (מלכים ב יט) כתוב את הגוים ואת ארצם ול' אחד הוא : (יט) ונתון. כמו ונתון אותו על כל ארץ מצרים ל' פעול שמור זכור דונג"ש בלע"ז : עץ ואבן. הם לפיכך לא היה בהם כח ויאבדם מלך אשור : (כד) מרום הרים. הר הבית : ירכתי לבנון. בית המקדש : ואכרות קומת ארזיו. לא אלך לארצי עד אשר אחריבנו : קצו. סופו : יער כרמלו. טוב שבחו וכובד חזקו : (כה) אני קרתי ושתיתי. כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי והצלחתי כזה הבודק בור ומוצא מים ומצליח לו מקור : ואחריב בכף פעמי (אם) באתי לצור על עיר הבטוחה בחוזק נהרותיה הבאתי עליה גייסות רבים וכלו מימי נהרותם בשתיית בהמת' ומדרך כף רגליהם : ואחריב. ל' הוה כלומר כן דרכי תמיד : יאורי מצור. יאורי עיר הבאה במצור ע"י יאורות : (כו) הלא שמעת. ולמה תתפאר אין זה שלך כי גזרה היא מלפני זה שנים רבות שתהיה אתה פורע פורענות מן העכו"ם כענין שנא' (לעיל י') הוי אשור שבט אפי : הלא שמעת למרחוק. יותר מע' שנה שנתנבא עמוס (עמוס ז) שנתים לפני הרעש וישראל גלה יגלה מעל אדמתו מאז יש לך לשמוע שעשיתי והכנתי פורעניות זו : מימי קדם. משבת ימי בראשית עלתה על לבי אותה גזרה שנגזרה עליך שנאמר (לעיל ל) כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכנעה כשהגברתי' על העכו"ם הביאותיה לאותה גזרה כדי שתהא להשאות לגלים נצים ערים בצורות. שתהרוג את יושביהן ותהיין שאיה מאדם ויתעתדו לגלים צומחים ירק : (כז) ויושביהן קצרי יד. אני התשתי את כחן לפניך : ושדמה לפני קמה. שדמה הוא שקורין אשטובל"א בלע"ז הנשארת בקרקע שרשי הקציר : לפני קמה. כשלא הגיע להתבשל ולהקשות לבא לידי קמה והוא חלש ורך : לפני קמה. בטרם יהיה קמה : ושבתך

רדק

(יח) את כל הארצות ואת ארצם. כתרגומו ית מדינתא וית ארעהון : ר"ל

מצודת דוד

(יז) וראה. דברי הספרים : אשר שלח. ביד מלאכיו : (יח) אמנם ה'. אתה ה' הנה אמת הוא שהחריבו את הגוים : את כל הארצות. הם ערי הממלכה : ואת ארצם. הם שאר המחוזות : (יט) כי לא אלהים המה. אבל כל זה היה בעבור שאין בהם אלהות ולזה אבדם : (כא) אשר התפללת. בעבור הדבר אשר התפללת אלי : אל סנחריב. על סנחריב : (כב) עליו. על סנחריב : בזה לך. בת ציון תבזה אותך ותלעג עליך (וקראה בתולה על כי לא נכבשה מעולם ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשו' הבעל) וכן בתול' בת צידון (לעיל כג) : אחריך. אחרי מפלתך תניע בראשה בדרך לעג : (כג) את מי. למה לא שמת על לבך להבין את מי חרפת : מרום. לרום רקיע : (כד) מרום הרים. זה הר הבית : ירכתי לבנון. בסוף יער הלבנון מקום הארזים הגבוהים : קומת ארזיו. ר"ל הגבורים : מרום קצו. הוא בה"מ שהוא מקום הרם והקץ מכל הדברים הנחמדים שיש בעולם : יער כרמלו. ר"ל מיטב שבחו וכובד חזקו : (כה) אני קרתי ושתיתי. ר"ל מעולם הצלחתי במעשי כמו החופר באר ומצליח למצוא המקור ושותה מימיו : ואחריב. כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר סביב לה אז הבאתי עלי' חיילות רבו' והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם : (כו) למרחוק. מזמן רחוק : אותה. את הגזרה הזאת עשיתי מימים קדמונים : ויצרתיה. ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ"ש : עתה הבאתיה. אני הבאתי עתה את הדבר על ידיך : ותהי. אתה תהיה למכת מרדות להחריב ערים בצורות לעשותם שממה וגלים מצמיחים נצים ופרחים : (כז) ויושביהן. יושבי הערים ההן עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך ונשברו ונחבאו : עשב שדה. כעשב שדה : וירק דשא. מקום הירוק שבדשא החלש מאד : חציר גגות. כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש : ושדמה. כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה

מצודת ציון

עוות ועקום : (יז) פקח. פתח כמו אפקח את עיני (זכריה יב) : (כד) כרמלו. מקום שדות וכרמים משובחים קרוי כרמל : (כה) קרתי. חפרתי אחר מקור והוא מל' יקרוה עורבי נחל (משלי ל) שהוא ענין נקב ונקוב : פעמי. רגלי כמו פעמי דלים (לעיל כו) : מצור. ענין חוזק והוא מל' צור : (כו) להשאות. ענין שממון וכן אמש שואה ומשואה (איוב ל) : גלים. הוא כענין תל : נצים. פרחים וכן הנצו הרמונים (ש"ה ו) : (כז) חתו. פחדו ונשברו : ושדמה.

תולדות אהרן

מרום קצו. סנהדרין לד :

(כח) ושבתך וצאתך ובואך ידעתי. ת"י ומיתכך בעצה ומיפקך לברא לאנחא קרבא ומיתיך לארעא דישראל גלי קדמי כשעלתה מחשבה בלבך ונועצת להחריב את ביתי אני ידעתי: (כט) התרגזך. התרעשך והתגברך עלי: שאננך. כמו ושאונך: חחי. כמין טבעת הוא ותוחבין אותו בשפת בהמה שעסקיה רעים למושכה בו: ומתגי. ת"י זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הגמלה והוא שקורין בלע"ז ונאקה בחטם בחס' שבת (נ"ע כי מהפסוק נראה להדיא להיפך כי חח בחטם ומתג בשפה): (ל) וזה לך האות. הדבור הזה אינו לסנחריב אלא הנביא אמר לחזקיה והתשובה הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת הנה החריבו הלגיונות את כל הזרעים וגדעו את כל האילנות והקב"ה מבטיחך שתסתפקו השנה הזאת בספיחי הזרעים שיצמחו מאליה': (ל) אכול השנ'. לאכול השנה ספיח: ובשנה השנית שחים. הן ספיחי גידועי אילנו' כך הוא בסדר עולם אבל יונתן תירגם כתכתין ספיחי ספיחים וזה לך האות כשתראה שיתקיים דברי שישוב סנחריב לארצו ויפול תאמין שתתקיים עוד הבטח' השני': (לב) קנאת ה' צבאות. שיקנא לשמו ולא מחמת זכות שבידכם למדנו שתמה זכות אבות: (לג) ולא יקדמנה מגן. לא יערוך לפניך מגן כדמתרגם לפני קדם: ולא ישפך עליה סוללה. לא יצבור עליה מליתא. אומר אני הוא ששופכין עפר וצוברין לפני החומה והמגדלות לבנות עליה כרכום: סוללה. ע"ש שסוללים וכובשין אותה במקבות כדי שיתקשה ותרגומו מליתא על שם שעושין לו מתחלה שני מחיצות גדר קני' ושופכין העפר ביניהם וכובשין אותו שם לאחר שמלאו את המחיצות ושמעתי שפותרין אותו זריקת אבנים גדולו' שקורין פורייר"א בלע"ז אבל אין באבנים ל' שפיכה ולא ל' סללה ואין ל' התרגום נופל על פתרון זה: (לו) ויצא מלאך ה' וגו'. לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר ובא לירושלים ובאותו שעה ויצא מלאך ה' וכך שנויה בסדר עולם הנני נותן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע על תרהקה וגו' (לעיל לו) שתף שבנא הסופר וסיעתו והוליכם בזיקים והלך לו לכוש ולקח חמדת כל האוצרות ובא לו לירושלים לקיים מה שנאמר (לקמן מה) יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו זו ירושלים: אחריך ילכו. זה חזקיהו. באותה שעה וישלח את תרתן ואת רב סריס הם הנזכרים בספר (מלכים ב יח) והם המלאכים שנאמר עליהם ששלח אחר השמועה שנא' (לעיל לז) וישלח מלאכים אל חזקיהו ולא הם באו עם רבשקה בשליחות הראשון ועל אותן הספרים הסיבו ישעיהו (שם) בזה לך לעגה לך אותה שעה ויצא מלאך ה' ויכה וגו'. כלם מלכים השורי כתרים בראשיה' וקטן שבכולם היה שר על שני אלפים שנאמר (לעיל לו) ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אחד וגו' למדנו על קטן שבפחותים שהוא שר על אלפים איש ונפלו הם וגייסותם: (לז) וישב בנינוה. היא ראש המלכות כענין שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה: (לח) בית נסרוך

קָמֶה: כח וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבוֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי: כט יַעַן הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ וַהֲשִׁיבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ: ל וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית שָׁחִיס וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאִכְלוּ פִּרְיָם: לא וְיָסְפָה פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה: לב כִּי מִירוּשָׁלִַם תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת:
לג לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן וְלֹא יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה: לד בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבוֹא נְאֻם־יְהוָה: לה וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי:
לו וַיֵּצֵא ׀ מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּכֶּה בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים: לז וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה: לח וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית ׀ נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו:

ד' | ד'. כ' | כ'. כ' | ג' | כ"ג ר"פ | מ"ל ג' | ט' מ"ל | ואכלו ק' | ה' בטעם כ' | ט' פסוקים לא ולא ולא | ט' | ט' מיחדין | י' | סימן | כ' וחסר | ג' קמצין

לְמֶהֱוֵי שׁוּבְלִין: כח וּמִתְבָךְ בְּעֵיצָה וּמִפְקָךְ לְבָרָא לְאַגָחָא קְרָבָא וּמֵיתָךְ לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל גְלֵי קֳדָמַי דְאַרְגֵיזְתָּא קֳדָמַי גְלֵי: כט חֲלָף דְאַרְגֵיזְתָּא עַל מֵימְרִי וְאִתְרְגוּשְׁתָּךְ סְלֵיקַת לִקְדָמַי וַאֲשַׁוֵי שֵׁירִין בְּלִיסָתָךְ וְזָמַם בְּסִפְוָתָךְ וַאֲתֵיבִינָךְ בְּאוֹרְחָא דַאֲתֵיתָא בָהּ: ל וְדֵין לָךְ אָתָא אֱכוֹל בְּשַׁתָּא הָדָא כַּתִּין וּבְשַׁתָּא תִנְיֵתָא כַּתְכַּתִּין וּבְשַׁתָּא תְלִיתָאָה זְרַעוּ וַחֲצוֹדוּ וְצוּבוּ כַרְמִין וֶאֱכוּלוּ אִבְּהֶן: לא וְיִסְפוּן מְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית יְהוּדָה דְאִשְׁתָּאֲרוּן כְּאִילָן דְמַשְׁלַח שׁוֹרְשׁוֹהִי מִלְרַע וּמְרִים נוֹפֵיהּ לְעֵילָא: לב אֲרֵי מִירוּשְׁלֵם יִפְקוּן שְׁאָר צַדִּיקַיָא וְשֵׁיזְבַת מְקַיְמֵי אוֹרַיְתָא מִטּוּרָא דְצִיּוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבֵיד דָא: לג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל מַלְכָּא דְאַתּוּר לָא יֵעוֹל לְקַרְתָּא הָדָא וְלָא יִקְשׁוֹת תַּמָן גִּיר וְלָא יַקְדְמִינֵיהּ בִּתְרֵיסִין וְלָא יִצְבּוֹר עֲלָהּ מְלִיתָא: לד בְּאוֹרְחָא דַאֲתָא בָהּ יְתוּב וּלְקַרְתָּא הָדָא לָא יֵעוֹל אֲמַר יְיָ: לה וְאַגֵין עַל קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָוִד עַבְדִּי: לו וּנְפַק מַלְאֲכָא דַיְיָ וּקְטַל בְּמַשְׁרְיַת אַתּוּרָאָה מְאָה וְתַמְנַן וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וְאַקְדִימוּ בְצַפְרָא וְהָא כּוּלְהוֹן פִּגְרִין מֵתִין: לז וּנְטַל וַאֲזַל וְתָב סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר וִיתֵב בְּנִינְוֵה: לח וַהֲוָה הוּא סָגִיד בֵּית נִסְרוֹךְ טַעֲוָתֵיהּ וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בְּנוֹהִי קַטְלוּהִי בְּחַרְבָּא וְאִינוּן אִשְׁתֵּיזִבוּ לְאַרְעָא קַרְדוּ וּמְלַךְ אֵסַרְחַדּוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:

ר"ל המדינות והכפרים: (ל) שחים. ובמלכים סחיש, והענין אחד כמו כשב

ישעיה להשאות גלים: והשיבתיך ג' וסי' והנה אנכי עמך. יען התרגזך דמלכים. וחברו בספרא: השלישי' ט' מ"ל וסי' נמסר בסדר שלח לך: ט' פסוקים אית בהון לא ולא ולא וסי' נמסר לעיל בסיפרא בסוף סי' ה': ולמען ט' מיחדין וסי' ולמען תספר באזני. ולמען ספר שמי. לא בצדקתך ובישר לבבך. ושמרת את חקיו. ולמען תאריכו ימים. ולמען יאריכו ימים דיעקב. ולמען שמך תנחני. ולמען דוד עבדי דוגנתי על העיר. וחברו ולמען ירושלם: אררט ד' ג' קמצין ואחד פתח וסי' במלכים ב' סוף סימן י"ט:

תולדות אהרן

וגנותי. כתובות קי"א: בית נסרוך. סנהדרין לס לו:

מצודת ציון

הוא כמו ושדפ' שנאמר במ"ב כי בומ"ף מתחלף וענינו לקות הזרע: (כח) התרגזך. ענין תנועה חרדה המהירות וכן הרגיז ממלכות (לעיל כ"ג): (כט) ושאננך. הוא מל' שאון והמייה: חחי. הוא הטבעת המושם בלחי בהמה שעסקיה רעים למשכה על ידה וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל ל"ח): ומתגי. הוא כעין רסן כמו מתג לחמור (משלי כ"ו): (ל) ספיח. הוא הצומח מהגרעין שנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כ"ה): שחיס. ענינו ספיחי ספיחים. או ספיחי האילנות ואין לו דומה: (לג) יורה. ישליך כמו ירה בים (שמות ט"ו): ולא יקדמנה. לא יערוך לפניה כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה' (מיכה ו'): סללה. הוא צבור העפר ששופכים מול העיר ועולים בה להלחם וכן ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו'): (לה) וגנותי. מל' הגנה

מצודת דוד

המה חלושים עד למאד ור"ל הנה אני הוא הממתין לפניך את העכו"ם ולא בעוצם ידך נלחם: (כח) ושבתך. ת"י ומיתבך בעצה. ואת התרגזך. ואף את התרגזך אלי ידעתי: (כט) אלי. בא אלי: ושמתי חחי. ר"ל בע"כ אשיב אותך: (ל) וזה לך האות. אל מול חזקיהו ידבר הנה התשועה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הגליונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה ההיא בספיחי הזרעים: ובשנה השנית שחיס. אולי היתה שנת השמטה והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים: ובשנה השלישית זרעו. ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב: (לא) שורש למטה. ר"ל יהיו ממולאים בכל טוב כהאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה: (לב) כי מירושלים וגו'. ר"ל ירושלים תהיה השארית להנצל מיד סנחרב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש: קנאת ה'. כי יקנא לשמו אשר חרף רבשקה וסנחריב: (לה) למעני. למען כבוד שמי: (לו) ויצא מלאך ה'. לאחר שנלחם בכוש חזר ובא לירושלים ומאז יצא מלאך ה' וגו': וישכימו בבוקר. סנחריב והמעט אשר נשארו חיים: (לז) בנינוה. היא ראש למלכות אשור: (לח) בית נסרוך. נסר מחיבתו

לח

א בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבוֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה: ב וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: ג וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה זְכָר־נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ חִזְקִיָּהוּ בְּכִי גָדוֹל: ד וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ לֵאמֹר: ה הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָּוִד אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ הִנְנִי יוֹסִף עַל־יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה: ו וּמִכַּף מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אַצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת: ז וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֵּר: ח הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת־צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וַתָּשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרָדָה:

ט מִכְתָּב לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בַּחֲלֹתוֹ וַיְחִי מֵחָלְיוֹ: י אֲנִי אָמַרְתִּי בִּדְמִי יָמַי אֵלֵכָה בְּשַׁעֲרֵי שְׁאוֹל פֻּקַּדְתִּי יֶתֶר שְׁנוֹתָי: יא אָמַרְתִּי לֹא־אֶרְאֶה יָהּ יָהּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים לֹא־אַבִּיט אָדָם עוֹד עִם־יוֹשְׁבֵי חָדֶל: יב דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי כְּאֹהֶל

תרגום

א ביומיא האינון מרע חזקיה לממת ואתא לותיה ישעיה בר אמוץ נביא ואמר ליה כדנן אמר יי פקד על אנש ביתך ארי מאית את ולא תיחי ממרעך: ב ואסחר חזקיהו אפוהי לכותל בית מקדשא וצלי קדם יי: ג ואמר קבל בעותי יי אדכר כען ית די פלחית קדמך בקשוט ובלב שלם ודתקין בעינך עבדית ובכא חזקיה בבכיא סגיאה: ד והוה פתגמי נבואה מן קדם יי עם ישעיה למימר: ה איזיל ותימר לחזקיה כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גליא קדמי דמעתך הא אנא מוסיף על יומך חמש עסרי שנין: ו ומיד מלכא דאתור אשיזבינך וית קרתא הדא ואגין על קרתא הדא: ז ודין לך אתא מן קדם יי דיעבד יי ית פתגמא הדין די מליל: ח הא אנא מתיב ית טול אבן שעיא דנחתת במסקנא דאחז שמשא לאחורוהי עסר שעין ותב שמשא עסר שעין בצורת אבן שעיא דנחתת: ט כתב אודאה על ניסא דאתעביד לחזקיה מלך שבטא דבית יהודה כד מרע ואתסי ממרעיה: י אנא אמרית בדוון יומי אהך בתרעי שאול על דכרני לטב אתוסף על שני: יא אמרית לא אתחזי עוד קדם דחילא יי בארעא בית שכינתיה די בה אריכות חיי ולא אפלח קדמוהי עוד בבית מקדשא דמתמן עתיד למפק חדוא לכל יתבי ארעא מלמידר בירושלם קרתא דקודשא מדורי פסק: יב מבני דרי אתנטילו יומי אתקציצו וגלו מני אתכפילו כמשכנא

רש"י

נסרוך. נסר מחיבתו של נח כדמפורש באגדת חלק: הכהו בחרב. שאמר אם תציל אותי שלא יהרגוני בני מלכותי שהבאתי בביהם כאן ומתו אקריב שני בני לפניך עמדו והרגוהו: (א) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו ויום ג' כשעל' בית ה' הוא יום מפלתו של סנחריב והוא י"ט ראשון של פסח: כי מת אתה ולא תחיה. מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעה"ב משום דלא נסבת איתתא כו' כדאיתא בברכות: (ג) אנה ה'. איה רחמנותך: (ה) הנני יוסף. הנני הוא אשר יוסיף על ימיך: (ו) ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלת סנחרב חלה: (ז) וזה לך האות. שתתרפא ויתוספו ימיך כמפורש למטה. ובמלכים (ב' כ) שאל לו מה אות כי אעלה: (ח) הנני משיב. אחורנית עשר מעלות את הצל אשר ירדה: צל המעלות. כמין מדרגות עשויות כנגד החמה לבחון בהם שעות היום כעין אורלוגין שעושין האומנין: אשר ירדה. מיהרה לירד ונתקצר היום י' שעות ביום שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו ועלו עכשיו לאחוריהם ביום שנתרפא חזקיהו וניתוספו על היום י' שעות: (ט) מכתב. ת"י כתב אודאה על ניסא דאיתעבד לחזקיה: (י) אני אמרתי בדמי ימי. כשראיתי ימי בדמי. בשממון וחרישה כמו נדמה כל עם כנען (צפני' א) כלומר כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה אמות. לפי שעד אותו היום לא נתרפא חולה: פקדתי יתר שנותי. כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש נחסרתי שאר שנותי ויונתן תירגם על דוכרני לטב איתוספו על שני נפקדתי לטובה ונתייתרו שנותי: (יא) (תוספות. אמרתי לא אראה יה. לא אשתמש עוד בשם של יה: בארץ החיים. חיים משתמשין בו אבל המתים אינם רשאין שנאמר לא המתים יהללויה חק לחיים שאין מזכירין שם בן שתי אותיות לעולם ע"כ): בארץ החיים. בב"ה: לא אביט אדם. חי עוד: עם יושבי חדל. שאהיה עם המתים היושבים בארץ חדלה ומנועה מן החיים: (יב) דורי נסע ונגלה מני. בני דורי

רד"ק

כשב וכבש שלמה ושמלה: (ט) מכתב. כתב הודאה זו כשנתרפא מחליו ועלה בית ה' אמר הודאה להיות לנזכרת על החסד שעשה עמו האל שהוסיף על ימיו ובמלכים ובשמואל פירש ענין תוספת הימים: ויחי. ענין רפואה וכן עד חיותם: (י) אני אמרתי בדמי ימי. בכריתת ימי כי לא היה אלא בן שלשים ותשע שנה, וכן ודמיתי ואמר אוי לי כי נדמיתי והדומים להם, ענין כריתה, אמר אני חשבתי כשאמר לי הנביא כי מת אתה ולא תחיה איך אלך בכריתת ימי לקבר טרם זמני ואיך פקדתי יתר שנותי שהיים רוב בני אדם יותר מחמשים שנה ואמרו רז"ל כי מת עד חמשים שנה זו היא מיתת כרת: פקדתי. חסרתי וכן אשה רעותה לא פקדו ולא נפקד ממנו איש והדומים להם ענין חסרון: (יא) אמרתי לא אראה יה. פירש רבינו סעדיה ענין הודאה ונכון הוא כי ראות האל הוא ההודאה והשבח לפניו והתבונן בדרכיו, ואדוני אבי ז"ל פירש לא אראה מעון יה כלומר בית המקדש והנה הוא פירש מהו לא אראה יה בארץ חיים ר"ל בזה העולם שיש בו ראית הלב וראית העין וראית הלב הוא בלב והוסיף עוד ואמר לא אביט אדם עוד וזהו ראית העין: עם יושבי חדל. עם יושבי העולם הזה שנקרא חדל והלד כמו כשב וכבש: (יב) דורי. פירוש מגורי וכן מדור באהלי רשע אמרתי כי מגורי בעולם הזה נסע ממני: ונגלה מני. כמו ממני: כאהל רעי. כמו רועה הוי"ד תמורת ה"א

אנה ו' כתיב ה' בסוף וסימ' זכר נא את אשר התהלכתי דסיפרא. וחברו דמלכים. אנה ה' מלטה נפשי. אנה ה' כי אני עבדך. אנה ה' אל נא נאבדה. אנה ה' הלא זה דברי: יוסף ה' כתיב כן חסרים י' וסימ' נמסר לעיל בספרא בסימן כ"ט: אחרנים ז' וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סי' ב': בארץ החיים ג' וסימ' לא אראה יה. אתה מחסי חלקי.

תולדות אהרן

חלה חזקיהו. (סנהדרין כח): ויסב חזקיהו. ברכות ה' זוהר ויחי ואתחנן (ברכות ח): והטוב בעיניך. זוהר ויחי תרומה: צל המעלות. סנהדרין צו עירובין מער יג: אראה יה. זוהר נח: יושבי חלד. זוהר פקודי:

מצודת ציון

הגנה: (ב) הקיר. הכותל: (ג) אנה. הוא ענין ל' בקשה: (ה) המעלות. המדרגות: (ט) ויחי. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה'): (י) בדמי. ענין כריתה וכן ער מואב נדמה (לעיל ט"ו): פקדתי. ענין חסרון כמו ויפקד מושבך (ש"א כ): (יא) חדל. כן נקרא העולם וכן כל יושבי חלד (תהלים מט) כי הוא מתהפך כמו כשב כבש והדומים: (יב) דורי. מל' מדור: נסע. מל' הסעה

מצודת דוד

מחיבתו של נח היה לו לאלוה ובעת אשר השתחוה לה הכוהו בניו: והמה. בני סנחריב אשר הכוהו: לח (א) בימים ההם. אחז"ל שהיו שלשה ימים לפני מפלת סנחריב: למות. ר"ל חולי אנושה ומסוכנת שיש בה כדי למות: צו. היה מצוה על עניני ביתך: (ה) הנני יוסף. הנני הוא אשר יוסיף: (ח) הנני משיב. מעלות היו עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ואמר הנני משיב את הצל עשר מעלות לאחוריו להאריך היום עשר שעות: אשר ירדה. ר"ל את הצל אשר כבר ירדה: במעלות אחז. כי אחז בנה המעלות האלה: בשמש אחורנית. מוסב למעלה לומר בנטיית ניצוץ השמש אשיב הצל אחורנית עשר מעלות: ותשב השמש. ר"ל שכן היה כי שבה ניצוץ השמש עשר מעלות אשר ירדה וא"כ שב גם הצל: (ט) מכתב לחזקיהו. מכתב זה היה לחזקיהו ר"ל הוא כתב הודאה זו: בחלותו. בעבור שהיה חולה ונתרפא מחליו: (י) בדמי ימי. בכריתת ימי אלך אל הקבר: פקדתי. חסרתי שנותי הנשארים עד מלאת השנים הקצובים לרוב בני אדם: (יא) לא אראה יה. עוד לא אסתכל להתבונן במעשה יה ויפרש אחריו לומר לא אסתכל מעשה יה: בארץ החיים. ר"ל בזה העולם כי אמות ואלך ממנו: לא אביט אדם. מעתה לא אביט אותן בני אדם אשר הם עם יושבי חלד ר"ל המתהלכים עם הבריות היושבים בזה העולם: (יב) דורי נסע. מגורי בעוה"ז נסע ונגלה ממני כמו

רעי קפדתי כארג חיי מדלה יבצעני מיום עד־לילה תשלימני: יג שויתי עד־בקר כארי כן ישבר כל־עצמותי מיום עד־לילה תשלימני: יד כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה דלו עיני למרום אדני עשקה־לי ערבני: טו מה־אדבר ואמר־לי והוא עשה אדדה כל־שנותי על־מר נפשי: טז אדני עליהם יחיו ולכל־בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני: יז הנה לשלום מר־לי מר ואתה חשקת נפשי משחת בלי כי השלכת אחרי גוך כל־חטאי:

דרעי אתקפדו כגול נרדאין חיי מיקר מלכותי אנא גלי יממא ולילותי שלימו: יג נהמית עד צפרא כאריא דנהים ותבר גרמי חיותא כן מתברין מן קדם דונא כל גרמי יממי ולילותי שלימו: יד כסוסיא דאחיד ומנציף כן נציפת ונהמית כיונה זקפית עיני דייתי לי רוח מן קדם דשכינתיה בשמי מרומא יי קביל צלותי עביד בעותי: טו מה אמליל תושבחתא ואימר קדמוהי והוא אסגי טבון למעבד עמי מה אפלח ואשלים קדמוהי כל שניא דאוסיף על חיי ושיזיב ממריר נפשי: טז יי על כל מיתיא אמרת לאחיאה וקדם כולהון אחייתא רוחי ואחייתני וקיימתני: יז הא לעבדי אוריתא סגי שלמא קדמך ואת מיתי מרירא לרשיעיא בכן כד ידעית יום מותי שפכית דמעתי בצלו קדמך מר לי סגי ואת אתרעיתא בחיי בדיל דלא לחבלא נפשי ארי ארחיקתא מן קדמך כל חטאי

תמצא בארץ החיים: אדני ב׳ ודי״א בספרא וסי׳ ושפח אדני קדקד בנות ציון. אם רחץ אדני. יסיר אדני את תפארת. בשנת מות המלך. ואשמע את קול אדני אמר. ואמר עד מתי אדני. לכן יתן אדני הוא. ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה. ולכן הנה אדני מעלה. דבר שלח אדני ביעקב. על כן על בחוריו. והיה כי יבצע. והיה ביום ההוא יוסיף אדני. כי כה אמר אדני דהעמד המצפה. ויקרא אריה. בעוד שנה. יען כי נגש. לחם צר. ביד עבדיך חרפת. כסוס עגור כן אצפצף. אדני עליהם יחיו.

תולדות אהרן מדלה יבלעני. נדרים מ: חיי רוחי. מנחות מד: ותחלימני. ברכות נס נז: הנה לשלום ברכות יא (סנהדרין כז):

רשי

דורי נסעו ממני. נסעו כמו נסחו כמו בל יסע יתדותיו (לעיל לג): כאוהל. רעי. כאהל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כשכלה מרעה זה: קפדתי. הכרתי מהר חיי כאורג הממהר לארוג. כל זה הייתי סבור. וי״ת כנחל גדודין כנחל המושך בין גדודות גבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קלים לרוץ. ואומר אני שהוא כחל חריף ששמו אורג והוא שאמר (איוב ז) ימי קלו מני ארג חלפו עם אניות אבה (שם ט): מדלה יבצעני. ת״י מיקר מלכותי אנא גלי סבור הייתי שעתה יבצעני מכל כבודי דלה ל׳ גובה וכן ודלת ראשך (שיר ז): מיום ועד לילה תשלימני. כמו מזכר ועד נקבה כלומר מימים ומלילות תכלני וכן תורגם יונתן יממי ולילותי שלימו: (יג) שויתי. עצמי כל הלילה לסבול יסורי חולי ונתגברתי כארי לסבול: כן ישבר כל עצמותי. כמו (שמות א) כן ירבה וכן יפרוץ כל מה שאני מתגבר כן יגבר החולי עלי לשבור כל עצמותי: (יד) כסוס. כמו כסים והוא שם עוף. כסוס עגור. כמו כסוס ועגור. ד״א כעוף זה שתפשוהו בגרונו והוא מצפצף וכן ת״י כסוסיא דאחיד ומנציף: עשקה לי. כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המות וערבני להנצל ל׳ ערבות גרנטיא״ה בלע״ז כמו (תהלים קיט) ערוב עבדך לטוב: עשקה לי. עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפא נא לה (במדבר יב) רפא אותה: (טו) מה אדבר. שבח וקילוסין לפניו והרי אמר לי נחמות והוא עשאן: אדדה כל שנותי. כמו (ברא׳ לא) ותדד שנתי אתנודד מכל שנתי לקלס לפניו: י״ת שנות ל׳ שנים: על מר נפשי. שהיתה מרה ונחמתני: (טז) ה׳ עליה׳ יחיו. י״ת ה׳ על כל מיתי׳ אמרת לאחיאה: ולכל בהן חיי רוחי. וקדם כלהון אחייתא חיי רוחי. ואני אומר לפי פשוטו ה׳ עליהם על שנותי הנזכרים לעיל. אדדה כל שנותי (ה׳) שיכן שכנו וחסדו עליהם ואמר לי ע״פ נביאו יחיו: ולכל בהן חיי רוחי. ולכל דבר אשר תלויין בהן חיי רוחי אמר ה׳ עליהם ויחיו: ותחלימני. ומעתה ידעתי שתחלימני ותחייני: תחלימני. תבריאני ותחזקני כמו (איוב לט) יחלמו בניהם: (יז) הנה לשלום מר לי מר. כשנתבשרתי שלום אף הוא לי מר שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כה אמר ה׳ אלהי דוד אביך (לעיל לז) למעני ולמען דוד עבדי כאן הודעתני שאני חוטא כך פירשו חכמים אבל לפי ישוב המקרא משמע הנה לשלום מר לי מר כשנתבשרתי מאתך להושיעני מיד סנחרב מר לי מר על חליי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בבשורה ואתה בטובך

רדק

ה״א למ״ד הפעל: ופירוש כמו הרועה שמסיע אהלו ממקום למקום, ונגלה ענין גלות שהוא הטלטול: קפדתי כארג חיי. אמרתי שקפדתי חיי כמו האורג שמקפד היריעה כשנשלמה אריגתה, וקפדתי ענין כריתה, כמו קפדה בא שהוא ענין כריתה. ומה שאמר קפדתי רוצה לומר אני גרמתי בעונותי: מדלה יבלעני. אמרתי כי מחולי זה ימיתני האל. מדלה מחלה כמו מדוע את ככה דל בן המלך חולה: יבצעני. ענין פתיחה וחתיכה וכן יתר ידו ויבצעני, ותרגום פתות אותה פתים בצע יתה בצועין: מיום עד לילה תשלימני. ביום החולי אמרתי כי עד לילה תשלימני כלומר תשלים ימי וכאמרו יבלעני ואחר כן אמר ישלימני כן דרך הכתוב לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח כמו שמעו עמים כולם וזולתו: (יג) שויתי עד בקר. שויתי כמו שמתי והנה בהיותי בערב וראיתי כי לא מתי עדין שמתי זמני עד בקר והנה בלילה חזק חליי עד ששבר החולי כל עצמותי כמו האריה ששובר עצמות החיה שנטרפת בפיו. וחשבתי כי מיום עד סוף הלילה וזהו עד הבקר שאמר תשלימני. תשלים זמני ואמות. ויש מפרשים כארי כן ישבר רצון עצמות לא שבירתם מפני הקדחת וזהו שאמר כי האריה תקפנו קדחת בכל יום ויש לו רצון עצמות: (יד) כסוס עגור. חסר וי״ו השמוש. ופירוש כסוס ועגור וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וסוס הוא עוף והוא נכתב בירמיה ותור וסיס ועגור ותרגם יונתן וכורכיא ובדברי רבותינו ז״ל קם ריש לקיש ולוה ככרוכיא ופירש רש״י שהוא גרוא״ה בלע״ז: ועגור. תרגם יונתן וסנוניתא והוא כנונית הנזכר בדברי רז״ל. ופירוש רבינו האיי כעטף בערבי והוא שקורין ארונד״א. אבל בכאן תרגם יונתן כסוס עגור בענין אחד כמשמעו כמו סוס ורוכבו כסוסיא דאחיד ומנציף כן נציפית תרגם עגור כענין נצוף. וענין מנציף כמו הסוך בדברי רז״ל סוס מנציף, אמר אני בחליי אצפצף כמו העופות שמצפצפים ואהגה כמו היונה והוא מהומת החולה בחליו: דלו עיני למרום. ומתוך חליי הכבד נשאו עיני למרום לאל שהוא במרום ואמרתי לו ה׳ עשקה לי תתלתי: ערבני. אתה כמו ערוב עבדך לטוב. ענין הנחה והשקט ויש לפרש עשקה לווי ואע״פ שהטע״ן אינה חטופה אלא נקראת במאריך וכמוהו שמרה נפשי כי חסיד אני ועניינו ענין תוכפת ויתור וכן בדברי רז״ל עשיק לגביך ושווי לכרסיך. אמר הוסיף לי על ימי וערבני: דלו עיני. ענין הרמה ויש לו חברים בכרם דלה ארוממך ה׳ כי דליתני והדומה לו וענין הרמת העינים כמו שאמר אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים לפי שהאל נקרא יושב שמים ואע״פ שאין לו מקום כבודו הגדול הוא בשמים: (טו) מה אדבר. מה אוכל לדבר ולשבח לפניו ואמר לי על ידי הנביא שאחיה מחלי זה ואעלה בית ה׳ ביום השלישי וכן עשה וכן יעשה גם כן בתוספת השנים אין לי לעשות אלא שאזכור זה כל שנותי ובדברי זה אודה לאל שהגילני ופירוש אדדה כמו האשה שמדדה את בנה בדברי רז״ל והוא הנענע מעט מעט וכן הוא דרך האדם כשזוכר הצרה שעברה עליו ונצול ממנה מנענע בראשו. ופירוש על מר נפשי על מרירות נפשי שהיה לי ונצלתי ממנה: (טז) ה׳ עליהם יחיו. אמר עתה ידעתי כי עליהם יחיו פירוש עליהם על הימים הקצובים לאדם יוכלו לחיות אם רצונך כמו שאני עושה כי כבר נשלמו ימי הקצובים ותוספת עליהם חמשה עשר שנה: ולכל בהן חיי רוחי. לכל אספר ואומר כי בהן בשני התוספת חיי רוחי: ותחלימני ותחייני. אני מתחנן לפניך שבאלה השנים שהוספת לי תחלימני ותחייני והוא כפל ענין במלות שונות והוא ענין הבריאות שאהיה בריא באלה השנים: (יז) הנה לשלום. הנה בחליי היה לי מר בעבור שלום שלא היה לי והחכם רבי אברהם אבן עזרא פי׳ הנה לשלום כאשר הייתי בחצי ימי כי בן תשעה ושלשים שנה היה כשחלה כי אם תתגבר המרה האדומה על האדם לעולם יהיה חולה בנערותו ויחיה

מצודת דוד

הרועה המסיע אהלו ממקום למקום: קפדתי. בעבור העון כאלו בעצמי כרתי חיי חיש מהר כמו האורג הממהר לכרות היריעה אחר שנשלמ׳: מדלה יבלעני. מהחולי הזה ישלים ימי חיי: מיום עד לילה תשלימני. חשבתי אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי בודאי אמות במשך זמן היום: (יג) שויתי עד בוקר. ר״ל כשבא הלילה שמתי זמן השלמת חיי עד בוקר: כארי. ר״ל נתחזק חליי עד ששבר החולי את עצמותי כמו הארי המשבר עצמות החיה הנטרפת בפיו: מיום וכו׳. ר״ל חשבתי שוב אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי אמות במשך זמן היום: (יד) כן אצפצף. מגודל הכאב הייתי מצפצף כעופות והומה כיונה: דלו עיני למרום. הורמו עיני להביט השמימה לעזרתך ואמרתי ה׳ עשוק ממני החולי הזה והמתק והכשר לי: (טו) מה אדבר. ר״ל הרבה שבח וקילוסין יש לי לדבר כי הוא אמר לי נחמות והוא עשאן: אדדה. לכן אנדד כל השינה לקלס לפניו על נפשי שהיתה מרה ונחם אותה: (טז) ה׳ עליהם יחיו. על כל המתים גזר ה׳ שיעמדו בתחיה: ולכל בהן. וראשון שבכולם החיה רוחי כי הייתי קרוב למות: ותחלימני. שלחת לי בריאות ונחת לי החיים: (יז) הנה לשלום. הנה בחליי מה שהייתי מצפה לשלום ולבריאות היה נהוסף לי מר על מר ר״ל כאב על כאב: ואתה. אבל אתה בטובך חשקת נפשי להעלותה משחת התבלה והוא הקבר: כי השלכת. אחז במשל מדרך האדם המשליך דבר מה אחורי גוו לבל יראהו ר״ל הסתרת עיון מחטאי ומחלת עליהם כי

מצודת ציון

הסעה ועקירה: ונגלה. מל׳ גלות: מני. ממני: רועי. כמו רועה בה״א: קפדתי. ענין כריתה כמו קפדה בא (יחזקאל ז): מדלה. ענין חולי וכחישות כמו מדוע אתה ככה דל (ש״ב יג): יבלעני. ענין הבלמה כמו כי יבלע ה׳ (לעיל י): (יג) שויתי. שמתי: (יד) כסוס עגור. כמו כסוס ועגור וסס מיני עופות וכן ותור וסיס ועגור (ירמיה ח): אצפצף. ענין השמעת קול עופות: אהגה. כן נקרא המיית היונה כמו וכיונה הגה נהגה (לקמן נט): דלו. ענין הרמה כמו ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל): עשקה. ענין לקיחה וחטיפה ואמר בלשון שאלה: ערבני. היטב והכשר לי וכן ערוב עבדך לטוב (שם קיט) והוא מענין מתיקות כמו וערבה לי (ירמיה לא): (טו) מה אדבר. מלת מה יורה על הרבוי וכן מה רב טובך (תהלים לא): אדדה. מלשון נדידה: שנותי. מל׳ שינה: (טז) ותחלימני. ענין בריאות וחוזק כמו יחלמו בניהם (איוב לט): (יז) חשקת. מל׳ חשק ותאוה: משחת. הוא בור הקבר: בלי. מל׳ בליה ורקבון:

רדק

יהיה בשלום בזקנותו והפך זה אם תהגבר הליחה והנה אמצעיים מנות שלום: ואתה חשקת נפשי משחת בלי. חשקת נפשי להצילה משחת הבליה, והוא הקבר שגופו של אדם בלה בו: כי השלכת. ואע"פ שהייתי חייב לפי עונותי והטאי אתה השלכתם אחרי גוך, דרך משל כאדם המשליך הדבר אחרי גוו שלא יראה אותו: (יח) כי לא שאול תודך. והנה ושלם הענין במלות שונות לחזק הענין, אמר טוב הוא שתחיה בני אדם בזעקם לפניך בטובם מתעלם כי יודוך בחייהם ולא יודוך במיתתם ועל הגוף אמר בהוא מת לא על הנשמה שתחיה אחר מיתת הגוף: מות. ולא מות ולא זוכר עומד במקום שנים וכמוהו רבים: לא ישברו. הגופות שהם יורדי בור לא ישברו אל אמתך לספרם ולהגידה כמו שהחיים עושים ואין זה כנגד תחיית המתים כי הוא אינו מדבר אלא על הגופות בעודם בקבר ולא כל הגופו' יחיו ויעמדו מן הקבר: (יט) חי חי. כל חי וחי יודך כמוני היום ואם הייתי מת לא הייתי מודה לך הודאת הפה כמו שאני עושה עתה ועוד אב לבנים יודיע אל אמתך אם לא היו לו בנים והחיה ויהיו לו בנים ויודיע אמתך כמו שאעשה אני ואף אם יהיו לו בנים כל זמן שיהיה עמהם ילמדם ויודיעם אם כן הוא טוב שתאריך לאדם ואם חלה שתרפאהו מתליו ויודה לך הטובה שעשית לו ויודיע לבניו אחריו וכן אמרו רז"ל כי לא היו בנים לחזקיהו אלא עד אחר חליו ואע"פ שההודאה וההודעה לא תועיל לו ולא תסכן כמו שאמר אם צדקת מה תתן לו אף על פי כן אחר שהוא רוצה וברא בני אדם אם כן הוא רוצה בקיומם ובלכתם בדרך טובה ושיהיה בהם דעת להבין בחסדי הבורא ולהודות לפניו עליהם כי זה מהדרך הטובה ובאשר לכם נכון הוא מסייע אותם ועוזרם בזה: אל אמתך. כמו את אמתך וכן יבא את במקום אל כמו ויראה את הכהן והדומים לו וכן יבא אל במקום את כמו אספרה אל חק וירדפו אל מדין או פירוש יודיעם הדרך שיביאם אל אמתך והחסד שעושה האל עם בני אדם אמת הוא מגיד עצמו כי הוא רב חסד וזהו מדרכיו אם כן הוא אמת ונראה כי יונתן תרגם אל זה כמו בנר"ו כמו האראות האל שתרגם אבהן לבנן יחוון גבורתך ויודון למימר דכל אילן קשוט וכן פירש החכם רבי אברהם אבן עזרא וזהו לשון פירושו אב לבני' יודיע אלה האמונות ואני תמה בזה כי לא ראיתי בשום ספר אלא אל נקוד סגול וסמוך במקום עם אמתך כמו האחר. והמסרה אל אמתך שנים והם אלה השנים אשר הם בפסוק כי לא שאול תודך ובפסוק הי חי: (כ) ה' להושיעני. ה' אמר להושיעני מן החלי וכן עשה שהושיעני וכמו למ"ד להרגו בערמה לשכב את בת יעקב והדומים להם: ונגינותי ננגן. ועל התשועה שהושיעני אודה לפניו תמיד וננגן אני וחברי בנגינותי שחברתי על התשועה כל ימי חיינו ננגן אותם: ועל בית ה'. כמו בבית ה' כי יבא על בענין בי"ת השמוש כמו ועל חרבך תחיה שהוא כמו בחרבך ונתת אותם על שם אחד כמו בכל המלט על נפשך כמו בנפשך: (כא) ויאמר ישעיהו. זה הפסוק שאחריו אינם מהמכתב ולא מצאתי להם טעם למה נכתבו הנה אחר המכתב, כי משפטם למעלה אחר וגנותי על העיר הזאת וכן הם בספר מלכים: דבלת תאנים. וזה היה נס בתוך נס כי התאנים מזיקים לשחין: וימרחו. ענין תכיסה ותחול: ויחי. וירפא כמו עד חיותם: (כב) ויאמר חזקיהו. מה שאמר למעלה שאמר ישעיהו וזה לך האות חזקיהו שאלו מישעיהו ואמר לו מה אות כי אעלה בית ה' רוצה לומר שארפא ואעלה בית ה' כמו שאתה אומר: (א) בעת ההיא. גם זו הפרשה פירשתיה בספר

ישעיה לח

יח כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָּ מָוֶת יְהַלְלֶךָּ לֹא־יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי־בוֹר אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ יט חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ כָּמוֹנִי הַיּוֹם אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ כ יְהוָה לְהוֹשִׁיעֵנִי וּנְגִנוֹתַי נְנַגֵּן כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ עַל־בֵּית יְהוָה׃ כא וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ יִשְׂאוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל־הַשְּׁחִין וְיֶחִי׃ כב וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית יְהוָה׃

לט

א בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק׃ ב וַיִּשְׂמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת כָּל־בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ ג וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ ׀ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ

(Masorah notes in the margin: ל׳ ; ל׳ ; ל׳ ל׳ דס׳ ; ל׳ וכענין ; ל׳ ; ל׳ ל׳ מ״ע ; ל׳ ; ל׳ ל׳ ; ל׳ ל׳ ; ל׳ ט׳ ; ל׳ ; ס׳)

תרגום

חטאי: יח ארי לא דבשאול מודן קדמך מיתיא לא משבחין לך לא מסברין נחתי גוב בית אבדנא לפורקנך: יט דחי חי יודי קדמך כותי יומא הדין אבהן לבניהון יחוון גבורתיך ויודון למימר דכל אילין קשוט: כ יי למפרקנא אמר יי ונגון תושבחתיה ננגן כל יומי חיינא על בית מקדשא דיי: כא ואמר ישעיהו יסבון דבילת תינין וישורטון על שיחנא ואתסי: כב ואמר חזקיה מה את ארי אסק לבית מקדשא דיי:

א בעידנא ההיא שלח מרודך בלאדן בר בלאדן מלכא דבבל איגרין וקורבנין לות חזקיה כד שמע ארי מרע ואתסי: ב וחדי עליהון חזקיה ואחזינון ית בית גנזוהי ית כספא וית דהבא וית בוסמנא וית משחא טבא וית כל בית מנוהי וית כל דאישתכח בגנזוהי לא הוה מדעם דלא אחזינון חזקיהו בביתיה ובכל שולטניה: ג ואתא ישעיה נביא לות מלכא חזקיה ואמר ליה מה אמרו גבריא האלין ומנן אתו לותך ואמר חזקיה מארעא רחיקא אתו

ותאמר ציון עזבני ה׳: ומאין ה׳ וסי׳ נמסר בספר יהושע סי׳ ט׳:

תולדות אהרן שלח מרודך. יבמות סב סנהדרין נו (יבמות ד): בית נכאת. סנהדרין קד:

רשי

חשקת נפשי מבלי רדת שחת: (יח) כי לא שאול תודך. אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחרב ולא הייתי סובר אל אמתת הבטחתך שהבטחתני עליו: (יט) חי חי. לשון בני אדם חיים כלומר כשיש בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יוצאת ההודאה מביניהם: יודיע. אשיספ"ר בלע"ז (ס"א חי חי אתה חי ונאה להודות לחי): אל אמתך. האב מודיע ומכוין דעת בנו אל אמיתך להאמין בך: (כא) דבלת תאנים. דבלת העשויה מתאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרסין בעיגול קרויין דבלה: וימרחו. ויחליקוה לדבקה על השחין ונס בתוך נס היה שאף בשר חי שנותנין עליו דבלה מסריח אלא הקב"ה נותן דבר המתקלקל לתוך דבר המתקלקל ומרפא: מה אות. מה טוב ומה נאה אות זה הניתן לי אשר אעלה בית ה': (א) וישמ' כי חלה ויחזק. היה למוד לאכול בשלש שעות ויישן עד ט' כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כשעמד משנתו בט' שעות מצא שהוא שחרית בקש להרוג את כל עבדיו אמר הנחתם אותי ישן יומם ולילה עד הבקר אמרו לו גלגל חמה הוא שחזר אמר להם ומי החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו כו' כדאיתא בתנחומא ובפסיקתא: (ב) בית נכתה. בית גנזיו של בשמים כמו (בראשית לז) נכאת וצרי ולוט: ואת שמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה. וי"א הוא שמן אפרסמון שהיה מצוי בא"י והוא פנג האמור ביחזקאל (כז) יהוד' וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון שהוא אפרסמון וגדל ביריחו לכך נקרא יריחו על שם הריח: לא היה דבר. אף ס"ת: (ג) מארץ רחוקה באו אלי. זה אחד משלשה בני אדם שבדקן המקו' קין וחזקיהו ובלעם חזקיהו היה לו להשיב אתה נביאו של מקום ולי אתה שואל התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוקה באו אלי לפיכך נענש ועל ששמח עליהן והאכילן על שלחנו וכן בלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמך והשיב ואמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי (במדבר כב) וכן קין שאמר לו אי הבל אחיך (בראשית יד) הי' לו לומ' רבש"ע

מצודת ציון

גוך. גושך כמו גוי נתתי למכים (לקמן נ): (יח) ישברו. ענין תקוה כמו עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה): (יט) אל אמתך. את אמתך וכן וירדפו אל מדין (שופטים ז): (כ) ונגינותי. מל׳ נגון וזמר: על בית. כמו בבית כי"ת על במקום בי"ת וכן עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג): (כא) ישאו. יקחו: דבלת תאנים, תאנים יבשות הנדרסות יחד עד שנעשה גוף אחד וכן ויתנו לו פלח דבלה (ש"א ל): וימרחו. ענין סיחה וכדרך המחבושת ובדרז"ל מפני שהוא ממרח (שבת קיו): השחין, מין נגע שנחלה על ידם וכן שחין אבעבועות (שמות ט): ויחי. ענין רפואה: (כב) מה אות. מלת מה יורה על גודל הדבר וחשיבותו: (ב) נכתה. ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית לז) ור"ל דברים נחמדים: ומאין

מצודת דוד

(יח) כי לא שאול תודך. מי שהוא בשאול אינו מודה לך ר"ל אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על מפלת סנחריב: מות יהללך. אנשי מות לא יהללך ותלה לא משמש בשתים וכפל הדבר במ"ש: לא ישברו. האנשים אשר כבר ירדו אל הבור לא יקוו שתאמת להם הבטחתך כי אין להם תועלת בענייני זה העולם ור"ל אם כבר הייתי מת לא הייתי מקוה עוד על מפלת סנחריב כאשר הבטחת: (יט) חי חי. כל חי חי הוא יודך: כמוני היום. כאשר אני היום בחיים ומודה לך: אב לבנים. כל אב מלמד לבניו ומודיעם אמתך וכאומר הנה כמו כן אעשה גם אני כשאחיה ואוליד בנים אלמדם ואודיעם אמתך: (כ) ה' להושיעני. ר"ל ה' אמר להושיעני מחליי וכן עשה ודוגמתו להרגו בערמה (שמות כא) ור"ל שחשב להרגו וכן עשה: ונגינותי ננגן. נגינת השבח הזה אנגנה אני והמשוררים בבית ה' כל ימי חיינו: (כא) ישאו. יקחו תחיכה מתאנים דרוסות להניח מחבושת על השחין וירפא: (כב) מה אות. מה טוב ומה נאה שאות הנפלא הזה אשר נרפאתי ואוכל לעלות לבית ה': לט (א) וישמע. ר"ל על כי שמע שחלה ונתרפא לכן שלח לו ספרים ומנחה דרך אהבה ובד"ה נאמר

רשי

הלא כל הנסתרו' גלויו' לך כו' כדאית' בתנחומ': (ו) לא יותר דבר. מדה כנגד מדה כנגד לא היה דבר: (ז) ומבניך. הם חנניה מישאל ועזריה: (ח) טוב דבר ה'. מאחר שבימי יהיה שלום: (א) נחמו נחמו. חוזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמו' הפסיק פרשה זו בינס לבין הפורענו' נחמו אתם נביאי נחמו את עמי: (ב) כי מלאה צבאה. ת"י עתידה דתיתמלי מעם גלוותהא כמו כי מלאה מצבאה ויש פותרין צבאה כמו (איוב ז) הלא צבא לאנוש עלי ארץ: נרצה. נתפיים: כי לקחה וגו'. ארי קבילת כם תנחומין מן קדם ה' כאילו לקת על חד תרין בכל חטאתהא ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים וא"ת היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאו מצינו מקרא מלא (ירמיה טז) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם: (ג) קול. רוח הקדש קורא במדבר פנו דרך ה'. דרך ירושלים לשוב גליותיה לתוכה: (ד) כל גיא ינשא. וההר ישפל הרי דרך חלקה ושוה ונוחה: והרכסים. הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף ואינו מעוקם שיהא נוח לירד ולהעלות (הרכסים מתורגם גדודים ל' גובה כמו גדודי הנהר): הרכסים. כמו וירכסו את החשן (שמות כח): לבקעה. קנפנייא בלע"ז ארץ חלקה ושוה: (ו) קול. אמת הקב"ה אומר אלי קרא: ואמר. רוחי אליו מה אקרא והקול משיבו זאת קרא כל הבש' חציר כל המגביהי' תהפך גדולתם ותהיה כחציר. (ד"א כל הבשר חציר) סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליו שאין בידו לקיים שמא ימות שכשיבש חציר נבל ציץ כן כשמת האדם בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים ובידו לקיים לפיכך על הר גבוה עלי בשרי מבשרת ציון כי

תולדות אהרן ימים באים. זובח מקן: יותר דבר. (שקלים מט): נחמו. עקידה שער פא: לב ירושלים. (ברכות ח): כי לקחה. עקידה שער לז: גיא ינשא. ערובין נד נדרים נה (ערובין כח):

ישעיה לט מ

רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל׃ ד וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִים בְּאוֹצְרֹתָי׃ ה וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת׃ ו הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא ׀ כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶל לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃ ז וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ח וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר כִּי יִהְיֶה שָׁלוֹם וֶאֱמֶת בְּיָמָי׃

מ א נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם׃ ב דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ׃ ג קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃ ד כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ ה וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ ו קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־

תרגום

לְוָתִי מִבָּבֶל׃ ד וַאֲמַר מָה חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָּה יָת כָּל דִּי בְּבֵיתִי חֲזוֹ לָא הֲוָה מִדַּעַם דְּלָא אַחֲזֵיתִינּוּן בְּגִנְזַי׃ ה וַאֲמַר יְשַׁעְיָה לְחִזְקִיָּה קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַּיָי צְבָאוֹת׃ ו הָא יוֹמַיָּא אָתַן וְיִתְנְטֵיל כָּל דִּי בְּבֵיתָךְ וְדִי גְנַזוּ אֲבָהָתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין וְיִתּוֹבַל לְבָבֶל לָא יִשְׁתָּאַר מִדַּעַם אֲמַר יְיָ׃ ז וּמִבְּנָךְ דְּיִפְּקוּן מִנָּךְ דְּתוֹלִיד יִדַּבְּרוּן וִיהוֹן רַבְרְבִין בְּהֵיכְלָא מַלְכָּא דְבָבֶל׃ ח וַאֲמַר חִזְקִיָּהוּ לִישַׁעְיָה תַּקִּין פִּתְגָמָא דַּיְיָ דְּמַלֵּילְתָּא וַאֲמַר אֲרֵי יְהֵי שְׁלָם וּקְשׁוֹט בְּיוֹמָי׃

מ א נְבִיַּיָּא אִתְנַבִּיאוּ תַּנְחוּמִין עַל עַמִּי אֲמַר אֱלָהֲכוֹן׃ ב מַלִּילוּ עַל לִבָּא דִירוּשְׁלֵם וְאִתְנַבּוּ עֲלַהּ אֲרֵי עֲתִידָא דְּתִתְמְלֵי מֵעַם גָּלְוָתַהָא אֲרֵי אִשְׁתְּבִיקוּ לַהּ חוֹבָהָא אֲרֵי קַבֵּילַת כָּס תַּנְחוּמִין מִקֳּדָם יְיָ כְּאִלּוּ לְקַת עַל חַד תְּרֵין בְּכָל חַטָּאתָהָא׃ ג קָל דְּמַכְלֵי בְּמַדְבְּרָא פַּנּוּ אוֹרַח מִן קֳדָם עַמָּא דַיְיָ כְּבִישׁוּ בְּמֵישְׁרָא כְּבִשִׁין קֳדָם כְּנִשְׁתָּא דֶאֱלָהֲנָא׃ ד כָּל חֵילַיָּא יִתְרָמוּן וְכָל טוּר וְרָמָא יִתְמָאכוּן וִיהֵי כְפִלָּא לְמֵישְׁרָא וּבֵית גְּדוּדִין לְבִקְעָה׃ ה וְיִתְגְּלֵי יְקָרָא דַיְיָ וְיֶחֱזוּן כָּל בְּנֵי בִשְׂרָא כַּחֲדָא אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן׃ ו קָל דַּאֲמַר אִתְנַבֵּי וּמְתִיב וַאֲמַר מָה אִתְנַבֵּי כָּל רַשִׁיעַיָּא כְּעִשְׂבָּא

רדק

בספר מלכים בהר סיעב: (א) נחמו נחמו. כל אלה הנחמות עתידה לימות המשיח והכפל לחזק תרגם יונתן נביית אתנביאו תנחומין על עמי אמר אלהכון, נחמו וכן דברו כמו שפירשנו בפסוק חזקו ידים רפות. צבאה, זמנה, וכן הלא צבא לאנוש עלי הארץ, ופירוש כי מלאה כי השלימה שם זמנה רוצה לומר זמן שהיה לה להיות בגלות, ויונתן תרגם ארי עתידה דתתמלי מעם גלותהא תרגום צבאה כמשמעה מן לצבא צבא: (ב) כי נרצה עונה, נשלם ענשה כמו אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן עונה ענשה כמו כי לא שלם עון האמורי וגומר וי"ת אשתביקו לה חובהא: כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה. שכפל יוכל להיות פעמים שתים או יותר כמו והכפל הרב שלישיתה ר"ל שלש פעמים הכפל ובאמרו כפלים ר"ל שתים והוא אומר על שתי גליות שגלנו ישראל גלות בבל וזה הגלות ולמה היה זה בעבור כל חטאתיה, והחכם ר' אברהם א"ע פי' כפלים מצרו' שלקה כל גוי, ואאז"ל פירש כפלים עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר ירמיהו הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וי"ת ארי קבלת כס תנחומין מן קדם ה' כאלו לקת על חד תרין בכל חטאתהא: (ג) קול קורא. כאלו קול קורא, וטעם פנו ישרו, כי ימצאו במדבר ובערבה דרך סלולה כאלו פנו וישרו אותה להם בני אדם וטעם לאלהינו כי הוא מנהיג זה העם היוצא מהגלות: (ד) כל גיא. כל זה דרך משל כי העליה בהרים והירידה תיגע הולכי דרכים והם לא ייגעו ולא ייעפו, והעקוב הוא הדרך המעוות והרכסי' גבשושית הדרכים כי הוא ענין גבהות וכן מרוכסי איש: (ה) ונגלה. אז כשיצאו מהגלות ביד רמה וימצאו אפי' במדבר מים וכל צרכם כמו שאמר לא ירעבו ולא יצמאו אז יגלה כבוד ה' לעיני כל העמים: וראו כל בשר. ידעו כל בני אדם כי פי ה' דבר כלו' ידעו אז כי הנחמות האלה שדברו הנביאים על פי ה' דברו מה שדברו כשיראו שיתקיימו הנבואות, וראו ענין ידיעה והבנה ר"ל ראות הלב כמו ולבי ראה הרבה והדומים לו: (ו) קול אומר קרא. כאלו קול קורא או פירושו קול נבואה קורא לנביא קרא ואמר הנביא מה אקרא ויאמר לו הקול קרא ואמור כי כל הבשר חציר ר"ל על הגוים שיבאו עם גוג ומגוג שימותו רובם ומה שאמר כל הבשר הוא דרך הפלגה כמו וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו ומש"א וכל חסדו אפי' עשו החסדים הרבה לא יזכרו להם כי עונותיהם רבים ועוד שהרעו לישראל ויקבלו ענשם, והמשילם לחציר ולציץ השדה שהם יבשים במהרה והציץ

באוצרתי ג' חס' וסי' גמסר בסדר האזינו ובמלכים חלק ב' סי' כ': יקחו י' בקריאה וקמצין וסי' גמסר בריש סדר אמר אל הכהנים: פנו ג' בקריאה וסי' קול קורא במדבר פנו דרך ואמר סלו סלו פנו דרך. פנו דרך העם: כי פי ה' דבר ג' דסמיכי בקריאה וסי' אם תאבו ושמעתם טוב. ונגלה כבוד ה' וראו. אז תתענג על ה:

מצודת דוד

שאלה לדרוש המופת הנעשה בחליו: (ב) עליהם. על בואם: (ו) ונשא. יהיה נשא ונלקח: ואשר אצרו. אשר טמנו באוצר: לא יותר דבר. מכל אשר בביתך: (ז) ומבניך. הם דניאל חנניה מישאל ועזריה: אשר יצאו וכו'. כפל הדבר בשמות שונות כדרך המקרא: (ח) טוב דבר ה'. טוב הדבר בעיני ופי' דבריו ואמר הואיל ויהיה בימי שלום וה' יאמת לי הבטחתי איני חושש במה שיהיה אחרי מותי:

מ (א) נחמו נחמו. אלהיכם יאמר אל הנביאים נחמו את עמי והכפל המלה יורה על החוזק: (ב) על לב. דברים המקובלין על הלב: וקראו עליה. אמרו לה אשר מלאה ונשלמה זמן גלותה: כי נרצה. נתפייס עונה ר"ל נתכפר עונה: כי לקחה. כי כבר לקחה תשלומין מיד ה': כפלים. ר"ל שתי גליות גלות בבל וגלות האחרון בכל חטאתיה. בעבור כל חטאתיה: (ג) קול קורא. כאלו קול מכריז ואומר פנו במדבר דרך ה' להשיב בו בני הגולה: ישרו בערבה. עשו בערבה דרך ישר לאלהינו כי הוא ילך לפניהם: (ד) כל גיא. כל עמק ירומם וכל ההרים ישפלו להיות הדרך ישר ושוה: העקוב. דרך המעוות יהיה מישור: והרכסים. מקומות הגבוהות יהיו בקעה: (ה) ונגלה. אז יגלה כבוד ה' וכולם יראו כי פי ה' דבר הנחמות האלו הואיל ונתקיימו: (ו) קול אומר קרא. קול נבואה אומר להנביא קרא והכרז דברים: ואמר. כאלו הנביא שואל מה אקרא וקול הנבואה משיבו קרא לאמר כל הבשר חציר ר"ל כל העמים שיבואו עם גוג ירושלים למלחמה יבולו ויכמשו כחציר

מצודת ציון

(ג) ומאין. ומאיזה מקום: (ז) סריסים. שרים וממונים: (ב) צבאה. ענינו זמן קצוב וכן הלא צבא לאנוש (איוב ז): נרצה. מל' רצוי ופיוס: (ג) פנו. ענין הסרת המכשול וכן ואנכי פניתי הבית (בראשית כד): ישרו. מל' ישר ושוה: בערבה. ענינו כמו מדבר: מסלה. דרך כבושה: (ד) גיא. עמק: העקוב. ענין עקום ועוות כמו עקוב הלב (ירמיה יז): למישור. מל' ישר ושוה: והרכסים. ענין גבשות וכן מרכסי איש (תהלים לא) ופי' מגאות האיש ומגבהותו.

רדק

והציץ נופל גם כן בהיות הנושבת : (ז) יבש. עבר במקום עתיד כמנהג ובדברי הנבואה ברוב : (ח) יבש. כפל עוד הענין לחזק הענין : ודבר אלהינו, שדבר על יד נביאיו : (ט) על הר גבוה. דרך משל כי מי שרוצה להשמיע קולו עולה במקום גבוה ולפי שירושלם היא עיקר ארץ ישראל וכן ציון כי שהיתה עיר אחת לפיכך שם אותן בדברי הנבואה כאלו הן מבשרות אחר הערים. ופירוש מבשרת ציון את ציון שמבשרת וכן מבשרת ירושלם : אל תראי. אל תפחדי מלבשר ולאמר לערי יהודה הנה אלהיכם כי על כל פנים יבא ר"ל כבודו שישוב לירושלם ומה שובר יהודה בעבור ירושלם ועוד כי המלכות ליהודה : (י) הנה ה' בחזק יבא. ביד חזק כי לא יצטרך ליד אחרת אלא ידו המחזקת : וזרועו משלה לו. ר"ל בעצמו היא תעמוד לו למשול בעמים. ואומר ביד בחזק שהוא לשון זכר כי ימצא לשון זכר כמו והנה בו מגלת ספר : שכרו. שיתן לבוטחים בו בגלות : ופעלתו. שכר פעלה לפעלי אמת והנה היא פעלתו ופעלתם וכן נסכתי מלכי, הלכי מקדש בבית תפלתי שמעתי את תפלתיך והדומים להם וחסרון שכר מפעלתו כמו לא תלין פעלת שכיר ר"ל שכר פעלת שכיר : (יא) כרעה עדרו. כמו רועה טוב שירעה עדרו שיקבץ הטלאים הקטנים שלא יוכלו עדין ללכת כשאר הבהמות ויקבצם מזה אחד ומזה אחד וישאם בחיקו והעלות שהן אומתין ינהל לאטם ולא ידפקם כך הקב"ה ינהל את ישראל מהגלות לאטם ויסמוך כל חולה וכל נשבר ונקראו האמות עלות על שם בניהם שהם קטנים כמו עול ימים שהם נסמכים לאמותיהם לינק וא"א ז"ל דקדק במלת עדרו שהעדר שהוא שלו חומל עליו יותר מן העדר שישמור בשכירות : (יב) מי מדד. אמר לא יתמהו הגוים אם הוציא ישראל מעבדותם שעמדו ברשותם כמה שנים כי מי שברא העולם מאין יכול לעשות זה לפיכך אמר מי מדד בשעלו מים ופירש בשעלו אגרופו וזהו עד"מ כי אין לו יד ואגרוף יתברך ויתעלה, ופירוש מדד לפי שהמים במקום מקוה כאדם שמודד מים ונותן בתוך כלי שידע מדתן, כן שם האל המים במקומם וידע מדתן, והשמים לפי שהם שטוחים אמר בם מדת הזרת כי דבר השטוח ימדד אותו בזרת ובקנה, ואמר תכן מפני שהוא שצריך תקון כמו שכתוב וימתח' כאהל לשבת : וכל. פירוש ומדד, תרגם וימדו בעמר וכלו בעומרא : בשליש. מדה גדולה וכן בדמעות שליש : בפלס. הוא מטה הברזל שהוא מסומן בנקודו' לדעת בהם המשקל : מאזנים. ידוע, ואמר וכל בשליש עפר הארץ הוא כאלו הוא מדוד אלנו וכן ההרים והגבעות כאלו הן שקולים אלנו וכולם ברא בשיעור טוב ומדה נכונה, כמו שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ומי שעשה כל זה כלי עוזר יוכל להוציא ישראל מיד חזקים מהם, וזכר מארבע יסודות העולם כי שמים זכר במקום יסוד האש כי הם לדעת רבים מיסוד האש ואפילו יהיה יסוד המים כדברי ארסטו וזכרן במקום יסוד האש לפי שהוא סמוך לגלגל הלבנה ולא זכר יסוד הרוח לפי שאיננו נראה ואף על פי שהוא מורגש וענין הפסוק לא נאמר אלא כנגד השכלים שהם לא יאמינו אלא מה שיראו לפיכך זכר שלש היסודות הנראים אבל החכמים לא יתמהו בזה אם יוציא האל ישראל מהגלות כי ידעו בחכמתם כי לא קצרה יד השם מהושיע ויש מפרשים כי זכר גם כן הרוח והוא מי תכן את רוח ה' כי מפרשים מלת ה' תשובה לשאלה ואינו נסמך רוח אל ה' והחכם ר' אברהם אבן עזרא פירש על זה בענין שמוך כמו ורוח אלהים מרחפת ולפי דעתי כי שמים שזכר הוא במקום שני היסודות העליונים כי שמים במקום יסוד האש כמו שפירשנו וכן במקום יסוד האויר כי נקרא שמים כמו שכתוב ויקרא אלהים לרקיע שמים וסמך הפלס לעצמו שאמר בשעלו ובזרת לפי שהם עליונים ואע"פ שהשמים התחתונים פעמים יעלו כמו העבים אבל יסוד העפר שהוא התחתון שהכבד סמוך אותו לדבר חוץ מעצמו בשליש ובפלס ובמאזנים ואע"פ שזה וזה דרך משל כמו שפירשנו : (יג) מי תכן את רוח ה'. כשעשה כל זה מי תכן את רוחו כמו ונשמו אותה ויעם אין מלאך וכל שכן אדם שיתקן את רוחו ושיודיעהו עצתו כשעשה העולם, ואמר לו כן תעשה וכן אמר עשה שמים לבדו ומי שוכר עומד במקום שנים כאלו אמר ומי איש עצתו יודיענו וכפל הענין עוד

תנ״ך

ו ... חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: ז יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם: ח יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: ט עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָ͏ִם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: י הִנֵּה אֲדֹנָי יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: יא כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל: יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם: יג מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ: יד אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ ...

תרגום

כְּעִשְׂבָּא וְכָל תּוּקְפְּהוֹן כְּמוֹצָא דְחַקְלָא: ז יָבֵישׁ עִשְׂבָּא נְתַר נֵצֵיהּ אֲרֵי רוּחָא מִן קֳדָם יְיָ נְשָׁבַת בֵּיהּ בְּכֵן כְּעִשְׂבָּא חֲשִׁיבִין רַשִׁיעַיָא בְּעַמָּא: ח מִיתוּ רַשִׁיעַיָא אֲבָדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹהִי וּפִתְגָמָא דֵאלָהָנָא קַיָם לְעָלְמִין: ט עַל טוּר רָם סַקוּ לְכוֹן נְבִיַיָא דִי מְבַשְּׂרִין לְצִיוֹן אֲרִימוּ בְחֵילָא קָלְכוֹן דִי מְבַשְּׂרִין לִירוּשְׁלֵם אֲרִימוּ לָא תִדְחֲלוּן אֱמָרוּ לְקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה אִתְגְלִיאַת מַלְכוּתָא דֵאלָהֲכוֹן: י הָא יְיָ אֱלֹהִים בִּתְקוֹף מִתְגְלֵי וּתְקוֹף דְרַע גְבוּרְתֵיהּ שַׁלְטָא קֳדָמוֹהִי הָא אֲגַר עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ עִמֵיהּ דְכָל עוֹבָדֵיהוֹן גְלַן קֳדָמוֹהִי: יא כְּרַעְיָא דְעֶדְרֵיהּ רָעֵי בִּדְרָעֵיהּ מַכְנֵשׁ אִמְרִין וּבְחֵינֵיהּ מְסוֹבַר רַבִּיכִין מֵינִיקָתָא בְּנִיחַ מְדַבַּר: יב מַן אֲמַר אִלֵין קַיָם אֲמַר וַעֲבַד דְכָל מֵי עַלְמָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי כְּטִפָּא בְשׁוֹעֲלָא וּמְשַׁחַת שְׁמַיָא כְּאִלוּ בְזֵירְתָא מְתַקְנִין וַעֲפְרָא דְאַרְעָא כְּאִלוּ בִמְכִילָא אִתְכַל וְטוּרַיָא כְּאִלוּ מִתְקַל תִּקְלִין וְרָמָתָא כַּד בְּמוֹזַנְיָא: יג מַן תַּקִין יַת רוּחַ קוּדְשָׁא בְּפוּם כָּל נְבִיַיָא הֲלָא יְיָ וְצַדִּיקַיָא עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ פִּתְגָמֵי רְעוּתֵיהּ הוֹדַעִינוּן: יד לְהוֹן דִבְעוֹן מִן קֳדָמוֹהִי אֲסְבַר חוּכְמָא וְאַלְפִינוּן אוֹרַח דְדִין וִיהַב לִבְנֵיהוֹן

מסורה

ג' רפין · ג' · י"ח · ג' · ג' בפסק · ד' דגש · ג' · ג' · ל' וחד בטלאים · ס' · ב' · ג' · ג' · ל' וחס' · ג' · ג' · ג' בפסוק

כציץ ג' בקריאה וסי' וכל חסדו כציץ השדה. כציץ השדה כן יציץ. כציץ יצא וימל. ושמים ד' וסי' ביום עשות ה' אלהים. ושמים בזרת תכן. הורו על ארץ ושמים לא זכו בעיניו: תכן ג' בקריאה. וסי' מי תכן את רוח ה'. ושמים בזרת תכן וכל בשליש. ושמים תכן במדה:

תולדות אהרן הר גבוה : זוכר סלה : בשעלו. סנהדרין לט ק זוכר תרומה :

רשי

כי מפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה : וכל חסדו כציץ השדה. כי חסד וגו' חטאת (משלי יד) : (ז) נבל. כמש : (ט) מבשרת ציון. נביאה דמבשרן לציון ובמקום אחר הוא אומר רגלי מבשר (לקמן נב) זכו קל כזכר לא זכו הם בנקבה ומאחר פעמיו עד הקץ : (י) בחזק יבוא. על הבבליים ליפרע : הנה שכרו אתו. מזומן אתו לצדיקים : ופעולתו. שכר פעולה שעליו ליתן להם : (יא) כרועה. אשר עדרו ירעה בזרועו תקבץ טלאים ובחיקו משאם : עלות ינהל. מיניקתא בניח מדבר. האמן המניקות : ינהל. כמו ינהל : (יב) מי מדד וגו'. כל זה היה בו כח לעשות וכ"ש שיש בו כח לשמור הבטחות הללו : בשעלו. באליכתו שנא' דרכת בים סוסיך (חבקוק ג). בשעלו כמו (במדבר כב) במשעול הכרמים שביל. ד"א שעל שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים (יחזקאל יג) : תכן. אמולאי"ר בלע"ז ל' מדה ומנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה) : וכל בשליש. ומדד בשלישו' שליש מדבר שליש ישוב שליש ימים ונהרות. ל"א בשליש מגודל עד אמה שלישי לאצבעות. ומנחם פי' שהוא שם כלי וכן ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ) : ושקל בפלס הרים. הכל לפי הארץ הר כבד תקע בארץ קשה והקליש בארץ רכה : (יג) מי תכן. את רוח הקודש בפי הנביאים ה' תכנו ובדאי הוא להאמין : ואיש עצתו יודיענו. רוחו כן ה"י ולפי משמעו ואיש עצתו מוסב לראש המקרא מי תכן את רוחו ומי איש עצתו אשר יודיענו להקב"ה עצה : (יד) את מי נועץ ויבינהו. את מי מן העכו"ם נועץ כמו שנועץ עם הנביאי' כמו שנא' באברהם וה' אמר המכסה אני מאברהם (בראשית כו) וגו' : ויבינהו וילמדהו באורח משפט. את מי מן העכו"ם עשה כן שלמדו חכמה כמו שעשה לאברהם שנתן לב להכירו מאליו ולהבין בתורה שנא' וישמור משמרתי ואומר למען

מצודת ציון

(ו) חציר. כחציר : כציץ. כפרח : (ז) נבל. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (שם א) : נשבה. ענין הפחה כמו ישב רוחו (שם קמו) : (יא) יקבץ. יאסף : עלות. קטנות והוא מל' עולל ויונק : ינהל. ענין הנהגה בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג) : (יב) בשעלו. כאגרופו וכן בשעלי שעורים (יחזקאל יג) : בזרת. שם מדה חצי אמה וכן זרת ארכו (שמות כו) : תכן. מל' תכנה : וכל. ענין מדידה כי וימודו בעומר (שם יז) ת"א וכלו : בשליש. שם מדה גדולה וכן ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ') : בפלס. כן נקרא מטה המשקל המסומן לדעת משקל הדבר הנשקל וכן פלס ומאזני משפט (משלי יז) : במאזנים. הוא כף המשקל : כמר

מצודת דוד

כחציר : וכל חסדו. ר"ל ואף אם מי מהם עשה חסד מה לא יחשב למאומה ויהיה כציץ השדה הכמוש מהר כי מאד הרעו לישראל והכריע הכף : (ז) יבש חציר. לזה יתייבשו כחציר ויבולו כציץ : כי רוח וכו'. ר"ל בהפחת רוח יאבדו : אכן. באמת העם שעם גוג יהיה כחציר ובטל הדבר להחזיק : (ח) יבש חציר. העם הזה יתייבש כחציר ויכמוש כציץ וכולם יאבדו ודבר ה' שהבטיח על ידי הנביאים יתקיים לעולם ולא יוכלו לבטל דבריו : (ט) על הר גבוה. להשמיע הקול למרחוק : מבשרת ציון. עדת הנביאים המבשרים הבשורה לציון : אל תיראי. להרים הקול במוסבב מן תמנא מכחם ומסקר : הנה אלהיכם. בא המקום לגאול אתכם : (י) בחוזק. בכח ובגבורה : וזרועו משלה לו. ר"ל לא יהיה צריך לעוזר עליהו : שכרו אתו. שכר המעשה מזומנה עמו לשלם לכ"א כגמול : ופעולתו. שכר הפעולה מזומנת לפניו והוא כפל ענין במ"ש : (יא) כרועה. כמו הרועה המרעה עדרו בנחת ומקבץ הטלאים בזרועו לא במקל ונושאם בחיקו הקטנות שבהם מנהל בנחת כן יוליכם המקום בנחת בשובם מהגולה : (יב) מי מדד. ר"ל מי כמוהו היודע עומק המים כאלו תדד בגרופו ויודע רוחב השמים כאלו תכן מדתו בזרת ויודע מדת עפר הארץ כאלו מדדם בשליש ויודע משקל ההרים כאלו שקלם בפלס ומאזנים וכאומר היודע כל אלה יוכל הוא לעשות את זאת : (יג) מי תכן. מי הכין רצונו של מקום ר"ל מי הטה רצון המקום אחר דעתו : ואיש. מוסב על מלת מי לומר מי הוא האיש אשר המקום יודיענו עצתו : (יד) את מי. עם מי נתייעץ ומי השכילו בינה ומי למדו ללכת בדרך משפט ומי

רשי

למען אשר ילוה(שם יח) וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנא' אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז) : (את מי נועץ ויבינהו : האיש להקב"ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו) : (טו) הן גוים כמר מדלי . העכו"ם המתאוים להכיר את בוראם ואין חשובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו : כמר מדלי · כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומשקע טנופת המים ורוקבין העץ. לימונידא בלע"ז . וכשחק מאזנים. שהנחוש' מעלה עיפוש ומשחיר · כדק · אבק דק:יטול. כאבק הניטל ועולה על ידי רוח כדק אשר נטל : (טז) אין די בער . על מזבחו : וחיתו . של לבנון : אין די עולה · ד"א לבנון אין די בער וגו' לכפר על עון הבבליים : (יז) כאין נגדו · כאין הם בעיניו ואין חשובין לפניו: (יט) נסך . לו מסכה:נסך חרש חרש של ברזל נוסכו מברזל או מנחשת ואח"כ הצורף מרקעו בטסי זהב ומצפהו מלמעלה. ורתקות . שלשלאות:(כ) המסכן תרומה . אם בא לעשותו של עץ המלומד להבחין בין עץ המתקיים לשאר עצים שלא ירקב מהר יבחר · המסכן המלומד כמו(במדבר כב)ההסכן הסכנתי.תרומה הפרשה ברירת העצים : (כא) הלא תדעו : מוסדות הארץ מי יסדה ואותו היה

ישעיה מ

תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ׃ טו הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ טז וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃ יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ יח וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ׃ יט הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף׃ כ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט׃ כא הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ׃

תרגום

אוֹרַיְתָא וְאוֹרַח דְּסוּכְלְתָנוּ לִבְנֵי בְנֵיהוֹן הוֹדְעִינוּן׃ טו הָא עַמְמַיָּא כְּטִפָּא מִדּוּל וּכְעִיוּל מוֹזְנַיָּא חֲשִׁיבִין הָא נַגְוָתָא כְּרוּקָא דְּפָרַח׃ טז וְאִילָנֵי לִבְנָן לָא יְסַפְּקוּן לְאַדְלָקָא וְחֵיוָתָא דְּבֵהּ לֵית הִיא כְּמִיסַת לַעֲלָתָא׃ יז כָּל עַמְמַיָּא כְּלָמָא עוֹבָדֵיהוֹן גְּמִירָא וְשֵׁיצָאָה אִנּוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי׃ יח וּלְמַן אַתּוּן מְדַמִּין קֳדָם אֵל וּמַה דְּמוּת אַתּוּן מְסַדְּרִין קֳדָמוֹהִי׃ יט הָא צַלְמָא נַגָּרָא עֲבֵיד וְקֵינָאָה בִּדְהַב מְחַפֵּי לֵיהּ וְשַׁלְשְׁלָן דִּכְסַף קֵינָאָה מְאַחֵיד לֵיהּ׃ כ אוֹרָן בְּרֵי אָעָא דְלָא אָחֵיד רִקְבָא בָּחַר נַגַּר אוּמָּן בָּעֵי לֵיהּ לְאַתְקָנָא צְלֵם דְּלָא יִצְטְלֵי׃ כא הֲלָא יְדַעְתּוּן הֲלָא שְׁמַעְתּוּן הֲלָא אִתְחֲוָאָה מִן אַוְּלָא עוֹבַד סִדְרֵי בְרֵאשִׁית לְכוֹן

ג'. ל' · ל'. ל' · ל' · ג' · כ"ז' · י"ו פסוקים אין אין באמצעות פסוק · ד' · חסר · ל' · ל' · ה' · ל' · י"ד · ג' ומ"ל

די ו' וסי' נמסר בסדר תזריע : י"ו פסוקים אין אין במצעות פסוק וסי' ויקס פרעה לילה הוא · וכי יראה הכהן . ויאמר הכהן חרב · ולבנון אין די בער · וירא כי אין איש · דישעיה. הנה קול שועת · לבני עמון כה אמר . וכי תגישון עור . אמר גבל בלבויחברו · הכל סר . כלו סג . עשה גדלות עד אין חקר תנינא דאיוב · עיר פרוצה אין . ידעתי כי כל אשר . הצרי אין בגלעד :

רדק

עוד ואמר : (יד) את מי נועץ ויבינהו · בארח משפט , פירוש בדרך תכונת העולם מי למדהו , וכן וארמון על משפטו ישב פירוש על תכונתו , וכן כמשפט הראשון והדומים להם : (טו) הן גוים ואחר שכל זה עשה מאין עוזר ומאין מלמד איך יוכלו הגוים לתוכפו מסוליא ישראל מתוכם , והלא כולם הן לפניו כמו הטפה מדלי שהוא דבר מועט כנגד מי הדלי , וזכר הדלי לפי שהטפים' נופלת מהדלי כששואבין : או כשחק מאזנים · שהוא דבר מועט מן המועט כי בנפיחה מעוטה יצא העפר הדק ההוא אשר במאזנים : הן איים כדק יטול : כשירצה כל האיים ישאם ויטלם ויסכם כמו הדבר הדק , וי"מ הא עותא כדוקא דפרח , פירוש יטול פעל עומד אם כן הוא מבנין נפעל משרש טיל , וכן כתבו רבי יהודה חיו"ג : (טז) ולבנון . לגוים שחושבים עלי ואומרים שאין לי יכולת להוציא ישראל מידם לא יכופר להם בשום עולה שיקריבו לפני אחר שירעו שאויאם ויתחרטו במה שאמרו , כל עצי הלבנון להדליק אש וכל חית הלבנון לשרפה לעולה לפני לא יספיקו להם · ומה שאמר לבנון דבר על ההוה לפי שהוא יער בארץ ישראל : (יז) כל הגוים מאפס · פתות מאפס על דרך המה מהבל יחד : (יח) ואל מי · אתם חושבים כי כמו שהאלוהות שלכם אין בהם כח להציל כך הוא האל אלילה ש דמו או תערכו אותם לו כי הפסל שאתם עושים אלוה מעשה ידי אדם הוא : (יט) הפסל נסך · ענין כסוי כלומר שעושה הפסל מאבן או מעץ ואחר כך מכסהו בזהב או בכסף או פירוש נסך ענין הסכה ועניינו על הכסף ועל הזהב : ירקענו · כמו וירקעו את פחי הזהב : ורתוקות כסף · שלשלאות כסף כמו עשה הרתוק ואם אינו ממשקלו : צורף · הצורף נותן בו שלשלאות של כסף : וי"ת שלשלן דכסף קינאה מאחיד ליה: (כ) המסכן תרומה · מסכן כמו ילד מסכן כי זכר למעלה זהב וכסף והם העשירים שעושים הפסילים בזהב ובכסף , אבל העני שלא יוכל לעשות בזהב ובכסף יבחר לו עץ טוב שלא ירקב וממנו יעשה פסלו כל כך הוא בטחונם בפסל : (כא) הלא תדעו · אמר כנגד עובדי הפסל איך תוכלו לטעות בזה ולעבוד הפסל וכי הוא אדון העולם שלא תדעו מדעתכם מי הוא אדון העולם' ואם לא תדעו זה מדעתכ' הלא תשמעו ממה שקוראים בספרים ואם לא זה וזה הלא הגד מראש לכם והיא הקבלה לא שמעתם דרך קבלה שהיא מראש מימים קדמונים כי באלה השלש ידע האדם או יבין מעצמו או ילמד ממי שילמדהו או ישמע מן המגידים דרך קבלה , וחזר ואמר הלא הבינותם מוסדות הארץ , כלו' אם יש לכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדות הארץ , ואצריך מעט בזה הענין ואמר כי העובדי הפסילים אינם חושבים שהאבן ההוא או העץ ההוא או הכסף ברא את העולם ושהוא אדון העולם לא יעלה על הדעת שיש שכל בעולם שיאמין זה אלא הפסילים נעשו מתחילה לשם כוכב מן הכוכבים או צורה מן הצורות העליונות , דמו' הטועים מתחילה שהם מורידים כח הכוכב ההוא על הצורה ההוא ושעובד הצורה כאלו עובד את הכוכב , והכוכבים מנהיגים העולם התחתון אם כן ראוי לעבדם עד שנשתקע דבר זה בלבות בני אדם לעבוד את הצורות ולא נתנו לב למה שעשו בתחילה אלא חושבים שהצורה הזאת הנעשת מאבן או מעץ או משום דבר כיון שנעשה בצורה הזאת מטיבה ומריעה ואחרים בצורה אחת , והנה הראשונים טעו בדעתם והאחרונים טעו מבלי דעת , ועל זה היו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר ולא ישיב אל לבו וגומר , חציו שרפת כמו אש וגו', וכן אומר ממקומו לא ימיש , וכן אמר אף לא ישמע ולא יושיעם וגו' , נראה שהם היו חושבים כי הצורות ההם ייטיבו ויריעו והיו מקריבים להם מנסכים ומקטירי' להם ולא נתנו אל לבם שיש לעולם בורא והוא מנהיג העולם ומטיב לטובים ומריע לרעים אלא העולם הוא כמו שהוא היה ויהיה מאין בורא ומאין מנהיג כמו הדבר שיפול במקר' , והדברים האלה שאנחנו עובדים ומכבדים כן עשו אבותינו והעבודה זו היו מצליחים וכן אנחנו אחריהם , וכן חשבו בדברים רבים ובמעשים שיעשו אותם ואומר שהדבר ההוא יועיל או יזיק ימלא או יבריא ואין הדברים ההם לא מדרך חכמה ולא מדרך רפואה ולא מן הכחות הידועים אלא כמו שהורגלו דור אחר דור וחושבים כי הדברים ההם הם עקר ואין לדרוש בורא או מנהיג או מכוין ואלו הם דרכי האמרי שזכרו רבותינו ז"ל ומי שהוא מתגדל בדעות להבין העולם בכלל ובפרט יבין כי לעולם מנהיג ואליו ראוי לדרוש לפיכך אמר הנביא כנגד עובדי הפסל הלא הבינותם מוסדי הארץ , כלומר אם יש בכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדי הארץ ומהשמים כמו שאמר הנוטה כדוק שמים וכמו שאמר גם כן אחר זה מן הכוכבים , אמר הנביא מכל זה תוכלו להבין כי בורא יש לעולם שמנהיגו וכראוהו בסדר מסודר לא נפל כך במקרה , ומוסדות הארץ הם ארבע יסודות האש והרוח והמים ועפר וכל הנבראים אשר בארץ הם מארבע יסודות אלה נמוגים ובין היסודות האלה מחלוקת וטבעם משונה זה מזה והנה האש חם ויבש והמים בהפך קרים ולחים ושניהם כדורים זה על זה והאויר שביניהם לא ימנע האש ולא המים מלעבור בתוכו אם כן שם גבול לאש שלא ירד ממקומו ולמים שלא יעלו ממקומם עד שיפגשו זה בזה ונמלא מחלוקת ביניהם ויגלה הגובר כמו שאנו רואים באש ובמים אשר בינינו כשיפגשו זה בזה , אם כן מי יוכל לומר שזה היה במקרה בלא הנהגת מנהיג שהשם טבע באש שלא ירד אלא יעלה ובעלותו גם כן שם לו גבול ולא יוכל לעלות אלא עד גלגל הלבנה כי שם גלגל הלבנה חזק בטבעו מגלגל האש שלא יוכל אש לעוברו אף על פי שטבעו הוא לעלות וכן שם טבע במים לרדת ולא לעלות ובירידתן גם כן שם גבול ולא ירדו אלא עד הארץ כי שם לארץ טבע חזק וקשה לעמוד כנגד המים שהם לחים ורכים והארץ יבשה ולא יעברום המים וכן שם האויר בין האש ובין המים להפריד ביניהם , לפיכך האויר חם ולא דומה בחומו לאש ובלחותו למים , ומי יאמר שהיה כל זה אלא במסדר חכם שם כל אחד מהם בסדר שיוכל לעמוד וכל אחד יעמוד בסדרו ולא ישתנה לעולם ודבר שהוא במקרה לא היה על סדר אחד קיים אלא פעם יהיה כך ופעם יהיה כך , ועוד שהארבע יסודות הם נמוגים בגוף אחד חי וזה כנגד זה וטבעו בהפך חברו ואיך יעמוד הגוף שהם בו בשלום אלא שיש מסדר ומנהיג סדרם בדרך שלא יגבר האחד על חברו ויעמודו ארבעתם כאחד בגוף עד עת יבא קצו , וגם בגופות המתים כגון אבנים והמתכות הם נמוגים ארבעתם בכל אחד ואחד כפי משפטו , והנה העולם בכללו כמו בית בנוי והשמי' כמו התקרה על הבית והככבי' כנרות בבית , ומלאי הארץ כשלחן ערוך בבית ובעל הבית שבנה הבית הוא האל יתברך בעולם והאדם בעולמו כמו הפקיד בבית אשר נתן בידו כל עניני הבית והוא לא ראה בעל הבית בעיניו אלא שגדל באותו הבית ואמרו לו שאביו היה פקיד בזה הבית והוא גם כן יהיה כן אחריו

תולדות אהרן

הן גוים · עקדה שער ו . כאין נגדו · סנהדרין לט :

מצודת דוד

מי למדו דעת ומי הודיעו דרך תבונות וכפל הדבר פעמים הרבה לתפארת המליצה : (טו) הן גוים · גבורת העכו"ם נחשב למולו כמשהו, המרה הנוטף משולי הדלי שהיא דבר מועט מול מימי הדלי : וכשחק מאזנים נחשבו · בעיני המקום חשובים הם כאבק השחק מעפוש מאזני נחושת אשר יוצאים ממנה בנפיחה קלה : הן איים · איי הים ישליך כאבק דק וכאומר ואם כן הוא איך יעמדו למולו למחות בידו מלהוציא את ישראל מתוכם : (טז) ולבנון · לפי רוב גדלו אין די בעצי יער הלבנון להבעיר בהם האש על מזבחו ואין די בחיות הלבנון להקריבם עולות לפניו : (יז) כאין . כלא דבר : נחשבו לו · למולו נחשבים כאלו המה מאפס ותוהו : (יח) ואל מי · אל מי מהדברים תדמו את המקום ומהו הדמיון אשר תשוו לו וכפל שדבר במ"ש : (יט) הפסל · וכי תדמו לו את הפסל אשר האומן החיכו ממתכת והצורף ירדד עליו את הזהב ממעל והצורף יעשה בו שלשלאות כסף לתופשו בהם כי ממקומו לא ימיש : (כ) המסכן · העני מלהספרים מכספו על הפסל כמו העשירים הנה יבחר מבין העצים עץ חזק אשר לא ירקב ויבקש לו חרש חכם להכין לו ממנו פסל חזק שלא ימוט כ"ל שלא יתפרקו חלקיו זה מזה וכאומר אם מהצורך לחזקו לבל יתפרדו חלקיו איך ידמה לעליון : (כא) הלא תדעו · משקול הדעת תוכלו לדעת מי הוא אדון העולם : הלא תשמעו · מן המגיד והמלמד אשר חקר ידעת : הלא הוגד · מן הקבלה איש מפי

מצודת ציון

(טו) כמר מדלי · הכלי ששואבים בו מים נקרא דלי וכן ותדלנה ותדלנה (שמות ב) ור"ל שאיכה עם הדלי והטיפה הנופלת מאחורי הדלי היא מרה בעבור עפוש הדלי מאחוריו : וכשחק · מל' שחיקה וטחינה כמו ושחקת ממנה הדק (שם ל): כדק · כאבק דק : יטול · ישליך וכן ויטילו את הכלים (יונה א) : (טז) ולבנון · שם יער בא"י : בער · מל' הבערה ומוקד : (יז) מאפס · דבר שאין בו ממש : ותוהו · ענין ריקות : (יח) דמות · מל' דמיון : תערכו · מלשון ערך ושווי : (יט) הפסל · כן נקרא הצורה הנעבדת : נסך · ענין התכה וכן אלהי מסכה [שמות לד] : חרש · אומן : ירקענו · ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י) : ורתקות·שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז) : (כ) המסכן · העני והדל כמו טוב ילד מסכן (קהלת ד) : תרומה

תחגיו ואם הפקיד אשר שכל ידרוש לבעל הבית מי הוא כדי שיבא לפניו תמיד וכדי שלא יחטא בפקודתו כי יודע הוא כי לזמן קרוב או רחוק יבא לחשבון עמו על פקידתו ויחשב בלבו כאלו בעל הבית על ראשו תמיד ויתן עיניו בו ובמעשיו, ואם עשה מעשיו בשכל ימצא חן בעיני בעל הבית ואם ימצא בו רעה יעבירנו מפקידתו והפקיד הסכל לא יעשה זה אלא כיון שראהו שאינו פקיד יעשה בו כרצונו וכתאות לבו, לא ישגיח אל בעל הבית מי הוא ואומר בלבו כיון שאינני רואה בעיני כי יש לבית זה בעלים מי יביאני לחשוב זה שיש לו בעלים אלא אוכל ואשתה מה שאני מוצא בבית הזה ואעשה בו כלבבי בעוד שאני מוצא אינני חושש אם יש בעל בית אם אינו, וכשיודע זה לבעל הבית בא ומוציאו מן הבית בדחיפה ובקוף גדול כן האל יתברך הוא אדון העולם והאדם פקיד בעולם התחתון ואם נותן אל לבו שיש אדון בעולם והוא הוא שנתנו פקיד בעולם יירא ממנו כעבד שירא מאדוניו כי ירא בשכלו כי אי אפשר לזה העולם מבלי אדון המנהיג ומסדר ישא חן בעיני האדון ואם הוא סכל ולא ישיב אל לבו לא דעת ולא תבונה ואמר בלבו אינני חושש אם יש אדון אם אין אדון כי בשרירות לבי אלך ובכח לבי אעשה כתאות לבי האל טורדו ועוקרו מן העולם ומודיע הכח והיכולת ממנו לפיכך אמר אחר זה הנותן רוזנים לאין וגומר, יראה לכם שהוא אדון בעולם מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם: (כב) היושב. כאלו אמר על השמים כי הם חוג הארץ כמו שיעשה אדם במחוגה העגולה כי למחוגה יש שתי אצבעות האחת יעמוד והשנית יקיף העגולה והנה הנקודה בתוך העגולה והארץ כמו הנקודה כי היא התחתון שבעגולה והשמים סביב הארץ כמו העגולה, ואמר היושב דרך משל כי אין לו מקום יתעלה מכל דמיון אלא כאדם היושב על מקום גבוה מאד ומביט במקום השפל ידמה לו הדבר הגדול קטן לפיכך אמר ויושביה כחגבים, כמו שאמר ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם, ויונתן תרגם דאשרי בתקוף רומא שכינת יקריה תרגם היושב כמו המושיב, ואלה השמים שהם חוג הארץ הוא נוטה אותם וכפל הענין במלות שונות, כי וימתחם כמו הנוטה וכאהל כמו כדוק, כי פירוש דוק יריעה שיעשה אדם ממנה אהל, ופי' לשבת תחתיהם כי לא ישב אדם בבית אם אין עליו תקרה, ויונתן תרגם הנוטה כדוק דמתח כזעיר, וענין וימתחם הנטיה והפריסה, וכן בדברי רז"ל מקום שנמתח עמו וממנו נקרא השק אמתחת כמו שפירשנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו. (כג) הנותן רוזנים ושופטי ארץ. שמתגאים בגדולתם ובוטחים בכחם ובחילם, ומה שאמר עשה כמו שאמר ונטה עליה קו תהו כי ההריסה איננה מעשה על דרך האמת: ורוזנים. ידוע כמו ורוזנים נוסדו יחד כענין שרים וגדולים: (כד) אף בל נטעו. כל כך יתגם לאין עד שיאמרו עליהם לא נטעו ולא זורעו ולא נשרש בארץ גזעם על דרך שאמר עליהם ולא נודע מקומו איה, ונאמר עוד עליהם על הדרך הזה אם יבלענו ממקומו וכחש בו לא ראיתיך, ואמר אף ג' פעם כל אחד לרבות את חברו כמו גם אנחנו גם אתה גם טפנו: שרש. ענינו כמו נשרש והוא מהבנין אשר לא נזכר פעלו על דרך המרובע: גזעם. שרש האילן מה שנראה ממנו על הארץ יקרא גזע והטמון תחת הארץ יקרא שרש כמו שאמרו רז"ל העולה מן הגזע שלא מן השרשים של בעל הבית: וגם נשף. וגם עקירתם היא במהרה כנשיבת הרוח, נשף כמו נשפת ברוחך: וסערה. כמו ורוח סערה: (כה) ואל מי תדמיוני ואשוה. אל מי תוכלו לדמות אותי שאהיה אני נדמה לאותו הדבר ואשוה לו כי לא תוכלו לדמותי בדבריכם אם לא בשכל ובעבור דמיונכם לא אשוה אני אם כן אני יחיד ובורא העולם כולו, ואמר קדוש כי הוא קדוש ובעל המחשבות: (כו) שאו מרום עיניכם. אמר הסתכלו בככבים לפי שהם גופים עצומים וגדולים בגוף ובמראה מנבראי מטה וכבר אמר לכם שיבינו בארבע יסודות והארץ והשמים הנטוים עליהם כאהל, עתה אמר לכם שיסתכלו בככבים שהם נבראים עצומים וראו בדעתכם מי ברא אלה כי ברואים הם ואינם בוראים כי יש לאדם להבין בדרכי החכמה כי העולם מחודש וכיון שיתברר לו שהעולם מחודש ידוע שיש לו מחדש כי אין הדבר מחדש עצמו והמחדש לא יתכן להיות אלא אחד כמו שיתברר במופת בדרכי החכמה אם כן הכוכבים שהם רבים ברואים הם ולא בוראים, וראו גם כן בדעתכם המוציא במספר צבאם מה שאין כן יכולת באדם לספור אותם, ומה שאמרו חכמי התכונה והסכימו כי יש מספר לככבים והם אלף וכ"ב זהו לככבים הגדולים המאירים על הארץ אבל ידוע מדרך החכמה כי יש ככבים רבים אין מספר להם אצל בני אדם אבל מי שבראם יודע מספרם, ופירוש לכולם בשם יקרא, כמו שאמר דוד עליו השלום מונה מספר לככבים לכולם שמות יקרא, ר"ל כי לכל אחד מהם יקרא שם הנאות לו לפי הדבר הנברא בעבורו לסבת אותו הדבר אחר סבת עצמו כי כל כוכב וכוכב יש לו כח וממשלה על נבראי מטה כל אחד על מין ידוע שנותן בו כח לעשות מלאכתו ותולדתו, וכן אמרו רז"ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואמר לו גדל שנאמר הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ, וזהו שאמר הנה גם כן מרוב אונים השמות שקורא להם מרוב כחות שיש לכל אחד מהם על יצורי מטה, ולפי הכח שיש לכוכב נקרא שמו לפי אותו ענין ושכל א' מהם הוא אמיץ כח כי לא יפסיד כחו ולא ישתנה כמו שהוא בנבראי מטה שהם נפסדים באישיהם אף על פי שעומד מיניהם אבל נבראי מעלה איש מהם לא נעדר לעולם בשום העדר לא בכולו ולא במקצתו וכמו שהיה ביום שבראו כן יהיה כל ימי עולם לא יוסיף ולא יגרע כי אין התוספת אלא לבעלי החסרון והם שלמים בבריאתם וכל זה חייב אדם ללמוד מספרי החכמות ולהבין בדעתו בנבראים בין בנבראי מעלה בין בנבראי מטה ומהם יכיר הבורא והנה הנביא הוכיח בני אדם בזה ואמר הלא תדעו הלא תשמעו הלא הבינותם ואמר שאו מרום עיניכם וראו, ופירוש וראו כמו שפירשנו ראית הלב, ואמרו רז"ל כל מי שאינו מחשב בתקופות ומזלות עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא הביטו ומעשה ידיו לא ראו, ואמרו מנין שמצוה לאדם לחשב בתקופות ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים זהו חשב תקופות ומזלות, ואמרו רז"ל כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב אסור לספר סימנו: (כז) למה תאמר יעקב. אומר כנגד ישראל שהם בגלות למה תאמר זה כי בעבור אורך הגלות תאמר כי נסתרה דרכך מה' ולא ישגיח עליך ועל צרות הגלות שאתה סובל: דרכי. ר"ל עניני שאני בו, וכן מדוע דרך רשעים צלחה והדומים לו רבים: משפטי יעבור. משפטי ודיני שהיה לו לריב

הֲלָא תִסְתַּכְּלוּן לְמִדְחַל קֳדָם מַן דִּבְרָא יְסוֹדֵי אַרְעָא: כב דְּאַשְׁרֵי בִּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וְכָל יָתְבֵי אַרְעָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי בְּקַמְצִין דְּמָתַח כִּזְעֵיר שְׁמַיָּא וּפַרְסִינוּן כְּמַשְׁכַּן יְקָרָא לְבֵית שְׁכִינְתָּא: כג דִּמְסַר שִׁלְטוֹנִין לְחוּלְשָׁא דַּיָּנֵי אַרְעָא כִּלְמָא עֲבִיד: כד אֲפִילוּ יִפְשׁוּן אֲפִילוּ יִסְגוּן אֲפִילוּ יִתְרַבּוּן בְּאַרְעָא בְּנֵיהוֹן וְאַף רוּגְזֵיהּ יְשַׁלַּח בְּהוֹן וְיִבְהֲתוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְדַבֵּר יָתְהוֹן: כה וּלְמַן תְּדַמּוּן קֳדָמַי וְתִשְׁווֹן יֵימַר קַדִּישָׁא: כו זְקוֹפוּ לְרוּמָא עֵינֵיכוֹן וַחֲזוּ לְמִדְחַל קֳדָם מַן דִּבְרָא אִלֵּין דְּאַפֵּיק בְּמִנְיַן חֵילֵי שְׁמַיָּא לְכוּלְהוֹן בִּשְׁמְהָן קָרֵי מִסְּגֵי גְבוּרָן וּתְקוֹף חֵיל חַד מִכְּדְרֵיהּ לָא מִתְעַכַּב: כז לְמָה תֵימַר יַעֲקֹב תְּמַלֵּיל

כב הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת: כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה: כד אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ: כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר: כז לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל

היה לכם לעבוד: (כב) חוג. ל' מחוגה (לקמן מד) עוגל קומפ"ס בלע"ז: ויושביה לפניו כחגבים: כדוק. כירינה טיילא"ה בלעז: (כד) אף בל נטעו. אף הרי הם כמי שלא נטעו: אף בל זרעו. ועוד יתר מכאן שישורשו ויעקרו כאלו לא זורעו: זריעה פחותה מנטיעה: כל שורש בארץ גזעם. לכשיעקרו לא ישרים הגזע בארץ שיהא מחליף כל שורש שבמקרא טעמו באות ראשונה ונקודה הרי"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל אילרדי"ני בלע"ז: (כו) מי ברא אלה. כל הצבא אשר תראו במרום. מרוב אונים. שיש לו ושהוא אמיץ כח איש מהצבא לא נעדר שלא יקרא בשם: (כז) למה תאמר. פמי יעקב ותדבר בגלות נסתרה

ויושביה ו' וסי' היושב על חוג הארץ · כמו כן ימותון · העיר ההללה · היו לי כלם כסדם · וישתמר חקות עמרי אשר עשיריה מלאו · צבאם ז' וסי' נמסר לעיל

ברי' סי' לה: ותדבר ג' בקריאה וסי' ותדבר נא אמתך · ותדבר ולא תאלם · למה תאמר יעקב ותדבר ישראל:

תולדות אהרן חוג הארץ · (ברכות ג) : כדוק שמים · חגיגה יב : נשף בהם · סנהדרין לה : תדמיוני · עקדה שער נד עקרים מ"ד פי"ז : שאו מרום · זוהר בראשית : למה תאמר · עקרים מ"ק פ"ג :

מצודת ציון

תרומה · הפרשה: ימותו · מל' נטיה וקלקול: (כב) חוג הארץ · כן יקראו השמים והוא מושאל מעגול הנעשה במחוגה שמעמידים אחד מרגלי המחוגה במקום אחד ובשני מקיף מסביב ומקום מעמד הרגל נקרא נקודה האמצעית והסבוב נקרא חוג וכן השמים מקיפים הארץ והם לה לחוג: כדוק · ענין קרום כמו או גבן או דק (ויקרא כא): וימתחם · ענין משיכה ופריסה ובדרז"ל המותח זמורה מאילן לאילן (כלאים פ"ו) ומענין זה אמתחת בנימין (בראשית מד) לפי שהוא נמתח בעת שממלאין אותו: (כג) רוזנים · שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב): (כד) גזעם · שרשם וכן מגזע ישי (לעיל יא): נשף · ענין הפחה כמו נשפת ברוחך (שמות טו): כקש · תבן: (כה) תדמיוני · מלשון דמיון: אונים · ענין כח כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ): ואמיץ · ענין חוזק: איש · ר"ל אחד מהם: נעדר · ענין חסרון כמו אחת מהנה לא נעדרה (לעיל)

מצודת דוד

מפי איש המקובל אלנו מראש ר"ל מימים קדמונים: הלא הבינותם וכו' · הלא תוכלו להבין יסודות הארץ מה המה וכאומר הלא אין לה יסוד כי השמים מקיף אותה מסביב ועל מה עומדת אם לא בגזירת המקום: (כב) היושב וכו'. הלא הוא יושב על השמים המסבבים את הארץ ויושבי הארץ המה בעיניו כחגבים ואחז במשל מדרך האדם היושב ממעל שכל מה שמתחת לו נדמה בעיניו לקטן: הנוטה · הלא הוא הנוטה את השמים כאדם הנוטה קרום כל שהוא: וימתחם · פרשם כאוהל להיות מוכן לשבת תחתיו: (כג) הנותן · הוא הנותן רוזנים להיות כאלו אינם: כתוהו עשה · עושה אותה להיות כדבר תוהו: (כד) אף בל נטעו · והרי הם אפי' כאלו לא נטעו מעולם ואפילו כאלו לא נזרעו מעולם שהוא פחות מנטיעה: אף בל שורש וכו': לכשיעקרו לא ישרים אפי' הגזע בארץ שיהא מחליף ר"ל לא יחזרו לקדמותם: וגם נשף. ואפילו בנפיחה בעלמא יבושו יאבדו ורוח סערה תשאם ממקומם כקש הנישא ברוח: (כה) ואל מי תדמיוני: ר"ל הואיל וכל אלה בי א"כ אל מי תדמיוני להיות שוה לי באמת: יאמר קדוש. ר"ל האל הקדוש יאמר אל מי וכו': (כו) מי ברא אלה · הכוכבים והמזלות הנראים במרום ומי הוא המוציא בכל יום צבא מרום מספר אחד: לכלם. לכל כוכב קרא בשם הנאה והראוי לו וכאומר הלא ה' עשה כל אלה: מרוב אונים: בעבור רוב האון ואמצות הכח שיש לו לכן לא נעדר אחד מהם כל ימי עולם כי מתחלה עשאן שיהיו קיימין לעולם: (כז) נסתרה דרכי: העלים עיניו מכל מה שעבדנוהו והעביר מלפניו משפט הגמול כי לא שלם לנו שכר כפי

כז נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור: כח הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו: כט נתן לעיף כח ולאין אונים עצמה ירבה: ל ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו: לא וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו:

מא א החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה: ב מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: ג ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא:

ישראל מטמרא אורחי מן קדם יי ומן קדם אלהי דיני יעדי: כח הלא ידעתא אם לא שמעתא אלהא עלמא יי די ברא יסודי ארעא לא בעמל ולא בליאו לית סוף לסוכלתנותיה: כט דיהב לצדיקיא דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא ודלית להון תקוף נכסין מסגי: ל וישתלהון עולימין חיבין ויליאון ורוקי רשיעיא איתקלא יתקלון: לא ודסברו לפורקנא דיי יתכנשין מביני גלותהון ויוספון חיל ויתחדתון לעולימתהון כצימוח דסליק על גדפי נשרין ירהטון ולא ילאון יהכון ולא ישתלהון: א אציתו למימרי נגון ומלכון יוספון חיל יתקרבון בכן ימללון כחדא לדינא נתקרב: ב מן איתי בגלאי ממדינחא אברהם בחיר צדיקיא בקשוט קרביה לאתריה מסר קדמוהי עממין ומלכין תקיפין תבר רמא כעפרא קטולין קדם חרביה כקשא רדופין קדם קשתיה: ג רדפינון עדא שלם חילת אורח ברגלוהי לא עלת:

ל' · י"ו · ז' מ"ל · י"ז מ"ל · ל' · כ' מ"ל ג' · ל' חסר · ל' ומד וקוי · ל' · ט"ו דגש · כ' · כ' · ל' · ז' מ"ל

רש"י

נסתרה דרכי מה': העלים מנגד עיניו כל מה שעבדנוהו והמשיל עלינו אות' שלא ידעוהו·ומאלהי משפטי יעבור. העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהי' לו לשלם לאבותינו ולנו: (כח) בורא קצות הארץ וגו' אין חקר לתבונתו: ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טובתכם אלא כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאת ע"י היסורין. (כט) נותן ליעף כח: וסופו להחליף כח לעייפותכם: (ל) ויעפו נערים. גבורת הכשדי' המנוערים מן המלות תיעף: ובחורים כשול יכשלו. אותם שהם עכשיו גבורים וחזקים יכשלו ואתם קוי ה' תחליפו כח חדש וחזק: (לא) אבר: כנף: (א) החרישו אלי: כדי לשמוע דבר: איים · אומות של עכו"ם: יחליפו כח: יתקשטו ויתחזקו בכל גבורתם. אולי יעמדו בדין בכח: יגשו: הלום ואז משיגשו ידברו: למשפט נקרבה. להוכיח' על פניהם·(ב) מי העיר ממזרח. אותו שלדק יקראהו לרגלו מי העיר את אברה' להביאו מארם שהוא במזרח ולדק שהיה עושה היא היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך: יתן לפניו גוים · מי שהעירו ממקומו להסיע הו' נתן לפניו ארבעה מלכים וחיילותיהם: ירד: ירדה:יתן כעפר חרב: רמא כעפרא קטולין קדם חרביה: נתן את חרבו ועושה חללים רבים כעפר ואת קשתו נתן הרבה הרוגים נופלים כקש נדף: (ג) ירדפם יעבור שלום·הלך על מעברותיו בשלום לא נכשל ברדפו אותם: אורח ברגליו לא יבא. דרך אשר לא בא קודם לכן ברגליו: לא

רדק

לריב עם הרשעים העובדים כי יעבור ממנו ולא ישים לפניו לזכרון כי איננו חושש בו ולמה תאמר זה: (כח) הלא ידעת · מדרך השכל מדעתך: אתה לא שמעתי· מתלמד ומורה: כי אלהי עולם ה' · אלהי שופט כמו עד האלהים יבא דבר שניהם, וכן כל אלהים שהוא על האל יתברך ר"ל שופט העולם ומשגיח בו ושופט כל א' לפי מה שהוא אלא שאין אנחנו משיגים דעת משפטו בכל מקום לפיכך אמר איך תחשוב כי לא ישגיח עליך והוא משגיח על כל העולם כלו כי הוא בראו וכיון שמעשה ידיו הוא באמת משגיח עליו ואחר שהוא שופט העולם באמת יקח משפטך מן העובדים בך, ומה שאמר בורא קצות הארץ להודיע שברא הארץ עגולה באמצע הגלגלים המקיפים סביבותיה והיא כנקודה בתוך העגולה והקב"ה מעמידה בכחו באמצע בלי שום סמיכה כמו שנאמר תולה ארץ על בלימה ואין אחת מקצותיה נוטה לאחת משש הפאו' אלא כולה באמצע מכל צד ומכל קצה זהו שאמר בורא קצות הארץ, ואם תאמרו הנה כי הוא אלהי עולם וברא אותו ומשגיח עליו אבל לא יוכל בכל עת לשפוט כי ייגע לפעמים ויל‍אה לפיכך אמר לא ייעף ולא ייגע שהרי אתה רואה כי הוא מסבב הגלגלים והם סובבים סבוב שאין לו הפסק וזה בכח מסבב שאין הפסק לכחו ולפיכך אין הפסקה לסבוב הגלגלים שהם סובבים בכח שאין לו הפסק אם כן אתה רואה כי לא ייעף ולא ייגע א"כ אינו מצד לאות ויגיע' כאשר אינו עושה משפט ברשעי' המעבידים ישראל·ואם תאמר מאחר שברא העולם ומעמידו בכחו הגדול ומשגיח בו ושופטו והכח בידו לשפוט בכל עת ואין לכחו הפסק למה רואה זה הזמן הארוך בגלות ישראל בגלות ולא יושיעם מצרתם ולא יעשה משפט ברשעים, התשובה אין חקר לתבונתו אין אנחנו יודעים ויכולים להשיג חכמתו ותבונתו ולא נוכל לחקור עליה ולדעת אותה אבל הוא יודע מה יעשה אלא שאין אנחנו מכירים ויודעים וזהו: (כט) נותן ליעף כח·והוא יתן כשירצה כח ועצמה לישראל שהם בגלות ויעפים ויגעים מאין אונים: (ל) ויעפו נערים ויגעו · רשעי העולם שמוסיפים כח בכל יום כמו הנערים יעפו כשיהי' רצון האל ייגעו ויפסיק כחם ולא יהיה להם אפילו כח נערים ובחורים ורשעי העולם שהם גם כן כבחורים שהם שלמים בכחם כימי הבחרות לא יועילם כחם כשירצה האל אלא כשול יכשלו: (לא) וקוי ה' · וקוי כתיב ביו"ד אחת לבד והוא עי"ן הפעל ויו"ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשארה במבטא, אמר הרשעים כשול יכשלו אבל ישראל שהם קוי ה' בגלות ואפס כחם עוד יחליפו כח כמו העץ אם יכרת ועוד יחליף והוא ענין התחדשות דבר בתמורת הדבר שחלף ועבר: יעלו אבר כנשרים · כתב רבינו סעדיה כי הנשר יעלה לעשר שנים גבוה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחום האש ויפיל עצמו לים מרוב חומו וימרט ויתחדש אחר כן ויעלה אבר וישוב לימי עלומיו וכן כל עשר שנים עד מאה ובשנת המאה יעלה כמנהגו ויפול בים וימות: ירוצו · בשובם לארצם ולא ייגעו ילכו בדרך ולא ייעפו: (א) החרישו אלי איים · החרישו שתקו והאזינו אלי כי המדבר לא יאזין, ופירוש איים שוכני איים: יחליפו כח · יתאמצו בטענות אם יוכלו להשיבני: יגשו אלי · לשמוע דברי: אז ידברו · אז אחר שישמעו דברי ידברו אם יש להם טענה:יחדו·אני והם נקריב למשפט על טענותי וטענותיה' כי הם מתפרי' כחי ויכולתי ואומרים שאין בי כח להציל ישראל מידם ועובדים פסילים שאין בהם ממש יאמרו לי: (ב) מי העיר ממזרח · הוא אברהם אבינו שהעיר אותו האל! לצאת מארץ מזרח שהיתה ארץ מולדתו כמו שאמר ארצה בני קדם והעיר אותו האל מבית עובדי פסילים: צדק יקראהו לרגלו · בכל מקום שהיה הולך זהו לרגלו בכל מקום שהיה רגלו שם היה קורא צדק ואמת כמו שאמר ויקרא שם אברם בשם ה' וכנוי יקראהו לצדק זהו הצדק והאמת שהיה אומר להם עזבו העכו"ם כי אין בהם ממש ועבדו מי שברא העולם והיה מלמד אותם דרכי האמונה·שהיה פלא כזה איש אחד בין כל בני הארץ שהיו כולם עכו"ם ומוכיחם על אמונתם ולא פחד מהם וממלכיהם מי העיר לבבו לעשות זה הלא אנכי ה':יתן לפניו גוים·ומי הוא שנתן לפניו גוים והרדה אותו במלכים והם ארבעה מלכים כדרלעומר והמלכים אשר אתו רדפם אברהם בשלש מאות ושמנה עשר איש והכם והציל מהם כל השבי וכל הרכוש אשר לקחו וזה היה ברוב במחונו : ירד · ענין ממשלה והוא מבנין הפעול ומענינו כמו לא תרדה בו בפרך, ורדו בכם שנאיכם, ופירוש ומלכים ירד, ובמלכים ר"ל שהשליטו במלכים והוא במעט עם, יקראהו יתן ירד ירדפם יעבר כלם עתיד במקום עבר וכמוהו רבים, והטעם שאמר אלה כולם בלשון עתיד כי כמו שעשה האל עם אברהם אז כן יעשה בכל דור ודור עם כל צדיק שיהיה בו אהבת האל כמו אברהם: יתן כעפר חרבו: נתם האל כעפר לדוש לפני חרב אברהם ונתנם כקש נדף לפני קשתו, וכן ת"י רמא כעפרא קטולין קדם חרביה כקשא רדופין קדם קשתיה, ויש מפרשים נתן חרב של כל אחד מהמלכים וקשתו כעפר כקש נדף: (ג) ירדפם יעבר שלום · רדף אותם ועבר בשלום כי לא מת במלחמה אחד מאנשיו, שלום בחסרון בי"ת השמוש וכן הנמצא בית ה' כמו בבית ה' וכמוהו רבים, ויש לפרש שלום שם

יעבור ז' מ"ל וסי' נמסר לעיל בסיפרא בס"ם כ"ו: העיר ה' בקריאה וסי' מי העיר ממזרח צדק יקראהו · חברו החצים · ובשנת אחת לכורש דריש עזרא · וחברו דסוף ד"ה. ויקומו ראשי האבות: נרף ה' קמצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בחקתי:

תולדות אהרן הלא ידעת · תענית ב ע עקדה שער ג כ פח: ויעפו · שם עקרים מ"ד פמ"ט: וקוי ה': קדושין סב סנהדרין לב (קידושין סו): מי העיר · שבת קנו ב"ב טו סנהדרין קח זוסר לך תרומה: כעפר חרבו · תענית כא:

מצודת דוד

כפי הגמול: (כח) הלא ידעת · הלא תוכל להשכיל מדעתך אם לא שמעת מתלמד ומורה: אלהי עולם ה' · ר"ל ואת זה תשכיל אשר ה' הוא אלהים עד עולם והוא ברא כל הארץ מהקצה אל הקצה ובכל ידו מעלה ולא ייעף ולא ייגע וכחו שוה בכל זמן א"כ יכול הוא לשלם גמול בכל זמן ובכל מקום: אין חקר לתבונתו. ר"ל ומה שמאחר לשלם הגמול הוא על כי אין חקר לתבונתו כי באמת בתבונה יעשה את זאת ואנחנו לא נדע: (כט) נותן ליעף כח: יבוא הזמן שיתן כח לישראל היעף: ולאין אונים וכו': כפל הדבר במ"ש: (ל) ויעפו: ואז הבבליים שמוסיפים כח כנערים יעפו ויגעו: ובחורים וכו': כפל הדבר במ"ש: (לא) וקוי ה'. אבל המקווים לה' יחליפו כח חדש בכל עת: יעלו אבר: יגדלו כנף כנשרים למהר לעוף אל ארצם והוא ענין מליצה: ירוצו. בשובם לארצם ירוצו ולא ייגעו וילכו בדרך ולא ייעפו: **מא** (א) החרישו אלי איים: יושבי האיים החרישו לשמוע אלי כי המדבר לא ישמע אם יאזין: יחליפו כח: יחדשו כח להתאמץ בטענות אם יוכלו להשיבני: יגשו אז ידברו: יגשו אלי לשמוע אמרי ואז אחרי שמעם ידברו דבריהם אם ימצאו מענה: יחדו: אני והם נקרב למשפט על מה שהם אומרים שאין היכולת בידי להציל את עמי מידם: (ב) מי העיר ממזרח. אברהם שהיה במזרח מי העירו ללכת משם לגאם באלילי ארץ מולדתו: צדק יקראהו לרגלו: בכל מקום מדרך כף רגלו היה קורא את הצדק לעזוב האלילים ולהאמין בה' וכאומר ומי העירו הלא אנכי ה': יתן לפניו גוים. ר"ל מי הוא הנותן לפניו גוים הם כדרלעומר והמלכים אשר אתו: ומלכים ירד: השליטו במלכים: יתן כעפר חרבו: יתן כעפר חרבו · חרבו נתן ההרוגים מרובים כעפר הארץ וקשתו הרבה חללים כקש נדף: (ג) ירדפם: רדף אחריהם ועבר בשלום אם

מצודת ציון

(לעיל לד): (כח] ייעף ייגע · חסרון אחד להם: (כט) עצמה · ענין חוזק כמו ועולם כח' (דניאל ח): (לא) יחליפו · ענין התחדשות ותמורה: אבר · כנף כמו אבר כיונה (תהלים נה): ירוצו · ענין מהירות ההליכה: (א) החרישו · ענין שתיקה כמי יחרישו באהבתו (צפניה ג): (ב) העיר · מל' התעוררות: ירד · ענין שלטנות כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי): נדף · ענין התישה כמו אל ידפנו (איוב לב): (ג) אורח · מסילה ודרך: ויאתיון

ד מִי־פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃ ה רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן׃ ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃ ז וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃ ח וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי׃ ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ׃ י אַל־תִּירָא כִּי עִמְּךָ־אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי׃

ד מַן אֲמַר אִלֵּין קַיָּם אֲמַר וַעֲבִיד וְסַדַּר דָּרַיָּא מִלְּקַדְמִין אֲנָא יְיָ בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַף עָלְמֵי עָלְמַיָּא דִּילִי אִינוּן בַּר מִנִּי לֵית אֱלָהָא׃ ה חֲזוֹ נַגְוָתָא וְיִדְחֲלוּן דִּבְסִיפֵי אַרְעָא יְזוּעוּן יִתְקָרְבוּן וְיֵיתוּן׃ ו גְּבַר יָת חַבְרֵיהּ יְסַעֲדוּן וְלַאֲחוּהִי יֵימַר תְּקִיף׃ ז הָא יִבְהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיהוֹן דְּמַתְקֵיף נַגָּרָא עִם קֵינָאָה מָחֵי בְּפַטִּישָׁא עִם דִּמְטַפַּח בְּקוּרְנְסָא זִמְנָא אֲמַר עַל דִּבְקָא תַּקִּין הוּא וּמַתְקִיף לֵיהּ בְּמַסְמְרִין דְּלָא יִצְטְלֵי׃ ח וְאַתְּ יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב דְּאִתְרְעֵיתִי בָךְ זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם רְחִימִי׃ ט דְּקָרֵיבְתָּךְ מִזַּרְעִית אַרְעָא וּמִמַּלְכְוָתָא בְּחַרְתָּךְ וַאֲמָרֵית לָךְ עַבְדִּי אַתְּ אִתְרְעֵיתִי בָךְ וְלָא אַרְחֵיקְתָּךְ׃ י לָא תִדְחַל אֲרֵי בְסַעֲדָךְ מֵימְרִי לָא תִתְבַּר אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָךְ אִתְקֵפְתָּךְ אַף אֲסַעֲדִנָּךְ אַף אֲחַדִינָךְ בִּימִין קוּשְׁטִי׃

וייראו ו' רפין בקריאה וסי' וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון. והנשארים ישמעו וייראו. וכל ישראל ישמעו וייראו דבן סורר. ראו איים וייראו. יראו רבים וייראו. יראו צדיקים וייראו. וחר המה ואביהם וייראו: צרף ד' חסר וסי' הפסל נסך חרש וצרף קדמא דפסוק, ויחזק חרש את צרף. הוביש כל צרף מפסל. ויוצא לצרף כלי:

רדק

שם אחר כמו ויבא יעקב שלם ויהיה בשקל קרוב רחוק וכמוהו שלח ידו בשלומיו: אורח ברגליו לא יבא· וזהו תימה אורח שלא כאבו רגליו ולא עפה בו בלילה שבא עליהם והכם, וי"מ אורח רע ברגליו לא יבא שלא קרה לו שום רע בדרך ההיא, וי"ת חיילא אורח ברגלוהי לא עלת, ויש מפרשים הענין הזה ענין נבואה על כורש שיעירהו האל ממזרח לבא על בבל ויתפשם ולא יעמדו לפניו גוים ומלכי', והנכון כמו שפירשנו, וכן פירשו א"א ז"ל, וכן פירש יונתן שתרגם מי העיר ממזרח מאן אייתי בגלאי ממדינחא אברהם בחיר צדיקיא: (ד) מי פעל ועשה· כפל הענין במלות שונות אמר מי פעל ועשה גבורות אלו: קורא הדורות מראש· מי שקורא הדורות העתידות מקדם והחזיק אברהם וגדלו שידע שיצא ממנו זרע שיהיה נכון לפניו נבחר מכל העמים: אני ה'. אני הוא שאני ראשון ואני עם אחרונים שעתידים להיות כלומר שאני יודע כל הדורות מראש ועד סוף, ופירוש קורא כאלו קורא כך וכך יהיה בעתיד, וכן קורא ע"י נביאיו עתידות רבות: (ה) ראו איים· יושבי האיים הנה כשראו ושמעו זה הדבר הגדול שעשה יראו ויפחדו גם כן קצות הארץ ששמעו זה הדבר מפי המגידים חרדו לזה הדבר: קרבו ויאתיון· קרבו ובאו לפני אברהם כמו מלך סדום שיצא לקראתו ואעפ"כ איש את רעהו יעזרו לעשות הפסילים ולא נתנו אל לבם לא דעת ולא תבונה איך היה זה הדבר באברהם שלא היה אלא בשלש מאות וי"ח איש ונצח ד' מלכים גדולים וזה דבר פלא שאם תאמרו המלכים היו חלשים הרי הם שהיו ארבעה ונצחו מתחלה חמשה מלכים והכו כל הארץ א"כ היה להם לתת לב למה היה זה הפלא על ידי אברהם אלא שאמונתו נבדלת מאמונת כל גוים והאל אשר דבק בו ועבד אותו הוא עזרהו על המלכים האלה ולא די שלא אמרו זה אלא שהחזיקו יותר בפסילים ואמרו בפחד' וביראת' מהמעשה הגדול אשר ראו נתחזק ונתאמץ בעבוד' אלהינו כל אחד בפסלו והם יעזרונו: (ו) איש את רעהו· ולאחיו, כמו ואיש אל אחיו, והפסוק כפול בענין במלות שונות: (ז) ויחזק חרש. חרש עצים עושה תחלה הפסל מעץ ומחזק בדבריו צורף הכסף והזהב לעשות צפוי הכסף מהרה וינסכו: מחליק פטיש· והצורף מה יעשה ממהר מלאכתו ומחליק פטיש להכות בו טסי הכסף או הזהב, מחליק מענין ואנכי איש חלק, חלקלקות: את הולם פעם· הולם שם דבר כי הוא מלעיל ופירוש הולם מכה מן והלמה סיסרא ופירוש פעם הסדן שמכין עליו: ופירוש מחליק פטיש להכות בו הטסין על הסדן ואת במקו' עם למ"ד השמוש כאלו אמר למכת הסדן, יונתן תרגם מחא בפטישא עם דמטפח בקורנס', ויהיה לדברי' פטיש המקבת הגדולה ופעם המקבת הקטנה תקרא בדברי רז"ל קורנס וכן דרך הצורף מתחלה מכה במקבת גדולה ואחר כך בקטנה: אומר לדבק טוב הוא· כשמדבק הטסין על פסל העץ וכשמדבק יפה שמח ואומר טוב הוא ואחר כן יחזקהו במסמרים כדי שלא ימוט היום או מחר טס הכסף מעל פסל העץ: (ח) ואתה ישראל עבדי· איך כגויי הארצות כי עבדי אתה ואני בחרתיך להיות לי עבד, ולמה שאתה זרע אברהם אוהבי שאהבני ודבק בי ויצא מתוך עובדי פסילים ואלילים: (ט) אשר החזקתיך· עבר במקום עתיד כדרך הנבואות, ר"ל אחזיק בך להוציאך מהגלות: מקצות הארץ ומאציליה· מגדולי הארץ וממלכיה קראתיך שתצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך: ולא מאסתיך· אע"פ שארך הגלות: (י) אל תירא· וזהו כי עמך אני ואשר אחריו בפרשת החרשים שמעו אל תירא כי אתך אני, ותחלת פסוק סימן וירדתי ודברתי עמך שם וגו': אל תשתע כי אני אלהיך· לפי ענינו אל תפחד, וי"ת לא תתבר, ובדברי רז"ל אל תשתע כי אני אלהיך אל תהיה כשעוה כלומר כדונג שנמס מפני האש כן אל תמס אתה, ואא"ז ל פירש מענין שעו ממני שסי' כלש, ופירוש אל תשתע

אל

רשי

לא יבא לא היה רגיל לבא: (ד) מי פעל ועשה· לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש לאדם הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת: אני ה' ראשון להפליא פלא ולעזור: ואת אחרונים אני הוא: אף עמכם בניו אחרונים אהיה ואעזור אתכם: (ה) ראו איים: עובדי עכו"ם הגבורות שאעשה וייראו: קרבו ויאתיון· זה אל זה נאספים להלחם כשיראו הגאולה: (ו) איש את רעהו וגו'· יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו להם אלהיהם: (ז) ויחזק חרש ניסך הפסל: את צורף המרקעו בזהב: מחליק פטיש. באחרונה כשהוא מכה בנחת להחליק את המלאכה: את הולם פעם. הוא המתחיל בה כשהיא עשת ומכה בכל כחו: אומר לדבק טוב הוא. על אותן שהיו מחזירי' אחר קרקע טובה לדבק בה עששות ברזל: דבק שולדור"א בלע"ז: ויחזקהו: להצורה במסמרי' לא ימוט· כולם יחזקו זה את זה: (ח) ואתה ישראל עבדי· ועלי יש לעזור לך סוף המקרא אל תירא כי אתך אני כך נראה לי חבור הענין לפי פשוטו ומ"מ בבראשית רבה דורש כל הענין במלכי צדק ואברה' ראו איים אותה מלחמ' וייראו שם נתייראו מאברהם פן יאמר לו העמדת רשעים אלו בעולם ואברהם נתיירא מהם לפי שהרג את בני עילם שהם מהם. איים כשם שאיי הים מסויימין בעולם כך אברהם והם היו מסויימין בעולם: (ו) איש את רעהו יעזורו: זה עוזר את זה בברכו' ברוך אברם (בראשית יד) וזה עוזר את זה במתנות (שם) ויתן לו מעשר מכל: (ז) ויחזק חרש: זה שם שהיה נפח לעשות מסמרות ובריחים לתבה: את צורף: זה אברהם שהוא צורף את הבריות לקרבן אל השכינה: את הולם פעם· זה אברהם שהלם כל המלכים האלה פעם אחת: אומר לדבק טוב הוא. טוב לידבק באלוה של זה: ויחזקהו: שם לאברהם להיו' דבק בהקב"ה ולא ימוט: (ח) ואתה ישראל עבדי. אברהם שלא היה מזרע צדיקים עשיתי לו כל זאת: ואת ישראל עבדי· הקנוי לי משני אבות. שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה: (ט) אשר החזקתיך· לקחתיך לחלקי כמו (שמות ד) וישלח ידו ויחזק: מקצות הארץ: משאר העכו"ם: ומאציליה: מן הגדולים שבהן: קראתיך· בשם לחלקי בני בכורי ישראל: ולא מאסתיך· כזה שנאמר בו (מלאכי א) שנאתי: (י) אל תשתע· אל ימס לבך להיות כשעוה זו וזה הכלל כל תיבה שתחל' יסודה שי"ן כשבא לדבר בל' מתפעל או יתפעל התי"ו חולקת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה כמו (ישעיה כט) וישתומם (מיכה ו) וישתמר חוקות

תולדות אהרן קורא הדורות· עדיות ב: אני ה': (סנהדרין יח): זרע אברהם· סוטה לא:

מצודת ציון

(ה) ויאתיון· ענין ביאה כמו אתא בוקר (לעיל כא): (ז) מחליק· מלשון חלק: פטיש· הוא המקבת וכן וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג): הולם פעם· הכאה ענין כהלמה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה) וכמו נפעמתי ולא אדבר (תהלים עז) וכפל המלה במלות נרדפים ויורה על חוזק ההכאה: במסמרים· יתדות וכן וברזל לרוב למסמרים (ד"ה כב): ימוט· מלשון נטיה וקלקול: (ט) החזקתיך· ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט): ומאציליה· כן יקראו הגדולים וכן ואל אצילי בני ישראל (שמות כד): (י) תשתע· ענין פנה והסרה כמו ועיניו השע (לעיל ו): אמצתיך· ענין חוזק: תמכתיך· ענין סעד ומשען: כנחרים

מצודת דוד

כי רדפם באורח שלא בא ברגליו מעולם ולא היה רגיל באורח ההוא: (ד) מי פעל· מי הוא שפעל ועשה את זאת הלא ה' עשהו הקורא הדורות קודם היותו ר"ל שיודע כל הדורות הבאים ויקרא לכל דור לעמוד בעתו: אני ה' ראשון· ראשון לכל הדורות שעברו ואני הוא עם הדורות האחרונים אשר יהיו: (ה) ראו איים: יושבי האיים ראו הנס שעשיתי לאברהם ופחדו גם השוכנים בקצות הארץ חרדו בשמעם הנס: קרבו ויאתיון. קרבו ובאו לפני אברהם לשאול ממנו מחנה אנשים ולא באו במלחמה כמ"ש ויאמר מלך סדום וכו' תן לי הנפש וכו' (בראשית יד): (ו) איש את רעהו יעזורו· ועכ"ז אף שראו שלא האל מ"מ עזרו זה לזה לעשות הפסילים: לאחיו: כ"א אמר לאחיו חזק בעשיית הפסל וכפל הדבר במ"ש: (ז) ויחזק חרש: חרש העצים העושה הפסל חיזק בדבריו את הצורף להיות זריז במלאכת צפוי שם הזהב אשר יצפנו: מחליק פטיש· המכה בפטיש קטן להחליק את הפסין היה מזרז את המכה על הסדן בחוזק כח בהתחלת הכדוד למען יתחיל הוא מעשהו: אומר לדבק: כאשר ידבק הפסין על הפסל ישמח ויאמר הנה טוב הוא וכן יפה לו: ויחזקהו· מחזק הצפוי על ידי מסמרים למען לא יתפרד מעל הפסל: (ח) ואתה: אבל אתה ישראל איך כמוהם כי עבדי אתה אשר בחרתי בך לי לעם לפי שאתה זרע אברהם אשר אהבני ופירש מעכו"ם: (ט) אשר החזקתיך: עבר במקום עתיד כדרך הנבואות ור"ל אחזיק בך להוציאך מקצות הארץ: ומאציליה: מגדולי הארץ קראתיך שתצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך: (י) אל תשתע· אל תסור מעלי בחושבך אשר כבר עזבתיך כי

אל

ישעיה מא

יא הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃ יב תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ׃ יג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ יד אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ טו הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים׃ טז תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃ יז הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים מְבַקְשִׁים מַיִם וָאַיִן לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה אֲנִי יְהוָה אֶעֱנֵם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֶזְבֵם׃ יח אֶפְתַּח עַל־שְׁפָיִים נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם׃ יט אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים

תרגום

יא הָא יִבְהֲתוּן וְיִתְכַּנְעוּן כָּל עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מִתְגָרִין בָּךְ יְהוֹן כִּלְמָא וְיֵבְדוּן אֱנָשֵׁי דִינָךְ׃ יב תִּבְעֵינוּן וְלָא תַשְׁכְּחִינוּן לְאֱנָשֵׁי מַצּוּתָךְ יְהוֹן כִּלְמָא וּכְלָא מִדַּעַם גֻּבְרִין דַהֲווֹ מִתְגָרִין לְמֶעְבַּד עִמָּךְ קְרָב׃ יג אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ מַתְקֵיף יְמִינָךְ דַאֲמָרִית לָךְ לָא תִדְחַל מֵימְרִי בְסַעְדָּךְ׃ יד לָא תִדְחֲלוּן שִׁבְטַיָּא דְבֵית יַעֲקֹב זַרְעִיתָא דְיִשְׂרָאֵל מֵימְרִי בְּסַעְדְּכוֹן אֲמַר יְיָ וּפָרִיקְכוֹן קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו הָא שַׁוִּיתִיכוֹן לְמוֹרַג תַּקִּיף חֲדַת מְלֵי סִמְפּוּרִין תְּקַטֵּיל פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא וּתְשֵׁיצֵי כְמוֹצָא תְּשַׁוֵּי׃ טז תְּדָרִינוּן וְרוּחָא תְטַלְטְלִינוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְבַדַּר יָתְהוֹן וְאַתְּ תְּבוּעַ בְּמֵימְרָא דַיְיָ בְּקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל תִּשְׁתַּבַּח׃ יז עִנְוְתָנַיָּא וַחֲשִׁיכַיָּא דְמַחְמְדִין לְאוּלְפָנָא הָא כְּצַחְיָא לְמַיָּא וְלָא מַשְׁכְּחִין רוּחֵיהוֹן בְּסִגּוּפָא מְשַׁלְהֲיָא אֲנָא יְיָ אֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא אֲרַחֲקִינוּן׃ יח אֲקָרֵב גָלְוָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאֶדְבְּרִינוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא וְאֶפְתַּח לְהוֹן עַל נִגְדִּין נַהֲרִין וּבְגוֹ מֵשְׁרַיָּא מַבּוּעִין אֲשַׁוֵּי מַדְבְּרָא לְאַגְמִין דְּמַיִן וַאֲרַע בֵּית צַחֲוָנָא לְמַבּוּעֵי מַיָּא׃ יט אֶתֵּן בְּמַדְבְּרָא אַרְזִין שִׁטִּין וְהַדְסִין וְאָעִין דִּמְשַׁח אַרְבֵּי בְּמֵישְׁרָא

רש"י

תקיפות עמרי (ב ה׳ א) משתכרין (איוב ל׳) תשתפך נפשי: (יד) תולעת יעקב. משפחת יעקב החלשה כתולעת שאין לה גבורה אלא בפיה: תולעת וירמול"א בלע"ז: מתי ישראל. מספר ישראל: (טו) למורג חרוץ. כלי הוא של עץ וכבד ועשוי חריצים חריצים כעין כלי נפחים של ברזל שקורין לימ"א בלע"ז וגוררין על הקשין של שבלין ומחתכן עד שנעשו תבן דק: חדש. כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פיות חריציו הוא חותך הרבה אבל משנתישן הוחלקו פיות חריציו: בעל פיפיות. הם חידודי החריצין: (טז) תזרם. תזרה אותם כבמזרה לרוח: ורוח תשאם. מאליהם לגיהנם: (יז) מבקשים מים. נתנבא הנביא על אחרית הימים (עמוס ח) לא רעב ללחם לא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה׳ יש טעו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו וכשישוב אפו יכין להם לחם ומים ויעכון שכינתי ורוח בפי נביאכם: נשתה. ל׳ ונשתו מים מהים (לעיל יט) לשון השאת והסבר (איכה ג) וכולן ל׳ חורבה ויובש ולכך התי"ו מודגשת שהרי באה במקום שתים שאין שאת בלא תי"ו והיה לו לומר לנקבה נשתתה שהרי לזכר יחיד יאמר נשתה ולרבי׳ ונשתו: (יח) נהרו׳. לב מבין לתורה ולנבואה: מדבר. מקום שלא היתה חכמת התורה: (יט) אתן במדבר ארז שטה. כל מיני ישוב אף בה אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום

רד"ק

אל תתרפה כענין אל ירפו ידיך: (יא) הן יבשו. הנחרים בך. כמו בני אמי נחרו בי מן חרה: יבשו ויכלמו. כיון שלא תעלה מחשבתם שהיו חושבים שלא יצאו מרשות׳ לעולם: (יב) תבקשם. אפילו אם תבקשם לא תמצאם כל כך יאבדו ויהיו כאין וכאפס: מצותיך. כמו ה, לריב ומצה: (יג) כי אני. ואחר שאני אומר לך אל תירא בטוח תהיה כי לא איש אל ויכזב: (יד) אל תיראי תולעת יעקב. לפי שהם חלשים בגלות כתולעת ובילמדנו למה נמשלו ישראל לתולעה לומר לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה והיא רכה ומכה את הקשה כך ישראל כל כחם בתפלה ומכים רשעי העולם שהם חזקים כארזים ונמשלים כהם שנאמר ארז בלבנון: מתי. כמו אנשי: עזרתיך. לשון נקבה כנגד התולעת אע"פ שאמר מתי: (טו) הנה שמתיך למורג חרוץ. כמו למורג וחרוץ וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם ואע"פ שהמורג הוא החרוץ הכלי ההוא עשוי בשתי תכונות לאחד קוראים מורג ולאחד חרוץ או יהיה חרוץ תאר למורג ר"ל מורג מחתך היטב כי חרוץ ענין חותך כמו אם חרוצים ימיו אמר כנגד תולעת יעקב הנה שמתי אותך לרשעים באותך מהגלות למורג וחרוץ חדש: בעל פיפיות. בעל פיות רבות לפיכך נכפל בו הפ"א והיו"ד כי כל מורג הוא בעל פיפיות והם שמסירים הקליפה מעל הבר: הרים וגבעות. משל למלכי שבעה האומות ושריהם: (טז) תזרם. אתה תזרם אותם כאדם שזורה התבואה אחר הדישה והרוח תשא ותפוץ המוץ והם יהיו כמו המוץ: (יז) העניים והאביונים. בני הגלות בצאתם מהגלות לשוב לארצם וילכו דרך מדברות מקום שאין מים יבקשו מים במדבר ולא ימצאו ולשונם יבשה בצמא ויצעקו אלי ואני אענם כי אני אלהי ישראל ואני הוצאתים מהגלות לא אעזבם למות בצמא במדבר אלא מה אעשה להם: (יח) אפתח על שפיים נהרות. נשתה. כמו נשתה גבורתם ודגש התי"ו מפני הפסק: אפתח על שפים. המקומות הגבוהים כמו וילך שפי: נהרות. מים שילכו נהרות מהם: ובתוך בקעות. וכל שכן בתוך בקעות שיצאו מעינות רבות והכל יהיה דרך פלא כי לא ימצאו מים במדבר לא בהר ולא בבקעה: (יט) אתן. לא שימצאו מים במדבר לבד אלא אפילו עצים יגדלו בהם ואם תאמר מה צורך להם בעצים אלא בעלות מהגלות טכל לומר שיבראו אלה העצים במדבר בקומתן כמו שנבראו בימי בראשית ויהיה להם צל שלא יכם שרב ושמש או לסעמיד הפלא ההוא מהיום הגאה והלאה ויהיו באותן מדברות לעולם מים ועצים גדלים בהם ויאמרו בני העולם כעובר בהם זה עשה האל לכבוד ישראל ויודו לשם ה׳ לעולם על הפלא ההוא וכן אמר למטה בפרשה דרשו ה׳ והיה לשם לאות עולם לא יכרת: עץ שמן. הוא העץ שקורין בלע"ז פי"ן והוא עלי שמן והשמן שיוצא ממנו היא הזפת וכן תרגם יונתן לעין דמשחא ולא נוכל לומר כי הוא עץ זית כי בעזרא זוכר אותם בשנים והביאו עלי זית ועלי עץ שמן: מדבר. ת"י מורניין ובדברי רז"ל תדהר שאגה ופי׳

מסורה

ויאבדו ב׳ וסי׳ הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך. בשוב אויבי אחור: פיפיות ב׳ ומ"ל וסי׳ הנה שמתיך למורג חרוץ חדש. וחרב פיפיות בידם: כמץ ב׳ וחסר וסי׳ וגבעות כמץ תשים. כי אם כמץ אשר תדפנו רוח: תגיל ב׳ וסי׳ ואתה תגיל בה׳ בקדוש ישראל תתהלל ונפשי תגיל בה׳: תתהלל ב׳ וסי׳ בקדוש ישראל תתהלל. אשה יראת ה׳: לאגם ג׳ פתחין וסי׳ לעיל בסי׳ ל"ה:

תולדות אהרן

הנחרים בך. זוכר תשא: אל תיראי. זוכר ויטלה: למורג חרוץ. עכו"ם כד זבחים קטו מנחות כב: תזרם. עכו"ם מד. ארז שטה. סוכה לז ר"ה כג ב"ב פ (כתובות לא):

מצודת דוד

אני ה׳ אלהיך כמאז: אמלטיך. בדברים טובים ונחומים: אף עזרתיך. בימים הקדמונים: אף תמכתיך. בהיותך ביד האויב תמכתיך בימיני לבל יעשה בך האויב כלה: בימין צדקי. ר"ל לא בגמול כי אם בצדקה: (יא) הן יבושו. באמת סוף הדבר יבושו כל הכועסים בך: אנשי ריבך. המריבים עמך: (יב) תבקשם. אפילו אם תבקשם לא תמצא את אנשי מצותיך: יהיו כאין וכו׳. כפל הדבר פעמים רבות לגודל האבדון: (יג) מחזיק ימינך. אוחז ימינך לבל תפול: האומר לך וכו׳. ר"ל הואיל ואני האומר לך לזה אל תירא כי אעזור לך: (יד) תולעת יעקב. עדת יעקב החלושה כתולעת ואין כחה אלא בפה היא התפלה כתולעת הזה שבפיה מנסרת בארזים: אני עזרתיך. מאז: וגואלך. והיה גואלך לעתיד אני קדוש ישראל: (טו) הנה שמתיך. שמתי אותך להיות מורג העשוי חריצים והוא חדש המחדד ביותר והוא בעל פיפיות רבות: (טז) תזרם. אתה תפזרם והרוח תשאם למרחוק: וסערה וכו׳. כפל הדבר במ"ש: בה׳ תתהלל. תתפאר בעצמך במה שתלית בטחונך בקדוש ישראל: (יז) העניים וכו׳. בני הגליות כשישובו לארצם דרך המדבר יבקשו מים ולא ימצאהו: בצמא. בעבור הצמאון כאלו נעתק לשונם ממקומו: אענם. בדבר שאלתם על המים: (יח) על שפיים. במקומות הגבוהים אוליך נהרות עם כי אין דרך הנהרות למשוך שמה: מעיינות. למוצאי מים: להיות מקום מוצא מים: (יט) אתן במדבר ארז וכו׳. שיתענגו בני הגליות בצלם: יחדו. כולם יחדו יהיו שמה: למען יראו וכו׳. זה הפלא אעשה להם למען יראו העכו"ם וישימו על לב וישכילו לדעת אשר יד ה׳ עשתה זאת הגאולה והוא ברא הפלא

מצודת ציון

(יא) הנחרים. מל׳ חרון וכעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א): כאין. כלא דבר: (יב) מצותיך. ענין מריבה כמו הן לריב ומצה תצומו (לקמן נח): וכאפס. דבר שאין בו ממש: (יג) מחזיק. אוחז: (יד) מתי. אנשי: (טו) למורג. הוא כעין לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים וכו דשים התבואה וכן והמוריגים וכלי הבקר (ש"ב כד): חרוץ. עשוי חריצים ובקיעות בין אבן לאבן: בעל פיפיות. ר"ל שיש בו פיות וחדודים רבות והם החריצים: תדוש. מל׳ דישה: ותדוק. מלשון דק: כמוץ. היא פסולת התבואה: (טז) תזרם. ענין פזור כמו וזרתי פרש (מלאכי ב): תפיץ. תפזר: תתהלל. מל׳ הלול ושבח: (יז) נשתה. ענין העתקה וכן ונשתו מים מהים (לעיל יט): אענם. מל׳ עניה ותשובה: (יח) שפיים. כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד): לאגם. כן נקרא מקום כניסת המים וכן ועל אגמיהם (שמות ז): ציה. שממון: (יט) ארז וגו׳. שמות אילני סרק: בערבה. במדבר: ברוש וגו׳

בּוּרָן מוּרְנִין וְאֶשְׁכְּרוֹעִין כַּחֲדָא׃ כ בְּדִיל דְיֶחֱזוּן וְיִדְעוּן וִישַׁווּן דַּחֲלְתִי עַל לִבְּהוֹן וְיִסְתַּכְּלוּן כַּחֲדָא אֲרֵי גְבוּרְתָא דַייָ עֲבָדַת דָא וְקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּרָא יָתַהּ׃ כא קָרִיבוּ דִינְכוֹן אֲמַר יְיָ אָעִילוּ חֻוָתְכוֹן אֲמַר מַלְכֵּיהּ דְיַעֲקֹב׃ כב יִתְקָרְבוּן וִיחַווּן לָנָא יָת דְעָרְעִינָנָא קַדְמֵיתָא מָה אִינוּן הֲווֹ וּנְשַׁוֵי לִבָּנָא וְנִדַע סוֹפְהוֹן אוֹ דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי בַּשְׂרוּנָא׃ כג חֲווֹ דְאָתְיָן לְסוֹפָא וְנִדַע אִם לְטַעֲוָן דְאִית בְּהוֹן צְרוֹךְ אַתּוּן פָּלְחִין אִם יָכְלִין אִינוּן לְאֵיטָבָא וּלְאַבְאָשָׁא וְנִסְתַּכֵּיל וְנֵידוּן כַּחֲדָא׃ כד הָא אַתּוּן לְמָא וְעוֹבָדֵיכוֹן לָא מִדַּעַם תּוֹעֵיבָא דְאִתְרְעִיתוּן בֵּיהּ לְכוֹן׃ כה אַיְתֵיתִי בְּגַלְאֵי מַלְךְּ דְתַקִּיף מֵרוּחַ צִפּוּנָא וְיֵיתֵי כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵיהּ מִמַּדְנְחָא אַגְבְּרִינֵיהּ בִּשְׁמִי וְיֵיתֵי וִידוּשׁ שִׁלְטוֹנֵי עַמְמַיָא כְּמָא דְדָיְשִׁין יָת עַפְרָא וּכְפַחְרָא דְעָרֵיךְ יָת טִינָא׃ כו מַן חַוֵי מִן אוּלָא וְנֵדַע וּמִלְקַדְמִין וְנֵימַר קְשׁוֹט אַף לֵית דִי מְחַוֵי אַף לֵית דִמְבַסַר

בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו׃ כ לְמַעַן יִרְאוּ וְיֵדְעוּ וְיָשִׂימוּ וְיַשְׂכִּילוּ יַחְדָּו כִּי יַד־יְהוָה עָשְׂתָה זֹּאת וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָהּ׃ כא קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמַר יְהוָה הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמַר מֶלֶךְ יַעֲקֹב׃ כב יַגִּישׁוּ וְיַגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר תִּקְרֶינָה הָרִאשֹׁנוֹת ׀ מָה הֵנָּה הַגִּידוּ וְנָשִׂימָה לִבֵּנוּ וְנֵדְעָה אַחֲרִיתָן אוֹ הַבָּאוֹת הַשְׁמִיעֻנוּ׃ כג הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת לְאָחוֹר וְנֵדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם אַף־תֵּיטִיבוּ וְתָרֵעוּ וְנִשְׁתָּעָה ונרא (ונראה ק') יַחְדָּו׃ כד הֵן־אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם׃ כה הַעִירוֹתִי מִצָּפוֹן וַיַּאת מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ יִקְרָא בִשְׁמִי וְיָבֹא סְגָנִים כְּמוֹ־חֹמֶר וּכְמוֹ יוֹצֵר יִרְמָס־טִיט׃ כו מִי־הִגִּיד מֵרֹאשׁ וְנֵדָעָה וּמִלְּפָנִים וְנֹאמַר צַדִּיק אַף אֵין־מַגִּיד אַף אֵין מַשְׁמִיעַ אַף אֵין־

רש"י

ושלום : תדהר ותאשור : שמות אילני סרק העשויין לבנין : (כא) קרבו ריבכם : כל העכו"ם בואו וריבו והתוכחו עם בני : עצומותיכם · טענות בריאות וחזקות שלכם ול' ריב הוא זה כל' משנה שנים שהיו מתעלמין בדין במסכת סנהדרין : (כב) יגישו · העכו"ם את נביאיהם וקוסמיהם : ויגידו לנו : את אשר תקרינה לעתיד : הראשונות : שהיו קודם בריאת עולם ועל מה נבראו מה הנה (ס"א מאורעות שהתחילו כבר מה יהא בסופן) : או הבאות : לעתיד ישמיענו ונראה אם יש בהם ממש שיתקיימו דבריהם : (כג) הגידו האותיות לאחור : המופתים הבאים באחרונה : ונשתעה · ונספר דבריהם ויספר מתרגמינן ואישתעי : (כד) הן אתם מאין . ודבריכם איך יתקיימו : ופעלכם מאפע : אינכם אלא פועים ומרימים קול להטעו' בדברי כזב : תועבה . הנתעבים הם יבחרו בכם ולא הקב"ה ולא עבדיו ולא משרתיו : (כה) העירותי מצפון ויאת : אני מגיד העתידות הנני מעיר לבנות חרבות ירושלי' את כורש מצפון ויאת את בבל להחריבה : ממזרח שמש · יקרא בשמי : כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (עזרא א) ונראה שארץ פרס במזרחית צפונית היא לארץ ישראל : ד"א העירותי מצפון את נבוכדנצר להחריב את עירי ויאת וכורש העירותי ממזרח שיקרא בשמי לבנות את עירי שמלכות פרס ממזרח ארץ ישראל היא שנא' ראיתי את האיל וגומר וי"ת אייתית בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא וייתי כמפק שמשא בגבורתיה ממדינחא אגבריני' בשמי : ויבא סגנים : ויבא על מלך בבל ועל שריו כאשר בא לרמוס על חומר וכמו יוצר חרשים ירמוס טיט לכלי חרס כן ירמוס הוא סגנים : (כו) מי מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבוא · ומי מלפנים הגידה ולכשתבא נאמר שהיא צדיק שנבואתו צדק : אף מגיד : אבל אין בכם שיגיד עתידות ותתקיים :

רד"ק

ושרשו שאף בלע"ז : ותאשור · פי' ואשכרוע , ובדברי רז"ל האשור שורבינא , וכתב רבי יונה כי כן נקרא בערבי שורבין , ובעל הערוך פירש אשכרוע בערבי בקס והוא שקורין לו בלע"ז בוס"ו אם כן לדבריו ברוש אינו בוי"ש : (כ) למען : אעשה הנפלאות האלה למען יראו אותם אומות העולם לפיכך אמר יחרדו כל הגוים וידעו · וישימו על לבם וישכילו כי יד ה' עשתה זאת שהוציא ישראל מהגלות ועשה להם הנפלאות האלה : בראה · זאת הפלאה כי הפלא הוא חדוש , לפיכך אמר בלשון בריאה : (כא) קרבו : לווי מפני הדגש אלא בהרי"ש אינה מקבלת דגש עתה שב לדבר כנגד עובדי הפסילים : ריבכם · הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו וכפל הענין במלות שונות : עצומותיכם . טענות עצומות שיש לכם פירוש אחר עצמותיכם הוא לשון ריב וזה כלשון משנה שנים שהיו מתעלמין לדין , וי"א עצמותיכם הדברים העצומים שעשיתם בעולם : (כב) יגישו · הפסילים שאתם אומרים שהם אלהים יגישו אלינו דבריהם , אומר הנביא בעדו ובעד ישראל שאינם עובדי הפסילים כמו הגוים אלא האל יתברך לבדו : ויגידו לנו את אשר תקרנה , המקרים העתידים לבא , ואמר בלשון נקבה כאלו אמר הקורות המוצאות בני העולם : הראשונות מה הנה · יאמרו לנו הראשונות שעברו מה הנה : הגידו . אמר כנגד הפסילים כאלו מדבר עמהם : ונשימה לבנו · לזכור אם היו ראשונות כמו שתאמרו : ונדעה אחריתן . ונדעה שתדעו אחריתן אם ידעתם ראשיתם או הבאות השמיענו העתידות לבא : (כג) הגידו האותיות . פירש הבאות , וכן אתא בקר , כתרגום בא אתא : לאחור . לסוף , וכן תרגומו לסופא · כי בתחלה אמר הבאות לעתיד שלא בזמן רחוק מאד ואחר כך אמר הגידו האותיות לאחור ר"ל באחרית הימים אם תעשו זה : נדעה כי אלהים אתם · אף תטיבו ותריעו כמו שחושבים עובדיכם : ונשתעה ונרא · כן כתוב בלא ה"א וקרי ונראה בה"א והענין אחד , ונשתעה פירוש ונספר , כמו שהוא תרגום ואשתעינא , כלו' נספר עליכם ונראה אתכם יחדיו אנחנו כמו עובדיכם אחר שתאמרו כל זה : (כד) הן אתם ופעלכם . על מחשבת העובדים כי אין באלילים פעל . מאפע · כמו מאפס , כי הסמ"ך עי"ן באות מהלפה ביאה אשר במאתים ועשרים ואחד שערים , ורבי אבי רבי משה ז"ל פי' כמו אפעה כלומר פעליכם כמעשה הנחשים שממיתים לדבקיהם : תועבה יבחר בכם · איש תועבה כלומר הנתעבים יבחרו בכם לא הקב"ה כי האל ימאס בכם : (כה) העירותי מצפון ויאת , המפרשים פירשו זה על כרש מלך פרס כי ארצו מזרחית צפונית לבבל · לפיכך אמר מצפון , ואמר ממזרח שמש כי הוא החריב בבל וצוה את ישראל לעלות לארצם לפיכך אמר ראשון לציון הנה הנם ואדז"ל פירש הפרשה על המשיח ואמר העירותי ולא אמר מי עד שאמר הן עבדי אתמך בו , וזהו הנכון , ומה שאמר מצפון ואמר ממזרח כי הם עשרת שבטים בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי ואותה הארץ היא צפונית מזרחית : ויאת · בא בחסרון למ"ד הפעל והוא כמו ויאתה ; ויבא סגנים · כמו על סגנים והם מלכי העכו"ם : כמו חומר · כמו היוצר על החומר שמגבל אותו ברגליו , והנה הענין ואמר וכמו יוצר ירמס טיט , ויוצר הוא האומן העושה כלי החרס : (כו) מי הגיד מראש · מתחילה טרם בא העתידה מתחילה מי הגידה מהאלילים ועובדיהם ואם הגידה אחד מהם נדעה כי הם אמת : ומלפנים · ומי הגידה מלפנים ונאמר עליו כי הוא צדיק ונאמן בדברו : אף אין מגיד · אבל ידענו כי אין מגיד : ואין משמיע · בכל האלילים ואין מעובדיהם שיאמר שמע את אמריכם , אמר לנכח האלילים אף אין שומע אמריכם . שיעיד בבא עתידה פלוני נביא הבעל ניבא

פי

וישימו ג' רפי' בקריאה וסי' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם למען יראו וידעו · וישימו באלהים כסלם : ונדעה ה' בקריאה וסי' תוציאם אלינו ונדעה אותם · יגישו ויגידו לנו . הגידו האותיות לאחור · ונדעה בשלמי הרעה הזאת · ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה . וחד פליגי וסי' ונדעה נרדפה לדעת : ד' פסוקים מיחדין דכל חד וחד לית זוגה וסי' אין קדוש כה' אין אין ואין . מדוע באתי ואין ואין אין · מי הגיד בראש ונדעה אין אין · יש אחד ואין אין ואין :

תולדות אהרן העירותי מצפון · זוכר ויעב :

מצודת ציון

ונו' : שמות אילני סרק : (כא) עצומותיכם · ענין חוזק הדבר ועצמותו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט) : (כב) תקרינה · מל' מקרה : (כג) האותיות · הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כא) : לאחור · מל' אחרון : ונשתעה · ענין ספור דברים כי תרגום של ויספר הוא ואשתעי וכן ואשתעה בחקיך תמיד (תהלים קיט) : (כד) מאפע · הוא אפעה והוא מין נחש רע : תועבה · איש תועבה וכן ואני תפלה (שם קיט) ומשפטו איש תפלה : (כה) העירותי · מל' התעוררות : ויאת · ענין ביאה : סגנים · מין שרים : חומר · הוא כעין טיט : יוצר · אומן חרס

מצודת דוד

הפלא הזה : (כא) קרבו ריבכם : שב לדבר לעובדי הפסל ואמר להם קרבו הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו : הגישו עצומותיכם . חוזק הטענות ועצמות הדבר : (כב) יגישו . הפסילים שאתם אומרים אלהים המה יגישו נא ויגידו לנו את אשר יקרא באחרית הימים : הראשונות מה הנה . יאמרו מה היה קודם בריאת העולם : הגידו : אמרו נא ונשימה לבנו לזכור אם כן היה ובזה נדע שתדעו גם אחריתן של העולם : או הבאות השמיענו : השמיעו אותנו את העתידות לבוא אם ידעתם : (כג) האותיות לאחור . הבאות באחרית הימים : ונדעה : ואז נדעה אשר אלהים אתם ואף תוכלו לעשות למי טובה או רעה : ונשתעה . ואז נספר אני והם ונראה יחדו מה לעשות בעולם ואמר בדרך לעג והתול : (כד) הן אתם מאין . באמת אתם והם מדבר שאין בו ממש : מאפע . ממעשה האפעה הממית להדבקים בו : תועבה . איש מתועב בוחר בכם : (כה) העירותי : כלומר הנה אני אגיד עתידות אשר כבר גזורה מלפני להעיר את נ"נ מצפון לבוא על ירושלים להשחיתה ואח"ז יבוא כורש ממזרח ויקרא בשמי להאמין בי והוא יבוא על שרי בבל לרמסם כמו חומר וכמו היוצר הרומס בפים וכפל הדבר במ"ש : (כו) מי הגיד מראש . מי מהפסילים הגיד דבר מראש טרם בוא ובבוא הדבר נדעה שאמת דבר : ומלפנים . מי הגיד דבר לפני בואו ובבא הדבר נאמר צדקו דבריו והוא כפל ענין במ"ש : אף אין מגיד . אבל באמת אין בהם מגיד שום דבר אף הסוה כי פה להם ולא ידברו : אף אין משמיע דבר בעלמא והוא כפל במ"ש : אף אין שומע אמריכם : אף אין בכם מי שישמע אמריכם

רשי

נבא אותה מלפניס: (כז) ראשון לציון הנה הנם: מלך ראשון שיתן לב לציון הנה זה הוא שאמרתי ואע"פ שלא תגמור הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכם מכל עמו (עזרא א): הנם: זקני ישראל יהיו נכונים על פי דברו לעלות מן הגולה ולהתחיל: ולירושלים מבשר אותן: כאותן הימים חגי זכריה אשר יזרזום לבנות בימי דריוש השליסי לפרס: (כח) וארא ואין איש. תמיד אני מביט בנביאי הבעל ואין איש מגיד דבר עתיד: ומאלה. מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יועץ שעמד בסוד ה' ידע אותם: ואשאלם וישיבו דבר: אשר ישיבו דבר אם אשאלם: (כט) הן כולם און. יש לכם לדעת שכל נביאי מכחישי תורה און ואפס כל מעשיהם: נסכיהם. דמות מסכותם כמו הפסל נסך חרש וי"ת בענין אחר: ראשון לציון וגו': כתגמי נחמתא דאתנביאו נבייא מלקדמין על ציון הא אתו ולפי התרגום כל הענין מדבר ממלך המשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה נבואה שנתנבא ישעיה על כוש כולם בל' הסיגנון של פרשה זו אני ה' העירותיהו בצדק קורא ממזרח עיט האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולם נוטה אחר ענין פרשה זו: (א) הן עבדי אתמך בו. הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמוך בו: בחירי: ישראל קרוי בחירי (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה ואומר (לקמן מה) למען עבדי יעקב ישראל בחירי: רצתה נפשי: עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו משפט לנכרים יוציא שנאמר (לעיל ב) והלכו גוים רבים וגו' ויורנו מדרכיו וגו': (ב) ולא ישא. לא יגביה קול לא יצטרך להוכיח ולהתנבאות אל הגוים שהם מעצמם יבואו ללמוד מהם כענין שנאמר (זכריה ח) נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: (ג) קנה רצוץ לא ישבור. ת"י ענותניא דאינון כקניא רעיע לא יתברון וחשיכיא דאינון כבוצין עמי (פי' כנר כבה) לא יטפון: ופשתה כהה. פתילת פשתה לחה שקרובה ליכבות מלך שלהם לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת החלשים: (ד) ולא ירוץ. כמו לא ירצץ כי מלאה הארץ דעה (לעיל יא) וישמעו להן כענין שנא' (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים וגו' וזהו לתורתו איים ייחלו כולם ישמעו לתורתו: (ה) האל ה'. בעל הדין ובעל הרחמי': בורא השמים: תחילה כמין פקיע של שתי ואח"כ נטה אותם כדאיתא במס' חגיגה: וצאצאיה. בורא את היוצא ממנה: נותן נשמה: נשמת חיים: לעם עליה. לכולם בשוה

ישעיה מא מב

שִׁמְעַ֖ אִמְרֵיכֶֽם׃ כז רִאשׁ֥וֹן לְצִיּ֖וֹן הִנֵּ֣ה הִנָּ֑ם וְלִירוּשָׁלִַ֖ם מְבַשֵּׂ֥ר אֶתֵּֽן׃ כח וְאֵרֶא֙ וְאֵ֣ין אִ֔ישׁ וּמֵאֵ֖לֶּה וְאֵ֣ין יוֹעֵ֑ץ וְאֶשְׁאָלֵ֖ם וְיָשִׁ֥יבוּ דָבָֽר׃ כט הֵ֣ן כֻּלָּ֔ם אָ֥וֶן אֶ֖פֶס מַעֲשֵׂיהֶ֑ם ר֥וּחַ וָתֹ֖הוּ נִסְכֵּיהֶֽם׃

מב א הֵ֤ן עַבְדִּי֙ אֶתְמָךְ־בּ֔וֹ בְּחִירִ֖י רָצְתָ֣ה נַפְשִׁ֑י נָתַ֤תִּי רוּחִי֙ עָלָ֔יו מִשְׁפָּ֖ט לַגּוֹיִ֥ם יוֹצִֽיא׃ ב לֹ֥א יִצְעַ֖ק וְלֹ֣א יִשָּׂ֑א וְלֹֽא־יַשְׁמִ֥יעַ בַּח֖וּץ קוֹלֽוֹ׃ ג קָנֶ֤ה רָצוּץ֙ לֹ֣א יִשְׁבּ֔וֹר וּפִשְׁתָּ֥ה כֵהָ֖ה לֹ֣א יְכַבֶּ֑נָּה לֶאֱמֶ֖ת יוֹצִ֥יא מִשְׁפָּֽט׃ ד לֹ֤א יִכְהֶה֙ וְלֹ֣א יָר֔וּץ עַד־יָשִׂ֥ים בָּאָ֖רֶץ מִשְׁפָּ֑ט וּלְתוֹרָת֖וֹ אִיִּ֥ים יְיַחֵֽילוּ׃ ה כֹּֽה־אָמַ֞ר הָאֵ֣ל ׀ יְהוָ֗ה בּוֹרֵ֤א הַשָּׁמַ֙יִם֙ וְנ֣וֹטֵיהֶ֔ם רֹקַ֥ע הָאָ֖רֶץ וְצֶאֱצָאֶ֑יהָ נֹתֵ֤ן נְשָׁמָה֙ לָעָ֣ם עָלֶ֔יהָ

תרגום

לֵית אַף דְשָׁמַע לְמִלֵיכוֹן: כז פִּתְגָמֵי נֶחָמְתָא דְאִתְנַבִּיאוּ נְבִיַיא מִלְקַדְמִין עַל צִיוֹן הָא אָתוּ וְלִירוּשְׁלֵם מְבַסַר אֶתֵּן: כח וּגְלֵי קֳדָמַי וְלֵית גְבַר דִלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וּמֵאִלֵין לֵית דְמָלִיךְ מִילַךְ וּשְׁאֵילְתִּינוּן אִם יְתוּבוּן פִּתְגָם: כט הָא כּוּלְהוֹן לְמָא וְלָא מִדַעַם עוֹבָדֵיהוֹן בְּזָא וּתְבָרָא עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן: א הָא עַבְדִּי מְשִׁיחָא אֲקָרְבִינֵיהּ בְּחִירִי דְאִתְרְעֵי בֵּיהּ מֵימְרֵי אֶתֵּן רוּחָא דְקוּדְשִׁי עֲלוֹהִי דִינִין לְעַמְמִין יְגַלֵי: ב לָא יְצַוַח וְלָא יַכְלֵי וְלָא יָרִים לְבָרָא קָלֵיהּ: ג עִנְוְתַנַיָא דְאִינוּן דָמָן לְקַנְיָא רְעִיעַ לָא יִתַּבְרוּן וַחֲשִׁיכַיָא דִכְבוּצִין עָמֵי לָא יִטְפוּן לְקוּשְׁטָא יַפִּיק דִינָא: ד לָא יִלְהֵי וְלָא יִלְאֵי עַד דִיתַקֵן בְּאַרְעָא דִינָא וּלְאוֹרַיְתֵיהּ נַגְוָן יְכַתְּרוּן: ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהּ עָלְמָא יְיָ דִי בְרָא שְׁמַיָא וּתְלָנוּן שַׁכְלִיל אַרְעָא וְדִיָרְתָא יָהֵיב נִשְׁמְתָא לְעַמָא

מסורה: ל' · ח' | ל' · ז' · ב' | ל' · ג' רפין | ב' | ל' | ב' | ל"ד פסוקים לא ולא ולא | ב' | ל' | ל' | ל' : ל' | ג' בטעם בסיפ' | ב' | ל' ומ"ל | ל' וחסר | ל'

ויישיבו ג' רפין בקריאה וסי' גבריא שאילו לטיכל · ופירושן בסדר דברים: ד' מ"ל בקריאה לליש' שבירת וסי' אחרי שבור חנניה · קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה · וקשת וחרב מלחמת אשבור מן הארץ · ואוכלי פת בגו ישברוהו:

תולדות אהרן ראשון לציון · פסחים ה: קנה רצוץ · ברכות נו יבמות נג: בורא השמים · זוכר ויגש שלח: נותן נשמה · כתובות קיא (כלאים לב):

רדק

כי הם להם ולא ידברו, והענין כפול במלות שונות: (כז) ראשון לציון · ראשון שיבא לציון מהגלות יבשר ציון ויאמר לציון הנה הנם בניך וכפל המלה למהירות הענין: (כח) וארא ואין איש · מעובדי האלילים שידע דבר: ואין יועץ · מאלה, אמר על האלילים ואין בהם יועץ לעבדיו מה לעשות: ואשאלם וישיבו דבר · אני אשאלם והם לא יענו ולא ישיבו דבר, ואין שזכר שהוא כמו לא עומד ענינו במקום שנים כאלו אמר ולא ישיבו: (כט) הן כולם · כל האלילים ונסכיהם כמו הפסל נסך חרש כלו גרות ותפו עשו אותם ונסכו ותפו אותם כסף וזהב כי לא יועילום ולא יגידו להם מן העתידות דבר: (א) הן עבדי · זהו מלך המשיח כמו שפירשנו · אתמך בו דרך משל כמו המלך הנשען בעבדו הנאמן לו: נתתי רוחי עליו · כמו שאמר גם כן עליו ונחה עליו רוח ה': משפט לגוים יוציא · יוציא משפטם לאור ויגלה בין גוי לגוי שלא יהיה עוד מלחמה ביניהם, כמו שאמר גם כן עליו ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וגו' ואמר ודבר שלום לגוים ומשלו מים ועד ים, וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג: (ב) לא יצעק · כמו שהוא דרך השופט לצעוק על הנשפטים לפניו ולהכריחם לדבר משפטו הוא לא יהיה צריך לזה כי בנחת ידבר להם והם יקבלו דבריו: ולא ישא · פירוש ולא ישא קולו, וכפל הענין לחזק: (ג) קנה רצוץ · רצוץ ענינו קנה שהוא קרוב להשבר, וכן על משענת קנה הרצוץ שאם היה שבור מכל וכל לא היה אדם נשען עליו · אמר כל כך יהיו דבריו והנהגת מלכותו בנחת עד שאפילו החלושים לא ירגישו בו ודמה החלושים לקנה רצוץ ולפשתה כהה שעיניה שהיא קרובה לכבות, ולא יעלה על דעתך לפי שיהיה נח ורפה לא יעשה משפט אלא אעפ"כ לאמת יוציא משפט כי לא יכלא ממנו מזימה: (ד) לא יכהה ולא ירוץ, לא יתרשל ולא יחלש ולא יתרפה עד שישים לארץ משפט, ופירוש לארץ ליושבי הארץ וכן איים שוכני איים: ולתורתו · שיורה להם ייחלו, כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו: (ה) כה אמר האל ה' · האל שהוא בורא שמים, הענין הזה אמרו הנביא כמה פעמים לפי שהיו בדורו בעלי אמונה רעה שהיו מאמינים כי העולם לא נברא אלא כך היה קדמון אבל הוא עלול ויש לו עלה, ויש שהיו מאמינים כי העולם מקרה אין לו בורא ולא עלה כמו שכתבנו, ומפני האמונות הרעות ההם היה שונה תמיד הענין הזה כי השם יתעלה הוא בורא העולם ומחדשו והוא מוציאו מאין ליש, ואמר בורא השמים, אמר אל יחשוב אדם כי השמים בעבור שהם קיימים ולא יקרה אותם שום הפסד ושום שנוי שהם קדמונים אלא האל בראם ותדשם: ונוטיהם · שנטה אותם כאהל על הארץ, ומלת ונוטיהם נכתבה ביו"ד הרבוי בלשון רבים כמו איה אלהי עושי, ישמח ישראל בעושיו: רוקע הארץ · הרקוע היא הפריסה והרדוד כמו וירקעו את פחי הזהב, ורקע ברגליך, והנה הארץ עגולה ככדור והנה כשהקוה המים אשר על פני הארץ אל מקום אחד להיות עליה למתים וכולל אות' עשה הארץ שהיא היבשה כאלו היא שטוחה לשבת עליה כאדם הרוקע דבר ושוטח אותו כמו הצורף ששוטח הטסים: וצאצאיה · פירוש ברא צאצאיה עליה כי אחר שאמר ותראה היבשה אמר תדשא הארץ ואחר כן נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה, וזה היה ביום הששי שברא האדם ונפח בו נשמה כמו שאמר ויפח באפיו נשמת חיים והוא נותן נשמה לעם עליה ויתר שאר בעלי חיים כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה למינה, וזהו ורוח

מצודת דוד

אמריכם כי אזנים להם ולא יאזינו: (כז) ראשון לציון · כאומר אבל אני אגיד עתידות אשר הראשון שיבוא לציון מהגלות יבשר ויאמר הנה באה הגאולה ומיד הנה הם יבואו ולא יהיה חוחלת ממושכה: ולירושלים מבשר אתן. ר"ל בהשגחה אביא מבשר כזה לבשר סמוך לה: (כח) וארא · אבל בעובדי הפסל אראה שאין בהם איש יודע העתיד: ומאלה · מהפסילים עצמן אין בהם מי מייעץ לעובדיו מה לעשות: ואשאלם. מלת ואין עומדת במקום שתים לומר אין בהם מי אשר אשאלם שישיבו דבר כי הדבור אין בהם: (כט) הן כולם. באמת הפסילים עם עובדיהם המה הבל ולא ממש וכפל הדבר במ"ש: **מב** (א) הן עבדי. הנה עבדי אשר אתמך בו והוא מלך המשיח ואמר במשל הנשען על עבדו הנאמן: בחירי רצתה נפשי. הנבחר לי אשר רצתה נפשי בו: נתתי רוחי עליו. כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וכו' (לעיל יא): משפט וכו'. יוציא משפטם לאור וכמ"ש ושפט בין הגוים וכו' (לעיל ב): (ב) לא יצעק · לא כדרך השופט הצועק על הנשפטים לפניו להכריחם על המשפט כי בנחת יקבלו דבריו: ולא ישא. לא ישא קולו וכפל הדבר לחזק: ולא ישמיע בחוץ קולו · אף כשיעשה משפט בחוצות במקום מרבית אנשים לא יצטרך להשמיע קול חזק לשתיקם לשמוע אמריו כי מעצמם ישימו כף לפיהם: (ג) קנה רצוץ · קנה המרוסס שהוא קרוב להשבר: לא ישבור: ר"ל לא יעשה דין השוטי הכח לא כדרך שמחניפים לגדולים ועושים דין בחלשים: ופשתה כהה. פשתה הדולקת שהוכהה מאורה וקרובה להכבות לא יגמור כבויה והוא גם כן משל על חשוטי הכח וכפל הדבר במ"ש: לאמת יוציא משפט: כי יוציא המשפט לאמתו ולא יטהו בעבור חלשות חשוטי הכח: (ד) לא יכהה. לא יכהה מאורו ולא ירוצץ ר"ל לא יחלש ולא יתרפה עד ישים משפט באנשי הארץ: ולתורתו: אל מה שיורה וילמד יצפו ויקוו יושבי האיים הרחוקים: (ה) ונוטיהם · הוא נטה אותם להיות כאוהל: רוקע. פרש את הארץ

מצודת ציון

חרש: ירמוס · ענין דריכה ברגל: (כז) הנה · הנה הם: (כט) און אפס רוח ותוהו · פתרון אחד להם דבר שאין בו תועלת וממש: נסכיהם · הפסל הנעשה בהתכת המסכת וכן הפסל נסך חרש (לעיל מ): (א) אתמך · ענין השענה: רצתה. מלשון רצון: (ג) קנה · מטה: רצוץ · מרוסס וכן משענת הקנה הרצוץ (לעיל לו): ופשתה · פשתן: כהה · ענין עכירות וחושך וכן בהרות כהות (ויקרא יג): יכבנה · מלשון כבוי: (ד) ירוץ · מל' רצילה: ולתורתו: מלשון הוראה ולמוד: ייחלו: יקוו כמו יחל ישראל (תהלים קלא): (ה) רוקע · ענין

וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: ו אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם: ז לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים: ט הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם: יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר:

די עלה ורוח לדמהלכין בה: ו אנא יי רביתך בקשוט ואתקפית בידך ואתקנינך ואתנינך לקים עם לנהור עממין: ז לפתחא עיני בית ישראל דאינון כסמן מן אוריתא לאפקא גלותהון מביני עממיא דאינון דמן לאסירין ולמפרקהון משעבוד מלכותא דאינון עגינין כאסירי קבל: ח אנא יי הוא שמי ויקרי דאתגליתי עליכון לעם אוחרן לא אתן ותושבחתי לפלחי צלמיא: ט קדמיתא הא אתאה וחדתן אנא מחוי עד לא אתין אבסר יתכון: י שבחו קדם יי תושבחתא חדתא אמרו תושבחתיה מסיפי ארעא נחתי ימא ומלאה נגון ויתביהון: יא ישבח מדברא וקרוין דיתבין ביה פציחין יתבין מדבר ערבאי ישבחון מיתיא כד יפקון מבתי עלמיהון מרישי טוריא ירימון קלהון: יב ישוון קדם יי יקרא ותושבחתיה בנגון יחוון: יג יי למעבד גבורן אתגלי למעבד גבורא מתגלי ברגז כמלול אף בזיע על

רשי

בשוה: ורוח: קדושה: להולכים בה: למתהלכים לפניו: (ו) קראתיך: ישעיה הוא אומר: ואצרך: כשיצרתיך זאת היתה מחשבתי שתשי' את עמי לברית ולהאיר להם: לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעלמו כענין שנא' גוי וקהל גוים: (ז) לפקוח עינים עורות: שאני' רואין את גבורתי לתת לב לשוב אלי: להוציא ממסגר אסיר: וע"י שיתפקחו עיניהם יצאו אסורים ממסגר ד"א לבשרם על גלות בבל העתיד' לבא עליהן שסופן לצאת ממנה: (ח) הוא שמי הוא מפור' בל' אדנות וכה ועלי להראות שאדון אני לפיכך כבודי לאחר לא אתן: (ט) הראשונות: שהבטחתי לאברהם על גלות מצרי' (שם טו) וגם את הגוי וגו': הנה באו. שמרתי הבטחתי ועת' חדשות אני מגיד לעמי להבטיח על גלות שנייה: (י) תהלתו מקלה הארץ יעל כרחם כשיראו את גבורתי לישראל יודו כל העכו"ם כי אלהים אני: יורדי הים: פורשי בספינות: ומלואו. הקבועים בים ולא באיים אלא בתוך המים שופכים עפר כל א' ואחד כדי בית והולכים מבית לבית בספינה כגון פיר ווניליי"א: (יא) ישאו מדבר: קול בשיר: חצרים תשב קדר: (מוסב על ישאו) מדבר קדר שהם דרים עתה באוהלים ישאו קול וירונו (כמו והחצרים אשר חשב קדר). במדבר קדר שהם דרים עתה באהליהם יהיו ערים וחצרים קבועים: יושבי סלע. המתים שיחיו כן ת"י: מראש הרים יצווחו: מרים טוריא ירימון קליהון: התשיתי

רדק

ורוח להולכים בה כי לא יאמר נשמה אלא על האדם, ופי' כל אשר נשמת רוח חיים באפיו אמר נשמת בעבור האדם ואמר רוח בעבור שאר בעלי החיים, והקדים האדם אע"פ שהיה אחרון לפי שהוא עיקר היצירה, וכן אמר עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, וזכר אדם לבדו לפי שהוא עיקר היצירה: (ו) אני ה'. אומר לישראל אני ה' שעשיתי כל זה יכול להוציאך מהגלות ואני הוא שקראתיך בצדק כשהגיע זמנך לצאת שתצא ולא תירא בצאתך כי אני אחזיק בידך: ואצרך. שאשמרך מן הגוים שלא יראו לך: ואתנך. בצר"י והחי"ת בשוא לבדו: לברית עם. לקיום כל עם ועם כי בעבורך מתקיים כל העולם וכל ברית הוא ענין קיום וכן תהיה גם כן לאור גוים. כמו שאמר והלכו גוים לאורך, והאור הוא התורה שתצא לכם מציון, וישראל יהיו קיום האומות על שני פנים האחד שיהיה שלום בעבורם בכל הגוים כמו שאמר על המשיח ודבר שלום לגוים, ואמר והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים וגו', והשנית כי בסבת ישראל יהיו הגוים שומרים שבע מצות וילכו בדרך טובה כמו ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו וגו': (ז) לפקח. אני ה' קראתיך לפקות עינים עורות כלומר עיניכם שהם עורות בגלות מרוב הצרות: וכן להוציא ממסגר אסיר. אתה שאתם אסיר בגלות ובבית כלא ויושב בחשך אסיר, בדגש: (ח) אני ה' הוא שמי. הוא שמי המיוחד לי לא כשם הפסילים אע"פ שעובדיהם ישתתפו אותם עמי בשם אלהים ולא יוכלו לשתפם עמי בזה השם כי אני הוא אדון על הכל ועוד לא אתן כבודי לאחר כמו שעשיתי עד הנה שלא עשיתי משפט ברשעים על כן לא הכירוני ונטו אחרי האלילים ואחרי הוציאי ישראל מהגלות ואעשה עמהם נפלאות גדולות יכירוני כל העמים כי אין בלעדי אחרי עשיתי משפט ברשעים כמו שאומר והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא וגו': ותהלתי לפסילים. ולא תהלתי: ולא שזכר עומד במקום שנים וכן תקות ענוים תאבד ורבים כמוהם: (ט) הראשונות הנה באו. אמר שנביאת הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה באו כי בימי ישעיהו הנביא באו: וחדשות אני מגיד. ועתה אני מגיד לכם נבואות חדשות שלא שמעתם ואשמיע אותן אתכם בטרם תצמחנה ותדעו כי כמו שנתקיימו הראשונות כן יתקיימו האחרונות. והלא הם העתידות שאומר להוציא ישראל מגלות זה, ואמר תצמחנה על דרך משל, וכן אצמיח קרן לדוד אצמית קרן לבית ישראל כי הדבר החדש הוא כמו הצמח שיתחדש ויתגלה על פני הארץ אחרי הסתרו כן תהיה תשועת ישראל: (י) שירו לה'. בעת גאולת ישראל: מקצה הארץ. תהלתו יגידו הגוים מקצה הארץ כי ממזרח שמש ועד מבואו ידעו בגאולת ישראל כי הם מפוזרים בכל פאות והגוים בראותם הנפלאות ההם ישירו תהלתו: וכן יורדי הים באניות כלומר בים וביבשה ישירו לה', ואמר ומלואו, על דגי הים שהם מלא הים והוא על דרך משל כמו וכל עצי השדה ימחאו כף, וכן איים ויושביהם באלו המקומות ישירו: (יא) ישאו. קול: מדבר ועריו. על דרך משל כאלו ישאו קול בשירה המדבר והערי', כי יש מקומות במדבר שיש שם ערים: חצרים תשב קדר. וכן ישאו קול החצרים שתשב קדר בהם כי בני קדר שוכנים במדבר באהלים שהם כמו החצרים שהם הכפרים, כמו ובתי החצרים, כי בני קדר אינם יושבים באחד אלא מפוזרים במדבר שהם בו הנה והנה כמו הפרזים, ופירוש תשב קדר, עדת קדר כמו ותשי ישראל ותשי ארם, וזכר מדבר ובני קדר כי דרך מדבר יצאו ישראל מהגלות: ירונו יושבי סלע. וכן יושבי סלע ר"ל המגדלים הבנוים על הסלעים ועל ההרים ירונו ויצוחו ושניהם ענין צעקה, וזכר יושבי סלעים והרים שהם רואים הולכי מדבר והערבה מרחוק: (יב) ישימו. יתנו לו בשיהם הכבוד והתהלה: (יג) ה' כגבור יצא. לתשועת ישראל כמו הגבור שיצא למלחמה בלא פחד: יעיר קנאה: קנאת ישראל שהעבירום בגלות כמה שנים: יריע אף יצריח. הכל דרך משל לתגבורת במלחמה שהם צריכים

עינים כ"ח בקריאות וסי' הנה היא לך כסות עינים. ותשב בפתח עינים אשר. חכלילי עינים מיין. סכלות עינים דבקתני. נופל וגלוי עינים. וחברו. וכליון עינים דכי תבא. עם יפה עינים. שמעו נא זאת עם סכל. ובנותם מלאות עינים סביב. וכל בשרם וגביהם. בתוך בית המרי אתה יושב. ומשקרות עינים. טהור עינים דתריסר. נגששה כעורים קיר. לפקוח עינים עורות. על אבן אחת שבעה עינים. ברה מאירת עינים. גבה עינים ורחב לב. עינים להם ולא יראו, והברו. ושח עינים יושיע. עינים הייתי לעור. עינים רמות לשון שקר. מאור עינים ישמח לב. רום עינים ורחב לב. למי חכלילות עינים. טוב מראה עינים מהלך נפש:

תולדות אהרן

להולכים בה: ערכין טו זוהר ויגלח:

מצודת ציון

ענין פרישה וכן לרוקע הארץ על המים (שם קלו): (ו) ואחזק. ענין אחיזה: ואצרך. ענין שמירה: (ז) לפקות. ענין פתיחה כמו פוקח עורים (שם קמו): מבית כלא. מקום מאסר יצוהו

מצודת דוד

הארץ והוציא צאצאיה הם הצמחים כולם: נותן נשמה. לעם עליה: אל העם אשר הם עליה נותן נשמה ואל שאר הבריות המתהלכים בה נותן רוח החיוני: (ו) קראתיך בצדק. על המשיח יאמר מה שקראתי בשמך על ידי הנביאים הוא בצדק ודבר המתקיים: ואחזק בידך: אתמוך בידיך להגביר אותך על כל: ואצרך: אני אשמור אותך: ואתנך לברית עם יאמן הכח בידך להשב עמי לבריתי לקיים התורה והמצות: לאור גוים: להאיר עיני הגוים כולם לדעת שה' הוא האלהים: (ז) לפקות מי שנתעוורו עיניו מלראות פועל ה' אתה תפתחם ותשכילם: להוציא. את ישראל האסורים בבבל תוציא מבית המגירם ומבית כלא תוציא את היושבים שמה בחושך: (ח) הוא שמי: המיוחד לי לא כשם הפסילים שאין שמם מיוחד להם כי יקראום בשם אלוה ואין אל אתם: וכבודי וכו': לא אתן עוד כבודי לאחר כי עד הנה על מה שלא עשיתי משפט בעכו"ם נתנו אחר הפסילים וכבדו אותם במקום שהיה ראוי לכבד אותי אבל מעתה אעשה משפט ולא יכבדו עוד לפסילים: ותהלתי. מלת לא עומדת במקום שתים לומר לא תהלתי לפסילים רלה לומר מה שראוי להלל אותי לא יהללו לפסילים כמאז וכפל הדבר במלות שונות: (ט) והראשונות: הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה כבר באו: וחדשות. עתה אני מגיד חדשות שלא שמעתם עדיין וטרם שהגאולה העתידה: בטרם תצמחנה ר"ל עד לא התחילה להתגלות אשמיע אתכם: (י) שירו לה'. אז ישירו לה' שיר חדש ותהלתו יהיה נשמע מקצה הארץ: יורדי הים: המפרשים בים והבריות הממלאים את הים גם המה יהללו לה': איים ויושביהם: האיים עצמם והיושבים בהם יהללו לה' והוא ענין מליצה כי אין האיים והבריות בעלי דעת ודבור להלל וכן נאמר נהרות ימחאו כף (תהלים צח): (יא) ישאו מדבר וכו'. כל מדבר ועריו וכל חצרים אשר תשב בהם עדת קדר כולם ישאו קול שיר: ירונו כו'. היושבים על הסלע ירונו תהלות ה': יצוחו ר"ל יהיה נשמע קול צוחה של שמחה והלל: (יב) ישימו. ר"ל בפיהם יתנו לו כבוד: יגידו. האנשים השוכנים שמה: (יג) יצא. לתשועת ישראל: יעיר קנאה. יעורר לקנאת קנאת עמו: יריע כגבור המנצח במלחמה: יתגבר. יחזק את עצמו על אויביו: (יד) החשיתי מעולם. זה זמן רב אני שותק על מה שעשו הבבלים לעמי: אתאפק. אתחזק לכבוש כעסי: כיולדה אפעה. אבל מעתה אצעק בקול כיולדה להומם ולאבדם: אשום ואשאף יחד

(יד) החשיתי מעולם • זה ימים רבים החשיתי על חרבן ביתי ואמיד אחרים : אתאפק • ל׳ הוזה עד עתה הלוקתני רוחי ומעתה כיולדה אפעה : אשום • אתבהל : ואשאף • ואתאה להשמיד הכל יחד כל אויבי : (טו) אוביש • ל׳ יובש הוא לענין דבר לח כגון עשב והרות : (טז) והולכתי • ישראל שהיו עורים עד הנה מהביט אלי בדרך הטוב אשר לא ידעו להלוך בה : עשיתים • אעשה כן ל׳ נבואה לדבר על העתיד כאילו עשוי : (יח) החרשים והעורים • על ישראל הוא אומר : (יט) מי עור • בכם אין אחד כי אם עבדי הוא העור שבכלל׳ וחרש שבכם הרי הוא כמלאכי אשר אני שולח להגבא נבואתי׳: מי עור כמשולם • מי היה עור בכם כבר קבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויוצא נקי : (כ) ראות רבות • ראיות הרבה לפניכם ואזנכם שומרים להביט במעשי ולשוב אלי : פקח אזנים • אני עסוק לפקוח אזניכם ע״י נביאי ולא ישמע איש מכם את דברי ולשון הוה הוא : (כא) ה׳ חפץ • להראותכם ולפקוח אזניכם למען צדקו ולכך הוא מגדיל ומאדיר לכם תורה : (כב) והוא • העם הזה בזוי ושסוי וסוף הענין ולא השיב על לב כל זה לומר למה קראתנו זאת מי נתן למשיסה יעקב • הפח בחורים כולם • בחוריהם פחי נפש כולם • תו׳ ד״א הפח בחורים כולם ישימו את עצמם בפחי

יד החשיתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד : טו אחריב הרים וגבעות וכל־עשבם אוביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש : טז והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא־ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים : יז נסגו אחור יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים למסכה אתם אלהינו :

יח החרשים שמעו והעורים הביטו לראות : יט מי עור כי אם־עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כמשלם ועור כעבד יהוה : כ ראית רבות ולא תשמר פקוח אזנים ולא ישמע : כא יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר : כב והוא עם־בזוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי

בעלי דבבוהי מתגלי בגבורתיה : יד יהבית להון ארכא מעלמא דאם יתובון לאוריתא ולא תבו כחבלין על ילידתא יתגלי דיני עליהון יצדון ויסופון כחדא : טו אחריב טורין ורמן וכל עסביהון איבש ואשוי נהרין לנגון ואגמין איבש : טז ואדבר לבית ישראל דדמין כסמן באורח דלא ידעון בשבילין דלא אליפי אדרכינון אשוי קבל קדמיהון לנהור וכפלא למישרא אלין פתגמיא אעבדינון ולא ארחיקינון : יז יסתחרון לאחורא יבהתון בהתא פלחי צלמיא דאמרין לצלם מתכא אתון טעותנא : יח רשיעיא דאינון כחרשין הלא אודנין לכון שמעו וחיביא דאינון כסמן הלא עינין לכון אסתכלו וחזו : יט הלא אם יתובון רשיעיא יתקרון עבדי וחיביא דנביי שלחית עליהון אלא רשיעיא עתידין לאשתלמא פורענות חוביהון ברם אם יתובון יתקרון עבדיא דיי : כ חזיתון סגיאן ולא נטרתון אתפתחא אודניכון ולא קבילתון אולפן : כא יי רעי בדיל לזכאותה ישראל ירבי לעבדי אוריתה ויתקיף יתהון : כב והוא עם בזיז ואנים אתחפיאו בהתא עולימין

ג׳ • ל׳ • ל׳ ; ב׳ ; ב׳ ; ל׳ • ב׳ ; ז׳ • ל׳ י״דמ״ל • ה׳ ; ב׳ וכ״כ ; ב׳ • ל׳ ; ב׳ ; ראות ק׳ ; ל׳ • ד׳ ; ל׳ ; ל׳ • ל׳ • ל׳

מהשך ב׳ וסי׳ אשים מחשך לפניהם לאור • מיודעי מחשך : למישור י׳ מלאים וסי׳ נמסר במלכים חלק א׳ סי׳ ב : ולא ישמע ד׳ וסי׳ אליכם פרעה. ויש־ו אתו ולא ישמע • כל איש אשר ימרה • ראות רבות ולא תשמר :

מריעים ומצריחים ונתגבר על אשר כנגדם : ויצריח • כמו ורוע , ובאמרו אף יצריח כי הצריחה יותר בהגבהת קול מהתרועה ויתגבר על אויביו : (יד) החשיתי • אמר האל יתברך מזמן רב החשיתי ונאפקתי בצער ישראל בגלות והתאפקתי כסבל להם כאדם המתאפק ולא נראה לאחרים מה שבלבו ומתחזק להסתיר הכעס , כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם , ונתאפק המן : כיולדה אפעה • עתה אצעק כמו היולדה שצועקת בחבלים כן אצעק על הרשעים שהם אויבי כמו שאמר בפסוק שלמעלה מזה כי יותר מדאי התאפקתי ולא אוכל עוד לסבול בצער׳: אשום ואשאף יחד • אשומם ואבלעם יחד כל אויבי , וכן כי שאפני אנוש , שאפה רוח , שמות ושאוף ענין בליעה והשחתה : (טו) אחריב הרים וגבעות • משל על מלכי ז׳ האומות וכן עשבם משל על ז׳ האומות • וכן נהרים ואגמים משל על שבעה האומות שהם מלאים כל טוב כמו הנהרות והאגמים שהם יתחרבו מכל הטוב ההוא ויהיו כמו הנהרות והאגמים שיבשו ושבו איים שהם מקומות יבשה : אחריב • ענין חרבן : (טז) והולכתי • אבל ישראל שהם כעורים בגלות אוליך אותם בדרך לא ידעו שאוליכם לארצם דרך מדבר העמים : לאור • כי ההולך בחשך או בדרך מעקשים יכשל וההולך בדרך לא ידע כאלו הלך בחשך או במעקשות וישראל ילכו כהולך באור ובדרך מישור׳: עשיתים • עבר במקום עתיד וכמוהו רבים ובדברי הנבואות ברוב העתידות כאלו נעשו : (יז) נסוגו • ואז יבושו עובדי הפסילים , וכן הבוטחים בהם ויסוגו אחור ממחשבת׳ : (יח) החרשי׳ • אמר האל כנגד ישראל אשר בדור הנביא אתם ישראל שאתם חרשים לשמוע דבר ה׳ ועורים לראותו שמעו אלו הטובות שאני עתיד להטיב לישראל ומן הנבואות שבאו תדעו שהאחרונות העתידות יבאו ואיך תקשו לבבכם ולא תשמעו לי להטיב דרכיכם ולא עוד אלא שאתם אומרים לנביאי כשאקרא אתכם שאתם חרשים ועורים : (יט) מי עור • אתם תאמרו על נביא ה׳ שהוא עבדי שהוא עור : כמלאכי • נביאי שאשלח לכם תאמרו מי עור וחרש כמוהו , וכפל הענין במלות שונות : כמשלם • עבדי הנביא שהוא שלם בראות הלב תאמרו עליו מי עור כמוהו : (כ) ראות • ואתם תראו צרות רבות : ולא תשמור , בעין לבבכם לכם כאלו אלינו הצרות האלו והנה עיניכם רואות ועורות כי מה תועיל הראיה לרואה אם לא ישמור את דרכו וכן אזניכם פקוחות ולא ישמע אחד מכם התוכחה והנה אתם כחרשים , ראות מקור וכן פקוח , ואמר תשמור ישמע לשון יחיד כי אפילו אחד מהם לא ישמור ולא ישמע לשוב אל הדרך הטובה , ובאמרו תשמור בתי״ו הנוכח ואחר כך אמר ישמע אין תימה בזה כי כמוהו רבים במקרא ידבר לנכח ונסתר לנכח בפסוק אחד כמו שמעו עמים כולם וזולתו : (כא) ה׳ חפץ למען צדקו • יעשה לא למענכם שיגדיל תורתו עדין בימי הגאולה ויאדיר אותה כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את ה׳ ואז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה אבל עתה הם חרשים ועורים ובזויים כי הוא עם בזוז ושסוי ולא יבינו ולא ישכילו כי בעונותיהם יחיש להם זה : (כב) והוא עם • ישראל הוא עם בזוז שבוזזים אותם אויביהם ושוסים אותם תמיד : הפח בחורים כולם • כמו על תור

תולדות אהרן החשתי • עכו״ם ג׳ : והולכתי עורים • עקדה שער ע זוהר ואתחנן : החרשים • כם שער ק׳ עקרים מ״ג פ״ב זוהר ויחי : ה׳ חפץ • מגלה כו מכות כג אבות יג. חולין סו נדה נא עקרים מ״ג פכ״ט :

מצודת דוד

יחד • אעשה שממה אבלע כולם יחד : (טו) אחריב • את ההרים והגבעות אעשה חורבה ואוביש את עשבם וכל המון העם : לאיים • להיות חורב ויובש כאיים : ואגמים וכו׳ • כפל הדבר במ״ש : (טז) והולכתי עורים . אז אוליך את ישראל לארצם דרך המדבר בדרך אשר לא ידעוהו והמה כעורים לה : בנתיבות וכו׳ • כפל הדבר במ״ש : אשים מחשך • ההולך בדרך שאין ידוע לו הוא כאלו הולך בחשך : ומעקשים למישור • דרך המעוקם אעשה ישר ושוה : עשיתים • מאז כשיצאו ממצרים עשיתי כאלה : ולא עזבתים : לעתיד לבוא : (יז) נסוגו וכו׳ אז הבוטחים בפסל יבושו בבושת ויחזרו לאחור כדרך אדם הנכלם שחוזר לאחוריו לבל יראהו בבשתו : האומרים וכו׳ • כפל הדבר במ״ש : (יח) החרשים שמעו • אתם ישראל התרשים משמוע דבר ה׳ והעורים מלראות מצותיו שמעו מעתה והביטו לראות הואיל וטובה גדולה מוכנת לכם : (יט) מי עור וכו׳ . כאלו יפרש דבריו לומר מה שכללתי גם הכשרים שבכם להקראם חרשים ועורים פי׳ מי הוא היותר ראוי להקרא עור כי אם עבדי על כי הוא יודע ומכיר בקלקול הדור ואינו מסתכל במעשיהם להסירם ולהקנס : וחרש וכו׳ • חוזר על מלת מי הוא היותר ראוי להקרא חרש כי־מלאכי אשר אשלח רצה לומר מי שנתתי חכמה בלבו וכאלו שלחתיו ללמד דעת את העם והוא כחרש לא ישמע מעשי בני העם להזהירם על הדבר : כמשולם . השלם במדות כעבד ה׳ • כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה : (כ) ראות רבות . הלא כמה רואים הרבה חכמה ואין בהם מי אשר ישמור את הזולת להשיבו מדרכו הרעה ולכן מהראוי להקרא עור : פקוח אזנים • הלא יש להם אזנים פתוחות להבין מצות ה׳ ואין בהם מי אשר ישמע כי עושה עצמו כאלו לא יבין ואינו מזהיר לזולת ולכן מהראוי להקרא חרש : (כא) ה׳ חפץ • ר״ל הלא עיקר חפץ ה׳ באנשים כאלה הוא בעבור שכ״א מהם יצדיק את הזולת ללמדו דרך היושר ולהגדיל התורה ולהאדירה ר״ל להרבות למוד דעת את העם : (כב) והוא עם בזוז ושסוי . ר״ל והם לא כן עשו כי לא למדו דעת את העם ולא שבו מדרכם והמה בעונם בזוזים ורמוסים לכל :

מצודת ציון

יצוחו • ענין הרמת קול : (יג) יעיר • מל׳ התעוררות : יריע • מל׳ תרועה : יצריח : ענין צעקה בקול גדול כמו מר צורח (צפניה א) : (יד) החשיתי • ענין שתיקה כמו לא אחשה [לקמן סב] : אחריש • אשתוק : אתאפק ענין התחזקות כמו המון מעיך וגו׳ התאפקו [לקמן סג] : אפעה • ענין צעקה ובדרז״ל פעיית כיא דא (סוכה נא) : אשום • מל׳ שממון : אשאף • ענין בליעה וכן שאף למים חילם [איוב ה] : (טו) אחריב • מל׳ חורבן : אוביש • מל׳ יבש : ואגמים • מקום כניסת המים : (טז) בנתיבות • מל׳ נתיב ושביל : אדריכם • מל׳ דריכה והלוך : מחשך • מל׳ חשכה : ומעקשים • מל׳ עקש ועקום : למישור • מל׳ ישר ושוה : (יז) נסוגו אחור • ענין החזרה לאחור וכן ונסג מאחר אלהינו (לקמן נט) : למסכה • צורת גלולים הנעשה ממתכת ביציקה והתכה : (יח) הביטו • ענין הסתכלות וראיה : כמלאכי • ענין שליח : (כ) פקוח • ענין פתיחה : (כא) חפץ • ענין רצון : ויאדיר • ענין חוזק : (כב) בזוז • מל׳ בזה ושלל : ושסוי • ענין רמיסה כמו שסוהו כל עוברי דרך (תהלים פט) : הפח • ענין דאבון ודאגה כמו ונפש בעליה הפחתי [איוב לא] : ובבתי כלאים • הוא משמר בית

רד"ק

חור ספן אומר כי בחורים אשר החבאו שם יפיחו אותם אויביהם כלו' ילכדו אותם כפח שלפס, ובאמרם חורים ר"ל מערות ואמר חורים על דרך גנאי כמו שאמרו פלשתים הנה עברים יוצאים מן החורים אשר התחבאו שם : ובבתי כלאים החבאו' אמר כשילכדום אויביהם יחביאום בבתי כלאים ובכל פרע הזה ובכל הבזיון הזה לא ישובו אל לבם בעונינו הוא זה : השב · בפתח כשי"ן מקום צרי בעבור שהפסק ור"ל אין אומר להשיב השב הבזה : (כג) מי בכם יאזין ואפי' זאת התוכחה מי בכם שיאזינה ויקשבה וישמע מה שעתיד להיות בסוף הימים זהו לאחור ויתודה ויאמר מי נתן למשסה. (כד) מי נתן · שלא יאמר מקרה הוא היה לנו אלא שהקדוש ברוך הוא עשה זה בחטאתינו : למשוסה · כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד אלא שבכתיב הוי"ו במקום אות הכפל : זו חטאנו. זו אשר חטאנו לו, ויש מפרשים זו במקום אשר וכן ברשת זו טמנו : ולא אבו · כן דרך המקרא כמו שכתוב כמה פעמים שיאמר בפסוק אחד בכנוים משונים זה מזה והענין אחד ודומה לזה היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה: (כה) וישפוך · לפי שחטא ישראל לפניו שפך עליו חמה אפו כמו חמה באפו, או הוא מוכרת במקום סמוך כאלו אמר חמת אפו, וכן כאיפה שעורים איפה אסיר : ועזוז · פס שלם והוא כמו עז אלא שברוב יבא חסר הכפל וזה בא שלום וכן ועזוזו ונפלאותיו : ותלהטהו · המלחמה : ולא ידע. ולא ישים על לב כי בעונותיו בא לו כל זה וישוב בתשובה ותסור מעליו הרעה ואמר ותלהטהו מסביב על ביאת סנחריב על ערי יהודה ויתפשם : ותבער בו · כאשר בא אילו לירושלם כן פירש אדוני אבי ז"ל : (א) עתה כה אמר ה' · י"מ פרשה זו בענין כרש מלך פרס שגלה ישראל מגלות בבל ואאז"ל פירש אותה בענין סנחריב והוא הנכון. והנה הענין הזה דבוק במה שלמעל' מזה ותלהטהו מסבי' כמו שפירשנו ועתה הבטית יושבי ירושלם מסנחריב · ויש לפרש גם כן זאת הפרשה עתידה : בוראך יעקב · שתכיר כי אני בוראך ובורא העולם: אל תירא כי גאלתיך · מחרב סנחריב כי לא ילכוד ירושלם, ואם היא עתידה פי' גאלתיך מן הגלות : לי אתה · ועלי לגאלך : (ב) כי תעבור במים. לפי שהמשיל חיל סנחריב למי הנהר כמו שאמר את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו', ואמר שטף ועבר עד צואר יגיע אמר ליושבי ירושלם כי לא ישטפום נהרות מלך אשור ולא תבער בהם אשו כי המשילם ג"כ לאש כמו ותלהטהו מסביב, ואם היא עתידה יאמר כי בצאתך מהגלות ותעביר בין העמי' שהם כנהרות או כמו אש לא יזיקוך : (ג) כי אני ה' · קדוש ישראל, אני קדוש ישראל אביך ואני מושיע אותך : נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך · כאשר בא חיל סנחריב ושם פניו לירושלם שמע אל תרהקה מלך כוש לאמר יצא להלחם אתך ושב לו ונלחם עם כוש וסבא ומצרים ושב לו עם השבי הסוא להלחם בירושלם ושם נגף האל מתנהו ועתה אומר כי כוש וסבא ומצרים נתנם האל כופר לישראל ונתנו ביד מלך אשור תחת ישראל ואף על פי שסבא בן כוש כלל בכוש הבנין כאחרון, ואם הוא עתידה יהיה הענין מה שנאמר בנבואת דניאל כי בא מלך הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפלטה, ואמר ומשל במכמני הזהב והכסף וכל חמודות מצרים ולובים וכושים במצעדיו, ואמר בעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך וגו' : (ד) מאשר יקרת · כפל הענין עוד ואמר מאשר יקר ונכבד ישראל בעיני אתן אדם שעמים

רש"י

כפתי האדמה ובחורים ובבתי כלאים החבאו יוכיח שכן הוא : ואין אומר השב : כמו השב לפיכך הוא רפי אבל השב באמתחותינו הוא דגש : (כג) יאזין · לתת לב לזאת מי נתן למשיסה יעקב : לאחור · יקשיב וישמע דבר שיעמוד לו באחרונה וכן ת"י לאחור לסופה וכן כל לאחור שבמקרא עתיד להיות הוא : (כד) זו חטאנו לו · א היא שגרמה את המשיסה והבז את אשר חטאנו לו : ולא אבו אבותינו בדרכיו הלוך : (כה) ותלהטהו מסביב. כדי שיראו ויקחו מוסר כענין שנא' (צפניה ג ו) הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראו וגו': ולא ידע. יודע הוא אלא שרש בעקב לא חש להבין זאת ולשוב מרשעו : ותבער בו · אחר פורענו' העכו"ם שמסביב בער' בעצמו : (א) ועתה : אף כל זאת כה אמר ה' אל תירא : (ב) כי תעבר במים. כשעברת בים סוף אתך הייתי : ובנהרות לא ישטפוך. גרתה בין המצרים והבבליים המרובין כמי נהר ולא יכלו לך לכלות : כי תלך במו אש : לעתיד לבא כי הנה היום בא בוער כתנור (מלאכי ג) שאקדיר חמה על הרשעים וליהט אותם היום הבא (שם) גם שם לא תכוה : (ג) נתתי כפרך מצרי' והם היו לך לפדיון שבכוריהם מתו ואתה בני בכורי נגאלת והייתם חייבים כליה כמו שנאמר (ביחזקאל כ) ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרים : (ד) ואתן אדם תחתיך: תמיד

ויצרך ג' וסי' בראך יעקב ויצרך ישראל · ויצרך מבטן יעזרך גאלך ויצרך מבטן : ולהבה ג וסי' כי תעבר במים אתך אני · בצל חשבון עמדו. אליך ה' אקרא כי אש אכלה דיואל :

תולדות אהרן למשיסה יעקב. גטין נח זוכר : חיי שרה (הוריות מח) :

ישעיה מב–מג

תרגום	מקרא
כולהון ובבתי יסורין עגינין הוו לעדי ולית דמשיזיב לבזא ולית דאמר אתיב : כג מן בכון יצית דא יקביל ויסבר לסופא: כד מן מסר לעדי יעקב וישראל לבוזזין הלא יי מקדם דחבו קדמוהא ולא אבו למיהך באורחן דתקנן קדמוהי ולא קבילו אולפן אוריתיה : כה ושפך עליהון חימת רוגזיה ותקוף עברי קרביה איתי עליהון וקטלון בהון מסחור סחור ולא ידעו ושליטו בהון ולא שויאו דחלתיה על לבא :	כלאים החבאו היו לבז ואין מציל משסה ואין־אמר השב : כג מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור : כד מי־נתן למשוסה [ק' למשיסה] יעקב וישראל לבזזים הלוא יהוה זו חטאנו לו ולא־אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו : כה וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער־בו ולא־ישים על־לב :
א וכען כדנן אמר יי דברך יעקב ודאתקנך ישראל לא תדחל ארי פריקתך רביתך בשמך דילי את : ב ארי בקדמיתא כד עברתון בימא דסוף מימרי הוה בסעדכון פרעה ומצראי דסגיאין כמי נהרא לא יכילו לכון ואף בתנייתא כד תהכון לביני עממיא דתקיפון כאשתא לא יכלון לכון ומלכון דחסינן כשלהוביתא לא ישיצון יתכון : ג ארי אנא יי אלהך קדישא דישראל פרקך יהבית חליפך מצראי כוש וסבא תחותך : ד מדאת חביב קדמי אתיקרתא ואנא רחימתך ומסרית עממיא תחותך ומלכותא חלף	מג א ועתה כה־אמר יהוה בראך יעקב ויצרך ישראל אל־תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי־אתה : ב כי־תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי־תלך במו־אש לא תכוה ולהבה לא תבער־בך : ג כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך : ד מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך

הערות המסורה: ל' · ל' ; כ' א' ס"פ ; וא' ר"פ ; ק' למשיסה ; ל' ומסר ; כ' ומסר ; כ' ; י"א ; ג' ומסר ; ה' ; ו' · ג' ; ל' ; ל' ר"פ ; ג' רפין

מצודת ציון

בית האסורים : החבאו · מלשון מחבואה ומסתור : משסה · כמו למשיסה והוא ענין רמיסה : (כג) יאזין · ישמע באזניו : יקשיב · ענין שמיעה : (כד) ולא אבו · ולא רצו כמו ולא אבה יבמי (דברים כה) : (כה) חמה אפו · כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : ועזוז · מלשון עוז וחוזק : ותלהטהו · ענין הבערה ושרפה כמו אש לוהט (תהלים קד) : ותבער · מלשון הבערה : (ב) במו · בתוך וכן כמו מדמנה (לעיל כה) : תכוה · ענין חרוך ושריפה כמו מכוה אש (ויקרא יג) : (ג) כפרך · ענין פדיון : (ד) יקרת · מלשון יקר

מצודת דוד

הפח בחורים כולם. כל בחוריהם היו להם פחת נפש והמה היו מחבואים ובלואים בבתי כלאים : ואין מי מציל. אין מציל מן הבזה : משסה. היו למשיסה ואין מי אומר השיבהו למקומו ואל תוסיף לרמסהו ומוסב למעלה לומר הלא על כי לא נתנו לב לשמוע ולראות קלקול הדור ולתקנם באה עליהם הצרה הזאת ומהראוי הוא לקראם עורים וחרשים : (כג) מי בכם. ר"ל וכי נמצא מי בכם אשר יאזין לתת לב לזאת האמור למטה : יקשיב. וכי נמצא מי בכם אשר יקשיב לשמוע דבר שיעמוד לו באחרונה : (כד) מי נתן. רצה לומר והוא הדבר להבין מי הוא אשר מסר את ישראל למשיסה ולבוזזים הלא ה' מסרם ולא במקרה בא : זו חטאנו לו. רצה לומר זו היא הסיבה אשר חטאנו לו וגמול הוא משלם : ולא אבו. ולא רצו ישראל ללכת בדרכיו : (כה) וישפוך. ולכך שפך עליו חמה קשה וחוזק מלחמה : ותלהטהו מסביב. רצה לומר אבל אין נותנים לב לדעת שבא בהשגחה וכאשר בערה מסביב לא ידע שמה' באה וכאשר בערה בו בעצמו ובגופו עכ"ז אינו משים על לבו להבין שבא בהשגחה ר"ל אינו משים על שלבו לא בעת כשהצרה ממשמשת לבא ולא בעת שכבר באה : מג (א) ועתה. ר"ל אף על כל זאת כה אמר ה' וכו' אל תירא מן הכלה בגולה : כי גאלתיך. כי הלא ממצרים גאלתיך וקראתי אז בשמך שאמרה שלח עמי וכני בכורי : (ב) כי תעבור במים · והיה קרוב להיות נטבע בהם : ובנהרות · אף אם תעבור בנהרות השוטפים לא ישטפוך : לא תכוה · לא תהיה נכוה מן האש ואף הלהב לא יבער בך ר"ל אף אם תהיה בעומק הצרות לא תכלה שמה : (ג) כי אני ה' וגו' · והכל בידי : נתתי כפרך מצרים · הלא במצרים הייתם חייבים כליה כמ"ש ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים (יחזקאל כ') ונתתי אז כפרך מצרים כי המה נאבדו תחתיך : כוש וסבא תחתיך. כאשר סנחריב שם פניו להלחם בירושלים יצא להלחם בתחלה עם כוש וסבא ובאו במקומך והם היו לך לפדיון : (ד) מאשר יקרת · בעבור אשר יקרת בעיני ונכבדת ואני אהבתיך ולזה היה דרכי לאומים וכו' כפל הדבר במ"ש וכאומר כאשר עשיתי לשעבר כן אוסיף לעשות עוד : נפש

רש"י

תמיד אני רגיל בכך: (ו) אומר. לרוח צפון תני הגליות שבצפון: ולתימן. שהיא רוח חזקה אל תכלאי מלגשת בחוזקה להביא גליותי וכן (שיר ד) עורי צפון ובאי תימן מתוך שהרוח צפונית חלשה צריכה חיזוק לכך כתוב עורי תני אבל דרומית שאינה צריכה חיזוק כתוב בואי כמות שהיא וכן אל תכלאי: (ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. כל הצדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי יצרתיו אף עשיתיו תכנתיו וכל הצריך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעברו בגולה ובצר' כבר הכנתי להם כל צרכי גאולתם: (ח) הוציא עם עור: הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שגלו על שנעשו כעורים ועינים להם ולא ראו: (ט) כל הגוים נקבצו: אם כל הגוים מעכו"ם נקבצו יחדיו מי בהם ובנביאיהם יגיד עתידות וכיוצא בה מפי טעותם או הראשונות שכבר עברו ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם קודם שבאו: יתנו עדיהם: ששמעו שנבאו עליהם קודם לכן ויצדקו אבל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאברהם אביכם הגליות ובאו: (י) ועבדי יעקב אשר בחרתי. הוא יעיד שהבטחתיו בלכתו לארם נהרים ושמרתי הבטחתי. למען תדעו וגו': כל זה עשיתי למען תתנו לב לדעת אותי: (יב) אנכי הגדתי: הגליות לאברהם: והושעתי. לקיים דברי בעת קץ: והשמעתי לכם הראשונות: ואין בכם זר: בהיקן הימים שעשיתי כל אלה לא נראה בכולכם בני העכו"ם אל זר להראות גדולתו ואלהותו בפני: ואתם עדי: שפתחתי לכם

מקרא

וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ׃ ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ׃ ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ׃ ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו׃ ח הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃ ט כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת׃ י אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃ יא אָנֹכִי אָנֹכִי יְהוָה וְאֵין מִבַּלְעָדַי מוֹשִׁיעַ׃ יב אָנֹכִי הִגַּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאֵין בָּכֶם זָר וְאַתֶּם עֵדַי

תרגום

נַפְשָׁךְ: ה לָא תִדְחַל אֲרֵי בְסַעְדָךְ מֵימְרִי מִמַּדִינְחָא אַיְתִי בְנָךְ וּמִמַּעַרְבָא אֲקָרֵיב גַּלְוָתָךְ: ו אָמַר לְצִפּוּנָא אַיְתָא וְלְדָרוֹמָא לָא תְעַכֵּב אַיְתוּ בָנַי מֵרְחִיק וְגָלְוַת עַמִּי מִסִּיפֵי אַרְעָא: ז כָּל דָּא בְּדִיל אֲבָהַתְכוֹן צַדִּיקַיָּא דְּאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלֵיהוֹן וְלִיקָרִי בְּרֵיתִינוּן אַתְקְנִית גָּלְוָתְהוֹן אַף עֲבָדֵית לְהוֹן נִסִּין: ח דְּאַפֵּיק עַמָּא מִמִּצְרַיִם דְּאִינוּן כְּסָמָן וְעֵינִין לְהוֹן וּכְחֵרְשִׁין וְאוּדְנִין לְהוֹן: ט כָּל עַמְמַיָּא יִתְכַּנְשׁוּן כַּחֲדָא וְיִתְקָרְבוּן מַלְכְוָן מַן בְּהוֹן יְחַוֵּי דָא וְקַדְמָיָתָא יְבַסְרוּנַנָא יִתְּנוּן סַהֲדֵיהוֹן וְיִזְכּוּן וְיִשְׁמְעוּן וְיֵימְרוּן קְשׁוֹט: י אַתּוּן סַהֲדִין קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְעַבְדִּי מְשִׁיחָא דְּאִתְרְעֵיתִי בֵיהּ בְּדִיל דְּתִידְעוּן וּתְהֵימְנוּן קֳדָמַי וְתִסְתַּכְּלוּן אֲרֵי אֲנָא הוּא דְּמִלְקַדְמִין אַף עַלְמֵי עָלְמַיָּא דִּילִי אִינוּן וּבַר מִנִּי לֵית אֱלָהּ: יא אֲנָא אֲנָא יְיָ וְלֵית בַּר מִנִּי פָּרִיק: יב אֲנָא חֲוֵיתִי לְאַבְרָהָם אֲבוּכוֹן מָה דַּעֲתִיד לְמֵיתָא אֲנָא פָּרְקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם כְּמָא דְּקַיְמִית לֵיהּ בֵּין בִּתְרַיָּא וַאֲנָא אַשְׁמְעִית יַתְכוֹן אוּלְפַן אוֹרָיְתִי מִסִּינַי וְעַד אַתּוּן קָיְמִין וְלֵית בְּכוֹן נוּכְרַי וְאַתּוּן סַהֲדִין

מסורה

וממערב ג' בקריאת וסי' וממערב אקבצך. כי לא ממוצא וממערב. ומארצות קבצם: ועינים ג' בקריא' וסי' ולא נתן ה' לכם לב לדעת. הוצא עם עור ועינים יש. ועינים רמות תשפיל. אנ"ך: אנכי אנכי ג' בקריאה וסי' הוא מוחה פשעיך למעני. אנכי אנכי ה'. אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את:

תולדות אהרן אומר לצפון · זוהר שלח: הביאי בני · מנחות קי: כל הנקרא · יומא לח ב"ב עם אבות יג זוהר תרומה אמר (יומא מא שקלים מט): כל הגוים · עכו"ם ב עקרים מ"א פ"ב: אתם עדי · תענית י חגיגה טז עקרים מ"א פ"ב זוהר קדושים: אנכי אנכי · זוהר לך עקרים מ"ב פי"ט ומ"ד פי"ז:

רד"ק

(ה) אל תירא. זה לא יתכן פירושו אלא לעתיד, ולמה שפירשנו מה שלפני זה על סנחריב יאמר אל תירא כי כמו שעשיתי עמך כאשר עבר כן אעשה עמך בעתיד ואקבץ גלותך מארבע כנפות העולם, ומה שאמר זרעך ר"ל אפי' הקטנים אגאלם לאטם, או אמר זרעך בעבור שהנבואה עתידה לזה הגלות והנבואה נאמרה לאותם שהיו בזמן ההוא והם לא יהיו בזה אלא זרעם הוא שיהיה לפיכך אמר אביא זרעך, ומה שאמר אקבצם יורה על תחית המתים שיחיה אותם שהיו בדור ההוא וגלו: (ו) אומר. והנה זכר ארבעה רוחות כי תימן הוא דרום, ואמר תני תכלאי הביאי בלשון נקבה לפי שהרוח בלשון נקבה, ומה שאמר לרוחות הוא ע"ד משל כאלו הרוחות ישאום במקומם ויביאום אל ארץ ישראל, או אמר על יושבי הרוחות כמו שאמר והביאו בניך בחצן וגו', וטעם בני ובנותי האנשים והנשים כי יגאל לאט נשים עם ילדיהם כמו שאמר עלות יגאל: (ז) כל הנקרא בשמי. כל ישראל נקרא עם ה' ובאמרו כל אומר כי לא ישאר אחד מהם אע"פ שהם מפוזרים בכל פאות, או אמר כל הנקרא בשמי מישראל והם הצדיקים כי יצרפם האל בגאלה והטובים ימלטו כמו שאמר כל הכתוב לחיים בירושלים והם הנקראים בשם ה'. ולכבודי בראתיו, כמו שאמר בוראך יעקב ויוצרך ישראל שהם מכירים ויודעים כי האל ברא וברא העולם והם עדים בזה והנה הם נבראים לכבוד האל כי הם מודים בו ומודיעים ששם ברא יצירת האדם מאין ליש לא מאין ממש שהרי נברא מן העפר אלא כיון שלא נברא מכמותו שהוא בשר כאלו נברא מאין, היצירה תקון אבריו, העשיה תקון מזונותיו וצרכי גופו לפיכך אמר עשיתיו, לפיכך צריך האדם להתבונן ביצירת האדם ומתקון איבריו איך נעשו בחכמה ובתקון פרנסתו מיום הולדו וזאת החכמה מביאה האדם להכיר בוראו ולשבחו ולהודות לשמו וזהו כבוד האל, לפיכך אמר ישראל שבראתיו לכבודי והוא מתבונן במעשי ומודה על יחודי דין הוא שהוציאנו מהגלות, ויש לפרש הפסוק על העולם כולו לפי שאמר אומר לצפון תני וגו' אמר אני ראוי לצוות לארבע רוחות העולם כי כל העולם הוא הנקרא בשמי כמו שאמר בראשית ברא אלהים את השמים וגו', ולכבודי בראתיו, שהוצאתיו מאין ליש כי לא היה שם דבר שנברא ממנו: יצרתיו. צורותיו וגבורתו: עשיתיו. ר"ל תקון פרטיו, ויו"ת כל דא בדיל וגו': (ח) הוציא. מקור כלומר אמרתי להוציא עם עור שהם בגלות כעורים וכחרשים: (ט) כל הגוים נקבצו. עבר במקום עתיד ואספו כה וחכמיהם כולם: מי בהם. יגיד זאת העתידה: וראשונות ישמיעונו. הראשונות הם ענין סנחריב: ישמיעונו אותם טרם היותם כמו שהשמעתיך אני על ידי נביאי: יתנו עדיהם. שאמרום טרם היותם: ויצדקו. יאמר עליהם כי צדיקים הם במאמרם ונאמנים בדבריהם: וישמעו ויאמרו אמת. ואם לא ידעו ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו כי אמת הוא ויודו על האמת: (י) אתם עדי. אמר לישראל, ועבדי אשר בחרתי הוא הנביא, אמר אתם עדי כי מה שאמרתי לכם בדבר סנחריב על הרעה שעבר לכם ועל מפלתו הכל אמרתי לכם על ידי הנביא קודם היותו, וכן הנביא עד שאמר לכם בשמי וכאשר אמר כן היה: למען תדעו. מן הראשונות תדעו האחרונות כי יתקיימו ותאמינו לי כן אקיים העתידות כמו שאמרתי להוציא בניכם מהגלות באחרון ותבינו כי אפילו לא היה לכם עדות בזה מדע כם תוכלו להבין כי מה שאני אומר אמת הוא כי אני הוא אמת ודברי אמת, והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' אני הוא זה היחוד שאין זולתו ממנו כי כל יש איננו הוא בעצמו: לפני לא נוצר אל. הדבר הזה קשה למפרשים בעבור שאמר לפני ואחרי והוא יתברך אין לו ראשית ואחרית ועוד שאמר נוצר לפיכך פירשו מקצתם נוצר כמו יצר ור"ל לפני שיצרתי היצירות לא יצר אל זולתי שום יצירה ואמר זה על האלילים ואחרי שיצרתי גם כן לא יצר אל זולתי שום יצירה, ואדוני אבי ז"ל פירש נוצר סמוך כי היא פתוח ר"ל לא היה דבר נוצר על ידי אל זולתי לפי שהיו נוצרים היצירות על ידי וכן לא יהיה דבר נוצר על יד שום אל אחר גם כן כלומר אחר שנוצרו על ידי לא יהיה דבר נוצר על יד שום אל, ויונתן תרגם אתון סהדין וגו': (יא) אנכי אנכי. הכפל לחזק, וכן אני אני הוא, אמר אנכי השם המורה על עצם אמתתו ואחר שאני עיקר המצואים וכל המצואים בסבתי אין מושיע זולתי, ר"ל מאין רצוני ועושה דבר זולתי והושעתי כמה פעמים אתכם ואושיע עוד ואין מונע, והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' אנכי אנכי שתי פעמים שלא השתנה כהשתנות אבות מעלה כנגד המולך והמתחיים בעלם ובתבנית על כן אושיע בכל עת: (יב) אנכי. הגדתי והושעתי ר"ל הפעמים שהושעתי אתכם קודם הגדתי לכם על ידי נביאי והשמעתי אתכם על ידיהם אושיעכם, וכן

מצודת דוד

להם בני אדם כמו הכנענים והמצרים תחתיך: (ה) ממזרח: הגנוזים שמה: (ו) תני. תן את ישראל הפזורים שמה: אל תכלאי. אל תמנע מליתן את ישראל: הביאי. כאלו יצוה לכל אחד מרוחות השמים להביא את ישראל: (ז) כל הנקרא בשמי. כל ישראל הנקראים בשם עם ה': ולכבודי. הנעשה להתכבד ולהתפאר בהם כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר (לקמן מט): בראתיו וכו'. ר"ל כבר הכנתי לו כל צרכי הגאולה אין מחסור: (ח) הוציא. להוציא מהגולה אותם שגלו על שנעשו כעוורים ועינים להם ולא ראו מעשה ה' ר"ל יש להם לב ואינם רוצים להשכיל: וחרשים. נעשו כחרשים ואזנים להם ולא ישמעו מצות ה': (ט) כל הגוים נקבצו. אם כל העכו"ם יתקבצו יחד מי בהם יגיד עתידות כזאת וכי האליל אמר להם: וראשונות. או הראשונות שכבר עברו ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם עד לא באו: יתנו עדיהם. ר"ל יביאו עדים שהשמיע דבר עד לא בא ואז יהיו צדיקים בדבריהם: וישמעו. או ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו אמת הדבר וכאומר או יביאו עדים או יודו על האמת: (י) אתם עדי. אבל לי יש עדים כי אתם ישראל עדי ועבדי הנביא אשר בחרתי בו גם הוא לעד שהגדתי מפלת סנחריב מאז עד לא בא: למען תדעו. מן הראשונות תדעו על האחרונות שכן יהיה: ותאמינו לי. שאקיים מאמרי: ותבינו כי אני הוא. ממנה שאין מי יודע עתידות כמוני תבינו אשר אני הוא לבד ואין עוד אלהים: לפני לא נוצר אל. ר"ל לפני שיצרתי אני את היצירות לא היה דבר נוצר מאל זולתי ואחר שיצרתי את היצירות לא יהיה דבר נוצר מאל זולתי כי אין אלוה זולתי: (יא) אנכי אנכי ה'. הכפל לחזק: ואין מבלעדי מושיע. אין זולתי מושיע: (יב) אנכי הגדתי. ר"ל קודם כל תשועה הגדתי אותה וכן הושעתי: והשמעתי.

מצודת ציון

יקר וחשוב: (ו) תכלאי. ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות לו): (ט) וישמעו. הוא"ו הוא וי"ו המחלקת: (יא) מבלעדי. ענינו כמו זולת וכן בלעדי אלהים יענה (בראשית מא)

וכן עשיתי: ואין בכם זר · ואין בכם אל זר, לפיכך שמתי פני אליכם לטובה להושיעכם ולא עשיתי כן לשאר העמים כי יש בהם אל זר ובוטחים בו ואתם עדי כזה כי כן עשיתי עם אבותיכם ועמכם ואני אל היכול בראשונה ובאחרונה, ויונתן תרגם אנא חויתי לאברהם אבוכון וגומר: (יג) גם מיום: טרם שהיה יום, כלומר קודם שהיה העולם, וטעם גם לפי שאמר הגדתי והשמעתי ר"ל בימים הקדמונים בימי אבותיכם אמר כי גם קודם זה אני הוא, ועוד קודם שהיה העולם גם כן אני הוא, וכן מעולם ועד עולם אתה אל מטרם שהיה העולם, ואמר שאני כן אין מידי מציל כשארצה להושיע עם מעם או ארצה להרע להם: אפעל ומי ישיבנה · וכאשר אפעל ואעשה דבר מי ישיב אותה הפעולה לאחור, ויש לפרש ג"כ מיום אני הוא מזמן רב אני הוא עמכם, כמש"א כי מעולם שברתי עולך וגו', ר"ל מזמן רב ובכל אשר הייתי עמכם והושעתי אתכם מיד צריכם ואין מידי מציל: (יד) כה אמר ה'. נבואה זו על גלות בבל: גואלכם · מגלות בבל: קדוש ישראל · אביכם, וכבר פירשנו בפסוק כי בראותו טעם אמרו קדוש ישראל, ואמר אותו כמה פעמים בזה הספר, ר"ל כי בזכותו הוא מטיב להם בגלותם, כמו שאמר וזכרתי את בריתי יעקב: למענכם שלחתי בבלה · בעבורכם כדי שתבאו מהגלות שלחתי כורש לבבל להחריבה ולהוציא אתכם מתוכה ולהושיבכם לארצכם: והורדתי בריחים כולם · אוריד יושבי בבל ממעלותם ויברחו להם בלא כורש: בריחים · תאר, כמו בריחים עד צוער אלא שזה מן הדגוש ובריחים מן הרפים: וכשדים באניות רנתם · וכשדים יברחו באניות וצעקתם כלומר צעקת הבכי, וכמוהו קומי רוני בלילה, ויש מפרשי' בריחים כמו באניות והבי"ת לשמוש, ובריחים שם האניות לפי שהולכות ברוח, וי"ת במשוטין, ואני תמה מהחכם רבי אברהם אבן עזרא שכתב פי' שלחתי כאלו הוא קורא אותו שולחתי בקבוץ שפתים השי"ן מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו וכך הוא לשון פירושו, והנה הטעם כל כך באתי במהרה לגאול אתכם כאלו שלחתי, והכם גדול בספרד אמר כי סכבוד ידבר עם הנביא ושר ישראל הוא המשולח אל בבל לגאול ישראל, וזה לשונו, ואני מקובל כי קריאתו שלחתי בחיר"ק השי"ן מבנין פעל הדגוש, וכן מצאתי בכל הספרים המדוייקים אשר ראיתי, והמתרגם ידמה גם כן שכן היה קורא אותו שתרגם בדיל חוביכון אתגלתון לבבל, אלא שאין פירושו כפירושינו כי הוא ר"ל שלחתי אתכם בגלות לבבל, אבל לפי מה שנמצא בדברי רז"ל ידמה שהם היו קוראין שלחתי בקבוץ שפתים השי"ן שאמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם, גלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר למענכם שלחתי בבלה, גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעולם: (טו) אני ה' קדושכם · שאני מקדים שמי בכם, כמו שאמר כורש כל ממלכות הארץ נתן לי ה' מי בכם מכל עמו יהיה אלהיו עמו ויעל: בורא ישראל · כמו שפירשנו בוראך יעקב: מלככם · הוא מלככם באמת ולא יעזבם ביד מלכי העמים: (טז) כה אמר ה' הנותן בים דרך · מי שנותן לעמו ישראל דרך בים סוף הוא יושיעכם מהגלות הזה, כי הענין דבק למעלה, וכפל הענין במלות שונות ואמר במים עזים נתיבה או אמר מים עזים על הירדן: (יז) המוציא · ואחר שזכר הנס שעשה להם בים סוף זכר גם כן הנס שעשה להם בדבר סנחריב, כלומר מי שעשה לכם הניסים האלה יעשה לכם עוד בבבל ואמר המוציא שהוא הוציא חיל מלך אשור ברכב וסוס וסביאו לארץ ישראל, כמו שכתוב ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור וגו', ואמר אשור שבט אפי והנה הוא הוציאם והוא הפילם בירושלם: יחדו ישכבו בל יקומו, כשישכבו בלילה לא קמו, כמו שאמר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים, וזהו שאמר דעכו כפשתה כבו, כלומר כי ברגע מתו כמו הפשתה הדולקת שכבה במהרה, ודעכו כמו כבו: (יח) אל תזכרו ראשונות · אמר סנה אלה הנפלאות הראשונות אל תזכרו אותם בקבוץ גליות כל כך תהיה הפליאה ההיא גדולה, וכפל הענין במלות שונות, ואמר וקדמוניות אל תתבוננו, וכן אמר ירמיהו הנביא עוד לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה וגו', ורז"ל פי' אל תזכרו ראשונות זהו שיעבוד מלכיות, וקדמוניות אל תתבוננו, זהו יציאת מצרים: (יט) הנני עושה חדשה · הנני עושה פליאה חדשה, והוא אומר על קבוץ גליות: עתה תצמח · ובאמרו עתה וענין הצמח סואת על זמן קרוב לפי שהגאולה קרובה לבא אם ישובו ישראל בתשובה וזה כמה הגיע זמנם אם זכו ישראל, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו, או שאמר עתה כאלו עתה תצמח, כלומר תהיו בטוחים בה כאלו תראו אותה בעיניכם: הלא תדעו · זאת הישועה הלא תדעוה מקדם כי כתובה בתורת משה, שנאמר ושב ה' את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים וגו', וזה לא נאמר על גלות בבל כי לא היו נפוצים בכל העמים ולא יצאו מן הגולה כי אם גולי בבל כי עשרת השבטים לא יצאו מגלותם, ועוד כי אמר כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, והשבים לבבל לא שבו אל ה' בכל לבבם ובכל נפשם שהרי היו בהם מחללי שבת ונושאי נשים נכריות, ומה שאמר בספר ירמיה לפי מלאת לבבל שבעים שנה, ואמר ובקשתם אותי ומצאתם, על שתי הגליות זכר באותה הפרשה: אף אשים · אמר אף כלומר עוד אעשה עמכם טובה גדולה ופליאה רבה שלא תדמה מן התורה שאשים במדבר דרך בישימון נהרות, כמו שאמר למעלה בפסוק קול קורא, וכן אמר למעלה בפרשת חזקו ידים רפות כל הענין: בישימון · מקום שמם שהוא המדבר, וטרבו ישם מן ובכמות תאמנה: (כ) תכבדני · על דרך משל, כמו או שיח לארץ ותורך · כמו שאמר למעלה יששום מדבר וציה כי בהיות במקום ציה מים כאלו המדבר והציה ישישו וכל שכן חית השדה שתבא להם תנאה מן.

קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וַאֲנָא אֱלָהָא׃ יג אַף מֵעָלְמָא אֲנָא הוּא וְלֵית דְּמִן יְדִי מְשֵׁיזֵיב אַעְבְּדִינַהּ וְלָא אֲתִיבִינַהּ׃ יד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פָּרִיקְכוֹן קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן אַגְלֵיתִי יַתְכוֹן לְבָבֶל וְאַחֲתֵיתִיהּ בְּמָשׁוֹטִין כּוּלְהוֹן וְכַסְדָּאֵי בִּסְפִינֵי תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן׃ טו אֲנָא יְיָ קַדִּישְׁכוֹן דִּבְרָאִי לְיִשְׂרָאֵל מַלְכְּכוֹן׃ טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דְּאַתְקֵין בְּיַמָּא אוֹרְחָא וּבְמַיִין תַּקִּיפִין שְׁבִילָא׃ יז דְּאַפֵּיק רְתִיכִין וְסוּסָוָן מַשְׁרְיָן וְעַם סַגֵּי כַּחֲדָא אִתְבְּרָעוּ וְלָא קָמוּ דְּעִיכוּ כְּבוּצָא עֲמֵי טְפוֹ׃ יח לָא תִדְכְּרוּן קַדְמָיָתָא וּדְמִן אַוְּלָא לָא תִסְתַּכְּלוּן׃ יט הָא אֲנָא עָבֵיד חַדְתָּא וּכְעַן תִּתְגְּלֵי הֲלָא תִידְּעוּנַהּ אַף אֲשַׁוֵּי בְמַדְבְּרָא אוֹרַח בְּצַדְיוּתָא נַהֲרִין׃ כ יְיַקְּרוּן קֳדָמַי כַּד אֵיתֵב מְדִינָן דְּצַדְיָן אֲתַר דַּהֲוָאָה שָׁרְיָן יְרוֹדִין וּבְנַת נַעֲמִין אֲרֵי יְהָבִית בְּמַדְבְּרָא מַיָּא נַהֲרִין בְּצַדְיוּתָא לְאַשְׁקָאָה גָּלוּת עַמִּי דְּאִתְרְעֵיתִי בַהּ׃

נְאֻם־יְהוָה וַאֲנִי־אֵל׃ יג גַּם־מִיּוֹם אֲנִי הוּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל אֶפְעַל וּמִי יְשִׁיבֶנָּה׃ יד כֹּה־אָמַר יְהוָה גֹּאַלְכֶם קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָבֶלָה וְהוֹרַדְתִּי בָרִיחִים כֻּלָּם וְכַשְׂדִּים בָּאֳנִיּוֹת רִנָּתָם׃ טו אֲנִי יְהוָה קְדוֹשְׁכֶם בּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל מַלְכְּכֶם׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה׃ יז הַמּוֹצִיא רֶכֶב־וָסוּס חַיִל וְעִזּוּז יַחְדָּו יִשְׁכְּבוּ בַּל־יָקוּמוּ דָּעֲכוּ כַּפִּשְׁתָּה כָבוּ׃ יח אַל־תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת וְקַדְמֹנִיּוֹת אַל־תִּתְבֹּנָנוּ׃ יט הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה תִצְמָח הֲלוֹא תֵדָעוּהָ אַף אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישִׁמוֹן נְהָרוֹת׃ כ תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי־נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם נְהָרוֹת בִּישִׁימֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי

לכם שבעה רקיעי' ולא ראיתם כל תמונה: (יג) גם מיום אני הוא: לא איתה היום לבדו הייתי לבדי כי גם מאז היות יום אני הוא לבדי: אפעל. אם באתי לפעול אין משיב: (יד) למענכם שלחתי בבלה. י"ת בדיל חוביכון אגליתי יתכון לבבל: והורדתי בריחים כולם. ואחתית במשוטין כולהון משוטין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומיישרה: וכשדים: הוליכו אתכם באניות רנתם גם יש לפרש על בשורת הגאולה: למענכם שלחתי. אשלח מלכי מדי לבבל ואוריד הכשדים בספינות ומשוטין לגולה לארץ מדי. וכשדים אוריד באניות שהיתה רינתם בהם: (טז) הנותן בים דרך: בים סוף ושם הולאתי מצרים לרדוף אחריכם רכב וסוס וחיל ועיזוז וכולם יחדיו ישכבו מתים על שפת הים בל יקומו: (יז) כפשתה כבו. תירגם יונתן כבוצא עמי טפו: (יח) אל תזכרו ראשונות · הניסים הללו שאני מזכיר לכם שעשיתי במצרים אל תזכרו אותם מעתה כי בגאולה זו תעסקו להודות ולהלל: אל תתבוננו · אל הסתכלו כהן אל תתנו להם לב: (כ) תכבדני חית השדה: מקום שהוא חרב ומרבץ לחיות השדה לתנים ולבנות יענה: כי נתתי במדבר מים · כלומר בארץ חריבה אתן ישוב: עם

באניות ד' וסי' והשיבך ה' מצרים. אז אמר אחזיהו · וכשדים באניות רנתם · יורדי הים באניות. וחד ובאניות רבות ובא בארצות:

ת"א למענכם שלחתי · מגלה כט (תענית סד): בים דרך · חולין קלט (שבת ח): אל תזכרו · ברכות יג: עשה חדשה · (ברכות ד): חית השדה · חולין סד:

מצודת ציון

מ"א): (יד) בריחים · ענינו כמו ספינות ע"ש שכל מהלכה הוא ע"י הרוח: באניות · בספינות: רנתם · ענין קול צעקה ויללה כמו קומי רוני בלילה (איכה ב'): (טז) עזים · מל' עוז וחוזק: נתיבה · שביל ודרך: (יז) ועזוז · מל' עוז ותוזק: דועכו · ענין קפילה וכן דעכו כאש קוצים (תהלים קי"ח) ע"ש שבעת הכבוי קופלת השלהבת: (יח) תתבוננו · ענין הסתכלות בכונת הלב: (יט) בישימון · במקום שממה: (כ) תנים · מין נחש: ובנות יענה · מין עוף המצוי במדבר ובחיך

מצודת דוד

ר"ל לא להנביא לבד סגדתי כי אם לכולכם השמעתי על ידו: ואין בכם זר · ר"ל לא היה מי בכם זר מלדעת הדבר כי כולכם שמעתם מהנביא: ואתם עדי. שכן הוא באמת: ואני אל. ר"ל אני הוא אשר הושעתי אתכם: (יג) גם מיום. גם מאז היות יום אני הוא לבדי לעזור ולהושיע: ואין מידי מציל את מי שארצה לאבדו: אפעלי מה שארצה אפעל הן להושיע הן לאבד: ומי ישיבנה · מי יוכל להשיב הפעולה ההוא ולמנעה · (יד) למענכם למען תצאו מן הגולה שלחתי את כורש לבבל להחריבה: כל בני בבל הורדתים כולם: הורדתי בריחים כולם בספינות וכשדים השמיעו קול צעקתם בהאניות בהלכו בהם בגולה: (טו) אני ה'. ר"ל את זה עשיתי אני ה' המקודש לכם: בורא. ר"ל אני בורא ישראל ומלככם עשיתי את זה וכפל הדבר במ"ש: (טז) הנותן אשר נתן דרך בים סוף בצאת ישראל ממצרים: ובמים עזים זה הירדן שבקע בימי יהושע: (יז) המוציא רכב וכו'. המוציא בלב מצרים להוציא אנשי הרכב והסוסים ואנשי החיל עם כל החוזק לרדוף אחר בני ישראל: יחדו. כולם יחדו שכבו ולא הוסיפו לקום כי נטבעו בתוך הים: דעכו. נשפטו קפלו אתם וכבה מהר כפשתה הדולקת הכבה מהרה כי לא תתעכב הלהבה בפשתה: (יח) אל תזכרו ראשונות · אל תזכרו להפליא על הנסים שעשיתי לכם בימים הראשונים · וקדמוניות וכו' כפל הדבר במ"ש: (יט) חדשה. נס חדש אשר לא עשיתי מעולם: עתה תצמח: בזמן קרוב תהיה אם בקולו תשמעו: הלא תדעוה את הישועה ההיא, כי כתובה היא בתורה שנאמר ושב ה' וגו' ושב וקבצך וגו' (דברים ל) דרך. לבני הגולה: נהרות. לרוות הצמאון: (כ) תכבדני חית השדה: אשר

ישעיה מג

בחירי׃ כא עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו׃ כב ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל׃ כג לא הביאת לי שה עלתיך וזבחיך לא כבדתני לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתיך בלבונה׃ כד לא קנית לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונתיך׃ כה אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר׃ כו הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק׃ כז אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי׃ כח ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לגדופים׃

מד

א ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו׃ ב כה אמר יהוה עשך ויצרך מבטן

תרגום

כא עמא דין אתקנית לפולחני בתושבחתי יהון משתען׃ כב אמיר על ידי נביא ולא כפולחני ערעיתון דבית יעקב ארי לאיתון באולפן אוריתי ישראל׃ כג לא איתיתא קדמי אמרין לעלתא ונכסת קודשך לא יקרתא קדמי לא אסגיתי עלך בקורבנין ולא אתקפית עלך בלבונתא׃ כד לא זבינתא קדמי בכסף קני בסם ותרב נכסת קודשך לא דהינתא על מדבחי ברם אסגיתא קדמי בחובך אתקפתא קדמי בעויתך׃ כה אנא אנא הוא שביק לחובך בדיל שמי וחטאך לא ידכרון׃ כו אמר כען נדון כחדא אשתעי את בדיל אם תכול ותזכי׃ כז אבוך קדמאה חטא ומלפך מרדו במימרי׃ כח ואפיס רברבי קודשא ואמסר לקטלא יעקב וישראל לחסודין׃ א וכען שמע יעקב עבדי וישראל דאתרעיתי ביה׃ ב כדנן אמר יי דעבדך ודאתקנך ממעין

רש"י

(כא) עם זו יצרת לי. למען תהלתי יספרו: (כב) ולא אותי קראת · ואתה לא אותי קראת בפנותך אחרי עכו"ם: כי יגעת בי: נלאיתם מהר בעבודתי: (כג) לא הבאת לי שה עולותיך: כ"א לעכו"ם לא העבדתיך: עבודה רבה במנחה קומץ מעט סולת לגבוה וגם הוא לא אמרתי לך להקריב לך חובה אלא נדבה: (כד) לא קנית לי בכסף קנה. לקטרת לא הוצרכת לקנותה בכסף. לפי שהיתה מצויה בארצכם הרבה אמר רבי אבא קינמון היה גדלה בארץ ישראל והיו אוכלין אותה עזים וצביים. במדרש אגדה: העבדתני בחטאותיך · אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל והנה רוח סערה באה מן הצפון שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבש את כל העולם תחת ידו של נבוכדנצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו שהאיתה בחנינה: (כה) אנכי אנכי: אני הוא שמחיתים מאז ואני מוחה אותם גם עתה: למעני · לא בזכותך ולא בצדקת אבותיך: (כו) הזכירני כל הגמול שיש לך ולאבותיך עלי: נשפטה יחד: נבא למשפט · (כז) אביך הראשון חטא · באומרו במה אדע (בראשית טו): ומליציך פשעו בי. אין לך בכל מליציך שאתה סומך על זכותם שלא מצאתי בו פשע יצחק אהב את שונאי: (כח) ואחלל שרי קדש בשביל עונותיכם: (א) ועתה שמע: לשוב לתורתי יעקב עבדי

רד"ק

מן השמים שישישו וישמחו וכאלו תכבדני בתהלותיך: עמי בחירי · שבחרתי בו משאר העמים: (כא) עם זו יצרתי לי · יצרתי להיות לי לעם והם יספרו תהלתי על הנסים שאעשה להם בהוציאי אותם מהגלות, ועתה החל בפרשה אחרת להוכיח את ישראל שבאותו הדור אמר כי כל הטוב שאני עתיד להטיב לבניכם אחריכם שיהיו בגלות לא במעשיכם הטובים ולא למענכם אעשה ואמר: (כב) ולא אותי קראת יעקב · אפילו לא קראת לי בעת צרתך כל שכן שלא יגעת בי ישראל, ופי' כי יגעת כי תאמר שיגעת בי לא עשית כי אפילו לא קראת לי: בי · ר"ל בעבודתי כלומר לא קראתני ולא יגעת לעבוד אותי, ויש לפרש לא די שלא קראתני אלא שהוגעתני לעבוד עכו"ם שהוא עלי לטורח: (כג) לא הבאת לי · וזה היה בימי אחז שבטל עבודת האל מבית המקדש כמו שכתוב עליו ויסגור את דלתות בית ה' ויעש לו מזבחות בכל פנה בירושלם ובכל עיר ועיר בנה בית לקטר לאלהים אחרים, וכן התודה עליו חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו ויסבו פניהם ממשכן ה' ויתנו עורף גם סגרו דלתות האולם ויכבו הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל: וזבחיך · כמו ובזבחיך חסר בי"ת השמוש וכמוהו רבים: לא העבדתיך · כי אם עבדתני ויגעת בעבודי אני הייתי המעביד והמיגע וכיון שלא יגעת ולא עבדת אינני מעביד ומיגע: בלבונה. כי לבונה זכה היתה בקטרת וגם לא הקטירו: (כד) לא קנית קנה. קנה הוא קנה בשם שהיה בקטרת, ואמר בקנה לא קנית לפי שלא היה הקנה בארץ ישראל כי אם על ידי קנין כי מארץ רחוקה היה בא להם כמו שכתוב וקנה הטוב מארץ מרחק: הרויתני. על דרך משל: אך העבדתני · והנה הדבר הזה להפך כי אני לא העבדתיך ואתה העבדתני והטעם שהייתי סובל כעבד סובל טרחו וכן אמר היו עלי לטורח. נלאיתי נשוא כי החטאים והעונות היו עלי למשא כבד וזה על דרך משל ואני סבלתי מאתכם כעבד שאין לו יכולת להקל טרחו והיה מדרך המשפט שאכלה אתכם כרגע על רוב חטאתיכם אך סבלתי שלא כליתי אתכם וזה למעני כי לא למענכם ועל חטאתיכם אני נפרע מעט מעט מכם: (כה) אנכי אנכי הוא · הכפל לחזק ר"ל אנכי הוא שסלחתי פשעם לדור המדבר ואנכי הוא הסולח ומוחה פשעיכם בכל דור ודור: למעני: שלא יחולל שמי בכם אם אכלה אתכם: (כו) הזכירני · ואם תאמר שאני שכחתי צדקותיך ואינם רבות חטאתיך כאשר אני אומר הזכירני כאדם המזכיר לחבירו דבר ששכח: נשפטה יחד · אני ואתה אם הכיתיך כפי פשעיך או אם מחיתי אותם לך: ספר אתה למען תצדק · ספר אתה תחלה טענותיך למען תצדק בדין כמו שאמר צדיק הראשון בריבו, ר"ל שאפילו תספר אתה אם תספר האמת לא תצדק ואפי' לא תספר כל חטאתיך ולא תספר כל צדקותי שעשיתי עמך: (כז) אביך הראשון חטא · ואיך תאמר לא חטאת אתה והנה אביך הראשון חטא והוא אדם הראשון כי האדם מוטבע בחטא כי יצר לב האדם רע מנעוריו: ומליציך פשעו בי · פירוש שריך וגדוליך וכן במליצי שרי בבל כי הענין אחד כמ"ש כמו את מספר מפקד העם, וזכר השרים שהם היו ראוים להוכיח העם ולהשיב אותם לדרך הטובה והם פשעו בי, וי"מ אביך מלכך כמו והיתה יד ה' בכם ובאבתיכם ומפרשים אותו על ירבעם, ויותר נכון להיות פירושו על שאול כי הוא מלך ראשונה על כל ישראל: (כח) ואחלל · הוי"ו פתוחה כי אין הענין עבר אלא פירושו בכל דור ודור אני מחלל שרי קדש ואני נותן לחרם יעקב וישראל לגדופים בעונותיהם אבל איני מכלה אותם מכל וכל, וזכר שרי קדש לפי שאמר ומליציך פשעו בי אמר כי שרי קדש שיש בישראל הם מחוללים ביד האויב ונספים בעון השרים הפושעים והעם. כי הטובים הם נספים בעון הרעים כשהם רבים וכן אמר פן תספה בעון העיר כי לא ימלט האחד בין הרבים אלא על ידי נס, וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה היו עבדי האל חסידיו ונספו בעון הרבים, ועל זה אמר כי עד צדק ישוב משפט, ופי' לחרם להרג כמו ואת כל הנשמה החרים: לגדופים · שהם לחרפה וגדופים בין העכו"ם, ובדרש ואחלל שרי קדש אלו הלוים: (א) ועתה שמע · אע"פ שאני מחלל אתכם ומכה אתכם בעונותיכם עוד איטיב לכם טובה גדולה ועתה שמע הנחמה הטובה כי אתה עבדי בין שאר העכו"ם וכך בחרתי מכולם והעבד הטוב אע"פ שיחטא לפעמים לא יגרשהו אדוניו אלא מיסרו ובאחרונה אחר היסורים נוסר כמה פעמים וינחם העבד וישוב לעבוד את אדוניו ביסרת לבב וייטיב לו אדוניו טובה רבה: (ב) כה אמר ה' · עושך, כמו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו אשר הגדילם ולמדם, או יהיה פירוש עושך, כמו בוראך ויוצרך מבטן, פי' החכם רבי אברהם אבן עזרא

מסורה

עם זו ג' בקריאה וסי' עם זו גאלת. עד יעבר עם זו קנית · עם זו יצרתי לי: ד' מ"ל יו"ד בלישן הבאה בקריאה וסי' והביאתי אתם וירעו את הארץ. לך הביא העיר · עד שהביאתיו אל בית אמי. לא הביאת לי שה עלתיך · וי"ם מסרה שאין מונין אלא ג' ודין בתרא אין מונין אותו אלא ג' קדמאי: ספר ב' וסי' ולמען ספר שמי בכל הארץ. ספר אתה למען תצדק: תצדק ד' ג' קמצין וא' פתח וסי' ספר אתה למען תצדק · החפץ לשדי כי תצדק. תרשיעני למען תצדק · למען תצדק בדבריך בתרא פתח:

תולדות אהרן

קראת יעקב · יומא יט: שה עלתיך · עקידה שער נז: הוא מחה · שם נג: אביך הראשון · זוהר וישלח: שמע יעקב · עקידה שער סו:

מצודת דוד

דרך משל כאלו חית השדה תכבדני בתהלותיה על אשר ימלאו מים במדבר במקום מדורם: לספקית עמי. בעם שובם מהגולה דרך המדבר: (כא) יצרתי לי. יצרתים לי לעם למען יספרו תהלתי: (כב) ולא אותי. אבל אתה יעקב לא קראת אותי כי פנית אחרי העכו"ם: כי יגעת · כי נעשית יגע ועיף בעבודתי ובטלת את העבודה: (כג) לא הבאת לי · זה היה בימי אחז, שבטל עבודת בה"מ כמ"ש ויסגור את דלתות בית ה' וכו' (דה"ב כח) וכן התודה חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו וכו' גם סגרו וכו' ועולה לא העלו בקדש וגו' (שם כט): וזבחיך · לא כבדתני עם זבחיך כי לא הבאתים לי: לא העבדתיך במנחה. לא הטלתי עליך עבודה קשה, והואיל מרובה בהבאת המנחה כי לא צויתי להקטיר רק הקומץ וכן לא הוגעתיך בלבונה כי לא צויתי להרבות בלבונה: (כד) לא קנית. לא הוצרכת לקנות קנה להקטיר על המזבח כי היתה גדלה בירושלים: וחלב וכו'. לא השבעת אותי עם חלב זבחיך כי לא הקרבתים לפני: אך העבדתני. אני לא העבדתיך אך אתה העבדתני בחטאותיך וזהו מה שהיה שמש לנ"כ לכבוש את כל העולם תחתיו שלא יאמרו תחת יד אומה עכו"ם שפלה מסר ה' את ישראל: הוגעתני · כפל הדבר במ"ש: (כה) אנכי אנכי · ר"ל אני הוא שמחיתי מאז ואני מוחה אותם גם עתה ולא בצדקתך כ"א למעני שלא יחולל שמי כשאעשה עמכם כלה כחטאותיכם: וחטאתיך לא אזכור · ר"ל מחקתים מספר לבל ישאר רושם כלל ולא יזכרו: (כו) הזכירני · אמר דרך משל כאדם לחבירו לומר הזכיר אותי מה גמול יש לך עלי: נשפטה יחד · נדבר דברינו לראות הדין עם מי: ספר אתה · ר"ל ספר אתה תחלה למען תצדק כי צדיק הראשון בריבו וכאומר אף אם אתה תספר בתחלה לא תהיה צדיק נגדי: (כז) אביך הראשון חטא · אדם הראשון חטא כי באכלו מעץ הדעת ועם כי היה יציר כפי וכ"ש אתם שנולדתם מאיש ואשה המלאים עון: ומליציך. אף המליצים שאתה סומך עליהם להמליץ טוב בעדך והם הכהנים שבדור ההוא גם המה פשעו בי: (כח) ואחלל · בעבור עונותיכם אחלל אף השרים הקדושים שבכם: ואתנה · אתנה אתכם לחרם

מצודת ציון

[כג] וזבחיך · הוי"ו הוא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ר"ל עם יוסף שהיה במצרים: הוגעתיך · מלשון יגיעה: בלבונה · מין בושם הנתון על המנחה: (כד) קנה · מין בושם: וחלב · הוי"ו היא במקום עם: הרויתני · ענין שביעה כמו ורותה מדמם (ירמיה מו): הוגעתני · מלשון יגיעה: (כה) מוחה · ענין מחיקה כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל): (כז) ומליציך · מל' מליץ והוא המטעים הדבר במיטב הענין: (כח) ואחלל · הוא הפוך הקדש וכן לא יחלל זרעו (ויקרא כ"א): ואתנה · ענין מסירה: לחרם · ענין שממון ואבדון: לגדופים · ענינו כמו

ושמע

רד"ק

עזרה כי רמז ליעקב כמו שאמר בבטן עקב את אחיו כלומר מי שילד יעקב בבטן בכח שאחזה ידו בעקב עשו אחיו שלא כדרך שאר העוברים כי אין העובר מוציא ידו מן השליא כל שכן שיתפוש בידו וזה היה מעשה נס ומי שהיה עם אביכם בבטן יהיה עמכם בגלות שהוא מקום צר לכם כמו הבטן לעובר, ויתכן לפרש ויוצרך מבטן כמו שפי' בוראם, וטעם מבטן כי בעת צאת הבן מן הבטן יכניסהו בברית האל וימול אותו לשמונת ימים: יעזרך · שיעזרך והוא אומר לך אל תירא: וישורון · ידוע שהוא ישראל ונקרא כן לפי שהוא ישר בין העמים: (ג) כי אצק · כי כמו שאני יוצק מים על מקום צמא כן אצק רוחי על זרעך, וכן אמר יואל אשפוך רוחי על כל בשר וכל בשר איננו ר"ל אלא ישראל לבד כמו שאמר ונבאו בניכם ובנותיכם, וכן אצק עליהם ברכתי, ובאמרו על זרעך ועל צאצאיך הנביא היה מתנבא כנגד דורו והיה מבטיח הישועה על בניהם שתבא הגאולה בימיהם · והמשיל דבר המים לשני עניינים לרוחי וברכתי האחד לענין הנפש שישראל צמאים בגלות לדבר הנבואה שפסקה זה כמה שנים וכן אמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' והבטיח לרוות הצמא כמו שהמים מרווים המקום הצמא והיבש ואמר אצק רוחי על זרעך, ולענין הגוף שישראל צמאים בגלות לישועה ולכל הטוב שהבטיחם האל בשובם לארצם ועל זה אמר וברכתי על צאצאיך, ובאמרו על יבשה ר"ל יבשה וצמאה כי כל הארץ נקראת יבשה על דרך כלל כמו שאמר ויקרא אלהים ליבשה ארץ אבל זהו פרט למקום הצמא והיבש מן הארץ: (ד) וצמחו בבין חציר · בי"ת בבין המשמשת הוא לתוספ' באור כי מספיק היה אם אמר בין חציר וכמוהו בי"ת בתוך, אמר יצמחו ישראל בטובה כאלו היו נזרעים בין חציר וזה על דרך משל והחציר הוא צומח במהרה ולזה המשילם לחציר לרוב מהירות צמיחתם לא לעמידה כי החציר לא יעמוד כמו שאמר כי כחציר מהרה ימלו לפיכך אמר אחר כך כערבים על יבלי מים שעומדים בלחותם כל הימים: (ה) זה יאמר · כי הנשארים בישראל כולם יהיו קדושים וכולם יקראו שם לה' והם מזרע יעקב כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו וגו', וכן אמר והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט: יכתוב ידו לה' · יאמר בפיו ויכתוב בידו לה' ר"ל כי הוא לה', ויונתן תרגם יקרב קרבנים, ובאמרו זה וזה לפי שיבא מזה אחד ומזה אחד כמו שכתוב ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל: יכנה · יכנה עצמו בשם ישראל כי לא יזכר שם עצמו אלא יאמר ישראל אני: (ו) כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו · כי כשיגאלנו יהיה הוא מלך ישראל לבדו שלא יהיו ברשות מלכי העכו"ם והוא אדון לבאות מטה ומעלה ובידו הכל והיכולת בידו להוציאם מהגלות אני ראשון אף לבאות מעלה העומדים שלא ישתנו אף להם אני ראשון ואני בראתים ואני אחרון הם יכלו ואני קיים ומבלעדי אין אלהים לבטל אמונת העובדים לשמש ולירח ולכוכבים אין כאחד מהם שהוא אלהים אלא במצותי וברשותי הם מנהיגים מה שמנהיגים: (ז) ומי כמוני ומי שהוא אלהים כמוני יקרא העוברות והעתידות ויגידם ויערכם לי מה שהיה משומי עם עולם כלומר מבריאת העולם, והנה יאמר משומי כלומר כי אני שמתי הנבראים בעת שבראתים כל אחד ואחד בגבולו העליונים למעלה והתחתונים למטה וכן יאמר לי האותיות אשר תבאנה ואינו כפל לשון אלא פירוש האותיות העתידות לבא בזמן קרוב ואשר עתידו' לבא בזמן רחוק, ולפו תרגם יונתן כמו לנו ויש לפרשו כמשמעו, ופי' כעבורם כלומר יגידו כדי לצדק עצמם, ויש מפרשים ואותיות דברי מופת וה"א יגידה ויערכה על הסוס שעבר מבריאת העולם עד הנה: (ח) אל תפחדו · אמר לישראל אל תפחדו מאלהים אחרים ואל תיראו מהם וכן אמר ירמיהו אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם: ואל תרהו · פירוש לפי מקומו כמו אל תפחדו, ויונתן תרגם לא תדחלון ולא תתברון כמו לא תירא ולא תחת הלא מאז השמעתיך והגדתי העתידות לבא ובאו ואתם עדי כי לכם שלחתי נביאי ועמכם עשיתי נסים ונפלאות ואתם יודעים אם יש אלוה מבלעדי כמו שאמר משה רבינו או הנסה אלהים לבא לקחת גוי מקרב גוי במסות באותות וגו' לעיניכם, כמו שאמר הנה ואתם עדי: ואין צור בל ידעתי · כי אין למעלה ממנו ידוע כי כל הידועים כולם אצלי, או פירוש אין צור שלא ידעתי והם אינם יודעים אותם על האמת כי אינם אלוה, ואמר זה על המלאכים ועל הגלגלים, וי"ת ולית דתקיף אלהן דמן קדמי מתיהב ליה: (ט) יוצרי פסל · האומנים העושים

ישעיה מד

ב ... יֹעֶזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ ג כִּי אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃ ד וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם׃ ה זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ ו כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ ז וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ ח אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ ט יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה

תרגום

יסעדינך לא תדחל עבדי יעקב וישראל דאתרעיתי ביה: ג ארי כמא דמתיהבין מיא על ארע בית צחונא ומתנגדין על יבשתא כן אתן רוח קודשי על בנך וברכתי על בני בנך: ד ויתרבין צדיקיא רכיכין ומפנקין כבלבלבי עסב כאילן דמשלח שרשוהי על נגדין דמיין: ה דין יימר מדחלייא דיי אנא ודין יצלי בשום יעקב ודין יקריב קורבניה קדם יי ובשמא דישראל יתקרי: ו כדנן אמר יי מלכא דישראל ופריקיה יי צבאות אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מני לית אלה: ז ומן כותי דין ערעינה ויחזינה ויסדרינה קדמי משויותי עמא דמן עלמא ודאתין ודעתידין למיתי יחוון לנא: ח לא תדחלון ולא תתברון הלא מבכן בסרתך וחויתי ואתון סהדין קדמי האית אלהא בר מני ולית דתקיף אלהין דמן קדמי מתיהב ליה תקוף: ט עבדי צלמיא כולהון למא ופלחיהון דלא יהנון להון וסהדין אינון בנפשתיהון

ראשון ח' וסי' נמסר בסדר בא ובשמואל חלק ב' סי' י"ט. המה חד מן ד' נקודות בנביאים וסי' נמסר בסדר במדבר סיני:

רש"י

עבדי: (ג) כי אצק מים על צמא · כמו שאני יוצק מים על צמא כן אצק רוחי על זרעך: (ד) וצמחו בבין חציר · בתוך עמלק על ידי גרים שיתוספו עליהם: בין חציר הוא עמלק שנאמר עליו והיתה נוה תנים חציר לבנות יענה (לעיל ל"ד): (ה) זה יאמר לה' אני · אלו צדיקים גמורים: וזה יקרא בשם יעקב: אלו קטנים בני רשעים: זה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה: ובשם ישראל יכנה: אלו הגרים מעכו"ם כך שנויה באבות דרבי נתן: (ז) ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה משומי עם עולם ועד עתה: עם עולם. כל בריות: ואותיות: דברי מופת: ואשר תבאנה. ואת העתידות לבא יגידו כמו שאני עושה עתה שעדיין לא חרב הבית ולא גליתם ולא נולד כורש ואני מבשר אתכם עליו: (ח) ואל תרהו: אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין כמו אל תחתו מלהודיע את שמי לבין העכו"ם: הלא מאז השמעתיך· מהר סיני והגדתי לכם שם שאין אלוה מבלעדי: ואתם עדי · שפתחתי לכם שבעה רקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי בדבר הזה שאין אלוה מבלעדי: ואין צור בל ידעתי. ת"י ולית דתקיף אלהן דמן קדמי מתיהב ליה תקיף: בל ידעתי. לשון ואדעך בשם (שמות לג) ידע לכתך (דברים ב) אני ידעתיך במדבר (הושע יג): (ט) ועדיהם המה. הפסילי' הם עדים על בושת עובדיהם שהרי אנו רואין שאינן לא רואין ולא יודעין והיו עובדין להם

תולדות אהרן מלך ישראל · עקרים מ"ב פי"ח: יוצרי פסל · עכו"ם ג עקדה שער נג: ועדיהם · (ברכות יב עירובין כב עכו"ם נט):

מצודת ציון

כמו חרסה וכן אשר גדפו (לעיל ל"ז): (ג) אצק · מל' יציקה ושפיכה: ונוזלים · ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד): על יבשה · ר"ל על מקום יבש: רוחי · ענין רצון וכן עד יערה עלינו רוח ממרום (לעיל ל"ב): צאצאיך · הבנים היוצאים ממך: (ד) חציר · דשא ועשב: הכרבים · שם אילן סרק ערבי נחל: יבלי מים · פלגי מים וכן ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה י"ז): (ה) יכנה · שם שאינו שם העצמי וכן אכנך ולא ידעתני (לקמן מ"ה): (ז) ויערכה · מל' עריכה וסדור: ואותיות · הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כ"א): למו · להם: (ח) תרהו · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו הוא ענין פחד כת"י: צור · ענין חוזק: (ט) יוצר · ענין עשיה והדוש וכן יוצר עמל

מצודת דוד

וממון ולגדוף מפי סאויב: מד (א) ועתה: ר"ל ועתה שמע את הטובה המיועדת לבוא: (ב) עושך ויוצרך. אשר עשה אותך ויצר אותך ומעת צאתך מבטן יעזר לך: וישרון. הן קרויים ישראל בשם הטעם הישר: (ג) כי אצק. כמו שאני יוצק מים על ארץ צמאה וכו' כן יצוק רצוני הטוב על זרעך: וברכתי · כפל הדבר במ"ש כי הרצון הוא הברכה: (ד) וצמחו. יצמחו וירבו כאלו היו נטועים בין החציר ודומה לה: כערבים · כערבי נחל השתולים על פלגי מים שצומחים וגדלים מהר: (ה) זה יאמר · הצדיקים שבהם יאמרו אנו מיוחדים לה' להאמין בו: וזה יקרא בשם יעקב. אלו הקטנים בני רשעים לא יהיו גופים אחר דעת אביהם הרשעים אלא יקראו א"ע בשם יעקב להיות צדיקים כמוהו: וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה שיחייבו את עצמם לשוב לה' כמו המתחייב את עצמו בכתב ידו: ובשם ישראל יכנה. ובשם יהיה מי אשר יכנה עצמו בשם ישראל אלו הגרים מקבליים אשר יתוספו עליהם: (ו) אני ראשון. ר"ל קודם בריאת העולם: ואני אחרון · לאחר שתכלה העולם: (ז) ומי כמוני יקרא. ומי הוא אשר יקרא לומר שהוא כמוני ויגיד ויערוך לפני הדברים שנעשים מעת שומי עם עולם והם כל הבריות: ואותיות. הדברים הבאים בזמן קרוב והדברים אשר תבואנה לזמן רחוק יגידו להם ר"ל בעבור עצמם להצדיק דבריהם ומחר לתחלת המקרא לומר מי הוא אשר יגיד כאלה: (ח) אל תפחדו · מאלהים אחרים: הלא מאז. במעמד הר סיני השמעתיך והגדתי שאין אלוה מבלעדי ואתם עדי בדבר זה כי פתח אז שבעה רקיעים והראה להם שאין עוד אחר כן ארז"ל: היש. וכי יש אלוה מבלעדי: ואין צור. אין חזק בעולם אשר לא ידעתיו אני וכאומר שלא אני הוא הנותן כח לכל החזקים ומכולם ידעתי: (ט) יוצרי פסל. האומנים

בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ י מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ יא הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ יב חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף׃ יג חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ יד לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ טו וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם

דְלָא חָזַן וְלָא יָדְעִין בְּדִיל דִיבַהֲתוּן׃ י מַן עֲבַר דַחֲלָא וְצַלְמָא אַתִּיךְ בְּדִיל דְלָא לַהֲנָאָה׃ יא הָא כָּל פָּלְחֵיהוֹן יִבְהֲתוּן וְאוּמָנַיָן עוֹבְדָנִין מִבְּנֵי אֱנָשָׁא יִתְכַּנְשׁוּן כּוּלְהוֹן יְקוּמוּן יִתַּבְרוּן יִבְהֲתוּן כַּחֲדָא׃ יב נַפָּחָא מִבַּרְזְלָא חֲצִינָא עָבֵיד וְנָפַח נוּר בְּשִׁיחוּרִין וּבְמַקּוֹבִין מַתְקִיף לֵיהּ וְעָבֵיד לֵיהּ בִּתְקוֹף חֵילֵיהּ דְאִם יִכְפַּן עַבְדֵיהּ וְלָא יֵיכוּל לָא יְהֵי בֵיהּ חֵיל וְאִם יִצְחֵי וְלָא יִשְׁתֵּי מַיָא יְהֵי מִשְׁלְהֵי׃ יג נַגַר אָעִין נָפֵיץ בְּחוּטָא מַסַר לֵיהּ בְּמַשְׁקוּלְתָּא מְגַזֵי לֵיהּ בְּאִזְמֵילַיָא וּבִנְצוּרִין מְאַחֵיד לֵיהּ וְעָבֵיד לֵיהּ כִּדְמוּת גְבַר כְּתוּשְׁבַּחַת אִתְּתָא לְמִיתַּב בְּבֵיתָא׃ יד לְמִקַּץ לֵיהּ אַרְזִין וּנְסִיב תְּרַז וּבְלוּט וּמַתְקִיף לֵיהּ בְּאָעֵי חוּרְשָׁא נְצַב אוֹרְנָא וּמִטְרָא יְרַבֵּי׃ טו וְהָוֵי לֶאֱנָשָׁא לְאַדְלָקָא וּנְסֵיב מִנְהוֹן וּשְׁחִין אַף אָזָא וְאָפָא לְחֵם אַף עָבְדֵיהּ דַחֲלָא

ארון זעירא חד מן ג' נונין זעירין דל"ת כא"ב דאתוון זעירין

חבריו ד' ג' חסר וא' מלא וסי' הן כל חבריו יבשו · קח לך עץ אחד וכתב עליו ב' בו . ושלאחריו דבר אליהם כה אמר ר"פ . קדמא מ"ל : חרש ג' פתחין וסי' מעשה חרש אבן פתוחי חתם . חרש ברזל מעצד ופעל בפחם . חרש עצים נטה קו · וסי' עיבדא דקיסא פרזלה : ארן נו"ן זעירא והוא חד מן ג' נוני"ן זעירין וסי' נטע ארן · ונבושו זבן · ונרגן מפריד אלוף · ואינון מן אלפא ביתא דאתוון זעירין ונמסרו בריש ספר ויקר'

רשי

להם : למען יבושו : העובדים להם : (י) נסך : לשון יציקה ומסכה והנו"ן בתיבה יסוד הנופל ממנו כגון נו"ן של נסך ושל נגף : (יא) הן כל חביריו · של אותו יוצר ונוסך פסילים המתחברים אליו לעבוד את יצירתו ונסכו יבושו : וחרשים המה · אותם יוצרים ונוסכים מבני אדם הם קל וחומר ליצירתם שהיא הבל : (יב) חרש ברזל . חרש של ברזל : מעצד. הוא אחד מכלי הנפחים : ופעל · הפסל : בפחם. קרבו"ן בלע"ז : ובמקבות . מרטי"ל בלע"ז : יצרהו : צ' ציר : ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב וגו' . גם הוא היוצר חסר כח וחלש הוא שאם ירעב אין בו כח או אם לא שתה מים ויעף לאמר קל וחומר שפעולתו אין בו תועלת לעזור : (יג) חרש עצים · ואם בא לעשותו של עץ וחרש עצים הוא כך דרכו : נטה קו : כדרך הנגרים ועל פי הקו יתארהו בשרד מייסר אותו במסור שקורין דאלאור"א בלע"ז: יתארהו . ייפהו: יעשהו במקלועות . ומחליק ברהטני ואיזמל . מקלועות ת"י אזמליא: ובמחוגה יתארהו · לשון ותאר הגבול(יהושע טו) אם בא לעשו' בו ציורים עגולים מסבב א' תו במחוגה קומפ"ס בלע"ז: כתפאר' אדם · כמין איש : (יד) תרזה ואלון · מיני אילני סרק: ויאמץ לו בעצי יער · עושה לו חיזוקי' בין לחיזוק בין לנוי במיני עצים המשונים וזה מזה במראיהן : נטע אורן : כשמולא ייחור ונטע הראוי לכך נוטעו לכך והגשם מגדלו : אורן ל' נטע יונק פרגלו"ן בלע"ז : (טו) והיה לאדם לבער : והיה אותו עץ מקלתו לצרכי אדם לבער : ויקח . מן העצים ויחם גופו לנגדם : אף ישיק. מהם תנור ואופה

רדק

שעושים ויוצרים הפסל כולם תהו כי מעשיהם תהו והפסילים שהם חמודיהם שהם חומדים ואוהבים אותם והם לא יועילו להם למה חומדים אותם : ועדיהם המה · ואם תאמרו לו אין אנו יודעים שלא יועילו עדיהם המה הפסילים הם עדים בעצמם שלא יועילו כי לא יראו ולא ידעו וכיון שאינם רואים ואינם שומעים ויודעים היאך יועילו לאחרים : למען יבושו · יזכרו זה למען יבושו מעבדתם אותם , וי"מ ועדיהם המה ר"ל הם מעידים על עצמם כי אין להם כח כי אם תשרפם לא יוכלו למלט עצמם כל שכן אחרים :
(י) מי יצר אל · מי יעשה מעשה תהו כזה שיטרח לתהו וישים כספו לשבל שיה שגעון כזה : נסך · כספו או לשון יציקה : (יא) הן כל חבריו · המתחברים אליו לעשותו או לעבדו , או פירוש חבריו כמשמעו שהפסל תהו והמתעסקים בו הם תהו כמוהו כמ"ש יוצרי פסל כולם תהו הנה הם חברים לפסל בדבר תהו : וחרשים המה מאדם · אינם מלאכים ושרפים שעושים זה האל אלא אומנים מבני אדם שעושים אחר מלאכות ועושים אותו אל , זה דבר תימה : יתקבצו כולם · פירוש כל עובדי הפסל יתקבצו ויבאו ויתנו במעשיהם תהו ויסתכלו בו אם יעשו זה יש להם שיפחדו מהאל על מה שעשו ויבשו מעצמם ממעשיהם שהוא תהו שיתבוננו בו : (יב) חרש · סמוך לברזל כי הרי"ש פתוחה , ספר עתה במעשה הפסל איך טורחים להבל מי שהוא אמון ברזל יעשה מעצד ויעשה המקבת כי כל אומן צריך לכלי ברזל יעשו הפסל מעץ או מאבן או מברזל או בדיל או כסף או שאר מתכו' בכלי ברזל יעשו אותם : מעצד · כלי ברזל שחותך בו חרש עצים והוא שקורין דולודויר"א בלע"ז או איים"א: ופעל בפחם ובמקבות · אותו החרש פעל בפחם שנופח בו לחמם הברזל שיעשה ממנו הכלי ופעל במקבות שיעשה אותם שיצייר בהם הפסל זהו שאמר יצרהו ופעל במקבות שיצרהו בהם , יצרהו שרשו יצר ופ"א הפעל נבלעת בדגש : ויפעלהו בזרוע כחו . בכל כחו הוא פועל בו כי יקוה בפעולתו שכר טוב ועניינו בזרוע בכחו וכי"ת בזרוע משמשת במקום שנים , או פירוש כמו שפוך בכח זרועו וכן מקום שם קבר : גם רעב ואין כח · עד שמרוב חשקו במלאכה כשיגיע עת האכילה לא ירצה לקום מהמלאכה והוא רעב ופועל עד שלא ישאר בו כח וכן צמא ולא יקום אפילו לשתות והנה הוא עיף וצמא ורעב ועם כל זה פועל מרוב חשקו במלאכה : (יג) חרש עצים · גם כן סמוך והרי"ש פתוחה : נטה קו . המדה : יתארהו יגבלהו כלומר ישים גבול בעץ בשרד והוא חוט הצבע שמסמן בו הנגר מה שרוצה לכרות מן העץ וכן ותאר הגבול , והצבע ההוא יקרא שרד והקו שאמר הוא החוט שצובע אותו בשרד : יעשהו במקצעות · ואחר שסמן אותו יתקנהו במקצעות ומקלועות הם שני כלים דומין במלאכתם לאחד קורין לו פלאנ"א ולאחר סימנ"ט שמקלף בהם הנגר פני העץ ומחליקו , ותרגום ואת הבית יקליע יקלף ותרגום יונתן במקלעות באזמילא ואלו הכלים עשויין כמו אזמלים : ובמחוגה יתארהו · מחוגה , קומפא"ס בלע"ז ובו יעשו הצורות ותאר הדברים העגולים , יתארהו הראשון אל"ף בחטף פתח והשני האל"ף בחטף קמץ : כתפארת אדם · כי צורתו נאה ומפוארת מאשר בעלי חיים , ות"י כתפארת אדם כתושבחת אתתא למתב בביתא כלומר כמו שהוא תפארת האשה שתשב בבית שלא תצא לחוץ כן הוא הפסל יושב בבית וכמוהו ונפש אדם מן הנשים , ואדוני אבי ז"ל פי' כמשמעו והענין כפול ואמר ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם ולמה לשבת בית לא לצורך אחר כי הוא ממקומו לא ימיש : (יד) לכרות לו ארזים · עד הנה ספר מעשה הפסל מעץ הטוב עתה אומר כי עוד יטרח עושה הפסל שהולך אל היער לכרות לו ארזים לעשות מהם פסל , ועוד טורח יותר מזה שנוטע נטיעה ויגדל אותם עד שתהיה ראוים לכרות ממנה עצים לעשות פסל , ראו עד היכן הגיע כח עבודתם והכל נקל בעיניהם בחשבם לקבל שכר טוב על זה והם טורחים לתהו ובהו והבל לא יתבוננו במעשיהם , ובאמרו ארזים מבקש המשובח שבהם לכרותו : תרזה · אילן מאילני סרק , ופירשו בו שהוא שקורין לו בערבי סנוב"ר : אלון · הוא ערמון : ויאמץ לו בעצי יער · לבקש מהם הטוב : נטע ארן · שם אילן גם כן טוב למלאכה , ובדרז"ל עצי ארזים ארנים וברושים : וגשם יגדל · יש מפרשים גשם גוף ר"ל גוף עץ , וכן בארמי גשמי יצטבע , והנכון לפרשו כמשמעו , וכן תרגם יונתן ומטרא ירבי , והוצרך לומר וגשם יגדל כי ידוע הוא כי כל צומח יגדל אותו הגשם אלא אמר שאף על פי שהוא נוטע העץ לשם עכו"ם הגשם יגדל אותו והרי הגשם בשליחות האל יתברך בא ואעפ"כ עולם כמנהגו נוהג כמו שאמרו רבותינו ז"ל בזה הענין הרי שגזל סאה של חטין וזרעה דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין : (טו) והיה · כי כשכורת העץ

מצודת דוד

האומנים שעושים הפסל כולם תוהו כי מעשיהם תוהו : וחמודיהם · הפסילים שהמה חמודים להם הנה אין בהם תועלת : ועדיהם המה · הפסילים הם עדים בעצמם שלא יועילו כי לא יראו ולא ידעו מאומה ואיך א"כ יועילו לאחרים : למען יבושו . העדות הזאת תועיל למען יבושו החומדים אותם : (י) מי יצר אל · מי עשה שטות כזאת לעשות אל ולצקת פסל לבלי תועלת : (יא) הן כל חבריו . המתחברים אליו לעבדו : וחרשים ; האומנים העושים אותו הלא הם מבני אדם ואיך אפשר שיעשו אל : יתקבצו כולם . האומנים עם עובדי הפסל יתקבצו יחד ויעמדו להשכיל ולבחון בדבר וכולם יחד יפחדו מה' ויבושו במעשיהם : (יב) חרש ברזל ; עתה יספר מעשה הפסל ואומר האומן של ברזל יעשה מעצד ופעל אותו ע"י גחלים בזרוע ובמקבות עשהו ומחדשו : בזרוע כחו · בזרוע בכחו וב"ת בזרוע משמשת במקום שתים ור"ל בכל אומץ כחו : גם רעב . אף כשירעב לא יעזוב מלאכתו עד שלא נשאר בו כח וכשיצמא לא שתה מים עד שנעשה עיף ויגע וכ"ז מרוב חשקו בהמלאכה ההיא : (יג) חרש עצים וכשנשלם מלאכת המעצד אז אומן העצים ינטה קו המדה על הקורה לחתוך במעצד לפי הראוי : יתארהו בשרד . אח"ז יסמן תואר הפסל בצבע השרד וע"פ הסימון יעשהו במקצעות והוא כלי מכלי הנגרים : ובמחוגה יתארהו ; ובמחוגה מסבב צו ציורים עגולים לייפותו : כתפארת אדם . ר"ל שצורתו מפוארה מאשר בעלי חיים : לשבת בית . ר"ל כל עצמו לא נעשה האל לשבת בבית כי ממקומו לא ימיש : (יד) לכרת לו ארזים למעלה סיפר מעשה הפסל מעץ מצוי ועתה אמר עוד יש מי אשר יטריח לבוא ביער ולכרות לו ארזים לעשות ממנו הפסל : ויקח תרזה ואלון . יש מי שיקח תרזה ואלון כי העצים ההמה יפים ביותר ועל שאינם מצוים מחזק אותם במספרי עצי היער : נטע אורן . ר"ל ויש מי אשר יטרח עוד יותר

מצודת ציון

עמל עלי חוק (תהלים נד) : (י) נסך · ענין יציקה והתכה : (יא) וחרשים · אומנים : (יב) מעצד · שם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן מעשה ידי חרש במעצד (ירמיה י) : בפחם . גחלת כמו נופח באש פחם (לקמן נד) ובמקבות · הוא פטישים וכן ותקח את המקבת בידה (שופטים ד) : יצרהו · יעשהו ויחדשהו : (יג) קו · חבל המדה : יתארהו · מלשון תואר ותמונה : בשרד · הוא שם צבע מה : במקצעות · הוא מכלי הנגרים מקלף בהם העץ ומחליקו והוא מל' ואת הבית יקציע (ויקרא יד) שהוא ענין קלוף : ובמחוגה · כן שם הכלי שעושים בו העגולים : יתארהו · ענין סבוב וכן ותאר הגבול (יהושע טו) : כתבנית · דמות לצורה : (יד) תרזה ואלון · שמות אילני סרק : ויאמץ · ענין התחזקות : אורן · שם אילן סרק ובדרז"ל ארונים ערי (כ"ה כג) : (טו) לבער · ענין הדלקה · ויחם · מל' חמימות : ישיק · כמו יסיק בסמ"ך והוא מלשון היסק והבערה : ויסגד · ענין השתחואה כמו ולדניאל סגיד דניאל

אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃ טו חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר׃ יז וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגָּוד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה׃ יח לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם׃ יט וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד׃ כ רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא־שֶׁקֶר בִּימִינִי׃

כא זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי׃ כב מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ׃ כג רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה

וּסְגִיד אֲתָכֵיהּ צַלְמָא וּבָעֵא מִנֵּיהּ׃ טו פַּלְגֵיהּ אוֹקִיד בְּנוּרָא עַל פַּלְגֵיהּ בִּסְרָא אָכִיל טָוֵא טְוֵי וְסָבַע אַף שָׁחִין וַאֲמַר אָהּ שַׁחֵינִית חֲזֵיתִי נוּר׃ יז וּשְׁאָרֵיהּ לְדַחֲלָא עֲבַד לְצַלְמָא סָגִיד לֵיהּ וְאִשְׁתַּעְבֵּיד לֵיהּ וּבָעֵא מִנֵּיהּ וַאֲמַר שֵׁיזְבָנִי אֲרֵי דַחֲלְתִי אַתְּ׃ יח לָא יָדְעִין וְלָא מִסְתַּכְּלִין אֲרֵי מְטַמְטְמָן מִלְמֶחֱזֵי עֵינֵיהוֹן מִלְאִסְתַּכָּלָא בְלִבְּהוֹן׃ יט וְלָא מְתִיב לְלִבֵּיהּ וְלָא מַדַּע וְלָא סוּכְלְתָנוּ לְמֵימַר פַּלְגֵיהּ אוֹקִידַת בְּנוּרָא וְאַף אֲפֵיתִי עַל גּוּמְרוֹהִי לְחֵים מְטֵוִית בִּסְרָא וַאֲכַלִית וּשְׁאָרֵיהּ לְתוֹעֵבָא אַעְבֵּיד לְצִבְיַי אָעָא אֶסְגּוּד׃ כ הָא דַחַלְתָּא פַּלְגֵיהּ קִטְמָא לִבֵּיהּ שַׁטְיָא אַטְעֲיֵהּ וְלָא יְשֵׁיזֵיב יָת נַפְשֵׁיהּ וְלָא יֵימַר הֲלָא שִׁקְרָא עֲבֵדִית בִּימִינִי׃ כא אִדְּכַר אִלֵּין יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי עַבְדִּי אַתְּ אַתְקֵינְתָּךְ לְמֶהֱוֵי עֲבֵיד פָּלַח קֳדָמַי אַתְּ יִשְׂרָאֵל לָא תִתְנְשֵׁי דַחֲלְתִי׃ כב מְחֵיתִי כְּעִיבָא חוֹבָךְ וְכַעֲנָן עֲדָיו כָּל חֲטָאָךְ תּוּב לְפוּלְחָנִי אֲרֵי פְּרַקְתָּךְ׃ כג שַׁבַּחוּ שְׁמַיָּא אֲרֵי עֲבַד יְיָ פּוּרְקָן לְעַמֵּיהּ יַבִּיבוּ יְסוֹדֵי אַרְעָא בּוּעוּ טוּרַיָּא תּוּשְׁבַּחְתָּא חֲדַתָּא

ויסגד למו. מקרא קצר הוא ואל יעשה לו: (יז) ושאריתו. לאל עשה. ולא יכנס לבו אל לבו: (יח) כי טח. לשון טיחה: (יט) ולא ישיב אל לבו. ולא יכנס לבו אל לבו: לבול עץ. לרקבון עץ: (כ) רועה אפר לב הותל הטהו. לבו אשר הותל הטעהו. לשון רועה של אפר הדמות שנסרף חציו ונעשה אפר השוטה הזה הוא אומר אלוה הוא רועה ולפרנס. דבר אחר רועה אפר ל' רעות עובד עבודת אחרים ומתחבר אליו עבודת אחרים שהיא אפר: ולא יציל. הנפשה את נפשו. לאמר הלא שקר בימיני וגם ספרד מעליו: (כא) לא תנשני. לא תהיה שכחת מיכחתי: (כב) מחיתי כעב פשעיך במלריס ובמדבר גם עתה שובה אלי: (כג) פצחו. ל' פתחון

ויתפלל ב' דסין בקריאה וסי' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. ויסגוד לו ויתפלל אליו ויאמר וגו'. שובה ה' מלבע בקריאה וסי' ובנחה יאמר שובה ה' רבבות מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי. שובה ה' חלצה נפשי. שובה ה' את שביתנו. עד מתי. שובה ה' את שביתנו:

מצודת ציון

(טו) כמו. בתוך: האח. הוא ענין ל' שמחה כמו האח האח: (טז) חמותי. מל' חמימות: אור. שלהבת המאיר: (יז) ושאריתו. ענין שיור: (יח) טח. ענין מריחה וטיחה: לבותם. מל' לב: (יט) ויתרו. מלשון נותר: לבול. מלשון נובל: (כ) רועה. ענין חבור: הותל. ענין לעג ושחוק: (כא) תנשני. ענין שכחה: (כב) מחיתי. ענין מחיקה: כעב. ענן: (כג) רנו. מלשון תרועה: פצחו. ענין פתיחה:

מצודת דוד

יוסף עוד לעשות ממנו פסל ויסגוד לו: (טו) חציו. חצי העץ שרף באש לחמם ועל החצי השני יאכל בשר: (טז) והאח. ויאמר האח שמח הוא בחמימות: (יז) ושאריתו. והנשאר ממנו עשה לאל ויסגוד לו: (יח) לא ידעו. כי טח עיניהם מראות ולבם מהשכיל: (יט) ולא ישיב. אינו נותן אל לבו לומר הנה חציו שרפתי באש ויתרו אעשה לתועבה: (כ) רועה אפר. המתחבר לאפר ר"ל לדבר של הבל לבו המהותל הטהו ולא יציל את נפשו: (כא) זכר אלה. זכור כל אלה יעקב: (כב) מחיתי. כבר מחיתי פשעיך כעב ולכן שובה אלי: (כג) רנו שמים. על הגאולה:

רש"י

פתחון פה : (כד) ויוצרך מבטן : מאז ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כה) הייתי לך לעזרה ובחרתיך : נוטה שמים לבדי : (כה) מפר אותות בדים : לפי שאני נטיתי שמים לפיכך אני יכול להפר אותם : בדי' · הם החוזים בכוכבי' ע"י אותות השמים ועל שם שפעמים הרבה שהם מכזבים קורין אותם בדים : ולפי שאילטגניני בבל היו חוזים בכוכבי' כמו שהוא אומר (לקמן מז) יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים לכך הוא אומר שיפר אותות בדיהם כי אני הוא שהפרתי אותות בדי מצרים : (כו) מקים דבר עבדו . משה : ועצת מלאכיו · מלאך אחד אמר ליעקב ישראל יהיה שמך (בראשית לב) וקיימתי דבריו אף כאן אקיים עצת נביאי האומר על ירושלים תושב : (כז) האומר לצולה חרבי : האומר לבבל התיבשי : ונהרותיך אוביש : לפי שהיא יושבת על נהרות מדמה הריגת אוכלוסיה ליובש נהרות : (כח) רועי . מלך שלי : (א) למשיחו · כל שם גדולה קרויה משיחה כמו לך נתתיה למשחה (במדבר יח) ורבותינו אמרו למלך המשי' אומ' הקב"ה קובל אני לך על כורש כדאית' במסכת מגילה : לרד לפניו גוים · להרקיע ולרדד לפניו גוים . לרד לשטות · ומתני מלכים אפתח . ל' חלשות הוא זה ושבר כח כי חגורת מתנים הוא זיזות כח כמו אזר נא כגבר חלציך (איוב מ) ואתה תאזר מתניך (ירמיה א) ומזיח אפיקים רפה (איוב יב) ל' שברון כח : לפתוח לפניו · דלתי שערי בבל : שערים הוא חלל פתח השער : דלתים הם הפותחים ונועלין בהן את השער : (ב) והדורים אישר : ת"י שוריא אכבש כמו הדר הדרנה על שם שסובבת החומה את העיר ויש לפרש הדורים אורחות

ישעיה מד

יער וכל עץ בו כי גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר :

כד כה אמר יהוה גאלך ויצרך מבטן אנכי יהוה עשה כל נטה שמים לבדי רקע הארץ מיאתי (מאתי ק') :

כה מפר אתות בדים וקסמים יהולל משיב חכמים אחור ודעתם יסכל :

כו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האמר לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקומם :

כז האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש :

כח האמר לכורש רעי וכל חפצי ישלם ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד :

מה

א כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים ומתני מלכים אפתח לפתח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו :

ב אני לפניך אלך והדורים אושר (אישר ק') דלתות

תרגום

וכל אילניא דביה ארי פרק יי יעקב ובישראל ישתבח :

כד כדנן אמר יי דפרקך ודאתקנך ממעיין אנא יי עביד כולא תלית שמיא במימרי שכלילית ארעא בגבורתי :

כה מבטל אתות בדין וקסומין משגש מתיב חכימיא לאחורא ודעתהון מקלקל :

כו מקים פתגמי עבדוהי צדיקיא ומלך שלוחוהי משלם דאמר לירושלם תתותב ולקרויא דבית יהודה יתבנין וחרבתהא אקומם :

כז דאמר על בבל תחרוב ונהרהא איבש :

כח דאמר על כורש למתן ליה מלכו וכל רעותי יקים ודאמר לירושלם תתבני והיכלא ישתכלל :

א כדנן אמר יי למשיחיה לכורש דאתקפית בימיניה למימסר קדמוהי עממין וחרצי מלכין אשרי לפתחא קדמוהי דשין ותרעין לא יתאחדון :

ב מימרי קדמך יהך ושוריא אכביש דשין דנחש אתבר

מסורה

ישלים ד' ב' מ"ל וב' חס' וסי' ועצת מלאכיו ישלים · גם איביו ישלם אתו · וכל חפצו ישלם : כי ישלים חקי · קדמאה ובתראה מ"ל :

רד"ק

לפי שעיקר בריאת הארץ ההרים שבה : יתפאר · כי תפארת האל יהיה בהוציאו עמו מהגלות והעמים יפארוהו בזה , וכן אמר כרש כל ממלכות הארץ נתן לי ה' : (כד) כה אמר ה' · ויוצרך מבטן , פירשתיו : עושה כל · עשיתי כל העולם בעת הבריאה ולא היה אלא אני לבדי ובכל יום אני עושה שאני מעמידו בכחי : נוטה שמים , רוקע הארץ , פירשתים , ובאמרו לבדי ומאתי ר"ל כי אני ראשון לכל הנבראים ובעת הבריאה לא היה אלא אני לבדי ומאתי ומכחי היה הכל , ובבראשית רבה הכל מודים שלא נבראו מלאכי' ביום הראשון שלא יהיו אומרי' מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו והקדוש ברוך הוא ממדד באמצעיתו אלא אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי : מי אתי כתיב לומר מי היה שותף עמי בבריאתו של עולם : (כה) מפר אותות בדים · וכיון שהוא אדון הכל הוא מפר ומבטל כשירצה המעשים מהחכמים שהיו בבבל שהיו כוזבים באותותם שהם אותות השמים . כמו שאמר ומאותות השמים אל תחתו . או פי' אותות טעות היום , כמו שאמר והיו לאותו', שלא הכירו הרעה שתבוא להם כמו שאמר יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים וגו' , וקראם בדים לפי שהם כוזבים במשפטן המזלות לפעמים , ובדים מן בדיך מתים יחרישו ספי' כזביך , וכן פי' קוסמים הם החוזים , כמו בלעם בן בעור הקוסם , כי חוזים בכוכבים היה , ובדים וקוסמי' וחכמי' הם כפל ענין במלות שונות , והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש בדים מגזרת בדד כי יש נשמות שיש להם כח להתבודד ויגידו העתידות ולא בדרך חכמה , וקוסמים הם חכמי המזלות וחכמים הם הרואים בכבד ובכתף : (כו) מקים דבר עבדו · הוא ישעיהו ומלאכיו שאר הנביאים שנתנבאו על בנין בית שני : לירושלם · בעבור ירושלם , וכן ולערי : תושב · שישובו יושביה עליה , תושב , שרשו ישב מבלא נזכר פועלו מהנוסף: וחרבותי'· טעמו על ירושלם שזכר : (כז) האומר לצולה · היא בבל המשיל אותה למצולת ים לשני דברים האחד שהיתה מלאה מים והשני לפי שהיתה בקעה : חרבי · כלומר יבשי , כלומר שלא ישאר כל טוב בה אלא תחרב על ידי כרש , וכן ונהרותיך אוביש דרך משל , והנה ביד האל הכל כי הוא אמר לירושלם שהיתה חרבה שתבנה ואומר לבבל שהיתה בנויה שתחרב : (כח) האומר לכרש · בעבור כרש אומר שהוא רועה שלי כלומר שינהג את צאני והוא ישראל : וכל חפצי ישלים · בבבל ובירושלם : והיכל תוסד· הנה נמצא היכל זכר ונקבה כי נמצא והיכל ה' לא יסד , ואפשר כי התי"ו תי"ו הנכח , ואמר תוסד כי בימי כרש לא עשו אלא היסוד כי בטלו העמונים את מלאכתם והיתה בטלה עד שנת שתי' לדריוש: (א) כה אמר ה' למשיחו לכורש · כמו שקראו רועי כן קראו משיחו , כלומר מלכי כי אני המלכתיו להחריב את בבל והמלך הוא משיח , או לפי שהמלוכה היתה על ידי משיחה הנקרא ממנוי שממנה האדם על איזה דבר בלשון משיחה , וכן ומשחת את חזאל , תמשח לנביא תחתיך , יען משח ה' אותי . וכן למשיחו לכרש הממונה שלו כי האל מנה אותו למלך : לרד . מקור מן הקל בשקל כשך יקושים , והוא מגזרת הרודד עמי תחתי' והוא ענין פריסה ורקיעה כתרגום וירקעו ורדידו : אפתח · שלא יהיה בהם כח לפני כורש כי האזור חוזק המתנים : לפתוח · כאלו הם פתוחות , וכן לא יסגרו כאלו לא יסגרו שהרי אמר דלתות נחושה אשבור : (ב) אני לפניך · כלו' עזרי ילך לפניך : והדורים · דרכים עקלקלות אישרם לפניך , והוא על דרך משל שלא יכשלו בבואו לבבל בשום ענין : ודומה להדורים בדברי רז"ל הדורא דכנתא

תולדות אהרן אותות בדים . עקדה שער כו : משיב חכמים . גטין נו : לצולה . זבחים קי"ג (ברכות ז) האומר לכורש . עקדה שער נו : למשיחו לכורש . מגלה יב :

מצודת דוד

הנקודה האמצעי' מכדור הארצי : יער . מקו' עמידת האילנו' : ובישראל יתפאר . ע"י גאולת ישראל יתפאר בפי כל : (כד) ויוצרך מבטן . מעת צאתך מבטן אמך יצרתיך לי לעם : עושה כל · כל דבר הנעשה : לבדי . ואין מי יעזור לי : רוקע הארץ מאתי · פריסת הארץ הוא מאתי ר"ל ממני : (כה) מפר . מבטל האותות של חוזי הכוכבי' ולא יהיה כן : וקסמי' יהולל . משטה דעת הקוסמ' ולא יועילו בפעולותיה : משיב חכמים אחור · לפי שדרך החכמים להתחכם בכל פעם יותר אמר שהמקום משיב החכמים לאחור ר"ל שמתפשפשים ומתאבדים מן החכמה ונעשים סכלים : (כו) מקים דבר עבדו · זה ישעיהו : ועצת מלאכיו · המה יתר הנביאים : האומר · אשר כל אחד מהם ניבא ואמר בעבור ירושלים שתהיה מיושבת מאנשים ובעבור ערי יהודה אמר שתהיינה בנויות אחר מפלת בבל : (כז) האומר לצולה . אשר כל אחד מהנביאים אמר על בבל העומדת במצולה שתהיה מקום חורב רצה לומר שכל מימיה יאבדו ולפי שיושבת במצול' המשיל אבדן אנשיה ליבושת המי' · ונהרותיך אוביש . כפל הדבר במ"ש : (כח) האומר לכורש · אשר כל אחד אמר בעבור כורש שהוא יהיה רועי נרעות צאני והם ישראל והוא ישלים חפצי לאבד את בבל ולשלוח את ישראל מן הגולה : ולאמר . לצוות בעבור ירושלים לבנות אותה ואת ההיכל ליסד (כי בימיו לא נבנה כי אם היסוד ונשלם בימי דריוש כמ"ש בחגי) : **מה** (א) למשיחו לכורש . על משיחו על כורש ר"ל על כורש שהגדיל והמשיל אותו : אשר החזקתי בימינו . הוא ענין מליצה ור"ל נתתי הכח בידו : לרד · לשום העכו"ם לפניו להיות לו למדרך הרגל : ומתני מלכים אפתח . ר"ל אסיר כח המלכים הנלחמים

מצודת ציון

(כד) רוקע · ענין פריסה ושטיחה כמו לרוקע הארץ על המים (תהלים קלו) : (כה) מפר , ענין מניעה וביטול כמו אישה יפרם (במדבר ל) : אותות · מלשון אות וסימן : בדים : ענין כזב הבדוי מן הלב וכן בדיך מתים יחרישו (איוב יא) וחוזי הכוכבים יקראו כן כי ע"פ הרוב ידברו כזב הבדוי מן הלב : וקוסמים · הוא ענין כשוף : יהולל · ענין שטות כמו ושופטים יהולל (שם י"ב) : יהולל מל' הוללות ושטות : (כו) המקים · מל' קיום : מלאכיו · שלוחיו: ישלים · מלשון השלמה וגמר : לירושלים · בעבור ירושלם וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א) : תושב · מל' ישיבה : תבנינה · מל' בנין : וחרבותיה · מל' חורבה : (כז) לצולה · למצולה וענינו מקום רבוי מים וכן ותשליכני מצולה (יונה ב) : חרבי · ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : אוביש · מל' יבש : (כח) חפצי · רצוני : תוסד · מל' יסוד : (א) למשיחו · הוא ענין גדולה ורוממות וכן נתתיה למשחה (במדבר יח) : החזקתי · ענין אחיזה : לרד · ענין שטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ"ד) : אפתח · ענין התרת הקשר וכן יתרי פתח (איוב ל) : (ב) והדורים · ר"ל דרך מעוקם ומסובב ובדרז"ל הדורא דכנתא [חולין קי"ג] והם המעים המעוקמים ומסובבים זה על זה

פמו

נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ׃ ג וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ וּמַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הַקּוֹרֵא בְשִׁמְךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד לְמַעַן עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי וָאֶקְרָא לְךָ בִּשְׁמֶךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃ ה אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד זוּלָתִי אֵין אֱלֹהִים אֲאַזֶּרְךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃ ו לְמַעַן יֵדְעוּ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וּמִמַּעֲרָבָה כִּי־אֶפֶס בִּלְעָדָי אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ ז יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה כָל־אֵלֶּה׃ ח הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ־צֶדֶק תִּפְתַּח־אֶרֶץ וְיִפְרוּ־יֶשַׁע וּצְדָקָה תַצְמִיחַ יַחַד אֲנִי יְהוָה בְּרָאתִיו׃ ט הוֹי רָב אֶת־יֹצְרוֹ חֶרֶשׂ אֶת־חַרְשֵׂי אֲדָמָה הֲיֹאמַר חֹמֶר לְיֹצְרוֹ מַה־

(מסורה בגליון: ג' · י"ג מ"ל · ל' וחסר ו' · י' מ"ל · כ"ו מייחדין · ל"ג · ל' · ל' · י"ג · ל' · כ' במרומיו ל' מלעיל · ל' · י"ג · י"א · ל')

וְעַבְרִין דְבַרְזֶל אֲקַצֵץ׃ ג וְאֶתֵּן לָךְ אוֹצְרִין דַחֲשׁוֹךְ וְסִימָן דְמִטַמְרָן בְּדִיל דְתֵידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ דְרַבֵּיתִי בִשְׁמָךְ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ד בְּדִיל עַבְדִי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי וּקְרֵית לָךְ בִּשְׁמָךְ אַתְקֵינְתָּךְ וְלָא יְדַעְתָּא לְמִדְחַל קֳדָמַי׃ ה אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד וּבַר מִנִי לֵית אֱלָהָא סַעֲדְתִּיךְ וְלָא יְדַעְתָּא לְמִדְחַל קֳדָמַי׃ ו בְּדִיל דְיִדְעוּן מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא וּמִמַּעַרְבָא אֲרֵי לֵית בַּר מִנִי אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד׃ ז דְאַתְקֵין נְהוֹר וּבְרֵי חֲשׁוֹךְ עָבֵיד שְׁלָם וּבְרֵי בִישׁ אֲנָא יְיָ עָבֵיד כָּל אִלֵין׃ ח יִשַׁמְשׁוּן שְׁמַיָא מִלְעֵלָא וַעֲנָנַיָא יִגְדוּן טוּבָא תִּתְפְּתַח אַרְעָא וְיֵחוּן מֵתַיָא וְזַכְוָתָא תִּתְגְלֵי כַּחֲדָא אֲנָא יְיָ בְּרֵיתִינוּן׃ ט וַי דִי מְדַמֵי לְמִדַן לָקֳבֵיל פִּתְגָמֵי בָרְיֵהּ וְרָהֵין דְיוֹטְבִין לֵיהּ צַלְמֵי פַחְרָא דְעַבְדִין מֵעֲפַר אַדְמְתָא הַאֶפְשַׁר דְיֵימַר

רדק

דכנתא: אושר · כתוב בוי"ו וקרי אישר ביו"ד, והענין אחד כי אותיות אהו"י מתחלפות: אשבור · אגדע, כי בעזרתי תלכד בבל אף על פי שדלתותיה נחושה ובריחיה ברזל: (ג) ונתתי לך אוצרות חשך · כי מה שהאדם אוצר מכסף וזהב ואבנים טובות תחת הקרקע יאצור אדם אותם במקום שהוא חושך ומסתרים ובבבל היו אוצרות רבות כמו שקורא אותה מדהבה' יאמר בעלת הזהב: ומטמוני · בשור"ק המ"ם השניה: למען תדע כי אני ה' · כי זה הנצחון שאתה עושה בארצות להכניע מלכי הארצות תחתיך לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי וברצוני וכרש הכיר זה בדעתו כי מה' היתה לו, וכן אמר כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים, ולפי שהמלכים אשר לפניו התגאו ולא הכירו האל עד שבאת ידו בהם, כמו מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי, ונבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון, לפיכך התבונן כורש בעצמו וראה שהראשונים שנתגאו נפלו ביד האל הכיר כי הכח לאל וידע כי בידו הכל והוא המגבי' והוא המשפיל: (ד) למען עבדי יעקב · זה שאני עושה לא למענך אלא למען עבדי יעקב וכל זה להחריב בבל שהעבידום יותר מדאי והכבידו עולם ולהוציאם מהגלות בעבור זה אני נותן לך הכח הזה: אכנך ולא ידעתני · כי כמה שנים לפני כורש ולפני גלות ישראל התנבא הנביא על חרבן בבל, ואמר ואקרא לך בשמך, ואמר אכנך כי פעם היתה בשם כורש כמו בזאת הפרשה ופעם בלא זכר שם כרש וזהו הכנוי: ולא ידעתני · ועדין לא היית יודע אותי כשהייתי קורא על ידי נביאי שאתה תחריב בבל: (ה) אני ה' אאזרך · אתן אזור במתניך עד שלא ידעתני כי כבר דברתי על ידי עבדי הנביאים אליך שאתן לך כח על ממלכו' הארץ ועל בבל: (ו) למען · וממערבה, הה"א רפה ואינה לכנוי אלא הוא שם בלשון נקבה כמו מערב שם בל' זכר, ויתכן להיות הה"א כנוי לשמש, כי ימצא בל' נקבה ואם היא רפה ימצא כמוה, וזכר ממזרח ומערב כי ממזרח למערב הוא הישוב השלם ולא כן מצפון לדרום: (ז) יוצר אור ובורא חשך · מלרע: ובורא רע · מלעיל, וזכר אור וחשך ושלום ורע דבר והפכו וזכרם למשל כי כן יעשה האל יתן אור ושלום וחשך ורע לבבל ורע הפך שלום כי השלום טוב והמלחמה רע, ואמר על אור ושלום יוצר ועשה כי הם מעשה ועל חשך ורע אמר בורא כי אינה דבר כי הסרת האור היא החשך, והסרת הטוב והשלום הוא רע: ובורא · ענין גזרה, כמו ואם בריאה יברא ה' גזר שיהיה, ואחז"ל פירש ובורא חשך הארץ, כי היא הגורמת החשך בעולם כשתתקע השמש הארץ מסך בין השמש ובינינו לפיכך הוא החשך, ופירוש עושה שלום בין התולדות שהם הפוכות בטבעם, ובהסכמת ארבעה תולדות אלה יהיה בריאות הגוף והוא שלום ואם תכבד אחת מהם על חברתה הקרה על החמה או החמה על הקרה או הלחה על היבשה או היבשה על הלחה וזו חלי הגוף שהוא רע וזה יבא ממאכלים רעים כי אם יהיו תמים ויאכל מהם יותר מדאי תגבר יד תולדות החמה או ההפך כי כל אחת עומדת כנגד חברתה, או יבא החלי מדברים אחרים ובסבורא ברא הדברים והמאכלים, ואע"פ שהאדם גורם לעצמו החלאים שהם על המאכלים הבורא ית' בראם, וזהו ובורא רע, ואע"פ שהוא לא בראם לרע, וכתב רבינו סעדיה יחס הטוב והרע לבריאת האל כנגד מחשב' מי שהוא מאמין בשני אלוהות אחד טוב ואחד רע, לפיכך אמר אני ה' עושה כל אלה: (ח) הרעיפו שמים ממעל. ענין הזלה: וכן מן הקל ושחקים ירעפו טל, והוא כמו הספוך: ירעפו · אמר זה על דרך משל על התשועה שתבא לישראל כאלו מלאכי שמים באים לעזרתם, וכן יושבי הארץ: ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד, פירוש ויפרו ישע וצדקה שתצמיח הארץ יחד, ואע"פ שהזקף בישע דבק עם וצדקה לפיכך אמר ויפרו לשון רבים: בראתיו. כל אחד מהם הישע והצדקה, וי"ת הפסוק על תחית המתים: (ט) הוי רב את יוצרו · אמר זה על מלך בבל שהיה מתגאה ומתנשא כנגד האל והוציא כלי בית המקדש לשתות בהם והמשיל משל ואמר אם החומר יריב עם היוצר אותו ויאמר לו מה תעשה אני יודע יותר ממך: חרש את חרשי אדמה

רשי

אורחות עקלקלות איישר לפניו: (ג) הקורא בשמך. עדיין לא נולדת ואני קורא לך שם כורש: (ד) למען עבדי יעקב · שתוציאהו מגלות בבל: ולא ידעתני. לא עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי בכם מכל עמו רשות נתן להם לילך וכל הטורח פורק מעל צוארו: (ז) יוצר אור: לצדיקים: ובורא חושך · לבבל וכן עושה שלום ובורא רע: (ח) הרעיפו שמים וגו' · צדק האמור במקרא מוסב על הנזל ועל הרעיפה הרעיפו שמים צדק ושחקים יזלו צדק כלומר מאתי יבא הצדק להיטיב להם מן השמים: בראתיו: בראתי את הדבר הזה: (ט) הוי רב את יוצרו. נתנבא ישעיה על חבקוק שעתיד לעמוד ולקרא תגר על אורך הצלחתו של נבוכדנצר עד אנה ה' שועתי וגו' ותעשה אדם כדגי הים (חבקוק א) והקב"ה אמר לישעיה למה זה בא לריב אתי סבור הוא שאיני שם על לב להושיע את עמי לעת מלאת אשר תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו): אין ידים לו: אין מקום

אוצרות י"א מלאים וסי' במסרה רבתא: ישע ה' פתחין וסי' תפתח ארץ ויפרו ישע · כי הלבישני בגדי ישע · וכהניה אלביש ישע. וקדרים שגבו ישע. ירחקו בניו מישע וידכאו.

תולדות אהרן יוצר אור · ברכות יא נב
עקדה שער פו: עושה שלום · עקרים פ' אחרון: הרעיפו · תענית ו וזוכר ויקרא: תפתח ארץ · (ברכות יד): הוי רב · (מגלה עם):

מצודת ציון

זה: איישר · מל' ישר ושוה: ובריחי · כענין מטה עשוי לבוא לאחורי השער לסגרו: אגדע · ענין כריתה כמו בקמים גודעו (לעיל ט): (ג) ומטמני · מל' טמונה: (ד) אכנך · ענינו שם שאינו שם העצמי וכן ובשם ישראל יכנה (לעיל מ"ד): (ה) אאזרך · מלשון אזור וחגורה והוא ענין חוזק כי האזור במתניו הוא חזק ומזורז: (ו) וממערבה · הוא כמו ממערב והזכיר בלשון נקבה: (ח) הרעיפו · ענין הזלה ונטיפה כמו ירעפון דשן (תהלים ס"ה). ושחקים: כן יקראו השמים: יזלו · מלשון הזלה ונטיפה: ויפרו: מל' פרי: (ט) רב · מל' מריבה: יוצרו · בוראו: חרש

מצודת דוד

עמו ולפי שמי שהוא חגור במתניו הוא מזורז וחזק לכן אמר כאלו אפתח האזור ויותם כחם: דלתים. דלתי שערי בבל: לא יסגרו · יבוא גם כאשר כאלו אינם סגורים: (ב) אני לפניך אלך · אגלה במלחמה כאלו אלך לפניך להלחם בעבורך: והדורים איישר · דרכים המעוקמים אעשה ישרים ושוים ר"ל לא תכשל בדרך מהלכך: דלתות וכו' · הוא ענין מליצה לומר לא יתחזקו במבצר העיר: (ג) ונתתי לך. אמסור בידך אוצרות בבל: אוצרות חושך: דרך האוצר להטמין במקום חושך: ומטמני מסתרים: דברים הטמונים במקום סתר וכפל הדבר במ"ש: למען תדע · אעשה לך כל זה למען תדע כי אני ה' עושה זאת ולא בכח ידך כי יהיה חוץ מן הטבע: הקורא וכו'. אשר קורא בשם כורש עד לא נולדת הוא אלהי ישראל וממנו בא הדבר: (ד) למען עבדי יעקב. כ"ז אעשה בעבור ישראל להוציאם מבבל: ואקרא וכו'. פעם קראתי עליך בשמך כורש ופעם סתם שמו עם כי ידבר עליו והרי הוא כאלו מזכירו בשם הכנוי: ולא ידעתני. ר"ל ולא בזכותך כי עדיין לא נולדת ולא מצאתי זכות א"כ אין זה כ"א למען עבדי יעקב: (ה) זולתי וכו' · כפל הדבר במ"ש: אאזרך · נתתי לך חוזק ועדיין לא ידעת אותי כי עדיין לא נולדת: (ו) למען ידעו. את זה הודעתי מראש למען ידעו כולם אשר אין אלוה מבלעדי לאמות בידי לא כבשר ודם המסתיר עצמו מפחד המוחה: (ז) יוצר אור · ר"ל אני הוא העושה דבר והפכו אני יוצר אור לישראל ואני בורא חושך לבבל אני עושה שלום לישראל ואני בורא רע לבבל שהוא הפוך השלום והוא כפל ענין במ"ש: (ח) הרעיפו וכו' · ר"ל יבוא לישראל הרבה צדקה וישועה כאלו יזלו מן השמים ממעל וכאלו פתחה הארץ פיה והגדילה פרי הישע: תצמיח יחד. עם הישע תצמיח גם הצדקה: בראתיו · ומאז הכנתי להם הישע והצדקה: (ט) הוי רב וכו' אמר זה על בלשאצר מלך בבל הוי עליו הרב עם היוצר וזהו במה שהיה מתגאה נגד האל והשתמש בכלי בה"מ: חרש את חרשי האדמה. הלא הוא יחשב כחרש עם שאר חרשי האדמה ודומה להם כי ככלי יוצר ינופץ במהרה כמ"ש ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה (דניאל ה): היאמר · וכי מסכאוי שיאמר החומר להיוצר מה תעשה הלא אין ממש במעשיך ר"ל הלא הוא בידי כחומר ביד היוצר ואיך יתנשא למולי: אין ידים לו ·

נדמה

תעשה ופעלך אין ידים לו: י הוי אמר לאב מה תוליד ולאשה מה תחילין: יא כה אמר יהוה קדוש ישראל ויוצרו האתיות שאלוני על בני ועל פעל ידי תצוני: יב אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי: יג אנכי העירתיהו בצדק וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד אמר יהוה צבאות: יד כה אמר יהוה יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו אחריך ילכו בזקים יעברו ואליך ישתחוו אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים: טו אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע: טז בושו וגם נכלמו כלם יחדו הלכו בכלמה חרשי צירים: יז ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא־

תעביד ועובדך לית ידין ליה: י וי דאמר לאב מה תוליד ולאתתא מה תעדין: יא כדנן אמר יי קדישא דישראל ודאתקניה אתיא דעתידין למיתי אתון שאלין מן קדמי על עמי ועל עובד גבורתי תפקדונני: יב אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי תלית שמיא וכל חיליהון שכלילית: יג אנא איתיניה בגלי בקשוט וכל אורחתיה אתקן הוא יבני קרתי וגלות עמי ישלח לא בדמין ולא בממון אמר יי צבאות: יד כדנן אמר יי ליאות מצרים ותגרי כוש ואנשי סבא גברין דסחורא עלך יעדון ודילך יהון בתר פתגמך יהכון בשלשלן יעדון וליך יסגדון ומניך יבעון ויודון למימר בקושטא ביך אלהא ולית עוד אלהא בר מנך: טו בקושטא את אלהא אשריתא בתקוף רומא שכינתך אלהא דישראל פריק: טז בהיתו ואף אתכנעו כולהון כחדא הליכו באתכנעו פלחי צלמיא: יז ישראל יתפריק במימרא דיי פורקן עלמיא

רשי

מקים לו: (י) הוי אומר לאב מה תוליד. כסבור אתה להיות מרחם על הבן יותר מאביו. ד"א הוי בן האומר לאב למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את יוצרו: (יא) האותיות שאלוני וגומר. ה"א נקודה קמץ למדת שהיא תמיהה וכן פירשו אם באתם לשאול לי את הנביאים שאלוני על אותות שמי' ומופתי' אשר אתם רואים נולדי' בארץ עליכם היו שואלים אותי מה הם אבל על בני ועל פועל ידי שרים שבשבילם יצרתי את הכל אתם באים לצוותי ולקרוא לפני תגר: תצוני: תמוה הוא וכי עליכם לצוות על בני אני כבר בראתי להם הישועה במחשבה שעלתה לפני כילד אנכי העירותיהו בצדק על כורש הוא אומר: (יב) אנכי עשיתי ארץ. ונתתיה לאשר ישר בעיני: (יד) יגיע מצרים וגומר · הרי הודעתי אתכם במה אושיע את בני מיד בבל כי כורש לכך העירותיהו בצדקי ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב בימי חזקיהו כאשר ישוב (לעיל לז) מעל תרהקה מלך כוש יבא לירושלים וחמדת כל אוצרות כוש ומצרים שילכו לעזור את כוש בידו ויבא עם אותו השלל ויפול בירושלים וחזקיהו ועמו יבזו את הכל כן מפורש בסדר עולם שעל סנחריב נאמר: אנשי מדה: גובהי קומה: עליך. ירושלים. בזקים יעבורו: שהביאם שם סנחריב שלולים בקולרים ולאחר מפלתו עמד חזקיהו ופטר את כל השבוים ונתגיירו והכירו מלכות שמים: אך בך אל · יהיו מודים שאין אלוה אלא ה' לבדו: (טו) אכן אתה אל מסתתר · וכן יאמרו להקב"ה אכן הבנתנו כי לגבות חיבותיהן של עמך אתה מסתתר מלהראות גלויך כביכול אין בך יכולת ובהתעורר רחמיך אתה אלהי ישראל מושיע כך מפורש במכילתא: (טז) חרשי צירים: אומני: צורים של פסילים שמעכו"ם ומזלות: לא

תולדות אהרן נושע בה' · מכות כג עקדה שער ע:

רדק

אדמה · כי זה המלך ארם יתחשב עם חרשי אדמה, כי בכלי יוצר נפץ במהרה כמו שכתוב ביה בליליא אתקטיל בלשצר מלכא: אין ידים לו · ידמה שלא עשהו ידים: (י) וכן המשיל לבן שאמר לאב מה תוליד או לאשה מה תחילין כי זה דבר שאינו, ואיך יתגאה מלך בבל על האל שהוא בידו כחומר ביד היוצר, וכן אמר על מלך אשור היתפאר הגרזן על החוצב בו: (יא) כה אמר ה' האותיו' שאלוני, יאמר כנגד העכו"ם שאלו לי שעתידות הבאות לישראל אני אגיד לכם לא כאלהיכם שאינם יודעים מאומה: על בני · על ישראל שהם בני ופועל ידי תצוו לנביאים בעבורי שיאמרו לכם דברי והם יגידו לכם מה אני עתיד לעשות בעבור בני והכח בידי לעשות כי אני בראתי הכל: (יב) אנכי · ואדם עליה בראתי, זכר האדם כי הוא ממונה עליה והוא ראש בריאות הארץ וכל הנבראים בה בעבורו, אמר ידי נטו שמים, ואמר וכל צבאם צויתי, כמו שאמר דוד כי הוא צוה ונבראו, להודיעך כי המעשה והנטיה לא היה אלא מצוה והמצוה אינה בדבור אלא רצון: (יג) אנכי העירותיהו בצדק · הכנוי על כורש שזכר למעלה, אמר אני הוא שעשיתי כל זה העיר העירותי לכורש שיעשה צדק ויוציא ישראל מהגלות ויחריב שונאיהם ומעבידיהם, וזהו צדק: הוא יבנה עירי · כי הוא נתן להם כסף וזהב לבנות הבית והעיר: לא במחיר ולא בשחד: כי אם לעשות רצוני כי ידע בלבו כי אני המלכתיו, כמו שאמר נתן לי ה' אלהי השמים, ואמר והוא פקד עלי לבנות לו בית: וגלותי ישלח · כמו שאמר מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל, והנה זאת תעשה לישראל ועוד ישועה אחרת טרם זאת וטרם גלותם והוא דבר סנחריב, ועל זה אמר: (יד) כה אמר ה' יגיע מצרים. וזה הענין כמו שאמר למעלה נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך, ושם פירשנו הענין, וכן פירשנו בפרשת יהיו עוד חמש ערים בארץ מצרים: וסבאים אנשי מדה, פירוש מדה גדולה וכן אנשי מדות: עליך יעברו · כי מלך אשור העבירום על ירושלם: ולך יהיו · כי לקחו ישראל כל הבזה והם היו בזיקים ובשלשלאו', ועליך ואליך אמר לירושלי': ואליך ישתחוו · ואליך יתפללו להתירם ממאסרם ויודו לך שאין אל אלא אתה ואין עוזר זולתך ואפס אלהים אלא אלהי ישראל: (טו) אכן · כן יאמרו הם, או הם דברי הנביא כי כן יודו העכו"ם, וכן הוא באמת שאתה אל מסתתר שאינך נראה ואתה אלהי ישראל כי בהם נראה כחך וגבורתך בתשועה שתושיעם בעת צרתם: מסתתר · פירשו יונתן כמו נסתר שתרגם בקושטא את אלהא אשריתא בתקוף רומא שכינתך, והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כמשפטו שהוא תבניי התפעל אמת כי אתה אל מסתתר מסתתר מהגוי שאין לך חפץ בו ואתה אלהי ישראל מושיע: (טז) בושו וגם נכלמו · אמר כי הכלימה יותר מן הבשת: חרשי צירים · אומני הפסילים, ונקראו צירים שהוא ענין צירים ותבנית יאחזון כמו שנקראו עצבים, והנה הלכו בכלימה אומני הפסילים ועובדיהם כי לא הושיעום בעת צרתם הפסילים שהביאו עמהם · אבל: (יז) ישראל לא

וכל צבאם ה' בק יאה וסי' ויכלו השמים והארץ · ונמקו כל צבא השמים · ונגלו כספר השמים · אנכי עשיתי ארץ ואדם · אתה הוא ה' לבדך: צבאם ז' וסי' נמסר לעיל בסיפרא בראש סי' ל"ד: מסתתר ד' וסי' נמסר בשמואל חלק א' ריש סי' כ"ו, נושע ג' ב' פתח וא' קמץ וסי' אשריך ישראל מי כמוך. ישראל נושע בה' תשועת · אין המלך נושע ברב חיל · וחד צדיק ונושע הוא · וסי' ישראל פתחי' מלכיא קמצין

מצודת דוד

נדמה הוא כאלו לא עשאוהו ידים: (י) הוי אומר לאב. חזר והמשילו לבן האומר לאב למה הולדת תולדות ולאם יאמר למה היה לך חבלי לידה וכאומר הלא ידעתם כי יבוא יומם וימותו ולמה ילדתם לבהלה וכן יחשוב בלשאצר לומר אם כלי בה"מ ישובו לירושלים למה הוגלה בבלה וה' לא נצרם: (יא) האותיות שאלוני: אמר נגד העכו"ם שאלו לי העתידות לבוא על ישראל ואגידה לכם: על בני · בעבור ישראל שהם בני ופועל ידי תצוו בעבורו להנביאים שיאמרו לכם בשמי מה יהיה בסופם: (יב) אנכי עשיתי ארץ ר"ל הלא הכל שלי ובידי לעשות כחפצי באין מוחה ולזה שאלו ואגידה לכם: צויתי. אני צויתי שיהיו נבראים ומידי בא להם הממשלה בארץ: (יג) אנכי העירותיהו. על כורש האמור בתחלת הענין יאמר שהוא העיר לבבו לבוא על בבל ולהחריבה והעירה היה בצדק כי ראויה הוא לאבדון: וכל דרכיו אישר. ר"ל לא יכשל בהליכתו כאלו ילך בדרך ישר ושוה: הוא יבנה עירי. ר"ל הוא יתן כסף וזהב לבנותה: וגלותי. ישראל שהגלותים לבבל ישלחם הוא לארצם: לא במחיר · לא יתן לו מי מחירם ולא יקבל ממי שוחד בעבורם: (יד) כה אמר ה'. כאומר הנה השמעתיך בטובה שיבוא ממפלת בבל ועתה אודיעך הטובה שבאה ממפלת סנחריב בימי חזקיה: יגיע מצרים וכו'. כי כששב סנחריב מעל תרהקה מלך כוש לבוא לירושלים למלחמה הביא עמו חמדת כל האוצרות שלל מכוש וממצרים ומסבא שהלכו לעזור לכוש ומאנשיהם הביא עמו אסורים בשלשלאות וכשנפל סנחריב סביב ירושלים בזזו חזקיהו ועמו חמדת כל האוצרות ופטרו את האסירים ממאסרם ולזה אמר העושר של מצרים והסחורות של כוש וסבא גבהי הקומה יעבורו לדרך עליך וישארו לך: אחריך יו' ר"ל אותם שעברו עליך אסירים בזקים ילכו אחריך כי יהיו סרים אל משמעתך: ואליך ישתחוו. להתירם ממאסרם: יתפללו. ר"ל ישאלו ויבקשו על ההתרה: אך בך אל. ויאמרו עתה ראינו שאך בישראל יש אל האמתי ואין עוד זולת שאלהים אשר בישראל: (טו) אכן · באמת שאתה האל המסתתר ואינו נראה הוא אלהי ישראל מושיע: (טז) בושו וכו'. אז יבושו כלם בראותם שאין ממש באלהיהם כי לא היו להם למושיע אשר הושיע המקום לישראל: חרשי צירים. האומנים העושים ציורי הפסילים

מצודת ציון

הרס · כמו ח"ס בסמ"ך: חומר · טיט: ליוצרו · אומן החרס: (י) תחילין · ענין חבלי הלידה וכן לא חלתי ולא ילדתי (לעיל כ"ג): (יא) האותיות · הבאות: (יג) העירותיהו. מל' התעוררות: במחיר · ענין חליפות הדבר ושוויו כמו יקחו מקום במחיר (מ"א י): (יד) יגיע · הוא העושר הבאה ביגיעה: וסבאים · אנשי סבא: אנשי מדה · ר"ל מדה גדולה וכן איש מדה (דה"א י"א): בזקים · בשלשלאות כמו רתקו בזקים (נחום ג): (טו) אכן · באמת: מסתתר: מלשון סתר: צירים

תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד׃ יח כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ הוּא כוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ יט לֹא בַסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד מֵישָׁרִים׃ כ הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם לֹא יָדְעוּ הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם וּמִתְפַּלְלִים אֶל־אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ׃ כא הַגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי הִשְׁמִיעַ זֹאת מִקֶּדֶם מֵאָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא אֲנִי יְהוָה וְאֵין־עוֹד אֱלֹהִים מִבַּלְעָדַי אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זוּלָתִי׃ כב פְּנוּ־אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־אֵל וְאֵין עוֹד׃ כג בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן׃

לָא תִבְהֲתוּן וְלָא תִתְכַּנְעוּן לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָא׃ יח אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ דִּי בְרָא שְׁמַיָא הוּא אֱלֹהִים דְשַׁכְלֵיל אַרְעָא וְעָבְדַהּ הוּא אַתְקְנַהּ לָא לְרֵיקָנוּ בְרָהּ אֱלָהֵין לְאַסְגָאָה עֲלַהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא אַתְקְנַהּ אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד׃ יט לָא בְסִתְרָא מַלֵּלִית בַּאֲתַר אַרְעָא קְבָל וְלָא אֲמָרֵית לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב לְרֵיקָנוּ תִּבְעוּ דַחַלְתִּי אֲנָא יְיָ מְמַלֵּל קְשׁוֹט מְחַוֵי כֵּיוָן׃ כ אִתְכְּנִישׁוּ וְאָתוּ אִתְקָרְבוּ כַּחֲדָא מְשֵׁיזְבֵי עַמְמַיָא לָא יָדְעִין דְנָסְבִין יַת אָעֵי צַלְמֵיהוֹן וּבָעַן מִן דַחֲלָא דְלָא יִפְרוֹק׃ כא חַווּ וְאִתְקָרְבוּ אַף אִתְמְלִיכוּ כַּחֲדָא מַן בְּסַר דָא מִלְקַדְמִין מִבְּכֵן חַוְיַהּ הֲלָא אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד אֱלָהּ בַּר מִנִי אֱלָהּ דְזַכֵּי וּפָרִיק לֵית אֶלָא אֲנָא׃ כב אִתְפְּנוּ לְמֵימְרִי וְאִתְפְּרִיקוּ כָּל דִבְסְיָפֵי אַרְעָא אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָא וְלֵית עוֹד׃ כג בְּמֵימְרִי קַיֵמִית נְפַק מִן קֳדָמַי בִּזְכוּ פִּתְגָם וְלָא יִבַטֵל. אֲרֵי קֳדָמַי תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ

רשי

(יח) לא תוהו בראה : כי לשבת יצרה : (יט) לא בסתר דברתי : כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו על חנם לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול : אני ה' דובר צדק . מאחר שפתחת להם בדבר צדקי להודיעם מתן שכרן אחר כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורתי שקודם מתן תורה נאמר להם (שמות יט) ועתה אם שמוע וגומר והייתם לי סגולה וממלכת כהנים וגומר: (כ) התנגשו . לשון הגשה והנו"ן טפילה בו כאשר יאמר התנגפו : פליטי הגוים · אשר נשארו מחרבו של נבוכדנצר לא ידעו הנושאי' את עץ פסלם: להבין דעת : (כא) השמוע זאת מקדם : מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם להביא אליכם תשועה איש איש לעובדיו: הלא אני ה' ואין עוד . שאני מודיע מה אני עתיד לעשות לעמי ואקיים דברי : (כב) פנו אלי: והניחו פסילכם כל אפסי ארץ ובכך תושעו : (כג) בי נשבעתי. ויצא מפי צדקה לקבל כל השבים אלי דבר דברתי ולא ישוב מהו הצדקה אשר יצאת מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו' (צפניה ג)

רדק

לא יבושו ולא יכלמו כי הוא נושע בה' תשועת עולמים , ופי' עולמים זמנים ארוכים : ולא תבושו · דברי הנביא לישראל : עד עולמי עד · כל ימי עולם : (יח) כה אמר ה' אמר כי לפי שזאת הפרשה טעם לאשר עליה שדבר בענין האלילים שלא יושיעו ולא יצילו ואין מושיע אלא האל שהוא ברא הכל : ובורא שמים · כבר פירשנו כי זה הענין זכר אותו הנביא כמה פעמי' מפני האמונות הרעות שהיו בדורו : הוא האלהים · וכיון שהוא ברא הכל הוא האלהים ר"ל השופט והמנהיג ולא הגלגלים והככבים כי אף על פי שהם מנהיגים התחתונים במצותי הם עושים ואני אלהים עליהם , כמו שכתוב הוא אלהי האלהים , ואמר זה הענין כנגד עובדי האלילים כי אין ראוי לעבוד אלא למי שהוא אדון על הכל , וכן הוא אומר יוצר הארץ לקבל כח והנהגת העליונים : ועשה · מתקנה , כלומר הוא תקנה להיות יושבים עליה כשהקוה המים אל מקום אחד : הוא כוננה · כונן אותה להיות שנבראים עליה פרים ורבים , כמו שאמר להם פרו ורבו , ואם הם מתמעטים הוא בפשע בני אדם שיש להם דעת להבין הטוב והרע ובעשותם הרע הם מתמעטים או זה על ידי זה במלחמה או על ידי מגפה מאת האל , כמו שנגף מחנה אשור שזכר ובעונם נגפו ונתמעטו כי האל ברא הארץ לפרות ולרבות לא ברא אותה לתהו להיות תהו מאין אדם ובהמה אלא להיות יושבים עליה ואינם מתמעטים כ"א בעונם : אני ה' ואין עוד · מוחץ ורופא ממית ומחיה אלא אני לבדי : (יט) בסתר דברתי · כשדברתי במעמד הר סיני לא היה בסתר ובמקו' ארץ חשך שלא ראה ולא שמע אדם כי נגלה נגלתי על הר סיני לזרע יעקב בקולות וברקים וענן כבד וקול שופר חזק מאד ושמעו וראו הקולות המקומו' הסמוכים להר סיני ומהם שמעו אחרים ואחרים מאחרים, כי אי אפשר לענין גדול כזה שלא היה נודע בכל העולם וכל זה לא עשיתי לתהו אלא לצורך כדי שידעו כי אני הוא האלהים ואמרתי לזרע יעקב שיבקשוני , כמו שאמר אנכי ה' אלהיך , ולא יבקשו אחר זולתי , כמו שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני , ואמרתי לזרע יעקב והוא הדין לכל בני אדם אלא הם והאבות היו דבקים בי יותר משאר הגוים ולקחתים סגולה מכל העמים והיה להם לשאר העמים ללמוד מהם ולא לבקש אלהים אחרים כי לא יועילום , כמו שזכר כי לא הועילו ולא הושיעו הפסילים שהיו במחנה אשור : אני ה' דובר צדק · שדברתי והגדתי להם לזרע יעקב צדק ומישרים הוא הכל : (כ) הקבצו · התנגשו , תהיו נגשים כלכם אלי : פליטי הגוי' . הפחותים שבגוים והם עובדי הפסילים שאי אפשר שאין בגוים חכמים ומבינים כי הכל הוא עבודת הפסילים ואם הם רבים קורא אותם פליטי , רוצה לומר פחותים , וכן פליטי אפרים אתם פירושו הפחותים שבאפרים לא ידעו אלה הנושאים את עץ פסלם לא ידעו ולא יבינו איך הוא אלוה והוא נושא אותו ומתפלל אליו , ובאמת הוא אל שלא יושיען : (כא) הגידו . איש לחברו והגישו זה את זה לפני גדוליכם ומנהיגיכם : אף יועצו יחדו · הם אם ידעו זה ויאמרו מי מכל אליליכם השמיע זאת מקדם טרם בואה ומי מכל פסיליהם הגידם מאז לפני בואה זאת הגזרה שהבאתי על מחנה אשור , וכן הגזרה שהבאתי על בבל , ואמר זאת כי על שתיהן דבר בפ' שלמעלה מזו : הלא אני ה' · אני הוא שהגדתי על ידי עבדי הנביאים הגזרה הזאת טרם בואה : ואין עוד אלהים מבלעדי · שהגידה ואני הוא אל צדיק , כלומר נאמן בדברי ומושיע שהושעתי ירושלם ממלך אשור והושעתי ישראל מגלות בבל : (כב) פנו אלי · כמו שראיתם ישראל נושעים כי לפי שהם פונים אלי כן אתם כל אפסי ארץ , כלומר כל הגוים מקצות הארץ ועד קצות הארץ פנו אלי גם כן ותהיו נושעים בי גם כן ותדעו כי אני אל ואין עוד · (כג) בי נשבעתי · השבועה היא הגזירה שלא תשוב , אמר כי נשבעתי שזה יהיה באחרית הימים שיפנו אלי ויושעו כל אפסי ארץ , וזהו שאמר יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב , ר"ל יצא מפי בצדקה ולא ישוב אחור אותו הדבר , ומה הוא כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון , כמו שאמר לפנים הנביא כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד : תשבע כל לשון · כמו

הקבצו ד' בקריאה וסי' הקבצו ושמעו בני יעקב . הקבצו ובאו התנגשו . הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב : הלוא אני ג' וסי' אף יועצו יחדו · הלוא אני סחשה · הלא אני אמרתי לסנות בעם ב

תולדות אהרן לא תהו · פסחים סח מגלה כז חגיגה ב יבמות סב גטין מא ב"ב יג עדיות ב בכורות מז ערכין ב : מגיד מישרים · זוהר נח : עץ פסלם · עקדה שער נח : כל ברך · נדה ל :

מצודת ציון

(טז) צירים · ציורי הצורות : (יח) ועשה · ענין תקון וכן וימהר לעשות אותו (בראשית י"ח): כוננה · מלשון הכנה : תוהו · שממון : לשבת · מל' ישיבה : (כ) התנגשו · מל' הגשה : פליטי · ענין פחות ושפל כמו פליטי אפרים (שופטים יב) ופי' הפחותים והבזוים שבאפרים : פסלם · מל' פסל וצורה : (כא) אין · ענינו כמו לא : (כב) פנו · מל' הפנה וסבוב : אפסי ארץ · קצות הארץ כי בקצה הארץ כאלו אפס וכלה : (כג) תכרע · מל' כריעה : ברך · מל' ברכים והם פרקי הרגלים : ועזו

מצודת דוד

הפסילים ילכו להם בכלימה כי יראו שאין ממש במעשיהם : ישראל נושע בה' : אבל ישראל יהיה נושע בעזר ה' תשועה המתקיימת לעולם ולכן לא תבושו כמו שיבושו עובדי הפסילים : עד עולמי עד . כל ימי עולם · (יח) הוא האלהים . וכאומר אבל אין כח מה בצבא השמים הנבראים : יוצר הארץ · מי שיצר את הארץ ותקנה להיות מג ולא מן המים הוא הכין כל אשר בה ואין דבר ביד צבא השמים : לא תוהו בראה : כשבראה את הארץ לא בראה להיות תוהו כ"א לשבת בה בני אדם א"כ בודאי הכין בה כל הצורך : אני ה' · הבורא את אלה : ואין עוד · מי עמדי כמוני : (יט) לא בסתר דברתי . כשדברתי דברי על הר סיני הלא לא בסתר דברתי ולא במקום ארץ חושך כי הדבר היה מפורסם בכל העולם וא"כ היה להם לאומות בימים ההם לדעת שאני ה' ואין עוד : לא אמרתי וכו' . כשאמרתי להם המצות לא אמרתי להם לעשותם על תוהו ובחנם כ"א לקבל עליהם שכר הרבה וא"כ היה להם להאומות בימים ההם לקבלם גם המה ולקבל שכר ולא לעבוד לאלילים ללא יועיל : דובר צדק . בתחילה אמרתי הצדק שתעשה בשכר המצות ואח"כ הגדתי מישרים הם חוקותי ותורתי שקודם מתן תורה נאמר להם ועתה אם שמוע וכו' והייתם לי סגולה וכו' (שמות יט) : (כ) הקבצו וכו' · הפחותים שבעכו"ם עובדי האליל הקבצו בואו עלי התנגשו כולכם יחד להתוכח עמדי אבל הנושאים את עץ פסלם אשר לא ימיש ממקומו המתפללים אל אשר לא יוכל להושיע לא ישימו לב לדעת ולהבין מעשיהם : (כא) הגידו וכו' ר"ל אם יש עמכם מענה הגידו אתם או הגישו את החכמים שיאמרו הם ואף יועצו יחדו להשכיל למצוא מענה : מי השמיע זאת · מי מהפסילים השמיע השמועה הזאת קודם בואה והוא מפלת בבל ואשור : מאז הגידה : מוסב על מלת מי לומר מי הגידה מאז עד לא בא וכפל הדבר במ"ש : הלא אני ה' · הוא המגיד דבר מאז : ואין עוד זולתי . אין עוד אלהים לדעת הנולדות : אל צדיק וכו' . לא יש זולתי אל צדיק ומושיע : (כב) פנו אלי · אתם העכו"ם היושבים בקצות הארץ פנו אלי להאמין בי ואז תהיו נושעים כי אני אל והכל בידי ואין עוד זולתי : (כג) בי נשבעתי · הריני נשבע בי אשר יצא מה דבר לצדק ואמת : דבר · מוסב על יצא מפי לומר יצא מפי דבר ולא ישוב הדבר ההוא רצה לומר לא אחזור בו והוא כפל ענין במ"ש : כי לי תכרע . וזהו הדבר היוצא אשר בימים העתידים יכרעו כל הברכים לי ולא לעכו"ם כי כולם יקבלו עול מלכותי עליהם :

כד אַךְ בַּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז עָדָיו יָבוֹא וְיֵבֹשׁוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ׃ כה בַּיהוָה יִצְדְּקוּ וְיִתְהַלְלוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל׃

מו א כָּרַע בֵּל קֹרֵס נְבוֹ הָיוּ עֲצַבֵּיהֶם לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה נְשֻׂאֹתֵיכֶם עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה׃ ב קָרְסוּ כָרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשְּׁבִי הָלָכָה׃ ג שִׁמְעוּ אֵלַי בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־שְׁאֵרִית בֵּית יִשְׂרָאֵל הָעֲמֻסִים מִנִּי־בֶטֶן הַנְּשֻׂאִים מִנִּי־רָחַם׃ ד וְעַד־זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד־שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט׃ ה לְמִי תְדַמְּיוּנִי וְתַשְׁווּ וְתַמְשִׁלוּנִי וְנִדְמֶה׃ ו הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס וְכֶסֶף בַּקָּנֶה יִשְׁקֹלוּ יִשְׂכְּרוּ צוֹרֵף וְיַעֲשֵׂהוּ

(מסורה: י' סבירין לשון רבים · ב' · ג' · ג' דגשים · ל' וחסר · ל' מ"ל · כ' · ל' · ל' · ל' · ס' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל')

(תרגום) תְּקִים כָּל לִישָׁן׃ כד בְּרַם בְּמֵימְרָא דַייָ עֲלַי אֲמַר לְאַיְתָאָה זַכְוָן וּתְקוֹף בְּמֵימְרֵיהּ יוֹדוּן וְיִבְהֲתוּן בְּטַעֲוָתְהוֹן כָּל עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מִתְגָּרִין בְּעַמֵּיהּ׃ כה בְּמֵימְרָא דַייָ יִזְכּוּן וְיִשְׁתַּבְּחוּן כָּל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ א חֲמִיט בֵּל אִתְקְטֵף נְבוֹ הֲווֹ צַלְמָנֵיהוֹן דְּמוּת חֵיוָא וּבְעִירָא מַטּוּלֵי מַעֲוָתְהוֹן יְקִירִין עַל נָטְלֵיהוֹן וְאִנּוּן מְשַׁלְהַיָּן׃ ב אִתְקְצִיצוּ וְאִתְקְטִפוּ כַּחֲדָא וְלָא יְכִילוּ לְשֵׁיזָבָא נַטְלֵיהוֹן וּפָלְחֵיהוֹן בְּשִׁבְיָא אֲזַלוּ׃ ג קַבִּילוּ לְמֵימְרִי דְּבֵית יַעֲקֹב וְכָל שְׁאָרָא דְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְחִימִין מִכָּל עַמְמַיָּא וַחֲבִיבִין מִכָּל מַלְכְּוָתָא׃ ד וְעַד עָלְמָא אֲנָא הוּא וְעַד עָלַם עָלְמַיָּא מֵימְרִי קַיָּם אֲנָא בְּרֵית כָּל אֱנָשָׁא וַאֲנָא בַּדְרֵית יַתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא אַף אֲנָא אֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן וְאֶסְלַח׃ ה לְמַן תְּדַמּוּן קֳדָמַי וּתְשַׁוּוֹן וּתְכַוְּנוּן קֳדָמַי בִּקְשׁוֹט׃ ו הָא עַמְמַיָּא נָגְדִין דְּהַב מִכִּיס וְכַסְפָּא בְּמֹאזַנְיָא תָּקְלִין אַגְרִין קֵינָאָה

(מסורה גדולה) בל ג' וסי' ופקדתי על בל בבל כרע בל קרס נבו · הוביש בל חת מרודך . רחם ה' ג' קמצין וב' פתחין וסי' הלא ימצאו יחלקו שלל· הנשאים מני רחם ואטמא אותם במתנתם· שאול ועצר רחם . וא' ברכות שדים ורחם:

רש"י

(כד) אך בה' לי אמר : המקרא זה מסורס וכן פתרונו אך לי בה' אמר צדקות ועוז אע"פ שכל הגוים ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל בה' הגבתם לי צדקות ועוז ולא יבאו מכחישי תורה לחלל כבודי : עדיו יבוא ויבשו ונגמר . כל הנחרים בהקב"ה יבואו עדיו להתחרטו על מה שטעו בחייהם ויבושו : הנחרים · המתגרים: (כה) בה' יצדקו ויתהללו · בהבטחה מטען אהבתו ימלאו צדקה ויתפארו במעוז ויתהללו. פרונטי"ר בלע"ז : (א) כרע בל קורס נבו . אלהותיהן של בבל כרעו קרסו ל' שחוק של עבו"ס הוא כמי שיש לו חולי מעים ואינו מפסיק ליסב על מושב בה"כ עד שהוא נתרז . כרע בל קורס נבו . איסקרופי"ר בלקיגקיא"ה כנו כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה : היו עצביהם · ללמי גורתם של בל ונבו היו להיה ולבהמה נדמו להיות כחיה וכבהמה שמזהימין ומלכלכים עלמן ברעי שלהם נשואותיכם עמוסות משא . ריעי שבמעיהם כבדות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו יחדיו הקריסה עם הכריעה : (ב) לא יכלו מלט משא · להפליט מה שבמעיהם כשאר המוליאין כהוגן : מלט : ל' הולאה ממקום בלוע וכן (לעיל לד) שמה קננה קפוז ותמלט : הוליאה בילתה וכן (לקמן סו) והמליטה זכר ויונתן תירגם כהמקראו' הללו: (ג) העמוסים מני בטן · מאז נולדתם בבית לבן הארמי עמסתי אתכם על זרועותי כי מאז עמדו עליכם עכו"ס בכל דור ודור ולא כעכו"ס שהיו עומסים ונושאים את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים ונשואים בזרועותי : (ד) ועד זקנה : אשר זקנתם וכלה כחכם שאין לכם זכות אני הוא ברחמי ובמדת טובי להושיעכם לעמוס ולשאת ולמלט לפי שאמר על ירלתם שהיא נסבלת וגם משאה אינ' יכולה למלט אמר אני הסובל אחרים ואת משאם אמלט:(ה) ותמשילוני· כמו (איוב ל) ואתמשל כעפר ואפר ל' דמיון:ונדמה· ונהיה אני והוא דומין זה לזה : (ו) הזלים זהב מכים : ל' יזלו (תהלים קמז) : בקנה ישקולו . הוא קנה המאזנים שקורין פלע"ל

רד"ק

כמו שאמר ובשמו תשבע , ר"ל שלא יזכירו שם אלהים אחרים ולא יכרעו לפניו אלא לפני האל יכרעו ויתפללו ובשמו ישבעו באמת : (כד) אך בה' לי אמר לדקות · המפרשים פירשו פי אלה דברי הנביא , ויש מפרשים אמר הנביא אלה שעתידות לא ידעתי כדרך התכמה אך בשם שאמר גו אלהי הלדקות והעוז , ושתבם רבי אברהם בן עזרא פירש אך בה' לבדו לדקות ועוז ותבנסה מלת לי , והטעם בשם סדבר עמי , ואחז"ל פי' אמר הנביא אני נשבע בה' כי לי אמר לדקות ועוז : עדיו יבא · כלומר בעל לדקות ועוז יקרב אליו ויבשו ויכלמו כל הנחרים בו , ר"ל כל הכועסים והקופלים בו , ויונתן תרגם ברם במימרא וגו' , והנכון אלי בפירוש הפ' הזה כי הוא דבק באשר למעלה ממנו , אמר תשבע כל לשון אך בה' לבדו ולא באל אחר , והראיה לפירוש זה כי תשבע אין לו קשר באותו הפסוק , כי לי בוכר איננו לו קשורה כי לא יקשר ענין שבועה בזה הדרך אלא עם בי"ת לא עם למ"ד , כמו בה' נשבעתי , בי נשבעתי , ובשמו תשבע ואשבע לו בה' וכן כולם : לי אמר · ה' לדקות ועוז , וכן האל אמר לי לדקות ועוז לתתם לאשר עבדוני , עדיו יבא ויבשו כל הנחרים בו , כל העמים שהיו נחרים בו ומואסים בו ובעבודתו עד היום ההוא אז יבאו עדיו ויתודו לפניו ויבשו על מה שעשו , ואמר יבא בלשון יחיד ר"ל כל עם ועם , ואמר במסרה כי יבא זה אחד מן דסברין לשון רבים : (כה) בה' ילדקו · העמים יבשו אבל זרע ישראל ילדקו בעבודת' אותו ויתהללו בו לעיני העמים , כי הם דבקו בו אפילו בגלותם , כמו שאמר אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר : (א) כרע בל · עתה שב לנחוק על הפסילי' שזכר הנושאים את עץ פסלם , אמר כי כשנלכדה בבל לא די שלא הצילם אלהיהם אלא הוא עלמו כרע , ר"ל ששברו אותו וכרע ונפל לארץ , וכן נבו קורס , והוא כמו כרע , ובל הוא שם פסל שעובדי' אותו בבבל , וכן נבו : לחיה ולבהמה · שנשאו אותם אחר ששברו אותם טענו אותם על הבהמות להוליכם למדי ופרס כי היו מכוסים כסף וזהב , ויש חיה שטוענים עליה משא כמו הפיל : נשאותיכם עמוסות · אמר דרך שחוק ולעג מנשאותיכם הם עמוסות הבהמות , כלומר טעונות יותר מדאי כי יכבדו המשאות מרוב הזהב שבהם עד שיאמרו החמרים והגמלים : משא לעיפה · עיפה , תאר לבהמה שהיא עיפה מכובד משאה : נשואותיכם · כמו משואותיכם , והוא תאר , ויש לפרש נשואותיכם תאר לבהמות הנושאות , ואמר עמוסות שהם טעונות יותר מדאי , וכטי נשואותיכם כנגד העצבים ללעג שבהמות הנושאות אותם עמוסות הם ועיפות , וי"ת תמיט בל אתקטף נבו וגו' , ועוד שנה הענין ואמר : (ב) קרסו כרעו · מלט משא , למלט עלמם מן המשא שלא ישאו אותם הבהמות , ונפשם הם עלמם הלכו בשבי כל שכן שלא הצילו עובדיהם; ונפשם · עלמם כמו ברזל באה נפשו , או אמר נפשם לפי מחשבת עובדיהם , וי"ת לא יכלו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו : (ג) שמעו · אמר וכל שארית על גלות בבל שהיו שארית עשרת השבטים שגלו ראשונה והם לא שבו בשוב גלות בבל : העמוסים מני בטן · אתם עמוסים ונשואים מבטן ומרח' אתכם , וכן אשא ואסבול עלי אתכם עד שיבה , כלומר כל ימיכם לא אטוש אתכם , או אמר ועד שיבה שלריך יותר סבל וסעד , רולה לומר כי בכל עת שתהיו בלרה אני אסבול אתכם , וכן אמר דוד עליך השלכתי מרחם : (ד) ואמר ועד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני · שיבה יותר מזקנה , וכן אמרו בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה : אני הוא . אני הוא עמכם : אני עשיתי . וכיון שעשיתי וגדלתי אתכם עלי לשאת ולסבול אתכם והמשא והסבל עליו יתברך היא דרך משל : ואמלט . אמלט אתכם מגלות בבל : (ה) למי תדמיוני · ונדמה , ואהיה נדמה , אמר זה כנגד בני בבל שהיו בוטחים בפסיליהם ומעבידים ישראל ואומרים לא יוכל אלהיהם להציל אותם מידינו כי אלהינו מסרם בידינו , לפיכך אמר איך תדמו אותם אלהים לי כי אותם הם מזהב וכסף ומעשה ידי אדם הם : (ו) הזלים . ענין זול בדברי רבותינו ז"ל מוזילין הזהב בזול אף על פי שהזהב ביוקר הם עושים

תולדות אהרן

כרע בל · מגלה כה סנהדרין סג : משא לעיפה · עקידה שער ק : ועד זקנה · סנהדרין לח : הזלים זהב · ב"ב כה (כלאים לא כוטה יח יבמות כ קידושין סד ב"ב יז) :

מצודת דוד

תשבע · מוסב על מלת לי לומר לי תשבע כל ל' לקבל אותי לאלוה ולהאמין בי : (כד) אך בה' . זהו מאמר הנביא באמר אף שכל העכו"ס יאמינו בה' אך הכיני נשבע בה' אשר לי לישראל לבד הבטיח ואמר לדקות ועוז ר"ל הלדקות והעוז שיהיו לישראל יהיו מיוחדת ולא יהיו בערך אחד עם של העכו"ס : עדיו יבוא · כל אחד מהעכו"ס יבא לישראל להיות סר למשמעתו וכל הכועסים בו לשעבר יבושו אז: (כה) בה' ילדקו . בהבטחת מטען ה' ימלאו ישראל לדקה ויתהללו מפי כולם על שהשכילו לדעת מעולם שה' הוא האלהים ודבקו בו : מו (א) כרע בל . עתה שב לנחוק על הפסילים ואמר כשנלכדה בבל כרע צל על ברכיו ונפל לארץ ולא הציל את עלמו : קורס נבו · כפף קומתו להיות מוטה לארץ : היו עלביהם . הטעינו את העלבים על החיות ועל הבהמות להוליכם בגולה : נשואותיכם עמוסות · הבהמות הנושאות אתכם המה עמוסות יותר מדי והנכם משא כבד על הבהמה העייפה : (ב) קרסו כרעו יחדיו · כל העלבים יחד כפפו קומתם וכרעו על ברכיהם ולא יכלו למלט את עלמם מן המשא לבל לשאתם בגולה : ונפשם · הם עלמם הלכו בשבי וכאומר ואיך אם כן יוכלו להציל את העובדים להם : (ג) שארית בית ישראל · כי עשרת השבטים כבר גלו והיו רובם : העמוסים . הטעונים עלי מאת נאתם מבטן ולפי שאמר למעלה שהעלבים יהיו עמוסים על הבהמות לזה אמר במשל מהאומן הנושא את היונק שהוא נושאו ואינו נישא ור"ל שהוא מעולם בעזרתם : הנשואים וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ד) ועד זקנה · כמו שנשאתי אותם מעת נאתם מבטן כן אשא אותם עד הזקנה ועד ימי השיבה אסבול אותם על שכמי ר"ל כמו שהייתי בעזרתם מאז כן אהיה עד עולם :

מצודת ציון

(כד) ועוז · ענין חוזק : עדיו · אליו כמו תגע עדיך (איוב ד) : הנחרים · מל' חרון כעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א) : (כה) ויתהללו · מל' הלול ושבח : (א) בל נבו · שמות גלולים של בבל : קורס : ענין כפיפה והוא מל' קרסי זהב (שמות כ"ו) שהיו כפופים בראשיהם לתחבם בלולאות: עלביהם · כן יקראו הגלולים ע"ש שמעליבים לב עובדיהם לועקים אליהם ואינם נענים : עמוסות · ענין הטענת משא כבד וכן אבי העמיס עליכם (מ"א י"ב) : לעיפה : מלשון עייפות ויגיעה : (ב) מלט . ענין הצלה : ונפשם · כמו וגופם וכן ורקה נפשו (לעיל כ"ט) : (ג) שארית · שיור : מני · מן והיו"ד נוספת : הנשואים · מל' משא: רחם · רחם האשה : שיבה · הוא יותר מהזקנה : אסבול · ענין טעינת משא וכן יסור סובלו (לעיל י) : (ה) תדמיוני · מל' דמיון:ותשוו · מל' השואה: ותמשלוני · ענין דמיון. (ו) הזלים · מל' הזלה ושפיכה וכן יזלו מים (תהלים קמ"ז) : מכיס · ענין אמתחת ושק : בקנה · הוא כעין מטה ובו תולים מאזני המשקל : ישקולו · מל' משקל : ישכרו · מל'

רדק

עושים אותו לפסילים כזול ומוליאים הרבה ממנו מכיסם: בקנה · הוא קנה המאזנים · אף ישתחוו · ההשתחואה יותר מהסגידה, לפיכך אמר אף כמו שפירש בפסוק יסגוד לו וישתחו: (ז) ישאוהו · אחר שיעשהו הצורף ישאוהו לפיתם כי לא ילך ברגליו: תחתיו · במקומו ויעמוד · יעמוד שם במקום שיניחוהו: לא ימיש · פעל עומד מבנין הפעיל, וכן לא ימיש מתוך האהל: (ח) זכרו זאת והתאוששו · מבנין איש · כלומר היו אנשים ולא כבהמות שלא יבינו ולא ישכילו, ויש מפרשים התחזקו כענין אשישי קיר חרשת שענינו יסודות שהם חוזק הקיר, וכן ת"י והתקיפו, וא"א ז"ל פירש מענין אש הכוו והתרפו, כלומר הכלמו ממעשיכם הרעים: (ט) זכרו ראשונות מעולם · שהוצאתי ישראל ממצרים בעל כרחם ובאלהיהם עשיתי שפטים בזה תוכלו להכיר כי אנכי אל ואין עוד אלהים: ואפס · כמו אין: (י) מגיד · כי כל העתידות האלה הגדתי טרם בואם שיבא כורש ויחריב בבל ואלהים ויוצא ישראל מתוכם: אומר עצתי תקום · אני אומר ועושה ועצתי שאמרתי תקום ואין מפר וכל חפצי אעשה ואין מוחה בידי: (יא) קורא · אמר זה על כורש שיבא מארצו שהיא מזרחית לבבל ויבא קל מהרה כמו העוף לפיכך קראו עיט: איש עצתי · שקיים מה שיעצתי על בבל דברתי זאת שגזרה ואביאנה, ובאמרו אף לרבות המעשה על המאמר, והראשון לרבות הקריאה שזכר, והקריאה היא שהעיר את לבבו כאלו קרא א י והדבור הוא על ידי הנביא, ואדוני אבי ז"ל פי' זה הפסוק על מלך המשיח וקראו עיט שיעוף במהרה בזמנו, וכן שני הפסוקים שאחר זה על גאולת הגלות הזה, וכן תרגם יונתן על הדרך הזה דאמר לכנשא גלותא וגומר: (יב) שמעו · אמר לאנשי בבל שהם אבירי לב ואכזרים לישראל: הרחוקים מצדקה · מעשות צדקה לכם: (יג) קרבתי · תפארתי, התשועה שאתן להם תהיה תפארת לי: (א) רדי ושבי · רדי מכסא ממלכה שהיית מולכת על כל הארצות, ושבי על עפר לא שתהיה לך מלוכה אפילו בארצך כי על עפר תשבי, כלומר שתהיו תרגה, וקראה בתולה שהיתה עד עתה כבתולה שלא נבעלה, כלומר שלא שלטה יד אדם עליה, וכפל הענין במלות שונות, ואמר שבי לארץ וגו': כי לא תוסיפי · מלרע בפשטא אחד לבד, אמר לא תוסיפי שיקראו לך רכה וענוגה כמו שהיו קוראי' עד עתה שהיית בעלת תענוגי', ובעל התענוגים יקרא רך, וכן אמר האיש הרך בך והענוג הרכה בך והענוגה, כי לפי התענוג יהיה הרך והחלושה באבריהם כי אנשי העמל והיגיעה שאין להם תענוג ומאכליהם גסים יהיו קשים וחזקים ויסבלו העמל והטורח: (ב) קחי רחים · כדרך השבוים שישימו אותם בבית הסהר ויטחנו שם, כמו שאמר עד בכור השבי אשר אחר הרחים, וכן אמר בשמשון ויהי טוחן בבית האסורים, אמר לה שתלך בשבים: גלי צמתך. הצמה הוא השער שמתקנת אותו האשה על צדעיה מעל פניה ומכסה אותו בצעיף, והוא כבודה אבל האשה שתלך בגלות תרד כבודה ולא תשים צעיף ותגלה צמתה

ישעיה מו מז

אֵל יִסְגְּדוּ אַף־יִשְׁתַּחֲווּ׃ ז יִשָּׂאֻהוּ עַל־כָּתֵף יִסְבְּלֻהוּ וְיַנִּיחֻהוּ תַחְתָּיו וְיַעֲמֹד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ אַף־יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא יוֹשִׁיעֶנּוּ׃ ח זִכְרוּ־זֹאת וְהִתְאֹשָׁשׁוּ הָשִׁיבוּ פוֹשְׁעִים עַל־לֵב׃ ט זִכְרוּ רִאשֹׁנוֹת מֵעוֹלָם כִּי אָנֹכִי אֵל וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים וְאֶפֶס כָּמוֹנִי׃ י מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשׂוּ אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל־חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה׃ יא קֹרֵא מִמִּזְרָח עַיִט מֵאֶרֶץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ (עצתי ק') אַף־דִּבַּרְתִּי אַף־אֲבִיאֶנָּה יָצַרְתִּי אַף־אֶעֱשֶׂנָּה׃ יב שִׁמְעוּ אֵלַי אַבִּירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה׃ יג קֵרַבְתִּי צִדְקָתִי לֹא תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תְאַחֵר וְנָתַתִּי בְצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאַרְתִּי׃

מז א רְדִי ׀ וּשְׁבִי עַל־עָפָר בְּתוּלַת בַּת־בָּבֶל שְׁבִי־לָאָרֶץ אֵין־כִּסֵּא בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה׃ ב קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ

תרגום

וְעָבֵיד לֵיהּ דַחֲלָא סָגְדִין אַף מִשְׁתַּעְבְּדִין׃ ז נַטְלִין לֵיהּ עַל כַּתְפֵיהוֹן סַבְלִין לֵיהּ מַחְתִין לֵיהּ וְקָאֵים מֵאַתְרֵיהּ לָא אֶפְשַׁר לֵיהּ דִינוּר אַף יִבְעֵי מִנֵיהּ לָא יְתִיבִינֵיהּ מֵעַקְתֵיהּ לָא יִפְרְקִנֵיהּ׃ ח אַדְכַּרוּ דָא וְאִתַּקְפוּ וְאַתִיבוּ מְרוֹדִין עַל לֵב׃ ט אִדְכַּרוּ קַדְמָיָתָא דְמִן עָלְמָא אֲרֵי אֲנָא אֱלָהּ וְלֵית עוֹד אֱלָהּ בַּר מִנִי׃ י מְחַוֵי מִן אַוְלָא לְסוֹפָא וּמִלְקַדְמִין דְלָא אִתְעֲבִידָא אֲמַר מִלְכִּי יִתְקַיֵם וְכָל רְעוּתִי אַעְבֵּיד׃ יא דַאֲמַר לְכַנָשָׁא גָלְוָתָא מִמַדִינְחָא לְאַיְתָאָה בְּגַלְיֵי כְּעוֹף קְלִיל מֵאֲרַע רְחִיקָא בְּנֵי אַבְרָהָם רְחִימִי אַף מַלֵלִית אַף אַיְתִינָהּ אַתְקֵינִתָא אַף אַעְבְּדִינָהּ׃ יב קַבִּילוּ לְמֵימְרִי תַקִיפֵי לִבָּא דְרַחִיקִין מִזָכוּתָא׃ יג קְרִיבָא זַכְוָתִי לָא תִתְרַחֵק וּפוּרְקָנִי לָא יִתְעַכַּב וְאֶתֵּן בְּצִיוֹן פָּרִיק לְיִשְׂרָאֵל תוּשְׁבַּחְתִּי׃ א חוּתִי וְתִיבִי עַל עַפְרָא מַלְכּוּ כְּנִשְׁתָּא דְבָבֶל תִּיבִי לְאַרְעָא לֵית כּוּרְסֵי יְקָר מַלְכוּת כַּסְדָאֵי אֲרֵי לָא תוֹסְפִין דִיקְרוֹן לָךְ רַכִּיכָא וּמְפַנְקָא׃ ב קַבִּילִי מְרוֹעָא וְעוּלִי בְּשִׁעְבּוּד גָלָא יְקַר מַלְכוּתִיךְ אִתְבַּרוּ שִׁלְטוֹנַיִךְ אִתְדַבַּרוּ עִם מַשִׁרְיָתִיךְ גְלוֹ

תולדות אהרן על כתף · (ברכות י"ג) :מגיד מראשית · עקדה שער לה : אבירי לב · ברכות יז זוטא לך (מעשר שני נו סוטה כד : קחי ריחים · סנהדרין נו :

רשי

פלע"ל בלע"ז: (ח) זכרו זאת: אשר אני חפץ לומר: והתאוששו: והתחזקו כמו לאשישי קיר חרשת (לעיל טז): השיבו פושעים על לב: ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב: (ט) זכרו ראשונות מעולם. אשר ראיתם כי אנכי אל ואין עוד: אנכי אלהים ואפס כמוני: (י) מגיד מראשית אחרית. גלות מצרי' וגאולתה הודעתי בבין הבתרים לפני היותה: (יא) קורא ממזרח עיט. מארץ ארם שהיא במזרח קראתי לי את אברה' להיות נמלך בעצתי: עיט כמו התוב עיטה וטעים (דניאל ב) איתיעטו כל סרכי מלכוותא (שם ו) וגם יש לפותרו בל' עוף קראתי למהר אחרי כעוף הפורח ונודד ממקומו: מרחק · קראתי לאיש עצתי ועמו יעצתי בין הבתרים ד' גליות כמו שמפורש בבראשית רבה והנה אימה חשיכה גדולה וגו': אף דברתי: עמו הגליות וגאולתן אף אביאנה: (יב) אבירי לב: אשר אמצתם לבבכם ונדבקתם בי: הרחוקים מצדקה: אשר ארכו לכם הימים ולא ראיתי אתכם צדקתי לגאול: (יג) קרבתי צדקתי. מעתה ולא תרחק: (א) אין כסא · אין מלכות: כי לא תוסיפי · שיקראו לך עוד רכה וענוגה: (ב) קחי רחיים: היא עבודה קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס. ד"א וטחני קמח לצדה לדרך גלותך: גלו צמתך: זרועיך ושוקיך דברים המצומת וקשור ומכוסה: חשפי שובל · גלי השבילים מן המים שעליהם כי דרך שם תלכי בגולה או גלי שוקך ועברי נהרות

ולא יענה ה' בקריאה וסי' וזעקתם ביום ההוא · אז יזעקו אל ה' דמיכה · ישאהו על כתף יסבלהו . שם יצעקו ולא יענה . לעבדי קראתי ולא יענה : מראשית ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר שלח לך: תאחר ד' בקריאה וסי' מלאתך ודמעך לא תאחר . כי תדר נדר לה' אלהיך לא . קרבתי צדקתי לא תרחק · כאשר תדר נדר לאלהים לא תאחר : ישיב' לארץ ד' בלישנא וסי' נמסר בריש האי סיפרא סוף סי' ג':

מצודת ציון

מל' שכר : יסגדו · ענין השתחואה אלא שקטנה הימנה וכן יסגד לו (לעיל מ"ד) : (ז) יסבלוהו · מל' סבל ומשא : תחתיו · במקומו וכן וישבו תחתם (יהושע ה) : ימיש · ענין הסרה כמו לא ימוש עמוד הענן (שמות טו) : יענה · מל' עניה ותשובה : (ח) והתאוששו · התחזקו כבנין היסוד מו לאשישי קיר חרשת (לעיל ט"ז) : (ט) ואפס · ענינו כמו לא : (יא) עיט · כן יקרא העוף הדורס כמו וירד על הפגרים (בראשית ט"ו) : (א) בת בבל · עדת בבל : רכה וענוגה · ר"ל בעלת תענוג וכן הרכה בך והענוגה (דברים כ"ח) : (ב) צמתך · היא המסוה המכסה את הפנים כמו מבעד לצמתך (ש"ה ד) : חשפי · ענין גלוי כמו וחשופי שת (לעיל כ) : שובל · מל' שביל ויאמר על הרגל ההולך בשביל וכמו שמלת פעם יאמר על הפסיעות כמ"ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה) : וכן

מצודת דוד

אני עשיתי וכו' : לא כהפסילים אשר האומנים עשאום ואף המה נושאים אותם וסובלים משאם ובבוא האויב לא יכלו למלט את עצמם כי אני עשיתי את ישראל ואני אשא אותם ואסבול משאם ר"ל אהיה בעזרתם ואמלטם מן האויב כבואו : (ה) למי תדמיוני . אל מי תדמו אותי ותאמרו שאני שוה לו : ותמשלוני ונדמה . אל מי תמשילו אותי ונהיה דומים אני והוא : (ו) הזלים · אתם העכו"ם השופכים זהב מן הכיס ושוקלים כסף בקנה המאזנים ושוכרים צורף ועושים אל וישתחוו אליו : (ז) ישאוהו · כל אחד נושא האל וסובל משאו על כתפו : יניחוהו . ואם מניחו במקומו יעמוד שם ולא יסיר ממקומו : אף יצעק . אף אם הוא צועק אליו בקול גדול לא יענה ולא יושיענו מצרתו והאומ' היש סכלות גדול מזה להאמין בדבר שאין בו ממש : (ח) זכרו זאת · דבר התוהו שיש בפסילים : והתאוששו · התחזקו לקנות לב : השיבו . אתם הפושעים בי תנו לב על הדבר : (ט) זכרו · תנו לב לזכור הנפלאות הראשונות בעשיתי מימות עולם : (י) מגיד · אני מגיד אחרית הדבר מראשיתו : ומקדם . ומלפנים אגיד דברים אשר לא נעשו עדיין אף ראשית הדברים : אומר וכו' · אומר אני עצתי תתקיים כי אין ביד מי לבטלה ; וכל חפצי אעשה · כפל הדבר במ"ש : (יא) קורא . אני הוא קורא את העיט לבא ממזרח ר"ל אעיר לב כורש היושב במזרחה של בבל ומהרה קל יבוא כעוף הפורח : איש עצתי · הוא כורש שיעשה מה שיעצתי על בבל וכפל הדבר במ"ש : אף דברתי · הדבר הזה דברתי טרם בואה: יצרתי . את הפורעניות הזאת על בבל : (יב) אבירי לב . הם אנשי בבל שהם אבירי לבב ואכזרים על ישראל ורחוקים המה מעשות לשם צדקה וחסד : (יג) קרבתי הנה אני קרבתי צדקתי לישראל ולא הרחק מהם · ותשועתי · קרבתי תשועתי ולא תאחר לבא : לישראל תפארתי · ר"ל התשועה אתן לישראל שהם עם תפארתי כמ"ש ובישראל יתפאר (לעיל מד) : מז (א) רדי : אבל אתה בבל רדי מן הכסא ושבי על העפר . בתולת בת בבל . קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדין משום אומה לבוא לרשות אחר כמו הבתולה שלא נבעלה ולא באה לרשות הבעל וכן בתולת בת צידון (לעיל כג) : אין כסא · לא יהיה עוד לך כסא מלוכה : יקראו לך . שיקראו לך רכה וענוגה ר"ל לא תהיה בעלת התענוגים כמאז : (ב) קחי רחים · כדרך

נהרות : (ג) ולא אפגע אדם : לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי : (ד) גואלנו ה' צבאות שמו . הנביא אומר כל זה הקב"ה עושה לגאלו מהם : (ו) על זקן הכבדת עולך . על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח הכבדת עולך:(ז) ותאמרי . בלבבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות בא עלי והדבר הזה השיאך עד לא שמת אלה המכו' שיבואו עליך אל לבך ולא זכרת אחריתה של רעתך שעשית : (ח) עדינה . ת"י מפנקתא : ואפסי עוד . ואפס מאותי כמו אין זולתי : (ט) שתי אלה : שאמרת שלא תשבי אלמנה ולא תדעי שכול תבאנה לך פתאום: שכול : מיושביך:ואלמון.ממלכך כל קבורת בנים וגלות בני הארץ קרוי שכול: כתומם. כולם שלמי' בגזרת' השכול והאלמנו': חבריך. לשון כשפים כמו וחובר חבר (דברים יח) : (י) חכמתך ודעתך . חכמתך ורוע לבבך היא שובבתך הפכו להיות שובבה איניגז"א בלע"ז שבבך מדרך שאר הבריות : (יא) לא תדעי שחרה : לא תדעי למבעי עלה את פני מי תשחרי

חֶשְׂפִּי־שֹׁבֶל גַּלִּי־שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת׃ ג תִּגָּל עֶרְוָתֵךְ גַּם תֵּרָאֶה חֶרְפָּתֵךְ נָקָם אֶקָּח וְלֹא אֶפְגַּע אָדָם׃ ד גֹּאֲלֵנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ ה שְׁבִי דוּמָם וּבֹאִי בַחֹשֶׁךְ בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת׃ ו קָצַפְתִּי עַל־עַמִּי חִלַּלְתִּי נַחֲלָתִי וָאֶתְּנֵם בְּיָדֵךְ לֹא־שַׂמְתְּ לָהֶם רַחֲמִים עַל־זָקֵן הִכְבַּדְתְּ עֻלֵּךְ מְאֹד׃ ז וַתֹּאמְרִי לְעוֹלָם אֶהְיֶה גְבָרֶת עַד לֹא־שַׂמְתְּ אֵלֶּה עַל־לִבֵּךְ לֹא זָכַרְתְּ אַחֲרִיתָהּ׃ ח וְעַתָּה שִׁמְעִי־זֹאת עֲדִינָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד לֹא אֵשֵׁב אַלְמָנָה וְלֹא אֵדַע שְׁכוֹל׃ ט וְתָבֹאנָה לָּךְ שְׁתֵּי־אֵלֶּה רֶגַע בְּיוֹם אֶחָד שְׁכוֹל וְאַלְמֹן כְּתֻמָּם בָּאוּ עָלַיִךְ בְּרֹב כְּשָׁפַיִךְ בְּעָצְמַת חֲבָרַיִךְ מְאֹד׃ י וַתִּבְטְחִי בְרָעָתֵךְ אָמַרְתְּ אֵין רֹאָנִי חָכְמָתֵךְ וְדַעְתֵּךְ הִיא שׁוֹבְבָתֶךְ וַתֹּאמְרִי בְלִבֵּךְ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד׃ יא וּבָא עָלַיִךְ רָעָה לֹא תֵדְעִי שַׁחְרָהּ

כְּמֵי נַהֲרָא : ג תִּתְגְּלֵי בַּהֲתָתִיךְ אַף יִתְחֲזֵי קְלָנִיךְ פּוּרְעֲנוּת גְּמִירָא אִתְפְּרַע מִינִיךְ וְאַשְׁנֵי דִּינִיךְ מִבְּנֵי אֱנָשָׁא : ד פָּרְקָנָא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל : ה תְּבִי שַׁתְקָא וְעוּלִי בְקִבְלָא יְקַר מַלְכוּת כַּסְדָּאֵי אֲרֵי לָא תוֹסְפִין דְּיִקְרוֹן לִיךְ תְּקִיפַת מַלְכְּוָן : ו רְגֵיזִית עַל עַמִּי אֲפֵיסִית אַחְסַנְתִּי וּמְסַרְתִּינוּן בִּידָךְ לָא אִתְמַלֵּית עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין עַל סָבָא אַתְקֵיפְתְּ מַרְוָתִיךְ לַחֲדָא : ז וַאֲמַרְתְּ לַעֲלָם אֱהֵי תַּקִּיפַת מַלְכְּוָן עַד לָא שַׁוִּית אִלֵּין עַל לִבִּיךְ לָא אִדְכַּרְתְּ לְסוֹפָא : ח וּכְעַן שְׁמַעִי דָא מְפַנַּקְתָּא דְּיָתְבָא לְרְחָצָן דְּאָמְרָא בְּלִבָּהּ אֲנָא וְלֵית בַּר מִינִי עוֹד לָא אֵיתֵיב אַרְמְלוּ וְלָא אֵדַע תִּיכְלוּ: ט וְיֵיתְיָן לִיךְ תַּרְתֵּין אִלֵּין זְמַן בְּיוֹמָא חַד תְּכַל וְאַרְמְלוּ כִּדְשַׁלְמָן יֵיתוּן עֲלָךְ בִּסְגִיאוּת חַרְשַׁךְ בְּתְקוֹף קִסְמַךְ לַחֲדָא : י וְאִתְרְחֵיצְתְּ בְּבִישְׁתִיךְ אֲמַרְתְּ לֵית דְּחָזֵי לִי חוּכְמְתִיךְ וּמַדְעִיךְ הִיא קַלְקַלְתִּיךְ וַאֲמַרְתְּ בְּלִבִּיךְ אֲנָא וְלֵית בַּר מִינִי עוֹד : יא וְיֵיתֵי עֲלָךְ בִּישְׁתָא לָא

רדק

למתה מגולה נופלת על פניה כאשה בזויה : חשפי שובל · חשפי כמו גלי , מענין מחשוף הלבן וחשופי שת והרגל יקרא שובל מענין שביל שהוא הדרך , שבילי עולם , ושבילך במים רבים , ואשה אע"פ שמכסה רגליה בלכתה בדרך תגלה אותם ואם תעבור נהר תגלה אפילו השוק , ולפי שדמה בבל לאשה רכה ועגוגה אמר לה שתהיה עוד שפחה טוחנת ותלך בשבי גליות למה ותעבור נהרות גליות שוק : חשפי · השי"ת בסגו"ל , ובמדר' מפרש שובל מענין שבלת הנהר שאמר במדרש חזית חשפי שובל קלפי שבלתא דנהרא : (ג) תגל ערותך · וכפל ואמר גם תראה חרפתך רוצה לומר שתראה לכל העולם חרפתה : נקם אקח · מהרעה שעשו לישראל : ולא אפגע אדם · מענין פן יפגענו בדבר או בחרב , ואדם חסר כ"ף השמוש , כמו לב שמח ייטיב גהה , פירוש כגהה , וכן אדם פירוש כאדם , כלומר לא אפגעם כשאר אדם אלא אקח נקמה שלמה מהם . ועל הדרך הזה תרגם יונתן ואשני דינך מבני אינשא , ויש מפרשים אפגע מענין בקשה , כמו אל תפגעו בי , וכאשר הוא בלא בי"ת הוא נופל על הנעתר , וכן לא אפגע אדם , לא אקבל בקשת אדם עליהם . וכן פגעת את שש , כמו שאני עתיד לפרשו : (ד) גואלנו · מי עשה כל זה בבבל גואלנו ה' צבאות והוא יקרא קדוש ישראל כי בעבור ישראל יראה קדושת שמו בבבל : (ה) שבי דומה · שבי בשתיקה שלא ישמע קולך , כמו שאמר והיה כאוב מארץ קולך , ודומה שם או תואר כלל זכר , כמו לנקבה ריק , וכן עורי לאבן דומם ובאי בחשך שלא תראי כי הדין עליך שתהיו נכלמת ולא ישמעו אותך ולא יראו אותך בני אדם כי היית גברת ממלכות ועתה שבויה וגולה , ואם תאמרי שתשובי עוד לממלכתך : לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות , לא תוסיפי שיקראו לך והוא מלרע , כמו אשר בפסוקים שלמעלה , והם במהרה שנים מלרע : (ו) קצפתי · כל זה העונש בא לך בשביל ישראל שקצפתי עליהם והם נחלתי וחלקי מכל שאר האומות וכאשר קצפתי עליהם בעונם לא שמתי להם רחמים : על זקן . שדרך העולם לכבדו ולא להטריחו , וכן אמר ירמיהו פני זקנים לא נהדרו : (ז) ותאמרי . אלה , פי' אלה העתידות לבא עליך לא חשבת שיוכלו לבא , ופירש עוד אמר כך כך חשבת שתהיי לעולם גברת עד שלא שמת שום דבר על לבך מרעה שתבא עליך כי חשבת שתהיי לעולם לא זכרת אחרית גאותך הגדולה שתשפל , ויש מפרשי' לא זכרת אחרית ירושלם שהיתה גברת ונפלה בידך : (ח) ועתה . עדינה , כמו שקראה גם כן ענוגה : ואפסי · ואפס זולתי בגדולה כמוני : אלמנה · העיר אלמנה במות מלכה שהוא לה כמו בעל לאשה והיא שכולה במות עמה שהם כמו בנים לה : (ט) ותבאנה · הוי"ו כשוא : רגע ביום אחד . כי בלילה נהרג בלשאצר המלך ונכנסו פרס ומדי ולכדו העיר כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה ודריוש מדאה קביל מלכותא , ופירש ביום בעת , וכמו יום לעקתי בלילה נגדך : שכול ואלמון . שם , רוצה לומר שימותו נערים וגדולים ותהיינה הנשים אלמנות מבעליהן ושכולות מבניהן : כתמם · כהשלמתם , כלומר רעות שלמות יבאו אליך : ברוב כשפיך . כלומר עם רב כשפיך ועצמת חבריך שלא יועילוך , והענין כפול במלות שונות : חבריך . מן וחובר חבר והוא ענין כשפים : (י) ותבטחי ברעתך · אמר רעתך על הכשפים שהם רעה והסרת הבטחון מהאל ואת בטחת בהם ולא יועילוך : אין רואני . כי מעשה הכשפים יעשה בלט ובסתר , וכן אומר ויעשו כן החרטומים בלטיהם, ואע"פ שהיית עושה בסתר אני ראיתי , והלמ"ד רואני פתח במקום ציר"י ובמקצת ספרים הוא קמוץ , וכן להוציאני ממצרים הקמץ במקום ציר"י . חכמתך ודעתך , חכמות תיצוניות שהיו בך החכמה ההיא היא שובבה אותך מלפנות לאל שהיית חושבת שהיא תועילך היא המרידה אותך מאל : שובבתך . ענין מרד , כמו שובו בנים שובבים , והדומים להם : (יא) ובא עליך רעה · ובא לשון זכר ורעה ל' נקבה

מצודת דוד

כדרך השבוים שעושים מלאכה כבדה : ושחני קמח · אמר קמח ע"ש סופו וכן אפיתי על גחליו לחם (לעיל מד) : גלי צמתך · דרך הנשים המכובדות לכסות פניהם במסוה והוא מכסה דק ולזה אמר כשתלכי גולה תגלי המכסה ההיא מעל פניך כדרך השפחות הבזויות : חשפי שובל . גלי הרגל בלכתך בדרך כי דרך האשה לכסות הרגל ולא כן כשתלך בדרך : גלי שוק · כאשר תעבור הנהרות תגלי גם השוק ולפי שהזכיר את בבל בל' נקבה אמר ענין בזיון הנקבות : (ג) גם תראה · כולם יסתכלו בגלוי ערותך : חרפתך · ר"ל ערותך כי גלוי הערוה לחרפה תחשב : נקם אקח לנקום נקמת ישראל : ולא אפגע אדם · לא אקבל פגיעת אדם לבל עשות בהם נקם : (ד) גואלנו . מוסב על שמקראות שלפניו לומר כל אלה יעשה גואלנו אשר שמו ה' צבאות וכו' : (ה) שבי דומם . שבי מושתק כאבל ובואי בחושך להטמן : יקראו לך . שיקראו לך מושלת על הממלכות : (ו) קצפתי כאשר קצפתי על עמי ומסרתם בידך לא רחמת עליהם ואף על זקן מאד הכבדת העול : (ז) ותאמרי , חשבת לומר עד עולם אהיה מושלת על כולם : עד לא שמת וכו' : עד שבעבור המחשבה ההיא לא שמת אלה הדברים על לבך לחשוב שגם לך יקרה כמקרה : לא זכרת אחריתה אחרית וסוף מעשה הרשע ותשלום גמולה : (ח) שמעי זאת הדבר אשר דברתי : עדינה · אתה בבל המפונקת : אני ואפסי עוד · ר"ל אני הגברת ואין עוד זולתי : לא אשב אלמנה · ר"ל לא יהרוג המלך ולא יגלה העם כי במות המלך תחשב המדינה לאלמנה ובהגלות עמה תחשב שכולה מבניה : (ט) שתי אלה · האלמנות והשכול שבאים ברגע אחת כי מיד כשנהרג בלשאצר נלכדה העיר וגלו אנשיה : ביום אחד וכו' · יפרש בזה מה הם השתים : כתומם . כדרך השלמתם באו עליך מבלי מחסור : ברוב · עם רוב כשפיך ר"ל אף שאתה מרובה בכשופים לא נצלת מידם : בעצמות . עם חזקת חבריך אשר מחזקו מאד וכפל הדבר במ"ש : (י) ותבטחי ברעתך . כל בטחונך

מצודת ציון

וכן יאמר על הרגלים כמ"ש פעמי דלים (לעיל כ"ו) : שוק · כן יקרא גובה הרגל ממעל : (ג) תגל · תגלה : ערותך · כן יקרא דבר הראוי להתכסות : אפגע · ענין בקשה ושאלה כמו אל תפגעו בי (ירמיה ז) : (ה) דומם · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : גברת · ענין שררה ושלטנות : (ו) חללתי · מל' חולין וגנאי : עדינה · ענין עונג ותפנוק וכן מלא כרסו מעדני (ירמיה כ"א) : ואפסי · כמו ואין : שכול · מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כדוב שכול [הושע י"ג] : (ט) כתומם · מל' תם והשלמה : בעצמת · ענין תוזק כמו ועצם כחי (דניאל ח) : חבריך , הוא ממין הכשוף כמו וחבר חבר [דברים י"ח] : (י) שובבתך · ענין מרד והליכה בדרכי הלב מבלי הבחנה וכן משובת פתים [משלי א] : [יא] שחרה · ענין דרישה כמו

ובאי ד' ג' הס' וא' מ"ל וסי' נמסר בריש מלכים · וסי' דמ"ל הרוצה להעשיר יצפין · ולא ארע ג' בקריאה וסי' ועתה שמעי זאת עדינה · מי זה מעלים עצה' ואני בער ולא ארע : ובא י"ז ר"פ בקריאה וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן · ובא הכהן וראה והנה פשה . ובא אהרן אל אהל מועד ופשה · ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים . ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו. ובא האות והמופת אשר דבר אליך · ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה·ובא המלך דוד עד בחורי'. ובאה והכה את ארץ מצרי' רירמי' כן כתיב : ובא עליך רעה · ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ · ובא לפנימה וימד · ובא לציון גואל · ובא במהלך רישך · וחברו ובא מתהלך . ובא במלכות מלך הנגב · ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו :

תולדות אהרן גלשוק . נרכוס כד :

וְתִפֹּל עָלַיִךְ הֹוָה לֹא תוּכְלִי כַּפְּרָהּ וְתָבֹא עָלַיִךְ פִּתְאֹם שֹׁאָה לֹא תֵדָעִי: יב עִמְדִי־נָא בַחֲבָרַיִךְ וּבְרֹב כְּשָׁפַיִךְ בַּאֲשֶׁר יָגַעַתְּ מִנְּעוּרָיִךְ אוּלַי תּוּכְלִי הוֹעִיל אוּלַי תַּעֲרוֹצִי: יג נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ יַעַמְדוּ־נָא וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרֵו שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלָיִךְ: יד הִנֵּה הָיוּ כְקַשׁ אֵשׁ שְׂרָפָתַם לֹא־יַצִּילוּ אֶת־נַפְשָׁם מִיַּד לֶהָבָה אֵין־גַּחֶלֶת לַחְמָם אוּר לָשֶׁבֶת נֶגְדּוֹ: טו כֵּן הָיוּ־לָךְ אֲשֶׁר יָגָעַתְּ סֹחֲרַיִךְ מִנְּעוּרַיִךְ אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ אֵין מוֹשִׁיעֵךְ:

מח א שִׁמְעוּ־זֹאת בֵּית־יַעֲקֹב הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמֵּי יְהוּדָה יָצָאוּ הַנִּשְׁבָּעִים בְּשֵׁם יְהוָה וּבֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַזְכִּירוּ לֹא בֶאֱמֶת וְלֹא בִצְדָקָה: ב כִּי־מֵעִיר הַקֹּדֶשׁ

תֵדְעִין לְמִבְעֵי עֲלַהּ וְתִיפּוֹל עֲלַךְ עָקָא לָא תִיכְלִין לְאַעְדָיוּתַהּ וְתֵיתֵי עֲלַךְ בִּתְכֵּיף אִתְרְגוּשְׁא לָא תִידְעִין: יב קוּמִי כְעַן בְּקִסוּמַיִךְ וּבְסַגִּיאוּת חַרְשַׁיִךְ דַּהֲוֵית מִתְעַסְקָא בְהוֹן מִינַקוּתִיךְ מָאִים תִּכְלִין לַהֲנָאָה מָאִים תִּכְלִין לְמִתְקַף: יג לָאֵית בְּסַגִּיאוּת מַלְכָּךְ יְקוּמוּן כְּעַן וְיִפְרְקוּנִיךְ דִּמְסַכַּן לְמַזָּלַת שְׁמַיָּא וְדַחֲזָן בְּכוֹכְבַיָּא מְהוֹדְעִין וְמַנְיָא מַטְעַן לִיךְ לְמֵימַר כֵּן עֲתִיד לְמֵיתֵי עֲלַךְ יְרַח בִּירַח: יד הָא הֲווֹ חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא שֵׁיצִיאוּנוּן לָא יְשֵׁיזְבוּן יַת נַפְשְׁהוֹן מִיַּד קָטוֹלִין לֵית שְׁאָר וּמְשֵׁיזֵיב אַף לָא אֲתַר לְאִשְׁתֵּיזָבָא בֵיהּ: טו כֵּן הֲווֹ בִיךְ עוֹבָדֵי שְׁקָרַיִךְ דַּהֲוֵית מִתְעַסְקָא בְהוֹן מִינַקוּתִיךְ שִׁלְטוֹנֵי תּוּקְפִּיךְ גְּבַר לְקָבֵיל אַפּוֹהִי גְּלוֹ לֵית דְּפָרִיק לִיךְ: א שְׁמָעוּ דָא בֵית יַעֲקֹב דְּמִתְקְרָן בִּשְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִזַּרְעִית יְהוּדָה נְפַקוּ דְגָזַר לְהוֹן קְיָם בִּשְׁמָא דַייָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יִפְסֵיק דְּכְרָנֵיהוֹן הֲלָא קַיָּם מֵימְרֵיהּ בִּקְשׁוֹט וּבִזְכוּ: ב אֲרֵי בְקַרְתָּא דְקוּדְשָׁא חוּלָקְהוֹן וְעַל אֱלָהָא

לחמם ו' בקריאה וסי' ככה יאכלו בני ישראל לחמם טמא · לחמם בדאגה יאכלו · אין גחלת לחמם · כי לחמם לנפשם. ושרש רתמים לחמם · ויכינו בקיץ לחמם:

רדק

נקנה, על כן נאמר כי בואה אשר יום או דבר, כלומר יום רעה: לא תדעי שחרה · ולא תדעי עת בואה כמו השחר שבא בבקר ברגע, וי"מ לא תדעי ממנה אור כי הרעה חשך, ויונתן תרגם לא תדעין למבעי עלה: הוה · כמו שבר: כפרה · להסיר אותה, כמו אכפרה פניו במנחה שפירושו אסיר כעסו: שואה · פירוש שממה: (יב) עמדי · מנעוריך, כל ימי היותך, או פירש שמלמדין הנערים אותם כשפים ותברים: אולי · דרך לעג: תערוצי · תתחזקי, והוא פעל עומד מבנין עריץ, כלומר תהיי עריצה: (יג) נלאית · כיון לא יועילוך עצתיך וכשפיך ונלאית בהם: נלאית. כמו יגעת: עצתיך. ברבוי הוברים לבד: הוברי שמים · פירושו עמו החוזים בכוכבים, ופי' גוזרי משפט העתידות על פי הכוכבים, וכתוב הוברי לנו' אשר אין לך עד עתה, וקרי הוברי שהוא פתח ושניהם ענין אחד: מודיעים לחדשים · הלמ"ד בסגול שלא במנהג, ולהב שהכם רבי אברהם אבן עזרא מודיעים העתידות בחכמת: לחדשים · כי לא יסתכלו לדעת כל הקורות באויר ובמדינות רק מעת התחברות המאורות כי הם עיקר המולדות, וזהו טעם לחדשים עליך, ופי' כי מאשר יבאו דבק עם ויושיעוך, ורז"ל סדביקוהו לחדשים שאמרו מאשר ולא כל אשר, כלומר מודיעים מקצת העתידות ולא כולם, וטעם הפסוק החוזים שמודיעים הקורות הבאות איך לא הודיעו לך זאת הרעה הבאה עליך טרם בואה אם ידעוה ועתה אם יש להם תחבולה להושיעך ממנה יושיעך: (יד) הנה היו · החוזים היו כקש שנשרף מהר מפני האש והנה הם לא יוכלו להציל עצמם מיד הלהבה ששרפתם ויהיה הצרה ואיך יושיעוך: אין גחלת לחמם · הנה החוזים אינם כמו העץ הנשרף שיש תועלת בגחלתו אלא כמו הקש הנשרף שאין בו תועלת כי אין בו גחלת וגם להבתו לא תעמוד כן אלה החוזים בבא הצרה נכלו ולא הועילו בחכמתם לא לעצמם ולא לאחרים: לחמם · מקור בפלס לשכב את בת יעקב, רוצה לומר להתחמם בה, והלמ"ד פתוחה מפני החי"ת: אור לשבת נגדו · ואין אור, ואין שזכר עומד במקום שנים: ואור היא הלהבה, כלומר הלהבה שרפתם לא שקבלו תועלת לשבת נגדה להתחמם כן בבא הצרה לא מצאו לנפשם שום מקום תועלת: (טו) כן היו לך · חכמיך, כן עמדו לך בעת צרה כמו שאמרתי: אשר יגעת · בהם להיות חכמים באוכן מכשפים והוברים וחוזים וכולם לא הועילוך ולא היו לך בעת צרתך, וכן סוחריך מנעוריך שסחרו בארץ זה כמה שנים בעת צרתך ברחו מן העיר והלכו להם: איש לעברו · זה למזרח וזה למערב: אין מושיעך · והומר תעו · כי ברחו כתועים בדרך הנה והנה מפני הפחד מבולבלים ומבוכים: (א) שמעו זאת. אמר הנביא כנגד אנשים שהיו רעים שמעו זאת העתידה שאמרתי שאחריב בבל בעבורכם אחר שתגלו אליה בעונותיכם, ועם כל זה לא נטשתי אתכם ואתם בית יעקב שהיה עבדי והיה לכם ללמד מעשה אביכם הנקראים בשם ישראל, וכיון שאתם נקראים בשם ישראל אביכם היה לכם להיות כמוהו, וממי יהודה יצאו, כלומר מזרע יהודה שהיה טוב, ועל הדרך הזה ענין יעקב ממקור ישראל, וזכר יהודה כי על שבט יהודה נבא כמו שאמר בראש הספר אשר חזה על יהודה וירושלם: הנשבעים בשם ה' ובאלהי ישראל יזכירו, כפל הענין במלות שונות: והנה הם נשבעים בו. ומזכירים שמו לא באמת ולא בצדקה כי אינם עושים מצותיו ואינם יראים אותו ואינם חוששים בהזכרת שמו אם לאמת אם לשוא כי אם ישבע אדם בחיי המלך

רשי

תשחרי למלוך ממנה: כפרה · לקנחה ולהעבירה וזהו כל ל' כפרה הוא ל' קינוח וסילוק. (יב) עמדי נא התחזקי נא: אולי תערוצי · מאים תכלין למיתקף: (יג) הוברי שמים · ת"י כמו לופי שמים דמסכן למזלות שמיא דימהו לברה כחמה (שיר ו) ולברור מללו (איוב לג) וכן חברו מנחם עמהם מבררי הליכת המזלות וכה פתרונו יען אשר לא יוכלון הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היום ולילה עד ברור להם השמים לטוהר וגם מיכה אמר בנבואתו (מיכה ג) חשכה להם מקסום לימד כי ביום מחשך יתחמו הכוכבים ולא יוכלו לקסום: מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך. כי בהתחדש הלבנה רואים בשעת מולדתה מקצת ממה שעתיד לבא ואין יודעין כל הבירור לכך נאמר מאשר וכן הוא אומר במקום אחר (לעיל ח) המצפצפים והמהגים כעופות הללו שמצפצפין ומהגי' ואין יודעים על מה (יד) הנה היו · חוזיך כקש: אין גחלת לחמם: אין שארית להם כקש הזו שאין בדליקתו גחלים להתחמם לאורם: (טו) איש לעברו תעו. איש לדרכו אל עבר פניו: (א) שמעו זאת: שני שבטים העתידין ללכת בגולה לבבל: בית יעקב הנקראים בשם ישראל: הוא שבט בנימין שאינם נקראים על שבט יהודה אלא על שם שבטי ישראל: וממי יהודה יצאו: ושבט יהודה שיצאו ונזלו מימי דליו של יהודה כמה דאת אמר יזל מים מדליו (במדבר כד): לא באמת: כמו שאמר (ירמיה ה) ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר וגו' כלומר לא הייתם כדי ליגאל אלא על כי מעיר הקדש נקראו והיא גרמה להם שלא גלו עשרת השבטי' בימי סנחרב בחלה

תולדות אהרן מודיעים לחדשים עקרים מ"ג פכ"ח ומ"ד פ' מ"ב:

מצודת ציון

כמו שוחר טוב (משלי י"א): הוה · ענין שבר ומאורע קשה כמו הוה על הוה (יחזקאל ז'): כפרה · ענין קנוח והעברה וכן וכפר בריתכם (לעיל כ"ח): שואה · ענין שממון כמו תשאה שממה (לעיל ו): (יב) נא · עתה: בחבריך · מין כשוף: הועיל · מלשון תועלת: תערוצי · ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ'): (יג) נלאית · ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו'): הוברי שמים · הצופים על השמים לדעת רגעי היום והלילה ועל כי לא יכלו לעמוד על דעת הרגעים עד ברור להם השמים נטוהר לכן קרויים הוברי שמים מלשון ברור ומוטהר: החוזים · הרואים וכן ותחז בציון עינינו (שם ד'): (יד) כקש · תבן דק: נפשם · ר"ל גופם וכן ורקה נפשו (לעיל כ"ט): לחמם · מלשון חמימות · אור · שלהבת כמו אשר אור לו בציון (לעיל ל"א): לשבת · מלשון ישיבה: (טו) לעברו · מל' עבר וצד: תעו · מי שאין יודע מה לעשות קרוי תועה והושאל ממי שאינו יודע באיזה דרך ילך שקרוי תועה כמ"ש והנה תועה בשדה (בראשית)

מצודת דוד

היה בכשפים שהוא רע בעיני ה': אין רואני. כי מעשה הכשפים נעשה בלט ובסתר וכאומר וכי אין נראה גם לפני: חכמתך ודעתך. מה שהיית חכם ובעל דעה וזהו עשה אותך שובב ומורד: אני ואפסי עוד. אני מלאתי חכמה ואין עוד זולתי: (יא) ובא עליך. לכן תבא עליך רעה לא תדעי אל מי לדרוש עליה להעבירה ממך ותפול עליך שבר אשר לא תוכלי לקנחה ולהעבירה ממך: לא תדעי · טרם בואה להיות נשמר ממנה: (יב) עמדי נא. עתה התחזק בחבריך וכו': באשר יגעת · רוצה לומר הואיל ויגעת באלה מעת נעוריך התחזק עתה בהם: אולי תוכלי הועיל. להנצל בהם מכף אויביך אולי תוכלי להתחזק בהם ואמר בדרך לעג וסיחול: (יג) נלאית ברוב עצתיך · מאד נתיגעת בהרבות בעלי עצות וכאומר הנה כל המורח היה בחנם: יעמדו נא · עתה יעמדו ויושיעך הצופים אל השמים הרואים בכוכבים המודיעים לעת חידוש הלבנה בתולדתה מה מהדברים אשר יבואו עליך כי כן דרך חוזי כוכבים יודעים מה מהעתידות בעת חידוש הלבנה: (יד) הנה היו כקש. כל החוזים היו כקש והאש שרף אותם ולא יוכלו להציל את עצמם מיד הלהב רוצה לומר החוזים לא יכלו להציל אף את עצמם מיד החויב: אין גחלת לחמם · רוצה לומר אין שארית להם כקש הזה שאחר הדליקה לא נשאר מהם גחלת להתחמם בה: אור · מלת אין משמשת בשנים לומר אין אור וכו' ר"ל לא נשאר להב לשבת נגדו להנות מאורו: (טו) כן היו לך · ר"ל כקש הזה כן היו לך החכמים אשר יגעת להפשם אליך וללמדם: סוחריך מנעוריך · החכמים אשר מעת נעוריך היו סוחריך כי נתת להם כסף במחיר חכמתם הנה עתה בבוא הצרה כולם תעו באשכלם כ"א מהם לעבר אחר ואין מי מהם מושיעך כי נסרחה חכמתם ולא מצאה הצלה ועזר: מח (א) שמעו זאת · אל יהודה ובנימין ידבר: הנקראים וכו' · זהו בנימין הנקרא בשם שאר שבטי ישראל: וממי וכו' · זהו שבט יהודה אשר יצאו מזרע יהודה הדומה אל המים ודוגמתו במקהלות וכו' ממקור ישראל (תהלים סח): הנשבעים וכו' · הרגילים לשבע בה' ולא יאמתו דבריהם ולא יצדיקו מאמריהם וכן נאמר ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (ירמיה ה'): יזכירו · לשבע בו וכפל הדבר במ"ש וכאומר ע"פ מעשיהם אלה לא היו כדאים להיות נגאלים מבבל: (ב) כי מעיר וכו' · אבל מאחר שהם נקראים על שם ירושלים עיר הקדש ובעבור שסמכו

נִקְרָאוּ וְעַל־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִסְמָכוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ ג הָרִאשֹׁנוֹת מֵאָז הִגַּדְתִּי וּמִפִּי יָצְאוּ וְאַשְׁמִיעֵם פִּתְאֹם עָשִׂיתִי וַתָּבֹאנָה׃ ד מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה אָתָּה וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ וּמִצְחֲךָ נְחוּשָׁה׃ ה וָאַגִּיד לְךָ מֵאָז בְּטֶרֶם תָּבוֹא הִשְׁמַעְתִּיךָ פֶּן־תֹּאמַר עָצְבִּי עָשָׂם וּפִסְלִי וְנִסְכִּי צִוָּם׃ ו שָׁמַעְתָּ חֲזֵה כֻּלָּהּ וְאַתֶּם הֲלוֹא תַגִּידוּ הִשְׁמַעְתִּיךָ חֲדָשׁוֹת מֵעַתָּה וּנְצֻרוֹת וְלֹא יְדַעְתָּם׃ ז עַתָּה נִבְרְאוּ וְלֹא מֵאָז וְלִפְנֵי־יוֹם וְלֹא שְׁמַעְתָּם פֶּן־תֹּאמַר הִנֵּה יְדַעְתִּין׃ ח גַּם לֹא־שָׁמַעְתָּ גַּם לֹא יָדַעְתָּ גַּם מֵאָז לֹא־פִתְּחָה אָזְנֶךָ כִּי יָדַעְתִּי בָּגוֹד תִּבְגּוֹד וּפֹשֵׁעַ מִבֶּטֶן קֹרָא לָךְ׃ ט לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וּתְהִלָּתִי

דישראל רוחצנהון יי צבאות שמו : ג קדמיתא מבכן חויתי וממימרי נפקא ומסרתינון בתכיף עבדתינון ואתאה : ד גלי קדמי דאת סרבן וקשי כברזלא קדלך ובית עינך חסין כנחשא : ה וחויתי לך מבכן עד לא ייתין בסרתך דלמא תימר דחלתי עבדתינון וצלמי ומתכי אתכינון : ו שמעתא הא אתגליאת לכל עמא מה דאתגליאת לכון ואתון הלא תחוון בסרתך חדתן מכען ונטירן ולא ידעתינון : ז כען אתבריאה ולא מבכן וקדם יום מיתיהון ולא בסרתינון דלמא תימר הא ידעתינון : ח אף לא שמעת למלי נבייא אף לא קבילתא אולפן אוריתא אף לפתגמי ברכן ולוטין קימי דאקימית עמכון בחורב לא אריכנתא אודנך לקבלא ארי גלי קדמי דשקרא תשקר ומרוד ממעין יתקרי לך : ט בדיל שמי ארחיק

צום ג' בקריאה וסי' ויעשו בניו לו כן כאשר · כי הקימו בני יהונדב בן רכב את · ופסלי ונסכי צום : ידעתם ד' קמצים בקריאה וסי' ובא האות והמופת אשר דבר אליך · השמעתיך חדשות מעתה . קרא אלי ואענך · והכעסתי לב עמים : י"ב פסוקים גם גם גם וסי' נמסר בספר שפטים סי' ה :

רש"י

בחלה ותבור שאין להם גאולה : (ב) ועל אלהי ישראל נסמכו . בימי חזקיהו שנאמר בו בה' אלהי ישראל בטח (מ"ב יח) היא גרמה להם שלא גלו אלא בימי נבוכדנצר שהגלם לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש : (ג) הראשונות שעברו גאולת מצרים והשועת חזקיהו מיד סנחריב מאז הגדתי מטרם היותם ופתאום עשיתים : ותבאנה · כמו שהגדתי תחלה על פי נביאי : (ד) מדעתי כי קשה אתה . מאשר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יבא הנס ולא הגדתיו תחלה תאמר עצבי עשאם ולא מאת הקב"ה הם לפיכך אגיד לך מאז בטר' תבא וגו' · מדעתי מ"ם זו משמשת נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה (דברים ז): (ו) שמעת חזה כלה . שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כולם : ואתם הלוא תגידו . ותעידוני אשר לא נפל דבר : השמעתיך חדשות מעתה. עתה אני אוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשות לכם ולפני הם גלויות מעולם ונצורות ושמורות באוצרותי ואתה לא ידעתם : (ז) עתה . נבראו ולא מאז הם : ולפני יום · היותם אני משמיעכם : ולא שמעתם . עד היום . ולפני יום מוסב על השמעתיך האמור למעלה · (ח) גם לא שמעת וגו' . ת"י אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן אורייתא אף לפתגמי ברכן ולווטין קיימי דאקיימית עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך : כי ידעתי בגוד תבגוד . כשירדתי להצילך מיד מצרים גלוי היה לפני שסופך לבגוד ואעפ"כ שמרתי שבועות אבות וזהו שנא' ראה ראיתי את עני עמי (שמות ג) שתי ראיות רואה אני שסופן לבגוד ומכל מקום ראיתי את עני עמי כך דרש ר' תנחומא : ופושע מבטן : משהיית במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל כ) ואודע להם בארץ מצרים וגו' ואומר אליהם וגו' : (ט) אאריך אפי : לשון הוה הוא ותהלתי אחטם לך : וזאת הוא תהלתי אשר אחטם לך ל' חוטם אפסתו' חוטמי מגלאת עשן נחירי ומקלוף עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת אמר עלה עשן באפו (תהלים יח) וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם : חרה אפי · וכן ועצמי חרה מני חורב (איוב)

רד"ק

המלך והוא מורד בו ראוי שיענשהו : (ב) כי מעיר הקדש · היא ירושלם עיר הקדש כי הא' ב"ה לשכינתו שהוא קדוש ישראל והיה לכם להיות קדושים ולא לטמא העיר אשר אתם נקראים על שמה, כמ"ש ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם ואינו אומר על ירושלם לבדה כ"א על כל יושבי ארץ יהודה : נסמכו · בפיהם ולא בלבבם והוא ה' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה ובידו הכל לעשות בהם כרצונו ואיך לא יראתם מפניו : (ג) הראשונות · דבר סנחריב כי זאת התוכחה אחריו נאמרה וכיון שהגדתי ע"י נביאי ובא מה שאמרתי היה לכם להאמין בי ולשמור מצותי כי ראיתם כי פתאום עשיתי בסנחריב מה שגזרתי עליו, כמו שאמר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור : ואמר הראשונות בלשון רבים, וכן יצאו ואשמיעם ותבאנה, כי פעמים רבות התנבא על דבר סנחריב כמו שכתוב בזה הספר כמו שפירשנו : (ד) מדעתי · כבר ידעתי כי קשה אתה ואע"פ כן הוכיחך כי התשועה הגדולה שראית בימי סנחריב הרי אתה כאלו לא ראית היה קשי לב בעולם כזה, וכן אמר משה רבינו עליו השלום כי אני ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה, ואמר ידעתי כי השחת תשחיתון : וגיד ברזל · קשה כגיד ברזל כי אחר שהפכת ערפך אלי לא פנית עוד אלי כאלו ערפך גיד ברזל שלא יוכל לחזור כאלו איננו פרקים, וכן מצחך הוא כנחושה שלא תבוש מפני, כי העזות יראה במצח ובפנים, כי מי שיש בו העזות ירים מצחו ופניו כנגד מוכיחו כאלו מצחו ופניו קשים שלא יוכל להכניעם ולהשפילם אלא ירים בעזות מצחו ופניו, וכן כתוב חזקו פניהם מסלע : (ה) ואגידה · הגזרה העתידה לבא הגדתי לך אותה מאז בטרם תבא פן תאמרו שאלו לא עשיתי זה שמא היית אומר עצבי עשה אלו הגזרות הבאות ונסכי צוה אותה שיבאו : (ו) שמעת חזה כלה, שמעת אותה הגזרה כמו שהשמעתיך ראה אותה כלה באה : ואתם הלא תגידו, כי כן הוא, וכי תכחישו מה שראיתם בעיניכם והנה השמעתיך עוד חדשות מעתה העתידות לבא והוא חרבן בבל כמו שיספר : ונצורות, שמורות אצלי ולא ידעתם אותם : (ז) עתה נבראו, בעת שיצאו מפי השם הוא עת בריאתם : ולפני יום · ולא לפני היום הזה שאני מגידה שמא תאמר הנה ידעתין זה לא היה כי עתה נבראו ולא ידעתם ולא שמעתם עד עתה : (ח) גם לא שמעת, יש לפרשו דבק בפסוק שלפניו, והנכון לפרשו בפני עצמו, אמר לו דרך תוכחה גם לא שמעת מה שצויתיך, כלומר לא קבלת גם לא ידעת כי סרו המצות מלבבך ושכחתם והנה לא ידעת אותם : גם מאז, לא היה עתה תחלת בוגדיך כי גם מאז הדורות שעברו לא פתחה אזנך לקבל דברי, והירק הפ"א מקום שורק, וכן ופתחו שעריך, פתח השמדבר, והנכון שיהיו כמשמעם מבנין פעל והם פעלים עומדים : בגוד תבגוד, בכל דור ודור יש בך בוגדים : כי מבטן, ר"ל מעת היותך לי לעם פשעת בי, וכן קרא לך פושע כי במדבר פשעת בי כמה פעמים כי מי שהוא פושע פעם אחת לא יקרא פושע אלא מי שהוגה תמיד בפשעו יקרא פושע, או פירוש מבטן כי הרשע יש קצת ממדותיו בטבע יצירתו, וכן הצדיק כמו שאמר ברשעים זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב, וכן אומר על הצדיק בטרם אצרך בבטן ידעתיך : [ו] למען שמי, שנקרא שמי עליכם שנקראתם עם ה', וכן אמר משה רבינו בתפלתו והם עמך ונחלתך : אאריך אפי, בכל דור ודור כי אתם חייבים כליה במעשיכם הרעים אלא שאני מאריך אפי למען שמי ולמען תהלתי כי תהלה היא לי בהיות לי עם מיוחד מבין העמים דבקים בי כי אם יפשעו בי

מצודת דוד

על אלהי ישראל שמו ה' צבאות בעבור שהי' אלה יגאלנו שלא יחולל שמו באומרם הלא העם מעירו ובטחו בו ומדוע לא גאלם אין זה כ"א מקוצר יד : (ג) הראשונות · זהו מפלת סנחריב : מאז הגדתי . מכבר טרם בואה הגדתים : ומפי יצאו · הדברים ההם יצאו מפי והשמעתי לכולכם וכפל הדבר במלות שונות : פתאום עשית . בסנחריב עשיתי פתאום מה שגזרתי עליו כי בלילה אחת נפלו פגרים מתים : ותבאנה · כפל הדבר במ"ש : (ד) מדעתי · מחמת שידעתי שאתה קשה לב וערפך הוא כגיד ברזל מבלי פרקים לא גיד בשר ר"ל לא פנית פניך אלי כאלו ערפך מגיד ברזל שא"א להחזיר הפנים : ומצחך נחושה · כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר שהוא מרים מצחו ומחזקו כנחושה וכן נאמר חזקו פניהם מסלע (ירמיה ה') : (ה) ואגיד לך : בעבור כל אלה הגדתי לך מפלת סנחריב מאז ומשמעתיך טרם בואה כי פן תאמר בבואה העכו"ם עשה הדברים האלה ולא ה' פעל זאת לכן הקדמתי להשמיעך : לזה . לזה את הדברים ההמה וכפל הדבר במ"ש : (ו) שמעת · מפי הנביאים שמעת מה שגזרתי על סנחריב ועתה ראה הכל כי כן באה : ואתם הלא תגידו . אשר לא נפל דבר : השמעתיך · מעתה אשמיע אותך חדשות והוא מפלת בבל . ונצורות שמורות עמדי ואתם לא ידעתם אותם : (ז) עתה נבראו : כי בעת שיצאו הדברים מפי ה' היא עת בריאתם : ולא מאז ולפני יום : ולא מכבר ולא אפי' לפני יום הזה ולא שמעתם הדברים האלה עד הנה : פן תאמר : שמא תאמר הנה ידעתיו והאומר זה לא היה כי עתה נבראו ואיך א"כ ידעו : (ח) גם לא שמעת · ר"ל כי הנך רואה שאני לבד מגיד דבר טרם היותה עכ"ז גם לא שמעת אמרי לקבל אותם גם לא ידעת אותם כי הסרתם מלבך : גם מאז · ר"ל לא עתה תחילת הבגידה כי גם מאז מזמן רב לא פתחה אזניך לשמוע אמרי : כי ידעתי . יודע אני שבכל דור ודור אתה בוגד בי ולך יקרא פושע מבטן כי מעת יצאת מבטן רוצה לומר מעת שבחרתיך לי לעם אתה פושע בי : (ט) למען שמי . שלא יחולל בבבליים לזה אני מאריך לך אפי : ותהלתי אלא למען שמשמת בשחים לומר למען תהלתי ר"ל למען יהיה לי לתהלה לזה אאריך תומתי לך והוא דוגמת אאריך אפי כי האף והחוטם הוא אחד והוא ענין מגילה בי הכעס כאלו יוצא מן האף

מצודת ציון

(בראשית ל"ז) : (ד) וגיד ברזל · רלה לומר שבע ברזל ולפי שיש בעורם גיד בשר לזה אמר לשון גיד : ערפך · ר"ל אחורי הצואר : ומצחך · מלשון מצח : נחושה · נחושת : [ה] עצבי · כן יקרא העכו"ם ע"ש שמעציב לב עובדיו קורא אליו ואינו נענה : פסלי · צלמים הנפסל מאבן : ונסכי · הנתך ממתכת : (ו) חזה · ענין ראיה : ונצורות · שמורות כמו נוצר

רד"ק

כי ישובו אלי: אחטם, כמו אאריך אפי, כי האף יקרא חוטם: (י) הנה צרפתיך, לא רציתי להכריתך בעונותיך אבל צרפתיך על ידי ענויים בחרב ובשבי ובדבר: ולא בכסף, ולא כצורף כסף כי צורף הכסף יסיר כל הסיגים מן הכסף ויכלה אותם ממנו עד שלא ישאר בו אלא כסף צרוף ואני לא עשיתי כן כי מעטים היו הנשארים אם עשיתי כן אבל הרשעים שבכם שהם הסיגים עניתים בחלאים או בשבי או בשכול בנים או נפרי בהמה או בפרי האדמה כמו שכתוב בקללות לא להכריתם מכל וכל, וזהו שאמר בחרתיך בכור עוני ובדרש ולא בכסף ולא ע"י אור של גיהנם כי כצרוף הכסף באור שבחרתי לך כור עוני כנגד כור האור, כור הוא כלי שמתיכין בו הכסף, ועוני כולל כל מיני ענויים, יש מפרשים בחרתיך כמו בחנתיך ואין צורך רק הוא כמשמעו כי הצרוף הוא בחירת הכסף מהסיגים: (יא) למעני למעני, הכפל רוצה לומר למען שמי ולמען תהלתי, כמו שאמר כי איך יחל איך יהיה מחולל שמי אם אכריתך: וכבודי לאחר לא אתן, לא אתן לאחר כבודי שיסברו עובדי אל אחר עלי שיאמרו אלהיהם מסר ישראל ולא היה כח בידו להושיעם מידם: יחל, מבנין נפעל מבעלי הכפל: (יב) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי, שאני קראתיו ישראל ואתם נקראים על שמו ישראל: אני הוא, בזמן עומד: אני ראשון, בזמן שעבר: אני אחרון, בזמן עתיד: (יג) אף ידי, לא תאמר כי מראשית הזמן אני לבד כי אף טרם הזמן אני כי ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים והזמן נברא בבריאתם, ואמר יסדה לפי שהארץ כיסוד לבנין לפי שהיא תחתונה והשמים נטוים עליה, וזכר היד שהיא שמאל לארץ לפי שהיא נקלה כנגד השמים, וזכר הימין לשמים שהשמים נכבדים מהארץ כמו שהימין נכבדת מהשמאל, ועוד כי פעולת הימין יותר קיימת מפעולת השמאל כן השמים קיימים באישיהם ואין כן אישי הארץ, ופירוש טפחה תכן אותם בטפחו, כמו שאמר ושמים בזרת תכן: קורא אני אליהם יעמדו יחדו, הנה נחלקו רבותינו ז"ל בבריאת שמים וארץ, בית שמאי אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך הארץ, שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ובית הלל אומרים הארץ נבראת תחלה ואחר כך השמים, שנאמר לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים, אמר רבי תנחומא אלא אמרית טעמא לבריאת שמים קדמו, שנאמ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, לשכלול הארץ קדמה שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, אמר רבי שמעון בן יוחי תמה אני איך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על בריאת שמים וארץ אלא שניהם לא נבראו אלא כאלפס וכסויה שנאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדו, ואדוני אבי ז"ל פירש יעמדו יחדו כי כאשר ברא הבורא יתברך שמים וארץ הנה הוציאם מאין ליש ומכח הטבע למעשה ומחוברים ברא ברא אותם בראשיתם ועלו השמים בטבעם כדרך העליונים לעלות וירדה הארץ בטבעה כדרך התחתונים לרדת ואלו לא העמידה האל היו עוד היום השמים עולים והארץ יורדת אך כאשר ראה האל יתברך טוב עמידת' העמידם, וזהו שאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדו, והחכם רבי אברהם פירש אני עשיתי' ובעת שאקרא אליהם למלאת חפצי יעמדו שניהם לפני כעבדים, והנכון בעיני שפירושו כן אני עשיתים בתחלת בריאתם וכל ימי עולם הם עומדים יחדו בכחי, ופירוש קורא אני אליהם שאני משפיע עליהם כחי בכל עת והם יעמדו על תכונתם וכאלו אני קורא להם שיעמדו ועומדים: [יד] הקבצו · וכיון שאני עשיתי הכל בידי כל הנבראי' ואני אשפיל מלכות זו ואקים אחרת כמו שאמע' לבבל להשפילה ולכורש כורש, והתקבצו כולכם היש בכם בנקבלים מי שידע אלה העתידות שאני עושה: מי בהם, שהגידם: ה' אהבו, פירוש כורש, וכבר זכרנו כמה פעמים שהוא יחריב בבל לפיכך סמך על המבין, וזכרו בכנוי ולא זכר שמו, ה' אהב אותו כי יעשה חפץ האל בבבל וירא' זרוע האל בכשדים כי הוא לא השתפאר בכחו כמו סנחריב ונבוכד נצר, אלא אמר כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים, ומה שאמר הקבלו לנכח ואמר בהם שלא לנכח כן דרך הלשון, וכן שמעו עמים כולם וזולתו: כשדי', תסר בי"ת השמוש, והוא כמו בכשדים, וכן לנוכת בית אביה שהוא כמו בבית אביה, ורבים כמוהו, ויונתן פירש אהבו על ישראל שתרגם ה' דרחים ליה לישראל עביד רעותיה בבבל וגו': (טו) אני אני, הכפל לחזק, או פירוש אני שהייתי ואני שאהיה, וכמו שדברתי על כורש על ידי נביאי כן הביאותיו אל בבל ותצליח דרכו, ומה שאמר אף קראתיו קראתיו בשם, כמו שאומר למשיחו לכרש: [טז] קרבו. אלה דברי הנביא: לא מראש בסתר דברתי: נבואת סנחריב שהיתה ראשונה לא דברתי בסתר אלא בגלוי אמרתי כי כן יהיה: מעת היותה, מעת היות הגזרה כמו שאמרתי ואתם עדי, וכן עתה אדני אלהים שלחני על הגזרה העתידה לבא והיא חרבן בבל · ורוחו, פירוש מלאכו, כלומר ומלאכו בא אלי בשליחות האל יתברך בנבואה והודיעני זאת הגזרה העתידה לבא שלחני אליכם שאודיענה לכם, ומה שהוצרך לומר ורוחו, כי פעמים ישמע הנביא קול בלא ראית מלאך ופעמים יראה מלאך במראה הנבואה, ואדוני אבי ז"ל פירש לא מראש כאשר נבאתי נבואת סנחריב בגלוי דברתי ומעת היותה אותה הנבואה שאמר את מי אשלח ומי ילך לנו שם אני מזומן, ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו עם בקרבי להתנבא העתידות, והגאון רב סעדיה פירש כמו ברוחו,

ישעיה מח

ט אחטם־לך לבלתי הכריתך: י הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עני: יא למעני למעני אעשה כי־איך יחל וכבודי לאחר לא־אתן: יב שמע אלי יעקב וישראל מקראי אני־הוא אני ראשון אף אני אחרון: יג אף־ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו: יד הקבצו כלכם ושמעו מי בהם הגיד את־אלה יהוה אהבו יעשה חפצו בבבל וזרעו כשדים: טו אני אני דברתי אף־קראתיו הבאתיו והצליח דרכו: טז קרבו אלי שמעו־זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה אדני יהוה שלחני ורוחו:

ג' · ו' · ג' ר"פ · ד' · מ' · ד' ב' חסר וב' מ"ל · י"ד · ג' ומ"ל · ג' חד ר"פ וחד שלחני ורוחו ס"פ וחד מלע' · ותסריב · פסוק

תרגום

רוגזי ותושבחתי אקים לך בדיל דלא לשיצותך: י הא צרפתך ולא בכסף בחרתך בדחוק מסכינו: יא בדיל שמי בדיל מימרי אעביד דלא יתחל ויקרי דאתגליתי עליכון לעממיא אוחרן לא אתן: יב קבילו למימרי דבית יעקב וישראל מזמנא אנא הוא אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מני לית אלהא: יג אף במימרי שכלילית ארעא ובגבורתי תלית שמיא קרית אנא להון קמו כחדא: יד אתכנשו כולהון ושמעו מן בהון חוי ית אלין יי׳ דרחם ליה לישראל יעביד רעותיה בבבל ותקוף דרע גבורתיה יגלי בכסדאי: טו אנא במימרי גזרית קים עם אברהם אבוכון אף רביתיה אעילתיה לארע בית שכינתי ואצלחת ית אורחיה: טז אתקרבו למימרי שמעו הא לא מן אולא בסתרא מלילית מעדן דאתפרישו עממיא מדחלתי תמן אברהם אבוכון קריבתיה לפולחני אמר נביא וכען יי׳ אלהים שלחני ומימריה:

רש"י

(איוב ל) נחר חטמו תמיז ושמוס: (י) ולא בכסף: ולא ע"י אור של גיהנם כצורף הכסף שהור: בחרתיך · בחרתי לך כור עוני כנגד אור כור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב: (יא) למעני: ולמען שמי הקדוש: כי איך יחל: איך יחולל שמי בהכריתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן. שאויבי יאמרו יד גלוליהם רמה: (יב) שמע אלי יעקב: שם שקרא לך אביך: וישראל מקראי · אשר נקראת ישראל וי"ת וישראל מזומני: (יד) ה' אהבו לזה שיעשה חפצו של הקב"ה בבבל: וזרועו. ירא' בארץ כשדים ועל כורש אמר כן: (טו) אני גאלתי ים אל ממצרים ואני אגאל כל ישראל מגלות אחרון ומארבע כנפות הארץ: אף קראתיו · לכורש. וי"ת ה' אהבו לישראל אף קראתיו לאברהם וקריאה זו ל' גידול להיות מקוראי כמו אלה קרואי העדה (במדבר א): (טז) מעת היותה שם אני: מעידן דאיתפרשו עממיא מדחלתי תמן אנא קריבתיה לאברהם אבוכון לפולחני: ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו. אמר נביא וכען ה' אלהים שלחני ומימריה עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה: ומדרש אגדה רבי תנחומא פירש שמעו זאת תורת משה שנא' בה זאת התורה לא מראש בסתר דברתי בסיני והנביא אומר מעת היות' לאותו דבר שהוא אומר שם אני. ולמדנו מכאן שכל הנביאים עמדו

הקבצו ד' ב' מנהון ר"פ וסי' נמסר לעיל בסיפרא רא סי' מ"ח: הביאתיו ד' בלישנא ב' מ"ל וב' חס' וסי' נמסר בסדר מקץ: ועתה אדני אלהים ג' דסמיכי בקריאת וסי' ועתה ה' אלהים הדבר · ועתה ה' אלהים אתה הוא · ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו · וחד ועתה ה' אלהים יאמן נא דבריך דד"ה:

תולדות אהרן צרפתיך · חגיגה ט: למעני למעני. פסחים קיז סנהדרין לח: וישראל מקראי. (סוטה כא): אף ידי. חגיגה יב כתובות ה מנחות לו (חגיגה טו) לא מראש. שבת סו מ"ק טו:

מצודת ציון

נוצר תאנה (משלי כ"ז): (ט) אחטם · מלשון חוטם ואף: (י) בכור · הכלי שצורפים ומזקקים בו הזהב והכסף נקראה כור: (יא) יחל · מלשון חלול: (יג) טפחה · מלשון טפח והוא כף היד שמודדים עמו הטפחים: (יד) כשדים · בכשדים ותחסר בי"ת השמוש וכן לזונות בית אביה (דברים כ"ב) ומשפטו בבית אביה: (טז) ורוחו · ומלאכו וכן ורוח על פני יחליף (איוב ד)

מצודת דוד

האף כמ"ש עלה עשן באפו (תהלים יח) ובהאריך האף יתמהמה הכעס לצאת ולעשות רושם ואמר בלשון הנופל באדם להסביר את האוזן: לבלתי הכריתך: אם זה אעשה למען לא אכריתך כפי הגמול כאשר יצא הקצף: (י) צרפתיך. להסר ולמרק סיג העון: ולא בכסף. לא כמצרף כסף שמתיכים בו הכסף באור לצרוף הסיג: בחרתיך בכור עוני, בחרתי לך לנוס אותך בכור עוני תמורת כור כסף הנתון על האש ר"ל אמרק סיג עונך בקשוי עינוי השעבוד ולא באש הגיהנם ולפי שאחז במשל מצרף כסף אמר כור עוני: (יא) למעני וכו' · התשועה שאעשה לכם לא בצדקתכם כ"א למען שמי כי איך יחולל בין העכו"ם שיאמרו מבלי יכולת ה' וכו' וכפל מלת למעני לומר שבעבור זה לבד ולא בהצטרפות עמו עוד דבר: וכבודי. מה שראוי לכבד אותי לא אעזוב לאל אחר לבל יאמרו יד אלהיהם רמה: (יב) מקוראי · כי אביו קרא לו יעקב וה' קראו ישראל: אני הוא · אני האל לבדי ואפס זולתי: אני ראשון · קודם בריאת העולם אף אני אחרון אחר שתכלה העולם: (יג) אף ידי וכו': ר"ל בעוד תכן ימיני בספחה את השמים אז אף ידי הסנים יסדה הארץ כי בעת אחת נבראו: קורא וכו'. בזה יפרש אחריו לומר לא נעשו במעשה כ"א קראתי אני אליהם במאמר פי אשר יעמדו יחדיו כאחד: (יד) הקבצו · האספו ושמעו אמרי מי בכל עובדי הפסל יוכל להגיד את האמור למטה: ה' אהבו. הה' אוהב לזה שיעשו חפצו בבבל וזהו כורש: וזרועו · והחוזק זרועו יעשה בכשדים: (טו) אני אני. ר"ל אני לבד דברתי שכן יעשה: אף קראתיו · ר"ל אני הערתי לבו לבוא ג' הביאותיו. לבבל: (טז) שמעו זאת · האמור למטה: לא מראש וכו' ר"ל מפלת סנחריב שהיתה ראשונה לא דברתיה בסתר אלא בגלוי: מעת היות הגזרה הזאת

סיני

יז כה־אמר יהוה גאלך קדוש ישראל אני יהוה אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך: יח לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים: יט ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו לא־יכרת ולא־ישמד שמו מלפני: כ צאו מבבל ברחו מכשדים בקול רנה הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד־קצה הארץ אמרו גאל יהוה עבדו יעקב: כא ולא צמאו בחרבות הוליכם מים מצור הזיל למו ויבקע־צור ויזבו מים: כב אין שלום אמר יהוה לרשעים:

מט א שמעו איים אלי והקשיבו לאמים מרחוק יהוה מבטן קראני ממעי אמי הזכיר שמי: ב וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישימני לחץ ברור באשפתו הסתירני: ג ויאמר לי עבדי־אתה ישראל אשר בך אתפאר: ד ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי אכן

יז כדנן אמר יי פריקך קדישא דישראל אנא יי אלהך מליף לך להנאה מתוי לך באורח דתהך: יח אילו אציתא לפקודי והוי פון כשפע נהר פרת שלמך וזכותך כגלי ימא: יט והוו פון סגין כחלא דימא בנך ובני בנך כפירודוהי לא יפסוק ולא ישתצי שמיה דישראל מן קדמי לעלם: כ פוקו מבבל ערוקו ממדינת ארע כסדאי בקל תושבחתא חוו ובסרו דא אפקוהא עד סיפי ארעא אמרו פרק יי עבדוהי דבית יעקב: כא ולא אצחינון בחרבתא דברינו זמיא מטינרא אפיק להון ובזע טינרא ונגודו מיא: כב לית שלם אמר יי לרשיעיא: א קבילו נגון למימרי ואציתו מלכון מרחיק יי עד לא הויתי זמנני ממעי אמי אדכר שמי: ב ושוי פתגמוהי בפומי כחרב חריפא בטלל גבורתיה אגין עלי ושויני כגיר בחיר די בבית אזינין מסתר: ג ואמר לי עבדי את ישראל דבך אשתבח: ד ואנא אמרית לריקנו לאיתי לקמא ולא מדעם חילי שיציתי ברם דיני

רש"י

עמדו בסיני ועת' שלחני להנבא אליהם ואף לשון זה ישנו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה מעת היותה שם אני אומר הנביא ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קרבו אלי שמעו זאת שאני התנבאתי לכם על מפלת בבל וגאולתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היות' שגזר הקב"ה להביאה שם הייתי עומד (ס"א למדת) שמשעת הגזירה הקב"ה מעמיד הנבי' שעתי' להנבא על הדבר בסוד פמליא של מעלה ואע"פ שעדיין אינו נולד: (יט) כמעותיו. של יש כדגי הים לרוב: (כב) לרשעי'. לנבוכדנצר וזרעו: (א) מבטן קראני. משאני בבטן עלת' לפניו במחשבה להיו' שמי ישעי' להנב' ישועו' ונחמו': (ב) וישם פי כחרב חדה: להוכיח את הרשעים ולהתנבאו' עליהם פורענות: בצל ידו החביאני: שלא יוכלו להרע לי: לחץ ברור: ממורט קלי"ר בלע"ז: באשפתו. כלי נרתק החצים שקורין קוייכר"א בלע"ז: (ד) ואני אמרתי לריק יגעתי · כשראיתי שאני מוכיחם ואינם שומעים: אכן משפטי את ה' · הוא יודע שאינה מאתי אלא מאתם: לו

שלומך ג' בקריאה ב' חס' וא' מ"ל וסי' לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר · הסיתוך ויכלו לך · עד הגבול שלחוך · קדמא מ"ל: הוציאוה ג' בקריאה וסי' הוציאוה ותשרף · הוציאוה עד קצה הארץ הוציאוה אל מבית השדרות דר"ה אנ"ך: בחרבות ב' וסי' כשעלים · ולא צמאו בחרבות · וסי' תעליא צחו: כחרב ג' בקריאה וסי' וישם פי כחרב חדה · ושמתיך בחרב גבור · חדה כחרב פיות: חדה ה' וסי' נמסר ביהושע סי' י"ט: והבל ג' בקריאה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו · לתהו והבל כחי כליתי · שקר החן והבל היופי · אנ"ך:

רד"ק

[?] ... נביאיך, והגאון דרשו ה' ושנו כמו שנו, והסכים רבי אברהם בן עזרא שירש ורוחו ומלאכו כמתוה על מלכות פרס כי יש מלאכים ממונים על המלכיות כמו כתוב בספר דניאל, ויונתן תרגם מעדן דאתפרשו עממיא וגו': [יז] כה אמר ה' גאלך, מגלות בבל על ידי כורש: מלמדך, אני מלמד בכל יום להועיל לך שתהיה בשלום אם תשמע לי ולא תגלה לבבל ולא תצטרך לתשועה זאת אם תלך בדרך שאני מדריכך: (יח) לוא הקשבת, אלו עשית זה שהקשבת למצותי: ויהי כנהר שלומך, ולא תשלוט בך יד אויב ובא כנהר, רוצה לומר כמימי הנהר שהם רבים, ויונתן תרגם כשפע נהר פרת: וצדקתך, והצדקה שהייתי עושה עמך כגלי הים שהם תמידים בלי הפסק זה אחר זה: (יט) ויהי כחול, והיה כמו כן כחול זרעך שהיית מברך אותך בפרי בטנך, וכפל הענין במלות שונות. ואמר וצאצאי מעיך כמעותיו, ומעות הם אבני החול שהם גרגרות קטנות והם כדמו' מעות הנזכר בדברי רבותינו ז"ל, ויש מפרשים כמעותיו כמעי הים והם הדגים, ויונתן תרגם כפרודוהי והם אבני החול שהם פרודות קטנות: לא יכרת ולא ישמד שמו, פירוש שם זרעך, כלומר אע"פ שלא הקשבת למצותי לא אכריתך מכל וכל אלא אגלה אותך לארץ אויביך ואחר כך אגאלך ואומר לך צאו מבבל: מלפני, שלא אושיבך לפני בבית שכינתי, ואמר כפי [?] על זרעך בעבור כי רוב השבי הגולה היו הבנים כי האבות מתו: (כ) צאו מבבל ברחו מכשדים, אין זה בריחה מפחד כי ביד רמה יצאו ובקול רנה אלא פירושו מהירות ההליכה, וכן לברוח תרשיש כי מלפני ה' הוא בורח, כמו שפירש אדוני אבי ז"ל: הוציאוה, זאת הבשורה: (כא) ולא צמאו, אם נבואה זו על השבי מגלות בבל כמו שהוא נראה הוא תימה איך לא נכתב בספר עזרא כשספר בואתם מהגלות שנעשו עמהם נסים אלו שבקע צור בעבורם במדבר: (כב) אין שלום אמר ה' לרשעים, לאנשי בבל, וזהו שאמר אמר ה', ושלמטה בפרשת כי כה אמר רם ונשא שוכן עד אמר אלהי, והסימן ה' אלהי: (א) שמעו איים, פירוש יושבי איים, ואלה דברי הנביא על עצמו, ואמר שמעו והקשיבו על העמים שהם מרחוק כאלו הם אצלו לפי שהתנבא אליהם פורענות העתידה לבא עליהם, שהרי התנבא על סנחריב מלך אשור כמה פעמים והתנבא על בבל ועל מואב ועל דמשק ועל מצרים ועל דומה ועל צור וצידון: ה' מבטן קראני, אל תתמהו עלי אם אני מתנבא רעות עליכם כי אני מזומן לנבואה מן הבטן, והוא על הדרך שפירשנו בפסוק ופושע מבטן: (ב) וישם פי, לא אוכל למנוע עצמי מלהתנבאות כי הוא שם פי כחרב חדה לדבר העתידות בתוך לשון בלא מורא: בצל ידו החביאני, שלא יוכלו להרע לי ישראל אע"פ שדברתי עליהם רעות: וישימני לחץ ברור, לירות בלשוני למרחוק לאומות: באשפתו הסתירני, לפי שדמה עצמו לחץ דמה סתרי האל לאשפה שהחצים נסתרים שם, ואמר חרב חדה כנגד ישראל שהם קרובים אליו, ובחרב יכה אדם לקרוב ולא לרחוק, ואמר חץ כנגד האומות שהם רחוקים ובחץ יורה אדם למרחוק, ופירוש ברור מרוק ומרוט עד שהוא זך וברור: (ג) ויאמר לי עבדי אתה, שאתה מזומן לשליחותי כעבד לאדון שאמרתי הנני שלחני: ישראל, יאמר בכלל ופרט אתה ישראל שאתפאר בך כאדון המתפאר בעבדו הנאמן: (ד) ואני אמרתי, כראותי כי לא שבו ישראל בתשובה בתוכחתי אמרתי לריק יגעתי, וכפל הענין במלות שונות משפטי ופעלתי הם את השם שהיא שלחני אליהם ולא הועלתי ועמו אריב על

תולדות אהרן מלמדך להועיל · מכות י עקדה שער ע: לוא הקשבת · ברכות ו עכו"ם ה': כנהר שלומך · עקדה שער נח: אין שלום. חגיגה טו: עבדי אתה · יומא פו זוהר ויקהל: לריק יגעתי · (עכו"ם מב):

מצודת דוד

הייתי שם לקבל הנבואה ולהתפרסמה על ידי: ועתה · הנה עתה שלחני ה' ומלאכו ר"ל ע"י מלאכו באה עלי הנבואה להשמיע עוד חדשות והיא מפלת בבל: (יז) מלמדך להועיל. אני הוא המלמד אותך להיות לך לתועלת: מדריכך · המנהיג אותך בדרך אשר תלך: (יח) לוא הקשבתי · אם הקשבת למצותי היה אז נמשך שלומך כמי הנהר הייתי עושה עמך לדקות מרובות וגדולות כגלי הים: (יט) וצאצאי מעיך · כפל הדבר במ"ש: כמעותיו כצאצאי מעי הים ועל הדגים יאמר בדרך השאלה כאלו הים ילדם: לא יכרת · ר"ל אע"פ שלא הקשבת למצותי עכ"ז לא יכרת שם זרעך מכל וכל: (כ) צאו מבבל · כי אמר לך צאו מבבל: ברחו. מהרו ללכת מכשדים: הגידו וכו': אמרו זאת הבשורה: הוציאוה · הוציאו קול הבשורה להיות נשמע עד קצה הארץ: עבדו יעקב · את עבדו יעקב: (כא) ולא צמאו. לא יצמאו בדרך עם כי יוליך אותם במקומות חרבות ושוממות כי יפיק להם מים מן הצור וימצאו לרוות צמאונם: ויבקע צור. כפל הדבר במ"ש: (כב) אין שלום וכו'. זאת המובטח תהיה לישראל אבל לבבליים הרשעים אין שלום אמר ה' עליהם וכאומר ולזה ישלח כורש את ישראל מסגולה וישמיד את הבבליים כי כן גזירת המקום: מט (א) שמעו איים · יושבי איי הים: מרחוק: היושבים מרחוק: מבטן קראני · מעת היותי בבטן אמי קרא שמי ישעיה לרמז שאנבא ישועות: ממעי וכו': כפל הדבר במ"ש: (ב) כחרב חדה · להוכיח את הרשעים ולנבאות עליהן פורעניות: החביאני: לבל יוכלו להרע לי: לחץ ברור להוכיח ולנבאות וכו' וכפל הדבר במ"ש: באשפתו הסתירני · ר"ל היה לי למחסה מן הרשעים ולפי שהמשיל עצמו לחץ אמר לשון הנופל בחצים: (ג) עבדי אתה · מזומן אתה לשליחותי כעבד לאדון: ישראל. הרי אתה לפני ככל המון ישראל אשר אתפאר בך כמו בכולם: (ד) ואני אמרתי · כשהייתי מוכיחם ולא הטו אוזן חשבתי מתחלה אשר יגעתי לריק כי הואיל ולא הועלתי א"כ לא

מצודת ציון

ה'): (יז) להועיל · מלשון תועלת: מדריכך · מלשון דרך: (יח) לוא · הוא כמו אם וכן לו הייתם אותם (שופטים ח'): הקשבת · ענין שמיעה: (יט) מעיך · כמו בטנך: כמעותיו · מלשון מעיים ור"ל בטן: ישמד · ענין כליון: (כ) ברחו · ענין מהירות ההליכה ועם היה מבלי פחד: (כא) בחרבות · מלשון חורבה ושממון: הזיל · מל' הזלה ונטיפה: ויזובו · מל' זיבה ונטיפה כמו זב עמך (ירמיה מ"ט): (ב) חדה · חדודה ושנונה: החביאני · מלשון מחבואה ומסתור: ברור · נקי מן החלודה: באשפתו · כן נקרא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה [איוב]

על זה : (ה) ועתה אמר , לשובב יעקב אליו · לפיכך יצרני להיות לו לעבד ולהשיב יעקב אליו בתוכחתי ושיאסף ישראל לו , כלומר לעבודתו ואם לא יועיל בדור הזה די לי שאכבד בעיני ה' ויו: יעני סודותיו ועתידותיו והוא היה עזי שלא ירעו לי , וכתוב ולא יאסף באל"ף ופירוש הכתוב בתמי' : (ו) ויאמר נקל , נפעל עומד והקו"ף בצרי , ופירו' בתמיה והוא חסר ה"א התמה כאלו אמר הנקל למה אמרת כי לריק יגעת וכי נקל הוא מהיותך לי עבד לא די לך בזה אע"פ שלא ישמעו אליך אנשי דורך די לך שעשית שליחותי , ועוד להקים את שבטי יעקב מנפילתם בגלות בין העמים ולא די לך שהתנבאת על הטובה שאני עתיד להביא עליהם : ונצורי ישראל להשיב · פירוש להשיב אותם לקדמותם · ונצורי פירוש חרבות כמו בנצורים ילינו : ונתתיך לאור גוים · פירוש כי נבואותיך יהיו לעתיד לאור גוים שיראו שיתקיימו נבואותיך ישובו לדרך טוב ויאירו בך להיות ישועתו עד קצה הארץ , כי בתשועת ישראל יהיו נושעים גם כן הגוים אחר מלחמות גוג ומגוג , כמו שאמר יבאו כל בשר להשתחוות לפני , ואמר והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך : (ז) כה אמר ה' · גואל ישראל · מגלות העמים כי עתידות הם אלה הפרשיות הבאות אחר זה : קדושו , שיתקדש בהם בנפלאות שיראה בהוציאו אותם מהגלות : לבזה נפש · אמר האל בעבור ישראל שהוא בזוי נפש ומתעב אותו כל גוי והוא עבד מכמה מושלים עוד יראה שיראוהו מלכים ויקומו מפניו ושרים וישתחוו לו : למען ה' אשר נאמן · למען ה' שהוא בעזרת ישראל יעשו זה , כמו שאמר זכריה יחזיקו עשרה אנשים וגומר , נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם : אשר נאמן · הדברו והבטחתו שהבטיח את ישראל ולמען קדוש ישראל אשר בחר בך : (ח) כה אמר ה' בעת רצון · יאמר האל לישראל בעת שתעשה רצוני אני עניתיך כשתזעק אלי מצרה אם באה עליך : וביום ישועה , פי' וביום שתהיה צריך לישועתי עזרתיך ואצרך , וכן אעשה בכל דור ודור שאשמרך מן הכליה אעפ"י שאתם חייבים לפעמים מכל מקום אצרך עד שאתנך לברית עם וזה לעתיד לימות המשיח שתהיה צריך להיות לברית עם ר"ל לקיום עם , כמו שאמר יקימך ה' לו לעם קדוש : להקים ארץ , פירוש להקים חרבות ארץ ישראל ולהנחילך נחלות שהיו שממות כל זמן הגלות , וכן ת"י בעת רצון כמו שפירש בעדן דאתון וגומר , ותרגם להקים ארץ לאקמא צדיקיא דשכבין בעפרא : (ט) לאמר לאסורים צאו · שהם בגלות כמו אסורים שאין להם כח לצאת מתחת ממשלת הגוים , וכן דמה הגלות לחשך : ירעו · שימצאו בכל מקום ספקם בצאתם מהגלות : ובכל שפיים · מקומות הגבוהים , וכן וילך שפי , וזכר שפיים כי אין דרך למצוא מרעה לבהמות בהרים כי אינם מקום מים כן במקומות שלא ימצא בהם הולך דרך ספקו אבל הם ימצאו בהם ספקם : (י) לא ירעבו , בכל הדרך לא יהיה להם רעב וצמא כי האל יזמין להם כי יפתח להם במדבר מעינות ויצמיח להם גם כן עלי מאכל עם פירותיהם , וזה דרך נס ופלא , כמו שאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות : שרב · כמו אכלני חרב תרגום שרבא : מבועי · שרשו נבע בכל מקום שילכו במדבר יהיו נובעים

גְלֵי קֳדָם יְיָ וַאֲגַר עוֹבָדַי קֳדָם אֱלָהִי : ה וּכְעַן אֲמַר יְיָ דְאַתְקְנַנִי מִמְעַיִן לְמֶהֱוֵי עֲבֵיד פְּלַח קֳדָמוֹהִי לַאֲתָבָא דְבֵית יַעֲקֹב לְפוּלְחָנֵיהּ וְיִשְׂרָאֵל לְדַחַלְתֵּיהּ יִתְקָרַב וַיקִירְנָא קֳדָם יְיָ וּמֵימַר אֱלָהִי הֲוָה בְסַעֲדִי : ו וַאֲמַר הַזְעֵיר לְכוֹן דַאֲתוּן מִתְקָרַן עַבְדַי לַאֲקָמָא יָת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב וְגָלְוַת יִשְׂרָאֵל לַאֲתָבָא וְאֶתְּנִינָךְ לִנְהוֹר עַמְמִין לְמֶהֱוֵי פוּרְקָנִי עַד סְיָפֵי אַרְעָא : ז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פָּרְקֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל קַדִּישֵׁיהּ לִדְבְסִירִין בֵּינֵי עַמְמַיָא לִדְמְטַלְטְלִין בֵּינֵי מַלְכְוָתָא לִדְהָווֹ עַבְדִין לְשִׁלְטוֹנִין לְהוֹן מַלְכִין יֶחֱזוּן וִיקוּמוּן רַבְרְבִין וְיִסְגְדוּן בְּדִיל יְיָ דִמְהֵימָן קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְרְעֵי בָךְ : ח כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּעִדָן דַאֲתוּן עָבְדִין רְעוּתִי אֲנָא מְקַבֵּיל צְלוֹתְכוֹן וּבְיוֹם עָקָא אֲנָא מְקַיֵים פּוּרְקַן וְסָעֵיד לְכוֹן וְאַתְקְנִינָךְ וְאֶתְּנִינָךְ לִקְיָם עַם לַאֲקָמָא צַדִּיקַיָא דְשָׁכְבִין בְּעַפְרָא לְאַחְסָנָא יְרוּתָן דְצַדְיָן : ט לְמֵימַר לִדְאֲסִירִין בֵּינֵי עַמְמַיָא פּוּקוּ וְלִדְעֲגִינִין בֵּינֵי מַלְכְוָתָא כַּד בְּקַבְלָא אִתְגְלוּ לִנְהוֹר עַל אוֹרְחָן יִשְׁרוּן וּבְכָל נֶגְדִין בֵּית מִישְׁרֵיהוֹן : י לָא יִכְפְּנוּן וְלָא יִצְחוּן וְלָא יִלְקִינוּן שַׁרְבָא וְשִׁמְשָׁא אֲרֵי דַעֲתִיד לְרַחֲמָא עֲלֵיהוֹן יְדַבְּרִינוּן וְעַל

מִשְׁפָּטִי אֶת־יְהוָה וּפְעֻלָּתִי אֶת־אֱלֹהָי : ה וְעַתָּה ׀ אָמַר יְהוָה יֹצְרִי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו וְיִשְׂרָאֵל לֹא (לו ק') יֵאָסֵף וְאֶכָּבֵד בְּעֵינֵי יְהוָה וֵאלֹהַי הָיָה עֻזִּי : ו וַיֹּאמֶר נָקֵל מִהְיוֹתְךָ לִי עֶבֶד לְהָקִים אֶת־שִׁבְטֵי יַעֲקֹב וּנְצִירֵי (ונצורי ק') יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב וּנְתַתִּיךָ לְאוֹר גּוֹיִם לִהְיוֹת יְשׁוּעָתִי עַד־קְצֵה הָאָרֶץ : ז כֹּה אָמַר־יְהוָה גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה־נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן יְהוָה אֲשֶׁר נֶאֱמָן קְדֹשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרֶךָּ : ח כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְהָקִים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחָלוֹת שֹׁמֵמוֹת : ט לֵאמֹר לַאֲסוּרִים צֵאוּ לַאֲשֶׁר בַּחֹשֶׁךְ הִגָּלוּ עַל־דְּרָכִים יִרְעוּ וּבְכָל־שְׁפָיִים מַרְעִיתָם : י לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא־יַכֵּם שָׁרָב וָשָׁמֶשׁ כִּי־מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל־מַבּוּעֵי מַיִם

(ה) לא יאסף·אליו ישוב בתשוב': (ו) נקל מהיותך וגו' · מתנה קטנה היא בעיני שתהא לך זאת לבדה שתהא לי עבד להקים את יעקב ולהשיב אלי נצורי ישראל והנני מוסיף לך עוד ונתתיך לאור גוים ולהנבא על מפלתהי של בבל שהיא שמחה לכל העולם : ונצורי ישראל · כמו (משלי ז) ונצורת לב שלבם מוקף יצר הרהורי עבירה כעיר נצורה מצור הצרי' עליה: (ז) לבזה נפש·נפש בזויה: למתעב גוי· למי שהגוי מתעבו: מלכים יראו . אותו וקמו: אשר נאמן.לשמור הבטחתו שהבטיח לאברהם כענין שנאמר והנה תנור עשן וגו' (בראשית טו) : קדוש ישראל · הוא ויבחרך . (ח) בעת רצון : בעת תפלה שאתה מתרצה ומתפייס לפני : וביום ישועה : שתהא צריך לישועה : ואצרך : ואשמרך : לברית עם · להיות עם ברית לי : להקים ארץ · ארץ ישראל הבחירה לי בכל הארצות : (ט) לאסורים צאו . לעת אשר אומר לאסורי גולה צאו: שפיים · תרגם יונתן נגדין נחלי מים : שרב

למתעב ד' קמצין בליש' וסי' לבזה נפש למתעב גוי · ודבר תמים יתעבו : ויתעב את נחלתו · יתעב ה' · וא' מתעב אנכי · ובמסרת אחריתי מוסיף זה כל אכל תתעב נפשם : שפיים ג' מ"ל וסי' אפתח על שפיים נהרות · לאמר לאסורים צאו · קול על :

תולדות אהרן ונצורי ישראל · (שבועות לה) : גואל ישראל · תענית יד סנהדרין לז : בעת רצון · ברכות ח סנהדרין קב : לאסורים צאו · (סנהדרין כט) : לא ירעבו · ב"ק נב ב"מ קז : כי מרחמם · סנהדרין נב :

מצודת ציון

(איוב ל"ט) : (ה) לשובב · מלשון השבה : יאסף · ענין הכנסה : עזי · חזקי : (ו) נקל · מל' קל : ונצורי · מל' מצור והיקף כמו כעיר נצורה (לעיל א') : (ח) עניתיך · מל' עניה ותשובה : (ט) הגלו · מל' גלוי : שפיים · כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד) : (י) שרב · ענין חמימות ויובש כמו והיה השרב לאגם (לעיל ל"ה) : מבועי · ענין מקום ומעין כמו למבועי מים (שם) : ינהלם · ענין הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות ט"ו) : ומסלתי · מלשון

מצודת דוד

לא אקבל שכר : לתוהו וגו' · כפל הדבר במ"ש : אכן . אבל באמת משפט גמולי הוא עם ה' ושלם ישלם הואיל ועשיתי את שלי : ופעולתי · שכר פעולתי הוא עם אלהי וכפל הדבר במ"ש : (ה) ועתה אמר ה' וגו' · ר"ל ה' אשר מבטן יצר אותי להיות לו לעבד ללכת בשליחותו אמר לי עתה להשיב אליו את יעקב בתשובה ובעבור זה אהיה נכבד בעיני ה' ואף היה חזקו לבל יוכלו הרשעים להרע לי וכאומר כאשר חשב באחרונה כן אמר לי ה' שאף אם לא אועיל אהיה נכבד בעיניו וכן היה לי למעוז ולחוזק : (ו) ויאמר . ה' אמר לי תחנה קלה היא בעיני ממה שחשיב לי עבד בדבר זה לבד להקים את שבטי יעקב להיות עומדים באמונתם ולהשיב אלי בתשובה את ישראל המוקפים בהסתת פחוי' היצה"ר כעיר נצורה המוקפת בגייסות : ונתתיך · אלא עוד מתנה גדולה אוסיף לך כי אתן אותך מתנבא ומבשר על הגאולה העתידה להיות אז תשועתי מקצה הארץ עד קצהו כי כולם יהיו נושעים בתשועת ה' : (ז) לבזה נפש . על ישראל : למתעב גוי . על מי : לעבד מושלים . על מי שהוא עבד ישר ותמים למושלים : מלכים יראו וקמו . בעת הגאולה כשיראו מלכי כשדים יקומו וכאשר יראוהו השרים : למען ה' ר"ל לא למענכם יעשו הכבוד הזה כי אם למען ה' אשר נאמן בהבטחתו שהבטיח להיות עמכם וכמ"ש יחזיקו עשרה אנשים וכו' לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה ח) : קדש · למען קדש ישראל אשר בחר בך וכפל הדבר במ"ש : (ח) בעת רצון . בעת שתעשה רצוני אענה לך בזעקתך בעבור הצרה הבאה : וביום ישועה · וביום שאתה צריך ישועה שאתה בצרה אעזור לך וכפל הדבר במ"ש : ואצרך · בכל דור אשמרך מן הכליה ואסמך להיות עם בריתי להיות בריתי עמך עד עולם להקים על תלה את הארץ המיוחד היא א"י ולהנחיל לך את הנחלות שהיו שוממות בזמן הגולה : (ט) לאמר וכו' · מוסב על ואצרך שבמקרא שלפניו לומר אצרך מן הכליה עד יבוא העת לאמר להאסורים בגולה צאו משם : לאשר בחושך · למי שהסתיר עצמו בחושך מפחד האויב : הגלו . היו מגולים ומראים לאור היום : על דרכים ירעו . עם כי אין המרעה מצוים בדרכים ובגובה ההרים ורצה לומר עם כי ישובו דרך המדבר לא יחסרו דבר : (י) לא ירעבו . בזה ישרש המקרא שלפניו : ולא יכם · לא יכאיבם חמימות האויר וחום השמש : כי מרחמם · ה' המרחם עליהם מעולם הוא ינהגם וינהלם במקום מבועי מים וירוו לצמאונם :

לדבר

נובעים להם מים : (יא) ושמתי · כמו שאמר כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו , וזה יהיה כמשמעו דרך נס כדי שלא יעלו וירדו בדרכים , או הוא דרך משל רוצה לומר שלא יגעו ולא יעפו בדרכים כי העליה והירידה תיגע ההולך והאל יחזק כחם שלא ייעפו : ואמר הרי ומסלותי בכנוי המדבר והוא האל רוצה לומר שהוא יתקן הדרכים ההם במדברות מקום שאין שם דרך , כמו שאמר והיה שם מסלול ודרך וגומר : (יב) הנה אלה · זכר ארבע הפאות שישראל מפוזרים בכולם , ואמר על פאת מזרח מרחוק לפי שארץ ישראל באמצע הישוב בקרוב והיא רחוקה מפאת מזרח יותר כי היא נטה לפאת מערב בארץ , לפיכך אמר על מזרח מרחוק : ומים · הוא המערב : מארץ סינים · הוא הדרום כמו שתרגם יונתן מארע דרומא , כי הסינים שוכנים שם והסינים הוא מבני כנען , כמו שכתוב , ופירש רב סעדיה ז"ל אטרא בלשון : [יג] רנו שמים · דרך משל כאלו כל העולם שמח בגאולת ישראל מהגלות : ופצחו : כתיב יפצחו קרי והענין אחד , ופירוש הרמת קול בשמחה , וזכר הרי כפני עצמם ואף על פי שהם בכלל ארץ לפי שהם עיקר בריאת הארץ וחלק הקיים שבה ועוד כי המתכו' בהרים : (יד) ותאמר ציון · זכר ציון לפי שהיא ראש ממלכת ישראל וכאלו העיר מתאוננת על בניה שגלו ממנה , וכל ישראל בניה ולא יושביה לבד כי אליה היו באים כל ישראל לעבוד את ה' : עזבני · שכחני · אמרה זה לאורך הגלות הזה שידמה שעזבה האל ושכחה : (טו) התשכח אשה עולה · בנה הקטן כי היא מרחמת עליו יותר בעבור שאין לו כח לבקש פרנסתו כמו הגדול , וכפל הענין ואמר מרחם בן בטנה , וכן אמר גם כן על הקטן כמו עול וכן או בן יגח או בת יגח , אם בנים ואם בנות , אמר התשכח אשה עולה שלא תרחם בן בטנה זה לא יהיה : גם אלה תשכחנה · פעמים שגם אלה הנשים תשכחנה בניהן כשיש בהן מדת אכזריות כי ימצא בהן אבל כן מעטות אבל אני רחום ולא אשכחך לעולם : (טז) הן על כפים · פירש רב סעדיה ז"ל כמו עננים וכן נשא לבבינו אל כפים , והנכון כמשמעו , וכן תרגם יונתן , כאלו את תקוקה לפני שאזכרך תמיד : חומותיך · פירוש חומותיך ההרוסות : (יז) מהרו · עבר במקום עתיד כמו ימהרו וכן הוא המנהג בנבואות ברוב : מהרסיך ומחריביך · והם הפושעים יצאו ממך שיכלו שלא יהיה בך עוד רשע ופושע כי הם היו סבת ההריסה והחרבן : (יח) שאי סביב עיניך · כי מכל פאה יבאו כולם כל בניך מכל הפאות : חי אני · זו ההבטחה שלא תשוב אחור כמו כי נשבעתי בהקבץ כל ישראל אליך יהיו לך כמו העדי והקשורים לכלה : (יט) כי חרבותיך ושוממותיך : שלא דואגת עליהם לא תדאגי עוד : כי עתה תצרי מיושב · כל החרבות והשוממות יהיו מיושבות עד שתצרי מרוב יושבים : תצרי · תדחקו : ורחקו מבלעיך · משחיתוך ירחקו בקצה הארץ שלא יבא עוד בגבוליך משחית : (כ) עוד · שכליך · שאת שכולה מהם יהיו רבים בתוכך עד שיאמר כל אחד לחברו צר לי המקום גשה לי ואשבה , כלומר גש הלאה בעבורי שאוכל לשבת כל כך יהיו רבים היושבים , ויונתן תרגם רוח לי ואתיב : (כא) ואמרת וגלמודה

תולדות אהרן ותאמר ציון · ברכות לד :
התשכח אשה · זוהר החזית : על כפים · תענית ד : ואני שכולה · סוטה מב :
וגלמודה : ר"ה ט :

יְנַהֲלֵם׃ יא וְשַׂמְתִּי כָל־הָרַי לַדָּרֶךְ וּמְסִלֹּתַי יְרֻמוּן׃ יב הִנֵּה־אֵלֶּה מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וְהִנֵּה־אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִיָּם וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינִים׃ יג רָנּוּ שָׁמַיִם וְגִילִי אָרֶץ יִפְצְחוּ הָרִים רִנָּה כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ וַעֲנִיָּו יְרַחֵם׃

יד וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי׃ טו הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ׃ טז הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד׃ יז מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ׃ יח שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה׃ יט כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ׃ כ עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ צַר־לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה׃ כא וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה

מַבּוּעֵי מַיִן יַשְׁרִינוּן : יא וַאֲשַׁוֵי כָּל טוּרַיָא כְּבִישִׁין קֳדָמֵיהוֹן כְּאוֹרַח וְכִבְשַׁיָא יְרוּמוּן : יב הָא אִלֵין מֵרָחִיק יֵיתוּן וְהָא אִלֵין מִצִּפּוּנָא וּמִמַּעַרְבָא וְאִלֵין מֵאֲרַע דָרוֹמָא : יג שַׁבָּחוּ שְׁמַיָא וּבוּעִי אַרְעָא וְדוּצוּ טוּרַיָא תּוּשְׁבַּחְתָּא אֲרֵי עָתִיד יְיָ לְנַחָמָא עַמֵיהּ וְעַל עֲנְוָתָנוֹהִי יְרַחֵם : יד וַאֲמַרַת צִיוֹן סַלֵיק שְׁכִינְתֵּיהּ יְיָ מִנִי וַיְיָ רַחֲקָנִי : טו הַאֶפְשַׁר דְתִתְנְשֵׁי אִתְּתָא בְּרַהּ מִלְרַחֲמָא עַל בַּר מְעָהָא מְתִיבָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַרַת אִם לֵית קֳדָמוֹהִי אִתְנַשְׁאָה דִלְמָא לָא מִתְנְשֵׁי לִי יַת דַעֲבָדִית עֲגַל דִדְהַב אֲמַר לַהּ נְבִיָא אַף אִלֵין אִתְנַשְׁיָן מְתִיבָא וַאֲמָרָה לֵיהּ אִם אִית קֳדָמוֹהִי אִתְנַשְׁאָה דִלְמָא מִתְנְשֵׁי לִי יַת דַאֲמָרִית בְּסִינַי נַעֲבֵיד וְנְקַבֵּיל מְתִיב וַאֲמַר לַהּ מֵימְרִי לָא יְרַחֲקִינָךְ : טז הָא כְּדַעַל יְדִין אַתְּ צִיְרָא קֳדָמַי שׁוּרָךְ לְקִבְלִי תְּדִירָא : יז יוּחוֹן בְּנַיְכִי חָרְבָתִיךְ מְפַגְרָךְ וּמַחְרְבָךְ מִנִיךְ יִגְלוּן : יח זְקוּפִי יְרוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר עֵינָךְ וַחֲזָא כָּל בְּנֵי עַם גָלְוָתִיךְ מִתְכַּנְשִׁין וְאָתָן לְגַוִיךְ קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי כוּלְהוֹן לִיךְ כִּלְבוּשׁ דִיקָר וְעוּבָדֵיהוֹן בְּגַוִיךְ כְּקִשּׁוּט כַּלְתָא : יט אֲרֵי חָרְבָתִיךְ וְצָדְיָותִיךְ וַאֲרַע מְפַגְרוּתִיךְ אֲרֵי כְעַן תִּדְחֲקוּן מִיָתִיב וְיִתְרַחֲקוּן מְסַלְעָמָךְ : כ מִכְּעַן יֵימְרוּן חַד לְחַד בְּגַוִיךְ בְּנֵי עַם גָלְוָתִיךְ עָק לִי אַתְרָא רַוַח לִי וְאֵיתֵיב : כא וְתֵימְרִין בְּלִבִּיךְ מַן רַבִּי לִי יַת אִלֵין וַאֲנָא תְּכְלָא וִיחִידָא גַלְיָא וּמְטַלְטְלָא וְאִלֵין

(י) שרב . חום : (יא) ושמתי כל הרי לדרך · כלפי שאמר (לעיל לג) על ידי חורבנות שבת עובר אורח עכשיו ישובו וילכו בו עוברי' ושבי': ומסלותי ירומון . כלפי שאמר (שם) נשמו מסלות נתקלקלו מאין מתקן אותם עכשיו ומסילותי ירומון ותקנו קילקול הדרכים ויגביה אותם כמשפט בחלוקי אבנים ועפר: (יב) מארץ סינים. מארע דרומא : (יג) כי נחם ה' · את עמו : (יד) ותאמר ציון · היא היתה סבורה ששכחתיה : (טו) התשכח אשה עולה · עולל שלה : מרחם בן בטנה · מלרחם על בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך : (טז) על כפים . על כפי רואה אני כאילו את חקוקה על כפי לראותך ולזכרך תמיד : ד"א על כפים מעל ענני כבוד כמו (איוב לו) על כפים כסה אור · (יז) מהרו בניך : לשוב : (יט) תצרי מיושבי · תהי צרה מרוב יושבים שיבאו לתוכך יהי להם המקום צר מלבנות להם בתים : (כ) בני שכוליך : בנים שהיית שכולה מהם : גשה לי · התקרב לצד אחר בשבולי ואשבה : (כא) גלמודה · סולדת בלע"ז : וסורה . מוסרת מכל אדם הכל אומרים עלי סורו ממנה :
ידי

הנה אלה חד מן ה' פסוקים אית בהון הנה והנה וסי' נמסר בסדר ויצא : התשכח ב' רפין וסי' התשכח אשה עולה' התשכח בתולת עדיה : אשכחך ב' וסי' ואנכי לא אשכחך · אם אשכחך ירושלם: שאי ה' וסי' קומי שאי את הנער · ויקרא אל גיחזי . שאי סביב עיניך · ותקשרים ככלה · שאי עיניך על שפים . יען שכחת אתי · גם את שאי כלמתך · קמי רני בלילה . י"ב פסוקים דמיין מן ג' ג' מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב ו' וסי' ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מיד ומיד מידו

מצודת דוד

(יא) לדרך . ר"ל לדרך כבושה . ומסילותי . המסילות שאוליך אותם בהם ירימו מקומות העמוקים שבהם למען יהיה שוה וישר ונוח ללכת בהם : (יב) הנה אלה . מקצת הבאים לא"י יבואו ממקום רחוק והיא פאת המזרח ולפי שא"י משוכה מקו השוה ולמערב לזה קרא פאת המזרח רחוק : ומים . מפאת המערב : מארץ סינים . הוא פאת הדרום כן פ"י : (יג) רנו שמים וכו' . הוא ענין מליצה ור"ל הרבה שמחה יהיה בעולם : (יד) ותאמר ציון : הנה ציון החשוב לומר ה' עזב אותי ושכח בי : (טו) התשכח כאומר הנה לא כן הוא כי האם תשכח אשה עולה וכי תקשה לבה מלרחם בן בטנה : גם אלה תשכחנה . אף אם יתכן בשום פעם שתשכחנה גם אלה אולם אנכי לא אשכחך : (טז) חקותיך · זכור אתה לפני כאלו חקקתיך על כפי : נגדי תמיד . לזכור בהם לכוננה : (יז) מהרו בניך . יותר מהרה שבאו בני ציון את הרגים משלשלת אני : מהרסיך · המהרסים והמחריבים אותך יצאו ממך ר"ל הרשעים שבקרבך הם סבבו ההריסה והחורבן ולא מאתי יצאה הרעה : (יח) שאי סביב עיניך · כאלו לציון יאמר ראי איך כל בניך נקבצו באו אליך : כעדי תלבשי · תתפאר בהם כמלבוש של קשוט : ותקשרם . תקשור אותם בצוארך לנוי כקשורי כלה והם תופי המשי שקושרת בהם שערה : (יט) כי חרבותיך וכו' · ר"ל כי דאגת חרבותיך ושוממותיך וכו' לא תדאגי עוד כי עתה יהיו כולם מיושבת עד שתהיה צרה ודחוקה מרוב יושביה : ורחקו מבלעיך · המשחיתים אותך יהיו מרוחקים בקצה הארץ ולא יבואו בגבולך : (כ) יאמרו באזניך · ר"ל באזניך תשמע אשר יאמרו הבנים אשר

מצודת ציון

מלשון מסילה ודרך : ירומון · מלשון הרמה והתנשאות : (יב) סינים · נקרא כן על שם שיושבים שמה כמ"ש ואת הערקי ואת הסיני (בראשית י) : (יג) וגילי . ענין שמחה : ופצחו · ענין פתחון פה בהרמת קול וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ"ד) : (טו) עולה . ענינו ולד רך כמו מפי עוללים ויונקים (תהלים ח') : (טז) כפים · כף היד : חקותיך · מלשון חקיקה : (יח) כעדי · ענין תכשיט יפה : (יט) הרסותך · מלשון הריסה ונתיצה : תצרי · מלשון צר ודוחק : מבלעיך · ענין השחתה כמו בלע כל ארמנותיה (איכה ב') : [כ] שכוליך · מי שבניו אבודים ממנו קרוי שכול כמו כדוב שכול (הושע יג): גשה לי · התרחק בעבורי : (כא) וגלמודה · יחידה מבלי אנשים וכן הלילה ההוא יהי גלמוד (איוב ג'): איפה · כמו מאיפה והמלה ההוא יורה
על

אֵיפֹה הֵם: כב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל גּוֹיִם יָדִי וְאֶל עַמִּים אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה: כג וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא יֵבֹשׁוּ קֹוָי: כד הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט: כה כִּי כֹה אָמַר יְהוָה גַּם שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ יִמָּלֵט וְאֶת יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת בָּנַיִךְ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ: כו וְהַאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב:

נ א כֹּה אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם: ב מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר

מן רביתהא אנא אשתאריתי בלחודי אלין היכא הוו: כב כדנן אמר יי אלהים הא אגלי בעממיא גבורתי ועל מלכותא ארים נסי וייתון בנך בציבין ובנתך על פרנן יתנטלן: כג ויהון מלכיא תורבינך ומלכותהון ישמשוניך על אפיהון על ארעא ישתטחון למבעי ועפר רגלך ילחכון ותידעין ארי אנא יי דלא יבהתון צדיקיא דמסברין לפורקני: כד היתנסיב מגברא עדי ואם דשבו זכאין ישתזיב: ת"א אמרת ירושלם האפשר דיתנסיב מעשו רשיעא דאמיר עליה על חרבך תחי עדאה דעדי מני ואם שביא דשבא ישמעאל דאמיר עליה דצדיקיא הוא ישתזיב: כה ארי כדנן אמר יי אף דשבו גברין אתיב ודעדו תקיפין שיזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק: ת"א ארי כדנן אמר יי אף עדאה דעדא מניך עשו גברא יתנסיב מניה ושביא דשבא מניה ישמעאל גיותנא דאמיר עליה ערוד באנשא ישתיזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק: כו ואתן ית בסר דהוו מונן ליך מיכל לכל עופא דשמיא וכמא דמתרון מחמר מרית כן תית ברא מדמהון תתרוי וידעון כל בסרא ארי אנא יי פרקיך ומשיזביך תקיפא דיעקב: א כדנן אמר יי אידא היא אגרת פטורין דיהבית לכנשתכון ארי אתרחקת או מן גבר דליה חובא קדמי חבנית יתכון ליה הא מחוביכון אזדבנתון ובמרדיכון אתרחקת כנשתכון: ב מא דין שליחת נביי ולא תבו אתנביאו ולא קבילו האתקפדא אתקפדת גבורתי

וגלמודה: יחידה: גולה וסורה • מלד בניה שגלו וסרו ממנה וכן כאלה גולת עליה • וסורה שם תאר כמו וסורי בארץ יכתבו: איפה הם • מאיפה כלומר מאיזה מקום באו, או פירוש איפה היו: (כב) כה אמר • בחצן, זרוע או כנף הבגד וכן חצני נערתי: (כג) והיו • אמניך מגדליך כמו כאשר ישא האומן את היונק: וידעת • אז תדעו כי אני ה' ובידי הכל להשפיל ולהרים ואם היית שפלה ימים רבים תהיו רמה על כל העמים ואני הוא אשר לא יבושו קוי כי אם קויתם אותי ימים רבים בגלות לא אבדה תקותכם ולא יהיה לכם עוד בשת מן האומות שהיו אומרים כי אין לכם תקוה: (כד) היקח מגבור • אלה הם דברי האומות איך יוקח מגבור מלקוח שלקח • ועוד כי הוא שבי צדיק כי בצדק ובמשפט לקחו איך ימלט מידו משני פנים האחד שהוא גביר והאחד שהוא צדיק בשביו כן ישראל איך יצאו מתחת רשותינו: (כה) כי כה • ענה הקדוש ברוך הוא: גם שבי גבור יוקח • כי אני גבור מכם שאקחנה מידכם, ומה שאמרו צדיק אינו כי אם פריץ כי בכח ובעריצות לקחתם אותו לא בצדק ובמשפט כן פירשו אדוני אבי ז"ל: ירובך • שם תאר והיו"ד נוספת כיו"ד יקום, כלומר המריב אותך בגלות ואושיע בניך מתוכם: (כו) והאכלתי את מוניך • אונסיך, כמו ולא יונו עוד נשיאי עמי ותרגומו ולא יאנסון: את בשרם • על דרך איש בשר זרועו יאכלו: וכעסים • יין ענבים או יין רמונים נקרא כן לפי שיוצא על ידי סחיטה וכתישה, מן ועסותם רשעים, וכן מעסים רמונים יטפו ההרים עסים: דמם • מדמם, ותרגם יונתן ית בשר דהוו מונן לך וגו': (א) כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם. הנה אמר ירמיהו שלחתיה ואתן את ספר כריתותיה אליה, פירשו המפרשים כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה מהם עוד מלך כי בקבוץ גליות נאמר ועבדי דוד נשיא להם, ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוציא אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות לפי שעתיד להחזירה אליו כן יהודה עתיד להחזיר המלכות לו, ויוכל לפרש גם כן לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד שמשגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד הרי הם כאלו נתן להם ספר כריתות ובני יהודה שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ארבע מאות ועשרים שנה, ואע"פ שיהודה לא גלה עדין הנביא דבר על העתיד ונחמה שמנחם את ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם הא-ל ישיב שבותם, ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות, כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כאשר שבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם ספר כריתות ובשובכם ישובו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על ישראל כלו, וכן אמר יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד, ואע"פ שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלות מאד והנה ישיב אותם עם שבט יהודה, והאם היא הכנסת והכלל והבנים הם הפרט והנה לא נמכרתם ואיככם צריכים לכסף בפדותכם אלא עונותיכם היו דמי המכירה והתשובה תהיה כסף הפדות: (ב) מדוע • אתם מעכבים הגאולה כי אני מזומן לקבל אתכם בתשובה אם תשובו, ולמה היה זה כי

(כב) ידי • נסי סימן להבית גליות: נסי פורקא בלע"ז כמו וכנס על הגבעה (לעיל ל) והוא סימן קיבוץ ונותנין בראשה בגד: בחוצן • איישילי"א בלע"ז ודומה לו בעזרא וגם אני חצני נערתי (נחמיה ה): (כד) היקח מגבור מלקוח: כסבורים אתם שאי אפשר לקחת מעשו מלקוח שביו של יעקב הצדיק: (כה) ואת יריבך. ועם מריבך אני אריב: (כו) והאכלתי את מוניך. הבבלי' לחית השדה את בשרם • מוניך ל' לא תונו (ויקרא כה) אונאת דברים המקנתרי' אותך בגידופיהם: וכעסים • מתק יין: דמם ישכרון. כן ישכרו מדמם אותם הרגילים לשתות דם ומי הם אלו עוף השמים כן ת"י: מדוע באתי. להתקרב אליכם ואין איש מכם פונה אלי

ולקחו מן הדם ונתנו על ועל על: כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר אשר • אז ישוב הרוצח ואז אז: הנני ענו בי נגד ה' את ואת את. ויאמר אלהם עד ה' בכם ועד עד• אלהי אברהם ואלהי נחור אלהי: עלי עשור ועלי עלי • ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואלה אלה • לו חפץ ה' להמיתנו לא ולא לא. כי יצומו אינני שומע וכי כי: כה אמר ה' צבאות אל

תולדות אהרן

מלכים אומניך • זבחים יג (פסוק מ): ספר כריתות • סנהדרין קח: מדוע באתי • ברכות ו וזוהר תרומה ויקרא קצא:

מצודת ציון

אל שאלת המקום כמו איפה הם רועים (בראשית ל"ז): (כב) נסי • הוא כלונס זקוף ומשימים עליו מפה לרמז: בחוצן • כן יקרא כנף הבגד כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה'): על כתף • על השכם: (כג) אומניך • כן נקרא מגדל תינוקת כמו כאשר ישא האומן את היונק (במדבר יא): ילחכו • ענין לחיכה בלשון כלחוך השור (שם כב): קוי • מל' תקוה: (כד) מלקוח • כן נקרא שבי הבהמה כמו את השבי ואת המלקוח (שם לא): (כה) עריץ • חזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (כו) מוניך • ענין קנתור • ואונאת דברים וכן וגר לא תונה (שמות כב): וכעסים • הוא ענין כתישה כמו ועסותם רשעים (מלאכי ג) ונקרא כן יין ענבים או רמונים ע"ש שהמשקה יוצא ע"י סחיטה וכתישה וכן מעסים רמוני (ש"ה ח): ישכרון • ענין השתיה יותר מכדי המדה הראויה: אביר • ענין חוזק: (א) ספר כריתות • גט הכורת ומפריד: אמכם • כנסיה שלהם: מנושי • ענין מלוה כמו כנושה כאשר נושה בו (לעיל כד): (ב) הן • האמת בגערתי

מצודת דוד

אשר הייתי שכולה מהם: צר לי המקום • מרוב מרבית העם: גשה לי • האחד יאמר לחבירו גשה הלאה בעבורי שאוכל לשבת גם אני: (כא) מי ילד וגו' • ר"ל מהיכן באו עם רב כזה: ואני שכולה • הלא זה ימים רבים הייתי שכולה מהם יחידית: גולה וסורה • הלא בני גלו וסרו ממני: אלה איפה הם. אלה הבאים מאיזה מקום באו: (כב) אשא אל גוים ידי • לרמז להם להביא את ישראל ר"ל אעיר לבם על זאת: ארים נסי. ארוממם נס וגם הוא ענין רמז וכפל הדבר במ"ש: בחוצן. ר"ל יביאום בכבוד רב: (כג) וידעת • אז תדע שאני ה' והיכולת בידי: אשר לא יבושו קוי. כי המקוה לדבר ואינו בא מתבייש לו לבושה: (כד) היוקח: רצה לומר כסבורים אתם לומר וכי אפשר לקחת מיד עשו הגבור את המלקוח שלל: ואם שבי • וכי אפשר להמלט מידו את השבי שהשבה את יעקב הצדיק: (כה) כי כה וכו' • ר"ל אבל לא כן הוא כי כה אמר ה' שגם זה אפשר לקחת השבי מיד עשו הגבור ולהמלט המלקוח מיד העריץ. ואת יריבך • עם המריבים בך אריב אני: (כו) והאכלתי • לחיות הראויות לאכול בשר אאכיל את המקנטרים אותך באונאת דברים: את בשרם • להוספת ביאור אמר שיאכיל את בשרם: וכעסים דמם ישכרון. העופות הראויות לשתות דם ישכרו מדמם כדרך השותה עסים והוא ענין מליצה: וידעו וכו' • אז יבינו הכל אשר ה' עושה כל אלה ולא בא במקרה: וגואליך וכו' • כפל הדבר במ"ש: נ (א) אי זה ספר וכו'. כאומר אם אמכם נתתי לה גט כריתות כמ"ש ואתן את ספר כריתותיה וכו' (ירמיה ג) אבל איזה זה הספר אשר שלחתיה בה ר"ל מראה בה ממני פה שלחתיה שלא היתה בעבור שפשעה כמ"ש שם וא"כ [illegible]

כי באתי ואין איש עונה אלי : קראתי · שובו אלי ואשובה אליכם : ואין עונה · מהם : הקצור קצרה ידי מפדות · וכי חשבתם לאורך גלותיכם כי לקוצר ידי הוא זה שלא פדיתי אתכם עד עת אין זה אלא בשבילכם שלא שבתם אלי , ובואה והקריאה הם דברי הנביאים כמו שכתבנו בכמה מקומות כי האל מקבל השבים בכל עת קראם אליו בלב שלם הוא קרוב אליהם ונכון לקבלם : הן בגערתי · איך תחשבו כי מקוצר ידי הוא זה שלא נגאלתם עד עתה והנה אחריב הים בגערתי כמו שעשיתי בים סוף בגערה לבד , וכן כתיב ויגער בים סוף ויחרב , והגערה הוא שהוליך רוח קדים שמה את הים לחרבה : אשים נהרות מדבר · כשהרא׳ אותם הנהרות כמו שעשיתי בירדן שהובשתי אותו עד שעברו ישראל וממקום שמעבר עד הים יבש הנהר כמו שאמר והיורדים על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו והנה מתה הדגה שהיתה בנהר כשתמו המים ובאשה , ומה שאמר על הירדן נהרות והוא אחד מפני נהרות אחרים הנשפכים לתוכו , וכן אמר על זה אתה הובשת נהרות איתן , כמו שפירשתי בספר תהלים : (ג) אלביש . וכן עשיתי במצרים בהפסד האויר להם שהלבשתי להם השמים קדרות שהיה להם חשך שלשת ימים : ושק אשים כסותם · כאלו שק היה כסותם שלא ראו אור , והשק הוא שחור ועם כל זה עשיתי כן אוכל לעשות לגואליכם מהגלות ואעפ״י שאתם בתוך עמים רבים , וזכר המים והאויר לפי שהם יסודות ואם היסודות יעשה חפצו כל שכן בנבראים מהם , ויש לפרש עוד אלביש שמים קדרות על קדרות השמש והירח , או על העננים כמו שנאמר עליהם והשמים התקדרו עבים ורוח , אלא שהכוון הוא לפרש הכל במה שעשה בעבור ישראל , ויתכן לפרש הפסוקים האלה דרך משל דמה טובות שעמים שהיה להם בשפע כמו הים והנהרות , ואמר שיחריב אותם ויוביש אותם כלומר שיפסיק טובתם בעבור הרעה שעשו לישראל והענין כמו שפירשנו בפסוק ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש : (ד) אדני אלהים . אלה דברי הנביא אמרם על עצמו , אמר נתן לי לשון למודים לשון אנשים מורגלים בלשון כמו למוד מדבר וכן אמר למעלה וישם פי כחרב חדה , שתקן לשוני לדבר לאות מהרם כאדם הרגיל בדבר לדעת דברי השם ולעות בו את מי שהוא עיף , ר״ל צמא לשמוע את דבר ה׳ כמו לשתות העיף במדבר ר״ל הצמא . וכן בארץ ציה ועיף בלי מים , ופי׳ לעות לאמר דבר בעתו : יעיר בבקר בבקר · אולי היו נבואותיו במראות הלילה והיה כאלו האל העירו בבקר והנבואה , או פי׳ בבקר בבקר יום אחר יום כי לא היתה הפסקה בנבואתו שהיה בלא נבואה חדש או ימים : יעיר לי אזן . הנה תקן פי לדבר ואזני לשמוע כלמודים , כמו שאמר ה׳ אלהים נתן לי לשון למודים: (ה) אדני . אלהים · אמר שני פעמים ה׳ אלהים ועוד אמר וה׳ אלהים , הן ה׳ אלהים , לפי שהיה מדבר על הנבואה והנבואה תבא לנביא באמצעו׳ המלאכים הנקראים אלהים : לא מריתי . ללכת בשליחותו ולא נסוגותי אחור שלא אלך אלא אמרתי הנני שלחני : (ו) גוי · ואעפ״י שהתבזה בעבור השליחות לא נמנעתי בעבור זה אלא ברצון הלכתי ואין זה כדברי ירמיה שאמר ואמרתי לא אזכרנו וגומר , ומה שאמר גוי נתתי למכים אפשר שהיה זה אבל לא מצאנו זה בכתוב , ואפשר שיהיה פי׳ הפסוק כן אפי׳ היו מכים ומורטים אותי אני אקבל ברצון להכות האל : למרטים · מורטים שער לחייו וזקנו : (ז) ואדני אלהים יעזור לי , אם הכו אותי , ואמר יעזור לי שלא יתנני בידם להמיתני , ואם לא הכוהו פי׳ יעזור לי בהקים דברי נבואתי על כן לא נכלמתי באמרי בפרהסיא דברי נבואתי כי ידעתי כי לא אבוש כי יתקיימו דברי : כחלמיש · פי׳ האבן החזק : (ח) קרוב מצדיקי · שיצדיק דברי ויקים אותם אמת וקרוב הוא אלי תמיד הוא מחדש נבואות אלי גם שונה הוא אלי קלא נבואות כמו דבר סנחריב וכיון שהוא שונה אלי תמיד על כל פנים יקיים אותם אם לא יעשו הם תשובה וישובו אחור דברו וינחם על הרעה , או פי׳ קרוב כי בקרוב יצדיק דברי : מי יריב אתי · שלא יהיה כמו שנבאתי : (ט) הן ה׳ אלהים · מי הוא ירשיעני בדבריו , ולא אמר מי שלא ימלא מי שירשיעהו כי רבים היו מרשיעים אותו אלא אמר מי הוא שירשיעני

<table dir="rtl">
<tr>
<td>

ג הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא׃ ג אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם׃ ד אֲדֹנָי יֱהֹוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר ׀ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים׃ ה אֲדֹנָי יֱהֹוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי׃ ו גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃ ז וַאדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ׃ ח קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃ ט הֵן אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם׃

</td>
<td>

מִלְמִפְרַק וְאִם לֵית קֳדָמַי חֵיל לְשֵׁיזָבָא הָא בְּמִזּוֹפִיתִי אַחֲרִיב יַמָּא אֲשַׁוֵי נַהֲרִין מַדְבְּרָא יִסְרוֹן נוּנֵיהוֹן מִבְּלִי מַיָּא וִימוּתוּן בְּצַחוּתָא׃ ג אַכְסֵי שְׁמַיָּא כְּדִבְקַבְלָא וְכִסְקָא אֲשַׁוֵי כְּסוּתְהוֹן׃ ד יְיָ אֱלֹהִים יְהַב לִי לִשַּׁן דְּמַלְפִין לְהוֹדָעָא אַלְפָא לְצַדִּיקַיָּא דְּמִשְׁלְהַן לְפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא חוּכְמָא בְּכֵן בִּצְפַר בִּצְפַר מַקְדִּים לְשַׁלָּחָא נְבִיאוֹהִי מָאִים יִתְפַּתְּחַן אוּדְנֵי חַיָּבַיָּא וִיקַבְּלוּן אוּלְפָן׃ ה יְיָ אֱלֹהִים שְׁלַחַנִי לְאִתְנַבָּאָה וַאֲנָא לָא סְרֵיבִית לַאֲחוֹרָא לָא אִסְתַּחֲרֵית׃ ו גַּבִּי יְהָבֵית לְמָחַן וְלִיסְתַּי לְמָרְטַן אַפִּי לָא טַמְרֵית מֵאִתְכְּנָעוּ וָרוֹק׃ ז וַייָ אֱלֹהִים סָעֵיד לִי עַל כֵּן לָא אִתְכְּנָעִית עַל כֵּן שַׁוֵּיתִי אַפִּי תַּקִּיפִין כְּטִינָרָא וִידַעְנָא אֲרֵי לָא אֶתְבְּהֵית׃ ח קְרִיבָא זְכוּתִי מַן יְדִין עִמִּי נְקוּם כַּחֲדָא מַן בְּעֵיל דִּינִי יִתְקְרֵיב לְוָתִי׃ ט הָא יְיָ אֱלֹהִים סָעֵיד לִי מַן הוּא דִּי יְחַיְּבִנַּנִי הָא כּוּלְהוֹן כִּלְבוּשָׁא דְבָלֵי וּכְעָשָׁא אָבִיל

</td>
</tr>
</table>

ג׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ח׳ · י״ג · ח׳ · ל׳ ומ״ג · ג׳ · ל׳ · ל׳ וחסר · ל׳ · ג׳ · ל׳ · מ״ ! · לפני סגים י״ו · פ׳ · ד׳ · ל׳ רפיון וחד דגש

תולדות אהרן אלביש שמים · ברכות נט : לשון למודים · עוכר אחרי : לעות · (עירובין כב עכו״ם נט) :

אלי : (ד) נתן לי לשון למודים · ישעיה היה אומר ה׳ שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העיפים ולמאמ׳ לשמוע את דברי הקב״ה דבר : לעות · מנחם חברו במחלוקת עת לעשות לה׳ (תהלים קיט) לקבוע להם עתים : יעיר לי אזן : מעורר את אזני ברוח קדשו:לשמוע כלמודים· במשפט הלימודים האמת והנכוחה : (ה) פתח לי אוזן : והשמיעני את מי אשלח (לעיל ו) שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס שלחתי את מיכה כו׳ כדאיתא בפסיקת׳ דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי · מליל׳ בשליחותו ולא נסוגותי אחור אלא ואומר הנני שלחני (שם) : (ו) גוי נתתי למכים.הוא אומר לי ישעיה בני סרבנים הם בני טרחנים הם על מנת שלא תכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן : (ז) וה׳ אלהים יעזור לי · אם יקימו עלי : (ח) קרוב מצדיקי·הקב״ה קרוב לי לזכותי בדין : (ט) עש · תולע׳ הבגדים: בקול

תהלל חכם ואל אל : ושק ג׳ וקמץ וסי׳ אלביש שמים קדרות · בצום ושק ואפר דדניאל , הכזה יהיה צום אבחרהו : יעיר ח׳ וסי׳ כנשר יעיר קנו · ה׳ כגבור יצא · אדני ה׳ נתן לי לשון למודים ב׳ בו · והוא רחום יכפר עון · אם זך וישר אתה · ובחזקתו בעשרו יעירי ויך אלחנן בן יעור דד״ה כן כתיב. בתרא שום בר נש : בבקר בבקר י״ג וסי׳ מצויין במסרה רבתא

מצודת דוד

כשתשובו נעקר הסריתות : או מי מנושי . מי הלוה לי דבר מה עד שמכרתי אתכם לו בפרעון החוב : הן בעונותיכם נמכרתם · וא״כ כשתעשו תשובה תהיו נפדין : ובפשעיכם : בעבור הפשעים נשלחה הכנסיה שלכם וא״כ בתשובה יהיה נעקר השילוחין : (ב) מדוע באתי . אני באתי להתקרב אליכם ואין איש פונה אלי : קראתי שתבואו אלי ואין מי משיב לי : הקצור · ר״ל וכי אין בי תועלת וכי קצרה ידי מלפדות אתכם : בגערתי : כשאני גוער בים נעשה חורב ויבש והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר ר״ל אחריב העכו״ם הנמשלים למים רבים : תבאש דגתם · קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים כי תמות בצמא ותבאש ורצה לומר אנשי העכו״ם יאבדו ולפי שהמשילם לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות : (ג) אלביש שמים . ושק וגו׳ · כפל הדבר במ״ש : (ד) ה׳ . ישעיה הוא אומר ה׳ שלחני לנבאות ונתן לי לשון הראוי ללמד : לדעת לעות . להשיג ללמד לפי העת והזמן את המאב לשמוע דבר ה׳ כאדם העיף המאב למים : יעיר בבוקר · בכל בוקר היה מעורר אותי ללכת לנבאות : יעיר לי אוזן . היה מעורר אזני לשמוע הנבואה כדרך הרב המעורר אזני התלמידים לשמוע אמריו : (ה) פתח לי אוזן · לשמוע דבריו שאמר את מי אשלח (לעיל ו) : לא מריתי · לא סרבתי מללכת : אחור וכו׳ · לא חזרתי לאחור למאן בדבר והוא כפול במ״ש : (ו) גוי נתתי למכים · מסרתי גופי למכים רצה לומר לא מנעתי ללכת מחשש הן יכוני : ולחיי למורטים · מסרתי לחיי למורטים שערותם : פני לא הסתרתי ר״ל לא מנעתי ללכת מחשש הן יכלימוני וירוקו בפני : (ז) יעזור לי . רצה לומר קרוב היה הדבר שיכלימו אותי אבל ה׳ עזר לי לכן לא נכלמתי : על כן שמתי פני : ר״ל על כי ראיתי שה׳ עוזר לי לזה שמתי פני כחלמיש לדבר קשות ואדע שלא אבוא לידי בושה : (ח) קרוב מצדיקי · ה׳ המצדיק אותי בדין הוא קרוב אלי לכן מי הרוצה לריב עמדי נעמדה יחד אני והוא כאומר הנה בודאי לא יוכל לי : מי בעל משפטי . מי הרוצה לבוא עמי במשפט יגש אלי והוא כפול במ״ש : (ט) הן ה׳ וכו׳ : באמת ה׳ יעזור לי ומי הוא א״כ אשר יוכל להרשיע ולחייב אותי : הן כולם . באמת כל העומדים עלי ירקבו כבגד הנרקב : עש יאכלם : לפי

מצודת ציון

בגערתי · ענין צעקת נזיפה : אחריב · מלשון חורב ויובש : תבאש · ענין סרחון : (ג) קדרות · ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : (ד) לעות · מלשון עת וזמן : יעף · מלשון עיפות ולאות : יעיר : מל׳ התעוררות : כלמודים · ר״ל כתלמידים וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח) : (ה) מריתי · מלשון מרי וסרוב : נסוגותי · ענין החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (לקמן נט) : גוי · גופי כמו גוית שאול (ש״א לא) : ולחיי · כן נקרא המקום שאצל השן : למורטים · ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט) · מכלמות · מלשון כלימה וחרפה · ורוק · רוק הפה : (ז) כחלמיש · סלע חזק כמו חלמיש למעינו מים (תהלים קיד) : (ט) יבלו . מלשון בלוי

י מִי בָכֶם יְרֵא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו: יא הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי הָיְתָה זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן:

נא א שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם: ב הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם כִּי אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ: ג כִּי נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: ד הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וּלְאוּמִּי אֵלַי הַאֲזִינוּ כִּי תוֹרָה מֵאִתִּי תֵצֵא וּמִשְׁפָּטִי לְאוֹר עַמִּים אַרְגִּיעַ:

י (אֲמַר נְבִיָא עָתִיד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֶהֱוֵי אֲמַר לְעַמְמַיָא) מַן בְּכוֹן מִדַחֲלַיָא דַייָ דִי שָׁמַע בְּקָל עַבְדֵיהּ נְבִיָא דַעֲבַד אוֹרַיְתָא בְּעָקָא כִּגְבַר דִמְהַלֵךְ בְּקַבְלָא וְלֵית זְהוֹר לֵיהּ מִתְרְחִיץ בִּשְׁמָא דַייָ וּמִסְתְּמִיךְ עַל פּוּרְקָנָא דֶאֱלָהֵיהּ: יא (מְתִיבִין עַמְמַיָא וְאָמְרִין קֳדָמוֹהִי רִבּוֹנָנָא לָא אֶפְשַׁר לָנָא לְמֶעֱסַק בְּאוֹרַיְתָא אֲרֵי כָּל יוֹמָנָא אִתְגָרֵינָא דִין עִם דִין בִּקְרָבָא וְכַד נָצְחָנָא דִין לְדִין אוֹקֵידְנָא בָּתֵּיהוֹן וּשְׁבֵינָא טַפְלֵיהוֹן וְנִכְסֵיהוֹן וּבְהָדָא נַנְנָא שְׁלִימוּ יוֹמָנָא וְלָא אֶפְשַׁר לָנָא לְמֶעֱסַק בְּאוֹרַיְתָא מְתִיב קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וַאֲמַר לְהוֹן) הָא כוּלְכוֹן מְגָרַן בְּאֶשָׁתָא מְתַקְפֵי חֶרֶב אֱזִילוּ פִּילוּ בְּאֶשָׁתָא דִגְרֵיתוּן וּבְחַרְבָּא דְתַקִיפְתּוּן מִמֵימְרִי הֲוָת דָא לְכוֹן לְתַקָלוּתְכוֹן תְּתוּבוּן: א קַבִּילוּ לְמֵימְרִי רָדְפֵי קוּשְׁטָא דְבָעַן אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ אִסְתַּכָּלוּ דִי כְּחַצִיבָא מִטִינָרָא אִתְחַצַבְתּוּן וּכְפִסוּלָא דְמִגוֹב רֵיקָן אִתְפַּסַלְתּוּן: ב אִסְתַּכָּלוּ בְּאַבְרָהָם אֲבוּכוֹן וּבְשָׂרָה דַאֲעַדִיאַתְכוֹן אֲרֵי חַד הֲוָה אַבְרָהָם יְחִידִי בְּעָלְמָא קָרֵיבְתֵּיהּ לְפוּלְחָנִי וּבָרְכִתֵּיהּ וְאַסְגִיתֵיהּ: ג אֲרֵי עָתִיד יְיָ לְנַחָמָא צִיוֹן לְנַחָמָא כָּל חָרְבָתְהָא וִישַׁוֵי מַדְבְּרַהָא כְּעֵדֶן וּמֵישְׁרָהָא כְּגִינְתָא דַייָ בֵּיעַ וְחֶדְוָא יִשְׁתְּכַח בַּהּ מַעֲלֵי תוֹדְתָא וְקַל דִמְשַׁבְּחִין: ד קַבִּילוּ לְמֵימְרִי עַמִי וּכְנִשְׁתִּי לְפוּלְחָנִי אַצִיתָא אֲרֵי אוֹרַיְתָא מִן קֳדָמַי תִּיפּוֹק וְדִינִי כִּנְהוֹר לֵיהּ עַמְמִין אֲנַגֵי יִשְׁתַּבְּחוּן:

רשי

(י) בקול עבדו. בקול הנביאים: אשר הלך חשכים. אפי' צרה באה עליו יבטח בשם ה' כי הוא יצילהו: (יא) הן כולכם שאינכם שומעים בקול נביאיו: קדחי אש. עברתו עליכם: מאזרי זיקות. מחזיקי זיקות הן גלין וגחלי אש הנזרקין בקלע ויש לו דוגמא בל' ארמי זיקוקין דנור וכך זיקתא פסיק לך: לכו באור אשכם: לפי דרככם תלקו: מידי. תהא גמולכם זאת לכם: (א) אל צור חוצבתם ממנו: ואל מקבת בור. שנוקבין וחוצבין בה את הבורות אשר נוקרתם בה. נוקרתם ל' נקרת הצור (שמות לג) יקרוה עורבי נחל (משלי ל) כמו ומי הוא הצור הוא אברהם אביכם ומי היא המקבת היא שרה אשר חוללתכם אשר ילדתכם ל' כי חלה גם ילדה (לקמן סו): (ב) תחוללכם אשר תלד אתכם: כי אחד קראתיו: כי אחד היה יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו קראתיו רביתיו וגדלתיו לשון קריאי העדה (במדבר א) וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי: (ג) וערבתה. אף הוא ל' מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה (ירמיה ב) אלא שהערבה כבר היו בה ישוב והוחרבה: תודה. קול הודייה: (ד) כי תורה מאתי תצא. דברי נביאים תורה הוא והמשפטים סופן להיות מרגוע ומנוחה לעמי' אשר אהפוך להם שפה ברורה לעבדני: ארגיע: אניח

רדק

שירשיענו כנגד יבלה, ופי' ירשיענו, כמו והרשיעו את הרשע, אשר ירשיעון אלהים: כלם. כל העומדים כנגדי לסתור את דברי: (י) מי בכם. אחר שיש מרשיעים אותי מי שהוא בכם ירא את ה' ישמע אלי וגם מאשר הלכו בחשך עד עתה ישוב מדרכו הרעה ויבטח בשם ה' וטוב לו: (יא) הן כלכם. רוצה לומר רובכם, כי באמת יראי האל היו בכם אלא מאותם שהיה קורא להם אשר הלך חשכים שישובו לו אמר ידעתי שלא תשובו כי כלכם אתם שהייתם בדרך רעה עד עתה קודחי אש אתם ר"ל קודחי אש באף האל, כמו כי אש קדחה באפי אכל אותו פעל עומד וזה פעל יוצא, וכן יוצא כי אש קדחתם באפי: מאזרי זיקות. כפל הענין במלות שונות ומוציאי אש מן העצים ומן האבנים יקראו מאזרי זיקות: זיקות. הם ניצוצי האש, ויונתן תרגם מגרן באשתא, כתרגום והשלחתי בכם ואגרי בכון: לכו באור אשכם, אש בערתם ואותו האש תאכלם כי העון יכלה אתכם: מידי היתה זאת. הרעה לכם שתשכבון למעצבה, והשכיבה הזאת שאמר כמו שכיבת החולי או המות, כלומר שלא יהיה בכם כח לקום לפני אויביכם: אשכם. האל"ף בסגול והשי"ן רפה: (א) שמעו דבר ה' הנג' שהוא ירא ה': הביטו אל צור חוצבתם. פי' חוצבתם ממנו זה אברהם: ואל מקבת בור נקרתם. נקרתם בו זהו שרה. דמה רחם האשה לבור. ופירש מקבת נקיבת הבור, כאלו אמר אל בור נקובה שנקרתם בה ממנה, והחכם רבי משה בן עזרא פי' צור הרם, כי היא הנפעלת, והמקבת אברהם כי הוא הכלי הפועל בצור: נקרתם. מן ועיני האנשים ההם תנקר: (ב) הביטו. עתה פי' המשל: תחוללכם. תחולל אתכם, ותחולל עתיד במקום עבר ... אמר תוללה אתכם, ועניינו מן [illegible] אדם, אמר הביטו אליהם ולכו [illegible] דרכיהם וראו מה עשיתי להם: כי אחד קראתיו, ואמרתי לו לך לך מארצך וממולדתך, אחד הי' ואחר כן ברכתיו והרביתיו, ומה שסמך לענין זה נחמת ציון פי' אאז"ל בעבור כי בזמן שנואשו שניהם מהיות להם בן לעת זקנתם אז פקדתי' ונתתי להם בן, כן ישראל אחר שיארך גלותם מאד עד שיהיו נואשים מן הגאולה אז יפקדם האל ויוציאם מן הגלות: ואברכהו וארבהו. עתיד במקום עבר כי וארבהו בשוא וכן ואברכהו פתח הוי"ו שהוא במקום שוא: (ג) נחם ה' ציון. זכר ציון כי היא עיקר המלכות: וערבתה. כמו מדברה, וכן במדבר בערבה, והדומים להם, ואמר נחם וישם עבר במקום עתיד כמנהגו בנבואות ברוב: (ד) הקשיבו. ולאומי, בוי"ו עם הדגש, והדומים לו כתבנו בספר מכלל: כי תורה מאתי תצא, כמו שאמר בתחילת הספר כי מציון תצא תורה, כי המלך המשיח יורה העמים ללכת בדרכי ה', וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג: ומשפטי. כמו שאמר ושפט

בעיך ... : למעצבה אילין משמשין בה בסוף תיבותא וסי' ורבבה ל' יפול מצדך אלף. קרבה ל' לא שמעה בקול. ראבה ל' בצוארו ילין עז. ורחבה ל' ונסבה למעלה למעלה. שאת ל' ואת תוגוניה ממצרים לא. ומריבה ל' ויקרא שם המקום מסה: למעצבה ל' תשכבון הקבה ל' ויבא אחר איש ישראל. בעקב ל' ויהוא עשה בעקבה' לתעציבה ל' עשינו לה כוני' להעציבה דירמיה שובב' מדוע העיר. קרבה ל' אל נפשי גאלה. חובה ל' אשר משמאל לדמשק נעזבה ל' וקראו להם עם הקדש גאולי ה': מארבה ל' כמוץ יסוער מגרן. נקרבת ל' החרישו אלי איים. שגבה ל' ממנו את הכל נתן ה':

תולדות אהרן מי בכם: ברכות ו זוהר בלק: למעצבה. כתובות קד: צור חצבתם. יבמות סד עקדה שער טו סג: אל אברהם. שם שער כג: כי אחד. שם שער כה:

מצודת דוד

לפי שהמשילם לבגד אמר לשון הנופל בבגד: (י) ירא ה'. אשר הוא ירא מה' ושומע בקול עבדו הנביא: אשר הלך חשכים. אפי' הלך בחשכת הצרות ועדיין לא מצא הצרה ותשועה: יבטח בשם ה'. שתבא לו התשועה: וישען. כפל הדבר במ"ש: (יא) הן כלכם. אבל באמת כמעט כלכם מעבירים את חמת ה': מאזרי זיקות. מאזרים את המקום בניצוצי אש והיא היא וכפל הענין במ"ש: לכו באור אשכם: ר"ל לפי המעשה כן יהיה הגמול: ובזיקות בערתם: כפל הדבר במ"ש: מידי וגו' לא במקרה היתה כי אם מידי באה בגזרה למען תמותו בעצבון כי לא תסור העצבון עד כי תמותו: (א) רודפי צדק. המחזרים לעשות צדק: אל צור. אל הסלע אשר נחצבתם ממנו: ואל מקבת: אל נקב הבור אשר יצאתם מנקרה: (ב) הביטו אל אברהם. בזה יפרש המקרא שלפניו ור"ל אברהם הוא הצור אשר מחצבתם ממנו והביטו בו לראות מה נעשה עמו: ואל שרה. ר"ל שרה היא נקב הבור וגו' כי היא ילדה אתכם: כי אחד קראתיו: עם כי היה יחידי בארץ כנען ולא היה מי שם ומשפחה להחזיק בידו עכ"ז אני קראתיו וגדלתיו וברכתי אותו והרבה את זרעו וכאומר כמו שעשיתי גם אברהם אעשה עמכם עם שאתם יחידים בין השבעים ואין מי יחזיק בידכם: (ג) כי נחם. המקום ינחם את ציון כי תשוב ותכונן כמאז ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הדבר ברור כאלו כבר נעשה: כל חרבותיה. כל המקומות החרבות: תודה. קול הודאה על הניסים ועל הנפלאות: (ד) ולאומי וגו'. כפל הדבר במ"ש: כי תורה. אשר מאתי תצא תורה וכמ"ש כי מציון תצא תורה (לעיל ב) כי מלך המשיח יורם

מצודת ציון

בליה ורקבון: עש. כן יקרא התולעת האוכל הבגד וכן כבגד יאכלם עש (לקמן נא): (י) נוגה. ענין האורה וזוהר כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): (י) וישען. ענין סמיכה: (יא) קודחי. ענין שרפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב): מאזרי. מלשון אזור ומחגורת וכן הזרו חיל (ש"א ב): זיקות. ניצוצות האש ובדרז"ל נפקין זיקוקין דנור מפומיה דרב (חולין קלז): באור. שלהבת כמו חמותי ראיתי אור (לעיל מד): אשכם. מל' אש: בערתם. מלשון הבערה ושריפה: למעצבה. מל' עצבו ודאגה: תשכבון. כן נקרא המיתה כמו וישכב דוד עם אבותיו (מ"א ב): (א) חוצבתם. כן נקרא חתוך וכריתות הסלע כלשון המקרא וכן וגם יקב חצב בו (לעיל ה): מקבת. מלשון נקב ועם"ז נקרא הפטיש מקבת כי ראשו הא' חד ובו נוקבין הסלע: נקרתם. ענין בקוע ונקב כמו בנקרת הצור (שמות לג): (ב) תחוללכם. ענין הולדה ויצירה כמו ותחולל ארץ (תהלים צ): קראתיו. ענין גדולה ורוממות כמו שלישים וקרואים (יחז' כג) לפי שדרך הגדולים להיות נקראים לכל דבר חשיבות: (ג) כעדן. הוא אשר הגן נטוע בו כמ"ש ויטע גן בעדן (בראשית ב): וערבתה. ענינו כמו מדבר וכפל הדבר כמ"ש: (ד) ולאומי. ענינו כמו עמי וכן ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה): האזינו. הטו אזן לשמוע: תורה. מל' הוראה ולמוד: ארגיע. מלשון מרגוע והשקט וכן וזאת המרגעה (לעיל).

ושפט בין הגוים : לאור עמים . שאיר עיניהם בדרכי ה' ומשפט ביניהם ויוכיחם שיהיו בשלום זה עם זה כמו שאמר וכתתו חרבותיהם לאתים וגו', וזהו שאמר ארגיע, כלומר אניחם ואשקטם מפל המתי או ממלחמה , או פירוש לאור עמים לעיני העמים ארגיע להם ומשפטו לפם , כלומר שאעשה משפט בהם : (ה) קרוב צדקי . אם ישמעו אלי בני הגולה קרוב הוא צדקי לבא : וישעי סרי הוא כאלו יצא , וכן אמר כי קרובה ישועתי לבא : וזרועי עמים ישפטו . זהו מלחמת גוג ומגוג , ואמר וזרועי בלשון רבים לרוב הנקמה שיעשה בהם כאדם המכה בשתי ידיו : אלי איים יקוו , ושבי איים יקוו אלי מהיום ההוא ואילך : ואל זרועי . בהסמוך אותם ביד ימיני : (ו) שאו . אם הפסוק הזה כמשמעו אך יאמר וישועתי לעולם תהיה ואם העולם יאבד אך תהיה ישועה וצדקה אם אין העולם נברא , ואחז"ל מרע זה יהיה ולא יהיה זה , והוא על דרך הפלגה כלומר קודם תחריב העולם משאני אבטל ישועתי וצדקתי , וכמו שאלו קיומים כן תהיה ישועתי קיימת וכן אמר ירמיהו הנביא אם ימושו החקים האלה מלפני גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני והחכם ר' אברהם בן עזרא כתב כן מזה הפסוק למדו חכמי תושיה כי נשמת האדם עומדת ודברים אמת והשמים הוא הרקיע והארץ היא המיושבת וישועת האדם וצדקתו לעולם עומדת , ר"ל כי האויר וקרוב לו הפסד ושנוי וכן הארץ במו רעש הארץ ונמוג ההרים ויבא מזה הפסד הגשם : ויושביה . במו כן ימותון , ולפ"ז שהם מד' יסודות זכר השמים כי האויר הם חיי הגוף ויסוד הגוף הוא העפר , וכן אמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב , אבל הנשמה החכמה לעולם תהיה לא תמות , והרב הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' דרך משל על אבוד האומות והמרעים לישראל , אמר ראו איך נחתכו השמים ההם ושממה הארץ ההיא וימות מי שעליה ואתם נעדרים כאלו אמר שהם אשר מלאו את הארץ והיה נחשב כהם בעמידה והקיום כשמים , על דרך משל וגוזמא אבדו מהר וכלו בכלות העשן ועניניהם הקיימים כקיימות הארץ יאבדו הענינים ההם כאבוד הבגד הבלה : נמלחו . ענין השחתה , וכן ארץ מלחה לא תשב , והוא עבר במקום עתיד : תחת . תשבר , כמו אל תירא ואל תחת : (ז) שמעו . אמר עוד כנגד אנשי הגלות , וכפל הענין כמ"ש אנא שתדע כי קרא הענין : תורתי בלבם . אותם שתורתי בלבם לא בפיהם לבד כי הם יראו הישועה : חרפת אנוש . שמחרפים אותם האומות על אחור הגלות , וכן אמר כל היום כלמתי נגדי וגומר . ומגדופותם . גדופים כמו חרפה : (ח) כי כבגד . זה הפסוק מסייע לפי' הרמב"ם ז"ל : יאכלם . הכנוי לרשעים , כלומר יאכל אותם הרע הבא עליהם כמו הבגד שיאכל אותו העש וסס הוא אחי עש ובערבי יקרא סוס כי הם יאבדו מן הארץ ואתם תהיו גם לעולם בצדקתי וישועתי שאתן לכם : (ט) עורי עורי . שניהם מלרע : לבשי עוז . דרך משל כמו גאות לבש : עורי . זה מלעיל : כימי קדם . במצרים : עולמים . זה ימים רבים ושנים הרבה שעברו : עורי . רהב . זה מצרים , וכן אזכיר רהב ובבל , ואמר המחצבת שהכה אותם בעשר מכות : מחוללת . מגזרת חיל כיולדה . תנין זה פרעה , וכן אמר התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו : (י) הלא את היא המחרבת ים , זה ים סוף , כמו שאמר וישם את הים לחרבה , ובנה הענין ושלא במלות שונות : השמה . מלעיל בשני פסוקין כי הוא פעל עבר והוא במקום אשר שמה , וכן הבאה מגרימה שבעים , אשר באה , כי לא תבא ה"א הידיעה על הפעלים : (יא) ופדויי . כמו שעשית מקדם כן תעשה עוד עם גלות ישראל ועוד כמו שעברו גאולים בים סוף ובאו לארצם כן פדויי ה' ישובו מהגלות : ובאו ציון ברנה , וי"ו ופדויי במקום כן , כי יש וי"ו להשוות דברים כמו שכתוב בספר משלי , וכן וי"ו ושפתי רננות יהלל פי כמו שפירשנו בספר תהלים , וכן ושמועה טובה תדשן עצם , ובספר משלי כמו אלה הוי"ן רבים : ושמחת עולם על ראשם , דרך משל כי ילכו קוממיות

ה קָרוֹב צִדְקִי יָצָא יִשְׁעִי וּזְרֹעַי עַמִּים יִשְׁפֹּטוּ אֵלַי אִיִּים יְקַוּוּ וְאֶל־זְרֹעִי יְיַחֵלוּן: ו שְׂאוּ לַשָּׁמַיִם עֵינֵיכֶם וְהַבִּיטוּ אֶל־הָאָרֶץ מִתַּחַת כִּי־שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה וְיֹשְׁבֶיהָ כְּמוֹ־כֵן יְמוּתוּן וִישׁוּעָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וְצִדְקָתִי לֹא תֵחָת: ז שִׁמְעוּ אֵלַי יֹדְעֵי צֶדֶק עַם תּוֹרָתִי בְלִבָּם אַל־תִּירְאוּ חֶרְפַּת אֱנוֹשׁ וּמִגִּדֻּפֹתָם אַל־תֵּחָתּוּ: ח כִּי כַבֶּגֶד יֹאכְלֵם עָשׁ וְכַצֶּמֶר יֹאכְלֵם סָס וְצִדְקָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וִישׁוּעָתִי לְדוֹר דּוֹרִים: ט עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי־עֹז זְרוֹעַ יְהוָה עוּרִי כִּימֵי קֶדֶם דֹּרוֹת עוֹלָמִים הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחְצֶבֶת רַהַב מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין: י הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחֲרֶבֶת יָם מֵי תְּהוֹם רַבָּה הַשָּׂמָה מַעֲמַקֵּי־יָם דֶּרֶךְ לַעֲבֹר גְּאוּלִים: יא וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה:

ה קריבא זכותי נפק פורקני ובתקוף דרע גבורתי עממיא יתדנון למימרי נגון יסברון וליתקוף דרע גבורתי יכתרון: ו זקיפו לשמיא עיניכון ואסתכלו בארעא מלרע ארי שמיא כתננא דעדי כן יעדו וארעא כבסותא דבליא כן תבלי ויתבהא אף אינון הכן ימותון ופורקני לעלם יהא וזכותי לא תתעכב: ז קבילו למימרי ידעי קושטא עמא דאולפן אוריתי בלבהון לא תדחלון מחיסודי בני אנשא ומאתרברבותהון לא תתברון: ח ארי כלבושא דאכיל ליה עשא וכעמרא דאחיד ביה רוקבא וזכותי לעלם תהי ופורקני לדר דרין: ט אתגלא אתגלא לבשי תקוף גבורא מן קדם יי אתגלא כיומי קדם דריא דמלקדמין הלא בדילך כנשתא דישראל תברית גבריא שיציתי פרעה ומשריתיה דהוו תקיפין כתנינא: י הלא בדילך כנשתא דישראל אחרבית ימא מי תהום רבא שויתי עומקי ימא אורח למיגז משיזבנא: יא ופריקיא דיי יתכנשון מביני גלותהון ויעלון לציון בתושבחתא וחדות עלם תהי

אניח : (ה) ישפוטו . ייסרו יוסטיצי"א בלע"ז : (ו) שמים כעשן נמלחו . שרי צבאות העכו"ם שבשמים : נמלחו . נסחבו כמו (ירמיה לח) בלויי הסחבות והמלחים . בגד השחת. ל"א נמלחו נתבלבלו ל' מלחי הים שמבלבלין המים במשוטות מנהיגי הספינה וכן ממולח טהור קדש (שמות ל) : והארץ . שלטוני הארץ : ויושביה . שאר העם : וישועתי . לעמי לעולם תהיה ד"א שמים וארץ ממש וכן פתרונו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראו כמה הם חזקים ובריאים ואעפ"כ כן יבלו וצדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שצדקתי בריאה וחזקה יותר מהם : (ח) עש וסס . מיני תולעים הם : (ט) עורי עורי . תפילת הנביא היא : (י) רהב . מצרים שכתוב בה רהב הם שבת (לעיל ל) : מחוללת . לשון הרג חלל : תנין . פרעה : (יא) ופדויי ה' ישובון . לשון תפלה ומוסב על עורי עורי : פי

ותשם י"ר בקריאה וסימן נמסר בסדר סדבר סיני : אנכי אנכי ג' דסמיכי וסי' נמסר לעיל בסיפרא רא סי' מ"ג :

תולדות אהרן כעשן נמלחו . עכו"ם ... פקדה שער לם : ודשי ... מ"ד :

מצודת דוד

יורה את בי"א ללכת בדרכי ה' : ומשפטי לאור עמים . ומשפט משיחי יצא להאיר עיני העמים בדברי רבותם כמ"ש ושפט בין הגוים וגו' : ארגיע . בזה אמציא מרגוע והשקט לכל אומה ואומה כי לא תוסיף להלחם זו בזו כמ"ש לא ישא גוי אל גוי וגו' : (ה) קרוב צדקי . הצדק שיבא להם קרוב הוא לבא וכאילו כבר יצא ישעי : ישפוטו . במשפט הראוי להם : איים יקוו . יושבי האיים יקוו אלי לשום בטחונם בי : ואל זרועי . כפל הדבר במ"ש : (ו) שאו לשמים עיניכם . הסתכלו כלפי השמים וראו שרי של צבאות הכשדים כמה הם חזקים ורב ממשלתם והביטו אל שלטוני הכשדים אשר מתחת כמה הם מושפעים בטובה הרבה על ידי שריהם של מעלה : כי שמים . רצה לומר עכ"ז יושחתו שרי מעלה כעשן הכלה והולך לו : ויושביה . שאר העם : וישועתי . לישראל לעולם תהיה ולא תושחת : וצדקתי . הצדקה שאעשה לישראל לא תשבר ותתקיים לעולם : (ז) יודעי צדק . הנותנים לב לדעת צדקה : חרפת אנוש . מחרפת הכשדים שמחרפים על איחור הגאולה : ומגדופותם . כפל הדבר במ"ש : (ח) כי כבגד . העש יאכל את העכו"ם כאשר יאכל את הבגד רצה לומר העכו"ם יכלו כבגד האוכל מהעש ולפי שהמשילם לבגד אמר יאכלם עש כמו לשון הנופל בבגד : וכצמר וכו' . כפל הדבר במ"ש : וצדקתי . הצדקה שאעשה לישראל תתקיים לעולם : וישועתי . כפל הדבר במ"ש : (ט) עורי עורי . הנביא התפלל ואמר עורי וכו' וחוזר ומפרש זרוע ה' עורי כבימי קדם וכו' ר"ל הראה כח זרועך כמו בימי קדם ומימות עולם : המחצבת רהב . אשר חצבת את מצרים כחוצב באבנים ר"ל שהכה בם מכה רבה : מחוללת תנין . אשר הרפידה את פרעה : (י) המחרבת ים . אשר עשה את הים לחרבה : מי תהום רבה . המחרבת מי תהום רבה וגדולים וכפל הדבר במ"ש : השמה . אשר שמה עמק הים להיות בה דרך שיעברו בו ישראל אשר גאלת ממצרים : (יא) ופדויי וכו' . וזהו גמר תפלתו שאמר כן ידעתי אשר ישראל שיפדה ה' מן הגלויות ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה ועל ראשם תהיה השמחה עד עולם כי לא יגלו עוד : ישיגון . כאלו הששון והשמחה

מצודת ציון

(לעיל כח) : (ה) יקוו . מל' תקוה : ייחלון . מלשון תוחלת ותקוה : (ו) והביטו . ענין ראיה : נמלחו . ענין השחתה וכליון כמו ובלוי מלחים (ירמיה לח) : תבלה . מלשון בליה ורקבון : תחת . ענין שבירה כמו תחתה קשתותם (ש"א ב) : (ז) ומגדפתם . ענין חרפה כמו אשר גדפו (לעיל לז) : אל תחתו . אל תשברו : (ח) עש . שם תולעת האוכלת הבגד : סס . שם תולעת האוכלת הצמר ודומה לו כמסוס נוסס (לעיל י) : (ט) עורי . מלשון התעוררות והכפל לחזק : המחצבת . זה הלשון יאמר על הכורת אבנים מן ההר כמו (לעיל ה) : רהב . כן יקרא מצרים כמ"ש לכן קראתי לזאת רהב (לעיל ל) : מחוללת . מל' חיל וחלחלה : תנין . כן יקרא פרעה מלך מצרים כמ"ש התנים הגדול (יחזקאל כט) : (י) המחרבת . מלשון חורב ויובש : תהום . כן נקרא מקום מים

וַאֲנָחָה׃ יב אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן׃ יג וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק׃ יד מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא־יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ׃ טו וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ טז וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אָתָּה׃ יז הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית׃ יח אֵין־מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה׃ יט שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי

ג׳ · ב׳ חמשים שנה · ב׳ ותכר · י״ד · ב׳ בפסוק · ב׳ והא״ש · ע׳ ר״פ · ד׳ · ס׳ וחסר · ג׳ · ג׳ · ב׳ בפסוק ומ״ל · ב׳ · ל׳ וחד ומלית · ל׳ · ל׳

לְהוֹן דְלָא פָסְקָה וַעֲנַן יְקָר יְהֵי מַטִיל עַל רֵישֵׁיהוֹן בִּיעַ וְחֶדְוָה יִשְׁכְּחוּן וְיִסוּף מִנְהוֹן מְבִית יִשְׂרָאֵל דְוֹנָא וְתִינְחְתָא׃ יב אֲנָא אֲנָא הוּא מְנַחֶמְכוֹן מְמַן אַתּוּן דָחֲלִין מֵאֱנָשָׁא דְמָאִית וּמִבַּר אֱנָשָׁא דִי כְעִסְבָּא חֲשִׁיב׃ יג וְאִתְנְשֵׁיתָא פוּלְחָנָא דַיְיָ דַעֲבָדָךְ דִתְלָא שְׁמַיָא וְשַׁכְלֵיל אַרְעָא וּדְחֵילְתָּא תְדִירָא כָּל יוֹמָא מִן קֳדָם חֲמַת מְעִיקָא כְּמָא דְמִתְקְנִין לְחַבָּלָא וּכְעַן אָן הִיא חֲמַת דִמְעִיקָא׃ יד מוֹחֵי פוּרְעָנוּתָא לְאִתְגְלָאָה וְלָא יְמוּתוּן צַדִיקַיָא לְחַבָּל וְלָא יַחְסְרוּן מְזוֹנֵיהוֹן׃ טו וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִנְזִיף בְּיַמָא וְהָמָן גַלוֹהִי יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ טז וְשַׁוִיתִי פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ וּבִטְלַל גְבוּרְתִּי אַגֵנִית עֲלָךְ לְקַיָמָא עַמָא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן דִיסְגוֹן כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָא וּלְשַׁכְלָלָא כְנִשְׁתָּא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן דִיסְגוֹן כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וּלְמֵימַר לְדָדְיָרִין בְּצִיוֹן עַמִי אַתּוּן׃ יז אִתְרַבָּא אִתְרַבָּא קוּמִי יְרוּשְׁלֵם דְקַבִּילְתְּ מִן קֳדָם יְיָ יַת כָּסָא דְחֵימְתֵיהּ יַת פִּילֵי כָּסָא דִלְוָטָא שְׁתֵית אַעְרֵית׃ יח לֵית דִמְנַחֵם לַהּ מִכָּל בְּנִין דִילִידַת וְלֵית דְמַתְקִיף בִּידַהּ מִכָּל בְּנִין דְרַבִּיאַת׃ יט תַּרְתֵּין עָקָן אַתְאָה עֲלָךְ יְרוּשְׁלֵם לָא יַכְלִית לְמֵיקָם כַּד אַרְבַּע יֵיתוּן עֲלָךְ בִּיזָא וְתַבְרָא וְכַפְנָא

רדק

קוממיות ראש נשוי בשמחה : ושיגון נס , ושל מעלה אחר בפרשה חזקו ידיים ישיגון ונסו ושם כתבנו הסימן שהוא וי״ו נו״ן : (יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם . אמר מנחמכם לשון רבים ואמר מי את ותיראי לשון נקבה ואחר כך אמר ותשכח ותפחד לשון זכר כי כן מנהג המקרא כשמדבר כנגד כנסת ישראל כשמדבר בלשון רבים מדבר כנגד הפרטים וכשמדבר בלשון יחיד מדבר כנגד הכלל וכשמדבר בל׳ נקבה מדבר כנגד הכנסת : ימות . כי בן תמות הוא ואם יצר לך היום לא יצר לך מחר : חציר . פירוש כחציר , וכן גור אריה יהודה וכחומים לו רבים : (יג) ותשכח . אחר שהוא בורא העולם היה לך להשוב כי יש כח בידו להצילך מיד בן אדם ואיך פחדת מבן אדם ולא זכרת האל שאם תשוב אליו ותבקש מלפניו הוא יצילך מידו : נוטה ויסד , פירשתי כמה פעמים : כאשר כונן להשחית . ולמה אתה מפחד ממנו שוב לאל ולא תפחד ממנו כי בן אדם אם עלתה חמתו וכונן להשחית לא יעשה ולא יספיק לו כדבר סנחריב ואיה חמתו הלכה כענן : (יד) מהר צועה . לא תזיקך חמת המציק כי עתה ימהר הגולה להפתח מבית גלות והוא ישראל שהוא גולה בין העמים , ולשון צועה הוא ענין טלטול ונוע ממקום למקום יש בטלטול השבי ויש בטלטול אחר , וכן לשון גלות כי גולה אתה למקומך אינו טלטול השבי , ולשון צועה יש בו פעל עומד כמו זה מהר צועה , וכן את צועה זונה , ויש שהוא פעל יוצא כמו ושלחתי לו צועים וצעהו צועה ברוב כחו : ולא ימות לשחת , לא ימות בגלות שהוא לו כמו קבר , ועל הכלל מדבר כי אם ימותון בגלות יחידים יעלו בתחיית המתים , אבל באמרו ולא ימות על הכלל יאמר , כלומר שלא ישאר שם כי על כל פנים יצא ויפתח ממאסר הגלות : ולא יחסר לחמו , בעודו בגלות אף על פי שהוא שבוי האל מזמין להם בין הגוים אויביהם ושוביהם טרפם ולרכם בכבוד , או פירוש ולא יחסר לחמו בצאתו מהגלות בדרך כמו שאמר לא ירעבו ולא יצמאו , ובדרש מפרש הפסוק כן איך תפחד מבן אדם שימות והנה בעודו בחיים הוא דבר חלוש מאד אפילו נקביו קשים עליו צריך למהר הוא ולהפתח בהלוך המעים כדי שלא ימות לשחת , כיון שמהר להפתח צריך למזונות שאם יחסר לחמו ימות , ויונתן תרגם כן מוחי וגו׳ : (טו) ואנכי ה׳ . שיש בידי כח להוליכך מהגלות ואני רגע הים כ״ש שאגער בעמים המחזיקים בכם : רוגע . תרגם יונתן כמו גוער דנזיף בימא , ויש לפרשו כמו בוקע , וכן עורי רגע וימאס , בכחו רגע הים , והנה גערתי בים סוף לעברכם : ויהמו גליו . במקום הבקיעה , ולא יכלו לעבור עד שעברו ישראל , וכן ויהמו גליו ולא יכלו : ה׳ צבאות שמו . והוא אדון צבאות מעלה ומטה ובידו הכל : (טז) ואשים . הנה שמתי דברי בפיך להיות לי לעם , וכן ודברי אשר שמתי בפיך : ובצל ידי כסיתיך . שלא יוכלו העמים לכלותך בגלות כל זמן שיהיו דברי בפיך ובלבבך כי לא שמתי אותם בפיך אלא להיותם בלבבך לעשותם כמו שאמר בפיך ובלבבך לעשותו : לנטוע שמים . וכל זה אכסה עליך בגלות עד שיבא עת לנטוע שמים וליסוד ארץ והוא קבוץ גליות שיהיו ישראל עולם חדש , וכן אמר כי הנני בורא שמים חדשים והארץ החדשה ולא תזכרנה הראשונות וגו׳ : ולאמר לציון עמי אתה . פירוש לבני ציון וזכר ציון כי הוא עיקר המלכות , ויונתן תרגם לקיימא עמא וגו׳ כבעמוד : (יז) התעוררי . קבעת

רשי

(יב) מי את . בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות : (יג) ותשכח ה׳ עושך , ולא נשענת עליו : המציק . מושלי אומות המשעבדים בכם : כאשר כונן . מזמן : ואיה חמת המציק . מחר בא ואיננו : (יד) מהר צועה להפתח . אפי׳ נקבין קשין עליו וצריך הוא להפתח בהילוך המעים כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח צריך הוא למזונות רבים שאם יחסר לחמו אף הוא ימות : צועה . ל׳ דבר העומד להיות מרוק כמו שאומר במואב שדימהו הנביא ליין (ירמיה מח) השקט אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ונא׳ שם ושלחתי לו צועים וצעהו וכליו יריקו . ד״א מהר צועה אותו האויב המציק שהוא עכשיו חגור מתני׳ חלוץ כח ימהר להפתח ולהיות חלש : צועה . חוגר כמו (לקמן סג) צועה ברוב כחו : ולא ימות . המסור בידו לשחת אבל הלשון ראשון מדרש אגדה הוא בפסיקתא רבתי : (טו) רוגע הים . לשון עורי רגע (איוב ז) פרונצי״א בלע״ז : (טז) לנטוע שמים . לקיימא עמא דאמיר עליהון דיסגון ככוכבי שמיא : וליסוד ארץ . ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון דיסגון כעפרא דארעא : (יז) קבעת . תיי סילי והוא שם כוס ולי נראה קבעת אלו השמרים הקבועים בתחתית הכלי ומלית יורש עליו כמה שנאמר שמריה ימצו (תהלים עה) : התרעלה . הוא משקה המטמטמת ומתיש כח האדם כאסור וקשור ומעוטף כמו הברושים הרעלו (נחום ב) והסרות והרעלות שהוא לשון עיטוף וכמס׳ שבת מדיות רעולו׳ מין סרבל נאה להתעטף בו : תרעלה . אינטושיקמנ״ט בלע״ז : מצית . אנוטפייר בלע״ז : (יט) שתים הנה קראתיך . צרות כפולות שתים שתים : מי אנחמך . מי אביא לך לנחמך ולומר אף אומה פלונית הית׳ לקתה

ואנכי ט׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים . ואנכי הסתר אסתיר פני . ואנכי לא חטאתי לך . ואנכי היום רך ומשוח מלך . ואנכי ה׳ אלהיך רגע הים ויהמו גליו . ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה לקבץ . ואנכי תולעת ולא איש . ואנכי נטעתיך שורק . ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים . וכל תריסר ר״פ דכוו׳ ואנכי : ובצל ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ובצל ידי כסיתיך . ובצל כנפיך אחסה . ובצל כנפיך ארנן : ארץ י״ד קמצין וסי׳ נמסר לעיל בהאי ספרא סימן י״ד :

תולדות אהרן מהר צועה . ברכות נז פסחים קיח : ואשים דברי . זוהר בראשית נז . (תענית סח מגלה עד) : ובצל ידי . חגיגה ה סנהדרין נט :

מצודת ציון

מים רבים : רבה . גדולה : השמה . מל׳ שימה : מעמקי . מל׳ עומק : (יב) חציר . דשא ועשב : (יג) עושך . ענין הגדלה והרמה כמו הוא עשך ויכוננך (דברים לב) : חמת . מל׳ חמם וכעס : המציק . מל׳ צוקה וצרה : כונן . מל׳ הכנה : (יד) צעה . הוא ענין טלטול הנוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעהו (ירמיה מח) : להפתח . ענין התרת המאסר וכן אסוריו לא פתח (לעיל יד) : (טו) רוגע . ענין בקוע כמו עורי רגע (איוב ז) : (יז) התעוררי . מל׳ התערה וקיצה מהשינה : קבעת . מלשון קבע והם השמרים הקבועים בתחתית הכוס : התרעלה . יתכן שהוא מל׳ ערל בהפוך ור״ל כוס משקה המטמטם את הלב לרוע תבונתו והוא משל על הפורעניות וכן סף רעל (זכריה יב) : מצית . מלשון מציצה כמו למען תמוצו והתענגתם (לקמן סו) : (יח) מנהל . ענין הנהגה

מצודת דוד

והשמחה רודפת אחריהם וישיגון אותם : נסו . ינוסו ויברחו מהם : (יב) אנכי אנכי . כאלו המקום משיב לומר אנכי הוא המנחם אתכם והם א״כ תנחומין שיש בהם ממש : מי את . ר״ל בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות : חציר ינתן . אשר הוא נתון בעולם כחציר הזה אשר ימול וייבש והוא כפל ענין במ״ש : (יג) ותשכח ה׳ עושך . שכחת השגחת ה׳ המגדל והמרומם אותך והכל שלו כי הוא נוטה שמים וגו׳ : ותפחד . בכ״ע תפחד מפני חמת האויב המציק כאשר הכין מחשבות להשחית : ואיה המציק . רצה לומר הלא מחר בא ואיננו כי ימות לשחת ואם כן למה שכחת השגחת המקום ותפחד ממנו : (יד) מהר צועה להפתח . המטה וטלטול הגולה ימהר להפתח וילך לו ואמר בלשון שאלה מן החבוש במאסר ורצה לומר לא יהיה עוד מטולטל בגולה : ולא ימות לשחת . אף עודו בגולה לא ימות להיות נשחת מכל וכל ואף לא יחסר לו די לחמו וספוקו : (טו) ואנכי וגו׳ . ר״ל ולמה לא תשען עלי הלא אנכי ה׳ אלהיך והכל בידי פעם בוקע מי הים לבל ילך בהלוכו ופעם יגזר שירומו הגלים ויהמו בקול גדול : ה׳ צבאות שמו . לפי שהוא מושל בצבאות מעלה ומטה : (טז) ואשים דברי בפיך . דברי התורה שמתי בפיך לדבר בה׳ : ובצל ידי כסיתיך . מעולם הגנתי עליך מן האויב בזכות התורה : לנטוע שמים . שיהיו נקועים על אדמתם עם ישראל אשר עליהם נאמר ככוכבי השמים כמ״ש הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו׳ כה יהיה זרעך (בראשית טו) : וליסוד ארץ . שיהיו מיוסדים אלו המשולים גם לעפר הארץ כמ״ש ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם יג) : ולאמר

קנעת. שמרי הכוס: התרעלה. הרמדה, או פירושו שם המות אמר די לך בגלות כבר שתית כוס התרעלה עד השמרים גם מצית אותה עד שלא נשאר בכוס אפילו טפה כלומר כל הרעות הכתובות הגיעו עליך ודי לך קומי מהגלות התעוררי והתעוררי: (יח) אין מנהל לה. בעודה בגלות לא היה כח ביד בני הגולה לנהל האחד חברו ולהחזיק בידו ולסמכו מהרעה כי כולם היו שוים בה: (יט) שתים הנה. הרעות הקורות אותך בהיותך בארצך קרוב לגלות שתים רעות היו השוד והשבר והם הרעב והחרב כי השוד הוא החרב והשבר הוא הרעב אלה הרעות היו לך מלבד רעות הגלות שסבלת זה כמה שנים: קראתיך. בנוע האל"ף: מי אנחמך. איזה עם שלקה כמותך שאוכל לנחמך בו: (כ) בניך עלפו שכבו. מענין על ראש יונה ויתעלף ענין עיפות ורסוק האברים עד שלא יוכל לעמוד על עצמו כמו שאמר בקינות ירמיה שכבו לארץ חוצות נער וזקן: כתוא מכמר. כתוא שסות שוכב במכמר שלכדו אותו בו, ותוא היא שחיה הנזכרת בתורה ותאו וזמר בהפוך האותיות כמו כבש וכשב ושוא שור הבר ומכמר הוא רשת, וכן יפלו במכמוריו רשעים, וכן ופורשי מכמורת: (כא) לכן. ושכורת ולא מיין. פירוש ושכורת הצרות ולא מיין: (כב) כה אמר אדניך. הוא יהיה אדוניך ולא העכו"ם והוא אלהיך שיקח משפטך מן העכו"ם: יריב עמו. יקח ריב עמו ומשפטו מן הגוים, וכן ריבו אלמנה: (כג) ושמתיה ביד מוגיך. שרשו יגה מן כי ה' הוגה: לנפשך. אמר נפשך ואמר גוך כי הנפש מעונה בענוי הגוף: וכחוץ. פירוש כמו השוק שהכל עוברים עליו וכל זה סבלת לאהבתי לפיכך אמר ותשימי: (א) עורי עורי. עזך. שהיית מופשטת ממנו עד עתה לבשי אותו: (ב) התנערי מעפר. דמה ישיבתם בגלות כמי שהתפלש בעפר ואומר התנערי מעפר וקום: שבי. כמו את השבי ואת המלקוח, ויונתן תרגם ענין ישב קומי תבי על כורסי יקרא ירושלם: התפתחי מוסרי צוארך. חסר מ"ם השמוש ממוסרי צוארך שהרי היא בגלות כאלו עול מוסרים בצואר: שביה. תאר בפעל עניה: (ג) כי כה אמר ה' חנם. בלא כסף אלא בעונות: ולא בכסף. אלא בתשובה, ועוד נצריך בענין זה בפסוק וירא כי אין איש: (ד) כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה. זכר שתי גליות גלות מצרים וגלות בבל כי מלך אשור הוא מלך בבל, ואמר מצרים שירד שם בראשונה לגור שם ואשור כמו כן באפס עשקו כל אחד מהם, כי מצרים לא היה לו דין להעבידו בפרך כי לגור בא שם תחלה, וכן אשור לא היה לו דין בהם ולא היו בני מלחמתו למה בא סנחריב והגלה עשרת השבטים ונבוכדנצר הגלה יהודה ובנימין והוא באפס בלא משפט ואעפ"י שהיתה גזרה מהאל הם המצריים העבידום וענו אותם יותר מדאי, וכן אשור כמו שאמר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה: (ה) ועתה. בזה הגלות שהוא גלות שלישי: מה לי פה. מה לי כל כך בזה הגלות שהארכתי אותם זמן רב בגלות כן ויאמר

אֲנַחֲמֵךְ׃ כ בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ׃ כא לָכֵן שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן׃ כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד׃ כג וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד־מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים׃

נב א עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא׃ ב הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְּׁבִי יְרוּשָׁלָ͏ִם הִתְפַּתְּחוּ מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן׃ ג כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֵלוּ׃ ד כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ׃ ה וְעַתָּה

וְחַרְבָּא לֵית דִי מְנַחֵם לִיךְ אֱלָהֵין אֲנָא׃ כ בְּנַיִךְ יְהוֹן מִטְּרְפִין רְמַן בְּרֵישׁ כָּל שׁוּקַיָא כְּמִזְרְקֵי מְצַדָן מְלַן חֵימְתָא מִן קֳדָם יְיָ מְזוֹפִיתָא מִן קֳדָם אֱלָהָיִךְ׃ כא בְּכֵן שְׁמַעִי כְעַן דָא מְטַלְטַלְתָּא דְרַוְיָא מִפְּעֻקָא וְלָא מִן חֲמַר׃ כב כִּדְנַן אֲמַר רִבּוֹנִיךְ יְיָ וֵאלָהִיךְ דַעֲתִיד לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין עַמֵּיהּ הָא קַבֵּלִית מִן יְדִיךְ יַת כָּסָא דִלְוָטָא יַת פִּילֵי כָּסָא דְחֵימְתִי לָא תוֹסְפִין לְמִשְׁתֵּהּ עוֹד׃ כג וְאֶמְסְרִינַהּ בְּיַד דַהֲווֹ מוֹנַן לִיךְ דַהֲווֹ אָמְרִין לְנַפְשִׁיךְ אַמְאִיכִי וְנֶעְדֵי וְאַמְאֵיכַת בְּאַרְעָא יְקָרִיךְ וַהֲוֵית כְּשׁוּק לְעָבְרִין׃ א אִתְגְּלָא אִתְגְּלָא לְבַשִׁי תוּקְפִּיךְ צִיּוֹן לְבַשִׁי לְבוּשֵׁי תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ יְרוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְקוּדְשָׁא אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן וִיעְדּוֹן בִּיךְ עוֹד עָרְלִין וּמְסָאֲבִין׃ ב אִתְנַפְּצִי מֵעַפְרָא קוּמִי תִּבִי עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא יְרוּשְׁלֵם אִתְפְּסָקוּ חַנְקֵי צַוְרֵיכוֹן שְׁבַיָא כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן׃ ג אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ מַגָּן אִזְדַּבַּנְתּוּן וְלָא בִכְסַף תִּתְפָּרְקוּן׃ ד אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְמִצְרַיִם נְחַת עַמִּי בְּקַדְמֵיתָא לְאִתּוֹתָבָא תַמָּן וְאַתּוּרָאָה בְּלָמָא אַנְסֵיהּ׃

לקחה דוגמתך: (כ) עולפו. לשון עייפות כמו (עמוס ח) תתעלפנה הבתולות בלמא"ת פשמי"ר בלע"ז: כתוא מכמר. הספר כתוא זה שנפל למכמר. תוא כמו ותאו וזמר (דברים יד): (כא) ושכורת ולא מיין. שכורת מדבר אחר שלא מיין: (כב) יריב עמו. אשר ידין דין עמו: (כג) מוגיך. מניעך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג (ש"א יד) קרושלייה בלע"ז: שחי ונעבורה. על גביך: (ב) התנערי. אישקורי"א בלע"ז כמנער את הטלית: קומי. מן הארץ מגזרת לארץ תשב (לעיל ג): שבי. על הכסא: התפתחי. הוי נותרת: מוסרי. קירגלי"ש בלע"ז: שביה. כמו שבוים: (ג) חנם נמכרתם. על עסקי חנם הוא יצר הרע שאינו לכם לשכר: ולא בכסף תגאלו. אלא בתשובה: (ד) מצרים ירד עמי וגומר. הם המצריים היו להם קצת חוב עליהם שנעשו להם אכסניא וכלכלו' אבל אשור באפס ובחנם עשקו: (ה) מה לי פה. למה אני

ארניך ב' וסימניהון ארניך ה' ואלהיך יריב עמו. כי הוא ארניך והשתחוי לו: עורי עורי ד' דסמיכי בקריאה וסי' עורי עורי דבורה עורי עורי ב' בפסוק, לבשי עז זרוע ה'. לבשי עזך ציון. לבשי בגדי תפארתך: בכסף ט"ו רפין וסי' נמסר ביהושע סי'

תולדות אהרן עלפו. ב"ק קי"ז: ושכורת. עירובין סה (ברכות ח): ערל וטמא. זוהר וישלח: התנערי. ר"ה לא: חנם נמכרתם. מגלה כד:

מצודת דוד

ולאמר לציון. כל העכו"ם יאמרו על בני ציון שהמה עמי כי יהיה נראה בהם שפע טובה מרובה: (יז) התעוררי. זהו מאמר הנביא בבשורה הקיצי מתרדמת הצער וקומי: אשר שתית. אשר עד הנה שתית כוס החמה הבא מה' ונתמרק א"כ העון: את קובעת. השמרים הקבועים בתחתיות כוס התרעלה כבר שתית ומצית את הכל ולא נשאר מאומה ר"ל כל הרעות הכתובות כבר באו עליך ולא תוסיף לבוא עוד: (יח) אין מנהל לה. רודה בבבל לא היה בה מנהיג מי מאנשים: ואין מחזיק. לא היה מי להחזיק בידה שלא תפול לארץ כי מכולם אפס הכח והממשלה: (יט) שתים. צרה כפולה קרה לך ומי הוא אשר ינודד בראש עליך לנחמך כי כולם קמו עליך: השוד והשבר. עכשיו יפרש מה הם השתים ואמר שהם השוד והשבר. והרעב והחרב. הוא פי' על השוד והשבר כי השבר הוא הרעב וכן נאמר בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כ"ו) והשוד הוא שדידת גייסות הבאים בחרב במלחמה: מי אנחמך. תחסר הבי"ת והוא כמו במי אנחמך ר"ל את מי אביא לראיה ולדוגמא לומר שגם לו קרה כמקרך שיהיה לך לתנחומין כי כן דרך בני אדם להתנחם בזה וכאומר הנה באמת לא קרה למי כמקרך: (כ) בניך עלפו. מחסרון לחם ומים: שכבו וגו'. מתי רעב וחרב שכבו בחוצות ואין קובר להם: כתוא מכמר. ר"ל נשאר שוכב במקום שהומת כשור הבר הנלכד ברשת שהוא שם במקום שנלכד וא"א לו לזוז ממקומו: (כא) לכן. הואיל וקבלת גמול עונך שמעי עתה זאת וכו': ושכורת. מבולבלת כשכור לא משתיית יין כ"א מצרה ויגון: (כב) ואלהיך יריב עמו. אשר יריב ריב עמו לקחת נקמתם מיד המריעים להם: הנה לקחתי מידך וגו'. רצה לומר עוד לא יהיו הצרות פקודות אצלך: את קובעת. השמרים הקבועים בתחתיות הכוס והוא כפל ענין במ"ש: (כג) ושמתיה ביד מוגיך. את הכוס התרעלה ההיא אשים ביד הכשדים הממסים אותך במכאוב וצרות הם ישתו הכוס ההוא רצה לומר הם יקבלו הפורעניות: שחי ונעבורה. כפוף עצמך להשתטח בארץ ונעבור עליך: ותשימי. עשית גופך בארץ להיות מדרס להם כי סבלת עולם: וכחוץ לעוברים. ושמת גופך כחוצות העיר להיות מדרך הרגל לעוברים ושבים והוא כפל ענין במ"ש: נב (א) עורי וגו'. את ציון הקיצי מעתה מתרדמת הצער ולבשי העוז שהיה לך מאז: לבשי וכו'. את ירושלים עיר הקדש לבשי בגדי תפארתך והיה שמח: יבוא בך עוד. לבוא עוד בקרבך למשול בך: (ב) התנערי מעפר. התרוקני מעפר הארץ אשר ישבת בה בעבור האבל והצער: קומי שבי ירושלים. אתה ירושלים קומי מהארץ ושבי על הכסא: התפתחי וכו'. אתה בת ציון השבויה בבבל התירי מעל צוארך קשורי רצועות העול: (ג) חנם נמכרתם. מה שנמסרתם ביד הכשדים הנה לא לקחתי מהם מחיר לשאפדה אתכם בכסף ולכן תגאלו ולא בכסף: (ד) מצרים וכו'. רצה לומר מה שנעבדו למצרים עם כי היה זמן רב הנה לא על חנם היתה כי מתחלה ירדו לגור בארצם בימי הרעב וכלכלו אותם: ואשור. יאמר על סנחריב וג"כ כי

מצודת ציון

הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות טו): מחזיק. אוחז: (יט) קוראותיך. מל' מקרה: (כ) עלפו. ענין חלשות הלב והעדר ההרגשה כמו תתעלפנה הבתולות (עמוס ח): כתוא. הוא שור הבר והוא בהפוך מן ותאו וזמר (דברים יד) כמו כבש כשב: מכמר. רשת הלוכד כמו ופורשי מכמורת (לעיל יט) המת. מלשון חמת וכעס: גערת. ענין צעקת נזיפה: (כג) מוגיך. מל' המגה והמכה: שחי. ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (לעיל ב): גוך. גופך כמו גוי נתתי למכים (לעיל נ): וכחוץ. הוא השוק מקום הלוך בני האדם וכן מחוץ האופים (ירמיה לז): (א) עורי. מלשון הערה והקיצה: (ב) התנערי. ענין תנועה חזקה להשליך ולהריק העפר הנדבק כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה): התפתחי. ענין התרת הקשר: מוסרי. קשורי רצועת העול: בת ציון. עדת ציון: (ד) לגור. לדור: באפס. על חנם בלא דבר וכן אפס מעשיהם (לעיל מא): עשקו. מל'

יאמר הלל בהגיע זמן הגאולה : כי לקח עמי חנם . אינם מתעבדים בגלות בבעיל כסף שהם חייבים לשוביהם אלא בעונותם גלו וככר לקחו עונשם : משלו יהילילו . עתים המושלים בהם יהילילו אותם בעבודתן הקשה ובאה לעקתם אלי , ועוד כי כל היום שמי מנואץ בגלות שהעכו"ם ינאצוהו שהיו הורגים ומוללים אותם על יחוד שמי : לוקח . פתוח כי הוא פעל עבר שלא נזכר פעלו מן הדגוש : יהילילו . שרשו ילל מענין יללה והוא מבנין הפעיל והוא פעל יוצא : מנואץ . מורכב מפועל והתפעל וכבר באַרנו דקדוקו היטב בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בבנין פועל :
(ו) לכן ידע עמי שמי . שאינו נודע בגלות אבל הוא מנואץ בעת הגאולה ידעו עמי שמי וזהו שאמר ביום ההוא אז ידע עמי שמי , וכן אחר שעמים ידעוהו אז לא זכר עמי כי הם ידעוהו באמת ויעד כי הנבואה לא דברה לשוא והבטחה שהבטחתים על ידעו הנביאים אז ידעו שהיא אמת וידעו כי אני הוא המדבר לא שדבה הנביאים מעצמן אלא הם נבאו בשמי , וכראותם שיתקיימו הבטחות ההם ידעו כי אני הוא שדברתי אותם והנני כמו שהייתי ולא שניתי ולא אשנה אלא שהם לא ידעוני כמו שידעוני אז בעת הגאולה : (ז) מה נאוו , שרשו נאה והאל"ף נחה והנו"ן נכפל , וכן נאוו לחייך והוא ענין יופי : ואמר ענין יופי על הרגלים על דרך משל כמו מה יפו פעמיך כלומר מה יהיו נאים ויפים רגלי המבשר שיעלה על ההרים להשמיע קול לבשר שלום וטוב וישועה ולאמר לציון מלך אלהיך כי עד הזמן ההוא לא יראה שהוא מלך אבל אז יאמרו הכל שהוא מלך כמו שאמר והיתה לה' המלוכה , והענין דרך משל כי ידוע הדבר בעולם כלו כאלו אנשים על ההרים משמיעים קול הישועה , וכן דרך העולם לבשר על הקומה הגדין משובח לבשר עליה : (ח) קול צופיך . נביאיך כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך על הגוים לפי שהוא צופה העתידות ואחר כן פירש מה יהיה קול צופיך : ואמר נשאו קול כלומר שישאו קול בשמחה : וירננו יחדו . כי ירא עין בעין בשוב השם ציון כלומר יראו במראה הנבואה כי שב השכינה לציון והוא רוח הנבואה שפסקה משמתו חגי זכריה ומלאכי ובעת הישועה תשוב רוח הנבואה לקדמותה ועוד יותר משהיתה , וכן אמר עין בעין נראה אתה השם כי כולם יהיו בהם רוח הנבואה במעמד הר סיני מלבד הכבוד שראו במראה העין , וי"ת צופיך פרנסיך : (ט) פצחו . ענינו הרמת קול . וכן פצחו רנה : (י) חשף . דרך משל . כלומר כי ישועת ישראל תהיה בגלוי . וכן וזרועך תשוף גלויה : (יא) סורו סורו . הכפל לחזק : משם . ממקום הגלות : מתוכה . מתוך כל עיר ועיר שאתם בה : הברו . הנקו מכל טומאה ומכל עון : נשאי כלי ה' . כלי זיין שלכם יהיו כלי ה' ולא חרב ולא חנית אלא חסדי האל ורחמיו הם יהיו כליכם בצאתכם מהגלות ובטחו לפניו : (יב) כי לא בחפזון . כלומר ביד רמה תצאו אל תפחדו מאדם ולא תהיו צריכים לכלי זיין , ויונתן תרגם נטלי מאני דבית מקדשא , ולא ידעתי דעתו כי אין בזה הגלות כלי בית המקדש כמו שהיו בגלות בבל שנשאו אותם בצאתם מהגלות : כי הולך לפניכם . לפיכך תצאו בנחת כי לא תיראו מאדם

ה וּבְעַן עֲתִידְנָא לְמִפְרַק אֲמַר יְיָ אֲרֵי אִזְדַּבַּן עַמִּי מִגַּן עַמְמַיָא דְשַׁלִּיטוּ בְהוֹן מִשְׁתַּבְּחִין אֲמַר יְיָ וְתְדִירָא כָּל יוֹמָא עַל פּוּלְחַן שְׁמִי מַרְגְזִין : ו בְּכֵן יִתְרַבָּא בְּעַמְמַיָא שְׁמִי בְּכֵן בְּעִדָּנָא הַהִיא תִּידְעוּן אֲרֵי אֲנָא הוּא דְמַלֵּלִית וּמֵימְרִי קַיָם : ז מַה יָאָיָן עַל טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל רַגְלֵי מְבַסַּר מַשְׁמַע שְׁלָם מְבַסַּר טַב מַשְׁמַע פּוּרְקָן אֲמַר לִכְנִשְׁתָּא דְצִיוֹן אִתְגְלִיאַת מַלְכוּתָא דֶאֱלָהָיךְ : ח קָל פַּרְנְסַיִךְ דְמָרִימִין קָלְהוֹן כַּחֲדָא מְשַׁבְּחִין אֲרֵי בְעֵינֵיהוֹן יֶחֱזוּן גְבוּרָן דִי עֲבַד יְיָ כַּד יָתִיב שְׁכִנְתֵּיהּ לְצִיוֹן : ט בּוּעוּ וְשַׁבַּחוּ כַּחֲדָא חָרְבַת יְרוּשְׁלֵם אֲרֵי עָתִיד יְיָ לְנַחָמָא עַמֵיהּ פְּרִיק יְרוּשְׁלֵם : י גְלָא יְיָ יָת דְרַע קוּדְשֵׁיהּ לְעֵינֵי כָּל עַמְמַיָא וְיֶחֱזוּן כָּל דְבִסְיָפֵי אַרְעָא יָת פּוּרְקָנָא דֶאֱלָהָנָא : יא אִתְפָּרְשׁוּ אִתְפָּרְשׁוּ פּוּקוּ מִתַּמָן בְּמִסְאָב לָא תִקְרְבוּן פּוּקוּ מִגַוַהּ אִתְבְּחָרוּ נָטְלֵי מָנֵי בֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ : יב אֲרֵי לָא בִבְהִילוּ תִּפְּקוּן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וּבְעֵירוּקֵי לָא תְתוּבְלוּן לְאַרְעֲכוֹן אֲרֵי מְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן

ה וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלָו יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ : ו לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי : ז מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ : ח קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן : ט פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלִָם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלִָם : י חָשַׂף יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ : יא סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה : יב כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל :

ה' כ' קמץ . ד' . ד' ל' . י"ט . ד' . ל' . ל' . י"א . ג' דסמיכי . ל' . י"ד . ס' . ל' . מ"ל . ל' . ל' . כ"ז

אני שוטה ומשהה בני כאן : יהילילו . מתפארים לאמר ידינו רמה : מנואץ . מתנאץ והרי זה דוגמת וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז) : (ו) ידע עמי . כשאגאלם יכירו כי שמי אדון שלים ומושל כמשמעו : לכן ביום . גאולתם יבינו כי אני הוא המדבר והנני קיימתי : (ח) צופיך . צופים שמעמידין על החומות והמגדלים לבשר ולראות מי בא לעיר : (י) חשף . גלה : (יא) צאו מתוכה . מתוך הגלות כל מקום הגלו באחרונות אינן אלא על גלות האחרון : טמא . אל תגעו . שקץ יהיו לכם מליגע בהם : הברו . הטהרו : נושאי כלי ה' . הכהנים הלוים שהיית' נושאים כליו (של הקב"ה) במדבר (משכן לחם וית המחים) : (יב) כי הולך לפניכם . שני דברים שבסוף המקרא הוא מיישבין שני דברים שבראשו : כי לא בחפזון תצאו . מה טעם . כי הולך לפניכם ה' לתקן לכם הדרך ומי ששלוחו מקדים לפני לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון : ובמנוסה לא תלכון . לפי שמאספכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחלשים ואת הנכשלים וכן הוא אומר ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון :

הנה

כ"ב : לקח ה' ג' פתחין וב' קמץ וסימ' וישלחהו ה' אלהים מגן עדן . ויאמר לאמו אלף כסף . ועתה מה לי פה נאם . אילין ג' קדמאי קמצין . אם תראה אתי לקח . מעצר וממשפט לקח . וא' ולקח מרב קללה . ב' בתראי פתחין : נשאו י' בקריאה וסי' נמסר בסדר מטות ובשמואל חלק ב' סי' י"ח : עין ג' וסי' אשר עין בעין נראה אתה . ולא תחס עינך . קול צופיך נשאו קול : ישועת ח' פתחין וסי' נמסר בסדר בשלח : בחפזון ג' ומ"ל בקריאה וסי' ואכלתם אתו בחפזון . כי בחפזון יצאתם מארץ מצרים . כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה :

תולדות אהרן מה לי פה . כלה כב מגלה כד זוכר ואתחנן : מה נאוו . פרכות ט : קול צפיך . סנהדרין לא זוכר בשלח פקודי : חשף ה' . (פרשת יג) :

מצודת ציון

מלשון עושק וגזל : (ה) פה . במקום הזה וכן היה פה איש (שופטים ד) : יהילילו . מלשון הלול והתפארות : מנואץ . ענין בזיון כמו נאצו האנשים (ש"א ב) : (ז) נאוו . מלשון נאה ויופי : מבשר . כן נקרא המשמיע חדשות : (ח) צופיך . ענין הבטה וראיה : (ט) פצחו . פתחו פה בהרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד) : (י) חשף . גלה כמו חשפי שובל (לעיל מז) : אפסי . קצות כי בקצות הארץ כאלו אפס וכלה : (יא) הברו . מלשון ברור ונקי : (יב) כי . אלא : בחפזון . ענין מהירות בבהלה : ובמנוסה . מלשון ניסה ובריחה : ומאספכם . ההולך אחר המחנה נקרא מאסף וכן מאסף לכל המחנות (במדבר י) והוא לפי שהוא מאסף את הנכשלים הנשארים באחרונה : יסכיל

מצודת דוד

גם הוא מלך באשור : באפס עשקו . רצה לומר עם כי היה בלא דבר הנה לא נשתעבדו בידו זמן רב אלא כעושק את מי ומניחו והולך לו : (ה) ועתה מה לי פה . מה לי להשהות את בני פה זה זמן רב הלא מתחילה נלקח עמי להם על חנם כי מעולם לא גמלו להם טובה : מושליו יהילילו . המושלים בו יתפארו בהלאתם ויאמרו ידינו רמה : ותמיד כל היום . הוא כפול לתוספת ביאור : שמי מנואץ . שמי מחולל ומבוזה בעיניהם : (ו) לכן ידע עמי שמי . כשיגאלו יכירו שמי לדעת כי נאה לי שמי המורה שאני אדון ושליט : לכן ביום ההוא . ר"ל לכן ידע ביום ההוא כי אני הוא המדבר והמבטיח לטובת הגאולה והנני קיימתי הבטחתי : (ז) מה נאוו . מה מאד נאים רגלי המבשר העולה על ההרים להשמיע הקול למרחוק ומשמיע וכו' וכפל הדבר פעמים ושלש במ"ש לפי מרבית השלום והישועה : אומר לציון . המבשר יאמר לציון הנה מלך אלהיך ר"ל הראה מלכותו וממשלתו לכל העולם : (ח) קול צופיך . קול של הצופים העומדים על המגדלים לראות ולבשר מי בא לעיר ואחר ומפרש מה יהיה הקול ואמר כולם יחדיו ישאו קול וירננו בשמחה : כי עין בעין . ר"ל ראיה וודאית ונאמנה וכן אשר עין בעין נראה אתה ה' (במדבר יד) : בשוב . כאשר שב ה' אל ציון להשרות שם שכינתו כמאז : (ט) פצחו וכו' . הבתים החרבות אשר בירושלים פתחו פה להרים קול שמחה ורננו יחדיו והוא ענין מליצה : כי נחם ה' את עמו . במה שהביא להם הטובה : גאל ירושלים . מיד העכו"ם המושלים בה : (י) חשף ה' . גלה זרועו להכות בהם ואחז במשל מגבור המגלה זרועו להלחם מול האויב : כל אפסי ארץ . כל היושבים בקצות הארץ : (יא) סורו סורו . הכפל לומר במהירות רב סורו מארץ כשדים וצאו משם : צאו מתוכה . מתוך כל עיר שאתם בה : הברו נושאי כלי ה' . הנקו מכל טומאה אתם המושאים כלי ה' רצה לומר כלי זיין שלכם יהיו כלי ה' שהם התורה והמצוות לא חרב ולא חנית : (יב) כי לא בחפזון . אלא לא תצאו בחפזון ובהלה ר"ל עם כי אמרתי שתסורו משם במהירות עכ"ז לא תצאו בבהלה כאדם המפחד ולא תלכו במנוסה ודריסה כאדם הבורח : כי הולך וכו' . כי ה' הוא ההולך לפניכם והוא המאסף

יג הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד׃ יד כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עָלֶיךָ רַבִּים כֵּן־מִשְׁחַת מֵאִישׁ מַרְאֵהוּ וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי אָדָם׃ טו כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיהֶם כִּי אֲשֶׁר לֹא־סֻפַּר לָהֶם רָאוּ וַאֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ הִתְבּוֹנָנוּ׃

נג א מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה׃ ב וַיַּעַל כַּיּוֹנֵק לְפָנָיו וְכַשֹּׁרֶשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר וְנִרְאֵהוּ וְלֹא־מַרְאֶה וְנֶחְמְדֵהוּ׃ ג נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה וְלֹא חֲשַׁבְנֻהוּ׃ ד אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ

ל״ג · ל׳ · ל׳ · ל׳. ר׳ · ל׳ · ל׳. ר׳ · ל׳ וחסר · ל׳. ל׳ · ל׳ מ״ל. ל׳ · ל׳ · ד׳ · ג׳ מ״ל. ל׳ · ר׳. ל׳ · ל׳

יָיָ וַעֲתִיד לְכַנָּשָׁא גָלְוָתְכוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יג הָא יַצְלַח עַבְדִּי מְשִׁיחָא יָרוּם וְיִסְגֵּי וְיִתְקוֹף לַחֲדָא׃ יד כְּמָא דִסְבַרוּ לֵיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹמִין סַגִּיאִין דַהֲוָה חֲשִׁיךְ בֵּינֵי עַמְמַיָא חֶזְוֵהוֹן וְזִיוְהוֹן מִבְּנֵי אֱנָשָׁא׃ טו כֵּן יְבַדַּר עַמְמִין סַגִּיאִין עֲלוֹהִי יִשְׁתְּקוּן מַלְכִין יְשַׁוּוֹן יְדֵיהוֹן עַל פּוּמְהוֹן אֲרֵי דְלָא אִשְׁתְּעִיאוּ לְהוֹן חֲזוֹ וּדְלָא שְׁמָעוּ אִסְתַּכָּלוּ׃ א מַן הֵימִין לִבְסוֹרְתָנָא דָא וְתָקוֹף דְרַע גְבוּרְתָא דַיְיָ כְּדוּן עַל מַן אִתְגְּלִיאַת׃ ב וְיִתְרַבָּא צַדִּיקַיָא קֳדָמוֹהִי הָא כְלַבְלְבִין דְפָרְחִין וּכְאִילָן דִמְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי עַל נַגְדִין דְמַיִין כֵּן יִסְגוֹן תּוּלְדַת קוּדְשָׁא בְּאַרְעָא דַהֲוַת צְרִיכָא לֵיהּ לָא חֵיזוּ חוֹלָא חֶזְוֵיהּ וְלָא אֵימְתֵיהּ אֵימַת הֶדְיוֹט וִיהֵי זִיוֵיהּ זִיו קוּדְשָׁא זִיוֵיהּ דְכָל דְיַחְזִינֵיהּ יִסְתַּכַּל בֵּיהּ׃ ג בְּכֵן יְהֵי לְבוּסְרָן וְיִפְסוֹק יְקַר מַלְכְוָתָא יְהוֹן חַלָּשִׁין וְדָוָן הָא כֶּאֱנָשׁ כֵּיבִין וּמְזוּמַן לְמַרְעִין וּכְמָא דַהֲוַת מְסַלְקָא אַפֵּי שְׁכִנְתָּא מִנָּנָא בְּסִירִין וְלָא חֲשִׁיבִין׃ ד בְּכֵן עַל חוֹבָנָא הוּא יִבְעֵי וַעֲוָיָתָנָא בְּדִילֵיהּ יִשְׁתַּבְקוּן וַאֲנַחְנָא

ונשא י״ב וסי׳ בסדר תרומה : ואשר לא ח׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא : אישים ג׳ בקריאה וט״ל וסי׳ נבזה וחדל אישים . את אישים פעלי און . אליכם אישים אקרא :

תולדות אהרן ישכיל עבדי . זוהר ויחי : נבזה . עקרים מ״ד פי״ג : אכן חלינו . סנהדרין צח :

רשי

(יג) הנה ישכיל עבדי . הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקים שבו : (יד) כאשר שממו . כאשר תמהו עליהם עמים רבים בראותם שפלותם ואמרו זה אל זה כמה משחת מאיש מראהו (של ישראל) ראו מה תארם חשוך משאר בני אדם כן כאשר אנחנו רואים בעינינו : (טו) כן יזה גוים רבים . כן עתה גם הוא תגבר ידו וידה את קרנות העכו״ם אשר זירוהו : יקפצו . יסגרו פיהם מרוב תימהון . כי כבוד אשר לא סופר להם על שום אדם ראו בו : התבוננו . הסתכלו : (א) מי האמין לשמועתנו . כן יאמרו העכו״ם איש לרעהו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואים אין להאמין : וזרוע ה׳ . כזאת בגדולה ובוד על מי נגלת׳ עד הנה : (ב) ויעל כיונק לפניו . העם הזה לפני בא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאליו כיונק מיונקת האילנות : וכשורש . עלה מארץ ציה : לא תאר . היה לו מתחלה ולא הדר : ונראהו ולא מרא׳ ונחמדהו . וכשראינוהו מתחלה בלין מראה היאך נחמדהו . ונחמדהו תמה הוא : (ג) נבזה וחדל אישים . היה כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ואף כאן הנה ישכיל עבדי נביא יעקב אמר ישכיל ל׳ הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש״א יח) : וכמסתיר פנים ממנו . מרוב בשתם ושפלותם היו כמסתיר פנים ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט : (ד) אכן חליינו הוא נשא . אכן ל׳ אבל בכל מקום אבל עתה אנו רואים שלא מחמ׳ שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין : ואנחנו חשבנוהו.

רדק

מאדם אבל ממצרים יצאו כחפזון לפי שהמצרים היו ממהרים אותם לצאת מפני מכותם אבל משיצאו מן העיר הלכו בנחת ביד רמה : (יג) הנה ישכיל עבדי . הפרשה הזאת נאמרה על גלות ישראל , וקרא אותו עבדי כמו שאמר ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך , אמר הנה יבא עת שיצליח עבדי וירום ונשא וגבה מאד : ישכיל . יצליח . כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל , וכן ת״י ויצלח , ואמר ירום ונשא וגבה , אמר לשון המעלה בכל לשון לפי שמעלתו תהיה מעלה יתרה , ועתה אפרש הפרשה כמו שפירשה אדוני אבי ז״ל בספר הגלוי : כאשר שממו . ענין התמה כמו משמים בתוכם : (יד) אמר כאשר תמהו מרוב שפלותך . והדין היה עליהם שיתמהו כי היו רואים שהיה משחת יותר מכל איש מראהו ותארו יותר משאר בני אדם , ואשר מדבר פעם לנכח כמו שאמר עליך ופעם שלא לנכח כמו שאמר מראהו ותארו כן דרך המקראות בכמה מקומות כמו שכתבנו , והחכם רבי אברהם פירש כי כן משחת מאיש מראהו דברי הגוים שיתמהו על ישראל ויאמרו כי משחת מאיש מראהו כי כמה עכו״ם יש בעולם שיחשבו כי צורת היהודי משונה מכל הצורות גם יש בהם שישאלו היש ליהודי פה או עין כן הוא בארץ ישמעאל ובארץ אדום : משחת . בחיר״ק המ״ם והוא מאר , וכן הערים המבדלות בחיר״ק המ״ם , תאר ותארו בחולם מפני האל״ף : (טו) כן יזה . ענין דבור , כמו יטיף שהוא בענין הזיה , ובענין דבור , נטפו מים לשון הזיה , אל יטיפו יטיפון לשון דבור , כן הוא ענין דבור והוא יוצא לשלישי פרלא״ר בלע״ז , אמר כמו שיתמהו על שפלותו כן יתמהו על גדולתו וידברו עליו תמיד : עליו יקפצו מלכים פיהם , אפילו למלכים יראה כבודם כבוד גדול , וכן אמר וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך : יקפצו . לשון סתימה , כמו מקפץ על הגבעות שהוא סתימת המנעד בדלוג , ובלשון סגירה כמו לא תקפוץ ידך , והעניים יכולים להתפרש על מלת יקפצו יפתחו פיהם לספ׳ בגדולתו או ישימו יד על פה מרוב תמהון : כי אשר לא סופר להם ראו . יותר יראו מגדולתו משסופר להם ויותר מאשר שמעו יתבוננו בהותו הזמן מגדולתו : (א) מי האמין . העכו״ם יאמרו אז מי הי׳ מאמין לשמוע׳ שהיינו שומעים עליו מפי הנביאים או מפי האומרים בשמם לא היינו מאמינים מה שאנו רואים עתה בעינינו : וזרוע ה׳ על מי נגלתה . כמו שנגלתה על זה , או יהיה פירוש על מי דרך בזיון על מי נגלתה כמו שנגלתה על זה , כלומר מי היה שנגלתה עליו זרוע ה׳ : (ב) ויעל כיונק . מן ילכו יונקותיו , כמו השרש שהוא בארץ ציה : ויעל כיונק . ממנו שאין לו תאר ולא הדר כן היה זה , ולפי דעתי כי פי׳ עתה עלה זה מן הגלות לפני האל ועלה מהגלות על דרך עלה , כמו אם יעלה יונק מארץ ציה או אם ימלא שרש ען או עשב שצומח בארץ ציה שיהיה עלה כן היה עלותו מהגלות , והענין כפול במלות שונות : לא תאר לו . בעוד שהיה בגלות לא היה לו תאר ולא הדר , ר״ל תאר יפה : ונראהו ולא מראה . והיינו רואים אותו ולא היה מראהו יפה אלא כעור ומשונה משאר בני אדם : ונחמדהו . ולא היינו חומדים אותו אלא מתעבים אותו ולא שזכר עומד במקום שנים : (ג) נבזה . אין צריך לומר שלא היינו חומדים אותו אלא אף נבזה היה בעינינו : וחדל אישים . פחות מבני אדם היה , או פירוש חדל הוא מאישים שלא היו מתחברים עמו : איש מכאובות וידוע חולי . המכאובות והחולי הוא צער הגלות , ופירוש ידוע , כי ידוע ורגיל היה לעבור עליו עול הגלות : וכמסתר פנים ממנו היינו . כמסתרים פנים ממנו שלא היינו רוצים להביט בו מרוב מאוס שהיינו מואסים אותו ולא חשבנוהו לכלום : (ד) אכן חלינו . הנה כתב יחזקאל הנביא בן לא ישא בעון האב והאב לא ישא בעון הבן כל שכן איש אחד באיש אחר וכל שכן אומה באומה אחרת , אם כן מה הוא חלינו הוא נשא , מחולל מפשעינו ובחכרתו נרפא לנו , ואינו דומה לזה מה שאמר ירמיהו

מצודת דוד

התאסף ללכת אחריכם יאסוף וכו׳ להיות מאסף ללכת אחריכם וא״כ תהיו בטוחים ביותר : (יג) הנה ישכיל עבדי . אז יצלח עבדי ישראל וקראם כולם בל׳ יחיד כדרך המקרא במקומות רבות : ירום וכו׳ . יהיה רם ונשא וכו׳ וכפל הדבר במ״ש לפי מרבית הגדולה והממשלה : (יד) כאשר שממו . כפי שיעור מרבית התמהון אשר תמהו רבים על שפלותם באמרם הן אמת נשחת מראהו מראה איש ותוארו משונה מתואר בן אדם ר״ל אין בו לא ממשלה ולא גבורה ולא אמצות הלב : (טו) כן יזה גוים רבים . כמרבית השיעור הזה בעצמו ימשול ויגבר ידו ויאמן לבבו להזות ולספסף דמי עמים רבים עכו״ם : עליו יקפצו מלכים פיהם . על הדבר הזה יסגרו מלכי העכו״ם את פיהם לבלי דבר מאומה מרוב התמהון : כי אשר לא סופר להם ראו . ר״ל בעיניהם ראו הגדולה והממשלה עוד יותר ממה שסופר להם כי הוסיף על השמועה : ואשר לא שמעו . כפל הדבר במ״ש : התבוננו . הסתכלו בהבנת אמתת הדבר כפי מה שהיא : נג (א) מי האמין לשמועתנו . אז יאמרו בגוים עד הנה לא ראינו הדבר בעינים מי מכולנו האמין אל השמועה אשר שמענו ממרבית הגדולה והממשלה הבאה לישראל : וזרוע ה׳ . חוזק כח זרוע ה׳ בעבור מי נגלתה מימות עולם לשנאמין שגלה זרוע עוזו בעבור ישראל : (ב) ויעל כיונק לפניו . לפני בא לו הגדולה ההוא עלה כענף היוצא מן האילן שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן רצה לומר לא היה לו השפעה אחלת : כשורש מארץ ציה . ר״ל מעט השפעה שהיה לו מעצמו כלה ואבד במעט זמן כשורש היוצא מארץ ציה ושממה מבלי לחלוחית מים שחיש מהר ימולל ויבש : לא תואר לו ולא הדר . ר״ל ההשפעה לא היתה שלימה ומהודרת כשורש היוצא מארץ ציה שאין לו לא תואר ולא הדר : ונראהו ולא מראה . וכאשר הסתכלנו בו לא מצאנו בו מראה מפואר שנחמדהו על ידו ר״ל לא מצאנו בו לא גבורה ולא אמצות הלב לחמדו בעבורה ולזה היינו מתעבים אותו : (ג) נבזה וחדל אישים . על כי היה נבזה בעיני כל והיה חדל מאנשים כי לא היה מי מהעכו״ם מתחבר עמו לגודל שפלותו והיה בעל מכאובות וידוע ומוחזק לכל כבעל חליים ולא היינו יכולים לראות בפניו כאילו הסתיר פניו ממנו לבל ראותו ר״ל שהיה בכל עת מעונה בגלות וביסורין ובשפלות עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו : נבזה ולא חשבנוהו . ר״ל לכן היה נבזה בעינינו ולא היינו מחשיבים אותו כי אמרנו יד ה׳ עשתה זאת כי מאס בו : (ד) אכן חליינו הוא נשא , אבל באמת לא מאס בו ה׳ כי

מצודת ציון

(יג) ישכיל . הוא ענין הצלחה כי המצליח בדבר נראה כאילו עשה מעשהו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש״א יח) : (יד) שממו . ענין תמיהה כמו פנו אלי והשמו (איוב כא) : כן . ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז) : מראהו . הוא זיו קלסתר פנים בלובן ובהירות : ותארו . הוא צורת הפרצוף : (טו) יזה . מל׳ הזאה והטפה כמו ויז נצחם על בגדי (לקמן סג) יקפצו . ענין סגירה כמו ועולתה קפצה פיה (איוב ה) : התבוננו . ענין הסתכלות יתירה כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ״א ג) : (א) על מי . בעבור מי : נגלתה . מלשון גלוי : (ב) כיונק . ענף רך היוצא מהאילן כמו ראש יונקותיו (יחזקאל יז) : ציה . שממה ויבשה : הדר . ענין יופי : ונחמדהו . הוי״ו הוא במקום הי״ן וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור״ל שיקחו לי תרומה : (ג) וחדל . ענין מניעה : אישים . אנשים : (ד) נשא . מלשון משא וסבל : נגוע . ענין תגעות ובהלון וכן ויגעו יהושע וכל

ד נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׃ ה וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֺנֹתֵינוּ מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ׃ ו כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן תָּעִינוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ וַיהוָה הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת עֲוֺן כֻּלָּנוּ׃ ז נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃ ח מֵעֹצֶר וּמִמִּשְׁפָּט לֻקָּח וְאֶת־דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע לָמוֹ׃ ט וַיִּתֵּן אֶת־רְשָׁעִים קִבְרוֹ וְאֶת־עָשִׁיר בְּמֹתָיו עַל לֹא־חָמָס עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בְּפִיו׃ י וַיהוָה חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי אִם־תָּשִׂים

חֲשִׁיבִין כְּתִישִׁין מָחָן מִן קֳדָם יְיָ וּמְעַנָּן׃ ה וְהוּא יִבְנֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּאִתְחַל בְּחוֹבָנָא אִתְמְסַר בַּעֲוָיָתָנָא וּבְאוּלְפָנֵיהּ שְׁלָמֵיהּ יִסְגֵּי עֲלָנָא וּדְנִתְנְהֵי לְפִתְגָמוֹהִי חוֹבָנָא יִשְׁתַּבְקוּן לָנָא׃ ו כּוּלָנָא כְּעָנָא אִתְבַּדַּרְנָא גְּבַר לְקֳבֵיל אוֹרְחֵיהּ גְּלֵינָא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָת רַעֲוָא לְמִשְׁבַּק חוֹבֵי כּוּלָנָא בְּדִילֵיהּ׃ ז בָּעֵי וְהוּא מִתְּחַב וְעַד לָא פְּתַח פּוּמֵיהּ מִתְקַבֵּיל תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא כְּאִמְּרָא לְנִכְסְתָא יִמְסַר וּכְרַחֲלָא דִּקֳדָם גָּזְזָהָא שָׁתְקָא וְלֵית לְקִבְלֵיהּ דִּפְתַח פּוּמֵיהּ מְמַלֵּיל מִלָּא׃ ח מִיסוּרִין וּמִפּוּרְעֲנוּת יְקָרֵיב גַּלְוָתָנָא וּפְרִישָׁן דְּיִתְעַבְדָן לָנָא בְּיוֹמוֹהִי מַן יְכוּל לְאִשְׁתָּעָאָה אֲרֵי יַעְדֵּי שׁוּלְטָן עַמְמַיָּא מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל חוֹבִין דְּחָבוּ עַמִּי עַד לְוָתְהוֹן יִמְטֵי׃ ט וְיִמְסַר יָת רַשִּׁיעַיָּא לְגֵיהִנָּם וְיָת עַתִּירֵי נִכְסַיָּא דְּאַנְּסוּ בְּמוֹתָא דְּאַבְדָנָא בְּדִיל דְּלָא יִתְקַיְמוּן עָבְדֵי חֶטְאָה וְלָא יְמַלְּלוּן נִכְלִין בְּפוּמְהוֹן׃ י וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָת רַעֲוָא לְמִצְרַף וּלְדַכָּאָה יָת שְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ בְּדִיל לְנַקָּאָה מֵחוֹבִין נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוּן בְּמַלְכוּת

נגש ד' וסי' צר לו כי נגש העם. ואיש ישראל נגש. נגש והוא נענה וס"א מונה תחת ירהבו ונגש חורש בקוצר. בקצת ספרי מסרה מסרו יען כי נגש העם הזה דסיפרא במקום צר לו כי נגש העם הזה דבשמואל והוא שבוש נפל בספרים כי הדין דסיפרא הוא בשי"ן והוא נמנה עם ד' נגש בשי"ן שיש בקריאה וזה נמנה עם הד' בסי"ן דאית בקריאה ועוד כי בספרי' המדוייקים נמסר על נגש דסיפרא לית דכוו' בסיפרא ואע"ג דאיכא פלוגתא בקריאה לדעת בעלי המסרה הוא בשי"ן:

רד"ק

ירמיהו בספר קינות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו, כי הוא על דרך פוקד עון אבות על בנים, והוא כשאוחזים הבנים מעשה אבותם בידיהם, כמו שאמר לשונאי, שזהו משפט מאת האל שנושא הבן עונו ועון האב, ומה שאמר ירמיהו אמר על לשון הגוים כי מתוך צוררם לא והיו דבריהם כמשפט וכמשקל, וזה שיאמרו האומות אכן חלינו הוא נשא והדומים כזה הוא דברי עצמם לא שישראל סבלו עון האומות אלא הם יחשבו זה כדעתם כאשר יראו בעת הישועה כי האמונה שהחזיקו בה ישראל היא האמת והאמונה שהחזיקו הם בה היא שקר ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין וגו', יאמרו לפי סברתם אם כן מה היה הצער שהיו סובלים ישראל בגלות הנה לא היה בעונם כי הם היו מחזיקים אמונת ישראל ואנחנו שהיה לנו שלום ושלוה והשקט ובטח היינו מחזיקים אמונת שקר, אם כן החולי והמכאוב שהיה ראוי לבא עלינו היה בא עליהם והם היו כופר וכפרה לנו ואנחנו חשבנוהו כהיותו בגלות שהוא נגוע ומוכה אלהים ומעונה מיד האלהים בעונו והנה אנו רואים כי לא זה בעונו אלא בעונינו זה שאמר: (ה) והוא מחולל פעל מן המרובע. מענין חיל כיולדה ומשרשו: ומדכא. מן דכא לארץ חייתי: מוסר שלומינו עליו. שלומינו כמו כלנו, כמו הגלת שלומים, כמו גלות שלומים כלומר גלות שלמה, היסורים שהיו ראויים לבא עלינו כולם באו עליו, ויש מפרשים שלומינו מן שלום, כלומר כשהיינו בשלום והיה ראוי המוסר לבא עלינו בעונינו והיה בא עליו: ובחבורתו. מן חבורה תחת חבורה אלא שזה דגוש וזה קל, והחבורה והנגע הוא משל על צער הגלות: וטעם נרפא לנו. כמו כי אני ה' רופאך: (ו) כלנו כצאן תעינו, ר"ל כצאן מבלי רועה. לפיכך אמר כצאן בפת"ח הכ"ף לידיעה כי אותו הצאן הוא תועה שאין לו רועה: הפגיע. העון הוא הפוגע בהם והאל הוא המפגיע ששולח להם הרע, פירוש עון עונש העון, כמו כי לא שלם עון האמורי עד הנה: (ז) נגש והוא נענה. נגש בממון, כמו נגש את הכסף, לא יגוש את רעהו: נענה. בגוף שמענים גופו במכות ועם כל זה לא יפתח פיו לא היה לו רשות לצעק ולהתלונן על מה שהיינו עושי' לו אלא היה כמו השה שיובילו אותו לשחוט שלא יפתח פיו ולא יצעק או כמו הרחל שנאלמה לפני גוזזיה, ודמיון השה הוא לענוי הגוף ולהמותתו ודמיון הרחל הוא לעניית הממון שהוא בדמיון הגז, ודמה אותו לרחל ולא לכבש לחולשתה יותר, כי בכל המינין הנקבה חלושה מהזכר כן ישראל בגלות הם חלושים מאד: נאלמה. מלעיל והוא נפעל עבר: ולא יפתח פיו. לא לגוף ולא לממון: (ח) מעצר. מעצור הגלות שהיה נעצר שם וממשפט השבי שהיו עושים בו שפטים לוקח ונפדה מכל זה: ואת דורו מי ישוחח. מי הוא מדבר שיהיה דורו כל כך בגדולה, וכמוהו מי מלל לאברהם: ישוחח. ענין דבור, וכן במעשה ידיך אשוחח, והם מבנין מרובע מנחי העי"ן: כי נגזר מארץ חיים, כאשר גלה מארצו שנקראת ארץ חיים, כמו אתהלך לפני ה' בארצות החיים, ויש לפרש כי בגלות נחשב כאלו נגזר מארץ חיים ואיך היינו חושבים שתהיה לו גדולה כזו: מפשע עמי. כל עם ועם יאמר כן כי מפשעו היה בא להם הנגע לא מפשע עצמם: (ט) ויתן. היו הורגים אותו בגלות כמו שהורגים הרשעים על רשעם והוא לא עשה חמס ולא דבר מרמה בפיו והיו הורגים אותו כאלו פשע רע ובם היו מונים אותו עם רשעים טעם ויתן שהוא היה מוסר עצמו למיתה כי הם היו פוטרים אותו אם היה כופר בתורתו וחוזר לתורתם והיה מוסר עצמו למיתה ולא יכפור בתורתו. וכן אמר עליך הורגנו כל היום, וטעם ואת עשיר במותיו, כי גם העשיר הורגים אותו בעבור עשרו והוא נהרג לא בעבור רשע שהיה בו אלא בעבור עושר שהיה לו, וטעם במותיו, לשון רבים כי מיתות רבות יעשו לו יש מהם נשרפים ויש מהם נהרגים ויש מהם נסקלים ולכל מוסרים עצמם על יחוד השם: (י) וה' חפץ דכאו החלי. אין אנו רואים במכאוביו ובצרותיו בגלות אלא חפץ

רש"י

אנו היינו סבורים שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעונותינו: (ה) מוסר שלומינו עליו. באו עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם: (ו) כולנו כצאן תעינו. עתה נגלה: הפגיע בו. נעתר על ידו ונתרצה על עון כולנו שלא החרי' עולמו. הפגיע אשפריי"ר בלע"ז ל' תחינה: (ז) נגש והוא נענה. נגש הנה בנוגשים ודוחקים: והוא נענה. באוכחת דברים שורפרלדיי"ן בלע"ז: לא יפתח פיו. סובל היה ושותק כמו השה אשר לטבח יובל וכרחל אשר לפני גוזזי' נאלמה: לא יפתח פיו. מוסב על שה לטבח יובל: (ח) מעוצר וממשפ' לוקח. [הנביא] מבשר ואומר כי זאת יאמרו העכו"ם באחרית הימים כשיראו כשנלקח מן העוצר שהיה עצור ביד' וממשפ' היסורין שסבל עד פתה: ואת דורו. שנים שעברו עליו: מי ישוחח. את התלאות אשר מצאוהו כי נגזר היה מתחילה וגולה מארץ חיים היא ארץ ישראל אשר מפשע עמי בא הנגע הזה לצדיקים שבהם: (ט) ויתן את רשעים קברו. מסר את עצמו להקבר ככל אשר יגזרו עליו הריגה וקבורת חמורים במעי הכלבים: את רשעים. לדעת הרשעים נתרצה ליקבר ולא יכפור באלהי' חיים: ואת עשיר במותיו. ולדעת המושל מסר עצמו בכל מיני מות שגזר: (י) וה' חפץ דכאו החלי. הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו: אם תשים אשם נפשו וגו'

ת"א והוא מחולל אשר ויקטל:
וס' חפץ. ברכוש ו זוכר ויטב:

מצודת ציון

וכל ישראל (יהושע ח): ומעונה. מלשון עינוי: (ה) והוא. הוי"ו הוא במקום או: מחולל. מלשון חיל וחלחלה: מדוכא. ענין שבר וכתיתה: מוסר. מלשון יסורין: שלומינו. מל' שלום: בחבורתו. מלשון חבורה ומכה: (ו) תעינו. מלשון תועה: פנינו. מל' פניה: הפגיע. ר"ל הפגיע בו לרעה להכותו וכן גש ופגע בו (ש"ב א): (ז) נגש. נלחץ ונדחק לקחת עשרו כמו נגש את הכסף (מ"ב כג): והוא. הוי"ו הוא במקום או: נענה. מלשון עינוי: לטבח. לשחיטה: יובל. כמו יובל שי (לעיל יח): גוזזיה. ענין כריתת הצמר: (ח) מעוצר. מקום המאסר שהיה כלוי ומעוכב שמה וכן והוא עודנו עצור (ירמיה לג): ישוחח. ענין סיפור ואמירה כמו במעשה ידיך אשוחח (תהלים קמג): נגזר. ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג): נגע. ר"ל כשלון וחלשות: למו. להם ולפי שכל הענין מדבר בלשון יחידי על כלל האומה לכן אמר למו לגלות שעל הכלל ידבר: (ט) עשיר. ר"ל מושל כי על פי הרוב ימשול העשיר: במותיו. מלשון מיתה: (י) דכאו. ענין שבר וכתיתה: החלי. מל' [חולי]

מצודת דוד

כי כל חלי וכל מכאוב אשר סבל הכל באה מפעת עצמינו מה שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו ברוע בחירתינו: ואנחנו חשבנוהו. אבל אנחנו תעינו וחשבנו אותו לנגוע ומוכה מאלהים כי מאס בו ועל ידו הוא מעונה ביסורים: (ה) והוא מחולל מפשעינו. האמת שהוא מה' אבל לא באה בעבור מאסו בו ברוע מעלליו אך בעבור פשעינו נתמלא חלחלה להיות פשעי כל העכו"ם מתכפרים ביסורין הבאים עליו: מדוכא מעונותינו. כפל הדבר במ"ש: מוסר שלומינו עליו. הייסורין הראויים לבוא עלינו למרק העון להתמיד שלומינו הנה באו עליו: ובחבורתו. עם החבורה שבא עליו נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתכפרו והלכו להם והוא כפל ענין במ"ש: (ו) כולנו כצאן תעינו. ר"ל כי כן היה בידינו עון רב כי כולנו תעינו מדרך האמת והישר כדרך הצאן כשאחת מהן תועה מהדרך כולן נמשכות אחריה ותועות עמה ור"ל ולפי שאבותינו תעו מדרך האמת לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם: איש לדרכו פנינו. ר"ל והלואי היינו כהצאן הזה שרחילה בתר רחילה אזלה בדרך המוטעה אבל אנחנו לא כן היינו אלא כל אחד פנה לדרכו לא ראי זה כראי זה וכולם מקולקלים וא"כ יש בידינו עון רב: וה' הפגיע בו. עם העון של כולנו ר"ל העון שלנו הוא המכה בו ומייסרו בגזירת המקום: (ז) נגש והוא נענה. בעבור זה היה נלחץ לקחת עשרו או היה הוא נענה בעינויי הגוף אם דל הוא ואין ידו משגת: ולא יפתח פיו. להתלונן ולהתרעם על הדבר כי פחד פן יוסיפו סרה: כשה לטבח יובל. והיה כשה המובא אל הטבח וכרחל העומדת לפני הגוזז למרה שהרחל היא נאלמה ולא תצעק בקולם והשה לא יפתח פיו וכן לא התלונן המעונה הנמשל לשה המובל לטבח ולא התרעם הממונג הנמשל לרחל הגזוזה: (ח) מעוצר וממשפט לוקח. ממקום המאסר שהיה שם עצור וכלוא וממקום המשפט שהיה נדון שם הנה נלקח לנגעו או לפצעו ולא פטרוהו בלא כלום: ואת דורו מי ישוחח. מי יוכל לספר כל התלאות אשר עברו עליו בכל ימי דורו: כי נגזר מארץ החיים. כי סוף הדבר היה אשר נכרת מארץ חיים כי התלאות היו סיבה לקרב מיתתו: מפשע עמי נגע למו. כן יאמר כל אחד הנה לא באה אליהם הנגע בעוונם כי באה מפשע עמי או עמי פשעו בהם לעמתם ברוע בחירתם או הם היו מנוגעים לכפר פשעי עמי: (ט) ויתן את רשעים קברו. מסר עצמו להקבר עם הרשעים ודומה להם בענין רע ובבזיון ר"ל לא רצה לעבור על דת להנצל מזה: ואת עשיר במותיו. מוסב על מלת ויתן לומר שמסר עצמו להסכים עם דעת העשיר המושל בכל מיני מיתות

אָשָׁם נַפְשׁוֹ יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים וְחֵפֶץ יְהוָה בְּיָדוֹ יִצְלָח׃ יא מֵעֲמַל נַפְשׁוֹ יִרְאֶה יִשְׂבָּע בְּדַעְתּוֹ יַצְדִּיק צַדִּיק עַבְדִּי לָרַבִּים וַעֲוֺנֹתָם הוּא יִסְבֹּל׃ יב לָכֵן אֲחַלֶּק־לוֹ בָרַבִּים וְאֶת־עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ וְאֶת־פֹּשְׁעִים נִמְנָה וְהוּא חֵטְא־רַבִּים נָשָׂא וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ׃

נד א רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃ ב הַרְחִיבִי ׀ מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃ ג כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ

מְשִׁיחֵיהוֹן יִסְגּוֹן בְּנִין וּבְנָן יוֹרְכוּן יוֹמִין וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא דַיְיָ בִּרְעוּתֵיהּ יִצְלְחוּן׃ יא מִשִּׁעְבּוּד עַמְמַיָּא יְשֵׁיזֵיב נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוּן בְּפוּרְעֲנוּת סַנְאֵיהוֹן יִסְבְּעוּן מִבִּזַּת מַלְכֵיהוֹן בְּחוּכְמְתֵיהּ יְזַכֵּי זַכָּאִין בְּדִיל לְשַׁעְבָּדָא סַגִּיאִין לְאוֹרַיְתָא וְעַל חוֹבֵיהוֹן הוּא יִבְעֵי׃ יב בְּכֵן אֲפַלֵּיג לֵיהּ בִּזַּת עַמְמִין סַגִּיאִין וְיַת נִכְסֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין יְפַלֵּג עֲדָאָה חֲלַף דִּמְסַר לְמוֹתָא נַפְשֵׁיהּ וְיַת מְרוֹדַיָּא שַׁעְבֵּיד לְאוֹרַיְתָא וְהוּא עַל חוֹבִין סַגִּיאִין יִבְעֵי וְלִמְרוֹדַיָּא יִשְׁתְּבֵיק בְּדִילֵיהּ׃ א שַׁבַּחִי יְרוּשְׁלֶם דַּהֲוַת כְּאִתְּתָא עֲקָרָה דְּלָא יְלֵידַת בּוּעִי תּוּשְׁבַּחְתָּא וְדוּצִי דַּהֲוַת כְּאִתְּתָא דְּלָא עֲדִיאַת אֲרֵי סַגִּיאִין יְהוֹן בְּנֵי יְרוּשְׁלֶם צְדִיתָא מִבְּנֵי כְּרַכָּא יְתִיבְתָּא אֲמַר יְיָ׃ ב אַפְּתִּי אֲתַר בֵּית מֵישְׁרִיךְ וּמִקְרְוֵי אַרְעִיךְ יָתְבֵי לָא תִמְנְעִין אַסְגָּא עַם מַשְׁרְיָתִיךְ וְשִׁלְטוֹנַיִךְ תַּקִּיפִי׃ ג אֲרֵי לְדָרוֹמָא וּלְצִפּוּנָא תִּתְקְפִין וּבְנַךְ עַמְמִין יֵירְתוּן וְקִרְוִין דְּצַדְיָן יְיַתְּבוּן׃ ד לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי לָא תִבְהֲתִין וְלָא תִתְכַּנְעִין אֲרֵי לָא תִתְכַּלְמִין

רש"י

וגו'. אמר הקב"ה אראה אם תהא נפשו נותנת ונמסרת בקדושתי להשיבה לי אשם על כל אשר מעל אגמל לו גמולו ויראה זרע וגו'. אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי שחטא לו אמינד"א בלע"ז כענין שנא' בפלשתים אל תשיבו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם : (יא) מעמל נפשו . היה אוכל ושבע ולא היה גוזל וחומס : בדעתו יצדיק צדיק . היה שופט עבדי משפט אמת לכל הבאים לדין לפניו : ועונותם . היה סובל כדרך כל הצדיקים שנא' אתה ובניך תשאו את עון המקד' (במדבר יח) : (יב) לכן . על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות הראשונים : הערה למות נפשו . ל' ותער כדה (בראשית כד) : ואת פושעים נמנה. סבל יסורין כאלו חטא ופשע והוא בשביל אחרים נשא חטא הרבים : ולפושעים יפגיע . על ידי יסורין שבאת על ידו טובה לעולם : (א) רני עקרה . ירושלים אשר היתה כלא ילדה : לא חלה . ל' לידה הוא שהיולדת על ידי חיל וחבלי' יולדת : מבני בעולה . בת אדום : (ב) יטו . למרחוק : מיתריך . הם חבלים דקים התלוים בשולי אוהלים וקושרים ביתדות שקורין קביל"ש בלע"ז ותוקעין בארץ : (ג) תפרוצי . תגברי : עלומיך

לרבים ד' בקריאה וסימ' מעמל נפשו יראה . והגביר ברית לרבים. שק ואפר יציע לרבים . ומשכילי עם יבינו לרבים . וב' ברבים ויעשה למבצרי מעזי . לכן אחלק לו ברבים : יטו ה' בקריאה וסי' מן הגוים אשר אמר ה' דמלכים . ויריעו' משכנותיך יטו אל תחשכי . ודרך ענוים יטו . ודבתריה ואת בגדים חבולים יטו אצל כל מזבח.

תולדות אהרן יראה זרע . ברכות נז : אחלק לו . סוטה יד (שקלים מח) : רני עקרה . ברכות י :

רדק

חפץ האל כי הוא היה מחזיק בתורתו שהיא תורת אמת והיה מוסר עצמו עליה אם כן אין אנו רואים במכאוביו טעם אלא או היה נאשם בעונותיו או היה חפץ האל כך לדכאו ולהחליאו וחפץ האל לא ידענו : החלי . חסר אל"ף שהיא למ"ד הפעל והוא נקרא כבעלי האל"ף ואעפ"י שרוב השרש הוא בה"א : אם תשים אשם נפשו , אך זה אנו רואים כי גמול טוב יש לו על הרע שסבל ואם שמה נפשו עצמה במקום אשם כמו שאמר את רשעים , עתה יראה זרע רב , כמו שאמר זכריה הנביא עליהם ורבו כמו רבו , ואמר ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא ימצא להם . ואמר יחזקאל ארבה אותם כצאן אדם : יאריך ימים . כמו שאמר בספר הזה כימי העץ ימי עמי , ואמר זכריהו הנביא ואיש משענתו בידו מרוב ימים : וחפץ ה' בידו יצלח . הנה היה בגלות חפץ ה' לדכאו וגמול זה יצלח בידו . חפץ ה' שירבה אותו וייטיב לו עד מאד , עד כאן דברי האומות מכאן ואילך דברי האל : (יא) מעמל נפשו . מעמל נפשו שסבל בגלות יהיה לו גמול שיראה ישבע , כלומר יראה טוב שישבע בו : בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים . עבדי הוא ישראל כמו שאמרנו בתחלת הפרשה , ופירוש בדעתו . כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את ה' . וכתוב כי כולם ידעו אותי . והנה עבדי ישראל שהיה צדיק ויודע את ה' יצדיק בדעתו גוים רבים . כמו שכתוב והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו וגו' : ועונותם הוא יסבול. הוא בצדקתו יסבול עונות הגוים כי בצדקתו יהיה שלום וטוב בעולם אפילו לעכו"ם : (יב) לכן אחלק לו ברבים . רבים ועצומים הם גוג ומגוג והעמים אשר יבאו עמו אל ירושלם , כמו שאמר זכריה הנביא ואסף חיל כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרוב . וזה יהיה לו תחת אשר הערה למות נפשו גמול שמסר עצמו למיתה ביד העכו"ם בגלות יהיה לו כל הכבוד הזה ויהיה ממונם תחת ממונו שלקחו ונפשם תחת נפשו שימותו שם כל חיל גוג ומגוג כמו שכתוב : הערה . שפך נפשו למות . וכן ותער כדה . ענין שפיכה אבל הוא בענין אחר : ואת פשעים נמנה . כמו שפירשנו ויתן את רשעים קברו והוא חטא רבים , ויתכן לפרשו בגלות ור"ל חטא רבים שחטאו בו העכו"ם והוא נשא וסבל צערם , והוא על דרך וחטאת עמך : ולפשעים יפגיע . ואף עפ"כ היה מתפלל בעבור הרשעים שהיו פושעים בו והיה מבקש מהם לברך את הארץ, כמו שאמר ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה וגו' , וכמוהו מן הכבד בלשון תחנה ובקשה הפגיעו במלך וישתומם כי אין מפגיע. גם יש לפרש בעת הגאולה ויהיה פירוש כמו שפירשנו ועונותם הוא יסבל , ורבותינו פירשוה על משה רבינו ע"ה ואמרו תחת אשר הערה למות נפשו שמסר עצמו למיתה שנאמר ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת , ואת פשעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר , והוא חטא רבים נשא שכפר על מעשה העגל , ולפשעים יפגיע שבקש רחמים על פשעי ישראל : וי"ת הנה ישכיל עבדי יצלח משיחא ותרגם כאשר שממו כמו דסברו ליה בית ישראל וגו' : (א) רני עקרה . כתרגומו , כי ההרה תחיל קרוב ללדתה וכן חיל כיולדה : בני שוממה . אעפ"י שהיתה ירושלם ימים רבים שוממה רבים יהיו בניה : מבני בעולה . והם העכו"ם שהם כבעולות כלומר כאשה שיושבת עם בעלה ובניה והשכה האלמנה והשכולה שהיא שוממה והיא ירושלם שהיא כאלמנה , ואמר כאלמנה ולא אלמנה ממש כי בעלה חי וקיים , וי"ת ארי סגיאין וגו', זכר זאת שלפי דעתי שהיא מלכות הרביעית כי ישמעאל אעפ"י שהיא תקיפה מלכות זאת גוברת עליה : (ב) הרחיבי . מרוב בנים שיבא לך : מקום אהלך . הוא ירושלם : ויריעות משכנותיך . שהר ערי ישראל : יטו . המטים היריעות וימשכו אותה למרחוק להרחיב האהל והמשכנות כמו שאמר זכריה הנביא משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו , ואמר וגם חמת תגבל בה צור וצידון , ואמר ורמה וישבה תחתיה וגומר , ואמר ירמיהו הנביא הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה ויצא עד קו המדה וגו' : (ג) כי ימין ושמאל

מצודת דוד

מיתות שגזר עליו למען יעמוד באמונתו : על לא חמס עשה . ר"ל ובחנם גזר עליו המיתה לא על החמס שעשה ולא על המרמה שבפיו כי לא עשה החמס ולא דבר מרמה ובעלילה בא : (י) וה' חפץ דכאו החלי . זהו מאמר הנביא כמשיב על דברי העכו"ם שיהיו כמסתפקים אם הצרות הבאות על ישראל היו מרוע בחירתם ולא בגזירת המקום או באו מיד ה' לכפר על עון העכו"ם ואמר להם לא כן הוא אבל ה' חפץ לדכאו ובגזירת המקום נעשתה והוא החלי אותו : אם תשים אשם נפשו . ר"ל אולם לא באו לכפר עון העכו"ם כי אם לנסותו להטיבו באחריתו וכאילו אמר אראה אם נפשו תשים את עצמה אשם לומר שבדין בא מה שבא כי חטא ואשם לא יהרהר אחרי אז יהיה גמולו שכל ימי חייו יראה זרעו בעיניו ויאריך ימים ועכ"ז לא ימות מי בחייו : וחפץ ה' בידו יצלח . והנה הצליח חפץ ה' כי עמד בנסיון ולא הרהר אחר מדת הדין : (יא) מעמל נפשו יראה ישבע . כי מעמל נפשו אשר ראה היה שבע ונהנה ממנה : בדעתו יצדיק צדיק . כי בדעתו יחשוב להצדיק את ה' הצדיק לומר שבא למרק אשם העון למען לא יקופח שכר מעשה הטוב : עבדי לרבים . רצה לומר לא היה עבד של העכו"ם הרבים לשמוע בקולם בדבר האמונה כי היה עבדי אל מול העכו"ם הרבים ולא שמע אליהם ויט שכמו לסבול מה שעוו בו לייסרו ולהכאיבו בעבור זה : (יב) לכן . הואיל ועמד בנסיון אתן לו חלק בנחלת העמים הרבים : ואת עצומים . את העכו"ם החזקים יחלק לעצמו להיות לו לשלל : תחת וכו' . בגמול אשר שפך נפשו והפקירה למיתה : ואת פושעים נמנה . בפי העכו"ם היה מנוי בכלל הפושעים והכופרים וכדי בזיון וקצף : והוא חטא רבים נשא . והוא נטה שכמו לסבול מה שחטאו בו עמים רבים לייסרו ולהכאיבו : ולפושעים יפגיע . אל הכשדים הפושעים בו היה מפגיע ומתחנן ועיניו תלויות אליהם כעיני עבדים אל יד אדוניהם ולכן שורת הדין שבמקום מרבית הסכנעה ימשול בהם בעת הגאולה : נ"ד (א) רני עקרה . אתה ירושלים אשר היית כעקרה שלא ילדה על כי אנשים כלו ממנה ואינם הנה עתה בזמן הגאולה רני ושמחי : פצחי . פתחי פה להרים קול רנה והשמיעי קול גדול אתה ירושלים אשר היית כאשה אשר לא חלה ללדת וכפל הדבר במ"ש : כי רבים . כי עתה יתרבו בני ירושלים שהיתה שוממה מבני אדם שהיתה מיושבת ברבת עם : (ב) הרחיבי . להחזיק את כל בניך המרובים : יטו . יהיו נוטים לאורך ולרוחב ואל תחשוכי מלהטותם : האריכי מיתריך . החבלים התלוים בשולי האוהל לקשרם ביתדות האריכי אותם שיהא נוח לקשרם

מצודת ציון

מלשון חולי : אשם. ענין חטא ופשע : (יא) מעמל . ענין יגיעה וצער : (יב) עצומים . חזקים : שלל . ענין בזה : תחת . במקום ובגמול : הערה . ענין שפיכה וכן אל תער נפשי (תהלים קמא) : נמנה . מלשון מנין ומספר : נשא . סבל : יפגיע . ענין תחנה ובקשה כמו ואל תפגע בי (ירמיה ז) : (א) פצחי . ענין פתיחת הפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד) : וצהלי . ענין השמעת קול גדול כמו צהלו מים (לעיל כד) : חלה . ענין חבלי לידה כמו כי חלה גם ילדה (לקמן סו) : בעולה . ר"ל מיושבת וכן ולארצך בעולה (לקמן סב) : ויריעות . הוא הוילון כמו נוטה שמים כיריעה (תהלים קד) : משכנותיך . מלשון משכן : תחשכי . ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב) : מיתריך . החבלים כמו ואת מיתריהם (שמות לה) : ויתדותיך . מלשון יתד ומסמר : (ג) תפרוצי . ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית לח) : יירש. מלשון ירושה

ובאהל תפרצי. על דרך ופרצת ימה וקדמה וחכר דרום ונגבה: וזרעך גוים יירש. כולל מזרח ומערב: וערים נשמות. בין מארץ ישראל בין מחוץ לארץ ישראל יושיבו אותם: (ד) אל תיראי. אל הפחדי שיהיה לאחר מגלות זה כלאחך משאר גליות שמלאך בארצך צרות רבות ורעות בבית ראשון ובבית שני: כי לא תבושי. לעולם אחר שתצאי מזה הגלות לא תהיה לך גנות לעולם זה בעלות האדם לגדולה והמעלה שעלות אחר כך יבוש ויכלים: כי בושת עלומיך. הצרות שהיו לך בארצך ובהיות שהיה הבית קדמונים קראה עלומים: וחרפת אלמנותיך. הצרות שהיו לך בגלות שהיית כאלמנה ומרוב טובה תשכחי כל הצרות הראשונות כמו שאמר בסוף הספר כי נשכחו הצרות הראשונות: ולא תכלמי. במקום אל תיראי שזכר כלומר אל תכלמי מפחד שתפחדי אחר שיהיה כאשר לא יהיה זה כי לא תחפירי והוא כמו לא תבושי והוא פעל עומד מן הכבד, וכן החפיר לבנון: (ה) כי בועליך. מי שהיה אדוניך הוא עושך ומי שעשאך והוא הוא יהיה בעליך ה

ועָרים נשמות יושיבו: ד אל תיראי כי לא תבושי ואל תכלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד: ה כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא: ו כי כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך: ז ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך: ח בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה: ט כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך: י כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה: יא עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים: יב ושמתי כדכד שמשתיך

ארי בהתת עולמותיך תתנשין ותיסודי ארמלותיך לא תדכרין עוד: ה ארי מריך דעבדיך יי צבאות שמיה ופרקיך קדישא דישראל אלה כל ארעא יתקרי: ו ארי כאתתא שביקא ועיקת רוח ערעך שכינתא דיי וכאתת עולמין דאתרחקת אמר אלהיך: ז בשעא זעירא רחקתיך וברחמין סגיאין אקריב גלותך: ח ברגז זעיר סלקית אפי שכינתי זמן זעירא מניך ובטבות עלם דלא פסקן ארחים עלך אמר פרקיך יי: ט כיומי נח דא קדמי דקימית במימרי דלא יעדון מי טופנא דהוו ביומי נח עוד על ארעא כן קימית במימרי דלא יחול רוגזי עלך ולא אזוף ביך: י ארי טוריא יעדון ורמתא יתפרקון וטובי מניך ירושלם לא יעדי וקים שלמי לא יתרחק אמר דעתיד לרחמא עלך יי: יא חשיכתא מקבלא עולבן קרתא דאמרין עלה עממיא לא תתנחם הא אנא כבש בצדידא אבני רצפתיך ואשכללניך באבנין טבין: יב ואשוי במרגלן אעדותריך

בגלות בעלוך אדונים אחרים כמו שאמר בעלונו אדונים זולתך: ה' צבאות שמו. והיכולת בידו כי הוא אדון צבאות מעלה ומטה: אלהי כל הארץ יקרא. אז יקרא כמו שאמר ולעבדו שכם אחד כי כל העמים יודו בו אז, ובעליך ועושיך לשון רבים דרך כבוד כמו מלת אלהים, וכן ישמח ישראל בעושיו: (ו) כי כאשה. אין את כמו האשה שמת בעלה כי בעלך חי וקים לעולם אלא הרי את כאשה שקצף עמה בעלה ועזבה ימים רבים: ועצובת רוח. כן קרא שמך ה' אשה עזובה ולא אשה אלמנה, ואם תאמר שיעזבך לעולם כי מאס בך והלא את אשת נעורים ולא ימאס אותה בעלה לעולם: (ז) ברגע. אף על פי שארכו ימי הגלות כולם יהיו נחשבים כרגע קטן כנגד הרחמים שיהיו גדולים כשאקבצך. ופי"א ברגע ר"ל בימים שעזבתיך אותם הימים הם רגע כנגד ימי הטובה: (ח) בשצף קצף. זה הפסוק כענין הפסוק הראשון אלא שכפל הענין במלות שונות לחזק הענין, ומלת בשצף פירש מנחם לפי הענין כמו בחרי קצף, ואדוני אבי ז"ל פירש במעט קצף. וכן תרגם יונתן בשעה זעירא סלקית אפי שכינתי זמן זעירא מינך: (ט) כי מי נח. יש מחלוקת בספרים במלה הזאת ברוב הספרים הם שתי מלות ופי' מנחם מי המבול וסמכה לנח שבאו בימיו ונצל מהם, ויש ספרים שהיא מלה אחת כמו כימי נדת דותה, וכן תרגם יונתן כיומי נח מכל מקום הענין אחד, אמר כמו דבר מי המבול שהיו בימי נח שנשבעתי שלא יעברו עוד על הארץ והיא גזרה שלא תבטל כן נשבעתי אחרי צאתך מהגלות מקצוף עליך ומגער בך, ופי' זאת הגלות והשבי' היא לך כמו מי נח כמו שהם לא יהיו עוד כן לא יהיה לך גלות עוד, ושבועת נח היא שאמר שני פעמים ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת כל בשר, כך פירשו רבותינו ולמדו מזה כי לאו לאו שבועה ומדלאו לאו שבועה הן הן נמי שבועה, ויש לפרש כי הברית היא השבועה כמו שאמר והקמותי את בריתי אתכם והברית הוא קיום הדבר וכן שבועה הוא קיום הדבר: מגער בך. העי"ן נקראת בחטף קמץ: (י) כי ההרים ימושו. ההרים והגבעות הם הדברים הקיימים אשר בארץ ואעפ"י כן פעמים ימושו ותמוטנה ברעש הארץ אבל חסדי ובריתי אתך הוא יותר קיים שלא ימוש לעולם ויש לפרש ההרים והגבעות משל על שרי עכו"ם: (יא) עניה סערה. סוערת בסערת הגלות: לא נחמה. פי' עד עתה לא נחמה. ויונתן תרגם חשיכתא מקבלא עולבן קרתא וגומר: מרבין. מושיב או משכיב כלומר שיהיו אבני היסוד אבני פוך שהם כעין חול והם מרגליות ועליהם ארבין אבני

ד) עלומיך. נעוריך: (ו) כי תמאס. כשתמאס פעמים שכועס עליה מעט: (ח) בשצף קצף. מנחם פתר חרי אף ודונש אמר במעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן ת"י: ובחסד עולם שיתקיים עד עולם: (ט) כי מי נח זאת לי. שבועה בידי והולך ומפרש [דבת] דאשר נשבעתי מעבור מי נח וגו': (י) כי ההרים ימושו. אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימוש: (יא) סוערה. שלבה סוער ברוחי צרות: מרבין בפוך. רוצף רצפתך מאבני פוך: (יב) כדכד. מין אבן טובה: שמשותיך. ית"א אעך ומנחם חברו עם ישמשוניה ויש פותרין ל' שמש חלונות שחמה זורחת בהן ועושין כנגדו מחילה במיני זכוכית צבעים למי ומדרש תהלים סותר

ימו אביונים מדרך: ואשת ו' בקריאה וסי' ואשת נח ושלשת נשי בניו. ואשת נעורים כי תמאס. היא חברתך ואשת בריתך. ואשת איש נפש יקרה. ואשת מדינים גשתוה: ואשת חצרון אביה: בפוך ג' בקריאה וסי' ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה דאיזבל. כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי. הנה אנכי מרבי'

תולדות אהרן כי בועליך. סנהדרין כב: ברגע קטן. זוכר אדרת נשא: מי נח. סוטה יא סנהדרין נט שבועות לו עקדה שער יד זוכר ויקרא (תענית סו): ההרים ימושו. עמו"ס יז (סנהדרין כז). מרבין בפוך. זוכר פקודי: כדכד: ב"ב עה סנהדרין ק:

מצודת ציון

ירופה: נשמות. מלשון שממון: (ד) תחפירי. ענין בושה וכלימה כמו וחפרה הלבנה (לעיל כד): עלומיך. נעוריך וכן הקצרת ימי עלומיו (תהלים פט): (ה) בועליך. ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): עושיך. ענין הגדלה והרמה וכן ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט): (ו) ועצובת. מלשון עצבון: כי תמאס. אם תמאס: (ח) בשצף. במעט כן ת"י ואין לו דומה: (ט) מעבור. לבל עבור וכן מקצוף כמו מהמטיר עליו מטר (לעיל ה): ומגער. ענין צעקת נזיפה: (י) ימושו. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) תמוטינה. מלשון נטיה: (יא) מרבין. מל' רביצה והשכבת האבן: בפוך. הוא הכחול והוא דק כעין החול ובו הנשים צובעות עיניהם כמו ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט): בספירים. שם אבן יקר: (יב) כדכד. שם אבן יקר המזהיר וכן

מצודת דוד

לקשרה היטב: ויתידותיך. היתדות התקועות בארץ חזקי לתפן לא יזוזו ממקומם והוא ענין מליצה לומר שתתרחב ירושלים מכמות שהיתה ועד עולם תעמוד ולא תחרב עוד: (ג) כי ימין ושמאל תפרוצי. תתחזק על הכשדים היושבים מימינך ומשמאלך: וערים נשמות. הערים השוממות יתיישבו בבני אדם כי יפרו וירבו: (ד) אל תיראי. אל תפחדי שיהיה לאחר מגלות זה כלאחך משאר הגליות שמלאוך בארצך צרות רבות ורעות כי לא תבושי עוד לעולם להיות משועבדת ונכנעת אל הבבלים: ואל תכלמי. לסרים רעה ולצרות גדולות בחושבך פן תגלה שוב: כי לא תחפירי. כי היא מובטחת שלא תחפירי עוד ללכת גולה: כי בושת עלומיך תשכחי: כי הבושת שהיה לך בימי נעוריך כאשר היית נוגה וממולפל הבושת הזאת תשכחי כי לא יקרה לך עוד כזאת להזכר על ידה הראשונות: וחרפת אלמנותיך. החרפה שהיה לך מאז שהיית מבלי מלך כאלמנה מבלי בעל החרפה ההיא לא תזכרי עוד כי לא תהיה עוד מבלי מלך להזכיר על ידו את הראשונות: (ה) כי בועליך. כי אדונך המגדל והמרומם אותך הנה שמו ה' צבאות על כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה ואם כן מי יעמוד כנגדו לבטל מעשיו: וגואלך. הלא גואלך קדוש ישראל אשר יקרא אלהי כל הארץ וידו בכל משלה וכפל הדבר במלות שונות: (ו) כי כאשה עזובה וכו'. רצה לומר ה' קראך לשוב אליו כדרך האשה המעזובה מבעלה והיא עצובת רוח שבעלה קורא אותה לשוב אליו: אשת נעורים. כמו אשת נעורים אם תמאס בעיני בעלה הנה לא תתמיד המיאוס כי ישוב ירחם כן אמר אלהיך לרחם עליך: (ז) ברגע קטן עזבתיך. העזובן שעזבתיך לא היה רק רגע קטן מול הקבוץ שאקבצך כי ברחמים גדולים תהיה ותתמיד לאורך ימים: (ח) בשצף קצף. במעט קצף הסתרתי פני ממך רק רגע ר"ל אל מול החסד תחשב רק לרגע כי בחסד עולם ארחמך: (ט) כי מי נח וכו'. הקצף כך הוא לי כמו מי המבול שהיה בימי נח אשר נשבעתי שלא יהיה עוד מי המבול כן נשבעתי וכו': (י) כי ההרים ימושו. לפעמים יקרה אשר ההרים עם רוב חוזקם יסורו ויעתקו ממקומם על ידי רעש וכן הגבעות יונטו לנפול בארץ: וחסדי. אבל חסדי הוא דבר המתקיים ולא יסור מאתך והבטחת ברית שלומי וכו' וכפל הדבר במ"ש: (יא) עניה סוערה. על ירושלים יאמר שהיא כעניה מרעדת כמורת סערה ואין מי לנחמה: מרבין בפוך אבניך. אבני הרצפה ארבין ואשכוב בפוך כי ישפך

רש"י

פותר. שמשותיך ושמש ומגן (תהלים פד) טיני החומה: לאבני אקדח: י"ת לאבני גמר גימרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קדחי אש והם מין אבנים טובות בוערים כלפידי' והוא קרבונקל"א לשון גחלים ויש פותרין ל' מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והסף כולן מתוך האבן הם: לאבני חפץ לאבני רצון: (יד) רחקי מעושק: כמו (לעיל נב) התנערי מעפר תרחקי מן העושקי' אות' (רחקי מעושק תרחק לעשוק בני אדם כדרך שעושים רשעי' שאוספי' ממון מגזל אבל אתם לא תצרכו לגזול כי לא תיראו מדלות ועניות וממחתה כי לא תבא ולא תקרב אליך. אברבנאל) (בצדקה שתעשה תהיה נכונה בגאולת עולם ותהיה רחוקה מעושק בני אדם כי לא תראו אפי' פחד ויראה לא יהיה לך מהם ותהיה רחוקה ממחתה שלא תקרב אליך ·אול"ה שלוה'): (טו) הן גור יגור אפס מאותי. הן ירא יירא ויגור מגזרת רעו' אותו שאין אני עמו הוא סעיר: מי גר אתך. מי אשר נאסף עליך למלחמה: או מי גר מי שנתגרה בך· ורבותינו פירשוהו בגרים לומר שאין מקבלי' גרים לימות המשיח ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה): (טז) הנה אנכי. אשר בראתי חרש המתקן כלי ואני אשר בראתי משחית המחבלו כלו'. אני הוא שגריתי בך את האויב אני הוא שהתקנתי לו פורעניות: ומוציא כלי למעשהו לצורך גומרו כל צורכו: (יז) כל כלי יוצר· כל כלי זיין אשר ילטשו· ויחדדהו בשבילך להלחם בך: יוצר· ל' חרבות צורים (יהושע ה) אף תשיב צור חרבו (תהלים פט): (א) הוי כל צמא יהוי זה ל' קריאה וזימון וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא (זכריה ב) הוי הוי ונוסו מארץ צפון: לכו למים· לתורה: שברו· ל' לשבור בר

ישעיה נד

יב וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ יג וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ יד בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ טו הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ טז הֵן אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ יז כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה׃

נה א הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר

(marginal notes: א' מ"ל וא' חסר · הנה ק' · ב' · י"ח · ג' · ג' · ג' · ט"ו דגשים · ס' דגשים · מ"ל ו' מ"ל)

תרגום

לאבני גמר וכל תחומיך לאבני צרוך: יג וכל בניך אלפין באוריתא דיי וסגי יהי שלם בנך: יד בזכותא תתקנין אתרחקי מעושקא ארי לא תדחלין ומתבירא ארי לא יעול עלך: טו הא אתכנשא יתכנשון ליך גלות עמיך לסופא מלכי עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם בגויך יתרמון: טז הא אנא בריית נפחא נפח נור בשחורין ומפיק מנא לצורכיה ואנא בריית מחבלא לחבלא: יז כל זין דיתקן עלך ירושלם לא יצלח וכל לישן דיקום עמך לדינא תחיביניה דא אחסנת עבדיא דיי וזכותיהון מן קדמי אמר יי: א וי כל דצבי למילף ייתי ויליף ודלית ליה כסף אתו שמעו ואליפו אתו שמעו ואליפו בלא בדמין ובלא בממון אולפן דטב מחמר

בסוף אבניך: למודי ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' וכל בניך למודי ה' · היהפך כושי קרמא מ"ל: לחבל ג' וסי' נמסר בריש האי כפרא סי' י"ג: למשפט ט"ו דגשין וסימ' נמסר בשמואל ב סימן מ"ו: למים ה' דגשים וסי' נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב' סי' ב': בלוא ו' מ"ל בקריאה וסי' הוי כל צמא לכו למים ב' בפסוק · למה תשקלו כסף בלוא לחם ב' בפסוק · ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · אם ישך הנחש בלוא לחש.

תולדות אהרן וכל בניך · ברכות סד יבמות קכב נזיר סו כריתות כח תמיד לב עקידה שער לב זוהר תרומה: מי גר. יבמות כד עקידה שם: בראתי חרש · עקדה שער עה: כל צמא. סכה נב תענית ז קידושין לב ב"ק יז ע"ב עכו"ם ה:

רד"ק

אבני הקיר, וכן ויסדתיך בספירים וזה אומר לירושלם · וי"ת כא אנא כבישׁ וגומר: ספיר · פירש הגאון רב סעדיה שהוא אבן לבנה, והחכם ר' אברהם כתב שהיא אדומה, וי"ת באבני טבן כמו שתרגם אונקלוס לבנת הספיר כעובד אבן טבא: (יב) ושמתי כדכד · תרגום ירושלמי נפך ספיר כדכדינא וספירנא ונפך היא מרגלית שחורה: שמשותיך · החלונות שתכנס בהם השמש אפשר כי פנות החלונות יהיו אבן כדכד או אפשר אויר החלונות יבנה בכדכד כמו שעושין אותו בזכוכית צבועה במיני צבעונים וכשיכה ניצוץ השמש עליהם יהיה המראה יפה מבפנים: לאבני אקדח. הלמ"ד מורה על הענין כלמ"ד לכל כליו תעשה נחשת, הרגו לאבנר · והשלישי לאבשלום: אקדח · אבן מזהירה כאש וכן בתוך אבני אש התהלכתי לפיכך נקראת אקדח מן קדחי אש, וכן תרגם יונתן לאבני גמר כתרגום גחלת גומרא: לאבני חפץ · אבנים שיש חפץ בהם, ומה שאמר כל גבולך כלומר לא ירושלים לבדה אלא אף ערי גבולה, ויתכן לפרש למ"ד לאבני אקדח לאבני חפץ משמשות כלומר האבנים שהיו בהם מתחילה אשים אותם לאבני' טובות ומרגליות, וכן למ"ד ושמתים ליער והדומים להם, והדברים האלה אפשר שיהיו כן כמשמעם או אפשר שהם משל לרוב הגדולה שתהיה לישראל ושפע הטובה עד שאם ירצו יעשו בנינם באבנים טובות ומרגליות: (יג) וכל בניך למודי ה'. למודי תאר כמו שפירשנו לשמוע כלימודים, וזה כענין שאמר ירמיהו הנביא ולא ילמדו עוד איש אל רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: ורב שלום בניך· ר"ל וירבה כי רב פעל עבר מבעלי הכפל מוסב ומורה לעתיד מפני הוי"ו: (יד) בצדקה. בצדקה שתעשי תהיי נכונה בגדולה לעולם ותהיי רחוקה מעשק בני אדם: כי לא תיראי. אפילו פחד ויראה לא יהיה לך מהם ותהיה רחוקה ממחיתה שלא תקרב אליך, והענין כפול במלות שונות: רחקי. כמו תרחקי וכן ומות בהר כמו ותמות, ושים בסלע קנך כמו ותשים: (טו) הן גור יגור. פירושו כתרגומו ענין אסיפה כמו יגורו עלי עזים, ודרך פשוטו יתפרש כן הנה יאספו עליך עמים: אפס מאותי · לא במאותי כמו שנאספו עליך פעמים אחרים במאותי כסנחריב ונבוכד נצר אבל אלה הגוים שיאספו אליך והם גוג ומגוג לא במאותי ואין האסיפה הזאת מאתי, ואע"פ שאמר בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך אל הרי ישראל, ומה שאמר יעלו דברים על לבבך זהו הענין בעצמו כי האל שם בלבו לבא שם לא לרעת ישראל אלא לטובתם ולקחת נקמת ישראל ממנו ומן העכו"ם האחרים שהרעו לישראל ובארץ ישראל יקח נקמתו מהם לכבוד שמו ולכבוד ישראל ולהנאתם שיהיה בזתם ושללם לישראל זהו פירוש אפס מאותי לא יעלו מאתי להרע לך כמו שתהיה מחשבתם כן: מי גר אתך עליך יפול · מי שיאסוף אתך להלחם עליך יפול כמו שאמר על הרי ישראל יפול: (טז) הן · הן כתיב וקרי הנה והענין אחד, אמר אף על פי שכלי המלחמה הם מעשה האדם ויבא גוג ומגוג והעכו"ם אשר עמיו בכלי מלחמה לרוב מי שיעשה כלי המלחמה אני עשיתי אותו וכיון שאני עשיתי העושה ובידי לחבל העושה כל שכן המעשה ואם הם באים בכלי מלחמתם אני בראתי משחית לחבל הם וכליהם כמו שאמר והכיתי קשתך מיד שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל: באש פחם · כי בפחם יפעלו חרשי ברזל, ויונתן תרגם ספך בית השמוש שתרגם נפח נור בשחורין: ומוציא כלי למעשהו · למה שהוא רוצה לעשות חץ או חרב או חנית או רומח: (יז) כל כלי יוצר · ענינו יפעל כמו שפירשנו ובמקבות יצרהו ושרשו יצר מבנין שלא נזכר שם פעלו מהנוסף ואם לא נמצא: לא יצלח · לא יצלח לבעליו ולא יזיק לך · וכל לשון · אם יהיה לך משפט עם גוי אחד הרשיע אותו במשפט ויצא הוא חייב ותהיה טענתו בטלה ואת תצאי מהמשפט זכאי כלומר לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדברים וזאת הברכה היא נחלת עבדי ה', כלומר בנחלה היא להם לעולם וישראל יהיו עבדי ה' מיום הגאולה עד עולם: (א) הוי כל צמא · הוי לשון קריאה וכן

מצודת דוד

מסבת רצפה האבנים במקום החול כי כן הדרך לשפוך חול מתחת אבני הרצפה להשוות בתוך האבנים: ויסדתיך · אשים היסודות באבני ספיר: (יב) ושמתי כדכד שמשתיך · מעילות החלונות שהשמש זורחת דרך בם אשימם מאבן כדכד המזהיר ביותר: ושעריך. מזוזת השערים יהפכו להיות אבני אקדח המאירים ביותר: וכל גבולך · אבני רצפה כל גבוליך יהפכו להיות אבני חפץ ר"ל אבני יקר שהאדם חפץ ורוצה בהם ולא כשאר אבנים המושלכים בחוצות: (יג) למודי ה' · ר"ל ישכילו בחכמה כאלו יהיו תלמידי המקום ב"ה: ורב שלום בניך · השלום של בניך יהיה הרבה מאד. (יד) בצדקה. בעבור הצדקה שתעשי תהיה נכונה בכל טובה: רחקי מעושק. תהיה מרוחקת מן העושקים אשר לא תיראי מהם כלל וכלל: וממחתה · ותהיה מרוחקת ממחתה כי לא תוכל להתקרב אליך ותהיה א"כ מרוחקת ממנה: (טו) הן גור יגור · באמת יחת ויפחד מי שהוא נעדר ונפרד ומרוחק ממני: מי גר אתך · מי שהיה לו תגר ומריבה עמך הוא יפול אליך לשכון עמך להיות סר למשמעתך: (טז) נופח באש פחם: מנשב באש הנאחז בגחלים כבוים להבעירם יפה: ומוציא כלי למעשהו. ע"י הפחמים מוציא כלי הראויה לעשות עמו הדבר אשר עשאוהו בעבורו: ואנכי בראתי משחית לחבל · בראתי איש משחית לקלקל את הכלי ההוא ור"ל אני המגרה בך את האויב ואני המשלימו עמך וממיס כחו: (יז) כל כלי יוצר עליך · כל כלי זיין אשר יחדדוהו בשבילך להלחם בך · לא יצלח. את בעליו לא יצלח כי לא יזיק לך: וכל לשון · כל איש לשון מדבר גדולות אשר תקום עמך למשפט להתווכח עמך: תרשיעי. את תרשיעי אותו במשפט ויצא מחוייב ואתה זכאי כ"ל לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדיבור: זאת · הברכה הזאת היא לנחלה לעבדי ה' וזאת היא הצדקה אשר תבוא להם מאתי: נאם ה' · כה אמר ה': נה (א) הוי כל צמא · כל מי שהוא צמא מחסרון המים ילכו אל המים

מצודת ציון

וכן ורצפת וכדכד (יחזקאל כז) והוא מלשון כידודי אש (איוב מא) שמשותיך · מלשון שמש: אקדח · שם אבן יקר המאיר והוא מלשון קודחי אש (לעיל נ): חפץ · ענין רצון: (יג) למודי ה' · תלמידי ה' וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח): (יד) תכונני · מל' הכנה: כי לא תיראי · אשר לא תיראי: וממחתה · ענין שבר ופחד כמו ואל תחת (יהושע א) גור יגור · ענין פחד כמו לא תגורו (דברים א): אפס · ענין העדר כמו באפס עצים (משלי כו): מאותי · ממני: גר · ענין מריבה כמו אל תתגרו בם (דברים ב): אתך · עמך: עליך · כמו אליך: יפול · ענין נטיה והסכמה וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז): (טז) חרש. אומן ברזל: נופח · מלשון הפחה ונשיבה: פחם · גחלים כבוים כמו פחם לגחלים (משלי כו): לחבל · ענין השחתה וקלקול כמו וחובל עול (לעיל י): (י) יוצר · מחודד ושנון כמו חרבות צורים (יהושע ה): תרשיעי · מלשון רשע וחייב: (א) הוי · הוא ענין לשון קריאה: שברו · ענין קנין כמו לשבור אל יוסף (בראשית מא): מחיר · ענין דמי הדבר וערכו כמו ולא רבית במחיריהם (תהלים)

רד"ק

וכן הוי ציון המלנעי · ואחר מלחמת גוג ומגוג יכירו העכו"ם כי האל הוא מולך על כל ואין אלהו ואז יבאו אל ירושלם ללמוד משפטי האל ותורותיו כמו שאמר בתחילת הספר לכו ונעלה אל הר ה' ויורנו מדרכיו ויהיה הענין כאלו קראם לבא וללמוד והמים משל לתורה ולחכמה כמו שאי אפשר לעולם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא חכמה וכמו שהנפש מתאוה למים כך הנפש החכמה מתאוה לתורה ולחכמה כמו שנאמר בנבואת עמוס לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה': ואשר אין לו כסף · לא יחוש כי אינו צריך כי בחנם יתנו לו יין וחלב , כמשלה תורה ליין מה יין משמח הלב כמו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש אף דברי תורה כן שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב · וחלב כמו שהחלב קיום היונק וגדולו כן דברי תורה קיום הנשמה וגדולה שהיא הולכת וגדלה בלמודה במדרגתה כמו שהיא , ואמר אכילה על היין והחלב כי הם מאכל ומשקה לגוף : (ב) למה תשקלו כסף . פירוש החכם רבי אברהם שייגעו עצמם בחכמות נכריות שלא יועילו , ויפה פירש , וזהו בלא לשבעה וגם הם לא יקראו לחם כי לא יועילו לגוף ולנפש : ואכלו טוב · זה התורה שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו : ותתענג בדשן נפשכם , לעולם הבא וכן ותחי נפשכם , כי כמו שהדבר שהוא שמן ודשן הוא תענוג הגוף כן התורה והחכמה הוא תענוג הנשמה וחייה : (ג) הטו אזניכם · חסדי דוד הנאמנים , הוא המשיח כי יקרא שמו דוד וכן נאמר עליו ודוד עבדי נשיא להם לעולם : הנאמנים . הקיימים כמו במקום נאמן כלומר כמו שחסדי עם דוד קיימים כן תהיה בריתי עמכם קיימת ועוד זכר דוד בעבור שהוא יהיה המורה לעמים כמו שאמר בתחילת הספר ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים : (ד) הן עד . מזהיר ומעיד בכם כמו העדותי בכם היום העד העיד בנו האיש לאמר והועד בבעליו ואף על פי שאלה והדומים להם ענין התראה לשון עדות הם גם כן כי המתרה מתרה בפני עדים כדי שלא יכחיש בו המותרה , וכן אמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כאלו אמר בפניהם אני מתרה בכם שיהיו עדים ביני וביניכם , ועל המשיח אמר שיהיה מזהיר העם ומוכיחם , ויונתן תרגם הא רב : לאומים . בוי"ו עם הדגש : נגיד ומצוה , בצר"י שלא כמנהג : אמר כי יהיה נגיד עליהם ומצוה אותם כמו שהאדון מצוה על עבדיו : (ה) הן גוי · אמר כנגד ישראל גוי שלא תדע שהוא רחוק מארץ ישראל תקרא אותו ויבא לפניך אף על פי שלא תדעם ולא ידעוך עד היום בשמעם הנפלאות שעשה האל עמך ייראו ממך וירוצו לעבודתך למה שתלוס , ומי נתן לך זה התפארת ה' אלהיך : (ו) דרשו ה' · אמר לבני הגלות דרשו ה' בהמצאו , הנכון בפירושו מה שפירש אדוני אבי ז"ל דרשוהו בענין שימצא לכם : בהיותו קרוב · בענין שיהיה קרוב , וזו היא דרישה בכל לב כמו שכתוב קרוב השם לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת , ורבותינו ז"ל פירשו בהמצאו קודם גמר דין , ויונתן תרגם תבעו דחלתא דה' עד דאתון חיין בעו מן קדמוהי עד דאתון קיימין , ר"ל שיעשו תשובה קודם מיתה כי אז הוא נמצא וקרוב ולא אחר מיתה כי אחר מיתה אין תשובה לנפש כמו שאמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה : (ז) יעזוב רשע דרכו · במעשה ובפה , וכן יעזוב מחשבותיו הרעות כי אין תשובה מועילה בנראה אם לא תהיה גם כן בנסתר כי עונות האדם ורעותיו הם תלויות ביד ובפה ובלב ומלפתן צריכה התשובה : כי ירבה לסלוח · אף על פי שהאדם הרבה להרע : (ח) כי לא · כי אם חטא אדם לחברו יקום ממנו ולא ימחול לו ואף על פי שימחול לו בנראה ישמור לו בלבבו , והנראה יקרא דרך כמו שפירשנו והנסתר מחשבה , הנה אני מרבה לסלוח לא ככם וכאשר אני מוחל אני מוחל באמת ולא ישאר אצלי מהעון דבר : (ט) כי גבהו · כמו שאמר דוד כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו זהו חסד גדול כשישובו לירא מהאל ימחול להם וייטב להם גם אתם בגלות אם הרעותם והרבה לכם גלותכם שובו אלי ודרשוני ותמצאוני קרוב לכם כי לא ימוש דברי הטוב שהבטחתי אתכם , והמשיל

תרגום

ומחלב : ב למא תתקלון כספכון בלא למיכל ולאותכון בלא למשבע קבילו למימרי ואכולו דטב ותתפנק בדדהין נפשכון : ג ארכינו אודניכון וקבילו למימרי שמעו ותתקים נפשכון ואגזר לכון קים עלם טבות דוד דמהימנן : ד הא רב לעממיא מניתיה מלך ושליט על כל מלכותא : ה הא עם דלא תידע יפלחינך ועם דלא ידעוך ירהטון לאסקא לך מסין בדיל יי אלהך ולקדישא דישראל ארי שבחך : ו תבעו דחלתא דיי עד דאתון חיין בעו מן קדמוהי עד דאתון קימין : ז ישביק רשיעא אורחיה דרשעא וגבר אנים עשתונוהי ויתוב לפולחנא דיי וירחים עלוהי ולדחלתא דאלהנא ארי מסגי לסלחא : ח ארי לא מחשבתי מחשבתכון ולא אורחתכון תקנן כאורחת טובי אמר יי : ט ארי כמא דרמין שמיא מן ארעא כן תקנן אורחתי מאורחתכון ומחשבתי

ישעיה נה

יין וחלב : ב למה תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם : ג הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים : ד הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים : ה הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך : ו דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו קרוב : ז יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל יהוה וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח : ח כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה : ט כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי

רש"י

בר (בראשית מב) קנו : יין וחלב · לקח טוב מיין וחלב : (ב) למה תשקלו כסף: למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם : (ג) חסדי דוד . שאגמול לדוד חסדיו : (ד) לאומים · שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניהם: (ה) הן גוי לא תדע תקרא · לסמוך אם אלי תשמעו לשם ה' הנקרא עליך : (ו) בהמצאו: קודם גזר דין בעוד שהוא אומר לכם דרשוני: (ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אין שלי ושלכם שוות לכך אני אומר לכם יעזוב רשע דרכו ויתפוש את דרכו : ואיש און מחשבותיו: ויתפוש את מחשבותי לעשות הטוב בעיני · ומדרש אגדה כי לא מחשבותי וגו' אין דיני כדיני בשר ודם אתם מי שמודה בדין מתחייב אבל אני מודה ועוזב ירוחם (משלי כח):(ט) כי גבהו שמים וגו' . כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות ושבח בדרכי יותר מדרכיכ' ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ אתם נותנים לב למרוד בי ואני נותן לב להטיב אתכם:

כי

וגוי ד' בקריאה וסי' ואתם תהיו לי ממלכת · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · וחברו · וגוי לא ידעוך אליך ירוצו : דרשו ה' ג' דסמיכי וסימ' דרשו ה' בהמצאו קראוהו · דרשו ה' ועזו . וחברו דד"ה : לסלוח ב' מ"ל וסי' ואל אלהינו כי ירבה לסלוח · רס

תולדות אהרן דרשו ה'. ר"ה יח יבמות מט קה עקדה שער סג זוהר בראשית ויקרא (ברכות ט) ואיש און · עקרים מב פ"ג ומ"ד פכ"ו : גבהו שמים . עקרים פ"ב פ"ג פירוש נפלא : וירחמהו . מגלה יז (ברכות ד) :

מצודת ציון

(תהלים מד) : ותתענג · מל' עונג ותפנוק : בדשן · בשומן כמו ואכל ושבע ודשן (דברים לא) : (ג) הנאמנים · ענין דבר מתקיים וכן במקום נאמן (לעיל כב) : (ד) לאומים · אומות כמו שני לאומים (בראשית כה) : נגיד · ענין שררה : (ה) ירוצו · מל' ריצה ורדיפה: פארך · מלשון פאר ויופי

מצודת דוד

המים לרוות הצמאון : ואשר וכו' . ר"ל ואף אם אין לו כסף לקנות המים כי בחנם ימצא כלומר החפץ לדבר ה' ילך אל הנביא לשמוע דבר ה' מבלי מתן כסף : לכו שברו · לכו קנו דבר מאכל ואכלו ועל דברי התורה יאמר ומחר ומפרש לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר . בזולת מתן מחיר קנו יין וחלב ר"ל כל ענייני חכמת התורה תוכלו ללמוד בזולת מחיר : (ב) למה תשקלו כסף · מה לכם בזה שתשקלו כסף בחנם בלא מאכל לחם ר"ל למה תרבו לתת מחיר בעבור לימוד חכמות נכריות שאין בהם תועלת : ויגיעכם · למה תתנו הון שבאה ביגיעה בעבור דבר שאין משביע ועל החכמות הנכריות יאמר וכפל הדבר במ"ש : שמעו וכו' · ללמוד חכמת התורה ואכלו טוב . כן יקרא חכמת התורה כמ"ש כי לקח טוב וכו' תורתי אל תעזבו (משלי ד) : ותתענג וכו' · זהו תענוג הנשמה בעולם הבא : (ג) הטו אזנכם · לשמוע אמרי : ולכו אלי · לכו ממקומכם לבא אלי ללמוד תורתי : שמעו וכו' . שמעו אלי ותזכו לעמוד בתחיה בימי המשיח : ואכרתה · אז אכרית לכם ברית אהבה להיות מתקיימת עד עולם : חסדי · כחסדי ר"ל יהיה כמו החסדים הקיימים אשר הבטחתי לדוד שלא תופסק המלוכה מזרעו : (ד) הן עד לאומים נתתיו · באמת נתתי את דוד להיות לעד ולראיה מול העכו"ם ר"ל ממשלת המלוכה אשר תתמיד בזרעו יקחו ראיה שדבר ה' שקום לעולם : נגיד ומצוה לאומים · המשיח הבא מזרעו יהיה נגיד ויהיה מצוה אל העכו"ם את המעשה אשר יעשון : (ה) הן גוי וכו' · ר"ל כמו שמתקיים החסד שהבטחתי לדוד כן תתקיים החסד שהבטחתי לך כי באמת גוי אשר לא תדע מעולם תקרא אליך לשמש אותך : לא ידעוך · אשר הם לא ידעוך מעולם : אליך ירוצו · להיות סרים למשמעתך : למען ה' · ר"ל לא למען כח זרועך כ"א למען ה' השוכן בקרבך : ולקדוש וגו' · למען קדוש ישראל אשר נתן לך פאר להשרות שכינתו בקרבך וכפל הדבר במ"ש : (ו) בהמצאו · בעוד הוא מצוי בכם עד לא תגלו מארצכם ועדיין השכינה שורה ממכם : בהיותו קרוב · כפל הדבר במ"ש : (ז) דרכו · דרך הרשע : מחשבותיו · יעזוב מחשבותיו : וישוב · יעשה תשובה אל ה' וירחם עליו : ואל אלהינו · ישוב אל אלהינו ויש תקוה כי ירבה לסלוח : (ח) כי לא וגו' · כי אין מחשבותי כמחשבותיכם כי אתם חושבים שלא יועיל לכם התשובה ולבבי לא כן יחשוב : ולא דרכיכם דרכי · דרך בשר ודם לנקום את המורד בו ואין מועיל תשובה ופיוס אבל דרכי לא כן הוא : (ט) כי גבהו · כערך גבהות השמים מן הארץ כן דרכי גבהו בהבדל רב מדרכיכם כי דרך בשר ודם שלא ימחול כלל וכלל ודרכי למחול מכל וכל : ומחשבותי ממחשבותיכם , אתם חושבים שאין תשובה מועיל כל

עיקר

והמשיל זה הענין לגשם היורד מן השמים ואמר: (י) כי כאשר ירד הגשם, ושמה לא ישוב, כי לא יאמר גשם לבטלה שלא יעשה מעשה וישוב לו זה לא יהיה אלא מה יעשה הרוה את הארץ: ונתן זרע לזורע • והגשם הוא הנותן וכמו ונתנה הארץ את יבולה ומתבואת הארץ יגיע האדם תחילה מה שיצטרך לזרוע לו בשנה הבאה והשאר הוא למאכלו, ופשוטו של פסוק נראה כי אמר שהרוה ישוב הגשם אל השמים, פירוש אדוני אבי ז"ל כי שוב הגשם הוא חום השמש ששואף אותו ולולי זה לא היתה הארץ צריכה גשם, גם נכון הוא מה שפירשתי בו ושמה לא ישוב לעולם אלא יעשה שליחותו והרוה את הארץ: (יא) כן יהיה דברי. שהבטחתי אתכם להוציאכם מהגלות ומפי אמרום הנביאים, לא ישוב אלי ריקם אלא באמת יעשה מה שחפצתי: והצליח • הענין שלא ימנעהו פגע שיתבטל קצת ממנו אלא הכל יעשה כמו שאמרתי: (יב) כי בשמחה תצאו, מהגלות: ובשלום • תובלון, לארצכם: ההרים והגבעות, וכל עצי השדה, דרך משל ר"ל שישמחו כל העולם: ימחאו כף • יכו כף לשמחה כמו ויכו כף אל כף ויאמרו יחי המלך • תרגום ויך ומחא, או יהיה ההרים והגבעות משל על הגדולים, וכל עצי השדה משל על הפחותים: (יג) תחת הנעצוץ. מין ממיני הקוצים וכן סרפד ואלה יגדלו במדבר, ואמר שהאל יתן תמורתם במדבר ברוש והדס כמו שאמר למעלה בפרשה העניים והאביונים אתן במדבר ארז שטה והדס וגו': והיה לה' לשם. שזה הפלא יהיה עומד כמו שפי' למעלה ויונתן תרגם דרך משל חלף רשיעיא יתקיימון צדיקיא וגו': (א) כה אמר ה'. אמר לבני הגלות שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא אם תטיבו דרכיכם מראה כי התשובה מעכבת ביאת המשיח: (ב) אשרי אנוש יעשה זאת. שמירת שבת: יחזיק בה. שנזהר בה כל ימיו: מחללו. שלא יעשה בו שום מלאכה, וכן הוא בכלל שמירת שבת לקדשו כמו שאמר זכור את יום השבת לקדשו וקדוש שבת להבדילו משאר הימים כי כן כל לשון קדושה הוא ענין הבדלו מאחר במעלה, כמו שאמר ויבדל אהרן לקדשו קדש קדשים ומבדילו משאר הימים במאכל ובמשתה וכסות נקיה זהו בענין הגוף ובענין הנפש שתהיה נפשו פנויה מעסקי העולם ובדלה מהם ומתעסקת בדברי תורה וחכמה ומתבוננת במעשי האל, וזכר ענין השבת בפרט במקום הזה לפי שהוא מדבר לבני הגלות שיטיבו דרכיהם ויצאו מהגלות, והטוב' שבהם הוא שמירת השבת ובעון שבת גלו מארצם, ואמרו רז"ל לא חרבה ירושלם אלא בשביל שחללו בה את השבת שנא' ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם, ואמרו אם משמרים ישראל שתי שבתות מיד נגאלים שנאמר אשר ישמרו את שבתותי וגו', וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו', ובזכרו מצות שבת הוא הדין לשאר מצות עשה אבל זכר התמורה ואף ע"פ שיש בה מצות לא תעשה העשה הוא הכל שאם ישבות לא יעשה מלאכה, ואמר אחר כך מעשות כל רע, שהוא מצות לא תעשה בכלל, ואמר מחללו לשון זכר אף על פי שהשבת לשון נקבה ר"ל יום השבת: (ג) ואל יאמר: מה שזכר בן הנכר והסרים מישראל בן הנכר שאין לו ירושה בארץ והסרים שאין לו בן שירשנו אל יאמרו בעבור זה שהם מובדלים מארץ ישראל אני מבטיח אותם טובות אחרות כן פירש אאז"ל, והנה מצאנו ביחזקאל כי הגרים תהיה להם נחלה בארץ ישראל נאמר כי בן הנכר שאמר הנה שלא הוליד בנים אחרי שנתגייר והרי הוא כסרים שאין לו בן, ויחזקאל אמר על אשר הוליד בישראל אחרי שנתגיירו, וכן אמר אשר הולידו בתוככם יהיו לכם כאזרח בבני ישראל: יבדילני • פתח הלמ"ד מקום צרי, וכן יאשבני אישי והדומים לי שכתבנו בספר מכלל, וההבדלה הזאת שיהו חושבים שיאמר בן הנכר אף על פי שנלויתי אל ה' ונתגיירתי ואין לי בן בישראל לא אהיה נחשב מעם השם בין בעולם הזה בין בעולם הבא, וכן יאמר הסרים מה אני בעולם כיון שלא אניח בן כמותי הרי אני כאלו לא באתי לעולם ולא חפץ בי האל, והרי אני כעץ יבש שלא יוציא פרי וענף והנה האל ברא העולם לפריה ורביה כמו שכתוב פרו ורבו, וכתיב לשבת יצרה, ואחר שלא זכיתי לבנים, בן ובמותי יכרת שמי וזכרי מן העולם אין האל רוצה בי, ועל ענין זה אמרו

ממחשבתיכם: י כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: יא כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו: יב כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: יג תחת הנעצוץ יעלה ברוש תחת הסרפד יעלה הדס והיה ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת:

נו א כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות: ב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע: ג ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדלני יהוה מעל עמו ואל יאמר הסרים הן אני עץ

תקנן ממחשבתכון: י ארי כמא דנחית מטרא ותלגא מן שמיא ותמן לא אפשר ליה דיתוב אלהין מרוי ית ארעא ומרבי לה ומועילה ויהיב בר זרעא כמסת לזרע ולחמא כמסת למיכל: יא כן הוי פתגם טובי דנפק מן קדמי לא אפשר דיתוב לקדמי ריקן אלהין עבד ית דרעינא ומצלח לדשלחנא ליה: יב ארי בחדוא תפקון מביני עממיא ובשלמא תתובלון לארעכון טוריא ורמתא יבועון קדמיכון תושבחא וכל אילני חקלא ישענון בענפיהון: יג חלף רשיעיא יתקימון צדיקיא וחלף חיביא יתקימון דחלי חטאה ויהי קדם יי לשום לאת עלם דלא יפסוק: א כדנן אמר יי טרו דינא עבידו צדקתא ארי קריב פורקני למיתי וזכותי לאתגלאה: ג טובי אנש דיעבד דא ובר אנשא דיתקיף בה יטר שבתא מאחלותיה ויטר ידוהי מלמעבד כל דביש: ג ולא יימר בר עממין דמתוסף על עמא דיי למימר אפרשא יפרשנני יי מעל עמיה ולא יימר סריסא הא אנא חשיב

ל' וחסר · ל' · ל' · י"ג · ס' בסיפ"א · ל' · ל' · ב' · ג' · ל' · ותחת ק' · ד' בטעם בסיפרא · ל' · ב' · ס' · ל' · ל' · ל'

(י) כי כאשר ירד הגשם והשלג ולא ישוב ריקם אך ייטיב לעול': (יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי: להודיעכם ע"י הנביאים לא ישוב ריקם אך ייטיב לכם אם תשמעו להם: (יב) כי בשמחה תצאו. מן הגלות: ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה • שיתנו לכם פריים ולמחי' ויהנו (ירוננו) יושביה': (יג) תחת הנעצוץ וגומר. רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו צדיקים: נעצוץ וסרפד: מיני קוצים הם כלו' הרשעים יאבדו והצדיקים יעלו ממשלתם: (ב) יעשה זאת: שומר שבת וגו': (ג) הבדל יבדילני ה' מעל עמו. למה אתגייר הלא הקב"ה יבדילני מעל עמו כשיפלם שכרם: ואל יאמר הסרים • למה איטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין

הנקי: ושמה ח' וסימ' ושמה קברתי את לאה, כי מנגד תרא'. הראיתיך בעיניך ושמה. ושמה כל סרני פלשתים • ושמה מרכבות כבודך קלון בית • קום וירדת בית היוצר • בבלה יבאו ושמה יהיו. כי כאשר ירד הגשם: כה אמר ה' ד' בטעמא בסיפרא וסי' חנם נמכרת' ולא בכסף תגאלו• הנותן בים דרך ובמים. שמרו משפט ועשו צדקה • השמים כסאי והארץ הדום רגלי: הן אני ה' בקריא' וסי' הן אני ערל שפתים ואיך, הן אני נשארתי לבד, הן אני עץ יבש, הן אני כפיך לאל:

תולדות אהרן כאשר ירד • תענית ו: אם סרוה. עקדה שער כב: והולידה • תענית ח: בשמחה תצאו. סכה מה זוכר בלק: הנעצוץ • מגלה י: שמרו משפט. ב"ב י מלות כד זוכר בלק: אשרי אנוש. שבת קיח:

מצודת דוד

עיקר אבל מחשבתי שמועיל הרבה מאד: (י) כי כאשר וכו'. ר"ל כמו הגשם והשלג היורד מן השמים אשר לא ישוב אל השמים על ידי חום השמש השואב הרסיבות כי אם בתחילה מרוה האדמה וכו' ואח"ז תשוב למעלה בחום השמש: והולידה • שהוא הוצאת הצמח מהגרעין בעומק הארץ: והצמיחה • הוא הוצאת הצמח ממעל לארץ: ונתן. הגשם הוא סיבה לגדל תבואה לזרוע מהם עוד במקום אחר ולהיות למאכל להצריך לאכול. (יא) לא ישוב אלי ריקם • מבלי יעשה הדבר ההוא יאחז בלשון בן אדם השולח מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם ולא גמר השליחות ולפי שאמר במשל ושמה לא ישוב לזה אמר לשון לא ישוב: כי אם עשה • הדבר יעשה וכו' ומוסב למעלה לומר שבודאי תתקיים הבטחתי: והצליח וכו' • כפל הדבר במלות שונות: (יב) כי בשמחה תצאו • וזהו ההבטחה אשר תצאו מן הגולה בשמחה ותובלון לארצכם בשלום: יפצחו וכו' • הוא ענין מליצה כי כשהאדם בשמחה דומה לו שכל העולם שמח עמו: ימחאו כף • יכו בכפיהם לשמוח וגם זה ענין מליצה: (יג) תחת הנעצוץ • ר"ל במקום ממשלת העכו"ם ימשלו ישראל: ותחת הסרפד • כפל הדבר במ"ש: והיה. הדבר הזה יהיה לה' לשם גבורה: לאות עולם • ויהיה לאות ולסימן שכן יהיה עד עולם ולא יכרת הדבר הזה: נו (א) שמרו משפט: שמרו משפטי התורה ועשו צדקה זה עם זה: כי קרובה • עי"ז תהיה תשועתי קרובה לבוא וצדקתי לכם תהיה קרובה להיות נגלה לעין כל: (ב) יעשה זאת • את האמור למטה שישמור את השבת מלחללו כי הוא יסוד מוסד על אמונת חידוש העולם וא"כ בזה בודאי ישמור ידו מעשות כל רע הואיל ומאמין שיש בורא: (ג) הנלוה: המתחבר עצמו אל ה' להאמין בו: הבדל יבדילני. אהיה נבדל מישראל בעת יקבלו הטובה ולא אקבל עמהם ואם כן למה אצדק: הן אני עץ יבש. כמו עץ יבש שאין מגדל פרי כן אני מבלי זרע ולא ישאר שמי לזכרון ועל מה

מצודת ציון

וויופי: הרוה • ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) (יב): תובלון • ענין ההבאה כמו יובל שי (לעיל יח): יפצחו • ענין פתיחת השפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד): ימחאו • ענין הכאה כף אל כף דרך שמחה כמו מחאך יד (יחזקאל כה): (יג) הנעצוץ • מין אילן קוץ כמו בכל הנעצוצים (לעיל ז): ברוש • שם אילן סרק חשוב: הסרפד • שם צמח גרוע: הדס • שם אילן המריח: (ב) אנוש: שם משמות אדם: יחזיק • יאחז: מחללו • כמו מלחלל: (ג) הנלוה • ענין התחברה והריעות כמו ונלוה הגר (לעיל י): הבדל • ענין הפרשה ופירוד: הסרים

אמרו רז"ל מי שאינו מניח בן ליורשו הרי הוא כמנודה לשמים, לא אמר ומנודה אלא כמנודה שיראה כמנודה ואינו אם מעשיו טובים, אמר אל יאמר אל יתחשב זה אלא בן הנכר ולא הסריס:
(ד) כי כה אמר ה' לסריסים. והקדים הסריסים לפי שהשאלה בסריס וכן דרך הכתוב לתפוס האחרון כמו את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר: אשר ישמרו את שבתותי, פירש אדוני אבי ז"ל שבת בראשית ושבת הארץ כי גם בעון שמטת הארץ גלו כמו שכתוב בבריתי ואעפ"י שהיה הכל נכלל בכלל: ובחרו באשר חפצתי. זכר הברית בפי' כי המצות יותר חזקות לפי שניתנו בברית כמו שאמר משה הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה. או אמר בבריתי על המילה כי הנה גם היא נתנה בשלש עשרה בריתות: (ה) ונתתי בביתי ובחומותי, כתרגומו בבית מקדשי ובארע בית שכינתי, ר"ל בביתי ההיכל ובחומותי תוך חומות העזרה כי שם ימצאו החכמים תמיד ויזכרו מעשי החסידים שהם בזמנם ושעברו: יד. מקום כמו ויד תהיה לך, אבל זה אינו מקום גופני אלא במקום מעלה ושבח, וכן ברוך ה' ממקומו, וכענין הנמצא בדברי רז"ל ממלא מקום אבותיו והדומים: ושם. שאמשיך שמו לדורות הבאים כמו שאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת, ומה שאמר ונתתי ואתן כמו שאמר לדוד ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ כי אף על פי שמעשי האדם הישרים והטובים ממשיכים שמו כן הוא אבל בהיות האדם טוב לפני האלהים ומעשיו בכונה טובה, האל נותן בלבות בני אדם להזכירו לטוב כל הימים כמו שישמעו מעשיו בן מפי אב, וזה קצת גמולו כטוב אחרי מותו מלבד הגמול הגדול השמור לנשמתו, ואמר לו אחר שאמר להם, ר"ל לכל אחד מן הסריסים, וכן דרך המקרא בהרבה מקומות: (ו) ובני הנכר. על ה'. כמו אל ה', וכן ותתפלל על ה': כל שומר שבת. זכר את השבת בפירוש לטעם שפירשנו, ועוד כי שמירת שבת יסוד גדול באמונ' האל כי לא ישמור שבת אלא מי שיודה שהעולם מחודש ויש לו מחדש ברא מאין ואין זולתו ואם כן אין לשרת ולעבוד זולתו ויאמין כי בששת ימים ברא אלהים את העולם וישבות ביום השביעי כמו שכתב משה רבינו ונוה לעמו אשר נחר בו לשמור את השבת להיות להם לעדות ולזכרון כי הוא ברא את העולם, ובעבור זה נתנה להם קודם מתן תורה כי אחר שהודיעם שהוא אדון ובורא אחר כך היה ראוי לצותם על תורתו ומצותיו כאדון המצוה אל עבדיו ומי שיודה אל ה' ראוי שיאמין כי משה ותורתו אמת ובזה ילוה עם ה' להיות לעם אחד: (ז) והביאותים. כמו שיכניס אורח בביתו ומקבלו בשמחה כן אמר אצוה לכהנים שיקבלו בשמחה כשיבאו להתגייר: ושמחתים בבית תפלתי. שיהיו שמחים בראותם עצמם בעזרה שהוא בית התפלה שנה בשנה עם ישראל בתפלת' ובעולותיהם ובזבחיה': לכל העמים. כמו שאמר שלמה בתפלתו וגם אל הנכרי כל שכן לשבים לדת ישראל: (ח) נאם ה'. עוד אקבץ עליו לנקבציו: פירש אדוני אבי ז"ל לאחר שאקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליהם נקבצים אחרים על נקבציו והם גוג ומגוג והפסוק שאחריו מורה זה הפירוש: (ט) כל חיתו. אמר כל חית השדה וכל חית הארץ אתיו לאכול הפגרים אשר במחנה גוג ומגוג, וכן אמר בנבואת יחזקאל אמור לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו ובאו האספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם: חיתו. הוי"ו נוספת הוי"ו כמו בנו בעור והדומים לו וכן חיתו יער, ובא הסמיכות על בי"ת השמוש, כמו השכוני באהלים, והדומים לו שכתבנו בספר מכלל: אתיו. אוי שלא מנחי הלמ"ד, כמו בעיו, ובא אלף בנר"י שלא לחטף עליו: (י) צופי. חסר יו"ד הרבים מהמכתב עתה במשלימו הנחמה שב הנביא להוכיח ישראל בני דורו שהיו רעים, ואמר צפיו עורים הם נביאי השקר שהם מטים אותם לדרך רעה, ואמר לא ידעו ולא אמר לא ראו כי פירש עורים עורי הלב: כלבים אלמים. דמה אותם לכלבים לפי שהכלבים שומרים הצאן, וכשירגישו בחיה רעה שבאה אל הצאן יצבחו והחיה הולכת לה ונביאי השקר עושים עצמם כצופים ושומרים ישראל, והנה הם כמו כלבים אלמים שלא יוכלו לנבוח שלא יועילו לצאן כי תבא החיה ותטרף בצאן ברצונם, או הם כמו הכלבים שאוהבים לנום ולא יעורו לקול שאגת החיה ותבא ותטרף, והנה הכלבים כמו שאינם ולא יועילום אבל יזיקום כי שומר הצאן ישען עליהם שיצחו ולא תבא החיה לטרוף, כן נביאי השקר שעושים עצמם שומרי ישראל, והנה יבאו הרשעים שהם כמו חיות רעות וישחיתו בישראל, והנם השומרים לא יועילום אבל יזיקום שבטחון דבריהם הרפים שיורו אותם יבא האויב על ישראל: גם כן מנהג הכלבים לנום תמיד לפיכך המשילם לכלבים גם הם הצופים אוהבים לנום, ובמדרש וכי יש כלב אלם אלא מה הוא אלמים, מה טיבו של

יָבֵשׁ׃ ד כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת׃ ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים׃ ח נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו׃ ט כֹּל חַיְתוֹ שָׂדָי אֵתָיוּ לֶאֱכֹל כָּל־חַיְתוֹ בַּיָּעַר׃ י צֹפָו (צפיו ק') עִוְרִים כֻּלָּם לֹא יָדָעוּ כֻּלָּם כְּלָבִים אִלְּמִים לֹא יוּכְלוּ לִנְבֹּחַ הֹזִים שֹׁכְבִים אֹהֲבֵי לָנוּם׃

כְּאָע יְבֵישׁ׃ ד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לְסָרִיסַיָא דְיִטְּרוּן יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי וּמִתְרְעַן בִּדְצָבֵינָא וּמִתְקְפִין בִּקְיָמִי׃ ה וְאֶתֵּן לְהוֹן בְּבֵית מַקְדְשִׁי וּבַאֲרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי אֲתַר וְשׁוּם דְטַב מִבְּנִין וּמִבְּנָן שׁוּם עָלַם אֶתֵּן לְהוֹן דְלָא יִפְסוֹק׃ ו וּבְנֵי עַמְמַיָא דְמִתּוֹסְפִין עַל עַמֵיהּ דַיְיָ לְשַׁמָשׁוּתֵיהּ וּלְמִרְחַם יַת שְׁמָא דַיְיָ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַבְדִין כָּל דְיִטַּר שַׁבְּתָא לְאַחֲלוּתֵיהּ וּמַתְקְפִין בִּקְיָמִי׃ ז וְאַיְתֵינוּן לְטוּרָא דְקוּדְשִׁי וַאֲחַדִינוּן בְּבֵית צְלוֹתִי עֲלָוָתְהוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן יִתַּסְקוּן לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחִי אֲרֵי בֵית מַקְדְשִׁי בֵּית צְלוֹ יִתְקְרֵי לְכָל עַמְמַיָא׃ ח אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דַעֲתִיד לְכַנָשָׁא מְבַדְרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקָרֵיב גָלְוָתְהוֹן לְכַנָשָׁא יַתְהוֹן׃ ט כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָא דְמִתְכַּנְשִׁין לְאָעָקָא לִיךְ יְרוּשְׁלֵם בְּגַוִיךְ יִתְרְמוּן יְהוֹן לְמֵיכַל לְחֵיוַת בָּרָא תִּשְׂבַּע מִנְהוֹן חֵיוַת חוּרְשָׁא׃ י סַכּוּאֵיהוֹן סָמָן כּוּלְהוֹן לָא יָדְעִין מַדַעַם כּוּלְהוֹן כַּלְבִין חַרְשִׁין לָא יָכְלִין לְמִנְבַּח נַיְמִין שָׁכְבִין רָחֲמִין לְמִדְמָךְ׃

מאין זכרון: (ד) ומחזיקים. אוחזים: (ז) לכל העמים. ולא לישראל לבדם: (ח) לנקבציו. נוספים על קבוצי ישראל: (ט) כל חיתו שדי. אתיו והתקרבו אלי ותאכלו את כל חיתו ביער את גבורי הכשדים שאמצו את לבם: חיתו שדה: חית השדה אין כחה רב כחית היער חית השדה חלשה ותשות כח מחית היער ועל שאמר עוד אקבץ עליו אמר המקרא הזה: (י) צופיו עורים כולם. לפי שאמר דרשו ה' וכל הענין והם אינם שומעי' חוזר ואומר הנה הנביאים צועקים להם ומכריזים על התשובה ותיטיב להם והרי פרנסיהם כעורים כולם ואינם רואי' את הנולדות כצופה המופקד לראות את החרב בא להזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב באה ואלם מלהזהיר את העם ככלב שמינוהו לשמור הבית והוא אלם מלנבוח כך פרנסי ישראל אינם מזהירין אותם לחזור למוטב: הוזים שוכבים. פי' דומם נרדמים שוכבין וי"ת ניימין שכבין ואין לו דמיון:
והכלבי'

אל הר י"ו בקריאה וסימ' ומשה היה רועה את צאן יתרו. ויקם משה ויהושע משרתו. ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלות. והיה נכון לבקר ועלית. ויפסל שני לחת אבנים. עלה אל הר העברים הזה וראה. עלה אל הר העברים הזה הר נבו. ויעל משה מערבות. ונסב הגבול מבעלה ימה. שלחו כר מושל ארץ. במראות אלהים הביאני. והלכו גוים רבים ואמרו לכו. והלכו עמים רבים ואמרו לכו. והביאותים אל הר קדשי. עד שיפות היום. שלה אורך ואמתך המה. וכל הר הכרמל דכוו' אל הר:

תולדות אהרן לסריסים. סנהדרין נג זוהר יתרו קדושים: בביתי ובחומותי. סנהדרין נג: הר קדשי. ברכות ז שבת קיח (ברכות ד):

מצודת ציון

סריסים. כן יקראו מי שאינו מוליד: (ה) יד. מקום כמו ויד תהיה לך (דברים כג): (ו) לשרתו. ענין עבודות ושמוש: (ט) חיתו. הוי"ו יתירה: אתיו. בואו כמו שובו אתיו (לעיל כא): (י) צופיו. מלשון צופה הרואה על המגדלים: לנבוח. כן נקרא צעקת הכלב: הוזים. ענין תרדמה

מצודת דוד

מה אישר דרכי: (ד) באשר חפצתי. בהדבר אשר חפצתי אני: ומחזיקים. אוחזים בתורתי אשר כרתי עליה ברית עם ישראל: (ה) בביתי ובחומותי. בבה"מ מבפנים לחומת הר הבית אשר שמה ישבו בלשכת הגזית מושב הסנהדרין והזקנים שם אתן לו מקום וזכרון שם ר"ל שם יהיה מקומו ושם יזכר לטובה והוא דבר הטוב יותר מזכרון הבא מבנים ובנות: שם עולם אתן לו. ר"ל עד עולם יזכר לטובה אשר לא יכרת זכרון שמו: (ו) על ה'. כמו אל ה': כל שומר שבת. כל מי בהם אשר ישמור את השבת מלחללו וכל האוחזים בתורתו הנתונה בברית: (ז) והביאותים. את העושים כל אלה אביא אל הר קדשי הוא בה"מ שוב בשוב עם האזרח בישראל: ושמחתים: אשמחם בבית המוכן להתפלל שם לפני: לרצון. יהיו מקובלים ברצון על מזבחי: יקרא לכל העמים. ר"ל יהיה מוכן לבית תפלה לכולם: (ח) מקבץ. המקבץ את ישראל: עוד אקבץ עליו. על ישראל אקבץ עוד להיות נוספים על הנקבצים מישראל: (ט) כל חיתו שדה. חיות השדה אין כחה רב כחיות היער ואמר הבבליים הנמשלות לחית השדה והם אותם שלא אמצו לבם: אתיו. בואו לאכול: (י) צופיו עורים. עתה חזר להוכיח את ישראל ואמר הצופים שלהם אשר הועמדו לראות אם השונא בא להגיד הנה המה עורים ואינם רואים ור"ל שרי העם המדריכים את העם אינם משגיחים לתקן דרך העם ועושים עצמם כאלו לא ידעו בקלקול הדור: כולם כלבים אלמים. כל השרים מישראל אינם מזהירים את העם על התשובה ולא יועילו להם והמה ככלבים אלמים אשר לא יוכלו לנבוח להבריח החיות הטורפות מן העדר שאין בהם תועלת: הוזים שוכבים: השרים המה מדמים בשינה עמוקה או שוכבים על המטה להתענג לביאת לידי תנומה הזאת שינה קלה כי יחשבו אם התנומה כדרך המתענגים ולא שמו לב בתקון העם:
הכלבים

רש״י

(יא) והכלבים עזי נפש · רולים למלאות כרים׳ אינגר״ש בלע״ז: והמה רעים. כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית ימיהם: כולם. לדרך הנייתם פנו איש לבלעו לגזול את שאר העם שהם ממונים עליהם: מקצהו · כמו בראשית יט) כל העם מקצה מקצה מנויים ועד קצהו כולם נוהגי׳ כן: (יב) אתיו אקחה יין · כך היו אומרים זה לזה: והיה כזה יום מחר: במאכל ובמשתה: (א) הצדיק אבד: כגון יאשיהו: ואין איש שם על לב: למה נסתלק: באין מבין. אין בנותרים מבין מה ראה הקב״ה לסלקו: כי מפני הרעה · העתידה לבא אל הדור נאסף הצדיק: (ב) יבא שלום. כי כן אמר הקב״ה יבא הצדיק הזה אל אבותיו בשלום ואל יראה ברעה: ינוחו על משכבותם. בהיות הרעה זה שהיה הולך נכוחו ביושרו כמו עשות נכוחה (עמוס ג): (ג) אתם קרבו הנה · הנותרים משנסתלקו הצדיקים ותקבלו את רעתיכם: בני עוננה · בני המכשפים: זרע מנאף. שהזכר מנאף. ותזנה הנקבה: (ד) על מי תתענגו: מאחר שנבאתם מאחרי על מי השענו להתענג בטובה אילו זכיתם אז תתענגו על ה׳ אבל עכשיו על מי תתענגו: על מי תרחיבו פה · שאתם מתעתעים ומלעיבים בנביאיו: (ה) הנחמים באלים · המתחממין בע״ז תחת אלה ואלון: שוחטי הילדים · לקרבן בעו״ס: סעיפי · נקרת הצורים וכן (שופטים טו) אל סעיף סלע:

בחלקי

פסוקים

יא וְהַכְּלָבִים עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה וְהֵמָּה רֹעִים לֹא יָדְעוּ הָבִין כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקָּצֵהוּ׃ יב אֵתָיוּ אֶקְחָה־יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר וְהָיָה כָזֶה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר מְאֹד׃

נז א הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב וְאַנְשֵׁי־חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי־מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק׃ ב יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ׃ ג וְאַתֶּם קִרְבוּ־הֵנָּה בְּנֵי עֹנְנָה זֶרַע מְנָאֵף וַתִּזְנֶה׃ ד עַל־מִי תִּתְעַנָּגוּ עַל־מִי תַּרְחִיבוּ פֶה תַּאֲרִיכוּ לָשׁוֹן הֲלוֹא־אַתֶּם יִלְדֵי־פֶשַׁע זֶרַע שָׁקֶר׃ ה הַנֵּחָמִים בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן שֹׁחֲטֵי הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים תַּחַת

תרגום

יא וְכַלְבַיָא תַקִיפֵי נַפְשָׁן לָא יָדְעִין לְמִשְׂבַּע וְאִינוּן מַבְאֲשִׁין לָא יָדְעִין לְאִסְתַּכָּלָא כּוּלְהוֹן גְבַר לְקֳבֵיל אוֹרְחֵיהּ גְלוֹ גְבַר לְמִבַז מָמוֹנֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל׃ יב אָמְרִין אֱתוֹ וְנִסַב חֲמַר וְנִתְרְוֵי מִן עֲתִיק וּתְהֵי שֵׁירוּתָנָא דְמָחָר טָבָא מִדְיוֹמָא דֵין רַבָּא סַגִיאָה לַחֲדָא׃ א צַדִיקַיָא מֵיתִין וְלֵית אֱנָשׁ דִמְשַׁוֵי דַחַלְתִּי עַל לֵב וְגַבְרֵי גַמְלֵי חִסְדָא מִתְכַּנְשִׁין וְלָא מִסְתַּכְּלִין אֲרֵי מִן קֳדָם בִּישְׁתָּא דַעֲתִידָא לְמֵיתֵי מִתְכַּנְשִׁין צַדִיקַיָא׃ ב יְהָכוּן שְׁלָם יְנוּחוּן עַל אֲתַר בֵּית מִשְׁכְּבֵיהוֹן עָבְדֵי אוֹרָיְתֵיהּ׃ ג וְאַתּוּן אִתְקְרַבוּ הָלְכָא עַם דָרָא דְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין דְמִנְצִבַת קוּדְשָׁא נִצְבַתְהוֹן וְאִינוּן מְנָאֲפִין וּמְזַנָן׃ ד עַל מָאן אַתּוּן מִתְפַּנְקִין וְקֳדָם מַן תִּפְתְּחוּן פּוּמְכוֹן תַּסְגוּן לְמַלָלָא רַבְרְבָן הֲלָא אַתּוּן יַלְדֵי מְרוֹד זַרְעָא שִׁקְרָא׃ ה דְפָלְחִין לְטַעֲוָתָא תְּחוֹת כָּל אִילַן עֲבוֹף נָכְסֵי יְנַקַיָא בְּנַחֲלַיָא תְּחוֹת

יאכה ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ אני נאסף אל עמי קברו · כאשר נאסף אהרן אחיך · כי מפני הרעה נאסף הצדיק · ב׳ בתראי פתחין:

תולדות אהרן והכלבים · ברכות נו זוכר קדושים: אתיו. תענית יא: הצדיק אבד. סנהדרין קיג זוהר בראשית ויצב: מפני הרעה · ב״ק ע: יבא שלום · שבת קנב כתובות קד (סוטה יז) הנחמים באלים. נדה יג:

רדק

על כלב זה אדם משליך לו פרוסה סוכר את פיו כך היו דייני ישראל: הוזים · כתרגומו ניימין שכיבי ואין לו חבר: אוהבי לנום · סמוך על אות השמוש, וכן משכימי בבקר, לנגיאי מלכם, והדומים להם: (יא) והכלבים · ואם תאמר הכלבים האלה לא יאכילום בעליהם, לפיכך לא ישמרו הצאן, הנה הם אוכלים אבל אינם שבעים כי עזי נפש הם נפשם המתאוה היא עזה וחזקה ולא תשבע, כן אלה הצופים כל עסקם במאכל ובמשתה ואינם שבעים כי הם רודפים אחר התאוה, ומי שעושה כן לא ישבע לעולם · שבעה · שם או מקור: והמה רועים · רועים את עצמם ולא יחושו על הצאן שהם ישראל: לא ידעו הבין, לא ידעו להבין במעשיהם כי מעשיהם תהו הם ותועים ומתעים את ישראל וכל אחד מהם פונה לדרכו שיוכל להועיל לעצמו במאכל ובמשתה ולבלוע בלע ולא יחושו על העם: מקצהו · כל אחד מקצה שלו ובשכונתו עושים מעשים האלה, ומן התימה שתרגם יונתן רעים מבאישים ידמה שהוא קורא המלה בקמץ הרי״ש: (יב) אתיו · אומר כל אחד מנביאי השקר לבני העם בואו אלי ואקח היין לכם שנשתה ביחד: ונסבאה · מן זולל וסובא: יום מחר · נעשה כמו היום, או יותר יהיה גדול יום מחר במשתה מן היום הזה: יתר · שם או תאר, אלה הם הדרכים שמורים נביאי השקר לישראל ומפתים אותם במאכל ובמשתה עד שישמעו להם לכל אשר יצוו אותם ומסירים אותם מדרך ה׳: (א) הצדיק. הפסוק כפול במלות שונות, ואינו אומר על צדיק מיוחד אלא על הצדיקים שעברו מן הדור ההוא, וכן אמר ואנשי חסד נאספים, פירוש נאספים אל עמם, ובאמרו אבד לא ר״ל שהצדיק אבד במותו כי לעצמו לא אבד, אבל נשמתו בחיים ערבים טובים מחיי הגוף אלא אבד מדורו כי להם היה האבידה: ואין איש שם על לב· שיוכיח ישראל על המעשים הרעים האלה, או פירוש ואין איש שם על לב כפירוש ואין מבין שטעמו דבק עם כי מפני הרעה נאסף הצדיק, כלומר הצדיק ואנשי חסד נאספו מן הדור טרם זמנם מפני הרעה העתידה לבא על הדור ההוא ושלא יראו הם ברעה ההיא, כמו שאמרה חולדה הנביאה על פי הדיבור ליאשיהו הנני אוסיפך אל אבותיך ונאספת אל קברותיך בשלום ולא תראנה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה: ואין איש שם על לב, ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק שלא יראה הרעה: (ב) יבא שלום · כשנאסף הצדיק טרם זמנו לטובתו היא כמו שאמר מפני הרעה, ועוד כי במותו יבא למנוחה טובה ויבא בשלום, כי טרם הרעה ימות בשלום, כמו ואתה תבא אל אבותיך בשלום: ינוחו על משכבותם · החסידים שזכר במותם ינוחו במרגוע גדול והמיתה תכונה בשכיבה, כמו ושכבתי עם אבותי, כי אף על פי שיובן ממנו שכיבה כמשמעה והיא שכיבת הגוף בקבר אף על פי כן באותה שכיבה תהיה מנוחה לנפש, כי לשון שכיבה גם כן לענין מנוחה, כמו לא שכב לבו ועורקי לא ישכבו: הולך נכוחו · השלום שזכר ובא נכח הצדיק בהאספו, כלומר בשלום מת ולשלום יבא במותו, וכאלו השלום יצא לקראתו, והחכם רבי אברהם פירש לכל מי שיהיה הולך בחייו נכח השם יהיה לו במותו השלום והמנוחה: (ג) ואתם קרבו הנה · אמר ינבא בני דורו הרעים קרבו הנה למשפט על מעשיכם הרעים: בני עוננה · שאמותיכם מעוננות ומכשפות, כי הכשוף נמצא ברוב בנשים, ואבותיכם מנאפים ואמותיכם זונות ואיך שהיו אתם טובים: ועוננה · תאר, וכן ועוננים כפלשתי׳, אם שרשם שלם ענן ואם שרשם עון והוא בינוני: ותזנה · ר״ל ותזנה אמכם, כן היו בני הדור ההוא רעים בני רעים, ועל הדרך הזה אמר הושע לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם הזונות יפרדו: (ד) על מי תתענגו · כמו שאמר אתיו אקחה יין וגו׳ שהיו מתענגים במאכל ובמשתה והיו מרחיבים פה מאריכים לשון על נביאי ה׳ ומתלוצצים עליהם, כמו שאמר למעלה בפרשת הוי עטרת גאות, ואמר שמעו דבר ה׳ אנשי לצון, על עצמכם היה לכם להרחיב פה שאתם ילדי פשע זרע שקר. ילדי · היו״ד בחירק שלא כמנהג אלא בפתח: (ה) הנחמים · הנה ראינו בספרי הנביאים שהמשילו ישראל ועובדי עכו״ם לאשה שהיא מזנה תחת בעלה, ודבר יחזקאל ברוב על זה הדרך, וכן תחילת דברי הושע על הדרך הזה ועל הדרך הזה ענין פרשה זו, וזהו ענין הנחמים באלים: שמת משכבך · אהבת משכבה, וכל לשון הפרשה: הנחמים · מבנין נפעל שרשו יחם, מן בכל יחם הצאן משכב הזכר והנקבה אמר בלשון תמימות כמו יחמתני אמי, והיה בכל יחם הצאן, ויחמו הצאן, ליחמנה במקלות: באלים · ופירש אחר כך, תחת כל עץ רענן, כי אלים כלל לעצים כי כן היה דרכם לעבוד עכו״ם

תחת

מצודת דוד

(יא) והכלבים עזי נפש · כמו שהכלבים המה בטבעם חזקי התאוה ואינם יודעים משביעה כי בכל עת יתאוו תאוה: והמה רועים. וכן השרים ההמה הרועים את עמם להשפע בתענוגים אינם יודעים בינה להשכיל אשר מי שמשוקע בתענוגים הוא חסר מהם כי בכל עת יתאוה להוסיף וא״כ הוא עוד מעונה: לדרכם פנו: כל אחד פונה לדרכו במקום שיוכל לענג נפשו: איש לבצעו. כל אחד פונה לבלוע בצע: מקצהו · רצה לומר כולם עושין כן מן הקצה אל הקצה והוא מקרא קצר: (יב) אתיו כ״א יאמר לחביריו בואו עמי ואקח יין: ונסבאה שכר · כפל הדבר במ״ש: והיה כזה · כמשפט היום הזה יהיה יום מחר ועוד יהיה גדול ויתר מאד מהיום ר״ל נעסוק במשתה כמו היום אבל ברוב הכמות: **נז** (א) הצדיק אבד · כאשר הצדיק נאבד מן העולם אין איש שם על לב להתבונן בדבר למה הומת מה עשה: ואנשי חסד: עי״ז נאספו הרבה אנשי חסד בעבור שאין מי מבין אשר מפני הרעה נאסף הצדיק הראשון למען לא יראה בהרעה המעותדת לבוא כי על כי לא היה מי מרגיש בדבר ולא שב לה׳ לזה הרבו למות עוד למען ירגישו או למען לא יראו גם המה בהרעה: (ב) יבוא שלום · מוסב למעלה לומר כי כן אמר המקום יאסף הצדיק ויבוא בשלום אל הקבר ולא יראה בהרעה: ינוחו · אנשי החסד ישכבו במנוחה על משכבותם בקבר: הולך נכוחו. כי כל אחד היה הולך בדרך הנכוחה ואין מהדין שיראה בהרעה: (ג) ואתם · הואיל ונסתלקו הצדיקים קרבו אתם הנה למשפט ולקבל הרעה: בני עוננה · אתם בני מעוננה כי ברוב נמצא הכישוף בנשים: זרע מנאף ותזנה: זרע של מנאף ותזנה כי האב היה נואף והאם היתה זונה: (ד) על מי · מאחר שנבאתם מעלי על מי תבטחו להתענג בטובה כי אם זכיתם הייתם בוטחים עלי אבל עכשיו על מי תבטחו: על מי תרחיבו פה · על מי תבטחו להרחיב פה לשאול כל המחסור: תאריכו לשון · לשאול כל הצורך וכפל הדבר פעמים ושלש במ״ש וכדרך הנבואה: ילדי פשע · מולידים פשע וזרעי שקר ר״ל כל מעשיכם פשע ושקר ומהו הזנות הנמצא בכם: (ה) הנחמים · שמתחממים עצמן תחת אילן אלה

סעפו:

מצודת ציון

תרדמה כת״י ואין דמיון: לנום · מלשון תנומה והיא שינה קלה: (יא) עזי · ענין חוזק: נפש · ענין תאוה כמו בנפש צרי (תהלים כז): רועים · מלשון מרעה והוא לשון מושאל על אכילת התענוג: לבצעו · ענין גזל כמו מה תקות חנף כי יבצע (איוב כז): (יב) ונסבאה · ענין שכרות כמו זולל וסובא [דברים כא]: שכר · יין ישן: יותר · מלשון יתרון: (א) נאספים · ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ): (ב) נכוחו · ענין יושר כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל כו): (ג) הנה · לפה: עוננה · ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח): (ה) הנחמים · מלשון חמימה: באלים · שם אילן סרק כמו כי יבושו מאלים וכו׳ [לעיל א]: רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): בנחלים · ענין עומק וגיא וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו): סעיפי · כן נקרא שן הסלע כמו אל סעיף סלע (שופטים טו) והוא מושאל מענף היוצא מן האילן

רדק

ההם הבעלים הענני' שמעפסים ועליהם לחים : שוחטי הילדים, הוא עכו"ם שהיו זובחים לה הבנים, וכן אמר יחזקאל הבניה ובשחטם את בניהם לגלוליהם, והיו עושים זה בנחלים מקום; שהיו בם סלעים תחת הסעיפים ופי' סעפים שנים, וכן בסעיף סלע עיטם, כמו שן סלע, נקרא כן לפי שהוא לסלע כמו הסעיף לאילן : (ו) בחלקי נחל · כשהיו מוצאין אבן חלקה ויפה באבני הנחל היו עובדים לה, על דרך שאמרו רבותינו · וכרוכה לברכה זקף לגנה והשתחוה לה :

רשי

(ו) בחלקי נחל : אבנים אשר בנחל : חלקך · בהם ירגמו אותך : הם הם גורלך · להתעלב בהם למה כי גם להם שפכת נסך : העל אלה אנחם · מלהרע לך : (ז) שמת משכבך : משכב ניאופך לעכו"ם על ההרים הרמי' : (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. לפי שהוא מדמה אותה לאשה מנאפ' אשר נואפי' נופים וממתינים לפני פתח ביתה והיא לבה וזכרונה אל הדלת והמזוזה איך תפתח ותצא אליהם. כי מאתי גלית ותעלי. אללי הייתי שוכב' וגלית הכים: שהיו מכוסי' יחד ותעלי מאצלי · הרחבת משכבך : לקבל בו נואפי' הרבה: ותכרת לך. ברית מהם. אהבת משכבם · כשחזית לך יד ומקום להראות להם אהבתך : יד. אוים"ו בלע"ז וכן ראו חלקת יואב על ידי (ש"ב יד) : (ט) ותשורי למלך בשמן · ואני מתחלה גדלתיך והיית מקבלת פני מלכך בכל מיני תפנוקים : ותשורי לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) וכן (ש"א ט) ותשורה אין להביא דורון של הקבלת פנים : ותשלחי ציריך : שלוחיך למרחוק לגבות מס ממלכי עכו"ם : ותשפילי. את חזקי הכשדים עד שאול כן תרגמו יונתן · (י) ברוב דרכך יגעת. נתעסקת בצרכייך למלאו' תאותך להרבות הונך : לא אמרת נואש : אתייאש מאלו ולא אתים עוד לעסוק בהן כי בתורה ובמצות אתן לב: חית ידך מצאת. צורך ידך מצאת הצלחת במעשיך : על כן לא חלית · לא נחלה לבך לדאג על עבודתו לעסוק בתורה : חית · לשון ערבי הוא צורך : (יא) ואת מי דאגת : ממי נתיראת. כי תכזבי. כי פסקת לך מעבודתי וכזבת בי כמו לא יכזבו מימיו (לקמן נח). כל האדם כוזב (תהלים קטו) פליינ"ק בלע"ז וכן כל לשון כזב מי שבוטחין עליו והוא כוזב ובוגד : הלא אני מחשה. שהחשתי על

מקרא

סַעֲפֵי הַסְּלָעִים׃ ו בְּחַלְּקֵי־נַחַל חֶלְקֵךְ הֵם הֵם גּוֹרָלֵךְ גַּם־לָהֶם שָׁפַכְתְּ נֶסֶךְ הֶעֱלִית מִנְחָה הַעַל אֵלֶּה אֶנָּחֵם׃ ז עַל הַר־גָּבֹהַּ וְנִשָּׂא שַׂמְתְּ מִשְׁכָּבֵךְ גַּם־שָׁם עָלִית לִזְבֹּחַ זָבַח׃ ח וְאַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתְּ זִכְרוֹנֵךְ כִּי מֵאִתִּי גִּלִּית וַתַּעֲלִי הִרְחַבְתְּ מִשְׁכָּבֵךְ וַתִּכְרָת־לָךְ מֵהֶם אָהַבְתְּ מִשְׁכָּבָם יָד חָזִית׃ ט וַתָּשֻׁרִי לַמֶּלֶךְ בַּשֶּׁמֶן וַתַּרְבִּי רִקֻּחָיִךְ וַתְּשַׁלְּחִי צִירַיִךְ עַד־מֵרָחֹק וַתַּשְׁפִּילִי עַד־שְׁאוֹל׃ י בְּרֹב דַּרְכֵּךְ יָגַעַתְּ לֹא אָמַרְתְּ נוֹאָשׁ חַיַּת יָדֵךְ מָצָאת עַל־כֵּן לֹא חָלִית׃ יא וְאֶת־מִי דָּאַגְתְּ וַתִּירְאִי כִּי תְכַזֵּבִי וְאוֹתִי לֹא זָכַרְתְּ לֹא־שַׂמְתְּ עַל־לִבֵּךְ הֲלֹא אֲנִי מַחְשֶׁה וּמֵעֹלָם וְאוֹתִי לֹא

תרגום

שְׁקִיפֵי כֵיפַיָא׃ ו בְּשְׁעִיעוּת כֵּיף נַחֲלָא חוּלָקִיךְ אַף תַּמָן אִינוּן עַדְבָךְ אַף לְהוֹן נְסֵיבְתְּ נַסְכִּין אֲסֵיקְתְּ קוּרְבָּנִין הַעַל אִלֵּין יְתוּב מֵימְרִי׃ ז עַל טוּר רָם וּמְנַטַל שַׁוֵית אֲתַר בֵּית מֵישְׁרִיךְ אַף לְתַמָן סְלֵיקְתְּ לְדַבָּחָא דְבַח׃ ח וַאֲחוֹרֵי דָשָׁא וּמְזוּזְתָא שַׁוֵית דוּכְרַן טַעֲוָתִיךְ הֲוֵית דַמְיָא לְאִתְּתָא דִּרְחִימָא עַל בַּעְלָהּ וּטְעָת בָּתַר נוּכְרָאִין אַפְתֵּית אֲתַר בֵּית מֵישְׁרָךְ וּגְזַרְתְּ לִיךְ מִנְהוֹן קְיָם רְחֵימְתְּ אֲתַר בֵּית מַשְׁכְּבְהוֹן אֲתַר בְּחַרְתְּ׃ ט כַּד עֲבַדְתְּ לִיךְ אוֹרַיְתָא אַצְלַחְתְּ בְּמַלְכוּתָא וְכַד אַסְגֵית לִיךְ עוֹבָדִין טָבִין סַגִּיאָה מַשִּׁירְיָתִיךְ וּשְׁלַחְתְּ אִזְגַּדְךְ עַד מֵרְחִיק וְאַמְאֵיכְתְּ תַּקִּיפֵי עַמְמַיָא עַד לִשְׁאוֹל׃ י בְּסַגִּיאוּת אוֹרְחָתִיךְ לְאֵית לָא אֲמַרְתְּ לְמִתַּב נִכְסִין סַגִּיאִין אַסְגֵית עַל כֵּן לָא סַבַּרְתְּ לְמֵיתָב׃ יא וְיָת מַן יְצֵיפְתְּ וְקֳדָם מַן דְּחֵילְתְּ אֲרֵי אַסְגֵית לְמַלָּלָא כַּדְבִין וּפוּלְחָנִי לָא אַדְכַּרְתְּ וְלָא שַׁוֵית דַחַלְתִּי עַל לִבֵּיךְ הֲלָא אֲנָא אִיהֲבִית אַרְכָּא

רדק

חלקי · שם תואר לאבן חלקה, כמו חלוקי אבנים אלא שהם שני משקלים ובשניהם הלמ"ד דגושה, הם האבנים חלקך וגורלך, הפך ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, ואמר חלקי ואמר חלקך לשון נופל על הלשון : אנחם · מבנין נפעל, כמו וינחם ה' על הרעה, אמר העל אלה, כלומר אם על אלה המעשים הרעים אוכל להנחם על הרעה שלהביאה להם : (ז) על הר גבוה, כמו שאמר על ההרים הגבוהים ותחת כל עץ רענן : משכבך · כבר פירשה שהוא כנוי לעכו"ם שהיו עובדים שם גם שם לא השגת לטורח העליה היה הכל נקל לך לאהבתך העבודה ההיא : (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך · שמת דבר ממין העבודה שתזכרי תמיד העבודה, הפך וכתבת על מזוזת ביתך ובשעריך, אני נתתי לך מצות מזוזה שתזכרי תמיד עבודתי ואת הנחת עבודתי בעבור עבודת אלהים אחרים ושמת להם זכרון אחר הדלת והמזוזה והנחת הזכרון שנתתי לך לזכרני תמיד, וי"מ זכרונך מן זכרו כיין לבנון, אזכרתה לה', כלומר שמת קטרת לעכו"ם אחר הדלת והמזוזה : כי מאתי גלית ותעלי · כי מאתי גלית עצמך אני צויתי לך עבודתי במקום סתר, מזבח אדמה תעשה לי, לא בנין אבנים גבוה וצויתי לא תעלה במעלות על מזבחי, ואת עשית בכסף לאלהים אחרים במקום מגולה על ההרים הרמים : הרחבת משכבך · אני אמרתי לא תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' אלהיך באחד שעריך, ואת הרחבת משכבך במקומות רבים כי מספר עריך היו אלהיך יהודה : יד חזית · בכל מקום ומקום אשר ראית הפך בכל מקום אשר תראה כי אני צויתי לך זה שלא תלמדי ממעשי הגוים שהם מקריבים בכל מקום ועשית הפך מצותי בכל דבר : (ט) ותשרי למלך בשמן · ותשורי פירש רב סעדיה ז"ל מענין תשורה שהוא מנחה, ואני פירשתיו בספר השרשים כמו ותלכי וכן תשורי מראש אמנה, ישור על אנשים, וכן שרותיך ומערביך, וכן בדברי רבותינו ז"ל שיירא העוברת ממקום למקום : למלך · בפתח הלמ"ד לידיעה, ר"ל מלך אשור שהוא היה מושל בכל הארצות בימים ההם, אמר לא די שעבדת אלהים אחרים אלא בקשת בטחונך ממני ובטחת בזרוע בשר ודם ועל זה נאמר ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו שאלו היה עובדים כוכבים ודעתה לאל שהוא סבת הראשונה ועובדים השמש והירח לכבודו ועובדים צורתם לעבודה היה רע · כמו שאמר לא תעשון אתי אלהי כסף וגו', אלא עוד עשו רעה שהסירו לבם ובטחונם מהאל ובטחו במלך אשור ואתו · כן נשלו בידו, ואמר בשמן כי שמן היו מוליכים מארץ ישראל כמו שנאמר עליה ארץ זית שמן, ואמר יהודה וא"י המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך, ואמר ושמן למצרים יובל : ותרבי רקחיך · שהיית שולחת להם למנחה שמן רוקח עשית ממנו הרבה לשלות למלך אשור להיות לך לעזר : ציריך · שלוחיך · שלחת אותם במנחה עד מרחוק כי ארץ אשור רחוקה היא מארץ ישראל : ותשפילי · השפלת עצמך עד שאול ובזית בשלחך אל ארץ רחוקה לבקש עזר, ואפשר שיהיה השפילי פעל עומד · וכן השפילי שבו, כלומר שפלת עד שאול בעבור המעשים הרעים, ויונתן תרגם הפסוק כן כד עבדת לך אוריתא וגומר : (י) ברוב דרכך יגעת, אלו ראית היית נושעת במנוחה בארצך אלו הלכת בדרכי האל יתברך ועתה כי מרדת בו הוצרכת לבקש עזר ויגעת ברוב דרכים : לא אמרת נואש · כמו האדם היגע בדרכים שיאמר נואש לבי מלכת בדרכים האלה אשב והנה לא אמרת אחר כן אלא ערב היה לך כל הטורח ההוא על כן לא חלית ולא כאבת בטורח ההוא מאהבתך ללכת בדרכי הטעים ולסור מדרך ה' · פי' חית ידך, חיי כחך, כלומר מצאת דבר שהיה ערב לך כמו המזונות שהם חיי האדם וכחו : (יא) ואת מי דאגת · ממי פחדת ויראת : כי תכזבי · אם פרשי לכזבי לאמר שלא עשיתי אלה המעשים

ונשא י"ב וסי' נמסר בסדר תרומה : מרחוק ה' חסר וסי' נמסר בספר שמואל חלק א' סי' כ"ו : ומעולם ג' בקריאה וסי' הלוא אני מחשה · ומעולם לא שמעו · בטרם הרים יולדו : ואותי ה' מ"ל בסיפרא וסי' אשר גדפו נערי מלך אשור · הן גור יגור אפס מאותי · ואת מי דאגת ב' בפסוק . ואותי יום יום ידרשון ודעת

תולדות אהרן בחלקי נחל ג עכו"ם מג : ואחר הדלת, שבת קטז :

מצודת ציון

האילן אשר יקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לעיל כז) : (ו) בחלקי נחל · באבני נחל ויקראו כן ע"ש שהמה חלקים כמ"ש חמשה חלקי אבנים מן הנחל (ש"א יז) ולקצר לא אמר אבני וסמוך על המבין : גורלך · ענינו כמו חלק וכן וגורל לבוזזינו (לעיל יז) ע"ש שע"פ רוב יחולק בגורל : אנחם · ענין הפוך המחשבה : (ח) והמזוזה · הם העומדים אצל הפתח מזה ומזה : גלית · מלשון גלוי : ותעלי · ענין הסתלקות כמו כעלות גדיש בעתו (איוב ה) : יד · מקום : חזית · ענין ראיה כמו ותחז כגיון עינינו (מיכה ד) : (ט) ותשורי · מלשון תשורה ודורון כמו ותשורה אין להביא (ש"א ט) : רקוחיך · בשמים מעשה רוקח וכן רקחי במרקחת (דה"א ט) : ציריך · מלאכיך כמו וציר בגוים ישולח (עובדיה א) : שאול · בור הקבר : (י) נואש · מל' יאוש ועזיבת הדבר כמו ואמרו נואש (ירמיה יח): חית · ענין כח ובריאות וכן עד חיותם (יהושע ה) : חלית · מל' חולי ומכאוב : (יא) דאגת · מל' דאגה ופחד : תכזבי · ענין עזיבת הדבר כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה)

מצודת דוד

העשוי לעכו"ם : תחת כל עץ רענן · ורצה לומר שחברו את עצמן לעכו"ם ולפי שהמשיל המקרא עובדי העבודת כוכבים לזונה אמר לשון הנופל במשכב האשה כמ"ש ובחטא יחממתני אמי (תהלים נא) : שוחטי הילדים · לפני העבודת כוכבים : בנחלים · כן היה דרכם לשחטם בעמקים אשר תחת סעיפי הסלעים כי העבודת כוכבים העמידו על סעיף הסלע במקום גבוה : (ו) בחלקי נחל חלקך . נבחר לך חלק באבני הנחל לעבדם עבודת אלהות : הם וכו' . כפל הדבר במ"ש : שפכת נסך היית מנסך לפניהם יין והעלית להם מנחה : העל אלה אנחם . וכי מהראוי שעל העושים מעשים כאלה יתהפך מחשבתי מרעה לטובה : שמת משכבך · פעמים משכב לזנות ר"ל שם העמדת עבודת כוכבים ולפי שנמשלה לזונה אמר לשון הנופל בזונה : גם שם . על גובה ההר : (ח) ואחר הדלת והמזוזה · לפי שהוא מדמה אותם אל אשה זונה אמר לשון הנופל בזונה שנואפים נופים וממתינים לה אחר הדלת לבא וזכרונם אל העומדים אחר הדלת והמזוזה ורצה לומר בעוד היותך במקדש ה' שמת זכרונך ללכת אל בית העבודת כוכבים : כי מאתי גלית ותעלי . אצלי היית שוכבת גלית הכסות שהייתם מכוסים יחד ותעלי מאצלי ללכת אל הנואפים : הרחבת משכבך · עשית לך מקום משכב רחב לקבל בו נואפים הרבה ר"ל עבדת לעבודת כוכבים הרבה : ותכרת · כרת לך מהם ברית אהבה : אהבת משכבם : אהבת שישכבו עמך בכל מקום אשר ראית ואף בפרסום רב : (ט) ותשורי . ר"ל לא די שעבדת עבודת כוכבים אלא שסילקת בטחונך ממני ושלחת תשורה למלך אשור כדורון של שמן ותרבי לשלות לו בשמים מעשה רוקח למען יהיה בעזרתך : ותשלחי · שלחת מלאכיך אליו עד אשור הרחוקה מארצך : ותשפילי · השפלת נפשך עד שאול בהראות הכנעה מרובה : (י) ברוב דרכך · בעת שהלכת הרבה בדרכי לבך לבקש עזר ממלך אשור הנה נתייגעת הרבה בזה ועכ"ז לא אמרת שנייאש נואמי מלבקש עזרם ממנו לפי רוב הטורח : חית ידך מצאת · על כי מצאת ממנו כח ידך כי צרם

רשי

על כמה פשעים שפשעת בי : (יב) אני אגיד צדקתך · אני תמיד מגיד לך דברים שאם תעשי אותם תצדקי : ואת מעשיך : שאתה עושה שלא ברצוני לא יועילוך בעת רעתך : (יג) בזעקך יצילוך קבוציך . יקומו נא קבוצו' אליליך ופסילי' ומכחישו תורה אשר קבלת ויצילוך בזעקך מצרתך הלא את כולם ישא רוח ולא יוכלו להציל : (יד) ואמר סלו סלו · כה אמר הנביא בשמי לעמי כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם : הרימו מכשול . סלקו האבנים שאתם נכשלי' רגליכ' בהם הם הירהורי רשע · (טו) מרום וקדוש : אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עליו : שפלים : נדכאים סובלי עוני וחליים : (טז) כי לא לעולם אריב . אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קצפי לנצח : כי רוח מלפני יעטוף · כאשר רוח האד' שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו (איכה ב) העטופים ברעב . בעטף עולל (שם) ונשמו' שאני עשיתי : כי רוח מלפני · כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו : (יז) בעון בצעו · גזלו : קצפתי : תחלה והכהו הסתר פני תמיד מצרתו ואקצוף ועל כי הולך שובב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבו קצפתי והכהו :

דרכיו

תִירָאִי׃ יב אֲנִי אַגִּיד צִדְקָתֵךְ וְאֶת־מַעֲשַׂיִךְ וְלֹא יוֹעִילוּךְ׃ יג בְּזַעֲקֵךְ יַצִּילֻךְ קִבּוּצַיִךְ וְאֶת־כֻּלָּם יִשָּׂא־רוּחַ יִקַּח הָבֶל וְהַחוֹסֶה בִי יִנְחַל־אֶרֶץ וְיִירַשׁ הַר־קָדְשִׁי׃ יד וְאָמַר סֹלּוּ־סֹלּוּ פַּנּוּ־דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי׃ טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים׃ טז כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְּצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי׃ יז בַּעֲוֺן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ׃

מֵעָלְמָא דְאִם תְּתוּבִין לְאוֹרַיְתָא וְלִקְדָמַי לָא תַבְתְּ׃ יב אֲנָא חֲוֵיתִי לָךְ עוֹבָדִין טָבִין דְאִינוּן זַכָּן לִיךְ וְאַתְּ אַסְגֵית לִיךְ עוֹבָדֵי בִּישִׁין דְלָא יַהֲנוּן לִיךְ׃ יג אַצְוָחִי כְעַן אִם יִפְרְקוּנִיךְ עוֹבָדֵי שִׁקְרִין דַהֲוֵית מִתְעַסְקָא בְּהוֹן מִינְקוּתִיךְ וְיָת כּוּלְהוֹן יִטּוֹל רוּחָא יְהוֹן כִּלְמָא וּדְרָחֵיץ עַל מֵימְרִי יַחְסִין אַרְעָא וְיֵירַת טוּרָא דְקוּדְשִׁי׃ יד וְיֵימַר אַלִּיפוּ וְאַזְהָרוּ אַפְנוּ לֵב עַמָּא לְאוֹרַח תַּקְנָא סְלִיקוּ תַּקְלַת רַשִׁיעַיָא מֵאוֹרַח כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי׃ טו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר רָמָא וּמְנַטְלָא דְשָׁרֵי בִשְׁמַיָא וְקַדִּישׁ שְׁמֵיהּ בְּרוּמָא שָׁרֵי וְקַדִּישָׁא שְׁכִנְתֵּיהּ אֲמַר לְמִפְרַק לִתְבִירֵי לִבָּא וּלְמַכִּיכֵי רוּחָא לְקַיָּמָא רוּחַ מַכִּיכִין וּלְמִסְעַד לֵב תְּבִירִין׃ טז אֲרֵי לָא לְעָלְמָא אִתְפְּרַע בְּדִין וְלָא לְאַפְרַשׁ יְהֵי רוּגְזִי אֲרֵי רוּחֵי מֵתַיָא אֲנָא עֲתִיד לַאֲתָבָא וְנִשְׁמָתָא אֲנָא עֲבָדֵית׃ יז בְּחוֹבֵי מָמוֹנְהוֹן דַאֲנָסוּ הֲוָה רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן וְאַלְקֵיתִינוּן סַלֵּיקִית שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן וְטַלְטֵלְתִּינוּן בְּדָרֵית גָלְוָתְהוֹן עַל דְטָעוּ בָתַר

רדק

המעשים שזכרתי ממי פחדת כי אותי לא זכרת כשהיית עושה המעשים הרעים ולא שמת על לבך כי לא היית חושבת שאני רואה מעשיך אם כן לא פחדת ממני למה תכזבי טוב הוא שתתודי עליהם : הלא אני מחשה · הלא אני שתקתי לך והארכתי אפי ולא הענשתי' מיד : ומעולם · ומקדם מדתי כן עם בריותי שאני מאריך אפי עליהם : ואותי לא תיראו · אבל את לא יראת אותי כי אם יראת אותי לא היית עושה המעשים הרעים ואם לא יראת אותי בעת המעשה לא תיראי אותי בעת התוכחה שתכזבי ותאמרי לא עשיתי רע : (יב) אני אגיד . אעפ״י שתכזבי את ותאמרי צדיקה אני אני אגיד הצדקה שעשית והם המעשים הנזכרים שתאמרי כי הם מעשים טובים : ואת מעשיך . ואגיד מעשיך שעשית ולא יועילוך המעשים שעשית כאשר חשבת אבל יזיקוך : (יג) בזעקך · עתה תראי אם יועילוך מעשיך כשתזעקי מרעת האויבי' תראי איך יצילוך קבוציך , ר״ל העמים שהיית מקבלת לעזור לך והיית נושאת מנחה להם להיות לך לעזרה עתה תראי אם יצילוך כי הם יחריבוך כי מלך אשור החריב א״י והנה הם לא הצילו עצמם כשבא לירושלם בעם כבד : ואת כולם ישא רוח · כמו הרוח שישא המוץ קל מהר כן מתו כולם ברגע אחד : והחוסה בי . והוא חזקיהו וסיעתו , ינחל ארץ לא כמו שחשב מלך אשור ללכוד ירושלם : ויירש הר קדשי הוא ירושלם , ואף על פי שענין זה על חזקיהו וכלל בו ג״כ כל הארץ וכל קבוץ האדם לא יועיל לו בזעקו מצרתו , כי כל קבוצי האדם בעולם הזה הוא רוח והבל ויראת ה' היא אוצרו , והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי , העולם הבא נקרא ארץ חיים והר הקדש והעולם הזה מכשול והרמתו היא התשובה : (יד) ואמר סלו סלו · החוסה בי יאמר במגפת האויב סלו סלו פנו דרך , כי המכשול שהיה בדרכים הורס , והוא האויב שלא היו יכולים ישראל לצאת ירושלם מפני האויב , אמר פנו להם הדרך עתה והרימו המכשול , אם יש בדרכים אבני מכשול הרימו אותם כי המכשול הגדול והוא האויב כבר הוסר והצווי אינו לאנשים מיוחדים אלא למי שיהיה , וכן ראה רית בני אמור למלך ולגבירה , חזקו ידים רפות , והדומים להם , ואמר שיפנו להם דרך ויבא עתה ישראל בהשקט ובבטחה , וענין סלו ומסלה שמרימים האבנים שמשימים בדרכים שהם מקולקלות בטיט , ויונתן תרגם סלו מה שמסירין האבנים מן הדרכים שלא יכשלו בהם בני אדם העוברים בדרכים ובמסלות : (טו) כי כה אמר ה' : מאמר הנביא : שוכן עד · שוכן לעולם . וטעם שוכן עד כי כמו שיקרא שוכן מי שמתמיד עמידתו במקום וכן יקרא האל ית' שוכן עד לפי שמתמיד השגחתו בנביאים : וקדוש שמו · כמו שמעתי שהיו קוראים אותו השרפים קדוש ה' צבאות מה יאמר האל מרום וקדוש אשכון : ואת דכא ושפל רוח · ואף על פי שאשכון עם מרומים וקדושים והם הגלגלים והמלאכים כן אשכון עם התחתונים עם מי שהוא בהם דכא ושפל רוח להחיות רוחם ולבם אעפ״י שהם בצרה פעמים לא תחשבו שאיני משגיח עליכם , וכן ישראל שעתידין להיות זמן ארוך בגלות והם שפלים ונדכאים אני עתיד להחיותם כי הם כמו מתים בגלות מרוב הצרות : (טז) כי לא לעולם אריב · מיום היותם לי לעם ועד עתה הייתי במריבה עמהם הם חוטאים ואני קוצף עליהם ולא תהיה זאת המריבה והקצף לעולם כי אסיר לב האבן מהם ועשיתי אשר בחקי ילכו : כי רוח מלפני יעטוף · הרוח מלפני הוא והוא יעטוף וילבש הגוף ויכבוש אותו ללכת בדרך הטובה , וכפל הענין ואמר : ונשמות אני עשיתי · כמו שאמר מלפני כי אין הנשמה מטבע הארץ כמו הגוף שהוא מטבע הארץ , לפיכך הוא חוטא והולך אחר תאות הבהמות וימשוך הרוח אחריו ולא תהיה כן לעולם אלא יכיר האדם כי הנשמות מלפני הם ואני לבדי עשיתי אותם ואין בהם מטבע הארץ ומלאו דעה את ה' וזה מיום שאעלה אותם מהגלות ואחיה אותם מתמותת הגלות , וי״ת הפסוק על תחית המתים , ארי לא לעלמא וגו' : (יז) בעון בצעו · שהיה חומד ועושק , כי עון החמס גדול ואף על פי שאין בו מיתה , ומה שלא חייבה עליו תורה מיתה לפי שאין עון זה נמצא ברוב כי הוא מפסיד סדר הישוב לפיכך מונעים אותו בני אדם , אבל כשהעון הזה מתפשט במדינה לא תוכל לעמוד ותחרב מפני החמס , והמבול בא לעולם מפני החמס כמו שכתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם :

הסתר

דרכי : דכא ג' בקריאה וסי' לא יבא פצוע דכא . את דכא ושפל רוח · תשב אנוש עד דכא · אנ״ך :

ת״א בזעקך . ב״ב נא : סולו סולו . סוכה נב מ״ק ה : רם ונשא . מגלה לא עקדה שער ו (שבת ג שקלים מב) : ואת דכאי עקרים מ״א פי״א : לא לעולם. עירובין נד עקרים מ״ד פכ״ח : כי רוח : חגיגה יב יבמות סב סג עכו״ם ה נדה יג זוהר משפטים (ברכות יג) : וילך שובב : זוהר משפטים :

מצודת דוד

זרוע לך ברכב ובפרשים לכן לא נעשית חולה וכואב עם כל המורח כי קבלת בשמחה : (יא) ואת מי דאגת · ר״ל הנה כ״ז היה במנס כי ממי פחדת ותיראי אשר עזבת במחונך בי ולא זכרת אותי ר״ל וכי יש מי בעולם אשר לא תגבר ידי עליו : לא שמת על לבך · כי טוב לחסות בה' וכפל הדבר במ״ש : הלא אני מחשה · באמת אני משתיק את כל הקמים עליך ומעולם בא הדבר ממני ולא מעזר העבודת כוכבים ועכ״ז לא תיראי מפני כי אם מן הקמים עליך : (יב) אני אגיד צדקתך · אני מגיד לך במה תמצא צדקה ממני ואת המעשה אשר תעשה וזהו לחסות בה' לא בעזר העובדי כוכבים : ולא יועילוך : אבל כל דברי אינם מועילים לך כי אינך פונה אליהם : (יג) בזעקך · בעת תאספי רכב ופרשים מצבא העובדי כוכבים הבאים לעזרתך מול האויב וכי יצילוך הקבוץ שקבלת בשמיה : ואת כולם וכו' · אבל את כולם ישא הרוח ויסולו על פני האדמה והבל יקחם ר״ל יכלו מן העולם במעט סיבה והיה אם כן במחונך : והחוסה בי . משא״כ החוסה בי הנה ארצו ישאר לו לנחלה ועיר ציון הר קדשי ישאר לו לירושה ולא יזיזנו האויב משם ועל חזקיהו נאמר שבטחה בה' ולא זז ממקומו לא כמו שחשב סנחריב : (יד) ואמר · חזקיה שחסה בי יאמר סלו סלו ר״ל עשו מסילה ודרך כבושה : פנו דרך : מן המכשולות : הרימו · הפרישו אבני מכשול מן הדרך שילכו בו בני עמי כי לא יפחדו עוד מן האויב כי מת ואיננו : (טו) כי כה אמר וכו' · מוסב למעלה לומר טוב לחסות בה' כי הוא משגיח בכל כי כה אמר ה' המרומם והמנשא השוכן נצח כי לא יתואר בו תנועה כאשר בנבראים : וקדוש שמו · שמו מקודש ונבדל ואין ערוך אליו : מרום וכו' · ר״ל וזהו אמריו אשר יאמר אני שוכן במרום במקום קדוש ועכ״ז אני עם הדכא ושפל רוח להשגיח להחיות רוח שפלים וכו' : (טז) כי לא לעולם אריב : כי המריבה אשר אני עושה עם החוטא להעניש בגמול מעשיו הנה לא תתמיד לעולם : ולא לנצח וכו' : כפל הדבר במ״ש : כי רוח וכו' . כי רוח האדם מלפני בא לו ועטפה אותו והנשמות כולם הלא אני עשיתי ולכן ראוי לי לרחם עליהם : (בעון בצעו) · בעבור עון הגזל קצפתי עליו והכתיו ולא על חנם : הסתר ואקצוף . הסתרתי פני ממנו נגד הרשע בגלותו ועוד הקצפתי עליו להכביד עליו הצרה : וילך שובב . כי אף בעוד הסתרתי פני היה הולך לפני בהרוב ומרד ובדרך תאות לבו ולכן הרביתי עוד

לקצוף

מצודת ציון

(ירמיה טו) : מחשה · ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב) : (יב) יועילוך · מלשון תועלת : (יג) בזעקך · ענין קבוץ ואסיפה על כי באה בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (שופטים יח) : הבל · דבר שאין בו ממש : והחוסה · ענין בטחון : ויירש · מל' ירושה : (יד) סלו · מלשון מסילה ודרך כמו ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל) : פנו · ענין הסרה : הרימו · ענין הפרשה וכן תרומה לה' (שמות לה) : (טו) עד · ענינו נצח וכן בטחו בה' עדי עד (לעיל כו) : דכא · כתות ומשובר : ושפל רוח · כן נקרא העניו : נדכאים : כתותים : (טז) אריב · מלשון מריבה : אקצוף · מלשון קצף וכעס : יעטוף · מלשון עטיפה ולבישה : (יז) בצעו · ענין גזל וחמס כמו שונאי בצע (שמות יח) : שובב · ענין מרד וסרוב כמו מדוע שובבה העם הזה (ירמיה ח) :

ואכהו

בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ׃ יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו׃ יט בּוֹרֵא נוב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו׃ כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט׃ כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים׃

נח א קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם׃ ב וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן׃ ג לָמָּה צַּמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־

(מסורה: נ״ב ק׳ · ס׳ · ג׳ · ד׳ · ל׳ · ו׳ · ט׳ · ז׳ · כ׳ · ל׳)

הרהור לבהון: יח אורח תיובתהון גליא קדמי ואשבוק להון וארחים עליהון ואשלם תנחומין להון ולמתאבלין עליהון: יט דברא ממלל ספון בפום כל אנשא אמר נביא שלמא יתעביד לצדיקיא דנטרו אוריתי מלקדמין ושלמא יתעבד לתביא דתבו לאוריתא קריב אמר יי ואשבוק להון: כ ורשיעיא כימא דטריד דבעי למנח ולא יכיל ועבדין מוהי סין וטין: כא לית שלמא אמר אלהי לרשיעיא: א נביא אכלי בגרונך לא תמנע כקל שופרא ארים קלך וחוי לעמי מרדיהון ולבית יעקב חוביהון: ב וקדמי יום יום אולפן תבעין כאלו למידע אורחן דתקנן קדמי צבן כעמא דזכו עבד ומדין אלהיה לא אתרחיק שאלין מן קדמי דין וקשוט כאלו לאתקרבא לדחלתא דיי צבן: ג אמרין למא אנחנא צימין וקדמך גלי מסגפין נפשתנא וקדמך ידיע נביא אמר להון הא ביום תעניתכון אתון תבעין צרכיכון וכל תקלתכון

רדק

הסתר · פירוש הסתר פנים כמו שאמר ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא: וילך שובב · מרד שמרד בי ועבודתי ופנה אחרי אלהים אחרים כמו שהתעהו לבו: (יח) דרכיו ראיתי · ראיתי דרכיו כי אינו עומד זמן ארוך בדרך טוב שלא יחטא וישוב וכיון שהכתיו והגלתיו זמן רב אשוב: וארפאהו · ר״ל רפואות הנפש. כמו רפאה נפשי: ושב ורפא לו · אסלח לעונו: ואנחהו · בדרך הטוב, כלומר איישר לבו שלא יחטא עוד: ואשלם נחמים לו ולאבליו · על הצרות ועל הרעה שסבל בגלות אשלם לו נחומים, כלו׳ טובות שינחם בהם ויותר לאבליו לאותם שהתאבלו בגלות על חרבן ירושלם, כמו שאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, ויונתן תרגם דרכיו ראיתי ארח תיובתהון גלי קדמי, ותרגם לו ולאבליו להון ולמתאבלין עליהון: (יט) בורא. ואשיה מחדש דבר בפתים שיאמר בפי הכל שלום שלום ולא יזכר שם מלחמה בעולם, לזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג ופי׳ לרחוק ולקרוב לרחוק מירושלים ולקרוב לה. ולפי שהמלחמה ההיא תהיה בירושלם סמך השלום אליה: ורפאתיו · שב לישראל כמו שפירשנו וארפאהו · ויש מחלוקת בדברי רז״ל בדבר זה, ומקצתם פירשו בהפך זה, ופירשו רחוק בעלי תשובה, ופירשו קרוב הצדיקים, ולמדו מזה ואמרו גדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים שנאמר לרחוק ולקרוב בריש רחוק והדר קרוב, ופירשו רחוק מי שהיה רחוק ונתקרב וקרוב מי שהיה קרוב כבר: (כ) והרשעים. ואז יסופו הרשעים, כמו שאמר בנבואת מלאכי והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגומר, ופי׳ הפסוק נמשך טעמו עד אין שלום לפי שאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אבל הרשעים שהם כים נגרש אין שלום להם אלא יספו כולם אז, ופירוש כים נגרש, כמו הים שהוא נגרש אל השפה כל רגע ורגע כי השקט לא יוכל אלא יבא גל אחר גל לעולם לא ינוח ובבאו אל השפה יגרשו מימיו רפש וטיט מקרקע הים אל היבשה, ודמה מעשי הרשעים לרפש וטיט כי לעולם לא ינוחו הרשעים מהרגש העולם עד שימותו כמו שאמר שם רשעים חדלו רגז: (כא) אין שלום אמר אלהי · כן הוא והספרים בכתוב בהם אמר ה׳ טעות הוא כי הראשון אשר בפרשה לאו מבבל הוא אמר ה׳ וזהו אמר אלהי והסימן ה׳ אלהי: (א) קרא בגרון. אמר האל לנביא שיקרא בקול לבני דורו שהיו מראים עצמם טובים והיו רעים ויוכיחם על מעשיהם וירים קולו עליהם כמו השופר שישמע קולו למרחוק, והקריאה היא בגרון אף על פי שהדבור הוא נחתך בפה הקול יוצא מן הגרון, וכן אמר רוממות אל בגרונם. נחר גרוני: אל תחשך. אלא תמיד קרא להם: לעמים שהם נקראים עמי. וכפל הענין במלות שונות: (ב) ואותי · דורשים וחפצי׳ בפה ולא בלב ולא במעשה כי העובה צדקה ומשפט לו נאה לדרוש ולשאול איך יעשה, אבל מי שלא יעשה למה ידרוש הנה בדרשו כפל עוני: (ג) למה צמנו · והם אומרים לי למה צמנו ולא ראית תעניתנו ולא קבלת תפלתינו: ולא תדע · כאלו לא תדע כלומר אין אתה משגיח בנו ואויבינו מושלים בנו. וצמנו ולא ראינו שהושעתנו, והתשובה הן ביום צומכם

רשי

(יח) דרכיו ראיתי · כשהוא נכנע מלפני שבאתהו צרה: וארפאהו ואנחהו. אוליכו בדרך מרפא. או ואנחהו ל׳ הנחה ומרגוע: לו ולאבליו. למצטערי׳ עליו: (יט) בורא ניב שפתים. בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתהו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב. שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתירתו ועבודתי מנעורי ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרע׳ אמר ה׳ ורפאתיו מחליו ומחטאיו: (כ) והרשעים · שאין נותנין לב לשוב: כים נגרש · הים הזה גליו מתגאים לרוב למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול לים וכשמגיע שם הוא נשבר על כורחו וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חברו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם בפיהם כגון פרעה אמר מי ה׳ (שמות ה׳) סנחרב אמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה לו) נבוכדנצר אמר (שם יד) אדמה לעליון: כים נגרש: כים אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט: (כא) אין שלום · כלפי שאמר לצדיקים ולבעלי תשובה שלום שלום לרחוק וגו׳ חזר ואמר אין שלום לרשעים: (א) והגד לעמי פשעם · אלו תלמידי חכמים שכל שגגתם פשע ששגג׳ תלמוד עולה זדון: ולבית יעקב חטאת׳: אלו עמי הארץ שאף זדונם שגגה: (ב) ואותי יום יום ידרשון: כענין שנא׳ ויפתוהו בפיהם (תהלים עח): ודעת דרכי יחפצון. חפצים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקיימם: כגוי אשר צדקה עשה וגו׳ · כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיימם וכשהן צמים ואין נענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפץ כל חפצי צרכיכם אתם עמלים למצוא ואף בגזל וחמס: (ג) וכל עצביכם: בעלי חוב שלכם

ואשלם ג׳ בקריא׳ וסי׳ ואשלם את נדרי אשר בחברון, ואשלם נחמים לו ולאבליו, מי הקדמני ואשלם: חטאתם ט׳ וסי׳ וכפר על הקודש מטמאת, וסמך אהרן את שתי, והיתה זאת לכם לחקת, וידבר אל העדה לאמר סורו, קרא בגרון אל תחשך, ישוב ירחמנו, כן אהבו לנוע, זבחי הבהבי, העמיקו שחתו׳ וכל בחטאתם ובחטאתם דכוותהון:

תולדות אהרן דרכיו ראיתי. עקרים מ״ד פ״מ: בורא ניב: ברכות לד נה ב״ק ס (ברכות ט): שלום שלום · סנהדרין נט: כים נגרש · סוטה ה זוהר נח ויצא: אין שלום. שבת קנב כתובות קד עקרים פ׳ אחרון: לעמי פשעם. ב״מ לג עקדה שער סא: ואותי יום. חגיגה ח (ר״ה נט) צדקה עשה. עקדה שער מח:

מצודת ציון

(יח) ואנחהו · ענין הנהגה כמו ולא נחם אלהים (שמות י״ג): נחומים · מלשון נחמה: ולאבליו · מלשון אבילות וצער: (יט) בורא · כל דבר חדש יקרא בריאה: ניב · ענין דיבור כמו ינוב חכמה (משלי י׳) והוא מלשון תנובות שדי (דברים ל״ג) כי הדבור הוא פרי הלשון: (כ) נגרש · מלשון גרושין ותנודה: השקט · ענין מנוחה ומרגוע: יוכל · מלשון יכולת: רפש · הוא עפר לח כענין הטיט ואין לו דמיון במקרא ובדרז״ל לא יהיה אלא כרפשו (ב״ק ל׳): (א) בגרון · בצואר: אל תחשוך. אל תמנע כמו ולא חשכת (בראשית כ״ב): הרם · מלשון הרמה: (ג) צמנו · ענין תענית: ענינו · מלשון עינוי התענית: עצביכם · מלשון עצבון תנגשו

מצודת דוד

לקלוף: (יח) דרכיו ראיתי · ואשר ראיתי דרכיו כראויה לו אשר שב ללכת בהם ונחם על הרעה: וארפאהו: אז רפאתיו מן המכות הפקודות עליו: ואנחהו. אוליכו בדרך הישר לטוב לו: ואשלם: אתן לו טובה הרבה שיהיה לו תשלומין תנחומין על הרעה שעברה עליו: לו ולאבליו · אשלם לו תנחומין ולכל המתאבלים והמצטערים בצרתו: (יט) בורא ניב שפתים · אחדש אני לו ניב שפתים מחודש לו כמו לשעבר שהכל קנתרו אותו בדבריהם כי מעתה כולם יאמרו לו שלום שלום והכפל לחזק: לרחוק ולקרוב: בין לשרחוק ממנו בין לשקרוב לו בשפתי כולם אחדש למולו דברי שלום: אמר ה׳ ורפאתיו: ר״ל כן אמר ה׳ וכן היה כי נרפא מן המכות ומן העדר השלום (ומלת ורפאתיו אמר במקום ה׳ כאלו הוא המדבר): (כ) והרשעים · אבל הרשעים העומדים במרדם יתמידו בצרה כים הזה אשר בכל עת הוא נגרש מן הרוח ומתנדנד בגליו אל השפה כי לא יוכל להיות בהשקט ובמנוחה כי רוח קימעה מגרשו ומנדנדו: ויגרשו מימיו. ר״ל בבואו אל השפה יגרשו מימיו להלן את הרפש וטיט המלויים בשפת הים וכן הרשעים האלה יתמידו בצרה והם עוד יוסיפו סרה להכעיס לזולת: (כא) אין שלום וכו׳ · כלפי שאמר למעלה שאל מול השב יחדש אמרי שלום לזה אמר אבל על הרשעים האלה אמר אלהי שלא יהיה שלום להם כי כולם יקנטרו אותו בדברי ריב ומצה: **נח** (א) קרא בגרון: זהו מאמר ה׳ אל הנביא קרא בגרון ר״ל קרא בקול רם ביותר עד שיצא הקול מן הגרון כדרך הצועק להיות נשמע למרחוק: אל תחשוך · אל תמנע הקריאה: כשופר. כהרמת קול השופר: והגד לעמי פשעם · אמור להם במה הם פושעים והוכיחם עליהם: ולבית וכו׳. כפל הדבר במ״ש: (ב) ואותי יום וכו׳ · ר״ל והם מראים עצמן כצדיקים כי בכל יום ידרשו להתפלל אלי: ודעת · חפצים לדעת דרכי תורתי: כגוי וכו׳ · כאלו היה גוי העושה צדקה בכל עת ולא עזב משפט אלהיו שדרכו לחקור לדעת את המשפט כן ישאלוני הם משפטי צדק וחפצים להתקרב אל אלהים לדעת מצותיו ור״ל הן מראין עצמם כאלו היו חרדים על המצות אבל לא כן הוא: (ג) למה צמנו · ר״ל כאשר יצומו ואינם נענים מתרעמים עלי ויאמרו למה היתה כזאת אשר אנחנו צמנו וכאלו לא ראית להשגיח בדבר ולהסיר מעליו ממעלת העכו״ם: ענינו וכו׳ · כפל הדבר במ״ש: הן ביום צומכם: ר״ל המשובה היא

טמכם. ואין ארצה צומכם ואינו כי אם למריבה, כי ביום התענית יאספו כעס ויראה אדם בעל חובו ויתאל ממנו חפצו כלומר חובו · כי ימצאהו ביום התענית ואם לא יתן יגגוש אותו וידחקנו עד שיתן וגם יכנו באגרוף רשע אם יענה לו שלא כרצונו הנה כי אין צומכם לאל כי אם לצורכיכם: עצביכם · ממונכם כמו ועצביך בבית נכרי כי הממון יגיע האדם ועצבונו, ודגש לד"י עצביכם לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש, והדומים להם: תנגשו · מן לא יגוש את רעהו וכא בתולם, וזמן התימה שתרגם אותו יונתן וכל תקלתכון מקרבין תרגם כמו בשי"ן כמו ויגש אליו יהודה שתרגומו וקריב לותיה יהודה: (ד) הן לריב · הנה אין צומכם כי אם לריב ומצה ואיך ארצה אותו: אגרוף · ידוע בדברי רז"ל כאמרם בעלי אגרופים וזולתו: כיום · כמו כהיום, והכף כף האמתי, כמו כף השבעה לי כיום, והדומים לו, להשמיע במרום שאתם צועקים בתפלתכם כאלו אתם שופכים נפשיכם לפני ואינו כי אם דרך מרמה כאלו איני יודע לבבכם:

חֶפֶץ וְכָל־עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ׃ ד הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ כַיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם׃ ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיהוָה׃ ו הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ׃ ז הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם׃ ח אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ׃ ט אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע וְדַבֶּר־אָוֶן׃

אַתּוּן מְקָרְבִין׃ ד הָא לְתַחֲרוּ וּלְמַצוּ אַתּוּן צָיְמִין וּלְמִמְחֵי בְּכוּרְמֵיזָא דְרִשְׁעָא לָא תִתְעַנּוּן תַּעֲנִין כְּאִלֵּין לְאַשְׁמָעָא בִמְרוֹמָא קָלְכוֹן׃ ה הַהֲדָא הוּא תַּעֲנִיתָא דְרַעֲוָא בַהּ יוֹמָא דְמַסְגֵף אֱנָשָׁא נַפְשֵׁיהּ כָּפֵיף רֵישֵׁיהּ כְּאַגְמוֹן כָּפֵיף וְעַל סַקָּא וְקִיטְמָא בָּאֵית הַלְדָא אַתּוּן קָרַן תַּעֲנִית וְיוֹמָא דְרַעֲוָא בֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ׃ ו הֲלָא דָא הִיא תַּעֲנִיתָא דְרַעֲוָא בַהּ פְּרָדוּ כְּנִישַׁת רִשְׁעָא שְׁרוֹ קִטְרֵי כְּתָבֵי דִין מַסְטֵי וּפַטָּרוּ דַהֲווֹ אֲנוּסִין בְּנֵי חוֹרִין וְכָל דִּין מַסְטֵי תְּסַלְּקוּן׃ ז הֲלָא תְּפַרְנֵס לְכַפְנָא מִלַּחְמָךְ וַחֲשִׁיכִין מְטַלְטְלִין תָּעֵיל לְגוֹ בֵיתָא אֲרֵי תֶחֱזֵי עַרְטִילָאָה וּתְכַסִּינֵיהּ וּמִקָּרִיב בִּשְׂרָךְ לָא תִכְבּוֹשׁ עֵינָךְ׃ ח בְּכֵן יִתְגְּלֵי כְּשַׁפְרָפְרָא נְהוֹרָךְ וְאָסוּת מַחֲתָךְ בִּפְרִיעַ תִּיסַק וִיהָכוּן קֳדָמָךְ זַכְוָתָךְ בִּיקָר מִן קֳדָם יְיָ תִּתְכְּנֵישׁ׃ ט בְּכֵן תְּצַלֵּי וַיְיָ יְקַבֵּל צְלוֹתָךְ תִּבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי וְיַעְבֵּד בָּעוּתָךְ אִם תַּעְדֵּי מִבֵּינָךְ אַסְטָיוּת דִּיזְמַרְמַז בְּאֶצְבַּע וּמַלֵּי מְלִין

שלכם הנעצבים על ידכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם: (ד) לא תצומו כיום: כמשפט היום לשבור לבבכם כדי שישמע קולכם במרום: (ה) הלכוף · ה"א תמיהא כלו' שמא לכוף כאגמון ראשו אני צריך · אגמון הוא כמין מחט כפוף ולדין בו דגים וקורין לו איי"ם בלע"ז: הלזה תקרא צום · ל' תמיהא לפיכך הה"א נקודה חטף פתח: (ו) חרצובות · ל' קישור ואיסור: מוטה · הטיית משפט: וכל מוטה תנתקו. ת"י וכל דין מסטי תסלקון: (ז) ועניים מרודים. נאנחים ונאנקים על צרתם כגון עניי ומרודי (איכה ג) אריד בשיחי (תהלים נה): ומבשרך · ומקרובך: (ח) יבקע כשחר · כעמוד השחר הבוקע בעבים: וארוכתך מהרה: ורפואתך מהרה כמו העלה ארוכה

(ה) הכזה. אין הצום הנרצה התענית מאכול ומשתות וכפיפת הראש כמו האגמון שהוא הגומא שכופף ראשו ולא הצעת השק והאפר כי אין המעשים האלה נבחרים ונרצים לפני אם לא בלב נשבר ובמעשים טובים ושוב מדרכים רעים: (ו) הלא זה · חרצובות רשע. קשורי רשע, וכן כי אין חרצובות למותם, כי מעשה הרשע כשיתחזק ידמה לקשר אמיץ שלא יוכל אדם לפתחו ולהתירו כי אם בטורח גדול, וכפל הענין במלות שונות: ואמר התר אגדות מוטה · כי מוטה כמו רשע שמטים העניים מן ימיטו עלי און. או יהיה המוטה שם העול, כמו ויקח חנניה את המוטה ׳ דמה דתקם העניים ונגשה אותם כאלו ישימו עול ומוטה על צוארם, ויונתן תרגם שרי קטרי כתבי דין מסטי: ושלח רצוצים חפשים, הם העבדים שהם רצוצים ושבורים ביד אדוניהם עוברים על לא תרדה בו בפרך ולא ישלחום מקץ שבע שנים כמו שהוכיח ירמיהו הנביא גם כן בני דורו על זה: מוטה. פירשנוהו: (ז) הלא פרוס. הפריסה היא הבליעה ידוע בדברי רז"ל בענין חתיכות הלחם מברך ואחר כך בוצע וזולתו: מרודים · כתרגומו מטלטלין, וכן עניי׳ ומרודים עניה ומרודה ענין טלטול: ומבשרך לא תתעלם · להאכיל הרעב ולכסות הערום הוא חיוב לכל ישראל אבל מי שהוא קרובו הוא חייב יותר זה · ואם יראה אותו שהוא עני לא יעלים עיניו ממנו עד שיצטרך לשאול מאיתו אלא חייב להלוות לו ולפתות לפניו דרכים שירוית בהם: ומבשרך: כמו איש איש אל כל שאר בשרו ומי שעושה המעשים האלה הוא מקיים כל המצות אלא זכר מעשים אלו שהם הפך המעשים הרעים שזכר: (ח) אז. אם תעשה מעשים אלו לא תצטרך לצום ולשק ואפר ויבקע כשחר אורך כמו השחר ההולך ואור עד נכון היום: אורך-הצלחתך. וארוכתך מהרה תצמח רפואתך אם בא עד עתה עליך רעה בגופך או בממונך עתה בהטיבך מעשיך תצמח רפואתך מהרה כצמח האדמה שהולך וגדל כן תהיה הצלחתך

תביא י"ג בקריאה וסי׳ ומכל החי מכל בשר · ראשית בכורי אדמתך תביא · וחברו · לא תביא אתנן זונה · ובמ-את ימי טהרה. ולא תביא תועבה אל ביתך ; ולקחת מראשית כל פרי האדמה. וצו את יהושע בן נון. ואת עשרת חריצי החלב. תשמע זעקה מבתיהם. הלא פרוס לרעב לחמך ועניים · אף על זה פקחת עיניך · היתה כאניות סוחר סמ חק:

תולדות אהרן צום אבחרהו · (תענית סה):
כאגמון ראשו · שבת נד קידושין סב (שבת ז): הלא פרס. ב"ב ט י זוהר ויקהל: ומבשרך. כתובות נב שבועות לט (כתובות לד): והלך לפניך .סוטה ט ב"ב יא עכו"ם ס: אז תקרא. יבמות סג סנהדרין עו:

זה יהיה בעולם הזה ובעולם הבא: והלך לפניך צדקך · כשתמות כבוד ה' יאספך אל מקום הכבוד אשר נפשות הצדיקים צרורות שם בצרור החיים, והנה זה הענין ושלש במלות שונות לחזק הענין אלא שבפעם שנית פרט דברים שזכר בכלל ובפעם השלישית זכר בפרט שמירת שבת שהוא יסוד גדול לכל המצות כמו שפירשנו למעלה: (ט) אז תקרא · כי עתה בעשותך המעשים הרעים תאמר למה צמנו ולא ראית אבל בהטיבך מעשיך תדע שאענה אותך בקוראך אלי ואראה צומך ואשמע תפלתך: אם תסיר · אם תשוב מהמעשים האלה הרעים ותעשה מעשים טובים: מוטה · פירשתיו: שלח אצבע · מקור כמו שאמר למעלה ולהכות באגרף רשע, אמר אם תסיר אותו המעשה הרע ואפילו שלח אצבעך תסיר כדרך בני אדם המריבים שישלח אצבעו האחד אל פני חברו לא שיכנו, וכן תסיר

מצודת דוד

הן ביום צומכם וכו׳: כלומר ר"ל מכם ידרוש וימצא דבר החפץ בו ומאוהו אליו ויעסוק בו להפג ממנו צער התענית ולא שת לבו לשוב לה׳: וכל עצביכם. כל עצבון התענית תלחצו להסירו מכל וכל בדברים המשמחים: (ד) הן לריב וכו׳: באמת הצום היא סיבה לכם לחמוא לריב ולהתקוטט זה עם זה ולהכות באגרוף כי הדרך להתאסף יחד בימי הצום והאדם מצוי עם שונאו ומתקוטט עמו ובאים לידי הכאה: באגרוף רשע · כי המכה בה קרויה אגרוף רשע: לא תצומו כיום: אינכם צמים כמשפט יום הצום להתפלל לפני להשמיע קולכם אל השמים: (ה) הכזה · וכי כזה הענין ראוי להיות צום שאבחר בו ואוזר ומפרש שהוא יום שהאדם מענה נפשו בתענית: הלכוף: האם מה שהאדם כופף ראשו למטה בהכנעה כצמח הגומא ויציע תחתיו שק ואפר וכי לזה תקרא לה׳ צום מקובל ויום רצון: (ו) הלא זה · באמת זהו ענין הצום אשר אבחר בו שיפתח ביום ההוא את קשרי הרשע ר"ל לבטל הקשר לבל יעשהו: התר אגדות מוטה. התר קשרי אגודות עלי העול אשר הוכנו לתת על צוארי העניים (ודמה נגישת העניים ודחקם כאלו ישימו העול על צוארם): ושלח רצוצים חפשים. העבדים הרצוצים ועשוקים בידך שלחם לנפשם בשנה השביעית ויהיו חפשים: וכל מוטה. כל עלי העול אשר שמתם על צוארם תנתקו מהם ר"ל לא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה: (ז) הלא פרוס: באמת ביום ההוא פרוס לחמך ותן למי שהוא רעב ואין לו מה יאכל: ועניים מרודים · עניים הנאנחים על כי לא ימצאו מקום לחסות בו הביאם אל ביתך: כי תראה. כאשר תראה ערום מבלי לבוש תכסהו משלך · ומבשרך · לא תתכסה עלמך מקרובך לבל יראוך: (ח) אז יבקע וכו׳. כשתעשה כן אז יאיר אור הצלחתך כעמוד השחר הבוקע בעבים ומאיר לעולם: וארוכתך. רפואתך תצמח מהרה: והלך. הצדקה שעשית תלך לפניך להוליכך אל הג"ע וכבוד ה׳ יאספך אל המקום אשר שם גנוזות נפשות הצדיקים: (ט) אז תקרא וכו׳. כשתעשה כן אז כאשר תקרא לה׳ הוא ישיב לך למלא שאלתך: תשוע וכו׳: כפל הדבר במ"ש: הנני להשלים חפצך: אם תסיר. אם תסיר מכל וכל תסיר מתוכך את עלי העול שהכבדת על צוארי העניים: שלח אצבע: מוסב על אם תסיר

מצודת ציון

תנגשו · תלחצו ותדחקו כמו ונגש העם (לעיל ג): (ד) ומצה · ענין מריבה כמו וזדון יתן מצה (משלי י"ג): באגרוף · כן יקרא היד הכפופה באצבעותיה וכן באבן או באגרוף (שמות כ"א): במרום · בשמים הרמים: (ה) הלכוף · מלשון כפיפה והשפלה: כאגמון · הוא הסוף מן גומא והוא שם צמח רך וכן כפה ואגמון (לעיל ט׳): ושק · יריעה עבה: יציע · מלשון מצע המשכב: (ו) פתח · ענין התרה: חרצבות · ענין קישור ואיסור וכן אין חרצובות למותם (תהלים ע"ג): אגודות · ענין דבר הקשור יחד וכן אגודות אזוב (שמות י"ב): מוטה · ענין עלי העול כמו מוסרות ומוטות (ירמיה כ"ז): רצוצים · ענין שבירה ונתיצה כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד׳): חפשים · ענין חירות כמו יצא לחפשי חנם (שמות כ"א): תנתקו · ענין העתק והסרה ממקומו: (ז) פרום · ענין שבירה ובציעה וכן פורש אין להם (איכה ד׳): מרודים · נאנחים ונאנקים כמו אריד בשיחי (תהלים נ"ה): ומבשרך · מקרובך כמ"ש כי אחינו בשרנו הוא (בראשית ל"ז): תתעלם · מלשון העלם והסתר: (ח) כשחר · הוא האור המאיר בפאת המזרח עד לא יצא השמש: וארוכתך · ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (ירמיה ח׳): יאספך · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): (ט) יענה · מלשון עניה ותשובה: תשוע · ענין צעקה כמו שועתי שמעת קולי (יונה ב׳): הנני · הנה אני: מוטה · עלי העול: און · ענינו דבר שאינו הגון ותפק

תסיר דבר און שלא תריב עם רעך אפילו בדברים , והכל הוא בכלל תרלבות רשע שזכר : (י) ותפק לרעב נפשך · ואלה המעשים הטובים שתעשה שתוליא לרעב נפשך ורלוך , כלומר כשתפרוס לו לתמך ברוח נדיבה תעשה והסברת פנים שיכיר כי ברלון ובלב טוב אתה נותן לו , וכן על הכסות שזכר זכרו : ותפק · כמו ותולא , וכן ויפק רלון מה' , מפיקים מזן אל זן : תשביע · שתסיה פרוסת הלחם שתתן לו כדי שביעה : כלהרים · אם תיב לך אפלה ולרה תשוב כמו הלהרים שהוא חוזק אור היום : (יא) ונחך ה' · בדרך ה' נחני בלדקתיך , כלומר תמיד ישגיח עליך בכל אשר תפנה : בצחצחות · ענין יובש , כמו נלא למא בעת שיהיה למא ותסרון טוב בעולם הוא ישביע נפשך : ועצמותיך יחליץ · ידשן , על דרך ושמועה טובה תדשן עלם , וזכר העלמות לפי שהם מוסדות הגוף . ובענין זה אמרו רבותינו ז"ל העובד לפני הקב"ה ביום טוב של ראש השנה אומר החליצנו ה' אלהינו , כלומר השביענו ודשננו במלותיך , או פירוש הניחנו כי כן פירשוהו לשון מנוחה , ואמרו כי בארבע לשונות נשתמשו בלשון הזה , יחלף , יחלץ , ישזבן , יזין , יניח , יחלף כמו וחללה נעלו , ישזיב כמו חללני ה' , יזין כמו חלוצים תעברו , יניח כמו ועלמותיך יחליץ , היך מה דאת אמר רלה והחליצנו : כגן רוה : שיש בו מעינות ישקוהו והוא רוה ושבע תמיד והירקות אשר בו לחים , או תהיה כמו מולא מים והוא המקור אשר לא יכזבו מימיו כי אפילו בעת היובש הוא נובע , וכלות הדבר הוא כזב כאלו מכזב בו שלא היה שם מעולם , על דרך כחש מעשה זית ותירוש יכחש בה : (יב) ובנו ממך : כי כמו שהמעשים הרעים מחריבים הארץ כן המעשים הטובים מיישבים אותה : ופי' ממך . המעשים הטובים היולאים ממך יבנו חרבות העולם שהיו חרבות זמן רב . מוסדי דור ודור , המוסדות שנפלו זה דור ודור אתה במעשיך הטובים תקומם אותם : וקורא לך גודר פרץ . בני העולם יקראו לך כי בזכותך ובמעשיך הטובים יגדרו הפרלות : משובב נתיבות לשבת · כי בחרבן הארץ הנתיבות שוממות אין עובר בהם , כמו שאמר דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד , ויאמרו עליך כי אתה המשובב הנתיבות לעבור בהם לשבת כי מפני ישיבת הערים ישובו גם כן הדרכים , ויונתן תרגם ויקרון לך מקים ארח תקנא מתיב רשיעיא לאוריתא : (יג) אם תשיב משבת · מלכת בשבת חוץ לתחום , ואמר אם תשיב כלומר אם היית הולך בדרך ונזכרת שהוא שבת והשיבות רגלך אחור מלכת עוד לכבוד שבת כל שכן עשות חפלך שהוא כולל המלאכות שחייבין עליהם מיתה כי אפילו ללאת חוץ לתחום שהוא בלאו תחזור עליך ותשמר ממנו : ביום קדשי . שאני קדשתי כמו שאמר ויקדש אותו , והקדוש הוא שהבדילו משאר הימים ,

‫דָּאוֹנַס׃ י וְתִתְפַּח קֳדָם כַּפְנָא נַפְשָׁךְ וּנְפַשׁ מְסַגְּפָא תְּשַׂבַּע וְיִדְנַח בַּחֲשׁוֹכָא נְהוֹרָךְ וְקִבְלָךְ יְהֵי כְּטִיהֲרָא׃ יא וִידַבְּרִינָךְ יְיָ תְּדִירָא וְיִשְׂבַּע בִּשְׁנֵי בְּצוֹרְתָא נַפְשָׁךְ וְגוּפָךְ יְחֵי בְּחַיֵּי עָלְמָא וּתְהֵי נַפְשָׁךְ מַלְיָא תַּפְנוּקִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דְמַרְוְיָא וּכְמַבּוּעַ דְּמַיִן דְּלָא פָּסְקִין מוֹהִי׃ יב וְיִבְנוּן מִנָּךְ חָרְבַת עָלַם יְסוֹדֵי דָּר וְדָר תְּקוֹמֵם וְיִקְרוּן לָךְ מְקַיֵּים אוֹרְחָא דְתַקְנָא מְתִיב רַשִׁיעַיָּא לְאוֹרַיְתָא׃ יג אִם תְּתִיב מִשַּׁבְּתָא רַגְלָךְ לְמֶעְבַּד צוֹרְכָךְ בְּיוֹמָא דְקוּדְשִׁי וּתְעָרַע לְשַׁבְּתָא בְּתַפְנוּקִין לְקַדִּישָׁא דַּייָ תִּיקַר וּתְיַקַּר קֳדָמוֹהִי מִלְמֶעְבַּד אוֹרְחָךְ מִלְסַפָּקָא צוֹרְכָךְ וּמַלָּלָא מִלִּין דְּאוֹנָס׃ יד בְּכֵן תִּתְפַּנַּק קֳדָם יְיָ וְיַשְׁרִינָךְ עַל תּוּקְפֵי אַרְעָא וְיוֹכְלִינָךְ פֵּרֵי אַחְסָנַת יַעֲקֹב אֲבוּךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַייָ גְּזִיר כֵּן׃‬	‫י וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ יא וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו׃ יב וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת׃ יג אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר׃ יד אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמוֹתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃‬

רש"י: ארוכה לך (ירמיה ל) : (י) ותפק לרעב נפשך · בתנחומא דברים טובים : (יא) בצחצחות . בעת למאון ובצורת כך ת"י : יחליץ · יזיין כמו חלוצי לבא (במדבר לא) . (יב) משובב נתיבות לשבת : תירגם יונתן מתיב רשיעיא לאורייתא : משובב כמו משיב · לשבת ליישובו של עולם : (יד) נחלת יעקב אביך · נחלה בלא מלרים כמה שנא' ופרלת ימה וקדמה וגו' (בראשית כח) לא כאברהם שנאמר (שם יג) הארץ אשר אתה רואה ויעקב שמר את השבת שנא' (שם לג) ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פי' :

על ה' ל"א וסי' נמסר במסר'רבתא בערך ארני: קורא ו' וקמץ בקריא' וסי' וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך · ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור · לשום לאבילי ציון · גם לא שמעת גם . נדרשתי ללא שאלו . לאומים להם קורא חגלגל : וכל לשון יצץ דכות' : במותי ג' מ"ל בקריאה וסי' ירכבהו על במותי ארץ · והרכבתיך על במותי ארץ . הנה ה' יוצא ממקומו :

תולדות אהרן ותפק לרעב · ב"ב ט : וזרח בחשך · זוהר תולדות תרומה : ועצמותיך יחליץ . יבמות קב : אם תשיב . עקדס שער נח זוהר ב שלח: לשבת ענג. שבת קיח פסחים סח ביצה לד זוהר אמור : וכבדתו . שבת קיג קיט : ממצא חפצך . שבת קג : אז תתענג . שבת קיח זוהר יתרו :

ופירוש עשות חפליך מעשות , ומ"ם משבת עומדת במקום שנים , ורגלך , וחפלך , חסרים יו"ד כרבים , ורבותינו זכרונם לברכה פירשו רגלך דרך המקרא לשון רבים שאמרו רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס שנאמר אם תשיב משבת רגלך , רגליך קרינן , כלומר אף על פי שכתוב רגלך בלא יו"ד יש אם למקרא או וקראת לשבת עונג , אם תשיב משבת , מלות לא תעשה , וקראת לשבת עונג , מלות עשה לענג כגוף ביום השבת במאכלים ערבים וטובים שמתוך שיענהו משאר ימים לטוב יזכור מעשה בראשית ושהאל חדשו מאין ושבת ביום השביעי ומתוך כן ישבח לאל ויפארהו בפיו ובלבבו , ותתענג נפשו בו , ופי' וקראת כמו מקרא קדש : לקדוש ה' מכובד כפל הענין כמ"ש , ורבים פירשו ביום הכיפורים שאמרו מאי דכתיב לקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה : וכבדתו מעשות דרכיך · זהו הכבוד שתמנע מעשות כל מלאכה , כי פירוש דרכיך חפלי כמו מעניך דרכי ספרתי ודרכיך למחות מגכך והדומים להם , ורז"ל פירשו דרכיך מנהגיך שלא יהא מנהגו של שבת כמנהגו של חול , כמו שאמרו וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול , וכן שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול , וכן שלא יאכל המאכלות והמשתה של שבת כשל חול , ופי' לשנות מנהג עת האכילה להקדים או לאחר : ממצוא חפצך · כפל ענין כמ"ש כי הוא כמו מעשות דרכיך כמו שפירש של דרך הפשט , וכת"י מלספקא צורכך , ורז"ל פירש ממצוא חפצך , בדברים שלא ידבר בשבת בחפליו , והם הדברים שלריך לעשותם בחול , ודקדקו מחפליך , ואמרו חפליך אסור לדבר בה חפלי שמים מותרים כמו שאמרו חשבונות של מלוה מותר לחשבן בשבת , ואמרו פוסקין לדקה לעניים בשבת , ואמרו מפדכין על התינוקות ליארס ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות · כי כל הדברים האלה אם ידבר בהם הם מלוה , ואפי' ללמדו במה שיהיה כדי שלא יהיה גנב ולסטים את הבריות , ואמרו דבר · שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול : כלומר שידבר בשבת בנחת וימעט בדברים : ואמר דבר דבור אסור הרהור מותר ואעפ"כ החסידים נזהרים אפי' מהרהור חפלים אלא בחפלי שמים כמעשה בחסיד ההוא שמספר במס' שבת , וי"מ ודבר דבר ומלמלא מלין דאונס , פי' דבר און כי כן מתרגם און אונס וזה אסור אפילו בחול : (יד) אז תתענג על ה' · אם תתענג את השבת תתענג על ה' כלומר יספיע לך טובות עד שתתענג עליו ותודה בו ובטובו כי מאתו הכל ובידו , והפשטנו על

מצודת ציון

(י) · ותפק · ותוליא כמו זממו אל תפק (תהלים ק"מ) : נפשך · ענין רלון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ג) : נענה · מלשון עינוי : וזרח · ענין הארה : ואפלתך · מלשון אופל וחושך : כלהרים · היא עת עמידת השמש בחלי השמים : (יא) ונחך · ענין הנהגה כמו ולא נחם (שמות י"ג) : בצחצחות · ענין יובש וצמאון; כמו שכנו צחיחה (תהלים ס"ח) : יחליץ · יזיין כמו חלוצי לבא (במדבר ל"א) ור"ל יבריא ויחזיק : רוה · שביעה כמו תלמיה רוה (תהלים ס"ה) : יכזבו · ענין עזיבת הדבר והפסקה כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה ט"ו) : מוסדי · מלשון יסוד : גודר פרץ · בונה כותל במקום הפרוץ והשבור כמו והגדר גדר וכו' (יחזקאל מ"ג) : משובב · מלשון השבה : נתיבות · שביל ודרך : לשבת · מלשון ישיבה : (יג) תשיב · מלשון השבה: חפצך · מלשון חפץ ורלון : עונג · מלשון תענוג ותפנוק : דרכיך · ענינך וכן דרכי ספרתי (תהלים קי"ט) : (יד) והרכבתיך · מלשון רכיבה והתנשאות : במותי · ענין גובה כמו על במתי עב (לעיל י"ד) נגאלו

מצודת דוד

תסיר לומר אם גם תסיר מלשלוח אלבעך אל מול פני חברך כדרך בני אדם המריבים וגם תסיר מלדבר לחברך און ודברי קנטור : (י) ותפק · תוליא לרעב את רלונך הטוב לדבר דברי נחומים בעת תתן לו המאכל : ונפש נענה . נפש המעונה ברעב תתן לה די שבעה : וזרח בחושך אורך . בהיות בעולם חשכת הלרות יזרח אורך ולא תהיה נכלל עמהם : ואפלתך · אם תהיה לך אפלת לרה תשוב כמו הלהרים בהארת אור ישועה : (יא) ונחך . המקום ינהג אותך תמיד בדרך הטוב לך : והשביע בצחצחות נפשך . בעת יהיה בעולם למאון ויובש ישבע את נפשך ולא תהיה חסר מכל טובה : ועצמותיך יחליץ . יבריא ויחזיק את עצמותיך וזכר את העצמות לפי שהם מוסדי הגוף : והיית · תהיה שבע מטובה כגן השבע מן המים כי הדרך הוא להשקותה בכל עת וכמוצא מים תהיה בכל עת מושפע בטובה כמקור המוצא מים אשר המים הנוספים אינם נפסקין : (יב) ובנו ממך . רלה לומר המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו את חרבות העולם וכמו שהמעשים הרעים מחריבים את העולם כן הטובים יבנו החרבות : מוסדי דור ודור . היסודות שנפלו בימי הדורות אתה תקומם אותם במעשיך הטובים וכפל הדבר במ"ש : וקורא לך · כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ אשר בזכות מעשיך גדרת פרצות העולם : משובב · אתה הוא המשיב את הנתיבות להיות מיושבות באנשים כי בהיות הערים חריבים נשמו הנתיבות ובזכותך נבנו הערים ונתיישבו הנתיבות : (יג) אם תשיב משבת וכו' . ר"ל אם החזקת בדרך ללאת חוץ לתחום ונזכרת שהוא שבת והשבות רגלך בעבור השבת : עשות . המ"ם של משבת עומדת במקום שנים ור"ל אם תשוב מעשות חפצך אחד מן המלאכות האסורות : ביום קדשי . זהו שבת שקדשו המקום : וקראת לשבת ענג . תקרא את השבת יום עונג ר"ל יהיה מיוחד לך להתענג בו : לקדוש ה' מכובד · ליום השבת שקדשו המקום תקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול : וכבדתו . ר"ל לא בקריאת שם לבד אלא תכבדו מעשות בו מעניך : ממצוא . מבלי מצוא בו חפצך ר"ל שלא תעשה בו חפצך מדברים האסורים בשבת : ודבר דבר . ומלדבר בו דבר האסור בשבת כחשבונות וכיולא : (יד) אז תתענג על ה' · כשתעשה כן אז ישפיע לך טובה הרבה ותתענג על ה' ור"ל לא תתענג לעדון הגוף כ"א להעמיד הגוף במלב הראוי להשכיל בתורת ה' : והרכבתיך . ר"ל תהיה גרום ממעלה ·

נט א הֵן לֹא־קָצְרָה יַד־יְהוָה מֵהוֹשִׁיעַ וְלֹא־כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ׃ ב כִּי אִם־עֲוֺנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטֹּאותֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְּׁמוֹעַ׃ ג כִּי כַפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם וְאֶצְבְּעוֹתֵיכֶם בֶּעָוֺן שִׂפְתוֹתֵיכֶם דִּבְּרוּ־שֶׁקֶר לְשׁוֹנְכֶם עַוְלָה תֶהְגֶּה׃ ד אֵין־קֹרֵא בְצֶדֶק וְאֵין נִשְׁפָּט בֶּאֱמוּנָה בָּטוֹחַ עַל־תֹּהוּ וְדַבֶּר־שָׁוְא הָרוֹ עָמָל וְהוֹלֵיד אָוֶן׃ ה בֵּיצֵי צִפְעוֹנִי בִּקֵּעוּ וְקוּרֵי עַכָּבִישׁ יֶאֱרֹגוּ הָאֹכֵל מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת וְהַזּוּרֶה תִּבָּקַע אֶפְעֶה׃ ו קוּרֵיהֶם לֹא־יִהְיוּ לְבֶגֶד וְלֹא יִתְכַּסּוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי־אָוֶן וּפֹעַל חָמָס בְּכַפֵּיהֶם׃ ז רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרֻצוּ וִימַהֲרוּ לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת אָוֶן שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּמְסִלּוֹתָם׃ ח דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יָדָעוּ וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעְגְּלֹתָם

א הא לא מקפידות ידא מן קדם יי לית אתון מתפרקין ולא מדיקר קדמוהי מלמשמע לא מתקבלא צלותכון׃ ב אלהין חוביכון הוו מפרשין ביניכון לבין אלהכון וחטאיכון גרמו לסלקא אפי שכינתא מנכון מלקבלא צלותכון׃ ג ארי ידיכון שוטפין בדם זכאי ואצבעתכון בחובין ספותכון ממללין שקר לישנכון נכלין מחשיב׃ ד לית דמצלי בקשוט ולית דמתדן בהימנותא מתרחצין על למא וממללין שקר מוחן ומפקין מלבהון מלין דאונס׃ ה הא כביעי חיוי חורמנין מפרחין וכקורין דעכוביתא מחיא דמן דאכיל מביעיהון מאית ומשחנן ומפקן חיון חורמנין מפרחין׃ ו הא כקוריי דעכוביתא דלא כשרין לאתכסאה כן לית הנאה בעובדיהון עובדיהון רשיעיא עובדי אונס וליאות שקר בידיהון׃ ז רגליהון למעבד דביש רהטין ומוחין למשפך דם זכאי עשתוניהון עשתוני אונס בזא ותברא בכבשיהון׃ ח אורח שלמא לא ידעין ולית דינא במהכיהון

רשי

סי' ר' שמשון: (א) הן לא קצרה. את אשר לא נושעתם לא מקוצר ידו הוא: (ב) הסתירו פנים · גרמו לכם שהסתיר פניו מכם: (ג) נגאלו. לשון טינוף וכן לחם מגואל (מלאכי א): (ה) צפעוני. מין נחש רע: בקעו · איסקלורי"ט בלע"ז כלומר מעשים מכוערי' שאינם לטובתם עשו: וקורי עכבים: אירניי"ע בלע"ז וקורי אורטו"ש בלע"ז · קורי הם כלי האורג שהשתי מוסך בהן. ומנחם חברו במחברת מיסך קורות ע"ש שהעכבים (מיסך אריגותיו בקורות: והזורה: ת"י משחנן לשון חימום שקירין בלע"ז קובי"ר המחממן יוצא מהן כשהוא מבקע הקליפה. ועיקר לשון והזורה לשון עיצור הוא להוציא הבלוע בתוכו כמו ויזר את הגזה (שופטים ו) ועיצורו של זה הוא חימומו: אפעה: מין נחש שהוא רע כך לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה: (ח) ואין משפט במעגלותם. כלומר אין במעגל דרכיהם דבר נשפט

רדק

על ה' הוא תענוג הנפש, והגאון רב סעדיה פירש תענוג הגוף כלומר תענג גופך יהיה על ה' לא ככסילים שנאמר בהם לא נאוה לכסיל תענוג אבל המשכיל לא ירבה בתענוג יותר מדאי כי אם במשפט בעבור כי הוא נתעסק בחכמה וכה יתענג יותר אלא שתענוגי הגוף במשפט ייטיבו שכלו ויתחזקו כחותיו השלשה והם כח הזכרונות וכח הבחינה וכח המחשבה: והרכבתיך על במותי ארץ · כמו ירכיבהו על במותי ארץ והיא ארץ ישראל שהוא גבוה מכל הארצות, כלומר אם תגלה ממנה ישליטך עוד עליה בשכר שמירת שבת ושאר המצות והבטחה זאת לכל בני הגלות אם הוא קרוב מזמן הגאולה יזכה לישועה ואם הוא רחוק מזמן הגאולה יזכה לתחיית המתים ויזכה לארץ ישראל ולטובה: והאכלתיך. כפל הענין במלות שונות, ואמר יעקב כי בניו הם מיוחדים בנחלה לא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בן יצחק וכן אמר ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם, ורז"ל דרשו כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך. לא כאברהם שנאמר בו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, ולא כיצחק שנאמר בו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה: כי פי ה' דבר. וכיון שהוא דבר יקיים דברו: (א) הן לא קצרה · אחר שהשלים להורותם על המעשים הטובים ושיסורו מהמעשים הרעים שב להוכיחם עוד על רוע מעשיהם, ואמר כי לשוא יתלוננו על האל, ואומרים למה צמנו ולא ראית, ואמר להם זה שלא ראה האל צומכם ולא הושיע אתכם מאויביכם לא מפני שקצרה ידו מהושיע ולא מפני שכבדה אזנו משמוע כי הוא שומע צעקתכם ובידו להושיע אתכם אלא שעונותיכם גרמו לכם והם מבדילים ביניכם לבינו והרי הוא כאילו אינו שומע או כאלו אין כח בידו להצילכם, ולמה מפני עונותיכם: הסתירו · עובר לשלישי (ב) כי אם · מפורש הוא: (ג) כי כפיכם נגאלו בדם. בשפיכות דם נקי: ואצבעותיכם בעון. לשלח אצבע ולהכות באגרוף: ושפתותיכם · והנה העון במעשה ובדבור, ומלת נגאלו מורכבת מן נפעל ופעל שלא נזכר שם פועלו, וסבת ההרכבה כתבנו בספר מכלל, וענינו ענין טנוף מן לחם מגואל: (ד) אין קורא · אחד מהם לחבירו להוכיח בצדק, ויונתן תרגם לית דמצלי בקשוט: ואין נשפט · באמונה כי השופט יעוות דינו: בטוח על תהו: כשמדבר עם חבירו הוא שאין לבו עמו כפיו על מה הוא בוטח על תהו כי חושב בלבו שלא יגלה לחבירו אם הוא מדבר בשוא ושלא הוא גלוי לפני האל וגם לחבירו יגלה יום אחד מתוך מעשיו והנה בטחונו בהבל: הרה עמל. דמה המחשבה להריון והדבור והמעשה ללידה: והוליד · נכתב ביו"ד המשך: (ה) ביצי · דמה עוד מחשבות' ומעשיה' לביצי צפעוני כשיבקעו יצאו מהם צפעונים כן מחשבותם רעות ומעשיהם רעים, ופירוש בקעו הצפעונים מבקעים אותם, כמו ביצת האפרוח שמנקר בחוטמו ובוקע הקליפה מעט מעט עד שיצא כך הם מטרידים לבם תמיד במחשבות רעות עד שיוציאום למעשה: וקורי עכבים. יריעות שאורג העכביש שאין להם תועלת וקיום והעמדה כן מעשיהם לא יועילום: האוכל מביציהם. שב לביצי צפעוני הזכר, אמר כמו האוכל ביצי צפעוני שימות בלא ספק כן המתחבר אליהם ולמעשיהם ימות: והזורה · כמו והזורה בקמץ הרי"ש של משקל על פי אבשלום היתה שומה, ובא בסגול תחת הקמץ, כמו ולנה בתוך ביתו שהוא כמו ולנה בקמץ, ועניינו כמו ותשכח כי רגל תזורה, והוא אומר על ביצי הצפעוני כשהוא זורה ברגל, אמר אם יאכל אדם מביצי הצפעוני ימות, וכן אם תזורה רגלו על הביצה תבקע הביצה ויצא האפעה וימיתנו כן כל המתחבר עם הרשעים בכל ענין שיתחבר עמהם ימיתוהו, והאפעה הוא הצפעוני ושני שמות יש לו וכן תרגם יונתן שניהם חיון חורמנין, ותרגם והזורה תבקע אפעה, ומשחנן ומפקין חיון חורמנין מפרייתהון: (ו) קוריהם. כמו קורי עכבים שאינם ראוים לעשות מהם בגד ולהתכסות בהם כן לא יתכסו הם במעשיהם בכל הרעה עליהם בעבור כי מעשיהם מעשה און: (ז) רגליהם. וימהרו, כי אפילו החייב מיתה ראוי לדיין לאמן דינו ולא ימהר בדיני נפשות והם ימהרו לשפוך

נשפט ה' קמצין וסימ' אין קורא בצדק · כי באש ה' נשפט · נשפט אותך על אמרך. בא שאון עד קצה · איש חכם נשפט :

תולדות אהרן היו מבדילים · סנהדרין סה : נגאלו בדם · שבת קלט :

מצודת דוד

המעלה והמשלה : והאכלתיך · ר"ל לך תהיה הארץ אשר הנחלתי ליעקב אביך ואמר יעקב לפי שלו ולבניו נתנה הנחלה ולא לישמעאל בן אברהם ולא לעשו בן יצחק וכן נאמר ויעמידה ליעקב לחוק וכו' לאמר לך אתן את ארץ כנען (תהלים קה) : כי פי ה' דבר . וכיון שהוא דבר יקיים : נט (א) הן לא קצרה . אמר לא בעבור שקצרה ידו ולא יוכל להושיע ולא בעבור שכבדה אזנו מלשמוע קול צעקתכם מצרת האויב : (ב) כי אם : רק העונות שעשיתם הם המבדילים ביניכם לבין אלהיכם ולכן לא יפנה אליכם : הסתירו . הם גרמו להסתיר פני המקום מכם לבל שמוע לצעקתכם : (ג) נגאלו בדם . מטונפים ומלוכלכים בדם נקי אשר שפכתם : בעון · נגאלו בעון כי תכתבו בהן דברי און ומרמה : (ד) אין קורא בצדק · אין מי קורא לה' בצדק ובכוונת הלב : ואין נשפט באמונה · כי הדיינין מעוותים את המשפט : בטוח על תוהו · כל אחד בוטח על תוהו כי כאשר יבטח מי לסברו לא יקיים ההבטחה : ודבר שוא · כל אחד מדבר שוא : הרו עמל · מדמה המחשבה להריון והמעשה ללידה ור"ל לא בהזדמן עשה און כי אם חשב עליה מתחילה לעשותה : (ה) ביצי צפעוני בקעו . ר"ל כמו הביצים האלה שעד לא נתבקעו עדיין אין המזיק בעולם וכאשר יתבקעו אז תצא הצפעון ובא המזיק כן הם חושבים רע בקרבם ואח"ז יעשוהו ויזיקו לבני אדם : וקורי עכבים יארגו · ר"ל אין תועלת וקיום והעמדה במעשיהם כמו שאין תועלת וקיום בריעות העכבים : האוכל מביציהם ימות · האוכל מביצי הצפעון ימות ר"ל המתחבר עמהם עוד הרעה טמונה בקרבם ישיגהו המיתה והאבדון : הזורה . המעוך אותם להוציא הבלוע הנה מן הבקע תצא אפעה ותזיקנו ור"ל וכן המתגרה בו להראות קלונו יפול ברעה ואין תקנה אלא ללכת מנגד : (ו) קוריהם · ר"ל כמו שאין ראוי לעשות בגד מיריעות העכבים כן אין קיום למעשיהם : ולא יתכסו · לפי שהמשיל מעשיהם לקורי עכבים אמר לשון כסוי הנופל ביריעה ור"ל אין העמדה למעשיהם : ופעל חמס. מעשה עושק וגזל : (ז) לרע ירוצו · ברדיפה ילכו לעשות רע : במסלותם . במקום שהם הולכים ימצא שם שוד ושבר כי הם יעצו אותם בדרכיהם : (ח) לא ידעו . אינם מכירים דרך שלום כי בכל מקום שהולכים אין למו שלום בסבתם : ואין משפט · אין במעגל דרכיהם דבר העשוי במשפט ויושר : נתיבותיהם . הנתיבות שהולכים בהם העוו אותם לצורך עצמם

מצודת ציון

(ג) נגאלו · ענין טינוף ולכלוך כמו לחם מגואל [מלאכי א'] : תהגה · תדבר כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) : (ד) תהו · דבר שאין בו ממש : הרו · מלשון הריון : (ה) צפעוני · שם מין נחש רע : וקורי עכבים · אריגת השממית קורא בלשון קורי על שמיסך אריגותיו בקירות הבית : והזורה · ענין מעוך להוציא הבלוע וכן כי רגל תזורה (איוב לט) והוא מלשון ויזר את הגיזה (שופטים ו) : אפעה · הוא הצפעון ובשתי השמות נקרא : (ו) קוריהם · אריגת השממית המחובר בקירות : (ז) ירוצו · מל' ריצה ורדיפה : שוד · מלשון שדידה וגזלה : במסלותם · מלשון מסלה ודרך : (ח) במעגלותם · ענין שביל ודרך כמו מעגל צדיק תפלס (לעיל כו) : נתיבותיהם · מלשון נתיב

לשפוך דם נקי : (ח) דרך שלום לא ידעו · כי לא דרכו בה : עקשו להם · כמו עותו נתיבותיהם לעצמם כי יכשלו בם : (ט) על כן · הפסוקים האלה עד וירא כי אין איש הם דברי הנביא על לשון בני הגלות הזה כי בעון האבות עם עון הבנים ארכה הגלות הזאת כי רוב ישראל לא שבו עוד משגלו בגלות ראשונה , וכן אמר ירמיהו הנביא על לשון בני הגלות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו · ואמר דוד על לשון בני הגלות אל תזכור לנו עונות ראשונים , ואמר על כן שהרבו אבותינו נפרע אנחנו עוד היום בגלות והנה האל שופטנו מדה כנגד מדה הם רחקו המשפט והצדקה והשלום על כן רחק משפט ממנו : ולא תשיגנו צדקה · כי ממדות הבורא הוא לפקוד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם : נקוה לאור · יום יום נקוה לאור וישועה שהיא האור והנה חשך והוא הגלות , וכפל הענין במלות שונות : (י) נגששה כעורים קיר · כמו נמששה . מן והיית ממשש בצהרים והצרות בגלות הם החשך והעורון : באשמנים כמתים · הרי אנו חשובים כאלו אנו נקברים כמו המתים ומלת באשמנים פירשה אדוני אבי ז"ל כי הנון נוספת ושרשו אשם מן תאשם שמרון שהוא ענין שממה והקברים הם מקום שממה וי"ת אתאחד באפנא וגו' : (יא) נהמה כדובים כלנו · קול הדובים בקול המיה ויללה וכן היונים הוגות בקול יללה כי ההגיגה והיללה נמצא בזה הענין בקול יללה , וכן אמר כיוני הגאיות כולם הומות וי"ת עסינא מן קדם בעלי דבבנא וגו' : למשפט . שיקח האל משפטנו מאויבינו : (יב) כי רבו פשעינו · עם פשעי אבותינו כי בתחילה אמר כי בפשעי האבות היה אריכות הגלות , ועתה הוסיף אמר לא בפשעי האבות לבד ולא בפשעי הבנים לבד אלא אלה ואלה גרמו , ואמר נגדך כי אנחנו מתודים בגלות על עונותינו שהם גלוים וידועים לפניך לפיכך אמר נגדך לא כמו האבות שהיו אומרים מקצתם אין השם רואה אותנו : וחטאתינו ענתה בנו . אמר וחטאתינו לשון רבות ואמר ענתה לשון יחיד רוצה לומר כל אחת ואחת מהחטאות העידה בנו כי בעונש העונות באות לנו הצרות , וכמוהו לשון יחיד על רבים ועיניו קמה , ויבא אלי אנשים , נלכדה הקריות , לא תמעד אשוריו · והדומים להם : אתנו , שאנחנו מכירים בהם ומתודים עליהם · וכפל הענין ואמר ועונותינו ידענום : (יג) פשע וכחש בה' . שניהם מקור , וכן נסוג דבר : הורו והגו , מקור , או יהיה נסוג מבנין הפעי"ן והנון לנפעל , כמו לא נסוג אחור לבינו , ופירוש וכחש אין זה כמו כחשו בה' ויאמרו לא הוא שהרי אמר נגדך כלומר שהוא יודע בנו ובמעשינו אלא פירוש וכחש בהשם כי כשיכחש איש בחברו כאלו מכחש בה' , וכן אמר ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וכיון שמכחש בעמיתו בפקדון אשר הפקיד אצלו או שהלוה לו בלא עדים הרי הוא כאלו מכחש בה' שהרי הוא עד ביניהם , או פירוש בה' כמו שתרגם יונתן במימרא דה' כלומר כחש במצותו שצוהו לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו : ונסוג מאחר אלהינו . הפך אחרי ה' אלהיכם תלכו , ונסוג שרשו נסג ענינו ענין התאחרות כמו שסב לאחור : (יד) וכן והוסג אחור משפט · וסרה , רוצה לומר דברו סרה פירוש מעוות : הרו · כמו הרו עמל הנזכר למעלה ובאה הה"א בחולם והיה משפטו בקמץ , וכן והגו כי ברבי הגה ובא הה"א בחולם במקום קמץ , ופירושו כמו הרו עמל שפירשנו למעלה ומה שחושבים בם ומוציאים מן המחשבה אל הדבור ואל המעשה מתחבולותיהם ודבריהם דברי שקר , ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש הרו כמו להורות את בני ישראל ששרשו ירה , ויונתן תרגם הרו והגו מוחן ומפקן : והסג . אמר על דרך משל כי המשפט שב לאחור כי אין לו מקום ביניהם , וכן הצדקה מרחוק תעמוד ולא תקרב אליהם והמשפט הוא לשפוט בין שני בעלי ריב להצדיק הצדיק ולהרשיע הרשע בדינו : והצדקה · היא לתת לעני ולהלוות לו וגמילות חסדים ותקון המדות בין לעניים בין לעשירים , והאמת להיות דובר אמת ולא ישקר בעמיתו בפקדון או בתשומת יד והדומה להם ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב והאם האמת שיודה בהאל ובמצותיו : ונכוחה . הוא היושר שיהיה ישר בדרכיו ובמה שבינו לחברו ולא יאהב לעצמו יותר מלחברו כמו שנאמר ואהבת לרעך כמוך :

ויהיה

נשפט באמת כמשפטו : נתיבותיהם עקשו להם : הם העוו את דרכם לעצמם : (ט) רחק משפט ממנו · שהיינו צועקים חמס מאויבינו ואין הקב"ה שופט לנקים נקמה : ולא תשיגנו צדקה . הנחמות הטובות שהבטיחנו אין משיגות אותנו לבוא : לנגוהות . נקוה ובאפלות נהלך : (י) באשמנים · מנחם פתר לשון מתשפי' ורוב הפותרי' מודים לו אבל דונש פתר בו לשון שומן והאל"ף נוסף בו כמו אל"ף שבאחוותי (איוב יג) ושבאכזב (ירמיה טו) ודרך האתרים (במדבר כא) אף כאן בין האשמני' בין החיים השמני' אנחנו כמתים וי"ת לשון מסגר איתאחד באפנא כמה דאחידין קבריא באפי מיתיא · (יא) הגה נהגה · לשון יללה : דבר עשק . כמו לדבר עשק : (יג) הורו והוגו . לירות ולהוציא הורו לשון ירה בים (שמות טו) ד"א הורו והוגו הרב והתלמיד שם המקור (ס"א) והוגו כאשר הוגה מן המסילה (שמואל ב כ) הגו סיגים מכסף (משלי ה) : (יד) הוסג אחור משפט . נקמתינו מאויבינו שהיא תלויה בהקב"ה ולדקתו עומדת מרחוק למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מהרץ אף משמי' אין הצדק והמשפט באין : (טו) משתולל . מוחזק שוטה על הבריות כמו (מיכה א) אלכה שולל והוא מגזרת שוגג דמתרגמינן שלו וכן (ש"ב ו) על השל

נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם כֹּל דֹּרֵךְ בָּהּ לֹא יָדַע שָׁלוֹם׃ ט עַל־כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ וְלֹא תַשִּׂיגֵנוּ צְדָקָה נְקַוֶּה לָאוֹר וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ לִנְגֹהוֹת בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ׃ י נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה כָּשַׁלְנוּ בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף בָּאַשְׁמַנִּים כַּמֵּתִים׃ יא נֶהֱמֶה כַדֻּבִּים כֻּלָּנוּ וְכַיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה נְקַוֶּה לַמִּשְׁפָּט וָאַיִן לִישׁוּעָה רָחֲקָה מִמֶּנּוּ׃ יב כִּי־רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ נֶגְדֶּךָ וְחַטֹּאותֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי־פְשָׁעֵינוּ אִתָּנוּ וַעֲוֺנֹתֵינוּ יְדַעֲנוּם׃ יג פָּשֹׁעַ וְכַחֵשׁ בַּיהוָה וְנָסוֹג מֵאַחַר אֱלֹהֵינוּ דַּבֶּר־עֹשֶׁק וְסָרָה הֹרוֹ וְהֹגוֹ מִלֵּב דִּבְרֵי־שָׁקֶר׃ יד וְהֻסַּג אָחוֹר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה מֵרָחוֹק תַּעֲמֹד כִּי־כָשְׁלָה בָרְחוֹב אֱמֶת וּנְכֹחָה לֹא־תוּכַל לָבוֹא׃ טו וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל וַיַּרְא

שבילהון עקימו להון כל דדריך בהון לא ידע שלמא : ט על כן אתרחק דינא מננא ולא מערען לנא זכון סברנא לנהור והא חשוך לזיהור והא כדבקבלא אנחנא מהלכין : י נמשמש כסמן כותלין וכדלית להון עינין נמשמש אתקילנא בטיהרא כמא דמתקלין בקבלא אתאחד באפנא כמא דאחידין קבריא באפי מיתיא : יא עסינא מן קדם בעלי דבבנא דמתכנשין עלנא כדובין כולנא וכיונין נהמא נהימנא סברנא לדינא ולית לפורקנא אתרחק מננא : יב ארי סגיאין חובנא קדמך וחטאנא אסהידו בנא ארי חובן גלן לנא ועויתנא ידענא להון : יג מרידנא ואסתחרנא לאחורא מבתר פולחנא דאלהנא והוינא ממללין שקר וסטיא מוחן ומפקין מלבהון פתגמי שקר : יד ואסתחר לאחורא עבדי דינא ועבדי זכותא מרחיק קמין ארי אתקילו עבדי קושטא ועבדי הימנותא לא יכלין לאתגלאה : טו והוו עבדי קושטא מטמרין ודסטן מביש מתבזזין וגלי

הגה ג' וסי' נהמה כדבים כלנו , הגו סיגים מכסף , ודבתריה הגו רשע לפני מלך , קדמא כתיב ה' בסוף תיבותא : ברחוב ד' ומ"ל בקריאה וסי' ויאמרו לא כי ברחוב נלין , רק ברחוב אל תלן , כשלה ברחוב אמת , ברחוב אכין מושבי : וסר מרע ה' בקריאה וסי' וסר מרע משתולל , איש היה בארץ עוץ איוב שמו , חשמת לבך אל עבדי איוב וחברו , חכם ירא [illegible] וסר מרע :

תולדות אהרן ותהי האמת נעדרת . סנהדרין צז

מצודת ציון

נתיב ודרך : עקשו · ענין עקום ומעוקל : להם · לעצמם : דורך · מלשון דריכה והלוך : (ט) תשיגנו · ענין קריבה : לנגוהות · מלשון נוגה והארה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : באפלות · מלשון אופל וחושך : (י) נגששה · ענין משוש והגיעה בדבר ואין לו דמיון במקרא ובדרז"ל בזמן שהספינה גוששת (גיטין ז) : קיר · כותל : בצהרים · הוא חצי היום : כנשף · ענינו חשכת הלילה כמו ויקומו בנשף (מ"ב ז) : באשמנים · בקברים השוממים כמו תאשם שמרון (הושע יד) והנון נוספת : (יא) נהמה · מלשון המייה : כדובים · שם חיה : הגה נהגה · ענין לצפוף היונים כמו אהגה כיונה (לעיל לח) : [יב] ענתה · העידה כמו לא תענה (שמות כ) : (יג) ונסוג · ענין החזרה לאחור כמו הנסוגים מאחרי ה' (צפניה א) : וסרה · ענין עוות ומרד כמו כי דבר סרה (דברים יג) : הרו · מלשון הוראה ולימוד : והגו · ענין הוצאה כמו הגו רשע (משלי כה) : [יד] והוסג · ענין החזרה לאחור : כשלה · ענין תבות וחלישות הכח כמו והיה הנכשל בהם (זכריה יב) : ונכחה · ענין דבר יושר וראוי כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל כו) : (טו) נעדרת · ענין

מצודת דוד

עצמם ר"ל עשו אותם מעוקל ומעוקם למען יכשלו שם בני אדם ויהיו להם לשלל : כל דורך בה · כל הפוסע בזו הדרך לא ידע מן השלום כי השודדים ישפוטו שמה לשלול שלל : (ט) על כן · בעבור זה רחק משפט שאין המקום שופט משפטנו לקחת נקם מיד העכו"ם : ולא תשיגנו צדקה · הצדקה שהבטיח לנו המקום לא השיגו אותנו : נקוה לאור . ר"ל אנו מקוים לישועה ובא עוד צרה : לנגוהות · אנו מקוים לנגוהות ולא כן הוא כי נהלך בחושך והוא כפל ענין במ"ש : (י) נגששה · בעבור החושך נמשש הכותל ללכת אגלה כדרך העורים והוא ענין מליצה לומר שגבר עלינו חשכת הצרות : וכאין עינים. כמו שממשש מי שאין לו עינים כן נמשש אנו וכפל הדבר במ"ש : כשלנו בצהרים · בעת הצהרים · כשלנו באבני מכשול כמו שהדרך להכשל בחשכת הלילה ר"ל אף שיש שלום בעולם אנו יושבים בצער ובחרדה :

באשמנים · כאלו אנו שוכנים בקברים השוממים כמו המתים : (יא) נהמה · מרוב הצרות נהמה כולנו כדובים וכיונים המהגים : נקוה למשפט . שיעשה משפט בעכו"ם לנקום נקמתינו · ואין · אין משפט : לישועה . נקוה לישועה והנה רחקה ממנו ולא באה : (יב) כי רבו · מה שפשענו נגדך רבו מאד : וחטאתינו . ר"ל המחטאים העידה בנו לקטרג עלינו אתנו · ר"ל עדיין לא עזבנום : ידעום · ידועים הם לנו ומכירים בהם ולא בלא דעת עשינו אותם : (יג) פשוע · דרכנו לפשוע בה' ולכחש בהבטחתו ולחזור לאחור מאחר אלהינו לבל נקבל מצותיו : דבר עושק · ולדבר דברי עושק וסרה : הורו והגו . ר"ל מורה ומלמד ומוציא מלב דברי שקר : (יד) והוסג . ובעבור זה המשפט הראוי לעשות בבבלים הוסג אחור ולא נעשה והצדקה שהבטיח לנו המקום תעמוד מרחוק ולא באה : כי כשלה · על כי האמת נכשלה ונחלשה ברחוב במקום הרבים רב לכן לא תוכל לבוא הוא המשפט מן השמים לדבר נכוחה הוא המשפט בבבלים והצדקה לנו : (טו) נעדרת . הולכת ונחסרת : משתולל . מוחזק הוא בעיני הבריות לשוטה ושכל

ויהי

רשי

ספל: וירע בעיניו כי אין משפט. לפיכך הביא עליהם הפורענות: (טז) וירא כי אין איש. ועתה בהנחמו על הרעה לעמו רואה כי אין איש לדיק לעמוד בפרץ: וישתומם. ויהרס לראות אם יש מפגיע בעדם ואין מפגיע וישתומם ל' אדם העומד ותוהא ושותק בתמהונו ותי"ו וישתומם כתי"ו של משתולל ושניהם כאן משמשות לשון מתפעל וכן דרך התיבה שימודה הראשון שי"ן או סמ"ך כשהיא נהפכת ללשון מתפעל כמתפעל ויתפעל בה התי"ו באמצע אותיות שרש התיבה כמלה וישתומם לשון שמו שמים (ירמיה ב) משמים בתוכם (יחזקאל ג) כשמו אהרונים (איוב יח) ל' תמהון: ותושע לו זרועו: וינקם מאויביו: ולדקתו סמכתהו. הוא להשיאו ולהמנך ידו בנקמתו ואע"פ שאין אתנו הגונין להושיע: (יז) קנאה. איפריינ"ט בלע"ז לקנאות לשמו הגדול: (יח) כעל גמולות. כדת להשיב על גמולות האויבים: כעל ישלם. כדת להשיב עליהם ישלם: (יט) כי יבא כנהר. צרה על אויביו: נוססה בו. נפלאות בו ל' נס: ד"א נוססה בו אוכלות בו כתולעת בעץ כמו (לעיל י) והיה כמסוס נוסס: (כ) ובא לציון גואל. כל זמן שציון חריבה

ישעיה נט

יְהוָה וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי־אֵין מִשְׁפָּט׃ טז וַיַּרְא כִּי־אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ וְצִדְקָתוֹ הִיא סְמָכָתְהוּ׃ יז וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָקָם תִּלְבֹּשֶׁת וַיַּעַט כַּמְּעִיל קִנְאָה׃ יח כְּעַל גְּמֻלוֹת כְּעַל יְשַׁלֵּם חֵמָה לְצָרָיו גְּמוּל לְאֹיְבָיו לָאִיִּים גְּמוּל יְשַׁלֵּם׃ יט וְיִירְאוּ מִמַּעֲרָב אֶת־שֵׁם יְהוָה וּמִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ אֶת־כְּבוֹדוֹ כִּי־יָבוֹא כַנָּהָר צָר רוּחַ יְהוָה נֹסְסָה בוֹ׃ כ וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע

תרגום

קֳדָם יְיָ וּבְאֵישׁ קֳדָמוֹהִי אֲרֵי לֵית דִּינָא׃ טז וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי דְּלֵית גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וִידִיעַ קֳדָמוֹהִי וְלֵית אֱנָשׁ דִּיקוּם וְיִבְעֵי עֲלֵיהוֹן וּפַרְקִינוּן בִּדְרַע תּוּקְפֵיהּ וּבְמֵימַר רְעוּתֵיהּ סַעֲדִינוּן׃ יז אִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד זַכְוָן לְעַמֵּיהּ תְּקוֹף וּפוּרְקָן אֵיתֵי בְּמֵימְרֵיהּ לְדַחֲלוֹהִי וְיִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד לְאִתְפְּרָעָא בִּתְקוֹף מִסַּנְאֵי עַמֵּיהּ וִיתִיב נִקְמָא לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃ יח מָרֵי גְּמָלַיָּא הוּא גּוּמְלָא יְשַׁלֵּם פּוּרְעָנוּתָא לְסַנְאוֹהִי גּוּמְלָא לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי לְנַגְוָתָא גּוּמְלָא יְשַׁלֵּם׃ יט וְיִדְחֲלוּן מִמַּעַרְבָא יָת שְׁמָא דַּייָ וּמִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא יָת יְקָרֵיהּ אֲרֵי יֵיתוֹן כִּשְׁפַע נְהַר פְּרָת מְעִיקִין בְּמֵימְרָא דַּייָ יִתַּבְּרוּן׃ כ וְיֵיתֵי לְצִיּוֹן פָּרִיק וּלְאַתָּבָא מְרוֹדַיָּא דְּבֵית יַעֲקֹב

[Masoretic notes: ל׳ · ל׳ · י״ד · ל׳ · ג׳ · כ׳ · כ׳ · ד׳ מ״ל ודין חסר ל׳ · כ׳ . ל׳ וחסר · ג״ר פ׳ ב׳ מ״ל · ל׳]

ובא י״ז ר״פ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ו ולעיל בהאי סיפרא סי׳ מ״ז:

רדק

ויהיה ישר עם כל אדם מתיחד עם שיהיה, ומה שאמר בכתוב כי בספר היו בהם אנשי אמת וכן אמר ירמיהו ובקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה כי אנשי אמת היו נחבאים לא היו מתראים בפני האחרים כי היו נבזים ושפלים בעיניהם, ויונתן תרגם משפט עבדי דינא ולדקה עבדי זכותא אמת עבדי קושטא ונכוחה עבדי הימנותא: (טו) ותהי האמת נעדרת. שלא היתה נמצאת ביניהם כלל כאילו לא היתה מעולם: וסר מרע משתולל. אינו נמצא כאלו שלנו ובזזו אותו מן העולם: וירא ה׳ וירע בעיניו. כי אין משפט, זכר משפט והכית האחרים כי זה קשה מכולם כי אם אין משפט בטל סדר בני אדם ולא יעמוד הישוב, ואמרו רבותינו ז״ל גדול כחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דין אלא על החמס, שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם: (טז) וירא כי אין איש. הנה מלאכו בתורה ושבת עד ה׳ אלהיך ושמעת בקולו, ואמר ושב ה׳ אלהיך את שבותך ורחמך, וכן אמר ובקשתם משם את ה׳ אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, הנה ע״י התשובה יהיה קבוץ גליות, וישעיה אמר וירא כי אין איש ותושע לו זרועו וגומר. וכן אמר ואביט ואין עוזר, וכן אמר דרכיו ראיתי וגומר, כמו שפירשנו למעלה. ואמר יחזקאל לא למענכם אני עושה בית ישראל וגו׳, ואמר והוצאתי אתכם מן העמים וגו׳ ואומר וברותי מכם המורדים והפושעים כי מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבאו, וגם בתורה אמר וזכרתי להם ברית ראשונים וגו׳ נראה כי בחסד האל ובזכות האבות יגאלו לא בזכותם וגם בדברי רז״ל ראינו שהיו נבוכים בזה אם יגאלו על ידי תשובה אם לאו, ואמרו אמר ר׳ יוחנן אין בן דוד בא אלא או בדור שכלו זכאי או בדור שכלו חייב, בדור שכלו חייב דכתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, והדר ותושע לו זרועו, בדור שכלו זכאי דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, ועוד אמרו רבי יהושע בן לוי רמי כתיב ועני עם ענני שמיא כבר אינש אתא הוי, וכתיב עני ורוכב על החמור הא כיצד זכו עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על חמור, ועוד בדבריהם רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה מיד נגאלין שנאמר שובו בנים שובבים אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו אלא בתשובה ומעשים טובים, הנה אנו רואים כי מסופקים היו אם יהיה קבוץ גליות על ידי תשובה או לאו וזה מפני מחלוקת הפסוקים ואפשר לתרץ הפסוקים כי רוב ישראל ישובו בתשובה אחר שיראו סימני הגאולה ועל זה נאמר וירא כי אין איש כי לא בתשובה עד שיראו תחלת הישועה ועדין יהיה בהם פושעים ומורדים ויאחרו מהגלות בכלל רוב ישראל השבים בתשובה וילכו בדרך שלא יבאו לארץ ישראל, ובאמרו וירא כי אין איש אמר על כלל ישראל שלא ישובו בתשובה שלמה ולא יפגעו נאל בלב נכון עד שיראו סימני הגאולה, ואיש אומר על כלל ישראל כמו ואיש ישראל נשבע במצפה שהיו שם כל ישראל, כי לא יתכן שלא יהיו אנשים בישראל לדיקים וטובים שיהיו ראוים לגאולה אבל לא לגאול כל ישראל בזכותם, וכן מה שאמרו רבותינו ז״ל דור שכלו חייב ר״ל רובו כי לא היה מעט גם בישראל דור שכלו חייב שלא יהיו בהם אנשים לדיקים וטובים, וגם החייבים לא אמר שיהיו חייבים כליה חס ושלום אלא שאין ראוין לגאולה: וישתומם. ענין תמהון לבב, וכן כאשר שממו עליך רבים, אשתומם כשעה חדא: מפגיע. ענין תפלה ובקשה, כמו אל תפגע בי: ותושע לו זרועו. כי אין עוזר וסומך עמו כי אם כחו ולדקתו לבדו כי מעשה האיש ולדקתו הם כעוזרים וסומכים למושיע אותו ואמר זרועו ואמר לדקתו אמר זרועו כנגד העכו״ם לקחת נקמה מהם כמו שנאמר היוקה מגבור מלקות כמו שפירשנו, ואמר לדקתו כנגד האבות שזכר בריתו עמהם ולזרעם אחריהם ועושה עמהם להושיעם מהגלות, ובאמרו ותושע לו רוצה לומר לעצמו, והטעם לפי שבעל האדון מוטל להושיע עבדו מיד המחזיקים בו והמשתעבדים בו כמו שהיו עושים בנו העכו״ם העבד יושע האדון, רוצה לומר שיגדל שמו, וכן הושיעה ימינך ועננו: (יז) וילבש לדקה. כלו יהיו שני מינים על הדרך משל כלי לדקה וישועה לישראל וכלי נקם לעכו״ם, המשיל כלי לכלי מלחמה שהם מגן שריון וכובע, משל שיגן על ישראל בגלות ובנאתם מהגלות מהאויבים שלא ירעו להם, והשריון והכובע אינם מלבושים אלא לפי שעה בעת המלחמה, והתשועה מעת התחלתה עד שיהיו ישראל בארצם ובשעת מלחמת גוג ומגוג והמשיל כלי הנקם והקנאה לבגדים והמעיל שילבש האדם אותם כל שעה כי עוד כל ימי עולם יהיו העכו״ם לישראל ורדו בשונאיהם וכורמיהם ובני נכר אכריהם וכורמיהם והוא נקם וקנאה על השעבוד שעבדו בישראל כל ימי הגלות: תלבשת. שם ואמר השם אחר הפעל לחזק הענין כמו ויגוס דוד קוף ה׳ על אבותינו קצף, ומעלה מעל, למען טבוח טבח, והדומים להם: כמעיל. שם״ס נקראת רפה שלא כמנהג ברוב אלא שנמצא כמוהו: (יח) כעל גמולות. כמו שלבש קנאה על שגמל לפרעה ולסנחריב ולשאר צוררי ישראל כן ילבש קנאה כשיוציאם מגלותם, וכפל הענין עוד לחזק, ואמר כעל ישלם, כמו ששלם על אותם גמולות לאויביו כן ישלם, ומהו השלום חמה מול לאויביו: גמול. הרע שעשו לישראל ישלם להם, וכפל עוד ואמר לאיים גמול ישלם, לאיי הגוים, וזכר איים לפי שישראל מפוזרים בגלות בכל האיים וכולם הרעו לישראל ישלם האל גמול: (יט) וייראו. ואמר שישלם הגמול ייראו אותו כל העולם ממערב וממזרח כלומר בכל העולם: כי יבא כנהר צר. פירש אדוני אבי ז״ל יבא לשון שקיעה, כמו ובא השמש וטהר, קע הצר ולא יראה עוד, כמו הנהר שיכסה כים ולא יראה, ופי׳ נוססה ענין ניסה, אמר רוח ה׳ תנום הצר שלא יראה: ונססו. מבנין מרובע ושרשו נוס, ואז ובא לציון ובדברי רז״ל אם ראית דור שצרות רבות עליו תכה לו, שנאמר כי יבא כנהר צר וגו׳, וכתיב בתריה ובא לציון גואל, ויש לפרש כי יבא כנהר צר טעם למה שאמר וייראו ממערב אמר טעם למה ייראו ה׳ כי יבא כנהר צר כי יבא גוג ומגוג שהוא הצר בארץ ישראל כמו הנהר הבא במרוצה ואז רוח ה׳ נוססה בו ותכלנו מן העולם, כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה, ואז ובא לציון גואל, כי אף על פי שיהיו ישראל בירושלם קודם שיבא גוג ומגוג כיון שיבא הוא יאמרו כי לא בא להם גואל הואיל והעכו״ם באים ונלחמים עליכם ושפטו האל שם בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אז יאמרו כי בא לציון גואל באמת ולשבי פשע ביעקב, כי אז ישובו כל ישראל בתשובה שלמה, ונוססה מענין נס, כמו כמסוס נוסס, כי מנהג העולם כי נושא הנס מכה בראשונה בחיל שכנגדו ורוח ה׳ תהיה נוססה בו ומכה בחיל גוג ומגוג, ועל הדרך הזה תרגם יונתן וייתון בשפע נהר פרת מעיקים ובמימרא דה׳ יתברון:

וכא

תולדות אהרן

וילבש לדקה חגיגה י״ב ב״ב ט: כנהר צר: ברכות נו סנהדרין לח: ובא לציון יומא פו סנהדרין נח:

מצודת דוד

וירא ה׳. את מעשיהם וירע בעיניו כי אין דבר נעשה במשפט הראוי: (טז) וירא. וכאשר יראה שאין בהם איש כשר והגון להיות נגאלין בזכותו: וישתומם. וכאשר יעמוד בתמהון ויתבונן שאין בהם מי מפגיע ומתפלל על הגאולה: ותושע. זרוע ה׳ הושע לו להביא הגאולה מבלי זכות ומבלי מפגיע: ולדקתו. מדת הצדקה תסמוך אותו לעשות לפנים משורת הדין: (יז) וילבש. לפי שיושיע את ישראל ויעשה עמהם לדקה ויעשה נקם בבבלים לזה אמר בו לשון הנופל בגבור היורד במלחמה: כשריון. כדרך גבור הלובש שריון: בראשו. ישים בראשו כדרך הגבור המגיס בראשו כובע נחושת: בגדי נקם. ר״ל יעשה נקמה בעכו״ם: תלבושת. להיות לו למלבוש: ויעט. יעטוף קנאה כמעיל המעטיף את הלובשו: (יח) כעל גמולות. כלה לומר כמו שלבש קנאה על תשלום גמולת צוררי ישראל אשר מאז כן עתה ילבש קנאה על אשר ישלם חמה לצריו: גמול לאויביו. כפל הדבר במ״ש: לאיים. אף להיושבים באיי הים ממרחק ישלם גמול מה שהרעו לישראל: (יט) ממערב. כל העולם יפחדו מה׳ ממערב וממזרח: כי יבא כנהר צר. ר״ל בעבור זה יפחדו מה׳ כי יראו אשר יבוא גוג ומגוג שהוא הצר בארץ ישראל ובמרוצה יבוא כנהר ואז רוח ה׳ נוססה בו ותכלנו מן העולם ולכן יפחדו מה׳: (כ) ובא לציון גואל. אז יבוא הגואל לציון והוא מלך המשיח: ולשבי פשע ביעקב: ר״ל גם אותם מבני יעקב שיצאו מן הכלל וישובו מפשעם גם להם יבוא המשיח ויגאלם

מצודת ציון

ונעדרת. ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לעיל מ): משתולל. ענין שוטה וסכל כמו מוליך יועצים שולל (איוב יב): (טז) וישתומם. ענין תמהון כמו משמים בתוכם (יחזקאל ג) ואחז במשל מאדם העומד בתמהון ומתבונן בדבר: מפגיע. ענין תפלה ובקשה כמו ויגע עליו כמפגיע (איוב לו): כשריון. הוא כעין מלבוש עשוי מברזל ולובשים בו במלחמה להציל מהכאת חרב וחנית וכן ושריון קשקשים (ש״א יז): כובע הראש. שם כלי מגן על הראש כמו וכובע נחשת על ראשו (שם): נקם. מלשון נקמה: תלבושת. מלשון לבוש ושני התוי״ן נוספין כתוי״ן של תפארת שהוא מלשון פאר: ויעט. ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים קט): כמעיל. שם מלבוש מה: קנאה. ענין נקמה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה): (יח) כעל גמולות כעל ישלם. כאו שני כפי״ן לדמיון גמור וכן כעמי כעמך (מ״א כב): גמולות. ענין תשלום שכר המעשה: (יט) וייראו. מלשון יראה והוא חסר יו״ד: נוססה בו. אוכלת בו כתולעת בעץ כמו

(כ) ובא לציון גואל · מפורש הוא : ולשבי · מלרע : (כא) ואני זאת בריתי אותם · פירוש החכם רבי אברהם בן עזרא זאת הברית שאכרות עמהם רוח הנבואה שיהיה להם , וזהו שאמר רוחי אשר עליך : ודברי אשר שמתי בפיך · כפל דבר כמו שכתוב והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר וגו', והנבואה לא תפסק מהם לעולם וזהו שאמר לא ימושו מפיך וגו' · אמר כנגד ישראל , ואדוני אבי ז"ל פירש כי בריתי היא התורה שנתנה בברית והבטיחם שלא תמוש מפיהם לעולם ותהיה ברית דבר שהוא קיים כי כל ברית הוא קיום דבר , ולפי דעתי כי כן הוא פירוש הפסוק , אמר ואני , פירוש ואני מבטיח אותם בזאת לפי שאמר ולשבי פשע ביעקב שיהיו בלי עון נקיים מכל פשע אמר כי זאת תהיה בריתי אותם , כמו שאמר ירמיהו וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וגו', ואמר ונתתי תורתי בלבם וגומר , ואומר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם וזה שאמר רוחי אשר עליך זאת רוח הטהרה שאתן בתוכם שלא יחטאו עוד , וזה שאמר יחזקאל ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו וגו' וזהו שאמר ישפיכו רוחי אשר עליך כי זאת הרוח היתה בנבואה ואמר גו שאותה הרוח תהיה לישראל אז ודברי כמו שהם סדורים בפיך , ואמר כנגד ישראל לא ימושו מפיך אחר שאשים אותם בפיהם לא ימושו עוד לעולם לא מפיך ולא מפי זרעך לעולם : (א) קומי אורי . אמר כנגד ירושלם , ואורי לווי וכבר פירשנו כי האורה משל על השמחה ועל הטובה , והחשך כמשל על הצרה ועל הרעה שיבא : כי בא אורך . הגיע זמן ישועתך שהוא לך אורה גדולה , וכפל הענין ואמר וכבוד ה' עליך זרח , וכן תרגם יונתן ארי מטא זמן פורקנך , ויש מפרשים כי בא הארך שקע אורך כמו שאמר ובא השמש אמר דרך משל שקע אורך שהוא אור בעולם הזה ויהיה לך תמורתו אור גדול והיא הישועה והשמחה וכן אמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והכל דרך משל : (ב) כי הנה החשך · חשך וערפל משל על הצרות : יזרח ה' · וכבודו עליך יראה · כפל ענין במלות שונות כי ה' כבוד ה' , ויש מפרשים כמו בכבודו , וכן נראה בכבודו : (ג) והלכו גוים · כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו זהו שילכו הגוים לאור ישראל הם ומלכיהם ושריהם : זרחך . שם יאמר ממנו זרח על משקל צמח פרח : (ד) שאי סביב . כולם פירוש בניך ובנותיך , ות"י כל עם גלותא ובא הידיעה אחר הכנוי כמו וישכו את טעמו ותפתח ותראהו את הילד והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : תאמנה . מענין כאשר ישא האומן את היונק והיתה הנו"ן ראויה להדגש לחסרון נו"ן השרש כי הנו"ן כתובה לרבות ואדוני אבי ז"ל כתב כי המלה יתידה והנו"ן שרש והה"א נוספת כה"א ותקרבנה ותבאנה ואעפ"י שאמר ובנותיך , ר"ל כל אחת ואחת , ופי' על צד תאמנה , על צד המלכות והשרות כמו שכתוב ושרותיהם מיניקותיך : (ה) אז תראי . מן ראה , ורבים טעו בזאת המלה שקראו התי"ו בגעיא , כמו מן ירא , וגם יש ספרים שכתב ביו"ד וטעות הוא כי מן ראה היא , וכן ת"י בכן

לאוריתא אמר יי : כא ואנא דין קימי עמהון אמר יי רוח קודשי דעלך ופתגמי נבואתי דשויתי בפומך לא יעדון מפומך ומפום בנך ומפום בני בנך אמר יי מכען ועד עלמא : א קומי אנהרי ירושלם ארי מטא זמן פורקניך ויקרא דיי עלך יתגלי : ב ארי הא חשוכא יחפי ארעא ורבלא למלכותא וביך ישרי שכינתא דיי ויקריה עלך יתגלי : ג ויהכון עממין לנהוריך ומלכיא לקביל זהוריך : ד זקופי ירושלם סחור סחור עינך וחזי כל בני עם גלותך דמתכנשין ואתן לגויך בנך מרחיק ייתון ובנתך על גססין יתנסבן : ה בכן תחזין ותנהרין ותדחלין ויפתי לביך בדחלת חטאין ארי יתחלף ליך עותר מערבא נכסי פלחי כוכביא יתעלון לגויך : ו שירת ערבאי תחפי סחרניך הוגני מדין והולד כולהון משבא ייתון דהב ולבונה יהון טעינין ודאתן עמהון בתושבחתא דיי יהון משתען : ז כל עאן ערבאי יתכנשון לגויך דכרי נביות ישמשונך יתסקון לרעוא על מדבחי ובית

ביעקב נאם יהוה : כא ואני זאת בריתי אותם אמר יהוה רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יהוה מעתה ועד עולם : ס א קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח : ב כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה : ג והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך : ד שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך בניך מרחוק יבאו ובנתיך על צד תאמנה : ה אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך : ו שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלת יהוה יבשרו : ז כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי

חריבה עדיין לא בא הגואל סא"א): (כא) זאת בריתי אותם. בדבר זה כריתי בריתי להם ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם : (ד) על צד תאמנה : על גססין. כסלים של מלכים תהיינה אמונות : (ה) אז תראי ונהרת : בכן תחזין ותנהרין : ופחד ורחב לבבך : ויתמה וירחב לבך : כי יהפך עליה המון ים . ארי יתחלף ליך עתר מערבא : חיל גוים . נכסי דפלחי כוכבים : (ו) שפעת : רוב : בכרי מדין: הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה (ירמיה ב) : ועיפה . גם הם מבני מדין עיפה ועפר (בראשית כה) : (ז) אילי נביות : דכרי נביות : בראשונה

ומפי ג' בקריאה וסימ' הראשונות מאז הגדתי . ואני זאת בריתי אותם אמר ב' בפסוק : ועד עולם י"ב דסמי' בקריאה וסימ' למרבה המשרה ולשלום אין קץ . ואני זאת בריתי אותם אמר · לאמר שובו נא איש מדרכו · ושכנתי אתכם במקום הזה . ושמתי את הצולעת לשארית · ויברך דוד את ה' לעיני · ואנחנו נברך יה מעתה : יחל ישראל אל ה' . יהי שם ה' מבורך · וחסד ה' מעולם ועד עולם . ירושלם הרים סביב לה . ה' ישמור צאתך ובואך ·

תולדות אהרן זאת בריתי · ב"מ פט עקידה שער מד עקרים מ"ד פכ"ד : הנה החשך . סנהדרין לט עקידה שער סו : והלכו גוים . ב"ב עט עקרים מ"ב פכ"ט : צאן קדר · עכו"ם כג כד :

תחזין ותנהרין , ופירש תראי בניך שיבאו מכל צד ויגלכו פניך , וזהו ונהרת שהוא ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה שיהיו נהרים אליו ונהרו : ופחד ורחב לבבך · ופחד כאדם שהבהל בבא אליו טובה רבה פתאום ורחב לרוב הטובה ולרוב העם שיבאו בך כי כמו שיגור הלב בעבור הרעה והצרה והשכל כי ירחב לטובה ולשמחה : כי יהפך עליך המון ים , כי היית חרבה ושממה ועתה תהיי בכסף כי יבאו עליך עמים רבים בהמון ים ות"י ותידחלין ויפתי לביך וגומר : (ו) שפעת · ענין רבוי וכן ושפעת מים תכסך כי שפע ימים יינקו : בכרי · הם גמלים הקטנים עולי ימים , וכן בכרה קלה : ותהלות ה' יבשרו · כתרגומו כלומר הגמלים והסוחרים והזהב והלבונה יביאו אותם בסחורה גם למנחה למלך המשיח ולבית ה' , וטעם יבשרו לפי שיהיו אומות העולם חדשים בספור תהלות ה' כי עד אותו הזמן ישראל הוא שיתיחדו בספור תהלות ה' וכל מספר חדשות יקרא מבשר : (ז) כל צאן קדר , ר"ל רוב כמו וכל הארץ באו מצרימה , קדר ונביות מגדלי צאן לרוב כי הם יושבי אהלים ונוסעים ממקום למקום ומבקשים מקום המרעה : אילי נביות ישרתונך · חסר בי"ת השמוש ופי' באילי נביות ישרתונך הגוים שיביאו לך מנחה מהם : ישרתונך · מלעיל האתנחתא בפי"ו לפיכך הנו"ן בסגו"ל : יעלו על רצון מזבחי · כמו הפוך יעלו על מזבחי לרצון , וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם ופירוש יביאו מנחה מהם , וכן יעלו מהם על מזבחי שיקריבו מהם קרבן לה' : או ישראל יקריבו מהם · יש מחלוקת בדבר זה בדברי רז"ל כי רבי אליעזר אומר שאין מקריבין מבהמות העכו"ם לא אנחנו ולא הם לפי שחוששין בהם לרביעה , והקשו זה הפסוק לר' אליעזר ופירן

מצודת ציון

כמו והיה כמשוש נוסס (לעיל י) : (כ) נאום · ענין אמירה : רוחי · כן יקרא הנבואה כמו והיה אחרי כן אשפוך את רוחי (יואל ג') : ימושו · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : (ב) וערפל · עב הענן : (ג) לנוגה · ענין הארה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : זרחך · מלשון זריחה : (ד) על צד · סדרך לשאת הקטן על צדו : תאמנה · ענין גידול בנים קטנים כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב) : (ה) תראי · מלשון ראיה : ונהרת · ענין הארה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג) : המון · ענין רבוי כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה) : ים · פאת מערב : חיל · ענין עושר כמו חיל בלע (איוב כ) : שפעת · ענין רבוי כמו משפעת סוסיו (יחזקאל כו) : בכרי · גמלים בחורים כמו בכרה קלה (ירמיה ב) : ולבונה · שם מין בושם הוא מסממני הקטורת : יבשרו · ענין ספור חדשות : [ז] נביות · שם מקום ישבו שם מבני ישמעאל כמ"ש בכור ישמעאל נביות (בראשית כה) : ישרתונך · יהיו לצורכך וכמוהו את בגדי השרד

מצודת דוד

(כא) ואני זאת בריתי . ר"ל הנה על זאת אכרות ברית עמהם אמר ה' ופירש מה היא הברית ואמר רוח הנבואה השורה עליך אתה ישראל ודברי התורה אשר שמתי בפיך ללמדם הנה שתי אלה לא יסורו מפיך וכו' כן אמר ה' שלא ימושו מעתה ועד עולם עד סוף כל הדורות : ס (א) קומי אורי אתה ירושלים קומי והאירי כי בא לך ההארה הראויה לך והוא משל על השמחה והטובה : וכבוד ה' וכו' . ר"ל השכינה יגלה עליך ותשרה בך : (ב) יכסה ארץ . רצה לומר צרות יתרבו בעולם : וערפל לאמים · כפל הדבר במ"ש : יזרח ה' . יאיר לך אור הישועה : וכבודו וכו' . ר"ל ישרה השכינה עליך : (ג) לאורך . ר"ל ממך ילמדו דרכי ה' ואתה תאיר עיניהם : ומלכים וכו' · כפל הדבר במ"ש : (ד) שאי . אתה ירושלים שאי עיניך מסביב וראי איך כל אנשיך נקבצו ובאו אליך על צד תאמנה . כל אחת מהן תהיה מגודלת על צד המלכים ובמיקם וכמה שכתוב והיו מלכים אומניך (לעיל מט) : (ה) אז תראי . את בניך באים מכל צד ויאיר פניך מרוב השמחה : ופחד · דרך האדם להיות נבהל וכאלו מפחד בבוא אליו טובה פתאום : ורחב · יתרחב לבך בעבור רוב הטובה והשמחה : כי יהפך · המון עושר העכו"ם השוכנים בפאת המערב יתהפך לבא לך : חיל וכו' . כפל הדבר במ"ש : (ו) שפעת גמלים · רבוי גמלים יביאו לך למנחה ויכסו הארץ : בכרי מדין · גמלים בחורים הבאים ממדין ועיפה : כולם משבא יבואו . כל בני שבא יבואו אליך וישאו מהם זהב ולבונה למנחה לה' ובבואם להלה יבשרו ויספרו תהלות ה' : (ז) כל צאן קדר . הצאן שבארץ קדר המה מובחרים : יקבצו לך . יאספו להביאם אליך : אילי נביות · האילים שבנביות המה מובחרים : ישרתונך · יהיו לך לצרכך : יעלו וכו' הוא כמו הפוך יעלו על מזבחי לרצון כמו כל תשא עון (הושע יד) ורבים כמוהו : ובית תפארתי

ויהיו כולם גרים גרולים הם לעתיד לבא דכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד : אפאר . שיביאו שם הגוים מנחה וקרבנות , וטעם אפאר שאתן בלבם לפארו , וכן טעם אהפוך אל עמים : (ח) מי אלה . אמר תעופינה לשון נקבות על קהלות ישראל שעולות מהגלות מזה ומזה ותבאנה קל מהרה כמו העב , והמשיל מרוצת הקהלות לעופפות כי היא התנועה הקלה שבתנועות וכן מחץ יעוף יומם : וכיונים אל ארובותיהם , כי יותר יעופו מהרה בשובם אל קניהם ממה שיעופו בצאתם מהם מפני שממהרות לשוב אל גוזליהם שהניחו להאכילם מאשר בפיהם : ארובותיהם . הם חלונות השובך , וכ"ף כיונים פתוחה לידיעה כלומר היונים שהניחו הגוזלים בשובך : (ט) כי לי איים יקוו . פירוש שוכני האיים יקוו לי כי אני המטיב ומריע לפיכך יביאו בניך במקומם , ואפילו יהיו רחוק יביאו אותם אל א"י : ואניות תרשיש בראשונה . בתחלה כי הדמיון כבראשונה כמו שהיו באות אניות תרשיש בראשונה בימי שלמה : כספם וזהבם אתם . אפשר כספם וזהבם של ישראל כלומר עם כל ממונם יבאו לא יניחו מממונם דבר בארצות הגולה , או אפשר כספם וזהבם של העכו"ם כמו שנאמר בעוד בכל ישאהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה לשם ה' אלהיך כי ישמעו את שמע כבודו וגדלו שיעשה בשואליו עמו מהגלות ובעשותו נקמה בשוביהם : פארך . בקמץ הרי"ש לנקבה כמו בכנוי הזכר בעבור כי כאשר מדבר כנגד כנסת ישראל ידבר פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה לשון זכר כנגד העם ולשון נקבה כנגד הכנסה , ופירוש פארך הוא נתן לך הפאר והכבוד הזה שיעבדוך העכו"ם : (י) ובני בני נכר . מלבד שיעבדוך במנחות שיביאו לך יעבדוך בארצך שיבנו חומותיך ויעשו מלאכתך : ישרתונך , מלעיל כמו אשר לפניו : כי בקצפי . אז תכיר כי כל עניניך בין הטוב בין הרע הוא מאתי ואינו מקרה כלל כי בעת שהיה קצפי עליך היית אתה לעבדים בגלות ובעת רצוני שיהיה עליך יעבדוך אפילו מלכי העכו"ם כי שב הטב : (יא) ופתחו . מן הדגש והוא פעל עומד , וכן פתח המדבר פתחה אוזניך, כלומר יהיו נפתחים תמיד יומם ולילה להביא אליך חיל גוים , אמר כנגד העיר ירושלם כמו שהיא כל הפרשה שעריך יהיו נפתחים תמיד בלילה כמו ביום כדי שיכנסו נושאי חיל הגוים אליך למנחה כי יהיה שלום בעולם וילכו בלילה בעת החום , וכן תרגם יונתן להביא אליך לאעלא בגוך נכסי עממיא : ומלכיהם נהוגים . יהיו נהוגים אליך שיבאו לפני מלך המשיח כעבדים לפני אדוניהם , ומה שאמר נהוגים כי מנהג המלכים כשילכו בדרך ילכו רוכבים או ברגלים ינהגו אותם שרים דרך כבוד , ויונתן תרגם נהוגים זקוקים רוצה לומר אסורים בזיקים : (יב) כי הגוים חרוב יחרבו . ענין חרבן . ויש מפרשים ענין חרב כלומר יהרגו : (יג) כבוד הלבנון . העצים הטובים שבו וא"כ מפרש מה הם כמו שהיה משלח מלך צור למלך שלמה : ברוש תדהר ותאשור , כבר פירשנו בפרשת העניים והאביונים : לפאר מקום מקדשי . שיבנו בהם בית המקדש : ומקום רגלי אכבד . כי בית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד ואם כסא הכבוד מושבו בית המקדש הדום רגליו אכבד כי הוא יתן בלבם להביא : (יד) והלכו שחות . שם בשקל גבוה קומתו מן תחתיו שחתו : בני מעניך . אותם שהיו מעניך בגלות ומתו כבר בזמן הישועה בניהם ילכו אליך שוחים ומתנפלים לפניך , ור"ל מעניך מעני בניך . כי כנגד ירושלים מדבר . על כפות רגליך ועל כפות רגלי בניך ורוצה לומר על מדרך הכפות כי הכף מתחת : עיר ה' . כי כבודו יראה בה : ציון קדוש ישראל , סמוך ציון של קדוש ישראל : (טו) תחת שאובה . שגלה כבוד ה' מעליך : ואין עובר . כתרגמו : משוש דור ודור . לכל דורות העולם תהיה משוש כמו שנקראת יפה נוף משוש כל הארץ : (טז) וינקת חלב גוים . דרך משל כלומר שתאכלי טוב ארץ העכו"ם : ושד מלכים . בתולם כמו כפתח כמו תלנו שד , והוא על דרך משל תרצה לומר טובה

אפאר : ח מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארבתיהם : ט כי לי איים יקוו ואניות תרשיש בראשנה להביא בניך מרחוק כספם וזהבם אתם לשם יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך : י ובנו בני נכר חמתיך ומלכיהם ישרתונך כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך : יא ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים : יב כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו : יג כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד : יד והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על כפות רגליך כל מנאציך וקראו לך עיר יהוה ציון קדוש ישראל : טו תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם משוש דור ודור : טז וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי וידעת כי אני יהוה מושיעך

תושבחתי אשבח : ח מן אלין דאתן בגלי בעננין קלילין ולא אתעכבא גלותא דישראל דמתכנשין ואתין לארעהון הא כיונין דתיבן לגו שובכיהון : ט ארי למימרי נגון יסברון ונחתי ספיני ימא אידא פרסא קלעהא בקדמיתא לאיתאה בנך מרחיק כספהון ודהבהון עמהון לשמא דיי אלהך ולקדישא דישראל ארי שבחך : י ויבנון בני עממיא שורך ומלכיהון ישמשונך ארי ברוגזי אלקיתיך וברעותי ארחם עלך : יא ויתפתחון תרעך תדירא יימם ולילי לא יתאחדון לאעלא לגויך נכסי עממיא ומלכיהון זקיקין : יב ארי עם ומלכו דלא יפלחוניך ירושלם ייבדון ועממיא אשתיצאה ישתיצון : יג יקר לבנן לגויך יתעל בירנין מורנין ואשכרעין כחדא לשבחא אתר בית מקדשי ואתר בית אשריות שכנתי איקר : יד ויהכון לגויך כפיפין בני משעבדיך וישתטחון למבעי מניך על פרסת רגליך כל דהוו מרגזין ליך ויקרון ליך קרתא דיי ציון דאתרעי בה קדישא דישראל : טו חלף דהוית שביקא ומטלטלא ולית דעדי ואשוינך ליקר עלם בית דיץ דר ודר : טז ותסבעין נכסי עממיא ובבזת מלכין תתפנקין ותידעין ארי אנא

(ט) בראשונה . כמו כבראשונ' בימי שלמה כענין שנא' (מ"א י) כי אני תרשיש למלך בים אחת לשלש שנים תבא אני תרשיש וגו' : תרשיש שם הים: לשם ה' אלהיך : שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבואו : כי פארך . נתן לך פאר : (י) וברצוני . ובהרצותי לך איפויי"א פיימנ"ט בלע"ז · (יא) ופתחו שעריך תמיד . ל' פתח ממשקולת ל' כבד ע"ש שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמי שבר מל' שבירה כך מלשון פתיחה טי"ש אוביירט"ש בלע"ז : (יג) ברוש תדהר ותאשור . מיני עלי יער לבנון: (יד) ציון קדוש ישראל . ציון דאיתרעי בה קדישא דישראל ציון של קדוש ישראל : (טז) ושד מלכים : ל' שדים ותינקי

ומקום ג' בקריאה וסימ' ומקום רגלי אכבד · ומקום משכן כבודך · ומקום הצדק שמה הרשע : והשתחוו ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר בא :

תולדות אהרן כעב תעופנה · ב"ב עם זוכר משפטים : והגוים חרב · (סוטה כא) :

מצודת דוד

הפארתי . זהו בהמ"ק : אפאר . כי האומות יביאו שמה מנחת כסף וזהב : (ח) מי אלה . כאלו הבריות ישאלו על בני הגולה מי אלה אשר ממהרים לבוא כעפיפת הענן וכיונים הממהרים לעוף אל ארובותיהם הם חלונות השובך : (ט) איים יקוו . יושבי איי הים יאספו לבוא אלי והאניות ההולכות על ים תרשיש הם יתעוררו בראשונה להתאסף ולהביא בניך וכו' : כספם וכו' . להביא מנחה לה' : לשם ה' . כ"ז יהיה בעבור פרסום שם ה' : ולקדוש ישראל . כפל הדבר במ"ש : כי פארך . אשר נתן לך פאר והדר וחשיבות : (י) חומותיך : חומות הערים : ישרתונך . ישמשו אותך : כי בקצפי . ר"ל כל הבאה עליך לא היה בדרך הטבע כי בעבור הכיתי אותך בקצפי ולזה היית בתכלית השפלות ועתה רחמתי אותך ברצוני שוב ולזה תמשול ממשל רב : (יא) ופתחו וכו' . יהיו פתוחים ועומדים : יומם וכו' . כפל הדבר במ"ש : חיל גוים . עושר העכו"ם : (יג) כבוד הלבנון . האילנות הנכבדים שביער הלבנון יביאו אליך והם ברוש תדהר ותאשור כולם יחדיו : לפאר : לבנות בהם מקום מקדשי בנין מפואר : ומקום רגלי אכבד : בה"מ יבנה בנין מכובד ואחז במשל כאלו המקום יושב על הכסא אשר בשמים ורגליו יורדים לנוח בבה"מ כמו והשתחוו להדום רגליו (תהלים צט): (יד) שחוח . בכפיפה ובהכנעה : על כפות רגליך . ר"ל עד סמוך לארץ : עיר ה' . עיר של ה' : ציון של קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש : (טו) תחת . במקום שהיית עזובה ולא היה מי מתחבר עמך והיית שנואה לכולם ואין מי עובר בארצך לשאול לשלום לך : ושמתיך . במקום זה אשים אותך להיות מעולה עד עולם ולהיות מלאה משוש בכל ימי הדורות : (טז) וינקת . הוא דרך משל לומר שתאכלי טוב הגבלים : ושד וכו' כפל הדבר במ"ש : וידעת . סביר

מצודת ציון

הסרד לשרת בקודש (שמות לה) : (ח) כעב . כענן : תעופינה : מלשון עפיפה ופריחה : ארובותיהם . מלשון ארובה וחלון כמו וארובות השמים (בראשית ז) ור"ל חלונות השובך והוא מקום מדורם : (ט) יקוו . ענין אסיפה כמו יקוו המים (בראשית א) : ואניות . ספינות: (י) בקצפי . מלשון קצף וכעס : (יב) חרב יחרבו . מלשון חורבן : (יג) הלבנון . שם יער בארץ ישראל : ברוש וגו' . שמות מיני אילנות חשובים : (יד) שחות . ענין כפיפה והשפלה כמו תחתי שחתו עוזרי רהב (איוב ט) : מעניך . מלשון עינוי : כפות רגליך . כמו שנקרא שטיחת היד כף היד כן נקרא שטיחת הרגל כף הרגל : מנאציך . ענין בזיון כמו נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב) : (טו) תחת . במקום : לגאון . ענין ממשל רב : משוש . ענין שמחה : (טז) וינקת . מלשון יניקה

טובה, וכן תרגם יונתן ותסבעון נכסי עממין ובזת מלכין תתפנקון: (יז) תחת הנחשת. תחת הנחשת שלקחו העכו"ם ממך אביא זהב, כלומר אתן בלבם לשלם לך כפלים וכפלי כפלים מאשר לקחו ממך הם ואבותיהם: ושמתי פקדתך שלום. תחת פקודתך שהיו העכו"ם נותנים פקידים על ישראל לנגוש מהם מס אשים לך שלום וצדקה ולא יהיו עוד עליך פקידים ונוגשים: (יח) לא ישמע עוד חמס. שיעשו לך העכו"ם לא ישמע עוד: וקראת. אז תקראי ישועה חומותיך כי לא תצטרכי עוד לעשות על החומות ולסגור השערים מפני האויב, לפיכך תקראי להם ישועה כאשר כמלחמה שהותה מקדם וכן בשעריה לא יספרו בהם אלא תהלות ה'. ויונתן תרגם ויעלעון פורקן על שורך ועל תרעך יהון משבחין: (יט) לא יהיה. כבר פירשנו כי ימשיל הישועה והטובה לאורה, ואמר כל כך יהיה [illegible] גדול שהוא אור ה' הוא הטובה הגדולה עד שלא יהיה נחשב אור השמש ואור הירח לכלום. והכל דרך משל כמו שאמר. ואור החמה יהיה שבעתים: לתפארתך. שתתפאר בכבודו וטובו שיגדיל עמך: (כ) לא יבא. גם זה משל, כתרגומו לא תבטל עוד מלכותך ויקרך לא יעדי: (כא) ועמך כולם צדיקים. שיוסף אותם האל, [illegible] ולרפאים לצרוף כסף ובגבאים וכיון כולם לדיקים נקדושים, כמו שכתוב והיה [illegible] ירושלם קדוש יאמר לו וגו': לעולם ירשו ארץ, שלא יגלו עוד ממנה לעולם, כי יהיו נצר מטעי שראוי במעשיהם, כי אני נטעתים, לא כבראשונה שאמר עליהם מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באשים ולא היה נצר היה מטע ה' אלא זמורת זר: להתפאר. שאתפאר בהם בקראי להם עם ה', כמו שאמר ישראל אשר בך אתפאר: (כב) הקטן. אינו אומר על גוף אחד כי מה ענין קטן וצעיר אלא רוצה לומר השבט והמשפחה הקטן, אתם יהיה לאלף פעמים ממה שהוא עתה וכפל הענין במ"ש כמנהג, ואמר הצעיר לגוי עצום: אני ה' בעתה אחישנה. זאת הטובה שאני מבטיחם אני ה' העשנה שהיכולת בידי, ואמר בעתה ואמר אחישנה אמרו רז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה, ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנה לגמרה מהרה כי לא יארך זמן מעת התחלת הישועה עד כלותה, ויו"ת אנא הוא בזמנה אייתינה: (א) רוח ה' עלי. אלה הם דברי הנביא על עצמו רוצה לומר כי הבשורות הטובות שאמר ושעתיד לומר רוח הנבואה מאת ה' היא שבאה עליו. ושלחו האל לבשר בהם ישראל העתידים להיות בגלות זמן ארוך ויאמרו אלה הנחמות כתובות ולא יתיאשו מן הגאולה, כי מפי ה' הם אלה הנחמות ששלחני לאומרם ולכתבם לבשר בהם בני הגלות שהם ענוים ונשברי לב כי סובלים הגלות לשם ה', ואלו רצו לעזוב מיחודו ומתורתו היו כאחד מהעמים אשר הם ברשותם, וטעם משח, רבה וגדל ומנה אותי להיות שליח באלה הנחמות, וכן ומשחת את חזאל, תמשח לנביא תחתיך, אל תגעו במשיחי, ולפי שמנוי המלכים הוא על ידי משיחה נאמר למנוי אחר לשון משיחה, ואף על פי שאין שם משיחה, ופירוש יען בעבור, כי אמר שתהיה עליו רוח נבואה ולא ימנה אותו להיות שליח לבשר בנבואה היה אחרים, לפיכך אמר רוח ה' עלי יען משח אותי, כלומר מה שאני אומר ברוח נבואה שהיתה עלי לא מנה אותי לזה להיות שליח לבשר ענוים לחבש לנשברי לב: פקח קוח. שתי מלות ופירוש פתוח כמאסר, ויש לפרשו כענין שתי מלות ושיקראו לאסירים פקח, רוצה לומר שיפתחו ממאסרם, וכן יקראו להם קוח, ר"ל שילקחו מהגלות, ואאו"ל פירש כי שם המאסר קוח לפי שהם נלקחים וכלאים בו, כאלו אמר פתחו בית המאסר ויצאו האסירים, ויונתן תרגם ולדאסירין אתגלו לנהור: לקרא

יְיָ פָּרְקִיךְ וּמְשֵׁיזְבִיךְ תַּקִּיפָא דְיַעֲקֹב: יז חֲלַף נְחָשָׁא דְּבָזוּ מִנִּיךְ יְרוּשְׁלֶם אֵיתֵי דַהֲבָא וַחֲלַף בַּרְזְלָא אֵיתֵי כַּסְפָּא וַחֲלַף אָעַיָּא נְחָשָׁא וַחֲלַף אַבְנַיָּא בַרְזְלָא וַאֲשַׁוֵּי פַּרְנָסַךְ שְׁלָם וְשִׁלְטוֹנַיִךְ בִּזְכוּ: יח לָא יִשְׁתְּמַע עוֹד חִטּוֹפָא בְּאַרְעִיךְ בִּזָּא וּתְבִירָא בִּתְחוּמִיךְ וְיַעַלְעוּן פּוּרְקָן עַל שׁוּרִךְ וְעַל תַּרְעַךְ יְהוֹן מְשַׁבְּחִין: יט לָא תִצְטָרְכִין עוֹד לְנֵיהוֹר שִׁמְשָׁא בִּימָמָא וְאַף לָא לְזֵיהוֹר סִיהֲרָא בְּלֵילְיָא וִיהֵי לִיךְ יְיָ לִנְהוֹר עֲלַם וֶאֱלָהִךְ לְתוּשְׁבַּחְתִּיךְ: כ לָא תִבְטֵיל עוֹד מַלְכוּתִיךְ וִיקָרִיךְ לָא יֶעְדֵי אֲרֵי יְיָ יְהֵי לִיךְ לִנְהוֹר עֲלַם וְיִשְׁלְמוּן יוֹמֵי אֶבְלִיךְ: כא וְעַמִּיךְ כּוּלְהוֹן זַכָּאִין לַעֲלַם יַחְסְנוּן אַרְעָא נִיצְבָא דְחֶדְוָתִי עוֹבַד גְּבוּרְתִּי לְאִשְׁתַּבָּחָא: כב דִּזְעֵיר בְּהוֹן יְהֵי לְאַלְפָא וּדְחַלָּשׁ לְעַם תַּקִּיף אֲנָא יְיָ בִּזְמַנַּהּ אַיְתִינַהּ: א אֲמַר נְבִיָּא רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים עֲלַי חֲלַף דְּרַבֵּי יָתִי יְיָ לְבַשָּׂרָא עִנְוְתָנַיָּא שַׁלְחַנִי לְתַקָּפָא לִתְבִירֵי לִבָּא לְמִקְרֵי לִדְשְׁבַן חֵירוּ וְלִדְאֲסִירִין תְּמָן אִתְגְּלוּ

וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה: יח לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה: יט לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ: כ לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ: כא וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מטעו מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר: כב הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה:

סא א רוּחַ אֲדֹנָי יְהוִה עָלָי יַעַן מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ:

ותינקי יורה עליו: (יז) תחת הנחשת. שנטלו ממך: ושמתי פקודתך שלום: ואשוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו: פקודתך. פקידים שלך: ורבותינו אמרו הפקידות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שדחקוך יהיו לך לשלום ולצדקה: (יט) לא יהיה לך עוד: לא תצטרכי לאור השמש: (כ) לא יאסף. לשון אספו נגהם (יואל ב) הכניסו אורם: (כא) להתפאר. שאהיה מתפאר בם פירוונטי"ר בלע"ז: (כב) בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה: (א) יען משח. אין משיחה זו אלא ל' שררה וגדולה: לקרוא לשבויים דרור. כלומר לבשר להם בשורת הגאולה: פקח קוח. פקח את מלקוחם ושביים והתירם:

שנת

ישמע י' בקריאה וסי' ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לא ישמע עוד חמס בארצך · וגלתי בירושלם וששתי · כהקיר בור מימיה כן · כה אמר ה' עוד ישמע במקום · ויתנהו בסהר בחחים · והשבתי המון שיריך · קול מלאכה · אחריו ישאג קול · וגם נביאים העמרת · וא' וישמע ויקמו הלוים: לאלף ב' וסי' מאת לאלף ואלף · הקטן יהיה לאלף: לגוי עצום ג' וסי' הרף ממני ואשמידם · הקטן יהיה לאלף · והנחלאה לגוי עצום:

תולדות אהרן תחת הנחשת ר"ס כב תמורה
כז: ונגשיך, ב"ב ט: עגנפרשמים מ'
נג סנהדרין לו לא יוסף לך ויוחי
נלר מטעי. סנה כט סנהדרין ל
אחישנה. סנהדרין לח (תענית סג)
משח ה'. עכו"ם כ:

מצודת ציון

ניקת: ושוד. מלשון שדים: תינקי. מלשון יניקה: אביר. ענין חוזק: (יז) פקדתך. מלשון פקיד וממונה: ונגשיך. ענין הלחץ לקחת הכסף כמו נגש את הכסף (מ"ב כג): (יח) חמס. עושק וגזל: שוד. מלשון שדידה וגזל: תהלה. ענין שבח: (יט) ולנוגה. ענין זהירה וזריחה: (כ) לא יבא. לא ישקע כמו כי בא השמש (בראשית כח): יאסף. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): ושלמו. ענין גמר: (כא) נצר. ענף כמו ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא): מטעי. מלשון נטיעה: (כב) והצעיר. הקטן כמו ורב יעבוד צעיר (בראשית כה): עצום. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו): בעתה. מלשון עת וזמן: אחישנה. ענין מהירות כמו אחישה מפלט לי (תהלים נה): (א) יען. בעבור: משח. ענין גדולה וכן למשיחו לכורש (לעיל מה): לחבוש. ענין כריכת המטלית על השבר כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): דרור. חפשי וחירות כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): פקח. ענין פתיחה כמו פקות אזנים (לעיל)

מצודת דוד

חכיר שלא במקרה בא הדבר רק הוא בעבור שאני ה' מושיעך ואביר יעקב הוא גאלך: (יז) תחת הנחושת. במקום הנחושת שגזלו הבבלים ממך אביא במקומו זהב וכו': ושמתי פקודתך שלום. ר"ל תחת הפקידים שהיו מושלים עליכם לגבות המס אשים עליך שלום כי לא יבואו עוד בחגר לגבות המס כי אם יבואו לשאול בשלומך: ונוגשיך. במקום הנוגשים את הכסף יבואו לעשות עמך צדקה: (יח) לא ישמע וכו'. מן הגר הגורר כי לא יהיה עוד: שוד וכו'. כפל הדבר במ"ש: וקראתי. לא תקראי עוד על חומותיך ובשעריך קול מלחמה כי אם תקראי קול ישועת ה' ותהלתו: (יט) לא יהיה לך. ר"ל לא תהיה צריך לאור השמש להאיר לך ביום: ולנוגה. לזריחת הירח לא תצטרך להאיר לך בלילה: והיה לך ה'. אבל אור השכינה יהיה לך לאור עולם ביום ובלילה: לתפארתך. תתפארי בכבוד ה': (כ) לא יבא. לא ישתקע עוד שמשך וירחך לא יכנים אורו לבל יאיר לך ר"ל לא תבטל מלכותך וממשלתך: כי ה' וכו'. ר"ל הואיל ומה' בא הממשלה א"כ יהיה לאור עולם ולא תבוטל עוד: ושלמו. יתמו ויגמרו ימי אבלך כי לא תתאבלי עוד: (כא) ועמך. העם הנשאר בך יהיו כולם צדיקים כי הרשעים יכלו בחבלי המשיח: לעולם יירשו ארץ. הם ירשו הארץ לעולם ולא יגלו עוד ממנה: נצר מטעי. הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא ויש מה להתפאר בו ר"ל העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים ותמימים: (כב) הקטן. השבט הקטן יתרבה עד אלף פעמים ככה: והצעיר. כפל הדבר במ"ש: אני ה'. אשר היכולת בידי לגן בבוא עת הגאולה אמהר להרבות הקטן לאלף והצעיר לגוי עצום: **סא** (א) רוח וכו'. רוח נבואת מה' היתה עלי ר"ל כל התנחומין שאני אומר לא מלבי המה כי אם בדבר ה': יען. בעבור כי ה' משח אותי לבשר את הענוים ושלחני לעשות תחבושת לנשברי לב ר"ל לנבאות נחמה להמצטערים על איחור הגאולה: לקרוא. לנבאות על שבויי ישראל שיצאו לחפשי: ולאסורים. לנבאות על האסורים בגולה שיפתח מאסרם וילקחו

ב לקרא שנת רצון ליהוה ויום נקם לאלהינו לנחם כל אבלים: ג לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת רוח כהה וקרא להם אילי הצדק מטע יהוה להתפאר: ד ובנו חרבות עולם שממות ראשנים יקוממו וחדשו ערי חרב שממות דור ודור: ה ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם: ו ואתם כהני יהוה תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו: ז תחת בשתכם משנה וכלמה ירנו חלקם לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם תהיה להם: ח כי אני יהוה אהב משפט שנא גזל בעולה ונתתי פעלתם באמת וברית עולם אכרות להם: ט ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל ראיהם יכירום כי הם זרע ברך יהוה:

לניהור: ב למקרי שנת רעוא קדם יי ויום פורענותא קדם אלהנא לנחמא כל אבליא: ג לשואה לאבילי ציון למתן להון כליל חלף קטם משח דחדוה חלף אבלא רוח משבחא חלף רוחהון דהות עמיא ויקרון להון רברבי קושטא עמיה דיי לאשתבחא: ד ויבנון חרבת עלם צדית קדמאי יקוממון ויחדתון קרוין דהואה חרבן צדיא דר ודר: ה ויקומון נוכראין וירעון ענכון ובני עממיא אכריכון ומפלחי כרמיכון: ו ואתון כהניא דיי תתקרון דמשמשין קדם אלהנא יתאמר לכון נכסי פלחי כוכביא תיכלון וביקרהון תתפנקון: ז חלף דבהתתון ואתכנעתון על חד תרין במטבן דאמרית לכון איתי לכון ויתבהתון עממיא דהוו משתבחין בחולקהון בכן בארעהון על חד תרין יחסנון חדות עלם תהי להון: ח ארי אנא יי רחימנא דינא מרחיק קדמי שקרא ואונסא ואתן אגר עובדיהון בקשוט וקים עלם אגזר להון: ט ויתרבון בעממיא בניהון ובני בניהון בגו מלכותא כל חזאיהון

רש"י

(ב) שנת רצון. שנת פיוס ורצוי: (ג) אילי הצדק. לשון אילנות כמו (לעיל ב) מאילים אשר חמדתם ומטע ה' יורה עליו: (ה) אכריכם. מנהיגי המחרישה: (ו) כהני ה'. נשיאי הקב"ה: חיל גוים. נכסי פלחי כוכביא: תתימרו. אתם תכנסו תחתיהם בכבוד שנטלו עד הנה: (ז) תחת בשתכם. שהיה משנה אף הם כלמה ירונו תמיד חלקם כלו' תחת אשר עד הנה תמיד עמי היו רונים כלמה חלקם. יש רנה שהוא אבל כמו (איכה ב) קומי רוני בלילה וכמו (מ"א כב) ותעבור הרנה דאחאב: (ח) כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. לכך אני מקבל עולות העכו"ם שכולן גזל: ונתתי פעולתם. של ישראל שתהא באמת או ונתתי פעולתם שפעלו שכר שסבלו גידופי העכו"ם על כבודי באמת:

כתחן

תורב י"א וחסר וסי' הייתי ביום אכלני חרב. על הגזה לבדה. אל הגזה לבדה. ויהי חרב אל הגזה לבדה. תהיה משלכת לחרב. לחרב וקללה תהיה בצרה דירמיהו. חרב אל מימיה ויבשו. ונתתי את ארץ מצרים. וסוכה תהיה לצל יומם. מחסה מזרם. כחרב בציון ב' בו. וחשו ערי חרב. קול ישורר בחלון חרב בסף. ואקרא חרב. שנא ושנא ד' חסר בקריאה וסי' יהושע. שנא גזל בעולה. ושנא תקעים בטח. שנא בצע יאריך ימים. וכל אוריתא דכו' חסר: ברך י"ג בקריאה וסי'

תולדות אהרן לאבילי ציון. תענית יז' ב"ב ס: ועמדו זרים. ברכות נה פסחים נח סנהדרין נח: לכן בארצם. חגיגה טו: שונא גזל. סכה ל:

רד"ק

(ב) לקרא שנת רצון. שנת הגאולה שהיא שנת רצון כמו שאמר ובעת רצון עניתיך אבל שנות הגלות היו שנות קצף כמו שאמר כי בקצפי הכיתיך: ויום נקם. הוא יום גוג ומגוג שינקם ה' בהם ובזה ינחם האל כל אבלים ואחר כך פירש מי הם האבלים ואמר לאבלי ציון: (ג) לשום פאר תחת אפר. כי מנהג האבל לשום אפר בראשו: שמן ששון. וכן שמן ששון מחבריך וזה נגד מה שאמר פאר תחת אפר: מעטה תהלה. הוא משל כי אין מעטה תהלה הפך רוח כהה אם לא יהיה דרך משל כי מצאנו גם כן מעטה ולבישה ברוח כמו ורוח לבשה את עמשי. שמן ששון תחת אבל כי האבל אינו סך שמן כמו שאמר בדבר התקועית: כהה. תאר לנקבה וכן והיא כהה פי' רוח קצרה וחלושה וכן וכהתה כל רוח כי רוח ישראל קצרה בגלות: אילי הצדק. כמו אלני. כמו שאמר מטע ה'. כמו כי יבשו מאלים כבר פירשנוהו: (ד) ובנו חרבות עולם. בזה אין בו ממך אלא בחותו של מעלה בפרשת קרא בגרון ובנו ממך חרבות עולם, וכן מתחלף בשאר המלות, ופי' ובנו ישראל אילי הצדק שזכר חרבות עולם שהיו חרבות מזמן רב: שממות ראשונים. שהיו שוממות מדורות הראשונים הם יקוממו אותם: וחדשו ערי חרב, אותן הערים שהיו חרבות יחדשו אותם, והפסוק כפול במלות שונות: (ה) ועמדו זרים, ועמדו מעצמם יקומו ממקומם ויבאו לעבוד אתכם ורעו צאנכם: אכריכם. עובדי שדותיכם: וכורמיכם. עובדי כרמיכם: (ו) ואתם. לא תהיו צריכים לעבוד עבודתכם כי בני נכר יעשו אותם ותהיו פנוים לעבוד את השם, כמו הכהנים שהיו מוכנים ומזומנים לעבודת בית המקדש כן תהיו פנוים מעסקי העולם ותתעסקו בתורת אלהים ובדברי חכמה לדעת את ה': חיל גוים תאכלו. וזה מלבד שיעבדו אתכם בארצם יביאו לכם למנחה זהב וכסף וכל טוב ארצם, והחכם ר' אברהם ב"ע פירש והנה יהיו העכו"ם כנגד ישראל כישראל כנגד בני אהרן הכהנים, על כן חיל עכו"ם כנגד המעשר: תתימרו. תתגדלו ותתרוממו בכבודם שהוא ממונם: תתימרו. היו"ד תחת אל"ף וכן וה' האמירך היום, וי"ת תתפנקון: (ז) תחת בשתכם. שהייתם בגלות לבשת ולחרפה ותחת אותו הבשת יהיה לכם הפכו והוא הכבוד על פי שנים שהיה לכם בשת יהיה לכם כבוד, ויונתן תרגם חלף דבהתתון ואתכנעתון על חד תרין בטבוון די אמרתי אייתי לכון: וכלימה ירונו חלקם. תחת שזכר עומד במקום שנים, ותחת כלימה שהיה להם בגלות ירונו בחלקם הטוב שאתן להם, וי"ת ויתבהתון עממיא דהוו משתבחין בחולקהון: לכן בארצם משנה יירשו, ולא יצטרכו לצאת מארצם לסחורה להרויח ממון כי בארצם יירשו מטוב העולם משנה ממה שהיה להם ואותה השמחה תהיה להם לעולם שלא תפסק: (ח) כי אני ה' אוהב משפט. נותן טעם למה שאמר שיתן להם משנה, אמר כי אני אוהב משפט, וזה יהיה עול ולא משפט, כי ישראל שהם מבחר הגוים ואשר דבקו בה' כל ימיהם וארכו להם ימי הגלות והרעה אם לא יהיה להם עוד תקוה לא יהיה משפט, ואני ה' אוהב משפט. אוהב שיעשו אותו בני האדם כל שכן שאעשהו אני כי אפי' בעבודתי אני שונא גזל, וזהו בעולה כמו שאמר והבאתם גזול, אם כן על כל פנים כיון שאני אוהב משפט ושונא הפכו שהוא גזל צריך שאגמול להם תחת גלותם ורעתם רב טובה כפליים מה שהיה להם ברעה כי הכל סבלו לשמי לפיכך ונתתי פעולתם באמת שכר פעלתם שפעלו ועשו לשמי אתן להם באמת וברית עולם שלא יהיה לו הפסק אכרות להם לא כברית אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים שהיה לו הפסק: (ט) ונודע בגוים. כשילכו בארצות הגוים לטייל או לסחורה אף על פי שלא יצטרכו יהיו נודעים ונכרים לרוב הכבוד והגדולה שיהיה להם וילכו בבגדי חופש ורקמה ויאמרו עליהם אלו בני ישראל הם אלו זרע ברך ה' הם וכאמרם ונודע'

מצודת דוד

וילקחו מן הגלות: (ב) לקרוא. לבשר שיבא מה' שנת רצון לישראל עת נקמה מהכשדים: לנחם. נקמת הכשדים יהיה לתנחומין לאבלי ציון על הצער שסבלו: (ג) לשום וכו'. לשום דבר לאבלי ציון וחוזר ומפרש מהו ואמר לתת להם פאר במקום האפר שהיו מתפלשין בו בזמן האבל: שמן ששון. כי לפעמים מושחים בשמן לרפאות המכה לכן אמר שמן ששון העשוי להתענג: מעטה תהלה. עטיפת שבח והלול רוח כהה וחשוכה: וקורא להם. כי אז יקרא אותם אילי הצדק כי יהיו גדולים כמעשה הצדק: מטע ה'. אשר ה' נטע אותם להתפאר בהם: (ד) ובנו חרבות עולם. יבנו הערים החרבות מימות עולם ר"ל מזמן רב: שוממות ראשונים. הערים השוממות מימים ראשונים יקוממו וכפל הדבר במ"ש: וחדשו. יבנו מחדש הערים החרבות והשוממות מדור לאשון וכפל הדבר פעמים רבות לחזק רב (ה) ועמדו זרים. הכשדים הזרים יעמדו וירעו לאנכם ובני נכר יעבדו אתכם בחרישת השדה ועבודת הכרם: (ו) כהני ה'. נשיאי המקום: יאמר לכם. יהיה נאמר עליכם: ובכבודם תתימרו. אתם תהיו מרוממים בהכבוד שיש עתה אל הכשדים כי לכם יבוא: (ז) תחת. במקום הבושת שהיה לכם יהיה לכם משנה פי שנים מהכבוד: וכלימה. ותחת הכלימה שהיה להם בגלות ירונו וישמחו בחלקם הטוב שאתן להם: לכן. בעבור הכלימה שהיה להם מן העכו"ם לזה יירשו בארצם ירושה כפולה ומרובה: שמחת עולם. כי לא יגלו עוד מארצם: (ח) אוהב משפט. לכן נכון הדבר שיקבלו ישראל את הטובות האלה: שונא גזל בעולה. אפי' בהבאת העולה אני שונא אם בא מגזל וכמ"ש והבאתם גזול וכו' הארצה אותה (מלאכי א): פעולתם. שכר פעולתם אתן באמת: וברית עולם. ברית המתקיים לעולם אכרות להם: (ט) ונודע בגוים זרעם. זרע ישראל יהיה ניכר בחשיבות: וצאצאיהם. הבנים היוצאים מהם יהיו נודעים בתוך העמים וכפל הדבר במ"ש: כל רואיהם

מצודת ציון

(לעיל מח): קוח. מלשון לקיחה: (ג) מעטה. ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים קט): תהלה. מל' הלול ושבח: כהה. ענין עכירות והושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג): אילי. הם אילן גדול ויפה כמו מאילים אשר חמדתם (לעיל ב): מטע. מלשון נטיעה: (ד) חורב. מל' חורבן: (ה) זרים. עכו"ם: ורעו. מלשון מרעה: אכריכם. כן יקראו החורשים בשדה כמו בשו אכרים (ירמיה יד): וכרמיכם. מל' כרם: (ו) כהני. ענין שרה וגדולה כמו ובני דוד כהנים היו (ש"ב ח'): חיל. עושר: תתימרו. ענין גדולה ורוממות כמו את ה' האמרת (דברי כז) ובאה היו"ד במקום האל"ף וכן אשר יומרוך למזמה [תהלים קלט]: (ז) משנה. כפול כמו וכסף משנה [בראשית מג]: (ט) וצאצאיהם. מלשון יציאה והם הבנים: יכירום. מלשון הכרה

זנודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים, כי הם הבחורים הם שילכו לאתותם לראות ארצות העכו"ם: (י) שוש אשיש בה'. אלה הם דברי ירושלם לדעת כמתרגם שתרגם אמרת ירושלם תהדא אחדי במימרא דה', או הם דברי ישראל בשובם מהגלות, וכתב אדוני אבי ז"ל בה' במדת רחמים: באלהי. במדת הדין ועל כן כפל שוש אשיש ועוד כי כאשר זכר מדת רחמים הגוף והנפש שמחים אך במדת הדין תגל הנפש שהיא עליונית ומקבלת יסורין יותר מהגוף: בגדי ישע מעיל צדקה. דרך משל והבגדים הם שילבש אותם האדם והמעיל הוא שיתעטף בו לפיכך אמר יעטני על מעיל: יכהן פאר. יגדיל פארו בלבושים נאים כי הכהן שהוא עובד האל הוא ראש העם וגדולם לפיכך נאמרה הגדולה בלשון כהונה וכן ובני דוד כהנים היו ויונתן תרגם כחתנא דמצלח בגנוניה וככהנא רבא דמתקן בלבושוהי: כליה. כלי תכשיטיה וקשוריה: (יא) כי כארץ. ועוד המשיל ישועת ישראל לארץ שתוציא צמחה כי היה הגרגיר בארץ נפסד ונשחת ואחר כך יצמח ויתחדש וישוב למה שהיה ויותר טוב ויפה בחדושו, כי ברוב החדש טוב מן הישן ועוד כי מגרגיר אחד יצאו כמה גרגירים, כן ישראל היו ימים רבים בגלות נשחתים ונפסדים וכמעט אבדה תקותם ויצמחו בהגיע עת הגאולה ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר ובכבוד ובגדולה יותר ממה שהיו בפני כפליים, ועוד המשיל אותם לגנה שתצמיח זרועיה זו אחר זו שאין הירקות צומחין כאחד אלא לפי עתי השנה ויתחדשו בה צמחים לפי עתי השנה, כן ישראל תתחדש להם טובה אחר טובה וזה יהיה נגד כל העכו"ם כי כולם ידעו ויכירו בטובתם שהיא גדולה על כל הטובות שבעולם: זרועיה. שם על כל זרע זרוע תואר ואדוני אבי ז"ל פירש כי מקנת הטובה הם מאת הבורא יתברך והוא משל כארץ תוציא צמחה מעצמה בלא זריעה ומקנתם שישראל זרעו בטובות שעשו והוא משל כגנה זרועיה תצמיח שזורעים אותה ומצמחת כן יצמיח צדקה מאתו ותהלה מזכיות ישראל: (א) למען ציון. אלה הם דברי ה' בהיות ישראל בגלות ואמר למען ציון אשר נקרא שמי עליה, וזכר ציון וירושלם הוא כפל ענין במלות שונות וכן לא אחשה ולא אשקוט כן ציון וירושלם עיר אחת אלא שהמצודה נקראת ציון: כלפיד יבער. כלפיד הבוער שיראו אותו מרחוק כן צדקך וישועתך יראו אותו הגוים הרחוקים: (ב) וראו גוים צדקך. הצדק שיעשה האל עמך צדקך וכבודך אמר כנגד ירושלם: שם חדש. כמו שאמר חפצי בה: יקבנו. יפרשנו כמו אשר נקבו בשמות: (ג) והיית. הענין כפול במלות שונות: עטרת וצניף תפארת ומלוכה יד וכף, וטעם ביד ה' בכף אלהיך לומר כי הוא יחזקם לך שלא יפלו לעולם עטרת תפארתך וצניף מלכותך כי תמיד יהיה ידו עמך לסמכם והטעם שתהיה היא עטרת הפארת לעכו"ם שיתפארו בה ובמלכותה: (ד) לא יאמר. ולארצך, שאר ארץ ישראל כי לירושלם ידבר: חפצי בה. כי בירושלם יהיה הכבוד בעולם. על דרך משל כי הארץ המיושבת דומה לאשה שיש לה בעל וכשהיא שוממה היא כאלמנה שאין לה בעל וכן אמר העיר רבתי עם היתה כאלמנה, ות"י בעולה יתבא וכן תרג' תבעל תתיתב: (ה) כי יבעל. כי כמו שיבעל בחור בתולה שהוא דבר נאה ומתקבל בחור שיבעל בתולה יותר משיבעל זקן בתולה או בחור בעולה כן ארץ ישראל כל זמן שלא היו בניה בתוכה אף על פי שהיו יושבים בה אומות העולם לא היתה נקראת בעולה כי לא היו מתקבלים בה ולא היה נאה שבתם בה אלא כמו זקן עם בתולה או בחור עם בעולה אבל כשישובו ישראל בתוכה הרי היא כבעילת בחור בתולה: ומשוש חתן על כלה. בימי חופתם שהוא נקרא חתן והיא כלה ואז היא השמון והשמחה ביניהם יותר כי אז הם בחדושם כן יהיה שמחת אלהיך עליך כל הימים: (ו) על חומותיך. דרך הדרוש בזה ידוע שהשומרים הם המלאכים והם מתפללים לאל על ירושלם שישיבם לישובה ויש מפרשים כי השומרים הם אבלי ציון שמתפללים ביום

י שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ יא כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃

סב א לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַ͏ִם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ ג וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנִוף מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ ד לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ ה כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃ ו עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא

יִשְׁתְּמוֹדְעִינוּן אֲרֵי אִינוּן זַרְעָא דְבָרְכֵיהּ יְיָ׃ י אֲמָרַת יְרוּשְׁלֵם מֶחְדָא אֶחְדֵי בְּמֵימְרָא דַייָ תְּבוּעַ נַפְשִׁי בְּפוּרְקָנָא דֶאֱלָהִי אֲרֵי אַלְבְּשַׁנִי לְבוּשִׁין דְפוּרְקָן מְעִיל דְזָכוּ עַטְּפַנִי כְּחַתְנָא דְמַצְלַח בְּגְנוּנֵיהּ וּכְכַהֲנָא רַבָּא דְמִתַּקַּן בִּלְבוּשׁוֹהִי וּכְכַלְּתָא דְמִתְקַשְּׁטָא בְּתִיקוּנָהָא׃ יא אֲרֵי כְּאַרְעָא דְמַפְּקָא צִמְחָהּ וּכְגִנַּת שַׁקְיָא דְזֵירוּעָהָא מַרְבְּיָא כֵּן יְיָ אֱלֹהִים יְגַלֵּי זְכוּתָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא דִירוּשְׁלֵם לְקֳבֵל כָּל עַמְמַיָא׃ א עַד דַאֲעְבֵּד פּוּרְקָן לְצִיּוֹן לָא אֲנִיחַ לְעַמְמַיָא וְעַד דְאֵיתֵי נְחָמָא לִירוּשְׁלֵם לָא אֲשַׁקִּיט לְמַלְכְּוָתָא עַד דְיִתְגְּלֵי כִּשְׁפַרְפָּרָא נְהוֹרָא וּפוּרְקָנָא כְּבָעִיר יִבְעָר׃ ב וְיֶחֱזוּן עַמְמַיָא זְכוּתִיךְ וְכָל מַלְכַיָא יְקָרִיךְ וְיִקְרוֹן לִיךְ שְׁמָא חַדְתָּא דִי בְּמֵימְרֵיהּ דַייָ יְפָרְשִׁינֵיהּ׃ ג וּתְהוֹן כְּלִיל דְחֶדְוָא קֳדָם יְיָ וּכְתַר דְתוּשְׁבַּחְתָּא קֳדָם אֱלָהָיִךְ׃ ד לָא יִתְאֲמַר לִיךְ עוֹד שְׁבִיקָא וּלְאַרְעִיךְ לָא יִתְאֲמַר עוֹד צַדְיָא אֲרֵי לִיךְ יִתְקְרֵי עָבְדֵי רְעוּתִי בַהּ וּלְאַרְעִיךְ יָתְבָא אֲרֵי תְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ בִיךְ וְאַרְעִיךְ תִּתְיַתַּב׃ ה אֲרֵי כְמָא דְמִתְיַתַּב עוּלֵים עִם בְּתוּלְתָּא כֵּן יִתְיַתְּבוּן בְּגַוִיךְ בְּנָיִכִי וּכְמָא דְחָדֵי חַתְנָא עִם כַּלְתָא יֶחְדֵי עֲלַךְ אֱלָהָיִךְ׃ ו הָא עַל עוֹבָדֵי אֲבָהָתִיךְ צַדִּיקַיָא קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם מְתַקְּנִין נָטְרִין קֳדָמַי כָּל יְמָמָא וְכָל לֵילְיָא תְּדִירָא לָא פָּסְקִין מִתְאֲמַר דָּכְרָן

(י) כחתן. אשר ילבש לבושי פאר הכהן גדול: וככלה תעדה כליה. תכשיטיה: (יא) כי כארץ' תוציא צמחה וגו': (א) למען ציון. אעשה ולא אחשה על מה שעשו לה: לא אשקוט. לא יהא שלום לפני עד יצא כנוגה צדקה: (ב) יקבנו. יפרשנו: (ד) בעולה. מיושבת: (ה) כי יבעל וגו'. ארי כמה דמתיתב עלם עם בתולתא כן יתייתבון בגוייכי בנייכי: (ו) על חומותיך ירושלים. רבותינו דרשוהו כמשמעו מלאכי' המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה מאי אמרו אתה תקום תרחם ציון (תהלים קב) כי בחר ה' בציון (שם קלב) כדאיתא במסכת מנחות וי"מ חומותיך אבות הראשונים המגינים עלינו כחומה: הפקדתי שומרים. לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני: לא יחשו. מלהזכיר זכותם לפני: המזכירים את ה'. את זכות האבות

במסרה רבתי: ישיש ד' בקריאת וסי' כן ישיש ה' עליכם להטיב אתכם ולהרבות. ומשוש חתן על כלה. ישיש עליך בשמחה. ישיש כגבור לרוץ ארח. וחד וישיש בכח יצא לקראת נשק.

תולדות אהרן יכהן פאר, מ"ק כח: שוש אשיש.
עקדה שער נא זוהר יפרו: תוציא צמחה. שבת פב עקרים פ' אחד (כלאים כח שבת יא): והיית עטרת [שבת ה]: כי יבעל. מ"ק כ: ומנו' חסו'. סנהדרין לט: על חומותיך מנחות פז:

מצודת ציון

(י) שוש אשיש. ענין שמחה: תגל. מל' גילה וששון: ישע. מל' תשועה: מעיל. שם מלבוש מה: יעטני. ענין עטיפה: יכהן. ענין גדולה: תעדה. מל' עדי וקשוט כמו ועדית עדי [יחזקאל כג]: (יא) וכגנה. מלשון גן: זרועיה. מלשון זרעונים: (א) אחשה. ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב): אשקוט. ענין מנוחה: כנוגה. ענין האורה וזריחה: כלפיד. הוא העץ אשר מנדנדים בו האש המתייבש מחום האש ומעלה שלהבת רב וכן וכלפיד אש בעמים [זכריה יב]: יבער. ידלק: (ב) יקבנו. יפרש אותו כמו אשר נקבו בשמות [במדבר א]: (ג). וצניף. מל' מצנפת העשוי לסבב את הראש: (ד) בעולה. מיושבת כמו מבני בעולה (לעיל נד): (ו) הפקדתי. ענין מינוי ונזכרות: לא יחשו. לא ישתקו — ענין שתיקה כמו וידם אהרן ויקרא

מצודת דוד

כל הרואה אותם יכיר גהם אשר הם זרע המבורך מה': (י) שוש אשיש. אז יאמר ישראל שוש אשיש בתשועת ה' תגל נפשי בעזר אלהי: כי הלבישני וכו'. ר"ל סבב אותי בישע ובצדקה כלבוש המסבב את הגוף וכמעיל המעטף את הלובשו: כחתן. כמו החתן אשר יגדיל פארו וכמו הכלה אשר תתקשט כלי תכשיטיה: (יא) כי כארץ. כמו הארץ מוציאה צמחה אחר שנרקב ונפסד הגרגיר הזרוע וכמו הגנה המצמחת הדברים הנזרעים בה אחר ההפסד כן יצמיח ה' לישראל צדקה והלול: סב (א) למען ציון לא אחשה. לא אשתוק להעלבון שעשו לציון שהחריבו אותה עד היסוד: לא אשקוט. לא יהיה מנוחה לפני עד אשר יראה הצדקה שאעשה לה כדבר המאיר ומזריח והישועה שאביא עליה יהיה נראה לכל כלפיד אש הבוער: (ב) צדקך. הצדקה שאעשה לך: וקורא לך. יהיה נקרא לך שם חדש אשר פי ה' יפרשנו והוא חפצי בה דרושה עיר לא נעזבה האמור למטה: (ג) עטרת תפארת. ר"ל תהיה שמורה בידו כעטרת תפארת: וצניף מלוכה. כפל הדבר במ"ש: (ד) לא יאמר לך. לא יאמר עוד עליך שאתה עזבה מה'. ולארצך. על ארצך: חפצי בה. רצוני בה והיא נעזבת ממני: ולארצך בעולה. לארצך יקרא מיושבת ולא שממה: כי חפץ וכו'. לזאת יקרא ירושלים חפצי בה כי חפץ ה' בך ולכל הארץ בכללה יקרא בעולה כי תבעל ותתיישב באנשים: (ה) כי יבעל. כמו כשבחור נושא בתולה מתיישבים יחד מבלי פירוד כן יתיישבו בך בניך ולא יתפרדו ממך: ומשוש. כמו השמחה שיש להחתן על כלתו כן ישיש וכו': (ו) על חומותיך. על עסק חומותיך: הפקדתי שומרים. אלה השומרים ביתי על

באחות אל דמי לכם. אל תחרישו: (ט) יאכלוהו. מוסב על דגנך: ישתוהו. מוסב על תירושך: עברו עברו בשערים. אמר נביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לבא דעמא לאורח תקנא: (י) סלו סלו המסלה. כבשו הדרך בטי"ן לוקמיי"ן בלע"ז סולו לשון מסלה הוא: סקלו מאבן. סקלו המסילה והשליכו אבני מכשול לצדדין. סקלו איספירייא"ן בלע"ז: מאבן. מהיות שם אבן וכנגד יצר הרע הוא אומר. ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקבוץ הגליות: הרימו נס. כלונס פורקא בלע"ז אות הוא שיקבצו אלי ויביאו לי את הגולים אצלם: (יא) הנה שכרו. שמוכן לתת לעבדיו מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת: (א) מי זה בא מאדום. נתנבא הנביא על שעיר ובצרה. אמרו רבותינו שתי טעיות עתיד שר של שעיר לטעות כסבור הוא שבצרה היא בצר במדבר שהיתה עיר מקלט. וטועה משום שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד. ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה בצרה מלך לשעיר במות מלכה הראשון וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ובצרה ממואב היא כענין שנא' על קריות ועל בצרה: זה. (הסיה) הדור בלבושו וצועה ונאזר ברוב כחו והקב"ה משיבו אני

יאכלוהו ד' וחסר וסי' ואכלו את הבשר בלילה הזה. בחדש השני בארבעה עשר יום בחדש הזה. בשלו את הבשר פתח אהל מועד. כי מאספיו יאכלוהו והללו: מבצרה ג' יובב בן זרח. וחברו דד"ה. מי זה בא מאדום. אנ"ך.

יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּרִים אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ ז וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ ח נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ ט כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ י עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ יא הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ יב וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃

סג א מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ

ל'. ג' — י"ז פסוקים עד ועד — ל' — ל' — ד' וחסר — ל'. ל' וחסר — ל' דסמי' — ל' — י"ב ר"ס — ו' ל' דסמיך — ל'. כ"א — ל' — ל' — ג'. ל'

טבותיך קדם יי לא פסיק לכון׃ ז ולא יפסוק דכרנהון מן קדמוהי עד דיתקן ועד דישוי ית ירושלם תושבחתא בארעא׃ ח קיים יי בימיניה ובדרע תוקפיה אם אתן ית עבוריך עוד מיכל לבעלי דבביך ואם ישתון בני עממיא חמריך דלאית ביה׃ ט ארי דכנשוהי לעבורא ייכלוניה וישבחון קדם יי ודעצרוהי לחמרא ישתוניה בדרת קודשי׃ י אמר נביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לב עמא לאורח תקנא בסרו בשורן טבן ונחמן לצדיקיא דסליקו הירהור יצרא דהוא כאבן תקלא ארימו אתא על עממיא׃ יא הא יי אשמע לסיפי ארעא אמרו לכנשתא דציון הא פרקיך מתגלי הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל עובדיהון גלן קדמוהי׃ יב ויקרון להון עמא דקודשא פריקיא דיי וליך יתקרי תבעתא קרתא דלא אתרחקת׃ א מן אמר אלין עתיד לאיתאה מחא על אדום פורענא תקיפא על בצרה

תולדות אהרן ובזרוע עזו. ברכות ו נזיר ג: חמוץ בגדים. מגלה כט מכות יב זוהר אמור:

ביום ובלילה על ירושלם, וגם יש לפרש על כל ישראל בגלותם שהם שומרים ומוסיפים תמיד בנין ירושלים ומזכירין בונה ירושלם ביום ובלילה בתפילותיהם ובברכותיהם, וי"ת על עובדי הכהנים לדיקיא קרתא ירושלם וגו' וכן תרגם יונתן אל תתנו דמי לו ולא יפסוק דכרנהון מן קדמוהי עד דיתקן ועד דישוי ית ירושלים תושבחתא בארעא, ויש לפרש הפסוק כן על חומותיך ירושלים אמר שאל לירושלם אחר שיבנו חומותיך אל תפחדי שיפלו עוד לעולם כי אני הפקדתי עליהם שומרים כל היום וכל הלילה תמיד: לא יחשו. כי שאר שומרי חומות אם הם ערים בלילה ולא יחשו מלדבר להעיר האחד את חברו וביום הם ישנים. אבל שומרי חומות ירושלם יהיו ערים ביום ובלילה תמיד, והשומרים הם דרך משל כלומר השגחת האל, כמו עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה: המזכירים את ה', אמר כנגד בני הגלות אתם שעליכם להזכיר את ה': אל דמי לכם. לא יהיה לכם דמי ושתיקה והתפללו לפניו תמיד ושפכו לפניו לבבכם עד יכונן ירושלם בחומותיה ובבנינה וישימה תהלה בארץ, הפך מה שהיא עתה כל ימי הגלות חרפה לגוים וקלסה לכל הארצות, ודברים אלה הם דברי האל. מראש הפסוק על דרך שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, הננו אתאנו לך כי אתה אלהינו שמזרז אותם על התשובה, ומה שאמר תחלה הפקדתי ואחר כך אמר המזכירים את ה' ואמר אל תתנו דמי לו כן דרך הכתוב, כמו ואל משה אמר עלה אל ה' והדומים לו, ויש לפרש כי המזכירים את ה' הם דברי הנביא כנגד בני הגלות ואמר הואיל וכל ההבטחות הטובות האלה מבטיח אותם האל הזכירו את שמו תמיד שפכו לפניו לבבכם עד יקבץ הגלות ויכונן ירושלם וישימה תהלה בארץ: (ז) ואל תתנו דמי לו. כפל ענין לחזק ומפורש הוא בפסוק של מעלה ממנו, ואמר דמי לכם, ואמר דמי לו, כי כמו שמדבר לחברו מתעסק בדברו ומן השמדת דברו מזקיק את חבירו להיות מאזין לו שיתן את לבו לכל דבריו בלא דמי ובלא הפסק, והנה כשיפסיק מלדבר תהיה השתיקה וההפסק לשומע כמו למדבר: (ח) נשבע ה'. כי כאשר יזכור השבועה הוא קיום הדבר בלא תנאי ואמר נשבע ואמר אתן, כמו שפירשנו כמו ואל משה אמר עלה אל ה', ואמר בימינו ובזרוע עזו, רוצה לומר כי הכח והיכולת בידו לקיים השלום ולא ישלטו עוד בהם אויבים: ובימינו ובזרוע עזו. הוא כפל ענין במלות שונות כי הימין הוא הזרוע העז באדם וכן מדבר האל על דרך משל: (ט) כי מאספיו. מן הדגוש והוא מן הקל וכמוהו רבים וטעם והללו את ה' רמז למעשר שני ונטע רבעי וזהו כי מאספיו יאכלוהו שהיו נאכלים לבעלים ונטע רבעי הוא הלולים לה' וכן במעשר שני היה מתודה ומהלל לאל והוא שאמר בחצרות קדשי כי מעשר שני ונטע רבעי לא היו נאכלין אלא בירושלם פנים מן החומה כמו שכתוב לפני ה' אלהיך תאכלנו וכל העיר נקראת לפני ה' אלהיך וכן נקראת חצרות קדשי והחצר כלל הבתים: (י) עברו עברו. הגזרה כמו שפירשנו במלת סלו סלו והכפל הוא כן לחזק הענין: בשערים. על דרך עברו משער לשער במחנה: פנו דרך העם עם ישראל וענין סלו ומסלה פירשנוהו גם כן שם: סקלו מאבן. לפירוש הראשון שפירשנו שם יהיה פירוש סקלו מאבן שישליכו המסלות אבנים וזהו פירוש סקלו ומה שאמר מאבן רוצה לומר מאבנים גדולות סקלו אותם ולפירוש השני יהיה פירוש סקלו הסרת האבנים מהדרכים: הרימו נס על העמים שיעברו אותם בכל מקום שהם בגלות וכל זה דרך משל לא שירימו נס ויסקלו דרכים אלא דרך משל כאומר פנו דרך לפלוני שבא כי בהגיע עת הישועה יאמרו העמים לישראל לכו לארצכם כאלו הרימו להם נס כל כך תגלה הישועה לכל: (יא) הנה ה'. הנה שכרו אתו שכר טוב שישלם לישראל על הגלות שסבלו בעבור שמו הגדול: ופעלתו לפניו. ושכר פעלתו שכר שזכר עומד במקום שניים ופירוש ופעלתו הפעלה הטובה שעשו הם לאל שהחזיקם בגלות בתורתו ובמצותיו עם הצרות הגדולות וכנוי וי"ו ופעלתו שב לאל כי פעלתם היא פעלתו כי לשמו יעשום וכן ושמחתים בבית תפלתי כמו שפירשנו ולפניו רוצה לומר עמו כי מה שעמו הוא לפניו ומה שלפניו הוא עמו ויונתן תרגם הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל עובדיהון גלן קדמוהי: (יב) וקראו. דרושה הפך שהיו קוראים לה ציון היא דורש אין לה: עיר לא נעזבה. הפך מה שאמרת עזבני ה': (א) מי זה בא מאדום. נבואה זו על חורבן ארם העתיד כמו שפירשנו בפרשת קרבו גוים לשמוע. והמשיל האל יתברך

מצודת דוד

אבל ציון שאין להם עסק אחר כי אם יתמידו בבכי ואבל כשומרי החומות שאינם זזים מן השמירה והוסיף לומר כל היום וכל הלילה כי מנהג שומרי החומות לישן ביום ולא כן המה כי יבכו ויתאבלו ביום ובלילה: תמיד לא יחשו. אינם שותקים בשום זמן והכפל הדבר במ"ש: המזכירים את ה'. כאלו הנביא מזרם לומר להם אתם המתאבלים על ציון להזכיר את המקום על בניינם לא יהא שתיקה לכם אלא התאבלו והזכירו את ה': (ז) ואל תתנו דמי. לא תניחו את ה' לשתוק מלבנותה אלא תפצירו בו עד יכונן את ירושלים על כנה ובסיסה וישים אותה לפאר ותהלה בקרב הארץ: נשבע ה'. הנביא אומר להם בנחמה הן נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו והוא כפל במ"ש: אם אתן. ענין שבועה הוא וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר כך וכך יהיה אם אעשה הדבר הזה וכן אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב (תהלים פט): אשר יגעת בו. בעבודתו ולאספו אל הבית: (ט) כי מאספיו. המאספים אותו אל הבית הם יאכלו את הדגן: והללו את ה'. על השפעת הטובה: ישתוהו. את התירוש: בחצרות קדשי. ר"ל בבתיהם העומדות בחצרות ירושלים עיר הקודש ולא ישתוהו העכו"ם בארצותם: (י) עברו עברו. הוא מאמר הנביא אל העכו"ם עברו בשערי העיר ללכת השדה ופנו ממכשול את הדרך אשר ילכו בו ישראל לשוב לארצם: סלו סלו המסילה. הרימו והגביהו את המסלה להשוות הגומות להיות נוח ללכת: סקלו מאבן. השליכו משם האבנים מהיות נשאר שם אבן מכשול: הרימו נס. הגביהו למעלה נס לרמז את העכו"ם להביא את ישראל לארצם: (יא) השמיע. שבא זמן הגאולה: ישעך בא. ר"ל בא תשועתך: שכרו. גמול השכר שעליו לשלם לישראל הנה מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שעליו לפרוע הוא לפניו ומוכן לתתו והוא כפול במ"ש: (יב) להם. לבני ציון: גאולי ה'. הגאולים של ה': ולך. על ציון יאמר: דרושה. ה' דורש בשלומה ולא נעזבה עוד: סג (א) מי זה בא. הנביא התנבא שעתיד הקב"ה לעשות נקמה בשעיר תחלה

מצודת ציון

(ויקרא י): (ז) ואל תתנו. ואל תניחו וכן ולא נתן סיחון [במדבר כא]: יכונן. מל' כן ובסיס. (ח) עוזו. ענין חוזק: תירושך. יינך כמו ואספת דגנך ותירושך [דברים יא]: (ט) מאספיו. ענין הכנסה אל הבית כמו ואין איש מאסף אותם [שופטים יט]: והללו. ושבחו: (י) פנו. מל' פנה והסרה: סלו. ענין הרמה והגבהה ודוגמתו סלו לרוכב בערבות [תהלים סח]: המסילה. ענין שביל ודרך: סקלו. הסירו האבנים וכן ויעזקהו ויסקלהו (לעיל ה): מאבן. מהיות בה אבן וכן וימאסך ממלך [ש"א ט"ו] ור"ל מהיות מלך: נס. כלונס ארוך ובראשו אילן: (א) חמוץ. ענין צביעה ואין לו דומה ויתכן שהוא הפוך מן תמחץ רגלך בדם [תהלים סח]: שהרגל הצובע מדם נראה כצבוע: מבצרה. [illegible]. הדור. ענין פאר ויופי: צועה. ענין

צעה ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע: ב מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך בגת: ג פורה ׀ דרכתי לבדי ומעמים אין־איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ויז נצחם על־בגדי וכל־מלבושי אגאלתי: ד כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה: ה ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתני: ו ואבוס עמים באפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם: ז חסדי יהוה ׀ אזכיר תהלת יהוה כעל כל אשר־גמלנו יהוה ורב־טוב לבית ישראל אשר־גמלם כרחמיו וכרב חסדיו: ח ויאמר אך־עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע: ט בכל־צרתם ׀ לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם

למעבד פורענות דין עמיה כמא דקיים להון במימריה. אמר הא אנא מתגלי כמא דמלילית בזכו סגיא קדמי חיל למפרק: ב מא דין יסמקון טורין מדם קטילין ומישרין יפקון כחמר במעצרא: ג הא כביעות דמתבעיט במעצרא בן יסגי קטול במשרית עממיא ולא יהי להון תקוף קדמי ואקטלינון ברוגזי ואדושינון בחמתי ואתבר תקיפיהון קדמי וכל חכימיהון אסלעים: ד ארי יום פורענותא קדמי ושנת פורקן עמי מטת: ה וגלי קדמי ולית גבר דליה עובדין טבין וידיע קדמי ולית אנש דיקום ויבעי עליהון ופרקתינון בדרע תוקפי ובמימר רעותי סעדתינון: ו ואקטיל עממיא ברוגזי ואדושינון בחימתי ואחית לארע ארעיתא קטילי גבריהון: ז אמר נביא טיבותא דיי אנא מדכר תושבחתא דיי כעל כל דגמלנא יי וסגי טוביה לבית ישראל דגמלינון כרחמוהי וכסגיות טוביה: ח ואמר ברם עמי אינון בניא דלא ישקרון והוה מימריה להון פריק: ט בכל עדן דחבו קדמוהי לאיתאה עליהון עקא לא אעיק להון ומלאך שליח מן קדמוהי פריקינון ברחמתיה ובמחסיה עליהון הא שיזבינון

רש"י — אני הוא שמלתה לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של צרה וצדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושך מדוע בגדים אדומים: (ג) ומעמים אין איש אתי. מתייצב לפני להלחם: ויז נצחם. דמים שהוא תוקפו ונצחונו של אדם: אגאלתי. כמו נגאלו בדם (איכה ד): (ה) ואביט ואין עוזר. לישראל: ואשתומם. ל' שתיקה וכבר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע: וחמתי היא סמכתני. חמתי שיש לי על בבליים אני קצפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני חיזקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואע"פ שאין ישראל ראוין והגונים לגאולה: (ו) ואבוס. ל' מתגולל בדם ודורך ברגלים כמו מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז) וכמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב): נצחם. גבורת נצחונם: (ז) חסדי ה' אזכיר. הנביא אמר אזכיר את ישראל את חסדי ה': ורב טוב. אזכיר אשר גמל לישראל ברחמיו: (ח) אך עמי המה. אע"פ שגלוי לפני שיבגדו בי מכל מקום עמי הם והרי הם לפני כבנים אשר לא ישקרו: (ט) בכל צרתם. שהביא עליהם: לא צר. לא הצר להם כפי מעלליהם שהיו ראוין ללקות כי מלאך פניו הוא מיכאל שר הפנים מתמשמשים לפניו הושיעם תמיד בשליחותו של

רד"ק — יתכן המתריגה לגבור עוטה נקמה באויביו ובגדיו אדומים מדם ההרג. וכאלו אדם שואל מי הוא זה והוא עונה אני מדבר בצדקה, כלומר מה שדברתי אני בצדקתי לישראל עשיתי כי אני רב להושיע, כלומר רב כחי להושיע ישראל כי בחורבן ארם תהיה ישועת ישראל כמו שפירשנו באותה פרשה: חמוץ. אדום. לפי ענין הפסוק: מבצרה. בצרה היתה עיר גדולה לארם לפיכך כינה ארם בשם בצרה: הדור בלבושו. שלבש בגדי נקם: צועה ברב כחו. מניע ומטלטל הגוים מקלה אל קלה, וכבר פירשנו המלה בפסוק מהר צועה להפתח: (ב) מדוע אדום ללבושך. הלמ"ד כלמד לאמות המה, הרגו לאכנר, והשלישי לאבשלום, והדומים להם, וכל זה דרך משל כמו שפירשו שדמה האל לגבור הורג באויביו: ובגדיו אדומים. מן הדם וי"ת מה דין יסמקון טורין וגו': (ג) פורה. והנה האל כענוה לשואלין ואמר פורה דרכתי לבדי, הגת נקרא' פורה לפי שמפררי' ומרצצי' בתוכה הענבי' כשדורכים אותם, והמשיל הרשעי' כאלו הם ענבי' בגת והאל דורכם, ומה שאמר לבדי ואין איש אתי, רוצה לומר שאין זכות לישראל והוא היה כעוזר להם אם היה להם זכות, וכבר פירשנו זה בפסוק וירא כי אין איש: גם מה עמים אין איש. לעזרתי להנקם באויבי ישראל כי העכו"ם היו אויביהם ובהמה אעשה נקמה: לפיכך אדרכם באפי. שיש לי עליה' על שהרעו לישראל שהגליתי' ביניהם ואני קצפתי מעט והם עזרו לרעה: נצחם. דמם יזה על בגדי לפיכך הם אדומים ונקרא הדם נצח לפי שהוא חיי האד' וחזקו: אגאלתי. כמו הגאלתי והאל"ף תמור' ה"א הפעל, וכן אתחבר יהושפט כמו התחבר, ואגאלתי ענין טנוף ולכלוך, וכן לחם מגואל: (ד) כי יום. היה בלבי, זמן רב עד שבאה שנת גאולי, ואז יהיה יום נקם בעמים: (ה) ואביט. פירשנו זה הענין בפסוק וירא כי אין איש ואמר למעלה זרועו וצדקתו, והנה אמר זרועי וחמתי זרועי כמו שפי' שם וחמתי על נקם שיעשה ברשעים בזמן הישועה לפיכך סמך לו ואבוס עמים: (ו) ואבוס. ענין רמיסה ודריכה כמו בוסס בטיט חוצות: ואשכרם בחמתי. אשקם כוס חמתי עד שישכרו: נצחם. חזקם ותקפם: (ז) חסדי ה'. אמר הנביא על החסדים שראה לו האל שיעשה לעתיד לעמו אזכור לבני אדם החסדים שעשה להם בשעבר כדי שיודו וישבחו שמו, ואמר חסדי לבד לפי שהם מרו את דברו והוא הטיב להם בכל דור ודור, לפיכך אמר תהלות ה' כי על אותם החסדים ראוי להלל את ה' כעל כל אשר גמלנו ה' אזכיר אותם החסדים כמו שהיו על כל אשר גמלנו: ורב טוב. שעשה לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו לא לפי מעשיהם: (ח) ויאמר. כאשר לקחם לו לעם כשהוציאם ממצרים אמר אך עמי המה. אלה עמי הם שלקחתים מתוך עם אחר ולקחתים לי לבנים ולא ישקרו בי לעולם: ויהי להם למושיע. כיון שהיה להם למושיע שהושיעם ממצרים אמר שלא ישקרו בו לעולם ולא אך היא נאמה שדבר כמו אך טוב לישראל אלהים והדומים להם: (ט) בכל צרתם לא צר. כתוב באל"ף וקרי בוי"ו ופי' הכתוב לא הרבה לשם הצרה כי הושיעם ממנה. ופי' הקרי לו נאמר צר בצרתם על דרך ותקצר

פורה ב' חסר ג' מ"ל וסי' נמסר לעיל בספרא ס"ס י': ואין עוזר ו' דסמיכי וסי' נמסר במלכים ב' ס"ס יד: תהלות ד' ג' מ"ל וא' חסר וסי' חסדי ה' אזכיר נורא תהלת עשה פלא: ואתה קדוש יושב. לא נכחד מבניהם. וא' ותהלות ה' יבשרו. דאוריי' חסר: ומלאך ב' פתחין וסי' ומלאך הברית ומלאך פניו הושיעם:

תולדות אהרן ויז נצחם. ברכות נח חולין עב: יום נקם. סנהדרין לט: ואחמתי. עקדה שער לג: בכל צרתם. תענית טז סוטה לא זוכר וירא:

מצודת ציון

ענין הטרוד והטלטול כמו צועה זונה [ירמיה ב]: (ב) ללבושך. על לבושך. כדורך. מלשון דריכה ורמיסה: בגת. כן שם הכלי שדורכים שם הענבים להוציא היין וכן גת דרך ה' [איכה א]: (ג) פורה. הגת תקרא פורה כי שם מפררים הענבים להוציא היין וכן חמשים פורה [חגי ב]: ואדרכם וארמסם. ענינם אחד וכפל הדבר: ויז. מל' הזאה וטפטוף: נצחם. הוא הדם שהוא כח האדם וחזקו והוא מלשון וגם נצח ישראל [ש"א טו]: אגאלתי. ענין לכלוך כמו לחם מגואל [מלאכי א] והאל"ף תחת הה"א: (ה) ואשתומם. ענין תמהון והתבוננות וכן וישתומם כי אין מפגיע [לעיל נט]: (ו) ואבוס. ענין רמיסה כמו כגבורים בוסים [זכריה י]: ואשכרם. מלשון שכרות ובלבול הדעת: נצחם. דמם: (ז) גמלנו. מל' גמול ותשלום טובה: (ט) ובחמלתו. מלשון חמלה ורחמנות: וינטלם. ענין הכבל המשא כמו כי נטל עליו [איכה ג] ולהוספת ביאור אמר

מצודת דוד

תחלה והנביא מדבר בלשון הנוהג בבני אדם לבושי בגדים אשר בהרגם את מי נתז הדם על בגדיהם ולזה אמר כאלו ישאלו מי הוא זה הבא מאדום מולבש בגדים בדם מעיר הבצרה היא כרך גדול וכו': זה הדור בלבושו. שלא זה היה הדור בלבושו המפואר ומה זה נתלכלכו בדם: צועה ברב כחו. הלא ברוב כחו מניע ומטלטל את כל הרוצה ממקום למקום ואין מי עומד נגדו ומה זה הדם על לבושו: אני מדבר בצדקה. כאלו המקום משיב לומר אני הוא זה המדבר והמבטיח לעשות צדקה לישראל ואני הוא המרבה להושיע כאשר הבטחתי: (ב) מדוע אדום ללבושך. כאלו ישאלו גם אותו מדוע כתמים אדומים על לבושך ובגדיך המה כבגדי הדורך בגת להוציא היין מן הענבים שיש על בגדיו כתמים אדומים מתזות היין: (ג) פורה דרכתי לבדי. כאלו המקום ישיב לומר אני לבדי דרכתי גת הענבים ר"ל לא בזכותם כי אם בצדקתי לבד הרגתי השר להוציא דמו כמו שדורכים בגת להוציא היין: ומעמים. אין מי לעמוד עמדי במלחמה: ואדרכם. אם כן אני דורך גם אותם באפי ואני רומס אותם בחמתי. ויז נצחם. ודמם ספסף על בגדי ולכלכתי כל מלבושי וכ"ז הוא דרך משל מלשון הנוהג בבני אדם: (ד) כי יום נקם בלבי. זמן רב היה בלבי יום הנקם: ושנת גאולי באה. בא זמן לגאול את עמי ולעשות הנקם: (ה) ואביט. הייתי מסתכל אם אמצא עוזר אבל אין עוזר ר"ל הסתכלתי אם יש זכות בישראל שיהיה עוזר וסעד אל הגאולה ולא מצאתי בהם זכות: ואשתומם. עמדתי בתמהון והתבוננתי אם אמצא בהם זכות להיות סומך את הגאולה ואין סומך וכפל הדבר במ"ש: ותושע לי זרועי. הזרוע שלי תושע לי ואם אין בהם זכות: וחמתי. החמה שיש לי על הבבליים היא תסמוך אותי לגאול את ישראל ולעשות בהם נקם: (ו) ואבוס. ארמוס את הבבליים באפי ואשכר אותם בכוס חמתי (המשיל חמת המקום ליין המשכר המבלבל דעת האדם): ואוריד לארץ נצחם. את דמם אשפוך לארץ: (ז) חסדי ה' אזכיר. אמר הנביא אזכיר את ישראל חסדי ה' שעשה עמהם אשר מהראוי להרבות תהלות ה' כפי הראוי להללו על כל הטובה אשר גמלנו ה' ורב הטוב הנתון לישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ולא בצדקותינו: (ח) ויאמר. כשהוציאם ממצרים אמר אך המה לבד עמי המה ובהם בחרתי מכל העכו"ם ולבנים יחשבו ולא ישקרו בי לעזבני ולכן היה להם למושיע: (ט) בכל צרתם. בכל זמן שהיו בצרה היה לו צר: ומלאך פניו. מלאך המשמש לפניו הושיעם

ישעיה סג

בְּכׇל־יְמֵי עוֹלָם׃ י וְהֵמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת־רוּחַ קׇדְשׁוֹ וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב הוּא נִלְחַם־בָּם׃ יא וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ אַיֵּה ׀ הַמַּעֲלֵם מִיָּם אֵת רֹעֵה צֹאנוֹ אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ אֶת־רוּחַ קׇדְשׁוֹ׃ יב מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם׃ יג מוֹלִיכָם בַּתְּהֹמוֹת כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ׃ יד כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵרֵד רוּחַ יְהֹוָה תְּנִיחֶנּוּ כֵּן נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת׃ טו הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה מִזְּבֻל קׇדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ אַיֵּה קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ הֲמוֹן מֵעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הִתְאַפָּקוּ׃ טז כִּי־אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל

תרגום

וּנְטַלִינוּן וְסוֹבְרִינוּן כׇּל יוֹמֵי עָלְמָא׃ י וְאִינוּן סָרִיבוּ וְאַרְגִיזוּ עַל מֵימַר נְבִיֵּי קוּדְשֵׁיהּ וְאִתְהֲפֵךְ מֵימְרֵיהּ לְהוֹן לִבְעֵיל דְּבָב הוּא אַגִּיחַ קְרָבָא בְּהוֹן׃ יא וְחָס עַל יְקַר שְׁמֵיהּ בְּדִיל דּוּכְרָן טַבְוָתֵיהּ דְּמִן עָלְמָא גְּבוּרָן דַּעֲבַד עַל יְדֵי מֹשֶׁה לְעַמֵּיהּ דִּלְמָא יֵימַר אָן דְּאַסְקִינוּן מִן יַמָּא אָן דְּדַבְּרִינוּן בְּמַדְבְּרָא כְּרַעְיָא לְעָנֵיהּ. אָן דְּאַשְׁרֵי בֵּינֵיהוֹן יָת מֵימַר נְבִיֵּי קוּדְשֵׁיהּ׃ יב דַּבַּר לִימִינָא דְּמֹשֶׁה דְּרַע תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בְּזַע מֵי יַמָּא דְּסוּף מִן קֳדָמֵיהוֹן לְמֶעְבַּד לֵיהּ שׁוּם עָלַם׃ יג דַּבְּרִינוּן בֵּין תְּהוֹמַיָּא כְּסוּסְיָא דִּי בְמַדְבְּרָא לָא מִתְקַל כֵּן אַף אִינוּן לָא אִתְקִילוּ׃ יד כִּבְעִירָא דִּי בְמֵישְׁרָא מַדְבְּרָא מֵימְרָא דַּיְיָ דַּבְּרִינוּן כֵּן דַּבַּרְתֵּיהּ לְעַמָּךְ לְמֶעְבַּד שׁוּם דְּתוּשְׁבְּחָא׃ טו אִסְתְּכֵי מִן שְׁמַיָּא וְאִתְגְּלֵי מִמְּדוֹר קוּדְשָׁךְ וְתוּשְׁבַּחְתָּךְ אָן פּוּרְעֲנוּתָךְ וּגְבוּרָתָךְ הֲמוֹן טַבְוָתָךְ וְסַגִּיאוּת רַחֲמָךְ עֲלַי יִתְחַסְּנוּן׃ טז אֲרֵי אַתְּ הוּא דְּרַחֲמָךְ עֲלָנָא סַגִּיאִין כְּאַב עַל בְּנִין אֲרֵי אַבְרָהָם לָא אַסְקַנָא מִמִּצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לָא עֲבַד לָנָא

והמה י' ר"פ בקריאה וסי' והמה טרם ישכבון. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. והמה מביאים איש מנחתו דמלכים. והמה אמרו אל ירמיהו יהי ה'. והמה מרו ועצבו את רוח. והמה אם ישמעו ואם יחדלו. והמה כאדם עברו ברית. והמה לא ידעו מחשבת ה', והמה עזרו עם דוד דד"ה. והמה לשואה יבקשו נפשי:

תולדות אהרן משה עמו זוהר נח (סנהדרין כח סוטה כ) : לימין משה. זוהר וילך : הבט משמים. חגיגה יב : אתה אבינו. שבת פט עקדה שער קג זוהר ויגש:

רש"י

של מקום: (י) והמה מרו. הקניטו כמו ממרים הייתם: (יא) ויזכור ימי עולם משה עמו. הנביא מתאונן ואומר בל' תחינה היום בגולה זכר עמו את ימי עולם את ימי משה ובצרתו הוא אומר איה משה רועה המעלם מים סוף: את רועי צאני. דמיון רועה המעלה את צאנו איה הוא אשר שם בקרב ישראל את רוח קדשו של הקב"ה ולמדם חוקים ומשפטי': (יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו. הקב"ה היה מוליך לימין משה את זרוע גבורתו בכל עת שהיה צריך לעזרתו של הקב"ה היה זרועו מוכן לימינו: (יג) כסוס במדבר. שאינו נכשל לפי שהיא ארץ חלקה כן לא נכשלו בתהום: (יד) כבהמה אשר בבקעה תרד ובקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול קנטיי"א בלעז: תרד. תתפשט כמו (לעיל מה) לרד לפניו גוים כן רוח ה' תניחנו לתהום ועשה בו דרך כבושה: כן נהגת עמך. כן היה הכל כמו שאמרנו נהגת עמך: (טו) איה קנאתך. הראשונה: המון מעיך. שהיו רגילים להמות עלינו כאשר אתה כענין שנאמר [ירמיה לא] על כן המו מעי לו והמון רחמיך הראשונים אלינו עתה התאפקו נתחסנו מהיות הומים עלינו כאשר מאז: התאפקו. כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם [בראשית מג] נתאפק ולא הכירו את אשר נכמרו רחמיו אל אחיו: כי אתה אבינו. ועליך לחוס ולראות בצרותינו: כי

רדק

ותקצר נפשו בעמל ישראל, והכל דרך משל, ודברה תורה כלשון בני אדם וי"ת בכל עידן דחמו קדמוהי וגו' ורז"ל כתבו על הפסוק הן יקטלני לא איחל, שהוא קרי וכתיב גם כן אמרו לחצי האי לא בלמ"ד אל"ף כתוב לו בלמ"ד וי"ו כתוב וכל היכא דכתוב למ"ד אל"ף לא הוא אלא מעתה בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא וכי תימא הכי נמי והא כתיב ומלאך פניו הושיעם אלא משמע הכי ומשמע הכי ומלאך פניו הושיעם מסבב סבות להושיעם והסבות יצאו מלפניו לא שיהו מקרה, והסבה תקרא מלאך גאלה מהצרה שהם בה כן יעשה עמהם בכל דור ודור, זהו שאמר כל ימי עולם: וינטלם. וינשאם, בפעל ענין במלות שונות: (י) והמה מרו. ענין מרי, כמו מריתם פי: ועצבו. ענין הכעסה, וכן כמה ימרוהו וגו', אמר אחר שהיה גואל אותם מהצרה המה שנו ומרו את דברו ולא שמעו לקולו ורוח קדשו והוא דברי נביאיו הנאמרים ברוח הקודש, וכן ת"י: ויהפך להם לאויב. הפך שגאלם מיד אויב הוא נלחם בם והיו עונותיהם באים להם בדרך רעה עד שהיו אומרים זה מיד האלהים הוא: (יא) ויזכור ימי עולם. ישראל בגלות בעתות הנדה הוא זוכר ימים מקדם, זהו ימי עולם. כששלח משה לעמו, ועמו, חסר למ"ד השמוש, כמו ויבא ירושלים, והדומים לו, ואמר הנביא בדרך הנג ואם ט ישראל זוכר בגלות אותן הימים ואומר הנה ישראל במצרים היו רבים בהם עובדי עכו"ם כמו שמפורש בספר יחזקאל, ואעפ"י כן כיון שראה את עניים רחם עליהם, ואמר וישמע אלהים את נאקתם ונגלה למשה ואמר ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ושלחו לנס ועשה עמהם אותות ומופתי' והוציאם ממצרים וגאלם, ואעפ"י כן כשרדפו מצרים אחריהם לא זכרו הנפלאות שעשה עמהם, ואמרו המבלי אין קברים במצרים וגו'. ואעפ"י כן העבירם בים ביבשה והעלם מן הים ויכסו מים צריהם, ולפיכך הם תמהים בגלות באומרי' איה המעל' מים: את רועה צאנו. עם רעי צאנו והם משה אהרן. ואעפ"י שאנו חוטאים לפניו הלא גם אבותינו חטאו והיה מושיעם בעת צרתם למה ארך לנו זה הגלות כל כך עד שנצטרך לומר איה הוא המושיע את אבותינו כאלו היום אינו נמצא: איה השם בקרבו את רוח קדשו. שישלח בהם רוח נבואה מלבד משה אהרן ומרים היו שבעים זקנים שנתה עליהם רוח נבואה גם ביום מעמד הר סיני היו כולם נביאים, ומי שעשה עמהם כל זה איה הוא עתה, והנה עתה נסתלק רוח נבואה משמתו חגי זכריה ומלאכי שאלו היו עמנו נביאים היו מודיעים לנו קץ הגאולה והיה לנו נחת רוח בזה אבל אנחנו זה כמה שנים בגלות ואין לנו נביא ולא אתנו יודע עד מה: המעלם. בצר"י ומנהג הפעל בקמץ עם מ"ם הפעלים. כמו אינני רואה, והמפרשים פירשו ויזכר על האל יתברך ועל הדרך הזה תרגם יונתן. (יב) מוליך לימין משה. עתה ספר איך העלם מים ואיך ירדו בתוך הים ואעפ"כ שהוא ידוע אומר כן להגדיל הספור ולהודות האל יתברך כי בנס גדול ופלא מופלא היה שהיה מוליך זרוע תפארתו לימין משה שהיה בימינו המטה ואיך היה מטה משה בוקע הים אלא שהאל היה מוליך לימינו זרוע תפארתו והיה בוקע הים מפניהם פירוש מפני ישראל כדי שיעברו בתוכו: לעשות לו שם עולם. שיזכרו אותו כל העמים על זה הדבר הגדול ויראו ממנו כמו שאמר שמעו עמים ירגזון כי לא היה צריך זה להעביר ישראל לפלא האחרת כי מאותה הפלא שנכנסו לאותה הפלא עצמה יצאו אלא עשה זה לנראות ידו הגדולה ולהראות כי בידו הכל אפילו להפך הטבעיים היסודיים וזהו תפארת לו ושם עולם וכל זה נראה על ידי משה וישראל עמו מאהבתו אותם: (יג) מוליכם. עוד ספר גודל הנס שלא תאמר אע"פ שהיה יבש קרקע הים לא היה כל כך יבש שיהיו יכולים ללכת בו בחזקה או לרוץ בו לפיכך אמר מוליכם בתהומות כסוס במדבר הוליכם באותם התהומות כמו הסוס בארץ במדבר שהיא ארץ המישור ואין שם לא אבן ולא טיט שיהיה לו מכשול כן היו הם יכולים לרוץ באותו קרקע הים כל כך נתקשה הקרקע בים כרגע ולא נכשלו בו: (יד) כבהמה. והמשיל עוד לכתם בקרקע הים ואמר כי הם ירדו בתוך הים כמו שתרד הבהמה בבקע' בלי עמל כי המורד מעט וההליכה בבקעה נוחה כי היא דרך מישור: רוח ה' תניחנו. הכנוי לעמך שזכר אחר כן. כמו ותראהו את הילד והדומים לו, אמר רוח ה' הניח עמך מצריו והרודפים אחריו ואמר רוח ה' כמו רוחך וכן ואל משה אמר עלה אל ה' ומלת כן מוסב לדמיון כבהמה שזכר וענין הפסוק כן כבהמה בבקעה תרד כן נהגת עמך ורוח ה' תניחנו ויונתן תרגם תניחנו כמו תנחנו מן נחה את העם כבעירא דבמישרא מדברא מימרא ה' דברינון: שם תפארת. שם שיהיה לך תפארת וכבוד לעולם והנה כל זה עשית בימים הקדמונים ועתה נטשתנו בגלות זה כמה שנים: (טו) הבט. ע"ד כי רם ה' ושפל יראה ובשמים זבול קדשו ותפארתו כי בהם יראה עוזו כי הם עומדים לעד לעולם בגבורתם לא ישנו ולא יתלישו: איה קנאתך וגבורתך. שהיית מקנא בראות עוני עמך ומראה גבורתך בעמים איה הם עתה המון מעיך ואיה המון מעיך ורחמיך שאמרת המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'

מצודת דוד

הושיעם בשליחות המקום: באהבתו. בעבור אהבתו להם וחמלתו עליהם גאלם מן הצרה הבאה: וינטלם. שבל משאם לתת די מחסורם כל ימי עולם בכל שני הדורות: והמה מרו. ר"ל לא כן היה כפי מה שחשב אשר לא ישקרו בו כי המה מרו בו ועצבו לפני רוח קדשו: ויהפך. אז נהפך להם לאויב להביא עליהם הרעות והוא נלחם בם ולא באו במקרה: (יא) ויזכור. בגלות יזכור ישראל את ימי עולם שהיה מקדם כששלח את משה לעמו וחסרה למ"ד השמוש במלת עמו: איה המעלם מים. ר"ל יאמרו איה הוא המעלה אותם מן הים עם רועה צאנו ר"ל על ידי משה שהיה מנהיג את עמו וכאלו יאמרו מדוע לא יעשה עמנו כזאת גם היום: איה השם כו'. איה הוא השם בקרב משה את רוח הנבואה: (יב) מוליך. מוסב עם מלת איה לומר איה המוליך לימין משה את זרוע תפארתו ר"ל חוזק ה' היתה מוכנת למשה בכל עת חפצו: בוקע. איה הבוקע מפניהם מי הים והירדן לעשות לעצמו שם גבורה עד עולם: (יג) מוליכם. איה המוליכם בעומק הים כסוס הרץ במדבר במקום ישר ושוה שאינו נכשל במרוצתו כן לא נכשלו כאשר הלכו בעומק הים כי היה המקום שוה וישר: (יד) כבהמה בבקעה תרד. כמו הבהמה היורדת ללכת בבקעה שמות לה מאלו עלתה ללכת בהר כן רוח ה' הנהיג את ישראל בנחת: כן נהגת עמך. ר"ל כך היה הכל כמו שאמרנו באופן זה נהגת עמך לעשות לך פרסום שם תפארת: (טו) הבט משמים. ר"ל הואיל ובן עשית בימים הקדמונים לכן גם עתה הבט משמים וראה ממדור קדשך: איה קנאתך. איה הקנאה והגבורה שהראית במצרים בימים הקדמונים: המון מעיך. מה שבימים הראשונים היו מעיך הומים עלי ורחמת אותי הנה עתה התחזקו אלי כי אמצת לבבך ומנעת לרחם: (טז) כי אתה

מצודת ציון

אמר וינשאם: (י) מרו. מלשון מרי ומרד: (יג) בתהומות. עומק הים: (יד) תניחנו. ענין הנהגה כמו נחית כצאן [תהלים עז]: (טו) מזבול. ענין מדור כמו בית זבול לך [מ"א ח]: קנאתך. ענין חימה וכעס כמו בקנאו את קנאתי [במדבר כה]: המון מעיך. הוא ענין הכמרת רחמים והמולה וכן על כן המו מעי לו [ירמיה לא]: התאפקו. ענין התחזקות ואמצות הלב וכן ויתאפק ויאמר

לֹא יַכִּירָנוּ אַתָּה יְהוָה אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ: יז לָמָּה תַתְעֵנוּ יְהוָה מִדְּרָכֶיךָ תַּקְשִׁיחַ לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי נַחֲלָתֶךָ: יח לַמִּצְעָר יָרְשׁוּ עַם־קָדְשֶׁךָ צָרֵינוּ בּוֹסְסוּ מִקְדָּשֶׁךָ: יט הָיִינוּ מֵעוֹלָם לֹא־מָשַׁלְתָּ בָּם לֹא־נִקְרָא שִׁמְךָ עֲלֵיהֶם לוּא־קָרַעְתָּ שָׁמַיִם יָרַדְתָּ מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ:

סד א כִּקְדֹחַ אֵשׁ הֲמָסִים מַיִם תִּבְעֶה־אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שִׁמְךָ לְצָרֶיךָ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם יִרְגָּזוּ: ב בַּעֲשׂוֹתְךָ נוֹרָאוֹת לֹא נְקַוֶּה יָרַדְתָּ מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ: ג וּמֵעוֹלָם לֹא־שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ

פרישן במדברא את הוא יי ורחמך עלנא סגיאין כאב על בנין פרקנא מעלם שמך: יז למה תרחקיננא יי למטעי מאורחן דתקנן קדמך כעממיא דלית להון חולק באולפן אוריתך לא יתפני לבנא מדחלתך אתיב שכנתך לעמך בדיל עבדך צדיקיא דקימתא להון במימרך למעבד ביניהון שבטי אחסנתך: יח בזעיר דירית עמא דקודשך בעלי דבבנא דוששו מקדשך: יט הא אנחנא עמך דמן עלמא לא לעממיא יהבת אולפן אוריתך לא אתקרי שמך עליהון לא להון ארכינתא שמיא אתגליתא מן קדמך טוריא זעו: א כד שלחתא רוגזך כאשתא ביומי אליהו אתמסיא ימא מיא מלהבא אשתא להודיע שמך לסנאי עמך מן קדמך עממיא זעו: ב במעבדך פרישן לא סברנא להון אתגליתא מן קדמך טוריא זעו: ג ומעלמא לא שמעת אודן קל גבורן לא אציתת למלול זיע עין לא חזת מא דחזו עמך שכינת יקרך יי ארי לית בר מנך דאת עתיד למעבד לעמך:

רשי

כי אברהם לא ידענו. בצרת מצרים: וישראל לא יכירנו. במדבר כי כבר נסתלקו מן העולם ואתה ה' אבינו בכולם נעשית לנו אב. ורבותינו דרשו בו כמו שדרשו במסכת שבת: (יז) למה תתענו. כי בידך להסיר יצר הרע כמה שנאמר כחומר ביד היוצר וגו' (ירמיה יח) ואומר והסירותי את לב האבן וגו' [יחזקאל לו]: תקשיח. ל' אימוץ לב: (יח) למצער ירשו עם קדשך. גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם: בוססו. דושו: (יט) היינו. עתה כעם אשר לא בחרת למשול בם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם: לוא קרעת שמים. וירדת להצילנו עתה כאשר ירדת להציל מיד מצרים אז מפניך הרים מולו ברתת חיל: (א) כקדוח אש. את דבר בנימם מלפניו וכאשר המים תבעה האש כשתתן גחלת או מתכת במים יעלו המים אבעבועות כל זה עשית במצרים ויהי ברד ואש מתלקחת בתוכה (שמות ט) אבל יית כקדוח אש המסים על אליהו בהר הכרמל שנאמ' בו גם המים אשר בתעלה לחכה (מלכים א יח): להודיע שמך לצריך. כענין שנא' בתחלת מכה ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו' (שם) לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו: (ב) בעשותך. במצרים ובכל האויבים נוראות אשר לא היינו מקוים שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו הגוים לכך: ירדת. להר סיני אז מפניך הרים מולו כך פי' דונש בן לברט: (ג) ומעולם לא שמעו. כאותן נוראות שנעשו לאחת מכל העובדי כוכבים לפני כן ועין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה האלהים למחכי לו מה שעשית אתה למחכה לך כך שמעתי מר' יוסי והנאני. אבל

רדק

פי' אם המון המעים ואם הרחמים: אלי התאפקו. אמר מאחר שהתאפקו והתחזקו רחמיך אלי אלא נכמרו למהר לרחם עלי ואין היה זה: (טז) כי אתה אבינו. והאב לא יתאפק על הבן אלא ירחם עליו מיד: כי אברהם לא ידענו. על דרך אבי ואמי עזבוני וה' יאספני, כי אף על פי שאברהם אבינו הנה כמה דורות שמת והאב בשר ודם לא ידע בנו או בן בנו אלא בחייו אלא אתה אבינו חי וקיים מעולם ועד עולם ואין לנו לצעוק אלא אליך ובכל הדורות שעברו והיית אתה אבינו ואתה גואלנו מכל צרה ומעולם שמך עלינו, וזכר אברהם כי הוא ראש האבות. ועוד שאמר לו האל כי ביצחק יקרא לך זרע ואמר ואתן לו את יצחק ולא אמר את ישמעאל, כמו שאמר ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו, וזכר ישראל כי כל זרעו זרע אמת לא כיצחק שיצא ממנו עשו, ואמר ויאהב יצחק את עשו: (יז) למה תתענו ה'. בראותינו שלות הרשעים ואורך הגלות לנו והצרות תמידות עלינו, הנה אנו תועים מדרכיך ואומרים אין תקוה עוד וכאלו אתה התענו בהאריכך גלותינו, וכאמרו התענו תקשיח לבנו, איננו אומר על כלם אלא רבים מישראל נואשו מהגאולה לאורך הגלות והיות שיש בהם קצת מדבר בלשון כלל וכן אמר הקב"ה אל משה עד אנה מאנתם, בעבור קצת העם שיצאו בשבת ללקוט מן, וכן אמר דניאל חטאנו והרשענו והעוינו ומרדנו: תקשיח. ענין אכזריות ורחוק הלב מהדבר הנאהב וכן תקשיח בניה ללא לה: שוב למען עבדיך. שוב מחרון אפך בנו ואם לא למעננו כי אנחנו חוטאים שוב למען עבדיך, והם האבות ולמען שבטי נחלתך והם י"ב שבטים ושרוש נחלתך שהיו לך לנחלה כמו שכתוב יעקב חבל נחלתו: (יח) למצער. לזמן מועט ירשו הארץ עם קדשך שנתת להם הארץ נחלה מעט זמן עמדו בה וגלו ממנה כי לא היו בה אלא ארבע מאות ועשר שנים בראשונה ורוב ישראל לא שבו עוד אליה: צרינו בוססו מקדשך. זמן מצער עמדו ובאו צרינו וגרשונו ממנה ולא עוד אלא שבססו ורמסו מקדשך שהיה מקום כבוד ולא היו נכנסים בו אלא יחידים: (יט) היינו מעולם, היינו אנחנו תחת ממשלתך לא צרינו כי לא משלת בם ולא נקרא שמך עליהם ואין כאלו הם תחתינו בארץ ירושתנו: לוא קרעת שמים ירדת. דרך שאלה שאת קרעת שמים וירדת לדבר עמהם כמו שעשית לנו ואם מפניך הרים נזלו בעבורם כמו בעבורנו וזה היה ביום מעמד הר סיני שירד כבודו על הר סיני והיה אש וענן והסר חרד ונזדעזע הוא והאחרים שהיו קרובים אליו כמו הר שעיר והר פארן גם כן נזלו מים מהענן ששכן עליהם אלא שעיקר הדבר היה על הר סיני לפיכך נזכר בתורה הר סיני לבד וכנה היה ההר בוער באש ונוזל מים כי האש והענן עליו: קרעת שמים. דרך משל כמו ודלתי שמים פתח ושמים הוא האויר: נזלו. דגש הלמ"ד לתפארת הקריאה מפני שהפסק: (א) כקדוח אש המסים, המסים שם שרשו מסס והיתה הסמך ראוים להדגש בחסרון הכפל אלא שבא הנח תמורת הדגש והאחד מן המסים המס. ואש גדול וחזק יקרא אש המסים שממס כל דבר כן היה האש בוערת על הר סיני: כקדוח. ענין בעירה ושריפה, כמו כי אש קדחה באפי. כי אש קדחתם, והיתה אש שתבעה מים כי האש היתה בהר ומים היו בהר הנה היו המים רותחים והיה ההר עשן כולו בין מקום האש בין מקום המים, כי המים הרותחין יעלו עשן וכל זה להודיעך שמך לצריך שאינם יודעים שמך ולא היו מכירים בך ועל ידי הנוראות הודעת להם כי יש אדון בעולם ומנהיג ועשה בכל כרצונו יבעיר ההרים שלא כמנהג וטבע העולם, ובעבור שרגזו גוים מפניך כאשר רגזו ההרים שאותו היום נשמע ונודע בעולם: מים תבעה אש. אש הוא הפועל אף על פי שבא אחרון והמים הוא הפעל אע"פ שבא ראשון כי הדבר מבואר כי האש תרתיח המים ואין לטעות בו לפיכך לא הקפידו בראשון ובאחרון: תבעה. ענין רתיחה לפי שהמים ברתיחתם יעלו אבעבועות לפיכך נאמר בזה הלשון, ויש לפרש הענין הזה כלו דרך משל על המלחמות שנלחם האל בעבור ישראל באויביהם: ואמר קרעת שמים וירדת, על דרך הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא וכן ההרים משל על הגדולים, והאש כמו שאמר והיו עמים משרפות סיד: (ב) בעשותך. לא נקוה הנוראות הגדולות שהיית עושה עמנו לא היינו מקוים להם שתעשה בעבורנו כל כך נוראות שתרד בעבורנו ויזלו הרים מפניך: (ג) ומעולם לא שמעו. אומות העולם ולא האזינו הנוראות שעשית עמנו ולא שמעו ולא ראו: אלהים זולתך. ר"ל שום אלוה זולתך שיעשה למחכה לו מה שעשית

תולדות אהרן כקדוח. ב"ק ד': עין לא ראתה. ברכות לד שבת סג סנהדרין צט עכו"ם סס עקרים מ"ד פל"ג:

מצודת ציון

ויאמר שימו לחם [בראשית מג]: (יז) תתענו. מלשון תועה: תקשיח. היא מלה מורכבת מן קשה ומן שח ר"ל תקשה ותשיח לבנו וכן הקשיח בניה [איוב לט] ועם כי המה בשי"ן והוו בעבור מלת קשה: (יח) למצער. למעט זמן כמו הלא מצער היא [בראשית יט]: בוססו. ענין רמיסה כמו יבוס צרינו [תהלים ס]: (יט) לוא. הוא כמו אם וכן לו החייתם אותם [שופטים ח]: נזולו. ענין הטפה כמו יזל מים מדליו [במדבר כד]: (א) כקדח. ענין שרפה כמו אש קדחה באפי [דברים לב]: המסים. מלשון המסה והמגה: תבעה. מל' אבעבעות: ירגזו. ענין תנועת הרעדה כמו רגזו ואל תחטאו [תהלים ד]: (ב) נזולו. נטפו: (ג) האזינו. ענין שמיעה והוא מלשון אוזן: זולתך. בלעדיך: למחכה. ענין תקוה כמו לכן חכו לי [צפניה ג]

מצודת דוד

אתה אבינו וראוי לאב לרחם על בנים: כי אברהם לא ידענו. עשה עצמו כאלו לא ידענו עם כי נגלה לו בברית לא התפלל עלינו: וישראל לא יכירנו. עשה עצמו כאלו לא הכיר אותנו עם כי בשעה שראה סולם מוצב ארצה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו הם שרי העכו"ם זו עולה וזו יורדת לא שם לבו להתפלל עלינו: אתה ה' אבינו. בכל יום שמת לבך עלינו כדרך האב השמים לבו בתקנת בנו: גאלנו מעולם שמך. מימות עולם שמך הוא גאלנו כי בכל פעם אתה הוא הגואל אותנו: (יז) למה תתענו. ר"ל בעבור שלוות הבבליים ואורך הגלות אנו תועים מיראתך וכאלו אתה מתעה אותנו: תקשיח לבנו. בעבור זה הקשה לבנו וסחה מן היראה וכאילו מידך באה והוא כפל ענין במ"ש: שוב. לכן שוב אלינו להשרות שכינתך בינינו כמאז ואם אין בנו מעשים עשה למען עבדיך הם האבות ולמען השבטים אשר המה נחלתך לך לנחלה: (יח) למצער. על מעט זמן ירשו עם קדשך את המקדש ועתה הצרים אותנו הנה בוססו ורמסו את מקדשך: (יט) היינו מעולם. כלא מעולם היינו אנחנו עם ממשלתך ולא משלת בהעכו"ם וחוזר ומפרש לא היה שמך נקרא עליהם כמו שהיה נקרא עלינו להקרא אלהי ישראל: לוא קרעת שמים. האם למענם קרעת הרקיעים להיות נפתח וירדת על הארץ ולתת התורה להרעיד ההרים ולהחרידם להיות הזיעה מטפטף מהם מגודל החרדה כמו שירדת למעננו לתת לנו התורה לכן גם עתה עשה עמנו כמאז: סד (א) כקדח אש המסים. ר"ל הנה מאז כלית את הצרים אותנו כמו אש המקדיח ושורף את הדבר הנמס עד התכלית וכמו תוס האש מעלה במים רתיחה ואבעבועות ומוספת והולכת כן הוספת לייסר את הצרים: להודיע. ר"ל לא בצדקותינו כ"א להודיע פרסום שמך אל צריך הם המכחישים בה': מפניך. אז חרדו הגוים מפניך: (ב) בעשותך. בעת עשיית פלאות נוראות אשר לא היינו מקוים להם כי לא היינו כדאי להפלאות כאלה: ירדת. ר"ל לא היה זה באלה כי עוד ירדת למעננו על הר סיני נתת לנו התורה ואז חרדו ההרים מפניך עד שהיו מטפטפים זיעה מגודל החרדה: (ג) ומעולם. מימות עולם לא שמעו הבריות ולא האזינו הדברים האלה: עין לא

ראתה

בטפית אתה למחכה לך. וי"ת כן ומעולם לא שמעת אוזן וגו' וכדברי רבותינו ז"ל אמר שמואל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו: (ד) פגעת את שש ועשה צדק. י"א פגיעת המיתה כלומר סלקת מן העולם הצדיקים שהיו ששים במצותיך ועושים צדק יש מפרשים פגעת קבלת תחנת הצדיקים וכן לא אפגע אדם לא אקבל תחינת אדם עליהם ולשני הפירושים ענין הפסוק על דרך אבד חסיד מן הארץ. אמר אותם הצדיקים שהיו ששים ועושים מצותיך בשמחה אינם בעולם עתה שיעמדו לנו בפרץ כמו שהיו עושים הראשונים: בדרכיך יזכרוך. היו זוכרים אותך בדרכיך שהם י"ג מדות כשהיית כועס על עמך בעונותם היו הצדיקים עומדים לפניך כמו שעשה משה בדבר העגל ובדבר המרגלים אמר ה' ארך אפים ורב חסד נושא עון וגו' סלח נא לעון העם הזה וגו': הן אתה קצפת ונחטא. כשהיית קוצף עלינו בעבור שחטאנו לפניך: בהם עולם ונושע. בהם היינו סומכים כל ימי עולם כלומר בכל דור ודור שהיו בהם צדיקים והיינו נושעים בהם שהיו מתפללין לפניך בעדינו אבל עתה בגלו' אפסו החסידים והצדיקים וכלנו אנחנו כטמא אין דבר אלא שתעשה אתה למען שמך: ונחטא. אחר שחטאנו, וכן ויזרם תולעים ויבאש, אחר שבאש, וכן ויבקעו המים אחר שנבקעו המים: (ה) ונהי כטמא. עדים. מתרגום ספחת עדיא, מפרשים מתרגום הרה מעדיא, כלומר כשתלד בגדים מלוכלכים בדם, ויש לפרש בגד המרטוט ובלוי, וכן בדברי רבותינו ז"ל המשמשת בעדים עד שהוא נתון תחת הכר, והענין אחד כי בגד מלוכלך הוא מוסר מהבריות, אמר אנחנו נשארנו בגלות כמו הדבר הטמא, או כמו בגד עדים שהוא נמאס כן כל צדקותינו אפילו הצדקות שאנו עושים אינן רצויות אלא נמאסות כי אין אנחנו עושים אותם אלא להתפאר בהם ולהתגדל ולקנאת איש מרעהו, ולפיכך ונבל כעלה כלנו כמו העלה שהוא נובל כן אנחנו נובלים כלנו, וכמו הרוח שנושא העלה הנופל כן ישיאונו עונותינו לזרותינו בכל פאה, ודקדוק מלת ונבל יש אומרים שהוא מבנין נפעל ומשפטו וננבל ובהעדר פ"א הפעל הועלה תנועתה על נו"ן איתן, ויש אומרים שהוא מבנין הפעיל והיה משפט הבי"ת להדגש ובא הנח תמורת הדגש, כמו שבא במלת ויזד יעקב: ועוננו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: (ו) ואין קורא בשמך. כמו שהיו חסידים הראשונים עושים, מתעורר, ואין מתעורר, ואין שזכר עומד במקום שנים: להחזיק בך, במצותיך ובדרכיך: כי הסתרת פניך. כי כענין כאשר, כמו כי תוליד בנים, אמר כאשר הסתרת פניך ותמוגגנו ביד עונינו אין קורא בשמך: מתעורר להחזיק בך. כמו שהיו עושים הראשונים שהיו עומדים בפרץ לפניך: ותמוגגנו. ענין המסיסה ואמר ביד עונינו כי לא אתה עשית אלא עונינו: (ז) ועתה ה'. אע"פ שחטאנו לפניך אנחנו בניך ואתה אבינו והאב לא יזנח הבן ואע"פ שחטא לו, והנה אנחנו החומר ואתה יוצרינו והיוצר ישנה החומר מכלי לכלי כאשר ישר בעיני היוצר כן אנחנו בידך ולא כן באר העכו"ם כי אין השגחתך עליהם תמידה אבל אנחנו בידך כחומר ביד היוצר שעושה תמיד כחומר ועושה כלי ואם לא יכשר בעיניו ישוב ועשהו כלי אחר כן אתה עיניך בנו תמיד ופוקד מעשינו ואם חטאנו וקצפת עלינו והנה אנחנו כלי נשחת שוב ועשנו כלי אחר: ואל תזכור לעד עונינו והבט כי עמך כלנו ואע"פ שחטאנו לא יצאנו מתחת רשותך ולא עזבנו שמך הגדול ולא פנינו אל אלהים אחרים לפיכך העבר עונינו ורחם עלינו: (ח) אל תקצוף. מפורש הוא: (ט) ערי קדשך. והבט ערי קדשך שהיו מדבר ציון וירושלם שהיו משכן כבודך הנה הם מדבר ושממה אע"פ שאחר מרבנס שבו הגוים ובנו אותה כיון שאין ישראל עליה הרי היא חרבה ושממה מיושביה ועוד כי בידם תחרב מזמן כי יבואו אדומים ויקחוה מיד ישמעאל ויחריבוה והנה היא היתה בזה הענין מיום גלות ישראל ממנה: (י) בית קדשנו. אבותינו הללוך בו והיה לשרפת אש בראשונה ובשניה ועודנו בחרבנו כי לא נבנה מעולם מקום המקדש ביד הגוים: וכל מחמדינו היה. בית המקדש והנה הוא לחרבה זה כמה שנים: (יא) העל אלה, אין טוב להתאפק על אלה ולא תרחם: תחשה. השתוק כאלו אין אתה שומע לצעקתינו: ותעננו. שאנחנו מעונים בגלות ביד האויבים וי"ת העל אילין תתחסין ה' וגו'.

גדרשי

יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־לוֹ׃ ד פָּגַעְתָּ אֶת־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן־אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ׃ ה וַנְּהִי כַטָּמֵא כֻּלָּנוּ וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל־צִדְקֹתֵינוּ וַנָּבֶל כֶּעָלֶה כֻּלָּנוּ וַעֲוֺנֵנוּ כָּרוּחַ יִשָּׂאֻנוּ׃ ו וְאֵין־קוֹרֵא בְשִׁמְךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ כִּי־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמֶּנּוּ וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד־עֲוֺנֵנוּ׃ ז וְעַתָּה יְהוָה אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כֻּלָּנוּ׃ ח אַל־תִּקְצֹף יְהוָה עַד־מְאֹד וְאַל־לָעַד תִּזְכֹּר עָוֺן הֵן הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ׃ ט עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה יְרוּשָׁלַ͏ִם שְׁמָמָה׃ י בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ וְכָל־מַחֲמַדֵּינוּ הָיָה לְחָרְבָּה׃ יא הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְהוָה תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ עַד־מְאֹד׃

צדיקיא דמן עלמא דמסברין לפורקנך: ד מתרעין קדמך עובדי אבהתנא צדיקיא דחדיאו למעבד רעותך בקשוט ובזכו באורח טובך ורחמך הוו דכירין לדחלתך הא בכל עדן דהוה רגז מן קדמך עלנא על דחבנא בהון בעובדי אבהתנא צדיקיא דמן עלמא אנחנא מתפרקין: ה והוינא כמסאב כולנא וכלבוש מרחק כל זכותנא ונתרנא כמתר טרף כולנא ובחובנא כרוחא אתנטילנא: ו ולית דמצלי בשמך מתרעי לאתקפא בדחלתך ארי סליקתא אפי שכנתך מננא ומסרתנא ביד חובנא: ז ואת יי רחמך עלנא סגיאין כאב על בנין אנחנא טינא ואת בריתנא ועובד גבורתך כולנא: ח לא יהי רגז מן קדם יי בנא עד לחדא לא לעלמא תדכר חובין הא גלי קדמך דעמך אנחנא כולנא: ט קרוי קודשך הואה מדברא ציון מדברא הות וירושלם צדיא: י בית קודשנא ותושבחתנא אתר דפלחו קדמך אבהתנא הוה ליקידת נור וכל בית רגננא הוה לחרבא: יא העל אלין תתחסן יי ואת יהיב ארכא לרשיעיא דמשעבדין

אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמע עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים: (ד) פגעת את שש ועושה צדק. כמו ויפגע בו וימת (שם א ב) סילקת ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות צדק לדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה. כשקצפת עלינו על כל אשר היינו חוטאים בהם מעולם נושענו בתפלתם נושענו מעולם: ונושע. לשון הווה: (ה) ונהי כטמא. מאחר שנסתלקו הצדיקים ממנו: וכבגד עדים. ולכלוך מרחק כבגד מאוס שהכל אומרים הסר. עדים תרגום של הסרה: ונבל כעלה. וכמוש כעלה פלייסטי"ר בלעז: ועוננו כרוח ישאנו. ובחובנא כרוחא איתנטילנ': (ו) מתעורר. כמו מתגבר על יצרו: ותמוגנו. ותניענו: (יא) תחשה ותענו. תחריש על העשוי לנו עד כאן תפלת הנביא ותחלתה חסדי ה'

צדקותינו ג' בקריאה וחסר וסי' הוציא ה' את צדקתינו. ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו. כי לא על צדקתינו אנחנו: היתה ד' קמצין וסי' נמסר בריש האי סיפרא סי' י"ד:

תולדות אהרן פגעת. תענית ח: וכבגד עדים. ב"ב ט: קורא בשמך. עקרים מ"ד פכ"ג: אבינו אתה. שם מ"ג פל"ג: ערי קדשך. מ"ק כו. מדבר היתה. ר"ה כג מ"ק כו: בית קדשנו (ברכות ד):

מצודת דוד

ראתה. שום עין לא ראתה אשר אלהים זולתך יעשה כדברים האלה אל מי אשר מחכה לו ומאמין בו: (ד) פגעת. הנה עתה סלקת ממנו את הצדיקים אשר כל אחד מהם היה שש לעשות צדק כי היה מצפה שתבוא לידו: בדרכיך יזכרוך. בדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה קצפת. באמת כאשר אתה קצפת עלינו והקצף היה בעבור כי נחטא לך ודוגמתו הקיצותי ואראה (ירמיה לא) ור"ל הקצף היתה על כי ראיתי: בהם עולם ונושע. בכל ימי עולם בטחנו בזכותם ובתפלתם והיינו מושעים על ידיהם והלך לו הקצף אם כי בא על החטא ולא שבנו עליו: (ה) ונהי. ועתה בהסתלקם נהיה כולנו כטמא כי אין מי להגן עלינו: וכבגד עדים וכו'. כל הצדקות שאנו עושים המה כבגד בלוי וסמרטוטין כי אינם מדעת שלימה רק להתיהר: ונבל כעלה כולנו. ולכן כמשנו ותם כחנו כעלה הכמושה: ועוננו. העונות מקטרגים עלינו ונפרעים מאתנו להיות נעים ונדים כרוח הנושא דבר ומנידו: (ו) ואין קורא. לא יש בנו מי אשר יקרא בשמך להתפלל עלינו: מתעורר. מלת ואין משמשת בשתים לומר אין מי מתעורר להחזיק ידו להיות נמשך אחריך להחזיר אותנו למוטב ולשוב אליך: כי הסתרת. כאשר הסתרת פניך ממנו בעבור מעשינו היינו נמסים בעבור עונינו כי אין מי להשיב אפך ממנו לא כמו לשעבר שהיה מי להעביר הקצף ולבטל הגזירה: (ז) ועתה ה'. ר"ל עכ"ז הלא אתה אבינו ודרך האב לרחם על הבן: אנחנו החומר. ר"ל כמו יוצר חרש הוא העושה הכל מן החומר כן הלא אתה בראת אותנו וכולנו המה מעשה ידך והיאך תשחית מעשה ידיך: (ח) עד מאד. אל תרבה לקצוף: ואל לעד וכו'. אל תזכור העון עד עולם: הן הבט נא. התבונן עתה בנו וראה אשר כולנו המה עמך ומאמינים בך ואין לבב מי פונה מאחריך: (ט) ערי קדשך. הנה ערי קדשך היו חרבות כמדבר וגם ציון היתה כמדבר וירושלים היא שממה: (י) ותפארתנו. אשר היינו מתפארים בו: אשר הללוך. אשר בו הללוך אבותינו: לשרפת אש. להיות

מצודת ציון

ג]: (ד) פגעת. ענין פגישה לרעה בהכאת נפש כמו וה' הפגיע בו (לעיל נג): שש. ענין שמחה: (ה) ונהי. נהיה: עדים. ענינו מופסד ובלוי ובדרז"ל המשמשת בעדים (נדה ב) ור"ל סמרטוטין: ונבל. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול [תהלים א]: כעלה. עלי האילן: (ו) מתעורר. מלשון הערה והתגברות: להחזיק. לאחוז: ותמוגנו. מלשון המגה והמסה: ביד. ר"ל בעבור: (ז) החומר. טיט היוצר: יוצרנו. יאמר על יוצר חרש ועל הבריאה המוחלטת: (י) הללוך. מל' הלול ושבח: מחמדינו. מלשון חמוד ואהוב: לחרבה. מל' חורבן: (יא) התאפק. ענין התחזקות ואמוות הלב: תחשה. ענין שתיקה כמו עת לחשות [קהלת ג].

ותעננו

(א) נדרשתי. ושוב הנה משיב לבני הגולה כי בעונות אבותיהם צוחה ופשעו עכו״ם וכעוונותם בגלות ועברו על המצות ארך הגלות כל כך. ואמר נדרשתי ללא שאלו נדרשתי לתשובתם אך דרשוני ולא שאלוני וכפל הענין במלות שונות וכלל הענין ורבע כאמר נמצאתי ואמר אמרתי ואמר פרשתי ידי וכל זה לחזק הענין כי כמה פעמים היה שולח להם ביד הנביאים שובו אלי ואשובה אליכם וכיוצא בענין הזה: לא קורא בשמי. כאלו לא נקרא בשמי עם ה׳ כן לא שבו אלי: (ב) פרשתי ידי. לקבלם בתשובה אם ירצו וי״ת שלחית נביי וגו׳: לא טוב. ר״ל דרך רע וכן מנהג הלשון כמו יתיצב על דרך לא טוב אשר לא טהורה היא אשר איננה טהורה והדומים לו: (ג) העם על פני. ר״ל בירושלים גם בבית המקדש עשו תועבות: בגנות. כמו בשיה מנהג תחת כל עץ רענן: על הלבנים. בשעה שהיו שורפין הלבנים היו מזמין עליהם קטרת לעכו״ם: (ד) היושבים בקברים. לדרוש אל המתים וי״ת דיתבין בבתיא וגו׳: ובנצורים ילינו. בחרבות ילינו בלילה בירתו לבא השדים לדעתם. כי המזיקים נראים בחרבות למאמינים בהם, וכן ונצורי ישראל להשיב ענין חרבות, וי״ת ועם פגרי בני אנשא דיירין: בשר החזיר. עוברין על כל הנמנע בתורה: ומרק פיגולים. כולל כל בשר הבהמות טמאות שקצים ורמשים וכלם הם פגולים ונתעבים: ומרק. כמו ואת המרק שפך, כי הוא מרוק הבשר וכליהם נראים בהאותו השומן הדבק בהם ויכיר האדם כי בשר חזיר ושקצים בשלו בהם אם ירצו לכפור בהם ולומר שלא אכלום, וכתוב ופרק והענין אחד: (ה) האומרים. הם טמאים אוכלים כל טמא ואומרים למי שהוא טהור אני טהור ממך: קרב אליך. כלומר עמוד בעצמך אל תקרב אלי: אל תגש בי כי קדשתיך. אני קדוש ממך: אלה. שעשו המעשים הרעים האלה ולא הכירו בעצמם כי רע עשו הם מעלים עשן באפי: אש יוקדת. באפי כל היום עליהם ועל זרעם אחריהם, לפיכך ארכה הגלות לבניהם זמן רב: (ו) הנה כתובה, החטאת הגדולה לא נמחית אלא הרי היא כתובה לפני לזכרה תמיד: לא אחשה, ולא אשקוט: כי אם שלמתי, עד אשר אשלם להם משלם רעות אבותיהם המצטרף עם עוונותם בגלות אבל העיקר הוא עונות אבותם שאל: ושלמתי על חיקם, אף על פי שאני עתיד לשלם גמולם לבניהם אחריהם מעתה אשלם לעצמם שעשו הרעה וי״ת כן הא כתיבא קדמי וגו׳: (ז) עונותיכם ועונות אבותיכם יחדיו, כלומר הנצטרפו אלה עם אלה והאריכו אתכם בגלות: אשר קטרו, אותו המעשה הרע כפרו בי ועבדו עבודת כו״ם, והוא שאמר חרפוני, כי כשעבדו על הגבעות הנה חרפוני ובזוני וכפרו בי כי אני צויתים שלא לעבוד עבודת כו״ם כי העובד עבודת כו״ם כופר בעיקר: ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם, תחלה אמדד להם עצמם פעולתם אל חיקם ואחר כך לבניהם הראשון כתוב אל וקרי על חיקם והב׳ השני על וקרי אל חיקם: (ח) כה אמר ה׳, אמר כנגד בני הגלות אל תתיאשו בעבור זה שאמרתי מן הגאולה כי אף על פי שאשלם לכם עון אבותיכם בהאריכי גלותכם בעונם עם עונותיכם לא אתום אתכם, אלא על כל פנים אוציא אתכם מן הגלות ואשיבכם אל ארצכם אחר שיושלם ענשכם, והמשיל לאשכול ענבים שבשל להוציא ממנו התירוש ולם

סה

א נִדְרַשְׁתִּי לְלוֹא שָׁאָלוּ נִמְצֵאתִי לְלֹא בִקְשֻׁנִי אָמַרְתִּי הִנֵּנִי הִנֵּנִי אֶל־גּוֹי לֹא־קֹרָא בִשְׁמִי׃ ב פֵּרַשְׂתִּי יָדַי כָּל־הַיּוֹם אֶל־עַם סוֹרֵר הַהֹלְכִים הַדֶּרֶךְ לֹא־טוֹב אַחַר מַחְשְׁבֹתֵיהֶם׃ ג הָעָם הַמַּכְעִיסִים אוֹתִי עַל־פָּנַי תָּמִיד זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת וּמְקַטְּרִים עַל־הַלְּבֵנִים׃ ד הַיֹּשְׁבִים בַּקְּבָרִים וּבַנְּצוּרִים יָלִינוּ הָאֹכְלִים בְּשַׂר הַחֲזִיר וּפְרַק פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם׃ ה הָאֹמְרִים קְרַב אֵלֶיךָ אַל־תִּגַּשׁ־בִּי כִּי קְדַשְׁתִּיךָ אֵלֶּה עָשָׁן בְּאַפִּי אֵשׁ יֹקֶדֶת כָּל־הַיּוֹם׃ ו הִנֵּה כְתוּבָה לְפָנָי לֹא אֶחֱשֶׁה כִּי אִם־שִׁלַּמְתִּי וְשִׁלַּמְתִּי עַל־חֵיקָם׃ ז עֲוֺנֹתֵיכֶם וַעֲוֺנֹת אֲבוֹתֵיכֶם יַחְדָּו אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר קִטְּרוּ עַל־הֶהָרִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת חֵרְפוּנִי וּמַדֹּתִי פְעֻלָּתָם רִאשֹׁנָה עַל־חֵיקָם׃

ח כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא הַתִּירוֹשׁ בָּאֶשְׁכּוֹל וְאָמַר אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי בְרָכָה בּוֹ כֵּן אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבָדַי לְבִלְתִּי הַשְׁחִית הַכֹּל׃

בְּנָא עַד עָלְמָא׃ א אִשְׁתְּאֵילִית בְּמֵימְרִי לִדְלָא שְׁאִילוּ מִן קֳדָמַי תְּבָעִית אוּלְפַן אוֹרַיְתִי לִדְלָא תְּבָעוּ דַחְלְתִי אֲמָרִית הָא אֲנָא מִשְׁתְּאֵיל תְּדִירָא כָּל יוֹמָא לְעַם דְּלָא מְצַלֵּי בִשְׁמִי׃ ב שְׁלָחִית נְבִיאַי כָּל יוֹמָא לְעַמָּא מְסָרְבָנָא דְּאָזְלִין בְּאוֹרַח דְּלָא תַקְנָא בָּתַר עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן׃ ג עַמָּא דְּמַרְגְּזִין עַל מֵימְרִי קֳדָמַי תְּדִירָא דְּבָחִין בְּגִנַּן טַעֲוָתָא וּמַסְּקִין בּוּסְמַיָּא עַל לִבְנַיָּא׃ ד דְּיָתְבִין בְּבָתַיָּא דְּבְנַן מֵעֲפַר קִבְרַיָּא וְעִם פִּגְרֵי בְנֵי אֱנָשָׁא דָּיְרִין דְּאָכְלִין בְּשַׂר חֲזִירָא וְרֹטֶב פִּגּוּל בְּמָנֵיהוֹן׃ ה דְּאָמְרִין רְחֵיק לְהָלָא לָא תִקְרַב בִּי אֲרֵי דְּכֵינָא מִנָּךְ אִלֵּין רוּגְזֵיהוֹן כִּתְנָנָא קֳדָמַי פּוּרְעָנוּתְהוֹן בְּגֵיהִנָּם דְּאֶשָּׁתָא דָּלְקָא בַהּ כָּל יוֹמָא׃ ו הָא כְתִיבָא קֳדָמַי לָא אֶתֵּן לְהוֹן אַרְכָּא בְּחַיַּיָּא אֱלָהֵין אֲשַׁלֵּם לְהוֹן פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיהוֹן וְאֶמְסוֹר לְמוֹתָא תִּנְיָנָא יַת גְּוִיָּתְהוֹן׃ ז חוֹבֵיכוֹן וְחוֹבֵי אֲבָהָתְכוֹן גְּלַן קֳדָמַי כַּחֲדָא אֲמַר יְיָ דְּאַסִּיקוּ בוּסְמִין עַל טוּרַיָּא וְעַל רָמָתָא חַסִּידוּ קֳדָמַי וְאֶתֵּן אֲגַר עוֹבָדֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא עַל חֵינְהוֹן׃ ח כְּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דְאִשְׁתְּכַח נֹחַ זַכַּאי בְּדָרָא דְטוֹפָנָא וַאֲמָרִית דְּלָא לְחַבָּלוּתֵיהּ בְּדִיל לְקַיָּמָא עָלְמָא מִנֵּיהּ כֵּן אַעְבֵּיד בְּדִיל עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא בְּדִיל לְחַבָּלָא כֹּלָּא׃

ה׳ אוכיר: (א) נדרשתי ללא שאלו. הקב״ה משיב אותם שלא לנקום מהם כי נדרשתי מהם להוכיחם על ידי נביאי והם לא היו שואלים: אמרתי הנני הנני. שובו אלי והנני מוכן לקבל: אל גוי לא קורא בשמי. אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי: (ב) פרשתי ידי. כדי לקבלם בתשובה: סורר. סר מן הדרך: (ג) זובחים בגנות. מעמידים עכו״ם בגנותיהן והם מקטרין בשמים על הלבנים: (ד) היושבים בקברים. שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים: ובנצורים. הם פגרי המתים שהם נתונים במצור שאינם יכולים לצאת: ומרק פגולים. רוטב נתעב כמו ואת המרק שפך (שופטים ו): (ה) האומרים. אל הצדיקים קרב אליך עמוד בעצמך ואל תגש בי: כי קדשתיך. כי קדשתי וטהרתי יותר ממך כן ת״י: אלה. התועבה אשר עשו הנה לעשן חמה באפי: (ו) הנה כתובה. חטאתם לפני כבר גזר דינם וחתום: (ז) עונותיכם. שלכם ושל אבותיכם יחדיו אשלם לכם: (ח) כאשר ימצא התירוש באשכול. ת״י כמה דאשתכח נח זכאי בדרא דטופנא: התירוש. זה נח שהיה מתוק: באשכול. בדור המבול ויש לפתור כמשמעו: למען עבדי. למען כל צדיק וצדיק

שאלו ג׳ קמצין בקריאה וסי׳ ויקחו האנשים מצידם ואת פי. ההלכים לרדת מצרים. נדרשתי ללא שאלו: פרשתי ג׳ בקריאה וסי׳ פרשתי ידי כל היום. כי בארבע רוחות השמים. פרשתי ידי אליך. הלבנים ג׳ בקריאה וסימן לא תאספון לתת תבן לעם ללבן. ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים. ומקטרים על הלבנים: ראשונה י׳ בקריאה וסי׳ נמסר

תולדות אהרן נדרשתי. עקדה שער ס: המכעיסים, ב״מ נט: קרב אליך. שבועות: כתובה לפני. עקרים מ״ד פ״ג:

מצודת ציון

והענו. מלשון עינוי: (ב) סורר. מעוות וכן בן סורר ומורה [דברים כא]: (ג) על פני. לפני וכן על פניך יברכך [איוב א]: הלבנים. עשוים מהומר ושורפין בכבשן לשומם בבנין. (ד) ובנצורים. מלשון מצור כמו כעיר נצורה (לעיל א): ומרק. רוטב מבישול הבשר כמו ואת המרק שפך [שופטים ו]: פגולים. ענין תעוב כמו פגול הוא לא ירצה (ויקרא יט): (ה) עשן. ענין כעס כמו עלה עשן באפו [תהלים יח]: יקדת. בוערת כמו אש תמיד תוקד [ויקרא ו]: (ו) אחשה. ענין שתיקה: על חיקם. ר״ל על עצמם ובשרם: (ז) חרפוני. מל׳ חרוף וגדוף: מדותי. מלשון מדידה: (ח) התירוש. היין כמו ותירשך ויצהרך [דברים יא]: באשכול.

ענף

מצודת דוד

להיות נשרף באש: וכל מחמדינו. כל המקומות שהיו לנו נחמד כל אחד להיות חרבה: (יא) העל אלה. וכי על חורבן אלה הדברים תתאפק ותאמץ לבך לבל יכמרו רחמיך. תחשה. וכי תחריש לשודדים אשר כל אלה עשו וכי עוד תענה אותנו בידם עד זמן מרובה הלא די במה שעבר: סה (א) נדרשתי. כאלו הא-ל משיב לבני הגולה על תלונתם לומר איך אגאל אתכם הלא המצאתי עצמי להיות נדרש בנקל אבל היתה בלא תועלת כי היה היתה לעם אשר לא שאלו לדרוש אלי: נמצאתי. הייתי ממציא עצמי והיא היתה מבלי תועלת כי היתה לעם אשר לא בקשו אותי וכפל הדברים פעמים רבות להפלגת הענין והתמדתו כי הרבה לשלוח נביאים להחזירם למוטב ולא הועיל: אמרתי הנני. לקבל תפלתך: אל גוי. ר״ל אבל היתה אל גוי אשר לא רצו לקרוא בשמי: (ב) פרשתי ידי. שיתקרבו אלי ואקבל תשובתם כאדם המרמז לחבירו לבוא אליו: אל עם סורר. אבל היתה אל עם סורר אשר הולכים בדרך לא טוב אחר מחשבות לבם: (ג) העם. הם העם המכעיסים וכו׳: על פני. לפני בירושלים מקום השראת השכינה: זבחים. לעכו״ם: בגנות. דרכם היה להעמיד עכו״ם בתוך הגנות וכן נאמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו): על הלבנים. בשעה שהיו שורפין הלבנים היו מעשנין עליהם קטורת לשם עכו״ם: (ד) היושבים בקברים. שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים: ובנצורים ילינו. היו לנים בין פגרי המתים שאינם יכולים לצאת ממקומם כמו הנתונים במצור והוא כפל ענין במ״ש: ומרק פגולים כליהם. כל כליהם בלוע מרוטב מתועב מדבר טמא: (ה) האומרים. לאלה שאינם אוכלים ממאכלים יאמרו גשה אליך לעמוד במקומך אל תגש לנגוע בי כי קדשתי ממך ואל תטמא אותי: אלה. הדברים האלה העלו עשן באפי להיות חמתי בוערת כל היום כאש הבוער: (ו) הנה כתובה לפני. הרעות שעשו כתובה לפני ולא נשכחו: לא אחשה. לא אשתוק עליהם כי אם אשלם גמול והתשלומין יהיה על חיקם ולא לבניהם אחריהם: (ז) עונותיכם. תשלום הגמול יהיה על עונותיכם ועל עונות אבותיכם יחדיו: אשר קטרו. לעכו״ם: חרפוני במה שעבדו שמה לעכו״ם בפרסום רב: ומדותי.

ברכבוגה

גם יאמר אדם לחבירו יאמר לו חברו אל תשחיתהו כי ברכה בו כי תירוש יש בו שהוא ברכה וטובה · ואף על פי שיש בו חרצנים וזגים שאין בהם ברכה בעבור התירוש שיש בו ישאירו
כן ישראל אף על פי שיש בהם חוטאים לדיקים יש בהם שהם ברכה לעולם ובעבור הצדיקים אין ראוי להשחיתו אלא כמו שיעשו באשכול שידרכו אותו ויוציאו ממנו התירוש וישליכו ממנו החרצנים
והזגים כן יעשה האל בישראל יוציאם מבגלות ובגיע עתם ויצרפם בדרך, כמו שכתוב בנבואת יחזקאל וברותי מכם המורדים והפושעים בי וגו' וי"ם כן כדנן אמר ה' כמא דאשתכח תר׳ :
(ט) והוצאתי מיעקב זרע, פירוש זרע ברכה, כלומר זרע הראוי ליעקב, וכלל בכלל יעקב עשרת השבטים: ומיהודה, כלל בו בנימין, כי מלכות אחת היו וגלו כאחד, וזכר שני הגליות שלא יחשבו
כאילו עשרת השבטים שלא שבו מבגלות בראשונה מבעית אותם שישובו עוד לארצם וירשוה, ואמר הרי ר"ל הר ציון והר הבית שהוא בחלק יהודה : (י) והיה השרון לנוה צאן, כמו שהיה, כי השרון
מקום מרעה, וכן כתוב ועל הבקר הרועים בשרון : ועמק עכור לרבץ בקר, וכן העמקים ירבצו בהם הבקר וירעו בהם כמו שהיו ויותר טוב כי ירבצו בטח ולא יפחדו מאויב והעמקי' מקום מרעה גם כן · ומה שזכר עמק עכור לפי שהיה לו שם גנאי מתחילה, אמר עוד לא יזכר אותו השם כי רבץ בקר יקראו עמק ברכה, וכן אמר הושע ואת עמק עכור לפתח תקוה, ולמי תהיה כל זאת הברכה לעמי אשר דרשוני לא לאשר עזבוני, לפיכך אמר אחריו : (יא) ואתם עוזבי השם, אמר כנגד אנשי הדור שהיו עובדים עכו"ם והם יכלו ברעתם' הם ובניהם ולא יראו בטובת ישראל לעתיד לבא, כמו שאמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו רבים ולא כלם אלא הצדיקים: השכחים, שם התאר, אמר הם השוכחים הר קדשי שהוא בית המקדש מלהקריב עליו קרבן : העורכים לגד שלחן, גד פירושו מזל, כלומר מקריבי' למזל מן המזלות, ואמר רבי משה כהן שהוא כוכב צדק כי כן יקרא בלשון ערבי : והממלאים למני ממסך, וכן ממלאים, כלומר משלימים ממסך יין, ר"ל נסך למנו והוא שם כוכב, ויש מפרשים לככבים שהם מנוים והם שבעה ככבי לכת : (יב) ומניתי, לשון נופל על הלשון, והוא דרך צחות, כמו גד גדוד יגודנו, דן ידין עמו, ועקרון תעקר, ולפי שאמר למני אמר ומניתי, אתם עובדים למנין הככבים ואני אמנה אתכם לחרב ולא יחסר אחד, וכן אמר אחריו כלכם לטבח תכרעו יען : ובאשר לא חפצתי, זה היה מרד להכעים שבחרתם באשר לא חפצתי : (יג) לכן כה אמר ה', מה שאמר למעלה מזה הוא כנגד אותו הדור שהיה הנביא בו כמו שפירשנו שהיו עובדים עכו"ם, ואם כנגדם אמר זאת הפרשה גם כן לא יתכן זה כי כלם גלו כשגלו צדיקים ורשעים, גם מהצדיקים מתו בחרב כמו שכתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ, אלא מה שאמר ומניתי אתכם לחרב על הרשעים גמורים המכעיסים

ט וְהוֹצֵאתִי מִיַּעֲקֹב זֶרַע וּמִיהוּדָה יוֹרֵשׁ הָרָי וִירֵשׁוּהָ בְחִירַי וַעֲבָדַי יִשְׁכְּנוּ־שָׁמָּה: י וְהָיָה הַשָּׁרוֹן לִנְוֵה־צֹאן וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ בָּקָר לְעַמִּי אֲשֶׁר דְּרָשׁוּנִי: יא וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְהֹוָה הַשְּׁכֵחִים אֶת־הַר קָדְשִׁי הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְאִים לַמְנִי מִמְסָךְ: יב וּמָנִיתִי אֶתְכֶם לַחֶרֶב וְכֻלְּכֶם לַטֶּבַח תִּכְרָעוּ יַעַן קָרָאתִי וְלֹא עֲנִיתֶם דִּבַּרְתִּי וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בְּחַרְתֶּם: יג לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה עֲבָדַי ׀ יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם תִּצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׂמָחוּ וְאַתֶּם תֵּבֹשׁוּ: יד הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב וּמִשֵּׁבֶר רוּחַ תְּיֵלִילוּ: טו וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי וֶהֱמִיתְךָ אֲדֹנָי

ט וְאַפֵּיק מִיַּעֲקֹב זַרְעָא וּמִיהוּדָה יָרִית טוּרַי וְיַחְסְנוּנַהּ בְּחִירַי וְעַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יִשְׁרוּן תַּמָּן: י וִיהֵי שָׁרוֹנָא לְבֵית מֵישְׁרֵי עֶדְרִין דְּעָן וּמֵישַׁר עָכוֹר לְבֵית רְבוּעָה בַּקְרָן דְּתוֹרִין לְעַמִּי דְּתָבְעוּ דַּחַלְתִּי: יא וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנָא דַּייָ אִתְנְשֵׁיתוּ יָת פּוּלְחַן טוּרָא דְקוּדְשִׁי דִּמְסַדְּרִין לְטַעֲוָן פָּתוֹרִין וּמְמַזְגִין לְדַחַלְתְּהוֹן אַנְגִּין: יב וְאֶמְסַר יַתְכוֹן לְחַרְבָּא וְכוּלְכוֹן לְקַטְלָא תִתְמַסְרוּן חֲלַף דִּשְׁלַחִית נְבִיַּי וְלָא תַבְתּוּן אִתְנַבִּיאוּ וְלָא קַבֵּילְתּוּן וַעֲבַדְתּוּן דְּבִישׁ קֳדָמַי וּבִדְלָא צְבֵינָא אִתְרְעֵיתוּן: יג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יֵיכְלוּן וְאַתּוּן רַשִׁיעַיָּא תִּכְפְּנוּן הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יִשְׁתּוּן וְאַתּוּן רַשִׁיעַיָּא תִּצְחוּן הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יֶחְדּוּן וְאַתּוּן רַשִׁיעַיָּא תִּבְהֲתוּן: יד הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יְשַׁבְּחוּן מִטּוּב לֵב וְאַתּוּן תְּצַוְחוּן מִכְּאֵב לֵב וּמִתְּבַר רוּחַ תְּיַלְלוּן: טו וְתִשְׁבְּקוּן שׁוּמְכוֹן לְקִיָּמָא לִבְחִירַי וִימִיתִנְכוֹן יְיָ אֱלֹהִים

רש"י

...ייק הנמלא בו : (י) השרון אף מתוך שהיה בארץ ישראל : ועמק עכור · כמשמעו : (יא) עוזבי ה' : רשעי ישראל שהחזיקו בעכו"ם ומתו ברשעם: העורכים לגד : שם עכו"ם העשוים על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסימן לא : למני · למניין חשבון הכומרים היו ממלאים אגנות מזג יין : ממסך · יין מזוג במים כמשפטו כמו לחקור ממסך (משלי כג) מסכה יינה (שם ט) ויש פותרים למני לכשדים שמניתם עליכם אבל ומניתי אתכם שלא נקוד ומניתי דגש יורה שהוא לשון מניין : (יג) עבדי · הצדיקים (של ישראל) : ואתם · הפושעים די : (טו) שמכם לשבועה · יוקח משמכם קללה ושבועה לדורות אם לא יקיימו כאשר אירע לפלוני : והמיתך · מיתת עולם

במלכים א' סי' י"ח : וירשוה ד' בקריאה וסי' וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב ישכנו בה וירשוה בחירי ועבדי והשיבותים אל הארץ דירמיה · ויבנה ערי יהודה דתהלים : ומשבר ג' קמצים בריש' וסי' ולא נחלו על שבר · ומשבר רוח תיילילו · ושברה

תולדות אהרן גד . שבת סו': סנהדרין עג נג: עבדי יאכלו · שבת קנג:

אל בעכו"ם, אמר שלא נשאר אחד מהם שלא מת בחרב אבל האחרים גלו הצדיקים ושאינם צדיקים גמורים, ואף על פי שמתו מן הצדיקים אל אמונה ואין עוד ידע מה שעשה אין להרהר אחריו, ואם נאמר כי זאת הפרשה כנגד עולי הגולה כמו שכתוב שיצרפם בעונות מהגלות אינו דבק כמה שכתוב למעלה, ועוד שאמר ואתם תרעבו ולא אמר ואתם אלא לאותם שזכר, על כן הנכון בעיני כי אלה הפסוקים נאמרו דרך משל על שכר העולם הבא, אמר מתחלה ענשם בעולם הזה ומניתי אתכם לחרב ועתה אמר ענשם לעולם הבא, ואמר הנה עבדי יאכלו, ר"ל תשיג נפשם המשכלת החכמה העליונה בידיעת האל והשגה הזאת תענוג הנפש כמו שהאכילה והשתיה תענוג הגוף וכן נאמר גם כן דרך משל הוי כל צמא לכו למים ואמר לכו שברו ואכלו : ואמר שמעו אלי ואכלו טוב, כל זה משל לחכמה, וכתוב לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר השם, וכן צמאה נפשי לאלהים, וכן בספר משלי הרבה כזה, ורבותינו ז"ל משלו גם כן שכר העולם הבא ועונש בזה העניין, והביאו גם כן אלה הפסוקים לראיה, אמרו תנן התם רבי אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו לו תלמידיו וכי אדם יודע באיזה יום ימות אמר להם כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה, ואף שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו תשובה ומעשים טובים, אמר רבי יוחנן בן זכאי משל למלך שזמן את עבדיו ולא קבע להם זמן פקחים שבהם קשטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך אמרו כלום בית המלך חסר כלום טפשים שבהם הלכו ועשו מלאכה ואמרו כלום יש סעודה שאין בו טורח בתאום בקש המלך את עבדיו הללו נכנסו מקושטין והללו נכנסין כשהן מלוכלכים שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשים אמר הללו ישבו ויאכלו והללו יעמדו ויראו, זוגו חתנו של רבי מאיר בשם ר"מ אומר אף הם נראים כמשמשים אלא אלו ואלו יושבים הללו אוכלים והללו רעבים הללו שותים והללו צמאים, שנאמר לכן כה אמר השם הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו וגו' : (יד) הנה עבדי, מנהג הסעודה לאחר אכילה ושתיה שהם שמחים ישמחו וירננו וירימו קול בשירים ולעקתם תהיה להפך, כי הרמת קול עבדו תהיה מטוב לב והרמת קולכם

מצודת דוד

כדאשונה למדוד את חיקם במול פעולתם ואח"ז אפרע מהם עון אבותם הואיל ואחזו במעשה אבותם : (ח) כאשר ימצא · ר"ל עכ"ז אל תתייאשו מן הגאולה כי כמו כאשר ימצא באשכול ענבים נרגרים מבושלים כל צרכם הראויים לעשות מהם יין : ואמר · ר"ל ואם מי רוצה להשחיתו יאמר האומר אל תשחיתהו כי יש בו תירוש שהוא ברכה וטובה ואף על פי שיש בו חרצנים וזגים שאינם ברכה מ"מ בהאחירכו בעבור התירוש : למען עבדי · הצדיקים אשר בקרבם : לבלתי השחית הכל . כלל וכלל לא אשחית בעבור עבדי הצדיקים : (ט) זרע · רלה לומר זרע ברכה הראויה ליעקב : יורש הרי · הר ציון והר הבית : וירשוה בחירי · העם שבחרתי לי הם ירשו את הירושה שהבטחתי להם ש ארץ ישראל : ישכנו שמה . ולא יגלו עוד ממנה : (י) והיה השרון · מקום המישור והשמן יהיה לנוה צאן כי שמה ירעו כמאז ולא תהיה שממה כמות שהיתה בזמן הגולה : ועמק עכור · אף העמקים העכורים והמקולקלים יהיה לרבץ בקר כי שם ירבצו ושם ירעו מרעה שמן : לעמי . כל הטובה הזה יהיה לעמי אשר דרשוני בהיותם בגולה ולא עזבו את ה' : (יא) ואתם . אבל אתם העוזבים את ה' וכפרו בו : השכחים · אשר שכחו את בה"מ ולא זכרו שבו לבד ראוי להקריב קרבנות : העורכים . אשר ערכו מאכלים על השלחן להקריב לגד והוא כוכב לדק והיו ממלאים יין מזוג לנסך למני וגם הוא שם כוכב : (יב) ומניתי אתכם לחרב · במנין אמסר אתכם לחרב למען לא יפקד מי : וכולכם לטבח תכרעו : איש לא נעדר מן המנין : יען · בעבור אשר קראתי אליכם ביד עבדי הנביאים לעזוב דרך הרע ולא עניתם לאמר נעזוב הדרך הרע הזה : ובאשר · בהדבר אשר לא חפצתי אני בחרתם אתם : (יג) לכן וכו' . ר"ל שלבד העונש שיהיה לכם בעולם הזה עוד תקבלו עונש בעולם הבא כי עבדי הצדיקים יאכלו ר"ל יהנו מזיו השכינה וכן ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד) וז"ל שנהנו מזיו השכינה כאלו אכלו ושתו : ואתם · אבל אתם עוזבי ה' תהיו רעבים מזה הטובה כי לא תזכו לזה : הנה עבדי ישמחו וכו' · כפל הדבר בה"ש : ואתם תבושו . על אשר פעלתם כה' ; (יד) מטוב לב . מסיבת טוב לב : ומשבר · מסיבת שבר רוח תעשו יללה · (טו) והנחתם שמכם · לאמר משמעון

מצודת ציון

עש · מגרגרי ענבים כמו ואשכול ענבים (במדבר יג) : ברכה · ר"ל דבר טובה : (י) השרון · מקום מישור ושמן כמו הרועים בשרון (ד"ה כז) : לנוה · ענין מדור : ועמק עכור · עמק מקולקל וכן ואת עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב) : לרבץ · מלשון רביצה והוא השכיבה לנוח: (יא) העורכים · ענין סדור : לגד למני · שמות כוכבים : ממסך · יין מזוג כמו לחקור ממסך (משלי כג) : (יב) ומניתי · מלשון מנין ומספר : לטבח · ענין שחיטה : תכרעו · ענין נפילה על הברכים : עניתם . מלשון עניה ותשובה : (יד) ומשבר רוח · ר"ל מצער ויגון : תילילו · מלשון יללה

הולכם תאות מכאב לב ומשבר רוח, ויהיה קולכם קול יללה : (טו) והנחתם • על עונש הגוף : אמר זה כי עונש הנפש לא יידע אדם בו, אלא פירוש כשתמותו מיתת הגוף. נחכב אמית
אחריכם שמכם לשבועה ולקללה השם הצדיק שכתוב בו זכר צדיק לברכה, אבל אתם יזכר שמכם לקללה כי בחירי יקללו בכם מי שיקללו ויאמרו יהיה כך וכך וימיתך ה' כמו שהית פלוני ופלוני
כמו שאמר על צדקיהו ואחאב שקלם מלך בבל, שני בשם ולוקח מהם קללה בכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך אלהים כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש : ולעבדיו יקרא שם
אחר, כהפך זה שיהיה שמם וזכרם אחריהם לברכה ויתברכו בהם, כמו שאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה : לשבועה, כמו לקללה, וכן אמר בסוטה יתן ה'
אותך לאלה ולשבועה, כי בשבועה יזכיר האדם קללה כמו שאומר אדם בשבועתו יהיה כך וכך אם עשיתי זה, ויונתן תרגם והמיתך וימיתכון ה' אלהים מותא תנינא : (טז) אשר שהמתברך,

יְהֹוִה וְלַעֲבָדָיו יִקְרָא שֵׁם אַחֵר׃ טז אֲשֶׁר הַמִּתְבָּרֵךְ בָּאָרֶץ יִתְבָּרֵךְ בֵּאלֹהֵי אָמֵן וְהַנִּשְׁבָּע בָּאָרֶץ יִשָּׁבַע בֵּאלֹהֵי אָמֵן כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי׃ יז כִּי־הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וָאָרֶץ חֲדָשָׁה וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא תַעֲלֶינָה עַל־לֵב׃ יח כִּי־אִם־שִׂישׂוּ וְגִילוּ עֲדֵי־עַד אֲשֶׁר אֲנִי בוֹרֵא כִּי הִנְנִי בוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלִַם גִּילָה וְעַמָּהּ מָשׂוֹשׂ׃ יט וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלִַם וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי וְלֹא־יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זְעָקָה׃ כ לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוּל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יְמַלֵּא אֶת־יָמָיו כִּי הַנַּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת וְהַחוֹטֶא בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל׃ כא וּבָנוּ בָתִּים וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פִּרְיָם׃ כב לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב לֹא יִטָּעוּ וְאַחֵר יֹאכֵל כִּי־כִימֵי

מותא תנינא ולעבדוהי צדיקיא יקרי שמא אוחרנא : טז דמברך בארעא יברך באלהא קימא ודמקים בארעא יקים באלהא קימא ארי יתנשין עקתא קדמיתא וארי מסתרן מן קדמי : יז ארי הא אנא ברי שמיא חדתין וארעא חדתא ולא ידכרון קדמיתא ולא יסקון על לב : יח אלהין יחדון ויבועון בעלם עלמיא דאנא ברי ארי הא אנא ברי ית ירושלם ביעא ועמה חדי : יט ואבוע בירושלם ויחדון בה עמי ולא ישתמע בה עוד קל דבכן וקל דמצוחין : כ ולא יהי מתמן עוד יניק יומין וסבא דלא ישלם ית יומוהי ארי דחייב עולים בר מאה שנין יהי מאית ודחטי בר מאה שנין יתרך : כא ויבנון בתין ויתבון ויצבון כרמין ויכלון אבהון : כב לא יבנון ואחרנין יתבון לא יצבון ואוחרנין יכלון ארי כיומי אילן חייא

עולם : ולעבדיו יקרא שם אחר . שם טוב וזכר לברכה : (טז) אשר המתברך בארץ כי תהיה יראתי על כולם ומלא הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר הבטחתו זאת : כי נשכחו הצרות : לכך יקראוני אלהי אמן : (יז) שמים חדשים • ויש אומרים שמים חדשים ממש וכן עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים וגו' (לקמן סו) : (כ) עול ימים • נער כמו עולל (איכה ב) עול ימים קטן בשנים : בן מאה שנה ימות . יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה כך מפרש בב"ר : יקולל : בעבירה שהיא צריכה נדוי : (כב) כימי העץ • ת"י עץ החיים

ימתו יהיה זה שיקללו בחירי ה' ברשעים אתה לאת ישראל מהגלות יבאו הרשעים לעת הזאת . לכלון שיו כל זדים וכל עושי רשעה קש כי באותו הזמן המתברך בארץ יתברך באלהי אמן שלא יהיה בעולם שום אמונה ושום יראה שיתברך וישבע אדם בה אלא באלהי אמן לבד , ואמר בארץ כי בכל העולם תהיה אמונה אחת והיא אמונת אלהי אמן , ופי' אלהי אמן , כמו אל אמונה , כמו שאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד , ופי' מתברך מבקש הברכה לעצמו , כמו והתברכו בזרעך , ולא אמר ונברכו בך , והמתברך יאמר אלהי אמן יברכני כמו שבירך פלוני ופלוני הצדיקים , וכן לא ישבעו שום שבועה אלא באלהי אמן , כמו שאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון : כי נשכחו הצרות הראשונות . כי עד אותו הזמן לא היה העולם בלא צרות ובלא מלחמות ובאותו זמן יהיה שלום בעולם , כמו שאמר ודבר שלום לגוים , ואמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה , וכל כך יהיה שלום עד שישכחו הצרות הראשונות , ובאמרו וכי נסתרו מעיני , הראה כי הכל היה מאת ה' לכל גוי וגוי לא בדרך מקרה וכן דברו הנביאים מפי ה' על הצרות והמלחמות על כל גוי וגוי טרם בואם : (יז) כי הנני , מרוב הטובה שתהיה כאלו יהיה העולם חדש שמים חדשים והארץ חדשה , כמו שאמר ולא תזכרנה הראשונות , פי' הצרות הראשונות כמו שאמרנו , והחכם רבי אברהם פירש שמים חדשים על הרקיע , אמר שהאל יחדש אויר טוב שיהיו בני אדם בריאים ויחיו שנים רבות גם יוסיף בכח הארץ והנה היא חדשה , ואם כפירושו יהיה זה בכל העמים והנה אמר הכתוב כי כימי העץ ימי עמי לא עמים אחרים : (יח) כי אם שישו ואמר כנגד ישראל יאמר לכם

כשבר נבל : מעיני ד' וסי' ותדד שנתי מעיני • כי נשכחו הצרות • נוחם יסתר מעיני • ויסתר עמך מעיני :

תולדות אהרן כי סנהדרין . יבמות סנהדרין צא :

כאל שישו וגילו עדי עד מרוב הטובה לא יאמר לכם דבר אחר , כלומר שום דבר רע כי אם זה הדבר הטוב : אשר אני בורא , פירוש מחדש , כי הדבר החדש יקרא בריאה , כמו בראשית ברא אלהים וגו', ואם בריאה יברא : כי הנני בורא את ירושלים גילה , שיהיו שמה גילה ושם עמה משוש , וזכר ירושלים כי אף על פי שיהיה שלום בכל העולם תהיה ירושלים העיקר ומשם יצא השלום לעולם והתורה ומדרך הטוב שבעבורו יהיה שלום , כמו שאמר מלך המשיח ודבר שלום לגוים ואמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו , כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם , ורב הטובה והשלום והאריכות ימים בירושלם ובארץ ישראל יהיה , כמו שאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות : (יט) וגלתי בירושלם , לפיכך יהיה שמה גילה כי אני אשמח בה מפני שיעשו בה רצוני ויעבדו בה כבודי , וכן עמה מבוא שאמרנו בהם עבדי ובחירי ועושי חפצה : קול בכי וקול זעקה , כי יבכו בני אדם בעיר על מת בלא זמנו או על הגלות או על שבויים שנשבו מן העיר וכל זה לא יהיה כי חרב ומלחמה לא יהיה ומיתה אפילו לא תהיה . כי אם לבנים ארוכים שיהיה האדם מלא ימים כשימות עד שלא יבכו לו , והנה יהיה הפירוש בפסוק שאחריו : (כ) לא יהיה משם , מירושלם , והוא הדין לכל ארץ ישראל אבל ירושלם היא העקר והיא ראש ממלכת ישראל , ופירוש משם כי כאמרו לא יהיה , ר"ל לא יצא משם לקבורה : עול , נער , כמו עולל וזקן , כי בן שנים לזקנה והנה הוא זקן ולא מלא את ימיו עד שיהיה בן שבעים , וזה בזמן הזה אבל באותו הזמן לא יאמרו על זקן שמלא את ימיו עד שיהיה בן שלש מאות או חמש מאות שנה ויותר כמו שהיו הדורות הראשונים בתחילת בריאת העולם כיו בחיים , והם בכלל או ביחידים ולעתיד לבא יהיה בכלל ישראל : כי הנער בן מאה שנה ימות , אם ימות אדם בן מאה שנה וזה יהיה בעונו יאמרו עליו נער מת , ופירש זה ואמר והחוטא בן מאה שנה יקולל , כלו' כי קללת האל תהיה לו והוטא הוא כשימות בן מאה שנה : (כא) ובנו בתים וישבו בהם , כל ימי עמוד הבנין ויותר , וכן ונטעו כרמים ואלו פרים כל ימי היותם נושאי פרי , ויאכלו בענין , ואמר : (כב) לא יבנו , כי כימי העץ שיטעו כן יהיו ימיהם , כמו שאמר לא יטעו ואחר יאכל , ואמר עמי ובחירי כי להם יהיה אריכות הימים לבד ועל דרך מופת לא

מצודת ציון

יללה : (טז) המתברך • ענין התפארות כמו מברך רעהו (משלי כז) : אמן • ענינו כמו אמת : (יח) וגילו • ענין שמחה : עדי עד • עד עולם כמו בטחו בה' עדי עד (לעיל כו) : (יט) וגלתי • מלשון גילה : (כ) עול ימים • קטן בימים והוא מלשון עולל וכן התשכח אשה עולה (לעיל מט) : לא ימלא • לא ישלים : והחוטא • ענין חסרון כמו מחטאים יתמטאו (איוב מא) : (כב) יבלו • ענין

מצודת דוד

תניחו את שמכם להיות לשבועה לבחירי הצדיקים כי יאמרו בשבועתם אם עשית כזאת יקרני כמקרה הרשעים ההם כמו ישימך ה' כצדקיהו וכאחאב וכו' (ירמיה כט) : והמיתך . כל אחד מכם ימות מיתת עולם באבדן הנפש בעולם הבא : ולעבדיו . אבל לעבדיו שדבקו בו יקרא שם אחר לכבוד ולתפארת וכמ"ש ואתם כהני ה' נקראו וכו' (לעיל סא) : (טז) אשר המתברך בארץ . ר"ל כ"כ יגדל שמם עד אשר שכל המתברך והמתהלל בפני הגוים בכל הארץ לא יתהלל בשום דבר כי אם בזאת יתהלל לומר עליו שנדבק באלהים אמת שאימן ושמר הבטחתו היא לגדל שמות הדבקים בו . ישבע באלהי אמן • כי כולם יאמינו בו על שהאמין הבטחתו ולכן ישבעו בו וכמ"ש ונשבעות לה' צבאות (לעיל יט) : כי נשכחו • ר"ל כ"כ תרבה הטובה עד שיהיו נשכחים כל הצרות הראשונות שסבלו בהיותם בגולה : וכי נסתרו מעיני . גם מעיני יהיו נסתרים צרות הגולה כי לא יהיה עוד בעולם א"כ לא יהיה נראה : (יז) כי הנני בורא שמים וכו' ר"ל יהיה רוב טובה בעולם כאלו נברא עולם חדש אשר לא ימצא שם צרות . או הדברים כמשמען וכמ"ש כי כאשר השמים החדשים וכו' עומדים לפני (לקמן סו) : ולא תזכרנה הראשונות . לפי רוב הטובה שיהיה אז לא תזכרנה הצרות הראשונות : ולא תעלינה על לב . כפל הדבר במ"ש • (יח) כי אם שישו • רצה לומר לא יאמר לכם שום דבר כי אם שישו וגילו עד עולם על אשר אני הוא הבורא את השמחה והיא מתקיימת לעולם : בורא את ירושלים גילה : אחדש שם ירושלים להקרא גילה ואחדש שם עמה להקרא משוש : (יט) וגלתי בירושלים . כי כשהיתה ירושלים חריבה ועמה בגולה לא היתה שמחה לפני המקום לכן אמר כשתהיה בנויה ועמה יהיו בטובה יהיה שמחה לפני המקום : ולא ישמע וכו' . כי לא יבוא עוד עליהם צרות : (כ) לא יהיה משם • לא יצא משם לקבר אדם שהוא קטן בשנים ואף הזקן קלא שלא השלים כל ימיו ולא ימות גם הוא כי אז יאריכו ימי האדם באריכות נפלא : כי הנער בן מאה שנה ימות : ר"ל אם ימות מי בן מאה שנים יאמרו עליו נער מת : והחוטא • הנחסר מן העולם כשיהיה בן מאה שנה לקללה תחשב כי עודו נער לפי מרבית חיי האנשים שיהיה אז וכפל ענין במ"ש : (כא) ובנו בתים וישבו • לא ימותו טרם יכלה הבנין עד לא ישבו בם וכן ונטעו כרמים וכו' : (כב) ואחר ישב . על כי ימותו הם עד לא ישבו בה : כי כימי העץ . כימי משך זמן עמידת העץ המתקיים הרבה כאילן חרוב ודומה להם

רש"י

ואחיים: (כה) יאכל תבן · ולא ילטרך להשחית בבהמה: ונחש · הרי עפר לחמו מלוי לו תדיר · ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי שמלינו שנופל ביד בני יוסף שנאמר בית עשו לקש ובית יוסף להבה וגו' (עובדיה א) אבל ביד בני שאר השבטים שנמשלו לחיות לא מלינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן אותם השבטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן כיוסף שנמשל בשור יאכלו אותו שנמשל כתבן: (א) השמים כסאי. איני לריך לבית המקדש שלכם: איזה בית: אשר הוא כדאי לשכינתי: (ב) ואת כל אלה: השמים והארץ ידי עשתה זאת אשר לימלמתי שכינתי בתוככם בהיותם נשמעים לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי חפץ בכם שהרי שוחט השור הכה את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זובח השה דומה לפני כעורף את הכלב והמעלה את המנחה הרי הוא לפני כדם חזיר והמזכיר לבונה מקטיר לבונה כמו אזכרתה (ויקרא ה) והיתה ללחם לאזכרה (שם כד): (ג) מברך און · מברך אותי בתשורת אונס מברך און מתפיר אונס זה פירושו ולשון ברכה נופל בתשורה שסוא להקבלת פנים כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג) עשו אתי ברכה ולאו אלי: גם המה בחרו בדרכיהם · הם חפלים בדרכים הללו הרעים וגם אני אבחר ואחפוץ בתעלוליהם' וא"ת מה גם כן דרך לשון עברי לומר שני גמין זה אצל זה כמו גם בחור גם בתולה (דברים לב) גם לי גם לך (מלכים א ג) גם אהבה גם שנאה (קהלת ט) לי ולא ימותו גם הם גם אתם (במדבר יח) אף כאן גם הם בחרו וגם אני

ישעיה סה סו

הָעֵץ יְמֵי עַמִּי וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם יְבַלּוּ בְחִירָי׃ כג לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי יְהוָה הֵמָּה וְצֶאֱצָאֵיהֶם אִתָּם׃ כד וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע׃ כה זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי אָמַר יְהוָה׃

סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם

(מסורה) מ' · ל' · ד' · ל' · ל' · ז' פסוקים ואני ואני · ז' · ג' · ל' · ס"פ בנביא · ל' · ד' · ל' · ס' · ל' · ל' מ"ג · ל' מ"ל · ג' וחסר

באחד ז' בקריאה וסי' זאב וטלה ירעו כאחד · כל הקהל כאחד: וחברו כל הקהל · כי הטהרו הכהנים · ויעמד ישוע ובניו · בבקר זרע את זרעך ולערב · ויהי כאחד למחצרים ז וסי' רובא וכל קהלנא ארכון קמון

תרגום

יוֹמֵי עַמִּי וְעוֹבַד יְדֵיהוֹן יְבַלּוֹן בְּחִירָי׃ כג לָא יְהֲלוּן לְרֵיקָן וְלָא יִרְבּוּן לְמוֹתָא אֲרֵי זַרְעָא דְּבָרְכֵיהּ יְיָ אִינוּן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן עִמְּהוֹן׃ כד וִיהֵי עַד לָא יְצַלּוֹן קֳדָמַי וַאֲנָא אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן עַד לָא יִבְעוֹן מִן קֳדָמַי אַעְבֵּיד בָּעוּתְהוֹן׃ כה דִּיבָא וְאִמְּרָא יִרְעוֹן כַּחֲדָא וְאַרְיָא כְּתוֹרָא יֵיכוֹל תִּבְנָא וְחִוְיָא עַפְרָא מְזוֹנֵיהּ לָא יְבָאֲשׁוּן וְלָא יְחַבְּלוּן בְּכָל טוּרָא דְּקוּדְשִׁי אֲמַר יְיָ׃

א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שְׁמַיָּא כּוּרְסֵי יְקָרִי וְאַרְעָא כְּבֵשׁ קֳדָמַי אֵידֵין בֵּיתָא דְּתִתְבְּנוּן קֳדָמַי וְאֵידֵין אֲתַר בֵּית אַשְׁרָיוּת שְׁכִנְתִּי׃ ב וְיָת כָּל אִלֵּין גְּבוּרְתִּי עֲבָדַת וַהֲלָא חֲזָאָה כָּל אִלֵּין אֲמַר יְיָ וּבְדֵין רַעֲוָא קֳדָמַי לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ בְּדַעֲנְוְתָן וּמַכִּיךְ רוּחַ וּמִשְׁתְּוֵי לְקַבָּלָא פִּתְגָמַי׃ ג נָכֵים תּוֹרָא כְּקָטֵיל גְּבַר דָּבַח אִימַר כְּנָקֵיף כְּלַב מַסֵּיק קוּרְבַּן דַּם חֲזִירָא קוּרְבַּן מַתְּנַתְהוֹן מַתְּנַת אוֹנֵס אַף אִינוּן אִתְרְעִיאוּ

רד"ק

לא לשאר העמים · ויונתן תרגם כי כימי העץ אחרי כיומי אילן חייא, ואפשר שכיון בזה למה שאמרו רבותינו ז"ל עץ חיים מהלך חמש מאות שנה: יבלו בחירי · שיבלה מעשה ידיהם בימיהם, כמו שאמר ולא יבנו ואחר ישב: (כג) לא יגעו לריק, הפך מה שאמר בקללם וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם, אמר להם כי כל יגיעם יהיה לברכה כי לא יבא אויב שיאכל יגיעם ולא שדפון וירקון: ולא ילדו לבהלה, כי לא ימותו בניהם בחייהם שיבהלו במיתתם: ולאלאיהם אתם · כל ימיהם יהיו אתם כי לא ימותו בחייהם, וכפל הענין במלות שונות: (כד) והיה · הפך מה שנאמר בגלות שכותם בענן לך מעבור תפלה: טרם יקראו · פעמים טרם יקראו ופעמים עוד הם מדברים: (כה) זאב וטלה · כבר פירשנו הענין בספר' ויצא חטר: ונחש עפר לחמו· כמו שהיה לא דבר אחר, כלומר לא ישוך אדם מישראל, כמו שמפרש לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי והיא ארץ ישראל, והמשיל התורה כנחש יהיה פירוש שלא יהיה מאכלו אלא מין שהוא עפר שנאמר כי עפר אתה כי ישראל נאמר עליו בזמן ההוא כי מלאה הארץ דעה את ה' והנה אינגו עפר ולא ישוך הנחש עקבו: (א) כה אמר ה' · עתה חזר להוכיח בני דורו הרשעים והוכיחם על דברי הזבחים עם מעשים רעים כמו שהוכיחם בתחילת הספר גם כן למה לי רוב זבחיכם וגו', אמר השמים כסאי, כלומר וכי סבורים אתם שהבית שאתם מביאים שם הזבחים שאני שוכן בו ושיכילני הבית כמו שמכיל הגוף אין זה כי הנה השמים כסאי והארץ הדום רגלי, כמו שאמר שלמה הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי אלא אני לא נויתי על הבית שאשכון אני בו ולא על הזבחים שאוכלם לא נויתי אלא כדי שיכונו ישר' לבם אלי ויהיה להם מקום מיוחד לבא שם להתפלל ולעלות עולות וזבחים לעורר לבם לגער המחשבות הרעות ולגרסם כדמות הדבר הנשרף על המזבח אם כן אם אתם עושים הרע ובאים לביתי וזובחים לפני הפסדתם הכונה ואין זה תאותי ואין אתם עושים בזה רלוני אלא ההפך ואתם מכעיסים אותי בזה לפיכך אמר השמים כסאי · ומה שאמר כסאי לא שיהיה הוא יתברך גוף שישב בכסא אלא דרך משל כמלך שיושב על הכסא ורגליו בהדום ומלוה על עמו מה יעשו, והכסא באמת מכובד מהדום לפיכך דמה השמים לכסא והארץ להדום רגלים שהוא ההדום, וכל מה שבשמים ובארץ הוא הכנה לכל והכל נעשה במלותו ובגזרתו מן העליונים על התחתונים: ואי זה מקום. כפל ענין במלות שונות: (ב) ואת כל אלה · ולא תחשבו לפי שאמרתי השמים כסאי והארץ הדום רגלי כי הם קדומים כמוני לא כן אלא אני הקדמון לבדי וחדשתי ועשיתי את כל אלה השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה: ויהיו כל אלה · אני עשיתים והיו כמו שלויתי ועם כל זה שאני רם על רמים אני מביט אל השפלים והענוים והחרדים אל דברי לקיים מלותי אף על פי שאין מקריבין קרבן מי שאינו חוטא אין לריך לקרבן אבל המקריבים קרבן ומעשיהם רעים אין קרבנם לרלון אבל הם לעון ועל זה הוא אומר: (ג) שוחט השור · אמר מי שישחוט השור להקריבו לפני והוא ברשעו הרי אני חושב אותו בשוחטו השור כאלו מכה איש ומת, וכן זובח השה להקריבו לפני כאלו ערף כלב להקריבו לפני, וכן מעלה מנחה לפני כאלו מעלה דם חזיר לפני שהם כמו הכלב והחזיר טמאים, וכן מזכיר לבונה כאלו מברך און ודבר שהוא לפני כלומר גזל שהוא און ושוא: מזכיר · מקטיר כמו אזכרתה לה': מברך · מביא מנחה כמו קח נא ברכתי שענינו כמו מנחתי, וכן קח נא ברכה מאת עבדך מנחה וכן נשאול לו בשלום ולברכו ולהביא לו מנחה, ומה שאמר עורף כלב לפי שאינו בן שחיטה אמר בו לשון עריפה כמו שאמר בספר תמור וערפתו, וכן וערפו שם את העגלה שהיו מכין אותה

תולדות אהרן טרם יקראו (ברכות ה' תענית סה סז) ונחש. יומא עה: השמים כסאי. ברכות נט חגיגה יב יד קידושין לא סנהדרין ז אבות ג עקדה שער כה זוהר פקודי (חגיגה עז): הדום רגלי · חגיגה טז: אביט. עקדה שער כה: מברך און. עקדה שער קא:

מצודת דוד

עץ הזה יהיה ימי עמי: ומעשה וכו' כי יש מעשים שעושה האדם והוא יזקין והם עדיין נראים חדשים כבנין והמכתב לכן אמר עמי בחירי יבלו מעשה ידיהם כי הם ירלו בחורים וחזקים ומעשה ידיהם יזקינו ויבלו בימיהם: (כג) לא יגעו לריק. לא יהיה יגיעתם לריק ר"ל לא ימותו בניהם בחייהם לבהלה. למות בחייהם להבהיל אותם וכפל הדבר במ"ש: כי זרע: כי זרעם המה זרע ברוכי ה' ולא ימותו בקולר שנים: ולאלאיהם אתם · כל ימיהם יהיו לאלאיהם עמהם כי לא ימותו בחייהם וכפל הדבר במ"ש: (כד) והיה טרם יקראו · פעמים אענה להם למלאות שאלות לבבם עד לא יקראו להתפלל בפה פעמים כשעוד הם מדברים בתפלה אשמע אני לתת משאלותם: (כה) ירעו כאחד: ולא יטרוף הזאב את הטלה כי אף החיות הטורפות לא יטרפו עוד כמ"ש וגר זאב וכו' (לעיל יא): כבקר · כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה: ונחש עפר לחמו. הנה עפר יהיה מאכלו כתולדתו וכשבעו ולא יזיק למי: לא ירעו. לא יעשו רעה למי ולא ישחיתו את מי: בכל הר קדשי. הוא ארץ ישראל: אמר ה': כן יאמר ה': סו (א) השמים כסאי. עתה שב להוכיחם ואמר הלא השמים הוא מקום המכון לשבתי והארץ היא הדום רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדת לנוח על הפרפרף: אי זה בית · מהו הבית אשר תוכלו לבנות לי שיהיה הגון לי לפי רוב גדולתי: ואי זה מקום מנוחתי · כפל הדבר במ"ש: (ב) ואת כל אלה. אף השמים והארץ אינם קדומים כמוני כי ידי עשתה אותם: ויהיו כל אלה: ואח"ז היו כל אלה אבל אינם קדומים כמוני: ואל זה אביט. ועם שאני רם על רמים עכ"ז אביט ואשגיח בשפלים אל העני ואל מי שרוחו נשברת בעבור הלער והיגון ואל החרד על דברי לעשותם וכאומר אבל לא על המקריבים קרבנות ולבם רחוק ממני: (ג) שוחט השור. ר"ל כי קרבנות הרשעים אינם מקובלים לפני והשוחט את השור הרי הוא כאלו מכה איש כי דם יחשב ולא לרלון: עורף כלב. נמאס בעיני כאלו ערף את הכלב: דם חזיר: נתעב בעיני כאלו זרק דם חזיר: מזכיר לבונה. המקטיר לבונה הוא מביא תשורה דבר שאינו הגון וראוי: גם המה בחרו · רלה לומר הואיל והמה

מצודת ציון

ענין זוקן כמו יבלו בטוב ימיהם (שם כא): (כד) אענה · ענין תשובה: (כה) ירעו · מל' מרעה: לחמו · מאכל: ירעו · מלשון רעה: (א) הדום · ענין פרפרף הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב וכן והשתחוו להדום רגליו (תהלים צט): (ב) ונכה · ענין שבור וכתות כמו ונכאה לבב (תהלים קט): וחרד · ענין מהירות לב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז): (ג) עורף · ר"ל כורת עורף והוא אחורי הצואר כמו ואם לא תפדה וערפתו (שמות יג): מזכיר · כן נקרא הקטרת הלבונה כמ"ש והיתה ללחם לאזכרה [ויקרא כ"ד]: מברך · הוא ענין תשורה הבאה להקבלת פנים וכן קח נא את ברכתי (בראשית לג): און · ענין דבר שאינו ראוי והגון: ובשקוליהם

וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ ד גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ ו קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ ז בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ ח מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃

בְּאוֹרְחָתְהוֹן וּבְשִׁיקוּצֵיהוֹן נַפְשֵׁיהוֹן אִתְרְעִיאַת׃ ד אַף אֲנָא אֶצְבֵּי בְּתַבְרְהוֹן וּמַה דְּמִצְפַּן לָא יִשְׁתֵּיזְבוּן חֲלַף דִּשְׁלָחִית נְבִיַי וְלָא תָבוּ אִתְנַבִּיאוּ וְלָא קַבִּילוּ וַעֲבָדוּ דְּבִישׁ קֳדָמַי וּבִדְלָא צְבֵינָא אִתְרְעִיאוּ׃ ה קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ צַדִּיקַיָּא דְּמִשְׁתַּוָּן לְקַבֵּיל פִּתְגָמֵי רְעוּתֵיהּ אָמְרִין אֲחֵיכוֹן סַנְאֵיכוֹן מְרַחֲקֵיכוֹן בְּדִיל שְׁמִי יִסְגֵּי יְקָרָא דַּיְיָ וְנֶחֱזֵי בְּחֶדְוַתְכוֹן וְאִינוּן יִבְהֲתוּן׃ ו קַל אִתְרְגוּשָׁא מִקַּרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם קָלָא מֵהֵיכְלָא קַל מֵימְרָא דַּיְיָ מְשַׁלֵּם גְּמָלָא לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃ ז עַד לָא מֵיתֵי עָקָא לַהּ תִּתְפְּרִיק עַד לָא יֵיתֵי לַהּ זִיעַ בְּחֶבְלִין עַל יְלֵידָהּ יִתְגְּלֵי מַלְכַּהּ׃ ח מַן שְׁמַע כְּדָא מַן חֲזָא כְּאִלֵּין הַאֶפְשַׁר דְּתִתְעֲבֵיד אַרְעָא בְּיוֹמָא חַד אִם יִתְבְּרֵי עַמָּא זְמַן חֲדָא אֲרֵי עֲתִידָא דְּתִתְנַחֵם צִיּוֹן וְתִתְמְלֵי מֵעַם שְׁבֵי גָלוּתַהּ׃ ט אֲנָא אֱלָהָא בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אֲמַר יְיָ אֲנָא בְּרֵית כָּל אֱנָשָׁא אֲנָא בַּדְּרִית יָתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא אַף אֲנָא עֲתִיד לְכַנָּשָׁא גָּלְוָתִיךְ׃

רשי

אני אבחר: (ד) בתעלוליהם. להיות עולל בם לשון כי התעללת בי. ומגורותם. מה שהם יראים. יען קראתי שמעו שמוע ושובו אלי ואין עונה: לאמר שמעתי: (ה) החרדים אל דברו. הצדיקים הממהרים בחרדה לשמוע אל דבריו: אמרו אחיכם: פושעי ישראל הנזכרים למעלה: ד"א אמרו אחיכם מנדיכם. אשר אמרו לכם סורו טמא (איכה ד) שנאיכם מנדכם. האומרים קרב אליך אל תגש בי (לעיל סה): למען שמי: יכבד ה' בגדולתו הקב"ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם: ונראה בשמחתכם והם יבושו. הנביא אומר אבל לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו למה כי קול שאון שלהם בא לפני הקב"ה ממה שעשו בעירו וקול יוצא מהיכלו ומקטרג על מחריביו ואחרי כן קול ה' משלם גמול לאויביו: (ז) בטרם תחיל. ציון חיל היולדת ילדה את בניה כלומר יתקבצו בניה לתוכה אשר היא שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה כי כל העכו"ם יביאום לתוכה: והמליטה זכר. כל יציאת דבר בלוע קרוי המלטה והמליטה איסקמולייר בלע"ז: (ח) היוחל ארץ ביום אחד. היבוא חיל ליולדת לילד מלא ארץ בנים ביום אחד: (ט) האני אשביר. האני אביא את האשה על המשבר ולא אפתח רחמה להוציא עוברה כלומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל היולדות ועכשיו שמא עצרתי בתמיה

מצודת ציון

מצודת דוד

י שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ יא לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ יב כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַ͏ִם תְּנֻחָמוּ׃ יד וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ טו כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ יז הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃

אחת ק'

אֲמַר אֱלָהִיךְ: י חֲדוֹ בִירוּשְׁלֵם וּבוּעוּ בַהּ כָּל רָחֲמָהָא דוּצוּ עִמַּהּ דִּיץ כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַבְּלִין עֲלַהּ: יא בְּדִיל דְּתִתְפַּנְּקוּן וְתִשְׂבְּעוּן מִבִּזַּת תַּנְחוּמָתְהָא בְּדִיל דְּתִשְׁתּוּן וְתִתְרַוּוּן מֵחֲמַר יְקָרָהּ: יב אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַיְתֵי לַהּ כְּשֶׁפַע נְהַר פְּרָת שְׁלָם וּכְנַחַל מַגְבַּר יְקַר עַמְמַיָּא וְתִתְפַּנְּקוּן עַל גַּסְסִין תִּתְנַטְלוּן וְעַל רְכוּבִין תִּתְרַבּוּן: יג כִּגְבַר דְּאִמֵּיהּ מְנַחֲמָא לֵיהּ כֵּן מֵימְרִי יְנַחֵים יָתְכוֹן וּבִירוּשְׁלֵם תִּתְנַחֲמוּן: יד וְתֶחֱזוּן וְיֶחְדֵּי לִבְּכוֹן וְגוּוִיַּתְכוֹן כְּדִתְאִין יְזַהֲרוּן וְתִתְגְּלֵי גְבוּרְתָא דַיְיָ לְאוֹטָבָא לְעַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא וְיֵיתֵי לְוָט לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי: טו אֲרֵי הָא יְיָ בְּאֶשָּׁתָא מִתְגְּלֵי וּכְעַלְעוֹלִין רְתִיכוֹהִי לַאֲתָבָא בִּתְקוֹף רוּגְזֵיהּ וּמְזוֹפִיתֵיהּ בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא: טז אֲרֵי בְּאֶשָּׁתָא עֲתִיד יְיָ לְמֵידַן וּבְחַרְבֵּיהּ יָת כָּל בִּשְׂרָא וְסַגִּיאִין קְטִילַיָּא קֳדָם יְיָ: יז דְּמִזְדַּמְנִין וּדְמִדַּכָּן לְגִנַּת טַעֲוָתָא סִיעָא בָּתַר סִיעָא אָכְלֵי בְּשַׂר חֲזִירָא וְשִׁקְצָא וְעַכְבְּרָא כַּחֲדָא יְסוּפוּן אֲמַר

רשי

[illegible]: (יא) משד · ל' שדים: תמוצו. שולייר בלעז: מזיז כבודה: מכבוד גדול הזז וממשמש לבא לה: זיז: אישמוביר"ט בלעז: (יב) וכנחל שוטף. אני נוטה אליה כבוד גוים: על צד. על לדי אומניכם על גיססין: תשעשעו · תהיו משועשעין כדרך שמשעשעין את התינוק אישבנייר בלעז: (יד) ונודעה יד ה'. בעשותו נקמותיו ונוראותיו ידעו עבדיו את כח גבורת ידו: (טו) באש יבוא: בחמת אש יבוא על הרשעים: להשיב: לצריו בחימה את אפו: (טז) כי באש: של גיהנם ה' נשפט עם צריו ולפי שהוא בעל דין ודיין נופל בו ל' נשפט שאף הוא טוען טענותיו למלאת עונם ופשעם וכן ונשפטתי אתו (יחזקאל לח) הנני נשפט אותך (ירמיה ב) לשון וויכוח הוא דריסנייר בלעז · ופשוטו כי באש ה' וחרבו נשפט כל בשר וכן רבים מסורסים במקראות: (יז) המתקדשים: המזדמנים אני ואתה נלך ליום פלוני לעבוד לעכו"ס פלונית: אל הגנות · שזורעין שם ירק ושם היו מעמידין עכו"ם: אחר אחת: כמה שת"י סיעה בתר סיעה מתקדשים ומטהרים לעבוד סיעה אחר שגמרה חבירתה את עבודתה: בתוך: באמצע הגינה כן היה דרכם להעמיד'

משוש ד' בקריאה וסי' כי על כן בתי משוש · גילה ועמה משוש · שישו אתה משוש כל המתאבלים · הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי: נשפט ה' וקמצין וסי' נמסר לעיל

תולדות אהרן וגילו בה · תענית ל ב"ב ס זוהר ויגש במדבר: שישו אתה · גטין נז: כנהר שלום · ברכות נו: באש יבא · סוטה יא סנהדרין לט: כי באש · סוטה יא זבחים קיז:

רדק

כי הגדולה והכבוד יהיה לישראל לבדם, וי"ת אנא אלהא ברית עלמא וגו': (י) שמחו · כל אוהביה, בגלות על דרך כי רצו עבדיך את אבניה ואז בקבוץ גליות תשמחו בה ותשישו בתוכה שתראו בבניינה כמו שראיתם בחרבנה והתאבלתם עליה כן תשמחו בה ותשישו בתוכה: (יא) למען · התאבלתם עליה למען שתראו בשמחת' ותינקו ושבעתם משוד תנחומיה כי ידעתם כי זה יהיה גמולכם: משוד · כמו ושוד מלכים תינקי והוא כמו שד בפתח והוא על דרך משל ר"ל תענוג: תמצו. ענין מצילה: מזיז. ענינו לפי מקומו כמו זיו ויונתן תרגם מחמר יקרים: (יב) כי כה אמר ה' שלום. שלום הגוים שיבואו מכל פאה לשאול שלומם ומביאים להם מנחה, ומה שאמר כנחל שוטף, לא שיזיק כמו הנחל השוטף אלא כמו שהנחל השוטף יבא במרוצה כן יבא להם הכבודה וממונם במרוצה ' ועל הדרך הזה בא כום פריץ ידיו לאנשים: וינקתם · על דרך משל כמו שיונק התינוק החלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העכו"ם שלא יגעתם בה, ואחר שהמשיל אותם לתינוק היונקה המשיל אותם גם כן ליונק כמו שנושאת אותו האומנת על זרועיה והיא משעשעת אותו על ברכיה וכל זה ממיני גדול היונק כן תהיו אתם מנושאים בעכו"ם ומכובדי' בכל מיני כבוד וגדולה: תשעשעו. מבנין פעל שלא נזכר שם פועלו מבנין פועל שממנו יוצא זה, וכן ושעשע יונק: (יג) כאיש אשר אמו תנחמנו. מצרה שעברה עליו כן אנכי אנחמכם מצרת הגלות: ובירושלם תנוחמו כי שמה יראה כבודי עליכם, ומה שזכר האם ולא האב לפי שהאשה מסדלת בדברים יותר מן האיש: (יד) וראיתם · ועצמותיכם כדשא תפרחנה, הסך ורוח נכאה תיבש גרם כי כמו שהדאגה והיגון יבשו עצמותיכם בגלות כן כשתשובו לירושלם בשמחה והששון יפריחו עצמותיכם: את עבדיו. כמו עם עבדיו שתהיה יד ה' עמהם לטובה ועם אויביו לרעה ולזעם וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג: וזעם. מלרע כי הוא פעל לפיכך הזין קמץ והעין פתח, ויונתן תרגם ועצמותיכם כדשא תפרחנה וגויתכון כדתאין יזהרון: (טו) כי הנה ה' באש נשפט. כמו שאמר בנבואת יחזקאל אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו · מרכבותיו. גדודיו היורדות מן השמים להשיב בחמה אפו שלא היה עדין גדול על כל עכו"ם עתה ישיבנו בחימה, וחימה גדולה מאף, כי חימה לשון חמום כי כשיתחמם בעל הכעס בדבר שיכעס בו יהיה כעסו גדול, ועל הדרך הזה תרגם יונתן לאתבא בתקוף רוגזיה, ואדוני אבי ז"ל פירש להשיב להבעיר מן שביב אש, והוא על משקל להקל כל נכבדי ארץ · ואם זה בחיר"ק וזה בצר"י אחד הוא:

(טז) כי באש ה' נשפט נפעל עומד והוא קמוץ: ואמר כי יהיה נשפט עם גוג ומגוג באש כמו שאמר בנבואת יחזקאל ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' ובחרבו הוא מה שאמר שם חרב איש באחיו תהיה והוא חרבו את כל בשר כמו שאמר בנבואת זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה: (יז) המתקדשים · רוב המפרשים פירשו אלו שהם מתקדשים במעשה ידיהם שעשים וזה קוראים בזה הלשון בלע"ז סנטוג"ר: והמטהרים · דינו מתטהרים כי הוא מבנין התפעל כמו המתקדשים וכן הוא הענין בענין התפעל כמו והתברך בלבבו כי לא יהיה ברוך אלא מתברך הוא בעצמו שהוא חושב שיהיה ברוך, וכן ממתכבד וחסר לחם הוא מראה עצמו נכבד ועשיר ואינו כי הוא חסר לחם, וכן המתקדשים מראים עצמם כקדושים והם טמאים, וכן המטהרים והם הפרסיים שהם מטהרים גופותם ורוחצים:

מצודת דוד

לאמץ הכח בידכם: (י) שמחו: אתם הבאים מן הגולה שמחו את ירושלים בבואכם אליה: כל אוהביה: כל מי שאהב אותה ותאב לראותה בבניינה: כל המתאבלים עליה. בעת חורבנה: (יא) למען תינקו. התאבלתם עליה למען שתראו בשמחה ותינקו ותשבעו משדי תנחומיה כי ידעתם אשר זה יהיה גמולכם: למען תמוצו. למען תהיו מוצצים ומתענגים מן הכבוד הזה וממשמש לבוא לה והוא כפל ענין במ"ש לומר שהרבה טובה הקבלו בבוא עת בניינה: (יב) נוטה אליה. אטה אל ירושלים שלום הרבה כמי נהר וכבוד הבבליים ועשרם אטה לה לבוא במרוצה כנחל שוטף: וינקתם. אתם המתאבלים עליה תהיו יונקים את העושר הזה והוא דרך משל לומר כמו התינוק יונק חלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העכו"ם אשר לא יגעתם בה: על צד תנשאו. ר"ל תהיו מכובדים מאד ולפי שהמשילם לתינוק היונק אמר לשון הנופל בתינוק היונק שנושאים אותו על הזרוע בצד הגוף ומשעשעים אותו על הברכים לשמחו: (יג) אשר אמו תנחמנו · דרך האם לנחם את בנה יותר מן האב: ובירושלים תנוחמו · כל התנחומין שלכם תהיה בירושלים כי שם תקבלו ירבה טובה וזה יחשב להנחומין על הצרות שעברו עליכם: (יד) וראיתם. כאשר תראו ירושלים בבניינה ישיש לבכם: כדשא תפרחנה · יפרחו כעשב השדה ר"ל יתחזקו בבריאות ולפי שהדאגה והיגון מייבשים העצמות כמ"ש ורוח נכאה תייבש גרם (משלי יז) אמר בעת השמחה יתחזקו העצמות: ונודעה יד ה' · אז ידעו עבדיו כח גבורת ה': וזעם · גם ידעו הזעם אשר זעם את אויביו: (טו) באש יבוא · לאבד בו את חיל גוג ומגוג: וכסופה. רוח סופה יבא מרכבותיו ר"ל יבוא בחימה שפוכה: להשיב בחמה אפו · להשיב לצריו גמול אף בחימה רבה: וגערתו: הגערה אשר יגער עליהם תהיה בלהבות אש: (טז) נשפט. יה"ה מתווכח עמהם בהבאת אש ובחרבו יהיה מתווכח את כל בשר ויתרבו החללים אשר יהרג ה' וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע שפשעו לו: (יז) המתקדשים: המזדמנים יחד ומטהרים עצמם ללכת אל העכו"ם העומדים בגנות: אחר אחת בתוך. סיעה אחר סיעה אחר שגמרה הראשונה את עבודתם נכנסת השניה באמצע הגנה מקום מעמד העכו"ם

מצודת ציון

ומניעה כמו עצרני ה' מלדת (בראשית יז): (י) המתאבלים · מלשון אבלות וצער: (יא) תינקו · מלשון יניקה: משד · כמו משד בפת"ח וכן ושד וכו' (לעיל ס): תנחומיה · מלשון נחמה: תמצו · מלשון מצילה כמו שתית מצית (לעיל נא): והתענגתם · מלשון תענוג: מזיז · מלשון הזזה ממקום למקום וכן וזיז שדי ירענה (תהלים פ): (יב) שוטף · ענין רדיפה ומהירות המשיכה: כבוד · ענין עושר כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא): תנשאו · מלשון משא וסבל: תשעשעו · ענין התעסקות לשמחה: (יד) כדשא · כעשב: תפרחנה · מל' הפרחה וגדול: וזעם · ענין כעס: (טו) וכסופה · רוח סופה וסערה: וגערתו · ענין צעקת נזיפה: (טז) נשפט · ענין ויכוח וכן הנני נשפט אותך (ירמיה ב'): (יז) המתקדשים · ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (שם ו'): בתוך · באמצע וכן ויבתר אותם בתוך (בראשית ט"ו): והשקץ · ר"ל כל מין שקץ והוא שם כולל לכל השרצים: והעכבר · שם שרץ מה: יסופו · ענין כליון כמו אסוף

יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם

יְיָ : יח וְקֳדָמַי גְלַן עוֹבָדֵיהוֹן וְעֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן עֲתִידָנָא לְכַנָשָׁא יָת כָּל עַמְמַיָא אוּמַיָא וְלִישָׁנַיָא וְיֵיתוּן וְיֶחֱזוּן יָת יְקָרִי : יט וַאֲשַׁוֵי בְהוֹן אָתָא וַאֲשַׁלַח מִנְהוֹן מְשֵׁיזְבִין לְבֵינֵי עַמְמַיָא לִמְדִינַת יַמָא פּוּלָאֵי וְלוּדָאֵי דְנַגְדִין וּמָחָן בְּקַשְׁתָּא לִמְדִינַת תּוּבַל וְיָוָן נַגְוָתָא רְחִיקָן דְלָא שְׁמָעוּ יָת שְׁמַע גְבוּרְתִּי וְלָא חֲזוֹ יָת יְקָרִי וְיֶחֱזוּן יָת יְקָרִי בְּעַמְמַיָא : כ וְיֵיתוּן יָת כָּל אֲחֵיכוֹן מִכָּל עַמְמַיָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ בְּסוּסָן וּבִרְתִיכִין וּבִרְהֵלִין וּבְכִדְנָן וּבְכִרְכְּרָן וּבְתוּשְׁבְּחָן עַל טוּרָא דְקוּדְשִׁי לִירוּשְׁלֶם אֲמַר יְיָ כְּמָא דְיֵיתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת קוּרְבָּנָא בְּמָנָא דְכֵי לְבֵית מַקְדְשָׁא דַייָ : כא וְאַף מִנְהוֹן אֲקָרֵיב לְמֶהֱוֵי

רשי

להעמיד : (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגו'. ואנכי מה לי לעשות מעשיהם ומחשבותיהם באה אלי והיא תזקיקני לקבץ את כל העכו"ם ולהודיע שמעשיהם הבל ומחשבותם שהם חושבין למען (שמי) יכבד ה' יבינו שהוא שקר והיכן הוא אותו קיבוץ הוא האסוף שניבא זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלים (זכריה יד) : וראו את כבודי בהלחמי בהם במכת המק בשרו ועיניו ולשונו (שם) (יט) ושמתי בהם אות וגו'. פליטים ינצלו מן המלחמה ואני אשאירם כדי לילך לבשר לאיים הרחוקים את כבודי אשר ראו במלחמה ואף באותם פליטים אשים אחת מן האותות שנידונו חביריהם בהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו נגפו הצובאים על ירושלים : (כ) ובצבים. הם עגלות מסוככות במחילות ואהל ודומה לו שש עגלות צב (במדבר ז) : ובכרכרות. בשיר משחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר (שמואל ב ו) טריפי"ר בלעז ומנחם פירשו לשון כבש כמו שלחו כר מושל ארץ (לעיל טז). כאשר יביאו. מנחה בכלי טהור לרצון כן יביאו את אחיכם למנחת רצון. (כא) וגם מהם אקח לכהנים ללוים : מן העמים המביאים אותם ומן המובאים אקח

רדק

ורוחצים עצמם תמיד והם טמאים במעשיהם הרעים ומטונפים והנה הם מראים עצמם טהורים ואינם : אל הגנות. בברכות המים אשר בגנות : אחר אחד בתוך. אחר הבריכה הגדולה המיוחדת שהיא בתוך הגן, הולכים אחריה ושם רוחצים גופם ומעשיהם מכוערים הם בזנות, וכתיב אחד וקרי אחת כלומר יהיה מעין או בריכה, כי מעין לשון זכר ובריכה לשון נקבה, ויש מפרשים אחר אחת האשרות בתוך הגן, והנה אין עתה עובדי אשרה אלא יש בקצות הארץ : והשקץ והעכבר, אלו הפרסיים שהם אוכלים השקץ והעכבר : יחדיו יסופו, במלחמת גוג ומגוג כי המלכיות אלה הנזכרות בעולם הזה, והיא מלכות רביעית במראות דניאל ושתיהן נחשבות למלכות אחת לפי שלא שלטה אחת לבדה בעולם, והמפרשים הפסוק על ישראל אינו נכון כי אינו ענין הפרשה אלא על העתיד בימי גוג ומגוג ואין עתה בישראל אוכלי בשר החזיר ועובדי אשרה, וי"ת דמזדמנין ודמדכן לגינא וגו' : (יח) ואנכי מעשיהם. אנכי אשים עם מעשיהם ומחשבותיהם של אלה העמים שמתקדשים, אמר העת הבאה לקבץ את כל הגוים, כלומר אני אסבב שיבאו כל העמים עם גוג ומגוג כדי שיראו את כבודי שאכבד בהם כמו שאמר בנבואת יחזקאל ונתתי חחים בלחייך, והעליתי אותך, ואמר והפליתיך והביאותיך ואמר יעלו דברים על לבבך וחשבת מחשבת רעה כמו שאמר הנה ומחשבותיהם, ואמר בנבואת זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלים, גרמה כי האל יסבב ויתן בלבבם, לפיכך אמר הנה ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם, ואמר באה, על העת, כלומר העת הבאה בעתידה, וכן אמר בנבואת זכריה הנה יום בא לה', וכמוהו בתרגום עת הנה באה ונהיתה שאמר כזה הענין בנבואת יחזקאל : (יט) ושמתי בהם אות, זהו שאמר בנבואת זכריה ועיניו תמקנה בחוריהם וזאת תהיה המגפה, ואלה שילכו בגוים יהיו עדות על המעשה הגדול שעשה האל במחנה גוג ומגוג, וכן ושלחתי מהם פליטים אל הגוים הוא כנאמר שם והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה וגו', כי האל יותירם להגיד כבודו בגוים שלא באו לירושלם והם איים רחוקים מירושלם שלא שמעו, ואלה הפליטים ובעלי אמות ילכו בכל הארצות להגיד : ואומר מושכי קשת הם הטירק"ם : תובל ויון, ואף על פי שכתוב כי גוג הוא נשיא משך ותובל אם כן יבאו עמו ואיך יאמר כי להם יגידו המגידים לא יתכן שלא ישארו בארצם רבים מן הגוים אלא בעלי מלחמה ילכו והמגידים יגידו לנשארים בארצם : (כ) והביאו ישראל שהיו נשארים באיים הרחוקים שלא עלו עם אחיהם אותם הגוים אשר הם בתוכם כשישמעו זה הפלא הגדול שעשה האל במחנה גוג ומגוג יביאו ישראל בסוסים וברכב מנחה לה' ויביאו אותם מלובשים בגדי תפארת ורוכבים בסוסים וברכב כמו שמביאים ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה' כן יביאו הגוים את ישראל בבגדים טהורים נאים ובמרכבות נאות ונכבדו', ופי' בצבים, כמו שש עגלות צב שתרגומו כד מחפין, והנה כלים מעלים מחוברים שנושאים בהם בני אדם על גבי בהמה ועושים אותם מכסים בבגדים נאים : ובכרכרות, הם הגמלים או שאר בהמה שהם קלים בהליכתם עד שמרוב מרוצתם ידמה שהם מרקדים לפיכך נקראו כרכרות, כמו ודוד מכרכר שפירושו מרקד, וי"ת מכרכר מקבה, ובכרכרות ובתושבחן וגו' : על הר קדשי, כמו אל, וכן ותתפלל חנה על ה' כמו אל ה', וילך אלקנה הרמתה על ביתו כ"ו אל ביתו, והדומים : (כא) וגם מהם, כלומר אפילו מאותם שהיו משוקעים בגוים באיים הרחוקים עד שלא נודע זכרם ולא עלו עם אחיהם בית ישראל מן הגולה. ואמר שבנו קלה מן הדת אף על פי כן מהם אקח לכהנים ללוים אותם שהיו כבר ממשפחות כהונה ולויה אקח אותם הכהנים להיות כהנים משרתים לפני והלוי לשרת כמו הלוים לשורר בשיר בכנורות ובנבלים, ובדברי רבותינו ז"ל וגם מהם אקח מהם מביאים אותם ומנחתם והם באים לילך והוא זה ישראל וזה כהן וזה לוי כנען שנמכרו לעבדים ונשתכחו ועל אותם נעשו גוים, אמר רבי אליעזר וגם מהם אקח שהם מביאים את ישראל למלך שמבחין כל מי שיהיה בן ישראל או כהן או לוי, גם מהם אקח מן המביאים ומן המובאים : וי"ם ואף מנהון וגו' ואדוני אבי ז"ל פירש וגם מהם אקח לכהנים ללוים לצורך הכהנים להיות להם חוטבי עצים ושואבי

מסורה

בסיפרא ריש סי' נט : אל תגרש ה' וסי' ושמתי בהם אות · ויבא אל הגוים · בהגלותי אתם · אל הגוים תשוללים אתכם בזכריה · שפוך חמתך בתהלות : ותביאו ד' וסימ' נמסר בסדר ויקרא : בכלי י"ח בלישנא וסי' ובאו האנשים על הנשים · וכל כלי פתוח אשר · לא יהיה כלי גבר · ויקח מקלו בידו · והבית בהכנותו · בשלם הבשר · אך לא יעשה בית ה' · ב' בו · ומוציא כלי למעשהו · והביאו את כל אחיכם · שאנן מואב מנעוריו · ונשחת הכלי אשר הוא עושה · אכלני הממני נבוכדנצר · ואתה קח לך חטין · ויקרא באזני קול גדול · והנה ששה אנשים · לא יערכנה זהב · יש זהב ורב פנינים · וכל יוצר יוצר חרש חפץ חמרה דכוותא במ"א כלי וסימ' ויהי לחזקיהו עושר וכבוד הרבה · וכל תורת כהנים מן ויצאו משה ואלעזר הכהן עד סוף סיפרא דכוותא כלי וכלי וכל תריסר ותהלות דכוותא כלי וכלי במ"ב הפורשים על פי הנבל · ולו הכין כלי מות · ונמסר גם בסדר ויקהל :

תולדות אהרן את המנחה. (כריתות ח) :

מצודת ציון

אסוף אסיפם (ירמיה ח') : (יח) והלשונות. כן יקראו אומות חלוקות שיש לכל אחד שפת לשון בפני עצמו : (יט) אות. סימן : פליטים. ענין שארית כמו אל יהי לה פליטה [שם נ'] : תרשיש וגו'. שמות ארצות : (כ) ברכב. במרכבות : ובצבים. עגלות מכוסות וכן עגלות צב (במדבר ז') : ובפרדים. הם הנולדים מן הסוס והחמור : ובכרכרות. ברקודים של שמחה וכן ודוד מכרכר בכל

מצודת דוד

העכו"ם : אוכלי. בני ישראל שאוכלים בשר החזיר וכו' : יחדיו. כולם יחד יתמו מן העולם : (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם. רצה לומר ואנכי עם מעשיהם ומחשבותיהם כלומר הן ידעתי כל מעשיהם ומחשבותיהם כאלו נגלו למולי עמהם : באה. ר"ל לכן באה העת לקבץ את כל העכו"ם והלשונות כלומר אני אסבב שיבואו כל העכו"ם עם גוג ומגוג למען יראו את כבודי שאתכבד בהם בעשות בהם נקם ויכירו שהכל נחלו : (יט) ושמתי בהם אות. בכל הבאים אשים אות וזהו מ"ש ועיניו תמקנה בחוריהן וכו' (זכריה יד) : ושלחתי מהם פליטים. כי רובם ימותו סביב ירושלים ופליטים מהם אשלח לנפשם ללכת אל העכו"ם היושבים בתרשיש וכו' : מושכי קשת. המלומדים לירות חצים בקשת ולפי שהדרך למשוך יתר הקשת למותנו לכן אמר מושכי קשת : האיים הרחוקים. ואל היושבים באיים הרחוקים : אשר לא שמעו. אשר לא שמעו מעולם שמועת ה' ומעולם לא ראו כבוד ה' : והגידו. אלה הפליטים אשר בהם האותות יבואו בכל המקומות ההם ויגידו את כבודי בין העכו"ם כי יראו את האותות הנעשים בהם : (כ) והביאו את כל אחיכם בני ישראל הרחוקים שלא עלו עם אחיהם אותם העכו"ם שישראל הם בתוכם כשישמעו הפלא הגדול שיעשה המקום במחנה גוג ומגוג יביאו את ישראל בסוסים וברכב וכו' למנחה לה' : על הר קדשי. אל הר קדשי ולתוספות ביאור אמר ירושלים : כאשר יביאו וכו' בכלי טהור. כמו שמביאים ישראל את המנחה בית ה' בכלי טהור כן יביאו העכו"ם את ישראל בבגדים טהורים ונאים ובמרכבות נאות ומכובדות : (כא) וגם מהם. גם מהמובאים אקח להיות כהנים ולוים מאותם שיהיו ממשפחת כהונה ולויה עם כי נשכחת זכרם בהיותם בארץ רחוקה והיו מחזיקים עצמם בחזקת ישראל הנה לפני גלוי הכל : (כב) אשר אני עושה. בימים ההם : עומדים לפני : אשר יהיו עומדים וקיימים לפני ר"ל שיהיה עמידתם לעולם על ידי ולא יבלו עוד כקדמונים : כן יעמוד. כן יתקיימו לעולם זרעכם ושמכם כי

לא

ושואבי מים, וכן אמר בנבואת זכריה ולא יהיה כנעני עוד בבית ה', ר"ל הגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים כי מגדולי הגוים יהיו עובדים הכהנים: (כב) כי כאשר שמים החדשים, קראם חדשים כי הם עומדים בחדושם ולא יבלו כמו שהיו ביום שנבראו כן הם היום, וכן יהיו, וכן הארץ עומדת בחדושה לא תבלה אלא שתולדותיהם בלים, וכן אמר שלמה דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת, ופירש לפני כי אני סבת קיומם ועמידתם: ופירוש אשר אני עושה שאני מעמידם בחדושם, וכן יעמד זרעכם ושמכם שלא תחשבו אתם שתהיה כימיכם הגלות, שמא זרעכם אחריכם יגלו מארצם ויאבד שמם בגלות לא יהיה זה כי באותה הטובה שתהיה אתם יעמד זרעכם אחריכם כל ימי עולם כימי השמים על הארץ כי לעולם לא יאבד שם ישראל ולא יגלו עוד מארצם כמו שחשבו אלו הגוים שבאו עם גוג ומגוג להלחם על ירושלם שחשבו להגלות את ישראל ולאבד שמם, לפיכך אמר כי כאשר לא יהיה כמו שהם חשבו כי לעולם יעמד זרעכם כעמוד השמים והארץ [כג] והיה מדי חדש בחדשו, כמו מחדש לחדש.

אמר יְהוָה׃ כב כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה׃ **חזק**

דסמיכי כַהֲנַיָא וְלֵוָאֵי אֲמַר יְיָ׃ כב אֲרֵי כְּמָא דִשְׁמַיָא חַדְתִּין וְאַרְעָא חַדְתָּא דַאֲנָא עָבֵיד קַיְמִין קֳדָמַי אֲמַר יְיָ כֵּן יִתְקַיְמוּן זַרְעֲכוֹן וְשׁוּמְכוֹן׃ כג וִיהֵי בִּזְמַן רֵישׁ יְרַח בִּירַח וּבִזְמַן שַׁבָּא בְּשַׁבָּא יֵיתוּן כָּל בִּשְׂרָא לְמִסְגַד קֳדָמַי אֲמַר יְיָ׃ כד וְיִפְקוּן וְיֶחֱזוּן בְּפִגְרֵי גֻבְרַיָא חַיָבַיָא דִמְרָדוּ בְּמֵימְרִי אֲרֵי נִשְׁמַתְהוֹן לָא יְמוּתוּן וְאֶשָּׁתְהוֹן לָא תִטְפֵּי וִיהוֹן מִתְדָנִין רַשִׁיעַיָא בְּגֵיהִנָם עַד דְיֵימְרוּן עֲלֵיהוֹן צַדִיקַיָא מִסַת חֲזֵינָא׃

חזק

אקח כהנים ולוים ולפני גלוים הכהנים והלוים שבהם, ואברור אותן מתוכן ויהיו משמשין לפני אמר ה': והיכן אמר הנסתרות לה' אלהינו (דברים כט) כך מסורת באגדת תלים: (כד) תולעתם. רמה האוכלת את בשרם: ואשם. בגיהנם: דראון. לשון בזיון: וי"ת כמין שתי תיבות די ראייה: עד דיימרון עליהון צדיקיא מיסת חזינא:

לא תכבה ג' וסי' נמסר בסדר צו ולעיל בסימן ל"ד. לכל בשר ו' וסי' נמסר בסדר קרח:

ומלת די מורה על התמדת הדבר בלא הפסק, וזכר שני זמנים הקרובים לקרובים והרחוקי' לרחוקים כמו משנה לשנה או יותר לפי רחוק הארצות וקרבתם לירושלם: כל בשר. ר"ל כל בני אדם ואפילו שאר העמים, וכן ויברך כל בשר את שם קדשו, והנה ראינו בנבואת זכריה כי כל הנותר מכל הגוים הבאים אל ירושלם יעלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות, וטעם בחג הסכות כי מלחמת גוג ומגוג תהיה באותו הזמן: (כד) ויצאו וראו. אותם הגוים שיבאו להשתחות מחדש לחדש או משבת לשבת יצאו חוץ מירושלם לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל וחשבו לכשות כנגדו להגלות ישראל מארצם, וזה יהיה קרוב ליום המשפט, ואף על פי שיקברום בית ישראל כמו שכתוב וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים אפשר כי באותם שבעה חדשים יראו משפט הרשעים ההם: כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, והאש תהיה לאות בהם, וכן התולעת תהיה גם כן אות שלא תמות מפני האש: והיו דראון לכל בשר, לאותם שבאו להשתחות לשם כמו שאמר יבא כל בשר להשתחות לפני. וכשיבאו ויראו בהם משפט הנגזר להם ויראו פגריהם מלאים תולעים אוכלים אותם והאש הבוער בהם יעלה באש באפם ויסיר מאום להם וילכו מפניהם אחר שראו משפטם לא יוכלו לעמוד שם מרוב הסרחון, ומלת דראון ענין מאוס, וכן לדראון עולם, ועקר מלת דראון היא תולעת מלשון רבותינו ז"ל הדרא והכנה שבתבואה בהרן מפני שאין בהם לחה, ויש מפרשים שזה הוא יום הדין לפושעי ישראל ויצאו הצדיקים חוץ לירושלם בגיא בן הנום ושם יראו בפושעים זה המשפט, ויש מפרשים שזה יהיה אחר תחיית המתים ויקיצו גם כן הרשעים ויהיו אחר שיקיצו לדראון עולם כמו שכתוב בדניאל, ואחרים אמרו כי ואשם לא תכבה, רמז לנשמה ההפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלאכי האל תשאר אלא בגלגלי האש: ותולעתם לא תמות. אמר על הגוף שהרי אמר בפגרי האנשים, והנכון בעיני מה שפירשנו, ויונתן תרגם ויפקון ויחזון בפגרי גברא ונומר:

סכום פסוקי של ספרי ישעיה אלף ומאתים ותשעים וחמשה וסימנו אמת **ארצה** וחציו. כי אם שם אדיר ה' לנו וקאפיטולי' ששים וששה וסימנו ועוזבי ה' **יכלו** וסדריו. כ"ו והיה **יהוה** למלך על כל הארץ סימן:

תולדות אהרן השמים החדשים: עקדה שער כו עקרים מ"ד פמ"ב זוהר בראשית: מדי חדש. מגלה לד סוטה ס זוהר אחרי: כל בשר. זוהר תרומה שלח: בפגרי האנשים. עירובין יט פסחים כד ר"ה טז סנהדרין ק: הפשעים בי. זוהר תרומה:

ברוך השם אשר ברא הרים וגבעות. וחלק לנו סכחו להשלים ספר ישועות:
הוא יבשרנו בשורות טובות ושמועות. ויראנו סתורתו נפלאות:
וישם לנו למובה אות. ויקרב לנו קץ הפלאות:

מצודת דוד

לא ימחה שם ישראל עד עולם: (כג) והיה מידי חדש בחדשו. מתי שיהיה ראש חדש והוסיף לומר בחדשו ר"ל בראש חדש עצמו ולא יעבור הזמן וכן ומדי שבת בשבתו: יבוא כל בשר. ר"ל כל בני אדם אפילו שאר העמים: להשתחות לפני. בבית המקדש: (כד) ויצאו. העכו"ם הבאים להשתחות לפני ה' יצאו מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל יתברך וחשבו להגלות את ישראל וזה יהיה בתוך שבעה חדשים בעוד שלא קברו אותם וכמ"ש וקברום וכו' שבעה חדשים (יחזקאל לט): כי תולעתם. הרימה האוכלת בשר ההרוגים ההם לא תמות והאש הבוער בהם לא תכבה. והיו דראון. פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחות לפני ה':

מצודת ציון

בכל עוז (שמואל ב' ו'): (כג) מדי. ענינו כמו מתי וכן מדי עברו (לעיל כ"ח): חדש. כן יקרא ראש החדש וכן מחר חדש (ש"א כ'): (כד) בפגרי. כן יקראו גופות ההרוגים וכן כפגר מובס (לעיל י"ד): תולעתם. מלשון תולעת ורימה: ואשם. מלשון אש: תכבה. מלשון כבוי: דראון. ענין בזיון וכן לדראון עולם (דניאל י"ב): לכל בשר. לכל אדם:

הקדמת רד"ק לספר ירמיה

אמר דוד בן יוסף בן קמחי זה הספר מלאכתו מסודר בסדרן של נביאים אחר ספר ישעיהו וכן כתבתי פירושו אחר פירש ספר ישעיהו ואע"פ שאינם מסודרין כן בדברי רז"ל שאמרו סדרן של נביאים יהושע שפטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תרי עשר ונתנו טעם כיון דמלכים סופיה חרבנא וירמיה כוליה חרבנא ויחזקאל סופיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמיך חרבנא לחרבנא ונחמתא לנחמתא אע"פ כן בכל הספרים הטובים אשר ראינו שנכתבו בספרד מכמה שנים סדרם לפי זמנם ישעיהו קודם לירמיהו כמו שקדם זמנו וכן ירמיהו קודם ליחזקאל ובשנים עשר שהוא אחרי כן סמנו עם סדר רז"ל אע"פ שיש בהם נביאים קדמו לירמיהו ויחזקאל לפי שנבואתן קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במעוטו כמו שאמרו רז"ל איידי דזוטר מרכס ונכתבו נבואתם בספר אחד עם נבואת חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים האחרונים ונבואותם גם כן קטנה ואני אכתוב בע"ה כפי' הספר הפסוקים שצריך לפרשה ושאין צריך לדקדק לא אפרש אחר פסוק בכל מקום כמו שעשיתי בפי' ישעיהו אלא כמו שעשיתי בפירוש ארבעת ספרים הראשונים, ומאלו שלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור ירמיה ואמרו רז"ל ירמיהו היה מתנבא בשוקים וצפניה בתוך בתי כנסיות וחולדה אצל הנשים. ועתה אתחיל בעזרת המלמד אדם דעת:

עזור נא אל אדיר , ועין לבי האיר , בכתבי דברי , ירמיהו הנביא · היה עם פי עטי , בדבר לא יחטיא , ויצדק שבטי , וישר מחשבי ::
סמוך אלי תמוך בידי לבבי , היה עזרי בפירוש ירמיהו · בהנתי בעזרתך הלא היא , ובינתי באיפה הוא ומה הוא :

רד"ק

(א) **דברי** ירמיהו בן חלקיהו · כתב אדוני אבי ז"ל כי חלקיהו זהו חלקיהו בן שפן הכהן שמצא ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו וירמיהו בנו ונבא בימי יאשיהו ותחלת נבואתו היתה בשנת שלש עשרה למלכו ועדין לא שבו יאשיהו ויהודה מרעתם עד שמנה עשרה שנה למלכו שמצא ספר תורה : מן הכהנים · תרגם יונתן מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל אחסנתיה בענתות : בענתות · היא עיר מערי הכהנים כמו שכתוב בספר יהושע ומה שאמר בדברי לפי שכולל בספר הזה כל דברי נבואות שנבא על ישראל ועל העכו"ם וכן דברי עצמו מה שקרה לו בנבואתו עם ישראל ודרש ג' נביאים על ידי שהיתה נבואתם דברי קנתורין לפיכך תלה נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיהו ר"ל בעצמן שדברו בדברי עצמן כמו שלמה שאמר אני קהלת הייתי מלך וכל הענין שספר בעצמו וכן עמוס ספר בדברי עצמו קשר עליך עמוס וכל הענין כמו שכתוב וכן ירמיהו ספר בתחלת ספרו דברי עצמו בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכל הענין וכן בתוך ספרו מה שספר מן הרעות שעשו לו : (ג) ויהי בימי · דבר ה' שהיה אליו היה גם כן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו עד תום מלכותו שמלך י"א שנה בשנה אחת עשרה נפל ביד מלך בבל וגלות ירושלם בחדש החמישי כמו שכתוב בספר מלכים : (ה) בטרם אצורך · כן כתיב בוי"ו וקרי הצד"י בקמץ חטף כמשפטו עם הכנוים ואין עמו וי"ו והענין אחד וענין בטרם אצרך כתב אדוני אבי · כאשר ברא היסודות הד' ידעו בכח הטבע ואח"כ הוציאו לפעל וכן אמר ישעיהו מעת היותה שם אני בכח היסודות הייתי מזמן שהייתה עת בעולם ועתה הוציאני מכח לפעל ושלחני ברוחו או פירש ידעתיך כמו ידעתיך בשם שאמר למשה ומורה עליו ובטרם תצא מרחם : הקדשתיך · מלשון קדושה , וידעתיך לשון גדולה ולפירוש הראשון יש לשאול יכלא כל הנביאים והצדיקים וכן הרשעים בטרם הבראם ידעם והכירם אך יורה זה שאביו ואמו נזכרו בקדושה וטהרה בעת ההריון שיהיה הנביא מקודש והחכם הגדול ר' משה בר מימון ז"ל כתב כי זה ענין כל נביא אי אפשר לו מבלתי הכנה טבעית בעיקר יצירתו שיהיה נכון לנבואה עם ההתלמדות ויש לדעתו לישאל למה לא אמר זה הענין לנביא אחר אלא לירמיהו ונוכל לומר לפי שידע האל יתברך שירמיהו יסרב בשליחות האל הודיעו כי הוא מוכן לנבואה מן הבטן כדי שיחזק לבו ללכת בשליחות האל ואם תאמר והלא משה רבינו ע"ה היה מסרב ג"כ בשליחות האל ולא אמר לו כן שנה הראה לו אות גדול לחזק את לבו והוא אות הסנה והאותות האחרים שנתן בו יכולת לעשותן לפני פרעה וגם נוכל לומר כי משה רבינו כבר ידע זה מעצמו כי חכם גדול היה וידע כי בעיקר יצירת האדם יש הכנה טבעית לנבואה למי שהוא עתיד להתנבא ולא זה בלבד אלא חכמה וכל טבע שיש באדם שהוא גובר בו יש לו קצת הכנה בו בעיקר היצירה יגבר בה עם ההתלמדות וי"ת הפסוק כן עד לא בריתך וגו' כמשמעו : (ו) ואומר אהה. לשון

תרגום

א פִּתְגָמֵי נְבוּאַת יִרְמְיָהוּ בַּר חִלְקִיָּהוּ מִן רֵישֵׁי מַטְרַת כַּהֲנַיָּא מִן אֲמַרְכְּלַיָּא דַהֲווֹ בִּירוּשְׁלֵם גַּבְרָא דְקַבֵּל אַחְסַנְתֵּיהּ בַּעֲנָתוֹת בַּאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן : ב דַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּתְלַת עַסְרֵי שְׁנִין לְמַמְלְכֵיהּ : ג וַהֲוָה בְּיוֹמֵי יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דִּשְׁלִימָא חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְצִדְקִיָּה אֲחוּהִי בַּר יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דַּאֲתָא נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְצָר עַל יְרוּשְׁלֵם תְּלַת שְׁנִין וְאַגְלֵי עַמָּא דְבַהּ בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה : ד וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : ה עַד לָא בְרִיתָךְ מִמְּעִין אִתְקַנְתָּךְ וְעַד לָא אֲתֵיתָא לְעַלְמָא זַמֵּינְתָּךְ נְבִי מַשְׁקֵי כַּס דְּלוֹט לְעַמְמַיָּא מַנֵּיתָךְ : ו וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא לֵית אֲנָא יָדַע לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי רַבֵּי אֲנָא וּמְשֵׁירוּתִי עָקָא וְגָלוּ אֲנָא

א א דִּבְרֵי

א

א **דִּבְרֵי** יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן : ב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ : ג וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי : ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : ה בְּטֶרֶם אֶצָּורְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ : ו וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־

רש"י

(א) **דברי** ירמיהו בן חלקיהו וגו' · ליתי בר קלקלתא דתקן עובדוהי דמיה כא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר : (ב) אשר היה דבר ה' אליו וגו' · אשר התחילה שכינה לשרות עליו באותו הזמן : (ג) ויהי בימי יהויקים . ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיהו בנו עד תום עשתי עשר' שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי : (ה) בטרם אצרך בבטן וגו' · מימי אדם הראשון הראהו הקב"ה לאדם דור ודור ונביאיו : אצרך : לשון צורה : ידעתיך : קנייוסט"ו בלעז כמו לא נודעתי להם (שמות ו) : הקדשתיך · זמנתיך לכך : נביא לגוים : לישראל שהיו נוהגים עצמם כעכו"ם כך נדרש בספרי נביא מקרבך וגו' (דברים יח) יקים לך ולא למכחישי תורה הא מה אני מקיים נביא לגוים נתתיך בבני ישראל שהיו נוהגים כעכו"ם ד"א בטרם תצא מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה נביא אקים להם כמוך (דברים יח) זה הכותב וזה הוכיחם זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים שנה : (ו) אהה : ל' יילל קונפליינ"ט בלעז : כי נער אנכי . איני כדאי להוכיחן משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נחשב בעיניהם שכמה נסים שעשה להם הוציאם ממצרים וקרע להם את הים הוריד את המן הגיז את השליו נתן להם את התורה העלה את הבאר אני בתחלת שליחותי אני בא להוכיחם

מסורה

אלין מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' י' וסי' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה · אזנו ויאמר שאול לרצים · כלבו ושם האיש נבל · שנואו ויאמר דוד ביום ההוא · בנפשו או עשיתי בנפשו שקר . בעינו מדוע בזית את דבר ה' · וישבו בנוב אשר בילידי הרפה · דרכו האל מעוזי חיל · העצנו אלה שמות הגבורים · חצרו הכרמלי פערי הארבי · רגלו ואתה ידעתי את דוד אבי · וקדשו ויבא את קדשי אביו . נביאו ויעד ה' בישראל וביהודה · הביאו עצה עשו פליליה . הברו נלאית ברוב עצתיך · התפתחו התנערי מעפר . עצתו קורא ממזרח עיט · סמוך ועמך כולם צדיקים · תקראו ואנכי אמרתי איך אשיתך . תשיבו ב' בפסוק · אכלני תממני נבוכדנצר ה' בפסוק · וידו אדם מתחת כנפיהם . חתיתו כי נתתי את חתיתו · רבו אכתוב לו רבי תורתי · ישבו ומשפחות סופרים · בנו אלקנה בנו אלקנה . בנו ויאמר דוד לשלמה בנו אבי היה . ומוציאי וישלח ה' מלאך ויכחד · נורו למנצח לדוד בה' חסיתי , חסרו אלהי חסדו יקדמוני · ועניי למען יחלצון ידידך · כחו ענת ברדך כחו · ויודעי ישובו לי יריאיך · הראתנו אשר הראתנו צרות · תחיינו ב' ופסוק . יתרו כי יתרו פתח . במו אם התרחצתי במו שלג.או אל למלכים למואל : אשתנו בארין נבוכדנאצר אתמלית לשרושו וכל די לא להוי עבד דתא · ויעשו מתניה מתני ויעשו . ידו סבבי נכו יעיאלי וענו ובקבקיה וענו אחיהם : וחלופיהון חד מן כ"ד כתיבן י' בסוף תיבותא וקרי' ו' וכו' דודי ואחריו אלעזר בן דודי , במי כי תנוח יד ה' בהר הזה · ילורתני אמרים לעץ אבי אתה . תצאי אל תצאי השדה ובדרך . תלכי אל תלכי יבו' . ב' בפסוק · הילילו תוביש מואב כי חתת . וזעקי ב' בפסוק · דברי תגינא כי מי עמד בסוד ה'.תשמחי כי תשמחי כי תעלוזי שוסי נחלתי ד' בפסוק · סבבוני אשורנו עתה סבבוני.ושובי שובי נא אל תהי עולה · יערי ושאר דברי שלמה . וישבי ויבאו אל חלקיהו הכהן·ושפי יכל בשרו מראי ושפי עצמותיו . נפשי פרה נפשי מעבר בשחת וחיתי באור תראה ב' בפסו' : למלוכי יונתן ושבניה.נשאי כל אלה נשאי נשים נכריות.כלוהי בניה בריה כלוהי:ויהי בימי ה'דסמיכי בקריא' וסי' ויהי בימי אמרפל מלך שנער·ויהי בימי יהויקי' בן יאשיהו מלך יהודה דסיפרא·עד תם עשתי עשרה שנה ויהי בימי אחז בן יותם בן עוזיהו מלך יהודה עלה רצין דישעיה . ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש : ובטרם ג' בקריאת וסימ' ובטרם יקרב . ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ

תולדות אהרן דברי ירמיהו . סנהדרין נס : בימי יהויקים . מגלה י : אצרך בבטן · יומא פב עקדה שער לט זוהר בראשית אחרי ואדרא נשא :

מצודת ציון

א (ג) תם · ענין השלמה כמו כי אם תם הכסף (בראשית מז) : (ה) אצרך · לשון יצירה : ידעתיך · ענין הכרה כמו ושמואל טרם ידע את ה' (ש"א ג) הקדשתיך · מלשון קדושה : נתתיך · ענין מנוי ופקידות כמו נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז) : (ו) אהה · ענין לשון יללה הוא

מצודת דוד

(א) **דברי** ירמיהו · אלה הם דברי ירמיהו וכו' : אשר בענתות · אשר ישב בענתות שהיא בנחלת בנימין : (ב) אשר היה וכו' בימי יאשיהו . תחלת דבר ה' בו היה בימי יאשיהו וגו' : (ג) ויהי בימי יהויקים · היה מתנבא גם בימי יהויקים בנו והתמידה נבואתו עד כלות עשתי עשרה שנה לצדקיהו וכו' ולהתפשות ביאור אמר עד גלות ירושלים שהיתה בחדש החמישי הוא חדש אב : (ד) ויהי דבר ה' והוא דברי ירמיה שאמר לישראל : (ה) בטרם . עד לא יצרתיך מבטן אמך הכרתי בך שתהיה הגון ומוכן לנבואה : הקדשתיך · קדשתי אותך וחזר ושנה לומר בזה קדשתיך במה שנתתיך להיות נביא להתנבאות על העכו"ם כולם : (ו) ואומר וכו' · אמרתי אהה ה' אוי לי על המיעוט והמכשל שנמצא בי אשר לא ידעתי לסדר דברי

נַעַר אָנֹכִי׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ ח אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ ט וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃ י רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃

יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃

יג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל

תולדות אהרן מקל שקד . (תענית כט) : מצפון תפתח · [גטין ו ב"ב כה] :

מִתְנַבֵּי עַל עַמָּא הָדֵין׃ ז וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תֵימַר רַבִּי אֲנָא אֲרֵי כָּל אֲתַר דְּאֶשְׁלְחִינָךְ תְּהַךְ וְיָת כָּל דַּאֲפַקְּדִינָךְ תִּתְנַבֵּי׃ ח לָא תִדְחַל מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי לְשֵׁיזָבוּתָךְ אֲמַר יְיָ׃ ט וּשְׁלַח יְיָ יָת פִּתְגָּמֵי נְבוּאָתֵיהּ וְסַדַּר בְּפוּמִי וַאֲמַר יְיָ לִי הָא שַׁוֵּיתִי פִּתְגָּמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ׃ י חֲזֵי דְּמַנִּיתָךְ יוֹמָא הָדֵין עַל עַמְמַיָּא וְעַל מַלְכְוָתָא לְמֶעֱקַר וּלְתַרָּעָא וּלְאַבָּדָא וּלְפַגָּרָא וּלְמִבְנֵי וּלְקַיָּמָא׃ יא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר מָה אַתְּ חָזֵי יִרְמְיָה וַאֲמָרִית מַלְכָּא דְּמוֹתֵי לְאַבְאָשָׁא אֲנָא חָזֵי׃ יב וַאֲמַר יְיָ לִי יָאוּת חֲזֵיתָא אֲרֵי מוֹחֵי אֲנָא עַל פִּתְגָּמֵי לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ יג וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי תִּנְיָנוּת לְמֵימָר מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרֵית מַלְכָּא דְּרָתַח כְּדוּד אֲנָא חָזֵי וְתָקוֹם מַשִּׁירְיָתֵיהּ דְּמִדַּבְּרָן וְאָתְיָן מֵאַפֵּי צִפּוּנָא׃ יד וַאֲמַר יְיָ לִי מִצִּפּוּנָא תִּשְׁרֵי בִּישְׁתָּא לְמֵיתֵי עַל כָּל יָתְבֵי

רשי

להוכיחם : (ז) על כל אשר אשלחך : אל העכו"ם : ואת כל אשר אצוך · לישראל תדבר : (ט) וישלח ה' את ידו : כל שליחות שהוא אצל יד לשון הושטה ל"א כתרגום ושלח ה' ית פתגמי נביאותיה : (י) הפקדתיך · מניתך על העכו"ם : לנתוש ולנתוץ . דיספליר בלעז : (יא) מקל שקד . מנדולי"ר בלעז : ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשא : (יב) היטבת לראות . השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי . ומדרש אגדה השקד הזה הוא משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית : (יג) סיר נפוח . רותח בוייל"ק בלעז : ופניו : רתיחותיו אסישאינדי"ש בלעז : (יד) מצפון תפתח הרעה · בבל לצפונה של ארץ ישראל היא :

רדק

לשון קריאה על הצער ועל הדאגה ומה שאמר לא ידעתי דבר ר"ל דברי תוכחה כי אני נער ואיך אוכיח עם אחד ואין תימה אם באה לו נבואה והוא נער כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת נבואתו כמו שכתוב ורוח הנבואה החכימה אותם אע"פ שהיו נערים ואפשר כי נער ר"ל משרת ואף על פי שהוא גדול בשנים יקרא נער כמו שכתוב ומשרתו יהושע בן נון נער והיה משרת נביא אחד שהיה בימיו או הכם ר"ל ביד גדול ממני ראוי לשלוח זה השליחות לא מידי כמו שאמר משה רבינו שלח נא ביד תשלח והמפרשים פירשו כי נער היה בשנים בהנבאו וכן שמואל וזכריהו בן עדוא וי"ת כן ואמרית קביל בעותי וגו' כהעמוד : (ז) כי על כל אשר אשלחך · על במקום אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר אשלחך תלך כי בעתות באה לו הנבואה בתחלה ורצה האל לשלחו לירושלם מקום המלוכה להוכיח את המלך ואת עמו והבטיחו שיחזק לבו ללכת למקום שלא היה רגיל שם ויתקן דבריו בפיו שידע לדבר דברי תוכחות בלא מורא :

(ח) להצילך · לא נטרחא בסגול הלמ"ד לפי שיש לו העמדה ופעמים יש לו מפסק הפסק לא הבטיחו שלא יגעו בו אלא יגעו בו ויכוהו ויצילהו מידם שלא ימיתוהו אף על פי שהיה ברצונם להמיתו כמו שכתוב וכשבאו להמיתו ואת ברוך אמר ויסתירם ה' : (ט) וישלח ה' את ידו . הוא המלאך הנראה אליו ודבר אליו בשם השם ונקרא בשמו ונראה במראה הנבואה שהושיט ידו אליו והגיע הדברים על פיו ונראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן אף על פי שאין הנגיעה הדבר אלא על החזון לא על הפה במראה הנבואה נראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן בו בפיו לדבר בחתוך לשון בלא מורא וכן אמר בישעיהו ויגע על פי שהגיע הרצפה על פיו כי שניהם ויגע בפתח היו"ד מבנין הפעיל וי"ת הפסוק דרך משל ושלח ה' ית פתגמי נבואתיה וגו' כהעמוד : (י) ראה הפקדתיך . שמתיך פקיד וממונה עליהם לטוב ולרע כי כאשר תנבא עליהם כן יבא עליהם וכפל הלשונות הנתיצה וההריסה לפי שהרבה לדבר רע על ישראל ועל האומות והטוב היה מעט באומות כמו שאמר בבני עמון ואחר כן אשיב שבות בני עמון ואמר בעולם והיה באחרית הימים אשיב את שבות עולם ואמר לבנות כנגד לנתוש ולנטוע כנגד לנתוץ ויונתן חלק הפסוק הרע לאומות והטוב לישראל שתרגם חזי דמניתך יומא הדין על עממיא ועל מלכוותא לתרעא ולאבדא ולפגרא ועל בית ישראל למבני ולקיימא : (יא) ויהי דבר ה', זה היה במראה הראשונה כי בתחלה אמר לו שילך כאשר ישלחהו ואחר כן באותה המראה עצמה הראהו במראה הנבואה מקל שקד כאמרו מקל שקד אני רואה כי ראה המקל בלא עלים ובלא פרחים והתבונן אליו במראה הנבואה והכיר בו שהוא מעץ שקד לפיכך אמר לו הטבת לראות שאילו ראה אותו בעלים ובפרחים מה היתה הטבת הראיה נקל הוא להכיר זה הראה לו האל מקל שקד להיות משל על הפורעניות העתידה לבא על ישראל שתבא להם במהרה כמו עץ השקד ממהר לפרוח יותר משאר העצים לפיכך נקרא שקד כי השקידה ענין המהירות וההשתדלות וכן אמר כי שקד אני על דברי לעשות ואמר לשקוד על דלתותי יום יום ויונתן תרגם מקל שקד מלך שקד מלך דמותי לאבאשא אנא חזי ; ויהי דבר ה' שנית · ומה שאמר שנית לפי ששתי המראות היו בענין אחד ואף על פי שהדברים הנראים לו נשתנו אמר כי בענין זה נראה לו פעם שנית שאלו ג"כ מה הוא רואה ופי' לו ג"כ המשל תוך המראה לא כמו לספר הפעמים שנראה לו כי לא ספר אלא זאת וכן ויהי דבר ה' אל יונה שנית לפי שדבר עמו בענין נינוה שתי פעמים לפיכך אמר שנית לא כדברי בעל הדרוש שאמר שנית דבר עמו שלישית לא דבר עמו : סיר נפוח · נפוח תאר ופירושו רותח והסיר כשהוא רותח מעלה הבל כמו הנופח בהם שמוציא הבל מפיו בעת הנפיחה : ופניו מפני צפונה · כנגד מן הסיר שילקו ממנו יקרא פנים : מפני צפונה · היה לו לומר אל פני צפונה אלא כאמרו במ"ס באר בו שני ענינים כי פני צפונה מורה כי פני הסיר היו פונים פני צפונה ואמר אותו במ"ם להורות כי המרתיחים אותה היו מארץ צפון והיא בבל שהיא מזרחית צפונית לארץ ישראל ואדוני אבי ז"ל פירש ופניו פני השפתים או הכירה שנופחין עליה הקדרה אמר כי פני השפתים שמכניסים מהם האש תחת הסיר היו לצד צפון מורה שהמבעיר האש תחת הסיר יבא מצפון והסיר היא ירושלם כמו שהמשיל אותה גם כן בנבואת יחזקאל לסיר ואמר שפות הסיר שפות וכל הענין והם מבואר הענין וי"ת סיר נפוח מלך נפוח מלך דרתח כדוד אנא חזי ועקום משריתיה דמדברן ואתיין מאפי צפונא : [יד] תפתח · ענין התרה כמו ויפתח את הגמלים כאלו היתה קשורה עד הנה ועתה תהיה מותרת לבא על ישראל ועל הדרך הזה תרגם יונתן תשרי בישתא כמו שתרגם אונקלוס ויפתח את הגמלים ואשרי ית גמליא ואפשר ג"כ ענין פתיחה כי שני הענינים קרובים : (טו) כי הנני קורא · כאלו אני קורא להם שיבאו כלומר אשים בלבם שיבאו : משפחות ממלכות צפונה · המשפחות אמר על העם וממלכות אמר על המלכים ראשי הממלכות ועל שהם נקראים ממלכות והוא זה על מלכי ארץ בבל והמלך הגדול היה נבוכדנצר ועל הממלכות אמר ובאו ונתנו איש כסאו ר"ל כשיצורו על ירושלם

ודברתי אליהם ויתנכלו אתו · ובטרם תצא מרחם הקדשתיך · ובטרם יתנגפו רגליכם : ויאמר ה' אלי ד' בטעמא בסיפרא וסי' אל תאמר נער אנכי · צדקה נפשה משובה ישראל · קרא את כל הדברים · אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי · וסי' טליא צדיקא קרא לשמואל : על הגוים ה' וסי' ראה הפקדתיך היום הזה . שפוך חמתך על הגוים דירמיה · אשר היה דבר ה' · מן הממלכות תחית · וקצף גדול אני : דברי י"ג וסימ' נמסר

מצודת דוד

דברי הנבואה בגלות כלשון כי עדיין אני רך בשנים ולא הורגלתי בזה : (ז) אל תאמר · ר"ל אל תמאן בדבר בעבור הנערות : כי על כל · אלא על כל הדברים אשר אשלחך תלך ודבר את כל אשר אצוך : (ח) אל תירא · אל תפחד מפני מי אשר אשלחך אליהם פן מכשל בלשונך ויקפצו עליך כי אני עמך להצילך מיד הבאים להרע עמך : (ט) וישלח · בנבואה נראה לו כאלו המקום הושיט ידו ונגע על פיו כאלו נותן הנבואה אל פיו : הנה נתתי · בזה שנגעתי ידי בפיך נתתי דברי הנבואה בפיך : (י) הפקדתיך היום · בזה מינוי אותך לנבאות עליהם כפי מה שתנבא כך : (יא) מה אתה רואה · במראה הנבואה : מקל שקד · ממה מקלין שגדילים בו שקדים : (יב) היטבת לראות · ר"ל ראית דבר ראוי לפי הזמן כי שוקד אני על דברי לעשותו ואם כן ראית דבר המרמז רמז על מה שעתיד להיות כי מקל שקד ראית ואני שוקד על דברי והמה אחד בל' : (יג) שנית · ר"ל שאלני פעם שנית : מה אתה רואה · במראה הנבואה : סיר נפוח · קדירה מעלה רתיחה : ופניו · פני הרתיחה מקום שמעלה רתיחה מרובה הוא מעבר הצפון : (יד) מצפון תפתח הרעה · זה ירמז אשר מבבל העומדת מצפון תפתח הרעה כי עד הנה כאלו היתה הרעה קשורה לבל תבוא ועתה סוחר הקשר ותבוא הרעה על יושבי ארץ ישראל ותמשילה לסיר לומר כמו הסיר מתפשט הרתחים אליה ואח"ז מרתיחין אותה כן כולם יבואו במצור העיר והאויב ילחם בה וכן נאמר בסוף הסיר נפוח וכו' מסוף

מצודת ציון

הוא כמו ואומר אהה ה' (יחזקאל ד) : (ט) וישלח · ענין הושטה וכן שלח ידך ואחוז (שמות ד) : (י) הפקדתיך · מלשון פקידות ומנוי כמו ופקדו שרי צבאות (דברים כ) : לנתוש · ענין עקירה : ולנתוץ · ענין כתיתה ושבירה כמו תנור וכירים יותץ (ויקרא יא) : ולהרוס · מלשון הריסה וסתירה : לבנות · מלשון בנין : (יא) מקל · מטה : שקד · הם פרי שקדים כמו ויגמל שקדים (במדבר יז) : (יב) שוקד · ענין מהירות כמו וישקוד ה' (דניאל ט) : (יג) סיר · קדרה וכן על סיר הבשר (שמות טז) : נפוח · ר"ל מעלה רתיחה ע"ש שנראה נפוחים ונגבעות וכן כדוד נפוח ואגמון (איוב מא) : (יד) תפתח · ענין התרת הקשר

כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ טו כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ טז וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ יז וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ יח וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃

ב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃ ג קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ ד שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ה כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ

ג׳ • ג׳ · ס׳ בסיפרא · פ׳ דסמיך לדבור רפין · ובעבדו י״א כתיב יו״ד · ג׳ · ס׳ ר״פ · ד׳ • ג׳ · ו׳ דסמיך · י״א · ג׳ חד חסר · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ כתיב ה״א בסוף וסיפה תבואתה ללחם · י״ו חסר · י״א בטעם בסיפרא

ארעא : טו ארי הא אנא מקרי לכל זרעית מלכות צפונא אמר יי ויתון וירמון גבר כורסוהי לקבל תרעי ירושלם ועל כל שורהא סחור סחור ועל כל קרויא דבית יהודה : טז ואמליל פורענות דיני מנהון על כל בישתהון דשבקו פולחני ואסיקו בוסמין לטעות פלחי כוכביא ואשתעבדו לעובדי ידיהון : יז ואת תתקף חרצך ותקום ותתנבי להון ית כל דאנא מפקיד לך לא תתמנע מלאוכחותהון דלמא אתבריניך קדמיהון : יח ואנא הא יהבתך יומא דין תקיף כקריה כריכא וכעמודא דברזל וכשור דנחש לאשקאה כס דלווט לכל יתבי ארעא למלכא דבית יהודה לרברבהא לכהנהא ולעמא דארעא : יט ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסתר ית פתגמי נבואתך ולא יכלין לך ארי בסעדך מימרי אמר יי לשיזבותך : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב איזיל ותתנבי קדם עמא די בירושלם למימר כדנן אמר יי דכירנא לכון טבות יומי קדם רחמת אבהתכון דהימנו במימרי ואזלו בתר תרין שליחי בתר משה ואהרן במדברא ארבעין שנין בלא זוודין בארעא דלא מזדרעא : ג קודשיא אינון בית ישראל קדם יי ועל בזיזיהון כדמעה ארמות עללא דמן דאכל מניה חיב למימת וכשירו חצד עומר ארמותא דעד לא מקרבין מניה כהניא בני אהרן קורבניא על מדבחא מזדאכיל מניה מתחיב אף על כן כל בזיזיהון דבית ישראל יחובון בישתא תיתי עליהון אמר יי : ד קבילו פתגמא דיי בית יעקב וכל זרעית בית ישראל : ה כדנן אמר יי מה אשכחו אבהתהון במימרי שקר ארי אתרחקו מדחלתי

רש"י

(טז) ודברתי משפטי אותם: התווכח עמהם עם יהודה וירושלים : (יז) תאזור מתניך . ל׳ זירוז כהיום חיל : (יח) למלכי יהודה : כנגד מלכי יהודה : (יט) ונלחמו אליך : ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסתר ית פתגמי נבואתך : (ב) זכרתי לך . אם הייתם שבים אלי תאותי לרחם עליכם כי זכרתי חסד נעוריך ואהבת כלולת חופתך שהכללתיך לחופה ול׳ הכנסה הוא . כלולותיך נוצי״ש בלעז . ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין לדה לדרך כי האמנתם בי : (ג) קדש ישראל . כתרומה . ראשית תבואתה : כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן

בספר מלכים א׳ סי׳ ו׳ : לעיר ד׳ וסי׳ לעיר מבצר ולעמוד ברזל • ויעמר שופטים בארץ • וישרם למטה מערב׳ בנה חומה חיצונה : יוכלו י״א בקריאה וסימ׳ ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני . ולא יוכלו בני ישראל לקום • אמחצם ולא יוכלו קום ויפלו . ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל • צפו עורים כלם . ונתתיך לעם הזה . על מי אדברה ואעידה. לכן כה אמר ה׳ הנני מביא רעה׳ זנח עגלך שומרון • נעו עורים בחוצות • מים רבים לא יוכלו לכבות . ב׳ קדמאי חסר :

תולדות אהרן

הנני קורא׳ פקדם ספר סט : הלוך וקראת . סנהדרין ק : חסד נעוריך • זוהר אמר : קדש ישראל . קידושין סג. זוהר אמור האזינו : כי עולי חגיגה ט:

מצודת ציון

סקסר כמו יפרי פתח (שם ג) . (יז) תאזור . מלשון אזור ותגורה : חתת אחתך . ענין פחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהושע א) : (יט) יוכלו מלשון יכולת והתגברות : (ב) כלולותיך . מלשון כלה וקרא כן שהוא ענין עלוי סיופי כמו כלילת יופי (איכה ב) והכלה בימי חופתה היא כלולה בכל מיני יופי וקשוט : (ג) ראשית • ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (לקמן מט) : יאשמו . מל׳ אשם

רד"ק

ירושלם והם נרגל שראצר רב מג וכל רבי מלך בבל שזכר למעלה כאשר נלכדה ירושלם : (טז) ודברתי • דבור הלא עמהם הוא מביא המלכים עליהם וכן אמר אליהוא כי באחת ידבר אל ונומר ואמר ובמסרם יחתום והוא הדבור שידבר עמהם שיביא יסורים עליהם לתוכיחם : למעשי ידיהם • ביו״ד ויש ספרים שכתוב בהם למעשה בה״א טעות הוא וע״פ המסורת הנה ידענו זה : (יז) ואתה תאזור מתניך : ענין זריזות כמו שאמר באליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב : פן אחתך • אם לא תירא מהם ותבטח בי אצילך מידם ואם תירא מהם אחתך ואפילך לפניהם : (יח) על כל הארץ • ואחר כך פירש למלכי יהודה אמר תהיה כנגדם כעיר מבצר שלא יוכלו לך כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר כל שכן אם יהיו לה חומות נחשת ומה שאמר לעמוד ברזל שלא יוכל אדם לשבותו ולשברו וי״ת על כל הארץ לאשקאה כס דלווט על כל יתבי ארעא : (יט) ונלחמו עליך . כמו שתרגם יונתן ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסתר פתגמי נבואתך : להצילך . שלא ימיתוך : (ב) הלך • מקור או צווי וכן זכור את יום השבת תמוך אשורי : באזני ירושלם • ר״ל עם ירושלם ומדבר כנגד העיר כאלו מדבר כנגד העם : זכרתי לך חסד נעוריך . אף על פי שאני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים לא אעשה אותך כלה וגם אני מודיעים לך כי זכרתי לך חסד נעוריך וענין חסד נעוריך אהבת כלולותיך כמו שת״י דכיר אנא לכון טבוות יומי קדם רחמת אבהתכון דהימינו במימרי וגו׳ כבעמוד ואפשר שהיה דעתו באמרו יומי קדם על האבות אברהם יצחק ויעקב שהיו אנשי חסד או אהבת כלולותיך פירש חסד נעוריך והכל ענין אחד על דור המדבר וקורא הימים הקדמונים ימי נעורים בדרך המשלה כמו שהנערים קודמין לבחורים ולזקני׳ ופי׳ כלולותיך הם מן כלה כי כנסת ישראל נודעת לכלה ביום מתן תורה והקב״ה נדמה לחתן : (ג) קדש ישראל • כתשב כגון קדש שלא יאכלנו זר ומה שאמר ראשית תבואתה הוא כפל ענין במלות שונות כי התרומות שהיא ראשית התבואה הוא קדש וכל זרים אוכליו יש עליהם אשם כן ישראל אף על פי שהקב״ה מביא עליהם החויב הוא נענש עליהם כי זוכר להם חסד נעורים שהוא חסד האבות כמו שראינו בסנחריב וכן בנבוכדנצר ולענוש ישראל נתרגם בבל כמו שכתוב : תבואתה • כתוב בה״א במקום וי״ו כמו אהלה והדומים לו וי״ת קדש התרומה וראשית תבואתה העומר שתרגם כן קודשיא אינון בית ישראל קדם ה׳ ועל בזיזיהון וגומר כבעמוד : יאשמו . האל״ף בשוא לבדו : (ה) כה אמר . מה מצאו אבותיכם • הדורות הראשונים שנכנסו לארץ שעבדו עכו״ם : אים

מצודת דוד

נתתיו אליה וכו׳ כתת רתחיה (יחזקאל כד) : (טו) הנני קורא . ר״ל אעיר לבוא כל משפחות של ממלכות לפונה . והם בבל וכל ארצות ממשלת בבל לבוא על ירושלים : ונתנו איש כסאו • כל אחד יתן כסאו מול פתחי השערים ועל החומות לגור עליה מסביב : (טז) ודברתי • אז אדבר עמהם משפט ר״ל אביא עליהם משפט הגמול בעבור רעתם : (יז) תאזור מתניך • הוא ענין זרוז כי החגור במתניו הוא מזורז : אל תחת מפניהם • אל תפחד מפניהם מלומר להם את כל דברי : פן אחתך • כי כשתפחד אשבור אותך לפניהם ויוכלו לך להזיקך לכן אל תפחד ובטח עלי ואז לא יוכלו לך : (יח) נתתיך היום : נתתי כח בידך להיות חזק כעיר מבצר וכו׳ להתגבר על כל הארץ וחוזר ומפרש על מלכי יהודה ועל שרי יהודה ועל כהנים ועל כל עם הארץ מיתר העם : (יט) ונלחמו אליך : כולם ילחמו עמך ולא יוכלו לך כי אני עמך להצילך מידם : ב (ב) באזני ירושלים : באזני יושבי ירושלים : זכרתי לך • אזכר אני לך את החסד אשר עשיתי עמך בימי נעוריך בעת בחרתי אותך לי לעם כי מצאת חן בעיני : אהבת כלולותיך • שאהבה שהיה לי עליך בעת היית ככלה בזמן חופתה וזהו במעמד הר סיני לקבל התורה : לכתך • ר״ל זכור לפני שהאמנת שהלכת אחרי במדבר בארץ שאין בה זרע זרוע ואין מה לאכול : (ג) קדש ישראל • ולזה הוא קדש לה׳ : ראשית • הוא המוטב שבכל תבואתו הבבליים : כל אוכליו׳ הבבליים הגוזלים ומכלים את ישראל יהיו אשמים והרעה תבוא אליהם ר״ל אף שישראל יהיו נמסרים ביד בבל בעבור חטאם עכ״ז אהיה נפרע בסוף מן הבבליים על שהרעו להם : נאום ה׳ • וזהו מאמר ה׳ : (ה) מה מצאו וכו׳ • מה דבר עולה

רש"י

כן ת"י : (ו) ולא אמרו איה ה' : כי נלך אחרי אלהים אחרי': ערבה · פלטר"א בלעז : ושוחה : נטויה אינפוסיא"ה בלעז : ליה : דיסנאט"ה בלעז : וצלמות · לשון חשך הוא : (ז) אל ארץ הכרמל . לארעא דישראל דהות מגלבא ככרמלא · פירש נטועה כיער : (ח) תופשי התורה · סנהדרין : והרועים. המלכים : נבאו בבעל . בשם הבעל : (ט) עוד אריב : טרם אביא עליכם רעה אתווכח עמכם עוד ע"י נביאי אע"פ שרבתי עמכם כבר ימים רבים: (י) איי כתיים . לאיי כתיים : איי איש"ל"ש בלעז : וקדר שלחו : ולקדר שלחו לראות מנהגם : והתבוננו מאד : ושימו לב להסתכל בדבר יפה : הן · כמו אם : אם המיר גוי מהם את אלהיו ואע"פ שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד וכתיים וקדריים יושבי אוהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממרעה למרעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים שם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת"י ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם : (יא) בלא יועיל · בעכו"ם שאין בה תועלת: (יב) שמו שמים : ל' תמהון כמו השתוממו והוא לשון לווי כמו אם כה יאמרו אלינו דומו (שמואל א יד) : ושערו · לשון סער

רד"ק

(ו) איה ה' · לא נתנו על דעתם לאמר איך נעבוד אלהים אחרים ואיה ה' המעלה אותנו כלומר איה השלכנו אותו אחרי גוינו ולא פנינו אליו : ערבה ושוחה · כתרגומו מישר ותרוב : ולא ישב אדם שם · שמא תאמר ככר בימים ההם נתישבו המקומות ההם ואחר כך חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין המקומות ההם ראוים לישוב כי אינם מקום זרע ומה שדרשו רז"ל בזה ידוע ופי' אדם אדם הראשון ואמר מאחר שלא עבר משיכן ישב אלא כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ושלא גזר עליהם אדה"ר לישוב לא נתישבה : (ז) אל ארץ הכרמל · מה שסמך אותם אל הכרמל לפי שהארץ הנעבדת בשדות וככרמים ואילנות טובים נקרא כרמל ולפי שארץ ישראל היתה כן כמו שכתוב עליה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וגו' קראה ארץ הכרמל וי"ת לארעא דישראל דהות מגלבא ככרמלא: לתועבה · כתרגום לפולחן טעותא שהם תועבת ה' ומה שאמר ארצי נחלתי ר"ל הארץ הראויה לי לשרות בה שכינתי כי היא נבחרת מכל הארצות לטעם ידוע אל המשכילים : (ח) הכהנים · איה ה' · פירשנוהו והכהנים שהם לפני ה' כל היום ומקריבים קרבנות לפניו היה להם לומר לעם העובדים לבעל איה ה' שתעבדו לזולתו : ותופשי התורה · הם החכמים לומדי התורה לא ידעוני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתוב בה אלא לומדים בפה ולא בלב וזהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה והמעשים הטובים הוא דעתה לא הלמוד לבד וי"ת ומלפי אוריתא לא אליפו למדע דחלתי : והרועים · הם המלכים שהם רועי העם כמו שהרועים רועים הצאן וכת"י ומלכיא מרדו במימרי : והנביאים · הם נביאי השקר : (ט) לכן עוד אריב אתכם · אדבר אתכם עוד דברי ריב ותוכחה ואמר עוד כי הקדים בדברי תוכחה באמרו מה מצאו אבותיכם ואמר כמו שאמרתי על אבותיכם כן אני צריך לומר לכם כי גם אתם רעים כמותם וכן אהיה צריך להריב עם בני בניכם כי גם הם ירעו ככם וזה הדרך שאמר משה רבינו כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך, ודברי תוכחה אלה האחרונים כי עברו איי כתיים וראו וכל הענין וי"ת בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכון אמר ה' ומן בני בניכון אם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעא : (י) כי עברו איי כתיים · מלא בשתי יודי"ן פירשו רז"ל כי לפיכך זכר אלו האומות כי הקדרים עובדים לאש והכתים עובדים למים ואע"פ שיודעים עובדי האש כי המים מכבים האש אעפ"כ אינם ממירים אלהותם וי"ת כן ארי עברו לנגוות כתאי וחזו למדינת ערבאי וגו' כנעמוד והאריך הוא על זה הפסוק : הן היתה כזאת · כדרך שאלה לא היתה כן בדרך אם כמו שכתב רבינו יונה אבל הן כמשמעו לקיים הדבר בחבריו ויבא ענין השאלה בלא ה"א השאלה ובלא אם כמו אתה זה בני ודומים לו : (יא) ההימיר · כן כתוב ביו"ד בין הה"א והמ"ם וכתב כן לנביא במלה ב' ענינים ענין ההתלפה כמו ואם המר ימיר מנחי הפי"ן והענין השני מן והכבודם תתימרו מנחי הפ"א וכזה הענין גדולה ר"ל אם החליף גוי אלהיו ואם הגדיל אלוה גוי אחר ואע"פ שהמה לא אלהים לא זה ולא זה כל אחד דבוק בשלו: (יב) שומו · כלומר

מקרא ותרגום

מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו : ו ולא אמרו איה יהוה המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות בארץ לא־עבר בה איש ולא־ישב אדם שם : ז ואביא אתכם אל־ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה ותבאו ותטמאו את־ארצי ונחלתי שמתם לתועבה : ח הכהנים לא אמרו איה יהוה ותפשי התורה לא ידעוני והרעים פשעו בי והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא־יועלו הלכו : ט לכן עד אריב אתכם נאם־יהוה ואת־בני בניכם אריב : י כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת : יא ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל : יב שמו שמים על־זאת ושערו

ג' · ד' · ל' · ע"ו · כ' · ג' ר"פ · כ' חסר יו"ד · י"ד חסר · ו' דסמיכי · כ' מ"ל · ג' · ג' ומ"ל · ו' ומ"ל · ג'

וטעו בתר טעותא והוו לקמא: ו ולא אמרו נדחל מן קדם יי דאסיק יתנא מארעא דמצרים דדבר יתנא במדברא בארע מישר וחרוב בארע צדיא וטולימותא בארע דלא עדא בה אנש ולא אתותב אנשא תמן : ז ואעלית יתכון לארע דישראל דהות מנצבא ככרמלא למיכל אבה וטובה ועלתון וסאיבתון ית ארע בית שכינתי ואחסנתי שויתון לפולחן טעותא : ח כהניא לא אמרו נדחל מן קדם יי ומלפי אוריתא לא אליפו למידע דחלתי ומלכיא מרדו במימרי ונביאי שקרא מתנבן בשום טעותא ובתר דלא יהנון להון אזלו : ט בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכון אמר יי ומן בני בניכון דאם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעה : י ארי עברו לנגוות כתאי וחזו ולמדינת ערבאי שלחו ואסתכלו לחדא וחזו עממיא דגלן מכרך לכרך וממדינה למדינה נטלין ית טעותהון ומובלין להון עמהון ובאתר דאינון שרן פרסין ית משכניהון ומקיימין ית טעותהון וסגדין להון אידא היא אומה ולישן דעבדת כותכון בית ישראל : יא הא עממיא לא שבקו פולחן טעותא ואינון טעון דלית בהון צרוך ועמי שבקו פולחני די בדיליה אנא מיתי עליהון יקרא ואזלו בתר דלא יהנון להון : יב אתאבלו שמיא על כדין ועל ארעא דישראל דעתידא למחרב ועל בית מקדשא דעתיד לאצטדאה

מנחת שי

ולא אמרו ד' בקרי' וסי' ולא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים · ולא אמרו לעלות עליהם לצבא · ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו · ולא אמרו העברים ברכת ה' אליכ' : הכהני' ג' ר"פ וסי' הכהנים לא אמרו איה ה' : הכהנים בני ידעיה · וחברו : ועמי י"א בקריאה וסי' ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים · איש ריב הייתי אני · ועמי שכחוני ימים אין מספר . ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · ועמי אהבו כן ומה תעשו. ועמי לא ידעו את דרך ה' . ועמי את טובי ישבעו . ועמי תלואים למשובתי : שמעוני אחי ועמי . כי נמכרנו אני ועמי . בר"א

תולדות אהרן

לא עבר . ברכות לא סוטה מו : ארץ הכרמל . עקדת שער פו : ותטמאו. : זוכר אחרי (כלאים ב) : איה ה' : זוהר לו : איי כתיים : תענית ה : ההימיר גוי . עקדת שער עג :

מצודת דוד

עולה מאלו כי אשר בעבורם רחקו מעלי : ההבל · זהו עכומ"ז שהוא הבל ואין בו ממש : ויהבלו · ובעבור זה נעשו גם המה הבל מבלי ממש כי נשפל ממשלתם עדי ארץ : (ו) ולא אמרו · לא חזרו מדרכם לומר איה ה' ר"ל נשוב לעבוד את ה' אשר העלה אותנו מארץ מצרים : המוליך וכו' · ר"ל ולא תעינו בדרך ולא חסרנו דבר בארץ וכו' · כפל הדבר במ"ש פעמים רבות להפלגת הענין וכדרך המליצה : לא עבר · בדרך העברה : ולא ישב · בקביעות מקום : (ז) ואביא · הלא הבאתי אתכם משם אל ארץ הכרמל ר"ל מקום שדות וכרמים : ותטמאו · במה שעבדתם בה לעכו"ם : ונחלתי . ארץ ישראל שהיא נחלתי שמתם להיות מתועב לפני : (ח) הכהנים · אשר עליהם להורות דרכי ה' כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : לא אמרו איה ה' · לא הזהירו לעם לומר איה ה' למה העזבו אותו : ותופשי התורה : הם הסנהדרין אשר עליהם מתפשי התורה : לא ידעוני · לא רצו לדעת ולהכיר גודל רוממותי . והרועים · המה מלכי ישראל מרדו בי : והנביאים · נביאי השקר מתנבאים בשם הבעל : ואחרי לא יועילו הלכו · הולכים אחר דברים שאין בהם תועלת והם הפסילים שאין בהם ממש : (ט) לכן עוד אריב אתכם · מלבד מה שהוכחתי את אבותיכם על רשעם הנה עוד אריב אתכם וידעתי שגם את בני בניכם אריב כי האשמה הזאת הולך מהאבות לבנים דור אחר דור וכולם ראוים לתוכחה ומריבה : (י) איי כתיים : לאיי כתיים : וראו · מעשה מנהגם : וקדר שלחו · שלחו מלאכים לקדר הם בני ערב אשר הם נפלא הפזרם : והתבוננו מאד · חקרו מאד בתבונה יתירה : וראו הן היתה כזאת · ראו מעשה העכו"ם ההם וכי באמת היתה ביניהם כתועבה הזאת : (יא) ההימיר · וכי גוי מהם החליף אלהיו באחר : והמה . ואף כי גם אלהיהם לא אלהים המה על"ז כיון

מצודת ציון

אשם : (ו) ערבה · הוא כמו מדבר : ושוחה · מקום גומות ובורות כמו בשחת עשו (תהלים ט) · ציה · ענין שממון : וצלמות : צלו של מות ר"ל חשכת הקבר : (ז) הכרמל · ענין מקום שדות וכרמים וכן ונוער כשן וכרמל (ישעיה לג) : (ח) ותפשי · ענין אחיזה כמו כי יתפוש איש באחיו (ישעיה ג) : בבעל · שם הגלולים : יועילו · מלשון תועלת : (י) הן · כמו הכן והסר ה"א התימה וכן תרקיע עמו לשחקים (איוב לז) ומשפטו התרקיע בה"א התימה : (יא) ההמיר · מלשון תמורה וחלוף וכן ואם המר ימירנו (ויקרא כז) : כבודו · זה תקון סופרים וראוי כבודי : (יב) שומו · מלשון שממון : ושערו · כמו וסער בסמ"ך ור"ל רוח סערה : חרבו · מלשון חורבן: מאד

כלומר יהוי העולם שיהיה חרב על זאת הרעה שומו ענין שממה: שערו · ענין סערה: חרבו · ענין חרבן והחי"ת נקראת בקמץ חטף והוא נווי מן הקל והמסורת עליו לית חטף וכתב רבי יונה כי יש אנשים שהיו קוראים אותו חרבו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשין אותו ג"כ נווי אבל מן הדגוש כמו פרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני המסרה ועוד המסרה על חרבו פני האדמה שנים ובפסוק וי"ת הפסוק כן אתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל דעתידה לאתחרב כבעמוד: (יג) כי שתים · המשיל הטוב המשפיע לישראל בעודם מחזיקים בתורתו למקור מים חיים שנובע מים בלא הפסק כן הייתי להם אני ועזבוני לעבוד אלוהות שהם להם כמו בארות נשברים: בארות · הם הבורות עשוים בבנין לאסוף לתוכם מי המטר ואם הם נשברין יצאו המים מהם כמו שיכנסו בהם והנה תוחלת הבוטחין בהם נכזבה והנה טוב האל למיחלין לו הוא נמשל למקור מים חיים לשני פנים לטובה אחת שלא יבאו לו המים ממקום אחר אלא ממקומו הם נובעין ועוד שאין להם הפסק כן טוב האל למיחלים לו כי הטובה יבא להם מאתו והוא לא יקבלנו מאחר וטובו גם כן אין לו הפסק וכן המשיל הטוב שמיחלין ישראל מהאלוהות ומהאומות העובדים אותם והיו בוטחים במלך אשור ובמלך מצרים שהיו בוטחים בו שיעזרום מהאויבים הצרים אותם כמו הבארות הנשברים כי אפילו יהיו שלמים יש להם הפסק כשיכלו המים המכונסים כי ממקום אחר יבאו להם המים המכונסים לא מעצמם כן הכח שהיה לעוזריהם היה בא להם מאחר כי המלך לא יעשה דבר אלא בעזר גבורותיו גם כן אם לא בעזר האלהים כמו שנאמר אין המלך נושע ברוב חיל ואם הם בוטחים שאלהיהם יעזרם הנה הם כמו בארות נשברים שלא יכילו המים כי אפילו ישים אדם בהם מים יצאו בעד השברים ולא ימצא בהם מים כן הם הבוטחים באלהים אחרים אפילו יהיו עם רב אפילו יהיו להם כלי זיין הרי הם כאילו אינם וינצחום אויביהם ואפילו יהיו מדוקרים וכן דגנם ותירושם יהיו למארה כמו שאמר פנה אל הרבה והנה מעט והבאתם הבית ונפחתי בו: יכילו · יחזיקו כמו אלפים בת יכיל: (יד) העבד · הה"א פתוחה כי היא לתמיה כלומר אם עבד הוא או יליד בית ואם הוא יליד בית שנולד מן השפחה שיש לו לאדם בביתו והלא נקרא בני בכורי בנים אתם לה' אלהיכם ומנהג האב לרחם על הבן ואיך נטשו האל שיבוזו אותו אויביו וכי עבד הוא שאין משגיח האדון כל כך עליו כמו שמשגיח האב על הבן ומדוע: (טו) עליו ישאגו כפירים ונתנו קולם עליו בהבהילו בקולם ובזזוהו בידם ומדוע היה זה והכפירים הם מלכי העכו"ם נדמו לכפירי אריות והשאלה הזאת כאילו ישראל שואלים מדוע היה להם זה והנביא משיבם הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך: נצתה · חרבו ושממו ותרגם צדיין ושרשו נצא וכתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו ידינו לא שפכה והדומים לו או יהיה נצתו ענין הדלקה והבערה כמו ותצת בסבכי היער והוא על דרך עריכם שרופות אש ואדוני אבי ז"ל פירש נצתו נתצו כי המקום החרב יעלה קמשים: (טז) גם בני נף · אמר הנביא והשיב להם כתוספת דבריהם כן הוא כמו שאתם אומרים ועוד כי אפילו בני נף ותחפנחס שאת בוטחת בהם והולכת למצרים לבקש עזר ממצרים גם הם ירעוך קדקד ומה יעשה לך כל זה עזבך את ה': ירעוך · ישברוך כמו רעה התרועעה ורעו את דליותיו ורעו את ארץ אשור ומה שאמר קדקד כי מכת הקדקד מכה רבה מוחלת הראש באמצע כי הוא תוכה הראש וטרף זרוע אף קדקד ות"י ירעוך קדקד יקטלון גיברך ויבזו נכסך: ותחפנחס כתיב וקרי ותחפנחס והיא עיר בארץ מצרים תקרא כזה וכזה כי קרובים הם: (יז) הלא זאת תעשה לך · אמר תעשה בלשון נקבה על עזבך שהוא מקור לפי שהמקור הוא כדמות השם ויבא לשון זכר ולשון נקבה ואמר בלשון זכר כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך וכשאמר הלא זאת תעשה לך עזבך כאילו אמר עזיבתך כי הוא דמות השם וכן בא בלשון נקבה כמו הנקלה בעיניכם התחתן במלך: בעת מוליכך בדרך · הוא היה מוליך אותך בדרך ישרה ואת נטית מעליו ועזבת את ה' ללכת אחרי אלהים אחרים ואמר בדרך בידיעה כלומר בדרך הידועה שהלכו בה אבותיך הראשונים: (יח) ועתה מה לך · למה תלכי לבקש עזר ממצרים ומאשור ועזבך במקומך אם תרצי ללכת בדרך ישרה לא היתה צריכה לעבור דרכים רחוקים כאילו התאוית לשתות מי שיחור או מי נהר מלך אשור וי"ת וכען מה לכון לאתחברא לפרעה מלכא דמצרים וגומר כבעמוד: (יט) תיסרך · אמר שנסים כמה פעמים

וְעַל דְּעוֹבָדִין בִּישִׁין עֲבַדוּ עַמִּי לְחָדָא אֲמַר יְיָ: יג אֲרֵי תַּרְתֵּין בִּישִׁין עֲבָדוּ עַמִּי פּוּלְחָנִי שְׁבָקוּ דִּי בְדִילֵיהּ אֲנָא מֵיתֵי עֲלֵיהוֹן יְקָרָא כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן דְּלָא פָּסִיק וּשְׁעוֹ בָּתַר טַעֲוָתָא דְּאִינוּן לְהוֹן כְּגוּבִין תְּבִירִין דְּלָא יָכְלִין לְקַיָּמָא מַיָּא: יד הַכְעַבְדָּא הֲוָה יִשְׂרָאֵל אִם יְלִיד בֵּיתָא הוּא מָדֵין אִתְמְסַר לְבָזוּזִין: טו עֲלוֹהִי יַכְלִין מַלְכַיָּא יְרִימוּן קָלְהוֹן וְשַׁווּ אַרְעֵיהּ לְצָדוּ קִרְווֹהִי צַדְיָן מִבְּלִי יָתֵיב: טז אַף בְּנֵי מֵפִים וְתַחְפַּנְחֵס יִקְטְלוּן גִּבָּרָךְ וְיִבְזוּן נִכְסָךְ: יז הֲלָא דָא פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנִּיךְ עַל דִּשְׁבַקְתְּ יָת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ דְּאַחְזְיָךְ אוֹרְחָא תַּקְנָא וְלָא הֲלִיכְתְּ בַּהּ: יח וּכְעַן מָה לְכוֹן לְאִתְחַבְּרָא לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמִרְמֵי דְכוּרֵיכוֹן בְּנַהֲרָא וּמָה לְכוֹן לְמִגְזַר קְיָם עִם אַתּוּרָאָה לְאַגְלָאָה יָתְכוֹן לְהָלְאָה מֵעֲבַר פְּרָת: יט אַיְתֵיתִי עֲלָךְ יִסּוּרִין וְלָא מְנַעְתָּא מִבִּישְׁתִּיךְ וְעַל דְּלָא תַבְתָּא לְאוֹרַיְתָא פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנִּיךְ וּדְעִי וַחֲזִי אֲרֵי בִּישְׁתָּא וּמְרִידָא אַיְתִי עֲלָךְ יְרוּשְׁלֵם עַל דִּשְׁבַקְתְּ יָת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְלָא שַׁוִּיתָא דַּחַלְתִּי לְקָבֵל עֵינָךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים

חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהוָה: יג כִּי־שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר ׀ מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם: יד הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל אִם־יְלִיד בַּיִת הוּא מַדּוּעַ הָיָה לָבַז: טו עָלָיו יִשְׁאֲגוּ כְפִרִים נָתְנוּ קוֹלָם וַיָּשִׁיתוּ אַרְצוֹ לְשַׁמָּה עָרָיו נִצְּתָה מִבְּלִי יֹשֵׁב: טז גַּם־בְּנֵי־נֹף וְתַחְפַּנְחֵס יִרְעוּךְ קָדְקֹד: יז הֲלֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּעֵת מוֹלִיכֵךְ בַּדָּרֶךְ: יח וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר וּמַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר: יט תְּיַסְּרֵךְ רָעָתֵךְ וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ תּוֹכִחֻךְ וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־

ג' חסר · ג' · ד' חסר · נצתו ק' · ס'תסריכסיפר' · ותחפנחס ק' · כ' · ל' כ"כ חסר · ג' · ל' כ"כ חסר · ג' · ל' · וכ' · ו' בנביאים · ל'

סער: חרבו מאד: כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב. (יג) שתים רעות: אם המירו יראתם בכיוצא בה יש כאן רעה אחת ועכשיו שאותי עזבו שאני מקור מים חיים ללכת אחרי העכו"ם שהם כבורות של מים מכונסין ונשברין ונסדקין ומימיהם נבלעים בסדקיהם הרי שתים רעות: לחצוב. לחפור: אשר לא יכילו: שינדרוהי"ש בלע"ז את מימיהם שהמים מטפטפין את שפתם וכותליהם והם נופלין: (יד) יליד בית. בן האמה: (טו) ישאגו: שואגים ל' הווה: כפירים: מלכים: נצתה · נצתו באש: (טז) גם בני נוף ותחפנחס. הם מצרים שאתם בוטחים עליהם לעזרה: ירעוך קדקוד: ל' רציצה כדמתרגמינן ורצוץ ורעעו: (יז) הלא זאת תעשה לך · הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך האשמה והעון אשר עזבת את ה' אלהיך: בעת מוליכך בדרך: שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה: (יח) מה לך לדרך מצרים · למה תעזבי אותי ותבטחי על מצרים: לשתות מי שיחור · שטבעו זכוריהם בנילוס שיחור הוא נילוס במה שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים בספר (יהושע יג): ומה לך. למרוד בי למען תגלי לדרך אשור למעבר נהר פרת: (יט) תיסרך רעתך. סוף שרעתך תביא עליך יסורין: ומשובותיך: ל' בנים שובבים (לקמן ג): תוכיחוך · ל' מוסר: ולא פחדתי פחד שלי לא היה בלבך

תנתן לי נפשי: ישב ח' חסר בסיפרא וסימ' עריו נצתה מבלי ישב. כתבו את האיש הזה עדיריי ולא יכרת לדוד איש · ואת ערי יהודה אתן שממה · ואני תנני ישב במצפת · לדרך ג' רפין בקריא' וסי' ועתה מה לך לדרך מצרים ב' בפסוק · וישם לדרך פעמיו: ח' אלהיך ו' דסמיכי בקריאה וסי' כי לי איים יקוו ואניות תרשיש. הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך · תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך. ותרא איבתי ותכסה בושה: ח' אלהיך בקרבך גבור · אך דעי עונך כי בה' אלהיך פשעת · וכל סופי פסוקים דכוו' במ"א ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו:

תולדות אהרן שתים רעות · זוהר ואתחנן: העבד ישראל . עקדה שער סו: תיסרך רעתך · עקרים מ"ג פ"ג:

מצודת ציון

מאד · ר"ל גדול וחזק: (יג) מקור · מעין: לחצוב · זה הלשון נופל על החפירה במקום האבנים וכן והרות חצובים (דברים ו): יכילו · ענין החזקה כמו קטן מהכיל את העולה (מלכים א ח): (יד) לבז · מלשון בזה ושלל: (טו) ישאגו · ענין זעקת קול: כפירים · אריות: וישיתו · ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג): נצתה · ענין שממון כמו נצתה כמדבר (לקמן ט): (טז) ירעוך · ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (לקמן יא): קדקד · הוא אמצעית הראש יחולק שם השער אילך ואילך: (יח) שיחור · זה נילוס: נהר · ר"ל נהר פרת: (יט) תיסרך · מלשון יסורין: ומשובותיך · ענין מרד וסליחה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז): תוכיחוך: ענין

מצודת דוד

כיון שהחזיקו בהם לא החליפום: ועמי · אבל עמי החליף כבוד המקום בעכו"ם דבר שאין בו תועלת: (יב) שומו שמים · ר"ל ראו שיהיה בעולם שממון וסערה וחורבן גדול בעבור התועבה הזאת: (יג) שתים רעות · ר"ל רעה כפולה ותחשב לשתים: מקור מים חיים · שאני כמעיין הנובע מים חיים ר"ל משפיע להם טובות בכל עת: לחצוב · למען לחצוב לעצמם בארות רבות נשברות כותליהם אשר לא יחזיקו את המים אשר נתנו בהם ר"ל עובדים למזלות השמים המקבלים ההשפעה מאת המקום ואף אין בידם להחזיק את ההשפעה ההיא בכל עת וכאומר הנה המחליף דבר בדבר הטוב לו הנה לרע יחשב אף כי המחליף דבר בדבר הגרוע ממנו: (יד) העבד ישראל · וכי ישראל הוא כעבד מקנת כסף או יליד בית בן השפחה כי אלו מפני פחיתותם לא ישגיח האדון עליהם בהשגחה פרטיות ולכן המה נעזבים אל המקרים ואמר וכי ישראל הוא כמותם להיות נעזב אל המקרים ומדוע א"כ היה לבז: (טו) עליו . על ישראל ישאגו הכפירים לאיים עליו והם גבורי הכשדים: נתנו קולם · עליו נתנו קולם וכפל הדבר במ"ש: וישיתו . ישימו ארצו לשממה ועריו נעשו שממה מבלי איש יושב בהם ועל מלכות אשור יאמר שבלו כבר מארצם: (טז) גם בני נוף ותחפנחס · שהם מארץ מצרים אשר אתה בוטח בהם ושאלת מהם עזר גם המה ישברו אותך וחול ומשפט את הקדקוד ישברו וכאומר וכי זהו בעבור שנעזבו אל המקרים וכי מהראוי שיהיו נעזבים אל המקרים וכי המה כעבד או כיליד בית: (יז) הלא זאת תעשה לך · ר"ל לא זהו בעבור שנעזבים אל המקרים אלא זאת היא הדבר הגורם את הרעה והיא עזיבתך אשר עזבת את ה' ולא הלכת אחריו

רשי

לבך ליראה אותי : (כ) שברתי עלך : העול של עץ נופל בו ל' שבירה והמוסרות שהן של עור נופל בהן לשון נתיקה : מוסרותיך . הם רצועות שקושרין בהם העול : ותאמרי לא אעבור : על דבריך : כי על כל גבעה . לך אתה לא שמרת הבטחתך ועל כל גבעה את צועה ; ל' משכב ומלא כי משמש ל' אלא : (כא) נטעתיך שורק : שורק הוא זמורות גפן טוב כלומר בני אבות כשרים וצדיקים ומדרשו נטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש כמנין שורק : סורי • דישטוולטויר"ש בלעז : גפן נכריה • הלוממת ביערים : (כב) בנתר : מין אדמה שחפין ושפין בה את הבגדים : בורית . נקיון כמו ובר לבב (תהלים כד) ויש לועזים בורית שאבו"ן בלעז : נכתם עונך : הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי : כתם • סאק"א בלעז : עונך • על עון העגל נאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם (שמות לב) כל פקידות הבאות על ישראל יהיה מקלת עון העגל בהם : (כג) ראי דרכך בגיא : מה עשית מול בית פעור ועוד עתה את מחזקת באותו הדרך כבכרה קלה המשרכת דרכיה : בכרה : גמלה נקבה בחורה שהיא אוהבת לנוע בכרי מדין (ישעיה ס) מתורגם הוגני מדין והם גמלים בחורים כמו שמלינו בסנהדרין נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני : משרכת מחזקת בדרכי נעורי' ל' מסריך שריך ויש לחברו עם שרוך הנעל (בראשית יד) קושרת דרכי נערותיה בלבה : (כד) פרה : פלואהיק"ו בלעז ויש לועזין קוליי"ן בלעז למוד מדבר

ירמיה ב

ארני יהוה צבאות : כ כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך ותאמרי לא אעבד (אעבור קרי) כי על־כל־גבעה גבהה ותחת כל־עץ רענן את צעה זנה : כא ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה : כב כי אם־תכבסי בנתר ותרבי־לך ברית נכתם עונך לפני נאם אדני יהוה : כג איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא דעי מה עשית בכרה קלה משרכת דרכיה : כד פרה ׀ למד מדבר באות

צבאות : כ ארי מעלמא תברית ניר עממיא מצוריכון פסקית חניקיכון ואמרתון לא נוסיף עוד למעבר על מימרך ארי על רמא מנטלא ותחות כל אילן עבוף את פלחא לטעותא : כא ואנא קימתכון קדמי כמנצב גפנא בחירא כולכון עבדי קשוט ואיכדין אשתניתון קדמי בעובדיכון מקלקליא סטיתון מבתר פולחני הויתון כגפן דלית ביה הנאה : כב ארי אם תדמין לאתנקאה מחוביך כמא דמנקן בנתרא ומחורין בבוריתא הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי אמר יי אלהים : כג איכדין תימרין לא אסתאבית ובתר טעות עממיא לא הלכית זקופי עיניך על אורחתיך כד הוית יתבא בחילתא לקביל בית פעור דעי מא עבדת הוית דמיא לינקא קלילא דמקלקלא אורחתהא : כד כערודא דמרודה במדברא ברעות נפשה שתיא רוחא

עשית ד' וסי' מת זאת עשית • ראי דרכך בגיא דעי • איפה לקטת היום • אשר עשית את ונכלמת • ומן הורע את ירושלם עד ונחלת בך דכוו' :

תולדות אהרן שברתי עולך • עקדה שער סו : נטעתיך שורק • וזכר ויבא : תכבסי בנתר • ר"ה יא חגיגה טו יבמות קה :

רדק

פעמים כי בעשותך רעה יבא לך רע ובעבור משובותיך שאת מורדת כי ימשלו בך האויבים הם בעלמם רעתך ומשובותיך יהיו לך מוסר ותוכחה ליסרך שלא תשובי עוד בדרך הרעה שהרי נסית כי יבא לך רעה בעבורם זכו ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך : פחדתי • שם בשקל פחדה אהבה אחוה אמר יראתי ופחדתי לא היתה אליך ולא פחדת שאביא עליך רע בעונש מעשיך הרעים : (כ) כי מעולם : מזמן קדמון שברתי עול מצרים מעליכם וכן בכל דור ודור נתקתי מוסרות הגוי' מעליך וכשהייתי מציל אותך היית אומרת לא אעבור עוד על מצותיך וכתוב אעבוד לא אעבוד עוד עכו"ם ולא עשית כן אלא כמות לך עברת על מצותי ושבת לעבוד עכו"ם כמו שאתה עושה עתה כי על כל גבעה גבוהה וגו' : צועה זונה • דמה אותה בעבודתה אלהים אחרים כמו הזונה שתדבק מעט זמן בזונה אחד ואחר כך תחשוק זונה אחר ותלך אחריו ובזה המשל הם רוב דברי יחזקאל כן את עבדת עכו"ם פלו' זמן אחד ואחר כך עכו"ם פלו' ואת הולכת מגבעה אל גבעה ומעץ רענן אל עץ רענן לעבוד עכו"ם : צועה הולכת ונוסעת ממקום למקום וכן מהר צועה להפתח . וכן צועה ברוב כחו אך הוא פועל יוצא : (כא) ואנכי שורק . הוא הגפן המשובחת שבמיני הגפן ואומר כי בענביו לא ימצא חרצן ואמר זה על אברהם אמר איך היה זה ואיך יצאת כמו גפן נכריה כי מטעתך היה גפן נבחר וזרע אמת והיה ראוי שיצא ממנו גם כן פרי טוב והגפנים שיטעו ממנו יהיו טובים ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה והוא הגפן הרע והוא נכרי למטע שהיה שורק ונטע אמת הוא לי כמו נכרי וזר כאילו לא יצא ממנו וסורי הגפן הם הבדים הרעים שמסירין אותם מן הגפן שאין בהם צורך אמר נהפכת לי כמו סורי הגפן או כמו גפן נכריה שפירותיה באושים לא ענבים והגפן תמצא בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר גפן בוקק וימצא גפן וילקט ממנו ובלשון נקבה והיא כפורחת לגפן אחת והגפן האדרת והגפן נכריה : (כב) כי אם תכבסי • כמו שמכבסין הבגד בנתר ובבורית להעביר ממנו הכתם כן אם תכבסי עצמך ותנקי עצמך כלומר שתשובי בתשובה אע"פ כן אעניש על עונך כי כך הוא רב ועצום והנה כתוב כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי התשובה לזאת השאלה כי על כל פנים אם עשו ישראל שאותו הדור תשובה היו נושעים מהאויב ולא היה מגלה אותם אבל היו מקבלים עונש עונש החרב בארצם כי יש עון שאינו מכופר בתשובה לבדה אלא עם היסורין שממרקין העון אחר התשובה ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כי זה וזה אחר גזר דין אלא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כי גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע כמו שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם : בנתר • יש מפרשים הוא שקורין לו בלע"ז אלומ"י ויש מפרשים שהוא העפר שרוחצין בו הראש וכו מנקין כל דבר : בורית • י"מ שהוא שקורים לו בלע"ז סבו"ן וי"מ שהוא עשב שמכבסין בו : (כג) איך תאמרי • רוצה לומר כל כך עונך מגולה שאם רצית להכחישו לאמר לא נטמאתי ואחרי הבעלים לא הלכתי לא תוכלי לכחש : ראי דרכך בגיא • הלא על הגבעות היתה עבודתם איך אמר בגיא אלא ר"ל ראי דרכך שהוא דרך בגיא לט ות אל הגבעה וזכר הגיא בעבור כי הגבעה כמו ההר היא אבן ולא יכיר בה אדם הדרך כמו בגיא לפיכך תוכלי לראות הדרך שיש לך בגיא שלא היה לך דרך בה אלא לעלות על הגבעה לעלות עולות ואת תגידה ללכת שם עד שהדרך נעשה מסלה נכרת לכל שדורכין בה בני אדם ואין כאותו הגיא דרך כי אם לגבעה הסמוכה לו דעי מה עשית מעבודת הבעל בגבעה ולמה שפירש בו יונתן הוא פירוש נכון שתרגם כן ראי דרכך זקפי עיניך וגומר כבעמוד ולפי דרך יונתן נפרש הפסוק כן איך תוכלי לומר אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך שהוא כמו שהיה בגיא מול בית פעור כן את הולכת עתה אחרי הבעלים ואיך תוכלי לכחש : דעי מה עשית • בגיא מול בית פעור והנה גם כן בארצך פנה את כבכרה קלה משרכת דרכיה פעם תרוץ הנה ופעם תרוץ הנה כן את פעם את עובדת עכו"ם פלונית ופעם עכו"ם פלונית ות"י הוית דמיא כינקתא קלילא המקלקלא ארחהא ובכרה היא גמלה הקטנה בת ימים והיא רצה יותר מהזכר , משרכת מענין שרוך כנעל שקושרין אותו סביב הנעל כמה פעמים : (כד) פרה . בה"א כמו באל"ף פרא אדם כן פראים במדבר והוא חמור הבר

מצודת דוד

אחריו בעת שהיה מוליך אותך בדרך הישרה ובעונש בא מה שבא ולא במקרה : (ח) ועתה • הואיל והכל בהשגחה למה לך ללכת לדרך מצרים ואשור לרוות למאוך במי הנהרות ר"ל לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידיהם הלא הכל בהשגחה ומה יועילו לך : (יט) תיסרך רעתך • הרעות שאתה עושה המה יוסרו אותך במוסר יסורין ר"ל בעבורם תיוסר ביסורין : ומשובותיך • מה שהלכת בדרכי לבך תוכיחוך במכאוב וכפל הדבר במ"ש : ודעי וראי • שן לב לדעת ועינים לראות אשר רע ומר דבר העזיבה אשר עזבת את ה' ולא היה פחד ה' אליך כאומר אין היה מהראוי לעזבו אם מפאת העזר הבאה ממנו אם מפאת יראת העונש : (כ) כי מעולם • הלא מימות עולם הייתי לך לעזרה ושברתי העול אשר הכבידו עליך הכשדים : נתקתי . העתקתי מעל צוארך קשרי רצועות העול : ותאמרי • ואז אמרת לא אעבור עוד על דבר ה' : כי על כל גבעה : כאומר והנה לא קיימת כי על כל וכו' את זונה הולכת ונוסעת ממקום למקום ר"ל כמו הזונה אין דרכה לשבת במקום אחד וכמ"ש בה בביתה לא ישכנו רגליה וכו' (משלי ז) כן הלכת אתה מבית עכו"ם זו לבית עכו"ם זו : (כא) ואנכי נטעתיך מענפי גפן משובח ומובחר ומפרש הכל מזרע אמת הם אברהם יצחק ויעקב וא"כ ראוי היה להיות כמוהם ואיך נהפכת למולי להיות בדים רעים המוסרים מן הגפן אשר כל אחת נכריה וזרה מן הנטיעה ולא תשוה אליה : (כב) ותרבי לך בורית • תרבי לנקות עצמך בורית להראות עצמך ע"י ר"ל אף אם תראה לפני הבריות לצדקות ומעכ"פ הנה לא תועיל בזה כי עונך שאתה עושה בסתר נראה לפני ככתם כי לא העבירה הנתר והבורית כלומר הצדקה שאתה עושה לפני הבריות לא כפרו על העון שבסתר : (כג) איך תאמרי . איך תכחשו לומר לא נטמאתי עתה בעכו"ם ומעולם לא הלכתי אחרי הבעלים : ראי דרכך בגיא • כאומר איך תוכל לומר כן הלא ראי דרכך בגיא מול בית פעור ששם עבדת הבעל ודעי מה שעשית ביום הזה ותדע ותשכיל שאותו העון אשר התחלת שם הוא עמך עד היום הזה : בכרה קלה • והרי אתה כגמלה נקבה בחורה הקלה לרוץ יותר מהזכר אשר נתקשר עמה דרכה ומנהגה עד שכל ימים התמיד במנהג ההוא לרדוף ולרוץ בכל עת וכן אתה כאשר התחלת בעבודת בעל פעור נדבקת

מצודת ציון

ענין משפט הגמול כמו והוכח במכאוב (איוב לג) : ומר • מלשון מרירות : (כ) עולך • מלשון עול ההושם על צואר הבהמה והוא משל על הכבדת העבודה : נתקתי • ענין העתק והסרה : מוסרותיך • הם קשרי רצועות העול : גבעה • ענינו כמו הר : רענן • ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים נב) : צועה : ענין טלטול ונוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעהו (לק' מח) : (כא) שורק • זמורות משובחים וכן ויטעהו שורק (ישעיה ה) : סורי • מלשון הסרה והפלה : נכריה • זרה : (כב) תכבסי • מלשון כיבוס ורחיצה : בנתר • מין אדמה רכה ומכבסין בו וכן חומץ על נתר (משלי כה) : בורית • שם עשב המנקה וכן וכבורית מכבסים (מלאכי ג) : נכתם • מל' כתם ורושם : (כג) בגיא • הוא מול בית פעור כמ"ש ונשב בגיא מול בית פעור (דברים ג) : בכרה • גמלה בחורה כמו בכרי מדין (ישעיה ס) : משרכת • ענין קשירה והוא מלשון שרוך נעל (בראשית יד) שהוא הרצועה שקושרין בו הנעל : דרכיה • ענין מנהג וסדר : (כד) פרה • כמו פרא באל"ף והוא חמור הבר : למוד • ענין הרגל וכן כעגל לא לומד (לקמן לא) : באות : מלשון תאוה ותשק

נַפְשׁוֹ שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ׃ כה מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְוֹרֵנֵךְ מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃ כו כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃ כז אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנִי כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ כח וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃ כט לָמָּה תָרִיבוּ אֵלָי כֻּלְּכֶם פְּשַׁעְתֶּם

נפשה ק׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · וגרונך ק׳ ד׳ · ל״ס מ״ל · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ · ילדתנו ק׳ · ג׳ ר״פ

כִּירוֹדָא כֵּן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל מָרְדַת וּטְעַת מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צְבִיָא לְמֵיתַב נְבִיָא אֲמַר לַהּ כָּל בָּעֲהָא דְאוֹרַיְתִי לָא יִשְׁתַּלְהוֹן בִּזְמְנָא יִשְׁכְּחוּנַהּ׃ כה מְנָעִי רִגְלַיִךְ מִלְאִתְחַבָּרָא לְעַמְמַיָא וּפוּמִיךְ מִלְמִפְלַח לְטָעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא וַאֲמַרְתְּ תָּבִית מִבָּתַר פּוּלְחָנָךְ לָא אֲרֵי רְחֵימִית לְאִתְחַבָּרָא לְעַמְמַיָא וּבָתַר פּוּלְחַן טָעֲוָתְהוֹן אֵהָךְ׃ כו כִּבְהֵתַת גְּבַר דְּמִתְחַשֵּׁיב מְהֵימַן וּמִשְׁתְּכַח גְּנִיב כֵּן בְּהִיתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אִנּוּן מַלְכֵּיהוֹן רַבְרְבֵיהוֹן וְכָהֲנֵיהוֹן וּנְבִיֵיהוֹן דְשִׁקְרָא׃ כז אָמְרִין לְצַלֵם אָעָא אֲבוּנָא אַתְּ וּלְמָא דְמִתְעֲבֵיד מִן אַבְנָא אָמְרִין לֵיהּ אַתְּ בְּרֵיתָנָא אֲרֵי אַחֲזָרוּ בְּפוּלְחָנִי קְדָל וְלָא שַׁוִּיאוּ דַחַלְתִּי לְקָבֵיל אַפֵּיהוֹן וּבְעִידָן דְּבִישְׁתָּא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן כָּפְרִין בְּטָעֲוָתְהוֹן וּמוֹדַן קֳדָמַי וְאָמְרִין רַחֵים עֲלָנָא וּפְרוֹקְנָא׃ כח וְאָן דַּחַלְתְּכוֹן דַּעֲבַדְתּוּן לְכוֹן יְקוּמוּן אִם יָכְלִין לְמִפְרַקְכוֹן בְּעִדַּן בִּישְׁתְּכוֹן אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן הֲוָאָה דַּחַלְתְּכוֹן לְבֵית יְהוּדָה׃ כט לְמָא אַתּוּן מִדַּמָן לְמֵידַן לְקָבֵל פִּתְגָמֵי כּוּלְכוֹן מְרַדְתּוּן

רשי

מדבר: שלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע. שאפה רוח: פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר למקומו: תאנתה מי ישיבנה: אותה מדת תניינים שיש בה כי גם התנין שואף רוח כמה שנאמר: שאפה רוח כתנים (ירמיה יד) מי ישיבנה מאותה מדה כן אתם מי יוכל להשיבכם מדרככם הרעה: כל מבקשיה לא ייעפו· כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיגה ומה סופה בחדשה ימלאונה חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד (הוא אב) הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו: תאנתה. שי״ן דגרומינ״ש בלעז וכן ת״י כירודא· ד״א ל׳ יללה כמו תאניה ואניה (איכה ב) ל״א שאקונטריא״ה בלעז כמו תאנת שילה (יהושע טז): (כה) מנעי רגלך מיחף. זו היא מדתך כפרה האוהבת לנוע נביאי אומרים ליך מנעי עצמך מעכו״ם שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם · נואש נוקלייר״ר בלעז: (כו) כי ימצ׳· בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק נאמן כך ת״י: (כז) ובעת רעתם יאמרו· אלי קומה והושיענו וכן ת״י ובעידן דביש׳תא אתיא עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחם עלנא ופרוקנא: (כח) מספר עריך היו אלהיך. בכל עיר ועיר אלוה אחר: (כט) למה תריבו. איך תבואו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו: כולכם פשעתם בי· אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי אינשי בהדי הוצא לקיא כרבא

רדק

הבר אמר והנה את כמו הפרא שהוא למוד מדבר שהוא רגיל במדבר והיא ארץ מישור לרוץ בו מאד וזכר הפרא בפסוק זכר ונקבה כי פרא הוא לשון כלל לזכר ולנקבה כמו חמור ושור ויהי לי שור וחמור ואפשר שהנקבה רצה יותר לפיכך זכר לשון נקבה ואמר באות נפשה אבל אחר שהוא כתוב נפשו לשון זכר נאמר המשל הזה על זה והקרי נפשה כמו שהוא רוב הפסוק בל' נקבה ואמר באות נפשה שאפה רוח כי היא רצה למקום שתאוה לא יכול אדם להשיבה ממקום תאותה וענין שאפה רוח כמו שאפו רוח כתנים והיא הכרתה ומשיכת האויר אל האף והשאיפה הזה במרוצה כמו שכתב החכם הגדול ר' שלמה בן גבירול כי רמז חום הרית באמרו כי לא לקלים המרוץ מפני שהמרוץ יוסיף בשאיפת האויר מחוץ לרחף או לנופף על התמימות הטבעי אשר בתוך גוף האדם והשאיפה תהיה בחום האף ולולי האף לא היתה הנשימה שהיא מביאה לידי התנועה ויונתן תרגם שאפה רוח שהיא רוח כירודא הוסיף בו כתנים כמו שאפו רוח כתנים: תאנתה · מן אנה לידו שהוא גרם הדבר וסבובו כלומר כאשר תאנה עצמ' ללכת למקום תאוה מי יוכל להשיבה. כל מבקשים לא יעפו · כי בחנם ירוצו אחרים כי לא יוכלו להשיגה: בחדשה ימצאונה · יש מפרשים בחדש שתשלם הריונה אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיגה ולמצאה כן כנסת ישראל והמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל ה' ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליה הפשע ונפלה והוא חדש אב שנפל הבית והוחרב אז ימצאוה ותודה על הפשע כי לא שמעה אל הנביאים כשהראה בחורבנה ויש מפרשים בחדשה בחדושה כלומר בכל עת ימצאו' כאלו עתה תחל לרוץ והיא חדשה במרוצה ויונתן תרגם בזמנ' ישכחונה: (כה) מנעי · כשהנביאים אומרים לך מנעי רגלך מיחף שלא תלך יחף וגרונך מנעי גם כן מצמאה כלומר שלא תלכי בדרכים רחוקים לעזור מן האומות ובדרכים יקרה לאדם צמא והלך יהף כי יבלו מנעליו בדרכים וכן לא ימצא בכל מקום מים ואם תרצי לא תצטרכי לזה כי במקומך יהיה לך עזר מהאל אם תלכי אחריו ואת אמרת להם נואש כלומר נואש לבי מלכת אחרי ה' לא אלך עוד אחריו אלא אחרי זרים שאני רואה שהם מצליחים ואהבתי אותם ואחריהם אלך ויונתן תרגם מנעי רגלך מלאתחברא לעממיא ופומך מלמפלח לטעות עממיא וגו' כבעמוד: יחף · שם כי אילו היה תואר הי' אומר יחפה כי רגל היא בלשון נקבה או יהי' זכר ונקבה כמו יד והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר: וצמאה שם בשקל שמלה: וגרונך וגורך כתיב והענין אחד אולי הם שני משקלים: (כו) כבשת גנב פירוש הנכון כתרגומו כבהתת גבר דמתחשב נאמן ואשתכח גנב כי הגנב המפורסם אין לו בשת: כן הובישו · פירוש היה להם להובש כי הם לא היה להם בשת כי אילו היה להם בשת היו שבים מדרכיהם הרעים אלא היה להם להובש ממעשים הרעים כי הם היו עם אשר בחר ה' בהם ובאבותיהם והם תעו אחרי אלהים אחרים הנה הם במשל כאדם שהיה מוחזק בנאמן ונמצא בגנבה שיתביישו מהמעשה אשר קרהו באמת כן ישראל היו מוחזקים כעם ה' עושים מצותיו ודבקים בו ושבו לעבוד אלהים אחרים היה להם להובש כי יצאו מחזקתם: שריהם · בלא וי״ו כמו וי״ו כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: וכהניהם · כהני הבעל: נביאיהם · נביאי השקר: (כז) אומרים לעץ · ולאבן. לצלמי העץ והאבן: אבי אתה גדולי ואדוני: ילדתנו. כמו ילדתנו וכן בטרם הרים יולדו: כי פנו אלי עורף. רוצה לומר · כל עבודתם אינה אלא לעכו״ם אינם פונים לעבודתי כלל ופונים אלי אינו אלא בעורף והיא כפירה בי וכן נזכר הפנה בעורף, הפנה עורף מואב בוש: ובעת רעתם. כשתבא עליהם הרעה ורואים כי אין אלהים מושיע אותם יאמרו אלי קומה והושיענו כמו שאמר לדקיהו דרוש נא בעדינו את ה' כי נבוכדנצר מלך בבל נלחם עלינו: (כח) ואיה · כי מספר עריך · ואם תאמר אין לי אלהים אחרים מספר עריך היו אלהיך כי בכל עיר יש לך אלוה: (כט) למה תריבו · ענין מריבה ותלונה אמר כשיבא הטוב עליכם אתם מריבים אלי ואומרים למה עזבתנו ה' ויתננו ביד אויבינו ולמה זה אתם מריבים אלי והלא כלכם

לעץ ג׳ בקריא׳ וסי׳ אמרים לעץ אבי אתה ולאבן · לעץ הקיצה עורי לאבן · כי יש לעץ תקוה :

תולדות אהרן רגלך מיחף · יומא עו : אומרים לעץ · יבמות ח : פנו אלי · חולין יט עקידה שער ק : למה תריבו · ב״ק לב :

מצודת ציון

ותשק: שאפה · ענין משיכה אל בית הבליעה וכן שאפו רוח כתנים (לקמן יד): רוח · כן נקרא האויר: תאנתה · ענין צער ואבלות כמו תאניה ואניה (איכה ב): ייעפו · ענין יגיעה: (כה) מנעי · חדלי: מיחף · כן נקרא ההולך מבלי מנעלים וכן ערום ויחף (ישעיה כ): וגרונך · מלשון גרון ונוחר: נואש · מלשון ייאוש ועזיבת הדבר וכן אמרו נואש (לקמן יח): זרים · מלשון זר ונכרי: (כו) הובישו · מל׳ בושה: (כז) אבי · ענין אדון וגדול וכן אבי דבר גדול הנביא דבר אליך (מ״ב ה): ילדתני · הוא כמו ילדתנו וכן בטרם הרים ילדו (תהלים צ): פנו · מל׳ הפנה וסיבוב: עורף

מצודת דוד

נדבקת בעבודת הבעלים עד היום הזה ולא תעזבם: (כד) פרה · הרי את כפרא הזה הלמוד והרגיל במדבר אשר באות נפשה שאפה רוח ר״ל אין מי מכריחה לרוץ ולרדוף אבל היא בתאוה מרוץ ותרדוף בכל עת ומושכת את האויר אל בית הבליעה כדרך הרצים מהרה: תאנתה מי ישיבנה · ר״ל בכל פעם מרוץ ותחזור במרוצה למקומה כאלו היה לה צער ואבלות ודאגה מי ישיבנה למקומה ולזה מרוץ מהרה והוא ענין מליצה: כל מבקשיה · כל המבקשים אותה לתפשה ביד אינם צריכים להתייגעות לרדוף אחריה כי בחדשה שנתמלאה הריונה ימצאו אותה בקלות כי אז היא כבדה ואינה יכולה לרוץ וכן ישראל המה כפרא הזה כי ע״י מעשיהם אשר לא טובים בא עליהם האויב והמה מתוספים למנוע עזר ממצרים למען יוכלו עמוד בארצם אם כן כל הפרוד הזה בא באות נפשם וכן סופם יהיה כסוף הפרא כי האויב הבא עליהם לכבשם לא יהיה לו יגיעה רבה כי בקל יכבשם בחדש המוכן לפורעניות והוא אב שהוקבע בכיה לדורות בזמן המרגלים כמ״ש רז״ל: (כה) מנעי רגלך מיחף. ר״ל ראה לתקן מעשיך ולא תלכי בגולה יחף ומצמא למים: ותאמרי נואש · אמרת אני מתייאש מעבודת המקום ולא אשוב אליו כי אוהב אני את הזרים הם עבודת הבעלים: ואחריהם אלך. לעבוד אותם. (כו) כבושת גנב כי ימצא. כמרבית בושת הגנב אשר היא בעת ימצא שהוא גנב אחר שהיה מוחזק לנאמן כן ירבה בושת בית ישראל בעיני העכו״ם על כי היו מוחזקים לעובדי ה' ונמצאו עובדי כוכבים ככל העמים: המה: המון העם: וכהניהם כהני הבעל: ונביאיהם. נביאי הבעל: (כז) אומרים. על אשר אומרים לפסל העשוי מעץ אתה אבי ולצלם מאבן יאמרו אתה ילדתנו כאלו הכוכבים בראו העולם ומלואה: כי פנו אלי עורף. ר״ל אינם שומעים לדברי כאדם המהפך עורף מול רעהו ולא יאבה לשמוע אמריו: ובעת רעתם · בעת בוא עליהם הרעה יתפללו אלי ויאמרו קומה והושיענו מן הרעה: (כח) ואיה. ר״ל והנה אשיב לך איה אלהיך אשר עשית לך בפועל ידיך יגמו הם ויקומו אם יכלו להושיע לך בעת בא עליך הרעה: כי מספר עריך. לפי חשבון מספר עריך עשית צורות של כוכבים אתה יהודה א״כ רבים המה ואף אחד לא ימלא מהם שיוכל להושיעך: (כט) למה תריבו אלי. למה התרעמתו לומר על שאין אני מציל אתכם מן הרעה הבאה הלא כולכם פשעתם בי ואיש לא נסדר ומהו הזכוּת

פשעתם

כרבא : (ל) לשוא הכיתי : על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר : אכלכם חרבכם . את נביאכם הרגתם את זכריה וישעיה : (לא) ראו דבר ה' : הוליא להם לנלנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר ה' מועיל : המדבר הייתי לישראל : ל' תימה הוא לכך נקודה מ"ס רפי וה"א בחטף פתח כלום נדמה להבותיכם שהוא מדבר כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו : מאפליה . ל' חשך : מדוע אמרו עמי רדנו . נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש רבי תנחומא ומנחם פירש רדנו ל' ירידה ועוד פנים אחרים : (לג) תיטיבי · תקשטי עלמך לקראת נואפיך כמו (מלכים ב ט) ותיטב ראשה דאיזבל בפר' יהוא : גם את הרעות למדת : חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם : גם · ל' אפילו : לכן · ל' שבועת אמת אך את הדרך הרעה שבכל הדרכים למדת לעלמך : למדת. הנהגת : (לד) במחתרת מלאתים · לא מלאת אותם במחתרת כשהרגת אותם : מלאתים · כה יאמר לנקבה ל' פעלת . והרבה יש בספר (יחזקאל י"ו) את נשאתים : כי על כל אלה : שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה : (לה) ותאמרי . בלבך : כי נקיתי · אשר זכאה אני נפשי. נשפט אותך . בא עמך במשפט: (לו) תזלי . לשון זלזול : לשנות את דרכך : לעזוב אותי ולסמוך על מצרים לעזרה בימי יהויקים ולדקיהו (לקמן ל"ז) : לשנות . ל' שינוי : כאשר בושת מאשור : שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר בד"ה

כִּי נְאֻם־יְהוָה׃ ל לַשָּׁוְא הִכֵּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוּסָר לֹא לָקָחוּ אָכְלָה חַרְבְּכֶם נְבִיאֵיכֶם כְּאַרְיֵה מַשְׁחִית׃ לא הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־יְהוָה הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ לוֹא־נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ׃ לב הֲתִשְׁכַּח בְּתוּלָה עֶדְיָהּ כַּלָּה קִשֻּׁרֶיהָ וְעַמִּי שְׁכֵחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ לג מַה־תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם אֶת־הָרָעוֹת לִמַּדְתִּי אֶת־דְּרָכָיִךְ׃ לד גַּם בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים לֹא־בַמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה׃ לה וַתֹּאמְרִי כִּי נִקֵּיתִי אַךְ שָׁב אַפּוֹ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל־אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי׃ לו מַה־תֵּזְלִי מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ גַּם מִמִּצְרַיִם תֵּבוֹשִׁי כַּאֲשֶׁר־בֹּשְׁתְּ

בְּמֵימְרֵי אֲמַר יְיָ׃ ל לְמַגָּן אַלְקֵיתִי יַת בְּנֵיכוֹן אוּלְפַן לָא קַבִּילוּ קְטַלַת חַרְבְּכוֹן נְבִיֵיכוֹן כְּאַרְיָא דִמְחַבֵּל׃ לא עַם דָרָא אַתּוּן קַבִּילוּ פִתְגָמָא דַיְיָ הָא כְמַדְבַּר צָדֵי דְלֵית בֵּיהּ הֲנָאָה וַהֲוָה מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל אִם כְּאַרַע חוּרְבָא מַה דֵין אֲמָרוּ עַמִּי אִיטַלְטֵילְנָא לָא נְתוּב עוֹד לְפוּלְחָנָךְ׃ לב הַאֶפְשַׁר דְּתִתְנְשֵׁי בְּתוּלְתָא תִּקּוּנַהּ כַּלְתָא קִישּׁוּטָהָא וְעַמִּי שְׁבָקוּ פוּלְחָנִי יוֹמִין דְּלָא מִנְיָן׃ לג מַה מִשְׁתַּפְרָא בְּאוֹרְחָתִיךְ לְמֶעְבַּד רַחֲמֵי לְאִתְחַבָּרָא בְּעַמְמַיָּא בְּכֵן אַף יַת בִּישָׁן אַלֵיפְתְּ מִן אוֹרְחָתִיךְ׃ לד אַף בְּסִתְרָא אִשְׁתַּכַחַת דַּאֲשַׁדְתְּ דַם זַכָּאִין דַּם נַפְשַׁת דְמִסְכְּנִין זַכָּאִין לָא כְמָא דְמִשְׁכְּחִין בְּמַחְתַּרְתָּא אֱלָהֵין עַל כָּל אִלֵּין עֲבַדְתְּ׃ לה וַאֲמַרְתְּ אֲרֵי זָכֵיתִי בְּרַם תָּב רוּגְזֵיהּ מִנִּי הָא אֲנָא עָבֵיד עִמִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּין עַל דַּאֲמַרְתְּ לָא חֲטֵיתִי׃ לו מָה אַתְּ מִסְתַּכְּלָא לְחָדָא לְקַלְקָלָא יַת אוֹרְחָתִיךְ אַף מִמִּצְרַיִם תִּבְהֲתִין כְּמָא

ל' ר"ס · ל' · מלין בתרי טעמי · ב' · ל' וחסר ו' י"א · חסר כלישי' · למדת ק' · ל' מ"ל· ב' · ב' ודע · ב' · כ"ו · ב' · י"ו · ל' · ל'

י' מלין בתרי טעמי פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח במי"א מקומות שישרתנה כאיילא וסי' נמסר בסדר פנחס ושם נמסר י"א כי יש ספרים מוסיפי' לאפנים להם קורא הגלגל :

כלכם פשעתם בי ופי' כלכם גדוליכם וקטניכם וי"ת ענין דין למה אתון מדמן למדן לקבלא פתגמי : (ל) לשוא · אמר בניכם לפי שאמר כלכם אמר למה אתם מריבים אלי ואם תאמר למה אני מכה אתכם ביד האויבים אתם פשעתם בי ואם תאמרו למה אני מכה בניכם הו שהם למדים מקטנותם לדבר שוא ואם מיסרים אותם נביאי ה' מוסר לא לקחו אם כן למה תריבו אלי ויונתן תרגם לשוא למגן כלומר בחנם הכתי אותם כי מוסר לא לקחו ורז"ל פי' לשוא על עסקי שוא שאמרו בעון נדרים בנים מתים שנאמר לשוא הכתי את בניכם מוסר לא לקחו : אכלה חרבכם נביאיכם · יש מפרשים כי אמר זה על זכריה ועל אוריה הנביאים שהרגום ואין זה הפי' נכון כי לא היה אומר נביאיכם כי לא היו נביאיהם אלא נביאי השקר כמו שאמר כהניהם ונביאיהם אלא הנכון כמו שפירש אדוני אבי ז"ל אמר נביאיכם שהם נביאי השקר אתם הרגתם אותם בשמעכם דבר ה' ונבואת' גרמה לכם אבוד הנפשות לפיכך אמר כאריה משחית שמשחית הבשר וקורעו קרעים בטרפו כן אתה השחתם אותם בנפשות' ובגופותם : (לא) הדור · הה"א ה"א הקריאה כה"א שקבל תקה אתם לכם : ראו דבר ה' . הבינו מה שהוא אומר לכם כי יש ראיה בלב כמו ולבי ראה הרבה ראה דבריך טובים . והדומים לכם , ובדרש כי לנלנת המן הראה להם לפיכך אמר לכם ראו ולא אמר שמעו : המדבר הייתי . אם הייתי להם כמו המדבר או ארץ מאפליה שלא ימצא בהם האדם צרכו אלא כל צרכם וספוקם מצאו כי כל זמן שהלכו אחרי אם כן מדוע אמרו עמי רדנו כלומר יש לנו ממשלה מלכים ושרים לא נבא עוד אליך , רדנו מענין רד עם אל שהוא ענין ממשלה , מאפליה מלה אחת כשוא הלמ"ד ונקודתה מחלוקת בין הספרים יש ספרים שנקוד' מאפלי' המ"ם בפתח והאל"ף בשוא ויש ספרים שנקוד בהם מאפליה המ"ם בשוא והאל"ף בפתח והפ"א דגושה ופירוש ארץ אפל ולהגדיל האפל סמך אותו למלת י"ה וכן שלהבת י"ה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ושפי לחרדת אלהים וי"ת מאפליה הרובה כי היא כמו ארץ אופל שלא ימצא בה דבר ותרגם רדנו אטלטלנא וכן תרגם עניי' מרודים מטלטלין : (לב) התשכח בתולה עדיה · בתולה כלה וכפל הענין במלות שונות כי אין כלה · בעדים וקשורים כ"א בתולה וכן אין בתולה בעדיה ובקשורין כ"א כלה וישראל נמשלו לכלה ביום מעמד הר סיני ואיך שכחו אותו היום והלכו אחרי אלהים אחרים זה כמה ימים ושנים ובאמרו אין מספר הוא להפלגה : (לג) מה תיטיבי · תתקני דרכך לבקש אהבה כלומר אהבת האומות כמו שאמר מה לך לדרך מצרים ומה לך לדרך אשור ומלאה לשון הטבה כרעה כי רוצה לומר תקון הדבר או חזוקו כמו הסיטב חרה לך כי יטיב את אבי הרעה עליך על הרע כפים להטיב : גם את הרעות · כלומר האומות הרעות למדת את דרכיך כלומר שהרעות מהם והם למדו מרעותיך וכתיב למדתי והוא מאמר הכל רוצה לומר למדתי אותך בדרכיך שהן רעות ויבא לך בעבורן רע כאילו למדתי אותן מדרכיך שיוסרו עליך והקרי למדת כמו שפירשנו : (לד) גם בכנפיך · בכנפי בגדך על דרך ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי הגאלתי ויונתן תרגם אף בסתרא אשתכחת דאשדיתא דם וכאלו תרגם בכנפיך סתרא כמו ולא יגלה כנף אביו שמפרשין אותו סתר אביו והיא אשתו ומה שאמר נמצאו ואמר דם כאילו אמר דמים שהרי אמר נפשות : לא במחתרת · שנאמר אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים ואת לא מצאת אותם במחתרת למה הרגת אותם והם נקיים : מצאתים · מצאת אותם כי כן תתבר הנקבה הנמצאת עם הכנוי בחירק התי"ו : כי על כל אלה · טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו : (לה) ותאמרי · אמר כי על כל אלה אני מוכיחך על שאת הולכת אחרי העמים ועובדת אלהיהן ושופכת גם כן דם נקי ואת אומרת כי נקית ממעשים רעים ושב אף האל ממני ולא ירע לי עוד ובזה עוף כפול כמה שאמר החכם הפירת העון שתי עונות ובזה אני נשפט אותך ומעניש בזה על אמרך לא חטאתי : (לו) מה תזלי · פרשו

תולדות אהרן לשוא הכיתי . שבת לג כתובות עב : נשפט אותך : (תענית סה) :

מצודת דוד

הנמצא לכם : (ל) לשוא · על חנם הכיתי את בניכם כיון שעכ"ז לא לקחו האבות מוסר ועדיין עומדים במרדם וכל עקר כוונת הכאת הבנים היה למען יוסרו האבות : אכלה · כי חרבכם הרבה את נביאיכם כי הרגו את ישעיה ואת זכריה : כאריה משחית · כאריה שמשחית בני אדם : (לא) הדור אתם · אתם בני הדור ראו בהבנת הלב את מצות ה' אשר יש תשלום גמול עליהם : המדבר · וכי עד הנה הייתי לישראל כמדבר וארץ מאפליה אשר לא ימצא שמה די צורך האדם ר"ל וכי לא היה ספוק בידי לשלם גמול טוב על המצות שעשו : רדנו : כבר נבדלנו ממך ולא נבוא עוד אליך : (לב) התשכח . וכי הדרך הוא שתשכח הבתולה להשים עדיה עליה להתקשט בו וכי תשכח הכלה את קשוריה הם סוטי השמי שקושרת שערה בהם להתקשט וכאומר הלא אין דרך האדם לשכוח דבר הנצרך לו ביותר : ועמי . אבל עמי שכחו אותי ימים הרבה ואין מספר להם עם שזהו עיקר חייהם על האדמה : (לג) מה תטיבי דרכך . מה תתקני מנהגך בעבודת הבעל לעשות בדמיון גמור אל מעשה העכו"ם לבקש מהם אהבה בעבודך כמעשיהם : לכן · באמת גם את העכו"ם הרעות למדת אתה את מנהגיך ר"ל אתה הרעות לעשות יותר מכולן ואף להרעות שבהן למדת להרשיע יותר כמוך : (לד) גם בכנפיך · גם בכנפי בגדיך נמצאו דמי נפשות אביונים נקיים מעון מיתה ועל חנם הרגתם : לא במחתרת מצאתים · דמי הנפשות ההלה לא מצאתים במחתרת ובמקום נסתר כי אם בגלוי : על כל אלה . הכנפים הנזכרים למעלה : ר"ל לא עשית הדבר בהסתר כי אם בפרסום רב מבלי בוש : (לה) ותאמרי . ר"ל אם אמנם כל אלה עשית בפרסום איך שאמרי לא כן הוא כי נקי אני מעבירה ואין האמת עם הנביאים שאומרים שחרה בי אף ה' אך שב אפו ממני הואיל ואני מנוקה מעון : הנני נשפט אותך . לכן הנני מתווכח עמך גם על מה שתכחש לומר לא חטאתי ר"ל מלבד גמול החטא אוסיף עוד עונש על מה שתכחש חטאיך והעונש הזה מחשב לעיטם כי בזה יודיע שפשעו בדבר הזה : (לו) מה תזלי מאד : למה תרבי ללכת לבקש עזר מן המצרים : לשנות את דרכך ; פעם

מצודת ציון

עורף · הוא אחורי הפנים והצואר : (כט) תריבו · ענין תרעומות ותלונה : (ל) לשוא · לחנם · (לא) ראו · יאמר גם על הבנת הלב וכן ולבי ראה הרבה חכמה (קהלת א) : מאפליה · מלשון אופל ותושך וכפל לנגדיל הדבר סומכו למלת יה וכן שלהבת יה (ש"ה ח) והיא כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש : רדנו · ענין ההבדל ממקום הדבוק כמו רדה הדבש (שופטים יד) : (לב) עדיה · מל' עדי ותכשיט : (לג) תיטיבי · ענין תקון כמו ותיטב את ראשה (מ"ב ט) : דרכך · מנהגך · (לד) בכנפיך · שולי הבגד : במחתרת · ר"ל במקום נסתר והיא מלשון חתירה וחפירה כמו אם במחתרת ימצא הגנב (שמות כב) : (לה) נשפט · ענין ויכוח וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה סו) : (לו) תזלי · ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים (איוב יד) : מאוד · היא כמו הרבה : לשנות · מלשון השנות

ש"ש אזל וסוא ענין הלוך כתרגומו אמר מה תלכי הנה והנה לבקש עזר ותשנה את דרכך פעם לאשור פעם למצרים ומה שאמר מאד כמו שאמר מה תיטיבי דרכך כמו שפירשנו: כאשר בושת מאשור שהלא לו אחז שחד ואומר בדברי הימים ויצר לו ולא חזקו וכן בימי חזקיהו תפש כל ערי יהודה הבצורות ואמר גם כן תבושי ממצרים שנתן יהואחז שחד לפרעה נכה והעריך את הארץ לתת השחד ויעזור לו ממלך בבל ולא הועיל כי יצאו גדודי כשדים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת כי לקח מלך בבל מנחל מצרים והנה בושה יהודה מעזרה ובטל עוזר ונפל עזור לפיכך אמר זה הפסוק: (לז) גם מאת זה תצאי. רוצה לומר מן המקום הזה שלא יועילך מבטחיך שהיית בוטחת בהם: ולא תצליחי להם. רוצה לומר בעבורם ומה שאמר וידיך על ראשך כי כן דרך האשה הנועקת על לידה הולכת וידים על ראשה כמו שאמר בתמר ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה וי"ת ובהתת תוכין על רישיך: (א) לאמר. ענינו עם כי מאס ה' הוא מאס לך בעבור מבטחיך ואומר לך הן ישלח איש את אשתו: חנוף תחנף הארץ ההיא: שיעשה בה זה המעשה כמו שאמרה תורה כי תועבה היא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ כן אמר הנה חנוף תחנף הארץ כלומר תחטא: ואת זנית רעים רבים ושוב אלי. במקומות רבים המשיל הכתוב כנסת ישראל לאשה והקב"ה בעלה כלומר שלקחה לו לעם סגלה והוא לו כאשה והוא לה כבעל וכמו האשה שזונה תחת בעלה שהיא חייבת כן ישראל שהלכו אחרי עמים רבים ודבקו בטעותם קורא הכתוב זה זנות וזה הענין נמצא בנביאים שדברו בזה המשל וקראו ענין זה ענין זנות ושמשו בו בכל לשון של זנות וזה הרבה בספר יחזקאל אמר ואחר שהלכת לבעלים איך תשובי אלי עוד ואפילו תשובי בתשובה לא תוכלי לשוב אלי עד שתגלי מארצך ותשבי שם ימים רבים עד תשכחי עונך הראשון ולא יעלה על לבך עוד עבודת אלילים ואחר כן תשוב אלי ואשוב אליך: (ב) שאי. שפים מקומות גבוהים כמו ההרים הרמים והגבעות הנשאות כי כן היה דרך עובדי עכו"ם בזמן ההוא כמו שכתוב: שגלת. כתיב שכבת קרי כמו ישגלנה ישכבנה לשון נקיה וכבר פירשנו כי לשון הזנות והשכיבה הוא עניו העכו"ם: על דרכים ישבת להם: פי' לעובדי עכו"ם כלומר ישבת מיחלת עוברי דרכים שהם מכמה מקומות רוצה לומר עם ועם עובד אלהיו ואת התאוית לכלם לעבדם כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: במדבר. כי כן דרך הערביים השכנים במדבר יושבים להם על הדרכים מיחלי השיירות העוברות למכור מהם ולקנות מהם וי"ת שפים נגרין כמו נגרי בריתא בתלמוד ותרגום לא שכבת לא אתחברת ליך למפלח וגו' כבעמוד: בזנותיך בסימן רבוי אחד לבד והדומים לא כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: (ג) וימנעו רביבים. הוא המטר והוא היורד במרחשון והוא הנקרא יורה ומורה וכן בדברי רז"ל יורה במרחשון ומלקוש בניסן כי אלה שני הזמנים הם זמני המטר לצורך התבואה וברוב הזמנים רוב המטר יורד במרחשון לפיכך נקרא ירח בול מענין מבול ונקרא המטר ההוא רביבים במקום שקראו במקום אחר יורה וענין הפסוק אומר כי נמנעו הגשמים מפני מעשיכם הרעים כמו שאמר בתורה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וגו' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ועם כל זה שמנעתי הרביבים בעונך ומלקוש לא היה לא נכל־ת ממעשיך והיה לך מצח כאשה זונה שאינה בושה מגלופיה ומרימה מצח ומעיזה פניה אף על פי שהנביאים מוכיחים אותך ואומרים לך בושי ממעשיך ראוי העונש שמשיגך בעבור' עם כל זה מאנת הכלם וזהו שאמר מאנת כלומר שהיית ממאנת בתוכחת הנביאים ולא בושה מפניהם ורז"ל דרשו הפסוק ואמרו אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנאמר וימנעו רביבים וגומר ות"י וחוצפא כאתתא נפקת ברא הוה לך ועז פנים יקרא חציף בלשון רז"ל: (ד) הלא מעתה קראתי. כתיב ביו"ד כאילו הוא מדבר בעדו וקרי בלא יו"ד כמו לנמצא ופי' הכתוב אמר הלא מעתה כלומר היה לך מעתה לקרוא לי אבי כיון שקראתי לך ע"י נביאי בני היה לך לענות ולומר לי אבי אלוף נעורי אתה ולא עשית כן ופי' הקרי אמר הלא מעתה כיון שראית שעצרתי הגשמים היה לך לשוב אלי ולקרוא לי אבי אלוף נעורי אלופי וגדולי מימי הנעורים והוא זמן יציאת מצרים כי אז נכנסו ישראל ת־ת כנפי השכינה ונתחנכו במצותיו ובידיעת אלהותו כמו הנער הנכנס ללמוד ומתגדל אותו בידיעת תורה וחכמה ותרגם יונתן אלוף נעורי פרקי דמן עלמא: (ה) הינטור. אמר הנביא אם עשית זה הינטור האל לך לעולם עוך אם ישמור חטאתך לנצח לא יעשה זה אלא בשובך אליו ישוב אליך ויטיב לך ואת לא עשית כן אלא דברת ותעשי הרעות ותוכל. דברתי כתיב ביו"ד אמר הנביא דברתי לך לשוב ולא עשית אלא הרעות לרשות ותעשי

מַאַשּׁוּר: לז גַּם מֵאֵת זֶה תֵּצְאִי וְיָדַיִךְ עַל־רֹאשֵׁךְ כִּי־מָאַס יְהוָה בְּמִבְטַחַיִךְ וְלֹא תַצְלִיחִי לָהֶם:

ג א לֵאמֹר הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חָנוֹף תֶּחֱנַף הָאָרֶץ הַהִיא וְאַתְּ זָנִית רֵעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נְאֻם־יְהוָה: ב שְׂאִי־עֵינַיִךְ עַל־שְׁפָיִם וּרְאִי אֵיפֹה לֹא שֻׁגַּלְתְּ עַל־דְּרָכִים יָשַׁבְתְּ לָהֶם כַּעֲרָבִי בַּמִּדְבָּר וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ בִּזְנוּתַיִךְ וּבְרָעָתֵךְ: ג וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם: ד הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתִי לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה: ה הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח הִנֵּה דִבַּרְתִּי וַתַּעֲשִׂי הָרָעוֹת וַתּוּכָל:

ג' ד' · ל' · ר"פ · י"ב · ל' · ל' · ל' · ב' מ"ל · ח' · י' כ"כ · שכבת ק' · ב' חסר · קראת ק' ג' חסר · ל' · דברת ק' · ג'

דִבְהֵיתְתְּ מֵאַתּוּרָאָה: לז אַף מִלְוַת דֵין תִּפְקִין וּבְהֵיתַת חוֹבַיִךְ עַל רֵישִׁיךְ אֲרֵי רְחֵיק יְיָ רוּחְצָנַיִךְ וְלָא תַצְלְחִין לְהוֹן: א לְמֵימַר הָא יִפְטַר גְּבַר יַת אִתְּתֵיהּ וּתְהַךְ מִלְוָתֵיהּ וּתְהֵי לִגְבַר אוּחֲרָן הַאֶפְשַׁר דִּיתוּב לְוָתַהּ עוֹד הֲלָא מֵיחַב תְּחוּב אַרְעָא הַהִיא וְאַתְּ טְעֵיתָא וְאִתְחַבַּרְתְּ לְעַמְמִין סַגִּיאִין וּתְוּבוּ מִכְּעַן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ: ב זְקוּפִי עֵינַךְ עַל נַגְרִין וַחֲזַא הֵיכָא לָא אִתְחַבַּרְתְּ לִיךְ לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא עַל אוֹרְחַת בֵּית מֵישְׁרֵיהוֹן אוֹרִיכַתְּ לְהוֹן כַּעֲרָבָאֵי דְּשָׁרָן בִּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא וְחַיֵּבְתְּ אַרְעָא בְּטַעֲוָתִיךְ וּבְבִישָׁתִיךְ: ג וְאִתְמְנָעוּ רְסִיסַיָּא וּמַלְקוֹשָׁא לָא הֲוָה וְחוּצְפָּא כְּאִתְּתָא נָפְקַת בָּרָא הֲוָה לִיךְ מְסָרְבַתְּ לְאִתְכְּנָעָא: ד הֲלָא מִכְּעַן תְּצַלַּן קֳדָמַי רִבּוֹנִי אַתְּ פָּרְקִי דְמִן עָלְמָא: ה הַאֶפְשַׁר דְּתִתְנַטְרוּן לִיךְ חוֹבַיִךְ לְעָלַם אִם תִּתַּקַּף עֲלָךְ מְחָא לְאַפְרֵשׁ הָא מַלֵּילְתְּ וַעֲבַדְתְּ בִּישִׁין

(בד"ה כח): (א) לאמר הן ישלח וגו': יש לי לומר שאין עוד את ראוי לי כי כן דרך המשלח את אשתו והלכה לה וגו': ואת זנית רעים רבים. עם אוהבים רבים ואעפ"כ שובי אלי: ושוב אלי. כמו שובות ולשוב אלי אני עוסק בך: (ב) שפים: יבלו מים: לא שוגלת. ל' פלגש: ישבת להם: להיות נכונה לקראתם: כערבי. יושב אוהלים שהוא תמיד מלוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי ששוכן בערבה: (ג) ומלקוש. כמטר היורד בניסן על המלילות ועל הקשין ומלקוש ערדיי"א בלעז: (ד) הלוא מעתה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כך הינטור לך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור: (ה) הנה דברת. בפיך לא אבוא עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב: ותוכל. ונלאת למרוד

רעים ח' בקריאה וסי' לאם הן ישלח איש את אשתו. לחלק יגיד רעים. הן יוסיף רעים רבים. איש רע להתרועע. אכלו רעים שתו ושכרו דודים: ותוכל ג' קמצין וסי' כי שרית עם אלהים ועם אנשים. ותעשי הרעות ותוכל. פתיתני ה' ואפת:

תולדות אהרן כן שלחי יומא פו סנהדרין ט: ותחניפי ארץ (תענית ט): וימנעו רביבים. תענית ז יבמות עח: ומצח אשה. ערכין טז (יומא עז סנהדרין כג קידושין סה). אלוף נעורי חגיגה טו:

מצודת ציון

השתנות: (א) ישלח. ענין טרוד וגרושין וכן ושלחה מביתו (דברים כד): חנוף תחניף. ענין חיוב ואשמה כמו ולא תחניפו את הארץ (במדבר לה): (ב) שפים. כן נקראו המקומות הגבוהות כמו אפתח על שפים נהרות (ישעיה מא): איפה. אי פה וכן איפה הם רועים (בראשית לז): שגלת. ענין משכב המשגל וכן ואיש אחר ישגלנה (דברים כח): להם: לצרכם: כערבי. שם אומה: (ג) רביבים. הוא המטר החזק וכן כרביבים עלי עשב (שם לב): ומלקוש. כן נקרא המטר שאומר היורד על הקשין ועל המלילות וכן יורה ומלקוש (שם יא): ומצח. כינוי העזות: מאנת. מל' מיאון: הכלם. מלשון כלימה: (ד) אלוף. שר ואדון וכן אל תבטחו באלוף (מיכה ז): (ה) הינטור. ענין שמירה כמו נוטרה את הכרמים (ש"ה א): ונצח

מצודת דוד

פעם לאשור פעם למצרים: גם ממצרים תבושי. על אשר לא תמצא עזר על ידו כאשר בושת מאשור. כי אחז מלך יהודה שלח מלאכים למלך אשור לעזור לו והיצר לו עוד כמ"ש ויבוא וכו' מלך אשור ויצר לו ולא חזקו (דה"ב כח): (לז) גם מאת זה. כמו שיצאת בדאגה ובילל מאת מלך אשור כן תצאי ממלך מצרים בדאגה וידיך יהיו מונחים על ראשך כדרך המקונן: כי מאס ה' במבטחיך. דבר שאמרו ונמאס בעיני ה' מה שאתה בוטח בעזרת המצרים ולכן לא תצליח לך ההצלחה להם למצוא חן בעיניהם להיות לך לעזר מול הקמים עליך: ג (א) לאמר. ר"ל מהראוי לאמר לישראל את זאת הנה אם יגרש איש את אשתו ובאחר הלכה מאתו והיתה לאיש אחר ואף אם לא בא עליה: הישוב. וכי יוכל בעלה הראשון לשוב עוד אליה לקחתה אחר שמת השני או גרשה הלא בעבור עון כזה מתחייב להארץ הנענשה בה כזאת ומקבל גמולה משלם: ואת. אבל אתם ישראל עם כי בעודך תחתי זנית באיסור עם אהובים רבים ר"ל עם כי עבדת עכו"ם אלוקות עכ"ז שוב אלי ואקבלך בתשובה: (ב) שאי עיניך. הרימי עיניך לראות על ההרים הגבוהים וראי איה המקום אשר לא שכבת שמה עם נואפים ר"ל אשר לא עבדת שמה עכו"ם: על דרכים וכו'. לפי שהמשילם לזונה אמר לשון המשל באשה היושבת על הדרכים להיות מזומנת אל הנואפים ור"ל היית ממציאה עצמך לכל מין עכו"ם: כערבי במדבר. כערבי הזה הרגיל לשבת במדבר במקום שאין אנשים כן הסתרת עצמך על הדרכים להסתתר שם עם הנואפים ור"ל מאד היית נרדף אחר עבודת הפסילים: ותחניפי ארץ וכו'. עם זנותך לעכו"ם ועם יתר רעתך חייבת את הארץ להיות חרבה ושוממה: (ג) וימנעו: הלא בעונך נמנעו הרביבים ולא היה המלקוש ואם כן היה לך להיות בוש במעשיך: ומצח. אבל יש לך מצח מגולה כדרך אשה זונה שאינה מכסה מצחה בעבור בושה מה לא כדרך הצנועות שמכסות מצחן אם יקרה לכן דבר בושה: מאנת הכלם. אתה ממאנת להיות נכלם ובוש ממעשיך: (ד) הלוא מעתה: הלא בעת מנעתי הגשם בעונך קראת לי בפה אבי ואמרת עלי אלוף וכו' ר"ל אתה האדון שלי מעת נעורי מיום שבחרת בי: (ה) הינטור. ואמרת בתפלה וכי המקום ינטור השנאה לעולם וכי ישמור האיבה לנצח והוא כפל ענין במ"ש: הנה דברת. הנה הדברים האלה דברת בפיך לבד אבל

ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ הֲרָאִיתָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל הֹלְכָה הִיא עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְאֶל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וַתִּזְנִי־שָׁם׃ ז וָאֹמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה וַתִּרְאֶה בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃ ח וָאֵרֶא כִּי עַל־כָּל־אֹדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֵדָה יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃ ט וְהָיָה מִקֹּל זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־הָאֶבֶן וְאֶת־הָעֵץ׃ י וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁבָה אֵלַי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה בְּכָל־לִבָּהּ כִּי אִם־בְּשֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְּקָה נַפְשָׁהּ

ל' והס' · ותרא ק' · מ"ע · כ' · ול"י. כ' · כ' · ל' חס' בקלילותא · ו' ר"פ בספ' · כ' בסיפר' · ד' בטעם בסיפרא. ל'

וְאַסְגִּית׃ ו וַאֲמַר יְיָ לִי בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא הַחֲזֵיתָא מָה דַעֲבָדוּ דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנֵי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אָזְלִין אִינוּן עַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וּלְתְחוֹת כָּל אִילַן עֲבוּפְוּפְלְחִין אָעָן לְטַעֲוָתָא׃ ז וַאֲמָרִית בָּתַר דַעֲבָדוּ יַת כָּל אִלֵּין לְפוּלְחָנִי יְתוּבוּן וְלָא תָבוּ וַחֲזוֹ מִשְׁקְרַיָא אֲחֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה׃ ח וּגְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי עַל כָּל עֵיסַק דִטְעוֹ דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנֵי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אַגְלֵיתִינוּן כְּמָה דִיהָבִין אִגֶּרֶת גֵט פִּטוּרִין וּמְשַׁלְחִין וְלָא דְחִילוּ מִשְׁקְרַיָא דְבֵית יְהוּדָה אֲחֵיהוֹן וַאֲזַלוּ וּטְעוֹ אַף אִינוּן׃ ט וַהֲוָה מְדַקְלִילָא בְעֵינָהָא טַעֲוָתָהָא וְחַיֵּבַת יַת אַרְעָא וּטְעַת עִם פַּלְחֵי אַבְנַיָא וְאָעַיָא׃ י וְאַף בְּכָל דָא לָא תָבוּ לְפוּלְחָנִי מִשְׁקְרַיָא אֲחֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה בְּכָל לִבְּהוֹן אֱלָהֵין בְּשִׁקְרָא אֲמַר יְיָ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִי זַכִּיאוּ

שלחתיה ב' וסי' איזה ספר כרתות אמכם. ואתן את ספר כריתותיה: ויאמר ה' אלי ד' בטעמא בסיפרא וסי' נמסר בריש סיפרא:

תולדות אהרן אשר נאפה. עקידה שער מה: מקל זנותה. (תלה נח):

רשי

לנמרוד: (ו) משובה. נלחת ומוכחת בימי יאשיה המלך כשבא להחזיר עשרת השבטים הראית אשר עשתה משובה ישראל השובבה אנבוזיי"ש בלעז: ישראל. עשרת השבטים: הולכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלתה בימי חזקיה עם הושע בן אלה: הולכה. היתה הולכת על כל הר גבוה: ותזני שם. לעכו"ם. ותזני כמו ותזן יו"ד יתירה: (ז) ואמר. על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב: ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה. בגודה קשה ממשובה ישראל שהם ראשונים לקילקול ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה יהודה שראו שגלו אלו ולא לקחו מוסר קרוין בגודה: (ח) וארא כי על כל אודות וגו'. נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו ישראל נקוד זקף מובדל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזה פירושו וארא נסתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל ומה היתה נקמתי שלחתיה מעל פני ולא יראה בגדה יהודה שראתה בפורענות של שומרון לתת לבה לשוב: (ט) ותנאף את האבן. וטעת עם פלחי אבניא ואעיא. וי"ת מקל זנותה ל' קלות מדקלילא בעינהא טעוותהא: (י) וגם בכל זאת. שראו בקלקלת פורענות חבריהם: כי אם בשקר. דורו של יאשיה מראין עצמם שהם צדיקים והם רשעים היו צרים צורות של עכו"ם על דלתותיהם מבפנים חציה על זו וחציה על זו וכשהיו מבערי עכו"ם בודקים היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה: (יא) צדקה נפשה משובה ישראל. נקתה ופטרה עצמה מן הדין שלא

רדק

ותעבי הדעות וקרי דברת בשוא התי"ו כנוי הנמלאת אמר הנביא הנה דברת לעשות רעות ועשית כמו שדברת: ותוכל. תרגם יונתן ואסגית כלומר הרבית לעשות רעות בכל יכלתך וזה הפירוש הוא נכון אמר עשית הרעות כמו שיכולת עשות או פירושו כאשר יכולת לעשות ויש וי"ו במקום כאשר כמו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי ובאמרו ותעשי לשון נקבה ותוכל לשון זכר כן הוא מנהג המקרא במקומות רבים כשדובר כנגד כנסת ישראל ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסה ולשון זכר כנגד העם והכל אחד ואדוני אבי ז"ל פירש שני אלו הפסוקים כן הלא מעתה קראת לי אבי מעתה מקרוב כשחזר יאשיה המלך בתשובה ושבו אנשי יהודה עמו מוכרחים היו כמו שהוא מפורש שאמר בכל זאת לא שבה אלי בגוד' אחותה יהוד' בכל לבה כי אם בשקר. הינטור לעולם כך היו אומרים הם והנביא אומר להם הנה דברת ועשית הרעו' ותוכל: (ו) ויאמ'. בימי יאשיהו המלך. למה אמר זה והלא ידוע כי בימי יאשיהו נתנבא אלא לפי שנתנב' אף בימי יהויקי' ובימי צדקיהו אמר כי נבואתו היתה בימי יאשיהו קודם שעשה תשובה יאשיהו ויהודה שהרי יאשיהו בער עכו"ם מן הארץ וכאן יהוא אומר ותנאף את האבן ואת העץ אם כן הנבואה נאמר' קוד' התשובה ומה שאמר בכל זאת לא שבה אלי כי אם בשקר שדומה שעשו תשובה אלא שעשו אותה בשקר אפשר כי בתוכחו' הנביא ירמיה שהתנבא עליה' אפשר ששבו מקצתם בנראה ובגלוי לא בסתר זהו שאמר בשקר וגם יש לפרש שנבואה זו נאמרה אחר התשוב' ואף על פי שאומר ביאשיהו אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו יאשיהו הוא שב בכל לבבו אבל אנשי דורו שבו מוכרחים מאימת המלך וזהו שאמר לא שבה אלי כי אם בשקר: הראית אשר עשתה. זה לא היה בימי יאשיהו שכבר גלו ישראל בשנת שש לחזקיהו ואיך ראה ירמיהו מה שעשו ישראל קודם גלותם והלא בתחלת נבואת ירמיהו היה לגלות ישראל כ"ג שנה והוא אמר לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואם כן נפרש הראית שמעת או הודעת כמו וירא יעקב כי יש שבר במצרים והדומים לו או נפרש אשר עשתה על השארית הנמלא מישראל מפוזרין בארץ מצרים וממנשה ומשמעון ומנפתלי שהיו שם בימי יאשיהו כאמר בדברי הימים ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי ואמר אשר אספו הלוים שומרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל. משובה. שב אחר ומנינו מורדת מן שובו בנים שובבים: הולכה היא. לפירוש הראשון פירש שהיתה הולכת היא ולפי' השני כי עתה הולכה היא ולא לקחה מוסר כאשר גלו: ותזני שם. היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל והוא כמו ותזנה וכן לור ילדך תשי ותטאתם מלפניך אל תמחי: (ז) ואומר. אמרתי כיון שעשתה כל הרעות האלה ומצאוה צרות רבות ורעות עליה תתחרט על מעשיה הרעים ותשוב אלי והנה לא שבה עם כל זה: ותרא בגודה אחותה יהודה, כלומר ראתה שעשתה כל זה משובה ישראל ולא שתה אל לבה והכתוב חסר הענין אבל מן הכתוב נבין מה שאינו כתוב וכן פסוקים רבים במקרא כמו נגיד חסר תבונות וזולתו כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: ותרא. ותראה כתיב ואחד הוא: בגודה. שם תאר בא בקמץ הבי"ת על דרך היחיד: (ח) וארא. ואני ג"כ ראיתי כי היא ראתה ולא שבה ומה ראתה כי על כל אודות אשר נאפה משובה שלחתיה עם כל זה לא יראה בגודה אחותה יהודה שאלה אותה ג"כ ולא שבה אלי ומה שאמר וארא טעמו נקשר בסוף הענין כי אם בשקר לפיכך אמר וארא כי בני אדם לא ראו זה אבל אני ראיתי כי תשובתה בשקר ולא בכל לבה ואני בוחן לב ראיתי כל זה ואתן את ספר כריתותיה אליה והנה אמר ישעיהו איזהו ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וירמיהו אמר ואתן את ספר כריתותיה אליה פי' המפרש כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה עוד מהם מלך כי בקבוץ גליות אמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוציא אשתו מביתו שתקף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות מפני שעתיד להחזירה אליו וכן יהודה עתיד להחזיר המלכות אליו ונוכל לפרש ג"כ לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד משגלו לא יצאו ממקום גלותם והרך להם הגלות מאד הרי הם כאילו נתן להם ספר כריתות ואע"פ שעתידים לחזור אבל שבט יהודה הרי הם כאילו לא נתן להם ספר כריתות שהרי שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ת"כ שנה ואע"פ ששבט יהודה לא גלו עדיין הנביא דבר על העתיד והמה שמנחם ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם אל האל ישיב שבותם ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כמו ששבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם כריתות ובשובם ישובו ג"כ שאר השבטים כי דוד ימלוך על כל השבטים וכ"א יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד ואפילו שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול והרך גלותם מאד והנה ישיב שבותם עם שבט יהודה: בגדה. בא בצרי עין הפעל על דרך היחיד וכן נוטרה את הכרמים והדומים להם: (ט) והיה מקל זנותה. ענין קלות ואמר המסרה עליו לית חסר בקלילותא ופירושו כתרגומו והוה מדקלילא בעינהא טעוותהא וחיבת ית ארעא וטעת עם פלחי אבניא ואעיא וכבר פירשנו כי לשון זנות ונאוף הנזכר בזה הענין הוא ענין הדבקות בעכו"ם: (י) וגם בכל זאת. בכל זאת שראתה שלחתי אחותה לא שבה אלי בכל לבה וזה קודם תשובת יאשיהו או אחר תשובתו כמו שפי' למעלה בפסוק ויאמר ה' אלי: בגודה. שם תאר היה משפטו בוא"ו הפעל כמו קרובה רחוקה ונשאר עם הקמץ כמו שהוא נזכר: (יא) ויאמר ה' אלי צדקה נפשה. אע"פ שחטאה משובה ישראל החלה הנה אחותה יהודה הוסיפה להטעת עד שנחשבת אחותה ישראל צדקת כנגדה והוספת החטא ביהודה הוא לבזותם בית האל להכניס שם פסיליהם ואליליהם ולבטל שם עבודת האל ולעבוד עכו"ם בבית עצמו כמו שנאמר באחז שצוה לעשות מזבח בבה"ב דמות המזבח אשר בדמשק ובטל עבודת מזבח ה' וגו' ויסגר את דלתות בית ה' ונאמר ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ונאמר עליו וגם את בניו העביר באש כתועבות הגוים וכן במנשה נאמר וישתחו לכל צבא השמים ונאמר

מצודת דוד

אבל במעשה עשית הרעות וכל מה שיכולת לעשות מן הרעות עשית ומוסב למעלה לומר איך לא תכלמי אם אין לבך שלם עמי איך תדבר בתפלה כדברים האלה: (ו) הראית. אם נתת לב לראות אשר עשתה עדת ישראל המורדת הם בני עשרת השבטים. ותזני שם. עבדת שם לפסילים: (ז) ואומר. אמרתי לה על ידי הנביאים שוב אלי בתשובה: ולא שבה. לא רצתה לשוב: ותרא. ר"ל ועוד סבבה שאחותה בגודה יהודה ראתה מעשיה ולמדה ממנה: (ח) וארא. ר"ל ואני רואה וגלוי לפני כי עם היות שעל כל אודות אשר נאפה משובה ישראל בעכו"ם שלחתיה וכו' רואה אני שלא יראה ממני בגודה אחותה יהודה ותלך ותזן גם היא בעכו"ם כאחותה ישראל: (ט) והיה מקל זנותה. בעבור הקלות שיש עמה בדבר הזנות לעכו"ם חנפה את הארץ להיות חרבה ושממה: ותנאף וכו'. עשתה עכו"ם מעץ ומאבן: (י) וגם בכל זאת. עם כל הרעה שראתה שבא על ישראל עכ"ז לא שבה אלי וכו' בכל לבה כ"א בשקר מהשפה ולחוץ: (יא) צדקה נפשה וכו'. ר"ל עם ישראל

מצודת ציון

לנצח. כמו לעולם: ותוכל. מלשון יכולת: (ו) הראית. בה"א השאלה: משובה. ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז): רענן. לחה ורטובה: (ז) בגודה. ענין מרד כמו כל רעיה בגדו בה (איכה א): אחותה. רעותה וחברתה: (ח) אודות. ענינו כמו עסק וכן על אודותי (יהושע יד): נאפה. מלשון ניאוף וזנות: שלחתיה. ענין שילוח וגרושין: ספר כריתותיה. כן נקרא גט האשה וכן וכתב לה ספר כריתות (דברים כד) ע"ש שכורת ומפריד ביני לבינה: ותזן. מלשון זנות: (ט) מקל. מלשון קלות: את האבן. עם האבן: (יב) הלוך. הוא ענין

רד"ק

ונאמר והעביר את בנו באש ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני ה' ונאמר עליו הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו והחטיא גם את יהודה בגלוליו ונאמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא ירושלם פה לפה הגלים: (יב) הלוך וקראת. אינו אומר לנביא שילך לצפונה במקום שגלו עשרת השבטים כי הגלה אותם מלך אשור בחלח ובחבור וערי מדי והם לצפון העולם כלפי מזרח אלא פירוש הלוך ענין זרוז כמו לכה נא אנסכה בשמחה לכו ונפילה גורלות והדומים להם ומה שאמר וקראת ר"ל שיקרא הדברי' האלה בירושלם לפני זקני יהודה ויקרא הדברים כנגד ישראל שגלו כאילו מדבר עמהם פנים בפנים ואמר להם שובה משובה ישראל רצה להם שעתידים לשוב באחרית הימי' וזהו שאמר לא אטור לעולם כלומר שלא ישמור עונם לעולם אלא ישיבם אליו אחר זמן ארוך ויקבצם עם גלות יהודה ומה שאמר לא אפיל פני בכם ר"ל לעולם וטעם לעולם לשנים לא אפיל פני ולא אטור כי כבר הפיל פניו בהם בגלותו אותם ופני פירוש כעסי כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא פני ה' חלקם והדומים להם ומה שאמר כי חסיד אני ר"ל כי אע"פ שחטאתם והייתם חייבים כליה אני חסיד כמו שאמר במדות האל ורב חסד והחסד הוא יתרון הטובה יותר על הראוי: (יג) אך דעי. אך קודם שאשיבך אלי צריך שתדעי עונך ותכירי בעצמך על מה הגליתיך כי בה' אלהיך פשעת וכיון שתכירי זה תשובי אלי ואשובה אליך: ותפזרי. כי לא עבדת עכו"ם אחת לבדה אלא פזרת את דרכך לזרים לזה ולזה כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: ובקולי לא שמעתם. כי הייתי מתרה בכם תמיד על ידי הנביאים ולא שמעתם: (יד) שובו בנים שובבים. מורדים כמו משובה שפירשנו: כי אנכי בעלתי בכם. כלומר אבעל בכם אחר שגרשתי אתכם ות"י אתרעיתי בכון ואדז"ל פירש בעלתי קצתי לפי שהוא קשור בבי"ת וכן אנכי בעלתי בם נאם ה' ודמה אותו כן בזה הענין בלשון ערבי: אחד מעיר. אפי' יהודי אחד יהיה לבדו בעיר מערי הגוים משם אקחנו וכן אם יהיו אפילו שנים לבדם באומה אחת מהם אקחם ואומה נקראת משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה וכן לכל משפחות ממלכות צפונה רז"ל פירשו אחד מעיר מזכה את כל העיר שנים ממשפחה מזכים את כל המשפחה ובזכותן יצאו כלם מהגלות: (טו) ונתתי. כלבי. שירעו אותם כלבי ותפצי לא כרועים הראשונים והם מלכי ישראל ויהודה שהיו מדריכים אותם בדרך רעה ולעבוד עכו"ם אבל אותם הרועים שאתן להם בזמן הישועה ירעו אותם דעה והשכל והרועים הם פרנסי ישראל שיהיו עם מלך המשיח כמו שנאמר בנבואת מיכה והקמונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם: (טז) והיה כי תרבו. לא יאמרו עוד ארון ברית ה' ולא יעלה על לב כלומר אע"פ שתרבו ופריתם בארץ לא יקנאו בכם הגוים שיבאו להלחם בכם ותצטרכו לצאת למלחמה וארון האלהים עמכם כמו שהיה מנהגם שהיו מוציאים הארון במלחמה ובימים ההם לא יצטרכו לזה כי לא יהיה להם מלחמה עוד ולזה אמר לא יאמרו ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד כלומר לזה הדבר להוציאו למלחמה וכת"י ולא יעשה עוד ולא יגיחון ביה עוד קרב: (יז) בעת ההיא. אין צריך לומר שלא יבאו הגוים על ירושלים להלחם אלא יקראו אותה כסא השם ונקוו אליה הגוים לשם ה' ולעבדו לא להלחם ומה שאמר לירושלם אחר שאמר אליה רוצה לומר שיאמר אחד לחברו נלך לירושלם ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע לא ישראל ולא הגוים: שרירות לבם

רש"י

שלא היה לה ממי ללמוד: (יב) הלוך וקראת וגו'. הלוך כתרגומו אזיל ל' טוי כמן ליוושו לילך ולחזור עשרת השבטים בימי יאשיהו כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו נאמרה לו נבואה זו וחזרו מקצת מהן בשמונה עשרה ליאשיהו: צפונה. אל המקומות שגלו שם לאשור: פני. רוגזי כן ת"י: (יג) פשעת. מרדת: ותפזרי את דרכיך. ל' זוית פיסוק רגלים למעברי אשה: (יד) שובבים. אמוישיי"ר בלעז שהיבנתם דרככם מרוב כל שהייתם בשלוה ועונג כמו שהוא אומר הפורשים על פי הנבל (עמוס ו) השותים במזרקי יין (שם): כי אנכי בעלתי בכם. ונקראתם בשמי שאני אדון לכם ואין כבודי להניח אתכם ביד אויבי: (טז) לא יאמרו עוד ארון. כי כל כניסתכם תהא קדושה ואשכון בה כאלו הוא ארון: יפקדו. כמו יזכרו ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר בשילה שהביאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי (ש"א ד): (יז) ונקוו. ונקבצו לשון מקוה מים: שרירות. ל' ראיה כמו אשורנו (במדבר)

יא מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל מִבֹּגֵדָה יְהוּדָה׃ יב הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָפֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־חָסִיד אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם׃ יג אַךְ דְּעִי עֲוֺנֵךְ כִּי בַּיהוָה אֱלֹהַיִךְ פָּשָׁעַתְּ וַתְּפַזְּרִי אֶת־דְּרָכַיִךְ לַזָּרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וּבְקוֹלִי לֹא־שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃ יד שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן׃ טו וְנָתַתִּי לָכֶם רֹעִים כְּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּיל׃ טז וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בָּאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֹאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלֹא יַעֲלֶה עַל־לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ־בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ וְלֹא יֵעָשֶׂה עוֹד׃ יז בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַםִ כִּסֵּא יְהוָה וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָל־הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְהוָה לִירוּשָׁלָםִ וְלֹא־יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם

תרגום

נַפְשֵׁיהוֹן דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל מִמְשַׁקְרַיָא דְבֵית יְהוּדָה׃ יב אֱזֵיל וְתִתְנַבֵּי יָת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין בְּאֲרַע צִפּוּנָא וְתֵימַר תּוּבוּ דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ כַּד תְּתוּבוּן לָא אֶשְׁלַח רוּגְזִי בְּכוֹן אֲרֵי מְסַגֵי לְמֶעְבַּד טָבְוָן אֲנָא אֲמַר יְיָ וְלָא יִתְנְטַר רוּגְזִיךְ לְעָלַם׃ יג בְּרַם דְעִי חוֹבִיךְ אֲרֵי בְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ מְרַדְתְּ וְקַלְקֵילַת יָת אוֹרְחָתַךְ אִתְחַבַּרְתְּ לְעַמְמַיָא פָּלְחֵי כּוֹכְבַיָא תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוּף וּלְמֵימְרִי לָא קַבֵּילְתּוּן אֲמַר יְיָ׃ יד תּוּבוּ בְנַיָא דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב אֲמַר יְיָ אֲרֵי אֲנָא אִתְרְעֵיתִי בְכוֹן וַאֲקָרֵיב יָתְכוֹן כְּאִלוּ אִתּוּן מִשְׁתָּאֲרוּן חַד מִקַּרְתָּא וּתְרֵין מִזַּרְעִיתָא וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְצִיוֹן׃ טו וַאֲמַנֵי עֲלֵיכוֹן פַּרְנָסִין עָבְדֵי רְעוּתִי וִיפַרְנְסוּן יָתְכוֹן בְּמַדַע וּבְחָכְמְתָא׃ טז וִיהֵי אֲרֵי תִסְגוּן וְתִפְשׁוּן בְּאַרְעָא בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן אֲמַר יְיָ לָא יֵימְרוּן עוֹד אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְלָא יִסַּק עַל לִבָּא וְלָא יִדְכְּרוּן עוֹד בֵּיהּ וְלָא יִזּוּעוּן וְלָא יְגִיחוּן בֵּיהּ עוֹד קְרָב׃ יז בְּעִדָּנָא הַהִיא יִקְרוֹן לִירוּשְׁלֵם אֲתַר בֵּית שְׁכִנְתָּא דַיְיָ וְיִתְנְהוֹן לְמִפְלַח בָּהּ כָּל עַמְמַיָא לִשְׁמָא דַיְיָ לִירוּשְׁלֵם וְלָא יְהָכוּן עוֹד בָּתַר הִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא׃

צפנה ה' חס' בסיפרא וסי' פיר גם אני רואה ופניו: כי הנני קורא משפחות ממלכות: הלוך וקרא את הדברים האלה. כי אם תי תנינא דספרא. אליעם הקל. ו

תולדות אהרן הלך וקראת. סנהדרין ק: אנכי בעלתי. יומא פד סנהדרין ט: ופריתם. עקדה שער לא: שובו בנים. יומא פו חגיגה טו סנהדרין לז עכו"ם ז בכורות לא עקידה שער א (יומא מח סנהדרי כו שבועות לג):

מצודת ציון

ענין לשון זרוז: אפיל. ענין חניה והשכנה כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה): פני. ענין חמה וכעס כמו פני ה' חלקם (איכה ד) ע"ש שהכעס יוכר בפני אדם: אטור. ענין שמירה: (יג) ותפזרי. מלשון פזור ופרוד: דרכיך. רגליך ע"ש שדורכים ופוסעים בו וכמו שמלת פעם משותף על ענין ההלוך ועל הרגל כמ"ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה) ונאמר פעמי דלים (ישעיה כו): (יד) בעלתי. ענין שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): (טז) ופריתם. מל' פרי ר"ל תלדו בנים מרובים: יפקדו. ענין זכרון: (יז) ונקוו. ענין אסיפה וקבוץ כמו יקוו המים בראשית

מצודת דוד

ישראל חטא ראשונה הנה יהודה הכבידה כ"כ בפשעה עד שלמולה נחשבת ישראל לצדקת: (יב) צפונה. אל מול צפון לאשור מקום שגלה ישראל: לא אפיל. לא אשכון חמתי בכם: כי חסיד אני. ר"ל לא כאדם שאינו מוחל לשונאו אף אם יעשו תשובה: לא אטור. לא אשמור האיבה לעולם כי מיד כשתשובו תלך לה האיבה: (יג) אך דעי עונך. תהא מכיר בעצמך שהרבית עון כי פשעת בה': ותפזרי. פזרת רגליך זה מזה לנאוף עם הרבה זרים ור"ל עבדת עכו"ם הרבה: ובקולי לא שמעתם. ר"ל לא עבדתם אותי אף בשיתוף: (יד) שובו. אתם בנים מורדים שובו אלי כי אנכי האדון והמושל בכם לכן מהראוי שתשובו אלי: ולקחתי אתכם. ואז אקח אתכם מהגולה: אחד מעיר. ר"ל אף אם מעט ישובו אלי אקח אותם ולא ישתקעו שם עם העומדים במרדם: (טו) רועים כלבי. מלכים צדיקים וכפי רצון לבי לא כמו לשעבר שהמליכו מדעתם מלכים רשעים והם הסיתו אותם לעכו"ם כי לעתיד המשיח ימלוך עליכם: ורעו. ירעו אתכם בדרך דעה והשכל: (טז) לא יאמרו עוד ארון ברית ה'. ר"ל לא יאמרו עוד זה לזה נלך לפני הארון להתפלל שמה כי לפי מרבית העם לא יוכלו כולם לבוא שמה כי המקום לא יכילם: ולא יעלה על לב. לא יעלה מי בלבו ללכת שמה אף יחידי כי מאוד יקשה לבוא שמה מדוחק המון העם: ולא יזכרו בו. לא יזכור מי בארון ללכת שמה וכפל הדבר במ"ש וכן לא יפקדו: ולא יעשה עוד. לא יהיה נעשה עוד ארונות אחרות למען יוכלו כולם לבוא לפני אחד מהם וכאשר יאמר למטה שהשראת השכינה יהיה בכל ירושלים ושמה יקובל תפלת המתפללים: (יז) כסא ה'. ר"ל גם שמה תהיה השראת השכינה: ונקוו אליה. כל העמים יתקבצו אליה בעבור שם ה' השורה בה וחוזר ומפרש אל ירושלים יתקבצו כי שמה תהיה השראת השכינה: שרירות לבם הרע. מראית

לגם. הזוק לגם מדברי רז"ל שריר וקים: (יח) בימים ההמה. בקבוץ גליות: על בית ישראל. עם בית ישראל וכן ויבאו האנשים על הנשים: מארץ צפון. כמו שכתבנו כי השבטים בארץ צפון כלפי מזרח מהלאה נבבל: (יט) ואנכי אמרתי. זה שנאמר עד הנה אני עתיד לקיים כלם באחרית הימים אע"פ שתהיו בגלות ימים רבים אבל אם תרצו לא תגלו כי אנכי אמרתי איך אשיתך בבנים כלומר במאמר שתקראו לי בנים כמו שאמר בנים אתם לה' אלהיכם: ואתן לך. כלומר אאריך בהם כמו שנתתיה לך הארץ שנקראת ארץ חמדה שחומדין אותה כל הגוים נחלת צבי כפל הענין כמ"ש כי צבי פי' חפץ והוא כמו חמדה שזכר שחפצים בה צבאות הגוים וי"ת צבי צבאות גוים חדות תושבחת עממיא ואיך יהיה זה ובאי זה ענין שאתננה לך ואמר בזה הענין יהיה שאשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה שתקראי לי אבי ומאחרי לא תשובי תקראו כתיב וקרי תקראי כנגד הכנסה והכתוב כנגד העם ואחד הוא אם תקראו לי אב אקרא לכם בנים כמו שאמר אשיתך בבנים תשובו כתיב לשון רבים וקרי תשובי לשון נקבה כמ"ש ספי' במלת תקראו: (כ) אכן בגדה כמו שבגדה אשה מרעה שהוא בעלה כן בגדתם בי. ומה שקשר זה הלשון עם מ"ם שלא כמנהג ר"ל כי בגגדה בבעלה הולכת מאתו לאיש אחר: (כא) קול על שפיים נשמע. נפעל בינוני כי הוא קמץ ופי' שפים המקומות הגבוהים ואמר על שפים כדי שישמע קולם למרחוק בהתודותם ופי' הפסוק אמר היה ראוי להם שישמע קולם למרחוק על שפים ויבכו ויתחננו לאל בני ישראל ויתודו לו כי הם העוו את דרכם ושכחו את ה' אלהיהם כי אם היו עושים זה אני הייתי מקבל אותם בתשובה ואומר להם שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם והם יאמרו הננו אתנו לך כי אתה ה' אלהינו: (כב) שובו. ארפה, כתיב בה"א והוא כמו כאל"ף ענין רפואה ואמר ענין רפואה על הסליחה דרך משל וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך כי כמו שמכת הגוף נרפאת ברפואה שעושין לה כן מכת הנפש והוא העון רפואתה הסליחה עם התשובה: הננו. קל ובשוא הנו"ן: אתנו. נקרא בקמץ כבעלי האל"ף והוא מבעלי הה"א מן ואתא מרבבות קודש: (כג) אכן לשקר. יתודו ויאמרו לשקר עבדנו עבודת כו"ם כי לא הועילה לנו כי העכו"ם היו עובדים על ההרים ועל הגבעות לפיכך אמר מגבעות המון הרים ופי' מגבעות התשועה שהיינו מקוים מעבודת הגבעות לשקר היא כי אין תשועת ישראל כי אם בה' אלהינו והמון קמץ הה"א ואיננו סמוך להרים שאם היה סמוך היה אומר המון בשוא ובפתח הה"א כמו אב המון גוים ופירושו התשועה שהיינו מקוים מהגבעות בעבודה שהיינו עובדים עליהם לשקר הוא וכן ההמון שהיינו מתקבצים בהרים לעבוד שם עכו"ם לשקר הוא והרים חסר בית השמוש כמו הנמצא בית ה' לזנות בית אביה וזולתו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ועל הדרך הזה פירש יונתן הפסוק בכן לשקרא פולחנא על רמתא ולא להנאה אתרגישנא על טוריא ויש לפר' הפסוק בענין אחר: אכן לשקר מגבעות. אנחנו שהיינו מצפין מהגבעות עזר מהאומות וכן מההרים היינו מצפין שיבא המון מן הגוים לעזרתנו לשקר היה כמו שאמר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע וכן פי' אא"ז ז"ל ובאמרו תשועת ישראל לפי שעינו עליה' לטובה כשילכו בדרכיו ישמרם תמיד ולא כן שאר האומות: (כד) והבשת. ויתודו ג"כ ויאמרו כי הבשת והיא העכו"ם אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו הבעל שהיו עובדים נקרא בשת כמו וינזרו לבשת שהוא כמו לבעל וכן נקרא

הָרָע׃ יח בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵית־יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ יט וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן־לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם וָאֹמַר אָבִי תִּקְרְאוּ־לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תָשׁוּבוּ׃ כ אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה׃ כא קוֹל עַל־שְׁפָיִים נִשְׁמָע בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הֶעֱוּוּ אֶת־דַּרְכָּם שָׁכְחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ כב שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כג אָכֵן לַשֶּׁקֶר מִגְּבָעוֹת הָמוֹן הָרִים אָכֵן בַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל׃ כד וְהַבֹּשֶׁת אָכְלָה אֶת־יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם׃ כה נִשְׁכְּבָה בְּבָשְׁתֵּנוּ וּתְכַסֵּנוּ כְּלִמָּתֵנוּ כִּי לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

ח'. י"ב ז' רפין י"א מ"ל ע' ר"פ כ'. ג' ג' תקראי ק' תשובי ק' י"ח ג' מ"ל. ד' ה' ל' כתיב י"ח י"ח ח' מ"ל ג' מ"ל ג' ג' ח' מ"ל ג' ומ ל'

יח בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן יִתְחַבְּרוּן דְּבֵית יְהוּדָה עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיֵיתוּן כַּחֲדָא מֵאֲרַע צִפּוּנָא לְאַרְעָא דְּאַחְסֵינִית יַת אֲבָהַתְכוֹן׃ יט וַאֲנָא אֲמָרִית אֵיכְדֵין אַצְלְחִינָךְ בִּבְנַיָּא וְאֶתֵּן לִיךְ אֲרַע חֶמְדְּתָא אַחְסָנַת חֶדְוַת תּוּשְׁבְּחַת עַמְמַיָּא וַאֲמָרִית רִבּוֹנִי תְּצַלּוּן קֳדָמַי וּמִבָּתַר פּוּלְחָנִי לָא תְתוּבִין׃ כ בְּכֵן כְּמָה דִּמְשַׁקְּרָא אִתְּתָא בְּבַעְלַהּ כֵּן שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ׃ כא קָלָא עַל נִגְרִין אִשְׁתְּמַע דְּבָכַן וּמִתְאַנְּחִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קַלְקִילוּ יַת אוֹרְחָתְהוֹן אִתְנְשִׁיאוּ יַת פּוּלְחָנָא דַייָ אֱלָהָהוֹן׃ כב תּוּבוּ בְּנַיָּא דְּמִתְחַסְּנִין לְמֵיתַב אֶשְׁבּוֹק לְכוֹן כַּד תְּתוּבוּן הָא בְּכָל עִדָּן אַתּוּן אָמְרִין תַּבְנָא לְפוּלְחָנָךְ פָּרוֹקְנָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלָהָנָא׃ כג בְּכֵן לְשִׁקְרָא פְּלַחְנָא עַל רָמָתָא וְלָא לַהֲנָאָה אִתְרְגֵישְׁנָא עַל טוּרַיָּא בְּרַם בְּמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָנָא פּוּרְקָן יִשְׂרָאֵל׃ כד וּבְהַתַּת חוֹבִין אֲסִיפַת יַת לֵיאוּת אֲבָהָתָנָא מִזְּעוּרָנָא יַת עָנְהוֹן וְיַת תּוֹרֵיהוֹן וְיַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתֵיהוֹן׃ כה נִשְׁכּוּב בִּבְהַתַּת חוֹבָנָא וְתַחְפִּינָנָא אִתְכְּנָעוּתָנָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא חַבְנָא אֲנַחְנָא וַאֲבָהָתָנָא מִזְּעוּרָנָא וְעַד יוֹמָא

(מדבר כד).: (יח) ילכו בית יהודה על בית ישראל. עמס יתחברו ויתוספו עליהם להיות ממלכה אחת: (יט) ואנכי אמרתי. בלבי ולכן הנחלתים לאבותיכם: איך אשיתך בבני'. את עדתי ואומתי בתוך שאר בנים לפיכך ביררתי מנה יפה ואתן לך ארץ חמדה: צבי צבאות גוים. צביון כל צבאות גוים: (כ) אכן. אבל אתם לא עשיתם מחשבתי כ"א כמו אשה שבוגדה מריעה על שאינו יכול להספיק מזונותיה כן בגדתם בי שהמספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה: (כא) על שפיים נשמע. קרוב הוא להשמע: (כב) הננו אתנו לך. הנביא מלמדם להתוודות ולומר כן הננו אתנו לך אכן לשקר וגו' והבשת אכלה וגו' נשכבה בבשתנו כל זה לשון תפלה שהנביא מלמדם לומר: אתנו. באנו: (כג) אכן לשקר. שמרנו מגבעות והמון הרים שעבדנו עבודים שם: אכן. באמת: (כד) והבושת. עבו"ם שעסקנו בה כדי"א וימרו לבשת: אכלה את יגיע אבותינו. בעון עבודתה היה יגיעם לבז:

סם

ימלט: בימים ההמה ח' בקריא' וסי' והיה כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה על בית ישראל. לא אעשה אתכם כלה. בני ישראל המה ובני יהודה. אשר יחזיקו עשרה אנשים. וגם על העבדים. אשר אשיב את שבות יהודה. דרכים נתות בשבת ומביאים: ההמה י"ב וסי' נמסר בסדר בהעלותך: ויבאו ז' חטפין וסי' ואתה הרם את מטך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים ההמה ילכו בית. ויבאו אליך כמבוא עם. בתרא מ"ל: נשמע ד' קמצין וסי' קול על שפיים נשמע. קול ברמה נשמע נהי בכי. בלי נשמע קולם. כתיב בה בגוים נשמע: מנעורינו ג' ומ"ל וסי' אנשי מקנה היו. והבשת אכלה את יגיע. ושל אחריו נשכבה

תולדות אהרן ארפה משובותיכם. יומא פו: נחלת צבי. כתובות קיב: בגדתם. סנהדרין סב:

מצודת דוד

מראית לגם שמראה להם את הרע ומסית אותם לעשותה: (יח) ילכו. ממקום שגלו: בית יהודה. אלו שגלו מערי יהודה ע"י סנחריב מלך אשור ולא חזרו בבית השני: על בית ישראל. עם בני עשרת השבטים: יחדיו. יהודה וישראל: מארץ צפון. ממקום שגלו שמה: על הארץ. אל הארץ: (יט) ואנכי אמרתי. מתחילה כשלקחתיך לי. לעם אמרתי בלבי באיזה ענין אשימך בין הבנים ודומה להם ר"ל להיות דומים למלאכי מעלה הנקראים בני אלהים כמ"ש ויבואו בני אלהים (איוב א): ואתן לך. ולזה נתתי לך ארץ חמדה נחלה מפוארה לכל צבאות הגוים כי כולם משתוקקים ומתאוים לה ומפארים אותה על כי הוא מקום השראת השכינה והוא מבוא גדול לירא את ה' להיות כמלאכי מעלה: ואומר. אמרתי בענין זה תקראי לי אבי ולא תשובי מאחרי עד עולם: (כ) אכן. באמת לא כן הוא כי כמו שבגדה אשה מאת ריעה שהוא בעלה והלכה מאתו כן אתם בית ישראל בגדתם בי: (כא) קול על שפיים נשמע. ר"ל ראוי היה להיות נשמע קול על המקומות הגבוהות להשמיע למרחוק והקול יהיה מבכי תחנוני בית ישראל לבכות על מעלם ולבקש עליהם סליחה כי הרבה רעות עשו העקימו את דרכם מה שבין אדם לחבירו ושכחו את ה' ולא עבדוהו: (כב) שובו בנים שובבים. אתם בנים מורדים שובו אלי למען ארפא ואסלח על המרידה שמרדתם בי ואמרו הננו באנו אליך בתשובה כי אתה מעולם ה' אלהינו: (כג) אכן לשקר מגבעות. באמת לשקר קוינו עזר מהעכו"ם העומדים על הגבעות ומהמון הפסילים שעל ההרים: בה'. בעזר ה' בא תשועת ישראל: (כד) והבושת. העכו"ם שהיא לבושת ולכלימה לעובדיה עון עבודתה כלה והפסיד את אשר אספו אבותינו ביגיעה ועמל: מנעורינו. ר"ל הכליון והפסד שהיה מעת נעורינו היה בעון הזה: את צאנם. עכשיו מפרש לומר את זה הפסדנו מה שאספו הם את צאנם וכו': (כה) נשכבה. ר"ל הנה הבושר

מצודת ציון

(בראשית א): שרירות. ענין ראיה והבטה כמו אשר שוררו אנשים (איוב לו) (יח) על בית ישראל. עם בית ישראל כמו ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה): (יט) אשיתך. ענין שימה: צבי. ענין הדר ופאר וכן צבי ממלכות (ישעיה ג): (כ) בגדה. מרדה: מרעה. מלשון ריע וחבר: (כא) שפיים. מקומות גבוהות: העוו. מלשון עוות ועקום: (כב) ארפה. מלשון רפואה ועם היא בה"א ועל הסליחה יאמר בדרך משלה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מא): אתנו. ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כא): (כג) המון. ענין רבוי: (כד) אכלה. מלשון כליון

נקרא ירובשת ירובעל כי כבעל בשת וכלמה למי שיתעסק בו והיגיע הוא תבואת השדה [כי בעונם זה הטון היה בהבואתן הבדפון או ירקון או ארבה או חזיר וכן אכלה את צאנם ואת בקרם ואת בניהם ואת בנותיהם שהיו מתים בדבר בעונם עון עכו"ם הנה באנחנו יודעים כי הבשת והיא עכו"ם אכלה הכל וי"ת והבהת חובין אסקת ית לאות אבהתנא ובאמרו אבותינו ואמר מנעורינו ר"ל כי אנחנו ראינו מנעורינו כי יגיע אבותינו נאכל בעונינו : (כה) נשכבה בבשתינו . אנחנו ג"כ כמו אבותינו שהיו כלים בבשתם כן אנחנו אחריהם אחזנו דרכיהם ונשכבה בבשתינו ובאמרו נשכבה לפי שהאדם שהוא בצרה גדולה לא ידע מה לעשות יפיל עצמו בשינה ושוכב וכן על הדרך הזה אם תשכבון בין שפתים והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל וכ"א ותכסנו כלימתינו על דרך ובשת פני כסתני . מנעורינו פי' מנעורינו עשינו הרע כמו שראינו לאבותינו : (א) אם תשוב . אם תחזרו בדברים הנאמרים ותשובו אלי אני אקבל אתכם בתשובה והמתו ולא תגלו מארצכם תשוב שבני ענין מנוחה כמו בשובה ונחת תושעון וכפל הענין במלות שונות ואמר אם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד כלומר לא תנודו מארצכם וי"ו ולא כוי"ו וישא אברהם את עיניו ובאמרו מפני רוצה לומר בכל מקום שהם בארצכם השקוצים והגלולים כי בכ"מ שהם הם לפני ויותר בארצכם שהוא מקום קבול רוח עליוני ויותר בית המקדש ששמו שם השקוצים וי"ת תשוב השני קבול התשובה אמר אם תתוב ישראל לפולחני אמר ה' תתקבל תיובתך עד דלא תתחתם גזרתך : (ב) ונשבעת . לא כמו שאתם נשבעים עתה שאתם נשבעים בשם ה' לשקר כמו שאמר ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו ומה שאמר באמת במשפט ובצדקה פי' אא"ז ז"ל באמת כשתדע שהוא באמת במשפט כשתתחייב מן הדין בשבועה ובצדקה שאם תכיר שהמשפט אינו בצדקה לא תקבל השבועה וי"ת ונשבעת ואם נשבעת ואם תקיים בשמי קים הוא ה' בקושטא ובדינא ובזכותא רוצה לומר אם תצטרך להשבע תשבע באמת ויתכן פי' ונשבעת כמו ובשמו תשבע כי השבועה בשם ה' הוא כבוד והדר למי שיראנו ויעבדנו בלב שלם השבועה בדבר שיזדמן לו להשבע הוא מצוה הרי הוא כמו שמהללו ומגדלו כשנשבע בשמו כמו שדרך העולם להשבע במה שיאהב יותר כמו נפשו וראשו וכן הנביאים היו נשבעים תמיד בדבריהם ולא כל אדם ראוי להשבע אפילו באמת אלא יריאי השם והוגביו לפיכך אמר באמת במשפט ובצדקה וכן אמר בתורה את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע ופירשו רבותינו זכרם לברכה כשיהו בו כל המדות האלה ראוי לך להשבע בשמו ואם לאו אי אתה רשאי להשבע בשמו : והתברכו בו גוים ובו יתהללו . כי עוד יבא זמן שאפילו שאר הגוים יתברכו בו ויתהללו בו ולא כאלילים ויתכן לפרש כנוי בו שם לישראל כלומר אם תעשה כל זה יתברכו הגוים בך כמו שכתוב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ ומה שאמר ונשבעת לנכח יאמר בו שלא לנכח כן דרך המקרא במקומות רבים : (ג) כי כה אמר ה' נירו לכם ניר . נירו כמו הנירו כמו שימו השיאו כי ה"א הבנין נופלת להקל והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה ובחרישה הסיא יעקרו הקוצים והעשבים הרעים מן השדה ויהיה ראוי לזריעה אחר כן והמשל הוא שיטיבו את לבם להבין דברי השם ולקבלם בלב נכון והוא כחורש האדמה לקבל הזרע לא שיאמרו בפה נשמע את דבר השם ולבם לא נכון עמו כמו שאמר למעלה לא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר זהו כזורע אל הקוצים שלא יצמח וי"ת עבידו לכון עובדון טבין ולא תבעון פורקן בחובין : אל קוצים . כמו על קוצים . כמו ויך השלשתי אל מלאו כמו על מלאו והדומים לו : (ד) המלו לה' . זאת היא מילת הלב ופירושו לפניו והסירו ערלת לבבכם : (ה) הגידו . אומר לשומעים נבואתו שיגידו איש לחברו שמלך בבל עתיד לבא עליכם מפני רוע מעלליכם השמיעו ע"י כרוז ולהשמיע יותר יתקעו בשופר : קראו מלאו . צווי מהדגוש והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש ושירושו אספו כמו מלא רעים קראו אחריך מלא שפירושו ענין אסיפה וכל זה כדי שיאספו אל ערי המבצר ועיד ישאו נס כמגדל ציון כדי שיראוהו מרחוק וינוסו ויאספו אל ערי המבצר או לירושלם ואע"פ שכלם עתידים לסבבם ערי המבצר וירושלם אמר להם זה לנצלה זמן מועט או אמר להם זה לפי מחשבתם שינצלו : (ו) שאו נס ציונה . אל ציון כלומר במגדל ציון כי הוא מקום גבוה ויראוס למרחוק : העיזו . כמו שלח העז את מקנך ענין המנוסה והאסיפה אל הסיר

ד א אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל ׀ נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד׃ ב וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ׃ ג כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קֹצִים׃ ד הִמֹּלוּ לַיהוָה וְהָסִרוּ עָרְלוֹת לְבַבְכֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם׃ ה הַגִּידוּ בִיהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם הַשְׁמִיעוּ וְאִמְרוּ וְתִקְעוּ שׁוֹפָר בָּאָרֶץ קִרְאוּ מַלְאוּ וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ וְנָבוֹאָה אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר׃ ו שְׂאוּ־נֵס צִיּוֹנָה הָעִיזוּ אַל־תַּעֲמֹדוּ כִּי רָעָה אָנֹכִי מֵבִיא מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ ז עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה עָרַיִךְ

ר"ס כסיפ' · ל' וחד תנוד · ל' בסיפרא · ח'. ח' ז' מ"ל · ב' חס' · ו'. תקעו ק' · ל' ו' · ג' ב' מ"ל · ל' ב' · ל'. ל' · ל' חס'

הָדֵין וְלָא קַבֵּילְנָא לְמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָנָא׃ א אִם תְּתוּב יִשְׂרָאֵל לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ תִּתְקַבַּל תְּיוּבְתָּךְ עַד לָא תִּתְחַתַּם גְּזֵירְתָּךְ וְאִם תַּעְדֵּי שִׁקּוּצָךְ מִן קֳדָמַי לָא תִּטַּלְטַל׃ ב אִם תְּקַיֵּם בִּשְׁמִי קַיָּם הוּא יְיָ בְּקוּשְׁטָא בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא וְיִתְבָּרְכוּן עַמְמַיָּא בְּיִשְׂרָאֵל וּבֵיהּ יִשְׁתַּבְּחוּן׃ ג אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם עֲבִידוּ לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין וְלָא תִבְעוֹן פּוּרְקָן בְּחוֹבִין׃ ד תּוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַייָ וְאַעְדּוּ רְשַׁע לִבְּכוֹן אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם דִּלְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזִי וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי חַיִס מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן׃ ה חַוּוּ בִיהוּדָה וּבִירוּשְׁלֶם בַּסְּרוּ וְאִמְרוּ תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּאַרְעָא אַכְלוּ אַסְגוּ וְאִמְרוּ אִתְכַּנְשׁוּ וְנֵיעוֹל לְקִרְוִין כְּרִיכָן׃ ו זְקוּפוּ אָתָא עַל צִיּוֹן גְּלוֹ לָא תִתְעַכְּבוּן אֲרֵי בִישְׁתָא אֲנָא מַיְתֵי מִצִּפּוּנָא וּתְבִירָא רַבָּא׃ ז גְּלָא מַלְכָּא מִכְּרַכֵּיהּ וּמְחַבֵּל עַמְמַיָּא נְטַל בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ נְפַק מֵאַתְרֵיהּ לְשַׁוָּאָה אַרְעִיךְ

רש"י

(א) אם תשוב ישראל . בתשובה אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונה : ואם תסיר שקוציך מפני . אז לא תנוד לצאת בגולה : (ב) ונשבעת חי ה' באמת . כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתוב בכם (לקמן ה) אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו : והתברכו בו גוים . אם תעשו כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא כשלומי ישראל : יתהללו . יגידו שבחכם . ד"א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר פורוונסייר בלעז : (ג) כי כה אמר ה' וגו' נירו לכם ניר . הוא למידין מעובדי אדמה שנרים אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בשעת הזרע בחורף אף אתם השיבו מעשיכם בטרם תבא עליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נמאסת כשתצעקו : ואל תזרעו אל קוצים . ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה שלא תהיו דומים לזורע בלא ניר והיא נספחת לקוצים קרדונ"ש בלעז : (ד) המולו לה' . בטרם תצא חמתי כאש וזהו כניר לפני הזרע : (ה) ואמרו תקעו שופר . הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח : מלאו . לשון אסיפה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיה לא) יקראו אחריך מלא (לקמן יב) יחד עלי יתמלאון (איוב טז) : (ו) שאו נס . לברוח לציון : העיזו . האספו כנוכדנצר : מסובכו . דרך אריה (ז) עלה אריה . כמו שלח העז (שמות ט) : לישב במארב סבכי היער אשפיישו"ש בלעז

בבשתנו : ניר ח' ז' מ"ל וחד חסר וסי' למען היות ניר לדוד . נתן ה' אלהיו לו ניר בירושלם . לתת לו ניר ולבניו כל הימים . לתת לו ניר ולבניו דד"ה . נירו לכם ניר ואל תזרעו . נירו לכם ניר דהושע . רב אכל ניר ראשים . ניר רשעים חטאת . בתרא חסר : ונבואה ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' לכו ונבואה ונגידה בית

תולדות אהרן נירו לכם, פסחים קיז מסובכו. ברכות נו מגלה יא סנהדרין סב:

מצודת ציון

כליון : (א) שקוציך . ענין תעוב כמו שקץ תשקצנו (דברים ז) : ולא . הוי"ו הוא במקום אז כן אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כו) : תנוד . מלשון נדה ונעה : (ב) יתהללו . מלשון הלול ושבח : (ג) נירו . ענין חרישה כמו רב אוכל ניר ראשים (משלי יג) : אל קוצים על . קוצים : (ד) המולו . ענין חתוך וכריתה וכן ומל ה' אלהיך (דברים ל) : ערלות . ענין אוטם וכן ערלי לב (לקמן ט) : מעלליכם . מעשיכם : (ה) מלאו . ענין אסיפה כמו קראו אחריך מלא (לקמן יב) : (ו) נס . כלונס ארוך ובראשו וילון לרמז להתאסף : העיזו . ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט) : (ז) מסובכו . ענינו ענפים אחוזים אלה באלה כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : אילנם

מצודת דוד

הבושת מסבבת אותנו מסביב כאלו נשכב על מצעות הבושת וכאלו הכלימה מכסה אותנו ממעל והוא מליצה : כי לה' וכו' . ואין בושת גדול מזה : מנעורינו . ר"ל מעת שלקח אותנו לעם : ולא שמענו וכו' . כפל הדבר במ"ש : ד (א) אם תשוב . מוסב למעלה לומר אם אתה ישראל תשוב בוידוי ופיוסים כאלה אז תחזור ותשוב אלי להיות לפני כמאז סגולה מכל : ואם תסיר . אם תעביר הפסילים מארצי ומירושלים עירי אז לא תנוד ללכת בגולה : (ב) ונשבעת וכו' . ואם תשבע חי ה' באמת לא כמו שאתם נשבעים עתה לשקר כמ"ש ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (לקמן ה) : במשפט ובצדקה . הענין כפול במ"ש : והתברכו . אז יתגדל מאד עד שהעמים יתברכו בו לאמר בברכתם ישימך אלהים כישראל : ובו יתהללו . המהלל עצמו יאמר הנה אני מוצלח כישראל : (ג) לאיש יהודה . כמו לאנשי יהודה : נירו לכם ניר . מתחלה חרשו השדה לחתוך שרשי הקוצים ואחיו זרעו על שדה נקיה ולא תזרעו על הקוצים בעודם מחוברים בארץ כי לא תצלח הזריעה ור"ל מתחלה הסירו הפסילים ואחר זה יקובל תפלתכם לפני ולא כשעדיין לא עזבתם הפסילים : (ד) המלו לה' . ולתוספת ביאור אמר הסירו אוטם לבבכם לשם ה' להתבונן בדרכיו ולדבקה בו : איש יהודה . אתם אנשי יהודה ויושבי ירושלים : פן תצא וכו' . פן תצא חמתי כאש הדולק ובערה בכם ואין מי יכבה אותה ר"ל לא ימצא מי מעביר החמה מפני רוע מעלליכם אשר גברו ואין בכם זכות להעביר החמה : (ה) הגידו . כאילו לשרי העם יאמר הגידו ביהודה וכו' ; תקעו שופר . להשמיע ולזרז : קראו מלאו . קראו את העם ואספו אותם ואמרו להם האספו וכו' להסתר שם מפני האויב : (ו) שאו נס . הרימו נס לרמז להתאסף לציון להסתר בה . מביא . על הארץ הסיא : מצפון . זה בבל השומדת מצפון לא"י : ושבר גדול . הרעה הסיא תהיה שבר גדול : (ז) עלה אריה מסבכו . דרך האריה לשבת

תְּצֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ ח עַל־זֹאת חִגְרוּ שַׂקִּים סִפְדוּ וְהֵילִילוּ כִּי לֹא־שָׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִמֶּנּוּ׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה יֹאבַד לֵב־הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשָּׂרִים וְנָשַׁמּוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים יִתְמָהוּ׃ י וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה אָכֵן הַשֵּׁא הִשֵּׁאתָ לָעָם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלִַם לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְנָגְעָה חֶרֶב עַד־הַנָּפֶשׁ׃ יא בָּעֵת הַהִיא יֵאָמֵר לָעָם־הַזֶּה וְלִירוּשָׁלִַם רוּחַ צַח שְׁפָיִם בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בַּת־עַמִּי לוֹא לִזְרוֹת וְלוֹא לְהָבַר׃ יב רוּחַ מָלֵא מֵאֵלֶּה יָבוֹא לִי עַתָּה גַּם־אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם׃ יג הִנֵּה כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ כִּי שֻׁדָּדְנוּ׃ יד כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלִַם

לְצָדוּ קִרְוֵיהוֹן מִבְּלִי יָתִיב׃ ח עַל דָּא אִיסְרוּן סַקִּין סְפִדוּן וְיַלִּילוּן אֲרֵי לָא תָב תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ מִנַּנָא׃ ט וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ יִתְּבַר לִבָּא דְמַלְכָּא וְלִבָּא דְרַבְרְבַיָּא וְיִצְדּוּן כָּהֲנַיָּא וּנְבִיֵּי שִׁקְרָא יִשְׁתַּעַמְמוּן׃ י וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים בְּכֵן הָא נְבִיֵּי שִׁקְרָא מַטְעַן לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לְכוֹן וּכְעַן הָא חַרְבָּא מְקַטְּלָא בְעַמָּא׃ יא בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְאֲמַר לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם כְּרוּחַ טִיהֲרִין עַל רֵישֵׁי נִגְרִין דְּמַיִין בְּמַדְבְּרָא כֵּן אוֹרַח כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי לָא לְמִדְרֵי וְלָא לְבַדָּרָא׃ יב עַל דִּטְעוֹ בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן לְהוֹן בְּרוּחַ דְּשִׁקַּר בְּכֵן מַשְׁרְיַת עַמְמַיָּא מֵאִלֵּין קַלִּילִין בְּרוּחָא יֵיתוּן עֲלֵיהוֹן כְּעוּקָף בְּמֵימְרִי אִיתֵינוּן וַאֲמַלֵּיל פּוּרְעָנוּת דִּינֵי מִנְהוֹן׃ יג הָא מַלְכָּא בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כַּעֲנָנָא דְּסָלֵיק וְחָפֵי יָת אַרְעָא וּכְעַלְעוֹלִין רְתִיכוֹהִי קַלִּילִין מִנִּשְׁרַיָּא סוּסְוָתֵיהּ וַי לָנָא אֲרֵי אָתֵי לְמִבְזָנָא׃ יד אִתְחַרַרִי מִלְּמֶעְבַּד בִּישָׁא לִבָּךְ יְרוּשְׁלֵם בְּדִיל

רשי

בלעז: תלינה. לשון ציה: (ח) על זאת. מה הוא זאת כי לא שב וגו' ואע"פ שדבר למעלה בנבוכדנאצר על המורכן כאן חזר לדבר במיתת יאשיהו: כי לא שב חרון אף וגו'. ואע"פ שמת יאשיהו שבכל לב נאמר בו (מלכים ב כג) לא שב ה' מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: (ט) והיה ביום ההוא. ביומו של יאשיהו יתמהו למה עלתה לו כל כך והם אין יודעין שאין דורו חוזר יפה כשבא לבער את עכו"ם מה היו ליצני הדור עושין חוקקין צורת עכו"ם על דלתותיהן חציה בדלת זה וחציה בדלת זה כשהיה פותחו לא היתה נכרת וכשהלך משם סוגרה והיא מתחברת: (י) השא השאת. אסינפא"ר בלעז לשון הנחש השיאני (בראשית ג) שנביאי השקר נבאים לכם שלום יהיה לכם: (יא) לעם הזה. על העם הזה כשיגלו כולם: צח שפיים. מכבד ומטאטא אף את שדות בלי המים לשיהם מדבר. ל"א לי למה דמתרגמינן לחותא: דרך בת עמי. אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן אבנטיי"ר בלעז כמו ויזרם במזרה (לקמן כא): ולא להבר. ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות את אנשים (ונשים) טף ובהמה: (יב) רוח מלא. מאלה הפורענות יבא לי: רוח מלא. רוח שלם שלא אחזור בו ולא אנחם. רוח פלניי"ם בלעז: משפטים. לשון ויכוח: (יג) וכסופה. איקומפטרובילו"ן בלעז אוק:

רדק

העיר. מלפון. מבבל שהוא לפון לארץ ישראל: (ז) עלה אריה מסבכו. זהו מלך בבל והמשילהו לאריה שאין עומד לפניו כן נבוכדנצר כבש כל הארצות לא עמד איש בפניו ופי' המשל לפניו ומשחית גוים. מסבכו היא סכתו שהוא שוכב בה תמיד ולפי שנעשית מסבכי עצים נקראת כן: תצינה. תחרבנה. כמו גלים נצים וכן ת"י קרוין צדין ואא"ז ל' פי' תצמחנה מענין הנצו הרמונים ויהי' לפי זה הפתרון שנים שרשים וענין אחד והערים החרבות יצמיחו דשאים ועשבים: (ח) על זאת כי לא שב חרון אף השם ממנו כי לא שבנו אליו וחרון אפו לא שב ממנו אלא עתיד לבא עלינו: (ט) והיה ביום ההוא. יאבד לב המלך ולב השרים. כי דרך המלך והשרים לחזק לב העם בבא עליהם אויב והם יאבד לבם ויהיו נבהלים בבא עליהם השבר הגדול והמלך הוא צדקיהו הכהנים הם כהני הבמות ואז יהיו נשמים כי בטלה עבודתם והנביאים נביאי השקר יתמהו כי שקר נבאו לעם שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם וכת"י יתמהו ישתעממון כמו שתרגם אונקלוס ובתמהון לבב ובשעמימות לבא והוא אבדת הלב והבהלה: (י) ואמר. אכן השא השאת. כיון שאתה מאריך אף לנביאי השקר המטעים אותם ומשיאין אותם שלום שלום הרי הוא כאילו אתה משיא אותם ויחשבו רוב העם כי ה' דבר אתם והם על שני הסעיפים אם ישמעו לי ואם ישמעו להם ורובם נוטים אחריהם לפי שהם רבים או פי' כמו אני ה' פתיתי את הנביא ההוא שענינו הערת חסן כדי נגלות שקריהם ורעתם שעושין בסתר ועוד נפרש זה הענין בספר יחזקאל בפסוק והנביא כי יפותה וי"ת בכן הא נביאי שקרא מטען לעמא הדין וליתבי ירושלם ובאמרו לעם הזה ולירושלם פירוש ולעם הזה לעם שזכר וזכר בפרט ירושלם לפי שהיא העקר ורבינו סעדיה פירש השאת רוצה לומר גלות. נביאי השקר המשיאים אותם וכן אני ה' פתיתי את הנביא באמרו עליו שהוא מפותה ומלילה זו כמו והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: ונגעה חרב עד הנפש. והנה חרב האויב נגעה עד הנפש כלומר שההלו להרוג בעם לא שבי ולא בזה לבד אלא אף הורגים ואיך יאמרו שלום יהיה לכם וי"ת הא חרבא מקטלא בעמא: (יא) בעת ההיא. בעת יבא האויב אמר להם הנה האויב בא עליהם כמו רוח לא העובר על שפיים שהם מקומות הגבוהים כמו ההרים והגבעות או כמו רוח העובר במדבר שבאלה המקומות יעבור הרוח מאין מונע כי בישוב בהתעבור הרוח תמצא מונעים ההרגם שלא העבור כבתים והכותלים והגדרות אבל בשפיים ובמדבר לא תמצא מונע כן האויב בא ואין מונע אותו ואמר דרך בא דרך בת עמי וזה הרוח לא ימצאו בו שום נחת רוח כמו רוח שזורים בו התבואה ומבררים אותה מן המוץ ע"י הרוח הנה הרוח הזאת תהיה חזקה יותר מדאי אע"פ שתזיק לדברים תועיל לדברים אבל הרוח הזה שנמשל בו האויב לא יבא לישראל אלא להרע להם ולא ימצאו בו שום דבר טוב וזהו שאומר אחר כן רוח מלא מאלה זהו הרוח יותר חזק מאלה כלומר מרוח שהוא לזרות ושהוא להבר ופירושו רוח צח זך ובהיר כמו דודי צח ואדום לפי מהלב רוצה לומר שהאויב הוא בכל רצונו בעם רב בסוסים ופרשים גבורי מבלע כולם או פי' רוח צח רוח יבש מן והשביע בצחצחות נפשך כלומר שיבש הארץ ויחריבנה וי"ת ברוח טיהרין על רישי וגו' כבעמוד: (יב) רוח מלא. חזק כלומר יבא הרוח מלא בכל כחו וכן על הדרך כזה מלא ידו בקשת: יבא לי. מאמר הנביא במקום ישראל עתה קודם בואו: גם אני אדבר משפטים אתם. פי' על ישראל ובאמרו גם אני לרבות על משפט הנבואה ותוכחותיה אדבר גם אני מעצמי משפט תוכחה עמם ואולי ישובו בהרבותי תוכחתי עליהם וי"ת על דטעו בתר נביאי שיקרא נביאי וגו' כבעמוד: (יג) הנה כעננים. כמו שהעננים עולים מן הארץ כמו שנא' ואד יעלה מן הארץ ועולים קל מהרה כן יעלה האויב על ארץ ישראל ואומר יעלה כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: וכסופה. היא הרוח החזקה שהולכת במרוצה ובחזקה כן ילכו מרכבותיו: קלו מנשרים. כי הנשר קל לעוף מהר עופות ועף בגובה האויר יותר מכלם וכן אמר כאשר ידאה הנשר: כי שודדנו. כי לשדוד אותנו יבא: (יד) כבסי. לא תהיה תשובתך בנראה לבד אלא אף בנסתר וזהו שאמר לבך כמו שאמר למעלה ולא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר וכן אמר הנה ג"כ הלין בקרבך מחשבות אונך זהו כי התשובה לא היתה מלב ומה שאמר תלין לשון זכר והוא מדבר כנגד

המלך. האספו ונבואה אל ערי המבצר. קדמא חסר. וא' נבואה למשכנותיו נשתחוה: לעם הזה ב' בעניין וסימן ויאמר אהה. בעת ההיא ולירושלם ה' וסימ' הלא הוא אשר הסיר דמלכים. וחברו דישעיה. ולירושלם מבשר אתן. עכן השא השאת. ודבתריה בעת ההיא יאמר לעם הזה. נירו לכם ניר דירמיה. הלא הוא יחזקיהו דד"ה. כי עזבו הלוים:

תולדות אהרן כבסי מרעה. ר"ס יח.

מצודת דוד

לשבת בתוך סבכי האילנות ועל נ"נ יאמר: ומשחית גוים. זהו נ"נ שהשחית כל העכו"ם וכפל הדבר במ"ש: עריך תצינה. הערים שלך תהיינה שממה מאין מי יושב בהן: (ח) על זאת. על השמועה הזאת: ממנו. ישראל: (ט) יאבד לב המלך. ר"ל יבוא בו מורך לב: ונשמו. ר"ל לא ידעו מה לעשות: (י) ואומר. זהו מאמר הנביא שאמר אתה ה' באמת כאלו אתה הסתה את העם הזה לאמר להם שלום יהיה לכם אל תיראו כי כן נבאו להם נביאי השקר ועל כי לא עשית בהם משפט חשבו העם שהאמת אתם וכאלו אתה פתית אותם: ונגעה. ר"ל בעבור זה לא שבו לה' והנה מגעה החרב עד הנפש כי הפורענות קרובה לבוא: (יא) בעת ההיא. בעת בא הפורענות יאמר לעם וכו' הנה רוח יבש סוער במקומות גבוהות אשר במדבר שמטאטא ומכבד הכל הואיל ואין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו והרוח הוא יבוא דרך בת עמי לטאטא את כולם ללכת גולה: לא לזרות. לא יבוא הרוח לזרות המוץ מן הגורן ולא לנקות את התבואה מן העפר ר"ל לא יבוא לטובה כ"א לרעה: (יב) רוח מלא. רוח שלם מאלה הרוחות הנושבות במקומות הגבוהות שבמדבר הנה יבוא לצרכי להפרע מהם: עתה. ר"ל בזמן קרוב אתווכח עמהם גם אני כי עד הנה היה הנביא מתווכח עמהם להגיד להם פשעם ומעתה אתווכח גם אני כי בהביאי עליהם הפורעניות כאילו אגיד להם בזה פשעם אשר גברו למעלה: (יג) כעננים יעלה. האויב יעלה עליהם חיש מהר כעננים העולים ברוב השמים: וכסופה. כרוח סופה כן ימהרו מרכבותיו: כי שדדנו. קרובים אנו להיות נעשקים ביד האויב: (יד) כבסי. לכן עמי התשובה וכבסי לבך מן הרעה למען

מצודת ציון

תצינה. מלשון ציה ושממון: (ח) חגרו. ולשון חגורה ואזור: ספדו. מלשון הספד: והילילו. מלשון יללה: (ט) ונשמו. ענין תמהון כמו על יומו נשמו (איוב יח): (י) אהה. הוא ענין ל' יללה: השא השאת. ענין הסתה והפתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (יא) צח. ענין יובש כמו צחה צמא (ישעיה ה): שפיים. מקומות גבוהות: בת עמי. עדת עמי וכן בת בבל (תהלים קלז): לזרות. ענין פזור וזריקה וכן ואזרם במזרה (לקמן טו): להבר. מלשון ברור ונקי: (יב) רוח מלא. רוח שלם וכן ומלואו ההבל (שמואל ב ח): משפטים. ענין ויכוח: (יג) כעננים. כעבים: וכסופה. רוח חזק: קלו. מלשון קלות: שדדנו. ענין עושק וגזל: (יד) תלין. ענין

למען תושעי עד מתי תלין בקרבך
מחשבות אונך : טו כי קול מגיד
מדן ומשמיע און מהר אפרים :
טז הזכירו לגוים הנה השמיעו על-
ירושלם נצרים באים מארץ המרחק
ויתנו על ערי יהודה קולם : יז כשמרי
שדי היו עליה מסביב כי אתי
מרתה נאם יהוה : יח דרכך
ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך
כי מר כי נגע עד לבך :
יט מעי | מעי | אחולה קירות לבי
המה לי לבי לא אחריש כי קול
שופר שמעתי נפשי תרועת
מלחמה : כ שבר על שבר נקרא
כי שדדה כל הארץ פתאם שדדו
אהלי רגע יריעותי : כא עד מתי
אראה נס אשמעה קול שופר :
כב כי | אויל עמי אותי לא ידעו
בנים סכלים המה ולא נבונים המה
חכמים המה להרע ולהיטיב לא

י"א בליטנא · כ' חס' · כ' את עיין את דנדמלכי' · כ' כתרי ליש' · כתיב וי"ו · אוחילה ק' · כ' ז' חס' בליטנא · שמעת ק' · כ' חד מ"ל וחד חס' · כ"ז מ"ל

דתתפרקין עד אימתי יורכון
ויתקימון עבדי אונסדי בגויך:
טו ארי קל נבייא דמתנבן
עליהון דיגלון על דפלחו
לעגלא די בדן ומבשרי בשורן
בישן ייתון עליהון על
דאשתעבדו לצלמא דאקים
מיכה בטורא דבית אפרים :
טז אדכרו לעממיא הא בשרו
על ירושלם אמרו משרית
עממין חטופין כקטופין אתן
מארע רחיקא וישרון על
קרויא דבית יהודה וירימון
עליהון קלהון: יז כנטרי חקלן
הון עלה מסחור סחור ארי על
מימרי סריבת אמר יי :
יח אורחתך בישתא ועובדך
מקלקליא גרמו אלין ליך דא
בישתא ומרדא איתי עלך
ירושלם עד דאתבר רשע
לביך : יט אמר נביא מעי מעי
כיבין ליזע סמך לבי המי לי
לבי לא שתיק ארי קל צוחת
קרנא שמעת נפשי יבבות
עבדי קרבא : כ תברא על
תברא יתערע ארי אתבזיזת
כל ארעא בתכיף חרובת ארעי זמן חדא כל קרוי : כא עד אימתי אנא חזי סמן
אשמע קל קרנא : כב ארי אטפשו עמי מידע דחלתי לא אליפו בנין טפשין אינון
ולא סוכלתנין אינון חכימין אינון לאבאשא ולאוטבא לית אינון

רשי

(יד) אונך. חמסך : (טו) כי קול מגיד מדן. ארי קל נבייא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחו לעגלא דבדן ומבשרן בשורן בישן ייתון עליהון על דאשתעבדו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית אפרים ואעפ"י שכבר גלו העגלים מימות סנחריב מדיין עוונם קיים גדולה היא עבירה שסובבת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדוף עד דן (בראשית יד) כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם עכו"ם ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן : ומשמיע און. און שבר : (טז) נוצרים. נותני מצור עליהם : (יז) שדי. כמו שדה : אותי מרתה. הקניטה כמו ממרים הייתם (דברים ט) מרגזין : (יח) עשו אלה. לעשות אלה לך : (יט) אוחילה. לשון חיל ורתת : קירות. אנסינא"ש בלעז : שמעת נפשי. מאחורי הפרגוד באתני בשורת קול מתרועת מלחמה : (כ) שבר על שבר. הרבות ירושלם על גלות יכניה : רגע יריעותי. רגע שודדו יריעותי : (כא) עד מתי אראה. האסיפות האלה הנושאים נס להקבץ לבוא להלחם

על ערי ב' וסי' את עיון ואת דן דמלכים . ויתנו על ערי יהודה קולם: מעי מעי חד מן י"א מקומות בטעם לגרמיה משרת לגרש אבל לא תמנע האולא מבוא ביניהם וסימן את מחלת בת ישמעאל . אי כבד בן פנחס בן עלי . ויען יונדב בן שמעה אחי דוד : בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום . את תרתן ואת רבשקה מלכיש ירושלים . וגם כל היהודים אשר במואב . באים מדרך שער העליון. מעי מעי אוחילה . עבד מלך האנשים . הן ישא איש בשר קדש ויעש בירושלם חשבונות דד"ה :

תולדות אהרן מעי מעי . ברכות י: קירות לבי . (סנהדרין כח) : בנים סכלים . קדושין לו :

רדק

כנגד נקבה שהיא ירושלם כבר פירשנו למעלה כי כשמדבר הנביא כנגד כנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר פעם לשון נקבה כי הנקבה כנגד הכנסה והזכר כנגד העם וכן כשמדבר כנגד ירושלם והנה אמר הנה כבסי למען תושעי ולמעלה אמר כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית ובאותו פסוק כתבנו תשובת השאלה : ואונך. מענין עמל ואון ובא"ה היו"ד נחה כמו עולתה ועולתה פעם נחה פעם נעה וענין תלין אינו לינת הלילה אלא השקידה על הדברים תמיד כי כן נמצא בלשון הקדש לשון לינה בזה הענין כמו ובהמרותם תלן עיני בגאוהו ילין עז והדומים להם וי"ת עד אימתי יורכון ויתקיימון עבדי אונס דבגויך : (טו) כי קול מגיד מדן. אומר כי מדן יבא מי שיגיד ביאת האויב וזכר דן כי הוא גבול ארץ ישראל כמו שנא' מדן ועד באר שבע וכן הר אפרים ואון פי' עמל ורעה כמו עמל ואון והפסוק כפול בענין במלות שונות כי משמיע כמו מגיד וי"ת הפסוק כן ארי קל נבייא דמתנבן עליהון וגו' כבעמוד : (טז) הזכירו לגוים. ומה הוא הקול המגיד שאומר בעבור הגוים הנה השמיעו על ירושלם כי נוצרים באים וגו' ולמ"ד לגוים כמו בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא והדומי' להם ופירוש נוצרים חיל נבוכדנצר ונקראו על שמו וי"ת נוצרים כמו בוצרים בבי"ת שתרגם משרית עממית חטופין כקטופין אתן מארע רחיקא ותרגם לא תבצור לא תקטף : ויתנו על ערי יהודה קולם. כלומר השמיעו על ירושלם כי כבר נתנו על ערי יהודה קולם ובמהרה יגיעו לירושלם ופירוש נתינת הקול תקיעת השופרות והחצוצרות בחיל : (יז) כשמרי שדי. כמו שדים או שדות ובא בחסרון מ"ם כמו וקרע לו חלוני שהוא כמו חלונים וחשופי שת כמו וחשופים והדומים להם או היו"ד תמורת הה"א והוא כמו שדה אבל י"ת לשון רבים כנטרי חקלן ופירוש כשמרי שדי כמו שומרי השדות מהבהמות שלא יכנסו בו לרעות שצריך שיעמדו סביב השדה שלא תכנס בו הבהמה משום צד כן באו האויבים סביב ירושלם כי בכל ערי יהודה שהם סביבה חנו כי פירוש עליה על ירושלם ועליה ר"ל סביב לה בסמוך כמו ועליו מטה מנשה והדומים להם: כי אותי מרתה. אותי פירוש דברי על יד הנביאים כי דברו כמו עצמו וכן ממרים הייתם עם ה' פיר' את פי ה' כי לשון מרי יקשר במלת את עם דבר כמו מריתם את פי ולא מרו את דברו כי ענין מרי הוא שנות והחליף הדבר והמצוה או יהיה פירוש אותי כמו בי כי יבא בקשר הבי"ת כמו כי מרו בך ימרו בי וי"ת ארי על ממרי סריבת : (יח) דרכך ומעלליך. הדרך שהלכת בה והמעשים שעשית הם גמרו לך כל זה הרע שבא האויב להחריב ארצך : עשו. מקור והוא במקום עבר כאילו אמר עשה או עשו : זאת רעתך. רעתך גרמה כי מר וקשה הדבר הרעה הבאה עליך עד כי נגע עד לבך וי"ת דא בשתא ומרדא אייתי וגו' כבעמוד : (יט) מעי מעי אוחילה. הכפל כדרך הנוהים בכופלים דבריהם וכן ראשי ראשי. אוחילה מענין חיל כיולדה אמר הנביא אצעק מכאב מעי כלומר שאחזני חיל וכאב במעי על הרעה הבאה לנו וכן קירות לבי אוחילה ואם תאמרו אצעק פעם ואחריש פעם הומה לי לבי. לא אוכל להחריש כי לבי הומה לי תמיד: שמעת נפשי. אמר למה לא אוכל להחריש כי את נפשי שמעת קול שופר ואמר נפשי ולא אמר אזני כי עדיין לא שמעו אזניו כי עדיין לא בא האויב אבל נפשו שמעה בנבואה ידבר כנגד נפשו כלומר את נפשי גרמת לי בלא אוכל להחריש כי את שמעה קול שופר תרועת מלחמה והכתוב שמעתי ביו"ד והה"א הוא עם הקרי כי שמיעתו היא שמיעת הנפש ומה שאמר קירות לבי הוא דרך השאלה לפי שהלב דפנות בחללים שיש בו וי"ת אמר נבייא וגו' כבעמוד : (כ) שבר על שבר. שבר השבטים בא בתחלה ועתה בא שבר יהודה: נקרא. ענין מקרה אע"פ שהוא באל"ף: שדדו אהלי. כנה הבתים החשובים והארמונים הגבוהים באהלים כאילו היו אהלים ויריעות נטויות שנקל לכבשם כמו האהלים כן הם שדדו פתאם ורגע : (כא) עד מתי. השומרים מנהגם לעמוד במגדלים הגבוהים ובהרים הרמים וכשרואין האויבים באים מרימים הנס כדי שיראוהו העם ויתקעו בשופר כדי שישמעו העם ויהיו נזהרים ואמר הנביא עד מתי יהיה זה שלא תשוב מחרון אפך על עמך ישראל ועניהו האל: (כב) כי אויל עמי. כי אילו היו חכמים ומכירין הדרך הטובה וידעו

מצודת ציון

ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א) : אונך. מלשון און ועם שהוי"ו נחה וכן ועולתה קפצה פיה (איוב ה) שהוי"ו נחה עם כי היא נעה בכ"מ : (טו) און. עמל : (טז) השמיעו. ענין אסיפה הבאה בהשמעת קול המאסף וכן וישמע שאול (ש"א טו) : נוצרים. בעלי מצור הצרים על העיר וכן ונצורת לב (משלי ז) : (יז) שדי. כמו שדה : מרתה. ענין מרד והקנטה : (יח) מעלליך. מעשיך : מר. מלשון מרירות : (יט) אוחילה. מלשון חיל והגלהלה : קירות לבי. כתלי לבי ואמר בדרך השאלה לפי שהלב יש בו דפנות והללים : (כ) נקרא. מל' מקרה ועם הוא באל"ף : שדדה. נעשקה : פתאום. ענין מהירות רב : יריעותי. ענין וילון הנטוי כאוהל

מצודת דוד

יבוא לך השועה : תלין בקרבך. התתמיד להיות בקרבך מחשבות עמל ואון שאתה רגילה בהם : (טו) קול מגיד מדן. קול שמועה מגיד מדן שהוא בקצה ארץ ישראל ומשם יבוא השמועה כי בא האויב ומהר אפרים משמיע הקול שבא העמל והצער : (טז) הזכירו. כאלו הקול אומר הזכירו אלה לאלה בעבור העמים הבאים למלחמה להיות נשמרים מהם כי הנה הם נאספו לבוא על ירושלים : נוצרים. בעלי מצור באים מארץ מרחק לצור ועל ערי יהודה נתנו קולם לאיימם ולהפחידם : (יז) כשומרי שדי. כשומרי שדות אשר יסבבו מסביב כן היו האויבים על ירושלים מסביב : כי אותי מרתה. כי הקניטה אותי במעשיה ולכן באה עליה האויב מסביב : (יח) עשו אלה לך. ר"ל הם גרמו לך מרבית הצרות האלה : זאת רעתך. הפורעניות הזאת היא על רעתך כי בעבורה יימר לך : כי נגע. ר"ל קרובה היא והגיעה אליך ונגע עד לבך : (יט) מעי מעי. כפל המלה כדרך הנוהים והצועקים מכאב וכן ראשי ראשי (מ"ב ד) ור"ל בעבור הכאב שיש לי במעי מצער דאגת הפורעניות המעותד לבוא לכן אהיה מלא מחלחלה : קירות לבי. מגודל התוגה מקרקש לבי בקרבי וכתלי הלב משמיעים לי קול הומיה : לבי לא אחריש. לא אוכל להחריש ולהשתיק את לבי מהמייתו : שמעת נפשי. בנבואה שמעה נפשי ביאת קול שופר ולתוספת ביאור אמר תרועת מלחמה ר"ל שיבוא האויב ויריע בשופר כדרך הנלחמים : (כ) שבר על שבר נקרא. פורעניות על פורעניות יבוא במקרה רעה כי בראשונה גלו עשרת השבטים ועתה יגלה יהודה : כי שדדה. בזה יפרש מהו השבר על שבר ואמר כי ראשונה שדדה כל הארץ היא ארץ עשרת השבטים ועתה פתאום שודדו אהלי והוא בה"מ : רגע. ברגע אחת שודדו יריעותי והוא כפל ענין במ"ש : (כא) עד מתי. ר"ל עד מתי תעמוד הגזירה במקומה ואראה במראה הנבואה כאלו האויב בא ונושא הנס לפניהם וקול שופר מתרועת מלחמה אשמע בנבואה : (כב) כי אויל עמי. אמר במקום ה' כמשיב על

יָדָעוּ׃ כג רָאִיתִי אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה־תֹהוּ וָבֹהוּ וְאֶל־הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם׃ כד רָאִיתִי הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים וְכָל־הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ׃ כה רָאִיתִי וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם וְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדָדוּ׃ כו רָאִיתִי וְהִנֵּה הַכַּרְמֶל הַמִּדְבָּר וְכָל־עָרָיו נִתְּצוּ מִפְּנֵי יְהוָה מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ׃ כז כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה שְׁמָמָה תִהְיֶה כָּל־הָאָרֶץ וְכָלָה לֹא אֶעֱשֶׂה׃ כח עַל־זֹאת תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְקָדְרוּ הַשָּׁמַיִם מִמָּעַל עַל כִּי־דִבַּרְתִּי זַמֹּתִי וְלֹא נִחַמְתִּי וְלֹא־אָשׁוּב מִמֶּנָּה׃ כט מִקּוֹל פָּרָשׁ וְרֹמֵה קֶשֶׁת בֹּרַחַת כָּל־הָעִיר בָּאוּ בֶּעָבִים וּבַכֵּפִים עָלוּ כָּל־הָעִיר עֲזוּבָה וְאֵין־יוֹשֵׁב בָּהֵן אִישׁ׃ ל וְאַתְּ שָׁדוּד מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי־תַעְדִּי עֲדִי־זָהָב כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ־בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ׃

כ'. נ'. ג' — ג' — ל' — כ'.ב' פסוקים בסיפר' מפני.ו'בטע' — בסיפר' וסי' שממה. קול. לאסר — נ' מלעיל — ד' — כ' א'כתיב י' ב' — ל' — ט'ו — ואת ק' — ג'. נ'

ידעין: כג חזיתי ית ארעא והא צדיא ורקניא אסתכלית בשמיא והא לא מזהרין נהוריהון: כד חזיתי טוריא והא זיעין וכל רמתא אתפרקא: כה חזיתי והא לית עמא שרי עלה וכל עופא דשמיא אטלטלו: כו חזיתי והא ארעא דישראל דהויה מנצבא בכרמלא תבת למהוי כמדברא וכל קרוהא צדיאה מן קדם יי מן קדם תקוף רוגזיה: כז ארי כדנן אמר יי צדו תהי כל ארעא וגמירא לא אעביד: כח על דא תחרוב ארעא ויקבלון נהורי שמיא מלעילא על דגזרית במימרי חשיבית בעצתי אעבדינה ולא אתיבינה: כט מקל פרשין ודנגדין בקשתא גלו כל יתבי ארעא עלו למערק בחורשיא סליקו לאטמרא בכיפיא כל קרויהון שביקן ולית דיתיב בהון אנש: ל ואת הא מתבזזא מה אית ביך חיל למעבד ארי אתרחיצת על לבשי צבענין ועל דמתקנין בתיקונין דדהב ארי תכחלין בצדידא עינך לא להנאה

רשי

לכלות : (כד) התקלקלו. נתקו ונזקו ממקומן ושם קלקל בהלים (יחזקאל כא) הכרו פנים : (כו) והנה הכרמל. ארץ הנטוע כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש אגדה ראיתי ההרים אלו האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה. אין האדם. זכות משה שנאמר בו ענין מכל האדם (במדבר יב) והנה הכרמל אליהו : (כז) וכלה לא אעשה. ביושביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה : (כח) תאבל. תחרב : זמותי. ל' מחשבה : על כי דברתי. הפורענות הזה ואקיימנה : ולא אשוב. ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם : (כט) ורומה. כמו רמה בים (שמות טו) : באו בעבים. ביערות. עבים מקום סיבוך קוצים להטמן : ובכפים עלו. סלע מתורגם כיפא : (ל) כי תלבשי שני. להתנאות ולמצוא רחמים לפני השודד : תקרעי בפוך. לשון קריעה שהפוך נראה כמרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת קרע : פוך. ל' כחול: עוגבים. המשחקים עם הנשים בלדי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם (יחזקאל כג) : נפשך יבקשו. מבקשים להרגך :

כנובכירס

נתצו ג' בקריאה וסי' וכל עריו נתצו מפני ה'. והצורים נתצו ממנו. ונתצו רמותיך : פרש ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' מקול פרש ורמה קשת. פרש וגלגל ורכב פרש מעלה ולהב חרב. מציעתא פתח : בפוך ג' וסי' בפוך עיניה דאיזבל. מרביץ בפוך אבניך. כי תקרעי בפוך עיניך:

תולדות אהרן ואת שדוד מגיהה פו : כפוך. כ"ב טז :

רדק

וידעו אותי כי אני המטיב להם והמריע לפי מעשיהם לא היו רואין נס ושומעים קול שופר: בנים סכלים לפי שנקראו בני האל כמו שאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואמר הנה הבנים סכלים המה ולא נבונים המה כלומר תבונתם וחכמתם אינה נחשבת תבונה וחכמה אלא סכלות כיון שלא ידעו את ה' כמו שאמר במקום אחר הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם וכן אמר ישעיהו הנביא ובילדי נכרים ישפיקו והחכמה השלמה אינה כי אם עם תורת ה' כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואחר שאינם יודעים את ה' ולא עושים מצותיו החכמה היא ערמה ותחבולה להרע לא להטיב אבל התורה מלמדת את האדם לעשות הטוב והישר: (כג) ראיתי. אמר הנביא ראיתי בנבואה את הארץ : והנה תהו ובהו. כתרגומו צדיא ורקניא כיון שהיא שממה ואין יושבין עליה הרי היא כתהו ובהו כמו בתחלת בריאתה שנאמר והארץ היתה תהו ובהו : ואל השמים. כמו ואת השמים וכן אספרה אל חק כמו אספרה את חק וירדפו אל מדין כמו את מדין והדומים להם ויונתן הוסיף הבטתי אסתכלית לשמיא וכל זה דרך משל מרוב הצרה כאילו קדרו השמים ורעשו ההרים והגבעות וכן ועוף השמים נדדו אמר דרך הפלגה מרוב חרבן הארץ כלו העופות משם ולא יעופו באותה הארץ : (כד) ראיתי. התקלקלו. ענין קלקול ידוע בדברי רז"ל ואדוני אבי ז"ל פי' ענין קלות כלומר רעשו מרוב קלותם כי כבדותם יעמידם : (כה) ראיתי. אין האדם. האדם שהיו בארץ אינם והם ישראל: (כו) ראיתי. הכרמל שהוא מקום תבואה ועץ פרי ראיתי אותו כמו המדבר : עריו. כמו הערים לכרמל שאמר עריו לפי שהערים סבת הישיבה בהם שדות וכרמים ועץ פרי והם נקראים בכלל כרמל : נתצו. ענין נתיצה והריסה ויונתן תרגם כמו הפוך לדיה כמו שתרגם נלאו אוני היה לומר כן אבל אנחנו מלאנו נתצו בתי"ו קודם לנד"י: (כז) כי כה אמר. וכלה לא אעשה. כמו שהבטחתים בתורה לא מאסתים ולא געלתים לכלותם: (כח) על זאת תאבל. תשחת וכן אבל פירוש נשחת: על כי דברתי זמותי. כי מה שדברתי אל הנביאים כאשר חשבתי לא נחמתי עד הנה ולא אשוב ממנה עוד כי כאשר חשבתי ודברתי כן יהיה על זאת ראוי שתאבל הארץ : וקדרו השמים. זה דרך משל לרוב הצרה כמו שפירשנו : (כט) מקול פרש ורמה קשת. לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ורומה קשת יורה החצים בקשת אמר כשישמעו קול הפרשים והקשתות שיהיו מחנה רב וישמעו קולם מרחוק יברחו ויבאו מסערים להשגב במקומות הגבוהים : בורחת כל העיר. בורחים כל אנשי העיר וכן אמר וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו ואינו אומר על עיר מיוחדת באמרו כל העיר אלא רוצה לומר כל אנשי עיר ועיר : באו בעבים. במקומות הגבוהים כעבים ע"ד הפלגה או פירוש בעבים ענין עובי רוצה לומר ביערים העבים והמסובכים באילנות להסתר שם וכן תירגם יונתן עלו למערק בחורשיא ותרגום יער חורשא : ובכפים עלו. בסלעים תרגום סלע כיפא : כל העיר עזובה. רוצה לומר כל העיר ועיר כמו שפירשנו לפיכך אמר ואין יושב בהן איש : (ל) ואת שדוד. י"א שהוא חסר כ"ף הדמיון ענינו ואת כשדוד ואין צורך לכל זה כי לכנסת ישראל ידבר פעם לשון נקבה פעם לשון זכר וכל אחד מהן נכון כמו שפירשנו בפסוק ותעשי הרעות : מה תעשי. כשיבא לך השוד והשבר מה תעשי כלומר במה תנצלי כי תלבשי עתה שני ותתיאשי מן הפורענות ולא תחושי לרעה העתידה לבא עליך ולא תכנעי והיה לך להכנע מפני האל וללבוש שקים כדרך הנכנע ושב מחטאתו לא תלבש שני ולעדות עדי זהב כמו שאמר עליהם ישעיהו הנביא והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחוט צאן וגומר והיו אומרים עוד כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה שוט שוטף כי יעבור לא יבאנו וגומר והנה אתה רואה שהיו מתיאשים מן הפורענות והמשילם גם כן לזונה כמו שפירשנו וכמו שדרך הזונה ללבוש בגדים נאים ולהתיפות ולקרוע בפוך עיניה כדי שיחשקו בה החושקים כן כנסת ישראל היתה מתדמה במעשה האומות לעבוד את אלהיהם וללבוש כלבושיהם להתגדל ולהתפאר בפניהם בבגדים נאים ובמרכבות נאות כדי שיאהבו אותם ויאמרו הרי היא כמוני ויאהבום. והנביא אומר לה מאסו בך עוגבים נפשך יבקשו אמר להפך כי מה שחשבתם כי אתם סלקתם בטחונכם מעלי ובטחתם באומות והתדמיתם להם במעשיכם כדי למצא חן בעיניהם והיו חשקים בכם והנה מאסו בכם עד שיבקשו נפשותיכם להרג ולאבד. תקרעי. כתרגומו תכחלין ואמר בלשון קריעה כי הוא קורעת עיניה מרוב התמדתה לכחול אותם : עוגבים. חושקים וכן ת"י קלי בך רחמך וכן ותעגב על מאהביה והדומים לו בזה הלשון ענין חשק :

כי

מצודת דוד

דבריו לומר הלא זה הוא בעבור כי עמי הוא אויל ואינם נותנים לב לדעת אותי : בנים וכו'. כפל הדבר במ"ש : להרע. להערים לעשות הרע : לא ידעו. אינם נותנים לב להערים לעשות הטוב : (כג) ראיתי. זה מאמר הנביא שאמר לכן ראיתי במראה הנבואה את הארץ והנה היא תהו ובהו כי גלו אנשיה : ואין אורם. האור שהיה בהם מאז הלך לו והוא משל על הצרה כי מי שהוא בצרה העולם חשוך בעדו : (כד) והנה רועשים. הוא משל על אבדון השרים והגבורים : (כה) אין האדם. אין מי מבני האדם שהיו בה כי כולם גלו : נדדו. הלכו להם מן הארץ לגודל השממון : (כו) הכרמל המדבר. מקום הכרמל נתהפך להיות מדבר : וכל עריו. כל ערי הכרמל נתצו ונהרסו מפני ה' וחוזר ומפרש מפני חרון אפו ולא במקרה תהיה כל זאת : (כז) וכלה. אבל לא אעשה כלה ביושביה : (כח) על זאת. על הדבר האמור למטה תאבל הארץ וחשכו השמים אשר ממעל : על כי וכו'. ר"ל בעבור זה תאבל הארץ וכו' על אשר דברתי מחשבתי לעשות הארץ שממה ולא נחמתי על הדבר ההיא ולא אשוב ממנה וכפל הדבר במ"ש : (כט) מקול פרש. מקול קבוצת הפרשים והמורים חצים בקשת יברחו כל אנשי העיר : באו בעבים. יבואו להסתתר ביערים העבים והמסובכים באילנות : ובכפים עלו. יעלו בין הסלעים להסתתר שמה : עזובה. מיושבים ולתוספת ביאור אמר ואין יושב בהן איש : (ל) ואת שדוד. אתה יהודה שסופך להיות עשוק ביד הבבלים : מה תעשי וכו'. ר"ל מה מועיל אשר תלבשי מלבושי תולעת שני אשר תקשטי עצמך בעדי זהב אשר תתמידי לצבוע עיניך בצבע הפוך להיות נראית יפה להלהיב לבות הנואפים : לשוא תתיפי.

מצודת ציון

כאוהל : (כא) נס. כלונס ארוך : (כב) אויל. שוטה : סכלים. טפשים : (כג) תהו. שממה : ובהו. ענין ריקות וכן והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א) : ואל השמים. כמו ואת השמים וכן אספרה אל חוק (תהלים ב) : (כד) רעשים. מלשון רעש ותנועה חזקה : התקלקלו. ענין השחתה ובדרז"ל וכל המקלקלין פטורין (שבת קו) : (כו) הכרמל. כן נקרא מקום שדות וכרמים וכן ונוער בשן וכרמל (ישעיה לג) : נתצו. מלשון נתיצה והריסה : (כח) תאבל. ענין השחתה כמו אבל אומללה ארץ (שם כד) : וקדרו. ענין חשך ושחרות וכן שמש וירח קדרו (יואל ב) : זמותי. ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים קמ) : נחמתי. ענין הפוך מחשבה : (כט) פרש. כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה : ורומה. ענין השלכה וכן נושקי רומי קשת (שם עח) : בעבים. מלשון עב ור"ל ביערים עבים ומסובכים : ובכפים. תרגום של סלע הוא כיפא וכן חורי עפר וכפים (איוב ל) : (ל) שדוד. עשוק : שני. תולעת שני והוא מין צבע אדום : תעדי. מלשון עדי וקשוט : תקרעי. מרוב ההתמדה לכחול העינים נראה כאלו קורעת פתיחת בית העין : בפוך. הוא הכחל שצובעין בו העינים וכן ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט) : לשוא. להנם : תתיפי. מל'

(לא) כי קול כחולה. חולה שם תואר בפלס טובה מענין חיל כיולדה ומשרשו ואמר דרך משל כי בת ציון צרים קול כמו האשה היושבת על משבר שהיא מזעקת בחבליה ועוד הגדיל הענין והמשילה למבכירה והיא האשה היולדת ראשונה כי חבליה קשים מחבלי אשה אחרת ופירוש צרה שהיא צועקת צרה כמבכירה: תתיפח. מענין ויפח נקן שהוא ענין הגיון: תהגה והמהם ותקונן על הרוגיה ואומרת אוי נא לי כי עיפה נפשי תאמר נפשי כנגד בת ציון אוי נא לי כי עיפה מקבול הצער הגדול לרוב הורגים במלאוני וי"ת דמשתטחא ופרסא ידהא אמרה ווי כען לי וענין תפרש כפיה תשבר ידיה כמו פרשה ציון בידיה כי כן דרך המצטער לפרש כפיו אחת באחת לרוב הצער: (א) שוטטו. חפשו ובקשו והנה אמר דוד כספר תהלים נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ. הנה כי היו בירושלם חסידים ועבדי האל ואיך אמר ירמיה אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה פירש אדוני אבי ז"ל כי ירמיה אמר בחוצות ירושלים ואמר ברחובותיה כי החסידים שהיו בירושלם היו מתחבאים בבתיהם ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות מפני הרשעים ורז"ל פירשו כיון שנהרגו ע"י אויבים אף על פי שהיו רשעים והויית מיתה נתכפר להם במיתתן וקרי להו עבדיך וחסידך: אם תמצאו איש. ר"ל איש טוב וגדול במעשיהם וכן הלא איש אתה וכן אם גבר דליה עובדין טבין: (ב) ואם חי ה'. כי ברוב הם נשבעי' באלהים אחרים כמו שאמר וישבעו בלא אלהים ואם יהיה שישבעו כי להראות עצמן שהם יראי שמי ונשבעים בשמי לשקר הם נשבעים בשמי ואני היודע: (ג) ה' עיניך הלא לאמונה. אמר הנביא תמיה על זה הענין אמר דרך קריאה ה' עיניך הלא לאמונה כלומר השגחתך בעולם הלא לאמונה כלומר לדבר קיים לא לדבר בטל והנה הכית אותם על מעשיהם הרעים ולא חלו כלומר לא כאבו ולא הרגישו בעצמם כי אתה המכה אותה בעונם אם כן מה הועילה השגחתך בהם ודומה למה שאמר לשוא הכתי את בניכם מוסר לא לקחו וכן מה שאמר ישעיה הנביא על מה תכו עוד תוסיפו סרה: כליתם מאנו קחת מוסר. הבאתם עד קרוב לכלי' אף על פי כן מאנו קחת מוסר ואם נביאיך מזהירים אותם חזקו פניהם מסלע ולא בשו מפניהם מאנו לשוב לאמונה ענין קיום כמו אמונה אומן במקום נאמן וי"ת ה' הלא גלי קדמך וגומר כבעמוד: (ד) ואנו אמרתי. אמר הנביא נסיתי אותם בעניני בתוכחה קטנים והגדולים אמרתי כלומר חשבתי בעצמי כשהוכחתי העם ולא קבלו אמרתי אך דלים הם נואלו כי ברוב דלת העם אין להם דעת ובינה כמו הגדולים לפי שהם כורמים ויוגבים וכל עסקיהם עבודת האדמה ולא יתעסקו בדברי מוסר ובתורה ובחכמה לפיכך לא קבלו תוכחת כי נואלו ואין להם דעת כי לא ידעו דרך ה' משפט אלהיהם: (ה) אלכה לי אל הגדולים. כי לפי שהם גדולים ועשירים ואינם מתעסקים במלאכה יש להם פנאי ללמוד תורה וחכמה וברוב הם בעלי מוסר ודעת ולמדו תורה ומשפט אלהיהם ואולי תועיל בהם הוכחתי כי יבינו וישכילו למה שאומר להם והנה כשדברתי עמהם יחדיו שברו עול התורה אע"פ שידעוה נתקו עולה מעליהם ונתקו מוסרותיה ואמר יחדו ר"ל כולם מאחים כן וכן ת"י ברם אינון כחדא מרדו וגו' כבעמוד: (ו) על. כן הכם. על ששברו עול התורה מעליהם הכם אריה מיער המשיל האויב לאריה שיוצא מן היער לטרוף ולזאב שיוצא לעת ערב ובא סמוך ליישוב כדי לטרוף הנמצא יחידי כי.

לא כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי־נָא לִי כִּי־עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים׃

ה א שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ׃ ב וְאִם חַי־יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ׃ ג יְהוָה עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא־חָלוּ כִּלִּיתָם מֵאֲנוּ קַחַת מוּסָר חִזְּקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃ ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ־דַּלִּים הֵם נוֹאֲלוּ כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם׃ ה אֵלְכָה־לִּי אֶל־הַגְּדֹלִים וַאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הֵמָּה יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם אַךְ הֵמָּה יַחְדָּו שָׁבְרוּ עֹל נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת׃ ו עַל־כֵּן הִכָּם אַרְיֵה מִיַּעַר זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם נָמֵר שֹׁקֵד עַל־עָרֵיהֶם כָּל־הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף כִּי רַבּוּ

לַהֲנָאָה תִּתְקְנִין קְצוּ בִיךְ רַחֲמַךְ מְקַטְלִין נַפְשֵׁךְ בָּעַן׃ לא אֲרֵי קָל כִּמְעַדְיָא שְׁמָעִית עָקָא כְּאִתְּתָא דְמַשְׁרְיָא לְמֵילַד בְּכוּר קָל כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן דְּמִשְׁתַּטְּחָא וּפַרְסָא יְדָהָא אָמְרָא וַי כְּעַן לִי אֲרֵי מִשְׁלְהֵיָא נַפְשִׁי מִן קֳדָם קָטוֹלִין׃ א הֲלִיכוּ בְּשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם וַחֲזוֹ כְעַן וּדְעוּ וּבְעוֹ בִרְחוֹבָהָא אִם תִּשְׁכְּחוּן גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין אִם אִית עָבֵיד דִּין דִּקְשׁוֹט בָּעֵי הֵימָנוּתָא וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן׃ ב וְאִם בִּשְׁמָא דַיְיָ יָמַן בְּכֵן לְשִׁקְרָא אִינוּן מִשְׁתַּבְעִין׃ ג יְיָ הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ לְאוֹטָבָא לְעָבְדֵי הֵימְנוּתָא רַשִׁיעַיָא אַלְקִיתָא יָתְהוֹן וְלָא תָבוּ שֵׁיצִיתִינוּן סְרִיבוּ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אַתְקִיפוּ אַפֵּיהוֹן מִטִּינָרָא מְסָרְבִין לְמֵיתַב׃ ד וַאֲנָא אֲמָרֵית בְּרַם מִדְּמִסְכְּנִין אִינוּן אִטְפְּשׁוּ אֲרֵי לָא אֲלִיפוּ לְמִידַע אוֹרַח דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט קֳדָם אֱלָהֲהוֹן׃ ה אֵהָךְ לִי לְוָת רַבְרְבַיָּא וַאֲמַלֵּיל עִמְּהוֹן אֲרֵי אִינוּן אֲלִיפוּ לְמִידַע אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט קֳדָם אֱלָהֲהוֹן בְּרַם אִינוּן כַּחֲדָא מְרָדוּ מִן אוֹרָיְתָא אִתְרְחָקוּ מִן אוּלְפָנָא׃ ו עַל כֵּן מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כְּאַרְיָא מֵחוּרְשָׁא וְיִקְטְלִינּוּן עִמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּדִיבֵי רַמְשָׁא יְבַזְּזוּנוּן שִׁלְטוֹנִין דַּחֲסִינִין כְּנִמְרָא כְּמָנִין עַל קִרְוֵיהוֹן כָּל דְּיִפּוֹק מִנְּהוֹן יִתְקְטִיל אֲרֵי סַגִּיאִין מַרְדֵיהוֹן תַּקִּיפִין

(לא) מבכירה. האשה המבכרת תחלת לידתה: תתיפח. תייליל ותצעק גנחו' קונפלי"ש בלעז כמו ויפח חמס (תהלים כז) ל' דיבור: אוי נא לי. כך אומרת: (ג) ה' עיניך. הלא הם בעלי אמונה להטיב ולמה בגדו אלה כך ואין מבקשין אמונה: הכיתה אותם. ולא נעשו חולים על המכה לשום על לבם לשוב מרעתם: קחת. כמו לקחת: (ד) ואני אמרתי. הנביא אומר כך אך דלים הם מחכמי' אלו שאני מדבר עמהם: נואלו. לשון אויל !כתרגומו איטפשו: (ה) אלכה לי אל הגדולים. הם ישמעו אך לא הועלתי וגם המה יחדו שברו עולו של הקב"ה מעליהם: (ו) אריה. מלכות בבל: זאב. מלכות מדי: נמר. מלכות אשור: זאב ערבות. לשון ערבה ושוחה זאב המדבר: שקד. ממהר ומנחש חברו עם ל' שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח) וי"ת לשון אריבה

הכיתה ג' מ"ל ה' וסי' לך והכיתה את עמלק. והכיתה את בית אחאב. הלא לאמונה הכיתה אתם: ב' קדמאי מלרע: כל דבור אתו אתך אתם דגש במ"ם רפי. אותו אותך אותם וסי' נמסר בסדר וירא מהנה ז' בקריאה וסי' ועשה מאחת מהנה כל היוצא מהנה ישרף. ושמרון בחצי חטאתיך. והלשכות העליונות קצרות. אחת מהנה לא נעדרה. אחת מהנה לא נשברה. בחר לך אחת מהנה ואעשה לך:

תולדות אהרן שוטטו. שבת קטו חגיגה יד: חי ה'. עקידה שער מה: אך דלים. עקרים מ"ד ס"ז:

מצודת ציון

מל' יפה: עוגבים. חושקים ואוהבי הניאוף כמו ותעגב על מאהביה (יחזקאל כג): (לא) כמבכירה. יולדת בכור: תתיפח. ענין אמירה ודבור כמו ויפח חמס (תהלים כז): תפרש. מלשון פרושה ושבירה כמו פרשה ציון בידיה (איכה א): נא. עתה: עיפה. ענין יגיעה: להרגים. בא הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי לא) ור"ל בעבור האלם: (א) שוטטו. ענין ההליכה אנה ואנה וכן משוט בארץ (איוב א): בחוצות. בשוקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ): ברחובותיה. מלשון רחוב: איש. ר"ל גדול ובעל מעשים טובים וכן הלא איש אתה (ש"א כ"ו): (ג) עיניך. ר"ל השגחתך: לאמונה. ענין דבר המתקיים וכן יתד במקום נאמן (ישעיה כב): חלו. מלשון חולי: כליתם. מלשון כליון: מאנו. מלשון מיאון: (ד) נואלו. ענין סכלות וטפשות כמו. נואלו שרי צוען (שם יח): (ה) אותם. עמהם: עול. הוא ההושם על צואר בהמה החורשת: נתקו. ענין העתק והסרה: מוסרות. קשורי רצועות העול: (ו) ערבות. ענינו כמו מדבר וכן במדבר בערבה (דברים א): ישדדם. ענין עושק ושוד: נמר. שם חיה מה: שוקד. ענין מהירות כמו

מצודת דוד

על חנם עשית עצמך יפה ומהודרת כי החושקים מאסו בך מעתה ומבקשים לקחת נפשך ממך והוא ענין משל לומר מה תתרצי אל הבבלים בדורונות הנה כל זה לא יועיל לך כי נהפכו לך לאויבים: (לא) כי קול. שמעתי קול כקול חולה: צרה. צעקת צרה שמעתי כאשה המבכרת שחבליה חזקים: קול בת ציון. והוא הקול של עדת ציון אשר תרבה אמרים כדרך המקונן: תפרש כפיה. משברת כפיה זה בזה כדרך המצטער: אוי נא לי. צועקת מר ואומרת אוי עתה לי כי נפשי עיפה בעבור ההורגים אותנו: ה (א) שוטטו. לכו בחוצות ירושלים אנה ואנה וראו עתה בהם ותנו לב לדעת מעשה האנשים ובקשו ברחובותיה אם תמצאו שם איש ישר אם יש מי עושה משפט ומבקש אמונה: ואסלח לה. אם תמצאו אף איש יחידי כזה אז אסלח לכל העיר: (ב) ואם חי ה'. ואם יאמרו בשבועתם חי ה' לא הוא בעבור שהם מאמינים בו אבל באמת בשרונים להשבע בשקר נשבעין בה': (ג) עיניך הלוא לאמונה. הוא מאמר הנביא אל מול ה' לומר הנה השגחתך בהם הלא היא על דבר המתקיים ולא על דבר בטל שאין בו תועלת: הכיתה אותם. בהשגחתך הכית אותם למען יווסרו למוטב להם: ולא חלו. לא נעשו חולים מן המכאה ר"ל לא הרגישו מבא עליהם לעורר לבם לתשובה: כליתם. הבאתם קרוב אל הכליון ועכ"ז ממאנים לקחת מוסר: חזקו פניהם מסלע. הקשו פניהם יותר מן הסלע ר"ל לא נכנעו אבל העיזו פניהם וממאנים לשוב: (ד) ואני אמרתי. כשהוכחתים ולא קבלו מוסר אמרתי בתחלה אין תבונה בהם ואך דלים המה מחכמה: נואלו. נטפשו בדעתם כי לא ידעו דרך ה' וכו' שמביא פורענות לגלות אוזן למוסר: (ה) אל הגדולים. בדבר החכמה: ואדברה אותם. אדבר עמהם דברי תוכחתי: כי המה ידעו וכו'. שהפורעניות בא לגלות אוזן למוסר: המה יחדו. הדלים עם הגדולים: שברו עול. ר"ל אינם רוצים להיות נכנעים למקום: נתקו, העתיקו מעליהם מוסרי העול והוא כפל ענין במ"ש: (ו) על כן. בעבור שאינם רוצים להיות נכנעים למקום לכן מהרס

ארבה: (ז) אי לזאת אסלח לך. בתמיה שמא לזאת אסלח לך ומנחם פירש אי כמו אין אשר בניך עזבוני ואשביע אותם כל טוב: יתגודדו. יתקבצו גדודים: (ח) סוסים מיוזנים משכים היו. בכל בקר היו משכים לאור בקר בהשכמה: ישהלו. ל' זה נופל על הסוסים מקול מצהלות אביריו (לקמן ח) לשון צהלה אנוויישמינ"ש בלעז: (י) בשרותיה. ל' מישור ומנחם חברו ל' חומה עם אדלג שור (תהלים יח) אך לא יתכנו נטישותיה ליי"ש בלע"ז שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור. ואני אומר שרותיה ל' שורות הכרם וי"ת בשרותיה בקירוהא ונטישותיה ברניתהא: (יב) ויאמרו לא הוא. לא מן קדמוהי אתיא עלנא טבתא: (יג) והנביאים יהיו לרוח. כתרגומו ונביי שקרא יהון ללמא כלומר הנבואה שניבאו לנו נביאי שקר בשמו של הקב"ה דבריהם ישפכו להבל והדבור של קדושה שהם אומרים לנו בשם הקב"ה אינן בהם: כה יעשה להם. הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר ה' לי ומה אמר ה' לי יען דברכם את הדבר הזה וגו': (יד) ואכלתם. ותאכל אותם:

כי אינו בעל לב חזק כמו הנמר וכל שכן האריה לפיכך ירא לצאת ברחוב אלא לעת ערב לפיכך אמר זאב ערבות ואמר זאב ערבות ישדדם שלם נקוד על דרך החסר או הוא מבנין מרובע כמו יסודד מלכושי' ובא כמשפטו והוא הנכון האריה משל למלך כמו שהאריה מלך החיות הזאב משל לחיל ונמר לשרי החיל וכן תירגם יונתן מלך במשירתיה יסק עליהון וגו' כבעמוד ויש מפרשים ערבות כמו במדבר בערבה: נמר שקד. כמו הוא שקד שומר ענין השתדלות על הדבר והתמדה בו: מהנה. ר"ל מהערים: (ז) אי לזאת אסלח לך. מלת אי לשון קריאה והוא הפוך בלשון ערבי י"א מה טובה יש כך שאומר לזאת אסלח לך כלומר בעבור זה הטובה ואיננו מוצא כן טובה רק רעות רבות בניך עזבוני וגו' והקריאה כנגד ירושלם: ואשבע אותם וינאפו. על דרך וישמן ישורון ויבעט: יתגודדו. יתקבצו גדודים ולא ישובו איש מחברו וכן תירגם יונתן מסתייעין: (ח) סוסים מוזנים. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אה"וי מתחלפו' והוא כמו הפוך מזונים מן מזון אמר הנה הם כמו הסוסים שנתנו להם מזון רב בלילה והם שבעים בתאותם בבקר יצאו ויצהלו וצהלתם היא נתינת קולם ובשמחה אורי"ליר בלע"ז כן הם ינאפו בלילה עם נשי רעיהם וימלאו תאותם ובבקר יוצאים שמחים מתהללים ברעתם: אל אשת רעהו. בעבור אשת רעהו: משכים. שם וכן כשל משכים הולך כלומר בהשכמה בבקר: (ט) העל אלה. אם על אלה הרעות לא אפקוד אי אפשר שלא אענישם על הרעות הגדולות האלה וכפל הענין במלות שונות ואמר: ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי ונפשו הוא והוא נפשו וכן נשבע ה' בנפשו כמו כי נשבעתי ויונתן פי' בנפשי כלומר ברצוני תרגם ואם עמא דכדין עבדיהון לא אתפרע מנהון כרעותי: ואם בגוי אשר כזה. זה עם וי"ו השמוש ואם והבאים אחר זה בפרשיות האחרות אם בלא וי"ו השמוש בגוי שיהיה כזה הטעם או פירוש אם בגוי אשר כזה מעשיהם כתרגומו: (י) עלו בשרותיה. בחומותיה תרגום חומת שורא והכנוי לירושלם והצווי עלו ושחתו כנגד האויבים ויונתן תירגם בשרותיה בקרוהא: הסירו נטישותיה. הם שיני החומה ויונתן תירגם כמו ארמנותיה בירניתהא: כי לא לה' המה. עתה כבר היו הל' שאמר וגנותי על העיר הזאת להושיעה אבל עתה אין חומותיה לה' שיגן עליהם כי עם העיר עזבוהו והוא עזבה והתירה לאויב ויש מפרשים הסיר נטישותי' כמו ואת הנטישו' הסר התז שהם סעיפי האילנות המתפשטי' ובאמרו וכלה לא תעשו אינו אומר על החומה שהרי נתצוה כלה כמו שאמר ואת חומות ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אלא פי' וכלה לא תעשו בעם: (יא) כי בגוד. לפיכך תקחו נקמתם מהם ובדין אני מצוה לכם שתשחיתום כי הם בגדו בי: (יב) כחשו בה' ויאמרו לא הוא. פירוש לא הוא שיגיח עלינו ויראה במעשינו ואם נעשה כהפצנו לא תבא עלינו רעה בעבור זה והרב ורעב לא נראה אע"פ שמפחידין אותנו נביאיו על זה שקר הם אומרים כי לא הבא להם נבואה מאת האל כי הוא אינו רואנו ואינו יודענו ועל הדרך הזה תירגם יונתן כדיבו במימרא דה' ואמרו וגו' כבעמוד: (יג) והנביאים. הנביאים שמטעים אותם והאומרים שלום יהיה להם יהיו לרוח כלומר כמוץ לפני רוח: והדיבר אין בהם. כיון שהדבר אין בהם כלו' רוח הקדש איך ידעו הם כך וכך אלא שהם סומכין בחלומותיהם או בקסמיהם ומבטיחים העם לטוב כדי שימצאו חן בעיניהם כשמיפק להם מעביהם ואומרים לא תבא עליכם רעה ובעונם זה יכלו ויהיו כרוח: כה יעשה להם. על דרך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כלומר כך וכך רעה יעשה להם וי"ת ונבייא שקרא יהון וגו' כבעמוד: (יד) לכן כה אמר. את הדבר הזה שאתם אומרים עלי לא הוא ולא נבואתי והנה דברי מגיעים אליך: הנני נותן דברי בפיך והעם הזה עצים ואכלתם וכזה יכירו כי נבואתי מגעה אליך שיתקיימו עליהם דברי לרעה כמו שאתה אומר ויהי דבריך להם כמו האש לעצים שתאכל אותם ומה שאמר דברכם כמדבר כנגד העם ואמר בפיך כמדבר כנגד הנביא הרי הוא כא ומר אמור להם יען דברכם את הדבר הזה כי הנני נותן דברי בפיך לאש והעם הזה עצים ואכלתם ויונתן פירש דברכם כנגד הנביאים שתרגם

פִּשְׁעֵיהֶם עָצְמוּ מְשׁוּבֹתֵיהֶם׃ ז אֵי לָזֹאת אֶסְלוֹחַ־לָךְ בָּנַיִךְ עֲזָבוּנִי וַיִּשָּׁבְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים וָאַשְׂבִּעַ אוֹתָם וַיִּנְאָפוּ וּבֵית זוֹנָה יִתְגּוֹדָדוּ׃ ח סוּסִים מוּזָנִים מַשְׁכִּים הָיוּ אִישׁ אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ׃ ט הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃ י עֲלוּ בְשָׁרוֹתֶיהָ וְשַׁחֵתוּ וְכָלָה אַל־תַּעֲשׂוּ הָסִירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לוֹא לַיהוָה הֵמָּה׃ יא כִּי בָגוֹד בָּגְדוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה׃ יב כִּחֲשׁוּ בַּיהוָה וַיֹּאמְרוּ לוֹא־הוּא וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב לוֹא נִרְאֶה׃ יג וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם כֹּה יֵעָשֶׂה לָהֶם׃ יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יַעַן דַּבֶּרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן דְּבָרַי בְּפִיךָ לְאֵשׁ וְהָעָם הַזֶּה עֵצִים וַאֲכָלָתַם׃ טו הִנְנִי מֵבִיא

ל'. ס' · אסלח ק' · ל' וחס' · ל' · מיוזנים ק' · ל'. נ"ס מ"ל · ל' · ס' · ל' ומ"ל · ל' ומ"ל נ"ס ומ"ל · נ"ס ומ"ל · ג' · נ"ס מ"ל. ס' · ל'. נ"ו · ס'. כטעם · ג'. ל'

תְּיוּבָתְהוֹן׃ ז נְבִיָא אֲמַר לַיהּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל אֵידָא אֶשְׁבּוֹק לְכוֹן אֲנָא קְרֵיתִי לְכוֹן בְּנִין וְאִינוּן שְׁבַקוּ פּוּלְחָנִי וּמְקַיְמִין בְּשׁוּם טַעֲוָתָא עוֹד שְׂבָעִית יַתְהוֹן טוּבָא וְאִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי זַנָאִין וּבֵית נַפְקַת בָּרָא מִסְתַּיְעִין׃ ח סוּסָוָן אֲנִירִיסִין אָחֳרִין הֲווֹ גְּבַר עַל אִתַּת חַבְרֵיהּ מְצַוְּתִין׃ ט הַעַל אִלֵּין לָא אַסְעַר לְאִיתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָא אֲמַר יְיָ וְאִם מִן עַמָּא דִכְדֵין עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע מִנְהוֹן כִּרְעוּתִי׃ י סַקוּ בִּקְרְוָהָא וְחַבִּילוּ וּגְמִירָא לָא תַעַבְדוּן פַּגַרוּ בִּרְנְיָתָהָא אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בְּהוֹן׃ יא אֲרֵי שִׁקְרָא שַׁקַרוּ בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲמַר יְיָ׃ יב כַּדִיבוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וַאֲמַרוּ לָא מִן קֳדָמוֹהִי אַתְיָא עֲלָנָא טַבְתָא וְאַף לָא תֵיתֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָא וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא לָא נֶחֱזֵי׃ יג וּנְבִיֵי שִׁקְרָא יְהוֹן לְלַמָא וּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן לָא תִתְקַיֵּם דָּא פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנְהוֹן׃ יד בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת חֲלַף דְּאִתְנַבִּיתוּן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין הָא אֲנָא יָהֵיב פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וְעַמָּא הָדֵין דָּמָן לְנַקְשָׁא וִיקַטְלוּנוּן׃ טו הָא אֲנָא

דו"ח. דוא ל"ה מ"ל וסי' נמסר בסדר ויקרא: ואכלתם ב' בקריאה וסי' והעם הזה עצים ואכלתם. ואכלתם חית השדה:

מצודת דוד

ביד הבבליים: הכה אריה מיער. זה משל על הבבליים: זאב ערבות. זאב היושב במדבר יעשוק נפשותם: שוקד. ימהר לבוא על עריהם להשחיתם: כל היוצא מהנה. מן העיירות ההנה: יטרוף. ע"י אחד מהחיות ההם: עצמו. חזקו בדבר המרידה: (ז) אי לזאת. אנה הזכות אשר לזאת אסלח לך הלא בניך עזבוני: בלא אלהים. העכו"ם שאין בו ממש בו האמינו ונשבעו בו: ואשביע. אני השבעתי אותם בכל טוב ומרוב טובה ותאות הלב פנו אל הזנות: ובית זונה. לבית זונה הלכו גדודים יחד ולא יתבוששו אלה מאלה: (ח) סוסים מיוזנים. הם היו כמו הסוסים שנתנו להם מזון הרבה בלילה והמה שבעים לתאותם שכאשר ישכימו בבוקר יצאו ויצהלו וכן המה ימלאו תאותם וינאפו עם אשת ריעיהם כל הלילה וכאשר ישכימו בבקר יצהלו איש אל אשת רעהו מרוב שמחה והשגת תאות הלב: (ט) העל אלה. וכי על מעשים כאלה לא ישגיח להפרע מהם בתמיה: אשר כזה. אשר עושה כדבר הזה: (י) עלו בשרותיה. אתם משחיתי ארץ ישראל עלו בין שורות כרמיה ושחתו אותם אבל לא תכלו את הכל ור"ל שחתו בעם ואל תאבדו את כולם: הסירו נטישותיה כי לא לה' המה. כי אינם עם ה' כי פשעו בו: (יא) כי בגוד וכו'. כי בגדו בי אלה כאלה כמו שבגד ישראל כן בגד יהודה: (יב) כחשו בה'. כחשו בהשגחת המקום: לוא הוא. ר"ל אין הוא משגיח: ולא תבוא עלינו רעה. כי הואיל ואין משגיח אין שכר ועונש: (יג) והנביאים. ר"ל דברי הנביאים יהיו דומים לדברי רוח שאין בהם ממש: והדבר אין בהם. לא ה' דבר בם כי היו מכחישים דברי הנבואה: כה יעשה. היו מקללים את הנביאים לאמר להם כה יעשה ה' להם כפי הרעות אשר הם מתנבאים עלינו: (יד) יען. בעון אשר דברתם הדבר הזה לשכחים ההשגחה והנבואה: הנני נותן וכו'. דברי הנבואה אשר נתתי בפיך תהיה כאש השורף והעם הזה יהיה נוח להשרף כעצים: ואכלתם. דבר הנבואה תשרוף אותם ר"ל דבר הנבואה תבוא עליהם:

מצודת ציון

כמו כי שוקד אני (לעיל א'): עצמו. ענין חוזק: משובותיהם. ענין מרד וסרוב: (ז) אי. ענינו כמו אנה וכן אי הבל אחיך (בראשית ד): ובית. כמו ולבית: יתגודדו. מלשון גדוד ומחנה: (ח) סוסים. כסוסים: מיוזנים. מלשון מזון: משכים. מלשון השכמה: יצהלו. ענין הרמת קול גדול וכן צהלו מים (ישעיה כד): (ט) אפקוד. ענין השגחה וכן ופקוד גפן זאת (תהלים פ): תתנקם. מל' נקמה: (י) בשרותיה. מלשון שורה וידוע הוא בדרז"ל וכן בין שורתם יצהירו (איוב כד): נטישותיה. הם הענפים הגדולים המתפשטים למרחוק כמו ואת הנטישות הסיר התז (ישעיה יח): (יד) ואכלתם. ותשרפם וכן ואש מפיו תאכל (תהלים יח): (טו) איתן. ענין חוזק כמו איתן מושבך

שתרגם חלף דאתנביאו ית פתגמא הדין: (טו) הנני מביא עליכם. בית ישראל קריאה: ממרחק. כי בבל היא רחוקה מארץ ישראל: גוי איתן. חזק שלא תוכל להלחם כנגדו: גוי מעולם הוא. מזמן רב הוא גוי זה חזק ושאר הגוים הם יראים אותו ולא תוכל להעזר עם גוי זולתו: גוי לא תדע לשונו. ולא תבין מה יאמר וזה יותר קשה מאויב שמבין אדם לשונו וכן אמר בתורה בקללות גוי אשר לא תשמע לשונו: ולא תשמע. ולא תבין והענין כפול במלות שונות: (טז) אשפתו. כי אלי האשפה ימיתו כל מי שיגע בהם וכאלו כלם קבורים באשפה ואמר כקבר פתוח שמוכן להשליך בו המתים: כלם גבורים. כי הם מלומדי מלחמה ואין לכם מפלט להנצל מידם: (יז) ואכל. לאמך כלל כל מאכל והאכילה הנזכרת בפסוק זה אכילה היא אכילת המאכל ויש אכילת החרב כמו שתרגם יונתן ויבוז חצדך וגו' כבעמוד: ירושש. ענין רש ושבר וענין הרישות נופל ג"כ בהריסת הערים כמו כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות: בחרב. בעת החרב או טעם בחרב למעלה לבניך ולבנותיך כאלו אמר יאכלו בניך ובנותיך בחרב ומה שאמר בניך ובנותיך כי כמו כן יאכל האבות אלא שאמר בתורה ואכל פרי בטנך וזה להכאיב נפש האבות שישחטו בניהם לעיניהם והם הקטנים שמתים בעון אבותם: (יח) וגם. בימים ההמה. כשיבא האויב ויאכל זה וזה כמו שכתוב לא אעשה אתכם כלה כי אתן בלב האויב להשאיר לכם פלטה: (יט) והיה כי תאמרו. מדבר כנגד העם כמו שדבר עד הנה. וטב לדבר כנגד הנביא שיענה להם תשובת השאלה כאשר עזבתם וגו' והשאלה והתשובה תהיה אחר שיבא האויב ויגלה העם: כן תעבדו זרים. מדה כנגד מדה אתם עבדתם אלהי נכר בארצכם תעבדו עם נכר בארץ לא לכם: (כ) הגידו. אומר לכל השומעים דברו שיאמרו לבט זאת התוכחה דבר תול יגיל היום: (כא) שמעו נא. מבואר הוא: (כב) האותי. איך לא תיראו מפני והנה יש לי שני עדים שלא תוכלו להכחיש כי האחד הוא בכלל העולם והאחר הוא בכם לבדכם אשר הוא בכלל העולם הוא דבר הים כי בראשית בריאת העולם היו המים מכסים הארץ כולה כי כן היה טבעם אחר כן אמרתי שיקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה והנה בהקוות המים שהיו על פני כל הארץ אל מקום אחד היו שוטפים על המקום ההוא נגבים כמו נד והיה להם לפי טבעם לרדת ולהתפשט על פני כל הארץ כבתחלה אלא שאני אמרתי לו עד פה תבא ולא תוסיף והאמירה היא הרצון ושמתי החול על שפתו גבול לו שלא יעברנהו והנה החול אין חומה גבוה שתעמוד בפני המים ולא עוד אלא שגלי הים מתגעשים והומין ובאים עד הספה כאלו יעברו עליה כפי טבעם ולא יוכלו לפי שאני [illegible] טבעם [illegible] תוכלו להכיר כי אני משגיח [illegible] ועושה בהם כרצוני ואיך [illegible] תיראו אותי ולא תחילו מפני ולא תטעו בדעתכם שאני יכול לעשות בכם כרצוני אם תעברו מצותי אם כן ראוי לקרות אתכם עם סכל ואין לב שלא תבינו זה או אם תבינו ויש לכם לב להבין אם כן לבבכם סורר ומורה שאתם מכירים וכופרים כי הנה שמתי בכם עד כי בעשותכם רצוני אני נותן גשמיכם בעתם יורה במרחשון ומלקוש בניסן ונתנה הארץ את יבולה ועץ השדה יתן פריו ובימי הקציר לא ירד לכם מטר וזהו שאמר שבועת חקות קציר ישמור לנו ובהיותכם מיוחדים בין שאר האומות בזאת הברכה איך לא תשימו זה על לב כי אני משגיח עליכם ואיך תכחשו בי ותאמרו לא הוא ואם תאמר למה לא נתן לכם לעדים האותות והמופתים הכתובים כמו קריעת ים סוף והירדן וזולתן משנוי הטבע שאי אפשר להם מבלתי מכוון ומשגיח הופך הטבע כרצונו נאמר כי כל האותות והמופתים יוכלו להכחיש בהם אם ירצו כי לא היו אלא פעם אחת בזמן אחד ואותם שלא היו בזמן ההוא יוכלו להכחיש בהם אם יהיו כופרים בתורה אבל זה העד הוא גבול החול לים הוא חק עולם לא כר ולא יסור כל ימי היות עולם ובזה לא יוכלו להכחיש שהרי רואים בעיניהם ושומעים באזניהם רואים ביאת גלי הים עד הספה ולא יעבור החול שהוא שפה לים ושומעים התגעשות הגלים והמייתם כאלו בבאם יעברו הכל ויכסו פני הארץ וזה

טו הנני מביא עליכם גוי ממרחק בית ישראל נאם יהוה גוי ׀ איתן הוא גוי מעולם הוא גוי לא תדע לשנו ולא תשמע מה ידבר: טז אשפתו כקבר פתוח כלם גבורים: יז ואכל קצירך ולחמך יאכלו בניך ובנותיך יאכל צאנך ובקרך יאכל גפנך ותאנתך ירשש ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה בחרב: יח וגם בימים ההמה נאם יהוה לא אעשה אתכם כלה: יט והיה כי תאמרו תחת מה עשה יהוה אלהינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ לא לכם: כ הגידו זאת בבית יעקב והשמיעוה ביהודה לאמר: כא שמעו נא זאת עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו: כב האותי לא תיראו נאם יהוה אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא

ג' · ג' · ד' · ג' מ"ל · ל' וחס' · ג' יח. יג · י"ג מ"ל בספרא · ג' · ג' דסמיכי · כ"ג פסוקים ולא ולא · ב' ח' מסידין מ"ל · פ' · ג'

תרגום: טו האנא מיתי עליכון עם מרחיק בית ישראל אמר יי עם תקיף הוא עמא דמעלמא הוא עמא לא תידע לישניה ולא תשמע מה דימליל: טז בית אזיניה כקברא פתיח כולהון גברין: יז ויבוז חצדך ומיכלך יקטלון בנך ובנתך ישבי ענך ותורך יבוז פרי גופנך ותינך יפגר קרוי ארעך כריכתא דאת רחיץ לאשתיזבא בהון מן קדם דקטלין בחרבא: יח ואף ביומיא האינון אמר יי לא אעביד עמכון גמירא: יט ויהי ארי תימרון חלף מה עבד יי אלהנא לנא ית כל אלין ותימר להון כמא דשבקתון פולחני ופלחתון לטעות פלחי כוכביא בארעכון כן תשתעבדון לעממיא פלחי כוכביא בארעא דלא דילכון: כ חוו דא בבית יעקב ובשרוה בדבית יהודה למימר: כא שמעו כען דא עמא טפשא ולית ליה לב דעינין להון ולא חזן אודנין להון ולא שמעין: כב המן קדמי לא תדחלון אמר יי אם מן קדם מימרי לא תזועון דשויתי חלא תחומא לימא קים עלם ולא עדי ליה ומטרפין ולא יכלין והמונגלוהי

רש"י: אותם: (טו) איתן. תקיף: גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד בי בדור הפלגה בארץ שנער: (טז) אשפתו. מקום נרתק החצים: (יז) ירושש ערי מבצריך וגו'. הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה: ירושש. ימסכן: בחרב. על ידי גייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כו): (כב) האותי לא תיראו. הלא הים שאינו דואג מפני הפורענות ואינו מצפה לקיבול שכר ירא מפני ואינו עובר הגבול אשר שמתי סביביו: תחילו. לשון פחד: ויתגעשו גליו. ומרומם לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור: והמו גליו. שאון קול גדול: ולא יעברנהו. הגלים לא

ולא תשמע ד' דסמיכי בקריאה וסימניהון לא תאבה לו ולא תשמע אליו. ואם יפנה לבבך ולא תשמע. הנני מביא עליכם גוי ממרחק. עד אנה ה' שועתי דתריסר: אשפתו ג' בקריאה וסי' אשפתו כקבר פתוח. אשרי הגבר אשר מלא אשפתו. הביא בכליותי בני אשפתו: פתוח ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר חקת: בהנה ג' וסי' לחמא. אשר הוא יושב בהנה. אשר אתה בוטח בהנה בחרב: חק עולם ה' בקריאה וסי' ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו. כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם. והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה. והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום קדוש. האותי לא תיראו נאם ה' ואם מפני. וי"א בליש' וסי' נמסר בסדר

תולדות אהרן גוי איתן. סוטה מו: אשפתו. סוטה מב: ואכל קצירך. ב"ק קיט: עם סכל. עקרים פ"ד פ"ח: לא תחילו. ב"ב עג עקדה שער א:

מצודת ציון

מושכך (במדבר כד): תשמע. ענין הבנה כמו כי שומע יוסף (בראשית מב): (טז) אשפתו. הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט): (יז) לחמך. כל המאכל קרוי בל' לחם כמו ונשחת עפר לחמו (ישעיה סה): ירושש. מל' רש ועני: (יט) תחת. במקום: זרים. נכרים: (כב) תחילו. מלשון חיל ורעדה: חק. דבר קבוע: ויתגעשו. ענין נדנוד והנועה חזקה וכן ותגעש ותרעש הארץ

מצודת דוד

(טו) הנני וכו' בית ישראל. ר"ל אתם בית ישראל הנני מביא עליכם וכו': גוי איתן הוא. גוי חזק: גוי מעולם הוא. ר"ל מזמן רב הוא בממשלה ולכן יגבה לבו להשחית הכל: לא תדע. לא תבין לשונו ולזה תחשב כי לא יוכלו להתרצות אליכם בדברים: ולא תשמע. לא תבין וכפל הדבר במ"ש: (טז) אשפתו. נרתק חציו הוא כקבר פתוח ר"ל כמו קבר פתוח הוא מוכן להביא בו את המת כן חצי האשפה יביאו מתים רבים כי יפליחו במלחמה: כולם. כל אנשי המלחמה המה גבורים: (יז) ואכל. הגוי ההוא יאכל קציר שדך וכל מאכלך אשר היה למאכל לבניך ולבנותיך: ירושש. ייעני ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה להשגב בהן מפני האויב: בחרב. ר"ל בעת יבוא עליך בחרב מלחמה: (יח) וגם בימים ההמה. שיבוא עליך צרות מרובות מ"מ לא אכלה הכל כי ישאר ממך שארית ללכת גולה: (יט) כי תאמרו. אתם ההולכים גולה: תחת מה. בעבור מה עשה וכו' את כל אלה להיות מקצתם נהרגים ומקצתם גולים: ואמרת. אתה ירמיה תאמר להם שבא מדה במדה כפי אשר עזבתם את ה' ועבדתם אלהי נכר בארצכם כן תהיו נעזבים מה' ותלכו בגולה לארץ אחרת ותעבדו גויי הארץ ההיא: (כ) הגידו זאת. את האמור למטה: והשמיעוה. את הדבר הזאת: (כא) עם סכל. עם טפש ואין להם לב משכיל: ולא יראו. מפלאות המקום: ולא ישמעו. פלאי מעשיו: (כב) האותי. וכי לא תיראו ממני וכי לא תרעדו מפני: גבול לים. להיות גבול לים שעד החול יבוא: חק עולם. החק הזה הוא כל ימות עולם: ולא יעברנהו. אין מי הים עוברים את הגבול: ויתגעשו. אף כי ינודו בתנועה חזקה עכ"ז לא יוכלו לעבור הגבול: והמו גליו. אף כי ירומו גליו עד כי נשמע קול המייתם עכ"ז לא יעברו הגבול וכ"ז הוא

יעברנהו: כג ולעם הזה היה לב סורר ומורה סרו וילכו: כד ולוא אמרו בלבבם נירא נא את יהוה אלהינו הנתן גשם ויורה ומלקוש בעתו שבעת חקות קציר ישמר לנו: כה עונותיכם הטו אלה וחטאותיכם מנעו הטוב מכם: כו כי נמצאו בעמי רשעים ישור כשך יקושים הציבו משחית אנשים ילכדו: כז ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה על כן גדלו ויעשירו: כח שמנו עשתו גם עברו דברי רע דין לא דנו דין יתום ויצליחו ומשפט אביונים לא שפטו: כט העל אלה לא אפקד נאם יהוה אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי: ל שמה ושערורה נהיתה בארץ: לא הנבאים נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם ועמי אהבו כן ומה תעשו לאחריתה:

ולא עדן ליה: כג ולעמא הדין הוה לב סטי ומריד על דסטו מבתר פולחני גלו: כד ולא אמרו בלבהון נדחל כען קדם יי אלהנא דמחית מטר בכיר ולקיש בעדניה בזמן קים שבועיא דבזמן חצדא נטר לנא: כה חוביכון גרמו אלין לכון וחטאיכון מנעו טובא מנכון: כו ארי אשתכחו בעמי חיבין בנכלין אשדין דם זכאי כלבוש צידין דמחי וקטיל מתעשתין לחבלא נפשין קטלין: כז כבית פטמא דמלי עופא כן בתיהון מלן נכלין על כן סגיאו ועתירו: כח עתרו אף קנו נכסין אף עברו על פתגמי אוריתא עבדו דביש דין דקשוט לא דיינין ואלו הוו דיינין דין יתמא הוו מצליחין ודין חשיכיא בקושטא לית אינון דינין: כט העל אלין לא אסער לאיתאה עליהון בישא אמר יי אם מן עמא דכדין עובדוהי לא אתפרע מנהון כרעותי: ל תימא ושנו הוו בארעא: לא נביי שקרא מתנבן שקר וכהניא מסיעין על ידיהון ועמי רחימו כן ומה

ל"ס מ"ע. ד' · יורה ק' · ל' חס'. ס' · ב' מ"ע · ד' ומ"ע · ל'. ל' · ל' · ל' ומד כלוב · ל'. ל' · ל' ומד ויצליחו · ס' · ל' ומד שערורה · ל'. י"א

כי תשא: שבועות ד' ג' מ"ל וא' חסר וסי' שבעת חקת קציר ישמר לנו. שבועי שבועות להם. חג שבועות ימים דיחזקאל. שבועות מטות אומר קדמא חסר: כזה ה' וסי' הנמצא כזה איש אשר רוח. והית כזה יום מחר. אם בגוי אשר כזה. ותרין חברוהי:

תולדות אהרן הנותן גשם. עקרים מ"ד פ"ח: הטו אלה. תענית כג קידושין סב:

רשי

לא יעברו הגבול: (כד) יורה ומלקוש. כתרגום בכיר ולקיש: שבועות חוקות קציר. שבעה שבעות שחקק לנו בהן שתי חוקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם: ישמר לנו. שיהא הקציר בזמנו: (כה) הטו אלה. הטו החוקות האלה מעליכם שאינם שומרים לכם ואתם כלים ברעב: (כו) ישור. יארוב וכן למען שוררי (תהלים ה) ל' אשורנו ולא קרוב (במדבר כד): כשך יקושים. כאשר ישוך היקוש שעושין ללכוד צפורים ביער כשרגלו בא לתוכו והוא נושכו ומחזיקו ברגלו ונלכד וקורין לו פיי"ד בלעז: הציבו משחית. לינצ"ל בלעז כן עושין אורבים על עיר או על דרך: הציבו. כמו מצב פלשתים (ש"א): (כז) ככלוב. הוא מקום שמפטמין בו עופות וכן תרגמו יונתן כבית פיטמא ובלעז פרנ"ק: (כח) עשתו. ל' עשת שן (שיר ה) גוף עב ובלעז אוספיסורי"ש: עברו דברי רע. אם באת רעה או עבירה לידם לא נטו ממנה אלא עברו בה ועשאוה: לא דנו דין יתום. למען יצליחו: (ל) שמה. תמהון: ושערורה. דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאים נבאים שקר ואומרים הוו גוזלין ואונסין והכהנים שהם שופטי העם ומנהיגים ירדו את העם על ידי הנביאים כלומר לאחריהם כמו (שמואל ב טו) והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו (רודף) (ס"א דדוד) אחריו אף כאן

רדק

זה דבר שלא יוכל אדם לסבלים: תחיל. מן חיל כיולדה: יעברנהו. הנו"ן נוספת כמו כל היום יברכנהו: ויתגעשו. גליו שאומר בסוף. ויעברנהו גם כן בנו"ן נוספת: (כג) ולעם סרו וילכו. סרו מהדרך הטובה והלכו להם בשרירות לבם וי"ת על דסטו מבתר פולחני גלו: (כד) ולא אמרו. נירא נא. נו"ן נא נקראת רפ"א אע"פ שמלת נירא נקראת מלעיל: הנותן גשם. ואחר כך פי' יורה ומלקוש בעתו אבל למה שכתב ויורה בוי"ו הטעם הנותן גשם בשאר עתי השנה לצורך הגנות ולשתות ולשאר צרכי האדם והבהמות ונתן גם כן יורה ומלקוש לצורך התבואה כל אחת בעתו: שבועות חקות קציר ישמור לנו. אותם שבועות מחקות קציר ישמור לנו שלא ירד מטר בימי הקציר שלא יפסיד הקציר וזהו חק הקציר ומשפטו וגם שתהיה רוח טובה נושבת בימי הקציר לזרות ולהבר הוא חק הקציר ומשפטו גם כן לפיכך אמר חקות ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי הקציר לפי שאנו סופרים שבעה שבועות עד חג השבועות לפיכך אלה. ימי הקציר בשבועות וי"ת בזמן קיים שביעיא דבזמן חצדא נטר לנא: (כה) עונותיכם. והיה לכם לאמר בלבבכם כי אלה הרעות הבאות עליכם עונותיכם הטו אתכם שהרי כשהייתם עושים רצון האל היה נותן לכם גשם בעתו וכל דבריכם באים על הנכונה אם כן מי מנע הטוב מכם ומי הביא אליכם הרע אלא עונותיכם וחטאתיכם: (כו) כי נמצאו. ישור כשך יקושים. יביט כל אחד בדרכו אם יעבור אדם שיגזלו ממנו מה שעמו ויביט כאדם המניח יקושים ומציב משחית ללכד העופות כן יביטו הם ויראו ויארבו והציבו משחית אנשים ילכדו ולא עופות ומשחית יקרא הפח שלוכד העופות כן הם מציבים ומארבים מזה ומזה ללכוד אנשים ולגזול מהם מה שעמהם: ישור. יביט כמו אשורנו ולא קרוב: כשך. הוא מקור כמו כהנית או תואר והוא כמו מנית מן וחמת המלך שככה שפירושו נחה ושך הוא פעל יוצא ושככה פעל עומד: יקושים. הם כמו מוקשים וי"ת ארי אשתכחו בעמי חייבין וגומר כבעמוד: (כז) ככלוב מלא עוף. כלוב כלי עשוי מנסרין מגדלים בהם עופות ומפטמין אותם שם וכן ת"י כבית פיטמא ודומה לו והנה כלוב קיץ של עשוי מנסרים והמשילה לכלוב מלא עוף כמו שהכלוב ממלאים אותו עופות כפי מה שהוא ונותנים לתוכו מאכלם ומשקם ואוכלין שם תמיד כן בתי אלה הרשעים מלאים מרמה ר"ל ממון מקובץ במרמה ובאין ומתעדנין בו: על כן גדלו ויעשירו. על כן שבא להם ממון זה בלי עמל ויגיעה גדלו בנכסים והעשירו: (כח) שמנו עשתו. על דרך משל כמו וישמן ישורון ויבעט כלומר הרבו בנכסים גם יש בו קצת המליצה כי העשירים ברוב הם שמנים ודשנים עשתו זכו מן עשת שן כי השמן עור בשרו זך וכן תרגם יונתן עתרו אף קנו ניכסין: גם עברו דברי רע. לא דים בעשרם אלא שרבו לגזול ולחמוס עד שעברו כל דברי איש רע כלומר יותר הרעו לעשות משאר אנשים רעים עד שעברו עליהם ברעתם ויונתן תרגם אף עברו על פתגמי אוריתא עבדו דביש ופי' דין יתום כלומר משפט היתום והאדם החלוש לא שפטו ולא לקחו משפטם מעושקיהם: ויצליחו. ואף על פי כן ויצליחו: ומשפט אביונים. כפל ענין במלות שונות: (כט) העל אלה. פי' כתרגומו העל אילין לא אסער וגו' כבעמוד: (ל) שמה ושערורה נהיתה. שמה ענין תימה כמו כאשר שממו עליך רבים כלומר דבר תימה הוא מה שיהי' בארץ מרעות שעושין ודבר טנוף ולכלוך וזהו פירוש שערורה ענין טנוף ולכלוך כמו התאנים השוערים וכת"י שמה תימה יש נוסחאות תיומא והוא לשון כליון כמו מהם תיומי מיה כדברי רז"ל ותרגום שערורה ושנו: (לא) הנביאים. עתה פי' מה היא השמה והשערורה שנהיתה בארץ נבאו בשקר לעם ויאמרו שלום יהיה לכם ובזה מטים העם לדרך רע: נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם. ענין לקיחה מן רדה הדבש כלומר יקחו השחד לעות המשפט יקחו אותם על ידיהם כרודה הדבש בידו שהוא טוב וערב וי"מ אותו ענין ממשלה מן כי הוא רודה לא תרדה בו ר"ל הכהנים רודים בעם על ידי הנביאים ומלותם ומטים המשפט כרצונם: ועמי אהבו כן. ר"ל רוצים בכל זה לפי שהם מיפים להם מעשיהם הרעים: ומה תעשו לאחריתם. כלומר לאחרית שמה ושערורה שזכר כלומר אם השערורה יפה

מצודת דוד

הוא מפחד ה' ומהדר גאונו: (כג) ולעם הזה. אבל לעם הזה היה לב מעוות וממרה: סרו וילכו. סרו מה' והלכו להם: (כד) נירא נא. ר"ל אם עד הנה לא היה פחד אלהים לנגד עיניהם הנה עתה נשים על לב לירא את ה' הנותן גשם וחוזר ומפרש שנותן יורה ומלקוש כ"א בזמן הצורך: שבועות חקות קציר. ר"ל החוק של שבועות ימי הקציר ישמר לנו שלא היה מוריד גשמים בא"י כל ימי הקציר שהוא סימן-קללה וכ"ה הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר (ש"א יב): (כה) הטו אלה. הטו מכם הידיעה וההשכלה: מנעו הטוב. היא תבונת הלב המביאה טובה: (כו) כי נמצאו בעמי רשעים. ומעשיהם הם המטמטמים את הלב: ישור. יביט לארוב על אנשים כאדם המניח פח יקושים ללכוד עופות כן הציבו הם פח משחית וילכדו אנשים לגזול הונם ולהרגם: (כז) ככלוב. כמו הכלוב הוא מלא מן העופות כן בתיהם המה מלאים מן המרמה: גדלו. בהון רב ולתוספת ביאור אמר ויעשירו: (כח) שמנו. נעשו שמנים ונאו בבשרות רב: גם עברו. ר"ל גם כל דברי רע הבא לידם עברו עליהם: דין לא דנו. לא דנו דין אמת ואפילו דין יתום ואעפי"כ הצליחו ולא נפרעתי עדיין מהם: ומשפט. ר"ל בעבור כי הצליחו אחזו בדרכם ולא שפטו משפט האביונים אשר יצעקו מפני נוגשיהם: (כט) העל אלה. וכי על מעשיהם כאלה לא אשגיח להפרע מהם בתמיה: אשר כזה. אשר עושה כדבר הזה: (ל) שמה. דבר תמהון ומגונה נהיתה בארץ: (לא) הנביאים. נביאי הבעל: בשקר. בשם הבעל שהוא דבר שקר: והכהנים. כהני הבעל: ירדו. ימשלו בכח הנביאים כי הם המשילום: אהבו כן. להיות הם המושלים

מצודת ציון

הארץ (תהלים יח): יוכלו. מלשון יכולת. והמו. מלשון המייה: (כג) סורר. מעוות: ומורה. ענין מרי ומרד וכן בן סורר ומורה (דברים כא): (כד) יורה. הוא המטר היורד על הזרעים המרוה הזרעים והאדמה: ומלקוש. הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות וכן ונתתי מטר וכו' יורה ומלקוש (שם יא): שבועות. הוא מל' מלא שבוע זאת (בראשית כט): חוקות. מלשון חק ודבר קבוע: (כו) ישור. ענין הבטה וראיה כמו למען שוררי (תהלים כז): כשך. ענין הנחה כי ישכו המים (בראשית ח) ת"א ונחו מיא: יקושים. פח מוקשים: משחית. פח משחית: ילכדו. יתפשו: (כז) ככלוב. מעשהו כעין סל ועשוי לעופות ודומה לו כלוב קיץ (עמוס ח): (כח) שמנו. מלשון שומן: עשתו. ענין צחות והבהירות כמו מעיו עשת שן (ש"ה ה): (ל) שמה. ענין תמהון: ושערורה. ענין דבר מגונה ומאוס וכן ראיתי שערוריה (לקמן כג): נהיתה. מלשון היה: (לא) ירדו. ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי): על ידיהם

רד"ק: יפה בעיניכם עתה מה תעשו לאחריתה כי תדעו כי מרה תהיה באחרונה: (א) העיזו. הניסו כמו שלא הפז מקנך אמר לבני בנימין שהם בירושלם אתם בנימין נוסו והניסו אם אשר לכם מקרב ירושלם כל שכן מבחוץ עריכם כי אפילו ירושלם תלכד ומה שאמר העיזו הוא דרך גוזמא כי אין להם מקום אנה ינוסו שם אלא כאומר אם יש לכם מקום שתנוסו נוסו והניסו מקרב ירושלם כי גם היא תלכד וירושלים היתה ליהודה ובנימין ומה שאמר לבנימין ולא אמר ליהודה כאדם שנוהם על קרוביו תחלה כי הוא כואב עליהם יותר ממה שהוא כואב על אחרים והוא היה מענתות בארץ בנימין והם היו קרוביו בני משפחתו כמו שאמר לו עליהם כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך וי"ת העיזו גלו: ובתקוע תקעו שופר. תקוע שם מקום הוא שנאמר וישלח יואב תקועה ואמר דרך צחות ובתקוע תקעו לשון נופל על לשון כמו ועקרון תעקר ואמר תקעו שופר להניס העם על העיר: ועל בית הכרם שאו משאת. מגדל שבונים בכרם אחד גבוה לשמור בו הכרמי' אשר סביבותיו ואותו נקרא בית הכרם וכן הוא אומר ויבן מגדל בתוכו ואמר שישאו בו משאת שיראו הרחוקים הלהבה וינוסו ומשאת כמו משואות במבוא: נשקפה. נראתה ונגלתה עתה הרעה: מצפון. היא בבל שהיא לצפון: (ב) הנוה והמענגה דמיתי. פעל יוצא כמו אם היה מן הדגוש דמיתיך רעיתי כלומר דמיתי בת ציון לאשה נוה והמעונגה והנה אני רואה שיבאו עליה רועים ועדריהם להחרידה ופירוש נוה האשה השוכנת בנוה שלה שוקטת ומעונגה ואינה חסרה לנקבה בפלס דוס ורבי יהודה חיוג' פירש נוה כמו נאוה באל"ף מן נאוו לחייך בתורים ענין יופי וכן ת"י ומפנקא ואדוני אבי ז"ל פירש דמיתי כרתי כמו נדמו עמי: (ג) אליה. המשיל המלכים הבאים אליה להחריבה לרועים והעדרים הם חייליהם ובאותם וכמו זה רבים במקרא והמשיל המלכים והמנהיגים לרועים והעם לצאן כמו הוי רועה האולי ונתתי להם רועים כלבי והדומים להם וכת"י לה יאתון מלכים ומשרייתהון: רעו איש את ידו. את מקומו וכן רועה על ידיהן כלומר מלך אחד או שר יצור על עיר או על עירים וכן האחד עד כלותם לכבוש את הארץ: (ד) קדשו עליה מלחמה. אומר איש לחברו מהרועים זמנו מלחמה על ציון כלומר אף על פי שרעו איש את ידו כולם זמנו עצמם למלחמה על ציון: (ה) קומו ונעלה בצהרים. ואמר בפסוק שאחריו קומו ונעלה בלילה זכר צהרים ולילה לפי שהם זמני הפגעים כמו שאמר מדבר באופל יהלך מקטב ישוד צהרים אמרו בזמנים קשים לכם פולם עליהם אמר הנביא אוי לנו כי פנה היום כלומר בצהרים שאומרים אויבנו לרעה הוא לנו ולא לטובה כי צהרים קשה לרוב החום ועתה יפה לרוב האורה ואנחנו נקח ממנו הרע ולא הטוב כי לנו חשך היום וזהו כי פנה היום כלומר האור פנה לו לדרכו והצללים הם נוטים ומתפשטים כי אין לנו אורה אלא חשכה: קומו ארמנותיה. שהם חושבים להשגב בהם נשחיתה אותם: (ו) כי כה אמר ה'. כלומר מאת ה' היתה זאת כי הוא רוצה להשחיתה והעיר את רוחם לבא אליה ואילו אמר להם כרתו עצה. עצה כמו עץ והה"א איננה לכינוי כי היא רפה אמר כרתו עצים לעשות מהם דיק ולשפוך סוללה על ירושלם והם הכלים שמשליכין בדיק ודומה לו על העיר לנתוץ חומותיה ומגדליה ולדעת יונתן סוללה הוא תל גבוה שתרגום סוללה מליתא והוא שמשפכין עפר ועצים חוץ החפירות אשר סביב העיר עד שממלאים אותם מעפר ועצים תלים סביב לעיר על מלוי החפירות כדי לעלות מהם לחומה והוא הנקרא סוללה: היא העיר הפקד. היא העיר שהפקד עונה אף על פי שהאריך לה הקב"ה לא יאריך לה עוד כי כל העשק בקרבה בכל העיר ימצא אדם עשק בקרבה כלומר אפילו בתוך העיר עושקים אין צריך לומר חוץ לעיר בדרכים: (ז) כהקיר ביר. כהקיר מן מקור ביר כמו באר אמר כמו שהבאר מימיה נובעין תמיד בלי הפסק כן הקרה רעתה וזהו שאמר על פני תמיד ומה שאמר תמיד כלומר שאני רואה ומביט לעד לא כמו שהם אומרים אין ה' רואה אותנו: חלי ומכה. אמר חמס ושוד חלי ומכה ישמע בה שמחלים העניים ומכים אותם כמו שנאמר ופני עניים תטחנו או פירושו שונא החמס והשוד שהם עושים אני מביא עליהם חלי ומכה וכן ת"י כגובא דמקיים מוהי וגומר כבעמוד: (ח) הוסרי. מן תקע נפשי ממך. אם לא תוסרי יפרד רצוני ממך שלא ארצה בך

תרגום: תעבדון לסופא: א גלו בני בנימין מגו ירושלם ארי קל צוחת קרנא אשתמעת בארעא ועל בית בקעת כרמיא זקופו עממיא סמותא ארי בישתא אסתכיאת מצפונא ותבירא רבא: ב יאתה ומפנקתא איכדין קלקילת ית אורחתיך כבן בהיתת כנשתא דציון: ג לה ייתון מלכין ומשריתהון יגדון עלה משכנין סחור סחור ויסיעין גבר ית תבריה: ד זמינו עלה עבדי קרבא קומו ונסק בטיהרא וי לנא ארי פנא יומא ארי גנגדו טולי רמשא: ה קומו ונסק בליליא ונחבל בירניתהא: ו ארי כדנן אמר יי צבאות קוצו אעא וצברו על ירושלם מליתא היא קרתא דאתפקידו לה חובהא כולהון אונסין בגוה: ז כגובא דמקיים מוהי כן אוריכו ואתקיימו בגוה עבדי בישתא קל חטופין ובזוזין משתמע בה קדמי תדירא על כן איתיתי עלה מרע ומחא: ח איתרדא ירושלם דקמא

מקרא: ו א העזו בני בנימן מקרב ירושלם ובתקוע תקעו שופר ועל־בית הכרם שאו משאת כי רעה נשקפה מצפון ושבר גדול: ב הנוה והמענגה דמיתי בת־ציון: ג אליה יבאו רעים ועדריהם תקעו עליה אהלים סביב רעו איש את־ידו: ד קדשו עליה מלחמה קומו ונעלה בצהרים אוי לנו כי־פנה היום כי־ינטו צללי־ערב: ה קומו ונעלה בלילה ונשחיתה ארמנותיה: ו כי כה אמר יהוה צבאות כרתו עצה ושפכו על־ירושלם סללה היא העיר הפקד כלה עשק בקרבה: ז כהקיר בור מימיה כן הקרה רעתה חמס ושד ישמע בה על־פני תמיד חלי ומכה: ח הוסרי ירושלם פן־תקע

(מסורה בגליון: ל' וחס' · ל' ומדוכתקוע · ג' · ל'. ל' · ל'. ב' · ג' · י"ב · ג' · ל'. ב' · ל'. ל' לא מפיק לשון אנה · ב' · ביר ק'. ל' · י' · ד'. ל')

רש"י: כאן על ידיכם אחריכם לעשות כדברי הנביאים: (א) העזו בני בנימן. ללכת לעריכם לשמור מבלדיכם: בית הכרם. שם מקום הוא: שאו משאת. נס להקבץ ולהלחם על נפשכם: (ב) הנוה והמעונגה דמיתי. החרבתי תירגמו יונתן ל' ודמו אות הסלוס (לקמן כה) נדמתה אשקלון (לקמן מז): (ג) רועים ועדריהם. משל הוא מלכים וחיילותיהם: רעו. אכלו: את ידו. את מקומו סביביו: (ד) קדשו. זמנו: אוי לנו. לפת פנות היום: כי פנה היום. כאשר פנה לעת ערב הליתו האור בצהרים: (ו) כרתו עצה. לא מפיק ה"א והוא ל' עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן ל' הרבה עצים כמו דגה ל' דגים הרבה: העיר הפקד. שבאה פקודתה: (ז) כהקיר. ל' מקור: ביר. באר: כן הקרה רעתה. כן נובעת רעתם תמיד מוסיפי' ומחדשים: חלי ומכה. ע"כ איתיתי עלה מרע ומחא: (ח) הוסרי. קבלי מוסר: פן תקע. פן תנתק

משאת ג' בקריאה וסי' ועל בית הכרם שאו משאת. נתי שמועד. ויתן משאת כיד המלך. וחד ומשאת ויתן לו ארוחה ומשאת.

קומו ונעלה ג' בקריאה וסי' קומו ונעלה בצהרים. ודבתריה קומו ונעלה בלילה. קומו ונעלה ציון אל ה' וחד קומו נעלה: ישמע ה' וסי'

תולדות אהרן אוי לנו. העניה כע זוהר ברלשית מוי אחרי: כה אמר. זוהר ואתחנן: כהקיר בור. ברכות ט עירובין קד: ממשוש. ב"מ נט

מצודת ציון

דיהם. בעבור כוחם של הנביאים: (א) העיזו. ענין אסיפה כמו העיזו אל תעמודו (לעיל ד): ובתקוע. שם מקום כמ"ש וישלח יואב תקועה (ש"ב יד): שאו. הרימו: משאת. ענינו להבת אש וכן וישאם דוד (ש"ב ה): נשקפה. ענין הבטה וראיה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו): (ב) הנוה. כמו הנאוה באל"ף והוא ענין יופי כמו נאוה כירושלים (ש"ה ו): והמעונגה. מלשון עונג ועידון: דמיתי. מלשון דמיון והשואה: בת ציון. עדת ציון: (ג) תקעו. ענין תחיבה כדבר מה וכן ותקעתיו יתד (ישעיה כב): רעו. האכילו המרעה: ידו. מקומו: (ד) קדשו. ענין הזמנה כמו הקדיש קרואיו (צפניה א): קומו. הוא ענין זרוז: בצהרים. הוא חצי היום: פנה. ענין סבוב: צללי. מלשון צל: (ה) ארמנותיה. מלשון ארמון ופלטרין: (ו) עצה. מלשון עץ: סוללה. הוא תל העפר למול העיר: הפקד. ענין השגחה כמו לא הפקוד (לעיל ה): (ז) כהקיר. ענין נביעה והוא מלשון מקור: ביר. כמו באר: ושוד. עושק: על פני. כמו לפני וכן לא יהיה וכו' על פני (שמות כ): (ח) הוסרי. מלשון מוסר: תקע. ענין הסרה מן המקום וכן ותקע נפשי מהם (יחזקאל)

מצודת דוד

המושלים: ומה תעשו. הנביא אומר להם ומה תעשו בבוא אחרית הדבר הוא גמול התשלומין וכי בידם להציל אתכם: ו (א) העיזו. אתם בני בנימין האספו ללכת מקרב ירושלים כי האויב יכבשה ויהרוג עמה: ובתקוע. בעיר תקוע תקעו שופר להזהיר את העם להיות נכונים למלחמה (ולפי ששם העיר תקוע אמר תקעו שופר לשון נופל על לשון): ועל בית הכרם. דרך לבנות בית גבוה ומגדל בכרם אחד לשמור בו כל הכרמים אשר סביבותיו: שאו משאת. הרימו להבת אש להיות נראה למרחוק להזהיר את העם (וגם שאו משאת הוא לשון נופל על לשון): נשקפה. נראתה לבוא מבבל העומדת בצפון: ושבר גדול. הרעה הבאה תהיה שבר גדול: (ב) הנוה והמעונגה וכו'. אני דמיתי את בת ציון לאשה נאוה ומעונגה: (ג) אליה. עתה יבואו אליה רועים ועדריהם ר"ל אנשים שפלים ובזויים הם הכשדים אשר אינם יודעים לכבד המכובדים: תקעו. דרך לתקוע שפולי האהל בארץ על ידי יתדות: רעו. כ"א מהם רעו את מקומו שעמד בו ר"ל כל אחד מגדודי הכשדים החריבו את המקום אשר חנו שמה: (ד) קדשו. יזרזו אלו לאלו ויאמרו הזמינו עליה מלחמה קומו ונעלה עליה בצהרים והיא העת המוכן ביותר למלחמה: אוי לנו כי פנה היום. וכאשר לא יכבשו העיר ביומו ועל כי יהיה רב חפצם לשחת העיר יתאוננו לומר אוי כי פנה היום ועדיין לא לכדנו העיר: כי ינטו צללי ערב. בצל של ערב נטה כי כאשר קרבה השמש לבית מערבו לשקוע ינטו הצללים למרחוק ויתארכו ביותר והוא כפל ענין במ"ש: (ה) קומו. מרוב תאוותם להשחיתה יאמרו קומו ונעלה בלילה ונשחיתה ארמנותיה ולא נמתין עד יאיר היום: (ו) כרתו עצה. כרתו העץ אשר סביבות ירושלים לתחם עם העפר בסוללה: ושפכו. דרך כובשי העיר לשפוך תל עפר מול העיר ומשימים בה עצים ועולים עליה להלחם על העיר וכן וישפוך סוללה (דניאל יא): הפקד כולה. ר"ל המקום השגיח בכל העיר ולא מצא בה רק עושק: (ז) כהקיר ביר. כמו הבאר שמימיו נובעים והולכין כן רעתה נובע ואינה פוסקת: חמס ושוד. זעקת חמס ושוד נשמע בה לפני תמיד לכן אביא עליה חלי ומכה: (ח) הוסרי. קבלי מוסר פן

נפשי ממך פן־אשימך שממה ארץ לוא נושבה: ט כה אמר יהוה צבאות עולל יעוללו כגפן שארית ישראל השב ידך כבוצר על־סלסלות: י על־מי אדברה ואעידה וישמעו הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב הנה דבר־יהוה היה להם לחרפה לא יחפצו־בו: יא ואת חמת יהוה | מלאתי נלאיתי הכיל שפך על־עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו כי־גם־איש עם־אשה ילכדו זקן עם־מלא ימים: יב ונסבו בתיהם לאחרים שדות ונשים יחדו כי־אטה את־ידי על־ישבי הארץ נאם־יהוה: יג כי מקטנם ועד־גדולם כלו בוצע בצע ומנביא ועד־כהן כלו עשה שקר: יד וירפאו את־שבר עמי על־נקלה לאמר שלום | שלום ואין שלום: טו הבישו כי־תועבה עשו גם־בוש לא־יבושו גם־הכלים לא ידעו לכן יפלו בנפלים בעת־פקדתים יכשלו אמר יהוה: טז כה אמר יהוה עמדו

ירחק מימרי יתך דלמא אשוינך צדיא כארע סדום דלא אתותבת: ט כדנן אמר יי צבאות אתבזזא יתבזזון כמא דמהלכין על שוגי גפן למקטף שארא דישראל ותתיב מחתך עליהון כדקטיף על סלסלין: י על מן אמליל ואסהיד ויקבלון אולפן הא אטפשת אודנהון ולא יכלין למיצת הא פתגמא דיי הוה להון לחיסודין ומדלא צבן ביה: יא וית נבואת דיי בתקוף מן קדם יי אתמליתי לאיתי לסוברא ולא יכליתי למשפך על ינקין בשוקא ועל סיעת עולמין כחדא ארי אף גבר עם אתא יתאחדו סב עם דשבע יומין: יב ויסתחרון בתיהון לאוחרנין חקלן ונשין כחדא ארי ארים ית מחת גבורתי על יתבי ארעא אמר יי: יג ארי מזעירהון ועד רבהון כולהון אנסי ממון ומספר ועד כהין כולהון עבדי שקר: יד ואסיאו ית תבר כנשתא דעמי במלי שקריהון למימר שלמא שלמא ולית שלם: טו עליהון למבהת ארי תועבתא עבדו אף מבהת לית אינון בהתין אף אתכנעא לית אינון ידעין בכן יתרמון קטילין בעדן דאסער עליהון חוביהון יתקלון אמר יי: טז כדנן אמר יי קומו על

ל״ה מ״ע. י״ג מייחדין ‖ ל׳ ומ״ל. ל׳ ‖ פ׳ ‖ י״א. י״א ‖ ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר. חסר ‖ כ׳ ‖ ל׳ ‖ ב׳ למטל ‖ ס׳ ‖ ב׳ מ״ל ‖ ל׳ ‖ ב׳ כתיב וי״ו ‖ ס׳. ס׳ ‖ ל׳ מ״ל ‖ ל׳ ‖ כ ס״פ בנבי׳

רשי

תנתק: הוקע. לשון חיבור והוקע אותם (במדבר כה). ויש לי הסרת החיבור והרבה תיבות משמשות כן: (ט) עולל. גרפאי״ן בלעז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללות והעניים באים ועוללים אותם כן יבוזו ויחזרו ויבוזו: השב ידך. אתה השונא השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחפש העוללות וכן היתה משהגלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צדקיהו: סלסלות. דבירקיר״ש בלעז כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד) כך פירש דונש ומנחם פירש ל׳ סלכירי״ש בלעז: (י) ואעידה. ל׳ התראה: ערלה. אטומה וכן כל ל׳ ערלה: לחרפה. מחרפין אותו: (יא) ואת חמת ה׳ מלאתי. לבו מלא נבואה לבוא חמת ה׳ עליהם: הכיל. כמו להכיל אשופרי״ר בלעז: שפוך על עולל. לשפוך על היונקים: בחוץ. בשוק: מלא ימים. קרוב למות והוא יתר על זקן: (יב) שדות ונשים יחדו. יוסבו לאחרים: (יג) בוצע בצע. אונס ממון: (יד) על נקלה. קל הוא לנביאי השקר להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה לכם ובדבר הזה מרפאין בדבורם את השבר העתיד לבא עליהן: (טו) הובישו. עליהון למיבהת: הכלים. כמו להכלים: גם בוש לא יבושו. אינם מתביישין ממעשיהם

נמסר בישעיה סימן ס׳: ואעידה ה׳ בקריאה וסי׳ ואעידה בם את השמים ואת הארץ. ואעידה לי עדים נאמנים. על מי אדברה ואעידה. שמעי עמי ואדברה. שמע עמי ואעידה בך. מלאתי ג׳ וסי׳ ואת חמת ה׳ מלאתי. ואולם אנכי מלאתי כח. כי מלאתי מלים: בתרא מלתי כתיב: שלום שלום. ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ יצר סמך תצר. בורא ניב שפתים שלום. וירפאו את שבר עמי. וחברו וירפאו את שבר בת עמי על נקלה. ורוח לבשה את עמשא

תולדות אהרן ערלה אזנם. בבא קמא: על עולל. שם קיט:

רדק

תקע נפשי ממך כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ופרשו קעע או יקע: לא נושבה. כאלו לא נושבה מעולם כך תהיה שממה וי״ת כארע דסדום דלא אתותבת: (ט) כה אמר ה׳. עולל. מקור מן הדומה למרובע כי שרשו עלל אמר כמו שמעללין הגפן אחר שבצרו אותה שישובו על העוללות הנשארות ויבצרו אותם כן יעשו האויבים כי שארית ישראל הוא כמו העוללות בגפן ועוד פי׳ ואמר השב ידך כבוצר על סלסלות כל אחד מהאויבים יאמר לחבירו השיב ידך לבוז ולשלול כמו שהוא בוצר ומשים בסלסלים ומשיב ידו פעם אחר פעם עד שיעולל הגפן כולם ויונתן פירש השב ידך דברי שנביא כנגד האל ותתיב מחתך עליהון כדקטיף על סלסלין. סלסילות כמו סלים שרשו סלל והדגש לאות סלי תורי ובסלסלות נכפלה גם כן פ״א הפעל: (י) על מי. והעידה ענין הזהרה כמו העד העיד בנו האיש בלשון עדות כי המזהיר באחד מזהיר בו בפני עדים כדי שלא יכחיש בו אחר כן: ולא יוכלו להקשיב. הם עושים עצמן כאילו ערלה אזנם ואין בהם יכולת להקשיב: לחרפה. כי מה שהוא חרפה לאדם לא ירצה לשמעו כן הוא להם דבר ה׳: (יא) ואת חמת. חמת ה׳ כי נלאת על ישראל מלאתי ממנה עד שנלאיתי להכילה: שפוך על עולל. לשפוך החמה על עולל: בחוץ. כלומר שיהרגו האויבים העוללים בחוצות בלי חמלה וכן נשפכה החמה: ועל סוד בחורים יחדיו. ולא תועיל להם כחם סוד ר״ל סיעה שמתחברים יחד בסוד אחד ובעצה אחת ולא יועילם כל זה: איש עם אשה. כלומר עם אשתו: זקן עם מלא ימים. כי לא יחמלו על זקן ומלא ימים הוא יותר מהזקן ת״י ואת חמת ה׳ וית נבואת ה׳ בתקוף מן קדם ה׳ אתמליתי: (יב) ונסבו. שדות ונשים. וכן שדותיהם תהינה לאחרים: (יג) כי מקטנם. כמו שחטאו כולם כן ילקו כולם: מנביא. נביא השקר וי״ת ומספר ר״ל סופר מזהיר העם וכן כהן כהן הבעל או מכהני שלווים כי גם הם היו רעים: (יד) וירפאו. נביאי השקר והכהנים רפאו את שבר עמי: על נקלה. כלומר על אמירה נקלה שאין בו ממש: לאמר שלום שלום ואין שלום. הם אמרו שלום והנה אין שלום כי הנה האויב בא יום יום: (טו) הובישו. פי׳ בהמיה כשעשו תועבה לא הובישו: גם הכלים לא ידעו. פי׳ לא הרגישו בכלימה שיכלימה אדם על רוע מעשיהם: לכן יפלו בנופלים. נביאי השקר וכהני הבעל יפלו בעת שיפלו שאר הנופלים מישראל וזה יהי׳ בעת פקודתם שאפקוד עליהם חטאתם והוא יום חורבן הבית והעיר: (טז) כה אמר ה׳ עמדו על הדרכים. פירוש עמדו בדעתיכם על הדרך הטוב ועל הדרך הרע וראו בבינתכם ואמר זה כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה׳ הוא האלהים לכו אחריו וכן אמר להם הנה נביאי האמת אומרים לכם הוסרו ושובו מדרכיכם הרעים ואל תנתנו ביד האויב ונביאי השקר אומרים להם טוב הוא הדרך שאתם אוחזין

מצודת דוד

הסור נפשי ממך: ארץ לא נושבה. כאלו לא היתה מיושבת מעולם: (ט) עולל יעוללו כגפן. כמו הגפן אחר שבצרו אותם ונשארו עוללות חוזרים ללקט גם העוללות כן יהיה שארית ישראל כי יחזור האויב לגלות גם אותם: השב ידך. אתה האויב השב שנית ידך לקחת בגולה את הנשארים כמו הבוצר המשיב שנית ידו בעבור למשמש ולחפש אחר הענבים הנסתרים מעיניו: (י) על מי אדברה. אל מי אדבר ואזהיר וישמעו אלי: ערלה אזנם. כאלו אזנם אטומה ולא יוכלו להקשיב אמרים: לחרפה. שמועת דבר ה׳ יחשב להם לכלימה לכן לא יחפצו בו: (יא) ואת חמת ה׳. החמה אשר אני רואה עליכם הנה מלאתי ממנה כי רבה היא: נלאתי הכיל. נעשיתי עיפוינג לסבול הנער בראותי שהחמה היא לשפוך על קבוצת העוללים היושבים בחוץ מקום קבוצת העוללים: ועל סוד. על קבוצת בחורים על כולם יחדיו: ילכדו. ברשת החמה: מלא ימים. מי שנשלם ימיו והוא קרוב למות: (יב) ונסבו. יבאו מאתה ויסובב לאחרים: יחדו. בפעם אחת: אטה את ידי וכו׳. להכות אותם בה והוא ענין מליצי: (יג) בוצע בצע. גוזלים הון מאחרים: ומנביא. מנביא הבעל עד כהני הבמות: (יד) וירפאו. הם מרפאים את שבר עמי ורעתם העתידה לבוא ר״ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה: על נקלה. עם אמירה נקלה ומבזה לאמר שלום תהיה ולא תבא הרעה ובזה המה מרפאים שברם אבל לא יהיה שלום והמה מכחשים: (טו) הובישו. ר״ל עכ״פ היה להם להנביאים והכהנים להיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה כדרך החשובים אשר יכלמו אם באה לידם דבר תועבה במקרה: גם בוש לא יבושו. ר״ל עשו התועבה וגם לא יבושו בעבורה: גם הכלים לא ידעו. אינם יודעים מה היא כלימה וכפל הדבר במ״ש: לכן יפלו בנופלים. הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים ע״י האויבים: בעת פקדתים יכשלו. בעת שאזכור עליהם עונם להפרע מהם והוא בזמן החורבן אז יכשלו גם המה: (טז) וראו. השוברים והשבים ושאלו אותם על נתיבות העולם אי זה הדרך היותר טוב ולכו בה ואז תמצאו מרגוע ומנוחה והוא ענין

מצודת ציון

(יחזקאל כג): (ט) עולל יעוללו. כן נקרא הליקוט שאחר הבציר כמו לא תעולל אחריך (דברים כד): כבוצר. כן נקרא אסיפת הענבים מן המחובר כמו כי תבצור כרמך (שם): על. בעבור: סלסלות. ענין מחמוש וחפוש כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד): (י) על מי. אל מי: ואעידה. ענין אזהרה והתראה כי ע״פ רוב מתרין בעדים שלא יכחשו: ערלה. ענין אטום כמו ערלי לב (לקמן ט): להקשיב. ענין שמיעה והאזנה: (יא) נלאיתי. ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): הכיל. ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כג): עולל. ילדים רכים: בחוץ. בשוק: סוד. קבוצה הנאספת להמתיק סוד ועצה וכן בסוד משחקים (לקמן ט): (יג) בוצע בצע. גוזלים הון וכן עוכר ביתו בוצע בצע (משלי טו): (יד) על. הוא כמו עם: נקלה. מלשון קלון ובזיון: (טו) הובישו. מלשון בושה: תועבה. דבר אסור וגנאי: הכלים. מל׳

אותזין לא תסורו ממנו ומה שהנביאים מפחידים אתכם כי תנתנו ביד אויב אל תיראו כי שלום יהיה לכם ועתה נתנו בשכלכם איזה הוא הדרך הטוב גם שאלו בעבור נתיבות עולם כמו שאמר שאל נא רמינו עליו השלום שאל אביך ויגדך כן אמר להם שאלו נתיבות עולם כלומר שאלו בעבור הדרכים אשר מעולם כלומר הדורות שעברו ותמצאו כי מי שאחז דרך האמת בא לו הטוב. ומי שאחז דרך במורים אתכם נביאי השקר בא לו הרע לפי שאחז בדרך השקר מפני פנים אלה תוכלו להכיר איזה הדרך הטוב ולכו בה או מדרך השכל או מדרך הקבלה: ומצאו מרגוע לנפשכם. וכזה המצאו מרגוע נפש ונחת רוח בשתי הסעיפים וכשאמרתי לכם זה אמרתם לא נלך ולא נחקור על הדרכים כי מה שאנו אוחזין הוא טוב בעינינו: (יז) והקימותי צופים. נביאי אמת במזהירים אותם ואומרים להם הקשיבו לקול השופר ראו איך מבטיחין אתכם נביאי השקר על תוכו שאומרים לכם שלום יהיה לכם ועתה הקשיבו לקול שופר שהוקעים סביבותיכם בשופר מפני שאויב לפנים סעם ויאמרו לא נקשיב וכן אמרו לא נחוש לכל זה כי אנחנו בירושלם נהיה בשלום וי״ת והקימית עליהון וגומר כבעמוד: (יח) לכן שמעו הגוים. שאר העמים שמעו כי אני מסיר בכם: ודעי עדה. ואת עדת ישראל דעי: את אשר בם. כמו שאמר ראי את עונך וזהו את אשר בם העונות אשר באמיך מקטנם ועד גדולם וכן תרגם יונתן ודעי כנישתא דישראל ית חוביהון: (יט) שמעי הארץ. כי אתה עד ביני וביניהם ואמר הארץ ולא אמר השמים כי גם הם ערים לפי שהארץ תהיה חרבה בעונם: פרי מחשבותם. איני אומר שיענישם על המחשבה לבד אלא על מעשיהם שהם פרי מחשבותם שהם חושבים שאין אני רואה מעשיהם לפיכך הולכים אחר לבם למלאות תאותם: על דברי. אל דברי כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו. ורז״ל פי׳ פרי מחשבותם המחשבות שאדם חושב ולא באו לידו על כן נמנע מעשותם עליהם אמר פרי מחשבותם אבל המחשבות שבאו לידו ונמנע מעשותם מיראת שמים לא יענשו למעשים וי״ת פרי מחשבותם תושלמת עובדיהון: ותורתי וימאסו בה. כמו ואל תורתי לא הקשיבו כי על דברי ר״ל דברי הנביאים שמזהירים אותם ותורתי ר״ל תורת משה לא די שלא הקשיבו לה כשקוראים אותה אליהם אלא גם מאסו בה שלא ירצו לקרותה ולשמעה כי בימי יאשיהו כשמצא חלקיהו ספר התורה ויקראו בה היה חדוש אצלם כי כבר שכחו אותה: (כ) למה זה לי לבונה. וקנה הטוב. שהיו מביאין אותם מארץ רחוק לקטרת כי לא היתה נמצאת בארץ ישראל ושאר סמני הקטרת היו נמצאים בה או זכר השנים והוא הדין אחרים והקטרת היתה באה להכשיר הקרבן ואם הקרבן אין נרצה לפני ולמה תטרחו להביא הכפרון שהוא הקטורת: (כא) לכן. אבות ובנים. שכן ורעו. זכר כן להודיע כי האב לא יזהיר הבן אם ידע וכן אם הבן ידע לא יזהיר לאב וכן האיש עם שכנו ר״ל שהוא שוכן אצל ביתו וכן עם רעו שיש לו משא ומתן או שותפות עמו אין אחד מהם מתירא ומזהיר את חברו לפיכך יאבדו כולם כי כל אחד ירצה ברעת חברו: יאבדו כתיב ואבדו קרי והענין אחד: (כב) כה אמר ה׳. יעור. ואני הוא המעיר אותו לבא מבבל אל ירושלם ארץ רחוקה לא יהיה בלתי הערה ויעור מבנין נפעל: (כג) קשת וכידון יחזיקו. כל אחד יחזיק בידו מני כלי זיין: כים יהמה. כגלי הים: ועל סוסים ירכבו. כי לא יבאו רגלים לבד אלא אף רוכבי סוסים יהיו בהם רבים ומלא מהם יותר חזקה: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם יהיה ערוך בכלי זיין כמו איש אחד הנועד להלחם עם חברו מלחמה ערוכה שמכין עצמו בכלי זיין וברוב לא יהיו הרבים כל כך מזויינין וזה ההיל יהיה כל אחד מהם ערוך למלחמה כאיש אחד ועל מי יבאו עליך בת ציון: (כד) שמענו את שמעו. שמעו שני שזכר והנגרד מן שמעו שומע בפלס רומח ושמענו מאמר הנביא שכולל עצמו עם ישראל החרדים אל דבריו:

על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם ויאמרו לא נלך׃ יז והקמתי עליכם צפים הקשיבו לקול שופר ויאמרו לא נקשיב׃ יח לכן שמעו הגוים ודעי עדה את אשר בם׃ יט שמעי הארץ הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם כי על דברי לא הקשיבו ותורתי וימאסו בה׃ כ למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק עלותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי׃ כא לכן כה אמר יהוה הנני נתן אל העם הזה מכשלים וכשלו בם אבות ובנים יחדו שכן ורעו יאבדו׃ כב כה אמר יהוה הנה עם בא מארץ צפון וגוי גדול יעור מירכתי ארץ׃ כג קשת וכידון יחזיקו אכזרי הוא ולא ירחמו קולם כים יהמה ועל סוסים ירכבו ערוך כאיש למלחמה עליך בת ציון׃ כד שמענו את שמעו רפו ידינו צרה החזקתנו חיל

אורחן וחזו ושאילו לשבילין דמן עלמא אידא אורחא דתקנא והליכו בה ואשכחו נייח לנפשכון ואמרו לא ניזיל׃ יז ואקימית עליכון מלפין קבילו למלי נביא ואמרו לא נקביל׃ יח בכן שמעו עממיא ודעי כנשתא דישראל ית חוביהון׃ יט שמעי ארעא דישראל הא אנא מיתי בישתא על עמא הדין תושלמת עובדיהון ארי לפתגמי עבדי נביא לא קבלו ואוריתי וקצו בה׃ כ למא דנן קדמי לבונתא דמשבא תיתי וקני טבתא מארע רחיקא עלותכון לא לרעוא ונכסת קודשיכון לא יתקבלון קדמי׃ כא בכן כדנן אמר יי הא אנא מיתי על עמא הדין תקלן ויתקלון בהון אבהן ובנין כחדא מגיר וקריביה ייבדון׃ כב כדנן אמר יי הא עמא אתי מצפונא ועממין רברבין ייתון בגלי מסיפי ארעא׃ כג קשתן ותריסין אחידין אכזראין אינון ולית להון רחמין קלהון כימא באתרגושיה ועל סוסותא רכיבין מסדרין אינון כגבר עביד קרבין עלך כנשתא דציון׃ כד שמענא ית שמעהון אתרשלא ידנא עקא אחדתנא

ממעשיהם הרעים: (טז) מרגוע. מנוחה: (יז) והקימותי עליכם צופים. הוא שמעמידין אנשים על המגדלים עת הקירוס איש צופה ורואה אם גייס בא לעיר תוקע בשופר ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענות הבאה להזהרו ולתקן דרכיכם שתגלו והוא כשופר תקיעת הבושה הקשיבו לקול השופר הזה והחלצו: והקימותי. פירוש העמדתי לכם כבר וכן ת״י ואקימית. צופים נביאים בלעז: (יח) את אשר בם. את הרעה אשר בידם: (יט) פרי מחשבותם. שכר מחשבותם: ותורתי וימאסו בה. הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות ט״ו) שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך המקראות לדבר כן: (כ) למה זה לי לבונה. אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה. לא ערבו. לא נעמו: (כג) יחזיקו. יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו (שם ד) וכן נרה החזיקתני אחזתני:

מגור

ראש השלישים לך דוד: צפים ב׳ כתיב כן חסר וי״ו וסימ׳ ויקחהו שדה צפים. והקמתי עליכם צפים וא׳ מ״ל דס״ל צופים מהר אפרים: עלותיכם ב׳ כתיב כן בקריאה וסי׳ למה זה לי לבונה משבא תבוא. עלותיכם ספו על זבחיכם. והיה המקום אשר יבחר אלהיכם בו. והביאותים אל הר קדשי עולתיהם כתיב וישארא עלתיכם כתיב במ״א מ״ל דמ״ל ויכלו את הימים והיה ביום השמיני. בעולתינו ובזבחינו כן כתיב. ועולתיך לנגדי תמיד. ועולתך ידשנה סלה. כן כתיב

תולדות אהרן לנתיבות. עקדה שער ק׳: פרי מחשבותם. קידושין מ:

מצודת ציון

מל׳ כלימה: פקדתים. כענין זכרון: (טז) לנתיבות. ענין שביל ודרך: מרגוע. מנוחה והשקט כמו וזאת המרגעה (ישעיה כח): (יז) צופים. מביטים במקום גבוה: הקשיבו. ענין האזנה: (כ) לבונה. מין בושם: משבא. שם מדינה: וקנה. הוא קנמון מסממני הקטורת: ערבו. ענין נעימות ומתיקות כמו וערבתי ערבה לי (לקמן לא): (כא) שכן. זהו הדר עמו בבית: (כב) יעור. מלשון התעוררות: מירכתי. מסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כו): (כג) וכידון. הוא כעין רומח וכן נטה בכידון (יהושע ח): ערוך. מסודר ומוכן: כאיש. ר״ל כגבור חיל: (כד) רפו. מלשון רפיון: החזיקתנו. ענין אחיזה: חיל. חלחלה ורעד:

מגור

מצודת דוד

ענין מליצ׳ לומר שאלו לחכמים והם יורו לכם דרך הטוב: ויאמרו. והם השיבו לא נלך לשאול כי דרכם ישרה בעיניהם: (יז) צופים. בזמן המלחמה הדרך להעמיד צופים לראות אם האויב בא וכשרואה שהם באים תוקע בשופר להזהיר את העם ואמר במשל לומר הנה העמדתי נביאים להזהירם על התשובה כי הצרה קרובה: לא נקשיב. לא נשמע לאזהרת הנביא: (יח) שמעו הגוים. אתם עמים שמעו מה שאני מתרה בהם: ודעי עדה. כל עדה דעי את הרעה אשר בידם: (יט) שמעי הארץ. אתם יושבי הארץ שמעו מה שאני מתרה בהם: פרי מחשבותם. כמול מחשבותם: כי על דברי. כי אל דברי אשר ביד הנביאים לא הקשיבו וגם אל תורתי שנתתי ביד משה לא הקשיבו וימאסו בה: (כ) למה זה לי. מה נחת רוח יש לי בהקטרת הלבונה אשר תבוא משבא ובהקטרת קנה הטוב הבא מארץ מרחק: לא לרצון. אינם לי לרצון. לא ערבו לי. לא נעמו לי: (כא) מכשולים. דברים המכשילים: ורעו. חבירו הרגיל אצלו: ואבדו. כולם יאבדו יחד כי בבוא המכשול אל הבית כולם יכשלו בו ויאבדו: (כב) מארץ צפון. הוא בבל: יעור. יהיה נעור לבוא מסוף הארץ ר״ל ממרחק: (כג) יחזיקו. יאחזו בידם להלחם בהם: ולא ירחמו. על הנופלים בידם: כים יהמה. כמו הים אשר הומה ע״י גלין המרעישים בקול: ועל סוסים ירכבו. וימהרו לרדוף אחרי הנסים במלחמה: ערוך כאיש: כל אחד מהם ערוך ומוכן כאיש גבור חיל ללכת למלחמה עליך בת ציון: (כד) את שמעו. ר״ל שמועת גבורתו: רפו ידינו. נעשו רפויים

רשי

(כה) מגור . יראה . ל"א ל' אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כא) וכן תרגם יונתן : (כו) והתפלשי . התגלגלי : אבל יחיד . אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת : מספד תמרורים . לפי שהוא דבוק נקוד מספד בפתח ואינו נקוד מספד בצירי : (כז) בחון נתתיך . לירמיה נאמר חזק נתתיך בתוכם ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו . בחון ל' חוזק כמו כותל וכחן (ישעיה לב) הקימו בחוניו (שם כח) : (כח) סרי סוררים . שרים מן הדרך : הולכי רכיל . בין הנחשת והברזל מטילי איבה בין שני שרים שיש בהן כח להתגרות יחד כך שמעתי . ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחשת וברזל להחזיק כזביהם . ויו"ת רכיל זה ל' נוכל מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם פרזלא . ונוכל הוא ל' מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית לז) : (כט) נחר מפוח . משל הוא כשצורפים כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם באתי לצרוף אתכם שהמפוח נחר ונחרך מכח האש והם העופרת כולו . נחר לשון חרה אפי (איוב לב) ועצמי חרה מני חורב (שם ל) אישר"ש בלעז : לשוא . על חנם צרף הצורף כי לא הועיל : ורעים לא נתקו . מדרכם הרעה כלומר ינעו הנביאים להוכיח ולא הועילו : נתקו . פורנטראקיי"ן בלעז . (נ"א ורעים כמו רשעים ס"א): (ל) כסף נמאס . שאינו נצרף בשום יגיעה : (ד) היכל ה' היכל ה' היכל ה' . תלת זימנין

ושארא עלתיך כתיב . שק ד' קמצין וסי' וכל אשר יפול עליו . בת עמי חגרי שק . על כל מתנים שק . ואני בחלותם לבושי שק . וכל השק בשק ואס"ף דכוות' . ורעים ג' וסי' מעט ורעים היו ימי שני חיי . ויתן ה' אותות ומופתים .

תולדות אהרן בת עמי . גטין נח : היכל ה' נזיר לב :

ירמיה ו–ז

כַּיּוֹלֵדָה׃ כה אַל־תֵּצְאִי הַשָּׂדֶה וּבַדֶּרֶךְ אַל־תֵּלֵכִי כִּי חֶרֶב לְאֹיֵב מָגוֹר מִסָּבִיב׃ כו בַּת־עַמִּי חִגְרִי־שָׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר אֵבֶל יָחִיד עֲשִׂי לָךְ מִסְפַּד תַּמְרוּרִים כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ׃ כז בָּחוֹן נְתַתִּיךָ בְעַמִּי מִבְצָר וְתֵדַע וּבָחַנְתָּ אֶת־דַּרְכָּם׃ כח כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל כֻּלָּם מַשְׁחִיתִים הֵמָּה׃ כט נָחַר מַפֻּחַ מֵאֵשְׁתַּם עֹפָרֶת לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ׃ ל כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם כִּי־מָאַס יְהוָה בָּהֶם׃

ז א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב עֲמֹד בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה לְהִשְׁתַּחֲוֺת לַיהוָה׃ ג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וַאֲשַׁכְּנָה אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ד אַל־תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל־דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה

תצאו ק' · תלכו ק' ל' חס' וג' חס' בליש' · ד' · ב' · ל' · ב'. ב' · ס"א לגס ל' כתי' סמ"ך · ל' מאש תם ק' · ל'. ג' · ב' בעיניו · כו"ע חסר ס' · ס' טעם בכפרה · ל'

תרגום

הא כחבלין לילדתא : כה לא תפקון לחקלא ובאורחא לא תהכון ארי חרבא דסנאה מקטלא למתכנשין מסחור סחור : כו כנשתא דעמי אסרו סקין וחפו רישכון בקטמא אבל כיחיד עבידו לכון מספיד במרר ארי בתכיף ייתון בזוזין עלנא : כז בחיר יהבתך בעמי ככרך תקיף ותהודע ותחוי להון ית אורחתהון : כח כל רברביהון מרדין מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם פרזלא כולהון מחבלין אינון : כט הא כמשב נפחין דחריך בגוא דנורא כן חשא קלהון דנבייא דמתנבן להון תוב לאוריתא ולא תבו וכאברא דמתמסי בגו כורא כן הואה בטילין בעיניהון מלי נבייא דמתנבן להון לא להנאה אליפונון מלפיהון ועובדיהון בישיא לא שבקו : ל הא מכסף פסולא מרחקין קרו להון ארי רחיק יי יתהון : א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר : ב קום בתרע בית מקדשא דיי ותתנבי תמן ית פתגמא הדין ותימר קבילו פתגמא דיי כל דבית יהודה דעלין בתרעיא האילן למסגד קדם יי : ג כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אתקינו אורחתכון ועובדיכון ואשרי יתכון באתרא הדין : ד לא תתרחצון לכון על פתגמי נביי שקרא דאמרין קדם היכלא דיי אתון פלחין קדם היכלא דיי אתון דבחין קדם היכלא דיי אתון

רדק

(כה) אל תצאי . תלכי תצאי הלכי כתוב ביו"ד הנקבה מדבר כנגד הכנסה תלכו הצאו קרי מדבר כנגד הפרטים והענין אחד : חרב . יש לאויב מבחוץ להכותכם אם תצאו : ומגור . ופחד יש בכל סביבותיכם אם תצאו וי"ת מגור מסביב מקטלא למתכנשין מסחור סחור : (כו) בת עמי והתפלשי באפר . התגוללי בתוך האפר וי"ת וחפו רישיכון : אבל יחיד . אבל אדם שמת לו בנו יחידו שהוא אבל קשה : מספד תמרורים . מספד סמוך לפיכך הוא פתוח מספד של מרירות ובמסרה ג' פתחין וסי' הצריא שמכת לרמוניא פירוש תמריא מספד תמרורים סמיכין מספד בית האצל רמניא כמספד הדרימון : כי פתאום . מעתה התחילו לספוד כי לא תדעי עת בואו כי פתאום יבא עלינו : (כז) בחון . אמר לנביא אף על פי שאתה אומר להם דברים קשים ומתנבא עליהם רעות אל תירא מהם כי בחון ומבצר נתתיך להם בחון פירושו מבצר כמו הקימו בחוניו וכן אמר לו בתחלת נבואתו הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל לפיכך אל תירא מהם ותפש אחר דרכיהם זהו שאמר ותדע ובחנת את דרכם ואמר ובחנת לשון נופל על לשון לפי שקראו בחון אמר ובחנת את דרכם ויונתן תרגם בחון בחיר : (כח) כלם סרי סוררים . סרי בסמ"ך כמו בשי"ן השרים הם שרי סוררים כלומר שעבדיהם סוררים והשרים כמו כן סוררים והעבדים הולכי רכיל לאדוניהם לאכל ענוים באמרי שקר והנה השרים עם העבדים נמשלים לנחשת וברזל שיעשו המלאכה כאחד כשהן מעורבין זה בזה והנחשת בזה המקום פירוש הברזל שקורין בלע"ז אציי"ר שמבערין אותו עם הברזל לעשות בו כלי אומנות כי לא יחתוך הברזל לבדו אלא עם זה הנחשת וכן פי' אדוני אבי כל נחושת ונחושת שבמקרא שמדבר לענין חוזק וי"ת כל רברביהון מרדין וגו' כשעמוד : (כט) נחר מפוח . לפי שהמשילם לנחשת וברזל שעושה אותה הנפח כלי ע"י האש המשיל' עוד למלאכ' הצורף כשיתיך הכסף ישים העופרת עם הכסף כדי שלא יכלה הכסף האש והנופח נופח במפוח באש לצרף הכסף והמפוח הוא משל על הנביא הנופח הוא הנביא והמפוח הוא פיו וגרונו אמר כי המפוח נחרך מרוב התמדת הנופח בו והדבור הנביא הוא הנפיחה והעופרת תם ועדיין הכסף הרע לא נתך והם ישראל הרעים שמדבר אליהם הנביא הבכם והערב תמיד עד שנחר גרונו ועדיין רעים לא נתקו ועודם בקשם והעופרת משל למעשה ההשתדלות וההתמדה בדברי משל ומליצה להחזירם למוטב והנה לשוא צרף צרוף צרוף שם תאר בשקל גדול . נחר מבנין נפעל ענין שרפה וכן וחרה נחשתה : מאשתם . כתיב מלה אחת וקרי תרין מלין : (ל) כסף נמאס . ואחר שלא נתקו מרעתם הנה הם ככסף נמאס וכן קראו אותם היודעים אותם ורעתם כי מאס ה' בהם כיון שלא נתקו מרעתם ואינן חוזרים למוטב : (א) הדבר . אמר בזה הענין הדבר אשר היה אל ירמיהו מה שלא אמר כן בפרשיות הקודמות אלא כה אמר ה' לפי שאמר לו זאת הנבואה בשער בית ה' לפיכך אמר הדבר אשר היה להודיע כי מה שעמד בשער בית ה' מאת ה' נאמרה לו דבר זה שיעשה כן : (ב) עמוד בשער בית ה' . הוא שער מזרחי כי הוא המיוחד שבשערים : הבאים בשערים האלה . שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלשה בדרום ואחד במזרח : (ג) כה אמר . ואשכנה אתכם . אעמידכם בשכונכם במקום זה ולא תגלו ממנו וכמוהו החייתם כל נקבה העמדתם אותן בחיים : (ד) אל תבטחו לכם אל דברי השקר . לשון בטחון נקשר עם מלת אל ועם מלת על בזה הפסוק הוא אל דברי ובפסוק הנה אתם בוטחים הוא על : היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה

מצודת דוד

וחלשים : צרה החזיקתנו . אחז אותנו צרה וחיל כיולדה : (כה) כי חרב לאויב . כי החרב אשר היא לאויב מביא פחד מסביב . (כו) חגרי שק . דרך צער ואבילות . והתפלשי באפר . התגלגלי באפר ועשי לך אבל כעל בן יחיד ומספד מר : השודד . זה בבל : (כז) בחון . מאמר המקום לירמיה הלא נתתיך בעמי מחוזק כמגדל מבצר ולא תירא מהם להוכיח דרכם על פניהם . ותדע . ואז ידעת ובחנת את דרכם כי הרבית להוכיחם ואין מי שומע : (כח) סרי סוררים . ר"ל השרים המיוחדים שבכל הסוררים ודוגמתו שיר השירים (ש"ה א) שר"ל השיר המיוחד שבכל השירים : הולכי רכיל . מדברי לה"ר נחושת וברזל . ר"ל נכונים לאבד אנשים ככלי זיין העשוי מנחושת וברזל מעורב זה בזה שהוא חזק מאד וכן נאמר ברזל מלשון ונחושת (לקמן טו) : משחיתים המה . הורגים זה את זה : (כט) נחר מפוח מאש . דרך צורף כסף להסיר הסיג מנית הכסף בכור ועמו עופרת ומעמיד על האש ונופח במפוח עד יותך הכסף והעופרת ונשרף העופרת ונשאר הכסף נקי מבלי סיג ולזה אמר הנה המפוח נתייבש מן האש וגם העופרת כבר תם ונשלם כי נשרף הכל אבל בחנם נצרף את הכסף כי הסיגים הרעים לא נעתקו מן הכסף

מצודת ציון

(כה) מגור . ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב) : (כו) בת עמי . עדת עמי : חגרי . מלשון חגורה ואזור : שק . יריעה עבה : והתפלשי . התגלגלי וכן בעפר התפלשי (מיכה א) : תמרורים . מל' מרירות : השודד . העושק : (כז) בחון . ענין מגדל חזק וכן עופל ובחן (ישעיה לב) : ובחנת . מלשון בחינה : (כח) סרי סוררים . ענין עוות ועקום כמו סורר ומורה (דברים כא) : הולכי רכיל . ענין לה"ר כמו לא תלך רכיל (ויקרא יט) : (כט) נחר . ענין יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל) : מפוח . שם הכלי שמפיחים בו להבעיר האש : תם . ענין גמר והשלמה : עופרת . מין מתכת : צרף צרוף . ענין זיקוק והתכה : ורעים . הם הסיגים שהוא רע מול הכסף : נתקו . ענין העתק והסרה : (ג) היטיבו . מלשון טוב ותקון וכן

המה: ה כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו: ו גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה ואחרי אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם: ז ושכנתי אתכם במקום הזה בארץ אשר נתתי לאבותיכם למן עולם ועד עולם: ח הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל: ט הגנב | רצח ונאף והשבע לשקר וקטר לבעל והלך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם: י ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבת האלה: יא המערת פרצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם גם אנכי הנה ראיתי נאם יהוה: יב כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל: יג ועתה יען עשותכם את כל המעשים האלה נאם יהוה ואדבר אליכם השכם ודבר ולא שמעתם ואקרא אתכם ולא עניתם: יד ועשיתי לבית | אשר נקרא שמי עליו אשר אתם בטחים בו ולמקום אשר נתתי לכם ולאבותיכם כאשר עשיתי לשלו: טו והשלכתי אתכם מעל פני כאשר

ב' מ"ל · ד' כתיב וי"ו · ג' ר"פ · ג' · ל' · כ'. י"ב · י"ב · י' וכל ד"ה דכו' במ"א · ל' וחס' · ל' וחס'. כ' · כ' מחמן · ב'מ"ל בנביי · ל' · כ' חד מ"ל ותד חס' וכאו כס פריצים · ב' מ"ל · ח' מ"ל · כ' ח' מ"ל וח' חסר · קמץ · י"א · ל' · כ' חס'

סנדרין תלת זמנין בשתא אתון מתחזן קדמוהי: ה ארי אם אתקנא תתקנון ית אורחתכון וית עובדיכון אם מעבד תעבדון דין דקשוט בין גברא ובין חבריה: ו גיור יתום וארמלא לא תוניסון ודם זכאי לא תשדון באתרא הדין ובתר פלחי כוכביא לא תהכון לאבאשא לכון: ז ואשרי יתכון באתרא הדין בארעא דיהבית לאבהתכון למן עלמא ועד עלמא: ח הא אתון מתרחצין לכון על פתגמי נביי שקרא בדיל דלא להנאה: ט גנבין קטולי נפשן וגיפין ומשתבעין לשקר ומסקין בוסמין לבעלא ואזלין בתר פלחי כוכביא דלא ידעתון: י ואתן אתון וקימין קדמי בביתא הדין דאתקרי שמי עלוהי ואמרין אתון שיזבנא בדיל למעבד ית כל תועבתא האלין: יא הכבית כנישת רשיעין הוה ביתא הדין דאתקרי שמי עלוהי בעיניכון אף קדמי כן גלי אמר יי: יב ארי אזילו כען לאתר בית שכנתי די בשלו דאשריתי שכנתי תמן בקדמיתא וחזו ית דעבדית ליה מן קדם בישת עמי ישראל: יג וכען חלף דעבדתון ית כל עובדיא האלין אמר יי ושלחית לותכון ית כל עבדי נביא מקדים וממליל ולא קבילתון ואתנביאו לכון ולא תבתון: יד ואעביד לביתא דאתקרי שמי עלוהי דאתון רחיצין ביה ולאתרא דיהבית לכון ולאבהתכון כמא דעבדית לשילו: טו ואגלי יתכון מארעא בית שכנתי כמא

רדק

המה. אלו דברי השקר שאומרים להם נביאי השקר שמתעים אותם או הם היו אומרים לנביא והוא ירמיהו והיו אומרים לו לא יחריב היכלו בעבור העון ולא תחרב העיר הזאת ואמר שלשה פעמים היכל ה' לפי שהיו שלשה אולם והיכל ודביר כן פירוש אדוני אבי ז"ל ופי' כי פסוק ארץ ארץ ארץ תשובת דבריהם אמר הרי ההיכלות שאתם אומרים לפני השבים כמו הארץ כיון שאתם חוטאים לפני ומבזים ההיכלות וי"מ לא תתרהבון לכון וגומר כבעמוד ויתכן כי הכפל לחזק כי כן מנהג הלשון לכפול המלה לחזק הענין פעם בשתי מלות פעם בשלש: עשו תעשו מקור בוי"ו כמו בה"א: (ו) גר יתום. כמו שמש ירח בחסרון וי"ו החבור וזכר אלה והוא הדין לאחרים אלא זכר אלה לפי שהם עשוקים ברוב להוצאתם: במקום הזה. בכל מקום הוא רע ובמקום הזה הוא יותר רע שהוא מקום השכינה: לרע לכם. אתם רעים כי לרע לכם הוא הליכתכם אחרי אלהים אחרים כי בזמן שאתם עושים זה אתם נופלים לפני אויביכם: (ז) ושכנתי. למן עולם ועד עולם. למזמן רב שנתתיה לכם מימי אברהם נהיה לכם עד עולם ר"ל כל ימי עולם אם ילכו בניכם בדרכי: (ח) הנה. לבלתי הועיל. כי אתם רואים כי אין תועלה באותם הדברים: (ט) הגנוב. התחשבו שתעשו מעשים רעים ותנצלו מעונשם בעבור שתבאו ותעמדו לפני בבית הזה כאשר אתם אומרים אחר שתעשו כל התועבות האלה ותבאו בבית הזה ואמרתם נצלנו ופי' אחר אומרים נצלנו בעבור שהשבו לעשות את כל התועבות האלה: (י) ובאתם. מפורש הוא: (יא) המערת פריצים. וכי תחשבו הבית הזה כמו מערת פריצים וכן הוא בעיניכם הבית הזה מה שתחשבו שאתם נצולים בבאכם אליו הוא כפל עונכם שתעיזו פניכם לבא אלי אחר עשותכם מה שמנעתי לעשותו אין זה אלא פריצות ועזות מצח וקשי לב שתעשו הפך רצוני ותבאו לפני זה מרד גדול והכעסה: גם אנכי הנה ראיתי. לא תחשבו כי אני לא אראה מחשבותיכם הרעות כי אינני כמו בן אדם שיכול אחד לגנוב לבבו ולהראות לפניו מה שאין בלבו כי אני ראיתי לבבכם וראיתי כי בבאכם אלי אין לבבכם אלי אלא בלבבכם שתעשו עוד את התועבו' אשר עשיתם מתחלה ומה שאמר מערת כי כן דרך הפריצים בעשותם הרעות להאסף יחד חוץ לעיר באחת המערות להסתר שם מבני אדם ומה שתאמרו כי לא אחריב ביתי בעבור מעשיכם כמו שאמר היכל ה' כמו שפירשנו למעלה אלה הם דברי שקר: (יב) כי לכו נא. ראו מה עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל שהחרבתי אותו וסלקתי שכינתי ממנו וגלה הארון ממנו והיה עם פלשתים ולא חששתי לכבודי אחר שהיו הם מבזים אותו כן אעשה בבית הזה לפיכך אל תבטחו אל דברי שקר כאלו. ושלשת הפסוקים שבאים אחר זה הפסוק מבוארים הם: (טו) את כל זרע אפרים. עשרת השבטים שגלו

רשי

זימנין בשעתא אתון מתחזן קדמוהי: (ט) הגנוב רצח ונאף. בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם: (יא) המערת פריצים. היה בעיניכם הבית הזה בתמיה: הנה ראיתי. שכך הוא בעיניכם: (יד) כאשר עשיתי לשילו. בימי עלי: (טו) כאשר השלכתי וגו' עשרת

צרוף ורעים לא נתקו: היטיב ב' מ"ל וסי' כי אם היטיב תיטבו את דרכיכם. וגם היטיב אין אתם. גר ג' ר"פ בקריאה וסי' גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת. גר ויתום ואלמנה לא תעשקו. גר אנכי בארץ. אנ"ך: ועד עולם י"ב וסי' נמסר בישעיה סימן ס': שילו ח' כתיב כן בוי"ו בקריאת וסי' נמסר בסדר ויחי: בראשונה ח' מ"ל בקריא' וסי' כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו. ושמתי מקום לעמי ישראל דמלכים. וחברו דד"ה. כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר. כל מכה יבוסי בראשונה דד"ה ב' בפסוק. נחלה מבוהלת בראשונה. ואמצא ספר היחש.

מצודת ציון

וכן והיטב את ראשם (מ"ב ט): ומעלליכם. מעשיכם: (ח) לבלתי. ענינו כמו לא: הועיל. מלשון תועלת: (י) נצלנו. מל' הצלה: (יא) המערת. ענין חפירה בקרקע: פריצים. רשעים וקלי הדעת: (יג) עניתם. מל' עניה ותשובה ואל

מצודת דוד

והנה מעורב בו השיב והוא למשל לומר הנה הנביאים מתייגעים להוכיח את העם ואינם מועילים כי עדיין עומדים במרדם: (ל) כסף נמאס קראו להם. קראו שם ישראל כסף נמאס שא"א להפריד מהם את הסיגים הם המעשים המגונים: כי מאס ה' בהם. על אשר אינם עוזבים מעשיהם אשר לא טובים: ז (ג) ואשכנה. אשכין אתכם במקום הזה ולא תגלו ממנו: (ד) אל דברי השקר. אל דבר שאין בו ממש שהם אומרים היכל ה' וכו' המה ר"ל הלא היכל ה' המה בתוכנו ולא יחריב ה' את היכלו ואמר שלשה פעמים היכל ה' על האולם וההיכל והדביר שכולם נקראים בשם היכל ולזה אמר המה בלשון רבים כי שלשה המה: (ו) לרע לכם. אשר מעבודתם תמשך לכם רעה ולא טובה: (ז) ושכנתי. כאשר כן תעשו אז אשכין אתכם במקום הזה ולא בזולת זה: למן עולם. מעת בואכם שמה עד ימות עולם: (ח) על דברי השקר. הוא בטחון ההיכל שאין תועלת בבטחון הזה: (ט) הגנוב. וכי תגנבו ותרצחו וגו': (י) ובאתם. אחר המעשים האלה תבואו אל ההיכל להתפלל שמה ותאמרו הנה בזה נצלנו מהעונש הראוי לבוא על מעשים האלה: למען עשות. למען תשובו לחטוא ולעשות שוב המעשים האלה ותהיה בית ה' סיבה ועזר לעשות התועבות בבטחכם בו: (יא) המערת. האם חשבתם שהיה הבית הזה וכו' בעיניכם כמערת הפריצים שכאשר יעשו התועבות ילכו להחבא במערה: גם אנכי. ר"ל כמו שיש הדבר הזה עם לבבכם לעשות התועבות על בטחון ביאת הבית גם כן אני רואה שכן הוא עם לבבכם ולא נכחד ממני: (יב) לכו נא אל מקומי. ר"ל התבוננו עתה אל המשכן אשר עמד בשילו: בראשונה. עד לא נבחר ירושלים: את אשר עשיתי לו. שהחרבתי אותו מפני רעת ישראל בימי עלי הכהן ולא חששתי עליו: (יג) השכם ודבר. אני משכים ומדבר ע"י הנביאים: ואקרא אתכם. לשוב אלי בתשובה. (יד) ועשיתי. ולכן אעשה לבית וכו': ולמקום וכו'. הוא ירושלים: (טו) והשלכתי וכו'. לארץ אחרת: כל אחיכם. ומוזר ומפרש את כל זרע אפרים והם בני עשרת השבטים

שגלו וכנה אותם לאפרים לפי שהמלכות שהיתה לאפרים ביום שנחלקה המלכות ומשם והלך נקראו עשרת השבטים בשם אפרים : (טז) ואתה אל תשא . ענין הגבהת הקול כמו וישא עשו את קולו : רנה . צעקה כמו ויעבר הרנה קומי רני : (יז) האינך . ובחוצות ירושלם . שלא יבושו להכעיסני בגלוי בשוקים וברחובות : (יח) הבנים . כל בני הבית מתעסקים בעבודה זו לשכר שיקבלו בעבודה : לעשות כונים . מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלאכת השמים וכן עשינו לה כונים וכן ואת כיון צלמיכם ואולי קראם כונים לפי שמכוונין לבן ודעתן אליהם לעבותן ולתקן היטב וי״ת כונים כרדוטין : למלכת השמים. חסר אל״ף ופי׳ כמו מעשה השמים כלומר לכוכבים וי״מ למלכת השמים לשון מלוכה ר״ל לכוכב גדול שבשמים וי״ת לכוכבת שמיא : (יט) האותי . הם עושים להכעיסני ופי׳ הבורים הם שהם מכעיסים אותי כי לא תחול בי מדת כעס ולא מדה אחרת אינם מכעיסים אותי אלא עצמן כי עליהם יחול הכעס והחרון אף : למען בשת פניהם . שיבושו במעשיהם הרעים כי אני איני רואי שאכעס במעשיהם אפילו

עשרת השבטים : (יח) לעשות כוונים . דמות הכוכב : למלכת השמים . הכוכב הגדול היו קורין מלכת השמים ל׳ מלוכה וכן ת״י לכוכבת שמיא : (כ) נתכת . יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) לא מטא : (כא) עולותיכם . שאתה מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מקובלות לפני ולמה תפסידום : (כב) ביום הוציאי אותם . תחלת תנאי לא היתה אלא אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי

הִשְׁלַכְתִּי אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם אֶת כָּל־זֶרַע אֶפְרָיִם׃ טו וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל ׀ בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל־תִּפְגַּע־בִּי כִּי־אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ׃ טז הַאֵינְךָ רֹאֶה מָה הֵמָּה עֹשִׂים בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ יח הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת מְבַעֲרִים אֶת־הָאֵשׁ וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת בָּצֵק לַעֲשׂוֹת כַּוָּנִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִיסֵנִי׃ יט הַאֹתִי הֵם מַכְעִיסִים נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֹתָם לְמַעַן בֹּשֶׁת פְּנֵיהֶם׃ כ לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אַפִּי וַחֲמָתִי נִתֶּכֶת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ הַשָּׂדֶה וְעַל־פְּרִי הָאֲדָמָה וּבָעֲרָה וְלֹא תִכְבֶּה׃ כא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כב כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאָ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃ כג כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר

דְאַגְלֵיתִי יַת כָּל אֲחֵיכוֹן יַת כָּל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו וְאַתְּ לָא תְצַלֵּי עַל עַמָּא הָדֵין וְלָא תִתְחַנַּן עֲלֵיהוֹן בְּבָעוּ וּצְלוֹ וְלָא תִבְעֵי מִן קֳדָמַי אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָמַי לְקַבָּלָא צְלוֹתָךְ׃ יז הֲלֵית אַתְּ חָזֵי מָא דְאִינוּן עָבְדִין בְּקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם׃ יח בְּנַיָא מְלַקְטִין אָעַא וַאֲבָהָתָא מַדְלְקִין יַת נוּרָא וּנְשַׁיָא לָיְשָׁן לִישָׁא לְמֶעְבַּד כַּרְדּוּטִין לְכוֹכְבַת שְׁמַיָא וּלְנַסָּכָא נִסְכִּין לְפַלְחֵי כוֹכְבַיָא בְּדִיל לְאַרְגָזָא קֳדָמַי׃ יט הֲמִדַּמָן דִּיקֳדָמַי אִינוּן מַרְגְזִין אֲמַר יְיָ הֲלָא לְאַבְאָשָׁא לְהוֹן בְּדִיל דְיִבְהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיהוֹן׃ כ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא רוּגְזִי וַחֲמָתִי חָל בְּאַתְרָא הָדֵין עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל אִילַן חַקְלָא וְעַל אִבָּא דְאַרְעָא וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי חָיִם׃ כא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלָוָתְכוֹן אוֹסִיפוּ עַל נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וַאֲכוּלוּ בִסְרָא׃ כב אֲרֵי לָא מַלֵּלִית עִם אֲבָהָתְכוֹן וְלָא פַקֵּדְתִּינוּן בְּיוֹמָא דְאַפֵּקִית יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל עִסְקֵי עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ כג אֱלָהֵין יַת פִּתְגָמָא הָדֵין פַּקֵּדִית יַתְהוֹן לְמֵימַר קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְאֶהֱוֵי

תחול בי שום מדה מה שלא תחול כי לא יזיקו לי מעשיהם הרעים ולא יטיבו לי מעשיהם הטובים כמו שאמר אליהוא לאיוב אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו או מה מידך יקח לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך ומה שאמר בתורה כעסוני בהבליהם הכעיסוני בפסיליהם דברה תורה כלשון בני אדם אבל הוא יתברך אין בו מדת כעס ולא מפעליות המדות המצויות בבני האדם כמו הכעס וזולתו : (כ) לכן . אפי וחמתי . כי הם עשו להכעיסני והכעס יחול ואף וחמה ואמר נתכת לרוב מרוצתה לבא עליהם כדבר הנתך ובאמרו נתכת לשון נקבה וזכר גם כן אף שהוא לשון זכר כי כן הוא דרך לשון הקודש להיות זכר הפועל עם השם הדבוק בו יהיה הראשון או האחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר בת אביחיל ומרדכי היהודי ותאכל היא והוא וגרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני : ובערה . אמר בערה ולא זכר האש לפי שהחמה ענין חמימות וטבע האש אשר באדם מוליד הכעס והחמה : (כא) כה אמר ה׳ צבאות . זכר העולות שהן כליל וזכר הזבחים שהם השלמים שמהם יאכלו הבעלים בשר ולא זכר חטאת ואשם כי לא היו מתודים מחטאתם ולא שבים ועוד כי במזיד היו חוטאים ואין על המזיד קרבן אלא היו מביאים עולות להראות עצמם שהם עובדים את ה׳ בנראה והשלמים היו מביאין לאכול בשר עם הראות במעשיהם עבודת האל ואמר מה לכם להביא זבחיכם ולהוסיף עוד עליהם עולות ותחשבו כי יהיו נרצון לי כמו שכתוב בהם ונרצה לו לכפר עליו וזה לא יהיה כי אם אין מעשיכם רצוין לפני עולות וזבחים ג״כ לא יהיו רצוין : ספו . ענין תוספת שני שרשים בענין אחד יסף וספה וכן ספית חטאת על חטאת לספות עוד ואפשר גם כן ספו משרש יסף בשקל שבו רדו והגיזוי הזה איננו למצוה רשנית אלא כאומר לחברו עשה מה שתעשה כי לא יועילך : (כב) כי לא דברתי . ביום הוציאי אותם מארץ מצרים . וי״ת כי היא המצוה הראשונה והוא מה שצוה אותם במרה שנאמר בו שם שם לו חק ומשפט והוא מה שאמרו רז״ל שבת ודינין במרה איתפקוד ולא צוה על דבר עולה או זבח וי״ל ג״כ כי עקר המצוה לא היתה על דברי עולה וזבח אלא שמעו בקולי והייתם לי לעם ובזה התנאי נתן להם התורה ואין בכל עשרת הדברים שהם כלל התורה כלה זכר עולה וזבח ואף כשידבר על הקרבנות לא צוה להם שיקריבו קרבן אלא אדם כי יקריב מכם קרבן אם יעשה מדעתו יהיה כך וכך והתמידים שלוה בהם הוא לכבוד הבית והיו באין לצבור אבל ליחידים לא צוה להקריב קרבן כמו שאמר ליחידים לעשות משפט ושאר המצות ולא צוה ליחיד לעשות קרבן אלא א״כ יחטא בשוגג וזוה כפרת האימורין להשיב התועה אל לבו לכוף התאוות הבהמיות לפי שהולדתם מחלב ודם ויהיה נזכר שלא יהיה שוגג במצוה כל שכן מזיד והתמידים גם בנין הבית לעבודה אפשר שהוא כמו שכתב מורה צדק רבינו משה ז״ל להעתיק הדעות הזרות ובנין ההיכלות שהיו לשם עכו״ם רצה להעתיקם לעבודת האל ושימחה שם עכו״ם משם: (כג) כי אם

המה עשים ה׳ בקריאה וסי׳ ויבאו כל החכמים העשים את כל מלאכ׳ : כן המה עשים גם לך בשמואל . האינך ראה מה המה עשים . עד תשוב תראה תועבות גדלות דיחזקאל . כ. עגבים בפיהם המה עשים דיחזקאל : מלקטים ב׳ וסי׳ שבעת מלכים בהנות . הבנים מלקטים עצים : האותי ב׳ א׳ מ״ל וסי׳ האותי לא תראו נאם ה׳ . האותי הם מבעיסים קדמא מ״ל : כה אמר ו׳ בטעמא בסיפרא וסי׳ עלותיכם ספו . לא יכרת איש ליונדב . על הכלים הנותרים . אנוש ליברך . עוד יקנו בתים . לכל הגולה אשר הגלתי :

תולדות אהרן ואל תפגע . ברכות כו תענית ח סוטה יד סנהדרין לה (ברכות ז) : עולותיכם ספו . מגלה כג : לא דברתי . עקרים מ״ב פכ״א :

מצודת דוד

וקראם ע״ש אפרים כי ירבעם שמלך בהם ראשונה היה מזרע אפרים : (טז) ואתה . לירמיה ידבר שאל יתפלל בעדם : ואל תשא וכו׳ . כפל הדבר במ״ש : כי אינני . כי אין אני שומע אליך : (יז) האינך . וכי אין אתה רואה מה המה עושים וכו׳ : (יח) הבנים וכו׳ . ר״ל כ״א מהם מסייע לעבירה : לעשות כונים . לעשות מיני מאכלים לפנים מנחה למלכת שמים ר״ל לכוכב גדול שבשמים והוא השמש וכאלו מולך על כולם : והסך . ולהסך אז נסכים וכו׳ : למען הכעיסני . ר״ל יודעים הם שאין תועלת בעבודתם אבל כל מעשיהם להכעיסני : (יט) האותי . ר״ל וכי הכעס הוא בעבורי כלומר וכי מעשיהם מזיקים לי הלא הכעס יזיק להם כי יהיה להם לבושת ולכלימה : (כ) נתכת . הגיה נשפכת אל המקום הזה ותחר ותפרש על האדם וכו׳ : ולא תכבה . ר״ל לא תפסק החמה עד תכלה הכל : (כא) עולותיכם ספו וכו׳ . העולות שאתם מביאים שכמה כולם כליל הוסיפו אותם על זבחי שלמיכם ואכלו שבשר ר״ל הועיל ואין העולות לרצון לפני למה תפסידו הבשר : (כב) כי לא דברתי וכו׳ . ביום שהוצאתיה ממצרים לא דברתי עמהם אז על דבר עולה וזבח ואם היה עיקר הסגולה בעבור הבאת הקרבנות כי בזה הכל תלוי אף בזולת שמוע בקול ה׳ היה אם כן מהראוי להצוות עליה ביום שהוצאתים ממצרים : (כג) כי אם וכו׳ שמעו בקולי . רק הדבר הזה צויתים אז שמעו בקולי וכו׳ כמ״ש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וכו׳ (שמות יט) א״כ זה העיקר והבאת הקרבנות היא כאחד מכל המצות שאין נחת בהם בזולת שמוע בקול ה׳ : והייתי לכם לאלהים .

מצודת ציון

(טז) ואל תשא . ענין הרמת קול : בעדם . בעבורם : רנה . הוא ענין ל׳ תפלה : תפגע . ענין בקשה וכן ופגעו לי (בראשית כג) : (יז) האינך . האין אתה וכן אינך יודע אי זה יכשר (קהלת יא) : ובחוצות . בשוקים : (יח) מלקטים . מלשון לקיטה : מבערים . מדליקים : לשות . מל׳ לישה והוא גלגול העיסה : בצק . עיסה כמו מלוש בצק עד חמצתו (הושע ז) ואמר בצק ע״ש סופו וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מד) : כונים . מין מאכל ויתכן שנקרא כן על כי עשאום בכוונת הלב בתקון רב וכן עשינו לה כונים להעציבה (לקמן מד) : למלכת השמים . הוא השמש וכן מקטרים למלכת השמים (שם) : (כ) נתכת . ענין התכה והרקה כמו ותתך חמתי באפי (שם) : תכבה . מלשון כבה : (כא) ספו . ל׳

שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו־לי לעם והלכתם בכל־הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם : כד ולא שמעו ולא־הטו את־אזנם וילכו במעצות בשררות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים : כה למן־היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח אליכם את־כל־עבדי הנביאים יום השכם ושלח : כו ולוא שמעו אלי ולא הטו את־אזנם ויקשו את־ערפם הרעו מאבותם : כז ודברת אליהם את־כל־הדברים האלה ולא ישמעו אליך וקראת אליהם ולא יענוכה : כח ואמרת אליהם זה הגוי אשר לוא־שמעו בקול יהוה אלהיו ולא לקחו מוסר אבדה האמונה ונכרתה מפיהם : כט גזי נזרך והשליכי ושאי על־שפים קינה כי מאס יהוה ויטש את־דור עברתו : ל כי־עשו בני־יהודה הרע בעיני נאם־יהוה שמו שקוציהם בבית אשר־נקרא־שמי עליו לטמאו : לא ובנו במות התפת אשר בגיא בן־הנם לשרף את־בניהם ואת־בנתיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על־לבי : לב לכן הנה ימים באים נאם־יהוה ולא־יאמר עוד התפת וגיא בן־הנם כי אם־גיא

לכון לאלהא ואתון תהון קדמי לעם ותהכון בכל אורחא דאפקיד יתכון בדיל דייטב לכון : כד ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואזלו בעצתהון בהרהור לבהון בישא ואחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקביל אפיהון : כה למן יומא דנפקו אבהתכון מארעא דמצרים עד יומא הדין ושלחית לותכון ית כל עבדי נבייאיום מקדים ומשלח : כו ולא קבילו למימרי ולא ארכינו ית אודניהון וקשיאו ית קדלהון אבאישו מאבהתהון : כז ותמליל עמהון ית כל פתגמיא האלין ולא יקבלון מנך ותתנבי להון ולא יתיבונך : כח ותימר להון דין עמא די לא שמעו למימרא דיי אלההון ולא קבילו אולפן פסקת הימנותא ואתמנעת מפומהון : כט תלישי על רברביך דיגלון וטולי על נגדין אליא ארי רחיק יי ורטיש ית דרא דעברו על מימריה : ל ארי עבדו בני יהודה דביש קדמי אמר יי שויאו שקוציהון בביתא דאתקרי שמי עלוהי לסאבותיה : לא ובנו במתתופת די בחילת בר הנום לאוקדא ית בניהון וית בנתיהון בנורא דלא פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי : לב בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא יתאמר עוד תופת וחילת בר הנום אלהין

רד"ק

הם. מבואר הוא : (כד) ולא שמעו . במועצות . פירוש בעצה שלהם לא כמו שפירש בשרירות לבם הרע שרירות פירוש הבטה לבם מענין ישר כל אנשים למה שלבם פונה אליו ות"י תוקף לבם מענין שריר וקים בדברי רז"ל ות"ת הרהור לבהון : ויהיו לאחור. ומה היה עונשם שהיו לאחור ולא לפנים כלומר שהיה מארה במעשה ידיהם ולא ברכה ות"ת ואחזרו לפולחני קדל וגו' כבעמוד : (כה) למן היום . כי בכל דור ודור היו בהם פושעים ורוב הדורות היו רובם פושעים ואף על פי שהייתי מזהירם תמיד על ידי הנביאים : יום. כלומר יום ויום : השכם ושלוח . בכל בקר ובקר כי רוב ההזהרה תהיה בבקר קודם שילך אדם למלאכתו ושלוח הייתי שולח בהשכמה הנביאים להזהירם : (כו) ולא הטו את אזנם הרעו מאבותם . בכל דור ודור רובם הרעו מאבותם כמו מנשה ואמון שהיו אחרונים הרעו אשמה מן הראשונים : (כז) ודברת. ולא ישמעו, ידעתי כי לא ישמעו אליך ואפי' לא יענוכה כשתקרא להם אעפ"כ כן הזהירם . יענוכה נכתב בו ה"א המבטא אחר כ"ף הנמצא וכן ותסידיך יברכוכה והדומין לו : (כח) ואמרת. מפיהם . אפילו מפיהם אבדה ונכרתה שלא יאמרו אמת בפיהם כל שכן בלבבם כי רוב בני אדם מדברים בפיהם מה שאין כן בלבבם להראות עצמן טובים ואינם הפך מי שנאמר עליו ודובר אמת בלבבו אבל אלה אפילו בפיהם אין אמת : (כט) גזי נזרך . גדול השער נקרא נזר לפי שהנזיר היה מגדל שערו וענין גזי נזרך כענין קרחי וגזי על בני תענוגיך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר גזי אותו והשליכי בעפר להבל ואמר לשון נקבה על הכנסיה ות"ת תלישי על רברבך דיגלון : את דור עברתו. הדור הזה שהפך עליהם עברתו וחמתו ות"ת ית דרא די עברו על מימריה : (ל) כי עשו . שמו שקוציה' . אחז ומנשה עשו זה כמו שכתוב ובני יהודה עמהם : (לא) ובנו. אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי . לא היה רצוני בזה ולא צויתי להם שישרפו לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשרוף לפני לא צויתי להם שישרפו בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל אחר ואינם מרחמים עליהם לרוב אהבתם העכו"ם ות"ת דלא פקידית באוריתי ולא רעות קדמי ורז"ל פירשו אשר לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שנאמר ויקח את בנו הבכור ויעלהו לעולה ודעתם שהעלהו לשמים : (לב) לכן וקברו בתופת מאין מקום . כי לא היה לפני זה מקום לקבורה

רש"י

לי סגולה (שם יט) : (כד) בשרירות לבם . במראה לבם ל' אשורנו (במדבר כד) : (כה) יום השכם ושלוח . מידי יום ביום השכם ושלוח : (כט) גזי נזרך . תלשי שערך כמו ויגז שלוים (שם ס) ויגז את ראשו (איוב א) ל"א נזרך כתרך ל' גדולה וכן תרגם יונתן רברביך וכן חיברו מנחם : ויטוש . ויעזוב : (לא) במות התופת. הוא המולך שהיה של נחשת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות ונסקות ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים היו מקישין בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו . תופת. על שם התוף : הנם . על שם נהמת הבן : לא צויתי . במלות היקריבו בניהם לקרבן : ולא דברתי . לאחד מן הנביאי' וכשדברתי לאברהם לשחוט את בנו לא עלתה על לבי שישחוט אלא להודיע צדקו : ואין

ט' פסוקים ולא ולא ולא וסי' ולא אם עודנו חי . ויאמר אלהים יען אשר . ולא ישיב אל לבו ולא . ולא שמעו ולא אבו . והקימותי עליהם רעים . ולא שמעו ולא הטו את אזנם . בן ארם הנני לקח ממך . ולא ימכרו ממנו . אתה תזרע ולא תקצור : ולא ישמעו. ד' בקריאה וסימן והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו . ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי . אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים . ודברת אליהם את כל הדברים האלה : בנתיהם ה' חסר וי"ו וסי' נמסר בסדר ראה : לכן י"ד בטעם בספרא וסי' כל אוכליך יאכלו . חנני פקד על שמעיה. הנה אפי וחמתי נתכת . ולא יאמר עוד התפת . על הנביאים . אם תשוב ואשיבך לפני . ולא יקרא למקום הזה עוד . אל יהויקים . על הנביאים הנני . על יהויקים אל קרינא . ושלחתי לו צעים . שמעו עצת ה' . וחברו . ופקדתי על

תולדות אהרן אבדה האמונה . זוסר ויקרא : גזי נזרך . יומא פט סוטה מח נדה לא :

מצודת ציון

ל' הוספה: על דברי. אל ענין וכן על דבר כזבי (במדבר כה) : (כד) במועצות . מל' עצה : בשרירות. ענין הבטה וראי' כמו אשר שוררו אנשים (איוב לג) : לפנים . לצלן מול פנים : (כו) ויקשו . מל' קשה : ערפם. הוא מול הפנים : (כז) יענוכה. מל' עניות ותשובה : (כח) לקחו. ענין למוד : ונכרתה. ר"ל נפסקה : (כט) גזי . ענין תלישה כמו קרחי וגוזי (מיכה א) : נזרך . גדול השער יקרא נזר כמו נזר אלהיו על ראשו (במדבר ו) : ושאי. ענין הרמה : שפים . כן נקראו מקומות הגבוהות : ויטוש . ענין עזיבה כמו ויטוש משכן שלו (תהלים עח) : עברתו . מל' עברה וזעם : (ל) שקוציהם . מל' שקץ ותועבה : (לא) במות . מל'

מצודת דוד

ר"ל אני בעצמי אשפיע לכם טובה בזולת אמצעי : למען ייטב לכם . ר"ל לא יבוא לי תועלת מזה רק למען ייטב לכם : (כד) ולא שמעו . אף יוצאי מצרים לא שמעו וכו' : במועצות . בעצתם מה שהראה להם לבם הרע ר"ל מה שחמדו והתאוו : ויהיו לאחור . הלכו לאחור ולא לפנים ר"ל בכל יום היו פוחתים והולכים בעבודת ה' ולא היו מוסיפים והולכים . (כה) למן היום וכו' . מאז ועד הנה המה פוחתים והולכים : יום השכם ושלוח . בכל יום אני משכים ומשלח : (כו) ולא שמעו אלי . אנשי הדור הזה : ויקשו את ערפם . הוא ענין מליצי כאלו נתקשה הערף עד שא"א להם להחזיר הפנים מול המקום ואחז במשל מבן אדם לחבירו שאינו רוצה להחזיר הפנים מול חבירו לשמוע דבריו. הרעו. עשו רעות עוד יותר מאבותם : (כז) ודברת אמר ה' לירמיהו כאשר תדבר אליהם את כל הדברים האלה ידעתי אשר לא ישמעו אליך ויברחו להם ואם תקרא אליהם ידעתי אשר לא יענו לך : (כח) ואמרת אליהם אז תאמר אליהם זה הגוי וכו' ר"ל אין אלה מבני ישראל אשר שמעו דבר ה' בסיני אלא כאלו אשר לא שמעו בקול ה' וכאלו לא למדו מעולם מוסר : אבדה האמונה האמונת האל אבדה מלבותם וגם נכרתה מפיהם ולא יזכרו בה : (כט) גזי נזרך . לכן תלוש שער ראשך והשלך אותם והוא דלך לצער ואבלות : שאי. הרמי קול קינה על המקומות הגבוהות להיות נשמע למרחוק : ויטוש . עזב את הדור שהפך עליו עברתו : (ל) שמו שקוציהם . עכו"ם המתועב שמו בבהמ"ק לטמא אותו : (לא) במות התופת במות של התופת אשר עומד בגיא בן הנום לשרוף על הבמות את בניהם וכו' (ולפי שהיו מקישין בתופים לבל ישמע האב בנהימת הבן כשהוא נשרף ויכמרו רחמיו קראו בית הבמות תופת ע"ש התופים ולהגיא קראו בן הנום ע"ש נהמת הבן) : אשר לא צויתי . אפילו לפני לא צויתי להקריב בנים ובנות ולא עלתה על לבי . לשאול דבר כזאת ; (לב) ולא יאמר עוד . לא יקרא עוד בית הבמות בשם תופת והגיא בן הנום כי אם יקרא

לקבורה: (לג) והיתה. אותם שלא יוכלו לקבור מאין מקום או שילאו הקוברים מרוב הרוגים: (לד) השבתי. לחרבה תהיה הארץ. ובמקום קול שמחה יהיה קול אללי קול בכי וזעקה: (א) בעת ההיא. ויוציאו כתיב וקרי יוציאו והענין קרוב כי פירוש ויוציאו שיוציאו לא שיצאו נעלמים וזה הענין לא ספר הכתוב בחרבן ירושלם בכשר מלכים שהוציאו הכשדים עצמות המלכים והשרים והכהנים והנביאים מיושבי ירושלם מקבריהם אלא הנביא הנבא עליהם שיהיה כך והיה כך ואע"פ שלא ספר הכתוב וזה יהיה העונש להם אחר מיתתם כמו שנאמר: (ב) אשר אהבום ואת אשר עבדום וכן אמר על יהויקים כשהתנבא עליו עונשו לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה וכן אמר בפושעי ישראל יהיו מושלכים בחוצות ירושלם ורז"ל אמרו בעון חיים מתים נחטטים וסמכו זה בפסוק והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם זה חטוטי הקברי והביאו גם זה הפסוק לא יאספו ולא יקברו והקשו אליו הפסוק הבא אחריו ונבחר מות מחיים כלומר למה היה נבחר מות מחיים אם המתים נחטטים ואם היה עונש

(לג) ואין מחריד. את העופות מעל הפגרים: (ב) ושטחום לשמש. והכשדים ישטחו לצור על העיר בקברי השרים שהיו נאים כפלטין: לדומה. לזבל: (ג) ונבחר מות מחיים. אע"פ שהם רואים את המתים נתונין בבזיון צרת החיים גדולה הימנה ויבחרו את המות: (ד) היפלו ולא יקומו. הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין להם תקומה: אם ישוב ולא ישוב. לכשירצו לשוב מרעתם לא ישוב הקב"ה מגזירתו. ד"א אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם וכן ת"י אם למיתב גלי קדמי דלא יתובון: (ה) משובה נצחת. משובת עולם כמו נצח: החזיקו. אחזו: בתרמית. במרמה: (ו) לא כן. לא כדין כמו כן בנות צלפחד (במדבר כז)

הֶהָרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם׃ לג וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃ לד וְהִשְׁבַּתִּי ׀ מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ׃

ח א בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה וְיוֹצִיאוּ אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֵת ׀ עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלִָם מִקִּבְרֵיהֶם׃ ב וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל ׀ צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ ג וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ד וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה הֲיִפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ אִם־יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב׃ ה מַדּוּעַ שׁוֹבְבָה הָעָם הַזֶּה יְרוּשָׁלִַם מְשֻׁבָה נִצַּחַת הֶחֱזִיקוּ בַּתַּרְמִית מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃ ו הִקְשַׁבְתִּי וָאֶשְׁמָע לוֹא־כֵן יְדַבֵּרוּ

י"ג · יוציאו ק' · ז' ד' מנהון בפסוק · ח' מ"ל בספ' · פ' · ל' · ל'. ל' · ל' · ל' · ל' דסמיכי · כ"ו · ל'. ל' · ל' · ל' · ל'. ל'. ל"פ מ"ל. י"ט

תֵּילַת קְטִילַיָא וְיִקְבְּרוּן בְּתוֹפֶת מִבְּלִי אֲתַר׃ לג וּתְהֵי נְבֵילַת עַמָּא הָדֵין מְשַׁגְּרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא וְלֵית דְמָנִיד׃ לד וְאֲבַטֵּיל מִקִּרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּמִשּׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם קָל בֵּיעַ וְקָל חֶדְוָא קָל חַתְנִין וְקָל כַּלָּן אֲרֵי לְחוּרְבָּא תְּהֵי אַרְעָא׃ א בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ יַפְּקוּן יַת גַּרְמֵי מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת גַּרְמֵי רַבְרְבֵיהוֹן וְיַת גַּרְמֵי כַּהֲנַיָא וְיַת גַּרְמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא וְיַת גַּרְמֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם מִקִּבְרֵיהוֹן׃ ב וְיִשְׁטְחוּנוּן לָקֳבֵיל שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא וּלְכֹל חֵילֵי שְׁמַיָא דְרַחֲמוּנוּן וְדִפְלָחוּנוּן וּדְטָעוּ בָתְרֵיהוֹן וּדְתַבְעוּנוּן וּדְסָגִידוּ לְהוֹן לָא יִתְכַּנְשׁוּן וְלָא יִתְקַבְּרוּן לְזִיבַל מְבַדַּר עַל אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן׃ ג וְיִתְרְעוּן בְּמוֹתָא מִבְּחַיָא לְכָל שְׁאָרָא דְיִשְׁתָּאֲרוּן מִן זַרְעִיתָא בִּישְׁתָּא הָדָא בְּכָל אַתְרַיָא דְיִשְׁתָּאֲרוּן דְאַגְלֵיתִינוּן לְתַמָּן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ד וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הֲיִפְּלוּן וְלָא יְקוּמוּן אִם לְמֵיתַב גְּלֵי קֳדָמַי דְלָא יְתוּבוּן׃ ה מַה דֵין מִתְחַסְנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנֵי עַמָּא הָדֵין יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם תָּבוּ לְמִרַד מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צְבַן לְמֵיתַב אִתְקִיפוּ בְּנִכְלִין מְסָרְבִין לְמֵיתַב׃ ו אֲצֵיתִית וּגְלֵי קֳדָמַי לָא כִדְקֻשְׁטְ מְמַלְּלִין

המתים כיה להם כפרה וזה ונבחר מות אלא אם הוא עונש החיים ובעון החיים מתים נחטטים למה אמר ונבחר מות מחיים ופירש נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם: לדומן. לזבל יהיו כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה כי לא יקברו ולרוב עמידתה על פני האדמה ירקבו וישובו עפר וזבל ונבחר המתים יהיה ענשם מה שאמר שיהיו נחטטים מקבריהם והחיים והם השארית הנשארים שלא יהרגו ויגלו יבחרו בגלותם מות מחיים כי יהיו ביד גוי נבל עבדים לעם אכזרים שלא ירחמו עליהם וטוב מותם מחייהם: (ג) בכל המקומות הנשארים. בכל מקום שיהיו הנשארים כמו הפוך הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם כמו ותשם בפוך עיניך וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף באו מצרימה אל יוסף לשבר לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: (ד) ואמרת. היפלו ולא יקומון טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו מדוע שובבה כלומר למה זה החזיקו כל כך במעשיהם הרעים ומאנו לשוב וכי נפלו בעונם מעשיהם שלא קמו אחר כן כלומר כמה פעמים נפלו בעונם מעשיהם ואחר כן בשובם קמו וכי סבורים הם כאם ישובו הם למוטב לא ישוב האל מחרון אפו עליהם היה שום פעם עד עתה שנפלו ולא קמו אחר כן או אם ישוב ישראל ממעשיו הרעים ולא ישוב האל מחרון זה לא היה אם כן מדוע שובבה וי"ת היפלון ולא יקומון וגומר כבעמוד: (ה) מדוע שובבה. בא הנה עם לשון נקבה כי רצונו על הכנסת כמו שפירשנו וכן והטאת עמך העם אשר בקרבה יושבת לבטח שובבה ענין מרד וכן בנים שובבי' משובה ישראל: העם הזה ירושלם. חסר הנסמך העם הזה עם ירושלם וכמוהו רבים כמו שפירשנו בחלק הדקדוק מספר מכלל משובה: נצחת, פתח בהתנה ופירוש עולמים מן נצח: משובה של משובה ישראל אחר: החזיקו בתרמית מאנו לשוב. ידמה כי לעולם ירצו להחזיק בה בתרמית כמו מרמה: (ו) הקשבתי. מאמר הנביא כשאני הולך ביניהם אני מקשיב ומאזין להם אם אחד מדבר טוב ולא נא

פסילה: ואת עצמות ז' בקריאה וסי' ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים. וילך דוד ויקח תניינא דפסוק. ושל אחריו ויעל משם את עצמות שאול תניינא דפסוק. יוציאו את עצמות מלך יהודה ד' בפסוק: ולא ישוב ו' וסי' בלשון ארמי תורא אשתבע ונפל אריה ארכר וגחיך. וסי' שורך טבוח לעיניך. ב' נשבעתי יצא מפי. היפלו ולא יקומו. ליש גבור כבהמה. ויזכור כי בשר המה.

תולדות אהרן את עצמות. סנהדרין מו: לא יאספו
יבמות סג: מדוע שובבה. סנהדרין קה:

מצודת דוד

גיא ההרגה כי שמה יפלו הרוגים רבים: וקברו. ההרוגים יקברו בתופת הרבה מאד עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד: (לג) והיתה נבלת העם. הנשארים אשר לא יקברו יהיה למאכל לעוף השמים וכו': ואין מחריד. לא יהיה מי להחרידם ללכת מן הנבלות: (לד) והשבתי וכו'. ר"ל לא ישמעו עוד שמה קול ששון וכו' כי לחרבה תהיה ולא ישאר בה איש: ח (א) יוציאו. האויבים הבאים יוציאום מקבריהם לבזותם: הכהנים. כהני הבעל: הנביאים. נביאי השקר: יושבי ירושלים. מותר העם: (ב) ושטחום. ויפרשו אותם אל מול השמש וכו' לבזותם: אשר אהבום. לקבלם לאלהות: ואשר וכו'. כפל הדבר במ"ש להתמדת הדבר: לא יאספו. לא יכניסום אל הקבר: ולא יקברו. כפל הדבר במ"ש: לדומן. יהיו מונחים ע"פ האדמה דומה לדומן: (ג) ונבחר מות מחיים. הנשארים מן המיתה ההולכים בגולה יהיו בצרה גדולה עד שיבחרו המיתה: המשפחה הרעה. אשר עבדו לבעל: בכל המקומות הנשארים. הוא הפוך כמו הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם בגולה: (ד) היפלו. וכי בעוונם יפלו ולא יוכלו לקום ר"ל וכי אין תשובה מועלת לשיקומו מנפילתם: אם ישוב. וכי אם מי מהם ישוב בתשובה האם לא ישוב ה' מחרון אפו בתמיה (דרך המקרא כשאומר שני תמיהות זא"ז נאמר בראשונה ה"א התימה ובשנייה מלת אם וכן המאום מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך) (לקמן יד): (ה) מדוע. למה מרדה העם הזה מרידה מתמדת עד העולם: העם הזה ירושלים. הכר הנסמך העם הזה עם ירושלים ורבים כמוהו: החזיקו. אוחזים בערמה ומתאים לשוב כאלו אין תשובה מועלת: (ו) הקשבתי

מצודת ציון

מל' המה: בגיא. בעמק: (לג) נבלת. כן נקרא גוף ההרוג: מחריד. מל' חרדה ופחד: (לד) והשבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): לחרבה. מל' חורבן: (ב) ושטחום. ענין פריסה כמו משטח חרמים (יחזקאל כו): צבא השמים. הם הכו"ס: יאספו. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): לדומן. לזבל כמו כדומן על פני השדה (לקמן ט): (ג) הדחתים. מלשון דחיה: (ה) שובבה. משובה. ענין מרד והליכה בדרכי הלב: נצחת. מלשון נצח ועולם: החזיקו. ענין אחיזה: בתרמית. ענין מרמה וכן שקר תרמיתם (תהלים קיט): מאנו. מל' מיאון: (ו) הקשבתי. ענין האזנה: נחם. ענין חרטה וכסוף.

לא: כן. טוב וכשר כמו כן בנות צלפחד דוברות: אין איש נחם. נפעל עומד כי הוא קמוץ גם מלת אין מורה עליו: כלה שב במרוצתם. וכתוב במרצותם לשון רצות והכתוב דרך כלל וקרי דרך פרט כלם הולכים ושבים במרוצתם לעשות כסוס שוטף במלחמה ולרוב המרוצה אמר שוטף שהוא כמו נחל שוטף במרוצתו במלחמה יונתן תירגם הקבלתי מאמר האל יתהלך אימי ובגי קדמי: (ז) גם חסידה. אפילו העופות שאין להם שכל בזה הדמיון שיש להם יש להם ידיעה להתרחק מן הנזק ולהתקרב אל הטוב ושומרים מנהגם ומה שגדלו עליו ועמי שיש להם שכל לא ידעו את משפט ה' שהיה להם לדעת מן השכל גם לשמרו לפי מה שהנהיגו אותם מורי התורה ומה שנחלו בו מן אבותם דור אחר דור ואמר להם ירמיהו זה כדרך שאמר ישעיהו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ועוד זכר חסידה וזכר בשמים לפי שהיא מקננת ביושב במגדלים הגבוהים ומדבר בעלים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים שהוא גובה האויר כמו שאמר גדולות ובצורות בשמים דרך גוזמא בשמים והחסידה מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקיץ והחום במקום אחר וזהו מועדיה שאמר ולא תבוא מנהגה ועמי משנים משפט ה' שידעוהו בשכל אם ירצו וגדלו עליו אבותיהם וכם ואינם רוצים להחזיק בו: ותור וסיס ועגור. גם כן שמרו את עת באנה במקום אחד בזמן ידוע ובזמן אחר במקום ידוע הכל לפי השתנות התקופות והזמנים ובומרות תקן ומנהגן ולא ישנוהו ולא כן עמי. חסידה פירשו רז"ל זו דיה לבנה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה כלומר במזונות שמחלקת להם וי"מ שהיא שקורין לה ציגוניא: ותור. ידוע: וסוס כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד וכן נמצא כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו כסים עגור כן אלפנ"ף ות"י וכירכיא ובדברי רבותינו ז"ל קם ריש לקיש נות כי כרוכיא ופי' רש"י ז"ל גרוא"ס בלע"ז: ועגור. תרגם יונתן וסנוניתא ובדברי רבותינו ז"ל אומת סנונית על הנשר ופי' רבינו האי קטא"ף בערבי והוא הדרור שקורין בלע"ז רונדונ"א וי"מ הוא העוף המצפצף מלות מעטות בלשון בני אדם כשמלמדין אותו גיי"ט בלע"ז: (ח) איכה תאמרו חכמים אנחנו. בחכמות החיצונות ועוד תורת ה' אתנו כלומר אצלנו היא כתובה: אכן לשקר עשה עט. אם תורת ה' אתכם מה תועיל אם לא תקיימו אותה מי שעשה הקולמוס לכתוב הוהה לחנם עשה אותו וכן שקר סופרים הסופרים כתבו אותה לחנם כי אחרי שאין אתם מקיימין אותה הרי היא כאילו אינה כתובה לשקר לחנם כמו אך לשקר שמרתי: (ט) הובישו. כי שקר עשו כשיראו שלא תועיל להם חכמתם אז בכה יהיה להם בשת פנים ויראו כי אם התעסקו בתורה וקיימו אותה היתה מועילה להם להצילם מהרעות הבאות עליהם ואמר שבדבר ה' מאסו ולא רצו ללמוד התורה ולעשותה מה חכמה להם לא תועיל החכמה מבלי התורה וחכמת סמוך למלת מה כלומר מה מועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התורה: (י) לכן אתן. ליורשים. כלומר למי שיחזיקהו בהם בגלות כאילו הם יורשים: כי מקטון ועד גדול. כל זה הענין הוא כתוב למעלה עם שאר הפסוקים כבאים אחר זה במלות שונות כי כל הכופל ענין ישנה במלות למעלה מקטנם ועד גדולם והנה מקטון ועד גדול למעלה כלו בוי"ו והנה כלה בה"א ואחד הוא: (יא) וירפו. למעלה וירפאו באל"ף נעה והנה וירפו בבעלי הה"א והענין אחד ענין רפואה למעלה את שבר עמי והנה את שבר בת עמי:

(יב) הובישו. פירשנוהו למעלה כי פירושו בתמיה, למעלה גם הכלים והנה הכלם מבנין נפעל ומפורש הוא והכלים שהוא מבנין הפעיל פירש למעלה עם שאר הפסוקים ולמעלה בעת פקדתים פירשנו פקדתים אותם והנה בעת פקדת' שם והענין אחד: (יג) אסוף אסיפם נאם ה'. שניהם לשון כליון אסף מקור מן והספת נפשך ונפש ביתך אסיפה מן יאחזו

אֵ֣ין אִ֗ישׁ נִחָם֙ עַל־רָ֣עָת֔וֹ לֵאמֹ֖ר מֶ֣ה עָשִׂ֑יתִי כֻּלֹּ֗ה שָׁ֚ב בִּמְר֣וּצָתָ֔ם כְּס֥וּס שׁוֹטֵ֖ף בַּמִּלְחָמָֽה׃ ז גַּם־חֲסִידָ֣ה בַשָּׁמַ֗יִם יָֽדְעָה֙ מֽוֹעֲדֶ֔יהָ וְתֹ֤ר וְסוּס֙ וְעָג֔וּר שָֽׁמְר֖וּ אֶת־עֵ֣ת בֹּאָ֑נָה וְעַמִּ֕י לֹ֣א יָֽדְע֔וּ אֵ֖ת מִשְׁפַּ֥ט יְהוָֽה׃ ח אֵיכָ֤ה תֹֽאמְרוּ֙ חֲכָמִ֣ים אֲנַ֔חְנוּ וְתוֹרַ֥ת יְהוָ֖ה אִתָּ֑נוּ אָכֵן֙ הִנֵּ֣ה לַשֶּׁ֣קֶר עָשָׂ֔ה עֵ֖ט שֶׁ֥קֶר סֹפְרִֽים׃ ט הֹבִ֣ישׁוּ חֲכָמִ֔ים חַ֖תּוּ וַיִּלָּכֵ֑דוּ הִנֵּ֤ה בִדְבַר־יְהוָה֙ מָאָ֔סוּ וְחָכְמַ֥ת מֶ֖ה לָהֶֽם׃ י לָכֵן֩ אֶתֵּ֨ן אֶת־נְשֵׁיהֶ֜ם לַאֲחֵרִ֗ים שְׂדֽוֹתֵיהֶם֙ לְי֣וֹרְשִׁ֔ים כִּ֤י מִקָּטֹן֙ וְעַד־גָּד֔וֹל כֻּלֹּ֖ה בֹּצֵ֣עַ בָּ֑צַע מִנָּבִיא֙ וְעַד־כֹּהֵ֔ן כֻּלֹּ֖ה עֹ֥שֶׂה שָּֽׁקֶר׃ יא וַיְרַפּ֞וּ אֶת־שֶׁ֤בֶר בַּת־עַמִּי֙ עַל־נְקַלָּ֔ה לֵאמֹ֖ר שָׁל֣וֹם ׀ שָׁל֑וֹם וְאֵ֖ין שָׁלֽוֹם׃ יב הֹבִ֕שׁוּ כִּ֥י תוֹעֵבָ֖ה עָשׂ֑וּ גַּם־בּ֣וֹשׁ לֹֽא־יֵבֹ֗שׁוּ וְהִכָּלֵם֙ לֹ֣א יָדָ֔עוּ לָכֵ֞ן יִפְּל֣וּ בַנֹּפְלִ֗ים בְּעֵ֧ת פְּקֻדָּתָ֛ם יִכָּשְׁל֖וּ אָמַ֥ר יְהוָֽה׃ יג אָסֹ֥ף אֲסִיפֵ֖ם נְאֻם־יְהוָ֑ה אֵין֩ עֲנָבִ֨ים בַּגֶּ֜פֶן וְאֵ֧ין תְּאֵנִ֣ים בַּתְּאֵנָ֗ה וְהֶֽעָלֶה֙ נָבֵ֔ל וָאֶתֵּ֥ן

במרוצתםק' · כ' מ"ל. ג' וסים ק' · ג' כ' מ"ל וחד חס' · י"ו · כ' חס' · י"ח · כ'חסר דחסר · ס' · כ"ד · כ' חד מ"ל וחד חסר ג' ומ"ל · כ' · ס'. ס' · ב'חסר=דחסר · ג' · כ' ס"פ ג' וחס'. ל' · ו' פסוקי' אין ואין מלעות פסוק

לֵית גְּבַר דְּמְתִיב מִן בִּישְׁתֵיהּ לְמֵימַר מָה עֲבָדִית כּוּלְהוֹן מְסַגַן בִּרְעוּת נַפְשֵׁיכוֹן כְּסוּסְיָא דְּגָזַר בִּקְרָבָא: ז אַף חֲוַרִיתָא בִּשְׁמַיָּא יָדְעָא זִמְנָהָא וְשַׁפְנִינָא וְכוּרְכְיָא וְסְנוּנִיתָא נָטְרִין יַת עִדָּן מֵיעַלְהוֹן וְעַמִּי לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמֶעְבַּד יַת קְיָמָא דַיְיָ: ח אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן חַכִּימִין אֲנַחְנָא וְעַל אוֹרַיְתָא דַיְיָ אֲנַחְנָא רְחִיצִין בְּכֵן הָא לְשִׁקְרָא עֲבִיד סְפַר קוּלְמֵס דְּשִׁקַר לְנִיפָּא: ט בְּהִיתוּ חַכִּימַיָּא אִתְּבָרוּ וְאִתְאֲחִידוּ הָא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ קָצוּ וְחוּלַק בְּחוּכְמְתָא לֵית לְהוֹן: י בְּכֵן אֶתֵּן יַת נְשֵׁיהוֹן לְאוּחֲרָנִין חַקְלַתְהוֹן לְיָרוּתִין אֲרֵי מִן זְעֵירָא וְעַד רַבָּא כּוּלְהוֹן אָנְסֵי מָמוֹן מִסָּפַר וְעַד כָּהֵן כּוּלְהוֹן עָבְדֵי שְׁקָר: יא וְאַסִּיאוּ יַת תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְּעַמִּי בְּמִלֵּי שִׁקְרֵיהוֹן לְמֵימַר שְׁלָמָא שְׁלָמָא וְלֵית שְׁלָם: יב עֲלֵיהוֹן לְמִבְהַת אֲרֵי תוֹעֵבָה עֲבָדוּ אַף מִבְהַת לֵית אִינוּן בְּהָתִין וְאִתְכְּנָעוּ לֵית אִינוּן יָדְעִין בְּכֵן יִתְרְמוֹן קְטִילִין בְּעִדָּן דְּאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אֲמַר יְיָ: יג שֵׁיצָאָה אֲשֵׁיצִינוּן אֲמַר יְיָ וִיסוּפוּן כְּמִיסַף עִנְבִין מִגֻּפְנוּ וּכְנִבְלָא מִתְּאֵינָא וּכְטְרַף מֵאִילָן

כו): כלה שב במרוצתם. כדרך הרצון הוצאים וחוזרים ויוצאים. מרוצתם קורש"י בלעז: שוטף. אישפידיי"ן בלעז: (ז) חסידה. ציגוניא"ה בלעז: מועדיה. עת הגרם אל איי הים מפני הצנה ועת שובה: שמרו. המתינו: ותור וסיס ועגור. ושפינא וכורכיא וסנוניתא. כורכיא גרוא"ה בלעז סנונית ארונדלא"י בלעז: (ח) אכן הנה לשקר. הנה חכמתכם לשקר נכס לרשעותכ' על נקלה: עשה עט שקר סופרים. גניאכם: (ט) הובישו חכמים. כמותכם ומה הבושת הנה בדברי ה' מאסו וחכמת מה להם: (יא) וירפו. כמו וירפאו: (יב) הובישו. בושת וכלימה תבוא להם: גם בוש לא יבושו. אינם מתביישים במעשיהם הרעים לתת לב לשוב: (יג) אסוף אסיפם. ל' כלייה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה (צפניה א): אין ענבים בגפן. לא יותר דבר: והעלה נבל. ל' כמוש פלייסטי"א בלעז כמו וכנובלת מתאנה (ישעיה לד) כאלה נובלת עליה (שם א): ואתן להם

ישחק לפחד ולא יחת: בדבר ה' דסמיכי בקריאה ויוסף ה' להראה בשילה. ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו. הובישו חכמים חתו. גם ביהודה היתה. בדבר ה' שמים נעשו. ומן והנה איש אלהים בא מיהודה עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם דכות' בס"א וישמע הנביא אשר השיבו. ואין שלום ה' וסי' וירפאו את שבר עמי. וחברו וירפו את שבר בת עמי. קול חרדה שמענו. נביי ישראל. יען וביען: אסוף ג' וחסר וסי' אסף אסיפם נאם ה'.

תולדות אהרן גם חסידה. עקרים מ"ג פ"ז: אסף. מגלה לא:

מצודת ציון

והסוף מחשבה כמו פן ינחם העם (שמות יג): במרוצתם. ענין רדיפה ומהירת ההליכה: שוטף. ענין רדיפה ואמר בלשון שאלה מרדיפת המים: (ז) חסידה. שם עוף מה: מועדיה. ענין זמן כמו למועד אשוב אליך (בראשית יח): ותור. שם תורים ידוע: וסיס ועגור. גם הם שמות עופות וכן כסוס עגור (ישעיה לח): שמרו. ענין המתנה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז): (ח) איכה. כמו איך: לשקר. על חנם: עט. קולמוס כמו עט סופר מהיר (תהלים מה): (ט) הובישו. מל' בושה: חתו. ענין שבר ופחד: (י) בוצע בצע. גוזל הון: (יא) וירפו. מל' רפואה: בת עמי. עדת עמי: על. הוא כמו עם: נקלה. מלשון קלון ובזיון: (יב) תועבה. דבר איסור וגנאי: והכלם. מלשון כלימה: פקודתם. ענין זכרון: (יג) אסף אסיפם. ענין כליה כמו אסף אדם ובהמה (צפניה א): נבל. ענין כמישה כמו ועלהו לא

מצודת דוד

אני מקשיב ושומע אשר לא ידברו כן לומר שמתאוים לשוב כמבור כי חושבים שאין תשובה מועלת אבל גם אין איש מהם מתחרט על הרעה שעשה לאמר מה עשיתי הלא פגמתי בנפשי: כלה שב. ר"ל לא די שאין מי מתחרט אלא אפילו כולם כאיש אחד שב לרוץ במרוצתם שרצו מאז כמו שהיו רודפים מאז אחר הרעות כן הם רודפים גם עתה: כסוס. כמו הסוס הרודף במלחמה כנחל שוטף ועם כי הוא בנפשו כן הם רודפים אחר הרעות עם כי מאבדים נפשם בזה: (ז) גם חסידה בשמים. אפי' עוף החסידה השטה באויר השמים אשר אימה ברשות אדם הלא תדע זמניה מתי תלך ומתי תשוב כי דרכה לעוף בזמן הקור לארצות החמים בזמן הקיץ תשוב לארצות הקרים: שמרו. גם המה בלכתם לארצות החמים ממתינים את עת בואם ולא יקדימו ולא יאחרו: ועמי וכו'. ר"ל העופות ההם יודעים דרך מנהג העולם ועמי לא ידעו משפט והנהגת המקום ב"ה שמשלם לאיש כמפעלו: (ח) ותורת ה' כו'. ר"ל יודעים אנו את התורה: אכן. באמת הנה לחנם עשה העושה את הקולמוס לכתוב את ספר התורה ולחנם היו הסופרים שכתבו את התורה הואיל ואינכם מקיימים אותה: (ט) הובישו חכמים. הם המחזיקים עצמם לחכמים הלא יבושו בעת יחתו וילכדו ברעה ולא יצילו נפשם בחכמתם: וחכמת מה להם. ר"ל מה היא החכמה שבידם הלא בחכמת התורה מאסו ואף לא יוכלו להציל נפשם בחכמה א"כ במה יתפארו: (י) לאחרים. לעם אחר: ליורשים. כל מי שירצו לרשת: כולם בוצע בצע. כולם גוזלים הון: מנביא. נביא השקר: כהן. כהן הבעל: (יא) וירפו. הם מרפאים את שבר בת עמי ורעתם שעתידה לבוא ר"ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה: על נקלה. עם אמירה נקלה ומבוזה לאמר שלום תהיה ולא תבא הרעה ובוש שמה מרפאין שברם אבל לא יהיה שלום והמה מכחשים: (יב) הובישו. ר"ל עכ"פ היה להם להנביאים והכהנים לבוש

להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ועברו עליהם: (יד) ונדמה שם. ונדום שם. נהיה שם דומים ואבלים: מי ראש. כמו דלווע בים כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס שבשיניו: (טז) נחרת סוסיו. עטישות נחיריו: מדן נשמע. על דפלחו לעגלא דבדן: מצהלות אביריו. צהלות משחק סוסיו ומצינו במקום אחר סוסים נקראים אבירים מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה) לשון סוס דוהר (נחום ג) וי"ת מקל פסיעות גברוהי: (יז) נחשים לפעונים. לסוף שבעים שנה נעשה צפע ואוטם אזנו שלא ישמע לקול חבר המלחשו שנאמר כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח) הוא שנאמר אשר אין להם לחש: (יח) מבליגיתי עלי יגון. כמו הבלגתי ושם דבר הוא מישאויסינמ"ץ בלעז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני: עלי לבי דוי. מקול נבואות הגלות אלי בפורעניות הבאות: (יט) הנה קול שועת בת עמי. אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא ה' בציון ואם ישובו אליו ימצא להם: (כ) עבר קציר כלה קיץ. צפינו לעזרת מצרים ולא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנויין ויבאו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו: (כא) קדרתי. לשון שחרות ואופל: שמה. תמהון החזיקתני

אסף אאסוף יעקב. אסף אסף כל מעל פני.: ומלואה ג' וסי' ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה. וישטפו ארץ ומלואה. לה' הארץ ומלואה: י"ז פסוקין בקריאה אית בהון אין אין במצעות פסוק וסי' ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו. וכי יראה הכהן את נגע הנתק. הנה היא לוטה בשמלה. ולבנון אין די בער וחיתו. וירא כי אין איש דישעיה. הנה קול שועת בת עמי מארץ. הצרי אין בגלעד אם רופא. הבנים אין לישראל אם יורש. וכי תגישון עוד לזבוח אין רע. אמר נבל בלבו אין אלהים. וחברו. הכל סר יחדו נאלחו אין עשה. כלו סג יחדו נאלחו. עשה גדולות תבינא דאיוב. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים.

לָהֶם יַעַבְרוּם׃ יד עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר וְנִדְּמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה׃ טו קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לְעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה׃ טז מִדָּן נִשְׁמַע נַחְרַת סוּסָיו מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ יז כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְּׁכוּ אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ יח מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוָּי׃ יט הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים הַיהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֵכָר׃ כ עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ׃ כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי הָשְׁבָּרְתִּי קָדַרְתִּי שַׁמָּה הֶחֱזִקָתְנִי׃

עַל דִּיהָבִית לְהוֹן אוֹרָיְתִי מִסִּינַי וַעֲבַרוּ עֲלַהּ׃ יד עַל מָה אֲנַחְנָא יָתְבִין אִתְכְּנַשׁוּ וְנֵיעוֹל לְקִרְוִין כְּרִיכָן וְנִשְׁתּוֹק תַּמָּן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָנָא אַיְתִי עֲלָנָא תְּבַר וְאַבְהֵתָנָא וְאַשְׁקְנָא כָּס דְּלוֹט כְּבִישׁ כְּרֵישֵׁי חִיוָן אֲרֵי חַבְנָא קֳדָם יְיָ׃ טו סַבַּרְנָא לִשְׁלָם וְלֵית טַב וּלְעִדָּן סְלִיחוּת חוֹבִין וְהָא פּוּרְעָנוּת תַּטְאִין׃ טז עַל דִּי פְלַחוּ לְעֶגְלָא דִּבְדָן מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן וִיגַלֵּי יַתְהוֹן מִקָּל פְּסִיעוּת גִּבָּרוֹהִי יְזוּעוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא וְיֵיתוּן וְיִבְזוּן אַרְעָא וּמְלוֹאַהּ קַרְוַיָּא וּדְיָתְבִין בְּהוֹן׃ יז אֲרֵי הָא אֲנָא מְגָרֵי בְּכוֹן עַמְמִין קְטוֹלִין כְּחִיוָן חוּרְמָנִין דְּלֵית לְהוֹן לַחְשָׁא וְיִקְטְלוּן יַתְכוֹן אֲמַר יְיָ׃ יח עַל דַּהֲווֹ מַלְעֲגִין לְקָבֵל נְבִיַּיָּא דְּמִתְנַבַּן לְהוֹן דִּינָא וְתִינְחַתָא אַיְתִי עֲלֵיהוֹן אֲמַר נְבִיָּא לִבִּי דְוֵי׃ יט הָא קָל צְוָחַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי מֵאַרְעָא רְחִיקָא נְבִיַּיָּא אוֹכַח יַתְהוֹן הַשְׁכִינְתָּא דַּייָ לֵית בְּצִיּוֹן אִם מַלְכָּא לֵית בַּהּ מָא דֵין מַרְגְּזִין קֳדָמַי בְּצַלְמָנֵיהוֹן בְּפוּלְחַן טַעֲוָתָא׃ כ אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עִדָּא זִמְנָא שְׁלִים קִצָּא וַאֲנַחְנָא לָא מִתְפָּרְקִין׃ כא אֲמָרֵית יְרוּשְׁלֶם עַל תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי אִזְדַּעְזַעִית אִתְחַפִּיאוּ אַפַּי

תולדות אהרן מדן נשמע. סנהדרין סו:

יחדו יסופו אלא שמלת אסיפם מבנין הפעיל והוא יואל ויסופו מבנין הקל והוא עומד הכל יכלה עד שלא ימצאו ענבים בגפן ולא תאנים בתאנה וזכר אלו שני המינים כי הם עקר הפירות ואותם שירבה אדם מהם יותר משאר הפירות כמו שאמר בברכה איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואמר בקללה יאכל גפנך ותאנתך: והעלה נבל. אפילו העלה יבול טרם זמנו כדי להרבות רעתם: ואתן להם יעברום. מה שנתתי להם רוב הפירות וברכתי פרי אדמתם יעברו מהם שיאכלום האויבים מ"ם יעברום במקום מהם וכן חזקתני וסוכל חזקת ממני תמלאמו נפשי תמלא מהם בני יצאוני יצאו ממני והמפרשים פירשו בעבור שנתתי להם תורה ומצות ועברו עליהם בעונש זה אסיפם וכן דעת יונתן ותרגם הפסוק כן שיאמר אסיפון אמר ה' וגומר כבעמוד: (יד) על מה אנחנו יושבים. בכפרים ובערי המישור כבטוחים ועל מה עזר יש לנו: ונדמה. ענין שתיקה כלומר אין לנו להתלונן ולהתרעם על מה באה עלינו הצרה כי ה' אלהינו הדימנו כי חטאנו לו ונדמה שרשו דמה והוא מן הקל ממשקל יסם ויסרק מה אקוב ידמו כאבן ולדעת אדוני אבי ז"ל שרשו נדמה הדמינו שרשו דמם מבנין הפעיל והה"א בשוא ופתח ויהיה ענין שתיקה כלו' הוא השתיקנו שאין לנו רשות להתלונן כי חטאנו לו ואיך נשא פנינו לנגדו או יהיה ענין כריתה כמו ידמו לשאול ונדמו נאות השלום: וישקנו מי רוש. הם המות מסחיטת עשב לפיכך אמר מי ותרגמו כתרגומו ותשקנא כס דלוט כיש כרישי חיון והפסוק מאמר הנביא בלשון ישראל: (טו) קוה לשלום. מקור כלומר ואם נקוה לשלום מהאויב ואין טוב ואיננו השלום שהוא טוב: לעת מרפה. בה"א כמו באל"ף אם קוינו לעת רפואה ממכאוב הצרות: והנה בעתה. צרות גדולות שמבהילים ומבעיתים אותנו וי"ת ולעידן סליחות חובין והא פורענות חטאין כענין רפאה נפשי כי חטאתי לך: (טז) מדן נשמע. לפי שהיה קצה ארץ ישראל זכרו וי"ת על דפלחו לעגלא די בדן מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלה יתהון: נחרת סוסיו. עטישת סוסיו ונקראת העטישה כן על שם הנחירים שהם נקבי האף: מקול מצהלות אביריו. על הסוסים אמר אביריו ומצהלות ענין השמעת קול הסוסים בצהלות ושמחה כמו שנאמר על הסוס ויפיח כנכה וי"ת מקל פסיעות גברוהי: (יז) כי הנני משלח בכם. פירושו כתרגומו הא אנא מגרי בכון עממין קטולין כחיוון חורמנין דלית להון לחשא ויקטלון יתכון אמר ה': (יח) מבליגיתי עלי יגון. ענין התחזקות כמו והבליגה מעט ורבי יונה פירש המלה מורכבת מפועל ופועלת כי המפועל אומר מבליג ומהפועלת מבליגית והמורכבה המלה מבליגיתי ופי' אמר הנביא אנשים ונשים המחזיקים אותי עלי יגון אומר להם שלא אוכל להתחזק כי עלי לבי דוי ור' אחי רבי משה פירש המלה שם מבליגית בשקל מרבית שהיה בתשלומו מרבותי וכמשקלו מבליגיתי אמר הנביא התחזקי עלי יגון כלומר שארצה להתחזק על יגוני לא אוכל כי עלי לבי דוי ומה שאמר עלי לבי דוי על צרתי מוסף על צרת ישראל שאני מוכיחם ולא ישמעו לי וזהו שאמר עלי: (יט) הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים. נועקים מפחד האויב הבא מארץ מרחקים ואומרים ה' אין בציון אם מלכה אין בה אם כן איך יבא עלינו האל ה' שכינתו בציון ומלך יש בציון ואיך ישלוט בה האויב והאל משיבם מדוע הכעיסוני איך יחשבו לסגל בהיותי בציון והם הכעיסוני בפסיליהם בהבלי נכר רוצה לומר בהבלי אל נכר, מרחקים המ"ם בפתח: היי'. האל"ף נחה וי"ת הטם אין בציון נבייא אוכח יתהון וגומר כבעמוד: (כ) עבר קציר. קציר הוא זמן שיושע אדם בו מפני הבצורות ואדם שמח בבא הקציר כמו שכתוב כשמחה בקציר וכן זמן הקיץ אדם שמח בפירות הקיץ ואומר זה דרך משל כלומר עברו הזמנים שחשבנו להושע בהם ולא נושענו: (כא) על שבר. הוא מאמר הנביא על

מצודת דוד

לפיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה כדרך החשובים אשר יכלמו אם בא לידם דבר תועבה במקרה: גם בוש וכו'. ר"ל עשו התועבה וגם לא יבושו בעבורה: והכלם וכו'. אינם יודעים מה היא כלימה וכפל הדבר במ"ש: לכן יפלו. הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים ע"י האויבים: בעת פקודתם. בעת שאזכור עליהם עונם להפרע מהם והוא בזמן החורבן אז יכשלו גם המה: (יג) אסף אסיפם. אכלה אותם מן העולם: אין ענבים בגפן. באילני הגפן לא ישאר ענבים ר"ל לא יותר דבר: בתאנה. באילני התאנה: והעלה נבל. גם העלים יכמשו ר"ל לא ישאר שארית מה: ואתן להם יעברום. אזמין להם אויבים אשר יעברו אותם מן העולם: (יד) על מה וכו'. כשיבוא האויב יאמרו יושבי השדות על מה אנחנו יושבים בשדות להיות נמסרים ביד האויב הבא: ונדמה שם. כאומר אבל קרוב הדבר שגם בערי המבצר נהיה נכרתים ואבודים כי ה' הכרית אותנו ואין עלה נגד גזרת המקום: וישקנו. הוא השקה אותנו מים הנסחטים מעשב מר ר"ל המקום הכין לנו פורעניות ולא על חנם כי באמת חטאנו לה' ובגמול הוא: (טו) קוה לשלום. הם יקוו לשלום לא יהיה טוב כי לא יבא השלום: לעת מרפא. יקוו לעת מרפא והנה בא בעתה ורעד: (טז) מדן. בעוד יהיה האויב בדן בקצה גבול ארץ ישראל יהיה נשמע נחרת סוסיו: מקול מצהלות. מהרמת קול גבוריו רעשה כל הארץ: ומלואה. הדברים שבארץ מלאה מהם: עיר. יאבדו כל עיר והיושבים בה: (יז) משלח בכם. אגרה בכם נחשים רעים אשר אין מועיל להם לחש והם ישכו אתכם ר"ל לא תוכלו לרצות את האויב בדברים רכים ותחנונים: (יח) מבליגיתי. ר"ל אם אמרתי אתחזק על היגון לבל אחמיד בה אבל לא אוכל כי עלי לבי דוי: (יט) הנה קול. ר"ל איך לא ידוה לבי הלא הגליות בעית

מצודת ציון

לא יבול (תהלים א): יעברום. ענין העברה מן העולם: (יד) ונדמה. הדמנו. ענין כריתה כמו אל תדמו בעונה (לקמן נא): ראש. שם עשב מר וכן שורש פורה ראש ולענה (דברים כט): (טו) מרפה. מל' רפואה ועם היא בה"א: בעתה. מל' בעתה וחרדה: (טז) נחרת. הקול היוצא מנחיריו הם נקבי האף וכן הוד נחרו אימה (איוב ל"ט): מצהלות. ענין הרמת קול גדול כמו אל אשת רעהו יצהלו (לעיל ה): אביריו. מלשון אביר וחוזק: (יח) משלח. ענין גרוי והשסה כמו וכן בהמות אשלח בם (דברים לב): צפעונים. מין נחש רע: ונשכו. מלשון נשיכה וכן אם ישך הנחש בלא לחש (קהלת י): (יח) מבליגיתי. ענין התחזקות כמו ואבליגה מעט (איוב י): דוי. מל' מדוה וחולי: (יט) שועת. צעקת: (כ) כלה. מל' כליון: קיץ. היא עת שטיחת התאנים ליבשם וכן כשלג בקיץ (משלי כו): (כא) השברתי. מלשון שברון: קדרתי. ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): שמה. תמהון ובלבול כמו ושמו הכהנים

על עצמו שהשבר לשבר ישראל ויונתן פי' שהוא מאמר ירושלם שתרגם אמרת ירושלם ועל תבר כנשתא וגו' כבעמוד ואכרום פי' מן ואכרכמא סמוך: (כב) הצרי אין בגלעד. אמר דרך משל אם אין צרי בגלעד אם רופא אין שם לרפאות עמי ממכות וגלעד היה מקום הצרי כמו שאמר גם כן עלי גלעד וקחי צרי והיא רפואה לחליים קשים כמו נשיכת הנחש וזולתו כלומר לא יהיה להם שלום מזאת הצרה וכי אין חסיד ביניהם שיכפר האל בעדו: ארוכה. רפואה ויו"ת אמר ירמיהו נבייא וגומר כבעמוד: (כג) מי יתן ראשי מים. מי יתן שיהיה ראשי כלו מים ויזוב דרך עיני בבכי וכן תהיה עיני מקור דמעה שלא יפסק: את חללי בת עמי. מי שבוכים עליו נעשה כפעול לבכי ואם לא ישיגנו כן דרך לשון העברי וכן אמר ויבך אותו אביו וכן ולבכות וכן נעשה זה השמוש בלשון אחר חולתי העברי לפי שבעבורו נעשה הבכי הרי הוא כאילו מקבל הפעולה: (א) מי יתנני מלון אורחים במדבר. ישבתי מלון לעוברי אורח שילינו שם בלילה ואמר הנביא שיתאו' להיות שוכן באותו המלון שלא יראה עוד את ישראל כי לא יוכל לראות רעתם: עצרת בוגדים. שהם נעצרים יחד לדבר בגד ושקר וכן ת"י סיעת שקרין ואדוני אבי ז"ל פירש מלות בוגדים מן יורש עצר זה יעצר בעמי: (ב) וידרכו. מבנין הפעיל משפטו וידריכו וכמוהו בא וידרכו גם הנה: לשונם. היא קשת דרוכה והחצים דבר שקר ודבר מר: ולא לאמונה גברו בארץ. מה שהם מתגברים ומתחזקים על החלשים לא לאמונה שישפטו משפט אמת ושימנעו העושקים: כי מרעה אל רעה יצאו. יש לפרשו על המעשים יוצאים ממעשה רע למעשה רע ר"ל כי כל ימיהם במעשה רע עוסקים עתה בזה ועתה בזה ובכל זה לא נתנו אל לבם שעה אחת לדעת את ה' ויש לפרשו על העונש מרעת אויב זה יוצאים לרעת אויב אחר או לוקים שנה זו בשדפון ושנה זו בירקון או בארבה ועם כל זה לא נתנו לבם לשוב ממעשיהם הרעים ולדעת את ה': (ג) איש מרעהו. עקוב יעקב. ענין התרמית והערמה כמו ויעקבני זה פעמים ויעקב העי"ן בשו"א לבדו וכל שאר יעקב שהם כך גם העי"ן בשו"א ופתח: (ד) ואיש. יהתלו. דגש הלמ"ד להפארת הקריאה מפני השפסק: למדו לשונם. הרגילו כמו פרה למוד מדבר: העוה נלאו. להתעוות ולעשות מעשה עול ובא על דרך האומים הלאה: (ה) שבתך. אמר האל יתברך מה יועיל שבתך בתוך מרמה כלומר בתוך עם מרמה שלא תוכל להשיבם אליך: במרמה. כל כך גדלו במרמה עד שמאנו לדעת אותי לא יוכלו להניח דרכם הרעה ויו"ת יתבין בבית כנישתהון וגומר כבעמוד: (ו) לכן. הנני צורפם. בגזרות שאביא עליהם אראה אם ישובו סיגים או אם ישובו כסף נבחר מפני הגזרות: כי איך אעשה מפני בת עמי. כי איך אעשה שלא אצרפם מפני שהיא בת עמי לא אוכל שלא אצרפם כי איך אניחם ברעתם והם קרואים עמי ויו"ת איכדין אעביד מן

אִכְרוּם אוּכְמִין וּכְקַדְרָא אִשְׁתְּמָמוּ אַחֲדַתְנִי: כב אֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא דִלְמָא לָא אִית בִּי עוֹבְדִין טָבִין לְמִבְעֵי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלָא מְחַמֵּיד הֲוֵיתִי לְאוּלְפָנֵיהּ דְאֵלִיָּה נְבִיָּא דְמִגִּלְעָד דְפִתְגָמוֹהִי אִינוּן אַסוּתָא אֲרֵי עַל דְלָא תָבוּ בְּכֵן לָא סְלִיקַת אַסוּ לְמַחַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי: כג מִי יִתֵּן רֵישִׁי כְּנַחַל דְמִין וְעֵינַי כְּמַבּוּעָא דְמַעֲן וְאֶבְכֵּי יְמָם וְלֵילֵי עַל קְטִילֵי כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי: א מִי יִתְנִנַּנִי בְמַדְבְּרָא בֵּית מְבָתַת עָדֵי אוֹרְחַן וְאֶשְׁבּוֹק יַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי וְאֶהַךְ מִלְוָתְהוֹן אֲרֵי כוּלְהוֹן זַנָאִין סִיַעַת שַׁקְרִין: ב וְאַלִּיפוּ יַת לִישַׁנְהוֹן פִּתְגָמֵי שְׁקַר דָמַן אִינוּן כְּקַשְׁתָּא נְבִילָא וְלָא לְהֵימָנוּתָא תְקִיפוּ בְּאַרְעָא אֲרֵי מִבִּישְׁתָּא לְבִישְׁתָּא נָפְקוּ וּמִידַע דַחַלְתִּי לָא אֲלִיפוּ אֲמַר יְיָ: ג גְבַר מֵחַבְרֵיהּ אִסְתַּמַרוּ וְעַל כָּל אַחָא לָא תִתְרַחֲצוּן אֲרֵי כָל אַחָא מִכְמַן כְּמַן וְכָל רָחִים בִּנְכִילוּ מְהַלֵךְ: ד וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ מְשַׁקְרִין וְקוּשְׁטָא לָא מְמַלְלִין אַלִּיפוּ לִישַׁנְהוֹן פִּתְגָמֵי שְׁקַר אִיטַפָּשׁוּ מְטוֹ: ה יָתְבִין בְּבֵית כְּנִשְׁתְּהוֹן וּמִשְׁתָּעַן עַל עֲוָיָתְהוֹן בִּנְכִילוּ מְסָרְבִין לְמִידַע דַחַלְתִּי אֲמַר יְיָ: ו בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא וְצָרֵיף לְהוֹן וּבָחַר לְהוֹן אֲרֵי אֵיכְדֵין אַעֲבֵיד מִן קֳדָם חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי: ז כְּגִיר דִי מְחָרֵף לִישַׁנְהוֹן נִכְלִין מְתַשֵׁב בְּפוּמְהוֹן שְׁלָמָא גְבַר עִם

כב הַצֳרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי: כג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי:

ט א מִי־יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים: ב וַיַּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה אֶל־רָעָה ׀ יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה: ג אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ: ד וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֵה נִלְאוּ: ה שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה: ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי: ז חֵץ שׁוֹחֵט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ:

ל' וחסר. ל'. כ' על בתולי. ל'. ל' וחד וידרכו. ק'. ג' א' חסר ל' וחסר. כ' ג' וכל נא דכו'. ל' ר"פ. כ"ז מ"ע. ס' בטעם בספרא. כ'. שחוט ק'. כ'. ל'.

החזיקתני. אחזתני: (כב) הצרי אין בגלעד. שהצרי בא משם כמו שנאמר עלי גלעד וקחי צרי (לקמן מו) כלומר וכי לא היו להם אנשים צדיקים ממי ללמוד וישיבו דרכיהם: ארוכת. רפואה אינפלשטר"א בלעז: (א) עצרת בוגדים. כנסיות בוגדים: (ב) וידרכו. לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת הי' ארבלישטי"א בלעז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכה והנביא ממשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר: מרעה אל רעה. מעבירה אל עבירה: (ג) עקוב יעקב. ארוב יארוב: (ד) העוה נלאו. יגעו וטרחו לעוות את דרכם: העוה. כמו הכבד את לבו (שמות ח) להעוות: (ה) שבתך בתוך מרמה. כשהן יושבין חושבין מחשבות מרמה ובמרמה שהליפו יראתי ומאנו דעת אותי: במרמה. בשביל המרמה: (ו) הנני צורפם. ביסורין: מפני בת עמי. מן קדם חובי כנשתא דישראל: (ז) חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט (מלכים א י) וכן ושחטה שמים (הושע ה) פרימי"ש בלעז ליסנא אחרינא לי שחיטה ממש פרנקאי"ש בלעז וכן חברו מנחם וכן ת"י כגיר די מחריף: ובקרבו. ת"י ובמעוהי: על

עיר פרוצה אין חומה. ובחנתים ב' הנני צרפם ובחנתים. ובחנתים כבחון את הזהב: ובקרבו ג' וסי' ישים ארבו. ובקרבו הם יושבים.

תולדות אהרן הלוי. תענית ד: וידרכו. עקדה שער סב: למדו לשונם. סוכה מו יבמות סג: חץ שחוט. חולין ל ערכין טו:

מצודת ציון

הכהנים (לעיל ד): החזיקתני. ענין אחיזה: (כב) הצרי. הוא נטף המוזכר בסממני הקטורת והוא שרף אילן והוא מיוחד לרפואה וכן קחו צרי למכאובה (לקמן נא): ארוכת. ענין רפואה כמו הנני מעלה לה ארוכה (לקמן לג): (כג) מי יתן. ענינו כמו הלואי וכן מי יתן והיה לבבם וכו' (דברים ה): מקור. מעין: את חללי. על חללי כי ויתנכלו אותו (בראשית לז) ת"א והשיבו עלוהי: (א) מלון. מקום ללון: אורחים. הולכי אורח: עצרת. קבוצת וכן קראו עצרה (יואל ב): (ב) וידרכו. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למתחו היטב לירות למרחוק: (ג) עקוב יעקב. ענין עקום ועיות וכן והיה העקוב למישור (ישעיה מ): (ד) יהתלו. ענין לעג כמו הנה התלת בי (שופטים יז): למדו. ענין ההרגל כמו פרה למד מדבר (לעיל ב): העוה. מל' עוות ועקום: נלאו. ענין יגיעה כמו ונלאתי כלכל (לקמן כ): (ו) צורפם. ענין זקוק: ובחנתים. מל' בחינה: (ז) שחוט. משוך כמו זהב שחוט (מ"א י): ארבו. מל' מארב: אספד

מצודת דוד

בעיני כאלו כבר נעשה וכאלו אני שומע קול זעקת בת עמי מארץ מרחקים אשר הלכו שם בגלות בבל והלא בידם היה לתקן הדבר כי האם אין ה' בציון וכו' ולמה א"כ לא התפללו אליו לבטל הגזרה ומדוע הוסיפו עוד להכעיסני בהבלי אל נכר: (כ) עבר קציר. מצפים אנו לתשועה והיא מתאחרת לבוא כי כבר עבר הקציר וככר כלה זמן הקיץ ועדיין לא נושענו ר"ל זה זמן רב אנו בתוחלת ממושכה: (כא) על שבר. על הפורעניות העתידה לבוא השברתי גם אני: קדרתי. הושחר תארי והתמהון אחז אותי: (כב) הצרי אין בגלעד. וכי אין בגלעד צרי לרפאות בו החלי הלא שם הוא מקום הצרי וכי אין שם רופא לדעת אופן הרפואה ומדוע לא נתרפאת בת עמי ר"ל וכי אין בידם תורה ומצות וכי אין להם חכמים להורותם הדרך ומדוע א"כ לא החזירום למוטב לבטל את הגזרה: (כג) מי יתן. הלואי והיה ראשי מלא מי בכי ועיני היה מקור הנובע דמעה והייתי אז בוכה יומם ולילה על חללי בת עמי: ט (א) מי יתנני במדבר. מי יתן לי לצרכי להיות במדבר מקום מלון להולכי אורח: ואעזבה. אז הייתי עוזב את עמי ללכת מאתם אל מלון המדבר: עצרת. קבוצת אנשים בוגדים: (ב) וידרכו. הזמינו את לשונם שהיא להם לקשת להרוג אנשים ממרחק כמו שדורכין בקשת אותם הזמינו לדבר שקר ולפי שהמשילם לקשת אמר לשון הדריכה הנופל בקשת: ולא לאמונה גברו בארץ. מה שמקצתן מתגברים על קצתם אין דעתם למען תחזק ידם לעשות אמונה: כי מרעה וכו'. כי יוצאים מעבירה אחת אל עבירה שנית ואינם נותנים לב לדעת אותי ולעשות אמונה: (ג) השמרו. היו נשמרים זה מזה לבל תגלות מסתרי לבבו: ועל כל אח. על שום אח: עקוב יעקב. יעקש ויעוות דרכו מול אחיו: רכיל יהלך. מדבר רכילות על רעהו: (ד) ואיש. כל איש מהתל ומלעיג ברעהו: למדו. הרגילו את לשונם לדבר שקר כי מתמידים בזה: העוה נלאו. כאלו נתייגעו לעוות דרכם כי הרבה עוות עשו והוא ענין מליצי: (ה) שבתך בתוך מרמה. ר"ל שמרמה מקפת

מן קדם תיבה כניבתא דעמי: (ח) חץ שוחט. כן כתיב וקרינן שחוט והכתוב ר"ל כמו שוחט שהוא שורג כן הורגים הם בני אדם בלשונם הרע שהם הולכי רכיל והקרי שחוט ר"ל נמשך אפילו"ט בנע"ר רוצה לומר שהוא נמשך על כמשחזת לחדדו וי"ת כגיר די מהריף כמו סכינא חריפא בדברי רבותינו ז"ל שפירשו מחודד ודק התחיכה ומה שפי' בו גם כן לשון משיכה הוא ג"כ מדברי רבותינו ז"ל שאמרו התיך את הראש בבת אחת פסולה ואמרו מנא הני מילי אמר קרא חץ שחוט לשונם ואמר תנא דבי רבי ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם מרמה דבר ואדוני אבי ז"ל פירש שחוט גם האר כמו שוחט וכן כמשקלו אדם עשוק בדם נפש כמו עושק: מרמה דבר. כל אחד מהם ידבר מרמה לחברו ומפרש מה היא המרמה בפיו שלום את רעהו: (ח) העל אלה. מבואר הוא: לא אפקד בם. והפנים הראשונים אין כתוב בם והענין אחד: (ט) על ההרים. נאות מדבר. ההרים מקום מרעה הצאן והעזים ברוב לא זכר ההרים להשמוע קולו למרחוק וכן נאות מדבר רוצה לומר אהלי המדבר כי נאות מדבר פירושו אהלים ומשכנים כמו נדמו נאות השלום וכן בוי"ו נוה מעלה ונעזב נות כרות רועים ואמר מדבר כי יש מדבר שיש בו מקום מרעה כמו וינהג את הצאן אחר המדבר ותרגם אונקלוס בתר שפר רעיא דמדברא וכן על פני דרך המדבר ואמר שנביא ברוחו חרבן הארץ שישא בכי ונהי לקינה במקומות המרעה כי נחרבו מבלי איש עובר אין צריך לומר שאין אהלים תקועים לרועים אלא אפילו איש אין עובר שם לרעות מקנה ולא נשמע קול מקנה כי כלם נדדו הלכו בשבי ובאמרו מעוף השמים הוא דרך גוזמא להפליג הדבר או נאמר זה לענין חרבן הארץ כמשמעו כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקומות שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות : נצתו. ענין חרבן וכן נצתו כמדבר ופרשו יצא ובדברי רז"ל ר' יהודה אומר חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר על ההרים וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא נ"ב הוו ר' יוסי אומר שבע שנים נתקיים בה גפרית שנאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה : (י) ונתתי. לגלים. גלי אבנים מהבתים והחומות שנהרסו : מעון תנים. משכן התנים ומגורם ות"י תנין ירודין : (יא) מי האיש החכם ויבן את זאת. יבין מדעתו והנביא יגיד התשובה והשאלה כמו שנאמרה לו מפי ה' : (יב) ויאמר ה'. לפניהם. לא בשמים היא ולא מעבר לים היא : (יג) וילכו. שרירות. פירשנוהו למעלה : למדום אבותם. הרגילו בהם האבות ראו אבותם עובדים אותם ועבדום הם גם כן אחריהם והאבות הם הדורות הרשעים שעברו : (יד) לכן. מאכיל'. בא הכנוי קודם הידיעה שהוא את העם הזה כמו ותראהו את הילד אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנצר והדומים להם שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו והמשיל הצרות ללענה ורוש והם סמי המות ובאמרו מי רוש לפי שהוא מי סחיטת העשב שקורין רוש גם יש שהוא מראש הפתן ואמרו כי לפיכך נקרא ראש כי ברוב עושין אותו מראש הפתן : (טו) והפיצותי'. עד כלותי אותם. רוצה : (טז) כה אמר

ח העל אלה לא אפקד בם נאם יהוה אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי: ט על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עובר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו: י ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב: יא מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יהוה אליו ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עבר: יב ויאמר יהוה על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה: יג וילכו אחרי שררות לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם: יד לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש: טו והפצותים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם ושלחתי אחריהם את החרב עד כלותי אותם: טז כה אמר יהוה צבאות

חבריה ממלין ובמעוהי משוי כמנתיה: ח העל אלין לא אסער לאיתפאה עליהון בישתא אמר יי אם מן עמא דהדין עובדוהי לא אתפרע מנהון כרעותי: ט על טוריא אנא מרים קלי ובכי ומספד ועל דירות מדברא אליא ארי צדיאו מבלי אנש דעדי ולא אשתמע קל בעירא באתעהון מעופא דשמיא ועד בעירא אטלטלו גלו: י ואתן ית ירושלם ליגרין מדור ירודין וית קרויא דבית יהודה אתן לצדו מבלי יתיב: יא מן גברא דחכים ויתבר ית דא ודאתמלל מן קדם יי עמיה ויחוינה על מה חרובת ארעא צדיאת כמדברא מבלי יתיב: יב ואמר יי על די שבקו ית אוריתי דיהבית קדמיהון ולא קבילו למימרי ולא הליכו בה: יג ואזלו בתר הרהור לבהון ובתר בעליא דאליפינון אבהתהון: יד בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי עקא על עמא הדין מרר כגידין ואשקינון כס דלוט כרישי חיוין: טו ואבדרינון ביני עממיא דלא ידעו אינון ואבהתהון ואגרי בתריהון דקטלין בחרבא עד דאשיצי יתהון: טז כדנן אמר יי צבאות

(ט) על ההרים. על חורבן ההרים : ועל נאות מדבר. נוה רועים שבמדברות נאות לי נוה וכן נאות אלהים (תהלים פג) וכן לביתך נאוה קודש (שם צג) : נצתו. לשון ציה וכן נצתה : נדדו הלכו. סופן לילך. חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה מגלות צדקיהו עד פקידת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז לדבר ועד בהמה חשבונה בגימטריא נ"ב והחשבון מכוון במס' מגילה : (י) לגלים. דגורין : (יא) מי החכם. שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו : ויגידה. ומי יגיד על מה אבדה הארץ ובא כל הפורענות הזה : (יד) לענה. עשב מר : מי ראש

ישית מרמה : לגלים ג' וסי' ונתתי את ירושלם לגלים. והיתה בבל לגלים מעון תנים. אשר התעתדו לגלים : ויבן ג' רפין בקריאה וסי' מי האיש החכם ויבן את זאת. מי חכם ויבן אלה נבון וידעם. ויבן על עזבי ברית קדש : ואשר דבר ב' לי. מי האיש החכם : כה אמר ז' בטעמא בספרא וסי'

תולדות אהרן על ההרים. נרכות נו שבת קמה : עמד נכמה. (תענית סט) : מי האיש. נדרים פא ב"מ פה :

מצודת דוד

סותך מסביב וכאלו אין לך להפרד ממנו ובסבור עסקם במרמה ממאנים לדעת אותי כי המרמה נוח להם מלדעת את ה' : (ו) צורפם ובחנתים. כדרך הכסף שצורפים אותו בכור להסיר הסיג ולבחון הכסף הטובה היא אם רעה כן אביא עליהם פורעניות למרק ולהסיר מהם סיגי העון : כי איך אעשה וכו'. ר"ל אם אניחם להיות משוקעים בעון הלא המה עדת עמי וראוים המה להיות עם קדוש אם אעשה עמהם כלייה הלא המה עדת עמי ורחמי עליהם ולכן אצרפם בייסורים למרק מהם העון למען ישארו מנוקים מעון : (ז) חץ שחוט לשונם. דומה לשונם לחץ הנמשך על יתר הקשת כי בלה"ר הורגים למרחוק כמו חצי הקשת : מרמה דבר. כל אחד מדבר מרמה כי בפיו ידבר שלום עם רעהו ובקרב לבו ישים ארבו עליו : (ח) העל אלה. וכי על מעשים כאלה לא אשגיח בם להפרע מהם : אם בגוי. וכי בגוי אשר וכו' : (ט) על ההרים. על חורבן ההרים אשר לא נמצאו אריס קול בכי ויללה : ועל נאות מדבר. על חורבן אהלי הרועים אשר במדבר אריס קינה כי נעשו שממה ואין איש עובר שם ולא נשמע קול מקנה כי האויב שללם עצמו : נדדו הלכו. נדדו ממקומם והלכו להם כי רוב העופות ישכנו במקום אנשים כי שם ימצאו פירות ופרחי אילנות וזרעים למאכלם וכאשר יהיה שממה ילכו להם והבהמות יקחם האויב : (י) לגלים. כי ינתצו הבתים ויהיו גלי אבנים ויהיו מדור לתנים כי דרכם לשכון בין גלי אבנים : מבלי יושב. כי כולם ילכו בגלות : (יא) ויבן את זאת. האמור למטה על מה אבדה וכו' : ואשר דבר. ר"ל ומי הוא אשר ה' דבר בו הוא הנביא : ויגידה. ויגיד מדעתו בעבור מה אבדה הארץ ונעשה שממה כמדבר מבלי מי עובר שמה ר"ל מהו הדבר העיקרי בדבר החורבן וכאומר אין מי בהם יגיד זאת : (יב) ויאמר ה'. המקום בעצמו אמר שהעיקר הוא על אשר עזבו את תורתי וכו' ר"ל שלא למדו את התורה ולכן לא שמעו בקולי בכל הדברים ולא הלכו בדרך התורה לקיים מצותיה כי אם עסקו בתורה היה המאור שבה מחזיר אותם למוטב אבל בעבור שלא עסקו בה באו לכל אלה הפשעים ואבדה הארץ בעונם : (יג) שרירות לבם. מה שלבם רואה וחמד. אשר למדום אבותם. אשר הרגילום אבותם : (יד) הנני מאכילם וכו'. ר"ל אביא עליהם צרות מרות : (טו) והפיצותים. אפזר אותם במקומות אשר לא הכירו מעולם גם המה גם אבותם : ושלחתי

מצודת ציון

(ח) אפקד. ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : (ט) ונהי. ענין יללה כמו יודעי נהי (עמוס ה) : נאות. ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג) : מדבר. לפעמים מקום המרעה סמוך למדבר וכן הצאן ההנה במדבר (ש"א יז) : נצתו. מל' ציה ושממה : (י) לגלים. ענין תל ודגור כמו עד הגל הזה (בראשית לא) : מעון. מדור כמו למעון קדשו (דה"ב ל) : תנים. מין נחש : (יא) נצתה. מלשון ציה ושממה : (יג) שרירות. ענין ראיה כמו אשר שוררו אנשים (איוב לו) : למדום. ענין הרגל כמו פרה למוד מדבר (לעיל ב) : (יד) לענה. שם עשב מר : מי ראש. מי סחיטת ראש והוא שם עשב מר : והפיצותים

הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה׃ יז וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם׃ יח כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃ יט כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה בְנֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה׃ כ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת׃ כא דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף׃ כב כֹּה אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃ כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה

ל' ומ"ל · כ' ל' · כ' חסר א' · י"ד קמץ וכל אסף דכו' · כמ"ד ל' · ל' · ס' · ל' מ"ל · ל' · כ' מ"ל. ד' י"ח בטעם · ל' · קנכספר מוג' · ל' וחסר י"ג מ"ל בס'

אסתכלו וקרו לאליתא וייתין ולחכימתא שלחו וייתין: יז ויוחין ויטכן עלנא אליא וישגבן עיננא דמעין ונגלגלי עיננא יגרון מיא: יח ארי קל אליא אשתמע מציון אכדין אתבזיזנא בהיתנא לחדא ארי חרובת ארעא ארי צדיאה ברניתהא: יט ארי שמעא נשיא פתגמא דיי ותציית אודניכון למלי נבוהי ואליפנא לבנתיכון אליא ואתתא לחברתה ענויא: כ ארי סליק מותא בחרבנא על בברניתנא לשיצאה ינקין משוקא עולימין מרחובין: כא אתנבי כדנן אמר יי ותתרמי נבלתא דאנשא כזיבל מבדר על אפי חקלא וכעמירא מבתר חצדא ולית דמכניש: כב כדנן אמר יי לא ישתבח שלמה בר דויד חכימא בחוכמתיה ולא ישתבח שמשון בר מנוח גברא בגבורתיה ולא ישתבח אחאב בר עמרי עתירא בעותריה: כג אלהין בדא ישתבח דמשתבח דחכים ואליף למידע דחלתי ארי אנא יי עבידנא חסדא ודין דקשוט וזכו בארעא ארי באלין רעוא קדמי אמר יי:

רש"י

רלפ. ארם מח: (יח) כי השליכו משכנותינו. את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו האויבים את משכנותינו לארץ: (כ) להכרית עולל מחוץ. מן השוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ): (כב) אל יתהלל חכם. אל תהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת מה לכם אם השכלתם וידעתם אותי אז תהללו בחכמתכם: (כג) השכל. כמו השכנד (בראשית ח) אנטלייג"ש

רד"ק

אמר. התבוננו. בפורענות הקרוב לבא ומעתה קראו למקוננות. בפתח הלמ"ד ר"ל המקוננות הידועות: ואל החכמות. הם חכמות בדברי הספד וקינה: ותבואינה. הראשון בתנועת האל"ף בשוא וכתב והבואנה בהעלם האל"ף בתנועה ושני המשקלים נמצאים בנחי העין במכפל: (יז) ותמהרנה ותשנה. בהעלם האל"ף מהמכתב: עלינו. מאמר הנביא בכלל ישראל: ותרדנה עינינו דמעה. כלו' לקול נהיין והספדן נבכה ופי' דמעה בדמעה כי הרדנה הפעל עומד ומרב הבכי דמה הענין כאילו העין נתכת ויורדת בדמעה וכן עיני ירדה מים ות"א ויגרן עיננא דמעין: ועפעפינו. הם אישוני העינים וכפל הענין במלות שונות ות"א ונלגלי עיננא יגרון מיא: (יח) כי קול נהי נשמע מציון. וכן נשמע משאר המקומות אלא קודם שנכבשה ציון היו חושבים להשגב בציון וירושלם שאם תשאר להם ירושלם עוד היו נבנות שאר הערים שנכבשו ואוזרין ליתובן כמו שעשו בימי סנחריב שכבש הכל זולתי ירושלם וכיון שנשארה ירושלם נשאר הכל ולא גלו ולא עזבו ארץ ישראל אבל כיון שנכבשה ירושלם אין עוד תקנה ואז היה קול הנהי נשמע ואומרים איך שדדנו בושנו מאד כי עזבנו ארץ, ארץ נקמץ בזקף והוא אחד מי"ד ארץ בהם זקפין קמצין: כי השליכו משכנותינו. כאילו משכנותינו השליכו אותנו חוצה או בא על דרך ולא תקיא הארץ אתכם ואין בשת גדול מזה שיצא אדם מוכרח מביתו לפיכך בושנו מאד: (יט) כי שמענה. כי המספד והנהי בנשים ברוב כי הן רכות הלב יותר מן האנשים: (כ) כי עלה. הארמון הוא הבית הגבוה וכשהסגר שערי הארמון אין דרך להכנס בו אלא שיעלה הנכנס בו דרך החלונים וזה דבר רחוק כי המה גבוהים לפיכך לא יסגרו חלוני הארמון אלא יהיו פתוחים תמיד ואמר דרך משל כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו כלומר כי באה לנו הצרה פתאום שלא היינו נשמרים ממנה ואע"פ שהיו נביאי האמת אומרים זה אלינו תמיד לא היינו שומעים אליהם ולא עלה על לבנו שתהיה ואם תהיה שתהיה גדולה כזאת: עולל מחוץ. כי דרך העוללים לשחוק בשוק והבחורים ברחובות והנה הם נכרתים משם: (כא) דבר כה נאם ה'. אמר האל לנביא דבר ואמור כה נאם השם כמו כה אמר ה' אלא שנאם הוא שם המאמר: כדומן. כבר פירשנוהו למעלה: וכעמיר מאחרי הקוצר. שבכחו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו כן יהיו פגריהם כנשכחים על פני השדה ואין קובר אותם: (כב) כה אמר ה' אם יש בכם חכמים אל יתהללו בחכמתם כי לא תועילם כיון שלא ידעו את ה' ולא הלכו בדרכיו חכמת מה להם וכמו שאמר חכמים המה להרע וכן אם יש בכם גבורים אל יתהללו בגבורתם כי לא תועילם להצילם מן המות או מן השבי וכן אם יש בכם עשיר אל יתהלל בעושרו כי לא יפדהו מן החרב כי הוא ועושרו יאבדו וזכר אלו התכונות הטובות כי החכם ינצל פעמים רבות בתחבולותיו ובערמתו וכן הגבור ינצל בגבורתו ובכחו וכן העשיר יפדה נפשו מיד האויב בעשרו כן מנהג העולם ברוב ואמר להם הנביא כי לא ינצלו באלה שדרך העולם להנצל בהם אלא במה ינצלו אותם שינצלו: (כג) בהשכל וידוע אותי. פירוש בהשכל אותי וידוע אותי והשכל הוא שישכיל כי הוא אחד קדמון ואינו גוף והוא בורא הכל ומשגיח על הכל ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ותחתונים וידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשות חסד משפט וצדקה כי כן עושה אותם הוא: בארץ. כלומר עם בני העולם והסולך בדרכיו הוא יודע אותו כמו שאמר אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו כי דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא היא הדעת אותי נאם ה' הנה כי מעשה המשפט והצדקה הוא ידיעת האל ובזה נצלו דניאל וחבריו בגלו בחרבן הארץ עם גלות יהודה ונצלו מן הקלון והבזיון שהיה מגיע לשאר השבוים והיו נכבדים וגדולים בארץ גלותם לפי שהיו צדיקים וחסידים ולא היה להם דרך להנצל מן הגלות כי איך ישארו בארץ ג' או ד' או

מסורה

עולל יעוללו. התבוננו וקראו. צורפם ובחנתים. משלח. הנה רעה יוצאת. קשת עילם. עשוקים: רעותה ה' מ"ל וסי' וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת. אך שם נקבצו דיות אשה. דרשו מעל ספר ה' וקראו. ולמדנה בנותיכם נהי ואשה. והנשארות תאכלנה אשה בשר. וא' לרעותה הטובה: מאסף ד' בקריאה וסי' מאסף לכל המחנות דדן דבהעלתך. אין איש מאסף אותם הביתה דגבעה. ושלאחריו ויאמר אליו עברים אנחנו מבית לחם יהודה. וכעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף. אותי י"ג מ"ל בסיפרא וסי' כי אם בזאת יתהלל המתהלל. כאשר עזבתם אותי. האותי לא תראו. שבתך בתוך מרמה. ואטמנהו בפרת. זה גורלך מנת מדיך. על אשר עזבו אותי. כגבור עריץ. ולא תכעיסו אותי. כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. ודרך אחד ליראה אותי. כי אויל עמי אותי לא ידעו. כי נתתם אותי אל בית הכלא:

תולדות אהרן ולמדנה בנותיכם. מ"ק כח: עלה מות. ב"ק כ: אל יתהלל. ערכין י עקדה שער סו: בזאת יתהלל. עקרים מ"ב פכ"ד ומ"נ פ"ס: עושה חסד. עקדה שער לו:

מצודת ציון

(טו) והשילותים. ענין פזור: כלותי. מל' כליון: (טז) המקוננות. מל' קינה: (יז) ותשנה. כמו ותשאנה באל"ף: ותרדנה. מל' ירידה: ועפעפינו. הוא אישון העין: יזלו. מלשון הזלה ונטיפה: (יח) שדדנו. ענין עושק: משכנותינו. מלשון משכן ומקום מדור: (יט) ותקח. ר"ל תקבל: רעותה. חברתה: (כ) בארמנותינו. מלשון ארמון ופלטרין: עולל. כן יקרא רכים כמו עוללים שאלו לחם (איכה ד): מחוץ. משוק: (כא) נבלת. כן נקרא פגר המת: כדומן. כזבל: וכעמיר. כן נקרא אגודת שבלי התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כד): מאסף. ענין הכנסה

מצודת דוד

ושלחתי. אל המקומות אשר ינוסו ויתפזרו הנה והנה שמה אשלח את חרב האויב עד אכלה אותם: (טז) התבוננו. תנו לב להבין ברעה הזאת המעותדת לבוא ומעתה קראו למקוננות הם הנשים הידועות לספוד ולקונן על המתים: ותבואינה. אליכם לעורר קינות ויללות: ואל החכמות. הם הבקיאות לאמר לסדר אמרי עצבון רוח ויגון להדאיב נפשות השומעים: (יז) ותמהרנה. הן תמהרנה לשאת בעבורינו קול יללה למען יתעוררו לבכות ותרדנה עינינו דמעה: יזלו מים. יטיפו מי דמעת הבכי וכפל הדבר במ"ש: (יח) כי קול. כי מציון נשמע קול יללה שאומרים איך שדדנו ובשנו מאד כי חשבנו להשגב בציון ועתה לא כן היה כי עזבנו ארץ נחלתנו כי השליכו משכנותינו את השוכנים בהם חוצה וכענין שנאמר ולא תקיא הארץ אתכם וכו' כאשר קאה וכו': (יט) דבר ה'. שאמר שהפורענות מעותדות לבוא ותקח וכו'. כפל הדבר במ"ש: נהי. דברי יללה: ואשה רעותה. ואשה תלמד את רעותה קינה: (כ) כי עלה וכו'. אף כי סגרו שערי הארמון לבלי תת לבוא האויב המיתת הנה עלה דרך החלונות ודרך שם בא אל הארמונות ור"ל לא הועלנו בכל התחבולות וההתחכמות למנוע האויב. להכרית. והיה בדעתו להכרית קבוצת העוללים מן החוץ שהוא מקום שמשחקים שם התינוקות כי הרג כולם ואין מי ישחק בחוצות: בחורים. וכן הכרית הבחורים מן הרחובות ששם מנהגם ללכת תמיד: (כא) דבר כה. מאמר ה' אל הנביא כה דבר אל ישראל נאם ה' וכו': ונפלה. הרבה פגרי אדם יפלו על הארץ כמרבית הזבל על פני השדה וכמרבית עומרי התבואה המושלכים מאחרי הקוצר אשר דרכו לעשות עומרים ומניחם ע"פ השדה והולך להלן לקצור עוד: ואין מאסף. אין מי יכנס את הפגרים אל הקבר כי הנשארים יתפחדו לצאת ממקום מחבואם: (כב) אל יתהלל חכם. כי לא יוכל להציל נפשו בחכמתו והגבור לא יוכל להציל נפשו בגבורתו והעשיר לא יפדה נפשו בעשרו וא"כ אין להם להתהלל באלו כי לא יבוא להם מהם תועלת מאומה: (כג) כי אם בזאת יתהלל המתהלל. המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת והוא ומפרש במה שהשכיל וידוע אותי אשר אני ה' ואין עוד מלבדי ואני הוא העושה חסד לאוהבי ולשומרי מצותי ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים

אל אפילו י' : (כג) כי אם בזאת. בזאת התכונה שתהיה לו תכונה נפשית להשכיל וידעת אותי ומה שאמר כי אני ה' טעם למה שאמר וידוע אותי כי בכלל וידוע אותי עושה חסד ומשפ' וצדקה כמו שפירשנו לפיכך פי' ואמר כי אני ה' עושה חסד אלה הם דרכי ומדותי שאני מתנהג בהם בעולמי : כי באלה חפצתי. שיעשה אותם האדם ותי בהם ומה שאמר בארץ וחסדו וצדקתו גם כן בשמים כמו שאמר ה' בהשמים חסדך אמר בארץ לפי שחסדו וצדקתו בארץ גלויה לבני אדם כלם ומה שבשמים אינו גלוי כי אם לחכמים הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה לפי ענין הפרשה דבקים בעניניה ואחר היטב והחכמים אשר ראינו ספריהם פירשו אלה שני הפסוקים לענין נאות אבל לא הדביקום לענין הפרשה והחכם רבי אברהם ב"ר חייא המכונה נאחי"ב אלנירט"א פירש אלו שלש התכונות בחכמה יקנה האדם החכמה ויקרא הגם וכשיוסיף מוסיף על קנינו ומתגבר בה נקרא גבור ומעדיף על זה נקרא עשיר ואשר מגיע אל עומק החכמה נקרא משכיל והכתר על ראש החכמות והמגדל שכנוי עליהם הוא דעת אלהים שאין האדם ראוי להתהלל כי אם בה כמה שאמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל בידיעת האל ובלמוד תורתו אשר היא חסד ומשפט וצדקה בה ראוי שיתהלל המתהלל, והחכם הגדול מורה צדק רבי משה בר מימון ז"ל פי' כן ואמר תחלה כי שם החכמה נופל בלשון עברי על ארבעה ענינים נופל על השגת האמיתיות אשר תכלית כונתם השגתו יתברך שמו אמר והחכמה מאין תמצא ונופל על ידיעת המלאכות איזו מלאכה שתהיה וכל חכם לב בכם וכל אשה חכמת לב ונופל על קנות מעלות המדות וקניו יחכם בישישים חכמה ונופל על הערמה וההתחכמות הבה נתחכמה לו ולפי זה הענין אמר ויקח משם אשה חכמ' ומזה הענין חכמי' המה להרע ואפשר שיהיה ענין ההכמה מורה על הערמה ושימוש המחשבה פעמים יהיה בחכמה אשית וההתחכמו' לקנות מעלת שכליות או לקנו' מעלות מדות אמר שאין שלומות הקנין ולא שלימות בריאות הגוף ולא שלמות המדות הטובות הין כל זה שלמות שראוי להתפאר ולהתהלל בו והשלמות שראוי להתהלל בו הוא ידיעת האל יתברך שהיא החכמה האמיתית ופי' גם כן שלשת השמות חסד ומשפט וצדקה חסד הוא ההפלגה בגמילות הטובה וכולל שני ענינים האחד לגמול טוב למי שאין לו חק עליו כלל והשני להטיב למי שראוי לך להטיב לו יותר ממה שהוא ראוי וצדקה הוא היושר לתת לכל אחד כפי הראוי לו ומשפט לדון במה שראוי על הנכון יהיה נקמה או יהיה טוב ואמר שאין ראוי לאדם להתהלל לא בהכמה ולא בגבורה ולא בעושר כי אם בהשכל וידוע האל

אנסלייני"ש בלעז : (כד) על כל מול בערלה. על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב : (כה) על מצרים וגו'. שכיני א"י היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב (ביחזקאל כט) ומפרש בסדר עולם : קצוצי פאה. ל' קצה המוקצין בפאת מדבר : (ב) אל דרך הגוים אל תלמדו. ומאותות השמים אל תחתו מחמה לוקה ומאורות לוקין : (ג) חרש. אומן : מעצד. דולדוויר"א בלעז : (ד) מסמרות. קלוי"ש בלע"ז : ומקבות. קורנס מרטי"ל בלעז : יפיק. יכרע ברכיו ל' פוקה (שמואל א כה) ופיק ברכים (נחום ב) : כתומר

תולדות אהרן ערלי לב. נדרים לא : אל תלמדו. סוכה כט עקדה שער לו :

חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ כד הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־מוּל בְּעָרְלָה׃ כה עַל־מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב וְעַל כָּל־קְצוּצֵי פֵאָה הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר כִּי כָל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב׃

י א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֶל־דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל־תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־תֵּחָתּוּ כִּי־יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה׃ ג כִּי־חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא כִּי־עֵץ מִיַּעַר כְּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד׃ ד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם וְלוֹא

כד הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאַסְעַר עַל כָּל עַמְמַיָּא פָּלְחֵי כּוֹכְבַיָּא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְפָלְחֵי כוֹכְבַיָּא׃ כה עַל מִצְרָאֵי וְעַל יְהוּדָה וְעַל אֲדוּמָאֵי וְעַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל מוֹאֲבָאֵי וְעַל כָּל מַקְפֵי פָּתָא דְּשָׁרָן בִּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי כָל עַמְמַיָּא עַרְלִין בִּבְשַׂרְהוֹן וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלִין בְּלִבְּהוֹן׃ א קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמָא דְּמַלֵּיל יְיָ עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מֵאוֹרְחַת עַמְמַיָּא לָא תֵילְפוּן וּמֵאָתָן דְּמִשְׁתַּנְיָן בִּשְׁמַיָּא לָא תִתַּבְרוּן אֲרֵי מִתַּבְרִין עַמְמַיָּא מִנְּהוֹן׃ ג אֲרֵי גְזֵירַת עַמְמַיָּא לְמָא אִינוּן אֲרֵי אָעָא מֵחוּרְשָׁא קְיַץ לֵיהּ עוֹבַד יְדֵי נַגַּר בְּחַצִּינָא׃ ד בִּכְסַפָּא וּבְדַהֲבָא חָפֵי לֵיהּ בְּמַסְמְרִין וּבְמַקְבִין מְתַקֵּיף לֵיהּ דְּלָא

שהיא החכמה והגבורה ולא בזה לבד אלא גם בידיעת מדות האל ותאריהם והם לעשות חסד משפט וצדקה כמו שאני עושה אותם והוא ית' לפי המניאו הכל נקרא חסיד ולפי שרחמיו על העניים ר"ל הנהגתו בכ"ח בכחותיהם יקרא צדיק ולפי מה שיתהדש בעולם מן הטובות כפי מה שמחייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט והוסיף עוד ואמר בארץ להודיע כי השגחתו ג"כ בארץ כפי מה שהוא כמו שמשגיח בשמים כפי מה שהם : (כד) הנה ימים באים. קרובים לבא וזכר אלה האומות בעבור ישראל כי אלו הם אשר הרעו לישראל ועוד כי אלו האומות החריב נבוכדנצר וגם הוא וזרעו לקו באחרונה לפי שהרעו לישראל יותר מדאי : על כל מול בערלה. על כל מול אלו ישראל שהם מולים ועל אשר בערלה אלו האומות שזוכר ועל שזכר עומד במקום שנים : (כה) על מצרים ועל יהודה. כי ישראל מלכות אפרים החריב מלך אשור כבר ויהודה החריב נבוכדנצר וכל שאר הגוים שזכר : ועל כל קצוצי פאה היושבים במדבר. זה קדר וממלכות חצור אשר הכה נבוכדנצר כמו שהתנבא ירמיהו ונבואתו כתובה בסוף הספר ופירוש קצוצי פאה שוכנים בקצה הפאה כלומר רחוקים במדבר והדבר הרחוק יקרא קצה ויקרא פאה כי קצה ופאה רחוקי הגבול בכל דבר וקצה וקצץ בענין אחד : כי כל הגוים. עתה פי' מול ופי' בערלה כי בערלה אמר על העכו"ם שהם ערלים ומול אמר על ישראל כי אף על פי שהם מולי בשר הם ערלי לב וראוין ליענש ולא אמר על העכו"ם שיהיו ענושים בעבור הערלה כי לא נצטוו עליה אלא בעבור ישראל אמר כלומר הרי שבו ככל הגוים שהם ערלים שלא נבדלו מן האומות במילתם אלא שיבדלו מהם גם כן במעשיהם וכיון שמעשיהם כמעשה העכו"ם והם ערלי לב לא הועילים מילת הבשר והרי הם כאילו לא מלו כי מילת הבשר נתנה לברית ולאות להיות סגולה מכל העמים לעבוד את ה' כמו שאמר לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ונתתם אות בבשרם למען יזכרו תמיד כי הם נבדלים מן האומות והואיל והתערבו בגוים ולמדו ממעשיהם הרי הם כהם כאילו הפרו הברית והאות ואינו להם לאלהים כי בחרו תחתיו לאלהים אחרים לפיכך אמר אחר זה אל דרך הגוים אל תלמדו וגומר : (א) שמעו. מבואר הוא : (ב) כה אמר ה' אל דרך הגוים. כמו את דרך הגוים וכמוהו אספרה אל חק ה' וירדפו אל מדין אמר אל תלמדו דרך העכו"ם כיון שאתם מולים לאות ולברית ביני וביניכם שמרו את דרכי ולא דרכי העכו"ם : ומאותות השמים אל תחתו. ואם תאמר נעבוד הכוכבים כדרך העכו"ם כי הם שולטים בארץ ואותותם נראים להטיב ולהרע כמו השמש שיש לו ממשל בארץ בתבואות ובפירות כמו שכתוב וממגד תבואות שמש ואם נעבוד אותו ירבו תבואותינו ואם לא נעבדנו ירע לנו ויחסרו תבואותינו ונירא גם כן מקדרותו שהוא סימן רע לעולם אל תחתו ממנו ומזולתו מן הכוכבים כי הם עבדי עושי דברי ואם תעבדו האדון לא תצטרכו אל העבד ואם תעבדו העבד יכעס האדון וישלח מארה בתבואותיכם הפך מחשבתכם : כי יחתו הגוים מהמה. אע"פ שיחתו העכו"ם מהמה אתם אל תחתו כי אם תעבדוני אין להם רשות להרע לכם ולא תזיק לכם קדרותם ואם הם דרך הנהגתם בעולם יהיה קיום העולם ולפעמים יבא הפסד בפרטים בדרך מהלכם זהו לשאר העמים כמו שאמר אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים אם להטיב אם להרע ואתכם לקח אם תעבדוהו בלב שלם יצילכם מכל נזק משפטי הכוכבים וגם העכו"ם לא תועילם עבודתם להם כי האדון ראוי ליעבד לא העבד לפיכך לא תצילם עבודתם אותם מנזקם : (ג) כי חוקות העמים. ראו אל מה הביאם עבודה זו כי מעבודת הכוכבים באו אל עבודת הצלמים כי יאמרו להם כהניהם צלם הזה נעשה במקום השמש ולכבודו נעשה והעובדו כאילו עובד השמש כמו צלם הזהב שעשה נבוכדנצר לשמש וכן יעשו הצלמים לשאר הכוכבים ואלו הם חוקות שמו להם לחק כהני הצלמים והרגילו אותם בזה הדעת עד שהארכו השנים בזה הדעת עד שיחשבו ההמון כי זה הצלם מטיב ומריע והם הוא הבל ודבר שאין בו ממש כי הצלם הזה עץ הוא ומיער כרתו העושה אותו והוא מעשה ידי חרש שתקנו במעצד והוא שקורין אותו דולדויר"א בלע"ז וזה הצלם אין לו פעולה בעצמו ואיך ייטיב ואיך ירע כאשר יחשבו אלה הסכלים וזה הבל שאין כמוהו : (ד) בכסף ובזהב ייפהו. לפי שהוא עץ חופה אותו בכסף ובזהב כדי שיהיה יפה ונאה בעיני הרואים ויכנס בלבם לעבדו : יחזקום. עשי הכסף והזהב יחזקו אותם על העץ במסמרות והמקבות שיכו בהם עליהם עד שלא יפיק כלומר שלא יצא מתכונתו ולא יכשל מענין ופיק ברכי' ויש לפרשו מענין ופסק לרעב ויהיה

זה

מצודת דוד

ואני הוא העושה צדקה לקבל את השבים ולהסיר מעליהם המשפט ולא שיש חיו סיעל טוב ופועל רע כי בכל אלה חפצתי אני לתת לכ"א כגמולו והמשכיל את זאת ראוי להתהלל בעצמו כי בזה יבוא לו תועלת רב : (כד) הנה ימים באים. זהו בעת הונגברות נ"נ : ופקדתי. אשגיח לענוש ולהביא גמול : (כה) על מצרים. עתה מפרש מי הם המקבלים העונש והגמול ליפול ביד נ"נ : קצוצי פאה. הנפרדים ומפוזרים בהעבר ההיא היושבים במדבר : י (ב) אל דרך וכו'. אל תלמדו ללכת אל דרך עכו"ם לעבוד אל הפסילים הנעשים למזלות השמים : ומאותות. ר"ל אל תחשבו שבעבור עבודתם תהיו נצולים מהרעות אשר יורו עליהם מחברות הכוכבים ולקיית המאורות כי אין לכם לפחוד מאלה כי העכו"ם יפחדו מהם : (ג) כי חוקות. אשר חוקות העכו"ם הבל היא גם למולם במה שעושים צורה לצבא השמים ואליו יעבדו : כי עץ. ר"ל אף אם היה כח ביד צבא השמים להפך הרעה לטובה ע"י העבודה להם מ"מ הבל הוא לעבוד את הצורה כי הלא הוא עץ בעלמא הנכרת מן היער והוא מעשה ידי אומן בכלי המעצד : (ד) ייפהו. מייפה את הצורה בחפוי כסף וזהב ומחזק עליו החפוי ע"י מסמרות והכאת המקבות : לא יפיק. למען לא יהיה נכשל

ר"ל

מצודת ציון

הכנסה : (כג) יתהלל. מלשון הלול והתפארות : (כד) ופקדתי. ענין השגחה : מול. מלשון מילה : בערלה. עד שלא נמול : (כה) קצוצי. ענין התוך כמו וקצץ פתילים (שמות לט) ור"ל נפרדים וכאלו הם קצוצים אלה מאלה : פאה. ענין עבר וצד וכן על ארבע הפאות (שם כה) : ערלי לב. אטומי לב כאלו מכוסה בשומן : (ב) ומאותות. מלשון אות וסימן : תחתו. ענין פחד ושבר : (ג) כי. אשר : חוקות. ענין דבר קבוע : חרש. אומן : במעצד. שם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן חרש ברזל מעצד (ישעיה מד) : (ד) במסמרות. ביתדות וכן ברזל לרוב למסמרים (דה"א כב) : ובמקבות. הוא הפטיש כמו ותקח את המקבת בידה (שופ' ד) ויקרא כן ע"ש שראשו א' חד לנקוב בו האבנים : יפיק. ענין כשלון וכן ופיק ברכים (נחום)

ה פעל עומד רוצה לומר שלא יזוז ממקומו : (ה) כתמר מקשה . כמו התמר שהוא שוה אין בגופו עזות כי ענפיו הם למעלה וכל גופו שוה וכן מעשה מקשה שוה כן שכל עומד זקוף שהם דמות אדם ולא ידברו כי אין בקרבם רוח מניעם כל שכן מדברות ונשוא שאמר נשא ינשוא אם יסיעום ממקום למקום ינשאו כי הם לא יצעדו ברגליהם ואחר שהם כך אל תבטחו בהם ולא תיראו מהם כי לא ירעו : וגם היטב אין אותם, אין עמהם בה"א ביטיב . תומר כמו תמר וכן בא כחולם והיא יושבת תחת תומר . ינשוא הספק כי הראוי ינשאו וכן גשה לשוא שריך כמו שיאו : (ו) מאין כמוך . ממה שאנו רואים ויודעים שאין כמוך לא בעליונים ולא בתחתונים ידענו כי גדול אתה וגדול שמך בגבורה ואמר אתה ואמר שמך להודיע כי הוא שמו ושמו הוא : (ז) מי לא יראך . ביו"ד האיתן לבד ופ"א שפעל נעלמת מהמכתב ונמשכת היו"ד בנעיה להורות על יו"ד הנפקדת אמר מי לא יראך לפי שאמר אל תיראו מהם אמר אותם

יָפִיק : ה כְּתֹמֶר מִקְשָׁה הֵמָּה וְלֹא יְדַבֵּרוּ נָשׂוֹא יִנָּשׂוּא כִּי לֹא יִצְעָדוּ אַל־תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יָרֵעוּ וְגַם־הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם : ו מֵאֵין כָּמוֹךָ יְהוָה גָּדוֹל אַתָּה וְגָדוֹל שִׁמְךָ בִּגְבוּרָה : ז מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לְךָ יָאָתָה כִּי בְכָל־חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ : ח וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא : ט כֶּסֶף מְרֻקָּע מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא וְזָהָב מֵאוּפָז מַעֲשֵׂה חָרָשׁ וִידֵי צוֹרֵף תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁם מַעֲשֵׂה חֲכָמִים כֻּלָּם : י וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא־אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקִּצְפּוֹ תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וְלֹא־יָכִלוּ גוֹיִם זַעְמוֹ : יא כִּדְנָה תֵּאמְרוּן לְהוֹם אֱלָהַיָּא דִּי־שְׁמַיָּא וְאַרְקָא לָא עֲבַדוּ יֵאבַדוּ מֵאַרְעָא וּמִן־תְּחוֹת שְׁמַיָּא אֵלֶּה : יב עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל

יִצְטְלֵי : ה עוֹבַד נְגִיד זְקִיפִין אִינוּן וְלָא מְמַלְלִין אִתְנַטָּלָא יִתְנַטְלוּן אֲרֵי לֵית בְּהוֹן רוּחָא לְהַלָּכָא לָא תִדְחֲלוּן מִנְהוֹן אֲרֵי לָא מְבָאֲשִׁין וְאַף לְאֵיטָבָא לֵית אִינוּן יָדְעִין : ו לֵית בַּר מִנָּךְ יְיָ רַב אַתְּ וְרַב שְׁמָךְ בִּגְבוּרְתָּא : ז מַן לָא יִדְחַל מִן קֳדָמָךְ מֶלֶךְ עַל כָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי דִילָךְ הִיא מַלְכוּתָא אֲרֵי בְּכָל חַכִּימֵי עַמְמַיָּא וּבְכָל מַלְכְוָתְהוֹן לֵית בַּר מִנָּךְ : ח וּבְחֲדָא יְחוּבוּן עַמְמַיָּא פָּלְחֵי כוֹכְבַיָּא עַל דְּאִטַּפְּשׁוּ עַל דְּפָלְחוּ לְטַעֲוָתָא דְּלָמָא אִינוּן : ט כַּסְפָּא דִּמְחַפַּן מֵאַפְרִיקָא מַיְתַן וְדַהֲבָא מֵאוֹפִיר עוֹבַד נַגָּר וִידֵי קִינֵי תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא לְבוּשְׁהוֹן עוֹבַד חַכִּימִין כּוּלְהוֹן : י וַייָ אֱלֹהִים קְשׁוֹט הוּא אֱלָהּ קַיָּם וּמְלֵךְ עָלְמִין מֵרוּגְזֵיהּ תְּזוּעַ אַרְעָא וְלָא יָכְלִין עַמְמַיָּא לְסוֹבָרָא רוּגְזֵיהּ : יא דְּנָא פַּתְשֶׁגֶן אִגַּרְתָּא דִּשְׁלַח יִרְמְיָה נְבִיָּא לְוָת שְׁאָר סָבֵי גָלוּתָא דִּי בְבָבֶל וְאִם יֵימְרוּן לְכוֹן כַּשְׂדָּאֵי דְּאַתּוּן בֵּינֵיהוֹן פְּלַחוּ לְטַעֲוָתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּדֵין תְּתִיבוּ וּכְדֵין תֵּימְרוּן לְהוֹן טַעֲוָן דְּאַתּוּן פָּלְחִין לְהוֹן טַעֲוַת דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ אִינוּן מִן שְׁמַיָּא לָא יָכְלִין לְאַחֲתָא מִטְרָא וּמִן אַרְעָא לָא יָכְלִין לְצַמָּחָא פֵּירִין אִינוּן וּפָלְחֵיהוֹן יֵיבְדוּ מֵאַרְעָא וְיִשְׁתֵּיצוּן מִן תְּחוֹת שְׁמַיָּא אִלֵּין : יב וּכְדְנָא תֵּימְרוּן לְהוֹן אֲנַחְנָא פָּלְחִין

(ה) כתומר מקשה . מקיש אותם בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל : אל תיראו מהם . אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם : וגם היטיב אין אותם . אם תעבדום . היטיב כמו להיטיב : (ז) לך יאתה . לך נאה : (ח) ובאחת יבערו . עכו"ם ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ שלהם ויתייסרו עליו . יבערו ל' שטות וכן ויכסלו : (ט) מרוקע . מרודד : (י) וה' אלהים אמת . למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים : (יא) כדנה תאמרון . אגרת היא ששלח ירמיה ליכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדים ארמית תשובה אם אומרין להם לעבו' לעכו"ם: (יב)נטה. עונדי"ש בלע"ז

הוא אלהים ה' בנביאים וסימ' ונשמע וימס לבבינו . ולא קמה עוד רוח . מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו . דעו כי ה' הוא אלהים. ויאמ' ה' אלהי אבותינו הלא אתה :

תולדות אהרן מלך הגוים . זוכר בראשית משפטים :
כדנה תאמרון . זוכר בראשית סימן כא) :

אין ראוי לירא מהם אבל אתה מי לא יראך אפילו העכו"ם העובדים האלילים ראוי להם שיראוך כי אתה מלך עליהם : כי לך יאתה. המלוכה נאה לאהר כלומר ראויה היא לך ולאהם הודה אליך נא לאחר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם אומרים מאין כמוך ואינם עובדים הכוכבים אלא להיותם אמצעיים בינך ובינם ואמר חכמי הגוים כי הם יודעים כי שפכל אינו כלום ואם יעבדו הכוכבים לא יעבדום אלא מפני שהם מצריכין להיותם אמצעיים אף על פי כן הם הוטאים כי אין צריך אמצעי בין האל ובין האדם כי רם ה' ושפל יראה אבל ההמון חושבים כי הפסילים מטיבים ומריעים מפני שהורגלו בעבודתם ואמר ובכל מלכותם כי המלכים ברוב הם חכמים גם יש עמהם חכמים ויודעים ומכירים כי מלכות בן אדם הוא מלכות נפסקת ואין מלכות קיימת כי אם לה' : (ח) ובאחת . חכמי העכו"ם כאחת יבערו ויכסלו שהם מייסרים העם לעבוד הפסילים שהם הבלים ועץ כי הוא מרוקע בכסף וזהב ואין לו פעולה בעצמו כי הוא עשוי מן השפל שבנמצאות והוא הדומם כי הנמצאות שלשה חי צומח דומם : (ט) כסף מרוקע . מן וירקעו את פחי הזהב והם מרקעין הטסים לחפות בו פסל העץ ליפוהו ועוד מטריחים עצמם להביא כסף טוב מתרשיש וזהב מאופז אעפ"י שהם רחוקים מאלה המקומות ועוד לובשים אותם בתכלת וארגמן מרוקם במלאכת החכמים במלאכה וכל זה להראות בעיני ההמון יפים ושיכנס בלבם יראתם ושיאמינו בהם ויעבדום : (י) וה' אלהים אמת. אלה האלהים שעושין לעצמם הם שקר והם מתים כי אינם אלהים ואין יכולת בהם אבל ה' אלהים אמת שהוא אדון על כל האלהים והם הכוכבים הוא לבדו אמת אלהים ויכול על הכל ושופט הכל ואשר זולתו אינם אמת אע"פ שהם אלהים כי אין כחם אלא ממנו והוא לבדו היכול האמיתי והשופט האמיתי שאין כחו והנהגתו תלויים ביד אחר : הוא אלהים חיים. הוא החי האמתי שאין חייו תלוין באחר כי חייו ממנו וכל החיים זולתו חייהם ממנו ואמר חיים בלשון רבים כמו אלהים קדושים הוא דרך כבוד והוא מלך עולם ותכירו זה כי מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו גוים זעמו ואין יכולת בהם שינצלו ממנו כשיקצוף עליהם ולא יוכלו להכיל ולסבול זעמו ורעש הארץ הוא משל לחרבן יושבי הארץ איזה גוי שיהיה ויוכלו להכיר כי מאתו הוא שמודיע אותם תחלה קודם בא הפורענות ביד עבדיו הנביאים : ותרעש הארץ. יוכל לפרש גם כן כמשמעו שתתקע עיר ויושביה פעמים ברעש הארץ : (יא) כדנה תאמרון להום . זה מאמר שאל שלח ירמיהו לבבל בני הגולה שיענו זה לכשדים כשיאמרו להם שיעבדו אלהיהם יענו אותם אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מן ארעא ומן תחות שמיא אלה וכתב להם המאמר הזה בלשון ארמי שיאמרו אותו לכשדים בלשונם ומה שאמר כדנה תאמרון להום שהוא אזהרה להם לישראל גם כן בלשון ארמי כדי שלא לחלוק בפסוק שיהא חציו עברי וחציו ארמי ואמר להום במ"ם כי פעמים בא כן במ"ם כמו שנמצא בעזרא וכן אמרין להום אף על פי שברוב יבא בנו"ן : אלה . לשון עברי ולשון ארמי גם כן מצאנוהו בעזרא אלה מניא בכחו כ סוף

מצודת ציון

(נחום ב) : (ה) מקשה . ענין הכאת הקורנס וכן מקשה אחת (שמות כה) : נשוא ינשוא . מל' משא וסבל : יצעדו . ענין פסיעות והילוך כמו מטיבי צעד (משלי ל) : ירעו . מל' רעה : אותם . עמהם וכן ואדבר אותך (יחזקאל ב) : (ז) יאתה . ענין רצוי כמו ויאותו הכהנים (מ"ב יב) : (ח) יבערו . מלשון בער ושוטה וכן איש בער לא ידע (תהלים צב) : ויכסלו . מלשון כסיל : מוסר . ענין תוכחה : (ט) מרקע . מרודד לעשות טסים וכן ועבו אותם רקועי פחים (במדבר יז) : מתרשיש . שם מקום : מאופז . מין זהב טוב וכן בכתם אופז (דניאל י) : תכלת וארגמן . שמות מיני צבעים חשובים : (י) מקצפו. מל' קצף וזעם : תרעש . ענין תנועה והנדה : יכילו . ענין סבל כמו ומי יכילנו (יואל ב) : (יא) כדנה . כזאת : להום . להם ומצאנו בל' ארמי המ"ם במקום הנו"ן כמו וכן אמרין להום (עזרא ה) : אלה . בזה לשון ארמי כלשון עברי וכן אלה מאניה (שם) : (יב) תבל . הם המקומות המיושבות מבני אדם

מצודת דוד

ר"ל שלא יתקלקל להפרד הנלפוי ממנו : (ה) כתומר מקשה המה . ר"ל אין הפרש בין אלה הצורות ובין צורת אילן תמר הנעשה בהקשת הקורנס ממתכת כי גם המה כמוהו ולא יוכלו לדבר כמוהו : נשוא ינשוא . מהצורך לשאתו על כתף כי לא יצעדו בעצמם א"כ הואיל וכן אין לך הבל גדול מזה : אל תיראו מהם . ר"ל ועתה ישראל אל תיראו אף מצבא השמים עצמם כי אין בידם לעשות לכם רעה וגם אין עמהם לעשות טובה למי מהם כי הכל בא לכם בהשגחת המקום : (ו) מאין כמוך . ממה שאני רואים שאין כמוך ה' לכן גדול אתה על כל צבא השמים : בגבורה . במה שאתה מתגבר עליהם לבטל הוראתם : (ז) מי לא יראך . מי לא יפחד ממך אתה מלך על כל העמים : כי לך יאתה . כי לך נתרצת דבר היראה : כי בכל חכמי וכו' . כי היראה ממך תקועה בלב כל חכמי וכו' ממה שהם רואים שאין כמוך אף בצבא השמים (אבל יחשבו שגם להם מועיל העבודה) : (ח) ובאחת . בדבר אחת הם כולם בוערים וכסילים : מוסר הבלים . במה שהם מייסרים ומוכיחים את העם לעבוד להבלי עכו"ם כי הלא עץ הוא!. ומה א"כ יעבדו ור"ל אף לפי מעשהם שמועיל עבודה לצבא השמים הנה זהו בודאי כסילות לחשוב שגם יועיל העבודה לצורה מעץ : (ט) כסף מרוקע . עשי כסף יובא מתרשיש לצפות בהם את הצורה והזהב יקחו מזהב אופז ליפות בו את הצורה : מעשה חרש . כל עכו"ם נעשה ממעשה חרש וידי צורף העץ עשה החרש והצפוי עשה ידי צורף : לבושם . בגדי הפסילים מתכלת וארגמן : מעשה חכמים כולם . כל הלבושים המה מעשה חכמים וכאומר ואיך יעסקו חכמים בדבר שטות כזה : (י) . אבל ה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ר"ל הוא חיי כל הברואים והוא מלך מושל על כל העולם מקצפו תרעש כל יושבי הארץ וכל העכו"ם לא יסבלו זעמו כי כל אשר יחפוץ יעשה ואין ערוך אליו בכל צבא השמים : (יא) כדנה . כן אמר הנביא לישראל שיאמרו אל עכו"ם העובדים לצבא השמים : אלהים . האלהים אשר לא עשו את השמים ואת הארץ יהיו נאבדים מן

סוף אלה וקרי אל ואל ואלה אחד כמו הארצות האל ואמר תנה לפי שהם נראין נכוני האדם אף על פי שהם גבוהים : וארקא . פי' ארץ ו וכדברי רז"ל ארבע שמות נקראו לה כנגד ארבע תקופותיה ארץ תבל אדמה ארקא וי"ת הפסוק כן כבעמוד ולא האריך בלשון הארמי כי עדין לא הפסיק הענין עד ה' צבאות שמו הכל סוף מענה שיאמרו להם בני ישראל כי אנחנו לא נעבוד אלה האלהות שלא עשה שמים וארץ אלא אלהים שעשה ארץ בכחו והם יבינו העברי ויאמרו להם בלשון ארמי אבל פתח הדברים שלא להם ירמיה בלשון ארמי וכן פי' יונתן כזה הענין עשה ארץ בכחו כדין תימרון להום אנחנא פלחין לדעביד ארעא בחיליה ואמת הוא שלא עבדו ישראל ע"א מסגלו ומה שהשתחוו לצלם שהעמיד נבוכדנצר אנוסים היו ואעפ"כ היו ענושים כזה בימי המן לולא שרחם עליהם האל כמו שאמרו מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה מפני שהשתחוו לצלם : (יב) עושה ארץ בכחו . למי שעשה הארץ בכחו אנחנו עובדים וזכר בכחו על הארץ לפי שהגלגלים

בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם׃ יג לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה *אֶרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו׃ יד נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־צוֹרֵף מִפָּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ בָּם׃ טו הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ׃ טז לֹא־כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב כִּי־יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְיִשְׂרָאֵל שֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ יז אִסְפִּי מֵאֶרֶץ כִּנְעָתֵךְ יוֹשֶׁבְתִּי בַּמָּצוֹר׃ יח כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי קוֹלֵעַ אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בַּפַּעַם הַזֹּאת וַהֲצֵרוֹתִי לָהֶם

ג' · ג' חסר בנביאים · הארץ ק' · י"ב מ"ל · ב' וחסר · ט'ר"פ בסיפרא · ג' · ל"ג · ג' · יושבת ק' · ו' בטעם · כ"ח מ"ל · ל"ד מ"ל · ב' וחסר

לדעביד ארעא בחילי שכליל תבל בחוכמתיה בסוכלתנותיה תלא שמיא : יג לקל מתניה רגפת דמיין בשמיא ומסיק עננין מסיפי ארעא ברקין לזמן מטרא עבד ומפיק רוחין מבית גנזוהי : יד אתברו כל פלחי כוכביא מלמידע חכמא בהית כל קיני מלמעבד צלמארי שקרא אתכונון ולא רוחא בהין : טו למא אינון עובד תולעבא בעדן דאסער עליהון חוביהון ייבדון : טז לא כאלין חולקיה דיעקב ארי דברא כולא הוא וישראל שבטא דאחסנתיה יי צבאות שמיה : יז כנושי מארעא סחורתיך דיתבא בתוקפא בקרוין כריכן : יח ארי כדנן אמר יי הא אנא מיתי עקא על עמא הדין וכמה דשדן אבנא בקלעא כן אבדר ית יתבי ארעא בזמנא הדא ואעיק להון בדיל

גלמ"א : (יג) לקול תתו . בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים : נשיאים . עננים : ברקים . פלגדורי"ש בלעז : (יד) נבער . לשון איש בער (תהלים נב) וכן נבערו הרועים (כאן) : נסכו . לשון מסכה : (טו) בעת פקודתם . כשאפקוד עליהם : (יז) אספי מארץ כנעתך . סחביא"י כנושי מארעא סחורתיך כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות ואספי ל' שחייה שחי והשפילי יותר משפלות ארץ את הכנעתך את ירושלים היושבת עתה במצור : (יח) קולע . כזה שסוף זורק אבן בקלע : למען אשר ימצאו . שכר פעולתם :

נחלה

חוצא י"ב מ"ל וסי' נמסר בספר שפטים סימן ו' : לא ט' ר"פ בסיפר' וסי' לא כאלה חלק יעקב. וחברו. לא ישוב אף ה'. לא ישבתי בסוד משחקים · לא שלחתי את הנביאים . לא תקח לך אשה . לא כברית אשר כרתי . לא דכאו עד היום : והצרתי ב' וחסר וסי' כי כה אמר ה' הנני קלע את ישבי הארץ . והצרתי לאדם :

רצים עליהן סביב תמיד בכח שאין לו הפסק הנה מאתו יתברך ובאותו הכח עומדת הארץ תלויה בינתים לא תזוז אילך ואילך אפילו כחוט השערה כמו שכתוב תולה ארץ על בלימה לא ידע אדם במה אלא שהכח מתכונן כי מכח הסבוב היא עומדת בנתים בלא שום סמיכה אף על פי שיש טעם אחר כי בטבעה הוא שתעמוד באמצע לפי שהיא כבדה אף על פי כן האל שם בה זה הטבע ומכחו הוא הכל : מכין תבל בחכמתו . תבל הוא מקומות הישוב מן הארץ והכין אותם האל בחכמתו בנהרות נמשכים ובמעיינות נוזלים שלא יתכן הישוב מבלעדיהם ויצמחו בהם כל עשב וכל עץ פרי הצריכים לישוב אדם ולבהמה וכל התועלות הנמצאות בה הכל עשה בחכמה : ובתבונתו נטה שמים . שנטה אותם כאהל לשבת תחתיו כמו שאמר וימתחם כאהל לשבת והאהל הוא כחצי כדור ואין אנו משיגים מן השמים אלא חצי כדור אשר על הארץ אלא שאנהנו מתבוננים שיש חצי כדור אחר כי עגולים הם ונטיתם ומהלכם ומרוצתם ממזרח למערב וממערב למזרח הכל נעשה בתבונתו שלא תושג : (יג) לקול תתו . וכן אנחנו עובדים אותו לקול תתו המון מים בשמים והוא האויר הנקרא רקיע כי ידענו כי הוא הנותן מטר , כמו שאמר הנותן מטר על פני ארץ ולא האלילים , כמו שאמר היש בהבלי הגוים מגשימים אם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא אלהינו והנה אנחנו ישראל שאנו חלק ה' יתברך ועמו מודים בו כי בידו לעשות כל מה שזכר לא יתנו השמים המטר כי אין בהם מים אלא הוא נותן אותם בהם אחר שיעלה נשיאים מקצה הארץ כמו שאמר ואד יעלה מן הארץ והשק' את כל פני האדמה והמים לא יעלו מן הארץ אלא אד הוא שיעלה מן הארץ שמעלה אותו האל בטבע ששם בו והאל יתנהו מים באויר בכח שנתן בו וזהו שאמר לקול תתו המון מים בשמים : ויעלה נשיאים . וי"ו ויעלה כוי"ו וירד מעשות החטאת והעולה שפי' אחר שירד מעשות העולה נשא ידיו על העם ויברכם וכן הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת וכן ויעלה נשיאים אחר שמעלה נשיאים נותן המים כי בעבור במקום מיוחד שבו ישוב האיד מים ובאמרו מקצה הארץ זה מאמר הפלוסופים שאומרים שהאדים עולים מפאתי צפון ודרום זהו מקצה הארץ הפאות הרחוקות מן הישוב , ארץ כתיב הארץ קרי והענין אחד : ברקים למטר עשה . ועוד פלא גדול עושה בירידת המטר שיורדים ברקים עם המטר והברק אש ואין המים מכבין אותו ומה שאמר לקול תתו הוא נהימת התחלת המטר שמשמעת קול וכן אמר כי קול המון הגשם : ויוצא רוח מאוצרותיו . זכר המטר וזכר הרוח כי בסבת הנשיאים שמעלה מן הארץ יהיה המטר ויהיה הרוח כי שני אדים הם שעולים מן הארץ שקורא אותם נשיאים לנשיאתם מעל הארץ האחד לח והוא הנקרא אד וממנו יהיה המטר והאחד יבש וממנו יהיה הרוח והוא הנקרא קיטור ומה שאמר באוצרותיו לפי שהיא מרחפת ואינה נראית כדבר הנתון באוצר : (יד) נבער כל אדם מדעת . מדעת חכמתו שעושה הדברים בחכמה : הוביש כל צורף מפסל . וכל צורף יבוש לפסלו שלא יוכל לעשות זה וקורא אותו אלוה יש לו להובים כי שקר נסכו לשקר הפה אותו בזהב כי לא יועיל כלום אלא להטעות העם והוא שקר : כי לא רוח בם . באלילים והוא נסך וחיפה אותם בזהב ובכסף ללא צורך : נסכו . ענין כסוי וחפוי כמו המסכה הנסוכה ואת קשות הנסך : (טו) הבל . בעת פקודתם יאבדו , כמו שאמר למעלה יאבדו מארעא ופקודתם היא פקידת בבל שפקד האל עליה עונה והחריבוה מדי ופרס ואז בא פקודת האלילים גם כן שאבדו מאלהותם ומעבודתם כמו שאמר כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה וגו' כלומר ששברו אותם ונשאו על הבהמות רוצה לומר הכסף והזהב שבהם : (טז) לא כאלה חלק יעקב . לא כמו אלה האלילים שהם חלקם אין חלק יעקב כאלה כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ואנחנו לא נעבוד בלתו כי הוא יוצר הכל ואין זולתו נוצר ונברא ובחר ישראל לנחלה שיעבדוהו ויהיה הוא חלקם והם נחלתו וחלקו ואף על פי שגלינו לא עזבנוהו ובעבור שעזבנוהו בארצינו גלינו ממנה וזה אנחנו מכירים ומודים כי ה' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה והאדון ראוי לעמוד לא הכוכבים שהם צבאותיו כל אלה הדברים שלח ירמיהו הנביא לזקני ישראל אשר בגלות בבל שגלו ראשונה עם יהויכין שיענו הדברים האלה לכשדים אם ירצו לפתותם בעבודת האלילים והחכם הכוזרי פירש בעת פקודתם יאבדו אם תפקדם ותחפש עליהם יהיו להפך כדבר המזויף שאם יחפשו עליו יהיו מוצאים התחבולה אבל הענין האלהי כל אשר תחפש עליו תמצאו כזהב : (יז) אספי מארץ כנעתך . יאמר כנגד בבל אל תתגאו עתה על ישראל בשביל שגלו בימיכם כי לא בצדקתכם ולא תאמרו להם שיעבדו אליליכם בעבור שאתם עתה מושלים באומות כי הנה ה' אומר לך בבל אספי מן הארץ כנעתך הכנעה שהיית מכנעת העמים אספי אותה ההכנעה כי לא תכניעי עוד וענין אספי כענין אסוף ידך וי"ת כנושי מארעא סחורתך פירש כנעתך מן כנעניה נכבדי ארץ : יושבת במצור . את שאת יושבת במקום חזק ואת חשבת שלא תשלוט בך אומה . מצור ענין חוזק כמו ותבן צור מצור לה וכת"י דיתבא בתוקפא בקירון כריכן וי"מ מן ובנית מצור ופי' את שאת עתידה לשבת במצור , ושבתי כתיב בתוספת יו"ד כמו הושבתי לדום וקרי יושבת והענין אחד : (יח) כי כה אמר ה'. קולע, כמו שמשליכין אבן בקלע יושלכו כל גוי וגוי ממקומו ויגלו כולם לא ישראל בלבד

תולדות אהרן המון מים. ברכות נט מגלה טו : ברקים למטר. ברכות נט : הבל המה . תענית ה סנהדרין צב זוהר בראשית : בעת פקודתם. סנהדרין קב :

מצודת דוד

הארץ ומתחת השמים האלה שעשה המקום ב"ה ר"ל מהראוי שיהיה נאבד מהם שם אלהות בכל המקומות שברא אלהי האמתי כי מה להם במקומות האלה (ולפי שבן זה לומר להכשדים אמר בלשון ארמי לשון שמכירים בו הכשדים ולזה פתח ואמר כדנה תאמרון להום ג"כ בל' ארמי) : (יב) עושה ארץ בכחו . עתה בא לגמור דבריו שאמר ה' אלהים אמת וכו' ואמר הוא העושה ארץ בכחו : מכין תבל . המקומות המיושבות מכין בהם בחכמתו כל הדברים הנצרכים שמה : נוטה שמים . אמר בל' שאלה מנטיות אוהל : (יג) לקול תתו . בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים : מקצה הארץ . ר"ל כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה : ברקים . לעת בא המטר מבריק ברקים ואז המטר מכבה אותם . ויוצא . הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו : (יד) נבער . כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה צורת כוכבים יקבל בושה מן צורת כוכבים בראותו כי שקר המסכה שנסך ואין במי מהם רוח החיוני : (טו) מעשה תעתועים . המה מעשה ידי התועים מדרך השכל : בעת פקודתם . בעת ישגיח המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה : (טז) לא כאלה . לא כצורת כוכבים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו : כי יוצר הכל הוא . לא כצורת כוכבים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל : וישראל . ואת ישראל בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו : ה' צבאות שמו . כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה : (יז) אספי . אתה היושבת בירושלים הבצורה אספי סחורתך מן הארץ אל תוך העיר להסתר בה גם אתה : (יח) הנני קולע . ר"ל גם אתם לא

כשאמרו

מצודת ציון

אדם : (יג) לקול . באה הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי לא) : תתו . מל' נתינה : המון . מל' המייה ושאון : ויעלה באה הוי"ו במקום אז וכן אם נקבה תלד וטמאה שבועים (ויקרא יב) ור"ל אז טמאה : נשיאים . עננים ע"ש שמנשאים עצמן למעלה וכן מעלה נשיאים (תהלים קלה) : (יד) נבער . מל' בער ושוטה : מדעת . מהיות בו דעת וכן ויתאסף ממלך (ש"א טו) ור"ל מהיות מלך : הוביש . מלשון בושה : נסכו . הפסל הנעשה ביציקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : (טו) תעתועים . מל' תועה : פקודתם . ענין השגחה : (יז) אספי . ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : כנעתך . ענין סחורה כמו ותגור נתנה לכנעני (משלי לא) : במצור . ענין מבצור ע"ש שאין לכבשה בלא מצור וכן ערי מצור (דה"ב ח) : (יח) קולע . ענין השלכת אבן בכלי המיוחד לזה וכן ויקלע ויך את הפלשתי (ש"א יז) : והצרותי . מל' צר וצוק :

נחלה

לְמַעַן יִמְצָאוּ׃ (יט) אוֹי לִי עַל־שִׁבְרִי נַחְלָה מַכָּתִי וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ זֶה חֳלִי וְאֶשָּׂאֶנּוּ׃ (כ) אָהֳלִי שֻׁדָּד וְכָל־מֵיתָרַי נִתָּקוּ בָּנַי יְצָאֻנִי וְאֵינָם אֵין־נֹטֶה עוֹד אָהֳלִי וּמֵקִים יְרִיעוֹתָי׃ (כא) כִּי נִבְעֲרוּ הָרֹעִים וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ עַל־כֵּן לֹא הִשְׂכִּילוּ וְכָל־מַרְעִיתָם נְפוֹצָה׃ (כב) קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָאָה וְרַעַשׁ גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן לָשׂוּם אֶת־עָרֵי יְהוּדָה שְׁמָמָה מְעוֹן תַּנִּים׃ (כג) יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי לֹא לָאָדָם דַּרְכּוֹ לֹא־לְאִישׁ הֹלֵךְ וְהָכִין אֶת־צַעֲדוֹ׃ (כד) יַסְּרֵנִי יְהוָה אַךְ־בְּמִשְׁפָּט אַל־בְּאַפְּךָ פֶּן־תַּמְעִטֵנִי׃ (כה) שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־יַעֲקֹב וַאֲכָלֻהוּ וַיְכַלֻּהוּ וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃

יא (א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ (ב) שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְדִבַּרְתֶּם

דִיקַבְּלוּן פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיהוֹן׃ יט וַי לִי עַל תַּבְרִי מִמַּרְעָא מַחְתִּי וַאֲנָא אֲמָרֵית בְּרַם דֵּין מַרְעִי וְאֶסוֹבְרִינֵיהּ׃ כ אַרְעִי חֲרוּבַת וְכָל קִרְוַי אִתְבְּזִיזָא עַמִּי גְלוֹ וְלֵיתִינוּן לֵית דְּמָתַח עוֹד מַשְׁכְּנִי וּמְקִים יְרִיעָתִי׃ כא אֲרֵי אִטְפַּשׁוּ מַלְכַיָא וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבַעוּ עַל כֵּן לָא יַצְלְחוּן וְכָל עַמְהוֹן יִתְבַּדְּרוּן׃ כב קָל בְּסוֹרְתָא הָא אַתְיָא וְתַבְרָא רַבָּא מֵאֲרַע צְפוּנָא לְשַׁוָּאָה יַת קִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה לְצָדוּ מְדוֹר יְרוֹדִין׃ כג יְדַעְנָא יְיָ אֲרֵי לָא לֶאֱנָשָׁא אוֹרְחֵיהּ וְלָא לִגְבַר דְּאָזֵיל וּמַתְקִין יַת פְּסִיעָתֵיהּ׃ כד אֵיתִי עֲלֵיהוֹן יְסוּרִין יְיָ בְּרַם בְּדִין חֲשׂוֹךְ לָא יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּהוֹן דִּלְמָא יִזְעֲרוּן׃ כה שְׁפוֹךְ חֵימְתָךְ עַל עַמְמַיָא דְּלָא אֲלִיפוּ לְמִידַע דַּחְלְתָךְ וְעַל זַרְעִיָתָא דְבִשְׁמָךְ לָא מְצַלַּן אֲרֵי שְׁלִיטוּ בִּדְבֵית יַעֲקֹב וּבְזוֹ נִכְסֵיהוֹן וְשֵׁיצִיאוּנוּן וְיַת מְדוֹרְהוֹן אַצְדִּיאוּ׃ יא א פִּתְגָם נְבוּאָה דַּהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימָר׃ ב קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין וּתְמַלְּלוּן

מצודת ציון

מצודת דוד

אל־איש יהודה ועל־ישבי ירושלם: ג ואמרת אליהם כה־אמר יהוה אלהי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את־דברי הברית הזאת: ד אשר צויתי את־אבותיכם ביום הוציאי־אותם מארץ־מצרים מכור הברזל לאמר שמעו בקולי ועשיתם אותם ככל אשר־אצוה אתכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים: ה למען הקים את־השבועה אשר־נשבעתי לאבותיכם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש כיום הזה ואען ואמר אמן ׀ יהוה: ו ויאמר יהוה אלי קרא את־כל־הדברים האלה בערי יהודה ובחצות ירושלם לאמר שמעו את־דברי הברית הזאת ועשיתם אותם: ז כי העד העדתי באבותיכם ביום העלותי אותם מארץ מצרים עד־היום הזה השכם והעד לאמר שמעו בקולי: ח ולא שמעו ולא־הטו את־אזנם וילכו איש בשרירות לבם הרע ואביא עליהם את־כל־דברי הברית־הזאת אשר־צויתי לעשות ולא עשו: ט ויאמר יהוה אלי נמצא־קשר באיש יהודה וביושבי ירושלם: י שבו על־עונת אבותם הראשנים אשר מאנו לשמוע את־דברי והמה הלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם הפרו בית־ישראל ובית יהודה את־בריתי אשר כרתי את־אבותם: יא לכן כה אמר יהוה הנני מביא אליהם רעה אשר לא־יוכלו לצאת ממנה וזעקו אלי ולא אשמע אליהם:

עם אנש יהודה ועל יתבי ירושלם: ג ותימר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל ליט גברא דלא יקביל ית פתגמי קימא הדין: ד דפקדית ית אבהתכון ביומא דאפקית יתהון מארעא מצרים מכורא דברזלא למימר קבילו למימרי ותעבדון יתהון ככל דאפקיד יתכון ותהון קדמי לעם ואנא אהוי לכון לאלה: ה בדיל לקימא ית קימא דקיימית לאבהתכון למתן להון ארעא עבדא חלב ודבש כיומא הדין ואתיבית ואמרית אמן יי: ו ואמר יי לי אתנבי ית כל פתגמיא האלין בקרויא דבית יהודה ובשוקי ירושלם למימר קבילו ית פתגמי קימא הדין ותעבדון יתהון: ז ארי אסהדא אסהדית באבהתכון ביומא דאסקית יתהון מארעא דמצרים ועד יומא הדין מקדים ומסהיד למימר קבילו למימרי: ח ולא קבילו ולא ארכינו ית אודנהון ואזלו גבר בהרהור לבהון בישא ואיתיתי עליהון פורענותא על דלא קבילו פתגמי קימא הדין דפקדית למעבד ולא עבדו: ט ואמר יי לי אשתכח דמרדו במימרי אנש יהודה ויתבי ירושלם: י תבו לחובי אבהתהון קדמאי דסריבו לקבלא ית פתגמי ואינון טעו בתר פלחי כוכביא למפלחהון אשניאו בית ישראל ובית יהודה ית קימי דגזרית ית אבהתכון: יא בכן כדנן אמר יי הא אנא מיתי עליכון בישתא דלא יכלון לאשתזבא מנה ויצלון קדמי ולא אקביל צלותהון:

רשי

וכן ואכלוהו: (ה) אמן ה׳. שיהא ארור: (ז) העד העדותי. ל׳ התראה: (ח) ואביא עליהם את כל דברי הברית. האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי לעשות ולא עשו:

ויאמר ד׳ בטעם בסיפרא וסי׳ בל׳ ארמי עולמי׳ צדיקא קרא לשמואל וסי׳ נמסר בריש האי סיפרא: ט׳ פסוקים ולא ולא ולא וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סי׳ ז׳: לשמוע ד׳ מ״ל וסי׳ בני נכר דשמואל. העם הזה הרע. שבו על עונות אבותם. לשמוע אל הרנה דד״ה: יוכלו י״א וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ז׳ ובריש האי סיפרא סוף סי׳ א׳:

תולדות אהרן למען הקים. סוטה יח: לצאת ממנה. יבמות סג:

מצודת ציון

ואל יושבי ירושלים: (ג) ארור. ענין קללה: (ד) מכור. הוא הכלי שצורפין בו הזהב כמו וכור לזהב (משלי יז): (ה) הקים. מל׳ קיום: זבת. ענין נטיפה כמו זו עמקך (לקמן מט): (ו) ובחוצות. בשוקים. (ז) העד העדותי. ענין התראה כי ע״פ רוב מתרין באדם לבל יחטא: השכם. מל׳ השכמה ור״ל בזריזות: (ח) בשרירות. במראית: (ט) קשר. ענינו אגודת מרד כמו ותקרא קשר קשר (מ״ב יא): באיש. כמו באנשי: (י) מאנו. מלשון מיאון: הפרו. בטלו

מצודת דוד

ודברתם. אתם הנביאים תדברו דברי הברית אל אנשי יהודה ואל יושבי ירושלים: (ג) אשר לא ישמע. אשר לא ירצה לשמוע: (ד) מכור הברזל. ר״ל נצרפתם שם בצרוף הצרות כמו שצורפין זהב בכור ברזל: לאמר שמעו וכו׳. ר״ל אשר תכלית הברית ההוא כולו לאמר שמעו בקולי ועשיתם את המצות ככל אשר וכו׳: (ה) למען הקים. ר״ל והוא לתועלתם למען הקים וכו׳: זבת. מתוך רבוי חלב ודבש זב ויורד בארץ: כיום הזה. שהנכם כיום בארץ זבת חלב ודבש. ואען. אמר ירמיה עניתי ואמרתי אמן ה׳ כן יאומן הדבר שיהיה ארור האיש אשר לא ישמע וכו׳: (ו) את כל הדברים. אשר אני אומר אליך: ועשיתם אותם. עשו המצות אשר בעבורם כרתי הברית: (ז) כי העד העדתי. מאז התרתי על זה באבותיכם ביום העלותים ממצרים ומשם והלאה עד היום הזה: השכם והעד. אני משכים ומתרה ע״י הנביאים לאמר שמעו בקולי: (ח) ולא שמעו. והם אינם שומעים: וילכו איש. כ״א הולך במה שלבם הרע מראה אותם ומתאוה לה: ואביא. ולכן אביא עליהם את כל דברי הברית הזאת והם הקללות הנזכרות בברית: אשר צויתי לעשות. יען אשר צויתי אותם לעשות מצותי והם לא עשו: (ט) נמצא קשר. נמצא אגודת מרד באנשי יהודה כו׳: (י) שבו. חזרו על עונות אבותם וכו׳ כי אחזו בדרך הזה: והמה. ישוב היושבים במה ללכת אחרי אלהים אחרים: הפרו. א״כ כולם יחד הפרו את הברית כמות בית ישראל כן בית יהודה: (יא) אשר לא יוכלו בכח:

רדק

ונביאי שאמת האחרים עמך כי היה לפניו שנתנבא בימי יאשיהו ואולי היו אחרים אמר לו שיאמרו דברי הברית לאיש יהודה וליושבי ירושלם וזכר להם הברית לפי שהברית הוא דבר קיום אפי׳ בין אדם לחברו אם יעשו תנאים ביניהם יעשו ברית לקיים התנאים ביניהם כל שכן בין האל ובין בני האדם שראוי לקיים הברית: אל איש יהודה. כולל לכלם כאחד וכן הלשון לומר לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ואיש ישראל נגש ורבים כמוהם: ועל יושבי ירושלם. כמו ואל יושבי ירושלם וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ותתפלל על ה׳ כמו אל ה׳ והדומים להם וי״ת ודברתם ותמללון נראה שהיה קורא ודברתם בקמץ התי״ו והנחתי מצאנו בכל הספרים המדויקים ודברתם בסגול התי״ו: (ג) ואמרת. עוד תאמר אליהם הדברים בקללה בארור כמו שנאמרו בתורה בסיני ובערבות מואב תדבר להם עוד לשון ארור אולי יפחדו וישובו: (ד) אשר. ביום הוציאי, בהר סיני בעת שהוצאתים מארץ מצרים כי לחמשים יום שיצאו ממצרים נעשה זה הברית: ביום. פי׳ במקום עת וזמן כמו והיה ביום ההוא שרש ישי והרבה אפי בו ביום ההוא. מכור הברזל. שהיו הם במצרים הצרוף כמו שצורפין הכסף והזהב בכור: ועשיתם אותם. המצות וזהו שמעו בקולי המצות שיצום: (ה) למען. ואען ואמר אמן ה׳, אמת יהיה זה שיהיה ארור מי שלא ישמע אל דברי הברית וה׳ לשון קריאה ותפלה כלומר ה׳ כן יהיה: (ו) ויאמר, הוסיף עוד והזהירו לקרא אליהם את כל הדברים ופי׳ לו כי מה שאמר אל איש יהודה שלא ימתין להם עד שיבאו לירושלם אלא שילך הוא בערי יהודה ויקרא באזניהם כל הדברים ויאמר להם בלשון ארור ויתרה בהם אולי ישובו וכן מה שיאמר ליושבי ירושלם יאמר להם בחוצות בפרסיא כנגד כל העם: (ז) כי העד. באבותיכם התרתי כשהעליתי אותם מארץ מצרים וכן בכל דור ודור עד היום הזה השכם והעד שלחתי להם הנביאים להתרות בכל בקר ובקר בכל יום ויום תמיד: (ח) ולא שמעו. את דברי הברית, הקללות שהן תנאי הברית אם לא ישמעו זהו שאמר אשר צויתי לעשות ולא עשו צויתי להם לקיים דברי ולא קיימו ובכלל קיום הברית עשה ולא תעשה וקיום הברית קורא מעשה: (ט) ויאמר ה׳ אלי נמצא קשר. יראה מן הדומה כי נבואה זו נאמרה בימי יהויקים וזהו שאמר נמצא קשר כלומר מרדו כי אחר שטבו בימי יאשיהו: (י) שבו על עונות אבותם הראשונים. דור אמון ומנשה ואחז וכל הפסוקים עד מה לידידי מבוארים הם ופירוש והלכו ערי יהודה יושבי ערי יהודה וכן וכל הארץ באו מצרימה ופסוק ואתה אל תתפלל פירשנוהו למעלה ולמעלה אמר כי אינני שומע אותך והנה אמר כי אינני שומע בעת קראם אלי הוסיף לומר כי אפילו הם יקראו אלי לא אשמע אליהם אלא אנקם מהם כל כך הרבו לעשות הרע בעיני

בעירי להכעיסני שלא אוכל למלט אות' מהפורענות: (יד) בעת רעתם. על רעתם וכן בעד הפלה יפלו והדומים להם רבים: (טו) מה לידידי בביתי. אמר הנביא מה לידידי בביתי קרא האל ידידי לפי שהוא היה מאוהבי האל אמר מה לו עוד בביתי ר"ל בבית המקדש כלומר להשבות שכינתו שם: עשותה המזמתה הרבים. כעשות כנסת ישראל התועבה את רבים כלומר עם אלהים אחרים כמו שאמר למעלה כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וכיון שהיא הניחה אל אחד ועבדה מזמה את הרבים ועבדה אותם מה לו לידידי בביתי ואמר בביתי כמו שאמר לידידי כי ידיד הנביא הוא ולא ידידם וכן בית המקדש בית הנביא הוא ולא ביתם: ובשר קודש יעברו מעליך. חוזר לכנסת ישראל ואומר לה אם מקרבת קרבנות לרבים בשם אלהים אחרים ובשר קודש בשר זובח ה' שהוא קודש אותן קרבנות הקדש עוברים מעליך כלומר כאילו אינם מועלים עליך לעשותם. כי רעתיכי אז תעלוזי. ולא שיש לך בושת ורוע לב מזה כי בעת שתעשי רעות אז תעלוזי ותשמחי וי"מ ובשר קדש כמו ואנשי קדש וכמו יבא כל בשר להשתחות שפירושו בני אדם כלומר החסידים אנשי קדש עברו מעליך לפיכך את עושה הרעות כמזמתה. הכפל לחזק הענין וכן ישועתה עזרתה: רעתיכי. היו"ד נוספת כיו"ד נעוריכי תחלואיכי וי"ת הפסוק כן מה לעמא דהוה חביב וגו' כמעמוד. ובמדרש בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם עומד בבית המקדש ואמר לו מה לידידי בביתי אמר לו על עסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו שמא בשוגג חטאו אמר לו עשותה המזמת' אמר לו שמא מעוטם חטאו אמר לו הרבים אמר לו היה לך לזכור ברית המילה אמר לו ובשר קדש יעבור מעליך אמר לו שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי אמר לו שמא חס ושלום אין להם תקנה אמר לו זית רענן וגו': (טז) זית רענן. המשילה לזית לפי שהוא רענן כל זמן וכל ימות השנה עליו לחים: יפה פרי תאר. פירוש יפה פרי ויפה תואר ויפה שהכל עומד במקום שנים ר"ל שפריו יפה ותארו יפה אמר לכנסת ישראל מתחלה קרא ה' שמך זית רענן כשהיית עושה רצונו היית כמו זית רענן לא יבול עלהו ר"ל שהשגחתו היתה תמידה עמך ואתה היית עושה מעשים טובים ויפים דומים לפרי זית הטוב שממנו יכבדו אלהים ואנשים: לקול המולה גדלה. ועתה גרמו עליך עונך להביא גוים רבים ישמעו קול המולתם שהיא גדולה ועל ידם הצית אש עליה כאילו אמר עליך כי כל דרך המקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח כמו שמעו עמים כולם כי אתה מלכים אשר תמדתם וה' הודיעני אז הראיתני והדומים להם רבים: ורעו דליותיו. ואתם הגוים ישברו דליות הזית שהיא נמשלת בו ואדוני אבי ז"ל פירש עליה כמו עלה זית ר"ל הזית אם בעליה פי' בעלי הזית שהיו רעננים ולהיום עתה יצית אש בהם וכנה הזית בלשון נקבה ואף על פי שהוא לשון זכר כמו שאמר רענן דליותיו והנה מצאנו גפן בלשון זכר גפן בוקק ומצאנוהו בלשון נקבה לגפן אדרת כן יהיה זית כמוהו ועוד לפי שהמשיל בו כנסת ישראל שהוא בלשון נקבה זכר הזית שהוא משל לה גם כן בל' נקבה כאילו זכר הכנסה ואחר כך בא דבר בלשון זכר בלשון עצמו ואמר דליותיו. המולה כתיב בוי"ו עם הדגש וכמוהו מעטים נמצאו באותיות: אהו"י עם הדגש זכרנום בספר מכלל מחלק הדקדוק ממנו ופי' המולה כמו מלה כמו אין מלה בלשוני וכן קול המולה כקול מהנה ופי' כאש הבעיר כמו ויצת אש בציון והדומים לו ורעו פי' וישברו כמו ירעוך קדקד ורעו את ארץ אשור בפתחיה: דליותיו. פי' ענפיו וקראו בזה הלשון ר"ל בלשון ארוממך ה' כי דליתני שפירושו רוממתני וזכר הענפים הנה בזה הלשון ר"ל שאפילו הענפים הרמים ישברו והוא משל על ירושלים ובית המקדש ויונתן תרגם הפסוק כן הא כאילן זיתא וגו' כמעמוד: (יז) וה' צבאות הנוטע אותך. לפי שהמשילה לזית אמר נטיה לשון נטיעה כלומר שהשכינך בארץ טובה כמו שעשה לך טובה בשעתך טובה כן דבר עתה עליך על ידי הנביאים שעתיד לבא אליך בגלל רעת בית ישראל ובית יהודה על בית ישראל דבר רעה ובאה להם ועליך גם כן דבר רעה ותבא לך: (יח) וה' הודיעני. פי' אדוני אבי ז"ל הודיעני שהיו חושבים להמיתני סם המות כמו שאמר בפסוק שאחר זה אמר הודיעני נא ואדעה אז ידעתי כי לא הייתי יודע כי לא היה עולה על לבי כי אני לא הרעותי להם אם אני מוכיח אותם לטובתם אני עושה: אז הראיתני מעלליהם. כי בזה הראיתני מעלליהם הרעים אם לי היו רוצים לעשות

יב וְהָלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם וְזָעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם מְקַטְּרִים לָהֶם וְהוֹשֵׁעַ לֹא־יוֹשִׁיעוּ לָהֶם בְּעֵת רָעָתָם׃ יג כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר חֻצוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת מִזְבְּחוֹת לְקַטֵּר לַבָּעַל׃ יד וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ בְּעֵת קָרְאָם אֵלַי בְּעַד רָעָתָם׃ טו מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים וּבְשַׂר־קֹדֶשׁ יַעַבְרוּ מֵעָלָיִךְ כִּי רָעָתֵכִי אָז תַּעֲלֹזִי׃ טז זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְרִי־תֹאַר קָרָא יְהוָה שְׁמֵךְ לְקוֹל הֲמוּלָּה גְדֹלָה הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דָּלִיּוֹתָיו׃ יז וַיהוָה צְבָאוֹת הַנּוֹטֵעַ אוֹתָךְ דִּבֶּר עָלַיִךְ רָעָה בִּגְלַל רָעַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם לְהַכְעִסֵנִי לְקַטֵּר לַבָּעַל׃ יח וַיהוָה הוֹדִיעַנִי וָאֵדָעָה אָז הִרְאִיתַנִי מַעַלְלֵיהֶם׃

ג' חד חסר · ד' · ס' ד' וא' · ב' וינזרו · ל' · כ"ד. ג' · ל' · ד'. ל' · ב' חד מ"ל ה' הסר וכל אורייתא דכו' כמ"ד · ל' ומ"ל · ל' · ל'. ב' לגוח דויידד

יב ויהכון אנש קרויא דבית יהודה ויתבי ירושלם ויבעון מן טעותא דאינון מסקין בוסמין להן האם יכלן למפרקהון בעידן בישתהון: יג ארי מנין קרויכון הואה דחלתכון דבית יהודה ומנין שוקי ירושלם שויתון אגורין לבהתא ואגורין לאסקא בוסמין לבעלא: יד ואת לא תצלי על עמא הדין ולא תתחנן עליהון בבעו ובצלו ארי לא רעוא קדמי בעידן דאת מצלי עליהון קדמי בעידן בישתהון: טו מה לעמא דהוה חביב קדמי שבקו פולחן בית מקדשי עבדו עצה לחטאין סגיאין מערבין בשר שקוצין עם בשר קודשא יגלון מנידזמן קדם בשתיך בכן הויתא תקיפא: טז הא כאילן זיתא דשפיר בריויה ויאי בחזויה וסוכיה מטלן באילניא כן רבי יי שמיך בעממיא וכדו דעברת על אוריתא משרית עממין דתקיפין כאשתא ייתון עלך ויתחברון להון סומכין: יז ויי צבאות דקים יתיך גזר לאיתאה עלך בישא בדיל חובי בית ישראל ובית יהודה דעבדו להון לארגזא קדמי לאסקא בוסמין לבעלא: יח ויי אלפני ואליפית בכן אחזיתני

(יב) ערי יהודה. מעני יהודה: (יד) רנה ותפלה. בבעו ובצלו: (טו) מה לידידי בביתי. מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי: עשותה המזמתה. לעשות היא מזימת עצת חטאים שלה: הרבים. שבהם: ובשר קודש יעברו מעליך. אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי: כי רעתכי אז תעלוזי. כשאתם עוברים עביר' אתם שמחים: (טז) לקול המולה. ל' שאון עם רב שיבוא עליהם: ורעו דליותיו. ורצצו את ענפיו: (יח) וה' הודיעני. כך אמר הנביא הקדוש ברוך הוא הודיעני את פורענותם: ואמ׳

והושע ג' וסי' מבא בדמים והושע ידך לך. ברוך טעמך וברוכה. והושע לא יושיעו בעת רעתם: ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסי' מי מנה עפר יעקב. כי מספר עריך היו אלהיך יהודה. כל ימי רשע הוא מתחולל. כי מה חפצו בביתו אחריו. ידעתי כי אז תולד. קדמא קמץ: מעליך ד' בקריאה וסי' הסירי את יינך מעליך. ובשר קדש יעברו מעליך. ואשפוך דמך. אשבור מוטהו מעליך:

תולדות אהרן ומס לידידי. מנחות נג: זית רענן. ברכות נז מנחות נג: לקול המולה. (תענית סח):

מצודת ציון

בעלו: (יד) בעד. בעבור: תשא. ענין הרמת קול: רנה. הוא ענין תפלה: (טו) לידידי. אהובי: המזמתה. ענין מעשה רע כמו זמה היא (ויקרא יח): רעתכי. מלשון רעה: תעלוזי. ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמט): (טז) רענן. רטיב ומגודל כמו דשנים ורעננים יהיו (שם צב): תואר. מסודר: המולה. ענין המייה ושאון וכן קול המולה (יחזקאל א): הצית. מל' הצתה והבערה: ורעו. ענין שבירה כמו ירעוך קדקד (לעיל ב): דליותיו. ענפים גדולים כמו לפנות דליותיו אליו (יחזקאל יז): (יז) בגלל. בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים)

מצודת דוד

בכח הזרוע: וזעקו אלי. להושיע למו: (יב) ערי יהודה. אנשי ערי יהודה: והושע. אבל לא יוכלו להושיע להם בעת בוא עליהם הרעה: (יג) מספר. כחשבון מספר הערים כן מספר אליליהם: ומספר. כמספר שוקי ירושלים כמספר הזה עשיתם מזבחות לבושת היא עכו"ם אשר היא לבושת לעובדיה על כן זועקים אליה ואינם נענים: (יד) ואתה. לירמיה אמר שאל יתפלל בעדם: כי אינני וכו'. ר"ל אף אם הם עצמם היו קוראים ומתפללים אלי בעבור הרעה הבאה לסבירת עליהם ומבלי תשובה וחרטה על העונות אינני שומע להם וכש"כ שהם אינם מתפללים לפני ואיך א"כ אשמע לך מה שאתה מתפלל עליהם: (טו) מה לידידי בביתי. ישראל שהיו מקדם עם סגולתי מה להם לבוא בבהמ"ק לעשות שמה המזימות הרבים מאד: ובשר קדש. ר"ל הקרבנות שאתה מקריב שמה יעברו ממך אינני חפץ בהם: כי רעתכי. בעת תעשי הרעות אז תשמחי ולא תדאג עליהם ומה לי א"כ בהקרבנות ולמה תבואו בבהמ"ק: (טז) זית רענן. אל מול המקדש אמר הנה מאז קרא ה' שמך זית רענן שהוא אילן מפואר: יפה. בך נמצא היופי של פרי בעל תואר מהודר: לקול המולה. אבל עתה לעת בוא קול המייה גדולה של חיל הכשדים הבאים למלחמה אז המקום ב"ה בעצמו יהיה המצית והמבעיר אש עליה וישברו ענפיו ולפי שהמשילו לזית אמר בלשון הנופל באילן: (יז) הנוטע אותך. כנוה הבית והשכין בה שכינתו הוא גזר הרעה ולא באה בכח הזרוע של הכשדים (ועל כי המשילו לזית אמר לשון נטיעה הנופל באילן): רעה. היא הבעל: עשו להם. עשו לעצמם למען הכעיסני לקטר לבעל: (יח) וה' הודיעני. ה' הודיע לי הרעה הבאה ולכן ידעתים: אז. כשהודיע לי הרעה אז גלה לי מחשבתם אשר

לא

לעשות כן קל וחומר לאחרים ואמר הראיתני שלא לנכה ולנכה כאחד וכמוהו רבים במקרא כמו שכתבנו למעלה : (יט) ואני ככבש אלוף . כמו ואלוף חסר וי"ו החבור וכן במה ירק ראובן שמעון והדומים להם ואלוף הוא שור כמו אלופינו מסובלים וכן במשקל אחר שגר אלפיך וי"ת כאימר בחיר פי' אלוף אחר לכבש שהיה נבחר כמו אלוף תימן אמר הנביא אני הייתי עמהם קודם שהודיעני האל זה כמו הכבש או השור שיובילו אותו לבית המטבחיים לטבח אותו והוא כשמוליכין אותו אינו יודע כי לשוחטו מוליכין אותו כן אני היו מוליכין אותי קרובי ומיודעי לאכול עמהם לא הייתי יודע כי להמיתני מוליכין אותי והנה אם לא הודיעני האל היו ממיתים אותי ומה היו חושבים עלי ואומרים נשחיתה עץ בלחמו ופי' כתרגום נרמי סמא דמותא במיכליה ואמר נשחיתה במקום נשימה כי התשומה הזאת היתה השחתה . ועץ פירוש עץ מות כלומר עץ שהוא סם המות וכן ויורהו ה' עץ אמרו שהוא עץ מר והוא נס בתוך נס : בלחמו . במאכלו כי לחם כלל לכל מאכל : מארץ חיים. מן העולם הזה וי"ת מארעא דישראל : לא יזכר עוד , פירש בחיים וכפל הענין במלות שונות : (כ) וה' צבאות שופט בצדק : בוחן כליות ולב. כי אתה בחנת לבם וכליותם והודעתני מחשבותם כדי שאמלט מהם : אראה נקמתך. כלומר שלא אמות עד שאראה שתקח נקמה מהם : כי אליך גליתי את ריבי . אין לי את וקרוב לגלו' את ריבי כי הם השבו להמיתני. אליך גליתי את ריבי ואתה תקח משפטי מהם ובאמרו גליתי דברה תורה כלשון בני אדם כי גלוי וידוע לפניו וכת"י גליתי אמרית : (כא) לכן ולא תמות בידינו. ואיך אמר ירמיהו וה' הודיעני וכרי היו אומרים לו על פניו כי ימיתוהו אם יתנבא אלא שירמיהו לא היה חושש למה שהיו אומרים בפניו כי חשב כי זה דרך הפחד והגזום כי לא יתכן שימיתוהו בגלוי ולא היה מפחד מזה אך שימיתוהו בסתר על ידי סם זה היה יכול להיות כי היה דבר שלא היה נודע כי יש סם שמאכיל אותו שלא ימות מיד אלא עד שמנה או עשרה ימים ואם ימות על הדרך הזה לא היו אומרים כי על ידי סם המות מת : (כב) לכן כה אמר ה'. הבחורים ימותו בחרב . הבחורים שיבטחו בגבורתם ויצאו להלחם ימותו בחרב: בניהם ובנותיהם ימותו ברעב . בעיר וזכר הבנים ולא האבות כי האבות אם ישיגו דבר מאכל יאכלו הם כי חייהם קודמים לחיי בטנם ולא עוד אלא שיאכלו בשר בניהם ובנותיהם מפני הרעב : (כג) ושארית. אנשי ענתות ילקו יותר משאר ישראל לפי שהיה להם לחזק יד ירמיהו שהם קרוביו ובני עירו והם היו אומרים להמיתו אם ינבא בשם ה': שנת פקדתם . שנת החרבן שהיתה שנת תשע עשרה לנבוכדנצר שפקד האל עליהם את עונם וחרבה הארץ וגלו הנשארים מן החרב ומן הרעב ואמר כי אנשי ענתות לא תהיה להם שארית ואף על פי שנגזרה עליהם גזרה שלא תהיה להם שארית בעת שחלה עליהם הגזרה ולכדו האויבים את העיר עשו תשובה והיתה להם שארית והוא אמרו רז"ל וכן מצאנו בשוב גלות בבל אנשי ענתות מאה עשרים ושמונה : (א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך כלומר שאם אומר שאריב אליך . לא יתכן שאתה צדיק ואין לי לחלוק בזה : אך משפטים אדבר אותך . אך אדבר עמך כאדם הנשפט על חברו ונושא ונותן בטענות הנידונין כי אני נבוך בזה : מדוע דרך רשעים צלחה . כי היו בישראל רשעים מצליחין וכה"י זכאי את ה' מלמידן וגו' כבעמוד : (ב) נטעתם. משל על הצלחתם שהיא קיימת והולכת וגדלה ובאמרו נטעתם הראה כי טובת הרשעים תבא להם מאת האל לא שהיא להם דרך מקרה וכן אמר בתורה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו כתרגומו : שרשו . מבנין פעל הכבד אשר על דרך המרובע וכן בל שורש בארץ גזעם : קרוב אתה בפיהם. אם יקראוך בתפלה או יזכרוך בשבועה לשקר הוא כי אתה רחוק מכליותיהם ואינם חושבים כי כיוך ואתה עוכהם ושאתה המטיב והמריע וי"ת קריבין פתגמי אוריתך וגו' כבעמוד :

יט וַאֲנִי כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף יוּבַל לִטְבוֹחַ וְלֹא־יָדַעְתִּי כִּי־עָלַי ׀ חָשְׁבוּ מַחֲשָׁבוֹת נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ וְנִכְרְתֶנּוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וּשְׁמוֹ לֹא־יִזָּכֵר עוֹד׃ כ וַיהוָה צְבָאוֹת שֹׁפֵט צֶדֶק בֹּחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי׃ כא לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ לֵאמֹר לֹא תִנָּבֵא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא תָמוּת בְּיָדֵנוּ׃ כב לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיהֶם הַבַּחוּרִים יָמֻתוּ בַחֶרֶב בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יָמֻתוּ בָּרָעָב׃ כג וּשְׁאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם כִּי־אָבִיא רָעָה אֶל־אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת שְׁנַת פְּקֻדָּתָם׃

יב א צַדִּיק אַתָּה יְהוָה כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה שָׁלוּ כָּל־בֹּגְדֵי בָגֶד׃ ב נְטַעְתָּם גַּם־שֹׁרָשׁוּ יֵלְכוּ גַּם־עָשׂוּ פֶרִי קָרוֹב אַתָּה

ג'. ד' | פ' | ג"ז | ל' | ט"ז בטעם נ"נסיפרא. ד' | ט"ו בטעם בסיפרא | ל' ר"פ | ג'. ו' | ב'. ג'

עוֹבָדֵיהוֹן : יט וַאֲנָא כְּאִימַר בְּחִיר דִּלְנִכְסְתָא מִתּוּבַל וְלָא יְדַעִית אֲרֵי עֲלַי חֲשִׁיבוּ עֵשְׁתּוֹנִין בִּישִׁין אָמְרִין נִרְמֵי סַמָּא דְמוֹתָא בְּמֵיכְלֵיהּ וּנְשֵׁיצֵינֵיהּ מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּשְׁמֵיהּ לָא יִדְּכַר עוֹד : כ וַייָ צְבָאוֹת דָּיֵן קְשׁוֹט גְּלַן קֳדָמוֹהִי כּוּלְיָן וְלִבָּא אֶחֱזֵי פּוּרְעָנוּת דִּינָךְ מִנְּהוֹן אֲרֵי קֳדָמָךְ אֲמָרִית יָת עֶלְבּוֹנִי : כא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל אֱנָשֵׁי עֲנָתוֹת דְּבָעַן לְמִקְטְלָךְ דְּאָמְרִין לָא תִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וְלָא תְמוּת בִּידָנָא : כב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָאֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן עוּלֵימֵיהוֹן יִתְקַטְלוּן בְּחַרְבָּא בְּנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן יְמוּתוּן בְּכַפְנָא : כג וּשְׁאָרָא לָא יְהֵי לְהוֹן אֲרֵי אַיְתֵי בִּישְׁתָּא עַל אֱנָשֵׁי עֲנָתוֹת שְׁנַת סוֹעֲרָן חוֹבֵיהוֹן : א זַכַּאי אַתְּ יְיָ מִלְמֵידַן לְקֳבֵל פִּתְגָּמָךְ בְּרַם שְׁאֵילַת דִּינִין אֲנָא שָׁאֵיל מִן קֳדָמָךְ מָה דֵין אוֹרַחַת רַשִׁיעַיָּא מַצְלְחָא שְׁלַן שְׁלֵיוָא כָּל מְשַׁקְּרֵי שְׁקָר : ב קַיֵּמְתִּינוּן אַף תַּקִּיפוּ עֲתָרוּ אַף קְנוֹ נִכְסִין קְרִיבִין פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָךְ בְּפוּמְהוֹן וּרְחִיקָא דַּחַלְתָּךְ

(יט) ואני ככבש אלוף אשר יובל לטבוח : יובל . לפי שאני מודיעם הרעה הם אומרים להרגני . ככבש אלוף דונש ויהודה בן קוריש פתרוהו ככבש ופר אשר יובל לטבח ואלוף כמו שגר אלפיך (דברים כח) ואע"פ שלא נאמר אלוף יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג) כסוס עגור כן אצפצף (ישעיה לח) ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול (ע' בתהלים נ"ה בפרש"י) ויונתן מסייעו שתירגם כאימר בחיר : נשחיתה עץ בלחמו נרמי סמא דמותא במכליה : (כ) אראה נקמתך מהם . את אנשי ענתות היה מקלל : (כג) אל אנשי ענתות . כמו על אנשי ענתות : (א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך . כשאתווכח עמך ידעתי כי תצדק בדבריך אך חפץ אני לדבר משפטים אותך להודיעני דרכך : מדוע דרך רשעים צלחה . שנתת גדולה לנבוכדנצר הרשע ותצליחהו להחריב ביתך. ד"א על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר : שלו . לשון שלוה

ולא ידעתי ה' בקריאה וסי' ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו . ויאמר המלך שלום . ואני ככבש אלוף יובל לטבוח . המליכו ולא ממני. ובצלעי שמחו ונאספו : על אנשי ד' בקריאה וסי' וישמהו שאול על אנשי המלחמה. ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים . אחברו דירמיה . כה אמר ה'

תולדות אהרן ככבש אלוף. עקרים מ"ד פט"ו: צדיק אתה ה'. סנהדרין נו עקדה שער לו עקרים מ"ד פט"ו :

מצודת דוד

לא טובים ובגמול תבא הרעה : (יט) ואני . ר"ל לא מדעתי אני גוכך לנבאות עליהם הרעה כי יד ה' היתה חזקה עלי ללכת אליהם ולנבאות ואני ככבש ואלוף אשר כל אחד מהם יובא לטבוח שלא מרצונו כי אין חפצי לנבאות עליהם רעה : ולא ידעתי . ולא אדע מה פשעי בזה אשר המה חשבו עלי מחשבות רעות ואומרים נשחית מאכלו בעץ סממית ר"ל נשים סם המות במאכלו ובזה נכרית אותו מארץ חיים כי ימות ואין לו ולא יזכר עוד שמו : (כ) וה' צבאות . אבל אתה ה' צבאות הלא אתה שופט צדק ובוחן לדעת מחשבות כליות ולב ותדע שאין שמחה בלבי בהנבאות להם הרעה : אראה . לכן אראה הנקמה שתקח מידם : כי אליך . לבד אליך אני מגלה את הריב שיש לי עמהם אבל הוכחתים על זה להודיעם שאני יודע מחשבתם : (כא) המבקשים . אשר הם מבקשים לקחת את נפשך : לאמר . אשר אומרים לך לא תנבא בשם ה' ואז לא תמות בידינו : פוקד . אזכור להם עוונם להשיב גמול : (כב) הבחורים . ההולכים במלחמה : בניהם . הקטנים : (כג) שנת פקודתם . השנה אשר אזכור עליהם עוונם להשיב גמול : יב (א) צדיק . אמר הנביא ידעתי ה' שאתה צדיק בדבר אשר אריב אליך אך אדבר עמך דברי ויכוח וכאומר עכ"ז התשובה למען דעת את הטעם והסבה לא על היותי מסופק אם צדיק אתה בדינך : מדוע . וחוזר דברי מדוע דרך רשעים מצלחת וכל הבוגדים יושבים בשלוה ואמר זה ברפוה בנבואה מרבים ממשלת נבוכדנצר : (ב) נטעתם . מיד כשנטעתה בשרש גזעם ר"ל מאז בא להם הגדולה : ילכו . והם הולכים ומתפשטים ועשיו פירות מרובות ר"ל בנים ובני בנים יורשים הגדולה : קרוב אתה בפיהם . גם כי בפיהם מראים עצמם יראים את האל זהו מן השפה ולחוץ אבל רחוק אתה ממחשבות כליותיהם

מצודת ציון

(דברים טו) : (יח) מעלליהם . מעשיהם : (יט) אלוף . כמו ואלוף ונחסר הוי"ו והוא ספר כמו שגר אלפיך (שם ז) : יובל . יובא כמו יובל שי (ישעיה יח) : לטבוח . לשחוט : עץ בלחמו . כמו בעץ לחמו ועץ ר"ל מין עץ שהוא סם המות ועליו נאמר ויורהו ה' עץ (שמות טו) והיה נס בתוך נס כמ"ש רז"ל : בלחמו. כל מין מאכל קרוי בשם לחם : (כ) בוחן . מל' בחינה ונסיון : כליות . בהם מקום העצה : גליתי . מל' גלוי : (כב) פוקד . ענין זכרון : (כג) ושארית . ענין שיור : (א) משפטים . ענין וויכוח : צלחה . מל' הצלחה : שלו , מלשון שלום

בְּפִיהֶם וְרָחוֹק מִכִּלְיוֹתֵיהֶם׃ ג וְאַתָּה יְהוָה יְדַעְתָּנִי תִּרְאֵנִי וּבָחַנְתָּ לִבִּי אִתָּךְ הַתִּקֵם כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהַקְדִּשֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה׃ ד עַד־מָתַי תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְעֵשֶׂב כָּל־הַשָּׂדֶה יִיבָשׁ מֵרָעַת יֹשְׁבֵי־בָהּ סָפְתָה בְהֵמוֹת וָעוֹף כִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת־אַחֲרִיתֵנוּ׃ ה כִּי אֶת־רַגְלִים ׀ רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תְּתַחֲרֶה אֶת־הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן׃ ו כִּי גַם־אַחֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ גַּם־הֵמָּה בָּגְדוּ בָךְ גַּם־הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא אַל־תַּאֲמֵן בָּם כִּי־יְדַבְּרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת׃ ז עָזַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי נָטַשְׁתִּי אֶת־נַחֲלָתִי נָתַתִּי אֶת־

ל' וכ"כ · ב'. ב' וכסיפרא ועיין · ל' ז' רפין. ל' וג' חסר בלישנא · ל'. ל' · ל'. ב'. ל' · ל'. ס' · ב'. מ"ל · י"ב פסוקים גם גם גם · ב' מ"ל

מכוליתהון : ג ואת יי כולא ידיע וגלי קדמך דאת בחר לנביא דרעון בדחלתך דרשיעיא אתקנינון בענא לנכסתא וזמנינון ליום קטולי : ד עד אימתי תחרוב ארעא ועשבא דכל חקלא ייבש מחובי רשיעיא דיתבון בה סף בעירא ועופא ארי אמרו לא גלי קדמוהי סופנא : ה דנא תיובתא לירמיה נביא על בעותיה נביא את דמי לגברא דרהט עם רגלאה ולאי ואיכדין את מדמי למרהט כל קביל סוסותא בבקעתא ובארעא שלמא את מתבטח ונפיל ואיכדין את מדמי למעבד כל קביל חיות ברא די ברום ירדנא ואם על טבון דאנא מוטב לנבוכדנאצר מלכא דבבל דגלאה נביא את חזי ומתמיה ומנפון דאחזיתך מה דאנא עתיד למעבד לאבהתך צדיקיא דמן עלמא דרהטו כסוסותא למעבד עובדין טבין קדמי ואף אברית להון דאיתי על בניהון ברכן ונחמתא כמיא דנחתין שטוף לירדנא : ו דהא ירמיה בעי עליהון רחמין ארי ית אחך ובית אבוך אף אינון שקרו בך אף אינון אמרו עלך מילין בישין לא תהימן בהון ארי ימרון עלך פתגמין תקנין : ז שבקית ית

צבאות על אנשי ענתות : תראני ב' וסי' אגוע ועין לא תראני . ואתה ה' ידעתני תראני ובחנת לבי : ובחנת ב' וסי' בחון נתתיך . ה' ידעתני תראני ובחנת לבי : י"ב פסוקים אית בהון גם גם גם וסימן גם תבן גם מספוא רב עמנו . ויצו גם את השני גם את השלישי . ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער . לא איש דברים אנכי . גם צאנכם גם בקרכם קחו . משול בנו גם אתה . וישאל שאול בה'. כי גם אחיך ובית אביך . כי גם נביא גם כהן . גם תמול גם שלשום . גם לא שמעת גם לא ידעת . גם אהבתם גם שנאתם :

רד"ק

(ג) ואתה ה' ידעתני תראני . ואתה ראה אותי כמה שאני : ובחנת לבי אתך . בחנת לבי שהוא אתך לא כלבם שאתה רחוק ממנו אם כן למה הם בטוב ואני ברע : התיקם כצאן לטבחה . כמו עד התיקנו אותם מן העיר אמר אלו השלוים הרשעים התיקם ממקום רגלם לרעתם כצאן לטבחה : והקדישם . והזמינם ליום הרגה . ליום שיהיה בו הרג רב והוא יום החרבן הזמינם לחרב ולא יהיה להם מקום להנצל מן ההרג ואז יודע לעולם כי רשעתם גרמה להם אבל עתה יש מבוכה בהצלחתם : (ד) עד מתי תאבל הארץ . עד מתי יהיה זה שהוקדשו אלה ליום הרג' כשתאבל הארץ והוא יום החרבן : ועשב כל השדה ייבש . זה על דרך ההפלגה וכן ספתה בהמות ועוף ומפני מה תאבל ותשחת הארץ מרעת יושבי בה כי אמרו הדין נותן שלא יגלו אלה הרשעים השלוים מיום הרגה כי הם אומרים בשלותם לא יראה אחריתנו הם יאמרו נגד נביאי האמת האל יביא אחריתכם לרע אף על פי שאתם שלוים עתה והם אומרים לא יראה האל אחריתנו כי אינו משגיח בנו ובמעשינו . ואינו יודע מה אחריתנו : ספתה . ענין כליון כמו האף תספה צדיק עם רשע אלא שהוא פעל יוצא וזה פעל עומד והנה שאל ירמיהו על הצלחת הרשעים ולא השיבו האל : (ה) כי את רגלים . פי' אדוני אבי ז"ל כלו זה הפסוק תשובת שאלתו שלא יהרהר אחר מדות הקב"ה אמר ועל מה ששאלתני אני משיבך זה המשל כי אני רואה אותך שרצת עם רגלים כמותך והלאוך כי רצו יותר ממך ולא היה בך יכולת להשיגם והלאוך במרוצתם להשיגם : ואיך תתחרה את הסוסים . ואיך תתערב עם הסוסים לרוץ עמהם וזה פי' המשל הנה אתה בין בני אדם כמותך ואינך יודע דעתם וסודותם שהרי אמרו להמיתך שם ואתה לא ידעת ולא הרגשת בהם אם לא הודעתיך ואתה איך תרצה לדעת דעתי וסודותי בהנהגת העולם בהצלחת הרשעים ורעת הצדיקים בעולם הזה לפיכך שתוק ואל תהרהר אחר מדותי והוסיף לו ודע על המשל לדבר לו על הענין עצמו וכלל בו מראש הפסוק ענין עצמו ואמר לו אני רואה אותך חלוש ונלאה בשליחותי וצריך שתחזק עצמך ולכך כי אני רואה כי רצת את רגלים כמותך והם אנשי ענתות שהם בני משפחתך ובמדרגה אחת עמך לענין גדולה והם הלאוך והפחידוך להמיתך ואיך תתחרה את הסוסים כשתלך לירושלם שהם שרים גדולים וגם המלך שם איך תתנהג עמהם צריך אתה שתתחזק שלא תפחד מהם ותדבר להם שליחותי בלא מורא והוסי' לו עוד ואמר ובארץ שלום אתה בוטח פירוש אתה בוטח באנשי ענתות שהי' ראוי שתהיה לך ארץ שלום והיה לך לבטוח בהם שיצילוך מיד המבקשים להרע לך כי הם קרוביך ובני עירך ומדרך העולם שהקרובים ובני עיר אחת שנתגדלו ביחד להגן זה על זה ושיתאהבו האחד על חברו עד שיתמסרו למות על אהוביהם או קרוביהם ואתה לא תוכל לעשות זה כי הם מערימים אליך להמיתך : ואיך תעשה בגאון הירדן . כלומר במקום שמתגאין גלי הירדן והוא משל על שרי יהודה וירושלים והמשילם לגאון הירדן לפי שהוא הנהר שבתוך ארץ ישראל כי פרת בגבול ארץ ישראל הוא ויתכן לפרשו על נבוכדנצר שעתיד להעמיד חיילותיו בארץ ישראל מעבר לירדן ואמר לו לירמיה ואם אתה מפחד מהם שהם מעטים איך תעשה במי שהוא דומה לגאון הירדן ויונתן גם כן פי' הפסוק לפי תשובת השאלה שהוא מיושב על הענין וכן תרגמו הא היובתא לירמיה וגו' כבעמוד : (ו) כי גם . בגדו בך . כי היית בוטח בהם ואמרו להאכילך סמים : קראו אחריך מלא . קבוץ כלומר שתקבצו אחריך לירא(ך) ולהכלך אם המונה להם וכן מלא רעים קבוץ רעים שיתקבצו אחרי האריה : אל תאמן בם . אם יקרבוך וידברו אליך טובות אל תאמן בם כי שקר הם דוברים כי דעתם כדי שתקרב אלהם ותסור בבתיהם לאכול ולשתות עמהם ודעתם להאכילך או להשקותך סם המות וי"ת ודהא ירמיהו בעי עליהון רחמין וגו' כבעמוד ורבי' האי פירש מלא מן המלות שמפרשין אותן בהפכן כלומר חסר בכל דבר כמו שאומרים לסמיא סגי נהור ואדוני אבי ז"ל פי' מלא מן אשר מלאו לבו אומרים עליך שלא בפניך שאין לך שום יראה בעולם שהם אומרים לך לא תנבא בשם ה' ולא תמות בידינו ואתה מוסיף עוד לנבא ולא השתדלת מן המיתה : (ז) עזבתי את ביתי . אמר לאל כאדם הנוסס על אבדתו את ביתי זה בית המקדש נחלתי זה ישראל כמו שאמר יעקב חבל נחלתו : ידידות נפשי

רש"י

שלוה : (ג) ואתה ה' ידעתני . גם על אנשי ענתות העומדים עלי עורר פי' אתה ידעתני : התיקם כצאן לטבחה . נתקם מן החיים למות דישפאקא"ש בלעז כמו עד התיקנו אותם מן העיר (יהושע ח) : והקדשם . הזמינם : (ד) עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש . עד כאן דברי הנביא ורוח הקודש משיבתו מרעת יושבי בה ספתה בהמות ועוף : תאבל . תחרב : ספתה . פונידי"א בלעז : כי אמרו . יושבי הארץ הזאת . לא יראה את אחריתנו . אין גלוי לפניו מה יהיה בסופינו : (ה) כי את רגלים רצתה וילאוך . קרוביך הכהנים כמותך ואנשי עירך באים להרגך : את רגלים . עם רגלים פיאונידש בלעז : ואיך תתחרה את הסוסים . לרוץ את הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהנים באים להרגך כל שכן שיקומו להרגך שרי יהודה והוא קשים עליהם ...היא הגלות הלוי"ב וכן ת"י דנא תיובתא וגו' . ומדרש רבותינו אם על שכר שלש פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבודו בימי מרודך בלאדן אתה תמה שהרביתי גדולתו כל כך מה תתמה עוד כשתראה שילום שכר שאבות לצדיקים שרצו לפני כסוסים : תתחרה . אאטירי"ש בלעז : ובארץ שלום אשר אתה בוטח . שם הלאוך : ואיך תעשה בגאון . שרי יהודה . וגאון הירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות ונמרים וכן למדנו יונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מדמי לקבל חיות ברא די ברום ירדנא וכנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן מט) ת"י בשתי מקומות כאריה דסליק מרום ירדנא : (ו) קראו אחריך מלא . קבוצת אנשים : (ז) ידידות נפשי .

פס

מצודת ציון

שלוה : בוגדי בגד . ענין מרוד ומרד : (ב) מכליותיהם . מל' כליות : (ג) התיקם . ענין העתק : והקדישם . ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב) : (ד) תאבל . ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כד) : ספתה . ענין כליון כמו אסף אסיפם (לעיל ח) : אחריתנו . מלשון אחרית וסוף : (ה) רצתה . מל' ריצה ורדיפת ההליכה : וילאוך . ענין עייפות כמו ומה הלאתיך (מיכה ו) : תתחרה . ענין הדמות והתערב כמו אל תתחר במרעים (תהלים לז) : בגאון . ענין גבהות ורוממות ורצה לומר ככר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות כמו שנאמר הנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן מט) : (ו) מלא . ענין קבוץ כמו קראו מלאו (לעיל ד) : (ז) נטשתי . ענין עזיבה : ידידות

מצודת דוד

כליותיהם ולא יאמינו בך באמת : (ג) ידעתני . הלא ידעת אותי ותראה לבי ובחנת אותה אם היא אתך להאמין בך ר"ל מכיר אני בעצמי שנגלה לך תעלומות לב וא"כ יודע אתה שרחוק אתה מכליותיהם כי אין דבר נעלם ממך : התיקם . לכן העתיקם מהצלחתם אל הטבחה כצאן הזה והזמינם ליום הרגה : (ד) עד מתי . זהו תשובת המקום כאומר הלא הומעד להיות רעות מרדות על ישראל להיות שבע אשר כי עד מתי תהיה הארץ נשחתה ועשב יבשה בסבת רשעת יושבי בה וכלתה בהמות ועוף כי לא תרביה הארץ גמול שעם באומרם שאין אני רואה אחריתם לדעת מה יהיה בסופם וכאומר וכי כן תהיה הארץ נשחתה עד עולם לכן יבא נ"נ ויגלה אותם מהארץ וימורק עונם ויבואו אל הארץ ותהיה אז ארץ חמדה כנאה : (ה) כי את רגלים רצתה . לפי שירמיה לא היה עדיין מכיר בפועל מרבית רשעת בני יהודה וירושלים לכן אמר לו במשל הלא התחברת לרוץ יחד עם אנשים הולכי רגל כמותך והנה הם הלאוך כי נעשית עיף ויגע לרוץ בשוה להם : ואיך תתחרה . איך תתערב להדמות לרוץ יחד עם רוכבי סוסים ור"ל הלא אנשי ענתות המה קרוביך וכמה מהרעות עשו עמך עד שתפחד מפניהם ומה עוד תראה אם תתחבר עם אנשי ירושלים ושריהם כי אז תכיר ברשעתם כפלים מבני ענתות וכאומר ועל כי גדלה רעתם מהצורך הוא להשפיל את נ"נ לבוא עליהם ולהשחיתם : ובארץ שלום . עתה בא לפרש המשל ואמר בהיותך בארץ שלום בענתות עם קרוביך וכי אתה בוטח בהם שלא יעשו עמך רעה ואיך א"כ תעשה בשכון בגאון הירדן שהוא מעון אריות ר"ל איך תעמוד מול אנשי ירושלים ושריה : (ו) בגדו בך . ושמה לך לאויבים : קראו וגו' . אספו קבוצת אנשים לרדוף אחריך : אל תאמן בם . שכמה אוהבים אותך עם שמדברים עמך דברים טובים ורכים ומהם תקח ראיה לרשעם

רשי

עם סגולתי : (ח) נתנה עלי בקולה . עלתה לפני צעקת חמסיה : (ט) העיט צבוע. הה"א תמוה לכך הוא נקוד פתח הכי הם עוף צבוע מגואל בדם שאר העופות מאספים עליו . ד"א העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות מאספים עליו ואוכלו ששונאים אותו : העיט סביב עליה . שמא עוף שמים הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביביה : התיו . בואו : (י) רועים רבים . ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר כמו שנאמר למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם (לעיל ו) : בססו . ל׳ מרמס וכן והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י) : חלקת . קנפניי״א בלעז : (יא) אבלה עלי . לפני : (יג) זרעו חטים וקוצים קצרו . התפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא נרו להם ניר תשובה ומעשים טובים לכך זרעו אל קוצים . ספר שנקוד בו זרעו בחיריי״ק הזיי״ן שיבוש הוא . נחלו . ל׳ חולי נחלו במכאובם וצעקתם לפני ולא יועילו : מתבואותיכ׳. ממעשיכ׳: (יד) שכיני הרעים . מצרים עמון ומואב וצור וצידון שהיו שכני ארץ ישראל ומזיקין אותם: (טו) אשוב ורחמתים . כולן לקו סמוך לחורבן הבית ובכולם נאמר ושבתי את שבות בספר זה

יְדִדוּת נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ׃ ח הָיְתָה־לִּי נַחֲלָתִי כְּאַרְיֵה בַיָּעַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שְׂנֵאתִיהָ׃ ט הַעַיִט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי הַעַיִט סָבִיב עָלֶיהָ לְכוּ אִסְפוּ כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה הֵתָיוּ לְאָכְלָה׃ י רֹעִים רַבִּים שִׁחֲתוּ כַרְמִי בֹּסְסוּ אֶת־חֶלְקָתִי נָתְנוּ אֶת־חֶלְקַת חֶמְדָּתִי לְמִדְבַּר שְׁמָמָה׃ יא שָׂמָהּ לִשְׁמָמָה אָבְלָה עָלַי שְׁמֵמָה נָשַׁמָּה כָּל־הָאָרֶץ כִּי אֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב׃ יב עַל־כָּל־שְׁפָיִם בַּמִּדְבָּר בָּאוּ שֹׁדְדִים כִּי חֶרֶב לַיהוָה אֹכְלָה מִקְצֵה־אֶרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ אֵין שָׁלוֹם לְכָל־בָּשָׂר׃ יג זָרְעוּ חִטִּים וְקֹצִים קָצָרוּ נֶחְלוּ לֹא יוֹעִלוּ וּבֹשׁוּ מִתְּבוּאֹתֵיכֶם מֵחֲרוֹן אַף־יְהוָה׃ יד כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה עַל־כָּל־שְׁכֵנַי הָרָעִים הַנֹּגְעִים בַּנַּחֲלָה אֲשֶׁר־הִנְחַלְתִּי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנְנִי נֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם וְאֶת־בֵּית

רְטֵישִׁית יָת אַחְסַנְתִּי וּמְסָרֵית יָת עַמָּא דַהֲוָה חֲבִיב קֳדָמַי בְּיַד סַנְאוֹהִי׃ ח הֲוַת קֳדָמַי אַחְסַנְתִּי כְּאַרְיָא בְּחוּרְשָׁא סְלִיקַת עֲלַי אִתְרְגוּשְׁתַּהּ עַל כֵּן רְחֵיקְתַּהּ׃ ט כְּעוֹפָא דְמִתְבַּדַּר כֵּן אִתְבַּדְּרַת אַחְסַנְתִּי קֳדָמַי וּכְעוֹפָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִתְכַּנְשׁוּן עֲלַהּ דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא מִסְחוֹר סְחוֹר מַלְכֵי עַמְמַיָא וּמַשְׁרְיָתֵיהוֹן יֵיתוּן עֲלַהּ לְמִבְזַהּ׃ י מַלְכִין סַגִיאִין קְטָלוּ עַמִּי דוּשִׁישׁוּ יָת אַחְסַנְתִּי יְהָבִין יָת אַחְסָנַת חֶמְדָּתִי לְמַדְבַּר צָדוּ׃ יא שַׁוְיוּהָא לְצָדוּ אִתְאַבְּלַת קֳדָמַי חֲרוּבַת צְדִיאַת כָּל אַרְעָא לֵית אֱנָשׁ דְמִשְׁוֵי דַחַלְתִּי עַל לִבָּא׃ יב עַל כָּל נִגְרִין בְּמַדְבְּרָא אֲתוֹ בָזוֹזִין אֲרֵי חַרְבָּא קֳדָם יְיָ מְקַטְּלָא מִסְיָפֵי אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא לֵית שְׁלָמָא לְכָל בִּשְׂרָא׃ יג לָא תְהוֹן דָמֵין לְדִזְרְעוּ חִטִּין עַל כֵּיף וְלָא מַשְׁכְּחִין לְמִכְנַשׁ אֱלָהֵין כּוּבִין וּמַעַלְלָתְהוֹן לֵית לְהוֹן הֲנָאָה וְתִבְהֲתוּן בְּעוֹבָדֵיכוֹן בְּמֵיתֵי עֲלֵיכוֹן תְּקוֹף רוּגְזָא דַיָי׃ יד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל כָּל מְגִירַיָא בִּישַׁיָא דְמַנְזְקִין בְּאַחְסַנְתָּא דְאַחְסֵנִית יָת עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מְטַלְטֵיל לְהוֹן מֵעַל אַרְעֲהוֹן.

ל׳ וחסר. כ׳ חסר וי״ו. ה׳ ר״פ · ל׳ וכ׳ · ג׳ · כ׳ א׳ חסר וא׳ מ״ל · ג׳ · ל׳ · ה׳ · ה׳ · ז׳ · ל׳. כ׳. כ׳ חסר ג׳ וחסר · ל׳ · י״ח בטעם בסיפרא · ל׳ · ו׳ דסמיכי · ל׳ וחסר

רדק

נפשי אהבתיה אהבה עזה ועתה בעונותיה נתתיה בכף אויביה : (ח) היתה . כאריה ביער . כשואג האריה ביער ונותן קולו וישמעו העוברים ושבים הקול יעזבו דרך היער או הסמוך לו כן עזבתי אני את נחלתי כי היתה לי כמו האריה ביער השואג בלילה ונתינת קולה ושאגתה היא צעקת העשוקים מפני החמס או נתינת קול עובדי עכו"ם בבתי האלילים כמו שנאמר במעשה אליהו עם אחאב ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואומר ויקראו בקול גדול : על כן שנאתיה . ונטשתי׳ כי נלאתי נשוא עוד מעשים הרעים : (ט) העיט . שעיהם הה"א בפתח כי היא לשאלה ופירש אדוני אבי ז"ל הפסוק כן העיט צבוע בדם חללים יהיה סביב על נחלתי שבחרתי לי ואחר שישבע העיט יבאו כל חיות השדה לאכול כמו שנאמר לכו אספו כל חית השדה התיו לאכלה אמר לעופות אחר שתשבעו אתם לכו אספו כל חית השדה בעבור כי כן מנהג העופות יבאו על החללים תחלה כי הם יראו בעופפם כמו שאמר באשר חללים שם הוא והחיות רואות העופות צבועים מדם החללים ויתורו ממקומם : התיו . הה"א תמורת אל"ף אתיו אקחה יין שובו אתיו וענינו כמו באו והחיות הן משל על האומות שבאו עם נבוכדנצר להחריב לירושלם כאילו עשו להם אות ורימזו להם גם שיבאו והוא משל העיט הצבוע לחיות והוא דבר הנבואה : (י) רעים רבים . מלכי גוים שבאו עם נבוכדנצר והמלך כמו הרועה לצאן והפ"י מלכין סגיאין קטלו עמי : כרמי . ישראל כמו שאמר כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל : בססו . רמסו : (יא) שמה . נבוכדנצר ואע"פ שלא זכרו הרי זכר רועים רבים והוא היה בראש והוא שם החלקה לשממה : אבלה עלי שממה . שם אחר כנסת ישראל שהיא שממה התאבלה עלי על שממותיה לאמר שאני השימותיה : כי אין איש שם על לב. למה התרבה כי אין איש מהם שם על לב דברי ותוכחותי שהייתי מוכיח אותם ע"י הנביאים ולא שמו על לבם ולא שמעו אליהם וי"ת הרי לית אנש דמשוי דחלתי על לבא : (יב) על כל שפים במדבר . מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר כמו שפירש ושפים הם המקומות הגבוהים כמו הרים וגבעות גם לשם שהוא מן היטוב באו שודדים : חרב לה׳ אכלה . כמו אוכלת אמר בזה ובזה כמו אם אכלה אכל כרוב יאמר על משקל פעלת והסרג הוא אכילת החרב כמו וחרבי תאכל בשר כזה וכזה תאכל חרב : מקצה ארץ ועד קצה הארץ . כי גם בשאר המקומות תהיה כי בכולם פשטה יד נבוכדנצר וחרבו הוא ה׳ כי הוא העיר את חרבו עליהם והנביא התנבא על אחת מהן טרם בא לה הפורענות כמו שכתוב בזה הספר וזהו שאמר אין שלום לכל בשר : (יג) זרעו חטים וקוצים קצרו . אמר הנביאים זורעי׳ חטים בכם ישראל שאתם נקראים חלקתי כמו שאמר למעלה והנה הנביאים זרעו חלקה חטים הם דברי הנבואה : וקוצים קצרו . כי לא נמשו להם בחלקם כי אם קוצים אלו הם מעשים רעים שדומין לקוצים : נחלו לא יועילו . ונחלו הנביאים על זה כי לא הועילו מעשיהם : ובשו מתבואותיכם . היה להם לנביאים בשת מתבואותיכם שהיו מיחלים שיהיו חטים והיו קוצים ונחלו הנביאים על זה מחרון אף ה׳ מפחדם מחרון אף ה׳ העתיד לבא עליכם מפני מעשיכם הרעים ואמר ירמיהו משל זה על החלקם כמו שאמר ישעיהו משל דומה לו על הכרם שאמר ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים וישראל הם שנקראו כרם ה׳ וחלקת ה׳ ואדוני אבי ז"ל פירש זרעו ישראל חטים והוא משל על הממון הרב שהיו שולחים למלכי מצרים שיהיו להם לעזרה ושיבאו לעזרתם מפני מלך בבל ובטחונם על משענת קנה רצוץ זהו וקוצים קצרו נחלו ולא יועילו נחלו מרוב ממון שנתנו ולא היה להם בו שום תועלת ופי׳ בשו מתבואותיכם נווי כלומר יש לכם ליבוש מתבואותיכם שהם קוצים וי"ת לא תהון דמין לדזרעו חטין וגומר כבעמוד : (יד) כה אמר ה׳ על כל שכני הרעים . הם פלשתים ועמון ומואב וצר וצידון שהיו שכנים לארץ ישראל והיו מריעים להם ואמר שכני כי ישראל הם חלקו וכרמו והנה הם שכניו : הנוגעים . פירוש להרע וכן כל הנוגע באיש הזה כתרגומו

לכל בשר ז׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר קרח : כה אמר י"ה בטעמא בספרא וסי׳ מה מצאו אבותיכם בי עול . אל יתהלל חכם בחכמתו . אל דרך הגוים אל תלמדו . ארור הגבר . עמוד בחצר . על כל שכני הרעים . עשו משפט וצדקה . כתבו את האיש . הנני שב שבות . קול ברמה נשמע נהי . מנעי קולך מבכי ועיניך . נותן שמש לאור יומם . עוד ישמע במקום הזה . אם ימדו שמים . אל תשיאו . את פרעה הפרע . תאמר אליו . סים

תולדות אהרן ידידות נפשי. מנחות נג: נחלתי כאריה. תענית טז זבחים קטו (מגלה עב): נתנה עלי. (תענית סה): כל שכני. ברכות ח :

מצודת דוד

לרשעת כל העם הזה ומוסב למעלה לומר בעבור כ"ז נתתי הכח ביד נ"נ להיות משסה ועמי : (ז) עזבתי . לכן עזבתי את בהמ"ק : נחלתי . הם ישראל כמ"ש יעקב חבל נחלתו (דברים לב) : את ידידות נפשי . את ישראל שהיו אהובים לפני מסרתים ביד האויב וכפל הדבר במ"ש : (ח) כאריה ביער . עדת ישראל היו לפני כאריה ביער הטורף כל בשר כי כן המה שורפים ומאבדים זה את זה : נתנה עלי . מדברת למולי בקול רם ובגאות רוח : (ט) העיט צבוע . וכי ישראל המה לפני כעיט הצבוע בעלת גוונים המשונה לכל העופות וקבוצת העופות הדורסים תחנה סביב עליה לאכלה ועוד יוסיפו לזרז זא"ז לומר אספו החיות אשר יבואו גם המה לאכלה כי כן אנשי נבוכדנצר שונאים את ישראל ומזרזים אלה לאלה לכלותם : (י) רועים רבים . עכשיו יפרש אמריו ויאמר רועים וכו׳ ר"ל מלכי הכשדים משחיתים את ישראל : בוססו . רמסו חלקת שדי ר"ל החריבו ארצי : נתנו וכו׳ . את החלקה החמודה לי שמו להיות מדבר שממה : (יא) שמה . נבוכדנצר המחריב שם את ארצי לשממה והנה הארץ השוממה מתאבלת לפני : נשמה . ר"ל עכ"ז לא ארחם ותהיה נשמה כל הארץ כי אין בה איש שם על לב להתחרט מעוונו לשוב אלי : (יב) על כל שפים . על כל המקומות הגבוהות שבמדבר באו שודדים . כי חרב לה׳ . חרב מלחמה ההוכן מה׳ היא תאכל ותאבד מקצה וכו׳ ולכל בשר לא יהיה שלום כי נ"נ יעורר מלחמות על כל העכו"ם ויכבוש את כולם : (יג) זרעו חטים . ר"ל עוד אשלח בהכשדים חצי רעב וכאשר יזרעו חטים יקצרו קוצים כי תצמיח קוצים : נחלו . מעקת רעבון נחלו ולא ימצאו רפואה מועלת : ובושו . אמר הנביא כנגדם ראוי היה לכם שתבושו מתבואתיכם שהדבר גלוי שהם במארה מחרון אף ה׳ ולא במקרה : (יד) שכני הרעים . שכני ארץ הרעים הנוגעים לרעה בנחלת ישראל : הנני נותשם . אעקור אותם מאדמתם ללכת גולה : ואת בית יהודה . וגם בית יהודה

מצודת ציון

ידידות . ענין אהבה : (ט) העיט . הוא שם עוף הדורס וכן וקץ עליו העיט (ישעיה יח) : צבוע . ר"ל בעלת גוונים ונראה כצבוע : התיו . ענין ביאה כמו שובו אתיו (שם כא) : (י) בוססו . ענין רמיסה כמו בוססו מקדשך (שם סג) : חלקתי . ענין אחוזת שדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז) : (יא) עלי . ר"ל לפני : נשמה . מלשון שממה : (יב) שפים . מקומות הגבוהות : אכלה . ענין הרג ואבדון וכן וחרבי תאכל בשר (דברים לב) : (יג) נחלו . מל׳ חולי : יועילו . מל׳ תועלת : (יד) הנוגעים . ר"ל להרע וכן הנוגע באיש הזה (בראשית כו) : נותשם . אתוש

ירמיה יב יג

יהודה אתוש מתוכם: טו והיה אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתים והשיבתים איש לנחלתו ואיש לארצו: טז והיה אם למד ילמדו את דרכי עמי להשבע בשמי חי יהוה כאשר למדו את עמי להשבע בבעל ונבנו בתוך עמי: יז ואם לא ישמעו ונתשתי את הגוי ההוא נתוש ואבד נאם יהוה:

יג א כה אמר יהוה אלי הלוך וקנית לך אזור פשתים ושמתו על מתניך ובמים לא תבאהו: ב ואקנה את האזור כדבר יהוה ואשם על מתני: ג ויהי דבר יהוה אלי שנית לאמר: ד קח את האזור אשר קנית אשר על מתניך וקום לך פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע: ה ואלך ואטמנהו בפרת כאשר צוה יהוה אותי: ו ויהי מקץ ימים רבים ויאמר יהוה אלי קום לך פרתה וקח משם את האזור אשר צויתיך לטמנו שם: ז ואלך פרתה ואחפר ואקח את האזור מן המקום אשר טמנתיו שמה והנה נשחת האזור לא יצלח לכל: ח ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ט כה אמר יהוה ככה אשחית את גאון יהודה ואת גאון ירושלם הרב: י העם הזה הרע המאנים לשמוע את דברי ההלכים בשררות לבם וילכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחות להם ויהי כאזור הזה אשר לא יצלח לכל: יא כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל ואת כל בית יהודה נאם יהוה להיות לי לעם ולשם ולתהלה ולתפארת ולא שמעו: יב ואמרת אליהם את הדבר הזה

(מסורה: ל'. ג' — ד' — כ' בתרי ליסני — ל' נעיה ב' בפסוק — ו' מ"ע — ל' — ס' חס' — י"ב ר"ס — כ' — ל' — ל'. ל' — י"ג מ"ל בכפ' — ג'. י"ג — ל'. ג' — ל' — כן בספ' מוג' י"א דגשים — ל' — ג' ר"ס. ל' — כ' — ל"כ — י"א דגשים — ל' — ט' — ד')

תרגום

וית דבית יהודה אטלטיל מביניהון: טו ויהוה בתר דאטלטיל יתהון אתוב במימרי וארחים עליהון ואתיבינון גבר לאחסנתיה וגבר לארעיה: טז ויהי אם מילף יילפון מאורחת כנשתא דעמי לקימא בשמי קים הוא יי כמא דאליפו ית עמי לקימא בשום טעותא ויתקימון בגו עמי: יז ואם לא יקבלון אולפן ואטלטיל ית עמא הדין טלטול דאבדן אמר יי: א כדנן אמר יי לי אזיל ותזבון לך זרז דכתן ותשויניה על חרצך ובמיא לא תעליניה: ב וזבניה ית זרזא כפתגמא דיי ושויתיה על חרצי: ג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי תנינות למימר: ד סב ית זרזא די זבינתא די על חרצך וקום אזיל לפרת וטמריהי תמן בשעיעות כיף גלי: ה ואזלית וטמרתיה בפרת כמה די פקיד יי יתי: ו והוה מסוף יומין סגיאין ואמר יי לי קום אזיל לפרת וסב מתמן ית זרזא די פקדתך לטמריה תמן: ז ואזלית לפרת וחפרית ונסיבית ית זרזא מן אתרא דטמרתיה תמן והא אתחביל זרזא לית ביה צרוך לכל מדעם: ח והוה פתגם נבואה מן קדם יי למימר: ט כדנן אמר יי כדין אחביל ית תקוף אנש יהודה וית תקוף יתבי ירושלם דהוה סגי: י עמא הדין דעובדיהון בישין דסריבו לקבלא ית פתגמא דאזלין בתר הרהור לבהון וטעו בתר טעות פלחי כוכביא למפלחהון ולמסגיד להון ויהון כזרזא הדין דלית בהון צרוך לכל מדעם: יא ארי כמא דמדבק זרזא בחרצא דגברא כן קריבית לפולחני ית כל בית ישראל וית כל בית יהודה אמר יי למהוי קדמי לעם ולשום ולתושבחא וקרבו ולא קבילו: יב ותימר להון ית פתגמא

רדק

בתרגומו דימק וכן הנגפים דמזיקן: הנני נתשם. גם הם יגלו כמו עמי לפיכך אל ישמחו לגלותם: אתוש מתוכם. אותם שגלו מביניהם אתוש מתוכם בשובי שבות עמי: (טו) והיה אשוב ורחמתים. כמו שנבא עליהם ירמיהו כשנבא על גלותם נבא גם כן על שובם כמו שנאמר והשבתי את שבות מואב ואמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ואמר כי כששבו יהודה ובנימן מגלות בבל שבו גם הם: (טז) והיה את דרכי עמי. הדל"ת מעמדת בגעיא והמסרה ל' געיא: בשמי חי ה'. כי מעת ששבו ישראל מגלותם לא עבדו עכו"ם ולא נשבעו בבעל ואם הם ילמדו דרכיו בזה ובזה הוא בטול עכו"ם: כאשר למדו. כי באמת ישראל לא למדו לעבוד עכו"ם כי אם משכניהם: ונבנו בתוך עמי. כי הרבה נתגיירו מהם בשובם מגלותם ושכנו בתוך בני ישראל. ונבנו יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן תרגם יונתן ויתקימון: (יז) ואם. ואבד. שלא ישובו עוד לארצם ומה שאומר בנבואת בני עמון ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון אותם שלמדו דרכי ישראל או עדיין לא שבו כדברי רבי יהושע במחלקתו של רבן גמליאל בברכות: (א) כה אמר ה'. ענין האזור אפשר שהיה ממש ועשה כן ירמיהו מה שצוהו האל והחכם הגדול מורה צדק רמב"ם כתב כי בחלום של נבואה היה כל המעשה הזה ומה שאמר לו ובמים אל תביאהו לא אדע בו טעם עדין ואם ר"ל שלא יכבסהו אחר שתגרו ימים אלא יתגרסו עם הזיעה למה לא אמר לא תכבסהו ופ"ר הענין מפורש ופירש בנקיקי הסלע בחור הסלע ויונתן תרגם בשעיעות כיף גלי ומה שאמר שילך לנהר פרת לטמנו שם לפי שהוא גבול א"י ר"ל כי כשיגלו מארץ ישראל לבבל ישחת גאונם: (ז) לא יצלח לכל. לשום דבר כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם שום חלב ושום דם: (י) המאנים. שם תאר האחד מאן בצר"י לפיכך הוא נקבוץ האל"ף בשו"א ופת"ח: ויהי כאזור. ופי' ויהיה גאונם שזכר את גאון יהודה ואת גאון ירושלם: (יב) ואמרת כל נבל ימלא יין, אמור להם גם כן זה המשל והנבל הוא כלי חרש והנבל היה להם משל לשני דברים האחד כי כמו שהנבל ימלא יין וכו' כלומר ימלא בתוכו ושהוא נבלע בדפניו כן יהיו מלאים שכרון מכל צד והשכרון הוא משל לרוב הצרות כי כמו שהשכור אין בו דעת לא ידע מה יעשה כן מי שתכפוהו הצרות הוא נבהל ונדהם ולא ידע מה יעשה והדבר השני שנמשלו בנבל כי כשיכה אדם נבל בנבל

רשי

זה: (טז) אם למוד ילמדו. אם יאמינו בה': ונבנו. לשון בנין: (א) אזור. פורצינ"ש בלעז: ובמים לא תביאהו. לכבסו כשיהא מלא זיעה כדי שיהכר לירקב: (ז) לא יצלח לכל. אינו ראוי לכלום. (י) ויהי כאזור הזה. גאונם יהיה כאזור הזה הנרקב: נבל

עולים מצפון: וקח י"ג וסי' נמסר בסדר קרח: לכל י"א דגשים בקריאה וסי' והנה נשחת האזור אשר לא יצלח. ויהי כאזור הזה אשר לא יצלח. ובידך לגדל ולחזק לכל. טוב ה' לכל ורחמיו. במספר במשקל לכל. ואחיהם לכל משפחות יששכר. לכל זמן ועת לכל חפץ. הכל כאשר לכל מקרה אחד. זה רע בכל אשר נעשה ואמר לכל סכל הוא. כי מקרה

תולדות אהרן בניו לאמר. פקדה בעד סד:

מצודת דוד

יהודה אעקור מתוכם ולפי שהעכו"ם ההם שוכנים סביבות ארץ ישראל לכן אמר אתוש מתוכם: (טו) אשוב ורחמתים. את כל הכבושים אף מן העכו"ם: (טז) אם למוד ילמדו. אם העכו"ם ילמדו דרכי עמי להאמין בה' ולהשבע בו לומר בשבועתם חי ה' כאשר בתחלה למדו הם את עמי להשבע בבעל: ונבנו. אז יהיו בנוים ומתקיימים בתוך עמי ר"ל דומים ושווים לעמי: (יז) ואם לא ישמעו. ללמוד מעמי אמונת ה': ונתשתי. אז אעקור שוב אותם: נתוש ואבד. יהיה נעקר ואבוד עד עולם. יג (א) אזור. חגורה של פשתן: ושמתו על מתניך. למען ימלא זיעה וימהר להרקיב: ובמים לא תביאהו. לא תכנסו לנקותו מן הזיעה: (ג) שנית. בדבר האזור: (ד) פרתה. לנהר פרת: וטמנהו שם. תלפינו שם בשן הסלע: (ה) בפרת. אצל נהר פרת: (ז) ואחפור. כי כסהו בעפר ממעל: נשחת. נתקלקל ונרקב: לא יצלח לכל. לא היה ראוי לשום דבר: (ט) ככה. כמו השחתת האזור כן אשחית את גאון וכו' רב. המרובה מאד: (י) העם הזה. ר"ל לפי שהעם הזה הרע הם הממאנים לשמוע דבר ה': בשרירות לבם. במה שלבם מראה להם ומתאוה לה: ויהי. לכן יהיה העם כאזור הזה: (יא) כי כאשר ידבק. ר"ל לזה המשלתים לאזור כי כמו האזור דבוק הוא למתני איש כן וכו': ולפי

מצודת ציון

נתוש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א): (טז) ונבנו. מל' בנין: (א) אזור. חגורה: מתניך. חלציך: (ד) וטמנהו. ענין הסתרה: בנקיק הסלע. בשן הסלע הבולט וכן ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז): (ו) מקץ. מסוף: (ז) ואחפור. מלשון חפירה וכרייה: לכל. ר"ל לשום דבר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) ר"ל שום מלאכה: (ט) גאון. מל' גאות ורוממות: (י) המאנים. מלשון מיאון וסרוב: בשררות. במראה: (יא) ולתהלה. מלשון הלול ושבח: נבל

בנבל ינפצו שבריו וכן כתוב לשון נפוץ בנבלים כמו שכתוב ונבליהם ינפצו כן יהיה מריבה ביניהם על רוב לרתוח אפילו האבות עם הבנים ינופצו איש באחיו והנה ישחתו ע"י האויבים וע"י עצמם : (טו) שמעו אל תגבהו . לא תתגאו ותחשבו עצמכם כי המוסר והחכמה עמכם ואינם צריכים לשמוע מוסר האל על ידי נביאיו לא תעשו זה : (טז) תנו לה' אלהיכם כבוד . ואל תבזוהו שלא לשמוע דבריו אלא תנו לו כבוד : בטרם יחשיך . יחשיך עליכם השמש כלומר שידמה לכם היום כלילה מרוב הצרות : ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף . על הרי חשך . נשף פירוש לילה ואמר הרי כשתחשבו להשגב כאדם שנשגב בהרים כן תחשבו להשגב בעזר מצרים או על ההרים עצמם ויתנגפו רגליכם כמי שהולך בחשך שתגוף רגלו באבן כמו שנבא עליהם ישעיהו משא בהמות נגב כמו שפירשנו : וקויתם לאור . ע"י מצרים : ושמה לצלמות . האל ישים אותה המקום לצלמות : ושית לערפל . כפל ענין במלות שונות ישית כתוב פירש כמו ישים וקרי ושית ופועל עקור והענין אחד : (יז) ואם לא תשמעוה . אמר הנביא אם לא תשמעו זאת הנבואה שאני אומר לכם מפי האל ית' במסתרים תבכה נפשי כי אני רואה אחריתכם ובכיית הנפש במסתרים היא הדאגה : מפני גוה . מפני גאותכם שאין אתם רוצים להשפיל עצמכם לשמוע דבר ה' כמו שנאמר להם ואל תגבהו : גוה . כמו גאה וי"ת מן קדם דיעדי מנכון יקרכון : ודמוע תדמע . נפשי תבכה במסתרים ועיני תדמע בגלוי כי אני רואה שנשבה עדר ה' שהיה האל להם רועה ועתה נטשם כי לא שמעו לו והניחם ביד שובים : ותרד . כל כך תדמע עיני עד שתרד בדמע : (יח) אמר למלך ולגבירה . זה הצווי אינו לאדם מיוחד אלא לכל מי שיהיה וכן ראה ריח בני קול אומר קרא אמרו לנמהרי לב והדומים להם והמלך והגבירה הם יהויכין ואמו שהם גלו ראשונים עם הגבורים והחרש והמסגר : השפילו שבו . כאילו אמר שבו בשפל, כי השפילו פעל עומד כמו כי השפילו ותאמר גוה או יהיה פעל יוצא ופירושו השפילו כסאכם ושבו על הקרקע : כי ירד מראשותיכם . בפלס ממלכותיכם שאחד מראשם בפלס ממלכה והוא שם לרשות ולממלכה ואמר ירד ואמר מראשותיכם לשון רבים ר"ל שום רשות לא נשאר לכם אלא הכל יורד כי אף בגלותם לא נהגו בהם מנהג מלכים שהרי נתנו יהויכין בבית הכלא כאחד העם : עטרת תפארתכם . כפל הענין במלות שונות ואמר ירד לשון זכר ומראשותיכם ועטרת לשון נקבה רוצה לומר דבר מראשותיכם וכן כי יהיה נערה יפשה מלאכה אשר כמוהו לא נהיתה והדומים לו ובזה נוכל לתקן גם לשון רבוי אבל ענין טוב הוא מה שכתבנו בו : (יט) ערי הנגב . ת"י קרוי דרומא ועל ערי יהודה אומר כי חלק יהודה היה בדרום א"י כמ"ש וזכרו בזה הלשון מפני זה הפסוק הבא אחריו שזכר לשון הבאים מצפון כי המחריבים והמגלים יבאו מצפון : סגרו ואין פותח , ר"ל חרבו כי העיר שחרבה אין יוצא ואין בא אין סוגר ואין פותח ובאמרו סוגר ר"ל שלא יכנס אדם שם וכן אמר בזה הלשון בחרבן הארץ בנבואת ישעיהו סגר כל בית מבא : הגלת יהודה כלה . ואף על פי שלא הגלת כלה עד צדקיהו כיון שגלה מלכם והוא יהויכין הרי היא כאילו גלתה כולה כי סופה לגלות בקרוב והגדולים שבהם גלו עם יהויכין הגלת

יב כה אמר יהוה אלהי ישראל כל נבל ימלא יין ואמרו אליך הידע לא נדע כי כל נבל ימלא יין : יג ואמרת אליהם כה אמר יהוה הנני ממלא את כל ישבי הארץ הזאת ואת המלכים הישבים לדוד על כסאו ואת הכהנים ואת הנביאים ואת כל ישבי ירושלם שכרון : יד ונפצתים איש אל אחיו והאבות והבנים יחדו נאם יהוה לא אחמול ולא אחוס ולא ארחם מהשחיתם : טו שמעו והאזינו אל תגבהו כי יהוה דבר : טז תנו ליהוה אלהיכם כבוד בטרם יחשך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף וקויתם לאור ושמה לצלמות ישית לערפל : יז ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה ודמע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר יהוה : יח אמר למלך ולגבירה השפילו שבו כי ירד מראשותיכם עטרת תפארתכם : יט ערי הנגב סגרו ואין פתח הגלת יהודה כלה

יב הדין כדנן אמר יי אלהא דישראל כל גרב יתמלי חמר ויימרון לך המידע לא הוינא ידעין ארי כל גרב יתמלי חמר : יג ותימר להון כדנן אמר יי הא אנא ממלי ית כל יתבי ארעא הדא וית מלכא דיתבין לדוד על כורסוהי וית כהניא וית נביא דשקרא וית כל יתבי ירושלם עקא ויהון דמן לרויא : יד ואגרינון גבר באחוהי ואבהן ובנין כחדא אמר יי לא אחמול ולא איחוס ולא ארחם מלחבלותהון : טו קבילו ואציתו לא תתרברבון ארי במימרא דיי גזיר כן : טז הבו קדם יי אלהכון יקרא עד לא תיתי עליכון עקא ותהון דמין לדמהלכין כדבקבלא ועד לא יתנגפון רגליכון על טורי קבל ותסברון לנהור ויהי עליכון חשוך לזיהור והא כדבקבלא תהון מהלכין אתון : יז ואם לא תקבלון אולפן כד בסתרא תבכי נפשי מן קדם דיעדי מנכון יקרכון ומדמע תדמע ותשגר עיני דמעין ארי אשתבי עמא דיי : יח אמר למלכא ולמלכתא אמאיכו תבו ארי גלא יקרכון מנכון נפל כליל תושבחתכון : יט קרוי דרומא אתאחידו ולית דפתח גלו דבית יהודה כולהון גלו שלימא אתקבלו תושלימת

(יב) נבל . כלי חרס הוא ועשוי לשכנים בו יין : (יד) ונפצתים איש אל אחיו . אכה זה על זה עד שישברו חתיכות דקות כמו ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב) ונפץ את עולליך (שם קלז) וכן כל ניפוץ שבמקרא : והאבות והבנים . אנפץ זה אצל זה : (טז) יתנגפו . יכשלו אשופייר בלעז : הרי נשף . הרי חשך בלכתם בגולה : ושית לערפל . כמו ולשית את האור לערפל . (יז) מפני גוה . מפני גדולה שלכם שהתבטל ד"א מפני גאותה של מלכות שמים שנתנה לאלילים של כשדים : (יח) למלך ולגבירה . יהויכין ואמו : ירד מראשותיכם . ווסטריקאי"ץ בלעז עלייתכם כמו שנאמר (מלכים ב כד) ויצא אליו יהויכין הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה : (יט) ערי הנגב סגרו . לפני שבאין עליהם מן הצפון ערי א"י כגזרות מאימת נבוכדנצר : הגלת

בני האדם ומקרא : הידוע ג' בקריאה ב' חסר וא' מ"ל וסימ' הידוע נדע כי יאמר הורידו . הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון . הידוע לא נדע כי כל נבל ימלא יין . ויש חלוק באתהון עי' בפרשה מקץ : כה אמר ה' אלהי ישראל כ"ד וסי' במסרה רבתא בערך ארני : ימלא ה' בקריאה וסי' יגע בהם ימלא ברזל . והנחל ההוא ימלא מים . והבית ימלא עשן . כי כל נבל ימלא יין ב' בפסוק ימלא פי תהלתך אז ימלא שחוק פינו . ואחר ימלא פיהו חצץ : במסתרים ג' רפין בקריאה וסי' ואם לא תשמעוה במסתרים

תולדות אהרן שמעו והאזינו . סוטה ה מדרש רבה פ' ראה : במסתרים תבכה . חגיגה ה עקרים מ"ד פכ"ז :

מצודת דוד

ולשם . ולהיות להם הדבר הזה לשם טוב וכו' : ולא שמעו . והם לא שמעו אל דברי ולכן יהיו נשחתים כאזור הזה : (יב) את הדבר הזה . והוא כה אמר ה' וכו' : כל נבל . כל נאד יהיה מלא יין : ואמרו . וכשיאמרו אליך וכי לא נדע אשר כל נבל דרכו למלאותו יין : (יג) הנני ממלא וכו' . ר"ל דברי המה למשל לומר כמו הנאד על שהוא ראוי ליין כן אמלא את כל יושבי ארץ יהודה וכו' שכרון ר"ל יהיו מבולבלים מהצרות כמו השכור המבולבל ביינו כי כן ראוי להם כן יהיו : היושבים לדוד . ר"ל זרע דוד היושבים על כסא המלוכה : הכהנים . כהני הבעל : הנביאים . נביאי השקר : (יד) ונפצתים . אשבר אותם זה אחר זה עונך לו : (טו) אל תגבהו . אל תהיו גבהי לב לבלי הכנע למקום : כי ה' דבר . שאל תגבהו : (טז) תנו וכו' . הכבדו לה' והכניעו עצמכם לפניו : בטרם יחשיך . עד לא יחשיך עליכם מאור היום בעבור מרבית הצרות : יתנגפו רגליכם . יוכו רגליהם באבני מכשול כשתלכו גולה על הרי חושך : וקויתם לאור . כאשר תקוו שיהיה לכם ברווחה מה אז ישים אותה המקום לצלמות ויהיה מושם לערפל וכפל הדבר במ"ש : (יז) ואם לא תשמעוה . אם לא תקבלו אמרי הנה תבכה נפשי במסתרים במקום שהיא בחדרי הגוף כי רואה אני הרעה המוטלת אתכם : מפני גוה . מפני הגאות שיש בכם ולא תאבו להכניע אל המקום : ודמוע תדמע . מלבד בכיית הנפש עוד דמוע תדמע והוזר ופירש ותרד עיני דמעה בעבור שנשבה עדר ה' הם ישראל עם מרעיתו וצאן ידו : (יח) אמור . ה' אמר אל הנביא אמור ליהויכין ולמלכה אשתו השפילו שבו ר"ל שבו במקום שפל מושב לארץ ואל תשבו על כסאות : כי ירד מראשותיכם . ר"ל גדולתכם וחזר ופירש עטרת תפארתכם : (יט) ערי הנגב . הם ערי יהודה שהמה בדרום א"י : סוגרו ואין פותח . ר"ל הרי הם חרבים ולכן סוגרו ואין מי פותח כי הואיל ואין שם אדם מי יפתח שער העיר

מצודת ציון

(יב) נבל . נאד היין וכן ונבל יין (ש"א א) : (יד) ונפצתים . ענין השבור עם הרעש וכן ונפוץ הכדים (שופטים ז) : איש אל אחיו . ר"ל זה אחר זה וכן ואת כל מלכי הצפון וגו' איש אל אחיו (לקמן כה) : אחוס . ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים עב) וכפל הדבר במ"ש : (טו) והאזינו . הטו אוזן לשמוע : (טז) יתנגפו . ענין הכאה וכן פן תגוף באבן רגליך (שם צא) : נשף . ענין חושך כמו אך חושך ישופני (שם קלט) : לצלמות . צלו של מות והוא חשכת הקבר : ישית . ענין שימה כמו ישת חושך סתרו (שם יח) : לערפל . עב הענן : (יז) גוה . כמו גאה ובאה הוי"ו במקום האל"ף וכן כי השפילו והאמר גוה (איוב כב) והוא ענין רוממות : ודמוע . הוא דמעת הבכי : נשבה . מל' שביה : (יח) ולגבירה . היא המלכה : מראשותיכם . מלשון ראש ור"ל גדולתכם : שלומים

הגלת שלומים: כ שאי עיניכם וראי הבאים מצפון איה העדר נתן־לך צאן תפארתך: כא מה־תאמרי כי־יפקד עליך ואת למדת אתם עליך אלפים לראש הלוא חבלים יאחזוך כמו אשת לדה: כב וכי תאמרי בלבבך מדוע קראני אלה ברב עונך נגלו שוליך נחמסו עקביך: כג היהפך כושי עורו ונמר חברברתיו גם־אתם תוכלו להיטיב למדי הרע: כד ואפיצם כקש־עובר לרוח מדבר: כה זה גורלך מנת־מדיך מאתי נאם־יהוה אשר שכחת אותי ותבטחי בשקר: כו וגם־אני חשפתי שוליך על־פניך ונראה קלונך: כז נאפיך ומצהלותיך זמת זנותך על־גבעות בשדה ראיתי שקוציך אוי לך ירושלם לא תטהרי אחרי מתי עד:

שאו ק' וראו ק'

עובדיכון: כ זקיפו עיניכון וחזו דאתן מצפונא אן עמא דאתמסר ליך עם תושבחתיך: כא מה תימרון ארי יסער עלך חובך ואת אליפת יתהון למעבד בישין עלך הוו רברבין כדמן אולא הלא עקא וחבלין ייחדונך הא כחבלין ליולדתא: כב וארי תימרון בלבביך מא דין ערעוני כל אלין על דסגיאו חובך אתגליאת בהתתיך אתחזי קלניך: כג האפשר דישני הנדואה משכיה ונמרא שלטי רקמתיה אף אתון תיכלון לאוטבא דהויתון מלפין למעבד בישין: כד ואבדרינון כקשא דעדי מן קדם רוחא למדברא: כה דין עדביך וחולק אחסנתיך מן קדמי אמר יי דשבקת פולחני ואתרחיצת על שקרא: כו ואף אנא אגלי בהתת חובך על אפך ויתחזי קלניך: כז טפשותיך ושטותיך ועצת חטאי ינקותיך על רמתא בחקלא גלי קדמי שקוציך ווי ליך ירושלם לא תדכין עד כען ליך ארכא יומין סגיאין:

תולדות אהרן היהפוך כושי. שבת כז:

רדק

הגלת שלומים. כפל ענין במלות שונות כי שלומים כמו כלה ר"ל שלמים וכן מוסר שלומנו עליו כמו מוסר שלמנו ויו"ת רבוי מלת שלומים וכלל בו פני ענינים גלו בשלמא אתקבלו תושלמת עובדיכון: הגלת. משפטה הגלתה כמו והראת את שבהותיה והראתה: (כ) שאו עיניכם. כתוב שאי וראי כנגד הכנסה כמו תחלית הפסוק ושני הפסוקים הבאים אחריו וקרי שאו וראו כנגד הרבים בפרטים ולפי דעתי כי שאו וראו אמר למלך ולגבירה בזכר כי להם היה העדר כי הם הרועים ומה שזכר בל' נקבה הוא כנגד כניסת השרים הגדולים שגלו עם יהויכין החרש והמסגר שגם להם הוא העדר והם בכלל הרועים אמר שאו עיניכם וראו הבאים מצפון ראו הכשדים הבאים מצפון להגלותכם: איה העדר נתן לך. ראו העדר שנתן לך להיות רועה עליהם והיו צאן תפארתך איה הם עתה כי לא תרעם עוד: (כא) מה תאמרי כי יפקוד עליך. יפקוד האויב עליך כלומר שיבא עליך להגלותך ולהחריבך מה תאמרי אז ויו"ת ארי יסער עלך חובך ר"ל יפקוד האל אבל לענין הפסוק נראה מה שפירשנו שהרי אומר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש ואמר מה תאמרי כי יפקוד עליך האויב כי את למדת אותם להיות עליך אלופים ולהיות לך לראש כי אחז שלח למלך אשור עבדך ובנך אני עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי אמר את גרמת לך שיגלוך אלה ויחריבוך כי את הגלת אותם עליך כי רחוקים היו מארצך מה תאמרי כשיבאו להחריבך כי כבר באו להושיעך: הלא חבלים יאחזוך. כשתראי זה יאחזו אותך חבלים כמו אשת לידה האשה העומדת ללדת וזה הענין יתהפך כי נאמר כי צירים וחבלים יאחזוך: יאחזוך. ההי"ת בחטף סגול: לדה. יתכן שיהיה שם כמו מלידה ומבטן ויהיה אשת סמוך גם אפשר שיהיה לדה תואר כמו וכח אין ללידה ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת תואר: (כב) וכי תאמרי. נגלו שוליך שולי הבגד הם התחתוני' וכשיהפכו למעלה הנה הם נגלים והלובש נגלה וכן אמר וגלותי שוליך על פניך והנה אחר שיהפכו השולים העקבים נגלים: נחמסו. כמו נגלו וכן ויחמוס כגן סוכה ויגלה וזה הוא משל על כנסת ישראל שהיתה נסתרת תחת כנפי האל ונכבדת בארצה ועתה היא גולה והוסר סתרה מעליה והנה היא גלויה ונגלה קלונה לעין כל בארצות נכרים: (כג) היהפוך. כי דבר טבעי הוא השחרות בכושי ואינו דבר מקרה ולא יסור ממנו לעולם וכן החברבורות בנמר כן הרשע לא יוכל לסור מכם כאילו הוא טבעי בכם כ"כ למדתם והרגלתם עצמכם במעשה הרע עד ששב אצלכם דבר טבעי: למדי. כמו למוד מדבר מורגל: הרע. מקור כמו ואם הרע תריע ויו"ת כושי הנדואה: חברבורותיו. כתמיו ויו"ת שלטי רקמתיה: (כד) ואפיצם. לפיכך אפיץ אותם מהרה בקלות כקש עובר לרוח מדבר פירוש כקש שהוא עובר מהרה בעבור הרוח שנושבת בו כן אפיצם במדבר כלומר אוליאם מעריהם למקום רחוק כמו המדבר גם יש מדבר בין ירושלם ובבל: (כה) זה גורלך מנת מדיך. כמו מדותיך או יהיה מדה מחובר בלשון זכרים ובלשון נקבות כמו ארבע פנותיו ויקובך בלשון זכרים כמו שער הפנים כן יאמר מן מדה מדות ויאמר מדים וממנו מדיך ופי' כמדה שמדדת מדדתי לך אם שכחת אותי ואני שכחתי אותך שנית אלי עורף ולא פנים ואני הסתרתי פני ממך והיית לאכול ולהאכל צרות רבות ורעות וזה גורלך ומנתך מאתי: (כו) וגם אני. מבואר הוא: (כז) נאופיך. כבר פירשנו כי כל בנין

רשי

הגלת שלומים. לא יאשם יהויכין כי לשלום יצא ויגלוהו. ל"א שלומים גרדונאתירן בלעז כלומר תשלום עוונם ושם ת"י איתקבלו תושלמת חוביהון: שאו עיניכם וראו. את הבאים עליכם מצפון: איה העדר נתן לך. אחר שיגלו יאמר לירושלים כן: (כא) מה תאמרו כי יפקוד. הקב"ה עליך. למדת אותם עליך אלופים לראש שלחתם אליכם מלאכים לכשדיים להביא משם אלילים שלהם לעבדם. כמו שנא' (ביחזקאל כג) ותעגבה עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה. ד"א למדת אותם עליך אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה (ישעי' לט): (כב) שוליך. שיפולי הבגדים פ"ש פורלאי"ש בלעז כשמפשיטין את האשה דרך בזיון מהפכין חלוקה תלמטה למעלה: נחמסו עקביך. נגזרו דרכיך. נחמסו כמו ויחמס כגן שוכו (איכה ב): עקביך. פרלי"ש בלעז פסקי עוברי דרכים: (כג) כושי. שם אדם שחור וקורין מו"ר בלעז: ונמר. ליאפר"ש בלעז: חברבורותיו. הנמר מנומר הוא והם החברבורות פקי"ש בלעז ואי אפשר שיהפכו: הרע. כמו להרע: (כה) מנת מדיך. חלק מדותיך מדה כנגד מדה: (כו) חשפתי שוליך. גיליתי שיפולי בגדיך להשכם על פניך: (כז) מצהלותיך. כצהלת סוסים נואפים: אחרי מתי. תטהרי עוד

תבכה. דמינו כאריה יכסוף. דוב ארב הוא לי ארי: נשבה ג' בקריא' וסי' נמסר בסדר לך לך: אלפים ה' חסר וי"ו בלישנא וסי' לאלפים בארץ שעיר ואת למדתי אתם עליך אלפים לראש. ואמרו אלפי יהודה בלבם. אשים את אלפי יהודה כביור. והיה כאלוף ביהודה: ונראה ה' וסי' שנית אל הכהן. ונראה אל הכהן דוהיה במקום השחין. והביאותיו ונראה פני ה': אני חשפתו שוליך. גלה חציר

מצודת ציון

(יט) שלומים. מלשון שלם והכל: (כא) יפקוד. ענין השגחה: למדת. ענין ההרגל וכן פרה למד מדבר (לעיל ב): אלופים. שרים וכן מפריד אלוף (משלי יז): חבלים. מכאובי יולדה וכן חבלי יולדה (הושע יג): (כב) קראני. מלשון מקרה: שוליך. הם התחתיות הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כח): נחמסו. ענין הסרה כמו ויחמס כגן שכו (איכה ב): עקביך. עקבי הרגל: (כג) כושי. הם השחורים: ונמר. שם חיה: חברברתיו. ענין כתמים וכן חבורה תחת חבורה (שמות כא) כי במקום המכה נראה כעין כתם: למדי. ענין הרגל: (כד) ואפיצם. ענין פזור: (כה) גורלך. חלקך לפי שעל פי רוב חולקים בגורל יקרא חלק בשם גורל: מנת. גם זה ענין חלק כמו מנת שועלים יהיו (תהלים סג): מדיך. מלשון מדה: (כו) חשפתי. ענין גלוי כמו וחשופי שת (ישעיה כ): שוליך. תחתיות הבגד: קלונך. מל' קלון ובזיון: (כז) נאופיך. ענין זנות: ומצהלותיך. ענין הרמת קול שמחה של קיום וכן איש אל אשת רעהו יצהלו (לעיל ה): זמת. ענין מחשבה רעה: שקוציך. מלשון שקץ ותעוב: מתי. ענין השאלה על הזמן וכן מתי תנחמני (תהלים)

מצודת דוד

העיר: הגלת יהודה כולה. כל יהודה גלה: הגלת שלומים. ר"ל גלות שלימה כי כשגלה יכניה נשארו רבים מהשרים וכל עם הארץ לכן אמר עתה בגלות צדקיה יהיה גלות שלימה כי יגלו כולם: (כ) שאו עיניכם. אתה המלך והגבירה שאו עיניכם וראו חיל כשדים הבאים מצפון: איה העדר. איה עם יהודה הניתן לך להיות להם לרועה ומלך ואיה לאן תפארתך הלא ילכו גולה: (כא) מה תאמרי. במה תנצל כאשר האויב ישגיח בך לקחת אותך בשבי: ואת למדת. אתה בעצמך הרגלת את הבבלים להיות עליך אלופים להיות ראשים עליך כי על שהראה חזקיה לשלוחי מרודך בלאדן מלך בבל את כל בית נכאתה הסית לבם אותם לכלות ישראל פעם בפעם לקחת האוצרות: חבלים יאחזוך. בבוא האויב יאחזו אותך חבלים מכאובים כמו אשה הכורעת ללדת: (כב) וכי תאמרי. וכי תוכל להרהר בלבך מדוע קרה לי הצרות האלה הלא בעבור רוב עונך בא לך בזיון רב כאשה זונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבהתם כלפי מעלה: נחמסו עקביך. עקבי רגליך נתגלו והוסרו מן הכסות שעליהם ר"ל קבלת בזיון הרבה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמפשיטין חלוקה ומוליכים אותה ערומה ויחפה: (כג) היהפוך. האם יוכל הכושי להפוך עורו משחרות ללובן האם יוכל הנמר להפוך הכתמים שבעורו לבל יהיה בו הכתמים הלא הוא דבר שא"א כי המה דבר טבעי בהם: גם אתם. כן גם אתם תוכלו להיטיב מפני ההרגל הרע שאתם מורגלים ונעשה אצלכם כדבר טבעי ור"ל כמו שאין הכושי והנמר יכול להשתנות כן גם אתם והוא ענין גוזמא והפלגה ולומר בקושי רב תשתנו ממעשיכם: (כד) ואפיצם. לכן אפזרם במצרים במהירות רב כמו הקש העובר ממקומו בקלות על ידי הרוח הבא מפאת המדבר שאין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו: (כה) זה גורלך. זה הגמול יהיה חלקך וזהו המנה השיגך

ענין סגלוף הוא מגל לע"א: ומלהלוהיך. מהיות שאתה על מעשיך הרעים: לא תטהרי אחרי מתי עוד. לא תטהרי אחרי שנטמאת ולא תאמרי שתטהרי מתי עוד כיון שלא תטהרי קודם שתגלי וי"ת לא הדכן עוד כען ליך ארכא יומין סגיאין: (א) אשר היה. הבצרות. האחד בצרה וי"מ זה לעצות בצרה הבי"ת שרש ופירושו יוקר המאכל והוא הרעב ובמשקל אחר ובשנת בצורת והוא מלשון לא יבצר מהם ענין מניעה כי הרעב מפני מניעת הגשמים והאמרו בלשון רבים בצרות ר"ל יוקר מעות ויוקר פירות והיה דבר ה' אליו קודם היות הבצרות כי יהיה ואמר לו בנבואה כך: (ב) אבלה יהודה. ענין השהתם כמו אבל תירוש אמלל יצהר וי"ת אתאבלו דבית יהודה: ושעריה אומללו. על דרך כל שעריה שוממים ר"ל אין יוצא ואין בא בהם או שבתי הזקנים משבת בשערים כמו שאמר זקנים משער שבתו וי"ת וקרויהון חריבא: קדרו לארץ. השערים על דרך משל או פירוש יושבי השערים על דרך ישבו לארץ ידמו וי"ת אתחפיאו אפיהון אכרום אוכמין כקדרא ואתרטישו לארעא: וצוחת ירושלים עלתה. על דרך

יד א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת׃ ב אָבְלָה יְהוּדָה וּשְׁעָרֶיהָ אֻמְלְלוּ קָדְרוּ לָאָרֶץ וְצִוְחַת יְרוּשָׁלַ͏ִם עָלָתָה׃ ג וְאַדִּרֵיהֶם שָׁלְחוּ צְעוֹרֵיהֶם לַמָּיִם בָּאוּ עַל־גֵּבִים לֹא־מָצְאוּ מַיִם שָׁבוּ כְלֵיהֶם רֵיקָם בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם׃ ד בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה חַתָּה כִּי־לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ בֹּשׁוּ אִכָּרִים חָפוּ רֹאשָׁם׃ ה כִּי גַם־אַיֶּלֶת בַּשָּׂדֶה יָלְדָה וְעָזוֹב כִּי לֹא־הָיָה דֶּשֶׁא׃ ו וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל־שְׁפָיִם שָׁאֲפוּ רוּחַ כַּתַּנִּים כָּלוּ עֵינֵיהֶם כִּי־אֵין עֵשֶׂב׃ ז אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־רַבּוּ מְשׁוּבֹתֵינוּ לְךָ חָטָאנוּ׃ ח מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן׃ ט לָמָּה תִהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא־יוּכַל

י' דסמיך. ל' · ל'. כ' · כ' צעיריהם ק' · ה' דגשים ד' · ג' בטעם · ל'. ג' · כ' מ"ע · ג' · ה' כ"ס ג' מ"ע · ג' · כ'. ל'

א דַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה עַל עִסְקֵי בּוּצְרָתָא׃ ב אִתְאַבָּלוּ דְבֵית יְהוּדָה וְקִרְוֵיהוֹן חֲרוּבָא אִתְחַפִּיאוּ אַפֵּיהוֹן אֻכְרוּם אוּכָמִין כְּקִדְרָא אִתְרְטִישׁוּ לְאַרְעָא וְצָוְחַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם סְלֵיקַת׃ ג וְתַקִּיפֵיהוֹן שְׁלַחוּ תַנְיָנֵיהוֹן לְמַיָּא אֲתוֹ עַל פְּצִידַיָּא וְלָא אַשְׁכַּחוּ מַיָּא תָּבוּ מָנֵיהוֹן רֵיקָן בְּהִיתוּ וְאִתְכְּנַעוּ וַחֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן׃ ד בְּדִיל חוֹבֵי יָתְבֵי אַרְעָא אִתְבָּרוּ אֲרֵי לָא הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא בְּהִיתוּ אִכָּרַיָּא וַחֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן׃ ה אֲרֵי אַף אַיַּלְתָּא בְּמַדְבְּרָא יְלֵידַת וְשַׁבְקָא אֲרֵי לָא הֲווֹ דִתְאִין דְּעִשְׂבָּא׃ ו וַעֲרָדִין קָמוּ עַל נִגְרִין שָׁתָן רוּחָא כְּיָרוֹדִין קָמָא עֵינֵיהוֹן אֲרֵי לֵית עִשְׂבָּא׃ ז אִם חוֹבָנָא אַסְהִידוּ בָנָא יְיָ עֲבֵיד בְּדִיל שְׁמָךְ אֲרֵי סַגִּיאִין תְּיוּבְתָנָא קֳדָמָךְ חַבְנָא׃ ח סְבוּר יִשְׂרָאֵל פָּרְקֵיהּ בְּעִדַּן עָקָא לְמָא יְהוֹל רוּגְזָךְ עֲלָנָא וַאֲנַחְנָא כְּתוֹתָבִין בְּאַרְעָא וּכְעָדֵי אוֹרְחָא דִּסְטָא לְמִבָּתָא׃ ט לְמָה יְיחוֹל רוּגְזָךְ עֲלָנָא וַאֲנַחְנָא מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין וְאַתְּ גְּבַר יָכִיל לְמִפְרַק וְאַתְּ שְׁכִינְתָךְ בֵּינָנָא יְיָ וּשְׁמָךְ

עוד: (א) דברי הבצרות. שהביא עליהם רעב ומנחם חברו ל' מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך (ישעיה כה): (ב) ושעריה. עריה: וצוחת ירושלם. צעקת ירושלים כמו מראש הרים יצוחו (שם מב): (ג) על גבים. בורות שהמים מתכנסים בהם: שבו כליהם ריקם. שלא ירד מטר. וחפו. ל' כסוי: (ד) אכרים. בובייר"ש בלעז: (ה) ילדה ועזוב. את יולדה לבקש לה מרעה: (ו) על שפיים. יבלי מים ריביירי"ש בלעז: (ז) ענו בנו. העידו בנו: עשה למען שמך. עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך וצאן מרעיתך ולא נאה שתתן שם גבורתך לאלילים ומדרש אגדה יש למען שמך וכו': (ח) מקוה. תוחלת: (ט) נדהם. דקרוי"ן בלעז מושך ידו מן המלחמה וי"א דקריאנ"ץ בלעז: ושמך

ונראה דשא: לא מצאו ד' וסי' ואדיריהם שלחו צעיריהם. ובשלש' רעיו הרה. ויצא מן בת ציון כל הדרה. שבתו בארץ שעריה: כתנים ג' וסי' ופראים עמדו על שפים. אעשה מספד כתנים.

תולדות אהרן אם עונינו. סוטה לט: מקוה ישראל. עיקדה שער נ (יומא מה): נדהם. סוטה לט:

ותעל שועת העיר השמימה ר"ל יושבי העיר ירושלים: (ג) ואדיריהם, הגדולים שבהם שלחו לצעיריהם חוץ לעיר לראות אם ימצאו מים באו על החפירות בדרך למצא בהם מים המתכנסים שם מי גשמים או הבורות שם מקום מים לעומק המקום והנה לא מצאו מים לפיכך היה להם בשת ששבו כליהם רקים כלומר שבו ריקם כמו שנאמר באיוב בשו כי בטח ופירש שבו כליהם שבו עם כליהם או פי' שבו על הכלים כלומר ע"י משיב וכן אשיב ידי בידו לבלתי בא הכלים, לצעוריהם כתיב וקרי ביו"ד ושניהם נכונים במשקל השמות אלא שהקרי יותר מבואר כי נמצא צעיר ביו"ד ולא נמצא צעור בוי"ו: (ד) בעבור האדמה חתה. בעבור טעם לסוף הפסוק שעליו למה חפו ראשם בעבור שהאדמה חתה ונשברה כי לא היה גשם בארץ או טעם בעבור לסוף הפסוק הזה שאמר בשו אכרים חפו ראשם: היה. מלרע: בארץ. ר"ל בארץ ישראל: אכרים. הם עובדי השדות: (ה) כי גם אילת. אפילו האילת ילדה השדה ועזבה אותם מחסרון מרעה כי לא היה דשא ועזבה ילדיה לבקש מרעה בארץ אחרת ולא חששה על ילדיה אף על פי שהיא רחמנית והלכה להחיות את נפשה: ועזוב. מקור במקום עבר כאילו אמר ועזבה וכן והחיות רצוא ושוב כאילו אמר רצו ושבו: (ו) ופראים. שפים. חסר יו"ד הרבים מהמכתב וכבר פירשנו שפירושו המקומות הגבוהים ועמידתם שם לראות משם אם יראו עשבים באותו מקום וילכו שם ושאיפת הרוח פירש בפסוק פרא למוד מדבר שם אמר על ספרא שאיפת רוח בלא סמיכה אל אחר והנה סמך אותם אל התנים נראה כי עקר השאיפה היא בתנים וכן הוסיף המתרגם שם ואמר כירודא וכאמרו שאפו רוח ר"ל כי לא היה להם הנאה בעמדם על השפים אלא שאיפת הרוח: כלו עיניהם. בראותם כי אין עשב כאילו כלו עיניהם מרוב הביטם למרחוק ולא ראו עשב וזה היה בעונש עונותיהם ביישוב ובמדבר ושאר הגוים היה להם שובע וזה היה להם בעמים לאות לקבל עונש עונותיהם מאת האל כמו שאמר והיו בך לאות ולמופת: (ז) אם עונינו ענו בנו. אמר הנביא בראותו בנבואה הרעה שיהיה אומר לאל וכולל עצמו בכלל ישראל ואף על פי שהוא לא היה בו עון אמר אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך וכן אמר משה רבינו וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו, אמר אם עונינו ענו בנו העידו בנו כי בהיות מניעת הגשם בארצנו ולא בארצות הגוים הם העידו בנו כי עליהם אנו לוקים ואף על פי כן עשה למען שמך הנקרא עלינו: כי רבו משובותינו לך חטאנו, אמת כי הדין עליך להענישנו כי רבו משובותינו שמרדנו בך בכמה דברים בעבור אלהים אחרים והכרבות ההמה ובשמוע לנביאי השקר ולא לנביאי האמת לפיכך אמר כי רבו ואעפ"כ עשה למען שמך הנקרא עלינו שאנו נקראים עם ה', עוננו חסר יו"ד הרבים: (ח) מקוה ישראל. כי אע"פ שסרו מדרכיך לך הם מקוים ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיעו בעת צרה אע"פ שהצרה תבא להם בעונם אתה תושיעם ותרחם עליהם גם כן עתה בזמן הזה הושיעם ורחם עליהם ולא יכלו ברעב: למה תהיה כגר בארץ. במקומות רבים דברה תורה בענין הטורא כלשון בני

מצודת דוד

הממון לך מאתי מדה במדה על אשר שכחת אותי ובטחת במצרים שהיא שקר לכן אשכחך גם אני: (כו) וגם אני חשפתי שוליך. ר"ל על כי זנית אחרי עכו"ם לכן אביא עליך בזיון רב כדרך שמבזין את הזונה ולפי שהמשיל אותה לזונה אמר לשון בזיון הזונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה על פניה: ונראה קלונך. בזיונך יהיה נראה לכל: (כז) נאופיך. מרבית הניאוף שבך והרמת קול שמחה של קלות ראש ומחשבות זמתך ר"ל הנה כל אלה עדיין הם עמך ולא עזבתם: שקוציך. העכו"ם כמתועב השקץ: לא תטהרי. ר"ל אינך רוצה לטהר אחר שנטמאת כי קשה לך לפרוש מן הטומאה ולא תאמרי שתטהרי עדיין אמרי אחרי מתי עוד תטהרי וכי אחר שתלך בגולה: יד (א) על דברי. על ענין מניעת הגשמים: (ב) אבלה יהודה. עם יהודה האבל: ושעריה. שערי ערי יהודה נכרתו ונשמדו להתדמות להרות הארץ והוא ענין מליצה לומר שהיה צער בעולם על מניעת הגשמים: וצוחת ירושלים. עם כי היא שרתי במדינות נחסר לחמה ומימה וצעקת אנשיה עלתה למעלה: (ג) ואדיריהם. השרים שלחו נעריהם לבקש מים לשתות והמה באו על הבורות ולא מצאו בהם מים והחזירו את כליהם כשהם ריקים מבלי מים: בושו. ולזה בושו הנערים וגם נכלמו וכסו ראשם דרך צער ואבל על שלא מצאו מים להביא לאדוניהם: (ד) בעבור. על כי נשברה ונחתה האדמה כי לא היה גשם בארץ לכן בושו עובדי האדמה וכסו ראשם כי לריק היה יגיעם: (ה) אילת בשדה. נקבת האיל אשר בשדה כשילדה הולד עוזבה אותה והלכה לה כי לא היה דשא למאכלה ולזה הלכה מולדה לבקש מרעה בארץ אחרת: (ו) עמדו על שפים. עמדו על מקומות הגבוהות לראות משם אולי ימצאו דשא: שאפו רוח. על כי רדפו לבקש מרעה שאפו את האויר כי כן דרך הרצים מהרה: כתנים. טבע התנין היא לשאוף הרבה את האויר: כלו עיניהם. המצפה לדבר ואינו משיגו קרוי כליון עינים בלשון המקרא: (ז) אם עונינו. ובעבור הצרה הזאת התפלל הנביא ואמר אם עונינו העידו בנו לקטרג עלינו: עשה למען שמך. עשה עמנו צדקה למען שמך לבל יחולל בעמים כי פן יאמרו זהו מבלתי יכולת ה' להושיע לעמו כי רבו. כי באמת מרדנו הרבה וחטאנו לך ואין אנו ראויים לתשועה לכן עשה למען שמך: (ח) מקוה ישראל. אתה תקותם של ישראל כי לך יקוו ואתה הוא המושיע בעת

מצודת ציון

(תהלים קטו): (א) על דברי. על ענין וכן על דבר פעור (במדבר כה): הבצרות. ענין מניעה כמו לא יבצר מהם (בראשית יא) ור"ל מניעת הגשמים וכן בשנת בצורת (לקמן יז): (ב) אומללו. ענין כריתה כמו כי אומלל אני (תהלים ו): קדרו. ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): וצוחת. מלשון צווחה וצעקה: (ג) ואדיריהם. מלשון אדיר וחזק ור"ל השרים: צעיריהם. ענין קטן ושפל וכן צעיר אנכי (תהלים קיט): גבים. בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל): וחפו. ענין כסוי וכן ופני המן חפו (אסתר ז): (ד) חתה. ענין שבר כמו ולא תחת (ישעיה נא): אכרים. הם עובדי האדמה בחרישה וכדומה וכן ונפלתי כך הכר ולמדו (לקמן נא): (ו) ופראים. הוא חמור הבר: שפים. מקומות גבוהות: שאפו. ענין המשכה אל בית הבליעה וכן שאפה רוח (לעיל ב): רוח. האויר: כתנים. מין נחש: (ז) ענו. העידו כמו לא תענה (שמות כ): משובתינו. ענין מרד כמו שובבה העם הזה (לעיל ח): (ח) מקוה. מלי תקוה: וכאורח. הולך דרך: (ט) נדהם. ענינו כמו נבהל ואין לו דומה
תניחנו

בני אדם ויחסה אותו בראות ובשמע ובריח וביד וברגל כדברי בני אדם: הכל דרך משל להבין בני אדם ובכל מקום רחוק אונקלוס מתרגם התורה ויונתן בן עוזיאל מתרגם ספרי הנביאים רחוק מעל הבורא יחסי התארים וענין הפסוק גם כן והשר אחריו הסב יונתן הדבר הנאמר על האל על ישראל ראה לרחק מעליו יתברך אפילו דרך דמיון ותרגם כן סטור ישראל וגומר כבעמוד: (ט) למה תהיה כאיש נדהם. למה יחול רוגזך עלנא וגומר כבעמוד ופשט הפסוקים כן הוא למה תהיה כגר בארץ כי מי שהוא גר בארץ ואינו מאזרחי הארץ ומתושבים אינו חושש בענין הארץ מה יהיה בה כי"א הוא גם היום לא יהיה בה למחר וכל שכן האורח שנטה בעיר ללון בה לבד כי הוא עובר אורח שאינו חושש בטובתה וברעתה ואתה דומה להם בענין הזה בהסתירך פניך מהארץ ולא תחוש לצרתה ולך הארץ ואנחנו גרים בה ותושבים עמך או אתה דומה בענין הזה כאיש נדהם ונבהל לא ידע מה לעשות או כגבור אמר כגבור כי בידו התשועה ויש עת שלא יוכל להושיע בגבורתו: ואתה בקרבנו ה'. ואיך תוכל להעלים עיניך מצרותינו: ושמך עלינו נקרא. כי אנחנו נקראים על שמך עם ה' לפיכך אל תניחנו, כדרש שמך משותף בשמינו ישראל, נדהם פירושו לפי מקומו נבהל ואדוני אבי ז"ל כתב כי מפרש אותו מן הערבי ומי שהוא מכוסה לב מחלי מדהום: (י) כה אמר ה'. כן אהבו לנוע. זהו שאהבו הם לנוע כן אעשה עמהם כי הם הולכים למצרים ולאשור לבקש מהם עזר מאויביהם ולא בטחו כי רגליהם לא חשכו מלכת אעפ"י שהיו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר הם ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר ואף על פי כן לא מנעו רגליהם מלכת וכיון שאהבו לנוע אני אניעם ואגלם בין העמים ואם תאמר מה תשובה היתה זאת לדברי ירמיהו כי הוא היה מתפלל על הרעב נאמר כי אף על פי שהיה מניעת גשמים אם היו יכולין לצאת לארצות הגוים לשבור תבואה לא היה הרעב כל כך גדול אבל האויבים היו באים עליהם בכל יום ולא היו יכולים לצאת לפיכך היה רעב חזק לפיכך השיב לו האל על שלוש האויבים בהם ויגלו אותם וכיון כך הרעב והחרב עליהם לפיכך אמר עתה יזכור עונם כלומר עתה קודם הגלות יזכור עונם ברעב ויפקוד חטאתם בחרב: (יא) ויאמר ה'. לטובה. לפי שהתפלל על מקצתם לרעה והם רצו לסמיתו ואמר אראה נקמתך מהם ואמר התיקם כצאן לטבחה והקדישם ליום הריגה לפיכך אמר לו לטובה אל תתפלל עליהם: (יב) כי יצומו. כשיקראו צום ויתענו ויתפללו אינני שומע אל רנתם פי' אל צעקתם כמו קומי רני בלילה ואמר אל רנתם והוא לא הזכיר תפלה וצעקה אלא צום לפי שאין צום בלא תפלה וצעקה: רצם. ירצה אותם כלומר עולותם ומנחתם לא יהיו לרצון לפני: (יג) ואמר. מה יוכל ישראל לעשות אם הנביאים מטעים אותם ואומר להם לא תראו חרב ורעב: שלום אמת. שלום של קיימא: (יד) ויאמר ה'. חזון שקר. כי לא ראו זו בנבואה והם אומרים כי בנבואה ראו אותה: וקסם ואליל ותרמית לבם. קסם כתב החכם הגדול רמב"ם ז"ל כי יש אנשים שישפע אליהם הכח השכלי בכח המדמה עד שידברו עתידות ויחלמו חלומות צודקות ומזה הכת היו נביאי הבעל ומפני זה היו מאמינים בהם ויקרא זה הענין קסם ויקרא בעליו קוסם וי"מ כי חוזה בכוכבים יקרא קוסם: ואלול ותרמות, כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד וענין אחד ואליל הוא דבר שאינו וזה שהם אומרים חרב ורעב לא יהי' זהו דבר שאינו כי באמת יהיה הרעב והחרב. ותרמית לבם מרמה חושבים בלבם כיון שחושבים אותנו שאנו צודקים בדברינו כמו שנשאו אותנו בקלת העתידות נאמר להם שלא יפחדו מדברי ירמיהו כי אנחנו ראינו בנבואה כי לא יראו חרב ורעב ונישא להם מעשיהם כדי שנהיה נכבדים בעיניהם ונאהבים להם וזהו תרמית לבם שהם חושבים לרמות העם בדבריהם: מתנבאים לכם. אמר לכם וכלל הנביאים עמהם כמו שהוא היה כולל עצמו בכלל ישראל כאומר כי רבו משובותינו וגומר: (טו) לכן יתמו הנביאים ההמה. ר"ל ראשונה ילקו הם בחרב וברעב בעבור שהם החטיאו את ישראל: (טז) והעם. אע"פ שהיו

עלנא אתקרי לא תשבקיננא: י כדנן אמר יי לעמא הדין כמא דרחימו כן אתפרע מנהון לאגלותהון מארע בית שכנתי וכמה דהוו מערבין לפולחן טעותא ומבית מקדשי רגליהון לא מנעו וקדם יי לא רעוא בהון כען יסער עליהון חוביהון ויתפרע עויתהון: יא ואמר יי לי לא תצלי על עמא הדין לטבא: יב ארי יצומון לא רעוא קדמי לקבלא צלותהון וארי יסקון עלתא ומנחתא לא רעוא קדמי בהון ארי בחרבא ובכפנא ובמותא אנא משיצי יתהון: יג ואמרית קבל בעותי יי אלהים הא נביי שקרא אמרין להון לא תחזון דקטלין בחרבא וכפנא לא יהי לכון ארי שלם דקשוט אתן לכון באתרא הדין: יד ואמר יי לי שקרא אמרין נביי שקרא דמתנבן בשמי לא שלחתינון ולא פקדתינון ולא מללית עמהון נבואת שקר ואולפן וכדבין ורשע לבהון אינון מתנבן לכון: טו בכן כדנן אמר יי על נביי שקרא דמתנבן בשמי ואנא לא שלחתינון ואינון אמרין חרבא וכפנא לא יהי בארעא הדא בחרבא ובכפנא יסופון נביי שקרא האינון: טז ועמא דאינון מתנבן להון

ג' חס' · ד' בטעם בספ'. ד' · ג'. ט' · ג' פסוקים דמיין. ל' חס' · ל' חסר בספרא · י' · כ"ה פסוקים לא ולא ולא · ואליל ק' · ו' רכיה ק' · ס"א לכם · י"ד בטעם בספרא · י"ב

להושיע ואתה בקרבנו יהוה ושמך עלינו נקרא אל־תנחנו: י כה־אמר יהוה לעם הזה כן אהבו לנוע רגליהם לא חשכו ויהוה לא רצם עתה יזכר עונם ויפקד חטאתם: יא ויאמר יהוה אלי אל־תתפלל בעד־העם הזה לטובה: יב כי יצמו אינני שמע אל־רנתם וכי יעלו עלה ומנחה אינני רצם כי בחרב וברעב ובדבר אנכי מכלה אותם: יג ואמר אהה ׀ אדני יהוה הנה הנביאים אמרים להם לא־תראו חרב ורעב לא־יהיה לכם כי־שלום אמת אתן לכם במקום הזה: יד ויאמר יהוה אלי שקר הנביאים נבאים בשמי לא שלחתים ולא צויתים ולא דברתי אליהם חזון שקר וקסם ואלול ותרמות לבם המה מתנבאים להם: טו לכן כה־אמר יהוה על־הנביאים הנבאים בשמי ואני לא־שלחתים והמה אמרים חרב ורעב לא יהיה בארץ הזאת בחרב וברעב יתמו הנביאים ההמה: טז והעם אשר־המה נבאים להם יהיו

ושמך עלינו נקרא לפיכך אין כבודך בכך: תנחנו. פי' כמו תעזבנו: (י) כן אהבו לנוע. כן כמה שגזרתי עליהם גולה במצרים ובבבל אהבו שם להיות גולים לעבוד אליליהם הרחוקים: (יד) ואליל. ל' אל דבר שאינו:

נחלה

ואתה כתנים בימים: לנוע ד' בקריאה וסי' ויאמר להם הזית. התאנה. הגפן, כן אהבו לנוע. שלום ב' וסי' כי שלום אמת אתן לכם. שלום אסתר ומה יעשה בה: לכן י"ד בטעמ' בסיפרא וסי' נמסר בסיפרא דא סימן ז': ההמה י"ב בקריאה וסימ' ויאמרו האנשים ההמה אליו. כי עד הימים ההמה היו בני ישראל. לכן כה אמר ה' על הנביאים. והיו כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה על. יבאו בני ישראל. וגם על העבדים ועל השפחות. אשר יחזיקו עשרה אנשים. אשר אשיב את שבות יהודה. לא אעשה אתכם כלה. וכן תהיה מגפת הסוס הפרד. ראיתי ביהודה דרכים

מצודת ציון

תניחנו. מלשון הנחה ועזיבה: (י) לנוע. מל' נע ונד: חשכו. ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב): רצם. מלשון רצוי: ויפקד. ענין זכרון: (יב) יצומו. ענין תענית: רנתם. ענין תפלה: (יג) אהה. ענינו כמו אוי: (יד) חזון. מראה החלום וכן הבין בכל חזון (דניאל א): וקסם. זה ראית הכוכבים: ואליל. ענין דבר שאין בו ממש וכן רופאי אליל (איוב יג): ותרמית. ענין מרמה כמו כי שקר תרמיתם (תהלים קיט): (טו) יתמו. יכלו כמו תם הכסף (בראשית מז):

מצודת דוד

בוא לרה למה עתה תהיה כגר בארץ שאינו חושש בטובת הארץ כי כמו כן אינך חושש על רעבון הארץ: נטה ללון. הנוטה ללון במלון שאינו חושש בטובתה וכפל הדבר במ"ש: (ט) כאיש נדהם. כאיש נבהל שאינו חושש בשום דבר בעבור הבהלה אשר החזיקתהו: כגבור לא יוכל להושיע. דרך הגבור מאמד ומשער כחו עד כמה הוא וכאשר יבין כי הדבר אשר הדביקתהו הוא רב מכחו ולא יוכל להושיע אז מושך ידו ולא יעשה עוד גבורות וכאומר וכי אתה מאלה הוא בך: ואתה. הלא אתה שוכן בקרבנו ושמך נקרא עלינו כי אנו נקראים עם ה' ולכן אל תעזבנו לבל יחולל שמך כי יאמרו העכו"ם מבלי יכולת העלים עין מעמו: (י) לעם הזה. על העם הזה: כן אהבו לנוע. כמו שהם נעים עתה מפני הרעב לבקש מאכל בארצות אחרות כן אהבו מאז להיות נעים ולא חשכו רגליהם מללכת פעם למצרים פעם לאשור לבקש מהם עזרה וכאומר לכן ינועו גם עתה: לא רצם. אינו מרוצה להם והנה עתה יזכר את עונם וישלם הגמול: (יא) לטובה. להיטיב עמהם: (יב) כי יצומו. אף כי עצמם יצומו לא ישמע אל תפלתם אשר יתפללו ביום הצום ואף אם יעלו עולה ומנחה אינני מרוצה להם כל עוד שאוחזים במעשיהם: כי בחרב. אלא אכלה אותם בחרב וכו': (יג) ואומר אהה. אמרתי אוי לי מדוע יכלו הלא אין להם אשם כי הנה נביאי השקר מטעים אותם ואומרים להם לא תראו חרב וכו' ולזה חושבים שמעשיהם מרוצים לה' ומהראוי להביא העונש על הנביאים ההם לבד: שלום אמת. שלום מתמיד ומתקיים: במקום הזה. כי לא תגלו ממנה: (יד) שקר וכו'. ר"ל הלא יש להם דעת אשר המה מתנבאים בשקר כי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום צוואה אף לא דברתי אליהם דבר מבלי שליחות ואיך אין בידם לתת שום אות ומופת ובמה מחזיקים אותם לנביאים: חזון שקר. ר"ל אם כן היה להם לדעת שהם מתנבאים או בחזון שקר מה שראו בחלום הלילה בדמיונות כוזבות או במעשה הקסם מה שראו בכוכבים או מה ששמעו מן התרפים שהם דבר שאין בו ממש כלל או בערמת לבם יבדאו שקרים: (טו) לכן וכו'. סו"ל והנביאים

מתנבאים

פס״ו מסמים אותם נביאי השקר היה לכם לבחון בין נביאי האמת לנביאי השקר כי נביא האמת מעמיד אותם על תורת משה ונביאי השקר מייאים לכם ע״ג שהוא בטול התורה ואף על פי שהם צודקים בקצת דבריהם בעתידות היה לכם להזיק זה בקשם לא בנבואה כיון שדבריהם נבטול תורה והיא עכו״ם שאפילו יעשו אותות ומופתים אמרה תורה יומת כי דבר סרה וקיום האותות והמופתים אמר הכתוב הטעם כי מנסה ה׳ אלהיכם אתכם : ואין מקבר להמה . זה היה עונש עונש מוסף על היסורים והמיתה : נשיהם . כי היו נמשכות לדברי שקר יותר מן האנשים : ובניהם ובנותיהם . הקטנים בעונש אבותיהם כי כן שוא המשפט מאת האל יתברך שהוא אל אמונה ואין עול : (יז) ואמרת . אתה תאמר להם זה הדבר שאתה בוכה ומצטער על השבר שאתה רואה שיבא עליהם בנבואה והאמר להם שאתה רואה גם כן חללי חרב מבחוץ ותחלואי הרעב מבפנים וזה להפחידם אולי ישובו לבם ויכנעו כשמעם את הדברים האלה : בתולת בת עמי . עד שהגלה היא כמו בתולה שלא ידעה איש ולא שלט עליה

(יז) נחלה מאד . ל׳ חולי : (יח) סחרו . סבבו לבקש הלל: אל ארץ ולא ידעו . אל ארץ אחרת ולא היו יודעין בה עד הנה : (יט) אם בציון געלה נפשך . על מנת שלא לשוב עליה כי אם דעתך לשוב מדוע הכיתה באין מרפא : (כא) למען שמך . שנקראת רחום : כסא כבודך . בה״מ . ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך : (כב) ואם השמי׳ יתנו רביבים . מאיליהם אם לא על פיך בתמיה כל התיבה הכפולה שראשונה בה״א ושנייה באם כגון הבמחנים אם במבצרים (במדבר יג) הטובה היא אם רעה (שם) המאוס מאסת אם בציון געלה נפשך (כאן) אף כאן היש ואם השמים

נתות : ולא ידעו ב׳ וסי׳ המעתיק הרים ולא ידעו . סחרו אל ארץ ולא ידעו : אבותינו ה׳ מ״ל וסי׳ גם אנחנו גם אבותינו תנייגא דפסוק . והבשת אכלה את יגיע . נשכבה בבשתנו . ידענו ה׳ רשענו ה׳ עזי ומעזי . ירא אלהי אבותינו. הנה נפלו אבותינו . על אשר לא

תולדות אהרן היש בהבלי : עקדה שער ע :

מֻשְׁלָכִים בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם מִפְּנֵי | הָרָעָב וְהַחֶרֶב וְאֵין מְקַבֵּר לָהֵמָּה הֵמָּה נְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם וְשָׁפַכְתִּי עֲלֵיהֶם אֶת־רָעָתָם׃ יז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תֵּרַדְנָה עֵינַי דִּמְעָה לַיְלָה וְיוֹמָם וְאַל־תִּדְמֶינָה כִּי שֶׁבֶר גָּדוֹל נִשְׁבְּרָה בְּתוּלַת בַּת־עַמִּי מַכָּה נַחְלָה מְאֹד׃ יח אִם־יָצָאתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חַלְלֵי־חֶרֶב וְאִם בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַּחֲלוּאֵי רָעָב כִּי גַם־נָבִיא גַם־כֹּהֵן סָחֲרוּ אֶל־אֶרֶץ וְלֹא יָדָעוּ׃ יט הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת־יְהוּדָה אִם־בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ מַדּוּעַ הִכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ מַרְפֵּא קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב וּלְעֵת מַרְפֵּא וְהִנֵּה בְעָתָה׃ כ יָדַעְנוּ יְהוָה רִשְׁעֵנוּ עֲוֹן אֲבוֹתֵינוּ כִּי חָטָאנוּ לָךְ׃ כא אַל־תִּנְאַץ לְמַעַן שִׁמְךָ אַל־תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ זְכֹר אַל־תָּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ׃ כב הֲיֵשׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁמִים וְאִם־הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רְבִבִים הֲלֹא אַתָּה־הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּנְקַוֶּה־לָּךְ כִּי־אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃

יְהוֹן מְטַרְפִין רְמַן בְּשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם מִן קֳדָם כַּפְנָא וְחַרְבָּא וְלֵית דִקְבַר לְהוֹן אִינוּן נְשֵׁיהוֹן בְּנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן וְאֶשְׁפּוֹךְ עֲלֵיהוֹן יַת בִּישְׁתְהוֹן׃ יז וְתֵימַר לְהוֹן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין יִשְׁגְרָן עֵינַי דִמְעַן לֵילֵי וִימָם וְלָא יִשְׁתְּקָן אֲרֵי תְבָרָא רַבָּא אִתְבְרַת מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי מָחָא מְמַרְעָא לַחֲדָא׃ יח אִם נְפָקִית לְחַקְלָא וְהָא קְטִילֵי חַרְבָּא וְאִם עָלֵית לְקַרְתָּא וְהָא מְמַרְעֵי כַפְנָא אֲרֵי אַף סָפַר אַף כָּהֵן אִתְפְּנִיאוּ לִסְחוֹרְתְהוֹן עַל דִי מַה בְאַרְעָא וְלָא בְקָרוּ׃ יט הֲמַרְטָשׁ רַטַשְׁתָּא יַת דְבֵית יְהוּדָה וְאִם יָתְבֵי צִיּוֹן רַחִיק מֵימְרָךְ מָה דֵין אַלְקִיתָנָא וְלֵית לָנָא אַסָא סַבַּרְנָא לִשְׁלָם וְלֵית טַב וּלְעִדָן סְלִיחַת חוֹבִין וְהָא פוּרְעֲנוּת חֶטְאִין׃ כ יְדַעְנָא יְיָ חוֹבָנָא וְחוֹבֵי אֲבָהָתָנָא אֲרֵי חַבְנָא קֳדָמָךְ׃ כא לָא תְרַחֲקִינָנָא בְּדִיל שְׁמָךְ לָא תְנַבֵּל אֲתַר בֵּית כּוּרְסֵי יְקָרָךְ יֵיעוֹל דוּכְרָן קְיָם אֲבָהָתָנָא קֳדָמָךְ לָא תְשַׁנֵי קְיָמָךְ עִמָּנָא׃ כב הָא לֵית צְרוֹךְ בְּטַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא לְאַחָתָא מִטְרָא וְאִם שְׁמַיָא לָא יִתְנוּן רְסִיסִין אֱלָהֵין עַל מֵימְרָךְ הֲלָא אַתְּ הוּא יְיָ אֱלָהָנָא וּנְסַבַּר קֳדָמָךְ אֲרֵי אַתְּ

וכן היא דומה לבתולה כלומר שלא שלטו עליה הגוים להגלותה מארצה עד עתה ותהיה נכנעת להם בגלותה כמו הבתולה כשנבעלה : מכה נחלה . מכה קשה בחולי גדול : (יח) אם . תחלואי רעב. שם תאר על משקל ותעלולים ימשלו בם וזכר החולים מפני הרעב ולא זכר המתים ברעב כי החולים היו רבים מהמתים : כי גם נביא גם כהן . נביא מנביאי השקר כהן מכהני הגוים שהיו בהם רעים כמו שאמר כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך : סחרו אל ארץ ולא ידעו . סבבו ללכת לגלות אל ארץ אחרת ולא ידעו לא הרגישו בעצמם עד שגלו כי אף על פי שהיה מתנבא על הנביאים שיתמו בחרב וברעב מהם גלו עם יהויכין כמו שכתוב שהיו מתנבאים שם בגולה ואמר גם ר״ל גם הם שהם גדולי העם כי גלו עם יהויכין החרש והמסגר באמרו סחרו לפי שהסולך דרך רחוקה אי אפשר שלא יסוב הדרכים כי אין כל הדרך דרך ישרה וי״ת ארי אף ספר וגו׳ כבעמוד : (יט) המאוס מאסת . חזר הנביא להתפלל עוד ואף על פי שאמר לו האל אל תתפלל בעד העם הזה על מקצת העם שב להתפלל : אם בציון . אם ביושבי ציון כתרגומו כי לא דבר עד עתה על החרבן אלא על צרת היושבים בה : הכיתנו . מכת רעב : ואין לנו מרפא . כי אין מטר : קוה לשלום . מקור אם נקוה שלום מהאומות שכנינו ונלך ונשבור בר בארצם : ואין טוב . שום טובה לא יבא לנו משום צד : ולעת מרפא . מרפא מצרת הרעב ומצרת האויב : והנה בעתה . והנה אנחנו נבעתים מצרת שניהם ויונתן תרגם ולעדן סליחת חובין והוא פורענות חטאין ומקצת זה הפסוק סוא כתוב למעלה בפרשה אסף אסיפם ויש ביניהם שנוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפה בה״א וזה מרפא באל״ף : (כ) ידענו ידענו רשענו וידענו גם כן עון אבותינו . כי חטאנו לך . אנחנו והם והדין עליך לפקוד עלינו עונם ועונינו כי אחזנו מעשיהם הרעים בידינו וזכר בפסוק המרדים והוא שאמר רשענו וזכר הזדונות והוא שאמר עון וזכר גם כן השגגות והוא שאמר כי חטאנו לך : (כא) אל תנאץ . אף על פי כן למען שמך עשה ואל תנאץ : אל תנבל כסא כבודך . אל תפילהו לארץ כי כסא כבודך היה ירושלם אל תפילהו ותנבלהו בהיות יושביה נעזבים אין פונה אליהם : זכור . כלומר זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירהו אתנו וכן תרגם יונתן יעול דוכרן קיים אבההנא קדמך לא תשני קימך עמנא : (כב) היש . למי נצעק על המטר אלא לך : בהבלי הגוים מגשימים . פירוש נותנין גשם : ואם השמים יתנו רביבים . אפי׳ השמים והוא הרקיע שנותנים המטר כי השמים הם נוהגים המטר זולתך זה אינו שברי אתה עוצרם כשתרצה שלא יתנו מטר א״כ אין נתינת המטר ברשותם וברצונם וכן אתה פותחן כשתרצה שלא אתה הוא ה׳ אלהינו הנותן מטר לפיכך עלינו שנקוה לך שתתן מטר : כי אתה עשית את כל אלה . מניעת הגשמים אתה עשית אותה בעצרת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה וזהו שאמר את כל אלה וכן אמר בנבואת זכריה כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה הנה אמר את כל אלה

מצודת דוד

מתנבאים מאתם מאלה : יתמו . יכלו מן העולם : (טז) מפני הרעב . אשר ימותו מפני הרעב והחרב : ואין מקבר . כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם : המה . הם יהיו מושלכים ונשיהם וכו׳ : ושפכתי . אשלם להם גמול רעתם : (יז) הדבר הזה . והוא כן תרדנה עיני דמעה מבלי הפסק : כי שבר . רואה אני בנבואה כי שבר גדול וכו׳ : בתולת בת עמי . קראה בתולה כי עוד לא כבשה שום מלך כבתולה שלא באה ברשות הבעל : נחלה מאד . כאובה ביותר : (יח) והנה חללי חרב . והנה מושלכים חללי חרב : והנה תחלואי רעב . שוכבים חולים מעקת הרעבון . כי גם נביא . ר״ל ובדין הוא כי עשו הרע כי גם נביא השקר והכהן הבעל סבבו מעיר אל עיר לנבאות להם ולא ידעו מה מדבר ה׳ כי נבאו בשקר : (יט) המאוס . אמר הנביא וכי מאסת את יהודה וכי התעבה נפשך בציון מדוע הכיתנו ואין למכה רפואה על מכה : קוה . כאשר נקוה לשלום ולא הוטב ממה שהיה וכאשר נקוה לעת רפואה והנה בא עוד חרדה : (כ) ידענו . מכירים אנו שהרשענו אנחנו וגם מכירים אנו בעוון אבותינו כי כולנו חטאנו לך כמונו כמוהם : (כא) אל תנאץ . עכ״ז אל תבזה אותנו למען שמך לבל יחולל בין כשדים באמרם שמקוצר יד עזב עמו : אל תנבל . אל תוריד כסא כבודך להיות מחולל בפי הכשדים וכפל הדבר במ״ש : זכור הברית שכרת עמנו להיות לך לעם ואל תפר היום את הברית : (כב) היש . כאומר אל מי נזעק בעבור הגשם וכי יש מי בהבלי העכו״ם הם אלילים : מגשימים . מורידים גשמים : ואם השמים . וכי מערכות השמים נותנים רביבים מעצמם מבלי גזירות מקום : הלא אתה וכו׳ . מוריד את הגשם ולכן נקוה לך לבדך שאתה תורידו : את כל אלה . הם מערכות השמים וא״כ

מצודת ציון

(יז) תדמינה . ענין שתיקה והפסק כמו אל דמי לכם (ישעיה סב) : בת עמי . עדת עמי : נחלה . מלשון חולי : (יח) חללי . הרוגים : תחלואי . מל׳ חולי : סחרו . ענין סבוב ועל שם זה נקרא התגר בשם סוחר כי מסבב אחר הסחורה לקנותה : (יט) געלה . ענין תעוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו) : בעתה . חרדה ורתת : (כא) תנאץ . ענין בזיון וכן נאצו כל תוכחתי (משלי א) : תנבל . ענין הורדה ושפלות כמו וינבל צור ישועתו (דברים לב) : תפר . ענין בטול : (כב) בהבלי . מלשון הבל וכמה הגלולים : מגשימים . מלשון גשם : רביבים . כן נקרא הגשם הדק

רד"ק

אלה על מניעת הגשמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה: (א) ויאמר ה' אלי. למה הרבה בתפלה לפני כי אם יעמוד משה ושמואל לפני בתפלה שהיו גדולים ממך אם יעמדו הם לפני אין נפשי אל העם הזה. נפשי ר"ל רצוני כמו אל תתנני בנפש צרי וזכר משה ושמואל שהיו לויים ונביאים והגדול שבנביאים אחר משה רבינו היה שמואל וכן אמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ונאמר כי נאמן שמואל לנביא לה' ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה: שלח מעל פני ויצאו. שלחם מעל פני ויצאו ואמר הנווי כנגד ירמיהו כאילו אמר אם בידך לשלחם טוב שתשלחם משתתפלל עליהם: (ב) והיה כי יאמרו. אשר למות. אמרו רז"ל כל המאוחר בפסוק זה קשה מחברו חרב קשה ממות איבעית אימא סברא האי קא מנוול והאי לא מנוול ואיבעית אימא קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב סברא האי קא מצטער והאי לא מצטער קרא טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי קשה מכולם כלהו איתנהו ביה: (ג) ופקדתי. משפחות על דרך המשל כלומר ארבע מיני פורעניות: לסחוב. מי דרך הכלבים לגרר הנבלה באכלם אותם: (ד) ונתתים לזועה. כתיב וקרי לזעוה והענין אחד אלא שהם שני מרכים והם ענין התנועה: בגלל מנשה. כי הוא הנהיג את יהודה במעשים רעים ודם נקי שפך עד שמלא ירושלם חללים כמו שכתוב וי"ת על דלא תבו כמנשה בר חזקיהו: (ה) כי מי ינוד לך. כמו לנוד לו ולנחמו ענין נהמת האבל וספור הצרות עמו ובא בזה הלשון לפי שהמנחמים נדין ממקומן זה מפה וזה מפה לנחם האבל אמר מי יחמול ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך כי את גרמת הרעה שנטשת אותי לפיכך תלכי אחור ולא לפנים: (ו) את. נלאיתי הנחם. כמה פעמים נחמתי על הרעה אשר דברתי לעשות להם ולא שבו נלאיתי על זה לא אוכל עוד להנחם אלא אפרע מהם: (ז) ואזרם. כמו שזורים התבואה במזרה כן אזרם בשערי הארץ כלומר בגלותם אפיצם בכל ערי הארץ ואמר בשערי במקום בערי כי דרך השער נכנסין ויוצאין בעיר וכן אמר לכל באי שער עירו וכת"י בקרוי ארעא וכן תרגם במקומות רבים בשעריך בקרוך ואמר ואזרם על עשרת השבטים שגלו וכן שכלתי אבדתי אומר עליהם ואף על פי כן שבט יהודה שראו כל זה מדרכיהם הרעים לא שבו ואמר שכלתי כי בניו היו: (ח) עצמו לי. יבא זה הלשון בענין הכמות והאיכות ואמר לי ר"ל כי אני מצר עליהם ורבו אלמנותיו בעיני. אלמנותו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ומצאנו רבים כמוהו וזה היה בימי

תרגום

עבדת ית כל אלין: א ואמר יי אם יקום משה ושמואל למבעי מן קדמי לא רעוא קדמי בעמא הדין שלח מארע בית שכנתי ויגלון: ב ויהי ארי יימרון לך לאן נגלי ותימר להון כדנן אמר יי דלמותא למותא ודלחרבא לחרבא ודלכפנא לכפנא ודי לשביא לשביא: ג ואסער עליהון ארבע פורענון בישן אמר יי ית דקטלין בחרבא למקטל וית כלביא לגררא וית עופא דשמיא וית בעירא דארעא למיכל ולחבלא: ד ואתנינון לזיע לכל מלכות ארעא על דלא תבו כמנשה בר יחזקיה מלך שבטא דבית יהודה על דאסגי למעבד בירושלם: ה ארי מן יחוס עלך ירושלם ומן ידוי עלך ומן יזור למשאל לשלמא לך: ו את שבקת פולחני אמר יי לאחורא אסתחרת וארים ית מחת גבורתי עלך ואחבלינך על דהוית יכלא למיתב ולא תבת: ז וכמא דדרן במדריא כן אבדר ית עמי בקרוי ארעא תכלית אבדית ית עמי מאורחתהון לא תבו: ח סגיאת קדמי ארמלתהון מחל ימין איתיתי עליהון על סיעת עולימיהון בזוזין בד

ירמיה טו

טו א ויאמר יהוה אלי אם־יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל־העם הזה שלח מעל־פני ויצאו: ב והיה כי־יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה־אמר יהוה אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי: ג ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם־יהוה את־החרב להרג ואת־הכלבים לסחב ואת־עוף השמים ואת־בהמת הארץ לאכל ולהשחית: ד ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן־יחזקיהו מלך יהודה על אשר־עשה בירושלם: ה כי מי־יחמל עליך ירושלם ומי ינוד לך ומי יסור לשאל לשלם לך: ו את נטשת אתי נאם־יהוה אחור תלכי ואט את־ידי עליך ואשחיתך נלאיתי הנחם: ז ואזרם במזרה בשערי הארץ שכלתי אבדתי את־עמי מדרכיהם לוא־שבו: ח עצמו־לי אלמנותו מחול ימים הבאתי להם על־אם

רשי

השמים: (א) משה ושמואל. שהיה נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואח"כ התפללו עליהם ולא עלה בלבם להשיב אפי עד שהחזירום למוטב. משה שימו איש חרבו וגו' (שמות לב) ויזר על פני המים וגו' (שם) ואח"כ אעלה אל ה' אולי אכפרה. שמואל במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים (שמואל א ז) ואח"כ קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל עליכם (שם) אתה אינך יכול להשיבם אלי לכן אל תתפלל עליהם: נפשי. רצוני: (ב) אשר למות וגו'. כל המאוחר בפ' קשה מחבירו חרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה על מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר (תהלים קטז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו ביה: (ג) ופקדתי. לשון מינוי ופקידות: לסחוב. לגרר וכן אם לא יסחבום (לקמן מט): (ד) לזעוה. מגזרת לא קם ולא זע (אסתר ה) וכמוהו גאוה מגזרת גא מאד (ישעיה טז): לכל ממלכות הארץ. כל השומע רעה שבאה עליהם יזוע: (ה) ינוד. יקונן: ומי יסור. אליך לנטות מדרכו אליך לשאול לך לשלום: (ו) נלאיתי הנחם. כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם. הנחם דפורפנשי"ר בלעז: (ז) במזרה. נפה שקורין וא"ן בלעז כזה בשוא זורה שעורין בלא יהו כולן גולין למקום אחד: (ח) עצמו לי. רבו לפני אלמנותיו: על אם. על ירושלים שהיתה עיר ואם

שמרו אבותינו: יחזקיהו ג' בנביאים וסי' נמסר בריש האי סיפרא: לשאל ו' חסר בקריאה וסי' ותסיתהו לשאל מאת אביה שדה דשפטים. לשאל בו לשלום ולברכו דשמואל. כי מי יחמל עליך ירושלם. וינסו ה' בלבבם. ולא נתתי לחטא חכי: לוא ל"ה

תולדות אהרן: אנה נצא. ב"ב ח: לזעוה. סנהדרין קב: עצמו לי (יבמות טו):

מצודת ציון

הדק כמו וכרביבים עלי עשב (שם): ונקוה. מלשון תקוה: (א) נפשי. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג): שלח. ענין טירוד וגירושין כמו הן ישלח (לעיל ג): (ב) אנה. להיכן וכן אנה הלכה (ש"ב ב): (ג) ופקדתי. ענין מנוי ונזכרות: משפחות. אמר כן בדרך משל: לסחוב. ענין גרירה ומשיכה כמו סחוב והשלך (לקמן כב): (ד) לזעוה. ענין רתת וחרדה כמו והיה רק זועה (ישעיה כח): בגלל. בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים טו): (ה) יחמול. מלשון חמלה ורחמים: ינוד. מלשון נ ידה: (ו) נטשת. עזבת: ואט. מלשון נטיה: נלאיתי. ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): הנחם. ענין השוב מחשבה כמו פן ינחם העם (שם יג): (ז) ואזרם. ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו): במזרה. הוא הכלי שזורין בו התבואה וכן בר"ת ובמזרה (ישעיה ל): בשערי. בערי וכן באחד שעריך (דברים יז): שכלתי. ענין מיתה כמו מחוץ תשכל חרב (שם לב): (ח) עצמו. ענין רבוי כמו בעם עצום (תהלים לה): אם. כן יקרא עיר גדולה אשר הקטנות סביב לה וכן עיר ואם בישראל

מצודת דוד

ואיך אל כל אשר תחפוץ תשם ולא ימרו את פיך: טו (א) אם יעמוד. ר"ל בתפלה ובקשה: משה ושמואל. משה או שמואל. ר"ל אף שהיה תפלתם מקובלת לפני ת"מ אם מי מהם יתפלל בעד העם הזה אין רצוני עליהם להיות מרוצה להם: שלח. אמור להם בנבואה שאמרתי לגרשם מארצי ויצאו ממנה: (ב) אנה נצא. להיכן נלך ולתכלית מה: אשר למות. מי שראוי למות בעונו במיתת דבר יותן למיתה ואשר לחרב וכו' כל אחד יעונש בדבר הראוי לו: (ג) ופקדתי. אמנה עליהם ארבעה משפחות ר"ל ארבעה מיני עונשין: לסחוב. דרך הכלבים לגרר הנבלה ממקום למקום: לאכול ולהשחית. הסוף לאכול הנבלות והבהמות להשחית ברמיסה: (ד) לזועה לכל ממלכות. כולם יחרדו וירעדו שלא יקרה להם כמקרם: בגלל מנשה. ר"ל בעבור שאחזו במעשה מנשה וכו': על אשר וגו'. בעבור אשר עשה מעשיו בירושלים בפרסום לכך למדו ממנו ואחזו בהם: (ה) כי מי יחמול. ר"ל אין מי יחמול עליך ואין מי ינודד בראש עליך כדרך המנחמים לנחמך בבוא הצרה עליך ואין מי יסור לנטות מדרכו לבוא אליך לשאול בשלומך: (ו) את נטשת אותי. על כי עזבת אותי ותלכי לאחור לפרוש ממני לכן אטה את ידי עליך להשחית בך והשחיתך: נלאיתי הנחם. הנה רבות פעמים גזרתי עליך השחתה ואח"ז נחמתי ועתה נלאיתי להנחם על הרעה: (ז) ואזרם. אפזרם בכל ערי הארץ כהמפזר תבואה במזרה שאין כולם נופלים במקום אחד: שכלתי. אף כי שכלתי אותם והאבדתים עכ"ז לא שבו מדרכיהם ולא לקחו מוסר: (ח) עצמו לי. האלמנות שבהם כמה מרובות בעיני יותר מחול ימים ר"ל אין אני עושה בהם כמתנקם להיות הכל נחשב לפני למעט כי אדרבה נחשב לפני להרבה ואין בזה שמחה לפני: הבאתי להם. הבאתי עליהם וחוזר ומפרש על אם רצה לומר על ירושלים הבאתי קבוצת בחורים להיות שודד אותם בעת צהרים למען יראה למאוד כל

בחור שדד בצהרים הפלתי עליה פתאם עיר ובהלות: ט אמללה ילדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעד יומם בושה וחפרה ושאריתם לחרב אתן לפני איביהם נאם יהוה: י אוי לי אמי כי ילדתני איש ריב ואיש מדון לכל הארץ לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללוני: יא אמר יהוה אם לא שרותך לטוב אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האיב: יב הירע ברזל ברזל מצפון ונחשת: יג חילך ואוצרותיך לבז אתן לא במחיר ובכל חטאותיך ובכל גבוליך:

ל' · כ' הס' בא ק' · כ'. ל' · ל' וחסר · כ' בתרי לישני · ל'. ג' ר"פ · שריתיך ק' ל"ס מ"ל · ס. ל' והס. ל' · ג' מ"ע

בטיהרא איתיתי עליהון משרין בתקיף וחבילא קרויהון: ט צדיאת ארעהון מבלי עמא הוו למפחת נפש גלא יקרהון בחייהון ועד דאינון קימין בהיתו ואתכנעו ושארהון לחרבא אמסר קדם בעלי דבביהון אמר יי: י וי לי אמי ארי ילדתיני למהוי גבר דין ואנש מצו לכל יתבי ארעא לא רשן בי ומא דאנא רשינא לא תבע מנהון כולהון מלטטין לי: יא אמר יי אם לא סופך יהא לטב אם לא ייתון ויבעון מנך בעדן דאיתי עליהון סנאה ויעיק להון בעיל דבבא: יב מלך דתקיף כברזלא יסק לסעיד מלך דתקיף כברזלא וכנחשא יתי מצפונא עלה למתברא: יג נכסיכון ובית גנזיכון לבזא אמסר לאבדמין בחוביכון דהויתון פלחין למעותא ובכל

מ"ל וסי' נמסר בסדר ויקרא: בעוד ג' חסר וסי בעד שלשת ימים ישא פרעה. בעד יומם בושה וחפרה. בעד רשע לנגדי: נשיתי ב' בתרי לישני וסי' לא נשיתי ולא נשו בי. ותזנח משלום נפשי וא' ונשיתי אמך: חטאתיך ג' מ"ל וסי' חילך ואוצרתיך לבז אתן. וחלב זבחיך לא הרויתני. מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך. וא' על חטאתיך. ושארא חטאתיך כתיב:

תולדות אהרן יולדת השבעה. גטין פח זוהר פרשת פקודי:

רשי

ואם בישראל: ובצהרים. הכל יהא גלוי לפניו כל גמוי ממשמונם: הפלתי עליה פתאום עיר. השכנתי עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות. ויש פותרים עיר ל' שגא כמו ויהי עריך (שמואל א כח) ופתרי לערך (דניאל ג): (ט) אמללה יולדת השבעה. שומרון ונשיאה של עשרת שבטים. שעמדו מהם ז' משפחות כבר אומללה ונלאתה: ושאריתם. אלו יהודה וקנא בנימין שנשתיירו בישראל לחרב אתן אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע וביתו: נפחה נפשה. ל' דאבה נפשה מתרגמינן ודאבון נפש (דברים כח) ומפחן נפש: בעוד יומם. בלא זמנה מהרה ליפול כך נדרש במס' גיטין. ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלים ומונה שבעה רשעים יהורם יואש אחז מנשה אמון יהויקים לדקיהו. אך יש למנות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה: וחפרה. ל' בושת: (י) אוי לי אמי. ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו שונאין אותו כשהיה עומד על דברי תוכחותיו: ואיש מדון. איש מריבה כמו לא ידון רוחי (בראשית ו): לא נשיתי. כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כב): כלה מקללוני. איני רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא להם עלי והרי כל העם מקללני: (יא) שריתיך. השארתיך לי שארית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתר אותו ל' התרה ושריתיך כמו (דניאל ה) משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא שנאמר הנה פתחתיך היום מן האזיקים (לקמן מ) כשנגמר ביום אשר הקים ה' את דברו נאמר לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה. וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדינו אל ה' אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה (לקמן מב): אם לא. ל' שבועה: הפגעתי בך בעת רעה. את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם כגון לדקיה אמר לו דרש נא בעדנו את ה' וגו' ד"א נבוזראדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בבלה (לקמן מ): (יב) הירוע ברזל ברזל מצפון. אומר אני ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל. וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת וברזל (לעיל ו) ובירמיה נאמר נתתיך לעמוד ברזל ולחומת נחשת (לעיל א) ומשלו חזק משלהם כי נבוכדנאצר מצפון יבא כדבריו עליהם: הירוע. הירוצץ ברזל שלהם את שלך ד"א הירוצץ פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכדנאצר שהוא ברזל הבא מצפון ונחשת ותרגום יונתן מטה לצד זה: (יג) חילך. ל' ממון: ואוצרותיך. לישראל

רדק

בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים אלמנות: הבאתי להם על אם בחור שודד בצהרים. על קהלת בחורים הבאתי שודד בצהרים כלומר כי לא באו בלילה כגנבים אלא בצהרים ולא הועילה לבחורים גבורתם. אם ר"ל קהלה או משפחה כמו שנקראת אום ואומה, בחור על דרך כלל כמו בחורים וכן שש מאות רכב בחור וכן ת"י איתיתי עליהון וגומר כבעמוד: הפלתי עליה פתאום עיר ובהלות, עליה על האם שזכר הפלתי עיר ר"ל חרבן הערים ובהלות כמו פתאום כמו ויבהילו את המן מהרוהו ללכת פתאום וכאילו אמר הפלתי עליה פתאום ובהלות עיר והכפל לחזק הענין כמו פתע פתאום ואדוני אבי ז"ל פירש עיר שונא מגויהי עריך ות"י איתיתי עליהון מסירין וגומר כבעמוד: (ט) אמללה יולדת השבעה. יולדת בנים רבים והיא כנסת ישראל והשבעה ענין רבוי במקומות לא חשבון מכוון וכן עד עקרה ילדה שבעה. שבע יפול צדיק וקם שבע כחטאתיכם: נפחה נפשה. ענין דאבון כמו מפח נפש: באה שמשה בעוד יומם, על דרך משל מרוב הצרות כמו שאמר גם כן על הצרות חשך השמש בצאתו, באה כתוב בא קרי והשמש ימצא לשון זכר ולשון נקבה: בושה וחפרה. כפל ענין במלות שונות: ושאריתם. השארית שלא ילכו בגלות אתן לחרב ויש לפרש ושאריתם בגופם כמו שם ושאר: (י) אוי לי אמי. איש ריב ואיש מדון. כי כלם מריבים עמי ומדון כמו ריב: לא נשיתי ולא נשו בי. לא נשיתי בהם שאהיה תובע הלואתי מהם ויקללוני בעבור זה וגם הם לא נשו בי שיהיו תובעים הלואתם ממני ולא ארצה לתת להם ובעבור זה יקללוני אין שום דבר מכל זה ששונאים אותי מפני שאני מוכיח אותם לטובתם: כלה מקללוני. הורכבה המלה משני שרשים מן קלל ומן קלה כי הם שני ענינים הקללה היא הפך הברכה והקלון הוא הפך הכבוד וכן אמר הנביא כלה מקללני ומקלני והורכבו שניהם כאחד ואמר במלה אחת שני ענינים לקצר הלשון ולנחותו והומרה ה"א קלה טי"ו כמנהג התחלפה במקומו ואולי שההגיה ה וקראו למ"ד הפעל בקריאה לא היה נכר במלה ענין קלה: (יא) אמר ה'. אמר לי האל כשהייתי מתרעם עליהם שסופי יהיה לטוב: אם לא. כענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא כאשר דמיתי כן היתה: שרותיך. כמו שריתך והירק התי"ו במקום סגול וכן תי"ו ותפוצותיכם חירק התי"ו במקום סגול והאל"ף שהיא נעלם מהמכתב וכן וגם כל שרית ישראל כמו שארית ושאריתך ענינו אחריתך כלומר מה שישאר לך מזומן בעת רעתם וכן תרגם יונתן אם לא סופך יהא לטב: אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב. בעת רעת ישראל וצרתם אפגיע בך את האויב והוא נבוזראדן יפגע בך שתעשה הטוב והישר בעיניך אם לשבת אם ללכת כמו שכתוב. הפגעתי בפעל יוצא כלומר אשימנו שיפגע בך ויבקש ממך שתעשה איזה דבר שתרצה ויש לפרש הפגעתי ענין פגיעת החרב ויהיה הפסוק חלוק אם לא שריתיך יאמר כנגד הנביא אם לא הפגעתי בך יאמר כנגד ישראל כי נס לפירוש הראשון יאמר חילך ואוצרותיך כנגד ישראל, ויש מפרשים שאריתך התרתיך מן משרה קטרין כמו שאמר לו נבוזראדן הנה פתחתיך היום מן הזיקים אשר על ידיך. שרותך כתיב ביו"ו וקרי ביו"ד והענין אחד והאותיות אהו"י מתחלפות: (יב) הירוע. מן תרועם בשבט ברזל ענין שבר אמר הישבר ברזל ברזל אם ברזל אחד יתרוע ברזל אחר אם הברזל הוא מעורב עם הנחשת והוא הברזל החזק שקורין בלע"ז אצי"ר ר"ל יחשבו שהם יוכלו לעמוד בפני נבוכדנצר כי אם הם ברזל נבוכדנצר הוא ברזל ונחשת: מצפון. כי בבל צפונית לארץ ישראל כמו שנאמר מצפון תפתח הרעה: (יג) חילך. לא במחיר. כלו כך יהיו בוזזים רבים כי לא ימכר ולא יותן במחיר השלל לעצמו אלא כל אחד ואחד יבוז

מצודת דוד

כל נגוי המסמוגזות: הפלתי. השכנתי עליה פתאום קבוצת שונאים ועדת עם המבהילות: (ט) אמללה. כבר נלאה שומרון ועשרת השבטים שגדלה ז' משפחות מלכים רשעים והם ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע בן אלה וביתו: נפחה נפשה. היה לה דאבון נפש: באה שמשה. שקעה שמשה כשהיה עוד היום גדול ר"ל הושפל גדולתה במהירות בלא זמנה: בושה וחפרה. והיא יושבת בגולה בבושה וכלימה: ושאריתם. השארית הנשארה מעדת ישראל הם יהודה ובנימין אתן גם אותם לחרב לפני אויביהם: (י) אוי לי אמי. ירמיה היה מתאונן והיסב הדבור מול אמו ואמר אוי לי אמי אשר ילדתני להיות איש ריב ומדון לכולם כי יריבו עמדי על שאני מוכיחם: לא נשיתי. לפעמים מריבים עם המלוה על שהוא נוגש כסף ההלואה ולפעמים מריבים עם הלוה על שאינו משלם ההלואה אבל אני לא הלויתי להם ולא הם לוו לי ועכ"ז כולם מקללים ומבזים אותי: (יא) אמר ה'. אמר הנביא ה' אמר לי מה אתה חושש על קללתם הריני נשבע אם לא אשאיר אותך לטוב. כל המקללים אותך ימותו וילכו בשבי ואתה תשאר לטובה: אם לא. הריני נשבע אם לא בעת בוא הרעה והצרה אעיר אז את לב האויב הוא נבוזראדן להפגיע בך ולחלות פניך לבוא עמו לבבל ולא יקחך בשבי ביד חזקה כמ"ש אם טוב בעיניך לבוא אתי בוא ואשים את עיני עליך (לקמן מ): (יב) הירוע. וכי אפשר שהברזל מהמרבות

מצודת ציון

בישראל (ש"ב כ): בחור. נבחר וגבור: שודד. עושק: הפלתי. ענין השכנה והניה כמו נופלים בעמק (שופטים ז): עיר. ענין שונא כמו ויהי ערך (ש"א כח): ובהלות. מל' בהלה ופחד: (ט) אמללה. ענין כריתה כמו אומלל אני (תהלים ו): נפחה נפשה. ענין דאבון נפש וכן ותקותם מפח נפש (איוב יא): באה. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): וחפרה. ענין כלימה וכן וחפרה הלבנה (ישעיה כד): ושאריתם. מל' שארית ושיור: (י) מדון. ענין מריבה כמו ישתוק מדון (משלי כו): נשיתי. ענין הלואה כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כב): מקללוני. הוא מלשון קללה ומלשון קלון ובזיון: (יא) אם לא. הוא ענין לשון שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה) ורבים כמוהו: שריתיך. מלשון שארית ובא בחסרון א"ף וכן וגם כל שרית ישראל (דה"א יב): הפגעתי. ענין בקשה כמו ופגעו לי (בראשית כג): (יב) הירוע. ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (לעיל יא): (יג) חילך. מלשון חיל ועושר כמו וישראל עושה חיל (במדבר כד): לבז. מלשון בזה ושלל: במחיר. ענין דמי הדבר וערכו כמו אקנה מאותך במחיר (ש"ב כד): קדחה

סלך

יד והעברתי את־איביך בארץ לא ידעת כי־אש קדחה באפי עליכם תוקד: טו אתה ידעת יהוה זכרני ופקדני והנקם לי מרדפי אל־לארך אפך תקחני דע שאתי עליך חרפה: טז נמצאו דבריך ואכלם ויהי דבריך לי לששון ולשמחת לבבי כי־נקרא שמך עלי יהוה אלהי צבאות: יז לא־ישבתי בסוד־משחקים ואעלז מפני ידך בדד ישבתי כי־זעם מלאתני: יח למה היה כאבי נצח ומכתי אנושה מאנה הרפא היו תהיה לי כמו אכזב מים לא נאמנו: יט לכן כה־אמר יהוה אם־תשוב ואשיבך לפני תעמד ואם־תוציא יקר מזולל כפי תהיה ישבו המה אליך ואתה לא־תשוב אליהם:

ס׳ ז׳ ר״פ בנביא׳ · ל׳ · דבריך ק׳ · ע׳ר״פ בספ׳ · ח׳ · למה ס׳ דגש · ל׳ · ל׳ · י״ד בטעם בסיפרא · ל׳ · מ״ל ל׳

תחומיכון: יד ותשתעבדון לבעלי דבביכון בארעא דלא ידעתון ארי קידום תקיף כאשתא נפק מן קדמי ברגז עליכון ייחול: טו אתגלי קדמך יי ייעול דוכרני ופקדני לאומבא לי ואסער על בעלי דבבי אתפרע לי מרדפי לא תתן ארכא לעולבני גלי קדמך דקבלית חסודין על מימרך: טז קבלית לפתגמך וקימתינון והוה מימרך לי לביע ולחדות לבי ארי אתקרי שמך עלי יי אלהים צבאות: יז לא יתיבית בסיעת משבחין ולא חדיתי מן קדם מימרך פריש יתיבית ארי נבואה דלוט מליתני: יח למא הוה כיבי לאפרש ומחתי תקיפא למסרבא לאתסאה לא יהי מימרך לי כדבין כמבע דמיין דפסקין מוהי: יט בכן כדנן אמר יי אם תתוב ואתיבינך קדמי תשמש ואם תתיב רשיעא למהוי צדיקיא בעות מימרי תקים יתובון אינון לפתגמך ואת לא תתוב

רשי

לישראל הוא אומר: ובכל חטאתיך. ולמען כל חטאתיך תהי זאת לך: ובכל גבולך. אשר העמדת אלילים בכולן: (טו) אל לארך אפך תקחני. תרגום יונתן לא תתן ארכא לעולבני אל תקח את ריבי להניח לארך אפך אלא מהר והנקם לי: שאתי. כמו סבלתי: עליך. בשבילך: (טז) נמצאו דבריך ואוכלם. לתאוה מתחלה והיו לששון כי דמיתי שישמעו אלי. עתה: (יז) מפני ידך. מפני נבואה הבאה לי מאתך: ישבתי. יחידי ומשתומם באבילות כי נטלת זעם מלאתני. בתורבן ביתך: (יח) אנושה. חולה כמו ויאנש ויחלה בננה של בת שבע: היו תהיה לי. אתה הוה לי: כמו אכזב. כאדם שמכפתו נפסק ממנו שאתה מניחני להלעטר בידם. אכזב מקור פוסק פיילייני״ן בלעז: מים לא נאמנו. לסמוך עליהם: (יט) לכן. בעבור שאני סובל הצרות האלה: כה אמר ה׳. לי: אם תשוב. אתה ישראל ע״י ואשיבך אני אליו אמר לי לפני תעמוד: ואם תוציא יקר מזולל. אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב: כפי תהיה. שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה: ישובו המה אליך ואתה לא תשוב

רדק

לענונו: ובכל חטאתיך. ובעבור מה יהיה זה בעבור כל חטאתיך: ובכל גבולך. הם חטאתיך כי לא במקום אחד לבד אלא בכל גבוליך הם במותיך בהם חטאתיך וזה ענין עליכם תוקד ונאמר אחר זה בפרשת חטאת יהודה במלות שונות במקצת: (יד) והעברתי. ברי״ש פירוש אעביר אותך אל אויביך בארץ אשר לא ידעת: את אויביך. כמו אל אויביך וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ונראה כי יונתן היה קורא והעבדתי בדל״ת כי כן תרגם ותשתעבדון לבעלי דבביכון אבל אנחנו קראנו והעברתי ברי״ש וכן נמצא בספרים המדויקים הראוין לסמוך עליהם ובפרשת חטאת יהודה והעבדתיך בדל״ת: קדחה. פעל עומד פירוש בערה: (טו) אתה ידעת. כלומר ידעת מה שעושים לי מה שאומרים על הוכיחה אותם: אל לארך אפך תקחני. אם תאריך אפך עליהם אל תקחני כלומר אל תמיתני כדי שאראה נקמתך מהם וי״ת לא תתן ארכא לעולבני: דע שאתי עליך חרפה. כלומר הראה להם שידעת ולא נעלם ממך: (טז) נמצאו. כשנמצאו לי דבריך בנבואה קבלתים ברצון כמו שאוכל אדם הדבר הערב לו לפיכך אמר ואכלם: כי נקרא שמך עלי. בזה אני שמח מאד שיאמרו עלי נביא השם ושאר הנביאים יקרא נביאי הבעל: ויהי דבריך. כתוב ביו״ד וקרי דברך בלא יו״ד לשון יחיד כמו שאמר ויהי והכתוב דרך פרט והקרי דרך כלל: (יז) לא ישבתי בסוד משחקים. כי דברך הוא שמחת לבבי וכאמרו לבבי ר״ל שמחת השכל אבל שמחה אחרת לא היתה שמחה שהיא שמחת הגוף שהיא בסודם ובקהלם כשהם משחקים ואשמח עמהם זה לא היה לי אפילו לחברה לא היה לי עמהם אלא בדד ישבתי כי אני מתבודד בביתי: מפני ידך. רוצה לומר מפני יד הנבואה כמו היתה עלי יד ה׳ וכן תרגם יונתן מן קדם מימרך פריש יתיבית וכן תרגם כי זעם מלאתני ארי נבואה דלוט מליתני ויש לפרש מפני ידך מכתך כמו הנה יד ה׳ הויה והמכה והזעם והכאב הוא בזותם אותו וקללם אותו עד שהיו מכים אותו כמו שכתוב: (יח) למה היה. למה בדגש ומלעיל על הה״א והיא אחד מן ההמשה: נצח. עולמי ותמידי שלא יפסק לי בכל יום ויום אני במריבה וכאילו מכתי מאנה הרפא ולשון מאנה נאמר על דרך מליצת השיר כי אין למכה רצון למה היה זה מה עון יש בי: היו תהיה לי כמו אכזב. והנה אתה תהיה לי כמו אכזב רוצה לומר כמו מקור אכזב וכמו מים לא נאמנו שיבטח אדם שימצא מים ויכזבו כלומר יפסקו והנה לא נאמנו והענין אחד כפול במלות שונות וכאמרו אכזב וזכר הנחר ולא זכר המתאר כן דרך הכתוב במקומות כמו כעדר הקצובות ומאכלו בריאה ואמר המשל כנגד שהוא בעבור שאמר לו בתחלת נבואתו ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומת נחשת וגו׳ והנה הם מחרפים ומכים אותו ואע״פ שאמר לו ונלחמו אליך היה דעתו שהמלחמה ההיא לא תהיה תמידית אלא שיהיה לה הפסק וכראותו כי לא היה לה הפסק נתרעם על זאת ואמר למה היה כאבי נצח היו תהיה לי כמו אכזב: אנושה כמו אנושה מכותיה. וכתב אנוש רוצה לומר הזקה וכבדה, ואכזב האל״ף נוספת והוא תאר כמו כזב והוא בשקל ארבע, ויונתן הוסיף לא יהא מימרך לי כדבין כמבוע דמיין דפסקין מוהי: (יט) לכן כה אמר ה׳ אם תשוב ואשיבך לפני העמוד. אמר לו האל דברת כנגדי דברים אשר לא כן באמרך היו תהיה לי כמו אכזב והנה הטאת לי ועתה אם תשוב בתשובה לפני ותתחרט על מה שאמרת אני אשיבך בתשובה ואפלח לך ותעמוד לפני כבתחלה והעמידה לפני ה׳ היא התפלה וההודאה לפניו וקבול הנבואה כמו באמר אם יעמוד משה ושמואל לפני והברכה עודנו עומד לפני ה׳ ולא יאמר זה הלשון אלא בנביא: ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, ואם תטריח עצמך עליהם להחזירם למוטב ותוציא יקר מזולל בהוכל להשיב הרשעים בהם זוללים להשיבם טובים ויקרים כפי תהיה מה שתגזור ושאמר יתקיים כאילו אני אומר אותו כמו שאמר בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וי״ת רעות מימרי תקיים ויש מפרשים כפי תהיה כמאמרי היה כמו שאמרתי לך לעיר מבצר ולחומת נחשת: ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם. אבל זה שאמר לך שלא תשוב לרעתם בהשתדלותיך עמהם שמא יטעון ברוב טענותם זה

תוקד ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר צו: אתה ז׳ ר״פ בנביאים וסי׳ אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים דנברי דמלכים. אתה ידעת ה׳ זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא. הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו. אתה תאכל ולא תשבע. אתה תזרע ולא תקצור: לכן י״ד בטעם בסיפרא וסי׳ נמסר

תו״דות אהרן / אם תשוב. כ״מ פ״ס עקדה שער לה:

מצודת ציון

(יד) קדחה. ענין הבערה כמו הן כלכם קודחי אש (ישעיה נ): תוקד. ענין שריפה כמו ותוקד עד שאול (דברים לב): (טו) ופקדני. ענין השגחה: שאתי. מלשון משא וסבל: (יז) בסוד. ענין קבוץ כי להמתיק סוד מתקבצין הראוים לו וכן על סוד בחורים (לעיל ו): ומשחקים. מלשון שחוק ושמחה: ואעלוז. ענין שמחה: בדד. יחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א): זעם. כעס וחרון: נצח. לעולם ר״ל זמן רב: אנושה. כאובה ביותר כמו אנוש חציו (איוב לד): (יח) מאנה. מלשון מיאון: אכזב. ענין הפסק ועזיבה כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח): נאמנו. ענין דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (שם כב): (יט) יקר. מכובד וחשוב: מזולל. ענין הרבות האכילה

מצודת דוד

שלך ישבר ברזל החרבות שבא מצפון שהברזל חזק מאוד ונחשת מעורב בו המחזק עוד יותר וכן נאמר הולכי רכיל נחושת וברזל (לעיל ו) ור״ל וכי תחשוב שאתה תתגבר במלחמה מול נבוכדנצר הלא מאד יחזק ממך: (יג) לבז אתן. לו אתן לשללו ולא תקח בעדם מחיר ר״ל לא ישאיר אותך בארצך במחיר האוצרות שיקח כי יקחם דרך שלל: ובכל חטאתיך. כ״ז יהיה בכל חטאותיך שחטאת לפני ובכל גבוליך חטאת מבלי מקום נעדר: (יד) והעברתי. אעביר אותך מארצך ללכת עם אויביך בארץ אשר לא ידעת מאז: כי אש. אש החרון תבער באפי ועליכם תשרוף ר״ל עליכם אשפוך את החרון: (טו) אתה ידעת ה׳. את הרעה שעושים לי אנשי ענתות: זכרני ופקדני. זכור בי והשגיח עלי ועשה לי נקמה מרודפי: אל לארך אפך תקחני. ר״ל אל תניחני לאריכות אפך בנקמתי אבל מהרה חושה תנקום נקמתי מהם: דע. תן לב לדעת מה שאני נושא וסובל חרפה בעבורך במה שאני מתנבא בשמך: (טז) נמצאו דבריך. כשבאתה עלי רוח הנבואה ונמצאו לי דבריך קבלתים בשמחה כאוכל דבר מה לתאוה וחזר ופירש ויהי דברך לי לששון וכו׳ על כי נקרא שמך עלי אתה ה׳ וכו׳ ר״ל שמחתי היה על כי באה עלי שפע הנבואה להיות נקרא נביא ה׳: (יז) לא ישבתי. אחר שקבלתי הנבואה לא ישבתי בקבוצת משחקים לשמוח עמהם: מפני ידך. מפני הנבואה הבאה לי מידך ישבתי בדד ויחידי כדרך המצטער כי מלאת אותי נבואות זעם הם הייעודים הרעים מחורבן הבית וגלות העם: (יח) כאבי נצח. ר״ל זה זמן רב אורבים עלי אנשי ענתות: ומכתי אנושה. המכה שעלי היא כאובה מאד ר״ל הם מכאיבים אותי ביותר: מאנה הרפא. ממאנת לקבל רפואה ר״ל אינם חוזרים מרעתם: היו תהיה לי. אתה תהיה למולי כמו מקור מים הנפסק ועוזב הנבואה ולתוספת ביאור אמר מים לא נאמנו שאין מתקיים ומתמיד כי כמו כן חדלת ממני העזרה וההצלה מן הקמים עלי: (יט) לכן כה אמר ה׳. שלא יקיפה בכרי וכן אמר אם אתה ישראל תשוב לה׳ ואני אשיבך ר״ל תשובתך תהיה ע״י בגמול זה הבטיחני לומר לפני תעמוד עד עולם ולא תפסוק הנבואה ממך ואם תוציא את מי מן הזוללות להיות אדם יקר אז תהיה כפי כי תתקיים גזרתך כמו גזרתי: ישובו המה אליך. זהו דבר אפשרות שהמה ישובו אליך להיות כשרים כמותך ואל תדאג לילך אליהם בשליחות כי מן תלמוד ממעשיהם

זה השמר לך הנהדל עמהם שישובו המה אליך והשמר שלא תשוב אתה אליהם : (כ) ונתתיך . אמר לא תהיה לא כמו אדם אכזב אלא כמו שאמרתי לך בתחלה כן אעשה שאתנך לעם הזה לחומת נחשת בצורה : ונלחמו אליך ולא יוכלו לך. כי אני לא אמרתי שמלחמתם אליך תהיה לזמן ואתה לא הבינות היטב דברי אלא כמו שהבטחתיך כן אקיים כי לא יוכלו לך להמיתך אבל הם ילחמו אליך בין בדברים בין במכות ובין בבזיון כל זמן שתוכיחם וכל זה הטורח הסבול להטיבם אלי כי אם לא תשיב כלם אי אפשר שלא תשיב מקצתם כמו שראינו שאמרו מקצתם כשרצו להמיתו אמרו השרים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם ה' אלהינו דבר אלינו ואם תטרח בזה ולא תחוש לחרפתם וגדופם תקבל שכר מאתי : (כא) והצלתיך מיד רעים . מכף עריצים . שרוצים להמיתך : (א) ויהי דבר ה' : (ב) לא תקח לך אשה . יש הנה תבוכה למה צוהו האל שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות לפי שנגזרה גזרה על הבנים ועל הבנות הנולדים במקום הזה שימותו ברעב וכי לא היה ראוי ירמיהו שיחיו בניו בזכותו והנה הקטנים אינם מתים אלא בעון אבותיהם וירמיהו לא היה לו עון שימותו בניו בעונו ועוד אף על פי שנגזרה גזרה שימותו בחרב וברעב הגזרה על קצתם ולא על כלם כי גם גלות נגזר עליהם והנה נאמר בנבואת יחזקאל על ירושלם והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות ועוד שגם על האבות ועל האמות גזר שימותו ולא מתו כלם שהרי גלו מהם וכענין הזה נאמר בנבואת יחזקאל אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו ולמה לא הצילו האבות הצדיקים את בניהם שהרי הם כמותם כי אין לבנים הקטנים חטא שימותו בעבורו אלא כשהם מתים בעון אבותיהם מתים ואם האבות הם צדיקים למה ימותו הבנים ומה שאני רואה בזה הוא כי במקום הזה רוצה לומר בענתות ובענתות נאמרה לו נבואה זו והזהירו שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות שם כי נגזרה גזרה על הבנים והבנות הנולדים בענתות וכן אמר למעלה על אנשי ענתות ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה על אנשי ענתות שנת פקדתם הנה אמר כי לא תהיה שארית לאנשי ענתות אבל בירושלם תהיה שארית ופלטה כמו שנאמר בנבואת יחזקאל והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות וכיון שנגזרה גזרה זו על אנשי ענתות הוצרך אם יהיו לירמיהו שם בנים ובנות יסופו בכלל האחרים כמו שנאמר כי עד צדק ישוב משפט כמו שפירשנו במקומו כי יסוף צדיק אחד בתוך אלפים אנשים חייבים כמו שאמרו ללוט פן תספה בעון העיר וכל שכן מי שאין לו זכות מעצמו כמו הבנים והבנות ואילו היו לירמיהו בנים ובנות בענתות והיה מוציאם מענתות טרם בא הגזרה לא היו נספים עם האחרים אלא שלא היו מניחין אותם קרוביהם בני ענתות כי לא היו מאמינים בנבואה לפיכך אמר לו האל שלא יהיו לו שם בנים ובנות כי יסופו בעון העיר ואפילו היה ירמיהו עצמו בענתות שמא לא ינצל בין כלם ומה שאמר המה לבדם ינצלו זהו כשיהיו שלשה צדיקים בעיר אחת כמו שאמר נח דניאל ואיוב בתוכה לא אמר צדיק אחד לבד אלא כשהם שלשה או יותר ינצלו כי יצטרפו זכיות שלשתן להצילם ואם יהיו עשרה הם בצדקתם יצילו כל העיר כמו שאמר ונשאתי לכל המקום בעבורם ואם ינצלום ממיתה אפשר שלא יצילום מגלות או מעונש אחר ומה שנאמר בשיר של פגעים יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש לא יקרה זה לכל צדיק אלא למי שהשגחה בו תמיד לא תסור ממנו כמו שנאמר בו כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי , ואף על פי שנגזרה גזרה על אנשי ענתות שלא תהיה בהם שארית היתה להם שארית שעשו תשובה בעת כבוש הארץ כי מצאנו בשוב גלות בבל אמר אנשי ענתות מאה ועשרים ושמנה אף על פי כן האל צוה ירמיהו על מה שהיתה גזרתם תחלה ולא גלה תשובתם לירמיהו לפי שאמר לו ה' כי גזרתם קשה עד שצוהו האל שלא יקח אשה במקום ההוא : (ג) כי כה . הילודים . שם תאר וכן הילודים במדבר : (ד) ממותי . שם בפלס כמכותי עיר מבוקעה ובלא מ"ם נוספת מותי חלאים תמות והוא קבוץ מן מות ר"ל מיתת התחלואים ימותו והתחלואים רוצה לומר בחלי רעב ימותו כמו שאמר למעלה ואם באתי לעיר הנה תחלואי רעב וכן תרגם יונתן ממרעי כפן ימותון ואם לא יהיה זה פירושו מה ירצה לומר מיתת תחלואים ימותו כל בני אדם מתים בחולי אם לא ימותו בחרב אלא כן פירש כמו שתרגם יונתן : לא יספדו ולא יקברו . כי כל אחד יהיה טרוד בעצמו לא יהיה פנאי לספוד ולקבור : (ה) כי כה . בית מרזח . בית אבל כן פירשו רז"ל וכן וסר מרזח סרוחים ואדוני אבי ז"ל פי' כי מרזח הוא לשון הרמת קול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי מרזח : ואל תנוד להם . בחולם וענינו פירשנו למעלה : כי אספתי את שלומי מאת העם הזה . השלום והחסד והרחמים שהייתי נותן לעם הזה לקחתי אותם מאתם ואספתי אותם אלי וכיון שאספתי אני שלומי מהם לא תדרוש אתה בשלומם לא באבלם ולא בשמחתם : (ו) ומתו . ולא יתגודד ולא יקרח להם , ואע"פ שהוא אסור לישראל לעשותו כמו שכתוב לא תתגודדו לא תשימו קרחה בין עיניכם למת אולי הם היו עושים כמנהגי

כ וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחוֹמַת נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהוֹשִׁיעֲךָ וּלְהַצִּילֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ כא וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים וּפְדִתִיךָ מִכַּף עָרִצִים׃

טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב לֹא־תִקַּח לְךָ אִשָּׁה וְלֹא־יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ג כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה עַל־הַבָּנִים וְעַל־הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם הַמּוֹלִדִים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ ד מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכְלוּ וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ ה כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל־תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל־תָּנֹד לָהֶם כִּי־אָסַפְתִּי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־הָרַחֲמִים׃ ו וּמֵתוּ גְדֹלִים וּקְטַנִּים בָּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִקָּבֵרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יִקָּרֵחַ לָהֶם׃ ז וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל לְנַחֲמוֹ

לְמִטְעֵי בָּתְרֵיהוֹן׃ כ וְאֶתְּנִינָךְ לְעַמָּא הָדֵין כְּשׁוּר דִּנְחָשׁ כְּרִיךְ וִיגִיחוּן קְרָבָא לְקִבְלָךְ וְלָא יִכְּלוּן לָךְ אֲרֵי בְּסַעְדָּךְ מֵימְרִי לְמִפְרְקָךְ וּלְשֵׁיזָבוּתָךְ אֲמַר יְיָ׃ כא וְאֲשֵׁיזְבִינָךְ מִיַּד מַבְאֲשִׁין וְאֶפְרְקִינָךְ מִיַּד תַּקִּיפִין׃ טז א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב לָא תִסַּב לָךְ אִתְּתָא וְלָא יְהוֹן לָךְ בְּנִין וּבְנָן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ג אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ עַל בְּנִין וְעַל בְּנָן דְּמִתְיַלְדִין בְּאַתְרָא הָדֵין וְעַל אִמְּהָתְהוֹן דִּילְדָן יָתְהוֹן וְעַל אֲבָהָתְהוֹן דְּמוֹלְדִין יָתְהוֹן בְּאַרְעָא הָדָא׃ ד מְמוֹת מַמְרְעֵי כְפַן יְמוּתוּן לָא יִסְתַּפְּדוּן וְלָא יִתְקַבְּרוּן לְזִבַל מְבַדַּר עַל אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן וּבְחַרְבָּא וּבְכַפְנָא יְסוּפוּן וּתְהֵי נְבֵילַתְהוֹן מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְלִבְעִירָא דְאַרְעָא׃ ה אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תֵעוֹל לְבֵית מַרְזִיחָא וְלָא תְהָךְ לְמִסְפַּד וְלָא תְדַוֵּי לְהוֹן אֲרֵי כְנֵישִׁית יָת שְׁלָמִי מִן עַמָּא הָדֵין אֲמַר יְיָ יָת חִסְדָּא וְיָת רַחֲמֵי׃ ו וִימוּתוּן רַבְרְבִין וְדַעְדְּקִין בְּאַרְעָא הָדָא לָא יִתְקַבְּרוּן וְלָא יִסְפְּדוּן לְהוֹן וְלָא יִתְחַמְּמוּן וְלָא יִמְרְטוּן לְהוֹן׃ ז וְלָא יִפְרְסוּן לְהוֹן עַל

תשוב אליהם . יתיבון אינון לפתגמך ואת לא תתוב למטעי בתריהון : (ה) בית מרזח . משתה בספרי בפרשת בית פעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזיחין אבל רבותינו פירשו מרזח אבל : תנוד . תקונן : כי אספתי את שלומי וגו' . כשהיה אברהם אביהם עושה צדקה ומשפט נתתי לזרעו חסד ורחמים ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז) ונתן לך רחמים (שם יג) הם הפכו ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו (עמוס ה) אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי ואת רחמי : אספתי . אמוא"ש בלעז כמו אסף אלהים את חרפתי (בראשית ל) . (ו) ומתו גדולים וקטנים . ואחר שהכל מתים מה לך לספוד : ולא יתגודד . ולא יקרח להם : דרך האבלים להתגודד ולשרוט בשרם ולקרוח קרחה בראשם ומכל מקום לישראל אסור ולא הזכירו כאן אלא לדוגמת אבל : (ז) ולא יפרסו . לי שבירה כמו (דניאל ה) מנא מנא תקל ופרסין שמברין את האבלים ברחבה ופורסין להם ברכת המוציא כי הוא יברך הזבח (שמואל א ט) תירגם יונתן ארי הוא פריס על מזונא

בסיפרא סימן ז' : יוכלו י"א וסי' נמסר בריש סיפרא סוף סימן א' : ולא יהיו ג' וסימ' בנים ובנות תוליד . לא תקח לך אשה . ולא יהיו כאבותם . וכל יחזקאל דכוו' במ"א לא יהיו סי' והיתה ידי : לספוד ג' מ"ל בליש' וסי' אל תבא בית מרזח . כי צמתם וספוד בחמשי . עת ספוד ועת רקוד :

תולדות אהרן לא יספדו . סנהד' מו : בית מרזח . כ"בי (מ"ק כג) :

מצודת דוד

ממעשיהם להיות כמוהם כי תהיה במות בזה : (כ) ונתתיך . אתן אותך מול העם הזה להיות חזק כחומת נחושת בצורה ועם כי ילחמו עליך לא יוכלו לך כי אני אושיעך : (כא) מיד רעים . הם אנשי ענתות : מכף עריצים . החזקים ממך בכח הזרוע וכפל הדבר במ"ש : טז (ב) ולא יהיו וכו' . למען לא יהיה לך בנים וכו' : (ג) המולידים . המעברות אותם : (ד) ממותי תחלואים . ממיתת תחלואי רעב ימותו כמ"ש ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב (לעיל יד) : לא יספדו . כי יהיו טרודים בצרתם : ולא יקברו . כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם ויהיו מושלכים על פני האדמה כזבל : למאכל וכו' . הואיל ולא יקברו : ולבהמת הארץ . ר"ל לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה : (ה) כי כה וכו' . ר"ל כי כן אמר לי ה' וכו' למען היות לאות : בית מרזח . לבית אבל לנחמו : ואל תנוד . דרך המנחמים לנודד בראש : כי אספתי . ר"ל זה להם לאות אשר כליתי מהם את שלומי ולא אעשה עמהם חסד ולא ארחם עליהם : (ו) לא יקברו . בעבור הרבוי : ולא יספדו . בעבור

מצודת ציון

האכילה ורדיפת התאוות וכן זולל וסובא (דברים כא) : (כ) : בצורה . חזקה : יוכלו . מל' יכולת : (כא) ופדיתיך . מלשון פדיון : מכף . מיד : עריצים . חזקים כמו כגבור עריץ (לקמן כ) : (ד) תחלואים . מל' חולי : לדומן . לזבל : (ה) בית מרזח . בית אבל וכן וסר מרזח סרוחים (עמוס ו) : תנוד . מלשון נדידה : להם . עליהם : אספתי . ענין כליון כמו אסף אסיפם (לעיל ח) : (ו) יתגודד . ענין שריטת הבשר כמו ויתגודדו כמשפטם (מ"א יח) : יקרח . ענין מריטת השער כמו קרחי וגזי (מיכה א) : (ז) יפרסו . מלשון פרוסה ושבירה כמו פרוס לרעב לחמך ישעיה

ירמיה טז

על־מת ולא־ישקו אותם כוס תנחומים על־אביו ועל־אמו: ח ובית־משתה לא־תבוא לשבת אותם לאכל ולשתות: ט כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני משבית מן־המקום הזה לעיניכם ובימיכם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה: י והיה כי תגיד לעם הזה את כל־הדברים האלה ואמרו אליך על־מה דבר יהוה עלינו את כל־הרעה הגדולה הזאת ומה עוננו ומה חטאתנו אשר חטאנו ליהוה אלהינו: יא ואמרת אליהם על אשר־עזבו אבותיכם אותי נאם־יהוה וילכו אחרי אלהים אחרים ויעבדום וישתחוו להם ואתי עזבו ואת־תורתי לא שמרו: יב ואתם הרעתם לעשות מאבותיכם והנכם הלכים איש אחרי שררות לבו־הרע לבלתי שמע אלי: יג והטלתי אתכם מעל הארץ הזאת על־הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבותיכם ועבדתם־שם את־אלהים אחרים יומם ולילה אשר לא־אתן לכם חנינה: יד לכן הנה־ימים באים נאם־יהוה ולא־יאמר עוד חי־יהוה אשר העלה את־בני ישראל מארץ מצרים: טו כי אם־חי־יהוה אשר העלה את־בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה

תרגום

אבלא לנחמותהון על מיתא ולא ישקון יתהון כס תנחומין גבר על אבוהי ועל אמיה: ח ובית אסחרותא לא תיעול לאסחרא עמהון למיכל ולמשתי: ט ארי בדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מבטיל מן אתרא הדין לעיניכון וביומיכון קל ביע וקל חדוא קל חתנין וקל כלן: י ויהי ארי תחוי לעמא הדין ית כל פתגמיא האלין ויימרון לך על מה גזר יי עלנא ית כל בישתא רבתא הדא ומה חובנא ומה סורחננא דחבנא קדם יי אלהנא: יא ותימר להון על דשבקו אבהתכון פולחני אמר יי וטעו בתר טעות פלחי כוכביא ופלחונון וסגידו להון ופולחני שבקו וית אוריתא לא נטרו: יב ואתון אבאישתון למעבד מאבהתכון והא אתון אזלין גבר בתר הרהור לביה בישא בדיל דלא לקבלא למימרי: יג ואטלטיל יתכון מעל ארעא הדא לארעא דלא ידעתון אתון ואבהתכון ותפלחון תמן לפלחי כוכביא יומם וליליא דלא יהי לכון רחמין: יד בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא יהון משתען עוד בגבורתא דיי דאסיק ית בני ישראל מארעא דמצרים: טו אלהין יהון משתען בגבורתא דיי דאסיק ית בני ישראל מארע צפונא ומכל מדינתא דאגלינון

רדק

כמנהגי הגוים כמו שהיו עושים עברות אחרות כמנהג הגוים ואמר כי לא יהיה להם פנאי לעשות כדברים שעושים על מת לא דברי אבל ולא דברי נחמה: (ז) ולא יפרסו. בכמ"ך כתוב ועניינו כמו פרכה לשון בידיה פרישת הידים באבל והכות כף אל כף ופירוש לא יפרסו ולא יתגודדו על המתים ולא יתנהמו מן החיים ואדוני אבי ז"ל פירש ולא יפרסו כמו שפורסין ובוצעין הלחם לאבל כשמברין אותו וזהו שאמר לנחמו על מת ואמר על אביו ועל אמו לשון יחיד והפסוקים לשון רבים רוצה לומר כל אחד על אביו ועל אמו וכן תרגם יונתן גבר על אבוהי ועל אימיה: (ח) ובית משתה. הפסוקים האלה מבוארים עד לכן הנה ימים באים: (י) על מה דבר ה'. מה בסגול והוא אחד מכ"ד מה שהם בסגול וכל דסמיך לה"ע דכו' כמ"ז: עוננו. בלא יו"ד וכן תטאתנו לשון יחיד: (יב) ואתם הרעותם. והוא מן הדין פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: (יג) והטלתי. עניינו והשלכתי: ועבדתם שם אלהים אחרים יומם ולילה, כתרגומו ותפלחון תמן וגומר כבעמוד: חנינה. רחמים כלומר לא ירחמו עליכם האויבים אלא יעבדו בכם בפרך: (יד) לכן הנה ימים באים. זו היא פקידה והיה הנבואה אומר להם נחמה זו אחר פורענות והיה האל שולח להם בזה הענין על ידי נביאיו פורענות ונחמה כדי שלא יאמרו אבדה תקותינו כי אע"פ שיפרע מהם על מעשיהם הרעים עוד באחרית הימים יהיה להם תקוה; ולא יאמרו עוד חי ה'. כשישבע אדם ויאמר חי ה' ודרך העולם לסמוך על הזכרת ה' דבר ממעשיו או מנפלאותיו כמו שאמר נדקיהו חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת וכן היו אומרים חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאמר כי אם חי ה' אשר העלה וגו' וזה יהיה בימות המשיח בקבוץ גליות: (טו) אשר הדיחם. המדיחים והם מלכי האומות המגלים אותם ותירגם יונתן לא יהון משתען עוד בגבורתא דה' דאסיק ית בני ישראל וגומר כבעמוד והענין הזה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל יש אומרים שלא יזכרו יציאת מצרים כלל עיקר ויש אומרים שיזכרו אלא שיהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל

רשי

מזונא: ולא ישקו אותם וגו'. הרי הפס למה שאמרתי אל תלך לספוד: (ח) ובית משתה. אשר אמרתי לך למעלה לא תבא זה הטעם הנני משבית מן המקום הזה וגו': (יד) לכן. ל' שבועה אעיס שנגדתם כי שבועה היא בידי שאגאול אתכם: ולא יאמר עוד וגו'. רבותינו דרשו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים

ישקו ג' בקריאה וסי' כי מן הבאר ההיא ישקו. ולא ישקו אתם כוס. ישקו כל חיתו יער. אנך: לעיניכ' ח' וסימ' ככל אשר עשה ה'. ואתפש בשני הלחת. ויקרא משה. גם עתה התיצבו. הנני משבית. ושלמתי לבבל. והנם לעיניכם. כשובי את שבותכם: הרעה הגדול' הזאת ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר וישב: שמרו ח' קמצין בקריאה וסימניהון את משמרת ה' שמרו. ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו. על מאסם את תורתי. ועדותיו לא שמרו. ראיתי בוגדים ואתקוטטה. והר אכל בערים ושמרו: הדחה שמה ג' בלישנא וסי' והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה. כי אם חי ה' אשר העלה ר"פ. אל תירא עבדי יעקב דירמיה:

תולדות אהרן לכס חמינס. סנהדרין נס: ח ס'. סס פז עקדה שער מב: אשר העלה. עקרים מ"ג פ"ו

מצודת ציון

(ישעיה נא): כוס. ר"ל כוס יין: (ח) משתה. ענין סעודה כמו עשה משתה (אסתר א): לשבת. מלשון ישיבה: אותם. עמהם. (ט) משבית. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (יב) שרירות. ענין ראיה והבטה: לבלתי. כמו לבלי: (יג) והטלתי. ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א): חנינה. מלשון חן: (יד) העלה. מל' עליה: (טו) הדיחם. מל' דחיה: והשיבותים. מל'

מצודת דוד

בעבור טרדות הצרות: וגם יתגודד. לא ישרטו בשרם ולא יתלשו שער ראשם כי יהיו מבולבלים בצרתם ולא יחושו על מתיהם (ועם כי אסרה התורה לשרוט שרטת ולעשות קרחה על מת מ"מ דרכם היה לעשות כן אשר לא כדת): (ז) ולא יפרסו להם. לא יפרסו פרוסת המוציא עליהם בעבור הבראת האבל לנחמו על מת (כי סעודה הראשונה אין האבל אוכל משלו ומברין אותו משל אחרים): ולא ישקו. כי הדרך הוא להשקות האבלים כוס תנחומין אבל אז יהיו טרודים בצרתם ולא יעשו הדברים הראויים: על אביו. לכל אחד על אביו ועל אמו: (ח) ובית משתה. לבית משתה נשואין לא תבוא לשבת עמהם לאכול ולשתות וזה נתכן היות להם למופת ולאות: (ט) הנני משבית. אבטל ואמנע מן המקום הזה וכו': לעיניכם ובימיכם. היא היא וכפל הדבר במ"ש: קול חתן. קול שמחת חתן: (י) ואמרו אליך. ואם יאמרו אליך: על מה. בעבור מה: (יא) ואותי עזבו. לא האמינו כי בלבם ולא שמרו תורתי: (יב) הרעותם. עשיתם הרע עוד יותר מאבותיכם והנכם. והנה אתם הולכים כל איש אחר מה שלבו הרע מראה לו ומתאוה לה: לבלתי שמוע אלי. ר"ל כל ענינם שתאוה היא לבל שמוע אלי: (יג) והטלתי. לכן אשליך אתכם וכו': אשר לא ידעתם. מאז גם אתם גם אבותיכם: את אלהים אחרים. אשר וכו'. על אשר לא אתן לכם חן בעיני הכשדים לכן תעבדו אותם יומם ולילה ולא תמצאו מנוח: (יד) לכן. ר"ל הואיל והצרות יהיו מרובות כ"כ לכן תהיה גאולת בבל חשובה עד מאד כי אז לא יאמר עוד מי בשבועתו חי ה' אשר העלה וכו' מארץ מצרים: (טו) כי אם. כי אז יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' מארץ צפון ומכל ארצות אשר הדיחם שמה כי הגאולה ההיא תהיה חשובה יותר ויזכירו יותר בזה הגאולה: והשיבותים. כן יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' ואשר השיבותי אותם על אדמתם (וזהו מאמר המקום כמדבר אבל

מצרים טפל לה: (טז) ודיגום. מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם שבתוך העיר ומה עסקו של דג משגלכד הוא מת כך אביא עליהם הורגים ואח"כ אשלח צידים לנשארים ולבורחים מן החרב על ההרים והגבעות ולדוש להגלותם בשבי: (יח) משנה עונם. את ששנו על עונם לעשות עונות אבותיהם ויונתן תירגם כן ואשלם לתניינין כקדמאין על חד תרין: (יט) ה' עוזי ומעוזי ומנוסי. אנפיפוייטמא"ט בלעז ומנחם חברו ל' פלא כמו נתת ליראיך נס להתנוסס (תהלים ס) וכן ה' נסי (שמות ז) ודונש פתר אותו ל' מנוס ממש: אליך גוים יבאו. סוף האומות לשוב אליך ולעמך שכם אחד ועמך איך שמו להם אלהים והמה לא אלהים: מאפסי. כמו מקצה: נחלו. ל' נחלה: מועיל. ל' תועלת: (כא) כי שמי ה'. כמשמעו מושל ושליט לקיים גזרתי: (א) בעט ברזל. משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין ניחה למחוק. ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך: חרושה. חקוקה כזה שהוא חורש בעומק: על לוח לבם. שאינם שוכחין עכו"ם שלהם כזכור

והשבתים על אדמתם אשר נתתי לאבותם: טז הנני שלח לדוגים רבים נאם יהוה ודיגום ואחרי כן אשלח לרבים צידים וצדום מעל כל הר ומעל כל גבעה ומנקיקי הסלעים: יז כי עיני על כל דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא נצפן עונם מנגד עיני: יח ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי: יט יהוה עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה אליך גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל: כ היעשה לו אדם אלהים והמה לא אלהים: כא לכן הנני מודיעם בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי יהוה:

יז א חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה על לוח

ד' לדיגים ק' ל' ב'. ל'. ל' י"ב ל' ג' מ"ל. ד' מ"ל ל' י"ד זקפין קמצין ט'. ד' ה' מ"ל ל' ל' ז' פתחין ל'

ראשונה י' בקריאה וסי' וישם את השפחת ואת ילדיהן. ויהי בלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת ראשונה. כל הפקדי' למחנה יהודה. ויהי לבני אהרן. בחרו לכם את הפר האחד. ושלמתי ראשונה משנה. ומרתי פעלתם. והקרוב אליו כרשנה. היתה במעל הזה ראשונה. במעל. ומלק. ושלמתי. ראשונה כתיב ויהי לבני אהרן ראושנה כתיב. ושארא ראשנה כתיב: חטאת ז' פתחין סי' נמסר בסוף סדר תצוה ובש"א

לתמן ואתיבינון לארעהון דיהבית לאבהתהון: טז הא אנא שלח לעממין קטולין אמר יי ויקטלונון ובתר כן אשלח לסגיאין צידין ויצדונון מעל כל טור ומעל כל רמתא ומשקיפי כיפיא: יז ארי קדמי גלן כל אורחתהון לא מסתרן מן קדמי ולא מטמרן חוביהון מלקביל מימרי: יח ואשלם לתנינין כקדמאין על חד תרין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי בנבלת שקוציהון ותועבתהון מלו ית אחסנתי: יט יי תוקפי ורוחצני ומשיזבי בעדן עקא לשמע גבורתך עממין ייתון מסיפי ארעא ויימרון ברם לשקרא פלחו אבהתנא ללמא ולית בהון הנאה: כ האפשר דיעבד ליה אנש דחלן ואינון מען דלית בהון צרוך: כא בכן הא אנא מחוי להון בזמנא הדא אחוינון ית פורענותי וית מחת גבורתי וידעון ארי שמי יי: א חובי בית יהודה כתיבן בעט דברזל בטפר שמיר

טפל לה: (טו) הנני שולח לדוגים. כתוב בוי"ו כמו עמדו עליו דוגים וקרי לדיגים ביו"ד והענין אחד והוא תואר לצדי הדגים: ודיגום. משפטו והדגים כמו מדוע אני רבות משפטו הרבות אמר עתה הנני שולח לדיגים כלומר שיעיר את רוחם לבא כאילו שלח להם שיבאו והמשל כמשל צידת הדגים וכמשל צידת החיות והעופות ומשל הדגים הוא על המתים בחרב כי הדגים מתים בצידתם כשיעלו אותם מן המים ומשל החיות הוא על הגולים כי צידי החיות והעופות יצודו אותם חיים ולא ימותו בצידתם אם לא ימיתון אחרי כן וכן תירגם יונתן לדיגים לעמין קטולין ויקטלינון: (יז) כי עיני. לא כמו שהם אומרים אין ה' רואה אותנו: (יח) ושלמתי ראשונה. בתחלה אפרע מהם על חלול הארץ שהיא ארץ טהורה והם טמאוה כי לא תסבול הארץ תועבות ומעשים רעים כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ויורם את משפט אלהי הארץ ואמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם כי אפילו לא צויתים ולא הזהרתים על התועבות כמו שלא צויתי ולא הזהרתי הגוים שהיו בה מקדם אף על פי כן הארץ לא סבלה אותם התועבות וקיאה אותם כי אע"פ שהגוים לא נצטוו הרי נתן בהם האל שכל ובינה ומדרך השכל יש להשמר מכל התועבות ומלעבוד אלהים אחרים עד ואכן כל שכן ישראל שנצטוו שהוא מן הדין שתקיאם הארץ לפיכך בתחלה יפרע מהם על חלול הארץ ומה שאמר משנה עונם רוצה לומר עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים והוא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שאמר לשונאי וי"ת ואשלם לתניינין כקדמאין על חד תרין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי ומה שאמר בנבלת שקוציהם וגלוליהם רצה לומר שיעור שקוציהם וגלוליהם ועל הדרך הזה נאמר והשלכתי פגריך שקוצים ונבלתיך כי עבודת השקוץ דבר כפיר ומגונה הוא מה שאמר ארצי ונחלתי הארץ הראויה לי להשרות בה שכינתי וכן אמר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה כי היא מקודשת מכל הארצות לטעם ידוע אל מביני מדע: (יט) ה' עזי ומעזי ומנוסי. אמר הנביא דרך קריאה אתה ה' שאתה עזי מאלו הנלחמים עמי ומנוס אליך ביום צרתי אלה שאני מוכיחם על העכו"ם אינם רוצים לשוב מדרכם הרעה וידעתי כי יבא זמן שאפילו הגוים הרחוקים ישובו ויבאו אליך מאפסי ארץ יבאו אליך במקום הזה ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו והבל וזה יהיה בימות המשיח וכאמרו נחלה שעבדו עכו"ם דור אחר דור נחלה לבנים מאבות: ואין בם מועיל. פירש באלהים אחרים לא אין בהם שיהיה מועיל שום תועלת: (כ) היעשה לו. אלהים. לא יעשו משפט אלהים שיענום בקראם אליהם ויעזרום מצרתם וזה יאמרו הגוים כשיבאו אליך ויתודו על עונם ויתאבו איך היתה עולה על דעתם זאת האמונה: (כא) לכן. אמר לו האל לכן הנני מודיעם אלה שאינם רוצים לשוב כי בפעם הזאת אודיעם את ידי: וידעו כי שמי ה'. כמו כי אני ה' כי הוא שמו ושמו הוא: (א) חטאת יהודה. ידמה כי חטאתם היא כתובה וחרוטה על לוח לבם שלא יוכל להמחות כאילו היא כתובה וחרוטה בעט ברזל כי הדבר שיכתוב האדם בו וחוקק באבן הוא דבר קיים לעולם כמו שאמר בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון ומה שזכר עופרת כי ימלא אדם חקוק הכתיבה בעופרת כדי שלא ישברו צדי החקיק ותפסד צורת הכתיבה ופירוש בצפורן כמו בעט כי לפי שהאדם חוקק בצפרניו דמה עט ברזל שאדם חוקק בו לצפורן או נקרא צפורן וכן הוא אומר במדרש נטל צפורן של ברזל וחקק בו: ובשמיר. פירושו הברזל החזק כמו שקרא האבן החזק שמיר כאמרו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך ותרגם ירושלמי מצור החלמיש שמיר טינרא ויש לפרש כי שמיר אמר על האבן החזק ופי"א בצפורן במקום שנים כאילו אמר בשמיר כלומר כתובה בעט ברזל ובצפורן

מצודת דוד

אבל הם יאמרו והשיב אותם אשר נתן וכו' וכמדברים בעדם): (טז) הנני שולח. חזר לדבריו לומר הנה הצרות ירבו מאוד ובתחלה אשלח לדיגים רבים וכו' ר"ל צייד הדגים: ודיגום. יצוד הדגים ור"ל בתחלה יקחו הכשדים בשבי את הנמצאים בתוך העיר כדייגים האלה הצדים הדגים במקום גדולם ומאסף כולם ברשתו: צידים. הם ציידי החיות: מעל כל הר. ר"ל ילכדו גם הבורחים על ההרים כדרך הצייד הרודף בהרים לצוד החיות: ומנקיקי. הבורחים על שני הסלעים: (יז) כי עיני. משגיח אני על דרכיהם: לא נסתרו וכו'. כפל הדבר במ"ש וכפל עוד ואמר ולא נצפן וכו' וזה לחזק הענין: (יח) ושלמתי ראשונה. טרם בוא הגאולה אשלם להם בתחלה על מה ששנו בעון אבותם לכפלם שוב: בנבלת. במה שהעמידו בה עכו"ם: ותועבותיהם. עם תועבותיהם מלאו את נחלתי וכפל הדבר במ"ש: (יט) ה' עוזי ומעוזי. אמר הנביא אתה ה' חזקי וכפל המלה לחזק הענין. ביום צרה. כשבאה צרה אני נס אליך להמלט והוא ענין מליצה לומר או אבטח בך: אליך. הן ידעתי שסוף הדבר יהיה שהגוים מקצות הארץ יבואו אליך להאמין בך ויאמרו האלילים אשר נחלו אבותינו להיות להם לאלהים אך המה שקר והבל ואין בהם תועלת: (כ) היעשה. וכי ראוי שאדם במעשה ידיו יעשה לעצמו אלהים הלא בני אדם עצמם אינם אלהים ואיך יהיו מעשה ידיהם טובים מהם: (כא) לכן. אמר במקום ה' אודיעם את כח ידי ואת גבורתי ואז ידעו אשר שמי ה' המורה על היכולת המוחלט ולא יהיו עוד נבוכים בדבר כמו שהיו לשעבר: יז (א) חטאת יהודה. מוסב למעלה לומר הנה בסוף גם העכו"ם יעזבו הפסילים ויאמינו בה' והנה יהודה עדיין עתה חטאתם שמורה בלבם כאלו כתובה שמה בקולמוס מברזל ובצפורן משמיר החוקק בחזקה ובעומק רב: חרושה. חרוטה בעומק כמו שמחרישה: על

מצודת ציון

מלשון השבה: על אדמתם. אל אדמתם: (טז) לדיגים. הצדים את הדגים: ודיגום. ר"ל יצודו כדגים וכן עולל יעוללו (לעיל ו) ור"ל ילקטו העוללות: ומנקיקי. כן יקרא שן הסלע הבולט וכן בנקיק הסלע (לעיל יג): נצפן. ענין הסתרה כמו יצפן לישרים (משלי ב): (יח) משנה. מלשון שנים וכפל: חללם. מלשון חלול: שקוציהם. מלשון שקץ והרחק: (יט) עוזי ומעוזי. ענין חוזק: ומנוסי. מלשון ניסה ובריחה: מאפסי. מקצות כי בקצות הארץ כאלו אפס וכלה: מועיל. מל' תועלת: (א) בעט. בקולמוס כמו לשקר עשה עט (לעיל ח): בצפורן. זהו שעל האצבעות ממעל וכן ועשתה צפרניה (דברים כא) ולפי שדרך האדם לחתוך בצפרנין קרא לעט בלשון צפורן בדרך משלה: שמיר. כן נקרא ברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג): חרושה. חרוטה בעומק כחרישה: לוח. נסר ודף כמו ואת לחותיה (שם כז): ולקרנות. הם הבליטות שבארבע זויות המזבח וכן ועשית קרנותיו (שמות כז) והלמ"ד הוא במקום בי"ת וכן וישבת לכסא (תהלים ט): ואשריהם

רד"ק

ובצפורן ובשמיר ש׳ אחר שאמר הכלי שיכתוב בו צריך שיאמר הדבר שיכתוב עליו ואף על פי שאמר על לוח לבם לבם הוא שמיר והזק שהמשילו במקום אחר לאבן בנאמר והסירותי את לב האבן ותכונת הפסוק כן הוא כתובה בעט ברזל בצפורן ברזל והיא כתובה בשמיר ובאבן חזק כי היא חרושה על לוח לבם ולוח לבם הוא השמיר וכי״ת בעט בצפורן תהיה הבי״ת שקורים בי״ת העזר וכי״ת בשמיר תהיה בי״ת כלי ופירש חרושה כמו חרותה מן חרות על הלוחות: ולקרנות מזבחותיכם. בכ״ף אע״פ שאמר לבם לשון נסתר ואחר כך אמר מזבחותיכם לשון נוכח כן הוא דרך המקרא במקומות רבים אמר וכן חטאתיכם הרושם בקרנות מזבחותיכם כי הם החטאה ולמ״ד ולקרנות במקום בי״ת כלמ״ד לבניכם לחרב הרגתי לפלטי ישבת לכסא והדומים להם: (ב) כזכור. אמר זכירת מזבחותם ואשריהם והספור עניהם הוא ערב עליהם כזכור בניהם שהם חביבים עליהם וזוכרים אותם תמיד לאהבתם אותם ויש מפרשים כזכר ענין הקטרה כמו אזכרתה לה׳ באומר שהיו מעבירים בניהם באש והראשון נכון ויונתן תירגם כאדכרא בניהון אגוריהון: על עץ רענן. טעמו דבק עם מזבחותם לא עם אשריהם כי עץ רענן היא האשרה ופי׳ על סמוך כמו ועליו מטה מנשה וזבחת עליו את עולותיך והדומים להם כי האשרה היא העץ שהיו נוטעים לעבדו או שהיו מניחים הצורה שהיו עובדים תחת האילן ועליו נאמר בכל מקומות תחת כל עץ רענן והיו בונין מזבחותם סמוך לאותו אילן שהיו מקריבין עליו קרבנות לעכו״ם הנעבדה תחת האילן או לאילן עצמו וכן היו בונין מזבחות על ההרים הרמים ועל הגבעות הגבוהות שהיו עובדים שם אלהיהם כמו שכתוב: על גבעות. חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם ואני תמה מהמתרגם שתרגם על עץ רענן תחות כל אילן עבוף איך תרגם מלה בהפכה כי על ותחת שני הפכים: (ג) הררי בשדה. לפי שהיו עובדים על ההרים קרא ישראל הררי אמר דרך קריאה אתה הררי ומלת בשדה אע״פ שהטעם עמד בה פירושה שהיא דבוקה עם חילך אמר אתה הררי בשדה חילך וכל אוצרותיך לבז אתן כלומר שיוציאו השוללים הבזה בשדה לחלוק שם השלל: חילך. ממונך: כל אוצרותיך. חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: במותיך בחטאת. כמו כאילו אמר בחטאת במותיך שהם בכל גבולך כלומר למה יהיה כל חילך וכל אוצרותיך לבז בעבור חטאת במותיך וכמוהו רבים היבות שהן הפוכות בטעמם כמו מקום שם קבר שטעמו מקום קבר שם ומספד אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם רבים וכן תירגם יונתן הפוך בחובין דהויתון פלחין לטעוותא בכל תחומיכון: (ד) ושמטתה ובך. פירוש ושמטתה והשמטה תהיה בך שתשמט מנחלתך לפי שלא שמטת אותם בכיוצא בה וי״ת ואייתי סנאה על ארעכון ותהא צדיא משמטתא ובכן אעביד פורענות דינין: והעבדתיך. בדל״ת ולמעלה בפרשת אוי לי אמי והעברתי ברי״ש: קדחתם. הבערתם למעלה קדחה ובכאן קדחתם, למעלה עליכם ובכאן עד עולם: (ה) כה אמר ה׳. לפי שהיו ישראל בוטחים במצרים ובאשור אמר זה: ומן ה׳ יסור לבו. כי אם לא יסור לבו מה׳ ואינו רע אם יבטח באדם שיעזרהו ותהיה כונתו כי בעזרת האל יוכל האדם לעזור לא זולתו: (ו) והיה כערער בערבה. ת״י כעכוביתא במשרא ופירש רב האי ז״ל עכבית הוא קוץ מבחוץ ומבפנים פרי נאכל ונקרא ערער: ולא יראה. על דרך המשל: כי יבא טוב. הוא המטר: ושכן חררים במדבר. בשען הוא ישכון במקום שהוא חררים וזהו במדבר במקום שלא יפול שם מטר מרוב החום וחררים ענין שרפה ודלקה מרוב חמימות מן ועצמי חרה מני חרב ונחר נחבהם נחר מפוח חררים שם בסקל הגריב וכפל הענין במלות שונות ואמר ארץ מלחה ולא תשב ומלחה תואר לארץ שלא תצמיח ונגזרה מן היישוב וכן ברית מלח ברית נגזרה וכן ארץ פרי למלחה ות״י כארע סדום דלא מיתבת וממשיל האדם המסיר בטחונו מהאל כזה העץ שאינו מתלחלח אלא עמד ביובש כל זמן ואע״פ שאין מת כן האדם הרע יהיה ברע כל ימיו ויבחר מותו מחייו: (ז) ברוך הגבר. והיה ה׳ מבטחו אם יבטח בו הוא יהיה מבטחו ולא יירא מכל רע: (ח) והיה על מים. שלא ימאס לעולם: ועל יובל. ועל פלגי מים ישלח

רש"י

(ב) כזכור בניהם מזבחותם. כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו גיעגועין על בנו. ואשריהם אשר על עץ רענן. על עץ כמו אצל וכת״י תחות כל אילן עבוף: (ג) הררי בשדה. ירושלים היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ול׳ הררי כמו ערבי (ישעיה יג) על שם שיושב בערבה אונשיינד״ש יושבי הכר (ס״א יושבת הכר): חילך. כמו ממונך: במותיך בחטאת. במותיך עשויות בחטאת לשם עכו״ם בכל גבולך: (ד) ושמטתה. על כרחך תשמט ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתי לכם ושבתה הארץ (ויקרא כה): ובך. אנקם מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה. ד״א ובך מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה: כי אש קדחתם באפי. יקדתם בנחירי: (ה) אשר יבטח באדם. בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל: זרועו. כמו עזרו וכן תרגם יונתן רוחצניה: ומן ה׳ יסור לבו. שהבטיחו וצויתי את ברכתי לכם (שם) כך שמעתי: (ו) כערער. כען יחידי ל׳ ערירי (בראשית טו) ויש אומר דנאשטיי״ה בלעז ומנחם פי׳ שם עץ מעצי היער וערער שמו וכן פי׳ כערער במדבר עץ אחד מעצי היער: בערבה. לשון מישור: חררים. יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל): ארץ מליחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת: (ח) ולא יראה. כשן

ירמיה יז

לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃ ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ ג הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ׃ ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃ ה כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ׃ ו וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃ ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃ ח וְהָיָה כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל

תרגום

חֲרִיתִין עַל לוּחַ לִבְּהוֹן וּלְקַרְנַת אֱגוֹרֵיכוֹן׃ ב כְּאַדְכָּרָא בְנֵיהוֹן אֱגוֹרֵיהוֹן וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף וְעַל רָמָתָא מְנַטְלָתָא׃ ג עַל דִּפְלַחְתּוּן עַל טוּרַיָּא בְּחַקְלָא נִכְסֵיכוֹן וְכָל בֵּית גִּנְזֵיכוֹן לְבִזָּא אֶמְסַר בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוּן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּכָל תְּחוּמֵיכוֹן׃ ד וְאַיְתֵי סַנְאָה עַל אַרְעֲכוֹן וּתְהֵי צַדְיָא כִּשְׁמִטְּתָא וּבְכוֹן אַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת דִּינִין עַד דְּאַגְלֵי יָתְכוֹן מֵאַחְסַנְתְּכוֹן דִּיהָבִית לְכוֹן וְתִשְׁתַּעְבְּדוּן לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְּלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי קְדוֹם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁתָא נְפַק מִן קֳדָמַי בְּרוּגְזִי עַד עָלְמָא יֵיחוּל׃ ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִיט גַּבְרָא דְּאִתְרְחֵיץ בַּאֲנָשָׁא וִישַׁוֵּי בִּשְׂרָא רְחֻצָנֵיהּ וּמִן מֵימְרָא דַּייָ יֶעְדֵּי לִבֵּיהּ׃ ו וִיהֵי כְּעַכּוּבִיתָא בְּמֵישְׁרָא וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי טָבָא וְיִשְׁרֵי בְּלָא וְלָד בְּמַדְבְּרָא כַּאֲרַע סְדוֹם דְּלָא אִתְיְתָבַת׃ ז בְּרִיךְ גַּבְרָא דְּאִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַּייָ וִיהֵי מֵימְרָא דַּייָ רוּחְצָנֵיהּ׃ ח וִיהֵי כְּאִילָן דִּשְׁתִיל עַל

סימן ב׳ : במותיך ב׳ וסימ׳ הצבי ישראל. יהונתן על במותיך חלל

במתיך בחטאת בכל גבולך. בתרא חסר : ושם ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר ויצא : ולא תשב ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ אשה תארש ואיש אחר ישכבנה. לכן ישבו ציים את איים. ולא תעבר בה רגל אדם ורגל בהמה. והיה כערער בערבה ולא יראה : מבטחו ד׳ בקריאה וסי׳ ברוך הגבר אשר יבטח בה׳. אשרי הגבר אשר שם ה׳. ינתק מאהלו מבטחו. ובית עכביש:

ו **ולדות אהרן** כזכר בניהם. סנהדרין ס״ג : והיה כערער. אבות ח : ברוך הגבר. פאה יא עקדה שער נח : כעץ שתול. אבות ע בכורות נב עקדה ש׳ נח

מצודת ציון

(ב) ואשריהם. הוא אילן הנעבד : רענן. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (שם צב) : (ג) הררי. מלשון הר : חילך. עושרך. לבז. לבזה ושלל : במותיך. מלשון במה : (ד) ושמטתה. מלשון השמטה ועזיבה כמו שמוט כל בעל משה ידו (דברים טו) : קדחתם תוקד. ענין הבערה ושריפה כמו אש קדחה באפי עליכם תוקד (לעיל טו) : (ה) ארור. ענין קללה : הגבר. האיש : בשר. ר״ל אדם שהוא בשר : זרועו. חזקו : (ו) כערער. שם עץ מדברי וכן כערער במדבר (לקמן מח) : בערבה. ענינו כמו במדבר : חררים. ענינו יובש כמו נחר מפוח (לעיל ו) : מלחה. מלשון מלח : (ח) שתול. נטוע כמו שתולים בבית ה׳ (תהלים צב) : יובל. פלגי מים כמו

מצודת דוד

על לוח לבם. הם דפנות הלב כי הוא פשוי כענין דפנות וחללים ואמר בדרך משלה : ולקרנות. גם בקרנות מזבחותיכם חקוק וחרות חטאתם כי על הקרנות ההם יתמידו לזרוק דם לעכו״ם וכאומר בין במחשבת הלב בין במעשה שמור הדבר אצלכם : (ב) כזכור. כמו שיתמידו לזכור בניהם כן זוכרים מזבחותם ואשריהם : על עץ רענן. סמוך לעץ רענן ומוסב על המזבחות שהעמידום סמוך לעץ רענן ועל הגבעות הגבוהות : (ג) הררי. ר״ל אתה יהודה העובדים לעכו״ם העומדים על ההרים הנה חילך יוציאו השוללים ויחלקו ביניהם בשדה במקום אשר יחנו עליך בכל האוצרות המצוות אתן לבזה : במותיך. ר״ל בעבור במותיך העשויות בחטאת לעכו״ם העומדים בכל גבולך מקום אחד לא נעדר: (ד) ושמטתה. העזוב את האדמה מלעבדה בחרישה וזריעה : ובך. ר״ל לא מרצונך העזוב עבודתה אלא בך תהיה העזיבה כי תהיה נעזב מנחלתך וכו׳ ולא תהיה שמה לעבדה וזה בגמול שלא שמטו בשביעית : והעבדתיך. ר״ל אבל אתה העבוד אדמת האויב בארץ אשר לא ידעת מאז: כי אש. הבערתם חמתי ותשרוף עד עולם ר״ל אכעס עליכם זמן מרובה : (ה) אשר יבטח באדם. ר״ל ולא ימצאו עזר מבשר ודם כי ארור הגבר וכו׳ : ושם. ומשים חזקו ובטחונו בבשר ודם ומסיר לבו מלבטוח בה׳ : (ו) והיה. הבוטח באדם יהיה כערער הגדל בערבה : ולא יראה. אינו רואה כשבא טובה בעולם והם הגשמים ור״ל לא עליו יהיו הגשמים : ושכן חררים. שוכן שם ביבשות מרוב החמימות שבמדבר : ארץ מלחה. והיא ארץ שעפרה מלוח ואינה מיושבת והוא כפל ענין במ״ש : (ז) והיה ה׳ מבטחו. ר״ל כמו שיבטח בו כן יהיה למבטח ולעזרה : (ח) והיה כעץ שתול. יהיה ממולא בטוב כאילן הנטוע אצל המים ושרשיו מתפשטים אצל פלגי מים : ולא יראה. ר״ל

יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶ כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי׃ ט עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ׃ י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו׃ יא קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל׃ יב כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃ יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ יְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה׃ יד רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי

מַבּוּעַ דְמַיִן וְעַל נִגְרִין יְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי חוּמָא וִיהוֹן טַרְפּוֹהִי עֲבוּף וּבְשַׁנַּת בַּצּוֹרְתָא לָא יִתַּר וְלָא יִפְסוֹק מִלְמֶעְבַּד פֵּירִין׃ ט נְכִיל לִבָּא מִכּוֹלָא וְתַקִּיף הוּא מַן יְדַעִינֵיהּ׃ י אֲנָא יְיָ חָקַר לִבָּא בָּחַר כּוּלְיָתָא וּלְמִתַּן לֶאֱנָשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ כְּפֵירֵי עוֹבָדוֹהִי׃ יא הָא כְּקוֹרָאָה דִּמְכַנֵּשׁ בְּעֵין דְּלָא דִילֵיהּ וּמְשַׁחֵין אֶפְרוֹחִין דְּבָתְרוֹהִי לָא יְהָכוּן כֵּן כָּל גְּבַר רְשִׁיעַ דְּקָנֵי נִכְסִין דְּלָא בְדִינָא בְּפַלְגוּת יוֹמוֹהִי שָׁבֵיק לְהוֹן וּבְסוֹפֵיהּ מִתְקְרֵי רְשִׁיעָא׃ יב פּוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵיד מִנֵּיהּ מִן קֳדָם דִּשְׁכִנְתֵּיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עֵיל מִן אוּלָא מְקַבֵּיל אֲתַר בֵּית מַקְדְּשָׁנָא׃ יג סְבוּר יִשְׂרָאֵל יְיָ כָּל דִּשְׁבָקוּ פוּלְחָנָךְ יִבְהֲתוּן וְרַשִׁיעַיָא דַּעֲבַרוּ עַל מֵימְרָךְ בְּגֵיהִנָּם אִינוּן עֲתִידִין לְמִפַּל אֲרֵי שְׁבָקוּ פוּלְחָנָךְ יְיָ דְּבִדְילֵיהּ אַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יְקָרָא כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן דְּלָא פָסְקִין מוֹהִי׃ יד אַסֵּינִי יְיָ וְאֶתַּסֵי פְּרוֹקְנִי וְאֶתְפְּרַק אֲרֵי תוּשְׁבַּחְתִּי אַתְּ׃

רשי

העץ כי יבא חום: בצורת. ל' רעב פאמינ"א בלעז. ל"א בצורת ל' מבצר וכן חבצו מגהם: לא ידאג. לא יפחד: (ט) עקוב הלב. מלא תואנה ועקובה ונכל רעה: ואנוש. לשון חולי וחליו הוא זה: מי ידענו. הוא סבור מי ידענו אני ה' חוקרו: (יא) קורא דגר. קוק"ו גלוגי"ש בלעז: ולא ילד. הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד: דגר. ליפלוף שמלפלף העוף בקולו למשוך אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט: יהיה נבל. מתקרי רשעא: (יב) כסא כבוד וגו'. לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד ומרו' מראשי' בריאות עולם ומכוון כנגד מקדשנו: (יג) מקוה ישראל. ה' יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו: וסורי בארץ יכתבו. אותם שסרים מדברי שאינם שומעים שליחותי בקברות תחתיות ארץ יכתבו: (יד) כי תהלתי אתה. בך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה מושיעי: תהלתי. וונטנצ"א בלעז:

איה

רדק

ישלח שרשיו שאפילו שרשיו שיתפשטו במקום רחוק יהיו על פלגי מים: ולא יראה. על דרך המשל כלומר אפי' כשיהיה חום בעולם לא יחוש ממנו כי על מים הוא שתול ולא יוכל החום ליבשו ואפילו עלהו יהיה רענן שלא יפול כאשר העלים בגובלין עליהם בימות הגשמים ואפילו יהיה שנת בצורת שימנעו גשמים לא ידאג מפני זה כי הוא על מים ואמר ידאג על דרך המשל: ולא ימיש מעשות פרי. כי אפילו בשנת בצורת יהיה בלחותו ויתן פריו בעתו כן האדם הטוב אשר יבטח בה' לא יסור טובו לעולם ואפילו בעת שאר בני אדם בצרה הוא יהיה בטוב כמו שאמר בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע ופרי האדם הטוב שילמדו בני אדם חכמתו ומעשיו הטובים והעלה הוא משל לממונו ועשרו שיהנו בני אדם ממנו: (ט) עקוב הלב. לפי שדבר על הבטחון שהוא רע כשישים בטחונו באדם וזה תלוי בכוונת הלב כמו שאמר ומן ה' יסור לבו כמו שפירש לפיכך דבר בכוונת הלב ואמר כי הלב עקוב יותר מכל דבר כלומר מרמה כי יוכל אדם להראות בפיו ובמעשיו טוב ויהיה לבו רע ומי ידע זה בלתי האל לפיכך אמר מי ידענו ואמר אני ה' חוקר לב והמרמה תלויה בלב לא בפה ובמעשה כי אף על פי שתהיה לפעמים המרמה בפה שיאמר דברים בהכונה בהם על שני פנים או יעשה מרמה בידיו הכל הוא בכונת הלב לפיכך אמר מכל כי אין דבר מרמה כמו הלב: ואנוש הוא. ענין כאב ושבר כמו אנוש כאבי אנושה מכתי ויאמר על דרך המשל כאב הלב כיגון או כדאגה או בעסקים רעים או במחשבה לפיכך אמר ואנוש הוא ואמר חרפה שברה לבי ואנושה: (י) אני ה' חוקר לב בוחן כליות. זכר כליות כי הכליות יועצות והלב גומר: ולתת. בפרשה זו ולתת בוי"ו כפרי בלא וי"ו ולמטה בפרשת חנמאל בן שלום בהפך לתת בלא וי"ו וכפרי בוי"ו והסימן וכלו ופי' ולתת אמר אני ה' חוקר לב וכן בידי גם כן לתת לאיש כדרכיו: כדרכו. לשון יחיד כתוב וקרי כדרכיו לשון רבים והענין אחד כי זה דרך כלל וזה דרך פרט או הוא גם כן כתוב לשון רבים ויו"ד הרבים חסרה מהמכתב: (יא) קורא דגר. לפי שאמר לתת לאיש כדרכיו אמר אל תתמה על הרשע שהוא מגלגל נכסים איך לא יתן לו האל כדרכיו כי תדע כי הרשע שאין עשרו במשפט לא יעמוד לו אלא יצא מידו בחצי ימיו והמשילו לקורא והוא עוף שקוראין בלע"ז פרני"ץ והוא רובץ על ביצי עוף אחר ומחמם אותם והבילים הסם לכשיבקעו ויצאו האפרוחים לא יהיו כמו בניו שילכו אחריו אלא יעזבוהו ולא יכירוהו אלא אחרי מי שהיה להם אם ג"כ הרשע שעשה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו או ימות הוא ויעזוב עשרו לאחרים ולא ישלים ימיו עם העושר שעשה ויהיה נבל באחריתו כלומר נופל מה טרם זמנו או יאבד העושר מידו בחצי ימיו ויהיה נבל ופחות באחריתו וכן ת"י הפסוק הוא כקוראה די מכנש בעין דלא דיליה וגומר כבעמוד ימו כתוב בלא יו"ד הרבים וקרי ימיו ביו"ד הרבים וכמוהו יחתו מריבו עלו בשמים ירעם: (יב) כסא כבוד. פירש הגאון רב סעדיה דבק עם סוף הפסוק שלמעלה ממנו כאילו אמר יהיה נבל מכסא הכבוד כלומר מושלך וי"ת פורענותא התעביד מניה וגומר כבעמוד ורבותינו פירשו על בית המקדש שאמרו שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם מקום בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מראשון עד שלא נברא העולם ועוד אמרו שבית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וזה הדרך דרכו המפרשים ואמרו בספר יצירה והיכל קדש מכוון באמצע ואני הארכתי בזה הענין בפירוש תהלים במזמור שיר המעלות זכור ה' לדוד והענין הוא טוב אלא שאין ענינו דבק עם הפסוק שלפניו ושלאחריו והחכם רבי שמואל בן תבון הדביקו לענין הפסוק שאמר אני ה' חוקר לב בוחן כליות וגומר ופירש כסא כבוד בחסרון כ"ף הדמיון כאילו אמר ככסא כבוד וכמוהו רבים ופירש הענין כן בא הנביא להודיע שהשם יתברך שוכן במקדש כמו שיושב בכסא כבוד מרום שהוא השמים העליונים שקראו ישעיהו הנביא גם כן כסא רם ונשא כן קראו ירמיה מרום ואמר שהוא מראשון כלומר מוקדם כמו שכתוב נכון כסאך מאז אמר כמו שהשמים בהם כסא ה' והם כסא כבודו מעידים על אלהותו ועל כבודו כן מקום מקדשנו מעיד ומורה על עלם אלהותו בהכנין אורו וכבודו בו ולא יהיה רחוק בהיות הש"י על כסא רם ונשא והוא השמים ימנעהו מלדעת את אשר בארץ ומלהשגיח בשפלים ומענוש הרעים על רשעם כי מקום מקדשנו הוא עדות וראיה שהוא רואה בשפלים וחוקר לבותם וכליותם כי הוא שוכן במקדשנו ושכנו ושכינתו בשמים ונראית בו אורו וכבודו ואמר שהוא שוכן בו והוא נמלא בתוכנו מן ההכרה להאמין שהשם רואה אותנו ופוקד את מעשינו ובוחן את לבבינו וכליותינו לטוב ולרע וזה הוא שהוסיף ואמר מקוה ישראל וגומר וענין יסורי בארץ יכתבו כלומר הסורים אשר בעמו שהם סרים מהשם ית' ומעבודתו יכתבו בארץ לשוב עפר כבהמות לא יהיה בהם חלק נשאר שיכתב בשמים מבני עליה וזה מפני שעזבו מקור מים חיים הוא הש"י על כן לא יחיו אך ימותו כבהמות וזה הפירוש הוא נכון לענין הפרשה: (יג) מקוה ישראל. ענינו לשון קריאה אתה שאתה מקוה ישראל ומבטח לכל הבוטחים בך כל עוזביך שאין להם בטחון בך יבושו ממבטחם בבשר ודם כמו שהקדים שהיו בוטחים באדם ואמר עוד וסורי בארץ יכתבו והסורים ממך כמו שאמר ומן ה' יסור לבו בארץ יכתבו לא יהיה להם חלק בך כיון שעזבוך אלא יכתבו בארץ כמו הבהמות שלא ישאר מהם

דבר

ימיש ד' בקריאה וסי' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש. יהושע בן נון נער. ישאהו על כתף יסבלהו. לא ימיש טרף. ולא ימיש מעשות פרי. איך ימיש לי לשובב שדינו. לא ימיש מרחובה תוך ומרמה: יכתבו ד' בקריאה וסי' מקוה ישראל ה' כל עזביך יבשו. ובכתב בית ישראל יכתבו. ועם צדיקים אל יכתבו.

תולדות אהרן עקוב הלב. עקדה שער י. קורא דגר. חולין קמ: כסא כבוד. פסחים ה נד נדרים לט:

מצודת דוד

ר"ל לא ירגיש כשיבוא חום ושרב הואיל והוא נטוע אצל המים המלחלחים אותו: והיה עלהו רענן. העלים שבו יהיו לטובים: ובשנת בצורת. בשנה שיהיה מניעת גשמים לא ידאג הוא רצה לומר לא יזיק לו: ולא ימיש. לא יסור מלגדל פירות ור"ל וכן יהיה הבוטח בה' שלא יחסר לו שום דבר ולא ידאג מהצרות המתרגשות בעולם: (ט) עקוב הלב. עם כי לב האדם הוא מעוקם ומעוות יותר מכל איברים ויש לו מכאוב חזק ר"ל דעה נפסדת לחשוב מי הוא היודע תעלומות לבי אם הוא בוטח באמת או לא: (י) אני ה'. ר"ל אולם אני ה' חוקר לב האדם ובוחן מחשבת הכליות לדעת מה הוא למען לתת לכל איש כדרכי לבו וכפרי מעלליו הם המחשבות שהם מעשה הלב ודרכיו וכפל הדבר במ"ש: (יא) קורא דגר. כמו עוף הקורא ממשיך אחריו אפרוחים בצפצוף הקול והוא לא ילדם שהוא דבר שאין מתקיים כי כשיגדלו יבינו שהוא לא ילדם ויעזבו אותו כן הוא המקבץ עושר ולא במשפט יושר כ"א בערמת הלב כי העושר הזה לא יתקיים בידו ובחצי ימיו יעזוב העושר ההוא ובסוף יגולה לאנשים ערמת לבו ויהי' מוחזק לנבל: (יב) כסא כבוד. כמו כסא הכבוד והיא שמי מרום כמ"ש השמים כסאי (ישעיה סו): מראשון. ההוכן לך מקדם כמ"ש נכון כסאך מאז (תהלים צג): מקום מקדשנו. ר"ל כן הוא מקום מקדשנו כי כמו שהשכינה היא בשמים כן היא בבה"מ. (יג) מקוה ישראל ה'. לכן מהראוי שתקוות ישראל יהיה אל ה' הואיל ונטעת שכינתך ביניהם: כל עוזביך. כל העוזבים אותך ובוטחים באדם ראוי הוא שיבושו: וסורי. הסרים ממני והוא מאמר הנביא בדבר האל: בארץ יכתבו. בספר יכתבו לרדת בתחתיות הארץ בעמקי השאול על כי עזבו מקור הנובע מים חיים והאר ומפרש את ה' שמשפיע הטובה בכל עת כמקור הנובע: (יד) רפאני. אמר הנביא כשאתה

תרפא

מצודת ציון

כמו על יבלי מים (ישעיה מד): ישלח. ענין התפשטות וכן תשלח קציריה (תהלים פ): חום. מלשון חמימות: עלהו. העלין. רענן. ענין לחות: בצורת. ענין מניעת הגשמים וכן על דברי הבצרות (לעיל יד): ידאג. מלשון דאגה: ימיש. ענין הסרה כמו לא ימוש עמוד הענן (שמות יג): (ט) עקוב. ענין עקום ועוות וכן כל אח עקוב יעקוב (לעיל ט): ואנוש. ענין מכאוב חזק כמו אנוש חצי (איוב לד): (י) חוקר. ענין חיפוש ודרישה: בוחן. מלשון בחינה ונסיון: מעלליו. מעשיו: (יא) קורא. שם עוף וכן כאשר ירדוף הקורא בהרים (ש"א כו): דגר. ענין צפצוף העוף להמשיך האפרוחים אחריו כמו ודגרה בצלה (ישעיה לד): עושה. ענין אסיפה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כד): ובאחריתו. בסופו. נבל. פחות ונבזה: (יב) כסא. כמו ככסא ותחסר כ"ף השמוש וכן ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה: מרום. השמים הרמים: מראשון. מאז מקדם: (יג) מקוה. מלשון תקוה: וסורי. מלשון הסרה: מקור. מעין: (טו) נא.

עתה

רד"ק

[illegible]

ירמיה יז

טו הנה המה אמרים אלי איה דבר יהוה יבוא נא׃ טז ואני לא אצתי מרעה אחריך ויום אנוש לא התאויתי אתה ידעת מוצא שפתי נכח פניך היה׃ יז אל תהיה לי למחתה מחסי אתה ביום רעה׃ יח יבשו רדפי ואל אבשה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם׃ יט כה אמר יהוה אלי הלך ועמדת בשער בני עם אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ובכל שערי ירושלם׃ כ ואמרת אליהם שמעו דבר יהוה מלכי יהודה וכל יהודה וכל ישבי ירושלם הבאים בשערים האלה׃ כא כה אמר יהוה השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלם׃ כב ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וקדשתם את יום השבת כאשר צויתי את אבותיכם׃ כג ולא שמעו ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם לבלתי שומע ולבלתי קחת מוסר׃ כד והיה אם שמע תשמעון אלי

(הערות בשוליים: ג׳. כ׳ / נ׳ / נ׳. כ׳ / נ׳ חס׳ / ח׳. כ׳ כסף / ג׳ / העם ק׳ / י״ד / ז׳ וכל ר״פ דכו׳. ח׳ / ח׳ בטעם בספרא / כ׳ מ״ל / ג׳ / נ׳ / כ׳ את פנת / כ״ג פסוקים ולא ולא / שמוע ק׳ / ז׳)

תרגום

טו הא אינון אמרין לי אן דאתנביתא בשמא דיי יתקים כען׃ טז ואנא לא עכבית על מימרך מלאתנבאה עליהון לאותבותהון לדחלתך וליום ביש דאת מיתי עליהון לא חמידית את גלי קדמך אפקות שפותי גלי קדמך הוה׃ יז לא יהי מימרך לי כדבין רחצני את בעדן עקא׃ יח יבהתון רדפי ולא אבהית אנא יתכלמון אינון ולא אתכלם אנא איתי עליהון יום ביש ועל חד תרין תברא תברינון׃ יט כדין אמר יי לי אזיל ותקום בתרע בני עמא דיעלון בני מלכיא דבית יהודה ודיפקון ביה ובכל תרעי ירושלם׃ כ ותימר להון קבילו פתגמא דיי מלכיא דבית יהודה וכל דבית יהודה וכל יתבי ירושלם דעלין בתרעיא האילן׃ כא כדנן אמר יי אסתמרו בנפשתכון ולא תטלון מטול ביומא דשבתא ותיעלון בתרעי ירושלם׃ כב ולא תפקון מטול מבתיכון ביומא דשבתא וכל עבידתא לא תעבדון ותקדשון ית יומא דשבתא כמא דפקדית ית אבהתכון׃ כג ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואקשיאו ית קדלהון בדיל דלא למשמע ובדיל דלא לקבלא אולפן׃ כד ויהי אם קבלא תקבלון למימרי אמר יי בדיל דלא

רש"י

(טו) איה דבר ה׳. הפורעניות שאתה מתנבא: (טז) ואני לא אצתי. לא מהרתי לזרוק להביאם מהיות רועה טוב מחזר אחריך לבקש עליהם רחמים: ויום אנוש. חולי של פורענות לא התאויתי וי״ת ואנא לא עכבית על מימרך מלהתנבאה עליהון לאתבותהון לדחלתך ולפי התרגום יהיה אצתי לי עכוב כלומר לא עכבתי מלומר להם שליחותיך ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי: מוצא שפתי. נכח פניך היה. להשיב את חמתך מהם: (יז) אל תהיה לי למחתה. אל יהי שליחותיך למחתה: (יח) יבושו רודפי. אנשי ענתות לבדם: (כג) ולא שמעו אבותיכם. למה שצויתים: ובאו

ועל ספרך כלם יכתבו: הביא ח׳ וסי׳ נמסר בריש ישעיה סימן א׳: יצאו י״ד וסי׳ וגם את הגוי. ולפני אלעזר הכהן יעמד. יתן ה׳ את איביך. ואני וכל העם אשר אתי. אם יצאו בנות שילו. ומבניך אשר יצאו ממך דמלכים. וחברו דישעיה. ויקם המלך לילה. כה אמר ה׳ אלי הלוך. והיה ביום ההוא יצאו מים חיים. ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים. ביום ההוא יצאו מלאכים. בבאם הכהנים ולא. ואתה בחליים רבים. והר ויצאו וסי׳ עלו הסוסים והתהללו:

תולדות אהרן ומשה סנהדרין פרק תגיגה טו:

מצודת ציון

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

נאם יהוה לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בה כל מלאכה: כה ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים ישבים על כסא דוד רכבים ברכב ובסוסים המה ושריהם איש יהודה וישבי ירושלם וישבה העיר הזאת לעולם: כו ובאו מערי יהודה ומסביבות ירושלם ומארץ בנימן ומן השפלה ומן ההר ומן הנגב מבאים עלה וזבח ומנחה ולבונה ומבאי תודה בית יהוה: כז ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ביום השבת והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם ולא תכבה:

יח א הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר: ב קום וירדת בית היוצר ושמה אשמיעך את דברי: ג וארד בית היוצר והנהו עשה מלאכה על האבנים: ד ונשחת הכלי אשר הוא עשה בחמר ביד היוצר ושב ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות: ה ויהי דבר יהוה אלי לאמור: ו הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יהוה הנה כחמר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל: ז רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד: ח ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו: ט ורגע אדבר על גוי

לאעלא מטול בתרעי קרתא הדא ביומא דשבתא ולקדשא ית יומא דשבתא בדיל דלא למעבד ביה כל עבידתא: כה ויעלון בתרעי קרתא הדא מלכין ורברבין יתבין על כורסי דוד רכיבין ברתיכין ובסוסון אינון ורברבניהון אנש יהודה ויתבי ירושלם ותתב קרתא הדא לעלם: כו וייתון מקרויא דבית יהודה ומסחרני ירושלם ומארע שבט בנימן ומן שפילתא ומן טורא ומן דרומא מיתן עלון ונכסת קודשין וקורבנין ולבונתא ומעלי תודתא לבית מקדשא דיי: כז ואם לא תקבלון למימרי לקדשא ית יומא דשבתא ובדיל דלא למטל מטול ומיעל בתרעי ירושלם ביומא דשבתא ואדליק אשתא בתרעהא ותשיצי בירנית ירושלם ולא תטפי: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר: ב קום ותיחות לבית פחרא ותמן אשמעינך ית פתגמי: ג ונחתית לבית פחרא והא הוא עביד עבידתא על סדנא: ד ואתחבל מנא דהוה עביד דטינא ביד פחרא ותב ועבדי מן אוחרן כמא דכשר בעיני פחרא למעבד: ה והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ו הכפחרא הדין הלא יוכלא קדמי למעבד לכון בית ישראל אמר הא כמא דטינא ביד פחרא כן אתון חשיבין קדמי בית ישראל: ז זמן אמליך על עמא ועל מלכותא למעקר ולתרעא ולאבדא: ח ויתוב עמא ההוא מבישתיה דגזרית עלוהי ואיתוב מן בישתא דחשבית למעבד ליה: ט וזמן אמליך על עמא ועל

רשי

(כו) ובאו. כמו ולבוא: (ג) על האבנים. על סדנו פרומא"ש בלעז: (ד) אשר הוא עושה בחומר. אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד היוצר בעודו לח ומקרא מסורס הוא: (ח) מרעתו אשר דברתי עליו. מעבירות שבידו אשר בשבילו דברתי עליו לנתוש ולנתוץ אשרפוק"י בלע"ז: ונחמתי. וחשבתי

הביא ח' וסי' נמסר בריש ישעי': ומבאי חד מן מלין דחסר יו"ד בלישן ביאה וסי' והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע. תבאמו ותטעמו בהר. ואבא אתכם אלי. ויבאנו אל המקום. ויבאום אל יהושע. ואבאה אתכם. ומבאי תודה בית ה'. ויבאם בבלה. והבאותם בית ה'. ססל הקנאה הזה בבאה. ואבאם אל ארץ. כמים רבים הבאוך. ושובבתיך וששאתיך. ואבא אותם בית ה' אל לשכת: לאמור ג' ס"ל בקריאה וסים' ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך קדמאה דפסוק. ויהי דבר ה' אלי דעליה הכיוצר הזה לא אוכל לעשו' לכם. ויהי דבר ה' אל ירמיהו לאמור דעליה אם תפרו את בריתי היום

תולדות אהרן

ביום השבת. ביצה יב הוריות ד (שבת ד שבועות לב): וצלתי אש. שבת קיט: בית היוצר. סוטה יא. הנה כחומר. ברכות לב סוכה נב (ברכות יד): רגע אדבר. עקדה שער לו:

מצודת דוד

שמוע. אם אתם תשמעון אלי לבלי הביא וכו' ולקדש השבת לבלי עשות בו שום מלאכה: (כה) ובאו. אז יבאו בשערי וכו': על כסא דוד. ר"ל על כסא המלוכה ומוסב על מלכים: ברכב. במרכבה העשוי לרכוב בו: ובסוסי'. המושכים המרכבה: המה. המלכים: איש יהודה. אנשי יהודה מיתר העם: וישבה. תהיה מיושבת באנשים: (כו) ובאו. יבואו אנשים מערי יהודה וכו': ומן השפלה. מן הערים היושבים בעמק: ומן הנגב. היושבים בפאת הדרום: מביאים. והמה יהיו מביאים עולה וזבח וכו'. ומהם יהיו מביאי קרבן תודה אל בית ה': (כז) ואם לא תשמעו אלי. מה שצויתי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ולבא עמה בשערי ירושלים: והצתי. אז אבער אש בשעריה והשרוף הארמנות ולא תכבה עד השרוף הכל: יח (ב) בית היוצר. לבית אומן חרס: (ג) עושה מלאכה. עושה מלאכתו בחומר אשר בידו על האבנים והוא הכלי המיוחד לכך: (ד) ונשחת הכלי. נתקלקל הכלי אשר היה עושה בחומר כשהי' ביד היוצר כשעשה הכלי: ושב. וחזר היוצר ועשה מהחומר ההוא כלי אחר מהוגה מן הראשון כפי אשר ישר בעיניו: (ו) הכיוצר. וכי לא אוכל לעשות עמכם כדרך שעושה היוצר עם החומר שעושה ממנו כלי אחר אחר שנשחת הראשון: הנה כחומר. באמת כמו שהחומר הוא ביד היוצר לעשות בו מה שירצה כן אתם בידי: (ז) רגע אדבר. ברגע אחת אגזור על אומה מהעכו"ם כליון ואבדון בעבור רעתה: (ח) ושב. כאשר שב הגוי ההוא מהרעה אשר בעבורה גזרתי עליה האבדון: ונחמתי. אז ברגע ההיא אני מתנחם

רדק

ר"ה ומה שאמר שמעו דבר ה' מלכי יהודה ולא היה אלא מלך אחד ר"ל המלך ובניו ולפי שהיו עתידים למלוך אחר האב קראם מלכים: (כד) עשות בה כל מלאכה. בה כתיב וקרי בו ושניהם נכונים כי ימצא שבת לשון זכר ולשון נקבה לשון נקבה כרוב ולשון זכר כל שומר שבת מחללו ומה שאמר ובאו בשערי העיר הזאת ר"ל ובאו ויצאו כמו שאמר אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ומה שצוה להזהירם על השבת והיו כמה עברות אחרות בידם ואף ע"פ לפי ששמירת שבת עיקר גדול באמונה האל בחדוש העולם ובאמונה באותות ובמופתים ובקיום כל התורה וכל המשמר השבת באמונה ישרה לא במקרה הוא מועט בשאר המצות ואמרו רבותינו ז"ל כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד עכו"ם כדור אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו והמצוה הראשונה שנצטוו ישראל קודם מתן תורה היא שבת ואתה רואה כמה גדולה שמירת שבת שהרי תלה חרבן ירושלם בשמירת שבת ומפסוק והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים למדו רז"ל רמז ואמרו אין הדלקה מצויה אלא בבית שיש בו חלול שבת ואמרו מאי לא תכבה בשעה שאין בני אדם מצוים לכבותה והנה הפרשה מבוארת וענין פרשת היוצר גם כן מבוארת ועניינה כי ההשגחה בבני אדם והיכולת ביד האל וכל שכן ישראל שהשגחתו תמיד עליהם לפיכך אמר כן אתם בידי בית ישראל: (ג) והנהו. כתוב מלה אחת וקרי והנה הוא שתי מלות והענין אחד: האבנים. כלי היוצר שעושה עליו הכלים מחומר אשר בידו וי"א סדנא ובספר השרשים הארכתי בפירושו עוד: (ד) ישר. פעל עבר כי הוא תלוי קמוץ ותלוי פתח: (ח) מרעתו אשר דברתי עליו. פי' מרעתו אשר דברתי עליו בעבורה להרע לו אחר כן אמר ורגע אדבר וגו': (ט) לבנות ולנטוע. פי' וכן עשיתי שבניתים ונטעתים ואחר כך עשה הרע ונחמתי והוצרכנו לפירוש הזה לפי שצריך להפריש בין שתי המדות האלה כי הרעה לא תחול אם יעשו תשובה אבל הטובה תחול על כל פנים כיון שיעדה האל אבל לא תעמוד אם יעשו הרעה כמו שאמר ירמיהו לחנניה בן עזור ויש רמז בענין

מצודת ציון

בענין כפל: ויקשו. מלשון קשה ערפם. הוא אחורי הפנים: (כו) השפלה. העמק: (כז) והצתי. ענין הבערה: ואכלה. והשרוף וכן כמאכלת אש (שם ט): ארמנות. היכלות ופלטרין: תכבה. מלשון כיבוי: (ב) קום. הוא ענין זרוז: (ג) האבנים. כן שם הכלי המיוחד ליוצר חרס לעשות עליו מלאכתו ודומה לו וראיתן על האבנים (שמות א) שהוא המיוחד אל היולדת: (ד) בחומר. טיט: (ז) לנתוש. ענין עקירה: ולנתוץ. ענין כתיתה ושבירה וכן לנתוש ולנתוץ ולהרוס (לקמן לא

רד"ק

בענין הזה כי ברעה אשר חשבתי ובטובה אשר אמרתי: (י) להטיב אותו. כמו להטיב לו וכן את מי הגדת מלין כמו למי: (יא) ועל יושבי כמו ואל יושבי. וכן והתפלל על ה' כמו אל ה': יוצר עליכם רעה. מעדה ואמר בזה הלשון לפי שזכר בפרשה יוצר כלי חרס שהוא מחדש הכלים ועושה כלי זה ואחר כך כלי אחר חדש שלא ידמה לראשון כן אחדש עליכם רעה אחר רעה: (יב) ואמרו נואש. וכשתאמר להם זה הם יאמרו לך נואש כלומר נואש לבנו מהלוך אחרי ה': (יג) לכן. שערורית. ענין לכלוך וטנוף מי שמע כזה שיניח אדם טהור וילך אחר גלול וטנוף וי"ת שנוי כלומר דבר משונה עשתה והמשיל משל ואמר: (יד) היעזוב מצור שדי שלג לבנון. היעזוב אדם המים היוצאים מצור שדה וזכר שדה לפי שהם נמצאים אתו בשדה ומזומנים לו ולא יצטרך ללכת אחריהם לרחוק לשתות מהם אבל אם הם בשדה ונוזלים מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם משתותם בימי החום באמת לא יעזוב אותם ואני לישראל טוב כמים על נפש עיפה ואני מזומן וקרוב אליהם בכל קראם אלי ואיך עזבוני ושכחוני עמי והמשיל עוד משל אחר קרוב לזה כי המים הקרים והטובים יביאום בני אדם מרחוק דרך צנורות מתחת הארץ עד לעיר או קרוב לעיר מרוב חשיבותם וקראם זרים לפי שהם באים ממקום זר ורחוק ואותן מים אם ינתשו באמת לא ינתשו ואני רחוק מהם לפי מעלתי וקרוב אליהם להטיב להם אם ישמעו אלי ואיך נטשוני ושכחוני עמי: ינתשו. בתי"ו וכמו בטי"ת שהיא נטישה ועזיבה כי הטי"ת והתי"ו ממוצא אחד ויבאו בענין אחד כמו טעה ותעה וכן ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני כענין ונתשתי בתי"ו וי"ת הפסוק כן כמא דלית איפשר דיפסקון מי תלג וגו' כבעמוד: כי שכחוני. ויכשילום. חסר המכשילים וכן ויגד ליעקב ויגד המגיד והמכשולים הם נביאי השקר: (טו) שבילי עולם. חסר לעזוב שבילי עולם כלומר הם המכשילים השבילים שדרכו אבותיהם הצדיקים מעולם וללכת נתיבות: דרך לא סלולה. כי דרכם היא דרך לא דרוכה כי חדשה הוא כמו שאמר חדשים מקרוב באו. שבולי כתוב בוי"ו וקרי שבילי ביו"ד והענין אחד אבל שמשקלים אינם אחד וחסרון מלת לעזוב וימצאו כמוה רבים כי כן דרך הכתוב לחסר מלים שיובן ענינם מהכתוב ותחם עליך שחסר נפשי או עיני ותכל דוד והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספ' מכלל: (טז) לשום. הם גורמין בדרכיהם הרעים לשום ארצם לשמה. שרוקות עולם. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד שריקות ר"ל שישרוק עליהם כל עובר וזה יהיה לעולם כלומר זמן רב: ישם ויניד בראשו. ישמה בלבו ויניד בראשו כאדם התמה: (יז) ברוח. כמו רוח קדים שהיא חזקה ומפלה הקש והדברים הדקים כן אפיצם לפני האויב שיברחו לפניו הנה והנה: ערף ולא פנים אראם. מדה כנגד מדה כמו שהם פנו אלי ערף ולא פנים כן אפנה להם ערף ולא פנים אראם כי אפנה אליכם כלומר כשיבא יום אידם אסתיר פני מהם ולא אראם בפנים להושיעם רק ראיות ערף שהוא הסתרת פנים והשלכה אחר גו: (יח) ויאמרו. אלה הם דברי ירמיהו שאמר כנגד הקהל כלומר אני אוכיחם בדבריך והם אומרים איש לאחיו לכו ונחשבה על ירמיהו: לכו. ענין זרוז כמו לכו נא ונוכחה לכו ונכסו

ירמיה יח

ט וְרֶגַע אֲדַבֵּר עַל־גּוֹי וְעַל־מַמְלָכָה לִבְנֹת וְלִנְטֹעַ׃ י וְעָשָׂה הָרַע בְּעֵינַי לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ בְּקוֹלִי וְנִחַמְתִּי עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהֵיטִיב אוֹתוֹ׃ יא וְעַתָּה אֱמָר־נָא אֶל־אִישׁ־יְהוּדָה וְעַל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה וְחֹשֵׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבָה שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְהֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם׃ יב וְאָמְרוּ נוֹאָשׁ כִּי־אַחֲרֵי מַחְשְׁבוֹתֵינוּ נֵלֵךְ וְאִישׁ שְׁרִרוּת לִבּוֹ־הָרָע נַעֲשֶׂה׃ יג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁאֲלוּ־נָא בַּגּוֹיִם מִי שָׁמַע כָּאֵלֶּה שַׁעֲרֻרִת עָשְׂתָה מְאֹד בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל׃ יד הֲיַעֲזֹב מִצּוּר שָׂדַי שֶׁלֶג לְבָנוֹן אִם־יִנָּתְשׁוּ מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים׃ טו כִּי־שְׁכֵחֻנִי עַמִּי לַשָּׁוְא יְקַטֵּרוּ וַיַּכְשִׁלוּם בְּדַרְכֵיהֶם שְׁבִילֵי עוֹלָם לָלֶכֶת נְתִיבוֹת דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה׃ טז לָשׂוּם אַרְצָם לְשַׁמָּה שְׁרוּקֹת עוֹלָם כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיָנִיד בְּרֹאשׁוֹ׃ יז כְּרוּחַ־קָדִים אֲפִיצֵם לִפְנֵי אוֹיֵב עֹרֶף וְלֹא־פָנִים אֶרְאֵם בְּיוֹם אֵידָם׃ יח וַיֹּאמְרוּ לְכוּ וְנַחְשְׁבָה

תרגום

מַלְכוּתָא לְמִבְנֵי וּלְקַיָמָא׃ י וְיַעֲבֵד דְבִישׁ קֳדָמַי בְּדִיל דְלָא לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי וְאֵיתוּב מִן טַבְתָא דַאֲמָרִית לְאֵיטָבָא לֵיהּ׃ יא וּכְעַן אֱמַר כְּעַן לֶאֱנַשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא בָרֵי עֲלֵיכוֹן בִּישָׁא וּמְחַשֵּׁב עֲלֵיכוֹן מַחְשָׁבָא תּוּבוּ כְעַן גְבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָא וְאַתְקִינוּ אוֹרְחַתְכוֹן וְעוֹבָדֵיכוֹן׃ יב וַאֲמָרוּ תַּבְנָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָךְ אֲרֵי בָּתַר עֶשְׁתּוֹנָנָא נְהַךְ וּגְבַר הִרְהוּר לִבֵּיהּ בִּישָׁא נַעֲבֵיד׃ יג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שְׁאִילוּ כְעַן בְּעַמְמַיָא מַן שְׁמַע כְּאִלֵין (שְׁנוּי) עֲבָדַת לַחֲדָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ יד הָא כְּמָא דְלֵית אֶפְשַׁר דְיִפְסוֹק מֵי תְלַג דְנָחֵית עַל חַקְלֵי לִבְנָן כֵּן לָא יִפְסְקוּן מְמִטַר נָחֲתִין וּמֵי מַבּוּעַ נָבְעִין׃ טו אֲרֵי שְׁבָקוּ פוּלְחָנֵי עַמִּי לָא לַהֲנָאָה אַסִיקוּ בוּסְמִין וְאַטְעִיאוּנוּן בְּאוֹרְחַתְהוֹן בִּישְׁתָא מִשְׁבִילִין תַּקְנָן דְמִן עָלְמָא לְמֵיזַל בְּאוֹרְחָן דְלָא תַקְנָן בִּשְׁבִילִין דְלָא מְכַבְשִׁין׃ טז לְשַׁוָאָה אַרְעֲהוֹן לְצַדּוּ אִשְׁתְּמָמוּת עָלַם כָּל דְיֶעְבַּר עֲלַהּ יִבְּכֵי וְיָנִיד בְּרֵישֵׁיהּ׃ יז כְּבִידוּר רוּחַ קִידוּמָא כֵּן אֲבַדְרִינוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן קְדַל וְלָא אַפִּין אַחְזֵינוּן בְּיוֹם תְּבָרֵיהוֹן׃ יח וַאֲמָרוּ אֱתוֹ וְנֶחְשַׁב עַל

רש"י

והשבתי מחשבה אחרת: (יב) ואמרו נואש. וידעתי שהם יאמרו לך על דבריך שאין חוששין להם: (יג) שערורית. דבר נבאי: (יד) היעזוב מצור שדי שלג לבנון. היעזוב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות הבאים משלג הלבנון שהוא נקי: אם ינתשו מים זרים. או אם יעזבו מים חיים נובעים שהם זרים עד הנה מכל אדם והם קרים זרים הם טבעים וזה יוכיח אני קרתי ושתיתי מים זרים (ישעיה לז) ותנחם חברו זרים עם לא זורו ולא חובשו (שם א) ל' מימי תרופה ונתן טעם לדבריו ואמר כי אם בקש לדבר כלשון זרם הוה מכפיל את המ"ם והוה מוסיף יו"ד מ"ם והוה אומר זרומים לרבוס המים ולהיותם זרמים: שדי. כמו שדה: קרים. פריגודא"ש בלעז: נוזלים. קורל"ש בלעז ועוד יש לפתרו אם ינטשו להיות מים זרים נמאסים המים שהם קרים נוזלים: (זרים. ללשון ראשון הוא לשון זרים ללשון שני הוא ל' זרות כלומר מים מאוסים): (טו) כי כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו: שבילי עולם. שבילים המתוקנים אמרו שהם מכשול כדי ללכת דרך לא סלולה לא כבושה: (טז) שריקות. השובר על חרבות שרה כבר בבנייניהם טובות רגיל לשרוק: ישום. יתמה: (יז) עורף ולא פנים. כשיברחו מפני האויב: אראם. ולא אושיעם: (יח) ויאמרו לכו וגו'

ואת בריתי הלילה: אותי ב' מ"ל וסי' ונחמתי על הטובה. ויקפצו השרים: נואש ד' וסי' ברב דרכיך יגעת. מנעי רגלך מיחף. ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו.

תולדות אהרן לכו ונחשבה. עקדה שער כח:

הלהוכח מלים תחשבו. וא' ונואש ממנו שאול: סלולה ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' דרך לא סלולה. וארח ישרים סלולה בתרא חסר:

מצודת ציון

לא): (ח) ונחמתי. ענין הסוך מחשבה: (יא) יוצר. בורא ומחדש: מעלליכם. מעשיכם: (יב) נואש. מלשון יאוש ועזיבת הדבר כמו ותאמרי נואש (לעיל ב): שרירות. ענין ראיה והבטה: (יג) שערורית. ענין דבר מגונה ומכוער כמו שמה ושערורה (לעיל ה): (יד) מצור. מסלע: לבנון. שם יער בארץ ישראל: ינתשו. כמו ינטשו בטי"ת כי דטלנ"ת מתחלף כמו שיבואו בענין אחד טעה ותעה ונטישה הוא ענין עזיבה כמו כי לא יטוש (ש"א יב): זרים. מל' זר ונכרי: קרים. מלשון קור וצנה: נוזלים. מלשון הזלה והטפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כד): (טו) שבילי נתיבות. ענינם אחד ענין אורח ומעגל: סלולה. ענין משמוש התמידות וכן ואורח ישרים סלולה (משלי טו): (טז) שריקות. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים כשרואים דבר חשוב שנחרב וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב): ישום. ענין תמהון כמו פנו אלי והשמו (איוב כא): ויניד. מלשון הנדה והנעה: (יז) אפיצם. ענין פזור כמו ויפץ העם (שמות ה): עורף. הוא אחורי הפנים והצואר: אידם. ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): לכו

מצודת דוד

מתנחם על הרעה ולא אביאה: (יא) איש יהודה. אנשי יהודה: ועל יושבי. ואל יושבי: יוצר. בורא עליכם רעה וחושב להפרע בה מכם לכן שובו עתה כל איש מדרכו וכו': (יב) ואמרו נואש. ידעתי שיאמרו אנו מתייאשים מדרכי המקום אלא נלך אחר מחשבותינו: ואיש וכו'. נעשה כל איש כפי מה שמראה לו לבו הרע ומתאוה לה: (יג) מי שמע כאלה. מי מאנשים שמע כדברים האלה לומר נלך בשרירות הלב: שערורית. דבר מגונה עשתה הרבה מאד בתולת ישראל המיוחדת לאל כבתולה בבית אביה המיוחדת למי שישאנה: (יד) היעזוב. וכי מהראוי לעזוב מים היורדים מן הצור אשר בשדה הבאים מהפשרת השלג אשר בלבנון הלא המים ההם המה מתוקים וקרים וטובים לרוות הצמאון: אם ינתשו. וכי מהראוי לנטוש ולעזוב מים הזרים מאנשיהם הבאים ממרחק במלאכת צנורות והמה קרים ומטפטפים מעצמם ובקל יוקח המים ואיך מי יעזבם ור"ל וכי מהראוי לעזוב את המקום המשפיע בכל עת המכמה והשכל בלבות הדורשים אותו:

(טו) לשוא יקטרו. היתה מקטירים לצבא השמים שאין תועלת בעבודתם ויכשלום בדרכיהם: שבילי עולם. ר"ל שבילי העולם הם המכשילים אותם בדרכיהם כי בראותם דרכי הטבע בעולם השפל שהכוכבים ממסלותם פועלים הדברים השפלים אלה שבילי עולם הם יכשלום בדרכיהם לחשוב שכל טובתם תלוי בצבא השמים ולכן היו מקטרים להם וזה שאמר ללכת נתיבות וכו' ר"ל ללכת בנתיב דרך אשר איננה סלולה שלא משמשו בה להסיר המכשול שלא הקרו בדבר לדעת שהכל ביד ה' אין מהראוי לעבדם עבודת אלהות: (טז) לשום. וזהו הוא סבה לשום ארצם לשמה: שריקות עולם. זמן רב ישרקו על חורבנה ושממותה: ישום. יתמה על השממון ויניד

עַל־יִרְמְיָהוּ מַחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא־תֹאבַד תּוֹרָה מִכֹּהֵן וְעֵצָה מֵחָכָם וְדָבָר מִנָּבִיא לְכוּ וְנַכֵּהוּ בַלָּשׁוֹן וְאַל־נַקְשִׁיבָה אֶל־כָּל־דְּבָרָיו: יט הַקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלָי וּשְׁמַע לְקוֹל יְרִיבָי: כ הַיְשֻׁלַּם תַּחַת־טוֹבָה רָעָה כִּי־כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי זְכֹר ׀ עָמְדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה לְהָשִׁיב אֶת־חֲמָתְךָ מֵהֶם: כא לָכֵן תֵּן אֶת־בְּנֵיהֶם לָרָעָב וְהַגִּרֵם עַל־יְדֵי־חֶרֶב וְתִהְיֶנָה נְשֵׁיהֶם שַׁכֻּלוֹת וְאַלְמָנוֹת וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הֲרֻגֵי מָוֶת בַּחוּרֵיהֶם מֻכֵּי־חֶרֶב בַּמִּלְחָמָה: כב תִּשָּׁמַע זְעָקָה מִבָּתֵּיהֶם כִּי־תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פִּתְאֹם כִּי־כָרוּ שִׁיחָה לְלָכְדֵנִי וּפַחִים טָמְנוּ לְרַגְלָי: כג וְאַתָּה יְהוָה יָדַעְתָּ אֶת־כָּל־עֲצָתָם עָלַי לַמָּוֶת אַל־תְּכַפֵּר עַל־עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל־תֶּמְחִי וְיִהְיוּ מֻכְשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם:

יט א כֹּה אָמַר יְהוָה הָלֹךְ וְקָנִיתָ בַקְבֻּק יוֹצֵר חָרֶשׂ וּמִזִּקְנֵי הָעָם וּמִזִּקְנֵי הַכֹּהֲנִים: ב וְיָצָאתָ אֶל־גֵּיא בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר פֶּתַח שַׁעַר הַחַרְסוּת וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־

(Masoretic marginal notes: ד׳ | ג׳ | י״ו כלישנא ב׳ ה׳ פתח | ד׳ | ג׳ וחסר ב׳ חסר | ד׳ | ל׳ חסר. ל׳ כתיב ו׳ וא׳ כתיב ה״ת. ל׳ | י״ג | שוחה ק׳. ל׳ | י׳. ג׳ | ויהיו ק׳ | כ׳ בפסוק | החרסית ק׳)

תרגום: יִרְמְיָה מַחְשְׁבָן אֲרֵי לָא תִפְסוֹק אוֹרָיְתָא מִכָּהֲנִין וּמְלַךְ מֵחַכִּימִין וְאוּלְפַן מִסָּפַר אֱתוֹ וּנְסָהֲדִינֵיהּ סָהֲדָן דִּשְׁקַר וְלָא נְצִית לְכָל פִּתְגָמוֹהִי: יט גְּלֵי קֳדָמָךְ יְיָ דִּינִי וּשְׁמַע קֳדָמָךְ עוּלְבָּנִי: כ הַאֶפְשַׁר לְשַׁלָּמָא חֲלַף טַבְתָא בִּישְׁתָא אֲרֵי כְּרוֹ פַּחַת לְמִקְטְלִי יְעוֹר דּוּכְרַן מְקָמִי קֳדָמָךְ לְמַלָּלָא עֲלֵיהוֹן פִּתְגָמִין תַּקְנִין לַאֲתָבָא יַת חֲמָתָךְ מִנְהוֹן: כא בְּכֵן הַב יַת בְּנֵיהוֹן לְכַפְנָא וְתַכְבִּינוּן עַל יְדֵי קָטוֹלֵי חַרְבָּא וִיהֶוְיָן נְשֵׁיהוֹן תַּכְלָן וְאַרְמְלָן וְגַבְרֵיהוֹן יְהוֹן קְטִילֵי מוֹתָא עוּלֵימֵיהוֹן מְטַעֲנֵי חַרְבָּא בִּקְרָבָא: כב תִּשְׁתְּמַע צְוַחְתָּא מִבָּתֵּיהוֹן אֲרֵי תֵיתֵי עֲלֵיהוֹן מַשִּׁרְיָן בִּתְכֵיף אֲרֵי כְרוֹ פַּחַת לְמִקְטְלִי וְקוֹלִין צְלוֹ לְפַרְסַת רִגְלָי: כג וְאַתְּ יְיָ יְדִיעַ וּגְלֵי קֳדָמָךְ יַת כָּל אִתְמַלְכוּתְהוֹן עֲלַי לְמִקְטְלִי לָא תְכַפַּר עַל חוֹבֵיהוֹן וְחַטָּאֵיהוֹן מִן קֳדָמָךְ לָא יִתְמְחוּן וִיהוֹן מִתַּקְלִין דְּמִן קֳדָמָךְ בְּעִדַּן פּוּרְעָנוּת רוּגְזָךְ אִתְפְּרַע מִנְהוֹן: א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי אֱזֵיל וְתִזְבּוֹן זְלוֹעַ דַּחֲסַף פֶּחָר וְתִדְבַּר עִמָּךְ מִסָּבֵי עַמָּא וּמִסָּבֵי כַּהֲנַיָּא: ב וְתִפּוֹק לְחֵילַת בַּר הִנּוֹם דִּקֳדָם תְּרַע קִלְקַלְתָּא וְתִתְנַבֵּי תַמָּן יַת פִּתְגָמָא דַּאֲמַלֵּיל עִמָּךְ:

רשי

וגו׳ ירמיה היה קורא על אנשי ענתות ואומר שאומרים כן: תורה מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג): ודבר מנביא. דברי נבואה: ונכהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקר: (כא) והגירם. (הורידם ע״י חרב) לשון עיני נגרה (איכה ג) כמים המוגרים (מיכה א): על ידי חרב. ע״י גייסות: ואנשיהם. של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות: (כב) כי כרו שוחה. שחשדוהו מאשת איש שנאמר (משלי כג) כי שוחה עמוקה זונה: (כג) אל תמחי. אל תהי מחויה ולפי שהוא ל׳ נקבה ניתן בו יו״ד ואף היא יתירה כיו״ד של ותזני בם (יחזקאל טז): (א) בקבוק. צלוחית: יוצר חרש. כלומר של יוצר שהוא של חרש: ומזקני העם. הולך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך: (ב) שער החרסית. שער האשפות ששם זורקין חרסים הנשברים וכן ת״י

על ירמיהו ד׳ בקריאת וסי׳ לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות: ויקצפו השרים. ויצו נבוכדנצר. הראשונות לנבוכדנצר: ואנשיהם ד׳ בקריאה וסי׳ ויבאו אל גדליהו דמלכים: לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב. וישמעו כל שרי החילים. ויבאו אל גדליהו המצפתה דסיפרא: מכי ב׳ קמץ חד כתיב ה״א וסימ׳ מכי חרב במלחמה. מכה אלהים ומענה: מלפניך י׳ בקריאה וסימ׳ ושלחתי את הצרעה תניינא דפסוק. אל תאמר בלבבך בהדף. שורך טבות לעיניך. הוא ישמיד את הגוים האל מפניך. אשר הסירותי מלפניך. וחטאתם מלפניך אל תמחי. משפטי יצא. אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך. והעושר והכבוד

רדק

ונכהו בלשון והדומים להם: מחשבות. רוצה לומר מחשבות רעות להמיתו: כי לא תאבד תורה מכהן. כלומר מה אנו חסרים אם ימות כי לא תאבד בעבור זה התורה כי שאר הכהנים יודעים אותה וכן יש אתנו חכמים בעלי עצה וכן יש אתנו נביאים שיאמרו לנו דברי נבואה ולא יהיו כמו זה שאינו מתנבא עלינו כי אם רע: ונכהו. שנלשין עליו למלך בדברים רעים כדי שימיתהו: ואל נקשיבה אל כל דבריו. כלומר אל רבוי דבריו שאומר לנו אל נקשיב ואמר ירמיהו: (יט) הקשיבה. הם אומרים שלא יקשיבו לו אתה הקשיבה אני כלומר לתפלתי: ושמע לקול יריבי. כלומר לדבריהם שמדברים עלי: (כ) הישולם. כי כרו שוחה לנפשי. הם המות שרצו להשקותו שהוא כמו שכורים שוחה לאדם להפילו בה בלא ידיעתו והנה הם משלמים לי רעה תחת טובה כי אני דברתי עליהם טובה לפניך והתפללתי עליהם עד העת ההיא שגלית לי שרצו להמיתני: (כא) לכן. מעתה אני רשאי להתפלל עליהם לרעה כיון שחשבו להמיתני: והגרם. נאמר לשון הגרה בחרב מפני הדם הנגר וכן יגרהו על ידי חרב: שכולות. מבניהם. ואלמנות מאנשיהם שיהיו הרוגי מות כלומר שימותו בדבר והבחורים שדרכם לצאת במלחמה יהיו מוכי חרב במלחמה: (כב) תשמע זעקה. כי הזעקה תהיה כשיבא הרע פתאום: כי כרו שיחה. כתוב ביו״ד וקרי בוי״ו בוחה ושוחה והפחים הוא הם המות שחשבו להאכילו: (כג) ואתה אל תמחי. כמו אל תמחה ביו״ד במקום ה״א למ״ד הפעל כמו לור ילדך תשי: ויהיו מוכשלים. כתוב וקרי ויהיו והענין אחד: בעת אפך עשה בהם. על דרך ויחר אפי בהם ואכלם: (א) כה אמר ה׳. בקבוק יוצר חרש. מיוצר חרש תקנה הבקבוק כי יש בקבוק מעץ או מזכוכית או משאר מתכות ויונתן תירגם הסף כמלות ותרגם דלוע דחסף פחר וחסרון המ״ם ימלא כמוהו אלחנן בן דודו בית לחם כמו מבית לחם: מזקני העם ומזקני הכהנים. פירוש תוליך עמך הזקנים כדי להשמיעם הנבואה ולשבר לעיניהם הבקבוק להיות להם מופת כמו שאומר ושברת את הבקבוק לעיני האנשים ההולכים אתך וכן תירגם יונתן ותדבר עמך מסבי עמא והפרש מבוארת וזולתי מעט ממנה שצריכה באור: (ב) אשר פתח שער החרסית. משער החרסית יוצאים לגיא בן הנם ותירגם יונתן די קדם תרע קלקלתא וקלקלתא הוא. כדברי רז״ל אשפה ולדעתי הוא השער הנזכר בס׳ עזרא ואם שער האשפות ורז״ל פירשו שהוא בער משערי העזרה שהוא שער מזרחי ואמרו שבעה שמות נקראו לו שער סור ששם היו טמאים פורשים כדא הוא דכתיב סורו טמא שער היסוד ששם היו מיסדים ההלכה בער החרכית שהוא מכוון כנגד זריחת החמה היך מה דתימא האומר לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא מעמש כניסה ויציאה ובער התוך שהוא ממוצע בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה בער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל. החרסות בוי״ו כתיב וקרי ביו״ד

תולדות אהרן כרו שוחה. ב״ק ע״ז: בעת אפך. ב״ב ט:

מצודת דוד

ויניד בראש כדרך המתמיה: (יז) כרוח. כמו רוח קדים שהיא העזה שברוחות המפזר דברים הנפזרים כן אפזרם בנוסם מפני האויב: עורף וכו׳. ביום בא אידם אסתיר פני מהם ואראה להם העורף ואחז במשל מאדם המהפך פניו מאדם השנאוי לו ור״ל לא אשגיח עליהם להושיעם: (יח) ויאמרו. כשאמרתי להם הנבואה ההיא אמרו אלו לאלו נחשבה על ירמיה מחשבות מה לעשות עמו לבל נשמע כדברים האלו: כי לא תאבד. כאומרים מה נהיה חסרים במיתתו הלא לא תאבד התורה מיתר הכהנים (על הכהן. ללמד תורה וכמ״ש כי שפתי כהן וכו׳ ותורה יבקשו מפיהו. מלאכי ב) ולא תאבד העצה מהחכמים אחרים אשר יש עמנו ודבר נבואה לא תהיה נאבדת מיתר הנביאים אשר לא יתנבאו רעה כמותו: לכו ונכהו. לכו נכהו נפש בלשון כי נדבר עליו בשקר: ואל נקשיבה. אז לא נשמע כמו כל הדברים שדבר הוא כי אין מי בנביאים לדבר דברים כמוהו: (יט) הקשיבה ה׳ אלי. מה שאני מתפלל עליהם טובות ולעומת זה שמע קול המריבים עמדי אשר יתייעצו עלי: (כ) הישולם. וכי מן הראוי שישולם רעה תחת טובה כי חפרו בור ללכדני ר״ל הוסיפו עלי מחשבות רעות: זכור. הן דעתך לזכור עת עמדי לפניך בתפלה לבקש עליהם טובה להעביר את חמתך מהם: (כא) לכן. הואיל ומשלמים רעה תחת טובה: והגירם. שפוך דמיהם ע״י חרב האויב: שכלות ואלמנות. שכולות מבניהן ואלמנות מבעליהן: ואנשיהם. אנשי האלמנות יהיו מתים ע״י הרג ולא במיתת עצמן: במלחמה. כי דרך הבחורים ללכת במלחמה: (כב) זעקה. זעקת שבר: פתאום. לבל ידעו להזהר מהם: כרו שוחה. חפרו בור ללכדני ר״ל יעצו עלי רעות: ופחים. הטמינו רשתות ללכוד רגלי וכפל הדבר במ״ש: (כג) עלי למות. אשר המה עלי להמיתני: אל תמחי. אל תמחוק חטאתם מלפניך כי יהיו כתובים לזכרון למען יקבלו גמול: ויהיו וכו׳. אף בעת ילכו לפניך בדרך מנותיך יבוא להם מכשול למען לא יוכלו לעשות כחקם: בעת אפך. בזמן שאתה כעוס אז עשה דהם נקם למען יהיה מרבה להכיל: יט (א) בקבק. צלוחית מן יוצר חרס: ומזקני וכו׳. מוסב על הלוך ור״ל הלוך אתה וגם מזקני העם וכו׳ ילכו עמך: (ב) אשר פתח. אשר

מצודת ציון

(יח) לכו. הוא ענין זרוז: נקשיבה. ענין שמיעה והאזנה: (כ) כרו. חפרו כמו בור כרה (תהלים ז): שוחה. בור כמו שוחה עמוקה (משלי כג): (כא) תן. ענין מסירה: והגירם. ענין הולכה ושפיכה וכן יגירהו על ידי חרב (תהלים סג): שכולות. מי שמתו בניו קרוי שכול: (כב) גדודי. לבאות עם: ופחים. מלשון פח ורשת: טמנו. ענין הצפנה: (כג) תמחי. מלשון מחייה ומחיקה: (א) בקבק. כן שם הכלי שפיו צר על כי בעת יוסף ממנה נשמע כעין קול בקבק וכן ובקבק דבש (מ״א יד): יוצר חרש. אומן חרס: (ג) גי בן הנם. כן שם המקום הנלנה

ירמיה יט

אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ׃ ג וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָהּ תִּצַּלְנָה אָזְנָיו׃ ד יַעַן אֲשֶׁר עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְקַטְּרוּ־בוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם הֵמָּה וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה דַּם נְקִיִּם׃ ה וּבָנוּ אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ עֹלוֹת לַבָּעַל אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ ו לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יִקָּרֵא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה׃ ז וּבַקֹּתִי אֶת־עֲצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהִפַּלְתִּים בַּחֶרֶב לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְנָתַתִּי אֶת־נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ ח וְשַׂמְתִּי אֶת־הָעִיר הַזֹּאת לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כֹּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכֹּתֶהָ׃ ט וְהַאֲכַלְתִּים אֶת־בְּשַׂר בְּנֵיהֶם וְאֵת בְּשַׂר בְּנֹתֵיהֶם וְאִישׁ בְּשַׂר־רֵעֵהוּ יֹאכֵלוּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיקוּ לָהֶם אֹיְבֵיהֶם וּמְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם׃ י וְשָׁבַרְתָּ הַבַּקְבֻּק לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים אוֹתָךְ׃ יא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר אֶת־כְּלִי הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא־יוּכַל לְהֵרָפֵה עוֹד וּבְתֹפֶת יִקְבְּרוּ מֵאֵין מָקוֹם לִקְבּוֹר׃ יב כֵּן־אֶעֱשֶׂה לַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה וּלְיוֹשְׁבָיו וְלָתֵת אֶת־הָעִיר הַזֹּאת כְּתֹפֶת׃ יג וְהָיוּ בָּתֵּי יְרוּשָׁלַ͏ִם וּבָתֵּי

ח׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ חסר · ד׳ מ"ל בנביאים · ג׳ · י"ד בטעם בסיפרא · ב׳ כ"ה · ג׳ וחסר · ג׳ חסר · ל׳ · ה׳ חסר וכל עזר׳ דכוותיה · ג׳ בטעם בסיפרא וסי׳ נכל. ממנא. ודין ח׳ · ג׳ כתיב ה׳ · ב׳ מ"ל בלוש׳ · ח׳ · ג׳

תרגום

ג קבילו פתגמא דיי מלכיא דבית יהודה ויתבי ירושלם כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי בישתא על אתרא הדין דכל דישמעיניה יצלן אודנוהי: ד חלף דשבקו פולחני וסאיבו ית אתרא הדין ואסיקו ביה בוסמין לטעות פלחי כוכביא דלא ידעונון אינון ואבהתהון ומלכיא דבית יהודה ומלו ית אתרא הדין דם זכאין: ה ובנו ית במת בעלא לאוקדא ית בניהון בנורא עלון לבעלא דלא פקדית באורייתי ודלא שלחית ביד עבדי נביאיא ולא רעוא קדמי: ו בכן הא יומיא אתן אמר יי לא יתקרי לאתרא הדין עוד תופת וחילת בר הנום אלהין חילת קטילא: ז ואקלקיל ית מלך אנש יהודה ויתבי ירושלם באתרא הדין וארמינון בחרבא קדם בעלי דבביהון וביד דבען למקטלהון ואתן ית נבלתהון משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא: ח ואשוי ית קרתא הדא לצדו ולאשתממו כל דיעבר עלה יכלי ויניד על כל מחתהא: ט ואוכלינון ית בשר בניהון וית בשר בנתהון וגבר נכסי קריביה יבזון בציירא ובעקתא דיעיקון להון בעלי דבביהון ודבען למקטלהון: י ותתבר זלועא לעיני גבריא דאזלין עמך: יא ותימר להון כדנן אמר יי צבאות כדין אתבר ית עמא הדין וית קרתא הדא כמא דמתבר ית מנא דפחרא דלא אפשר לאתסאה ליה עוד ובתופת יקברון מבלי אתר למקבר: יב כן אעביד לאתרא הדין אמר יי וליתבוהי ולמתן ית קרתא הדא כתופת: יג ויהון בתי ירושלם ובתי

רדק

ביו"ד בתרשית ואחד הוא: אשר אדבר אליך. הדברים שאני מדבר אתה אליך והם מן ואמרת עד והסך נסכים לאלהים אחרים: (ג) תצלנה אזניו. ענין תנועת הרעדה והוא מבנין נפעל ונאמר זה הלשון באזנים ובשפתים כמו לקול צללו שפתי: (ד) וינכרו. כמו שהשוב אלהי נכר הארץ כי לא יחשבו המקום הזה אלא עכו"ם: (ה) אשר לא צויתי. פירשתיו בפרש׳ גזי נזרך ויונתן תרגם דלא פקדית באורייתי ודלא שלחית ביד עבדי נבייא ולא רעוא קדמי: (ז) ובקותי. ענין ריקות כמו בוקק הארץ ויונתן תרגם ואקלקל: (ח) מכותה. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: (יא) כאשר ישבור. פירוש כאשר ישבור איש וכן אם יחרש בבקרים החורש: להרפה: הה"א כמו באל"ף ובא כדרך ההא"ם כמו וירפא את מזבח ה׳ ההרוס: ובתפת יקברו. אף על פי שהוא מקום עכו"ם שלא׳ במקום התפת אשר טמאו יאשיהו: (יג) הטמאים. טעמו אל בתי ירוש׳ ובתי מלכי יהודה: לכל הבתים. פירוש בעבור כל הבתים או על כל הבתים מלומר זה שאני אומר שיהיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה במקום התפת על הבתים אשר קטרו על גגותיהם אני אומר:
כה

מלפניך: יקרא כ"א בקריאה וסי׳ לזאת יקרא אשה. עוד שמך אברם. ולא יקרא שמך עוד יעקב. כי ביצחק יקרא לך זרע. אולי יקרה ה׳ לקראתי ל׳ כתיב ה׳. ההוא יקרא ארץ רפאים. כי יקרא קן צפור לפניך. כי לנביא היום יקרא רק יקרא שמך עלינו אסוף. לא תחד אתם בקבורה. עוד לנבל נדיב. אשר יקרא עליו מלא רועים. כי ביתי בית תפלה יקרא דרך הקדש יקרא לה. כי בעליך עשיך. עיר הצדק קריה נאמנה. ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה. למקום הזה עוד התפת. כי לך יקרא חפצי בה. לחכם לב יקרא נבון. אחת דתו להמית. ולתת ה׳ וסי׳ ויצו יוסף וימלאו. עליכם היום ברכה. ולתת איביך לפניך. לתת לאיש כדרכיו. ולתת את העיר כתפת. ועתה כמעט רגע. ושל אחריו ולתת לנו גדר ביהודה.

תולדות אהרן לא צויתי. תענית ד עקרים מ"ג פי"ד:

מצודת ציון

(ג) תצלנה. ענין תנועת הרעש וכן לקול צללו שפתי (חבקוק ג): (ד) וינכרו. מלשון נכר וזרות: (ז) ובקותי. ענין ריקות כמו הנה בוקק הארץ (ישעיה כד) והוא לשון נופל על לשון בקבוק: (ח) לשמה. לשממון: ולשרקה. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים ודרכו לעשותו כשרואים דבר חשוב שנחרב: ישום. ישמם: (ט) במצור. ענין הקפת גייסות סביבות העיר לכבשה ולהצר להם: ובמצוק. יציקו. מל׳ צוקה וצרה: (י) אותך. עמך: (יא) ככה. כן: היוצר. אומן חרס: להרפה. והוא מלשון רפואה ועם כי היא בה"א ר"ל לתקנה ואמר כן שאלה וכן וירפא
את

קַרְתָּא הָדָא כְּתוֹפֶת׃

רשי

ת"י תרע קולקלתא: (ג) תצלנה. טינטני"ר בלעז ל׳ מצלתים (ד"ה א טו) כצלצלי שמע (תהלים קנ): (ד) וינכרו. עשו והו נכרי לפני: (ז) ובקותי. ורוקנתי ל׳ בוקה ומבוקה (נחום ב) ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשונו כן: (ט) ובמצוק. לשון צרה כמו צוקה: (יא) אשר לא יוכל להרפא. אהפוך את כל העיר לפס׳ כתופת ולטהר לעתיד: (יב) העיר הזאת כתופת. טלה מליאה הרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים

מצודת דוד

מול פתח: שער החרסית. הוא שער האשפות הנזכר בנחמיה ששם זורקים חרסים הנשברים: אשר אדבר אליך. הוא האמור במקרא שלאחריו: (ג) כל שומעה כל השומע הרעה ההיא ירעשו אזניו תנועת הרעד: (ד) יען. בעבור אשר עזבו אותי: וינכרו. עשו את המקום הזה נכרי וזרה ממני ר"ל לא הקריבו שם לפני כאלו לא היתה אצלי: ויקטרו בו. אשר קטרו בו לאלהים אחרים: המה וכו׳. מוסב על ויקטרו בו לומר שגם המה קטרו את אבותיהם וכו׳: דם נקים. דמי הילדים שהקריבו לפני העכו"ם: (ה) עולות לבעל. להיות לעולות לבעל: אשר לא צויתי. אפילו לפני לא צויתי להקריב בנים ובנות: ולא דברתי. אפילו דבור בעלמא מבלי צווי ואזהרה: ולא עלתה וכו׳. לעשות דבר כזאת: (ו) ולא יקרא. אז לא יקרא: התופת. בית הבמות קראו תופת לפי שהיו מקישים שם בתופים לבל ישמע האב בנהימת הבן כשהוא נשרף ויכמרו רחמיו: בן הנם. הגיא שעמד בו בית הבמות קראו בן הנם ע"ש נהימת הבן הנשרף: גיא ההרגה. כי יפלו שם הרוגים רבים: (ז) ובקותי. ארוקן עצתם ר"ל לא יצליחו עצה להנצל: מאכל וכו׳. כי לא יקברו: (ח) לשמה. לשממון ולהיות שורקין עליה: (ט) במצור. בסבת המצור יהיו חסרים ממאכל ויאכלו בשר בניהם וכו׳: (יא) ככה אשבור. כמו שנשבר הבקבק כן אשבור וכו׳: כאשר ישבור וכו׳. ר"ל כשבירת כלי יוצר אשר ישבור מי שאין למצוא תקנה לעשותו שלם כן ישבר העם והעיר מבלי תקנה: ובתופת. ההרוגים יקברו בתופת הרבה מאד עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד: (יב) כן אעשה. כמו שאמרתי כן אעשה וכו׳: כתופת. ר"ל מלאה הרוגים כתופת שהיא מלאה מהרוגי הילדים המומתים לעכו"ם: (יג) והיו וכו׳. ר"ל הם יהיו מקום קבורת ההרוגים כמקום התופת: הטמאים. מוסב על הבתים לומר
הבתים

מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים לכל הבתים אשר קטרו על גגתיהם לכל צבא השמים והסך נסכים לאלהים אחרים: יד ויבא ירמיהו מהתפת אשר שלחו יהוה שם להנבא ויעמד בחצר בית יהוה ויאמר אל כל העם: טו כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מבי אל העיר הזאת ועל כל עריה את כל הרעה אשר דברתי עליה כי הקשו את ערפם לבלתי שמוע את דברי:

כ א וישמע פשחור בן אמר הכהן והוא פקיד נגיד בבית יהוה את ירמיהו נבא את הדברים האלה: ב ויכה פשחור את ירמיהו הנביא ויתן אתו על המהפכת אשר בשער בנימן העליון אשר בבית יהוה: ג ויהי ממחרת ויצא פשחור את ירמיהו מן המהפכת ויאמר אליו ירמיהו לא פשחור קרא יהוה שמך כי אם מגור מסביב: ד כי כה אמר יהוה הנני נתנך למגור לך ולכל אהביך ונפלו בחרב איביהם ועיניך ראות ואת כל יהודה אתן ביד מלך בבל והגלם בבלה והכם בחרב: ה ונתתי את כל חסן העיר הזאת ואת כל יגיעה ואת כל יקרה ואת כל אוצרות מלכי יהודה אתן ביד איביהם ובזזום ולקחום והביאום בבלה: ו ואתה פשחור וכל ישבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא ושם תמות ושם תקבר אתה וכל אהביך אשר נבאת להם בשקר: ז פתיתני יהוה ואפת חזקתני

תרגום

מלכיא דבית יהודה כאתר תופת דמסאב לכל בתיא דאסיקו בוסמין על אגוריהון לכל חילי שמיא ונסיכו נסכין לטעות פלחי כוכביא: יד ואתא ירמיה מתופת דשלחיה יי תמן לאתנבאה וקם בדרת בית מקדשא דיי ואמר לכל עמא: טו כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי על קרתא הדא ועל כל קרוהא ית כל בישתא דגזרית עלה ארי אקשיאו ית קדלהון בדיל דלא לקבלא ית פתגמי: א ושמע פשחור בר אמר כהנא והוא ממנא סגן כהניא בבית מקדשא דיי דירמיה מתנבי ית פתגמיא האלין: ב ואלקי פשחור ית ירמיה נביא ויהב יתיה לכיפתא דבתרע שבטא בנימין עלאה די בבית מקדשא דיי: ג והוה ביומא דבתרוהי ואפיק פשחור ית ירמיה מן כיפתא ואמר ליה ירמיה לא פשחור רבי יי שמך אלהין יתכנשון עלך דקטלין בחרבא מסחור סחור: ד ארי כדנן אמר יי הא אנא מסר לך לתבר לך ולכל רחמך ויתקטלון בחרב בעלי דבביהון ועינך חזין וית כל דבית יהודה אמסר ביד מלכא דבבל ויגלינון לבבל וימחינון בחרבא: ה ואתן ית כל עותר ארעא הדא וית כל עמלה וית כל ליאותה וית כל אוצרי מלכיא דבית יהודה אמסר ביד בעלי דבביהון ויבזונון וישבונון ויובלינון לבבל: ו ואת פשחור וכל יתבי ביתך תהכון בשביא ולבבל תתובל ותמן תמות ותמן תתקבר את וכל רחימך דאתנביתא להון בשקרא: ז שבישתני יי ואשתבישית תקיפתני ויכלת לי הויתי

רש"י

פולים למולך: (ב) המהפכת. שם מקום האסורים וי"ת לכיפתא ארוול"ר בלעז: (ג) מגור. ירמיה: לא פשחור קרא ה' שמך וגו'. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר זה כלומר פשה שחור כמו אילן שנפשח וכן ויפשחני (איכה ג) וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול וכן חורין פש חור אלא לכך נקרא שמך פשחור פשה סחור. ד"א פשה סחור רבים סביבותיך לסרוב וללשון זה מגור הוא ל' אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כא): (ה) חוסן. ממון: (ז) פתיתני. ללכת בשליחותך: חזקתני. הכבדת על ידך החזקה ללכת על כרחי

וטעת תוסר התמיד: שמוע י"א ד' מ"ל וז' חסר וסי' ואם ביום שמע אישה יניא. לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת. הנה שמע מזבח טוב להקשיב. ואת המנוחה תנהו לעיף. בנים כחשים בנים לא אבו שמוע מ"ל. כי הקשו את ערפם מ"ל. ועשה הרע בעיני רעה כתיב. אם אמרים אתם לא נשב. ואתם הרעתם לעשות. וסור לבלתי שמוע דדניאל מ"ל. ויקשו את ערפם לבלתי שומע כן כתיב דירמיה: והביאום ג' בקריאה ב' מ"ל וא' חסר וסימ' למען אשר יביאו בני ישראל. ובזזום ולקחום והביאום בבלה. ולקחום עמים

תולדות אהרן ואתה פשחור. (כלאים נב):

מצודת דוד

הבתים הטמאים יהיו כתופת וחוזר ומפרש מי הם הבתים ואמר לכל הבתים אשר קטרו וכו': (יד) להנבא. הנבואה האמורה למעלה: (טו) ועל כל עריה. הערים הסמוכים לה: כי הקשו. לבל יוכלו להפך אלי פניהם והוא ענין מליצה: כ (א) פקיד נגיד. ממונה ושר היה בבית ה': את ירמיה. מוסב על וישמע: (ב) המהפכת. הוא שם של בית הסוהר: בשער בנימן. כן נקרא שם השער: העליון. העומד בגובה ההר: (ג) לא פשחור וכו'. ר"ל לא נקרא שמך פשחור כי אם לאות שאסיפת גייסות יקיפו אותך מסביב כי פשחור הוא כמו פש סחור ופש הוא ענין רבוי כמו ופשו פרשיו (חבקוק א) וסחור הוא תרגומו של סביב: (ד) למגור. לאסיפת הגייסות: לך. אותך אתן ולכל אוהביך: ועיניך רואות. כשיפלו בחרב: והכם. מהם יכה בחרב: (ה) ואת כל יקרה. כל הדברים היקרים הנמצאים בה: אמן. על כי האריך והפסיק חזר ואמר אמן וכן דרך המקרא: (ו) אשר נבאת. כי פשחור אמר שהוא נביא וניבא בשקר: (ז) פתיתני. אתה ה' פתית אותי ללכת בשליחותך: ואפת. קבלתי הפתוי: חזקתני. חזקת אותי בדברים באמרך אל תירא מפניהם (לעיל א) והנה בזה יכולת לפתות אותי הייתי

רד"ק

(טו) כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל. אדון צבאות מעלה ומטה ואצביא עליכם צבא מטה: אלהי ישראל. אף על פי שהם חוטאים לפני ועבדו אלהים אחרים אלהיהם אני כי כלם לא פשעו בי ומקצת הפושעים יחזרו בהם: הנני מבי. חסר אל"ף למ"ד הפעל מהמכתב: ועל כל עריה. ערי יהודה כי כלם היו נסמכות אל ירוש' כי היא האם: (א) פקיד. נגיד. הפקיד הגדול שהוא נגיד על כלם ותרגם יונתן ממנא סגן כהניא: (ב) על המהפכת. יש מפרשים שהוא בית הסוהר ואדוני אבי ז"ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ועושין נקבים בית צואר ומכניסין שם צוארי האסורין וי"ת לכיפתא: בשער בנימן העליון. השער הזה היה בחלק בנימין העליון. השער הזה היה מקצתו בחלק יהודה ומקצתו בחלק בנימן: (ג) לא פשחור קרא ה' שמך. אמר קרא ה' שמך לפי שהוא היה מחזיק עצמו הנביא ואומר כי ה' קרא לו כי שלום יהיה להם לפיכך אמר לו ירמיהו אשר נבאת להם בשקר ואמר לו ירמיהו אתה אומר כי קרא ה' שמך ודבר עמך לא קרא ה' אותך בשם פשחור כי אם מגור מסביב לא תהיה בטוח כמו שאתה אומר אלא פחד יהיה לך מכל סביבותיך ומגור ראוי לקרוא שמך כי מגור יהיה לך: (ד) כי כה אמר ה'. נתנך למגור. היה לו לומר נותן מגור לך ולכל אוהביך אלא כך אמר לו במקום שאתה עתה בנבואתך מבטח לך ולכל אהביך שבוטחים בדברי שקר שאתה אומר להם תהיה להם במקום מבטח למגור ולפחד וגם אתה תפחד מהם: (ה) ונתתי חוסן. ענין חוזק ותוקף כמו והיה החסן לנעורת וחסון הוא כאלונים וחוסן הנה לומר האוצר הטוב והיקר וכן חוסן ויקר יקחו וכן הנפעל ממנו לא יאצר ולא יחסן וקרא האוצר חוסן לפי שהאוצר חוזק האדם ותקפו לעת צרה: (ו) ואתה. אתה וכל אהביך. ולמעלה אמר על אהביו שיפלו בחרב אויביהם והנה אומר שיקברו בבבל רוצה לומר אותם שימלטו מחרב ירו' ילכו בשבי בבל ושם ימותו ויקברו והקללה היא שיקברו בארץ טמאה לפיכך אמר ושם תקבר כי אחר שאמר ושם תמות ידוע הוא ששם יקבר אלא דרך קללה זכר לו הקבורה שיקבר בארץ טמאה ומה שאמר בכל פסוק הזה כל אהביך רוצה לומר רבים מאהביך כי יבא כל בענין הזה כמו וכל הארץ באו מצרימה רוצה לומר רבים מהארץ וכמוהו רבים: (ז) פתיתני. לפי שהכה אותו פשחור ונתן אותו במהפכת נעק המה מתוך צערו ואמר פתיתני ה' כאדם המפתה חברו כי אני הייתי מונע עצמי מן שליחותך ואמרתי אהה ה' אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואתה פתיתני ואמרת לי אל תאמר נער אנכי. ואפת. ואני הייתי נפתה לדבריך: חזקתני ותוכל. היית חזק

מצודת ציון

את מזבח ה' (מ"א יח): (טו) הקשו. מל' קשה: ערפם. הוא אחורי הפנים: (ג) מגור. ענין אסיפה וקבוץ כמו אוגר בקיץ (משלי י): (ה) חוסן. ענין חוזק ועל העושר יאמר שהוא המחזק וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב): יגיעה. גם הוא יאמר על העושר הבא ביגיעה ועמל: ובזזום. מל' בזה ושלל: (ז) פתיתני. מלשון פתוי

רד"ק

חזק ממני בטענה ויכולת לי ועשיתי שליחותך והנה הייתי לשחוק כל היום כי הם שוחקים ולועגים לי: כלה. אומר על ישראל דרך כלל. והשם מבנין נפעל וייבה בתשלומו השתה על משקל אבנה ובחסרון למ"ד הפעל אפת כמו אגל ערותך ויקר אלהים והדבר הזה אשר דבר ירמיה לא היה דבר שלא כהוגן כנגד האל אלא דברי צער על עצמו לפיכך לא חשב לו אלה הדברים באלה הפסוקים לעון כמו שחשב לו לעון מה שאמר למעלה היו תהיה לי כמו אכזב כי אותו הדבר היה דבר חטא כנגד האל לפיכך אמר לו אם תשוב ואשיבך כמו שפירשנו: (ח) כי מדי. בכל עת שאדבר בדברי נבואה וכן מדי עברו והיה מדי נאתם והדומים להם: אזעק. אמר אני זועק ומרים קולי להם להוכיחם והנה חמס ושוד אקרא שהם אומרים לי דברי חמס ושוד עד שיכוני ואצטרך לקרא חמס על דבריהם הרעים שאומרים לי כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס: כל היום. כל הימים שאדבר דבר ה' הוא לי לחרפה ולקלס שהם מחרפים אותי עליו וקלס ענינו לעג ובוז וכן וקלסה לכל הארצות וי"ת ארי בזמן דאנא מתנבא אנא מרים קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבא ארי הוה פתגמא דה' לי לחסודין ולגעג כל יומא: (ט) ואמרתי. ואם אחשב בלבי שלא אזכרנו עוד ושלא אדבר בשמו עוד לא אזכרנו להם ולא אדבר עוד בשמו להם כי אני נבזה עליו: והיה בלבי כאש בוערת. היה דבר ה' בלבי כאש בוער' שאשתדל בכל כחי לסובלה וכן כמו אם היה אש עצור בעצמותי שאשתדל להוציאו בכל כחי כן דבר ה': נלאיתי כלכל. נלאיתי לכלכלו ולא אוכל לסבול בקרבי כמו אם היה אש ואני על כרחי מוציאו בשפתי ואומרו להם ואמר בוערת ואמר עצור כי האש ימצא זכר ונקבה כי אש יצאה מחשבון ובפסוק אחר זכר ונקבה שאכלתו אש לא נפח. כלכל ענין סבל וכן ומי מכלכל את יום בואו: (י) כי שמעתי דבת רבים. לשון הרע שאומרים עלי: מגור מסביב. מפחידים אותי מסביב זה מכאן וזה מכאן ויונתן תרגם מגור לשון אסיפה דמתכנשין מסחור סחור כמו יגורו עלי עזים יגורהו בחרמו ומה הם אומרים עלי זה לזה: הגידו ונגידנו. פירוש הגידו דבר שקר עליו ונגידנו למלך כמו שאמר לכו ונכהו בלשון: כל אנוש שלומי שומרי צלעי. אותם שהייתי חושב שהם אנשי שלומי הם שומרים ומצפים מתי אהיה צולע ונכשל בשום דבר: אולי יפתה ונוכלה לו. אולי יפתה לדברינו שיאכל וישתה עמנו ונקחה נקמתינו לפי שנשקהו סם המות וי"ת מאים יטעי: (יא) וה' אותי. הם חושבים להמיתני ומזה לא אפחד כי ה' הבטיחני ואמר אני ונלחמו אליך ולא יוכלו לך והוא עמי כגבור עריץ שיהיה עמי שלא אפחד או פי' ונתן אותי כמו גבור עריץ לעמוד כנגדם ותרגם יונתן וה' מימריה בסעדי כגבר תקיף: בשו מאד כי לא השכילו. ענין ההצלחה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והוא עבר במקום עתיד כמו מאד כי לא השכילו כלומר יהיה להם בשת שלא יצליחו במעשיהם ובמחשבותם עלי ואותה הבושת תהיה כלימה שלא תשכח כי יהיו לקללה בפי האנשים לעולם: ולא יכלו. חסר וי"ו שהוא במקום יו"ד פ"א הפעל מאמכתב: וה' צבאות בוחן צדיק. אותו שהוא צדיק לעיני בני אדם לא ידעו בו אם תוכו כברו וה' צבאות בוחן אותו אם לבו בסתר כמו מעשיו בגלוי יגמלהו כצדקו ואם לאו יגלהו ויפרסמהו לעיני האנשים שידעו מי הוא כלומר שיכשילהו במעשיו: (יג) שירו לה'. אמר זה כנגד החסידים אשר היו בירושלם כי. הציל. שגלה לו שלא יאכל ולא ישתה עמהם כי היו רוצים להמיתו: (יד) ארור היום. ממרירות נפשם יקללו הצדיקים יום הולדם בו ואף על פי שלא תשיגהו קללה כי כבר עבר וכן אמר איוב יאבד יום אולד בו וגו'

ירמיה כ

ותוכל הייתי לשחוק כל־היום כלה לעג לי׃ ח כי־מדי אדבר אזעק חמס ושד אקרא כי־היה דבר־יהוה לי לחרפה ולקלס כל־היום׃ ט ואמרתי לא־אזכרנו ולא־אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בערת עצר בעצמתי ונלאיתי כלכל ולא אוכל׃ י כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב הגידו ונגידנו כל אנוש שלמי שמרי צלעי אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו׃ יא ויהוה אותי כגבור עריץ על־כן רדפי יכשלו ולא יכלו בשו מאד כי־לא השכילו כלמת עולם לא תשכח׃ יב ויהוה צבאות בחן צדיק ראה כליות ולב אראה נקמתך מהם כי אליך גליתי את־ריבי׃ יג שירו ליהוה הללו את־יהוה כי הציל את־נפש אביון מיד מרעים׃ יד ארור היום אשר ילדתי בו יום אשר־ילדתני אמי אל־יהי

ג' · כ'מ"ל בנביאי · ב' · נ' חסר . ג' · ג' · ב' חסר בתרי ליש' · ג' · י"ג מ"ל בסיפרא · ד' · ב' · נ'

תרגום

ללעיב כל יומא כולהון מחיכין בי׃ ח ארי בזמן דאנא מתנבי אנא מרים קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבי ארי הוה פתגמא דיי ליקחיסודין ולגעג כל יומא׃ ט ואמרית לא אדכרינה ולא אמליל עוד בשמיה והוון פתגמוהי בלבי כאשתא בערא שטפין ית גרמי ולאיתי לסוברא ולא יכילית׃ י ארי שמעית מלי סגיאיא דמתכנשין מסחור סחור הוו ונחוינה כל אנש שלמי במנין לאבאשא לי מאים יטעי ונכול ליה ונתפרע פורענותנא מניה׃ יא ויי מימריה בסעדי כגבר תקיף על כן רדפי יתקלון ולא יכלון למיקם יבהתון לחדא ארי לא יצלחון ותחפינון אתכנעות עלם דלא תפסוק׃ יב ויי צבאות בחר קשוט גלין קדמוהי כולין ולב אחזי פורענות דינך מנהון ארי קדמך אמרית ית עולבני׃ יג שבחו קדם יי אודו קדם יי ארי שיזיב ית נפש מסכן מיד מבאשין׃ יד ליט יומא דאיתלידית ביה יומא

רש"י

כרחי: ותוכל. ונצחת: כולה. כל העם לועג לי: (ח) מדי אדבר. בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואני קורא אליהם צועק כי אם נבואות חמס ושוד: כי יהיה דבר ה' לי. לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפים אותי: ולקלס. לדבור כמו וקלסה: (ט) ואמרתי לא אזכרנו. ואם אמר לי לבי שלא אלך בשליחותו עוד: והיה בלבי הנבואה כאש בוערת. ועל כרחי אני צריך לילך: עצור בעצמותי. וכנוס בעצמותי האש: כלכל. לסבול האש: (י) כי שמעתי. אני אמרתי שלא אזכרנו לפי ששמעתי דבת רבים אלו שמתלחשים עלי: מגור. ל' אסיפה וכן ת"י: הגידו. עליו עדות שקר: ונגידנו. ונעידנו ומנחם פי' הגידו ונגידנו כמו (דברים יד) לא תתגודדו וכן חבר לחלק יגיד רעים (איוב יז) ל' השחתה כמו גודו אילנא [דניאל ג] ודונש פתר אותו לשון הגדה ממש וכן פתרונו הגידו עליו דברי שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונו כי אם עד אשר יחלקון לשתי תיבות או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לו) כני ימצאוני (לעיל י): שומרי צלעי. מצפים שברי: אולי יפותה. לשמוע לנו ולעשות אמריו: (יא) כי לא השכילו. לא הצליחו בעצתם: (יד) ארור היום אשר ילדתי בו. שאו"י אינייבור"ש בלעז הוא שעת הריון ועל ידי אונס שתש חלקיהו אביו מעתו ביום

מנחת שי

והביאו אל מקומם: לשחוק ו' מ"ל וא' חסר וסי' כי היה דבר ה' חסר. פתתני ה' ואפת חזקתני. וספק מואב בקיאו. והיה מואב לשחוק. לשחק אמרתי מהולל. ועת לשחוק. לשחק עשים לחם. לישנא אחרינא ב' מ"ל בלישנא בנביאים וסימ' הראים בשחוק שמשון. פתיתני ה' ואפת. וכל כתובים דכוו' מ"ל במ"ד חסר וסימ' שחק לרעהו אהיה קדמא דפסוק. גם בשחוק יכאב לב. כן שחק הכסיל. הייתי שחק לכל עמי. ואני הצעיר המאסף בקשתי ולא מצאתי פסוק קדמא דהיינו כי היה דבר ה' לשחוק ובכל ספרי המסרת שהיו לפני כן היה

מצודת ציון

פתוי והפתה: ואוכל. מל' יכולת: (ח) מדי. ענינו כמו מתי וכן מדי דברי בו (לקמן לא): חמס. ענין הסרת היושר והוא מלשון נחמסו עקביך (לעיל יג): ושוד. עושק הגוף: ולקלס. ענין לעג כמו וקלסה לכל הארצות (יחזקאל כב): (ט) עצור. כנוס ומאוסף כמו עצרת בוגדים (לעיל ט): ונלאתי. ענין עייפות ויגיעה כמו נלאו (שם): כלכל. ענין הסבלה והחזקה כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג): ואוכל. מל' יכולת: (י) דבת. ענין אמירה ועל פי רוב יאמר על האמירה ברעה כמו דבת הארץ (במדבר יג): מגור. ענין אסיפה: שומרי. ענין תקוה וצפוי כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז): צלעי. ענין חגר ופסח ויאמר על המכשול והתקלה וכן ובצלעי שמחו (תהלים לה): יפותה. מל' פתוי והסתה: ונוכלה. מל' יכולת: (יא) אותי. עמי וכן ואדבר אותך (יחזקאל ב): עריץ. חזק כמו אל נערץ (תהלים פט): השכילו. ענין הצלחה על כי המצליח נדמה בעיני הבריות שעושה מעשיו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): (יב) בוחן. מלשון בחינה: מרעים

מצודת דוד

הייתי לשחוק. אני הייתי לשחוק וכולם מלעיגים עלי: (ח) כי מדי אדבר. מתי שאדבר דברי נביאות אני צועק על הרעה הנעשה לי ואקרא בקול החמס והשוד הבא לי בעבורה: לחרפה. המה מחרפים אותי כל הימים בעבור דבר הנבואה: (ט) ואמרתי. פעמים רבות אמרתי בלבי לא אזכור בפניהם שם ה' על פי ולא אדבר עוד נבואה בשמו: והיה בלבי. אבל הנבואה היה בלבי כאש בוערת וכנוס בעצמותי: ונלאיתי. נעשיתי כלאה ועיף לסבול כי הנבואה ולא יכולתי להתאפק לבלי לאמרה: (י) כי שמעתי. אע"פ ששמעתי דברי רבים אסיפת אויבים מסביב שאומרים אלו לאלו הגידו עליו עדות שקר ונגיד הדבר ההוא לפני המלך: כל אנוש. כל איש ואיש אשר השבתים שהם אוהבי ואנשי שלומי המה מצפים על תקלתי להיות צולע ופוסח והוא ענין מליצה: אולי יפותה. באמרם אולי יפותה לדברינו ונוכלה לו שידבר דבר שיהיה בעבורו חייב מיתה ואז נקחה את נקמתנו ממנו: (יא) וה' אותי. הנה עכ"ז היה ה' עמי לעזרה כגבור חזק על כן כשלו רודפי ולא יוכלו לי לעשות עמי רעה: בושו מאד. נתביישו מאד כי לא הצליחו בעצתם וכלימת עולם תהיה זאת להם ולא תשכח: (יב) וה' צבאות. ואתה ה' צבאות הבוחן את הצדיק לדעת מעשיו ורואה מחשבות כליות ולב במות אני אשר בעיני אראה נקמתך מהם: כי אליך. לבד אליך אני מגלה הריב שיש להם עמדי ולא גליתי למי לבקש ממנו עזר: (יג) שירו לה'. ומעתה אתם אנשי הצדק שירו לה' והללו אותו אשר הציל מיד המרעים את נפש האביון ועל נפש עצמו אמר: (יד) ארור היום. ממרירות לב על כי רבים קמו עליו קלל ירמיה תולדתו כפי המורגל בפי קשי המזל: יולדתי בו. הוא יום ההריון המיוחס גם לאב וכמ"ש לאביך

בָּרוּךְ׃ טו אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּשַּׂר אֶת־אָבִי לֵאמֹר יֻלַּד־לְךָ בֵּן זָכָר שַׂמֵּחַ שִׂמְּחָהוּ׃ טז וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא כֶּעָרִים אֲשֶׁר־הָפַךְ יְהוָה וְלֹא נִחָם וְשָׁמַע זְעָקָה בַּבֹּקֶר וּתְרוּעָה בְּעֵת צָהֳרָיִם׃ יז אֲשֶׁר לֹא־מוֹתְתַנִי מֵרָחֶם וַתְּהִי־לִי אִמִּי קִבְרִי וְרַחְמָה הֲרַת עוֹלָם׃ יח לָמָּה זֶּה מֵרֶחֶם יָצָאתִי לִרְאוֹת עָמָל וְיָגוֹן וַיִּכְלוּ בְּבֹשֶׁת יָמָי׃

כא א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בִּשְׁלֹחַ אֵלָיו הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־פַּשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה וְאֶת־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃ ב דְּרָשׁ־נָא בַעֲדֵנוּ אֶת־יְהוָה כִּי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָם עָלֵינוּ אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה אוֹתָנוּ כְּכָל־נִפְלְאֹתָיו וְיַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ׃ ג וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֲלֵיהֶם כֹּה תֹאמְרֻן אֶל־צִדְקִיָּהוּ׃ ד כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵסֵב אֶת־כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיֶדְכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים בָּם אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם מִחוּץ לַחוֹמָה וְאָסַפְתִּי אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר הַזֹּאת׃ ה וְנִלְחַמְתִּי אֲנִי אִתְּכֶם בְּיָד נְטוּיָה וּבִזְרוֹעַ חֲזָקָה וּבְאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל׃ ו וְהִכֵּיתִי אֶת־יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־הָאָדָם וְאֶת־הַבְּהֵמָה בְּדֶבֶר גָּדוֹל יָמֻתוּ׃ ז וְאַחֲרֵי־כֵן נְאֻם־יְהוָה אֶתֵּן אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־הָעָם וְאֶת־הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר הַזֹּאת מִן־הַדֶּבֶר מִן־הַחֶרֶב וּמִן־הָרָעָב בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהִכָּם לְפִי־חֶרֶב לֹא־יָחוּס עֲלֵיהֶם וְלֹא

(הערות המסורה בשוליים: ל׳ · ל׳. ל׳. ל׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳. ל׳. ל׳ · ג׳. כ׳ · פ׳ בטעם · ג׳ ומ״ל · חד מן ט׳ וכ׳ חסר · כ״ד · ג׳ · ל׳ דסמיכי ל׳. ל׳ · ל״ד · אית בפסוק מ״ב מלין ואינון ק״ס אתין · ד׳ פסוקים אית בהון מן ומן מן · ד׳)

דִּילֵדַתְנִי בֵּיהּ אִמִּי לָא יְהֵי בְרִיךְ׃ טו לִיט גַּבְרָא דְּבַשַּׂר יַת אַבָּא לְמֵימַר אִתְיְלִיד לָךְ בַּר דְּכַר חֲדָאָה חַדְיֵהּ׃ טז וִיהֵי גַּבְרָא הַהוּא כְּקִרְוַיָּא דַּהֲפַךְ יְיָ בְּרוּגְזֵיהּ וְלָא אִתּוֹתַבָא וְיִשְׁמַע צְוָחָתָא בְּצַפְרָא וְיַבָּבָא בְּעִדָּן טִיהֲרָא׃ יז לְוַי דְּלָא אֲמִיר עֲלַי דְּמֵיתִית מִמְּעִין וַהֲוָת לִי פּוּן אִמִּי קִבְרִי וַהֲוֵית כִּדְלָא הֲוֵית׃ יח לְמָה מִכַּרְסָא נְפָקִית לְמֶחֱזֵי עֲמַל וּדְוָן וְסָפוּ בִּבְהַתָּא יוֹמָי׃ א פִּתְגַּם נְבוּאָה דַּהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ כַּד שְׁלַח לְוָתֵיהּ מַלְכָּא צִדְקִיָּה יַת פַּשְׁחוּר בַּר מַלְכִּיָּה וְיַת צְפַנְיָה בַּר מַעֲשֵׂיָה כַּהֲנָא לְמֵימָר׃ ב צַלִּי כְעַן עֲלָנָא קֳדָם יְיָ אֲרֵי נְבוּכַדְרֶצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל מַגִּיחַ קְרָבָא בָּנָא מָאִים יַעֲבֵד יְיָ עִמָּנָא כְּכָל פְּרִישָׁתֵיהּ וְיִסְתַּלֵּק מִנָּנָא׃ ג וַאֲמַר יִרְמְיָה לְהוֹן כְּדֵין תֵּימְרוּן לְצִדְקִיָּה׃ ד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל הָאֲנָא מַסְחַר יַת מָאנֵי קְרָבָא דִּבְיֶדְכוֹן דְּאַתּוּן מַגִּיחִין קְרָבָא בְּהוֹן עִם מַלְכָּא דְּבָבֶל וְעִם כַּשְׂדָּאֵי דְּצָיְרִין עֲלֵיכוֹן מִבָּרָא לְשׁוּרָא וַאֲכַנֵּשׁ יָתְהוֹן לְגוֹ קַרְתָּא הָדָא׃ ה וַאֲגִיחַ אֲנָא עִמְּכוֹן בְּיַד מְרַמְמָא וּבִדְרַע תַּקִּיפָא וּבְרָגַז וּבְחֵמָה וּבִתְקוֹף רָב׃ ו וְאֶמְחֵי יַת יָתְבֵי קַרְתָּא הָדָא וְיַת אֱנָשָׁא וְיַת בְּעִירָא בְּמוֹתָא סַגִּיאָה יְמוּתוּן׃ ז וּבָתַר כֵּן אֲמַר יְיָ אֶמְסַר יַת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וְיַת עַבְדוֹהִי וְיַת עַמָּא וְיַת דְּאִשְׁתְּאָרוּ בְּקַרְתָּא הָדָא מִן מוֹתָא וּמִן חַרְבָּא וּמִן כַּפְנָא בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל וּבְיַד בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן וּבְיַד דְּבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וְיִמְחִינּוּן לְפִתְגַּם דְּחֶרֶב לָא יְחוּס עֲלֵיהוֹן וְלָא יַחְמוֹל וְלָא

רש״י

נחם שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטתו וברח: (טז) כערים אשר הפך. סדום ועמורה: ולא נחם. משגזר עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לבטל גזרתו: שמח. מ״ם דגושה שהיא ל׳ משמח אחרים ששמח את אביו בבשורתו: (יז) אשר לא מותתני. מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דבור: הרת עולם. הריון של עולמית: (יח) עמל ויגון. חורבן בית המקדש: (ד) הנני מסב את כלי המלחמה. יש בכם היודעים להשביע את השרים של מעלה הממונים על הפורעניות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה ובכך אתם בוטחים הנני מיסב את השררה של זה לזה ולא תדעו על מי תשביעו: ואספתי אותם. כלי מלחמה אל תוך העיר הזאת שאשחית אתכם בדבר ע״י מלאך המות שהוא מן השרים העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול ימותו:

והיתה

מצודת דוד

זה ילדך (משלי כג): אשר ילדתני אמי. זה יום הלידה המיוחס לבד לאם: (טו) ארור האיש וכו׳. הואיל ולמפרע לא היתה הבשורה טובה בודאי לא היה המבשר איש טוב כי דרך איש טוב לבשר טובה כמ״ש איש טוב זה ועל בשורה טובה יבא (ש״ב יח): שמח שמחהו. אמר בתמיה וכי למפרע היתה שמחה: (טז) והיה האיש ההוא. זה המבשר: כערים וכו׳. הם סדום וחברותיה: ולא נחם. משגזר עליהם הטובה לא חשב מהשבה אחרת לבטל הגזירה: ושמע. המבשר הזה ישמע מאוהביו זעקת צרה ותרועת יללה: (יז) אשר לא מותתני מרחם. ר״ל לזה אני מקלל יום הלידה והמבשר כי למה מי שבידו להמית לא המית אותי עודי ברחם והיה לי א״כ אמי לקבר לפי שעה ורחמה היה לי הריון עד עולם עד המיתה: (יח) למה זה מרחם יצאתי. ר״ל למה יצאתי מעמקי כדרך הולד חי: לראות עמל ויגון. התולדה הזאת היתה לרעתי לראות עמל ויגון והנה ימי כלים בבושת כי כל הימים מביישים אותי הקמים עלי: כא (ב) דרש נא. עתה דרש בתפלה בעבורנו אל ה׳: ככל נפלאותיו. כמו כל הנפלאות הרגיל לעשות מאז: ויעלה. ויסתלק מעלינו: (ד) הנני מסב. אסבב מכם את כלי המלחמה להלחם אל מלך בבל וכו׳ ר״ל לא תצליחו עם כלי המלחמה כאלו הם לקוחים ממכם ונתונים בידם להלחם עמכם: ואספתי. אני אכניס את הכשדים אל העיר ולא תוכלו למנעם: (ה) ונלחמתי. ר״ל אגביר הכשדים עליכם כאלו אני נלחם עמכם: ביד נטויה. אחז במשל מגבור הנלחם ונוטה ידו מול האויב: (ו) את יושבי העיר. והאדם ומפרש ואת האדם ואת הבהמה: בדבר.

ר״ל

רד״ק

וגו׳ והוסיף הענין במלות שונות ואמר יום אשר ילדתני אמי: (טו) ארור האיש אשר בשר את אבי. ואע״פ שהיה מקלל ממרירות נפשו יש לתמוה איך היה מקלל המבשר כי אם הוא היה בחיים השיגהו קללה ואולי היה איש טוב המבשר והיה לירמיהו עון על קללו אותו ואמר כי נודע לו כי פשחור בן אמר היה המבשר: שמח שמחהו. כאמת שמחהו כשאמר לו כי בן זכר מלד לו כי בני אדם שמחים לבן זכר ודואגים על הנקיבה ואם היה יודע אבי סופי שיהיו ימי בעמל ויגון לא היה שמח בי: (טז) והיה. ושמע זעקה בבקר. זעקה מקרוביו ומאוהביו בבקר כלומר בתחלת היום. וכן ישמע תמיד עד עת צהרים. וכן מכאן ואילך כל היום אלא זכר צהרים לפי שהאור הולך ומוסיף מהבקר עד עת הצהרים ותהיה קללתו מוספת והולכת כי התרועה יותר מהזעקה והתרועה היה לשמחה כמו לא ירונן ולא יריע יתרועעו אף ישירו ותהיה לאבל ולצער כמו למה תריע רע וכן ותרועה בעת צהרים: (יז) אשר לא מותתני מרחם. מותתני מבנין מרובע אומר על איש למה לא המיתו קודם צאתו מרחם או אמר על ה׳ ז״ל כמו שאמר איוב כי לא סגר דלתי בטני: ותהי לי אמי קברי. שאם מותתני קודם צאתי מרחם היתה לי אמי קברי: ורחמה הרת עולם. רחם אמי למה לא היתה לי להריון עולם ממני הרה בסמוך הרת כמו מן שנה שנת שלומים שפה שפת היאור ובאמרו הרת ל׳ נקבה ורחם מן הדומה לשון זכר טעם הנקבות על האם שתהיה הרת עולם ממני שאהיה לעולם ברחמה: (יח) למה זה. מבואר הוא וכן הפרשה הבאה אחריו מבוארת: (ב) נלחם עלינו. קומץ כי הוא בינוני: (ג) כה תאמרון. חסר וי״ו המשך: (ד) הנני מסב. כאילו כלי המלחמה אשר בידכם יהיו בידם שלא יהיה לכם כח להלחם כנגדם. ואספתי אותם. הכשדים: (ה) ונלחמתי. הכשדים ילחמו אתכם מחוץ ואני אלחם אתכם בדבר גדול שאכה אתכם ואת בהמתכם: (ז) מן הדבר מן החרב. מחרב המלחמה בהלחמה על העיר

אמן

כתוב: והיה האיש ההוא ב׳ דסמיכי וסי׳ בערים אשר הפך ה׳: איש היה בארץ עוץ: ויכלו ג׳ בקריאה וסים׳ ויכלו המים מן החמת. ויכלו בבשת ימי. ויכלו באפס תקוה: תאמרון ח׳ וסים׳ נמסר בריש סדר וישלח ובמ״ב סי׳ י״ח: ואת הכשדים ג׳ וסי׳ ואת כל היהודים דסיפרא. ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל דסוף מלכים. הנני מסב את כלי המלחמה: יושבי ל״ד מ״ל וסי׳ נמסר במסרת

מצודת ציון

(יג) מרעים. רשעים: (טז) נחם. ענין הפוך מחשבה: והרועה. ענין זעקת יללה כמו נפשו ירעה לו (ישעיה טו): (יז) מרחם. הוא מקום הולד: הרת. מל׳ הריון: (יח) עמל. ענין יגיעה: ויכלו. מל׳ כליון: (ב) ויעלה. ענין סלוק כמו בהעלות הענן (במדבר ט): (ד) מסב. מל׳ סבוב: את מלך. אל מלך: הצרים. מל׳ מצור: ואספתי. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): (ז) יחוס. ענין חמלה כמו יחוסה עיני (יחזקאל ...)

וכגל

יַחְמֹל וְלֹא יְרַחֵם׃ ח וְאֶל־הָעָם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ הַמָּוֶת׃ ט הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל עַל־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יִחְיֶה וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל׃ י כִּי שַׂמְתִּי פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה נְאֻם־יְהוָה בְּיַד־מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃ יא וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ יב בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ יג הִנְנִי אֵלַיִךְ יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק צוּר הַמִּישֹׁר נְאֻם־יְהוָה הָאֹמְרִים מִי־יֵחַת עָלֵינוּ וּמִי יָבוֹא בִּמְעוֹנוֹתֵינוּ׃ יד וּפָקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כִּפְרִי מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּיַעְרָהּ וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֶיהָ׃

כב א כֹּה אָמַר יְהוָה רֵד בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדִבַּרְתָּ שָׁם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ב וְאָמַרְתָּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד אַתָּה וַעֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עָשׁוֹק וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אַל־תֹּנוּ אַל־תַּחְמֹסוּ וְדָם נָקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ד כִּי אִם־עָשׂוֹ תַּעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הַבַּיִת הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל־כִּסְאוֹ רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הוּא וַעֲבָדָו וְעַמּוֹ׃

תולדות אהרן סיוב בפיל. סנהדרין לו: ליש דוד. שנת וס סנהדרין לו:

תרגום: יְרַחֵם׃ ח וּלְעַמָּא הָדֵין תֵּימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָאֲנָא יָהֵיב קֳדָמֵיהוֹן יָת אוֹרַח חַיֵּי וְיָת אוֹרַח מוֹתָא׃ ט דְּיָתֵיב בְּקַרְתָּא הָדָא יִתְקְטֵיל בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא וּדְיִפּוֹק וְיִשְׁתְּמַע לְכַשְׂדָּאֵי דְּצָיְרִין עֲלֵיכוֹן וְיֵחֵי וּתְהֵי לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ לְשֵׁיזָבָא׃ י אֲרֵי חַל רוּגְזִי בְּקַרְתָּא הָדָא לְבִישָׁא וְלָא לְטָבָא אֲמַר יְיָ בִּידָא דְּמַלְכָּא דְּבָבֶל תִּתְמְסַר וְיוֹקְדִינָהּ בְּנוּרָא׃ יא וּלְבֵית מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ׃ יב בֵּית דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דִּינוּ לְצַפְרָא דִּינָא וְשֵׁיזִיבוּ אֲנִיסָא מִיַּד דְּאָנֵיס לֵיהּ דִּלְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזִי וְיִשֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי חָיֵיס מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן׃ יג הָאֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ דְּיָתְבָא בְּתוּקְפָּא בְּקִרְוִין כְּרִיכָן אֲמַר יְיָ דְּאָמְרִין מַן יֵיחוֹת עֲלָנָא וּמַן יֵיעוֹל בְּבִירָנְיָתָנָא׃ יד וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן כְּפֵירֵי עוֹבָדֵיכוֹן אֲמַר יְיָ וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בְּקִרְוָהָא וּתְשֵׁיצֵי בְּכָל סַחְרָנָהָא׃ א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חוּת לְבֵית מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וְתִתְנַבֵּי תַּמָּן יָת פִּתְגָמָא הָדֵין׃ ב וְתֵימַר קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַּיְיָ מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה דְּיָתֵיב עַל כּוּרְסֵי דָּוִד אַתְּ וְעַבְדָּךְ וְעַמָּךְ דְּעָלִין בְּתַרְעַיָּא הָאִלֵּין׃ ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עֲבִידוּ דִּינָא וּצְדַקְתָּא וְשֵׁיזִיבוּ אֲנִיסָא מִיַּד דְּאָנֵיס לֵיהּ וְגִיּוֹר יָתַם וְאַרְמְלָא לָא תוֹנוּן וְלָא תֵינְסוּן וְדַם זַכַּאי לָא תֵישְׁדוּן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ד אֲרֵי אִם מֶעְבַּד תַּעְבְּדוּן יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וְיֵיעֲלוּן בְּתַרְעֵי בֵּיתָא הָדֵין מַלְכִּין יָתְבִין לְדָוִד עַל כּוּרְסוֹהִי רְכִיבִין בִּרְתִיכִין וּבְסוּסָוָן הוּא וְעַבְדוֹהִי וְעַמֵּיהּ׃

רד"ק

אתן אותם ביד נבוכדנצר כשיכבוש העיר ואף צדקיהו ועבדיו שברחו והכם לפי חרב. מי שירצה להמית ימית ומי שירצה להגלות יגלה: לא יחום עליהם ולא יחמול ולא ירחם. שהרי שחט בני צדקיהו לעיניו וכן בחורים וזקנים לא חמל: (ט) הצרים עליכם יחיה. כתיב וקרי וחיה והענין אחד: והיתה לו נפשו לשלל. לריוח כאילו שלל אותה: ולבית מלך יהודה. חסר תאמר כמו שאמר למעלה ואל העם הזה תאמר וסמך על המבין בהסרונו וזה מנהג המקרא במקומות רבים ופירושו ובית לו ולבניו ושריו שהם בני משפחתו: (יב) בית דוד. וזכר דוד לפי שהוא היה עושה משפט כמו שאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן היה ראוי שיעשו בניו ובני ביתו שילמדו מעשיו הטובים: דינו לבקר משפט. לבקר קודם שתתעסקו באכילה ושתיה ובדבר מצרכיכם תשבו במקום הדין לדון כל מי שיבא לצעוק וכן אמר במסכת רבינו ע"ה וישב משה לשפוט את העם מן הבקר: והצילו גזול מיד עושק. מיד מי שעושק אותו וגוזלו והנגזל הוא מי שחוטף מיד חברו או לוקח מידו או מביתו בחוזקה ועושק מי שבא ממון חברו לידו בפקדון או בהלואה או שכירות ואין רוצה לתתו לו מי שנגזל כ"ש שעושק לפיכך אמר והצילו גזול מיד עושק כי הגוזל גוזל ועושק: מעלליהם. כתב בה"א לנסתרים וקרי בכ"ף מעלליכם לנמצאים כמו שאמר דינו והצילו: (יג) הנני אליך. אמר כנגד ירושלם וקראה יושבת העמק לפי שהיא גבוהה וסביבותיה עמק והיא יושבת בעמק וכן קראה צור המישור כי היא צור והר וסביבותיה מישור ואמר לה הנני אליך לפי שיושביך מתגאים ואומרים מי יחת עלינו ומי יבא במעונותינו הנני אבא אליך ולהלחמי אתך: יחת. פרשו נחת ולולי החי"ת שהיא גרונית היתה דגושה ופירש ירד ויתנה וכן ותנחת עלי ידך ותרגום וירד ונחת ואמר בלשון ירידה לענין המלחמה שהיא בעמק ובמישור כמו שאמר או במלחמה ירד ונספה: (יד) ופקדתי. ביערה. הכנוי לירושלם רוצה לומר הערים אשר סביבותיה המשילם ליער לענין האש כמו כאש תבער יער ובת"י ביערה בקרוסא: (א) כה אמר ה' רד בית מלך יהודה. בסר הבית נאמרה לו נבואה זו לפיכך אמר רד ואף על פי שזאת הנבואה כבר אמרה בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט אמר לו עוד שיאמר אותה להם עוד בבתיהם ושיבטיחם ההבטחה הטובה אם ישמעו: (ב) בשערים האלה. בשערי העזרה כמו שאמר בסמוך ובאו בשערי הבית הזה או יהיה פי' הבית הזה בית המלך לפי שאמר רוכבים ברכב ובסוסים ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה: (ג) כה אמר ה'. מיד עשוק. תואר בפלס קרוב גדול וענינו כמו עושק: (ד) כי אם עשו

רש"י

(ט) והיתה לו נפשו לשלל. כאדם השולל שלל וחוטפו והולך לו כן תהיה לו נפשו שלולה מן המיתה מן ההורגים: (י) פני. כתרגומו רוגזי: (יב) מיד עושק. טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחרים: ואין מכבה. שלא ימלט לכם שריד: (יג) יושבת העמק. ירושלים היא בתוך עמק. ד"א שהעמיק הקב"ה עצה עליך להחריבך: צור המישור. הר שהכל סביביו מישור: מי יחת עלינו. מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחיתים (מלכים ב ו) (ג) אל תונו. זו אונאת דברים: גלפד

רבתא בעוך ישב: והצתי אש ו' בקריאה וסי' והצתי אש בשעריה. והצתי אש ביערה. בבתי אלהי מצרים. והצתי אש בעריו. והצתי אש בחומת דמשק. והצתי אש בחומת רבה: עשו ד' כתיב ו' בסוף וסי' דרכך ומעלליך. פי אם הטיב תטיבו. כי אם עשו תעשו את הדבר הזה. ואתנהו ביד אל גוים. ויש ספרים נמסר בזנותך אחר גוים במקום אם עשו תעשו דסיפר' ובדקתי אח"כ בספרים מדוייקים ומצאתיו בה"א ותמיה לי אם כן למה לא נמנה עם אותם ד' עשה שהם כתובים בה"א. ואם נאמר שהוא בוי"ו א"כ נשבש כל מספרים המדוייקים שבכלם נמסר על כל אחד מהד' עשו ד' כתיב וי"ו וגם ספרי המסרה ועוד תמיה לי למה נמנה הסכלת עשו דאורייתא עם הד' כתיב ה' מאחר שהוא בוי"ו ונמסר עליו לית כתיב וי"ו ימנה אותו עם אותם שהם בוי"ו ונתקשתי בהאי עניינא טובא ולא ידענא מה למימר בה:

מצודת דוד

ר"ל ההכאה תהיה שימותו כדבר גדול: (ח) נותן לפניכם. ר"ל מפרש אני לפניכם באיזה פנין תמצאו חיים ובאיזה ענין תשיג אתכם המיתה: (ט) בחרב וכו'. ר"ל באחד מאלה: ונפל. ישכון אל הכשדים להיות סר למשמעתם: וחיה. ישאר חי ויהיה כאלו שללה לעצמו מיד ההורגים: (י) שמתי פני. שמתי מחשבותי בעיר הזאת להרע לה וגו': (יא) ולבית מלך יהודה. מוסב על מלת תאמר האמור בתחלת הענין וכאומר ולבית וכו' תאמר שמעו וכו': (יב) דינו לבוקר. הוא ענין דרך זירוז: גזול. הנגזל: עושק. הגזלן העושק את האחר: כאש חמתי. ר"ל כמו האש כשיוצא הולכת ושורפת מעצמה כן תבער בהם חמתי ולא ימנע מי יכבנה ר"ל אין מי ימחה בידי: מפני רוע מעלליכם. מוסב על ובערה: (יג) הנני אליך. הנני אני אליך להצר לך אתה ירושלים היושבת בתוך העמק כי סביב ירושלים בסמוך לה היה עמק והיא על ההר מתעל: צור המישור. היושבת על הצור אשר במישור: מי יחת עלינו. מי ירד עלינו למלחמה. ומי וכו'. כאומר הלא העיר בצורה וחזקה ומי יערב לבו לגשת אלינו למלחמה ומי יכבוש אותם: (יד) ופקדתי. אשגיח עליכם להשיב כגמול מעשיכם: ביערה. הם ערי יהודה: ואכלה. תשרף הכל: כב (ב) אתה ועבדיך. גם אתה שמע גם עבדיך וכו' ישמעו: בשערים האלה. שערי בית המלך: (ג) גזול. הנגזל: עושק. הגזלן: אל תונו. אל תעשו להם חמס והוא עושק הממון: (ד) ובאו. אז יבאו בשערי עשות כסם: אל תחמוסו. אל תעשו להם חמס והוא עושק הממון: (ד) ובאו. אז יבאו בשערי אל תונו. זהו אונאת דברים של כבים

מצודת ציון

ובסל הדבר במ"ש: (ח) נותן. ענין אמירה כמו ולא נתן תפלה (איוב א): את דרך. את ענין: (ט) ונפל. ענין השכנה ונטיה כמו אל הכשדים אתם נופל (לקמן לז): לשלל. ענין ביזה: (יב) דינו. מלשון דין: מעלליכם. מעשיכם: (יג) צור. סלע: המישור. מל' ישר ושוה: יחת. ענין ירידה כמו אליך נחתו בי (תהלים לח): במעונותינו. מל' מעון ומדור כמו פ' מעון אתה היית (שם צ): (יד) ופקדתי. ענין השגחה: והצתי. ענין הבערה כמו בלה יצתו (ישעיה לג): שלומו. ענין ... כמו ... (שם ט): (ג) תונו. ענין אונאת דברים וכן

עשו הנעט. עשו מקור כוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל : ועברו. כתוב בלא יו"ד הרבים והענין אחד וכמוהו רבים : (ה) ואם לא . מבואר הוא : (ו) כי כה אמר ה'. גלעד אתה לי ראש הלבנון . אמר על בית מלך יהודה שהוא ראש ממלכת ישראל אתה היית לי כמו גלעד כי גלעד עיר אחת בעבר הירדן וכל הארץ היתה ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היתה נקראת על שמה ארץ הגלעד כי היה ראש להם וכן אתה לי ראש ממלכת ישראל כי ציון וירושלם ראש לכל ארץ ישראל וכן היית ראש הלבנון שנקרא ג"כ ארץ ישראל בשם הלבנון כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון ועתה אשיתך מדבר ואשית הערים אשר סביבותיך כאלו לא נושבו : אם לא. ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא בתים רבים והדומים להם: נושבה . כתוב בה"א על הארץ דרך כלל וקרי נושבו על הערים ויונתן פי' גלעד בית המקדש ותרגם הפסוק כן ארי כדנן אמר ה' על בית מלך שבטא וגו' כבעמוד : (ז) וקדשתי . אזמן עליך משחיתים שישחיתו בפיך : איש וכליו. ר"ל וכלי מפצו להפיל הבית : מבחר ארזיך . ר"ל קירוי הבתים הספונים כמו שאמר ונטה בענין וספון בארז וכן כי ארזה ערה אמר על קירות הבתים הספונים בארז : והפילו על האש . כמו שנאמר וישרוף את בית ה' ואת בית המלך וגומר וי"ת ואזמן עלך מחבלים וגומר כבעמוד : (ח) ועברו . מבואר הוא וכן ואמרו : (י) אל תבכו למת. למי שימות מבית דוד שזכר והוא יהויקים שמת בדרך כשהוציאו אותו מירושלם להגלותו אמר אל תבכו לו כיון שמת טוב הוא משיגלה ויחיה חיי צער ובזיון כמו יהויכין ואמר בעבור יהויקים אל תבכו ואל תנודו לו כי טובה היא לו מיתתו אלא למי ראוי שתבכו למי שהולך בגלות כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו וזהו יהויכין שהגלו אותו לבבל ושם מת והיה בבית הכלא ל"ז שנה לו ראוי לבכות ודרשו רז"ל אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכי שבעה להספד שלשים לגהוץ ולתספורת ואמר בכו בכו להולך בלא בנים בכו מקור בוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל : (יא) כי כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו . שלום הוא יהויכין ושני שמות היו לו ואע"פ שהיה בן בנו בני בנים הרי הם כבנים לפי שאמר בכו בכו להולך פירש מי הוא ההולך והוא לא שב עדיין משגלה ומת בבבל ורז"ל פירשו כי שלום הוא צדקיהו והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כי שלום הוא יהואחז כי במצרים מת וכבר בארתי כל זה הענין בספר מלכים ובספר דברי הימים : (יג) הוי בונה ביתו . זהו נאמר על יהויקים שזכר בתחלה אל תבכו למת כמו שפירשנו ואחר שפירש ההולך פירש המת שבנה בתים ועליות בגזל ובחמס וכן זכרו בפי' בסוף הפרשה לכן כה אמר ה' אל יהויקים : ברעהו יעבוד חנם . היה שוכר הפועל במלאכת הבתים ולא היה נותן לו שכרו וזהו חנם והוסיף לפרש ואמר ופעלו לא יתן לו ופעלו הם מן ואת פעל ה' לא יביטו ואמר פעלו בעי"ן בקמץ חטף כמו מן תאר מה תארו יבא זה כחולם בס"א כמו שבא מן תאר ותארו מן בני אדם ופירוש שכר פעולתו לא יתן לו זהו חנם שאמר וכן לא תלין פעלת שכיר שכר פעלתו ואדוני אבי ז"ל פירש ופעלו פעל לו שם כאילו אמר ופועלו שעבד עמו לא יתן לו שכרו: (יד) האומר אבנה לי . אמר לבנות ובנה : בית מידות . גדולות וכן אנשי מדות

וְעַמּוֹ: ה וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְחָרְבָּה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה: ו כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה עַל־בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן אִם־לֹא אֲשִׁיתְךָ מִדְבָּר עָרִים לֹא נוֹשָׁבָה: ז וְקִדַּשְׁתִּי עָלֶיךָ מַשְׁחִתִים אִישׁ וְכֵלָיו וְכָרְתוּ מִבְחַר אֲרָזֶיךָ וְהִפִּילוּ עַל־הָאֵשׁ: ח וְעָבְרוּ גּוֹיִם רַבִּים עַל הָעִיר הַזֹּאת וְאָמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת: ט וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם: י אַל־תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל־תָּנֻדוּ לוֹ בְּכוּ בָכוֹ לַהֹלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת־אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ: יא כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה אֶל־שַׁלֻּם בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֹּלֵךְ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו אֲשֶׁר יָצָא מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה לֹא־יָשׁוּב שָׁם עוֹד: יב כִּי בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתוֹ שָׁם יָמוּת וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לֹא־יִרְאֶה עוֹד: יג הוֹי בֹּנֶה בֵיתוֹ בְּלֹא־צֶדֶק וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן־לוֹ: יד הָאֹמֵר אֶבְנֶה־לִּי בֵּית מִדּוֹת

ו' בטעם בסיפרא · נושבו ק' ב' כ"כ · י"ז וכל ונגותי דכו' במ"ה · ז' פסוקים על אל על · מ · כ' לא אכלתי כחוני ממנו · ס' כ"כ · כ' מסודו · ח' פסוקים מטעי' בהון.ג' · כ' · כ' נגנן

ה וְאִם לָא תְקַבְּלוּן יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין בְּמֵימְרִי קַיְמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי לְחוּרְבָא יְהֵי בֵיתָא הָדֵין: ו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ עַל בֵּית מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה אִילוּ אַתְּ חֲבִיב קֳדָמַי מִבֵּית מַקְדְשָׁא דְרָם בְּרֵישׁ טוּרַיָא אִם לָא אֲשַׁוֵינָךְ מַדְבְּרָא קִרְוִין דְלָא אִתְיַתְבָא: ז וְאַזְמֵין עֲלָךְ מְחַבְּלִין גְבַר וְזֵינֵיהּ וְיִקְטְלוּן שְׁפַר גִבָּרָךְ כְּמָא דְקָצְצִין אָעֵי חוּרְשָׁא וְרָמַן לְנוּרָא: ח וְיֶעְבְּרוּן עַמְמִין סַגִיאִין עַל קַרְתָּא הָדָא וְיֵימְרוּן גְבַר לְחַבְרֵיהּ עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְקַרְתָּא רַבְּתָא הָדָא: ט וְיֵימְרוּן עַל דִשְׁבָקוּ יַת קְיָמָא דַייָ אֱלָהֲהוֹן וּסְגִידוּ לְטַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא וּפְלַחוּנוּן: י לָא תִבְכּוּן עַל מִית וְלָא תְדוּן עֲלוֹהִי בְּכוֹ מִבְכָּא לִדְגָלֵי אֲרֵי לָא יְתוּב עוֹד וְיֶחֱזֵי יַת אַרְעָא דִילָדוּתֵיהּ: יא אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ עַל שַׁלוּם בַּר יֹאשִׁיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה דִמְלַךְ תְּחוֹת יֹאשִׁיָה אֲבוּהִי דִגְלָא מִן אַתְרָא הָדֵין לָא יְתוּב לְתַמָן עוֹד: יב אֱלָהֵין בְּאַתְרָא דְאַגְלִיאוּ יָתֵיהּ תַּמָן יְמוּת וְיַת אַרְעָא הָדָא לָא יֶחֱזֵי עוֹד: יג וַי דְבָנֵי בֵיתֵיהּ בְּלָא קְשׁוֹט וְעִלִּיתֵיהּ בְּלָא דִינָא כַּד חָזֵי בְּחַבְרֵיהּ מַפְלַח מַגָן וְאַגְרֵיהּ לָא יָהֵב לֵיהּ: יד דְאָמַר אֶבְנֵי לִי בָּתִּין רְמִשְׁחָן וְעִלִּיָן מְרַוְחָן

(ו) גלעד אתה לי וגו'. אלו את חביב קדמי כבית מקדשא דרם בריש טוריא אם לא אשויך מדברא. גלעד אתה. מקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם : (ז) וקדשתי . וזמנתי. וכרתו מבחר ארזיך . לפי שדמהו ללבנון נופל כאן הל' הזה : (י) אל תבכו למת . ליהויקים שימות לפני הפגר כשיחבטוהו להגלותו : בכו להולך . ליהויכין ולצדקיהו אמור מעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה (לקמן לו) מחייו של יהויכין שנאמר בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו' (לקמן נב) : (יא) אל שלום . הוא צדקיהו וכך נקרא (בדה"א ג) והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שבתחלה מלך יהואחז ואח"כ יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו : אשר יצא . ואע"פ שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאלו יצא : (יג) הוי בונה ביתו . על יהויקים הוא אומר שהוא היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה אמר ה' אל יהויקים וגו' : (יד) בית מדות . בית גדול כמו אנשי מדות (במדבר יג) סיס

בכו בכו ה' כתיב ו' בקריא' וסי' כי עם בציון ישב . בכו בכו להולך . הלוך ובכו ילכו . בגת אל תגידו דמיכה. בכו תבכה בלילה ודמעתה : ואת הארץ ה' דסמיכי בקריאה וסי' ואת הארץ תמסרו . ואת הארץ אשר נתתי לאב־הם ר"פ . וירא מנחה כי טוב ואת הארץ. ואת הארץ הזאת ירשנו בעת . כי במקום אשר הגלו אתו . וכל את השמים ואת הארץ

תולדות אחרון אל תבכו. מ"ק כו : כמו כמו. ב"ב קה: סי' כנה . זוכר מזליא :

מצודת דוד

הבית הזה וכו' : לדוד . ר"ל מי מזרע דוד ישב על כסאו למלוך על ישראל : ברכב . במרכבה הראוי למלך : ובסוסים . המושכים את הרכב : הוא וכו' . גם הוא יבוא בשערי הבית הזה גם עבדיו ועמו יבואו עמו : (ה) כי לחרבה וכו' . ואין מי יבוא בשעריו : (ו) גלעד אתה לי . אם אמנם אתה בעיני כגלעד אשר כל ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היו נקראים על שמה כמ"ש ויבואו וכו' אל ארץ הגלעד (יהושע כב) כי כן הוא ציון וירושלים מקום בית המלך כי היא העיר החשובה שבכל ארץ ישראל ולתוספת ביאור אמר ראש הלבנון ר"ל ראש לכל ארץ ישראל הנקראת בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ד) : אם לא . הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה) ור"ל עם כל החשיבות הריני נשבע שאשים אותך כמדבר וכערים אשר לא יושבו מעולם : (ז) וקדשתי . אזמין עליה אנשים משחיתים כל איש יהיה עם כלי מלחמתו : וכרתו . ר"ל יהרגו השרים והגבורים ולפי שאמר ראש הלבנון אמר בלשון הנופל בעצי היער : (ח) על העיר . סמוך להעיר : על מה . בעבור מה : (ט) ואמרו . רעיהם ישיבום לומר על אשר עזבו וכו' : (י) אל תבכו למת . אין ראוי לבכות על מי שמת בארצו ונקבר בקברי אבותיו : ואל תנודו לו . כן דרך המקונן להניע בראשו דרך אבל וצער : בכו בכו להולך . אבל בכו על ההולך מארצו בשבי ובמקרא מלא יפרש מי הוא : כי לא ישוב . על כי לא ישוב. עוד לארצו ולא יראה ארץ מולדתו כי שם בגולה ימות ויקבר : (יא) כי כה . כי כן אמר ה' על שלום וכו' והוא צדקיהו וכן נקרא בד"ה כדרז"ל : המולך וכו' . לפי שלא בא לו המלוכה מפאת יכניה שמלך לפניו כ"א מפאת

מצודת ציון

וגר לא תונה (שמות כב) : תחמוסו . ענין עושק : (ו) אשיתך. ענין שומה כמו שתו עני (תהלים ג) : נושבו . מל' ישיבה : (ז) וקדשתי . ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (יואל ד) : (י) תנדו ענין הנעה : (יג) ועליותיו . מל' עליה והם החדרים שבמה ממעל : ופועלו. רצה לומר שכר הפעולה: מרווחים

וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים וְקָרַע לוֹ חַלּוֹנָי וְסָפוּן בָּאֶרֶז וּמָשׁוֹחַ בַּשָּׁשַׁר׃ טו הֲתִמְלֹךְ כִּי אַתָּה מְתַחֲרֶה בָאָרֶז אָבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ׃ טז דָּן דִּין־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָז טוֹב הֲלוֹא־הִיא הַדַּעַת אֹתִי נְאֻם־יְהוָה׃ יז כִּי אֵין עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ כִּי אִם־עַל־בִּצְעֶךָ וְעַל דַּם־הַנָּקִי לִשְׁפּוֹךְ וְעַל־הָעֹשֶׁק וְעַל־הַמְּרוּצָה לַעֲשׂוֹת׃ יח לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָחִי וְהוֹי אָחוֹת לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָדוֹן וְהוֹי הֹדֹה׃ יט קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהָלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃ כ עֲלִי הַלְּבָנוֹן וּצְעָקִי וּבַבָּשָׁן תְּנִי קוֹלֵךְ וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ

וּפַצִּים לֵיהּ חֲרַכִּין וּמְטַלֵּיל בְּכֵיוּרֵי אַרְזַיָּא וּמְצַיַּר בְּסַמְמָנִין׃ טו הַאַתְּ מְדַמֵּי לְמֶהֱוֵי כְּמַלְכָּא קַדְמָאָה אֲבוּךְ הֲלָא אֲכַל וּשְׁתָא וַעֲבַד דִּין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ בְּכֵן טָב לֵיהּ׃ טז דָּן דִּין מִסְכֵּן וְחָשׁוֹךְ בְּכֵן הֲוָה טָב הֲלָא הִיא דַּעְתָּא דְּרָעֵינָא בַהּ אֲמַר יְיָ׃ יז אֲרֵי לֵית עֵינָךְ וְלִבָּךְ אֱלָהֵין עַל מָמוֹנָא לְמֵינָס וְעַל דַּם זַכַּאי לְמִשְׁפַּךְ וְעַל עוֹשְׁקָא וְעַל דִּבְרֵעוּת נַפְשָׁךְ לְמֶעְבַּד׃ יח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַי עַל אָחִי וַי עַל אֲחָת לָא יִסְפְּדוּן לֵיהּ וַי עַל מַלְכָּא וַי עַל מַלְכוּתֵיהּ׃ יט כְּמָה דְּמִשְׁגְּרָן יָת נְבֵלַת חֲמָרָא כֵּן יְשַׁגְּרוּן יָת נְבֵילְתֵיהּ יִתְגְּרַר וְיִשְׁתְּדֵי לְהָלְאָה לְתַרְעֵי יְרוּשְׁלֶם׃ כ סַקִי לְבֵית מַקְדְּשָׁא וּצְוַחִי וּבְתַרְעֵי טוּר בֵּיתָא אֲרִימִי קָלִיךְ וּצְוַחִי עַל מְגִיזָתָא

ל' זקף. ל'.ג' — ג' לישן דין וכל שוסכר גם דכו' — ג' מ"ל בליסנא — ל' מ"ל י"ד בטעם כסיפרא. ל' — ל' כתיב ה'.ג' ל' ומ"ל

תולדות אהרן סלא אכל. עקרים מ"ג פ"ס: קבורת חמור. סנהדרין פב קד:

רדק

מדות: עליות מרווחים. מן ורוח לבאר ענין הרחבה ויתכן להיות מרווחים מענין רוח כלומר שיכנס בהם הרוח עשוים לימי הקיץ וזהו שאמר וקרע לו חלוני ופירוש שהם לו חלונים כתרגומו ופצים ליה חרכין חלוני כמו חלונים וכן על דברי הוזי כמו חוזים ותרגום חורי וחשופי שת והדומים להם: וספון בארז. פירוש בית מדות שזכר הוא מקורה בקורות ולוחות ארזים ועוד הוא משוח בששר פירוש מצוייר במיני צבעונים וזכר אחד מהם שמציירים בו כרוב והוא ששר נקרא בערבי זנגפו"ר ובלע"ז מיני: ספון. מקורה כמו חלקת מחקק ספון, אתם יושבים בבתיכם ספונים. בארז בקמץ האל"ף בזקף. ומשוח שם התאר בפלס קרוב רחוק ונקרא מעשה הציור בזה הלשון לפי שהוא במשיכת היד על הדבר כמו המשיחה: (טו) התמלוך. התחשוב לעמוד במלכותך בעבור זאת ההנאה שאתה נהנה בבתים הנאים הבנוים בהם: מתחרה בארז. מתערב בארז כלומר בבנין הארזים אתה מתערב ונאחז להנאתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה. כלומר איני תופש אותך בהנאותיך אם היית עושה משפט וצדקה כי אביך יאשיהו אכל ושתה כדרך המלכים ונהנה בטובתו וכיון שעשה משפט וצדקה אז טוב לו והיה בטוב כל ימיו אבל אתה נהנה בטובת העולם הזה בדרך רעה שבגיניך שאתה נהנה בהם אונס ביושר ובמשפט כי אם בעשק וכן מאכלך ומשקך ושאר הנאותיך הם בחמס כמו שאמר כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך וגו' ויש אומרים כי יהויקים היה מתענה תמיד והיה סבור כי התעניות היו תשלום מעשיו הרעים לפיכך אמר לו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה וי"ת האת מדמי למהוי כמלכא קדמאה ר"ל כדוד שהיה המלך הראשון ואתה לפי שאתה מזרעו אתה חושב להיות כמוהו אין זה כי דוד עשה משפט וצדקה וקרא דוד ארז כי היה כארז בלבנון: (טז) דן דין עני. הלא היא הדעת אותי נאם ה'. פיר' אותו בפסוק כה אמר ה' אל יתהלל חכם וגו' וי"ת הלא היא דעתא דרעינא בה אמר ה': (יז) כי אין. בצעך. אחר חמדתך בממון: המרוצה. ענין שבר כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי ואם אינו משרשו כי ימצא זה הענין מנחי העי"ן כמו לא יכהה ולא ירוץ והעשק בממון והמרוצה בגוף שהיה עושק שכר שכיר כמו שכתוב והיה מכה אותם ומכריחם לעבודתו וזהו המרוצה שאמר וגם היה שופך דם נקי ועל כל זה אמר בד"ה ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ועל זה הספר אמר שמדבר על ישראל ויהודה ועל מלכיהם: (יח) לכן. הוי אחי והוי אחות. הספד הקרובים כמו שאמר הוי אדון והוי הודו הוא הספד העם ואיך יספדו על המלך אלא זכר לשון הספד שהקרובים סופדים על האיש הוי אחי ועל האשה הוי אחות או אמר הוי אחות על אשת יהויקים ואע"פ שלא נזכרה: הודה. כהו והדרו ר"ל מלכותו כמו שת"י וי על מלכותיה והה"א במקום וי"ו הכנוי כה"א אהלה והדומים לו: (יט) קבורת חמור. ר"ל כמו שהחמור לא יקבר כן לא יקבר הוא כי מה הוא קבורת החמור שיסחבו אותו וישליכוהו לאשפה כן יסחבו נבלת יהויקים וישליכו אותו מהלאה לשערי ירושלים כי מחוץ לירושלם מת כשהיו מוליכים אותו בגלות בפעם השנית והכשדים לא הניחוהו להקבר: (כ) עלי הלבנון. אמר כנגד כנסת ישראל ראי אם יש לך עזר מכל מאהביך בהם אשור ומצרים שהיית בוטחת בהם ועזבת בעזתך ממני עתה ככה שבכך צעקי להם אם יושיעוך כי גם להם בא שבר כי מלך אשור נשבר ומצרים ג"כ נשברו כי נבוכדנצר בימי יהויקים כמו שאמר ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר היה למלך מצרים ואע"פ שאחר זמן בימי צדקיהו אמר וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' באחרונה גלה נבוכדנצר והחריב מצרים ואמר על דרך משל עלי הלבנון ר"ל עלי לסר הלבנון וכן ובבשן ר"ל ובהר הבשן כי מן ההרים ישמע קול הצועק למרחוק: וצעקי. בקמץ העי"ן מפני הזקף והצד"י משוארם בקמץ חטף: מעברים. מכל עבר ומכל צד ג"כ צעקי וראי כי לא יועילוך כי נשברו כל מאהביך וי"ת סקי לבית מקדשא וצוחי ובתרעי טור ביתא ארימי קליך תרגם לבנון בית מקדשא כמו שת"א ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא וכן פירשו רז"ל ואמר ולמה נקרא ביהמ"ק לבנון שהיה מלבין עונותיהם של ישראל אבל ובבשן

רשי

שים בהן מה למדוד: וקרע לו. והרחיב לו. אחרים הגיהו וקרע לו ופתח לו וכן ותקרעי בפוך (לעיל יד) קרעת שמים ירדת (ישעיה סג) כולן לשון פתיחה: וספון בארז. מסכך הגג בארזים: ומשוח בששר. ומצייר בסממנים. ת"י בששר לבע הוא ממין הציורים. ל"א ומשוח בששר כמו חוש המשחה אלייגו"ש אנסיגפלי"א בלעז: (טו) התמלוך. התאריך ימים על שאתה מתחרה להכביד על ממשלתך להודיע שאתה מלך: אביך. יאשיהו שהתנהג בענוה הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו: (יז) על בצעך. לגזול ממון: המרוצה. רוצץ דלים ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורצוץ תמיד סמוכין בלשון מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי (שמואל א יב): (יח) והוי הדה. הוי על תפארתו: (כ) עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצוחי: ובבשן תני קולך. על הבשן שיהרג וי"ת ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש האיך נופל לשון בשן בשערי הר הבית אם לא בשביל הדלתות ששטין מאלוני הבשן והוא שם מקום או לשון בשן מקום בקעי רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריוח להם: וצעקי מעברים. וצוחי על מגיזתא והם לשון מקום:

בשלותיך

דכוו': דן ינ' לישן דין וסי' וגם את הגוי אשר. דן דין עני ואביון אז טוב. אין דן דינך למזור. וכל שום אינש וקרתא דכוו'. ולבך ה' בקריאה וסי' בספר שפטים סי' י"ו: הודו ה' בקריאה וסי' הוי אדון והוי הדה ל' כתיב ה'. ויהי כזית הודו. כסוס הודו למלחמה. כסה שמים הודו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן: עלי ו' בקריאה וסי' עלי באר ענו לה. עלי הלבנון וצעקי ובבשן תני. עלי גלעד וקחי צרי. על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון. עלי עילם צורי מדי. ולה

מצודת ציון

(יד) מרווחים. מל' ריוח: וקרע. ענין פתיחה וכן ותקרעי בפוך עיניך (לעיל ד): חלוני. כמו חלונים ונפלה המ"ם: וספון. ענין קרוי הבתים וכסוין כמו ויספון את הבית גבים (מ"א ו): ומשוח. ענין טיחה וצביעה: בששר. הוא מין צבע אדום וכן חקוקים בששר (יחזקאל כג): (טו) מתחרה. ענין הדבוק והתערב וכן ואיך תתחרה את הסוסים (לעיל יב): (יז) בצעך. ענין חמדת הממון כמו מה בצע (בראשית לז): העושק. הגזל: המרוצה. מל' רצוצה ושבירה וכן ואת מי רצותי (ש"א יב): (יח) הוי. הוא ענין לשון יללה: הדה. ענין הדר ויופי: (יט) סחוב. ענין גרירה ומשיכה על הקרקע וכן ואת הכלבים לסחוב (לעיל טו): מהלאה. להלן ורחוק: (כ) מעברים. מל' עבר וצד:

בשלותיך

מצודת דוד

מפאת יאשיהו אביו לכן אמר המולך תחת יאשיהו אביו: אשר יצא בשבי. לבבל: (יג) הוי בונה. יש להתאונן על זה שבונה ביתו בלא צדק ועליות הבית בנה בלא משפט כי עבד ברעהו חנם כי לא הקדים לו שכרו ואף אחר העבודה לא נתן לו שכר פעולתו ועל יהויקים הוא אומר כמפורש בסוף הענין: (יד) בית מדות. ר"ל מדות גדולות וכן אנשי מדות (במדבר יג): מרווחים. להיות ריוח גדול בין חדרי העליה שיכנס שם הרוח בימי הקיץ: וקרע לו חלוני. כדי להתענג ברוח היום בזמן החום פתח לעצמו חלונות רבות בביתו: וספון בארז. והיה מכסה הבתים בלוחות ארז: ומשוח בששר. ועל הלוחות היה מושח בטיח ששר והוא מין צבע: (טו) התמלוך. וכי סבור אתה שתמלוך לזמן מרובה אשר אתה מתערב ונאחז בעצי ארזים לשבת בהם על שהם מתקיימים לזמן מרובה ור"ל למה לך בית חזק כ"כ וכי תשב בו לאורך ימים: אביך. הוא יאשיהו: הלא אכל ושתה. יתכן שהיה יהויקים מסגף עצמו במאכל ומשתה ועשה הרע בחושבו שהסגוף יכפר על רעתו ולזה אמר הלא אביך התענג במאכל ומשתה ועשה משפט וצדקה ובעבור זה היה טוב לו כי לא עשה הרע ולא היה לו צורך אל הסגוף: (טז) דן. היה דן דין עני ואביון ובעבור זה היה טוב לו כי הלא זהו הדעת אותי כי בזה מדבק במעשי לרחם על העניים כמוני: (יז) כי אין עיניך. ר"ל אבל בסגוף שלך אין נחת כי אין מחשבתך כ"א על חמדת הממון ולסגף עצמך למען יכופר העבר ולעשות יותר: ועל המרוצה לעשות. ר"ל לרוצץ דלים ואביונים: (יח) לא יספדו לו. כאשר ימות לא יספדו עליו קרוביו לומר הוי כי אחי היה וקרובותיו לא תספדנה לומר הוי כי הייתי לו לאחות: הוי אדון. עבדיו לא יספדו לומר הוי כי אדון היה לנו הוי על הודו והדרו ר"ל על מלכותו שאבדה ממנו במותו: (יט) קבורת חמור יקבר. ר"ל שכמו שלא יקבר החמור כשימות בדרך אבל יעזבוהו שם כן יהיה ענין יהויקים כי יוליכוהו בגולה וימות בדרך ויהיה לו קבורה כמו שיש אל החמור ר"ל כמו שאין לחמור כן לא יהיה לו: סחוב והשלך. יהיה מגורר ומושלך להלן לשערי ירושלים מחוץ להם ולא יקבר כלל: (כ) עלי הלבנון. עלי על הר הלבנון וצעקי למען יהיה נשמע הקול למרחוק: ובבשן. על הר בשן הרימי את קולך: וצעקי בכל עבר ובכל צד: כל מאהביך. העכו"ם שהיו לך לעזרה והם אשור ומצרים גם המה נשברו

כל מאהביך: כא דברתי אליך בשלותיך אמרת לא אשמע זה דרכך מנעוריך כי לא שמעת בקולי: כב כל רעיך תרעה רוח ומאהביך בשבי ילכו כי אז תבשי ונכלמת מכל רעתך: כג ישבתי (יושבת ק') בלבנון מקננתי (מקננת ק') בארזים מה נחנתי (נחנת ק') בבא לך חבלים חיל כילדה: כד חי אני נאם יהוה כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך: כה ונתתיך ביד מבקשי נפשך וביד אשר אתה יגור מפניהם וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד הכשדים: כו והטלתי אתך ואת אמך אשר ילדתך על הארץ אחרת אשר לא ילדתם שם ושם תמותו: כז ועל הארץ אשר הם מנשאים את נפשם לשוב שם שמה לא ישובו: כח העצב נבזה נפוץ האיש הזה כניהו אם כלי אין חפץ בו מדוע הוטלו הוא וזרעו והשלכו

ארי אתברו כל רחמך: כא ושלחית לותיך ית כל עבדי נביאיא כד הוית יתבא שליוא אמרת לית אנא מקבלא אולפן דא אורחתיך מזעוריך ארי לא קבילת למימרי: כב כל פרנסך יתבדרון לכל רוח ורחמך בשביא יהכון ארי בכן תבהתין ותתכנעין מכל בישתך: כג דיתבא בבית מקדשא ביני מלכיא מרביא בנהא מה תעבדון במיתי לך עקא וזיע הא כחבלין לילידתא: כד קים אנא אמר יי ארי אם יהי כניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה כגלף דעזקא על יד ימיני ארי מתמן במימרי אגלינך: כה ואתנינך ביד דבען למקטלך וביד דאת דחיל מן קדמיהון וביד נבוכדנצר מלכא דבבל וביד כשדאי: כו ואטלטיל יתך וית אמך דילידתך לארע אוחרי דלא אתילידתון תמן ותמן תמותון: כז ולארעא דאינון מטען ית נפשיהון למתב תמן לתמן לא יתובון: כח בסירא חלשא מטלטלא גברא הדין כניהו כמנא דלית צרוך ביה מה דין אטלטלו הוא

רש"י

(כא) בשלותיך. כשהיית בשלוה: (כב) כל רועיך. כל מלכיך: תרעה רוח. רוח קדים תרוצצם: (כג) מקוננת בארזים. ששמת קנך במגדלות בתי ארזים לבנות בתי מדות: מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני שודדך כבא לך חבלים של לידה ומנחם פתר נחנת ל' חניה אבל דונש פתר אותו ל' חן: (כד) חותם על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר וברוסי: אתקנך. אנתקך לשון התיקם כאן למבחה (לעיל יב) עד התיקמו אותם (יהושע ח) והנו"ן יתירה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה בבבל ונשאל הקב"ה על שנשבע כתבו את האיש הזה ערירי (כאן) ונולד לו זרובבל בבבל ונאמר לו על פי הנביא ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם (לקמן סוף חגי) כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו: (כו) והטלתי. לשון השלכה: (כז) מנשאים את נפשם. לשון תנחומים שנפשם מתנשאה להתנחם ולומר עוד נשוב לארצנו: (כח) העצב נבזה. תמיה הוא שמא צורה נשבר ונבזה האיש הזה שהושלך מעל פני כמו שאין חפץ בו: נפוץ. נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב) ואחרים הגיהו העצב כמו העצבים מעצבין את הקטן במסכת שבת כלומר האתה נבזה ונפוץ בעיניך כעולל קטן שמעצבין אותו מילו"ילי"ר בלעז אין זה כדי: הוטלו. הושלכו. ל' השלכה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא

אמר עלי לשלום לביתך: כניהו ג' וסי' חי אני נאם ה' כי אם יהיה. העצב נבזה נפוץ. וימלך מלך צדקיהו. מנשאים ג' וסי' ועל הארץ אשר הם. ולא יהיה פליט. מנשאים את היהודים. וזרעו ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר

רד"ק

ובכבן שתרגום ובתרגי טור ביתא לא ידעתי טעם אולי כנה הר הבית בשם בשן לפי שהבשן היה מקום מרעה הבהמות ובבית המקדש גם כן היה תמיד בהמות לקרבן: (כא) דברתי אליך בשלותיך. אמר בלשון רבים כי היו להם שלוות רבות כשהיו מעשיהם טובים וכאשר החלו להרע והיו בשלותם הוכיחם האל על ידי הנביאים ולא הועיל. מנעוריך. רוצה לומר דור המדבר שהיה להם כימי הנעורים כי תחלת הכנס האומה בעבודת האל ובמצותיו היה הדור ההוא וכן פי' חסד נעוריך: (כב) כל רעיך תרעה רוח. כתרגומו כל פרנסיך ר"ל מלכי אשור ומצרים שהיו להם כפרנסים וכרועים אותם. תרעה רוח תאכלם הרוח כלומר שישברו קל מהרה כאילו הרוח הדיחה אותם ותירגם יונתן יתבדרון לכל רוח: כי אז תבושי. כשילכו בשבי: (כג) יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים. יושבתי מקוננתי ביו"ד יתרה בכתב לא במבטא ונמצאת יתרה גם במבטא אסרתי לדוש מלאתי משפט ושתי המלות האלה אמרו שהן מורכבות יושבתי מן ישבת ויושבת מקוננתי מן מקננת ומקוננת וטעם ההרכבה רוצה לומר שיושבת וקוננת מקדם וגם עתה את יושבת ומקוננת כי עדין היו בארץ שהיא מיוחסת ללבנון וזכר לבנון וארזים לפי שהיו בתי הגדולים בירושלם ספונים בארז כבית המלך כמו שאמר על יהויקים וספון בארז: מה נחנתי. עקרו נחננת והוא מענין חן ומה ימלא לשני פנים למעלת הדבר ולחסרונו למעלה כמו מה רב טובך מה יקר חסדך אלהים ולחסרון מה אנוש כי תזכרנו ובזה יתפרש לשני הפנים למעלה כלומר מה חן ומה יופי היה לך כשבאו לך החבלים והצרות האלה ולחסרון אמר מה חן הוא אשר נשאר לך מכל אשר בנית וקוננת בארזים כבא לך החבלים: (כד) חי אני. כיון שדבר על יהויקים דבר גם כן על יהויכין בנו וקראו כניהו לפחיתות: חותם על יד ימיני. הטבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן שימני כחותם חותמך ופתילך והטבעת ההוא לא תסיר מיד האדם לא ביום ולא בלילה לפיכך אמר כי אפילו יהיה כניהו כמו החותם על ידי הימין שלא יוסר ממנה משם אסירך ואתקנך: אתקנך. פרשו נתק ודגש התי"ו מורה חסרון הנו"ן והנו"ן האחרונה נוספת כנו"ן יברכנהו יצרנהו ויש דרש על הנו"ן היתרה אמרו שבמקום שנתק שם נתקן כי בבית האסורים עשה תשובה וקבלו הקדוש ברוך הוא ונולד לו בן בבית האסורים ומשל בן בנו זרובבל בן שאלתיאל ביהודה וישב על כסא דוד ואמר לו ושמתיך כחותם כנגד מה שאמר לאביו אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני כי משם אתקנך: (כה) ונתתיך. כל אלו ביד שאמר לענין אמרם וכן אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים זה הכפל ג"כ לחזק לענין ההוא ופירוש ביד מבקשי נפשך שלא יחמלו עליך: אשר אתה יגור מפניהם. שלא יהיה לך כח לעמוד כנגדם: וביד נבוכדנצר מלך בבל. שהוא מלך עז וקשה כמו שנאמר עליו עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע ממקומו: וביד הכשדים. שהם גוי עז וקשה אשר לא ישא פנים כמו שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר: (כו) והטלתי. כמו והשלכתי וכן ויטילו את הכלים ובאמרו אשר ילדתך ר"ל שהיה דומה לה במעשים רעים לפיכך היה אומר ושם אמו במלכים שהיה הבן דומה לאם: על הארץ אחרת. בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו הגפן נכריה הכנס אחד הדוד האחד: אשר לא ילדתם שם. שלא המצאו שם בני משפחה שירחמו עליכם: ושם תמותו. גם זו קללה כלומר בארץ טמאה ימותו: (כז) ועל הארץ, כמו ואל הארץ ורבים כמוהו: אשר הם מנשאים את נפשם. שהיו מבטיחים אותם נביאי השקר שישובו הגולים עתה מהרה שאמר הנה כלי בית ה' מושבים מבבל עתה מהרה וכו' ובעבור זה היו מנשאים את נפשם ובוטחים על שקר המלך יהויכין ושאר הגולים: (כח) העצב נבזה. הה"א ה"א השאלה לפיכך היא פתוחה אמר אם כניהו הוא כמו עצב נבזה ועצב הוא מן עצבים שהוא שם לצלמים והעצב הוא נבזה ומשליך אותו המכיר בו שהוא הבל אין בו תועלת משליך אותו ומשבר אותו זהו שאמר נפוץ כמו ונפוץ הכדים כי בהשליך אדם הכלי ישבר ויתנפצו שבריו ויתפזרו וכן כלי שאין חפץ בו ישליכנו האדם חוץ מביתו: הוטלו. כמו הושלכו הוא וזרעו והנה היה לו זרע בגלותו והרי אמר עליו ערירי והפשר שהיו לו בנים בגלותו כגולה ומתו בבבל

מצודת דוד

נשברו על ידי נ"נ ומעתה לא תמצא עוזרים: (כא) בשלותיך, עוד היית יושבת בשלווה דברתי אליך לשוב אלי ואתה אמרת לא אשמע: זה דרכך. כן דרכך מאז בחרתיך לי לעם כי מעולם לא שמעת בקולי: (כב) כל רועיך. אשור ומצרים שהיו רועים ומנהיגים אותך ישבר אותם הרוח ועל נ"נ יאמר כי הוא ישברם: ומאהביך. הם אשור ומצרים וכפל הדבר במ"ש: כי אז. כאשר ילכו המה בשבי תבושי מכל רעתך אשר עזבת את ה' ובטחת עליהם: (כג) יושבת בלבנון. אתה ישראל היושבת בלבנון וחזר ופירש מקוננת בארזים ר"ל יושבת בבתי עצי ארזי לבנון: מה נחנת. מהו החן אשר תמצאי בזה בבוא לך מכאובים וחיל כיולדה ר"ל וכי בעבור זה תמצא חן בעיני האויב: (כד) חותם. טבעת כמו שחותמין בו אגרות הנתון תמיד על יד הימין ואין מזיזה ממנה ואחז במשל בדרך הנהוג בבן אדם: משם אתקנך. ועכ"ז אסיר אותך מן היד ולפי שהמשילו לטבעת שחותמין בו אמר לשון הנופל בטבעת ור"ל אף שאתה נזרע דוד מ"מ אעזבך: (כה) ונתתיך ביד וכו'. כפל הדבר פעמים רבות במ"ש להגדיל הענין ולהפחידו: (כו) והטלתי אותך. אשליך אותך: אשר ילדתך. אשר גדלה אותך ללכת בדרך הרעה: (כז) ועל הארץ. אל הארץ: מנשאים את נפשם. מצפים ומרוממים ומבטיחים את נפשם: שמה. ר"ל לא כן יהיה כי לא ישובו שמה: (כח) העצב בזה וכו' וכי זה כניהו דומה הוא

מצודת ציון

(כא) בשלותיך. מלשון שלוה: (כב) תרעה. ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב): ונכלמת. מל' כלימה וחרפה: (כג) מקוננת. ענין מדור כמו ודרור קן לה (תהלים פד) ואמר בלשון שאלה: נחנת. מל' חן: חבלים. מכאובים: חיל. חלחלה: (כד) כניהו. הוא יכניה והוא יהויכין: חותם. כן נקראת הטבעת שחותמים בה האגרות וכן חותמך ופתילך (בראשית לח): אתקנך. ענין העתקה והסרה: (כה) יגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (כו) והטלתי. ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א): ילדתך. ענין גדול ואמון וכן יולדו על ברכי יוסף (בראשית נ): (כז) מנשאים. ענין הרמה ור"ל מבטיחים: (כח) העצב. כן נקרא הצורה הנעבד כמ"ש עצבי הגוים (תהלים קלה) וזהו לפי שמעצב לב עובדיו צועק אליו ואינו נענה ובדרך שאלה קרא כן לכולם: נפוץ. ענין שבירה ורצוצה כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): חפץ. ענין רצון וצורך

על-הארץ אשר לא-ידעו: כט ארץ ארץ ארץ שמעי דבר-יהוה: ל כה אמר יהוה כתבו את-האיש הזה ערירי גבר לא-יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש ישב על-כסא דוד ומשל עוד ביהודה:

כג א הוי רעים מאבדים ומפצים את-צאן מרעיתי נאם-יהוה: ב לכן כה-אמר יהוה אלהי ישראל על-הרעים הרעים את-עמי אתם הפצתם את-צאני ותדחום ולא פקדתם אתם הנני פקד עליכם את-רע מעלליכם נאם-יהוה: ג ואני אקבץ את-שארית צאני מכל הארצות אשר-הדחתי אתם שם והשבתי אתהן על-נוהן ופרו ורבו: ד והקמתי עליהם רעים ורעום ולא-ייראו עוד ולא-יחתו ולא יפקדו נאם-יהוה: ה הנה ימים באים נאם-יהוה והקמתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ: ו בימיו תושע יהודה וישראל ישכן לבטח וזה-שמו אשר-יקראו יהוה | צדקנו: ז לכן הנה-ימים באים נאם-יהוה ולא-יאמרו עוד חי-יהוה אשר העלה את-בני

ובנוהי ואתגליאו לארעא דלא ידעו: כט מארעיה אגלוהי לארעא אוחרי ארעא דישראל קבילי פתגמי דיי: ל כדנן אמר יי כתובו ית גברא הדין דלא ולד גברא דלא יצלח ביומוהי ארי לא יצלח מזרעיה גבר יתיב על כורסי דוד ועביד שולטן עוד על דבית יהודה: א וי פרנסיא דמאבדין ומבדרין ית עם דאתקרי שמי עליהון אמר יי: ב בכן כדנן אמר יי אלהא דישראל על פרנסיא דמפרנסין ית עמי אתון בדרתון ית עמי וטלטלתינון ולא תבעתון יתהון האנא מסער עליכון ית בישות עובדיכון אמר יי: ג ואנא אכניש ית שארא דעמי מכל מדינתא דאגליתי יתהון לתמן ואתיב יתהון לאתריהון ויפשון ויסגון: ד ואקים עליהון פרנסין ויפרנסונון ולא ידחלון עוד ולא יתברון ולא יזועון אמר יי: ה הא יומיא אתן אמר יי ואקים לדוד משיח דצדיקיא וימלוך מלכא ויצלח ויעבד דין דקשוט וזכו בארעא: ו ביומוהי יתפרקון דבית יהודה וישראל ישרי לרחצן ודין שמיה דיהון קרן ליה יתעבדן לנא זכון מן קדם יי ביומוהי: ז בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא יהון משתען עוד בגבורתא דיי דאסיק ית בני

רשי

לא יוסל (שם לז): (כט) ארץ ארץ ארץ. תארצו גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישראל שמעי דבר ה'. ד"א ארץ ארץ ארץ. ארץ שהוא ארץ שבארצות שהיתה חשובה שבכולן. ד"א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל: (ל) גבר אשר לא יצלח בימיו כתנותו: (א) הוי רועים. מלכי יהודה: (ב) לא פקדתם אותם. לא חסרתם לשומרם: (ד) ולא יפקדו. ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא): (ה) והשכיל. ויצליח: (ו) ה' צדקנו. ה' מצדיק אותנו בימיו של זה. לנביאים

רדק

בבבל והנה הוא. ונזרו וכפל הענין ואמר הוטלו אחר שאמר הוטלו והענין אחד לחזק הדבר כי כן דרך המקרא לכפול הענין במלות שונות לחזק הדבר: (כט) ארץ ארץ ארץ. כבר כתבתי בפסוק היכל ה' היכל ה' היכל ה' מה שפירש בו אדוני אבי ז"ל ויתכן לפ' כי הכפל לחזק הענין כי כן מנהג הלשון פעם בשתי מלות פעם בשלש בשתי מלות כמו כל הקרב הקרב נחמו נחמו עמי והדומים להם ובשלש מלות כמו ארץ ארץ ארץ היכל ה' היכל ה' היכל ה' עוה עוה אשימנה, והקריאה לארץ ר"ל לאנשי הארץ שהרי אמר כתבו וכן כל הארץ באו מצרימה וי"ת מארעיה אגלוהי לארע אוחרי ארעא דישראל קבילו פתגמא דה': (ל) כה אמר ה': כתבו. זה הצווי כצווי ראה ריח בני סולו סולו והדומים: ערירי. אם היו לו בנים ימותו בחייו ואם לא היו לו לא יהיו לו. לא יצלח בימיו. כי כל ימי חייו היה בבית: כי לא יצלח. וגם בזה לא תהיה לו הצלחה שיהיה מזרעו מושל ביהודה והנה זרובבל שהיה בן בנו היה מושל ביהודה אלא כמו שאמרו רז"ל שעשה תשובה בבית האסורים ואמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דין לטובה ואמר לו אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם כי בך בחרתי ועוד אמרו א"ר יוחנן גלות מכפרת על הכל שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי ובתר דגלה כתיב ובני יכניה אסיר בנו שאלתיאל בנו וגו': (א) הוי רועים. אמר על מלכי יהודה הרעים אמר להם הוי אתם מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי כלו' שאני הייתי רועה אותם כשהיו שומעים לקולי ואחר שהייתם אתם רועים אותם נהגתם אותם בדרך רעה ואבדתם והפיצותם אותם בגלות: (ב) לכן. ולא פקדתם אותם. ולא השגחתם עליהם אנה הם ומה הם עושים אם טוב ואם רע והיה לכם לדעת כי בעון הוא שהם נדחים וגולים ובעונם שלא פקדתם אותם הנני פוקד עליכם את רוע מעלליכם: (ג) ואני אקבץ. אם על גלות בבל אמר יהיה פירש ולא ייראו עוד זמן רב או יהיה כמשמעו לעולם והוא אומר על קבוץ זה הגלות כמו הפרשה הבאה אחריו והוא הנכון: (ד) והקימותי. ורעים. ירעו אותם כמו הרועה הטוב: ולא יפקדו. לא יחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: (ה) הנה ימים באים. צמח צדיק. זהו המשיח וקראו צמח שיהיה צמחו בעולם כצאת צמח השדה שהיא רבבה כן בהיות צדיק יהיו עמו צדיקים רוב העולם כמו שאמר יפרח בימיו צדיק ואמר והוכיח עמים רבים: ומלך מלך. אמר הכפל לחזק הפעולה כי בזכור הפעולה השם נזכר עמה ובזכור אחריה השם הוא לחזק כמו למען כלוא בלע ממטיר עליו מטר כל בוגדי בגד וכן ומלך מלך כי באמרו ומלך ידענו שהוא מלך ובהוסיפו מלך היא לחזק המלכות שתהיה מלכותו בכל הארץ לא בישראל לבד כמו שאמר עליו וימשלו מים ועד ים ומנהר עד אפסי ארץ: והשכיל. הצליח וכת"י ויצלח וכן ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ואחרים זולתו: (ו) בימיו. וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. יקראו ישראל יקראו המשיח בזה השם ה' צדקנו לפי שבימיו יהיה צדק ה' לנו קיום תמיד לא יסור וזו הקריאה על דרך הקריאה שקרא משה רבינו עליו השלום למזבח ה' נסי וקרא יעקב למזבח אל אלהי ישראל כל אחד לפי ענינו הנמצא בו וכן ושם העיר מיום ה' שמה ויונתן תרגם דיהוון קרן ליה ונזכר כבעמוד: (ז) לכן. אלה שני הפסוקים נאמרו למעלה אלא שיש ביניהם שנוי מעט בקצת

בלק. ג' פסוקים משולשים בקריא' וסי' ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה'. קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. עוה עוה עוה אשימנה. וחד היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה. אותם ו"ן חסר בספרא וסי' הכית אתם ולא חלו. האותי הם מכעיסים. ואת למדת אתם. ולא פקדתם אתם. ואני אקבץ את ירושלם ואת עירי. אל אתאב. וצוית אתם אל אדניהם. והכבשו אתם להיות לכם לעבדים. עד תמי אתכלבידו. בבלה יובאו ושמה. ותקראו אתם. השכם ולמד. ויהי כפגש אותם. אתם זכר: קדמא. דאביא אתם

תולדות אהרן ארץ ארץ. מוגן קכו: ערירי. סנהדרין לז: וזה שמו. ב"ב פה: ימים באים. ברכות יב קדושין סט עקדה שער מג (ברכות ד): חי ה'. ברכות יב קדושין סט:

מצודת ציון

ונורך וכן החפץ לשדי כי חלדך (איוב כב): הוטלו. הושלכו: (ל) ערירי. ענין השחתה וחורבן כמו ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז): גבר. איש: (א) ומפיצים. ענין פיזור כמו ויפץ העם (שמות ה): מרעיתי. מלשון מרעה: (ב) והדיחום. מלשון דחיה: פקדתם. ענין זכרון והשגחה: מעלליכם. מעשיכם: (ג) נויהן. מדורם כמו נוה שאנן (ישעיה לג): ופרו. יעשו פירות ר"ל יולידו בנים: (ד) יחתו. ענין שבר ופחד: יפקדו. ענין חסרון כמו איש ממנו לא נפקד (שם לד): (ה) והשכיל. ענין הצלחה כמו ויהי דוד לכל

מצודת דוד

הוא לצורה נבזה ומפוצץ וכי הוא ככלי שאין בו צורך ומדוע א"כ הוטלו מארצם הוא וזרעו וכו': אשר לא ידעו. עד הנה: (כט) ארץ ארץ ארץ. ר"ל ארץ שהיתה ארץ מיוחדת בכל הארצות ועולה על כולן: (ל) האיש הזה. הוא כניהו: ערירי. שיהיה ערירי ר"ל נשחת ונחרב ולתוספת ביאור אמר שיהיה גבר אשר לא יצלח בכל ימיו כי בימיו לא יצלח איש מזרעו לשבת על כסא המלוכה ולמשול ביהודה כי כשגלה הוא לא נתנה המלוכה לזרעו כי אם לצדקיה דודו ולא היה לזרעו ממשלת מה בימיו אבל לאחר מותו היה ממשלה לזרובבל שהיה מזרעו: כג (א) הוי רועים. יש להתאונן אשר במעשיהם מאבדים ומפזרים את העם ללכת גולה בארצות אויביהם: צאן מרעיתי. הם ישראל שאני להם לרועה: (ב) אתם הפיצותם. ר"ל בעוניכם נפוצו בין העכו"ם ונדחו בארצות האויב: ולא פקדתם אותם. לא השגחתם עליהם להישירם בדרך הישר: פוקד עליכם. אזכור עליכם רוע מעשיכם להשיב עליכם גמול: (ג) ואני אקבץ. ובחסדי אקבץ את שארית וכו' כי רובם יכלו ומעט ישארו: והשיבותי. אשיב אותם אל מדורם ושמה ירבו: (ד) והקימותי. אני אקים להם רועים כשרים והם ירעו אותם להנהיגם בדרך הישר: ולא ייראו. ולבן לא ייראו עוד מן העכו"ם ולא ישברו ולא יהיו נחסרים: (ה) והקימותי לדוד. אקים לדוד מזרעו צמח צדיק והוא מלך המשיח: ומלך מלך. מלך ימלוך על ישראל והצליח ויעשה משפט וצדקה: (ו) בימיו. בימי המשיח תושע גם יהודה גם ישראל ישכון בארצם לבטח לא כמו בבית שני שלא חזר כי אם יהודה: וזה שמו. של המשיח אשר יקראו אותו ישראל: ה' צדקנו. ה' יצדיק אותנו בימיו של זה: (ז) לכן וכו'. הואיל והגאולה הזאת תהיה חשובה כ"כ לכן לא יאמרו עוד בשבועתם חי ה' אשר

ישראל מארץ מצרים: ח כי אם־חי־יהוה אשר העלה ואשר הביא את־זרע בית ישראל מארץ צפנה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על־אדמתם: ט לנבאים נשבר לבי בקרבי רחפו כל־עצמותי הייתי כאיש שכור וכגבר עברו יין מפני יהוה ומפני דברי קדשו: י כי מנאפים מלאה הארץ כי־מפני אלה אבלה הארץ יבשו נאות מדבר ותהי מרוצתם רעה וגבורתם לא־כן: יא כי־גם־נביא גם־כהן חנפו גם־בביתי מצאתי רעתם נאם־יהוה: יב לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה כי־אביא עליהם רעה שנת פקדתם נאם־יהוה: יג ובנביאי שמרון ראיתי תפלה הנבאו בבעל ויתעו את־עמי את־ישראל: יד ובנבאי ירושלם ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר וחזקו ידי מרעים לבלתי־שבו איש מרעתו היו־לי כלם כסדם וישביה כעמרה: טו לכן כה־אמר יהוה

ישראל מארעא דמצרים: ח אלהין יהון משתען בגבורתא דיי דאסיק ודאיתי ית זרעא דבני ישראל מארע צפונא ומן מדינתא דאגליתינון לתמן ויתבון על ארעהון: ט מן קדם נביי שקרא אתבר לבי במעי זעו כל גרמי הויתי כגבר רוי וכגברא דמשתטי מן קדם חמריה מן קדם יי ומן קדם פתגמי קודשיה: י ארי זנאין אתמליאת ארעא ארי מן קדם מומי דשקר חרובת ארעא יבישו דירות מדברא ועל דמסגן ברעות נפשיהון בישתא תיתי עליכון וגבריכון לא יצלחון: יא ארי אף ספר אף כהן גניבו אורחתהון אף בבית מקדשי גלין קדמי בישתהון אמר יי: יב בכן תהי אורחתהון להון כמשרועין בקבלא יתקלון ויפלון בה ארי איתי עליהון בישתא שנת סעורן חוביהון אמר יי: יג ובנביי שמרון חזיתי רשע מתנבן בשום טעותא ומטען ית עמי ית ישראל: יד ובנביי ירושלם חזיתי שנו נגאין ומהלכין בשקר ומתקפין ידי מבאשין בדיל דלא למיתב גבר מן בישתיה הוו קדמי כולהון כסדום ויתבהא כעמורה: טו בכן כדנן אמר יי צבאות

תולדות אהרן נשבר לבי. סנהדרין ע: מפני אלה. קידושין יג שבועות לט:

רשי

(ט) לנביאים נשבר לבי בקרבי: לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי: רחפו. הולכים ונעים ככנפי לפור המרחף על קנו טרנבלירי"ש בלעז: מפני ה'. שאני שומע ממנו גזירה רעה וזאת: (י) מפני אלה. שבועת שקר. אבלה. חרבה: מרוצתם. קורס"א בלעז וי"ת לי רצון: לא כן. לא בדין: (יא) גם נביא גם כהן. אפילו אלו שהכל למידין מהם: גם בביתי מצאתי רעתם. שהעמידו דמות בהיכל: (יב) כחלקלקות. ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל. כחלקלקות באפלה. כשלון על כשלון חלקלקות באור יש כשלון אפלה בלא חלקלקות יש כשלון: (יג) ובנביאי שומרון ראיתי תפל'. קודש שגלו: (יד) ובנביאי ירושלים. אני רואה עתה שערורה דבר מגונה: וחזקו ידי מרעים. אומרים לרשעים שלום יהיה לכם: לבלתי שבו. שלא ישובו המריעים איש מרעתו

רדק

ביאת המלות כי כן דרך המקרא לכפול מלין או פסוקים במלות שונות והענין אחד והכפל כב"מ לחזק הענין וכבר פירשנו אלו הפסוקים למעלה במקומם: (ט) לנביאים. בעבור נביאי השקר שהם מטעים ישראל כי לולי הם שהם אומרים שהם נביאים ודבר ה' אתם היו ישראל שבים בתשובה בתוכחות נביאי האמת אבל הם מטעים אותם ואומרים להם עשו איש איש כתאוות לבו כי דבר ה' לנו שלא תבא עליכם רעה: רחפו. התנידדו וכן מן הכנף מרחפת על פני המים: וכגבר עברו יין. עבר עליו היין כלומר שגבר עליו ונשתכר ואינו יודע מה יעשה כן הייתי מפני ה' שהוא מחולל ע"י הנביאים האלה: ומפני דברי קדשו. שהם מחוללים על פיהם שהם אומרים כי דברי ה' הם מה שהם אומרים: (י) כי מנאפים. איך יוכלו ליזהר מהם מעשיהם והנה מנאפים מלאה הארץ ועוד כי מפני אלה אבלה הארץ ומפני שבועות שקר נשחתה הארץ אלו שתי הרעות הם ברוב אנשי הארץ ואיך יוכלו נביאי השקר להטעותם כי לא תבוא עליהם רעה והנה הם רואים בעיניהם כי רוב א"י נשחתה מפני רוב מעשיהם הרעים: נאות מדבר. מקום מרעה הבהמות: ותהי מרוצתם רעה. זריזותם ומרוצתם הם לרעה כי לא ירוצו לדבר מצוה ולעבודת האל אלא לרעה: וגבורתם לא כן. וכן גבורתם אינה לדבר אמת: כן. פירושו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות שהיה להם להתגבר על נביאי השקר ולמנעם מלספר חלומות' ודברי שקריהם והם מתגברים על נביאי האמת ואומרים להם שלא יתנבאו בשם ה' כמו שאמרו לירמיהו לא תתנבא בשם ה' ולא תמות בידינו ויונתן תרגם מרוצתם ענין רצון וכן תרגם ועל דמסגן ברעות נפשהון בישתא תיתי עליהון וגבריהון לא יצלחון: (יא) כי גם נביא גם כהן חנפו. בנרי בגזרת פעל ופי' נביא וכהן כתרגומו ארי אף ספר אף כהן ר"ל ספר מזהיר העם כי נבואה ענין דבור ויש מהם דבור רוח הקדש ויש מהם דבור דברי שקר כדברי נביאי השקר וכן מזהיר העם מדבר להם לפי דעתו דברים להזהירם וכהן הוא מכהני הלוים כמו שאמר גם בביתי מצאתי רעתם: חנפו. ענין רשע ומשוא פנים ות"י גניבו ארחתהון: גם בביתי. כי גם בבית המקדש היו עובדים ומזבחים לאלהים אחרים: (יב) לכן יהיה. כחלקלקות באפלה. כמו דרכים חלקלקות שתמעד רגל ההולך בהם כל שכן כשתהיה אפלה שלא יראה אנה יסמוך ואנה ילך: ידחו ונפלו בה. כאילו ידחה אותם דוחה מאחריהם כי על כל פנים יפלו בה ולרוב מהירות הנפילה זכר בה שלש סבות חלקות הדרך והאפלה והדחיה: ידחו מלעיל שלא כמנהג נחי הלמ"ד. (יג) ובנביאי שומרון. תפלה. כמו נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא נתן תפלה ענין דבר גרוע שאין לו טעם: הנבאו בבעל. כי אחאב עבד את הבעל וקמו נביאי שקר רבים מתנבאים בבעל שהיו ד' מאות וחמשים איש בימי אחאב שהרג' אליהו ואחרי כן קמו אחרים שהרג יהוא והם היו מתעים את ישראל עד שגלו בעונם אבל בירושלם לא קמו נביאי הבעל ולא עבדו לבעל מלכי יהודה כי אם מנשה ואחרי כן שב בתשובה, הנבאו חסר תי"ו התפעל ומשפטו התנבאו: (יד) ובנביאי ירושלם. לא התנבאו בבעל אבל היתה בהם דרך רעה: שערורה. פירש רשע ולכלוך: נאוף. כמו שנאמר בצדקיהו ובאחאב וינאפו את נשי רעיהם: והלוך בשקר. שהיו אומרים כי דבר ה' בהם: וחזקו ידי מרעים. שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם לפיכך לא היו שבים מרעתם: לבלתי שבו. שלא שבו כלומר הם גרמו להם שלא שבו וכן לבלתי הקריב שלא להקריב לבלתי ראו אומר פס שלא ראו

מסורה

בית ה': צפנה ה' בסיפרא וסי' נמסר בריש סיפרא סי' ד': לא כן י"ט וסי' ויאמר יוסף אל אחיו לא כן אבי. לא כן לכו נא הגברים ועבדו. לא כן עבדי משה בכל ביתי. ואתה לא כן נתן לך. לא כן אוחילה לפניך. כי איש מהר אפרים. לא כן ביתי עם אל. הוא לא כן ידמה ב' בפסוק. שמענו גאון מואב גא מאד. הקשבתי ואשמע. וגבורתם לא כן. אני ידעתי. לא כן אנחנו עשים היום הזה. ויחפאו בני ישראל. לא כן הרשעים כי אם כמוץ. ולב כסילים לא כן. כי לא כן אנכי עמדי. וחד ולא כן בריו. תפלה ג' בקריא' וסימניהון ובנביאי שמרון ראיתי תפלה. בכל זאת לא חטא איוב. מעיד מתים

מצודת דוד

אשר העלה וכו' מארץ מצרים: (ח) כי אם. כי אז יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' מארץ צפונה ומשאר ארצות וכו' כי הגאולה ההיא יזכר יותר כפי האנשים לפי מרבית התשובות: הדחתים. הדחתי אותם (וזהו מאמר המקום כמדבר בעדו אבל הם יאמרו הדיח אותם שם וכמדברים בעדם): וישבו. כן יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' והמה יושבים על אדמתם: (ט) לנביאים. בעבור נביאי השקר נשבר לבי בקרבי וכל עצמותי נעים ונדים ואני מבולבל בנער כאיש שכור וכגבר אשר היין עבר עליו להתחזק ממנו ולבלבל מוחו: מפני ה'. ר"ל כל בלער הזה הוא עלי מפני ה' שהיה מחולל על ידי הנביאים האלה ומפני דברי קדשו שהמה מחוללים על פיהם: (י) כי מנאפים. כי על ידיהם מלאה הארץ ניאוף וזנות: כי מפני אלה. בעבור שבועת שוא הכאה בסבתם תשחת הארץ ויבשו מדורי במדבר מקום מרעה הצאן: מרוצתם. מה שהם רצים לעשות בזריזות היא רק לרעה ולא לטובה: וגבורתם. התגבורת הלב שבהם איננה על דבר נכון ואמת: (יא) נביא. זה נביא השקר: כהן. זה כהן הבעל: חנפו. מחניפים לבני אדם והיגם אומרים האמת: גם בביתי. בבהמ"ק מצאתי רעתם כי היו מזבחים שם לאלהים אחרים: (יב) דרכם להם. ר"ל יוכשלו בדרכם כמו ההולך באפלה במקום חלק שהוא נוח שימעדו רגליו: ידחו. יהיו נדחים ממקומם ויפלו בדרך: כי אביא. בזה יפרש ראשית המקרא לומר המכשול יהיה כי אביא הרעה: פקודתם. זכרון עונותיהם לשלם עליהם גמול: (יג) ובנביאי שומרון. ר"ל כמו שמאז ראיתי בנביאי שומרון דבר גרוע מבלי טעם וזהו מה שנבאו בשם הבעל והתעו את עמי ללכת בדרך רעה: (יד) ובנביאי ירושלים. ר"ל כן אני רואה בנביאי ירושלים דבר מגונה

מצודת ציון

לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): (ט) לנביאים. הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו פתח פיך לאלם (משלי לא): רחפו. ענין תנועה ותנודה כמו על גוזליו ירחף (דברים לב): (י) אלה. ענין שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויקרא ה): אבלה. ענין השחתה כמו על כן תאבל הארץ (הושע ד): נאות. ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג): מדבר. לפעמים מקום המרעה סמוך למדבר וכן פנאן ההנה במדבר (ש"א יז): מרוצתם. מלשון ריצה ומהירות ההליכה: כן. נכון ואמת כמו לא כן בדיו (ישעיה טז): (יב) כחלקלקות. מלשון חלק: באפילה. ענין חושך: פקודתם. ענין זכרון: (יג) תפלה. ענין דבר גרוע מבלי טעם וכן ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א): ויתעו. מלשון תועה: (יד) שערורה. ענין דבר מגונה כמו שמה ושערורה (לעיל ה): נאוף. ענין זנות: מרעים

ראו: כסדום. כאנשי סדום. ויושביה כעמורה. ויושבי ירושלם כאנשי עמורה כלומר הנביאים כעם והעם כנביאים ברשע ובמעשים רעים: (טו) לכן. מאכיל אותם לענה. אביא עליהם צרה מרה כלענה וכמי ראש והוא סם המות: חנופה. רשע ונבזות פנים שהם מיפים להם מעשיהם ונושאים פניהם שלא להוכיחם: לכל הארץ. לכל יושבי ארץ יהודה: (טז) כה אמר. על דברי הנביאים. כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ונתן הספר על אשר לא ידע ספר כמו אל: מהבילים. מפתים אתכם בדברי הבל לאמר שלום יהיה לכם כי החזון שהם אומרים מלבם הוא לא מפי ה': (יז) אומרים אמור. המקור הוא ברוב קודם הפעל וכאשר יבא אחרי הפעל הוא לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אותם והדומים לו: וכל הולך בשרירות לבו. כמו ולכל הולך ולמ"ד למנהלי שוכר עומדת במקום שנים: (יח) כי מי עמד. כי מי מהם שעמד בסוד השם רואה. לומר בסוד הנבואה ואיך יאמרו כי דבר השם אתם: וירא. פי' במראה הנבואה: וישמע. הראשון בשוא הוי"ו והשני בפתח הוי"ו: (יט) הנה סערת ה' חמה יצאה. עבר במקום עתיד כדרך הנבואות במקומות רבים כי דבר ה' בנבואה קיים כאילו נעשה והנבואה הזאת עתידה לימות המשיח כי אז יכלו הרשעים כולם ואמר זה הענין על דבר נביאי השקר הרשעים כי כבר אמר כי יעשה משפט בהם כמו שאמר הנני מאכיל אותם לענה ואמר אע"פ שאין האל עשה משפט ברשעים כולם הנה ימים באים שתצא סערת ה': חמה יצאה. בחמה תצא אותה הסערה מלפני האל ותחול על הרשעים עד כלותם: וסער מתחולל. כפל הענין לחזק הדבר ויונתן תרגם בהפרש מעט ביניהם שתרגם סער' מזופיתא ותרגם וסער מתחולל ועלעול מתרגש וענין מתחולל ויחול ענין נפילה וחניה כמו יחולו על ראש יואב: (כ) לא ישוב באחרית הימים. זהו בימות המשיח ואז תתבוננו בזאת הנבואה כי עד אותם הימים הרי אתם כאילו אינכם מתבוננים בה לפי שאינכם רואים כליון הרשעים ובאמרו בינה אחר תתבוננו הוא לתוספת ביאור ולחזק הפעולה כמו קצף ה' על אבותיכם קצף וילם דוד נוס, למען עבוח טבח והדומים להם ובאמרו תתבוננו ולא אמר יתבוננו רמז לתחיית המתים בימות המשיח: (כא) לא שלחתי את הנביאים. אלה נביאי השקר אני לא שלחתי אותם והם רצו. מהרו לומר לעם דברים אשר בדו מלבם בשמי: (כב) ואם עמדו בסודי. ואם הוא כמו שהם אומרי' שעמדו בסודי ודבר הנבואה באה להם מאתי ישמיעו את דברי אל עמי לא דבר שקר וישיבום מדרכם הרעה לא שיחזיקו ידי מרעים, וי"ו וישמיעו כוי"ו וסמאה שבעים כנדתה ונתתי גשמכם והדומים להם שהוא לתנאי כלומר אם יהיה זה יהיה זה: (כג) האלהי מקרוב. כמו אלהים אחרים שנאמר עליהם חדשים מקרוב באו וכי אינני אלהי מרחוק הלא הבריאות עולם ידעוני בני אדם כי אני אלהי עולם ואינני כמו אלהים חדשים אלה אשר לא יראו ולא ישמעו כי אני רואה מעשי בני אדם ושומע דבריהם ואני שומע דברי הנביאים הנבאים בשמי לשקר וי"ת אנא אלהא ברית עלמא וגו' כבעמוד: (כד) אם יסתר. אני מלא, כמו וכבוד ה' מלא את המשכן כלומר שהיה ממלא את המשכן כי נאמר זה על האור שנברא כי

צבאות על הנבאים הנני מאכיל אותם לענה והשקתים מי ראש כי מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה לכל הארץ: טז כה אמר יהוה צבאות אל תשמעו על דברי הנבאים הנבאים לכם מהבלים המה אתכם חזון לבם ידברו לא מפי יהוה: יז אמרים אמור למנאצי דבר יהוה שלום יהיה לכם וכל הלך בשררות לבו אמרו לא תבוא עליכם רעה: יח כי מי עמד בסוד יהוה וירא וישמע את דברו מי הקשיב דברי וישמע: יט הנה סערת יהוה חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול: כ לא ישוב אף יהוה עד עשתו ועד הקימו מזמות לבו באחרית הימים תתבוננו בה בינה: כא לא שלחתי את הנבאים והם רצו לא דברתי אליהם והם נבאו: כב ואם עמדו בסודי וישמעו דברי את עמי וישבום מדרכם הרע ומרע מעלליהם: כג האלהי מקרב אני נאם יהוה ולא אלהי מרחק: כד אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יהוה הלוא את השמים

על נביי שקרא האנא מיתי עליכון עקא מרר כגידין ואשקינון כס דלוט בריש כרישי חיוין ארי מן נביי ירושלם נפקית חנפתא לכל יתבי ארעא: טז כדנן אמר יי צבאות לא תקבלון לפתגמי נביי שקרא דמתנבן לכון מטען אינון לכון רשע לבהון ממללין לא במימרא דיי: יז אמרין בנבואת שקריהון לדמרגזין קדמי מליל יי שלמא יהי לכון וכל דאזיל בהרהור לביה אמרין לא תיתי עליכון בישתא: יח ארי לא קמו דאתגלי להון רז מן קדם יי ולא חזו ולא שמעו ית פתגמוהי ולא אציתו למימריה ולא קבילו: יט הא מזופיתא מן קדם יי ברגז נפקת ועלעול משתגש על ריש רשיעין יחול: כ לא יתוב רוגזא דיי עד דיעבד ועד דיקים מחשבת רעותיה בסוף יומיא תסתכלון בה אסתכלא: כא לא שלחית ית נביי שקרא ואינון רהטין לאבאשא ולא מללית עמהון ואינון מתנבן שקר: כב ואלו קמו אתגלי להון רז מן קדם יי ואשמעו פתגמי ית עמי ואתיבינון מאורחתהון בישתא ומבישות עובדיהון: כג אנא אלהא ברית עלמא מבראשית אמר יי אנא אלהא עתידנא לחדתא עלמא לצדיקיא: כד אם ידמי גבר לאטמרא כד בסתרא קדמי הלא גלי אמר יי הלא ית שמיא וית

מרעתו: (יז) וכל הולך בשרירות לבו וגו'. ולכל הולך בשרירות לבו וגו': (יח) מי עמד בסוד ה'. וישמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע למצותיו ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה: (יט) מתחולל. משתכן מחול לשכון ועל ראש רשעים ישכון: (כ) מזמות. לשון מחשבה: (כב) ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי וגו'. היה להם להשמיע דברי ותורתי את עמי ולא להטעותם נה מעלי: (כג) האלהי מקרוב. שאיני רואה אלא בסמוך לי ואין בי כח לשפוט את התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם: (כד) אם יסתר איש. זהו כפל תמיהה האלהי מקרוב כדרך כל

יגאקו וסימן קרתא דאיוב שמרון: לכן י"ד בטעמא בסיפרא וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' ז' ז' פסוקים אית בהון ואני אני וסי' ויאמר יעקב אל שמעון. וישב אל אחיו. ואמר לכם אתם תרשו. תמול בואך והיום אניעך. ואמרת בלבבך מי ילד לי. אם יסתר איש במסתרים. ואני אהיה להם

תולדות אהרן הנה סערת. תצינה יג: אם יסתר. זוכר נח:

מצודת ציון

מרעים. רשעים: (טו) לענה. מין עשב מר: והשקיתים. ענין שתייה: מי ראש. פי' שתיית עשב מר ששמו ראש כמו וישקני מי ראש (לעיל ח): (טז) מהבלים. מלשון הבל: חזון. ענין ראייה וע"פ רוב יאמר על מראה הנבואה: (יז) למנאצי. ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב): וכל. כמו ולכל: בשרירות. ענין ראייה ר"ל מה שהלב רואה וחומד: (יח) בסוד. ר"ל במקום השפעת הנבואה: הקשיב. ענין האזנה וקבלה: (יט) סערת. רוח סערה: חמה. כמו בחמה: מתחולל. מלשון חיל וחלחלה: יחול. ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג): (כ) הקימו. מלשון קיום: מזימות. מחשבות כמו זממה שדה (משלי לא): באחרית. בסוף: (כא) רצו. מלשון מרוצה ומהירות ההליכה: (כב) וישיבום. מלשון השבה: מעלליהם. מעשיהם:

מצודת דוד

מגונה והוא שהמה שטופים בניאוף והולכים בדרך שקר ומחזיקים ידי רשעים לבל ישובו מרעתם כי מנבאים להם לשלום: כולם. כל בני יהודה ויושביה יושבי ירושלים: (טו) הנני מאכיל וכו'. ר"ל אביא עליהם צרות מרובות וגדולות: כי מאת וכו'. על ידיהם יצאה חנופה לכל הארץ ר"ל לומר כולם מחניפים ליצרם למלאות תאותו: (טז) על דברי. אל דברי: מהבלים. אומרים לכם דברי הבל: חזון לבם. מראית לבם ידברו כי לא ראו בנבואה רק בודים מלבם: (יז) אומרים אמור. רגילים הם לומר להרשעים המנאצים אותי ה'. דבר שלום יהיה לכם: וכל הולך. ולכל ההולך בשרירות לבו אמרו וכו': (יח) כי מי עמד. נתן טעם למה לא ישמעו אליהם באמרו כי מי מאלה עמד בסוד ה' לקבל נבואה ומי ראה מראות הנבואה ומי מהם שמע את דברו כי בהיותם רשעים אינם ראויים לנבואה: מי הקשיב. אמנם מי שהקשיב דברו כירמיה שהקשיב בקול ה' ועשה מצותיו הוא השומע הנבואה ולא הרשעים האלה: (יט) חמה יצאה. תצא בחמה עבר במקום עתיד: וסער מתחולל. הסער הזה הוא מלא מחלחלה ורעד והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים האלה הם נביאי השקר: (כ) לא ישוב וכו'. לא ישוב מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו: באחרית הימים. ר"ל אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים תתבוננו בה בינה שלא שב ה' מחרון אפו עם כי נתארך הזמן: (כא) והם רצו. במהירות רב כאלו היו שלוחים בדבר: והם נבאו. מלבם ולא שמעו ממני: (כב) ואם עמדו בסודי. ר"ל אם הוא כדבריהם שעמדו בסודי לקבל נבואה היה ראוי שישמיעו את דברי אשר דברתי בתורתי להשיבם מדרכם הרע ולא להכשילם עוד בעבירה: (כג) האלהי מקרוב אני. ר"ל וכי אינני רואה ושופט אלא בסמוך לי ולא את התחתונים שהמה רחוקים ממכון שבתי בתמיה: (כד) אם יסתר. הלא אף אם יסתר איש במקום נסתר וכי

וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם־יְהוָה׃ כה שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־אָמְרוּ הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חָלַמְתִּי חָלָמְתִּי׃ כו עַד־מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב הַנְּבִאִים נִבְּאֵי הַשָּׁקֶר וּנְבִיאֵי תַּרְמִת לִבָּם׃ כז הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת־עַמִּי שְׁמִי בַּחֲלוֹמֹתָם אֲשֶׁר יְסַפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת־שְׁמִי בַּבָּעַל׃ כח הַנָּבִיא אֲשֶׁר־אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה־לַתֶּבֶן אֶת־הַבָּר נְאֻם־יְהוָה׃ כט הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם־יְהוָה וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע׃ ל לָכֵן הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים נְאֻם־יְהוָה מְגַנְּבֵי דְבָרַי אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ׃ לא הִנְנִי עַל־הַנְּבִיאִם נְאֻם־יְהוָה הַלֹּקְחִים לְשׁוֹנָם וַיִּנְאֲמוּ נְאֻם׃ לב הִנְנִי עַל־נִבְּאֵי חֲלֹמוֹת שֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה וַיְסַפְּרוּם וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחֲזוּתָם וְאָנֹכִי לֹא־שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעֵיל לֹא־

ארעא יקרי מלי אמר יי׃ כה שמיע קדמי ית דאמרין נביי שקרא דמתנבן בשמי שקרא למימר פתגם נבואה בחלמא אתחזא לי׃ כו עד אימתי אית בלבהון דנביי שקרא דמתנבן שקר ומתנבן רשע לבהון׃ כז דמתחשבין לאנשאה ית עמי שמי בחלמיהון דמשתען גבר לחבריה כמה דשבקו אבהתהון ית פולחן שמי ומקימין בשום טעותא׃ כח נבואה דעמיה חלמא ישתעי חלמא ודפתגמי עמיה ימליל פתגמי קשוט הא כמה דפריש בין תבנא לעבורא כן פריש בין צדיקיא לרשיעיא אמר יי׃ כט הלא כל פתגמי תקיפין כאשתא אמר יי וכפטישא דמפגע כיפא׃ ל בכן הא אנא שלח רוגזי על נביי שקרא אמר יי מגנבין פתגמי גבר מן חבריה׃ לא בכן הא אנא שלח רוגזי על נביי שקרא אמר יי דמתנבן כרעות לבהון ואמרין כן אמר׃ לב הא אנא שלח רוגזי על דמתנבן חלמא דשקר אמר יי ומשתען ומטען ית עמי בשקריהון ובבקרותהון ואנא לא שלחתינון ולא פקדתינון

רשי

אני מלא רוצה לומר אני ממלא כלומר מי בכ"מ אני ושם דרך משל כי הוא ית' איננו גוף שיהיה ממלא מקום אלא רוצה לומר כי השגחתו בכל מקום בשמים ובארץ ות"י יקרי מלי : (כה) שמעתי . חלמתי חלמתי . הפעל לחזק הענין ויהיו אומרים שהוא חלום של נבואה : (כו) עד מתי היש בלב . ר"ל היש לעולם כמו שנאמר עד מתי . נבאי השקר . מבנין נפעל : ונביאי תרמית לבם . כמו מרמה כלומר הם נביאים מתרמית שחושבים בלבם לא שבאה אליהם הנבואה : (כז) החושבים להשכיח את עמי שמי . כי הם מונעים אותם לשמוע אל נביאי האמת המדברים בשמי כמו שהיו עושים אבותם כשהיו עובדים הבעל שהיו נביאי הבעל מתנבאים להם בבעל ושכחו שמי כן עתה שוכחים שמי בחלומות נביאי השקר ו"ת כמה דשבקו אבהתהון וגו' כבעמוד : (כח) הנביא . אמר איך תשוו חלום החולם עם הנבואה הבאה בחלום כי החולם יספר חלומו ולא יזדמן שיהיה בו דבר אמת מעט הוא כי החלומות מדמיון המחשבות בהקיץ והמחשבות בעתידות לא ידיקו רובם וכ"ש וחלומות השוא ידברו: ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת. ידבר דבר

כל תמיהות הכפולות : (כו) עד מתי . ינבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנבאים שקר לקיים מחשבותם שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו' : תרמית . לשון מרמה : (כח) יספר חלום . יספרנו לי הבאי כשאר חלומות ולא יתזקט בדברי נבואה : מה לתבן את הבר . מה ענין שקר אצל אמת : את הבר . עם הבר : (כט) הלא כה דברי כאש . לא היה להם לטעות ולדמות חלומות לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמר והיה בלבי כאש בוערת (לעיל כ) ואומר ויד ה' עלי חזקה (יחזקאל ג) : וכפטיש . פיי"ק בלעז ויש אומר מרטיי"ל בלעז : (ל) מגנבי דברי איש מרעהו . איש מאת רעהו יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין הגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נביאות שקר באותו לי כמו שעשה חנניה בן עזור שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניבא בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל (לקמן כח) כמו שאמרו רבותינו בסנהדרין : (לא) הלוקחים לשונם . המלמדים לשונם לומר שקריהם בל' נאם ה' כנביאי האמת למען יאמינו בם : (לב) ובפחזותם . לשון תמהון איסטורדישו"ן

רדק

שהוא אמת אם יהיה דברי בחלום לנביא ידבר דברי אמת אין בו שקר כלל אם כן דברי החולמים הם כמו התבן והתבן אין בו הנאה כי אם למאכל הבהמות או למלאכה והבר הוא מאכל לבני אדם אם כן איך ישוו ביניהם מה לתבן את הבר יאמר בחלום יספר ובנבואה ידבר כי מספר החלום אין דבריו אלא ספור דברים שראה בחלומו כמו שיספר דברים ששמע אין לשכל בהם חלק כי אם בכח המדמה אבל דברי חלום הנבואה נאמר עליהם ידבר כי הם בכח הדברי רוצה לומר השכלי עם כח המדמה ויונתן תירגם הא כמה דפריש בין תבנא לעבורא כן פריש בין רשיעיא לצדיקיא ורז"ל אמרו וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אמר רבי יוחנן משום שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים : (כט) הלא כה דברי . דברי החולמים הם בטלים כמו שתראו כי הם אומרים שלום שלום ואין שלום אבל דברי הוא כאש שתאכל ותשרף את אשר תמצא וכן הוא כפטיש יפוצץ סלע לא יעמוד דבר לפני דברי לבטלו כי את אשר דברתי אעשה ולא יפול דבר : (ל) לכן הנני על הנביאים . כלומר הנני עליהם לכלותם וכן ת"י הא אנא שלח רוגזי וכן תירגם כל אלה הנני אשר בפרשה ואמר שלשה פעמים הנני כי שלשה חלקים היו נביאי השקר באותו הזמן היו בהם נביאים שהיו שומעים דברי נביאי האמת בנבואות אומות העולם כמו שהתנבא ירמיה על האומות והיו הולכים לעם ואומרים להם כה אמר השם לעמון ועניין הנבואה כמו שאמר ירמיהו בביתו לתלמידיו כדי שיאמינו העם להם כאמרם להם בשם ה' שלום יהיה לכם ועל אלה אמר מגנבי דברי איש מאת רעהו ועל זה אמרו רז"ל המתנבא מה שלא נאמר לו הא לחברו נאמר כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון ואמר כה אמר ה' צבאות הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם נשא חנניה קל וחומר בעצמו ומה עילם שלא בא אלא לעזור את כשדים אמר הקדוש ברוך הוא הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה וכמה אתא איהו לשוק התחתון ואמר כה אמר ה' אלהי ישראל לאמר שברתי את עול מלך בבל והקשו על זה ואמרו האי לחברו לא נאמר כיון דאתיהיב קל וחומר כמאן דאתמר ליה דמי והחלק השני היו בהם נביאים שהיו בעלי לשון לא ומתק שפתים ועליהם נאמר הלוקחים לשונם וינאמו נאם היו אומרים לעם דברי שלום בשם ה' והיו מראים פניהם במתק דבריהם כדי שישמעו להם וע"ז אמרו רז"ל המתנבא מה שלא שמע והחלק השלישי נביאי חלומות שקר שהיו אומרים כי חלומותיהם נבואה והיו אומרים אותה לעם בשם ה' : (לא) הנני . הלוקחים לשונם . שמחליקים לשונם. וכן הטתו ברוב לקחה . בחלק שפתיה תדיחנו כמו שאמר במתק שפתים תדיחנו

לאלחים : הנביא ב' ר"פ וסי' אשר אתו חלום . אשר ינבא לשלו': דברי י"ג וסי' נמסר במלכים חלק א' סי' ג' : ויספרום ב' וסי'

תולדות אהרן יספר חלום . ברכות נה : דברי כאש . ברכות כב סכה נב תענית ד חגיגה כו קידושין ל (נדרים לז) : וכפטיש . שבת פח סכה נב סנהדרין לד :

מצודת דוד

וכי אני לא אראה אותו : הלא וכו' אני מלא . אם כן במקום שנסתר שם אני : (כה) שמעתי . ר"ל הואיל ואין נסתר ממני לכן שמעתי מה שמנבאים בשמי שקר שאומרים כל היום חלמתי חלמתי ומחזיקים חלומותם הפשוט הדמיוני כחלום נבואיי : (כו) עד מתי . יהיה השטות והטעות הזה : היש בלב . וכי יש בלבם מה שאומרים תדיר שחלום הדמיוני הוא כחלום הנבואיי : ונביאי תרמית לבם . אבל הם נביאי ערמות לבם כי יודעים המה שאין ערך לחלום הדמיוני עם חלום הנבואיי ובערמת הלב ידברו בפיהם שדומים הם : (כז) החושבים . אשר יחשבו לסבב לעמי שישכחו שמי ע"י חלומותם אשר יתמידו לספר זה לזה להיות כל עסקם בזה : בבעל . בהתמדת עבודת הבעל : (כח) הנביא כו' . ר"ל מהראוי שהנביא אשר אתו חלום פשוט ודמיוני יספרנו בדרך ספור חלום בעלמא : ואשר דברי אתו . ומי אשר בחלום אדבר בו הוא ידבר דבר ויאמת אותו ר"ל חלום כזה יוכל לספר בדרך ספור נבואה : מה לתבן . מה ענין תבן להדמותו עם הבר ר"ל מה ענין חלום דמיוני להדמותו עם חלום נבואיי : (כט) הלא כה דברי . הלא החלום אשר הוא דברי באה בחוזק רב ובהרגשה יתירה כאש הבוערת וכפטיש המפוצץ את הסלע שהוא דבר המורגש מאד כן הוא חלום הנבואיי ולא כן חלום הדמיוני כי הרגשתה קלה מאד : (ל) לכן הנני וכו' . ר"ל הואיל ויש הפרש רב בין חלום נבואיי לחלום דמיוני ובזדון לבם יאמתו חלום דמיוני כחלום נבואיי לכן כמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים אשר גונבים דברי וכו' ר"ל שהיו שומעים דברי נביאי האמת והיו מגידים אותם מעצמם ואמרו שאליהם נאמרו וכאלו יגנבו דברי הנביאים מן הנביא האמיתי : (לא) הנני וכו' . וכמו שהנני מוכן להביא פורענות על הנביאים המלמדים לשונם למהר לדבר צחות : וינאמו נאם . ר"ל שבודים שקרים מלבם וימתיקו אמריהם וידברום במקום נבואה ובלשון הנביאים כאלו היה דבר ה' : (לב) הנני על נבאי חלומות . ר"ל כמו כן הנני מוכן להביא פורעניות על המנבאים חלומות שקר כלומר שאומרים חלום דמיוני כאלו הוא חלום נבואיי כי בודין ידוהו

מצודת ציון

(כו) ונביאי . הוי"ו במקום אבל : תרמית . ענין ערמה כמו שקר תרמיתם (תהלים קיט) : (כז) החושבים . מלשון מחשבה : (כח) לתבן . קש : הבר . כן נקרא התבואה וכן לשבור בר (בראשית מג) : (כט) וכפטיש . הוא המקבת כמו פטיש כל הארץ (לקמן נ) : יפוצץ . ענין השבר לחתיכות רבות וכן ויתפוצצו הררי עד (חבקוק ג) : (לא) הלוקחים . ענין למוד והרגל כמו הטתו ברוב לקחה (משלי ז) : וינאמו נאם . הוא ענין אמירה והוא לשון שהנביאים רגילים בו : (לב) ויתעו . מלשון תועה : ובפחזותם . ענין קלות הדעת כמו אנשים רקים ופוחזים (שופטים ט) : והועיל . מלשון

יועילו לעם־הזה נאם־יהוה: לג וכי־ישאלך העם הזה או־הנביא או־כהן לאמר מה־משא יהוה ואמרת אליהם את־מה־משא ונטשתי אתכם נאם־יהוה: לד והנביא והכהן והעם אשר יאמר משא יהוה ופקדתי על־האיש ההוא ועל־ביתו: לה כה תאמרו איש על־רעהו ואיש אל־אחיו מה־ענה יהוה ומה־דבר יהוה: לו ומשא יהוה לא תזכרו־עוד כי המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את־דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו: לז כה תאמר אל־הנביא מה־ענך יהוה ומה־דבר יהוה: לח ואם־משא יהוה תאמרו לכן כה אמר יהוה יען אמרכם את־הדבר הזה משא יהוה ואשלח אליכם לאמר לא תאמרו משא יהוה: לט לכן הנני ונשיתי אתכם נשא ונטשתי אתכם ואת־העיר אשר־נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני: מ ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות עולם אשר לא תשכח:

והנאה לא יהנון לעמא הדין אמר יי: לג וארי ישאלינך עמא הדין או ספר או כהין למימר מה נבואתא בשמא דיי ותימר להון כדין נבואתא וארטוש יתכון אמר יי: לד וספר וכהן ועמא דימר נבואתא בשמא דיי ואסער על גברא ההוא ועל ביתיה: לה כדין תימרון גבר לחבריה וגבר לאחוהי מה אתיב יי ומה מליל יי: לו ונבואה בשמא דיי לא תדכרון עוד ארי נבואתא תהי לגבר דמקים פתגמי רעותיה ואתון מהפכין לבטלא ית פתגמי אלהא קימא דיי צבאות אלהנא: לז כדין תימר לנביא מה אתיבך יי ומה מליל יי: לח ואם נבואה בשמא דיי תימרון בכן כדנן אמר יי חלף דאמרתון ית פתגמא הדין נבואה בשמא דיי ושלחית לותכון למימר לא תימרון נבואתא מקדם יי: לט בכן האנא שלח רוגזי וארטוש יתכון מרטש וארחיק יתכון וית קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי: מ ואתן עליכון חסודי עלם ותחפינון אתכנעות עלם

רשי

איספורדישוין בלעז: (לג) מה משא ה'. לשון שחוק לפי שנבואתו להם למשא: ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו': ונטשתי. ועזבתי אותרים לכם מה המשא. אתם למשא להקב"ה והוא אמר שיטוש וישליך אתכם מעל זרועותיו משמים לארץ כך שמעתי: (לו) כי המשא יהיה לאיש דברו. אפי' שאתם מהפכין את המשא לגנאי משא דבר ה' לאיש דברו ולאיש עלתו הוא מגלגו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והיא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהיה משאוי של פורענות למי שאומרו השואל מה משא. עי"א משא ה' לי' נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב"ה בלי' שבא הסיגנון אליו והסיגנון לא היה מפרש הדיבור כל כך והיה הנביא השקר מהפך את ספיו לצד אחר והיה מדבר כדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכן הוא אומר אל תשאלו משא ה' את לי' הסיגנון אלא מה דבר ומה ענה את פירוש הדבר שאלו לנביא אמת לאמר להם מה הקב"ה אומר ולהיכן נוטין את דבריו: כי המשא יהיה לאיש דברו. סיגנון שהם הקב"ה אמרו שהם לאיש עלתו שאינו חשוד להפכו ואתם שואלי' אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקב"ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו (כא) גם זה לי' מיותר: (לז) כה תאמר אל הנביא. כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא: (לט) ונשיתי. לי' גיד הנשה (בראשית לב) ולי' נשתה גבורתם (לקמן נא) קופץ ומטלטל ממקום למקום:

דודאי

רדק

תדיחני: (לב) הנני על נבאי. מבנין נפעל: ובפחזותם. ובקלותם כלומר בקלות דעתם וכן אנשים רקים ופוחזים: (לג) וכי ישאלך. הא"ל ית' שהוא חוקר לב ובוחן כליות ידע את נפשם כי כשהיו אומרים משא ה' היה דעתם וכונתם ענין כבדות ומשא כמו תחת משאו לפיכך אמר לירמיהו הנביא שיזהירם שלא ישאלו דבר ה' בלשון משא: או הנביא. נביאי שקר. ויונתן תירגם ספר וכבר פירשנוהו: או כהן. מכהני הבלים: את מה משא. תאמר להם את שאלתם שאומרים מה משא ומה תאמר ונטשתי אתכם זו תהיה תשובת שאלתם ותירגם יונתן ותימר להון כדין נבואתא וארטיש יתכון: (לד) והנביא. מבואר הוא: (לה) כה. איש על רעהו. כמו אל רעהו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: מה ענה ה'. כמו מה דבר וכן ועניתי ואמרת ויען איוב הראשון: (לו) ומשא ה'. כי המשא יהיה לאיש דברו. לכל איש מהם יהיה המשא דברו כלומר כדברו לבד יאמר משא שמשמע נבואה אך בלבו הוא לשון כבדות וזהו שאמר והפכתם את דברי אלהים חיים כלומר בלבבכם תהפכו אותם מנבואה לכבדות: ה' צבאות. כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה ובידו להביא עליכם מה שדבר: אלהינו. כלומר אלהינו הוא ולא אלהיכם שאין אתם מאמינים בו ואדוני אבי ז"ל פירש כי דברו של אדם הוא נשיאות שפתיו כמו שאמר ובל אשא את שמותם על שפתי כלומר ובראוי נקראת הנבואה משא שהיא נשאת בפי הנביא אלא שאתם הופכים דברי אלהים חיים ותחשבו משא ענין כבדות: (לז) כה. מבואר הוא: (לח) ואם. מבואר הוא: (לט) לכן הנני ונשיתי אתכם נשא. מה שאמר בזה הענין בכל דבר ודבר הנני מורה על מהירות הפורענות עליהם כלומר הנני מוכן ומזומן להביא עליכם רעה. ונשיתי שכחתי וכבר כתבנו כי בבא המקור אחרון הוא לחזק הפעולה ר"ל כמו שאתם שוכחים דברי ואותותי שעשיתי על ידי נביאי ועתה אתם מואסים נבואתי ומבזים אותה אני גם כן אשכח אתכם אף על פי שקניתי אתכם וכרתי ברית אתכם כי אתם בטלתם הברית תחלה: ונטשתי אתכם. אעזוב אתכם ואת העיר שאסלק שכינתי ממנה ובאמרו מעל פני טעמו למלת אתכם ר"ל כי בעזבי אתכם תגלו מעל פני כמו שאמר שלח מעל פני ויצאו וי"ת וארטיש יתכון מרטש וארחק יתכון וית קרתא דיהבי' לכון ולאבהתכון מקביל מימרי ויש לפרש ונשיתי כמו ונתשתי בתי"ו והיא הנכון כי התי"ו והטי"ת ממוצא אחד הן ויבאו בענין אחד וכן טעה בטי"ת ותעה בתי"ו ענין אחד הוא וכן אם ינתשו מים זרים בתי"ו כמו ינטשו בטי"ת: (מ) ונתתי. וכלימות.

לאביהם. ויתעו את עמי: וכי י"ד ר"פ בנביאים וסי' כי ירדף גאל הדם אחריו. וכי הקים ה' להם. וכי ימצא איש את. וכי תאמרון אל ה' דמלכים. וכי יאמרו אליכם דרשו. וכי תאמר אלי אל ה' דישעיה: וכי ישאלך העם הזה. וכי תאמר בלבבך. וכי יאמרו השרים. וכי אנחנו מקטירים. וכי יעשה הנשיא נדבה. וכי תאכלו וכי תשתו. וכי תגישון עור. וכי יתן מתנה: ואת העיר ה' בקריא' וסי' וילחמו בני יהודה דשפטים והטה לקרא את אשר עשה מיכה. ונתתי את הבית הזה כשלה: ככה אשביר את בני יהודה דירמיה. ונשיתי אתכם נשא. והוספתי על ימיך דמלכים. את ארום ואת מואב. ומכף מלך אשור אצילך דישעיה:

מצודת ציון

מלשון תועלת: (לג) משא. כן נקרא הנבואה: ונטשתי. ענין עזיבה: (לד) ופקדתי. ענין זכרון: (לה) על רעהו. אל רעהו: ענה. מלשון עניה ותשובה על השאלה: (לט) ונשיתי נשא. ענין הסרה

מצודת דוד

דברו ואינם מועילים: ויספרום. מתמידים לספרם כאלו היה דבר ממש: ויתעו. והמה מתעים את עמי בחלום הדמיוני שהוא דבר שקר: ובפחזותם. בקלות דעתם יפתו את העם להאמין בחלומותם הדמיוני: ואנכי וכו'. אמר כמתרעם על הנפתים להם ואמר הלא אנכי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום צואה ומעולם לא הועילו לעם הזה בשום דבר וא"כ אין בידם לתת שום אות ומופת וגם היטב אין עמהם ובמה א"כ מחזיקים אותם לנביאים: (לג) וכי ישאלך. אמר המקום לירמיה אם ישאלך העם הזה או נביא השקר או כהן הבעל לאמר מה משא ה' ר"ל מה דבר ה' ובדרך לעג אמרו לשון משא לפי שהיה להם למשא ולעול כבד: ואמרת. אז תאמר אליהם את מה משא ר"ל את מה שיאות ויצטרך במשא כלומר מה שיאות לעשות במשא אעשה לכם וחזר ופירש ונטשתי אתכם כאדם העוזב ומשליך את המשא הכבידה עליו: (לד) ופקדתי. במקרא שלפניו אמר שהנביא ישוב להם דרך אוהבת דברים שהמקום יעזוב את ישראל בעוונם וישליכם כאדם המשליך משא כבידה ובזה אמר העון הזה אזכור להשיב גמול ביחוד על האיש המדבר ועל ביתו: (לה) כה תאמרו. בלשון הזה תאמרו וכו': מה ענה ה' וכו'. ר"ל אם תשאלו על המענה תאמרו מה ענה ה' ואם תשאלו על מה שמדבר מבלי שאלה תאמרו מה דבר ה': (לו) ומשא. לשון משא לא תזכרו עוד: כי המשא יהיה לאיש דברו. ר"ל דברי הנבואה המה כאילו למשא על הנביא שהי' דבר בו על כי לא יוכל לכבוש הנבואה לבלי להגידה כאלו היתה למשא עליו וכמ"ש ואמרתי וכו' ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש וכו' ונלאיתי כלכל (לעיל כ) ובעבור גם זה יתכן לקראה בשם משא מלבד מה שנקראה כן על כי נשאת בפי הנביא: והפכתם. אבל אתם מהפכים את דברי וכו' היא מלת המשא לומר שהיא למשא על השומעים ולא כן הוא: (לז) כה תאמר אל הנביא. ר"ל ואף אם תשאלו את הנביא עצמו עם כי למולו כאלו למשא על כי לא יוכל להסתירה עכ"ז לא תזכרו שם משא רק בלשון הזה תאמרו מה ענה לך ה' אם יהיה השאלה של המענה או מה דבר ה' אם יהיה על דבר מבלי שאלה קודמת: (לח) ואם וכו'. ואם אחר כל האזהרות תאמרו שוב לשון משא ה': לכן. בעבור זה כה אמר וכו': ואשלח. ר"ל ואף כי שלחתי אליכם אשר לא תאמרו לשון משא ה' ועכ"ז לא שמעתם: (לט) לכן הנני. בעבור זה הנני מוכן לשלם גמול ועל העון הזה בלבד אסיר אתכם בהסרה מלפני ואעזוב אתכם כאדם העוזב משא הכבידה עליו ר"ל העון הזה לבד כדאי הוא לזה העונש מדה במדה על שאמרו לשון משא יעזוב אותם כמשא: ואת העיר. גם את העיר אסיר

יפי

ירמיה כד

כד א הראני יהוה והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל יהוה אחרי הגלות נבוכדראצר מלך־בבל את־יכניהו בן־יהויקים מלך־יהודה ואת־שרי יהודה ואת־החרש ואת־המסגר מירושלם ויבאם בבל: ב הדוד אחד תאנים טבות מאד כתאני הבכרות והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר לא־תאכלנה מרע: ג ויאמר יהוה אלי מה־אתה ראה ירמיהו ואמר תאנים התאנים הטבות טבות מאד והרעות רעות מאד אשר לא־תאכלנה מרע: ד ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ה כה־אמר יהוה אלהי ישראל כתאנים הטבות האלה כן אכיר את־גלות יהודה אשר שלחתי מן־המקום הזה ארץ כשדים לטובה: ו ושמתי עיני עליהם לטובה והשבתים על־הארץ הזאת ובניתים ולא אהרס ונטעתים ולא אתוש: ז ונתתי להם לב לדעת אתי כי אני יהוה והיו־לי לעם ואנכי אהיה להם לאלהים כי־ישבו אלי בכל־לבם: ח וכתאנים הרעות אשר לא־תאכלנה מרע כי־כה | אמר יהוה כן אתן את־צדקיהו מלך־יהודה ואת־שריו ואת | שארית ירושלם הנשארים בארץ הזאת והישבים בארץ מצרים: ט ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשל לשנינה ולקללה בכל־המקמות אשר־אדיחם שם: י ושלחתי בם את־החרב את־הרעב ואת־הדבר עד־תמם מעל האדמה אשר־נתתי להם ולאבותיהם:

דלא תפסוק: א אחזיני יי והא תרין סלי תינין מחתין מקדם היכלא דיי בתר דאגלי נבוכדנצר מלכא דבבל ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה וית רברבי יהודה וית אומניא וית תרעיא מירושלם ואובילינון לבבל: ב סלא חדא תינין טבא לחדא כתינין בכירין וסלא חד תינין בישין לחדא דלא מתאכלין מבישו: ג ואמר יי לי מה את חזי ירמיה ואמרית תינין תיניא טבתא טבן לחדא ודבישין בישן לחדא דלא מתאכלין מבישו: ד והוה פתגם נבואה מקדם יי עמי למימר: ה כדנן אמר יי אלהא דישראל כתיניא טבתא האלין כן אשתמודע ית גלות יהודה דאגליתי מן אתרא הדין לארע כסדאי לטבתא: ו ואשוי מימרי עליהון לטבא ואתיבינון לארע הדא ואבנינון ולא אפגר ואקימינון ולא אטלטל: ז ואתן להון לב למידע דחלתי ארי אנא יי ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה ארי יתובון לפולחני בכל לבהון: ח וכתיניא בישתא דלא מתאכלא מבישו ארי כדנן אמר יי כן אתן ית צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וית רברבוהי וית שארא דירושלם דאשתארו בארעא הדא ודיתבין בארעא דמצרים: ט ואתנינון לזיע ולבישא לכל מלכות ארעא לחיסודין ולמתל ולשועי ולקוטא בכל אתריא דאגלינון לתמן: י ואגרי בהון ית דקטלין בחרבא בכפנא ובמותא עד דיסופון מעל ארעא דיהבית להון ולאבהתהון:

רש"י

(א) דודאי. קדרות: מועדים. מוכנים: החרש והמסגר. הלמידי חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר (מ"ב כד) החרש והמסגר לימייסרא"ה ליפורפייר בלעז. ל"א החרש והמסגר החרש ל' חרש המסגר ל' סגור כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח: (ב) כתאני הבכרות. שבישלו כל צרכן בתחלת בכורי תאנים שהם חביבות על מוצאיהם בראשיתם: (ה) כן אכיר את גלות וגו'. הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו: (ו) אתוש: ל' עקירה: (ט) לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ. שישמעו הרעה הבאה עליהם ויזועו: ולשנינה. שישננו וידברו הכל בפורענותם

מצודת דוד

וכו' אעזוב ואשליך מעל פני ותהיה מסורה ביד הכשדים: (מ) חרפת עולם. זמן מרובה תהיו בחרפה גולים ביד הכשדים: וכלימות עולם. זמן מרובה יזכר הכלימה שיהיה לכם בעת תלכו שבי לפני צר אשר לא תשכח הכלימה ההיא על כי תהיה מרובה וגדולה: כד (א) הראני ה'. במראה הנבואה: דודאי. כלים מלאים תאנים היו מזומנים לפני ההיכל: אחרי הגלות. חוזר לתחילת המקרא לומר שזה ראה אחר שגלה י"נ וכו': ואת החרש ואת המסגר. הם אומני' ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם וכן ת"י: (ב) תאנים. מלאה תאנים וכו': כתאני הבכרות. כתאנים המבושלין כל צרכן: מרוע. בעבור רעתן לא היה אפשר לאכלן: (ג) טובות מאד. המה טובות מאד: רעות מאד. המה רעות מאד: (ה) כתאנים הטובות האלה. שהמה חביבים ובני אדם מתקרבין אליהן כן אכיר את גלות יהודה ר"ל עם כי נעשו זרים ממני כי הרחקתים מעל גבולי הנה עתה אכיר אותם ואתקרב אליהם: לטובה. חוזר למעלה לומר כן אכיר לטובה: (ו) ושמתי עיני. אשגיח עליהם לטובה לשמרם בגולה: והשיבותים. בזמן בית שני: ובניתים ולא אהרום. ר"ל הואיל וכבר עבר עליהם הצרה לא יקוו עוד מעתה הריסה כי אם בנין בטובה לירושלים בבית השני לא כמו הנשארים בירושלים אשר יקוו על הריסה הואיל ועדיין לא עבר עליהם הצרה ולא קבלו הגמול: ונטעתים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ז) ונתתי וכו'. אתן להם לב מבין לדעת אותי אשר אני ה': והיו לי לעם. להאמין בי ולקבל עול מוראי: ואנכי וכו'. להיות בעזרתם: (ח) וכתאנים הרעות. כאלו אמרו הנשארים פה יהיו כתאנים הרעות אשר אין לאכלן בעבור רעתן השנואין ומרוחקים מבני אדם: כן אתן וכו'. להיות שנוא ומרוחק: והיושבים בארץ מצרים. שהלכו עם יוחנן בן קרח למצרים ונתייחסו שמה אשר לא כמצות ה': (ט) ונתתים וכו'. ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיותם לזועה ולרעה כי כולם יחרידם וירעו להם: לחרפה וכו'. ר"ל בכל המקומות אשר אדיח אותם שם יהיו

רד"ק

שם בשורק הוי"ו ודגש המ"ם: (א) הראני ה'. בתיר"ק הה"א: והנה שני דודאי תאנים. אמר הראני במראה הנבואה שני דודאי תאנים ודא"ף דודאי תאנים נוספת כאל"ף תמשים לגלאות וכן אמר הדוד אחד בלא אל"ף וענינו סלים וכת"י סלי: מועדים. מוכנים ומזומנים לאכול והיה זה אחר שגלות נבוכדנצר מלך בבל את יכניהו: ואת החרש ואת המסגר. יועצים וחכמים היו וי"ת ית אומניא וית תרעיא: (ב) הדוד אחד. כתאני הבכורות. הסמוכות לעלים כאילו אמר כתאני עלי התאנה המבכרות. בכורות תאר וזכר אותם תאנים כי הן נחמדות בעיני מוצאיהן לפי שהן בכורות וכן אמר כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם: (ח) וכתאנים. כאילו אמר והנשארים יהיו תאנים הרעות ואחר כן פירש ואמר כה אמר ה': והיושבים בארץ מצרים. השארית שהיו יושבים אז בארץ מצרים אותם שילכו עם יוחנן בן קרח: (ט) לזועה. כתיב וקרי לזעוה והענין אחד כמו כבש וכשב: לחרפה. בלא וי"ו: לשנינה. בלא וי"ו: (י) את הרעב. בלא וי"ו: הדבר

ואת שרי ג' בקריאה וסימ' ויעבר יורם צעירה. וחברו דר"ה. והנה שני דודאי תאנים: תאכלנה ד' בקריאה וסי' הדוד האחד תאנים טבות. התאנים טובות מאד. וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנ' ונתתי אותם כתאנים: ובניתים ב' וסימ' והשיבתי את שבות. והשיבתים על הארץ הזאת. קדמא חסר: והישבים ג' בקריאה וסימ' וישמחו כל קהל. וכתאנים הרעו' והישבים הראשונים דר"ה. חד חסר וב' מ"ל. דתאנים חסר. אלין מתחלפין ונתתים לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה. והחרמתים לשמה ולשרק' לחרבות עולם. והיתה לחרב לשמה. ורדפתי לאלה ולשמה ולקללה ולחרפה. ולא יוכל לחרבה ולשמה ולקללה. כי בי נשבעתי כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה:

תולדות אהרן שני דודאי תאנים. עירובין כא:

מצודת ציון

הסרה והעתקה כמו נשתה גבורתם (לקמן נא): (א) דודאי. שם כלי כעין קדרה וכן כפיו מדוד תעבורנה (תהלים פא): מועדים. מזומנים וכן אנה פניך מועדות (יחזקאל כא): החרש. קבוצת האומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד): (ב) הבכורות. המבושלות כל צרכן וכן בכורי ענבים (במדבר יג): אכיר. מלשון הכרה: (ו) והשיבותים. מלשון השבה: אהרס. מל' הריסה ונתיצה: אתוש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א): (ט) לזעוה. ענין רעד ורתת וכן והיה רק זועה (ישעיה כח): לשנינה. ענין ספור ואמירה כמו ושננתם לבניך (דברים ו): (י) תומם. ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מז): אשכים

כה א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה עַל־יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשֹׁנִית לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ב אֲשֶׁר דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ לֵאמֹר׃ ג מִן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד ׀ הַיּוֹם הַזֶּה זֶה שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָי וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם אַשְׁכֵּים וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם׃ ד וְשָׁלַח יְהוָה אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִאִים הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְלֹא־הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם לִשְׁמֹעַ׃ ה לֵאמֹר שׁוּבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמֵרֹעַ מַעַלְלֵיכֶם וּשְׁבוּ עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם וְלַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃ ו וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֺת לָהֶם וְלֹא־תַכְעִיסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְלֹא אָרַע לָכֶם׃ ז וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה לְמַעַן הַכְעִסוּנִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם לְרַע לָכֶם׃ ח לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֶת־דְּבָרָי׃ ט הִנְנִי שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת־כָּל־מִשְׁפְּחוֹת צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי וַהֲבִאֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל־יֹשְׁבֶיהָ וְעַל כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה סָבִיב וְהַחֲרַמְתִּים וְשַׂמְתִּים לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחָרְבוֹת עוֹלָם׃ י וְהַאֲבַדְתִּי מֵהֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל רֵחַיִם וְאוֹר נֵר׃ יא וְהָיְתָה כָּל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה וְעָבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה׃

א פִּתְגָם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה עַל כָּל עַמָא דְבֵית יְהוּדָה בְּשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא לִיהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הִיא שַׁתָּא קַדְמֵיתָא לִנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל׃ ב דְאִתְנַבִּי יִרְמְיָה נְבִיָא עַל כָּל עַמָא דְבֵית יְהוּדָה וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם לְמֵימָר׃ ג מִן תְּלַת עַשְׂרֵי שְׁנִין לְיֹאשִׁיָה בַּר אָמוֹן מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְעַד יוֹמָא הָדֵין דְנָן עַשְׂרִין וּתְלָת שְׁנִין הֲוָה פִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי וּמַלֵּלִית עִמְּכוֹן מְקַדֵּם וּמְמַלֵּל וְלָא קַבֵּילְתּוּן׃ ד וּשְׁלַח יְיָ לְוָתְכוֹן יָת כָּל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא מְקַדֵּם וּמְשַׁלַּח וְלָא קַבֵּילְתּוּן וְלָא אַרְכֵינְתּוּן יָת אוּדְנְכוֹן לְקַבָּלָא׃ ה לְמֵימָר תּוּבוּ כְעַן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָא וּמִבִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן וְתִיבוּ עַל אַרְעָא דִיהַב יְיָ לְכוֹן וְלַאֲבָהַתְכוֹן לְמִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא׃ ו וְלָא תְהָכוּן בָּתַר טַעֲוָת פַּלְחֵי כּוֹכְבַיָא לְמִפְלְחְהֶן וּלְמִסְגַּד לְהֶן וְלָא תַרְגְּזוּן קֳדָמַי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלָא אַבְאֵישׁ לְכוֹן׃ ז וְלָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ בְּדִיל דְלָא לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וּלְאַבְאָשָׁא לְכוֹן׃ ח בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת חֲלָף דְלָא קַבֵּילְתּוּן יָת פִּתְגָמָי׃ ט הָא אֲנָא שָׁלַח וַאֲדַבַּר יָת כָּל מַלְכְוָת צִפּוּנָא אֲמַר יְיָ וְלִנְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַבְדִּי וְאַיְתֵינוּן עַל אַרְעָא הָדָא וְעַל יָתְבָהָא וְעַל כָּל עַמְמַיָא הָאִלֵּין סְחוֹר סְחוֹר וַאֲגַמְרִינוּן וַאֲשַׁוֵּינוּן לְצָדוּ וּלְאִשְׁתְּמָמוּ וּלְחָרְבַת עָלָם׃ י וְאוֹבֵד מִנְּהוֹן קָל בִּיעוּ וְקָל חֶדְוָא וְקָל חַתְנִין קָל כַּלָּן קָל סִיעָן דִמְשַׁבְּחִין בִּנְהוֹר בּוּצִין׃ יא וּתְהֵי כָּל אַרְעָא הָדָא לְחָרְבָא לְצָדוּ וְיִפְלְחוּן עַמְמַיָא הָאִלֵּין יָת מַלְכָּא דְבָבֶל שַׁבְעִין שְׁנִין׃

רדק

(א) הדבר. על ירמיהו. כמו אל: היא השנה הראשונה לנבוכדנצר. והנה כתב בתחלת ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה אך נאמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים המליכו פרעה נס מלך נבוכדנצר ובא לירושלם ויצר עליה ובשנה הרביעית ליהויקים בתחלת השנה נתן ה' בידו את יהויקים והיא שנה ראשונה לנבוכדנצר: (ב) על כל עם יהודה. כמו אל: ואל כל יושבי ירושלם. עם יהודה מן הערים האחרות שבאו לירושלם ודברי ירמיהו אליהם ואל יושבי ירושל': (ג) זה שלש ועשרים שנה. יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה ובי"ג שנה למלכו התחלת נבואת ירמיהו נמצאת נתנבא בימי יאשיהו י"ט שנה ונבואה זו היתה בשנה הרביעית ליהויקים הנה הנה שלש ועשרים שנה: אשכים ודבר. שא"ף במקום ה"א השכם כי אותיות אהו"י מתחלפות ונכתבה יו"ד המשך שלא כמנהג עם הצר"י ברוב: (ה) למן עולם ועד עולם. מזמן רב נתנה לאבותיכם ועד עולם יתננה לכם ולבניכם אם תרצו ולמ"ד למן עולם לא באה על ענין הדבר אלא לאמתת ענין הדבר ומוסיף הענין ודומה וכמוהו למן היום אשר יצא מארץ מצרים למתי אעתיר לך והדומים להם: (ז) למען הכעיסוני. כתוב רצה לומר בעבור הכעיסוני וקרי הכעיסני למען הכעיס אותי עושים העכו"ם לא להנאה שיש להם בה: (ט) את כל משפחות צפון. ולמעלה בתחלת הספר אמר לכל משפחות ממלכות צפונה והנה פי' כי משפחות אומר על העם וממלכות אומר על ראשי הממלכות ולפי שאמר ונתנו איש כסאו זכר שם ממלכות: ואל נבוכדנצר מלך בבל עבדי. וטעם אל אל שולח לא אל ולקחתי או יהיה ואל במקום ואת כמו אספרה אל חק ה' וירדפו אל מדין. ועל כל הגוים האלה. הסמוכים לארץ ישראל או האלה על הגוים שהעתיד לזכר' בסמוך בפרשת כוס יין החמה: (י) קול רחים ואור. קול רחים שטוחנין הבלין לסעודת משתה וכן מדליקין נרות רבות בבית המשתה וי"ס קל ביען דמשבחין בנהור בוצין: כמנהגו

אשכים. ג' מ"ל בלישנא וסי' מן שלש עשרה שנה. ושלח אליכם את כל עבדי בתרא. מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים: לאמר ט' ר"פ בקריאה וסי' לאמר שובו נא איש מדרכו. לאמר לאסורים צאו. לאמר הן ישלח איש את אשתו. לאמר לא כי ארץ מצרים. לאמר לך אתן את ארץ כנען. וחברו דד"ה לאמר אל הכהנים. לאמר מתי יעבור החדש. לאמר אלהים עזבו: והבאתים ד' וסי' והביאותים אל הר קדשי. והביאותי' על הארץ הזאת. והביאתים אל אדמתם. אל המקום הזה. וכן דינן באתיהו' ישעיה ויחזקאל והביאותים כתיב מ"ל המ"ל. ירמיה והביאותים כתיב חסר וי"ו. עזרא והבאתים כתיב

מצודת ציון

(ג) אשכים. מלשון השכמה והוא ענין זריזות: (ו) ארע. מלשון רעה: (ח) יען. בעבור: (ט) והחרמתים. ענין הרג והכרתה כמו כי החרם תחרימם (דברים כ): לשמה. ענין תמהון: לשרקה. ענין השמעת קול בקבוץ שפתים ונעשה על דבר תמוה מאוד: ולחרבות. מלשון חורבן

רשי

בפורענותם: (א) בשנה הרביעית. שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו ושישתו כוס החמה כמו שאמור בענין קח את כוס וגו' וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יחתתם גזר דינם: (ג) שלש ועשרים. יאשיהו מלך שלשים ואחת לא מהם שתים עשרה שנה נשארו תשע עשרה וארבע של בנו הרי שלש ועשרים: אשכים ודבר. ל' הוה הייתי משכים ומדבר תמיד: (י) קול רחים. סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין לה סממנין לרפואה: אור נר. סימן משתה כך שנינו בסנהדרין

מצודת דוד

יהיו לחרפה כי כולם יחרפו אותם: ולמשל. יביאו משל מהפורעניות הבאה עליהם: לשנינה. יתמידו לספר מהצרות הבאות עליהם: ולקללה. המקלל יתלה הקללה בהם לומר תהיה כהיהודים המקוללים: (י) עד תומם. עד יכלו מעל האדמה וכו': כה (א) על ירמיהו. אל ירמיהו: ליהויקים. למלכות יהויקים: (ב) על כל עם. אל כל עם: (ג) ליאשיהו. למלכות יאשיהו: זה שלש ועשרים שנה. י"ט שנה בימי יאשיהו כי מלך ל"א שנים וד' בימי יהויקים הנה הרי כ"ג: היה דבר ה' אלי. דבר בי הנבואה: ואדבר. ואני דברתי אליכם הנבואה והייתי משכים ומדבר. ר"ל אף הייתי זריז לומר הנבואה אבל אתם לא שמעתם: (ד) ושלח ה'. ועוד שלח ה' שאר נביאים והיה משכים ומשלח בזריזות רב ואתם לא שמעתם: ולא וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ה) לאמר. ר"ל הלא כל הנבואות היו למוכחכם לאמר שובו נא כל איש מדרכו וכו' ובעבור זה תשבו על האדמה וגו': למן עולם. ר"ל מעת הנתינה עד עולם: (ו) במעשה ידיכם. באלילים העשוים במעשה ידיכם: ולא ארע לכם. לא אעשה עמכם רעה: (ז) ולא שמעתם. עם כי הדבר היה למוכחכם לא שמעתם לי: למען הכעסני. לא היה זה אלא למען הכעסני וכו' והכעסה תהיה באמת לרע לכם: (ט) כל משפחות צפון. ר"ל אעיר לבוא עכו"ם שומת מפאת צפון: עבדי. ר"ל עושה שליחותי בדבר זה: סביב. היושבים סביבות א"י: והחרמתים. אמית כולם אחרים ואשימם לתמהון ולהיות שורקין עליהם ועד זמן רב יהיו חרבים: (י) והאבדתי וכו'. ר"ל לא ישמע עוד קול ששון וכו': קול חתן. קול שמחת חתן: קול רחים. מגודל הרעה לא ימצאו תבואה לטחון ברחים: ואור נר. מחסרון האדם ישבו באפלה: (יא) הגוים האלה. היושבים סביבות ארץ ישראל

כמלאות

יב וְהָיָה כִמְלֹאות שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל־מֶלֶךְ־בָּבֶל וְעַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֶת־עֲוֺנָם וְעַל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתִּי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם׃ יג וְהֵבֵאוֹתִי (והבאתי ק׳) עַל־הָאָרֶץ הַהִיא אֶת־כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַכָּתוּב בַּסֵּפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר־נִבָּא יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־הַגּוֹיִם׃ יד כִּי עָבְדוּ־בָם גַּם־הֵמָּה גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים גְּדוֹלִים וְשִׁלַּמְתִּי לָהֶם כְּפָעֳלָם וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלַי קַח אֶת־כּוֹס הַיַּיִן הַחֵמָה הַזֹּאת מִיָּדִי וְהִשְׁקִיתָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם׃ טז וְשָׁתוּ וְהִתְגֹּעֲשׁוּ וְהִתְהֹלָלוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ בֵּינֹתָם׃ יז וָאֶקַּח אֶת־הַכּוֹס מִיַּד יְהוָה וָאַשְׁקֶה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ יח אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה וְאֶת־מְלָכֶיהָ אֶת־שָׂרֶיהָ לָתֵת אֹתָם לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה לִשְׁרֵקָה וְלִקְלָלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ יט אֶת־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־שָׂרָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ כ וְאֵת כָּל־הָעֶרֶב וְאֵת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ הָעוּץ וְאֵת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־עַזָּה וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֵת שְׁאֵרִית אַשְׁדּוֹד׃ כא אֶת־אֱדוֹם וְאֶת־מוֹאָב וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן׃ כב וְאֵת כָּל־מַלְכֵי־צֹר וְאֵת כָּל־מַלְכֵי צִידוֹן וְאֵת מַלְכֵי הָאִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיָּם׃ כג וְאֶת־דְּדָן וְאֶת־תֵּימָא וְאֶת־בּוּז וְאֵת כָּל־קְצוּצֵי פֵאָה׃ כד וְאֵת כָּל־מַלְכֵי עֲרָב וְאֵת כָּל־מַלְכֵי הָעֶרֶב הַשֹּׁכְנִים בַּמִּדְבָּר׃ כה וְאֵת ׀ כָּל־מַלְכֵי זִמְרִי וְאֵת כָּל־

יב ויהי כמשלם שבעין שנין אסער על מלכא דבבל ועל עמא ההוא אמר יי ית חוביהון ועל ארע כסדאי ואשוי יתיה לצדות עלם׃ יג ואיתי על ארעא ההיא ית כל פתגמיא דגזרית עלה ית כל דכתיב בספרא הדין דאתנבי ירמיה על כל עממיא׃ יד ארי פלחו בהון אף אינון עממין סגיאין ומלכין רברבין ואשלים להון כאעוריהון וכעובדי ידיהון׃ טו ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל לי קביל ית כסא דחמר לוטא הדין מן קדמי ותשקי יתיה ית כל עממיא דאנא שלח יתך עליהון׃ טז וישתון ויתרגשון ויטרפון מן קדם דקטלין בחרבא דאנא שלח ביניהון׃ יז וקבלית ית כסא מן קדם יי ואשקיתי ית כל עממיא דשלחני יי לותהון׃ יח ית ירושלם וית קרויא דבית יהודה וית מלכהא וית רברבהא למתן יתהון לחרבא לצדו לאשתממו וללוטא ביומא הדין׃ יט ית פרעה מלכא מצרים וית עבדוהי וית רברבוהי וית כל עמיה׃ כ וית כל מלכי סומכותה וית כל מלכי ארע עוץ וית כל מלכי ארע פלשתאי וית אשקלון וית עזה וית עקרון וית שארא דאשדוד׃ כא ית אדום וית מואב וית בני עמון׃ כב וית כל מלכי צור וית כל מלכי צידון וית כל מלכי ניסא די בעברא דימא׃ כג ית דדן וית תימא וית בוז וית כל מקפי פאתא׃ כד וית כל מלכי ערב וית כל מלכי ערבאי דשרן בשכונין במדברא׃ כה וית כל מלכי זמרי וית כל מלכי עילם וית

רשי

בסנהדרין: (יג) את כל הכתוב. על בבל: בספר הזה. בסופו: (יד) כי עבדו בם. כמו כי יעבדו בם בבני בבל: גם המה גוים רבים. מדי ופרס: (טו) כוס היין החימה. נבואת הפורענות: והשקיתה אותו. הנבא להם שלא תשוב עוד בשום תשובה: (טז) והתגעשו. ויתגעשון: והתהללו. לי הוללות ישתטו: (יח) כיום הזה. כאשר הם היום. לאחר החורבן כתב ירמיה ספרו: (כ) ואת כל הערב. כל סומכותא אשר ערבה פרעה ומשענתו עליהם לעזרה. הערב גרנפיא"ה בלע"ז: (כב) ואת מלכי האי. כל אלו שמנה ע"כ שכיני א"י הם: (כג) קצוצי פאה. המוקפים בקצה אותה הרוח: (כד) מלכי ערב. ערביא: ואת כל מלכי הערב. סומכוותא של ערביים: הסך

חסר יו"ד קדמא והנ"ו: במלאת ג׳ ב׳ חסר וא׳ מ"ל וסימ׳ ויהי במלאת הכלים ותאמר אל בנה דגישה. שלישי׳ באור תבעיר. כמלאות שבעים שנה. שנה מ"ל גדולים ו׳ מ"ל בקריאה וסי׳ גדולים הקרי לב. כי עבדו בם גם המה. כשם הגדלים אשר בארץ דד"ה. כי מרפא יניח חטאים גדולים. זבדיאל בן הגדלים. ויזבחו ביום ההוא: ואת ערי ז׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימן פ׳: לחרבה ולשמה ב׳ וסי׳ והיתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה. ואת מלכיה ואת שריה לתת אתם: את ד׳ ר"פ בסיפרא וסי׳ את ירושלם ואת ערי יהודה. ודבתריה פרעה מלך מצרים. את אדום ואת מואב. את דדן ואת תימא ואת בוז: תימא ה׳ וסי׳ נמסר בישעית סימן כ"א:

מצודת דוד

(יב) כמלאות. כאשר יהיה גמלא שבעים שנה: אפקוד. אזכור עליהם עוונם: ועל הגוי ההוא. זה בבל: (יג) בספר הזה. בסוף הספר: על כל הגוים. שהם יבואו ויחריבו את בבל עד היסוד בה: (יד) כי עבדו. עבר במקום עתיד ר"ל יעבדו בבבל: גם המה. רצה לומר כמו שעבד בבבל אחרים כן גם המה יעבדו בה וחוזר ומפרש גוים רבים וכו׳ הם יעבדו בבבל: להם. לבני בבל: (טו) את כוס היין החמה. המשיל חמת ה׳ וגזרת הפורעניות ליין המבלבל את המוח. והשקיתה. רצה לומר התנבא עליהם: (טז) והתגועשו והתהוללו. ינועו בתנועה חזקה וישתטו מאימת החרב אשר אשלח ביניהם: (יז) ואקח וכו׳. ר"ל קבלתי הנבואה ונבאתי להם: (יח) את ירושלים. חוזר למעלה שאמר והשקיתה וכו׳ את ירושלים וכו׳: ואת מלכיה. עם כי לא היה אלא מלך אחד אמר מלכיה כי גם בני המלך נקראו בשם מלכים: כיום הזה. כי ירמיה כתב ספרו אחר החורבן לזה אמר כיום הזה שהמה חרבים: (כ) כל הערב. עם המקובץ מעמים רבים כמו וגם ערב רב (שמות יב): ואת אשקלון וכו׳. הם ערי פלשתים: שארית אשדוד. יתכן שנחרבה עד לא בא ריג ונשאר בה שארית: (כב) האי. קצות האיים אשר בפאת הים: (כג) קצוצי פאה. השוכנים בקצות

רדק

(יב) כמלאת שבעים שנה. כי נבוכדנצר מלך מ"ה שנה והיאך ידענו זה שהרי אויל מרודך בנו מלך בשנת ל"ז לגלות המלך יהויכין כמו שכתוב בספר מלכים בסופו ובסוף זה הספר ויהויכין גלה בשנת ח׳ לנבוכדנצר הרי מ"ה ואויל מרודך מלך כ"ג שנה והיאך ידענו זה שהרי מצאנו לבלשצר בנו מלך ג׳ שנים נשארו כ"ג ביניהם והשלם לא שלמו לו לבלשצר כי בשנה השלישית נהרג הרי מ"ה וכ"ג הרי ס"ח ושתים לבלשצר הרי ע׳ לפיכך אמר כמלאת כי שלמים היו להם ע׳ שנה כי לא מת בלשצר עד שנה שלישית לו: לשממות עולם. שם מקובץ מן שממה והוא סמוך: (יג) את כל הכתוב בספר הזה. עם כל הכתוב. כלומר אביא על ארץ בבל את כל זה הדבר כמו שאביא על כל הגוים כל הכתוב בספר הזה אשר ניבא ירמיהו: (יד) כי עבדו בם גם המה. עבדו עבר במקום עתיד אמר יעבדו בכשדים גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ופרס: (טו) כי כה אמר. קח. והשקית. הכל במראה הנבואה: היין החמה. חסר הנסמך ומשפטו היין יין החמה וכמוהו העם המלחמה הספר המקנה והדומים להם: ושתו והתגועשו. התפעל מורכב עם פעל שלא נזכר פועלו וענינו ענין ותגעש ותרעש הארץ: (טז) והתהללו. ענין הוללות והוא התפעל מורכב עם פעל הדומה למרובע: (יז) ואקח. ואשקה. הכל במראה הנבואה: (יח) את ירושלם. היא שהחלה תחלה כי כל אלה הגוים נתן על ידי נבוכדנצר ושנה ראשונה שמלך והיא השנה הרביעית ליהויקים בא על ירושלם: ואת מלכיה. יהויקים ויהויכין וצדקיהו: את שריה. בלא וי"ו: לשרקה. בלא וי"ו: (כ) ואת כל הערב. עם מקובץ מעמים נתערבו יחד ופי"י סומכוותא לשון ערבות: ואת כל מלכי ארץ פלשתים. שאר ארץ פלשתים לבד הערים הנזכרות וכן כתוב בספר שמואל אחר שזכר הערים בענין עפולי הזהב אמר עוד מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ולא זכר הנה גת כי לישראל היתה כי דוד לקחה מיד פלשתים כמו שכתוב בדברי הימים ויקח את גת ואת בנותיה מיד פלשתים והיא מתג האמה הנזכרת בספר שמואל: ואת שארית אשדוד. נראה כי כשלכדה נבוכדנצר מלאה נחרבת מקצתה ע"י מלך מצרים או זולתו: (כב) ואת מלכי האי. אין בו כל בספר מוגה: (כג) קצוצי פאה. השוכנים בקצה העולם בפאתו כי הפאה הוא קץ הדבר וי"ת מקפי פאתה: (כד) ואת כל מלכי ערב. הם הערביים יושבי אהלים כמו שנאמר לא יהל שם ערבי: ואת כל מלכי הערב השוכנים במדבר. לפי שזכר למעלה ואת כל הערב כי"ש הנה כי אלה הם אחרים שהם שוכנים במדבר: (כה) ואת כל מלכי זמרי. אפשר כי זמרי

מצודת ציון

חורבן: (יב) כמלאות. ענין השלמה כמו ובמלאות ימי טהרה (ויקרא יב): אפקוד. ענין זכרון: (טז) והתגועשו. ענין תנועה חזקה כמו ותגעש ותרעש הארץ (תהלים יח): והתהוללו. מלשון הוללות ושטות כמו והתהוללו הרכב (נחום ב): בינותם. ביניהם. (כג) קצוצי. מלשון קצה: פאה. ענין עבר וצד: (כד) מלכי ערב. הם

מַלְכֵי עֵילָם וְאֵת כָּל־מַלְכֵי מָדָי׃ כו וְאֵת ׀ כָּל־מַלְכֵי הַצָּפוֹן הַקְּרֹבִים וְהָרְחֹקִים אִישׁ אֶל־אָחִיו וְאֵת כָּל־הַמַּמְלְכוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמֶלֶךְ שֵׁשַׁךְ יִשְׁתֶּה אַחֲרֵיהֶם׃ כז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ וּקְיוּ וְנִפְלוּ וְלֹא תָקוּמוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ בֵּינֵיכֶם׃ כח וְהָיָה כִּי יְמָאֲנוּ לָקַחַת־הַכּוֹס מִיָּדְךָ לִשְׁתּוֹת וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שָׁתוֹ תִשְׁתּוּ׃ כט כִּי הִנֵּה בָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלֶיהָ אָנֹכִי מֵחֵל לְהָרַע וְאַתֶּם הִנָּקֵה תִנָּקוּ לֹא תִנָּקוּ כִּי חֶרֶב אֲנִי קֹרֵא עַל־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ל וְאַתָּה תִּנָּבֵא אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם יְהוָה מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל־נָוֵהוּ הֵידָד כְּדֹרְכִים יַעֲנֶה אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ לא בָּא שָׁאוֹן עַד־קְצֵה הָאָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה בַּגּוֹיִם נִשְׁפָּט הוּא לְכָל־בָּשָׂר הָרְשָׁעִים נְתָנָם לַחֶרֶב נְאֻם־יְהוָה׃ לב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנֵּה רָעָה יֹצֵאת מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וְסַעַר גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃ לג וְהָיוּ חַלְלֵי יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ לד הֵילִילוּ הָרֹעִים וְזַעֲקוּ וְהִתְפַּלְּשׁוּ אַדִּירֵי הַצֹּאן כִּי־מָלְאוּ יְמֵיכֶם לִטְבוֹחַ וּתְפוֹצוֹתִיכֶם

כל מלכי מדי׃ כו וית כל מלכי צפונא דקריבין ודרחיקין גבר לאחוהי וית כל מלכות עממיא דעל אפי ארעא ומלכא דבבל ישתי בתריהון׃ כז ותימר להון כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל שתו ורוו ואשתגישו ונפלו ולא תקומון מן קדם דקטלין בחרבא דאנא שלח ביניכון׃ כח ויהי ארי יסרבון לקבלא כסא מן ידך למשתי ותימר להון כדנן אמר יי צבאות משתא תשתון׃ כט ארי הא בקרתא דאתקרי שמי עלה אנא משרי לאבאשא ואתון מדמן דמזכא תזכון לא תזכון ארי דקטלין בחרבא אנא מכלי על כל יתבי ארעא אמר יי צבאות׃ ל ואת תתנבי להון ית כל פתגמיא האלין ותימר להון יי ממרומא יכלי וממדור קודשיה ירים מימריה אכלאה יכלי דייתון בזוזין על ארע בית שכנתיה הא כנחתי מעצרא דמרימין קלהון כן ייתי ינוא לכל יתבי ארעא׃ לא מטא אתרגושא עד סיפי ארעא ארי דינא קדם יי בעממיא מתפרע הוא לכל בשרא רשיעיא דבהון מסרינון לקטלא אמר יי׃ לב כדנן אמר יי צבאות הא בישתא נפקא מעם לעם ועממין רברבין ייתון בגלי מסיפי ארעא׃ לג ויהון קטיליא רמן קדם יי ביומא ההוא מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא לא יסתפדון ולא יתכנשון ולא יתקברון לזיבל ומבדר על אפי ארעא יהון׃ לד אלילו מלכיא וצוחו וחופו רישיכון בקטמא תקיפי עמא ארי שלימו יומיכון לקטלא ותתבדרון ותפלון דהויתון

רדק

זמרי הוא זמרן מבני קטורה: (כו) הממלכות הארץ. בא הסמיכות עם ה"א הידיעה שלא כמנהג ברוב וכן בא כמהו הלשכות הקדש היותר הארג והדומים להם מעטים: ומלך ששך. מלך בבל וכן תרגם יונתן וששך הוא בבל באלפא ביתא דא"ת ב"ש: (כז) וקיו. כן דרך השותה לקיא אבל השכור אחר שיקיא ישוב מעט לדעתו ויקום אבל להם אמר ונפלו ולא תקומו: וקיו. פרשו קאה ובא היו"ד תמורת האל"ף: (ל) ממרו' ישאג. על דרך משל כאילו ישאג ויריס קולו ויבאו הגוים לקולו להחריב נוהו והוא בית המקדש: הידד כדרכים יענה. יצעק כמו הדורכים בגת שמרימין קול להזק עצמם ואיש את אחיו במלאכה ודבר הקול הוא הידד ובלע"ז דואידו: (לא) נשפט. כאילו נכנס במשפט עמהם שיענישם על רעתם ונתנם ביד מלך בבל: (לב) כה אמר ה׳: הפסוק שפרשה זו מענין שלפניה ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על חרבן בית ראשון ע"י נבוכדנצר או תהיה עתידה והוא הנכון ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על חרבן בית שני: (לד) הילילו הרועים. הרועים ואדירי הצאן הם מלכי הארץ: והתפלשו. התגוללו בעפר או באפר: לטבוח. שיהיו טובחים איש את רעהו: ותפוצותיכם. זאת המלה כאלו שלה

ותקומו ב׳ א׳ מ"ל וא׳ חסר וסי׳ ואתם תקמו מהאורב והורשתם. שכרו וקיו ונפלו ולא תקומו קדמא חסר: כה אמר ה׳ צבאות י"ו מיחדין בקריא׳ וסי׳ פקדתי את אשר עשה לך עמלק. אני לקחתיך מן הנויה דשמואל. וחברו דד"ה. עולל יעוללו בגפן. התבוננו וקראו בכה. אשבר דסיפרא. והיה כי ימאנו. מהבילים המה אתכם. הנה רעה יצאת. מיכה המרשתי. הנני אשלח בכם. עוד יהיה במקום. לאדום כה אמר ה׳ צבאות. הנני שובר את קשת. עשוקים בני ישראל. חומות בבל הרחבא. ומן ריש דחגי עד סוף תריסר דכוותהון במ"ב וסי׳ שבתי לירושלם ברחמים. רעה את צאן ההרגה: להרע ז׳ וסימניהון ולא נתן אלהים להרע עמדי. או נפש כי תשבע. חכמים המה להרע. אנכי מחל להרע. נשבע להרע ולא ימיר. וזממתי להרע: נשפט ה׳ קמץ וסי׳ בישעיה ריש סי׳ נ"ט ובריש סיפרא סוף סימן ב׳: מקצה הארץ ועד קצה הארץ ג׳ דסמיכי וסי׳ מאלהי העמים. והפיצך ה׳ בכל העמים. והיו חללי ה׳ ביום ההוא: לטבוח ד׳ ומ"ל בקריאה וסי׳ ואני ככבש אלוף יובל לטבוח כי מלאו ימיכם לטבוח אורידם ככרים לטבוח. לטבות ישרי דרך:

רשי

(כו) ששך. היא בבל בא"ת ב"ש: (כז) וקיו. כאדם ששותה יותר מדאי שמקיא: החרב. הסתגר של המלחמה: (כט) מחל. מתחיל: (ל) על נוהו. מתאבל על חורבן ביתו: הידד. ל׳ הוי שלועקין שומרי מלאכה כנגד בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי גתות רגילין בה: יענה. כל לשון ענייה לעקת קול רם הוא: (לא) נשפט. מתווכח כדין: (לב) מגוי אל גוי. שאש מכהכחן זה בזה: מירכתי. כתרגומו מסיפי: (לד) הילילו. ל׳ יללה: והתפלשו. התגלגלו באפר ווטרלייי"ר בלעז: ותפוצותיכם. הרי זה מקרא קצר כלוי ותפוצותיכם תקרבנה לבא

תולדות אהרן ממרום ישאג. ברכות ג (ברכות יג): הידד. ברכות נט

מצודת דוד

עם אומה מה: מלכי הצפון. הם הערביים: (כו) איש אל אחיו. כוס החמה ישתו זה אחר זה בסמוך לו ר"ל כולם ילקו זה אחר זה: ומלך ששך. הוא בבל בא"ת ב"ש וכן נקרא בסוף הספר: ישתה אחריהם. ר"ל הוא ילקה אחר כולם בסוף: (כז) שתו ושכרו. שתו יין החמה ותהיו שכורים ותקיאו ותפלו בארץ ולא תקימו כדרך השותה יין הרבה ור"ל קבלו עליכם עול השעבוד והנפל מפני חרב האויב: (כח) כי ימאנו וכו׳. ר"ל אם יתעלמו להנצל מן הפורעניות: שתו תשתו. ר"ל בע"כ תשתו: (כט) אשר נקרא שמי עליה. להיות נקראה עיר ה׳: אנכי מחל. אני מתחיל להביא הרעה ואתם תהיו נקיים מהרעה בתמי׳ הנה לא תנקו: (ל) ממרום ישאג. וכפל הדבר ואמר וממעון קדשו וכו׳ וחזר ופירש שהוא ישאג על נוהו ור"ל הוא קרא גזירת חורבן על ירושלים: הידד. כדרך דורכי היין המרימי׳ קול הידד לזרז וא"ז כן ירים קול על כל יושבי הארץ לגזור עליהם חורבן ואבדון: (לא) בא שאון. קול שאון המקום בא עד קצה הארץ ר"ל הגזירה היא על כולם: נשפט הוא. הוא יתווכח עם כל בשר והויכוח יהיה אשר יתן את הרשעים לחרב כי בזה יודיעם להם פשעם ותחשב לויכוח וכן כי באש ה׳ נשפט (ישעיה סו): (לב) הנה רעה יוצאת. הרע והאבדון תצא מעם בבל אל כל עם ועם: וסער גדול. המיית מלחמה יתעורר מסוף הארץ והוא בבל: (לג) חללי ה׳. ההרוגים בגזירת המקום: לא יספדו. על כי יהיו רבים לא יספיקו להספידם ולהכניסם במקום מיוחד או לקברם אבל יהיו מונחים על פני האדמה כמו הזבל: (לד) הילילו הרועים. למלכי יהודה ושריו יאמר הלילו וזעקו אתם מנהיגי העם ואתם אדירי הצאן ר"ל העם

מצודת ציון

(כו) איש אל אחיו. זה אחר זה כסמוך לו וכן ונפלתם איש אל אחיו (לעיל יג): (כז) וקיו. מל׳ הקאה והוא החזרת המאכל מן הגוף דרך הפה: (כח) ימאנו. מל׳ מיאון: (כט) מחל. מל׳ התחלה: (ל) ממרום. מהשמים הרמים: ישאג. ענין לעקה: וממעון. ענין מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו): נוהו. מדורו כמו ואת נוהו השמו (תהלים עט): הידד. המלה ההיא מיוחדת לקריאת דורכי היין לזרז עצמם וכן הידד השבתי (ישעיה טז): כדורכים. הם הנועדים ופוסעים על הענבים להוציא היין: יענה. ענין הרמת קול וכן וענו הלוים וכו׳ קול רם (דברים כז): (לא) שאון. ענין המיה: נשפט. ענין ויכוח: לכל בשר. לכל אדם: (לב) וסער׳ רוח סערה: יעור. מלשון התעוררות: (מירכתי. מסוף וכן ולירכתי המשכן (שמות כו): (לג) יאספו. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): לדומן. ענין זבל: (לד) הילילו. מל׳ יללה: והתפלשו. ענין הגלגול בעפר כמו עפר התפלשי (מיכה א). אדירי. עני׳ חוזק: מלאו. נשלמו וכן כמלאת ימי

ונפלתם ככלי חמדה: לה ואבד מנוס מן הרעים ופליטה מאדירי הצאן: לו קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן כי שדד יהוה את מרעיתם: לז ונדמו נאות השלום מפני חרון אף יהוה: לח עזב ככפיר סכו כי היתה ארצם לשמה מפני חרון היונה ומפני חרון אפו:

כו א בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה מאת יהוה לאמר: ב כה אמר יהוה עמד בחצר בית יהוה ודברת על כל ערי יהודה הבאים להשתחות בית יהוה את כל הדברים אשר צויתיך לדבר אליהם אל תגרע דבר: ג אולי ישמעו וישבו איש מדרכו הרעה ונחמתי אל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם מפני רע מעלליהם: ד ואמרת אליהם כה אמר יהוה אם לא תשמעו אלי ללכת בתורתי אשר נתתי לפניכם: ה לשמע על דברי עבדי הנבאים אשר אנכי שלח אליכם והשכם ושלח ולא שמעתם: ו ונתתי את הבית הזה כשלה ואת העיר הזאתה אתן לקללה לכל גויי הארץ: ז וישמעו הכהנים והנבאים וכל העם את ירמיהו מדבר את הדברים האלה בבית יהוה: ח ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר צוה יהוה לדבר אל כל העם ויתפשו אתו הכהנים והנביאים וכל העם לאמר מות תמות: ט מדוע נבית בשם יהוה לאמר כשלו יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב מאין יושב ויקהל כל העם

רגיגין כמני חמדתא: לה ויבד בית ערוקי מן מלכיא ושיזבא מתקיפי עמא: לו קל צוחת מלכיא ויללת תקיפי עמא ארי אבזיז יי ית עמהון: לז ויצדון מדורי שלמהון מקדם תקוף רוגזא דיי: לח גלא מלכא מכרכיה ארי הות ארעהון לצדו מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא ומן קדם תקוף רוגזיה: א בריש מלכות יהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הוה פתגמא הדין מן קדם יי למימר: ב כדנן אמר יי קום בדרת בית מקדשא דיי ותתנבי על כל קרויא דבית יהודה דעלין למסגד בבית מקדשא דיי ית כל פתגמיא דפקידתך לאתנבאה להון לא תמנע פתגם: ג מאים ישמעון ויתובון גבר מאורחיה בישא ואתיב מן בישתא דאנא חשיב למעבד להון מקדם בישות עובדיהון: ד ותימר להון כדנן אמר יי אם לא תקבלון למימרי למהך באוריתי דיהבית קדמיכון: ה לקבלא לפתגמי עבדי נביא דאנא שלח לותכון מקדם ומשלח ולא קבילתון: ו ואתן ית ביתא הדין כשלו וית קרתא הדא אתן ללוטא לכל עממי ארעא: ז ושמעו כהניא וספריא וכל עמא דירמיה מתנבי ית פתגמיא האלין בבית מקדשא דיי: ח והוה כד שיצי ירמיה לאתנבאה ית כל דפקיד יי למללא עם כל עמא ואחדו יתיה כהניא וספריא וכל עמא למימר מימת תמות: ט מדין אתנביתא בשמא דיי למימר כשלו יהי ביתא הדין וקרתא הדא תחרוב מבלי יתיב ואתכניש כל עמא על

רשי

לנא: ככלי חמדה. כלומר אם תאמרו חשובים אנחנו הרבה יש כלי חמדה של זכוכית נופלים ומשתברים ואובדים: (לז) ונדמו. ל' חורבה לשון הדמיה. ונדמה שם (לעיל ח): (לח) עזב ככפיר וגו'. גלה מלכה מכרכיה ככפיר העוזב את סוכו: היונה. משתכרת ביין כן ת"י. דבר אחר לשון אונאה: (א) בראשית ממלכות. פרשה זו התחונה קדמה לעליונה ארבע

מצודת דוד

אתם הגבורים שבעם התפלשו בעפר דרך צער ואבלות כי מלאו ימיכם להביא מקצתכם לטביחה גבא זמן תפוצותיכם להיות מקצתכם נפוצים בגולה: ונפלתם ככלי חמדה. ר"ל לא תהיה נפילתכם ככלי בזוי הנופל בארץ שאין היזק בנפילתו אלא היזק רב וקלון מתמיד יהיה לכם בהנפילה ההיא ככלי חמדה הנופל בארץ שההיזק רב במה שנפחת בנפילה: (לה) ואבד מנוס. לא יוכלו לברוח מיד האויב: פליטה. מלת ואבד משמשת בשתים לומר שיאבד פליטה ושארית מה מאדירי הצאן המה הגבורים: (לו) קול צעקת. ר"ל הנה נשמע קול צעקת וכו': כי שודד ה'. ר"ל מה' באה השדידה בגזירה: מרעיתם. מקום שהרועים רעו את הצאן והוא למשל על ירושלים: (לז) ונדמו. המדורות היושבות בשלום יהיו חרבים מפני חרון אף ה' שיחרה בהם: (לח) עזב ככפיר סוכו. כל מדור יהיה נעזב מבעליו ולא יזכר בו כמו כפיר אריות שאינו זוכר בסוכתו אחר שעזבה: חרון היונה. חרון האויב המאנה ואונס אותם לקחת ההון והוא בא מפני חרון אף ה' שחרה בם ולא במקרה: כו (ב) על כל ערי יהודה. אל כל יושבי ערי יהודה: אל תגרע דבר. אל תפחות מלדבר דבר אחד מכל הדברים: (ג) אולי ישמעו. אולי יקבלו הדברים וישובו כל איש מדרכו הרעה: ונחמתי אל הרעה. אז אנחם על הרעה: (ה) לשמוע על דברי. מוסב על המקרא שלפניו והוא כמו ולשמוע אל דברי וכו': והשכם ושלוח. ואני הייתי משכים ומשלח ועכ"ז לא שמעתם ר"ל א"כ תעשו כמו שעשיתם עד כה: (ו) ונתתי. אז אתן את הבית הזה להיות חרבה כמו שחרבה משכן שילה בימי עלי: אתן לקללה. שיהיו מקללים בה לומר שתהיה כירושלים: (ז) הכהנים. כהני הבעל: והנביאים. נביאי השקר: (ח) ויתפשו. אחזו בו לאמרו הנה נמית אותך: (ט) אל ירמיה. אל המקום שעמד

רדק

שלא כמנהג כי הפ"א בחולם והתי"ו בחיר"ק והנכון הפ"א בשור"ק והתי"ו בצר"י כי הוא מן תפוצה בשקל תבונה תמונה והקבוץ תפוצות בשקל תבונות תמונות תשובות ועם כנוי הנסתרים תפוצותיכם בשקל ומשובותיכם נשאר פעל ונאמר כי בא הפ"א בחולם לזווג התנועות כמו התומות יכסיומו ובא התי"ו בחיר"ק כמו אם לא שריתך לטוב שראוי שאריתך כמו שפירשנו: ונפלתם ככלי חמדה. אתם שהייתם ככלי חמדה בשלותכם עתה תפלו ותשברו ובת"י ותפלון דהויתון רגיגין כמני חמדתא: (לו) ויללת. בחיר"ק הוי"ו ונוח היו"ד לבן אשר ולבן נפתלי בשו"א הוי"ו וחיר"ק היו"ד: מרעיתם. לאן מרעיתם והם הנוים שהם מלכיהם ורועיהם: (לז) ונדמו. נכרתו כמו גם מדמן תדמי: נאות השלום. מקומות המרעה שהיו רועים בשלום והוא משל על עריהם ומדינותם: (לח) עזב ככפיר סכו. הראוי סכתו כי הנפרד סכה או יהיה הנפרד סוך בפלס עוז חוס יאמר ממנו סכו בשקל עזו אמר כמו שהכפיר עוזב סכו מפני שאינו מוצא שם טרפו כן עזב האל יתברך בית המקדש מפני שלא מצא שם רצונו וכיון שעזבו והסתיר פניו ממנו נחרב: כי היתה ארצם לשמה. כי טרם חרבן הבית היתה ארצם לשמה ועם כל זה מוסר לא לקחו ולא יכול להתאפק עוד ועזבו: מפני חרב היונה. חרון חרב היונה ר"ל חרב האויב האונסת אותם מן ולא יונו נשיאי עוד את עמי: ומפני חרון אפו. והחרב באה מפני חרון אפו ויונתן פי' היונה מן יין שתרגם מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא: (א) בראשית ממלכות. על דברי עבדי הנביאים. כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו והדומין לו: (ו) כשלה. כשלקחו פלשתים את הארון במלחמה אז חרב משכן שילה: (ט) מדוע נבית. בלא אל"ף כנעלי הה"א: כשלו יהיה הבית הזה. הראשון כתוב בה"א וזה בוי"ו ושניהם

סכו ג' בקריאה וסי' עזב ככפיר סכו כן כתיב. ויהי בשלם סוכו כן כתיב ויחמס כגן שכו שחת מועדו כן כתיב בשי"ן: בראשית ג' ר"פ וסי' בלשון תרגום אלהא מקיים צדקתא: כל לשון נחמה על במ"ז אל וסי' נמסר בש"ב סימן י': שמיעה על י"ב בליש' וסי' נמסר במ"ב סימן ב': ואת העיר ח' וסי' לעיל בסיפרא סוף סימן כ"ג: הנביאים ח' מ"ל בירמיה וסי' למן היום אשר. הנביאים יהיו לרוח. יוציאו את עצמות. ויתפשו אתו הכהנים. ויאמרו השרים וכל. ואלה דברי הספר. ואשלח אליכם בתראה. הנביאים אשר היו לפני. וכל שאר נביאים וכתובים חסר במ"א מ"ל וסי' וכל הנביאים

מצודת ציון

ימי טהרה (ויקרא יב): ותפוצותיכם. ענין פזור וכן כי נפץ העם (ש"א יג): (לה) מנוס. ענין בריחה: ופליטה. שארית וכן אל יהיה לה פליטה (לקמן נ): (לו) ויללת. מל' יללה: שודד. ענין עושק וגזל: מרעיתם. מל' מרעה: (לז) ונדמו. ענין חורבן וכריתה כמו גם מדמן תדומי (לקמן מח): נאות. מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג): (לח) ככפיר. כן יקרא ארי בחור: היונה. מלשון אונאה. ועניינו קחת הממון וכן העיר היונה (צפניה ג): (ב) תגרע. מלשון גרעון: (ג) ונחמתי. ענין ספוק המחשבה: (ח) ויתפשו. ענין האחיזה בחזקה כמו ותפשו בו אביו ואמו (דברים כא): (ט) תחרב. מל' חורבן: ויקהל

אֶל־יִרְמְיָהוּ בְּבֵית יְהוָה׃ י וַיִּשְׁמְעוּ ׀ שָׂרֵי יְהוּדָה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲלוּ מִבֵּית־הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ בְּפֶתַח שַׁעַר־יְהוָה הֶחָדָשׁ׃ יא וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים אֶל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר מִשְׁפַּט־מָוֶת לָאִישׁ הַזֶּה כִּי נִבָּא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם׃ יב וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר יְהוָה שְׁלָחַנִי לְהִנָּבֵא אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃ יג וְעַתָּה הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְשִׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיִנָּחֵם יְהוָה אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיכֶם׃ יד וַאֲנִי הִנְנִי בְיֶדְכֶם עֲשׂוּ־לִי כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר בְּעֵינֵיכֶם׃ טו אַךְ ׀ יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי אִם־מְמִתִים אַתֶּם אֹתִי כִּי־דָם נָקִי אַתֶּם נֹתְנִים עֲלֵיכֶם וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְאֶל־יֹשְׁבֶיהָ כִּי בֶאֱמֶת שְׁלָחַנִי יְהוָה עֲלֵיכֶם לְדַבֵּר בְּאָזְנֵיכֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ טז וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הַנְּבִיאִים אֵין־לָאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפַּט־מָוֶת כִּי בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ׃ יז וַיָּקֻמוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־קְהַל הָעָם לֵאמֹר׃ יח מִיכָה הַמּוֹרַשְׁתִּי הָיָה נִבָּא בִּימֵי חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־עַם יְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה־אָמַר ׀ יְהוָה צְבָאוֹת צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַם עִיִּים תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר׃ יט הֶהָמֵת הֱמִתֻהוּ חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה הֲלֹא יָרֵא אֶת־יְהוָה וַיְחַל אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר עֲלֵיהֶם וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה עַל־נַפְשׁוֹתֵינוּ׃ כ וְגַם־אִישׁ הָיָה מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם יְהוָה אוּרִיָּהוּ בֶּן־שְׁמַעְיָהוּ מִקִּרְיַת הַיְּעָרִים וַיִּנָּבֵא

ירמיה בבית מקדשא דיי: י ושמעו רברבי יהודה ית פתגמיא האלין וסליקו מבית מלכא לבית מקדשא דיי ותיבו במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה: יא ואמרו כהניא וספריא לרברביא ולכל עמא למימר חובת דין דקטול לגברא הדין ארי אתנבי על קרתא הדא כמה דשמעתון באודניכון: יב ואמר ירמיה לכל רברביא ולכל עמא למימר יי שלחני לאתנבאה על ביתא הדין ועל קרתא הדא ית כל פתגמיא דשמעתון: יג וכען אתקינו אורחתכון ועובדיכון וקבילו למימרא דיי אלהכון ויתוב יי מן בישתא דמליל עליכון: יד ואנא הא אנא מסיר בידכון עבידו לי כמה דתקין וכמה דכשר בעיניכון: טו ברם מידע תידעון ארי אם קטלין אתון יתי ארי דם זכאי אתון יהבין עליכון ועל קרתא הדא ועל יתבהא ארי בקשוט שלחני יי עליכון לאתנבאה קדמיכון ית כל פתגמיא האלין: טז ואמרו רברביא וכל עמא לכהניא ולספריא לית לגברא הדין חובת דין דקטול ארי בשמא דיי אלהנא מליל עמנא: יז וקמו גבריא מסבי ארעא ואמרו לכל קהלא דעמא למימר: יח מיכה דממרישא הוה מתנבי ביומי חזקיה מלך שבטא דבית יהודה ואמר לכל עמא דבית יהודה למימר כדנן אמר יי צבאות ציון חקל תתרדי וירושלם ליגרין תהי וטור בית מקדשא דיי לחישת חורשא: יט המקטל קטלוהי חזקיה מלך שבטא דבית יהודה וכל דבית יהודה הלא דחיל מן קדם יי וצלי קדם יי ותב יי מן בישתא דמליל עליהון ואנחנא גרמין לאיתאה בישתא רבתא על נפשתנא: כ ואף גברא הוה מתנבי בשמא דיי אוריה בר שמעיה מקרית יעריםואתנבי

רדק

שניהם חסרים: (י) בפתח שער ה' החדש. הוא שער המזרחית כמו שת"י במעלנא דתרעא בית מקדשא דה' מדינחאה. ופירשו רז"ל כי נקרא החדש כי שם חדשו סופרים את ההלכה ושבעה שמות נקראו לו ויתכן לפרש שחדשוהו או חדשו בו שום בנין לפיכך נקרא חדש: (יז) ויקומו אנשים מזקני הארץ. אלה הזקנים היו צדיקים וספרו זה הענין שהיה בימי יחזקיהו שנתנבא מיכה ציון שדה תחרש וכן כתוב בנבואת מיכה: (יט) הלא ירא את ה'. כמו שכתוב בדברי הימים ויכנע חזקיהו בגובה לבו וגו' ענו אותם העם שרצו להמית את ירמיהו: (כ) וגם איש היה מתנבא וגו'. כלומר מה עדות זו שאתם מעידים כי חזקיהו לא המיתו כשהיה מתנבא רעה הנה יהויקים מלך יהודה כמוהו ובזאת השנה הרג אוריהו לפי שהיה מתנבא רע כמו ירמיהו

מתנבאים לפניהם. ושמעו ו' בקריאה וסי' הקבצו ושמעו בני יעקב ב' בפסוק. האזינו ושמעו קולי ב' בפסוק: הטיבו דרכיכם ומעלליכם בתרא דירמיה. ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה ושמעו. בשם ה' אלהינו ג' דסמיכי בקריאה וסי' אין לאיש הזה משפט מות. כי כל העמים ילכו איש בשם. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו. ירושלם ה' מ"ל וסי' מיכה מורשתי. ואלה נולדו לו. ושם אמו יהועדן דד"ה אחר זה שלח. אשר הגלה מירושלים: שמעיהו ה' וסי' ואל שמעיהו הנלחמי. וגם איש היה מתנבא בשם ה': וירד בית המלך על. ויהי דבר האלהים אל דד"ה. ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו. וכל ושמעיהו דכוו' במ"א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם:

תולדות אהרן ציון שדה תחרש. (דמאי' כה קידושין סג):

רשי

ארבע שנים: (י) וישמעו שרי יהודה. שתפשו נביאי השקר והכהנים את ירמיהו: בפתח שער ה' החדש. אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וקצת כלי בית אלהינו עמו שברו חילו של נבוכדנצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וחדשו לכך נקרא חדש: (יח) מיכה המורשתי. דמן מרישה: עיים. גלים. (יט) ויחל. לי תפלה: ואנחנו עושים רעה גדולה. אם נהרוג אותו: (כ) וגם איש היה מתנבא. מי שאמר זו

מצודת דוד

שעמד שם ירמיה: (י) וישמעו. בעבור רגשת ההמון העם שמעו את הדברים האלה: בית ה'. אל בית ה': בפתח שער. ר"ל בחלל השער: החדש. יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין (ואולי זהו שבנה יותם כמ"ש הוא בנה את שער בית ה' העליון. מ"ב טו): (יא) משפט מות. כי חשדוהו שמלבו נבא הדבר ולכן אמרו שיש לו דין חיוב מיתה: אל העיר. על העיר: כאשר שמעתם. העם שמעו מפי ירמיה והשרים מפי המספרים: (יב) ה' שלחני. ולא מלבי אמרתי הדברים: (יג) ועתה. הואיל ומה' המה היטיבו ותקנו דרכיכם וכו' ואז ינחם ה' על הרעה וכו': (יד) כטוב וכו'. ר"ל כפי הנראה לכם: (טו) כי דם נקי. עון דם נקי: (טז) וכל העם. עם כי מתחלה היתה ידם עם הכהנים והנביאים עתה בשמעם דברי ירמיה שדבר בשליחות ה' חזרו בהם: כי בשם ה'. ולא אמר מלבו: (יז) ויאמרו וכו'. הביאו ראיה לפטור את ירמיה מן המיתה: (יח) שדה תחרש. ר"ל תהרס להיות שדה לזרוע בה: עיים תהיה. תהיה מלאה גלים כדרך הבתים החרבות מנפילת הקירות: לבמות יער. יהיה מלא מגלי אבנים דומה לבמות המצויים ביער: (יט) ההמת. וכי המית אותו חזקיה וכו' בעבור שנבא כזאת: הלא ירא. הלא המלך חזקיהו היה ירא את ה' והתפלל לפניו לבטל הגזירה ואז נחם ה' על הרעה וכו': ואנחנו. אבל אנחנו כשנמית אותו נעשה עוד רעה גדולה על נפשותינו ולא די שלא ינחם על הרעה אלא שיוסף עוד על הרעה: (כ) וגם איש היה מתנבא. אלה דברי הכהנים

מצודת ציון

ויקהל. ענין קבוץ כמו ויקהל משה (שמות לה): (יג) היטיבו. ענין תקון כמו מה תיטיבי דרכך (לעיל ב): (יח) עיים. ענין גלים ותלים כמו שמו את ירושלים לעיים (תהלים עט): לבמות. גבשושית גבוהות כי במה ענין גבהות כמו במתי עב (ישעיה יד): (יט) ויחל. ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): נכלתו

על־העיר הזאת ועל־הארץ הזאת ככל דברי ירמיהו: כא וישמע המלך־יהויקים וכל־גבוריו וכל־השרים את־דבריו ויבקש המלך המיתו וישמע אוריהו וירא ויברח ויבא מצרים: כב וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את־אלנתן בן־עכבור ואנשים אתו אל־מצרים: כג ויוציאו את־אוריהו ממצרים ויבאהו אל־המלך יהויקים ויכהו בחרב וישלך את־נבלתו אל־קברי בני העם: כד אך יד אחיקם בן־שפן היתה את־ירמיהו לבלתי תת־אתו ביד־העם להמיתו:

כז

א בראשית ממלכת יהויקם בן־יאושיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל־ירמיה מאת יהוה לאמר: ב כה־אמר יהוה אלי עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על־צוארך: ג ושלחתם אל־מלך אדום ואל־מלך מואב ואל־מלך בני עמון ואל־מלך צר ואל־מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלם אל־צדקיהו מלך יהודה: ד וצוית אתם אל־אדניהם לאמר כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל כה תאמרו אל־אדניכם: ה אנכי עשיתי את־הארץ את־האדם ואת־הבהמה אשר על־פני הארץ בכחי הגדול ובזרועי הנטויה ונתתיה לאשר ישר בעיני: ו ועתה אנכי נתתי את־כל־הארצות האלה ביד נבוכדנאצר מלך־בבל עבדי וגם את־חית השדה נתתי לו לעבדו: ז ועבדו אתו כל־הגוים ואת־בנו ואת־בן־בנו עד בא־עת ארצו גם־הוא ועבדו בו גוים רבים ומלכים גדלים: ח והיה הגוי והממלכה אשר לא־

תולדות אהרן בראשית ממלכת. סנהדרין קג ערכין יז עקדה שער עז: חית השדה. שבת קנ: והיה הגוי. מגלה יא:

על קרתא הדא ועל ארעא הדא ככל פתגמי ירמיה: כא ושמע מלכא יהויקים וכל גברוהי וכל רברביא ית פתגמוהי ובעא מלכא למקטליה ושמע אוריה ודחיל וערק ואתא למצרים: כב ושלח מלכא יהויקים גברין למצרים ית אלנתן בר עכבור וגברין עמיה למצרים: כג ואפיקו ית אוריה ממצרים ואיתיוהי לות מלכא יהויקים וקטליה בחרבא ורמא ית נבלתיה לקברי גלותא: כד ברם יד אחיקם בר שפן הות עם ירמיה בדיל דלא למסר יתיה בידא דעמא למקטליה: א בריש מלכות יהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הות פתגמא הדין עם ירמיה מן קדם יי למימר: ב כדנן אמר יי לי עביד לך חנקין ונירין ותתנינון על צורך: ג ותשלחינון לות מלכא דאדום ולות מלכא דמואב ולות מלכא דבני עמון ולות מלכא דצור ולות מלכא דצידון ביד אזגדיא דאתן לירושלם לות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה: ד ותפקיד יתהון לות רבונהון למימר כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כדנן תימרון לרבונכון: ה אנא במימרי עבדית ית ארעא ית אנשא וית בעירא דעל אפי ארעא בחילי רבא ובאדרעי מרממא ויהבתה לדכשר קדמי: ו וכען אנא יהבית ית כל מדינתא האלין ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל עבדי ואף ית חית ברא יהבית ליה למפלחיה: ז ויפלחון יתיה כל עממיא וית בריה וית בר בריה עד דימטי עדן תבר ארעיה אף הוא ויפלחון ביה עממין סגיאין ומלכין רברבין: ח ויהי עם ומלכו

רשי

א לא אמר זו עד כאן דברי צדיקים ועמדו רשעים שהיו שם ואמרו גם איש מתנבא וגו' כשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה כך מפורש בספרי: (א) בראשית ממלכת יהויקים. שלש שנים לפני שמלך נבוכדנצר נתנבא עליו שימלוך: (ב) מוסרות. הם רצועות העול שקורין קיינגלש: (ג) ושלחתם אל מלך אדום. בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשהו נבוכדנצר שליש על חמשה מלכים: מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו'. אלו חמשה מלכים נתן נבוכדנצר תחת ידו של צדקיהו: חמש עשרה שנה היו של צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו שסברם הימנו חנניה בן עזור: (ו) עבדי. שיעשה רצוני לפרע מאויבי: (ז) ואת בנו. אויל מרודך: ואת בן בנו. בלשאצר: עד בא עת ארצו. שיבואו דריוש

מצודת דוד

הכהנים והנביאים שאמרו מה זו עדות נראה הנה גם איש היה מתנבא בשם ה' ר"ל שהיה מוחזק לנביא ה': ויגבא. ר"ל שהיה מתנבא כדרכו בשם ה': (כא) ויבקש המלך המיתו. כי לא האמין לו שהוא דבר ה': וישמע אוריהו. אשר המלך חפץ להמיתו: (כג) וישלך. דרך בזיון השליך את נבלתו אל קברי בני העם ולא קברו בקבורת הנביאים כי חשבו למדבר סרה אשר לא צוה ה' וכאלו יאמרו הנה גם ירמיה כמוהו וראוי להמיתו כמוהו: (כד) אך יד אחיקם. כשמעם דברי הכהנים והנביאים לא אמרו עוד השרים דבר והעם חזרו להיות נמשכים אחר דעת הכהנים והנביאים ואך יד אחיקם היתה עם ירמיה לבלי למסרו ביד העם להמית אותו ובכח ידו גבר על כולם והצילו: כז (ג) ושלחתם וכו'. בימי יהויקים אמר לו כשימלוך צדקיהו ישלח המוסרות והמוטות אל המלכים האלה על ידי המלאכים הבאים אל צדקיהו. (ד) וצוית אותם. את המלאכים תצוה להגיד אל אדוניהם: (ה) אנכי עשיתי וכו'. ואם כן הכל שלי המה: ונתתיה. לכן בידי לתתה לאשר ישר בעיני: (ו) הארצות האלה. של המלכים אדוניכם: עבדי. ר"ל עושה שליחותי בדבר זה: את חית. אז"ל שרכב על ארי וקשר תנין בראשו: (ז) בנו. זה אויל מרודך: בן בנו. זה בלשאצר: עת ארצו. זמן חורבן ארצו בימי דריוש המדי: גם הוא. כמו שבא עת חורבן ארצות המלכים שהחריב נ"נ: (ח) אשר

רדק

ירמיהו גם ירמיהו יהרג: (כא) וירא. ביו"ד אותן ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב: (כב) אלנתן. מלה אחת היא: (א) בראשית ממלכת. נבואה זו נאמרה לירמיהו בשנה ראשונה למלכות יהויקים ואמר לו שאל כי כשימלוך צדקיהו אחר ממלכות יהויקים ויהויכין יעשה מוסרות ומטות וישלחם למלכים הנזכרים ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו ויצוה אותם אל המלכים אדוניהם שישלחו אותם אל צדקיהו ויאמרו להם כל הדברים הנזכרים בפרשה ויאמר להם ירמיה גם כן ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה כי נראה כי המלכים הנזכרים שלחו לצדקיהו שיסכים עמהם וימרדו כלם במלך בבל לפיכך צוה האל לירמיה שיאמר למלאכים האלה אחר שיכלו דברי אדוניהם ויאמר להם ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה ולכלם הביאו צואריכם בעול מלך בבל ורז"ל אמרו כי כשהמליכו מלך בבל השליטו על המלכים האלה ומה שנאמר לו נבואה זו בראשית ממלכת יהויקים והנבואה היתה עדין עד י"א שנה כדי שידע יהויקים שעתיד למלוך נבוכדנצר שלא יבטח יהויקים במלך מצרים שהמליכו: (ב) מוסרות ומוטות. רצועות וגידים שקושרים בהם העול על צואר הבהמה וי"ת חנקין ונירין: (ה) לאשר ישר בעיני. ישר פעל עבר הליו קמץ והליו פתח: (ו) עבדי. שיעשה רצוני בגוים: וגם את חית השדה נתתי לעבדו. ע"ד וחית השדה השלמה לך וי"ת כי בזמן שהיה בין החיות היו עובדות אותו במאכל שהיו מביאות לו וזה דרך דרש והוא בזמן שהיה אוכל כמו שאמר לו ועשבא כתורין לך יטעמון ויש דרש שרכב על ארי וקשר תנין בראשו: (ז) ואת בנו. אויל מרודך: ואת בן בנו

המיתו ג' בקריאה וסימניהון ויהי בדרך במלון ויפגשהו. ויבקש המלך המיתו. יסר בנך כי יש תקוה ואל: אל מצרים ב' וסימן והמדנים מכרו. בן עכבור ואנשים אתו: ויביאהו ז' וסי' ויאמר אדני בזק. ופלשתים לקחו את ארון האלהים. ויוציאו את אוריהו. וירכיבוהו עבדיו מת ממגדו. וישמעו אליו גוים. ויתנהו בסתר בחחים. ויבקש את אחזיהו וילכדהו: ג' פסוקים דמיין אית בהון אל ואל ואל ואל ואל וסי' ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב. אל תשמעו אל נביאכם ואל קוסמיכם. הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו: על פני הארץ ח' חסר כל וסי' נמסר בסדר בהעלתך את הנרות. ישר ג' פתחין בקריאה וסי' כאשר ישר בעיני היוצר לעשותו. ונתתיה לאשר ישר בעיני. ויאמר כל הקהל לעשות. וסי' בארמי פתרותא אתיחיבת לקהלא: אנכי נתתי ג' דסמיכי בקריאה וסימ' בסדר לך לך: ואת בני ב' וסי'

מצודת ציון

(כג) נבלתו. גם גוף אדם המת יקרא נבלה: (כד) יד. ענין כח והאמצות: (ב) מוסרות. רצועות שקושרין בו העול וכן ומוסרות ערוד (איוב לט). ומוטות. מלשון מוטה והם עצי העול: (ג) מלאכים. שלוחים: תפקוד

ירמיה כז

וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּ אֹתוֹ אֶת־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר אֶפְקֹד עַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־יְהוָה עַד־תֻּמִּי אֹתָם בְּיָדוֹ׃ ט וְאַתֶּם אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־נְבִיאֵיכֶם וְאֶל־קֹסְמֵיכֶם וְאֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם וְאֶל־עֹנְנֵיכֶם וְאֶל־כַּשָּׁפֵיכֶם אֲשֶׁר־הֵם אֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל׃ י כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם לְמַעַן הַרְחִיק אֶתְכֶם מֵעַל אַדְמַתְכֶם וְהִדַּחְתִּי אֶתְכֶם וַאֲבַדְתֶּם׃ יא וְהַגּוֹי אֲשֶׁר יָבִיא אֶת־צַוָּארוֹ בְּעֹל מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדוֹ וְהִנַּחְתִּיו עַל־אַדְמָתוֹ נְאֻם־יְהוָה וַעֲבָדָהּ וְיָשַׁב בָּהּ׃ יב וְאֶל־צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה דִּבַּרְתִּי כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר הָבִיאוּ אֶת־צַוְּארֵיכֶם בְּעֹל ׀ מֶלֶךְ בָּבֶל וְעִבְדוּ אֹתוֹ וְעַמּוֹ וִחְיוּ׃ יג לָמָּה תָמוּתוּ אַתָּה וְעַמֶּךָ בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל׃ יד וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי הַנְּבִאִים הָאֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעַבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל כִּי שֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם׃ טו כִּי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה וְהֵם נִבְּאִים בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר לְמַעַן הַדִּיחִי אֶתְכֶם וַאֲבַדְתֶּם אַתֶּם וְהַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים לָכֶם׃ טז וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־כָּל־הָעָם הַזֶּה דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי נְבִיאֵיכֶם הַנִּבְּאִים לָכֶם לֵאמֹר הִנֵּה כְלֵי בֵית־יְהוָה מוּשָׁבִים מִבָּבֶלָה עַתָּה מְהֵרָה כִּי שֶׁקֶר הֵמָּה נִבְּאִים לָכֶם׃ יז אַל־תִּשְׁמְעוּ אֲלֵיהֶם עִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ־בָּבֶל וִחְיוּ לָמָּה תִהְיֶה הָעִיר הַזֹּאת חָרְבָּה׃ יח וְאִם־נְבִאִים הֵם וְאִם־יֵשׁ דְּבַר־יְהוָה אִתָּם יִפְגְּעוּ־נָא בַּיהוָה צְבָאוֹת לְבִלְתִּי־בֹאוּ הַכֵּלִים ׀ הַנּוֹתָרִים בְּבֵית־יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה׃ יט כִּי כֹה

תרגום

דְלָא יִפְלְחוּן יָתֵיהּ יָת נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְיָת דְלָא יִתֵּן יָת צַוְרֵיהּ בְּנִיר מַלְכָּא דְבָבֶל בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא אַסְעַר עַל עַמָּא הַהוּא אֲמַר יְיָ עַד דְאֶמְסַר יַתְהוֹן בִּידֵיהּ׃ ט וְאַתּוּן לָא תְקַבְּלוּן מִן נְבִיֵיכוֹן דְשִׁקְרָא וּמִן קָסָמֵיכוֹן וּמִן חֶלְמֵי חֶלְמֵיכוֹן וּמִן עוֹנְנֵיכוֹן וּמִן חָרָשֵׁיכוֹן דְאִינוּן אָמְרִין לְכוֹן לְמֵימַר לָא תִפְלְחוּן יָת מַלְכָּא דְבָבֶל׃ י אֲרֵי שִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן בְּדִיל לְאַרְחָקָא יַתְכוֹן מֵעַל אַרְעֲכוֹן וְאֶטַּלְטֵיל יַתְכוֹן וְתֵיבְדוּן׃ יא וְעַמָּא דְיָעֵיל יָת צַוְרֵיהּ בְּנִיר מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִפְלְחִנֵּיהּ וְאַשְׁרֵינֵיהּ עַל אַרְעֵיהּ אֲמַר יְיָ וְיִפְלְחָהּ וְיִתֵּיב בַּהּ׃ יב וְעִם צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מַלֵּלִית יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימַר אָעִילוּ יָת צַוְרֵיכוֹן בְּנִיר מַלְכָּא דְבָבֶל וּפְלַחוּ יָתֵיהּ וְעַמֵּיהּ וְאִתְקַיָּימוּ׃ יג לְמָא תִתְקַטְלוּן אַתְּ וְעַמָּךְ בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ עַל עַמָּא דְלָא יִפְלַח יָת מַלְכָּא דְבָבֶל׃ יד וְלָא תְקַבְּלוּן לְפִתְגָמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא דְאָמְרִין לְכוֹן לְמֵימַר לָא תִפְלְחוּן יָת מַלְכָּא דְבָבֶל אֲרֵי שִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן׃ טו אֲרֵי לָא שְׁלַחְתִּינוּן אֲמַר יְיָ וְאִינוּן מִתְנַבַּן בִּשְׁמִי שִׁקְרָא בְּדִיל דְאֶטַּלְטֵיל יַתְכוֹן וְתֵיבְדוּן אַתּוּן וּנְבִיֵי שִׁקְרָא דְמִתְנַבַּן לְכוֹן׃ טז וּלְכַהֲנַיָּא וּלְכָל עַמָּא הָדֵין מַלֵּלִית לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא תְקַבְּלוּן לְפִתְגָמֵי נְבִיֵיכוֹן דְשִׁקְרָא דְמִתְנַבַּן לְכוֹן לְמֵימַר הָא מָנֵי בֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ מִתּוֹתְבִין מִבָּבֶל כְּעַן בִּפְרִיעַ אֲרֵי שִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן׃ יז לָא תְקַבְּלוּן מִנְּהוֹן פְּלַחוּ יָת מַלְכָּא דְבָבֶל וְאִתְקַיָּימוּ לְמָא תְהֵי קַרְתָּא הָדָא חֲרוּבָא׃ יח וְאִם מִתְנַבַּן אִינוּן וְאִם אִית פִּתְגָמָא דַיְיָ עִמְּהוֹן יִבְעוֹן כְּעַן בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת בְּדִיל דְלָא יֵיתוֹן מָנַיָּא דְאִשְׁתְּאָרוּ בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וּבֵית מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל׃ יט אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ

רש"י

דריוש המדי וכורש ויכרנו את בלשאצר: (יב) ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי וגו'. כל זה אמר ירמיה אל שלוחי המלכים: (טז) הנה כלי בית ה'. שגלו עם יכניה: המכונות

מצודת דוד

לא יעבדו אותו. אשר לא ירצה לעבדו ברצונו: ואת אשר וכו' אשר לא יקבל עליו מעצמו עול העבוד וכפל הדבר במ"ש אפקוד. אשגיח עליהם בהבאת חרב וכו': עד תומי. עד כלותי אותם ביד ריב: (ט) אל נביאיכם. הנביאים שלכם המנבאים לכם בשקר: ואל קוסמיכם. השואלים בקסם והוא מין כשוף: ואל חלומותיכם. המגידים עתידות על ידי שאלת חלום: ואל עוננכם. גם הוא ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח): ואל כשפיכם. העוסקים בשאר מיני כשוף: לא תעבדו. רצה לומר לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים: (י) למען הרחיק אתכם. ר"ל הם יועילו למען הרחיק וכו' כי כשתקבלו עליכם העבדות תשבו בארצכם ותעלו כמהם אבל כשתלחמו עמו ויגבר עליכם יוליך אתכם בשבי אל ארץ מרחוק: והדחתי. רצה נומר אני אסיר בעזרתו ואדיח אתכם ממקומכם ותהיו אבודים: (יא) והנחתיו. ישכון במנוחה על אדמתו: ועבדה. יעשה עבודת האדמה בחרישה וזריעה וישב בה ויאכל מלחמה: (יב) וחיו. תשארו חיים: (יג) אל הגוי. על הגוי: אשר לא יעבוד. אשר לא יקבל עליו מעצמו עול השעבוד: (יד) לא תעבדו. רצה לומר לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים: (טו) למען הדיחי אתכם. הם יועילו למען הדיחו אתכם בשבי והם תאבדו אתם והנביאים אבל כשתקבלו עליכם עול השעבוד תשבו בארצכם ותעלו המה: (טז) הנה כלי בית ה'. אשר הובאו לבבל עם גלות יכניה: מושבים. יהיו מושבים מבבל לירושלים: (יז) למה יהיה. כי כשלא תקבלו עול השעבוד יכבוש את העיר ויחריבה: (יח) יפגעו נא בה'. יתפללו עתה

רד"ק

בנו. בלשאצר: (ח) אותו את נבוכדנאצר. בא הידיעה אחר הכנוי שלא כמנהג ברוב אלא שפעמים בא כן כמו ותראהו את הילד ויביאה את תרומת ה' והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: עד תמי אותם בידו. בא יוצא אף על פי שבנינו עומד כי המקור כדמות השם: (ט) ואל חלמתיכם. פי' ואל חולמי חלומותיכם וכת"י ומן חלמי חלמיכון: ואל כשפיכם. שם תאר למכשפים: כשף. כשלם גנב: (יח) לבלתי באו הכלים. מגזרת פועל בשקל מה טובו אהליך יעקב כי אורו עיני והוא עבר במקום עתיד ואמר באו אל הכלים ואף על פי שאינם מבלתי הבאה כמו אפוד ירד בידו בכו כליהם ריקם: ובית מלך יהודה. כמו ובבית וכן"ת בבית השם שזכר עומדת במקום שנים: (יט) אל העמודים

ישור או שה אתו ואת בנו. ואת בנו ואת בן בנו. צוארו בצוארו ה' בקריאה וסי' וישם רבד הזהב על צוארו: והיה הגוי והממלכה. והגוי אשר יביא את צוארו התתן לסוס גבורה. בצוארו ילין עז: צדקיה ו' בקריאה וסימ' ויעש לו צדקיהו בן כנענה דמלכים. ואל צדקיהו מלך יהודה. ויהי בשנה ההיא בראשית ביד אלעשה בן שפן. אשר היה דבר ה' אל ירמיהו ובני יהויקים יכניה וא' וצדקיה ובן חכליה וצדקיה: הביא ג' וסי' בסדר מקץ: אל הגוי חד מן ו' זוגין מן ג' ג' חד אל וחד על וחד ועל וסי' נמסר במסר' רבתא בערך על: וחיו ז' וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' י"ח: ח' פסוקים ואם ואם וסי' נמסר בסדר בחקתי וביהושע סי' כ"ב: יהודה ובירושלם ג' דסמיכי בקריאה וסי' וגם את האבות ואת דיאשיה דמלכים. ואם נביאים הם ואם והצורים ישבו בה דעזרא: כה אמר ו' בטעם בסיפרא וסי' נמסר בסי' ז':

תולדות אהרן יפגעו נא בה'. (ברכות ז):

מצודת ציון

(ח) אפקוד. ענין השגחה: תומי. ענין כליון וכן עד תום כל הדור (דברים ב): והנחתיו. מל' מנוחה: (יח) יפגעו. ענין תפלה ובקשה כמו ואל תפגע בי (לעיל ז): נא. עתה

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֶל־הָעַמֻּדִים וְעַל־הַיָּם וְעַל־הַמְּכֹנוֹת וְעַל יֶתֶר הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בָּעִיר הַזֹּאת׃ כ אֲשֶׁר לֹא־לְקָחָם נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בַּגְלוֹתוֹ אֶת־יְכוֹנְיָה בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה וְאֵת כָּל־חֹרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ׃ כא כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בֵּית יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ׃ כב בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם נְאֻם־יְהוָה וְהַעֲלִיתִים וַהֲשִׁיבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃

כח א וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנַת הָרְבִעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלַי חֲנַנְיָה בֶן־עַזּוּר הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגִּבְעוֹן בְּבֵית יְהוָה לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל־הָעָם לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שָׁבַרְתִּי אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ג בְּעוֹד ׀ שְׁנָתַיִם יָמִים אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־כָּל־כְּלֵי בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְבִיאֵם בָּבֶל׃ ד וְאֶת־יְכָנְיָה בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־כָּל־גָּלוּת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה אֲנִי מֵשִׁיב אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה כִּי אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ה וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וּלְעֵינֵי כָל־הָעָם הָעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה׃ ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְהוָה יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית־יְהוָה וְכָל־הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל־

בשנה ק'

צְבָאוֹת עַל עַמּוּדַיָּא וְעַל יַמָּא וְעַל בְּסִיסַיָּא וְעַל שְׁאָר מָנַיָּא דְּאִשְׁתָּאֲרוּ בְּקַרְתָּא הָדָא׃ כ דְּלָא שְׁוִינוּן נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל כַּד אַגְלֵי יָת יְכָנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מִירוּשְׁלֵם לְבָבֶל וְיָת כָּל רַבְרְבֵי יְהוּדָה וִירוּשְׁלֵם׃ כא אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עַל מָנַיָּא דְּאִשְׁתָּאֲרוּ בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וּבֵית מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם׃ כב לְבָבֶל יִתּוּבְלוּן וְתַמָּן יְהוֹן עַד יוֹמָא דְיֵיעוֹל דָּכְרָנְהוֹן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְאַסֵּיקִינוּן וְאָתֵיבִינוּן לְאַתְרָא הָדֵין׃ א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא הַהִיא בְּרֵישׁ מַלְכוּת צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּשַׁתָּא רְבִיעֵתָא בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה אֲמַר לִי חֲנַנְיָה בַר עַזּוּר נְבִיָּא שִׁקְרָא דְּמִגִּבְעוֹן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ לְעֵינֵי כָהֲנַיָּא וְכָל עַמָּא לְמֵימַר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר תְּבָרִית יָת נִיר מַלְכָּא דְבָבֶל׃ ג בְּסוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין אֲנָא מְתִיב לְאַתְרָא הָדֵין יָת כָּל מָנֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ דִּשְׁבָא נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל מִן אַתְרָא הָדֵין וְאוֹבְלִינוּן לְבָבֶל׃ ד וְיָת יְכָנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיָת כָּל גָּלוּת יְהוּדָה דְּאִתְגְּלִיאוּ לְבָבֶל אֲנָא מְתִיב לְאַתְרָא הָדֵין אֲמַר יְיָ אֲרֵי אֶתְבַּר יָת נִיר מַלְכָּא דְבָבֶל׃ ה וַאֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא לַחֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא לְעֵינֵי כָהֲנַיָּא וּלְעֵינֵי כָל עַמָּא דְּקָיְמִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ ו וַאֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא אָמֵן כֵּן יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ יְקַיֵּים יְיָ יָת פִּתְגָּמָךְ דְּאִתְנַבֵּיתָא לַאֲתָבָא מָנֵי בֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְכָל גָּלוּתָא מִבָּבֶל

רשי

(יט) המכונות. ת"י בסיסיא כמו את הכיור ואת כנו (שמות לה): (כ) בגלותו. כמו בהגלותו: חורי. כמו שרי: (כב) עד יום פקדי אותם. בימי כורש כמו שמפורש בספר עזרא: (א) ויהי בשנה ההיא. כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכדנצר את צדקיהו על חמשת מלכים שהיה ירמיה אומר שנ"אותו ומשלח במוסרות והמוטות אל המלכים ביד מלאכיהם: בראשית ממלכת צדקיה. בתחלה שהשליטו על חמשת המלכים וא"א לומר בתחלת מלכותו שהרי נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכדנצר בבבל ושריה שר המנוחה עמו וכמו שנא' בסוף הספר והשליטו על המלכים: אמר אלי וגו'. אמרו רבותינו מי הטעה את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם (לקמן מט) ונבואה זו בסוף הספר נאמרה בראשית ממלכת צדקיהו כמו שמפורש שם ולפי שעילם סמוכה לבבל עמד הוא בשוק התחתון ודרש ודן קל וחומר ומה עילם שלא באה אלא לעזור את הכשדים וכו' כמה שהיא בסנהדרין: (ו) יעשה. פא"א בלעז: יקם. ל' תפלה (של"ם שיי"ן אלו ע"ד והביא"ו לבית הכל"א לא סדרי"ן הר"ב המחב"ר): אמן כן יעשה וגו'. בעלי אגדה אומרים כך אמר לו הלואי ויתקיימו דבריך אני משתכר ואתה נפסד אני כהן ואוכל קדשי שמים אם יעמוד הבית בבניינו ואתה גבעוני כדכתיב (כאן) אשר מגבעון ותהיה לי עבד חוטב עצים ושואב

מצודת דוד

עתה לה' לא על השבת הכלים אלא לבבל יובאו לבבל הכלים הנותרים מה שלא לקח כשגלה את יכניה: (יט) אל העמודים. על עמודי הנחשת ועל ים הנחשת וכו': (כ) בגלותו. בעת שגלה לבבל עם יכניה ואת כל שרי יהודה וירושלים: (כא) כי כה אמר ה' וכו'. בעבור שארכו הדברים באמרו אשר לא לקחם וכו' אמר שנית כי כה אמר ה' וכו' וכן דרך המקרא: (כב) עד יום פקדי אותם. עד הזמן שאזכור אני בהם והוא בימי כורש ואז אעלה אותם משם ואשיב אותם אל המקום הזה: כח (א) בראשית ממלכת צדקיה. שנה הראשונה למלכו: בשנה הרביעית. רצה לומר לשנות השמטה וא"כ היתה שנת השמטה בד' למלכו והוא מלך י"א שנים ואם כן כלו בשנת השמטה וכן אחז"ל שנחרב הבית במוצאי שביעית: (ב) שברתי את עול. ר"ל לא ימשול ולא יעבוד עוד באחרים: (ג) בעוד. בסוף שתי שנים. (ד) כי אשבור וכו'. ויצאו א"כ חפשי לארצם באין מוחה: (ו) ויאמר ירמיהו. בעבור שארכו הדברים באמרו לעיני הכהנים וכו' אמר שנית ויאמר ירמיה וכו': אמן. יאומן דבריך: יקם ה'

רדק

העמודים. כמו על או פי' בעברו כמו ויאמר אברהם אל שרה אשתו: (כ) בגלותו. כמו בהגלותו וכשנפלה הה"א להקל הקריאה נשארה תנועתה על בי"ת השמוש: חורי יהודה. גדולי יהודה כמו חוריה ואין שם מלוכ' יקראו ואריבה את החורים: (כב) עד יום פקדי. ע"י כרש מלך פרס שנתנה לששבצר הנשיא ליהודה והוא העלם עם הגולה: (א) ויהי בשנה ההיא. השנה שעשה המוסרות והמוטות אשר צוה בהם ונתן אחת מהן על צוארו וזה היה בראשית ממלכת צדקיהו: בשנת הרביעית. כן כתוב וקרי בשנה והענין אחד אלא שהכתוב נסמך אל המספר כמו בשנת ג' למלכו והקרי מוכר' כמשפטו. ומה שאמר בראשית ממלכת צדקיהו ואחר כן אמר בשנה הרביעית פירש בעל סדר עולם כי היא שנה רביעית למלכות צדקיהו שהלך להקביל פני מלך בבל ושריה שר המנוחה עמו כמו שכתוב בסוף זה הספר ושב לירושלם למלכותו לפיכך חשב אותה שנה ראשונה ראשית מלכותו לפיכך אמר בראשית ממלכת צדקיהו ויתכן לפרש בראשית ממלכת צדקיהו כמשמעו שנה ראשונה שמלך כמו שפירשנו ויהיה פירוש בשנת הרביעית רביעית לשני השבוע והוא מלך י"א שנה הנה כשהלמו למלכות צדקיהו ארבע שנים נשלם השבוע ונשארו ממלכותו ז' שנים והנה שבוע אחד וחרב הבית בסוף השבוע כמו שקבלו רז"ל כי כשחרב הבית מוצאי שביעית היתה ונכתב זה הספור הנה להודיע התחלת מלכות צדקיהו שבימיו היה החרבן לבסוף השבוע שישמטו ישראל מנחלתם לפי שלא שמטו בה שמיטה לפיכך כתב גם כן בחדש החמישי לרמוז כי בחדש החמישי יהיה החרבן וכל הספור הזה היה לצורך כמו שפירשנו: חנניה בן עזור הנבי'. נביא שקר היה: (ד) הבאים בבלה. שהיו באים: (ו) אמן כן יעשה ה'. פשוטו מבואר ויש דרש אמר לו ירמיה

בראשית ה' ג' מנהון ר"פ וסי' בראשית ברא אלהים. ממלכות יהויקים. ממלכת יהויקים בן יאשיה. הלין ג' ר"פ. וב' מנהון במציעתא פסוק וסי' אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא. בראשית ממלכ' צדקיה: ולעיני ד' וסי' לעיני פרעה ולעיני עבדיו דדם. את המדינית. אל חנניה הנביא לעיני הכהנים. לעיני חנמאל דודי ולעיני כל היהודים: יקם ג' וסי' אך יקם ה' את דברו. אמן כן יעשה ה'. יקם סערה:

תולדות אהרן בבלה יובאו. ברכות כד כתובות קיא: ממלכת צדקיה. סנהדרין קג: שברתי את עול. שם פט (סנהדרין ל): אמן. סוטה מא שבועות לו:

מצודת ציון

עתה: (יט) הים. עשוי הוא כעין גיגית כמ"ש במלכים: המכונות. מלשון כן ובסיס והיו מתחת לכיורות כמ"ש במלכים: (כ) בגלותו. כמו בהגלותו: חורי. כן יקראו השרים הגדולים וכן ואריבה את החורים (נחמיה ה) שהוא מלשון חיור ולובן וכאשר יקראו הפחותים חשוכים כמ"ש בל יתיצב לפני חשוכים (משלי כב): (כב) פקדי. ענין זכרון: (ג) בעוד. בסוף כמו בעוד שלשת ימים (בראשית מ): שנתים. שתי שנים: ימים כן

הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ ז אַךְ שְׁמַע־נָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָּל־הָעָם׃ ח הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנָּבְאוּ אֶל־אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמִלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבֶר׃ ט הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־שְׁלָחוֹ יְהוָה בֶּאֱמֶת׃ י וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ׃ יא וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים מֵעַל צַוַּאר כָּל־הַגּוֹיִם וַיֵּלֶךְ יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְדַרְכּוֹ׃ יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי שְׁבוֹר חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ יג הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־חֲנַנְיָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מוֹטֹת עֵץ שָׁבָרְתָּ וְעָשִׂיתָ תַחְתֵּיהֶן מֹטוֹת בַּרְזֶל׃ יד כִּי כֹה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹל בַּרְזֶל נָתַתִּי עַל־צַוַּאר כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לַעֲבֹד אֶת־נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדֻהוּ וְגַם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא שְׁמַע־נָא חֲנַנְיָה לֹא־שְׁלָחֲךָ יְהוָה וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת־הָעָם הַזֶּה עַל־שָׁקֶר׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְשַׁלֵּחֲךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת כִּי־סָרָה דִבַּרְתָּ אֶל־יְהוָה׃ יז וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנָּבִיא בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃

לְאַתְרָא הָדֵין׃ ז בְּרַם שְׁמַע כְּעַן פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל קֳדָמָךְ וְקֳדָם כָּל עַמָּא׃ ח נְבִיַּיָא דַּהֲווֹ קֳדָמַי וְקֳדָמָךְ מִן עָלְמָא וְאִתְנַבִּיאוּ עַל מְדִינָן סַגִּיאִין וְעַל מַלְכְוָן רַבְרְבָן לִקְרָבָא וּלְבִישָׁא וּלְמוֹתָא׃ ט נְבִיָּא דְּיִתְנַבֵּא לִשְׁלָמָא בְּמֵיתֵי פִּתְגַם נְבִיָּא יִתְיְדַע נְבִיָּא דְּשַׁלְחֵיהּ יְיָ בִּקְשׁוֹט׃ י וּנְסֵיב חֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא יָת נִירָא מֵעַל צְוַר יִרְמְיָה נְבִיָּא וְתַבְרֵיהּ׃ יא וַאֲמַר חֲנַנְיָה לְעֵינֵי כָל עַמָּא לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִתְבַּר יָת נִיר נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל בְּסוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין מֵעַל צְוַר כָּל עַמְמַיָּא וַאֲזַל יִרְמְיָה נְבִיָּא לְאוֹרְחֵיהּ׃ יב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה בָּתַר דְּתַבַּר חֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא יָת נִירָא מֵעַל צְוַר יִרְמְיָה נְבִיָּא לְמֵימָר׃ יג אֱזֵיל וְתֵימַר לַחֲנַנְיָה לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ נִירִין דְּאָע תְּבַרְתָּא וְתַעְבֵּיד חִלּוּפֵיהוֹן נִירִין דְּבַרְזֶל׃ יד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל נִיר דְּבַרְזֶל יְהָבִית עַל צְוַר כָּל עַמְמַיָּא הָאִלֵּין לְמִפְלַח יָת נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל וְיִפְלְחוּנֵיהּ וְאַף יָת חֵיוַת בָּרָא יְהָבִית לֵיהּ׃ טו וַאֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא לַחֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא שְׁמַע כְּעַן חֲנַנְיָה לָא שַׁלְחָךְ יְיָ וְאַתְּ אַרְחֵיצְתָּא יָת עַמָּא הָדֵין עַל שִׁקְרָא׃ טז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְגַלֵּיךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא בְּשַׁתָּא הָדָא אַתְּ מָאִית וּלְשַׁתָּא אוֹחֲרַנְתָּא אַתְּ מִתְקְבַר אֲרֵי סַטְיָא מַלֵּילְתָּא קֳדָם יְיָ׃ יז וּמִית חֲנַנְיָה נְבִיָּא שִׁקְרָא בְּשַׁתָּא הַהִיא וְאִתְקְבַר בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה׃

רשי

ושואב מים (ומורה צדק שלא פי' נקים ליה משום רבותינו שלמדו מכאן כל המתגרה ברשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו שכן ירמיה בן שלמיה בן חנניה תפשו לנביא והביאו לבית הכלא) : (ז) אך שמע נא וגו' . עד הנביא אשר ינבא לשלום . אמר אני מתנבא פורענות אם לא יבוא איני שקרן שהקב"ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו' בבא דבר הנביא יודע וגו' אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו' (במדבר כג) כך דרש רבי תנחומא : (יד) את חית השדה נתתי לו . שרכב על ארי וקשר תנין ברתקו : (טז) השנה אתה מת . ובשנה הבאה תקבר : (יז) בשנה ההיא בחדש השביעי . והלא אין חדש השביעי מן השנה אלא מת ערב ר"ה וצוה לבניו שיקברוהו לאחר ר"ה ולא קודם ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי

מצודת דוד

ה' . מי יתן ויקם ה' וכו' וכפל הדבר במ"ש : אשר נבאת . אמר לפי דבריו שאמר שנבואה דבר אבל האמת היה שבדא מלבו : (ז) אך שמע נא . ר"ל מה שאמרתי אמן וכו' הוא בעבור כי גם אני מתאוה שכן יהיה, כי טוב הוא אך עתה שמע דברי שאין מקום להאמין לך יותר ממני על שאתה מתנבא לטובה ואני לרעה : באזניך ובאזני כל העם . כאומר לא בסתר אדבר כי אם בפניך ובפני כולם : (ח) הנביאים וכו' . רצה לומר והנו דברי הנה הנביאים אשר נבאו מעולם לרעה כמוני היום : אל ארצות . על ארצות : (ט) הנביא . ר"ל הנה הנביא אשר סתר דבריהם ונבא לשלום כמוך היום : בבוא דבר הנביא . בעת בוא דבר הנביא המתנבא לשלום אז יהיה נודע נבואת הנביא ההוא אשר שלחו ה' באמת אבל לא האמינו לו מיד על כי ניבא לטובה וכן אין מקום להאמין לך יותר ממני : (י) את המוטה . מן המוטות שנתן על צוארו כדבר ה' כמ"ש למעלה ויתכן שעדיין לא שלחם אל המלכים האמורים למעלה או שנשאר אחת על צוארו כנגד מלך יהודה ואותה לקח חנניה: וישברהו . שבר השבר שהיה במוטה ולכן אמר בלשון זכר: (יא) וילך וכו'. כי פחד ממנו להשיב לו דבר מעצמו : (יג) מוטות עץ שברת. כי באמרו ככה אשבור וכו' מעל צואר כל הגוים הרי הוא כאלו שבר כל המוטות : ועשית. אתה תעשה במקומן מוטות ברזל החזקים מן העץ ר"ל על ידי השבירה והכחשת דבר ה' יוגדל הקצף ויחזק עולו עוד יותר : (טו) על שקר. על הבטחת שקר : (טז) לכן. הואיל ונבאת בשקר לכן אגרשך מעל פני האדמה השנה הזאת תמות : אל ה'. כמו על ה' ר"ל דברת בעבור ה' דבר המוסר ממנו מה שלא אמרה : (יז) בחדש השביעי. ארז"ל שמת ער"ה וצוה לבניו שיקברוהו אחר ראש השנה והיא בשנה האחרת והעלימו יום מיתתו כדי לעשות נבואת ירמיה שקר :

רדק

ירמיהו אם יהיה כמו שאתה אומר אני רואה בזה כי אני נשכר ואתה נפסד אני נשכר שאני כהן ואוכל מקדשי שמים אם ישאר הבית בבנינו ואתה תהיה נפסד שאתה גבעוני כמו שנאמר בגבעון ואתה הוטב לי עצים ושואב לי מים ודרך פשוטו ישראל היה ומגבעון היה כי לא ישבו בה גבעונים מעת שנפלה בנחלת בנימן : (ז) אך שמע נא . הענין הזה שאמר לו כי בהבטחת הטובה יבחן הנביא כי אם יבטיח טובה ולא תבא ידוע שהוא נביא שקר כי כל דבר טוב שיבטיח האל אפילו על תנאי הוא בא אבל בהאמת תסור ממנו הטובה ההיא אם יחטא כמו שאמר ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני ונחמתי על הטובה אמנם על כל פנים תהיה הטובה ותבא אבל אם יתנבא לרעה ולא תבא כלל לא יודע בזה שהוא נביא שקר שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה כשעשו תשובה כמו שעשה באנשי נינוה: (י) את המוטה מעל צואר ירמיהו הנביא וישברהו . טעם וישברהו על העול שהוא נתק המוטה מעל צואר ירמיהו ושבר העול שהיה נקשר במוטה : (יג) ועשית תחתיהן מוטות ברזל אמר האל לירמיה אמור לחנניה מוטות עץ שברת ואתה תעשה תחתיהן מוטות ברזל כשתאמר לו זה הדבר מוטות עץ שברת ותאמר לו עוד כי כה אמר ה' אלהי ישראל וגומר אל השם צבאות אלהי ישראל כנגד מה שאמר הוא בזה הלשון הוא אמר לו כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל שברתי את עול מלך בבל ואמה שאמר מוטות עץ ואחנהו פירשנו מוטות רצועות כן הוא כי המוטות רצועות או גידים שקושרים בהם העול והעול מעץ לפיכך כמך המוטות אל עץ וכן מוטות ברזל אין אומר שהמוטות יהיו מברזל אלא העול יהיה מברזל והמוטות רצועות או גידים שקושרים אותו בהם : (טז) מעל פני האדמה . ר"ל שיקבר בתוכה והנה הוא משולח מעל פניה : (יז) בשנה ההיא בחדש השביעי . פירשו רז"ל ואמרו בחדש השביעי שנה אחרת היתה והא

הנביאים ח' מ"ל בסיפר' וסי' נמסר בסימן כ"ו : למלחמה ב' רפין וסי' אם לשלום יצאו תפשום . ועל ממלכות גדולות : הנביא ב' ר"פ וסי' הנביא אשר אתו חלום . אשר ינבא לשלום : וישברהו ב' וסימן ויתנהו ה' לאריה . ויקח חנניה הנביא את המוטה : הלוך ו' מ"ל בסיפרא וסימ' וקנית לך אזור פשתים . הלוך ואמרת אל חנניה וגו' מטות עץ שברת . הלוך להרגיעו ישראל . הלוך אל בית הרכבים . לעבד מלך הכושי . הלוך ובכו : נבכדנאצר י' חסר וי"ו וסי' וחילופ שאר נביאים נמסר במסרה רבתא בערך נב : ואלה דברי ב' וסימ' ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה . ואלה דברי דוד : אל יתר ב' וסי' אל יתר חתנו . ואלה דברי הספר. ותרין על יתר וסי' כוננו וזאם על יתר. ומשלם על יתר :

מצודת ציון

כן נקרא השנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) וכפל הדבר בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (י) המוטה. עץ העול : (יג) תחתיהן. במקומן : (טז) משלחך. מגרשך וכן וישלחם ביד פשעם (איוב ח)

ירמיה כט

כט א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׁלַח יִרְמְיָה הַנָּבִיא מִירוּשָׁלָםִ אֶל־יֶתֶר זִקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הַנְּבִיאִים וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה׃ ב אַחֲרֵי צֵאת יְכָנְיָה־הַמֶּלֶךְ וְהַגְּבִירָה וְהַסָּרִיסִים שָׂרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַםִ וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלָםִ׃ ג בְּיַד אֶלְעָשָׂה בֶן־שָׁפָן וּגְמַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר שָׁלַח צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה לֵאמֹר׃ ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה׃ ה בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פִּרְיָן׃ ו קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים וְתֵלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ׃ ז וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָהּ אֶל־יְהוָה כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שָׁלוֹם׃ ח כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־בְּקִרְבְּכֶם וְקֹסְמֵיכֶם וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַחְלְמִים׃ ט כִּי בְשֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה׃ י כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כִּי לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת־דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ יא כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה׃ יב וּקְרָאתֶם אֹתִי וַהֲלַכְתֶּם

(מסורה: ב' דוד; ג' בתרי; ל' ועטוי התנון; ה' וכל עזרא; מ"פ ב' כסיס; כ"ש; ו' ב' ויהלו; דכותיס; הול כשדים; ו' בטעם בסיפרא; כ"ש; ל'. ג'; ג'; ו'; ג' ומ"ל; ג' ומ"ל; ג' ג' בסיפרא; ו' בטעם בסיפרא; י"ג; ג'; ל' חס' ס"ח ב' חסר; ג' ר"פ)

תרגום

א וְאִלֵּין פִּתְגָמֵי סִפְרָא דִשְׁלַח יִרְמְיָה נְבִיָּא מִירוּשְׁלֶם לְוָת שְׁאָר סָבֵי גָלוּתָא וּלְוָת כָּהֲנַיָּא וּלְוָת סָפְרַיָּא וּלְוָת כָּל עַמָּא דְאַגְלֵי נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשְׁלֶם לְבָבֶל׃ ב בָּתַר דִּנְפַק יְכָנְיָה מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא וְרַבְרְבַיָּא רַבְרְבֵי יְהוּדָה וִירוּשְׁלֶם וְאוּמָּנַיָּא וְתָרְעַיָּא מִירוּשְׁלֶם׃ ג בְּיַד אֶלְעָשָׂה בַּר שָׁפָן וּגְמַרְיָה בַּר חִלְקִיָּה דִּשְׁלַח צִדְקִיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְוָת נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל לְבָבֶל לְמֵימָר׃ ד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְכָל גָּלוּתָא דְאַגְלֵיתִי מִירוּשְׁלֶם לְבָבֶל׃ ה בְּנוּ בָתִּין וְתִיבוּ וּצְוּבוּ גִנִּין וְאֱכוּלוּ יָת אִבֵּיהֶן׃ ו סַבוּ נְשִׁין וְאוֹלִידוּ בְּנִין וּבְנָן וְסַבוּ לִבְנֵיכוֹן נְשִׁין וְיָת בְּנָתֵיכוֹן הָבוּ לְגֻבְרַיָּא וְיֵלִידָת בְּנִין וּבְנָן וּסְגוּ תַמָּן וְלָא תִּזְעֲרוּן׃ ז וְתִבְעוּ יָת שְׁלָם קַרְתָּא דְאַגְלֵיתִי יַתְכוֹן לְתַמָּן וְצַלּוּ עֲלַהּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי בִשְׁלָמַהּ יְהֵי לְכוֹן שְׁלָם׃ ח אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יַטְעוּן לְכוֹן נְבִיאֵיכוֹן דְּשִׁקְרָא דְבֵינֵיכוֹן וְקָסְמֵיכוֹן וְלָא תְקַבְּלוּן מִן חֶלְמֵי חֶלְמֵיכוֹן דְאַתּוּן מַחֶלְמִין׃ ט אֲרֵי בְשִׁקְרָא אִינוּן מִתְנַבַּן לְכוֹן בִּשְׁמִי לָא שְׁלַחְתִּינוּן אֲמַר יְיָ׃ י אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֲרֵי לְפוּם מִשְׁלַם לְבָבֶל שַׁבְעִין שְׁנִין יֵיעוֹל דָּכְרָנְכוֹן קֳדָמַי וַאֲקֵים עֲלֵיכוֹן יָת פִּתְגָמֵי תָקְנָא לְאָתָבָא יַתְכוֹן לְאַתְרָא הָדֵין׃ יא אֲרֵי קֳדָמַי גְלֵין יָת מַחְשַׁבְתָּא דִי אֲנָא מְחַשֵּׁב עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ מַחְשֶׁבֶת שְׁלָמָא וְלָא לְבִישָׁא לְמִתַּן לְכוֹן סוֹף וְסִבּוּר׃ יב וְתִצְלוֹן קֳדָמַי וַאֲקַבֵּיל צְלוֹתְכוֹן וְתִבְעוּן מִן קֳדָמַי וְאַעְבֵּיד

רש"י

כדי לעשות נבואת ירמיה שקר: (ב) והגבירה. אם המלך: (ח) ישיאו. ל' הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (יב) וקראתם אותי והלכתם. בדרכי והרי זה מקרא קצר: אל

מצודת דוד

כט (א) אל יתר וכו'. על אותן שבירושלים: (ב) אחרי צאת וכו'. שהגלה אחר שיצא יכניהו וכו' להיות נמסרים ביד נ"נ כמ"ש במלכים: והגבירה. המלכה והיא אם המלך כי היא יצאה עמו כמ"ש שם: והסריסים. וחזר ופירש שרי יהודה וירושלים: והחרש והמסגר. הם האומנים ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם כן ת"י: (ג) ביד אלעשה. ר"ל הספר ההוא שלח ביד אלעשה וכו': בבלה. לבבל: לאמר. דברי הספר היו לאמר את האמור למטה: (ה) ושבו. ותשבו בהם כי לא תצאו מבבל בזמן קרוב: (ו) והולידו. עד לא תצאו משם: ורבו שם. ר"ל קחו נשים למען תרבו שם וכפל הדבר במ"ש: ואל תמעטו. ר"ל אל תמנעו לקחת נשים לבל תמעטו כי כשימותו הם ולא ישארו בנים במקומם ימעטו א"כ במספר: (ז) ודרשו. בקשו את שלום העיר וגו': כי בשלומה. כשיהיה בה שלום יהיה גם לכם שלום כמאמ' חכמינו ז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות: (ח) אל ישיאו וכו'. נביאי השקר והקוסמים אשר בקרבכם אל יפתו אתכם במה שאומרים שמהר תשובו לירושלים בהפך מדברי וקצר בדבר המובן מעצמו. חלומותיכם. שאומרים לכם מה שראו בחלום: אשר אתם מחלמים. רצה לומר שאתם שואלים מהם שהם ישאלו שאלת חלום: (ט) כי בשקר. מה שאומרים בשמי הוא שקר כי לא שלחתים: (י) כי לפי מלאת לבבל ע' שנה. כאשר יושלם לבבל ע' שנה מהתחלת התפשטותה על ישראל מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה והיא היתה בשניה למלכות נ"נ והוא מלך מ"ה שנים א"כ נשארו עוד משנותיו מ"ד שנים וימי אויל מרודך בנו כ"ג שנים אלא שנבלעה שנה אחת בימי מלכות אביו כי עלתה לזה ולזה הרי אם כן ס"ז שנים וימי בלשאצר בנו ג' שנים הרי שבעים שנה חסר אחת א"כ בשנת אחת לדריוש מלאו שבעים שנה ומיד כשמת דריוש ומלך כורש בשנה הראשונה היתה הפקידה ושבו לארצם וכמ"ש בדניאל: אפקוד אתכם. אז אזכור בכם ואז אקיים עליכם את ד ri הטוב וכו' אבל לא קודם הזמן הזה כדברי הנביאים המשקרים: (יא) כי אנכי ידעתי. אשר אנכי ידעתי את המחשבות וכו' שהמה לשלום ולא לרעה ר"ל מה שתתעכבו בגולה שבעים שנה לכם לטובה כי אז יכנע לבבכם הערל וזהו יהיה סבה לתת לכם אחרית טוב ותקוה טובה אחר שתשובו הנה: (יב) וקראתם אותי. ר"ל

רד"ק

ולא אמרת כן אלא מלמד שמת בערב ראש השנה וגזר את בניו ובני ביתו שיעלימוהו אחר ר"ה כדי לעשות נבוא' ירמיהו שקר וכן ת"י ומית חנניה נביא שקר בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעא' ומה שתרגם גם כן השנה ההיא מת בשתא הדא את מית ולשתא אחרניתא את מתקבר פירוש הוא שפירש כי כן כוונת ירמיהו לא שאמר לו כן בפירוש שאם כן לא היתה נבואתו מוכחשת בזה ולפי הפשט אין צריך לכל זה כי הוא לא אמר לו השנה הזאת אתה מת אלא השנה ור"ל תוך שנה לנבואה זו וכן אמרו רז"ל לענין נדרים המודר הנאה מחבירו לשנה מונה י"ב חדשים מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא בכ"ט באלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה: (ב) והגבירה. היא אם המלך: והסריסים. כתרגומו רברביא: (ג) אלעשה. מלה אחת: (ז) כי בשלומה יהיה לכם שלום. כל זמן שתמשך הגלות כי כשיהיה בבל היה להם יותר שלום שילאו מהגלות: (ח) מחלמים. משפטו מחלימים כי הוא מבנין הפעל וכן הם מעזרים אותם כמו מעזירים ופי' אשר אתם מחלימים שאתם גורמים שיהיו הם חולמים שאם לא הייתם אתם שומעים אל חלומותיהם לא היו חולמים אם כן אתם מחלימים אותם לפיכך אמר חלומותיכם כי שלכם הם החלומות שהם חולמים: (י) כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם. וע' שנה למלכות בבל כתבנו למעלה השבוהם. אפקוד שהעיר את רוח כרש מלך פרס כמו שכתוב והפקידה היתה לשבעים שנה למלכות בבל אבל בנין הבית לא היה אלא עד מלאת לחרבות ירושלם שבעים שנה שהוא בגלות לדקיהו: (יא) אחרית ותקוה. אחרית טובה כמו שאתם מקוים: והלכתם

מסורה

כה אמר ג' בטעם בסיפרא וסימ' נמסר בסיפרא סימן ו': בבלה כ"ט וסי' נמסר במסר' רבתא בערך כב: שלום י' חטפין בקריאה וסי' לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן ב' בפסוק. ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי. וכל בניך למודי ה'. ובכל יום ויום מרדכי מתהלך. ואמר אהה ה' אלהים הנה על הנביאים דסיפרא. ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי. ירנו וישמחו חפצי צדקי. כי קנאתי בהוללים. שאלו שלום ירושלם ישליו: אנכי ידעתי ג' וסי' גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך. כי אנכי ידעתי את מריך. כי אנכי ידעתי את המחשבת: וקראתם ג' ר"פ בקריאה וסי' נמסר בסדר

תולדות אהרן בנו בתים. ב"ב כט: וקחו נשים. כתובות נב: מלאת לבבל. מגלה יא. יב (סנהדרין ל): אחרית ותקוה. תענית כט:

מצודת ציון

(א) (א) הספר. האגרת: יתר. מלשון יתרון: (ב) והסריסים. כן יקראו השרים כמו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעיה לט): והחרש. קבוצת האומנות כמו חרש ברזל (שם מד): (ח) ישיאו. ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): וקוסמיכם. הוא מין כישוף: (י) לפי. לשעור כמו איש לפי אכלו (שמות יב): מלאת. ענין השלמה: לפקד

ר"ל

וְהִתְפַּלַּלְתֶּם אֵלָי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם: יג וּבִקַּשְׁתֶּם אֹתִי וּמְצָאתֶם כִּי תִדְרְשֻׁנִי בְּכָל־לְבַבְכֶם: יד וְנִמְצֵאתִי לָכֶם נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְכֶם (שבותכם ק') וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם: טו כִּי אֲמַרְתֶּם הֵקִים לָנוּ יְהוָה נְבִאִים בָּבֶלָה: טז כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶל־כִּסֵּא דָוִד וְאֶל־כָּל־הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אִתְּכֶם בַּגּוֹלָה: יז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב וְאֶת־הַדָּבֶר וְנָתַתִּי אוֹתָם כַּתְּאֵנִים הַשֹּׁעָרִים אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ: יח וְרָדַפְתִּי אַחֲרֵיהֶם בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וּנְתַתִּים לזועה (לְזַעֲוָה ק') לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְאָלָה וּלְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחֶרְפָּה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּים שָׁם: יט תַּחַת אֲשֶׁר־לֹא־שָׁמְעוּ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִאִים הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה: כ וְאַתֶּם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתִּי מִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה: כא כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אַחְאָב בֶּן־קוֹלָיָה וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי שָׁקֶר הִנְנִי נֹתֵן אֹתָם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִכָּם לְעֵינֵיכֶם: כב וְלֻקַּח מֵהֶם קְלָלָה לְכֹל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ יְהוָה כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאֶחָב אֲשֶׁר־קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאֵשׁ: כג יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנַאֲפוּ אֶת־

בעותכון: יג ותתבעון דחלתי ותשכחון ארי תבעו מן קדמי בכל לבכון: יד ואשתאיל לכון במימרי אמר יי ואתיב ית גלותכון ואכנוש יתכון מכל עממיא ומכל אתריא דאגליתי יתכון לתמן אמר יי ואתיב יתכון לאתרא דאגליתי יתכון מתמן: טו ארי אמרתון אקים לנא יי מלפין בבבל: טז ארי כדנן אמר יי על מלכא דיתיב על כורסי דוד ועל כל עמא דיתיב בארעא הדא אחיכון דלא נפקו עמכון בגלותא: יז כדנן אמר יי צבאות האנא מגרי בהון ית דקטלין בחרבא ובכפנא ומותא ואתן יתהון כתיניא בישתא דלא מתאכלן מבישו: יח וארדוף בתריהון בחרבא ובכפנא ובמותא ואתנינון לזיע לכל מלכות ארעא למומי ולצדו ולאשתממו ולחיסודין לכל עממיא דאגליתינון לתמן: יט חלף דלא קבילו לפתגמי אמר יי דשלחית לותכון ית עבדי נביא מקדים ומשלח ולא קבילתון אמר יי: כ ואתון קבילו פתגמא דיי כל גלותא דאגליתי מירושלם לבבל: כא כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל על אחאב בר קוליה ועל צדקיה בר מעשיה דאתנביאו לכון בשמי שקרא האנא מסר יתהון ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל ויקטלינון לעיניכון: כב ויתנסיב מנהון לוטא לכל גלות יהודה די בבבל למימר ישוינך יי כצדקיה וכאחאב דקלנון מלכא דבבל בנורא: כג חלף דעבדו קלנא בישראל

רד"ק

(יב) והלכתם. פי' בדרכי: (טו) כי אמרתם הקים לנו ה' נביאים. זה שאני אומר לכם כי לשבעים שנה אפקוד אתכם הוא האמת אבל כשאתם אומרים הקים לנו ה' נביאים בבבל שאומרים לכם מעתה תשובו אינו כלום כי שקר הם נבאים לכם וי"ת נביאים מלפין: (טז) היושב אל כסא. כמו על כסא: (יז) כתאנים השוערים. המקולקלים כמו שערוריה עשתה וכן המשלם למעלה בנבואת שני דודאי תאנים שארית ירושלם כתאנים הרעות. השוערים השי"ן בקמץ במשקל כוכבים כובעים: (יח) אשר הדחתים שם. עבר במקום עתיד כמו אדיחם כי עדין לא גלו שארית ירושלם: (יט) ולא שמעתם. לא הם ולא אתם: (כב) וכאחב. הקטין כמו כגנאי ויש תוספת לגנאי המינון אחיך: קלם. שרפם מן קלוי באש. והנכי

אמור: ובקשתם ג' בקריאה וסימ' גם כהונה. משם את ה' אלהיך ומצאת. ובקשתם אתי ומצאתם. היושב ב' מ"ל וסי' כי כה אמר ה' אל המלך הישב אל כסא ב' בו. וכל יהושע ושפטים וכל כתיביא דכוו' מ"ל במ"א חסר וסי' ורכב ברזל בכל הכנעני: כה אמר ז' בטעמא בסיפרא וסי' נמסר כסיפרא סי' ט': תאכלנה ד' וסימן נמסר לעיל בסיפרא סי' כד: אל דברי ג' וסי' והיה האיש אשר לא ישמע. תחת אשר לא שמעו אל דברי. הלא תקחו מוסר: אותם י"ו חסר בסיפרא וסי' נמסר בסיפרא סימן כ"ג: בבבל ח' בקריאה וסי' וידבר אותו טובות. וחברו דד"ה. יעשה חפצו בבבל. ולקה מהם קללה לכל גלות יהוד'. ופקדתי על בל בבבל. ומכל בית ה'. וכען הן על מלכא טב בארץ.

תולדות אהרן אחאב בן קוליה. סנהדרין צג:

רש"י

(טז) אל המלך. צדקיהו אשר לא גלה: (יז) כתאנים השוערים. ל' שערוריה (הושע ו): (יח) ולחרפה. שיחרפו אותם דשטרוויר בלעז וכן כל חרפה שבמקרא: (כב) אשר קלם. לשון קלוי באש (ויקרא ב): (כג) וינאפו את נשי רעיהם. כמו שמפורש בסנהדרין כה אמר הקדוש ברוך הוא שכבי עם חבירי: ועד. לשון עדות

מצודת דוד

ר"ל אחר שיכנע לבבכם תשובו ותהיו במקום המקודש מקום המוכן ביותר לעבוד את ה' אז כאשר תקראו אלי ותלכו בדרכי ותתפללו אלי להשיב את כל בני הגולה מכל המקומות: ושמעתי אליכם. אז אשמע אליכם: (יג) ובקשתם אותי. וכאשר תבקשו אותי אז תמצאו אם תדרשו אותי בכל לבבכם: (יד) ונמצאתי לכם. אז אשיב גם אני לכם למלאות משאלותיכם ואשיב את שבותכם ר"ל את הדבר הראוי להשיב לכם והוא הממשלה הראשונה: וקבצתי אתכם. ר"ל את כל הגולה אקבץ מכל הגוים וכו' ואת כולם אשיב אל המקום הזה וכאומר מה שתשובו מבבל אין עצם הכוונה של הגאולה ההיא לשיבה נחשב מסירות הסבה לטובה כי עצם הכוונה היא למען תהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' להתפלל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם א"כ לטובה תחשב מה שתתעכבו שמה למען יכנע לבבכם לשוב לה' ויקובל תפלתכם (אבל הם לא כן עשו והוסיפו עוד לחטוא לכן גלו שוב ממנה): (טו) כי אמרתם. אם תאמרו הנה ה' העמיד לנו נביאים בבבל והמה מתנבאים שמהר נשב ונלך בדבר המובן מעצמו: (טז) כי כה אמר ה'. ר"ל לא אמת ידברו כי כה אמר ה' על המלך היושב על כסא המלוכה ועל כל העם וכו': (יז) כה אמר ה'. בעבור שארכו הדברים באמרו אחיכם וכו' אמר שנית כה אמר ה': הנני משלח בהם. אגרה בם חרב האויב והרעב והדבר וכאומר ואיך א"כ תשובו אתם מהרה אם אמסור ביד האויב גם את היושבים פה: כתאנים השוערים. כתאנים המגונים אשר אין לאכול בעבור העפוש הסרוחים ומרוחקים מכל אדם וכמ"ש וכתאנים הרעות וכו' כן אתן את צדקיהו וכו' (לעיל כד): (יח) ורדפתי. אפרע מהם בחרב האויב וברעב ובדבר: ונתתים לזועה. ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיותם לזועה כי כולם יחרידום: לאלה. ישבעו לומר בשבועתם אהיה כהיהודים האומללים: ולשמה. כולם ישתוממו על גודל הרעה: ולשרקה. ישרקו על גודל האבדון: ולחרפה. יחרפו אותם: הדחתים. כמו אדיחם עבר במקום עתיד: (יט) תחת. בעבור אשר לא שמעו את דברי: השכם ושלוח. עם כי הייתי משכים ומשלח בזריזות רב עכ"ז לא שמעתם וכאלו ידבר אל מול יושבי ירושלים: (כא) אל אחאב וכו'. על אחאב. ועל צדקיה: שקר. דבר אשר לא צויתי: והכם. ר"ל ימיתם: (כב) לכל גלות. לכל בני הגולה: לאמר. שיאמרו בקללתם ישימך ה' כצדקיה וכו': (כג) יען. בעבור שעשו נבלה וזנו עם נשי

מצודת ציון

אפקוד. ענין זכרון: (יא) אחרית. סוף: (יד) שבותכם. מל' השבה: (טו) הקים. העמיד: (יז) משלח. ענין גרוי והססה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים לב). השוערים. ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערוריה (לעיל ה): (יח) לזעוה. ענין רעד ורתת: לאלה. ענין שבועה: ולשמה. ענין השממון: ולשרקה. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים ודרכו לעשותו כשרואים דבר מאוס שנחרב: (כב) וכאחב. הוא האחאב: קלם. ענין חרוך ושריפה כמו קלוי באש (ויקרא ב): (כג) נבלה. דבר כעור ומגונה וכן כי נבלה עשה בישראל

נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר בִּשְׁמִי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לוֹא צִוִּיתִם וְאָנֹכִי הוּיֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם־יְהוָה׃ כד וְאֶל־שְׁמַעְיָהוּ הַנֶּחֱלָמִי תֹּאמַר לֵאמֹר׃ כה כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַעַן אֲשֶׁר אַתָּה שָׁלַחְתָּ בְשִׁמְכָה סְפָרִים אֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם וְאֶל־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן וְאֶל־כָּל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר׃ כו יְהוָה נְתָנְךָ כֹהֵן תַּחַת יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לִהְיוֹת פְּקִדִים בֵּית יְהוָה לְכָל־אִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא וְנָתַתָּה אֹתוֹ אֶל־הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל־הַצִּינֹק׃ כז וְעַתָּה לָמָּה לֹא גָעַרְתָּ בְּיִרְמְיָהוּ הָעַנְּתֹתִי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם׃ כח כִּי עַל־כֵּן שָׁלַח אֵלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר אֲרֻכָּה הִיא בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶן׃ כט וַיִּקְרָא צְפַנְיָה הַכֹּהֵן אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּאָזְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ל וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ לא שְׁלַח עַל־כָּל־הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי יַעַן אֲשֶׁר נִבָּא לָכֶם שְׁמַעְיָה וַאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּיו וַיַּבְטַח אֶתְכֶם עַל־שָׁקֶר׃ לב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה הִנְנִי פֹקֵד עַל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי וְעַל־זַרְעוֹ לֹא־יִהְיֶה לוֹ אִישׁ ׀ יוֹשֵׁב ׀ בְּתוֹךְ־הָעָם הַזֶּה וְלֹא־יִרְאֶה בַטּוֹב אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה־לְעַמִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־סָרָה דִבֶּר עַל־יְהוָה׃

ל א הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כְּתָב־לְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־סֵפֶר׃ ג כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־

וְגַיִּיאוּ יַת נְשֵׁי חַבְרֵיהוֹן וּמַלִּילוּ פִּתְגָמָא בִּשְׁמִי שִׁקְרָא דְּלָא פַקֵּידְתִּינוּן וּקְדָמַי גְּלֵי וּמֵימְרִי סָהִיד אֲמַר יְיָ׃ כד וְלִשְׁמַעְיָה דְמִן חֲלַם תֵּימַר לְמֵימָר׃ כה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימָר חֲלַף דִּשְׁלַחְתָּ בִּשְׁמָךְ אִגְרָן לְוָת כָּל עַמָּא דִּי בִירוּשְׁלֵם וּלְוָת צְפַנְיָה בַר מַעֲשֵׂיָה כַּהֲנָא וּלְוָת כָּל כַּהֲנַיָּא לְמֵימָר׃ כו יְיָ מַנְּיָךְ כָּהֵן חֲלַף יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא לְמֶהֱוֵי מְמַנָּא סְגַן כַּהֲנַיָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ לְכָל גְּבַר דְּמִשְׁתְּלֵי וּמִטַּפַּשׁ וְתִתֵּן יָתֵיהּ לְכִיפְתָּא וּלְגוֹ צִינוֹקָא׃ כז וּכְעַן לְמָה לָא נְזַפְתְּ בְּיִרְמְיָה דְמִן עֲנָתוֹת דְּמִתְנַבֵּא לְכוֹן׃ כח אֲרֵי עַל כֵּן שְׁלַח לְוָתַנָא לְבָבֶל לְמֵימָר אֲרִיכָא הִיא בְּנוֹ בָתִּין וְתִיבוּ וּצְוֹבוּ גַנִּין וֶאֱכוּלוּ יַת אִבְּהוֹן׃ כט וּקְרָא צְפַנְיָה כַּהֲנָא יַת אִגַּרְתָּא הָדָא קֳדָם יִרְמְיָה נְבִיָּא׃ ל וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימָר׃ לא שְׁלַח לְוָת כָּל בְּנֵי גָלוּתָא לְמֵימָר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל שְׁמַעְיָה דְמִן חֲלַם חֲלַף דְּאִתְנַבֵּי לְכוֹן שְׁמַעְיָה וַאֲנָא לָא שְׁלַחְתֵּיהּ וְאַרְחֵיץ יַתְכוֹן עַל שִׁקְרָא׃ לב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַסְעַר עַל שְׁמַעְיָה דְמִן חֲלַם וְעַל בְּנוֹהִי לָא יְהֵי לֵיהּ גְּבַר יָתֵיב בְּגוֹ עַמָּא הָדֵין וְלָא יֶחֱזֵי בְטוּבָא דַאֲנָא עָבֵיד לְעַמִּי אֲמַר יְיָ אֲרֵי סַטְיָא מַלֵּיל קֳדָם יְיָ׃

א פִּתְגַם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימָר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימָר כְּתַב לָךְ יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא דְמַלֵּלִית עִמָּךְ עַל סִפְרָא׃ ג אֲרֵי הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאָתֵיב יַת גָּלוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אֲמַר יְיָ

רש״י

עדות : (כד) הנחלמי . שם מקום : (כו) נתנך כהן . אל צפניה כתב כן : פקידים . ממונים : מהפכת : כיפה : הצינוק . סדן ליפ״ב בלעז : (כח) כי על כן שלח . כי יש לך לגעור בו על אשר שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא גלותכם שם : על כן כמו על אשר : (ג) כי הנה ימים באים . ולא תאמר למה אכתבנו כי יאבדו כולם ואין קורא בו . אין זוכרו עוד כי הנה ימים באים

מצודת דוד

נשי רעיהם ועוד שניה שדברו בשמי שקר : היודע . אשר דברו שקר כי לא צויתים : ועד . כי ראיתי את אשר נאפו : (כד) ואל שמעיהו . גם זה מדברי הספר ששלח לבבל ואמר שה׳ אמר לו שיאמר כזאת על שמעיהו הנחלמי : (כה) יען . בעבור ששלחת הנה אגרות משמך לבד לא בשם כל בני הגולה וכאלו הכל תלוי בך לבד : לאמר . וכה דברת באגרות : (כו) ה׳ נתנך . כן כתב לצפניה הנה ה׳ העמיד אותך להיות כהן ר״ל לומר להיות שר הכהנים במקום יהוידע הכהן : להיות פקידים . להשגיח להיות ממונים בבית ה׳ על כל איש משוגע ומתנבא דברי שגעון מלבו : ונתתה אותו . ר״ל על פי דברך יתנוהו הממונים אל המהפכת וכו׳ להיות כלוא שם : (כז) ועתה . הואיל וכן למה אפילו לא גערת גערת נזיפה בירמיה המנבא להם דברי שגעון מלבו וקצר בדבר המובן : (כח) כי על כן . ר״ל כי נראה בו שמדבר שגעון מלבו על אשר שלח וכו׳ . ארוכה היא . הגלות הזה שאתם בה תהיה לזמן ארוך לכן בנו שם בתים ושבו בהם כי לא תגאלו משם בזמן קרוב וכאומר הנה הדברים האלה לשגעון יחשבו כי לא כן דבר ה׳ עמדי (ויתכן שעד לא שלח ירמיה הספר ביד אלעשה שלח ירמיה אקודם הדברים האלה בע״פ או במכתב) : (כט) ויקרא לפניו וכו׳ : גם זה מדברי הספר שכתב אליהם שצפניה קרא הספר לפניו וראה כי כן כתב (ואף שירמיה עצמו כתב הדבר לא אמר באזני כמדבר בעדו כי הם כאחר המדבר וכן דרך המקרא כמ״ש וישלח ה׳ וכו׳ ואת שמואל (ש״א יב) ולא אמר ואותי עם כי שמואל עצמו היה המדבר) : (ל) ויהי דבר ה׳ . בעבור שארכו הדברים באמרו הספר ושצפניה קרא הספר באזניו לכן אמר שוב ויהי דבר ה׳ וכו׳ : (לא) על כל הגולה . אל כל הגולה : אל שמעיה . על שמעיה : על שקר . על הבטחת שקר : (לב) הנני פוקד . העון הזה אזכור להשיב גמול על שמעיה ועל זרעו : לא יהיה לו . ר״ל לא יהיה מזרעו איש יושב במושב השרים והזקנים : ולא יראה בטוב וכו׳ . הוא השבה מן הגולה : על ה׳ . בעבור ה׳ דבר דבר המוסר ממנו מה שלא אמרה : ל (ב) אשר דברתי אליך . הם הדברים האמורים במקראות שלאחריו וכמ״ש ואלה הדברים וכו׳ ולפי שיכתבם אחר שידבר אליו לכן אמר אשר דברתי : אל ספר . על ספר וקראו ספר ע״ש סופו שאחר שיכתוב יהיה ספר וכן ושתי קמת (ישעיה מו) : (ג) ושבתי את שבות . אשיב בהשקט ובמנוחה את

רד״ק

(כג) ואנכי היודע ועד . יודע שהם מדברים שקר בשמי ועוד שנאפו את נשי רעיהם וי״ת וגלי קדמי ומימרי סהיד , והיודע כתוב בספק האותיות הוידע : (כד) הנחלמי . נקרא כן לפי שהיה חולם להם חלומות שישובו מהרה לירושלם וי״ת הנחלמי דמן חלם : (כה) בשמכה . כתוב בה״א כמו אשר לויתי אתכה והסידידיברכוכה והדומים להם : (כו) ה׳ נתנך . אף על פי שהיו כופרין בדברי נביא האמת מודים היו כי ה׳ השכה הראשונה וזכר יהוידע לפי שהיה כהן גדול והיה ראש וגדול בדורו וכן צפניה היה כהן גדול כי אמר תחת יהוידע להיות פקידים אתה ושאר הכהנים : בית ה׳ , כמו בבית ה׳ וכן הנמצא בית ה׳ והדומים להם : לכל איש משגע . בעבור כל איש ולנביאי היו קוראים לנביאי משגע וכן מדוע בא המשגע הזה : אל המהפכת ואל הצינוק . המהפכת הוא בית הסהר וכן ת״י כיפתא ובדברי רז״ל כונסין אותו לכיפה : הצינק . כלי מסגר לידים : (כח) ארכה . היא הגלות : את פריהן . הראשון פרין וזה פריהן : ל (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו . מבואר : (ב) כה אמר ה׳ . את כל הדברים אשר דברתי אליך . פירוש אשר אני מדבר עתה כי על אלה הדברים אשר כמו שאמר ואלה הדברים אשר דבר ה׳ וגו׳ ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים ואמרם לו סמוך לפורענות שאמר למעלה לפי שזאת הפרשה להיות נחמה לישראל שהיו באותו הדור כי כמו שיראו שתתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שתתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים : אל ספר . כמו בספר וכן אל הארון תתן את העדות כמו ובארון : (ג) כי הנה ימים באים . לעתיד לימות המשיח כמו

באדרין דריוש מלכא : פקידים ד׳ ב׳ מ״ל וב׳ חסר יו״ד קדמא וסי׳ יעשה פרעה ויפקד · ה׳ נתנך כהן תחת יהוידע . פקידים מיד כנניהו · ויפקד המלך פקידים · ב׳ בתראי מ״ל דמ״ל : ארוכה ג׳ דגשים וחסר וסי׳ ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול · לאמר ארכה היא . ארכה מארץ מדה : ז׳ פסוקים על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה · ויתמרמר על הילד . ועברו גוים רבים על העיר · שלח על כל בני הגולה : על כן לבי למואב · לשלל שלל ולבז בז · ויתן שרי מלחמו׳ דר״ה בשוב ט׳ דגשים בקריאה וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ : אל ספר ג׳ וסי׳ כתב לך את כל הדברים · ויכתב ירמיהו את · ויקרא בו

מצודת ציון

בישראל (בראשית לד) : ועד . מל׳ עדות : (כד) הנחלמי . שם מקום אולם כן ת״י : (כה) בשמכה , כמו בשמך והה״א נוספת כמו אשר לויתי אותכה (שמות כט) והדומים : (כו) פקידים . ממונים כמו פקודי החיל (במדבר לא) : המהפכת . שם של בית הסוהר : הצינוק . שם הכלי העשוי לסגור בו ידי התפוש : (כז) גערת . ענין צעקת נזיפה : הענתתי . מן ענתות והוא שם עירו של ירמיה : (כח) כי על כן . כי על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) : (לב) פוקד . ענין זכרון : (ג) ושבתי . ענין השבה [illegible] כמו בשובה [illegible] (ישעיה)

רד"ק

כמו שאמר ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ומגלות בבל לא שבו אלא יהודה ובנימין שגלו שם: ואלה הדברים. הם עתידים כמו שפירשנו: (ה) כי כה אמר ה' קול חרדה שמענו. דבר זה יאמרו כל הגוים או בימות המשיח: (ו) שאלו נא וראו אם יולד זכר. הקל מזה הפעל. ברוב על האשה אף על פי שהוא לפעמים על הזכר אמר על הרוב אם יולד זכר כלומר כי הזכר מוליד ואינו יולד. והאשה היא היולדת ויולדת בחבלים אם כן מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וכי נקבה הוא שיש לו חבלים ולפי שחבלי יולדה חזקים מחבלים אחרים לפיכך אמר זה והמשיל הבלי האנשים מרוב הצרה שתבואה לחבלי היולדה: לירקון. כי ברוב החבלים ינוס הדם מהפנים והם ירוקים: (ז) הוי כי גדול. מאין כמהו. בנוע הי"ד: ועת צרה היא ליעקב. וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג שתהיה לפי שעה צרה לישראל וכן נאמר בנבואת ישעיהו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. ונאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות וגו': (ח) והיה. עולו. עול גוג ומגוג או עול כל גוי וגוי שהיו נותנין עולם עליכם בגלות וכ"י אתבר ניר עממיא מצואריכון ואמרו צוארך ומוסרותיך ואמר בו כי כן דרך המקרא לדבר פעם לנכח ופעם שלא לנכח: (ט) ועבדו. אשר אקים להם: אפשר שאמר זה על דוד המלך שיקימנו מעפרו בעת תחיית המתים ואפשר שיאמר על המשיח בנו ויקרא שמו דוד: (י) ואתה אל תירא. מרחוק. מארץ רחוקה שאתם בגלות שם: ואת זרעך: בניך הקטנים שלא יאמר אדם הגדולים יברחו מהגלות והקטנים שלא יוכלו לברוח ישארו בארץ שבים לא כן אלא בנחת תלאו גדולים וקטנים כמו שאמר בנבואת ישעיהו כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון: ושאנן פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו והנו"ן פתוחה והאחר הנו"ן קמוצה: (יא) כי אתך. ויסרתיך למשפט. כמו שפירש יסרני ה' אך במשפט כלומר איסרך כפי שתוכל לסבול לא כפי אפי וחמתי לפי מעשיכם הרעים וכת"י ואייתי עלך יסורים לאלפותך ברם בדין חסוך מה שאמר למשפט בפתחות הלמ"ד להורות הידיעה ר"ל לאותו משפט שנהגתי עמך מיום שיסרתיך בעונך כמו שאמר ישעיהו הכמכת מכהו הכהו: ונקה לא אנקך. ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשב. כי כל הגונב מזה כמוה נקה גם הם ענין נקיות כי הנכרת מן העולם נקי ממנו ות"י ושיצאה לא אשיצינך: (יב) כי כה אמר ה' אנוש לשברך. הלמ"ד במקום הטעם ויספיק זולתה וכן למ"ד לאמות חמש הרגו לאבנר והדומים להם אחר העתידה שאמר אמר סמוך לענין לא אנקך אנוש לשברך ודבר בלשון נקבה כנגד הכנסת אמר אף על פי שעתה אנוש לשברך ונחלה מכתך עוד תהי לך תקוה וכל המרעים לך ילקו בעבורך וזהו שאמר בסוף הענין לכן כל אוכליך יאכלו, אנוש ונחלה פירשנו למעלה: (יג) אין דן. כל כך היא נחלה מכתך שאין רופא שיהיה דן החולי: למזור. כלומר שיועיל בו מזור ותחבושת וכלם אומרים כי אין לך

תרגום

וַאֲתֵיבִינּוּן לְאַרְעָא דִיהָבִית לַאֲבָהַתְכוֹן וְיַחְסְנוּנַהּ׃ ד וְאִלֵּין פִּתְגָמַיָא דְמַלֵּיל יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ה אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ קַל זְוָעָא שְׁמַעְנָא דַחֲלָא וְלֵית שְׁלָם׃ ו שְׁאִילוּ כְעַן וַחֲזוּ אִם יְלִיד דְּכַר מָדֵין חֲזֵיתִי כָּל גְּבַר יְדוֹהִי מַחֲתָן עַל חַרְצֵיהּ כִּילֵידְתָא וּמִשְׁתַּנְיָן כָּל אַפַּיָא לְמֶהֱוֵי כִּירָקָנָא׃ ז וַי אֲרֵי רַב יוֹמָא הַהוּא לֵית דִּכְוָתֵיהּ וְעִדָּן עָקָא הוּא לְיַעֲקֹב וּמִנַּהּ יִתְפְּרֵק׃ ח וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֶתְבַּר נִיר כַּשְׂדָּאֵי מִצַּוְּארֵיכוֹן וְחַנְקֵיכוֹן אֲפְסֵק וְלָא יִשְׁתַּעְבְּדוּן בְּיִשְׂרָאֵל עוֹד כַּשְׂדָּאֵי׃ ט וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְיִשְׁתַּמְעוּן לִמְשִׁיחָא בַּר דָּוִד מַלְכְּהוֹן דַּאֲקִים לְהוֹן׃ י וְאַתְּ לָא תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ וְלָא תִתְּבַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי הָאֲנָא פָרֵיק לָךְ מֵרָחִיק וְיָת בְּנָךְ מֵאֲרַע גָּלוּתְהוֹן וִיתוּבוּן דְּבֵית יַעֲקֹב וְיִשְׁקְטוּן וְיִשְׁרוֹן לִרְחָצָן וְלֵית דְּמָנִיד׃ יא אֲרֵי בְסַעְדָּךְ מֵימְרִי אֲמַר יְיָ לְמִפְרְקָךְ אֲרֵי אַעֲבֵיד גְּמִירָא בְּכָל עַמְמַיָּא דְּבַדַּרְתָּךְ לְתַמָּן בְּרַם עִמָּךְ לָא אַעֲבֵיד גְּמִירָא וְאַיְתֵי עֲלָךְ יִסּוּרִין לְאַלָּפוּתָךְ בְּרַם בְּדִין חֲסוּף וְשֵׁיצָאָה לָא אֲשֵׁיצִינָּךְ׃ יב אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ תַּקִּיף תַּבְרִיךְ מַמְרְעָא מַחְתִיךְ׃ יג לֵית דְּדָאִין דִּינִיךְ לְרַחֲמָא עֲלִיךְ אַסוּ לָא סְלֵיקַת

ירמיה ל

שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אָמַר יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם וִירֵשׁוּהָ׃ ד וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל וְאֶל־יְהוּדָה׃ ה כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה קוֹל חֲרָדָה שָׁמָעְנוּ פַּחַד וְאֵין שָׁלוֹם׃ ו שַׁאֲלוּ־נָא וּרְאוּ אִם־יֹלֵד זָכָר מַדּוּעַ רָאִיתִי כָל־גֶּבֶר יָדָיו עַל־חֲלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה וְנֶהֶפְכוּ כָל־פָּנִים לְיֵרָקוֹן׃ ז הוֹי כִּי גָדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאַיִן כָּמֹהוּ וְעֵת־צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ׃ ח וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם ׀ יְהוָה צְבָאוֹת אֶשְׁבֹּר עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וּמוֹסְרוֹתֶיךָ אֲנַתֵּק וְלֹא־יַעַבְדוּ־בוֹ עוֹד זָרִים׃ ט וְעָבְדוּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם׃ י וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃ יא כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהוֹשִׁיעֶךָ כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר הֲפִצוֹתִיךָ שָּׁם אַךְ אֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ׃ יב כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָנוּשׁ לְשִׁבְרֵךְ נַחְלָה מַכָּתֵךְ׃ יג אֵין־דָּן דִּינֵךְ לְמָזוֹר רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין לָךְ׃

רש"י

בהים וגו': (ה) קול חרדה שמענו. יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרדים ממנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג: (ו) אם יולד זכר. אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלים כיולדה. חלציו. כמו מתניו: (ז) היום ההוא. יום הריגת בלשאצר ומפלת בבל. ע"א יום מפלת גוג: (י) ואתה אל תירא. מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר אתה בתוכה: ושאנן. כמו ושקט: (יא) ויסרתיך למשפט. בדין חסוך: ונקה לא אנקך. ל' טיאטא השמד: (יב) אנוש לשברך. נחלה. שברך הנפר"ש בלעז: (יג) למזור. רפואה אין אדם סבור שתהא לך תשועה: תעלה: רפואה לשון

לפני הרחוב: אל ישראל ז' רסמני בקריאה וסימ' ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער. הקבצו ושמעו בני יעקב. והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות. וישמעו פלשתים כי התקבצו. נסכלת. ואלה הדברים אשר דבר ה' משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי. וכל משתתיך למלך רכוות' אל ישראל בס"א על וסי' ויאמר נתן אל דוד אתה האיש: אקים ו' וסי' נמסר בש"א סי' ג': ושאנן ד' פתחין בלישנא וסימ' ושקט ושאנן ואין מחריד. שאנן מואב מנעוריו ושב יעקב ושקט ושאנן:

תולדות אהרן

שאלו נא. סנהדרין צח (שבועות לו קידושין סא): ומה ארס (תענית סג): עבדי יעקב. זוכר כלק: הנני מושיעך. זוכר תולדות ויקרא:

מצודת ציון

(ישעיה ל): שמת. מל' שמים: והשיבותים. מל' השבה: (ו) כל גבר. כל איש: חלציו. מתניו: לירקון. למראה ירוק: (ח) ומוסרותיך. הם קשורי רצועות העול: אנתק. ענין העתק והסרה: זרים. נכרים: (י) תחת. ענין פחד ושבר כמו אל תחת מפניהם (לעיל א): ושב. ענין השקט ומנוחה: ושאנן. ענין שלום כמו שאנן מואב מנעוריו (לקמן מח) וכפל הדבר במ"ש לרוב השקט והשקט: מחריד. מלשון חרדה: (יא) הפיצותיך. ענין פיזור: למשפט: כמו במשפט והלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל במשפט הראוי לבלות אותן למוסר וכן יסרני ה' אך במשפט (לעיל י): (יב) אנוש. ענין מכאוב חזק כמו ואכתי אנושה (לעיל טו): לשברך. הלמ"ד היא במקום אות וכן הרגו לאבנר (ש"ב ג): נחלה: מל' חולי. (יג) למזור: ענין רפואת המכה וסקרה

מצודת דוד

השבי של עמי ישראל ויהודה והיא הגאולה האחרונה בימי המשיח ר"ל לכן כתוב הדברים בספר למען יקראו בו ויקוו אליה: (ד) אל ישראל. על ישראל ועל יהודה: (ה) כי כה. אשר כה אמר ה' הנה שמענו קול חרדה והיא בעת בוא גוג ומגוג: פחד ואין שלום. כפל הדבר במ"ש לגודל הפחד שיהיה אז: (ו) שאלו נא וראו. אמר בדרך מליצה שאלו עתה לאנשים וראו מה הנעשה בעולם אם דרך הזכר ללדת בנים להיות לו חבלי יולדה וכאומר שלא זה לא היה מעולם ומדוע א"כ ראיתי כל גבר אומר ידיו על חלציו כדרך היולדה בעת יבואו לה חבלים וכל פני האנשים נהפכו למראה ירוק כדרך האשה הכורעת ללדת: (ז) הוי. יש להתאונן כי היום ההוא יהיה גדול מאד רצה לומר כרות גדולות ומרובות יהיו אז: מאין כמוהו. ר"ל כמה שאנו רואים בו שאין כמוהו לכן יקרא גדול ודוגמתו מאין כמוך ה' (לעיל י): ועת צרה. אז יהיה עת צרה לישראל אבל מן הצרה ההיא תגאל לו עוד תושעה: (ח) אשבור עולו. של הכשדים אשבור מעל צואריך וקשורי רצועות העול אנתיק ואסיר ממך: (ט) ועבדו וכו'. רק את ה' יעבדו: ואת דוד מלכם. זהו מלך המשיח הבא מזרע דוד: אשר אקים להם. אשר אעמיד עליהם: (י) ואתה אל תירא. לכן מעתה אל תירא שלא תתקע בגולה: ואל תחת ישראל. כפל הדבר במ"ש: כי הנני מושיעך מרחוק. כי אני הוא סמוך להושיעך ובגאלך מארץ מרחק ממקום שאתה שם: ואת זרעך. ר"ל לא אוחך אגאל כ"א זרעך הנולדים לך אותם אגאל מארץ שבים: ושב יעקב. ומאז והלאה ישב יעקב בשובה ונחת והשקט ושאנן ולא ימצא עוד מי יחרידו: (יב) אנוש לשברך. הן אמת את השבר שהיה לך היה כתוב ביותר: נחלה מכתך. המכות שבאו עליך היו מחלואים מאד: (יג) אין דן דינך. לא היה מי מהרופאים עוסק משפט מכתך לקבל רפואה ולא לסייעו חולי עלאה

כָּל־מְאַהֲבַיִךְ שְׁכֵחוּךְ אוֹתָךְ לֹא יִדְרֹשׁוּ כִּי מַכַּת אוֹיֵב הִכִּיתִיךְ מוּסַר אַכְזָרִי עַל רֹב עֲוֺנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתָיִךְ׃ טו מַה־תִּזְעַק עַל־שִׁבְרֵךְ אָנוּשׁ מַכְאֹבֵךְ עַל ׀ רֹב עֲוֺנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתַיִךְ עָשִׂיתִי אֵלֶּה לָךְ׃ טז לָכֵן כָּל־אֹכְלַיִךְ יֵאָכֵלוּ וְכָל־צָרַיִךְ כֻּלָּם בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ וְהָיוּ שֹׁאסַיִךְ לִמְשִׁסָּה וְכָל־בֹּזְזַיִךְ אֶתֵּן לָבַז׃ יז כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־יְהוָה כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ׃ יח כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי־שָׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקוֹב וּמִשְׁכְּנֹתָיו אֲרַחֵם וְנִבְנְתָה עִיר עַל־תִּלָּהּ וְאַרְמוֹן עַל־מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב׃ יט וְיָצָא מֵהֶם תּוֹדָה וְקוֹל מְשַׂחֲקִים וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ וְהִכְבַּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ׃ כ וְהָיוּ בָנָיו כְּקֶדֶם וַעֲדָתוֹ לְפָנַי תִּכּוֹן וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־לֹחֲצָיו׃ כא וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלָי כִּי מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃ כב וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃

לִיךְ׃ יד כָּל רַחֲמַיִךְ אַנְשִׁיוּךְ מִשְׁאַל בִּשְׁלָמִיךְ לָא תְבָעוּ אֲרֵי מְחַת סַנְאָה אַלְקֵיתִיךְ יִסּוּר אַכְזְרָאִין עַל דִּסְגִיאוּ חוֹבַיִךְ תַּקִיפֵי חַטָאַיִךְ׃ טו מָה אַתְּ מְצַוְחָא עַל תַּבְרִיךְ מִמַּרְעָא מַחְתִיךְ עַל דִּסְגִיאוּ חוֹבַיִךְ תַּקִיפֵי חַטָאַיִךְ עֲבָדִית אִלֵּין לִיךְ׃ טז בְּכֵן כָּל אָנְסַיִךְ יִתְאַנְסוּן וְכָל סַנְאַיִךְ כּוּלְהוֹן בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן וִיהוֹן עָדַיִךְ לַעֲדֵי בָּזְזַיִךְ אֶמְסַר לְבִזָּא׃ יז אֲרֵי אַיְתֵי אַסוּ לִיךְ וּמִמַּחְתַיִךְ אַסֵינִיךְ אֲמַר יְיָ אֲרֵי מְטַלְטַלְתָּא קְרוֹ לִיךְ צִיּוֹן הִיא תְּבַע לֵית לַהּ׃ יח כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָאֲנָא מֵתִיב גָּלוּת אַרְעֲיָה דְיַעֲקֹב וְעַל קִרְווֹהִי אֲרַחֵים וְתִתְבְּנֵי קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם בְּאַתְרַהּ וּבֵית מַקְדְּשָׁא כִּדְחָזֵי לֵיהּ יִשְׁתַּכְלַל׃ יט וְיִסְגוּן בְּהוֹן מַעֲלֵי תוֹדְתָא וְקָל דִמְשַׁבְּחִין וְאַסְגִינוּן וְלָא יִזְעֲרוּן וְאַתְקֵיפִינוּן וְלָא יְהוֹן חַלָּשִׁין׃ כ וְיִסְגוּן בְּנֵיהוֹן כְּדִמְלְקַדְמִין וּכְנִשְׁתְּהוֹן קֳדָמַי תִּתְקַן וְאַסְעַר בִּישְׁתָא עַל כָּל דָּחֲקֵיהוֹן׃ כא וְיִתְרַבָּא מַלְכֵּיהוֹן מִנְּהוֹן וּמְשִׁיחֵהוֹן מִבֵּינֵיהוֹן יִתְגְּלֵי וַאֲקָרְבִינוּן וְיִתְנְהוֹן לְפוּלְחָנִי אֲרֵי מַן הוּא דֵין דְּאִתְרְעֵי לִבֵּיהּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ כב וּתְהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ׃

רשי

לשון הופיל : (יד) מוסר אכזרי. ייסורי אכזריות המוסר אכזרי היא : (טז) לכן . שבועה ג: שאסיך · למשסה . לשון ביזה וכת"י ויהון עדיך לעדי · (יז) ארוכה : רפואה : (יח) וארמון . המקדש : (יט) והכבדתים · שיהיו עם כבד : ולא יצערו . כמו ימעטו: (כא) אדירו . שר שלו : ערב את לבו : לשון ערבון פרוויל"א הטיל"א בלעז : לגשת אלי · למלחמה למחות בידי : מתגורר

ושאנן מפחד רעת : מוסר י"ב פתחין בקריאה וסי' מוסר שלומנו עליו · מוסר הבלים עץ הוא . מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי . מוסר מלכים פתח . מוסר כלמתי אשמע · לקחת מוסר השכל : שמע בני מוסר אביך . שמעו בנים מוסר אב · וכעכס אל מוסר אויל · אויל ינאץ מוסר אביו · בן חכם מוסר אב . יראת ה' . מוסר חכמה : יעקוב ה' מ"ל וסי' וזכרתי את בריתי יעקוב · הנני שב שבות אהלי יעקוב · גם זרע יעקוב ודוד עבדי . ושב יעקוב ושקט ושאנן תגיינא . לא כאלה חלק יעקוב תגיינא דסיפ' : כקדם ב' וסי' והיו בניו כקדם . השיבנו ה': מי הוא זה ג' דסמיכי וסי' מי הוא זה ערב את לבו · מי הוא זה מלך הכבוד · מי הוא זה ואי זה הוא אשר : ערב ה' פתחין וסי' נמסר

תולדות אהרן ערב את לבו . קידושין ע :

רדק

ך רפואות תעלה. פי' רפואה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין וחסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם ועניינו רפואה ותעלה והענין הזה הוא משל המשיל הצרות הגדולות וחרבן הארץ לחולי כבד שלא יקוו לרפואתו : (יד) כל מאהביך שכחוך · אשור ומצרים שהיית הולכת להם לעזרה שכחו אותך : לא ידרשו . ולמה כי מכת אויב הכיתיך כלומר שהפיך ביד הגוי המר והנמהר האכזרי והם כשדים שלא יוכלו הם לעזור לך כי אפילו לעצמם לא יועילו ולא יוכלו להנצל מיד נבוכדנצר ואדוני אבי ז"ל פירש כל מאהביך שכחוך דבק עם משל החולי אמר כדרכי בני אדם שיבאו אוהבי החולה לבקרו אך כאשר יראו כי חליו כבד והוא נוטה למות יתיאשו ממנו מאהביו הרעים ולא יבקרו ולא ידרשו אותו אבל אותך שכחוך כל מאהביך בין רעים בין טובים ובדין דנו אליך למיתה כי מכת חרב אויב הכיתיך : מוסר אכזרי · פרושו מוסר אדם אכזרי שמכה ומיסר באכזריות מוסר סמוך לאכזרי כי הוא פתוח · (טו) מה תזעק . אמר תזעק לשון זכר וכל הענין לשון נקבה וככר כתבנו כמה פעמים כי כשמדבר לישראל פעם ידבר בלשון זכר כנגד העם ופעם ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסת והענין אחד אמר מה תזעק על שברך אין לך לזעוק עליו כי מאתך בא לך הדבר הגדול על רוב עונך : עצמו חטאתיך · ולפי שעצמו חטאתיך עשיתי אלה לך ואף על פי כן אוכליך לא ינקו כי גם המה יאכלו : (טז) לכן וכל צריך כלם . הכפל לחזק הענין : שאסיך · הא"ל במקום וי"ו השמך כי שרשו שסה ושרש משסה שסס והענין אחד כזה וכן בא אל"ף במקום וי"ו השמך במלת בזאתיו וגבאיו כי שרשו בזז : (יז) ארוכה . רפואה : קראו לך . אומות העולם ואמרו כי ציון היא עיר שאין לה דורש להשיבה לישראל : (יח) כה אמר : ונבנתה עיר על תלה· כתרגומו ומתבני קרתא דירושלם באתרה ואמר על תלה לפי שהיא גבוה מכל ארץ ישראל והתל גבוה וכן העומדות על תלם ואותו תרגם יונתן תקפהו וארמון : ארמון המלך ובית המקדש כמו שת"י ובית מקדש כדחזי ליה ישתכלל : (יט) ויצא מהם . מאהלי יעקב וממשכנותיו יצא מהם תודה כלומר קול תודה וקול משחקים ושירות תודה שיהיו מודים לאל על רוב הטובה שיתן להם : והכבדתים. כמו והרביתים כלומר יהיו עם כבד וכן יכבדו בניו ולא ידע : ולא יצערו. כלומר ולא ימעטו והענין כפל במלות שונות ויונתן תרגם ואתקיפינון ולא יהון חלשין : (כא) והיה אדירו ממנו · מלכו ממנו וכן אמר ומושלו והענין כפול במלות שונות ומה שאמר ממנו מקרבו כי ידוע הוא שהמלך המשיח מישראל יהיה אלא בא להודיע כי לא יהיה לישראל עוד מושל מהאומות כמו שהיה עד עתה כל זמן שהיו בגלות ואף בהיותם בא"י פעמים שהיו נותנים מס למלכי האומות ואמר שלא יהיה זה עוד כי לא יהיה עוד מושל בו כי אם ממנו ומקרבו ופי' מקרבו כמו שאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך : והקרבתיו ונגש אלי . יתכן לפרש על המושל על דרך שאמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וגם יש לפרשו על ישראל וכת"י ואקרבינון ויתנהגון לפולחני · כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי · פי' מי הוא זה שהטיב את לבו והכשירו לגשת אלי ולא הקרבתיו אפילו מהאומות כל שכן מישראל שהם עם קרובי מקדם שאקריבם אלי והם יהיו

מצודת דוד

לא עשו לך רפואה כלל כי כן הדרך כשהרופאים מתייאשים לרפאות החולי לא יעשו עוד רפואה כלל : (יד) כל מאהביך · כל האוהבים אותך שכחו בך ולא ידרשו אותך לבקרך בעת החולי : כי מכת אויב הכיתיך : הכיתי אותך כאויב המכה בייסורי אכזרי ולכן חשבו כולם שמאפסי בך : על רוב עונך · ר"ל אולם לא על חנם הכיתיך כי אם על רוב עונך כי רבו חטאתיך : (טו) מה תזעק : לכן מה תצעק להתרעם על שברך כאמרך שאנוש מכאוביך הואיל ועל רוב עונך ומרבית חטאתיך עשיתי אלה לך לשלם גמול ולא באו בחנם : (טז) לכן . הואיל ואני משלם גמול המפעל לכן כל אוכליך יאכלו ר"ל המשחיתים אותך ישחתו גם המה בגמולם : וכל צריך . כל הצרים אותך ילכו בשבי : והיו שאסיך למשסה . הרומסים אותך יהיו למרמס וכל השוללים אותך אתן לשלל ביד האויב כי גמול אני משלם : (יז) כי אעלה : רצה לומר אלא לך לבד אעשה חסד ואעלה רפואה והרפאך ממכתך לשוב להיות כמאז : כי נדחה . ר"ל עם כי יקראו לך נדחה ואמרו ציון היא עיר אשר אין לה דורש לא כן הוא כי אני אקבצם : (יח) הנני שב . אושיב בהשקט את שבי אהלי יעקב שגלו מהם : ומשכנותיו ארחם . לבל יהיו שוממים : עיר · זה ירושלים : על תלה · ר"ל על גבהה וחזקתה שהיתה לה מאז : וארמון · זה בה"מ : על משפטו : ר"ל כדרך ובענין שהיה מאז : (יט) ויצא מהם · מאהלי יעקב יצא השמעת הודאה למקום וקול משחקים ושמחים על רוב הטובה : והרביתים · בבנים ובבנות ולא ימעטו כדרך שהיו מתמעטים והולכים בהיותם בבבל : והכבדתים : יהיו עם כבד וכפל הדבר במ"ש : (כ) כקדם · חביבים עלי כבימי קדם : לפני תכון . יהיו נכונים לפני רצה לומר אשגיח בם להכין אותם ברוב טובה : ופקדתי . אשגיח להשיב גמול על כל הלוחצים אותו : (כא) והיה אדירו ממנו · רצה לומר מלכו יהיה מישראל : ומושלו וכו' . כפל הדבר

מצודת ציון

ותקרא כן לפי שדרך לפזר על המכה סממנים לרפאותה כמו לא זורו ולא חובשו (ישעיה א) וגם המכה עצמה תקרא כן כמ"ש ויהודה את מזורו (הושע ה) וזהו לפי שעליה מפוזרים הסממנים : תעלה · ענין רפואה כמו תעלה אין לו (לקמן מו) וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמות עפר (דניאל יב) : (יד) מוסר · מלשון יסורים : עצמו · ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (לעיל טו) : (טז) שאסיך למשסה · ענין רמיסה ודריכה כמו מי נתן למשסה יעקב (ישעיה מב) : (יז) ארוכה · ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח) : (יח) שב · ענין השקט : שבות · מלשון שביה : ומשכנותיו · מל' משכן ומדור : תלה · מלשון תל וגל ור"ל על גבהה וחזקתה : וארמון · ענין היכל ופלטרין וכן כי ארמון נוטש (ישעיה לב) : משפטו · דרכו ומנהגו וכן עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא) : (יט) תודה · מלשון הודאה : משחקים · מל' שחוק ושמחה : והכבדתים · ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ) : יצערו · ענין מיעוט כמו ויצערו ולא יבין למו (איוב יד) : (כ) ופקדתי · ענין השגחה : לוחציו · הדוחקים ומצירים לו כמו וגר לא תלחץ (שמות כג) : (כא) אדירו · ענין חוזק ועל המלך יאמר שהוא החזק מכל : ונגש · ענין הקרבה : ערב · ענין התחייבות ודוגמתו התערב נא את אדוני וכו' (ישעיה ל"ו) : סערת

הדבר

יהיו נגשים אלי: (כג) הנה סערת ה' • גם זו הפרשה עתידה ושית כתובה למעלה ושנה אותה עוד לחזק הענין וי"ם ביניהם שנוי בקצת המלות כי למעלה וסער מי"ו וזאת שער בלא וי"ו ולמעלה מתחולל וזאת מתגורר והענין אחד למעלה אף ה' וזאת חרון אף ה' למעלה תתבוננו בה בינה וזאת תתבוננו בה בלבד וכבר פירשנו למעלה מתגורר כענין מתחולל ענין חניה ודירה וי"מ ענין אסיפה מתכנס: (א) כה אמר ה' מצא חן במדבר • ענין זה דבק לענין הגאולה שאמר למעלה אמר זה פעם כבר מצא חן בעיני פעם אחרת כשהוצאתיו מגלות מצרים כי מצא חן בעיני ושרו עם שרידי חרב שהיו המצריים מתנכלים עליהם להמיתם ולכלותם ואני הוצאתים מתוכם ומצאו חן בעיני במדבר שהולכתים במדבר ארבעים שנה וכלכלתים במן בלא יגיעה ובלא עמל: הלוך להרגיעו הלוך מקור במקום עבר כמו ילדה ועזוב כמו ועזבה כן הלוך ענינו כמו הלך כלומר שהלך הלך להכניסם במדבר להמציא לו מרגוע כמו שאמר לתור להם מנוחה ואמר ישראל אחר להרגיעו לתוספת באור כי כבר זכר עם וידוע הוא כי אותו עם שמצא חן במדבר הוא ישראל וכת"י הפסוק כדנן אמר ה' דיהב רחמין לעמא וגו' כבעמוד: (ב) מרחוק ה' נראה לי • הפסוק חלק במענה ותשובה אומרת כנסת ישראל בגלות למה שאמר שאל מצא חן במדבר אמר' היא אמת הוא זה כי מזמן רחוק ה' נראה לי אך עתה הסתיר פניו ממנו בגלות ענה אותה שאל ואהבת עולם אהבתיך לא היתה אהבתי אליך לפי שעה אלא להיות האהבה לעולם: על כן משכתיך חסד • ר"ל על כן משכתי לי חסדי וראיתי לך בכבודי על הר סיני להיות אהבתי לך לעולם לא לזמן ואף על פי שעזבתיך בגלות זה כמה שנים עוד אבנך ונבנית וגו': (ג) עוד אבנך • כי העדה המפוזרה כמו הבנין ההרוס שיתפזרו אבניו ועפרו וכשיבנה יתקבצו: בתולת ישראל • כי עוד תהיה כבתולה שלא נבעלה ולא יבעלוך אדונים זולתי: עוד תעדי תפיך • כלומר מרוב הטובה תגלי ותשמחי בתפים ובמחולות והתפים יהיו כעדי לך: (ד) עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים • וחללו • נטעו עבר במקום עתיד דרך העולם לנטוע הכרמים בהרים כי יהיה מהם היין משובח ובהיותם פוחדים בארצם מאויביהם היו יראים לצאת לכרמים כל שכן לנטעם כמו שאמר בתלים ובקשת יבאו שמה ועתה הבטיחם שיהיה להם שלום גדולה ויטעו כרמים להם ויחללו בשנה הרביעית כמשפטו פדיון פירות הכרמים ועושים אותן חולין ויהיו מותרין לזר לאכלן אחר החלול וזכר החלול לפי שהיא במשתה ובשירים כמו שאמר קדש הלולים ובזמן הפחד לא יעשה אדם הלולים ומה שזכר שמרון לפי שהיו שם בפחד האויב ימים רבים במצור ובמצוק: (ה) כי יש יום: יש יום שעתיד לבא שיקראו נוצרים והם הצופים שיהיו: עומדים שם לקרא ליושבי הכפרים לעלות לציון להודות לה' על רוב הטובה ויום פי' עת וזמן כמו ביום ההוא שרש ישי והדומין לו

כג הִנֵּה ׀ סַעֲרַת יְהוָה חֵמָה יָצְאָה סַעַר מִתְגּוֹרֵר עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל: כד לֹא יָשׁוּב חֲרוֹן אַף־יְהוָה עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ: כה בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה אֶהְיֶה לֵאלֹהִים לְכֹל מִשְׁפְּחוֹת יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם:

לא א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תֻפַּיִךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים: ד עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ: ה כִּי יֶשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרָיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ו כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאִמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל:

כג הָא מְזַפִּיתָא מִן קֳדָם יְיָ בִּרְגַז נַפְקָא וְעַלְעוֹל מִתְכְּנֵשׁ עַל רֵישׁ רַשִׁיעַיָא יְחוּל: כד לָא יְתוּב תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ עַד דְיַעֲבֵד וְעַד דִיקַיֵם מַחְשְׁבַת רְעוּתֵיהּ בְּסוֹף יוֹמַיָא תִּסְתַּכְּלוּן בַּהּ: כה בְּעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱהֵוֵי לֶאֱלָהָא לְכָל זַרְעִית יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן יְהוֹן קֳדָמַי לְעַם: א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דִיהַב רַחֲמִין לְעַמָא דִנְפַק מִמִצְרַיִם סְפוּק צָרְכֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא כַּד הֲווֹ מְעָרְקִין מִן קֳדָם דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא דַבַּר בְּמֵימְרֵיהּ לְאַשְׁרָאֵיהּ בֵּית נְיָחָא יִשְׂרָאֵל: ב אֲמַרִית יְרוּשְׁלֵם מִלְקַדְמִין יְיָ אִתְגְלֵי עַל אֲבָהָתָנָא נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן הָא רַחֲמַת עָלְמָא רְחֵימַת יַתְכוֹן עַל כֵּן דַבָּרִית יַתְכוֹן בְּטַבְוָן: ג עוֹד אֲקִימִינָךְ וְתִתְקַיְמִין כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עוֹד תִּתְקַנִין בְּתִקוּנִין וְתִפְקִין בְּסִיעַת מְשַׁבְּחִין: ד עוֹד תִּצְבִּין כַּרְמִין בְּטוּרֵי שֹׁמְרוֹן צוּבוּ שְׁתִילִין וַאֲחִילוּ: ה אֲרֵי אִית אֲרִיכוּת יוֹמַיָא וְסַגֵי טוּבָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי לְצַדִיקַיָא דְנַטְרוּ אוֹרָיְתִי מִלְקַדְמִין חוּלְקֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ מְחַמְדִין לִשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְאָתְיָן דְאָמְרִין אֵימָתַי נְקוּם וְנִסַק לְצִיוֹן וְנִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא: ו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁבְּחוּ דְבֵית יַעֲקֹב בְּחֶדְוָא וְדוּצוּ בְּרֵישׁ גְלֵי לְעֵינֵי כָּל עַמְמַיָא בַּשַׂרוּ שַׁבְּחוּ וְאָמְרוּ פְּרִיק יְיָ יַת עַמֵיהּ יַת שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל:

(כג) מתגורר: חונה ודר כי ארץ מגורי ודוגמתו וסעד מתחולל (לעיל כג) האמור במקרא האחר הוא זה שניהם ל' חנייה: על ראש רשעים • על ראש עכו"ם: (א) מצא חן. בעיני דור המדבר: שרידי חרב • מצרים והעמלקי והכנעני הלוך להרגיעו ישראל • כשהוליכם לנחול ארץ מרגועם • (ב) מרחוק. בזכות אבות. נראה לי. אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך: (ג) עוד אבנך ונבנית. בניינים שנים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית לעולם: תעדי. תתקשטי: (ד) וחללו • בשנה הרביעית יחללו את פריים לפדותו בכסף: (ה) נוצרים. צופים בראשי מגדלים גבוהים להבריז קול נשמע למרחוק ל"א נוצרים כמו נוצר חסד לאלפים (שמות ל"ד) לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם שמרו התורה ויאמרו קומו וכת"י ארי אית אריכות יומיא וסגיא טובא דעתיד למיתי לצדיקיא דנטרו אורייתי מלקדמין: (ו) וצהלו בראש הגוים. במגדלות גבוהים כדי

בסדר וינש: י"ז פסוקים אית בהון ער ועד וסי' נמסר בס"א ס' י"ח: נראה לי ב' וסי' כנגע נראה לי • מרחוק ה' נראה לי: רנו ג' וסי' רנו ליעקב שמחה: רנו שמים כי עשה ה' • רנו שמים וגילי ארץ:

תולדות אהרן הלוך להרגיעו: מכות כד: מרחוק ה'. סוטה יא: ואהבת עולם. ברכות יא:

מצודת ציון

(כג) סערת. רוח סערה • מתגורר: ענין כריתה ונתוק כמו מגוררות במגרה (מ"א ז) יחול • ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב יג): (כד) מזימות: מחשבות כמו על בכל מזמתו (לקמן נא): באחרית. בסוף. תתבוננו • מל' בינה: (א) שרידי • ענין שארית והיתר כמו שריד ופליט (לקמן מב): להרגיעו • ענין מנוחה והשקט כמו ומצאו מרגוע לנפשכם (לעיל ו): (ג) אבנך ונבנית • מלשון בנין: תעדי • מלשון עדי וקשוט • תופיך • הם כלי נגון: במחול • ענין רקוד השמחה כמו הפכת מספדי למחול לי (תהלים ל) ולזה יש כלי נגון נקראת מחול כמ"ש הללוהו בתוף ומחול (שם קנ) לפי שהוא מעוררת רקוד השמחה: (ד) וחללו • ענין פדיון כמו נטע כרם ולא חללו (דברים כ): (ה) נוצרים • ענין שמירה ועל הצופים יאמר בדרכם לעמוד במקום גבוה לראות מי ומי הבאים לשמור את העיר מן האויב: (ו) וצהלו • ענין השמעת קול גדול כמו

מצודת דוד

הדבר במ"ש והקרבתיו. אני אקרב אותו והוא יהיה נגש אלי להתקרב ר"ל אטע בלבו יראת ה' והוא יהיה מוסיף והולך: כי מי הוא זה. בא ליתן טעם למה בתחלה אקרבו ואח"ז יגש אלי ואמר כי מי הוא זה האיש אשר התחייב את לבו לגשת אלי להתקרב אם לא אסייעו לקרבה ולהתדבק בי: (כב) והייתם לי לעם • ר"ל כולכם תאמינו בי ותהיו עמי ואני אהיה לכם לאלהים להשגיח בכם ולהיטיב אתכם: (כג) חמה יצאה. הנה בחמה עבר במקום עתיד: סער מתגורר • הסער הזה הוא מלא מכריתה ונתוך והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים: (כד) לא ישוב וכו' • לא ישוב מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו: באחרית הימים; רצה לומר אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים תתבוננו בה שלא שב ה' מחרון אפו עם כי נתארך הזמן: (כה) בעת ההיא • בזמן הגאולה אהיה לאלהים וכו': רצה לומר אשגיח בהם ואיטיב עמהם: והמה יהיו לי לעם, כולם יאמינו בי ויהיו עמי: לא (א) עם שרידי חרב • עם ישראל הנשארים מחרב מצרים המתנכלים אותם להמיתם העם ההוא מצא חן בעיני בעת שהלכו אחרי במדבר בארץ לא זרועה: הלוך. לכן הלך ישראל למקום מרגועם לרשת את הארץ לשבת בה בהשקט: (ב) מרחוק. אמר הנביא מזמן רחוק עוד היום במצרים נראה לי ה' ר"ל נגלה אז לנביאי ישראל הם משה ואהרן: ואהבת עולם • ר"ל וכן יאמר תמיד הנה אהבת עולם אהבתיך על כן אמשיך לך חסד: (ג) עוד אבנך ונבנית. ר"ל הנה הבית הראשון והשני בנו בני אדם ונחרבו ועוד אבנך אני את השלישי ותשאר בנויה עד עולם בתולת ישראל • אתה עדת ישראל החביבה עלי כבתולה אשר לא ידעה איש שהיא חביבה לבעלה: תעדי תפיך תקשטי תוסיף לייפותם כדרך המתענגים שמייפים כלי הנגון בכל מיני פאר: ויצאת: ותצא ברקוד של שמחה ולפי שהמשיל את ישראל לבתולה אמר ענין שמחת הבתולה ותענוגיה ור"ל הרבה טובה יבוא לך: (ד) בהרי שמרון: עם כי עתה השמה שוממין: נטעו עבר במקום עתיד ור"ל הנוטעים יטעו הכרמים והם יחללום בשנה הד' כמ"ש ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה' (ויקרא יט) שצריך להביא הפירות לירושלים ולאוכלן שם או לפדותן ולחללן על כסף ויוליא הכסף בירושלים ואמר שהנוטעים יחללום ולא יקחם האויב כמאז ומגודל הרבוי לא יוכלו להביאם לירושלים ויחללום על כסף: (ה) כי יש יום: הנה יום מוכן אשר

נו וי"ת אחרי אית אריכות יומיא וגו' כבעמוד : (ו) כי כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה : זה יאמר על תחלת הגאולה בבא קול הבשורה והוא פקדם כאילו אמר כה אמר ה' ליעקב רנו שמחה פירוש בשמחה וכמוהו המוקדם מאוחר מקום שם קבר כמו מקום קבר שם כל רבים עמים כמו כל עמים רבים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : וצהלו בראש הגוים כתרגומו ודוצו בריש גלי לעיני כל עממיא : השמיעו הבשורה והללו את ה' ואמרו הושע ה' כמו שהשמעתנו הבשורה כן עשה והושע את עמך אמר זה ואני אעשה כדבריכם ואביא אתכם מכל המקומות אשר נדחתם שם ועל זה אמר : (ז) הנני מביא אותם מארץ צפון כי רוב הגלות בצפון : מירכתי ארץ ארץ בקמץ בסגול והוא אחד מי"ד שהם קמצין בזקף ובסגול: בם עור ופסח כל כך יבאו בנחת שאפילו העור והפסח שיהיו בם וההרה והיולדת ילכו לאטם ואדוני אבי ז"ל פי' ואמר כל כך אובילם בנחת דרך ישר עד שיוכלו ללכת עמהם עור ופסח והרה ויולדת ולא יכשלו בהליכתם : (ח) בבכי יבאו . יש בכי של שמחה כמו וישק יעקב לרחל וישא קולו ויבך ויבך על צואריו עוד והדומים להם כן הוא זה מרוב שמחה שיבאו לארצם יבכו כי כמה שנים גלו ממנה : ובתחנונים אובילם . ענין תפלה ורחמים כמו חלו נא פני אל ויחננו לבלתי היות להם תחנה היתה תחנה מאת ה' אלהינו והדומים להם ענין תפלה ורחמים וי"ת במגליהון כד הוין בכן וגו' כבעמוד : אל נחלי מים : כמו על נחלי מים וכמו ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על והדומים להם : ואפרים בכורי הוא . זכר אפרים כי רוב ישראל והם עשרת השבטים היו במלכות אפרים תחלה כשנחלקה המלכות ואחר כך נקראו בשם אפרים ואמר בכמה מקומות יהודה ואפרים ומה שאמר בכורי הוא לפי שנתנה הבכורה ליוסף או פי' חביב הוא עלי כבן הבכור לאביו וכן אמר בני בכורי ישראל לענין חבה ואהבה וכתרגם יונתן ואפרים חביב הוא קדמי : (ט) שמעו . מזרה ישראל יקבצנו . מי שזרה אותו והגלהו בין האומות הוא יקבצנו וידעו הגוים כי לא בכחם הגלוהו אם לא ברצון האל שסרי על כרחם יוציאנו מרשותם וישיבנו לארצו וזהו שאמר אחר כן כי פדה ה' וגו' : (יא) ובאו במרום ציון . ת"י בטור בית מקדשא דאתבני בציון : ונהרו אל טוב ה' . ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים : לדאבה . להעצב ולדאג והוא מקור פ"א הפעל בפתח כפלם לאהבה את ה' אלהיך : (יב) אז תשמח בתולה . ר"ל כל בתולה ובתולה וי"ת בכן יחדון כנישתא דישראל כד בחינגין מיגונם : סין"ד היא נחם : (יג) ורויתי . הטעם מלרע בתי"ו זכר הכהנים לומר שתשוב עבודת בית המקדש במקומם וישבעו דשן הקרבנות שירבו מכל המקומות כמו שאמר אילי נביות ישרתונך יעלו לרצון על מזבחי : (יד) כה אמר ה' קול ברמה נשמע אמר

כדי שישמעו למרחוק . (ז) בם עור ופסח . אפילו הנכשלים שבהם לא אמאס : (ח) בבכי יבאו : על ידי תפלה ותשובה . (ט) מזרה . סייפרג"ש בלעז : (יא) ונהרו . יאספו כמו נהר : (יג) דשן . שמן : (יד) קול ברמה נשמע . קלא ברום עלמא אישתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזראדן מרמתא לשוב מאחר הגולים אל גדליה בן אחיקם כמו שאמר בספר זה (לקמן מ) : רחל מבכה על בניה . מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפיים את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפיים נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי ב"ו הוי אומר רחמיך מרובים והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמר לה יפה

ז שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃ ז הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה׃ ח בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא׃ ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ׃ י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ׃ יא וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד׃ יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם׃ יג וְרִוֵּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ יד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ׃

ז הָאֲנָא מַיְתֵי לְהוֹן מֵאֲרַע צִפּוּנָא וַאֲכַנְשִׁינוּן מִסְיָפֵי אַרְעָא דַּהֲווֹ בְהוֹן עַוְרִין וְחַגְרִין יִסְגֵּן בְּהוֹן מְעַדְיָן וְיָלְדָן כַּחֲדָא בְּמַשְׁרְיָן סַגִּיאָן יְתוּבוּן הַלְכָא׃ ח בְּמִגְלֵיהוֹן כַּד הֲווֹ בָכַן גְּלוֹ בְּמִתַּבְהוֹן מְבַיְנֵי גַּלְוָתְהוֹן בְּרַחֲמִין סַגִּיאִין אֲקָרְבִינוּן אֲדַבְּרִינוּן עַל פְּצִידֵי מַיָּא בְּאוֹרַח תַּקְנָא לָא יִתְקְלוּן בָּהּ אֲרֵי הֲוָה מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל כְּאָב וְאֶפְרַיִם חָבִיב הוּא קֳדָמַי׃ ט קַבִּילוּ פִּתְגָּמָא דַּייָ עַמְמַיָּא וְחַווּ בְגַנְוָן מֵרָחִיק וֶאֱמָרוּ מַן דְּבַדְרֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל יְכַנְשִׁינֵיהּ וְיִטְרִינֵיהּ כְּרַעְיָא לְעֶדְרֵיהּ׃ י אֲרֵי פְרִיק יְיָ יָת דְּבֵית יַעֲקֹב וְשֵׁיזְבִינוּן מִיַּד דְּתַקִּיפִין מִנְּהוֹן׃ יא וְיֵיתוּן וִישַׁבְּחוּן בְּטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּאִתְבְּנֵי בְצִיּוֹן וְיִתְפַּנְּקוּן בְּטוּבָא דִּיהַב לְהוֹן יְיָ בְּעִבּוּרָא וּבַחֲמַרָא וּבִמְשַׁחָא וּבְנֵי עָאן וְתוֹרִין וּתְהֵי נַפְשְׁהוֹן מַלְיָא תַּפְנוּקִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דִּמְרַוְיָא וְלָא יוֹסְפוּן לְיִצְפָּא עוֹד׃ יב בְּכֵן תֶּחְדְּיָן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל כַּד בְּחִנְגִּין וְעוּלֵימִין וְסָבִין כַּחֲדָא וְאַהֲפוֹךְ אֶבְלְהוֹן לְבִיעַ וַאֲנַחֲמִינוּן וְאַחֲדִינוּן מִדְּווֹנֵיהוֹן׃ יג וְאֶשְׂבַּע נְפַשׁ כַּהֲנַיָּא תַּפְנוּקִין וְעַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת טוּבִי דִּיהָבִית לְהוֹן יִשְׂבְּעוּן אֲמַר יְיָ׃ יד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ קְרָא בְּרוּם עָלְמָא אִשְׁתְּמַע בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּבָכַן וּמִתְאַנְּחִין בָּתַר יִרְמְיָה נְבִיָּא כַּד שְׁלַח יָתֵיהּ נְבוּזַרְאֲדָן רַב קָטוֹלַיָּא מֵרָמְתָא אִלְיָא וּדְבָכַן בִּמְרַר יְרוּשְׁלֵם מְבַכְיָא עַל בְּנָהָא מְסָרְבָא לְאִתְנַחֲמָא עַל בְּנָהָא אֲרֵי גְלוֹ׃

ואפרים ה' בקריאה וסי' ואפרים לא הוריש את יושבי בבכי יבאו ובתחנונים אובילם • כאשר ראיתי לצור תניינא דפסוק • וענה גאון ישראל בפניו • עגלה מלמדה • וכל מנשה ואפרים רכוות' : ונהרו ג' וסי' ונהרו אליו כל הגוים : וחברו ונהרו אליו עמים דמיכה . ונהרו אל טוב ה' על דגן . וא' מלעיל הביטו אליו ונהרו , כגן ז' בקריאה וסי' כגן ה' כארץ מצרים באכה . והשקית ברגלך • וערבתה כגן ה' ששון . וחיית כגן רוה וכמוצא מים. והיתה נפשם כגן רוה. הארץ הלזו הנשמה . כגן עדן הארץ לפניו . בחורים ד' חסר ו' בקריאה בלישנא וסי' בשמואל ב' סימן ג': נשמע ד' קמץ וסי' נמסר לעיל

מצודת ציון

כמו פצחי רנה וצהלי (ישעיה נד) : (ז) מירכתי . מסוף : ופסח . חגר : (ח) אובילם . ענין הבאה כמו יובל שי (שם יח) : אל נחלי מים . על נחלי מים : (ט) מזרה . ענין פזור כמו וזריתים לכל רוח (לקמן מט) : (יא) ונהרו . ימשכו כנהר וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב) : תירוש . כן יקרא ענבי היין : יצהר . הוא השמן : רוה . שפעה כמו הרוה את הארץ (שם נה) : לדאבה . ענין עצבון ודאגה כמו ודאבון נפש (דברים כח) : (יב) במחול . ריקוד של שמחה : (יג) ורויתי . ענין שביעה : דשן . ענין שומן : (יד) ברמה . בגבהים : נהי . ענין יללה : תמרורים . מל'

תולדות אהרן

בם עור : סנהדרין נא : הרה ויולדת : שבת ל : מזרה ישראל • עקידה שער יג : בתולה במחול • ברכות נג (ברכות ע) : קול ברמה : זוהר ויקרא

מצודת דוד

חסר שלוחים העומדים בהרים יקראו בקול קומו ונעלה אל ציון אל ה' כי בזה הגאולה וחזרה השכינה למקומה לציון : (ו) רנו ליעקב שמחה : הוא הסוף ה' אמר ליעקב רנו בקול שמחה : וצהלו . בראש הגוים . רצה לומר במקומות הגבוהות שבארצות הגוים להיות הקול נשמע למרחוק : השמיעו הללו וכו' השמיעו קול והללו את ה' ואמרו אנה ה' הנה הושעת את עמך וכו' : (ז) הנני מביא . כי הנני מביא אותם מארץ צפון הם שגלו לבבל : מירכתי ארץ . הם בני עשרת השבטים שגלו למרחק לקצות הארץ : בם . בהבאים יהיה עור ופסח וכו' ר"ל כולם ישובו איש לא נעדר : קהל גדול . קבוץ גדול : (ח) בבכי יבואו . ר"ל ע"י תשובה ותפלה אגאלם : אל נחלי מים . אצל נחלי מים למען ימצאו לרוות הצמאון : בדרך ישר . בדרך שוה מבלי עקמימות למען לא יכשלו בה : לאב . לאהוב באהבתם כאב החושש בתקנת בנו : בכורי הוא . חביב עלי כבן בכור לאביו :

(ט) והגידו . מה שהשמעו הגידו באיים הרחוקים : ואמרו . כה תאמרו הנה המפזר המקום יקבץ אותו וישמרו כרועה השומר עדרו : (יא) במרום ציון . בהר ציון שהוא רם ונשא : ונהרו . ימשכו לבוא אל טוב ה' ר"ל לקבל טובה מרובה ותוזר ומפרש על דגן וכו' : כגן רוה . יהיו שבעים בטובה כגן הירק המשקה בכל עת כי הדרך להשקותה ברגל : ולא יוסיפו עוד . לא יוסיפו להיות בעצבון ודאגה כמאז : (יב) ובחורים וזקנים יחדיו . לרוב השמחה יהיו הזקנים נמשכים אחר הבחורים לעשות כמעשיהם לשמוח במחול : והפכתי . האבל שהיה להם מאז אהפוך לששון ובזה יהיו מנוחמים על האבל שמאז : ושמחתים מיגונם . ר"ל ערך השמחה יהיה יותר מערך היגון שהיה להם מאז : (יג) ורויתי . לפי שבעת החורבן היה נעדר מהכהנים מיחר אשי ה' לכן אמר הנה אז אשביע נפש הכהנים דשן כי יאכלו בשר הקדשים : את טובי . את הטוב הבא להם מאתי : (יד) קול ברמה נשמע :

טו כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב׃ טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם׃ יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לֻמָּד הֲשִׁבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי׃ יח כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי׃ יט הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשֻׁעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה׃ כ הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים שִׂמִי לָךְ תַּמְרוּרִים שִׁתִי לִבֵּךְ לַמְסִלָּה דֶּרֶךְ הָלָכְתְּי שׁוּבִי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל שֻׁבִי

טו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מְנַעִי קָלִיךְ מִלְמִבְכֵּי וְעֵינַיִךְ מִלְשַׁגְרָא דִמְעַן אֲרֵי אִית אֲגַר לְעוֹבָדֵי אֲבָהָתִיךְ צַדִּיקַיָא אֲמַר יְיָ וִיתוּבוּן מֵאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ טז וְאִית סְבוּר לְסוֹפִיךְ אֲמַר יְיָ וִיתוּבוּן בְּנַיָא לִתְחוּמְהוֹן׃ יז שְׁמִיעַ וּגְלֵי קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּבְכַן וּמִתְאַנְחִין עַל דְּאִטַּלְטָלוּ אָמְרִין אַיְתֵיתָא עֲלָן יִסּוּרִין וְלָא אַלֵּיפְנָא כְּעֶגֶל לָא מַלִּיף נִיר כְּדוּ אֲתֵיבְנָא לְפוּלְחָנָךְ וּנְתִיב אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלָהַנָא׃ יח אֲרֵי בָּתַר אַנְחַנָא תָּיְבִין לְאוֹרַיְתָא מִתְנַחֵם עֲלָנָא וּכְדוּ דְאִתְגְּלֵי לָנָא טְפַחְנָא עַל יַרְכָנָא בְּהֵיתְנָא וְאַף אִתְכְּנַעְנָא אֲרֵי קַבֵּילְנָא חִסּוּדֵי חוֹבָנָא דְמִלְקַדְמִין׃ יט הַבְּכַר חֲבִיב קֳדָמַי יִשְׂרָאֵל הֲלָא רַבֵּי רְחִים הוּא אֲרֵי בִּזְמַן דְּמַשְׁנֵי פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתִי עַל לִבֵּיהּ לְמֶעְבְּדְהוֹן מִדְכַּר דְּכִירְנָא לְאוֹטָבָא לֵיהּ עוֹד עַל כֵּן אִתְגּוֹלָלוּ רַחֲמֵי עֲלֵיהוֹן רַחֲמָא אֲרַחֵים עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ׃ כ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַדְכַּרִי לִיךְ עוֹבָדֵי אֲבָהָתִיךְ תַּקְנַיָא שְׁפוּכִי תַחֲנוּנִין בְּמֵרַר שְׁוַאִי לִבִּיךְ אִסְתַּכְּלִי בְּעוֹבָדִין דַּעֲבַדְתְּ אִם תַּקְנִין דְּבֵן גְּלִית לְאוֹרַח רְחִיקָא כְּדוּ תּוּבוּ

רשי

יפה למדה סנגוריא יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך (יז) מתנודד. קומפליינ"ט בלעז לשון מי ינוד לך (לעיל יט). יסרתני בייס"ין אתה הקב"ה. כעגל לא לומד. פוסלנייולונ"ך בלעז לשון מלמד הבקר (שופטים ג) הייה בתחלה לכך חטאתי לך: (יח) נחמתי. אני מתחרט על תועבותי: הודעי. שהתבוננתי בעצמי שמעלתי. אפריננו"יי בלעז: חרפת נעורי. סיבולים אויבי לחרפני על חטאת נעורי: (יט) הבן יקיר לי אפרים. הן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי לרחם שמא בני יקירי הוא כמו שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו: שעשעים. אישבניימנ"י בלעז: מדי דברי בו. בכל עת שאני מדבר בו ומדרש ויקרא רבה די דבורי שנתתי בו שלימדתיו תורתי לרחם עליו: (כ) הציבי לך ציונים. סימנים בדרכי אבותיך הטובים: תמרורים. תמרים קטנים נטועים לסימן בדרך ...

מצודת ציון

מצודת דוד

הבנתך . (כא) עד מתי תתחמקין · מתי תהי מסובבת לכאן ולכאן מן חמק עבר שענינו סבב : הבת השובבה · שהיתה שובבת ומורדת כי כנו' עד מתי תסבב הנה והנה ונא תלכי דרך ישרה לשוב אל איש הראשון כלומר עד מתי תתעלמי בתשובה : כי ברא ה' חדשה בארץ · עתיד לברוא חדשה אחר שתשבו בגלות ימים רבים ומה הוא החדשה כי נקבה תסובב גבר שדרך העולם שהאיש מחזר ומסבב אחר האשה וכן אמרו רז"ל בעל האבדה מחזר על אבדתו ואז הנקבה תסובב אחר אישה כלומר שישובו בני ישראל אל ה' אלהיהם ויגאלם וכן אמר בנבואת הושע ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים : (כב) כה אמר ה' · גם זו הפרשה עתידה וכן הפרשיות הבאות אחריה עד הדבר אשר היה אל ירמיהו : בארץ יהודה · זכר יהודה לפי שבחלקו בית המקדש והוא נוה הצדק הר הקודש ואמרו יברכך ה' כלומר שלא תחרב עוד : (כג) וישבו בה · בארץ יהודה שוכר ישבו בה יהודה כמו שהיו בה: וכל עריו יחדו'

אל־עריך אלה : כא עד־מתי תתחמקין הבת השובבה כי־ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר : כב כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עוד יאמרו את־הדבר הזה בארץ יהודה ובעריו בשובי את־שבותם יברכך יהוה נוה־צדק הר הקדש : כג וישבו בה יהודה וכל־עריו יחדו אכרים ונסעו בעדר : כד כי הרויתי נפש עיפה וכל־נפש דאבה מלאתי : כה על־זאת הקיצתי ואראה ושנתי ערבה לי : כו הנה ימים באים נאם־יהוה וזרעתי את־בית ישראל ואת־בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה : כז והיה כאשר שקדתי עליהם לנתוש ולנתוץ ולהרס ולהאביד ולהרע כן אשקד עליהם לבנות ולנטוע נאם־יהוה : כח בימים ההם לא־יאמרו עוד אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה : כט כי אם־איש בעונו ימות כל־האדם האכל הבסר תקהינה שניו : ל הנה ימים באים נאם־יהוה וכרתי

כנשתא דישראל ותתובון לקרוך אלין : כא עד אימתי את מתחסנא למתב כנשתא דסגיאין תיובתהא ארי הא יי ברא חדתא בארעא ועמא בית ישראל יתנהון לאוריתא : כב כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל עוד ימרון ית פתגמא הדין בארעא דבית יהודה ובקרווהי כד אתיב ית גלותהון יברכינך יי מדור קושטיה טורא קדישא : כג ויתבון בה דבית יהודה וכל קרויהון כחדא איכרין ודנטלין בסיען : כד ארי שבעית נפש משלהיא וכל נפש יצפא מליתי כל טוב : כה אמר נביא על דא בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי אתערית וחזית תבית דמכית ושנתי הנאתני : כו הא יומיא אתן אמר יי ואקים ית דבית ישראל וית דבית יהודה אסגיון כאנשא ואצלחינון כבעירא : כז ויהי כמה דחשבית עליהון למעקר ולתרעא ולפגרא ולאבדא ולאבאשא כן יחדי מימרי עליהון למבני ולקימא אמר יי : כח ביומיא האינון לא ימרון עוד אבהתנא חטן ובניא לקן : כט אלהין אנש בחוביה ימות כל אנש דיחטי הוא ימות : ל הא יומיא אתן

בא"א) : (כא) תתחמקין . הסתרי ממני שאת בושה לשוב אלי נופני דרכך הנה חדשה נבראת בארץ שהנקבה תחזור אחר הזכר לבקשו שישאנה לשון והסובבה בעיר אבקשה וגו' : (כה) על זאת הקיצותי · כך אמר ירמיה כל מה שהיית ישן ונרדם בנבואת פורענות בנבואה הזאת הקיצותי והרגדמתי : ערבה . נעמה : (כו) זרע אדם וזרע בהמה : הטובים והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי. זרע אדם וזרע בהמה תרגם יונתן אקימינון כבני אנשא ואצלחינון כבעיר' שאין עונותיה נפקדין עליה : (כח) בוסר : פרי שלא נגמר והוא מקהה את השינים : ושני בנים תקהינה : הבנים ילקו בעון אבות

[illegible]"ל : יברכך ה' ד' וסי' נמסר בסדר נשא : וכל נפש ג' וסי' ואת תורת הבהמה והעוף · וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה , וכל נפש דאבה מלאתי : ולנטוע ג' סלאים וסי' ראה הפקדתיך רגע אדבר על גוי . והיה כאשר

כב' וחד תסובב · ת' בטעם בסיפרא · ד' וכל תהלים דכותה · נ' כ' מ"ל וא' חסר · וי"ס נכתב ב' חסר וא' מ"ל · ג' כ' מ"ל

תולדות אהרן תסובב גבר · יבמות סב זוכר בראשית : וזרעתי · סוטה כב חולין ח : יאכלו בסר · סנהדרין לט :

ובכל עריו ובי"ת בה עומדת במקום שנים : אכרים ונסעו בעדר · פירוש וישבו בה אכרים ועובדי השדות ורועים עדריהם יסעו בהם ממקום למקום ולא יפחדו ויונתן תרגם איכרין ודנטלין בסיען : (כד) כי הרויתי נפש עיפה · נפש ישראל שהיתה עיפה ונמאה בגלות הרויתי אותה ממעיני הישועה : וכל נפש דאבה · שדאבה ודאגה לרוב הצרות מלאתי אותה כל טוב שתשמח הפך הדאבון וכן תרגם יונתן מליתי כל טוב : (כה) על זאת הקיצותי · הה"א בשו"א וסגו"ל והפסוק הזה הם דברי הנביא כי הנבואה תבא ברוב לנביאים בחלום ופירושו כתרגומו אמר נביא על דא בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי אתערית וחזית תבית דמכית ושנתי הנאתני וי"ו והראה כוי"ו הן אתה קצפת ונחטא ר"ל וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן הקיצותי והראה וכבר ראיתי בחלום הנבואה זאת הנחמה ומתוכה הקיצותי ושמחתי וכששכבתי אחר כן שנתי ערבה לי מתוך השמחה הסך ושנתי נהיתה עלי · ערבה ענין הנאה : (כו) הנה · זרע אדם וזרע בהמה : פירוש אפימה כזרע שמפרותה אחת יצאו כמה פרוטות : האדם והבהמה · כמו ברוך פרי בטנך ופרי בהמתך ופרי אדמתך אחר שאמר וזרעתי ר"ל שבוא ישים בהם ברכתו וירבם ולא תהיה בהם משכלה ויש לפרש גם כן שתהיה וי"ו וזרע וי"ו ההשואה כמו מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק והדומים להם שהם להשוות הדברים ר"ל כי כזה כן זה פירוש זרע אדם כזרע בהמה כלומר שיהיו בהם האדם לרוב כמו הבהמה וכן אמר ארבה אותם כצאן אדם ויונתן תרגם אסגיגון כאנשא ואצלחינון כבעירא :- (כז) והיה · שקדתי · ענין השתדלות בדבר והזריזות בו : (כח) לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה · משל הוא להוצא כמו שאמרו קדמוניהם אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ואמת הוא כי ממדת הבורא יתברך פוקד עון אבות על בנים וזה המדה היא כשאוחזין הבנים מעשה אבותיהם אז יתחברו עונות האבות עם עונות הבנים ויפקדו על הבנים עון האבות עם עונותיהם וזה אינו אלא בחטא עכו"ם וכיוצא בו חטא גדול ושאל הבטיח את ישראל כי לעתיד יהיה לבבם שלם עם ה' ומלאה הארץ דעה את ה' וימעטו החוטאים ואף החוטאים בזמן ההוא לא יחטאו חטא גדול שאפילו להם עצמם יאריך העונש כמו שאמר והחוטא בן מאה שנה יקולל כל שכן שלא יענש הבן בחטא אביו אפילו יחטא כאביו לפיכך האוכל הבוסר תקהינה שניו והבוסר הוא הפרי שלא נגמר בשולו והאוכלו שניו קהות ובספר יחזקאל נאריך עוד בזה הענין בעזרת האל : (ל) הנה ימים באים · ברית חדשה : תדושה הוא שתהיה קיימת

מצודת דוד

לכך וכו' . מן לכך על המסילה שהלכת דרך בה לזכור אותה : שובי . ובדרך הזה תשובי בתולת ישראל . ר"ל התחיבה עלי כבתולה על הנושאה : שובי וכו' · כפל הדבר במ"ש : (כא) עד מתי תתחמקין . אמה הבת השובבה עד מתי תהיה עוד סובב מארך להיות בעונך : כי ברא . כי אז יברא ה' דבר חדשה שעם היות השפה נמשלה לנקבה שימשול בה בעלה לפי שבעלוך הנה אז תסובב להיות גבר למשול עוד על השכדים כגבר על אשה : (כב) עוד יאמרו וכו' · עוד יבא זמן אשר הכל יאמרו : בשובי · בעת אשיב בני השבי למקומם יאמרו יברכך ה' אתה נוה הצדק והוא ירושלים . הר הקדש · זהו בית המקדש : (כג) וישבו בה . בירושלים הנקראת נוה הצדק : וכל עריו : ובכל ערי יהודה בכולם יחדיו ישבו : אכרים . הם יהיו עובד האדמה בחרישה ורועי העדר יסעו שם ממקום למקום עם עדריהם לבקש מרעה ולא יפחדו מן האויב : (כד) כי הרויתי : כי אז אשביע נפש העיפה ומלאה למים וכל נפש עגבה אמלא טובה : (כה) על זאת : בעבור הנבואה הטובה הזאת הקיצותי מן השינה כי בחלום ראה הנבואה ההיא ומרוב השעורבת השמחה הקיץ מן השינה : הקיצותי ואראה . ר"ל הנה הקיצותי מן השינה והשקלה היתה בעבור כי ראיתי הנבואה ההיא בחלום ודוגמתו הן אתה קצפת ונחטא : (ישעיה סד) כלה לומר והקצף היה על כי חטאנו : ושנתי ערבה לי . משכב השינה היתה מתוקה עלי כי נבואה טובה ראיתי בחלום : (כו) וזרעתי . כמו הזורע תבואה הנה תצמח יותר ממה שזרע כן יתרבו בכל כח : זרע וכו' . גם בני אדם יתרבו גם הבהמות ולא תהיה בם משכלה ועקרה : (כז) כאשר שקדתי · כמו שהייתי ממהר ומשתדל להרע להם כן אמהר ואשתדל להיטיב להם : (כח) לא יאמרו עוד · לא יתרעמו עוד לומר הנה האבות אכלו בוסר וכו' והלא הנכון מי שאכל הבוסר יקהו שיניו ר"ל האבות חטאו והנה הבנים מקבלים העונש הלא הנכון שהחוטא יקבל בעצמו העונש וכן נאמר שאמרו כמתרעמים אבות יאכלו בוסר וכו' (יחזקאל יח) : (כט) כי אם ; כי אז לא כן תהיה כי כ"א ימות בעונו ולא יענשו בניו אחריו וכמו האוכל הבוסר אשר תקהינה שיניו לבדם ולא שיני בניו כן יהיה בדבר העונש (וזהו לפי שלעתיד

מצודת ציון

שתי · ענין שימה : למסילה · ענין שביל ודרך : (כא) תתחמקין · ענין סבוב כמו חמק עבר (ש"ה ה) : השובבה · ענין מרד כמו מדוע שובבה שעם (לעיל ח) : (כב) בשובי · מלשון השבה : שבותם · מלשון שבי : נוה · ענין מדור : (כג) אכרים · הם עובדי האדמה בחרישה כמו בושו אכרים (לעיל יד) : בעדר · עם עדר ובאה בי"ת במקום עם וכן הרק אך במשה דבר ה' (במדבר יב) ומשפטו עם משה : (כד) הרויתי · ענין שביעה : עיפה · ר"ל צמאה כי העיף צמא למים : דאבה · ענין עצבון : (כה) הקיצותי · מלשון יקיצה והערה מן השינה : ושנתי · מל' שינה : ערבה : ענין מתיקות כמו וערבה מנחת (מלאכי ג) · (כז) שקדתי · ענין מהירות והתמדה כמו שוקד אני על דברי (לעיל א) : לנתוש · ענין עקירה : ולנתוץ · ענין שבירה : ולהרוס · מלשון הריסה וקלקול : לבנות · מל' בנין : [כח] בוסר · כן נקרא הפרי שלא נגמר הבישול והיא חמוצה ומקהה את השנים כמו ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח) : תקהינה · ענין חלישת השנים לחתך המאכל וכן אם קהה הברזל

אמר יי ואגזר עם דבית ישראל ועם דבית יהודה קימא חדתא: לא לא כקימא דגזרית עם אבהתהון ביומא דאתקפית בידיהון למפקהון מארעא דמצרים דאיתון אשניאו ית קימי ואנא אתרעיתי בהון אמר יי: לב ארי דין קימא דאגזר עם בית ישראל בתר יומיא האינון אמר יי אתין ית אוריתי במעיהון ועל לבהון אכתבינא ואהוי להון לאלה ואינון יהון קדמי לעם: לג ולא ייּלפון עוד גבר ית חבריה וגבר ית אחוהי למימר דעו למדחל מן קדם יי ארי כולהון יילפון למדע דחלתי למזעיריהון ועד רבהון אמר יי ארי אשבוק לחוביהון וחטאיהון לא ידכרון עוד: לד כדנן אמר יי דיהב שמשא לאנהרא בימםא גזירת סיהרא וכוכביא לאנהרא בליליא נזף בימא והמן גלוהי יי צבאות שמיה: לה כמה דלית אפשר דיעידון קימיא האלין מן קדמי אמר יי אף זרעא דישראל לא יבטלון מלמהוי עם משמש קדמי כל יומיא: לו כדנן אמר יי כמה דלית אפשר דידע אנש משחת שמיא מלעילא ואף לא למבדק יסודי ארעא מלרע אף מימרי לא ירחיק בכל זרעא דישראל על כל דעבדו קדמי אמר יי: לז הא יומיא אתן אמר יי ותתבני קרתא דירושלם קדם

את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: לא לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יהוה: לב כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם: לג ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יהוה כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם יהוה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד: לד כה אמר יהוה נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: לה אם ימשו החקים האלה מלפני נאם יהוה גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים: לו כה אמר יהוה אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם יהוה: לז הנה ימים **** נאם יהוה ונבנתה העיר ליהוה

ע' ר"פ בסיפר · ל' · כ' · ג' מ"ג · י"כ · ג' · י"ח בטעס בסיפרא ג' חסר · ו' · כ' ר"פ בסיפר · ג' י"ג · י"ח בטעס בסיפרא ג' · ג' · באים ק' ולא כתיב · ג'

אבות: (לד) לאור: פיאקלארזיר בלעז. וכן ת"י לאנהרא: רוגע הים · מניזו ומרתיחו ונעם' קמצים קמטים כמו עורי רגע (איוב ז): (לה) ימושו. כמו לא ימיש: (לו) אם ימדו שמים. כמה גובהם: גם אני אמאס בישראל · כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו

שקרתי: לא פ' ר"פ בסיפרא וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' י': הפרו ר' וסי' כי עברו תורות. אשר המה הפרו את בריתי · שבו על עונות אבתם · עת לעשות לה' הפרו: ידעו י"ב וסי' למען ידעו דרתיכם · ולא ידעו כי את אשת ירבעם. יצרי פסל כלם למען ידעו ממזרח שמש · לא ילמדו עוד איש את רעהו, ואטמא אתם במתנתם. באו ימי הפקדה · כל תפלה כל תחנה דד"ה. ואתה תשמע מן השמים בתרא דד"ת · שיתה ה' מורה להם · למען ידעו דור אחרון · ויאמרו צרינו לא

תולדות אהרן נתן שמש · עקדה שער י"ח:

מצודת ציון

(קהלת י) ור"ל שהחלש הכרת לכרות הפן: (לא) בהזיקי · ענין אחיזה: הפרו · ענין ביטול: בעלתי · ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): (לד) חוקת · ענין דבר קבוע: רוגע · ענין בקיעה כמו עורי רגע (איוב ז): (לה) ימושו · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג): ישבתו · ענין ביטול: (לו) מוסדי · מלשון יסוד והוא מרכז כדור הארץ: על כל · בעבור כל: (לז) שער הפנה · שער העומד בזוית:

קו

מצודת דוד

בלעתיד לא יתגבר עליהם היצה"ר כ"כ לעשות עבירות חמורות ושישחתו הבנים גם המה בהם עד שיענשו גם בעון אביהם: (ל) ברית חדשה ר"ל ענין הברית יהיה חדש מה שלא היה מאז: (לא) לא כברית. לא יהיה כמו הברית אשר כרתי עם אבותם וכו': אשר המה. הברית ההוא הפרו הם: ואנכי: אבל אנכי לא הפרתי כי הייתי להם לאדון להושיעם מכף האויב: (לב) אחרי הימים ההם · אחר שישובו מן הגולה: נתתי עבר במקום עתיד ר"ל אתן תורתי בקרבם כלומר אשים לבם לקיים את התורה: ועל לבם אכתבנה · ר"ל לא תשכח מלבם כאלו היתה חקוקה

הם לאלהים: (לד) נותן שמש. הנותן את השמש להאיר בכל יום ונותן חוקות ירח וכוכבים להאיר בכל לילה: רוגע הים. הבוקע הים לפני בני ישראל כצאתם ממצרים: ויהמו גליו. רצה לומר עם כי גליו היו הומים בקול גדול והיו שוטפים וגוללים עכ"ז בקעו ולא הלכו הגלים כדרכם: (לה) אם ימושו החוקים. אם חוקות השמש והירח יסורו מלפני לבל יאיר כי אם בזמנו הקבוע לו אז גם זרע ישראל ישבתו וכו' ור"ל כמו שהחוקים האלה לא ימושו כן זרע ישראל לא ישבתו: מהיות גוי לפני · לבלי היות לפני גוי ר"ל עם מיוחד: כל הימים · ר"ל כל הימים ישבתו

ממגדל חננאל עד שער הפנה: לח ויצא עוד קוה המדה נגדו על גבעת גרב ונסב געתה: לט וכל העמק הפגרים והדשן וכל השרמות עד נחל קדרון עד פנת שער הסוסים מזרחה קדש ליהוה לא ינתש ולא יהרס עוד לעולם:

לב א הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה בשנת העשרית לצדקיהו מלך יהודה היא השנה שמנה עשרה שנה לנבוכדראצר: ב ואז חיל מלך בבל צרים על ירושלם וירמיהו הנביא היה כלוא בחצר המטרה אשר בית מלך יהודה: ג אשר כלאו צדקיהו מלך יהודה לאמר מדוע אתה נבא לאמר כה אמר יהוה הנני נתן את העיר הזאת ביד מלך בבל ולכדה: ד וצדקיהו מלך יהודה לא ימלט מיד הכשדים כי הנתן ינתן ביד מלך בבל ודבר פיו עם פיו ועיניו את עינו תראינה: ה ובבל יולך את צדקיהו ושם יהיה עד פקדי אתו נאם יהוה כי תלחמו את הכשדים לא תצליחו: ו ויאמר ירמיהו היה דבר יהוה אלי לאמר: ז הנה חנמאל בן שלם דדך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות: ח ויבא אלי חנמאל בן דדי כדבר יהוה אל חצר המטרה ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר בענתות אשר בארץ בנימין כי

תרגום

יי ממגדל פקוס ועד תרע זויתא: לח ויהי נפיק עוד חוט משח בנינא לקבלה עד מטי לגבעתא דסמיכא לגרב ויהי מסתחר לבריכת עגלה: לט וכל מישרא אתר דנפלו תמן פגרי משרית אתורעה וכל אריתא עד נחלא דקידרון עד זוית תרע בית ריסא דמלכא מדינחא קודשא קדם יי לא יתעקר ולא יתפגר עוד לעלם: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי בשתא עשיריתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה היא שתא תמני עסרי שנין לנבוכדראצר: ב בכן משרית מלכא דבבל צירין על ירושלם וירמיה נביא הוה כלי בדרת בית אסיריא די בבית מלך שבטא דבית יהודה: ג דאסריה צדקיה מלך שבטא דבית יהודה למימר מדין את מתנבי למימר כדנן אמר יי האנא מסר ית קרתא הדא ביד מלכא דבבל ויכבשינה: ד וצדקיה מלך שבטא דבית יהודה לא ישתיזיב מידא דכסדאי ארי אתמסרא יתמסר ביד מלכא דבבל וימליל פומיה עם פומיה ועינוהי ית עינוהי יחזין: ה ולבבל יוביל ית צדקיה ותמן יהי עד דיעול דוכרניה קדמי אמר יי ארי תגיחון קרב עם כסדאי לא תצלחון: ו ואמר ירמיה הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ז הא חנמאל בר שלם אחבוך אתי לותך למימר זבון לך ית חקלי דבענתות ארי לך חזיא אחסנתא למזבן: ח ואתא לותי חנמאל בר אחבי כפתגמא דיי לדרת בית אסיריא ואמר לי זבון כען ית חקלי דבענתות דבארע שבטא בנימין ארי לך חזיא

רשי

חטאו: (לט) העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב: והדשן. מקום שפך הדשן שהיה חוץ לירושלים יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתידה לבא: השדמות. קנסיי״א בלעז: (ב) צרים. לשון מצור: בחצר המטרה. לשון בית המשמר: (ה) עד פקדי אותו. פקודת כל האדם היא המיתה: (ו) ויאמר ירמיהו וגו׳. לא לצדקיהו אמר כן אלא פי׳ הכתוב למה כלאו וחוזר לדבורו הראשון לפרש מה הדבר אשר הי׳ אל ירמיהו: (ז) בא אליך. על פי הדבור: את

ידעו: השרמות חד מן ד׳ מלים כתיב רי״ש וקרינן דל״ת וסימן עמיהוד ואבשלום ברח וילך. וארומים בעת ההיא השיב רצין. השרמות וכל עמק הפגרים. גדל חמה נשא ענש: ואז ד׳ בקריאה וסי׳ ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח ואז ירצו את עונם. כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל. ואז חיל מלך בבל: עינו ח׳ חסר יו״ד בתרא בקריאה וסי׳ ועינו החלו כחות. ולא כחד ממנו. ויברח אבשלום. ועברת העברה. ויקח ויעל. ועינו את עינו תראינה. יראו עינו כידו. קורץ בעינו

תולדות אהרן ה״ה חנמאל. פקידה שער סט:

רדק

ענין המדידה וזכר כאן מוסדי ארץ התחתונה כיסוד לבנין וכן אמר בפ׳ אחר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים: (לז) הנה ימים. באים קרי ולא כתיב: ונבנתה העיר. ר״ל ירושלם: לה׳. שתהיה כל ימיה עוד לה׳ ולא תחרב עוד ואמר שתרחב העיר ממה שהיתה ונתן גבול הרחבה׳: ממגדל חננאל עד שער הפנה. ר״ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה עד שער הפנים וזכר גם כן שם ומגדל חננאל וחננאל שם ידוע אצלם ויונתן תרגם פקוס: (לח) ויצא עוד קו המדה. כתוב קוה בה״א כי נמצא זה השם בלשון נקבה כמו תקות חוט השני וקרי קו על הרוב: גרב וגעתה. שמות למקומות ידועים אצלם בירושלים או סמוך לה: (לט) וכל העמק. פירושו כתרגומו וכל מישרא אתר וגו׳ כנעמוד פירוש הדשן מן דשן ושמן ר״ל מקום אשור שהיו דשנים ורעננים ולפי פשוטו פירוש הדשן מקום שפך הדשן מחוץ לעיר וכל זה יהיה תוספת העיר ומה שתרגם שער הסוסים תרע בית ריסא דמלכא ר״ל מקום מרוצת הסוסים ר״ל שער שהיה יוצא בו המלך עם פרשיו והיה שם דרך שוה למרוצת הסוסים והדרך ההוא היה שיעור ריס והוא שבעים קנים והקנה שש אמות וזרת: והשדמות. לפי פשוטו השדות ר״ל רוב השדות הסמוכות לעיר עתה יהיו בו בכלל העיר תוך החומה: קדש לה׳. כמו קדש ישראל לה׳ כמו שאומר לא ינתש ולא יהרס עוד או אומר כי מקום התוספת הזה יהיה במקדש כי גם הוא ירחיב מקומו כמו שאומר בנבואת יחזקאל לא ינתש ולא יהרס כמו בית ראשון ובית שני שנהרסו וזה בנין העיר ובנין הבית ולא יהרס עוד לעולם: השרמות. כתוב בריש וקרי בדל״ת ויונתן תרגם אריתא הוא מלשון רז״ל אריתא דדלאי והוא אמת המי׳ שמשקי׳ ממנה השדות: (א) הדבר. מבואר הוא וטעמו נמשך עד ויאמר ירמיהו כי דבר חנמאל כ״א שהיה אליו בשנה העשירית ואחרי השלימו הדבר ספרו ירמיהו לאנשי המטרה: (ב) בחצר המטרה. בחצר שהיו נשמרים שם האסורים מטרה שרשו נטר ענין שמירה כמו הינטור לעולם ותרגום ויאסוף אותם למשמר לבית מטרא: (ד) הנתון. מקור בחולם וכן הנתון תנתן ואם האכול יאכל: (ה) עד פקדי אותו. רוצה לומר שאקח נשמתו: (ו) ויאמר ירמיהו. חנמאל בן שלום דודך. שלום היה דוד ירמיהו אחי אביו כמו שאומר חנמאל בן דודי בא אליך שהוצרך למכור שדהו והנה הוא בא אליך ויאמר לך שתקנהו: (ז) משפט הגאולה. אם מכרתיו לאחר לך משפט הגאולה שתגאלהו מידו אף כי אתה ראוי לקנותו מידי: (ח) כדבר ה׳. כמו שאמר ה׳ שיבא אלי כן עשה:

כי

מצודת דוד

כן לא אמאס בישראל בעבור פשעם: (לז) ונבנתה העיר. ר״ל ירושלים תתרחב ממה שהיתה ותהיה בנויה להיות קודש לה׳ ממגדל חננאל עד שער הפנה והוא הרוחב מצפון לדרום: (לח) ויצא עוד. רצה לומר נגד כל הרוחב ההוא יצא עוד קו המדה למדוד ארכה עד גבעת גרב ויסבב גועתה והם שמות מקומות: (לט) וכל העמק הפגרים. גם יסבב העמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחרב: והדשן. מקום שפך הדשן שהיה מחוץ לעיר: וכל השדמות. מקום השדות: עד נחל קדרון. העומד מהעבר מזה: עד וכו׳. עד זוית שער אשר הסוסים באים בו העומד מהעבר מזה ברוחב התוספת מול המזרח: קדש לה׳. כל הרוחב והאורך הזה יהיה קדש לה׳ כקדושת העיר: לא ינתש. מאז והלאה לא יעקר ולא יהרס עד עולם כי לא יכנסה עוד האויב:

לב (א) שמונה עשרה. כי נבוכדנצר מלך בד׳ ליהויקים והוא מלך י״א שנים הרי ח׳ שנים ויכניה בנו מלך ג׳ חדשים וי׳ ימים ואחריו מלך צדקיה אם כן עשירית לצדקיה היא י״ח לנבוכדנצר: (ב) צרים. היו צרים על ירושלים כי בט׳ לצדקיה צרו עליה וכבשוה בי״א לצדקיה כמ״ש בנ״ב: היה כלוא. היה אסור בחצר בית האסורים: אשר בית מלך. אשר בבית המלך: (ג) לאמר. כי אמר לו מדוע אתה נבא לאמר וכו׳ ובעבור זה כלאו: (ד) ודבר פיו. זה היה כשדבר אתו משפטים כמ״ש וידבר אתו משפטים (לקמן לט): (ה) עד פקדי אותו. זהו המיתה שהוא פקודת כל חי: כי תלחמו. אם תלחמו לא תצליחו וכאלו אמר לכן קבלו עליכם שעבוד מלך בבל ואל תלחמו: (ו) היה דבר ה׳. הוא חוזר למעלה לומר שזהו הדבר אשר היה אל ירמיהו בשנה העשירית ובעבור שארכו הדברים בספור המאמר וסבת כליאת ירמיה חזר לומר שוב היה דבר ה׳ אלי: (ז) דודך. אחי אביו על שלום:

מצודת ציון

(לח) קו המדה. חבל המיוחד למדוד בו: על גבעת גרב. עד גבעת גרב וכן וירכתו על צידון (בראשית מט): ונסב. מלשון סבוב: (לט) הפגרים. ההרוגים: והדשן. אפר המזבח: השדמות. מלשון שדה וכן שדמות חשבון (ישעיה טז): קדרון. כן שם הנחל: ינתש. ענין עקירה: יהרס. מלשון הריסה וקלקול: (ב) חיל. צבאות עם: צרים. מקיפים ומסבבים לבצר להם: כלוא. אסור כמו אדני משה כלאם (במדבר יא): המטרה. כן נקרא בית האסורים כי יאסר בהם משמרכם (בראשית מב) ת״א מטתרכון: (ה) פקדי. ענין זכרון והשגחה ויאמרו כן על השגחת הבאת המיתה וכן ופקודת כל האדם יפקד עליהם (במדבר טז): (ז) משפט. ענין מנהג

כט ובאו הכשדים הנלחמים על־העיר הזאת והציתו את־העיר הזאת באש ושרפוה ואת הבתים אשר קטרו על־גגותיהם לבעל והסכו נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני: ל כי־היו בני־ישראל ובני יהודה אך עשים הרע בעיני מנערתיהם כי בני־ישראל אך מכעסים אתי במעשה ידיהם נאם־יהוה: לא כי על־אפי ועל־חמתי היתה לי העיר הזאת למן־היום אשר בנו אותה ועד היום הזה להסירה מעל פני: לב על כל־רעת בני־ישראל ובני יהודה אשר עשו להכעסני המה מלכיהם שריהם כהניהם ונביאיהם ואיש יהודה וישבי ירושלם: לג ויפנו אלי ערף ולא פנים ולמד אתם השכם ולמד ואינם שמעים לקחת מוסר: לד וישימו שקוציהם בבית אשר־נקרא שמי־עליו לטמאו: לה ויבנו את־במות הבעל אשר בגיא בן־הנם להעביר את־בניהם ואת־בנותיהם למלך אשר לא־צויתים ולא עלתה על־לבי לעשות התועבה הזאת למען החטי את־יהודה: לו ועתה לכן כה־אמר יהוה אלהי ישראל אל־העיר הזאת אשר אתם אמרים נתנה ביד מלך־בבל בחרב וברעב ובדבר: לז הנני מקבצם מכל־הארצות אשר הדחתים שם באפי ובחמתי ובקצף גדול והשבתים אל־המקום הזה והשבתים לבטח: לח והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים: לט ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה

כט ויעלון כסדאי דמגיחין קרבא על קרתא הדא וידלקון ית קרתא הדא בנורא ויוקדונה וית בתיא דאסיקו בוסמין על אגוריהון לבעלא ונסיכו נסכין לטעות פלחי כוכביא בדיל לארגזא קדמי: ל ארי הוו בני ישראל ובני יהודה ברם עבדין דביש קדמי מזעוריהון ארי בני ישראל ברם מרגזין קדמי בעובדי ידיהון אמר יי: לא ארי רוגזי וחימתי חל בקרתא הדא למן יומא דבנו יתה ועד יומא הדין לאגליותה מקביל מימרי: לב על כל בישת בני ישראל ובני יהודה דעבדו לארגזא קדמי אינון מלכיהון רברבניהון ונבייהון דשקרא ואנש יהודה ויתבי ירושלם: לג ואחזרו בפורקני קדל ולא שויאו דחלתי לקביל אפיהון ושלחית לותהון ית כל עבדי נבייא מקדים ומליף ולית אינון צבן לקבלא אולפן: לד ושויאו שיקוציהון בביתא דאתקרי שמי עלוהי לסאבותיה: לה ובנו ית במת בעלא די בחילת בר הנם לאעברא ית בניהון וית בנתהון למולך דלא פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי למעבד תועבתא הדא בדיל לחיבא ית דבית יהודה: לו וכען בכן כדנן אמר יי אלהא דישראל על קרתא הדא דאתון אמרין אתמסרת בידא דמלכא דבבל בחרבא ובכפנא ובמותא: לז הא אנא מכניש להון מכל מדינתא דאגליתינון לתמן ברוגזי ובחימתי ובתקוף רב ואתיבינון לאתרא הדין ואשרינון לרחצן: לח ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה: לט ואתן לבא חד ואורח חד למדחל קדמי כל

רדק

הזאת: (כט) ואת הבתים. כמש"א ואת כל הבית הגדול שרף באש כי היו מקטרים על הבתים הגדולים והגבוהים על גגותיהם: (ל) מנעורותיהם. מימי נעורים והם ימי המדבר כמו שפירשנו: כי היו בני ישראל. כי הם החלו להכעיסני תחלה ואחר כן בני יהודה וטעם אך לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי והדומים להם: (לא) למן היום אשר בנו אותה. כי בימי שלמה בבנה את העיר והבית החלו לזבוח בבמות ונשי שלמה עבדו לאלהים אחרים למן היום ההוא היתה על אפי ועל חמתי כלומר היתה קיימת על אפי ועל חמתי כי באפי היה להסירה והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד. ובדרש ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לב) ונביאיהם. הנביאים שלהם שהם נביאי שקר: (לג) ולמד אותם. ע"י נביאי האמת: (לד) וישימו שקוציהם. אחז ומנשה: (לה) אשר לא צויתים. בג' מקומות ביניהם מעט והענין אחד הראשון בפ' גזי נזרך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי. והשני בפ' וקנית בקבוק אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. השלישי בזו הפרשה אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת: למען החטי את יהודה. ענינו פירשנו בפרשת גזי נזרך, החטי בחסרון האל"ף למ"ד הפעל וכן אשר החטי את ישראל בה הלך דאך לא סרו חסר אל"ף למ"ד הפעל: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. פרשה זו עתידה ומבוארת כי כה אמר ה', ופרשה זו לזמן שתשוב גלות בבל לשבעים שנה ומה שזכר ההר והשפלה והנגב כי חלק יהודה בשלשתן כמו שכתוב

בשר. מביא רוח בכם וחייתם. פותח את קברותיכם. לוקח את עץ יוסף. לקח את בנו ישראל. בנה בית לשם ה': על העיר י"ו וסי' בהיותם כאבים. רק עץ אשר תדע. והיה בבקר כזרח. ועתה אסף את יתר. ויהי כשמע את הדבר הזה. וישלח שמה סוסים ורכב. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר. ויבא נבוכדנצר. ותבקע העיר וכל אנשי דמלכים. ועבדו גוים רבים. ובאו הכשדים. וישבו הכשדים. וגם איש היה מתנבא. ותבקע העיר וכל דירמיה. ויאמר אל האיש לבוש. ויואל בן זבדי פקיד עליהם. וכל וגנותי דכוו' במ"א אל העיר וסי' וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קדמא דמלכים: אותה י"ב מ"ל בקריאה וסי' בסדר בלק וב' מנהון בסיפרא וסי' למן היום אשר בנו אותה. ה' יוצר אותה להכינה: ואיש יהודה ו' דסמיכי וסי' שלשים אלף. דבקי במלכם. חמש מאות אלף. ועתה יושב ירושלם. נטע שעשעיו. ואיש יהודה ויושב ירושלם: והושבתים ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' והושבתים מארץ. אל המקום

ת לדות אהרן על אפי. נדה ע עקדה שער ג

רשי

(לא) למן היום אשר בנו אותה. ביום שהוכד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לג) ולמד אותם. לשון פעול אפרנגי"ש בלעז: (לז) הנני מקבצם. ברחמים מכל אשר הדחתים שם באפי

מצודת דוד

כוא הנותן את העיר הזאת ביד הכשדים ולא יקחוה בכח זרועם: (כט) ובאו. אל תוך העיר: ואת הבתים וכו'. אף אותם ישיתו באש: והסיכו. שם על הגגות: למען הכעיסני. ר"ל יודעים היו שאין בהם ממש אבל עשו למען הכעיסני: (ל) אך עושים הרע וכו'. ר"ל מעת שלקחתיו לי לעם לא עשו הטוב בעיני כי עשו אך את הרע: אך מכעיסים. לא יתרצו אלו במעשה ידיהם אך מכעיסים אותי בהם: (לא) כי על אפי וכו'. כאומר הנה בעבור מעשיהם היו ראויים מזמן רב להסיר את העיר מעל פני השגחתי אלא היה על אפי ועל חמתי להסירה על כי העיר הזאת היתה לי למן היום אשר בנו וכו' והוא מקרא מסורס: (לב) על כל רעת. מוסב למקרא של מעלה לומר שהיה על אפי להסירה בעבור כל רעת ב. ישראל וכו' ולכן לא הסרתיה מזמן רב כי ההסרה היה על אפי: ונביאיהם. הם נביאי השקר: ואיש יהודה. כל גדול וחשוב ביהודה: (לג) ויפנו אלי עורף. אחז במשל מבן אדם לרעהו כשאינו רוצה לשמוע דברו מהפך ערפו למולו: ולמד אותם. ועם כי אני מלמד אותם ע"י הנביאים ואני משכים ומלמד אותם בזריזות רב ועכ"ז אינם שומעים לקבל מוסר לייסר דרכם: (לד) וישימו. שמו הפסילים בבית אשר נקרא שמי עליו להקרא בית ה': לטמאו. למען טמא את הבית: (לה) במות הבעל. במות עשויות לעבודת הבעל אשר עמדו בגיא בן הנום: להעביר. ר"ל להעביר שם באש: למולך. כן שם העבודות כוכבים: אשר לא צויתים. אפילו לפני לא צויתים להקריב בנים ובנות: ולא עלתה על לבי. לשאול דבר כזאת: לעשות וכו'. מוסב על להעביר לומר להעביר את בניהם לעשות התועבה הזאת למען החטיאם להכעים אותי ולא בעבור שחשבו שיש תועלת בזה: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. ר"ל אף כי על שנברה חטאתם למעלה יגלו מן העיר והסירם מעל פני אולם הואיל והעיר היא שלי מעולם לכן כה אמר ה' על העיר הזאת אשר תחשבו שבעבור החרב והרעב והדבר נתנה ביד מלך בבל להיות שלו לחלופין עד עולם: (לז) הנני מקבצם. רלה לומר לא כן יהיה כי הנני מקבץ את ישראל מכל הארצות וכו' ואשיב אותם אל המקום הזה וישבו בה לבטח כמאז: (לח) והיו לי לעם. כמה יאמינו כי וישמרו מצותי ואני אשגיח עליהם ועל העיר הזאת כמאז: (לט) ונתתי להם. רלה לומר אשה לכם להיות לכם לב אחד ולא יהיו עוד מסופקים ופוסחים על שתי הסעיפים ולא יפנו מללכת בדרך אחד ליראה את ה'

מצודת ציון

(יא): והנך. הנה אתה: (כט) והציתו ענין הדלקה: קטרו. מל' הקטרה: (לא) כי על אפי. אלא על אפי: (לב) ואיש. ענינו גדול וחשוב וכן הלא איש אתה (שמואל א כו): (לד) שקוציהם. מלשון שקץ ותועבה ונקנה

לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃ יח עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֺן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ יט גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו׃ כ אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כא וַתֹּצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל׃ כב וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ כג וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ וּבְתֹרוֹתְךָ לֹא־הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃ כד הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה׃ כה וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יְהוִה קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֵדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃ כו וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ כז הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר׃ כח לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃

ובדרעך מרממא לא יתכסי מן קדמך כל פתגם׃ יח עביד טיבו לאלפי דרין ומשלם חובי אבהתא לבניא כד משלמין למחטי בתריהון אלהא רבא גברא יי צבאות שמיה׃ יט דרברבין מלכוהי וסגיאין עובדוהי די קדמך גלין כל אורחת בני אנשא למתן לאנש כאורחתיה וכפירי עובדוהי׃ כ דשויתא אתין ומופתין בארעא דמצרים עד יומא הדין ועבדתא לך שום כיומא הדין׃ כא ואפיקתא ית עמך ית ישראל מארעא דמצרים באתין ובמופתין וביד תקיפא ובאדרע מרמם ובחזונא רבא׃ כב ויהבת להון ית ארעא דקימתא לאבהתהון למתן להון ארעא עבדא חלב ודבש׃ כג ועלו ואחסינו יתה ולא קבילו למימרך ובאוריתך לא הליכו ית כל דפקידתא להון למעבד לא עבדו וערעת יתהון ית כל בישתא הדא׃ כד הא מליתא עלו על קרתא למכבשה וקרתא אתמסרת בידא דכסדאי דמגיחין קרבא עלה מן קדם דקטלין בחרבא וכפנא ומותא ודמלילתא הוה וקדמך גלי׃ כה ואת אמרת לי יי אלהים זבון לך חקלא בכספא ואסהיד סהדין וקרתא אתמסרת בידא דכסדאי׃ כו והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר׃ כז הא אנא יי אלהא כל בשרא המן קדמי יתכסי כל פתגם׃ כח בכן כדנן אמר יי האנא מסר ית קרתא הדא בידא דכסדאי וביד נבוכדראצר מלכא דבבל ויכבשינה׃

רשי

שדה: (יח) ומשלם עון אבות אל חיק. הדור הזה שהולכים אחרי אבותיהם בדרך הרעה: הגדול הגבור. ולא אמר והנורא אמר עובדי אלילים מרקדין בהיכלו איה נוראותיו במסכת יומא: (כ) ובאדם. בשאר אנשים. ד"א אותות שהיו שקולין לישראל ולמצרים כיצד ויהי הענן והחשך ויאר הלילה (שמות יד) אותו מזל שהיה חשך למצרים שימש אור לישראל מדרש אגדה: (כג) ותקרא אותם. הקרית אותם לשון מקרה: (כד) ואשר דברת. רעה עליה היא ובא: (כה) והעיר נתנה. ולמה לי שדה: (כז) הממני יפלא. וכי הם תידות עלומות ממני:

למן

עקב. ומשלם ג' וסי' בסו' ואתחנן: גדול ג' ב' מ"ל וא' חסר וסי' העצה ורב. הכנפים ארך האבר. הכנפים ורב נוצה. קדמא חסר: כל סיפרא ועד היום הזה בר מן ד' עד היום הזה וסי' נמסר במלכים ב' סימן כ"א: ובישראל ג' דסמיכי בקריאה וסימ' ובישראל ובאדם ותעשה לך שם. ובישראל יתפאר. ובישראל נחלתו: וירשו ד' חסר וסי' נמסר ביהושע ריש סימן י"ב: צויתה ג' מ"ל וסי' את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו. אתו: צויתה פקדיך. אשר צויתה לא יבאו. וא' וצויתה אותו לעיניהם: הנה אני ז' וסי' קשרת על אדני. הנה אני ה' אלהי כל

רדק

וזהו ענין תפלתו: (יח) אל חיק בניהם אחריהם. כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שכתוב בתורה לשונאי: האל הגדול הגבור. אמרו רז"ל למה לא אמר ירמיהו והנורא אמר כשדים מרקדין בהיכלו ואיה נוראותיו: (יט) גדול העצה. שעצותיו גדולות ומעשיו רבים מהשיגם: העליליה. המעשה: על כל דרכי בני אדם. לא כמו שאמרו אין ה' רואה אותנו: לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. ואשר בפרשה של עץ השדה ולתת כפרי וזה לתת וכפרי והסימן והגו: (כ) עד היום הזה. פירוש עד היום הזה הם ידועים בבני אדם: ובישראל ובאדם. ובישראל עושה אותות ומופתי' ובשאר בני אדם בעבור ישראל: ותעשה לך שם. אתה נודע באותות ומופתים בהם ידעון בני אדם על כרחם. ובמדרש ובישראל ובאדם ובישראל ובמצרים עשית מופתים כאחד לזה טוב ולזה רע והוא שאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה אותו אור שהיה חשך למצרים היה אור לישראל וי"א ולישראל עבדם פרישן כגו בני אינשא: (כא) ובאזרוע. באל"ף נוספת מאותיות אמתי"ן: (כג) ויבאו וירשו. ביו"ד אותן לבד ווי"ו השרש נעלמ' מהמכתב'. ובתרותך, כתוב והוא דרך פרט על התורות וקרי ובתורתך דרך כלל כי כל התורה אחת: ותקרא. מן כי יקרה ה' אלהיך וכתוב באל"ף במקום ה"א ואמר כן להודיע כי המקרה הרע הבא להם איננו מקרה גמור הבא מאליו אלא הוא ית' הקרה אותו: (כד) הנה הסוללות. הם העפרים שמשליכים בהם האבנים בחומות העיר להכותם ויונתן תירגם הא מליתא עלו על קרתא למכבשה והוא תל עפר שצוברין סביב החומה לעלות משם על החומה וכן בדרז"ל מליא בגלא: (כז) הנה. הממני יפלא. באמת לא יפלא וידעתי שהעיר תנתן ביד הכשדים כי לא שב אפו מהם כי רבו עונותיהם להכעיסני ואעפ"כ אמרתי לך לקנות השדה להיות להם נחמה שישובו מהגלות ויקני שדות ובתים בארץ הזאת

תולדות אהרן גדול העצה. עכו"ם יח עקידה שער ק' עקרים מ"ד פ"ט: כל בשר. עקידה שער סט: הממני יפלא. (מ"ק פג):

מצודת דוד

דבר: (יח) עושה חסד לאלפים. בעבור צדקת הצדיק עושה חסד לזרעו עד אלפים דורות: אל חיק בניהם. משלם גמול העון אל קרב בניהם: אחריהם. רצה לומר כשהולכים אחריהם לאחוז במעשיהם: (יט) גדול העצה. עצתו גדולה וחשובה: ורב העליליה. מעשיו מרובים כי כל אשר יחפוץ יעשה: על כל דרכי. להשגיח על כל דרכי בני אדם למען תת לכל איש כפי דרכיו: וכפרי מעלליו. ר"ל הדבר הנמשך ממעשיו מה שלא היתה כוונתו עליו כי גם על זה יבוא במשפט: (כ) עד היום הזה. ר"ל הנזכרים עד היום הזה: ובישראל ובאדם. מוסב על אשר שמת אותות ומופתים לומר שמת אותות בישראל ובשאר בני אדם הם המצרים ר"ל בפעם אחת פעים עושה טוב לזה ורע לזה כענין שנאמר ויהי הענן והחושך ויאר את הלילה (שמות יד) שהיה החושך למצרים ואורה לישראל ותעשה לך שם. פרסום לשבח: כיום הזה. שהנך נודע ומפורסם לשבח: (כא) ובאזרוע נטויה. אחז במשל מגבור הנוטה בידו על מי שנלחם בו. ובמורא גדול. שהיית מאיים על מצרים: (כב) ארץ זבת. והיא ארץ אשר החלב נוסף שדדי הבהמות כי ירעו מרעה שמן והלבס רב והתמרים נוטפים הדבש: (כג) ובתורתך. בדרכי תורתך לא הלכו: ותקרא. ולכן הבאת עליהם מקרה הרעה הזאת המפורש במקרא שלאחריו: (כד) הנה הסוללות. כי הנה אנשי המלחמה העומדים על הסוללות ללחום ממנה הנה כבר באו על העיר ללכדה וכאלו כבר נתנה בידם כי אין כח ביד אנשי העיר לעכב על ידם כי ספו תמו מפני החרב והדבר: ואשר דברת. מאז שתלכד העיר הנה כן היה והנך רואה שכן הוא: (כה) ואתה אמרת. ר"ל ומה זה אשר הודעתני מביאת חנמאל וכאלו אמרת לי בזה שאקנה ממנו השדה ולהזמין עדים כדרך הקונים: והעיר. והלא העיר נתנה ביד הכשדים ומה אם כן תועלת בקניית השדה הלא הכשדים יקחוה (ועם כי הוא אמר בעצמו לברוך בן נריה שהדבר בא לרמז ואות הנה זה אמר ממחשבות לבו ולא באמתו הנבואה ע"ז כמ"ש: (כז) כל בשר. כל הבריות: הממני. ר"ל ואם אמנם אני אלהי העולם וכי יהיה שום דבר שיהיה מכוסה מפני לבל אוכל עשותו וכאומר אף שהארץ ניתנה ביד הכשדים מ"מ בידי להחזירה לישראל ולזה צויתי לך לקנות השדה שיהיה לאות ולרמז שכן אעשה וכאשר יאמר בענין: (כח) לכן. הואיל והכל שלי: הנני נותן. אני הוא

מצודת ציון

דבר. שום דבר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ): (יט) העליליה. ענין מעשה כמו גם במעלליו (משלי כ): פקוחות. פתוחות כמו פקח ה' עיניך (ישעיה לז): (כא) ובאזרוע. האל"ף נוספת: (כב) זבת. מלשון זיבה ונטיפה: (כג) ותקרא. מלשון מקרה ובא האל"ף במקום ה"א: (כד) הסוללות. תל העפר ששופכין מול העיר לעלות עליה להלחם על העיר קרוי סוללה וכן וישפוך סוללה (דניאל יא)

כט וּבָאוּ הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עַל־הָעִיר הַזֹּאת וְהִצִּיתוּ אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ וּשְׂרָפוּהָ וְאֵת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קִטְּרוּ עַל־גַּגּוֹתֵיהֶם לַבַּעַל וְהִסִּכוּ נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסֵנִי׃ ל כִּי־הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אַךְ עֹשִׂים הָרַע בְּעֵינַי מִנְּעֻרֹתֵיהֶם כִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אַךְ מַכְעִסִים אֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ לא כִּי עַל־אַפִּי וְעַל־חֲמָתִי הָיְתָה לִּי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לַהֲסִירָהּ מֵעַל פָּנָי׃ לב עַל כָּל־רָעַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְעִסֵנִי הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם כֹּהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְאִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃ לג וַיִּפְנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וְלַמֵּד אֹתָם הַשְׁכֵּם וְלַמֵּד וְאֵינָם שֹׁמְעִים לָקַחַת מוּסָר׃ לד וַיָּשִׂימוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי־עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃ לה וַיִּבְנוּ אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר ׀ בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לְהַעֲבִיר אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לַמֹּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִים וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי לַעֲשׂוֹת הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת לְמַעַן הַחֲטִי אֶת־יְהוּדָה׃ לו וְעַתָּה לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר הַזֹּאת ׀ אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִתְּנָה בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר׃ לז הִנְנִי מְקַבְּצָם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהֹשַׁבְתִּים לָבֶטַח׃ לח וְהָיוּ לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ לט וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד לְיִרְאָה

כט ויעלון כסדאי דמגיחין קרבא על קרתא הדא וידלקון ית קרתא הדא בנורא ויוקדונה וית בתיא דאסיקו בוסמין על אגוריהון לבעלא ונסיכו נסכין לטעות פלחי כוכביא בדיל לארגזא קדמי: ל ארי הוו בני ישראל ובני יהודה ברם עבדין דביש קדמי מזעוריהון ארי בני ישראל ברם מרגזין קדמי בעובדי ידיהון אמר יי: לא ארי רוגזי וחימתי חל בקרתא הדא למן יומא דבנו יתה ועד יומא הדין לאגליותה מקביל מימרי: לב על כל בישת בני ישראל ובני יהודה דעבדו לארגזא קדמי אינון מלכיהון רברבניהון וכהניהון ונביהון דשקרא ואנש יהודה ויתבי ירושלם: לג ואחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקביל אפיהון ושלחית לותהון ית כל עבדי נביא מקדים ומליף וליתיהון צבן לקבלא אולפן: לד ושויאו שיקוציהון בביתא דאתקרי שמי עלוהי לסאבותיה: לה ובנו ית במת בעלא די בחילת בר הנם לאעברא ית בניהון וית בנתהון למולך דלא פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי למעבד תועבתא הדא בדיל לחיבא ית דבית יהודה: לו וכען בכן כדנן אמר יי אלהא דישראל על קרתא הדא דאתון אמרין אתמסרת בידא דמלכא דבבל בחרבא ובכפנא ובמותא: לז הא אנא מכניש להון מכל מדינתא דאגליתינון לתמן ברוגזי ובחימתי ובתקוף רב ואתיבינון לאתרא הדין ואשרינון לרחצן: לח ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה: לט ואתן לבא חד ואורח חד למדחל קדמי כל

רשי

(לא) למן היום אשר בנו אותה. ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לג) ולמד אותם. לשון פעול אפרנגיש בלעז: (לז) הנני מקבצם. ברחמים מכ׳ אשר הדחתים שם באפי

מצודת דוד

הוא הנותן את העיר הזאת ביד הכשדים ולא יקחוה בכח זרועם: (כט) ובאו. אל תוך העיר: ואת הבתים וכו׳. אף אותם יציתו באש. והסכו. שם פ׳ הגגות: למען הכעיסני. ר״ל יודעים היו שאין בהם ממש אבל עשו למען הכעיסני: (ל) אך עושים הרע וכו׳. ר״ל מעת שלקחתיו לי לעם לא עשו הטוב בעיני כי עשו אך את הרע: אך מכעיסים. לא ישרכו אלו במעשה ידיהם אך מכעיסים אותי בהם: (לא) כי על אפי וכו׳. כאומר הנה בעבור מעשיהם היו ראויים מזמן רב להסיר את העיר מעל פני השגחתי אלא היה על אפי ועל חמתי להסירה על כי העיר הזאת היתה לי למן היום אשר בנו וכו׳ והוא מקרא מסורס: (לב) על כל רעת. מוסב למקרא של מעלה לומר שהיה על אפי להסירה בעבור כל רעת בני ישראל וכו׳ ולכן לא הסרתיה מזמן רב כי ההסרה היה על אפי: ונביאיהם. הם נביאי השקר: ואיש יהודה. כל גדול וחשוב ביהודה: (לג) ויפנו אלי עורף. אחז במשל מבן אדם לרעהו כשאינו רוצה לשמוע דברו מהפך ערפו למולו: ולמד אותם. ועם כי אני מלמד אותם ע״י הנביאים ואני משכים ומלמד אותם בזריזות רב ועכ״ז אינם שומעים לקבל מוסר ליישר דרכם: (לד) וישימו. שמו הפסילים בבית אשר נקרא שמי עליו להקרא בית ה׳: לטמאו. למען טמא את הבית: (לה) במות הבעל. במות עשויות לעבודת הבעל אשר עמדו בגיא בן הנום: להעביר. ר״ל להעביר שם באש: למולך. כן שם העבודות כוכבים: אשר לא צויתים. אפילו לפני לא צויתים להקריב בנים ובנות: ולא עלתה על לבי. לשאול דבר כזאת: לעשות וכו׳. מוסב על להעביר לומר להעביר את בניהם לעשות התועבה הזאת למען החטיאם להכעיס אותי ולא בעבור שחשבו שיש תועלת בזה: (לו) ועתה לכן כה אמר ה׳. ר״ל אף כי על שנגזרה חטאתם למעלה יגלו מן העיר ואסירם מעל פני אולם הואיל והעיר היא שלי מעולם לכן כה אמר ה׳ על העיר הזאת אשר תחשבו שבעבור החרב והרעב והדבר נתנה ביד מלך בבל להיות שלו לחלוטין עד עולם: (לז) הנני מקבצם. רצה לומר לא כן יהיה כי הנני מקבץ את ישראל מכל הארצות וכו׳ ואשיב אותם אל המקום הזה וישבו בה לבטח כמאז: (לח) והיו לי לעם. כמה ימימו כי וישמרו מצותי ואני אשגיח עליהם ועל העיר הזאת כמאז: (לט) ונתתי להם. רצה לומר אשה לבם להיות להם לב אחד ולא יהיו עוד מפוסקים ופוסחים על שתי הסעיפים ולא ישטו מללכת בדרך אחד ליראה את ה׳

רדק

בזאת: (כט) ואת הבתים. כמש״א ואת כל בית הגדול שרף באש כי היו מקטרים על הבתים הגדולים והגבוהים על גגותיהם: (ל) מנעורותיהם. מימי נעורים והם ימי המדבר כמו שפירשנו: כי היו בני ישראל. כי הם החלו להכעיסני תחלה ואחר כך בני יהודה וטעם אך לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי והדומים להם: (לא) למן היום אשר בנו אותה. כי בימי שלמה שבנה את העיר והבית החלו לזבוח בבמות ונשי שלמה עבדו לאלהים אחרים למן היום ההוא היתה על אפי ועל חמתי כלומר היתה קיימת על אפי ועל חמתי כי באפי היה להסירה והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד. ובדרש ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לב) ונביאיהם. הנביאים שלהם שהם נביאי שקר: (לג) ולמד אותם. ע״י נביאי האמת: (לד) וישימו שקוציהם. אחז ומנשה: (לה) אשר לא צויתים. בג׳ מקומות בניהם מעט והענין אחד הראשון בפ׳ גזי נזרך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי. והשני בפ׳ וקנית בקבוק אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. השלישי בזו הפרשה אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת: למען החטי את יהודה. ענינו פירשנו בפרשת גזי נזרך, החטי בחסרון האל״ף למ״ד הפעל וכן אשר החטי את ישראל בה הלך דאך לא סרו חסר אל״ף למ״ד הפעל: (לו) ועתה לכן כה אמר ה׳. פרשה זו עתידה ומבוארת כי כה אמר ה׳, ופרשה זו לזמן שתשוב גלות בבל לשבעים שנה ומה שזכר החסר והשפלה והנגב מי חלק יהודה בשלשתן כמו שכתוב

בשר. מביא רוח בכם וחייתם. פותח את קברותיכם. לוקח את עץ יוסף. לקח את בנו ישראל. בנה בית לשם ה׳: על העיר י״ו וסי׳ בהיותם כאבים. רק עץ אשר תדע. והיה בבקר כזרח. ועתה אסף את יתר. ויהי כשמע את הדבר הזה. וישלח שמה סוסים ורכב. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר. ויבא נבוכדנצר. ותבקע העיר וכל אנשי דמלכים. ועברו גוים רבים. ובאו הכשדים. ושבו הכשדים. וגם איש היה מתנבא. ותבקע העיר וכל דירמיה. ויאמר אל האיש לבוש. ויואל בן זבדי תקיד עליהם. וכל וגנותי דכוו׳ במ״א אל העיר וסי׳ וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קדמא דמלכים: אותה י״ב מ״ל בקריאה וסי׳ בסדר בלק וב׳ מנהון בסיפרא וסי׳ למן היום אשר בנו אותה. ה׳ יוצר אותה להכינה: ואיש יהודה ו׳ דסמיכי וסי׳ שלשים אלף. דבקי במלכם. חמש מאות אלף. ועתה יושב ירושלם. נטע שעשעיו. ואיש יהודה וישב ירושלם: והושבתים ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חסר וסי׳ והושבתים מארץ. אל המקום

תולדות אהרן על אפי. נדה ע עקדה שער נ

מצודת ציון

(יא): והנך. הנה אתה: (כט) והציתו ענין הדלקה: קטרו. מל׳ הקטרה: (לא) כי על אפי. אלא על אפי: (לב) ואיש. עניינו גדול וחשוב וכן הלא איש אתה (שמואל א כו): (לד) שקוציהם. מלשון שקץ ותועבה ונקיה

אותי כל־הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם: מ וכרתי להם ברית עולם אשר לא־אשוב מאחריהם להיטיבי אותם ואת־יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי: מא וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתים בארץ הזאת באמת בכל־לבי ובכל־נפשי: מב כי־כה אמר יהוה כאשר הבאתי אל־העם הזה את כל־הרעה הגדולה הזאת כן אנכי מביא עליהם את־כל־הטובה אשר אנכי דבר עליהם: מג ונקנה השדה בארץ הזאת אשר | אתם אמרים שממה היא מאין אדם ובהמה נתנה ביד הכשדים: מד שדות בכסף יקנו וכתוב בספר | וחתום והעד עדים בארץ בנימן ובסביבי ירושלם ובערי יהודה ובערי ההר ובערי השפלה ובערי הנגב כי־אשיב את־שבותם נאם־יהוה:

לג א ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו שנית והוא עודנו עצור בחצר המטרה לאמר: ב כה־אמר יהוה עשה יהוה יוצר אותה להכינה יהוה שמו: ג קרא אלי ואענך ואגידה לך גדלות ובצרות לא ידעתם: ד כי כה אמר יהוה אלהי ישראל על־בתי העיר הזאת ועל־בתי מלכי יהודה הנתצים אל־הסללות ואל־החרב: ה באים להלחם את־הכשדים ולמלאם את־פגרי האדם אשר־הכיתי באפי ובחמתי ואשר הסתרתי פני מהעיר הזאת על כל־רעתם: ו הנני מעלה־לה ארכה ומרפא ורפאתים וגליתי

יומיא דייטב להון ולבניהון בתריהון: מ ואגזר להון קים עלם דלא יתוב מימרי מבתריהון לאיטבא להון וית דחלתי אתן בלבהון בדיל דלא יסטון מבתר פולחני: מא ויחדי מימרי עליהון לאיטבא להון ואקימינון בארעא הדא בקשוט במימרי וברעותי: מב ארי כדנן אמר יי כמה דאיתיתי על עמא הדין ית כל בישתא רבתא הדא כן אנא מיתי עליהון ית כל טבתא דאנא ממליל עליהון: מג ויזדבנון חקלין בארעא הדא דאתון אמרין צדיא היא מבלי אנשא ובעירא אתמסרת בידא דכסדאי: מד חקלין בכספא יזבנון ויכתבון בשטרא ויחתמון ויסהדון סהדין בארע שבטא דבנימן ובסחרני ירושלם ובקרויא דבית יהודה ובקרוי טורא ובקרוי שפלתא ובקרוי דרומא ארי אתיב ית גלותכון אמר יי: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה תנינות והוא עוד כען כלי בדרת בית אסיריא למימר: ב כדנן אמר יי דעבדה יי ברא יתה לאתקנותה יי שמיה: ג צלי קדמי ואקביל צלותך ואחוי לך רברבן ונטירן דלא ידעתינון: ד ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל על בתי קרתא הדא ועל בתי מלכיא דבית יהודה דמתרעין להון וצברין מליתא לתקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא: ה אתן לאגחא קרבא עם כסדאי ולמליותהון ית פגרי בני אנשא דאלקיתי ברוגזי ובחימתי ודסלקית שכנתי מן קרתא הדא על כל בישתהון: ו הא אנא מיתי להון אסו ופורקן ואסינון ואגלי להון

רש"י

באפי : (א) עצור . בבית הכלא : (ב) כה אמר ה' עשה. העושה זאת : (ג) קרא אלי ואענך . להודיעך העתידות : ונצורות . שמורות בלבי לעשותם : (ד) הנתוצים אל הסוללות . לעשות מהם סוללות תלים שצבורים למעלה אשר בונים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים : ואל החרב . לתקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא : (ה) ולמלאם את פגרי האדם . ואת הבתים אשר נתצו עושים קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר : ואשר הסתרתי וגו'. כה אמר ה' הנני מעלה לה וגו' : עתרת שלום . ברכת שלום שלוה

מצודת דוד

ה' כל הימים : לטוב להם. ר"ל לא למען יבא לי תועלת מה כי אם למען יהיה טוב להם ולבניהם אשר יהיה אחריהם : (מ) ברית עולם. ברית המתקיים עד עולם: לא אשוב . לא אפנה מהם מלהיטיב עמהם : לבלתי סור . לבל יסורו מעלי : (מא) וששתי עליהם . יהיה שמחה לפני במה שאיטיב עמהם : באמת . ר"ל בנטיעה המתקיימת : בכל לבי . באהבה רבה : (מב) אל העם . על העם : הזאת . אשר הם עתה בה : (מג) ונקנה . אז יהיה נקנה שדות בארץ הזאת : שממה היא . ר"ל עד עולם תהיה שממה וכבר נמסרה ביד הכשדי' לחלוטין: (מד) שדות . לא כן יהיה כי עוד יבוא זמן אשר יקנו שדות בכסף ויכתבו הקנין בספר ובעל השדה יחתום שמו בו ויזמינו עדים וכדרך הנהוג : בארץ בנימן . השדות יקנו בארץ בנימין וכו' : ובערי ההר וכו'. הערים העומדים בהר ובעמק ובפאת הדרום: כי אשיב. אשיב לארצם את הנשבים ללכת בבבל וכ"ז חוזר למעלה לומר הלא הכל בידי ואשיב ישראל לארצם ולכן צויתי לך לקנות השדה מחנמאל להיות לאות ולרמז שכן יקנו עוד שדות. כי ישובו מבבל וישבו בארצם : לג (א) שנית . פעם שנית בדבר ענין הגאולה העתידה : והוא עודנו . כשבא לו הנבואה ההיא היה עדיין כלוא בחצר המטרה : לאמר . מוסב על ראשית המקרא ויהי דבר ה' וגו' לאמר : (ב) עושה . המגדלה והמרוממה ועל ירושלים יאמר שזכר למעלה וקצר בדבר המובן : יוצר אותה. המחדש אותה להכינה עד עולם: ה' שמו. ר"ל והוא מורה שהכל בידו : (ג) קרא אלי. להודיע לך הגאולה העתידה ואשיב לך : גדולות. נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם : (ד) על בתי העיר הזאת . רצה לומר בתי השרים ויתר העם : הנתוצים . אשר המה עתה נתוצים בעבור לעשות מאבניהם סוללות מבפנים לעלות עליהם להלחם מול הכשדים : ואל החרב. ר"ל שינתצו אותם בחרב והוא שם כלי עשוי לשבר בו וכן ומגדלותיך יתוץ בחרבותם (יחזקאל כו) : (ה) באים להלחם . ר"ל כי לא יאבו לקבל עליהם עול שעבוד והמה באים להלחם עם הכשדים

וכיא

רד"ק

שכתוב בספר יהושע : (א) ויהי דבר ה' שנית. ר"ל על זה הענין : (ב) כה עשה. עושה ירושלם שזכר למעלה ופי' עשה מגדלה כלו' שהגדיל אותה על כל הארצות וכן אשר עשה את משה ואת אהרן : יוצר אותה להכינה. מחדש אותה להכינה לעולם וכן הנה אנכי יוצר עליכם רעה וכל יצירה הוא מוציאת הדבר למעשה : (ג) קרא. אם תקרא אלי אענך כענין הפך מה שאומר ואל תשא בעדם רנה ותפלה : ואגידה לך גדולות ובצורות לא ידעתם . אגידה לך נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם וי"ת רברבן ונטירן היה קורא ונצורות בנו"ן : (ד) כי כה אמר ה'. אל הסללות ואל החרב. כמו בסללות ובחרב וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון אלא שאותה בי"ת הכלי וזאת בי"ת העזר ופי' החרב כשילים המפילי' המגדלים וכן ומגדלותיך יתץ בחרבותיו והסללות פירשנוהו : (ה) באים להלחם. אמר למה היו נתוצים לפי שהיו באים יושבי הבתים להלחם עם הכשדים ולא פתחו להם לפיכך התחזקו הכשדים והכו הבתים בסללות ובחרב עד שלכדו העיר : ולמלאם את פגרי האדם . והם גרמו גם כן למלא הבתים פגרי אדם שנלחמו בם הכשדים : (ו) הנני מעלה לה. לעיר ירושלם שזכר : ארוכה ומרפא . ענין כפול במלות שונות : וגליתי להם עתרת שלום ואמת. אמר גליתי לפי שהיה דבר הקץ מכוסה עד יום הגאולה ,

עתרת

הזאת והשבתים לבטח : וששתי ב' וסי' וגלתי בירושלם . וששתי עליהם להטיב אותם . וא' בדרך עדותיך ששתי : הרעה הגדולה הזאת ו' דסמיכי בקריאה וסימ' איננו גדול בבית הזה ממני. והיה אם דרך גבולו יעלה. אל אדות הרעה הגדולה הזאת. והיה כי תגיד לעם הזה דספרא. כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה. ולכם תנשמע דעזרא : וחתום ד' מ"ל בלישנא וסי' נמסר בישעיה ריש סי' ח' : ידעתם ד' בקריאה וקמץ וסימ' ובא האות והמופת אשר דבר אליך. שמעת חזה כלה. קרא אלי ואענך . והכעסתי לב עמים רבים . וסימ' אתות וקרית שמעית וכעסים : ארוכה ד' ב' מ"ל וב' חסר וסימ' הנני מעלה לה. כי אעלה ארכה . ותעל ארוכה למלאכה כי עלתה

תולדות אהרן שדות בכסף יקנו עקדה שער כט

מצודת ציון

(מג) ונקנה . מל' קנין : (מד) אביב מל' הסבה : סבוהם . מל' סביב : (א) עודנו . עדיין : עצור . מעוכב וכלוא וכן מעוצר וממשפט לוקח (ישעיה נג) : (ב) עושה . ענין הגדלה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט) : יוצר . מחדש וכן יוצר עליכם רעה (לעיל יח) : להכינה . מלשון הכנה : (ג) ובצורות . חזקות והוא מלשון מבצר : (ד) הנתוצים . ענין שבירה והריסה : אל הסוללות . על הסוללות ר"ל בעבור סוללות והם תלים שעושים לעלות עליהם להלחם : ואל החרב . בחרב כמו ואל הארון (שמות כה) ומשפטו ובהארון : (ו) ארוכה . ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח') ולהוס' ביאור אמר מרפא : וגליתי . מלשון גלוי :

עתרת

לָהֶם עֲתֶרֶת שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ ז וַהֲשִׁבֹתִי אֶת־שְׁבוּת יְהוּדָה וְאֵת שְׁבוּת יִשְׂרָאֵל וּבְנִתִים כְּבָרִאשֹׁנָה׃ ח וְטִהַרְתִּים מִכָּל־עֲוֺנָם אֲשֶׁר חָטְאוּ־לִי וְסָלַחְתִּי לְכוֹל־עֲוֺנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ־לִי וַאֲשֶׁר פָּשְׁעוּ בִי׃ ט וְהָיְתָה לִּי לְשֵׁם שָׂשׂוֹן לִתְהִלָּה וּלְתִפְאֶרֶת לְכֹל גּוֹיֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָנֹכִי עֹשֶׂה אוֹתָם וּפָחֲדוּ וְרָגְזוּ עַל כָּל־הַטּוֹבָה וְעַל כָּל־הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר אָנֹכִי עֹשֶׂה לָּהּ׃ י כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה עוֹד יִשָּׁמַע בַּמָּקוֹם־הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים חָרֵב הוּא מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין בְּהֵמָה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם הַנְשַׁמּוֹת מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין יוֹשֵׁב וּמֵאֵין בְּהֵמָה׃ יא קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת כִּי־טוֹב יְהוָה כִּי־לְעוֹלָם חַסְדּוֹ מְבִאִים תּוֹדָה בֵּית יְהוָה כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּת־הָאָרֶץ כְּבָרִאשֹׁנָה אָמַר יְהוָה׃ יב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד יִהְיֶה ׀ בַּמָּקוֹם הַזֶּה הֶחָרֵב מֵאֵין אָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־עָרָיו נְוֵה רֹעִים מַרְבִּצִים צֹאן׃ יג בְּעָרֵי הָהָר בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּבִסְבִיבֵי יְרוּשָׁלִַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה עֹד תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאן עַל־יְדֵי מוֹנֶה אָמַר יְהוָה׃ יד הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־בֵּית יְהוּדָה׃ טו בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא אַצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח צְדָקָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃ טז בַּיָּמִים הָהֵם תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם תִּשְׁכּוֹן לָבֶטַח וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָא־לָהּ יְהוָה ׀ צִדְקֵנוּ׃ יז כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לֹא־יִכָּרֵת לְדָוִד אִישׁ

תְּרַע תְּיוּבָא וְאֶחֲוֵינוּן דִּיהָכוּן בְּאוֹרַח שְׁלָם וּקְשׁוֹט׃ ז וַאֲתֵיב יָת גָּלוּת יְהוּדָה וְיָת גָּלוּת יִשְׂרָאֵל וַאֲקִימִינוּן כִּדְבְקַדְמֵיתָא׃ ח וְאֲדַכֵּינוּן מִכָּל חוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ קֳדָמַי וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל חוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ קֳדָמַי וְדִמְרָדוּ בְּמֵימְרִי׃ ט וִיהוֹן קֳדָמַי לְשׁוּם דְּחֶדְוָא לְתוּשְׁבַּחְתָּא וְלִיקַר לְכָל עַמְמֵי אַרְעָא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל טַבְתָא דִּי אֲנָא עָבֵיד עִמְּהוֹן וְיִזּוּעוּן וְיִדַּחֲלוּן עַל כָּל טַבְתָא וְעַל כָּל שְׁלָמָא דַּאֲנָא עָבֵיד לְהוֹן׃ י כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עוֹד יִשְׁתְּמַע בְּאַתְרָא הָדֵין דְּאַתּוּן אָמְרִין חָרוּב הוּא מִבְּלִי אֱנָשָׁא וּמִבְּלִי בְעִירָא בְּקִרְוַיָא דְּבֵית יְהוּדָא וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֶם דְּצַדְיָן מִבְּלִי אֱנָשָׁא וּמִבְּלִי יָתֵיב וּמִבְּלִי בְעִירָא׃ יא קַל בִּיעַ וְקַל חֶדְוָה קַל חַתְנִין וְקַל כַּלָּן קַל דְּאָמְרִין אוֹדוּ קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת אֲרֵי טַב יְיָ אֲרֵי לְעָלְמָא טִיבוּתֵיהּ מַעֲלֵי תוֹדְתָא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֲרֵי אָתֵיב יָת גָּלוּת אַרְעָא כִּדְבְקַדְמֵיתָא אֲמַר יְיָ׃ יב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד יְהֵי בְּאַתְרָא הָדֵין דְּחָרוּב מִבְּלִי אֱנָשָׁא וּמִבְּלִי בְעִירָא וְכָל קִרְוֵיהוֹן דִּיוָרַת בֵּית מֵישְׁרֵי רָעֲוָן וְחוּטְרִין דְּעָן׃ יג בְּקִרְוֵי טוּרָא בְּקִרְוֵי שְׁפֶלְתָּא וּבְקִרְוֵי דָרוֹמָא וּבְאַרַע שִׁבְטָא בִּנְיָמִן וּבְסַחְרָנֵי יְרוּשְׁלֶם וּבְקִרְוַיָא דְּבֵית יְהוּדָה עוֹד יִתְנְהַ עַמָּא עַל יְדֵי מְשִׁיחָא אֲמַר יְיָ׃ יד הָא יוֹמַיָא אָתָן אֲמַר יְיָ וַאֲקִים יָת פִּתְגָמָא תַקְנָא דְּמַלֵּילִית עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל בֵּית יְהוּדָה׃ טו בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן וּבְעִדָּנָא הַהִיא אֲקִים לְדָוִד מְשִׁיחַ דְּצִדְקָא וְיַעֲבֵיד דִּין וּקְשׁוֹט וְזָכוּ בְּאַרְעָא׃ טז בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן יִתְפָּרְקוּן דְּבֵית יְהוּדָה וִירוּשְׁלֶם תִּשְׁרֵי לְרוּחֲצָן וְדֵין שְׁמָהּ דִּיהוֹן קָרָן לַהּ יִתְעַבְדָן לַנָא זַכְוָן מִן קֳדָם יְיָ בְּגַוָהּ׃ יז אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לָא יִפְסוֹק לְדָוִד גְּבַר

רדק

עתרת פי' רו"ל כי כל לשון עתרת הוא ענין רבוי מה שהוא בענין תפלה כמו ויעתר יצחק הוא ענין רבוי תפלה וכן העתרתם עלי דבריכם רבוי דבריכם: (ט) ופחדו. ורגזו, גויי הארץ יפחדו וירגזו: על כל הטובה ועל כל השלום אשר אני עושה לה. פי' לירושלם: (יא) מביאים תודה. ולא אמר חטאת ואשם לפי שבזמן ההוא לא יהיו בהם רשעים וחוטאים כי כלם ידעו את ה' וכן אמרו רז"ל כל הקרבנות בטלים לעתיד לבא חוץ מקרבן תודה: (יב) מרבצים צאן. בכל מקום מאין פחד יהיה לרועים נוה וירבצו שם צאנם בלי פחד: (יג) בערי ההר בערי השפלה. כלא וא"ו והבאים אחריהם בוי"ו: על ידי מונה. ישראל נמשל לצאן והרועה הוא המלך ודרך הרועה למנות צאנו אם חסרה אחת מהן או יאמר זה הענין לכלות הפושעים מישראל בצאתם מהגלות כמו שמפורש בספר יחזקאל ואמר שם והעברתי אתכם תחת השבט וזהו שאמר הנה גם כן עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה: (טו) צמח צדקה. זהו מלך המשיח: (טז) וזהו אשר יקרא לה ה' צדקנו. הקב"ה יקרא לירושל' ה' צדקנו כלומר שיושבים יאמרו ה' צדקנו וי"ת ודין שמא דיהון קרן לה יתעבדון לנא זכון מן קדם ה' בגוה ולמעלה אמר על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו ה' צדקינו ושניהם עולים לענין אחד ושם פירשנוהו וא"א ז"ל פירש וזה אשר יקרא לה הקב"ה שכוא

זהו מלך המשיח והוא יעשה משפט וצדקה: (טז) וזה אשר יקרא לה. וזה השם אשר יקרא המקום לירושלים: ס' צדקנו. ס' יצדיק אותנו כזמן קיומה: (יז) איש יושב ר"ל איש מזרעו יושב על כסא המלוכה

ארוכה. ב' קדמאי חסר: גויי ג' מ"ל וסימ' והיתה לי לשם ששון לתהילה. ונאספו עליה. וספרים כתב לחרף דד"ה: וכל אוריתא דכוו': כבראשונה ה' בקריאה וסימן נגפים הם לפנינו. ותהי כבראשונה דירבעם. ואשיבה שפטיך כבראשונה. ובניתים כבראשונה. כי אשיב את שבות הארץ: ובארץ ה' וסי' גמסר בסדר ויגש: אל בית ד' בסיפרא וסי' הנה ימים באים נאם ה' והקימתי. הלוך אל בית הרכבים. כי בא ירמיהו אל. ויאמר אל המלך צדקיהו:

תולדות אהרן ופחדו ורגזו עקדה שער נג: קול ששון. ברכות ו: תעבורנה הצאן. בכורות נד זוהר משפטים:

רשי

שאול בלעו: (יב) נוה רועים. מדור רועים: (יג) עוד תעבורנה הצאן וגו'. יצאו ויבאו ישראל ע"י מנהיג הולך בראשם: (יז) לא יכרת. כריתות

מצודת דוד

והיא הנה למלאות הבתים ההם את פגרי האדם וכו': ואשר. ועל אשר הסתרתי פני מן העיר בעבור רעתם ולכן ימלאו הבתים מפגרי המתים: (ו) הנני מעלה לה. הנה אעלה רפואה להעיר הזאת וירפאו גם אנשים ר"ל העיר תבנה והאנשים ישובו לה: וגליתי. אגלה להם שלום רב ומתקיים: (ז) והשיבותי. אשיב לארצם את שבי יהודה ואת שבי ישראל: ובניתים. רצה לומר יהיו משופעים בטובה והצלחה כמאז: (ח) וטהרתים. ר"ל אמחול עונם ויהיו מטוהרים מטומאת העון: וסלחתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: פשעו בי. מרדו בי: (ט) והיתה לי. הדבר הזה תהיה לי לפרסום ששון ולתהלה לכל הגוים השומעים הטובה אשר אעשה לישראל כי כולם ישמחו בתשועת ישראל ויהללו ויפארו את ה' על כי אז יכירו האמת שה' הוא האלהים: ופחדו ורגזו. ישראל יפחדו וירעדו מחטא עוד בעבור כל הטובה וכו' ר"ל יפחדו לחטוא שלא יאבדו הטובה המרובה עושה לה. ר"ל לירושלים: (י) חרב הוא. ר"ל עד עולם יהיה חרב ושמם מבלי ימצא שם אדם ובהמה: בערי יהודה. לתוספת ביאור יפרש עתה מה הוא המקום ואמר בערי יהודה וכו': הנשמות. אשר הם שוממות מבלי אדם עובר שם ומבלי אדם יושב בהם: (יא) קול ששון. מוסב על המקרא שלפניו לומר עוד ישמע במקום הזה קול ששון וכו'. קול חתן. קול שמחת חתן: כי לעולם חסדו. כי עד עולם יעשה חסד: מביאים. והמה יהיו מביאים קרבן תודה בבית ה' הבא על הנס: כי אשיב אל ארצם. אשיב את שבותם להיו' בטובה כמאז: (יב) במקום הזה. הוא ירושלים: ובכל עריו. בכל ערי ישראל: נוה רועים. בכל המקומות יהיו מדורי רועים המרביצים צאן כי יתרבו צאנם מאד: (יג) בערי ההר. בערים העומדים על ההר ובעמק ובפאת הדרום. עוד תעבורנה. ר"ל כ"כ יתרבו הצאן עד שלא יספיקו בעליהם למנותם בעצמו ויעמיד מונה במקומו להעביר הצאן לפניו למנותם: (טו) אצמיח לדוד. מזרעו אצמיח צמח צדקה אותו כזמן קיומה: (יז) איש יושב ולבניים

מצודת ציון

עתרת. ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח): (ז) שבות. מלשון שביה: ובניתים. מלשון בנין: (ט) לשם. ענין פרסום: ורגזו. ענין תנועת הרעדה וכן רגזו ואל תחטאו (תהלים ד): (י) חרב. מל' חורבן: הנשמות. מלשון שממון: (יב) נוה. ענין מדור: מרביצים. ענין שכיבה לנוח: (יג) מונה. מל' מנין ומספר: (יד) והקמותי. אקיים: תפרו

רשי

בריתות עולם אלא אם יפסוק סופו לחזור: (יח) כל הימים. לא יכרת להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה: (כ) אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר את בריתי אשר כרתי את היום ואת הלילה להיותם בעתם אשר כרתי לנח ובניו ויום ולילה לא ישבותו: (כד) שתי המשפחות. המלכות והכהונה: ואת עמי ינאצון. והדברים האלה הם גורמים לעמי לנאץ מהיות גוי לי: לפניהם. לפי דבריהם אלה שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב"ה מחרונו עוד ולא תועיל להם תשובה: (כה) אם לא בריתי וגו'. אי אפשר שלא יתקיים הברית שכרתי ליום ולילה להיות בעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל כאלו לא שמתים גם זרע יעקב וגו' ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה ללמוד מכאן שבשביל התורה נבראו שמים וארץ

ולכהנים ה' בקריאה וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. ואחד הכינו להם ולכהנים ב' בפסוק. והסגנים לא ידעו אנה הלכתי. ומקטיר ג' בקריאה וסי' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולכהנים הלוים לא יכרת איש. והשבתי למואב: הלוים ד' דקדמי' לכהנים וסי' גם בריתי תופר. וגם בירושלים העמיד. ויעמדו הלוים בכלי דויד. ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דד"ה: ואת הלוים ד' בקריאה וסי' גם בריתי תופר. ודבתריה אשר לא יספר. ויבאו את הכהנים מערי יהודה. ויאסף דויד את בני: יעקוב ה' מ"ל וסי' נמסר בסדר בחקתי ולעיל בספרא סי' ל': ישחק ד' כנוי ליצחק וסי' גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס. ולא תטיף על בית ישחק. ונשמו במות ישחק. ושבועתו

ירמיה לג לד

ישב על כסא בית ישראל: יח ולכהנים הלוים לא יכרת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים: יט ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמור: כ כה אמר יהוה אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יומם ולילה בעתם: כא גם בריתי תפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלוים הכהנים משרתי: כב אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים כן ארבה את זרע דוד עבדי ואת הלוים משרתי אתי: כג ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר: כד הלוא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בחר יהוה בהם וימאסם ואת עמי ינאצון מהיות עוד גוי לפניהם: כה כה אמר יהוה אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: כו גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו משלים אל זרע אברהם ישחק ויעקב כי אשוב את שבותם ורחמתים:

לד א הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה ונבוכדראצר מלך בבל וכל חילו וכל ממלכות ארץ ממשלת ידו וכל העמים נלחמים על ירושלם ועל כל עריה לאמר: ב כה אמר יהוה אלהי ישראל הלך ואמרת אל צדקיהו

ב' חס' בספרא · י"ג פ' · ג' מ"ל ח' בטע' בספרא · ב' · ד' יתידאין · ג' וחס' · ג' וחס'. ד' בא · ב' · ה' · ד'. ג' · ד'. ג' · ח' בטעם בספרא · ט' · ה' מ"ל · ב' · ד' כנוי ליצחק א' נב ק' · ב' · ה' בטעם בספרא · ב' מלכה · ב' · ב' · למדנחאי נדקוק

תרגום

יתיב על כורסי מלכותא דבית ישראל: יח ולכהניא לואי לא יפסוק גבר מן קדמי מסיק עלון ומקריב קורבן ועביד נכסת קודשין כל יומיא: יט והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר: כ כדנן אמר יי כמא דלית אפשר דיבטיל קימי דאקימית עם יממא ועם ליליא ובדיל דלא למהוי יימם ולילי בעדניהון: כא אף קימי לא יבטיל דאקימית עם דוד עבדי מלמהוי ליה בר מליך על כורסיה וית לואי כהניא דמשמשין קדמי: כב כמה דלית אפשר דיתמנון חילי שמיא ולא יתכיל חלא דימא כן אסגי ית זרעא דוד עבדי וית לואי דמשמשין קדמי: כג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר: כד הלא חזיתא מא עמא הדין ממללין למימר תרתין זרעיתא דאתרעי יי בהון ורחיקינון וית עמי מרגזין מלמהוי עוד עם משמש קדמי בקבליהון: כה כדנן אמר יי כמא דלית אפשר דיבטיל קימי דאקימית עם יממא ועם ליליא כן גזירת שמיא וארעא לא שויתון דיעדון: כו אף זרעא דיעקב ודוד עבדי לא ארחיק מלקרבא מבניהון עבדין שולטן על זרעיה דאברהם יצחק ויעקב ארי אתיב ית גלותהון וארחם עליהון: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי ונבוכדנאצר מלכא דבבל וכל משריתיה וכל מלכות ארעא שולטן ידיה וכל עממיא מגיחין קרבא על ירושלם ועל כל קרוהא למימר: ב כדנן אמר יי אלהא דישראל אזיל ותימר

רדק

ספוא ה' לדקנו: (כ) כה אמר ה' אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר בריתי שכרתי עם נח ובניו עוד כל ימי הארץ וגו' ויום ולילה לא ישבתו כמו שזה לא יופר ולא ישבות כן לא תופר בריתי את דוד שכרתי לו ברית להיות מלכותו קיימת וכן בריתי שכרתי עם אהרן ועם בניו: בעתם. על סדר התקופות: (כב) אשר. כמו כאשר חסר כ"ף הדמיון וכן כי אשר ראיתם את מצרים היום כמו כאשר: כן ארבה. עד שלא יספר ולא ימד ולשון ימד נופל על חול הים ולא על צבא השמים והמספר נופל על זה ועל זה: משרתי אותי. כמו משרתים כי פעמים יפול מ"ם הרבוי ויספיק ביו"ד הרבוי כמו נטעי נעמנים מי המרים מלאכי רעים והדומים להם: (כד) הלוא ראית. שתי המשפחות. משפחת דוד ומשפחת אהרן אשר בחר ה' בהם להיות מנהיגי העם ואת עמי ינאצון. וכיון שראו שהאלהים מאסם ינאצו בניהם את ישראל מהיות עוד גוי לפניהם ולא יוכיחום ולא ינהיגום בדרך ישרה כי חשבו כי פסקה המלכות והכהונה כי רוב ישראל גלו והנשארים נתונים ביד גויי הארצות ואדוני אבי ז"ל פירש ואת עמי כמו ועמי כלומר כיון שראו עמי כי אלהים מאסם גם הם ינאצו אותם ולא ילכו אחר מנהיגיו ולא יכלו להיות גוי לפניהם ולעשות מצותם ולפירושו יהיה את זה נופל על הפעול כמו ואת מלכינו ואת שרינו ואת הברזל נפל אל המים וכבר פירשנו אותם על הפעול ככל את הנופל על הפעול: (כה) כה אמר ה' אם לא בריתי. כלומר אם לא יהיה בריתי יומם ולילה ולא שמתי חקות שמים וארץ להיות חוק עולם אם לא יהיה זה לא יהיה זרע יעקב ודוד שאמאסם אבל כל זמן שתהיה קיימת בריתי עם שמים וארץ ועם יומם ולילה תהיה בריתי עם זרע יעקב ודוד עם זרע יעקב להיות גוי ועם זרע דוד להיות מושל ולא הוצרך להשיב משפחת הכהונה כי כבר זכרה למעלה ואת הלוים משרתי אותי אבל שנה בדבר המלכות כי הוא עקר הנהגת ישראל מירוק המלכות: (כו) גם זרע יעקב ודוד. כתב רבי יונה המדקדק כי יעקב במקום אהרן לפי שזכר שתי המשפחות וכן אומר בל"ב מדות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי במדת מדבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אלא ענין לחברו כמו ואת ליהודה שאינו ענין ליהודה שהרי נאמר שמע ה' קול יהודה תנהו ענין לשמעון כיוצא בו גם זרע יעקב ודוד שאינו ענין ליעקב שהרי נאמר יצחק ויעקב תנהו ענין לאהרן ראיה לדבר שתי המשפחות אשר וכבר פירשנוהו והחכם ר"א בן עזרא ז"ל פי' אך מי שהוא מזרע יעקב ימאסם בעבור שאמרה תורה שלא יהיה מלך מושל בישראל כי אם מיעקב ועוד שהוא ממשפחת דוד והם שתי מעלות: אל זרע אברהם. כמו על וכן ואל הכרובים לא אכל כמו על ההרים: ישחק. כתיב בשי"ן כמו תולדות אהרן אם לא בריתי. שבת ג. קלז. פסחים סח תענית כז מגילה לא נדרים לא לב עבו"ס ג זוכר ויקרא:

מצודת ציון

(כ) תפרו. ענין בטול: בריתי. ענינו כ"מ דבר מקויים: בעתם. מל' עת וזמן: (כב) אשר. כאשר ותחסר כ"ף הדמיון: ימד. מל' מדידה: (כד) ינאצון. ענין מיאוס ובזיון כמו והוכחת נאץ לבו (תהלים י): (כו) ישחק. יצחק כי השי"ן מתחלף: כי. כאשר: שבותם. מל' שבי: (א) חילו. אנשים עמו: חסום

מצודת דוד

(יח) ולכהנים הלוים. הכהנים בני לוי: לא יכרת. לא יהיה נכרת מהם איש מלפני מלהיות מעלה העולה וכו': כל הימים. ר"ל כל הימים לא יהיו נכרתים כי עד עולם תהיה העבודה בהם: (כ) אם תפרו. אם תוכלו להפר את בריתי אשר העמדתי אל היום וכו': ולבלתי. ולבל יהיו יומם ולילה בעת שקבעתי להם והוא כפל ענין במלות שונות: (כא) גם בריתי. אז גם בריתי תופר עם דוד לבל היות לו בן מולך על כסאו וגם תופר הברית עם הכהנים בני לוי המשרתים אותי לבל ישרתו עוד ור"ל כמו שאין בידכם להפר הברית שעם היום והלילה כן א"א שיופר הברית שעם דוד ושעם הכהנים: (כב) אשר לא יספר. ר"ל כמו אשר לא יספר כוכבי השמים ולא ימדד חול הים בעבור רוב הכמות כן ארבה בכמות את זרע דוד והכהנים מבני לוי: (כד) שתי המשפחות. משפחת דוד ומשפחת אהרן הכהן: וימאסם. הנה עתה מאס בהם: ואת עמי ינאצון. וגם ימאסו את עמי ר"ל אומרים שמאסתי בהם לבל היות עוד גוי לפני שתי המשפחות האלה כי מאס בכולם ועוד לא ימלוך עליהם מי ממשפחת דוד ולא יכהנו בהם משפחת אהרן והם לא יהיו עוד נקראים בני עמם כי תתפרד החבילה: (כה) אם לא בריתי. אם לא יתקיים הברית שעם היום והלילה אם יהיו חוקות והנהגות שמים וארץ כאלו לא שמתי להיות בטלים מחוק הנהגתם: (כו) גם זרע יעקב. אז אמאס גם זרע יעקב ודוד עבדי לבלי קחת מזרעו משלים על זרע אברהם וכו' ור"ל כמו שלא יבטל זמן היום והלילה וחוקות השמים והארץ כן

מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃ ג וְאַתָּה לֹא תִמָּלֵט מִיָּדוֹ כִּי תָּפֹשׂ תִּתָּפֵשׂ וּבְיָדוֹ תִּנָּתֵן וְעֵינֶיךָ אֶת־עֵינֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּרְאֶינָה וּפִיהוּ אֶת־פִּיךָ יְדַבֵּר וּבָבֶל תָּבוֹא׃ ד אַךְ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כֹּה־אָמַר יְהוָה עָלֶיךָ לֹא תָמוּת בֶּחָרֶב׃ ה בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ־לָךְ וְהוֹי אָדוֹן יִסְפְּדוּ־לָךְ כִּי־דָבָר אֲנִי־דִבַּרְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ ו וַיְדַבֵּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּירוּשָׁלִָם׃ ז וְחֵיל מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָמִים עַל־יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַנּוֹתָרוֹת אֶל־לָכִישׁ וְאֶל־עֲזֵקָה כִּי הֵנָּה נִשְׁאֲרוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה עָרֵי מִבְצָר׃ ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר׃ ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ׃ י וַיִּשְׁמְעוּ כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃ יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבִּישׁוּם (ויכבשום ק׳) לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־

לצדקיה מלכא דשבטא דבית יהודה ותימר ליה כדנן אמר יי הא אנא מסר ית קרתא הדא ביד מלכא דבבל ויוקדינה בנורא: ג ואת לא תשתיזיב מן ידיה ארי אתאחדא תתאחד ובידיה תתמסר ועינך ית עיני מלכא דבבל יחזין ופומיה עם פומך ימלל ולבבל תתובל: ד ברם קביל פתגמא דיי צדקיה מלכא דשבטא דבית יהודה כדנן אמר יי עלך לא תתקטיל בחרבא: ה בשלמא תמות ובקידות אבהתך מלכיא קדמאי דהוו קדמך כן יוקדון עלך וי על מלכא יספדון עלך ארי פתגמא אנא מללית אמר יי: ו ומליל ירמיה נביא עם צדקיהו מלכא דשבטא דבית יהודה ית כל פתגמיא האלין בירושלם: ז ומשירית מלכא דבבל מגיחין קרבא על ירושלם ועל כל קרויא דבית יהודה דאשתארא על לכיש ועל עזקה ארי אינון אשתארא בקרויא דבית יהודה קרוין כריכן: ח פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי בתר דגזר מלכא צדקיה קים עם כל עמא דבירושלם למקרי להון חרו: ט לשלחא גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה בר ישראל ובת ישראל דלא בני חורין בדיל דלא יפלחון בהון גבר באחוהי יהודאה: י ושמעו כל רברביא וכל עמא דעלו בקימא לשלחא גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה בני חורין בדיל דלא יפלחון בהון עוד וקבילו ושלחו: יא ותבו בתר כן ואתיבו ית עבדין וית אמהתא דפטרו בני חורין וכבישונון לעבדין ולאמהן: יב והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה מן קדם יי למימר: יג כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא גזרית קים עם

רדק

כמו כמ"י פי שני השרשים הוים בענין ושתי האותיות ממולא אחד והוא אחד מד' הכתובים בשי"ן כמו לישחק: כי אשוב. כתוב בוי"ו וקרי אשיב ביו"ד והענין אחד כי נמלא מן הקל יוצא בזה הענין כמו ושב ה' את שבותך וזולתו: (ד) אך. בזה התנאם אף על פי שתגלה לא תמות בחרב: (ה) בשלום תמות. אע"פ שנקרו עיניו כיון שלא ימות בחרב וימות על מטתו ויעשו לו כבוד כמו שעושים למלכים זהו בשלום ורז"ל אמרו מהו בשלו' שמת נבוכדנצר בימיו: ובמשרפות. כמו שהיו שורפים על מטתם בשמים וזנים מרוקחים כמו שנאמר באסא ורז"ל פי' מה היו שורפים עליהם מטתן וכלי תשמישן: כי דבר אני דברתי. כי זה הדבר אני דברתי אותו לפיכך תדע שיתקיים: (ז) אל לכיש ואל עזקה. כמו על לכיש ועל עזקה. וכמוהם רבים כמו שכתבנו: (ח) הדבר. אחרי כרות המלך צדקיהו. שבו להם מזה העון וכרתו להם ברית לקיים הדרור ובסדר עולם כי מה שאומר בספר יחזקאל ויהי בשנה השביעית בחמישי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני היא שנה שביעית למלכות צדקיהו והיא שנה כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור פירש להם לעבדים ולשפחות כמו שאמר לשלח איש את עבדו וגו' ובא הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (ט) לבלתי עבד בם. בעברי ובעבריה ואחר כך הוסיף באור ואמר ביהודי אחיהו איש והוא כמו הפוך לבלתי עבוד איש ביהודי אחיהו וכן מקום שם קבר מקום קבר שם והדומים להם שהמוקדם מאוחר: (יא) ויכבישום. כתיב ויכבשום קרי והענין אחד אלא שזה מן נוסף וזה מן

לישחק דתהלים: ועיניך ז' וסי' בניך ובנותיך נתונים לעם אחר. תנני נותנך למגור. קחנו ועיניך שים. את עיני מלך בבל. ועיניך על רמים. תהי נא אזנך קשבת. ועיניך דרכי תצרנה: אבותיך ג' מ"ל בקריאה. וסי' שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך. ובמשרפות אבותיך דמלכים. אל תסג גבול עולם. אנ"ך: הנותרות ג' ב' חסר וסי' ויעקב רעה את צאן. על פי השנים הנותרת. וחיל מלך בבל נלחמים. בתרא מ"ל דמ"ל ושארא חסר וי"ו בתרא. אחיהו ד' וסי' ויביאו את התרומה. אבד חסיד מן הארץ. לשלוח איש את עבדו. איש באחיהו ידבקו: שלחו ד' דגשים וסי' בשפטים סי' א':

תולדות אהרן בשלום תמות. מ"ק כח סנהדרין מו נג עכו"ס יא (סנהדרין כ עכו"ס לט): וישמעו וישלחו. ערכין לג:

מצודת ציון

(ג) תפוש תתפש. ענין האחיזה בחזקה: (ה) והוי. ענין לעקת יללה: (ח) דרור. ענין חירות וחפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): (י) וישמעו. ענין קבלת דברים: (יא) ויכבשום. ענין התפיסה בחזקה כמו ויש מבנותינו נכבשות (נחמיה ה)

ותהלנו

רשי

ואין אך אין המדרש מיושב על סדר המקראות: (ה) בשלום תמות. אמרו רבותינו שמת נבוכדנצר בימיו שכל ימי נ"נ לא יצאו אסוריו מאסיריהם וכשמת נבוכדנצר יצא צדקיה מבית האסורים ולמחרת מת וקברוהו בכבוד: ובמשרפות אבותיך. כך היה דרכם לשרוף על המלכי' מטתן וכלי תשמישן: (ח) אחרי כרות המלך. בשנה השביעית למלכו כך שנינו בסדר עולם ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את ה' אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומר לפי שהיו רוצין לומר

מצודת דוד

כן לא אמאס זרע יעקב ודוד והיה לזרע אהרן ולקלר לא זכרו ומאליו יובן: כי אשיב. ר"ל וזה יהיה כאשר אשיב לארלם את בני השבי וארחם עליהם אז תשוב המלוכה לזרע דוד: לד (א) וממשלת ידו. שהוא מושל עליהם: וכל העמים. כי גם מעמים אחרים באו לעזרתו: עריה. רלה לומר הסמוכים לה: לאמר. מוסב על הדבר וכו' מאת ה' לאמר: (ב) ואמרת אליו. רלה לומר אליו לבד ולא יהיה עוד מי נדברך אליו: (ג) ובידו תנתן. ולא ימיתו אותך התופשים: ופיהו. של מלך בבל: (ד) לא תמות בחרב. כי גם נ"נ לא ימיתך: (ה) בשלום תמות. ארז"ל לאחר שמת נ"נ הוליאו לצדקיה מן המאסר ומת על מטתו: ובמשרפות. כמו ששרפו על אבותיך המלכים מטתן וכלי תשמישן כן ישרפו עליך כי כן היה הדרך לשרוף על המלכים כמ"ש וישרפו לו וכו' (דה"ב טז): והוי אדון. בעת יספדו אותך יאמרו הוי הוי על מיתת האדון: אני דברתי. ובודאי תקום: (ז) הנותרות. מה שלא כבשם עדיין: אל לכיש. על לכיש ועל עזקה כי כולם כבשם ושחת מבצרם: (ח) לקרא להם דרור. ר"ל לקרא לעבדים ולשפחות דרור וכאשר יפרש במקרא שלאחריו: (ט) לשלח. עכשיו יפרש למי יהיה הדרור ומה היא ואמר לשלח כל איש את עבדו וכו' חפשים ולתוספת ביאור אמר לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש והוא מקרא מסורס ור"ל שום איש לא יעבוד עוד ביהודי אחיו אחר שעבדו שש שנים וכמשפט התורה: (י) וישמעו וכו'. רלה לומר קבלו על עצמן לשלח איש את עבדו וכו': וישמעו וישלחו. קבלו על עצמן לשלוח וכן שלחום ולפי שארכו הדברים במה שאמר לשלח וכו' לכן חזר ואמר וישמעו וכן דרך המקרא: (יא) וישובו. אחיז נתחרטו והחזירו את העבדים וכו'. ותפשו בהם בחזקה להיות להם לעבדים ולשפחות: (יב) ויהי דבר ה'. זה הוא האמור בתחילת הענין הדבר אשר היה וכו' ולפי שארכו הדברים חזר לומר ויהי דבר ה': (יג) ביום הוציאי. בעת הוציאי וכו' ועל מעמד הר סיני יאמר שאז כרת ברית על

רשי

לומר לא נענש על המצות על שהחזירו את העבדי׳ : (יז) הנני קורא לכם דרור . מאתי שאיני אדון לכם להציל ותהיו הפקר אל החרב ואל הרעב : (יח) העגל אשר כרתו לשנים . כשהזירו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו העגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמר ככה יבתר ויחלק העובר עליה : (כא) העולים מעליכם . מפני חיל פרעה שיצא ממצרים כמו שמפורש בספר זה (ל״ז) : (כב) הנני מצוה . שב חיל פרעה לארצו והכשדים ישובו עליכם

מצודת דוד

כל המצות בכללן : (יד) מקץ . ר״ל מתחילה כי הראש יקרא קצה כמו הסוף : שבע שנים . לימי עבדותו וכאשר יפרש אחריו ועבדך שש שנים ואחר כך תשלחו חפשי : ולא שמעו . אל המצוה ההיא וחללוה : (טו) ותשובו . ואתם שבתם בתשובה היום וכו׳ : לרעהו . לעבדו העברי : אשר נקרא שמי עליו . כי נקרא בית ה׳ : (טז) ותחללו את שמי . בעברכם על שבועת הברית : ותשיבו . והחזרתם לקחת איש את עבדו כו׳ : לנפשם . ללכת לרצונם : ותכבשו . ותפשתם בהם בחזקה : (יז) לקרא דרור . ר״ל להתקיים קריאת הדרור : הנני קורא לכם דרור . ר״ל אתן אתכם חפשים ממני להיות מופקרים אל החרב וכו׳ ולא אהיה עוד אדון עליכם למנוע אתכם מידיהם : לזועה לכל ממלכות הארץ . ר״ל כולם יחרידו אתכם : (יח) אשר לא הקימו . כפל הדבר במ״ש : אשר כרתו לפני . וחוזר ומפרש שכרתו העגל לשני חלקים ועברו בין החלקים כי כן היה דרך כורתי ברית וכמ״ש בברית בין הבתרים ויבתר אותם בתוך וכו׳ והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה (בראשית טו) והוא היה שלוחו של מקום : (יט) שרי יהודה . והם שרי יהודה וכו׳ אשר עברו בין בתרי העגל : (כ) ונתתי . לפי שארכו הדברים חוזר לומר ונתתי אותם למאכל וכו׳ . כי לא יקברום על כי ירבו מאד : ולבהמת הארץ . לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה : (כא) וביד חיל וכו׳ . הם האויבים ומבקשי נפשם והוא כפל ענין במ״ש : העולים מעליכם . אשר נסתלקו מעליכם . בשמעם שבאו אנשים לעזור לכם כמ״ש וחיל פרעה יצא ממצרים ויטמעו הכשדים וכו׳ ויעלו מעל ירושלים (לקמן לז) : (כב) הנני מצוה . ר״ל אעיר לבם : והשיבותים . אשוב לספר את חיל מלך בבל : בית

ירמיה לד לה

אבותיכם ביום הוצאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר: יד מקץ שבע שנים תשלחו איש את־אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך ולא־שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את־אזנם: טו ותשבו אתם היום ותעשו את־הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותכרתו ברית לפני בבית אשר־נקרא שמי עליו: טז ותשבו ותחללו את־שמי ותשבו איש את־עבדו ואיש את־שפחתו אשר־שלחתם חפשים לנפשם ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות: יז לכן כה־אמר יהוה אתם לא־שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם דרור נאם־יהוה אל־החרב אל־הדבר ואל־הרעב ונתתי אתכם לזועה לכל ממלכות הארץ: יח ונתתי את־האנשים העברים את־בריתי אשר לא־הקימו את־דברי הברית אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: יט שרי יהודה ושרי ירושלם הסרסים והכהנים וכל עם הארץ העברים בין בתרי העגל: כ ונתתי אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: כא ואת־צדקיהו מלך־יהודה ואת־שריו אתן ביד איביהם וביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך בבל העלים מעליכם: כב הנני מצוה נאם־יהוה והשבתים אל־העיר הזאת ונלחמו עליה ולכדוה ושרפה באש ואת־ערי יהודה אתן שממה מאין ישב:

לה א הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה בימי יהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה לאמר:

תרגום

אבהתכון ביומא דאפקית יתהון מארעא דמצרים מבית עבדותא למימר: יד מסוף שבע שנין תשלחון גבר ית אחוהי בר ישראל דיזדבן לך ויפלחינך שית שנין ותפטריניה בר חורין מעמך ולא קבילו אבהתכון למימרי ולא ארכינו ית אודנהון: טו ותבתון אתון יומא דין ועבדתון ית דכשר קדמי למקרי חירו גבר לחבריה וגזרתון קים קדמי בביתא דאתקרי שמי עלוהי: טז ותבתון ואחלתון ית שמי ואתיבתון גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה די פטרתון בני חורין לנפשתהון וכבישתון יתהון למהוי לכון לעבדין ולאמהן: יז בכן כדנן אמר יי אתון לא קבילתון למימרי למקרי חירו גבר לאחוהי וגבר לחבריה הא אנא מכרי לכון חירו אמר יי מן חרבא ומן מותא ומן כפנא ואתן יתכון לזיע לכל מלכות ארעא: יח ואתן ית גבריא דעברו על קימי דלא קימו ית פתגמי קימא דגזרו קדמי עגלא דפסקו לתרין ועברו בין פלגוהי: יט רברבי יהודה ורברבי ירושלם ורברביא וכהניא וכל עמא דארעא דעברו בין פלגי עגלא: כ ואמסר יתהון ביד בעלי דבביהון וביד דבעין למקטלהון ותהי נבלתהון משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא: כא וית צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וית רברבוהי אמסר ביד בעלי דבביהון וביד דבען למקטלהון וביד משירית מלכא דבבל דאסתלקא מנכון: כב הא אנא מפקיד אמר יי ואתיבינון על קרתא הדא ויגיחון קרבא עלה ויכבשונה ויוקדונה בנורא וית קרויא דבית יהודה אתן לצדו מבלי יתיב:

א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי ביומי יהויקים בר יאשיהו מלך שבטא דבית יהודה למימר:

רדק

מן הקץ : (יז) הנני קורא לכם דרור . נהם ה׳ אל החרב ואל הדבר ואל הרעב . כי כולם ישלטו בכם ולא יהיה לכם אדון שימנע אתכם מהם כי הפקר תהיו להם : לזעוה . לזועה כתיב וקרי לזעוה והענין אחד ענין תנועה ונודה אלא שהאותיות הפוכות כמו כבש וכשב והדומים להם : (יח) העגל אשר כרתו לשנים . כן היה דרך כורתי הברית וכן ברית אברהם אבינו בין הבתרים : (יט) שרי יהודה ושרי ירושלם . שרי יהודה הם השרים אשר מן הערים מחוץ לירושלם ואמר אחר כך והסריסים והם שרי בית המלך : (כא) העולים מעליכם . כמו שכתוב בזה הספר למטה וחיל פרעה יצא ממצרים וגו׳ וישמעו הכשדים ויעלו מעל

ויעבדך ב׳ וסימ׳ כי ימכר לך אחיך העברי , מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו : אותם י״ו חסר בספרא וסי׳ נמסר לעיל בספרא סי׳ כג : לא שמעתם ג׳ דסמיכי בקרי׳ וסי׳ לכן כה אמר יי׳ צבאות יען , לקרא דרור איש לאחיו , דעי עונך כי בה׳ אלהיך פשעת : וכל עם ז׳ דסמי׳ בקריאה וסימ׳ ויקם יהושע וכל עם המלחמה . ויעל יהושע מן הגלגל . ויבא יהושע וכל עם המלחמה . ויעבר המלך הגלגלה . ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט דמלכים . וחברו דד״ה שרי יהודה ושרי ירושלם . וסימ׳ בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחמא גברא : הדבר ה׳ בטעמא בספרא וסימ׳ בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור . ונבוכדראצר מלך בבל . אחרי כרות המלך צדקיהו ברית . בימי יהויקים בן יאשיהו . אשר דברת

חולדות אהרן מקץ שבע . (ר״ה כח) : בימי יהויקים . עקדם שער עז :

מצודת ציון

(טז) ותחללו . מל׳ חלול : לנפשם . ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג) : (יז) לזעוה . ענין חרדה : (יח) העוברים . המבטלים : הקימו . מל׳ קיום : בתריו . חלקיו כמו ואת הצפור לא בתר (שם טו) : (יט) הסריסים . מין שררה : העוברים . מל׳ עברה : (כא) העולים . ענין סלוק כמו ויעלו מעל ירושלים (לקמן לז)

ויטמעו הכשדים וכו׳ ויעלו מעל ירושלים (לקמן לז) : (כב) הנני מצוה . ר״ל אעיר לבם : והשיבותים . אשוב לספר את חיל מלך בבל : בית

ב הָלוֹךְ אֶל־בֵּית הָרֵכָבִים וְדִבַּרְתָּ אוֹתָם וַהֲבִאוֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־אַחַת הַלְּשָׁכוֹת וְהִשְׁקִיתָ אוֹתָם יָיִן׃ ג וָאֶקַּח אֶת־יַאֲזַנְיָה בֶן־יִרְמְיָהוּ בֶּן־חֲבַצִּנְיָה וְאֶת־אֶחָיו וְאֶת־כָּל־בָּנָיו וְאֵת כָּל־בֵּית הָרֵכָבִים׃ ד וָאָבִא אֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־לִשְׁכַּת בְּנֵי חָנָן בֶּן־יִגְדַּלְיָהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־אֵצֶל לִשְׁכַּת הַשָּׂרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָהוּ בֶן־שַׁלֻּם שֹׁמֵר הַסַּף׃ ה וָאֶתֵּן לִפְנֵי ׀ בְּנֵי בֵית־הָרֵכָבִים גְּבִעִים מְלֵאִים יַיִן וְכֹסוֹת וָאֹמַר אֲלֵיהֶם שְׁתוּ־יָיִן׃ ו וַיֹּאמְרוּ לֹא נִשְׁתֶּה־יָּיִן כִּי יוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ צִוָּה עָלֵינוּ לֵאמֹר לֹא תִשְׁתּוּ־יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד־עוֹלָם׃ ז וּבַיִת לֹא־תִבְנוּ וְזֶרַע לֹא־תִזְרָעוּ וְכֶרֶם לֹא־תִטָּעוּ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי בָּאֳהָלִים תֵּשְׁבוּ כָּל־יְמֵיכֶם לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים רַבִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם גָּרִים שָׁם׃ ח וַנִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אָבִינוּ לְכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־יַיִן כָּל־יָמֵינוּ אֲנַחְנוּ נָשֵׁינוּ בָּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ׃ ט וּלְבִלְתִּי בְּנוֹת בָּתִּים לְשִׁבְתֵּנוּ וְכֶרֶם וְשָׂדֶה וָזֶרַע לֹא יִהְיֶה־לָּנוּ׃ י וַנֵּשֶׁב בָּאֳהָלִים וַנִּשְׁמַע וַנַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יוֹנָדָב אָבִינוּ׃ יא וַיְהִי בַּעֲלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־הָאָרֶץ וַנֹּאמֶר בֹּאוּ וְנָבוֹא יְרוּשָׁלִַם מִפְּנֵי חֵיל הַכַּשְׂדִּים וּמִפְּנֵי חֵיל אֲרָם וַנֵּשֶׁב בִּירוּשָׁלִָם׃ יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ יג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָלֹךְ וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם הֲלוֹא תִקְחוּ מוּסָר לִשְׁמֹעַ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה׃ יד הוּקַם אֶת־דִּבְרֵי יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת־

ב אֱזֵיל לְוָת בְּנֵי בֵית רֵכָב וּתְמַלֵּל עִמְהוֹן וְתַעֲלִינוּן לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לַחֲדָא מִלִּשְׁכָּתָא וְתַשְׁקֵי יַתְהוֹן חַמְרָא׃ ג וּדְבָרֵית יַת יַאֲזַנְיָה בַּר יִרְמְיָה בַּר חֲבַצִּנְיָה וְיַת אֲחוֹהִי וְיַת כָּל בְּנוֹהִי וְיַת כָּל בְּנֵי בֵית רֵכָב׃ ד וְאַעֲלֵיתִ יַתְהוֹן לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְלִשְׁכַּת בְּרֵי חָנָן בַּר יִגְדַּלְיָהוּ נְבִיָא דַיְיָ דִּבְסְטַר לִשְׁכַּת רַבְרְבַיָּא דְּמֵעֵיל לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָה בַר שַׁלֻּם אֲמַרְכְּלָא׃ ה וִיהָבִית קֳדָם בְּנֵי בֵית רֵכָב כַּלִּידִין מְלַן חַמְרָא וְכָסִין וַאֲמָרִית לְהוֹן שְׁתוֹ חַמְרָא׃ ו וַאֲמָרוּ לָא נִשְׁתֵּי חַמְרָא אֲרֵי יוֹנָדָב בַּר רֵכָב אֲבוּנָא פַּקֵּיד עֲלָנָא לְמֵימַר לָא תִשְׁתּוּן חַמְרָא אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן עַד עָלְמָא׃ ז וּבֵיתָא לָא תִבְנוּן וְזַרְעָא לָא תִזְרְעוּן וְכַרְמָא לָא תִצְבוּן וְלָא יְהֵי לְכוֹן אֲרֵי בְּמַשְׁכְּנִין תֵּיתְבוּן כָּל יוֹמֵיכוֹן בְּדִיל דְּתִתְקַיְּמוּן יוֹמִין סַגִּיאִין עַל אַפֵּי אַרְעָא דְּאַתּוּן דַּיְרִין תַּמָּן׃ ח וְקַבֵּילְנָא לְמֵימַר יוֹנָדָב בַּר רֵכָב אֲבוּנָא לְכָל דְּפַקְדִינָנָא בְּדִיל דְּלָא לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא כָּל יוֹמָנָא אֲנַחְנָא נְשַׁנָא בְּנָנָא וּבְנָתָנָא׃ ט וּבְדִיל דְּלָא לְמִבְנֵי בָּתִּין לְמִתְּבָנָא וְכַרְמִין וְחַקְלִין וְזַרְעִין לָא יְהֵא לָנָא׃ י וִיתֵיבְנָא בְּמַשְׁכְּנִין וְקַבֵּילְנָא וַעֲבַדְנָא כְּכֹל דְּפַקְדִינָנָא יוֹנָדָב אֲבוּנָא׃ יא וַהֲוָה כַּד סְלִיק נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל עַל אַרְעָא וַאֲמַרְנָא אָתוֹ וְנֵיעוֹל לִירוּשְׁלֵם מִן קֳדָם מַשִּׁרְיַת כַּסְדָּאֵי וּמִן קֳדָם מַשִּׁרְיַת אֲרָם וִיתֵיבְנָא בִּירוּשְׁלֵם׃ יב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימַר׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֱזֵיל וְתֵימַר לֶאֱנַשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם הֲלָא תְקַבְּלוּן אוּלְפַן לְקַבָּלָא לְפִתְגָמֵי אֲמַר יְיָ׃ יד אִתְקַיָּמוּ פִּתְגָמֵי יוֹנָדָב בַּר רֵכָב דְּפַקֵּיד יַת בְּנוֹהִי בְּדִיל

רד"ק

לא על ירושלם: (ב) בית הרכבים. מבית חובב חותן משה היו ונקראו בית הרכבים על שם רכב אבי יונדב שהיה גדול המשפחה וכן אמר בדברי הימים המה הקינים הבאים מחמת אבי רכב: והשקית אותם יין. אע"פ שהם לא שתו אמר והשקית בתתן לפניהם כוסות יין לשתות: (ד) איש האלהים. תרגומו נביא דה': שומר הסף. סף הוא כלל לכלי הבית וכלי היין ואולתם ות"י שומר הסף אמרכלא: (ו) כי יונדב בן רכב אבינו. ר"ל אבי אבינו כי הנה מאותו יונדב בן רכב במלך יהוא בן נמשי וממנו עד מלכות יהויקים קרוב לש' שנה: (ז) ולא יהיה לכם. טעמו על כולם: לא בית ולא כרם ולא שדה. לא יהיה לכם לא במתנה ולא במקח מאחר: למען תחיו ימים רבים, כי הבתים והשדות והכרמים מעכבים את האדם במקומו ויהיה רעב או חרב וימות בקולר ימים מדאגה ובשלא יהיה לו במקומו כל זמן שיראה טוב בזה המקום ישב בו וכשיראה רע ילך למקום אחר שיהיה בו בטוב לפיכך צוה להם שיהיו יושבי אהלים ויסעו ממקום למקום כפי מה שיראו הטוב במקום בית שדה וכרם ויאריכו ימים בזה וכן ראינו באבות שהיו נוסעים ממקום למקום באהליהם מפני הרעב ושתית היין שמנעם ממה שידע מסבתו שמטרף דעת מי שישגה בו כמו שכתוב כל שוגה בו לא יחכם וכתיב למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין והבת גלות עשרת השבטים היה על הרבות שתית היין כמו שנא' הוי עטרת גאות שכורי אפרים ואמר הוי גבורים לשתות יין ואמר משכימי בבקר שכר ירדפו וגם יהודה ובנימין הבת גלותם היין כמו שכתוב וגם אלה ביין שגו וכל הענין כמו שכתוב וראשון שתה היין אע"פ שהיה צדיק ותמים נשתכר בו ונתבזה בו: (יא) ויהי בעלות נבוכדנאצר. בכ"ת ונאמר באו ונבוא, בוא"ו ל' זרוז כמו לכו ונלכה הגלגל: (יד) הוקם את דברי. הוקם לשון יחיד על רבים

אלינו: ואת אחיו ה' בקריאה וסימ' ויושב יוסף את אביו. ודבתריה ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. האומר לאביו ולאמו לא ראתיו. ויורש זבול את געל ואת אחיו. ואקח את יאזניה בן ירמיה בן חבצניה: יונדב ג' וסי' ויאמרו לא נשתה יין כי. ונשב באהלים ונשמע ונעשה. לכן כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש. וכל שמואל דכוו' יונדב בס"א יהונדב וסי' ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך: תחיו ג' בקריאה וסימ' ועתה ישראל שמע אל החקים. ובית לא תבנו וזרע. דרשו טוב ואל רע: ונשב ג' בנביאים ובכתובים וסי' ונשב באהלים ונשמע ונעשה ודבתריה בירושלם. בנהר אהוא: באהלים ד' בקריאה וסימן בשפטים סימן ח: צונו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר דברים: הוקם ג' בקריאה ב' מל' וא' חסר וס' הוקם המשכן. נאם הגבר הקם על. את דברי יהונדב בן רכב.

מצודת ציון

לה (ב) הלשכות. ענין חדר: (ד) שומר הסף. שומר מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה וכן הכהנים שומרי הסף (מ"ב יב): (ה) גביעים. הם כעין כוסות וגדולים מהם ובהם ממלאים היין וכן ואת גביעי גביע הכסף (בראשית מד): (ז) גרים. [illegible] (בראשית לב):

רש"י

עליכם: (ב) אל בית הרכבים. בני יונדב בן רכב ומבני יתרו היו: (ד) איש האלהים. נביא דה': שומר הסף. אמרכלא פרשויי"א בלע"ז: (ז) באהלים תשבו. במדבריות אשר אתם גרים שם לא היה להם חלק בארץ שבני יתרו היו: (יא) ויהי בעלות נבוכדנאצר. על כרחנו באנו העיר לכך עכשיו אנו יושבים

מצודת דוד

לה (ב) בית הרכבים. הם בני יונדב בן רכב ומזרע יתרו היו: בית ה'. אל בית ה': אל אחת הלשכות. אל אחת מן הלשכות: והשקית. השתדל להשקותם יין: (ד) איש האלהים נביא ה': אשר אצל. הלשכה ההיא היתה אצל הלשכה אשר השרים נאספים שמה ממעל ללשכת מעשיהו: (ה) וכוסות. לשפוך בהם יין מהגביעים לשתות מהם: (ו) אבינו. ר"ל ראש המשפחה: עד עולם. עד סוף כל הדורות: (ז) ולא יהיה לכם. אם בקנין או במתנה לא יהיה לכם בית בנוי ושדה זרועה וכרם נטוע: באהלים. העשויים על פני השדה שאפשר להעתיקם ממקום למקום: למען תחיו וכו'. כי בית ושדה וכרם יש בהם סבה המעכבת את האדם במקום שהם ולפעמים יאבד עם אנשי המקום ההוא אבל היושב באהלים ואין לו שדה וכרם בקל יוכל להעתיק ממקום למקום (וטעם מניעת שתיית היין לא הוצרך לפרש כי ידוע הוא שמביא למעשים מגונים): אשר אתם גרים שם. במקום נטיית האהלים: (ח) ונשמע בקול. רצה לומר קבלנו מאמריו: בנינו ובנותינו. ר"ל אף הקטנים והקטנות: (ט) לשבתנו. לשבת אנחנו בהם: וזרע. ר"ל כל מין זרע אף גן זרוע: (י) ונשב. עד הנה ישבנו באהלים: ונשמע ונעש. ר"ל כמו שקבלנו על עצמינו כן עשינו ככל אשר וכו': (יא) ויהי בעלות. ר"ל ומה שנשב עתה בבתי העיר הסבה היא כי בעלות נ"נ אל הארץ (והוא מה שעלה בימי יהויקים כמ"ש במ"ב) אז אמרנו אלו לאלו בואו ונבוא לירושלים מפחד הכשדים ואנשי ארם אשר עמהם לבל ישללו אותנו ולכן נשב בירושלים: (יג) לאיש יהודה. לאנשי יהודה: הלא תקחו מוסר. רצה לומר באמת מהדבר הזה יש לכם ללמוד לשמוע אל דברי: (יד) הוקם. הנה נתקיים את דברי יהונדב וגו': ולא שתו. והנה הם לא שתו (ולא אמר מה שמנעו לקחת בית ושדה וכרם כי מניעת שתית היין רבו בעיניהם ולא כן אלו): כי שמעו. ר"ל לא מנעו מרצון נפשם כי אם לשמוע מצות ה' [illegible]:

הבבם

יַיִן וְלֹא שָׁתוּ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה כִּי שָׁמְעוּ אֵת מִצְוַת אֲבִיהֶם וְאָנֹכִי דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי׃ טו וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עַבְדֵי הַנְּבִיאִים הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ לֵאמֹר שֻׁבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְהֵיטִיבוּ מַעַלְלֵיכֶם וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּשְׁבוּ אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם וְלַאֲבֹתֵיכֶם וְלֹא הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי׃ טז כִּי הֵקִימוּ בְּנֵי יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב אֶת־מִצְוַת אֲבִיהֶם אֲשֶׁר צִוָּם וְהָעָם הַזֶּה לֹא שָׁמְעוּ אֵלָי׃ יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא אֶל־יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עֲלֵיהֶם יַעַן דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמֵעוּ וָאֶקְרָא לָהֶם וְלֹא עָנוּ׃ יח וּלְבֵית הָרֵכָבִים אָמַר יִרְמְיָהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם עַל־מִצְוַת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם וַתִּשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו וַתַּעֲשׂוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה אֶתְכֶם׃ יט לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב עֹמֵד לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים׃

לו א וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִת לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב קַח־לְךָ מְגִלַּת־סֵפֶר וְכָתַבְתָּ אֵלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־כָּל־הַגּוֹיִם מִיּוֹם דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ מִימֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג אוּלַי יִשְׁמְעוּ בֵּית יְהוּדָה אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם לְמַעַן יָשׁוּבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְסָלַחְתִּי לַעֲוֺנָם וּלְחַטָּאתָם׃ ד וַיִּקְרָא יִרְמְיָהוּ אֶת־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה וַיִּכְתֹּב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר־

דלא למשתי חמרא ולא אשתיאו עד יומא הדין ארי קבילו ית תפקדתא דאבוהון ואנא שלחית לותכון ית כל עבדי נביא מקדים ומטליל ולא קבילתון למימרי׃ טו ושלחית לותכון ית כל עבדי נביא מקדים ומשלח למימר תובו כען גבר מאורחיה בישתא ואתקינו עובדיכון ולא תהכון בתר טעות פלחי כוכביא למפלחהון ותיבו על ארעא דיהבית לכון ולאבהתכון ולא ארכינתון ית אודנכון ולא קבילתון למימרי׃ טז ארי אקימו בני יונדב בר רכב ית תפקדתא דאבוהון דפקדינון ועמא הדין לא קבילו למימרי׃ יז בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי על אנש יהודה ועל כל יתבי ירושלם ית כל בישתא דגזרית עליהון חלף דשלחית לותהון ית כל עבדי נביא ולא קבילו ואתנביאו להון ולא תבו׃ יח ולבני בית רכב אמר ירמיה כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל חלף דקבילתון לתפקידת יהונדב אבוכון ונטרתון ית כל פקודוהי ועבדתון ככל דפקיד יתכון׃ יט בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל לא יפסוק גבר ליונדב בר רכב משמש קדמי כל יומיא׃ א והוה בשתא רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הוה פתגמא הדין עם ירמיה מן קדם יי למימר׃ ב סב לך מגלת ספרא ותכתוב עלה ית כל פתגמיא דמללית עמך על ישראל ועל יהודה ועל כל עממיא מיומא דמללית עמך מימי יאשיה ועד יומא הדין׃ ג מאים ישמעון דבית יהודה ית כל בישתא דאנא מחשב למעבד להון בדיל דיתובון גבר מאורחיה בישתא ואשבוק לחוביהון ולחטאיהון׃ ד וקרא ירמיה ית ברוך בר נריה וכתב ברוך מפום דירמיה ית כל פתגמיא דיי

רשי

ושבים בבתים : (ה) ענור . כבית

מצודת דוד

השכם. ר"ל בזריזות רב בהשכמה אני מדבר אליכם ע"י הנביאים ועכ"ז לא שמעתם : (טו) ואשלח. רצה לומר ואחר שעברתם על דברי שלחתי אליכם הנביאים בהשכמה ובזריזות לאמר שובו עתה כל איש מדרכו הרעה ומעתה היטיבו מעלליכם ; ושבו. ואז תשבו על האדמה וכו' : (טז) כי הקימו . ר"ל ובעבור כי בני יהונדב הקימו מצות אביהם והעם הזה לא שמעו אלי ולא למדו מהם : (יז) לכן . הואיל ולא שמעו ולא למדו מהם לכן וכו' : אשר דברתי עליהם . הפורעניות שיעדתי ע"י הנביאי' : יען . בעבור שדברתי עליהם דברי ולא שמעו : ואקרא להם . לשוב אלי : (יח) אשר שמעתם . לקבל מאמריו : על מצות . אל מצות : ותשמרו . ר"ל שמרתם בלב ולא שכחתם בהם ; ותעשו . וגם עשיתם ככל אשר צוה אתכם עם כי רבים המה : (יט) לא יכרת וכו' . ר"ל לא יהיה נפסק מזרע יונדב מלהיות איש מהם עומד לפני כל הימים שלומר עד עולם יהיו מהם יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה כן אחז"ל . או שיהיו יראי ה' וחושבי שמו וכנועים לעבודתו : לו (ב) מגלת ספר . הקלף קרוי מגלה וכשהיא ג"כ קרויה מגלת ספר וקראה ע"ש סופה כי כשלקחה עדיין לא כתב בה וכן ועתני קמת (ישעיה עו) : אליה . כמו עליה : את כל הדברים . אחז"ל שזאת היתה מגלת איכה ומה שאמר את כל הדברים וכו' ר"ל שיזכיר בה את כל המאורעות רעות אשר ייעד מאז על ישראל ועל יהודה אשר כן באו וגם היעודים העתידים לבוא : מיום דברתי . רצה לומר כל היעודים אשר דברתי אליך מיום שהתחלתי לדבר אליך והוא בימי יאשיהו ועד היום הזה את כולם תזכור בה: (ג) אולי ישמעו. ר"ל כשתזכור במגלה ההיא כאלו כבר נעשו היעודים ההם אולי יתבוננו את כל רעה וכו' ויהיה תועלת בדבר למען ישובו כל איש מדרכו הרעה ואז אסלח לעונם ולא תבוא אם כן הרעה ההיא : (ד) מפי ירמיהו . ר"ל ירמיהו אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב בספר : את כל דברי ה' . ר"ל כפי כל הענין אשר עד עתה : על מגלת ספר .

רדק

רבים כי מלת את מגלת כרבוי : (טו) ואשלח . אמר ואל תלכו אחר שאמר שובו וסמכו כי עבודה זרה שקולה כנגד כל העברות : ושבו אל האדמה . כמו על וכן אל ספרים לא אבד , על מצות יהונדב . כמו אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו : (יט) לכן . לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים תרגם יונתן משמש קדמי ובדברי רז"ל רבי יהודה אומר וכי גרים נכנסים להיכל והלא אף ישראל אין נכנסים אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה וי"א בנותיהם נשואות לכהונה והיו מבני בניהם מקריבים על גבי המזבח : יונדב . בלא ה"א שלשה בפרשה וסימן ויאמרו ונשב לא יכרת : (א) ויהי בשנה הרביעית ליהויקים . קח לך מגלת ספר . מגלה וגליון יקרא הקלף או הגויל שיכתוב אדם עליו ובשמכו המגלה לספר רוצה לומר שיכתוב עליו ואז תקרא ספר : (ב) וכתבת אליה . כמו עליה . אמר שיכתוב כל הדברים מראש הספר ועד הנה ורז"ל דרשו זו מגלת איכה :

נאם הגבר חסר ומלעיל : שבו ה' חסר בנביאים וכתובים וסימן אם תבעיון בעיו שבו אתיו . ואשלח אמיכם את כל עבדי הנביאים דאריך . וגם עתה נאם ה' שבו עדי . ויעד ה' בישראל וביהודה . ושבו עוד צדקי בה כתיב : אל יהודה ה' וסימן וישב [illegible] יהודה ויאמר לא מצאתיה . הנני מביא אל יהודה ואל כל יושבי ירושלם את כל הרעה . ויהי לתקופת השנה עלה דד"ה . אשר תשלחני אל יהודה דעזרא . עד אשר אבוא אל יהודה . וא' ואל יהודה וסימן ואלה הדברים אשר דבר ה' : קח י"ב ר"פ וסימן נמסר בסדר במדבר סיני : את כל הדברים י"ג חסר האלה וסימן ויספר העבד ליצחק את כל . וידבר אהרן את כל הדברים . ויעש אהרן ובניו . ואצוה אתכם בעת ההיא את . ויגד לו שמואל . עמד בחצר בית ה' . ויאמר ירמיה אל כל השרים . כתב לך דכה אמר ה' אלהי ישראל . קח לך מגלת ספר . ויגד להם מכיהו . ויהי בשמעם את כל הדברים פחדו קדמא דפסוק .

מצודת ציון

(טו) נא . עתה : מעלליכם . מעשיכם : (יט) לא יכרת . לא יפסק : [illegible]

דבר אליו על־מגלת־ספר: ה ויצוה ירמיהו את־ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבא בית יהוה: ו ובאת אתה וקראת במגלה אשר־כתבת מפי את־דברי יהוה באזני העם בית יהוה ביום צום וגם באזני כל־יהודה הבאים מעריהם תקראם: ז אולי תפל תחנתם לפני יהוה וישבו איש מדרכו הרעה כי־גדול האף והחמה אשר־דבר יהוה אל־העם הזה: ח ויעש ברוך בן־נריה ככל אשר־צוהו ירמיהו הנביא לקרא בספר דברי יהוה בית יהוה: ט ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן־יאשיהו מלך־יהודה בחדש התשעי קראו צום לפני יהוה כל־העם בירושלם וכל־העם הבאים מערי יהודה בירושלם: י ויקרא ברוך בספר את־דברי ירמיהו בית יהוה בלשכת גמריהו בן־שפן הספר בחצר העליון פתח שער בית־יהוה החדש באזני כל־העם: יא וישמע מכיהו בן־גמריהו בן־שפן את־כל־דברי יהוה מעל־הספר: יב וירד בית־המלך על־לשכת הספר והנה־שם כל־השרים יושבים אלישמע הספר ודליהו בן־שמעיהו ואלנתן בן־עכבור וגמריהו בן־שפן וצדקיהו בן־חנניהו וכל־השרים: יג ויגד להם מכיהו את כל־הדברים אשר שמע בקרא ברוך בספר באזני העם: יד וישלחו כל־השרים אל־ברוך את־יהודי בן־נתניהו בן־שלמיהו בן־כושי לאמר המגלה אשר קראת בה באזני העם קחנה בידך ולך ויקח ברוך בן־נריהו את־המגלה בידו ויבא אליהם: טו ויאמרו אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם: טז ויהי כשמעם את־כל־הדברים פחדו איש אל־רעהו ויאמרו אל־ברוך הגיד נגיד למלך את כל־הדברים האלה: יז ואת־ברוך שאלו לאמר הגד־נא לנו איך כתבת את־כל־הדברים האלה מפיו: יח ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל־הדברים האלה

ל׳ ס׳ · ז׳ מלרע · פ׳ . ל״ן · ח׳ ב׳ רפי׳ וחסר · י׳ · ס׳ · ג׳ חסר · ס׳ גסיפר׳ · ד׳ · ל׳ · ל״ן · ד׳ ג׳ חסר ו׳ · ל׳ · י׳ מ״ל · ג׳ . ס׳ · י׳ . ג׳ · ד׳ · ל״ן · ס׳ . ד׳ · ל״ן . ל׳ . ס׳ · ל׳ . ח׳ · י״ג חסר הא׳ · ג׳ מ״ל. · ל׳ · כ״ג

דמליל עמיה על מגלת ספרא: ה ופקיד ירמיה ית ברוך למימר אנא כלי לית אנא יכיל למיעל לבית מקדשא דיי: ו ותיתי את ותקרי במגלתא דכתבתא מפומי ית פתגמיא דיי קדם עמא בבית מקדשא דיי ביומא דצומא ואף קדם כל בית יהודה דאתן מקרויהון תקרינון: ז מאים תתקביל בעותהון קדם יי ויתובון גבר מאורחתיה בישתא ארי רב רוגזא וחימתא דגזר יי על עמא הדין: ח ועבד ברוך בר נריה ככל די פקדיה ירמיה נביא למקרי בספרא פתגמא דיי בית מקדשא דיי: ט והוה בשתא חמשתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה בירחא תשיעאה גזרו צומא קדם יי כל עמא בירושלם וכל עמא דאתן מקרויא דבית יהודה בירושלם: י וקרא ברוך בספרא ית פתגמי ירמיה נביא בבית מקדשא דיי בלשכת גמריה בר שפן ספרא בדרתא עליתא במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה קדם כל עמא: יא ושמע מכיהו בר גמריה בר שפן ית כל פתגמא דיי מעל ספרא: יב ונחת לבית מלכא ללשכת ספרא והא תמן כל רברביא יתבין אלישמע ספרא ודליה בר שמעיה ואלנתן בר עכבור וגמריה בר שפן וצדקיה בר חנניה וכל רברביא: יג וחוי להון מיכיהו ית כל פתגמיא דשמע כד קרא ברוך בספרא קדם עמא: יד ושלחו כל רברביא לות ברוך ית יהודי בר נתניה בר שלמיה בר כושי למימר מגלתא דקריתא בה קדם עמא סבהי בידך ואתא ונסיב ברוך בר נריה ית מגלתא בידיה ואתא לותהון: טו ואמרו ליה תוב כען וקרהא קדמנא וקרא ברוך קדמיהון: טז והוה כמשמעהון ית כל פתגמיא תוהו גבר לחבריה ואמרו לברוך חואה נחוי למלכא ית כל פתגמיא האלין: יז וית ברוך שאילו למימר חוי כען לנא איכדין כתבת ית כל פתגמיא האלין מפומיה: יח ואמר להון ברוך מפומיה

רדק

(ו) ביום צום. ביום תענית ואדוני אבי ז״ל [פירש] ביום קבוע מן האומות הנגידין כדברי רבותינו ז״ל ר״ל יום שיתקבצו לדבר ולהתיעץ על צרתם: (י) החדש. הוא שער המזרחי כמו שכתבנו למעלה וכן תירגם יונתן מדינחאה: (יא) מעל הספר. שהיו כתובים על הספר: (יב) על לשכת. כמו אל לשכת: (טז) הגיד. כתיב ביו״ד השמך שלא כמנהג כרוב: (יח) על הספר. על שם סופו כי לא יקרא

ויגידו באזני המלך. שוב קח לך מגלה: האף ג׳ קמצין וסימן כי יגרתי מפני האף. מה חרי האף הגדול. כי גדול האף והחמה: החמשית ה׳ בקריאה חסר יו״ד קדמא וסי׳ ובשנה החמשית תאכלו את פריו. ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו. היא השנה החמשית לגלות. ויהי בשנה החמשית למלך רחבעם. וחברו עלה שישק מלך בבל. דאורייתא החמישת כתיב חסר יו״ד בתרא. דירמיה החמשית כתיב חסר יו״ד קדמא. ושארא החמישית כתיב מ״ל דמ״ל: דליהו ג׳ בלישנא בקריאה וסימן אלישמע הספר ודליהו בן. וגם אל נתן. לדליהו שלשה ועשרים: שמע ד׳ בקריאה וסימן ויגד להם מכיהו. צעקו וה׳ שמע. זה עני קרא. כי לא בזה ולא שקץ. וסימן בלשון תרגום מכיהו צוח מסכינא ואת בזויי: ברוך בן נריהו ג׳ בקריאה וסימן קחנה בידך ולך. וירמיהו לקח מגלה. את הגברים ואת הנשים. ושארא ברוך בן נריה: הגיד ג׳ מ״ל בליש׳ בקריאה וסימן ותגיד לבני ישראל. הגיד נגיד למלך. ובעל כנפים יגיד דבר אנך.

תולדות אהרן מפיו יקרא. כ״ג סו מנחות לא (מגלה עד):

מצודת ציון

(ה) עצור. כלוא כמו והוא עודנו עצור (לעיל לג): (ו) צום. תענית: (ז) תפול. ענין נטיה וכן ותפול מעל הגמל

רשי

בבית הכלא: (י) פתח שער בית ה׳ החדש. הוא שער המזרחי כן תירגם יונתן: (טז) הגיד נגיד למלך. אולי ישמע

מצודת דוד

מוסב על ויכתוב לומר שברוך כתבם על מגלת ספר: (ה) אני עצור. אני כלוא בהאסר ולא אוכל לבוא בעזרתי בבית ה׳ (כי גם יהויקים כלאו בהאסר עם כי לא חכר): (ו) את דברי ה׳. רצה לומר הענין אשר צוה לו ה׳ וגם לפי שירמיה אמרם ברוה״ק יקראו דברי ה׳ עם כי לא אמרם בנבואה ממש: ביום צום. כי אז יתקבצו שמה עם רב מירושלים ומערי יהודה: (ז) אולי. כשישמעו הדברים האלה אולי יכנע לבם ותפול תחנתם וכו׳: אל העם. על העם: (ט) קראו צום. גזרו תענית והכריזו ברבים: כל העם בירושלים וכו׳. ר״ל אנשי ירושלים ואנשי ערי יהודה אשר באו אז והיו בירושלים: (י) את דברי ירמיהו. מה שדבר ברוה״ק: בחצר העליון. היא עזרת כהנים שעמדה במעלה יותר של עזרת ישראל: פתח שער. ר״ל הלשכה ההיא עמדה בחלל השער: החדש. יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין: (יא) את כל דברי ה׳. האמורים ברוה״ק: מעל הספר. הנקראים מעל הספר: (יב) על לשכת. אל לשכת: (יד) ולך. ר״ל לך ממקומך ובוא אלינו: (טז) פחדו איש אל רעהו. פחדו להעלים הדבר מלפני המלך כי כל אחד פחד מרעהו שלא יגלה הוא ויאשם המעלים על בלי הגיד לו: הגיד נגיד. דע לך שנגיד הדברים לפני המלך: (יז) איך כתבת וכו׳ מפיו. ר״ל איך היה הכתיבה מפיו וכאומר אם ירמיה אמר מפיו גם פרטי הדברים כמו שהם ואם כן יש לחשוש הרבה גם על הפרטים או שאמר רק כללות הענין ואתה סדרת הפרטים ואין לחשוש עליהם כ״כ: (יח) מפיו וכו׳. ר״ל כל פרטי

וַאֲנִי כֹּתֵב עַל־הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ: יט וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־בָּרוּךְ לֵךְ הִסָּתֵר אַתָּה וְיִרְמְיָהוּ וְאִישׁ אַל־יֵדַע אֵיפֹה אַתֶּם: כ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ חָצֵרָה וְאֶת־הַמְּגִלָּה הִפְקִדוּ בְּלִשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר וַיַּגִּידוּ בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים: כא וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוּדִי לָקַחַת אֶת־הַמְּגִלָּה וַיִּקָּחֶהָ מִלִּשְׁכַּת אֱלִישָׁמָע הַסֹּפֵר וַיִּקְרָאֶהָ יְהוּדִי בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאָזְנֵי כָּל־הַשָּׂרִים הָעֹמְדִים מֵעַל הַמֶּלֶךְ: כב וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַחֹרֶף בַּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי וְאֶת־הָאָח לְפָנָיו מְבֹעָרֶת: כג וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה יִקְרָעֶהָ בְּתַעַר הַסֹּפֵר וְהַשְׁלֵךְ אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֶל־הָאָח עַד־תֹּם כָּל־הַמְּגִלָּה עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הָאָח: כד וְלֹא פָחֲדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו הַשֹּׁמְעִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: כה וְגַם אֶלְנָתָן וּדְלָיָהוּ וּגְמַרְיָהוּ הִפְגִּעוּ בַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי שְׂרֹף אֶת־הַמְּגִלָּה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם: כו וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ אֶת־יְרַחְמְאֵל בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־שְׂרָיָהוּ בֶן־עַזְרִיאֵל וְאֶת־שֶׁלֶמְיָהוּ בֶּן־עַבְדְּאֵל לָקַחַת אֶת־בָּרוּךְ הַסֹּפֵר וְאֵת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וַיַּסְתִּרֵם יְהוָה: כז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי ׀ שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת־הַמְּגִלָּה וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר כָּתַב בָּרוּךְ מִפִּי יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: כח שׁוּב קַח־לְךָ מְגִלָּה אַחֶרֶת וּכְתֹב עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַמְּגִלָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה: כט וְעַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה אַתָּה שָׂרַפְתָּ אֶת־הַמְּגִלָּה

קרי לי ית כל פתגמיא האלין ואנא כתיב על ספרא בדיותא: יט ואמרו רברביא לברוך אזיל אטמר את וירמיה ואנש לא ידע איכא אתון: כ ואתו לות מלכא לדרתא וית מגילתא פקידו בלשכת אלישמע ספרא וחויאו קדם מלכא ית כל פתגמיא: כא ושלח מלכא ית יהודי למיסב ית מגילתא ונסבה מלשכת אלישמע ספרא וקרהא יהודי קדם מלכא וקדם כל רברביא דקימין מעלוי מלכא: כב ומלכא יתיב בית סתוא בירחא תשיעאה וית נורא קדמוהי מדלקין: כג והוה כד קרי יהודי תלת פצין וארבע בזע באזמיל ספרא ורמי לנורא דלנומריה עד דשלימת כל מגלתא על נורא דעל גומרי: כד ולא תוהו ולא בזעו ית לבושיהון מלכא וכל עבדוהי דשמעין ית כל פתגמיא האלין: כה ואף אלנתן ודליה וגמריה בעו מן מלכא בדיל דלא לאוקדא ית מגלתא ולא קביל מנהון: כו ופקיד מלכא ית ירחמאל בר מלכא וית שריה בר עזריאל וית שלמיה בר עבדיאל למדבר ית ברוך ספרא וית ירמיה נביא ואגין עליהון יי: כז והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתר דאוקיד מלכא ית מגלתא וית פתגמיא דכתב ברוך מפומא דירמיה למימר: כח תוב סב לך מגילתא אוחרי וכתוב עלה ית כל פתגמיא קדמאי דהוו על מגלתא קדמיתא דאוקיד יהויקים מלך שבטא דבית יהודה: כט ועל יהויקים מלך שבטא דבית יהודה תימר כדנן אמר יי את אוקידתא ית מגלתא

ל' . ל'' . ל' חסר . ל'ז . י"ג חסר אלף . ל' . ל"ז . ו' דסמוך בליסנה . ל' . ל' ומכר . כ' א' מ"ל . ג' . ל' . ל'. כ' . ל' . ל' . ז' . ג' . ל' חסר . פ' . ג'. ג' . ל' . ל' חסר . ג' . י"ג חסר האלפ . פ' . ג' וחד על וחד אל

רש"י

ישמע: (כ) חצרה. אל החצר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (כב) ואת האח. פירשו רבותינו עצים על שם שנדלקים באחוה (כלומר שנדלקים זה מזה באחים שמהנים זה לזה הא"ח) ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים: (כג) שלש דלתות. רבותינו אמרו מגלת קינות היתה קראו לפניו איכה בכה תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבילות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הנותרים כיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הסופר: יקרעה. כמו קרעה: (כה) הפגיעו. התחננו דברים:

מצודת דוד

פרטי הדברים קרא אלי בפיו ובעת שקרא כתבתי על הספר בדיו וכאומר לא המתנתי עד שיגמר כל דבריו אלא מיד כשאמר דבר כתבתיו למען לא אשנה דבר ממה שסדר הוא ולא שמתי דבר במגילה הזאת אלא הדיו והכתיבה בלבד: על הספר. קראו ספר ע"ש סופו שאחר הכתיבה נעשה ספר: (יט) לך הסתר וכו'. כי פן יבקש המלך להרוג אתכם: ואיש אל ידע. כי פן יגלה למלך: (כ) חצרה. אל חצר המלך: (כא) מעל המלך. סמוכים אל המלך: (כב) בית החורף. בבית העשויה לשבת בה בחורף כי הדבר היה בחדש התשיעי והוא כסליו ואז הזמן קר: ואת האח, הכלי העשוי להדליק בה האש היתה לפניו מבוערת להתחמם נגדה: (כג) שלש דלתות וארבעה. ר"ל כשקרא שלשה פסוקים וגמר לקרות הרביעי: יקרעה. היה קורע וחותך אותה בתער הסופר והיה משליך על האש אשר על האח ורז"ל כשקרא לפניו איכה ישבה וכו' בכה תבכה וכו' גלתה יהודה וכו' דרכי ציון וכו' עדיין לא חש כי אמר אף על פי כן אני מלך על הנשארים וכשקרא לפניו פסוק היו צריה לראש אמר אם כן מעתה איני מלך מיד קרעה ושרפה: עד תום. היה קורע ומשליך עד שהשליך את כל המגל' על האש וכו': (כד) ולא פחדו. מהדברים הנאמרים במגלה ולא קרעו בגדיהם דרך צער ואבל כאשר היה מהראוי: המלך. ר"ל לא המלך ולא כל עבדיו וכו': (כה) וגם. ר"ל ועם כי אלנתן וכו' התחננו לפניו אבל ישרוף עכ"ז לא שמע אליהם: (כו) לקחת. כי רצה להרגם על דבר המגלה: ויסתרם ה'. דרך נס היו נסתרים מעיניהם: (כז) את המגלה. ר"ל גליון הכתב והכתב עליו: לאמר. מוסב על תחלת המקרא: (כט) ועל יהויקים. ואל יהויקים: לאמר

רדק

יקרא ספר עד שיכתוב בו: בדיו. הוא שכותבים בו: (יט) הסתר. כתוך חצר המטרה שמא יחרה אף המלך עליכם בשמעו הדברי' וירע לכם: (כ) חצרה. מלעיל הזקף בצר"י והה"א נוספת והוא כמו חצר ר"ל חצר המלך: (כב) בית החרף. כי עושים בית לקיץ שישלוט בו הרוח לקרר וכן עושים בית לחרף שלא ישלוט בה הרוח: ואת האח לפניו מבוערת, הרי שמדליקין בו אש ואמר מבוערת מפני העצים המבוערים בה כאילו היא מבוערת ויונתן תירגם וית נורא קדמוהי מדליקין ובדברי רז"ל מאי אח רב אמר אחונא ושמואל אמר עצים שנדלקים באחוה: (כג) שלש דלתות וארבעה. פירוש דפין כלומר דפי המגלה ונקראים דלתות לפי שנפתחים ונסגרים כדלתות ובאו בפסוק זכר ונקבה שאמר שלש וארבעה ואמר כן לפי שהוא שם מושאל כי דלת לשון נקבה: והשלך. מקור: אל האש אשר אל האח. כמו על והראשונים אל והאחרונים על ופסוק הד סימן ואל על יקראוהו ורז"ל פירשו שלש דלתות וארבעה שלשה פסוקים וארבעה אמרו מאי מגלה שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה אמרו ליה איכה ישבה בדד העיר אמר להו ואנא מלכא בכה תבכה אמר להו ואנא מלכא גלתה יהודה אמר להו ואנא מלכא דרכי ציון אבילות אמר להו ואנא מלכא היו צריה לראש אמר להו מאן אמרה כי ה' הוגה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפה באש ויונתן תירגם דלתות פצין: (כד) ולא פחדו ולא קרעו. כי היה להם לפחוד ולקרוע בשמעם הדברים ולשוב בתשובה לפני האל ולא חששו בשמעם הדברים המלך וכל עבדיו שהיו עמו בבית אבל השרים שבאו אל המלך והגידו לו הם פחדו כמו שכתוב למעלה פחדו איש אל רעהו וכן הפגיעו במלך לבלתי ישרוף את המגילה ורז"ל דרשו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעי קריעה וסמכו על זה ואמרו הרואה ספר תורה שנקרע בזרוע חייב לקרוע: (כה) הפגיעו במלך. ענין תחנה ובקשה וכן ויתחנן כי אין מפגיע: (כו) ויסתירם ה'. שהפשו במקום שהיו ולא מצאום כי הסתירם ה' אפשר שמא חשך סביבותם או שבטל כח ראותם באותו מקום שהיו ירמיהו וברוך: (כז) ויהי דבר ה'. אחרי שרוף המלך את המגלה ואת הדברים שלא

איפ' י' כתי' כן איפה וסי' גם' בסד וישב ובשמואל ב' סי' ט': ישיבה בית ו' וסי' שבי אלמנ' בית אביך ב' בפסוק. וישב ארון ה' בית עובד דשמואל. וישב בית תחפשית דד"ה. ותשב תמר ושוממה. והמלך יושב בית החרף: וכל עבדיו ד' בקריאה וסימן נמס' בשמואל א' סי' כ"ב: שלמיהו ג' בקריאה וסימן וישלחו כל השרים אל ברוך את יהודי. ויצות המלך את ירחמאל בן המלך. וישמע שפטיהו בן מתן. וא' ושלמיהו וסימן עזראל ושלמיהו שמריהו. ובספרי מסרה אחריתי מונה במקום וישמע שפטיהו וישלח המלך צדקיה את יהוכל: הראשונה ח' בקריאה וסימן נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה. ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשונה. ובאת הממשלה הראשונה. במרכבה הראשונה סוסים. על המחלוקת הראשונה לחדש הראשון. הארץ אמות במדה. הוא

מצודת ציון

בגמל (בראשית כד): (יח) בדיו. שם הסמור העשוי לכתיבה: (יט) אופה. אנה שם: (כ) הפקידו. מל' פקדון ונגינה: (כב) האח. כך שם הכלי שמבערין בו האש: מבוערת. דולקת: (כג) דלתות. [illegible] על הפסוקים: כתער. [illegible]: (כה) הפגיעו. [illegible]

הַזֹּאת לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּתַבְתָּ עָלֶיהָ לֵאמֹר בֹּא־יָבוֹא מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִשְׁחִית אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהִשְׁבִּית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ ל לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד וְנִבְלָתוֹ תִּהְיֶה מֻשְׁלֶכֶת לַחֹרֶב בַּיּוֹם וְלַקֶּרַח בַּלָּיְלָה׃ לא וּפָקַדְתִּי עָלָיו וְעַל־זַרְעוֹ וְעַל־עֲבָדָיו אֶת־עֲוֺנָם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וְאֶל־אִישׁ יְהוּדָה אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמֵעוּ׃ לב וְיִרְמְיָהוּ לָקַח מְגִלָּה אַחֶרֶת וַיִּתְּנָהּ אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּהוּ הַסֹּפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּאֵשׁ וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה׃

לז א וַיִּמְלָךְ־מֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת כָּנְיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָקִים אֲשֶׁר הִמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּאֶרֶץ יְהוּדָה׃ ב וְלֹא שָׁמַע הוּא וַעֲבָדָיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ג וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת־יְהוּכַל בֶּן־שֶׁלֶמְיָה וְאֶת־צְפַנְיָהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר הִתְפַּלֶּל־נָא בַעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ ד וְיִרְמְיָהוּ בָּא וְיֹצֵא בְּתוֹךְ הָעָם וְלֹא־נָתְנוּ אֹתוֹ בֵּית הַכְּלִיא׃ ה וְחֵיל פַּרְעֹה יָצָא מִמִּצְרָיִם וַיִּשְׁמְעוּ הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עַל־יְרוּשָׁלִַם אֶת־שִׁמְעָם וַיֵּעָלוּ מֵעַל יְרוּשָׁלִָם׃ ו וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ ז כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ אֶל־מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם אֵלַי לְדָרְשֵׁנִי הִנֵּה ׀ חֵיל פַּרְעֹה הַיֹּצֵא לָכֶם לְעֶזְרָה שָׁב לְאַרְצוֹ מִצְרָיִם׃ ח וְשָׁבוּ הַכַּשְׂדִּים וְנִלְחֲמוּ עַל־הָעִיר הַזֹּאת וּלְכָדֻהָ

(margin: י״ד בטעם בסגול ג׳ · ג׳ · ג׳ · ה׳. ג׳ · ב׳ ר״פ · ג׳ · כ״ג ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ כתן · ג׳ ר״פ ג׳ וחסר · הכלוא קרי · כ׳. ג׳ · כ״ה · ו׳ · ג׳ · ו׳ וחסר)

הָדָא לְמֵימַר מָא דֵין כְּתַבְתָּא עֲלַהּ לְמֵימַר מֵיתֵי יֵיתֵי מַלְכָּא דְבָבֶל וִיחַבֵּל יָת אַרְעָא הָדָא וִיבַטֵּל מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃ ל בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל יְהוֹיָקִים מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לָא יְהֵי לֵיהּ יָתֵיב עַל כּוּרְסֵי דָוִד וּנְבֶלְתֵּיהּ תְּהֵא מִשְׁנְדָא לְשַׁרְבָא בִּימָמָא וְלִגְלִידָא בְּלֵילְיָא׃ לא וְאַסְעַר עֲלוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל עַבְדוֹהִי יָת חוֹבֵיהוֹן וְאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן וְעַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וְעַל אֱנָשׁ יְהוּדָה יָת כָּל בִּישְׁתָא דְגַזְרִית עֲלֵיהוֹן וְלָא קַבִּילוּ׃ לב וְיִרְמְיָה נְסֵיב מְגִלָּה אוֹחֲרֵי וִיהַבַהּ לְבָרוּךְ בַּר נֵרִיָּה סָפְרָא וּכְתַב עֲלַהּ מִפּוּמָא דְיִרְמְיָה יָת כָּל פִּתְגָמֵי סִפְרָא דְאוֹקִיד יְהוֹיָקִים מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּנוּרָא וְעוֹד אִתּוֹסָפוּ עֲלֵיהוֹן פִּתְגָמִין סַגִּיאִין כְּוָתְהוֹן׃ א וּמְלַךְ מַלְכָּא צִדְקִיָּה בַּר יֹאשִׁיָּה חֲלַף כָּנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים דְאַמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה׃ ב וְלָא קַבִּיל הוּא וְעַבְדוֹהִי וְעַמָּא דְאַרְעָא לְפִתְגָמָא דַייָ דְמַלֵּיל בְּיַד יִרְמְיָהוּ נְבִיָּא׃ ג וּשְׁלַח מַלְכָּא צִדְקִיָּה יָת יְהוּכַל בַּר שֶׁלֶמְיָה וְיָת צְפַנְיָה בַּר מַעֲשֵׂיָה כָּהֲנָא לְוָת יִרְמְיָה נְבִיָּא לְמֵימַר צְלִי כְעַן עֲלָנָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא׃ ד וְיִרְמְיָה עָלֵיל וְנָפֵק בְּגוֹ עַמָּא וְלָא יְהָבוּ יָתֵיהּ בְּבֵית אֲסִירֵי׃ ה וּמַשִּׁרְיַת פַּרְעֹה נְפַקָא מִמִּצְרָיִם וּשְׁמַעוּ כַּסְדָּאֵי דְצָיְרִין עַל יְרוּשְׁלֶם יָת שִׁמְעֵהוֹן וְאִסְתַּלָּקוּ מֵעַל יְרוּשְׁלֶם׃ ו וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימַר׃ ז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּדֵין תֵּימְרוּן לְמַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה דִשְׁלַח יָתְכוֹן לְקַדָמַי לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָמַי הָא מַשִּׁרְיַת פַּרְעֹה דִּנְפַקָא לְכוֹן לְסָעִיד תָּבָא לְאַרְעֲהוֹן לְמִצְרָיִם׃ ח וִיתוּבוּן כַּסְדָּאֵי וִיגִיחוּן קְרָבָא עַל קַרְתָּא הָדָא וְיִכְבְּשׁוּנַהּ

רדק

שלא תאמר גליוני המגלה שרף שאף הדברים הכתובים בה שרף ורבותינו ז״ל ראו מזה שהרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנא׳ את המגלה ואת הדברים המגלה זה גויל הדברים זה כתב: (ל) לא יהי׳ לו יושב על כסא דוד, כי יהויכין לא מלך אלא שלשה חדשים ולא נחשב יושב על כסא: לחרב ביום, כי לא הניחוהו הכשדים להקבר: ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה, בדברי רז״ל רבי תמא ב״ר חנינא ורב חד אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זכור ה׳ כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא וחד אמר ועוד נוסף עליהם זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא מלמד שהיה כתוב בל המגלה הראשונה איכה ישבה ואיכה יעיב ואיכה יועם הדא הוא דכתיב ונוסף עליהם דברים כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא רבים זה זכור השם: (א) וימלך מלך, לפי שמלכות יהויכין לא עמדה אלא ג׳ חדשים אמר וימלך מלך כי יהויכין לא נחשב למלך: (ד) בית הכליא. כתיב ביו״ד וקריא הכלוא בוי״ו והוא בית האסורים כי במלוך צדקיהו צוה להוציאו משם ולא נתנו אותו שם עד שתפשו ירמיה: (ה) יצא ממצרים, לעזור אל צדקיהו כי צדקיהו מרד במלך בבל אשר השביעו באלהים כשהמליכו ומורד בו ושלח למלך מצרים לעזרו וכששלח שם מלך בבל חילו מפני שמרד בו יצא חיל פרעה ממצרים לחלק:

בשנת הראשונה למלכו בחדש הראשון. וירמיהו ב׳ ר״פ וסי׳ וירמיהו בא ויצא בתוך העם. וירמיהו לקח מגלה אחרת: ועוד כ״ג וסימן חמש שנים אשר אין חריש. ועוד לו אך המלוכה. ותחי נבלתם כסוחה. ועוד בה עשיריה. מנשה את אפרים. ארם מקדם ופלשתים מאחור. על כן על בחוריו. בלתי כרע תחת. ועוד נוסף עליהם דברים. ועוד תשוב תראה. ועוד בחיים חיותם. ועוד הסיר את הבמות דד״ה דיהושפט. ועוד העם לא הכינו לבבם דד״ה דיהושפט. ועוד העם משחיתם. ועוד ברצותי בית אלהי. ועוד אדומים באו. ועוד דבר עבדיו. ועוד מבט ואין רשע. כי יש לעץ תקוה. ועוד ראיתי תחת. אני מדבר ומתפלל. אני מדבר בתפלה.

תולדות אהרן ואת האח. שבת כ: לקרא יהודי. מ״ק כו: יקרעה בתער. (מ״ק ס״ג):

רשי

(לב) דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה: (א) וימלך מלך. לפי שמעתה בא לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יהודה תחת כניהו בן יהויקים וגו׳: (ד) וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים ויהויקי׳ היה רשע ודורו צדיקים: (ה) וחיל פרעה יצא ממצרים. לעזרה ליהודה: (ז) שב לארצו מצרים. בספינות היו באים ורמז הקב״ה לים והציף עליו כמו נודות ואובות (כלומר נפוחות) דומות לצורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעום אבותיהם של

מצודת דוד

לאמר. ר״ל כי אמרת מדוע כתבת על המגלה דברים המורים שמלך בבל ישחית את הארץ וכו׳: (ל) לא יהיה לו. ר״ל לא יהיה לו בן אשר יתמיד לשבת על כסא המלוכה כי יכניה בנו לא מלך כי אם שלשה חדשים ועשרה ימים: נבלתו וכו׳. כי לא יקבר אחר מותו כי בדרך ימות כשיוליכוהו בגולה: לחורב ביום. יתבזה בהשכבו ביום מול חום השמש ובלילה לקרח בעת יגלד המים מתוקף הקור: (לא) ופקדתי. אזכור עליו וכו׳ את עון שריפת המגלה: את כל הרעה. ר״ל הרעה האמורה בהמגלה ההיא: אשר דברתי וכו׳. רצה לומר על אשר דברתי אליהם דברי והמה לא שמעו לי: (לב) ועוד נוסף עליהם. מפי ירמיה היה עוד נוסף עליהם מדעתו דברים רבים כשעור שהי׳ בראשונה כי מתחלה אמר שלש׳ אלפ״א בית״א איכה ישבה בדד איכה יעיב איכה יועם זהב והוסיף עוד אני הגבר ראה עני שהוא מתלתא תלתא: (לז) (ד) בא ויוצא וכו׳. כי כשמלך צדקיה צוה להוציאו מבית הכלא שכלאו יהויקים ולא עזבו אותו בבית הכלא: (ה) יצא ממצרים. לעזרת יהודה: את שמעם. את פרסום גבורתם: ויעלו. הלכו מירושלים: (ז) לדרשני. לדרוש אותי בתפלה: שב לארצו. ולא יבא לעזרה: (ח) ושבו. הכשדים ישובו להלחם בכם:

מצודת ציון

ענין תחנה ובקשה כמו ופגעו לי (שם כג): (כט) והשבית. ענין ביטול ומניעה: (ל) לחורב. ענין חמימות כמו חורב בצל עב (ישעיה כה): ולקרח. ענין גליד הנקרש מן המים בימי הקור כמו משליך קרחו (תהלים קמז): (לא) ופקדתי. ענין זכרון: איש יהודה. אנשי יהודה: (ד) ולא נתנו. ולא עזבו כמו ולא נתן סיחון (במדבר כא): בית הכלוא. בית המאסר: (ה) וחיל. צבאות עם: הצרים. המקיפים להצר: ויעלו. ענין סלוק כמו ותעל הענן (שם ט):

ושרפה באש: ט כה אמר יהוה אל־תשאו נפשתיכם לאמר הלך ילכו מעלינו הכשדים כי־לא ילכו: י כי אם־הכיתם כל־חיל כשדים הנלחמים אתכם ונשארו־בם אנשים מדקרים איש באהלו יקומו ושרפו את־העיר הזאת באש: יא והיה בהעלות חיל הכשדים מעל ירושלם מפני חיל פרעה: יב ויצא ירמיהו מירושלם ללכת ארץ בנימן לחלק משם בתוך העם: יג ויהי־הוא בשער בנימן ושם בעל פקדת ושמו יראייה בן־שלמיה בן־חנניה ויתפש את־ירמיהו הנביא לאמר אל־הכשדים אתה נפל: יד ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על־הכשדים ולא שמע אליו ויתפש יראייה בירמיהו ויבאהו אל־השרים: טו ויקצפו השרים על־ירמיהו והכו אתו ונתנו אותו בית האסור בית יהונתן הספר כי־אתו עשו לבית הכלא: טז כי בא ירמיהו אל־בית הבור ואל־החנֻיות וישב־שם ירמיהו ימים רבים: יז וישלח המלך צדקיהו ויקחהו וישאלהו המלך בביתו בסתר ויאמר היש דבר מאת יהוה ויאמר ירמיהו יש ויאמר ביד מלך־בבל תנתן: יח ויאמר ירמיהו אל־המלך צדקיהו מה חטאתי לך ולעבדיך ולעם הזה כי־נתתם אותי אל־בית הכלא: יט ואיו נביאיכם אשר־נבאו לכם לאמר לא־יבא מלך־בבל עליכם ועל הארץ הזאת: כ ועתה שמע־נא אדני המלך תפל־נא תחנתי לפניך ואל־תשבני בית יהונתן הספר ולא אמות שם: כא ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את־

ויוקדונה בנורא: ט כדנן אמר יי לא תטעון נפשתיכון למימר אסתלקא יסתלקון מננא כסדאי ארי לא יסתלקון: י ארי אם תקטלון כל משרית כסדאי דמגיחין קרבא עמכון וישתארון בהון גברין מטענין גבר במשכניה יקומון ויוקדון ית קרתא הדא בנורא: יא והוה כד אסתלקא משרית כסדאי מעל ירושלם מן קדם משרית פרעה: יב ונפק ירמיה מירושלם למיזל לארעא שבטא בנימין לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא: יג והוה הוא בתרע שבטא בנימין ותמן גברא ממנא ושמיה יראיה בר שלמיה בר חנניה ואחד ית ירמיה נביא למימר לכסדאי את משתמע: יד ואמר ירמיה שקרא את אמר לית אנא משתמע לכסדאי ולא קביל מניה ואחד יראיה בירמיה ואיתיה לות רברביא: טו ורגיזו רברביא על ירמיהו ואלקיאו יתיה ויהבו יתיה בית אסירי בית יהונתן ספרא ארי יתיה עבדו לבית אסירי: טז ארי על ירמיה לבית אסירי ולגיו מן חנותא ויתיב תמן ירמיה יומין סגיאין: יז ושלח מלכא צדקיה ודבריה ושאליה מלכא בביתיה בסתרא ואמר האית פתגמא מן קדם יי ואמר ירמיה אית ואמר ביד מלכא דבבל תתמסר: יח ואמר ירמיה למלכא צדקיה מה חבית לך ולעבדך ולעמא הדין ארי יהבתון יתי לבית אסירי: יט ואן נביאיכון דשקרא דאתנביאו לכון למימר לא ייתי מלכא דבבל עליכון ועל ארעא הדא: כ וכען שמע כען רבוני מלכא תתקביל כען בעותי קדמך ולא תתיבינני לבית יהונתן ספרא ולא אימות תמן: כא ופקיד מלכא צדקיה ופקידו ית

רשי

של אלו שאנו הולכים לעזרתם כיס עיד שבו לארצם: (יב) לחלק משם בתוך העם. לפלגא אחסנתא דיליה בגו עמא ובשוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא ממנה שמתפלל על העיר שלא תלכד: (יג) ושם בעל פקידות. ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים: בן שלמיה בן חנניה. הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה' את דבריך (לעיל כח). ומדרש אגדה שלוה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבניו כך וכשהגיע שעה הכשילו: (טז) ואל החניות. תירגם יונתן לגיו מן חטאתא חניות היו

מצודת דוד

(ט) אל תשיאו. אל תהיו נפתים בעצמיכם לאמר שהכשדים ילכו להם מכל וכל: כי לא ילכו. ר"ל לא ילכו מכל וכל כי ישובו: (י) כי אם הכיתם. אף אם תכו את כל הכשדים ורק ישארו בה אנשים מדוקרי חרב: איש באהלו. אותם המדוקרים אשר ישכבו איש באהלו הם יקומו וישרפו את העיר הזאת והוא ענין הפלגה וגוזמא וכאומר לא יועיל שום תחבולה נגד גזירתי: (יא) בהעלות. בעת שנסתלקו הכשדים מעל ירושלים על כי שמעו שבאים חיל פרעה לעזור ליהודה: (יב) ויצא. אז יצא ירמיה מירושלים וכו': לחליק משם. להשמיט עצמו משם בתוך העם היוצאים ר"ל שהיה יוצא בין העם היוצאים להיות נשמט מהם לבל ירגישו בו שומרי השער: (יג) ויהי הוא. כאשר בא בשער הנקרא שער בנימין ושם היה בעל פקידת שהיה ממונה לשמור פתח השער ההוא: ויתפוש. אחז בהזקה את ירמיה באמרו הנה אתה נופל אל הכשדיי להיות עמהם: (יד) שקר. הדבר הזה הוא שקר: ולא שמע אליו. לא קבל דבריו ולא האמין לו: (טו) בית יהונתן. בבית יהונתן: כי אותו. כי את הבית ההוא הכינו להיות בית הכלא: (טז) כי בא ירמיה. אשר משם בא ירמיהו אל בית הבור אשר שם בור בית האסורים והוא המקום היותר רע שבמאסר: ואל החנויות. ר"ל אשר בתוך החנויות: (יז) היש דבר. ר"ל אם זה מקרוב בא לו נבואה מה: יש. באה לי נבואה מקרוב: ויאמר ביד וכו'. וחזר ואמר וזהו הנבואה הבאה אשר תנתן ביד מלך בבל: (יט) ואיה נביאיכם. ר"ל איה הבטחת נביאיכם אשר נבאו וכו' וכאומר הלא הנה בא ועומד מצור על העיר: (כ) ועתה הואיל

רדק

(יב) לחלק משם בתוך שעם. כמו להחליק חסר ה"א השעלם והוצלה פתוח תחת הלמ"ד וכן לשמיד מעוזניה והדומים לשם ופי' להליק להחליק עלמו משם שהיה בתוך העם והיה ירא שמא יפגעו לבית הכלא לפי שאמר כי אם הכיתם את כל חיל כשדים וגומר וענין להליק לשון השמטה שהוא קרוב לענין חלקלקות כלומר היה רוצה להיות נשמט משם ויונתן תירגם לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא, ובדרש ליטול חלק עם הכהנים שהיו בענתות: (יג) בשער בנימין. שער משערי ירושלם היה נקרא שער בנימין לפי שהיה בחלק של בנימין או שהיה מוצא השער דרך ארץ בנימין: ושם בעל פקידות, בעל מנוי שמנו אותו באותו השער כי היו אנשים ממונים לשמור שלא יצא אדם משם אל הכשדים: ושמו יראייה, בזה השער יראייה בב' יודין הראשונה נקראת והשנית אינה נקראת וכן מתוייאל ילד את מתוש אל וכן יששכר לקריאת בן אשר, ובדרש כי זה חנניה בן עזור ובשביל שהכחישו ירמיהו בנבואתו ונבא לו במיתה צוה את בנו שאם יוכל להכשיל את ירמיהו יעשה וכן שלמיה בנו צוה לירא"יה בנו ועכשיו כשמצא לו עלה תפשו: אל הכשדים אתה נופל, רוצה לומר מתחבר ונשמע אליהם וכן תירגם יונתן משתמע ומענין זה וממנשה נפלו על דוד וכן ונפלה אל מחנה ארם: (יד) אינני נופל על הכשדים. זה על והראשון אל וסימן ואל על יקראוהו: (טו) בית האסור. בשקל אבוס בעליו: (טז) ואל החניות. ת"י ולגיו מן חנותא כלומר בית האסור היה לפנים מן החניות שהיו שם לפני בית האסורים: (יט) ואיה נביאכם. ואיו

ועוד תוספ: כה אמר ה' אל תשיאו י"ח בטעמא כה אמר בסימ' וסי' במסר לעיל בסיפרא דא סי' י"ב: מדקרים ב' וסי' ונשארו בם אנשים מדקרים. שהם יזובו מדקרים. וא' ומדקרים ונפלו חללים בארץ כשדים: יראייה ב' ומ"ל ובענין וסימן ושם בעל פקדת ושמו יראייה. ויתפש יראייה בירמיהו: בית הבור חד מן ה' זוגין חד בית וחד בבית וסימן בית הבור כי בא ירמיהו אל בית הבור. בבית הבור. ויהי בחצי הלילה. בית רשע עוד האש בית רשע. בבית רשע מארת ה'. בית החפשית ויהי עזיהו דד"ה. בבית החפשית וינגע ה' דמלכים. בית אבל טוב ללכת. בבית אבל לב חכמים. בית המלכות גם ושתי. בבית המלכות ותלבש אסתר מלכות: ואיה ג' ר"פ בקריאה וסי' ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו. ואיו נביאיכם כן בתים. ואיה איפה תקותי: ונתון

מצודת ציון

(ט) תשיאו. ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (י) מדוקרים. ענין תחיבת חרב ותנית בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה יג): (יא) בהעלות. ענין סילוק: (יב) לחליק. כמו להחליק והוא מגזרת חלקה והשמטה: (יג) בעל. שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): פקדת. מלשון פקיד וממונה: ויתפוש. אחז בחזקה כמו והיא לא נתפשה (במדבר ה): נופל. ענין הטיה והתחברות כמו ונפלה אל מחנה ארם (מלכים ב ז): (טו) ויקצפו. מלשון קצף וכעס: בית האסור. בית המאסר: (טז) כי בא. אשר בא: החנויות. הם המקומות שמוכרין שם סחורה וכל ממכר וידוע הוא בדרז"ל: (כ) תפל. ענין נפילה;

ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר לחם ליום מחוץ האפים עד תם כל הלחם מן העיר וישב ירמיהו בחצר המטרה:

לח א וישמע שפטיה בן מתן וגדליהו בן פשחור ויוכל בן שלמיהו ופשחור בן מלכיה את הדברים אשר ירמיהו מדבר אל כל העם לאמר: ב כה אמר יהוה הישב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיצא אל הכשדים יחיה והיתה לו נפשו לשלל וחי: ג כה אמר יהוה הנתן תנתן העיר הזאת ביד חיל מלך בבל ולכדה: ד ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה כי על כן הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הזאת ואת ידי כל העם לדבר אליהם כדברים האלה כי האיש הזה איננו דרש לשלום לעם הזה כי אם לרעה: ה ויאמר המלך צדקיהו הנה הוא בידכם כי אין המלך יוכל אתכם דבר: ו ויקחו את ירמיהו וישלכו אתו אל הבור מלכיהו בן המלך אשר בחצר המטרה וישלחו את ירמיהו בחבלים ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט: ז וישמע עבד מלך הכושי איש סריס והוא בבית המלך כי נתנו את ירמיהו אל הבור והמלך יושב בשער בנימן: ח ויצא עבד מלך מבית המלך וידבר אל המלך לאמר: ט אדני המלך הרעו האנשים האלה את כל אשר עשו לירמיהו הנביא את אשר השליכו אל הבור וימת תחתיו מפני הרעב

ז' ג' חסר · כ' דגשים · וחיה ק'

ירמיה בדרת בית אסיריא ויהבון ליה פתא דלחמא ליומא משוק נחתומיא עד דשלים כל לחמא מן קרתא ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא: א ושמע שפטיה בר מתן וגדליה בר פשחור ויוכל בר שלמיהו ופשחור בר מלכיה ית פתגמיא דירמיה ממליל עם כל עמא למימר: ב כדנן אמר יי דיתיב בקרתא הדא יתקטיל בחרבא בכפנא ובמותא ודיפוק וישתמע לכשדאי ויחי ותהי ליה נפשיה לשיזבא ויתקים: ג כדנן אמר יי אתמסרא תתמסר קרתא הדא ביד משרית מלכא דבבל ויכבשינה: ד ואמרו רברביא למלכא יתקטיל כען גברא הדין ארי על כן הוא מרשל ית ידי גברי עבדי קרבא דאשתארו בקרתא הדא וית ידי כל עמא למללא עמהון כפתגמיא האלין ארי גברא הדין ליתוהי תבע לשלמא לעמא הדין אלהן לבישו: ה ואמר מלכא צדקיה הא הוא מסיר בידכון ארי לית מלכא יכיל לאתבא יתכון פתגם: ו ודברו ית ירמיה ורמו יתיה לגובא דמלכיה בר מלכא דבדרת בית אסיריא ושרביבו ית ירמיה באטוניא ובגובא לית מיא אלהן טינא וטבע ירמיה בטינא: ז ושמע עבדא דמלכא צדקיה גבר רב והוא בבית מלכא ארי יהבו ית ירמיה לגובא ומלכא יתיב בתרע שבטא בנימן: ח ונפק עבדא דמלכא מבית מלכא ומליל עם מלכא למימר: ט רבוני מלכא אבאישו גבריא האלין ית כל דעבדו לירמיה נביא ית דרמוהי לגובא כבר מית באתריה מן קדם כפנא

רש"י

היה לפני אותו בית הכלא: (כא) מחוץ האופים. משוק נחתומים כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ): (ב) והיתה לו נפשו לשלל. והיו לו חייו הצלה כאילו שלל נפשו כאדם השולל שלל ומשתכר כך ישתכר זה נפשו: (ד) על כן הוא מרפא. אמאקין בלע"ז לשון רפיון: (ה) יוכל. כמו יכול על אשר הוא מרפא את וגו'. (ו) הבור מלכיהו. של מלכיהו: (ז) עבד מלך. ברוך בן נריה: הכושי. צדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך: איש סרים. גבר רב: (ט) וימת תחתיו וגו'. אילו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב והם

תולדות אהרן בספר בנימין. סוטה מב: עבד מלך. מ"ק טז:

מצודת דוד

הואיל ונביאיכם כחשו והאמת אתי שמע אתה אלי תפול עתה תחנתי לפניך וכו': ולא אמות. למען לא אמות שם מעקת המאסר: (כא) ויפקידו. והניחו בחצר המטרה שאין שם מאסר קשה כ"כ: ונתון לו. גם צוה לתת לו משוק האופים ככר לחם בכל יום עד אשר יהיה נשלם כל הלחם מן העיר: וישב ירמיה. ר"ל שם ישב מרצונו ולא שאל להוציאו גם משם: לח (א) אשר ירמיה מדבר. בהיותו בחצר המטרה היה מדבר כן אל העם הבאים שמה: (ב) אל הכשדים. למסור עצמו בידם: וחיה. ישאר חי: לשלל. כאילו שלל נפשו להחזיקה לעצמו: (ד) יומת נא. לפי שצדקיהו צוה להוציאו מן המאסר הקשה למען לא ימות לזה אמרו לו עתה יומת ועם בכך: כי על כן וכו'. ר"ל כי ראוי הוא למיתה על אשר הוא מרפא ומחליש ידי אנשי המלחמה לבל ילחמו באומץ הלב כי המה מתייאשים מן הנצחון: כל העם. שאינם מאנשי המלחמה: לדבר. במה שמדבר אליהם כדברים האלה: איננו דורש לשלום. איננו מבקש להיות להם שלום כי אם מבקש להיות להם רע ולזה ידבר כדברים האלה למען ירפו ידיכם ויפלו ביד הכשדים: (ה) כי אין המלך יוכל אתכם דבר. כאומר אתם ממרים במלך ואין לו עמכם יכולת מה למחות בידכם: (ו) אל הבור מלכיהו. אל הבור של מלכיהו אשר היה בחצר המטרה: וישלחו. לפי שהיה הבור עמוק לזה הורידוהו על ידי חבלים: ויטבע. מקצת גופו נטבע בטיט כי היה רך ולח: (ז) עבד מלך. כן שמו העצמי: הכושי. שהיה כבושי בעורו: איש סרים. איש שר: והוא בבית המלך. כששמע היה בבית המלך: כי נתנו. מוסב על וישמע: והמלך. ואז היה המלך יושב בשער הנקרא שער בנימין: (ח) ויצא. לבוא לשער בנימין אל המלך: (ט) הרעו. ר"ל כל מה שעשו את ירמיהו עשו רע

רד"ק

ואיו כתיב רוצה לומר איו הדבר שהבטחתם בו מפי נביאיכם: מחוץ האופים, משוק הנחתומי' ובמדרש שהיו נותנים לו פת קיבר שהיא נמכרת חוץ לפלטרא פירוש פת קיבר פת סובין. (ב) יחיה: כתיב וחיה קרי והענין אחד. לשלל, לריוח כלומר כאילו שללה שהצילה מן החרב ומן הרעב: (ד) יומת נא את האיש הזה, באה מלת את עם הפעול לבדו לתוספת באור וכן יחלק את הארץ: על כן הוא מרפא, ענין רפיון והאל"ף תמורת ה"א למ"ד הפעל וכן תירגם יונתן מרשל: (ה) כי אין המלך יוכל אתכם דבר, אין מנהג לשון הקדש לבא מלת אין עם הבינוין העוברים והעתידים אם כן פירוש אין המלך שיוכל אתכם דבר כלומר איננו כדאי שיוכל לעשות דבר כנגדכם שלא ברצונכם ויונתן תירגם כמו יכול לית מלכ' יכול להתבא יתכון פתגמא: (ו) אל הבור מלכיהו בן המלך. בא בסמיכות עם ה"א הידיעה כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וכן תירגם יונתן כמוך לגובא דמלכיהו בר מלכא: וישלחו את ירמיהו בחבלים. שלשלו אותו תוך הבור כי היה עמוק: (ז) עבד מלך הכושי. זה האיש היה עבד המלך והיה כושי וסרים וי"ת עבדא דמלכא צדקיהו ותרגם איש סרים גבר רב וכן רז"ל פי' הכושי על צדקיהו ואמרו מה כושי זה משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מבני דורו ואנשי דורו היו רעי' ואמרו זה העבד היה ברוך בן נריה והנכון בעיני עוד כי זה הכושי עבד מלך היה שמו כי לולי זה למה אמר בכל מקום עבד מלך ולא אמר המלך באחד מהם כי אם רוצה לומר מלך על צדקיהו היה לו לומר עבד המלך ועוד למה לא זכר שם האיש הזה באחד המקומות אלא שמו היה עבד מלך כי מצאנו אחימלך ואבימלך: (ט) וימת תחתיו. מפני הרעב קרוב למות תחתיו במקומו:

מסני

נתון ז' בקריאה ג' חסר וד' מל' וסימן ונתון אותו על כל ארץ מצרים. העלה עליהם קהל. ונתן את אלהיהם באש דישעיה. ונתן לו ככר לחם. את כל זה ראיתי ונתון אל לבי. ונתון אל תמרוקיהן. ונתון הלבוש והסוס על. קדמא וג' בתראין מל': בחרב ברעב ח' וסימן למה תמותו אתה ועמך. ורדפתי אחריהם בחרב. כה אמר ה' הישב בעיר הזאת ימות. ויהיו כל האנשים אשר שמו את פניהם. ועתה ידע תדעו כי בחרב ולקחתי את שארית יהודה קדמא דפסוק. ודבתריה ופקדתי על היושבים. כה אמר אדני ה' הכה בכפך ורקע: וישלחו ד' בנביאים ובכתובים וסימן וישלחו את ארון האלהים עקרון. ויקחו את ירמיהו. ויכרתו את ראשו. וישאו את ראשו ואת כליו. וכל אוריתא דכוו' במ"א וישלחו האנשים את

מצודת ציון

(כא) ויפקידו. מלשון פקדון והנחה: בחצר המטרה. שם משמר בית האסורים: ככר. כן יקרא לחם העגול: מחוץ. משוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ): האופים. מלשון אפיית הפת: תום. ענין השלמה: (ב) לשלל. ענין בזה: (ד) מרפא. מלשון רפיון וחלשות: לדבר. כדבר הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא: (ה) יוכל. מלשון יכולת: (ו) וישלחו. ענין הושטה וכן תשלח קציריה עד ים (שם). (ט) הרעו. מלשון רע: תחתיו:

כִּי אֵין הַלֶּחֶם עוֹד בָּעִיר׃ י וַיְצַוֶּה הַמֶּלֶךְ אֵת עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר קַח בְּיָדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אֲנָשִׁים וְהַעֲלִיתָ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִן־הַבּוֹר בְּטֶרֶם יָמוּת׃ יא וַיִּקַּח עֶבֶד־מֶלֶךְ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֹא בֵית־הַמֶּלֶךְ אֶל־תַּחַת הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם בְּלוֹיֵ הסחבות (סחבות ק׳) וּבְלוֹיֵ מְלָחִים וַיְשַׁלְּחֵם אֶל־יִרְמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר בַּחֲבָלִים׃ יב וַיֹּאמֶר עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אֶל־יִרְמְיָהוּ שִׂים נָא בְּלוֹאֵי הַסְּחָבוֹת וְהַמְּלָחִים תַּחַת אַצִּלוֹת יָדֶיךָ מִתַּחַת לַחֲבָלִים וַיַּעַשׂ יִרְמְיָהוּ כֵּן׃ יג וַיִּמְשְׁכוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ מִן־הַבּוֹר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ יד וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקַּח אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֵלָיו אֶל־מָבוֹא הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יִרְמְיָהוּ שֹׁאֵל אֲנִי אֹתְךָ דָּבָר אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר׃ טו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ כִּי אַגִּיד לְךָ הֲלוֹא הָמֵת תְּמִיתֵנִי וְכִי אִיעָצְךָ לֹא תִשְׁמַע אֵלָי׃ טז וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר חַי־יְהוָה אֵת (כתי׳ ולא קרי) אֲשֶׁר עָשָׂה־לָנוּ אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת אִם־אֲמִיתֶךָ וְאִם־אֶתֶּנְךָ בְּיַד הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר מְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ יז וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם־יָצֹא תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל וְחָיְתָה נַפְשֶׁךָ וְהָעִיר הַזֹּאת לֹא תִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ וְחָיִתָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ יח וְאִם לֹא־תֵצֵא אֶל־שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְנִתְּנָה הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּשְׂרָפוּהָ בָּאֵשׁ וְאַתָּה לֹא־תִמָּלֵט מִיָּדָם׃ יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ אֲנִי דֹאֵג אֶת־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל־הַכַּשְׂדִּים פֶּן־יִתְּנוּ אֹתִי בְּיָדָם וְהִתְעַלְּלוּ־בִי׃ כ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לֹא

אֲרֵי לֵית לַחְמָא עוֹד בְּקַרְתָּא׃ י וּפַקֵּיד מַלְכָּא יָת עַבְדָּא דְמַלְכָּא צִדְקִיָּה לְמֵימַר דְּבַר עִמָּךְ מִכָּא תְּלָתִין גַּבְרִין וְתַסֵּיק יָת יִרְמְיָה נְבִיָּא מִן גּוּבָּא עַד לָא יְמוּת׃ יא וּדְבַר עַבְדָּא דְמַלְכָּא יָת גַּבְרַיָּא עִמֵּיהּ וְעַל לְבֵית מַלְכָּא לִתְחוֹת אוֹצְרָא וּנְסֵיב מִתַּמָּן בְּלָאֵי טַפְסָן וּבְלָאֵי שְׁחָקִין וְשַׁרְבְּבִינוּן לְוָת יִרְמְיָה לְגוּבָּא בְּאַטּוּנַיָּא׃ יב וַאֲמַר עַבְדָּא דְמַלְכָּא צִדְקִיָּה לְיִרְמְיָה שַׁוֵּי כְעַן בְּלָאֵי טַפְסָן וּשְׁחָקִין תְּחוֹת מְדַבְּקֵי יְדָךְ מִלְּרַע לְאַטּוּנַיָּא וַעֲבַד יִרְמְיָה כֵּן׃ יג וּנְגַדוּ יָת יִרְמְיָה בְּאַטּוּנַיָּא וְאַסִּיקוּ יָתֵיהּ מִן גּוּבָּא וִיתֵיב יִרְמְיָה בְּדָרַת בֵּית אֲסִירַיָּא׃ יד וּשְׁלַח מַלְכָּא צִדְקִיָּה וּדְבַר יָת יִרְמְיָה נְבִיָּא לְוָתֵיהּ לְמַעֲלָנָא תְּלִיתָאָה דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וַאֲמַר מַלְכָּא לְיִרְמְיָה שָׁאֵל אֲנָא יָתָךְ פִּתְגָּמָא לָא תְכַסֵּי מִנִּי פִּתְגָּמָא׃ טו וַאֲמַר יִרְמְיָה לְצִדְקִיָּה אֲרֵי אֲחַוֵּי לָךְ הֲלָא מִקְטַל תִּקְטְלִנַּנִי וַאֲרֵי אֲמַלְּכִינָךְ לָא תְקַבֵּיל מִנִּי׃ טז וְקַיֵּים מַלְכָּא צִדְקִיָּה לְיִרְמְיָה בְּסִתְרָא לְמֵימַר קַיָּים הוּא יְיָ יָת דְּקַיֵּים לָנָא יָת נַפְשְׁתָא הָאִלֵּין אִם אֶקְטְלִינָךְ וְאִם אֶמְסְרִינָךְ בְּיַד גַּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּבָעַן לְמִקְטְלָךְ׃ יז וַאֲמַר יִרְמְיָה לְצִדְקִיָּה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִם מִפַּק תִּפּוֹק לְוָת רַבְרְבֵי מַלְכָּא דְבָבֶל וְתִתְקַיַּם נַפְשָׁךְ וְקַרְתָּא הָדָא לָא תִתּוֹקַד בְּנוּרָא וּתְחֵי אַתְּ וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃ יח וְאִם לָא תִפּוֹק לְוָת רַבְרְבֵי מַלְכָּא דְבָבֶל וְתִתְמְסַר קַרְתָּא הָדָא בִּידָא דְכַסְדָּאֵי וְיוֹקְדִינַהּ בְּנוּרָא וְאַתְּ לָא תִשְׁתֵּיזֵיב מִידֵיהוֹן׃ יט וַאֲמַר מַלְכָּא צִדְקִיָּה לְיִרְמְיָה אֲנָא יָצִיף מִן יְהוּדָאֵי דְּאִשְׁתְּמָעוּ לְכַסְדָּאֵי דִּלְמָא יִמְסְרוּן יָתְהוֹן בִּידֵיהוֹן וְיִתְלַעֲבוּן בִּי׃ כ וַאֲמַר יִרְמְיָה לָא יִמְסְרוּן

רשי

והם הריעו לקרב מיתתו: (י) שלשים אנשים. מתוך שכחו תש ברעב הוצרכו כולן: (יא) בלויי הסחבות. בלואי בגדים הנסחבי׳: (יב) והמלחים. לשון רקבון כמו נמלחו (ישעיה נא): תחת אצילות ידיך. שלא יזיקוך החבלים. אצילות. איישיל״א בלע״ז: (יד) מבוא השלישי. לא ידעתי היכן הוא ושמא בעזרת ישראל היא לומר שהחיל ועזרת נשים לפניה: (יט) דואג. ירא: פן יתנו אותי. הכשדים ביד היהודים לומר מלככם יהי עבדכם על שקדמתם להשלים עמנו

מצודת דוד

ואף כי את אשר השליכוהו אל הבור: וימת תחתיו. ר״ל ואם כוונתם שימות ולא יתנבא עוד להיות מרפא את ידי אנשי המלחמה עכ״ז יניחו לו והוא נעלמנו ימות במקומו מפני הרעב כי אין עוד לחם בעיר: (י) קח בידך מזה. מן המקום הזה קח עמך שלשים אנשים ועל ידם תוליא את ירמיה מן הבור עד לא ימות (ולפי שהיו תשושי כח מעקת הרעבון הוצרכו שלשים): (יא) בידו. ר״ל עמו וברשותו: אל תחת האוצר. מקום ימצא שם בגדים שחקים ובלוים: בלוי סחבות. בגדים בלוים הראוים נגררים להשליכם אל החוץ: ובלוי מלחים. בגדים בלוים הנשחתים: וישלחם. הורידם אל ירמיה על ידי חבלים ולא זרקם למטה למען לא יטבעו בטיט גם המה: (יב) תחת אצילות ידיך. כי שם החבלים תחת בית השחי להעלותו בזה ולכן צוה לו להשים שמה הבגדים הבלוים מתחת לחבלים למען לא יזיקו לו החבלים: (יד) מבוא השלישי. תחת עזרת ישראל שהחיל ועזרת נשים לפניה: שואל אני אותך דבר. ר״ל מה דבר ה׳ ונבואתו אשר ראית ואל תמנע מלהגיד לי דבר ה׳: (טו) כי אגיד. אם אגיד וכאומר למה אגיד לך הלא לי יש סכנה בדבר וגם לך אין תועלת כי אם איעצך בדבר ה׳ הנה לא תשמע לי: (טז) את הנפש הזאת. הנתונה בגוף כל אחד מאתנו: (יט) את היהודים. מן היהודים אשר נפלו מאז אל הכשדים: פן יתנו. פן הכשדים ימסרו אותי בידם על שהקדימו להשלים עמהם והיהודים ההם יתעללו בי: (כ) לא יתנו. לא ימסרוך הכשדים בידי היהודים:

רדק

מפני הרעב. כי בעוד שהיה בחצר המטרה היו רואין אותו ומרחמים עליו ועוד כי המלך צוה לתת לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תום כל הלחם ועדיין לא תם כל הלחם ומה שאמר כי אין הלחם עוד בעיר רוצה לומר אין הלחם נמצא כי אם בקושי ומאחר שהוא בבור ולא יראו אותו ולא ירגישו אליו ימות בבור מפני הרעב: (י) שלשים אנשים. הוצרכו שלשים אנשים להוציא אדם אחד מן הבור מפני שתשש כחם מפני הרעב: (יא) בידו. עמו ברשותו לעשות מצותו למשוך ירמיהו מן הבור וכן אנשי המלחמה אשר בידינו או פי׳ בידו כמשמעו כי משך כל אחד בידו ללכת אתו כי היו מסרבין מפני תשות כחם: בלוי סחבות, בלוי ביו״ד למ״ד הפעל לבד ויו״ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשאר׳ במבטא: הסחבות. כתיב וקרי סחבות והענין אחד אין ביניהם אלא ה״א הידיעה ופירוש חתיכות בגדים בלוים נסחבים ברגלים וכן ובלוי מלחי׳ ופירוש בגדים בלוים נשחתי׳ מפני בליתם וכן הארץ מלחה נשחתה ובלוי שם פאר: (יב) בלואי הסחבות והמלחים. באל״ף תמורת ה״א למ״ד הפעל. תחת אצילות ידיך. בתי השחי וכן בלשון זכרים על כל אצילי ידי: (יד) אל מבוא השלישי. מקום שהיו באים מבית המלך לבית יי׳: את אשר עשה. כתוב את ולא קרי והוא חד מן ח׳ דכתיבין ולא קריין: (טז) אשר עשה לנו את הנפש הזאת. נשבע לו מענין הענין באמרו לו הלא המת תמיתני ופירוש הנפש הואת היא המדברת כלומר הנפש אשר בה כח הדבור והנבואה ויונתן תירגם דקיים לנא ית נפשתא האלין: (יט) אני דואג את היהודים. אני מפחד מן היהודים: פן יתנו. פירוש פן

ידם: והעלית ג׳ וסימן אבנים שלמות תבנה ובנית שם מזבח. והעלית את ירמיהו הנביא: וישלחם ט׳ בקריאה וסי׳ וישלחם מעל יצחק בנו. וישלחם יצחק וילכו מאתו. ויברכם יהושע. וישלחם ביהודה להאביד דמלכים. ויכרר את מדויהם שמואל. וחברו דד״ה. אל ירמיהו אל הבור. ויכרה להם כירה: וישלחם ביד פשעם. [וביהושע נשמט פסוק אל ירמיהו]: איעצך ג׳ בקריאה וסי׳ עתה שמע בקולי איעצך ויהי. לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך. ויאמר ירמיהו אל צדקיהו: יצא ז׳ ד׳ חסר וג׳ מל׳ וסימ׳ נכוס׳ בסדר נח ובסדר מסעי: ונתנה ג׳ בקריאה וסימן מלא שבוע זאת ונתנה לך גם. ונתנה לעבדים המתהלכים. ואם לא תצא אל

מצודת ציון

במקומו: (י) בידך. עמך ברשותך לעשות מצותך וכן אנשי המלחמה. אשר בידינו (במדבר לא): (יא) בלוי. מלשון בליה ורקבון: סחבות. ענין גרירה והמשכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כב): מלחים. ענין השחתה כמו כי שמים כעשן נמלחו (ישעיה נא): וישלחם. ענין הושטה: (יב) אצילות ידיך. הם בתי השחי כמו על כל אצילי ידי (יחזקאל יג): (יד) מבוא. פתח שבאים דרך בו: תכחד. ענין מניעה והעלמה: (יט) דואג. ענין פחד ומורא: את היהודים. מן היהודים וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומבשטו מן העיר: נפלו. ענין הניה והתחברות: והתעללו. מלשון לעג ובזיון כמו כי התעללת בו במדבר

יתנו שמע־נא ׀ בקול יהוה לאשר אני דבר אליך וייטב לך ותחי נפשך׃ כא ואם־מאן אתה לצאת זה הדבר אשר הראני יהוה׃ כב והנה כל־הנשים אשר נשארו בבית מלך־יהודה מוצאות אל־שרי מלך בבל והנה אמרת הסיתוך ויכלו לך אנשי שלמך הטבעו בבץ רגלך נסגו אחור׃ כג ואת־כל־נשיך ואת־בניך מוצאים אל־הכשדים ואתה לא־תמלט מידם כי ביד מלך־בבל תתפש ואת־העיר הזאת תשרף באש׃ כד ויאמר צדקיהו אל־ירמיהו איש אל־ידע בדברים־האלה ולא תמות׃ כה וכי־ישמעו השרים כי־דברתי אתך ובאו אליך ואמרו אליך הגידה־נא לנו מה־דברת אל־המלך אל־תכחד ממנו ולא נמיתך ומה־דבר אליך המלך׃ כו ואמרת אליהם מפיל־אני תחנתי לפני המלך לבלתי השיבני בית יהונתן למות שם׃ כז ויבאו כל־השרים אל־ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם ככל־הדברים האלה אשר צוה המלך ויחרשו ממנו כי לא־נשמע הדבר׃ כח וישב ירמיהו בחצר המטרה עד־יום אשר־נלכדה ירושלם והיה כאשר נלכדה ירושלם׃

לט א בשנה התשעית לצדקיהו מלך־יהודה בחדש העשרי בא נבוכדראצר מלך־בבל וכל־חילו אל־ירושלם ויצרו עליה׃ ב בעשתי־עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר׃ ג ויבאו כל שרי מלך־בבל וישבו בשער התוך נרגל שראצר סמגר־נבו שר־סכים רב־סרים נרגל שראצר רב־מג וכל־

מסורה: כ׳ | ג׳ רפין | כ׳ לשלח | פ׳ | ל׳. ל | ג׳. ל׳ וחס׳ ל׳ | כ׳ חד מ״ל ותד חסר | כ׳ | כ׳. ח׳. ג | י״ט. כ׳ | ד׳ ר״פ נסב ל׳ | י״ו כטעם אופן וגלגל | ל׳ | כ׳ סקורס וחד ומפיל תחנת | ל׳ חס׳ וז׳ חס׳ בלישנא | כ׳ חסר | י״ג | ג׳ | ל׳ | כ׳ | ג׳

תרגום

קביל כען למימרא דיי דאנא ממליל עמך וייטב לך ותתקים נפשך׃ כא ואם לית את צבי למפק דין פתגמא דאחזיני יי׃ כב הא כל נשיא דאשתארא בבית מלך שבטא דבית יהודה מתפקן לות רברבי מלכא דבבל ואינון אמרין אטעיוך ויכילו לך אנש שלמך אשתקעא בבהתא רגלך אסתחרא לאחרא׃ כג וית כל נשך וית בנך מתפקין לות כסדאי ואת לא תשתיזיב מידהון ארי ביד מלכא דבבל תתמסר וית קרתא הדא תתוקד בנורא׃ כד ואמר צדקיה לירמיה אנש לא ידע בפתגמיא האלין ולא תמות׃ כה וארי ישמעון רברביא ארי מללית עמך וייתון לותך ויימרון לך חוי כען לנא מה מללית עם מלכא לא תכסי מננא ולא נקטלינך ומה מליל עמך מלכא׃ כו ותימר להון בעו אנא בעי קדם מלכא בדיל דלא לאתבותי בית יהונתן למיכת תמן׃ כז ואתו כל רברביא לות ירמיה ושאילו יתיה וחוי להון ככל פתגמיא האלין דפקיד מלכא ושתיקו מניה ארי לא ישתמע פתגמא׃ כח ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא עד יומא דאתכבישת ירושלם והוה כד אתכבישת ירושלם׃ א בשתא תשיעיתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה בירחא עשיראה אתא נבוכדראצר מלכא דבבל וכל משיריתיה לירושלם וצרו עלה׃ ב בחדא עשרי שנין לצדקיה בירחא רביעאה בתשעה לירחא אתרעת קרתא׃ ג ואתו כל רברבי מלכא דבבל ויתיבו בתרעא מציעיתא נרגל שראצר סמגרנבו שר סכים רב סרים נרגל שראצר רב מג וכל

רדק

פן יתנו הכשדים אותי בידם: והתעללו בי. יהרגוני בדקירות נקמה ובזיון לפי שהשלימו את הכשדים בגנבה בעל כרחי שאם הייתי יודע הייתי הורגם. (כא) אשר הראני. בחיר״ק הה״א: (כב) אשר נשארו בבית מלך יהודה. הוא יהויכין כשיצא הוא ואמו אל מלך בבל נשארו בביתו הנשים האחרות ועתה יהיו מוצאות אל שרי מלך בבל: והנה אומרות. הנשים אומרות כנגדך כשהם מוצאות: הסיתוך אנשי שלומך, נביאי השקר והשרים שהיו מאמינים בהם הסיתוך שלא תשלים עם מלך בבל: ויכלו לך אנשי שלומך. שהלכת אחר דעתם: הטבעו בבוץ רגליך, בבוץ בטיט וביון מן היגאה גומא בלא בצה באגמיו וגבאיו: רגלך, חסר יו״ד הרבים מהמכתב: נסגו אחור, שלא יכלו רגליך ללכת לפנים ונסגו אחור אמר זה על דרך משל או לפי שהשיגוהו הכשדים כשהיה בורח ודגש סמ״ך הסיתוך תמורת נו״ן הכיתוך: (כג) מוציאים אל הכשדים. מוציאים אותם המוציאים מבני העיר או הכשדים שנכנסו לעיר כשכבשוה הוציאום אל הכשדים שהיו בחוץ: תשרף באש, אתה תהיה גורם שתהיה שרופה לפי שלא תרצה לצאת אליהם ולהשלים הרי כאילו אתה תשרף אותה: (כז) כי לא נשמע הדבר. לפי שלא נשמע הדבר כלל שדבר עמו המלך לפיכך האמינו לו כמו שאמר להם ולא חקרו אותו יותר: (כח) והיה כאשר נלכדה ירושלים. לפי שזכר עד יום אשר נלכדה ירושלם זכר בסמוך לכידת ירושלם היאך היתה ואמר כי בשנה התשיעית התחילו ימי המצור עד י״א לצדקיהו שנלכדה ירושלם: (ג) וישבו בשער התוך. שער שהיה בין ב׳ שערים או פי׳ שער החומה התיכונה וכן״ל פי׳

מסורה: שרי מלך בבל: ותחי ג׳ בקריאה וסימן אמלט׳ נא שמה הלא מצער: הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם. ויאמר ירמיהו לא יתנו: שלומך ג׳ בקריאה ב׳ חסר וסימן לוא הקשבת למצותי. עד הגבול שלחוך. הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך. קדמא מלא: ואמרו אליך י״ו בטעמא פזר גדול וגלגל וסי׳ במסר׳ רבתא בערך טעם: ויחרשו ממנו ז׳ חסר יו״ד בלישן החרשה וסימן והחרש יעקב עד באם. ה׳ ילחם לכם ואתם תחרשון: ושמע אישה תגינא. כי החרש לה ביום שמעו בתרא. למה אתם מחרשים. הומה לי לבי לא אחרש. ויחרשו ממנו כי לא נשמע דסיפרא. בעשתי ג׳ וסימ׳ ויהי בארבעים שנה דריש סדר דברים. בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי. בעשתי עשרה שנה דצור דיחזקאל

תולדות אהרן בשער התוך סנהדרין קיג:

מצודת ציון

(במדבר כב): (כב) הסיתוך. מל׳ הסתה ופתוי: ויכלו. מלשון יכולת: הטבעו. מל׳ טביעה: בבוץ. ענינו טיט הלח וכן היגאה גומא בלי בצה (איוב ח): נסגו אחור. ענין הפרישה לאחור וכן ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נט): (כג) תתפש. ענין האחיזה בחזקה: (כו) מפיל. ענין נטיה והשפלה: (כז) ויחרישו. שתקו כמו ואם החרש יחריש (במדבר ל): (א) ויצורו. סבבו עליה להצר לה: (ב) הבקעה. מלשון בקיעה ופתיחה: (ג) התוך. האמצעי כמו ויבתר אותם בתוך (בראשית טו): נרגל וגו׳. שמות השרים ושנים היו נקראים בשם נרגל וכן

רשי

עמו: והתעללו בי. היהודים המתגרים בלפ״ז: (כב) אנשי שלומך. נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד: בבוץ. הוא לשון היגאה גומא בלי בצה: (כג) ואת העיר הזאת תשרף באש. הרי אתה כאילו שורפה בידים שאתה גורם לה: (ג) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך וגו׳. מגיד שנתקיימה כאן נבואה עליונה ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים וגו׳ (לעיל א): בשער התוך. בתרגום מציעתא שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשים ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמהבין

כו

מצודת דוד

(כא) זה הדבר. ר״ל אגיד לך דבר ה׳ וזה הדבר אשר הראני ה׳: (כב) כל הנשים. נשי המלך יהויכין אשר נשארו פה ולא יצאו להמסר ביד מלך בבל בעת שיצא יהויכין: מוצאות. תהיינה מוצאות: והנה. הנשים ההנה תאמרנה עליך הנה הסיתו אותך אנשי שלומך הם נביאי השקר שהיה לך שלום עמהם הם הסיתו אותך לבל הכנע למלך בבל כי נבאו לך בשקר והנה יכלו לך כי נמשכת אחריהם: הטבעו. הם הטבעו רגליך בבוץ ר״ל הם גרמו לך הצער הזה והמה חזרו אחור לעמוד מנגד כי אין בידם להושיעך: (כג) מוציאים. יהיו מוציאים: תשרוף. כאלו אתה תשרוף כי אתה הוא הגורם על שאינך יוצא להשלים עם הכשדים: (כד) בדברים האלה. מה שדברתי עמך: ולא תמות. ואז לא תמות ביד השרים כי כשידעו מהדברים האלה ימיתוך: (כה) וכי ישמעו. ואם ישמעו אשר דברתי עמך וישאלוך לומר הגיד לנו מה המה ולא נמיתך בעבור זה ומה. אמור לנו מה דבר לך המלך: (כו) מפיל אני. מבקש הייתי לפני המלך שלא ישיב אותי אל בית יהונתן שהייתי אסור שמה ברשונה למות שם מגודל עקת המאסר: (כז) ויחרישו ממנו. שתקו ממנו ולא עשו לו מאומה רע כי האמינו לו: כי לא נשמע. הדבור בדברים שהיה מדבר עם המלך לא היה נשמע לשום אדם לזה האמינו לו כי לא היה מי יוכל לכחשו: (כח) והיה וגו׳. ר״ל גם בעת כאשר נלכדה ירושלים היה שם ולא זז מעמדו משם:

לט (ב) הבקעה העיר. ר״ל בקעו חומתה כאלו נעשית מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם לעכב על ידם: (ג) בשער התוך. הוא השער שהיה בחומה באמצעית

שארית שרי מלך־בבל: ד ויהי כאשר ראם צדקיהו מלך־יהודה וכל ׀ אנשי המלחמה ויברחו ויצאו לילה מן־העיר דרך גן המלך בשער בין החמתים ויצא דרך הערבה: ה וירדפו חיל־כשדים אחריהם וישגו את־צדקיהו בערבות ירחו ויקחו אותו ויעלהו אל־נבוכדראצר מלך־בבל רבלתה בארץ חמת וידבר אתו משפטים: ו וישחט מלך בבל את־בני צדקיהו ברבלה לעיניו ואת כל־חרי יהודה שחט מלך בבל: ז ואת־עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים לביא אתו בבלה: ח ואת־בית המלך ואת־בית העם שרפו הכשדים באש ואת־חומות ירושלם נתצו: ט ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת־הנפלים אשר נפלו עליו ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוזראדן רב־טבחים בבל: י ומן־העם הדלים אשר אין־להם מאומה השאיר נבוזראדן רב־טבחים בארץ יהודה ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא: יא ויצו נבוכדראצר מלך־בבל על־ירמיהו ביד נבוזראדן רב־טבחים לאמר: יב קחנו ועיניך שים עליו ואל־תעש לו מאומה רע כי אם כאשר ידבר אליך כן עשה עמו: יג וישלח נבוזראדן רב־טבחים ונבושזבן רב־סריס ונרגל שראצר רב־מג וכל רבי מלך־בבל: יד וישלחו ויקחו את־ירמיהו מחצר המטרה ויתנו אתו אל־גדליהו בן־אחיקם בן־שפן להוצאהו אל־הבית וישב בתוך העם: טו ואל־ירמיהו היה דבר־יהוה בהיתו עצור בחצר

שאר רברבי מלכא דבבל: ד והוה כד חזנון צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וכל גברי עבדי קרבא ערקו ונפקו בליליא מן קרתא באורח גינתא דמלכא בתרעא בין שוריא ונפק באורח מישרא: ה ורדפו משירית כסדאי בתריהון ואדביקו ית צדקיה במישרי יריחו ודברו יתיה ואסקוהי לות נבוכדראצר מלכא דבבל לרבלת בארעא דחמת ומליל עמיה פתגמי דינין: ו ונכיס מלכא דבבל ית בני צדקיה ברבלה לעינוהי וית כל רברבי יהודה נכס מלכא דבבל: ז וית עיני צדקיה עור ואסריה בשלשלן דנחש לאובלא יתיה לבבל: ח וית בית מלכא וית בית עמא אוקידו כסדאי בנורא וית שורי ירושלם תרעו: ט וית שאר עמא דאשתארו בקרתא וית שמיעיא דאשתמעו עלוהי וית שאר עמא דאשתארו אגלי נבוזראדן רב קטוליא לבבל: י ומן עמא חשיכיא דלית להון מדעם אשאר נבוזראדן רב קטוליא בארעא דבית יהודה ומנינון למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין ביומא ההוא: יא ופקיד נבוכדראצר מלכא דבבל על ירמיה ביד נבוזראדן רב קטוליא למימר: יב דברהי ועינך שוי עלוהי ולא תעביד ליה מדעם ביש אלהין כמא דמליל עמך כן עביד עמיה: יג ושלח נבוזראדן רב קטוליא ונבושזבן רב סריס ונרגל רב מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל: יד ושלחו ודברו ית ירמיהו מדרת בית אסיריא ויהבו יתיה לגדליה בר אחיקם בר שפן לאפקותיה לביתא ויתיב בגו עמא: טו ועם ירמיה הוה פתגם נבואה מן קדם יי כד הוה כלי בדרת בית

רשי

בו הלכות עליהם הוא אומר מקום המשפט שמה הרשע (קהלת ג): (ד) דרך גן המלך. מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וילא לילך דרך המערה מה עשה הקב"ה זימן צבי לפני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן המערה: (ה) וידבר אתו משפטים. למה עברת על השבועה: (ו) ואת כל חורי יהודה. אלו הסנהדרין על שהתירו לו את שבועתו החטא היה בעיני האלהים שהתירו השבועה: (ח) ואת בית העם. בתי כנסיות: כרמים ויגבים. שדות לעבדם כל יגיבה לשון חפירה אפוסיי"ן בלע"ז: (יג) רבי. כמו שרי: (יד) אל גדליהו בן אחיקם. שנפל על הכשדים ע"פ ירמיה וכשנלכדה העיר מינהו שליט בנשארים שם

פלוגתא: ראם ב' ויאמר יעקב כאשר ראם. כאשר ראם צדקיהו: וישגו ח' חסר בלישנא בקריאה וסי' וישגם וידבר אליהם. ארדוף אחרי הגדוד הזה האשגנו. פן ימהר והשגנו הרעה. וישגו אתו בערבות יריחו דמלכים. וחברו קדמאה דירמיה: לביא ב' לשון ביאה וכגמן לביא אתו בבלה. ויאמר מהחל התרומה. וכל לשון ארי דכוו' במ"א מה אמך לביא: ועינך ז' בקריאה וסימן בניך ובנותיך נתנים לעם אחר. הנני נותנך למגור לך ולכל אהביך. קחנו ועיניך שים עליו. ועיניך את עיני מלך בבל. ועיניך על רמים. תהי נא אזנך קשבת ועינך דרכי תצרנה. ג' נונין זעירין בקריאה וסימן ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר. נטע ארן וגשם

תולדות אהרן שני צדקיהו. סוטה ט:

מצודת דוד

האמצעית כי שלש חומות היו בירושלים: (ד) דרך גן המלך בדרך שאצל גן המלך בשער העומד בין שתי החומות: דרך הערבה. בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ה) וירדפו. אמרו רז"ל ברח דרך מער ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: את צדקיהו. אותו לבד כי כל חילו נפוצו מעליו כמ"ש בסוף הספר ובמ"ב: רבלתה. כי בהאריך ימי המצור הלך נ"נ לרבלה: משפטים. התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש בדברי הימים: (ח) ואת בית העם. ר"ל בית כ"א מגדולי העם כמ"ש בסוף הספר ובמ"ב את כל בית גדול: (ט) הנשארים. אשר לא נהרגו: אשר נפלו עליו. להשלים עמו · ואת יתר העם הנשארים. בכל ערי יהודה: רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך: בבל. הגלה לבבל: (י) מאומה. כלל וכלל לא: (יב) קחנו. קח את ירמיה ועיניך שים עליו. להשגיח בו: כי כאשר. כפי שידבר אליך לעשות עמו כן תעשה: (יג) וישלח. ב"א מהם שלח: (יד) וישלחו. לפי שארכו הדברים חזר לומר שנ וישלחו

רדק

פירשו שהוא שער בעזרה והיה מזרחי ושבעה שמות נקראו לו ונקרא שער התוך שהיה בין שני שערים והנכון שהיה משערי ירושלים שנאמר ויבאו וישבו בכניסתם בעיר אחר שהבקעה העיר ישבו בשער התוך וזהו שנבא ירמיהו ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם: נרגל, מלה אחת: שראצר, מלה אחת: סמגרנבו, מלה אחת ויש ספרים שכתוב סמגר נבו תרתין מלין מקף ביניהם ויש ספרים נבו בשורק: שרסכים, מלה אחת וכתוב בשי"ן ובמ"ס: רב סרים. תרין מלין: רב מג, תרתין מלין ומה שזכר נרגל שראצר פעם אחרת אולי אחרי' היה שמם כשמם: (ד) דרך גן המלך, דרשו בו כי מערה אחת היתה מביתו עד ערבות יריחו ודרך המער' ברח שלא ראו אותו וזימן הקדוש ברוך הוא צבי אחד ורדפוהו חיל כשדים ורדפו אחריו והצבי הלך אל המערה והם אחריו כשהיו על פתח המערה ראו צדקיהו יוצא מן המערה ולקחו אותו: (ה) ויעלהו אל נבוכד נצר רבלתה, והלא בא נבוכד נצר ירושלים אלא שארכו ימי המצור והלך לו נבוכד נצר: וידבר אתו משפטים, על שמרד בו והפר בריתו ועבר על שבועת ה' אשר השביעו באלהים: (ו) ואת כל חורי יהודה. קציני יהודה ושריו: (ז) בנחשתים, שלשלאות של ברזל והם בלשון שנים לפי שהם לשתי הרגלים ובלשון נחשת כי מנחשת היו או מן ברזל חזק הנקרא נחושה: לביא אתו בבלה, כמו להביא וכן מהחל התרומה לביא בית ה': (ח) ואת בית העם. כמו בתי העם דרך כלל, ובדרש ואת בית העם זה בית הכנסת: (ט) נבוזראדן. מלה אחת וכן כל נבוכדנצר ונבוכד ראצר מלה אחת: (י) כרמים ויגבים. שדות וכן נקראו עובדי השדות יוגבים לכורמים וליוגבים וכן תירגם יונתן למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין: (יב) מאומה רע. בדגש הרי"ש שום רע בעולם לא תעשה לו שאם יהיה רע בעיניו בואו בבלה לא תביאהו שם ואם רע בעיניו השארו עם דלת העם אל תאחרהו: כי אם כאשר ידבר. אם כתוב ולא קרי: (יג) ונבושזבן. בנו"ן זעירא והוא אחד מן שלשה נוני"ן זעירין: רבי מלך בבל. כמו על כל רב ביתו: (יד) וישלחו ויקחו את ירמיהו. זה הפסוק הוא ספור מה עשו בסוף הענין כי קודם שנתנו אותו אל גדליהו דבר עמו נבוזר אדן שמצאו בתוך הגלות אסור בזיקים כשאר הגולים שאסרום הכשדים שנכנסו בעיר והם לא היו יודעים דבר בירמיהו מה צוה עליו נבוכד נצר כי לנבוזר אדן צוה ומה שאמר מחצר המטרה רוצה לומר כי משם לקחו אותו השבים כי שם היה

מצודת ציון

וכן שראצר: (ד) הערבה. כמו מדבר: (ה) משפטים. ענין ויכוח: (ו) חורי. ענין שררה כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה): (ז) בנחושתים בשלשלאות של נחושת: לביא. כמו להביא: (ח) נתצו. ענין שבירה והריסה: (י) ויגבים. כמו ויקבים כי גיכ"ק מתחלף והם הבורות שהיין נמשך ויורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): (יג) רבי. ענין גדולה ושררה כמו על כל רב ביתו (אסתר א): (טו) עצור. כלוא במאסר יגור

הַמַּטָּרָה לֵאמֹר׃ טז הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ לְעֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִי אֶת־דְּבָרַי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְהָיוּ לְפָנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא׃ יז וְהִצַּלְתִּיךָ בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן בְּיַד הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם׃ יח כִּי מַלֵּט אֲמַלֶּטְךָ וּבַחֶרֶב לֹא תִפֹּל וְהָיְתָה לְךָ נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל כִּי־בָטַחְתָּ בִּי נְאֻם־יְהוָה׃

מ א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחַר ׀ שַׁלַּח אֹתוֹ נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים מִן־הָרָמָה בְּקַחְתּוֹ אֹתוֹ וְהוּא־אָסוּר בָּאזִקִּים בְּתוֹךְ כָּל־גָּלוּת יְרוּשָׁלַם וִיהוּדָה הַמֻּגְלִים בָּבֶלָה׃ ב וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים לְיִרְמְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּבֶּר אֶת־הָרָעָה הַזֹּאת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ ג וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי־חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְהָיָה לָכֶם דָּבָר הַזֶּה׃ (הדבר ק׳) ד וְעַתָּה הִנֵּה פִתַּחְתִּיךָ הַיּוֹם מִן־הָאזִקִּים אֲשֶׁר עַל־יָדֶךָ אִם־טוֹב בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אִתִּי בָבֶל בֹּא וְאָשִׂים אֶת־עֵינִי עָלֶיךָ וְאִם־רַע בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא־אִתִּי בָבֶל חֲדָל רְאֵה כָּל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ אֶל־טוֹב וְאֶל־הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת שָׁמָּה לֵךְ׃ ה וְעוֹדֶנּוּ לֹא־יָשׁוּב וְשֻׁבָה אֶל־גְּדַלְיָה בֶן־

אמיריא למימר: טז איזיל ותימר לעבדא דמלכא צדקיה למימר כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי ית פתגמי על קרתא הדא לבישתא ולא לטבא ויהון קדמך ביומא ההוא: יז ואשיזבינך ביומא ההוא אמר יי ולא תתמסר ביד גבריא דאת דחיל מן קדמיהון: יח ארי שיזבא אשיזבינך ובחרבא לא תתקטיל ותהי לך נפשך לשיזבא ארי אתרחיצתא על מימרי אמר יי: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי בתר דשלח יתיה נבוזראדן רב קטוליא מן רמתא כד דבר יתיה והוא אסיר בעזקיא בגו כל גלות ירושלם ויהודה דאתגליאו לבבל: ב ודבר רב קטוליא לירמיהו ואמר ליה יי אלהך גזר ית בישתא הדא על אתרא הדין: ג ואיתי וקיים יי כמא דמליל ארי חבתון קדם יי ולא קבילתון למימריה והוה לכון פתגמא הדין: ד וכען הא שריתך יומא דין מן עזקיא די על ידך אם תקין בעינך למיתא עמי לבבל אתא ואשוי ית עיני עלך ואם ביש בעינך למיתי עמי לבבל אתמנע חזי כל ארעא קדמך לדתקין ולדכשר בעינך למיזל תמן איזיל: ה ואם לית את צבי למיתב ותוב לות גדליה בר

רשי

שם: (טז) והיו לפניך ביום ההוא. והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימי׳: (יז) ביד האנשים. ביד הכשדים (א) הדבר אשר היה. מה שנא׳ בסוף הענין: (מב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה׳ וגו׳ אלא שכתב תחלה על מה נאמר לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחית עמהון ואנא מסובר סבלא או את סובר סבלא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה הנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דשכין הוא מהני להון: מן הרמה. שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם כו׳ כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דדברי ירמיהו שא״א לומר שנתנו נבוזראדן באזיקים שהרי צוהו נבוכדנאצר אל תעש לו מאומה רע (לעיל לט): באזיקים. בויאו״ש בלע״ז: (ב) ה׳ אלהיך דבר וגו׳. למה אתה מצטער עליה׳ והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא: (ד) פתחתיך. לשון ויפתח הגמלים (בראשית כד) וכה״י וכען הא שריתך ומנחם פתר כולם לשון פתיחה ממש: (ה) ועודנו לא ישוב. בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב״ה

רדק

היה עד יום שנלכדה ירושלם כמו שכתוב למעלה ואחר על ירמיהו שלקחו אותו השבים מחצר המטרה והוליכוהו עם שאר הגולים ונתנו אותו אל גדליהו כנזכר אדן ושאר רבי המלך: להוציאהו אל הבית, אל הבית שהיה שם גדליהו וכן עשה: וישב בתוך העם, כמו שנאמר בסוף הענין וישב אתו בתוך העם: (טז) הנני מבי. חסר אל״ף למ״ד הפעל: והיו לפניך ביום ההוא. דברים שגזרתי על העיר יהיו לפניך שתראה אותם כלומר שלא תפחד שימיתוך השרי׳ טרם כבוש העיר לפי שעשית בירמיהו כנגד רצונם ואתה בעבור שבטחת בי ואתה אחד והשרים רבים ועשית כנגדם תמלט מחרב והם ימותו בחרב אף על פי שאתה מבני ביתו של צדקיהו והם שיברחו עמו ימותו בחרב ואתה תמלט ותראה כבוש העיר ותראה שיתקיימו דברי בעיר זהו שאמר והיו לפניך כלומר תראה ולא תפחד שתמות בחרב והיתה לך נפשך לשלל: (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו. הדבר הזה הוא מה שאומר בסוף כל הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי׳ אל ירמיהו ולפי שאמר ואל ירמיהו היה דבר ה׳ בהיותו עצור בחצר המטרה רוצה לומר שלא היה דבר ה׳ אליו עוד עד אחר כל הענין שמספר אחר כבוש ירושלם וכן הוא פירוש הפסוק הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת השם זה הדבור מתי היה אחר שלוח אותו נבוזר אדן רב טבחים מן הרמה ואחר כל הענין שהולך ומספר בדבר גדליה עד סוף כל הענין. ובדרש איזה דבר היה אל ירמיהו אחר שלוח אותו נבוזר אדן הוא מה שאמר ושובה אל גדליהו זהו דבר ה׳ שהיה אליו כי לא היה יודע לבחור אם ילך עם הגולה או אם ישאר ועודנו לא ישוב עד שהיה לו דבר ה׳ ואמר ושובה אל גדליהו: מן הרמה. כי ברמה נשאר נבוזראדן כשנכנסו שאר שרי בבל לירושלם כי לא נזכר עמהם: באזיקים, האל״ף נחה ופי׳ טבעות כבלים שיאסרו בהם הידים: (ב) יי׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת, כי שמעו מה שהיה מתנבא להם ירמיהו: (ג) כי חטאתם. כנגד הכלל כמו שאמר האל למשה רבינו עד אנה מאנתם והיה לכם דבר הזה, דבר הזה כתיב וקרי הדבר ופירושו כמו שדבר יי׳ כן היה לכם: (ד) הנה פתחתיך. כשלקחו מתוך הגלו׳ אז פתחו מן האזיקים: ועודנו לא ישוב ושובה

יגדל. ונרגן מפריד אלוף: מבי ט׳ חסר אל״ף בליש׳ ביאה וסימ׳ כי על יום טוב בנו. המוציא והמבי דשמואל. הנני מבי אליך רעה דאחאב. ויבו ירבעם וכל דמלכים. לא אבי הרעה בימיו דהראות כי נכנע אחאב. הנני מבי את דברי אל העיר הזאת דסיפרא. עד היורש אבי לך. הלוך ואמרת לעבד. הבי המטפחת אשר עליך. בחרא פלוגתא: ויבא ג״א וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: עיני כ״ם וסי׳ נמסר במס׳ רבתא בערך עין: ושובה ב׳ וחסר וסי׳ אל גדליהו. הראה אתה: גדליה ה׳ וסימן ועודנו לא ישוב ושבה. ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם. ויבאו אל גדליה המצפתה. ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים. דבר ה׳ אשר

מצודת ציון

(יז) יגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (יח) מלט אמלטך. ענין הצלה: לשלל. ענין ביזה: (א) הרמה. שם עיר: אסור. קשור באזקים: באזקים. בשלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט): (ד) פתחתיך. ענין התרת הקשר כמו יפרי

מצודת דוד

וישלחו: אל גדליהו. כי הוא נפל אל הכשדים על פי ירמיה וכשנלכדה העיר הפקידו מלך בבל על הנשארים: להוציאו אל הבית. להוציאהו מחצר המטרה ללכת לשבת בבית: וישב. ירמיה ישב בתוך העם כי השרים הוציאוהו מחצר המטרה: (טז) לעבד מלך הכושי. זהו שדבר עליו טוב לפני צדקיהו והעלהו מן הבור: ולא לטובה, לא אביא עליהם הטובה שדברתי עליה הואיל ולא שבו אלי: והיו לפניך. הרעות האלה תראה בעיניך: ביום ההוא. ביום בוא הרעות: (יז) ביד האנשים וכו׳. הם הכשדים: (יח) לשלל. כאלו שללת נפשך להחזיקה לעצמך: כי בטחת בי. כי מה שדבר טוב על ירמיה לפני המלך ולא פחד מכל שרי העם אשר היו לו לאויבים היה על כי בטח בה׳: מ (א) הדבר אשר היה וכו׳. הוא הדבר הנאמר אחר הספורים ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה׳ אל ירמיהו (לקמן מ״ב) ולפי שהדבור היה להשיב על שאלת השרים בדבר ההליכה למצרים לזה הקדים לומר שירמיה היה נמצא עמהם ולא הלך גולה לבבל עם כי אסרוהו עם הגולים כמ״ש בענין כי חזר נבוזראדן והתירו ובא אל גדליהו וגם הקדים לספר הסיבה אשר בעבורה רצו ללכת למצרים ולזה שאלו מירמיה לשאול פי ה׳ ואח״ז אמר מה השיב המקום ע״ז: אחר שלח אותו וכו׳ מן הרמה. כי כשלוה נבוזראדן להוציאו מחצר המטרה ישב בתוך העם כמ״ש למעלה וכשחזרו אנשי כשדים לקחת את העם בשבי להוליכם גולה בבלה לקחו גם את ירמיה עמהם והביאו את כולם אל העיר רמה כשהם אסורים באזקים ומשם שלחו נבוזראדן כמ״ש בענין: בקחתו אותו. בעת שלקח אותו מבין הגולים והוא היה אסור בתוך כל גלות וכו׳: (ב) ויקח. לפי שארעו הדברים אמר שוב ויקח: ה׳ אלהיך דבר וכו׳. ר״ל יודע אני שאתה נבאת להם בשם ה׳ את הרעה הזאת וכו׳: (ג) ויבא. וכן הביא את הרעה והוא עשה את הרעה ולא גבר כ״כ בכח ידו: ולא שמעתם בקולו. ר״ל מה שנבאת להם בשם ה׳ להשלים עם מלך בבל לעבדו: (ד) ועתה. ר״ל הואיל ולא בכח ידו גבר כ״א בחמת ה׳ בעונם ואתה שלא הזהרתם להשלים עמו א״כ אין עליך אשמה ולכן אתיר אותך היום מן האזיקים ואם טוב וכו׳. ואשים את עיני. להשגיח בך: חדל: מנע לבוא אתי לבבל: לפניך. ר״ל ברשותך: אל טוב. אל מקום הטוב והישר בעיניך וכו׳: (ה) ועודנו לא ישוב. ועדיין ירמיה לא אמר שישוב נגשם לשבת בתוך

אחיקם בן שפן אשר הפקיד מלך בבל בערי יהודה ושב אתו בתוך העם או אל כל הישר בעיניך ללכת לך ויתן לו רב טבחים ארחה ומשאת וישלחהו: ו ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם המצפתה וישב אתו בתוך העם הנשארים בארץ: ז וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם כי הפקיד מלך בבל את גדליהו בן אחיקם בארץ וכי הפקיד אתו אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר לא הגלו בבלה: ח ויבאו אל גדליה המצפתה וישמעאל בן נתניהו ויוחנן ויונתן בני קרח ושריה בן תנחמת ובני | עופי הנטפתי ויזניהו בן המעכתי המה ואנשיהם: ט וישבע להם גדליהו בן אחיקם בן שפן ולאנשיהם לאמר אל תיראו מעבוד הכשדים שבו בארץ ועבדו את מלך בבל וייטב לכם: י ואני הנני ישב במצפה לעמד לפני הכשדים אשר יבאו אלינו ואתם אספו יין וקיץ ושמן ושמו בכליכם ושבו בעריכם אשר תפשתם: יא וגם כל היהודים אשר במואב | ובבני עמון ובאדום ואשר בכל הארצות שמעו כי נתן מלך בבל שארית ליהודה וכי הפקיד עליהם את גדליהו בן אחיקם בן שפן: יב וישבו כל היהודים מכל המקמות אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה ויאספו יין וקיץ הרבה מאד: יג ויוחנן בן קרח וכל שרי החילים אשר בשדה באו אל גדליהו המצפתה: יד ויאמרו אליו הידע תדע כי בעליס מלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה להכתך נפש ולא האמין להם גדליהו בן אחיקם: טו ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא

[ל' וחסר · ל' ד' · ס' מ' · ב' וכענין · ג' · ל' · ב' כ"ט · ס' מ' · ס' ז' · ו' עיפי ק' · ל' ב' · ל"מ ל"ג ל' ד"ס דכו' במ"ך · ס' חס' · ל' חס' · ס' · ד' ב' · ב' וכענין · מ' · י' פתחין · מ' · ג' ב' חסר ול' מ"ע ל']

תרגום

אחיקם בר שפן דמני מלכא דבבל בקרויא דבית יהודה ותיב עמיה בגו עמא או לכל דכשר בעינך למיזל איזיל ומני ליה רב קטוליא מתנן ונבזבן ושלחיה: ו ואתא ירמיה לות גדליה בר אחיקם למצפיה ויתיב עמיה בגו עמא דאשתארו בארעא: ז ושמעו כל רבני חילותא די בחקלא אינון וגבריהון ארי מני מלכא דבבל ית גדליה בר אחיקם בארעא וארי מני עמיה גבריא ונשיא וטפלא ומחשיכי עמא דארעא מדלא אתגליאו לבבל: ח ואתו לות גדליה למצפיא וישמעאל בר נתניה ויוחנן ויונתן בר קרח ושריה בר תנחמת ובני עיפי דמנטופא ויזניה בר מעכת אינון וגבריהון: ט וקיים להון גדליה בר אחיקם בר שפן ולגבריהון למימר לא תדחלון מלמפלח לכסדאי תיבו בארעא ופלחו ית מלכא דבבל וייטב לכון: י ואנא הא אנא יתיב במצפיא למיקם קדם כסדאי דיתון עלנא ואתון כנושו חמרא ודבילתא ומשחא ושוו במניכון ותבו בקרויכון דאחדתון: יא ואף כל יהודאי די במואב ובבני עמון ובאדום ודי בכל מדינתא שמעו ארי שבק מלכא דבבל שארא לדבית יהודה וארי מני עליהון ית גדליה בר אחיקם בר שפן: יב ותבו כל יהודאי מכל אתריא דאתבדרו לתמן ואתו לארעא דבית יהודה לות גדליהו למצפיא וכנשו חמרא ודבילתא סגי לחדא: יג ויוחנן בר קרח וכל רבני חילותא די בחקלא אתו לות גדליהו למצפיא: יד ואמרו ליה הידע ידע ארי בעלים מלכא דבני עמון שלח ית ישמעאל בר נתניה למקטלך נפש ולא הימין להון גדליה בר אחיקם: טו ויוחנן בר קרח אמר לגדליה בסתרא במצפיא למימר איזיל

רש"י

הקב"ה ושובה אל. גדליהו אשר הופקד על העניים הנשארים. גם הם צריכין לך כשאר הגולים: ארוחה ומשאת. מתנן ונבזבן: (י) וקיץ. דבלה: ורבי

תולחות אהרן ושכו בעריכם. קידושין כ:

מצודת דוד

בתוך העם הבין נבוזראדן שהיה דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה וכו' והוא מקרא קצר: או אל כל הישר וכו'. כאומר אין אני מכריח אותך ללכת אליו אלא אם טוב אליו או לך אל כל מקום הישר בעיניך: ארוחה ומשאת. פרס מבית המלך ותשורה: וישלחהו. שלחו לנפשו: (ו) המצפתה. כי במצפה ישב: (ז) אשר בשדה. אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים: המה ואנשיהם. גם המה שמעו גם אנשיהם שמעו: כי הפקיד וכו' בארץ. עשאהו פקיד וממונה בארץ: וכי הפקיד אתו. ואשר הניח עמו אנשים ונשים וכו': (ח) וישמעאל וכו'. וגם ישמעאל וכו' באו המה ואנשיהם: (ט) אל תיראו וכו'. ר"ל אל תפחדו מהכבדות עול עבודת הכשדים ושבו בארץ ועבדו את המלך באמונה לבד וייטב לכם כי הוא לא יכביד העול: (י) הנני יושב במצפה. ר"ל לא אלך מזה מוכן אני תמיד לעמוד לפני הכשדים אשר יבואו אלינו במהלכם דרך פה לבלי תת להרע לכם וכאומר הלא המלך הפקיד אותי ויש לאל ידי למנעם מלעשות לכם רעה: ואתם אספו. ר"ל מעתה אל תחושו פן יקחום האויב כי מאספיו יאכלום: אשר תפשתם. אשר אחזתם לשבת בהן (אף כי עתה באו ולא תפשו עדיין אמר אשר תפשתם כי כשיאספו כבר תפשו ערים לשבת): (יא) אשר במואב וכו'. אשר ברחו שמה בעת מלחמת נ"נ: כי נתן. אשר עזב שארית ליהודה ואשר הפקיד וכו': (יב) אשר נדחו שם. בעת המלחמה: (יג) אשר בשדה. אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים (וחזר וכתבו כאן להסמיכו למקרא של אחריו): (יד) שלח. גירה אותו בך להכותך מכות נפש וכאומר והוא קבל מאמריו: (טו) אלכה נא. עתה אלך ואכהו נפש עד

רד"ק

ושובה אל גדליה בן אחיקם, ועוד ירמיהו לא אמר לו שישוב כבין נבוזר אדן כי דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה אחר שדעתך לשאר שוב אל גדליה ושב אתו או אל כל הישר בעיניך ללכת או עם גדליה במקום שהוא או במקום אחר שתבחר בארץ לשבת שם לך עשה כרצונך ויונתן תרגם ואם לית את צבי למיהב ותוב לות גדליה בר אחיקם: ארוחה ומשאת. שניהם ענין מנחה והכפל רוצה לומר שני מיני מנחה ותרגם יונתן מתנן ונבזבן: (ז) אשר בשדה, רוצה לומר בכפרים: והחילים, הם שברחו מפני הכשדים ייה והנה והקימו להם שרים להתנהג על פיהם: (י) וקיץ. פי' פירות הקיץ שמייבשי' אותם כמו תאנים וזולתם וסרחבון וקיץ כשו"א הוי"ו והבני וקיץ הרבה בקמץ הוי"ו: אשר תפשתם. שתפשתם אותם לשבת בה: (יד) בעלים. בסמ"ך: אל תעש, כתיב אל תעשה קרי והענין אחד: ויהי

היה. וא' ויריב וגדליה: ויונתן ז' וסימן עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר. ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל ארדנו. ובני יונתן פלת. ובני ידע אחי שמי בני השב הנידוני. וידבקו פלשתים את שאול דד"ה. ויבאו אל גדליה המצפתה. ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלותו לדבר אל שאול ונפש דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסימן לכה ונעברה אצל מצב הערלים ויאמר יהונתן הנה אנחנו. ומן ויהי ככלת עד סוף סיפרא דכו' במ"א יונתן וסימן וידבר שאול אל יונתן בנו וכל עזרא דכו' יונתן במ"א יהונתן וסימן לבלגה שמוע לשמעיה: גדליהו בן אחיקם בן שפן ו' וסימן והעם הנשאר בארץ יהודה דמלכים. וישבע להם גדליהו דסיפרא. וישלח ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה. ועודנו לא ישוב ושבה אל. וגם כל היהודים אשר במואב. וישב ישמעאל את כל שארית. את הגברים ואת הנשים. ואני הצעיר המאסף מצאתי בכל הספרים אשר לפני בפסוק ויקם ישמעאל בן נתניה גדליהו בן אחיקם בן שפן ופסוק וישב ישמעאל את כל שארית שמביא המסרה אין בו בן שפן ובכל ספרי המסרה מביא פסוק וישב ישמעאל במספר השש גדליהו בן אחיקם

מצודת ציון

יתרו פתח (איוב ל): (ה) הפקיד. מלשון פקיד וממונה: ארוחה. ענין פרס קבוע מבית המלך וכן וארחתו ארחת תמיד (לקמן נב): ומשאת. ענין תשורה ודורון כמו וירב משאת בנימין (בראשית מג): (ז) החיילים. צבאות עם: הפקיד. קמייתא מלשון פקיד וממונה והנייתא מלשון פקדון והנחה: וטף. ילדים קטנים: (י) וקיץ. פירות המתיבשין בקיץ וכן הלחם והקיץ (ש"ב ט"ז): תפשתם. ענין אחיזה נחלה: (יד) שלח. ענין גרוי והסתה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים לב): (טו) ונפוצו. ענין פזור ופרוד

ואכה את־ישמעאל בן־נתניה ואיש לא ידע למה יככה נפש ונפצו כל־יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה׃ טז ויאמר גדליהו בן־אחיקם אל־יוחנן בן־קרח אל־תעש את־הדבר הזה כי־שקר אתה דבר אל־ישמעאל׃

מא א ויהי ׀ בחדש השביעי בא ישמעאל בן־נתניה בן־אלישמע מזרע המלוכה ורבי המלך ועשרה אנשים אתו אל־גדליהו בן־אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה׃ ב ויקם ישמעאל בן־נתניה ועשרת האנשים ׀ אשר־היו אתו ויכו את־גדליהו בן־אחיקם בן־שפן בחרב וימת אתו אשר־הפקיד מלך־בבל בארץ׃ ג ואת כל־היהודים אשר־היו אתו את־גדליהו במצפה ואת־הכשדים אשר נמצאו־שם את אנשי המלחמה הכה ישמעאל׃ ד ויהי ביום השני להמית את־גדליהו ואיש לא ידע׃ ה ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדדים ומנחה ולבונה בידם להביא בית יהוה׃ ו ויצא ישמעאל בן־נתניה לקראתם מן־המצפה הלך הלך ובכה ויהי כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל־גדליהו בן־אחיקם׃ ז ויהי כבואם אל־תוך העיר וישחטם ישמעאל בן־נתניה אל־תוך הבור הוא והאנשים אשר־אתו׃ ח ועשרה אנשים נמצאו־בם ויאמרו אל־ישמעאל אל־תמתנו כי־יש־לנו מטמנים בשדה חטים ושערים ושמן ודבש ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם׃ ט והבור אשר השליך שם ישמעאל את ׀ כל־פגרי האנשים אשר הכה ביד

ל׳ · יו״ט. ג׳ · ל׳. ג׳ · תעשה ק׳ · ל׳ כסיפ׳ · ד׳. ב׳. ל׳ · ח׳ · ב׳ · ב׳ ר״פ ואת את ואת את · ג׳ · ב׳ ר״פ בטע׳ תביר · ח׳ חסר כתיב ה וי״ו · ל׳ · ב׳ חס׳. ל׳ · יט׳. ל׳ וחס׳ י״ו חס׳ כספ׳ · ב׳ חד מ״ל וחד חס׳. ג׳ · ל׳ וחס · ג׳ · ל׳ · ב׳ רק

כען ואמחי ית ישמעאל בר נתניה ואנש לא ידע למה יקטלינך נפש ויתבדרון כל דבית יהודה דאתכנישו לותך ויוביד שארא דבית יהודה׃ טז ואמר גדליהו בר אחיקם ליוחנן בר קרח לא תעביד ית פתגמא הדין ארי שקראאת ממלל על ישמעאל׃ א והוה בירחא שביעאה אתא ישמעאל בר נתניה בר אלישמע מזרעא דמלכותא ורברבי מלכא ועסרא גברין עמיה לות גדליה בר אחיקם למצפיא ואכלו תמן לחמא כחדא במצפיא׃ ב וקם ישמעאל בר נתניה ועסרא גברין דהוו עמיה ומחו ית גדליה בר אחיקם בר שפן בחרבא וקטל יתיה דמני מלכא דבבל בארעא׃ ג וית כל יהודאי דהוו עמיה עם גדליה במצפיא וית כסדאי דאשתכחו תמן ית גברי עבדי קרבא קטל ישמעאל׃ ד והוה ביומא תנינא למקטל ית גדליה ואנש לא ידע׃ ה ואתו גבריא משכם ומשילו ומשמרון תמנן גברין כד מגלחין דקניהון ומבזעין לבושיהון ומתחממין וקורבנא ולבונתא בידיהון לאיתאה לבית מקדשא דיי׃ ו ונפק ישמעא בר נתניה לקדמותהון מן מצפיא אזיל מיזל ובכי והוה כד ערע יתהון ואמר להון עולו לות גדליהו בר אחיקם׃ ז והוה כמיעלהון לגו קרתא ונכיסינון ישמעאל בר נתניה לגו גובא הוא וגבריא די עמיה׃ ח ועסרא גברין אשתכחו בהון ואמרו לישמעאל לא תקטלינגא ארי אית לנא מטמורין בחקלא חטין וסערין ומשח ודבש ואתמנע ולא קטלינון בגו אחוהון׃ ט וגובא די רמא תמן ישמעאל ית כל פגרי גבריא די קטל ביד גדליהו הוא דעבד

רשי

(א) ורבי המלך. ושרי המלך נתקנאו בו שנטל גדולה: (ה) להביא בית ה׳. כשנסעו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיה׳ וגלחו זקנם: ומתגודדים. לשון שריטה: (ט) אשר הכה ביד גדליהו. מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו כאילו נהרגו על

בחדש השביעי. מגלה טו: מגולחי זקן. מ״ק כו: כל פגרי. נדה סא:

רדק

(א) ויהי בחודש השביעי. כמו אחר חדש ובר״ה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ר״ה מפני שהוא י״ט: מזרע המלוכה. מלכות בית דוד וקנא בגדליה שהפקידו מלך בבל על הארץ ורז״ל דרשו כי ישמעאל זה בן גרי׳ היה כי ירחמאל לקח אשה ושמה עטרה כמו שכתוב בדברי הימי׳ ואמרו עטרה זו היתה גויה ובת מלכים היתה ולקחה ירחמאל להתעטר בה לפי שהיתה בת מלכים ולפיכך קרא שמה עטרה ואמרו אל תאמן בגר עד כ״ד דורות ומעטרה עד ישמעאל זה כ״ד דורות כמו שכתוב בם והנה הרג גדליה: ורבי המלך. מקצת שרי המלך צדקיהו כי לא הלכו כולם עמו: אשר הפקיד. פירוש שקנא בו בעבור שהפקידו מלך בבל בארץ: (ה) מגלחי זקן וקרועי בגדים. על חרבן בית המקדש: ומתגודדים. ששרטו שריטות בבשרו לאבל: להביא בית ה׳. כי כשנסעו ממקומם לא ידעו בחרבן הבית וכששמעו בדרך גלחו זקנם וקרעו בגדיהם והתגודדו ותימ׳ הוא מן שחדש החמישי שחרב הבית עד החדש השביעי איך לא שמעו בשילו ובשכם ובשמרון כי נלכדה ירושלם וחרב הבית וגלו ישראל ממנה ויש לפרש כי שמעו בכבוש ירושלם ובגלות ישראל ממנה אבל חשבו כיון שהשאיר נבוזר אדן דלת הארץ השאיר גם בית המקדש שלא נתצו ושרפו כלו או מקצתו שיקריבו הנשארים בארץ קרבנותיהם וכיון ששמעו בדרך שנשרף בית יי׳ קרעו בגדיהם ושמעו גם כן כי מלך בבל הפקיד גדליה בארץ והיו באים אליו: (ו) הולך ובכה. היה מראה עצמו בוכה: (ט) אשר הכה ביד גדליהו, בסבת גדליהו כי הוא היה סבה להריגת כלם כי בעבורו בא למצפה להכותו וכיון שהרג גדליהו הרג גם כן אשר היו עמו והבאים אליו וכן היד יואב אתך כלומר סבתו אם הוא סבב את הדבר ויש לפרש ביד גדליה במקום גדליהו כלומר במקום שהיה בו במצפה וכן ויד תהיה לך איש על ידו פירושו מקום ורז״ל אמרו וכי גדליהו הרגם והלא

בן שפן: יככה ג׳ בקריאה וסימן כה אמר אל תירא עמי יושב. למה יככה נפש ונפוצו. יומם השמש לא יככה: תעשה ד׳ קמצים וסימן אם תעשה עמנו רעה. ויאמר גדליהו בן אחיקם. ומה תעשה לשמך הגדול. ותאמר לו אל אחי: וימת ה׳ וסימן בלשון ארמי אבאש דויג לגדליה וקטל גוניה. ופי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ב: ואת הכשדים ג׳ וסימן בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. ואת כל היהודים דירמיה. הנני מסב את כלי המלחמה: בכה ובכה ז׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: וישחטם ג׳ בקריאה וסי׳ וישחטם במדבר. ויורדם אליהו אל נחל קישון. וישחטם ישמעאל בן נתניה אל תוך הבור: והבור ב׳ ופי׳ והבור רק אין בו מים. והבור אשר

מצודת דוד

עד לא יכון: ואיש לא ידע. מי הכהו ועל מה הוכה: ונפוצו. יהיו נפוצים מכאן ולא ישאר שארית: (טז) אל ישמעאל. על ישמעאל: מא (א) בא ישמעאל. מארץ בני עמון: ורבי המלך. המ״ם של מזרע משמשת בשתים כאומ׳ עם רבי המלך ר״ל שגם היה משרי המלך וכאומר בעבור שהיה מזרע מלוכה ושר גדול לפני המלך לזה נתקנא בגדליה על שלקח הגדולה: (ב) ויכו. כולם הכהו וישמעאל לבדו המיתו: אשר הפקיד. כמו על אשר הפקיד ר״ל הסבה היה על שהפקידו בארץ ונתקנא בו: (ג) את אנשי המלחמה. כי יתר העם לקח בשבי כמ״ש בענין: (ד) ויהי ביום השני. מוסב למקרא של אחריו: ואיש לא ידע. עדיין לא היה נודע הדבר: (ה) מגולחי זקן וכו׳. דרך צער ואבל על חורבן ירושלים והבית וגלות יהודה: להביא בית ה׳. יתכן שגם אחר החורבן הקריבו על המזבח וכמ״ש רז״ל שמעתי שמקריבין אע״פ שאין בית (מגילה י): (ו) הולך הלוך ובכה. מראה עצמו כבוכה על אבדן מולדתו למען לרמות אותם: בואו. הסיבה מללכת לירושלים כי במצפה היה לו מקום נאות להרגם: (ז) וישחטם. יתכן שהיתה כוונתו לבל יגולה על ידם מהר מהריגת גדליה לבל ירדפו אחריו: אל תוך הבור. שהיה שם: הוא והאנשים. הוא שחטם עם אנשיו: (ח) נמצאו בם. בהבאים משכם וכו׳: כי יש לנו וכו׳. ונגיד לך שתקחם אתה: ויחדל. חדל מהם ולא המיתם: (ט) ביד גדליהו. במקום גדליה במצפה: הוא. זהו הבור אשר עשה וכו׳: מפני בעשא. לבל יוכל לבא שמה בהלחמו עמו: אותו. את הבור הזה: וישב

מצודת ציון

פרוד: (א) ורבי. ענין שרים כמו כל רבי מלך בבל (לעיל ט״ל): לחם. כל סעודה קרויה ע״ש הלחם: (ה) מגלחי. מלשון גלוח השער: ומתגודדים. ענין שריטת הבשר וכן ויתגדדו כמשפטם (מ״א יח): (ו) כפגוש. ענין פגיעה: (ח) מטמונים. אוצרות ע״ש שדרך לטמנם במחבואה: (ט) ביד גדליה. במקום גדליה כמו יד

גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא מִפְּנֵי בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מִלֵּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים׃ י וַיִּשְׁבְּ׀ יִשְׁמָעֵאל אֶת־כָּל־שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת־בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־כָּל־הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם וַיִּשְׁבֵּם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן׃ יא וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה׃ יב וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לְהִלָּחֵם עִם־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וַיִּמְצְאוּ אֹתוֹ אֶל־מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן׃ יג וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־יִשְׁמָעֵאל אֶת־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְאֵת כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּשְׂמָחוּ׃ יד וַיָּסֹבּוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל מִן־הַמִּצְפָּה וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ׃ טו וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה נִמְלַט בִּשְׁמֹנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֵת כָּל־שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר הֵשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה מִן־הַמִּצְפָּה אַחַר הִכָּה אֶת־גְּדַלְיָה בֶּן־אֲחִיקָם גְּבָרִים אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסָרִסִים אֲשֶׁר הֵשִׁיב מִגִּבְעוֹן׃ יז וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוּת כִּמוֹהָם אֲשֶׁר־אֵצֶל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת לָבוֹא מִצְרָיִם׃ יח מִפְּנֵי הַכַּשְׂדִּים כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי־הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם אֲשֶׁר־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאָרֶץ׃

מב א וַיִּגְּשׁוּ כָּל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וִיזַנְיָה בֶּן־הוֹשַׁעְיָה וְכָל־הָעָם מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל׃ ב וַיֹּאמְרוּ אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא תִּפָּל־נָא תְחִנָּתֵנוּ לְפָנֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל־הַשְּׁאֵרִית הַזֹּאת כִּי־נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה כַּאֲשֶׁר עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֹתָנוּ׃ ג וְיַגֶּד־לָנוּ יְהוָה

(הערות בגליון: ה' / ב'. ממנו שני / ג' / ל' / ז' דסמיכי / ג' / ב'כתרי לישני / ז' / ה' / ב' חס' יו"ד קדמא ל' כמהם ק' / ל'. ט' / ו' ר"פ בטעם / ל'. ד' רפין)

מַלְכָּא אָסָא כַּד צָר עֲלוֹהִי בַּעְשָׁא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יָתֵיהּ מְלֵי יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה קְטִילִין׃ י וּשְׁבָא יִשְׁמָעֵאל יַת כָּל שְׁאָרָא דְעַמָּא דִי בְמִצְפַּיָא יַת בְּנַת מַלְכָּא וְיַת כָּל עַמָּא דְאִשְׁתָּאֲרוּ בְמִצְפַּיָא דְמַנֵּי נְבוּזַרְאֲדָן רַב קָטוֹלַיָא עַל גְּדַלְיָהוּ בַּר אֲחִיקָם וּשְׁבָנוּן יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָהוּ וַאֲזַל לְמֶעְבַּר לְוַת בְּנֵי עַמּוֹן׃ יא וּשְׁמַע יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וְכָל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא דִי עִמֵּיהּ יַת כָּל בִּישְׁתָא דַעֲבַד יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה׃ יב וּדְבַרוּ יַת כָּל גַּבְרַיָא וַאֲזַלוּ לְאַגָּחָא עַל יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְאַשְׁכַּחוּ יָתֵיהּ עַל בְּרֵיכַת מַיִין סַגִּיאִין דִי בְגִבְעוֹן׃ יג וַהֲוָה כַּד חֲזָא כָּל עַמָּא דְעִם יִשְׁמָעֵאל יַת יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וְיַת כָּל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא דִי עִמֵּיהּ וְחַדִיאוּ׃ יד וְאִסְתְּחַרוּ כָּל עַמָּא דִשְׁבָא יִשְׁמָעֵאל מִן מִצְפַּיָא וְתָבוּ וַאֲזַלוּ לְוַת יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ׃ טו וְיִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה אִשְׁתֵּיזֵיב בִּתְמַנְיָא מִן קֳדָם יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וַאֲזַל לְוַת בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז וּדְבַר יוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וְכָל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא דִי עִמֵּיהּ יַת כָּל שְׁאָרָא דְעַמָּא דַאֲתֵיב מִלְוַת יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה מִן מִצְפַּיָא בָּתַר דִי קְטַל יַת גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם גֻּבְרִין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וּנְשַׁיָא וְטַפְלָא וְרַבְרְבַיָא דִי אֲתִיב מִגִּבְעוֹן׃ יז וַאֲזַלוּ וִיתִיבוּ בְּגֵרוּת דִיהַב דָוִד לְכִמְהָם בַּר בַּרְזִילַי גִלְעָדָאָה דִי בִסְטַר בֵּית לָחֶם לְמֵיזַל לְמֵיעַל לְמִצְרָיִם׃ יח מִן קֳדָם כַּסְדָאֵי אֲרֵי דְחִילוּ מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי קְטַל יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה יַת גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם דְמַנֵּי מַלְכָּא דְבָבֶל בְּאַרְעָא׃ א וּקְרִיבוּ כָּל רַבָּנֵי חֵילְוָתָא וְיוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ וִיזַנְיָה בַּר הוֹשַׁעְיָה וְכָל עַמָּא מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא׃ ב וַאֲמַרוּ לְיִרְמְיָה נְבִיָּא תִּתְקַבֵּיל כְּעַן בָּעוּתָנָא קֳדָמָךְ וְצַלִּי עֲלָנָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ עַל כָּל שְׁאָרָא הָדֵין אֲרֵי אִשְׁתְּאַרְנָא זְעֵיר מִסַּגִּי כְּמָא דְעֵינָךְ חָזְיָן יָתָנָא׃ ג וִיחַוֵּי לָנָא יְיָ אֱלָהָךְ יַת אוֹרְחָא

רשי

על ידו : (יב) אל מים רבים. על ברכת מיין סגיאין: (יז) בגרות כמהם. בגרות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה. כששב ממלחמת אבשלום כמו שנאמר בספר (ש"ב יט) אתי יעבור

תולדות אהרן כי נשארנו. ב"מהו :

מצודת דוד

(י) וישב. לקח בשבי את העם הבאים מעלמם למצפה. כמ"ש למעלה. ואת העם אשר השאיר נבוזראדן והניחם עם גדליה: וישבם. לפי שארכו הדברים חזר ואמר וישבם: וילך לעבור. הלך עמהם לעבור אל בני עמון לשבת שמה: (יא) וישמע. במקום שהיה כי לא היה או במצפה: (יב) את כל האנשים. אשר עמהם. אל מים רבים. על בריכת שמים הרבים: (יג) כל העם. שהוליך בשבי: (יד) ויסובו. העם הנשבה סבבו ושבו מישמעאל והלכו אל יוחנן: (טו) נמלט. ברח ומלט נפשו עם שמנה אנשים: (טז) מן המצפה. אשר שבה ישמעאל מן המצפה אחר שהכה את גדליה: גברים וכו'. מוסב על תחלת המקרא ויקח יוחנן וכו' אשר השיב מגבעון ברדפו אחר ישמעאל: (יז) בגרות כמהם. במקום אשר גר שם כמהם בן ברזילי הגלעדי המוזכר בש"ב שחזר עם דוד אחר שנהרג אבשלום: ללכת. בדרך המהלך לבוא למצרים: (יח) מפני הכשדים. רצו ללכת שמה מפני הכשדים: כי הכה וכו'. וחששו פן יעלילו הכשדים לומר שזה היה בהסכמת כולם והריגת פקיד המלך תחשב למרידה: מב (ב) תפל נא. בקשו ממנו להתפלל בעדם אל ה': כאשר עיניך רואות אותנו. שאנחנו מתי מספר: (ג) ויגד לנו. ר"ל התפלה תהיה שיגיד לנו את הדרך וכו' אם ללכת למצרים או להשאר

רדק

והלא ישמעאל הרגם אלא כיון שהיה לו לחוש על עצת יוחנן ולא חש מעלה עליו הכתוב כאלו נהרגו בידו: אשר עשה המלך אסא מפני בעשא. לא נזכר זה הבור אלא במקום הזה ותרגם יונתן הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא: (י) ואת בנות המלך. כי לא הכה ישמעאל אלא אנשי המלחמה שהיו במצפה אבל העם שלא היו אנשי המלחמה והנשים והטף שבה אותם ישמעאל ובנות המלך שנשארו עם גדליה גם כן שבה אותם ולא הגלם נבוזר אדן עם הגלות אלא השאירם עם דלת העם ולא ידענו אם היו בנות המלך צדקיהו או יהויכין או יהויקים: לעבור את בני עמון, כמו אל בני עמון וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ואת מי הגדת מלין כמו אל מי: (יב) אל מים רבים אשר בגבעון. כמו על וכן אל ההרים לא אכל כמו על ותרגם יונתן על בריכת מיין סגיאין די בגבעון: (טז) וסריסים. תרגם יונתן ורברביא: בגרות כמהם. במקום שגר שם: כמהם. בן ברזילי אולי הוא בנה אותו ובא לגור שם לפי' נקרא על שמו ויונתן תרגם גרות דיהיב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה

השליך שם ישמעאל : נתניהו ה' וסי' וישלחו כל השרים אל ברוך. ויבאו אל גדליה המצפתה. והבור אשר השליך שם ישמעאל. החמשי נתניהו בניו ואחיו. ועמהם הלוים שמעיהו : אל מים בקצת ספרי מסרה נמסר עם אותן שהם על מים וזה לא נמצא בספרי' המדוייקים וגם בהרבה ספרי מסרה ספרדים כי אינם אלא ז' על מים וזה לא נמנה עמהם וג' אל מים וזה אחד מהם וזאת המסרה שמונה זה ג"כ כתוב שם על מים ח' בקריא' ונראה טעות : וכל שרי ז' דסמי' וסימן והנו נצב על עלתו. יוחנן בן קרח וכל שרי החיילי'. וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי. ויקח יוחנן בן קרח. וחבירו. ולא שמע יוחנן. והאחשדרפנים והפחות : ויאמרו ו' בטעם ר"פ וסי' הבה נבנה לנו עיר. הבה נלבנה. אבל אשמים. לכו ונפיל' גורלות דיונה. למלאכים הבאים. ויאמרו אל ירמיהו הנביא

מצודת ציון

יד אבשלום (ש"ב י"ח) : (י) וישב. מלשון שבי : הפקיד. מלשון פקדון והנחה: וישבם. מלשון שבי : (יד) ויסובו. מלשון סבוב : שבה. מלשון שבי : (טו) נמלט. ענין השמטה והצלה: בשמנה. השי"ן היא במקום עם וכן הרק אך במשה דבר ה' (במדבר י"ב) : (טז) גברים. אנשים : וסריסים. מין שררה : (יז) בגרות. מל' גרות ומדור : (א) ויגשו. הקריבו : (ב) תפל.

אלהיך את־הדרך אשר נלך־בה ואת־הדבר אשר נעשה׃ ד ויאמר אליהם ירמיהו הנביא שמעתי הנני מתפלל אל־יהוה אלהיכם כדבריכם והיה כל־הדבר אשר־יענה יהוה אתכם אגיד לכם לא־אמנע מכם דבר׃ ה והמה אמרו אל־ירמיהו יהי יהוה בנו לעד אמת ונאמן אם־לא ככל־הדבר אשר ישלחך יהוה אלהיך אלינו כן נעשה׃ ו אם־טוב ואם־רע בקול ׀ יהוה אלהינו אשר אנו שלחים אתך אליו נשמע למען אשר ייטב־לנו כי נשמע בקול יהוה אלהינו׃ ז ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו׃ ח ויקרא אל־יוחנן בן־קרח ואל כל־שרי החילים אשר אתו ולכל־העם למקטן ועד־גדול׃ ט ויאמר אליהם כה־אמר יהוה אלהי ישראל אשר שלחתם אתי אליו להפיל תחנתכם לפניו׃ י אם־שוב תשבו בארץ הזאת ובניתי אתכם ולא אהרס ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי אל־הרעה אשר עשיתי לכם׃ יא אל־תיראו מפני מלך בבל אשר־אתם יראים מפניו אל־תיראו ממנו נאם־יהוה כי־אתכם אני להושיע אתכם ולהציל אתכם מידו׃ יב ואתן לכם רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם אל־אדמתכם׃ יג ואם־אמרים אתם לא נשב בארץ הזאת לבלתי שמע בקול יהוה אלהיכם׃ יד לאמר לא כי ארץ מצרים נבוא אשר לא־נראה מלחמה וקול שופר לא נשמע וללחם לא־נרעב ושם נשב׃ טו ועתה לכן שמעו דבר־יהוה שארית יהודה כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אם־אתם שום תשמון פניכם לבא מצרים ובאתם לגור שם׃ טז והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים והרעב אשר־אתם דאגים ממנו שם ידבק אחריכם מצרים ושם תמתו׃

(Masoretic marginal notes: כ׳ ; ג׳ ; י׳ ר״פ ; ח׳ ר״פ בספ׳ ; כ׳ ; אנחנו ק׳ ; ל׳ דסמיכי ; כ״ד מיחדין ; ח׳ ר״פ בסיפ׳ י ; כ״ג פסוקים לא ולא בספ׳ ; ז׳ בליש׳ ; כ״ג ר״פ ; ל׳ . ג׳ ; י״א ; ט׳ ר״פ ; ה׳ ח׳ פסוקים לא לא לא ; ל׳ ; ר״ג ול׳ חסר)

תרגום

דנהך בה וית פתגמא דנעביד׃ ד ואמר להון ירמיה נביא שמעית הא אנא מצלי קדם יי אלהכון כפתגמיכון ויהי כל פתגם דיתיב יי יתכון אחוי לכון לא אמנע מנכון פתגם׃ ה ואינון אמרו לירמיה יהי מימרא דיי בנא לסהיד קשוט ומהימן אם לא ככל פתגמיא די שלחינך יי אלהך לותנא כן נעביד׃ ו אם טב ואם ביש למימרא דיי אלהנא די אנחנא שלחין יתך לקדמוהי נקבל בדיל דייטב לנא ארי נקביל למימרא דיי אלהנא׃ ז והוה מסוף עסרא יומין והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה׃ ח וקרא ליוחנן בר קרח ולכל רבני חילותא דעמיה ולכל עמא למזעירא ועד רבא׃ ט ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל דשלחתון יתי לקדמוהי למבעי בעותכון קדמוהי׃ י אם מתב תיתבון בארעא הדא ואבני יתכון ולא אפגר ואקים יתכון ולא אטלטיל ארי תבית מן בישתא דעבדית לכון׃ יא לא תדחלון מן קדם מלכא דבבל די אתון דחלין מן קדמוהי לא תדחלון מניה אמר יי ארי בסעדכון מימרי למפרק יתכון ולשיזבא יתכון מן ידיה׃ יב ואתן לכון רחמין וירחם עליכון ויתיב יתכון לארעכון׃ יג ואם אמרין אתון לא נתיב בארעא הדא בדיל דלא לקבלא למימרא דיי אלהכון׃ יד למימר לא אלהין לארעא דמצרים ניעול דלא נחזי עבדי קרבא וקל שופרא לא נשמע וללחמא לא ניכפן ותמן נתיב׃ טו וכען בכן קבילו פתגמא דיי שארא דבית יהודה כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אם אתון שואה תשוון אפיכון למיעל למצרים ותעלון לאתותבא תמן׃ טז ותהי חרבא די אתון דחלין מניה תמן תדביק יתכון בארעא דמצרים וכפנא די אתון יצפין מניה תמן ידביק בתריכון למצרים

רד״ק

גלעדאה׃ (ו) אשר אנו שולחים. אנו כתיב וקרי אנחנו והענין אחד אלא במלת אנו לא נמצא במקרא עוד אלא זה אבל הוא נהוג בלשון משנה ובתלמוד׃ (י) אם שוב תשבו. שוב מקור בחסרון פ״א הפעל ומשפטו כהשלומו ישוב ואף על פי שאין המנהג במקור שהוא בזה המשקל בנחי הפ״א זאת הס׳ הנה כמוהו ידעתי כי כל תוכל כמו יכול׃ (יב) והשיב אתכם אל אדמתכם. על הגולים אמר ואמר אתכם כי כתוב בלו והמעט נכלל ברוב

תפל נא תחנתינו׃ והמה י׳ ר״פ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ ס״ג׃ אם ח׳ ר״פ בספרא וסי׳ אם עונינו ענו בנו ה׳. אם ימשו החקים האלה. אם שוב תשבו בארץ. אם יסתר איש במסתרים ואני. אם יצאתי השדה והנה חללי׃ אם תשוב ישראל נאם ה׳ אלי. אם טוב ואם רע בקול. אם בוצרים באו לך אם שודדי לילה׃ נחמה אל ז׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י׳׃ ואתן ג׳ וסימן מאשר יקרת בעיני נכבדת. ואנכי אמרתי איך אשיתך. ואתן לך רחמים ורחם׃ נראה ה׳ בקריאה וסימן ימהר יחישה מעשהו. כחשו בה׳ ויאמרו לא הוא. לאמר לא כי ארץ מצרים נבוא. נשכימה לכרמים נראה. באורך נראה אור׃ תשימון ג׳ בקריאה וסימן לא תשימון עליו נשך. אם שום תשימון פניכם. עד אנה תשימון קנצי למלין. אנך

תולדות אהרן וסיתה חרב (סוכה נב)׃

מצודת ציון

ענין נטיה׃ נא. עתה׃ (ד) יענה. מלשון עניה ותשובה׃ (ז) מקץ. מסוף׃ (י) ובניתי. מל׳ בנין. אהרוס. ענין סבירה ונתיצה׃ אתוש. ענין עקירה׃ נחמתי. ענין הפוך מחשבה׃ (טז) דאגים. מל׳ דאגה ופחד

רש״י

יעבור כמשה וגו׳׃ (יד) וקול שופר. שתוקעין הצופים להזהיר את

מצודת דוד

לשאול כאן׃ ואת הדבר וגו׳. כפל הדבר במ״ש׃ (ד) שמעתי קבלתי אמריכם והנני מתפלל אתכם. ר״ל על שאלתכם׃ לא אמנע. מבלי להגידה׃ דבר. שום דבר׃ (ה) והמה. השרים והעם׃ לעד אמת ונאמן. ר״ל המקום יהיה בנו לעד אמת שקבלנו על עצמנו לעשות כפי שתאמר לנו בשמו ויהיה נאמן עלינו להפרע מאתנו אם לא ככל הדבר וגו׳ כן נעשה׃ (ו) אם טוב. בין שיהיה הדבר טוב בעינינו בין שיהיה רע בעינינו נשמע בקול ה׳׃ למען. בעבור זה ייטב לנו כאשר נשמע בקולו׃ (ז) ויהי מקץ. מעת ששאלו ממנו לחלות פני ה׳׃ (י) ובניתי אתכם. ר״ל יפרו וירבו בה ולא יגלו עוד ממנה׃ ונטעתי. הוא כפל ענין במ״ש׃ כי נחמתי חשבתי מחשבה אחרת על הרעה שעשיתי להם כי לא אוסיף עוד להרע להם׃ (יא) אשר אתם יראים מפניו. ר״ל הדבר אשר אתם יראים מפניו והוא מהריגת גדליה כמ״ש למעלה׃ ממנו. מן הדבר ההוא לא תיראו כי ר״ל לא ירע עמכם בעבור זה׃ ולהציל אתכם. לבל יוכל להרע עמכם׃ (יב) ואתן. ועוד אתן אתכם לרחמים לפניו וירחם אתכם׃ והשיב אתכם. ר״ל הגולה מעמכם לבבל ישיבם מרצונו אל ארצם׃ (יג) לבלתי שמוע. ר״ל ואם גם עתה אחר ששמעתם דבר ה׳ לא תשבו פה ותמאנו לשמוע דבר ה׳׃ (יד) לאמר. כי תאמרו נבא למצרים אשר שם לא נראה מלחמה כי בהיותכם פה תפחדו ממלחמת הכשדים׃ וקול שופר. הדרך לתקוע במלחמה בשופרות׃ לא נרעב. לא כמו בכאן שהרעב מתמדת׃ ושם נשב. ולא נהיו גולים משם׃ (טו) ועתה. הואיל וכן תאמרו לכן שמעו וכו׳׃ שום תשימון. אם תחשבו לבוא שמה מדעת ומרצון׃ ובאתם. ר״ל וכן תעשו בפועל לבא שמה ולגור בה׃ (טז) אשר אתם יראים. הוא חרב הכשדים׃ שם ידבק אחריכם. יהיה דבוק בכם

יז וְיִהְיוּ כָל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׂמוּ אֶת־פְּנֵיהֶם לָבוֹא מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם יָמוּתוּ בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וְלֹא־יִהְיֶה לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם: יח כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר נִתַּךְ אַפִּי וַחֲמָתִי עַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ כֵּן תִּתַּךְ חֲמָתִי עֲלֵיכֶם בְּבֹאֲכֶם מִצְרָיִם וִהְיִיתֶם לְאָלָה וּלְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וּלְחֶרְפָּה וְלֹא־תִרְאוּ עוֹד אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה: יט דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם שְׁאֵרִית יְהוּדָה אַל־תָּבֹאוּ מִצְרָיִם יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי־הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם: כ כִּי הִתְעֵתִים בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּי־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֵאמֹר הִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וּכְכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כֵּן הַגֶּד־לָנוּ וְעָשִׂינוּ: כא וָאַגִּד לָכֶם הַיּוֹם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְכֹל אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם: כב וְעַתָּה יָדֹעַ תֵּדְעוּ כִּי בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר תָּמוּתוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר חֲפַצְתֶּם לָבוֹא לָגוּר שָׁם:

מג א וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ב וַיֹּאמֶר עֲזַרְיָה בֶן־הוֹשַׁעְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־הָאֲנָשִׁים הַזֵּדִים אֹמְרִים אֶל־יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אַתָּה מְדַבֵּר לֹא שְׁלָחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר לֹא־תָבֹאוּ מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם: ג כִּי בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה מַסִּית אֹתְךָ בָּנוּ לְמַעַן תֵּת אֹתָנוּ בְיַד־הַכַּשְׂדִּים לְהָמִית אֹתָנוּ וּלְהַגְלוֹת אֹתָנוּ בָּבֶל: ד וְלֹא־שָׁמַע יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְכָל־הָעָם בְּקוֹל יְהוָה לָשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה: ה וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֵת כָּל־שְׁאֵרִית יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁבוּ מִכָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִדְּחוּ־שָׁם לָגוּר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה: ו אֶת־הַגְּבָרִים וְאֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַטַּף וְאֶת־בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הִנִּיחַ נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֵת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וְאֶת־בָּרוּךְ:

יז והוו כל גבריא דשויאו ית אפיהון למיעל למצרים לאתותבא תמן יתקטלון בחרבא בכפנא ובמותא ולא יהי להון שאר ומשיזיב מן קדם בישתא די אנא מיתי עליהון: יח ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כמא דחל רוגזי וחימתי על יתבי ירושלם כן יחול רוגזי עליכון במיעלכון למצרים ותהון למומי ולצדו וללוטא ולחסודין ולא תחזון עוד ית אתרא הדין: יט גזירת פתגמא דיי עליכון שארא דבית יהודה לא תעלון למצרים מידע תידעון ארי אסהידית בכון יומא דין: כ ארי אטעיתון בנפשתיכון ארי אתון שלחתון יתי קדם יי אלהכון למימר צלי עלנא קדם יי אלהנא וככל דיימר יי אלהנא כן חוי לנא ונעביד: כא וחויתי לכון יומא דין ולא קבילתון למימרא דיי אלהכון ולכל די שלחני לותכון: כב וכען מידע תדעון ארי בחרבא בכפנא ובמותא תמותון באתרא דאתרעיתון למיעל לאתותבא תמן: א והוה כד שיצי ירמיה למללא עם כל עמא ית כל פתגמיא דיי אלההון דשלחיה יי אלההון לותהון ית כל פתגמיא האלין: ב ואמר עזריה בר הושעיה ויוחנן בר קרח וכל גבריא רשיעיא אמרין לירמיה שקרא את מתנבי לא שלחך יי אלהנא למימר לא תעלון למצרים לאתותבא תמן: ג ארי ברוך בר נריה מגרי יתך בנא בדיל למסר יתנא בידא דכסדאי לקטל יתנא ולאגלאה יתנא לבבל: ד ולא קביל יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא וכל עמא למימרא דיי למתב בארעא דבית יהודה: ה ודבר יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא ית כל שארא דבית יהודה דתבו מכל עממיא דאתבדרו לתמן לאתותבא בארעא דבית יהודה: ו ית גבריא וית נשיא וית טפלא וית בנת מלכא וית כל נפשתא די שבק נבוזראדן רב קטוליא על גדליה בר אחיקם בר שפן וית ירמיה נביא

רשי

את העם: (ט) וטמנתם במלט. מ"ם זו יסוד נופל היא בתיבה כמו מקור מעמד מעשה ויסודו לט:

מצודת דוד

בכה ללכת אחריכם שם ולתוספת ביאור אמר מצרים: ושם תמותו. בחרב וברעב: (יז) ויהיו כל האנשים. כל החפצים ללכת שמה כולם ימותו שם לא נעדר ולא ישאר שארית מה לפני גודל הרעה שאביא עליהם: (יח) כאשר נתך. כמו שנשפך אפי וכו': לאלה. כולם יאמרו בשבועתם אם עשיתי כזאת אהיה כמו אלה הבאים למצרים: ולשמה. כולם ישתוממו על גודל מפלתכם: ולקללה. המקלל את מי יאמר הקללה בכה לומר שיהיה מקולל כמותכם: ולחרפה. כולם יחרפו אתכם: ולא תראו. כאשר תלכו משם לא תשובו עוד לראות את המקום הזה: (יט) דבר וכו'. אמר שוב להתרות בהם: ידוע תדעו. בבוא עליכם הרעה תדעו שאני התריתי בכם היום ואמרתי שכך יהיה: (כ) כי התעיתם. בדברו עמהם ראה בפניהם שלא היו חפצים להשאר במקומם ולכן אמר באמת עשיתם טעות גדול בנפשותיכם אשר אתם שלחתם אותי וכו' כי אילו לא שלחתם הייתם שוגגין ועכשיו אתם מזידין: (כא) ולכל. ר"ל וכמו שלא שמעתם מאז לכל אשר שלחני אליכם: (כב) ועתה וכו'. חזר להתרות בהם שוב למען ידעו בבוא הרעה: מג (א) את כל הדברים האלה. האמורים למעלה: (ב) אומרים. היו אומרים ולפי שארכו הדברים אמר שוב אומרים. (ג) כי ברוך וכו'. יתכן שהיה להם תגר ומריבה עם ברוך ולכן חשדוהו בזה שהוא מסית בהם את ירמיה לנבאות להם להשאר שם למען יהיו נמסרים ביד הכשדים: להמית וכו'. ר"ל הקצת ימית והקצת יגלה לבבל: (ה) אשר שבו. אשר חזרו וכו' לגור בארץ יהודה: (ו) ואת כל הנפש. העבדים והשפחות: ואת ירמיה וכו'. גם אותם לקחו שלא

רדק

ברוך: (יח) לאלה ולשמה ולקללה. פי' אלה וקללה כפל הענין במ"ש אח' פי' לאלה לשבועה וכת"י למומי וסוף על דרך והנחתם שמכם לשבוע' לבחירי: (כ) כי התעתם בנפשותיכם. כנ"י התעיין ופירוש התעתם אותו ברצונכם כלומר במה שהיה בנפשותיכם כמו אם יש את נפשכם כלומר לא הטעיתם לי בפיכם מה שהיה בלבבכם כי הכיר מהם ירמיהו כי דעתם ללכת למצרים לפיכך אמר להם: (כא) ואגיד לכם היום ולא שמעתם. כי עדיין לא כלה דבריו ולא ענו אותו אלא הכיר בהם כי דעתם היה ללכת למצרים על כל פנים: (ו) את גדליהו. עם גדליהו: במלט

נתך ג' וסי' ויחדלו הקולו' והברד ומטר. עד נתך מים עליהון. כאשר נתך אפי. וככל ה' בקריאה וסי' ככל חקתיו וככל משפטיו תעשו. וככל החזון הזה דד"ה כי התעיתי' בנפשתיכם. וככל החזון הזה. וככל כחי הכינתי לבית ה' אלהי דד"ה: תמותו ז' מ"ל וסי' נמסר בסדר מקץ: וכל שרי ז' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סי' מ"א: ואת ירמיהו ב' וסי' וישלח המלך. אשר הניח נבוזראדן רב טבחים

מצודת ציון

ופחד: ידבק. ענין חבור: (יז) שריד ופליט. שארית והצלה וכן ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד (איכה ב'): (יח) נתך. ענין הרקה ושפיכה כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט): לאלה. ענין שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויקרא ה): ולשמה. ענין תמהון כמו פנו אלי והשמו (איוב כא): (יט) העידותי. ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש: (כ) התעיתם. מלשון תועה וטעות: בנפשותיכם. בעצמיכם: (ב) עזריה. יתכן שהוא יזניהו הנזכר למעלה והיה נקרא בשתי השמות: הזדים. הרשעים: (ג) מסית מל'

בן־נריהו: ז ויבאו ארץ מצרים כי לא שמעו בקול יהוה ויבאו עד־תחפנחס: ח ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו בתחפנחס לאמר: ט קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט במלבן אשר בפתח בית־פרעה בתחפנחס לעיני אנשים יהודים: י ואמרת אליהם כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני שלח ולקחתי את־נבוכדראצר מלך־בבל עבדי ושמתי כסאו ממעל לאבנים האלה אשר טמנתי ונטה את־שפרורו עליהם: יא ובאה והכה את־ארץ מצרים אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב: יב והצתי אש בבתי אלהי מצרים ושרפם ושבם ועטה את־ארץ מצרים כאשר יעטה הרעה את־בגדו ויצא משם בשלום: יג ושבר את־מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים ואת־בתי אלהי־מצרים ישרף באש:

מד א הדבר אשר היה אל־ירמיהו אל כל־היהודים הישבים בארץ מצרים הישבים במגדל ובתחפנחס ובנף ובארץ פתרום לאמר: ב כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אתם ראיתם את כל־הרעה אשר הבאתי על־ירושלם ועל כל־ערי יהודה והנם חרבה היום הזה ואין בהם יושב: ג מפני רעתם אשר עשו להכעסני ללכת לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה אתם ואבתיכם: ד ואשלח אליכם את־כל־עבדי הנביאים השכים ושלח לאמר אל־נא תעשו את דבר־התעבה הזאת אשר שנאתי: ה ולא שמעו ולא־הטו את־אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר לאלהים אחרים: ו ותתך חמתי ואפי ותבער בערי יהודה

ג׳ · י״ב ר״פ · ל׳. ל׳ · ב׳ · ב׳ בטעם בספרא · שפרירו ק׳ ובא ק׳ · ו׳ דסמיכי · ל׳. ל׳ · ד׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ א׳ מ״ל · ס׳ · ב׳ · ב׳ הס׳ בספ׳ · ח׳ מ״ל בספ׳ ג׳ מ״ל בליש׳ · ל׳ חסר · כ״ג פסוקי׳ ולא ולא בספ׳ י״א

וית ברוך בר נריה: ז ואתו לארעא דמצרים ארי לא קבילו למימרא דיי ואתו עד תחפנחס: ח והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתחפנחס למימר: ט סב עמך אבנין רברבן ותטמרינון בטפיל בגינא די בתרע בית פרעה בתחפנחס לעיני גברין יהודאין: י ותימר להון כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא שלח ואדבר ית נבוכדראצר מלכא דבבל עבדי ואשוי ית כורסוהי עיל מן אבניא האלין דטמרית ויגוד ית אפדניה עליהון: יא וייתי ויקטל ית ארעא דמצרים די למותא למותא ודי לשביא לשביא ודי לחרבא לחרבא: יב ואדליק אשתא בבתי טעות מצראי ויוקדינון וישבינון וירוקין ית ארעא דמצרים כמא דמתעטיף רעיא ית לבושיה ויפוק מתמן בשלם: יג ויתבר ית קמת בית שמש די בארעא דמצרים וית בתי טעות מצרים יוקיד בנורא: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה על כל יהודאי דיתבין בארעא דמצרים דיתבין במגדול ובתחפנחס ובממפס ובארע פתרוס למימר: ב כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אתון חזיתון ית כל בישתא דאיתיתי על ירושלם ועל כל קרויא דבית יהודה ואינון חרבא יומא דין ולית בהון יתיב: ג מן קדם בישתהון דעבדו לארגזא קדמי למהך לאסקא בוסמין למפלח לטעות פלחי כוכביא דלא ידעונון אתון ואבהתכון: ד ושלחית לותכון ית כל עבדי נביא מקדים ומשלח למימר לא כען תעבדון ית עסק תועבתא הדא דרחיקית: ה ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון למיתב מבישתהון בדיל דלא לאסקא בוסמין לטעות פלחי כוכביא: ו וחל

רשי

לט כמו וילט פניו (מלכים א יט) לטא אותה בתוך הטיט במלבן. במלט אמולטפמנט בלע״ז: (י) שפרירו. אהלו ודוגמתו ברוחו שמים שפרה (איוב כו): (יב) ועטה את ארץ מצרים. יכריך כל שללה ויצא כאשר יכרוך ויגלול הרועה את בגדו וישליכו מעל כתיפיו כשהוא מוליך צאנו לפניו: (יג) את מצבות בית שמש. מזבחות שעשו שם אותם שנתגיירו בימי חזקיהו שהיו שנחריב שהוליך מכוש וממצרים לפני ירושלים ביום מפלתו כמו שאמר (ישעיה יט) ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה׳ צבאות עיר ההרס יאמר לאחת. ותרגם יונתן עיר קריתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא

רדק

(ט) במלט במלבן. מלט הוא החומר שעושים ממנו הלבנים או חומר אחר מסיד ומחול, במלבן במקום שרפת הלבנים או במקום שעושין אותם ויונתן תרגם בטפיל בגינא: (י) את שפרורו. כתיב בוא״ו וקרי ביו״ד והענין אחד והאותיות אהו״י מתחלפות ופירושו אהלו והאהל הנאה נקרא שפריר ליופיו מן אמרי שפר ושפריר בשקל סגריר: (יא) ובאה והכה. כתיב ובאה לשון נקבה על המחנה וקרי ובא לשון זכר על נבוכדנאצר: (יב) ושרפם ושבם. ישרוף הבתים שבהם אלהי מצרים וישבה אלהי כסף ואלהי זהב או פירוש ישבה עובדיהם: ועטה את ארץ מצרים. כלומר יבזוז את כל שללה: כאשר יעטה הרועה את בגדו, כמו שיתעטף הרועה בבגדו ויכרוך את עצמו בו כן יכרוך הוא כל שלל ארץ מצרים וזכר הרועה לפי שהרועה עומד יומם ולילה במדבר עם הצאן ויתעטף ויתחבק בבגדו היטב מפני קרת הלילה ואדוני אבי ז״ל פי׳ כמו הרועה כשנוסע ממקום למקום וכשנוסע מן המקום עוטה בגד האהל שיושב בו והולך לו ולא ישאיר דבר באותו מקום: (יג) בית שמש. שהיו עובדים שם לשמש וזכר עוד ואת בתי אלהי מצרים ישרף באש לחזק הענין לומר כי כלם ישרוף באש לבזיון אלהיהם: מפני רעתם. רעת יושביהם: (ג) המה אתם ואבותיכם. המה יושבי הערים שזכר שמתו או שגלו ולא אתם ואבותיכם לא ידעתם אותם שהכחתם

את ברוך ב׳ וסי׳ ואת ברוך שאלו לאמר. את הגברים ואת הנשים: י״ב קח ר״פ בקריאה וסימניהון קח נא את ברכתי אשר הבאת לך. קח את אהרן ואת בניו אתו. קח את הלוים מתוך בני ישראל. קח מאתם והיו לעבד את עבדת. קח את הלוים תחת כל בכור. קח את המטה והקהל את העדה קח. את אהרן ואת אלעזר בנו והעל. קח את האזור בידך. קח בידך אבני׳ גדלות וטמנתם במלט. קח לך מגלת ספר. קח בגדו כי ערב זר בתראה. קח נא מפיו תורה: יעטה ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר תזריע: מצבות ג׳ בקריאה וסי׳ ויוציאו את מצבות אוריהו. ושבר את מצבות בית שמש. ומצבות עזך לארץ תרד. וסימן אפקי שמשא לארעא: ואין בהם ב׳ וסי׳ ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה. ואין בהם תבונה: השכי׳ ג׳ יתירין יוד בליש׳ בקריא׳

מצודת דוד

שלא בטובתם: (ז) כי לא שמעו וכו׳. אשר צוה להם שלא ללכת: עד תחפנחס. היא מארץ מצרים (ט) במלט במלבן. טמנם בחומר במקום עשיית הלבנים: בפתח. סמוך לפתח: (י) ואמרת אליהם אל היהודים ההם: הנני שולח. ר״ל אעיר לבו לבוא פה: עבדי. ר״ל עושה שליחותי: ונטה. ימתח אהלו ממעל להאבנים: (יא) אשר למות. הראוי למות ברעב ימות ברעב וכו׳: (יב) ושרפם ושבם. ר״ל אלהיהם מעץ ואלהיהם מכסף וזהב יקח בשבי: ועטה. שלל ארץ מצרים יכרוך לקחת הכל כמו הרועה כשנוסע ממקום למקום שכורך עם בגדו כל כליו להביאם עמו ולא ישאיר מה מהם: ויצא. ר״ל יצא משם בשלום ולא יוכלו אנשי מצרים לקחת שללם מידו: (יג) מצבות בית שמש. המצבות שעמדו בבית אשר עבדו שם לשמש עבודת אלילות: מד (א) היושבים בארץ מצרים. וחזר ופירש היושבים במגדול וכו׳ שהם מארץ מצרים: (ג) אשר לא ידעום המה. אשר לא היו מכירים בהם מאז אתם ואבותיכם גם אתם גם אבותיכם עשו הרע: (ד) השכים ושלוח. הייתי משכים ומשלח בזריזות רב: אל נא תעשו. כאומר אם עד הנה עשיתם הרע אל תעשו עתה: התועבה הזאת. הוא עבודת האליל: (ו) ותתך. ובעטור זה שפכה חמתי: כיום הזה. שהנם

מצודת ציון

מלשון השחה ופתוי: (ט) וטמנתם. מלשון הטמנה והצפנה: במלט. כן נקרא החומר העשוי מסיד וממול ובדרז״ל ואע״ג דעביד בהו כמלטי (ב״ב ו) ופי׳ שתיקן מקום הקורות בסיד: במלבן. הוא המקום שעושים שם הלבנים: (י) שפרירו. כן יקרא האהל היפה וכן ברוחו שמים שפרה (איוב כו) והוא מל׳ שנותן אמרי שפר (בראשית מט) ובא על משקל סגריר: (יב) והצתי. ענין הבערה ושריפה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט): ושבם. מלשון שבי: ועטה יעטה. ענין כריכה וכן מעטה לטבח (יחזקאל כא): את בגדו. עם בגדו: (יג) מצבות. מזבח מאבן אחת נקרא מצבה בלשון המקרא: (א) במגדול וכו׳. שמות מקומות בארץ מצרים: (ב) והנם. הנה הם: חרבה. מלשון חורבן: (ו) ותתך. ענין

ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה כיום הזה: ז ועתה כה אמר יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל למה אתם עשים רעה גדולה אל נפשתכם להכרית לכם איש ואשה עולל ויונק מתוך יהודה לבלתי הותיר לכם שארית: ח להכעסני במעשי ידיכם לקטר לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר אתם באים לגור שם למען הכרית לכם ולמען היותכם לקללה ולחרפה בכל גויי הארץ: ט השכחתם את רעות אבותיכם ואת רעות מלכי יהודה ואת רעות נשיו ואת רעתכם ואת רעת נשיכם אשר עשו בארץ יהודה ובחצות ירושלם: י לא דכאו עד היום הזה ולא יראו ולא הלכו בתורתי ובחקתי אשר נתתי לפניכם ולפני אבותיכם: יא לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני שם פני בכם לרעה ולהכרית את כל יהודה: יב ולקחתי את שארית יהודה אשר שמו פניהם לבוא ארץ מצרים לגור שם ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב ברעב יתמו מקטן ועד גדול בחרב וברעב ימתו והיו לאלה לשמה ולקללה ולחרפה: יג ופקדתי על היושבים בארץ מצרים כאשר פקדתי על ירושלם בחרב ברעב ובדבר: יד ולא יהיה פליט ושריד לשארית יהודה הבאים לגור שם בארץ מצרים ולשוב | ארץ יהודה אשר המה מנשאים את נפשם לשוב לשבת שם כי לא ישובו כי אם פלטים: טו ויענו את ירמיהו כל האנשים הידעים כי מקטרות נשיהם לאלהים אחרים וכל הנשים העמדות קהל גדול וכל העם הישבים בארץ מצרים בפתרוס לאמר: טז הדבר אשר דברת אלינו בשם יהוה איננו שמעים אליך: יז כי עשה נעשה את כל הדבר | אשר יצא מפינו

רוגזי וחימתי ודליק בקרויא דבית יהודה ובשוקי ירושלם והואה לחורבא לצדו כיומא הדין: ז וכען כדנן אמר יי אלהי צבאות אלהא דישראל למה אתון גרמין בישתא רבתא על נפשתכון לשיצאה לכון גבר ואתא ועלים ויניק מגו בית יהודה בדיל דלא למשבק לכון שארא: ח לארגזא קדמי בעובדי ידיכון לאסקא בוסמין לטעות פלחי כוכביא בארעא דמצרים דאתון אתן לאתותבא תמן בדיל לשיצאה לכון ובדיל למהויכון ללוטא ולחסודין בכל עממי ארעא: ט האתנשיתון ית בישות אבהתכון וית בישות מלכיא דבית יהודה וית בישות נשוהי וית בישתכון וית בישות נשיכון דעבדו בארעא דבית יהודה ובשוקי ירושלם: י לא פסקו עד יומא הדין ולא דחילו ולא הליכו באוריתי ובקימי דיהבית קדמיכון וקדם אבהתכון: יא בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא משוי אפי בכון לבישא ולשיצאה ית כל דבית יהודה: יב ואסב ית שארא דבית יהודה דשויאו אפיהון למיעל לארעא דמצרים לאתותבא תמן ויסופון כולהון בארעא דמצרים יתרמון בחרבא ובכפנא יסופון מזעירא ועד רבא בחרבא ובכפנא ימותון ויהון למומי ולצדו וללוטא ולחסודין: יג ואסער על דיתבין בארעא דמצרים כמא דאסערית על ירושלם בחרבא בכפנא ובמותא: יד ולא יהי שאר ומשיזיב לשארא דבית יהודה דאתן לאתותבא תמן בארעא דמצרים ולמתב בארעא דבית יהודה דאינון מטען ית נפשהון למיתב למתב תמן ארי לא יתובון אלהין משיזבין: טו ואתיבו ית ירמיה כל גבריא דידעין ארי מסקן בוסמין נשיהון לטעות פלחי כוכביא וכל נשיא דקימין קהלא רבא וכל עמא דיתבין בארעא דמצרים בפתרוס למימר: טז פתגמא דמליתא עמנא בשמא דיי לית אנחנא צבן לקבלא מנך: יז ארי מעבד נעביד ית כל פתגמא דנפק

רש"י

חדא מנהון: (י) לא דוכאו. לבם מרעתם: (יד) כי אם פליטים. ירמיה וברוך חזרו לשם שהגל' נבוכדנאצר כשנתנ' ארץ מצרים בידו בעשרים ושבע למלכו (יחזקאל כט) כך שנוייה בסדר

מצודת דוד

ששם תרבים: (ז) אל נפשותיכם. ר"ל לעצמיכם תעשו רעה. כי יכרית מכם איש ואשה וכו': (ח) להכעיסני. עכשיו יפרש במה עושים רעה לעצמם לאמר כמה שאתם מכעיסים אותי במעשי ידיכם וכו': לקללה. יאמרו בקללתם שיהיו כמותכם: ולחרפה. כולם יחרפו אתכם: (ט) השכחתם. האם שכחתם ר"ל הלא עדיין לא שכחתם: נשיו של כל א' מהמלכים ההם: (י) לא דוכאו. לא נדכא לבם ר"ל עדיין לא נכנעו עד היום הזה ולא יראו מה': (יא) שם פני. אשים השגחתי בכם להביא הרעה: (יב) ולקחתי. ר"ל אקחם אל הרעה: ותמו כל. כולם יכלו: לאלה וכו'. ישבעו בהם ויהמהו על מפלתם ויפלו בהם קללותיהם ויחרפו אותם: (יג) ופקדתי. אשגיח להפרע ולהשיב גמול על היושבים וכו': בחרב וכו'. ר"ל באלה אשיב הגמול להפרע מהם: (יד) ולא יהיה פליט. לא ישאר מהם במצרים שארית מה: ולשוב. ולחזור לארץ יהודה אשר המה מנשים ומרוממים ומבטיחים את נפשם לשוב לשבת שמה הנה לא כן יהיה כי לא ישובו כ"א הפליטים מחרב האויב והוא מקר קצר ויובן החסרון מעצמו: (טו) וכל הנשים העומדות. שהיו עומדות במעמד ההוא והיה קבוץ רב: וכל העם וכו'. גם המה היו נמשכים אחריהם: בפתרוס. שהיא מארץ מצרים: (יז) אשר יצא מפינו. אשר קבלנו על עצמנו לקטר למלכת השמים. ר"ל לכוכב גדול שבשמים הוא השמש וכאלו מולך על

רד"ק

(ט) השכחתם. הסי"ן קלה והה"א בלא געיא ויש ספרים הה"א בגעיא: ואת רעות נשיו. נשי כל מלך ומלך וכן ראינו בשלמה אביהם שנשיו הטו לבבו לאחריו: (י) לא דכאו עד היום הזה. לא נכנעו ולא שמו עצמם דכאים מפני העונש שהשיגם על רעתם שעשו: (יז) למלכת השמים. רוצה לומר למעשה השמים והם הכוכבים מלאכת האל ית' והוא חסר אל"ף וכי

וסי' נמסר לעיל בסיפ' סי' כ"ה: לחרבה לשממה לית דכוותי' דסמיך כן: נפשתכם דעליה ועתה כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל לית דכוותי' חסר דחסר: במעשי י"א כתיב יוד וסי' נמסר בישעיה סי' ג"ט: רעת ד' חסר בליש' וסי' ושבע הפרות הרקות. לא תהיה אחרי רבי'. ואת רעתיכ' ואת רעת נשיכם. ב' בתראי דבפסו' בתרא חסר: חקתי ט' חסר ו' בנביאים ובכתובים וסי' הבית אשר אתה בונה אם תלך. אם שוב תשובון אתם ובניכם. קרע אקרע את הממלכה. יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי. ולא אקח את כל הממלכה. למען בחקתי ילכו. לא דכאו עד היום הזה. ועל ריב המה יעמדו למשפט. אם חקתי יחללו וכל אוריתא דכוו' חסר ו' במ"א עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי. ולשוב ג' בקריא' וסי' חלילה לנו ממנו למרד. ולא יהיה פליט ושריד. כי בשובכם על ה': וכל הנשים ג' בקריאה וסי' אשר נשא לבן אתנה. הידעים כי מקטרו' נשיהם. יתנו יקר לבעליהן אנ"ך: הדבר ד' בטעמ' בספרא וסי' נמסר בסיפרא ריש סי' ל"ה.

מצודת ציון

ענין הרקה ושפיכה: (ז) עולל. ילדי' רכים: (י) דכאו. ענין כתיתה והוא מושאל על ההכנעה כמו לב נשבר ונדכה (תהלים נא): (יב) ותמו. ענין כליון והשלמה: לאלה. ענין שבועה: לשמה. לתמהון: (יג) ופקדתי. ענין ההשגחה: (יד) פליט ושריד. הצלה ושארית: מנשאים. ענין הרמה ור"ל מבטיחים: פליטים. נמלטים ומוצלים: (טו) קהל. ענין קבוץ עם: למלכת

לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּיךְ־לָהּ נְסָכִים כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבֹתֵינוּ מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם וַנִּשְׂבַּע־לֶחֶם וַנִּהְיֶה טוֹבִים וְרָעָה לֹא רָאִינוּ׃ יח וּמִן־אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ־לָהּ נְסָכִים חָסַרְנוּ כֹל וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב תָּמְנוּ׃ יט וְכִי־אֲנַחְנוּ מְקַטְּרִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הֲמִבַּלְעֲדֵי אֲנָשֵׁינוּ עָשִׂינוּ לָהּ כַּוָּנִים לְהַעֲצִבָה וְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים׃ כ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם עַל־הַגְּבָרִים וְעַל־הַנָּשִׁים וְעַל־כָּל־הָעָם הָעֹנִים אֹתוֹ דָּבָר לֵאמֹר׃ כא הֲלוֹא אֶת־הַקִּטֵּר אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם מַלְכֵיכֶם וְשָׂרֵיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אֹתָם זָכַר יְהוָה וַתַּעֲלֶה עַל־לִבּוֹ׃ כב וְלֹא־יוּכַל יְהוָה עוֹד לָשֵׂאת מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִפְּנֵי הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וַתְּהִי אַרְצְכֶם לְחָרְבָּה וּלְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה מֵאֵין יוֹשֵׁב כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ כג מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם וַאֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה וּבְתֹרָתוֹ וּבְחֻקֹּתָיו וּבְעֵדְוֹתָיו לֹא הֲלַכְתֶּם עַל־כֵּן קָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה הַזֹּאת כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כד וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וְאֶל כָּל־הַנָּשִׁים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כה כֹּה־אָמַר יְהוָה־צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַתֶּם וּנְשֵׁיכֶם וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם ׀ לֵאמֹר עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת־נְדָרֵינוּ אֲשֶׁר נָדַרְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הָקֵים תָּקִימְנָה אֶת־נִדְרֵיכֶם וְעָשֹׂה תַעֲשֶׂינָה אֶת־נִדְרֵיכֶם׃ כו לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה

מִפּוּמָנָא לְאַסָּקָא בּוּסְמִין לְכוֹכְבַת שְׁמַיָא וּלְנַסָּכָא לַהּ נִסְכִּין כְּמָא דַעֲבַדְנָא אֲנַחְנָא וַאֲבָהָתַנָא מַלְכָּנָא וְרַבְרְבָנָא בְּקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם וַהֲוֵינָא סָבְעִין לַחְמָא וַהֲוֵינָא שָׁלָן שְׁלֵיָא וּבִישְׁתָא לָא חֲזֵינָא׃ יח וּמִן עִדָּן דְּאִתְמְנַעְנָא לְאַסָּקָא בּוּסְמִין לְכוֹכְבַת שְׁמַיָא וּלְנַסָּכָא לַהּ נִסְכִּין חֲסַרְנָא כוֹלָא וּבְחַרְבָּא וּבְכַפְנָא סַפְנָא׃ יט וַאֲרֵי אֲנַחְנָא מַסְקָן בּוּסְמִין לְכוֹכְבַת שְׁמַיָא וּמְנַסְכָן לַהּ נִסְכִּין הֲבַר מִגַּבְרָנָא עֲבַדְנָא לַהּ כַּרְדוּטִין לְטַעֲוָתָא וּמְנַסְכָן לַהּ נִסְכִּין׃ כ וַאֲמַר יִרְמְיָה לְכָל עַמָּא לְגֻבְרַיָא וּלְנְשַׁיָא וְעַל כָּל עַמָּא דִמְתִיבִין יָתֵיהּ פִּתְגָמָא לְמֵימָר׃ כא הֲלָא יַת בּוּסְמַנַיָא דְאַסֵּיקְתּוּן בְּקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם אַתּוּן וַאֲבָהָתְכוֹן מַלְכֵיכוֹן וְרַבְרְבֵיכוֹן וְעַמָּא דְאַרְעָא יַתְהוֹן דְּכַר יְיָ וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי׃ כב וְלָא הֲוַת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ עוֹד דְּלָא לְמִשְׁבַּק מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן מִן קֳדָם תּוֹעֲבָתָא דַעֲבַדְתּוּן וַהֲוַת אַרְעֲכוֹן לְחוּרְבָּא וּלְצָדוּ וּלְלוָטָא מִבְּלִי יָתֵיב כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כג מִן קֳדָם דְּאַסֵּיקְתּוּן בּוּסְמִין וּדְחַבְתּוּן קֳדָם יְיָ וְלָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ וּבְאוֹרַיְתֵיהּ וּבִקְיָמוֹהִי וּבְסַהֲדְוָתֵיהּ לָא הֲלֵיכְתּוּן עַל כֵּן עַרְעַת יַתְכוֹן בִּישְׁתָא הָדָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כד וַאֲמַר יִרְמְיָה לְכָל עַמָּא וּלְכָל נְשַׁיָא קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ כָּל דְבֵית יְהוּדָה דִי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַתּוּן וּנְשֵׁיכוֹן וּגְזַרְתּוּן בְּפוּמְכוֹן וּבִרְעוּתְכוֹן קַיֵּמְתּוּן לְמֵימַר מֶעְבַּד נַעֲבֵיד יַת נִדְרָנָא דִי נְדַרְנָא לְאַסָּקָא בּוּסְמִין לְכוֹכְבַת שְׁמַיָא וּלְנַסָּכָא לַהּ נִסְכִּין׃ אֲקָמָא תְקִימוּן יַת נִדְרֵיכוֹן וּמֶעְבַּד תַּעְבְּדוּן יַת נִסְכֵיכוֹן׃ כו בְּכֵן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ כָּל דְבֵית יְהוּדָה

רש"י

בכלי עולם: (יט) המבלעדי אנשינו. שלא מדעתם. כוונים להעציבה. דפוסים כדמות צלמים (צלמים דמות צלמה כמו לעיל כג) ולא יוכל ה' עוד לשאת. כמו ולא יכול

פרשה

רד"ק

וכן האחרים אשר בפרשה ויש מפרשים למלכת משרת מלך ומענינו כלומר כוכב גדול אשר בשמים שהוא מלך על האחרים והוא השמש ותרגם יונתן לכוכבת שמיא: ונהיה טובים. שהיינו בשלוה ובטובה: (יח) ומן אז חדלנו. והם לא חדלו אלא היו אומרים אם באה לנו רעה לא באה אלא מפני שפסקנו לקטר ולא היינו זריזים כבראשונה לפיכך ענה להם הנביא הלא את הקטר: (יט) מקטרים. בא ביו"ד מ"ם לנקבות כמו נשים פלגשים לבניה חטים שעורים ודומיהם: המבלעדי אנשינו, מאמר הנשים כי הן עקר המעשה: כונים. הם מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלכת השמים ויונתן תרגם כרדוטין: להעציבה, על דרך הכנוי רוצה לומר לשמחה והה"א רפה ומשפטה במפיק כי היא לכנוי והכנוי למלאכת השמים כי בלשון נקבה זוכר אותה כמו שאמר לה והה"א רפה ודינה במפיק כתבנו הדומים לה בספר מכלל בחלק הראשון ממנו: (כא) הקטר. שם בפלס והדבר אין בהם לי נקם ופלס אותם זכר ה' כל הקטרים שקטרתם כי רבים היו האלוהות כמו שכתוב כי מספר עריך וגו' ולכל אחד היה מיוחד קטרו כי הקטר שם כלל: ותעלה על לבו, אותה הקטרת כי קטרת וקטר אחד ואמרו בלשון זכר ובלשון נקבה: (כג) ובעדותיו. בשוא הדל"ת ובחולם הוי"ו: (כה) ותדברנה בפיכם. הוי"ו בענין כאשר כוי"ו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי אמר כאשר דברתם בפיכם: ובידכם מלאתם, כלומר כן מלאתם בידכם ואחרי כן פי' הדבור והמעשה ואמר כנגד הנשים ואף על פי שאמר אתם

מצודת דוד

על כולם: והסך לה. ולהסיך לה: ונשבע לחם. ואז היינו שבעים לחם: ונהיה טובים. ר"ל עשירים ומלאים טוב: (יח) ומן אז. מהזמן אשר אז חדלנו לקטר וכו' חסרנו כל הטובה שהיה עמנו: (יט) וכי אנחנו. זהו מאמר הנשים המקטרות לבדן שאמרו וכי מה שאנחנו מקטרים והזירות לנסך לה נסכים האם מבלעדי דעת אנשינו עשינו למלכת השמים מיני מאכל ו להעציבה. ר"ל לשמח אותה ואמר על דרך הכינוי וכאומרות מה זה תוכיח לאנשינו למען ימחו בידינו וכי אין דעתם עמנו: (כ) על הגברים. אל הגברים והם היודעים כי מקטרות נשיהם ששתקו תחלה להשיב: ועל כל העם. הם הנמשכים אחריהם: דבר. הדבר האמור למעלה: (כא) אותם זכר ה'. ר"ל עם כי מאז לא היה נפרע מהם הנה לא שכחם כי זכר נגדם ועלו על לבו (ואמר אותם כי לאלהות הרבה קטרו ומ"ש הקטר הוא שם הכלל אבל לכ"א היה קטר מיוחד): (כב) ולא יוכל ה'. לא יוכל עוד לסבול ולהאריך אפו מפני רוע מעלליכם וכו' ולכן היתה ארצכם לחרבה וכו': כהיום הזה. שהיא חרבה: (כג) מפני וכו'. ר"ל לא קרה לכם הרעה על שחדלתם לקטר אלא מפני אשר קטרתם מאז ואשר חטאתם וכו' על כן קרה לכם מקרה הרעה הזאת: כיום הזה. שהנכם ברעה: (כה) אתם ונשיכם. ר"ל אתם כמו נשיכם דעת אחת לכם: ותדברנה בפיכם. ר"ל מה שהנשים מדברות המה בפיכם כי כן טוען להן לדבר: ובידיכם מלאתם. ר"ל בפועל ידיכם תשלימו הדבר הזה לעשותה: לאמר עשה וכו'. מה שאמרו עשה נעשה וכו' הן ידעתי שתקיימו את נדריכם לקטר לה עוד מעתה: ועשה וכו'. כפל הדבר במ"ש: (כו) אם יהיה עוד שמי נקרא וכו'. ר"ל לא אאריך עוד אפי עד שישובו ויקראו בשמי כי כל אנשי יהודה הבאים למצרים יתמו מן העולם עד לא ישובו

מצודת ציון

(יז) למלכת השמים. היא השמש וכן לעשות כוונים למלכת השמים (לעיל ז'): (יח) תמנו. ענין כליון: (יט) המבלעדי. ענינו כמו זולת וכן מבלעדי אישך (במדבר ה'): אנשינו. בעלינו: כונים. מין מאכל ויתכן שנקראת כן על כי עשאום בכוונת הלב ותקון רב וכן לעשות כוונים (לעיל ז'): להעציבה. מלשון עצבון והוא דרך כנוי על השמחה: (כב) לשאת. מלשון משא וסבל: מעלליכם. מעשיכם: ולחרבה. מלשון חורבן. ולשמה. ולתמהון: (כג) קראת. מלשון מקרה: (כה) מלאתם. ענין השלמה וגמר וסיום

ונהיה ב' וסי' ונהיה עליהם עד פתח השער. ונשבע לחם ונהיה טובים: וכי י"ד ר"פ בנביאי' וסי' וכי ירדף גאל הדם אחריו, וכי הקים ה' להם. וכי ימצא איש וכי תאמרון אלי אל ה' דמלכים, וכי יאמרו אליכם דרשו, וכי תאמר אלי אל ה' דישעיה, וכי תאמר בלבבך, וכי ישאלך העם הזה, וכי יאמרו השרים, וכי אנחנו מקטרים, וכי יתן מתנה, וכי תאכלו וכי תשתו, וכי תגישון עור לזבח אין רע, וכי יעשה הנשיא נדבה: ובתורתו ג' ב' מ"ל וא' חסר וסי' מפני אשר קטרתם. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו מאנו ללכת. קדמא חס': ותדברנה ג' וסי' ובעת מותה ותדברנה הנצבות. לא כי בנך המת ובני החי. ותדברנה בפיכם

תולדות אהרן ונשבע לחם. שבת קנב: חדלנו לקטר. עקדה שער מז עקרים מ"ג פ"ח: אשר קטרתם. עקדה שער מז: אותם זכר. (ר"ה נט):

הישבים בארץ מצרים הנני נשבעתי בשמי הגדול אמר יהוה אם־יהיה עוד שמי נקרא | בפי | כל־איש יהודה אמר חי־אדני יהוה בכל־ארץ מצרים: כז הנני שקד עליהם לרעה ולא לטובה ותמו כל־איש יהודה אשר בארץ־מצרים בחרב וברעב עד־כלותם: כח ופליטי חרב ישבון מן־ארץ מצרים ארץ יהודה מתי מספר וידעו כל־שארית יהודה הבאים לארץ־מצרים לגור שם דבר־מי יקום ממני ומהם: כט וזאת לכם האות נאם־יהוה כי־פקד אני עליכם במקום הזה למען תדעו כי קום יקומו דברי עליכם לרעה: ל כה | אמר יהוה הנני נתן את־פרעה חפרע מלך־מצרים ביד איביו וביד מבקשי נפשו כאשר נתתי את־צדקיהו מלך־יהודה ביד נבוכדראצר מלך־בבל איבו ומבקש נפשו:

מה א הדבר אשר דבר ירמיהו הנביא אל־ברוך בן־נריה בכתבו את־הדברים האלה על־ספר מפי ירמיהו בשנה הרבעית ליהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה לאמר: ב כה־אמר יהוה אלהי ישראל עליך ברוך: ג אמרת אוי־נא לי כי־יסף יהוה יגון על־מכאבי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי: ד כה | תאמר אליו כה אמר יהוה הנה אשר־בניתי אני הרס ואת אשר־נטעתי אני נתש ואת־כל־הארץ היא: ה ואתה תבקש־לך

תרגום

דיתבין בארעא דמצרים הא אנא קימית בשמי רבא אמר יי אם יהי עוד שמי מתקרי בפום כל אנש יהודה אמר קים הוא יי אלהים בכל ארעא דמצרים: כז הא אנא מסער עליהון לבישא ולא לטבא ויסופון כל אנש יהודה די בארעא דמצרים בחרבא ובכפנא עד דישתיצון: כח ומשיזבי חרבא יתובון מן ארעא דמצרים לארעא דבית יהודה עם דמנין וידעון כל שארא דבית יהודה דאתן לארעא דמצרים לאתותבא תמן פתגם דמן יתקים אם דילי ואם דילהון: כט ודא לכון אתא אמר יי ארי אנא מסער עליכון באתרא הדין בדיל דתידעון ארי אתקימא יתקימון פתגמי עליכון לבישא: ל כדנו אמר יי הא אנא מסר ית פרעה חבירא מלכא דמצרים בעלי דבבוהי וביד דבען למקטליה כמא דמסרית ית צדקיהו מלכא דשבטא דבית יהודה ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל בעיל דבביה ודבעא למקטליה: א פתגם נבואה דאתנבי ירמיה נביא על ברוך בר נריה כד כתב ית פתגמיא האלין על ספרא מפומא דירמיה בשתא רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה למימר: ב כדנן אמר יי אלהא דישראל עלך ברוך: ג אמרת וי כען לי ארי אוסיף יי דון על תברי קאיתי בתינחתי ונבואה לא אשכחית: ד כדנן תימר ליה כדנן אמר יי הא די בניתי אנא אפגר וית די קיימית אנא אטלטיל וית כל ארעא דישראל דילי היא: ה ודאת בעי לך רברבן לא

רש"י

(ל) פרעה חפרע. פרעה חבירא ות"י זו משמעת במקו' ה"א: (ג) ומנוחה לא מצאתי. לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח (במדבר י"א) מה נשתניתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה נחה עליו רוח הקודש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקודש אני מה נשתניתי: (ד) ואת כל הארץ. היא הגדולות בנתישה והריסה זו. (ה) תבקש לך גדולות. נבואות כמו

מסורה

רפיא: הגדול בל נביאים וכתובים מ"ל וכל אוריתא חסר במ"ה מ"ל וסי' ופלוגתא דמטעים תמצא בגסרה רבתא בערך גדול: מתי מספר ה' בקריאה וסימ' ונאספו עלי והכני ונשמדתי, והפיץ ה' אתכם בעמים. ופליטי חרב ישובון. בהיותכם מתי מספר. וחברו: ומהם ו' בקריאה וסימ' דבר מי יקים. ומהם עוד תקח, ומהם מן בני שמעון ומהם על כלי העבודה. ודבתריה ומהם ממנים. ומהם לא נבקש. ד' מנהון ר"פ. איבו ה' בקריאה וסימ' בשמואל א' סימ' כ"ד: אמרת ג' ר"פ וסימ' אך דבר שפתי' עצה וגבורה, אוי נא לי. אמרת

מצודת דוד

ישובו: אומר. שיהיה אומר בשבועתו חי ה': בכל ארץ מצרים. אבל פליטי החרב מתי מספר הם יאמרו חי ה' כשישובו לארץ יהודה: (כז) הנני שוקד. אשתדל ואמהר עליכם להרע להם ולא להטיב עמהם: (כח) ופליטי חרב. הנמלטים מן החרב אשר ישובו ממצרים לארץ יהודה יהיו מתי מספר ר"ל אנשים מועטים: וידעו וכו'. אז ידעו דברי מי יתקיים אם הדברים ממני שאמרתי שבמצרים יתמו ויכלו אם הדברים מהם שאמרו שישבו במצרים בשלום ויתקיימו שמה: (כט) וזאת לכם האות. הוא האמור במקרא שלאחריו שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ זה יהיה לכם לאות אשר אשגיח להשיב גמול עליכם במקום הזה: למען תדעו. במה שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ תדעו בזה אשר יתקיימו דברי עליכם לרעה והוא כפל ענין במ"ש: (ל) כה אמר ה'. ר"ל כי כה אמר ה' וכו': פרעה חפרע. כל מלכי מצרים קרואים פרעה וזה שהיה בימים ההם היה שמו העצמי חפרע: ביד אויביו. הם הכשדים: וביד וכו' כפל הדבר במ"ש:

מה (א) בכתבו וכו'. בעת שכתב מגילת איכה ומה שאמר את הדברים האלה ר"ל שהזכיר בה המאורעות הרעות אשר ייעד על יהודה וישראל אשר כן באו וזהו מ"ש למעלה קח לך מגילת ספר וכו' (לעיל לו): על ספר. אמר ספר ע"ש סופו כי אחר שיכתב נעשה ספר: מפי ירמיה. ר"ל ירמיה אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב על ספר: (ג) כי יסף ה'. ה' הוסיף לי יגון על המכאוב שמאז כי מאז ששמעתי ממך נבואת הפורעניות הוכאב לבי ועתה בכותבי המגלה כאלו כבר נעשתה נתוסף בי יגון: יגעתי באנחתי. ואני עיף ויגע במה שאני מתאנח תמיד ודואג על ביאת הפורעניות: ומנוחה לא מצאתי. כאומר הנה מה שאני כותב לך המגלה ולא אחר הוא על כי מה שאני משמש אותך הדיר ולומד ממך ומדוע אם כן לא שרתה עלי הנבואה ולמה נשתניתי מאחר תלמידי הנביאים ורק את הרע קבלתי ולא את הטוב: (ד) אשר בניתי. ר"ל ישראל שנטעתים כבנין יפה הנה עתה אהרסם ואאבדם: ואת אשר נטעתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ואת כל הארץ היא. ר"ל כל מקומות א"י תהיינה הרוסות ונתושות: (ה) ואתה תבקש. ואיך אתה מבקש עתה דברי גדולות היא הנבואה

רד"ק

אתם ונשיכם כי עקר המעשה היה בנשים כמו שאמר: (כו) אם יהיה עוד שמי נקרא. כיון שאין שומעים מה שאומר להם הנביא בשמי לא יהיה שמי עוד נזכר בפיהם: כי תאכלם חרב ורעב. הפך מה שאמר אשר לא נראה מלחמה וללחם לא נרעב: בפי כל איש יהודה. בפי רובם כי צדיקים היו בהם כמו ירמיהו וברוך בן נריה ואמר עד כלותם אחר שאמר ותמו לתוספת באור וחיזק הענין ומה שאמר כל רוצה לומר רובם שהרי אמר ופליטי חרב ומה שאמר עד כלותם הוא דרך הפלגה: (כח) מתי מספר, כמו ירמיהו הנביא וברוך בן נריה ומעטים אחרים צדיקים שהיו בהם: (כט) וזאת לכם האות. כי כשתראו בקרוב נבוכדנצר בא אל פרעה כמו שנבאתי לכם תדעו כי סופכם לכלות בארץ מצרים: כי קום יקומו. קום בחולם מקור כמו ושוב אני: (ל) פרעה חפרע. בת"ת וכן היה כנוי שם אותו פרעה שהיה בימים ההם ויש אומרים כי התי"ת מקום ה"א והוא פרעה בהפך האותיות רוצה לומר כי יהיה פרוע גם כי פרעה אהרן ותרגם יונתן פרעה חבירא: (א) את הדברים האלה. הנזכרים למעלה מראש הספר עד השנה הרביעית ליהויקים כמו שכתוב למעלה: (ג) אמרת. כי יסף ה' יגון על מכאובי. פירוש כי ברוך היה מתרעם על הנבואה ובעת שהיה כותב דברי הנבואה מפי ירמיהו ולו לא הגיע דבר הנבואה התרעם ואמר אוי נא לי. ובדרש המכאוב הוא מה שהיו מכאיבים אותו ישראל בחרפה ובוז והיגון דבר הנבואה שלא באת אליו והוא הכין עצמו אליה בכל אשר יכול אלא שלא היתה לו השנה טבעית בעת היצירה כמו שכתבנו בתחילת הספר, ובדרש ברוך היה מתרעם על הנבואה אמר יהושע שמש משה רבינו ושרתה עליו רוה"ק אלישע שימש אליהו ושרתה עליו רוה"ק מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים אוי נא לי כי יסף יי' יגון על מכאובי ומנוחה לא מצאתי ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר ותנח עליהם מה המקום משיבו הנה אשר בניתי אני הורס וגו': (ה) ואתה תבקש לך גדולות. ואין גדולות אלא נבואות שנאמר ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' ואומר ואגידה לך גדולות ובצורות אמר הקב"ה ברוך אם אין כרם סייג למה אין

מצודת ציון

והקים תקימנה. לשון קיום: (כז) שוקד. ענין מהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): ותמו. יכלו וישלמו: (כח) ופליטי. ענין המלטה: מתי. אנשי: לגור. לדור: (כט) פוקד. ענין השגחה: (ג) יסף. מלשון הוספה: ומנוחה. ענינו נבואה ע"ש המקרא ותנח עליהם הרוח (במדבר יא): (ד) הורס. ענין שבירה ונתיצה: נותש: ענין עקירה: (ה) גדולות. דברי גדולות ר"ל נבואה: על כל בשר

שהבדר

פתה דברי גדולות היא הנבואה

אין לאן רועה. למה ומפני מה כי הנני מביא רעה על כל בשר וגו' הרי בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מתנבאים אלא בזכותן של ישראל וכן תרגם יונתן ומנוחה לא מצאתי ונבואה לא אשכחית: ואת כל הארץ היא. כל הארץ כמו שהיא כלה הכרום והתוש כמו שאמר הנני מביא רעה על כל בשר כמו שהתנבא ירמיהו על האומות ויונתן תרגם וית כל ארעא דישראל דילי היא: (ב) למצרים. נבא תחילה על פורענות מלך מצרים שבאה לו מחוץ לארצו והוא כאשר הלך על נהר פרת בכרכמיש אחר שלכד' מלך אשור ומלך ארם כמו שאמר הלא ככרכמיש כלנו וגו' והלך שם פרעה נכה בימי יאשיהו וארכו לו ימי המצור שם עד השנה הרביעית ליהויקים ועלה עליו נבוכדנצר ונאמר עליו נבואה זו ואחר כן נבא על ארץ מצרים שיכבשנה נבוכדנצר: אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל בשנת הרביעית, מנהג הלשון נבוא סמוך על המספר וכן בשנת שלש למלכו ואחרים זולתו: פרעה נכה. ת"י פרעה חגירא: (ג) ערכו מגן. כנגד חיל נבוכדנצר שיערכו להלחם על חיל פרעה או אומר כנגד חיל פרעה שיערכו לעמוד כנגד חיל נבוכדנצר הבא עליהם: וצנה. כמו מגן אלא שהוא עשוי בתכונה אחרת ותרגם יונתן סדרו עגילין ותריסין: (ד) אסרו הסוסים. כמו ויאסר את רכבו: ועלו הפרשים. אותם הפרשים עלו על הסוסים שתאסרו: והתיצבו בכובעים. התיצבו על הסוסים בכובעים שבראשיכם: מרקו הרמחים. מרקו אותם מהחלודה והצחו אותם: לבשו הסריונות. הם לבושי הברזל שעשויים טבעות טבעות: (ה) מדוע, המה חתים, חיל מצרים ראיתי חתים מפני חיל נבוכדנצר מדוע היה זה ואיפה גבורתם: נסוגים אחור. שבים לאחור מפני חיל נבוכדנצר: יכתו. ענין שבר וכתיתה: ומנוס נסו. מנוס שם כפלס מקום: ולא הפנו. לא החזירו פניהם כנגד הרודפים אחריהם אלא נסו בחזקה זהו שאמר ומנוס נסו לחזק המנוס: מגור מסביב. בעודם נסים והיה להם פחד מסביב שיפחדו שיבאו להם מכל סביבותיהם וי"ת מגור ענין אסיפה ולא מתפנן למיקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין עליהון מן סחור סחור: (ו) אל ינוס. מי שהוא קל ברגליו לא ינוס כי לא יועילו לו כי ישיגוהו הרודפים: ואל ימלט הגבור. ולא יחשב הגבור שימלט אם יעמוד להלחם כנגדם כי לא תועילהו גבורתו ויפול בידם: צפונה. בפאת צפון לכרכמיש כי שם היתה המלחמה או כרכמיש היתה צפונית למצרים לפיכך אמר צפונה וכן אמר למטה בארץ צפון: (ז) מי זה. אמר על פרעה דרך לעג מי זה שהיה עולה מן הארץ: כיאור. כמו יאור שעולה ומתפשט בארץ: כנהרות. כמו הנהרות הגדולים כן יתגעשו מימיו של פרעה והוא משל על חילותיו וכיון שהיו עולים כל כך בגבורה איך כשלו ונפלו עתה לפני נבוכדנצר וכפל הענין לחזק עוד ואמר: (ח) מצרים כיאור. הראשון יתגעשו מבנין התפעל וזה השני יתגעשו בחולם הגימ"ל מורכבת מן התפעל הדומה למרובע אמר כמו בנהרות יתגעשו מים כן יתגעשו חילותיו של פרעה בבאו לארץ וענין יתגעשו הוא ענין געש' המים ותנועתם בחוזק וי"ת כיאור כעננא: ויאמר אעלה אכסה ארץ. אעלה בפתח האל"ף במקום סגול וכן אענה אף אני חלקי כי הם פועלים עומדים ואילו היו מבנין הפעול היו יוצאין והיננו רחוק שתהיה האל"ף בפתח אע"פ שאין כן המנהג: אובידה. מבנין הפעיל משפטו האבידה אלא שבא כן להניח על האל"ף כמשפט: (ט) עלו הסוסים. עתה בבא חיל נבוכדנצר עלו הסוסים נראה מה תעשו אתם הסוסים כלומר סוסי מצרים עלו כנגד החיל

תבעי ארי הא אנא מיתי בישתא על כל בסרא אמר יי ואתין לך ית נפשך לשיזבא על כל אתריא די תהך לתמן: א דהוה פתגם נבואה מן קדם יי על ירמיה נביא על עממיא: ב למצרים על משרית פרעה חגירא מלכא דמצרים דהוה על נהר פרת בכרכמיש דמחא נבוכדנאצר מלכא דבבל בשתא רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה: ג סדרו (עגילין) ותריסין ואתקרבו לאגחא קרבא: ד טקיסו סוסותא ויסקון פרשיא ויתעתדון בקולסיא צחצחו מורניתא לבישו סריניא: ה מה דין חזיתי אינון תבירין מסתחרין לאחורא וגבריהון תבירין ומערק ערקין ולא מתפנן למיקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין עליהון מסחור סחור אמר יי: ו לא יערוק דקליל ולא ישתיזיב דגבר בארעא צפונא על כיף נהרא פרת אתקלו ונפלו: ז מן דין דסליק במשריתיה כעננא דסליק וחפי ית ארעא כמבוע דמיין דמטרפין מוהי: ח מלכא דמצרים דסליק במשריתיה כעננא דסליק חפי ית ארעא כמבועי דמיין דמטרפין מוהי ואמר אסק אחפי ארעא ומלואה אוביד. קרויא ודיתבין בהון: ט יסקון

גדלות אל־תבקש כי הנני מביא רעה על־כל־בשר נאם־יהוה ונתתי לך את־נפשך לשלל על כל־המקמות אשר תלך־שם:

מו א אשר היה דבר־יהוה אל־ירמיהו הנביא על־הגוים: ב למצרים על־חיל פרעה נכו מלך מצרים אשר־היה על־נהר־פרת בכרכמש אשר הכה נבוכדראצר מלך בבל בשנת הרביעית ליהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה: ג ערכו מגן וצנה וגשו למלחמה: ד אסרו הסוסים ועלו הפרשים והתיצבו בכובעים מרקו הרמחים לבשו הסרינת: ה מדוע ראיתי המה חתים נסוגים אחור וגבוריהם יכתו ומנוס נסו ולא הפנו מגור מסביב נאם־יהוה: ו אל־ינוס הקל ואל־ימלט הגבור צפונה על־יד נהר־פרת כשלו ונפלו: ז מי־זה כיאר יעלה כנהרות יתגעשו מימיו: ח מצרים כיאר יעלה וכנהרות יתגעשו מים ויאמר אעלה אכסה־ארץ אבידה עיר וישבי בה: ט עלו הסוסים והתהללו הרכב ויצאו

ג' . ה' חסר כל . ב' נוי"ן . ל' חס' . ב' מ"ל . ל' . ב' חג בעבותים . ל' . ל' . ל' וחסר וכתיב סמ"ך . ב' ג' . י"ג . ל' . ג' ר"פ . ל' . ח' . ל' חס' וי"ו . ל'

כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' (מלכים ב ח) קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' (לעיל לג) אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה איני צריך על הנביאים אלא בזכותם של ישראל כך שנויה במכילתין בתחלתה: (ג) מגן. של עור הוא והוא חלוק וכשיוצ' למלחמה מושחו בשמן: צנה. של עץ דמות תריסין שלנו: (ד) מרקו הרמחים. כמו ומורק ושוטף (ויקרא ו) פומביר בלע"ז: (ה) המה חתים. מצרים: ולא הפנו. עוד לעמוד במלחמה לא היה להם פנאי. (ז) כיאור יעלה. שהיה רגיל להעלות נייסות סביביו כמו נהר לשטף סביביו: יתגעשו מימיו. דמטרפין מוהי: (ח) כיאור יעלה. היה רגיל לעלות: אובידה. כמו אאבד: (ט) והתהוללו. לשון סכלות

הנה הבית דד"ה: על הגוים ה' בקריאה וסימ' ראה הפקדתיך היום הזה, שפוך חמתך על הגוים דסיפרא. אשר היה דבר ה' אל ירמיהו. וקצף גדול אני קוצף. מן הממלכות ההיה שפלה. ימלט י"ג בקריאה וסימ' ויאמר אליהו להם תפשו. ויבא לעשות זבחים ועלות. גם שבי גבור יקח ומלקות היקח מגבור מלקוח ואם שבי. וצדקיהו מלך יהודה, ויאמר הך הכפתור. אל ינוס הקל ואל ימלט הגבור. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות את האשה. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול. וסימ' תפש לגברא דשבא שביא צדקיהו חמא וערק דפשט ידא באתת' חכמשא ושקרת

מצודת ציון

בשר. על כל אדם: לשלל. ענין בזה: (ב) נכו. תירגם יונתן חגירא וכן בן נכה רגלים (שמואל ב ד): בכרכמיש. שם מקום: (ג) ערכו. ענין סדור: מגן. הוא מכלי המלחמה עשוי' להגן בעליו ממכת חרב וחנית: וצנה. הוא כעין מגן אבל בתכונה אחרת: (ד) אסרו. ענין קשירה: הפרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: בכובעים. כעין כובע עשוי מנחושת להגן על הראש וכן וכובע נחושת על ראשו (ש"א יז): מרקו. ענין לטוש וזכוך כמו ומורק ושוטף במים (ויקרא ו): הרמחים. כעין חנית: הסריונות. הוא כעין מלבוש עשוי מברזל להגן ממכת חרב וחנית כמו ושריון קשקשים (ש"א יז): (ה) חתים. ענין אימה ופחד כמו ואל תחת (יהושע א): נסוגים אחור. ענין החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נט): יכתו. מלשון כתיתה ושבירה: ומנוס נסו. ענין בריחה: הפנו. מלשון הפנה: מגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (ו) על יד. אצל מקום וכן כל יד נחל יבוק (דברים ב): (ז) יתגעשו. ענין תנועה חזקה כמו ותגעש הארץ (תהלים יח): (ט) והתהוללו. מלשון הוללות ושגעון כי ברוב המרוצה נראים כמשתגעים וכן

מצודת דוד

שתשרה עליך מחדש: אל תבקש. כי הואיל וישראל גולים אין מקום שתשרה הנבואה מחדש: כי הנני. ר"ל אבל שכרך יהיה עם כי הנני מביא רעה וכו': את נפשך. אתן לך לשלל כי תציל נפשך כאלו שללת אותה לעצמך: על כל המקומות. בכל המקומות שתהיה הולך בגולה יהיה לך נפשך לשלל ולא תמות: מו (א) אשר היה. כאומר עתה יספר אשר היה וכו': (ב) למצרים. ר"ל זהו אמר על מצרים ולתוספת ביאור אמר על חיל פרעה נכו שהוא מלך בימים ההם: אשר היה. ר"ל על הדבר אשר היה אלא נהר פרת במקום כרכמיש אשר הכם שם נ"נ וכו': (ג) ערכו. על מצרים יאמר בדרך לעג סדרו עצמיכם בלבישת מגן וצנה והתחזקו וגשו למלחמה מול הכשדים הנלחמים בכם: (ד) אסרו. קשרו הסוסים ברכב ועלו הפרשים על הסוסים והתיצבו במערכה בכובעים: מרקו. לטשו הרמחים מן החלודה למען היות להם ברק ולבשו הסריונות להגן ממכת חרב וחנית: (ה) מדוע. למה ראיתי שהמה מתפחדים וחוזרים לאחור לברוח מן המלחמה: וגבוריהם. אף הגבורים שבהם המה כתותים ונסים מן הכשדים ולא פנו אליהם להלחם בם: מגור מסביב. פחד אוחזם מסביב. ר"ל את כולם אחז הפחד איש לא נעדר: (ו) אל ינוס הקל. אף הקל ברגליו לא ינוס למלט נפשו כי האויב ישיגו: צפונה. בפאת צפון אצל מקום נהר פרת שמה כשלו ונפלו: (ז) מי זה. אמר המלעיג מי זה העם שהיה עולה ומתפשט כמו היאור העולה ומתפשט על כל פני האדמה ומי הוא העם המרים קול שאון כמו הנהרות אשר מימיו נעים בתנועה חזקה ומרימים קול שאון: (ח) מצרים. כאלו משיב לעצמו הנה זהו מצרים כי היה עולה ומתפשט

הַגִּבּוֹרִים כּוּשׁ וּפוּט תֹּפְשֵׂי מָגֵן וְלוּדִים תֹּפְשֵׂי דֹּרְכֵי קָשֶׁת: י וְהַיּוֹם הַהוּא לַאדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת יוֹם נְקָמָה לְהִנָּקֵם מִצָּרָיו וְאָכְלָה חֶרֶב וְשָׂבְעָה וְרָוְתָה מִדָּמָם כִּי זֶבַח לַאדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל־נְהַר־פְּרָת: יא עֲלִי גִלְעָד וּקְחִי צֳרִי בְּתוּלַת בַּת־מִצְרָיִם לַשָּׁוְא הִרְבֵּיתִי רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין לָךְ: יב שָׁמְעוּ גוֹיִם קְלוֹנֵךְ וְצִוְחָתֵךְ מָלְאָה הָאָרֶץ כִּי־גִבּוֹר בְּגִבּוֹר כָּשָׁלוּ יַחְדָּיו נָפְלוּ שְׁנֵיהֶם: יג הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יד הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לָךְ כִּי־אָכְלָה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ: טו מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהוָה הֲדָפוֹ: טז הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנָשֻׁבָה אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה: יז קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד:

(מסורה: ג' ר"פ — תאמרנ' שרות — הרבית ק' — ג'. ג' ר"פ — ג' מ"ל — ב' א' חס' — ג' מ"ל — ג' — ב'. ג' מ"ל — ג' חס' — ב' ר"פ)

סוּסָוָתָא וְיִשְׁתַּגְּשׁוּן רְתִיכַיָּא וְיִפְּקוּן גִּבָּרַיָּא כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי אָחֲדֵי תְרֵסִין וְלוּדָאֵי דְּנָגְדִין וּמָחַן בְּקַשְׁתָּא: י וְיוֹמָא הַהוּא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת יוֹם פּוּרְעָנוּתָא לְאִתְפְּרָעָא מִסַּנְאֵי עַמֵּיהּ וְתִקְטֵיל חַרְבָּא וְתִסְבַּע וְתִרְוֵי מִדְּמְהוֹן אֲרֵי קִטְלָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בְּאַרְעָא צִפּוּנָא עַל נְהַר פְּרָת: יא סַקִי לְגִלְעָד וּסְבִי שְׁעִיף מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְמִצְרַיִם לָא לַהֲנָאָה אַסְגֵּית סַמְמָנִין אַסוּ לָא סָלְקַת לִיךְ: יב שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא קְלָנִיךְ וְצִוְחָתִיךְ אִתְמְלִיאַת אַרְעָא אֲרֵי גְּבַר בִּגְבַר אִתְקְלוּ כַּחֲדָא אִתְקְטָלוּ תַּרְוֵיהוֹן: יג פִּתְגָם נְבוּאָה דְּמַלֵּיל יְיָ עִם יִרְמְיָה נְבִיָּא לְמֵיתֵי נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל לְמִמְחֵי יָת אַרְעָא דְמִצְרָיִם: יד חַוּוּ בְּמִצְרַיִם וּבַסָּרוּ בְּמִגְדּוֹל וּבַסָּרוּ בְּמַפֵּס וּבְתַחְפַּנְחֵס אֱמָרוּ אִזְדָּרַז וְאַתְקֵין לָךְ אֲרֵי קְטִילַת חַרְבָּא סַחֲרָנָךְ: טו מָא דֵין אִתְּבָרוּ גִּבָּרָךְ וְלָא יְכִילוּ לְמֵיקָם אֲרֵי יְיָ תַּבְרִינוּן: טז אַסְגִּיאוּ מִתְקַלְיֵהוֹן אַף אִשְׁתְּמַעוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וַיֵּימְרוּן קוּמוּ וּנְתוּב לְעַמָּנָא וּלְאַרְעָא יַלְדוּתָנָא מִן קֳדָם חַרְבָּא דְסַנְאָה דְּהִיא כַּחֲמַר מַרְוֵיָא: יז זַמִּינוּ לְתַמָּן פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם דְּסַגִּיאִין אִתְרְגוּשְׁתֵּיהּ מֵעֲדֵי זִמְנָא:

רש"י

כלות: (י) ורותה. לשון שובע. ל"א לשון שכרון כמו שכ' דמתרגמינן מרוי: בארץ צפון. שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש ושם נפל והרגו גבוריו והוא ברח מן המלחמה: (יב) גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו נכשלים ונתקלים זה בזה: (יג) לבא נבוכדראצר. זו מכה שנייה שהחריב נבוכדנצר את מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כט) כמו ששנינו בסדר עולם: (יד) התיצב והכן לך. כנגד המלחמה. והכן ואתקין: (טו) נסחף. נשטפו והשליכו גבוריך כמו מטר סוחף (משלי כח) נשתטפה שדהו בלשון משנה ומנחם חברו לשון כליון וכן חבר מטר סוחף ודונש פתר מטר סוחף כמו מטר סוטף כמו מסעף פארה במערצה (ישעיה י): (טז) הרבה כושל. הקב"ה שהדפו והרבה לו מכשול: גם נפל. נתקבצו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שיצאנו משם להלחם: חרב היונה. חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא. היונה לשון יין ל"א לשון אונאה: (יז) קראו שם. במלחמה הכריזו משל של חרפה: פרעה מלך מצרים שאון. שהיה מגביה קול שאונו תשואות להתהלל בחיילותיו: העביר המועד. שייעד היום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר

רד"ק

החיל הבא עליכם כמו שהייתם עולים טרם בואם כמו המים העולים: והתהוללו, אתה הרכב כמו שהייתם עושים מתהלל והרכב שם כלל כמו שם מאות רכב בחור והוללות הרכב הוא מרוצת הסוסים רצוא ושוב ודהירתם שידמה הוללות ושגעון: ויצאו הגבורים. בצרי היו"ד והוא אית ולית כוותיה ושארא ויצאו בקמץ היו"ד: כוש ופוט. באו עם פרעה וכן לודים: תפשי דרכי קשת. סמוך על סמוך כמו נסכי נזלי דבש ותמאה חכמי יועצי פרעה ושפוני טמוני חול: (י) והיום ההוא. יום נקמה להנקם מצריו נקמת יאשיהו המלך שהמיתו פרעה נכה במגדו: ורותה מדמם. מן הקל ולית כוותיה ושארא רוה ורוהה מן הדגוש: אל נהר פרת, כמו על וכן אל ההרים לא אכל: (יא) עלי גלעד, ואם העלי ותקחי צרי לא יועילוך: לשוא הרבית רפואות, לחנם תקחי רפואות למכתך, כי תעלה אין לך, ותעלה כמו רפואה והרפואה היא משל על עזרת העוזרים כמו כוש פוט ולוד: הרביתי. כתיב ביו"ד רוצה לומר שהם יאמרו כן בעת מפלתם והרבית קרי שאומר הנביא כנגד בתולת בת מצרי': (יב) שמעו. וצוחתך, כמו צעקתך וכן צוחה על היין: גבור בגבור כשלו, כי אפילו הגבורים ינוסו ויכשלו איש באחיו בנוסם כי בכח מנוסת הראשון יכשל ויפול והאחרון יכשל בו בנוסו שימצאנו כמוטל בדרך ויכשל בו בנוסו והנה יחדיו נפלו שניהם: (יג) הדבר. אחר כן בא נבוכדנצר עוד להכות את ארץ מצרים והתנבא הנביא עליהם טרם בואו ואמר: (יד) הגידו במצרים. זכר תחלה כלל במצרים ואחר כן פרט במגדול והוא שנזכר בתורה בין מגדול ובין הים וכן בנוף ובתחפנחס ערי ממלכה לפרעה: (טו) מדוע נסחף אביריך לא עמד. והתשובה כי ה' הדפו נסחף מן מטר סוחף כאילו שטפו מטר לא יוכל לעמוד בעצמו ואמר נסחף לשון יחיד ואמר אביריך לשון רבים ר"ל כל אחד ואחד מן אביריך: (טז) הרבה כושל. ה' שזכר הרבה בהם כושלים: גם נפל איש אל רעהו. כמו על רעהו כמו שאמר גבור בגבור כשלו וי"ת נפל כמו אל הכשדים אתה נופל שתרגם משתמע וכן תרגם אף אשתמעו גבר לחבריה: ויאמרו קומה ונשובה אל עמנו. הגרים במצרים מארצות כי כשהיה רעב היו באים לגור במצרים כי ברוב השנים יש שבע במצרים יותר משאר ארצות וכשיבא חיל נבוכדנצר ואמרו איש לחברו קומה ונשובה אל עמנו: היונה. האונסת כי אין מי שיעמוד כנגדה וכן והאכלתי את מוניך את בשרם וכן לא יונו עוד נשיאי את עמי ויונתן תרגם מענין יין שתרגם מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא: (יז) קראו. אמרו שם במצרים דרך קריאה על פרעה מלך מצרים שהיה מלך שאון והמון רב: העביר המועד. המועד שנתן למלך בבל לצאת להלחם עמו העביר אותו לו מפחדו אליו ומלך עומד במקום שנים מלך מצרים ומלך שאון ויונתן תרי

במיכאל: שמעו ג' ר"פ וסי' בסדר בשלח: יחדיו ג' מ"ל בקריאה וסי' והילילי חשבון כי שדדה. שמעו גוים קלונך וצוחתך. כי גם חמה הפנו נסו יחדיו: ונשובה ז' וסי' ויאמר אברהם אל נעריו. נתנה ראש ונשובה, המה באו בארץ צוף. הרבה כושל גם נפל איש. לכו ונשובה אל ה'. נחפשה דרכינו ונחקורה. השיבנו ה' אליך:

תולדות אהרן העביר המועד. פ"ק פז:

מצודת דוד

ברוב חיילותיו כמו היאור המתפשט והיה מרים קול שאון כמו הנהרות אשר ינידו המים בחוזק רב ובהרמת קול: ויאמר. היה חושב בלבו אעלה ואכסה ארץ ברוב חיילותי ואובידה עיר זהו כרכמיש שהיתה ביד מלך אשור: (ט) עלו הסוסים. אתם רוכבי הסוסים עלו למלחמה ואתם אנשי הרכב התהוללו והיו רצים לכאן ולכאן: כוש ופוט. כי גם המה באו בעזרתה: תופשי דורכי קשת. ר"ל תופשי קשת ודורכים בה למתחה היטב לירות למרחוק: (י) והיום וכו'. ר"ל אבל לא יהיה במחשבתו כי ארכו לו ימי המצור עד שבאה עליהם נ"נ מלך בבל (והיתה בגזירת המקום לנקום ממנו נקמת יאשיהו מלך יהודה שהרגו כמ"ש במ"ב): ואכלה חרב. של הכשדים: כי זבח לה'. ר"ל בגזירת המקום באה הזבח: אל נהר פרת. סמוך לנהר פרת כי שם היתה המלחמה: (יא) עלי גלעד. אמר בדרך לעג אתה מצרים עלי לגלעד מקום הצרי וקחי שמה צרי לרפאות את תחלואיך: בתולת. קראה בתולה על שלא נכבשה עדיין משום אומה כבתולה שלא נשל בה איש לשכב עמה: לשוא הרבית. על חנם הרבית מיני רפואות כי אין לך בהם תעלה ומרפא והוא ענין מליצה: (יב) קלונך. מה שנמסרת ביד בבל: מלאה הארץ. ר"ל בכל מקום יהיה נשמע צעקתם כי כשינוסו הנה והנה יכשלו גבור בגבור בדרך מרוצתם ושניהם יחדיו יפלו ויאבדו: (יג) לבוא. שיבוא נבוכדנאצר על ארץ מצרים להכות אותם בארצם: (יד) הגידו וכו'. אשר נבוכדנאצר מעותד לבוא עליהם: אמרו. אתם המשמיעים קול אמרו למלך מצרים התיצב לעמוד בקשרי המלחמה והכן לך כל צרכי המלחמה כי חרב האויב אכלה אותך מסביב: (טו) נסחף אביריך. הגבורים שבך מדוע כל אחד נסחף ונגרף לבל יוכל לעמוד על רגליו: לא עמד. כאלו משיב בעבור זה לא עמד כי ה' הדפו והוא נלחם בו: (טז) הרבה כושל. הוא הרבה לו מכשולים: גם נפל איש וכו'. ר"ל העכו"ם הבאים לעזרת מצרים נטו והתחברו זה לזה ואמרו קומה מכאן ונשובה אל עמנו וכו': מפני חרב היונה. זה חרב נ"נ המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון: (יז) קראו שם. במערכת צבא כשדים הכריזו לומר אשר פרעה מלך מצרים המרים קול שאון בגאוה ובגודל לבב הנה עתה העביר המועד ר"ל לא בא להלחם מערכה מול מערכה ביום המיועד

מצודת ציון

וכן כחוצות יתהוללו הרכב (נחום ב): כוש ופוט ולודים. שמות אומות: דורכי. שדרך לדרוך ברגל על הקשת למתחה היטב: (י) ושבעה. ענין שביעת הרעב: ורותה. ענין שביעת הצמאון כמו כגן רוה (ישעיה נח): (יא) צרי. הוא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן ודבש ושמן וצרי (יחזקאל כז): תעלה. ענין רפואה כמו רפואות תעלה אין לך (לעיל ל) וכפל המלה בשמות נרדפים: (יב) קלונך. מלשון קלון ובזיון: וצוחתך. מלשון צוחה וזעקה: (יד) במגדול בנוף ובתחפנחס. שמות מקומות בארץ מצרים: (טו) נסחף. ענין שטיפה וגריפה כמו מטר סוחף (משלי כח): אביריך. ענין חוזק וגבורה כמו דהרות אביריו (שופטים ה): הדפו. ענין כתישה ודחיה כמו אל ידפנו (איוב לב): (טז) נפל. ענין נטיה והתחברות כמו אל הכשדים אתה נופל (לעיל לז): היונה. מלשון אונאה וענינו עושק הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג): (יז) שאון. ענין המייה: המועד. ענין

וסקבוע

הרגס קראו זמינו : (יח) חי אני . כי כתבור בהרים פירש אדוני אבי ז"ל כמו שהר תבור הוא מועד לבוא בו ולפרוש שם רשתות כמו שאמר ורשת פרושה על תבור כן יעדו אותם . וככרמל בים יבא . כמו על הכרמל שמביאים בים כן יביאו אותם בספינה יונתן תרגם הרי כמה דיציב פתגמא דתבור בטוריא וככרמלא בימא כן ייתי תבריה : (יט) כלי גולה . יושבת בת מצרים . את בת מצרים שהיית יושבת כלומר יושבת בבטח והיית חושבת בהבלי זמן רב בארצך עתה עשי לך כלי גולה כי תגלו ממנה וזכר נוף בהיותה עיר ממלכה : ונצתה . הבם כמו עריו נצתו ונצתה כמדבר וכן ת"י ותצדי : (כ) עגלה יפה פיה מצרים . יפה פיה שתי מלות ועניינו מלה אחת וכן פקחקוח והבוז לגאיונים והוא ינכגנו עלמות כל אלו שתי מלות ועניינם מלה אחת וכן יפה פיה ונכפלו בם העי"ן והלמ"ד לרב יופי ודימה מצרים לעגלה יפהפיה לרב יופיה ודשנה וכן כנה הכתוב הגוים כיפות והדשנות פרות הבשן : קרן מצפון בא בא . ענין כריתה וגזרה כמו מחומר קורצתי גם אני : מצפון . מבבל שהיא בצפון ואמר בא בא כפל הדבר לחזק הענין : (כא) גם שכיריה . גייסות ששכרו לעזרה הם בקרבה : כעגלי מרבק . כמו העגלים שעומדים בבית לפטמן כן הם יושבים ואוכלים ושותים ולא יצאו להלחם ויונתן תרגם שכיריה רברבהא כמו השכירה שפירש גדולה מרבק ענין פטום וכן עגל מרבק וכן בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה : הפנו . פי' הפנו ערף : (כב) קולה כנחש ילך . קול צעקת מצרים ילך למרחוק כקול נחש ויונתן תרגם קל ניקוש זיניהון כחיון זחלין : (כג) כרתו יערה . מחלוקת בנוסחאות יש קוראים כרתו צווי כמו חרבו מאד כאילו מדבר כנגד החיל ויש קוראים כרתו פעל עבר כמו שמרו זכרו ובמקצת ספרים מדוייקי' בכ"ף מעמדת בגעיה וזאת היא הקריאה הנכונה לפי הענין ויש אומרים כי לא יתכן היותו פעל עבר בעבור שאמר אחריו נאם ה' ואין המנהג לבא נאם ה' אחר פעל עבר בדברי הנבואה והנה שכתו ירדו לטבח נאם המלך ה' צבאות שמו ובדברי תוכחה כלכם פשעתם בי נאם ה' ואמר כרתו לשון עבר ואף על פי שענינו לעתיד כי כן המנהג במקומות רבים בדברי הנבואה כי דבר הנבואה שעתיד הוא קיים כאילו בא יערה ר"ל עצי יערה והוא משל על עם מצרים או על גדוליה וכן תרגם יונתן רברבהא : כי לא יחקר . חיל נבוכדנצר הבא עליהם לא יחקר מרוב : (כד) הובישה . פעל נומד וכן הובישו אכרים וזולתו ויש יוצא כמו הובשת היום את פני עבדיך אמר בשת יהיה לה לבת מצרים כשתנתן ביד עם צפון שהם הכשדים כי הם הגלו תחילה הכשדים מעל ירושלם ועתה נתנה בידם ודין הוא שתבוש : (כה) אמר ה' צבאות אלהי ישראל . זכר אלהי ישראל לפי שהפורענות הבאה למצרים הוא לעונש שהרע לישראל שיסק מלך מצרים וכן פרעה נכה שהמית יאשיהו כמו שאמר נקמה להנקם מצריו כמו שפי' למעלה : אל אמון מנא . כמו על אמון הוא מלך העיר הנקראת נא והיא מן כות מצרים ויונתן תרגם אמון כמו המון ותרגם נא אלכסנדריא וכן תרגם בה אנא מסער על אתרגשות אלכסנדרי': (כו) ונתתים. ואחרי כן תשכן . כמו שנבאת יחזקאל מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים וגומר ומה שאמר כימי קדם לא אמר שתהיה במעלתה שהיתה מימי קדם שהרי אמר ביחזקאל והיו שם ממלכה שפלה אלא פירושו שתשכן בארצה כימי קדם : (כז) ואתה אל תירא . פרשה זו עתידה וכבר פירשתיה למעלה במקומה ושנה אותה הנה

יח חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְּתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא: יט כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף לְשַׁמָּה תִהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב: כ עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָא: כא גַּם־שְׂכִרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק כִּי־גַם־הֵמָּה הִפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם עֵת פְּקֻדָּתָם: כב קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים: כג כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא יֵחָקֵר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר: כד הֹבִישָׁה בַּת־מִצְרָיִם נִתְּנָה בְּיַד עַם־צָפוֹן: כה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ: כו וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד־עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשְׁכֹּן כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה: כז וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי

יח קַיָּם אֲנָא אֲמַר מַלְכָּא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ אֲרֵי כְּמָא דְיַצִּיב פִּתְגָמָא דְתָבוֹר בְּטוּרַיָּא וּכְכַרְמְלָא בְּיַמָּא כֵּן יֵיתֵי תַבְרֵיהּ: יט מָנֵי גָלוּתָא אַתְקִינִי לִיךְ מַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דְמִצְרַיִם אֲרֵי מַפֵס לְצָדוּ תְהֵי וְתִצְדֵּי מִבְּלִי יָתֵיב: כ מַלְכוּת יָאָיָא הֲוָת מִצְרַיִם עַמְמִין קָטוֹלִין מִצִּפּוּנָא יֵיתוּן עֲלַהּ לְמִבְזַהּ: כא אַף רַבְרְבָהָא בְּגַוַּהּ כְּעֶגְלֵי רִבְקָא אֲרֵי אַף אִינוּן אִתְפְּנִיאוּ עֲרַקוּ כַּחֲדָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקָם אֲרֵי יוֹם תַּבְרְהוֹן אֲתָא עֲלֵיהוֹן עִידָן סְעוּרָן בִּישָׁתְהוֹן: כב קָל נִיקוּשׁ זֵינֵיהוֹן כְּחִוְיָן זָחֲלִין אֲרֵי בְּמַשִּׁרְיָן יְהָכוּן עֲלֵיכוֹן וּכְמָא דְעָלִין בְּכַשִּׁילִין לְמִיקַץ אָעֵי חוּרְשָׁא: כג שֵׁיצוּ רַבְרְבָהָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי לֵית לְהוֹן סוֹף אֲרֵי סַגִּיאִין מִזַּחֲלָא וְלֵית לְהוֹן מִנְיָן: כד בְּהֵיתַת מַלְכוּת מִצְרַיִם אִתְמְסָרַת בְּיַד עַמָּא דְאָתָא עֲלַהּ מִצִּפּוּנָא: כה אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַסְעַר עַל אִתְרְגוּשַׁת אֲלֶכְּסַנְדְּרְיָא וְעַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם וְעַל טַעֲוָתְהָא וְעַל מַלְכָּהָא וְעַל פַּרְעֹה וְעַל דִּמְרַחֲצִין עֲלוֹהִי: כו וְאֶמְסְרִינוּן בְּיַד דְּבָעָן לְמִקְטְלְהוֹן וּבְיַד נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וּבְיַד עַבְדוֹהִי וּבָתַר כֵּן תִּשְׁרֵי כְּיוֹמֵי קֳדָם אֲמַר יְיָ: כז וְאַתְּ לָא תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב וְלָא תִתְּבַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי הָא אֲנָא

ופנר יום זמן המועד : (יח) כי כתבור בהרים . כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרי': (יט) כלי גולה . אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת מקדה של חרס לשתות בה : ונצתה . לשון ציה : (כ) עגלה יפיפיה . מלכותא יאייא : קרץ . ממין קטולין קרץ לשון חתוך וכן מחומר קרצתי (איוב לג): מצפון . מבבל: (כא) שכיריה . שריה כמו בתער השכירה (ישעיה ז) : מרבק . קופלי"א בלעז : הפנו . פנו עורף לנקם לנוס : (כב) קולה כנחש ילך . הרי הנחש בא ללמד על מצרים ונמצא למד למדנו מכאן שכשאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך (בראשית ג) וקיצץ את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנוייה בל"ב מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : כי בחיל ילכו . אלים : (כג) כרתו יערה . כח יש בם לכרות כל יערה : כי לא יחקר . מספר לבאם : (כה) אל אמון . על אמון . על השר אמון יש שהוא לשון גדולה כמו התטבי מנא אמון (נחום ג) : מנא . אלכסנדרי' רבתי' לאשיגוריאי"ה דליסנדרי"א בלע"ז : (כו) ואחרי כן . מקץ ארבעים שנה כמו שאמר (יחזקאל כ"ט) : (כז) ואתה אל תירא . נדיקים שבתוך

כנחש ב' וסי' ילחכו עפר כנחש . קולה כנחש ילך ? ואין להם ג' בקריאה וסימ' כרתו יערה נאם ה' כי לא יחקר . ושבתי אני ואראה את כל העשקים ב' בפסוק :

תולדות אהרן כתבור נהרים . מגלה כט : מגלה יפה פיה . חפה לב : קולה כנחש . זוהר במדבר :

מצודת ציון

ענין זמן קבוע כמו כי למועד שמור לך (ש"א ח) : (יח) כתבור וככרמל . שמות הרים מודעים ומפורסמים . (יט) לשמה . לשממה : ונצתה . מלשון ציה ושממה : (כ) יפה פיה . פתרונו כמלה אחת ור"ל יפה ביותר ולזה נכפל העי"ן והלמ"ד הפעל כמו ירקרק אדמדם : קרץ . ענין חתוך וכריתה כמו מחומר קרצתי (איוב לג) : (כא) שכיריה . ענינו גדולים ונכבדים וכן בתער השכירה (ישעיה ז) : מרבק . הוא הרפת מקום יפטמו שם העגלים וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) . הפנו . מלשון פניה והליכה : אידם . ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : פקודתם . על המיתה יאמר שהוא פקודת וזכרון השגחת כל חי כמו ופקודת כל האדם (במדבר טז) : (כב) ובקרדומות . הוא הגרזן החותך עצים כמו ויקח אבימלך את הקרדומות (שופטים ט) : כחוטבי . כן נקראים כורתי העצים וכן מחוטב עציך (דברי' כט) : (כד) הובישה . מלשון בושה וכלימה : (כה) פוקד . ענין השגחת הבאת הרעה : אמון . כמו המון והוא ענין עם רב : וכן ואת יתר ההמון (לקמן נב) : מנא . נוא היא אלכסנדריא כן ת"י : (כז) תחת . ענין פחד ושבר

מצודת דוד

והקבוע כי בא מורך בלבבו : (יח) כי כתבור בהרים . כמו הר תבור הוא קבוע בהרים ולא יזוז ממקומו וכמו שהר הכרמל עומד על הים ולא ימיש משם כן יבוא נ"נ על מצרים ולא ישתנה ולא יזוז מביאתו שמה : (יט) כלי גולה . דרך הולכי גולה לתקן לעצמם כלי לשתות בו ולכלי ללוש בה עיסה וכדומה : לשמה תהיה . כי תגלו ממנה : ונצתה . תהיה שממה מבלי ישאר מי יושב בה : (כ) עגלה . מצרים שהיתה מלכות יפה כעגלה היפה מאד הנה מפאת צפון יבוא עליה נ"נ המחתך וכורת אותה : בא בא . כפל המלה לחזק ולומר שבודאי יבוא: (כא) גם שכיריה. גם השרים הגדולים אשר בקרבה יובלו לטבח כעגלים המפוטמים במרבק שאחר שמטמו שמנים מוציאים לטבח : כי גם המה . אף שדרך השרים להיות אמיצי לבב לעמוד בקשרי המלחמה הנה המה לא כן עשו כי פנו מן המלחמה ונסו יחדיו ולא עמדו על עמדם וזה כאשר הפינס האויב נפלו בנופלים ולא לקחום בשבי כדרך השרים . כי יום אידם . ר"ל על כי בא עליהם יום אידם עת מותם שהוא פקודת כל חי לכן בא מורך בלבבם: (כב) קולה . קול של מצרים ילך להיות נשמע למרחוק כמו קול הנחש הנשמע למרחוק : כי בחיל ילכו . הכשדים ילכו עליהם בחיל רב ובקרדמות יבואו עליהם לכרתם כחוטבי עצים ר"ל כמו שאין ביד העצים למנוע מעצמם כריתת החוטבים כן לא יוכלו מצרים למנוע מעצמם חרב הכשדים : (כג) כרתו יערה . ר"ל אתם בני כשדים כרתו כל אנשי מצרים כי הכח בכם לכרות הכל כי לא יחקר מספר אנשי כשדים כי רבו מארבה : (כד) הובישה . הכלמי עדת מצרים כי הנה נמסרה ביד עם צפון הם הכשדים : (כה) הנני פוקד . אשגיח להביא פורעניות על המון עם של נא שהיתה בת רבת עם וכן נאמר את המון נא (יחזקאל ל) : ועל מלכיה . ממלכות רבות היו בארץ מצרים המ"מ ממלכה בממלכה (ישעיה יט) : ועל פרעה וכו' . ר"ל וכמו שאפקוד על פרעה כן אפקוד על העכו"ם הבוטחים בו : (כו) ואחרי כן

(מו) כז ... מושעך מרחוק ואת־זרעך מארץ שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד: כח אתה אל־תירא עבדי יעקב נאם־יהוה כי אתך אני כי אעשה כלה בכל־הגוים | אשר הדחתיך שמה ואתך לא־אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך:

מז א אשר היה דבר־יהוה אל־ירמיהו הנביא אל־פלשתים בטרם יכה פרעה את־עזה: ב כה | אמר יהוה הנה־מים עלים מצפון והיו לנחל שוטף וישטפו ארץ ומלואה עיר וישבי בה וזעקו האדם והילל כל יושב הארץ: ג מקול שעטת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא־הפנו אבות אל־בנים מרפיון ידים: ד על־היום הבא לשדוד את־כל־פלשתים להכרית לצר ולצידון כל שריד עזר כי־שדד יהוה את־פלשתים שארית אי כפתור: ה באה קרחה אל־עזה נדמתה אשקלון שארית עמקם עד־מתי תתגודדי: ו הוי חרב ליהוה עד־אנה לא תשקטי האספי אל־

תרגום: פריק ליך מרחיק וית בנך מארע גלותהון ויתובון דבית יעקב וישקטון וישרון ולרוחצן ולית דמניד: כח את לא תדחל עבדי יעקב אמר יי ארי בסעדך מימרי ארי אעביד גמירא בכל עממיא די אגליתך לתמן ועמך לא אעביד גמירא ואיתי עלך יסורין לאלפותך ברם בדין חסוך ושיצאה לא אשיצינך: א דהוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה נביא על פלשתאי עד לא ייתי פרעה וימחי ית יתבי עזה: ב כדנן אמר יי הא עממיא אתן מצפונא ויהון כנחל מגבר ויבזון ארעא ומלאה קרויא ודיתבין בהון ויצוחון בני אנשא ויילילון כל יתבי ארעא: ג מקל מפסועית פרסת גברוהי מזיע לרתיכוהי אתרגושת גלגלוהי לא מתפנן אבהן לרחמא על בנין מאתרשלות ידין: ד על יומא דאתי למבז ית כל ארעא פלשתאי לשיצאה לצור ולצידון כל שאר סעיד ארי אביז יי ית ארע פלשתאי שאר נגות קפוטקאי: ה מטת פורענותא ליתבי עזה אתברו אשקלנאי שאר תוקפהון עד אימתי לא תנוחין אתכנישו: ו ני חרבא דשליחא מן קדם יי עד אימתי לא תנוחין אתכנישו

מסורה: ל' חסר · ס' מ"ג ד' · ל' דסמיכי · ג' גליש' · מ"ו · ב' · י"ח בטעם בסיפרא · ל' · ג' מ"ל · ל' וכן כתי' · ל' · ל'. ל' · ל' · ל'. ל' · ל'. ל' · ב'

יעקוב א' מ"ל וסימן נמסר בסי' סימן ל' ובסדר בחקתי: הדחתיך שמה ג' וסי' בסיפרא סימן י"ז: למשפט ט"ו וסימן נמסר בש"ב סימן ט"ו: ומלואה ג' מ"ל וסי' ויבאו ויאכלו ארץ. וישטפו ארץ ומלואה. לה' הארץ ומלואה. באה כלהון מלעיל במי"א מלרע וסימ' בזכריה סימן י"ד. וכל יחזקאל ומלכים דכו' מלרע במ"ב מלעיל וסי' והשמועה באה אל יואב. באת הצפירה:

תולדות אהרן (א) הפנו אבות. סנהדרין דף קה. בכורות ה:

רש"י: שכתוב מצרים שגלו על כרחם: (כח) למשפט. בדין מסוף מעט מעט: ונקה. ל' טיאוט והשמד וכן תרגמו יונתן לשון כליה: (א) אל פלשתים. על פלשתים: בטרם יכה פרעה את עזה. כשהיה נבוכדנצר צר על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו יצא חיל פרעה ממצרים ויעלו הכשדים מעל ירושלים שמע פרעה שטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם: (ג) שעטת. אין לו דמיון ויונתן תרגמו מפסועית: מרעש לרכבו. מרעש אשר לרכבו: גלגליו. אופני מרכבותיו: לא הפנו אבות אל בנים. להצילם: (ד) להכרית לצור ולצידון. פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם: אי כפתור. איזל"ש בלע"ז: (ה) נדמתה. נחרבה: תתגודדי. תשרטי באבל ובבכי: (ו) חרב לה'. שהקב"ה מביא לעולם: הרגעי. לשון

רד"ק: הנה עם שנוי מלות מעט ושנוי אחר והטעם לפי שזכר הנה פורענות הגוים אמר כנגד ישראל ואתה אל תירא שאינך כמותם ואף על פי שהם ישבו בארצם אחר גלותם לא יהיו שלוים ושקטים אלא סופם שיכלו מהיות גוי ולא יזכר שמם וישראל לא יסוף שמם וזכרם יעמוד כימי השמים על הארץ: (א) אשר היה. אל פלשתים. כמו על וכן אל הסרים לא אכל וזולתו: בטרם יכה פרעה את עזה. בסדר עולם כשיצא חיל פרעה ממצרים היו הכשדים צרים על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו וישמעו הכשדים את שמעם ויעלו מעל ירושלים וכששמע פרעה שעלו מעל ירושלים מפניו הלך עם חילו ושטף את עזה ושב לארצו ובאותו זמן היה דבר ה' אל ירמיהו שיבא חיל כשדים ויכו את ארץ פלשתים: (ב) כה אמר ה' הנה מים עולים. מתגברים וכן תעלה המלחמה והמים הם משל על חיל כשדים שהם מצפון וישטפו את ארץ פלשתים. כי פרעה הכה את עזה ונבוכדנצר יחריב הכל: והילל. שלמ"ד בחירק והוא חסר יו"ד המשך: (ג) מקול שעטת. הכות הסוס בארץ ברגליו תקרא שעטה ותקרא דהרה ויונתן תרגם מקול מפסעות פרסת גבורוהי ואביריו אמר על הסוסים החזקים: המון גלגליו. מהמון ומ"ם מרעש עומדת במקום שנים: לא הפנו אבות אל בנים. אפי' האבות שהם מרחמים על בניהם עתה בבא להם הצרה לא יפנו אל בניהם מרפיון ידים שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני אויביהם: (ד) על היום הבא. כל שריד עוזר. צור וצידון היו עוזרים להם כי הם גלילות פלשתים כמו שאמר שם מה אתם צר וצידון וכל גלילות פלשת: כי שודד ה' את פלשתים. אין בו מלת כל הכל לשדוד יש בו מלת כל: שארית אי כפתור. פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שכתוב אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים ופירש רבינו סעדיה כפתור דמיאטה. ואמר שארית שלא ישאר להם שארית: (ה) באה קרחה אל עזה. אמר קרחה לפי שפרעה הכה אותה תחילה ואח"כ בא נבוכדנצר וקרחה שלא נשאר בה דבר: נדמתה. נכרתה כמו נדמה מלך ישראל: שארית עמקם. רוב ממונם וחילם כי הרבוי יקרא מלשון עמק כמו העמיקו שחתו העמק שאלה ות"י שאר תוקפהון ואפשר לפי' שהיו בהם יושבי העמק: עד מתי תתגודדי. ענין שריטה בבשר כמו התגודדו ויונתן תרגם עד אימתי תתכנשון כמו שתרגם אונקלוס לא תתגודדו לא תתכנשון: (ו) הוי חרב לה'. כלומר כי לה' הוא החרב: עד אנה לא תשקטי. זה מאמר הנביא של פלשתים ואומר מי שכנגדו אנה תשקוטי: אל תערך. הוא נדן החרב:

הרגעי

מצודת דוד

ממקן מרבעים שנה תשכון בארצם בלי גלות כימי קדם וכמו שכתוב ביחזקאל: (כז) ואתה אל תירא וכו'. בא לנחם בני הגולה לבבל לבל יתייאשו מן הגאולה בראותם שמצרים גלו למקום קרוב וחזרו מהם והם גלו למרחוק ועדיין לא שבו ובעבור זה יחשבו פן ישתקעו שמה לכן אמר ואתה אל תירא וכו': מרחוק. מארץ מרחק שגליתה שמה: ושב יעקב. יהיה בשובה ונחת והשקט ושאנן ואין מי מחריד אותו: (כח) כי אעשה כלה. ר"ל אף אם אעשה כלה וכו' הנה אותך לא אכלה עם כי חטיה בארצם: ויסרתיך למשפט. אייסר אותך במשפט הראוי לגלות אותך למוסר ולא אנקה אותך מן העולם שישאר העולם נקי ממך ר"ל לא אכריתך מן העולם: מז (א) את עזה. היא היתה מארץ פלשתים ופרעה הכה אותה בעת שחזר מדרכו שרצה ללכת לעזור לישראל מול הכשדים. כ"כ בס"ע: (ב) הנה מים וכו'. הם הכשדים היושבים בנפשן השוטפים כמים רבים: והיו לנחל שוטף וכו'. ר"ל יאבדו ויכלו ארץ פלשתים והאנשים הממלאים אותה: עיר. כל עיר ועיר והיושבים בה: וזעקו. וצעקו בקול מר: (ג) מקול שעטת. מקול פסיעות פרסות סוסיו החזקים ומהרעשת קול שיהיה לרכבו ומקול המיית גלגלי המרכבות יאחוז חלחלה עד לא יפנו אבות אל בנים להצילם כי ירפו ידיהם ויתייאשו מן ההצלה: (ד) על היום הבא. מוסב למקרא של מעלה לומר רפיון הידים יהיה בעבור היום ההוא הבא לשדוד את כל פלשתים: לצור ולצידון. גם המה מארץ פלשתים: כל שריד עוזר. ר"ל לא ישאר מי שיוכל לעזור במלחמה כי לא ישאר בהן כי אם נפיש ומף: כי שודד ה'. ר"ל בהשגחת המקום יבוא לה השודד: שארית אי כפתור. ר"ל אף השארית ישודד כי לא ישאר מה מאי כפתור וגם היא מארץ פלשתים: (ה) באה קרחה. ר"ל הנה מעזה נתלש השער מכל וכל והשארה מוקרחה ר"ל לא נשאר כלום ממנה כי פעם יכום פרעה ופעם נ"כ: נדמתה אשקלון. נכרתה אשקלון אף השארית מהיושבים בעמקים עם כי רבים היו: עד מתי תתגודדי. עד מתי תשרטי בשרך מחמת צער ואבל כלומר הנה מלא המגודדת ממכת פרעה ועתה שנית ממכת נבוכדנצר ועד מתי תתגודדי עוד ואמר בענין מליצת המקוננים: (ו) הוי חרב לה'. כאלו קורא אל החרב ואומר אתה החרב

האספי

מצודת ציון

שכר כמו ואל תחת מפניהם (לעיל א): ושב. ענין השקט ומנוחה כמו בשובה ונחת (ישעיה ל): ושאנן. ענין שלום כמו שאנן מואב (לקמן מח) וכפל הדבר כמ"ש לרוב השלום והשקט: (כח) למשפט. כמו במשפט ובא הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל במשפט הראוי לגלות אותן למוסר וכן יסרני ה' אך במשפט (לעיל י): (ב) שוטף. ענין המשיכה בגרידה ובחוזק: והילל. מלשון יללה: (ג) שעטת. ענין הפסיעה ואין לו דומה: אביריו. ענין חוזק: הפנו. ענין פניית הפנים: מרפיון ידים. כן יקרא המתייאש וכן והוא יגע ורפה ידים (ש"ב י"ז): (ד) שריד. ענין שיור כמו שרידי חרב (לעיל לא): אי כפתור. כפתור ישבה על אי הים: (ה) קרחה. ענין מריטת השער וכן לא יקרח לכם (לעיל טז): נדמתה. ענין כריתה וכן עד מואב נדמה (ישעיה טו): תתגודדי. ענין שריטת הבשר כמו ולא תתגודדו (דברים יד): (ו) הוי. הוא ענין לשון קריאה: עד אנה. עד מתי: תשקוטי. ענין מנוחה: האספי. ענין כניסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): תערך. ענין תיק ונרתק כמו ויעלה מתערה (ש"א יז): הרגעי. מלשון מרגוע ומנוחה: ודומי. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י):

הוף

התערך הרגעי ודמי: ז איך תשקטי ויהוה צוה־לה אל־אשקלון ואל־חוף הים שם יעדה:

מח א למואב כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הוי אל־נבו כי שדדה הבישה נלכדה קריתים הבישה המשגב וחתה: ב אין עוד תהלת מואב בחשבון חשבו עליה רעה לכו ונכריתנה מגוי גם־מדמן תדמי אחריך תלך חרב: ג קול צעקה מחרנים שד ושבר גדול: ד נשברה מואב השמיעו זעקה צעוריה (צעיריה ק'): ה כי מעלה הלחות (הלוחית ק') בבכי יעלה־בכי כי במורד חורנים צרי צעקת־שבר שמעו: ו נסו מלטו נפשכם ותהיינה כערוער במדבר: ז כי יען בטחך במעשיך ובאוצרותיך גם־את תלכדי ויצא כמיש (כמוש ק') בגולה כהניו ושריו יחד (יחדיו ק'): ח ויבא שדד אל־כל־עיר ועיר לא תמלט ואבד העמק ונשמד המישר אשר אמר יהוה: ט תנו־ציץ למואב כי נצא תצא ועריה לשמה תהיינה מאין יושב בהן: י ארור עשה מלאכת יהוה רמיה וארור מנע חרבו מדם:

לנרגך לבית זמנא תנוחין: ז איכדין תנוחין ויי פקיד עלה על אשקלון ועל ספר ימא לתמן מזמנה: א למואב כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל וי על נבו ארי אתבזיזת בהיתת אתכבישת קריתים בהיתו סבית רוחצנהון ואתברו: ב לית עוד תושבחא למואב בחשבון חשיבו עלה בישא אתו ונשיצינא מלמהוי עמא אף מדמן תתברין בתרך יהכון קטולי חרבא: ג קל צוחתא מחורונים בזא ותברא רבא: ד אתברת מלכות מואב בסרו צוחתא שלטוניהון: ה ארי מסוקית לוחית כד בכן יסקון בכן ארי במחתית חורונים צוחת תבירי קרב יבסרון: ו ערקו שיזיבו נפשיכון והוו כמגדל ערוער דשרן בשכונין במדברא: ז ארי חלף דאתרחיצת באוצרך ובבית גנזך אף את תתאחדין ויפוק כמוש בגלותא פלחוהי ורברבוהי כחדא: ח וייתון בוזזין על כל קרויהון וקרוא מנהון לא תשתיזיב וייבדון דיתבין בעומקא וישתיצון דשרן במישרא דאמר יי: ט אעדו כתרא מן מואב ארי מגלא תגלי וקרוהא לצדו יהוין מבלי יתיב בהון: י ליט די עביד עלה עובדא מן קדם יי בנכלא

רשי

לשון מרגוע: (א) המשגב. שם מקום: (ב) חשבון ומדמן. שם מקום ולפי שמותם הוא מזכיר פורענותם: תדמי. תחרבי: (ד) צעיריה. שולטנהא הצעירים מן המושלים: (ה) מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר: (ו) כערוער. מגדל ערוער עשוי במדבר ואין סביביו ישוב כי אף שוכני אהלים ומגדל העומד באין ישוב נראה כתורנה כן תירגם יונתן. ומנחם פירש כערוער שם עץ מעצי היער: (ט) תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל דבר תלאי התולש ונולש מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית (במדבר טו) ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח): כי נצא תצא. כי במעופה ובחפזון תצא בגולה ויהיה נצא מגזרת נצו כן חברו מנחם וכן כי נצו גם נעו (איכה ד). ויונתן תרגם אעדו כתרא ממואב. תנו לאחרים ציץ הנזר אשר למואב: (י) מלאכת ה'. מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של

יעדה ג' וסימן אם רעה בעיני אדניה. שמעו מטה ומי יעדה. ואל חוף הים שם יעדה: צעקה ד' בנביאים וסימן מקול נפלה רעשה הארץ. קול צעקה מחרנים. קול צעקה משער הדגים. לצדקה והנה צעקה. וכל אוריתא דכו': ארור ה' בטעמא רביע וסי' דינא דאחתיה גלי וקם ברמיותא וסי' בסדר כי תבא: וארור ח' בטעם זקף וסימן מקלה. מסיג. משגה. שכב עם כל בהמה. שכב עם חתנתו. מכה רעהו בסתר. נותן אשה לבניכין. מונע חרבו מדם:

תולדות אהרן מונע חרבו. כ"ג כא:

רדק

הרגעי. הוא ענין מרגוע כמו שאמר תשקטי כי השקטה והמרגוע אחד וכן ודמי ענין דממה: (ז) איך. נוה לה אל אשקלון. נוה להרב שתלך אל אשקלון להכריתה ואיך תשקט עד שתשלים שליחותה: שם יעדה. שם הזמינה: (א) למואב. אלהי ישראל. כי הוא לקח נקמת ישראל מהם: נלכדה קריתים. העיר שנקראת קריתים ואפשר שיש שני מגדלי' בעיר לפיכך נקראת בלשון שנים: הובישה המשגב. העיר הנקראת המשגב וי"ת בהיתי מבית רחצניהון ואתברו: (ב) אין עוד. בחשבון חשבו. לשון נופל על הלשון הוא לחוס הלשון וכן מדמן תדמי ועקרון תעקר: (ד) נשברה צעוריה. כתיב בוי"ו וקרי צעיריה ביו"ד ואחד הוא ות"י שלטניהון ואפשר שכנה הק' הגדולים בלשון צעירים [ע"ד גנאי]: (ה) כי מעלה הלחות. כתיב וקרי הלוחית וי"ו ויו"ד מתחלפים כמשפט וזה הפ' הוא בנבואת ישעיהו בשנוי מלות מעט אמר כי יעלה מואב מעלה הלוחית שהוא מקום גבוה אולי יחשבו להשגב שם ויעלו עלה ובכה: בבכי יעלה בכי. כפל בכי לחזק הענין: חורונים. שנים הם חורון עליון וחורון תחתון: צרי צעקת שבר שמעו. וצריהם ישמעו מהם צעקת שבר שיצעקו לשברם וצרי כמו וצרים וכן תלוני שקופים אטומים כמו תלונים ושקופים ודומים להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלול: (ו) נסו מלטו נפשכם ותהיינה. נפשיכם תהיינה במקום שימלטו: כערוער במדבר. כמו כערער בערבה כלומר אחר שתצאו מעריכם ותנוסו תהיינה עריכם כמו הערוער במדבר והוא עץ גדל במדבר בארץ ציה ותרגם יונתן והוו כמגדל ערוער דשרן בשכונין במדברא: (ז) כי יען בטחך במעשיך. במקניך ובקניניך וכן ואיש במעון ומעשהו בכרמל ות"י באוצרותיך ובתי גנזך: גם את תלכדי. כלומר גם את כמו הגוים האחרים שאין להם אוצרות כמוך ולא היו בהשקט זמן רב כמוך כמו שאמר שאנן מואב וגו' לפי' אמר גם את כי לא יועילוך אוצרותיך שהיית בוטחת בהם גם לא יועילך כמוש אלהיך כי גם הוא יצא בגולה: (ח) ויבא. ועיר לא תמלט. ועיר מהם לא תמלט כי אל כל עיר יבא השודד: אשר אמר ה'. כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כמו כאשר: (ט) תנו ציץ למואב. כנף. ותרגום הנפיר ציצין ואמרו רז"ל אלו הם הנפירים שפורחין בהם אמרו תנו כנף למואב כנף שיפרח בו ויצא מהרה מארצו זהו שאמר כי נצא תצא עניינו כי עוף תעוף מן כי נצו גם נעו שענינו יצא הגולה כי בכח הגולה יעוף העוף לפיכך המשיל הליכה המהירה בגולה ונצא מקור והאל"ף תמורת ה"א וכן תצא והוא מבפעל תצא בדגש כפלס חטה אלא שבא הנח תמורת הדגש כמו שבא כן במקומות רבים. ויונתן פירש ציץ כמו ציץ הזהב וכן תרגם אעדו כיתרא מן מואב ארי מגלא תגלי: (י) ארור. יקלל מי שיהיה במלחמה וירפה ידו מהרוג ואמר זה במואב מה שלא אמר כן בשאר האומות כי קצף ה' גדול עליו לפי

מצודת ציון

(ז) חוף הים. שפת הים וגבולו: יעדה. ענין הזמנה כמו ומי יעדה (מיכה ו): (א) הוי. ענין יללה: נבו קריתים המשגב. שמות מקומות: וחתה. ענין פחד ושבר כמו ואל תחת (לעיל מו): (ב) תדמי. ענין כריתה כמו נדמתה אשקלון (לעיל מז): (ג) שוד. ענין מושק: (ד) צעיריה. ענין קוטן כמו שלחו צעיריהם (לעיל יד): (ה) במורד. מלשון ירידה ור"ל בעמק: צרי. כמו צרים: (ו) כערוער. שם עץ מדברי וכן והיה כערער בערבה (לעיל יז): (ז) במעשיך. כן יקרא מקנה הבקר והצאן כי העוסק במקנה כל מעשהו בהם וכן ואיש במעון ומעשהו בכרמל (שמואל א כה): כמוש. כן שם הפסל של מואב: (ט) ציץ. ר"ל כנף כי כל דבר היוצא מן הגוף קרוי בשם ציץ וכמו ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח): נצא תצא. מלשון נוצה וכנף ור"ל בעוף בנוצת כנפים

מצודת דוד

הבאה בהשגחת ה' עד מתי לא תשקוטי הלא כבר הרגת בהם מאוד ע"י פרעה ולכן האספי אל תערך ומנאי מרגוע ושתוק מלהרוג עוד: (ז) איך תשקטי. כאלו משיב לעצמו איך אפשר לה להיות בהשקט ומנוחה וה' צוה לה להרוג עוד: אל אשקלון. על אשקלון ועל כל פלשתים היושבים בחוף הים. שם על המקומות ההם הזמין את החרב להרוג ולאבד: מח (א) למואב. ר"ל על מואב אמר כה אמר ה' וגו': הוי אל נבו. יללה יהיה אל נבו: הובישה וגו'. כאשר נלכדה קריתים נתביישה מאד: (ב) אין עוד. מעתה לא יהיה עוד ההלול והשבח של מואב: בחשבון. בהיות האויבים בחשבון חשבו עליך רעה והוא לשון נופל על לשון: לכו. ואמרו לכו ונכריתנה מהיות עוד גוי: מדמן. גם העיר מדמן תהיה נכרתה וגם הוא לשון נופל על לשון: אחריך. בכל מקום שתברח תלך החרב אחריך להרגך: (ג) מחורונים. ויהיה נשמע מעיר חורונים: שוד. כי שם יהיה שוד ושבר גדול: (ד) צעיריה. הבנים הקטנים שהלכו בשבי: (ה) כי מעלה הלוחית. אשר בעת יעלה במעלה הר הלוחית להשגב בהר: בבכי יעלה בכי. את הבכי יעלה בבכי רצה לומר בכל פעם יגביה קול בכי למעלה: כי במורד חורונים. לפי שבמורד חורונים שהיה בשפל היו הצרים משמיעים צעקת שבר כי הרגו אנשים וצעקו במר נפש ולכן עלה במעלה הלוחית להשגב בהר: נוסו. כאלו הנביא מייעץ אותם לברוח להמלט על נפשם: ותהיינה. כלומר עזבו העושר ואף כי תהיו חסרים מכל טוב כמו אילן ערוער הגדל במדבר החסר מכל טוב להצלחות מ"מ טוב להציל את הנפש: (ז) כי יען. בעבור אשר כל בטחונך ומבטחך היה במעשיך הם מקנה הצאן והבקר והאוצרות שבמקנת ולזה לא רצית לעזבם ולברוח מהם: גם את תלכדי. לכן תלכד שהאויב יקח הכל ולא יהיה לאל ידך למחות בידו אלא גם את תלכדי בידו: ויצא כמוש בגולה. הוא האלוה של מואב ויצא גם הוא בגולה כי האויב יקח פסלו העשוי מזהב וכסף וכהניו עמו ושרי מואב: (ח) אל כל עיר. מערי מואב: לא תמלט. אף אחת מהן: העמק. ערי העמק: המישור. ערי המישור: אשר אמר ה'. ר"ל הואיל וה' אמר כן יקום: (ט) תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כי עוף תעוף והוא ענין מליצה ור"ל בחפזון תצא בגולה: מאין. ממה שאין מי ישב בהן: (י) ארור וגו'. אמר כנגד המשחיתים

יא שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא אֶל־שְׁמָרָיו וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל־כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל־כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר׃ יב לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי־לוֹ צֹעִים וְצֵעֻהוּ וְכֵלָיו יָרִיקוּ וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ׃ יג וּבֹשׁ מוֹאָב מִכְּמוֹשׁ כַּאֲשֶׁר־בֹּשׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל מִבְטֶחָם׃ יד אֵיךְ תֹּאמְרוּ גִּבּוֹרִים אֲנָחְנוּ וְאַנְשֵׁי־חַיִל לַמִּלְחָמָה׃ טו שֻׁדַּד מוֹאָב וְעָרֶיהָ עָלָה וּמִבְחַר בַּחוּרָיו יָרְדוּ לַטָּבַח נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ טז קָרוֹב אֵיד־מוֹאָב לָבוֹא וְרָעָתוֹ מִהֲרָה מְאֹד׃ יז נֻדוּ לוֹ כָּל־סְבִיבָיו וְכֹל יֹדְעֵי שְׁמוֹ אִמְרוּ אֵיכָה נִשְׁבַּר מַטֵּה־עֹז מַקֵּל תִּפְאָרָה׃ יח רְדִי מִכָּבוֹד ישבי בַצָּמָא יֹשֶׁבֶת בַּת־דִּיבוֹן כִּי־שֹׁדֵד מוֹאָב עָלָה בָךְ שִׁחֵת מִבְצָרָיִךְ׃ יט אֶל־דֶּרֶךְ עִמְדִי וְצַפִּי יוֹשֶׁבֶת עֲרוֹעֵר שַׁאֲלִי־נָס וְנִמְלָטָה אִמְרִי מַה־נִּהְיָתָה׃ כ הֹבִישׁ מוֹאָב כִּי־חַתָּה הילילי וזעקי הַגִּידוּ בְאַרְנוֹן כִּי שֻׁדַּד מוֹאָב׃ כא וּמִשְׁפָּט בָּא אֶל־אֶרֶץ הַמִּישֹׁר אֶל־חֹלוֹן וְאֶל־יַהְצָה וְעַל־מופעת׃ כב וְעַל־דִּיבוֹן וְעַל־נְבוֹ וְעַל־בֵּית דִּבְלָתָיִם׃ כג וְעַל קִרְיָתַיִם וְעַל־בֵּית גָּמוּל וְעַל־בֵּית

וליש דמנע חרביה מקטול׃ יא שלן מואבאי מזעוריהון ושקטין אינון על נכסיהון ולא אתגליאו מאתר לאתר ובגלותא לא הליכו על כן אוריכו שליא נכסיהון כחמרא דנטיר על שמריה וריחיה לא פג׃ יב בכן הא יומיא אתן אמר יי ואשלח עליהון בזוזין ויבזזונון ונכסיהון ירוקנון וטוב ארעהון יגמרון׃ יג ויבהתון מואבאי דפלחין לכמוש כמא דבהיתו בית ישראל מבית אל רוחצנהון׃ יד איכדין תימרון גברין אנחנא וגברין דחילא למעבד קרבא׃ טו אתבזיזו מואבאי וקרויהון חרובא ושפר עולימיהון יתמסרון לקטלא אמר מלכא יי צבאות שמיה׃ טז קריב תברהון דמואבאי למיתי ובשתהון מוחיא לחדא׃ יז דוו עלוהי כל סחרנוהי וכל ידעי שמיה אמרו איכדין אתבר מלך מבאיש שלטון מעיק׃ יח חותי מיקרא ותובי בצחיא מלכות כנשתא דדיבון ארי בזוזין אתו על מואב סליקו עלך חבילו כרכיך׃ יט על אורחא קומו וסכו דיתבין בערוער שאילו למערקיא ולמשיזביא אמרו מה הוה על תברא דיכי׃ כ בהיתו מואבאי ארי אתברו אלילו וצוחו חוו בארנון ארי אתבזיזו מואבאי׃ כא ועבדי פורענותא מטו לארע מישרא לחולון וליהץ ועל מיפעת׃ כב ועל דיבון ועל נבו ועל בית דבלתים׃ כג ועל קריתים ועל בית גמול ועל בית מעון׃

רשי

שליחותו של מקום: (יא) לא נמר. לא נחלף: (יב) צועים. מריקים וכן מהר צועה להפתח (ישעיה נ"א) הוא צלוך המעיים בשלשול: וכליהם. מניותיהם של מואבים: ונפצו. ונשברו כמו איכה נחשבו לנבלי חרש (איכה ד') כל נבל ימלא יין (לעיל יג): (יג) מכמוש. אשר בטח בו: מבית אל. עגל הזהב: (יז) נודו. לשון קינה כמו אל תנוד לו: (יט) שאלי נס ונמלטה. שאלי מן הנסים והנמלטים ממואב מה נהייתה אם נמלט כלום מהשחית: (כא) ומשפט בא. ופורענות

איכה י"ז בקריאה וסימן במסר בריש מגלת איכה: ישבת ח' חס' וסי' ואם על המשכב הוא. והיא ישבת בירושלים. הנני אליך ישבת העמק. רדי מכבוד. חמסי ושארי על בבל הישבת על מבואות ים. והנה כל הארץ ישבת ושקטת. בהיות ירושלים ישבת ושלוה. וחד מנהון היושבת דמבואות ים. וחד ישבת ובחומה היא ישבת:

תולדות אהרן שאנן מואב. שבת קמה מגלה יב:

מצודת ציון

כנפים: (י) מלאכת. ענין שליחות כמו במלאכות ה' (חגי א): (יא) שאנן. ענין שלום כמו ושאנן ואין מחריד (לעיל ל): שמריו. הוא הנופל מן המשקה לתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים עה): הורק. ענין שפיכה כי כשנשפך המשקה מן הכלי נעשה ריק וכן שמן תורק שמך (שה"ש א): נמר. מל' תמורה וחלוף ור"ל מטוב לרע: (יב) צועים וצעוהו. ענין טלטול ונעה ממקום למקום וכן את צעה וזנה (לעיל ב): יריקו. מלשון ריק: ונבליהם. נאדות כמו נבלי היין (ש"א י): ינפצו. ענין שבר ורציצה כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): (טו) עלה. ענין סלוק והפסק כמו אל תעלני בחצי ימי (תהלים קב): ומבחר. מלשון בחיר ומובחר: (טז) איד. ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): (יז) עוז. ענין חוזק: מקל. הוא כמו מטה: (יח) בת דיבון. עדת דיבון והוא שם עיר: (יט) וצפי. ענין הבטה כמו צפה דרך (נחום ב): ערוער. שם מקום: (כ) חתה. נשברה: הילילו. מל' יללה: (כה) נגדעה. ענין כריתה כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז): קרן. ענין ממשל כמו וירם

קרן

רדק

לפי שהאל הזהיר את ישראל ואמר אל תצר את מואב והם הרשיעו לעשות להם: מלאכת ה'. כי מה שהם תבא להם זאת הרעה מאשר הרעו לישראל ומרוב גאותו לרוב שלותו עד שהגדיל על ה' כמו שאומר: רמיה. פי' שהוא מרפה ידו מהרע להם והפך הקללה לחזק הענין: (יא) שאנן מואב. הנו"ן ספוחה כי הוא לשון עבר: ושוקט הוא אל שמריו. כמו על שמריו ודימה אותו ליין שעומד על שמריו והוא היין הטוב כי בהרקת היין מכלי אל כלי ילך ריחו וטעמו ומואב גם כן לא גלה עדיין ועמד שוקט בארצו: לא נמר. פרשו נמר על משקל נסב והוא מבנין נפעל ופירושו לפי מקומו נתחלף. או פי' ענין רפיון וחלישות כתרגומו לא פג וכן על כן תפוג תורה אל תתני פוגת לך ויפג לבו וכן בדברי רבותינו ז"ל וניחוש דלמא פייגא דעתייהו דלגבורה כלומר שמא תחלש דעת הגבור וכן אמרו גוף קשה יין מפיגו כלומר מחלישו ומתיש כחו וכן פי' לא נמר לפי תרגומו כלו' שלא נחלש כח היין וריחו: (יב) לכן הנה ימים באים. צועים וצעוהו. צועים מן הקל וצעוהו מן הדגוש וענינו מגלים ומסיעים אותו ממקומו שהי' בו שוקט עד הנה וכן צועה ברוב כחו ותרגם יונתן בזוזין ויבזזונון: וכליו יריקו. לפי שהמשיל אותו ליין שלא הורק מכלי אל כלי אמר וכליו יריקו. ונבליהם ינפצו נבליהם שבהם היין כמו וכל נבל יין ינפצו ינפצו אותם וישברו אותם וזה דרך משל כמו שפירשנו ותרגם יונתן ונכסיהון ירוקנון וטב ארעהון יגמרון. ואדוני אבי ז"ל פירש ינפצו כמו יריקו מתרגום ותער כדה ונפצה והוא כפל ענין לחזק: (יג) ובוש מואב מכמוש. שהיו בוטחים בכמוש אלהיהם: מבית אל מבטחם. שהיו בוטחים בעגל שהיה בבית אל מבטחם בסגול הטי"ת ומה שסמך להם לישראל להודיעם כי מה שהרעו לישראל לא בצדקתם אלא בעון ישראל שבטחו בבית אל: (טו) שדד מואב ועריה עלה. כבר פירשנו כי מנהג הלשון לדבר פעם לשון זכר ולשון נקבה כי ידבר לשון זכר כנגד העם ויבא לשון נקבה כנגד הכנסיה ופי' עלה נפסק רוצה לומר המון עריה נפסק וכן יצועי עלה כעלות גדיש ותרגם יונתן וקרויהון חרבא ואדוני אבי ז"ל פירש ולעריה עלה השודד: (יח) רדי מכבוד. מהכבוד שהיית בו שלא היית חסרת דבר: ושבי בצמא. רוצה לומר שבי בגלות שתהיי צמאה לכל טוב ישבי כתיב וקרי ושבי והכתוב ר"ל שתהיה מיושבי בצמא: (יט) אל דרך. כמו על דרך וכן אל ההרים לא אכל: שאלי נס ונמלטה. אומר ליושבי ערוער שתעמוד על דרך ותשאל הנסים והנמלטים משאר ערי מואב שבא לפני תחילה האויב ותשאל מה נהיתה כלומר מה רעה נהיתה בהם ואמר נס ואמר נמלטה כלומר אם איש ואם אשה: ונמלטה. מלעיל והוא נפעל עבר כלומר ואשר נמלטה: (כ) הגידו בארנון. כי ארנון גבול מואב והאויב מהגבול שכנגדו:

קריוס

מצודת דוד

המשחיתים ארור יהיה מי שיעשה במרמה מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום: וארור וכו'. כפל הדבר במלות שונות: מדם. מלשפוך דם: (יא) שאנן מואב מנעוריו. מעת היה לעם ישב בשלום והיה שוקט ומונח במקומו כיין הנח על שמריו שאינו מפיג טעמו: ולא הורק. דומה הוא אל היין אשר לא הורק מהכלי שהושם בו בתחלה אל כלי אחר ולתוספת ביאור אמר שלא הלך מעולם בגולה כי ישב בארצו מעת שנתיישב בה: על כן. הואיל ולא הורק מכלי אל כלי לכן נשאר בו הטעם ולא נחלף הריח ר"ל לפי שישב בשלום לכן היה ממולא בכל טובה ולפי שהמשילו ליין אמר לשון הנופל ביין שאם היין נשאר בכלי ששמוהו בו בתחלה נשאר בו הטעם והריח ולא כן כשמריקין אותו מכלי אל כלי: (יב) ושלחתי וכו'. אשלח עליו מניעים ומטלטלים ויניעו אותו בגולה: וכליו יריקו. ישפכו היין מן כליו וישברו כלי היין ר"ל האויב יקח עושרם ואותם יהרוג בחרב ולפי שהמשילם ליין אמר לשון הנופל בי"ן: (יג) ובוש מואב מכמוש. יכלמו מכמוש אלהיהם כי אז יראו שאין בו כח להציל והבל נתלו: כאשר וכו'. כמו שנתביישו ישראל על כי בטחו בעגל הזהב שעמד בבית אל כי כשגלו מארצם ראו שלא היה בו ממש: (יד) איך תאמרו. אל מול מואב יאמר איך תאמרו וכו' וכאומר והיה אם כן גבורתכם: ועריה עלה. המון עריה נפסק ונסתלק: נאום המלך וכו'. ר"ל הואיל והוא גזירת המקום הרי היא כאלו כבר נעשה: (טז) מהרה מאד. מאד תמהר לבא וכפל הדבר במ"ש: (יז) נודו לו. דרך השומע מאבדן דבר חשוב לנוד בראש דרך קינה ואבל: כל סביביו. אשר הכירו בו: מטה עוז. בענין הגבורה היה כמטה חזק: מקל תפארה. בענין היופי והעושר: (יח) רדי מכבוד. מן הכבוד שהיה לך מאז רדי ממנו ושבי בצמא כדרך הגולים: כי שודד מואב. האויב ששדד כל ארץ מואב עלה גם בך ושחת מבצריך ולא יכלת להשגב בהן מפני האויב: (יט) אל דרך וכו'. היושבת בערוער עמדי על הדרך והביטי לראות את הבאים ושאלי אז לאיש הנס מהמלחמה או לאשה הנמלטה ואמרי להם דרך שאלה מה נהייתה במלחמה אם השאירו שארית: (כ) הובישה מואב. עיר מואב ראש

המקום

(כד) קריות. שם עיר: הרחוקות והקרובות. הם שעל הגבולים והקרובות הם אשר בתוך הארץ: (כה) נגדעה קרן מואב. מלכות מואב ולפי שהקרן היא גבוה על כל אברי הבהמה נקראת המלכות קרן שהיא גבוהה במעלה על כל העם וכת"י מלכות: וזרעו. פירוש ואמרו כי הם זרוע המלך והעם והחזקים כמו וזרועות הנגב וכן תרגם יונתן ושלטניהון אתברו: (כו) השכירוהו. על דרך משל אמר לאויבים השכירוהו כוס התרעלה: כי על ה' הגדיל. כשראו גלות ישראל הגדילו פיהם עליהם ועל ה' שאמרו שלא יוכל להצילם ות"י ארי על עמא דה' אתרברבו וכן אמר בנבואת צפניה כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות: וספק מואב בקיאו. לפי שהמשילו לשכור אמר וספק בקיאו רוצה לומר כמו שהשכור מתגולל ומתהפך מצד אל צד בקיאו היין שהשתה וספק בגופו לארץ כן יעשה מרוב צרותיו ותרגם יונתן וידדשון מואבאי באתריהון ויהיה קיאו שם כפלם ריבו דינו: והיה לשחוק גם הוא. כמו שישחקו על השכור ואמר גם הוא כמו שהוא שחק ולעג על ישראל כן ישחקו וילעגו עליו גם הוא: (כז) ואם לוא השחוק היה לך ישראל. בדרך השאלה אמר אם לא היה לך לישראל לשחוק כן תהיה אתה לשחוק: אם בגנבים נמצאה. הנמצא ישראל בגנבים שהשחקו עליו כמו שישחקו ויריעו על גנב כמו שאמר ויריעו עלימו כגנב: כי מדי דברך בו תתנודד. כי בכל עת שהיית מדבר בו על גלותו היית מתנודד כאדם השמח בדבר ומתנודד בעבורו בעצמו ומכרכר וי"ת ועל דחדיתון על תביריה דישראל וגו' כמשמעו: (כח) עזבו. והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת. כמו היונה שהשים קנה בצדי הפחתים כדי שלא יקחו בני אדם אותם ואת האפרוחים כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה ופחת היא חפירה ושוחה עמוקה ותרגום כי כרו שוחה ארי כרו גומא ויונתן תרגם והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא: (כט) שמענו. מאמר הנביא בלשון האומות שיאמרו על מואב כן שמענו שהיה מתגאה מואב מאד בעודו בשלותו וכפל לשון הגאוה כמה פעמים לרוב הגאוה: (ל) אני ידעתי. עברתו שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר על הגוים שכניו מרוב גאותו: לא כן בדיו. אני ידעתי כי לא יתקיימו דברי כזביו שהיה מדבר בגאותו כן וכן אעשה: ואני ידעתי נאם ה'. פי' לא יתקיימו דברי כזביו שהיה אומר בגאותו כי לא תבא עליו הרעה: כן בדיו. אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות: לא כן עשו. בני מואב כמו שחשבו ויונתן תרגם קדמי גלן אמר ה' עובדי רברבניהון ולא תקנין יקריהון ולא כדכשר עבדו ואנחנו בפירושנו הקדמנו מלת בדיו עם כן ואע"פ שהאתנח במלת כן וכן דעת יונתן וכן הוא הענין בפסוק של ישעיהו ויש לפרשו על דרך הטעם ועברתו לא כן לא נתקיימה עברתו: (לא) על כן על מואב איליל. הנביא מדבר על לשון עם מואב: קיר חרש. שם עיר מערי מואב ובישעיה קיר חרשת: יהגה. יהגה מואב ויהגה הוא ענין לשון הגה בקול ויללה וכן אהגה כיונה ויונתן תרגם קיר חרש כרך תוקפהון ותרגם יהגה דוון: (לב) מבכי. יאמר שאר עם ערי מואב כשישמע בכי עם יעזר: אבכה לך. כלומר בעבורך הגפן שבמה כי ידעתי כי כן יהיה לך כמו ליעזר ואלה הערים שהיו למואב כבר לקחום ישראל מיד האמורי כמו שכתוב בתורה אבל כשגלו ראובן וגד חזרו מואב וישבו בהם והגפן שבמה כמו הארץ כגפן חסר הסמך פי' הגפן גפן שבמה וכבר פי' בספר ישעיה כי גפן משל על העם שיהרגו האויבים מקצתם ויוליכו בגולה מקצתם וזהו שאמר נטישותיך עברו ים והנטישות הם פארות הגפן המתפשטות והם משל על הגוים: על קיצך ועל בצירך שודד נפל. ובישעיה על קיצך ועל קצירך הידד נפל וקיץ ובציר הוא פירות הקיץ לחים ויבשים ובזמן הקציר והבציר היו בהם האויבים שוללים ובוזזים

ופורענות באה: (כו) השכירוהו. השקוהו תרעלה עד שישתכר: גם הוא. כמו שהיה שחוק לו: (כז) תתנודד. היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו. ל"א כי מדי דברך בו שהיית מתרוצץ על חרבנו אתה מתנודד לצאת בגול' וכת"י על דאסגיתון עליהון פתגמין בכן תטלטלון: (כח) בעברי פי פחת. מקום שהמים טורין תחת גידודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נמצא' הגומא ריקנית והיונה מקננת באחת מעברי הגומ' וכשהנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי ויונתן לא תרגם כן והוה כיונא דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא: (ל) עברתו ולא כן. שנאתו לישראל לא באמת ולא במשפט: בדיו. גבוריו: לא כן עשו. לא כגמול הטיבו לזרע אברהם שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם: (לא) קיר חרש. עיר מארץ מואב: יהגה. נוהם כיונים הוגים: (לב) מבכי יעזר אבכה לך. כשנאמרה נבואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב. אבכה לך. אבכה בשבילך דוגמת אותו בכי כי גם את תחרבי כמוהו: הגפן שבמה. ארץ כרמים היתה: נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן: עברו ים. הלכו בגולה: קיצך. לשון קיץ תאנים וקצך שהיא לשון קץ אין בו יו"ד והגד"י

מָעוֹן׃ כד וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְעַל כָּל־עָרֵי אֶרֶץ מוֹאָב הָרְחֹקוֹת וְהַקְּרֹבוֹת׃ כה נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב וּזְרֹעוֹ נִשְׁבָּרָה נְאֻם יְהוָה׃ כו הַשְׁכִּירֻהוּ כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ וְהָיָה לִשְׂחֹק גַּם־הוּא׃ כז וְאִם ׀ לוֹא הַשְּׂחֹק הָיָה לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנָּבִים נִמְצָאָה כִּי־מִדֵּי דְבָרֶיךָ בּוֹ תִּתְנוֹדָד׃ כח עִזְבוּ עָרִים וְשִׁכְנוּ בַּסֶּלַע יֹשְׁבֵי מוֹאָב וִהְיוּ כְיוֹנָה תְּקַנֵּן בְּעֶבְרֵי פִי־פָחַת׃ כט שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב גֵּאֶה מְאֹד גָּבְהוֹ וּגְאוֹנוֹ וְגַאֲוָתוֹ וְרֻם לִבּוֹ׃ ל אֲנִי יָדַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה עֶבְרָתוֹ וְלֹא־כֵן בַּדָּיו לֹא־כֵן עָשׂוּ׃ לא עַל־כֵּן עַל־מוֹאָב אֲיֵלִיל וּלְמוֹאָב כֻּלֹּה אֶזְעָק אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ יֶהְגֶּה׃ לב מִבְּכִי יַעְזֵר אֶבְכֶּה־לָּךְ הַגֶּפֶן שִׂבְמָה נְטִישֹׁתַיִךְ עָבְרוּ יָם עַד יָם יַעְזֵר נָגָעוּ עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־בְּצִירֵךְ שֹׁדֵד נָפָל׃

כד וְעַל קְרִיּוֹת וְעַל בָּצְרָה וְעַל כָּל קִרְוֵי אֲרַע מוֹאָב דִּרְחִיקִין וּדְקָרִיבִין: כה אִתְקְטָפַת מַלְכוּת מוֹאָב וְשִׁלְטָנֵיהוֹן אִתְּבָרוּ אֲמַר יְיָ: כו אַיְתָא עֲלֵיהוֹן עָקָא וִיהוֹן דָּמַן לְרַוְיָא אֲרֵי עַל עַמָּא דַּייָ אִתְרַבְרַבוּ וִידַדְשׁוּן מוֹאֲבָאֵי בְּאַתְרֵיהוֹן וִיהוֹן לְגָעֵיב אַף אִינוּן: כז וְעַל דַּחֲדֵיתוּן עַל תְּבִירֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל בְּדִלָּא חֲטוֹ לְכוֹן כְּאִלּוּ בְּגַנָּבִין אִשְׁתְּכָחוּ וְעַל דְּאַסְגֵּיתוּן עֲלֵיהוֹן פִּתְגָּמִין בְּכֵן תִּטַּלְטְלוּן: כח שְׁבָקוּ קִרְוַיָּא וּשְׁרוֹ בְּכֵיפָא יָתְבֵי מוֹאָב וַהֲווֹ כְּיוֹנָה דְּשַׁבְקָא פּוּם שׁוֹבְכָא וְנָחֲתָא וְשַׁרְיָא בְּאַרְעִית גּוּבָא: כט שְׁמַעְנָא בְּרַבְרְבֵי מוֹאָב דְּמִתְגָּאַן לַחֲדָא רַבְרְבֵיהוֹן וּמְפַנְּקֵיהוֹן וְגֵיוְתָנוּתְהוֹן וְרָמוּת לִבְּהוֹן: ל קֳדָמַי גְּלַן אֲמַר יְיָ עוֹבָדֵי רַבְרְבָנֵיהוֹן וְלָא תַקְנִין יְקָרֵיהוֹן לָא כִּדְכָשַׁר עֲבָדוּ: לא עַל כֵּן עַל מוֹאֲבָאֵי מְיַלְּלִין וְעַל מוֹאֲבָאֵי כּוּלְּהוֹן מְצַוְחִין עַל אֱנָשׁ כְּרַךְ תּוּקְפְּהוֹן דָּוַן: לב בְּכֵן כְּמָא דְּאַיְתֵיתִי מַשְׁרְיָן עַל יַעְזֵר כֵּן אַיְתֵי קָטוֹלִין עַל שִׂבְמָא מְטַלְטְלָךְ גְּזוֹ עֲבָרוּ יַמָּא עַד יַם יַעְזֵר מְטוֹ עַל חַצְדִּיךְ וְעַל קִטְפַּיִךְ בָּזוֹזִין נְפָלוּ:

בקיאו ב' ומ"ל וסימ' בהתעות שכור בקיאו. וספק מואב בקיאו והיה לשחוק: והיו ו' וסימ' התחזקו והיו לאנשים פלשתים. תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. הקיפו הלוים את המלך סביב דד"ה. נודו מתוך בבל. והקפתם אל המלך סביב דמלכים. עזבו

מצודת ציון

קרן משיחו (ש"א ב): השכירוהו. מלשון שיכור: וספק. ענין הכאה וחבטה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד): בקיאו. הוא המאכל החוזר דרך הפה: (כז) מדי. מתי כמו מדי דברי בו (לעיל לא): תתנודד. מלשון הנדה והנעה: (כח) תקנן. מלשון קן והוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פד): בעברי. מלשון עבר וצד: פחת. בור וחפירה כמו באחת הפחתים (ש"ב יז): (כט) גאון וגאונו. מלשון גאוה: (ל) עברתו. מלשון עברה וזעם: בדיו. דבר כזב הבדוי מן הלב וכן אשר בדא מלבו (מ"א יב): (לא) קיר חרש. שם מקום: יהגה. ענין המיה וכן אהגה כיונה (ישעיה לח): נטישותיך. ענין ענפים כמו ואת הנטישות הסיר התז (שם יח): נגעו. מלשון נגע ור"ל נגפו וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח): קיצך. פירות הקיץ: בצירך. כן נקראת תלישת ענבי הגפן כמו ואת ענבי נזירך לא תבצור (ויקרא כה): נפל. ענין חניה

מצודת דוד

המקום נתביישה כי גם היא חתה ונשברה ולכן עשי יללה וזעקי במר נפש: הגידו בארנון. העומדת בגבול ארץ מואב: (כא) ומשפט בא. משפט אלהים בא אל הערים היושבים בארץ המישור וחזר ופירש אל חולון וכו' והם שמות מקומות: (כד) הרחוקות והקרובות. הרחוקות מארנון והקרובות לה: (כה) נגדעה. נכרתה ממשלת מואב וכח זרועו נשבר: (כו) השכירוהו. מאמר הנביא אל מול האויב תנו למואב הרבה שכר ויין למען ישתכר ר"ל הביאו עליו בלבול הדעת להיות כמו השכור: כי על ה' הגדיל. ר"ל שדבר גדולות על ה' לבזות כלפי מעלה ולומר שלא היה בידו להושיע את עמו: וספק. וכאשר ישתכר יתגולל ויתהפך לחבוט עצמו בארץ על המאכל שהקיא כדרך השכור ור"ל ישיגהו האבדון והכליון בעבור בלבול הדעת ולפי שהמשילו לשכור אמר לשון הנופל בשכור: גם הוא. כמו שהיו לו ישראל לשחוק בעת גלו לבבל כן יהיה גם הוא לשחוק: (כז) ואם לא. וכי לא היה לך ישראל לשחוק האם היה נמצא בחבורת גנבים לשחוק בו אשר מתי שדברת ממנו היית מניד בראשך בדרך לעג כאילו היה נמצא בחבורת הגנבים: (כח) עזבו ערים. לכן בגמול זה אתם יושבי מואב עזבו הערים וגשו משם והסתירו לשכון על הסלע: והיו כיונים. ר"ל שמה תהיו בטוחים מן האויב כי לא יוכל לקרב אליכם ותהיו א"כ כיונה העושה לעצמה קן בעברי פי הפחת לבל יוכלו אנשים לקרב אליה מפני הפחת: (כט) שמענו. מאמר הנביא בשם העמים הנה שמענו את גאון מואב אשר נתגאה מאד: גבהו וכו'. כפל הדבר רבת פעמים לפי מרבית הגאוה: (ל) עברתו. מה שברוב גאותו הוא מתמלא עברה על העמים להשמיד ולאבד: ולא כן. אבל לא כן יהיה כי אין לאל ידו: בדיו. הדברים שהוא בודה מלבו ומגזם לא עשה כן כי לא יצלח בהם ולא יקיים מחשבתו: (לא) על כן. הואיל וגאה מאד והושפל גאותו לכן איליל על מואב ואמר הנביא בלשון אנשי מואב שהם ילילו: ולמואב כולה. על כל מואב אזעק: יהגה. ר"ל לבי יהגה ויהמה: (לב) מבכי יעזר. מענין הבכי שבכיתי על אבדן יעזר. בזה הענין עצמו אבכה בעבורך על אבדן גפני שבמה

סיסם

לג וְנֶאֶסְפָה שִׂמְחָה וָגִיל מִכַּרְמֶל וּמֵאֶרֶץ מוֹאָב וְיַיִן מִיקָבִים הִשְׁבַּתִּי לֹא־יִדְרֹךְ הֵידָד הֵידָד לֹא הֵידָד׃ לד מִזַּעֲקַת חֶשְׁבּוֹן עַד־אֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נָתְנוּ קוֹלָם מִצֹּעַר עַד־חֹרֹנַיִם עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי גַּם־מֵי נִמְרִים לִמְשַׁמּוֹת יִהְיוּ׃ לה וְהִשְׁבַּתִּי לְמוֹאָב נְאֻם־יְהוָה מַעֲלֶה בָמָה וּמַקְטִיר לֵאלֹהָיו׃ לו עַל־כֵּן לִבִּי לְמוֹאָב כַּחֲלִלִים יֶהֱמֶה וְלִבִּי אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ כַּחֲלִילִים יֶהֱמֶה עַל־כֵּן יִתְרַת עָשָׂה אָבָדוּ׃ לז כִּי כָל־רֹאשׁ קָרְחָה וְכָל־זָקָן גְּרֻעָה עַל כָּל־יָדַיִם גְּדֻדֹת וְעַל־מָתְנַיִם שָׂק׃ לח עַל כָּל־גַּגּוֹת מוֹאָב וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה מִסְפֵּד כִּי־שָׁבַרְתִּי אֶת־מוֹאָב כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ נְאֻם־יְהוָה׃ לט אֵיךְ חַתָּה הֵילִילוּ אֵיךְ הִפְנָה־עֹרֶף מוֹאָב בּוֹשׁ וְהָיָה מוֹאָב לִשְׂחֹק וְלִמְחִתָּה לְכָל־סְבִיבָיו׃ ס מ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה כַנֶּשֶׁר יִדְאֶה וּפָרַשׂ כְּנָפָיו אֶל־מוֹאָב׃ מא נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת וְהַמְּצָדוֹת נִתְפָּשָׂה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה׃ מב וְנִשְׁמַד מוֹאָב מֵעָם כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל׃ מג פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאָב

לג וְתִתְכְּנֵישׁ בִּיעַ וְחֶדְוָא מִכַּרְמְלָא וּמֵאֲרַע מוֹאָב וַחֲמַר מִמַעְצְרַיָא אֲבַטְלֵית לָא יַעְצְרוּן עִיצוּרִין וְלָא יְרִימוּן בְּקָלְהוֹן׃ לד מִצְוָחַת חֶשְׁבּוֹן עַד אֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן מִצוֹעַר עַד חוֹרוֹנַיִם עֶגְלַת תַּלְתִּית רַבְּתָא אֲרֵי אַף מֵי נִמְרִים לְצָדוּ יְהוֹן׃ לה וַאֲבַטֵּיל מִן מוֹאָב אֲמַר יְיָ מַקְרִיב קוּרְבַּן עַל בָּמְתָא וּמַסִּיק בּוּסְמִין לְטַעֲוָתֵיהּ׃ לו עַל כֵּן בְּלִבְּהוֹן מוֹאֲבָאֵי כְּכִנּוֹרָא הָמָן וְלִבְּהוֹן עַל אֱנָשׁ כְּרַךְ תּוּקְפֵיהוֹן כִּזְמַר אַבּוּבִין דָוֵי עַל כֵּן שְׁאָר נִכְסֵיהוֹן דִקְנוֹ יִתְבַּזְזוּן׃ לז אֲרֵי כָּל שְׂעַר רֵישׁ נְתַר וְכָל דְקַן גְלוּחַ עַל כָּל סִיעָן מִתְהַמְמִין וְעַל חַרְצִין סָק׃ לח עַל כָּל אֶגָרֵיהוֹן דְמוֹאֲבָאֵי וּבִרְחוֹבֵיהוֹן כּוּלְהוֹן עָבְדִין מִסְפְּדָא אֲרֵי תְבָרֵית יַת מַלְכוּת מוֹאָב כְּמָנָא דְלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ אֲמַר יְיָ׃ לט אֵיכְדֵין אִתְבָּרוּ אֵילִילוּ אֵיכְדֵין אַחֲזָרוּ קְדָלְהוֹן מוֹאֲבָאֵי בְּהִיתוּ וִיהוֹן מוֹאֲבָאֵי לְחוּךְ וּלְתְבִיר לְכָל סְחָרָנֵיהוֹן׃ מ אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ הָא כְנִשְׁרָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִסַּק מֶלֶךְ בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל מוֹאָב׃ מא וְתִתְכְּבֵישׁ כְּרַכָּא וּמְצָדָתָא יִתְאַחְדָן וִיהֵי לֵב גִּבָּרֵיהוֹן דְמוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא כְּלֵב אִתְּתָא דְעָקָא לַהּ בְּחֶבְלְהָא׃ מב וְיִשְׁתֵּיצוֹן מוֹאֲבָאֵי מִלְמֶהֱוֵי עַם אֲרֵי עַל עַמֵּיהּ דַיְיָ אִתְרַבְרַב׃ מג דַחֲלָא וְכוּמְצָא וּמְצָדָא עֲלָךְ יָתֵיב

רש"י

והאד"י דגושה: (לג) ונאספה. וכלתה שלא תראה: לא ידרוך. ענבים בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו עושים: הידד לא הידד. ההידד שיצעקו לא יהי הידד הראשון כי אם הידד של מנוסת חרב: (לד) עגלת שלישיה. מדינה גברתנית: (לו) על כן יתרת עשה. על אשר גאוה עשה לכך אבדו: (לז) גדדות. שריטות: (לט) איך חתה הילילו. הילילו עליה ואמרו איך חתה: (מ) כנשר ידאה. האויב אל מואב: ידאה. יעוף: (מא) הקריות. שם העיר: (מג) פחד ופחת. אלו ג' דברים

ערים ושכנו בסלע: מזעקת ג' וסימ' חשבון עד אלעלה. אטם אזנו מזעקת דל. מזעקת מושל בכסילים: עגלת ה' בקריאה וסי' בשמואל א' סי' י"ו: שלשיה ג' בקריאה וסי' בישעיה סי' ט"ו: על כן ז' פסוקים בקריאה אית בהון על אל על וסי' וישכב שמשון עד חצי הלילה. ויתמודד על הילד שבע פעמים. ועברו גוים רבים על העיר. שלח על כל הגולה. על כן לבי למואב. לשלול שלל ולבז בז. ויתן שרי מלחמות דד"ה: כלב ה' בקריאה וסי' אשר לבו כלב האריה. הנה כנשר יעלה. נלכדה הקריות והמצדות. ותתן לבך כלב אלהים. וחברו תתן את לבבך:

רד"ק

ובוזזים: (לג) ונאספה. ונשמים ונאסף ופי' יאסף מהם אל מקום אחר או פירושו ענין כליון מן אסוף אסיפם: ומכרמל. מקום שדות זרועה ועצי פרי: ידרוך. פירוש לא ידרוך הדורך כמו שהוא בישעיה: הידד הידד לא הידד. הוא קריאת הדורכים בעת הדריכה אומר הידד שהיה מנהג הדורכים לקרות אותה לא יקראו ות"י לא יעצרון עיצורין ולא ירימון בקלהון: (לד) מזעקת. עגלת שלשיה. עגלת כמו עגלה הפ"א במקום ה"א וכן ותועבת לו לאדם לץ אף גילת ורנן אל תהי פוגת לך והדומים להם שכתבנו בספר מכלול ופירוש שלישיה גדולה או בת שלש שנים כי היא הטובה וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבא עליה הרעב ואמר כי מצער ועד חורונים הלך מואב הלוך וזעקה ויונתן תרגם עגלת תלתית רבתא: למשמות יהיו. ונמרים שם מקום בארץ מואב ואמר שיהיו למשמות כיון שאין שם יושבים כאילו אין שם מים ואין שם ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו: (לה) והשבתי מעלה במה. מעלה בהמה קרבן על הבמה: (לו) על כן לבי למואב. מדבר הנביא על לשון העם שאמר כל אחד מהם כך: על כן יתרת עשה אבדו. התי"ו במקום ה"א כמו שכתבנו במלת עגלת אמר על כן לבי יהמה כי יתר הנכסים והממון שקבץ אבדו ועשה חסר מלת אשר כאילו אמר אשר עשה וכן לעם עניים אשר עליהם הדרך ילכו בה אשר ילכו בה: (לז) כי כל. אמר קרחה בראש כי כן דרך בני אדם שתולשין שער ראשיהם על אבל וכן אמר וכל זקן גרועה כי הזקן תפארת הפנים ובעת האבל יגלח האדם אותה להסיר תפארת פניו וכן אמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וכן תרגם יונתן וכל דקניהון גלוח ולא אמר כל זקן מגולחת ואמר גרועה לגנאי: על כל ידים גדודות. כפלא מנוחה תלושה וענינו שריטות בבשר וכן לא תתגודדו: (לח) על כל גגות מואב. בגלוי יעשה מספד בגגות שיראום בני אדם וכן ברחובות: (לט) איך חתה. מלעיל בב' פשטין לשון עבר: הילילו. לווי או עבר: איך הפנה ערף. איך הפנה ערפו לנוס מפני אויביו ולא עמד בפניהם: בוש. פעל עבר על משקל הבקר אור כשהפנה ערף היה לו בשת לפי שהיה לשחוק והוא היה שוחק על ישראל בגלותם: (מ) כי כה. כנשר ידאה. האויב יעוף כנשר ויבא מהרה עליהם והאויב הוא נבוכדנצר: (מא) נלכדה הקריות. הקריות לשון רבות ואמר נלכדה לשון יחידה כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת וכן והמצדות נתפשה על זה הדרך והקריות הם הערים שהם במישור והמצדות הם שהם במקום גבוה. ויתכן לפרש הקריות שם עיר מערי מואב וכן מצאנו על קריות ועל בצרה ואע"פ שנכנסת עליו ה"א הידיעה הנה כמוהו בקרקר בסכות וי"ת ותתכביש כרכא ומצדתא יתאחדן: כלב אשה מצרה. שהיא מצרה בעת חבלים כמבכירה עגר

מצודת דוד

היתה מקום מרבית גפנים: נטישותיך. התפשטות ענפיך עברו את הים רצה לומר הגולים גלו למרחוק: עד ים יעזר נגעו. היו מגונעים ונגפים עד הים הסמוך ליעזר: על קיצך. על פירות הקיץ וענבי הגפן חנה האויב השודד: (לג) ונאספה. מעתה כלה שמחה מן הכרמל כי לא תגדל שם מאומה: לא ידרוך הידד. לא ידרכו ענבים בקול ענות הידד (דרך דורכי הענבים לצעוק הידד לזרז זא"ז וכן נאמר הידד כדורכים יענה לעיל כ"ה): הידד לא הידד. ר"ל הנה מאז היה נשמע קול הידד אבל מעתה לא ישמע קול הידד וכפל הדבר לחוזק: (לד) מזעקת חשבון. ר"ל מן הזעקה של חשבון עד אלעלה הנה נתנו קול רם להיות נשמע עד יהץ: מצוער. ר"ל וכן מן הזעקה של צוער עד חורונים שהיה נשמע עד יהץ: עגלת שלישיה. ר"ל כן יגדל בך הזעקה אתה ארץ מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר: מי נמרים. מי נהר נמרים יהיו שממה ר"ל יחרב מימיה ולפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרב מימיה ותכלה המרעה: (לה) מעלה במה. לא יהיה מי מעלה עולה על הבמה ומקטיר לאלהיו כי יהיו טרודים באבלם: (לו) על כן. בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב: כחלילים יהמה. כהמיית החלילים כן יהמה לבי על חורבן מואב: אל אנשי. בעבור אבדן אנשי קיר חרש: על כן. על אשר יתרון העושר ומרבית ההון שקבץ את הכל אבדו: (לז) קרחה. כי ימרטו שערות ראשם וישאר קרח: גרועה. יתלשו השערות ויחסר מהם: גדודות. שריטות בבשר מחמת צער ואבל: שק. כיסוי שק וגם הוא ענין צער ואבל: (לח) כולה מספד. בכולם ישמע קול מספד: אין חפץ בו. אין צורך: (לט) איך חתה הילילו. בילְלה יאמרו איך חתה איך הפנה עורף מול האויב בעת נסה והנה נחבאים: לשחוק. כל סביביו ישחקו עליו והוא יהיה להם למחתה ופחד כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרהו: (מ) כנשר ידאה. האויב יעופף כנשר ויפרוש כנפיו לבוא אל מואב ר"ל חיש קל יבוא וכנשר המעופף: (מא) נלכדה הקריות. ר"ל מבצרים תהיה נלכדה וכ"א מהמגדלים תהיה נתפשה: כלב אשה מצרה. כמו לב האשה כשהיא מצרה כי אז נשברה לבה עד מאד: (מב) מעם. מהיות עוד עם: כי על ה' הגדיל. דבר גדולה לבזות כלפי מעלה בעת גלו ישראל כי אמר אז שאין יכולת בהמקום לעזור את עמו: (מג) פחד וגו'. עליך

מצודת ציון

חגיס כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה): (לג) ונאספה. ענין כליון כמו אסוף אסיפם (לעיל ח): וגיל. ענין שמחה: הכרמל. כן יקרא מקום שדות וכרמים: מיקבים. כן יקראו הבורות שהיין יורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): השבתי. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (שם יד): ידרוך. הדרך לדרוך ענבים ברגל להוציא היין: הידד. הוא קריאת הדורכים: (לו) כחלילים. הם כלי נגון וכן ושרים כחוללים (תהלים פז): יתרת. מל' יתרון והוא ענין רבוי: עשה. ענין קבוץ ואסיפה וכן וישראל עושה חיל (במדבר כד): (לז) קרחה. ענין מריטת השער: גרועה. מלשון גרעון וחסרון: גדודות. ענין שריטה כמו עד מתי תתגודדי (לעיל מז): (לח) חפץ. ענין צורך וכן החפץ לשדי כי תצדק (איוב כב): (לט) חתה. ענין שבר: הפנה. ענין סבוב: עורף. הוא מול הפנים: ולמחתה. לפחד: (מ) ידאה. ענין עפיפה. וכן כאשר ידאה הנשר (דברים כח): (מא) הקריות. הערים כמו בעלן קריה (משלי יא): והמצדות. ענין מגדל ומבצר כמו וישב דוד במצודה (שמואל ב ה): נתפשה. ענין לכידה: מצרה. מלשון צר ואנן: (מג) ופחת. בור וחפירה כמו באחת הפחתים (שם טז): ופח. ענין רשת כמו הפח

ניגד וכן תרגם יונתן דעקא לה כתנלהא ומגרה ע"מ מפעלה וק והכלר לו והוא פעל עומד כלומר ועומדת בצרה : (מד) הניס. כת"ב ביו"ד כלומר מי שהניס בניו ומקנהו כמו הנ"ס את עבדיו ואת מקנהו והק' יהוא הנס אומר על עצמו ושניהם יכוין כהם נסים ומניסים : פחת. היא חפירה גדולה ועמוקה: אליה אל מואב. הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד : (מה) בצל חשבון עמדו מכח נסים. אותם הנכים מערי מואב מפני האויב חשבו לחסות בצל חשבון מרוב כח אנשי העיר והעיר שהיתה בצורה כי כבר בימים הקדמונים יצאה אש מחשבון כשהיתה ביד אמורי : ותאכל פאת מואב. לפיכך חשבו להשגב בה עתה. ואדוני אבי ז"ל פי' כי הנכים מכח אויביהם עמדו בצל חשבון ויונתן תרגם על דאשתמעו ליתבי חשבון גלו אתקצר חיליהון ערקו : אש יצא. לבון זכר וכן אם לא נופח: פאת מואב. כלומר עד הפאה שלא נשאר בה דבר או טוא דרך משל על הגדולים וכן תרגם יונתן וקטילו רברבי מואב : וקדקד בני שאון. ג"כ משל על הראשים לפיכך כנה אותם בקדקד ופירוש בני שאון שהיו אנשי שאון וקומים ומדברי' גבורות וכן תרגם יונתן ויקירי בני אתרגושותא : (מו) אוי לך. הענין כמו שכתוב בתורה אך במלות שונות : (מז) ושבתי שבות מואב כיון שאמר באחרית הימים היא עתידה וזה יהיה בימות המשיח וכן שבות בני עמון שאומר אחרי זה ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ג"כ יהיה לעתיד וכן אומר בנבואת צפניה על שתי האומות האלה שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלום ואמר זאת להם תחת גאונם כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות כמו שאמר בנבואת זו כי על ה' הגדיל ואומר שם עוד כי בזה כל אלהי הארץ וישתחוו לו איש ממקומו כל איי הגוים וזה לא יהיה עד ימות המשיח ואע"פ שנתבלבלו האומות היום אפשר שנתפזרו במקומות קרובים מארצם ואף על פי שנתערבו באומות אחרות אפשר שנשאר שום זכר להם : באחרית הימים. אשב כל אומה ואומה בארצה וכולם יהיו תחת ממשלת ישראל כמו שאומר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם : עד הנה משפט מואב. לפי שהאריך בספור הרעה הבאה עליו אומר עד הנה ומשפט ענינו גזרה הבאה עליהם בדין ומשפט : (א) לבני עמון. מדוע ירש מלכם את גד כמו שפירשנו כי כשגלו בני גד ובני ראובן מארצם באו בני עמון ומואב שהיו שכנים להם וישבו בה ועוד שהיו סבורין שהיה להם בה דין כי מקדם היתה שלהם ומה שאמר מלכם את גד רוצה לומר את ארץ גד ואפשר כנה בארץ גד מלך בני עמון עיר המלוכה לפיכך אמר מלכם : (ב) לכן. לפי שבזה החזיק בארץ גד יבא לו השודד עד עיר המלוכה והיא רבת בני עמון שהיתה לו בארצו ויחריב אותה היא ובנותיה : וירש ישראל את יורשיו. זה לא אמר על הזמן ההוא כי פורענות אלה האומות שהיו ע"י נבוכדנצר תהיה ואז ישראל היו בגלות אלא לפי שאמר כי בני עמון ירשו ארץ בני גד אמר כי עוד יבא זמן שירשו ישראל את עמון שהיו יורשיו וזה יהיה באחרית הימים כמו שאמר ובני עמון משמעתם בנבואת ישעיה ואפשר שהיה ענין וירש ישראל את יורשיו כי בני עמון לקו ג"כ על ידי מדי ופרס כמו שאמר בנבואת יחזקאל הנני נותנך לבני קדם למורשה וישראל עלו משגלם ע"י כורש מלך פרס ונתן להם רשות בארץ בני עמון כי בתחילה נפלו ביד מלך בבל כמו שאר האומות ואח"כ מרדו כמו שמרד צדקיהו: (ג) הילילי חשבון כי שדדה עי. חשבון היתה למואב אחר שגלו בית שני בני גד ובני ראובן ועי זו היתה לבני עמון ועי אחרת היתה בארץ כנען כמו שכתוב ונבוכדנצר כשעלה בארץ בטף בני עמון תחלה ואח"כ מואב והשבה על בני עמון שג"ג בו תחלה לפיכך אמר הילילי חשבון כי שדדה עי. את חשבון בארץ מואב אע"פ שהיא בצורה וגדולה הילילי כיון ששדדה עי שהיתה בצורה לא הנצלי את : וגם בנות רבה. והם הכפרים של רבת בני עמון: צעקנה. כי לא יהיה להם מקלט ברבה אע"פ שהיא עיר המלוכה כי גם היא תלכד וכאמרו בנות רבה צעקנה חגרנה שקים ספדנה

מוֹאָב אֲמַר יְיָ: מד דְיֵעֲרוֹק מִן קֳדָם דַחֲלָא יִפּוֹל לְגוֹ כוּמְצָא וּדְיִסַק מִגוֹ כוּמְצָא אִתְאַחַד בְּסִרְגְתָא אֲרֵי אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַל מוֹאֲבָאֵי שְׁנַת סְעוֹרַן חוֹבֵיהוֹן אֲמַר יְיָ: מה עַל דְאִשְׁתְּמָעוּ לְיַתְבֵי חֶשְׁבּוֹן גְלוֹ אִתְקְצַר חֵילֵיהוֹן עֲרָקוּ אֲרֵי קִידוּם תַּקִיף כְּאֶשָׁתָא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן וְעָבְדֵי קְרָבָא כְשַׁלְהוֹבִיתָא מִבֵּין סִיחוֹן וְקַטִילוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיַקִירֵי בְּנֵי אִתְרְגוּשָׁא: מו וַי לְכוֹן מוֹאֲבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָא דְפַלְחִין לִכְמוֹשׁ אֲרֵי אִדְבָּרוּ בְנָךְ בְּשִׁבְיָא וּבְנָתָךְ בְּגָלוּתָא: מז וַאֲתֵיב גָלוּת מוֹאָב בְּסוֹף יוֹמַיָא אֲמַר יְיָ עַד הָכָא לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִין מִן מוֹאָב: א לִבְנֵי עַמוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַבְּנִין לֵית לְיִשְׂרָאֵל אִם יָרֵית לֵית לֵיהּ מָא דֵין אַחְסִין מַלְכְּהוֹן יַת אֲרַע גָד וְעַמֵיהּ בְּקִרְווֹהִי יְתֵיב: ב בְּכֵן הָא יוֹמַיָא אָתָן אֲמַר יְיָ וְאַשְׁמַע לְרַבַּת בְּנֵי עַמוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא וּתְהֵי לְתֵל צָדוּ וְיָתְבֵי כַפְרָנָהָא בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן וְיַחְסְנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָא דַהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן אֲמַר יְיָ: ג אֵילִילוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן אֲרֵי אִתְבְּזִיזַת עַי צְוָוחוּ יָתְבֵי כַפְרָנֵי רַבָּא אֱסָרוּ סַקִין סְפוּדוּ וְאִתְהַמָמוּן בְּסִיעָן אֲרֵי מַלְכְּהוֹן בְּגָלוּתָא יְהָךְ פַּלְחוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי

נְאֻם־יְהוָה: מד הַנִּיס מִפְּנֵי הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעֹלֶה מִן־הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אָבִיא אֵלֶיהָ אֶל־מוֹאָב שְׁנַת פְּקֻדָּתָם נְאֻם־יְהוָה: מה בְּצֵל חֶשְׁבּוֹן עָמְדוּ מִכֹּחַ נָסִים כִּי־אֵשׁ יָצָא מֵחֶשְׁבּוֹן וְלֶהָבָה מִבֵּין סִיחֹן וַתֹּאכַל פְּאַת מוֹאָב וְקָדְקֹד בְּנֵי שָׁאוֹן: מו אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַד עַם־כְּמוֹשׁ כִּי־לֻקְּחוּ בָנֶיךָ בַּשֶּׁבִי וּבְנֹתֶיךָ בַּשִּׁבְיָה: מז וְשַׁבְתִּי שְׁבוּת־מוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה עַד־הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב:

מט א לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם־יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ מַדּוּעַ יָרַשׁ מַלְכָּם אֶת־גָּד וְעַמּוֹ בְּעָרָיו יָשָׁב: ב לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל־רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה וְהָיְתָה לְתֵל שְׁמָמָה וּבְנֹתֶיהָ בָּאֵשׁ תִּצַּתְנָה וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יֹרְשָׁיו אָמַר יְהוָה: ג הֵילִילִי חֶשְׁבּוֹן כִּי שֻׁדְּדָה־עַי צְעַקְנָה בְּנוֹת רַבָּה חֲגֹרְנָה שַׂקִּים סְפֹדְנָה וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת כִּי

הנס ק' · ד' ג' חסר וחד מ"ל · י"ב. ל' · ג' סבירין יצאה ג' · לפירש"י מבין חסר יו"ד · ל' · ל' · ס' · ל'. ל' · ל'. ב' חסר בנביאים · כ' ס"פ · ל' ל' ל' · ל'. ל'

רש"י: דברים קשים זה אצל זה שהפחד גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו : פחת. פוס"א בלע"ז : (מה) בצל חשבון. שהיא גבוהה ויש לה צל : עמדו. הנסים לנוס בצל אשר לא היה בהן עוד כח לנוס : מבן סיחון. מעיר סיחון כמו בן ראובן (ביהושע ט) : וקדקד. אטריפירלד"א בלע"ז ומנחם חברו לשון מקור וי"ת ויקירי לשון יקר : בני שאון. אותם שהיו מגביהים קול תפארת : (א) הבנים אין לישראל. בי"ת רפה וה"א חטף פתח שהוא ל' תמיהה : מלכם. ע"א של בני עמון מלכם שמה שנא' (מלכים ב' כ"ג) ולמלכם תועבת בני עמון : (ג) כי שודד' עי. הסמוכה לה ובארץ עמון היא : בנות רבה. רבת בני עמון : והתשוטטנה בגדרות. תרגמו יונתן ואתהממון בסיען התגודדו בחיילות פתר והתשוטטנה לשון חיילות משוטטים וגדרות לשון גדרות כאן כמלאים עדרים ויש לפתור והתשוטטנה והתעוללנה בזבל גדרות כאן ל' בזיון ויבז עשו (בראשית כה) ושט עשו : תתהללי

יצא ג' סבירים יצאה וסי' השמש יצא על הארץ. כי אש יצא מחשבון. ומן אחת מהן יצא קרן אחת: ישב ה' קמצי' וסי' ישב נא עבדך ואסות. הבנים אין לישראל. אשרי האיש. ה' למבול ישב. ה' בכל צדקתיך :

מצודת ציון

הפח ישנו' (תהלים קכד) : (מד) פקודתם. ענין השגחה הבאת הרעה : (מה) ולהבה. שלהבת : מבן סיחון. מעיר סיחון וכן אבן בהן בן ראובן (יהושע טו) : פאת. עבר וצד : קדקוד. הוא גובה הראש : שאון. ענין הומיה : (מז) ושבתי. מלשון השבה : שבות. מל' שבי הגולים : באחרית. בסוף : (א) מלכם. כך שם הגלולים של בני עמון כמ"ש ואחרי מלכם שקץ עמונים (מ"א יא) : (ב) לתל. גל ודגור כמו והיתה תל עולם (דברים יג) כי דרך החרבות לעשות בהם תלים מנפולת הבתים וכדומה : ובנותיה. הם הכפרים כמו בית שאן ובנותיה (יהושע יז) : תצתנה. ענין הבערה ושריפה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט) : (ג) רבה. היא רבת בני עמון : והתשוטטנה. ענין ההליכה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (לעיל ה) : בגדרות. מחיצות

מצודת דוד

עליך מואב יבוא פחד ופחת ופח ר"ל צרות משונות ומרובות : (מד) הנס. מי שינוס ממקום הפחד : יפול וכו'. ר"ל אם ינצל מצרה אחת תדביקהו השנית ואם ימלט מהשנית ילכד בשלישית : שנת פקודתם. השגחת הבאת הרעה הראויה להם : (מה) בצל חשבון עמדו מכח נסים. ר"ל הנסים מן המלחמה מסבת כפיד הכח עמדו לחסות בצל חשבון כי לא יכלו לנוס עוד : כי אש וכו'. ר"ל והנה שם נפלו כי אש יצאה מחשבון ר"ל האויב יצא משם להאבידם : מבין סיחון. היא חשבון שהיתה מאז של סיחון מלך האמורי וכפל הדבר במ"ש : ותאכל. האויב האביד שארית מואב : וקדקוד. ואכלה קדקוד מואב המרימים קול שאון בגאוה ובגודל לבב ור"ל אבדו השארית וראשי העם : (מו) אבד עם כמוש. העם שעובדים לעכו"ם כמוש הנה נאבד : (מז) ושבתי. אשיב בני השבי ממואב : באחרית הימים. ר"ל אחר זמן רב : עד הנה. ר"ל עד הנה נאמר משפט פורעניות של מואב : מט (א) לבני עמון. ר"ל על בני עמון אמר כה אמר ה' וכו' : הבנים וכו'. וכי אין לישראל בנים לרשת ארצם : אם יורש וכו'. כפל הדבר במ"ש : מדוע ירש מלכם וכו'. כי כשגלו בני גד ובני ראובן על ידי מלך אשור באו בני עמון וישבו בנחלת גד ולכן אמר מדוע ירש מלכם העכו"ם שלהם את גד : ועמו. עמו של מלכם מדוע ישב בערי גד : (ב) אל רבת. היא היתה עיר המלוכה של בני עמון : תרועת מלחמה. מן הכשדים שיבואו עליהם וילכדו : לתל שממה. למקום תל שממון : ובנותיה. הכפרים הסמוכים לה תהיינה נשרפות באש : וירש ישראל. ר"ל ועוד יבוא זמן אשר ישראל ירשו בני עמון בהמה עתה יורשי ישראל וזה הייעוד יהיה בימי המשיח : (ג) הילילי חשבון. אתה חשבון שהוא מארץ מואב הילילי כי כבר שודדה עי שהוא מארץ בני עמון יבוא לחשבון כי מן עי יבוא לחשבון ללכדה : חגורנה שקים. דרך אבל וצער וספודנה על אבדן רבה : והתשוטטנה בגדרות. היו שוטטים הנה והנה

מלכם בגולה ילך כהניו ושריו יחדיו: ד מה תתהללי בעמקים זב עמקך הבת השובבה הבטחה באצרתיה מי יבוא אלי: ה הנני מביא עליך פחד נאם אדני יהוה צבאות מכל סביביך ונדחתם איש לפניו ואין מקבץ לנדד: ו ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם יהוה: ז לאדום כה אמר יהוה צבאות האין עוד חכמה בתימן אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם: ח נסו הפנו העמיקו לשבת ישבי דדן כי איד עשו הבאתי עליו עת פקדתיו: ט אם בצרים באו לך לא ישאירו עוללות אם גנבים בלילה השחיתו דים: י כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ונחבה לא יוכל שדד זרעו ואחיו ושכניו ואיננו: יא עזבה יתמיך אני אחיה ואלמנותיך עלי תבטחו: יב כי כה אמר יהוה הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו ואתה הוא נקה תנקה

כחדא: ד מה את משתבחי במישרך חרובו תוקפך מלכותא טפשתא דמתרחצא בבית גנזהא אמרה מן יעול עלי: ה הא אנא מיתי עלך דחלא אמר יי אלהים צבאות מכל סחרנך ותתבדרון גבר לקביל אפוהי ולית דמכניש למבדריא: ו ובתר כן אתיב ית גלות בני עמון אמר יי: ז לאדום כדנן אמר יי צבאות הלית עוד חוכמא בדרומא פסק מלכא מבניא אתקלקלת חוכמתהון: ח ערוקו גלו ארחיקו למתב יתבי דדן ארי תביר עשו איתיתי עלוהי עדן סעורת חובוהי: ט אם חטופין כקטופין אתו עלך לא אשארו עוללן אם גנביא בליליא חבילו מיסתהון: י ארי אנא איתיתי בלושין על עשו גליתי ית מטמרוהי דאסיבעי לאטמרא לא יכול אתבזיזו בנוהי ואחוהי וקריבוהי וליתינון: יא אתון בית ישראל לא תשבקתון יתמיכון אנא אקים וארמלתכון על מימרי יתרחצן: יב ארי כדנן אמר יי הא דלא חזי להון למשתאי כסא דלוטא משתא ישתון ואתון מדמן מזכא.

ג' מ"ל. ל' · ד' בלישנא. ד'. ל' · ל' חסר בסיפר' · ל' · ל' · ל'. ל' · ל'. י"ב ר"פ בסיפרא · ל' מ"ג · ג' · ל' · ל' כתיב ס'. ל' · ל'. י"ב. ב' · ד' חס' בליש'. ל' · ל'

(יד) תתהללי. תתפא"רי וונטי"ר בלעז: בעמקים. שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה: זב עמקך. מכת רוב גשמים באה עד שזבו המים בעמק ושטפו שרשי התבואה כ"פ מנחם: (ה) איש לפניו. כל אשר יוכל למהר ולנוס: לנודד. לשון נע ונד (שם ד): (ז) בתימן. אדום בדרומה של ארץ ישראל היא כמה שנא' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין ע"י אדום (במדב' לד): מבנים. מחור זה: נסרחה. אתקלקלת: (ח) הפנו. התבערו מן המקום הזה ל' ופנו את הבית (ויקרא יד): העמיקו לשבת. להחבא בעמקי מסתרים: נוסו הפנו העמיקו. כולם לשון צווי הם: (ט) אם בוצרים באו לך. חשפתי את וגו' שמועה שמעתי וגו'. כל כעין דוגמא זו ניבא עובדיה על אדום ולפי שסיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד במקצת הדברים משתנין: לא ישאירו עוללות. בתמיה והשודדים שבא עליך לא השאירו לך כלום: (י) חשפתי. גליתי כמו מחשוף הלבן (בראשי' ל) ואתה הסגרת שרידי לשטן לא ישאר מהם איש כמה שנא' אל תסגר שרידיו (עובדיה א): ונחבה לא יוכל. ויבקש להחבא ולא יוכל: (יא) עזבה יתומיך. שיתמת בישראל: (יב) אשר אין משפטם לשתות. שלא היו אחים להם ואם הרעו להם אין להם משפט

חבת ד' וסימ' וכל הבת תחיון. עד מתי תתחמקין הבת. מה תתהללי בעמקים. מה אעידך מה אדמה לך: דים ג' בקריאה וסימ' והמלאכה היתה דים לכל. השחיתו דים. הלא יגנבו דים:

תולדות אהרן שבות בני עמון. ברכות כה ידים
ו: אבדה עצה. חגיגה ה: עזבה יתומיך. ב"מ פד:

הפדנה הוא על דרך משל או אמר כנגד העם שישבו בהם: והשתוטטנה בגדרות. מענין משוט בארץ כלומר לכו הנה והנה צועקות וסופדות ובאמרו בגדרות רוצה לומר בגדרות הכפרים כי לא יקראו מסגרות הכפרים חומה אלא גדרות כמו גדרות צאן או גדרות הגנות והכרמל כי לא יעשו חומה בגורה: כפרים ואמר להם זה כלומר התשוטטו ביניהם בגדרותיהם ולא תחשבו ללכת להסתגר בעיר חומה דלתים ובריח כי לא תועילכם כי גם היא תלכד וזו היא שאמר כי מלכם בגולה ילך מלכם היושב ברבה שהיא עיר המלוכה. ואני תמיה ממה שת"י והתשוטטנה בגדרות ואתחממן בסיען כמו שתרגם על כל ידים גד דוא ידמס שהיה קורא בגדדות בשני דלתי"ן ומלת והתשוטטנה נקדמה השי"ן לפ"א הפעל מפני התחברות שני טתי"ן ובא שלא כמנהג באותיות ז"ס שר"ן: (ד) מה תתהללי בעמקים. היתה משתבחת בארץ המישור שהיתה לה והיתה רבת תבואות: זב עמקך. יזוב אותו העמק שאת משתבחת בו בדם חלליך ויונתן תרגם בעמקים במישרך ותרגם זב עמקך חרובי תוקפך: (ה) איש לפניו. כלומר כל אחד יהיה נדח כנגד פניו לאין: לנדד. שינוס כלומר שלא יתקבצו הנדחים אחד עם אחד ולא ינחמו איש באחיו: (ו) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון. כמו שפירשנו למעלה בנבואת מואב: (ז) לאדום. נבואה זו עתידה כמו נבואת ישעיהו שנבא על אדום לעתיד וכן עובדיה וכן יחזקאל וכולם משמעות נבואתם שהיא עתידה וכן אמר בזאת הנבואה אם לא יסחבום צעירי הצאן והם ישראל: האין עוד חכמה בתימן. וכן נאמר בנבואת עובדיה והאבדתי חכמים מאדום נראה כי חכמה נמצאת בהם ובעת רעתם לא תועילם חכמתם ותימן הוא מבני אליפז בן עשו אבל ה"י בדרומה: מבנים. ענין תבונה הבינוני מן הקל כמו בנתה לרעי שהוא מן הקל וכן אמר בנבואת עובדיה ותבונה מהר עשו אבל יונתן תרגם מבניא: נסרחה. פרי"ש בקמץ חטף וענינו נפסדה ונסרחה מדברי רז"ל עפה סרוחה ויונתן תרגם אתקלקלת: (ח) נסו הפנו העמיקו לשבת יושבי דדן. דדן הוא מאדום כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ודדנה בחרב יפלו ופי' הפסוק כן נוסו יושבי דדן כי אויבים הפנו העמיקו לשבת בארצכם ולגרש אתכם ולהגלות אתכם. ואדוני אבי ז"ל פי' כאשר אמרו נוסו הם הפנו והעמיקו לברוח והחזיקו מקום שבתם שלא תשיגם יד האויב וצריך לפרשו כן לפי שלא נוכל לפרש הפנו כמו נוסו לווי כי לא יבא לווי מבנין שלא נזכר פעלו וכן העמיקו עבר כי הה"א בסגול ואינו היה לווי היה בפתח: (ט) אם בוצרים. ואמר על דרך משל איך נפתח אדום כנה ועל הדרך הזה נבואת עובדיה: (י) כי אני. ונחבה לא יוכל. כתוב בה"א במקום אל"ף והוא מקור בתשלומו וידמה לעבר כי נמצא מבנין נפעל מקור דומה לעבר והחבא לא יוכל עשו כי אני גליתי מסתריו ואיננו דבק עם הפסוק הבא אחריו: (יא) עזבה

כלומר אחר שנודד זרעו ואחיו ושכניו אין מי שיאמר כנגד סתו! עזבה יתומיך אני אחיה כלומר אם אתה נופל על חלל אל תחוש על הנשארים אחריך כי אני אחיה אותם אין מי שיאמר להם זה כי כולם ימותו לא יהיה להם שריד כמו שאמר בנבואת עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו: עזבה. ציווי כמו עזוב הנה פירשנו הפסוק דבק למעלה ממנו ויונתן תרגם אתון בית ישראל לא תשבקתון יתמיכון אנא אקים וארמלתכון על מימרי יתרחצן ואמר שנאמרו זו על הנקבות וכן ושקרבו עלמות אחר שיש בו סימן נקבות אחת הי וכן מצוו יעמדנה וישבנה סימן נקב׃ אמר לגיד: (יב) כי כה אמר ה' הנה אשר דין

מצודת דוד

והנה להסמן בגדרות מקום רכילת הצאן: כי מלכם. כי אף הפסל מלכם ילך בגולה כי האויב יקח פסלו העשוי מכסף וזהב: (ד) מה תתהללי בעמקים. אמר כמהתל מול בני עמון מה תתפארי בארצך שהיא ארץ עמקים ורב בהם הרטיבות להצמיח תבואה הנה אז הרבה דמים ישפך בקרבך אתה הבת השובבה ועמקך תזוב במרבית רטיבת הדם: הבוטחה. אתה הבוטחה באוצרותיה אמור לא מי יבוא אלי למחות בידי: (ה) מכל סביביך. מכל עבר יבא עליך פחד: איש לפניו. כל איש יהיה נדח נגד פניו לנוס באשר ימצא ולא ימצא מי להיות מקבץ את הנדודים לשבת יחד להיות מנוחמים אלה מאלה: (ו) ואחרי כן. אחר שיקבלו די הגמול אשיב לארצם את בני השבי של בני עמון: (ז) לאדום. ר"ל על אדום אמר כה אמר ה' וכו': האין. רצה לומר איך לא מלט נפשו ממלך בבל וכי אין עוד חכמה בתימן היא אדום היושבת בדרומה של א"י: אבדה עצה. וכי אבדה עצה מאנשי בינה וכאומר הלא המה מעולם אנשי חכמה ובינה ומדוע לא עמדה להם חכמתם: נסרחה חכמתם. הנה עתה נפסדה חכמתם ולא מצאו בה תועלת: (ח) נסו. הנה יושבי דדן ברחו והפנו מארצם והחביאו לשבת בעמקי מסתרים: כי איד. איד שלו הראוי לו הבאתי עליו ועת השגחת הרעה המוכן לו: (ט) אם בוצרים. הלא אם בוצרים באו על כרמך הלא ישאירו עוללות ואם גנבים בהיה בלילה הלא ישחיתו די ספוקם הצורך להם ולא ישחיתו הכל וכאומר מדוע א"כ האויב האביד אותך מכל וכל מבלי שארית: (י) כי אני חשפתי. אולם היה כן כי אני גליתי מקום מחבואו: גליתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ונחבה לא יוכל. לא היה יכול להחביא את עצמו והנה שודד זרעו וכו' ואין נשאר מי מהם: (יא) עזבה יתומיך. מוסב על מלת ואיננו האמור במקרא שלפניו לומר אין נשאר מי מהם לומר מול החלל אם אתה נהרגת עזוב יתומיך ואל תחוש להם כי אני אחיה אותם לתת די ספוקם ואלמנותיך תבטחנה עלי לתת מחסורן כי לא ישאר מי שיאמר כן: (יב) הנה אשר אין משפטם וכו'. ר"ל אשר העמים שהרעו עמה אין משפטם סחור כ"כ לשתות כוס התרעלה הואיל ואין להם קורבה עמם (דימה הפורענות לשתיית כוס יין תרעלה המטמטם את

מצודת ציון

מהילות העשוות למקום מרבץ הצאן וכן נאמר גדרות צאן (במדבר לב): (ד) תתהללי. מלשון הלול והתפארות: זב. ענין נטיפה וזולה כמו יזובו מדוקרים (איכה ד): הבת השובבה. העדה ההולכת בדרכי לבה ומורדת וכן שובו בנים שובבים (לעיל ג): (ו) שבות. מלשון שבי: (ז) מבנים. מלשון בינה והשכל: נסרחה. נבאשה ונתקלקלה: (ח) הפנו. מלשון פנוי ממקום: העמיקו. מלשון עומק: דדן. שם מקום באדום: איד. שבר ומקרה רעה: פקדתיו. ענין השגחת הבאת הרעה: (ט) בוצרים. כן יקראו תולשי ענבי הגפן כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): עוללות. הם הענבים הקטנים והגרועים כמו לא תעולל (שם): דים. די ספוקם: (י) חשפתי. ענין גלוי כמו חשפי שובל (ישעיה מז): ונחבה. מלשון מחבואה ומסתור:
לשמה

אין משפטם לשתות הכוס שאו ישתו . רוצה לומר אין משפטם כי אין העונש מוטל עליהם כמו שהוא מוטל עליך בעבור כי ישראל אחיך . כי כל האומות לקו בעונש בשרפו לישראל ואדום שהיה אח לישראל לא היה לו להרע לו אלא לעזרו כאשר יוכל וכן אמר בנבואת עובדיה מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם לפיכך משפט אדום לשתות כוס התימה יותר משאר האומות : (יג) כי ב בצרה . היא עיר מלוכה באדום : (יד) שמועה. אומר הנביא שמועה שמעתי מאת ה' וציר בגוים שולח וכאילו מלאך שולח בגוים שיתקבצו למלחמה על בצרה ועל עריה : (טו) כי הנה. עם מעט היה אדום או גם ארצה איננה רחבת ידים כן פירש החכם רבי אברהם בן עזרא. והנכון כי פירוש קטן שפל ונבזה כמו קטונתי מכל החסדים : נתתיך . כמו אתנך כי לא יחושו עליך שאר הגוים אם תאבד ויונתן תרגם כן קטן חלש : (טז) תפלצתך . יש מפרשים עכו"ם וכן אשר עשתה מפלצת לאשרה או יהיה ענינו מן פלצות כפשפשי שהוא ענין אימה ורעדה אמר האימתך שהיתה מוטלת על שכניך לפי שהיית מלכות אותם המורא השיאה אותך וכן זדון לבך השיאך להגדיל פה ולהרע אף לאחיך יעקב ויונתן תרגם טפשותך אטעיאת יתך : שוכני בחגוי הסלע . כמו שוכן והיו"ד נוספת וכן משפי מרום גבעה וכן הולכי מרום קברו והדומים לו ופירוש בחגוי מן חוג הארץ חגם וחוג בענין אחד כלומר סביב הסלע רוצה לומר ראש הסלע והוא המגדל הבנוי עליו ואמר זה על הר שעיר וי"ת דאת דמי לנשרא דישרי בשנא דכיפא : כי תגביה כנשר . פי' תגביה מקום שבתך כנשר שהוא עוף גבוה מכל העופות: (יט) הנה כאריה, פי' כתרגומו הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא לדיר רעין רוצה לומר יהיה נוח לכבשם לפניו כמו דיר הרועים תרגום נוה דיר כמו שכתוב נות כרות רועים ופי' איתן המקום שהוא עתה איתן יהיה כמו נוה רועים וזה הפסוק נאמר ג"כ בנבואת בבל ויתכן לפרש הפסוק כן כמשחית אדום יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברין המים כשהירדן בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בא"י ומגאון א"י יבא להם הרע כמו שאומר בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : אל נוה איתן . אל נוה מקום איתן והוא הר שעיר : כי ארגיעה אריצנו מעליה . ר"ל כאשר אשקיט וארגיע לישראל אריץ אותו מעל ארץ אדום בהיות הם בגלות : ומי בחור אליה אפקוד . וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואמנה אותו אל ארץ אדום : כי מי כמוני . כלומר מי כמוני שיעמוד כנגדי : ומי יועידני . מי יתן לי זמן ומועד למלחמה : ומי זה רועה . ומי זה מלך באדום אשר יעמוד לפני . יועידני הנו"ן דגושה וזה הענין בעצמו אמר בנבואת מלך בבל לפי שגדל ענשם כאשר הרעו לישראל וזה יוכיח הפירוש הזה שפירש בפסוק כי נרמז בו גדולת ישראל ותשועתם כי אז יהיה חורבן אדום וי"ת כי ארגיע מן רגע א' וכן תרגם ארי בזמן דאייתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מאן כוותי ומאן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי . ובספר מכלול בחלק השרשים פירש כי ארגיע מן רוגע הים שהוא רגע שענינם הבקיעה והכריתה כלומר אכריתם ותגלה מארצם : (כ) לכן . אל אדום . כמו על אדום וכן אל יושבי תימן כמו על, וכמוהו רבים : אם לא ענין שבועה וכן נשבע ה' צבאות לאמור אם לא כאשר דמיתי כן היתה, כמו שהוא

תִּזְכּוּן לָא תִזְכּוּן אֲרֵי מִשְׁתָּא תִשְׁתּוּן : יג אֲרֵי בְמֵימְרִי קַיְמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי לְצָדוּ לְחִסּוּדִין לְחוּרָב וּלְלוּטָא תְּהֵי בָצְרָה וְכָל קִרְוָהָא יְהֶוְיָן לְחוּרְבָּא לַעֲלָם : יד בְּסוּרָא שְׁמָעִית מִן קֳדָם יְיָ וְאִזְגַּד בְּעַמְמַיָּא שְׁלִיחַ אִתְכַּנִּישׁוּ וְאָתוּ עֲלַהּ וְקוּמוּ לַאֲגָחָא קְרָבָא : טו אֲרֵי הָא חֲלָשׁ יְהַבְתָּךְ בְּעַמְמַיָּא בְּסִיר בִּבְנֵי אֱנָשָׁא : טז טַפְּשׁוּתָךְ אַטְעִיאַת יָתָךְ רֶשַׁע לִבָּךְ דְּאַתְּ דָּמֵי לְנִשְׁרָא דְּיָשְׁרֵי בְּשִׁינֵי כֵּיפָא מוֹתְבֵיהּ כְּתָקוֹף רוּמָא אֲרֵי תְרִים כְּנִשְׁרָא מְדוֹרָךְ מִתַּמָּן בְּמֵימְרִי אַחֲתִינָּךְ אֲמַר יְיָ : יז וּתְהֵי אֱדוֹם לְצָדוּ כָּל דְּיֶעְבַּר עֲלַהּ יִכְלֵי וְיָנִיד עַל כָּל מַחֲתָהָא : יח כַּהֲפֵכְתָּא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְקִרְוָהָא אֲמַר יְיָ לָא יְתֵיב תַּמָּן אֱנָשׁ וְלָא יִתּוֹתֵב בָּהּ בַּר אֱנָשׁ : יט הָא מְלַךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כְּאַרְיָא דְסָלֵיק מֵרוּם יַרְדְּנָא (וַהֲוָה) לְדִיר רַעֲוָאֲרֵי בִּזְמַן אַיְתִינוּן עֲלַהּ וְשַׁלְטוֹנִין אֱמַנֵּי עֲלַהּ אֲרֵי מַן כְּוָתִי וּמַן דִּיעַרְעִינַּנִי וְלֵית מְלַךְ דְּאִית לֵיהּ תְּקוֹף קֳדָמַי : כ בְּכֵן שְׁמַעוּ מַלְכָּא דַיְיָ דְּמַלִּיךְ עַל אֱדוֹם וּמַחְשְׁבָתֵיהּ

לֹא תִנָּקֶה כִּי שָׁתֹה תִּשְׁתֶּה׃ יג כִּי בִי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהֹוָה כִּי־לְשַׁמָּה לְחֶרְפָּה לְחֹרֶב וְלִקְלָלָה תִּהְיֶה בָצְרָה וְכָל־עָרֶיהָ תִהְיֶינָה לְחָרְבוֹת עוֹלָם׃ יד שְׁמוּעָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהֹוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שָׁלוּחַ הִתְקַבְּצוּ וּבֹאוּ עָלֶיהָ וְקוּמוּ לַמִּלְחָמָה׃ טו כִּי־הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם׃ טז תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע תֹּפְשִׂי מְרוֹם גִּבְעָה כִּי־תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהֹוָה׃ יז וְהָיְתָה אֱדוֹם לְשַׁמָּה כֹּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶהָ׃ יח כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר יְהֹוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ יט הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־נְוֵה אֵיתָן כִּי־אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי יוֹעִדֶנִּי וּמִי־זֶה רֹעֶה אֲשֶׁר יַעֲמֹד לְפָנָי׃ כ לָכֵן שִׁמְעוּ עֲצַת־יְהֹוָה אֲשֶׁר יָעַץ אֶל־אֱדוֹם

ג' כתיב ס"א · ספח"ק סימן · ד' · ל' ד' לסו; זכר · ד' . ד' · כ' · ל' כתיב כן · ג' כ' מ"ל וא' חסר · כ' · כ' · י"ד במעס בסיפרא · ג'

משפט מות כמותך: (יג) לחרפ' לקללה תהיה בצרה. בצרה מערי מואב אלא מפני שנאמר יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) הוא לוקה עמו: (טז) תפלצתך. ל' בהלה שהיית ממהר ונבהל לעורר שטימתך לאחיך ויש לועזין ל' פלצות. ויש לועזין ל' מפלצת השיא אותך להרע להם: שוכני. שוכן: תופשי. כמו תופש היו"ד יתירה בו: (יט) כאריה העולה מגאון הירדן . שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב אל נוה איתן: ארגיעה . אקרב את הרגע : אריצנו מעליה. פתאום ובהלא' יחריבנה וישוב לו כרגע קטן אל מקומו ואני אומר אריצנו מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו (ישעי' ו) מעל למדיו (שמואל א יז): ומי בחור . אותו שבחרתי לנקום נקמתי עלי' אפקד: ומי יועידני. למלחמה להלחם אתי: (כ) אם לא

שתה ג' כתיב ה' וסי' אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה. צפה הצפית. אשר אין משפטם לשתות: שלוח ד' בקריאה וסי' במלכים א' סי' י"ד: שכני ד' בקריאה וסי' בסדר ברכה: כמהפכת ו' בקריא' וסימ' כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצביים. ושממה כמהפכת זרים. והיתה בבל צבי ממלכות. כמהפכת סדם ועמרה ושכניה. כמהפכת אלהים את סדום ואת עמרה. הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדום ועמורה: ארגיעה ד' ב' מ"ל וא' חסר יו"ד וא' חסר ה' וסימן לאור עמים ארגיע. כי ארגיעה אריצנו. כי ארגיעה אריצם כן כתיב. ועד ארגיעה לשון שקר. קרמא חסר ה'

מצודת ציון

(יג) לשמה . לשממה : לחורב . ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : (יד) וציר . ענין שליח כמו ציר נאמן (משלי כה) : וקומו . הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור (יהושע א) : (טז) תפלצתך . ענין פחד ורעד כמו פלצות בעתתני (ישעיה כא) : השיא . ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : שוכני . היו"ד יתירה וכן תופשי : בחגוי . ענין נקיק ונקרת וכן יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב) : קנך . מלשון קן והוא מדור לעופות : (יז) ישום . ענין תמהון : וישרוק . הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים כן ויושביה לשרקה (מיכה ו) : (יח) כמהפכת . ענין חורבן והפוך מטובה לרעה : יגור . ענין דירה : (יט) מגאון . ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות וכן נאמר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל יב) : נוה . ענין מדור כמו נוה משולח (ישעיה כז) : איתן . ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כד) : ארגיעה . מלשון מרגוע והשקט וכן למען הרגיע (לקמן נ) : אריצנו . מל' ריצה ומהירות ההליכה : אפקוד . אמנה כמו והוא פקד עלי (עזרא א) : יועידני . ענין עת קבוע כמו ואם למשפט מי יועידני (איוב ט) : (כ) יסחבום . ענין גרירה ומשיכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כב) : צעירי. ענין

מצודת דוד

את הלב ומבלבל את המוח: שתו ישתו . ואעפ"כ שתו הכוס ההוא : ואתה הוא . אשר דין משפטך לשתותה כי הלא אח אתה ליעקב ועכ"ז הרעות לו וכי בדין שתהיה נקי משתיית הכוס הנה לא תנקה כי תשתה אותו : (יג) כי לשמה וכו'. ר"ל עוד יבוא זמן באחרית הימים אשר עיר מושב הגבורה היא כלך גדול' תהיה לשמה : לחרפה . הכל יחרפוה : לחורב . ר"ל חסר מכל טובה : ולקללה . יתלו הקללה בה לאמר שיהיה מקולל כמוה : וכל עריה . הערים שתחת ממשלתה : (יד) וציר בגוים שלוח . ר"ל השמועה היא אשר ציר יהיה שלוח בין העמים מזה לזה לומר התקבצו ובואו עליה למלחמה : (טו) קטן נתתיך . בתחילת מושבך בשעיר הנה אז היית קטן בגוים ובזוי בין בני אדם כי היתה ממלכה שפלה : (טז) תפלצתך . כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת לעיר הגבורה ולכן אימתך ופחדך המוטל על כל הארצות היא השית אותך להביא זדון בלבך להתגאות יותר מדאי : שוכני . כאלו אתה שוכן בבקיעי הסלע עד שלא יוכל מי לקרב אליך וכאלו תפשת מרום גבעה ר"ל גבעה רמה מכל גבעות עולם וכפל הדבר במ"ש : כי תגביה כנשר . אבל אם תגביה לשבת כנשר העושה מדורו במקום גבוה משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד האויב: (יז) ישום. יתמה על גודל חורבנה: וישרוק. דרך בני אדם לשרוק כשרואים דבר חשוב שנחרב : (יח) כמהפכת וכו' אמר ה'. ר"ל ה' אמר שתהיה כמהפכת סדום וכו' : ולא יגור . לא ידור אפילו דרך ארעי : (יט) כאריה יעלה . האויב הבא עליה יעלה בחוזק רב כמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו אל נוה איתן ר"ל אל מדור הרועה המחוזק בבשר כי זהו איתנו ועוזו : כי ארגיעה. כאשר אשקיט וארגיע אריץ אותו וילכו להם : ומי בחור . ואת מי שאבחר אותו אצוה עליה להשחיתה: כי מי כמוני . שיוכל למחות בידי : ומי יועידני. מי יקבע עמדי זמן מיוחד להלחם בי : ומי זה רועה. מי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל נאנו מידי ר"ל מי הוא שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ"ש: (כ) לכן. הואיל אין מי ימחה בידו ואנחו תקום לכן שמעו וכו': יושבי תימן . ר"ל הגר מקור מחנכם הוא מדרום א"י : אם לא . הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים (ישעיה ה)

מהוב והשלך כלומר ירמסום ויגררום : צעירי הצאן אלו ישראל שסי' ו עד עתה צעירים וחלשים כנגד האומות ואמר ג"כ צעירי כנגד אדום שהוא עשו הגדול וכן אמר ורב יעבוד צעיר , ובדרש צעירי הצאן אלו בני בניה של רחל ללמדך שאין עשו נופל אלא ביד זרעה של רחל ויוסף ובנימין הם צעירי השבטים ויונתן תירגם אם לא יגררון ויקטלון תקיפי עמא : אם לא ישים עליהם , כאלו ותברך ובים עליהם טירתם כלומר ישים בתיכם שממה עמהם : (כא) מקול נפלם , כנופל ממקום גבוה לנמוך שנשמע קול מפלתו כן אדום לרוב גבהותם וגאותם כשתבא מפלתם ישמע למרחוק כאילו רעשה הארץ : לצעקם , תשמע מהם עד כי בים סוף נשמע קולם וכל זה להפלגה ולגוזמא וזכר ים סוף שהוא כנגד ארץ אדום ואע"ג שמדבר גדול ביניהם נשמע קול ארץ אדום ביום מפלתה : (כב) הנה , וידאה , ויעוף וכן כאשר ידאה הנשר : כלב אשה מצרה · פי' למעלה : (כג) לדמשק , בים דאגה השקט לא יוכל , כמו שהוא בים שיש בו דאגה ופחד ולא יוכל להשקט לבו מדאגה ומפחד כן יהיו יושבי דמשק ועריה : (כד) רפתה דמשק , כלומר רפו ידיה לעמוד כנגד אויביה : ורטט החזיקה , כמו רתת שהוא ענין רעדה ופלצות האברים : צרה וחבלים אחזתה כיולדה, מנהג הלשון בדבור זכר ונקבה סמוכים נופל הפעל על הדבק אם ראשון ואם אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה כאשר קיימו עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה והדומים לזה א"כ מה שאמר אחזתה לשון נקבה והדבק חבלים כפרש וי"ו וחבלים עם כמו ויוסף היה במצרים והדומים לו, ופי' צרה וחבלים אחזתה צרה עיקר הספור לפיכך נפל הענין על צרה ואמר לשון נקבה : (כה) איך לא עוזבה , איך לא עזבה מלהלחם בה כלומר תאמר דמשק ר"ל אנשיה בנוסם כשבאו האויבים להלחם בנו ולקחת ארצנו איך לא עזבו דמשק שהיא עיר תהלה והיא קרית משוש איך לא עזבוה מלהחריבה ותירגם יונתן אכדין לא אשתביקת קרתא משבחתא וכן תירגם בס"א אכדין לא אתנסית ויש מפרשים עזבה מן ויעזבו את ירושלם ענין בנין וחוזק כלומר איך לא נבנתה בחומה חזקה שלא תוכל יד האויב לשלוט בה : תהלה , כתוב ותהלת קרי והענין אחד כי תבא תי"ו במקום ה"א במקומות רבים : (כו) לכן ידמו . יכרתו וכן ואל תדמו בעונה : (כז) והצתי . ענין הדלקה שרשו יצת וכן למה הציתו עבדיך : בן הדד , כן היה שם מלך ארם בזמן חרבנה על יד נבוכדנצר , ורצין שם המלך בזמן חרבנה על יד סנחריב : (כח) לקדר ולממלכות חצור , אמר בזה שהכה נבוכדנצר מה שלא אמר כן באומות אחרות אע"פ שלקו על ידו לפי שהאחרות לקו ע"י אחרים פעם אחרת שהרי אדום ומואב ובני עמון וארם לקו ע"י דוד מלך ישראל אבל קדר וממלכות חצור לא ראינו שלקו אלא על ידי נבוכדנצר לפיכך אמר אשר הכה וכתוב נבוכדראצור בוי"ו וקרי בלא וי"ו שהיה נקרא ג"כ נבוכדראצור בחולם : ושדדו . צוי מן הקל את שלם והוא בפלס חרבו מאד משכו אותה : את בני קדם . גם הוא מבני ישמעאל כמו קדר וכן כתוב בתורה יטור נפיש וקדמה וי"ת בני מדינחאה ואפשר שהיו אלה בני קדר שוכנים במזרח : (כט) אהליהם . לפי שהם יושבי אהלים ובעלי מקנה וכן אמר כל צאן קדר יקבצו לך : וגמ

ומחשבותיו אשר חשב אל־ישבי תימן אם־לוא יסחבום צעירי הצאן אם־לא־ישים עליהם נוהם : כא מקול נפלם רעשה הארץ צעקה בים־סוף נשמע קולה : כב הנה כנשר יעלה וידאה ויפרש כנפיו על־בצרה והיה לב גבורי אדום ביום ההוא כלב אשה מצרה : כג לדמשק בושה חמת וארפד כי־שמעה רעה שמעו נמגו בים דאגה השקט לא יוכל : כד רפתה דמשק הפנתה לנוס ורטט החזיקה צרה וחבלים אחזתה כילדה : כה איך לא־עזבה עיר תהלה קרית משושי : כו לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל־אנשי המלחמה ידמו ביום ההוא נאם יהוה צבאות : כז והצתי אש בחומת דמשק ואכלה ארמנות בן־הדד : כח לקדר ולממלכות חצור אשר הכה נבוכדראצור מלך־בבל כה אמר יהוה קומו עלו אל־קדר ושדדו את־בני־קדם : כט אהליהם וצאנם יקחו יריעותיהם וכל־כליהם וגמליהם ישאו להם וקראו עליהם

דחשיב על יתבי ארעא דרומא אם לא יגררון ויקטלון תקיפי עממא אם לא יצדון עליהון מדורהון : כא מקל מפלתהון זעת ארעא צוחתא בימא דסוף אשתמע קלהון : כב הא כנשרא דסליק ומשתדי כן יסק מלך במשריתיה וישרי על בצרה ויהי לב גבריהון דאדומאי ביומא ההוא כלב אתתא דעקא לה בחבלהא : כג לדמשק בהיתו יתבי חמת וארפד ארי בסורא בישא שמעו אתברו דחלא בימא ויצפא אחדתינון הא כנחתי ימא דשקטין ולא יכלין למנח : כד אתרשלו יתבי דמשק אתפניאו למערק ושפלותא אחדתינון עקא וחבלין אחדונון הא כחבלין לילדתא : כה איכדין לא אשתביקת קרתא משבחתא כרכא חדואה : כו בכן יתרמון עולימהא ברחובהא וכל גברי עבדי קרבא יתברון בעדנא ההיא אמר יי צבאות : כז ואדליק אשתא בשורי דמשק ותשיצי בירנית בר הדד : כח לקדר ולממלכות חצור דמחא נבוכדנאצר מלכא דבבל כדנן אמר יי קומו סקו על קדר ובזו ית בני מדינחא : כט משכניהון ועדרהון ישבון יריעתהון וכל מניהון וגמלהון יסבון להון ויתכנשון עליהון דקטלין

לא לשון מחמת : יסחבום : יגררום : צעירי הצאן . בזויי העובדי כוכבים ורבותינו דרשו פרס שהוא הצעיר בבני יפת : ישים : לשון שממה : (כג) בושה חמת וארפד · ערי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר כי ראש ארם דמשק (ישעיה ז) לכך נמוגו : בים דאגה דאגתה דומה לדאגת הים : השקט לא יוכל · כל דאגה לשון יראה הוא : (כד) רפתה דמשק רפו ידיה מהלחם : ורטט : זיע : (כה) איך לא עזבה . לא נתמלאת עפר סביב חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג) ויש עוד לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה : קרית משושי · כך יתאבל מלכה עליה : (כו) לכן . לשון שבועה : ידמו · יחריבו ואינו זו מלשון דממה שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה : (כח) קדר . שוכני מדברות באהלי' הם אין חומה ואין עיר : (כט) מגור · אמאשמנ"ט בלעז ל"א

אריצם חסר יו"ד : כל לשון מחשבה על במ"ג אל וסי' לכן שמעו עצת ה' אשר יעץ אל אדום . מה תחשבון אל ה' דנחום. ומחשבותו אשר חשב אל ארץ כשדים : נמגו ד' וחס' וסימ' כל יושבי כנען . וכי נמגו כל יושבי . וגם נמגו כל . לדמשק בושה חמת : והצתי אש ו' וסי' נמסר לעיל בסיפר' סוף סימן כ"א : בחומות כל סיפר' חומות במ"ג חומות וסי' שיורת דדמשק נם ל · שסי' ונתתיך לעם הזה · והצתי אש בחומת דמשק : ופקדתי על

מצודת דוד

ה) ור"ל העצה היא בשבועה אשר צעירי הצאן יגררום מארצם והוא פרס שהוא הצעיר בבני יפת וכן אמרו רז"ל עתידה וכו' שתפול ביד פרס (יומא י) : אם לא ישים . נשבועה אשר יעשה אם נוהם שממה עליהם ר"ל לפניהם בעל כרחם : (כא) מקול נפלם · משמועת קול מפלתם תרעש הארץ כי יפחד שלא יקרה להם כמקרם : צעקה · ר"ל צעקה גדולה ישמע בעולם : בים סוף . קולה יהיה נשמע בים סוף הרחוקה משם וסמוכה לארץ מקור מחצבה והוא ענין מליצה לומר שקול צעקתה הלך למקומה הראשון : (כב) הנה כנשר . האויב יעלה כנשר ויעוף ויפרוש כנפיו לבוא על העיר בעדם היא כך גדול וכו' ר"ל חיש קל יבוא כנשר המעופף : כלב אשה מצרה . כמו לב האשה כשהוא מצרה כי אז נשברה לבה עד מאד : (כג) לדמשק · ר"ל זהו הנבואה על דמשק : בושה חמת וארפד · ר"ל כל אחת מהם בושה : שמועה רעה . היא ביאת הכשדים : נמוגו · נמס לבם : ביום דאגה · דאגתו ידמה לדאגת ההולך בים אשר ידאג ויתפחד מהרמת הגלים : השקט לא יוכל · לא אפשר לו לשקוט מדאגתו : (כד) רפתה דמשק . רפו ידיה מלהלחם והפנתה לנוס מן המלחמה ואחזה רתת ויראה : כיולדה · כאשר יולדה שיש לה חבלים : (כה) איך לא עוזבה . כאומר עם כי ג"כ החריב מקומות רבות עכ"ז איך לא הניח אותה מלהשחיתה להיותה עיר תהלה קרית משוש : (כו) לכן . מפני שהיא עיר חשובה מאד ילחמו אנשיה עליה עד כי ימותו ויפלו בחוריה ברחובותיה וכל אנשי המלחמה יכרתו ולא ינוס מי מהם כי לחמו בעבור העיר עד ימותו כולם : (כז) והצתי אש : ר"ל בגזירת המקום יבוא עליה אבדון : בן הדד · הוא מלך ארם : (כח) לקדר . ר"ל על קדר וכו' אמר כה אמר ה' : קומו עלו · כאלו המקום מזרז לכשדים ואומר להם קומו עלו וכו' : בני קדם · הם בני קדר וממלכות חצור כי בפאת המזרח ישבו : (כט) אהליהם . כי אין להם בתים לשבת והם שוכני מדבריות באהלים : יריעותיהם : יריעות האהלים וכפל הדבר במ"ש : ישאו להם · יקחו לעצמם : וקראו וכו' מכל סביבותם

מצודת ציון

ענין קוטן : ישום · מל' שממה : נוהם · מל' נוה ומדור : (כב) וידאה · ענין עפיפה ופריחה וכן כנשר ידאה (לעיל מח) : מצרה · מל' צר וצרה : (כג) לדמשק · היא עיר המלוכה מארם : חמת וארפד . שמות מקומות ארם : נמוגו · ענין המסה : (כד) רפתה · מל' רפיון : הפנתה · ענין החזרה : ורטט · ענין רתת ורעדה כי קול ה' יחיל מדבר (תהלים כט) תרגומו מרטט מדברא : החזיקה · ענין אחיזה : וחבלים · מכאובי לידה : (כה) עוזבה · ענין הנחה : תהלה · מל' הלול ושבח : קרית · עיר : משושי · היו"ד יתירה : (כו) ידמו · ענין כריתה כמו עד מואב נדמה (ישעיה טו) : (כז) והצתי · ענין הבערה ושריפה : (כח) ושדדו · ענין עושק וגזל : (כט) יריעותיהם · מל' יריעה ווילון : ישאו · יקחו : מגור

רד"ק

(ל) נסו נדו • כבר פירש׳ ענין כפ׳ בנבואת אדום : (לא) קומו אל גוי שליו • כמו שפירשתי אלא שזה משקל אחר כמו שהוא השי"ן בפלס שאר פאר זעיר ונכתב בו יו"ד המשך כמו בזעיר : (לב) וקצוצי פאה • יהיו קצוצים לכל פאה מענין קץ כי הפאה היא קץ וסוף : (לד) אשר היה • אמרו רבותינו ז"ל כי עילם עזרו את הכשדים ובאו עמהם להרע לישראל לפיכך נאמרה עליהם נבואה זו : (לה) כה אמר ה׳ • קשת עילם , ר"ל חוקם ותקפם כמו שהקשת חוזק הנושא אותו וכן תירגם יונתן תקוף : (לו) והבאתי • ארבע רוחות , כאילו ארבע רוחות יכוס זאת הרוח תוריה אותם לרוח שכנגדה ושכנגדה כלאה כן יהיו מפוזרים בכל מקום וי"ת ד׳ רוחות ארבע מלכוון : נדחי עולם . בדגש הדל"ת לחסרון פ"א הפעל נדחי ישראל יכנס רפה הדל"ת : עולם • כתיב בוי"ו עילם קרי ביו"ד ואותיו׳ אהוי מתחלפות : (לז) והחתתי . בא על דרך השלם ודגש התי"ו האחרונה לחסרון תי"ו למ"ד הפעל שרשו חתת ענין שבר : את חרון אפי , על שהרעו לישראל : (לח) ושמתי כסאי בעילם • כיון שאאביד ממנה מלך ושרים ויבינו כי מאתי הוא כאילו שם כסאי ואמליך עליה מלך ורז"ל פירשו הפסוק על דבר ושתי ודבר המן והבינו כי הכל היה סבה מהאל להטיב לישראל בגלותם ופי׳ מלך זה ושתי ושרים זה המן ועשר בניו וזהו ושמתי כסאי בעילם כי הכל ידעו כי מיי׳ היתה התשועה הזאת : (לט) והיה באחרית הימים • פי׳ בנבואת מואב : אשוב . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד וכן שבית כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד : (א) הדבר אשר דבר ה׳ אל בבל אל ארץ כשדים : (ב) הגידו בגוים • לפי שנבוכדנצר השמיד כל הגוים אמר שיבשרו בשורה זו בגוים : הובישו בל את מרודך • אלה היו אלהי בבל ואמר הרי הם כאילו הובישו עתה ואתו כי לא יוכלו להציל את עובדיהם : חת • פעל עבר בשקל תם

מסורה

ב

בל בבבל : בדד ה׳ וסימ׳ בדד ישב מחוץ למחנה • ה׳ בדד ישכנו וישכן ישראל בטח . כי עיר בצורה • קומו עלו אל גוי שליו. לא ישבתי בסוד משחקים . איכה ישבה בדד • ישב בדד וידם : צדקיהו ו׳ וסימ׳ ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים . ואל צדקיה מלך יהודה . ויהי בשנה ההיא בראשית • ביד אלעשה בן שפן . בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה • ובני יהויקים יכניה • וא׳ וצדקיה ובן חכליה וצדקיהו:אשיב ג׳ דכתיב אשוב וסי׳ כי הנה בימים ההמה . גם זרע יעקב ודוד עבדי • והיה באחרית הימים אשיב את : שבות דכתיב שבית ו׳ בק״יאה וסימ׳ לכן כה אמר אדני ה׳ עתה אשיב את. וה׳ שב שבות איוב בהתפללו • והיה באחרית הימים אשיב את שבות סדום ובנתיה ג׳ בפסוק•וא׳ חילוף כתיב שבות וקרינן שבית וסימ׳ רצית ה׳ ארצך • כל ג׳ בקרי׳ וסי׳ ופקדתי על בל בבבל . אמרו נלכדה בבל הוביש בל • כרע בל

ירמיה מט נ

מָגוֹר מִסָּבִיב׃ ל נֻסוּ נֻּדוּ מְאֹד הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי חָצוֹר נְאֻם־יְהוָה כִּי־יָעַץ עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עֵצָה וְחָשַׁב עֲלֵיהֶם מַחֲשָׁבָה׃ לא קוּמוּ עֲלוּ אֶל־גּוֹי שְׁלֵיו יוֹשֵׁב לָבֶטַח נְאֻם־יְהוָה לֹא־דְלָתַיִם וְלֹא־בְרִיחַ לוֹ בָּדָד יִשְׁכֹּנוּ׃ לב וְהָיוּ גְמַלֵּיהֶם לָבַז וַהֲמוֹן מִקְנֵיהֶם לְשָׁלָל וְזֵרִתִים לְכָל־רוּחַ קְצוּצֵי פֵאָה וּמִכָּל־עֲבָרָיו אָבִיא אֶת־אֵידָם נְאֻם־יְהוָה׃ לג וְהָיְתָה חָצוֹר לִמְעוֹן תַּנִּים שְׁמָמָה עַד־עוֹלָם לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ לד אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־עֵילָם בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר׃ לה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת־קֶשֶׁת עֵילָם רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם׃ לו וְהֵבֵאתִי אֶל־עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְזֵרִתִים לְכֹל הָרֻחוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא־יִהְיֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָבוֹא שָׁם נִדְּחֵי עוֹלָם׃ לז וְהַחְתַּתִּי אֶת־עֵילָם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וְלִפְנֵי מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם רָעָה אֶת־חֲרוֹן אַפִּי נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃ לח וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים נְאֻם־יְהוָה׃ לט וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אָשׁוּב אֶת־שְׁבִית עֵילָם נְאֻם־יְהוָה׃

(עליכם קרי) (עילם קרי) (אשיב קרי, שבות ק׳)

נ א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בָּבֶל אֶל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ב הַגִּידוּ בַגּוֹיִם וְהַשְׁמִיעוּ וּשְׂאוּ־נֵס הַשְׁמִיעוּ אַל־תְּכַחֵדוּ אִמְרוּ נִלְכְּדָה בָבֶל הֹבִישׁ בֵּל חַת מְרֹדָךְ הֹבִישׁוּ עֲצַבֶּיהָ חַתּוּ

תרגום

בְּחַרְבָּא מִסְחוֹר סְחוֹר׃ ל עֲרוּקוּ גְלוֹ לַחֲדָא אַרְחִיקוּ לְמִתַּב יָתְבֵי חָצוֹר אֲמַר יְיָ אֲרֵי מְלַךְ עֲלֵיכוֹן נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל מַלְכָּא וַחֲשִׁיב עֲלֵיכוֹן מַחְשָׁבָא׃ לא קוּמוּ סַקוּ עַל עַמָּא דְיָתְבִין שְׁלֵיוָא שָׁרָן לְרוֹחְצָן אֲמַר יְיָ לֵית לְהוֹן דָשִׁין וְעַבְרִין בִּלְחוֹדֵיהוֹן שָׁרָן׃ לב וִיהוֹן גַמְלֵיהוֹן לְבִזָּא וַהֲמוֹן גֵיתֵיהוֹן לַעֲדִי וְאֶבַדְרִינוּן לְכָל רוּחַ מַקְפֵי פָתָא וּמִכָּל עֶבְרֵיהוֹן אַיְתֵי תְּבַרְהוֹן אֲמַר יְיָ׃ לג וּתְהֵי חָצוֹר לִמְדוֹר יְרוֹדִין צָדוּ עַד עָלְמָא לָא יְתֵיב תַּמָּן אֱנָשׁ וְלָא יִתְיְתֵיב בַּהּ בַּר אֱנָשׁ׃ לד דַּהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה נְבִיָּא עַל עֵילָם בְּרֵישׁ מַלְכוּת צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימָר׃ לה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא תָבַר יָת תְּקוֹף עֵילָם רֵישׁ גְּבוּרְתְּהוֹן׃ לו וְאַיְתֵי עַל עֵילָם אַרְבַּע מַלְכְּוָן מֵאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא וְאֶבַדְרִינוּן לְכָל רוּחַתָּא הָאִלֵּין וְלָא יְהֵי עַם דְּלָא יְהָכוּן לְתַמָּן מְטַלְטְלֵי עֵילָם׃ לז וְאֶתְבַּר יָת עֵילָם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּקְדָם דְּבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וְאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן בִּישָׁא יָת תְּקוֹף רוּגְזִי אֲמַר יְיָ וְאֶגְרֵי בַתְרֵיהוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא עַד דְּאֶשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃ לח וְאֲשַׁוֵּי כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי בְּעֵילָם וְאוֹבִיד מִתַּמָּן מְלַךְ וְשִׁלְטוֹן אֲמַר יְיָ׃ לט וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא אָתֵיב יָת גָלוּת עֵילָם אֲמַר יְיָ׃ א פִּתְגָמָא דְמַלִּיל יְיָ עַל בָּבֶל וְעַל אֲרַע כַּסְדָּאֵי בְּיַד יִרְמְיָה נְבִיָּא׃ ב חַוּוּ בְעַמְמַיָּא וּבַסָּרוּ וּזְקוּפוּ אָתָא בַּסָּרוּ לָא תִמְנְעוּן אֱמָרוּ אִתְכְּבִישַׁת בָּבֶל בְּהִיתוּ דְפָלְחִין לְבֵל אִתְבָּרוּ דְפָלְחִין לִמְרוֹדָךְ בְּהִיתוּ צַלְמָנָהָא אִתְבָּרָא

רש"י

ל"א לשון ירואה : (ל) כי יעץ עליכם וגו׳ . ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שליו.(לא) בדד ישכונו : בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראים שיבא אויב עליהם : (לב) קצוצי פאה : מוקצים מקצה אל קצה הרוחות: (לה) את קשת עילם • את תקות עוזם:(ס"א חוזק עילם): ראשית גבורתם : מיטב גבורת׳: (לח) ושמתי כסאי . מגור שלי: (ב) ושאו נס . פירק"א בלע"ז סי׳ אסיפה הוא : בל ומרודך׳ שמות עבודת כוכבים של בבל: גוי

תולדות אהרן כסאי בעילם • מגלה י (פעטש סד) :

מצודת דוד

יקראו אליהם פחד ר"ל יפחידו אותם מכל עבר : (ל) נסו נדו • כאלו הנביא מזהירם לאמר להם נסו ממקומכם והיו נדים למקום רחוק מאד ושבו בעמקי מסתרים להחבא : (לא) קומו . ר"ל חאת היא העצה והמחשבה שאמר לעמו קומו אל גוי היושב בשלוה ואין לו מלחמה עם מי להיו׳ נשמר ונזהר : לא דלתים . אינו יושב בערי מבצר המסגורים בדלתים ובריח : בדד ישכונו • אינם שוכנים מאוספים יחד כי אם כל אחד לבדו כי אין פחד אויב נגד פניהם : (לב) וזריתים . אפזרם לכל עבר בקצות פאת העולם : ומכל עבריו : מכל צד אביא להם אידם ויהיו מסובבים בו : (לג) והיתה חצור • הוא מקום המושל על כל בני קדר שוכני אהלים : ולא יגור • אף דרך ערא׳ : (לד) אל עילם • על עילם והיא ממלכות מדי : (לה) את קשת • לפי שהיו מושכי קשת ובזה היה עיקר גבורתם לכן אמר במשלתם שישבור קשתם אשר היא ראשית גבורתם : (לו) והבאתי וכו׳ : ר"ל יתפזרו בכל ארבע רוחות וקצות העולם כאלו הרוחות ינשבו מכל עבר לפזרם אל העבר שממולו : לכל הרוחות האלה : אשר באה הרוח מהם כי כ"א יפזרם אל העבר שממולו : ולא יהיה הגוי • לא יהיה שום אומה בעולם אשר לא וגו׳ : (לז) והחתתי • אשבור את עילם : ושלחתי • אל המקומות אשר ינוסו שמה : (לח) ושמתי כסאי • ר"ל אין מי ימשול בעילם כי אם אני לבד כי מהם אאבד שרים ולא יהיה מי למשול : (לט) באחרית הימים . ר"ל אחר זמן רב : אשיב את שבות . אשוב לארצם את השבי׳ של עילם . נ (א) אל בבל אל ארץ כשדים . על בבל ועל ארץ כשדים : (ב) הגידו . אתם המבשרים הבשורות הגידו בין העמים בשורה זו מחורבן בבל כי לשמחה יחשב להם על כי הם החריבו עמים רבים : ושאו נס • לכנס ליאספו כולם

מצודת ציון

מגור • ענין פחד : (לא) שליו . מל׳ שלוה : בריח • הוא כעין מטה הסוגר הדלתות : בדד • יחידי כמו לבדד לבטח (תהלים ד׳) : (לב) והמון • ענין רבוי : וזריתים • ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב׳) : קצוצי • מלשון קצה • פאה • צד ועבר : עבריו • צדדיו : אידם • ענין צער ומקרה רעה : (לג) למעון • ענין מדור כמו ה׳ מעון אתה היית (תהלים צ) : תנים • מין נחש : יגור • ענין דירה : (לה) ראשית • ר"ל מיטב וכן ראשית תבואתה (לעיל ב) : (לו) רוחות • רוח הנושב : הרוחות • ענין פאה ועבר : (לז) והחתתי • ענין שבר כמו חתתה קשתותם (לקמן כ"א) : (לט) באחרית • בסוף : שבות • מל׳ שבי : (ב) נס • ענין הרמה וסוא עשוי לרמז בו אסיפה : תכחדו • ענין העלמה כמו אל לא תכחד ממני (ש"א ג) : הובים • מל׳ בושה : בל מרודך • שמות

תס עונך שרשו תחת חתו מלפיל : (ג) כי עלה גוי מצפון · מדי ופרס : (ד) ההמה · כי כשתחרב בבל יצאו ישראל מהגלות על ידי כורש מלך פרס : יבאו בני ישראל המה ובני יהודה יחדו · הם המה אותם שהיו בגלות בבל עם יהודה ובנימין כי כשגלו עשרת השבטים נשארו בארץ מעטים מפוזרים כמו שכתוב בדברי חזקיהו ויאשיהו ועל אותם בני ישראל אומר שגלו עם יהודה לבבל והם יצאו עמהם כשעלו מבבל על ידי כרש מלך פרס : הלוך ובכה · משמחה בשובה לארצם כי יש בכי של שמחה כמו בבכי יבאו כמו וישק לרחל וישא קולו ויבך , ויבך על צואריו עוד : (ה) ציון ישאלו · בשובם מגלות בבל ישאלו זה לזה דרך ציון : דרך הנה · דרך המקום הזה כמו לא אתם שלחתם אותי הנה והדומים לו : ובאו ונלוו אל ה' · כל אחד יאמר לחברו באו ונלוו אל ה', ונלוו צווי בא על דרך העבר וכן ונלוו אל ה' ונקבצו פניהם צווי הלוו ונקבצו וי"ת באו ונלוו עבר הוא שהם לעתיד ייתון ויתוספון על עמא דיי' ויגזר להון קיים עלם דלא יפסוק דעמו כזה שילוו עמהם גרים בעלותם מבבל וכן אמר בנבואת בבל בישעיה ונלוה הגר עליהם ונספחו פירשנוהו שם כי הוא לעתיד אף הפסוק בעלותם מבבל ואמרו לעתיד בימות המשיח כמו שפי' שם : (ו) צאן אובדות · שאין מבקש אותן כן היו עמי עד אותו הזמן שתחרב בבל כי אז יהיה להם דורש ומבקש : היה עמי · כתיב על דרך כלל היו קרי על דרך פרט : רועיה' התעום · מלכיה' היו סבת אבדתם והם התעום שהלכו בדרך הרעה : הרים שובבים : כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואותיו' אה"וי מתחלפות ועניינו ענין גרוש ושלוח וכן כי שבבים יהיה על דעת רבי יונה פירושו אל ההרים גרשום ושלחום ויש לפרש שברום וכתתום בלכתם בגלות מהר אל הר ומהר אל גבעה וכן כי שבבים יהיה ענין שבר וכתיתה וכן ושבבתיך ושאתיך : (ז) כל · וצריהם , שעושים להם צרות : אמרו לא נאשם · אין עלינו אשם בהרע להם תחת אשר חטאו וזה דבר הנביא אומר להם למה באה להם כל הצרה הזאת . נוה צדק · שהיה להם נוה צדק ומעון אם היו עושים רצונו : ומקוה אבותיהם ה' · וכן היה מקוה אבותיהם שהיו בוטחים בו ומקוים אליו הוא היה להם מקום שהיו מוצאים תקותם בו : (ח) נדו · אמר כנגד ישראל נדו : מתוך בבל יצאו . כתיב מדבר שלא לנכח וקרי צאו מדבר לנכח ענין אחד : והיו כעתודים לפני צאן . תהיו בצאתכם כמו העתודים שהולכים לפני הצאן כן תהיו אתם בלא פחד ובלא יראה וי"ת והוו כרברבין בריש עמא : (ט) כי הנה . וערכו לה משם תלכד , במקום שיערכו מלחמה משם ילכדו אותה לא יצטרכו ללכת אל מקום אחר : חציו כגבור משכיל · חצי הקהל הזה שיעלו על בבל יהיו כחצי גבור משכיל שלא ישובו ריקם בירותו שלא יהרג כן יהיו חצי כל הנלחמים על בבל משכיל פעל יוצא הגבור משכיל בהרגו ואם נהרג שכולה : (י) והיתה כשדים . פי' ארץ כשדים וכן תירגם יונתן ארע כשדאי או פי' עדת כשדים : (יא) כי תשמחי . כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו וכן תעלזי תפושי ותצהלי כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב שהוא כנוי הנקבה כנגד בבל אומר על הכנסה דרך כלל והקרי כנוי הרבים כנגד יושבי בבל דרך פרט אמר אתם שוסי נחלתי הייתם שמחים ועלזים בהחריבכם ארצי והייתם פשים ורבים בטוב ארצי כמו

ג) גוי מצפון · מדי ופרס : ה) דרך הנה : דרך המקום הזה ירושלים יסבו פניהם כשתחרב בבל ויצאו מתוכה ברשיון כורש מלך פרס : (ו) רועיהם התעום : גדוליהם התעום מעלי : הרים שובבים · אל ההרים אל עבודת כוכבים שבהרים . שובבים אנווייזאנ"ץ בלע"ז שובבום גדוליהם . וי"ת הרים שובבום שלטוניא בזונון : (ז) ומקוה אבותיהם . וסבור אבהתהון : (ח) נודו מתוך בבל: מעתה צאו משם . כעתודים לפני צאן . דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש העזים : (ט) וערכו לה . ויסדרון עלה קרב · (יא) שוסי נחלתי : בוזזי נחלתי : כי תפושו : ל' שומן : כעגלה דשה · הדשה בתבואה ואוכלת

גְּלוּלֶיהָ׃ ג כִּי עָלָה עָלֶיהָ גּוֹי מִצָּפוֹן הוּא־יָשִׁית אֶת־אַרְצָהּ לְשַׁמָּה וְלֹא־יִהְיֶה יוֹשֵׁב בָּהּ מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה נָדוּ הָלָכוּ׃ ד בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה יָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו הָלוֹךְ וּבָכוֹ יֵלֵכוּ וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם יְבַקֵּשׁוּ׃ ה צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ דֶּרֶךְ הֵנָּה פְנֵיהֶם בֹּאוּ וְנִלְווּ אֶל־יְהוָה בְּרִית עוֹלָם לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ ו צֹאן אֹבְדוֹת הָיָה עַמִּי רֹעֵיהֶם הִתְעוּם הָרִים שׁוֹבְבִים מֵהַר אֶל־גִּבְעָה הָלָכוּ שָׁכְחוּ רִבְצָם׃ ז כָּל־מוֹצְאֵיהֶם אֲכָלוּם וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ לֹא נֶאְשָׁם תַּחַת אֲשֶׁר חָטְאוּ לַיהוָה נְוֵה־צֶדֶק וּמִקְוֵה אֲבוֹתֵיהֶם יְהוָה׃ ח נֻדוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים יֵצֵאוּ וִהְיוּ כְּעַתּוּדִים לִפְנֵי־צֹאן׃ ט כִּי הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיר וּמַעֲלֶה עַל־בָּבֶל קְהַל־גּוֹיִם גְּדֹלִים מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ מִשָּׁם תִּלָּכֵד חִצָּיו כְּגִבּוֹר מַשְׁכִּיל לֹא יָשׁוּב רֵיקָם׃ י וְהָיְתָה כַשְׂדִּים לְשָׁלָל כָּל־שֹׁלְלֶיהָ יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ יא כִּי תִשְׂמְחִי כִּי תַעַלְזִי שֹׁסֵי נַחֲלָתִי כִּי תָפוּשִׁי כְּעֶגְלָה דָשָׁא וְתִצְהֲלִי כָּאֲבִּרִים׃

טַעֲוָתְהָא׃ ג אֲרֵי סְלִיק עֲלַהּ עַם מִמַּעְרְבָא צִפּוּנָא הוּא יְשַׁוֵּי יַת אַרְעַהּ לְצָדוּ וְלָא יְהֵי יָתֵיב בַּהּ מֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא אִטַּלְטָלוּ גְלוֹ׃ ד בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּבְעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ וְיִתְחַבְּרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן וּבְנֵי יְהוּדָה כַּחֲדָא בְּמִגְלֵיהוֹן כַּד הֲווֹ בָּכַן גְּלוֹ וּבְמִתּוֹבְהוֹן מֵאֲרַע גָּלוּתְהוֹן פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן יִתְבְּעוּן׃ ה לְצִיּוֹן יְשַׁאֲלוּן לְמֵיזַל אוֹרְחָא מְכַבְּשָׁא קֳדָמֵיהוֹן יֵיתוּן וְיִתּוֹסְפוּן עַל עַמֵּיהּ דַיְיָ וְיִגְזַר לְהוֹן קְיָם עָלַם דְּלָא יִפְסוֹק׃ ו עָאן מְבַדְּרָא הֲווֹ עַמִּי מַלְכַיָּא טַלְטְלוּנוּן שִׁלְטוֹנַיָּא בְּזוּנוּן מִטּוּר לְרָמָא גְּלוֹ אִתְנְשִׁיאוּ מְבֵית רוּחְצָנֵיהוֹן׃ ז כָּל דְּאַשְׁכְּחוּנוּן בַּזּוּנוּן וְסַנְאֵיהוֹן אָמְרִין לֵית עֲלָנָא חוֹבָא חֲלַף דְּחָבוּ קֳדָם יְיָ אִתְרַחִיקוּ מִמְּדוֹר קוּדְשֵׁיהּ וְסִבּוּר אֲבָהַתְהוֹן יְיָ׃ ח גְּלוֹ מִגּוֹ בָבֶל וּמֵאֲרַע כַּסְדָּאֵי פּוּקוּ וַהֲווֹ כְּרַבְרְבִין בְּרֵישׁ עַמָּא׃ ט אֲרֵי הָא אֲנָא מֵיתֵי וּמַסֵּיק עַל בָּבֶל מַשְׁרְיַת עַמְמִין סַגִּיאִין מֵאַרְעָא צִפּוּנָא וְיִסַדְּרוּן עֲלַהּ קְרָב מִתַּמָּן תִּתְאֲחַד גִּרְרוּהִי כִּגְבַר מִתְכַּל לָא תְּיוּבִין רֵיקָן׃ י וּתְהֵי אֲרַע כַּסְדָּאֵי לְבִזָּא כָּל בָּזְזָהָא יִסְבְּעוּן אֲמַר יְיָ׃ יא אֲרֵי תֶחְדוּן וַאֲרֵי תְבוּעוּן בְּזוּ אַחְסַנְתִּי אֲרֵי תְרוּצוּן כְּעֶגְלֵי רִבְקָא וּתְטוּלוּן כְּגִבְּרַיָּא׃

קורס נבו : ונלוו ד' בקריאה וסימ' ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד · ואת ציון ישאלו דרך הנה פניהם . ונלוו גוים רבים אל ה' · ונלוו עליה' רבים בחלקלקות: מעלה ומעלה ה' פתחין וסי' ויהי שמואל מעלה העלה . הנני מעלה לה ארוכה · ולכהנים הלוים לא יכרת · ולכן הנה אדני מעלה עליכם והשבתי למואב נאום ה' · מעו.. ולהב חרב וברק חנית· מעלה נשיאים מקצה . כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל . ופי' בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמיאביא וברק ברקים

מצודת ציון

שמות גלולי בבל : חת · ענין שבירה כמו והחתתי את עילם (לעיל מט) : עצבים · כן יקראו הגלולים על כי מעציב לב עובדיהם צועקים אליו ואינם נענים . (ג) ישית . ענין שימה כמו אם כופר יושת עליו (שמות כ"א) : נדו . מלשון נדידה . (ה) הנה . לפה ולכאן : ונלוו · ענין התחברות כמו ונלוה הגר (ישעיה י"ד) : ברית · ענינו בכ"מ דבר המתקיים . (ו) התעום · מלשון תועה : שובבים · ענינו ההליכות בדרך הלב כמו ההוא שובבה (לעיל ח') : רבצם · ענין מקום שרובצים לנוח כמו כרע רבץ כארי (בראשית מ"ט) : (ז) וצריהם · אויביהם : נאשם · מלשון אשמה ועון : תחת · בעבור : נוה · ענין מדור : ומקוה · מל' תקוה ותוחלת : (ח) נדו · מל' נדידה : כעתודים · הם הזכרים מן העזים : (ט) מעיר · מל' התעוררות : קהל · קבוץ עם : וערכו · ענין סדור המלחמה : משכיל · מלשון שכול והרג כמו ומשכלת גוייך היית (יחזקאל ל"ו) : לא ישוב ריקם · אחז במשל מבן אדם השולח מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם וכן לא ישוב חצי ריקם (ישעיה כ"ה) : (י) לשלל · ענין בזה : (יא) תעלזו · ענין שמחה : שוסי · ענין בזה ושלל כמו ומשסיהו שסו למו (תהלים מ"ד) : תפושו · ענין רבוי ור"ל רבוי הבשר כמו ופשתם כעגלי מרבק (מלאכי ג) : דשא · מלשון דישה ובאה האל"ף במקום ה"א : ותצהלו · ענין הרמת קול שמחה כמו צהלו מים (ישעיה כ"ד) : כאבירים · סוסים חזקים וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה') :

תמרים

מצודת דוד

כולם ויבשו : אל תכחדו · אל תעלימו דבר מה מגודל החורבן : הובישה בל . הפסל בל נתבייש ומרודך נשבר ולא יוכלו להציל את עמם : הובישו וכו' . כל הפסילים נתביישו ונשברו : (ג) גוי מצפון · הם מדי ופרס היושבים בפאת צפון במקצוע צפונית מזרחית : נדו הלכו . נדו משם והלכו בגולה : (ד) בני ישראל . הם הנשארים בארץ אחרי גלות עשרת השבטים ונספחו עם בני יהודה ובנימין וגלו עמהם לבבל : המה וכו' · ר"ל בני ישראל ובני יהודה יבואו יחד : הלוך ובכו ילכו · בתשובה ובתחנונים ילכו ואת ה' יבקשו לשאול ממנו עזר ודרך מצלחת : (ה) ציון ישאלו : את הדרך ההולך לציון ויסבו פניהם דרך שם : בואו · ר"ל אמרו איש לאחיו באו והתחברו אל ה' בברית המתקיים עד עולם ולא תשכח עוד : (ו) צאן אובדות . הוא מאמר הנביא בשם ה' שאמר הנה עד הנה היו עמי כצאן האובד מן העדר כי גדוליהם ההיגום בדרך תועה ועזבום ללכת בדרכי לבם לעלות בהרים ר"ל שנו מדרך ה' וגדוליהם התעום ללכת בדרך רע : מהר . ולכן הלכו מהר אל גבעה ושכחו מקום רבצם ורצה לומר לכן הלכו בגולה על ההרים ונגרשו מארצם : (ז) כל מוצאיהם · ר"ל והיו כצאן התועה ומופקר שכל המוצא אותם יאכלם : וצריהם · האויבים אמרו לא יהיה לנו אשמה על מה שאנו אוכלים אותם בעבור אשר חטאו לה' שהוא נוה ומקוה הצדק כולו והוא תוחלת אבותיהם והוא מילא תקותם ושמו הוא ה' המורה שהוא מושל בכל והואיל וחטאו לו ראוים המה לאבדון ולא נאשם בהם : (ח) נודו . ומעתה נודו מתוך בבל : כעתודים · מהרו ללכת משם כמו העתודים ההולכים לפני שאר הצאן ר"ל אף אם רבים ישארו בבבל אתם השבים מהרו ללכת : (ט) מארץ צפון . הם מדי ופרס : וערכו לה · יערכו עליה מלחמה ומשם ממקום שיערכו עליה משם תלכד ולא יצטרכו ללכת ממקום אל מקום : חציו · של הקהל ההוא יהיו כגבור המשכיל והורג אנשים שלא ישוב ריקם מבלי להמית את מי כן יהיו כל חצי הקהל ההוא : ישבעו · ר"ל הרבה שלל ישללו בה : (יא) כי

תשמחו

כָּאַבִּירִים׃ יב בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה׃ יג מִקֶּצֶף יְהוָה לֹא תֵשֵׁב וְהָיְתָה שְׁמָמָה כֻּלָּהּ כֹּל עֹבֵר עַל־בָּבֶל יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־מַכּוֹתֶיהָ׃ יד עִרְכוּ עַל־בָּבֶל סָבִיב כָּל־דֹּרְכֵי קֶשֶׁת יְדוּ אֵלֶיהָ אַל־תַּחְמְלוּ אֶל־חֵץ כִּי לַיהוָה חָטָאָה׃ טו הָרִיעוּ עָלֶיהָ סָבִיב נָתְנָה יָדָהּ נָפְלוּ אשויתיה (אָשְׁיוֹתֶיהָ) נֶהֶרְסוּ חוֹמוֹתֶיהָ כִּי נִקְמַת יְהוָה הִיא הִנָּקְמוּ בָהּ כַּאֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ־לָהּ׃ טז כִּרְתוּ זוֹרֵעַ מִבָּבֶל וְתֹפֵשׂ מַגָּל בְּעֵת קָצִיר מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה אִישׁ אֶל־עַמּוֹ יִפְנוּ וְאִישׁ לְאַרְצוֹ יָנֻסוּ׃ יז שֶׂה פְזוּרָה יִשְׂרָאֵל אֲרָיוֹת הִדִּיחוּ הָרִאשׁוֹן אֲכָלוֹ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְזֶה הָאַחֲרוֹן עִצְּמוֹ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ יח לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פֹקֵד אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶל־אַרְצוֹ כַּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יט וְשֹׁבַבְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל אֶל־נָוֵהוּ וְרָעָה הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן וּבְהַר אֶפְרַיִם וְהַגִּלְעָד תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ׃ כ בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה יְבֻקַּשׁ אֶת־עֲוֺן יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ וְאֶת־חַטֹּאת יְהוּדָה

יב בהיתת כנישתכון לחדא אתברת מדינתכון הא סופהון דעממיא מדבר צדי וחרוב׃ יג על דארגיזת בבל קדם יי לא תתיתב ותהי לצדו כלה כל דיעבר על בבל יבכי ויניד על כל מחתהא׃ יד סדרו על בבל סחור סחור כל מתחי קשתא שדו בה לא תחוסון על גיריא ארי קדם יי חבת׃ טו יביבו עלה סחור סחור אתמסרת בידיהון נפלת אשיתהא אתפגרא שורהא ארי פורענות עמא דיי היא אתפרעו מנה כמה דעבדתא עבידו לה׃ טז שיצו מלכא מבבל ואחדו חרבא בעדן קטול מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא גבר לעמיה יתפנון וגבר לארעיה יערקון׃ יז עם מבדרא ישראל מלכיא טלטלינון קדמאה שליט בהון מלכא דאתור ודין בתראה אספינון נבוכדנאצר מלכא דבבל׃ יח בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מסער על מלכא דבבל ועל ארעיה כמא דאסערית על מלכא דאתור׃ יט ואתיב ית ישראל לאתריהון ויתפרנסון בארעא כרמלא מתנן ובטור בית אפרים וגלעד ומקדשא תשבע נפשהון׃ כ ביומיא האינון ובעדנא ההיא אמר יי יתבעון ית חובי ישראל וליתינון וחטאי בית יהודה

רשי

ואוכלת תמיד : (יב) אמכם · כניסתכם : אחרית . אתם הכשדים אם ראשיתכם גדול אחריתכם יהיו מדבר : (יד) ידו אליה : זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי (איכה ג): (טו) נתנה ידה · כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל מי שרואה לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד (שם ה) הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה : אשויתיה . חוזק יסודותיה וכן ואשי יחוטו (עזרא ד) ובלשון משנה כגון אלו האוסרים לאוסין וכן ותתאוששו והתחזקו : כאשר עשתה : לעיר ה' : (טז) כרתו זורע . שילאו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעידן קטול : (יז) הראשון אכלו . שהגלה י' השבטים : עצמו · גרס גירס עצמותיו שגמר השירים יהודה ובנימין עצמו דישוטא"ר בלעז: (יט) ורעה הכרמל · ל' מרעה: מרתיס

בבבל : מכותיה ב' מ"ל וסימ' כי אנושה מכותיה · כל עובר על בבל ישום וישרוק : זורע ב' מ"ל וסימ' זורע עולה יקצר און · כרתו זורע מבבל · כל לשון פקידה על בס"ד אל וסימן הנני פוקד אל אמון מנוא : הנני פקד אל מלך בבל ואל ארצו ב' בפסוק · פקדות אל

תולדות אהרן מסס אמכם . ברכות נח (ברכות יג).

רדק

כמו עגלה דשנה והייתם לצלים ושמחים כמו אבירי' בגלתכם המלחמה ואתם לא בגבורתכם גלתם את עמי כי אם מפני תרוני שהיה עליכם : תפושו · ענין ריש · ר"ל רבוי הבשר ומריאים כמו ויצאתם ופשתם בעגלי מרבק : כעגלה דשה · כעגלה שהיא תמיד רועה בדשא שהיא שמנה ובריאת בשר ודשא כתוב באל"ף והוא תאר במקום ה"א הנקבה ואל"ף הפרש גרעה או נפלה הה"א וקמץ סימן נפילתה וכן שיואת מלפני השליט ומשפטו דשאה כפלם מלאה או דשאה כפלם חכמה ובמקצת ספרים הוא כתוב בה"א ופי' מענין דיש ופירש כעגלה שהיא דשה שהיא אוכלת כל היום מדישה לא כעגלה שהיא חורשת שאינה אוכלת ויונתן תירגם אדי תורין כעגלי רבקא :(יב) בושה אמכם מאד · מן השמחה שהייתם שמחים כשהייתם בוסים נחלתי תהיו עתה בושים כשיבאו אחרים וישוסו אתכם ופירוש אמכם ויולדתכם היא כניסתכם וקהילתכם וכן ריבו באמכם ותירגם יונתן אמכם כנשתכון ותירגם יולדתכם מדינתכון : הנה אחרית גוים · ואחרית גוים מלכות בבל סופה שתהי' ארצם מדבר; כי הם יהרגו ותשאר ארצם ציה וערבה כמו מדבר:(יג) מקצף ה' · מקצף שקצף עליה · ויונתן תירגם על דארגיזת בבל קדם ה': לא תשב · כלומר לא ישבו בה בני אדם ומדבר על העיר כמו על יושביה וכן בעיר היוצאת אלף רוצה לומר אנשים היוצאים ממנה : והיתה שממה כלה · שלא ישאר בכל העיר שום ישוב בבבל שיהיו דרוש וכרם והיה עד היום הזה · אותה בכל שהיתה מקדם כי אותה היום חרבה ובנו עיר אחרת אותה בקצה ושמה בבל גם כן : (יד) ערכו · פירושו ערכו מלחמה : ידו אליה · השליכו אליה מן הככד לידות את קרנות הגוים ר"ל השליכו החצים או האבנים : אל תחמלו אל חץ. אל כמו על וכמוהו רבי' אמר לא תחוסו על החצים ואמרו שמה יירה אותו ולא יכה אדם כי לא ישוב ריקם כמו שאמר למעלה כי כל חץ שתשליכו יהרוג אדם · כי לה' חטאה : (טו) הריעו עליה סביב · פי' כדי להבהילם כמו שעשו ביריחו : נתנה ידה · כלומר מסרה עצמה אל האויבים כי לא תוכל לעמוד בפניהם וכנגדם : נפלו אשויתיה · האל"ף נקרא בקמץ חטף ופי' יסודותיה וכן האמית והושית יחיתו פי' כאשר עשתה שהרסה חומות ירושלם : (טז) כרתו זורע · אחר שתהיה שממה לא יזרע בה אדם ולא יקצור ויונתן תירגם דרך משל שיצו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעדן קטול : מפני חרב היונה · פירשנוהו כי פירשו המונית מן והאכלתי את מוניך ולא יונו נשיאי עוד את עמי ויש מן קדם חרב סנאה דהיא כחמרא מרויא תרגמו ענין יין . איש אל עמו יפנו · אמר היו בבבל גולים פעמים רבים אומר שיפנו איש אל עמו . (יז) שה פזורה ישראל אריות הדיחו · פי' הדיחו אותה ואריות הוא משל על מלכי האומות שהגלו אותם מארצם . הראשון אכלו מלך אשור · פי' אכל בשרו שלא נשאר לו אלא העצמות והוא מלך אשור שהגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ואחר כך שאר השבטים לא נשאר אלא יהודה ובנימין וזה האחרון עצמו · פירוש שבר עצמותיו עד שלא נשאר בו דבר זה נבוכד נצר שהגלה יהודה ובנימין שהחריב ירושלם וכל ערי יהודה : (יח) לכן . אל כמו על : (יט) ושבבתים · השיבנו אל נוהו אמר שהפקוד על אויביו . ורעה · לפי שהמשילו לשה אמר ורעה וזכר המקומות האלה שהם ארץ מרעה וזה הפסוק ואשר אחריו בשיבת גלות בבל או הם לעתיד והוא הנכון כי כמו שנפקד על מלך אשור ועל מלך בבל כן יפקוד על כל לוחצי ישראל כמו שנאמר ופקדתי על כל לוחציו : (כ) בימים ההם · ענין זה הפסוק מוכיח שהיא עתידה כמו שאמר למעלה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם עד גדולם וכמה פושעים וחטאים היו בבית שני ואחריו בגלות זה : לאשר אשאיר · וגם זה מוכיח שהוא.

מצודת ציון

(יב) חפרה · ענין בושה : ציה . שממה : וערבה · ענינו כמו מדבר : (יג) ישום · ענין תמהון : וישרוק · הוא הקול הבא בקבוץ השפתים ודרך לעשותו על אבדן דבר חשוב : (יד) דורכי · הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחה היטב לירות למרחוק : ידו · ענין השלכה כמו לידות את קרנות הגוים (זכריה ב'): (טו) הריעו · מלשון תרועה והשמעת קול : אשויתיה · ענין יסודות כמו לאשישי קיר חרשת (ישעיה ט"ז): (טז) ותופש· ענין אחיזה : מגל · הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן שלחו מגל (יואל ד'): היונה · מלשון הונאה ועניינו עשיקת הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג') : יפנו · ענין הסבה : (יז) פזורה · ענין פרוד : הדיחו · מלשון דחיה : עצמו · ר"ל שבר עצמיו ודוגמתו ובכל תבואתי תשרש (איוב ל"א) ור"ל תעקור השורש : (יח) פוקד · ענין השגחת הבאת הרעה : (יט) ושובבתי · מלשון השבה : נוהו · מדורו : ורעה : מלשון מרעה : הכרמל · כן יקרא מקום

מצודת דוד

השמחו אשר תשמחו עד הנה אשר השוסים את נחלתי: כי תפושו · כי אז הייתם שמים ורבים בשוב אוצר כעגלה הדשה ואוכלת מדישה : ותצהלו כאבירים . הרימו קול גדול של שמחה כמו הסוסים החזקים המרימים קול שמחה : (יב) בושה אמכם : אבל מעתה בושה אמכם בבל אשר ילדה בניה לבהלה חפרה יולדתכם . כפל הדבר במ"ש : הנה אחרית גוים : ר"ל הבושה תהיה על כי הנה אחרית הכשדים בניה תהיה חשך מסובה כמדבר ציה וערבה וכפל המלות בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : (יג) מקצף ה' · על כי ה' קצף על בבל לכן לא תהיה עוד מיושבת וכל העובר עליה ישמם וישרוק : (יד) ערכו על בבל מכל · סביבה ערכו מלחמה על בבל : ידו אליה · השליכו חצים אליה : אל תחמלו · לא תחוסו על החץ לאמר אולי לא יכה אדם וילך לבהלה : כי לה' חטאה · ולכן תגלחו בה וכל החצים שהשליכו שמה יהרגו אנשים · (טו) הריעו . להבהיל את העם הריעו עליה מסביב : נתנה ידה . כדרך אדם הנופל המושיט יד למי שאצלו לעזור לו ולהקימו וכן מצרים נתנו יד (איכה ה') · נפלו אשויתיה . נפלו יסודות חומות העיר : כי נקמת · על כי היא נקמת ה' לכן הנקמו בה וכאשר עשתה לישראל כן עשו לה : (טז) כרתו . ר"ל לא ימצא עוד בבבל זורע שדות ואוחז מגל בעת הקציר כי תהיה שממה ולא יזרע שמה : מפני חרב היונה . מפני חרב האויב המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון יפנו משם השכירים עובדי האדמה ויטשו כ"א לעמו ולארצו אשר באו משם : (יז) שה פזורה ישראל . הנה ישראל היה כשה פזורה ונפרדה מן העדר אשר אריות הדיחו אותה והבריחוה מעדרה כי כן הדיחו אותו מארצו : הראשון · המדיח הראשון אכל בשרו והוא מלך אשור שגלה עשרת השבטים : וזה האחרון . זה המדיח האחרון שבר עצמותיו והוא נ"נ מלך בבל שגלה יהודה ובנימין : (יח) הנני פוקד : אביא להביא גמול על בבל וכו' : (יט) ושובבתי · ר"ל עוד יבא זמן בימי המשיח שאשיב אותו אל נוהו וירעה

במרעה

ולא תמצאינה כי אסלח לאשר אשאיר: כא על הארץ מרתים עלה עליה ואל יושבי פקוד חרב והחרם אחריהם נאם יהוה ועשה ככל אשר צויתיך: כב קול מלחמה בארץ ושבר גדול: כג איך נגדע וישבר פטיש כל הארץ איך היתה לשמה בבל בגוים: כד יקשתי לך וגם נלכדת בבל ואת לא ידעת נמצאת וגם נתפשת כי ביהוה התגרית: כה פתח יהוה את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כי מלאכה היא לאדני יהוה צבאות בארץ כשדים: כו באו לה מקץ פתחו מאבסיה סלוה כמו ערמים והחרימוה אל תהי לה שארית: כז חרבו כל פריה ירדו לטבח הוי עליהם כי בא יומם עת פקדתם: כח קול נסים ופלטים מארץ בבל להגיד בציון את נקמת יהוה אלהינו נקמת היכלו: כט השמיעו אל בבל רבים כל דרכי קשת חנו עליה סביב אל יהי פליטה שלמו לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה כי אל יהוה זדה אל קדוש ישראל: ל לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל אנשי מלחמתה ידמו ביום ההוא

ולא ישתכחון ארי אשבוק לשארא דאשאר: כא על ארעא דעמא סרבן סקו עלה ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון אמר יי ועביד ככל דפקידתך: כב קל קרבא בארעא ותברא רבא: כג איכדין אתקטיף ואתבר מלכא דהוה מזיח לכל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא: כד איתצידית ליך ואף אתאחדת בבל ואת לא ידעת אתבעיאו חובך אשתכחו ואף אתאחדת ארי בעמא דיי אתגרית: כה גלא יי ית בית גנזיה ואפיק ית מני כם דרוגז קדמוהי ארי עבידא היא קדם יי אלהים צבאות בארעא כסדאי: כו עולו לה מסטרא פתחו אבולהא גמירו נכסהא כמא דמנמרין ית ערימת עבורא כן גמרוהא לא יהי לה שארא: כז שיציאו כל גברהא אתמסרא לקטלא וי עליהון ארי מטא יום תבירהון עדן סעורן בישתהון: כח קל דערקין ומשתיזבין מארעא דבבל לחואה בציון ית פורענותא דיי אלהנא פורענות היכליה: כט בסרו על בבל סגיאין כל מחתי קשתא שרו עלה סחור סחור לא יהי לה שיזבא שלימו לה כאגרה ככל דעבדת עבידו לה ארי על עמא דיי בסרת אמרת מליןדלא כשרין קדם קדישא דישראל: ל בכין יתרמון עולימהא ברחובהא וכל אנשי עבדי קרבא יתברון

ל' ומ"ל · ל' · ל' מ"ל · ל' · ל' · ס"א נגדע · ל' וחסר · ל' · ט"ו פסוקים וגם וגם וגם · ל' · ל' מ"ל · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · לה קרי ולא כתיב · ל'

רשי

(כא) מרתים · שהמרתני והרגזתני · פקוד: שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כג) ת"י שם מדינות: ועשה ככל אשר צויתיך · אתה כורש ביד ישעיה הנביא (מ"ה): (כג) פטיש כל הארץ · שהיה מפוצץ ומכתת את הכל: (כד) יקשתי לך: לשון מוקש: (כו) באו לה מקץ · מסוף העיר התחילו בה שלא תדע ותתפש פתאום: פתחו מאבסיה · ת"י אבולהא שעריה ואין לו דמיון: ומנחם חברו לשון אבום: סלוה: דושו אותה · כמו ערמים: גרנות: (כז) כל פריה. שריה כן דרך הנביאי' להמשיל השרים לפרים אבירים ולעתודים: (כט) השמיעו אל בבל רבים · ל' וישמע שאול את העם (שמואל טו) הזעיקו להאסף אל בבל מורים בחצים כמו יסובו עלי רביו (איוב טז): (ל) לכן. ל' שבועה

שערי הבינה: ככל אשר צויתיך ד' דסמי' בקריאה וסי' ואת שמן המשחה ואת קטרת · ואתה אם תלך לפני דמלכים. וחבירו דר"ת · על הארץ מרתים עלה עליה: השמיעו אל בבל חד מן ב"ג פס קי' דספרא וסימ' ויהי דבר ה' אלי שנית · ואם תשוב ישראל נאם ה' · מעי מעי אוחילה קירות לבי. ואת חמת יי מלאתי · הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר · וירפאו את שבר בת עמי על נקלה · וחבריו וירפו · וידרכו את לשונם קשתם שקר · למען הקים את השבועה. כי את רגלים רצתה וילאוך · בימיו תושע יהודה · וכל העמק הפגרים. שדות בכסף יקנו וכתוב בספר · ונבוכדנאצר דהדבר אשר היה. ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים ב' בפסוק · וישב ישמעאל · אתם ונשיכם. הילילו. הפתה דמשק · ונתתתי את עילם. ערכי על בבל סביב · השמיעו אל בבל רבים. ושלחתי לבבל זרים והיתה בבל לגלים מעון תנים ב' בפסוק:

תולדות אהרן אל יהי לה פליט' נדרים לז:

רדק

שהיה מפיזה כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו ונאמר שארית ישראל לא יעשו עולה וגו': (כא) על הארץ מרתים · קרא מלכות בבל מרתים ענין מרי וכן תירגם יונתן על ארעא דעמא סרבן: עלה עליה. אמר כנגד דריוש: ואל יושבי פקוד: קראה גם כן פקוד שבא העת לפקוד עונם ויונתן לא תירגם כן פקוד לדעתו שהוא שם מערי בבל כמו שכתוב פקוד ושוע וקוע: חרוב והחרם אחריהם · חרוב צווי מענין חרב כלומר חרוב בחרב וכן והחרם כמו ואת כל הנשמה החרים ופי' אחריהם לאשר ינוסו רדוף אחריהם בחרב כמו וחרב אריק אחריהם והריקותי אחריכם חרב ויונתן פירש אחריהם כמו ואחריתם בחרב אהרוג שפירש בניהם שהם שארית האדם ואחריתו וכן ת"י ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון: (כב) קול · מבואר הוא: (כג) איך נגדע · פטיש כל הארץ, כי הוא היה כמו הפטיש שסובר ומפוצץ ועתה נשבר איך היה זה: (כד) יקשתי לך · שמתי לך מוקש שנלכדת בו: נמצאת וגם נתפשת · שאילו ידעת טרם בא עליך שמא היית בורחת אבל עתה שלא ידעת כי פתאום בא עליך הרעה ונמצאת במקומך ונתפשת וי"ת אתבעיאו חובך אשתכחו: התגרית · ענין התערב הריב כמו ואל תתגר בה מלחמה: (כה) פתח · על דרך משל שידעו ויכירו כי הוא נלחם בהם: באו לה מקץ · ת"י עולו לה מסטרא ויש לפרש מקץ מעת שבא קצה באו לה: (כו) פתחו מאבוסיה · המקומות שיאצרו בהם התבואות והסיכות מענין אבוס בעליו שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות: סלוה כמו ערמים · ודרכו עליה במסלה כמו שדורכים על הערמי' כדושם ואדוני אבי ז"ל פי' כי עשו תלים תלים כמו ערמים מסללה כי לדעתו בל לשון מסלה ענין הרמה וי"ת גמרו נכסהא כמה דמגמרין ית ערמת עבורא: (כז) חרבו כל פריה · ענין הריגה וחרב פריה משל על גדולים וגבורים כמו סבבוני פרים וכן ת"י גברהא: (כח) קול נסים · הנסים והפלטים הם ישראל ואף על פי שלא היה להם לנוס כי כורש העביר קול בכל מלכותו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל דריוש מלך קודם כורש והוא כבש בבל והחריבה וכשבאו חילו על בבל היו מקצת ישראל נסים מתוכה והולכים לציון כי ידעו כי דבר ה' הוא שנבא להם ירמיהו חרבן בבל: (כט) השמיעו · אספו לפי שאסיפת העם על יד השמעת קול נאמרה בלשון שמועה וכן מן הדגוש וישמע שאול את העם: רבים · יורי חצים כמו וימררוהו ורבו ישטמוהו עליו רבים וי"ת סגיאין כמו כן רבים עתה עם ופ"י ארי על עמא דיי' בסרת אמרת כנני

סארץ: אל יהי לה פלטה · לה קרי ולא כתיב של מצלה אל תהי לה שארית וזה אל יהי לה פליטה והסימן הש"ף: כי אל ה' זדה, עבר מהפעיל ענין זדון ופ"י ארי על עמא דיי בסרת אמרת מלין דלא כשרן קדם קדישא דישראל: (ל) לכן · ידמו, יכרתו:

מצודת דוד

במרעה הכרמל והבשן שהמה מקום מרעה שמן ולפי שהמשילם לשה אמר לשון הנופל בשה: תשבע נפשו · מרוב המרעה המצוי שם. (כ) יבוקש. אף אם יבוקש לא יהיה: לאשר אשאיר: לאלו שאשאיר מהם אסלח לעונם כי יהיו נמרקים בקושי השעבוד ונלכו לאם: (כא) על הארץ מרתים · חזר לדבריו הראשונים ואמר אל מול המחריב את בבל עלה למלחמה על הארץ שמרדה ופשעה בבל העובדי כוכבים והיא בבל: ואל יושבי פקוד · שם עיר מערי בבל כמ"ש פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כ"ג) או על בבל יאמר וקראה כן לפי שבא עת לפקוד ולזכור עונה: חרוב. תחרב אותם והנסים רדוף אחריהם והחרימם: ועשה וגו'. חזר לזרזו: (כב) בארץ. נשמע בארץ בבל: (כג) איך נגדע · איך נכרת בבל שהיה משבר ומפוצץ כל הארץ: כפטיש המפוצץ סלע: לשמה · לתמהון היתה בין העובדי כוכבים כולם ישתוממו על חורבנה (כד) יקשתי · הכנתי לך מוקש וגם נלכדת בה ולא ידעת להשמר ממנה כי פתאום באה: התגרית · עם ה' עשית תגר ומלחמה כי עמו הכית ולא חמלת: (כה) את כלי זעמו · הם פרס ומדי ר"ל המקום הביא עליהם לבוא על בבל להשחיתה: כי מלאכה היא לה' · השחתת ארץ כשדים היא דבר שליחות של ה': (כו) באו לה מקץ · מקצה המדינה בואו להלחם בה פתאום עד לא יכונו למלחמה: פתחו מאבוסיה. לקחת התבואות האצורים שמה: סלוה · רמסו אנשיה כמו הרומסים על אגודות שבלים לדושם להוציא התבואה. והחרימוה. אבדו ולא תחמלו: (כז) חרבו. הרגו בחרב: כל פריה: הם השרים: ירדו לטבח · כפל הדבר במ"ש: הוי עליהם. אוי להם כי בא יום גמולם עת זכרון עונם: (כח) קול נסים · הנה נשמע קול מהנסי ישראל הנסים מבבל ובאים להגיד בציון את נקמת ה' וחוזר ומפרש את נקמת היכלו שלקח נקם מיד בבל: (כט) השמיעו · התאספו אל בבל רובי חצים כל דורכי קשת חנו עליה מסביב למען לא יהיה לה פליטה לבל יוכל מי לברוח: ככל אשר

מצודת ציון

מקום שדות וכרמים: (כא) מרתים · מלשון מרי ומרד: חרוב · מלשון חורבן: והחרם · ענין כליון כמו כל הנשמה החרים (יהושע י'): (כג) נגדע · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט'): פטיש · הוא המקבת כמו ופטיש יפוצץ סלע (לעיל כ"ג): לשמה · לתמהון: (כד) יקושתי · מלשון מוקש: נתפשת · ענין אחיזה בחוזק: התגרית · מלשון תגר ומלחמה כמו אל תתגרו בם (דברים ב'): (כה) אוצרו. מלשון אוצר ומטמון: זעמו · ענין כעס וחימה: מלאכה · ענין שליחות וכן ארור עושה מלאכת ה' רמיה (לעיל מ"ח): (כו) מקץ · מן הקצה: מאבוסיה · ענינו אוצר התבואה והוא מענין אבוס בעליו (ישעיה א') שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות: סלוה · ענין רמיסה כמו סלית כל בוגים (תהלים קי"ט): ערמים · אגודות שבלים כמו בטנך ערמת חטים (ש"ה ז'): והחרימוה · מלשון חרם ואבדון: (כז) חרבו · מלשון חרב: פריה · ר"ל שריה וכן סבבוני פרים רבים (תהלים כ"ב): פקדתם · ענין זכרון: (כח) ופלטים · נמלטים: (כט) השמיעו · ענין אסיפה וקבוץ כמו וישמע שאול את העם (ש"א טו) וזהו לפי שאסיפת העם באה ע"י השמעת קול: רבים · מורים בחצים כמו יסבו עשתה

נְאֻם־יְהוָה׃ לא הִנְנִי אֵלֶיךָ זָדוֹן נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת כִּי בָּא יוֹמְךָ עֵת פְּקַדְתִּיךָ׃ לב וְכָשַׁל זָדוֹן וְנָפַל וְאֵין לוֹ מֵקִים וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֹתָיו׃ לג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֲשׁוּקִים בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל־שֹׁבֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ בָם מֵאֲנוּ שַׁלְּחָם׃ לד גֹּאֲלָם חָזָק יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ רִיב יָרִיב אֶת־רִיבָם לְמַעַן הִרְגִּיעַ אֶת־הָאָרֶץ וְהִרְגִּיז לְיֹשְׁבֵי בָבֶל׃ לה חֶרֶב עַל־כַּשְׂדִּים נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל וְאֶל־שָׂרֶיהָ וְאֶל־חֲכָמֶיהָ׃ לו חֶרֶב אֶל־הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ חֶרֶב אֶל־גִּבּוֹרֶיהָ וָחָתּוּ׃ לז חֶרֶב אֶל־סוּסָיו וְאֶל־רִכְבּוֹ וְאֶל־כָּל־הָעֶרֶב אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ וְהָיוּ לְנָשִׁים חֶרֶב אֶל־אוֹצְרֹתֶיהָ וּבֻזָּזוּ׃ לח חֹרֶב אֶל־מֵימֶיהָ וְיָבֵשׁוּ כִּי אֶרֶץ פְּסִלִים הִיא וּבָאֵימִים יִתְהֹלָלוּ׃ לט לָכֵן יֵשְׁבוּ צִיִּים אֶת־אִיִּים וְיָשְׁבוּ בָהּ בְּנוֹת יַעֲנָה וְלֹא־תֵשֵׁב עוֹד לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכּוֹן עַד־דּוֹר וָדֹר׃ מ כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה וְאֶת־שְׁכֵנֶיהָ נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ מא הִנֵּה עַם בָּא מִצָּפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל וּמְלָכִים רַבִּים יֵעֹרוּ מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃ מב קֶשֶׁת וְכִידֹן יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הֵמָּה וְלֹא יְרַחֵמוּ קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה

בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ׃ לא הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ מַלְכָּא רַשִׁיעָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אֲרֵי מְטָא יוֹם תְּבִירָךְ עִדַּן סְעוּרָן בִּישְׁתִיךְ׃ לב וְיִתְקֵיל מַלְכָּא רַשִׁיעָא וְיִפּוֹל וְלֵית לֵיהּ מְקִים וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בְּקִרְווֹהִי וּתְשֵׁיצֵי כָּל סַחְרָנֵיהוֹן׃ לג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲנִיסִין בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה כַּחֲדָא וְכָל שָׁבֵיהוֹן אַתְקִיפוּ בְהוֹן מְסָרְבִין לְשַׁלָּחוּתְהוֹן׃ לד פָּרִיקְהוֹן תַּקִּיפָא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ אִתְפְּרָעָא אִתְפְּרַע יַת עוּלְבָּנֵיהוֹן בְּדִיל לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא וּלְאַיְתָאָה זִיעָה לְכָל יָתְבֵי בָבֶל׃ לה דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא יֵיתוּן עַל אַרְעָא דְכַסְדָּאֵי אֲמַר יְיָ וְעַל יָתְבֵי בָבֶל וְעַל רַבְרְבָהָא וְעַל חַכִּימָהָא׃ לו דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא יֵיתוּן עַל קַסָּמָהָא וְיִשְׁתַּבְּשׁוּן דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא יֵיתוּן עַל גִּבָּרָהָא וְיִתַּבְּרוּן׃ לז דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא יֵיתוּן עַל סוּסָוָתְהוֹן וְעַל רְתִיכֵיהוֹן וְעַל כָּל סוּמְכְוָתָא דִי בְגַוַּהּ וִיהוֹן חַלָּשִׁין כִּנְשַׁיָּא דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא יֵיתוּן עַל בֵּית גִּנְזָהָא וְיִתְבַּזְּזוּן׃ לח שַׁרְבָּא בְּמוֹהָא וְיִבְשׁוּן אֲרֵי אַרְעָא צַלְמָנַיָּא הִיא וּבְטַעֲוָתָא מִשְׁתַּבְּחִין׃ לט בְּכֵן יְעַרְעוּן תַּמָּוָן בְּחַתּוּלִין וְיִשְׁרוֹן בַּהּ בְּנַת נַעֲמִין וְלָא תִתֵּב עוֹד לְעָלַם וְלָא תִשְׁרֵי עַד דָּר וְדָר׃ מ רְחִיק מֵימְרֵי יָתְכוֹן כְּמָא דְרַחִיק יְיָ יַת סְדוֹם וְיַת עֲמוֹרָה וְקִרְוַיָּהָא אֲמַר יְיָ לָא יִתֵּיב תַּמָּן אֱנָשׁ וְלָא יִתּוֹתַב בַּהּ בַּר אֱנָשׁ׃ מא הָא עַמָּא אָתָא מִצִּפּוּנָא וְעַמְמִין רַבְרְבִין וּמַלְכִין סַגִּיאִין יֵיתוּן בִּגְלֵי מִסְיָפֵי אַרְעָא׃ מב קַשְׁתָּא וּתְרֵיסִין אָחִידִן אַכְזְרָאִין אִנּוּן וְלֵית לְהוֹן רַחְמִין

רד"ק

(לא) הנני אליך זדון · שם תאר כמו זד יהיר: (לב) וכשל זדון ונפל · אמר זה כנגד מלך בבל וכן ת"י הא אנא שלח רוגזי עלך מלכא רשיעא: (לג) כה אמר ה' · מבואר הוא: (לד) גואלם · הרגיע והרגיז · שניהם מקור ובא הה"א בהם כחיר"ק כמו הפעל וכן באו כמו הם נגון והגיל הפות והמליט עד השמידו אותם ופי' הרגיע ענין מרגוע ומנוחה כי ברוגז שיבא ליושבי בבל יהיה מרגוע לארץ כי מלך בבל היה מרגיז הארץ ומרעיש ממלכות וי"ת הרגיע ענין רוגע היה שתרגם בדיל למתבר רשיעי ארעא ולאיתאה זיעא לכל יתבי בבל: (לה) חרב על כשדים · מבואר הוא: (לו) חרב אל הבדים ונואלו · הבדים פי' הכוזבים מן בדיך מתים יחרישו והם הקוסמים ועתה בבא הרעה עליהם נואלו ולא ידעו דבר ולא הועילו להם קסמיהם: נואלו · ענין סכלות וכן נואלו שרי צוען אשר נואלנו וכן תירגם יונתן על קסמהא וישתבשון: (לז) חרב ואל כל הערב, כמו ערב רב רוצה לומר אנשים נכרים שהיו בבבל מכמה ארצות או יהיה ענין סחורה כמו ומערבי מערבך ר"ל אל כל אנשי הערב כלו' הסוחרים: והיו לנשים · אנשים כנשים שלא ילחמו כנגד אויביהם: חרב אל אוצרותיה. אפשר לפרש חרב זה כמו כי חרבך הנפת עליה שהוא חרב הבנין וההריסה והנתיצה וי"ת דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון: (לח) חרב אל מימיה ויבשו · מן חרבו המים לפי שבבבל רבת מים אמר על דרך משל שיבשו מימיה רוצה לומר שיכלה טובה ועושרה: כי ארץ פסילים היא · כלומר לפי שהיו בוטחים בפסיליהם: ובאימים יתהוללו. נקרא העצבים אימים לפי שעובדיהם יפחדו מהם ואמר שיהיו משתגעי' בהם ובעבודתם ומן האימה שתרגם יונתן ובטעותהא משתבחין תרגם יתהוללו ענין תהלה והוא לפי הנראה ענין הוללות וסכלות כמו ויתהולל בידם והתהוללו הרכב: (לט) לכן. ציים, חיות השוכנות בציה ותירגם יונתן תמון וי"מ שהם כמיות הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כדי שלא תקפוץ הנמיה מרטי"נא בלע"ז: איים · תירגם יונתן חתולין: (מ) כמהפכת · להפלגה והוא שם המקור אל הפועל כמהפכת סדום ועמורה שם המקור אל הפעול: ואת שכניה · שכני סדום ושכני עמורה והם אדמה וצבוים והאחרות ות"י רחיק מימרי יתהון כמה דרחיק ה' ית סדום וית עמורה וקרויהא: (מא) הנה · ומלכים רבים, גדולים וחשובים כמו על כל רב ביתו והם דריוש וכורש או פירוש רבים במנין כי באו עם דריוש מלכי אומות אחרות כמו שאמר למטה ממלכות אררט מני ואשכנז: (מב) קשת וכידון · כתרגומו קשתן ותריסין פי' כידון כלי מגן והספר, שיהיה כמין רומח כמו וישתק נרעש

רש"י

שבועה · (לד) הרגיע את הארץ כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל: (לו) אל הבדים · אל הקוסמים שלה: ונואלו. בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים (ישעיה מד) וכן ת"י על שם שבודים ואומרים דברי כזב: (לז) הערב · סומכוותא גרנטיא"ה בלעז: (לח) ובאימים יתהללו. ישתטו ל"א פורוונטרונש בלעז וכת"י משתבחין. באלהי הענקים שהיו להם: (לט) ציים את איים · יערעון תמון בחתולין מיני חיות המצויין בחורבה:

הגה

וגוי ד' בקריאה וסי' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. וגוי לא ידעון אליך ירוצו. וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · וגוי גדול ומלכים רבים יעורו: יעורו ג' בקריאה ב' מנהון חסר וסי' ומלכים רבים יעורו מירכתי ארץ · יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. ולא יעורו משנתם. יהושפט מ"ל:

תולדות אהרן חרב אל הבדים · ברכות סג ספניה ז מכות י:

מצודת ציון

ישבו עליו רביו (איוב ט"ז): זדה · מל' זדון ורשע: (ל) ידמו · ענין כריתה: (לב) והצתי · ענין הבערה והדלקה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט): ואכלה · ענין שריפה כמו מאכולת אש (שם): (לג) עשוקים · ענין שדידה וגזל: שוביהם · מלשון שבי ור"ל הכשדים שלקחום בשבי: החזיקו · אחזו בחוזקה: מאנו · מלשון מיאון: (לד) הרגיע · מלשון מרגוע והשקט: והרגיז · ענין רעדה וחרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד'): (לו) הבדים · ענין שמלאם הכזב מן הלב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב י"א) וקרא כן את הקוסמים כי דרכם לבדות כזב מלבם: ונואלו · ענין סכלות כמו נואלו שרי צען (ישעיה י"ט): וחתו · ונשברו: (לז) הערב · מלשון תערובות: ובוזו · מלשון בזה ושלל: (לח) חורב · ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח'): ובאימים · הוא שם כנוי על הגלולים: יתהוללו · מל' הוללות וסכלות: (לט) ציים איים · שמות מיני חיות: בנות יענה · שם עוף בת היענה: (מ) יגור · ידור: (מא) יעורו · מל' התעוררות: (מב) וכידון · הוא כעין רומח: יחזיקו · יאחזו: ערוך ·

מסודר

מצודת דוד

עשתה · לישראל כן עשו לה: זדה: הרשיע אל ה': (ל) לכן · הואיל חדה אל ה' לכן יפלו וכו': (לא) הנני אליך זדון · אתה בלשאצר איש זדון הנה אני אלחם עליך כי בא יום תשלום גמולך עת זכרון עוונך: (לב) וכשל זדון. בלשאצר יהרג: ואין לו מקים · ר"ל לא ימלוך מי מזרעו בבבל: סביבותיו. סביבות עריו: (לג) עשוקים וגו' יחדיו · ר"ל כמו שנעשקו עשרת השבטים על ידי אשור כן נעשקו בני יהודה על ידי בבל: וכל שוביהם · כמו אשור כן בבל החזיקו בהם וממאנים לשלחם חפשי: (לד) גואלם חזק · אם כי אינם משלחים מרצונם הנה גואלם חזק והוא יריב את ריבם ויאבד את בבל ויצאו הגולים חפשי: למען הרגיע. למען יהיה מרגוע בכל הארץ יביא רוגז וחרדה על יושבי בבל ולא יוסיפו למשול בעמים: (לה) חרב על כשדים · חרב תבוא על הכשדים: (לו) אל הבדים: אל הקוסמים שבודים דברים מלבם: ונואלו: יסכלו בעצתם ולא ידעו במה ינצלו: (לז) ואל רכבו · קבוצת אנשי הרכב: ואל כל הערב. תערובות העובדי כוכבים שהיו יושבים בבבל: והיו לנשים. יהיו חלושי כח כנשים: חרב אל אוצרותיה · אנשי חרב יבוא אל אוצרותיה ויבוזו אותם: (לח) חורב. לפי שהנהר פרת היה עובר בבבל והיה משקה שדותם כנילוס במצרים לכן אמר שיבוא חורב אל מימיה ויבשו: כי ארץ פסילים היא · הרבה פסילים עשו לעבודת כוכבים: ובאימים יתהוללו · משתטים ומשתגעים עם העבודת כוכבים שלהם ויקרא העבודת כוכבים אימים כי מביאים אימה על עובדיהם וכאשר יקרא מפלצת כמ"ש אשר עשתה מפלצת לאשרה (מ"א ט"ו): (לט) לכן. הואיל והיו כ"כ דבוקים בעבודת האלילות לכן תהיה לחרבה ושם ישבו ציים עם איים שדרכם לשכון בחרבות: ולא תשב. לא תהיה עוד מיושבת עד עולם: עד דור ודור · עד שיכלו כל ימי הדורות וכפל הדבר כמ"ש: (מ) כמהפכת · תהיה כמו ההפכה אשר הפך אלהים את סדום ואת עמורה ואת שכניה: ולא יגור. אף דרך ארעי: (מא) מצפון · מדי ופרס היה מצפון בבל במקצוע צפונית מזרחית: רבים · רצה לומר גדולים כמו ורבי המלך (לעיל מא): מירכתי ארץ · מסוף הארץ ר"ל ממרחק: (מב) המה. כמו הים כשהמים בעת ישוער הרוח: ערוך כאיש · ערוך בכלי זין כאיש

גבור

ועל סוסים ירכבו ערוך כאיש למלחמה עליך בת בבל: מג שמע מלך בבל את שמעם ורפו ידיו צרה החזיקתהו חיל כיולדה: מד הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה ארוצם מעליה ומי בחור אליה אפקד כי מי כמוני ומי יועדני ומי זה רעה אשר יעמד לפני: מה לכן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל בבל ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים אם לא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נוה: מו מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ וזעקה בגוים נשמע:

נא א כה אמר יהוה הנני מעיר על בבל ואל ישבי לב קמי רוח משחית: ב ושלחתי לבבל זרים וזרוה ויבקקו את ארצה כי היו עליה מסביב ביום רעה: ג אל ידרך ידרך הדרך קשתו ואל יתעל בסרינו ואל תחמלו אל בחריה החרימו כל צבאה: ד ונפלו חללים בארץ כשדים ומדקרים בחוצותיה: ה כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו מיהוה צבאות כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל: ו נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו אל תדמו בעונה כי עת נקמה היא

קלהון כימא באתרגושתיה ועל סוסותא רכבין מסדרין אינון כגבר עביד קרבין עלך כנשתא דבבל: מג שמע מלכא דבבל ית שמעהון ואתרשלא ידוהי עקא אחדתיה הא כחבלין לילדתא: מד הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא ויהי לדיר רעין ארי בזמן דאיתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מן כותי ומן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי: מה בכן שמעו מלכא דיי די מלך על בבל ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא כסדאי אם לא יגררון ויקטלון תקיפי עמא אם לא יצדון עליהון מדוריהון: מו מקל דאתאחדת בבל זעת ארעא וצוחתא בעממיא אשתמעת: א כדנן אמר יי הא אנא מיתי על בבל ועל יתבי ארעא כסדאי עממין קטולין דרם לבהון ושפירין בקומא רוחהון מחבלא: ב ואשלח על בבל בוזזין ויבזונה וירוקנון ית ארעה ארי הוו עלה מסחור סחור ביום ביש: ג לה ימתח דמתח קשתיה ולה יסק בסריניה ולא תחוסון על עולימהא גמירו כל נכסהא: ד ויתרמון קטולין בארעא כסדאי ומטענין בשוקהא: ה ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מיי צבאות ארי ארעהון אתמליאת חובי קטול ממימר קדישא דישראל: ו ערוקו מגו בבל ושיזבו גבר נפשיה לא תתלקון בחובה ארי עדן

רש"י

(מד) הנה כאריה. אשר יעלה מגאון הירדן כן יבא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשרייתיה ייסק עליהון כאריה דסלק מרום ירדנא למדנו שגאון הירדן מקום אריות הוא. ואף כך תרגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא: כי ארגיעה. כשאביא השעה: מעליה. ממעל לה: ומי יועידני: למלחמה: (מה) צעירי הצאן. פרס צעיר לבני יפת. (א) לב קמי. כשדים בגימ' דא"ת ב"ש: רוח משחית את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית. רוח טלנ"ט בלעז: (ב) וזרוה. ונפצוה: ויבוקקו. וירוקנו: (ג) אל ידרוך הדורך. הרי זה מקרא קצר אל אשר אני אומר שם ידרוך הדורך קשתו: ואל יתעל בסריונו. אל ירפה: (ה) כי לא אלמן. לא שכחו מלנקום נקמתו: כי ארצם: של כשדים: (ו) נוסו ישראל

כל לשון מחשבה על במ"ג אל וסימ' לכן שמעו עצת ה' אשר יעץ אל א"ום. ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים. מה התחשבון אל ה' דנחום: צבאות ב' וסי' כי מלאה צבאה. אחרימו כל צבאה: אשם בלהו' קמצים במ"ב פתחים וסי' לאשר אשם לו. אשום אשם לה': ומלטו ב' בסיפרא וסימ' נסו מתוך בבל ומלטו. צאו מתוכה עמי ומלטו איש:

רד"ק

נרעש כידון לשב חנית וכידון: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם ערוך בכל כלי זיין כמו אדם אחד שרוצה להלחם עם חבירו עורך עצמו בכל כלי זיין: (מג) שמע מלך בבל. הוא בלשצר: (מד) הנה כאריה יעלה. פירשנו הפסוק למעלה בנבואת אדום ועוד אנו מפרשים אותו הנה אמר כי משחית בבל יעלה כמו אריה בלא פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברים המים כשהירדן בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ישראל יבא עליהם הרע כלומר מעונש ישראל יבא הרע לבבל ויעלו ישראל לגאון על ידי המלך הכובש בבל: אל נוה איתן. אל נוה מקום איתן, היא בבל: כי ארגיעה ארוצם מעליה. ר"ל כאשר ארגיע ואשקוט לישראל ארוץ אותם מעל ארץ בבל שהם שם בגלות ומי בחור אליה אפקוד וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואמנה אותו על בבל להלחם בה ושאר הפסוק מבואר הוא: יועידני. הנו"ן דגושה כמו אשר למעלה: (מה) לכן אל בבל. כמו על בבל וכן אל ארץ כשדים כמו על: אם לא יסחבו' צעירי הצאן. הם ישראל כמו שפי' למעלה ואף על פי שכשוחבים בני בבל לא היו ישראל כי אם מדי ופרס ישראל היו סבת סחיבתם והרי הם כאילו הם סחבום כי בעונש ישראל בא עליהם האויב כמו שנאמר נקמת ה' אלהינו נקמת היכלו: אם לא ישים עליהם נוה. ולמעלה נוסו ושם מבואר העניין: (מו) מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ. מקול שנתפשה בבל וכן תירגם יונתן מקל דאיתאחדת בבל זעת ארעא: וזעקה בגוים נשמע. פירוש וקול זעקה וקול שזכר עמד במקום שנים והוצרכנו לזה לפי שזעקה לשון נקבה ונשמע לשון זכר וכן אשר כמוהו לא נהיתה זכר ונקבה ואע"פ שלא זכר קול כי הזעקה היא הקול: (א) כה אמר ה' ואל יושבי לב קמי, כשדים בא"ת ב"ש ויתכן שיהיה ארץ כשדים חסר כאילו אמר יושבי ארץ שדים וסמך אותו אל המבין לפי שזכר בבל וכן מנהג הכתוב בהרבה מקומות ויהיה לב קמי כמשמעו לב אויבי ויהיה ופכונת הפסוק כן ואל לב קמי יושבי ארץ כשדים ועל הדרך הזה תירגם יונתן הפסוק כן הא אנא מייתי על בבל ועל יתבי ארע כסדאי עממין קטולין די רם לבהון ושפירי בקומהון רוחהון מחבלא הנה הוסיף ארע כסדאי ופי' לב קמי כמשמעו לפי דעתו: (ב) ושלחתי לבבל זרים וזרוה זרים נכרים וזרוה מן מזרה ישראל והוא לשון נופל על הלשון לנחות וזרים בשקל קמים מנ"ו העי"ן וזרוה מנחי הלמ"ד מבנין הדגוש והרי"ש איננה ראויה לדגש ויתכן לפרש זרים וזרוה ענין אחד ושרש אחד ויהיה זרים תאר כפלם דוים כלים וכת"י בוזזין ויבזזונה: ויבוקקו את ארצה. ענין רקות כמו כי בקקום בוקקים: (ג) אל ידרך הדורך קשתו. אומר אל הדורך שידרוך קשתו אל אשר יתעל בסריונו אל תחמלו אל בחוריה וי"ת אל כמו אליה לא ימתח דמתח קשתיה ולא יסק בסריניה: ואל יתעל. אל אשר יתעלה ויתגאה בשריונו שהוא לבוש ושריון הוא לבוש הברזל אזבר"גא בלעז וידרוך כתוב כפול והאחד כתוב ולא קרי: (ד) ונפלו. הפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג לחזק: (ה) כי לא אלמן. אינו כמו האלמנה שמת בעלה שהיא עזובה ממנו לעולם לא כן ישראל כי בעלה חי וקיים ואם עזבם בגלות עוד יפקדם וישוב אליה ויפקוד על אויביכם: כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל. ארץ כשדים מלאה אשם ותטאה מקדוש ישראל כלומר ממה שעשו רעות בעמו וי"ת כן ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מה' צבאות ארי ארעהון אתמליאת

מצודת ציון

מסודר: (מג) ורפו. מל' רפיון: החזיקתהו. ענין אחיזה: חיל. חלחלה ורעד: (מד) מגאון. ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות וכן נאמר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל י"ב): נוה. ענין מדור: איתן. ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד): ארגיעה. מל' מרגוע והשקט: ארוצם. מל' ריצה ומהירות ההליכה: אפקוד. אצוה כמו והוא פקד עלי (עזרא א'): יועידני. ענינו עת קבוע כמו ואם למשפט מי יועידני (איוב ט'): (מה) יסחבום. ענין גרירה ומשיכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כ"ב): צעירי. ענין קוטן: ישים. מלשון שממה: (מו) נתפשה. ענין לכידה וכבוש: נרעשה. מלשון רעש ורעד: (א) מעיר. מלשון התעוררות: רוח. רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל"ז): (ב) זרים וזרוה. ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו): ויבוקקו. ענין ריקות כמו הבוק תבוק (ישעיה כ"ד): (ג) אל. כמו אליה: יתעל. מל' עניה וגבהות: בסריונו. הוא כעין לבוש עשוי מברזל ילבשוהו במלחמה להציל ממכת חרב וחנית וכן לבשו הסריונות (לעיל מ"ו): החרימו. מל' חרב ואבדון: (ד) ומדוקרים. ענין נעיצת חרב וחנית בגוף אדם וכן כל הנמצא ידקר (ישעיה י"ג): (ה) אלמן. מלשון אלמנות: אשם. חטא ופשע: (ו) תדמו. ענין

מצודת דוד

גבור שיורד במלחמה: עליך. ר"ל ועליך יבואו: (מג) את שמעם. את שמע גבורתם: ורפו ידיו. נעשו רפויים מלהלחם למולם: החזיקתהו. הצרה אחזה אותו והיה לו חיל כיולדה: (מד) הנה כאריה. האויב הבא עליה יעלה בחזקה רבה כמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו אל נוה איתן ר"ל אל מדור הרועה המחוזק בבשר כי זהו איתנו ומזונו: כי ארגיעה. כי חפצי להשקיט ולהרגיע את ישראל ואריץ אותם מעל ארץ בבל לשוב לארצם ולכן אצוה עליה להשחיתם את מי שאבחר בו: כי מי כמוני. שיוכל למחות בידי: ומי יועידני. מי יקבע עמדי זמן מיועד להלחם בי: ומי זה רועה. מי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל צאנו ידי ר"ל מי הוא הרועה שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ"ש: (מה) לכן. הואיל ואין מי ימחה בידו וכן הקום לכן שמעו וכו': אם לא. הוא ענין שבועה ור"ל העלה היא בשבועה אשר צעירי הצאן יגררום מארצם והוא פרס שהוא הצעיר בבני יפת כי אחז"ל תירס זו פרס (יומא י'): אם לא ישים. בשבועה אשר יעשה את כל נוה ונוה שממה עליהם ר"ל לפניהם בעל כרחם: (מו) מקול נתפשה. מקול השמועה אשר נתפשה בבל תרעש הארץ כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרה וזעקה. קול זעקת בבל יהיה נשמע בין העמים: נא (א) לב קמי. הם כשדים בא"ת ב"ש ואחז בלשון זה על כי קם לבם על ה' והחריבו נוהו: רוח משחית. מוסב על מעיר לומר שיעורר עליהם רצון משחית והוא רצון פרס ומדי: (ב) ושלחתי וכו'

לַיהוָה גְּמוּל הוּא מְשַׁלֵּם לָהּ׃ ז כּוֹס־זָהָב בָּבֶל בְּיַד־יְהוָה מְשַׁכֶּרֶת כָּל־הָאָרֶץ מִיֵּינָהּ שָׁתוּ גוֹיִם עַל־כֵּן יִתְהֹלְלוּ גוֹיִם׃ ח פִּתְאֹם נָפְלָה בָבֶל וַתִּשָּׁבֵר הֵילִילוּ עָלֶיהָ קְחוּ צֳרִי לְמַכְאוֹבָהּ אוּלַי תֵּרָפֵא׃ ט רִפִּאנוּ אֶת־בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה עִזְבוּהָ וְנֵלֵךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי־נָגַע אֶל־הַשָּׁמַיִם מִשְׁפָּטָהּ וְנִשָּׂא עַד־שְׁחָקִים׃ י הוֹצִיא יְהוָה אֶת־צִדְקֹתֵינוּ בֹּאוּ וּנְסַפְּרָה בְצִיּוֹן אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ יא הָבֵרוּ הַחִצִּים מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ מַלְכֵי מָדַי כִּי־עַל־בָּבֶל מְזִמָּתוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ כִּי־נִקְמַת יְהוָה הִיא נִקְמַת הֵיכָלוֹ׃ יב אֶל־חוֹמֹת בָּבֶל שְׂאוּ־נֵס הַחֲזִיקוּ הַמִּשְׁמָר הָקִימוּ שֹׁמְרִים הָכִינוּ הָאֹרְבִים כִּי גַּם־זָמַם יְהוָה גַּם־עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל׃ יג שֹׁכַנְתִּי עַל־מַיִם רַבִּים רַבַּת אוֹצָרֹת בָּא קִצֵּךְ אַמַּת בִּצְעֵךְ׃ יד נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם־מִלֵּאתִיךְ אָדָם כַּיֶּלֶק וְעָנוּ עָלַיִךְ הֵידָד׃

(שכנת ק׳)

פּוּרְעֲנוּתָא הִיא קֳדָם יְיָ גְמֻלָא הוּא מְשַׁלֵם לַהּ׃ ז הָא כְּכָסָא דְדַהֲבָא דְהוּא רְגִיג מִכָּל מָנַיָא כֵּן עֲלֵי חוֹבָה דְבָבֶל בְּכֵן פוּרְעֲנוּת תַּקִיפָא עֲתִידָא דְיֵיתֵי לַהּ מִן קֳדָם יְיָ עֲתִידִין דְיִתְרַווּן מִנַהּ רַוָן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָא וּמִכָּסָם פּוּרְעֲנוּתָא יִשְׁתּוּן עַמְמַיָא עַל כֵּן יִשְׁתַּגְשׁוּן עַמְמַיָא׃ ח בִּתְכֵיף נְפַלַת בָּבֶל וְאִתְבָּרַת אֲלִילוּ עֲלַהּ סָבוּ שְׁעִיף לִתְבִירַהּ מָאִים תִּתַּסֵי׃ ט אַסֵינָא יַת בָּבֶל וְלָא מִתַּסְיָא שַׁבְקוּהָא וְנֵיזִיל גְבַר לְאַרְעֵיהּ אֲרֵי קְרִיב לִשְׁמַיָא תְּבִירַהּ וּמִנַטֵל עַד שְׁמֵי שְׁמַיָא׃ י גְלָא יְיָ יַת זְכוּתָנָא אֲתוֹ וְנִשְׁתָּעֵי בְצִיוֹן יַת עוֹבָדָא דִי עֲבֵיד יְיָ אֱלָהֲנָא׃ יא שַׁנִינוּ גִרְרַיָא מְלוֹ שִׁלְטַיָא אֲעִיר יְיָ יַת רוּחַ מַלְכֵי מָדַי אֲרֵי עַל בָּבֶל רְעוּתֵיהּ לְחַבָּלוּתַהּ אֲרֵי פּוּרְעֲנוּתָא דַיְיָ הִיא פּוּרְעֲנוּת הֵיכְלֵיהּ׃ יב עַל שׁוּרֵי בָבֶל זְקוּפוּ אָתָא אַתְקִיפוּ מַטְרְתָא אֲקִימוּ נַטְרַיָא אַתְקִינוּ חוּצְנַיָא אֲרֵי אַף חֲשִׁיב יְיָ אַף עֲבֵיד יַת דְמַלֵיל עַל יָתְבֵי בָבֶל׃ יג דְשַׁרְיָא עַל מַיִן סַגִיאִין בֵּית גִנְזַהָא מְטָא יוֹם תַּבְרִיךְ עִדָן סְעוֹרַת בִּישְׁתִּיךְ׃ יד קַיָם יְיָ צְבָאוֹת בְּמֵימְרֵיהּ אֱלָהֵין אֲמַלֵינִיךְ מַשְׁרְיַת עַמְמִין סַגִיאִין כְּזַחֲלָא וִירִימוּן עֲלַךְ קָלְהוֹן׃

תולדות אהרן רפאנו את בבל · סנהדרין לו : רבת אוצרות · תענית י :

רש״י

ישראל מתוך בבל : (ז) כוס זהב · היתה בבל עד הנה ביד ה׳ לשכר בה את כל הארץ יין החימה : על כן יתהללו גוים . נשתכרו ונשתטו : (ט) נוגע אל השמים משפטה · גבה פורענות׳ עד אל השמים : (י) הוציא ה׳ את צדקותינו · הכרנו לפניו לזכות וכאלו צדקות אבותינו לפניו : (יא) הברו · ל׳ נקיון : השלטים . אשפות שהחצים נתונים בהם : (יב) גם זמם ה׳ · זה ימים רבים : גם עשה : את מזימתו דרך המקרא לדבר שני נמין זה אחר זה ועל ידי האחרון בא הראשון : (יג) בא קצך · קץ שלך : אמת בצעך מדת חמסך ל״א אמת בצעך מדת סופך כמו כי יבלע : (יד) בנפשו . אינסימיסימו״ש בלע״ז : כי אם · לשון באמת : מלאתיך אדם . אמלינך משריית עממין דסגיאין כזחלא : וענו עליך הידד · וירימון עלך בקליהון

למכאובה ב׳ מ״ל בליש׳ וסים פתאום נפלה בבל ותשבר · כי כל ימיו מכאובים : צדקותינו ג׳ בקריאה וסים׳ הוציא ה׳ את צדקתינו · וכבגד עדים כל · כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים : להשחית ד׳ וסים׳ עתה המבלעדי דישעיה . כי על בבל מזמתו . וישלח האלהים מלאך לירושלים ובת הנשים יתן לו : אוצרות ד׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ שוכנת על מים רבים . נותן באוצרות תהומות . ויפקדו ביום ההוא ואוצרה על האוצרות : מסרו אחריתי אוצרות ד׳ מ״ל דמ״ל וסי׳ נותן באוצרות תהומות · ויפקדו ביום ההוא . הביאו מעשר הרגן. ודבתריה ואוצרה על אוצרות וא׳ אוצרת חסר וי״ו בתרא וסי׳ שוכנת על מים רבים . ושארה

רד״ק

אתמליאת חייבי קטול ממימר קדישא דישראל (ו) נסו · אומר לאנשים מארצות אחרות שהיו גם לסחורה שיצאו מתוכה שלא יספו בעון העיר : אל תדמו בעונה · ענין כריתה כמו ונדמו נאות השלום : (ז) כוס זהב · קרא היין בער זהב לזכות הזהב שמשל המשילו בו וכן המשיל השמן הזך בזהב כמו שאמר המריקים מעליהם הזהב וכן ברוח האמר מצפון זהב יאתה ואמר ביד ה׳ כי מלך בבל היה שליח האל להחריב הגוים והוא מה שאמר למעלה קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקית אותו את כל הגוים וכן אמר הנה מיינה שתו גוים: יתהוללו · יתגעשו מן הוללות וסכלות וכן אמר למעלה ושתו והתגעשו והתהוללו המשילו ליין זך ונקי לפי שהפעל האל זך ונקי הצור תמים פעלו : (ח) פתאום · אולי תרפא , דרך לעג : (ט) רפאנו · נכתב כבעלי האל״ף ונקרא כבעלי הה״א : ולא נרפתה · כבעלי הה״א ובאמרו רפינו דבר על הלשון האנשים הנכרים אשר בה : (י) הוציא · דבר על לשון ישראל שהיו בה : (יא) הברו · מן ברר כמו אך ברור הוא והוא לשון מריקה וברירה ולבון וכן ת״י שנינו אמר כנגד האויבים הבאים להלחם עליה : מלאו השלטים · אספו המגינים וכן קראו אחריך מלא ענין אסיפה וקבוץ · השלטים מגינים כמו כל שלטי הגבורים וכתב אדוני אבי ז״ל הברו משפטו האברו מן אבר כיונה אבר האבר שענינו נוצה ר״ל שימו נוצה בחצי׳ כדי לישרם: (יב) אל חומות בבל · כמו על וכמוהו כתבנו רבים בזה הספר : שאו נס · כשתכבשו אותה שאו נס על החומות לסראות כי לכם היא כי דרך העולם כשיכבשו עיר ישאו נס על המגדלים ועל החומות : החזיקו המשמר · קודם כבוש העיר : גם זמם גם עשה · כל אחד לרבות על חברו וכן גם אתם גם מלכיכם והדומים להם: (יג) שכנתי · נכתבה בו יו״ד והיא נוספת על הפעל כמו היושבי בשמים חולבי מרום קברו והדומים לו וכן בנקבה אוהבתי לדוש הל׳ תשמחי אויבתי לי אבל שכנתי לא נקרא עם היו״ד כי כתי״ו בשוא והוא בשקל יושבת בלבנון והיא מלה מורכבת כמו שפי׳ בחלק הראשון בספר מכלל והיא מורכבת מן שוכנת שהיא פעלת ומן שכנתי שהיא פעלתי וטעם ההרכבה ר״ל שכנת מקדם ואת שוכנה עדין בא עליך הרעה וטעם על מים רבים כמשמעו כי בבל רבת מים וכן הוא דרך משל על רוב הטובה שהיה לה מקדם וכן רבת אוצרות אשר אוצרות התבואה או אוצרות כסף וזהב : אמת בצעך · ורוע בצעך כלומר שהיית מבלעת אחרים בחוזקה ובזרוע עתה בא העונש עליך או פירוש מדת בצעך ר״ל במדה שמדדת ובלעת ירושלם כל מדד לך האל : (יד) נשבע בנפשו כאילו אמר בו כמו בי נשבעתי כי אינו דבר אחד ונפשו דבר אחר כמו שהאדם אלא שדברה תורה כלשון כבני אדם וכן ונפשו אותה ויעש ויש מוסרה שלא תטעה ירמיה נשבע ה׳ נאות בנפשו עמוס קדמ׳ נשבע ה׳ בקדשו תניגא נשבע ה׳ בנפשו : כי אם · לשון שבועה כמו שפירשנו : מלאתיך · עבר במקום עתיד ר״ל אמלא אותך לרוב כמו הילק שיבא לרוב וכן אמר כדי ארבה לרוב כלומר שיביא עליה מתגות

מצודת ציון

ענין כריתה : (ז) זהב · ר״ל נקי וצלול כזהב וכן המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד) : יתהוללו · ענין סכלות ושטות כמו ויתהולל בידם (ש״א כ״א) : (ח) הילילו · מלשון יללה : צרי . הוא שרף אילן ומיוחד לרפואה וכן נאמר הצרי אין בגלעד (לעיל ח): (יא) הברו · מל׳ ברור ונקי: מלאו · ענין קבוץ כמו קראו מלאו (לעיל ד) : השלטים · המגינים וכן כל שלטי הגיבורים (ש״ה ד׳) : העיר · מלשון התעוררות : רוח רצון : מזמתו · מחשבתו כמו כאשר זמם (דברים י״ט) : (יב) שאו · הרימו : נס · כלונס ארוך ומפה בראשו : החזיקו · ענין אחיזה: המשמר · דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ״א בזמנו קרוי משמר וכן משמרות הכהנים ולוים : זמם · ענין מחשבה : (יג) קצך · מל׳ קץ וסוף: אמת · מל׳ אמה ור״ל מדה : בצעך · ענין גמר והשלמה כמו כי יבצע ה׳ (ישעיה י). (יד) בנפשו · בעצמו : כילק · מין ארבה : וענו · ענין הרמת קול : הידד · הוא קריאה לצעקת

מצודת דוד

וכו׳ . אמלא על בבל אנשים רודפים ומפזרים והם יפזרו אותם ויבוקקו את ארצם כי את הכל יקחו : כי היו עליה · האויבים יבואו עליה מסביב ביום בוא עליהם הרעה : (ג) אל ידרוך . ר״ל אליה אל בבל ידרוך הדורך קשתו ואליה יתעלה ויתגאה עם השריון : נבהלם : נבהלות עמה : (ד) בחוצותיה · יפלו בחוצותיה : (ה) כי לא אלמן וכו׳ : כי הוא חי וקיים לעולם והוא לישראל לעזר לנקום נקמתם : כי ארצם : של הכשדים : מקדוש ישראל : ממה שטעו לקדוש ישראל שהחריבו נוהו וכלו עמו : (ו) נוסו . אתם הבאים מארצות אחרות השוכנים עמה בבבל נוסו משם ומלטו ל איש את נפשו ואל תתעכבו שמה להיות נכרתים עמה בעונה כי עת · נקמה באה שעת לעשות נקמה בבבל ולשלם לה גמול הרעה : (ז) כוס זהב . עד הנה היה בבל ביד ה׳ ככוס יין נקי וצלול כזהב והיא היתה משכר כל הארץ ר״ל על ידי בבל האביד הארצות כי הוא בלבל דעתם כיין המשכר ומבלבל : מיינה · מיין הכוס ההוא שתו העובדי כוכבים ולכן נעשו הוללים וסכלים כשכורים ולא יכלו להלחם : (ח) פתאום . הנה עתה נפלה פתאום ונשברה : הילילו עליה · לכן עשו יללה עליה : קחו צרי · דרך לרפאות המכאוב בצרי ולכן אמר בדרך לעג קחו צרי בעבור מכאובה אולי תרפא על ידי הצרי : (ט) רפאנו · כאלו הבאים ההם אשר שכנו בבבל ישיבו לומר הן עשינו רפואות לבבל אבל לא נרפתה ולכן עזבוה ואל תעסקו עוד ברפואתה והיא ענין מליצה בלעג . ונלך · ונלכה נלך משם כי אם נלך לארצנו לבל ידבק בנו אלי מכאובה : כי נגע · רצה לומר משפט פורענותה מאד גבהה עד כי נגע אל השמים : ונשא וכו׳ . כפל הדבר במ״ש : (י) הוציא ה׳ . רצה לומר הצדקה שהבטיח לנו הנה עתה הוציאה מאוצרו הטוב וגלה לכל ולכן בואו וכו׳ : את מעשה . הוא אבדון בבל : (יא) הברו החצים . הנקי החצים מן החלודה : מלאו השלטים . קבצו המגינים להביאם במלחמה : העיר : הנה ה׳ העיר רצון מלכי מדי והם דריוש וכורש חתנו אשר ירש המלכות אחרי מות דריוש : מזמתו · מחשבת ה׳ היא על בבל להשחיתה : כי נקמת וכו׳ · רצה לומר הנקמה אשר הוא לוקח מבבל היא נקמת היכלו אשר שרפו באש ולא בעבור מה שעשה בבל לשאר העובדי כוכבים : (יב) שאו נס · הרימו נס לרמז להתאסף ולבוא למלחמה אל חומת בבל : החזיקו המשמר . דרך הצר״ם על העיר להעמיד משמרות שילחם כל אחד בזמנו ואמר החזיקו המשמר ולא תעברו ממועד הקבוע : הקימו שומרים . הדרך להעמיד שומרים בלילה לבל יצאו מן העיר פתאום ויכו בהם : הכינו האורבים · להסתר במקום מחבואה לארוב על היוצאים מן העיר : כי גם זמם . ר״ל כמו שחשב ה׳ לעשות כן גם עשה וכו׳: אל העיר · על יושבי בבל : (יג) שוכנת · אתה בבל השוכנת אצל מים רבים הוא נהר פרת המשקה שדותיה: רבת : בת רבת אוצרות ·

הֵידָד׃ טו עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם׃ טז לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעַל נְשִׂאִים מִקְצֵה־אָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו׃ יז נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־צֹרֵף מִפָּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ בָּם׃ יח הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ׃ יט לֹא־כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקוֹב כִּי־יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְשֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ כ מַפֵּץ־אַתָּה לִי כְּלֵי מִלְחָמָה וְנִפַּצְתִּי בְךָ גּוֹיִם וְהִשְׁחַתִּי בְךָ מַמְלָכוֹת׃ כא וְנִפַּצְתִּי בְךָ סוּס וְרֹכְבוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֶכֶב וְרֹכְבוֹ׃ כב וְנִפַּצְתִּי בְךָ אִישׁ וְאִשָּׁה וְנִפַּצְתִּי בְךָ זָקֵן וָנָעַר וְנִפַּצְתִּי בְךָ בָּחוּר וּבְתוּלָה׃ כג וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֹעֶה וְעֶדְרוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ אִכָּר וְצִמְדּוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ פַּחוֹת וּסְגָנִים׃ כד וְשִׁלַּמְתִּי לְבָבֶל וּלְכֹל יוֹשְׁבֵי כַשְׂדִּים אֵת כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְצִיּוֹן לְעֵינֵיכֶם נְאֻם יְהוָה׃ כה הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר הַמַּשְׁחִית נְאֻם־יְהוָה הַמַּשְׁחִית אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלֶיךָ וְגִלְגַּלְתִּיךָ מִן־הַסְּלָעִים וּנְתַתִּיךָ לְהַר שְׂרֵפָה׃ כו וְלֹא־יִקְחוּ מִמְּךָ אֶבֶן לְפִנָּה וְאֶבֶן לְמוֹסָדוֹת כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה נְאֻם־יְהוָה׃ כז שְׂאוּ־נֵס בָּאָרֶץ

טו אָמַר אִלֵּין דַּעֲבַד אַרְעָא בְּחֵילֵיהּ שַׁכְלֵיל תֵּבֵל בְּחוּכְמְתֵיהּ וּבְסוּכְלְתָנוּתֵיהּ תְּלָא שְׁמַיָּא׃ טז לְקָל מִתְּנֵיהּ רִכְפַּת דְּמַיִן בִּשְׁמַיָּא וּמַסֵּיק עֲנָנִין מִסְּיָפֵי אַרְעָא בַּרְקִין לְזִמַן מִטְרָא עֲבִיד וּמַפֵּיק רוּחִין מִבֵּית גִּנְזוֹהִי׃ יז אִטַּפַּשׁוּ כָּל עַמְמַיָּא מִלְּמִידַע חוּכְמְתָא בְּהִיתוּ כָּל קֵינֵי מִלְּמֶעְבַּד צְלַם אֲרֵי שִׁקְרָא אַתִּיכוּנוּן וְלָא רוּחָא בְּהוֹן׃ יח לְמָא אִינוּן עוֹבַד תּוּעֲבָא בְּעִדָּן דְּאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן יֵיבְדוּן׃ יט לָא כְּאִלֵּין חוּלָקֵי דְּיַעֲקֹב אֲרֵי דִּי בְרָא כּוֹלָּא הוּא וְיִשְׂרָאֵל חוּלָק שִׁבְטָא דְּאַחְסַנְתֵּיהּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ כ מְבַדַּר אַתְּ קֳדָמַי כְּרַכָּא דִּי בֵיהּ מָנֵי קְרָבָא וַאֲבַדַּר בָּךְ עַמְמִין וַאֲחַבֵּיל בָּךְ מַלְכְוָן׃ כא וַאֲבַדַּר בָּךְ סוּסָן וּרְתִיכֵיהוֹן וַאֲבַדַּר בָּךְ רְתִיכִין וְרָכְבֵיהוֹן׃ כב וַאֲבַדַּר בָּךְ גְּבַר וְאִתְּתָא וַאֲבַדַּר בָּךְ סָב וְיָנִיק וַאֲבַדַּר בָּךְ עוּלֵימִין וּבְתוּלָן׃ כג וַאֲבַדַּר בָּךְ רַעְיָא וְעֶדְרֵיהּ וַאֲבַדַּר בָּךְ אִכָּר וּפַדָּנֵיהּ וַאֲבַדַּר בָּךְ שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין׃ כד וַאֲשַׁלֵּם לְבָבֶל וּלְכָל יָתְבֵי אַרְעָא כַסְדָּאֵי יָת כָּל בִּישַׁתְהוֹן דַּעֲבָדוּ בְצִיּוֹן לְעֵינֵיכוֹן אֲמַר יְיָ׃ כה הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל כְּרַכָּא מְחַבְּלָא אֲמַר יְיָ דִּמְחַבֵּל יָת כָּל אַרְעָא וַאֲרִים יָת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וַאֲמַגְרִינָךְ מִן תּוּקְפָּא וְאֶתְּנִינָךְ לִכְרַךְ יְקוֹדָא׃ כו וְלָא יְסַבִּין מִנָּךְ מְלֵךְ לְמַלְכוּ וְשִׁלְטוֹן לְשׁוּלְטָנוּ אֲרֵי צָדוּת עָלַם תְּהֵי אֲמַר יְיָ׃ כז זְקוֹפוּ אָתָא בְּאַרְעָא

רשי

בקולהן: (יז) נבער כל אדם. העושה פסל לאלוה: נסכו. לשון מסכה: (יח) בעת פקודתם. כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיהם: (יט) ושבט נחלתו. יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא: (כ) מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי למשחית ולמפץ את העובדי כוכבים שגזרתי עליהם גולה: (כד) ושלמתי לבבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו בעובדי׳.

שדרות חסר וי"ו קדמא: כאלה ג׳ בקריא׳ וסי׳ לא כאלה חלק יעקב כי יוצר. וחברו. שמעתי כאלה רבות: ושבט ה׳ בקריאה וסימ׳ כי יוצר הכל הוא. ושבט מצרים יסור. ושבט עברתו יכלה. ושבט לגו כסילים. ושבט לגו חסר לב: אכר ב׳ בקריאה וסימ׳ ונפצתי. בך אכר. וקראו אכר אל אבל: שאו י"ב ר"פ בקריאה וסימ׳ שאו את ראש כל עדת בני דריש ספר׳. שאו את ראש כל עדת דפנחס. שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. שאו עיניכם וראו והתמהו. שאו לשמים עיניכם והביטו. שאו נס ציונה. שאו נס בארץ. הבאים מצפון. שאו שערים ראשיכם. וחבריו. שאו זמרה ותנו תוף. שאו ידיכם קדש:

רדק

מתנות האויבים לרוב מאד: ותנו. וזעקו, הידד כמו הידד כדורכים יענה: (טו) עושה ארץ בכחו. זאת הפרשה כתובה למעלה אחר כדנה תאמרון להום וזה בתרגום ונם ביניה׳ שנוי מעט במלות. למעלה ויעלה נשיאים והנה ויעל נשיאים. למעלה מקצה הארץ בה"א בקרי והנה מקצה ארץ בלא ה"א. למעלה וישראל שבט נחלתו והנה ושבט נחלתו והנה הפרש׳ הנה לענין אלילים שהיו בוטחים בהם בני בבל והיו חושבים כי בעבודתם היתה הצלחתם: (כ) מפץ אתה לו. מפץ שם הכלי שמ פצים בו האבנים וכן ואיש כלי מפצו בידו אלא שזה צרי וזה קמץ והנפוץ הוא השבר עם הפזור כי כשמשברים האבנים מתפזרים האבנים הנה והנה וכן ונפצתי כולם בזה הענין ואמר האל ית׳ כנגד מלך בבל מפץ אתה לי כי כך אני מנפץ ומשחית הגוים והממלכו׳ אך עתה אשלם לך על מה שעשית בישראל ואענישך על ישראל שעשית בהם רעה יותר מדאי ואני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה: (כא) ונפצתי. כלם מלרע והוא מורה לעתיד ברוב הנבואה הזאת אפשר שנאמרה קודם מלוך נבוכדנצר או אחר מלכו ויתכן בענין עתיד ועבר: (כה) הנני אליך הר המשחית. קרא בבל הר ואם היא בקעה רוצה לומר הר עיר בצורה כמו אם היא יושבת כהר וכן הרות הגלעד ר"ל הערים הבצורות וכן תירגם יונתן כרכא מחבלא וכן מן הסלעים ג"כ משל על המגדלים הגבוהים אשר בבבל וכן פי׳ ואמגרינך מן תקפא כלומר אפילך ממקומו׳ החזקים והגבוהים: וגלגלתיך. ענין גלגול ידוע מן גבוה אל הנמוך: (כו) ולא יקחו ממך אבן לפינה ואבן למוסדות. כי מנהג העולם לשת כיסוד הבנין אבנים גדולות וכן בפינות הקירות ואמר זה דרך משל כתרגומו ולא יסבון מנך מלך למלכו ושלטון לשולטנו: (כז) שאו נס. גווי שאינו לאדם מיוחד ולא לאנשים מיוחדים אלא למי שיהיה והוא ע"ד המליצה כמו ראה רוח בני אמור למלך ולגבורים חזקו ידים הסות אמרו לגמברי׳ לב והדומים להם וכמוהם שאו גם תקעו שופר: קדשו עליה. הזמינו עליה: פקדו, הפלו, כי לפי שאמר בארץ ואמר בגוים לא נאמר בו כנגד מדי אמר

מצודת ציון

נעקת שנלוים וכן הידד נפל (שם טו): (טו) תבל. הם המקומות המיושבות מבני אדם: (טז) לקול. בא הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א): המון. מל׳ נתינה: המון. מל׳ המייה ושאון: ויעל. בהם הוי"ו במקום אז וכן ואם נקבה תלד וטמאה שבועים (ויקר׳ י"ב) ור"ל אז תטמאה: נשיאים. עננים ע"ש המתנשאים עלמם למעלה וכן מעלה נשיאים (תהלים קל"ה): (יז) נבער. מל׳ בער ושוטה: מדעת. מהיות בו דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ר"ל מהיות מלך: הוביש. מלשון בושה: נסכו. לורת הגלולים הנעשה ביליקת מתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד): (יח) תעתועים. מל׳ תועה: פקודתם. ענין השגחה: (כ) מפץ. שם כלי עשוי לרלן ולשבור בו החומות וכן ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט): ונפצתי. ענין השבר והרלון: (כג) אכר. הוא העובד האדמה בחרישה וזריעה וכן בושו אכרים (לעיל י"ד): וצמדו. יקרא זוג הבקר על כי ילכו למודים ומחוברים וכן למד בקר (איוב א): פחות וסגנים. שמות מיני שרות: (כה) וגלגלתיך. היא השפלה מן הגובה אל הנמוך ע"י גלגול: (כו) לפנה. לזוית: למוסדות. מלשון יסוד: (כז) שאו נס. הרימו כלונס ארוך: קדשו. ענין הזמנה כמו קדשו עליה

מצודת דוד

בא קצך. הנה עתה בא סופך ומדת גמר הבלמחך מן העולם והוא כפל ענין במ"ש: (יד) בנפשו. ר"ל בעצמו: כי אם. כי אשר אמלא ארצך מבני אדם מלומדי מלחמה רבי המספר כארבה והם יצעקו עליך קול הידד שהוא קול שמחת שודדים: (טו) עושה ארץ בכוחו. כלומר והנה בידו לקיים מאמרו כי הוא עושה ארץ בכוחו וכו׳ ואם כן הכל שלו ובידו: נטה שמים. פירש השמים כנטיית האוהל: (טז) לקול תתו. בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים מקצה הארץ ר"ל כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה: ברקים. לעת בוא המטר מבריק ברקים ואין המטר מכבה אותם: ויוצא. הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו: (יז) נבער. כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה הפסל יקבל בושה מן הפסל בראותו כי שקר המסכה שנסך ואין במי מהם רוח החיוני: (יח) מעשה תעתועים. המה מעשה ידי התועים מדרך השכל: בעת פקודתם. בעת יגיע המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה: (יט) לא כאלה. ולא כהפסילים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו: כי יוצר הכל הוא. לא כהפסילים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל: ושבט נחלתו. ואת יעקב הנזכר בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו: ה׳ צבאות שמו. כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה ומוסב למעלה לומר הואיל ואין לו ערך עם הפסילים כי הוא יוצר הכל ואת ישראל בחר לנחלה אם כן בודאי יקיים מאמרו לאבד את בבל להצמית ישע לשרים: (כ) מפץ אתה לי. אתה בבל היית בידי ככלי מפץ וכלי מלחמה: (כא) רכב. הוא המרכבה המיוחדת לאנשים: ורוכבו. הוא היושב על המרכבה: (כג) אכר וצמדו. עובד האדמה בחרישה עם צמד הבקר אשר יחרוש בהם: (כד) ושלמתי. והנה אשלם לבבל גמול רעתם: לעיניכם. כולכם תראו בעיניכם הרעה הבאה על בבל: (כה) הנני אליך. הנה אני אלחם בך אתה הר המשחית והוא בבל המשחית את כל הארץ (ועם היותה בקעה קראה הר מפני חוזקה): ונטיתי וכו׳. להכות בך: מן הסלעים. הוא משל על המגדלים הגבוהים שבבבל: להר שרפה. כי תהפך כסדום ותמטר עליה גפרית ואש כמוה: (כו) ולא יקחו וכו׳. מאבני מפולת חרבותיך לא יקחו אבן הראוי לשומה בפנת הבית (כי הדרך לשום בפנת הבית האבן היותר יפה להיות נראה משם הבית): ואבן למוסדות. אבן חזק הראוי לשומו ביסוד: כי שממות עולם. ולכן לא תוכל לקחת מאבניה:

תקעו שופר בגוים קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז פקדו עליה טפסר העלו סוס כילק סמר: כח קדשו עליה גוים את מלכי מדי את פחותיה ואת כל סגניה ואת כל ארץ ממשלתו: כט ותרעש הארץ ותחל כי קמה על בבל מחשבות יהוה לשום את ארץ בבל לשמה מאין יושב: ל חדלו גבורי בבל להלחם ישבו במצדות נשתה גבורתם היו לנשים הציתו משכנתיה נשברו בריחיה: לא רץ לקראת רץ ירוץ ומגיד לקראת מגיד להגיד למלך בבל כי נלכדה עירו מקצה: לב והמעברות נתפשו ואת האגמים שרפו באש ואנשי המלחמה נבהלו: לג כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל בת בבל כגרן עת הדריכה עוד מעט ובאה עת הקציר לה: לד אכלנו הממנו נבוכדראצר מלך בבל הציגנו כלי ריק בלענו כתנין מלא כרשו מעדני הדיחנו: לה חמסי ושארי על בבל תאמר ישבת ציון ודמי אל ישבי כשדים תאמר ירושלם:

י״א בליסנא. ד׳ ג׳ מנהון קמצין ודין כסה. ל׳. ל׳ וחי״ר ס ופתח. ל׳. כ׳ כטעס נעיל. ל׳. ל׳ חסר וג׳ חסר בליסנא. כ׳. כ״ס. ב׳ כל טעס. ה׳ בטעס בסיפרא. ל׳. אכלני ק׳. הממני ק׳. הציגני ק׳. בלעני ק׳. הדיחני ק׳. ב׳ ותאמר שרי. ה׳ חסר. ל׳.

תקעו שופרא בעממיא זמינו עלה עממיא בסרו עלה מלכות ארעא דקרדו משרית הורמיני והדיב זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב: כח זמינו עלה עממיא ית מלכי מדי ית שלטונהא וית כל טורנהא וית כל ארע שולטניה: כט ותזוע ארעא ותתמרע ארי קמא על בבל מחשבתא דיי לשואה ית ארעא דבבל לצדו מבלי יתיב: ל אתמניעו גברי בבל מלאגחא קרבא יתיבו במצדיא אתברת גברותהון הוו חלישין כנשיא אתדלקא ברניתהא אתברו עברהא: לא רהיט לקדמות רהיט ירהוט ומחוי לקדמות מחוי לחואה למלכא דבבל ארי אתכבישת קרתיה מסופיה: לב ומגיזתא אתאחדא וית אגמיא אוקידו בנורא וגברי עבדי קרבא אתבהילו: לג ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כנשתא דבבל דמיא לאדרא דמטא עדן אדריכותיה עוד (ציבחר) כזעיר וייתון בזוזין עלה: לד אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכדנאצר מלכא דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני: לה חטופי ובוזי על בבל תימר כנישתא דציון וחובת דם זכאי דאתשד בי על יתבי ארעא כסדאי

רדק

אמר לבד: (כז) קדשו. ענין הזמנה: השמיעו עליה, ענין אסיפה וקבוץ וכן השמיעו אל בבל רבים וכן מן הדגוש וישמע שאול את העם: ממלכות אררט מני ואשכנז, אלו באו עם דריוש ותרגם יונתן מלכות ארע קרדו משרית הורמיני והדיב: פקדו עליה, ענין מנוי: טפסר, כמו שר וכן וטפסריך כגוב גובי: כילק סמר, כמו סמר מפחדך בשרי וכן מן הדגוש תסמר שערת בשרי ענין הנעירה והרעדה כאדם שעמדו שערותיו הריסמנט״ו בלע״ז ות״י זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב ופירוש מפנכין ענין דהירה כמו שתרגם ג״כ מדהרות דהרות אביריו מפנוקא דהוה מפניק קדם רתיכי גברוהי: (כט) ותרעש, ותחול, ענין חיל כיולדה: כי קמה על בבל, אמר קמה יחידה ואמר מחשבות ה׳ רבים ר״ל כל מחשבה ומחשבה שחשב עליה תקום: (ל) חדלו. ישבו במצדות, ולא יצאו להלחם ישבו להם במגדלים החזקים להשגב בהם: נשתה גבורתם, פסקה וכן ונשתו מים מהים: היו לנשים, חלשים כמו הנשים: הציתו. כמניתי׳: (לא) רץ לקראת רץ ירוץ. היה לומר רץ אחרי רץ ומגיד אחר מגיד אלא פירושו הנה ילך הראשון ויגיד למלך וישוב לו וימלא רץ אחר בא לקראתו ג״כ להגיד למלך כי נלכדה עירו: מקצה, כלומר מקצה האחד: (לב) והמעברות נתפשו. מעברות המים בכניסת העיר והיו בהם מגדלים למנוע האויבים אם ירצו להכנס בעיר ולפי שאמר כי נלכדה עירו מקצה שמא יאמר אדם מגדלי המעברו׳ איך לא מנעום התשובה כי המעברות נתפשו: ואת האגמים שרפו באש, הגמא הגדל על הנהרות שרפו באש שלא ימנעם רוב הגמא מלבא בעיר וכן הלכוף כאגמון ראשו הוא הגמא ורבי יונה כתב כי האגמים הם המבצרים ודמה אותו ללשון כערב שאומר למבצרי אגם: (לג) כי כה אמר ה׳ צבאות אלהי ישראל. אמר אלהי ישראל כי נקמ׳ ישראל יקח מהם: הדריכה, בא המקור בחירק הה״א ומשפטו בפתח על הרוב וכן כמוהו מקור הה״א בחירק גנון והציל פסוח והמליט: עוד מעט, שהמידו אותם, ודמה אותם לגורן שהגיע עתה לדרוך ולדוש כן בבל הגיע עתה שירמסום האויבי׳: עת הקציר, המשיל הבזה לקציר וכן תירגם יונתן וייתון בזוזין עלה ואמר הקציר אחר דריכת הגורן אע״פ שהוא קודם עוד מעט זמן שתבא לה עת הקציר שיבואו וילכדו כל עריה סביב סביב והוא משל הקציר ואח״כ יתפשו העיר בבל וירמסוה כי כמו שאוספין הקציר אל הגורן כן היו אוספין ומניסין מוטב חולם כל העיירות אל בבל וכשיתפשוה ידריכוה וירמסוה והלוה כלשון הרוך: (לד) אכלנו הממנו, אלו המלות שהם בפסוק כתובים בוי״ו וקריין ביו״ד והכתוב לשון רבי׳ על הפרטים והקרי לשון יחיד על הכלל והענין מדבר על לשון ישראל שצועקים חמס על בבל, הממני כמו והמם בגלגל עגלתו ענינם ענין שבר: הציגני כלי ריק, שהעמידני רקה כמו כלי ריק וריק שם כאילו אמר כלי ריקות: מלא כרשו מעדני, על דרך משל כלומר מלא ארצו מטובי, מלא בקמץ: הדיחני, כמו שידיח אדם את הכלי שלא נשאר בו דבר ותרגם יונתן הפסוק כן אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכדנצר מלכ׳ דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני וכן ענין הפסוק אשר אמריו על לשון ציון וירושלם כמו שאומר: (לה) חמסי ושארי, שארי בשרי ואמר חמסי על הממון אשר בזזו ושארי על החללים וכן

רשי

בעובדי כוכבים: (כח) קדשו. זמנו: טפסר. לשון חיל (אל ל׳ אדון): סמר. הרוציר בלעז כמו תסמר שערת בשרי (איוב ד): (כט) ותחול. לשון חלחלה: נשתה. קפלה כמו גיד הנשה (בראשית לג) שנשה ממקומו: (לג) כגורן עת הדריכה. הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו תבואתה שהיא מל׳ חיטין: עוד מעט. ותתרוקן ותדמה לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית: (לה) חמסי ושארי

במצדות פ׳ בליש׳ וסימ׳ בלשון תרגום במערתא דגדיא בטורא מטמר מרום בבל אקש לה מותא. ופירו׳ בישעיה סימן ל״ג: מקצה ב׳ וסימ׳ טרם ישכבו ואנשי העיר. רץ לקראת רץ: חמסי ב׳ וסימ׳ ותאמר שרי. חמסי ושארי על בבל:

מצודת ציון

עליה מלחמה (לעיל ו׳): השמיעו ענין אסיפה כמו השמיעו אל בבל רבים (לעיל נ׳): אררט וגו׳. הם שמות מקומות: פקדו. ענין מינוי ונזכרות: טפסר. ענין שררה וכן וטפסריך כגוב גובי (נחום ג׳): ילק. מין ארבה: סמר. ענין הפקדות כמסמר כמו תסמר שערת בשרי (איוב ד׳): (כח) פחותיה וסגניה. מין שררה: (כט) ותחול. מל׳ חיל ותלחלה: קמה. עמדה ונתקיימה: (ל) במצדות. ענין מבצר כמו מצודת ציון (דה״א י״א): נשתה. ענין העתקה והסרה כמו ונשתו מים מהים (ישעיה י״ט): הציתו. ענין הדלקה והבערה: משכנותיה. מלבון משכן ומדור: בריחיה. כעין מטה עשוי לסגור השערים: (לא) רץ. ענין מהירות ההליכה: (לב) והמעברות. מקום מעבר המים: נתפשו. ענין לכידה: האגמים. הוא הגימא הגדל בין המים וכן הלכוף כאגמון ראשו (שם נ״ח): (לג) כגורן. הוא המקום יבואו שם עמרי התבואה ושם דשים אותם: הדריכה. ענין רמיסה ודישה: (לד) הממני. ענין בהלה ושבירה כמו והמם בגלגל עגלתו (שם כ״ח): הציגני. ענין העמדה כמו הציג את תו לבד (שופטים ז׳): כתנין. מין נחש: כרשו. כמו כרסו בסמ״ך והוא המקום יתאסף שם המאכל ובדרז״ל ככרס הפנימית (חולין מ״ב): מעדני. דברים תפנוקים כמו מעדני מלך (בראשית מ״ט): הדיחני. מל׳ הדחה ושטיפת כלי: (לה) חמסי. ענין גזל: ושארי. ענין בשר כמו ואשר אכלו שאר עמי מיכה

מצודת דוד

(כז) שאו נס. לרמז על העובדי כוכבים שיתאספו לבוא למלחמה על בבל: תקעו שופר. גם זה הוא רמז אסיפה: קדשו. הזמינו עליה גוים התאספו ממלכות אררט וכו׳ מנו עליה שר להאסף המלחמה והעלו קבוצת סוסים רבי המספר כארבה וכ״א מהסוסים תסמר שערות בשרו בעת הקרב (כי זהו דרך הסוסים המוכים בעלי כח ולב אשר יסמרו שערותם כמסמר): (כח) קדשו וכו׳. חזר לומר שוב לפרש שהם מלכי מדי והם דריוש וחתנו כורש שירש המלוכה אחרי מותו: ארץ ממשלתו. הארץ אשר הוא מושל בה: (כט) כי קמה. עמדה ונתקיימה על בבל מחשבות ה׳ שחשב לשום אותה לשממה: (ל) חדלו וכו׳. כי בא מורך בלבבם: ישבו במצדות. להתחזק במשגב המבצר: נשתה. נעתקה וסרה מהם גבורתם והיו דומים לנשים בדבר תשות הכח: הציתו. האויבים הציתו משכנותיה ונשברו בריחי שעריה ונפתחו לפני האויב לבוא בהם: (לא) רץ לקראת רץ ירוץ. מן המלחמה שלחו איש רץ להגיד למלך בבל דבר המלחמה ועד לא ישוב שלחו רץ אחר ובדרך מהלכו פגע בהרץ הראשון כשהוא חוזר והרץ הא׳ כ רץ זה לקראת רץ זה: ומגיד וכו׳. כפל הדבר במ״ש כי הרץ הוא המגיד: מקצה. רצה לומר אשר בקצה המדינה וכן נאמר בואו לה מקץ (לעיל נ׳): (לב) והמעברות. מקום מעבר המים נלכד ביד האויב לבלי את למי לברוח דרך המים: ואת האגמים. הגומא הגדל על פני המים שרפו באש לבל יוכל מי להסתר בין הגומא: (לג) כגורן וכו׳. רצה לומר עם כי היא עתה מלאה טובה כגורן בעת ידרכו שם העמרים ודשים אותם כי אז ימלא הגורן מן התבואה הנה במעט זמן תהיה ריקנית ותבוא לה עת הקציר רצה לומר תהיה כגורן בעת הקציר כי אז כבר הוציאו כל התבואות ועדיין לא נאסף בה התבואה החדשה: (לד) אכלני. בני ישראל קובלים על הנער שסבלו ואומרים הנה. נ״כ אכלני והמם אותי: הציגני. העמיד אותי כלי ריק את הכל לקח ושלל ומיהר לבלוע אותי כתנין הבולע מבלי לעיסה ומילא הכרס שלו מן מעדני ר״ל שלל טוב ארצי והביאם לארצו: הדיחני. ר״ל כמו כשמדיחים את הכלי לא נשאר בו מאומה מודבק בדפנותיה כן לא השאיר מאומה בידי: (לה) חמסי ושארי וכו׳. ר״ל יושבת ציון תאמר נעקתי על החמס הנעשה לי ועל עבודת הפרך שעבד בי עד שבלה את בשרי הלא המה על בבל כי מידו בא לי החמס ובליית הבשר: ודמי וכו׳. ירושלים תאמר נעקתי על הדם הנשפך בי הלא נ״א על יושבי כשדים כי הם שפכו דמי:

לו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי־רָב אֶת־רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת־נִקְמָתֵךְ וְהַחֲרַבְתִּי אֶת־יַמָּהּ וְהֹבַשְׁתִּי אֶת־מְקוֹרָהּ׃ לז וְהָיְתָה בָבֶל לְגַלִּים ׀ מְעוֹן־תַּנִּים שַׁמָּה וּשְׁרֵקָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ לח יַחְדָּו כַּכְּפִרִים יִשְׁאָגוּ נָעֲרוּ כְּגוֹרֵי אֲרָיוֹת׃ לט בְּחֻמָּם אָשִׁית אֶת־מִשְׁתֵּיהֶם וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלֹזוּ וְיָשְׁנוּ שְׁנַת־עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נְאֻם יְהוָה׃ מ אוֹרִידֵם כְּכָרִים לִטְבוֹחַ כְּאֵילִים עִם־עַתּוּדִים׃ מא אֵיךְ נִלְכְּדָה שֵׁשַׁךְ וַתִּתָּפֵשׂ תְּהִלַּת כָּל־הָאָרֶץ אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה בָּבֶל בַּגּוֹיִם׃ מב עָלָה עַל־בָּבֶל הַיָּם בַּהֲמוֹן גַּלָּיו נִכְסָתָה׃ מג הָיוּ עָרֶיהָ לְשַׁמָּה אֶרֶץ צִיָּה וַעֲרָבָה אֶרֶץ לֹא־יֵשֵׁב בָּהֵן כָּל־אִישׁ וְלֹא־יַעֲבֹר בָּהֵן בֶּן־אָדָם׃ מד וּפָקַדְתִּי עַל־בֵּל בְּבָבֶל וְהֹצֵאתִי אֶת־בִּלְעוֹ מִפִּיו וְלֹא־יִנְהֲרוּ אֵלָיו עוֹד גּוֹיִם גַּם־חוֹמַת בָּבֶל נָפָלָה׃ מה צְאוּ מִתּוֹכָהּ עַמִּי וּמַלְּטוּ אִישׁ אֶת־נַפְשׁוֹ מֵחֲרוֹן אַף־יְהוָה׃ מו וּפֶן־יֵרַךְ לְבַבְכֶם וְתִירְאוּ בַּשְּׁמוּעָה הַנִּשְׁמַעַת בָּאָרֶץ וּבָא בַשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה וְאַחֲרָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה

תימר ירושלם: לו בכן כדנן אמר יי הא אנא דאין ית דיניך ומתפרע ית פורענותיך ואחריב ית ימה ואוביש ית מבועהא: לז ותהי בבל ליגרין מדור ירודין צדו ואשתממו מבלי יתיב: לח כחדא כארין ינהמון כבני אריון ירימון קלהון: לט איתא עליהון עקא דמן לרויא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תניינא ולא ייחון לעלמא דאתי אמר יי: מ אמסרינון כתורין לקטלא כדכרין עם גדין: מא איכדין אתכבישת בבל ואתאחדת תושבחת כל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא: מב סליק על בבל מלך במשריתיה דסגי כמי ימא באתרגושת גלוהי חפא: מג הואה קרוהא לצדו ארעא צדיא וחרבא ארעא לא יתיב בה כל אנש ולא יעבר בה בר אנש: מד ואסער על דפלחין לבל בבבל ואביז ית נכסוהי מניה ולא ישתמעון ליה עוד עממיא אף שורי בבל יתרמון: מה פוקו מגוה עמי ושיזיבו גבר ית נפשיה מתקוף רוגזא דיי: מו ודלמא יזוע לבכון ותדחלון מן קדם בסורתא דאשתמע בארעא ותיתי בשתא בסורתא ובתרוהי בשתא בסורתא ויסגון חטופין בארעא ויקום שלטון על

רשי

ושארי. צעקת חמסי ומזונותי אשר אכלו שארי: (לח) נערו. ל' חמור נוער: (לט) בחומם אשית את משתיהם. אכוין שיהו משתיהן בעת החום כדי שישתכרו: למען יעלזו וישנו. ויירדמו: שנת עולם. שנת עולמית וכן עלתה שם מתוך משתה ושכרות נחרבו ונהרגו ונלכד העיר כמו שנ' (בדניאל ה) בלשאצר אמר בטעם חמרא וגו' (שם) אשתיו חמרא וגו' (שם) ביה בליליא קטיל בלשאצר קביל מלכותא: (מ) ככרים. כבשים. (וי"ת) כתורין: (מא) ששך. בבל בגי' דא"ת ב"ש: (מב) עלה על בבל הים. חיל גדול כמו הים: (מד) על בל. על עבודת כוכבים של בבל: את בלעו. שהושפע כל יושב הארץ תחתיו: ולא ינהרו. ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב) כמימי נהרות כולם ההולכים אל הים:

נקמתי ג' וסימ' ויאל שאול את העם. ונקמתי דמי עבדי. הנני רב ריבך ונקמתי: שנת ה' בליש' שינה וסימ' בחמם אשית את משתיהם. והשכרתי שריה וחכמית. אם אתן שנת לעיני. מתוקה שנת העובד. בלילה ההוא נדדה שנת המלך: חומת ג' בספר' וסימ' שורא דדמשק נפל. ופירושן לעיל בסי' מ"ט: ופן ח' בקריאה וסימ' ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש. רק השמר לך ושמר נפשך מאד. השמר לך פן תנקש אחריהם תנינא דפסוק. ופן ירך לבבכם ותראו. ופן אורש וגנבתי. ופן תרדוש

תולדות אהרן בחמם אשית. מגילה [illegible] וישנו. ברכות [illegible] (עכו"ם לא): בלעו מפיו. זוהר תרומה:

רדק

וכן ודומי וכפל הענין במלות שונות ואדוני אבי ז"ל פירש ושארי על הגולים שהיו מענים אותם בגופם ודמי על ההרוגים ויונתן תירגם חמסי ושארי חטופי ובוזזי ותירגם ודמי וחובת דם זכאי דאתשד בי: ואל יושבי כשדים. כמו על יושבי ארץ כשדים וכת"י על יתבי ארעא כסדאי: (לו) לכן. אומר האל יתברך לציון ולירושלים שקוראה חמס על בבל: הנני רב את ריבך. והחרבתי את ימה. משל על המון הרב כמימי הים: (לז) והיתה. ושרקה שישרוק עליה כל עובר: (לח) יחדו ככפירים ישאגו. אפשר לפרשו על בני בבל על דרך שאגתי מנהמת לבי ויתכו כמים שאגותי או על חיל מדי הלוכדים בבל על דרך עליו ישאגו כפירים שואג לקראתו הישאג אריה ביער והדומים להם: נערו. כענין שאגו ורז"ל נהגו בזה הלשון על חמור באמרם חמור נוער: כגורי. כמו: (לט) בחומם. בלילה שנלכדה בבל עשה בלשאצר משתה גדול כמו שכתוב בספר דניאל ויצאה היד שכותבת בקיר ההיכל כמ"ש וזהו אשית את משתיהם כלומר בעת חמימותם במשתה. אשית כרע את משתיהם שנהפך להם השמחה לאבל ולפחד גדול כמו שכתוב אדין בלשאצר שגיא מתבהל וזיווהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין: והשכרתים למען יעלזו. השכיר אותם בהותו המשתה שישנו שינת עולם כי אחר השכורים ישנו בשכרותם ויקיצו אח"כ מיינם אבל אלו ישנו שנת עולם ולא יקיצו וזה למען שהיו שמחים ועלזים בשתותם בכלי בה"מ וישנו שינת עולם ולא יקיצו נאם ה' שימותו מתוך שכרותם כמו שכתוב ביה בליליה קטיל בלשאצר מלכא כשדאה ור' יונה פירש למען יעלזו יתחוללו וירעדו מלשון ערבי עלז אלמות ורעדה שאוחזת תקנת החולים בקרבם למיתה ונראה שיפתקו וכן פירשו מזה כי רעתיכי או תעלזי וי"ת הפסוק כן איתא עליהון עקא ויהון דמן לרויא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תניינא ולא ייחון לעלמא דאתי אמר ה': (מ) אורידם. מבואר הוא וכן איך נלכד: (מא) ששך. פירשוהו שהוא בבל בא"ת ב"ש: (מב) עלה על בבל הים. ד"מ אמר כי החיל הגדול שבא עליהם כמו את הארץ וכן ת"י סליק על בבל מלך במשריתיה דסגי כמי ימא: (מג) היו. וערבה, כמו מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה וכן במדבר בערבה: (מד) ופקדתי על בל בבבל. בל הוא אלוה שהיו עובדים בבבל ופקדתי שישברו אותו ויטאו זהבו וכן כתוב בנבואת ישעיה כרע בל קורס נבו: והוצאתי את בלעו מפיו. על דרך משל שהיו מביאין לו מנחות על דרך חיל בלע ויקיאנו: ולא ינהרו אליו עוד גוים. ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים ולפיכך נקרא הנהר בזה הלשון לפי שהוא מקום מרוצת המים: גם חומת בבל נפלה. הרבוי לפי שהיתה חזקה ורחבה כמו שכתוב חומת בבל הרחבה ופירוש נפלה על ידי המפילים אותה: (מה) צאו. מבואר הוא: (מו) ופן ירך לבבכם. לפיכך, אני מבטיחכם שלא תיראו מפני האויב שיבוא אל בבל כי לא ירע לכם ותצאו מתוכה בשלום ובלשאצר מלך שלש שנים ובשנה ראשונה באה שמועת מדי שיבאו על בבל וכן בשנה השנית וזהו ובא בשנה השמועה וכן בשנה השלישית

מצודת דוד

(לו) לכן. הואיל וכן עשו בך לכן וכו': והחרבתי. אוביש את ימה ר"ל אשבית השפעה אשר היתה כמי הים: והובשתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: (לז) לגלים. דרך החורבות להמלא בהם הרבה גלים מנפילת כותלי הבתים: מעון תנים. יהיו מדור לתנים השוכנים בחרבות: שמה ושרקה. תהיה לתמהון כולם יתמהו על חורבנה וישרקו עליה (כי כן דרך בני אדם לשרוק בקול בראותם דבר חשוב שנאבד): מאין יושב. על כי לא ישב מי שם לכן תהיה לתמהון וישרקו עליה: (לח) יחדו. כל בני בבל ישאגו בקול מר כאשר ישאגו הכפירים בעת יחסר מאכלם: נערו וכו'. כפל הדבר במ"ש: (לט) בחומם. על בלשאצר אמר הנה אסבב שיעשו משתיהם בזמן החום כדי שבסבת החום ישתו הרבה וישתכרו כי על כי ישמחו בעת המשתה ירבו לשתות יין: וישנו. בעבור השכרות ישנו עד עולם ולא יקיצו עוד כי בעת השינה נהרג בלשאצר ואמר בדרך מליצה כאלו נרדם מן היין: (מ) אורידם. את אנשי בבל אוריד לטבח כמו שמורידים את הכרים: (מא) תהלת. שהיתה לתהלה ולתפארת בכל הארץ: בגוים. בין כל הגוים היתה לתמהון על גודל חורבנה: (מב) הים. ר"ל אוכלוסין מרובים כמי הים: בהמון. ר"ל במרבית הגבורים נאבדה: (מג) ארץ ציה. להיות ארץ ציה וערבה: ולא יעבור. אפילו לדרך העברה בעלמא: (מד) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסל בל העומדת בבבל כי האויב ישבר אותו ויטא את זהבו: את בלעו. את העושר שבלע אוציא מפיו ר"ל כל העושר שאסף לעובדיו אוציא מהם (ואמר לפי מחשבת בבל שחשבו שפסלם הוא הנותן להם כל העושר אשר לא כן הוא כי הוא הבל ואין בו ממש): ולא ינהרו. עוד לא יאספו העמים ללכת אליו לעבדו כי כולם יראו שאין בו ממש: גם חומת וכו'. ר"ל מהחומות תפול ולא יתחזקו במעוז העיר: (מה) מחרון. מלטו נפשיכם מחרון אף ה' שמחול על בבל שלא תהיו נלקים עמהם: (מו) ופן ירך. השמרו פן ירך לבבכם רצה לומר לא יבוא מורך בלבבכם ולא תיראו בשמועה הנשמעת בארץ והיא שמלכי מדי ופרס עולים להלחם בבבל: ובא. ר"ל לא תיראו במה שבאה השמועה שהיא בשנה הזאת אשר כבר באו בארץ ונתקיימה הדבר ולא לפועל: ואחריו. ר"ל ולא תיראו בהשמועה הנשמעת אחריו בשנה ההיא אשר כבר כבשו את בבל ונעשה חמס בארץ והנה יהיה מושל על מושל וזה לומר פרס ומדי המושל על בבל שהיתה עד הנה מושל על כל הגוים וכאומר מכל אלה אל תיראו כי הכל היא

מצודת ציון

(מיכה ג'): (לו) רב. מל' מריבה: והחרבתי. מלשון חורב ויובש: והובשתי. מל' יובש: מקורה. ענין מעין מים: (לז) לגלים. ענין תל וגל: מעון. מדור: שמה. תמהון: ושרקה. הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים: (לח) ככפירים. ארי בחור: נערו. ענין שאגה ובדרז"ל חמור נוער (ברכות ג'): כגורי. כן יקראו האריות הקטנים וכן גור אריה יהודה (בראשית מ"ט): (לט) בחומם. מלשון חמימות: אשית. אשים: משתיהם. הוא סעודה של שמחה וכן עשה משתה (אסתר א'): והשכרתים. מל' שכרות: יעלזו. ענין שמחה: וישנו. מל' שינה: יקיצו. ענין הערה מן השינה: (מ) ככרים. כבשים שמנים: עתודים. הם הזכרים מן העזים: (מא) ששך. הוא בבל בא"ת ב"ש: ותתפש. ענין לכידה: תהלת. מלשון הלול והתפארות: לשמה. לתמהון: (מב) בהמון. ענין רבוי כמו מהמון רשעים (תהלים ל"ז): נכסתה. מלשון כסוי: (מג) לשמה. לשממה: ציה. שממה: ערבה. כמו מדבר: (מד) ופקדתי. ענין השגחת הבאת הרעה: בל. כן שם אלהים של בבל: בלעו. מלשון בליעה: ינהרו. ענין משיכה כנהר המושך וכן ונהרו אל טוב ה' (לעיל ל"א): (מו) ירך. ענין פחד ואימה כמו והבאתי מורך (ויקרא כ"ו): וחמס

וחמס בארץ משל על משל: מז לכן הנה ימים באים ופקדתי על פסילי בבל וכל ארצה תבוש וכל חלליה יפלו בתוכה: מח ורננו על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם כי מצפון יבוא לה השודדים נאם יהוה: מט גם בבל לנפל חללי ישראל גם לבבל נפלו חללי כל הארץ: נ פלטים מחרב הלכו אל תעמדו זכרו מרחוק את יהוה וירושלם תעלה על לבבכם: נא בשנו כי שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית יהוה: נב לכן הנה ימים באים נאם יהוה ופקדתי על פסיליה ובכל ארצה יאנק חלל: נג כי תעלה בבל השמים וכי תבצר מרום עזה מאתי יבאו שדדים לה נאם יהוה: נד קול זעקה מבבל ושבר גדול מארץ כשדים: נה כי שדד יהוה את בבל ואבד ממנה קול גדול והמו גליהם כמים רבים נתן שאון קולם: נו כי בא עליה על בבל שודד ונלכדו גבוריה חתתה קשתותם כי אל גמלות יהוה שלם ישלם: נז והשכרתי שריה וחכמיה פחותיה וסגניה וגבוריה וישנו שנת עולם ולא יקיצו נאם המלך יהוה צבאות שמו: נח כה אמר יהוה צבאות

שלטון: מו בכן הא יומיא אתן ואסער על צלמי בבל וכל ארעא תחרוב וכל קטילהא יתרמון בגוה: מח וישבחון על בבל שמיא וארעא וכל די בהון ארי מצפונא ייתון עלה בזוזין אמר יי: מט אף בבבל אתרמיאו קטילי ישראל אף לבבל יתרמון קטילי כל ארעא: נ משיזביא מחרבא גלו לא תתעכבון אדכרו מרחיק ית פולחנא דיי וירושלם תסק על לבכון: נא בהיתנא ארי שמענא חסודין חפת אתכנעותנא אפנא ארי עלו נוכראין וסאיבו ית בית מקדשא דיי: נב בכן הא יומיא אתן אמר יי ואסער על צלמהא ובכל ארעא יתרמון קטיליא: נג ארי תבני בבל בנינין דרמין עד צית שמיא וארי תכרוך כרכין תקיפין עד רומא מן קדמי ייתון בזוזין עלה אמר יי: נד קל צוחתא מבבל ותברא רבא מארעא כסדאי: נה ארי אביז יי ית בבל ואביד מנה משרין סגיאין ויתכנשון עליהון משרית עממין סגיאין וירימון באתרגושת קלהון: נו ארי אתו עלה על בבל בזוזין ואתאחידו גברהא אתברא קשתותיהון ארי אלהא מרי גמליא יי שלמא ישלם להון גמולהון: נז ואראי רברבהא וחכימהא שולטנהא וטורנהא גברהא וימותון מותא תנינא דלא ייתון לעלמא דאתי אמר מלכא יי צבאות שמיה: נח כדנן אמר יי צבאות שורי

רשי

(מו) בשמועה הנשמעת בארץ. השמועה הזאת של בלשצר שנהרג: ובא בשנה השמועה. באותה שנה עצמה תבא השמועה שחרבה בבל מאליה מן השמים שנאמר (שם יג) והיתה בבל צבי ממלכות תפאר' גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה: ואחריו בשנה. השניה השמועה הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס (עזרא א) מי בכם מכל עמו: ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנייה כורש הפרסי: (מט) גם בבל. היתה לנפול בה חללי ישראל: גם לבבל. יפלו חללי כל ארצה: (נ) פליטים מחרב. ישראל שגלו לתוכה שפלטו מחרב נבוזראדן: (נא) כי שמענו חרפה. שהיו כשדים אומרים ומחרפים אותנו לאמר יד אלהינו רמה שהחרבנו את ביתו: (נב) יאנק חלל. יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא גונח כשמוציא הרומח הוא האנקה: (נג) וכי תבצר. לשון מבצר חוזק: מאתי יבואו שודדים לה. מאתי מן השמים כנבוהים מהנה יבואו לה השודדים: (נה) נתן שאון קולם. נשמע קול צעקתם:

רדק

זהו ואחריו בשנה השמועה: חמס בארץ. שיהיו חומסים בארץ כשדים: ומושל על מושל. זהו כורש הפרסי שמלך אחר דריוש המדי ובשמרם שלא ייראו ולא ירך לבבכם מכל אלו כי לא ירעו לכם אבל ייטיבו וכורש שלח הגלים: (מז) לכן. וכל ארצה תבוש. כלומר כל אנשי ארצה יהיה להם בושה כי פסיליהם יוכתו וישברו: יפלו בתוכה. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם: (מח) ורננו. כאילו שמים וארץ ישמחו וירננו למפלתם: יבא לה. דריוש עם חילו בהם השודדים: (מט) גם בבל. נותן טעם למה שאמר וכל חלליה יפלו בתוכה כי גם היא היתה סבה לנפול חללי ישראל וכן חללי כל הארץ לפיכך יפלו חלליה: גם לבבל. בעבור בבל ועל ידה או פירוש לבבל כמו בבבל וכן וישבו אתו לארץ כמו בארץ הרגתי לפלשי כמו בפלשי: (נ) פלטים מחרב. אתם ישראל אשר בבבל שנמלטתם מחרב נבוכדנצר וגליתם לבבל הלכו מבבל: זכרו מרחוק את ה'. זכרו מזמן רחוק זה שבעים שנה. את ה' כלו' עבודת ה' שבטלה וכן ת"י ית פולחנא דה': וירושלם. שחרבה תעלה על לבבכם וצאו מתוך בבל: (נא) בשנו. ואמרו בשנו מאז מעת חרבן ירושלם כי שמענו חרפה שהיו האויבים מחרפים אותנו בגלותינו מירושלם: על מקדשי בית ה'. הכל בכלל בית ה' ומקדשו הדביר וההיכל והאולם כל אחד מקדש: (נב) לכן. יאנק חלל, החלל בעת מותו מוציא הנשמה באנקה ובצעקה: (נג) כי תעלה בבל השמים. לא יועיל לה אפילו תבנה בנינים גדולים ובצורים בשמים וכי תבצר והחוק מרום עזה שתגביה למרום בנינה לא יועיל לה כי מאתי יבאו שודדים לה ופי' מאתי כי הוא העיר רוח דריוש וכורש לבא אל בבל: תבצר. ענין חוזק מן גדולות ובצורות וכן לבצר החומה: (נד) קול זעקה מבבל, זעקה היא הצעקה ישמעו מבבל: (נה) כי שודד, ואבד ממנה קול גדול, שהיתה עיר הומיה והיה נשמע בה קול גדול מרוב העם אשר בה שהיו הומים כהמות גלי הים והים כמו שאון קולם אבד הכל ממנה הוא קול: (נו) כי בא עליה על בבל. כמו ותראהו את הילד והדומים לו: חתתה קשתותם. פירשו המפרשים חיר"ק בהי"א קום שורק וכן ופתחו מעריך תמיד וכת"י אתבר' קשתותיהון והנכון בעיני שהוא כמשמעו מן הדגוש ר"ל כאילו בבל חתתה ושברה קשתות' ברוב חטאתיה וזהו שאמר אחריו כי אל גמולות ה': (נז) והשכרתי. מבואר הוא למעלה בפסוק ובשכרתים למען יעלזו: נאם המלך ה'. כי הוא מלך על כל מלך ובידו להסיר המלוכה ממי שירצה ולתתה למי שירצה והוא אדון גבהות מעלה וצבאות מטה וכן שמו וכן הוא: (נח) כה אמר ה' צבאות

מצודת דוד

הוא לשמועתכם: (מז) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסילי בבל כי האויב ישבר צורתם וישא את זהבם: תבוש. תהיה יבש ר"ל חסר מכל טובה: יפלו בתוכה. כי המורך יבוא בלבם ולא יצאו השדה להלחם מול האויב כי יסגרו בעיר ואחר שיכבוש האויב את העיר יהרוג אותם בתוכה: (מח) שמים וארץ. הוא ענין מליצה ור"ל הרנה שמחה תהיה בעולם באבדן בבל כי הרעו לכל העובדי כוכבים: כי מצפון. כאשר יבואו עליה השודדים מצפון הם פרס ומדי השוכנים במקצוע צפונית מזרחית: (מט) גם בבל לנפול. כי בבל היה סבה גם לנפול חללי ישראל גם לבבל התסבב הסבה אשר נפלו חללי כל הארץ ולכן כולם ישמחו במפלתם: (נ) פליטים מחרב. אתם בני ישראל הפליטים מחרב האויב ולא נהרגתם עם אנשי בבל הלכו מהם לארצכם ולא תעמדו שמה: זכרו מרחוק. מבבל זכרו את ה' מה שבטלתם עבודת המקדש ומהרו לשוב אליה: וירושלים וכו'. לזכור בה מה שהיא מתאבלת על שוממותה: (נא) בושנו. הנה עד הנה בושנו כי שמענו חרפת האויב וכסתה כלימה פנינו כאשר באו זרים על מקדשי בית ה' והם האולם והיכל והדביר ר"ל כאשר החריבו את בית המקדש חרפו האויבים ואמרו מבלי יכולת ה' לא הציל מקדשו: (נב) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסיליה: ובכל ארצה. בכל מקומות ארצה: יאנק חלל. בעת צאת הנשמה: (נג) כי תעלה. אם תעלה בבל אל השמים להשגב שם מפני האויב ואם תעשה מבצר חזקה במרום לא תועיל לעצמה כי מאתי יבואו לה השודדים ואין שום מבצר עומד נגדי והוא ענין מליצה והפלגה לומר אם תתחזק במלחמה בהרבה תחבולות לא תועיל לעצמה: (נד) מבבל. נשמע מבבל: (נה) קול גדול. כי היתה בה רבת עם וקול ההמון היה גדול מאד: והמו גליהם. ר"ל ומה שגליהם היו הומים כלומר מה שהמו בגאוה ובהתרוממות כגלים וכמו המיית מים רבים כן היה נשמע קולה את כל זה יאבד המקום ממנה: (נו) חתתה קשתותם. לא יוכלו לירות ולהתגבר במלחמה כאלו נשברו קשתותם: כי אל גמולות ה'. כי ה' הוא משלם גמול המעשה ולכן ישלם לבבל את גמולה בהרעה לעמו: (נז) והשכרתי. אשכר אותם עד כי ישנו עד עולם ולא יקיצו ר"ל אבלבל דעתם ויפלו ולא יקומו:

ה'

מצודת ציון

וחמס. עושק וגזל: (מז) ופקדתי. ענין השגחה כדרך בעלים: תבוש. מלשון יבשות: (נ) פליטים. ענין המלטה: (נא) זרים. עמים עכו"ם: (נב) יאנק. ענין גניחה ואנחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן באנוק חלל (יחזקאל כ"ו): (נג) תבצר. מלשון מבצר: מרום. השמים ברמים: עוזה. החוזק: (נה) שאון. ר"ל המית וכן וגו' נתן קולו (יואל ב'): שאון. ענין המייה: (נו) חתתה. ענין שבירה כמו את מרודך (לעיל נ'): (נז) והשכרתי. מלשון שכרות: פחותיה וסגניה. מיני שררה: יקיצו. ענין הערה מהשינה:

פרשד

תמערפר

לאלהיהם לאמר: לנפול ד' בקריא' וחסר וסי' אל הארץ הזאת לנפל בחרב. גם בבל לנפל. דחה דחיתני לנפל. אם מזרע היהודים מרדכי: כי תעלה בבל כל ר"פ דנביאים כי במ"ד וכי וסי' גמס' לעיל בסיפרא סימן מ"ד: כמים ג' רפין בקריא' וסי' והמו גליה' כמים רבים. כמים מוגרי' במורד. כמים עברו תזכור: וישנו ב' בקריא' וסי' בחמם אשית את משתיהם. ישנו שנת עולם. ולא יקיצו נאם המלך. ושכבו במדבר וישנו

נח חֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עַרְעֵר תִּתְעַרְעָר וּשְׁעָרֶיהָ הַגְּבֹהִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ וְיִגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־רִיק וּלְאֻמִּים בְּדֵי־אֵשׁ וְיָעֵפוּ׃ נט הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה ׀ יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת־שְׂרָיָה בֶן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה בְּלֶכְתּוֹ אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִעִית לְמָלְכוֹ וּשְׂרָיָה שַׂר מְנוּחָה׃ ס ס וַיִּכְתֹּב יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־תָּבוֹא אֶל־בָּבֶל אֶל־סֵפֶר אֶחָד אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתֻבִים אֶל־בָּבֶל׃ סא וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־שְׂרָיָה כְּבֹאֲךָ בָבֶל וְרָאִיתָ וְקָרָאתָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ סב וְאָמַרְתָּ יְהוָה אַתָּה דִבַּרְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־בּוֹ יוֹשֵׁב לְמֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה׃ סג וְהָיָה כְּכַלֹּתְךָ לִקְרֹא אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ פְּרָת׃ סד וְאָמַרְתָּ כָּכָה תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא־תָקוּם מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ וְיָעֵפוּ עַד־הֵנָּה דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ׃

נב א בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמִיטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃ ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִים׃ ג כִּי ׀ עַל־אַף יְהוָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַ͏ִם וִיהוּדָה עַד־הִשְׁלִיכוֹ אוֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃ ד וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב׃ ה וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי

שורי בבל פתיא אתחמרא יתחמרון ותרעהא רמיא בנורא יתוקדון (ויהלון) עממיא דבבל לריקנו ומלכותא תסוף אשתא וישתלהון: נט פתגמא די פקד ירמיה נביא ית שריה בר נריה בר מחסיה כד אזל בשליחות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה לבבל בשתא רביעתא למלכיה ושריה רב תוקרבתא: ס וכתב ירמיה ית כל בישתא דעתידא למיתי על בבל על ספרא חד ית כל פתגמיא האלין דכתיבין על בבל: סא ואמר ירמיה לשריה כמיתך לבבל ותחזי ותקרי ית כל פתגמיא האלין: סב ותימר יי את גזרת על אתרא הדין לשיציותיה בדיל דלא למהוי ביה יתיב למאנשא ועד בעירא ארי צדות עלם תהי: סג ויהי כשציותך למקרי ית ספרא הדין תקטר ביה אבנא ותרמיניה לגו פרת: סד ותימר כדין תשתקע בבל ולא תקום מן קדם בישתא די אנא מיתי עלה וישתלהון עד הכא נבואת פתגמי ירמיהו: א בר עסרין וחדא שנין צדקיה כד מלך וחדא עשרי שנין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיה מלבנה: ב ועבד דביש קדם יי ככל די עבד יהויקים: ג ארי על דארגיז קדם יי הות בירושלם וביהודה עד דאגלי יתהון מארעא בית שכנתיה ומרד צדקיה במלכא דבבל: ד והוה בשתא תשיעיתא למלכיה בירחא עשיראה בעסרא לירחא אתא נבוכדנאצר מלכא דבבל הוא וכל משריתיה על ירושלם ושרו עלה ובנו עלה כרכום סחור סחור: ה ועלת קרתא בצירא עד חדא עסרי שנין

רש"י

(נח) תתערער . לשון חפירה ל' ערו ערו עד היסוד (תהלים קלז) : בדי ריק . בהרבה ריק שיבא עליהם : (נט) שר מנוחה . רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה : (ג) כי על אף ה' היתה . היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן : (ד) דיק . כרכום : יכרחו

ביאורים : הדבר ד' בטעמ' גריש בסימ' וסי' על כל עם יהוד' בשנה הרביעית , בשנת העשירית לצדקיהו , הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' דעליה אחר שלח אותו נבוזראדן , הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה , חלוף ולא יקחו ממך כי שממות עולם תהיינה נאם ה' , למאדם ועד בהמה כי שממות עולם תהיה ס"פ , היו עריו לא ישב בהן כל איש ולא יעבור בהן בן אדם , ושארא לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם ; קדמה , ופקדתי על פסילי בבל , תניינא ופקדתי על פסיליה , קדמא וכל ארצה תבוש , תניינא ובכל ארצה יאנק חלל , ירמיה ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו , חבקוק ויגעו עמים בדי אש ולאמי'

מצודת דוד

ה' צבאות שמו . המורה שהוא מושל בצבאות מעלה ומטה : (נח) הרחבה . אשר כל אחת רחבה : ערער תתערער . תחרב ותשחת : ויגעו עמים . העמים אשר בבבל יגעו בהרבה ריק ר"ל מה שיגעו במלחמה מול האויב יהיה לריק כי לא יצליחו מאומה : בדי אש . יגיעות הלאומים יהיה בהרבה אש כי אש יהיה תכליתם ויהיו עיפים ולא יוכלו לכבות את האש ותאכל עד אבדון : (נט) את צדקיהו . עם צדקיהו : שר מנוחה . רצה לומר שעמד עם המלך בעת מנוחתו לדבר עמו מסתרות לבו : (ס) ויכתוב וכו' . בתחלה אמר שכתב ספר ואח"ז אמר שצוה לו בדבר הספר שכתב : אל ספר . אמר ע"ש סופו כי אחר שכתב נעשה ספר : הכתובים אל בבל . הכתובים פה על בבל : (סא) וראית . אז תראה בספר ותקרא בו : (סב) אתה דברת . ר"ל הלא מפיך אמר ירמיה ואם כן הלא בידך לקיים מאמריך : למאדם . בין אדם בין בהמה : (סג) ככלותך . כאשר תכלה לקרוא את הספר תקשור אבן על הספר להכבידו לרדת בעומק המים : (סד) ככה . כמו שתשקע הספר הזה כן תשקע בבל בעמק החורבן ולא יהיה לה תקומה מפני הרעה וכו' : ויעפו . אנשיה יהיו עיפים עד לא יוכלו להתחזק עוד : עד הנה דברי ירמיהו . על כי מכאן ואילך עד סוף הספר אינם דברי ירמיהו אבל המה ספור דברים מהחורבן לזה אמר עד הנה דברי ירמיהו : נב (א) במלכו . בעת שמלך : (ג) כי על אף ה' . כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כ"כ גדולה עד להשליך אותם מעל פניו לזה הסיב לב צדקיהו למרוד במלך בבל להיות סיבה אל הגלות לשלחם מעל פניו : (ד) למלכו . למלכות צדקיהו : דיק . הוא מגדל הנבנה מול העיר ללכדה : (ה) ותבוא העיר במצור . עמדה העיר במצור והמצור בסביבה

רד"ק

חומות בבל , כל אחת מחומותיה הפנימית והחיצונה שהיא רחבה לא יועיל לה חוזק בנינה : ערער תתערער , ענין שבר והריסה וכן עורו ארמנותיה ושרשה עיר מגזרת העי"ן ונכפלו פ"א הפעל ולמ"ד הפעל בערער תתערער כמו ותחת אל המלכ' מגרש חיל : באש יצתו , ישרפו באש : ויגעו עמים , היו"ד האית"ן לבד והיא מעמדת בגעיא כי הגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל : בדי ריק , כמו בריק וכן בדי אש כמו באש ומלת די נוספת והיא מורה על התמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב ופירוש העמים אשר בבבל אם ייגעו להציל עצמם לריק ייגעו כי הצלתם תהי' באש כי מה שיחשב להנצל תבא בהם אש ותשרפם הנה יגיעתם לריק , או פירושו או יכירו כי יגיעתם בבנין בבל היתה לריק וסוף יגיעתם לאש כמו שאמר שעריה הגבוהים באש יצתו וזה הפי' נראה לי לפי מה שכתוב בנבוא' חבקוק כי שם הוא זה הפסוק בשנוי מעט והענין כפול במלות שונות : ויעפו , מגזרת יעף : (נט) הדבר . בלכתו את צדקיהו . כתוב בסדר עולם כי בשנה הרביעית לצדקיהו ירד הוא להקביל פני מלך בבל ושריה שר צבא מנוחה עמו וחזר ובא לו למלכותו בירושלם ולדעת יונתן לא הלך עם צדקיהו אלא שלח שם שריה וכן תירגם כד אזל בשליחות צדקיהו ופירוש את צדקיהו בעבור צדקיהו : בשנת הרביעית , דרך הלשון לסמוך הנספר אל המספר וכן בשנת ג' למלכו והדומי' לו : שר מנוח' שהיה ריע המלך והיה עם המלך בעת מנוחתו לשתות ולהתענג עמו וי"ת כמו מנחה שר תוקרבתא : (סא) ככאך , כב"ף וכן ככלותך : (סג) אל תוך פרת , הנה מצאנו כי נהר פרת גבול א"י כמש"כ בתורה ובנביאים ובפסוק הזה נראה כי פרת בבבל ושמעתי שהוא נמשך עד בבל : (סד) ולא תקום , ולא תתקיים כלומר לא תהיה לה תקומה : ויעפו , פי' אנשים שלא יהיה להם כח להלחם כנגד אויביהם : עד הנה דברי ירמיהו , לפי שהאריך בספור הרעה הבאה על בבל אמר עד הנה דברי ירמיהו כלומר שדבר על בבל כגון שאמר למעלה עד הנה משפט מואב כמו שפירשנו או אמר עד הנה לפי שמכאן ועד סוף הספר הוא ספור דברים לא נבואת ירמיהו אלא מי שכתב הספר כתב בסו' הספר הגלות והחורבן כמו שכתוב בסו' ספר מלכים ויש לפרש עוד לפי מה שכתוב לדעת החכם הרב הגדול ר' משה בר מימון ז"ל שאי אפשר שלא תפסק הנבואה מהנביא טרם מותו אם בזמן גדול או מעט תפסק ממנו ולפי דעתו זה אפשר לפרש כן עד הנה דברי ירמיהו כלומר כשהשלים נבואת בבל פסקה נבואתו ודבריו ולא נבא עוד : (א) בן עשרים ואחת שנה , פרשה זו עד סוף הספר היא כתובה בסוף ספר מלכים וגם בתרגום גם בבנינם במלכי' כי

מצודת ציון

(נח) ערער תתערער . ענין חורבן והשחתה כמו ערו ערו (תהלים קל"ז) : יצתו . מל' הצתה והדלקה : בדי ריק . בהרבה ריק וכן בדי אש וכמו בדי שופר יאמר האח (איוב ל"ט) : (ס) ספר . כן נקרא מגלה כתובה : (סד) תשקע . ענין נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט') : (ג) על . בעבור : (ד) דיק . הוא מגדל הנבנה ללכוד העיר וכן ובנית עליה דיק (יחזקאל ד') : (ה) במצור .

עשרה שנה למלך צדקיהו: ו בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ: ז ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה יברחו ויצאו מהעיר לילה דרך שער בין החמתים אשר על גן המלך וכשדים על העיר סביב וילכו דרך הערבה: ח וירדפו חיל כשדים אחרי המלך וישגו את צדקיהו בערבת ירחו וכל חילו נפצו מעליו: ט ויתפשו את המלך ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה בארץ חמת וידבר אתו משפטים: י וישחט מלך בבל את בני צדקיהו לעיניו וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה: יא ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים ויבאהו מלך בבל בבלה ויתנהו בבית הפקדת עד יום מותו: יב ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדראצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם: יג וישרף את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית הגדול שרף באש: יד ואת כל חמות ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אשר את רב טבחים: טו ומדלות העם ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו אל מלך בבל ואת יתר האמון הגלה נבוזראדן רב טבחים: טז ומדלות הארץ השאיר נבוזראדן רב טבחים לכרמים וליגבים: יז ואת עמודי הנחשת אשר לבית יהוה ואת המכנות ואת ים הנחשת אשר בבית יהוה שברו כשדים וישאו

ז׳ ר״פ · ט״ו · כ״ס · ד׳ · ג׳ · ג׳ · י״ו · ג׳ דסמ״ך · ל׳ חס כנכיחי׳ וכתוב׳ וכל · אורייתא׳ דכות׳ כמ״א · ס׳ · ל׳ · כ״ס · בית ק׳ · ס׳ ר״פ · ט׳ · ג׳ · כ׳ ומ״ל · ל׳ ומ״ל · כ׳ · כ׳ כסיסרא · ל״ס

למלכא צדקיה: ו בירחא רביעאה בתשעא לירחא ותקיף כפנא בקרתא ולא הוות מיכל לעמא דארעא: ז ואתרעת קרתא וכל גברי עבדי קרבא ערקו ונפקו מן קרתא בליליא באורח תרע בין שוריא די על גנתא דמלכא וכסדאי שרן על קרתא סחור סחור ואזלו באורח מישרא: ח ורדפא משרית כסדאי בתר מלכא ואדביקו ית צדקיה במישרי ירחו וכל משריתיה אתבדרא מניה: ט ואחידו ית מלכא ואסיקו יתיה לות מלכא דבבל לרבלת בארעא דחמת ומליל עמיה פתגמי דינין: י ונכים מלכא דבבל ית בני צדקיה ברבלתה לעינוהי ואף ית כל רברבי יהודה נכס ברבלתה: יא וית עיני צדקיה עור ואסריה בשלשלן דנחש ואובליה מלכא דבבל לבבל ויהביה בבית אסירי עד יום מותיה: יב ובירחא חמישאה בעסרא לירחא היא שנת תשע עשרי שנין למלכא נבוכדראצר מלכא דבבל אתא נבוזראדן רב קטוליא קם קדם מלכא דבבל בירושלם: יג ואוקד ית בית מקדשא דיי וית בית מלכא וית כל בתי ירושלם וית כל בתי רברביא אוקד בנורא: יד וית כל שורי ירושלם סחור סחור תרעו כל משרית כסדאי דעם רב קטוליא: טו ומחשיכי עמא וית שארא דעמא דאשתארא בקרתא וית שמיעיא דאשתמעו על מלכא דבבל וית שאר המונא אגלי נבוזראדן רב קטוליא: טז ומחשיכי עמא דארעא אשאר נבוזראדן רב קטוליא למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין: יז וית עמודי נחשא די בבית מקדשא דיי וית בסיסיא וית ימא דנחשא די בבית מקדשא דיי תברו כסדאי ואובילו ית כל

(ז) יברחו. כמו ברחו: דרך שער בין החומותים. מערה היה לו מביתו עד ערבות יריחו וכבר פירשתיה בס׳ הזה (לח): (ט) רבלתה. היא אנטוכיא: וידבר אתו משפטים. על שעבר על השבועה. (י) את כל שרי יהודה. סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו וחטא היה בעיני האלהי׳ להתיר השבועה: (יא) בית הפקדת. בבית האסורין: (יג) בית הגדול. בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה. וי״א בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת באמוראים היא: (טו) יתר האמון. כמו ההמון: (טז) וליוגבים. חופרין בארץ רבותינו אמרו לדי חלזון: (יז) ואת המכנות. של כיורות המזמרות

עד וכו׳: (ז) ותבקע העיר. היא ר״ל בקעו חומתה וכאלו נעשים מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו לתילם לעכב על ידם: יברחו. היו בורחים: דרך שער וכו׳. בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך: דרך הערבה. בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ח) וירדפו. אחז״ל שברח דרך מערה שהולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: (ט) רבלתה. כי בהאריך ימי המצור הלך נ״נ לרבלה: משפטים. התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ״ש בד״ה: (יא) בית הפקודות. בית הסוהר: (יב) תשע עשרה. כי בעת שכבש את יהויכין היה ח׳ למלכו וצדקיהו מלך י״א שנה הרי י״ט: עמד. ועמד לפני מלך בבל לשמשו: (יג) בית הגדול. הוא פירוש על מה שאמר כל בית ירושלים לומר שהם כל בית אדם גדול אשר בירושלים והוא לבד שרף ולא זולתם: (טו) הנשארים. אשר לא נהרגו: ואת הנופלים. אותם שהפילו עצמן אל מלך בבל לעבדו: ואת יתר האמון. הנשארים בכל ערי יהודה: (טז) רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך:

תולדות אהרן ויחזק הרעב. ר״ס יח תענית כח: עיני צדקיהו. מ״ק כח: ובחדש החמישי. תענית כט: ומדלת הארץ. שבת כו:

פירשנו ענין העמודים ומה שכתו׳ כאן כי חדש דברים בגה שלא פירש׳ שם וענין הרמונים גם כן מבואר שם וכן המחלוקות שבין שני הפרשיות פירשנו שם ומה שיש לנו לפרש בפ׳ זו נפרש: (יא) בבית הפקדת, כתיב וקרי בית: (יב) עמד לפני מלך בבל, שעמד ופי׳ נבוזראדן שעמד לפני מלך בבל כמו שאומר במלכים עבד מלך בבל בא בירושלם ובירושלם דבק עם בא לא עם מלך בבל: (טו) ומדלות העם, ואחר כן אמר ומדלות הארץ השאיר מקצת דלת העם הגלה ומקצתם השאיר: ואת יתר האמון, כמו ההמון כי אותיות אהו״י מתחלפות וכן כתוב במלכים ההמון במלכים כתוב דלת העם וכאן דלות במסרה פי׳ כן המלך דל ירמיה ילום שיונו דאמרי אנשי בתר ענית אולא

גדי ריק יעפו: בחדש ד׳ ר״פ בקריא׳ וס׳ נמסר בסדר וישמע יתרו. ויחזק ט״ו בקריאת וסי׳ בשמואל א׳ סי׳ י״ז: העיר ג׳ וסי׳ וילך האיש מהעיר, ואשר הסתרתי פני מהעיר הזאת, ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה דסיפרא: לעיני ה׳ בקריאה וסי׳ ושרף את הפרה לעיניו את ערה. ותלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה דמלכים, וישחט מלך בבל דסיפרא, וחברו: ובחדש ה׳ ר״פ וסי׳ יבשת הארץ, ובחדש הא׳ דפסח דסדר פנחס, ובחדש החמשי דסוף מלכים, ודסוף סיפרא. ובחדש השביעי מקרא: ואת כל בית ט׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ כ״ה: וליגבים ב׳ והוא חד מן מלין דרישיהו ו׳ וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ בערך ל׳: בבית ה׳ ס״ל וסימן נמסר במסר׳ רבתא בערך אדני:

מצודת ציון

החיל הסובב העיר לכבדה יקראו צרים כי מצירים לאנשי העיר: (ז) ותבקע. ענין פתיחה: (ח) נפצו. נתפזרו: (ט) ויתפשהו. אחזו בחזקה: משפטי׳. ענין ויכוח: (יא) בנחושתי׳. בשלשלאות נחושת: הפקודות. מלשון פקדון וגניזה והוא בית הסוהר: (יד) נתצו. שברו והרסו: (טו) הנופלים. ענין השים והתחברות כמו אל הכשדים אשר נופל (לעיל ל״ז): האמון. כמו ההמון כה״א וכן אמון מנא (לעיל מ״ו) ור״ל המון העם הרב: (טז) לכורמים. לעבוד הכרמים: וליוגבים. ענין בורות כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ״ב ג׳) ור״ל לעבוד השדות בחפירת וכורות. או הוא כמו ויקבים מל׳ יקב היין כי גיכ״ק מתחלף ור״ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב: (יז) המכונות. הם כני ובסיסי הכיורות: ים. כעין גיגית גדולה עשויה לרחוץ בה הסירות

(יח) המזמרות. הם כלי זמר: (יט) ואת הספים. ת"י קוליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו בדם אשר בסף (שמות יג) ויש מפרשים הסיפי' לשון כדים לפי תרגום של יונתן שתרגם קוליא כי כן ת"א וכדה על שכמה (בראשית כד) וקולתה על כתפהא ולשון זה נראה שהסיפים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים: המחתות. שחותין בהם גחלים מעל המזבח: המנקיות. סניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו ששנינו במנחות: (כ) אשר תחת המכונות. לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומ' לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות: (כא) יסובנו. יקיפנו עוגל היקפו: ועביו. ארבע אצבעות סביב הללו: נבוב. חלול: (כב) ושבכה ורמונים על הכותרת. עשויה כשתי אגנות אחת כדרכה כפויה על פי התחתונה והעליונה קרויה שבכה קויפ"א בלעז ורמונים תחובים היו בשרשרות והשרשר' שני ראשים קשורין יחד ונתונה על השבכה מלמעלה מקום שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקום דבק השבכה וכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותר' ושם עומדת והרימונים מכסה את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד: (כג) תשעים וששה רוחה. ובסוף המקרא הוא אומר כל הרימוני' מאה על השבכה ובספר (מ"א ז) הוא אומר והרמונים מאתים טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור מעתה ארבע מאות היו לשתי השבכים על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא שאמר כאן כל הרימונים מאה על השבכה לטור האחד ומאתים לשני הטורים הוא האומר שם הרימונים מאתים טורים סביב מאתים לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודים העמידם שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ד' רמונים מכל טור שאין נראים מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרימונים תשעים וששה רוחה: רוחה. כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הרי"ש כלומר תשעים וששה מהם נראים לרוחות העמוד זו למדתי בפ' שלשים ושתים מדות שאמר ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי: (כד) כהן המשנה. סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם יארע בו פסול: שומרי הסף. אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות לכן: (כה) ושבעה אנשים מרואי פני המלך. ובספר (מלכים ב כה) אמר וחמשה אנשי' השני' חשובי' ולא

אֶת־כָּל־נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ יח וְאֶת־הַסִּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֶם לָקָחוּ׃ יט וְאֶת־הַסִּפִּים וְאֶת־הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֶת־הַמְּנַקִּיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב טַבָּחִים׃ כ הָעַמּוּדִים שְׁנַיִם הַיָּם אֶחָד וְהַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר־תַּחַת הַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֻשְׁתָּם כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ כא וְהָעַמּוּדִים שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמָה הָעַמֻּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יְסֻבֶּנּוּ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת נָבוּב׃ כב וְכֹתֶרֶת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאַחַת חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׂבָכָה וְרִמּוֹנִים עַל־הַכּוֹתֶרֶת סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לָעַמּוּד הַשֵּׁנִי וְרִמּוֹנִים׃ כג וַיִּהְיוּ הָרִמֹּנִים תִּשְׁעִים וְשִׁשָּׁה רוּחָה כָּל־הָרִמּוֹנִים מֵאָה עַל־הַשְּׂבָכָה סָבִיב׃ כד וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָה כֹּהֵן הַמִּשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף׃ כה וּמִן־הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הָיָה פָקִיד ׀ עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר

ל' חסר · ב' חסר · ד' · ל' מ"ל · ב' אחד ק' · ל' · קומת ק' ל' חסר. ב' · ל'. ג' · ל' ומ"ל. · ל' מ"ל · ל' · ב' א' מלרע וכתיב א' · ל' דסמיך · ל' דסמיך · ס"ר"פ בנביאי' · ד'

נְחָשְׁהוֹן לְבָבֶל׃ יח וְיַת דּוּדַיָּא וְיַת מַגְרוֹפְיָתָא וְיַת מְזַמְּרַיָּא וְיַת מִזְרְקַיָּא וְיַת בָּזִיכַיָּא וְיַת כָּל מָנֵי נְחָשָׁא דַּהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין בְּהוֹן נְסִיבוּ׃ יט וְיַת קוּלַיָּא וְיַת מַחְתְּיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָּא וְיַת דּוּדַיָּא וְיַת מְנָרָתָא וְיַת בָּזִיכַיָּא וְיַת מְכִילָתָא דִּי דַהֲבָא דַּהֲבָא וְדִי כַסְפָּא כַּסְפָּא נְסִיב רַב קָטוֹלַיָּא׃ כ עַמּוּדַיָּא תְּרֵין יַמָּא חָד וְתוֹרֵי תְּרֵי עֲסַר דִּנְחָשָׁא דִּתְחוֹת בְּסִיסַיָּא דַּעֲבַד מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ לָא הֲוָה מַתְקַל לִנְחָשְׁהוֹן דְּכָל מָנַיָּא הָאִלֵּין׃ כא וְעַמּוּדַיָּא תַּמְנָא עַסְרֵי אַמִּין רוּמֵיהּ דְּעַמּוּדָא חָד וְחוּט מְשַׁח תַּרְתָּא עַסְרֵי אַמִּין מַקֵּף לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר וְסוּמְכֵיהּ אַרְבַּע אֶצְבְּעִין חֲלִיל׃ כב וְקָרוֹנָתְהוֹן עֲלוֹהִי דִּנְחָשָׁא וְרוּמָא דְּקָרוֹנָתְהוֹן חֲדָא חֲמֵשׁ אַמִּין וּסְרִגְתָּא וְרִמּוֹנַיָּא עַל קָרוֹנָתְהוֹן סְחוֹר סְחוֹר כּוֹלָּא נְחָשָׁא וּכְאִלֵּין לְעַמּוּדָא תִּנְיָנָא וְרִמּוֹנַיָּא׃ כג וַהֲווֹ רִמּוֹנַיָּא תִּשְׁעִין וְשִׁתָּא בְּעִבְרָתָא כָּל רִמּוֹנַיָּא מְאָה עַל סְרִיגְתָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ כד וּדְבַר רַב קָטוֹלַיָּא יַת שְׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְיַת צְפַנְיָה סְגַן כַּהֲנַיָּא וְיַת תְּלָתָא אֲמַרְכָּלַיָּא׃ כה וּמִן קַרְתָּא דְּבַר גּוּזָא חָד דַּהֲוָה מְמַנָּא עַל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וְשַׁבְעָא גֻּבְרִין דְּחָזַן אַפֵּי מַלְכָּא

אולא עניותא: (כ) העמודים שנים, אע"פ שזכר ואת עמודי הנחשת וזכר ים הנחשת זכר כמה היו כי העם דים היו שנים והים אחד והבקר שנים עשר ומה שאמר אשר תחת המכונות אינו אומר כי הבקר היו תחת המכונות כי הבקר תחת הים היו והמכונות תחת הכיורי' אלא אשר תחת אינו דבק עם המכונות אלא ר"ל אשר תחת הים שזכר ופירוש המכונות גם כן היו תחת ולא זכר מה וקצר הענין לפי שהוא נזכר במלכים וחסרון זה רבים במקרא במה שיוכל האדם להבין ומה שאמר אשר עשה המלך שלמה ר"ל כי לא היו שם אחרים אלא אותם הכלי' שעשה לבית המקדש הם היו שם עד החורבן: לנחשתם כל הכלים האלה, לא הכנוי קודם הידיעה וכו' ותראהו את הילד והדומים לזה רבים: (כא) קומה העמוד האחד, כתיב קומה כמו המוכרת ואע"פ שהוא סמוך וכן איפה שעורים והדומים להם וקרי קומת כמשפט: (כג) ויהיו תשעים וששה רוחה, מלעיל והה"א נוספת ורוח פי' עבר והיא כמו לכל רוח אורך מדד את רוח הצפון והדומי' להם ובספר מלכים בבנינה פירשנו הענין

כלי הנחשת ד' וסי' והעיר שרפו באש, ואת הסירות דסוף מלכי', וחברו דסוף סיפרא, עשה שלמה את הים: הים אחד ב' וסימן העמודי' שנים דסוף ירמיה, ואת הים דד"ה: ועביו ג' וסי' ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת והכרובים, דד"ה, ועביו ארבע אצבעות נבוב: רוחה ב' חד מלעיל וכתיב ה' וחד מלרע וכתי' א' וסי' ויהיו הרמנים תשעים וששה דסוף סיפרא, באדין דקו כחדא, בתרא מלרע וכתי' א': ב' פסוקי' מטעי' וסי' אשר הוא פקיד דסוף מלכים, ירמיהו אשר היה פק, ואפ"ס הוא היה גבור צידקו מלכים ואת הספר שר הצבא, ירמיה ואת ספר השר צבא, ואפ"ס וזה פרשגן הנשתוון:

מצודת ציון

(יח) הסירות. הקדירות: היעים. המכבדות והמגרפות עשוים לגרוף בהם הדשן: המזמרות. כלי זמר: המזרקות. הספלים: הכפות. הבזיכים: (יט) הספים. אגנות כמו סף רעל (זכריה י"ב): המחתות. כלים לחתות בהן האש: המנקיות. הם היו כעין חצי קנה חלול והיו נותנים אותם בין להם הפנים להכנים בהן רוח שלא יתעפשו והוא מלשון נקי: (כא) וחוט. קו וחבל: נבוב. חלול כמו נבוב לוחות (שמות כ"ז): (כב) ושבכה. הוא נעשה רשת: (כג) רוחה. גם האויר יקרא רוח כמו שאפס רוח (לעיל ב'): (כד) ספף. כן יקרא מזוזת השער כמו וסף שער (יחזקאל מ): (כה) סרים. שר: פקיד. ממונה: המלכות

מצודת דוד

(יח) אשר ישרתו בהם. העשוים לעבוד ולשרת בהם בבה"מ: (יט) ואת המזרקות. על שהיו מזרקות של זהב לזה חזר והזכיר וכן הסירות והכפות: אשר זהב וגו'. ר"ל בין של זהב בין של כסף הכל לקח: (כ) אשר תחת המכונות. ר"ל אשר היו אצל המכונות וגו' כי הבקר היו תחת ים הנחושת כמ"ש במלכים. או ר"ל במקום הכיורות הסיר מעל המכונות כמ"ש (במ"ב) שם אז את הכיורות על הבקר במקום המכונות ונשאר כן עד הגולה: לא היה משקל. לא היה מהאפשר לשקול הנחושת של כל הכלים האלה: (כא) והעמודים. ר"ל העמודים שלקח היה קומת כ"א י"ח אמה: יסובנו. היה מסבב את היקף העמוד: ועביו. עובי דופני העמוד היה ארבע אצבעות והחלל באמצעיתו: (כב) וכותרת עליו. על העמוד ממעל היה כעין כותרת עשוי מנחושת: הכותרת האחת. ר"ל קומת כל אחת כי לכל עמוד היה כותרת: ושבכה ורמונים על הכותרת. ר"ל ממעל על הכותרת היה מעשה שבכה וכדמות רמונים היו תלוים על הכותרת מסביב ובמלכים נתבאר מלאכת הכותרת: הכל נחושת. הכותרת והרמונים: וכאלה. כדמות הכותרת והשבכה בהיה להעמוד האחד היה גם להעמוד השני וגם רמונים היה גם להשני: (כג) תשעים וששה רוחה. לרוח האולם נאוירו היה נראה צ' וששה כי ארבע מהם היו נכסים מעין הרואה כי העמודים עמדו סמוכים לכותל: כל הרמונים מאה. מספר הזה היה לטור האחד אבל היה לכ"א שני טורי רמונים כמו שמפורש במלכים: על השבכה. היו תלוים על השבכה סביב: (כד) כהן הראש. הוא היה כ"ג: כהן המשנה. שני לו הוא הסגן: שומרי הסף. שומרי מזוזת השער הם השוערים: (כה) מרואי פני המלך

גמצאו בעיר ואת ספר שר הצבא המצבא את עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר: כו ויקח אותם נבוזראדן רב טבחים וילך אותם אל מלך בבל רבלתה: כז ויכה אותם מלך בבל וימתם ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו: כח זה העם אשר הגלה נבוכדראצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים ועשרים ושלשה: כט בשנת שמונה עשרה לנבוכדראצר מירושלם נפש שמנה מאות שלשים ושנים: ל בשנת שלש ועשרים לנבוכדראצר הגלה נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים וחמשה כל נפש ארבעת אלפים ושש מאות: לא ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכן מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכתו את ראש יהויכן מלך יהודה ויצא אתו מבית הכליא: לב וידבר אתו טבות ויתן את כסאו ממעל לכסא *מלכים אשר אתו בבבל: לג ושנה את בגדי כלאו ואכל לחם לפניו תמיד כל ימי חייו: לד וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת מלך בבל דבר יום ביומו עד יום מותו כל ימי חייו:

חזק ונתחזק

סימן: ג' וחסר. ד' ג' חסר. ו' ג' חסר. ד'. ג'. ג' מ"ל וכל ד"ה דכו'. ג' חסר. ג' חסר. הכלוא ק'. ו' המלכים ק'. ל' כתיב ס' וא' כתיב א'. חייו ק'. ד' חס' בליש' ג'.

דאשתכחו בקרתא וית ספרא רב חילא דכניש ית עמא דארעא ושתין גברא מעמא דארעא דאשתכחו בגו קרתא: כו ודבר יתהון נבוזראדן רב קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא דבבל לרבלת: כז ומחא יתהון מלכא דבבל וקטלנון ברבלה בארעא דחמת ואתגליאו דבית יהודה מעל ארעהון: כח דין עמא דאגלי נבוכדראצר בשנת שבע יהודאי תלתא אלפין ועסרין ותלתא: כט בשנת תמני עסרי לנבוכדראצר מירושלם נפשתא תמני מאה תלתין ותרתין: ל בשנת עסרין ותלת לנבוכדראצר אגלי נבוזראדן רב קטוליא יהודאי נפשתא שבע מאה ארבעין וחמש כל נפשתא ארבעא אלפין ושית מאה: לא והוה בתלתין ושבע שנין לגלות יהויכין מלך שבטא דבית יהודה בתרי עסר ירחין בעסרין וחמשא לירחא רבי אויל מרודך מלכא דבבל בשנת מלכותיה ית ריש יהויכין מלך שבטא דבית יהודה ואפיק יתיה מבית אסירי: לב ומליל עמיה פתגמין תקנין ויהב ית כורסוהי מעיל לכורסי מלכיא די עמיה בבבל: לג ושני ית לבושי אסוריה ואכל לחמא קדמוהי תדירא כל ימי חיוהי: לד ושרותיה שרותא תדירא מתיהבין ליה מן קדם מלכא דבבל פתגם יום ביומיה עד יום מותיה כל יומי חיוהי: חזק

רדק

סטנין: (כח) בשנת שבע, פירשנו במלכים ס"פ שבע ותחלת שמנה כי שם כתוב שמנה בשנת שמנה עשרה סוף י"ח ותחלת י"ט כי שם כתוב י"ט: (ל) בשנת שלש ועשרים, כתוב בסדר עולם כי אז נתנה לנר בידו ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ובמואב ובסביבות א"י: נפש שבע מאות ארבעים וחמש, והכל ארבעת אלפי' ושש מאות בין שלשת הגלויות האלה: (לא) בעשרים וחמשה, ובספר מלכי' בעשרים ושבעה וגם פירשנו הענין: (לב) מלכים, כתוב וקרי המלכים: (לג) ושנה, כתוב בה"א ובמלכים ושנא בא' כלא"ף: לפניו, פירשנוהו במלכים וכן כל ימי חייו:

וימתם ה' חס' יו"ד בליש' וסימן בפגעו בו הוא ימתנו, להמתו דהעלו אתו אלי במט', והנה קמה כל המשפחה, ועשרה אנשי', ויכה אתם מלך בבל, עו"ד מצאת"י להמתם במדבר גם הוא חס'. שמונה ג' מלאים בנביאי' וסי' ויעבדו בני ישראל את עגלון, בשנת שמנה עשרה לנבוכד נצר תגייבא דפסוק, ומעלות שמונה מעליו, וכל ד"ה דכוו' מ"ל: מלכותו ג' חסר וסי' יזל מים מדליו, נשא אויל מרודך מלך בבל בשנת דסוף ירמיה, ותכון מלכתו מאד דשלמ' דמלכים: בבבל ח' וסי' נמסר בסיפרא סי' כ"ש: ושנה ב' חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' ושנא את בגדי כלאו דסוף מלכים כתי' א', וחברו, הדין דסוף סיפרא כתיב ה' ואינון חד מן ו' זוגין מן ב"ב חד כתיב א' וחד כתוב ה' וסי' במסרה רבתא בערך א': חייו ד' חסר בליש' וסי' נמסר בסוף מלכים:

סכום פסוקי של ספר ירמיה אלף ושלש מאות וששים וחמשה וסי' וכל אנשיה גברים. וחציו ויאמר חנניה (כח יא) וסדריו שלשים ואחד וסי' חסר אל כל היום. ומספר הקפיטולי חמשים ושנים וסי' אודה ה' בכל לבב:

רשי

ולא מסוכים כ"כ: המצביא את עם הארץ. יודע מנין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: (כח) בשנת שבע. הוא גלות יכניה ובספר מלכים אומר בשנת שמונה הא כיצד שנת שמונה שמלך נ"נ היא שנת ז' שכבש את יהויקים לעבד דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה עלה וכבש יהויקים: יהודים שלשת אלפים. ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים הכתוב הזה מפי' יהודים שלש אלפים. הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים פסוק אחד אומר י' אלפים (שם כ כד) ואחד אומר שבעת אלפי' (שם כה) בא זה ופירש יהויקים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים: (כט) בשנת שמנה עשרה. הוא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר (כאן) שנת תשע עשרה למלך נ"נ תשע עשרה שמלך י"ח שכבש את יהויקים: (ל) בשנת שלש ועשרים. כשנתנה צור בידו ושטף יהודה שבסביבות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם: (לא) בכ"ה לחדש. ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וה' לחדש מת שטנו נבוכדנאצר ובעשרים ושש נקבר והוציאו אויל מרודך מקברו ובכ"ז מלך ונשא את ראש יהויכין: נשא. נשאו וגדלו. לישנא אחרינא מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל: (לד) וארחתו. נוטל פרס מבית המלך לכל צרכיו:

תולדות אהרן: וכ' טבחים (סנהדרין יט): לגלות יהויכין. מגילה יא:

מצודת ציון

המצביא. מלשון צבא: (כז) ויגל. מלשון גלות: (לא) נשא. הגביה ורומם: מבית הכלוא. מבית המאסר: (לג) ושנה. ענין חלוף ותמורה: כלאו. מאסרו: (לד) וארחתו. הוא ענין פרס קבועה וכן ארוחה ומשאת (לעיל מ):

מצודת דוד

המלך. ר"ל היושבים תמיד עם המלך: אשר נמצאו בעיר. ולא ברחו ממנה כיתר השרים: ואת סופר שר הצבא. הסופר של שר הצבא המצביא. על פיו מוציאה כל עיר אנשיה לצאת במלחמה: מעם הארץ. מהמכובדים שבהם אשר נמצאו בעיר ולא ברחו: (כח) זה העם. זהו חשבון כל העם הגולים לבבל: בשנת שבע. הוא גלות יכניה היתה בשנת שבע לכיבוש יהויקים ברשותו: יהודים. מבני יהודה: (כט) בשנת שמונה עשרה. הוא גלות צדקיהו שהיתה בשנת י"ח לכבוש יהויקים ברשותו וי"ט למלכות נ"נ: מירושלים. הגלה מירושלים: (ל) בשנת שלש ועשרים. אז כבש את צור ובסף את היהודים שבסביבות עמון ומואב כן הוא בס"ע: כל נפש. של שלשת הגליות מבני יהודה: (לא) נשא וגו' את ראש. ר"ל הרים וגדל אותו בשנה הראשונה למלכותו: (לב) טובות. דברים טובים ונחומים: ממעל. עליון לכסא שאר המלכים אשר היו עמו: (לג) ושנה. היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא להחליפם באחרים: לחם. כל הסעודה קרויה על שם הלחם: לפניו. ר"ל עמו יחד: כל ימי חייו. של יהויכין: (לד) וארוחתו ארוחת תמיד. פרס הנתונה לו היתה פרס הנתונה תמיד מבלי הפסק והיה לאכול לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד: דבר יום ביומו. דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא העבירו המועד:

חלק עשירי
יחזקאל תרי עשר

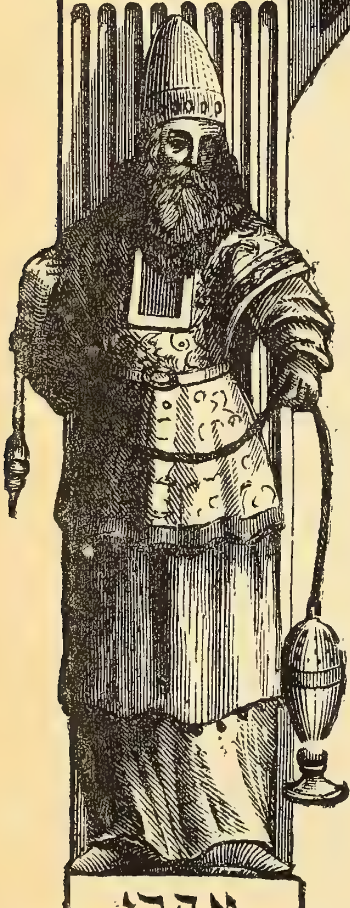
מקראות גדולות

עם

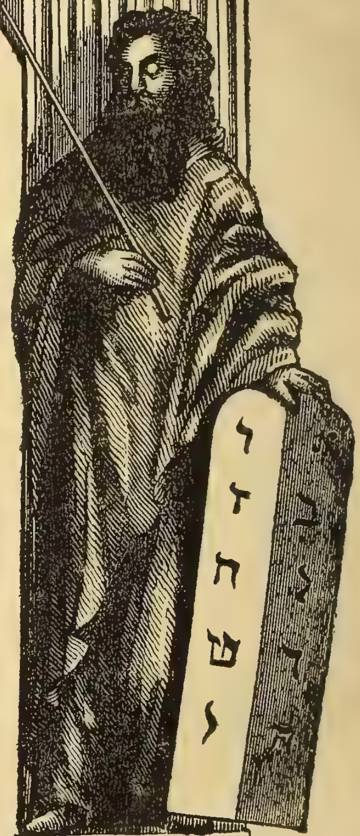
ל"ב פירושים

אלה המה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות , תרגום שני לאסתר עם ביאור , פירש"י שלם עם המראה מקומות , אבן עזרא , רמב"ן , בעל הטורים כולו . ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה , מסורה קטנה , מערכת המסורה , רד"ק , רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה , כלי יקר , חידושי מהרש"א , אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל , לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת , מנחת שי , תולדות אהרן , תולדות יעקב , ביאור לגבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק .

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

אהרן

משה

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מוה' נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь˚
ВАРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера
наулице Налевки № 2242
1874.

Дозволено Цензурою.
Варшава 26 Мая (6 Іюля) 1875 года.

חד מן ס"ח מלין דמפקין א' במצעות תיבותא ולא קרי' וסי' תאספון לא תוספון לתת תבן · והאספסוף אשר בקרבו · ויאצל וירד ה' בענן וידבר · משאת מ' תבאר ובניהו בן יהוידע בן · רפאתי יצא אל מוצא המים · רפאנו את בבל ולא נרפתה · ונרפאו ויאמר אלי המים האלה · ויהי בהכותם ובאשר אני · וששאתיך ושובבתיך וששאתיך · ורצאתי ויכלו את הימים · ואענה את זרע דוד למען זאת · ואעשיר אשר קניאך יהרגוני ·

וזרחה לכם יראי שמי

חד מן י"ב מלין דכתיב א' בסוף תיבותא ולא קרי' וסי' רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא · ההלכוא אחריה · נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מתסם · נגוא וסני

וַיְהִי

א ויהי בשלשים שנה · סתם הנביא דבריו ולא פירש שמו מי הוא ולא פירש למנין מה מנה לפיכך הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראות הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה מנה שנאמר בחמשה לחודש היא השנה החמישית וגומר אין אלה דברי הנביא שהרי כבר אמר שבחמשה לחדש היה עומד, ועוד שמתחלה אמר נבואתו בל' עצמו ואני בתוך הגולה ואראה מראות אלהים וכן בסוף וארא והנה רוח סערה וגומר ואלו שני מקראות מפסיקין דבריו כאילו אחר מדבר עליו היה

בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה

א והוה בתלתין שנין לזמן דאשכח חלקיה כהנא רבא ספרא דאוריתא בבית מקדשא בעזרתא תחות אולמא בפלגות ליליא בתר מעלני סיהרא ביומי יאשיה בר אמון מלך שבטא דבית יהודה בתמוז בחמשא

(א) ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש · החשבון הזה כתב אדוני אבי ז"ל כי פשוטו פירושו שלשים שנה ליובל והראיה על זה כי כשראה יחזקאל בנבואה בנין העיר ובנין הבית לעתיד היתה שנת היובל והיתה בעשרים וחמשה לגלות יהויכין · הנה כי גלה יהויכין בעשרים לחדש וחמש ליובל · וזאת המראה שהיתה בשנה החמשית לגלות יהויכין היתה אם כן בשנת שלשים ליובל והיאך ידענו כי כשראה בנין העיר ובנין הבית היתה שנת היובל שנא' בראש השנה בעשור לחדש איזוהי שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת היובל ואני אומר כי מה שתרגם יונתן ז' בתלתין שנין לזמן דאשכח חלקיהו כהנא רבא ספרא דאורייתא עולה לחשבון אחר למה שפי' אדוני אבי ז"ל כי בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו מצא חלקיהו הכהן הספר בבית ה' כמה נשארו ממלכותו י"ג שנה כי ל"א שנה מלך י"ג של יאשיהו וי"א של יהויקים הרי כ"ה ובעשרים וחמש מלך יהויכין ואף על פי שלא עלתה לו מלכותו שנה כמו שכתוב כי בעשרים וחמש ליובל גלה יהויכין והמראה הזאת היתה בשנה החמישית לו הרי שלשים שנה ליובל והראה שהאל יתברך ליחזקאל המראה הזאת שיש בה רמז לנסיעת הכבוד מהבית בשלשים שנה למציאת הספר שקרע המלך את בגדיו כשמעו דברי הספר כי הרעה והגלות לישראל בעברם על דברי הספר וכבר התחלה הרעה לבא בימי יאשיהו לפיכך הראה האל יתברך לנביא סימן נסיעת הכבוד מן הבית כי כמו שהתחלה הרעה בימי יאשיהו כן תבא כלה והראה לו בשנת שלשים ליובל שהיתה שנה החמישית לגלות יהויכין לפי שצדקיהו בא אל בבל בשנה הרביעית למלכו שהיא שנה חמישית לגלות יהויכין וכן הראהו לו ברביעי שהוא חדש תמוז מפני שהחדש הזה היה בשנת החרבן תחלת החרבן כי בו נבקעה העיר וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות בימי המשיח ובנין העיר ובנין הבית הראה אותם לו בשנת היובל וביום הכפורים שהוא סימן לצאת העבדים מעבדות לחרות ולסורות כי האל יתברך יסלח לעון ישראל וחטאתם לא יזכור עוד והראה לו המראה ההיא בבבל כמו שהיה הנביא שם לסימן הגלות שהוא בבבל וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות הראה אותה לו בענין שראה עצמו בארץ ישראל סימן לשיבת הגלות: ואני בתוך הגולה · בא הכנוי טרם שידעת כי אחר כך אמר אל יחזקאל בן בוזי וכן ותראהו את הילד ותכמתו חיתו גחם וסדומים לפם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הראשון ממנו נראה לו במראה הנבואה שהיה עם בני הגולה על נהר כבר כלומר שהיו עומדים על שפת הנהר והוא בתוכם

מצודת דוד

א (א) ויהי בשלשים שנה · בשנת השלשים ליובל האחרון שגלו בו שהרי כאן אמר היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין וכשראה בנבואה בית העתיד נאמר בעשרים וחמש שנים לגלותינו (לקמן מ) והוא היה לגלות יהויכין ובנבואה היא ראה בשנת היובל שנאמר שם בראש השנה בעשור אודם היא הוא שנה שראש השנה שלה הוא בעשור לחדש זהו שנת היובל שהתחלתה ביום הכפורים בעשור לחדש השביעי אם כן הנבואה ההיא שקדמה עשרים שנה היתה בשנת שלשים ליובל העבר (ותלה הנבואה ההיא ביובל לפי שבשנת היובל ההוא מצא חלקיהו הכהן הגדול ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו כי בי"ח למלכותו מצאה והוא

מלך

לַחֹ֔דֶשׁ וַאֲנִ֥י בְתוֹךְ־הַגּוֹלָ֖ה עַל־נְהַר־כְּבָ֑ר נִפְתְּחוּ֙ הַשָּׁמַ֔יִם וָאֶרְאֶ֖ה מַרְא֥וֹת אֱלֹהִֽים׃ ב בַּחֲמִשָּׁ֖ה לַחֹ֑דֶשׁ הִ֚יא הַשָּׁנָ֣ה הַחֲמִישִׁ֔ית לְגָל֖וּת הַמֶּ֥לֶךְ יוֹיָכִֽין׃ ג הָיֹ֣ה הָיָ֣ה דְבַר־יְ֠הוָה אֶל־יְחֶזְקֵ֨אל בֶּן־בּוּזִ֧י הַכֹּהֵ֛ן בְּאֶ֥רֶץ כַּשְׂדִּ֖ים עַל־נְהַר־כְּבָ֑ר וַתְּהִ֥י עָלָ֛יו שָׁ֖ם יַד־יְהוָֽה׃ ד וָאֵ֡רֶא וְהִנֵּה֩ ר֨וּחַ סְעָרָ֜ה בָּאָ֣ה מִן־הַצָּפ֗וֹן עָנָ֤ן גָּדוֹל֙ וְאֵ֣שׁ מִתְלַקַּ֔חַת וְנֹ֥גַהּ ל֖וֹ סָבִ֑יב וּמִ֨תּוֹכָ֔הּ כְּעֵ֥ין הַחַשְׁמַ֖ל מִתּ֥וֹךְ הָאֵֽשׁ׃ ה וּמִ֨תּוֹכָ֔הּ דְּמ֖וּת אַרְבַּ֣ע חַיּ֑וֹת וְזֶה֙ מַרְאֵיהֶ֔ן דְּמ֥וּת אָדָ֖ם לָהֵֽנָּה׃

לְיַרְחָא אֲמַר נְבִיָא וַאֲנָא בְגוֹ בְנֵי גָלוּתָא עַל נְהַר כְּבָר אִתְפְּתַחוּ שְׁמַיָא וַחֲזֵית בְּחֵיזוּ נְבוּאָה דִי שְׁרָת עֲלַי חֵיזוּ יְקָר שְׁכִנְתָּא דַיָי׃ ב בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא הִיא שַׁתָּא חֲמֵשְׁתָּא לְגָלוּת מַלְכָּא יוֹיָכִין׃ ג מֶהֱוֵי הֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יְחֶזְקֵאל בַּר בּוּזִי כַּהֲנָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תָּב תִּנְיָנוּת וְאִתְמַלֵּל עִמֵּיהּ בִּמְדִינַת אֲרַע כַּסְדָּאֵי עַל נְהַר כְּבָר וּשְׁרָת עֲלוֹהִי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃ ד וַחֲזֵית וְהָא רוּחַ עַלְעוֹלָא אָתֵי מִן צִפּוּנָא עֲנָן רַב וְאֶשָּׁתָא מִשְׁתַּלְהֲבָא וְזֵיהוֹרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר וּמִגוֹ עֲנָנָא וּמִגוֹ עַלְעוֹלָא כְּעֵין חַשְׁמְלָא מִגוֹ אֶשָּׁתָא׃ ה וּמִגַוַהּ דְמוּת אַרְבַּע בְּרִין וְדֵין חֶזְוֵהוֹן דְמוּת

(marginal notes: ג' • ל' / ס' / מ"ל / ב' כתיב ה' ו ד / ב' וא' ליחזקאל / ה' בסיפרא / ל' / ט' • ל' / ד' • ד')

נפתחו ב' וסימ' נפתחו שערי ארצך • נפתחו השמים ואראה : החמישית ה' וסי' נמסר בסדר קרשים ובירמיה סימן לו : יחזקאל ב' בקריאה וסי' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר • והיה יחזקאל לכם למופת • וא' ליחזקאל העשרים דר"ה : וארא ה' ג' בסיפרא וסי' וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון • וג"א החיות והנה אופן • וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב • וארא כי נטמאה • ויביאני דרך שער הצפון אל פני הבית : מראיהן ד' כתיב נו"ן בקריאה וסי' מראיהן רע כאשר בתחילה • ואיקץ • מראיהן שפל מן הקיר • וזה מראיהן דמות אדם להנה • מראיהן כלפידים כב־קים ירוצצו :

תולדות אהרן בן בוזי • מ"ק כה זוכר לך לך ויצא שמות : מתלקחת • חגיגה יג זוכר ויקהל :

רדק

בתוכם ובאה לו הנבואה בזה הדרך שנראה לו שנפתחו השמים וראה אלה המראו' שמספ' והולך ומה שאמר מראות אלהים רוצה לומר מראות גדולות ונפלאות כי דרך הכתוב כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו לאל כמו עיר גדולה לאלהים כהררי אל ארזי אל מאפל יה שלהבת יה וי"ת הפסוק כן והוה בתלתין שנין וגו' ובמקצת נסחאות תרגם על נהר כבר נהר פ"ת וכן אומרים המגידי' כי כבר הוא פרת ומצאנו בזה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל ר' יודן ורב הונא ר' יודן אומר הוא פ"ת הוא כבר פרת שהוא פרה ורבה כבר שפירותיו גסים ואינם יוצאים בכברה רב הונא אומר פרס בפני עצמו כבר בפני עצמו : (ב) בחמשה לחדש• כבר כתבנו טעם השנה החמישי' : יויכין • כמו יהויכין וכן יונדב ויהונדב יונתן ויהונתן : (ג) היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים • אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין השכינה שורה על הנביאים בחוצה לארץ וכשנדבר עמהם בחוצה לארץ לא נדבר עמהם אלא במקום טהור על המים שנאמר על נהר כבר ואני הייתי על אובל אולי ואני הייתי על יד הנהר ר' אלעזר בר צדוק אומר הרי הוא אומר קום צא אל הבקעה מגיד שהבקעה בשדה תדע שאין השכינה נגלת בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מפני ה' ויש אומרים כי פעם ראשונה אינו נדבר עם הנביא בחוצה לארץ פעם שנית מדבר ולזה נוטה דעת יונתן שתרגם מהוה הוה פתגם מן קדם ה' עם יחזקאל וגו' כבעמוד ומה שאמר אל יחזקאל בר בוזי היה לו לומר אלי וכן ותהי עליו עלי אלא שכן דרך המקרא לפעמים כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה' את יפתח ואת שמואל ובתרגום ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיהו נביא ונקרא ירמיהו בוזי על שהיו מבזין אותו : (ד) וארא • ואש מתלקחת • פי' מתלקחת בתוך הענן כמו ואש מתלקחת בתוך הברד : ומתוכה כעין החשמל . ת"י ומגו ענגא מגו עלעולא כעין חשמלא מגו אשתא ודעת רז"ל בחשמל שהוא מלאך ואמרו מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצאה אש מחשמל ושרפתו ועוד דרשוהו נוטריקון חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות : (ה) ומתוכה . תירגם יונתן

רשי

היה היה דבר ה' אל יחזקאל ותהי עליו שם יד ה' : ואני בתוך הגולה • כלומר חוץ לארץ ישראל : על נהר כבר • שם הנהר : מראות אלהים • על שם שלא היה רואה באספקלריא המאירה קורא אותה מראות אלהים כעין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממשה רבינו הוא שנאמר וביד הנביאי' אדמה (הושע י"ב) : (ב) היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין • נמצינו למדין משלשים שנה שמנה לתחלת היובל שנה שהיובל האחרון התחיל בתחלת י"ח ליאשיהו היא השנ' שמצ' חלקיהו את הספר (מלכים ב' כ"ב) וכן שנינו בסדר עולם שהיא היתה תחלת היובל יאשיהו מלך ל"א שנה לא מהן י"ז שעברו כבר נשתיירו י"ד שנה יהויקים מלך י"א שנה הרי עשרים וחמש ויכניה בנו לא מלך אלא ג' חדשי' וגלה ושנה שניבא יחזקאל היתה חמישית לגלותו הרי שנת שלשים ביובל וכן מצינו בסוף נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנאמר ויהי בכ"ה שנה לגלותנו בראש השנ' בעשור לחדש (לקמן מ') ואמרו רבותינו איזהו שנה שראש השנה שלה בעשור לחודש הוי אומר זו שנת היובל : (ג) היה היה דבר ה' • אמרו רבותינו היה כבר לפי שאין השכינה שור' על נביא בחוצה לארץ אלא על ידי שפרחה עליו תחלה בארץ ושנינו בברייתא דמכילתא בן אדם עמוד על רגלך (לקמן י"ב) הוא היה תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ויש אומרים בן אדם חוד חידה (לקמן י"ז) הוא תחלת הספר ואומר אני שאותה נבואה נאמר' לו קודם שגלו שהיא ראויה ליאמר לו בארץ שאין מפורש בה גולה והיא נכרת תחלת שליחתו אליהם ויונתן אף הוא כך תירגם מהוי הוה פתגם נבואה מן קדם ה' עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תניינות אתמלל עמיה במדינת ארעא כשדאי ויחזקאל גלה עם החרש והמסגר שגלו עם יהויכין : יד ה' • כל לשון יד האמורה בספר זה ובכל לשון נבואה אינה אלא לשון תוקף שהנבואה תוקפת על כרחו כאדם משתגע דישפרי"נא בלע"ז : (ד) והנה רוח סערה באה מן הצפון • היא מרכבת כסא כבוד השכינה כמה שנאמר בענין ולפי שבאה בחימה להשחית את ישראל לכך נדמית לרוח סערה וענן : באה מן הצפון . חוזרת היתה מארץ כשדים שהיא בצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א) ולמה הלכה שם כדי לכבוש את כל העולם תחת נ"נ שלא יאמרו הבבליים ביד אומה שפלה מסר את בניו שכשדים אומה שפלה היו שנאמר זה העם לא היה (ישעיה כ"ג) כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה : ונגה לו . לענן סביבו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם : כעין החשמל • חשמל מלאך שמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בתינוק אחד שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל א"ר יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות בשעה שהדיבור יוצא מפי הקב"ה חשות בשעה שאין הדיבור יוצא מפי הקב"ה ממללות כלומר משבחות ומהללות את השם ויתכן שיהא חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר חשמל מתוך האש ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה ואמר במראה השניה וממתניו ולמעלה כמראה זוהר כעין החשמלה : (ה) ומתוכה . של אותה האש ראיתי כעין חשמל הנראה מתוך האש ולא נודע מהו ומדרש שדרשו בו רבותינו חיות אש ממללות אינו מיושב על הענין : דמות אדם להנה . יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכולם קילס הנביא את המרכבה בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו : ולארבעם

מצודת ציון

א (א) כבר • כן שם הנהר : (ד) מתלקחת • מתלהב ובוער כמו ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט) והוא מלשון לקיחה כי הלהב נלקח ונאחז בדבר הנשרף : ונוגה . ענין האורה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : כעין • כגוון כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר יא) : החשמל • הוא כזך אשר באש המנוקה מן העשן • אף היא מלה מורכבת חש מל וחש הוא ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהלת ג) ומל הוא מלשון מלה ודבור : (ה) חיות . ר"ל ממין החי וכת"י

מצודת דוד

מלך ל"א שנים אם כן נשארו עוד י"ד שנים אחריו מלך יהויקים י"א שנה הרי כ"ה כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כי אם ששה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) אם כן בשנה החמישית לגלות יהויכין נשלמו שלשים שנה (ולפי כשמצאו ספר תורה היתה הרעשה רבה והשנה ההיא היתה רשומה ומפורסמת ונודעת בין האנשים כי אז נגלה להם אשר החורבן מיועד לבוא לכן תלה בה הנבואה ההיא שראה בה נסיעת השכינה מבית ה' כמלך הרוכב על המרכבה) : ברביעי • בחדש הרביעי : ואני . אז הייתי אני בין אנשי הגולה על נהר כבר : מראות אלהים . מראות השכינה : (ב) בחמשה לחדש וגו' : ר"ל בחמשה לחדש האמור היא היתה בשנה החמישית לגלות ונומר : (ג) דבר ה' • הוא הדבור האמור אחר ספור המראה : יד ה' • כח חוזק הנבואה : (ד) רוח סערה באה מן הצפון • הוא רמז על מלך בבל והכשדים שהמה מצפון א"י והמה יבואו על א"י בשטף אף : ענן גדול • גם ראה ענן גדול והוא רמז על חשכת הצרות הבאות עליהם : ואש מתלקחת • והוא רמז על שריפת בית ה' : ונוגה לו סביב . סביבות הדברים האלה ראה נוגה והארה והוא רמז שאחר כל הצרות יהיו מסובבים באור ישועה : ומתוכה • הדבר שבתוך כל אחת והוא הדבר המסבב ומביא את כל אלה הוא כגוון החשמל הנראה מתוך האש והוא הזך אשר באש המנוקה מן העשן עד שכמעט לא יוכל העין להשיגו כמו שהיא והוא לרמז שבין הרעה ובין הסבה לא יבוא במקרה כ"א הכל בגזירת המקום וכנהו בשם חשמל על כי אין להשיגו וגם חשמל היא מלה מורכבת חש מל שראוי לחשות ולשתוק מן המלול והדבור בו כי אין לתארו בשום דמיון : (ה) ומתוכה • מתוך הנוגה שזכר למעלה ראה דמות ארבע חיות : וזה מראיהן : ר"ל זה תואר מראה גופן שהיה לכן דמות גוף אדם : ולארבעה

רש"י

(ו) וארבעה פנים לאחת · לאחת זו לפרצוף האדם לבדה היו ארבעה פנים וכן לאריה ולנשר ולשור הרי שש עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפים לכל אחד מן הפנים הרי ששים וארבע כנפים לחיה והוא שתרגם יונתן מאתן וחמשין ושיתא גפין : (ז) רגל ישרה · רגלין כיוון מכוונין זה כנגד זה . דבר אחר ישרה שאין להם קפיצים ארכובות לכוף את שוקיהם לפי שאין להם ישיבה ולא שכיבה ואין צריכין להיות להם קפיצין כעין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב : רגל עגל · רגל עגול וכן תרגם יונתן רגלין סגלגלין : ונוצצי' · מתוך זהרוריהם דומה כאלו יוצאות מהם נצוצות כדאמרינן במסכת יומא אף היא עשתה נברשת של זהב וכו' בשע' שהחמ' זורחת נצוצות יוצאין הימנה וכו' : כעין · כמו כמראה : נחושת קלל · מזוקק ומאיר ומגהם חברו עם קלוי באש (ויקרא ב') : (ח) וידי אדם מתחת כנפיה' · כתרגומו למחתי בהון גומרין דאשא וגומר וכן אנו מוצאים בספר זה וישלח הכרוב את ידו אל האש אשר בינות לכרובים וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים וכן אחריו ויראו לכרובים תבנית יד אדם וגומר (לקמן י) ידי אדם חותות את האש ונותנות לכרוב והכרוב לשליח כדי שילקנו הגחלים מיד אל יד להקל הפורעניות מעל ישראל : על ארבעת רבעיהם · לארבעה רוחות העולם שהרי יש להם פנים וכנפים לכל רוח : ופניהם וכנפיהם לארבעתם · כתרגומו שוה לארבעתן : (ט) חוברת אשה אל אחותה כנפיהם : כנפה של זו פרושה לצד כנפה של זו לכאן וכן לכאן עד שחוברות ומגיעות זו לזו ובכך הם מכסות פניהם שהכנפים פרושות למעלה מן הפנים : לא יסבו בלכתן · אם רוצות ללכת לאיזה רוח שירצו אין צריכות להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד לפיכך איש אל עבר פניו ילכו לצד פניו של אותה רוח שהם רוצים ללכת ילכו : (יא) ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה · אלמלא שראיתי פעם זקף גדול נקוד על ופניהם לא הייתי יודע לפרשו אבל הניקוד למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד תיבת ופניהם בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות אותם כיצד לאיש שתים חוברות איש לכל פנים ופנים שתים כנפיהם חוברות לכל אחת כנף חיה זו פרושה לצד כנף חיה זו ושל זו לצד זו והפנים שבינתים מכוסים בהם ודוגמת לשון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגובה להם ויראה להם תיבת וגביהם עומדת בעצמה : ושתים מכסות · וב' כנפים הנותרות מכסות את גויותיהנה : (יב) אל אשר יהיה שמה הרוח · הרצון ללכת : (יג) היא מתהלכת בין החיות · המראה הזאת מתהלכת בכל החיות : ונגה לאש · יותר מאש שלנו :

ברק

יחזקאל א

ו וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם : ז ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל ונצצים כעין נחשת קלל : ח וידו אדם מתחת כנפיהם על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם לארבעתם : ט חברת אשה אל־אחותה כנפיהם לא־יסבו בלכתן איש אל־עבר פניו ילכו : י ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל־הימין לארבעתם ופני־שור מהשמאול לארבעתן ופני־נשר לארבעתן : יא ופניהם וכנפיהם פרדות מלמעלה לאיש שתים חברות איש ושתים מכסות את גויתיהנה : יב ואיש אל־עבר פניו ילכו אל אשר יהיה־שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן : יג ודמות החיות מראיהם כגחלי־אש בערות כמראה הלפדים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש

תרגום

אנשא להין : ו וארבעא אפין לחדא וארבע אפין לכל חד וחד שתת עסר אפין לבריתא חדא מנין אפיא דארבע בריתא שתין וארבעא אפין וארבעה גפין לחדא וארבעא גפין לכל חד וחד שתת עסר גפין לכל אפא ואפא שתין וארבעא גפין לבריתא חדא והוו מנין גפיא דארבע ברין מאתן וחמשין ושתא גפין : ז ורגליהון רגלין כיונן ופרסת רגליהון כפרסת רגלין סגלגלן ומזיען עלמא במהכהין ומנצנצן כעין נחש מצלהב : ח וידין כידי אנשא עביד להון מתחות גפיהון על ארבע סטריהון למחתי בהין גומרין דאשא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למתן על חופני סרפיא למזרק על אתר רשיעיא לאבדא חיביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוי לארבעתהן : ט מכונן חדא לקביל חדא גפיהון לא מתחזרין במיזלהן בריא לקביל אפהא אזלן : י ודמות אפיהון אפי אנשא ואפי אריא עביד מימינא לארבעתהן ואפי תורא עביד מסמלא לארבעתהן ואפי נשרא לארבעתהן : יא ואפיהן וגפיהן פרישין מלעלא לחדא תרתין מכונן חדא ותרתין מכסן ית גויתהין : יב ובריא לקבל אפהא אזלא לאתר דתהוי תמן רעוא למיזל אזלן לא מתחזרן במיזלהן : יג ודמות בריתא חזויהן כגומרין דאשא בערן כחזו בעוריא אשתא משתלהבא בין בריתא וזיהוריא לאשתא ומן אשתא נפיק ברקא :

רדק

יונתן חיות בריין : (ז) ורגליהם · ונוצצים · מענין נצוץ : קלל · ממורט וחד ות"י ומנצצן כעין נחשת מוצהב : (ח) וידו אדם · כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והכתוב רוצה לומר וידו אדם כאילו אמר וידיו ידי אדם כמו עיניך יונים ר"ל כעיני יונים : (ט) חוברות אשה · כמו יריעות אשה אל אחותה כי לכל דבר יקרא איש ואשה וכנה המדות באשה ואיש כמו שכנה אותם בחיות וכרובים ותירגם יונתן מכוונן חדא לקבל חדא גפיהון לא מיתחזרין בית׳זלהון בירייתא לקבל אפהא אזלן : (יא) ופניהם · מלת ופניהם נפרדת בטעם לומר שאינה דבקה עם הבאה אחריה ר"ל ופניהם היו כמו שנזכר וכנפיהם היו פרודות מהגוף ופרושות למעלה לעופף : (יב) ואיש · הרוח · הרצון וכן תירגם יונתן רעוא : (יג) ודמות · פירוש דמות עיניהם כי דמות גופותם כבר אמר : היא מתהלכת · היא האש וכן תירגם יונתן אשתא משתלהבא בין בריתא :

והחיות

וידו ד' וסי' וידי משה כבדים · וידי עם הארץ תכהלנה · וידי אד' מתחת · מעשת חרש וידי צורף : ודמות פניהם פני אדם חד מן כ' פסוקים דאית בכל חד ד' מלי' דמי' קדמא קרחי וג' בתראי נסבי' ו' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך ו' : אל אשר ה' בקריאה וסי' ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך · והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם · ואיש אל עבר פניו ילכו קדמא · בבאם הכהנים · ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך

תולדות אהרן וארבע כנפים · ברכות יא : רגל ישרה · יומא יט חגיגה יג (ברכות ג) : וידי אדם · פסחים קיט : ודמות פניהם · חגיגה יג (סוכה נד) :

מצודת ציון

וכת"י בריין : דמות . צורת : להנה · להן : (ז) ישרה · שוה מבלי עקום פרקים : וכף . הוא תחתית הרגל : ונוצצים · מל' ניצוץ אש : וקלל . מזוקק ומזהיר וכן ומרגלותיו כעין נחושת קלל (דניאל י) : (ח) רבעיהם · ת"י סטריהון והוא מל' רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש : (ט) חוברות. ר"ל נוגעות : אשה אל אחותה · כן יאמר בדברים השווים וכן ופניהם איש אל אחיו (שמות כה) : יסבו . מלשון סבוב והכנה: עבר צד : (יא) וכנפיהם. כאה הוי"ו במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שם א) ור"ל עם יוסף שהיה במצרים : פרודות · ענין פרישה כמו מפוזר ומפורד (אסתר ג) : גויתיהנה . גופיהן כמו גוית שאול (ש"א ל"א) : (יב) הרוח . ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז) : (יג) בוערות · דולקות · הלפידים .

כן

מצודת דוד

(ו) וארבעה פנים לאחת · כי לכל חיה היה לה ד' פרצופים והם אדם ואריה ושור ונשר א' לכל רוח וכמ"ש בענין ואמר בזה שכ"א היה כלול מארבע וא"כ לכל החיות בכללה היו ט"ז פנים ולכל אחת מהפנים היו ארבע כנפים נמצא היה בין כולם רנ"ו כנפים כן ת"י : (ז) רגל ישרה · ר"ל אין בהם פרקים לכוף את שוקיהם לפי שאין להם לא שכיבה ולא ישיבה ואין להם צורך בפרקים : וכף רגליהם . תחתיות רגליהם המה כדמות כף רגל עגל : ונוצצים . הרגלים היו מזהירים וכאלו משליכים ניצוצות כגון נחושת מזוקק המזהיר ביותר וכאלו משליך ניצוצות : (ח) וידי אדם · ידים כידי אדם היה להם מתחת כנפיהם כן היה בכל ארבעת צדיהם : ופניהם · הפנים והכנפים שהיה להן היו שוים לארבעת החיות זה כזה : (ט) חוברות וגומר · כנפיהם היו מחוברות ונוגעות אחת אל אחת לכסות בהם הפנים וכאשר יאמר למטה בענין : ולא יסבו בלכתן · כשירצו לשנות דרכם מעבר אל עבר לא יסבו מצד אל צד לפי שכ"א מהם ילכו אל עבר מול פניו כי יש להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה ילכו מול פניהם : (י) ודמות פניהם · מראה פני החיות אחת היה פני אדם והיה כלול מארבע וכן כולם (ובפני אדם ראה מול עבר פניו) : אל הימין · בעבר הימין של פני האדם : לארבעתן · כן היה בכל ארבעת החיות : מהשמאל · בעבר השמאלי של פני האדם : לארבעתן · כן היה בכל ארבעת החיות : ופני נשר לארבעתן . בכל ארבעת החיות היה פני נשר והוא היה מאחורי פני האדם : (יא) ופניהם · ר"ל ופני החיות הנה היו עם כנפיהם פרושות ממעל להם להיות מכוסות בהם : לאיש . לכל פנים היה ב' כנפים חוברות ונוגעות איש אל אחיו לכסות בהם הפנים : ושתים . ושתי כנפים היו נכסות את גופתן : (יב) ואיש . כל חיה מהחיות ילכו אל מול עבר פניו רצה לומר בכל רוח שהלכו היה מול עבר הפנים כי היה להם פנים בכל רוח : אל אשר יהיה וגומר · אל המקום אשר יהיה הרצון ללכת הלכו כן ולא יסבו להפנות מצד אל צד בעת לכתן : (יג) ודמות החיות . צורת גוון החיות היה מראיהן כגחלי אש הבוערות ולתוספת

ביאור

וּמִן־הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק׃ יד וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃ טו וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ טז מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ יז עַל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ יח וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּן׃ יט וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים׃ כ עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ כא בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ כב וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי

יד ובריתא באשתלחותהין למעבד רעות רבונהן דאשרי שכנתיה במרומא עלא מנהן באנפא עינא למחזי חזרן ומקפן ומכסן ית עלמא ותיבין בריתא כחדא וקלילן כחיזו ברקא׃ טו וחזית בריתא והא גלגל חד משתוי במלרע לרום שמיא בסטר בריתא לארבע אפוהי׃ טז חיזו גלגליא ועובדיהון כעין אבן טבא ודמות חד לארבעתהן וחזוהן ועובדיהן כמא דהוי גלגל בגו גלגל׃ יז על ארבעא סטריהן במיזלהן אזלין לא מתחזרין במיזלהן׃ יח וגביהן שון לקיבלא רקיעא ורומא להן ודחילין אנון וגביהן מלן עינין סחור סחור לארבעתהן׃ יט ובמיזל בריתא אזלין גלגליא לקבליהן ובאתרמא בריתא במלרע לרום שמיא מתרמין לגלגליא׃ כ על אתר דהוי תמן רעוא למיזל אזלין לתמן רעוא למיזל וגלגליא מתרמין לקבליהן ארי כרוח בריתא בגלגליא׃ כא במיזלהון אזלין ובמקמהון קימין ובאתרמהון במלרע לרום שמיא מתרמין גלגליא לקבליהון ארי כרוח בריתא בגלגליא׃ כב ודמות

רדק

(יד) והחיות רצוא ושוב. מקור שרשו רצה והאל"ף במקום ה"א ויהיה רצה ורוץ כענין אחד וכן ותרץ עמו משרש רצה ענין מרוצה ובזק כמו ברק וכן תירגם יונתן ברקא ובדברי רבותינו ז"ל מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין החרסים ורבי יהודה אומר בשם רבי סימון בן פרטא כזה שבוזק גפת בכירה כלומר כמי שמפזר גפת שהיא פסולת הזתים בכירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירושו רצוא ושוב ולפי שהוא ברק ענינו כי הברק רץ מהרה ושב ומתכנס מהרה עד שכמעט שיגנו הראות ברוצו ושובו ובהכנסו קל מהרה ויונתן תירגם הפסוק כן ובריתא באשתלחותיהון למעבד רעות רבונהון דאשרי שכינתיה במרומא וגו' וקלת נוסחאות באנפא בגימל: (טו) וארא החיות והנה אופן אחד בארץ. פירושו למטה במקום שפל כמו רקמתי בתחתיות ארץ ובת"י: (טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש. תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני החושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועיל' כעין תכלת ופי' ומעשיהם כדמיון אבן תרשיש כי הוא אמר שתי מלות מראיהם ומעשיהם ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולדמיון מעשה כתרשיש שהם מקבלים מעשה ופעלה כמוהו: (יח) וגביהן. מלת וגביהן נפרדת בטעם ופירושם כמו שפי' במלת ופניה' שאינה דבקה עם הבאה אחריה אמר וגביהן כמו שהיו גבה כל אופן אלא שגבה היה להם עד שמרוב גבהם היתה יראה להם כי הדבר שיהיה מופלג בכמותו יקרא כפלא ונורא וכן מעם נורא אל ארץ נוראה או באיכותו כמו הקרח הנורא וגבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובן בלשון זכרים וזה בלשון נקבות ומפני כפלו שנה המלה: (יט) ובלכת. ת"י ובמיזל בריתא אזלי' וגו': על אשר יהיה שם הרוח. הרצון כמו שפירשנו והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת ר"ל רוח האופנים: (כ) ללכת. בסגול באתנחתא וכן ויסוב שמואל ללכת: (כב) ודמות. הנורא. פירוש

רשי

ברק. פלנדור"ש בלע"ז: (יד) רצוא ושוב כמראה הבזק. פירשו רבותינו רצוא ושוב כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן וממהרות לחזור וליכנס כך כשמוציאות ראשן מתחת הרקיע הנפרש למעלה מהן כמו שמפורש בענין שמפחות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן: כמראה הבזק. דלאמפגי"לא בלע"ז ובזק את להם כגוון את היוצא מבין החרסין שמזקקין זהב בכור בתוכן והאש היוצא' משם נבועה בגוונים (תו' וי"מ הבזק לשון פיזור כמו. שפרשוהו רבותינו כמראה הבזק ר"י אומר בשם ר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא כזה שבוזק גפת בכירה כלומר שמפזר גפת שהוא פסולת הזתי' בכירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירוש רצוא ושוב ועוד יש בדבריהם בזק לשון פיזור בזק בהו עפרא והוו תרבי כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח ע"ג הכבש בשביל שלא יחליקו ויש משמע בזק כמו ברק והוא לשון חפוש) ע"כ תום' שא"ס: (טו) אופן אחד בארץ. ברצפת הרקיע: לארבעת פניו. של כל חיה או האופן יש לו ד' פנים. רבותינו אמרו זה סנדלפון שעומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות אבל לפי הענין אנו למדין שהאופנים ד' הם: (טז) כעין תרשיש. כמו אבן טובה ששמה תרשיש קריספא"ל בלע"ז: כאשר יהיה האופן קבוע בתוך האופן שתי וערב לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם לד' רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לד' רוחות: (יז) על ארבעת רבעיהן וגומר. בשביל עשה האופנים הוצרך לפנותן לומר שאין האופנים מסבבין עליהם שאף הם עשויין לכך: (יח) וגביהן. וגב יש להם: וגובה להם ויראה להם: מאויימים הם לרואה אותם ויש פותרין ויראה להם במורא עומדי': וגבותם. אילויסרליל"ש בלע"ז: מלאות עינים סביב. לראות לכל רוח שהרי לא יסבו

תולדות אהרן בלכתם ילכו. זוהר פקודי: ראשי החיות. זוהר ויגש ויקהל:

בלכתם: (יט) מעל הארץ. מעל רצפת הרקיע ות"י מלרע לרום שמיא כלומר בהנשאם מלמטה למעלה: (כ) הרוח. הרצון של הקב"ה: שמה הרוח ללכת. אנ"ל להם לגד זה לכו שרוחו של הקב"ה בחיות ורוח החיה באופנים: (כא) בלכתם. החיות: ילכו. האופנים: הקרח

מצודת ציון

כן יקרא הענף שהשלהבת קשורה בו וכן כלפיד יבער (שם סב) כמו הברק כי ובספר"ך מתהלך: (יד) הבזק. כמו הברק: (טו) אופן. גלגל כעין של עגלה: (טז) תרשיש. שם אבן יקר: (יח) וגביהן. מל' גבוהות וכן וגבותם: עינים. גוונים הרבה והוא מלשון כעין תרשיש: (כ) לעומתם. ר"ל שוה לשם וכן לעומת קלעי החצר: (שמות לח): החיה. ר"ל כל חיה או שאמר שם הכלל: רקיע

מצודת דוד

ביאור אמרו כמראה הלפידים: הוא. המראה ההיא היתה מהלכת בין כל החיות ר"ל בכולן היה המראה ההיא: ונוגה לאש. ר"ל מראה האש שהיה לבן היה בו הארה יתירה ומרובה: ומן האש. ומן מראה האש שהיה בכן היה יוצא כעין ברק: (יד) רצוא ושוב. לא עמדו במקום אחד כ"א היו רצים ממקום למקום וחזרו למקומם במהירות רב כברק הזה המבהיק ומתכנס מהר ומעט תשיגנו הראות: (טו) וארא החיות. הסתכלתי אל החיות וראיתי והנה דמות אופן אחד בארץ ר"ל למטה מן החיות: אצל החיות. אצל כל חיה מהחיות עמד אופן אחד: לארבעת פניו. ר"ל לכל ארבעת פני החיה לא היה אלא אופן אחד לא לכל פנים אופן: (טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש. כי אבן תרשיש הוא בעל גוון יפה כעין התכלת וגם הוא זך בהיר עד שירא בו מעבר אל עבר ולכן אמר מראה האופנים היה כגוון התרשיש וגם מעשיהם היה כמו מעשה התרשיש כי היו זכים ובהירים לראות דרך בהם כמו שרואים דרך אבן תרשיש: לארבעתן. לארבעת האופנים: ומראיהם ומעשיהם. מראות תואר פניהם ופעולתם היה כאשר יהיה האופן וגומר ר"ל כמראות ופעולת האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי סבוב והחזרה כן היה מראות האופנים ופעולתם: (יז) על ארבעת רבעיהן. בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה פעולתם היה אשר על ד' צדדיהן בחפץ לכתם ילכו ולא יסבו בלכתן הואיל והיו מתגלגלים לכל צד: (יח) וגביהן. ר"ל היה לכן גב הראוי לכן לפי מראיהן שהיו בדמות אופני העגלות ויאמר על המחיצות הגבוהות העולות ממעל להאופנים אשר הרוכב בה יושב שם בין המחיצות האלה: וגובה להם. המחיצות היו גבוהים הרבה ומתוך גובהם היה יראה להם כי הדבר הגבוה מאוד מפיל אימה בעיני רואיו בעבור הפלגת הגובה וכן אמר בענין כעין הקרח הנורא על שמפיל אימה בעבור הפלגת הזוהר והלבנינות: וגבותם. המחיצות ההם היו מלאות הרבה גוונים מחולפים: סביב לארבעתן. המחיצות ההם היו מקיפות סביבות ארבעה האופנים וכדרך העגלות: (יט) ובלכת החיות. בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים אצלם ובעת ינשאו החיות עצמן מעל הארץ לעלות לעלה ינשאו גם האופנים עמהם: (כ) על אשר וגומר. אל המקום אשר יהיה שם הרצון מהאל יתברך הרוכב בה ללכת ילכו החיות כי שמה גם הרצון מהחיות ללכת: והאופנים. כאשר ינשאו החיות למעלה אז גם האופנים ינשאו לעומת החיות ובשוה להם: כי רוח החיה. רצון כל חיה תקועה היא באופנים ולכן ילכו במקום שהמה הולכים: (כא) בלכתם. בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים וכו' וכפל הדבר לחזוק לומר שלא תשתנה לעולם: (כב) ודמות וגו'. ר"ל ודמות השפות וסדור על ראשי

בשום

הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא נָטוּי עַל־רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה׃ כג וְתַחַת הָרָקִיעַ כַּנְפֵיהֶם יְשָׁרוֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ לְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה וּלְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶם׃ כד וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל כַּנְפֵיהֶם כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל־שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן׃ כה וַיְהִי־קוֹל מֵעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן׃ כו וּמִמַּעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם כְּמַרְאֵה אֶבֶן־סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְמָעְלָה׃ כז וָאֵרֶא ׀ כְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה־אֵשׁ בֵּית־לָהּ סָבִיב מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמָעְלָה וּמִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה רָאִיתִי כְּמַרְאֵה־אֵשׁ וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב׃ כח כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד־יְהוָה וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר׃

ב א וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם

על רישי בריתא רקיעא כעין גליד חסין מרבן על רישיהון מלעלא: כג ותחות רקיעא גפיהון מכונן חדא לקביל חדא לחדא תרתין מכסין להין ולחדא תרתין מכסין להין ית גויתהין: כד ושמעית ית קל גפיהן כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכהן קל מלוליהן כד מודן ומברכין ית רבונהון קימא מלך עלמיא כקל משרית מלאכי מרומא במקמהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא: כה ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא די דבורא לעבדוהי נביי ישראל הוי קלא ומשתמע מעלוי רקיעא מבין כרוביא מתחות רקיעא די על רישיהון במקמהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא: כו ומעלוי רקיעא די על רישיהון כחיזו אבן טבא דמות כורסיא ועל דמות כורסיא דמות כחיזו אנשא עלוהי מלעלא: כז וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולעלא חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהורא ליה סחור סחור: כח כחיזו קשתא דהוי בעננא ביומא דמטרא כן חיזו זיהורא סחור סחור הוא חיזו דמות יקרא דיי וחזית ואשתטחית על אפי ושמעית קל דמתמלל: א ואמר לי בר

ט' · ב' ר"פ כי אסב · ד' · ג' · ד' · ג' · י' · ב' א' מלא וא' חסר · י' · ב' · ב' · ב' · ב' ימלנו קניכו · ג' · כ' בסיפרא קדמאה חשמל תניין כחשמל: תלית' כחשמלה · ב' · ל' · ז' בטעם בסיפ'

נמסר בריש סדר ראח : בקול י' בקריאה וסי' ואשמע את קול כנפיהם ג' בפסוק · וקול כנפי הכרובים משיקות · והנה כבוד אלהי ישראל · בקול מרכבות על ראשי ההרים ב' בפסוק · והצב גלתה העלתה · וגויתו כתרשיש ופניו כמראה · כי כקול הסירים תחת הסיר : כעין ט' וסי' המן כזרע גד · וארא והנה רוח מערה · ורגליהם רגל ישרה · מראה האופנים ומעשיהם כעין · ודמות על ראשי החיה רקיע · וארא כעין חשמל כמראה אש. כעין החשמלה· כעין אבן תרשיש · כעין נחשת קלל וקול דבריו דדניאל : סימן קדמא חשמל · תניינא החשמל ·

רשי

הקרח הנורא . ת"י גליד חסין גליא"ה פור"ש בלע"ז : (כג) ישרות . מכוונות : (כד) כקול מים רבים · יכול קול נמוך ת"ל כקול שדי כקול המפורש בכתובים קול ה' בכח קול ה' שובר ארזים (תהלים כ"ט) : קול המולה כקול מחנה . קל מלוליהן כד מודן ומברכין קדם רבוניהון כקל משריית מלאכי מרומם : בעמדם תרפינה כנפיהם · מלהשמיע קול ות"י במקומיהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא דיבורו של מקום היוצא ממעל לראשן להשמיע לנביאים שליחותו כמו שמפיים והולך ויהי קול וגומר ומ"א בעמדם מלקלם בשביל צדיקים שיקלסו תחילה : (כה) ויהי קול מעל לרקיע · ת"י לזמן דהוה רעוא קדמוהי לאשמעא דבורא לעבדוהי נביאי היה קלא משתמע מעילוי רקיע מבין כרוביא מתחות רקיעא דעל ראשיהן : תרפינ' כנפיהם · מאימת הדבור : (כז) וארא כעין חשמל · לא נתן רשות להתבונן במקרא זה : בית לה · מלפנים לה כמראה אש : (כח) ואפול על פני · ואשתטחית : ואשמע קול מדבר · ומה דבר : (א) ויאמר אלי בן אדם וגומר · בן אדם קורא ליחזקאל מתוך שראה המרכבה הולך בין עלייה ומשתמש בה כמלאכים לומר אין כאן ילוד אשה אלא זה (וכ"ז הפעים אי"ש אח"ד לר' וכנ"אהו) ול"נ שלא קראו בן אדם אלא בשביל שלא תהא דעתו רחבה עליו מתוך שהיה גם

רדק

פירוש נורא בלבנותו ובזהרו : (כג) ותחת · לאיש · לכל אחד ואחד : (כד) ואשמע · כקול שדי · פירוש חזק ותקיף וכן כשו' משדי יבא והיה שדי בצריך או פי' על האל יתברך שנקרא שדי וכן אמר במראה השלישית כקול אל שדי בדברו ורוצה לומר בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול ושם אמר נשמע עד החצר החיצונה שהוא גבול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה הקול גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן כל קול כן בואה אינו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול : קול המולה . פי' כמו מלה אלא שזה מורה על מלה חזקה נשמעת ממדברים רבים כקול מחנה : (כה) ויהי קול מעל לרקיע · תרגם יונתן הפסוק כן ובזמן דהוו רעוא וגו' : (כו) וממעל · דמות כמראה אדם לא תרגומו יונתן : (כז) וארא . בית לה · מבפנים לה ותרגם יונתן הפסוק כן וחזי' כעין חשמלא כחיזו אשתא וגו' כבעמוד ובנוסחא אחרת מצאתי דלא אפשר לאסתכלא ביה ולרע: (כח) כמראה הקשת . ואפול על פני . וראה כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה : ואפול על פני · שהשתומם לבי על המראה : ואשמע קול מדבר · ובעודי נופל על פני שמעתי קול שמדבר אלי זה היה מלאך שדבר עמו ואמרו רבותינו ז"ל כי ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותה יחזקאל עד שאמרו כי קטנה שבנשיהם גדולה היא כיחזקאל בן בוזי ואמרו כי פני שור ראו כנגד מתניהם לפיכך עשו צורת עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעה דגלים בדגל יהודה פני אריה דכתיב גור אריה יהודה ובדגל ראובן פני אדם לפי שנאמר בו וימצא דודאים בשדה ולהם צורת אדם ובדגל אפרים פני שור שנאמר עליו בכור שורו הדר לו ובדגל דן פני נשר שנאמר יהי דן נחש עלי דרך ונאמר אפעה ושרף מעופף : (א) ויאמר אלי בן אדם . פירשו המפרשים כי לפיכך קראו בן אדם כדי שלא יתגאה ויחשוב עצמו כאחד המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת והנכון בעיני לפי שראה פני אדם במרכבה הודיעו כי ישר וטוב הוא בעיניו והוא בן אדם לא בן אריה ולא בן שור ולא בן נשר על הדרך שפירשנו לפיכך תרגם יונתן בר אדם לא בר אנשא ואע"פ שתרגם פני

תולדות אהרן וממעל לרקיע . זוהר נח ויקהל :

אבן ספיר · סוטה יז מנחות מג חולין פט : דמות הכסא · עקידה שער עו : חשמל . חגיגה יג : כמראה הקשת · ברכות נט חגיגה טז עקרים מ"ב פל"ט :

מצודת ציון

(כב) רקיע · ענין שטיחה ופרישה כמו לרוקע הארץ (תהלים קלו) : הקרח · הוא הגליד הנקפה והנקרש ע"פ המים בימי הקור וכן משליך קרחו (שם קמז): (כג) ישרות · מלשון ישר ושוה : (כד) המולה · ענין המיה ושאון וכן לקול המולה (ירמיה יא) : תרפינה . מל' רפיון והשקטה : אותך

מצודת דוד

החיות היה כגוון הקרח הנורא ר"ל המפיל אימה על רואיו בעבור הפלגת זהרו ולבנינותו : נטוי · והיה נטוי ופרוש על ראשיהם מלמעלה : (כג) ותחת הרקיע וגו' ר"ל כנפיהם שהיו ישרות ומכוונות להיות חוברות אשה אל אחותה הם היו מתחת הרקיע לאיש וגומר : ולאיש וגומר . ר"ל לפנים הזה היה שתי כנפים מכסים להם ולפנים זה היו וגומר זה כזה דמות אחד להן והזר ומפרש שהכנפים ההם היו מכסות את גופתם : (כד) את קול כנפיהם · קול הרעשת כנפיהם : כקול מים רבים . שהיה כמו קול מים רבים השוטפים וכקול שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וגומר קול גדול (דברים ה) : בלכתם · ר"ל הקול ההוא שמעתי בעת הלכם : קול המולה . קול שאון המייתם היה כקול מחנה מהמון עם : בעמדם · בעת עמדו במקומם היו מרפים כנפיהם ר"ל לא הרעישו אז בכנפיהם להשמיע קול : (כה) ויהי קול וגומר . חוזר על מה שאמר בעמדם וגומר . לפרש מתי עמדו ולא הרעישו ואמר כשהיה הקול יוצא מעל הרקיע אשר על ראשם ר"ל כשהיה המקום ב"ה מדבר אל הנביאים ובעמדם בעת ההיא אז תרפינה כנפיהן : (כו) כמראה · ר"ל ראיתי דבר מזהיר כאבן ספיר והוא כדמות כסא ועל דמות הכסא ראיתי דמות כמראה אדם על הכסא ממעל והוא רמז על האל יתברך ואמר דמות כמראה לומר שאין לו דמות כלל אבל אמרו בלשון דמות להסביר את האוזן שראה את השכינה נוסעת מבה"מ כמלך היושב בכסא על המרכבה : (כז) וארא כעין חשמל . ר"ל כאשר הסתכלתי לראות מראה האדם היושב על הכסא ראיתי כגוון חשמל והוא הזך והנקי מן האש אשר מעט תשיגנו הראות וכן אין להשיג את האל יתברך וחשמל היא מלה מורכבת חש מל שראוי לחשות מן המלול בו : בית לה סביב . ר"ל אל החשמל היה לה כעין בית מסביב ומראה הבית היה כמראה אש : ממראה וגו' . כן הוא ממראה מתניו ולמעלה שם הוא כעין חשמל ובית לה מסביב כמראה אש : וממראה וגומר . אבל ממראה מתניו ולמטה ראיתי מראהו כמראה אש וסביב לו היה הארה וזריחה : (כח) כמראה . כמו מראה הקשת וכו' כן היה מראה הנוגה אשר מסביב : הוא מראה . המראה הזה שראיתי הוא מראה דמות כבוד ה' כי ראהו נוסע מבה"מ כדמות מלך יושב על המרכבה ונוסע : ואראה . וכאשר ראיתי את כל זה אז נפלתי על פני להשתחוות מול ה' ואז שמעתי קול מדבר והוא האמור במקרא שלאחריו ויאמר אלי בן אדם וכו' : ב (א) בן אדם · קראו בן אדם כדי שלא יתגאה

פני אדם אפי אנשא לענין הדמיון אמר זה : אותך · כמו אתך בדגש : (ב) ותבא בי רוח כאשר דבר אלי . בשעה שדבר אלי באה בי רוח שהחזיקה אותי והעמדתני על רגלי : מדבר . מבנין התפעל ומשפטו מתדבר : (ג) ויאמר . אל בני ישראל · אותם שהיו בבבל שגלו בגלות יהויכין ויתכן גם כן לאותם שהיו בירושלים על ידי כתב כי הוא היה בבבל ואחר שאמר למטה לך בא אל הגולה נראה כי לאותם שבבבל שלחו : אל גוים המורדים אע"פ שהיו גוי אחד מפני שהיו חלוקים במעשיהם הרעים אלה עובדים לעכו"ם של בני עמון ואלה של מואב או גוי אחר או אמר גוי לחלוק השבטים והמשפחות וכן עמים הר יקראו אחריך בנימן בעממיך : (ד) והבנים קשי פנים . ת"י חציפי אפין וכן גוי עז פנים מי שאין לו בשת פנים עזים וקשים והפכו מי שיש לו בשת רכו פניו ויתאדמו כשיוכיחנו אדם : כה אמר ה' · כלומר תאמר להם הנבואה בשמי : (ה) והמה אם ישמעו ואם יחדלו · אע"פ שאתה מסופק בהם אם ישמעו ואם יחדלו מלשמוע אף על פי כן אמור להם כי בית מרי המה ויש ספק בתשובתם אף על פי כן אמור להם כדי שידעו כי נביא היה בתוכם ומוכיח אם ישמעו אליו ויונתן תרגם ואם יחדלו ואם יתמנעון מלמחטי : (ו) ואתה . כי סרבים . ממאני' וממרים תרגום ויאמן וכריב ותרגם ממרים סרבנין וכן בית מרי עם סרבן והוא תואר בשקל חדשים גנבים וסלונים קוצים וכן סלון ממאיר קוץ קוצים ונכונים הם אתך אף על פי כן אל תירא מהם : אותך . כמו אתך : ואל עקרבים · כמו ועם עקרבים והם קוצים קשים ויונתן תרגם וכגו עממיא דעובדיהון דמין לעקרבים פירוש כמו נחש שרף ועקרב : (ז) ודברת · כי בית מרי המה פי' בית מרי המה כמו ואני תפלה שפי' איש תפלה : (ח) ואתה . אל תהי מרי כבית המרי · הראשון תואר ובא בסגול בטרחא כמו בספסק כי כן מנהג הטרחא במקומות : פצה פיך · וכן פציתי פי ואכלתי המגלה במראה הנבואה והוא משל ללמוד דברי הנבואה ולזכרם וי"ת ארכין נפשך וקבל ית דאנא יהיב לך : (ט) ואראה והנה יד שלוחה אלי · והנה בו מגלת ספר זכר היד זכר ונקבה וברוב היא לשון נקבה וכן בלשון זכר יכתוב ידו לה' : (י) ויפרש · והיא כתובה פנים ואחור . פנים יקרא הצד שכותבין בו שהוא נגד

תולדות אהרן אל גוים · (סנה' כט) :

אדם קום על ריגלך ואמלל עמך : ב ועלת בי רוחא כד מליל עמי ואקמתני על רגלי ושמעית ית דמתמלל עמי : ג ואמר לי בר אדם שלח אנא יתך לות בני ישראל לות עממיא סרבניא דסריבו על מימרי אינון ואבהתהון מרדו במימרי עד כרן יומא הדין : ד ומתקרן בניא אינון חציפי אפיא ותקיפי לבא אנא שלח יתך לותהון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים : ה ואינון אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמחטי ארי עם סרבן אינון וידעון די נביא הוה ביניהון : ו ואת בר אדם לא תדחל מנהון ומפתגמיהון לא תדחל ארי מסרבין ומקשין לקבלך ובגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב מפתגמיהון לא תדחל ומן קדמיהון לא תתבר ארי עם סרבן אינון : ז ותתנבי ית פתגמי נבואתי להון אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמחטי ארי עם סרבן אינון : ח ואת בר אדם קבל ית די אנא ממליל עמך לא תהי סרבן כעמא סרבנא ארכין נפשך וקביל ית די אנא יהיב לך : ט וחזית והא דמות יד מתושטא לצד לותי והא ביה מגלת ספרא : י ופרס יתה קדמי והא כתיבא מאפהא

עֲמֹד עַל־רַגְלֶיךָ וַאֲדַבֵּר אֹתָךְ׃ ב וַתָּבֹא בִי רוּחַ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וָאֶשְׁמַע אֵת מִדַּבֵּר אֵלָי׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם שׁוֹלֵחַ אֲנִי אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גּוֹיִם הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ־בִי הֵמָּה וַאֲבוֹתָם פָּשְׁעוּ בִי עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ ד וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים וְחִזְקֵי־לֵב אֲנִי שׁוֹלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה׃ ה וְהֵמָּה אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם׃ ו וְאַתָּה בֶן־אָדָם אַל־תִּירָא מֵהֶם וּמִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא כִּי סָרָבִים וְסַלּוֹנִים אוֹתָךְ וְאֶל־עַקְרַבִּים אַתָּה יוֹשֵׁב מִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא וּמִפְּנֵיהֶם אַל־תֵּחָת כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה׃ ז וְדִבַּרְתָּ אֶת־דְּבָרַי אֲלֵיהֶם אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי מְרִי הֵמָּה׃ ח וְאַתָּה בֶן־אָדָם שְׁמַע אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אַל־תְּהִי־מֶרִי כְּבֵית הַמֶּרִי פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ׃ ט וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה־יָד שְׁלוּחָה אֵלָי וְהִנֵּה־בוֹ מְגִלַּת־סֵפֶר׃ י וַיִּפְרֹשׂ אוֹתָהּ לְפָנַי וְהִיא

(Masoretic notes: ב׳ · ס׳ · ב׳ מ״ל · ב׳ זב׳ חד מלא וחד חסר · ג׳ · ג׳ · ב׳ מ״ל · ז׳ מ״ל בליש׳ · י׳ ר״פ · ג׳ ז׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ · י״ו מ״ל בליש׳ · זכר · ל׳ ב׳ זקף קמן · כ״ד בסיפרא · ד׳ · ל׳ ל׳ · ס׳ · ג׳ ב׳ מ״ל)

גם לבו במראה המרכבה ובמלאכת עליונים סא"א : (ב) את מדבר אלי · את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה שהאומר מדבר בשו"א נשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל פנים והאומר מדבר (בחיר"ק) משמעו שהשכינה מדבר בפני עצמו בכבודו ושלוחיו ישמעו בורפאלי"ר בלע"ז : (ג) אל גוים המורדים · שני שבטים קרויין שני גוים : (ד) והבנים · לפי שאמר אבותם פשעו בי ואלו בניה' קשי פנים : (ה) והמה · שמא ישמעו שמא יחדלו מלשמוע : כי ידעתי כי בית מרי · הם אנשי קנטורין אלא שאני חפץ שידעו לעת פורענותם כי נביא היה בתוכם שהוכיחם ולא שמעו : (ו) סרבי' · לשון מרדות ולומר סרבנים ודונש פתר אותו לשון קוצים ועשרים שמות להם : וסלונים · לשון קוצים וכן סלון ממאיר וקוץ מכאיב (לקמן כח) : ואל עקרבים אתה יושב · העם אשר אתה מוכיח ילאוך ויקניטוך כאלו אתה יושב על עקרבים העוקצין אותך מכל לדדיך : עקרבים · אגלינטייר"ש בלע"ז ל"א עקרבים ממש וכן תרגם יונתן וכגו עמא דעובדיהן דמן לעקרבין את יתיב : (ח) אל תהי מרי · מללך בשליחותי : פצה · פתח וכן פצו עלינו פיהם (איכה ב) : פצה פיך ואכול · משל הוא השטה אזניך ושמע ויערב לך כאילו אתה אוכל מאכל לרעבון : את אשר אני נותן אליך · מה היא הנתינה היא מגילת הספר : (ט) והנה וגומר · יש דברים משמשין ל' זכר ולשון נקיבה כמו השמש יצא על הארץ (בראשית יט) וזרחה לכם יראי שמי שמש וגומר (מלאכי ג) אל

תליתא החשמלה : מדבר ה' בקריאה וסי' יש לאל ידי לעשות עמכם · ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו : ויכל משה מדבר אתם ויתן על : ועתה דעי וראי מה תעשי : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי : ואשמע מדבר אלי · אהבת רע מטוב · נצור לשונך מרע : מרי ד' וסי' לבני מרי ותכל תלונותם מעלי : כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים · אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך · ואמרת

מצודת ציון

(א) אותך · כמו אתך והתי"ו בדג"ש ור"ל עמך : (ג) עצם היום . גוף היום וכן בעצם היום הזה (בראשית ז) : (ד) קשי פנים · הוא הפוך מן בושת הפנים כי זהו פניו רכות וממהר להלבין בשביל בושה קטנה ולא כן קשה הפנים : (ה) מרי . ענין מרד כמו ממרים הייתם (דברים ט) : (ו) סרבים . מל' סרוב ומיאון : וסלונים . מין קוצים כמו סלון ממאיר (לקמן כח) : עקרבים . הם מין קוצים כמו ואני בעקרבים (דה"ב י) : תחת . ענין שבר ופחד כמו אל תחת (ירמיה א) : (ח) פצה . פתח כמו פציתי פי (שופטים יא) : (ט) שלוחה · ענין הושטה כמו ידה ליתד תשלחנה (שם ה) : מגלת . מל' גליון ואגרת ויקרא כן ע"ש שגוללין אותו : ספר · ענין כתיבה ע"ש שיש בו

מצודת דוד

יתגאה ויחשוב עצמו כאחד מן המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת : עמוד · לפי שנפל על פניו אמר לו עמוד על רגליך : (ב) רוח . ר"ל רוח התעוררות ומחזק מן החולשה אשר באתה בעבור המראה שראה : כאשר . בעת אשר דבר אלי : ותעמידני · הרוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי : את מדבר אלי · רצה לומר את הדבר שהיה מדבר אלי : (ג) שולח · עתה אני שולח אותך : אל גוים . הם יהודה ובנימין שהם שני שבטים וכ"א קרוי עם לעצמו : המה ואבותם · ר"ל המה עם אבותם כמו שאבותם פשעו בי כן פשעו בי גם המה עד עצם היום הזה : (ד) והבנים · ואלה הבנים אשר הם קשי פנים וחזקי לב מה שלא כן היו אבותיהם אליהם אני שולח אותך : ואמרת וגומר · כאומר ולכן לא תאמר להם דבר מה בשמך כי בודאי לא ישמעו אליך רק בכל פעם תאמר להם בשמי כה אמר ה' : (ה) והמה . כאומר אתה אמור בשמי בין ישמעו המה את הדבר בין יחדלו לשמוע כי בית מרי המה וקרוב הדבר שלא ישמעו גם אם תאמר בשמי : וידעו . ר"ל ועכ"ז יבוא תועלת כי בבוא הפורעניות ידעו כי נביא היה בתוכם והזהירם ולא שמעו ולא יהרהרו אחר מדת הדין : (ו) ומדבריהם · מה שיגזמו לעשות עמך רעה : כי סרבים וגומר · ר"ל אשר נמלאו עמך אנשים סרבנים מכאיבים בדברי קנטור כקוצים : ואל עקרבים · עם בני אדם מכאיבים כקוצים אתה יושב והוא כפל ענין במ"ש : מדבריהם . עכ"ז אל תירא מדבריהם : כי בית מרי המה . ר"ל המה בית מרי לבד אבל לא ירשיעו לעשות עמך רעה : (ז) אם ישמעו . בין שישמעו בין שיחדלו מלשמעם כי בית מרי המה וקרוב הדבר שיחדלו מלשמוע : (ח) אל תהי מרי · אל תהי מורד בדבר השליחות למאן ללכת להיות דומה כבית המרי : פצה פיך · פתח פיך ואכול וכו' היא המגלה הנתונה לו ר"ל למוד הדברים וזכור אותם למען יהיו סגורים בפיך : (ט) והנה וגומר · בהיד השלוחה היה מגלה כתובה : (י) ויפרוש · היד ההוא פרשה המגלה לפני והיתה כתובה משני עבריה מה שהוא נגד פני האדם הקורא ומה שהוא אחורי המגלה מעבר השני : וכתוב אליה · והיה כתוב עליה קינים והגה והי והם ענין נהי ומספד האמורים

כְּתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר וְכָתוּב אֵלֶיהָ קִנִים וָהֶגֶה וָהִי׃

ג א וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֵת אֲשֶׁר־תִּמְצָא אֱכוֹל אֱכוֹל אֶת־הַמְּגִלָּה הַזֹּאת וְלֵךְ דַּבֵּר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב וָאֶפְתַּח אֶת־פִּי וַיַּאֲכִלֵנִי אֵת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם בִּטְנְךָ תַאֲכֵל וּמֵעֶיךָ תְמַלֵּא אֵת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ וָאֹכְלָה וַתְּהִי בְּפִי כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק׃ ד וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם לֶךְ־בֹּא אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְדִבַּרְתָּ בִדְבָרַי אֲלֵיהֶם׃ ה כִּי לֹא אֶל־עַם עִמְקֵי שָׂפָה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן אַתָּה שָׁלוּחַ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ו לֹא ׀ אֶל־עַמִּים רַבִּים עִמְקֵי שָׂפָה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם אִם־לֹא אֲלֵיהֶם שְׁלַחְתִּיךָ הֵמָּה יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ׃ ז וּבֵית יִשְׂרָאֵל לֹא יֹאבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלֶיךָ כִּי־אֵינָם אֹבִים לִשְׁמֹעַ אֵלָי כִּי כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חִזְקֵי־מֵצַח וּקְשֵׁי־לֵב הֵמָּה׃ ח הִנֵּה נָתַתִּי אֶת־פָּנֶיךָ חֲזָקִים לְעֻמַּת פְּנֵיהֶם וְאֶת־מִצְחֲךָ חָזָק לְעֻמַּת מִצְחָם׃ ט כְּשָׁמִיר חָזָק מִצֹּר נָתַתִּי מִצְחֶךָ לֹא־תִירָא אוֹתָם וְלֹא־תֵחַת מִפְּנֵיהֶם כִּי בֵּית־מְרִי הֵמָּה׃ י וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם אֶת־כָּל־דְּבָרַי

ומאחורהא מה דהוה מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא וכתיב בה דאם יעברון בית ישראל על אוריתא ישלטון בהון עממיא ואם יעבדון ית אוריתא יסוף מנהון אליא ודונא ותינחתא׃ א ואמר לי בר אדם ית דמתיהיב לך קביל קביל מה דכתיב במגלתא הדא ואזיל ואתנבי על בית ישראל׃ ב וארכינית ית נפשי ואחכימני מה דכתיב במגלתא הדא׃ ג ואמר לי בר אדם נפשך תסבע ומעך תמלי אם תקביל מה דכתיב במגלתא הדא די אנא יהיב לך וקבילתהא והוו פתגמהא בפומי כדבש חלי׃ ד ואמר לי בר אדם אתא אזיל לות בני ישראל ותתנבי בפתגמי נבואתי להון׃ ה ארי לא לות עם עמיקי ממלל ויקירי לישן את שליח לאתנבאה אלהין לות בית ישראל׃ ו לא לות עממיא סגיאין תקיפי ממלל ויקירי לישן דלא תשמע פתגמיהון אלו לותהון שלחתך אינון יקבלון מנך׃ ז ובית ישראל לא ייבון לקבלא מנך ארי לית אינון צבן לקבלא למימרי ארי כל בית ישראל חציפי אפין ותקיפי לבא אינון׃ ח הא יהבית ית אפך תקיף כקביל בית אפיהון וית בית עינך חסין כקביל בית עיניהון׃ ט כמא דשמירא תקיף מטינרא כן יהבית ית בית עינך חסין כקביל בית אפיהון ולא תדחל מנהון ולא תתבר מן קדמיהון ארי עם סרבן אינון׃ י ואמר לי בר אדם ית כל פתגמי

רשי

אל המחנה האחת והכהו (בראשית לב) : (י) פנים ואחור · מה דהוה שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא : קינים · פורענות של צדיקים בעולם הזה : והגה · מתן שכרן שירננו עליו לעתיד לבא : והי · נהי של רשעים לעולם הבא : (ג) ואוכלה ותהי בפי וגו' . וקבילתה' והוו פתגמה' בפומי כדבש חלי : (ה) עמקי שפה · שיהא להם לשון עמוק שאינך מכיר בו : אל בית ישראל · כ אל בית ישראל אני שולחך אשר לשונם כלשונך : (ו) אם לא אליהם שלחתיך וגו' · ל' שבועה היא אם אליהם שלחתיך חי אני אם לא המה ישמעו אליך ומקרא מסורס הוא : (ט) כשמיר · מין תולעת הוא שמראין אותו על האבן והיא נבקעת כנגדו (הג"ה ל"א שמיר ל' סלע חזק ובתרגום. ירושלמי הוא תרגום של צור וכן תרגום מצור החלמיש (דברים ח) שמיר טנרא ויש תשמע שמיר הברזל החזק כי כמו שנקרא הצור החזק שמיר כמו שנקרא הברזל שמיר בשביל חזקו סא"א) : כה

אל מרי אל בית ישראל : אכול ה' מ"ל וסי' ואשימה לפיך פת לחם . ויאמר לו קום אכול · בן אדם את אשר תמצא אכול ב' בן · אכול ושתה יאמר לך : עמקי ג' וסי' את עם נועז · כי לא אל עם עמקי שפה · ודבתריה לא אל עמים · וא' בעמקי שאול קראיה : חזקים ג' וסי' וילכו בני דן לדרכם · הנה נתתי את פניך חזקים לעמת · חזקים כראי מוצק : לא תירא ה' וסי' לא תירא מהם זכור תזכור את · וראית סוס ורכב עם רב ממך · וה' הוא ההולך לפניךהוא ישמידי לא תירא מפניהם דירמיה · לא תירא אתם ולא תחת מפניהם דסיפרא · לא תירא מפחד לילה · לביתה משלג : והיית מוצק לא

רדק

נגד פני האדם ואשר תחתיו יקרא אחור : וכתוב אליה . כמו עליה : קינים והגה והי . כולם לשון בכי ומספד ואלה הקינים היו על ישראל : (א) ויאמר אלי . את אשר תמצא אכול · פי' אשר תמצא בידי מה שאני נותן לך אכול : (ב) ואפתח את פי . הכל דרך משל כמו שכתבנו ותרגם יונתן וארכינית ית נפשי ואחכמני מה דכתיב במגלתא הדא : (ג) ויאמר אלי . בטנך תאכל . דרך משל שלא יקיא מתוך פיו אלא יאכיל בטנו ותרגם יונתן ית נפשך תסבע : את המגלה · פי' מן וכן הם יצאו את העיר כמו מן העיר : ואוכלה . אכלתי את המגילה ותהי בפי כדבש למתוק ואכלתי את בטני שלא הקאתיה : למתוק · כמו מתוק והלמ"ד מורה על העצם ויוסיף אלתם וכן לאמות חמש והדומים להם שכתבנו בספר מכלול: רוצה לומר שקבלה ולמדה ברצון טוב ובלב טוב : (ד) ויאמר אלי . ודברת בדברי · בלשון אשר אני מדבר לך כן תדבר אליהם כי אינם לועזות שלא יבינו לשונך : (ה) כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון . כפל ענין במלות שונות אמר גם הם אינם מדברים לשון אחרת שלא תבין אתה את דבריהם כי בני לשון אחת אתה עמהם הם יבינוך ואתה תבינם : (ו) לא על עמים רבים · ר"ל רבי המרחק שהם מארץ רחוקה מאד שלא שמעת מעולם לשונם : אם לא אליהם . אם לא לשון שבועה וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא כאשר דמיתי כן היתה כאדם שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה כאילו אמר באמת אם אליהם שלחתיך הם ישמעו אליך אף על פי שלא יבינו לשונך ולא תבין לשונם הם יבקשו מי שיפרש להם נבואתך : (ז) ובית ישראל לא יאבו לשמוע אליך . ולמה לא יאבו לשמוע אליך כי אינם אובים לשמוע אלי לא מפני שמואסים בך אלא מפני שמואסים המה בדברי ובתוכחתי : (ח) הנה נתתי את פניך חזקים . שלא תירא מהם ולא תכנע מפניהם : (ט) כשמיר חזק מצר · כחולם כמו והקת נפורס צור הברזל : חזק . יקרא שמיר אמר כמו שהברזל חזק מן הצור ותותך אותו כן תשברם אתם ותכלם : כי בית מרי המה · וידעתי שיעמדו כנגדך בהוכיחך אותם

תולדות אהרן פנים ואחור : עירובין כא :

מצודת ציון

בו ספורי דברים : (י) קינים · מלשון קינה : והגה . ענין המיה כענין יללה וכן אהגה כיונה (ישעיה לח) : והי · הוא ענין מספד ונהי : (ה) עמקי . ר"ל קשה : שפה . כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם (בראשית יא) : (ו) תשמע · ענין הבנה : אם לא . הוא ענין שבועה כאדם שאומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים (ישעיה ה) : (ז) לא יאבו . לא ירצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (ח) לעומת . נוכח : (ט) כשמיר · הוא ברזל החזק וכן כצפורן שמיר (ירמיה

מצודת דוד

האמורים על רעות ישראל וצרותיו בעת החורבן : ג (א) את אשר תמצא · ר"ל כל הכתוב במגלה בין בפנים בין באחור : אכול . ר"ל למוד וקבל האמרים : אכול וגומר : וכאשר תלמוד ותקבל את דברי המגלה אז לך דבר וכו' את הדברים אשר אצוך : (ב) ויאכילני . ר"ל שם בפי ולמדני את דברי המגלה : (ג) בטנך תאכל וגומר . ואל תקיאם ר"ל קשור הדבר ואל תסיחם מדעתך לשכחם : ואוכלה . קשבתי דברי המגלה והיתה בפי כדבש לענין המתיקות ר"ל שמעתם בלב רצון ובחשק נפלא על כי היו דבר ה' עם כי היו יעודים רעים ומרים : (ד) בדברי · באופן הדברים שאדבר אני ולא תשנה דבר כי יותר מקובל על הלב סדור הדברים עצמם האמורים מפי ה' : (ה) כי לא וגו' · איך צריך לשנות אופן הדברים לפי ענין ההרגל שלך במליצת הלשון שתאמר אליהם לפי שלא אל עם שלשונם עמוק וכבד ממך שלא הורגלת בו אתה שלוח ממני כי הלא אל בית ישראל אתה שלוח ושפה אחת לכם ולכן דבר בזה הלשון ובזה הסדור שאומר לך : (ו) לא אל עמים רבים · אין אתה שלוח אל עמים רבים מתחלפי לשונות אשר עמקו וכבדו ממך אשר לא תשמע דבריהם בסוב לשיהא סיבה לשנות הסדר ולהרחיב הדבור בלשון המובן לכולם למען לא ימלאו מה להשיב ר"ל אין לך צורך לשנות הסדר לא בעבור מאמרך בלשון שלא הורגלת בו ולא בעבור שלא תבין בסוב תשובת השומעים : אם לא . הריני נשבע אילו שלחתיך אל העמים עם כי הייתי מוכרח לשנות סדר הדברים ואינם מקובלים כ"כ על הלב כסדר הדברים היוצאים מפי עכ"ז היו שומעים אלך : (ז) ובית ישראל · אבל בית ישראל לא יאבו לשמוע אליך כי אם תאמר להם כסדור מאמרי כי אינם רוצים לשמוע גם אלי ר"ל אף סדור הדברים אשר יצא מפי אינם מקובלים על לבביהם : חזקי מצח · כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר שהוא מרים מצחו ומחזקו וכן ומצחך נחושה (ישעיה מח) : (ח) את פניך חזקים · להעיז למולם ביותר בלי הראות להם הכנעה מה : ואת מצחך וגומר · כפל הדבר במ"ש : (ט) כשמיר · כמו השמיר שהוא חזק מן הצור כן נתתי את מצחך חזק ממצחם : כי בית מרי המה · ר"ל המה בית מרי לבד אבל לא ירשיעו לעשות עמך רעה : (י) קח בלבבך · שמור בלבבך

רד"ק

אותם : (י) ויאמר · קח בלבבך ובאזניך שמע · הוי"ו כוי"ו בן אתה קנאת ונחטא והדומים לו ואמר שתשמע באזניך קח בלבבך שלא תשכח מה ששמעת : (יא) ולך בא אל הגולה · הוא היה במקום אחד ומקצת בני הגולה אשר הוא שלוח אליהם במקום אחר גם כן על נהר כבר : הגולה · רוצה לומר בני הגולה או פירושו הכנסת הגולה : ודברת אליהם ואמרת אליהם · כפל ענין במלות שונות לחזק הענין רוצה לומר שיאמר להם פעם אחר פעם אולי ישמעו ותרגם יונתן ותתנבי להון ותימר להון : (יב) ותשאני רוח · במראה הנבואה נדמה לי שנשאתני רוח ללכת אל הגולה : ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו · כשנשאתני הרוח שמעתי קול אחרי במקום הנבואה שהייתי שם הקול היה או' ברוך כבוד ה' ממקומו ר"ל כשסר ממקומו מעל הכפורת מבין שני הכרובים כי ישראל היו מחסרים כבודו בהיותו ביניהם בסמל הקנאה המקנה וכאילו נתוסף כבודו בסורו מהם ולשון ברכה היא תוספת טובה וכבוד וכן אמר למטה וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו על מפתן הבית והחכם הגדול רבי' משה ז"ל פירש ממקומו כפי מעלתו ועלם חלקו במציאות : (יג) וקול כנפי החיות · כמו שאמר למעלה ואשמע את קול כנפיהם ופירוש משיקות שהם נושקות זו לזו כמו שאמר חוברות אשה אל אחותה ויונתן תרגם נקשן חד לחד כלומר דופקות זו בזו כמו וארכובותיה דא לדא נקשן : וקול רעש גדול · והיה הקול רעש גדול ושמעתו זה הקול פעם אחרת מורה על מהירות הנסיעה והאופנים משמיעים קול בלכתם וכן קול כנפי החיות כמו שפי' למעלה : (יד) ורוח נשאתני · במראה הנבואה היה זה והוא מה שאמר למעלה ותשאני רוח אלא לפי שהפסיק בשמיעת הקול חזר ואמרו רוח נשאתני ובמראה הנבואה היה הנשיאה והלקיחה וכן אמר למטה ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח האלהים וכל מה שכתוב עד אותו הפסוק הכל היה במראה הנבואה ובואו אל הגולה תל אביב ושבתו שם שבעת ימים משמים מקץ ז' ימים שב אליו הדבר ואמר אל הבקעה וכן קח לך לבינה שכב על צדך קח לך חטים קח לך חרב חדה הכל היה במראה הנבואה וכן בשנה הששית אני יושב בביתי וכל הענין עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה וגו' ולא הורשה לדבר אליהם ולהוכיחם עד אותו העת כמו שאמר ואדבר אל הגולה וגו' : ואלך מר בחמת רוחי · רוצה לומר מר נפש כמו שאמר בחמת רוחי : ויד ה' עלי חזקה · יד הנבואה : (טו) ואבא · תל אביב · שם מקום כמו תל מלח תל חרשא ואולי הוא אחד מהם : אל נהר כבר · כמו על נהר כבר : ואשר · כתיב ואשב קרי והכתוב רוצה לומר וכאשר ראיתי המה יושבים ואשב שם ויונתן תרגם זה ונחית ביניהון והשני ויתיבת כמשמעו והקרי כמשמעו ואשב ומה שאמר המה יושבים ר"ל ואשב כמו שהיו המה יושבים ואשר ענין חיזוק ואמר אחר כך ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם תמה ונבהל ויונתן תרגם שתיק : (טז) ויהי מקצה שבעת ימים · סוף השבעה ימים מבואר הוא : (יז) בן אדם צופה · כמו הצופה שמזהיר את העם בבא עליהם האויב : והזהרת אותם ממני · כלומר בשמי בדברים ששמעת ממני : (יח) באמרי · מדרכו הרשעה · הרשע דרכו רשעה כמו שהטוב דרכו טובה : בעונו ימות · מיתה מוסהית בעולם הזה או הכרתית לעולם הבא וכן פירוש לחיתו כי יש עון עונשו בעולם הזה ויש בעולם הבא ומה שאמר בעונו ימות ואף על פי שלא נזהר לפי שהוא יודע בעצמו שהוא חוטא אעפ"כ אם יזהירנו אפשר שישוב בתשובה: ודמו מידך אבקש · כיון שצויתיך להזהירו כמו שאמר באמרי לרשע כי באמרי לך שתאמר לו בשמי כאילו אני אומר לו והנה אם אתה לא אמרת לו אתה פשעת בנפשו כי היה שב באזהרתך ·

רש"י

(יא) כה אמר אדני אלהים · הנבואה הזאת לאומרה אליהם : אם ישמעו · אם ישמעו או יחדלו אתה אמור אותה אליהם : (יב) ותשאני רוח · לאחר שגמר דבריו נוה אל הרוח לשאתו אל המקום אשר בני הגולה שם : (יג) משיקות · לשון נשיקה מקישות זו אל זו ושיר נשמע בהקשתן כמו שאומר למעלה ואשמע את קול כנפיהם : (יד) ואלך מר · שהיה קשה בעיני לקנטר את בני עמי : ויד ה' עלי חזקה · אכפו וכחו להוליכני על כרחי : (טו) תל אביב · לתל אביב שם מקום : משמים · משתומם אדם משותק מלדבר : (יז) צופה נתתיך · למה אתה שותק הלא כצופה שמעמידים על המגדלים לראות אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר להזהיר את העם שיתכנסו ויתחזקו כן נתתיך להזהירם להשמר מן הפורענות שלא

אחד מן חמשה חומשי תורה

תירא : וקול כנפי חד מן י' ר"פ מן ג' ג' מלין דנסבין ו' בקריאה וסי' ולכל חית הארץ ולכל לכל · ותנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה : וכן תעשה לחמרו וכן וכן : וכל הארץ בוכים וכל וכל : ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי · וקול כנפי החיות וקול וקול · ואיש את אשת רעהו ואיש ואיש · ואל תרא ביום אחיך ואל ואל · ומני אפים ישעי ובני ובני ושם האיש

תולדות אהרן כבוד ה' · עקידה שער מד : צפה נתתיך · שם שער ק :

יחזקאל ג

אשר אדבר אליך קח בלבבך ובאזניך שמע : יא ולך בא אל הגולה אל בני עמך ודברת אליהם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה אם ישמעו ואם יחדלו : יב ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יהוה ממקומו : יג וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעמתם וקול רעש גדול : יד ורוח נשאתני ותקחני ואלך מר בחמת רוחי ויד יהוה עלי חזקה : טו ואבוא אל הגולה תל אביב הישבים אל נהר כבר ואשר המה יושבים שם ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם : טז ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר יהוה אלי לאמר : יז בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני : יח באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש : יט ואתה כי הזהרת

ג' · י"א / ל' / ב' / ל' ומ"ל / כ' נשאתני ותביאני / ג' ואשב ק' י' מ"ל ל' / כ' · פ' / פסקא באמצע פסוק ל"א בטעם / ג' כ' חס' וא' מלא ז כ"ז / ל' / ב' / ל'

תרגום

דאמליל עמך קביל בלבך ובאודנך שמע : יא ואתא אזיל לות בני גלותא לות בני עמך ותתנבי להון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמחטי : יב ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגי דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתיה : יג וקל גפי בריתא נקשן חד לחד וקל גלגליא לקבליהון וקל זיע סגי : יד ורוחא נטלתני ונסיבתני ואזלית במריר בתקוף רוחי ונבואה מן קדם יי עלי תקיפת : טו ואתית לות בני גלותא לתל אביב דיתבין על נהר כבר ונחית ביניהון ואינון יתבין תמן ויתיבית תמן שבעא יומין שתיק ביניהון : טז והוה מסוף שבעא יומין והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : יז בר אדם מליף מניתך לבית ישראל ותקביל ממימרי פתגם ותזהיר יתהון מלמחטי קדמי : יח כד אמרית לרשיעא מימת תמות ולא אזהרתיה ולא מלילתא לאזהרא רשיעא מאורחיה דרשעא לקימותיה הוא רשיעא בחוביה ימות ודמיה מן ידך אתבע : יט ואת ארי אזהרתא רשיעא ולא תב

מצודת ציון

(ירמיה יו) : פטר · מסלע : (יג) משיקות · מל' נשיקה כי בהגעתן זו לזו נושקות זו לזו : (יד) בחמת · מל' חמה וכעס : (טו) משמים · ענין תמהון ושתיקה כמו אשתומם כשעה חדא (דניאל ד) : (טז) מקצה · מסוף : (יז) צופה · הוא העומד על מגדל העיר ומביט מי ומי הבאים אל העיר : והזהרת · מל' אזהרה : (יח) אבקש · ר"ל אדרוש לשלם גמול עליה :

מצודת דוד

בלבבך והשמירה בלבב תהיה על כי תאזין האמרים באזניך ודוגמתו הקיצותי ואראה (ירמיה לא) ור"ל הפקלה היתה על כי ראיתי : (יא) אל הגולה · אל אנשי הגולה אשר ישבו במקום אחר על נהר כבר : ודברת אליהם ואמרת אליהם · ר"ל פעם אחר פעם תדבר אליהם ותוכיחם בדבר ה' לומר בכל פעם כה אמר ה' : אם ישמעו · כאומר אתה אמור בשמי בין ישמעו לך בין יחדלו משמוע : (יב) ותשאני רוח · הרוח נשא אותי ממקום מעמדי ושמעתי מאחורי קול ברעש גדול אומר ברוך כבוד ה' ממקומו כאומר אל הנביא אל תחשוב שבסור השכינה ממקומו מבית המק"ק לא יהיה ברוך ומהולל כבוד ה' כמו שהיה בהיותו במקומו בבית קה"ק כי אנ"פ שסר ממקומו הוא ברוך ומהולל אבל ישראל הם הם החסרים בהסרת השכינה מביניהם אבל כבוד ה' הוא תמיד ברוך ומהולל : (יג) וקול כנפי החיות · ר"ל ואז שמעתי קול כנפי החיות שהן נוגעות זו בזו כאלו מנשקות זא"ז וזה היה סלוק השכינה כאלו החיות מוליכי המרכבה עופפים משם ובפריחתן ינעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול : וקול האופנים לעומתם · גם שמעתי קול האופנים כשהם מתגלגלים והיה קולם לעומת קול כנפי החיות ושוה להם : וקול · והיה קול רעש גדול : (יד) ורוח נשאתני · חזר לדבריו לומר הרוח שנשא אותי ממקומי לקח אותי משם אל מקום אחר : ואלך · שם הלכתי במר נפש בחמת רוחי כהלך המיצר ודואג שהוא מלא חימה וכעס ודאגתו היה על כי ראה סלוק השכינה מבית קה"ק ויד ה' · כח חוזק הנבואה היתה עלי חזקה ללכת אל בני הגולה להנבאות להם : (טו) אל הגולה תל אביב · אל בני הגולה אשר בתל אביב והוא שם מקום : היושבים · אשר היו יושבים על נהר כבר : ואשב · ישבתי במקום אשר המה יושבים שם והנה ישבתי שם שבעת ימים בתוכם תמה ונבהל ומושתק : (יז) צופה · כמו שהצופה בעת שרואה אם גייסות באים להזהיר בני העיר להיות נשמרים מהם כן העמדתיך להזהיר את העם על התשובה להיות נשמרים מן הפורעניות המעותדת לבוא ושמעת · וכאשר תשמע מפי דבר פורעניות תזהיר אותם בשליחותי לעשות תשובה : (יח) באמרי לרשע · ר"ל באמרי לך על הרשע שימות ואתה לא הזהרתו ולא דברת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו הרשעה למען ישאר חי : הוא רשע · הנה

הרשע

בהזהרתך לפיכך אבקש דמו מידך ואענישך עליו : (יט) אתה • מבואר הוא : (כ) ובשוב צדיק . ונתתי מכשול לפניו . המכשול הוא שימות בחטאו ואדוני אבי ז"ל פירש המכשול שיצליח בכל מעשיו בעולם הזה כי פרי צדקותיו שהיה עתיד לאכול לעולם הבא יאכלנו בעולם הזה וזהו מה שאמר משה רבינו לא יאחר לשונאו כתרגומו ומה שאמר ולא תזכרנה צדקותיו רוצה לומר לעולם הבא אבל לעולם הזה תזכרנה : צדקתו • כן כתיב על הכלל וקרי צדקותיו על הפרט ויונתן תרגם ונתתי מכשול ואתן תקלת תובי' קדמוהי נראה שדעתו כדעת רבותינו ז"ל שפירשו באדם שהיה צדיק ושב מצדקו ועשה הכל כשתר אמר הקדוש ברוך הוא אני אתן מכשול לפניו כלומר אני ממציא לידי חטא גלוי לכל כדי שידעו הכל כי הוא רשע : (כא) ואתה כי הזהרתו צדיק . הכנוי קודם הידיעה וכן ויישנו את טעמו ודמתו תיתו להם והדומים להם: צדיק•

שלא אביאנו עליהם : (כ) ונתתי מכשול לפניו • כשהוא עושה דבריו בהצנע ומראה עצמו כצדיק אני נותן עבירה מפורסמת לפניו כדי לגלות מעשיו וכשאבי' רעה עליו לא יהרהרו אחרי : ולא תזכרנה צדקותיו • פירשו רבותינו בתוהא על הראשונות שמתחרט על הצדקו' הראשונות שעשה : (כג) והנה שם כבוד ה' עומד . הקדים על ידי לילך שם מדת ענוה יתירה מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן התלמיד ממתין לרב וכאן הרב ממתין לתלמי' : (כד) הסגר בתוך ביתך • להראותם שאינם ראויין לתוכח' : (כה) הנה נתנו עליך עבותים • הוי אסור בביתך כאילו נאסרת בעבותים וכן ת"י הא גזירת פתגמי עליך כאסור גדילן וגו' : (כז) ובדברי אותך כשאתפוץ לדבר אתך אשלחך אליהם : ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהים • את כל דברי שליחותי : השומע ישמע . אין זה מן השליחו' אלא הרוח הקודש אמר לנבי' אתה אמור אליה' שליחותי והם השומע ישמע והחדל יחדל . כי ידעתי כי לא כולם ישמעו כי בית מרי המה : (א) לבנה . פויל"ה בלע"ז ויש אבנים שהם גדולות

רָשָׁע וְלֹא־שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה הוּא בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְאַתָּה אֶת־נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ׃ כ וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וְנָתַתִּי מִכְשׁוֹל לְפָנָיו הוּא יָמוּת כִּי לֹא הִזְהַרְתּוֹ בְּחַטָּאתוֹ יָמוּת וְלֹא תִזָּכַרְןָ צִדְקֹתָו אֲשֶׁר עָשָׂה וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ׃ כא וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתּוֹ צַדִּיק לְבִלְתִּי חֲטֹא צַדִּיק וְהוּא לֹא־חָטָא חָיוֹ יִחְיֶה כִּי נִזְהָר וְאַתָּה אֶת־נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ׃ כב וַתְּהִי עָלַי שָׁם יַד־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קוּם צֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר אוֹתָךְ׃ כג וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד־יְהוָה עֹמֵד כַּכָּבוֹד אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל־נְהַר־כְּבָר וָאֶפֹּל עַל־פָּנָי׃ כד וַתָּבֹא־בִי רוּחַ וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וַיְדַבֵּר אֹתִי וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא הִסָּגֵר בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ׃ כה וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנֵּה נָתְנוּ עָלֶיךָ עֲבוֹתִים וַאֲסָרוּךָ בָּהֶם וְלֹא תֵצֵא בְּתוֹכָם׃ כו וּלְשׁוֹנְךָ אַדְבִּיק אֶל־חִכֶּךָ וְנֶאֱלַמְתָּ וְלֹא־תִהְיֶה לָהֶם לְאִישׁ מוֹכִיחַ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה׃ כז וּבְדַבְּרִי אוֹתְךָ אֶפְתַּח אֶת־פִּיךָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַשֹּׁמֵעַ ׀ יִשְׁמָע וְהֶחָדֵל ׀ יֶחְדָּל כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה׃

ד א וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ לְבֵנָה וְנָתַתָּה אוֹתָהּ לְפָנֶיךָ וְחַקּוֹתָ

ב' ובענין • ד' • ג' • צדקתיו ק' • ד' כתיב ו"ו • ג' • ג' וחד ככבוד • ג' מ"ג • ו' • ל' וחד ע' • מ' • ג' • ג' • ל"ד • ג' וכ"כ

מֵחוֹבֵיהּ וּמֵאוֹרְחֵיהּ דְּרִשְׁעָא הוּא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְאַתְּ יַת נַפְשָׁךְ שֵׁיזֵבְתָּא׃ כ וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזְּכוּתֵיהּ וְיַעֲבֵיד שְׁקַר וְאֶתֵּן תַּקְלַת חוֹבִין קֳדָמוֹהִי הוּא יְמוּת אֲרֵי לָא אַזְהַרְתֵּיהּ בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְלָא אַדְכְּרָן זְכֻוָתֵיהּ דַּעֲבַד וּדְמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבַּע׃ כא וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתְּ לְצַדִּיקָא בְּדִיל דְּלָא לְמֶחְטֵי צַדִּיקָא וְהוּא לָא חָטֵי מֵחְיָא יְחֵי אֲרֵי אִזְדְּהַר וְאַתְּ יַת נַפְשָׁךְ שֵׁיזֵבְתָּא׃ כב וּשְׁרָת עֲלַי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לִי קוּם פּוּק לְבִקְעֲתָא וְתַמָּן אֲמַלֵּיל עִמָּךְ׃ כג וְקָמִית וּנְפָקִית לְבִקְעֲתָא וְהָא תַמָּן יְקָרָא דַּיְיָ שַׁרְיָא כִּיקָרָא דַּחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר וְאִשְׁתְּטָחִית עַל אַפַּי׃ כד וְעָלַת בִּי רוּחָא וַאֲקִימַתְנִי עַל רַגְלָי וּמַלֵּיל עִמִּי וַאֲמַר עוּל אִתְּמַר בְּגוֹ בֵיתָךְ׃ כה וְאַתְּ בַּר אָדָם הָא גְזֵירַת פִּתְגָּמֵי פוּמִי עֲלָךְ כְּאֶסוּר גְּדִילִין דְּאָסְרִין בְּהוֹן וְלָא תִפּוּק בֵּינֵיהוֹן׃ כו וְלִישָׁנָךְ אַדְבֵּיק לְחִכָּךְ וְתִשְׁתּוֹק וְלָא תְהֵי לְהוֹן לִגְבַר מוֹכַח אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנּוּן׃ כז וּבְמַלָּלוּתִי עִמָּךְ אַרְכֵּין יַת נַפְשָׁךְ וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דִּמְקַבֵּיל יְקַבֵּיל אוּלְפַן וּדְיִתְמְנַע יִתְמְנַע מִלְּמֶחְטֵי אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנּוּן׃ א וְאַתְּ בַּר אָדָם סַב לָךְ אַבְנָא וְתִתֵּן יָתַהּ קֳדָמָךְ

מי שהיה כבר צדיק : לבלתי חטא • צדיק שלא ישוב מצדקו : חיו יחיה • בוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל : נזהר • בקמץ והוא נפעל עומד : (כב) ותהי עלי שם • בתל אביב וצוהו לצאת אל הבקעה וראהו שם הכבוד כמו שראהו על נהר כבר כי הבקעה מקום טהור יותר מתל אביב שהיו יושבים שם בני אדם ונפה לו פעם אחר פעם להשכילו ההשגחה וההנהגה ועוד כי באותה הבקעה שבה נכנתה בכל התל והראהו שם השגחתו בברואים שבכלל בה שפתם ובטלה שם מחשבתם ובאמרו ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר לא הוצרך לפרש ולפרוש דברי המרכבה : (כג) ואקום • מבואר הוא : (כד) ותבא בי . מתחילה צוהו להיות בתוכ' שותק להודיע כי שתיקתו כדבורו כי בית מרי המה ואחר כך צוהו להיות נסגר בתוך ביתו ולא יבא בתוכם כדי שלא יוכיחם עד כלותו לדבר עמו כל הנבואות עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדומה: (כה) ואתה• הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם • כאילו אסרוהו בעבותים שלא יוכל לצאת מביתו ללכת בתוכ': (כו) ולשונך . כאילו דבוקה לשונך אל חכך ותהיה נאלם כלומר שלא תדבר אליהם ולא תוכיחם : (כז) ובדברי אותך . ככלותי לדבר אתך:אפתח את פי' • כלומר אתן לך רשות לדבר להם : השומע ישמע והחדל יחדל • וכלותו לדבר עמו היה כשאמר ויעל מעלי המראה אשר ראיתי ואחז"ל פירוש זה על מה שאמר בבא אליו הפליט ויד ה' היתה אלי בערב לפני בא הפליט ויפתח את פי וגו' : (א) ואתה בן אדם קח לך לבנה . למה צוה לו לבנה ולא אמר לו שיצור על לוח כל הענין לפי שבוני' בלבני' הערים או באבנים . היה הלבנה משל בזה והלבנה נוח לחקק בה יותר מהאבן ויונתן

אליטלך ושם ושם : ובשוב ד' בקריאה וסי' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול • בשוב צדיק דככל התועבות • ובשוב רשע מרשעתו וחברו • ותר ובשוב דוד מהכות את הפלשתי : היו ד' כתוב ו' בקריאה וסי' ואתה כי הזהרתו צדיק . וישב • חבול ישיב רשע • ושל אחריו כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה : עבותים ג' מלאים בקריאה וסימ' הנה נתנו עליך עבותים. והנה נתתי עליך עבותים. ייתן את צמרתו : ישמע ב'קמצין סי' פן יראה בעיניו ובאזניו • תשמע ישמע והחדל :

תולדות אהרן ובשוב צדיק . יומא פז : קום צא אל הבקעה . נדרים ח :

מצודת ציון

(כה) עבותים • חבלים עבות בת ג' יתרים: ואסרוך. ענין קשור:(כו) חכך. החיך הם שמעל הלשון : (א) לבנה • עשוי מן טיט ומייבשים בחמה או שורפים אותו באש וכן כלבנה לבנים (בראשית יא) : וחקות • מל' חקיקה מגור

מצודת דוד

ברשעו ההוא ימות בעבור עונו ואדרוש דמו מידך ר"ל תקבל עונש על מיתתו כי אם היית מזהירו אולי היה שב מדרכו ולא היה מת : (יט) ואתה • אבל אם אתה הזהרת את הרשע והוא לא שב מרשעתו : את נפשך הצלת . ר"ל לא תקבל עונש על מיתתו הואיל והזהרתו : (כ) ובשוב צדיק • כאשר הצדיק יחזור מצדקו ויעשה עול כי יטעה לחשוב שבעבור שהיה צדיק מימים רבים יכפר לו האלהים על העול שעושה עתה : ונתתי מכשול • אזמין לפניו מכשול לרה והוא ימות בה : כי לא הזהרתו • אם לא הזהרתו הנה הוא ימות בעבור חטאתו והצדקות אשר עשה מאז לא תזכרנה לא להגן עליו מן המיתה ואת דמו אדרוש מידך כי אם הזהרתו אולי עמד בצדקו : (כא) ואתה • אבל אם אתה הזהרת את הצדיק לבל יחטא בבטחון היותו צדיק עד הנה והוא שמע לך ולא חטא כפי מה שחשב : חיו יחיה . אף שחשב לחטוא הואיל ולא חטא חיה יחיה כי קבל את האזהרה : ואתה את נפשך הצלת . כי אם לא הזהרתו היה עושה כמחשבתו והיה מת בחטאו והיה דמו נדרש ממך : (כב) יד ה' . כח חוזק הנבואה : (כג) ככבוד . כדמות מראה המרכבה אשר ראיתי וכו' : ואפול וגו' . להשתחות לה' : (כד) רוח • ר"ל רוח התעוררות וממחזק ותעמידני . הרוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי : בוא הסגר וגו' לשבת מבלי חברת אנשים : (כה) הנה נתנו וגו' . ר"ל תהא כלוא בביתך כאלו נתנו עליך חבלים עבות ואסרו אותך בהם לבל תוכל לזוז משם : בתוכם . בין אנשי הגולה : (כו) ולשונך אדביק • ר"ל לא תדבר עמהם כאלו הדבקתי לשונך אל חכך לבל תוכל לדבר : ונאלמת . תהיה כאלם ולא תהיה למולם לאיש מוכיח שדרכו למחות ולהוכיח מלבו בעת יראה מי עושה הרע : כי בית מרי המה . לכן לא תוכיחם מלבך כי ימרו בך : (כז) ובדברי אותך • וכשאדבר אני בך לשלחך להתנבאות להם אז אפתח את פיך למהר לדבר נחות עם כי לא תהיה רגיל כ"כ לדבר עם אנשים לייסר דרכם : ואמרת . כאשר אשלחך תאמר להם כה אמר ה' ר"ל לא מלבי אני אומר כ"א דבר ה' המה : השומע • אתה אמור בשמי מי שירצה לשמוע ישמע ומי שיחדל לשמוע יחדל ואין עליך לכופם על השמועה כי בית מרי המה וימרו בך ולא ישמעו אליך אם תרצה לכופם ולכן הנח להם : ד (א) ונתתה • העמידה מול פניך וחקות עליה

ויונתן תרגם לגוה אבנא : (ב) ונתת . ובנית עליה דיק · מגדל עץ שבונין נגד העי' לכבשה : ושפכת עליה סוללה . כתרגומו ותכלר עלה מליתא והוא ששופכים עפר בהפירות שסביב העיר למלאתם ולעשות מן העפר תל גבוה כדי לעלות ממנה אל החומה או לסלהם : ושים עליה כרים סביב . גדודים ושרי חיילות ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרים והדומים לו והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה : (ג) ואתה . מחבת ברזל . מחבת אין לו ענין קבול אלא שהיא פשוטה יותר מפרור ושאר כלי ברזל לדמותה לקיר וענין קיר ברזל לשני דברים האחד לחזק שברזל שלב ישראל חזק כברזל והשחרות לשחרות הברזל משל לעונותיהם שהם שחורים וכעורים כמו שדמה אותם לתאנים השחורים והם רחוקים מלהלבין והם מבדילים בינם לבין אלהים כקיר המבדיל בין בית לבית וענין והכינות את פניך אליה כי פני ה' אליהם אם ישובו אליו או ענין הכנת פנים כמו ושמתי את פני באיש ההוא ומה שאמר וצרת עליה אחר שאמר והיתה במצור רוצה לומר וצרת עליה עד רדת חומותיה : אות היא . כי כן יצורו האויבים על ירושלם עד בקעם אותה : (ד) ואתה שכב · עוד צוה ביעשה אות אחר להם : שכב על צדך השמאלי . לפי שרוב שכיבת האדם היא על צדו השמאלי לפיכך צוה לשכב עליו על עון בית ישראל שהם הרוב וצוה לו שישכב עליו שלש מאות ותשעים יום כי כן היו שני עונם ורש"י ז"ל פירש לפי שמרון היתה לשמאל ארץ יהודה כמו שכתוב ואחותך הגדולה שמרון היושבת על שמאלך לפיכך צוה לו לשכב על שמאלו לשאת עון בית ישראל ופירוש תשא את עונם תסבול עונם כי השכיבה על צד אחד זמן רב שלא יהפך לצד אחר הוא קשה מאד והנה זה היה למופת להם כי השני' שלא עבדו האל עבדו הגוים וסבלו עבודתם הקשה וכל השכיבה הזאת ואע"פ שארכו הימים הכל היה במראה הנבואה : (ה) ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום · רוצה לומר שנתן לו ימים במספר כנגד השנים שחטאו יום לשנה ושני עונם היו שלש מאות ותשעים שנה ורובם מלאתי בפירוש כי בימי השעבוד אשר בין שופט לשופט שהיו עושים הרע בעיני ה' היו משועבדים לגוים מיהושע ועד שמשון תמצא בחשבון קי"א שנים ובימי מלכי ישראל שעשו הרע בעיני ה' והיו בשיעבוד מלכי העכו"ם תמצא בחשבון מירבעם עד הושע מאתים וארבעים ואחת שנה הרי שלש מאות וחמשים ושתים חסרו שלשים ושמנה הוסף בהם עשרים של שמשון שהיו מושלים בהם פלשתים לפי שהיו עושים את הרע בעיני ה' כמו שכתוב הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים אף על פי שהושיעם שמשון לא היתה תשועה שלמה לפי שלא היה לבם שלם עם ה' הסרו עדין שמונה עשרה שנה אלו שמונה עשרה שנה היו בין ימי שמגר שלא נתפרשו שלא היתה תשועתו אלא מעוטה וכן כתיב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות ובין ימים שבין שמשון לעלי שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ואז נעשה פסלו של מיכה כמו שפירשנו במקומו ותימה הוא מה שת"י את שני עונם על חד תרין בחוביהון : (ו) וכלית את אלה · רוצה לומר כי אחר שגלו עשרת השבטים התחלו מלכי יהודה לעשות הרע בעיני ה' כי בשנת שש לחזקיהו גלו ואחרי מות חזקיהו התחלו לעשות הרע בעיני ה' ואף על פי שאחז היה רשע לא ... נגזרה

גדולות : (ב) דיק · מגדל"ל בלע"ז שמשליכין בו אבנים לעיר סוללה · שופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה תל גבוה לעמוד עליו ולראות בתוך העיר ולירות בחצי' : סוללה · פורייר"א בלע"ז : ושים עליה כרים · ת"י אפרורין והם כרים שמושב חיילותיו ויושבי' באהלי' לרוחות העיר שלא יצא אדם יוצא ובא ופירוש כרים שרים ממונים על הגב' זה שומר לרוח זה וזה לרוח זה : (ג) קיר ברזל · דוגמא לחומת העי' המפסקת בין הצבא ובין העיר · אות היא · שכך תבא ירושלים במצור : (ד) על צדך השמאלי · לסבול צער וייסורין מניין ימים כמנין שנים אשר הלאוני רוחי כביכול על שהכעיסו לפני והכפ' על עונם אחרי אשר קשה בעיניך הפורענות שאני אומר להביא עליהם : (ה) נתתי לך את שני עונם וגו' · הקילותי עליך לקבל את צער שסבלתי אני למנין שנים שחטאו לפני הפכתים לך למנין ימים (לישנא אחרינ' שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין בחוביהון סא"א) : שלש מאות ותשעים יום . שנינו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעים שנה משנכנסו לארץ עד שגלו ממנו עשרת השבטים ואתה מוצא מהם מפורשים מאתים וארבעים ושלש משמלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים ק"ח שנים והשאר סתומים אלו המ"ן שנים שמצאתי בתשובות רבי יוסף ריש מתיבתא שחטאו י' שבטים מימות יהושע עד שהגלה סנחרב משומרון חשוב בימי השופטים ח' שנים ביד כושן י"ח ביד עגלון ך' ביד סיסר' ז' ביד מדין י"ח ביד בני עמון מ' ביד פלשתים הרי ק"א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ' הרי קנ"א חשוב לירבעם בן נבט כ"ב נדב בנו ב' בעשא כ"ד אלה בנו ב' עמרי י"ב אחאב כ"ב אחזיהו בנו ב' ויהור' אחיו י"ב ויהוא כ"ח יהואחז י"ז יהואש בנו י"ו וירבעם בנו מ"א הרי ש"ן שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו בנו ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ט' שנים הרי שנ"ח ושנה אחרונה להושע אינה מן המנין לפי שבשנת ט' להושע נלכדה שומרון ולא היה חשבון המלכות להושע אלא ח' שנים הרי ש"ל שני' ומ' שנים שחטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחרב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשם (סא"א) : (ו) עון בית יהודה ארבעים יום · מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים מ' שנה כ"ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב (מלכי' ב כא) ואחאב מלך עשרי' ושתים ושתים דאמון וי"א דיהויקים ונבואה זו נאמר' ליחזקאל בשנ' החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת שהו שש שנים הרי שמונה יובלות ושלשי' ושש שנה בשמונה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושש שנות שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים

עליה עיר את ירושלם : ב ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק ושפכת עליה סללה ונתתה עליה מחנות ושים עליה כרים סביב : ג ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר והכינתה את פניך אליה והיתה במצור וצרת עליה אות היא לבית ישראל : ד ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל עליו מספר הימים אשר תשכב עליו תשא את עונם : ה ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום ונשאת עון בית ישראל : ו וכלית את אלה ושכבת על צדך הימיני שנית ונשאת את עון בית יהודה

ותצור עלה קרתא ית ירושלם : ב ותתן עלה ציר ותבני עלה כרקום ותצבור עלה מליתא ותשרי עלה משרין ומני עלה אפרורין סחור סחור : ג ואת סב לך מסרית ברזל ותתן יתה כותל ברזל בינך ובין קרתא ותתקן ית אפך לה ותהי בצירא ותצור עלה את היא לבית ישראל : ד ואת שכוב על סטרך דסמלא ותשוי ית חובי בית ישראל עלוהי מנין יומיא דתשכוב עלוהי תקבל ית חוביהון : ה ואנא יהבית לך על חד תרין כחוביהון למנין יומיא תלת מאה ותשעין יומין ותקביל חובי בית ישראל : ו ותשלים ית אלין ותשכוב על סטרך דימינא תנינות ותקביל ית חובי בית יהודה ארבעין יומין

פ' · ג' · ל' כ"כ מלא י' · פלוגתא דבן אשר ל' · כ' · ל' · ל' · הימני ק' · ס'

ושים ט' וסי' בסדר בשלח : מחבת ג' וסי' על מחבת בשמן תעשה . וכל נעשה במרחשת · מחבת ברזל ונתת אתה : ואני נתתי לך ב' וסי' ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך . ואני נתתי לך את שני עונם :

תולדות אהרן מחבת · ברכות לב : לדך השמאלי · סנהדרין טו :

מצודת ציון

(ב) מצור · האויבים המקיפים העיר ללכדם יקרא מצור כי מצירים להם : דיק · הוא מגדל הכנבנה ללכוד העיר וכן ויבנו עליה דיק (ירמיה נב) : סוללה · הוא תל העפר ששופכים מול העיר לעלות עליו ללחום על העיר וכן וישפוך סוללה (דניאל יא) : מחנות · לבאות עם : כרים · הם אילי ברזל עשויים לנגח בהם בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון : (ג) מחבת . שם כלי הם : קיר . כותל : והכינותה · מל' הכנה : אות · סימן : לבית ישראל . על בני יהודה יאמר : (ד) תשא . ענין כפרה וסליחה כמו כל תשא עון (הושע יד) : (ה) שני · מל' שנה : ונשאת . תכפר

מצודת דוד

עליה צורת עיר וחזר ופירש את ירושלים : (ב) ונתתה עליה מצור . ר"ל תצייר על העיר הציור המחוקקה צורת מצור כאלו האויבים צרים עליה : ובנית וגו' · ר"ל תצייר עליה כענין דיק וכו' וכולם המה ענייני המצור : (ג) ונתתה אותה . העמיד אותה להיות כקיר ברזל מפסקת בינך ובין העיר המחוקקה והיא דוגמת חומת העיר המפסקת בינה ובין הצרים עליה : והכינותה · תכין אליה פניך כאלו אתה נלחם עליה : והיתה במצור . ר"ל אף כי היה במצור אשר ציירת עליה צורת מצור עכ"ז גם אתה תצור עליה ותלחם בה והיא לאות לבני ישראל אשר מלבד האויב הנלחם בם אלחם בה גם אני : (ד) שכב על צדך השמאלי . כנגד שומרון ראש מלכות אפרים שהיתה משמאלה של ארץ יהודה וכמ"ש ואחותך הגדולה שומרון וכו' היושבת על שמאלך (לקמן טז) : ושמת וגו' עליו · על הצער הזה תשים עון ישראל ר"ל בזה הצער יכופר עון ישראל לבל יהיו כלים בעונותיהם מבלי תקומה : מספר הימים . כחשבון מספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי כחשבון הזה תכפר על עוונם אם הרבה הרבה ואם מעט מעט : (ה) ואני נתתי לך . למולך הקלתי לחשוב את שנות העון למספר ימים ר"ל כל שנה יחשב ליום ובשכבת יום הכפר על עון שנה : שלש וגו' · ר"ל והרי הם שלש מאות ותשעים יום כי כן מספר שנות עוונם משנכנסו לארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה כי לא בכל ימיהם חטאו כ"א במספר שנים אלו כן הוא בס"ע (ואף שעד ימי ירבעם היו בני יהודה במלכות אחת עם אפרים מ"מ יחשב ע"ש מלכות אפרים כי הם הרבים מול יהודה) : ונשאת וגו' · כאומר הואיל וכן תוכל לכפר עם צער השכיבה על כל שנות עוונם לבל יכלו בעוונם כי תוכל לשכוב כל מספר הימים משא"כ אם היה יום ליום ושנה לשנה כי אז לא הייתי יוכל לשכוב נגד כל שני עוונם לכפר על כולם כי אם לפי המספר שתוכל לשכוב על צדך : (ו) וכלית את אלה · אחר שתכלה לשכוב על צדך השמאלי כל הימים האלה : ושכבת . תשכב על צדך הימיני שנית ר"ל אחריו והוא כנגד יהודה שהוא מימין שומרון : ונשאת · בצער השכיבה שהיא תכפר את

על

יחזקאל ד

ארבעים יום יום לשנה יום לשנה נתתיו לך׃ ז ואל־מצור ירושלם תכין פניך וזרעך חשופה ונבאת עליה׃ ח והנה נתתי עליך עבותים ולא־תהפך מצדך אל־צדך עד־כלותך ימי מצורך׃ ט ואתה קח־לך חטין ושערים ופול ועדשים ודחן וכסמים ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אותם לך ללחם מספר הימים אשר־אתה שוכב על־צדך שלש־מאות ותשעים יום תאכלנו׃ י ומאכלך אשר תאכלנו במשקול עשרים שקל ליום מעת עד־עת תאכלנו׃ יא ומים במשורה תשתה ששית ההין מעת עד־עת תשתה׃ יב ועגת שערים תאכלנה והיא בגללי צאת האדם תעגנה

תרגום

יומא לשתא יומא לשתא יהבתינון לך׃ ז ולציר ירושלם תתקין אפך ודרעך תתקיף ותתנבי עלה׃ ח והא גזרית פתגמי עלך כאסור גדילן ולא תתהפיך מסטרך לסטרך עד אשלמותך יומי צירך׃ ט ואת סב לך חטין ושעורין ופולא וטלופחין ודוחן וכונתין ותתן יתהון במנא חד ותעביד יתהון לך למיכל מנין יומיא דאת שכיב על סטרך תלת מאה ותשעין יומין תיכלניה׃ י ומיכלך דתיכלניה במתקל עסרין פלים ליום מעדן עד עדן תיכלניה׃ יא ומיא במכילא תשתי חד מן שתא בהינא מעדן עד עדן תשתי׃ יב וחררא דלחם שעורין תיכלינה והיא על גלי מפקת אנשא תחררינה לעיניהון

זרעך ד' חס' בלישנא בנביאים ובכתובים וסי' וגרעתי את זרעך ואת זרע · הכל היום יחרוש החורש לזרוע · וזרעך השופת · ולא בזרוע גדולה ובעם רב . וכל אורי' דכוו' חסר במ"ג בליש' בקריאה וסימ' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים · במסות באתות ובמופתים ובמלחמה · ופ־ף זרוע אף קדקד . לישנא אחרינא וזרעך ח' חס' בקריאה וסימ' בסדר עקב : במשקול ה' מ"ל בליש' וסימן או ככר כסף תשקול · במשקול עשרים שקל · לו שקול ישקל כעסי . ואשקולה להם את הכסף · אשקול על ידי עשי המלאכה · על גנזי המלך . הדין תרין בתראין אשקול על ידי עשי המלאכה על גנזי א"ת דלא

רש"י

ובשלשים ושש שנה יש חמש שנות שמטה הרי ס"ה שמיטות ושנת היובל האחרון נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו מתנה הרי שבעים שנה מקודשי' של שמיטה שלא שמרום ישראל לפיכך גלו ע' שנה לקיים אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו) והוא שכתוב בסוף דברי הימים למלאות דבר ה' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה : לצדך השמאלי · לשומרון : לצדך הימני · ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנא' ואחותך הגדולה שומרון היושבת על שמאלך (לקמן טז טז) ואף בספר יהושע תחם מלר שבט יהודה כל מלר הדרומי : (ז) ואל מצור ירושלים · אשר חקות על הלבינה תשים פניך כשתשכב על צדך השמאלי תהי הלבינה לנגדך וכן כשכבך על הימני : וזרועך תהא חשופה . לנגדך כאדם הנלחם הוא אות לנבוכדנצר הנלחם בה : חשופה . כמו גלוי' : (ח) נתתי עליך עבותים . גזירת מלותי תהא חמורה עליך כאילו נאסרת בעבותים שלא תהפך מצדך אל צדך : עד כלותך ימי מצורך · מניין הימים האלה שגזרתי עליך : (ט) חטים ושעורים וגומר ודוחן וכוסמים . פאני"ץ איאספיילטר"א בלע"ז סי' הרעב שיבא עליהם בימי המצור ויאכלו לחם מערובות ממיאוס : (י) במשקול . סימן לאנשי מצור שיראים מן הרעב ואוכלי' במשקל ושותין במשור' : (יא) מעת עד עת . מיום ליום במדה זו תשתה ששית ההין : (יב) ועוגת שעורים תאכלנה · עריכת' מגוללת כעריכת שעורי' ולא נאה כעריכת עוגת חטים : בגללי צאת האדם תעגינה · תאפינה בגחליהם שמייבשן ושורפן

רד"ק

נגזרה גזרה כחרבן ירושלם עד מנשה שנאמר עליו אשר עשו האמורי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו ונאמר הנני מביא רעה על ירושלם וגו' ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה הצלחת והנה מנשה מלך חמשים וחמשה שנה ועשה ברשעו עשרים ושתים שנה ועשה תשובה כדברי בעל הדרש וסמך זה לפסוק ויעש הרע כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב עשרים ושתים שנה וזה הדרש רחוק כמו שכתבנו הטעם בספר מלכים ולפי זה הפי' נחשב עשרי' ושתים למנשה ושמנה עשרה ממלכות יהויקים וצדקיהו ואע"פ שמלכו בין שניהם עשרים ושתים לא נחשב הארבעה שנים האחרונות לצדקיהו שהיתה הארץ חרבה רבה ולפי דעתי כי הארבעים שנה נחשבים כולם למנשה כי בעונותיו חרבה הארץ כי לולי כובד עונותיו היה האל סולח לעונות הבאים אחריו ולצדקיהו וליהויקים תלה בחטאו' מנשה כמו שאמר ביהויקים אך ע"פ ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאות מנשה ולא אבה ה' לסלוח וכן אמר בצדקיהו כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו והארבעים שנה היה מנשה ברשעתו והיה בתשובה חמש עשרה שנה : הימיני · כתוב הימני קרי: (ז) ואל מצור ירושלם תכין פניך · אמר לו כי בשכבו על הצד יהיו פניו כנגד הלבנה שחקק בה ירושלם והמצור : וזרועך חשופה · מגולה כי הרוצה להכות ולהלחם בחזקה תוסף זרועו מן הבגד שעליו וכן חשף ה' את זרוע קדשו ויונתן תרגם ודרעך תתקף : ונבאת עליה · בעוד שתצור עליה תנבא עליה ותאמ' לה דברי מוס' ושתהיה נכבשת אם לא תשוב : (ח) והנה נתתי · כאילו נתתי לך עבותי' שלא תוכל להתהפך מצדך אל צדך עד שתשלים ימי המצור שהם ארבע מאות ושלשים ומלת מצוריך כתיב ביוד הרבוי שהם' מצור שמרון והאחד מצור ירושלם ואלו הארבע מאות ושלשים שנה שהיו ברשעם בטלו השמטות והיובלות והמל' בהם שבעים שמטות וכנגדם היו בבבל בגלות שבעים שנה כמו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה וכיצד הם ע' שמטות בשלש מאות וחמשים שנה יש חמשים שמטות נשארו לך מן הארבע מאות ושלשים שמנים שנה בחמשים שנה שבע שמטות הרי הם חמשים ושבע שמטות נשארו שלשים שנה שבהם ארבעה שמטות ועוד שתי שנים הרי לך ששים ואחד שמטות ובארבע מאות שנה שמנה יובלים הם ששים ותשעה שמטות שבטלו והשמטה האחת למלאת שבעים תחשוב ב' שנים שנשארו לט משלשים וארבע שנים שלא משכנו לצדקיהו הרי שש שנים ובשביעית גלו ולא הספיק להם לשמוט אפי' אם רצו : (ט) ואתה קח לך חטין · בנו"ן כמ"ש וכן לקץ הימין כמו הימים את קול הרנין כמו הרנים והדומים לו לזה לו גם זה לעשות לאות לבני ישראל כי יאכלו במצור אלה המינים מעורבין מפני הרעב שלא יברור אדם חטים למאכלו אלא יאכלם עם המינים הפחותים מעורבים מפני הרעב ופול ועדשים ידוע ולא יעשה אדם מהם לחם אלא בימי הרעב ודוחן הוא שקורין לו בלע"ז מיליי"ו וכסמי' בדגש כסמך והוא שקורין בלע"ז ספ"גלא : בכלי אחד · כלומר שתערבם כולם והכל במראה הנבואה : אשר אתה שוכב על צדך · ולא אמר השמאלי כי למספר הימים שזוכר ידוע שעל השמאלי אמר או אמר על דרך סתם לכלול שניהם וזכר מספר הימים של השמאלי והוא הדין לימינו גם כן ארבעים יום לזה שיאכלנו כי גם כן היו בני יהודה במצור וברעב : (י) ומאכלך . במשקול · כאלם בשקול מזמור וזה אות לבני ישראל כי במשקל יאכלו לחמם מפני הרעב ולא יאכלו פעמים ביום אלא פעם אחת בין היום והלילה מעת לעת מחסרון הלחם : (יא) ומים במשורה תשתה · אמרו רבותינו ז"ל כי משורה מדה קטנה אחד משלשים בלוג ומה שאמר ששית ההין לא אמר שהמשורה ששית ההין אלא שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ומאותו ששית ישתה במשורה מעט מעט שלא ישבע מהמים באחת מן הפעמים אלא מעט מעט ישתה אות לבני ישראל שלא יהיה להם מים ומה שישתו מהם יהיו מעט במדה מחסרון מים בירושלם כל ימי המצור שהיה משנת תשע לצדקיהו עד שנת אחד עשר : (יב) ועוגת שעורים תאכלנה · חסר הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וזולתה רוצה לומר וכעוגת שעורים כך תאכלנה כאילו היתה עוגת שעורים לבדם בלא ערוב כי המעורב מכל אלו המינים קשה לאוכלם ולא אמר כעוגת חטים

כי

תולדות אהרן

קח לך חטין · עירובין פא : ככה יאכלו · סוטה ד זוהר תרומה :

מצודת דוד

עון בית יהודה לבל יכלו בעונם : ארבעים יום · ר"ל תשכב ארבעים יום כי כן הולם הקלתי לחשוב נער שכיבת יום לכפרה על שנה משני עוונם כי בני יהודה חטאו ארבעים שנה אחר גלות שומרון עד היום ההוא כי בימי מנשה חטאו כ"ב שנה כי בו נאמר כאשר עשה אחאב (מ"ב כא) ור"ל כמספר השנים שעשה אחאב את האשרה ואחאב מלך כ"ב שנים ובכל ימיו עשה את האשרה ושתים של אמון וי"א של יהויקים (כי יואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כ"א ששה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) והנבואה הזאת נאמרה בשנה החמישית לגלות יהויכין הרי ארבעים שנה : (ז) ואל מצור ירושלים · אל צורת ירושלים החקוקה על הלבנה כאלו נתונה במצור אליה תכין פניך בין בשכבך על השמאל בין בשכבך על הימין : וזרועך חשופה . תגלה זרועך כאלו תלחם בה כדרך הנלחמים בזרוע מגולה : ונבאת עליה · ר"ל ובזה כאלו תנבא עליה על חורבנה כי בזה ירמוז אשר מלבד האויב הנלחם בה לחם בה גם אני : (ח) והנה נתתי וגו' . ר"ל לא תהפך מצד אל צד כאלו נתתי עליך חבלים עבות לאסרך בהם לבל תוכל להתהפך : עד כלותך . עד אשר תשלים לשכוב כל הימים אשר אמרתי שאתה תצור עליה בעת שכבך והם ש"ץ יום על צד שמאל ומ' יום על צד ימין : (ט) ונתתה אותם · את כולם יחד תתן בכלי אחד את הקמח מהם לעשות לחם : ועשית אותם . מכל המינים יחד תעשה אותם לך ללחם מאכלך והוא לאות לבני יהודה שבימי המצור יאכלו אלו המינים מעורבבים מפני הרעב ולא יבררו החטין למאכלם אבל יאכלו בתערובות המינים הפחותים מהם : מספר · במספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי שהם ש"ץ יום תאכל לחם זה (וה"ה במספר הימים שישכב על צדו הימני שהם מ' יום ולקצר סמך על המבין כי דרך אחד להם): (י) ומאכלך · שעור המאכל אשר תאכלנו יהיה במשקול וכו' : מעת . ר"ל לא ליום מלבד הלילה כ"א מעת היום ההוא עד למחרתו בעת ההיא עצמה וגם זה לאות שיאכלו בעת המצור במשקל ולא כדי שביעה כי יחושו פן יתום הלחם : (יא) ששית ההין · המדה תהיה ששית ההין וזה תשתה מעת עד עת וגם זה לאות שבימי המצור ישתו במדה ולא כל הצורך : (יב) ועוגת שעורים תאכלנה. החררה אשר תאכלנה תהיה משעורים וגם זה לאות שמעוקת רעבון יאכלו עוגת שעורים שהוא מאכל בהמות : והיא · החררה היא תאפינה לעשותה עוגה על גחלים הנעשים מגללי צאת האדם שהדליקו באש אחר שנתייבשו : לעיניהם . בני הגולה יראו בעיניהם כאשר תאפנה על גחלי גללי

צאת

מצודת ציון

תכפר : (ו) וכלית · ענין השלמה : (ז) תכין מל' הכנה : חשופה · גלויה כמו חשפי שובל (ישעיה מז) : (ט) חטין וגו' · שמות מיני תבואה וקטניות : (יא) במשורה . כן נקרא מדת הלח כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט) : ההין · שם מדה : (יב) ועוגת · היא חררה האפויה ע"ג גחלים וכן עוגה בלי הפוכה (הושע ז) : בגללי · כן יקרא הצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ) ולתוספת ביאור אמר צאת האדם : תעגינה · מל' עוגה ר"ל תאפינה לעשותה עוגה :

טמא

רדק

כי זה רחוק שיאכל באכלו העוגה המעורב כעוגת חטים לבדם : והיא בגללי צואת האדם • מלת והיא מורה על פירושינו כי עוגת שעורים היא דמות כי אילו היה אומר עוגת שעורים על העוגה המעורבת וסמכה לשעורים לומר שרובה שעורים היה אומר ובגללי צואת האדם לא היה אומר והיא אלא אמר והיא שב אל העוגה המעורבת גם לפירוש שפי' עוגת שעורים שתהא עריכת' כעריכת עוגת שעורים שאינה נאה לא היה לו לומר תאכלנה ולא תעשנה : תעוגנה לעיניהם • תעוגנה סגשים ויש אומרים כי הנו"ן והה"א לפעלה והיתה הנו"ן ראויה להדגש פירוש אתה בעצמך תעוג אותה וכן תרגם יונתן תחררינה רוצה לומר תאפנה על הגחלים כי לפיכך נקראת העוגה חררה וענין תעגנה תעשה החררה והמעשה לעוגה היא אפית' ואמר לו שיאפה אותה בגללי צואת האדם ונקראת הצואה היבשה גלל לפי שהיא מתגלגלת ואמ' לו שידליק גללי צואת האדם ויאפה בהם העוגה והוא דבר טמא ומאוס והיא אות לבני ישראל שיאכלו לחמם טמא בגוים ופירוש לעיניהם לעיני בני ישראל כדי שיראו כי אות היא להם : (יג) ויאמר ה' • אל לחמם טמא • כי בגלותם בין הגוים לא יוכלו לשמור מאכלם מטומאה ולא יוכלו לאכול בנקיות : (יד) ואומר • הנה נפשי לא מטמאה . לא נפשי ולא גופי אינם מטמאים לא נפשי ממחשבה רעה ולא גופי ממאכל טמא וזהו שאמר נבלה וטרפה לא אכלתי כי הכהנים מוזהרים על הנבלה ועל הטרפה יותר מישראל מפני הטומאה וכן כתיב כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים לטמאה בה: מנעורי • אפילו מנעורי נזהרתי מטומאה וכן ולא בא בפי בשר פגול שהכהנים מוזהרים עליו ואיך תאמר לי שאעשה לחמי בדבר טמא ומאוס ורז"ל פי' הנה נפשי לא מטומאה' שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה ונבלה וטרפה לא אכלתי שלא אכלתי מבשר כוס כוס מעולם פי' בהמה מסוכנת שאומרים עליה שחוט שחוט כלומר ממהרים לשחטה שלא תמות כוס כמו נכוס תרגום שחוט כי אם רוצה לומר נבלה וטרפה ממש מאי רבותיה דיחזקאל : ולא בא בפי בשר פגול • שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם משום דרבי נתן אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה : (טו) ויאמר אלי . צפועי • כתיב בוי"ו וקרי צפיעי ביו"ד והאותיות אהו"י מתחלפות וצפיעי הבקר פיר' גללי הבקר וצפיעי כמו צואות ענין יציא' היא וכן הצאצאים והצפיעות וצואת הבקר אינה מאוסה כצואת האדם : (טז) ויאמר • מטה לחם • משעד כמו שהמטה משעד האדם ההלוך וכן אמר בתורה בקללות בשברי לכם מטה לחם עתה פירש מה שאמר לו שיאכל לחמו במשקל וישתה מימיו במשורה כי אות היה לבני ישראל : ובדאגה • שידאגו ויפחדו באכלם שיחסרו לחם ומים : ובשממון . בתמהון לבב : (יז) למען • עתה פירש הדאגה לפי שיחסרו לחם ומים : ונשמו איש באחיו • כלומר איש את אחיו שלא יהיה לאחד יתרון על חברו : ונמקו • ימק לבבם מרוב צרות וכל זה בעונם שיכירו כי הם גרמו להם זה כי עונם גרם להם כל זה : (א) ואתה בן אדם • אמר לו שיעשה אות אחר שיקח חרב חדה והכל במראה הנבואה וחרב חדה היא תער הגלבי' שהיא חריפה מאד וכורתה מהרה גלבי הספרים והם המגלחים ראשי בני אדם וזקנם ולא מצאנו לו חבר במקרא ובברהשית רבה היה המלאך עומד ומגלב ותרגום ירושלמי וכל זקן גדועה מגליב' : (ב) שלישית • השערם השער בתער הוא משל על השחתת הדבר כי התער משחית השער לגמרי וכן אמר ולא תשחית את פאת זקנך וכן אמר דרך משל בהשחית האל מחנה אשור יגלח ה' בתער השכירה וגו' וצוהו לחלוק השער המגלח לג' חלקים משל לישראל המגולחים ומוסרים מארצם והעולם מהם ברעב מהם בחרב מהם בגלות : באור תבעיר בתוך העיר • העיר שחקק בלבנה : כמלאת ימי המצור • ימי מצורו שהיו ת"ל יום וזה היה משל לאותם שכלו בירושלם בתוך העיר הן ברעב הן בדבר מיום המצור עד יום שנכבשה : תכה בחרב סביבותיה • זה משל על צדקיהו וסיעתו שיצאו מן העיר והשיגום הכשדים והכום בחרב

תרגום

יג וַאֲמַר יְיָ כְּדֵין יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֵיכַלְהוֹן מְסָאַב בֵּינֵי עַמְמַיָא דְאַגְלֵינוּן לְתַמָּן׃ יד וַאֲמָרִית קְבֵיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא נַפְשִׁי לָא מְסָאֲבָא וּנְבִילָא וּתְבִירָא לָא אֲכָלִית מִזְּעוּרַי וְעַד כְּעַן וְלָא אֲכָלִית בְּסַר מְרַחַק׃ טו וַאֲמַר לִי חֲזִי דִּיהָבֵית לָךְ יָת גְּלֵי תוֹרַיָא חֲלַף גְּלֵי אֱנָשָׁא וְתַעְבֵּיד יָת מֵיכְלָךְ עֲלֵיהוֹן׃ טז וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם הָא אֲנָא תָבַר סְעֵיד מֵיכְלָא בִּירוּשְׁלֵם וְיֵיכְלוּן לַחְמָא בְּמַתְקָל וּבִיצְפָּא וּמַיָּא בִּצְדוּ וּבְאִשְׁתְּמָמוּ יִשְׁתּוּן׃ יז בְּדִיל דְּיִתְחַסַּר לְהוֹן מֵיכַל וּמִשְׁתֵּי וְיִצְדּוֹן גְּבַר וַאֲחוּהִי וְיִתְמַסְמְסוּן בְּחוֹבֵיהוֹן׃ א וְאַתְּ בַּר אָדָם סַב לָךְ חַרְבָּא חֲרִיפָא מִסְפַּר גַּלָּבַיָּא תִּסַּב לָךְ וְתַעְבַּר עַל רֵישָׁךְ וְעַל דִּקְנָךְ וְתִסַּב לָךְ מוֹזְנָן דְּמַתְקַל וְתִפְלְגִינּוּן׃ ב תִּלְתָּא בְּנוּרָא תַּדְלֵיק בְּגוֹ קַרְתָּא כְּמִשְׁלַם יוֹמֵי צִירָא וְתִסַּב יָת תִּלְתָּא תִּקְטֵיל בְּחַרְבָּא סַחְרָנָהָא וְתִלְתָּא תְּבַדַּר לְכָל רוּחַ דְּכֵן יִתְבַּדְּרוּן וְיִקְטְלִין בְּחַרְבָּא אֲגָרֵי׃

מקרא

לְעֵינֵיהֶם׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם׃ יד וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה וּנְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא־אָכַלְתִּי מִנְּעוּרַי וְעַד־עַתָּה וְלֹא־בָא בְּפִי בְּשַׂר פִּגּוּל׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלַי רְאֵה נָתַתִּי לְךָ אֶת־צְפוּעֵי הַבָּקָר תַּחַת גֶּלְלֵי הָאָדָם וְעָשִׂיתָ אֶת־לַחְמְךָ עֲלֵיהֶם׃ טז וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הִנְנִי שֹׁבֵר מַטֵּה־לֶחֶם בִּירוּשָׁלַםִ וְאָכְלוּ־לֶחֶם בְּמִשְׁקָל וּבִדְאָגָה וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה וּבְשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ׃ יז לְמַעַן יַחְסְרוּ לֶחֶם וָמָיִם וְנָשַׁמּוּ אִישׁ וְאָחִיו וְנָמַקּוּ בַּעֲוֺנָם׃

ה א וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ חֶרֶב חַדָּה תַּעַר הַגַּלָּבִים תִּקָּחֶנָּה לָּךְ וְהַעֲבַרְתָּ עַל־רֹאשְׁךָ וְעַל־זְקָנֶךָ וְלָקַחְתָּ לְךָ מֹאזְנֵי מִשְׁקָל וְחִלַּקְתָּם׃ ב שְׁלִשִׁית בָּאוּר תַּבְעִיר בְּתוֹךְ הָעִיר כִּמְלֹאת יְמֵי הַמָּצוֹר וְלָקַחְתָּ אֶת־הַשְּׁלִשִׁית תַּכֶּה בַחֶרֶב סְבִיבוֹתֶיהָ וְהַשְּׁלִשִׁית תִּזְרֶה לָרוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃

כ״ד · ל׳ · ג׳ · צפיעי ק׳ · ג׳ בטעם · ג׳ בסיפרא וכולהון מלכים דכו׳ · כמ״א · ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא · ג׳ · ד׳

רשי

ושורפן : (יג) טמא . ל' מאוס : (יד) אהה . לשון אנחה : נפשי לא מטומאה . לא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה : נבלה וטרפה לא אכלתי . בשר מסוכנת שדומה לנבילה וטריפה : בשר פיגול . בהמה שהורה בה חכם ולא יתכן לומר נבלה וטריפה ממש דאם כן מאי רבותיה : (טו) צפיעי • גללי : (טז) מטה לחם . משען לחם פיל"א דיאפ"ן בלע"ז : ובדאגה . דואגים שמא יכלה הלחם מהם : דאגה . איינס"א בלע"ז ובלשוננו סרויא"ר בלע"ז : (יז) למען יחסרו • דאגתם ושממונם בשביל שיהיו חסורי לחם ומים בימי המצור וידאגו פן יכלה : (א) חרב חדה • סימן לחרב נבוכדנצר : תער הגלבים . הרלענים ולשון יווני הוא וי"א פרקעליר בלע"ז ומנחם חבר תער הגלבים תער הגולחים ואין לו דמיון בתורה : (ב) בתוך העיר • אשר חקותה על הלבינה ככלות ימי מצורך אות היא שיכלו שלישית' בזלעפו' רעב בתוכה שהם כאש כענין שנאמר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב (איכה ה) : תכה • אותה בחרב : סביבותי' • סביב אותה לבינה סימן על הבורחים מן העיר שהשיגום כשדים ויהרגום סביב ירושלים : והשלישית תזרה לרוח • סימן לגולים שילכו למצרים ויוחנן בן קרח וחבורתו ושם אריק חרב אחרים' שהלך נבוכדנצר והחריב את מצרים ושם נהרגו : וגרת

מסרי׳ יתהו״ן : לרוח ג' קמץ בקריאה וסמן והשלישית תזרה לרוח לעשות לרוח משקל • ומה יתרון לו שיעמול לרוח : אריק ד' בקריאה וסימן נסמ' בספר בשלה

תולדות אהרן ונבלה וטריפה . חולין לו מד עקידס ספר קו :

מצודת ציון

(יג) טמא • ר"ל נתעב ומאוס : אדיחם • מל' דחיה : (יד) אהה • ענין לשון צעקת יללה : מטומאה . תעובה ומאוס : פגול • מתועב כמו ומרק פגולים (ישעיה סו) : (טו) צפיעי . הוא הגלל כי כל דבר היוצא מהגוף קרוי צפיעי כמ"ש הצאצאים והצפיעות (שם כב) : תחת • במקום : (טז) מטה לחם . על שנשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בל' שאלה וכן כל מטה לחם שבר (תהלים קה) : ובשממון . בתמהון לבב והוא ענין בהלה ופחד : (יז) ונשמו • ענין תמהון : ונמקו • ענין המסה והמגה . (א) תער • הוא סכין העשוי לגלח בו וכן והעבירו תער (במדבר ח) : הגלבים • הם הספרים ודוגמתו בתרגום ירושלמי כי כל זקן גרועה (ישעיה טו) תרגמו ירושלמי גליבא : והעברת • מל' הבערה ועל הגלות יאמר : (ב) באור • להב אש : תבעיר • מל' הבערה ושריפה : כמלאות • ענין השלמה כמו ובמלאת ימי טהרה (ויקרא יב) : תזרה • ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב) : אריק • מל' ריק ור"ל ארוקן אותה מתערה וכן שמן תורק

מצודת דוד

צאת האדם : (יג) ככה • ר"ל זה לסימן שכן יאכלו בני ישראל את לחמם מאוס במקומות אשר אדיחם שם בגולה כי לא יוכלו לשמרם בנקיות בהיותם גולים וכמו שתאכל אותה חררה אפויה על גחלי גללי צאת האדם שהוא דבר נמאס : (יד) לא מטומאה . לא נמאסה במאכל נמאס : מנעורי • עם כי עוד לא הייתי אז שלם בשכלי להשמר ביותר מנדנוד מאכל איסור מ"מ מאלה הייתי נזהר : ולא בא • מעולם לא בא בפי בשר מתועב ונאסר והוא כפל ענין במ"ש וכאומר ואיך עתה אוכל דבר נמאס כזה אשר לא אכלתי מעולם ואף לא אכלתי מעולם דבר הנאסר לשיהא זה גמול העונש : (טו) נתתי לך • החלפתי לך לקחת גחלי גללי הבקר במקום גחלי גללי האדם ועליהם תעשה לחמך שאינו מאוס כמו גללי האדם : (טז) הנני שובר • עתה פי' ואמר לו זהו לרמז ואות שאשבור משען לחם בירושלים ר"ל שיהיה הרעב בעבור זה יאכלו במשקל ובדאגה שידאגו פן יכלה הלחם ומים ישתו במדה ובתמהון לבב : (יז) למען יחסרו . זה יהיה בעבור כי יחסרו לחם ומים בימי המצור : ונשמו . יהיו תמהים ונבהלים איש ואחיו ר"ל כל איש ואיש ויהיו נמסים בגמול עונם : ה (א) חרב חדה . חזר ופירש שתער הגלבים יקח שהיא חריפה מאד ואותה תעביר על ראשך וכו' לגלח שער הראש והזקן : מאזני משקל . מאזנים העשוי לשקול בהם : וחלקתם . בהם תחלק את השער לחלקים שווים : (ב) שלישית • חלק שלישי תדליק באור בתוך העיר המחוקה על הלבנה בעת ישלמו ימי המצור בהם ת"ל יום והוא לסימן שהשלישית העם ימותו במצור בתוך העיר ברעב ובדבר : את השלישית • החלק השלישי השני תקח והכה אותה בחרב סביבות העיר המחוקה והוא לסימן שהשלישית העם ימותו בחרב האויב מחוץ לעיר בעת המלחמה : תזרה לרוח • תפזר לפני הרוח לשיהא הרוח מפזרם במקומות רבות והוא לסימן על ההולכים

ג וְלָקַחְתָּ מִשָּׁם מְעַט בְּמִסְפָּר וְצַרְתָּ אוֹתָם בִּכְנָפֶיךָ: ד וּמֵהֶם עוֹד תִּקָּח וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָאֵשׁ וְשָׂרַפְתָּ אֹתָם בָּאֵשׁ מִמֶּנּוּ תֵצֵא־אֵשׁ אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה זֹאת יְרוּשָׁלִַם בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שַׂמְתִּיהָ וּסְבִיבוֹתֶיהָ אֲרָצוֹת: ו וַתֶּמֶר אֶת־מִשְׁפָּטַי לְרִשְׁעָה מִן־הַגּוֹיִם וְאֶת־חֻקּוֹתַי מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ כִּי בְמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְחֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם: ז לָכֵן כֹּה־אָמַר׀ אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן הֲמָנְכֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֹא הֲלַכְתֶּם וְאֶת־מִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם: ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ גַּם־אָנִי וְעָשִׂיתִי בְתוֹכֵךְ מִשְׁפָּטִים לְעֵינֵי הַגּוֹיִם: ט וְעָשִׂיתִי בָךְ אֵת אֲשֶׁר לֹא־עָשִׂיתִי וְאֵת אֲשֶׁר־לֹא־אֶעֱשֶׂה כָמֹהוּ עוֹד יַעַן כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ: י לָכֵן אָבוֹת יֹאכְלוּ בָנִים בְּתוֹכֵךְ וּבָנִים יֹאכְלוּ אֲבוֹתָם וְעָשִׂיתִי בָךְ שְׁפָטִים וְזֵרִיתִי אֶת־כָּל־שְׁאֵרִיתֵךְ לְכָל־רוּחַ: יא לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־לֹא יַעַן אֶת־מִקְדָּשִׁי טִמֵּאת בְּכָל־שִׁקּוּצַיִךְ וּבְכָל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ וְגַם־אֲנִי אֶגְרַע וְלֹא־

ג' · ו' · ב' זקף קמץ וכל אס"ף דכו' · כ"ה חס' כסיפ' · ג' · ג' · ס' · י"א בטעם בסיפרא ג' · ד' זוגין מתחלפין · ג' · ג' · ג' · ג' בטעם כסיפ' · ג' · ס' כ"ב חסר י' בתרא · ס'

בַּתְרֵיהוֹן: ג וְתִסַּב מִתַּמָּן זְעֵיר בְּמִנְיָן וּתְצוּר יָתְהוֹן בִּכְנָפָךְ: ד וּמִנְהוֹן עוֹד תִּסַּב וְתִרְמֵי יָתְהוֹן לְגוֹ נוּרָא וְתוֹקֵיד יָתְהוֹן בְּנוּרָא בְּכֵן תִּפּוֹק אֶשָּׁתָא עַל כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דָּא יְרוּשְׁלֶם בְּגוֹ עַמְמַיָּא שַׁוִּיתָהָא וּסְחוֹר סְחוֹר לַהּ מְדִינָתָא: ו וְאַשְׁנִיאַת יַת דִּינַי לְמִתְחַיְּבֵיהוֹן מִן עַמְמַיָּא וְיַת קְיָמַי מִן מְדִינָתָא דִּי בִּסְחַרְנָהָא אֲרֵי בְּדִינַי קְצוּ וּקְיָמַי לָא הֲלִיכוּ בְהוֹן: ז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּחַבְתּוּן מִן עַמְמַיָּא דִּי בִּסְחַרְנֵיכוֹן בִּקְיָמַי לָא הֲלַכְתּוּן וְיַת דִּינַי לָא עֲבַדְתּוּן וּכְנִימוּסֵי עַמְמַיָּא דִּי בִּסְחַרְנֵיכוֹן לָא עֲבַדְתּוּן: ח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ אַף אֲנָא וְאַעֲבֵיד בְּגַוִּיךְ פּוּרְעֲנוּת דִּינִין לְעֵינֵי עַמְמַיָּא: ט וְאַעֲבֵיד בִּיךְ יַת דְּלָא עֲבָדִית וְיַת דְּלָא אַעֲבֵיד דִּכְוָתֵיהּ עוֹד חֲלַף כָּל תּוֹעֲבָתִיךְ: י בְּכֵן אֲבָהָן יֵיכְלוּן בְּסַר בְּנֵיהוֹן בְּגַוִּיךְ וּבְנַיָּא יֵיכְלוּן בְּסַר אֲבָהָתְהוֹן וְאַעֲבֵיד בִּיךְ פּוּרְעֲנוּת דִּינִין וַאֲבַדַּר יַת כָּל שְׁאָר עַמִּיךְ לְכָל רוּחַ: יא בְּכֵן קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא חֲלַף דְּמַקְדְּשִׁי סָאֵבְתְּ בְּכָל שִׁקּוּצַיִךְ וּבְכָל תּוֹעֲבָתִיךְ וְאַף אֲנָא אֶקְטוֹף תְּקוֹף דַּרְעִיךְ וְלָא יְחוּס מֵימְרִי וְאַף

רש"י

(ג) וצרת אותם בכנפיך · אלו מתי מעט שיגלו לבבל ויחיו: (ד) ומהם עוד תקח · מאותם מתי מעט: ושרפת אות' באש · סימן לאחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה אשר קלם מלך בבל: ממנו תצא אש · מן הרמזים האלה שאני רומז לך תצא הפרעניות לכל בית ישראל: (ה) בתוך הגוים שמתיה · באמצע העולם: (ו) ותמר את משפטי · ותחלף את משפטי: מן הגוים · שכך כתוב במנשה ויתעה מנשה את יהודה ויושבי ירושלים לעשות רע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני בני ישראל (ד"ה ב לג) ויש פותרי' שהגוים לא קבלו תורתו והם קבלוה עליהם ועברו עליה: (ז) יען המנכם · יען הזמינכם את עצמכם להפקר מן הגוים: המנכם · לשון וימן להם המלך (דניאל א) ומנחם פתרו לשון הומה כמו המו גוים (תהלים מו): וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם · שהם לא המירו את אלהיהם והמה לא אלהים ואתם המרתם כבודי בלא יועיל ורבותינו פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם: (ח) גם אני · את בגדת עלי וגם אני

את משפטי ג' בקריאה וסימ' את משפטי תעשו ואת חקתי. ואם בחקתי תמאסו · ואם את משפטי · ותמר את משפטי לרשעה: משפטי דקדים לחקתי ס' בקריאה וסימ' את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו · והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה: ותמר את משפטי לרשעה ב' בפסוק מעני השיב ידו · יען במשפטי מאסו · יען משפטי לא עשו וחקתי מאסו · ועבדי דוד מלך עליהם ורעה אחד · על ריב המה יעמדו למשפט: תועבתיך ה' כתו' כן חס' ו' בתר' וסי' ועשיתי בך את אשר לא עשיתי · יען את מקדשי טמאת · ואת כל תועבתיך · את כל תועבתיך · ותרבי את תועבתיך · ושארא תועבותיך: נאם ג' בטעם זרק' בסיפ' וסימ' יען את מקדשי טמאת במקום:

תולדות אהרן וכמשפטי הגוים · סנהדרין לט:

רד"ק

בחרב וזה היה סביבות ירושלם כי בערבות ירחו השיגום והכום: והשלישית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם · וכן אמר בתוכחות והריקותי אחריכם חרב וענין הרקת החרב היא הוצאת החרב מתערה וזה משל לאותם שהלכו לארץ מצרים עם יוחנן בן קרח ואמר להם הנביא והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים וכן הלכו בשאר ארצות קודם החרבן כמו שכתוב בדבר גדליה: (ג) ולקחת · זה משל לאותם שגלו לבבל לפיכך אמר וצרת אותם בכנפך שיהיו שמורים שם עד שובם לארצם כדב' הצרור והקשור בכנף הבגד ומה שאמר מעט במספר כי מעט היו מתי מספר עשרת אלפים גולה: (ד) ומהם · מן הגולים מבבל שכלו בבבל הרשעים שבהם גם לדקיהו ואחאב קלם מלך בבל באש: ממנו תצא אש · מן האש שצויתיך להבעיר תצא אש אל כל בית ישראל בין לאותם שהיו בירושל' בין לאותם אשר בגולה כי זה שצויתיך רמז לכליון ישראל כמו שמפו': (ה) כה אמר אדני ה' · בתוך הגוים שמתיה · יושביה שמתי בה לטובתם לפי שהיא נבחרת מכל הארצות יפה נוף משוש כל הארץ שהיא באמצע הישוב לפיכך אוירה טוב וממוזג מכל הארצות ויושבים היה להם ללכת דרך ישרה ולעשות משפטי הטובים והם המירו אותם לרשעה מן הגוים אשר סביבותיהם כמו שאמר ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני בני ישראל והגוי' ההם אשר סביבותיה' לא המירו משפטיה' והם המירו משפטי בלא יועיל: (ו) ותמר · מן כי המרו את רוחו ממרים הייתם עם ה' והתי"ו בסגול והוא מבנין הפעול: לרשעה. שם וסמוך כמו וברשעת הגוים ההם: כי במשפטי מאסו · והגוים לא מאסו במשפטיהם: (ז) לכן כה אמר אדני ה' יען המנכם מן הגוים · המנכם מקור ופרשו המן ענינו היותכם המון רב רוצה לומר כי אני הרביתי אתכם והרבתי לכם טוב מן הגוים אשר סביבותיכם ויען עשיתי לכם הטוב הזה בחקתי לא הלכתם על דרך וישמן ישורון ויבעט ויטש אלוה עשהו ואמר וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם כי הם לא המירו אלהיה' ואתם המירות' אותי בלא יועיל ורבותינו ז"ל פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ויונתן תרגם יען המנכם חלף דחבתון מן עממיא: (ח) לכן כה אמר אדני ה' הנני עליך גם אני · כמו שאתם עשיתם מה שלא עשה גוי אחר כן אעשה גם אני בכם משפטים שלא עשיתי בהם ולא אעשה עוד בהם ואעשה זה לעיני הגוים למען תבשו ותכלמו ממעשיכם הרעים: (ט) ועשיתי · את אשר לא עשיתי פי' בגוי אחר וכן אמר בתוכחות והפלא ה' את מכותך: (י) לכן אבות יאכלו בנים · וזה העונש גדול שאין כמוהו: לכל רוח · מהם הלכו למצרים ומהם הלכו לבבל וכן במואב ובבני עמון ובאדום וכן בשאר ארצות כמו שכתוב בדבר גדליה: (יא) לכן · את מקדשי טמאת · כי מנשה שם פסל האשרה בבית המקדש: וגם אני אגרע · כמו שגרעת

מצודת דוד

ההולכים בגולה הפזורים בכנפות הארץ: וחרב אריק אחריהם · אשלוף חרבי מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום אשר ינוחו והוא לסימן שהמקום יגרה בהם האויב במקום גלותם לשפוך דמם כמים: (ג) ולקחת משם · מאלה הפזורים לרוח תקח מעט אשר יהיה מהאפשר לספרם ותקשור אותם בכנפי בגדיך והוא לסימן שאותם שגלו לבבל שהמה מתי מספר בערך הגולים לשאר הארצות שהם יהיו שמורים לבוא לירושלים בבנין בית השני: (ד) ומהם · מהקשורים בכנפיך תקח עוד ותשליכם אל תוך האש אשר בתוך העיר החקוקה ושם תשרפם והוא לסימן שרבים מיושבי ירושלים ימותו ברעב ובדבר בעת יצור עליה טיטוס והרומיים הקדמונים: ממנו תצא אש · מלהבת האש הזה תלהט את כל בית ישראל ר"ל מגלות בית שני יתפזרו בכל הארצות במקום יושבי אנשי הגולה הראשונה ובעון אנשי גולה השניה ילקו גם המה בחרב וברעב ובדבר: (ה) בתוך הגוים · שמתי אותה באמצע הייסוב במקום המובחר וארצות הגוים המה סביבותיה: (ו) ותמר · והיא לא שלמה כגמולי כי החליפה את משפטי לרשעה ר"ל אני נתתי לה משפטים ישרים והיא הרשיעה לעשות יותר מן העמים ואת חוקותי החליפה לרשעה יותר מן הארצות וכו' והוא כפל ענין במ"ש: בהם · בדרך חוקותי: (ז) יען המנכם · בעבור היותכם המון רב יותר מן העמים וכו' לכן מרוב הטובה בעטתם בי ולא הלכתם בחוקותי וגו' וכענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט (דברים לב): וכמשפטי הגוים וגו' · כי הם לא המירו אלהיהם וישראל המירו כבודו בלא יועיל: (ח) הנני עליך · הנה אני אלחם בך: גם אני · ר"ל כמו שבגדתם בי כן גם אני אבגוד בכם: משפטים · משפט פורעניות: (ט) את אשר לא עשיתי · דבר אשר לא עשיתי מעולם ולא אעשה עוד כמוהו כל ימי הארץ: יען · בעבור כל תועבותיך אשר מאד גדלו: (י) לכן · בעבור תועבותיך האבות יאכלו את הבנים בתוכך ירושלים כי יהיה בך עקת רעבון: ועשיתי · אח"ז אעשה עוד בך משפט פורעניות כי השארית מתך אפזר לכל רוח מארבע רוחות העולם: (יא) לכן · בעבור תועבותיך הריני נשבע חי אני וגו' וכפל השבוע' לומר אם לא בעבור שטמאת את מקדשי בכל שקוציך כי מנשה שם בבית פסל האשרה

מצודת ציון

תורק (ש"ב א): (ג) וצרת · ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל): בכנפיך · שולי הבגד כמו על כנפי בגדיהם (במדבר טו): (ו) ותמר · מל' תמורה וחלוף: (ז) יען · בעבור: המנכם · מל' המון עם רב: (י) וזריתי · אפזר: רוח · פאה ועבר: (יא) אם לא · הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה): שקוציך · מל' שקץ ותעוב ועל העכו"ם יאמר: אגרע · מל' גרעון וחסרון · תתום

שגרעת את כבודי בטומך השקוצים בביתי כן אגרע אני כבודך ותהיה נקלה בעיני אנשים זרים ויעשו בך שפטים : ולא תחוס עיני · כתולם : וגם אני לא אחמול · כמו שאתה לא חמלת על כבודי מלחללו : (יב) שלישתיך · עתה מפרש המשל שאמר לו לחלק השער לג׳ חלקים : אזרה · מבנין הדגוש והאל״ף נקודה בשו״א וסגול שלא כמנהג כרוב : (יג) וכלה אפי · ע״ד חזי הכלה גם אמר אחר שיכלה אפי והנחתי חמתי גם אנחם מנקמתי בהם כי רכה תהיה : והנחמתי · מבנין התפעל הראוי התנחמתי כמו וימאן להתנחם וסגול תחת ודגש הטי״ן לתמורת התי״ו : בכלותי · בכי״ת ויונתן תרגם והתנחמתי ואסיף : (יד) ואתנך לחרבה · שתהיה ארצך חרבה ותהיה בזה לחרפה בגוים אשר סביבותיך שארצם נושבת וארצך חרבה : לעיני כל עובר · וכן תהיה חרפה לעיני כל עובר עליך שישים וישרוק עליך בזה הפסוק בגוים ובפסוק שאחריו לגוים והסי׳ כל : (טו) והיתה חרפה · כן דרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח כאחד וגדופה הם בשקל מלוכה וענינו כמו חרפה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין כמנהג : מוסר ומשמה · מוסר שייסרו הגוים בך כמו שאמר ונוסרו כל הנשים ומשמה ענין תמהון

תָּחוֹס עֵינִי וְגַם־אֲנִי לֹא אֶחְמוֹל׃ יב שְׁלִשִׁתַיִךְ בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ וּבָרָעָב יִכְלוּ בְתוֹכֵךְ וְהַשְּׁלִשִׁית בַּחֶרֶב יִפְּלוּ סְבִיבוֹתָיִךְ וְהַשְּׁלִישִׁית לְכָל־רוּחַ אֱזָרֶה וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃ יג וְכָלָה אַפִּי וַהֲנִחוֹתִי חֲמָתִי בָּם וְהִנֶּחָמְתִּי וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי בְּקִנְאָתִי בְּכַלּוֹתִי חֲמָתִי בָּם׃ יד וְאֶתְּנֵךְ לְחָרְבָּה וּלְחֶרְפָּה בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיִךְ לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ טו וְהָיְתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה מוּסָר וּמְשַׁמָּה לַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיִךְ בַּעֲשׂוֹתִי בָךְ שְׁפָטִים בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְתֹכְחוֹת חֵמָה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃ טז בְּשַׁלְּחִי אֶת־חִצֵּי הָרָעָב הָרָעִים בָּהֶם אֲשֶׁר הָיוּ לְמַשְׁחִית אֲשֶׁר־אֲשַׁלַּח אוֹתָם לְשַׁחֶתְכֶם וְרָעָב אֹסֵף עֲלֵיכֶם וְשָׁבַרְתִּי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם׃ יז וְשִׁלַּחְתִּי עֲלֵיכֶם רָעָב וְחַיָּה רָעָה וְשִׁכְּלֻךְ וְדֶבֶר וָדָם יַעֲבָר־בָּךְ וְחֶרֶב אָבִיא עָלַיִךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

ו א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל וְהִנָּבֵא אֲלֵיהֶם׃ ג וְאָמַרְתָּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יֱהֹוִה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לֶהָרִים וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת הִנְנִי אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם חֶרֶב וְאִבַּדְתִּי

אֲנָא לָא אֲרַחֵם׃ יב תִּלְתִּיךְ בְּמוֹתָא יְמוּתוּן וּבְכַפְנָא יִשְׁתֵּיצוּן בְּגַוִּיךְ וְתִלְתָּא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן סַחֲרָנַיִךְ וְתִלְתָּא לְכָל רוּחַ אֲבַדַּר וּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא אֲגָרֵי בָּתְרֵיהוֹן׃ יג וְיָחוּל רוּגְזִי וַאֲנִיחַ חֵימְתִי בְּהוֹן וַאֲסִיף וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזָרֵית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵּם כַּד יְחוּל רוּגְזִי בְּהוֹן׃ יד וְאֶתְּנִנָּךְ לְחָרְבָּא וּלְחִסוּדִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא דִי בְּסַחֲרָנָךְ לְעֵינֵי כָּל דְּעָדֵי׃ טו וּתְהֵי לְחִסוּדִין וּלְאִתְרַבְרְבָא עֲלָךְ צָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ לְעַמְמַיָּא דִּבְסַחֲרָנַיִךְ כַּד אַעְבֵּיד בִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין בִּרְגַז וּבְחֵמָה וּבְתְקוֹף רְגַז אֲנָא יְיָ גְּזָרֵית בְּמֵימְרִי׃ טז בְּגָרָיוּתִי יַת מְחַת כַּפְנָא מַכְתְּשִׁין בִּישִׁין דְּמִתְקַנִין לְחַבָּלָא דַּאֲשַׁלַּח יַתְהוֹן לְחַבָּלוּתְכוֹן וְכַפְנָא אוֹסִיף עֲלֵיכוֹן וְאֶתְבַּר לְכוֹן סְעַד מֵיכְלָא׃ יז וַאֲשַׁלַּח עֲלֵיכוֹן כַּפְנָא וְחֵיוְתָא בִּישְׁתָּא וְיִתְכְּלוּנַיִךְ וּמוֹתָא וְקִטְלָא יַעְדוּן בִּיךְ וּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא אַיְתֵי עֲלָךְ אֲנָא יְיָ גְּזָרֵית בְּמֵימְרִי׃ א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם קַבֵּל נְבוּאָה עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן׃ ג וְתֵימַר טוּרֵי יִשְׂרָאֵל קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ אֱלֹהִים כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְטוּרַיָּא וּלְרָמָתָא וּלְפַצִּידַיָּא וּלְחֵילַיָּא הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא

אני סגני עליך : (יג) והניחותי חמתי . כשאנקם בם תנוח חמתי ולא תקניטני רוחי : והנחמתי . ואתנחם על שנעשתם אותי : (יד) ולחרפה : דיספרו״ר בלע״ז : (טו) וגדופה . בזיון : מוסר . יסורין : ומשמה · תמהון : (טז) ורעב אוסיף עליכם · הוא רעב השרופה הכלה מן הכים קך שמעתי : מטה לחם . משען לחם : (ג) ולגבעות · לשון רמה : ולגאיות · לשון גיא : תמניכם

תולדות אהרן והנחותי.ברכו׳ נט :

מצודת ציון

מצודת דוד

האשרה וגם שמאת ביתר תועבותיך שעשית שם : וגם אני אגרע . כמו שגרעת את כבודי בטומך שפל האשרה בפני כן גם אני אגרע לחסר אותך ולא תחוס עיני עליך : וגם אני לא אחמול · כמו שלא חמלת על בניך ושחטתם לעבודת כוכבים כן גם אני לא אחמול עליך : (יב) שלישיתיך · שלישי עמך ימותו בדבר וברעב בתוך ירושלים : יפלו סביבותיך · בעת המלחמה : לכל רוח אזרה · אפזר לכל רוח מארבע רוחות העולם ואשלוף החרב מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום גלותם : (יג) וכלה אפי . אשלים חרון אפי עליהם ואניח חמתי בם ואז אתנחם על הכעס שהכעיסו אותי : וידעו וגו׳ · ר״ל בעת אשלים בם חמתי אז ידעו באני ה׳ דברתי בקנאתי שרעה תבוא עליהם ולא הנביא בדה הדבר מלבו : (יד) לחרבה · להיות חרבה ולהיות לחרפה בגוים כי כולם יחרפו אותך בפני כל העובר דרך עליהם : (טו) והיתה . ירושלים תהיה לחרפה ובזיון : מוסר . ייסרו זה את זה עם ירושלים כי יאמרו בתוכחם אל תעשו את הרע שלא יבוא עליכם כדרך שבא על ירושלים : ומשמה . תהיה למשמון כולם יתמהו על תוקפם לגוים וגו׳ · מוסב על כולם חרפה וגדופה וכו׳ : בעשותי . בעת אעשה בך משפט פורעניות אז תהיה חרפה גדופה וכו׳ ובתוכחות חמה . בגמול עונש אביא חמה ולא על חנם : אני ה׳ דברתי . בידי לקיים : (טז) בשלחי · מוסב למעלה לומר שיהיה חרפה וגדופה וכו׳ לגוים בעת אשלח בהם את חצי ר״ל מכאובי הרעב הרעים אשר היו פעם למשחית לגוים שפעמים בא חצי הרעב בהם והשחיתם וכעין חצי הרעב אשלם בעצמם יהיו חצי הרעב אשר אשלח אותם לשחת את ישראל ועוד אוסיף עליכם רעב במדה מרובה יותר מהבא על העכו״ם ואשבור לכם משען לחם מכל וכל בעבור זה ירבו לחרף ולגדף ברואותם שבא עליהם חצי הרעב כמו שבא על העכו״ם ועוד יותר : (יז) ושכלך · החיות ישכלו וימיתו אותך : ודם · הנשפך מן ההרוגים : וחרב וגו׳ . הוא כפל ענין במ״ש : אני ה׳ דברתי · ובידי לקיים : ו (ב) שים פניך · החזר פניך מול ההרים : (ג) חרב · אחוזי חרב מלומדי מלחמה : במותיכם . הבמות העשוים לעבודה .

יחזקאל ו

במותיכם: ד ונשמו מזבחותיכם ונשברו חמניכם והפלתי חלליכם לפני גלוליכם: ה ונתתי את־פגרי בני ישראל לפני גלוליהם וזריתי את־עצמותיכם סביבות מזבחותיכם: ו בכל מושבותיכם הערים תחרבנה והבמות תישמנה למען יחרבו ויאשמו מזבחותיכם ונשברו ונשבתו גלוליכם ונגדעו חמניכם ונמחו מעשיכם: ז ונפל חלל בתוככם וידעתם כי־אני יהוה: ח והותרתי בהיות לכם פליטי חרב בגוים בהזרותיכם בארצות: ט וזכרו פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו־שם אשר נשברתי את־לבם הזונה אשר־סר מעלי ואת עיניהם הזנות אחרי גלוליהם ונקטו בפניהם אל־הרעות אשר עשו לכל תועבתיהם: י וידעו כי־אני יהוה לא אל־חנם דברתי לעשות להם הרעה הזאת:

יא כה־אמר אדני יהוה הכה בכפך ורקע ברגלך ואמר־אח אל כל־תועבות רעות בית ישראל אשר בחרב ברעב ובדבר יפלו: יב הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב יפול והנשאר והנצור ברעב ימות וכליתי חמתי בם: יג וידעתם כי־אני יהוה בהיות חלליהם בתוך גלוליהם

תרגום

ואוביד במתיכון: ד ויצדון אגוריכון ויתברון חניסנסיכון וארמי קטיליכון קדם פגור טעותכון: ה ואתן ית פגרי בני ישראל קדם פגור טעותהון ואבדר ית גרמיכון סחרנות אגוריכון: ו בכל מותבניכון קרויא יחרבן ובמתא יצדין בדיל דיחרבון ויצדון אגוריכון ויתברן ויבטלן טעותכון ויתקטפון חנסנסיכון ויתמחון עובדיכון: ז ויתרמון קטילין בגיכון ותדעון ארי אנא יי: ח ואשאר במהוי לכון משיזבי חרבא בין עממיא באתבדרותיכון במדינתא: ט וידכרון משיזביכון דחלתי בין עממיא דאשתביאו לתמן דתברית ית לבהון טפשא דסטא מבתר פולחני וית חיזו עיניהון דטעא בתר טעותהון וידנקון ויהון חזן על בישתא דעבדו לכל תועבתהון: י וידעון ארי אנא יי לא למגן גזרית במימרי למעבד להון בישתא הדא: יא כדנן אמר יי אלהים טפח בידך ורפוס ברגלך ואמר וי על כל תועבתא בישתא בית ישראל די בחרבא בכפנא ובמותא יתרמון: יב דרחיק במותא ימות ודקריב בחרבא יתקטיל ודישתאר ודיעול לכרכי צירא בכפנא ימות ויחול רוגזי בהון: יג ותדעון ארי אנא יי במהוי קטיליהון בגו פגור טעותהון סחרנות

ג' מ"ל | ג' | ג' | ג' | ג' | ג' | ה' ג' | ג' בליפנא | ג' | ג' | כ' כ"כ ד' ר"פ | ה' בטעם | ג' | כ' מ"ל בסיפר' | ט' | ח' מ"ל ג' ל'

רש"י

ד) חמניכם · מין תבנית צלמי עכו"ם העשויין על הגגות לחמה: (ו) ויאשמו . יהיו נכרים באשמתם: (ט) וזכרו פליטיכם אותי . את חסדי ואת רחמי שהייתי מרחם עליהם בהעוותם לפני בארצם: אשר נשברתי את לבם הזונה . אשר נכנעתי אצלם אע"פ שזונה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם ע"י נביאי לשוב אלי ואטיב להם ולא אבו: ונקוטו בפניהם · מאחר חברו עם ראיתי בוגדים ואתקוטטה (שם קי"ט) יתקוטטו על עצמם על אשר לא שמעו אלי וי"ת וידנקון ואינון יהון חזן וכן הרבה הנאנקים דמזנקים ובכי ואנק' דמדנקן דמוניי"ר בלע"ז: (יא) ורקע . ענייני יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרדד את הסים והוא דרך אבל: ואמר אח . לעקת יגון ואוי: (יב) והנצור . הנאסף אל העיר ויצורו עליו: וכליתי חמתי . אשלי' כל חרוני ואפלי ברעתם: (יג) אלה . פלינו"ן בלע"ז: עבתה . לשון ען עבות (לקמן כ)

רד"ק

(ה) ונתתי·וזריתי·מלרע בפשטא אחד: (ו) בכל . תישמנה · שרשם ישם ענין שממ' ישם ושמם בענין אחד: יחרבו · בסגול היו"ד והחי"ת ענין חרבן: ויאשמו . בשו"א האל"ף ענין שממה וטעם למען בעבור כי חטא הבמות הם המזבחות והגלולים: (ז) ונפל חלל · על דרך כלל: (ח) והותרתי בכם שלא תספו כלכם בחרב: בהזרותיכם · בא המקור ביו"ד הרבוי לפי שהמקור הוא בדמות השם וכן בבנותיך גבך: (ט) וזכרו . אשר נשברתי לבם הזונ' אמרו קצת המפרשי' שהוא כמו שברתי וכן תרגם יונתן די תברית ואיננו נכון שיהיה בנין נפעל יוצא ופירושו כמשמעו עומד ויהיה את כענין מן כמו כצאתי את העיר אמר האל על דרך משל שאני נשברתי מלבם הזונה ובא על דרך ויתעצב אל לבו: ונקוטו בפניהם · בדגש הטי"ת ושרשו קטט ענינו ענין כריתה וכן משורש קוט מענין זה ונקוטות' בפניכ' פי' בפניכ' כתרגומו ויהון חזן על דרך יראו עיניו כידו: אל הרעות · כמו על וכן אל ההרים לא אכל: (י) וידעו כי לא אל חנם דברתי. כמו בחנם כלומר שיתקיי' מה שדברתי וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: (יא) כה אמר ה' · הכה בכפך־כפך בכפך כמו ויספוק את כפיו או הכה בכפך על ירכך כמו ספקתי על ירך: ורקע ברגלך . כשמכה אדם ברגל על הרגל כאילו רוקע ושוכח הארץ תחתיו: ואמר אח · ענינו אוי ואבוי וכן ת"י ווי: אל כל תועבות רעות בית ישראל · סמוך על סמוך וכמוהו מספר מפקד העם נשרי נתלי דגם ותמאה והדומים להם: אשר בחרב · אשר בעונם התועבות בחרב ברעב ובדבר יפולו: (יב) הרחוק · מי שירחיק עצמו מן האויבים ויברח לארצות בדבר ימות שם והקרוב שישיגוהו האויבים בחרב יפול: והנשאר והנצור · הנשאר בירושלם והוא שם במצור ברעב ימות והנצור פעול מן נוצר תאנה ענינו שהוא שמור בתוך העיר או הוא מענין מצור ומשרשו והוא נפעל ובא בשורק כמו נבוכים הם בארץ וכן כעיר נצורה וכן תרגם יונתן ודיעול לכרכי צירא: (יג) וידעתם. אל כל גבעה . כמו על וכמוהו רביה: בכל ראשי ההרים · חסר וי"ו השרו' והוא כמו

ויתנתו בסונר בחחים: נשוב ח' בקריאה וסי' נמסר בשמואל א' סימ' ל'. הזונה חד מן ח' זוגין ופשטין ציבחר וסימ' במחזה לאמר אל תירא אברם · ירפה לכן כאכול קש לשון אש · מקשה ותחת מעשה מקשה קרחה. הזונה זזכרו פליטיכם אותי · יונה ואיש לא יונה תבולתו · לעולה ואל הכתף מחוצה . המנה והשקל עשרים גרה · החולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם . ומוצא אני מר ממות את · דוה לבינו על אלה

מצודת דוד

לעבודת כוכבים העומדים בכל המקומות ההם: (ד) ונשמו · יהיו שממה כי לא יהיה עוד מי יבוא להקטיר בה: חמניכם . צורת חמה היו עושים להם לפסל כי עבדו לחמה וכן נאמר וישבת וכו' אשר נתנו מלכי יהודה לשמה (מ"ב כג): לפני גלוליכם · במקום הרשע שם העונש: (ה) ונתתי וגו' · ר"ל שמה יהיו ולא יקברו: (ו) למען יחרבו · ר"ל החורבן יהיה גדול באופן שיחרבו וישממו מזבחותיכם וכו' וכל מעשיכם יהיו נמוחים ונשחתים: (ז) ונפל חלל . רב חלל יפול בתוככם: וידעתם· אז תדעו שאני ה' והכל בידי: (ח) והותרתי · אבל אשאיר מהם במה שיהיה לכם בין הגוים אנשים פליטי חרב כשתהיו פזורים בארצות הגוים: (ט) וזכרו פליטיכם . הפליטים מהם יזכרו כי בהיותכם בין הגוים אשר נשבו שם ותוזר ומפרש שיזכרו את אשר נשברתי ונעלבתי מלבם הזונה ולתוספת ביאור אמר אשר סר מעלי ואת עיניהם . ר"ל ומעיניהם הזונות אחרי העבודת כוכבים ר"ל אז יזכרו העלבון שהיו לפני מלבם הזונה ומעיניהם הזונות: ונקוטו בפניהם . יכרתו בעיני עצמם ר"ל הם ישפטו הכריתה על עצמם על הרעות אשר עשו להוסיף על כל תועבותיהם שעשו מאז: (י) וידעו . אז יתנו לב לדעת אשר אני ה' הנאמן בתשלום גמול המעשה: לא על חנם וגו'. ר"ל בגמול המעשה: (יא) הכה בכפך . כף אל כף כאשר יעשו המקוננות: ורקע ברגלך . בעט רגלך בארץ כי אז נראה כאלו מרקע ומרדד הארץ והוא ענין צער ואבלות: ואמר אח . אמור כמתאונן אח על כל תועבות הרעות שעשו בית ישראל אשר בעבורם יפלו בחרב וברעב ובדבר: (יב) הרחוק . המרחיק עצמו מן המלחמה ויברח לארצות הגוים להמלט שמה הנה לא ימלט מן הדבר וימות בה: והקרוב · המקריב עצמו למלחמה יפול בחרב האויב: והנשאר והנצור · הנשאר בעיר והוא בתוך המצור כי האויבים צרים עליה הנה הוא ימות ברעב ותחסרון הלחם: וכליתי · אשלים בם כל חמתי: (יג) וידעתם וגו' · כשיהיו חלליהם בין גלוליהם במקום הרשע שם המשפט אז תדעו שאני ה' הנאמן בתשלום גמול המעשה

מצודת ציון

מל' במה והיא מזבח אבנים: (ד) ונשמו . מל' שממון: חמניכם . מל' חמה: גלוליכם . דמות עו"ג המאוס כגלל של רעי: (ה) פגרי · כן נקרא גוף ההרוג: וזריתי · אפזר: (ו) תחרבנה · מל' חורבן: תישמנה · מל' שממון: למען . ענינו כמו באופן ודוגמתו למען ינוח שורך ותמורך (שמות כג) ופירושו באופן שינוח: יחרבו . מל' חורבן: ויאשמו · מל' שממון: ונשבתו · ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): ונגדעו · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (שם ט): ונמחו . ענין המחאה והשחתה כמו וימח את כל היקום (בראשית ז): (ח) והותרתי · מל' נותר: פליטי · ענין המלטה כמו ויבא הפליט (שם יד): בהזרותיכם · ענין פזור: (ט) נשבו · מל' שבי: נשברתי · ענינו שברון רוח ועלבון: את לבם . מלבם וכן ואת עיניהם כמו כצאתי את העיר (שמות ט) ופירושו מהעיר: הזונה · הוא ענין הסרה ולכן נקראת מנאפת בשם זונה על כי סרתה מדרכי הצניעות: ונקוטו · ענין כריתה כמו ונקוטתם בפניכם (לקמן כ): אל הרעות · על הרעות ר"ל בעבור הרעות: (י) אל חנם · בחנם כמו ואל הארון (שמות כה): (יא) ורקע · ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י): אח . כמו אהה ויאמר על השמחה ועל הצער: (יב) והנצור · מלשון מצור

סביבות מזבחותיהם אל כל־גבעה רמה בכל ׀ ראשי ההרים ותחת כל־עץ רענן ותחת כל־אלה עבתה מקום אשר נתנו־שם ריח ניחח לכל גלוליהם: יד ונטיתי את־ידי עליהם ונתתי את־הארץ שממה ומשמה ממדבר דבלתה בכל מושבותיהם וידעו כי־אני יהוה:

ז א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ב ואתה בן־אדם כה־אמר אדני יהוה לאדמת ישראל קץ בא הקץ על־ארבעת כנפות הארץ: ג עתה הקץ עליך ושלחתי אפי בך ושפטתיך כדרכיך ונתתי עליך את כל־תועבתיך: ד ולא־תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך עליך אתן ותועבותיך בתוכך תהיין וידעתם כי־אני יהוה: ה כה אמר אדני יהוה רעה אחת רעה הנה באה: ו קץ בא בא הקץ הקיץ אליך הנה באה: ז באה הצפירה אליך יושב הארץ בא העת קרוב היום מהומה ולא־הד הרים: ח עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך וכליתי אפי בך ושפטתיך כדרכיך ונתתי עליך את כל־תועבותיך: ט ולא־תחוס עיני ולא אחמול כדרכיך עליך אתן ותועבותיך בתוכך תהיין וידעתם כי אני יהוה מכה:

ג' · ל' · ל' · ז' בליש' · ל' • ב' מ"ל · כ"ד בסיפרא · ארבע ק' כ"ס ר"פ · ס' · ס' מ"ל · ס' כתי' כן · ס' בטע' בסיפ' · כ' קרן · ל' בטעם ב' חד מ"ל ל' · ד' מ"ל · ס' . ל"ס · ס' מ"ל · ס' כתיב כן

אגוריהון על כל רמא מנטלא בכל רישי טוריא תחות כל אילן עבוף ותחות כל בוטמא מעפיא אתר דיהבו תמן קורבנין לפולחןלכל טעותהון: יד ואארים ית מחת גבורתי עליהון ואתן ית ארעא לצדו ואשתממו ממדבר דבלת בכל מותבניהון וידעון ארי אנא יי: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב ואת בר אדם כדנן אמר יי אלהים לארעא דישראל קצא מטא מטת פורענות קצא למיתי על ארבע רוחי ארעא: ג כען מטת פורענות קצא למיתי עלך ואשלח רוגזי ביך ואתפרע מניך כאורחתיך ואתן עלך ית כל תועבתיך: ד ולא יחוס מימרי עלך ולא ארחם ארי חוב אורחתיך עלך אתן ופורענות תועבתיך בגויך יהוין ותידעון ארי אנא יי: ה כדנן אמר יי אלהים בישתא בתר בישתא הא אתיא: ו קצא מטא מטת פורענות קצא למיתי עלך הא אתיא: ז אתגליאת מלכותא עלך יתיב ארעא מטא עדן תבירת קריב יום אתרגושא ולית לאשתיזבא במצדי טוריא: ח כען מקריב אשפוך חימתי עלך ויחול רוגזי ביך ואתפרע מניך כאורחתיך ואתן עלך ית כל תועבתיך: ט ולא תחוס מימרי ולא ארחים כחובי אורחתיך עלך אתן ופורענות תועבתיך בגויך יהוין ותדעון ארי אנא יי איתיתי עליכון

רדק

כמו ובכל וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: עבתה. פי' עץ עבות יאמר מן עבות עבתה לנקבה בדגש התי"ו כמו מן אדום אדמה: מקום אשר נתנו. מקום סמוך למלת טעם וכן במקום לא ידע אל: (יד) ונטיתי שממה ומשמה. הכפל לחזק: ממדבר דבלתה. בדל"ת כמו רבלתה ברי"ש וכן דעואל רעואל וזכר המקום הזה לפי שהם היה נבוכדנאצר כשם צרו חילו על ירושלם ושם העלו צדקיהו כמו שכתוב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה: (ב) ואתה בן אדם כה אמר אדני ה' לאדמת ישראל. ליסוד: קץ בא הקץ. אמר האל כי לטובת אדמת ישראל קץ והנה עתה בא הקץ: על ארבעת. כתיב על ארבע קרי והכתיב לזכר והקרי לנקבה וכנף ימצא בלשון נקבה: (ג) עתה הקץ עליך. פירושו כנפות הארץ כי על ארץ ישראל אמר: כדרכיך. בכ"ף: (ד) ולא תחוס. בחולם: (ה) כה אמר אדני' רעה אחת רעה. ר"ל זאת הרעה אחת היא שאין כמוה כמו שאמר למעלה ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואשר לא אעשה עוד וידמה כי יונתן היה קורא אחר רעה שתרגם בישתא בתר בישתא: (ו) קץ בא בא הקץ. הכפל לחזק ולמהר הענין ועוד הוסיף ואמר הקיץ אליך הקיץ מבנין הפעיל מענין קץ והקיץ שרשו קיץ מנחי העי"ן וקץ שרשו קצץ מפעלי הכפל: הנה באה. הרעה שזכר: (ז) באה הצפירה. הגזרה באה לך כבקר מתרגם בקר צפרא או הוא ענין סבוב כלומר סבה היא מאת האל יתברך לבא אליך האויב ויונתן שתרגם אתגליאת מלכותא פירש הצפירה כמו ולצפירת תפארה שהיא עטרה והיא סימן מלכות: קרוב היום מהומה. חסר הנסמך כאילו אמר יום יום מהומה וכן הארון הברית והדומים להם: ולא הד הרים. הד הוא לשון קריאה כמו הידד אמר שהמהומה הזאת וקריאת הד זאת לא תהיה כמו קריאת הד הרים כשאדם נותן קולו בין ההרים ידמה שיוצא קול מבין ההרים ואינו קול אחר אמנם שידמה אבל זה קול הצעקה והמהומה יהיה קול אמתי לא דמיון קול ויונתן תרגם ולית לאשתיזבא במצדי טוריא: (ח) עתה מקרוב. כמו בקרוב ויש לפרשו כמשמעו שהוא כמו שאר המ"ם הבאים בזה הדרך שידמה ענינ' כשמ"ם בי"ת כאשר כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בשרש מן ונפרש מקרוב כן לפי שמלת עתה הורה על זמן העומד שהוא בין העבר והעתיד ופעמים יאמר עתה בהרחבת הלשון לזמן שהוא קרוב לזמן העומד מלפניו או מאחריו ויש קרוב מקרוב ולקרוב הזמן אמר עתה מקרוב כלומר זה יהיה עתה מזמן קרוב לזה הזמן העומד ומה יהיה עתה שאשפוך חמתי עליך וענין זה הפסוק כבר אמרו למעלה ושנה אותו הנה לחזק הענין: (ט) ולא תחום עיני. זה הפסוק אמר

רשי

כ) שכנפיו מרובין: (יד) שממה. מאין יושב: משמה. תמהון שיתמהו עליה רואיה: (ב) בא הקץ. שאמרתי ונושנתם בארץ והשחתם וגו' העידותי בכם היום כי אבוד תאבדון (דברים ד) ונושנתם בגי' תתנ"ב והם נשתהו בה תת"ן ד' מאות ומ' משנכנסו לה עד שנבנה הבית ות"י שנים עמד הבית: (ה) רעה אחת רעה. רעה שלימה ומיוחדת למעלה מכל הרעות והוא חורבן הבית: הנה באה. טעמו באל"ף הוא לשון פועלת: (ז) באה הצפירה. טעמו למעלה בבי"ת והוא לשון פעלה כבר באה הצפירה כמו בא ובקע אור השחר והתפארת באה: ולא הד הרים. ולא לאישתיזבא במצדי טוריא והד לשון צעקת הכרוזה לקום לברוח אל ראשי ההרים כמו הידד השבתי (ישעיה יז) וענו עליו הידד (ירמיה כה) השמעת קול נושא משא ענבים אל הגת ופועלי הקורה: (ח) מקרוב. במהרה: (י) הנה היום. הנה בא היום: הנה באה. הרעה: יצאה הצפירה. עלה השחר של יום הרעה: צץ המטה. להכות אתכם: פרח הזדון

חסרנו: מזבחותיהם ג' א' חסר וב' מ"ל וסי' כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם. ואתם לא תכרתו ברית דספר שפטים. בהיות חלליהם. קדמאה חסר: ולא תחוס ה' בקריאה וסי' לא תאבה לו ולא תשמע אליו. ולא תחוס עינך: נפש בנפש עין. לכן חי אני נאם ה'. ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך. ולא אחמול כדרכיך עליך: מכה ה' קמצין בקריאה וסי' מכה איש עברי מאחיו. מכה במטה אשר בידי. האשר שבית בחרבך אתה מכה. מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה. ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול. וסי' עבראה בתוספתא

תולדות אהרן קץ בא. זוכר ויגש

מצודת ציון

מאור: (יג) רמה. גבוהה: רענן. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): אלה. שם אילן סרק: עבותה. קלועה בענין גדיל כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג): ניחוח. מלשון נחת רוח: (יד) ומשמה. ענין תמהון: דבלתה. כמו רבלתה ברי"ש וכן דעואל רעואל (במדבר א ב) והוא המקום שישב בה נ"נ בעת שהביאו לו את צדקיהו כמ"ש ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה בארץ חמת (ירמיה נב) ויתכן שהיא חמת רבה והיא בלשון א"י ונזכר בסוף הספר בגבולי א"י לעתיד: (ב) כנפות. קצות: (ד) תחוס. מל' חס וחמלה: (ו) הקיץ. מל' הקצה והערה מן השינה: (ז) הצפירה. ענין שחר ובוקר כמו ישוב ויצפור (שופטים ז): מהומה. ענין רעש

מצודת דוד

המעשה: אל כל. החללים יהיו על כל גבעה רמה ובכל ראשי וכו': אלה עבתה. אילן אלה המרובה בענפים וקלועים זה בזה: ריח ניחוח. הקטרת שמעלה ריח להיות להם לנחת רוח ואמר זה לפי מחשבת עובדיה: (יד) ונטיתי וגו'. להכות בם: ומשמה. הכל יתמהו מגודל חורבנה: ממדבר דבלתה. משם תתחיל מקומות שוממות וכן יהיה בכל מושבותיהם: וידעו. אז ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול: ז (ב) לאדמת. על אדמת ישראל בא קץ וסוף: על ארבע. ר"ל לא תשאר אף עיר אחת מא"י: (ג) עתה. ר"ל בזמן קרוב יבוא הקץ עליך: כדרכיך. כפי דרכיך: ונתתי עליך. ר"ל אשלם לך: (ד) כי דרכיך. גמול דרכיך: ותועבותיך. תשלומי תועבותך יבואו בתוכך: וידעתם. אז תדעו שאני ה' נאמן לשלם גמול: (ה) רעה אחת רעה. ר"ל רעה שהיא אחת ומיוחדת שברעות הנה באה וזהו חורבן בה"מ: (ו) קץ בא בא הקץ. כפל הדבר לחזק הענין: הקץ עליך. כאלו התעורר מן השינה לבוא עליך והנה באה: (ז) באה הצפירה וגו'. אתה יושב הארץ באה עליך הבוקר של יום הרעה: קרוב היום מהומה. קרוב היום של מהומה: ולא הד הרים. לא יהיה עוד הוד והדר על ההרים כ"א בעול וסנוף מדמי החללים: (ח) עתה מקרוב. ר"ל מיד בזמן קרוב: ונתתי עליך. ר"ל אשלם לך: (ט) כדרכיך. כגמול דרכיך: ותועבותיך. תשלומי תועבותיך יבואו בתוכך: וידעתם. אז תדעו ותכירו אשר אני ה' המכה בגמול העון ולא בא במקרה:

רש"י

הזדון . נתגלה נבוכדנצר הרשע : (יא) החמס קם וגו'. החמס אשר בידכם הוא קם עליכם למטה רשע לשחתכם : לא מהם . כך אמר הקב"ה למשחית איך זקוק להשאיר נפש [מרשעי ישראל] כי אין טובה יוצאת לא מהם ולא מבניהם ולא מהמונם : ולא נה בהם . אין בהם נוהה אחרי מנענע ונותן לב אלי כמו וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל א ז) ולשון ארמי הוא התיגהון לפולחנא לי' תאוה ונענועין, ומנח' חברו לשון יללה וכן וינהו כל בית ישראל פירש לשון יללה ואין בתיבה רק ה"א יסוד : (יב) והמוכר אל יתאבל . אע"פ שדרך המוכר שדהו להיות עצב אל יתעצב כי סופכם לגלות : (יג) כי המוכר אל הממכר לא ישוב . כשיגלה בגולה לא ישוב ויראה עוד השדה שמכר ולמה יתאבל · ועוד בחיים חיתם . כל ימי חייהם לא ישיבו אל מקומם : כי חזון אל כל המונה וגו' · ארי נבייא מתנבן על כל אתרגישהון למיתב בתיובתא ולא תייבין : ואיש בעונו חיתו . כל אחד מהם חיתו ונפשו דבוקה בעונו : לא יתחזקו . לא יחזקו לבם על יצרם הרע לשוב לאורחם : (יד) תקעו בתקוע . כשיבוא עליהם הכל הכינו עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם : (טז) כיוני הגאיות . דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ההרים אשר ינוסו שם איש בעוונו כיוני הגאיות אשר כולם הומות : (יז) תלכנה מים . מזיעת

רד"ק

אמר למעלה ושנה אותו הנה עם שנוי מעט למעלה אמר כי דרכיך ובזה אמר כדרכיך בכ"ף השמוש והענין אחד ולמעלה כי אני ה' והוסיף בזה ואמר כי אני ה' מכה : (י) הנה היום . צץ המטה · יש מפרשים המטה ענין הטית הדין והוא שם ויורה עליו פרח הזדון כלומר מעשים רעים שעשו ישראל עשה יפרחו ויצוצו כלומר שיקחו הגמול והעונש ויש לפרשו כמשמעו ונבוכדנאצר קורא מטה כמו הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי וזהו שאמר מענין יוצא הצפירה ונבוכדנאצר גם כן קורא זדון כמו הנני אליך זדון ועל הדרך הזה תרגם יונתן נמת שולטנא הופע רשעא : (יא) החמס קם למטה רשע · החמס שעשו קם להם למטה רשע שמכה אות' ויונתן תרגם חטופין קמו למסעד רשיעיא : לא מהם . לא ישאר אחד מהם שלא יגלה או ימות : ולא מהמונם · ולא מרבוי ממון שלהם כמו מהמון רשעים ומי אוהב בהמון שפירושם רוב ממון : ולא מהמהם · כמו מהם וכפל בו המ"ם והה"א כאילו אמר שני פעמים מהם רוצה לומר משו' דבר מהם לא ישאר ר"ל בניהם ובני בניהם או יהיה מהמהם מן המה רוצה לומר דבר שהאדם הומה עליו והם הבנים : ולא נה בהם · לא יהיה נהי ויללה בהם מרוב הצרות לא יבכו החיים על המתים כמו שאמר ירמיהו לא יספדו ולא יקברו ויונתן תרגם לא מהמהם ולא נה בהם ולא מבניהון ולא מבני בניהון : (יב) בא העת . הקונה אל ישמח · דרך העולם שהקונה שמח במקנתו והמוכר מתאבל ומצטער כי מתוך דחקו הוא מוכר וכן בדברי רבותינו ז"ל הדבר אשר בפי האנשים זבנת קנית זבינת אובדת ואמרו כי המוכר שדה בארץ ישראל אין לו להתאבל על זה כי אפילו לא ימכרנו מעט יעמוד בידו כי במהרה יגלה ויניחנו וכן הקונה אין לו במה ישמח כי המקנה לא תעמוד בידו כי אם מעט : כי חרון · יבא מאתי אל כל המונה להמיתם ולהגלותם : (יג) כי המוכר · טעם כי אל החרון שזכר כי חרוני יהיה עליהם שלא ישוב המוכר אל הממכר כמו שהוא המספר בעודם בארץ ישראל בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו אבל הם הרה אפי בם ולא ישובו אל אחוזתם ביובל כי בגלות יהיו : ועוד בחיים חיתם · ואע"פ שיהיו בחיים לא ישובו אל ממכרם כי בארץ אחרת יהיו גולים : חית' . נפש' כמו וחיתו בקדשים וחיתו כאור תראה : כי חזון אל כל המונה · כי כשנאמר החזון אל כל המונה : לא ישוב . לא היו שבים מרשעם כשהיו מזהירים אותם הנביאים השכם והערב : ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו . וכל אחד היתה שקועה נפשו בעונו לא יתחזקו לשוב אל הנכונה ותרגם יונתן הפסוק כן ארי מובינא לזבינא לא יתוב וגו' כשעמוד בפסוק של מעלה כי חרון ברי"ש וכזה הפסוק כי חזון בזי"ן וסימן רז : (יד) תקעו בתקוע · השופר נקרא תקוע לפי שתוקעים בו כי הם תוקעים בשופר להנים אשר בחוץ אל העיר זהו והכין הכל כלומר יכינו כל אשר בשדה אל תוך העיר : [ואין הולך למלחמה · ואין אחד מהם יוצא לאויב להלחם אלא כולם נאספים אל העיר מפחד האויב ולמה להם זה כי חרוני אל כל המונה : (טו) החרב בחוץ . רעב ודבר יאכלנו · כתרגומו ישיצינה : (טז) ופלטו · כיוני הגיאיות · דרך היונים להקבץ בגיא : הומות · משמיעות קול כקול נהי כן יעשו הפלטים בנוסם : והיו על ההרים · להסגב בהם עד יעבור חיל האויבים והיותם על ההרים יהמו וינהו ויתודו כל איש מהם כי בעונו בא לנו כל זה : אל ההרים · כמו על ההרים : (יז) כל הידים תרפינה . כי לא יהיה בהם כח להלחם כנגד כל האויבים : וכל ברכים תלכנה מים · תלכנה כמים על דרך משל כאילו נתכו שלא יהיה בהם כח מרוב הבהלה : (יח) וחגרו · מכואר הוא : כססס

י הִנֵּה הַיּוֹם הִנֵּה בָאָה יָצְאָה הַצְּפִרָה צָץ הַמַּטֶּה פָּרַח הַזָּדוֹן׃ יא הֶחָמָס קָם לְמַטֵּה־רֶשַׁע לֹא־מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם וְלֹא מֶהֱמֵהֶם וְלֹא־נֹהַּ בָּהֶם׃ יב בָּא הָעֵת הִגִּיעַ הַיּוֹם הַקּוֹנֶה אַל־יִשְׂמָח וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבָּל כִּי חָרוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ יג כִּי הַמּוֹכֵר אֶל־הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב וְעוֹד בַּחַיִּים חַיָּתָם כִּי־חָזוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ לֹא יָשׁוּב וְאִישׁ בַּעֲוֺנוֹ חַיָּתוֹ לֹא יִתְחַזָּקוּ׃ יד תָּקְעוּ בַתָּקוֹעַ וְהָכִין הַכֹּל וְאֵין הֹלֵךְ לַמִּלְחָמָה כִּי חֲרוֹנִי אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ טו הַחֶרֶב בַּחוּץ וְהַדֶּבֶר וְהָרָעָב מִבָּיִת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יָמוּת וַאֲשֶׁר בָּעִיר רָעָב וָדֶבֶר יֹאכְלֶנּוּ׃ טז וּפָלְטוּ פְּלִיטֵיהֶם וְהָיוּ אֶל־הֶהָרִים כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת אִישׁ בַּעֲוֺנוֹ׃ יז כָּל־הַיָּדַיִם תִּרְפֶּינָה וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָּיִם׃ יח וְחָגְרוּ שַׂקִּים וְכִסְּתָה אוֹתָם פַּלָּצוּת וְאֶל כָּל־פָּנִים בּוּשָׁה וּבְכָל־רָאשֵׁיהֶם

י הא יום פורענותא מטא הא אתיא אתגליאת מלכותא צמח שולטנא הופע רשיעא : יא חטופין קמו למסעד רשיעין לא מנהון ולא מאתרגושתהון ולא מבניהון ולא מבני בניהון : יב מטא עדן תושלמת חובין קריב יום פורענות חטאין זבנא לא יחדי ומזובננא לא ידוי ארי רגז מן קדמי על כל אתרגושתהון : יג ארי מזובננא לזבינא לא יתוב ועד דאינון חיין ירדינון בגויתהון ארי נבייא מתנבן על כל אתרגושתהון למיתב בתיובתא ולא תיבין גבר בחובי נפשיה מתרען ועד דאינון קימין בתיובתא לא מתקפין : יד נפקין באצוחת קרנא מתקנין במני זינא לית דאזיל לקרבא ארי רגז מן קדמי על כל אתרגושתהון : טו חרבא מלברא ומותא וכפנא מלגיו דבחקלא בחרבא יתקטיל ודי בקרתא כפנא ומותא ישיציניה : טז ומשיזביא ישתיזבון מנהון ויהון על טוריא כיוני חיליא כולהון מנהמין גבר בחובי נפשיה : יז כל ידיא יתרשלן וכל רכוביא יתאשדן מיא : יח ויסרון סקין ותחפי יתהון אתכנעותא ועל כל אפיזון בהתא ובכל רישיהון מרט :

ג' חס' וא' מ"ל · ל' · ל' · מ"ל בליש"א · ל' ז ג' · כ"ג · ס' · ב' · ל' · ל' · ל' י"ל' וכל שאר קרי' הומות · ד' · ל' · י"ג

ובחרבא עממיא תמחי : קונה הקונה ד' מ"ל בקריאה וסי' והיה כעם ככהן כעבד כאדניו · בא העת הגיע היום · פורע מוסר · רע רע יאמר הקונה : חרון ג' קמצין בקריאה וסי' כי חרון אל כל המונה · כמו חי כמו חרון ישערנו · ואתם מוספים חרון : פלצות ד' וסי' בספר בישעיה סי'

תולדות אהרן החמס · סנהדרין קח : כי המוכר · מגלה יד ערכין לג : הגאיות · (סנהדרין כט) :

מצודת דוד

(י) הנה היום . הנה קרבה היום והנה באה : יצאה הצפירה . יצאה השחר מיום הרעה : צץ המטה . המטה הוכן להכות בהם הוציא ציץ והוא קרוב לעשות פרי ופרי המטה הוא ההכאה בו ועל הכשדים יאמר וכן נאמר באשור ומטה הוא בידם זעמי (ישעיה י) : פרח הזדון · ר"ל איש זדון כבר פרח ומהר יעשה פרי הזדון והוא הכליון והאבדון : (יא) החמס . ר"ל איש חמס קם להיות מטה המכה ברשע באכזריות רב : לא מהם . ר"ל אין הכליון בא מגלחון הכשדים ולא מהמון עם הרב אשר עמהם ולא מהמיית' בקול שאון המבהיל ומפחיד כי לא בכח זרועם עשו מה שעשו כ"א יד ה' עשתה כל זאת : ולא נה בהם . ר"ל אין ראוי שיהיה הנהי והיללה בעבורם כי לא עשו ברוע בחירתם ובעולם ידם : (יב) בא העת : ר"ל הנה באה בגמול כי נתמלאה הסאה ובא העת אשר הקונה לא ישמח בקניית השדה וכדרך הקונה כי יגלה ממנה ולא תשאר בידו והמוכר לא יתאבל על מה שמכר שדהו כי אף בזולת המכירה לא תשאר בידו : כי חרון . כי חרון אף ה' יהיה עו! כל המון העם ולא ישאר מי בארצו : (יג) כי המוכר . אף כי אם לא מכר שדהו לא היה שב אל השדה הזה שמכר להחזיק בה : ועוד בחיים חייתם . ר"ל ואע"פ שיהיו נפשם עוד בחיים לא ישוב אליו אף בזולת המכירה : כי חזון . כי כשנאמר החזון ההיא אל כל המון עמה לא היה מי שבב לה' וכל איש היתה נפשו קשורה בעונו ולא יזהפרד ממנו לכן לא יתחזקו לשוב לארצם להחזיק בנחלתם : (יד) תקעו בתקוע . הנה בבוא האויב יתקעו הם בשופר להשמיע את העם לרדת אל המלחמה מול האויב וגם יכינו כל דבר המצטרך אל המלחמה אבל אין מי הולך למלחמה כי חרוני על כל המון עמה והבאתי מורך בלבבם וירא לגשת אל המלחמה : (טו) החרב . חרב הא יב תהיה בחוץ לעיר והדבר והרעב יהיו בפנים בתוך העיר : אשר בשדה וכו' : אשר יהיה בשדה וכו' : (טז) ופלטו פליטיהם . הפלטים מהם ימלטו ויהיו פזורים בהרים ויהמו בקול נהי כיונים המתקבלים בעמקים וכולם יהמו : איש בעונו . כ"א יהמה בעונו ר"ל יתודה לומר עונו הפה אלה : (יז) תרפינה · יחלשו מלהלחם : תלכנה מים . מזיעת אימת בהלו המסיגה והיה למים : (יח) וחגרו שקים . דרך אבל וצער : ואל כל פנים : בכל פנים

מצודת ציון

(י) צץ . מל' ציץ והוא גלוי הפרח כמו ויצץ ציץ (במדבר יז) : (יא) מהמונם · המון עם רב . מהמהם . הוא מלשון הומיה : נה · מל' נהי ויללה וכן וינהו וכו' אחרי ה' (ש"א ז) : (יג) חייתם . נפשם כמו וחיתו באור תראה (איוב לג) : חזון . נבואה : (יד) בתקוע · כן יקרא השופר על כי יתקעו בו : חרוני : חרון אפי : (טו) מבית · מבפנים : יאכלנו . ישחיתנו : (טז) ופלטו · ענין המלטה : אל ההרים · בהרים : הגאיות · מל' גיא ועמק : (יז) תרפינה · מל' רפיון : (יח) פלצות · רעדה ותרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט) : קרחה · ענין מריטת השער וכן באה קרחה (ירמיה מז) : רעש ובלבול : הד · הוא מלשון הוד והדר : לנדה

רד"ק

(יט) כספם בחוצות ישליכו • נוכל לפרש אלילי הכסף והזהב שעשו כמו שנאמר בישעיה ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו כיון שיראו שאין בהם תועלת ולא הצילום ישליכו אותם בחוצות ויתכן גם כן לפרש אוצרות הכסף והזהב כי לא יועילו להם לא להנצל מן הרעב ולא מן האויב על כן ישליכו אותם בשוקים וברחובות וזהו שאמר נפשם לא ישבעו כי מן הכסף והזהב לא יוכלו למלא למעיהם כמו שיעשו מן הלחם ואם אין להם הלחם מה יועיל להם הכסף והזהב וכן יאכלו אותם גם לפירוש הראשון רוצה לומר כי האלילים לא ישבעו אותם בעת הרעב : לנדה יהיה . לרחוק כי ירחיקו אותו מבתיהם : כי מכשול עונם היה • כלומר כל זה המכשול להם בעבור עונם היה : (כ) וצבי עדיו • זהו בית המקדש שהוא פאר יופי כבוד האל הנקדש בתוכו שהיו מסיפים כעדי והקדוש ברוך הוא שמהו לגאון שישראל היו מתגאים ומתגדלים בו על כל עם כי כבוד האל נראה בו בענן ובאש הענין ובאש העליונה והם שמוהו לשקוץ כי עשו בו צלמי תועבותם על כן נתתיו להם לנדה שהם ירחיקוהו ממנו ויגלו מארצם : (כא) ונתתיו . וחללוה כתיב וחללוהו קרי הכתיב על השכינה והקרי על הבית : (כב) והסבותי . כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם : וחללו • הזרים במקום הצפון שלי בבית והוא הדביר שהוא קדש הקדשים ששם הארון : ובאו בה פריצים וחללוה • לשון נקבה על שכינת הכבוד החונה על הארון או אמר וחללוה על העיר ויונתן תרגם ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ארע בית שכינתי ויעלון בה רשיעיא ויחלונה : (כג) עשה הרתוק • עשה שלשלת של ברזל סימן שיוליכו הכשדים אנשי ירושלם בגלות בשלשלאות כמו שעושין לשבוי' : משפט דמים . כלומר כולה חייבים משפט דמים לפי ששפכו דם נקי ועברו עברו' שנתחייבו עליהם מיתה וכן משפט מות לאיש הזה כמו משפט דמים : והעיר מלאה חמס . ועוד שעושים בה חמס ועל כן ראוי' לגלות ממנה כי לא יתקיים ישוב הארץ עם החמס : (כד) והבאתי רעי גוים . הם הכשדים שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר : ונחלו מקדשיהם . ונחלו ענין חלול שרשו חלל והוא מבנין נפעל ובא מסקל כמו ונחלת בך והיה משפטו עם הדגש ונחלו בשקל ונמסו ההרים : מקדשיהם . כמו מקדשיהם אלא שהוא מסקל אחר מקדש בשקל למתעב גוי שהוא שם תאר : (כה) קפדה בא . מלעיל מפני שסמוכה למלה זעירא והוא בא או שה"א נוספת לפיכך הוא מלעיל לפי שאמר בלשון זכר בא והוא ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי : ובקשו שלום ואין • יבקשו השלום שהיו אומרים להם נביאי השקר שלום יהיה לכם : (כו) הוה על הוה • שבר על שבר וכן ת"י תבר על תבר וכן במשקל אחר יעוז כמו והוא רשעים יהדוף ענין רעה ושבר : אל שמועה • כמו על שמועה והשמועות הם בא האויב על הארץ : ובקשו חזון מנביא . רוצה לומר ואין כי דבר שלא ימצא יבקש אדם וכן גם נביאיה לא מצאו חזון מה' וכן אמר בישעיה שופט ונביא וקוסם וזקן רוצה לומר הן שימותו הן שתפסק חכמתם ונבואתם כי ברוב הצרות תאבד הנבואה והחכמה והעצה כי לב בני אדם נבהל ובנבואה ראינו באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' : ותורה תאבד מכהן . כי הכהנים היו מורי התורה ויונתן תרגם תנביא מספר רוצה לומר סופר ומזכיר העם : (כז) המלך . ונשיא • הוא המלך וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : מדרכם אעשה אותם . הם מאסו התורה והנבואה ותאבד מהם כמו שאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה וגומר : ובמשפטיהם • בבי"ת

יחזקאל ז

קָרְחָה׃ יט כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה כַּסְפָּם וּזְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה נַפְשָׁם לֹא יְשַׂבֵּעוּ וּמֵעֵיהֶם לֹא יְמַלֵּאוּ כִּי־מִכְשׁוֹל עֲוֺנָם הָיָה׃ כ וּצְבִי עֶדְיוֹ לְגָאוֹן שָׂמָהוּ וְצַלְמֵי תוֹעֲבֹתָם שִׁקּוּצֵיהֶם עָשׂוּ בוֹ עַל־כֵּן נְתַתִּיו לָהֶם לְנִדָּה׃ כא וּנְתַתִּיו בְּיַד־הַזָּרִים לָבַז וּלְרִשְׁעֵי הָאָרֶץ לְשָׁלָל וְחִלְּלוּהָ׃ כב וַהֲסִבּוֹתִי פָנַי מֵהֶם וְחִלְּלוּ אֶת־צְפוּנִי וּבָאוּ־בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ׃ כג עֲשֵׂה הָרַתּוֹק כִּי הָאָרֶץ מָלְאָה מִשְׁפַּט דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה חָמָס׃ כד וְהֵבֵאתִי רָעֵי גוֹיִם וְיָרְשׁוּ אֶת־בָּתֵּיהֶם וְהִשְׁבַּתִּי גְּאוֹן עַזִּים וְנִחֲלוּ מְקַדְשֵׁיהֶם׃ כה קְפָדָה בָא וּבִקְשׁוּ שָׁלוֹם וָאָיִן׃ כו הֹוָה עַל־הֹוָה תָּבוֹא וּשְׁמֻעָה אֶל־שְׁמוּעָה תִּהְיֶה וּבִקְשׁוּ חָזוֹן מִנָּבִיא וְתוֹרָה תֹּאבַד מִכֹּהֵן וְעֵצָה מִזְּקֵנִים׃ כז הַמֶּלֶךְ יִתְאַבָּל וְנָשִׂיא יִלְבַּשׁ שְׁמָמָה וִידֵי עַם־הָאָרֶץ תִּבָּהַלְנָה מִדַּרְכָּם אֶעֱשֶׂה אוֹתָם וּבְמִשְׁפְּטֵיהֶם אֶשְׁפְּטֵם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

תרגום

יט כספהון בשוקין ירמון ודהבהון לבוסרן יהי כספהון ודהבהון לא יכול לשיזבותהון ביום רוגזא דיי נפשיהון לא יסבעון ומעיהון לא ימלון ארי לתקלת חובין יהי׃ כ וחדות תקוניה ליקר יהבתיה ואינון צלמי תועבתהון שקוציהון עבדו ביה על כן יהבתיה להון לבוסרן׃ כא ואמסרניה ביד רשיעין למבז ולחיבי ארעא לעדי ויחלוניה׃ כב ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ית ארעא בית שכינתי ויעלון בה רשיעין ויחלונה׃ כג עביד שלשלן ארי ארעא אתמליאת חיבי קטול וקרתא אתמליאת חטופין׃ כד ואיתי מבאישי עממיא ויחסנון ית בתיהון ואבטיל רבות רשיעין ויתחלון מקדשיהון׃ כה אתקפדת מטת ויבעון שלמא ולית׃ כו תבר על תבר ייתי ובסורתא על בסורתא תהי ויבעון אולפן מספר ואוראה תפסוק מכהן ומלך מחכימין׃ כז מלכא יתאבל ורבא ילבש צדו וידי עמא דארעא יתבהלן מארחתהון אעביד עמהון ובנימוסיהון אתפרע מנהון וידעון ארי אנא יי׃

רש"י

מזיעת אימה : (יט) לנדה יהיה . לשקוץ יהיה להם : (כ) וצבי עדיו . של הקב"ה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש שנקרא גאון עוזם כמה שנאמ' (לקמן כד) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם הם גלולי תועבות עשו בו ע"כ וגו' : (כב) את צפוני • את המקום שהייתי צפון שם ביניהם : (כג) עשה הרתוק . שלשלת אות הוא שילכו בגולה אסורים בזיקים : משפט דמים • חייבי קטול : (כד) רעי גוים • רעים שבעכו"ם ואכזרים : ונחלו . ויתנחלו לאחרים : מקדשיהם . בתי היכל הבמות שהיו נועדים שם ל' בית זמונם : (כה) קפדה בא . כמו (ישעיה לח) קפדתי כאורג חיי לשון כריתה : (כו) הוה על הוה . מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומנחם חברו לשון שבר : ותורה תאבד מכהן . הרגילים בהוראה כמו שנאמר ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי)

כ"א : עדיו ג' בקריאה וסי' ולא שתו איש עדיו עליו • וצבי עדיו לגאון שמהו • במתג ורסן עדיו לבלום • אנ"ך : והשבתי י"ג בקריאה וסי' ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין • והשבתי מערי יהודה • והשבתי למואב נאם ה' והבאתי רעי גוים וירשו • והשבתי זמתך ממך • והשבתי זמה מן הארץ : וכרתי להם ברית שלום : ופקדתי על תבל רעה • והשבת את המון מצרים • והאבדתי גילולים והשבתי אלילים • והשבתי המון שיריך • ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל•והשבתי

תולדות אהרן כספם • גטין ט : פריצים • נדרים סב עכו"ם נב נד ברכות כ : הוה על הוה • עירובין כא :

ויהי

מצודת ציון

(יט) לנדה . לרחוק ולתעוב כנדה והוא מלשון נדידה והרחקה : עברת . מלשון עברה וזעם : (כ) וצבי . ענין הדר ויופי וכן לצבי ולכבוד (ישעיה ד) : עדיו • מל' עדי וקשוט וכן ועדית עדי (לקמן כג) : לגאון . ענין רוממות : (כא) הזרים . העכו"ם : וחללוהו . מלשון חולין ובזיון : (כב) והסבותי • מלשון סבוב והפנה : צפוני • מל' הסתר וכן תצפון אתך (משלי ב) : פריצים • ישעים הפורצים גדר האמת והנכוחה : (כג) הרתוק • שלשלאות כמו ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ) : (כד) והשבתי . אבטל כמו שבת נוגש (שם יד) : ונחלו . מל' חלול : (כה) קפדה • ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי (שם לח) : ואין . ואיננו : (כו) הוה • ענין שבר כמו עד יעבור הוות

מצודת דוד

פנים : קרחה . כי ימרטו שער ראשם דרך צער ואבל : (יט) לנדה • לרחוק ולתעוב : כספם וגו' . ר"ל למה ישליכו כספם ויתעבו זהבם לפי שלא יוכלו להציל את נפשם ביום בוא עברת ה' כי האויב לא יקח כסף וזהב לפדיון נפש : נפשם לא ישבעו . רצה לומר לא ימצאו לחם לקנות בהם להשביע הנפש ולמלאות המעים : כי מכשול . כי המכשול הרע הזה היה בעוונם ולא על חנם : (כ) וצבי עדיו . הדר קשוטו אשר שמהו האל בינותם להיות להם לגאון ולתפארת וזהו בה"מ : וצלמי . ר"ל והם העמידו בה גלולי תועבותם המשוקצים : נתתיו להם . ר"ל לפניהם נתתיו לנדה כי בעיניהם יראו שמעבתי בו להרחיקו ממני למסרו ביד האויב : (כא) לבז . לקחת כל הנמצא בה : וחללוהו . עשאוהו חולין ומבוזה : (כב) והסבותי • סלקתי שכינתי מהם ואח"ז חללו מקום הצפון שלי זה ההיכל וקה"ק : וחללוהו • כפל הדבר וכדרך המקראות במכפיל אמריו : (כג) עשה הרתוק • הכן שלשלאות לאסור הגולים : משפט דמים . כולם חייבים מיתה : חמס . כולם ראוים לחמס ושלל : (כד) רעי גוים . ר"ל רעים ואכזרים הם הכשדים : והשבתי גאון עזים . אבטל גאות עזי הפנים הם ישראל : ונחלו . יתחללו ויבוזו בתי מקדשיהם הם הבית וההיכל ובית קה"ק : (כה) קפדה בא . כריתה בא להם וכאשר יבקשו שלום לא ימצאו אותו : (כו) הוה על הוה תבוא . זה אחר זה וסמוכה לה : ושמועה : ר"ל שמועה רעה : ובקשו . כאומר הם יבקשו אבל לא ימצאו : תאבד • כי מגודל הצרות ישתמו מהם מעיינות החכמה : מכהן . כי על הכהן להורות וכמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : מזקנים • תאבד מזקנים : (כז) ונשיא . הוא המלך וכפל הענין במ"ש לחזוק : שממה . תמהון לבב : מדרכם • כמו דרכם כן אעשה עמהם וכמשפט הראוי להם אשפטם ואז ידעו כי אני ה' הנאמן לשלם גמול :

(א) ויהי בשנה הששית • פירוש לגלות המלך יהויכין : בששי . [illegible] וכתב בעל סדר עולם כי שנה זו מעוברת היתה כי הנה הוא התחיל להנבא בשנה החמשית בחמשה לתמוז ועוד שבעה ימים שהיה משמים בתוכם הרי אלו תמוז ובאותה שעה אמר לו שכב על צדך ת"ל ימים ומתני תמוז של שנה חמשית עד ה' באלול של שנה ששית אפילו לעודף אינם כי אם ארבע מאות ימים היאך אמר ואני יושב בביתי אלא שאותה שנה מעוברת היתה ונראה מתוך דבריו כי שכיבת הצדדים היתה כמשמעה אבל לפירושינו שפירשנו כי במראה הנבואה היה אין אנו צריכין לכל זה : וזקני יהודה • שגלו עם יכניה : יד ה' • רוח נבואה כשתבא בחוזק נקראת יד ה' ובשלש המראות האלה שראה בהם מעשה מרכבה נאמר בהם יד ה' וטעם שלש המראות האלה כנגד שלשה גליות שגלו גלות יהויקים וגלות יהויכין וגלות צדקיהו וזו האחרונה כנגד גלות צדקיהו שראה הכבוד נוסע מבית המקדש וראה חרבן הבית והביא לפיכך הביא אותו במראות אלהים ירושלם שיראה הפסולים והגלולים בבית שבעבורם נסע הכבוד ממקומו ונכנסו חרב הבית כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם וגומר ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעו' האלה : (ב) וארא' • מבואר הוא למעלה בראש הספר : החשמלה • הה"א נוספת לפיכך המלה מלעיל כמו השער התחתונה מבא המלך התיכונ' והדומי' להם : (ג) וישלח . השולח הוא הכבוד הנראה כעין החשמל : בציצת ראשי • היא מתלפות הראש פלוט"א בלע"ז וכן ועשו להם ציצית שהוא כמו ענף נתלה בבגד וכל זה היה במראה הנבואה כי לא בא יחזקאל ירושלם ולא סר ממקומו שהיה יושב שם בביתו עד כלות הנבואה כמו שאמר ותבא אותי ירושלימ' : במראות אלהים • הנה אמר כי במראות אלהים הלך ירושלם ובמראה הסוא שבכשדים כמו שאמר בסוף הנבואה ותביאני כשדימה אל הגולה במרא' ברוח אלהים וכל זה סימן הגלות ומה שהביא אותו ירושלם להראותו המעשים שבעבורם חרב הבית ונסתלק הכבוד לפיכך לקחו בציצת ראשו למשל כאדם הקופף על עבדו ולוקחו בציציות ראשו להוליכו לבית הסהר אבל במראה שהיתה סימן לשיבת הגלות בימי מלך המשיח לא לקחו בציציות ראשו אלא הביאו לארץ ישראל והניחו שם בנחת והושיבו על הר גבוה מאד כל זה סימן המעלה גדולה שתהיה לישראל בזמן ההוא : אל פתח שער הפנימית • פירוש שער החצר הפנימי' והיא העזרה כמו שאמר במלכים ויבן החצר הפנימית ונקרא' פנימית לפי שהיא פנימית לחצר הבית הקרואה תיכונה ובאמרו הפנימי' וזכר החצר בחסרון השער הנה כמוהו כעדר הקלובות ומאכלו בריאה ופירוש אל פתח סמוך לפתח : הפונה צפונה • שהיה השער פונה לצד צפון כי בארבע רוחות היו פתחים : מושב סמל הקנאה המקנה • בא בדרך בעלי הה"א ומשפטו המקניא בשקל משגיא לגוים ופירושו שהסמל מקניא האל בהיותו בביתו במקום משכן כבודו כמו שאמר הם קנאוני בלא אל : (ד) והנה שם • כמראה אשר ראיתי בבקעה סמך אותו אל הסמוך כי בבקעה אמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר והנה אמר כמראה אשר ראיתי בבקעה : (ה) ויאמר אלי • והנה מצפון לשער המזבח • זה שער הצפוני שבו מזבח שבנו לסמל הקנאה הזה לפיכך אמר שער המזבח ומצפון לאותו שער היה זה הסמל : בבאה • רוצה לומר בכניסת השער מבחוץ בהר הבית ויונתן תרגם המזבח מדבחא אם כן דעתו היה על מזבח בית המקדש מזבח העולה שהיה חוץ לפתח האולם ואולי כנגד המזבח ההוא היה שער העזרה מצפון ואילו היה דעתו כמו שפירשנו היה מתרגמו אגורא ואולי היה כן דעתו כמו שפירשנו כי פעמים מתרגם גם מזבח הפסילים מדבחא : (ו) ויאמר אלי • מהם • כן כתיב מלה חדא וקרי מה הם תרין מלין והוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין מלין : לרחקה • התי"ו בקמץ חטף לפאר הקריאה ומשפטו על המנהג לרחקה בפקל וכנו נחשת גרתלה ופי' כדי שארחק מעל מקדשיהם עושים התועבות במקדשי על פני : (ז) ויבא אותי אל פתח החצר • הוא הפתח

ח א וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשִּׁשִּׁי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי וְזִקְנֵי יְהוּדָה יוֹשְׁבִים לְפָנָי וַתִּפֹּל עָלַי שָׁם יַד אֲדֹנָי יְהוִה׃ ב וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה דְמוּת כְּמַרְאֵה־אֵשׁ מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה אֵשׁ וּמִמָּתְנָיו וּלְמַעְלָה כְּמַרְאֵה־זֹהַר כְּעֵין הַחַשְׁמַלָה׃ ג וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ ׀ בֵּין־הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלְַמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה אֲשֶׁר־שָׁם מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה׃ ד וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּבִּקְעָה׃ ה וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם שָׂא־נָא עֵינֶיךָ דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וָאֶשָּׂא עֵינַי דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וְהִנֵּה מִצָּפוֹן לְשַׁעַר הַמִּזְבֵּחַ סֵמֶל הַקִּנְאָה הַזֶּה בַּבִּאָה׃ ו וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲרֹאֶה אַתָּה מֵהֶם עֹשִׂים תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר בֵּית־יִשְׂרָאֵל ׀ עֹשִׂים פֹּה לְרָחֳקָה מֵעַל מִקְדָּשִׁי וְעוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת׃ ז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח הֶחָצֵר וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה חֹר־

ל' • ת"ל בליש' • ה' • ל' • ט' • ל' • ד' • ה' • ד' ב' ת"ל • ד' ת"ל • ב' • ל' • ס' דגפי' • ב' ובפסוק • ב' ת"ל וחד חסר • מה הם ק' • ל' • כ"ג • כ"ח • ל' חס'

א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵי בְּשְׁתִיתָאָה בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא אֲמַר נְבִיָּא אֲנָא יָתִיב בְּבֵיתִי וְסָבֵי בֵּית יְהוּדָה יָתְבִין קֳדָמַי וּשְׁרַת עֲלַי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים׃ ב וַחֲזֵית וְהָא דְמוּת כְּחֵיזוּ אִשְּׁתָא חֵיזוּ יְקָר דְּלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלֵית אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵיהּ וּלְרַע חֵיזוּ אִשְּׁתָא וְחֵיזוּ יְקָר דְּלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלָא אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵיהּ וּלְעֵלָּא כְּחֵיזוּ זָהֲרָא כְּעֵין חַשְׁמַל׃ ג וְאוֹשִׁיט דְּמוּת יַד וְאַחֲדַנִי בְּסְעַר רֵישִׁי וּנְטָלַת יָתִי רוּחָא בֵּין אַרְעָא וּבֵין שְׁמַיָּא וְאַעֲלַת יָתִי לִירוּשְׁלֵם בְּחֵיזוּ נְבוּאָה דִשְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא גַוָּאָה דְּפָתִיחַ לְצִפּוּנָא דְתַמָּן מוֹתַב צְלַם קִנְאֲתָא דְמַרְגְּזִין׃ ד וְהָא תַמָּן יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּחֶיזְוָא דַחֲזֵיתִי בְּבִקְעֲתָא׃ ה וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ לְאוֹרַח צִפּוּנָא וּזְקָפִית עֵינַי לְאוֹרַח צִפּוּנָא וְהָא מִצִּפּוּנָא לִתְרַע מַדְבְּחָא צְלַם קִנְאֲתָא הָדֵין בְּמַעֲלָנָא׃ ו וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם חֲזֵי אַתְּ מַה דְּאִינוּן עָבְדִין תּוֹעֵיבָן רַבְרְבָן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין כָּא לְאִתְרַחָקָא מֵעַל מַקְדְּשִׁי וְעוֹד תְּתוּב תֶּחֱזֵי תּוֹעֵיבָן רַבְרְבָן׃ ז וְאַעֵיל יָתִי לִתְרַע דַּרְתָּא וַחֲזֵית וְהָא חוֹרָא

(מלאכי ג) : (א) בשנה הששית . לגלות יכניה : (ב) ממראה מתניו וגומר . אסור להתבונן בפסוק זה : (ג) בציצת ראשי . לשערי ראשי פלוצי"ל בלע"ז : במראות אלהים . הראני כאלו נושא אותי ומביאני לירושלי' : שער הפנימית הפונה צפונה • שער העזרה שהיא פנימות להר הבית והיו לה שערים לכל ביהותיה : סמל הקנאה . צורת הקנאה מקנא ומקנים להקב"ה שנתנוה שם להקנאות להקב"ה להרגיזו וכן ת"י צלם דקנאתא דמרגזין : (ה) שא נא עיניך דרך צפונה • להר הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הצפוני של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך צפונה לשער חוץ לעזרה הוא : מצפון לשער המזבח . בהר הבית מצפון לאותו שער העזרה הצפוני ואומר אני שהיה אותו שער מכוון כנגד המזבח : בבאה . כשאדם בא ליכנס לעזרה מוצאו שם . בביאה מאלאנטריא"ה בלע"ז : (ו) לרחקה מעל מקדשי . כדי שאתרחק מעל מקדשי : (ז) אל פתח החצר • הקריבני עד פתח אותו שער עצמו : חור אחד בקיר

כל משושה חגה חרשה : ציצת ד' בליש' וכתיב כן ג' בפרשת ציצת • ויקחני בציצת ראשי : כמראה ה' דגשים בקריאה וסי' וזה מעשה המנורה מקשה זהב • והנה שם כבוד אלהי ישראל • ופני הקרש המראה כמראה • וכמראת המראה אשר ראיתי • ב' בפסוק : ועוד כ"ג וסי' נמסר בירמיה סוף סי' ל"ו : והנה כל ה' רסמי' וסי' נמסר במלכים א'

תולדות אהרן בציצת • יומא עו מנחות מב :

מצודת דוד

ח (א) בשנה הששית : לגלות יהויכין : בששי . בחודש הששי : וזקני יהודה . אותם שגלו לבבל : ותפול . הנחה עלי שם כח חוזק הנבואה : (ב) והנה דמות • והנה לפני נראה כמראה אש וחוזר ומפרש ממראה מתניו ולמטה כעין אש : כעין החשמלה . הוא הזך והנקי מן האש אשר מעט ישיגו הראות וירמז על הסבה הראשונה שאין להשיגו וגם חשמלה היא מלה מורכבת חש מלה ר"ל שתוק ובלום פיך מן המלול בו : (ג) וישלח . הדמות שראה הושיט תבנית יד ולקח אותי בשער הראש . ותשא . הרוח הליטו באויר והביאו לירושלים : במראות אלהים • ר"ל לא הביאו באמת רק נראה לו במראה הנבואה כאלו הביאו : שער הפנימית . הוא שער העזרה שהיא פנימית להר הבית : הפונה צפונה . כי ד' שערים היו לעזרה אחד לכל רוח : סמל הקנאה המקנה . פסל הקנאה ולתוספת ביאור אמר המקנה ר"ל המקניא ומכעים למקום להיותו במשכן ביתו : (ד) והנה שם • בבואי אל הפתח ההוא ראיתי שם כבוד ה' כמו המראה שראיתי בבקעה ושם נאמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר (לעיל ג) : (ה) דרך צפונה . לרוח צפון : מצפון לשער המזבח . שער הצפוני קרוי שער המזבח לפי שהיה מכוון מול המזבח ומצפון השער הוא לו בחלל הר הבית היה מושב סמל הקנאה הזה : בבאה . בבוא אדם ליכנס בעזרה מצאו בדרך כניסתו : (ו) הרואה . הוא בה"א השאלה כי שאל אותו אם הוא רואה מה הם עושים : תועבות גדולות וגו' . ר"ל התועבות הגדולות אשר המה עושים פה מעמידת הסמל תוכן כוונתם הוא למען הרחיק אותי מעל מקדשי כי לא אשרה שכינתי במקום הסמל : ועוד וגו' . ומלבד זה תשוב לראות תועבות גדולות מזה : (ז) אל פתח . בחלל הפתח כי מתחלה הביאו אל הפתח מבחוץ ועתה הביאו בתוך הפתח

מצודת ציון

(א) ותפול • ענין חניה : (ב) זהר • האורה סוות (תהלים מ) : החשמלה . מל' בהלה ופחד : זריחה : כעין • כגוון : (ג) תבנית • דמות כמו תבנית המשכן (שמות כה) : בציצת ראשי . ר"ל שער ראשי כי כל דבר היוצא מן הגוף קרוי ציץ וכן תנו ציץ למואב (ירמיה מח) : סמל . ענין צורה וכן תמונת כל סמל (דברים ד) : הקנאה המקנה • ענין כעס והקנטה כמו הם קנאוני בלא אל

הפתח שזכר אלא שמתחילה הביאו כמוך לשער מבחוץ ועתה הביאו תוך הפתח וראה בקיר הלשכה הסמוכה לפתח השער מבפנים חור אחד בקיר ואמר בקיר עכו"ם שנעשה החור פתח שיכול אדם ליכנס בו וראה הצלמים מצויירים על הקיר שהיו עובדים להם וזו המראה מצד חתירת הקיר להראותו בקיעת העיר ובעון העכו"ם שעובדים בה יחתרו האויבים בקיר חומות ירושלם ויבקעום עד שיכנסו בה וענין החור שהיה בו לפני החתירה רמז למאור ולדיק שבנו עליה קודם : (י) ואבוא . מחקה על הקיר . כמו מחוקק כי חקק וחקה בענין אחד ואמר מחוקה לשון יחיד על הכלל ובכלל כל גלולי בית ישראל הם אנשי מחקה על הקיר צלמי כשדים שזכר למטה בפרשת פתי נשים : (יא) ושבעים איש . ע' סנהדרין להראותו מה שנתן להם האל תחלה שיהיו עליהם שבעים זקנים להורותם הדרך הטובה הם היו מתעים אותם כמו שאמר ישעיהו עמי מאשריך מתעים : ויאזניהו בן שפן . גדול שבכולם היה : מקטרתו . המחתה נקראת מקטרת לפי שמקטרין בה : ועתר ענן הקטורת . עובי הענן כי היו מאות רבות מהעובדי' שהיו רבי' ומהנעבדים גם כן שהיו רבים כמו שאמר וענן העשן היה עבה מרבוי וכן העתרתם עלי דבריכם עובי הדברים ורבוים : (יב) ויאמר . בחשך כי חושבים שלא יראה האל מה שעושים בחשך בחדריהם וכנגדם אמר דוד גם חשך לא יחשיך ממך ועוד היו אומרים עזב ה' את הארץ כלומ' אינו משגיח כלל בתחתוני' אלא בעליוני' שהם הגלגלים והמלאכים אבל בעניני הארץ לא ישגיח כלל כי עזבה לבני אדם ויעשו בה כרצונם כמו שהיו אומרים רשעי עולם עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך : (יג) ויאמר . מבואר הוא : (יד) ויבא אותי אל פתח שער בית ה' אשר אל הצפונה . זה שער התא שנקרא גם כן צלע ויציע שהוא בכותל ההיכל מבחוץ כמו שבארנו בספר מלכים ואותם שהיו בכותל צפון היו פתוחים לצפון העזרה שהוא חצר הפנימי' : מבכות את התמוז . יש מפרשים כי מבכות הוא כנוי רוצה לומר משמחות את התמוז בירח תמוז היו עושים חג לעכו"ם והיו הנשים באות לשמחו וי"מ שהיו עושים בתחבולות שיבאו המים לעיני עכו"ם הנקראת תמוז והיה בוכה לומר שהיה שואל שיעבדוהו ויש מפרשים התמוז השרוף מן למזא לאתונא רוצה לומר שהיו בוכות על אותו שהיה שרוף שהיו שורפין בניהם ובנותיהם באש והנשים היו בוכות אותם : מבכות . מן הדגוש כמו רחל מבכה על בניה והרב החכם הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל כתב כי נמצא כתוב בספר מספרי העבודות הקדמונים כי היה איש מנביאי עכו"ם ושמו תמוז וקרא למלך אחד וצוהו לעבוד ז' כוכבי לכת וי"ב מזלו' והמיתו המלך ההוא מיתה משונה ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מקצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש והיה זה הצלם תלוי בין שמים וארץ ונפל לתוך ההיכל וכל הצלמים סביבו והיה מספר להם מה שאירע לתמוז הנביא והצלמים כולם בוכים וסופדים כל הלילה וכאשר היה בבק' עופפו כל הצלמים להיכליה' בקצות הארץ והיה זה להם לחוק עולם בתחילת יום ראשון מחד' תמוז בכל שנה יספדו ויבכו על התמוז . ויש מפרשים תמוז שם חיה שהיו עובדים צלם שלהם ותרגום ופגשו ציים את איים ויערעון תמוזין בתתולין וברוב הנסחאות כתוב תמוז בשני ווי"ן ומה שהראה לו באלה המראות פתח צפון רמז לו כי מצפון תפתח הרעה אליכם : (טו) ויאמר . גדולות מאלה . בא כאשר למעלה לא אמר מאלה שהיו שוות התועבות ההם אבל אלה היו גדולות מהאחרות שהיו אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והם היו עושים הפך מכונת האל כי לכוונה זו צוה האל פתח המשכן למזרח וקדש הקדשים למערב לבטל עבודת השמש שהיו רגילים בה באותו הזמן ושיהיו בהכנסם למשכן אחוריהם לשמש שתמחה האמונה ההיא מלבם וכן צוה במקדש עולמית ועתה בטלו המצו' והכוונה והחזירו פניהם מעבודת האל ומהשתחוות כנגד בית מקדשו וחזרו לעבודת השמש ולהשתחות לו ובדברי רבותינו ז"ל ממשמע שנאמר ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל ה' אלא מלמד שהיו פורעים אחוריהם כלפי מטה : (טז) ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית . היא אותה חצר שזכר אלא שפסיע

אחד בקיר : ח ויאמר אלי בן אדם חתר נא בקיר ואחתר בקיר והנה פתח אחד : ט ויאמר אלי בא וראה את התועבות הרעות אשר הם עשים פה : י ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב : יא ושבעים איש מזקני בית ישראל ויאזניהו בן שפן עמד בתוכם עמדים לפניהם ואיש מקטרתו בידו ועתר ענן הקטרת עלה : יב ויאמר אלי הראית בן אדם אשר זקני בית ישראל עשים בחשך איש בחדרי משכיתו כי אמרים אין יהוה ראה אתנו עזב יהוה את הארץ : יג ויאמר אלי עוד תשוב תראה תועבות גדלות אשר המה עשים : יד ויבא אתי אל פתח שער בית יהוה אשר אל הצפונה והנה שם הנשים ישבות מבכות את התמוז : טו ויאמר אלי הראית בן אדם עוד תשוב תראה תועבות גדלות מאלה : טז ויבא אתי אל חצר בית

ז' כטעם כסיפ' · יב ג' כטעם כסיפ' · זקני בית ישראל ויהודה אמרים · ב' א' חסר

חד בכותלא : ח ואמר לי בר אדם חתור כען בכותלא וחתרית בכותלא והא תרעא חד : ט ואמר לי עול וחזי ית תועבתא בישתא דאינון עבדין כא : י ועלית וחזית והא כל דמות רחיש ובעירא שקוצין וכל טעותא דפלחין להן בית ישראל מצירין על כתלא סחור סחור : יא ושבעין גברא מסבי בית ישראל ויאזניה בר שפן קאם ביניהון קימין קדמיהון וגבר מחתיתיה דקטרתא בידיה ויטור ענן קטרתא סליק : יב ואמר לי החזיתא בר אדם דסבי בית ישראל עבדין בקבלא גבר באידרון בית משכביה ארי אמרין לא גלן עובדנא קדם יי רחיק יי ית ארעא : יג ואמר לי עוד תתוב תחזי תועיבן רברבן דאינון עבדין : יד ואעיל יתי במעלנא דתרע בית מקדשא דיי דפתיח לצפונא והא תמן נשיא יתבן מבכן ית תמוזא : טו ואמר לי החזיתא בר אדם עוד תתוב תחזי תועיבן רברבן מאלין : טז ואעיל יתי לדרת בית מקדשא דיי גויתא

בקיר . חומת העזרה : (ח) חתר נא בקיר . והרחב את החור : והנה פתח אחד . דרך החור ראיתי פתח לשכה אחת : (י) שקץ עשוין לשקץ עכו"ם : מחוקה . חקוקין על הקיר : (יא) ויאזניהו בן שפן . חשוב היה ולמדין דורו הימנו לפיכך הקפיד עליו : ועתר ענן הקטרת . חמור קטור ענן הקטורת ולשון עתר מרבית וכן עתרתם עלי דבריכ' (לקמן ל"ה) וכן ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ז) וכן חברו מנחם במחלוקת אחת שלשתן ופירוש ענין מרובה הפה אך כל אחד לשון בני אדם : (יב) בחדרי משכיתו . מסוכה ברצפת אבני שיש לשון ושכתי כפי (שמות ל"ג) : (יד) אל פתח שער בית ה' . תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון דאמר מר שני פשפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום : מבכות את התמוז . דמות א' שמחממו' אותו מבפני' והיו עיניו של עופר' והם נתוכין מחום ההיסק ונראה כאלו בוכה ואומרת תקרובת הוא שואל : תמוז . לשון היסק כמו על די חזה למזיה (דניאל ג') ואתונא אזה יתירה (שם) : מבכות את התמוז . פייש"ק סלורי"ר לא"ל קאלפ"ן בלע"ז : (טז) ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימי' הוא

סי' ז' : ענן ד' חשפין פתחין בקריאה וסי' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש . וכסה ענן הקטרת . ועתר ענן הקטרת עלה . יפיץ ענן אורו . וחד וענן ה' עליהם יומם : המה עשים ה' בקריאה וסימ' איש איש במלאכתו אשר המה . כן המה עשים גם לך רשמואל . האינך ראה מה המה עשים . עוד תשוב תראה תעבות.

תולדות אהרן תבנית רמש . סנהדרין לב : מקטרתו . יומא עו : בן אדם . עקידה שער קג : הפנימית . יומא עו קידושין פב :

מצודת ציון

אל (שם נג) : (ז) חור . נקב כמו חור פתן (ישעיה יא) : בקיר . בכותל : (ח) חתר . ענין חפירה כמו חתר בחושך בתים (איוב כד) : נא . עתה : (י) תבנית . דמות : רמש . כן יקראו בריות קטנות קצרי רגל שאין הגופה ניכר וכן כל רמש אשר הוא חי (בראשית ט) : שקץ . הוא כמו שרץ : מחוקה . מל' חקיקה : (יא) מקטרתו . המחתה שמקטירין בו : ועתר . ענין רבוי כמו עתרת שלום (ירמיה לג) : ענן . עשן : (יב) משכיתו . מל' סכך ור"ל רצוף ברצפת אבנים וכן וכחומה נשגבה במשכיתו (משלי יח) כי הדרך לעשות רצפת אבנים בחדר נסתר כי שמה יצפון האוצר : (יד) מבכות . מל' בכיה : התמוז . כן שמו ע"ש ההיסק שעושים בו כמו למזה לאתונא דניאל

מצודת דוד

הפתח : בקיר . באחד מכותלי העזרה היה בו חור : חתר נא בקיר . עשה חפור בקיר במקום החור להרחיב את החור : והנה פתח אחד . ר"ל מצאתי שם פתח אחד פתוחה ללשכה אחת : (ט) בא . דרך הפתח וראה וכו' . (י) כל תבנית . ר"ל כל מין תבנית רמש וכו' : וכל גלולי . וכל שאר הגלולים של בית ישראל אשר יעבדו להם : מחוקה . כל אחת מהן היתה חקוקה על הקיר מהלשכה ההיא בכל סביבה : (יא) ויאזניהו . הוא היה הראש על כולם : עומדים . היו עומדים לפני הצורות ההם וכל איש היה בידו המחתה שמקטיר בה ומרבית עשן הקטורת עולה למעלה : (יב) הראית . אם ראית כאומר עוד יותר היית מתפלא אם היית רואה מה שהמה עושים בחשך ר"ל בהסתר במקום מוצנע כ"א בחדרי משכיתו כי על שהמה מתביישים מגוים מאד מאד ישתירו עצמם מבני אדם בעת עשותם ומה' לא יראו כי אומרים אין ה' רואה מעשה הבריות כי עזב את הארץ ביד מערכת השמים ולא ישגיח בה : (יג) תועבות גדולות . ממה שראית : (יד) שער בית ה' . זה שער ההיכל וחוזר ומפרש אשר אל הצפונה ר"ל אל הפשפש הצפוני כי שני פשפשים היה לו להשער הגדול אחד בצפונו ואחד בדרומו : מבכות את התמוז . שם עכו"ם שהיו הנשים מסיקות אותו מבפנים ועיניו היו עשויות מעופרת והיו נתוכין מחום ההיסק והיה נראה להרואים כאלו בוכה ומוריד דמעות והיו אומרות שהוא שואל תקרובות : (טו) הראית . בה"א השאלה כי שאלו אם השגיח לראות : מאלה . אשר כבר ראית : (טז) אל חצר בית ה' . ר"ל חצר הפנימית של

רשי

היא העזרה כי כל הבית נקרא היכל התלוה ועד עכשיו בחוכה היה עומד אלא שהוא נכנס בשע' הלבוני והראהו בבית החליפות את נורות התמוז וחזר והוליכו למזרח לפני ההיכל והמזבח : ופניהם קדמה וגו' . ממשמע שנאמר ופניהם קדמה יודע אני שאחוריה' אל ההיכל אלא מגיד שהיה אחוריהם מגולה שהיו פוערין עצמם ומתריזין כלפי מטה : משתחויתם. בשתי תיבות הוא משמש לשון השחתה ולשון השתחויה כן הוא בירושלמי משחיתים ההיכל ומשתחוי' לחמה וכן ת"י ואינון מתחבלין וסגדין . ומנחם חברו לשון שחוח כמו שחי ונעבור' (ישעי' נ"א) : (יז) הנקל לבית יהודה : המעט להם וקל בעיניהם שאר עבירות שבידם : מעשות את התועבות . אם היו חדלים מעשות את כל התועבות אשר עשו בביתי פה : כי מלאו את הארץ חמס . ונקל בעיניהם אותו עון וישובו להכעיסני בתוך ביתי בתועבות האלה : והנם שולחים את הזמורה אל אפם . והנם שולחי' אל חוטמם את ריח רע של זמורה זו שהם מזמרים ברוח היוצא מפי טבעת כלומר בושתם זה אל פניהם ישוב . ומנחם פי' והנם שולחים את הזמורה אל אפם ענין דופי וקלון הוא לפירושו הגוה ריח מקטרתם וכעס קרבנם וניחוחים למלאכת דופי נקבים ואחוריהם אל היכל ה' יורה על הענין : (א) קרבו פקודות העיר . הקריבו את הפקודים אשר הפקדתי לשחת את העיר : (ב) ששה אנשים . רבותינו פרשום במסכת שבת קצף אף וחימה משחית משבר מכלה : מפצו . שהוא משבר את הכל כמו ונפץ את עולליך (תהלים קלז) : וקסת הסופר . פנקס הם לוחות שמתופין בשעוה וחורתין בם בעט : אצל מזבח הנחשת . הוא מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) מעל הכרוב . מעל הכפרת שהשכינה היתה

יחזקאל ח ט

יהוה הפנימית והנה־פתח היכל יהוה בין האולם ובין המזבח כעשרים וחמשה איש אחריהם אל־היכל יהוה ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש : יז ויאמר אלי הראית בן־אדם הנקל לבית יהודה מעשות את־התועבות אשר עשו־פה כי־מלאו את הארץ חמס וישבו להכעיסני והנם שלחים את־הזמורה אל־אפם : יח וגם־אני אעשה בחמה לא־תחוס עיני ולא אחמל וקראו באזני קול גדול ולא אשמע אותם :

ט א ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו : ב והנה ששה אנשים באים ׀ מדרך־שער העליון אשר ׀ מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש־אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הספר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת : ג וכבוד ׀ אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן

והא תרע היכלא דיי בין אולמא ובין מדבחא כעשרין וחמשא גברא אחוריהון להיכלא דיי ואפיהון למדינחא והא אינון מתחבלין וסגדין למדינחא לשמשא : יז ואמר לי הא חזיתא בר אדם הזעיר לבית יהודה מלמעבד ית תועבתא דעבדו כא ארי מלו ית ארעא חטופין ותבו לארגזא קדמי והא אינון מיתן בהתא לאפיהון : יח ואף אנא אעביד ברגז לא יחוס מימרי ולא ארחם ויצלון קדמי בקל רב ולא אקביל צלותהון : א ואכלי ואנא שמע קל רב למימר אתקרבו דממנן על קרתא וגבר מן חבוליה בידיה : ב והא שתא גברין אתן מאורח תרעא עלאה דפתיח לצפונא וגבר מן כידוריה בידיה וגברא חד ביניהון לביש לבושין ופנקס ספרא בחרציה ועלו וקמו בסטר מדבחא דנחשא : ג ויקר אלהא דישראל אסתלק מכרובא דהוה שרי עלוהי בית קודש קודשיא ושרא

ג' חס' · ט' · ל' · ג' כטע' בסיפ' · ב' · חד מן י"ח מלין תיקון סופרים · י"ח • ל' · ל' וחד מפנה · ל' · ב' • ל' · כ"ס מיתדין · ל'

כי ענבים בפיהם : אחוריהם ג' וחסר בקריאה וסי' וכל אחריהם ביתה דמלכים • וחברו דר"ה • אחוריהם אל היכל ה' : אל אפם חד מן י"ח מלין תקון סופ־ים וסי' נמסר בריש ספר במדבר סיני : כל לשון אף על במ"א הזמורה אל אפם : כלי י"ח בליש' וסי' נמסר בסדר ויקהל : לבוש כל ליש' חסר בנביאים במ"ב וסי' ושריון קשקשים : הוצא לבוש לכל עבדי • וכל כתובים דכוו' מ"ל במ"א חסר כי כל ביתה לבש שנים :

תולדות אהרן ופניהם קדמה • סוכה נא נג (ברכות ה סוכה נה) : פקודת העיר • סנהדרין קב : ששה אנשים . שבת נה : מעל הכרוב • ר"ה לא :

רדק

שהסיע אותו ממקום למקום בחצר כי היה נגד לפון בפתח החצר כמו שפירשנו ועתה הביאו למזרח ההיכל וראה חוץ לפתח ההיכל בין האולם והמזבח כי מזבח העולה היה לפני האולם בעזרה : משתחויתם . מלה מורכבת מן משתחוים והשתחויתם וטעם ההרכבה אמר הנביא כי מצא אותם האנשי' משתחוים קדמה לשמש ואמר לנכנסי' השתחויתם דרך אלה ויונתן פירש המלה מורכבת מן משחיתים ומשתחוים שתרגם מתחבלין סגודין וכן בדברי רבותינו משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה :

(יז) ויאמר • הנקל • בצירי נפעל עבר או תאר אמר וכי קל הוא בעיניהם מעשות התועבות אשר עשו פה : כי מלאו את הארץ חמס . עד שבו עוד להכעיסני בביתי : והנם שולחים את הזמורה אל אפם • והנה הם מקטרים בביתי ושולחים רוח הקטרתם אל אפי מלבד הבזיון שעושים לי שמחזירין אחוריהם אל היכלי : הזמורה • פירוש ריח רע והוא על דרך כנוי לקטרת שהיו מקטרין והוא עטוש מלמטה לפיכך ת"י מייתן בהתא לאפיהון ותרגו' בשת בהתא והוא מקום הבשת : אפם • רוצה לומר אפי אלא שכנה הכתוב והוא אחד משמונה עשרה מלין שהם תקון סופרים : (יח) וגם אני . מבואר הוא : (א) ויקרא • פקודות העיר • האנשים הפקודים על אנשי החיל וכן וישם הכהן פקודות על בית ה' וסמכת אל העיר ואמר פקודות העיר שבאו אל העיר תחלה והחיל אחריהם ואלה פקודות העיר שמבאר שהיו ששה אנשי' והשביעי בתוכם שהי' סופר המלך אלה הם שבעת השרים שבאו אל העיר כאשר הובקעה העיר כמו שנאמר בספר ירמיהו והם נרגל שמגר נבו שר סכים רב סרים נרגל שראצר רב מג ואע"פ שהם שמנה הראשון פקיד על השבעה ולא נמנה עמהם והראה לו השם יתברך במראה הנבואה כי בזה הדרך תלכד ירושלם : ואיש כלי משחתו • כלי בחירק כי הוא יחיד וכן כלי מפצו : משחתו • בצרי והוא שם וכמוהו שם אבל הוא בחירק תרגמו למשחית חרבי משחית : (ב) והנה ששה אנשים . פירשנוהו על דרך פשוטו ועל דרך משל הם ששה מלכי' והשביעי ביניהם שהוא לבוש בדים וידוע כי בדים הם בגדי פשתן המגוהצין והוא השופ' הגדול ומנהיג העיר והוא הזורק אש בעיר ואלה הם פקד' העיר ובדברי רז"ל מאי ניהו ששה אנשים משבר משחית מכלה קצף אף וחמה : שער העליון • פירשו רבותינו ז"ל שהוא שער מזרחי ונקרא עליון שהוא מלמעלה מעזרת ישראל : ואשר מפנה לפונה • מזרחי לפוני היה וכבר פירשנו הטעם למה הראה המראה בצפון ובבל היא מזרחית לפונית לארץ ישראל : מפנה • פעול בשקל אשר אתה מראה בהר : מפצו • כמו משחיתו שזכר כי מפץ הם כלי הוא שמשברים הסלעים בו וכן מפץ אתה לי והוא בצרי וזה בקמץ : ואיש אחד בתוכם לבוש הבדי' • כבר פירשנוהו על דרך משל ורבותינו ז"ל פירשו כן וכן אמרו זה גבריאל והם אמרו כי גבריאל מלאך של אש לפי שהוא הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש : וקסת הסופר במתניו • קסת הוא כלי הדיו ויונתן תרגם פנקס ספרא והפנקס הוא מה שכותב עליו הסופר והוא נייר או לוח ואעפ"כ ענין הפסוק הוא על צורך הדיו לא על הלוח שנאמר והתוית תיו ואולי לפי שתלוי' במתני הסופר הנייר . או הלוח עם כלי הדיו כלל הכל בפנקס : לבוש בדים • בקמץ בסמיכות וכן חגור כלי מלחמה ופי' לבוש בבדים : ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת . זהו מזבח העולה שהיה לפני האולם בעזרה ואותו עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ומה שהראה לו עמדם אצל מזבח הנחשת ראה כי אצל מזבח הנחשת המשתחוים קדמה לשמש וכיון שבזו כבוד האל יתברך בזה הראהו שבעון זה נעלה הכבוד מעל הכרוב : (ג) אל מפתן הבית • מורה הסתלק הכבוד מבית המקדש ובאמרו מעל הכרוב ולא אמר הכרובים כי שנים כרובים היו אמרז"ל כי

מצודת דוד

של בית ה' והוא עזרת כהנים : פתח היכל ה' . ר"ל מול פתח ההיכל בחלל העזרה בין האולם ובין המזבח : כעשרים • ר"ל עמדו כעשרים וחמשה איש : משתחויתם . היא מלה מורכבת מהשחתה ומהשתחויה ור"ל היו משחיתים ההיכל לבזותו כי פרעו אחוריהם למולו והתריזו והיו משתחוים לשמש : (יז) הראית . בה"א השאלה : הנקל . ר"ל אשר נקל לבית יהודה המעשים שעשו מאז מבלי עשות את התועבות האלה אשר עשו פה כאומר וכי לא די להם במה שעשו מאז : וישובו להכעיסני בתועבות האלה : והנה שולחים . והנה עתה הם שולחים אל אפם ריח הרע בזמר הרוח היוצא מפי הטבעת בעת יתריזו והוא תקון סופרים והראוי אל אפי : (יח) וגם אני וגו' • ר"ל כמו שהם עושים שלא כהוגן כן גם אני אעשה בחמה שלא כהוגן כי לא תחוס וכו' : וקראו באזני • בעת בוא עליהם משפט הגמול : ט (א) ויקרא • קול גדול קרא באזני : קרבו פקודות העיר . אתם הממונים על העיר להשחיתה קרבו ובואו וכ"א יביא בידו כלי המיוחד לו להשחית בה : (ב) והנה • כאשר קרא הנה היו באים דמות ששה אנשים וארז"ל שהם אף וחמה קצף משחית משבר ומכלה : שער העליון • כן שם השער וכן נאמר הוא בנה את שער בית ה' העליון (מ"ב טו) : מפנה לפונה . הפונה לצפון : ואיש . כ"א היה בידו כלי המשבר ומשחית המיוחד לו : ואיש אחד בתוכם . בתוך ששת האנשים היה עוד איש אחד מלובש בגדי בד ובהאזור אשר במתניו היה תלוי קסת המיוחד לסופר והוא מכלי כתיבה : ויבואו . אלה הששה עם האיש לבוש הבדים : מזבח הנחושת • הוא המזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) וכבוד וגו' . השכינה

מצודת ציון

(דניאל ג) : (יז) הנקל . בא הה"א במקום אשר וכן ההלכוא אתו (יהושע י) : מעשות . במ"ם השלילה ור"ל מבלי עשות וכן מהמטיר עליו מטר (ישעיה ה) : הזמורה • מל' זמר : אפם • חוטמם : (א) פקודות • מל' פקיד וממונה : (ב) מפנה • מל' פניה : מפצו . משבר ומפוצץ וכן מפץ אתה לי (ירמיה נא) : בדים • פשתים כמו מדו בד (ויקרא ו) : וקסת • הוא מכלי הכתיבה : (ג) נעלה . ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט) : הכרוב • הם הכרובים שעל הכפורת וקראם בשם כולל כרוב וכן כי רוח החיה (לעיל א) : מפתן • אסקופה כמו הדולג על המפתן (צפניה א') : והתוית

כי נסע מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן ואמרו י' מסעות נסעה שכינה ופשר כי אמר מעל הכרוב הוא דרך משל וי"ת אסתלק כרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קדשיא ובאמרו ככרובא ולא אמר מכרוב ר"ל כי עם כרוב נעלה רוצה לומר מי שנעשה לו הכרוב דמיון הוא והוא השרף העף אל האדם רמז כהסתלק הנבואה מישראל לא נשארו אלא חגי זכריה ומלאכי שהתנבאו כבנין בית שני ובהם פסקה הנבואה : וכבוד אלהי ישראל . מבואר הוא : הלבוש הבדים . אותו הנזכר שהיה לג ג בדים ובא כידיעת האחר והמת ז' : (ד) ויאמר ה' אלו . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ובוי"ו והוא כמו ועליו בשמים ירעם והדומים לו ואחר שאמר בתוך העיר אמר בתוך ירושלם אף על פי שידוע כי העיר שזכר היא ירושלם שהרי זכר בענין הפרשה בית ה' והיכל ואולם ומזבח אלא הוסיף ואמר ירושלם כלומר העיר אשר בחרתי לשכן שמי בה הם השיעוני ממנה כרוב עונותם : והתוית תו . ענין סימן וכתיבה אמר שיתוה בדיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים לסימן שלא יגעו בהם המשחיתים וזה הענין כענין דם הפסח במצרים לאות ולסימן אלא שזה היה במראה הנבואה ורבותינו ז"ל פי' תיו האות הנקראת תי"ו אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל כתוב על מצחן של צדיקים תי"ו של דיו ועל מצחן של רשעים תי"ו של דם ואמר מאי שנא תי"ו רב אמר תי"ו תחיה תי"ו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ואלה האנשים היו הצדיקים אשר בירושלם שהיו נאנחים ונאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה : והנאנקים . ענין צעקה ונוחה כמו האנק דום ושב הפועל בפעל לרוב הפעולה וכן הנדברים בך : (ה) ולאלה אמר באזני . ולאלה הם הששה שזכר אמר להם שיבאו אחר המתוה הזה ויכו : על תחוס . כן כתיב וקרי אל והכתוב רוצה לומר והכה על אשר תחוס עיניכם וכל שכן על האחרים והקרי כמשמעו הזהירם שלא יחוסו על האדם ולא יחמלו : עיניכם . כתיב לשון רבים וקרי עינכם לשון יחיד כמו לא תחוס עינך והיחיד היא דרך כלל : (ו) זקן בחור . תהרגו למשחית הם רוצה לומר להשחתה שתשחיתו הכל : וממקדשי תחלו . נאמר במקדש כי אותם חייבים יותר שעובדים עכו"ם במקדשי על פני להכעיסני : באנשים הזקנים . הם שבעים איש מזקני ישראל שזכר שהיו עובדים עכו"ם בלשכה אשר בעזרה לפני הבית ורבותינו ז"ל דרשו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו ואמרו לא יצאה מדה טובה מאת הקדוש ברוך הוא וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה שהרי אמר תחלה והתוית תיו ואמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ואחר כך אמר וממקדשי תחלו : (ז) ויאמר אליהם טמאו את הבית . אל תחושו אם תהרגו בבית המקדש ותטמאו את הבית בחללים כי הם טמאוהו ראשונה בגלולים : ומלאו . נווי מבנין הדגוש אף על פי שהלמ"ד איננה דגושה כי ימלא כמוהו קלים מבנין הדגוש כמו וקנאו ברמזותיהם כי לא מלאו אחרי ויקנאו בו והדומים להם : את החצרות . חצרות בית המקדש עזרת אנשים ועזרת נשים והר הבית כי כולם היו חצרות : (ח) ויהי כהכותם . בכף כהכותם בחצרות כי שם היה הנביא במראה : ונאשאר אני . נשארתי אני ביניהם שלא הכוני ומלה זו מורכבת מן ונשאר שהוא נפעל עבר ומן אשאר שהוא אתן מן הקל וטעם ההרכבה אמר כשהיו מכים נתתי עיני מי נשאר בחצרות שלא הכו וראיתי כי לא נשאר אלא אני זהו ונשאר ואמר בני טעמים במלה א' לקצר והיא ע"ד נחות כמו שפירשנו במלת משתחויתם ובא להודיע כי לא היה בחצרות בית השם מי שהיה עליו התי"ו אלא הוא לבדו : ואזעק ואומר . על ירושלים כי היא היתה שארית כל ישראל כי כל ישראל גלו זולתי ירושלים וכבר מתו בלעב או בחרב או בגלות : (ט) ויאמר אלי . ותמלא הארץ דמים . ארץ ישראל ויהודה לפיכך מרבה הארץ מהם ואף על פי שהיו בהם שאר עברות העונש הגדול הוא בעבור החמס והמבול בא בעבור החמס וכקלת ספרים המדויקים ותמלא הארץ דמים פירוש שופכי דמים : והעיר מלאה מטה . וגם העיר הזאת ירושלים שהיתה מלאתי משפט עתה היא מלאה משפט מטה ומעוקל והוא החמס אלא לפי שהיתה ירושלם מקום המשפט ואליה באים כל ישראל למשפט זכר הטית הדין שבה וכל זה גרם להם אמונתם הרעה : כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה . ולא יענוש על הרע ולא יגמול על הטוב וכבר פירשנו ענין זה למעלה : (י) וגם אני . כמו

מעיל לקביל סקופת ביתא וקרא לגברא דלביש לבושיא דפנקס ספרא בחרציה : ד ואמר יי ליה עבר בגו קרתא בגו ירושלם ותרשום תוא על בית עיני גבריא דמתאנחין ודמתאנקין על כל תועבתא דאתעבידא בגוה : ה ולאילין אמר ואנא שמע עברו בקרתא בתרוהי וקטולו לא תחוס עיניכון ולא תרחמון : ו סב עולים ובתולה טפלא ונשיא תקטלון לחבלא ועל כל גברא דעלוהי רושם תוא לא תקרבון ומבית מקדשי תשרון ושריאו בגבריא סביא דקדם ביתא : ז ואמר להון סאיבו ית ביתא ומלו ית דרתא קטילין פוקו ונפקו וקטלו בקרתא : ח והוה כקטלותהון ואשתארית אנא ואשתטחית על אפי וצוחית ואמרית קביל בעותי יי אלהים המחבל את ית כל שארא דישראל במשפכך ית חימתך על ירושלם : ט ואמר לי חובי בית ישראל ויהודה תקיפו בה לחדא ואתמליאת ארעא חייבי קטול וקרתא אתמליאת אסטיות די אמרו רחיק יי ית יתבי ארעא ולית דאיגליא קדם יי : י ואף אנא לא אחוס מימרי ולא ארחים פורענות אורחתהון ברישהון

הבית ויקרא אל האיש הלבש הבדים אשר קסת הספר במתניו : ד ויאמר יהוה אלו עבר בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה : ה ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו על תחוס עיניכם ואל תחמלו : ו זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית : ז ויאמר אליהם טמאו את הבית ומלאו את החצרות חללים צאו ויצאו והכו בעיר : ח ויהי כהכותם ונאשאר אני ואפלה על פני ואזעק ואמר אהה אדני יהוה המשחית אתה את כל שארית ישראל בשפכך את חמתך על ירושלם : ט ויאמר אלי עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד ותמלא הארץ דמים והעיר מלאה מטה כי אמרו עזב יהוה את הארץ ואין יהוה ראה : י וגם אני לא תחוס עיני ולא אחמל דרכם

אליו ק' · ד' חסר · אל ק' · עיניכם ק' · ונשארתי ק'

היתה שורה שם עד הגג והתחילה להסתלק ולצאת לחוץ מעט מעט עשר מסעו' וזה מסע הראשון (עיין עמוס ט פ' א ברש"י וכ"ע יומ"א) מכרוב למפתן בית קדשי הקדשים : (ד) והתוית תו . ורשמת רושם : על מצחות האנשים . הצדיקים כדי להיות לאות שלא יפגעו בם המשחיתים : (ה) ולאלה אמר באזני . לששת המחבלים : (ו) ומקדשי תחלו . מן העומדי' לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי הם אותם חקוקי התיו שהתרה בהם מההזיקם חזר וצוה לחבלם לפי שאמרה מדת הדין לפניו מה נשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כדאיתא במסכת שבת : (ח) ונאשאר אני . ונשארתי אני : (ט) מלאה מטה . דין מעוקל : על

ולאלה ג' ר"פ בקריא' וסי' ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם · ולאלה אמר באזני עברו · ולאלה תהיו תרומת הקדש כופא דספרא: צאו ג' וסימ' לאמר לאסרים צאו · נודו מתוך בבל · ויאמר אליהם טמאו את הבית : במאד מאד ו'

תולדות אהרן וממקדשי. עכו"ס ד : עונש'. ב"מ ע"ט :

מצודת ציון

(ד) והתוית תו · ענין רושם וסימן כמו ויתו על דלתות השער (ש"א כא) : מצחות · מל' מצח : והנאנקים · גם הוא ענין אנחה כמו אנקת אסיר (תהלים קב) : (ו) תחלו · ויחלו · מלשון התחלה : (ח) ונאשאר . כמו ונשאר : אהה . ענין ל' צעקת יללה : (ט) מטה : מל' הטיה :

מצודת דוד

השכינה נסתלקה מן הכרוב שעל הכפורת אשר היה עליו וירד אל מפתן בית קה"ק ומשם קרא אל האיש וכו' : (ד) בתוך העיר . ולתוספת ביאור אמר בתוך ירושלים : והתוית תו · תרשום סימן על מצחות הצדיקים הנאנחים ומצטערי' בעבור כל התועבות הנעשות בתוכה : (ה) ולאלה · הם ששת האנשים הבאים בכלי מפצם : אמר באזני · ר"ל שמעתי כשהיה מדבר להם : אחריו · אחרי לבוש הבדים : והכו . באנשי העיר : (ו) למשחית · להשחי' מן העולם : ועל כל איש . אבל על כל מי שיהיה עליו הסימן אל תגשו אליו להכות : וממקדשי תחלו . התחילו להכות מהאנשים העומדים לפני מקדשי : ויחלו . התחילו להכות מהזקני' שעמדו לפני הבית אשר קטרו לגלולים כמ"ש ושבעים איש מזקני וגו' ואיש מקטרתו בידו (לעיל ח) : (ז) טמאו את הבית . כלומר אל תחושו לטומאת בה"מ ומלאו חצרות בה"מ מן ההללים ואח"ז צאו והכו בעיר : ויצאו . אחר שהכו בחצרות יצאו והכו בעיר : (ח) ונאשאר אני . לא נשאר כ"א אני כי לא רשם סימן אף על אחד כי לא מצא צדיק . ורז"ל אמרו שנענשו על שלא מיחו בהם : המשחית . כי תשחית את כולם בעת תשפוך חמתך על ירושלים : (ט) בית ישראל . הם הנשארים בארצם אחר גלות מלכות אפרים ונספחו למלכות יהודה : דמים · אנשי שופכי דמים : מוטה . הטיית משפט : עזב ה' . ביד מערכת השמים : ראה · מה הנעשה בארץ : (י) וגם אני . כמו שהם אומרים שאין אני רואה כן לא תראה עיני לחוס עליהם : דרכם . גמול דרכם אשלם על ראשם

רדק

כמו שהם לא חסו ולא חמלו על העניים גם אני לא תחוס עיני מדה כנגד מדה : (יא) והנה האיש • האל גמר תשובתו אלי : והנה האיש לבוש הבדים • משיב דבר אליו שעשה כמצותיו לעבור בעיר ולהתוות התיו : לבוש הבדים . בשו"א כמשפט הסמוכים : כאשר צויתני . כתיב וקרי ככל אשר צויתני כלומר שלא חסר דבר מכל אשר צוהו : (א) ואראה והנה אל הרקיע • כמו על הרקיע וכן אל ההרים לא אכל והדומים להם רבים : אשר על ראש הכרובים • הוא מה שאמר במראה הנבואה הראשונה וממעל לרקיע אשר על ראשם כי החיות שזכר במראה ההיא הם הכרובים שזכר במראה הזאת כמו שאומר נמטה ואדע כי כרובים המה : (ב) ויאמר אל האיש לבוש הבדים • גם זה בשוא כמשפט הסמוכים : אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב • למ"ד לגלגל במקום ה"א הידיעה וכן לכרוב כמו הכרוב וכן מבינות לכרובים כמו הכרובים וכמוהם אשר למלך נשען על ידו עד לשמים הגיע שיר למעלות : לגלגל • על דרך כלל כאילו אמר לגלגלים וכן אמר לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן לכרוב על דרך כלל וכן אמר מבינות לגלגל מבינות לכרובים : אל תחת • כמו בינות ובאמרו תחת רמז בו כי הגלגל תחת הכרוב במעלה : גחלי אש מבינות לכרובים • כמו מתחת לכרובים וזהו שאמר למעלה במרכבה ראשונה היא מתהלכת בין החיות ושם בארנו הענין: ויבא לעיני : בא אל בינות לגלגל כאשר צוהו ואני ראיתי בואו ולא גמר מה עשה והפסיק בענין הכרובים ואמר : (ג) והכרובי' עומדי' מימין לבית בבאו האיש . הראה האל לנביא הכרובים מימין הבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושי' לצפון הבית לטע' שכתבנו הראהו הכרובי' בהפכם : בבאו האיש • כמו ותראהו את הילד והאיש הוא לבוש הבדים ופי' בבאו כאשר בא אל בינות לגלגל : והענן מלא את החצר הפנימי • היא העזרה והחצר התיכונה היא הר הבית וכבר פירשנו דבר הענן במרכב' הראשונה בנסתר ובהיות הכבוד בבית הענן היה בחצר ובצאת הכבוד מן הבית לחצר נתמלא הבית מן הענן : והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' • כי דרך החצר יצא הכבוד : (ד) וירם • מבואר הוא : (ה) וקול כנפי הכרובי' • מבואר הוא במרכבה הראשונה : (ו) ויהי בצותו • חזר להשלי' ענין ויבא לעיני שאמר : ויעמוד אצל האופן • הוא הגלגל שזכר ואצל כמו בינות שזכר או נאמר כי אצל אינו כמו בינות ושנה המצוה בזה כמו ששנה בלקיחת האש מבינות הכרובים שלא לקחה הוא אלא הכרוב וטעם זה לא לשנות המצוה אלא כאדם הירא להכנס למקום יותר גבוה ונקדש ממנו ועמד אצל האופן לראות מה יהיה והנה לקח הכרוב האש מבינות לכרובים ונתנם אל חפניו והכרו' הזה הוא אחד מן הכרובי' אשר האופנים אצלה לפיכך אמר מבינות לכרובים : (ז) וישלח • ויקח ויצא • יצא לגמור מצות האל יתברך והוא לזרוק האש על העיר : ובדרש גבריאל שהוא לבוש הבדים בקש מן הכרוב לחתם לו כדי שילטנו הגחלים מיד אל יד ותקל הגזרה ועוד היו בחפניו שש שנים כדי שיהיו הגחלים עוממות בידו להקל עוד הגזרה שהרי נבואה זו היתה בשנה הששית ולא חרבה העיר

תולדות אהרן לבוש הבדים • יומא עז : אל הרקיע • (ברכות ג) : וימלא הבית • ר"ה לא :

רשי

(א) על ראש הכרובים . על ראש ארבעה חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרותם כרובי' לפי שנהפכו פני השור לפני כרוב כמו שכתוב בפרשה זו • ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמי' והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור : (ב) בינות לגלגל • בין האופנים כל מקום שנאמ' ויאמר ויאמר אינו אלא לדרוש הקב"ה אמר לגבריאל והוא בקש מן הכרוב לחתם לו כדי שילטנו הגחלים ותקל הגזירה וכן הוא מפורש בענין ויצא ויתן אל חפני לבוש הבדים : וזרוק על העיר-לא זרקם מיד ואע"פ שקבלם לבוש הבדי' לא השליכם עד לאחר שש שנים לקבלתו שנתעממו הגחלים בידו כל שש שנים ותדע שהרי נבואה זו בשנה הששית נאמרה והעיר חרבה בשנת אחת עשרה : (ג) מימין לבית . בדרום : החצר הפנימית . היא העזרה : (ד) על מפתן הבית . הוא הסילוק עצמו האמור למעלה : (ה) עד החצר החיצונה . הר הבית יכול מפני שהקול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו אלא משהוא מגיע לחצר החיצונה הוא נפסק :

והנה

[נביא]

בראשם נתתי : יא והנה האיש לבוש הבדים אשר הקסת במתניו משיב דבר לאמר עשיתי כאשר (ככל אשר ק') צויתני :

י א ואראה והנה אל־הרקיע אשר על־ראש הכרבים כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה עליהם : ב ויאמר אל־האיש לבש הבדים ויאמר בא אל־בינות לגלגל אל־תחת לכרוב ומלא חפניך גחלי־אש מבינות לכרבים וזרק על־העיר ויבא לעיני : ג והכרבים עמדים מימין לבית בבאו האיש והענן מלא את־החצר הפנימית : ד וירם כבוד־יהוה מעל הכרוב על מפתן הבית וימלא הבית את־הענן והחצר מלאה את־נגה כבוד יהוה : ה וקול כנפי הכרובים נשמע עד־החצר החיצנה כקול אל־שדי בדברו : ו ויהי בצותו את־האיש לבש־הבדים לאמר קח אש מבינות לגלגל מבינות לכרבים ויבא ויעמד אצל האופן : ז וישלח הכרוב את־ידו מבינות לכרובים אל־האש אשר בינות הכרבים וישא ויתן

[תרגום]

יהבית : יא והא גברא דלביש לבושא דפנקסא בחרציה מתיב פתגמא למימר עבדית כמא דפקדתני : א וחזית והא ברקיעא די על ריש כרוביא כאבן טבא כחיזו דמות כורסיא אתחזי עליהון : ב ואמר לגברא דלביש לבושיא ואמר עול לביני גלגליא לתחות כרובא ומלי חופנך גומרין דאשא מביני כרוביא וזרוק על קרתא ועל ואנא חזי : ג וכרוביא קימין מדרום לביתא במיעל גברא ועננא אמיטתא אתמליאת ית דרתא גויתא : ד ואסתלק יקרא דיי בכרובא דהוה שרי עלוהי ושרא מעיל לקביל סקופת ביתא ואתמליאת ביתא ית ענן אמיטתא ודרתא אתמליאת ית זהור יקרא דיי : ה וקל כנפי כרוביא אשתמע עד דרתא בריתא כקלא מן קדם שדי במלולא : ו והוה בפקדותיה ית גברא דלביש לבושיא למימר סב אשתא מביני גלגליא מביני כרוביא ועל וקם בסטר גלגלא : ז ואושיט כרובא ית ידיה מביני כרוביא לאשתא די ביני כרוביא ונסיב ויהב לחפני דלביש

[מסורה]

וסימ' נמסר בסדר לך לך : נתתי ג' קמץ וסימ' וגם אני לא תחוס עיני • מצמרת הארז • הכל נתתי: ד' פסוקי' אל אל אל על וסי' ויבא יואב אל המלך דוד • ומשפט בא אל ארץ המישור • ויאמר אל האיש לבוש הבדים • וארא ואקום ואמר אל החרים ואל הסגנים : וימלא ו' בקריאה וסי' אחרי הכות ה'את היאר • ואמלא את החכמה. וימלא בית הבעל . וימלא הבית את הענן־וימלא המן חמה • וימלא המן על מרדכי חמה • הכרבים י"ג חס' וסי' נמסר בסדר תרומה :

מצודת דוד

ראשם : (יא) משיב דבר • היה משיב תשובה אל ה' המשלחו : עשיתי וגו' • כאומר הנה לא צוית לרשום כ"א על מצחות הצדיקים ולא על זולתם והנה כן עשיתי כי לא רשמתי על מצחות זולתם ומן הצדיקים הנה לא מצאתי :
י (א) על ראש הכרובים . הם ארבע חיות המרכבה וכן נאמר שם ודמות על ראשי החיה רקיע (לעיל א) וקראם כרובים כי תינוק הוא בל' ארמי רביא ותואר מראה גוף כל החיות היו בדמות בן אדם כמ"ש וזה מראיהן דמות אדם להנה (שם) : כאבן ספיר . הרקיע היה על דבר מזהיר כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה אליהם • על הכרובים ברקיע אשר ממעל להם וכפל הדבר לתוספת ביאור : (ב) ויאמר • היושב על הכסא ולקצר סמך על המבין וכפל מלת ויאמר יורה על הזרוז : אל בינות לגלגל • אל בין האופנים : אל תחת לכרוב . ר"ל אל חלק המקום מהם שהוא מתחת לכרוב והוא בשפולי האופנים : ומלא • ר"ל בהיותך שם תופים ידך למלא חפניך גחלי אש מבין הכרובים וזרוק אותם על העיר והוא סימן השחתה כאכולה באש : ויבוא לעיני . לבוש הבדים בא שמה ואני ראיתיו בא : (ג) מימין לבית וגו' כשבא שמה לבוש הבדים עמדו הכרובים ברוח דרומי מהבית : והענן מלא . הענן היה ממלא את החצר הפנימית והיא עזרת כהנים : (ד) וירם כבוד ה'. השכינה נסתלקה מעל הכרוב שעל הכפורת וירדה על מפתן בית קה"ק . (ואולי זהו הסילוק האמור למעלה או שחזרה על הכרובים וחזרה ונסתלקה) : והחצר • הוא החצר הפנימי : את נוגה . האורה וזריחה מכבוד ה' : (ה) וקול כנפי הכרובים • ואז היה נשמע קול כנפי הכרובים מוליכי המרכבה כשהן עופפים מהם ובפריחתן יגעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול : עד החצר החיצונה . הקול לא היה נשמע אלא עד החצר החיצונה והוא עזרת הנשים ובהגיע שמה היה נפסק הקול : כקול אל שדי בדברו . במקום שהיה הקול נשמע היה חזק מאד כקול אל שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וכו' קול גדול (דברים ה) : (ו) ויהי בצותו . מיד כשצוה המקום ב"ה את האיש לבוש הבדים שממקום עמדו בין האופנים יושיט יד לקחת האש מבין הכרובים מיד בא ועמד אצל האופן ר"ל בין האופנים : (ז) וישלח הכרוב : אחד מן הכרובים הושיט ידו בין הכרובים אל האש אשר ביניהם : וישא . לקח מהם אש ונתן אל חפני לבוש הבדים : ויקח לבוש הבדים . לקח האש מיד הכרוב ויצא משם :

ויבא

מצודת ציון

אל הרקיע • על הרקיע : הכרובים . תרגום של תנוק הוא רביא : (ב) בינות . מלשון בין : לגלגל . למ"ד במקום ה"א הידיעה והם האופנים וקראם בשם הכללי : לכרוב • כמו הכרוב : חפניך • כן יקרא פיסת היד כמו מלא חפניכם (שמות ט) : לכרובים • כמו הכרובים : (ד) וירם • מל' הרמה וסלוק : הכרוב • קראם בשם הכללי : מפתן • אסקופה : נוגה • ענין האורה וזריחה : (ז) וישלח . ענין הושטה : וישא • ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד) :

כעין

אֶל־חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא׃ ח וַיֵּרָא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד־אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם׃ ט וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים אֵצֶל הַכְּרוּבִים אוֹפַן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וְאוֹפַן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וּמַרְאֵה הָאוֹפַנִּים כְּעֵין אֶבֶן תַּרְשִׁישׁ׃ י וּמַרְאֵיהֶם דְּמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ יא בְּלֶכְתָּם אֶל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִפְנֶה הָרֹאשׁ אַחֲרָיו יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם׃ יב וְכָל־בְּשָׂרָם וְגַבֵּהֶם וִידֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים מְלֵאִים עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם אוֹפַנֵּיהֶם׃ יג לָאוֹפַנִּים לָהֶם קוֹרָא הַגַּלְגַּל בְּאָזְנָי׃ יד וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי־נָשֶׁר׃ טו וַיֵּרֹמּוּ הַכְּרוּבִים הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי בִּנְהַר־כְּבָר׃ טז וּבְלֶכֶת הַכְּרוּבִים יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבִשְׂאֵת הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ לֹא־יִסַּבּוּ הָאוֹפַנִּים גַּם־הֵם מֵאֶצְלָם׃ יז בְּעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְרוֹמָם יֵרוֹמּוּ אוֹתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּהֶם׃ יח וַיֵּצֵא כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיַּעֲמֹד עַל־הַכְּרוּבִים׃ יט וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם וַיֵּרוֹמּוּ מִן־הָאָרֶץ לְעֵינַי בְּצֵאתָם

לְבוּשַׁיָּא וּנְסֵיב וּנְפַק׃ ח וְאִתַּחְזֵי לִכְרוּבַיָּא דְּמוּת יַת אֱנָשָׁא תְּחוֹת גַּדְפֵּיהוֹן׃ ט וַחֲזֵית וְהָא אַרְבְּעָא גַלְגַלַּיָּא בִּסְטַר כְּרוּבַיָּא גַּלְגַּל חַד בִּסְטַר כְּרוּבָא חַד וְגַלְגַּל חַד בִּסְטַר כְּרוּבָא חַד וְחֵיזוּ גַלְגַלַּיָּא כְּעֵין אֶבֶן טָבָא׃ י וְחֶזְוֵיהוֹן דְּמוּת חַד לְאַרְבַּעְתְּהוֹן כְּמָא דִּהֲוֵי גַלְגַּל בְּגוֹ גַלְגַּל׃ יא בְּמֵיזַלְהוֹן עַל אַרְבַּעַת סִטְרֵיהוֹן אָזְלִין לָא מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהוֹן אֲרֵי לְאַתְרָא דְּמִתְפְּנֵי קַדְמָאָה בַּתְרוֹהִי אָזְלִין וְלָא מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהוֹן׃ יב וְכָל בִּסְרֵיהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְאֶשְׁדַּתְהוֹן וְגַדְפֵּיהוֹן וְגַלְגַלַּיָּא מְלַן עַיְנִין סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דְּגַלְגַלַּיָּא׃ יג לְאוֹפַנַּיָּא לְהוֹן אִתְקְרֵי גַלְגַּלָּא וַאֲנָא שְׁמַע׃ יד וְאַרְבְּעָא אַפִּין לְחַד אַפֵּי חַד אַפֵּי כְרוּבָא וְאַפֵּי תִנְיָנָא אַפֵּי אֱנָשָׁא וּתְלִיתָאָה אַפֵּי אַרְיָא וּרְבִיעָאָה אַפֵּי נִשְׁרָא׃ טו וְאִתְרָמוּ כְּרוּבַיָּא אִינוּן בְּרִיתָא דִּי חֲזֵיתִי בִּנְהַר כְּבָר׃ טז וּבְמֵיזַל כְּרוּבַיָּא אָזְלִין גַלְגַלַּיָּא לָקֳבְלֵיהוֹן וּבְמִטַּל כְּרוּבַיָּא יַת גַּדְפֵּיהוֹן לְאִתְרָמָא כְּמִרְדַּע לְרוּם שְׁמַיָּא לָא מִתְחַזְרִין גַלְגַלַּיָּא אַף אִינוּן מִקָּבְלֵיהוֹן׃ יז בִּמְקַמְהוֹן קָיְמִין וּבְאִתְרָמוּתְהוֹן מִתְרָמִין עִמְּהוֹן אֲרֵי רוּחַ בְּרִיתָא בְּהוֹן׃ יח וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ דַּהֲוָה שָׁרֵי עֲלוֹהִי מֵעִיל לְקֳבֵיל סְקוֹפַת בֵּיתָא וּשְׁרָא עַל כְּרוּבַיָּא׃ יט וּנְטַלוּ כְרוּבַיָּא יַת גַּדְפֵּיהוֹן וְאִתְרָמוּ כְּמִרְדַּע לְרוּם שְׁמַיָּא וַאֲנָא חָזֵי בְּמִפְּקְהוֹן

רדק

העיר עד שנת אחת עשר': (ח) וירא. מה שאמר וירא ואמר תבנית להראות כי לא היה הכל אלא במראה הנבואה לא שיש לכרובים ידים ורגלים וכנפים כמשמעם ואמר באחד מהם לשורים על האחרים: (ט) וארא. מבואר הוא במרכבה הראשונה בנסתר: (י) ומראיהם. גם זה מבואר: (יא) בלכתם. כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך אחר הכרוב כי רוח החיה באופנים ויונתן תרגם הראש קדמאה: (יב) וכל בשרם. יש להתבונן למה זכרו לאופנים בשר ולא לכרובים ומבואר הוא בנסתר: וגבהם. חסר יו"ד הרבוי מהמכתב: וידיהם. תרגם יונתן ואשדתהון ענין אשדו' הפסג' שהוא מקום מדרון: לארבעתם אופניהם. זה תוספת באור כמו להם לבני ישראל ועמהם הימן וידותון חצוצרות והדומים להם ובקצתם היה מספיק באחד שהרי זכר הדבר בסמוך והיה מספיק אם היה אומר לארבעתם לבד אלא שנהגו תוספת באור במקומות וכנוי אופניהם על עצמם כמו שנהגו בכנוי המספר כמו לאו שלשתיכ' ויפלו שבעת': לארבעת': תרגם יונתן לארבעתהון דגלגליא: (יג) לאופנים להם קורא הגלגל באזני לא אמר כי לאופנים יקראו גלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי הלשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו בגד ושמלה ואמר ואופן ועגלה ואמר והנם גלגל עגלתו והענין אחד ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול שקרא להם קול הגלגל והוא ענין קריאה כמו הדור אתם ראו דבר ה' כי כל המעש' שזכר לאופני' במלותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המלוה עשה כך ועשה כך ומלות האופן הוא הכרוב: קורא. משלא נזכר שם פעלו מהדגוש והפועל הוא הכרוב הקורא תמיד ואין קריאתו בקול וכלי הדבור אלא שהשמיע הקל את הנביא בנבואה קול להבינו הענין וכן וקרא זה אל זה ואמר: (יד) וארבעה פנים לאחד. לכל אחד מהכרובים: פני האחד פני הכרוב. פי' פני אחד מהפנים וכן השני והשלישי והרביעי על הפנים שהיו ארבעה אמר ומה שאמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הנבואה הראשונה פני שור ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל אמרו יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור ופי' כרוב כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא והקשו פני האחד פני כרוב ופני השני פני אדם וכרוב חד הוא ותרצו אפי רברבי ואפי זוטרי ואנחנו פירשנו ענין זה בנסתר: (טו) וירמו הכרובים. לשון הרמה שנאמר בזו המראה היא לשון התנשאות שנאמר במראה הראשונה והענין אחד כי רוממות ונשיאות אחד וגם פירשנו הענין בנסתר ומלת וירמו מבנין נפעל או התפעל מפעלי הכפל: (יז) בעמד'. מבואר הוא במראה הראשונה בנסתר: וברומם. בתולם: (יח) ויצא. מבואר הוא: (יט) וישאו הכרובים. בצאתם. מן

רשי

(ס) והנה ארבעה אופנים. לפי שנשתנית אחת מן הפנים הוזקק לחזור ולשנות כאן כל מעשה החיות כבראשונה שלא תאמר מרכבה אחרת היא: (יב) וידיהם. של אופנים הם החוד שהמרכב' מתגלגל' בתוכן שקורין בוויי"ל בלע"ז וי"ת ואשדתהון ושפיכיה': לארבעת' אופניה' לארבעת אופני החיות: (יג) להם קורא הגלגל באזני. אני שמעתי שהמלאך היה קורא את האופן גלגל: קורא הגלגל. להם נקרא שם גלגל: (יד) פני האחד פני הכרוב. הם הן פני השור שנהפכו לכרוב: (יט) פתח שער בית ה'. פתח ההיכל: הקדמוני. שבמזרח וזה היה

ומראה ז' קמצים וסימ' ומראה כבוד ה' כאש. ומראה הנגע עמק. ומראה הנתק. ומראה אש לילה. ומראה האפנים כעין אבן תרשיש. ומראה הילדים האכלים. ומראה הערב והבקר. וא' פתח ומראה ולא בחידת: קורא ו' וסי' בספר בישעיה סוף סימ' ב"ח: וירומו ב' א' מ"ל וא' חס' וסימ' וירמו הכרובים היא החיה. וירומו מן הא"ץ לעיני. קדמא חסר: לרום ב' וסימ' שמים לרום. לרום

תולדות אהרן פני האחד. סוכה ה':

מצודת ציון

(ט) כעין. כגוון: (יא) רבעיהם. פי' סטריהון והוא מלשון רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: יסבו. מלשון סבוב והסבה: (יב) בשרם. על גופם יאמר בלשון שאלה: וגביהם. כן נקרא אחורי הגוף כמו על גבי חרשו חורשים (תה' קכט): עינים. מלשון עין: (יד) הכרוב. תרגום של תינוק הוא רביא: (טו) וירמו. ענין סלוק והפרשה: החיה. קרא בשם כללי: ובשאת. מלשון נשיאה והרמה: (יז) אותם. עמהם: רוח. ענין רצון: (יט) לעומתם. ר"ל בשוה להם: הקדמוני

מצודת דוד

(ח) וירא. היה נראה שיש אל הכרובים תבנית יד אדם יוצא תחת כנפיהם אשר בו לקח אחד מהם את האש: (ט) אופן אחד. אצל כל כרוב היה אופן אחד: כעין. כגוון אבן תרשיש הוא מראה התכלת: (י) ומראיהם. מראה ליורם של ארבעת האופני' היה אחד זה כזה והיו כמראית האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי סבוב והחזרה: (יא) בלכתם. בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה בעבור זה על ארבעת צדיהם בחפן לכתם ילכו ולא יסבו בלכתם הואיל והיו מתגלגלים לכל צד: אשר יפנה הראש. הוא הכרוב שהוא המניע וראש התנועה: אחריו ילכו. אחר הראש ילכו האופנים ולא היו מסבבים עצמם בלכתם כי יכולים היו ללכת לכל צד מבלי סבוב: (יב) וכל בשרם. של גופי החיות: וגבהם. הוא הגובה מאחורי הגוף: מלאים עינים סביב. היו מלאים הרבה גוונים מחולפים בכל סביבם אבל מראיהם העיקרי המיוחד אל האופנים היה כעין אבן תרשיש כמ"ש למעלה ומראה העיקרי המיוחד אל החיות היה כגחלי אש כמ"ש ודמות החיות מראיהם כגחלי אש (לעיל א): לארבעתם אופניהם. ר"ל כן היה לכל ארבעת החיות ולאופניהם שמלבד המראה המיוחד להם היו מלאים מהרבה גוונים מחולפים: (יג) לאופנים להם. ר"ל להאופנים ההם שמעתי באזני קול קורא אותם בשם גלגל: (יד) לאחד. לכל חיה היו ארבעה פנים: פני הכרוב. הוא הנהפך מפני השור כי אחז"ל יחזקאל בקש רחמים ואמר אין קטגור נעשה סנגור כי פני השור יזכיר מעשה העגל שחטאו בו ישראל ונהפך פני השור לפני כרוב והוא אפי זוטרי מבן אדם: פני אדם. הוא אפי רברבי מבן אדם: (טו) וירמו הכרובים. ראה שהכרובים נסתלקו ממקומם: היא החיה. ר"ל אין זה ענין אחר אלא היא החיה בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר עם כי אז ראה פני שור ועתה ראה במקומו פני כרוב: (טז) ובלכת. ר"ל לא נשתנה התנועה ממה שהיתה ובעת ילכו הכרובים ילכו גם האופנים אצלם ובעת ישאו הכרובים את כנפיהם להתרומם מעל הארץ לעלות למעלה לא יסבו גם האופנים מאצלם: (יז) בעמדם. בעת יעמדו הכרובים יעמדו גם האופנים ובעת ירומו למעלה ירומו עמהם כי רצון החיה הוא בהאופנים וכאשר ישאו החיות ישאו גם האופנים: (יח) מעל מפתן הבית. כי שם היה כמ"ש למעלה: (יט) וישאו

והאופנים לעמתם ויעמד פתח שער בית־יהוה הקדמוני וכבוד אלהי־ישראל עליהם מלמעלה׃ כ היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי־ישראל בנהר־כבר ואדע כי כרובים המה׃ כא ארבעה ארבעה פנים לאחד וארבע כנפים לאחד ודמות ידי אדם תחת כנפיהם׃ כב ודמות פניהם המה הפנים אשר ראיתי על־נהר כבר מראיהם ואותם איש אל־עבר פניו ילכו׃

יא א ותשא אתי רוח ותבא אתי אל־שער בית־יהוה הקדמוני הפונה קדימה והנה בפתח השער עשרים וחמשה איש ואראה בתוכם את־יאזניה בן־עזר ואת־פלטיהו בן־בניהו שרי העם׃ ב ויאמר אלי בן־אדם אלה האנשים החשבים און והיעצים עצת־רע בעיר הזאת׃ ג האמרים לא בקרוב בנות בתים היא הסיר ואנחנו הבשר׃ ד לכן הנבא עליהם הנבא בן־אדם׃ ה ותפל עלי רוח יהוה ויאמר אלי אמר כה־אמר יהוה כן אמרתם בית ישראל ומעלות רוחכם אני ידעתיה׃ ו הרביתם חלליכם בעיר הזאת ומלאתם חוצתיה חלל׃ ז לכן כה־אמר אדני יהוה חלליכם

וגלגליא לקבליהון וקם במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה ויקר אלהא דישראל עליהון מלעלא׃ כ אינון בריתא דחזיתי תחות יקר אלהא דישראל בנהר כבר וידעית ארי כרוביא אינון׃ כא ארבע ארבע אפין לחד וארבע גפין לחד ודמות יד אנשא תחות גפיהון׃ כב ודמות אפיהון אינון אפיא די חזיתי על נהר כבר חזויהון ואינון בריא לקביל אפהא אזלא׃ א ונטלת יתי רוחא ואעלת יתי לתרע בית מקדשא דיי מדינחאה דפתיח למדינחא והא במעלנא דתרע עסרין וחמשא גברין וחזית ביניהון ית יאזניה בר עזר וית פלטיא בר בניא רברבי עמא׃ ב ואמר לי בר אדם אלין גבריא דמחשבין למינס ודמלכין מלך ביש בקרתא הדא׃ ג דאמרין לא בקריב למבני בתין היא חשיבא לנא כדודא ואנחנא חשיבין בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא׃ ד בכן אתנבי עליהון אתנבי בר אדם׃ ה ושרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואמר לי אמר כדנן אמר יי כן אמרתון בית ישראל ודי אתון מהרהרין ודסליקת על לבכון קדמי גלן׃ ו אסגיתון קטיליכון בקרתא הדא ומליתון שוקהא קטילין׃ ז בכן כדנן אמר יי אלהים קטיליכון דשויתון

רש"י

היה מסע סילוק השני ממפתן בית קדשי הקדשים לעזרה: (כ) היא החיה. מתוך שראיתי במרכבה זו כל מעשה המרכבה הראשונה אני אומר היא אשר ראיתי בנהר כבר: ואדע. כי נהפך פני השור לפני כרוב והיו בה שני פני אדם פנים קטנים של ילד ופנים גדולים של אדם: (א) והנה בפתח השער וגו'. הם הם שאמר למעלה אחוריהם אל היכל ה' אלא שלא פירש שם מי היו וכאן פירש את שמות שנים מהם: (ג) האומרים לא בקרוב יבאו דברי הנביאים עלינו: בנות בתים. אין לחוש להם אלא בנות בתים ושבת בתוכם כי לא נגלה מן העיר הזאת עד מותנו: היא הסיר ואנחנו הבשר. כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כך לא נצא ממנה עד שנמות: (ה) כן אמרתם. ידעתי כי זאת אמרתם שירושלים הסיר ואתם הבשר ואני אומר לכם כי לחללים שנתתם בה היא לסיר שהם נגמרו בה אבל לכם לא תהיה לסיר לקלוט אתכם עד יום מיתה כי אתכם אוציא מתוכה: ומעלות רוחכם. העולה על דעתכם בומר"א סלנ"ס

מעל הארץ לא יכבו: היא ג' ר"פ בקריאה וסימ' היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה • היא החיה אשר ראיתי • היא לא תהיה לכם לסיר: ואותם ג' ב' מ"ל וא' חסר וסימ' והעמיד הכהן. תמטהו: אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם' ויבאו אליך כמבוא עם • קדמא חס': והיעצים ד' חסרים בליש' וסימ' והיעצים עצת רע בעיר • ויעציך כבתחלה • יעץ בליעל • ויעציו השרים • וכל יועצי דכוו': חוצתיה ג' כתיב כן בליש' וסימ' אל תגידו בגת • ומלאתם חוצתיה • חגרו שק וכל ירמיה דכוו' חצות כתיב:

מצודת ציון

הקדמוני. המזרחי: (כב) ואותם. ועצמם וכן והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כב): עבר. פאה וצד: (ג) הסיר. הקדרה כמו סיר נפוח (ירמיה א): (ה) ותפול. ענין חניה: ומעלות. מל'

רד"ק

מן הבית כי מתחלה ראה אותם לימין הבית: ויעמוד. על דרך הכלל הכרובים. כאילו אמר ויעמדו אלא אמר דרך כלל כי כאחד עמדו: פתח שער בית ה' הקדמוני. בצאתם ממפתן הבית עמדו פתח שער הבית מבחוץ ולא שעמדו בארץ אלא התרוממו מעל הארץ בעמדם והעמידם שם מפני האנשים שהיו שם שהיו אחוריהם אל ההיכל וכאילו הם דחקו הכבוד לצאת ולהרום מעל הארץ: עליהם. על הכרובים ומה שאמר מלמעלה אחר שאמר עליהם לפי שהכבוד ראה על הרקיע שעל ראשי החיות הנקראים כרובים: (כ) היא החיה. מבואר הוא: (כא) ארבעה ארבעה פנים לאחד: לכל אחד כרוב מהכרובים ארבעה פנים וארבע כנפים: ודמות ידי אדם. ולכל אחד ידי אדם מתחת כנפיהם ומבואר הוא: (כב) ודמות פניהם. מראיהם ואותם ועצמם כמו ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע כלומר עצם הפנים ומראיהם היה כפני' אשר ראיתי בנה' כבר: (א) ותשא אותי. וכבר נשאה אותי והביאה אותי אל שער בית ה' הקדמוני למעלה זכר זה ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית והנה אותו הנה להודיע כי באותה כ"ה אלה היו משרי העם: (ב) ויאמר. והיועצים. לפי שהיו שרים וגדולי העיר אמר זה בהם כי בהם תלויה עצת העיר עצת דבר רע: (ג) האומרי' לא בקרוב בנות בתים. לא בקרוב תהיה הגזרה שמתנבא הנביא עלינו לפיכך לא נחוש לדבריו ונבנה בתים כי ירושלם היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שהבשר לא יוציאוהו מתוך הקדרה עד שיתבשל כן אנחנו לא נצא מירושלם ולא נגלה ממנה עד שיגיע זמננו למות ונמות בה: בנות. מקור כמו ביום עשות אלהים: (ה) ותפול. כן אמרתם. אמת אמרתם במשל הזה אשר אתם מושלים אבל לא כדבריכם על עצמכם ולא כאשר חשבתם כי מחשבותיכם אני ידעתים ידעתי שאתם חושבים באמרכם המשל הזה שלא תגלו מתוך ירושלם אלא המשל יהיה כמו שאומר כי חלליכם שהרביתם הם בשר והיא הסיר כי בתוך העיר שפכתם דם נקי ושמתם החללים בתוכה כבשר בתוך קלחת אבל לעצמיכם לא יהיה המשל כמו שחשבתם: ומעלות רוחכם אני ידעתיה. המחשבה העולה על רוחכם ונקראת מעלה ולרבות מעלות ופי' ידעתיה כל אחת ואחת מהמעלות: (ו) הרביתם. והנה הולך ומפרש המשל: (ז) לכן. הוציא מתוכה. מקור בנקוס

תולדות אהרן הקדמוני. קדושין עב:

מצודת דוד

נשאו כנפיהם למעלה: לעיני בצאתם. בעיני ראיתי בעת יצאו מבית קה"ק מעל המפתן: והאופנים לעומתם. גם האופנים היו מתרוממים לעומת הכרובים ובשוה להם: ויעמוד. דמות המרכבה עמד בפתח שער בית ה' המזרחית ר"ל בפתח ההיכל הפונה למזרח לא הפתח הפונה למערב לבית קה"ק: עליה'. על הכרובי': (כ) היא החיה. ר"ל היא עצמה החיה אשר ראיתי וכו' עם כי עתה היה פני כרוב במקום פני שור: ואדע. ידעתי אז אשר הכרובים שראיתי המה החיה עצמה: (כא) ארבעה וגו'. ר"ל כי כ"א מארבעה הפנים אשר בכל צד היה כלול מארבעה ולכ"א מהפנים היה ארבעה כנפים ודמות ידי אדם היו תחת כנפיה': (כב) ודמות פניהם. צורת פניהם המה דמיון הפנים אשר ראיתי על נהר כבר: מראיהם. ר"ל זהו מראיהם שראיתי על נהר כבר: ואותם. והם עצמם אשר ראיתים אז: איש. כל אחד מהם הלכו אל עבר מול פניו כי היו להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה הלכו מול פניהם וכאומר בעבור כל זה שפטתי לדעת שזו היא היא בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר: יא (א) ותשא. רוח אלהים נשא אותי במראה הנבואה אל שער בית ה' הקדמוני. ר"ל אל שער ההיכל המזרחי ולתוספת ביאור אמר הפונה קדימה לא השער הפונה למערב לבית קה"ק: עשרים וגו'. ר"ל שם עמדו כ"ה איש ובין האנשים ההם ראיתי את יאזניה וכו': (ב) החושבים. אשר חושבים און ויועצים בעיר הזאת עצת רע: (ג) האומרים. אשר יאמרו בעצתם לא בזמן קרוב יהיה היעוד הרע שהנביא מייעד על העיר הזאת ולכן בנות בתים ר"ל א"כ אין לנו עסק כ"א לבנות בתים כי בהם נשב ימים רבים: היא הסיר. ירושלים היא הסיר שמבשלין בו ואנחנו הבשר ההושם בסיר ר"ל כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כן אנחנו לא נצא מן העיר הזאת עד גמר הבישול והוא ביום המיתה: (ד) לכן. הואיל וכן יאמרו הנבא עליהם הפוך אמריהם: הנבא וגו'. כפל הדבר לזרז: (ה) ותפול. חנתה עלי רוח הנבואה: אמור. אל אנשי ירושלים: כן אמרתם. כדבר הזה לא בקרוב וגו' אמרתם אתם בית ישראל ועל בני יהודה יאמר: ומעלות רוחכם. ר"ל לא בלבד ידעתי אמריכם כי אף המחשבות העולות על רוחכם ידעתי אני בכל פרט ופרט: (ו) הרביתם. ר"ל ובעבור הדברים והמחשבות האלו

רדק

במקום אוציא כלומר גזרתי להוציא אתכם מתוכ' לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד מותכם ולא תגלו ממנה : (ח) חרב יראתם . כלומר מן ולא ירא אלהים והם יראו חרב מלך בבל ושלחו למצרים לעזרה כמו שכתוב בצדקיהו ומרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסים ועם רב : וחרב אביא עליכם . אותו חרב שיראתם ממנו אותו אביא עליכם ולא יציל אתכם מלך מצרים : (ט) והוצאתי אתכם מתוכה . לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד יום מותכם: (י) בחרב תפולו • על גבול ישראל עם צדקיהו והוא ברבלתה בארץ חמת כמו שאמר וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה וחמת גבול ישראל כמו שאמר מלבוא חמת ועד נחל מצרים : (יא) היא לא תהיה לכם לסיר • כמו שחשבתם שלא תצאו מתוכה : ואתם תהיו בתוכה לבשר . אבל לא בתוכה ממש כי אל גבול ישראל אשפוט אתכם ותהיו כבשר שמבשלים אותו והוא נמק בתוכו כמו שאמר וכבשר בתוך קלחת ושם בגבול ישראל יגיע זמן בשולכם וכן תרגם יונתן היא לא תהא לכון כדודא כרם אתון תהון בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא : (יב) וידעתם . אז בהגיע משפטכם תדעו כי אני ה' כי כמו שגזרתי עליכם כן יגיע אליכם : וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם • לעבוד אלהים אחרים כמו שהם עובדים ולשפוך דם נקי כמו שהם שופכים : (יג) ויהי כהנבאי • בכ"ף כאם' הייתי מתנבא' ראיתי שמת פלטיהו בן בניהו : כלה אתה עושה . דרך שאל' ואעפ"י שאין בו ה"א השאל' כמו הרדוף אחרי הגדוד הזה אתה זה בני עשו והדומים להם ומה שצעק על מיתתו שראה והוא היה רשע לפי שראה מיתתו פתאום והוא היה מראשי העם חרד למיתתו אמר כי אולי יעש' תשוב' והאל לא ענה לצעקתו דבר : ויהי • (טו) בן אדם אחיך אחיך אנשי גאולתך . אמר שלשה פעמים לגלות בני גד ובני ראובן ולגלות שמרון ולגלות יהויכין וחזר וכללם וכל בית ישראל כלה• וסמך ענין זה למה שהיה אומר בנות בתים הוא הסיר ואנחנו הבשר שהיו חושבים שיהיו לעולם בתוכה והיו חושבים ואומר לנגד אותם שגלו : רחקו מעל ה' • אותם שגליתם רחקו מעל ה' כלו' מעל אדמת ה' שהיא אדמת הקדש כי לנו היא נתנה הארץ למורשה לא לכם שגליתם ממנה : רחקו צווי פ"א הפעל פתוח' כמו ושחטו הפסח ואמר היא ואחר כן אמר הארץ הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו : (טז) לכן • כי הרחקתים בגוים • ואעפ"כ לא עזבתים אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם כלומר אם רחקו ממקדש ה' שהוא מקדש גדול שם בארצו אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בבתי כנסיות שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ושומע קולם ומצילם מיד אויביה' שלא יעשה בהם כלה ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך

רשי

סלנ"ס בלע"ז : (ז) הוציאו . כמו להוציא' ולשות בניתם הבתי' כי בגלות תלכו הסבות והבנים ואין יורש את הבתים : (ח) חרב יראתם • כשפניתם לעזרה למלך מצרים כמו שנאמר בצדקיהו וימרד בו לשלוח מלאכיו למצרי' (לקמן יז) : (י) על גבול ישראל . בסוף הגבול והיא רבלה ארץ חמת היא אנטוכיא שם נשפט צדקיהו ביד נבוכדנצר כמו שנא' בספר (מלכים ב כה) שם שחט את בניו שם נקר את עיניו והיא סוף הגבול שנא' במרגלים ובכמה מקומות עד לבא חמת (במדבר יג) : (יא) לא תהיה לכם לסיר • המשמרת נתתיה עד גמר בישולם : ואתם תהיו בתוכה לבשר שתוחכו בתוכה ותשבלו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת : אל גבול ישראל אשפוט אתכם • ולא בתוכה תמותו : (טו) אחיך אחיך • גלות שומרון וגלות יכניה . וכל בית ישראל שהלכו בגולה : אשר אמרו להם . אשר אמרו עליהם יושבי ירושלי' שלא גלו עם יכני' שהמליך עליהם נבוכדנצר את צדקיהו. ועתה גם הם משחקים על אחיהם שגלו ואומרי' עליהם רחקו

יראתם ג' וסימ' חרבא דמשה נור' • וסי' בסדר בהעלותך : ואפל חד מן ז' זוגין מן ב"ב בסימ' קדמא כתיב אות וחס' מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסימ' ואתו את ה' אלהיך תירא • ואתו תעבד ובשמו תשבע • אתו את ה' אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע • שנים על פי שנים עדים או שלשה עדים • שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים • ולא אבו אשר אמר זאת המנוחה • לא אבו כי עם מרי הוא• בנים לא אבו שמוע תורת ה' • ואפלה ויהי בהכותם ואזעק ואמ' • ואפל ויהי כהנבאי ופלטיהו בן בניה ואזעק קול גדול ואמר • וירפאו את שבר עמי • וירפו את שבר בת עמי • והנשאו מי זה מלך הכבוד • ושאו מי הוא מלך הכבוד • וחד חלוף קדמא חסר אות ויתיר מלה ותניין יתיר אות וחס' מלה וסי' בך בחר ה' אלהיך ובך בחר ה'

תולדות אהרן וכמשפטי הגוים • סנהדרין לט : ה' אלהים , עשר אחרי :

יחזקאל יא

אֲשֶׁר שַׂמְתֶּם בְּתוֹכָהּ הֵמָּה הַבָּשָׂר וְהִיא הַסִּיר וְאֶתְכֶם הוֹצִיא מִתּוֹכָהּ׃ ח חֶרֶב יְרֵאתֶם וְחֶרֶב אָבִיא עֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ ט וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתּוֹכָהּ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־זָרִים וְעָשִׂיתִי בָכֶם שְׁפָטִים׃ י בַּחֶרֶב תִּפֹּלוּ עַל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפּוֹט אֶתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יא הִיא לֹא־תִהְיֶה לָכֶם לְסִיר וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְתוֹכָהּ לְבָשָׂר אֶל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם׃ יב וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הֲלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם׃ יג וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה כָּלָה אַתָּה עֹשֶׂה אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃ יד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ טו בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ רַחֲקוּ מֵעַל יְהוָה לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃ טז לָכֵן אֱמֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים

תרגום

בגוה אינון כבסרא והיא כדודא ויתכון אגלי מגוה : ח מן קדם דקטלין בחרבא דחלתון ודקטלין בחרבא איתי עליכון אמר יי אלהים : ט ואגלי יתכון מגוה ואמסר יתכון ביד נוכראין ואעביד בכון פורענות דינין : י בחרבא תתקטלון על תחום ארעא דישראל אתפרע מנכון ותידעון ארי אנא יי : יא היא לא תהי לכון כדודא כרם אתון תהון בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא על תחום ארעא דישראל אתפרע מנכון : יב ותידעון ארי אנא יי די בקימי לא הליכתון ודיני לא עבדתון וכנימוסי עממיא די בסחרניכון עבדתון : יג והות כאתנביותי ופלטיה בר בניה מית ואשתטחית על אפי וצוחית בקל רב ואמרית קביל בעותי יי אלהים גמירא את עביד עם שארא דישראל : יד והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : טו בר אדם אחך אחך אנש קריבך וכל בית ישראל כולהון דאמרין להון יתבי ירושלם אתרחקו מדחלתא דיי דילנא היא אתיהיבת ארעא למירתה : טז בכן כדנן אמר יי אלהים ארי ארחיקתינון לביני עממיא

מצודת ציון

מל' עליה : רוחכם • ענין מחשבה ורצון : (ז) הוציא • כמו להוציא או כמו אוציא : (ט) זרים • עמים עכו"ם : שפטים • משפט גמול : (י) על גבול • סמוך לגבול : (יא) אל גבול • כמו על גבול : (יג) אהה • הוא ענין לשון יללה : כלה . כמו הכלה בה"א התימה : (טו) גאולתך • כן יקרא הקרוב על כי הוא ראוי לגאול נחלתו מיד הלוקח וכן כי גואל אתה (רות ג) : למורשה

מצודת דוד

שאלו אשר תחשובו שלא תגלו מן העיר תוסיפו לעשות הרע ותרבו חללים בעיר הזאת ותמלאו החוצות חללים : (ז) לכן • הואיל וכן עשיתם לכן כה אמר ה' חלליכם וגו' ר"ל הנה עתה נתקיים אמריכם שאמרתם היא הסיר וגו' כי חלליכם אשר הרגתם בתוכה המה הבשר ולעומת פגרי החללים דימה העיר אל הסיר שמשימים בה את הבשר כי כן שמתם בה פגרי חללים : ואתכם. אבל עליכם גזרתי להוציא מתוכה או אתכם אוציא מתוכה ללכת גולה ולא יתקיים אמריכם בעצמכם : (ח) חרב יראתם. מחרב מלך בבל יראתם וחרב אביא עליכם ממנו : (י) על גבול ישראל • סמוך לגבול ישראל. אשפוט אתכם והוא ברבלה בארץ חמת כמ"ש ויעלהו וגו' רבלתה וגו' וישחט מלך בבל את בני צדקיהו וגו' ואת כל חורי יהודה שחט מלך בבל ואת עיני צדקיה עור (ירמיה לט) : וידעתם. אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : (יא) היא • ירושלים לא תהיה לעומתכם כסיר המשמרת הבשר ההושם בתוכה עד גמר הבישול כי לא תהיו בה עד יום המיתה : ואתם • אבל אתם תהיו בתוכה דומה לבשר המצטמק בתוך הסיר כי שמה תהיו נמקים ונמסים אבל לא תמותו בה כי על גבול ישראל ברבל' בארץ חמת שם אשפוט אתכם משפט מות : (יב) וידעתם • אז תדעו אשר אני ה' הנאמן לשלם גמול על אשר לא הלכתם בחוקי : וכמשפטי הגוים וגו' • לעבוד עבודת כוכבים כמותם : (יג) כהנבאי. כאשר נבאתי הנבואה ההיא כי במראה הנבואה היה נראה לו כאלו מתנבא הדבר הזה וכאשר צוה לו המקום כמ"ש למעלה לכן הנבא עליהם וכו' : ופלטיהו. אחד מן השרים שעמדו בפתח השער : מת. מיתה פתאומית : ואפול וגו' • להשתחוות ולבקש רחמים : כלה אתה עושה. וכי אתה עושה כלה את השארית לבל יותר מי ועל שראהו מת פתאום והיה מראשי העם חשב שמא כן ימותו כולם : (טו) אחיך אחיך אנשי גאולתך • אמר שלש פעמים אחד נגד גלות ארץ זבולון וארץ נפתלי בימי פקח בן רמליהו כמ"ש (במ"ב) ואחד נגד גלות אנשי עבר הירדן כמ"ש בדה"א ואחד נגד גלות יהודה בימי יהויקים ובימי יהויכין : ובכל בית ישראל כלה. הוא הגלות הכללי בימי הושע בן אלה כמ"ש במ"ב : אשר אמרו להם. אשר יושבי ירושלים אמרו על כל אנשי הגליות האלה הנה הם רחקו מעל ה' וממקדשו והשליכם לארצות רחוקות ולא ישגיח בהם מעתה וכל א"י בכללה [illegible] עד עולם ול"ב מתים הם בלבהם וחושבים לרבות ארצם וכאומר איך א"כ תצעק על מות האנשים הרשעים ההמה : (טז) לכן. הואיל ואומרים שלא תשגיח בהם [illegible] אמור להם כה אמר ה' עם כי הרחקתים ממקדשי ומצלם לריוח גולים

בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם׃ יז לכן אמר כה אמר אדני יהוה וקבצתי אתכם מן העמים ואספתי אתכם מן הארצות אשר נפצותם בהם ונתתי לכם את אדמת ישראל׃ יח ובאו שמה והסירו את כל שקוציה ואת כל תועבותיה ממנה׃ יט ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר׃ כ למען בחקתי ילכו ואת משפטי ישמרו ועשו אתם והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים׃ כא ואל לב שקוציהם ותועבותיהם לבם הלך דרכם בראשם נתתי נאם אדני יהוה׃ כב וישאו הכרובים את כנפיהם והאופנים לעמתם וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה׃ כג ויעל כבוד יהוה מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר׃ כד ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח אלהים ויעל מעלי המראה אשר ראיתי׃ כה ואדבר אל הגולה את כל דברי יהוה אשר הראני׃

יב א ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃ ב בן אדם בתוך בית המרי אתה ישב אשר עינים להם לראות ולא ראו אזנים להם לשמע ולא שמעו כי בית מרי הם׃

ארי בדרתינון במדינתא ויהבית להון בתי כנשתא תנין לבית מקדשי ואינון כזעיר במדינתא דאתגליאו לתמן׃ יז בכן אמר כדנן אמר יי אלהים ואקריב יתכון מן ביני עממיא ואכניש יתכון מן מדינתא דאתבדרתון בהן ואתן לכון ית ארעא דישראל׃ יח ויעלון לתמן ויעדון ית כל שקוצהא וית כל תועבתא מנה׃ יט ואתן להון לב דחיל ורוח דחילא אתן במעיהון ואתבר לבא דרשיעא דהוא תקיף כאבנא מבסריהון ואתין להון לב דחיל קדמי למעבד רעותי׃ כ בדיל דבקימי יהכין וית דיני יטרון ויעבדון יתהון ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא׃ כא בתר פולחן שקוציהון ותועבתהון לבהון טעי פורענות אורחיהון ברישיהון יהבית אמר יי אלהים׃ כב ונטלו כרוביא ית גפיהון וגלגליא לקבליהון ויקר אלהא דישראל עליהון מלעילא׃ כג ואסתלק יקרא דיי מן גו קרתא ושרא על טור זיתא דממדנח לקרתא׃ כד ורוח נטלתני ואובילתני למדינת ארעא כסדאי לות בני גלותא בחזוא ברוח נבואה דישרת עלי מן קדם יי ואסתלק מני חזוא דחזיתי׃ כה ואתנביתי לבני גלותא ית כל פתגמיא דיי דאחזיני׃ יב א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ ב בר אדם בגו עמא סרבנא את יתיב די עינין להון למחזי ולא חזן ואודנין להון למשמע ולא שמעין ארי עם סרבן אינון׃

רשי

רחקו מעל ה׳׃ (טז) למקדש מעט. לבתי כנישתא דאינון יתבין תניין לבית מקדשא׃ (יט) לב בשר. לב רך ונוח לכנע׃ (כא) ואל לב שקוציהם וגו׳. ואותם אשר אל לב שקוץ ותועבות לבם הולך שנשארו בירושלים שלא גלו וטועים בעכו״ם ושקוצי׳׃ דרכם בראשם נתתי. שאוציא עליהם חרב ושבי וילכו בגולה׃ (כב) וישאו הכרובים. לאחר שגמר דבריו אלי נסתלק׃ (כג) על ההר אשר מקדם לעיר. הוא הר הזיתים שהוא במזרחו של העיר וזה מסע שלישית׃ (כד) במראה ברוח אלהים. נדמה לי כאלו עכשיו הוא מחזירני מירושלים לבבל

רכי עם קדש אתה׃ ולא ראו ב׳ וסי׳ ושמתי בהם אות. בן

תולדות אהרן למקדש מעט. מגלה כט׃ כבוד ה׳. ר״ה לא׃

רדק

בסמוך וקבצתי אתכם׃ למקדש מעט ג׳ פתח כי הוא סמוך למלת מעט כי מעט איננו תאר אלא שם כן מצאתיהו בקצת ספרים מדויקים ובקצת מצאתי קמץ אם כן מעט יהיה תאר ויונתן תרגם ויהבית להן בתי כנישתא וגו׳ כבעמוד׃ (יז) לכן. אמר כנגד עשרת השבטים שגלו תחלה׃ וקבצתי אתכם. על גלות השבטים אמר זאת הנבואה לא על גלות בבל כי לאותן שהיו מבזים יושבי ירושלים בשר קבוץ גלותם ועוד שאמר מן העמים מן הארצות ועוד שאמר ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה ולא היה כן לעולי בבל׃ (יח) ובאו שמה. נתלקה המלה בטרחא וכן ויגא נא ואינון עטרה בטעמא׃ את כל שקוציה. השקוצים והתועבות שעשו בהם הגוים והם שקוצי עכו״ם כי בידם תהיה בבא הגאולה וימצאו השקוצים בה והיא נסתת׳ כי עליו נאמר גם כן ולא תשקוץ משומם׃ (יט) ונתתי להם לב אחד. שיהיה להם לב אחד ליראה את ה׳ לא יהיה עוד לבם פונה אל התועבות אלא לבם יהיה מיוחד לאל לבדו ויונתן תרגם לב דחיל׃ לב האבן. חזק כאבן מלקבל תוכחות מוסר׃ לב בשר. כי הבשר הוא רך ויהיה לבם רך לקבל המוסר ותרגם יונתן ואתבר לבא דרשיעא דהוה תקיף כאבנא וגו׳ כבעמוד׃ (כ) למען. מבואר הוא׃ (כא) ואל לב שקוציהם. ואל אשר הם בירושלם עתה שהולך לבם ללב שקוציהם ותועבותיהם׃ דרכם בראשם נתתי. כלו׳ אשיב גמולם בראשם ופי׳ לב שקוציהם כאילו לבם חלוק לשני לבבות כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים והנה לבם חלוק והולך הרצון אחר שקוציהם יותר׃ (כב) וישאו. כבר פירשנו הענין׃ (כג) ויעל. כי מעזר בית ה׳ נסע אל תוך העיר ואם לא נזכרו מעל תוך העיר עלה ועמד על ההר אשר מקדם לעיר והנה הוא מסלק מן העיר ושב לו אל מקומו השמים ופי׳ מעל תוך כי למעלה מהארץ ראה אותו כמו שאמ׳ וירומו מן הארץ לעיני וההר הזה הוא הר הזתים שהוא למזרח העיר וכן תרגם יונתן ושרא על טור זיתא׃ (כד) ורוח נשאתני. במראה ברוח אלהים, להודיע כי ההליכה לירושלם והשיב׳ לבבל לא היה ממש אלא במראה ברוח אלהים נראה לו כן׃ ויעל מעלי המראה אשר ראיתי. אז עלתה מעלי רוח הנבואה ונתן לי רשות לדבר זהו שאמר למעלה ובדברי אותך אפתח את פיך וגומר׃ (כה) ואדבר. אשר הראני. בסגול הה״א ולית׳ כותיה. ומה שאמר את כל דבר ה׳ דבר המגלה ובאו אל הגולה תל אביב ושבתו שם משמים ובאתו אל הבקעה וקחתו לבנה ושכיבתו על צדו ודבר העבותים ודבר הטין והשעורים והרב חדה ודברי התוכחה ובואו לירושלם ושובו לבבל הכל אמר להם זהו את כל דברי ה׳ אשר הראני׃ ויהי דבר׃ (ב) בן אדם. עינים להם לראות ולא ראו. שהרי ראו

מצודת ציון

למורשה. מל׳ ירושה׃ (טז) הפילותים. ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש״א יג)׃ (יח) שקוציה. ענין תעוב ומאוס׃ (כ) למען. ענינו כמו באופן וכן למען ירבו (לעיל ו)׃ (כא) לב. תוכיות הדבר ועיקרו יקרא לב וכן בלב ים (שמות טו)׃ נתתי. כמו אתן כי דברי הנבואה ברורה כאלו כבר נעשה׃ (כג) ויעל. נסתלק׃ (כד) נשאתני. ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד)׃ (ב) המרי. ענין

מצודת דוד

גולים ועם כי פזרתים בארצות העמים אבל הנה מהשגחתי לא רחקו כי בהארצות אשר באו שמה אהיה להם למקדש מעט ר״ל אשרה שכינתי בבתי הכנסיות שלהם ועם כי רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אשר בירושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט׃ (יז) לכן אמור. הואיל ואומרים שאנשי הגליות האלה לא ישובו לעולם לארצם והם יירשוה לכן אמור אליהם כה אמר ה׳ וקבצתי וגו׳ ר״ל כן אמר ה׳ וכן יעשה ואקבץ אתכם וגו׳ ואז אחזיר לכם את אדמת ישראל ועל ימי המשיח יאמר׃ (יח) והסירו וכו׳. ר״ל השקוצים והתועבות הנעשים בה עתה יסירו מתוכה כלומר אז לא יהיה נעשה בה עוד׃ (יט) לב אחד. ר״ל לא יהיה עוד לבם חלוק ומסופק להאמין בה׳ כי בכל לב יאמינו בה׳׃ ורוח חדשה. רצון חדש ללכת בחוקי׃ לב האבן. לב קשה כאבן׃ מבשרם ר״ל מגופם׃ לב בשר. רך כבשר ר״ל מוכנע ונוח׃ (כ) למען. באופן שילכו בחוקותי וישמורו משפטי בלבם ויעשו אותם׃ והיו לי לעם. להאמין בי ולשמור מצותי׃ ואני אהיה לכם לאלהים. להציל ולהושיע אותם׃ (כא) ואל לב וגו׳. ר״ל אבל האנשים הרשעים הנשארים בירושלים אשר לבם הולך אל תוכיות השקוצים והתועבות לא ישארו בה לעולם לרשת חלקם כי גמול דרכם אתן בראשם ויגלו ממנה למרק עוונם׃ (כב) וישאו הכרובים. הרימו כנפיהם להסתלק מן המקום ההוא׃ לעומתם. לעומת הכרובים בשוה להם׃ עליהם. על הכרובים׃ (כג) ויעל. נסתלק מעל תוך העיר׃ על ההר. הוא הר הזיתים העומד במזרח העיר׃ (כד) ורוח. רוח הנבואה לקחני משם והביאני אל ארץ כשדים׃ במראה ברוח אלהים. במראה הנבואה נראה לי כאלו הביאני אל ארץ כשדים כי באמת שם היה אבל מתחלה נראה לי במראה הנבואה כאלו בא לירושלים כמ״ש ותבא אותי ירושלמה במראות אלהים (לעיל ח) ועתה נראה לו במראה הנבואה כאלו חזר למקומו׃ ויעל מעלי. ואז נסתלק מעלי המראה אשר ראיתי׃ (כה) אל הגולה. אל אנשי הגולה למען ישלחו הדברים לקרוביהם לירושלים׃ את כל דברי ה׳ וגו׳. כל הדברים אשר הראוהו בשנה הששית שאז הובא לירושלים במראה הנבואה׃ יב (ב) בתוך בית המרי. על אנשי הגולה יאמר׃ אשר עינים להם. אשר יש להם עינים לראות בהם ואינם רואים ר״ל הלא בעיניהם ראו גלותם מן הארץ ולא לקחו מוסר׃ ולא שמעו. אל דברי

ראו שגלו הם וכאילו לא ראו ולא שמעו דברי תוכחותיך וכאילו לא שמעו עדי' מחזיקים ידי הנשארים בירושלם שהיו שולחים להם נביאיהם וקסמים כי לא יגלו הנשארים ושמעיהו הנחלמי ששלח ספרים אל כל העם אשר בירושלם להבטיחם על שקר: (ג) ואתה בן אדם עשה לך. תקן לך כלי גולה יהם מקל ותרמול וכוס וכד וקערה ותעשה זה לאות שכן יגלו יושבי ירושלם ותעשה זאת לעיני בני הגולה שמבטיחום על שקר יושבי ירושלם לאמר שלא יגלו: וגלה יומם. מן היות השמש על הארץ יקרא יומם אבל יום כולל פעמים היום והלילה ולזהו שני דברים האחד לגלות ממקום למקום באותה העיר שהיה יושב בה עם בני הגולה ויגלה לבית רחוק מביתו במקום שיהיו בני הגולים רואים וזה יהיה סימן ואות ליושבי ירושלם שיגלו ממנה ביומם בעוד יומם יקדר שמשם והאות האחר שיחתר בקיר העיר לילה כאדם שיוצא בגנבה וישא כלי גולה על כתפו ויצא לו דרך אחור ויכסה פניו בצאתו שלא יראהו אדם כאדם שיש לו בשת וזה יהיה אות לצדקיהו שיצא מירושלם לילה כמו שכתוב ויברחו ויצאו לילה מן העיר: (ד) והוצאת כליך ככלי גולה. כמו שמוציא אדם כלי גולה שקו בכתפו ומקלו בידו: כמוצאי גולה. כמו שיצא אדם בגול' סר וזעף: מוצאי. שם כמו מוצאי בקר וערב והאחד כמוצא מים: (ה) לעיניהם. והוצאת בו במקום חתירת הקיר תוליך ועלק רוצה לומר שיהיה סחור מקום אך ויוציא בכליו ואחר כך יצא הוא: (ו) לעיניהם. בעלטה כחשך בלא אור כאדם שיש לו בשת בצאתו ולא ירצה שיראוהו בני אדם: ולא תראה את הארץ. על דרך בושנו מאד כי עזבנו ארץ: (ז) ואעש. ביד: לא בכלי ברזל שחותרים בו כדי שלא ישמעו קולו וכמו כן כאדם היוצא פתאם בחפזון שאין לו פנאי לקחת כליו כן צדקיהו ושריו כשראו שרי מלך בבל ברחו מיד ויצאו בחפזון ואע"פ שאינו כתוב שם שחתרו בקיר כיון שאמר הנה בקיר יחתרו אמת כן היה וכן נראה מדרך הסברא כי הם יצאו דרך גן המלך שנכנסו דרך פתח הגן וחתרו בקיר הגן שכנגדה לצאת בו וביד חתרו בו כי לא היה להם כלי ברזל לחתור בו כי בחפזון יצאו וברחו: ויהי. בן אדם. (י) הנשיא המשא הזה בירושלם. פירושו כתרגומו על רבא מטל נביאותא הדא בירושלם והנשיא הוא צדקיהו: (יא) אמור אני. כן יעשה להם. ולא אמר כן יעשו להם לפי שעל כרחם גלו בגולה בשבי כי יש גולה שאינה שבי כמו וגם גולה אתה למקומך ויגלוס אל מנחת: (יב) והנשיא. אל כתף ישא. בגדיו כאדם בורח שמרים בגדיו על כתפו ללכת קל מהרה: בעלטה. כי בלילה יצא

לבבל: (ג) כלי גולה. כלי לשתות ומקידה קטנה ללוש בה מלילה אום לבית ישראל שבירושלים שיעשו כן ולא ילמדו ללוש בצק בגומא של גבי קרקע והחללים נכנסים בתוכו והם לא שמעו לו והוצרכו לכך והוא הכתוב בספר קינות ויגרס בחצץ שני (איכה ג) במדרש קינות: וגלה יומם מיום אל יום שנים שלשה ימים נהוג בעצמך כאדם המכין צעדיו לגלות שיראו בני הגולה וישאלו מה מעשיך ואתה תגיד להם שסימן הוא לצדקיהו ועמו וישלחו להם אלו את שלוחיהם ויודיעו לאחיהם וקרוביהם אשר שם ככל אשר ישמעו מפיך וכן כל יומם שבמקרא לשון יום יום הוא דבר הנוהג ימים רבים כך שמעתי משמו של רבי מנחם ואמת דבריו: אולי יראו. שמא יבינו אפרצבוי"ש בלע"ז: כי בית מרי המה. לפיכך עדיין הוא שמא: (ד) כמוצאי. קומ"א איסוא"ש בלע"ז: (ה) חתר לך בקיר. סימן לצדקיהו שילא דרך מחתרת מערה ש יצא לצאת דרך בפרסאות מפני הכשדים: (ו) בעלטה תוציא. לכשתחשך תוציא את כליך: (ז) כלי הוצאתי ככלי גולה יומם. יום יום הייתי מראה להם שאני מתקן לעצמי כלי גולה: (י) הנשיא המשא הזה. על המלך צדקיהו אני מראה המשא הזה לשון נבואה: (יב) פניו יכסה. מאמת כלימה שהוא בורח מן העיר

ג ואת בר אדם אתקין לך מני גלותא וגלי בימם לעיניהון ותגלי מאתרך לאתר אוחרן לעיניהון מאים ידחלון ארי עם סרבן אינון: ד ותפיק מנך כמני גלותא בימם לעיניהון ואת תפוק ברמשא לעיניהון כמפקני גלותא: ה לעיניהון חתר לך בכותלא ותפוק ביה: ו לעיניהון על כתפא תטול בקבלא תפוק אפך תכסי ולא תחזי ית ארעא ארי את יהבתך לבית ישראל: ז ועבדית כן כמא דאתפקדית מני אפקית כמני גלותא בימם וברמשא אתחתרית לי בכתלא ביד בקבלא נפקית על כתפא נטלית לעיניהון: ח והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי בצפרא למימר: ט בר אדם הלא אם יימרון לך בית ישראל עמא סרבנא מא את עביד: י אמר להון כדנן אמר יי אלהים על רבא מטל נבואתא הדא בירושלם וכל בית ישראל דאינון ביניהון: יא אמר אנא אתכון כמא דעבדית כן יתעביד להון בגלותא בשביא יהכון: יב ורבא דביניהון על כתפא יטול בקבלא יפוק בכותלא יחתרון לאפקותיה ביה אפוהי יכסי חלף דחב הוא ולא יחזי

ג ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה וגלה יומם לעיניהם וגלית ממקומך אל מקום אחר לעיניהם אולי יראו כי בית מרי המה: ד והוצאת כליך ככלי גולה יומם לעיניהם ואתה תצא בערב לעיניהם כמוצאי גולה: ה לעיניהם חתר לך בקיר והוצאת בו: ו לעיניהם על כתף תשא בעלטה תוציא פניך תכסה ולא תראה את הארץ כי מופת נתתיך לבית ישראל: ז ואעש כן כאשר צויתי כלי הוצאתי ככלי גולה יומם ובערב חתרתי לי בקיר ביד בעלטה הוצאתי על כתף נשאתי לעיניהם: ח ויהי דבר יהוה אלי בבקר לאמר: ט בן אדם הלא אמרו אליך בית ישראל בית המרי מה אתה עשה: י אמר אליהם כה אמר אדני יהוה הנשיא המשא הזה בירושלם וכל בית ישראל אשר המה בתוכם: יא אמר אני מופתכם כאשר עשיתי כן יעשה להם בגולה בשבי ילכו: יב והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא בעלטה ויצא בקיר יחתרו להוציא בו פניו יכסה יען אשר לא יראה לעין הוא את

אום בתוך בית המרי: עשה לך ז' וסימ' בסדר בהעלתך: בעלטה ג' ובענין וסימ' לעיניהם על כתף תשא. ובערב חתרתי לי בקיר ביד' והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא: ובערב ד' בקריאה וסימ' ובערב יהיה על המשכן כמראה אש. ובערב תאמר מי יתן בקר. ובע"ב חתרתי לי בקיר ומקטירים לה' עולות בבקר ובערב: הלא ח' חסר בספרא וסימ' הלא אמרו אליך הלא כגעת בה רוח הקדים הלא ידעתם מה אלה. הלא דרכיכם לא יתכנו. וחברו. הלא ממשל משלים הוא. הלא תגיד לנו מה אלה קרמה. מקול מפלתך: ויצא ג' וסימ' והנשיא אש' בתוכם אל כתף. לפניו ילך דבר ויצא.

תולדות אהרן כלי גולה. נדרים מ:

מצודת ציון

ענין מרד וסרוב: (ה) חתר. ענין חתירה וכן חתר נא בקיר (לעיל ח): בקיר. בכותל: (ו) בעלטה. ענין חושך אפלה כמו ועלטה היה (בראשית טו): מופת. סימן ואות: (יב) לעין. כמו בעין למ"ד במקום בית וכן ישבת לכסא (תהלים ט): ונפסא

מצודת דוד

דברי הנביא המזהירם: (ג) כלי גולה. כלים המיוחדים לאנשי גולה והם תורמל וכד וקערה וכדומה: וגלה יומם. בעצם היום תהיה גולה לעיניהם וחוזר ומפרש איך יהיה הגלות ואמר שתהיה גולה ומועתק ממקומך: אל מקום אחר. ר"ל מביתו אל בית אחר העומד ממרחק והוא לרמז על גלות ירושלים כאשר יפרש בענין: אולי יראו. ר"ל אולי יתנו לב על מה שיראו הרמז בפועל כי בית מרי המה ואינם מקבלים תוכחת הנביא בפה וכאומר לכן עשה הרמז הזה אולי תועיל בזה ואף שכל הנבואה הזאת והרמזים האלה נאמרו על יושבי ירושלים עכ"ז אולי מהם יקחו מוסר ויכנע לבבם: (ד) והוצאת כליך. כלי הגולה שתעשה תוציא בעצם היום לעיניהם כמו שמוציאים כלי גולה ר"ל בענין דרך הוצאת כלי גולה: ואתה תצא. ר"ל תצא שוב בערב ממקומך אל מקום האחר: כמוצאי גולה. כדרך המוציאים לגולה שיוצאים אף בלילה ולא ימתינו עד יאיר היום: (ה) חתר לך. עשה לך חתירה בקיר הבית ודרך בו תוציא את עצמו והוא לרמז על צדקיה שיצא מן העיר דרך חתירה: (ו) על כתף תשא. את כלי הגולה ומטלטליו: בעלטה תוציא. הכלים והמטלטלים תוציא בחושך החושך מבלי קחת ביד דבר המאיר כדרך הולכי גולה: פניך תכסה. כאדם הבוש להראות פניו: ולא תראה. כי בכלל ספנים יכוסה העינים ולא יראה דבר: כי מופת. ר"ל עשה כן כי אותך נתתי למופת לבית ישראל כמו שתעשה אתה מנהג גולים כן יגלו הם ויעשו כמו שעשית: (ז) ככלי גולה. בענין דרך הוצאת כלי גולה: יומם. בעצם היום: ביד. עם ידי חתרתי בקיר לצרכי לצאת דרך בו: (ט) הלא אמרו. הלא שאלו אותך על מה אתה עושה כדברים האלה וכאומר הם שאלו ואתה לא השיבות להם: (י) אמור. תשובה על שאלתם: הנשיא המשא וגו'. ר"ל על הנשיא הוא המלך עליו מרמז משא הנבואה ההוא מה שיקרהו בירושלים אותו ואת כל בית ישראל וגו': בתוכם. ר"ל בחוצות העיר: (יא) אני מופתכם. אני לכם למופת: כאשר עשיתי. ללכת כדרך הגולים: כן יעשה להם. וחוזר ומפרש שילכו גולה בשבי: (יב) והנשיא. זה המלך צדקיה: אל כתף. על הכתף ישא כלי הגולה מטלטליו באופל החושך וכן יצא מן העיר: בקיר. יעשו לו חתירה בקיר להוציא בו את עצמו ועל המערם

ילמד

רשי

העיר לילה: (יג) ופרשתי את רשתי עליו. מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב"ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדי' והולך לפניהם על גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבות יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו. ואותה לא יראה. כי ברבלה בארץ חמת דבר אתו משפטים ועיור את עיניו ואח"כ הביאו לבבל כמה שנא' בספר (מלכי' ב כה ובירמיה לט): (יד) וכל אגפיו. פריו ומנחם פתר בו לשון כנפים: אזרה לכל רוח. אשפנדר"י בלע"ז הם יוחנן בן קרח ושרי החיילי' שגלו למצרים ושם השיגתם חרבו של נבוכדנצר כשהחריב את מצרי': (טז) למען יספרו את כל תועבותיהם. ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו ואודיע כי לא על חנם כליתים: (יט) ממלואה. מעושרה: מחמס כל היושבים בה. בעון חמס יושביה: (כ) הנושבות. לי"ש אשייא"ש בלע"ז: (כב) מה המשל הזה. למה אתם מושלים כן תמיד בפיכם לומר דבר זה: יארכו הימים. ולא תבוא הפורעניות ובתוך כך יאבד החזון הרע שהנביאים נבאים לנו ויסתכח וישתקע: (כג) ימשלו. לי' משל: כי

יחזקאל יב

הארץ: יג ופרשתי את רשתי עליו ונתפש במצודתי והבאתי אתו בבלה ארץ כשדים ואותה לא יראה ושם ימות: יד וכל אשר סביבתיו עזרה וכל אגפיו אזרה לכל רוח וחרב אריק אחריהם: טו וידעו כי אני יהוה בהפיצי אותם בגוים וזריתי אותם בארצות: טז והותרתי מהם אנשי מספר מחרב מרעב ומדבר למען יספרו את כל תועבותיהם בגוים אשר באו שם וידעו כי אני יהוה: יז ויהי דבר יהוה אלי לאמר: יח בן אדם לחמך ברעש תאכל ומימיך ברגזה ובדאגה תשתה: יט ואמרת אל עם הארץ כה אמר אדני יהוה ליושבי ירושלם אל אדמת ישראל לחמם בדאגה יאכלו ומימיהם בשממון ישתו למען תשם ארצה ממלאה מחמס כל הישבים בה: כ והערים הנושבות תחרבנה והארץ שממה תהיה וידעתם כי אני יהוה: כא ויהי דבר יהוה אלי לאמר: כב בן אדם מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל לאמר יארכו הימים ואבד כל חזון: כג לכן אמר אליהם

תרגום

ית ארעא: יג ואפרוס ית מצדתי עלוהי ויתאחד בסרגתי ואגלי יתיה לבבל למדינת ארעא כסדאי ויתה לא יחזי ותמן ימות: יד וכל די בסחרנוהי סעדוהי וכל משריתיה אבדר לכל רוחא ודקטלין בחרבא אגרי בתריהון: טו וידעון ארי אנא יי כד אגלי יתהון לביני עממיא ואבדר יתהון במדינתא: טז ואשאר מנהון גברין דמנין מחרבא מכפנא וממותא בדיל דישתעון ית כל תועבתהון בעממיא דאתגליאו לתמן וידעון ארי אנא יי: יז והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: יח בר אדם מיכלך בזיע תיכול ומשתך בצדו ובאשתממו תשתי: יט ותימר לעמא דארעא כדנן אמר יי אלהים ליתבי ירושלם על ארעא דישראל מיכלהון בזיע ייכלון ומשתהון באשתממו ישתון בדיל דתצדי ארעא ממלואה מחטוף כל דיתבין בה: כ וקרויא דהואה יתבן יחרבן וארעא לצדו תהי ותידעון ארי אנא יי: כא והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כב בר אדם מא מתלא הדין לכון על ארעא דישראל למימר יורכון יומיא ותבטיל כל נבואה: כג בכן אמר להון

רדק

לא כמו שכתוב בקיר יחתרו להוציאו בו בקיר הבן יחתרו לו עבדיו להוציאו בו: יען אשר לא יראה לעין הארץ · בעבור שלא יראה את הארץ בלאתו: יכסה פניו. כי בשת הוא לו שיברח מן העיר שהיה מולך עליה ויונתן תרגם בכותלא יחתרון לאפקותא ביה אפוהי יכסי חלף דחב ינקרון ית עינוהי ולא יחזי ית ארעא: (יג) ופרשתי · שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו. ובדרש מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו צדקיהו דרך המערה והקדוש ברוך הוא זמן צבי והלך על גב המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי וכשהגיע על פתח המערה היה צדקיהו יוצא ולכדוהו והו שאמר יחזקאל ופרשתי: ואותו לא יראה. כי מלך בבל עור עיניו ברבלת': (יד) וכל אשר סביבותיו עזרה · בה"א כמו אהלה ופי' סביבותיו אותם שהיו עומדים סביבות צדקיהו שהיו לעזור לו שלא לנפול אל הכשדים והיו רוצים להלחם כנגדם ועוברים על דברי הנביא שאמר לצדקיהו אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך ואמר הביאו את צואריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו: וכל אגפיו. בני חילו וכן אתה וכל אגפיך ות"י משריתיה ואדוני אבי ז"ל פירש אגפיו אגפיך האל"ף נוספת והוא מתרגום כנפים גפין והחיילות יקראו כנפים כמו שכתוב והיה מוטות כנפיו מלא רחב ארצך: אזרה לכל רוח · שהרי הלכו מהם למצרים עם יוחנן וכן ברחו מהם בשאר ארצות וחרב אריק אחריהם כמו שאמר להם ירמיהו הנביא והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם: (טו) וידעו · אז בהתקיים הנבוא' להם ידעו כי אני ה' ויספרו זה. וזה בגוים אשר באו שם את כל תועבותם שעשו כי בעונם בא להם כל זה כמו שדבר ה' על ידי נביאיו ואז ידעו כי אני ה': (טז) והותרתי · מבואר הוא: ויהי · (יח) בן אדם לחמך ברעש תאכל · ברעש הגוף וברתת וכן ברעד תנועת הרתת כמו וירגז המלך: (יט) ואמרת אל עם הארץ · הם בני הגולה: אל אדמת ישראל · כמו על כלומר ליושבי ירושלם וליושבים על אדמת ישראל: למען תשם ארצה · שרשו ישם וכן והבמות תשמנה וכנוי ארצה לירושלם: ממלואה. מהמלוי שהיה בה מעם ומנכסים: (כ) והערים · מבואר הוא רוצה לומר הערים הממלאים את ירושלם והם כרכים ועיירים אחרים הסמוכים לה הבאים לשם לדין ולמלך: ויהי. (כב) בן אדם. לכם · על דרך שאמר למשה רבינו עד אנה מאנתם לשמור מצותי או אמר לנביא שיאמר לישראל מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל שאתם אומרים שלא תחרב ועוד שאתם אומרים יארכו ימים ואבד כל חזון זה שהנביאים אומרים לנו בשם ה' אלהי אמת כי תחרב הארץ ונגלה ממנה יארכו ימי החזון שהם מתנבאים כמו שהיו אומרים לא בקרוב בנות בתים: ואבד כל חזון. פירושו יאבד הדבר הבא בפי הנביאים האומרים חזון כי למרחוק הם מתנבאים ובין כך שיארכו הימים יאבד כל חזון שלא יתקיים כי מתוך אריכו' דברי הנביאים לא יתקיימו דבריהם אבל אנו נעמוד על הארץ תמיד והנה היו הם מתכוונים בזה המשל להכעיס השם יתברך כי הם היו יודעים באמת שסופם לגלות מן הארץ כשיעשו עכו"ם וגזל ושפיכות דמים רק שהיו מתחזקים בדברי נביאי השקר האומרים להם שלא יהיה לכם וקרא הדבר הזה משל ואף על פי שהוא מליצה לפי שהיה הדבר הזה בפיהם תמיד כמשל הנשא בפי האדם תמיד: יארכו. מן הקל בפלס יעמדו למשפט: (כג) לכן אמר. מבואר הוא: כי

גרש לץ ויצא מדון: אריק ד' וסי' גמ' בסד' בשלח: תועבותיה' ג' מ"ל וסימ' ושלמתי ראשונה משנה עונם · ואל לב שקוציהם · והותרתי מהם אנשי מספר: אל ארמת ואל אדמת ח' בסיפרא וסי' ואמרת אל עם הארץ · וברותי מכם המורדים והפושעים · והיתה ידי אל הנביאים · בהביאי אתכם אל אדמת ישראל · והטף אל מקדשים · יען אמרך האח · ותשמח בכל שאטך בנפשי · הנה אני פותח

מצודת דוד

יאמר כי דרך בו ברח: יען אשר וגו'. ר"ל למען לא יראה הוא בעיניו את עם הארץ כשהוא בורח שהוא לו לבושת ולכלימה לכן יכסה פניו: (יג) ופרשתי וגו'. אז"ל מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וברח דרך בו ונזדמן צבי הילך ממעל על המערה ורדפו כשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: בבלה ארץ כשדים. לבבל שהיא מארץ כשדים: ואותה לא יראה. כי נ"כ עיור את עיניו עד לא הביאו לבבל וא"כ לא ראה את בבל: (יד) אשר סביבותיו. המסבבים אותו להיות לו לעזר: וכל אגפיו. גבאות חיילותיו אפזר לכל רוח וחרב האויב אשלוף מתערה לרדף אחריהם: (טו) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: בהפיצי. בעת אפזרם בגוים בארצות העמים אז ידעו שאני ה': (טז) והותרתי. אשאיר מהם אנשים מעטים אשר יקל לספרם: למען יספרו. הנשארים ההם: אשר באו שם. בשבי הגולה: וידעו. האומות ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול: (יח) ברעש תאכל. הראה עצמך לפניהם כאלו תאכל ברעש: (יט) אל עם הארץ. הם אנשי הגולה: ליושבי ירושלים · על יושבי ירושלי' · אל אדמת. על אדמת ר"ל אותם היושבים עדיין על אדמת ישראל ולא גלו ממנה: בשממון · לבב ובעלב: למען תשם. ר"ל דאגתם תהיה על כי תהיה ארצם שממה מן האנשים הממלאים אותה בעון החמס של היושבים בה: (כ) הנושבות. המיושבות מאנשים: תחרבנה. תהיינה חרבות: כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול: (כב) מה המשל הזה. ר"ל למה אתם מושלים המשל הזה על ענין אדמת ישראל: יארכו הימים. על כי ייעודי הנביאים לזמן רחוק היו אומרים הנה באריכות הימים יהיה נאבד כל הנבואה כי לא יזכר בה ובדרך לעג אמרו בל' הנוהג בבן אדם

מצודת ציון

(יג) ונתפש · ענין לכידה: במצודה. שם כלי מכלי הצידה וכן מצודים וחרמים (קהלת ז): (יד) אגפיו · כנפי וכן אתה וכל אגפיך (לקמן לט) ועל התפשטות החיילות יאמר וכמ"ש מוטות כנפיו (ישעיה ח): אזרה · ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): רוח. פאה ועבר: אריק · מל' ריק ור"ל אוציא ואריקן חרב מתיקה וכן שמן תורק (ש"ה א): (יח) לחמך. מאכלך: ברעש. ענין תנועת הרעדה: ברגזה · ענין חרדה ופחד: (יט) בשממון · תמהון לבב: תשם. לשון שממה: מחמס · ענין גזל ועושק: (כ) הנושבות · מיושבות באנשים: תחרבנה. מל' חורבן: (כב) מה · כמו למה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג): חזון. נבואה: (כג) השבתי · ענין בטול

כה־אמר אדני יהוה השבתי את־המשל הזה ולא־ימשלו אתו עוד בישראל כי אם־דבר אליהם קרבו הימים ודבר כל־חזון: כד כי לא יהיה עוד כל־חזון שוא ומקסם חלק בתוך בית ישראל: כה כי ׀ אני יהוה אדבר את אשר אדבר דבר ויעשה לא תמשך עוד כי בימיכם בית המרי אדבר דבר ועשיתיו נאם אדני יהוה:

כו ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: כז בן־אדם הנה בית־ישראל אמרים החזון אשר־הוא חזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא: כח לכן אמר אליהם כה אמר אדני יהוה לא־תמשך עוד כל־דברי אשר אדבר דבר ויעשה נאם אדני יהוה:

יג א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ב בן־אדם הנבא אל־נביאי ישראל הנבאים ואמרת לנביאי מלבם שמעו דבר־יהוה: ג כה אמר אדני יהוה הוי על־הנביאים הנבלים אשר הלכים אחר רוחם ולבלתי ראו: ד כשעלים בחרבות נביאיך ישראל היו: ה לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על־בית ישראל לעמד במלחמה ביום יהוה: ו חזו שוא וקסם כזב האמרים נאם־יהוה

כדנן אמר יי אלהים אבטיל ית מתלא הדין ולא ימתלון יתיה עוד בישראל אלהין אתנבי להון אתקרבו יומיא ופתגם כל נבואה: כד ארי לא תהי עוד כל נבואה שקר וכזב כדבין בגו בני ישראל: כה ארי אנא יי אמליל ית דאמליל פתגמא ויתקיים ולא יבטיל עוד ארי ביומיכון עמא סרבנא אמליל פתגמא ואקימיניה אמר יי אלהים: כו והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כז בר אדם הא בית ישראל אמרין אולפן דהוא מלף ליומין סגיאין ולעדן רחיק הוא מתנבי: כח בכן אמר להון כדנן אמר יי אלהים לא יבטל עוד כל פתגמי דאמליל פתגמא ויתקים אמר יי אלהים: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אתנבי על נביי שקרא דמתנבן ותימר לדמתנבן ברעות לבהון קבילו פתגמא דיי: ג כדנן אמר יי אלהים וי על נביי שקרא דמשתטן דאזלין בתר הרהור לבהון ומדעם לא חזן: ד כתעלין בחרבתא נביי שקרך ישראל הוו: ה לא קמתון בתרעתא ולא עבדתון לכון עובדין טבין למבעי על בית ישראל למיקם למבעי עליהון רחמין בעדן דאתו עליהון עבדי קרבא ביום רוגזא דיי: ו מתנבן שקר ומלפן כדבין אמרין אמר יי ויי לא שלחינון ומחצפין דתתקים

רדק

(כד) כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. כי לא נבואתי כנבואת נביאיכם שאומרים דבר ולא יבא כי דברי יתקיי' ובהתקיי' דברי שתחרב הארץ יתבטלו דברי נביאי השקר והם גם כן יסופו ולא יהיה עוד בתוך בית ישראל חזון שוא: ומקסם חלק · ומקסם פתח ואף על פי שאיננו סמוך כי חלק שם תאר ואילו היה שם היה הסמיכות נכון כמו חזון שוא אבל אם חלק שם תאר כמו ואנכי איש חלק לא יהיה מקסם סמוך ואם הוא פתח הנה מצאנו כמוהו משפט אחד יהיה לכם ולשומו מרמס ויהי המלצר ואפשר שיהיה מקסם סמוך ויהיה חלק תאר לאיש הדובר חלקות הוא נביא השקר ומקסם וקסם ענין נולל מלאכה שיעשו אותה לדעת העתידות: בתוך בית ישראל. כן הוא. והספרים שכתוב בתוך בני ישראל טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל: (כה) כי אני. אין דברי כדברי החוזים שוא כי מה שאני מדבר על ידי נביאי יהיה ויעשה וזו הגזרה שדברתי עליכם לא תמשך עוד: אדבר דבר · איזה דבר שאדבר יעשה: תמשך · לשון נקבה על הגזרה כי הדבר ההוא גזרה נגזרת מאתי: ועשיתיו · תחילה אמר ויעשה ואחר כך ועשיתי שלא תאמר יעשה הדבר דרך מקרה אלא אני אעשה הדבר כמו שדברתי אותו טרס בא: ויהי. (כח) עוד. שנה הענין הזה להזק הענין כי על כל פנים תבא הגזרה בקרוב ומבואר הוא: ויסי בן אדם · (ב) הנבאים · בקמץ הה"א ולית כוותיה: לנביאי מלבם · הסמיכות בא על אות השמוש כמו גמולי מחלב והדומים להם ופירושו כי מלבם אומרים הנבואה לא שראו אותה כמו שאמר ולבלתי ראו: (ג) כה אמר · הנבלים אנשים פחותים ונבזים כמו כאחד הנבלים כאחת הנבלות ותרגם יונתן כאחד מן שטיא ותרגם זה גם כן דמשתטן: אחר רוחם · אחר רצונם: (ד) כשועלי' בחרבות · כמו השועלים הנכנסים במקום הנפרץ בגדר הכרם ומשחיתים הכרמים כן היו נביאיך כמו שאמר שועלים קטנים מחבלים כרמים והפרץ נקרא חרבה כי חרב הוא מקום הפרץ כאמרו בפרצות וישראל נקראו כרם והנה נביאי השקר שהם שועלים נכנסים דרך הפרץ להשחית הכרם והפרץ הוא משל לקטני אמנה שבהם שמיפי' להם נביאי השקר דבריהם ונפתים להם והם סומכים ידיהם שימעו להם גם כן האחרים ומשחיתי' כרם ה' צבאות · ואמר נביאיך כלומר נביאיך הם ולא נביאי ה': (ה) לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר · אמר כנגד שרי ישראל וגדוליו שהיה כח בידם למחות בהם אמר לא עליתם באותם פרצות לעמוד כנגד השועלים שלא יכנסו לבדם ולהכות בהם ולכלותם וכן לא גדרתם גדר ולא בניתם אותם הפרצות בתשוב' ומעשי' טובים לשמור על בית ישראל: לעמוד במלחמה ביום ה' · כלומר ביום אף ה' וגזרתו וכן תרגם יונתן ביום רוגזא דה' כי אם עשיתם כן מעשיכם היו עומדים לכם במלחמה ולא היתה שולטת בכם יד אויביכם: (ו) חזו שוא וקסם כזב. פי' וקסם כזב קסמו או אמרו כי נביאי השקר היו דבריהם על שני פנים היו יודעים דברי קסמים להגיד העתידות שלפעמים היו באים דבריהם כמו שאמר מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר לפיכך היו נפתים לדבריהם והיו. אומרים גם כן דבר ה' היה להם כחזון וזהו חזון שוא שאומר שחזו והחזון היה שוא והקסם כזב: ויחלו לקיים דבר מיחלים

רשי

(כד) כי לא יהיה עוד כל חזון שוא · לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכם שלום על שקר כי מהרה אקדים את דברי נביאי האמת לבוא: מקסם חלק . דבפיל"א בלע"ז קסם של חלקלקות: (כה) תמשך . פר"א אלונג"א בלע"ז: (כז) לימים רבים · הנבואה לא תתקיים אלא לזמן מרובה: (ג) הנבלי'. השוטים: רוחם · כמו רצונם: (ד) כשועלים בחרבות . כשיבא אדם על פרץ החורבה בורח השועל על דרך פרץ אחרת ואינו עומד בפרץ להלחם: (ה) לא עליתם בפרצות . לא עשיתם מעשים טובים שתוכלו לעכב את הרעה מלבא: (ו) חזו · לשון נבואה: ויחלו לקיים דבר . ואיך סבורים לקיים דבריהם: לשון תוחלת וי"א איקיירא"ש בלע"ז · ל' אחר ל' המתנה: והוא

את קברותיכם: הלק ג' קמצים בקריאה וסימ' הן עשו אחי איש שעיר · כי לא יהיה כל חזון שוא · ופה חלק יעשה סרחה · וחר וחלק משמן חכה: תמשך ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיכ' בית המרי · כה אמר אדני ה' לא תמשך: ויעשה ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיהם · כה אמר אדני ה' לא תמשך: ולבלתי ד' שאין להם זוג בפסוק וסימ' לבלתי שאת כשאי ולבלתי בנות בתי' לשבתנו · אם תפרו את בריתי ההלכים אחר רוחם · וכל היכא דאית לבלתי ולבלתי דכו' בפסו' במ"א לבלתי וסי' לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת:

תולדות אהרן הנבלים . עקרים מ"ג פ"י:

מצודת ציון

בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (כד) ומקסם · מל' קסם והוא ענין כשוף: חלק · חלקלקות ודברי חנף: (כה) תמשך · ענין אריכת זמן: (כז) ולעתים · מל' עת וזמן: (ג) הוי. הוא ענין לשון יללה: הנבלים · הפחותים והנבזים כמו וכנבל נבלה ידבר (שם לב): רוחם · ענין רצון: (ד) כשועלים · שם חיה מה: בחרבות · מל' חורבה: (ה) בפרצות. מל' פרצה ושבר: ותגדרו גדר . ענין בנין כותל: (ו) ויחלו. מלשון תוחלת

מצודת דוד

אדם המרחיק דבר מה שלא יזכר בה בזמן שקבע ולא יעשה: (כג) קרבו הימים. ר"ל שיעוד לעשות הרע יהיה בזמן קרוב ויהיה א"כ דבר כל הנבואה ולא תשכח: (כד) כל חזון שוא . ר"ל מעתה לא יוכלו נביאי השקר לנבאות על השלום בשוא ולא יקסמו עוד חלקלקות אמרים להבטיח את השלום כמאז בהיות עוד הנבואה על זמן רחוק: (כה) כי אני ה' אדבר . ר"ל עתה אני מדבר לומר דעו את אשר אדבר דבר יהיה נעשה מהרה ולא המשך עוד להאריך הזמן כמאז: אדבר דבר. אדבר אל הנביאים ועשיתיו בזמן קרוב: (כז) אשר הוא חזה . אשר הנביא מתנבא: לימים רבים . ר"ל הוא אומר שתהיה הדבר אחר ימים רבים וכאלו יאמרו א"כ יארכו הימים ואבד כל חזון כמ"ש למעלה: ולעתים וגו'. כפל הדבר במ"ש: (כח) כל דברי . ר"ל אף אחד מדברי וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ): ויעשה · מהרה: יג (ב) אל נביאי ישראל · על נביאי השקר יאמר לנביאי מלבם . לאלו המתנבאים לבדות מלבם. לאמור שמעו דבר ה' כאלו ה' שלחם: (ג) הוי . יש להתאונן על הנביאים האלה הנבלים אשר הולכים אחר רצונם לומר מה שיש עם רצונם ומה שלא ראו בנבואה: (ד) כשועלים בחרבות · כמו השועלים כשהם בחרבות כשאדם בא בפרצת החורבה אין מי עומד למולו לעכבו מליכנס שמה אבל כלם יברחו דרך פרצה אחרת וכמו השועלים ההם כן היו נביאיך אתה ישראל וכאשר יפרץ במקרא שלאחריו. (ה) לא עליתם בפרצות · אתם הנביאים הנבלים לא עמדת' בפרצות לעכב על האויב לבל יבוא ר"ל לא עמדתם בתפלה לעכב הפורעניות: ותגדרו. מלת לא משמשת בשתים לומר לא גדרתם גדר במקום הפרצה ר"ל לא החזרתם את ישראל למוטב לעשות תשובה: לעמוד . למען יכלו עמוד במלחמה מול האויב בעת בוא מה' תשלום גמול העון: (ו) חזו שוא · בשוא נבאו ובכזב קסמו

כי

מיתלים ישראל לקיים דבריהם והיא תוחלת נכזבת: (ז) הלא · אמר כנגד הנביאים: והאומרים · והתם אומרים: (ח) לכן הנני אליכם. כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא ויונתן תרגם הא אנא שלח רוגזי עליכון: (ט) והיתה ידי אל הנביאים · כמו על: בסוד עמי לא יהיו ובכתב עמי ישראל לא יכתבו · פירושו כתרגומו ברז טב דגניז לעמי לא יהון ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית ישראל לא יתכתבון: ואל אדמת ישראל לא יבאו · בשוב גלות בבל: (י) יען וביען · הכפל לחזק העונש וכן יען וביען במשפטי מאסו ותרגם יונתן חלף דאתנביאו שקר וחלף דאטעיאו ית עמי: והטעו את עמי · זה לבדו בטי"ת במקרא כי במקרא ישתמשו בענין זה בתי"ו תעה לבבי כי רוח זנונים התעם וכן כלם בתי"ו אבל במשנה וגמרא נשתמשו בענין הזה בטי"ת העובר לפני התיבה וטעה והטעו את בעל הבית וזולתם רבים וכן שמושי' בענין הזה בטי"ת ובתי"ו ממוצא אחד הם ויבא זה במקום זה: והוא בונה חיץ והנה טחים אותו תפל. נכית השקר בהבטיחו על שקר דומה למי שבונה חיץ והיא

(י) והוא בונה חיץ. והנה עמי כבונים בנין מחילה והנביאים טחים אותו תפל קרקע הדומה לסיד ואינו מתקיים לפני הגשמים: תפל. אימומנ"ץ בלע"ז וי"א בלאשפיי"א בלע"ז: (יא) ואתנה · כמו ואתן: אבני אלגביש. אבני ברד גדולות ואומר אני לפי שהם מזהירות ככל אבני גביש (ברד) הוא מדמה. אותם אל גביש שהיא אבן טובה כענין שנאמר ראמות וגביש (איוב כח) ורבותינו אמרו אל גביש שעמדו באויר על גב איש וזהו משה רבינו שנאמר ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) אותם שהתחילו לירד לא הגיעו לארץ: תפולנה. על הקיר: (יב) איה הטיח. כך כשתבא הרעה יאמר לכם איה השלום שהבטחתם: (יד) הקיר. היא ירושלים

ויהוה לא שלחם ויחלו לקים דבר: ז הלוא מחזה־שוא חזיתם ומקסם כזב אמרתם ואמרים נאם־יהוה ואני לא דברתי: ח לכן כה אמר אדני יהוה יען דברכם שוא וחזיתם כזב לכן הנני אליכם נאם אדני יהוה: ט והיתה ידי אל־הנביאים החזים שוא והקסמים כזב בסוד עמי לא־יהיו ובכתב בית־ישראל לא יכתבו ואל־אדמת ישראל לא יבאו וידעתם כי אני אדני יהוה: י יען וביען הטעו את־עמי לאמר שלום ואין שלום והוא בנה חיץ והנם טחים אתו תפל: יא אמר אל־טחי תפל ויפל היה גשם שוטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה ורוח סערות תבקע: יב והנה נפל הקיר הלוא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם: יג לכן כה אמר אדני יהוה ובקעתי רוח־סערות בחמתי וגשם שטף באפי יהיה ואבני אלגביש בחמה לכלה: יד והרסתי את־הקיר אשר־טחתם תפל והגעתיהו אל־הארץ ונגלה יסדו ונפלה וכליתם בתוכה וידעתם

מלתהון: ז הלא נבואן דשקר אתנביתון וקסם כדבין אמרתון ואמרין אמר יי ומן קדם יי לא אתמלל: ח בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דאתנביתון שקר ואלפתון כדבין בכן הא אנא שלח רוגזי עליכון אמר יי אלהים: ט ותהי מחת גבורתי על נביי שקרא דמתנבן שקר ומלפין כדיבין ברז טב דגניז לעמי לא יהון ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית ישראל לא יתכתבון ולארעא דישראל לא יעלון ותידעון ארי אנא יי אלהים: י חלף דאתנביאו שקר וחלף דאטעיאו ית עמי למימר שלמא ולית שלם ואינון דמן לדבני מחיצא ושיעע ליה טין פטיר דלא תבן: יא אמר לדבני מחיצא ושיעע ליה טין פטיר דלא תבן נפיל הוא כען יהי מטר מגבר וית אבני אלגביש יחתן ורוח עלעולין תבזע: יב והא נפל כתלא הלא יתאמר לכון אן שיעא דשעתון: יג בכן כדנן אמר יי אלהים ואיתי מלך דתקיף כרוח עלעולין בחמתי ועממין קטולין כמטר מגבר ברוגזי ייתון ומלכון דחסינין כאבני אלגביש ברגז לשיצאה: יד ואפגר ית קרתא דאתנביתון בה נבואן דשקר וארמינה לארעא ויתגלון אושהא ותפל ותשתיצון בגוה

מתילה גרועה והוא משל שהם אומרים לבנות ירושלם בנין קיים לאמר שלום ואין שלום הנה הבנין תפל וישראל המקבלים דבריהם דומים לטחי החיץ בחומר תפול וגרוע שאין לו קיימה כמו היאכל תפל מבלי מלח לפי שהוא דבר שאין לו טעם ואדוני אבי ז"ל פי' תפל לבנים שאינם שרופים ובנין שעושין מהם בבא הגשם עליו יפול ויונתן תרגם ושיע ליה טין פטיר דלא תבן וים לפרש והנם טחים אותו תפל על נביאי השקר עצמם שבונים החיץ ואחר כן טחין אותו כלומר שמיפים דבריהם בדברי חלקות כבונה בית וטח אותו ליפותו וכן אמר למטה בפרשה את ארץ לא מטוהרה היא ונביאים טחו להם תפל: (יא) אמור אל טחי טפל ויפל · הבונים בכלל ויונתן תרגם אומר לדבני מחיצ' ושפיע ליה טין פטיר דלא תבן נפיל הוא: ויפול. הוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל כוי"ו ויפח אברהם את עיניו והדומים לו כלומר יפול זה הבנין ואפילו יהיה חזק כמחשבותיכם כי יהיה גשם שוטף שיפילנו: היה · עבר במקום עתיד. ואתנה אבני אלגביש תפלנה · כנגד אבני הברד ידבר ואומר להם תפלנה הבנין הזה וכן תהיה רוח סערות שתבקע אותו והגשם והאבנים והרוח משל לאויבים החזקי': ואתנה · כמו ואתן וה"א נוספת כמו ואתנה וי"ת ואתנה כמו ואתן אבני אלגביש יחתן ובמקצת נוסחאות כתיב ואת אבני אלגביש ואבני אלגביש הם אבני ברד גדולו' ויקר' אלגביש ואלגביש מלה אחת כיקצת הספרים ובקצתם שתי מלות ויש מפרשים במלה אחת ענין שתי מלות דומות אל גביש מן ראמות וגביש: (יב) והנה. הלא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם וכן איה הבנין אשר בניתם אלא לקח הענין האחרון לקצר או לפי שבוני החיץ לא יהיו אחרי נפול הקיר כי יכלו ויספו נביאי השקר וישארו קצת מן הטחים והם ישראל ולנשארים יאמר איה הטיח אשר טחתם והנה קרא החיץ קיר ואמר והנ' נפל הקי' ר"ל כי בנפול הקיר והיא חומ' ירושל' שנבקעה יודע כי נפל החיץ הנאמר על דרך משל: (יג) לכן · ובקעתי. פעל יוצא לשלישי כי הרוח תבקע: (יד) והרסתי · ונפלה · ירושלם: בתוכה. בתוך ירושלם כי נביאי השקר נהרגו בה בנפול הקיר לא נמלט אחד

תולדות אהרן התוזים שוא: כתובות דף קי"ב (ר"ס נח סנהדרין יח):

ומקסם ב' וסימ' כי לא יהיה עוד כל חזון שוא · הלא מחזה שוא חזיתם: יכתבו ד' בקריאה וסימ' וסורי בארץ יכתבו: ובכתב בית ישראל לא יכתבו · ימחו מספר חיים ועם צדיקים· ועל ספרך כלם יכתבו: ואתנה ג' וסימ' ואתנה ידעתם כי בכל כחי עבדתי · אמור אל טחי תפל ויפל · ואתנה צאני · וחד אתנה וסי' הנני אל כשתיכנה:

מצודת ציון

תוחלת ותקוה: (ט) בסוד · ענין קבוץ והאסיפה כמו בסוד משחקים (ירמי' ט): (י) הטעו · מל' הטעאה ומתעה: חיץ. הוא מל' מחיצה המוזכר בדרז"ל: טחים · ענין מריחה לסתום הנקב וכן וטח את הבית (ויקרא יד): תפל · כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל כן היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו): (יא) היה · כמו יהיה: שוטף · יורד בחוזק: ואתנה. כמו ואתן: אלגביש. הוא כמו שתי מלות אל גביש ור"ל אבני ברד דומות אל גביש והוא אבן יקר כמו ראמות וגביש (שם כח): (יב) הקיר · הכותל והוא החיץ שזכר: (יד) והרסתי. מל' הריסה ונתיצה: ונגלה. מל' גלוי

מצודת דוד

כי גם הקסם לא אמרו באמת: האומרים. בדבריהם אמרו נאום ה' ולא כן הוא כי ה' לא שלחם: ויחלו. ר"ל ואיך א"כ מבטיחים תוחלתם אל העם שיתקיים הדבר שאומרים: (ז) מחזה · נבואת שוא נביאתם, כי לא היתה נבואה: ומקסם כזב. ר"ל אף הקסם אמרתם בשקר: (ח) הנני. הנה אני אלחם עמכם: (ט) ידי. מכת ידי: בסוד. לא יהיו בקבוצת עמי להכנס יחד עמהם להחשב עם ה' כמותם: ובכתב וגו'. להיות נכתב עמהם להתיות בעולם הנצחי כמ"ש כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיה ד): לא יבאו · בתוך הבאים בזמן הגאולה: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (י) יען וביען · הכפל לחזק ולומר בעבור זה העון לבד ראוים הם לגמול העונש הזה: הטעו את עמי. היו מטעים אותם לאמר שלום יהיה לכם ובעבור זה אחזו בדרכם ולא עשו תשובה: ואין שלום · ר"ל ובשקר הבטיחו השלום כי אין שלום מיועד להם: והוא בונה חיץ. כ"א מהנביאים ההם היה בונה חיץ שהוא כותל לבנים גרועה וקלושה והיא הנבואה שהיו אומרים: והנם. והנה הם טחים על הכותל טיח תפל שאינו מתוקן כהלכתו לייפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפים הנבואה במליצה נאותה ומזויפת לשוות מקובל על הלב: (יא) אמור וכו' ויפול · ר"ל אמור על טחי התפל למה אתה טחים הבנין הלא תדעו שיפול ולא יתקיים כלומר מה תועלת מיופי המליצה הלא אין ממש בנבואה: היה גשם שוטף. הנה אם יהיה גשם שוטף וכן אם אתן אני אבני אלגבים שתפולנה עליה וגם רוח סערה שתבקע את הקיר ר"ל אם יבוא אויב חזק יהיה א"כ נראה לכל במול הנבואה: (יב) והנה נפל הקיר · כשיפול הקיר הלא יאמר מה תועלת היה בטיח ר"ל כשיבטל הנבואה הלא יאמר מה תועלת ביופי המליצה מיטב הדבור: (יג) ובקעתי. ר"ל כן אעשה ואבקע את הקיר בחמתי ע"י רוח סערה ובאפי יהיה עליה גשם שוטף ואבני אלגבים אוריד עליה בחמתי לכלותה ר"ל אביא אויב חזק ויבוטל הנבואה: (יד) והגעתיהו · את הקיר אגיע עד הארץ כי תפול למטה: ונגלה יסודו. על כי תפול הכותל ממעל שעל היסוד יהיה א"כ נראה היסוד: ונפלה כאשר תפול הקיר אז גם אתם טחי התפל תכלו בתוכה רצה לומר כשיבוא האויב ותבוטל הנבואה

רד"ק

אחד: (טו) וכליתי ואומר לכם. ואז אומר לכם אין הקיר ואין הטחים אותו והם נביאי ישראל הנביאים מלבם שנאמר משל זה עליהם וגם ישראל המחזיקים בידיהם והמקבלים דבריהם כלו בתוכם או בחרב או ברעב או בדבר: (טז) נביאי ישראל הנבאים. בשו"א הבי"ת וי"ת הקיר כראשון כותלא והשאר קרתא. ותרגם את הקיר אשר טחתם ית קירא דאתנביתון בה נבואן דשקר וכן ובטחים אותו ואין לו טחים: (יז) ואתה. אחר שאמר לו נבואה על נביאי השקר אמר לו להנבא על נביאות השקר: המתנבאות מלבהן. ואומרות כי רוח ה' דבר בהן ומגידות עתידות ואומרו' זה יחי' וזה ימות וזה יבא לו כך וכך לטוב או לרע ועושות מעשה כשפים ואומרות כי בנבואה באה להן זה: (יח) ואמרת. הוי למתפרות כסתות. כסת היא כר שמשימים תחת מראשות כשוכב אדם ופעמים אדם יושב עליו והנשים האלה היו עושות זה הענין בדרך כשפים והיו מתפרות כסתות על כל אצילי ידי מן השואלים בהן ומתקנות מספחות על ראש כל קומה מן השואלים בהם והיו אומרות להם כי על ידי אותם מעשים ודברים שהיו הן אומרות מודיעות להם את העתידות ומה שאמר קומה לפי שהיו מעמידות אותם על רגליהם בעוד שהיו עושות המעשה: אצילי ידי. כמו ידים וכן ואורגים חורי כמו חורים. וקרע לו חלוני כמו חלונים ואצילי הם בית השחי וכתיב על כל מרפקי ידיו והמרפיק הוא בית השחי כמו שאמרו רבותינו ז"ל במכה בפיו ובמרפק: המספחות כמו המטפחות והם הצעיפים שמכסות בהם הנשים את פניהן: לצודד נפשות. כי נפשות הצדיקים התמימים הם כאילו נתפשות במצודותיכן שאתן אומרות עליהן שתמותינה לפי שאינם שואלים בכן שידעו כי עון הוא ואף על פי כן הם מתפחדים מדבריכן וסבורים כי הן יודעו' שעתידו' אבל לרשעי' המחזיקי' בידיכן ושואלין בכן ונותנין לכן תכריכן אומרות להם שתחיינ' נפשות' ותבא להם טובה: הנפשות תצודדנה לעמי. הה"א לשאלה כמו הדרכי לא יתכנו וכי תחשבו שתצודדנה נפשות עמי והם התמימים: ונפשות לכנה תחיינה. ונפשות שהן לכן והם נפשות הרשעים תחיינה אותם כאילו בדבריכן נפשות תלויות להמית ולהחיות ויונתן תרגם הנפשות עמי אתון יכלן לאבדא ולקיימא הלא נפשתכון דילכן לא יכולתון לקיימא ויש מפרשים ונפשות לכנה תחיינה בשכר שהיו לוקחות במעשיהן: (יט) ותחללנה אותי אל עמי. כמו בעמי וכן ואל הארון כמו בארון והחלול שמשימין בעתיכם ממני ובוטחים בדבריכן שהם כזב: בשעלי שעורים ובפתותי לחם. שכר מעשיכן מהשואלים בהם נותנים להם מלא אגרוף שעורים או פת לחם ויש מפרשים כי השעורים והלחם היו נותנות תוך הכסתות ובהם היו עושות המעשה: להמית נפשות אשר לא תמותנה. אלו הן נפשות הצדיקים: ולחיות נפשות אשר לא תחיינה. אלו נפשות הרשעים כי בעבור דברים לא תחיינה ולא תמותנה אבל אתן מכזבות להם למי שהם בעמי שומעי כזב: בכזבכם. הזי"ן בסגול: (כ) לכן הנני אל כסתותיכנה. כמו הנני אליכם ספי'

תרגום

ותידעון ארי אנא יי: טו ואיחול רוגזי בקרתא ובנביי שקרא דאתנביאו בה נבואן דשקר ויתאמר לכון לית קרתא ולית נביי שקרא: טז נביי שקרא דישראל דמתנבין על ירושלם ומטעין לה באולפן שלם ולית שלם אמר יי אלהים: יז ואת בר אדם קביל נבואה על בנת עמך דמתנבן כרעות לבהון ואתנבי עליהן: יח ותימר כדנן אמר יי אלהים וי עליהון על דמחטטן רקיעי חשוך על כל מרפקי ידין ועבדין פת כומרין על ריש כל קומה לאבדא נפשן הנפשות עמי אתין יכלן לאבדא ולקימא הלא נפשתכן דילכן הלא יכלתין לקימא: יט ואחלתין רעותי בעמי בשעלי סערין ובמנוסין דלחים לאמתא נפשן דלא חזי להין דימותון לא אתין ממיתן ולקימא נפשן דלא חזי להין לקימא דתתקימן לא אתין מקימן בכדבותכין לעמי שמעי כדבין: כ בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על רקיעי חשיכין דאתין מטען למימר בהון אנחנא מחרשן ית נפשן לאבדא ואפסיק יתהין מעל דרעיכון ואשיזיב ית נפשתא דאתון

מקרא

כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ טו וְכִלֵּיתִי אֶת־חֲמָתִי בַּקִּיר וּבַטָּחִים אֹתוֹ תָּפֵל וְאֹמַר לָכֶם אֵין הַקִּיר וְאֵין הַטָּחִים אֹתוֹ׃ טז נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים אֶל־יְרוּשָׁלִַם וְהַחֹזִים לָהּ חֲזוֹן שָׁלֹם וְאֵין שָׁלֹם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ יז וְאַתָּה בֶן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־בְּנוֹת עַמְּךָ הַמִּתְנַבְּאוֹת מִלִּבְּהֶן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶן׃ יח וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הוֹי לִמְתַפְּרוֹת כְּסָתוֹת עַל ׀ כָּל־אַצִּילֵי יָדַי וְעֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת עַל־רֹאשׁ כָּל־קוֹמָה לְצוֹדֵד נְפָשׁוֹת הַנְּפָשׁוֹת תְּצוֹדֵדְנָה לְעַמִּי וּנְפָשׁוֹת לָכֶנָה תְחַיֶּינָה׃ יט וַתְּחַלֶּלְנָה אֹתִי אֶל־עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים וּבִפְתוֹתֵי לֶחֶם לְהָמִית נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא־תְמוּתֶנָה וּלְחַיּוֹת נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא־תִחְיֶינָה בְּכַזֶּבְכֶם לְעַמִּי שֹׁמְעֵי כָזָב׃ כ לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֶל־כִּסְּתוֹתֵיכֶנָה אֲשֶׁר אַתֵּנָה מְצֹדְדוֹת שָׁם אֶת־הַנְּפָשׁוֹת לְפֹרְחוֹת וְקָרַעְתִּי אֹתָם מֵעַל זְרוֹעֹתֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי אֶת־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר אַתֶּם

תולדות אהרן ותחללנה · עירובין פד:

רש"י

ירושלים: (יח) הוי למתפרות כסתות. קושרא"ש בלע"ז כמין כסתות קטנות היו תופרות ותולות לנשאלים אליהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם בהותן כסתות. קסם שקהי' ולמי שהם חפצות אומרות קסם טוב ולמי שרוצות אומרות קסם רע: אצילי. אייסיל"ש בלע"ז: אצילי ידי. כמו אצילי ידים וכמו הלמי בדי (הושע יא): ועושות המספחות. על ראשי האנשים אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם מתוך שנאמר וקרעתי אותם אומר אני שהן של בגד ויונתן תרגמו פת טומרים וכן הקנס בשמות שלואות מחפין פת סומרים: המספחת. כמו ספחני נא (שמואל א ב) לישאגמל"ן בלע"ז ויש לועזים פלשרוי"ם בלע"ז: לצודד נפשו' בהן. הן צדות הנפשות לגיהנם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צדיקים לקסום להם רעה: הנפשות תצודדנה וגו'. תמיה היא: ונפשות לכנה תחיינה. לכנה כמו לכם שאתנה נוטלת שכר על כך ומתפרנסות בכך: (יט) בשעלי שעורים. כמו מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ) אונגולוני"ם בלע"ז. לשון אחר לשון מדה: ובפתותי לחם. איאנפלא"ם בלע"ז שאתן נוטלות בשכרכן: להמית נפשות אשר לא תמותנה. כלומר לאמר על נפשות אשר לא תמותנה הלו ימותו ולאמר על אשר לא תחיינ' יחיו כי קסמיכם שקר ועמי מקבלים את קסמיכן כזב שלכם: (כ) לפורחות. לשון פורחות על ידיכן לגיהנם: ושלחתי את הנפשות. כתרגומו ואשזיב ית נפשתא דאתון מחרשן ית נפשיהן לאבדותה': את נפשים את

יט פסוקים אין ואין במלעות פסוק וסימ' נמסר בסדר כי תשא: שלום ח' חסר בליש' בקריאה וסי' ולא יכלו דברו לשלם. ויעש שמואל את אשר דבר יי' וישם דמי מלחמה בשלם ולא תורד שיבתו בשלם שאול ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ומי יסור לשאל לשלם לך. נביאי ישראל הנבאים דיחזקאל ב' בפסוק: אל עמי ד' וסימ' אני נאסף אל עמי והתחללנה אתי אל עמי ויקחני יי' מאחרי הצאן בא הקץ אל ישראל אל ותר ואל עמי

מצודת ציון

גלוי: (טו) וכליתי. ענין השלמה: (יח) למתפרות. מלשון תפירה: כסתות. כענין כרים העשוים למלאות המטה ובדרז"ל ובא למעטה בכרים ובכסתות (סוכה ג): אצילי. הם בתי השחי תחת הזרועות וכן תחת אצילות ידיך (ירמיה לח): ידי. כמו ידים ונפלה המ"ם וכן וקרע לו חלוני (שם כב): המספחות. היא כמו מטפחות והוא כשון לעיף כמו והמטפחות והחריטים (ישעיה ג) ולפי שהן נדבקות ונצמדות על הראש אמר מספחות מלשון ספחני נא (ש"א ב): לצודד. מל' צדיה ולכידה: לכנה. שלכן: (יט) ותחללנה. מל' חלול ובזיון: בשעלי. כן יקרא האגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ): ובפתותי. ענין חתיכות ופריסות כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב): (כ) שם. ר"ל בהם: לפורחות. מל' פריחה ועפיפה: ושלחתי. כן יאמר על

מצודת דוד

הנבואה אז יכלו הנביאים ההם: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (טו) וכליתי. אשלים את חמתי בקיר ר"ל אבטל את כל דברי הנבואה: ובטחים ר"ל בהנביאים המייפים נבואת השקר במליצ' נאותה ומזויפת: ואומר לכם. אז אומר לכם אין הקיר ר"ל הנה לא נתקיימה הנבואה ואין הקומה אל הטחים אותו הם הנביאים ההם כי אז יכלו גם המה: (טז) נביאי ישראל. יפרש אמריו לומר הבונים והטחים הם נביאי ישראל וכו': חזון שלום. נבואה מבשרת שלום: ואין שלום. ר"ל ובשקר יבטיחו כי אין שלום מיועד להם: (יז) המתנבאות מלבהן. אשר בודות מלבהן ואומרות בנבואה: (יח) הוי למתפרות כסתות. יש להתאונן על המתפרות כסתות וכו' כן היה דרכם לתפור כסתות קטנות והיו תולות להנשאלין על אצילי ידיהם ובאותן כסתות היו קוסמות ולמי שחפצות אומרות קסם טוב ולמי שחפצות אומרות קסם רע: על כל וגו'. על הנשאלין: ועושות המספחות. כענין מטפחות היו עושות לקסום קסמים להשימם על ראש כל קומה ר"ל על ראש כל אדם הבאים לשאול קסמים (ויקרא האדם קומה על כי הוא לבד הולך בקומה זקופה ולא כן שאר הבריות): לצודד נפשות. ר"ל לרמות אותם להביא עליה' עון אשמה במה שמאמינים בקסמים: הנפשות. וכי מהראוי לצוד נפשות של עמי להחטיאם בעון הקסם ולהחיות בזה נפש עצמיכן לקחת על זה שכר להתפרנס בה וכי הגון הדבר שבעבור השכר תחטיאו אנשים: (יט) ותחללנה. אתן מחללים אותי בפני עמי להסיר מלבם בטחון ה' ולפנות אל הקסם ואת זה תעשו בשכר מלא אגרוף שעורים ובחתיכות לחם: להמית נפשות. לקסום שוא לשפוט מיתה על נפשות אשר באמת לא תמותנה ולשפוט החיים על נפשות אשר באמת לא תחיינה ולא יהיה א"כ כדבריכן: בכזבכם. ר"ל הדברים האלה תאמרו ותשפטו בעת תכזבו אל עמי השומעים כזב ומאמינים לה: (כ) הנני. הנה אני אפנה אל הכסתות שלכן אשר אתן מצודדות עמהם את

ספי' ודגש סמ"ך בספחותיכם לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש ה' : לפורחות · לסיות פורחות בדבריכם שתאמרו שימותו : וקרעתי אותם מעל זרועותיכם · הם אצילי ידים שזכר ואמר זרועותיכם ולא היו על זרועות השואלים אותם נהם הם כאילו זרועותיהם כי כן היו עושות בכח המעשה ויש אומרים כי בזרועות המכשפות היו תלויות אלה הכסתות : ושלחתי את הנפשות · אשלח אותן חפשי מידכן אשר אתן מצודדות אותן : את נפשים · בא מקובץ בלשון זכרים כמו פלגשים : (כא) וקרעתי את מספחותיכם וכן אקרע מספחותיכם שהייתן משימות על ראש כל קומה וקריעת הכסתות והמספחות' הוא כליון הנשים המכשפות ומיתתן וכיון שיבטלו הן יבטלו מעשיהן : למצדה · חסר וי"ו : (כב) יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו · שהיה הצדיק מתפחד מדבריהם כמו שפירשנו וכן היו מכאיבות אותו בשמי שקר כי אני לא דברתי להן : ולהחזק ידי רשע · כמו כן שהיו אומרות לו שיחיה : הכאות · ענין כאב כמו ונכאה לבב : מדרכו הרע · כן ימצא פעמים דרך לשון זכר כמו זה הדרך לכו בו : (כג) לכן שוא · מבואר הוא ויש מפרשים הענין הזה בדריסת המתים שהיו הנשים בעלות אוב מעלות נפשות המתים בדבריהן ומפרשי' לפורחות בעבור אותן נפשות שאומר שהיו מעלות מקבריהן ופורחות באויר : (א) ויבא אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני · אמר הנביא כבלות נבואה זו באו אלי אנשים מזקני הגולה וישבו לפני שהיו מראים עצמם שבאים לדרוש את ה' והאל גלה אלי את לבבם ואמר ויבא לשון יחיד על רבים להודיע כי בהסכמה אחת ובלב אחד באו כלם על זה : ויהי · (ג) בן אדם · האדרש אדרש להם · האלפין בחירק הראשון מקור בחולם והאל"ף במקום ה"א כי ככד על הלשון לקרא שני ההי"ן כאחד והוא בחולם בשקל הנתון תנתן ואמר וכי אדרש להם אחר שלבם אל גלוליהם לא אדרש וקבול הדרישה היא לתת שאלתם : (ד) לכן דבר אותם · עמם כמו אתם : נעניתי לו בה ברוב גלוליו · ונעניתי לו אבל לא כדרשתי לו אבל אענה לו ואשיבנו על דבריו כדי לגלות נפון לבו אבל לא אדרש לו לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו ונעניתי לו ונענה לו צריכים פירו' לפי בנינם ולפי ענינם כי נעניתי ונענה הם מבנין נפעל והאל הוא הפועל בענותו הצועק אליו כמו שאומ' ענני ה' ענני אשר יענה באש הוא האלהים והאדם הצועק הוא נענה כמו שאמר הן אצק חמס לא אענה הנה כי האל הוא העונה והאדם הוא הנענה ואיך אמר הנה על האל יתברך נעניתי ונענה נאמר כי הטעם לפי שלשון מענה הוא על שני פנים והאחד הוא תחילת הדבור כמו ויען איוב הראשון ועני' ואמרת והשני הוא לשון השבת הדבור והוא הנמצא ברוב כשאמר כי הקדוש ברוך הוא הוא העונה כן הוא לקורא ולצועק וכשאמר עליו נעניתי ונענה הוא נענה לעונה אליו והוא הקורא והצועק : בה · כתי' בה"א וקרי באל"ף כי אותיות אהו"י מתחלפו' ופי' בעבור שבא ברוב גלוליו אענה לו כדי לגלות צפון לבו וזהו שאמר אחריו : (ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם · שהם מכסים את לבם ממני ואני אתפשם בלבם שאגלה להם גלולי לבם ומחשבות' הרעה ויונתן תרגם אני ה' נעניתי לו בה ברוב גלוליו אנא ה' משתאיל ליה במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אע"ג דמערב בסגי פולחן טעוותה ותרגם למען תפוש בדיל לקרב' ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון דסטו מבת' פולחני ואיסתאבו בפולחן טעוותהון כולהון ורבותינו ז"ל פירשו למען תפוש את בית ישראל בלבם כי בעכו"ם מחשבה רעה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה כי הם לא היו עובדים עכו"ם אחר

מצדדות את־נפשים לפרחות : כא וקרעתי את מספחתיכם והצלתי את־עמי מידכן ולא־יהיו עוד בידכן למצודה וידעתן כי־אני יהוה : כב יען הכאות לב־צדיק שקר ואני לא הכאבתיו ולחזק ידי רשע לבלתי־שוב מדרכו הרע להחיתו : כג לכן שוא לא תחזינה וקסם לא־תקסמנה עוד והצלתי את־עמי מידכן וידעתן כי־אני יהוה :

יד א ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני : ב ויהי דבר־יהוה אלי לאמר : ג בן־אדם האנשים האלה העלו גלוליהם על־לבם ומכשול עונם נתנו נכח פניהם האדרש אדרש להם : ד לכן דבר־אותם ואמרת אליהם כה־אמר ׀ אדני יהוה איש איש מבית ישראל אשר יעלה את־גלוליו אל־לבו ומכשול עונו ישים נכח פניו ובא אל־הנביא אני יהוה נעניתי לו בה ברב גלוליו : ה למען תפש את־בית־ישראל בלבם אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם :

מחרשן ית נפשיהן לאבדותהא : כא ואפסיק ית פת כומריכון ואשיזיב ית עמי מידכון ולא יתמסרון עוד בידכון לאשתיצאה ותידעון ארי אנא יי : כב חלף דאכהיתן לב זכאי למהוי שקר ומן קדם מימרי לא אתכהי ולתקפא ידי רשיעא בדיל דלא למיתב מאורחיה בישתא לקימותיה : כג בכן שקר לא תתנבאון ואולפן לא תילפון עוד ואשיזיב ית עמי מידכון ותידעון ארי אנא יי : א אמר נביא אתו לותי גברין מסבי ישראל ויתיבו קדמי : ב והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ג בר אדם גבריא האלין אסיקו פולחן טעותהון על לבהון ותקלת חוביהון יהבו לקביל אפיהון האשתאילא ישתאל במימרי להון : ד בכן אתנבי להון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים גבר גבר מבית ישראל די יסיק פולחן טעותיה על לביה ותקלת חוביה ישוי לקביל אפוהי וייתי לות נביא אנא יי משתאיל ליה במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אף על גב דמתעריב בסגי פולחן טעותיה : ה בדיל לקרבא ית בית ישראל למתן תיובתא בלבהון דסטו מבתר פולחני ואסתאבו בפולחן

את אנשים להיות הנפשות פרחות : (כב) יען הכאות לב צדיק שקר · כשאתן קוסמות לו רעה הוא מצטער ולבו נכאה : (א) ויבא אלי אנשים · כולם בלב אחד לרעה לכך נאמר ויבוא · ומדרש אגדה אומר על שם שהקב"ה גלה אזן הנביא מתחלה שהם יבואו אליך פלוני ופלוני : (ג) העלו גלוליהם על לבם לבם אל גלוליהם לעבוד : נתנו נכח פניהם · להיות להם עכו"ם תמיד למורא ולאלוה : האדרש אדרש · בתמיה כי אני אדרוש להם ואשיב את דבריהם הרנם תפיהות מתקיימות : (ד) נעניתי לו · שויי"ם רפונדו"ן בלע"ז אע"פ שהיא בא לפני ברוב גלוליו כן ת"י : (ה) למען תפוש את בית ישראל וגו' · בדיל לקרבא ית בית ישראל למתן תיובתא בלבהון : נזורו · כמו נזיר אחיו (ראשית מס) שוריינ"ם אשיברי"ן בלע"ז : קונט

ידו גורל : וידעתן ב' בנו"ן וסי' וקרעתי את מספחתיכם · לכן שוא לא תחזונה וקסם · וא' ידעתן · ואתנה ידעתן : ויבא ח' דמיין ויבאו וסבירין ויבא וסי' במסר בסדר שלח לך : נענתי ב' וסי' אני ה' נעניתי לו בה ברב · נעניתי עד מאד : בלבם ט' בקריא' וסימ' החיל אשר נגע אלהים בלבם · עם תורתי בלבם · למען תפוש את בית ישראל · ולא זעקו אלי בלבם · ואמרו אלפי יהודה בלבם · אל יאמרו בלבם האח · חרבם תבוא בלבם וקשתותם · אמרו בלבם נינם יחד · גם את

תולדות אהרן תפוש קדושין לט · מ חולין קמב :

שגלו אלא לפי שהיו חושבים עליו עדיין חשבה עליהם כאילו עבדום : נזורו · אפשר שהנו"ן שרש ויהי מן סקל

מצודת דוד

את הנפשות לסחמית אנשים להוליא ולהפריח מהם נפשותם : וקרעתי · כי אקרע אותם מעל הזרועות אשר שמתן עליהם אותם הכסתות ר"ל שתחרב ירושלים ותתבטל כל התחבולות והכזבים כאלו יקרעו מעל הזרועות והיו כלא היו : ושלחתי · אז אשלח חפשי את הנפשות אשר אתם מצודדות ר"ל אז לא תוכלו עוד לרמות ולהתפיח : את נפשים לפורחות · אמר לתוספת ביאור את הנפשות הנלדדות בידכן להוליאן ולהפריחן מן הגוף להיות אבודות בעונם אותם אשלח חפשי : (כא) וקרעתי וגו' · ר"ל גם התחבולה של המספחות תתבטל כאלו אקרעם והיו כלא היו : והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכן להבאילם בעון הקסם ולתוספת ביאור אמר ולא יהיו עוד בידכן להיות נלודים : כי אני ה' · שהכל בידי : יען · בעבור שהיו משברות לב צדיק לצערו באמרי שקר שאמרו לו מות תמות : ואני · אבל אני לא הכאבתי לבו כי לא גזרתי עליו המיתה : ולחזק · והיו עוסקות לחזק ידי רשע להבטיחו על השלום והיה זה סבה לבלתי ישוב מדרכו הרע להשיב החיים ע"י התשובה ול"כ עשו רעה גם לצדיק גם לרשע : (כג) לא תחזינה · לא תנבאו עוד שוא : וקסם וגו' · מוסב על שוא לומר וקסם שוא לא תקסמנה : והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכן : כי אני ה' · שהכל בידי : יד (א) ויבא אלי · באו אלי קבוצות אנשים מזקני ישראל : וישבו לפני · התעכבו לפני : (ג) העלו וגו' · ר"ל מחשבות לבם לעבודת כוכבים ונגד פניהם נתנו מכשול עון העבודה כוכבים לאומר לא במחשבה לבד כי עושים גם בפועל : האדרש · וכי מהראוי שאהיה נדרש להם למלא משאלותם בתמיה : (ד) דבר אותם · דבר עמהם : ובא אל הנביא · באו אליך נשאלין מפי דבר ה' : נעניתי לו · אקבל מענהו אשר לו להשיב עליו עם כי בא לשאול במחשבות רוב גלוליו : (ה) למען תפוש · ר"ל לא אשיב לשאלתו שאלתו רק למען לאחוז אותם בלבותם להקריב

מצודת ציון

על דבר הנעזב לרצון עצמו וכן קן משולח (ישעיה טז) : (כא) למצדה · מל' צדים ולכידה : (כב) הכאות · ענין שבירה כמו ונכאה לבב (תהלים קט) : הכאבתיו · מל' מכאוב וחלי : (ג) נוכח · נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כה) : (ד) נעניתי · ענין אמירה כמו ומה' מענה לשון (משלי טז) ור"ל אקבל מענהו ודוגמתו ונעתר להם (ישעיה יט) ופי' יקבל עתר תפלתם : (ה) תפוש · ענין אחיזה : נזורו · ענין הפרשה כמו נזורו אחור (שם א) : (ז) נענה · אקבל המענה

סקל מגזר' סעול בסקל ולא יכלו מענין וינזרו מקדשי בני ישראל או יהיה מבנין נפעל משרש זור מענין זר : (ו) לכן · שובו והשיבו · לזקני ישראל אומר שובו והושיבו נשיכם ובחוריכם : השיבו פניכם · שלא יהיו הגלולים נכח פניכם כמו שהיו : (ז) כי איש · ומהגר אשר יגור בישראל · זכר הגרים נראה כי מן החסידים שבו לדעת ישראל מסגלו ישראל לתוכם כי ראו כי אלהי ישראל בתוכם אלהי אמת וכי הביא אליהם כל אשר דבר בעזב' את תורתו : ובא אל הנביא לדרוש לו בי · לדרוש לנביא בעבורי שאתן שאלתו : אני ה' נענה לו בי אני ה' אענהו בעבור שמי כדי שאגלה לו צפון לבו הרע אבל לא אדרש לו לתת שאלתו אבל הפך שאלתו אתן לו שאתן פני בו : (ח) ונתתי פני · כאדם שאומר פונה אני מכל עסקי · ופסוק כזה או יהיה כתרגומו ואתן רוגזי כמו ופניה לא היו לה עוד אכפרה פניו : והשימותיהו לאות ולמשלים · מהרעה הגדולה שאביא עליו יהיה לאות ולמשל על דרך היינו משל בגוים : (ט) והנביא כי יפתה · אמר וכן יהיה עונש הנביא כי יפתה והענין בזה כענין מי יפתה את אחאב והוא הערת רוח החפץ כי נביא השקר ההוא חייב מיתה בדברים יעשה אותם בסתר כמו שראינו באחאב בן קוליה וצדקיהו בן מעשיה שהיו מנאפים את נשי רעיהם וכן דברים רעים אחרים בסתר היו עושים אלה הנביאים וכדי לגלותם לבני אדם מביא האל יתברך על ידם כשלון ועל ידי עוברי עבירה בסתר בעניינים רבים ואחד מהם זה הענין נביאי השקר שהיו מתפארים בנבואה והאל העיר חפצם בזה כדי להודיע שקריהם ופחזותם ובא להם העונש מאת האל יתברך ויצדיקו בני אדם עליהם את הדין וזהו שאמר אני השם פתיתי את הנביא ההוא וזהו טעם והאלהים אנה לידו וכן פירש אדוני אבי ז"ל ודומה לזה ואני אחזק את לב פרעה ור' סעדיה ז"ל פיר' פתיתי בחרתי וגליתי עליו שהוא מפתה : פתיתי · בצרי השי"ן ע"ן הפעל : (י) ונשאו · כעון הדורש כעון הנביא · כמו כעם ככהן כעבד כאדוניו והדורש הוא שזכר למעל' שדורש בנביאי האמת ולבו רע ותרגם יונתן כעון הדורש כתו' דאתי למילף ולא אליף : (יא) למען · מבואר הוא : ויהי · (יג) בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל · לא בעבור כל חטא אשלח להם העונש הגדול אלא כשיהיה החטא למעל מעל לכחש בי וביכולתי שיאמרו לית דין ולית דיין כאנשי סדום ועמורה : ונטיתי ידי עליה · בשדפון וירקון או וארבה על העבים ואמנע מהמטיר עליהם מטר : אדם ובהמה · הבהמה לעונש האדם : (יד) והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל ואיוב · דנאל חסר היו"ד וכן האחר הנזכר בפרשה הנה חכם אתה מדנאל והיו"ד נקראת אע"פ שאינה כתובה כיו"ד ירושלם והאל"ף נחה כי הצרי תחת היו"ד והיו"ד דגושה וזכר אלה השלשה צדיקים לפי שכל אחד מהם ראה שלשה עולמו' בנוי וחרב ובנוי נח ראה העולם בנוי וראהו חרב במבול וראהו בנוי דניאל ראה בית

(ו) שובו · מדרכיכם : והשיבו · את לבבכם : מעל גלוליכם · אשר העליתם אל לבבכם השיבו פניכם · אשר שמתם מכשול עונותיכם לנכחם : (ז) נענה לו בי · משתאל ליה במימרי אדרש לו : (ח) ונתתי פני באיש ההוא · אחרי כן אם לא ישמע אל דברי הנביא : פני · מישאירא"ש בלע"ז : והשימותיהו · תרגום יונתן ואשיצינה : (ט) והנביא כי יפותה ודבר דבר שאינו אמת : פתיתי · פתחתי לו פתח לאיזו שירצה ומכאן יש לומר בא ליטמא פותחין לו : (י) כעון הדורש כעון הנביא כתוב דאתי למילף ולא אליף כתיב נביי שקרא יהי : מטה לחם · משען לחם : (יד) נח דניאל ואיוב · לפי שאלו שלשה ראו שלשה עולמות נח ראה העולם בנוי וחרב ובנוי ודניאל את בית המקדש או את עצמו תחלה שר על כל השרים סוף שהשליך לגוב אריות וחזר לגדולתו וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבניינו וחרבנו ובנין שני וכן אמר להם הקב"ה חיבה יתירה אני מראה לכם אתם יכניה וגלותו אילו עמדה לי אחת מארבעה השכו"ם וגזרתי עליהם אחת מארבעת שפטים אלה או רעב או חיה רעה או חרב או דבר כמו שמסודרין בפרשה זו זה אחר זה ושלשה הצדיקים אלו בתוכה לא יצילו לא בן ולא בת ואני אביא ארבעתן על ירושלים ואשאיר לכם מבניכם אשר שם ואע"פ שאינן בתוכם ולא שהם ראוים להצלה אלא לנחם אתכם כשיבאו אליכם ותראו מעשיהם הרעים ותתנחמו על הרעה אשר הבאתי עליהם כי תראו שלא היו כדי להצילם עוד · (סוף זה מסלך סדר פרשה זו כולה לשון זה אין לישבו ונראה שאינו לשון הרב ועוד נראה שנספר זה חסר

ו לָכֵן אֱמֹר ׀ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מֵעַל גִּלּוּלֵיכֶם וּמֵעַל כָּל־תּוֹעֲבֹתֵיכֶם הָשִׁיבוּ פְנֵיכֶם׃ ז כִּי אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמֵהַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּיִשְׂרָאֵל וְיִנָּזֵר מֵאַחֲרַי וְיַעַל גִּלּוּלָיו אֶל־לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֺנוֹ יָשִׂים נֹכַח פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא לִדְרָשׁ־לוֹ בִי אֲנִי יְהוָה נַעֲנֶה־לּוֹ בִּי׃ ח וְנָתַתִּי פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא וַהֲשִׂמֹתִיהוּ לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ט וְהַנָּבִיא כִי־יְפֻתֶּה וְדִבֶּר דָּבָר אֲנִי יְהוָה פִּתֵּיתִי אֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ י וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם כַּעֲוֺן הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֺן הַנָּבִיא יִהְיֶה׃ יא לְמַעַן לֹא־יִתְעוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי וְלֹא־יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּכָל־פִּשְׁעֵיהֶם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יג בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לִמְעָל־מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה־לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ יד וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ

טַעֲוָתְהוֹן כּוּלְהוֹן׃ ו בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאַעְדּוּ מִנְּכוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן וְיַת כָּל חוֹבֵי פּוּלְחַן טַעֲוַת תּוֹעֲבָתְכוֹן אַרְחִיקוּ מִקְּבֵיל אַפֵּיכוֹן׃ ז אֲרֵי גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בְּיִשְׂרָאֵל וְיִסְטֵי מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְיַסִּיק פּוּלְחַן טַעֲוָתֵיהּ עַל לִבֵּיהּ וְתַקְלַת חוֹבוֹהִי יְשַׁוֵּי לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי וְיֵיתֵי לְוָת נְבִיָּא לְמִשְׁאַל לֵיהּ בְּמֵימְרִי אֲנָא יְיָ מִשְׁתְּאֵיל לֵיהּ בְּמֵימְרִי׃ ח וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וַאֲשַׁוֵּינֵיהּ לְאָת וּלְמַתְלִין וַאֲשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ט וּנְבִיָּא אֲרֵי יִטְעֵי וִימַלֵּיל פִּתְגָּמָא אֲנָא יְיָ אַטְעֵיתִי יַת נְבִיָּא הַהוּא וַאֲרֵים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלוֹהִי וַאֲשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ י וִיקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן כְּחוֹב דְּאָתֵי לְמֵילַף וְלָא אֲלֵיף כְּחוֹב נְבִיֵּי שִׁקְרָא יְהֵי׃ יא בְּדִיל דְּלָא יִטְעוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא יִסְתַּאֲבוּן עוֹד בְּכָל מִרְדֵיהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יג בַּר אָדָם אַרְעָא אֲרֵי תֵיחוֹב קֳדָמַי לְשַׁקְרָא שְׁקַר וַאֲרֵים מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלַהּ וְאֶתְבַּר בַּהּ סְעֵיד מֵיכְלָא וְאֶשְׁלַח בַּהּ כַּפְנָא וַאֲשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃ יד וִיהוֹן תְּלָתָא גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּגַוַּהּ נֹחַ דָּנִיֵּאל וְאִיּוֹב אִינוּן בִּזְכוּתְהוֹן

העלם נתן בלבם : והנביא ג' ר"פ בקריאת וסימ' והנביא ההוא או חולם חחלום · והנביא והכהן והעם · והנביא כי יפתה ודבר דבר : יטמאו ב' בחירק תחת יו"ד וסי' למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי ולא יטמאו עוד בגלולים · ואינון מנא"ב מן כ"ב י' ברישהון: והשלחתי ג' וסימ' נמסר בסדר בחקתי : דנאל ג' חסר יו"ד וסימ' חכם אתה מדנאל · והיו שלשה האנשים האלה בתוכה · ונח דנאל

מצודת ציון

המענה : (ח) פני · ענין כעס כמו אכפרה פניו (בראשית לב) ע"ש שהכעס ניכר בפני האדם : והשמתיהו · מל' שממון : (ט) יפותה · מל' פתוי והסתה : והשמדתי · ענין אבדון וכליון : (י) ונשאו · מל' משא וסבל : כעון הדורש כעון הנביא · כא בפני כפ"י הדמיון להורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה (שם מד) : (יא) יתעו · מל' תועה ועניינו ההולך בדרך שאינו ישר : (יג) למעל מעל · ת"א לשקרא שקר : מטה לחם · על כי הלחם ישען ויסעד לבב אנוש

מצודת דוד

אלי אשר כולם פרשו מעלי במחשבות גלוליהם כי בראותם שאקבל מהם ואשיבם ידעו שיש אלהים בישראל : (ו) שובו · אתם עצמיכם : והשיבו · את נשיכם ובניכם : השיבו פניכם · לבל תסתכלו בהם וכאומר אם כן יעשו אז אשיב על מהם לשאלתם : (ז) לדרש לו בי · לדרוש את הנביא בדברי : נענה לו בי · אקבל ממנו אשר לו להשיב עליו בעבור כבוד שמי : (ח) ונתתי פני · רצה לומר אולם לא לשאלתו כי אדרבה עוד אתן פני באיש ההוא ואתן אותו לשממה להיות למופת לבני מרי שלא יהיו כמותו לדרש בדבר ה' במחשבת עבודת כוכבים : ולמשלים · השממון שיבוא עליו יקחו משל לשממות אליו שוממות אחרות : כי אני ה' · נאמן לשלם גמול : (ט) והנביא כי יפתה · שהדורש יהיה נפתה מלבו וידבר דברו מעשו להשיב אל השואל שימלא שאלתו : אני · כמו שאמר ותחסר ה"א התימה וכמוהו רבים ור"ל שהם אני ה' פתיתי את הנביא לדבר שקר בתמיה שלא בבחירה חפשית ולכן אטה ידי עליו להכותו ואשמידו מתוך עמי ישראל : (י) ונשאו עונם · הם יסבלו גמול עוונם זה כזה : כעון הדורש · כגמול עון הדורש בדבר ה' במחשבת עבודת כוכבים כן יהיה גמול עון הנביא המשקר : (יא) למען לא יתעו וכו' · כשיראו שאני משלם גמול : והיו לי לעם · אז יהיו נקראים עמי : לאלהים · לשלם ולהושיעם : (יג) למעל מעל · ר"ל אם החטא יהיה לכחש בי ולשקר בי : ונטיתי · אז אטה ידי עליה להכותה ולשבור לה משען לחם ולהוספת ביאור אמר והשלחתי בה רעב והכרתי כי ימותו ברעב : (יד) והיו · ואף אם יהיו בארץ ההיא שלשה האנשים הצדיקים האלה והם נח דניאל ואיוב : המה בצדקתם · ר"ל שורת הדין

נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃ טו לוּ־חַיָּה רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָּה וְהָיְתָה שְׁמָמָה מִבְּלִי עוֹבֵר מִפְּנֵי הַחַיָּה׃ טז שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה אִם־בָּנִים וְאִם־בָּנוֹת יַצִּילוּ הֵמָּה לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה שְׁמָמָה׃ יז אוֹ חֶרֶב אָבִיא עַל־הָאָרֶץ הַהִיא וְאָמַרְתִּי חֶרֶב תַּעֲבֹר בָּאָרֶץ וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ יח וּשְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה לֹא יַצִּילוּ בָּנִים וּבָנוֹת כִּי הֵם לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ׃ יט אוֹ דֶּבֶר אֲשַׁלַּח אֶל־הָאָרֶץ הַהִיא וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עָלֶיהָ בְּדָם לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ כ וְנֹחַ דנאל וְאִיּוֹב בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה אִם־בֵּן אִם־בַּת יַצִּילוּ הֵמָּה בְצִדְקָתָם יַצִּילוּ נַפְשָׁם׃ כא כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה אַף כִּי־אַרְבַּעַת שְׁפָטַי הָרָעִים חֶרֶב וְרָעָב וְחַיָּה רָעָה וָדֶבֶר שִׁלַּחְתִּי אֶל־

יְשֵׁיזְבוּן נַפְשְׁהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טו אִלּוּ חַיְתָא בִּישְׁתָא אַעְבֵּיר בְּאַרְעָא וְתִתְכְּלִינָהּ וּתְהֵי לְצָדוּ מִבְּלִי עָדֵי מִן קֳדָם חַיְתָא׃ טז תְּלָתָא גֻבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּגַוַּהּ קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם בְּנִין וְאִם בְּנָן יְשֵׁיזְבוּן אִינוּן בִּלְחוֹדֵיהוֹן יִשְׁתֵּיזְבוּן וְאַרְעָא תְּהֵא לְצָדוּ׃ יז אוֹ דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא אַיְתֵי עַל אַרְעָא הַהִיא וְאֵימַר דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא יֶעְדּוּן בְּאַרְעָא וְאֲשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֲנָשָׁא וּבְעִירָא׃ יח וּתְלָתָא גֻבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּגַוַּהּ קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא יְשֵׁיזְבוּן בְּנִין וּבְנָן אֱלָהֵין אִינוּן בִּלְחוֹדֵיהוֹן יִשְׁתֵּיזְבוּן׃ יט אוֹ מוֹתָא אֲשַׁלַּח עַל אַרְעָא הַהִיא וְאֶשְׁפּוֹךְ חֵימְתִי עֲלַהּ בִּקְטוֹל לְשֵׁיצָאָה מִנַּהּ אֲנָשָׁא וּבְעִירָא׃ כ וְנֹחַ דָנִיֵּאל וְאִיּוֹב בְּגַוַּהּ קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם בַּר אִם בְּרַתָּא יְשֵׁיזְבוּן אִינוּן בִּזְכוּתְהוֹן יְשֵׁיזְבוּן נַפְשְׁהוֹן׃ כא אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אַף אֲרֵי אַרְבַּע פּוּרְעָנְיָן בִּישָׁן חַרְבָּא וְכַפְנָא וְחַיְתָא בִּישְׁתָא וּמוֹתָא שְׁלָחִית עַל יְרוּשְׁלֵם

כ"ג · ג' ומ"ל · ה' מ"ל · י' · ל' ר"פ · מ' וא' ואשלח · ג' ר"פ ס"ג חס' · ל' וחד ואם בת היא ותיב · י"ג דסמי' · י"ג וכל עזרה דכו' כמ"א

ואיוב בתוכה · אעביר ג' וסי' אני אעביר כל טובי · לו חיה רעה · ואת רוח הטומאה: על הארץ סי' מן ריש ספרא עד והטף אל מקדשים כולהון אל הארץ במ"א או חרב אביא על הארץ · ומן והטף עד סופא דספרא וכל שאר קריי' דכוו' על הארץ במ"ג אל הארץ ופי' וירדו מעל כסאותם: יקרא אל השמים מעל · ובניהם הרבית ככוכבי השמים: אשלח ט' וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה: ונח ג' ר"פ וסי' ונח מצא חן בעיני ה'. ונח בן שש מאות שנה · ונח דניאל ואיוב בתוכה:

מצודת דוד

...שהם ינצלו את עצמם בצדקת' אבל יכרתו ברעב אבל אין שורת הדין מחייבת להגן על ... (וזכר אלו השלשה לפי שנח לבד נשאר מן המבול ולא הגין על כל בני דורו ודניאל ... אין על כל בני עמו כי הוא לבד היה בגדולה בבבל ואיוב לא הגין אף על בני ביתו ... עולם נאבדו ונשאר הוא לבדו ולכן אמר אף אם יהיו שלשתם יחד אין שורת דין מתחייבת להגן על אחרים): (טו) לו חיה רעה · ר"ל אם גמול העון יהיה אשר אעביר בארץ ... חיות פורעות לשכל עמם והיה שממה מבלי עובר בה מפחד החיות: (טז) שלשת · רצה לומר אף אם בתוכם ימצאו שלשת האנשים האלה האמורים למעלה: חי אני ... נשבע חי אני אם שורת הדין מחייבת שיצילו בזכותם בין בנים בין בנות רק המה לבדם ינצלו: (יז) או חרב · אם גמול העון יהיה אשר אביא על הארץ אחזי חרב ... ואמרתי וגו' · כפל הדבר לחזק: (יח) לא יצילו · ר"ל אין שורת הדין מחייבת להציל בזכותם בנים ובנות: (יט) או דבר · אם גמול העון יהיה אשר אשלח דבר על הארץ: בדם · להעמיד אותו כי מהות הדבר היא שנפסד הדם מהאויר המופסד: (כ) אם בן וגו' · ר"ל אם שורת הדין מחייבת להציל בזכותם בין בן בין בת: (כא) כי כה אמר ה' · אשר כן אמר

מצודת ציון

... אמר בו לשון מטה בדרך שאלה: (טו) לו · ענינו כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח): ושכלתה · ענין מיתה ואבדון: (כא) אף כי · ענינו כמו כל שכן וק"ו וכן אף כי הבית הזה

רש"י

מוסגוספיס"ש בלע"ז : אף כי · לשון קל וחומר וכ"ש הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים (שמואל א כג) ואף כי נלך קעילה וכן בפרשה זו (פ"ו) הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אש אכלתהו וגו' : (כב) נותר' · אורפרלי"ש בלע"ז : המוצאי' · בשבים וביאום כאן : עלילותם · מעשיהם : (ב) מה יהיה עץ הגפן מכל עץ · מה סופו מכל שאר עצים : הזמורה אשר היה בעצי היער לא על גפן הכרמים שעושה פרי אני אומר לך אלא על זמורות גפן הגדילה ביערים : (ג) היוקח ממנו וגו' · אינו ראוי לכך : כל כלי · שום כלי : (ד) הנה לאש נתן לאכל' · ארבידי"ר בלע"ז הנה שמשליך על האש ואינו ראוי לכלום עתה עוד אני תוסיף על המשל הנה אם נתנו זמורה ממנו באש ואכלה האש בשני קצות הקיפה עד כי נחר תוכו : נחר · נשחר מן האש ברושי"ר בלע"ז · נחר לשון ועצמי חרה (איוב ל) ויש לפתרו אשלר"ש בלע"ז וכן ויחר עלי אפו (שם יט) תגרו מגמה עם עצמו חרה · היצלח עוד למלאכה : (ה) אף כי · לשון ק"ו וכ"ש הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים ואף כי נלך קעילה (שמואל)

רד"ק

כל שכן כמו אף כי אנכי אעננו והדומים לו אמר בארץ אחרונות הגוים באחד מארבעת שפטי' אני אעשה אותם כלה כל שכן במקום שאביא כל הארבעה שראויה שתהיה כלה ואל ירושלם שלחתי הארבעה עם כל זה לא עשיתי כלה כמו שהשבעתי' האל יתברך ואותך לא אעשה כלה : להכרית ממנה אדם ובהמה · כדי היתה שיכרתו ממנה אדם ובהמה אלא שחמלתי עליה והותרתי ממנה פליט' : (כב) והנה · המוצאים בנים ובנות · המוצאים מירושלם להגלותם בגלה ואמר בנים ובנות כנגד מה שאמר אם בנים ואם בנות יצילו אמר כי בירושלם יהיו נצלים בנים ובנות אף מן הרשעים שימותו שם ולא כלם כי ג"כ מהקטנים נהרגו שם ומתו ברעב ואף מן הגדולים נצלו מן המיתה וגלו : הנם יוצאים אליכם · אמר כנגד בני הגולה הנה הנצלים בירושלם יוצאים בגלות ובאים אליכם בבל שתראו אותם ותכירו כי בדין לקו ומה שהותרתי מהם לפי מדת רחמים אשר בי כי עדין תראו אותם ברשע שלא נכנעו מכל אשר עשו והם השארית שנשארו עם יוחנן בן קרח וסיעתו שנשארו ברשעם עדין שלא שמעו לדברי ירמיהו מפי ה' והלכו למצרים : ונחמתם על הרעה · הפי' ראותכם אותם ברשעם נחמ' לכם כי בדין הבאתי את כל אשר הבאתי על ירושלים : ונחמתם · מבנין נפעל : (כג) ונחמו אתכ' · מבנין פעל הדגוש : (א) ויהי · בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ מה גריעתו מכל עץ אחר ובאיזה עץ גפן אני שואל אותך לא על עץ גפן שעשה פרי כי אותו חשוב הוא אלא הזמורה אשר בעצי היער והוא כמותם שאינם עושים פרי עליה אני שואל אותך כי אפילו כעצי היער אינה כי עצי היער אע"פ שאינם עושים פרי הם ראויים לעשות מהם למלאכה לעשות מהם כלי' ולקרות מהם בתי' אבל עץ הגפן הזה אינו כן : (ג) היקח · אם יקחו ממנו יתד אין צריך לומר שלא יקחו ממנו עץ למלאכ' אלא אפילו יתד לתלות עליו כל כלי לא יקחו ממנו : כל כלי · שום כלי אפילו קטן כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו שום חלב ושום דם : (ד) הנה לאש נתן לאכלה · אין בו צורך אלא להדליק בו האש : את שני קצותיו אכלה האש · עוד אתכנו פחות ואומר הנה שני קצותיו אכלה האש כלומר אם יקחו אותו מתוך האש אחר שאכלה שני קצותיו באמת תוכו נחר כי אם אכלתו מן הקצה האחד עד הקצה האחר רחוק מן האש ולא נחר אבל אם אכלה האש שני קצותיו באמת תוכו נחר ואף על פי שלא אכלתו האש נחר הוא מפני האש שאכלה סביבותיו ואין לו צורך אלא שיחזור אדם אותו לאש כי בהיותו תמים ושלם לא היה ראוי למלאכה כ"ש כשאכלתו האש סביביו :

תרגום

לשיצאה מנה אנשא ובעירא : כב והא אשתארת בה שיזיבתא דמתפקין בנין ובנן אינון נפקין לותכון ותחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותתנחמון על בישתא דאיתיתי על ירושלם ית כל דאיתיתי עלה : כג וינחמון יתהון ארי תחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותידעון ארי לא למגן עבדית ית כל דעבדית בה אמר יי אלהים :

טו א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב בר אדם מה שנא איכן גופנא מכל אילנא שבשתא דהות באעי חורשא : ג היסבון מניה אעא למעבד עבידא אם יסבון מניה סיכתא למתלי בה כל מאן : ד הא לאשתא אתמסר לאשתיצאה ית תרין סטרוהי אכלא אשתא וגויה חד היכשר לעבידא : ה הא כד הוה שלים לא כשר לעבידא אף אלהין דאשתא אכלתיה וחר היכשר עוד

יחזקאל יד–טו

ירושלים להכרית ממנה אדם ובהמה : כב והנה נותרה־בה פלטה המוצאים בנים ובנות הנם יוצאים אליכם וראיתם את־דרכם ואת־עלילותם ונחמתם על־הרעה אשר הבאתי על־ירושלם את כל־אשר הבאתי עליה : כג ונחמו אתכם כי־תראו את־דרכם ואת־עלילותם וידעתם כי לא חנם עשיתי את כל־אשר־עשיתי בה נאם אדני יהוה :

טו א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר : ב בן־אדם מה־יהיה עץ־הגפן מכל־עץ הזמורה אשר היה בעצי היער : ג היקח ממנו עץ לעשות למלאכה אם־יקחו ממנו יתד לתלות עליו כל־כלי : ד הנה לאש נתן לאכלה את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר היצלח למלאכה : ה הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי־אש אכלתהו ויחר ונעשה עוד למלאכה :

(מסורה: ג' חס' · ב' מ"ל · ד' מ"ל · ל' · ל' דסמי' · בספר מוגה לס · ל"ח בטעם · ב' ומ"ל · ב מגבור · ב' את מרדכי · י"ו · ל' · י' ר"פ בסיפרא · ל"ו · ד' · ל' כל סיפרא דכו')

יוצאים ד' מ"ל וסי' והנה נותרה בה פלטה . יוצאים אל הגלילה · כי מימיו מן המקדש . אל ארץ צפון הניחו רוחכיח : הזמורה ב' ומ"ל וסי' ויאמר אלי הראית בן אדם הנקל . בן אדם מה יהיה עץ הגפן : אכלתהו ד' וסימני' ואמרנו חיה רעה אכלתהו . ויכירה ויאמר · הנה בהיותו תמים לא יעשה' משה עזה אש אכלתהו:

תולדות אהרן מן הגפן . עקידס שער סד : קצותיו' שבת כ' :

ותוכו נחר · שרשו חרר מפעלי הכפל והוא נפעל בשקל ונקל זאת בעיני ה' ונסב גועתה ונקמלה תי"ת נחר מפני הזקף או הוא נפעל בינוני' לפיכך היא קמוצה כמו עם נכר תסב' אבל נחר משוח שכוא נפעל עבר התי"ו פתוחה וכן ויחר מבנין נפעל בשקל לא ימד אלא מפני שלא תדגש התי"ת והיו"ד בגר"י והחי"ת קמוצה מפני הזקף ונחר הוא ענין הדבר המורגש מהאש לא שנשרף ממש וענין המשל כי המשיל ישראל לעץ גפן שהוא עץ דק ורפה מכל העצים וישראל נאמר כי אתם המעט מכל העמים וכשיול' פרי טוב יצא ממנו היין המשמח אלהים ואנשים הנה העץ הזה אין בו תועלת אלא בפריו וישראל הוא עץ הגפן כמו שהמשילו ישעיהו ואמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים והנה הוא זמורות היער ואין בו צורך אלא לאש וישראל כיון שעשו מעשים רעים אין לו תקנה אלא ליסרו למשפט ברעב ובחרב ובדבר והוא האש והנה שני קצותיו אכלה האש כמו שאמר ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה אמר ותלהטהו ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ואמר ובתוכו נחר זו ירושלם שהיא באמצע ארץ ישראל ובכל הרעה שראו שבאה לעשרת השבטים ולכל ערי יהודה לבד ירושלם ואף על פי כן יושבי ירושלם שנחרו מן האש ובאו להם ארבעת השפטים לא לקחו מוסר ומה תקוה יש בהם אם ימלטו מן האש שלא תאכל' לגמרי הנה לא יצליחו למלאכה כלומר לא יחזרו בתשובה ולא ייטיבו מעשיהם הנה אין להם תקנה אלא להחזירם לאש לאכלם ולהחרימם גם ירושלים שתהיה שממה וזה שאמר מהאש יצאו והאש תאכלם ואמרתי שירושלם נמלטה מן האש ששלחתי אליהם שהכה וסערה שישובו בתשובה והעיר לא תשרף באש ולא שמעו אם כן האש תאכלם : (ה) הנה בהיותו תמים · כשהיו כל ישראל בארצם לא רצו לחזור בתשובה אע"פ שהייתי מתרה בהם על ידי נביאי תמיד והייתי מפליא בהם אויביהם לגלול עלל ולבוז [illegible] כדי שיוסרו ולא עשו תשובה כל שכן עתה שהרגילו במעשיהם הרעים עד שאכלה אותם האש כל סביבם והרבה כל ארץ ישראל מלבד ירושלם וסקאו את לבם עד שנעשה לבם כאסור כבתר וסורגלו במעשי

מצודת ציון

הזה (מ"א ח) : (כב) פליטה · שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : בנים ובנות · ר"ל קטנים וקטנות וכן או בן יגח או בת יגח (שמות כא) ור"ל עם שאינם מורגלים בעבירה כגדולים : עלילותם · מעשיהם כמו ועולל למו (איכה א) (ב) הזמורה · כן יקרא ענף מעץ הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר יג) : (ג) יתד · הוא כעין מסמר : לתלות · מל' תליה : כל כלי · שום כלי וכן כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ז) : (ד) לאכלה · על השרפה יאמר בל' אכילה : נחר · ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמיה ו) : היצלח · ר"ל הראוי ואמר בלשון שאלה : (ה) תמים · שלם : אף כי · ענין כ"ש וק"ו : אכלתהו · שרפתהו : ויחר · נתייבש : (ז) פני · ענין

מצודת דוד

אמר ה' אשר כל שכן הדבר הנה אשלח על ירושלים בגמול עונם את ארבעת שפטי הרעים להכריתם שכ"ש הוא שאין שורת הדין מחייבת שיהיה מי מהם ניצל בזכות הצדיקים : (כב) והנה נותרה בה · ר"ל עכ"ז בחסדי תשאר בה פליטה והם הבנים והבנות המוצאים מירושלים ללכת בגולה : הנם יוצאים אליכם · אל מול בני הגולה יאמר הנם יוצאים מירושלים לבוא אליכם בבבל : את דרכם · אשר לא טובים : ונחמתם · יהיה לכם תנחומין על גם שהתאבלתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלים כי בראותם [illegible] היו ראויים לאבדן : את כל · ר"ל על כל מיני הרעות שהבאתי עליהם על כולם יהיה לכם תנחומין : (כג) ונחמו אתכם · הבאים הנה ינחמו אתכם על הרע כי תראו את דרכם הרעים וכפל הדבר לתוספת ביאור : וידעתם · אז תדעו אשר לא בחנם עשיתי את כל הרעה שעשיתי בה כ"א בגמול העון : טו (ב) מה יהיה וכו' · ר"ל מה הוא הרעות של עץ הגפן מכל שאר העצים : הזמורה וגו' · ר"ל לא על גפן הכרמים בעלת פרי אני אומר אלא על הזמורה הגדילה ביער שהוא עץ גפן מדברי שאינו עושה פירות : (ג) היוקח · וכי יוקח ממנו עץ לעשות למלאכה וכי יקחו ממנו עץ לעשות יתד לתלות עליו שום כלי בבתים וחוצות על כי העץ הזה הוא חלוש ורך ואינו ראוי לכלום : (ד) הנה לאש · ר"ל ועתה אוסיף לומר הנה אם העץ הזה ניתן אל האש לבעירה והאש שרפה גם בשתי הקצוות ונתייבש בתוכו וכי תאמר [illegible] למלאכה : (ה) בהיותו תמים · שלא בשרו עוד שלם עד לא נגעה בו האש לא היה ראוי

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה כַּאֲשֶׁר עֵץ־הַגֶּפֶן בְּעֵץ הַיַּעַר אֲשֶׁר־נְתַתִּיו לָאֵשׁ לְאָכְלָה כֵּן נָתַתִּי אֶת־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ ז וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בָּהֶם מֵהָאֵשׁ יָצָאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָֹה בְּשׂוּמִי אֶת־פָּנַי בָּהֶם׃ ח וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה יַעַן מָעֲלוּ מַעַל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃

טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָֹה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הוֹדַע אֶת־יְרוּשָׁלַ‍ִם אֶת־תּוֹעֲבֹתֶיהָ׃ ג וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה לִירוּשָׁלַ‍ִם מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית׃ ד וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אֹתָךְ לֹא־כָרַּת שָׁרֵּךְ וּבְמַיִם לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי וְהָמְלֵחַ לֹא הֻמְלַחַתְּ וְהָחְתֵּל

(Masoretic notes: כ"ג בטעם · ל' · ח' · ג' · כ' ענן לבושו · כ' · ל"א בטעם · ה' בטעם · ב' אחד מלא דמלא · ל' מ"ל דמ"ל ג' כ' חס' · וא' מלא · ג' ל' · ל' · ל' · ל')

לַעֲבִידָא׃ ו בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כְּמָא דְאִילָן גּוּפְנָא בָּאָעֵי חוּרְשָׁא דְמַסַרְתֵּיהּ לְאֶשָּׁתָא לְאֶשְׁתֵּיצָאָה כֵּן מְסָרִית יָת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם׃ ז וְאֶתֵּן יָת פּוּרְעָנוּתִי בְּהוֹן עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דִיהִיבִין מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲבָרוּ וְעַמְמַיָּא דִתְקִיפִין כְּאֶשָּׁתָא יְשֵׁיצִינּוּן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד יְחוּל רוּגְזִי בְּהוֹן׃ ח וְאֶתֵּן יָת אַרְעָא לְצָדוּ חֲלָף דְּשַׁקַּרוּ שְׁקָר אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ א וַהֲוָה פִּתְגָּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם הוֹכַח יָת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְחַוִּי לְהוֹן יָת תּוֹעֲבָתְהוֹן׃ ג וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם תּוֹתַבְתְּכוֹן וִילָדוּתְכוֹן מֵאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי תַּמָּן אִתְגְּלֵיאִי עַל אַבְרָהָם אֲבוּכוֹן בֵּין בִּתְרַיָּא וְאוֹדַעְתֵּיהּ דְּאַתּוּן נַחְתִּין לְמִצְרַיִם בְּדְרַע מְרוֹמָם אֲנָא פָּרֵיק יַתְכוֹן וּבִזְכוּת אֲבָהַתְכוֹן אֲנָא מְתָרֵיךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יָת אֱמוֹרָאֵי וּמְשֵׁיצֵי יַת חִתָּאֵי׃ ד וְאַף כַּד נְחָתוּ אֲבָהַתְכוֹן לְמִצְרַיִם תּוֹתָבִין בְּאַרְעָא דְלָא דִילְהוֹן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנַּן לְהוֹן הֲוָת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּמְיָא לְוַלְדָא דִי רְמִישׁ עַל אַפֵּי בָרָא דְלָא אִתְפְּסֵק שׁוּרֵיהּ וּבְמַיָּא לָא אִשְׁתְּטִיף לְאִתְנַקָּאָה וּבְמַלַּח

רש"י

(שמואל א כ"ג) : (ו) כן נתתי • את ירושלים שתי קצותיו אכל' האש שתי גליות שגלה יהויקים גלו עמו מזרע המלוכה ומן הפרתמים. כמו שנאמר בדניאל אחריו גלה יכניה בנו והחרש והמסגר ותוכו נחר צדקיהו שנחר בם כבר גזרתי עליו מלא חפניך גחלי אש וזרוק על העיר (לעיל י) : (ז) מהאש יצאו • על פתגמי אורייתא דיהיבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאישתא ישיצינון : (ב) הודע • פייסבויי"ר בלע"ז : (ג) מכורותיך • כמו מגורותיך ומנחם חברו לשון תולדה וכן פי' כלי חמס מכרותיהם (בראשית מ"ט) איש מאת מכרו (מלכים ב' י"ב) לבד ממכריו (דברים יח) כולם לשון תולדות : אביך ואמך • אברהם ושרה משם נפלו גדולת' ובני חת נתנו לם קבר : (ד) ביום הולדת אותך • פישניא"ה בלע"ז כשבחרתי בך במצרים היית בלי שום תיקון ולפי שדימה הדבר ללידה הזכיר כאן תיקוני הולד : שרך • כמו שררך : למשעי • לתלות לחות הסלע. תרגומו שיעות כיפה אסלנפר"ש בלע"ז ומנחם חבר למשעי לשון שעשועים : לא המלחת : מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקשה בשרו : והחתל לשון כריכה בבגדים וכן (איוב ל"ח) וערפל חתולתו היא שמלפפין

רדק

במעשי הגוים הרעים ואחזו ברעה אחר רעה ואמ' כי הגוים מלליתי' במעשיהם ואעשה כן גם אני כמו שאמר אחז כשגלתם עליו מלך ארם כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני לפיכך אין בהם תקוה כי נחרו מן האש ולא הרגישו אם כן האש תאכלם : (ו) לכן כה אמר ה' • בעץ היער • דרך כלל כמו לא תשחית את עצה : אשר נתתיו לאש לאכלה • אמר נתתיו שהאל יצר עץ הגפן בזאת התכונה : (ז) ונתתי • מהאש יצאו והאש תאכלם • מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם על פתגמי אוריתא דיהבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאישתא ישיצינון : (א) ויהי • בן אדם הודע את ירושלים את תועבותי' • כתרגומו הוכח ית יתבי ירושלם ותחוי לסון ית תועבתהון : (ג) ואמרת • אמר לו שיאמר להם תוכחה זו דרך משל ואף על פי שהוא היה יושב בבבל זוה לו שיודיעם שם ע"י ספר אולי ישמעו וישובו : מכורותי' • בחולם ועניינו כמו מגורותי' : ומולדותיך מארץ הכנעני • קשר מ"ם מארץ למולדותיך הסמוך למכירותיך אמר במעשיך את דומה לתרבות ארץ כנען כאילו נולדת ושכנת שם וכאילו אביך האמרי ואמך חתית שעשית כמעשיהם ויונתן תרגם ותימר כדנן אמר ה' אלהים ליתבי ירושלם תותבותכון וגו' : (ד) ומולדותיך • עתה החל המשל והמשיל כנסת ישראל לנערה שהיתה בעת לדתה במקום שלא מצאה חומל ומשגיח עליה לעשות לה כדת הילוד אלא כמו שנולדה עם הגיעול והדם השליכוה אל פני השדה כמו שמשליכים חוץ לעיר את הנבלה ודבר המגועל עד שעבר עליה חומל וראה אותה מתבוססת בדמיה ובשדה וחמל עליה שלא תמות מתוך הגיעול הזה אלא שתחיה ותהיה עדיין כצמח השדה לרבבה והניחה בתומל כמו שהיתה לא רחצה ולא שטף הדמים מעליה והניחה כמו שהיתה עד שגדלה הילדה הזאת ובאה בעדי עדים כלומר הגיעה לפרקה בימי הנערות שראוי לעדותה בעדי עדים כמשפט הבנות הראויות להנשא לבעל וכשראה החומל כי הגיע עת דודים וראויה היא להיות לאיש פירש כנפיו עליה כלומר הבטיחה שיקחנה לאשה ונשבע לה על זה ובא בברית אתה וכל הענין כאשר הוא הולך ואומר הנה פירשנו ענין המליצה ועתה נפרש ענין המשל : ומולדותיך • אמר לך מולדותיך איך היו ועת הלידה הוא עת וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו וישרצו וירבו שהיתה העת ההיא כנסת ישראל בלי חומל ומשגיח בלתי האל יתברך : ביום הולדת אותך • זה הראשון נכתב בוי"ו עם הדגש והוא מקור מבנין הפעל ואותך כמו עצמך כאילו אמר ביום שנולדת : לא כרת שרך • כי זה מדרכי הילוד בעת לדתו וכן שאר הדברים הרחיצה והמליחה והחתול ואם לא יעשו דברים אלו לילוד הוא בסכנה שימות לפיכך התירו לעשות לו בשבת כמו שאמר כל האמור בפרשה תוכחה עושין לחיה בשבת כי הם דברים שהם סכנה אם לא יעשו אותם ואמר ביום הולדת אותך מכאן שמילדים את האשה בשבת : לא כרת שרך • מכאן שחותכין את הטיבור בשבת : ובמים לא רחצת • מכאן שמרחיצין את הולד בשבת וכרת שלא נזכר פעלו מן הדגוש וכן והאשרה אשר עליו כרתה : שרך • דגוש הרי"ש לחסרון הרי"ש האחר' והשרר הוא הטבור וידוע הוא : ובמים לא רחצת • שהם רחיצה במים חמין : והמלח לא המלחת. מכאן שמולחין את הולד בשבת : והחתל לא חתלת • מכאן שמלפפין את הולד בשבת : למשעי • פירושו להחליק הבשר כי הרחיצה במי' חמין מחליקה הבשר ומעדנה אותו ותרגום חלקת צואריו שעיות צואריו ויהיה היו"ד למשעי במקו' אות הכפל : והמלח לא המלחת • והמלח בקמץ חט"ף הה"א : הומלחת • בשורק הה"א כי המלח מחזק עור הבשר

מצודת ציון

ענין כעס כמו ונתתי פני (לעיל יד) : (ג) מכורותיך • מגורותיך כי גיכ"ק מתחלף וכן כלי חמס מכרותיהם (בראשית מט) : (ד) שרך • הוא הטבור כמו שרך אגן הסהר (ש"ה ז) : למשעי • ענין החלקה כי חלקת צואריו (בראשית כז) תרגום אונקלוס שעיות צוארוהי : והחתל • ענין כריכה :

בשומי ב' וסי' מהאש יצאו והאש • בשומי ענן לבושו : ומלדתך ב' א' חסר וא' מלא וסי' ומלדתך מארץ הכנעני • דכנעני חסר ורבתריה ומולדותיך ביום הולדת מ"ל דמ"ל : ובמים ג' בקריאה וסי' ובמים רבים זרע שיחור • ובמים לא רחצת למשעי. ובמים עזים נתיבה :

תולדות אהרן ונתתי את פני • כ"ב עט : הודע מגלה כה (מגלה עה) : אביך האמרי • סנהדרין מד : ומלדתיך • שבת קכט סוטה יא :

מצודת דוד

ראוי לעשותו למלאכה וכ"ש עתה שהאש שרפתהו ונתייבש איך אם כן יהיה נעשה עוד למלאכה : (ו) לכן • ר"ל הואיל ואמרתי שכ"ש הוא שאין עץ כזה ראוי למלאכה לכן כה אמר ה' כמו עץ הגפן הזה האכולה באש כן אתן את יושבי ירושלים שלא יצלחו עוד לשום דבר כי כן דומים הם להעץ הזה כי גם שני קצותיו אכלה האש כי כבר גלו אותם שבעבר הירדן ומלכות אפרים שבארץ ישראל וגם הם נחרו מהאש כי הרבה מהם גלו עם יהויקים ויכניה ואם כשהיו עדיין בתוקפה שלא גלה מי מהם החזקתי עליהם האויב וגלו מכ"ש עתה שנשארו מעט מהרבה : (ז) מהאש יצאו • ר"ל עם כי בעת שלר עליהם מלך אשור אחר שכבש את שומרון היו אז נצולים מיד המכלה כל העובדי כוכבים כדבר הנאכל באש אולם עתה בבוא נ"נ המכלה גם הוא את העובדי כוכבים באש הוא יאכל וישחית גם אותם : בשומי • כשאשים כעסי בהם אז ידעו שאני ה' המשלם לשלם גמול : (ח) יען • בעבור שמעלו וכחשו בה' : טז (ב) הודע • ר"ל אמור להם תועבותיהם להתווכח עמהם : (ג) מכורותיך ומולדותיך • ארץ מגורך ומקום תולדתך המה מארץ הכנעני ר"ל ברוע מעשיך אתה ניכרת שארץ מגוריך ומקום תולדתך שמה מארץ הכנעני כי מעשיך דומים למעשיהם כאלו משם למדת : אביך האמורי • וכאלו אביך היה מאנשי האמורי וכאלו אמך היתה מבנות חת כי מעשיך מורים כאלו כן הוא : (ד) ומולדתיך וגו' • כלומר שלא אין מהראוי לבוא בי כי אני הסבתי עמך כי מולדותיך ר"ל התולדה שלך ולתוספת ביאור אמר ביום הולדת אותך הנה אז לא נכרת שרך כדרך הנהוג לכרות המעי היוצא מן הטבור ולא רחצו אותך במים להחליק את הבשר ולא מלחו את בשרך כי הדרך הוא למלוח את בשר הגוף להקשותו ולאמצו : והחתל לא חותלת • לא כרכו אותך בבגדים ליישר האיברים וכדרך שעושים בתקון הולד (המשיל את ישראל בהיותם במצרים והגאולה מהם לילדה שנולדה בשדה מקום שלא מצאה מי יחמול עליה לעשות לה תקון דת הילדים בעת הוולדה וכמו שילאה מבטן המלאה מוגעלת בדם הילדה כן הושלכה ע"פ השדה ועבר עליה אדם נכבד וראה אותה בענין רע וחמל עליה לבלא תמות ואמר לה בהבטחה שתחיי עם שאתה מוגעל בדם ותהיה עוד לרבבה כי תוליד בנים ובנות ובהיותה ע"פ השדה גדלה עד שהגיע לפרקה להיות ראויה לנשואין ועבר עליה שוב האדם הנכבד הזה וראה כי כן הוא לקחה לו לאשה ושפך ממונו לכלוך הדם והלבישה וקשטה א"כ שהומל הזה עשה עמה תכלית ההטבה והחסד וכן עשה המקום עם ישראל כי אחרי מות יוסף ואחיו היו עם בני ישראל כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא מצאו חונן וחומל והושלכו ע"פ השדה לעבוד עבודתם ובא הקב"ה וחמל עליהם והבטיח' על הגאולה והפרה והרבה ובבוא הזמן הוציאם ממצרים וקרבם לפני הר סיני ונתן להם התורה כאלו לקחם לו לאשה בכתובה וקדושין והביאם לארץ הקדושה ועשה א"כ עמהם חסד הרבה) :

לֹא־חֻתָּלְתְּ׃ ה לֹא־חָסָה עָלַיִךְ עַיִן לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחֻמְלָה עָלָיִךְ וַתֻּשְׁלְכִי אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אֹתָךְ׃ ו וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי׃ ז רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה׃ ח וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה עִתֵּךְ עֵת דֹּדִים וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי עָלַיִךְ וָאֲכַסֶּה עֶרְוָתֵךְ וָאֶשָּׁבַע לָךְ וָאָבוֹא בִבְרִית אֹתָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וַתִּהְיִי־לִי׃ ט וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וָאֶשְׁטֹף

לָא אִתְמְלַח וּבְאִיסוּרִין לָא אִתְאֲסַר׃ ה לָא חָסַת עֲלֵיכוֹן עֵינָא דְפַרְעֹה לְמֶעֱבַד לְכוֹן טָבָא חֲדָא לְאַנְחָא לְכוֹן מִשִּׁעְבּוּדְכוֹן לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן וּגְזַר עֲלֵיכוֹן גְּזֵרַת גְּמִירָא לְמִרְמֵי דְכוּרֵיכוֹן בְּנַהֲרָא לְאַבָּדָא יָתְכוֹן בְּעִדָּן דַּהֲוֵיתוֹן בְּמִצְרָיִם׃ ו וְעַל דְּכִרַן קְיָם אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי אִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרְקְכוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי אַתּוּן מְעַנַן בְּשִׁעְבּוּדְכוֹן וַאֲמָרִית לְכוֹן בִּדְמָא דִמְהוּלְתָּא אָחוּס עֲלֵיכוֹן וַאֲמָרִית לְכוֹן בְּדַם פִּסְחָא אֶפְרוֹק יָתְכוֹן׃ ז רִבְבַת כְּצִמְחֵי חַקְלָא יְהַבְתִּיכוֹן וּסְגֵיתוֹן וּתְקֵיפְתּוּן וַהֲוֵיתוֹן לְזַרְעִין וּלְשִׁבְטִין וּכְעוֹבָדֵי אֲבָהָתְכוֹן תַּקְנַיָּא עִידַן פּוּרְקַן כְּנִישְׁתְּכוֹן מְטָא אֲרֵי אַתּוּן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנַן׃ ח וְאִתְגְּלֵיתִי עַל מֹשֶׁה בְּאַסְנָא אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנֵיכוֹן וְאַגְנֵית בְּמֵימְרִי עֲלֵיכוֹן וְאַעֲדֵיתִי חוֹבֵיכוֹן וְקַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְמִפְרַק יָתְכוֹן כְּמָה דְקַיֵּמִית לַאֲבָהָתְכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְמֶהֱוֵיכוֹן עַם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמַי׃ ט וּפְרֵיקִית

תולדות אהרן

מצודת דוד

מצודת ציון

רש"י

ים לאבותי ומשלי יה אחתי : ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו' · ואף כד נחתו אבהתכון למצרים הותבון בארעא דלא דילהון משעבדין ומענן להון הות כנישתא דישראל דמיא לולדא דרמיא אל אפי ברא דלא איתפסק טוריה ובמיא לא אישתטיף לאיתנקאה ובמלחא לא איתמלח ובאיסורין לא איתאסר' : לא חסה עליך עין וגו' · לא חסת עליכון עינא דפרעה רשיעא למעבד לכון חדא לאנחא לכון משעבודכון לרחמא עליכון וגזר עליכון גזירת גמירא למרמי ית דכוריכון בנהרא לאבדא יתכון בעידן דסויתון במצרים : ואעבר עליך וגו' · ועל דוכרן קים לאבהתכון קדמי איתגליתי למפרקכון ארי גלי קדמי ארי אתון מעק בשיעבודיכון ואמרית לכון בדמא דמסולתא אתוס עליכון ואמרית לכון בדם פסחא אפרוק יתכון : רבבה כצמח השדה נתתיך · רבבה כצמחי חקלא יהביתכון ותקופתון וסויתון לזרעין ולטבסין ובעובדי אבהתכון תקנאה עידן פורקן כנישתכון מפה ארי אתון משעבדין ומעק: ואעבור עליך ואראך · ואיתגליתי על משה בסנה ארי גלי קדמי ארי מטה זמן פורקנכון ואגנית במימרי עליכון אעדיתי חוביכון וקיימית במימרי למפרק יתכון כמה דקיימית לאבהתכון אמר ה' אלהים למיהוי לכון עם משמש קדמי : וארחצך במים · ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקוף מרוותא מנכון ודברית יתכון בחירותא : (י) ואלבישך רקמה · ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמדת סנאיכון : ואנעלך תחש · איקאלצימינ"ש קיס"ן בלע"ז ויהבית מסן דיקר ברגליכון : ואחבשך בשש · איפולינישמינ"ט בלע"ז וקדשת מנכון כהניא למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ : ואכסך משי · שוויא"ה בלע"ז ויה כהנא רבא בלבושי צבעונים ומ"א ואכסך משי אלו שבעת ענני כבוד דכתיב לא ימיש עמוד הענן יומם (שמות יג):(יא) ואעדך עדי · אושלרימו"י בלע"ז ותקני' יתכון תיקון פתגמי אורייתא כתיבין על תרין לוחי אבניא:ואתנה · ע"י משה: צמידים · חבריהו' דבור כנגד חברו חמשה כנגד חמשה: (יב) ואתן נזם על אפיך · ויהבית ארון קיימי ביניכון : ועגילים על אזניך · לשון נזם וענן יקרי מטל עלויכון על שם שהיו מוקפין בעגול : ועטרת תפארת בראשך · ומלאך שליח מן קדמי מדבר ברישיכון שנאמר ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם : (מיכה ב) : (יג) ותעדי זהב וכסף · ויהבי' משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעת בוץ וצבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אוכלית יתכון ועתרתון ותקפתון לחדא ואצלחתון ושלטתון בכל מלכות' : סלת ודבש ושמן אכלת · שמן שהיה משתנה לכל הטעמים לסלת ודבש ושמן אכלת ומ"א י"ג דברים יש כאן וכנגדן אמר להם הקב"ה להביא י"ג דברים המנויין בתרומת המשכן ואף על פי כן הוא פורע להם כנגדן לעת"ל י"ג דברים וברא ה' על מכון הר ציון וגו' וסוכה תהיה לצל יומם מחורב מזרם וממטר וגו' (ישעיה ד) : ותיפי · לשון יופי : (יד) כי כליל הוא · לשון מכלול ד"א כי כליל הוא כי שלם היה ד"א כי כליל קרוא בלע"ז כמו נזר דמתרגמינן כלילא : (טו) ותזני על שמך · בטחת על שם היופי שיצא לך : ותשפכו את תזנותיך · הראית יופיך לכל עובר עד נשפכה עליהם תאות זנותך לפתות אותך לזנות עמם : לו יהי · ומשנתאוו לך אתה הפקרת להם עצמך

יחזקאל טז

דָּמַיִךְ מֵעָלָיִךְ וָאֲסֻכֵךְ בַּשָּׁמֶן׃ י וָאַלְבִּישֵׁךְ רִקְמָה וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ וַאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי׃ יא וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי וָאֶתְּנָה צְמִידִים עַל־יָדַיִךְ וְרָבִיד עַל־גְּרוֹנֵךְ׃ יב וָאֶתֵּן נֶזֶם עַל־אַפֵּךְ וַעֲגִילִים עַל־אָזְנָיִךְ וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ׃ יג וַתַּעְדִּי זָהָב וָכֶסֶף וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשִׁי וָמֶשִׁי וְרִקְמָה סֹלֶת וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן אָכָלְתִּי וַתִּיפִי בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי לִמְלוּכָה׃ יד וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ כִּי ׀ כָּלִיל הוּא בַּהֲדָרִי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי עָלַיִךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו וַתִּבְטְחִי בְיָפְיֵךְ וַתִּזְנִי עַל־שְׁמֵךְ וַתִּשְׁפְּכִי אֶת־

תרגום

יַתְכוֹן מִשְׁעְבּוּד מִצְרָאֵי וְאַעֲדֵיתִי תְּקוֹף מַרְוָתָא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יַתְכוֹן בְּחֵירוּתָא׃ י וְאַלְבֵּישִׁית יַתְכוֹן לְבוּשֵׁי צִיּוּרִין מֵחֶמְדַּת סָנְאֵיכוֹן וִיהָבִית מְסָן דִּיקַר בְּרַגְלֵיכוֹן וְקַדֵּישִׁית מִנְּכוֹן כַּהֲנַיָּא לְמֶהֱוֵי מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי בְּמִצְנְפָן דְּבוּץ וְיָת כַּהֲנָא רַבָּא בִּלְבוּשֵׁי צִבְעוֹנִין׃ יא וְתַקְּנִית יַתְכוֹן תִּקּוּן פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא כְּתִיבִין עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהִיבִין עַל יְדֵי משֶׁה וּבִקְדוּשַּׁת שְׁמִי רַבָּא קַדֵּישִׁית יַתְכוֹן׃ יב וִיהָבִית אֲרוֹן קְיָמִי בֵּינֵיכוֹן וַעֲנַן יְקָרִי מְטַל עֲלֵיכוֹן וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמַי מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיכוֹן׃ יג וִיהָבִית מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן מְתַקַּן בִּדְהַב וּכְסַף וִירִיעַת בּוּץ וְצִבְעוֹנִין וְצִיּוּרִין וּמַנָּא דְּטַב כְּסוּלְתָּא וְכִדְבַשׁ וּכְמִשַׁח אוֹכֵלִית יַתְכוֹן וַעֲתַרְתּוּן וּתְקֵיפְתּוּן לַחֲדָא וְאַצְלַחְתּוּן וּשְׁלֵיטְתּוּן בְּכָל מַלְכְּוָתָא׃ יד וּנְפַק לָךְ שׁוּם כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּינֵי עַמְמַיָּא בְּשׁוּפְרִיךְ אֲרֵי גְמִיר הוּא יְקָרִי דְּשַׁוֵּיתִי עֲלַיִךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טו וְאִתְרְחֵיצְתְּ בְּשׁוּפְרִיךְ וּטְעֵית עַל שְׁמִיךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ

רד"ק

ואכסה ערותך · שהיית ערום ועריה וכסיתיך אם כמשמעו בבגדים טובים כמו שפירשנו או בדרך הטובה שסורתי אתכם ובניסים ובנפלאות שעשיתי לכם עד שבטחם כלכם לאמונה טובה ואין ערום ודבר רע ביניכם : ואשבע לך · זהו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים אני ה' שקיימתי שבועתי : ואבוא בברית אתך · בהר סיני הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה : ותהיי לי לעם · כמו שאמר היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך ותרגם יונתן ואתגליתי למשה בסנה וגו' : (ט) וארחצך · הוא מה שאמר לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם כמי שיצא מעבדות לחרות שרוחץ ומחליף שמלותיו גם להטהר מן הטומאה שיצאו ממנה שהכנו בתוך עם טמא וזהו שאמר ואשטוף דמיך מעליך שטף ולכלוך העבודה כמו שפירשנו ואסכך בשמן לעדן הבשר שנתקשה בעבודה בחמר ובלבנים וזה משל למנוחה שהיתה להם וספוק צרכם במדבר כמו שאמר ויתעדנו בטובך הגדול וזהו שאמר אחר זה ואלבישך רקמה וכל הענין עד ותצלחי למלוכה הוא הרחבת המליצה לרוב הטובה שהיה להם במדבר במאכל ובמשתה ובכל תענוג ובכסות ובנעילה כמו שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה : (י) ואלבשך רקמה · ת"י ואלבישית יתכון לבושי צורין וגו' אמר ר' יהודה ברבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא לא תהיו סבורין שאתם גומלים שלש עשרה דבר שהפרשתם לי כנגד שלש עשרה דבר שעשיתי לכם במצרים ואלו הן ואלבישך רקמה וגו' ואני מעלה עליכם שאתם גומלים עלי כמו שאמר דוד אשירה לה' כי גמל עלי לעולם הבא אני פורע לכם כנגד שלש עשרה דבר אלו וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר הוי אומר אשירה לה' כי גמל עלי : ואנעלך · הע"ן בשו"א ופתח : ואכסך משי · הוי"ו פתוחה ואף על פי שהענין מורה לעבר וכמוהו ואעמוד עליו ואמותתהו : (יא) ואעדך עדי · תרגם יונתן ותקונית יתכון וגו' : (יב) ואתן נזם · תרגם יונתן ויהבית ארון קיימי ביניכון וגו' : (יג) ששי · כן כתיב בי"ד וקרי שש והיוד ככתוב נוספת : ותיפי · מלעיל בשני ספרים לבן אשר ופרשו יפה והוא מנחי הקליו' : ותצלחי למלוכה · שתמלכי על גוים אחרים וזה כשהגיע זמן מלכות בית דוד : (יד) ויצא לך שם בגוים ביפיך · זה היה במלכות דוד ושלמה כי כליל הוא שלם בכל ענייני היופי וההדר : בהדרי אשר שמתי עליך · כלומר כל זאת ההצלח' הגדולה שהיתה לך בהלה הימים בעזרת היתה שהיית את עושה רצוני ואני גם כן הייתי מצליח אותך על הגוים לא בכחך ועוצם ידיך : (טו) ותבטחי ביפיך ותזני על שמך · בטחת בהצלחה הגדולה ועל שמך שיצא לך בגוים וזנית אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט וכל ענין הזנות הבא בכנסת ישראל היא עכו"ם ואף על פי שהמליצה היא כמשפטי הזונות וכדרך התשפים הכל היה ענין המליצה לפי שדמ' אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עכו"ם

מסורה

דסיפרא דכוו' אל פני ואל פני במ"ד על פני וסי' בסדר משפטים : מעליך ד' בקריאה וסי' הסירי את יינך מעליך · ובשר קדש יעברו מעליך · וארחצך במים · ועתה אשבור מוטות מעליך : ושמן ו' בקריאה וסי' סלת ודבש ושמן אכלתי · ולחמי אשר נתתי לך סלת . בחטי מנית ופנג ודבש . אהב יין ושמן · אוצר נחמד · ומאכל ומשתה · בקצת ספרי מסרה מונה גם בכלל אלו ואתם אספו יין וקיץ ושמן וטעות

תולדות אהרן שם בגוים · סנהדרין כא :

מצודת דוד

ואשטף ממך דם הלידה וסכתי אותך בשמן ר"ל עד לא קבלת התורה נויתי אותך להתקדש ולכבס השמלות כמ"ש וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם (שמות י"ט) : (י) ואלבישך · לבשתי אותך בגדי רקמה ושמתי ברגליך נעלים מעור תחש ותגרתי אותך באזור משש וכסיתי אותך במלבושי משי : (יא) ואעדך עדי · קשטתי אותך בקשוטים ונתתי על ידיך צמידי הזרוע ורביד נתתי על גרונך : (יב) ועגילים · הם נזמי האוזן : בראשך · נתתי על ראשך ר"ל אז נתתי לך מצות וחוקים טובים ומשפטים ישרים : (יג) ותעדי · קשטת עצמך עם העדי שנתתי לך ומלבושך היה שש ומשי ורקמה ואכלת סולת ודבש ושמן ונעשית יפה עד מאד והיית מצלחת עד הגעת למלכות ר"ל מתחלה קיימת המצות והמשפטים ואני נתתי לך ארץ זבת חלב ודבש ומאד נתגדלת והצלחת להעמיד מלכים אדירים : (יד) ויצא לך · בין העכו"ם נתפרסם שמך במרבית יפיך : כי כליל הוא · ר"ל היופי שבך היה כל היופי שאפשר להיות : בהדרי · בסבת ההוד וההדר אשר שמתי עליך במרבית העדי ורוב התענוגים ר"ל נתפרסם שמך במרבית הצלחתך שהיה בך בשעור מרובה בסבת הסדר ששמתי עליך לתת בך כח לעשות חיל : (טו) ותבטחי ביפיך · ר"ל חשבת שלא תאסף כי בטחת ביפיך ובעבור זה זנית על בטחון שם היופי שיצא לך שאין מסדרך להיות נמאס יופי זה : ותשפכי · גלית תאות זנותיך כדבר הנשפך הגלוי לעין כל : על כל עובר · על כל מי שעב' עליך היה לו תאות זנותיך כי לכולם תקקת ר"ל בטחת במרבית הצלחתך ופרסום שמך וחשבת שלא תסור ממך ולכן עבדת עכו"ם בגלוי ולכל בית עכו"ם

מצודת ציון

סיכה ומשיחה : (י) רקמה · מעשה רוקם בחלוף הגוונים : ואנעלך · מל' נעל : תחש · הם בריה כמו ועורות תחשים (שמות כה) : ואחבשך · ענין חגירת האזור כמו ויחבש את חמורו (בראשית כב) ור"ל קשר אזורו : בשש · הוא פשתים : (יא) צמידים · הם הנתונים על הזרוע וכן ושני צמידים על ידיה (שם כד) : ורביד · ענק להכשיט וכן וישם רביד הזהב (שם מא) : גרונך · צוארך וכן קרא בגרון (ישעיה נח) : (יב) נזם · שם העדי הנתון על החוטם : ועגילים · כן יקראו נזמי האוזן על שהם עגולים במראיהם : (יד) כליל · מל' כל וכן כליל תקטר (ויקרא ו) : כמות

תַּזְנוּתַיִךְ עַל־כָּל־עוֹבֵר לוֹ־יֶהִי׃ טז וַתִּקְחִי מִבְּגָדַיִךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ בָּמוֹת טְלֻאוֹת וַתִּזְנִי עֲלֵיהֶם לֹא בָאוֹת וְלֹא יִהְיֶה׃ יז וַתִּקְחִי כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ מִזְּהָבִי וּמִכַּסְפִּי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ צַלְמֵי זָכָר וַתִּזְנִי־בָם׃ יח וַתִּקְחִי אֶת־בִּגְדֵי רִקְמָתֵךְ וַתְּכַסִּים וְשַׁמְנִי וּקְטָרְתִּי נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם׃ יט וְלַחְמִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ וּנְתַתִּיהוּ לִפְנֵיהֶם לְרֵיחַ נִיחֹחַ וַיֶּהִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ כ וַתִּקְחִי אֶת־בָּנַיִךְ וְאֶת־בְּנוֹתַיִךְ אֲשֶׁר יָלַדְתִּי לִי וַתִּזְבָּחִים לָהֶם לֶאֱכוֹל הַמְעַט מִתַּזְנוּתָךְ׃ כא וַתִּשְׁחֲטִי אֶת־בָּנָי וַתִּתְּנִים בְּהַעֲבִיר אוֹתָם לָהֶם׃ כב וְאֵת כָּל־תּוֹעֲבֹתַיִךְ וְתַזְנֻתַיִךְ לֹא זָכַרְתִּי אֶת־יְמֵי נְעוּרָיִךְ בִּהְיוֹתֵךְ עֵרֹם וְעֶרְיָה מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמֵךְ הָיִית׃ כג וַיְהִי אַחֲרֵי כָּל־רָעָתֵךְ אוֹי

ח' מ"ל · ל' · מטעי' · ל' ל' · ל' · נתת ק' ב' כתי' כן · ו' · ל' י' כ' · י"ו · ילדת ק' · ל' י' י"ג מ"ל · תיד ק' · ל' · ס' כ"ג · זכרת ק' · ל'

לִיךְ לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא עִם כָּל דְעָדֵי וְלָא כְשַׁר לִיךְ לְמֶעְבַּד כֵּן׃ טז וּנְסֵיבְתְּ מִלְבוּשַׁיִךְ וַעֲבֵידְתְּ לִיךְ כְּמָן מְחַפְיָן פַּת כּוּמְרִין וּטְעֵית עֲלֵיהוֹן לָא כִּדְכָשַׁר וְלָא כִדְחָזֵי׃ יז וּנְסֵיבְתְּ מָנֵי תוּשְׁבַּחְתִּיךְ מִדַּהֲבִי וּמִכַּסְפִּי דִּי יְהָבִית לִיךְ וַעֲבֵידְתְּ לִיךְ צַלְמֵי דְכוּרָא וּטְעֵית בְּהוֹן׃ יח וּנְסֵיבְתְּ יַת לְבוּשֵׁי צִיּוּרַיִךְ וְכַסִּיתִינוּן וּמִשְׁחִי וּקְטוֹרֶת בּוּסְמֵי שַׁוִּית קֳדָמֵיהוֹן׃ יט וְטוּבִי דִיהָבִית לִיךְ סוּלְתָּא וּמְשַׁח וּדְבַשׁ אוֹכֵילְתִּיךְ יְהַבְתִּינוּן קֳדָמֵיהוֹן קוּרְבָּנִין לְפוּלְחַן הֲלָא הֲוָאָה כָּל אִלֵּין אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כ אֵיכָא אַסְגֵית לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּי דַבַּרְתְּ יַת בְּנָךְ וְיַת בְּנָתָךְ דַעֲתִידִין לְמִפַּק מִנְהוֹן תּוֹלְדַת קוּדְשָׁא קֳדָמַי וּנְכֵיסְתִּינוּן לְהֵין קוּרְבָּנִין לְפוּלְחַן הַזְעִירָא הֲוַת בְּעֵינָךְ טַעֲוָתִיךְ׃ כא וּנְכֵיסְתְּ יַת בְּנַיָּא וִיהַבְתִּינוּן בְּאַעְבָּרָא יָתְהוֹן לְהֵין׃ כב וְיַת כָּל חוֹבֵי תוֹעֲבוֹתַיִךְ וְטַעֲוָתִיךְ לָא אִדְכַּרְתְּ יַת יוֹמִין דְמִלְקַדְמִין כַּד הֲוֵית מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא מִתְעַנְיָא בְּשִׁעְבּוּדַיִךְ הֲוֵית׃ כג מַה יְהֵא בְסוֹפִיךְ עַל כָּל בִּישְׁתִּיךְ נְבִיָּא אֲמַר לִיהֲוֵי לִיךְ

רשי

עלמך ולכל אשר שלא זנתך לו היה · וי"ת ולא כשר ליך למעבד כן כאלו היה כתיב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדבר ועל שאר עכו"ם שעבדו שכמו של חן במדבר כמו שכתוב כל הנתשלים אחריך (דברים כה) ומליט בפסיקתא זה שכמו של חן שהענן פולטו שהיו כולם עובדי עכו"ם : (טז) במות טלואות · מכוסות בבגדים מטומרין של מיני לבעונין פלטריא"ם בלע"ז : לא באות · לא היתה כאוים ולא לבא · ע"ן אבגיר"א וגו"ן איימפר"א בלע"ז : (יז) צלמי זכר · לפי שדימם אותם לנקבה זונה דימה את הצלמים לזכר שנואף עמה : (יט) ולחמי אשר נתתי לך וגו' · יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואעפ"כ ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא (נחמיה ט) אף כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמיך הרבים לא עזבת וגו' ומנך לא מנעת מפיהם כדי הוא למנוע מהם ולא מנעת אף כאן ויהי נאם ה' אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא : (כ) אשר ילדת לי · היולד חמשה בנים ד' מהם לעבוד עכו"ם ואחד מוקלה לבית הספר וכא להקריב אחד מבניו למולך מקריב לו את זה שהקלה ללמוד תורה במדרש רבי תנחומא · ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה (לקמן כ') ואטמא אותם במתנותם בהעבי' כל פטר רחם : (כב) את ימי נעוריך · את חסדי אשר עשיתי עמך במדבר : (כג) אוי אוי ליך · וי וי ליך על דתכת ווי לך

רדק

עכו"ם : ותשפכי את תזנותיך על כל עובר · כמו שכלי שהוא מלא יותר מדי ונשפך אמר רבת הזונים היית עד ששפכת אותם : על כל עובר · על כל מי שיעבור עליך : לו יהי · לו יהיה החשק ורצונך כמו הזונה המפקרת לכל שלא תספיק באנשי עירה עד שמפקרת עצמה על הגברים העוברים דרך עליה כן את לא היית מספקת בעכו"ם אחת ובשתים ובשלש כי מספר עריך היו אלהיך יהודה אם יעבור עכו"ם מן הגוים הרחוקים ושטכו"ם בידו לו יהי החשק עד שתעשי אותה כארצך : תזנותיך . לשון רבים תזנות בשקל תרבות והרביה תזנותיך ותרגם יונתן לו יהי כמו לא כאל"ף לא כשר לך למעבד כן : (טז) ותקחי · דרך הזונה ליפות ביתה ולהרבות בבגדים נאים בבגדי לבעוני' למשוך לב הזונים להכנס בביתה . ופי' במות טלואות עשית טלאים מבגדים רקובים ומרוכים זה על זה עד שנעשו מהם במות ואותם הבגדים הם מלבעונים שונים זה מזה כדי שיהיה מראה יפה והמראים קלתם עם קלתם יתחדש עמהם ערבות לכסות הנפש וזהו פירו' טלאות כמו העקודות והטלואות שהם מראים שונים בשער העזים וכאמר הכבשים שחור ולבן או לבוב וכיוצא בהם זה ענין המליצה וענין המשל שהיו עושים בית ישראל במות לעכו"ם וזו שונה מזו בתבניתה ובעבודתה : לא באות ולא יהיה . לא באות כמוה כלומר אינם עתידות לבא ולא יהיה אדם או אם שיעשה כמוהן לרוב ויונתן תרגם לא כך כשר ולא כדחזי : (יז) ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי · לתבוע עכו"ם עושים מכלי כסף ומכלי זהב המפוארים שיש להם ועושים מהם הצלמים כמו שאמר בדבר העגל ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם : אשר נתתי · לך כמו שאמר וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל ומה שאמר צלמי זכר הוא לענין המליצה כדרך הזונות שעושים צלמי זכרות לדבר התשמיש : (יח) ותקחי · לענין המליצה רוצה לומר ותכסים על אונים שהזונה מכסה אותם מבגדי רקמתה ליפותם בעיניה ולמשוך לבבם אליה ולטעם המשל פירש ותכסים על הצלמים בגוי שמני וקטרתי כענין שאמר אשר נתתי לך : וקטרתי הטי"ת נקראת בקמץ חטף לבן אשר : נתתי לפניהם · כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והכתוב כאילו נתתי לפניהם אני ורמתי לך כיון שנתתי לך כמו שאמרו במשל מי גרם לך שתבעיטי בי כרשינין שהאכלתיך : (יט) ולחמי . ונתתיהו לפניהם · אני נתתים לך לאכלם זהו פי' אשר האכלתיך ואת נתת אותם לפני הצלמים לקרבן ותי"ו הנקב' הנמצאת תקר' בחיר' ובהתחברה עם הכנוים לפיכך תי"ו ונתתיהו בחירק והיו"ד למסך וכן לא במחתרת מצאתים ומה שאמר ולחמי הוא דרך כלל כי לחם כולל כל מאכל ואחר כן פירש סלת ושמן ודבש האכלתיך ותרגם יונתן ולחמי וטובי : ויהי . נאם ה' . כל זה היה לא תוכלי להכחיש כי אני היודע ועד זהו שאמר אני ה' ויונתן תרגם ויהי בתמיה הלא הואה כל אלין אמר ה' אלהים . ובדרש יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו לפניו ואף על פי כן ביום מחר לא פסק וכן מפורש בספר עזרא אף כי עשו עגל ומסכה וגו' ומנך לא מנעת מפיהם כדי היה למנוע מפיהם ולא מנעת אף כאן אמר ויהי נאם ה' אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד : (כ) ותקחי · אשר ילדת לי · שנכנסו בבריתי ולי היו ואת לקחת אותם ממני ומתורתי וזבחת אותה להם לאכול כלא אותם ולהעבירם למולך כמו שאמר לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש · ובמדרש אשר ילדת לי מי שהיו לו חמשה בנים נותן מהם ארבעה לעכו"ם ואחד מקלה לבית הספר בא להקריב אחד מבניו למולך מקרי' לו את זה שהקלה ללמוד תורה ויונתן תרגם הפסוק כן איכא אסגי' לארגזא קדמי כנישתא וגומר כבעמוד : המעט מתזנותך · כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד אמר המעט לך מה שהטעשתני בבניך ובבנותי' שהיו לי וזבחת אותם להם ולפי שקשה העבודה הזאת משאר העבודות חזר עוד ואמר ותשחטי את בני אמר בני כמו שאמר אשר ילדת לי : (כב) ואת כל תועבותיך ותזנותיך . ועם כל תועבותיך ותזנותיך שעשית להכעיסני לא זכרת את ימי נעוריך כמה חסדים עשיתי עמך בהיותך ערום ועריה כמפורש למעלה · לא זכרתי כתוב ביו"ד רוצה לומר אני לא זכרתי לך בימי נעוריך מה שאת עתיד' לחטא ורחמתי עליך בימי

הוא כי הוא ושמן בשו"א תחת הוי"ו : עובר כל סיפרא מ"ל במ"א ונתתי את הר שעיר · וכל שאר קריאה חסרים במ"ח מ"ל וסי' ויאמר יהואש אל · תחת היותך עזובה ושנואה · ואפיצם כקש · לשום ארצם לשמה · גוים נשמו פנותם · ארם להבל דמה זאת העיר העליזה · מרוע אתה עובר את מצות המלך : לריח י"ו וסי' נמסר בסדר ויקרא : לאכול י"ג מ"ל וסי' חרש מחר · ויסתר דוד בשדה ויהי היום . ותקח את המשרת דאמנון ותמר · והלחם והקיץ לאכול הנערים . ודבש וחמאה וצאן ושפות . ויצקו לאנשים לאכול . ותזבחים להם לאכול · את הנשיא נשיא הוא · והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ · כנשר חש לאכול . חן אעצור השמים ולא יהיה מטר · טוב אשר יפה לאכול ולשתות דקהלת . אין אשכול לאכול :

תולדות אהרן במות טלאות · עקידה שער נג :

מצודת ציון

(טז) במות · מקומות גבוהות כמו במתי ארץ (דברים לב) : טלואות . ענין חלוף הגוונים כמו ונעלות בלות ומטולאות (יהושע ט) : (יח) וקטרתי . הוא מיני בושם מעורבבים ונותנים על האש להריח : (יט) ניחוח . מל' נחת רוח : (כא) בהעביר . מל' העברה והולכה : (כד) גב . מל'

מצודת דוד

עכו"ם פרלית : (טז) ותקחי מבגדיך · מן הבגדים שעשיתי לך מהם לקחת ועשית לך מקומות גבוהות במקום פרסום ומהבגדים ההם עשית עליהם מכלאות ממסרות חלופי הגוונים ועליהם זנית ר"ל שהעמידו העכו"ם במקום פרסום וליפום בכסף וזהב אשר נתתי להם ושם עבדו לו : לא באות ולא יהיה · מעשים כאלה לא באו עדיין בעולם ולא יבא נעשים עוד דוגמתן : (יז) כלי תפארתך · כלי הקשוט : ותעשי לך · מהם עשית דמות צלמי זכר וזנית עמהם כדרך זונה מוסלגת בתכלית הזנות והמשל ר"ל מהכסף והזהב אשר הרביתי להם עשו צלמי עכו"ם להשתחוות להם : (יח) ותכסים . בהם כסות הזונים מתך : ושמני וקטרתי · השמן והקטרת שנתתי לך נתת לפני הזונים : (יט) שהאכלתיך · אשר נתתי לך למאכל : ונתתיהו · אתה נתת את כל אחד מהם לפני הזונים להיות להם לריח טוב ולנחת רוח ר"ל מה שנתתי לך הבאת לקרבן לפני העכו"ם : ויהי · ר"ל כן היה באמת לא תוכלי להכחישו כי אני היודע ועד : (כ) ילדת לי · ילדת ממני : לחם לאכול · להזונים להיות להם למאכל : המעט · וכי מעט בעיניך ממה שהלכת אחר הזנות עד שגם עשית את זאת : (כא) ותתנים · נתת אותם להם במה שהיית מוליך אותם להם למאכל רצה לומר בניך המיוחדים לי ללמוד בבית הספר אותם שחטת לעכו"ם : (כב) ואת כל וגו' · עם כל התועבה והזנות שעשית לא זכרת בעת ההיא הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך כשהיית ערומה מבלי לבוש והיית מתגוללת ורמוסה בדמך הדם שיצא עמך בעת הלידה ר"ל לא זכרת הטובה שעשיתי עמך בהוציאך ממצרים מעבודת פרך : (כג) ויהי · ר"ל ומה א"כ יהיה אחר כל רעתך מהו כמזל שמקבל הנה אוי לה יהיה

רשי

לך על דלא תבת : (כד) ותבני לך גב . גובה כעין בימוס ומזבח • ותבני לשון בנין : (כה) ותפשקי את רגליך : לפי שדימה אותה לזונה דבר בלשון הכתוב שיש פיסוק הרגלים אישקייאמ"ש בלע"ז : (כו) גדלי בשר . בעלי אבר תשמיש : (כז) חוקך . מזונותיך בימי שפוט השופטי' : ואתנך בנפש שנאותיך • בימי שמשון : הנכלמות מדרכך זמה . תרגם יונתן דאילו שלחית לוותהון נביי איתכנעו . ולא היו הולכים בדרכך זמתך : (כח) מבלתי שבעתך • מתוך שלא שבעת בתועבות מצרים : ותזנים • לשון זנות אהאנגשאר"ה אתא"ש בלע"ז : (כט) אל ארץ כנען כשדימה כשדים לא מארץ כנען הם וכך פירושו הוספת גלולי כשדים על של כנענים שהיו סמוכים ליך וזנית להם כבר ויונתן תרגם ותרבי תזנותיך כשדית' ודמי' לכנעני' השטופים בעכו"ם ואסגית ית טעותך לאתחבר' לעמא דכנען למהך בנימוסי כשדאי • ולי נראה כנען כמו סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) שכן קורא ארץ כשדים ארץ סוחרי' כמו שנאמר (לקמן יז) ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רוכלים שמו : (ל) מה אמולה • מקולקלת וכן היהודי' האומללי' (נחמיה ג) וכן כי אומלל אני (תהלים ו) : לבתך • כמו לבך : שלטת • שליטה שלים עליה : (לא) בבנותיך גבך . כמו בבנותך לשון

יחזקאל טז

אוי אוי לך נאם אדני יהוה : כד וַתִּבְנִי־לָךְ גָּב וַתַּעֲשִׂי־לָךְ רָמָה בְּכָל־רְחוֹב : כה אֶל־כָּל־רֹאשׁ דֶּרֶךְ בָּנִית רָמָתֵךְ וַתְּתַעֲבִי אֶת־יָפְיֵךְ וַתְּפַשְּׂקִי אֶת־רַגְלַיִךְ לְכָל־עוֹבֵר וַתַּרְבִּי אֶת־תַּזְנוּתָיִךְ : כו וַתִּזְנִי אֶל־בְּנֵי־מִצְרַיִם שְׁכֵנַיִךְ גִּדְלֵי בָשָׂר וַתַּרְבִּי אֶת־תַּזְנֻתֵךְ לְהַכְעִיסֵנִי : כז וְהִנֵּה נָטִיתִי יָדִי עָלַיִךְ וָאֶגְרַע חֻקֵּךְ וָאֶתְּנֵךְ בְּנֶפֶשׁ שֹׂנְאוֹתַיִךְ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הַנִּכְלָמוֹת מִדַּרְכֵּךְ זִמָּה : כח וַתִּזְנִי אֶל־בְּנֵי אַשּׁוּר מִבִּלְתִּי שָׂבְעָתֵךְ וַתִּזְנִים וְגַם לֹא שָׂבָעַתְּ : כט וַתַּרְבִּי אֶת־תַּזְנוּתֵךְ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן כַּשְׂדִּימָה וְגַם־בְּזֹאת לֹא שָׂבָעַתְּ : ל מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה בַּעֲשׂוֹתֵךְ אֶת־כָּל־אֵלֶּה מַעֲשֵׂה אִשָּׁה־זוֹנָה שַׁלָּטֶת : לא בִּבְנוֹתַיִךְ גַּבֵּךְ בְּרֹאשׁ כָּל־דֶּרֶךְ

ב' א' וא' • ג' • ג' ז' ג' • ב' עליו ה' מ"ל • תזנותיך ק' • ג' • ב' • י"ו הסר את • ג'. ג' • ב' יכלת ה' • ג' • ג' • ב' • י"ב פסוקים וגם • ג' • ג' • ע • ג' • ג' • ג'

תרגום

על דחבת וי ליך על דלא תבת אמר יי אלהים : כד ובנית ליך אגורין ועבדת ליך רמן בכל רחוב : כה בריש כל פרשות אורח בנית רמתיך ואחילת ית קדושתיך ואתחברת ליך למפלח לטעותא ואסגית ית טעותיך עם כל דעדי ואסגית ית טעותיך : כו וטעית בתר בני מצרים קריביך מסרבלי בסר ואסגית ית טעותיך לארגזא קדמי : כז והא ארימית ית מחת גבורתי עלך ומנעות טוביך ואמסרינך ביד בעלי דבביך כפרני פלשתאי דאלו שלחית לותהון נביי אתכנעו ואת לא תבת מאורחיך דעיצת חטאיו : כח וטעית בתר בני אתור מדלא ידעת אוריתא וטעית בהון ואף לא ידעת תיובתא : כט ואסגית ית טעותיך לאתחברא לעמא דכנען למהך בנימוסי כסדאי ואף בדא לא ידעת אוריתא : ל מה תקיף הוה רשע לבך אמר יי אלהים במעבדיך ית כל אילן כעובדי איתתא נפקת ברא דשליט לה בנפשה : לא במבנך אגורך בריש כל

רדק

בימי נעוריך והקרי זכרת מבואר הוא : מתבוססת בדמיך סיית • ולמעלה אמר בדמיך לשון רבים והנה אמר בדמך לשון יחיד והענין אחד וכן נזכרו דמי הלידה בלשון רבים תשב בדמי טהרה וכשיזכר אותם בלשון רבים מפני שיש מקומות הלוקים באשה שיוצא הדם מהם והם החדר והעליה והפרוזדור גם יש מראה דם שונים זה מזה וקרא אותם דרך כלל דם לשון יחיד . עירום נכתב ביו"ד כמשך : (כג) ויהי אחרי כל רעתך . ויהי כן כמו שהיתה מתחלה ערום ועריה כן היתה אחר שעשית כל הרעה שעשית נשארת בערום ובחוסר כל : אוי אוי לך . כמה פעמים יש עליך לומר אוי שהפסדת כמה טובות בפשיעתך : (כד) ותבני • הפסוק כפול בענין במ"ש כי גב כמו רמה והגב והרמה אמר על המזבחות : (כה) אל כל ראש דרך אל במקום בי"ת כמו ואל הארון תתן את העדות כמו בארון אמר בפרשת דרכים בנית רמתך כדי שיהיה גלוי ונמצא לכל עובר : ותתעבי את יפיך • הדרך שהיה לך שיצא לך שם בגוים ביפיך בהדרי אשר שמתי עליך את תעבי אותו ולא רצית בו במעשיך הרעים שעשית ויונתן תרגם ואחלי' ית קדושתיך ואפשר לפרש ותתעבי שעל יוצא לשלישי כלומר שיתעבו אות' לאחרים מרוב שהפקרת עצמך לכל : ותפשקי את רגליך לכל עובר • פסוק הרגלים הוא מדרך התשמיש ולפי שהמשילה לזונה אמר כן וענין המלילה הוא שזמנת עצמך לכל עובר שיבא עליך וענין המשל הוא שהפקרת עצמך לעבוד כל עכו"ם שיספר לך כל עובר עליך : תזנותך . כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד : (כו) ותזני אל בני מצרים • כמו עם : גדלי בשר . אבר התשמיש יקרא בשר רר בשרו או החתים בשרו וכן אמר על מצרים אשר בשר חמורים בשרם ובדרך התשמיש תאות האנשים לגדלי בשר וי"ת מסרבלי בשר וענין המשל רוצה לומר שהתאוית תאוה גדולה לתועבת מצרים תזנותך לשון יחיד : (כז) והנה נטיתי ידי עליך • לשפטך כמעשיך : ואגרע חקך . חק טרפך שנתתי לך סלת ושמן ודבש גרעתי אותו ולקחתי אותו ממך : בנפש שונאותיך • ברצון כמו אל תתנני בנפש צרי רוצה לומר שרא בך נקמה מה שרצו לראות וכן היו שונאות ישראל מקדם שהרי כל הימים נלחמו בהם עד שקם דוד והכניעם : בנות • כתרגומו כפרני פלשתאי : הנכלמות מדרכך זמה • אפילו הן שהן שונאותיך נכלמו מדרכך שהיה דרך זמה : (כח) ותזני אל בני אשור • עם בני אשור : מבלתי שבעתך • שב כפלם תכמתך אמר לא שבעת בתועבו' מצרים הקרובים אליך עד שזנית עם בני אשור הרחוקים ממך התאוית גם לתועבותם : ותזנים . ותזני עמם וי"ת מבלתי שבעתך מדלא ידעת אורייתא ותרגם וגם לא שבעת ואף לא ידעת' תיובתא : (כט) ותרבי את תזנותך . גם זה לשון יחיד : אל ארץ כנען כשדימה . יש מפרשים כמו מארץ כנען ואיננו נכון כי מ"ם השמוש הוא הפך מלת אל ולמ"ד השמוש ועוד מה צריך לזכור כנען היה לו לומר מארצך אלא פי' כמשמעו אל ארץ כנען כלומר כתועבות ארץ כנען שהיו עושים הכנעניים אשר הוריש ה' מפניך כמעשיהם עשית והרבית את תזנותיך כמו שכתוב במנשה מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ופירוש אל ארץ כנען דמית בתזנותיך אל ארץ כנען כשהיתה לארץ כנען וכשדימה רוצה לומר כשדים כלומר הרבית תזנותיך ודמית לארץ כנען ולארץ כשדים בתזנותיך לא שבעת באחד מהן וגם בזאת לא שבעת בדרך שתיהן : (ל) מה אמולה לבתך • זכר לב בלשון נקבה לגריעות אמולה גזורה כלומר אין לה מחשבה ישרה כאילו היא גזורה ואינה כי לא חשבת כל אשר עשית כי הם מעשים רבים ורעים : מעשה אשה זונה שלטת • פירוש מעשים שעשית הם מעשי זונה שהיא שליטה בעצמה לעשות כל אשר תתאוה : שלטת • שם תאר בפלס אדרת עורת אמר לזכר שליט ולנקבה שליטה או שולטת בלע"ז גלייררא"ה ויונתן תרגם דשליט לה בנפשה : (לא) בבנותיך • לפי שהמקור דומה לשם בא פעמים בלשון רבוי וכן בהזרותיכם בארצות וענין הרבוי רוצה לומר בניינים רבים במזבחות אלהים רבים : גבך . כמו שאמר למעלה ותבני גב : עשיתי ביו"ד

י"ב מלין וגם וב' מלין סוף פסוק וסי' וגם בעליו יומת׳ וגם הגמלים השקתה • וגם שמו בכליהם• וגם לא שבעת . וגם אני אליך . וגם במכתב לאמר דעזרא • וחברו דר"ה . וגם משרי ישראל דד"ה • וגם נגיד ברית • וגם ילדתי בנים • וגם בהמות שדי . וגם זה הבל

תולדות אהרן ותפשקי • כתובות נט :

מצודת דוד

יהיה לך רבות פעמים לפי מרבית הרעה : (כד) ותבני . כי הנה בנית לך מקום גבוה להיות נראה לכל הזונים לבוא שמה : רמה • בנין רם עשית בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום : (כה) אל כל ראש דרך • בכל ראש דרך מהדרכים בנית בנין רמה ובאה לזנות למען יהיה נמצא לכל עובר ושב : ותתעבי . את היית מתעב וממאס יפייך להראות לכל מי שירצה ולא היית מסתיר אותה כדרך שמסתירים דבר נחמד ויקר : ותפשקי • הרחבת רגליך זה מזה לכל עובר להיות מוכן לו לזנות ומאד הרבית בזנות ר"ל עשית מזבחות לעכו"ם בכל מקום ובפרסום רב ואתה בעצמך תעבת הגלחתך כי ע"י מעשיך תהיה נלקחת ממך כי כל העכו"ם שראית עבדת : (כו) ותזני . זנית עם בני מצרים הקרובים לארצך על כי המה גדלי בשר גדלי אברי המשגל וכן נאמר בהם אשר בשר חמורים בשרם (לקמן כג) כי כן דרך אשה זונה שתאוות להבעל לגדלי בשר ר"ל עבדתם פסילי מצרים : להכעיסני . ר"ל מרבה היית בזנות עד שא"א שתהיה הכל לתאבון כ"א הכוונה היתה להכעיסני ויאמר כן על כל העכו"ם : (כז) נטיתי ידי • להכות בך : ואגרע • חסרתי ממך חוק המזון שקבעתי לך ומסרתי אותך ברצון שונאיך לעשות בך לרצונם והשונאים היו בנות פלשתים אשר המה נכלמות ומתביישו' מדרכך דרך זמה כי כן דרך נשים לנועות שהנה מתביישות כשרואות הפלגת הפקר הזונות וכאומר והנה בנות פלשתים הנה טובות וכשרות ממך ר"ל חסרתי מישראל רוב הטובה שהשפעתי להם מאז ומסרתיך ביד פלשתים הטובים ממך במעשיהם : (כח) ותזני • עכ"ז לא לקחת מוסר וזנית את בני אשור על כי לא היית שבעה מזנות בני מצרים : ותזנים • ועמהם זנית וגם בהם לא שבעת : (כט) ותרבי • והרבית לזנות עם אנשי ארץ סוחרים וחוזר ומפרש שהמה כשדים שהיו אנשיה סוחרים וכן נאמר בהם ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רוכלים שמו (לקמן יז) : וגם בזאת • אף בזנות הזאת לא שבעת וחשקת עוד לזונים אחרים ר"ל אף שמסרתיך ביד פלשתים לא עזבת דרכך ועבדת לפסילי אשור וכשדים וחשקת עוד לפסילי יתר העמים : (ל) מה אמולה לבתך • מה מאד נגזרה לבתך ונפרדה ממני במה שתעשי את כל אלה שהמה מעשה אשה זונה המושלה בביתה שאז עושה זנותה בפרסום רב על כי לא ימצא מי ימחה בידה : (לא) בבנותיך במה שתבנה

מצודת ציון

מלשון גובה : רמה . מלשון רם וגובה : (כה) אל כל • בכל ובא מלת אל במקום בי"ת וכן ואל הארון (שמות כה) ור"ל ובהארון : ותתעבי • מלשון תעוב ומיאוס : ותפשקי • ענין פתיחה והרחבה כמו פושק שפתיו (משלי יג) : (כו) אל בני מצרים • את בני מצרים : שכניך • מלשון שכן : בשר • כי יקרא אבר התשמיש וכן רר בשרו (ויקרא טו) : (כז) ואגרע • מל' גרעון וחסרון : חקיך • ר"ל מזון קבוע וכן ואכלו את חוקם (בראשית מז) : בנפש • ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג) : הנכלמות • מלשון כלימה ובושה : זמה • ענינו גנות ורשע כמו כי זמה עשו (הושע י) : (כט) כנען • ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (שם יב) : (ל) מה • המלה הזאת באה להפלגת הדבר וכן מה רב טובך (תהלים לא) : אמולה . גזורה וכרותה כמו כי אומלל אני (שם ו) : לבתך . מלשון לב : שלטת . מושלת וגברתנית : (לא) לקלס . ענין לעג כמו

ביו"ד נוספת בסוף וכן לא הייתי וקרי בלא יו"ד כמנהג כי אין יו"ד לנקבה אחר תי"ו הנמלאת אף על פי שנסגו כן במקומות אחר כ"ף הנמלאת כמו עוניכי נעוריכי תחלואיכי לא נהגו כן אחר תי"ו הנמלאת : לקלס אתנן . בזה לא היית כזונה כי הזונה לועגת על האתנן ומבזה אותו כדי שיוסיף לה עוד בועלה אבל את כמו זונה מתאוה אל הזנות שתאוה גדולה עד שכל אתנן טוב בעיניה ואפילו תאות שבהס"ולה עוד אלא שמרוב תאותה היא תתן אתנן כמו שאמרו ואת נתת את נדניך וזהו דרך משל על רוב תאות ישראל לאלהים אחרים עד שמבקשים מיני העבודות בכל מקום ושוכרים שלוחים ומשלחים כסף וזהב לאלהי העמים ומיקרים עכו"ם שלהם בעיניהם וזהו כהפך כל עם כי כל גוי עובד אלהיו ומבזה אלהי עם אחר ולפיכך אמר ויהי בך הפך מן הנשים : (לב) האשה המנאפת . כן עשית את תחת האל לקחת אלהים אחרים וכתב זה הפסוק. לבאר כל המשל כי כל מה שנזכר בענין התשמיש הוא משל לעכו"ם : (לג) לכל זונות יתנו נדה · מתן הזונה יקרא נדה וכט"ן שמורת ה"א ו"ם נתת את נדנך ורז"ל הרגילו זה הלשון במהר הבתולות כי מה שמביאה אשה לבעלה יקראו אותו נדוניא וי"ת אגרו כמו אתנן : ותשחדי · בקמץ חטף החי"ת וענין הפסוקי' האלה כבר פירשנוהו : (לד) ויהי בך · ואחריך לא זונה . בוי"ו עם הדגש אמר כמו שבך הפך מן הנשים שהיו עד הזמן הזה כן אחריך לא יהיה כזנותיך ופי' ולא זונה לא נעשה ולא יעשה במעשה הזנו' כזנותך והוא מן שלא נזכר פועלו מהדגום : ותהי להפך . אמר ותהי לשון זכר כמו שזכרנו כמה פעמים כי ידבר כנגד הכנס' פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה : (לה) לכן · מבואר הוא : (לו) כה אמר ה' אלהים יען השפך נחשתך · פי' תחתיתך וכאמרו אחריו ותגלה ערותך הוא כפל ענין במלות שונות כי ענין השפך כענין ותגלה כי הדבר שנשפך נגלה ונראה וענין נחשתך כענין ערותך כי תחתי' האשה היא הערוה ונחשתך תחתך כמו ותרם נחשתה וכן בדברי רבותינו ז"ל נחשתו של תנור פירוש תחתיתו ויונתן תרגם חלף דאתגליאת בהתתיך וענין זה המשל כי נגלו מעשיה הרעים לעיני כל העמים בקבלה עונש על מעשיה הרעי' ובענין זה אמר הושע אגלה את נבלות' לעיני מאהביה : מאהביך . הם שהיית מתאבת ומתחברת להם לעבוד עכו"ם שלהם : וכדמי בניך . בכ"ף פירוש כאותו החטא קבלת עונש מדה כנגד מדה את לא חמלת על דמי בניך שזבחת להם לעכו"ם גם אני לא אחמול על דמך והבאתי עליך חרב נוקמת נקם ברית : אשר נתתי · מהם לגלולים שזכר : (לז) לכן. אשר ערבת עליהם. כמו יערב עליו שיחי ענין ההנאה וההכשר : על כל אשר שנאת . כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים כלומ' הנני מקבץ אותם הגוים שאהבת עם אותם שנאת' וכולם יבאו עליך מסביב להחריב ארצך וזהו גלוי הערוה : וראו את כל ערותך · על דרך משל : (לח) ושפטתיך משפטי נואפות ושופכו' דם · כי יש עליהם שני משפטים משפט הנאוף ומשפט שפיכות דם כי האשה המנאפת פעמים שהיא שופכת דם כי יבאו אליה שני זונים ויתקוטטו זה עם זה עליה או יבא בעלה פתאום בבית וימצא המנאף עם אשתו ויהרגנו או המנאף יהרג את בעלה כן את נואפת תחת אישך שהוא האל יתברך על דרך משל ושפכת דם נקי דם בניך ובנותיך לעכו"ם : ונתתיך דם חמה וקנאה : כתרגמו ואמסרינך לקטול ברוגז ובחמ' כי אני יש לי חמה עליך כי את הכעסת אותי במעשיך הרעים גם קנאה כי קנאת אותי בלא אל וכן אמר במשלי שלמה כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם : (לט) ונתתי אותך בידם · ביד האהובים והשונאים שזכרים

וְרָמָתֵךְ עָשִׂיתִי בְּכָל־רְחוֹב וְלֹא־הָיִיתי כַּזּוֹנָה לְקַלֵּס אֶתְנָן׃ לב הָאִשָּׁה הַמְּנָאָפֶת תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת־זָרִים׃ לג לְכָל־זֹנוֹת יִתְּנוּ־נֵדֶה וְאַתְּ נָתַתְּ אֶת־נְדָנַיִךְ לְכָל־מְאַהֲבַיִךְ וַתִּשְׁחֳדִי אוֹתָם לָבוֹא אֵלַיִךְ מִסָּבִיב בְּתַזְנוּתָיִךְ׃ לד וַיְהִי־בָךְ הֶפֶךְ מִן־הַנָּשִׁים בְּתַזְנוּתַיִךְ וְאַחֲרַיִךְ לֹא זוּנָּה וּבְתִתֵּךְ אֶתְנָן וְאֶתְנַן לֹא נִתַּן־לָךְ וַתְּהִי לְהֶפֶךְ׃ לה לָכֵן זוֹנָה שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃ לו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הִשָּׁפֵךְ נְחֻשְׁתֵּךְ וַתִּגָּלֶה עֶרְוָתֵךְ בְּתַזְנוּתַיִךְ עַל־מְאַהֲבָיִךְ וְעַל כָּל־גִּלּוּלֵי תוֹעֲבוֹתַיִךְ וְכִדְמֵי בָנַיִךְ אֲשֶׁר נָתַתְּ לָהֶם׃ לז לָכֵן הִנְנִי מְקַבֵּץ אֶת־כָּל־מְאַהֲבַיִךְ אֲשֶׁר עָרַבְתְּ עֲלֵיהֶם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אָהַבְתְּ עַל כָּל־אֲשֶׁר שָׂנֵאת וְקִבַּצְתִּי אֹתָם עָלַיִךְ מִסָּבִיב וְגִלֵּיתִי עֶרְוָתֵךְ אֲלֵהֶם וְרָאוּ אֶת־כָּל־עֶרְוָתֵךְ׃ לח וּשְׁפַטְתִּיךְ מִשְׁפְּטֵי נֹאֲפוֹת וְשֹׁפְכֹת דָּם וּנְתַתִּיךְ דַּם חֵמָה וְקִנְאָה׃ לט וְנָתַתִּי אוֹתָךְ בְּיָדָם

ת״י: פרשות אורח ורמתך עבדת בכל רחוב ולא הוית כנפקת ברא דמתהניא באגרא׃ לב כנשתא דישראל דמיא לאתתא דרחימא על בעלה ומזניא עלוהי שבקתיה בעלה וטעת בתר נוכראין׃ לג לכל נפקת ברא יהבין אגר ואת אהנית ית אגריך לכל רחימיך ושחידת יתהון למיתי עליך מסחור סחור בטעותיך׃ לד והוה ביך שנו כנשתא דישראל מן מדינתא בטעותיך ובתריך לא הות דטעית כותיך ובמתניך אגר ואגר לא אתיהב ליך והוית לשנו׃ לה בכן בדעובדהא כנפקת ברא כנשתא דישראל קבילו פתגמא דיי׃ לו כדנן אמר יי אלהים חלף דאגליאת בהתתיך ואתחזית קלוניך בדטעית בתר רחימיך וית כל חובי פולחן טעוות תועבתיך ובחובת דם בניך דנכיסת להין׃ לז בכן הא אנא מכניש ית כל רחימיך דאתרעית למטעי בתריהון וית כל דרחימת עם כל דשנית ואכניש יתהון עליך מסחור סחור ואגלי בהתתיך להון ויחזון ית כל קלוניך׃ לח ואתפרע מניך פורענות גיפן ואשדת דם ואמסרינך לקטול ברגז ובחימה׃ לט ואמסר יתיך בידיהון

רש"י

לשון בנין : לקלס אתנן · לדבר ולהתהלל באתנן יפה שנותנין לה וכן כל לשון קלס לשון דבור פורלי"ן בלע"ז : אתנן · הוא לשון שכירות לוי"ר בלע"ז : (לב) האשה המנאפת · את האשה המנאפת : תחת אישה · תחת בעלה נותנת עיניה באחרים : (לג) נדה · מוהר : בתזנותיך · מרוב זנות שהיה ביך עשית כן : (לד) לא זונה · לא נזנה לכל זונה כזונתך : (לו) השפך נחושתך · הוא לשון שולים שקורין פונ"ץ בלע"ז וכן הרכבה בסדר טהרות נחושתו של תנור : השפך נחושתך · מרוב תאות זנות היה מקורך זב : ועל כל גלולי תועבותיך · ויען כל גלולי תועבותיך : וכדמי בניך · ובעון דמי בניך אעשה לך הרעה הזאת המפורשת בענין הנני מקבץ וגו' : (לז) ערבת · תאוא"ש בלע"ז : (לח) ונתתיך דם חמה וקנאה . ואסגיניך לסורני בחימה וקנאה וכעס

אתנן ה' פותחין בליש' בקריאה וסי' לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב · ויהי בך הפך מן הנשים תניינא דפסוק. ושרפו בתוך באש. כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן ב' בפסוק : אלהם ז' חס' בספירא וסי' לכן הנני אקבץ · בן ארם דבר אל זקני · איש שקוצי עיניו השליכו. ואמר אליהם מה הבמה. על הרם תאכלו. כה תאמר אלהם. ודבר אלהם ר"פ :

תולדות אהרן ויהי בך . עקידה שער מב ; ובתתך . עכו"ם ז תמורה כט ; לכן זונה . עקידה שם ; נחושתך · דרש אח :

מצודת ציון

כמו וקלסה לכל הארצות (לקמן כב) : אתנן . כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג) : (לג) נדה . על מתן הזונה יאמר וקרוב הוא ללשון נדוניא המוזכר בדרז"ל : ותשחדי . מל' שוחד : (לו) נחושתך . ענינו תחתית הדבר וכן ותרם נחושתה (לקמן כד) ובמשנה למטה מנחושתו של תנור (כלים פ"ח) : גלולי . המאוסים כגלל של רעי : (לז) ערבת . ענין נעימות ומתיקות כמו וערבה לי (ירמיה לא) : על כל . עם כל וכן ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה) : (לח) וקנאה . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (לט) ונתצו . ענין שבירה

מצודת דוד

לך מקום גבוה בראש כל דרך מהדרכים למען יהיה נמצא לכל עובר ושב מקום ניכר לזנות עמך ובנין רם עשית לך בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום : ולא היית כזונה . ר"ל לא היית כשאר הזונות המלעגת על מיעוט האתנן למען ירבו לה וכאלו אין תמדתה על הזנות כ"א על שכר האתנן כי אתה לא שאלת אתנן כי חמדתך על הזנות לבד ר"ל הנה מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה הנה על חנם עבדת להם : (לב) האשה המנאפת . ר"ל אתה היא המנאפת בעצם אשר תנאף מאהבת הניאוף ויותר מזה שגם בהיותך יושבת תחת הבעל ואיך תסירה מתשמיש עכ"ז תקח את זרים לזנות עמהם : (לג) לכל זונות · הדרך הוא אשר נותנין אתנן לזונות ואתה נתת אתנן משלך לכל המאהבים אותך : ותשחדי · נתת להם שוחד לבוא אליך מסביב לזנות עמך : בתזנותיך · בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך : (לד) ויהי בך . הדבר שבך הוא בהפך משאר נשים זונות וזהו בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך : ואחריך . בזמן שיבוא אחריך לא יהיה זנות בזה האופן : ובתתך · עתה יפרש במה הוא ההפך ואמר במה שתתן אתנן להזונים ולא נתן לך אתנן מהם ובזה תהיה בהפך משאר הזונות ר"ל מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה היית בהפך כי אתה מקריב להם קרבנות ומייפה בכסף וזהב משלך : (לה) לכן · הואיל וכן עשית מאהבת הזנות לכן אתה הקרויה זונה אמיתות שמעי דבר ה' : (לו) יען השפך נחושתך · בעבור שתחתיתך היא ערות אשה שהיא בתחתית הנה אותה גלית לכל כדבר הנשפך שהוא המגולה ונראה : ותגלה ערותך . כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור : בתזנותיך · בעבור חשקת הזנות שהיה בך על מאהביך : ועל כל · ובעבור כל התועבות המאוסים שעשית : וכדמי · ר"ל בעבור הגמול הראוי להיות בשעור עון דמי בניך אשר שחטת להם למאכל : (לז) אשר ערבת עליהם · אשר נעמת עליהם וקבלו הנאה ממך על כל : עם כל אשר שנאת : וגליתי ערותך · זהו הבזיון שעושים לזונות להעמידם ערומה בגלוי ערוה לפני כל ור"ל אקבץ עליך כל העובדי כוכבים האוהבים והשונאים והם יחריבו ארצך : [לח] משפטי וגו' ; אקבל גמול עון הנאוף ועון הדם של הבנים ששחטת להם למאכל : ונתתיך · אתן בך שפיכת דם בחמה וקנאה : (לט) בידם

האחרים: ערום ועריה. כמו שמלאתי' בעת שחמלתי עליך והרסו גבך כמו שפירש כי על המזבחות אמר ויונתן תרגם ויפגרון שוריך ויתרעון רמתך ושלמעלה גב וגבך תרגם יונתן אגורא אגורך :
(מ) והעלו. אלה הזכרים יקבלו עמהם קהל משאר העמים ואמר והעלו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות : ורגמו אותך באבן. כמשפט המנאפות שרוגמים אותם באבנים לא שימיתום וכן וירגמו אותו אבן הנאמר בעכן ופירש אדוני אבי ז"ל כי אחר שאמר מליצת המשל והשבתי' מזונה נראה שדבר בזונה שהכוה באבנים ועשו בה דקירות חרב ושרפו ביתה וכל השפטים האלה לבזותה ולהכלימה עד שתהיה נבזת ושפלה בעיני כל ולא יבאו אליה עוד מנאפים ועל כרחה תהיה נשבתת מהיות זונה ואפילו אם תתן היא אתנן לא יהיו עמה כי תשאר נמבזה ושפלה בעיני כל וענין המשל הוא הריסת החומות שמשליכים בקלע ובדיק אבנים גדולות אל החומה לנפילה כמו שנאמר בקיר חרשת ויסבו הקלעים ויכוה : ובתקוך בחרבותם . כתרגומו ויבזעונך בסיפיהון :

יחזקאל טז

לט וְהָרְסוּ גַבֵּךְ וְנִתְּצוּ רָמֹתַיִךְ וְהִפְשִׁיטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ וְהִנִּיחוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה׃ מ וְהֶעֱלוּ עָלַיִךְ קָהָל וְרָגְמוּ אוֹתָךְ בָּאָבֶן וּבִתְּקוּךְ בְּחַרְבוֹתָם׃ מא וְשָׂרְפוּ בָתַּיִךְ בָּאֵשׁ וְעָשׂוּ־בָךְ שְׁפָטִים לְעֵינֵי נָשִׁים רַבּוֹת וְהִשְׁבַּתִּיךְ מִזּוֹנָה וְגַם־אֶתְנַן לֹא תִתְּנִי־עוֹד׃ מב וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּךְ וְסָרָה קִנְאָתִי מִמֵּךְ וְשָׁקַטְתִּי וְלֹא אֶכְעַס עוֹד׃ מג יַעַן אֲשֶׁר לֹא־זָכַרְתִּי אֶת־יְמֵי נְעוּרַיִךְ וַתִּרְגְּזִי־לִי בְּכָל־אֵלֶּה וְגַם־אֲנִי הֵא דַּרְכֵּךְ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְלֹא עָשִׂיתִי אֶת־הַזִּמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ׃ מד הִנֵּה כָּל־הַמֹּשֵׁל עָלַיִךְ יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה בִּתָּהּ׃ מה בַּת־אִמֵּךְ אַתְּ גֹּעֶלֶת אִישָׁהּ וּבָנֶיהָ וַאֲחוֹת אֲחוֹתֵךְ אַתְּ אֲשֶׁר גָּעֲלוּ אַנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אִמְּכֶן חִתִּית וַאֲבִיכֶן אֱמֹרִי׃ מו וַאֲחוֹתֵךְ הַגְּדוֹלָה שֹׁמְרוֹן הִיא וּבְנוֹתֶיהָ

(מסורה: ג׳ · י"ו מ"ל בליש' נקבה · י"ו מ"ל · ל׳ · ב׳ · כ׳ · ג׳ חסר וי"ו · זכרת ק׳ · ל׳. ס׳ במלעות פסוק · ג׳. ל"ב עשית ק׳ · ס׳ כ"כ · ר"פ בסיפר׳ · ל׳ וחסר · ג׳ · ב׳ י׳ ג׳)

תרגום יונתן

לט וְיִפַגְרוּן שׁוּרִיךְ וְיִתַרְעוּן רָמָתִיךְ וְיִשְׁלְחוּן יָתִיךְ לְבוּשֵׁי יְקָרִיךְ וְיִסְבוּן מָנֵי תוּשְׁבַּחְתִּיךְ וְיִשְׁבְּקוּנִיךְ מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא׃ מ וְיַסְקוּן עֲלָךְ מַשְׁרְיָן וְיִרְגְמוּן יָתִיךְ בְּאַבְנֵי קְלַע וִיבַזְעוּנִיךְ בְּסַיְפֵיהוֹן׃ מא וְיוֹקְדוּן בָּתָּךְ בְּנוּרָא וְיַעַבְדוּן בִּיךְ פּוּרְעֲנוּת דִּינִין לְעֵינֵי מְדִינָן סַגִּיאָן וְאֲבַטְלִינִיךְ מִלְמֶהֱוֵי כְּנַפְקַת בָּרָא וְאַף אֲגַר לָא תִתְנִין עוֹד׃ מב וַאֲנִיחַ חֲמָתִי בִּיךְ וְתַעְדֵי קִנְאָתִי מִנִּיךְ וַאֲסִיף וְלָא יְהֵא רוּגְזִי עוֹד׃ מג חֲלַף דְּלָא אִידְכַּרְתְּ יַת יוֹמֵי דְּמִלְקַדְמִין וַהֲוֵית מַרְגְּזָא קֳדָמַי כְּכָל אִלֵּין וְאַף אֲנָא פּוּרְעֲנוּת אוֹרְחָתִיךְ בְּרֵישׁ יְהָבֵית אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא עֲבַדְתְּ לִיךְ עֵיצָה לְמֵיתַב מִן כָּל תּוֹעֲבָתִיךְ׃ מד הָא כָּל דְּמַתֵּיל עֲלָךְ יִמְתּוֹל לְמֵימַר כְּעוֹבָדֵי אִמָּא כֵּן בְּרַתָּא׃ מה לְמָה הֲוֵית בְּרַתָּא לְאַרְעָא דִּכְנַעַן לְמֶעְבַּד כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְּאִיתְרַבּוּ אֲבָהָן עִם בְּנִין וְאַחְתָא לִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה דְּאִשְׁתֵּיצִי עִמְּהוֹן אֲבָהָן עִם בְּנִין הֲלָא אִמְּכוֹן שָׂרָה בֵּינֵי חִתָּאֵי הֲוָת וְלָא עֲבַדַת כְּעוֹבָדֵיהוֹן וַאֲבוּכוֹן אַבְרָהָם בֵּינֵי אֱמוֹרָאֵי וְלָא הֲלִיךְ בְּעֵיצַתְהוֹן׃ מו וַאֲחָתִיךְ רַבְּתָא שׁוֹמְרוֹן הִיא וְכַפְרָנָהָא דְּיָתְבָא

רשי

וכעס : (לט) והרסו גבך בנייני גובהי נימוסים : רמותיך : לשון במות : (מ) ובתקוך · אין לו דמיון וי"ת ויבזעוניך אישרופ"ר גרניסו"ן בלע"ז : (מא) והשבתיך מזונה . מהיות עוד זונה : (מג) הא . כמו הנה : ולא עשית את הזימה . אף על פי שאני נתתי דרכך בראשך לא עשית עלה לתת לב על תועבותיך לשוב מהם . כל זימה שבמקרא לשון עלה הוא יש לטובה ויש לרעה : (מד) כל המושל · לשון מושל וחידה הוא : כאמה בתה · ה"א של כאמה אינה מפיק ה"א לפי שאינה משמשת כלום אלא כאם כן בת : (מה) בת אמך · אומה של כנען אשר ירשתם את ארצם : גועלת אישה ובניה . אשר הרבו תועבותם עד כי געלה והקיאה הארץ את יושביה האבות והבנים יחד : ואחות אחותך · סדום הסמוכה לארץ ישראל : אמכן חתית וגו׳ . ת"י הלא אמכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעיצתהון : (מו) על שמאלך . לפי שנחלת יהודה בגבול דרומי של

הא ג׳ וסי׳ הא לכם זרע וזרעתם. וגם אני הא דרכך בראש נתתי · הא כדי פרזלא מתערב : ואביכן ג׳ וסי׳ ואביכן התל בי והחליף. אמכן חתית ואביכן אמרי :

תולדות אהרן כאמה בתה (סנהדרין כ) :

רדק

(מא) ושרפו . כי כן עושים לנשים המנאפות ולענין המשל כמו שכתוב וישרוף את בית ה׳ ואת בית המלך ואת בתי ירושלם : שפטים . סקילה שריפה והרג : לעיני נשים רבות · כדי שיוסרו הנשים הנשארות ולענין המשל כתרגומו לעיני מדינן סגיא רוצה לומר אנשי המדינות אלא שהמדינות קורא אותם נשים כדרך משל : והשבתיך מזונה : מהיות זונה וכן ויסירה מגבירה מהיות גבירה ונכחידם מגוי מהיות גוי · וענין המליצה פירשנו וענין המשל כי מיום שחרבה ירושלם לא עבדו ישראל אלהים אחרים : (מב) והנחתי . אחר שהגליתיך מארצך והחרבתי ארצך הנה לקחתי נקמתי ממך ונחה חמתי ושככה ואין לי עוד קנאה וכעס כי נשבתה ממך עבודת אלהים אחרים : (מג) יען · וכל זה עשיתי לך בעבור שלא זכרת כל החסדים שעשיתי עמך בימי נעוריך כשמצאתיך ערום ועריה והרגזת והכעסת אותי בעבודת אלהים אחרים : ותרגזי · זה לבדו פעל יוצא מן הקל : זכרתי . כתיב ביוד יתירה בסוף : וגם אני הא דרכך בראש נתתי . אתה עשית את כל התועבו׳ האלה וגם אני הנה ראיתי שנתתי את דרכך בראש ולקחתי נקמתי ממך : הא . כמו הנה וכן הא לכם זרע : ולא עשיתי . היו"ד יתירה בכתוב וכבר פירשתי זה ופי׳ ולא עשית את הזמה על כל תועבותיך בעוד שהיית עושה התועבות ואני הייתי מעיד בך יום יום שובו מדרכך הרעה ולא עשית המחשבה שהיה עליך לעשות כלומר לא נתת אל לבך איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שהוליאני מבית עבדים ונתן לי ארץ נחלה ועשה לי כמה טובו׳ וכמ׳ חסדי׳ כל זה לא נתת אל לבך ועל הדרך הזה ת"י ולא עבדת לך עלה למתב מכל תועבותך : הנה כל המשל . ענין משל ומליצה משל שאומרים בני אדם : כאמה בתה · כמעשה האם כן עושה הבת עליך יאמרו זה המשל והאם היא על דרך משל ארץ כנען והבת היא כנסת ישראל והכנסת תקרא בת כמו שכתוב בת ירושלם בת אדום והנה את עשית כמעשה ארץ כנען והנה ימשול עליך כל מושל כאמה בתה : כאמה . הה"א רפה בתה הה"א מפיק ומלינו ה"א רפה שדינה במפיק כמו ותתמרה בתמר ובזפת למן היות הוספה כל אנחתה השבתי והדומים להם וכא הכנוי קודם הידיעה כמו ישנו עם אחד ותראהו את הילד והדומים להם ובזה באה ה"א הידיעה עם הכנוי לענין הדמיון : (מה) בת אמך . את שאת דומה לה במעשה עד שיאמרו עליך בת אמה היא וכמו שגעלה היא אשה ובנים כמו שכתוב כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם והגעול והקיא ענין אחד ואשה ובניה משל על המלך והעם דרך פרט כי על דרך כלל העם היא הכנסה והיא הבת כן בת ירושלם געלה מלכה ועמה ואחות אחותך וכן את אחות אחותך סדום שדומים מעשיך למעשיהם שהיו אנשי תמם ותועבות אחרות וכן את כמוהו ואמר אחותך לפי שהיתה שכנה לה ואמר געלו לשון רבים על סדום ועמורה ואמר אחותך דרך כללגם סדום היה עיקר המלוכה אנשיהן ובניהן מלכיהם ועמם וכל היקום אבל גם כי נהפכה הארץ : אמכן חתית ואביכן אמרי . ידמה למעשיכן כי אמכן היתה חתית ואביכן היה אמרי שעשיתם כמעשיהם ולא כן אלא אמכן ואביכן היו צדיקים אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ונשיו ולא למדתן מעשיהם הטובים אלא למדתן מעשה הארץ אשר באתן בה כאילו אמכן ואביכן היו אמורי׳ וחתית ושאר האומות השם יושבי הארץ : (מו) ואחותך הגדולה . רוצה לומר הגדולה

מצודת דוד

ביד הבאים עליך : והרסו . הם יהרסו הבניינים הגבוהים שעשית להיות מוכן לזנות : ונתצו . כפל הדבר במ"ש : עירום ועריה . ערומה ובגלוי ערוה כאשר היתה מאז כשלקחה ר"ל האויב יהרוס בתי הבמות ויקח ממך כל חמדת העושר : (מ) והעלו. הבאים יעלו עליך קהל רב וירגמו אותך באבן וינקעו גופך עם החרב : (מא) שפטים · משפט פורעניות : לעיני נשים רבות · למען יהיה לך לכלימה : והשבתיך · אסיר אותך מהיות עוד זונה כי לא יפנה עוד מי אליך : לא תתני . כאומר אם תהיה מאוסה בעיני הכל תחדל מלתת אתנן הואיל ולא יועיל ר"ל בהיותך גולה ומשולשל לא תלך עוד אחר עכו"ם ולא תקריב להם קרבנות : (מב) והניחותי · וכאשר אשלם הגמול תנוח חמתי אשר היתה בך ותסור כעסי ממך ואשקוט מן הכעס : (מג) ימי נעוריך : הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך · ותרגזו לי : הכעסת אותי בכל אלה הדברים : וגם אני · כמו שעשית אתה אעשה כן גם אני והנה גמול דרכך נתתי בראשך : ולא עשית · אמר דרך תימה וכי לא עשית את הזהב הזאת נוסף על כל שאר התועבות שעשית : (מד) כל המושל · כל הממשיל משלים יאמר עליך בדרך משל כמעשה האם כן המה מעשה בתה ר"ל כמעשה אנשי כנען שנגלשו מן הארץ כן מעשה ישראל שנאמרו במקומה : (מה) בת אמך את : במעשיך את ניכרת שאתה בת אמך אשר הקיאה את אישה ובניה ג"ם מלכם ויתר העם ר"ל דומה אתה במעשיך לאנשי הכנעני אשר בעונם גלו מן הארץ כמ"ש ותקיא הארץ את יושביה (ויקרא יח) : ואחות אחותך את · במעשיך את נכרת שאת אחות אחותיך והוא סדום ובנותיה אשר בעונם הקיאו אנשיהן ובניהן כי ספו תמו : אמכן חתית · בתועבותיך נראה כאלו אמכן היתה מבנות חת וכאלו אביכן היה מאנשי האמורי : (מו) ואחותך · והנה אחותך שומרון הגדולה ממך ברבוי שבטים ואוכלוסין היא יושבת בשמאלך בפאת הצפון ואחותך סדום הקטנה ממך במספר האוכלוסין היא יושבת בימינך בפאת הדרום

מצודת ציון

שבירה וכתיתה : והפשיטו . ענין הסרת המלבוש : ועריה · מגולה ערוה : (מ) קהל · קבוץ עם : ורגמו . ענין השלכת אבנים : ובתקוך . ענין בקיעה כי תרגומו הוא ויבזעינך וכן ויבקעו המים (שמות יד) ת"א ואתבזעו מיא : בחרבותם . מלשון חרב : (מא) והשבתיך · ענין בטול והסרה כמו שבת נוגש (ישעיה יד) : (מב) והניחותי · מלשון מנוחה ויאמר כן על השקטת הכעס וכן והנחותי חמתי (לקמן כא) : קנאתי · כעסי : ושקטתי · ענין מנוחה : (מג) ותרגזי · ענין כעס : הא · הוא כמו הנה וכן הא לכם זרע (בראשית מז) : הזמה · ענין גנות ורשע : (מד) המושל · מל׳ משל ומליצה : (מה) גועלת . ענין הקאה והפלטה אל החוץ וכן שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא)

הגדולה ממך כי במלכות שמרון היו עשרת השבטים: על שמאלך. כי חלק יהודה היה לדרום וחלק יוסף לצפון: (מז) ולא בדרכיהן הלכת. אלא רע מהן: וכתועבותיהן עשית. ולא כתועבותיהן אלא רע מהן: כמעט קט ותשחיתי מהם · מעט קט זמן עמדת אחרי גלות שמרון: ותשחיתי מהם. מסדום ומשמרון כי גלות שמרון היה בשנת שש לחזקיהו ונשארו ממלכותו עשרים ושלש ומלך מנשה בנו אחריו והרשיע מכל אשר לפניו וזה מעט קט שאמר עשרים ושלש שנה אלה: קט. כמו מעט ונכפל במלות שונות למעט יותר: (מח) חי אני. אם עשתה · כי הם לא המירו אלהיהם ואת המירות כבודך בלא יועיל ואפשר כ"ג גם במעשים רעים השחיתה ממנו: (מט) הנה זה היה. סדום אחותך · גאון היה לה שבעת לחם ושלות השקט היה לה למה היה לה גאון לפי שהיה לה שובע לחם ושלות השקט וסמיכות שלות אל השקט לרוב השלום: שבעת · שם או תאר בפלס שפלת קומה וטעם היה לה אל ושלות השקט: (נ) ותגבהינה · כמו ותגבהנה אלא כא כן לזווג המלות מפני מלת תעשינה או יאמר כן בלא זווג כמו תבאנה ותבאינה ואמר ותגבהינה לשון רבו' על סדום ובנותיה שזכר ויהיה פירוש ואסיר אתהן שהשחתי את העם והערים כלם לפי שהפכתי אותם שלא יהיה שם ישוב וזהו ואסיר או יהיה פי' ותגבהינה על סדום ועל שמרון שזכר ויהיה פי' ואסי' זאת בגלותו זאת בהשחתה ופי' כאשר ראיתי כמו שנראה לי כי משפטם כן או פי' כאשר ראיתי כמו שאמר בסדום ארדה נא ואראה והנכון כי פי' ותגבהינה ואסיר אתהן על סדום ובנותיה כי זכר סדום בפרט אחר שזכר אותה בכלל עם שמרון וכן פרט אחר זה שמרון ואמר: (נא) ושמרון · מהנה · משמרון ובנותיה: ותצדקי את אחותך · כשאדם רואה תועבותיך חושב אחותך לצדיקת כנגד מעשי' הרעי' כאילו את שמת אחותך לצדיקת כנגד מעשיך: אחותך · כתיב לשון יחידה וקרי אחותיך לשון רבות שהכתיב על שמרון והקרי על שומרון וסדום: עשיתי · כתוב ביו"ד יתירה: (נב) גם את. אשר פללת לאחותך · פירוש שמרון אמ' קודם שחטאת היית שופטת אותה ומחייבת אותה על רשעה כמו שאמר אביה מלך יהודה לירבעם מלך ישראל ועמכם עגלי זהב ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו כי שומרים אנחנו את משמרת ה' אלהינו ואתם עזבתם אותו וכן אחר כן כי מלכי יהודה היו טובים ברוב עד אחז וחזקיהו היטיב מה שהרע אחז אבל ממנשה ואילך היו רעים ועובדי עכו"ם לבד מיאשיהו אם כן ראוי לך שתכלמי בחטאתיך אשר התעבת מהן: תצדקנה ממך · כי עתה הם צדיקות ממך ואמר לאחותך לשון יחיד על שמרון ואחר כן אמר מהן ואמר תצדקנה ואמר אחיותך לשון רבים אמר כן על בנות שמרון או כלל סדום עם שמרון: אחיותך · בא ברבוי הנקבות לבד בלא רבוי הזכרים וכן והפלה ה' את מכותך והדומים להם ופירוש שאי כלימתך ענין סבל כמו שאתי עליך חרפה ות"י קבילי את כנעותיך: בצדקתך · מקור בתוספת תי"ו: (נג) ושבתי את שביתהן · כולם בזה הפסוק שבי' כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ובשורק שבותהן: שביתי' · כתיב וקרי בחירק וביו"ד: בתוכהנה · מלה מורכבת מן יחידה ורבו' כי ליחידה אמר בתוכה ולרבות בתוכן ובתוספת ה"א בתוכהנה וטעם ההרכבה כי בתוכ' רוצה לומר בתוך שבית שמרון כי הם עם אחד וכיון שסדום שבנה להן אמר בתוכהנה וטעם זה תשובה שאומרים שהנחמות כבר עברו והנה סדום היום עדיין בהפיכתה כמו שהיתה ולא שבה עדין ישוב: (נד) למען. בנחמך אותן לפי שאת הרשעת מהן ימצאו נחמה כן

הַיּוֹשֶׁבֶת עַל־שְׂמֹאולֵךְ וַאֲחוֹתֵךְ הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ׃ מז וְלֹא בְדַרְכֵיהֶן הָלַכְתְּ וּבְתוֹעֲבוֹתֵיהֶן עשיתי [עָשִׂית ק'] כִּמְעַט קָט וַתַּשְׁחִתִי מֵהֵן בְּכָל־דְּרָכָיִךְ׃ מח חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה אִם־עָשְׂתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ הִיא וּבְנוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אַתְּ וּבְנוֹתָיִךְ׃ מט הִנֵּה־זֶה הָיָה עֲוֺן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת־לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד־עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה׃ נ וַתִּגְבְּהֶינָה וַתַּעֲשֶׂינָה תוֹעֵבָה לְפָנָי וָאָסִיר אֶתְהֶן כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי׃ נא וְשֹׁמְרוֹן כַּחֲצִי חַטֹּאתַיִךְ לֹא חָטָאָה וַתַּרְבִּי אֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ מֵהֵנָּה וַתְּצַדְּקִי אֶת־אחותך [אֲחוֹתַיִךְ ק'] בְּכָל־תּוֹעֲבֹתַיִךְ אֲשֶׁר עשיתי [עָשִׂית ק']׃ נב גַּם־אַתְּ שְׂאִי כְלִמָּתֵךְ אֲשֶׁר פִּלַּלְתְּ לַאֲחוֹתֵךְ בְּחַטֹּאתַיִךְ אֲשֶׁר־הִתְעַבְתְּ מֵהֵן תִּצְדַּקְנָה מִמֵּךְ וְגַם־אַתְּ בּוֹשִׁי וּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ בְּצַדֶּקְתֵּךְ אַחְיוֹתֵךְ׃ נג וְשַׁבְתִּי אֶת־שביתהן [שְׁבוּתְהֶן ק'] אֶת־שבית [שְׁבוּת ק'] סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־שבית [שְׁבוּת ק'] שֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ ושבית [וּשְׁבוּת ק'] שְׁבִיתַיִךְ בְּתוֹכָהְנָה׃ נד לְמַעַן תִּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשִׂית בְּנַחֲמֵךְ אֹתָן׃

על שמאליך ואחתיך דזעירא מניך דיתבא מימיניך סדום וכפרנהא׃ מז ואלו באורחתהון הליכת וכתועבתהון עבדת חסוך הוה חוביך אלהין דאסגית לחבלא מנהון בכל אורחתיך׃ מח קים אנא אמר יי אלהים אם עבדת סדום אחתיך היא וכפרנהא כמא דעבדת את וכפרניך׃ מט האי דין הוה חוב סדום אחתיך גאותנין סבעין לחמא ושליוא ושדוכיא הוה לה ולכפרנהא ויד מסכן וחשוך לא אתקיפת׃ נ ואתרברבא ועבדא תועיבא קדמי ואגליתי יתהין כמא דגלי קדמי׃ נא ושומרון כפלגות חוביך לא חבת ואסגית ית תועבותיך מנהון וזכית ית אחתיך בכל תועבתיך דעבדת׃ נב אף את קבילי אתכנעותיך די בעית לאחתיך בחוביך דאתעיבת מנהין וזכין מניך ואף את בהתי וקבילי אתכנעותיך בדזכית אחותיך׃ נג ואתיב ית עמהן להן ית עמא דסדום וכפרנהא וית עמא דשמרון וכפרנהא ואתיב גלות עמיך ביניהון׃ נד בדיל דתקבלין את כנעותיך ותתכנעין מכל דעבדת

של ארץ ישראל היה נמצאו כל אחר השבטים על שמאלך: (מז) ולא בדרכיהן הלכת. והלואי בדרכיהן הלכת ולא התעבת יותר מהם וכן ולא יותן נא לעבדיך (מלכים ב ה) וכן ולא אם עודני חי דיהונתן (שמואל א' כ"א) אפילו"ש בלע"ז: כמעט קט. היו תועבותיך לפני אילו לא התעבת מהן אבל את ותשחיתי מהן וכן ת"י. ויש פותרין ולא בדרכיהם הלכת כמעשיהם כמעט קט היו תועבותיהם בעיניך ותשחיתי מהן. קט פוקו"ם בלע"ז: (נ) ותגבהינה. היא ובנותיה כמו שמפורש באיוב ארץ ממנה יצא לחם וכל הענין עד שאמרו נשכח תורת רגל מארצינו שאין באים אלא לחסר': ואסיר אתהן. כאשר ראיתי דרכן כענין שנאמר בסדום ארדה נא ואראה וגו' (בראשית י"ח): (נא) ותצדקי את אחותך. קודם שהתעבת יותר מהן היו נדונים לחובה וכיון שהרשעת יותר מהן עשית אותן כצדקניות ונתת להן פתחון פה לומר יש שהכעיסוך יותר ממני: (נב) אשר פללת. אשר שפטת להם קודם שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות: (נג) את שבות סדום. ארפא את הארץ מגפרית ומלח ואושיב בה יושבים: בתוכהנה. כמו בתוכן: (נד) בנחמך אותן. כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה ד"א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה ינוחמו הנה לומר לא לבדנו לקינו: ולא

ותשחתי ז' חסר בלישנא וסימ' נמסר בשמואל ב' ריש סימן י"א: גאון ג' וסימן עדה נא גאון וגבה גאון שבעת לחם · לפני שבר גאון' וא' וגאון וסי' יראת ה' שנאת רע: גם ג' ר"פ בסיפ"א וסי' גם את שאי כלמתך · גם אני נשאתי את ידי תניינא דסיפרא. גם הם אתו ירדו: אחיות ה' בליש' בקריאה וסימ' והחייתם את אבי ואת אמי · בצרקתך אחיותך · ואחיותיהם צרויה ואביגיל: וקראו' לשלשה אחיותיהם דאיוב · ויבוא אליו כל אחיו וכל אחיותיו:

מצודת ציון

כא): (מו) ובנותיה. הם הכפרים הסמוכים לה: (מז) קט. הוא מלשון קוטן ונפלה הנו"ן ועם שאמר כמעט אמר קט למעט יותר: (מט). מלשון גאוה: ושלות השקט · כפל הדבר במ"ש לרוב השלוה: החזיקה. ענין אחיזה ועל הצדקה יאמר: (נ) ותגבהינה · מלשון גבהות וגאוה: (נב) שאי · מלשון משא וסבל: פללת. ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב): התעבת מל' תעוב: (נג) ושבתי. מל' השבה · שביתהן. מל' שביה: בתוכהנה · בתוכן: (נה) לקדמתן · מל'

מצודת דוד

הדרום וא"כ אתה באמצעיתן סדום לימין ושומרון לשמאל: (מז) ולא וגו' · רצה לומר לא למדת מהן ולא הלכת בדרכיהן ולא עשית רק כשיעור תועבותיהן אשר היו בשיעור מעט וקטן למולך אבל השחת יותר מהן בכל הדרכים והעניינים: (מח) אם עשתה וגו' · ר"ל מהתועבות: (מט) הנה זה וגו' . ר"ל זה לבד היה עון סדום ולא השחיתו יותר: גאון וגו' · ר"ל התגאית בעבור השובע והשלוה שהיה לה ולא החזיקה יד עני לתת מחסורו: (נ) ותגבהינה · בעבור רוב הגאוה לא חששה במצותי ועשתה הדברים התעובים לפני והוא הניאוף המגונה: ואסיר · ובעבור אלה לבד הסרתי אותן מן העולם כמו שהיה נראה לי מה הוא הגמול הראוי להן: (נא) מהנה · משומרון: ותצדקי · במרבית התועבות שעשית הצדקת את שומרון כי למול מעשיך נחשבת היא לצדקה: (נב) גם את שאי · כמו שסבלה שומרון כלימת השבי והגלות כן סבלי גם אתה הכלימה אשר שפטת על שומרון כי בהיות שומרון בשלוותה שפטה ירושלים אותה לגמול כלימה מרובה לכן אמר שהכלימה ההיא בעצמה סבלי אתה על כי בחטאתיך אשר התעבת יותר מהן וכאומר ואם להן שפטת כלימה מרובה א"כ כ"ש שראוי לך כלימה מרובה: וגם את בושי. ר"ל הלא תבושי ותכלמי בכל מה שראוי לך גם בעבור אשר הצדקת את אחותך כי הלא באמת הרשיעי גם הנה ועכ"ז נחשבת למולך לצדקה: (נג) ושבתי · אולם אשוב להרגם את השבויים מאתיהן: את שבית · את בני השבי: ושבות שביתיך · בני השבי של השבויים עמך: בתוכהנה · אחר שתגלה ותלקה כמותן תשיב בתוכן ר"ל בעת שישובו הן וזה יהיה בימי המשיח אבל לא תקדם להן כי לא טובה אתה מהן: (נד) למען. ר"ל כל הימים שלא תשבי בגולה למען תשאי הכלימה הראויה לך ותכלמי בכל אשר

עשית

נה ואחותיך סדם ובנותיה תשבן לקדמתן ושמרון ובנותיה תשבן לקדמתן ואת ובנותיך תשבינה לקדמתכן : נו ולוא היתה סדם אחותך לשמועה בפיך ביום גאוניך : נז בטרם תגלה רעתך כמו עת חרפת בנות־ארם וכל־סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב : נח את־זמתך ואת־תועבותיך את נשאתים נאם יהוה : נט כי כה אמר אדני יהוה ועשית אותך כאשר עשית אשר־בזית אלה להפר ברית : ס וזכרתי אני את־בריתי אותך בימי נעוריך והקימותי לך ברית עולם : סא וזכרת את־דרכיך ונכלמת בקחתך את־אחותיך הגדלות ממך אל־הקטנות ממך ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך : סב והקימתי אני את־בריתי אתך וידעת כי־אני יהוה : סג למען תזכרי ובשת ולא יהיה־לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי־לך לכל־אשר עשית נאם אדני יהוה :

בנחמותיך יתהן : נה ואחתיך סדום וכפרנהא יתובן לאולהן ושמרון וכפרנהא יתובון לאולהן ואת וכפרנך תתובון לאולכן : נו ולא הות סדום אחתיך לאולפן בפומיך ביום אתרברבותיך : נז עד לא תתגלי בישתיך כעדן דחסידו כפרני ארם וכל סחרנהא כפרני פלשתאי דבזו יתיך מסחור סחור : נח ית חובי עיצת חטאך וית פולחן תועבתיך את קבילתנון אמר יי : נט ארי כדנן אמר יי אלהים ואתפרע מניך כמא דעבדת דבסרת על מומי לאשנאה קים : ס ודכירנא אנא ית קימי דעמך ביומי קדם ואקים לך קים עלם : סא ותדכרין ית אורחתיך ותתכנעון בקרבותיך ית מדינן דרברבן מניךעם דעדקן מניך ומסרית יתהון ליך לאשתמעא ואת לא עבדת ית אוריתא : סב ואקים אנא ית קימי עמך ותידעון ארי אנא יי : סג בדיל דתדכרין ותבהתין ולא יהי ליך עוד לאתרברבא במלי פומיך מן קדם אתכנעותיך כד אשבוק ליך לכל דעבדת

רשי

(נו) ולא היתה סדום אחותך וגו' • בתמיה : לשמועה בפיך • להוכיח רבים ולומר הזהרו שלא תהפכו כסדום כאילו היתה ליך שמועה חדשה : ביום גאונך • כשהיית בגדולתך : (נז) כמו עת חרפת בנות ארם • כמו שנגלית בעת מסרתי אתכם ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת היא החל ה' להשליח ביהודה את גדודי ארם וגו' (מלכים ב' ט"ו) ובדברי הימים (ב' יח) ויתנהו ה' ביד מלכי ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הנגב והשפלה וגו' : השאטות • לשון בזיון ולא קרי' אל"ף ויבז מתרגמי' ושט : (נח) נשאתים . נשאת אותם ולשון נקבה היא בכמה מקומות בספר זה : (נט) ועשיתי אותך וגו' . עשיתי לך רעה כגמולך אשר עשית : אשר בזית אלה וגו' • אותה שקבלת עליך בחורב לעברך בברית ה' אלהיך וגו' (דברים כ"ט) אך לא אפיר אני את הברית מלזוכרו כי אין אני כמותך : (ס) וזכרתי אני את בריתי • אשר היה עמך בימי נעוריך : (סא) וזכרת • בהטיבי לך את דרכיך הרעי' ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה : בקחתך את אחותיך • כשתכבשי לירש את מקומות אשר סביבותיך א"י הקטנות והגדולות : לבנות • לפרוורים לך משועבדים לך כמו סדום ובנותיה וכפרנהא : ולא מבריתך . ולא משמרך את הברית אשר כרתי אתך אלא בחסדי וברחמי שאני שומר את בריתי • ומדרש אגדה דרבי תנחומא ולא מבריתך לא מפטרמוני"א שליך לא נתתיה לאברהם אביך בין הבתרים וזה הלשון קרוב ללע"ז שכן קורין עתה לקרבת פטרא"מוניא בלע"ז וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלת אבותיו : (סג) למען תזכרי • דרכך בהטיבי לך : ובושת • להרים פניך אלי : בכפרי לך . בסלחי לך

רדק

כן כאשר עשו כאילו את תנתמי אותם ברעתך הגדול' מרעת' : (נה) ואחותיך • בסימן רבוי הזכרים לבד בלא רבוי הנקבות וכן גלאם ברוב עלתך שנים הראשונים תשובן והשלישי תשובינה ואחד הוא כמו שכתוב תגבהינה ותגבהנה כמו תבאנה ותבאינה : (נו) ולא היתה • לשמועה בפיך ביום גאונך • לא זכרת בפיך השמועה ששמעת מהפיכת סדום מפני שהתגאו ואת ביום גאונך לא זכרת בפיך שמועות סדום ולא אמרתם אחד לחבירו סוף הגאון שבר ולא נתגאה שהרי סדום נהפכה ונשברה מפני גאונה : גאונך לשון רבים כי בדברים רבים נתגאו בני יהודה בעת שלוותם : (נז) בטרם תגלה רעתך • לא שבת לדרך טובה בטרם שנגלתה רעתך בימי אחז וזהו שאמר כמו עת חרפת בנות ארם כי בעת ההיא נגלתה רעת יהודה והיו לחרפה בערי ארם וזהו שאמר חרפת בנות ארם כי הלכו שם שבי בני יהודה כמו שכתוב ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויבאו דמשק : וכל סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב • וכן פלשתים בזזו ושללו אותם ולקחו עריהם כמו שכתוב ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ואת [בנותיה וישבו שם : השאטות • ענין בזה וכן השאטים אותם והאל"ף נחה כאל"ף וקאם שאון : (נח) את זמתך • את נשאתים : סבלת אתם וקבלת עונשם : כי כה אמר ה' : (נט) ועשית אותך • כתיב ועשיתי קרי הכתו' אומ' את גרמת מה שעשיתי לך אשר בזית אלה להפר ברית כמו שכתו' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו ובהר סיני הוא שכרתי ברית עמך ואמר לא את אבותינו כרת ה' את הברי' הזאת כי אתנו ואמר לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת : (ס) וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך : את הפרת את בריתי אבל אני אזכרנו עוד ולא אפרנו הוא הברי' שהיה לי אתך בימי נעוריך והוא מעמד הר סיני כי מה שהיו ישראל במצרים עד שבאו לארץ נקראו ימי נעורים : והקימותי לך ברית עולם : כמו שקבלת אותו עד עולם כמו שכתוב לנו ולבנינו עד עולם כן אקימנו עוד ברית עולם שלא יהיה לו הפסק וזה יהיה אחר שתקבלי עונשך ותזכרי את דרכיך ותכלמי מהם : (סא) וזכרת את דרכיך ונכלמת בקחתך : וזה יהיה בזאת ישראל מהגלות הזה ואז תקחי הגדולות עם הקטנות תחת ידך כי המלכות תהיה ליהודה כמו שאמר ועשיתי' לעץ אחד והגדולות שומרון ובנותיה שהוא אפרים והקטנות בנימין ושמעון שהיה חלקם בתוך נחלת בני יהודה : ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך • אף אותם שאינם מבריתך ומתורתך כגון סדום ובנותיה יהיו לך לבנות נחשבות כערי הפרזות לך ותחת ידך יהיו וי"ת ואת לא עבדת ית אורייתא לדעתו יהיה פירוש ולא מבריתך מה שאעשה עמך לא מברית שהיה לי שקיימת אותו כי לא עשית דברי התור' ולא קיימת הברית אלא למעני אעשה ובדרש ולא מבריתך לא מפטרמוניא שלך לא נתתים לאברהם אביך בברית בין הבתרים : (סב) והקימותי אני את בריתי אתך • זה אתך בגדם ושלמעלה אותך : (סג) למען תזכרי ובושת • כשאני אקים בריתי אתך תזכרי שאת לא

ואחותיך ג' וסימ' ושמרון כחצי חטאתיך . סדם ובנותיה תשבן : וזכרת את דרכיך ונכלמת : בקצת ספ"רי ראיתי אחותיך דש"מרון אתות"ך כתוב חס' ובקצת ספרי' מסור עליו חס' : ותגלה ג' בקריא' וסי' לא תגלה ערותך עליו . בטרם תגלה רעתך . תגלה רעתו בקהל . וחד ותגלה ערותך : והקימותי ג' מ"ל בקריא' וסימ' והקימותי לך ברית עולם קדמאה דיחזקאל • והקמותי את זרעך דד"ה והיה כי ימלאו ימיך . ויש שחס' וי"ו וסי' נמסר בסדר בחקתי • ושארא הקמתי כתיב : לבנות ד' בקריאה ב' מל' וב' חס' וסימ' ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף•בהרות בהרות• בהרות כהות לבנת:ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך . קדמא ובתרא

תולדות אהרן עון' סדום . סנהדרין קד עקידה שער כ : בריתי אותך . שם שער יד : תזכרי ובשת • ברכות יב :

מצודת ציון

מל' קודם : (נו) גאונך . ענין גבהות וממשל רב וכן גאון יעקב (תהלים מז) : (נז) בנות ארם•ערי ארם : השאטות : ענין בזיון כמו בשאט בנפש (לקמן כה) והוא מל' ארמי כי ויבז עשו (בראשית כה) ת"א ושט עשו : (נט) אלה • ענין שבועה כמו אלה וכחש (הושע ד) : (סא) לבנות • ר"ל

מצודת דוד

עשית במה שהיית מנחמת אותן להיות לכן פתחון פה לומר הלא למולה אני לדיקת : (נה) ואחותיך • ר"ל ובזמן שתשוב סדום ושומרון לקדמתן להיות מיושבות באנשים כשהיו אז תשוב גם אתה ולא קודם לכן הואיל ולא טובה אתה מהן : (נו) ולא היתה וגו' . ר"ל וכי לא זכרת בפיך בעת ממשלתך את השמועה ששמעת מהפיכת סדום ולאומר ומדוע א"כ התעבת מהן : (נז) בטרם וגו' • מוסב למעלה לומר יום גאונך היה עד לא נתגלה רעתך לעשות בפרהסיא עוד היית מחזיק בדבר ה' לעין הרואים והיית מייסר אנשים בגמול עונש סדום : כמו עת • ר"ל עד לא נתגלה כמו שנתגלה בעת שחרפוך ארם ופלשתים בקחת אותך בגולה בימי אחז כמ"ש ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו וגו' (דה"ב כ"ח) ונאמר ופלשתים פשטו בערי השפלה וכו' (שם) כי אז הרעו לעשות בגלוי יותר מבראשונה כמ"ש (במ"ב ובד"ה ב):השאטות • המבזות אותך מסביב לקחת הערים ולהגלות האנשים : (נח) את זמתך • את גמול הזמה שעשית וגמול התועבות הנה תשא ותסבול : (נט) ועשיתי אותך • אעשה עמך גמול רעה כפי העון אשר עשית אשר בזית האלה שנשבעת בחורב על קבלת התורה להפר הברית שכרתי אז עמך : (ס) וזכרתי • ר"ל אבל לא לעולם אקצוף כי אזכור את הברית אשר כרתי עמך בימי נעוריך במעמד הר סיני להיות לך לאלהים לעזור ולהושיע : והקימותי • אקיים לך את הברית להיות לגאלך : (סא) וזכרת • וכאשר תזכור את דרכיך תכלמי וזה יהיה בעת שתקח תחת ממשלתך העכו"ם הגדולות ממך לצרף אל הקטנות ממך להיות אלו כאלו משועבדים אז תכלמי בראותך שאתה גמלתני הרע ואני גמלתיך הטוב : ונתתי • אני אתן אתהן לך לבנות להיות נטפלות אליך להיות נקראות בנות ירושלים אבל אין זה בגמול משמרך את בריתי כי באמת לא שמרת בריתי אבל בחסד אעשה מה שאעשה : (סב) והקימותי • אקים בריתי אשר אתך ואז תדע שאני ה' הנאמן בהבטחה : (סג) למען תזכרי • כשאקים בריתי אתך תזכרי שאתה לא קיימת הברית ויהיה לך

רד"ק

לא קיימת אותו ויהיה לך בשת מזה ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך כי עד אותו העת היה לך פתחון פה באורך הגלות מפני כלימתך שסבלת בין הגוים והיה לך פתחון פה שהיית אומרת אם חטאנו קבלנו ענשינו מאד עד שאבדה תקותינו מאורך הגלות והקימותי לך בריתי וכפרי לך לכל אשר עשית לא יהיה לך עוד פתחון פה עלי וי"ת ולא יהא לך עוד לאיתרברבא במילי פומיך: ויהי · (ב) בן אדם חוד חידה. החידה הוא הדבר הסתום יבינו ממנו דבר אחר והמשל הוא דמיון הדבר לדבר אחר כמו זה המשל שהמשיל המלך לנשר והוא חידה שלא יבינוה כל אדם אלא המשכילים: (ג) ואמרת · הנשר הגדול גדול הכנפים · פי' במה הוא גודלו ואמר שהוא גדול הכנפים ועוד אמר אר. האבר מלא הנוצה. אמר ארך האבר שגוף הכנף ארוך ואמר עוד מלא הנוצה שהכנף מלא הנוצה וכל זה נותן לו שהוא מעופף מאד עד הנה תאר גודלו וחוזקו לעוף ועוד תאר לו הדר ויופי . ואמר אשר לו הרקמה שנוצתו מגוונים שונים זה מזה שהוא יפה מראה בזה וזה כמו נוצת הטווס כי רקמה יקרא מעשה האורג בבגד או מעשה המחט בחוטים שונים זה מזה בצבעונים וזהו מעשה רוקם כמו שלל צבעים רקמה: בא אל הלבנון · לבנון הוא מקום העצים הרבים כמו שאמר יער הלבנון והארז הוא הגבוה שבעצים והצמרת הוא ענף הגבוה שבען לימ"א בלע"ז הנשר הוא משל לנבוכדנאצר מלך בבל כי הנשר הוא מלך העופות כן נבוכדנאצר היה מלך על כל מלכי הארץ ועלה מאד למעלה כמו שהנשר מעופף בגובה האויר על כל העופות: בא אל הלבנון · הלבנון היא ארץ ישראל כי בו יער טוב נקרא לבנון וכן ארץ ישראל נקרא על שמו לבנון וכמו שהארז הוא הגבוה מכל העצים כן ירושלם גבוהה מכל הארצות: וצמרת הארז · הוא משל להר ציון שהוא בית המלוכה והנשר לוקח טרפו במקום גבוה שלא יראוהו שם שאר העופות כן נבוכדנאצר כבש ירושלם שלא יכלו שאר המלכים לכבשה ואפי' סנחריב שמלך על כל הארצות וכבש בית המלוכה בירושלם שהסיר מלך והקים מלך: (ד) את ראש יניקותיו קטף · הענפים הרכים והם העליונים יקראו יניקות כמו הנער היונק שהוא רך וכמו שפירשנו כי צמרת היא משל לבית המלוכה והצמר' שהוא הענף הגבוה יצאו בו ענפים רבים נקראו יניקות כן בבית המלוכה בנים רבים וגדול הבנים הוא מלך הוא ראש היניקות והוא משל ליהויכין ונער רך היה במלכו כי בן שמונה עשרה שנה היה במלכו ונבוכדנאצר קטף אותו ממלכותו: ויביאהו אל ארץ כנען · ארץ סוחר והוא דרך כלל והפרט בעיר רוכלים וכן כנען בידו מאזני מרמה סוחר כנעניה נכבדי ארץ סוחריה ובבל היתה העיר גדולה סוחרים בה מכל הארצות ונקראת צבי ממלכות תפארת גאון כשדים ונבוכדנאצר הביא את יהויכין בבבל עם עמו ונשיו ושריו ויונתן תירגם כן ית רא"ש שבשתים נסיב ואובילים לארעא דבטלא מפולחנא בארעא דכנען ועד דלא יעלון לה בית ישראל בקרית תגרין שוייה רוצה לומר דבטלא מן פולחנא שלא היתה עובדת ונותנת מס לשום מלך אחר אבל היו עובדים אותה ונותנים לה מס מלכים אחרים וכן היתה ארץ כנען בטרם בא ישראל אליה כי היתה ארץ שוקטת ולא היתה עובדת לשום מלך אחר לפיכך דמה אותה הארץ והיא בבל לארץ כנען אבל אחר שבאו ישראל לארץ כנען היתה נותנת מס ועובדת מלכים אחרים בעורם מאחרי ה': (ה) ויקח מזרע הארץ. זה משל לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה כלומר שלא המליך בה מלך מעם אחר שלא היה יודע משפט הארץ כזורע זרע נכרי בארץ שלא יצליח בה אותו הזרע כי אין משפט הארץ ההיא לצמוח בה אותו עשב או אותו אילן כן נבוכדנאצר מזרע הארץ המליך בה מלך והיה ראוי שיצליח ויעשה פרי תבואה אם היה הולך בדרך טובה וזהו שאמר ויתנהו בשדה זרע בשדה הראוי לזרע ומצליח מה שזורע אדם בו כן ירושלם ראוי להיות בה אנשים טובים אנשי אמת עובדי האל ית' והפכם הוא נכרי מן הארץ כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם: קח על מים רבים. קח פעל עבר כמו לקח והוא קמוץ כמו אריה שאג מי לא יירא ותכריו או בא לספרים כיצו וכין קח את הלוים וחולתו שהוא לווי ופי' לקחו על מים רבים כלומר כשלקח מזרע הארץ לקח שדה שהיה ראוי לצמוח מהרה כי על מים רבים היה השדה אשר נתנו שם כלומר במקום שהיה לצדקיהו שהיה מצליח אם רצה כמו הנטע הנטוע על מים רבים ויונתן תירגם נציבים לנטוע מתרגום ויטע ונציב: צפצפה שמו · פי' רז"ל שהוא מין ממיני הערבה הפתוחה וכן פירוש הפסוק אני עשיתי אותם כערבה הגדלה על מים רבים ושם שמו עלמם כצפצפה הגדלה בינהרים ולדבריהם פירשו שמו שם ישראל עצמו ויונתן תירגם גפן נצבא שוייה ר"ל אע"פ שלקח זרע וזרעו שם אותו כגפן נטועה כלומר כי במהרה גדלה כי הארץ הנזרע לא יצמח ויגדל במהרה כמו הגפן הנטועה: (ו) ויצמח · כי עד שמרד צדקיהו הצליח במעשיו ויגדל במהרה ומרדו היה מן הדומם בשנה התשיעית למלכו כי בשנה הד' למלכו הלך אל בבל כמ"ש בסוף ספר ירמיהו והלך להקביל פני מלך בבל ומלך בבל כשהמליכו השליטו על כל המלכים אשר סביבותיו והם מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון ומלך צור ומלך צידון כי כן כתוב בספר ירמיהו כי אלה המלכים שלחו מלאכים אל צדקיהו מלך יהודה ושם פירשנו הענין ופירוש ויצמח הזרע שזרע צמח: ויהי לגפן סורחת. כמו וסרח העודף היה זרע לגפן יתירה וגדולה והנה המשילו לגפן ולא לארז כמו שהיה מתחילה לפי שנדלדלה המלוכה מעט שמלך מנשה כי מתחילה היתה דומה לארז שהוא גבוה מכל העצים והגפן דקה ומדולדלת מכל העצים שפלת קומה אע"פ שנתן מלך בבל גדולה לצדקיהו רצה שיהיה שפל לפניו ולא יתגאה עליו כמו שאמר בפירוש המשל להיות ממלכ' שפלה לפנות דליותיו אליו כי הגפן שהיא שפלת קומה לא יגבה ויעלו דליותיו שהם הענפים אלא פונות אל הגפן כן רצה נבוכדנאצר שיעבדנו צדקיהו ויפנה אליו כעבד אל האדון: ושרשיו תחתיו יהיו. שלא יפשטו שרשי הגפן למרחוק אלא יהיו תחת הגפן במקומו לא רחוק לו והדליות הם משל לפחד ולעבודה והשרשים הם משל למלוכה ובעבור שיתקיים זה כרת עמו ברית והשביעו באלהים ונזכר גפן בפרשה זכר ונקבה וברוב הוא לשון נקבה ובלשון זכר נמצא גם כן גפן בוקק ישראל וילקטו ממנו פקועות שדה: ותהי לגפן. כמו והיית לאיש: ותעש בדים ותשלח פארות: פראות כתיב רי"ש קודם לאל"ף ובדים הם הגפים והפארות

יחזקאל יז

יז א וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃ ב בֶּן־אָדָ֕ם ח֥וּד חִידָ֖ה וּמְשֹׁ֣ל מָשָׁ֑ל אֶל־בֵּ֖ית יִשְׂרָאֵֽל׃ ג וְאָמַרְתָּ֞ כֹּֽה־אָמַ֣ר ׀ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֗ה הַנֶּ֤שֶׁר הַגָּדוֹל֙ גְּד֣וֹל הַכְּנָפַ֔יִם אֶ֣רֶךְ הָאֵ֔בֶר מָלֵא֙ הַנּוֹצָ֔ה אֲשֶׁר־ל֖וֹ הָֽרִקְמָ֑ה בָּ֚א אֶל־הַלְּבָנ֔וֹן וַיִּקַּ֖ח אֶת־צַמֶּ֥רֶת הָאָֽרֶז׃ ד אֵ֛ת רֹ֥אשׁ יְנִיקוֹתָ֖יו קָטָ֑ף וַיְבִיאֵ֙הוּ֙ אֶל־אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן בְּעִ֥יר רֹכְלִ֖ים שָׂמֽוֹ׃ ה וַיִּקַּח֙ מִזֶּ֣רַע הָאָ֔רֶץ וַֽיִּתְּנֵ֖הוּ בִּשְׂדֵה־זָ֑רַע קָ֚ח עַל־מַ֣יִם רַבִּ֔ים צַפְצָפָ֖ה שָׂמֽוֹ׃ ו וַיִּצְמַ֞ח וַיְהִ֣י לְגֶ֗פֶן סֹרַ֙חַת֙ שִׁפְלַ֣ת קוֹמָ֔ה לִפְנ֤וֹת דָּלִיּוֹתָיו֙ אֵלָ֔יו וְשָׁרָשָׁ֖יו תַּחְתָּ֣יו יִהְי֑וּ וַתְּהִ֣י לְגֶ֔פֶן

תרגום

אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יז א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם חוּד חִידְתָא וּמְתַל מַתְלָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ג וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים נִשְׁרָא רַבָּא רַב גַּפִּין אֲרִיךְ אֵיבְרִין חֲפֵי כַּנְפִין דִּילֵיהּ צִיוּרִין אֲתָא לְלִבְנָן וּנְסֵיב יַת עוֹבַרְתָּא דְּאַרְזָא רָמָא׃ ד יַת רֵישׁ שַׁבְשְׁתֵּיהּ נְסִיב וְאוֹבְלֵיהּ לְאַרְעָא דִּבְטֵלָא מִפּוּלְחָנָא בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן וְעַד לָא יֵעֲלוּן לַהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּקִרְיַת תַּגָּרִין שַׁוְיֵהּ׃ ה וּנְסִיב מִזַּרְעָא דְּאַרְעָא וִיהָבֵיהּ בַּחֲקַל טָב לְמִזְרַע נַצְבֵיהּ עַל מַיִן סַגִּיאִין גְּפַן נִצְבָא שַׁוְיֵהּ׃ ו וּצְמַח וַהֲוָה לְגֶפֶן תַּקִּיף מַכִּיךְ בְּקוֹמָא לְכַפָּפָא עוֹבַרְתֵּיהּ לֵיהּ וְשָׁרְשׁוֹהִי תְּחוֹתוֹהִי יְהוֹן וַהֲוָה

מ"ל . ואמרת ה' בסיפרא וסי' מכרותיך · הנשר הגדול · ישראל · אצולי דבר: על מים ז' וסימ' צוה הכהן דמצורע . ושחט את הצפר האחת ר"פ · והיה כעץ שתול דירמיה . שכנתי על מים רבים · ויקח מזרע הארץ . אמך כגפן גרמך על מים שתולה . ה' על מים רבים:

תולדות אהרן צפצפה . סוכה לד:

רש"י

לך · את אשר עשית תבושי ותדעי כי לא מגמולך הטוב הטיבותי לך: (ב) חוד חידה · הנבואה שבענין בלשון חידה הוא שהוא מדמה את נ"נ לנשר ואת מלכי יהודה לצמרת ארזים: (ג) ארך האבר · כמו כנף אל"א בלע"ז. לשון אחר כמשמעו לשון אברים ממש: הרקמה · נוצתו נאה ומגויינת: את צמרת הארז. כל נוף האילן בלע"ז צימא הוא משל שהגלה את יהויקים וגבוריו: (ד) את ראש יניקותיו קטף גדולתו ומלכותו השפיל · יניקותיו כמו ענפיו: ויביאהו אל ארץ כנען. אל ארץ תגרים הוא בבל: (ה) ויקח מזרע הארץ. את צדקיהו בנו: בשדה זרע בירושלים בעיר מלוכה: קח על מים רבים. נשרש על מים רבים. כלומר נתן לו גדולה וממשלה על סביביו: צפצפה · מין אילן ערבה שענפיו מרובים שאלק"א בלע"ז: (ו) סורחת. כמו (שמות כו) וסרח העודף גדולה: שפלת קומה · לעבוד למלך בבל: דליותיו · זמורותיו: אליו · אל מלך בבל: תחתיו. תחת מלך בבל: בדים. מוטות: ושלח

מצודת ציון

ר"ל לכפרים הנכנעות אל העיירות: (ב) חוד חידה. ענינו דבר סתום קשה ההבנה: (ג) האבר · הוא גוף הכנף וכן אבר כיונה (תהלים נה): הרקמה. כמעשה רוקם בחלוף הגוונים: הלבנון · שם יער: צמרת. כן יקרא סעיף העליון שעולה למעלה מכולם וכן ובין עבותים היתה צמרתו (לקמן לא): (ד) יניקותיו. ענפיו הרכות והקטנות כמו ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג): קטף · ענין כריתה כמו עודנו באבו לא יקטף (איוב ח): כנען: ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): רוכלים · סוחרים כמו רוכלת העמים (לקמן כז): (ה) קח · מלשון לקיחה: צפצפה. הוא מין ערבה ובדרז"ל והצפצפה פסולה (סוכה לג): (ו) סורחת. ענין יתרון ורב כמו וסרח העודף (שמות כו): דליותיו . כן יקראו הענפים שדרכם לעלות למעלה והוא

מצודת דוד

לך מזה בושת וכלימה ומפני הכלימה ההיא לא יהיה לך עוד פתחון פה להתרעם על הצרו' שעברו עליך כי תכלתי להתרע' הואיל ואקיים הברית עם שאתה לא קיימת: בכפרי לך · בעת אכפר לך על כל אשר עשית מן הרעות אז תראה שאני מקיים הברית ואז תבושי ותכלמי: יז (ב) חוד חידה · אמור הנבואה בלשון חידה ודבר אותה במשל: (ג) הנשר הגדול · וחזר ופי' שקראו גדול לפי שהיה גדול הכנפים ר"ל כנפי נוצתו היו גדולים במדה: ארך האבר · גוף הכנף היה ארוך: מלא הנוצה · גוף הכנף היה מלא נוצות: אשר לו הרקמה · אשר מראה הנוצות היו כגוון הרקמה בחלוף הגוונים כמו נוצות הטווס ועל נ"נ יאמר: אל הלבנון. אל יער הלבנון ומשם לקח הסעיף הגבוה שהוא הארז שהוא הגבוה שבעצים ר"ל נ"נ בא לירושלים ולקח את מלכה: (ד) את ראש וגו'. כרת ראש ענפיו הרכים שהעליונים הם השרים: אל ארץ כנען · אל ארץ כשדים יאמר שהיא ארץ סוחרים כמ"ש אל ארץ כנען כשדימה (לעיל טז): בעיר רוכלים. על בבל יאמר: (ה) מזרע הארץ · מהארץ ההיא עצמה אשר זרע בה: בשדה זרע. בשדה טובה לזריעה: קח · לקחה וזרעה סמוך למים רבים לבוא בה מרבית הרטיבות: צפצפה שמו · הנשר שם את הזרע באופן שתצמח להיות בעלת ענף כאילן צפצפ' ר"ל המליך בה מזרע המלוכה: (ו) ויצמח. הזרע ההוא צמח והיה לאילן גפן המתפשטת הרבה ושפלה בקומה: לפנות · להיות דליותיו פונות אליו לא כדרך שאר האילנות שהדליות עולות למעלה בגובה כ"א כדרך דליות הגפן שהמה יורדות למטה לפנות מול גוף האילן: ושרשיו. שרשי האילן שהוא הגפן תחת האילן וכדרך מן הגפן ולא התפשטו למרחוק כדרך שאר האילנות ר"ל המשילו רק במקומו אבל למולו יכנע: ותהי לגפן · ר"ל גם שבמי הגפן היה לו כי עשה והגדילה הרבה בדים וענפיה הרכים התפשטו

והפארות הם הענפים היוצאים מהם כן צדקיהו היתה ממשלתו על סביבותיו והמלכים נשמעים אליו כל זמן שעמד בשבועתו ולא זכר לה פרי לפי שלא נתקיימו בניו כי נשחטו : (ז) ויהי נשר אחד . זה משל למלך מצרים ואע"פ שהיה תקיף לשעתו לא היה כמו הראשון ולא תארו בתוקף והדר כמו הראשון : והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו . כפנה אספה הפוך מן כנופיא בדברי רז"ל צדקיהו תלה מלכותו על מלך מצרים ודליותיו שלחה לו שמלא לו שחד ועבדו : להשקות אותה מערוגות מטעה . עזרו בעמו וחילו הגדול ממלך בבל זהו מערוגות מטעה כי מלך בבל שנטעה עשה לו ערוגות להשקותה דרך אותן ערוגות כלומר שנתן לו ממשלה להעמיד מלכותו בכבוד וצדקיהו בקש ממלך מצרים שיעזרהו כדרך שהיה עוזר אותו ומגדל אותו נבוכד נצר שהמליכו : (ח) אל שדה טוב אל מים רבים . כמו על אמר למה הוצרך לעשות זה והלא צדקיהו היה בטוב ובכבוד עם נבוכד נצר והיה מצלית עמו להיות מלך אדיר ושליט למה מרד בו ועבר על שבועתו ואילו לא עשה כן היה

רש"י: ותשלח ותגדל : פראות · ענפים רבים : (ז) ויהי נשר אחד · מלך מצרים : כפנה שרשיה · לשון רעבון כמו לשוד ולכפן (איוב ה) רעבו ונתאוו שרשי הגפן הזאת לאותו הנשר · תוספות ויש משמע כפנה כמו אספה והוא הפוך ובדברי רבותינו יש מן הדומה לו שקורין לאסיפת העם כנופיא וככנה הוא כמו כנפה אמאש"א בלע"ז : ודליותיו שלחה לו . ושלוחים שלחה לו לבא אליה ולהשקות אותה : מערגות מטעה· מהעוגיות מים שעשה לו הנשר הראשון : (ח) אל שדה טוב וגו׳ . כלומר ועל חנם עשתה זאת כי אל שדה טוב היתה שתולה : לגפן אדרת · לגפן תקיף : (ט) אמור . כל האלפא ביתא במקרא זה ותמיה אני כי אינו נמנה במסורת : ינתק · הנשר הראשון : ואת פריה יקוסס · כמו יקוצץ הם בני צדקיהו ששחטן לעיניו : טרפי · עלי פויילי"א בלע"ז : ולא בזרוע גדולה ובעם רב · יבא הנשר השני לעזרתה : למשאות אותה משרשיה · לנוכח העוקרות ומסיעות אותה משרשיה :(י) והנה· עתה שתולה כרצונה : התצלח · איפשר שתצלח זו שבגדה במי שנטעה ראשון : (יב) מה אלה · מה המידה הזאת ופירשה להם : ויקח את מלכה ושריה . הם ממלכת הארץ יהויקים ושריו : בבלה . היא עיר הרוכלים : (יג) מזרע המלוכה · צדקיהו : אילי

וַתַּעַשׂ בַּדִּים וַתְּשַׁלַּח פֹּארוֹת׃ ז וַיְהִי נֶשֶׁר־־אֶחָד גָּדוֹל גְּדוֹל כְּנָפַיִם וְרַב נוֹצָה וְהִנֵּה הַגֶּפֶן הַזֹּאת כָּפְנָה שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו וְדָלִיּוֹתָיו שִׁלְּחָה־לּוֹ לְהַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מֵעֲרֻגוֹת מַטָּעָהּ׃ ח אֶל־שָׂדֶה טּוֹב אֶל־מַיִם רַבִּים הִיא שְׁתוּלָה לַעֲשׂוֹת עָנָף וְלָשֵׂאת פֶּרִי לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדָּרֶת׃ ט אֱמֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה תִּצְלָח הֲלוֹא אֶת־שָׁרָשֶׁיהָ יְנַתֵּק וְאֶת־פִּרְיָהּ ׀ יְקוֹסֵס וְיָבֵשׁ כָּל־טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבָשׁ וְלֹא־בִזְרֹעַ גְּדוֹלָה וּבְעַם־רָב לְמַשְׂאוֹת אוֹתָהּ מִשָּׁרָשֶׁיהָ׃ י וְהִנֵּה שְׁתוּלָה הֲתִצְלָח הֲלֹא כְגַעַת בָּהּ רוּחַ הַקָּדִים תִּיבַשׁ יָבֹשׁ עַל־עֲרֻגֹת צִמְחָהּ תִּיבָשׁ׃ יא וַיְהִי דְבַר־־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב אֱמָר־נָא לְבֵית הַמֶּרִי הֲלֹא יְדַעְתֶּם מָה־אֵלֶּה אֱמֹר הִנֵּה־בָא מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח אֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־־־שָׂרֶיהָ וַיָּבֵא אוֹתָם אֵלָיו בָּבֶלָה׃ יג וַיִּקַּח מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַיִּכְרֹת אִתּוֹ

(ל׳ · פארות ק׳ · ל׳ · ו׳ רפין · ג׳ כ״כ בליש׳ הבשם · ל׳ · ג׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ס׳ . ד׳ · ג׳ נ״נ . ל׳ · ל׳ : ח׳ חסר בסיפרא · כ׳ . ל׳ חסר דחסר . ד׳ · מ׳ חס׳ בסיפ׳ · ג׳ל״ג , כ״א כ״ט · ד׳)

לְגֻפְנָא וַעֲבַד שַׁבְקִין וְשַׁלַּח עוֹבְרָן׃ ז וַהֲוָה נִשְׁרָא חַד רַבָּא רַב גַּפִּין וַחֲפֵי כַנְפִין וְהָא גוּפְנָא הָדָא כַּפַּת שָׁרְשׁוֹהִי עֲלוֹהִי וְעוּבְרְתֵיהּ שְׁלָחַת לֵיהּ לְאַשְׁקָאָה יָתַהּ מֵעוּגִיַת נִצְבְתַהּ׃ ח בַּחֲקַל טַב עֲלֵי מַיִין סַגִיאִין הִיא שְׁתִילָה לְמֶעְבַּד עֲנַף וּלְמִטְעַן פֵּרִין לְמֶהֱוֵי לְגֻפֶן תַּקִיף׃ ט אֱמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תִּצְלַח הֲלָא יַת שׁוֹרְשָׁהָא יַפְסֵיק וְיַת אִבָּהּ יַקְטֵיף וְיִבְשׁוּן כָּל טַרְפֵי צִמְחַהּ יִתְרוּן וְלָא בְמַשִׁרְיָן סַגִיאִין וּבְעַם סַגִי יֵיתוּן לְמֶעֱקַר יָתַהּ מִשּׁוֹרְשָׁהָא׃ וְהָא שְׁתִילָא הֲתִצְלַח הֲלָא כְּמִקְרַב בַּהּ רוּחַ קִידוּמָא תִּיבַשׁ מִיבַשׁ עַל עוּגִיַת נִצְבְתַהּ תִּיבָשׁ׃ יא וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ יב אֱמַר כְּעַן לְעַמָּא סַרְבָנָא הֲלָא יְדַעְתּוּן מָה אִלֵּין אֱמַר הָא אֲתָא מַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֵם וּדְבַר יַת מַלְכַּהּ וְיַת רַבְרְבָהָא וְאוֹבִיל יַתְהוֹן לְוָתֵיהּ לְבָבֶל׃ יג וּדְבַר מִזַּרְעָא דְמַלְכוּתָא וּגְזַר עִמֵּיהּ קְיָם

רד"ק: עושה ענף ונושא פרי שיתקיימו לו בנים : (ט) אמור כה אמר ה׳ · תצלח. בתמיה : הלא את שרשיה ינתק· הנשר הראשון והוא נבוכד נצר ינתק ויעקר שרשיה והם משל למלכות צדקיהו שעקר אותה מבל : ואת פריה יקוסס . זהו ששחט בני צדקיהו לעיניו : יקוסס · יכרת כמו יקוצץ בלדי : ויבש· כיון שנקצץ הפרי ממקומו יבש מאליו כן בני צדקיהו כיון שמתו יבש ופסק זכרם כי לא היו להם בנים והמלוכה שבה ליהויכין ולבניו : כל טרפי צמחה תיבש · תרגום עלה זית טרף זיתא וכן כל עלי צמחה ייבשו והנה תיבש הגפן כיון שיבשו פריה ועליה תיבש הגפן היא גם כן כי צדקיהו מת בבבל וכמותו יבש ופסק זכרו וטרפי צמחה הם שרי יהודה ששחטם מלך בבל : ולא בזרוע גדולה ובעם רב. ולא ינצל מידו בזרוע גדולה של פרעה שחשב להצילו מידו ולא בעם רב לא יוכל להצילו מידו : למשאות אותה משרשיה כשיבא מלך בבל להשיא הגפן הזאת ולעקרה משרשיה לא יועיל פרעה ולא יציל : למשאו׳ . שם במקום מקור בפלס לשאתו׳ כמו להשיא וכן למסע את המחנו׳ כמו להסיע וי"ת ולא במשרין סגיאין ובעם סגי ייתון למיעקר יתה משורשה׳ ר"ל לא יצטרך מלך בבל לבא בזרוע גדולה ובעם רב לעקור הגפן הזאת משרשיה כי במעט עם יעקר אותה כי נבוכד נצר אע"פ שבא הוא וכל חילו ירושלם לא עמד שם נבוכד נצר כל ימי המצור כי ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד י"א שנה ובין כך הלך לו נבוכד נצר לרבלה בארץ חמת והניח מקצת חילו ונבוזראדן בראשם וכבשו ירושלם שחיל הנשאר שם ולקחו צדקיהו והעלוהו אל מלך בבל רבלתה : (י) והנה שתולה התצלח והנה תחשב שהיא שתולה ולא תעקר כי צדקיהו לא רצה לצאת אל הכשדים כמו שהיה אומר לו ירמיה הנביא כי חם- שלא תנתן העיר ביד הכשדים : ה:ה · ואיך תחשב כי תצלח איך היה חושב צדקיהו שימלט מיד הכשדים והוא בוזה אלה והפר ברית : הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש . המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי בבל מזרחית לצפונית לארץ ישראל ועוד כי רוח הקדים היא חמה ומיבשת וכן אמר רוח הקדים הוביש פריה ואמר יבא קדים רוח ה׳ ממדבר עולה ויבש מקור ויחרב מעינו : תיבש יבש · האחרות מקור ויבא כן לחזק הפעולה כמו יברך ברוך אתכם : על ערוגות צמחה תיבש· במקום שהיה מקום שישקה אותה מלך מצרים : ויסי · (יב) אמר נא : אמור לו שיאמר להם פי׳ המשל : את מלכה · זה יהויכין כמו שפירשנו : (יג) ויקח מזרע המלוכה. זה

שלחה ו׳ רפין וסימ׳ נמ׳ בשמואל א׳ סימ׳ י"ו : ולשאת ב׳ וסימ׳ ולשאת את חלקו לעשות ענף ולשאת פרי : צמחה ד׳ וסי׳ כי כארץ תוציא.כל טרפי צמחה תיבש.על ערגת צמחה תיבש. ברביבים תמגגנה צמחה תברך : מזרע המלוכה ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ובא ישמעאל בן נתניה דמלכים • וחברו דירמיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית • ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא דרוש דניאל

מצודת דוד

התפשטו למרחוק וכדרך עץ הגפן ר"ל במקומו היה לו ממשל רב : (ז) גדול כנפים . הוא פי׳ על מה שקראו גדול : ורב נוצה · הרבה נוצה היה בו אבל לא היה מלא נוצה ולא היה לו אברך האבר ולא הרקמה כמו הנשר הראשון ועל פרעה יאמר : כפנה שרשיה עליו · אספה כל שרשיה על הנשר ההוא לבטוח עליו : ודליותיו שלחה לו · הושיטה דליותיו אל הנשר ההוא שהוא ישקה אותה מן המים המכונסים בין הערוגות העשויות לצורך נטיעתה שעשה לה הנשר הראשון (כי כן הדרך לעשות סביב הנטיעה כעין ערוגות) ר"ל שלח מלאכיו אל פרעה להחזיק בידו המלוכה שהמליכו נ"נ : (ח) אל שדה טוב . כלומר והנה הגפן הזה טעה מאד כי הלא נטועה היא ע"י הנשר הראשון בשדה טוב וסמוך אל מים רבים למען עשות ענפים ולגדל פרי להיות מעלמה גפן גדולה וחזקה מבלי בטחון הנשר השני ומבלי השקאתו מן המים הבאים בפועל מעשה הנשר הראשון ר"ל הלא מבלי פרעה יוכל לעמוד במלוכה : (ט) אמור · על הגפן ההיא : תצלח . כמו התצלח ותחסר ה"א התימה ר"ל וכי תצלח בבטחון הנשר השני הלא הנשר הראשון ינתוק ויעקור את שרשיה ויכרת פריה וממילא יתייבשו הואיל ונכרתו מן האילן אין להם יניקה לבוא בהם הרטיבות ר"ל נ"נ יעקור המלוכה וישחט בני צדקיהו : כל טרפי צמחה . כל העלים שצמחו בה יתייבשו הואיל ונעקרו שרשיה ר"ל העם יהיו גולים : ולא בזרוע גדולה וגו׳ · ר"ל הנשר השני לא יבוא בעזרתה בזרוע גדולה ובעם רב לעמוד במלחמה מול הנשר הראשון הבא לעקור ולהסיע אותם ממקום אשר נשרשו שרשיה ר"ל לא יעזור לו פרעה מול נ"נ : (י) והנה שתולה . ר"ל אף אם תאמר שתולה ולא יעקור שרשיה וכי תצמח בהשקאת הנשר השני הלא כאשר יגע בה רוח הקדים הלא תתייבש : על ערוגות צמחה תיבש · ר"ל אף שהיא עומדת סמוך להערוגות הנעשות לצורך צמחה מקום ימלא שם מים מכונסים עם כל זה תתייבש כי אין דבר עומד בפני רוח הקדים כי הוא יחריב גם המים המכונסים בין הערוגות וכאומר הלא אין להנשר השני מקום להשקותה כ"א מהמים שבין הערוגות ואם רוח הקדים תייבש גם אותו מאין לו מים להשקותה למה הוא א"כ הבטחון ר"ל אף אם נ"נ לא יעשה עמו רעה רק ימנע ממנו הטובה לא יתקיים ע"י פרעה : (יב) לבית המרי לבית ישראל הממרים בי : הלא ידעתם . הלא תוכלו לדעת ולהבין מה הם אלה הדברים על מה ירמזו : אמור וגו׳ · ר"ל אמור פתרון הדברים : מלך בבל

מצודת ציון

והוא מל׳ דלו עיני למרום (ישעיה לח) וכן באורך דליותיו (לקמן לא) : בדים : הם הענפים הגסים וכן ממטה בדיה (לקמן יט) : ותשלח . ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ) : פראת · היא הפוך מן פארות והם הענפים הדקים וכן מסעף פארה (ישעיה י) : (ז) כפנה · ענין אסיפה ובדרז"ל יש כנופיא (שבת ס) ועם שהוא הפוך : שלחה · ענין הושטה : מערוגת · הם תלמי המשריםה כמו כערוגות הבשם (ש"ה ה) : מטעה · מל׳ נטיעה : (ח) אל שדה · כמו בשדה ובא מלת אל במקום הבי"ת כמו ואל הארון (שמות כה) : שתולה . נטועה כמו והיה כעץ שתול (תהלים א) : ולשאת · ר"ל לגדל והיא מלשון משא וסבל : אדרת . גדולה וחזקה כמו אשר אדירים שודדו (זכריה יא) : (ט) ינתק . ענין עקירה והעתק : יקוסס · ענין כריתה והוא כמו יקוצץ כי זשר"ק מתחלפים : טרפי . עלים כי עלי תאנה (בראשית ג) ת"א טרפי תאנה : בזרוע . ר"ל בחוזק כי הוא נתון בזרוע : למשאות · ענין לקיחה והסעה כמו וכתים ונשאו (מיכה ב) : (י) כגעת . מל׳ נגיעה : (יג) באלה . בשבועה : אילי · ענין חוזק כמו ביד אל גוים (לקמן לא)

ברית ויבא אתו באלה ואת-אילי הארץ לקח: יד להיות ממלכה שפלה לבלתי התנשא לשמר את-בריתו לעמדה: טו וימרד-בו לשלח מלאכיו מצרים לתת-לו סוסים ועם-רב היצלח הימלט העשה אלה והפר ברית ונמלט: טז חי-אני נאם אדני יהוה אם-לא במקום המלך הממליך אתו אשר בזה את-אלתו ואשר הפר את-בריתו אתו בתוך-בבל ימות: יז ולא בחיל גדול ובקהל רב יעשה אותו פרעה במלחמה בשפך סללה ובבנות דיק להכרית נפשות רבות: יח ובזה אלה להפר ברית והנה נתן ידו וכל-אלה עשה לא ימלט: יט לכן כה-אמר אדני יהוה חי-אני אם-לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר ונתתיו בראשו: כ ופרשתי עליו רשתי ונתפש במצודתי והביאותיהו בבלה ונשפטתי אתו שם מעלו אשר מעל-בי: כא ואת כל-מברחו בכל-אגפיו בחרב יפלו והנשארים לכל-רוח יפרשו וידעתם כי אני יהוה דברתי: כב כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת

כ"ח • ל' • ל' • ל' • ל' • ג' בטע' בסיפ' • ל' • ח' • ל"ג ב' מ"ל ד' בסיפ' • ל' • ב' • ל' • י"ג • ח' • ב' ומ"ל ה' הפיר עלת. י"ד • ל' ומ"ל. כ"ט • מברחיו ק' • ל'

ואעיל יתיה במומי ויתרברבי ארעא דבר: יד למהוי מלכו חלשא בדיל דלא לאתרברבא למטר ית קימיה למפלחיה: טו ומרד ביה לשלחא אזגדוהי למצרים למתן ליה סוסון ועם סגי היצלח הישתיזיב דעביד אלין ומשני קים הישתיזיב: טז קים אנא אמר יי אלהים אם לא באתרא דמלכא דאמליך יתיה דבסר על מומתיה ודאשני ית קימיה עמיה בגו בבל ימות: יז ולא במשרין סגיאין ובעם סגי יעבד עמיה פרעה קרבא במצבר מליתא ובמבני כרקום לשיצאה מדינן סגיאין: יח ובסר על מומי לאשנאה קים והא אמטי ידיה לפרעה וכל אלין עבד לא ישתיזיב: יט בכן כדנן אמר יי אלהים קים אנא אם לא מומתי דבסר וקימי דשני ואתן פורענות אורחיה ברישיה: כ ואפרוס עלוהי מצדתי ויתאחד בסרגתי ואגליניה לבבל ואתפרע מניה תמן שקריה דשקר קדמי: כא וית כל גברוהי בכל משריתיה בחרבא יתקטלון ודישתארון לכל רוח יתבדרון ותידעון ארי אנא יי גזרית במימרי: כב כדנן אמר יי אלהים ואקריב אנא ממלכותא דבית

רדק

זה לדקיהו כמו שפירשנו: ואת אילי הארץ לקח. מלבד אלה והברית לקח עוד אילי הארץ והם השרים להיות בידו תערובת שלא ימרד בו ושיהיה נכנע אליו ושלא יתנשא ויתגאה עליו: (יד) להיות. לשמור את בריתו לעמדה. לעמוד בה בברית: (טו) וימרד בו. ונמלט. בתמיה: (טז) חי אני. אם לא. לשון שבוע כמו אם לא בתים רבים אם לא כאשר דמיתי: (יז) ולא בחיל גדול. יעשה אותו. יעשה עמו כלומר לא יעזרהו פרעה בחיל גדול כמו שהתנה עמו במלחמה כשילחם מלך בבל על ירושלם. בשפוך סוללה ובבנות דיק כששפכו סוללה ויבנו דיק ללכוד העיר להכרית נפשות רבות שהרג בעיר כשלכדה בכל זה לא עזרו פרעה. סללה ודיק כבר פירשנו בתחלת הספר. וטעם אותו למלך בבל כי הוא אמר כי לא יעשה פרעה עמו מלחמה: (יח) ובזה. והנה נתן ידו. כי נתינת היד הוא קיום אהבה ושלום כמו שראינו שאמר יהוא ליהונדב תנה את ידך: (יט) לכן. אם לא. לשון שבועה כמו שכתבנו: אלתי. באלהים השביעו: ובריתי. כי בשמו כרת אותו ברית: ונתתיו בראשו. אותו העון אתננו בראשו כמו השיב לו גמולו בראשו או אמר בראשו על עורון עיניו: (כ) ופרשתי וגו' שאחז בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו ובדרש מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי כמו שכתבנו למעלה בפ' עשה לך כלי גולה: ונשפטתי אתו שם. כי בגלה יהיה שם בבבל וכאילו אני נשפט ומתווכח עמו כי במעלו אשר מעל כי באה לו הצרה הזאת והוא יתודה בזה וי"ת ואתפרע מני' תמן: מעלו. חסר בי"ת השמוש כמו הנמצא בית ה' והדומים לו: (כא) ואת כל מברחו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכמוהו רבים והיא תאר ועניינו הבורחים שברחו עמו או בלעדיו: בכל אגפיו. בכל חייליו כמו שפיר' למעל': בחרב יפולו. אות' שישיגו הכשדי' והנשארי' שלא ישיגים: לכל רוח יפרשו. יהיו מפוזרים בכל פאה. יפרשו מבנין נפעל לשון פזור וכן בא בענין זה מן הכבד כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כי אני ה' דברתי. תדעו כי קיימתי מה שדברתי כי אני הוא ה' האומר ועושה גוזר ומקיים: (כב) כה אמר ה'. ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי. מאותה צמרת הארז שנקטפה והוסרה ממקומה עוד

רש"י

אילו הארץ שרי הארץ: (יד) לעמדה. למען יתקיים: (יז) בשפוך סוללה. כשיבא נבוכדנצר וישפוך סוללה על ירושלי': להכרי' נפשות רבות. להרוג את בני העיר: (יח) נתן ידו. השבית באמונה ונשא ידו בברית: (יט) ונתתיו בראשו. הוא סמוי עיניו: (כ) ופרשתי עליו רשתי. כמו שפירשתי למעלה בתחלת הספר (לעיל יב) שזימן צבי להלוך על גג המערה: ונשפטתי. ואתווכח עמו: (כא) ואת כל מברחיו. כתרגומו וית כל גיברוהי ומנחם חברו עם ברח דודי (סוף ש"ה) וכה פתרונו ואת כל הבורחים: בכל אגפיו. בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו: יפרשו. שרואפנדי"ן בלע"ז: (כב) ונתתי. כתרגומו ואקיימיניה: ולקחתי אני: את מלך

נאם ג' בטעם בסיפרא וסי' בריש סיפר' סימן ה': בזה ח' בקריאת וסי' כי דבר ה' בזה ואת מצותו. ובזה לך לעגה לך בתולת. וחברו דישעיה. אשר בזה אתו ואשר הפר. אם לא אלתו אשר בזה. ואת אסיריו לא בזה. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. ולא בזה את תפלתם. וחד ובזה אלה להפר ברית: בראשו ט"ו וסי' ושלמאתו בראשו. בראשו נגעו. והשיב את אשמו. דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. כובע ישועה בראשו. ישם ויגיד בראשו. ובריתי אשר הפיר דסיפרא. ותבא חרב ותקחהו. ואתה תשמע השמי' דמלכים קדמא. וחברו דדברי הימים. ואתה תשמע מן השמים קדמא. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו יהיה דסיפרא. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר:

מצודת ציון

לא): (יז) סוללה. היא תל העפר ששופכין מול העיר לעלות עליה להלחם בה: דיק. הוא המגדל הנבנה מול העיר ללכדה כמו ויבנו עליה דיק (ירמיה נב): (כ) במצודתי. הוא פרשת שלדין בה: ונשפטתי. ענין ויכוח וכן כי בא ה' נשפט (ישעיה סו): מעלו. ענין חטא ופשע: (כא) מברחיו. מל' בריחה: אגפיו. כנפיו

תולדות אהרן באלה. נדרים סה שבועות לו הוריות יב: אילי הארץ. יומא סו יבמות כא ב"ב פח:

מצודת דוד

בבל. והוא פתרון הנשר הגדול הראשון: ירושלים. הוא פתרון הלבנון: את מלכה ואת שריה. הוא פתרון למרת הארז וקטיפת היונקות ועל יהויכין ושריו יאמר שלקחום נ"נ בגולה: (יג) מזרע המלוכה. הוא פתרון מזרע הארץ ועל צדקיהו יאמר שהיה בן יאשיה כי נ"נ המליכו תחת יהויכין: ויכרות אתו ברית. לבל ימרוד בו: ויבא אותו באלה. השביע אותו על זאת: ואת אילי הארץ לקח. את שרי ירושלים לקח להיות בידו ערבון שלא ימרוד בו צדקיהו: (יד) להיות. את הערבון לקח למען תהיה רק ממלכה שפלה להיות נכנעת לו לבל יתנשא למרוד בו רק לשמור את הברית שכרת עמו להיות לה עמידה וקיום וזהו פתרון גפן סורחת שפלת קומה וכו' ור"ל שנתן לה ממשלה מה אבל רק באריכה ובמקומה ותהיה נכנעת לבבל: (טו) וימרד בו. אח"ז מרד בו צדקיהו ושלח מלאכיו למצרים לתת לו סוסים ועם רב להיות בעזרתו מול בבל וזהו פתרון הנשר השני והשלחת דליות להשקותה מן המים שבין הערוגות ר"ל לחזק בידו המלוכה שהמליכו נ"נ: היצלח הימלט. וכי יצלח בבטחון מלך מצרים וכי יהיה נמלט מיד נ"נ האיש העושה הדברים האלה: והפר. וכי המפר ברית ראוי הוא להמלט: (טז) אם לא. הוא ענין לשון שבועה: אשר בזה את אלתו. בזה את השבועה שהשביעו ועבר עליה: אתו. עם המלך הממליכו בתוך בבל ימות (ועם שכבר אמר במקום המלך חזר לומר שוב אתו בתוך בבל לפי שארכו הדברים באמרו אשר בזה וכו' וכן דרך המקרא) וזה פתרון נתוק השרשים וכו' ור"ל שנ"נ יעקור מצדקיהו שרשי המלוכה כי לא ימלוך עוד מי מזרעו ויקצץ פרי במנו כי שחט את בניו והגלה את העם: (יז) ולא בחיל גדול וגו'. ר"ל לא יעשה עמו פרעה לבוא בחיל גדול ובקהל רב כי לא יקיים הבטחתו לישראל לעשות עמו מה שאמר והוא פתרון ולא בזרוע גדולה וכו': במלחמה. בעת בוא עליו מלחמה בבל כשישפוך סוללה מול העיר לכבשה וכשבנה דיק ללכדה למען הכרית בה נפשות רבות הנה אז לא יקיים פרעה הבטחתו לבוא בעזרת ישראל: (יח) ובזה אלה. והנה צדקיהו שבזה את השבועה למען הפר הברית שכרת עם נ"נ: והנה נתן ידו. מתחילה נתן ידו והוא תקיעת הכף לקיים הדבר ואח"ז עשה כל המרידות האלה לזאת לא ימלט מיד נ"נ: (יט) לכן. הואיל וכן עשה לכן כה אמר ה': אם לא. הוא ענין שבועה: אלתי אשר בזה. ר"ל השבועה אשר בזה דומה אלי כאלו נשבע לי ובזה אותה וזהו על כי נשבע בשם ה': ובריתי. הברית אשר הפר הוא כאלו הפר בריתי אשר כרת עמי: ונתתיו בראשו. לכן אתן גמול העון הזה על ראשו: (כ) ופרשתי עליו רשתי. אחז"ל כשברח צדקיהו דרך מערה הזמין הקב"ה צבי הולך על המערה ממעל ורדפו הכשדים אחר הצבי לתפשו ובהגיעה לפתח המערה מצאו את צדקיהו יוצא מן המערה ותפשוהו: ונשפטתי אתו שם. בבבל אתווכח עמו על המעל שמעל בי לעבור השבועה כי שם ישב במאסר וזה יחשב לו ויכוח כי בזה יודיע לו שנענש בו: (כא) ואת כל מברחיו. כל הבורחים מעליו בכל חיילותיו יפלו בחרב [illegible]

עוד אקח מגנה ולא כאותה לקיחה שלקחה מלך בבל כמו שאמר ויקח את צמרת הארז כי הוא לקחה להסירה ולבטלה אבל אני אקחנה ממקום הגלות ונתתי אותה במקומה : מראש יונקותיו רך אקטוף · ראש יונקותיו הוא יהויכין כמו שפירשנו למעלה ממנו אקטוף ענף רך לנוטעו במקומו וזהו שאמר ושתלתי אני כשאקטפנו ממקומו שהוא שם לטובתו אקטפנו כי לנטוע אותו בארצו אקטפנו והרך הזה הוא זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין : על הר גבוה ותלול . פעול מן תל שראש ההר דומה לתל והוא הר ציון תל וכלע"ז אמונג"ט : (כג) בהר מרום ישראל . מרום א"י כי ירושלם גבוהה מכל א"י וא"י גבוהה מכל הארצות וי"ת בטור קודשא דישראל : אשתלנו · כתי"ו בקמץ חטף לתפארת הקריאה : ועשה פרי . ובצדקיהו לא זכר פרי כי מתו בניו כמו שזכרנו : והיה לארז אדיר · כמו שהיה מתחלה ארז כמו שאמר צמרת הארז לא לגפן כמו שאמר על צדקיהו : ושכנו תחתיו · ישראל ישכנו בצלו : תשכנה . דגש הנו"ן לנו"ן הסרה שנפלה ופי' תשכנה הצפורים והוא משל לישראל שישכנו בצל זרובבל : (כד) וידעו כל

הָאֶרֶז הָרָמָה וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל׃ כג בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֶרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ כד וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי ׀ עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃

יח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב מַה־לָּכֶם אַתֶּם מֹשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה׃ ג חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ ד הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת׃ ה וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ ו אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־

(מסורה: ג' . י"ד . ב' חד חסר · ל' · ל' י ב' · ל' · פסו' כל כל ומלה ביניהון ל' · ל' וכ' · ל' · ד' · ל' · ב' · ל' . ב' · ב' זקף קמץ וי"א)

דָּוִד דְּמָתִיל כְּאַרְזָא רָמָה וְאַקִימִינֵיהּ מִבְּנֵי בְנוֹהִי יָנִיק וְאַרְבֵּי וְאַקִימִינֵיהּ בְּמֵימְרִי בְּטוּר רָם וּמְנַטַּל׃ כג בְּטוּר קוּדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲקִימִינֵיהּ וְיִכְנֵישׁ מַשְׁרְיָן וְיַעֲבֵיד סוּמְכָן וִיהֵי לְמֶלֶךְ תַּקִיף וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל צַדִּיקַיָא וְכָל עִנְוְתָנַיָא בִּטְלַל מַלְכוּתֵיהּ יִשְׁרוּן׃ כד וְיֵדְעוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַמְאֵיכִית מַלְכוּת דַּהֲוַת תַּקִיפָא וְתַקִיפֵת מַלְכוּת דַּהֲוַת חַלָּשָׁא אַמְאֵיכִית מַלְכוּת עַמְמַיָא דַּהֲוַת תַּקִיפָא כְּאָעָא רְטִיב וְתַקִיפִית מַלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל דַּהֲוַת חַלָּשָׁא כְּאָעָא יַבִּישׁ אֲנָא יְיָ גְזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵים׃ א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ ב מָא לְכוֹן דְּאַתּוּן מַתְלִין יַת מַתְלָא הָדֵין עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲבָהָתָא חָטַן וּבְנַיָא לָקַן׃ ג קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם יְהֵי לְכוֹן עוֹד מָתִיל מַתְלָא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל׃ ד הָא כָּל נַפְשָׁתָא דִּילִי אִינוּן כְּנַפְשׁ אַבָּא וּכְנַפְשׁ בְּרָא קֳדָמַי אִינוּן אֱנַשׁ דְּיֶחֱטֵי הוּא יְמוּת׃ ה וּגְבַר אֲרֵי יְהֵי זַכַּאי וְיַעֲבֵיד דִּין דִּקְשׁוֹט וְזָכוּ׃ ו בְּטוּרַיָא לָא פְּלַח לְטַעֲוָתָא וְעֵינוֹהִי

רש"י: מלך המשיח : רך. אקטוף. אין דרך להרכיב אלא מן הרך שגדל אשתקד שקורין גריפ"א בלע"ז : ותלול . לשון תל שדרך תל להיות גבוה ותלול אומנגלי"ה בלע"ז : (כג) תשכונה . דגשות הנו"ן משמש תחת נו"ן שנייה כאלו כתוב תשכוננה : (כד) השפלתי עץ גבוה . את הכשדים שהיו מושלים בישראל : הובשתי עץ לח . צדקיהו וזרעו : והפרחתי עץ יבש . יהויכין שנגלה בלא בנים יוליד בבבל את זרובבל והוא יהיה פחת יהודה למשול : (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר . (ב) מה לכם אתם מושלים את המשל · אשפלאג"ן בלע"ז : אבות יאכלו בוסר · פרי עד שלא נתבשל בייגרו"ן בלע"ז : ושני הבנים תקהינה . אגאצרונ"ש בלע"ז . כך דרכו של הקב"ה האבות חוטאים והבנים לוקים שהרי כמה שנים חטאו מלכי ישראל קודם שגלו ואף אנו לא נדאג ללקות בעונינו : (ג) משול . כמו למשול : (ד) כל הנפשות לי הנה · ולמה ילקה הבן שלא חטא לי הלא שלי הוא : (ו) אל ההרים לא אכל. בסוריא לא פלח לטעוותא לאכול זבחי מתים : אל גלולי . שאר

דברתי ועשיתי ד' דסמיכי וסימ' וידעו כל עצי השדה . היעמד לבך אם תחזקנה · וידעו כל הגוים אשר ישארו · ונתתי רוחי בכם : אל ההרים לא אכל חד מן ה' פסו' אית בהון לא לא לא לא וסי' והיא שפחה נחרפת ? לאמר לא כי אל ארץ מצרים נבאי ומלדתיך ביום הלדת. אל ההרים לא אכל קדמא דסיפרא· ארזים לא עממהו· בבחורות כי הנה אנכי מקים · לא שמעה בקול . לא תרצח לא תנאף דאלה שמות :

רד"ק: עצי השדה · לפי שהמשיל מלכות בית דוד לארז המשיל העו"ג לשא' עצי היע': וידעו כי אני ה' השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל · השפלתי עץ גבוה זה מלך בבל הגבהתי עץ שפל זה מלך יהוד' והוא זרובבל וכן הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש משל גם כן עליהם ויש מפרשי' עץ גבוה ועץ לח זה צדקיהו עץ שפל ועץ יבש זה יהויכין שהיה בגלו' שפל ושגביהו האל יתעלה שהוציאו אויל מרודך מבית הכלא ונתן כסאו ממעל לכסא המלכים אשר אתו והיה עץ יבש שלא היו לו בנים בגלותו אחר כן היו לו בנים בבית הכלא אסיר ושאלתיאל הנה שב עץ לח ויש מפרשים זאת הפרשה על המשיח וכן נראה שהוא דעת יונתן שתרגם ולקחתי אני מצמרת הארז ואקרב ממלכות דבית דוד דמתיל כארזא וגו': (א) ויהי לאמר · שיאמר להם לישראל : (ב) מה לכם · על אדמת ישראל · על חורבן א"י ואמרו הדור שהרבה בימיהם זה המשל : אבות יאכלו בסר ושיני הבנים תקהינה · ופירוש המשל מה שהיו אומרים אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ובעבור שהיו אומרים הנביאים לישראל בחטאות ירבעם והיו אומרים לשבט יהודה בחטאות מנשה אמרו אם כן הבנים לוקים בעון אבותיהם והנה יתכן לומר זה אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה והם לא הבינו ולא השכילו בזה כי בגלל חטאות ירבעם ומנשה היה הקלקול הגדול כי הם החטיאו הבאים אחריהם ואילו לא אחזו ישראל בחטאות ירבעם ולא אחזו בני יהודה בחטאות מנשה לא היו לוקים על עונותיהם ולא תרבה ארץ ישראל ועל זה הענין השיבם האל יתעלה והוא ענין כל הפרשה הזאת אחר זה : (ג) חי אני · אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה · כי אני אודיע בם משפטי ודרכי ולא תטעו עוד בו ותתכנו דעתכם ותראו כי כן הוא כי כל הנפשות לי הנה ואני נתתי אותם בבשר להנהיג הגוף ללכת אחרי ואני רוצה בחייהן ולא במיתתן כי לי הנה ומכבודי נגזרו כנפש האב וכנפש הבן ואיך תעלו בדעתכם שאעניש נפשם אם לא חטאה לי חלילה לי : (ד) הן כל הנפשות לי הנה . מבואר הוא : (ה) ואיש כי יהיה צדיק · עתה יפרש המשפט כאשר הוא מלפניו כדי שלא יטעו שהם גם אין להם לטעות במה שכתוב בתורה פוק' עון אבות על בנים שהרי כתוב שם לשונאי : כי יהיה צדיק . בהמנעו ממצות לא תעשה : ועשה משפט וצדקה . שקיים מצות עשה אחר כן פרט קצת העונות והזכיות ואמר : (ו) אל ההרים לא אכל . קמץ בזקף לפי שהיו עובדים עכו"ם אל ההרים הרמים כמ"ש לפיכך אמר אל ההרים לא אכל ואל כמו על וכמוהו

תולדות אהרן ונשא ענף. שבת ל: כל צפור. חולין קלט: כל הנפשות. עקידה שער נט: אל ההרים. שבת יג סנהדרין פא :

מצודת דוד

ישיגם והשארים מהם יתפזרו בעולם בכל רוחות העולם: וידעתם · אז בבוא הדבר תדעו שאני ה' דברתי הדברים האלה ולא בדאם הנביא מלבו : (כב) ולקחתי אני · אני אקח ענף מסעיף העליון מאילן הארז הרמה ואני אתן אותה במקומו ר"ל בימי המשיח אקח מזרע דוד ואמליכו בירושלים : מראש יונקותיו . מן הענפים הרכים שהמה בראש הסעיף העליון מהם אכרות ענף רך אשר תגלה לנטיעה : ושתלתי אני . אטע אותו על הר גבוה ותלול למען יהיה נראה למרחוק ועל המשיח יאמר וכפל הדבר במ"ש : (כג) בהר מרום ישראל · בהר הגבוה שבכל א"י הוא ירושלים שם אשתלנו : ונשא ענף · יגדל ענפים ויעשה פרי ויהיה דומה לארז חזק ר"ל יהיה לו הרבה טובה וגדולה : ושכנו תחתיו · תחת האילן הזה ישכנו כל צפור וכל בעל כנף תשכונה בצל ענפיה הגדולים ר"ל כל האומות יהיו נשמעים לו וסרים לעבודתו : (כד) כל עצי השדה · הם העו"ג : השפלתי עץ גבוה · הם שרי הבבליים : הגבהתי עץ שפל · הם מלכי בית דוד : הובשתי וגו' · כפל הדבר במ"ש : אני ה' · הנאמן במאמרו : יח (ב) מה לכם . ר"ל מה ראיתם לשמות זה שאתם מושלים את המשל הזה על חורבן אדמת ישראל : אבות · וזהו המשל שאמרו הנה האבות אכלו בוסר החמוצה המקהה את השנים ועכ"ז לא קהו שניהם ושני הבנים תקהינה עם כי לא אכלו הבוסר ור"ל היתכן אשר אבותינו חטאו והיו כל ימיהם בשלוה ולא קבלו גמול ואנחנו בניהם שאין אנו מרבים בחטאים כמוהם נהיו נלקים בעוונם : (ג) אם יהיה וגו' . ר"ל אם יהיה עוד מי מכם להמשיל המשל הזה וכאומר הן אודיע לכם אופן משפטי ותראו שהדין עמדי : (ד) לי הנה . המה שלי וכאומר והנה מהדרך הוא שכ"א מחבב את שלו ורוצה בקיומו : כנפש האב וגו' . כמו נפש האב כן נפש הבן הנה שלי באין הפרש (וכפל הכפי"ן כנפש האב וכנפש הבן להורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה) (בראשית מד) : היא תמות . כי אז אין לחבבה מעתה אבל בזולת החטא מדוע תסיר החבוב : (ה) ואיש . ר"ל הואיל והנפשות חביבות עלי לכן איש כי יהיה צדיק לבל יעשה מה מן הרעות ועוד יעשה הטוב בעשות משפט וצדקה : (ו) אל ההרים וגו' . עתה מפרש מה הם הרעות שהיה נזהר מהם ואמר שלא אכל בההרים מזבחי תקרובת עכו"ם שעל המרים ואף לא נשא עיניו להסתכל בגלולי

מצודת ציון

כנפיו ובדרז"ל עד בין אגפים (חולין נ"ו) ועל התפשטות המיילו' יאמר וכן וכל אגפיו (לעיל יב) : (כב) ותלול . ענין גבהות והוא מל' תל : (כד) הובשתי · מל' יבשות : לח . מל' לחות ורטיבות : והפרחתי . ענין הצמחת הפרח : (ב) מושלים · מלשון משל : בוסר · כן יקרא פרי שלא נגמר בשולו וכן ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח) : תקהינה · ענין חלישת השנים לחתך

בגלולי

וכמוהו רבים ואמר אכל לפי שהיו אוכלים שם זבחיהם אחרי הקרבתם לעכו"ם וכן ת"י בטורי' לא פלח לטעוותא : ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל . אין צריך לומר שלא עבד עכו"ם אלא אפילו עיניו לא נשא אליה כענין שנאמר אל תפנו אל האלילים ואחר שזכר עכו"ם והיא עבירה שבין אדם למקום והיא שקולה כנגד כל העבירות זכר מעבירות שבין אדם לחבירו הרגילות במשא ובמתן והלואה שרגילים בה בני אדם וזכר מן העריות מה שאדם קרוב אליהם כי כל עריות שהם שאר בשר אין צריך לזכרם כי רוב בני אדם בדלים מהם ואפילו הרשעים וזכר ממצות עשה הצדקה שהיא מצוה הגדולה בדברים שבין אדם לחבירו וכן זכר משפט אמת שהוא קיום הישוב בעולם וזכר החוקים בכלל ואחר שאמר בחקותי הלך ואחר שאמר כי הבן לא ישא בעון האב והאב לא ישא בעון הבן אמר כי אפילו עונות עצמו לא ישאר אם ישוב מהם ובכלל זה הענין זכר הגמול בכלל בחיים והעונש בכלל במיתה וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל כי מה שזכר החיים והמיתה הם לעולם הבא ואני אומר כי אמת כן הוא כי עיקר העונש והגמול הוא לעולם הבא אבל הענין הנזכר הנה לא נזכר על דבר העולם הבא כי הענין הזה תשובה לאומרים כי הבן נושא עון האב בראותם הצרות רבות לבנים באותו הדור ואבותיהם חטאו ואינם ולא היו אלו מתלוננים על דבר העולם הבא כי לא ידעו מה היא אלא על מה שהיו רואים בעיניהם וצריך שתהיה התשובה מענין השאלה והתמיהה ואם תאמר אם כן למה זכר החיים והמות לבד ולא הגמול והעונש בעולם הזה בחיים ובמות לבד אלא אף בכל פרטי הברכות והקללות הכתובים בתורה נאמר כי אמר זה לקצר הענין ולזכר הדבר הכולל והם החיים והמות כמו שאמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הנה זכר החיים במקום כל פרטי הברכות ואף על פי שאנקלוס תרגם ויחי בהון לחיי עלמא אין משמעות וחי אלא בעולם הזה כמו שהיו כל הברכות והקללות שיעדם בתורה בעולם הזה אלא שנרמז במלת וחי בהם חיי העולם הבא וכן נרמז במקומות אחרים מן התורה אבל פשוטו של דבר הוא בעולם הזה וכן מה שאמר לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות המית' הזאת כוללת כל הקללו' שנגזרו על אדם בעון אכילת הפרי והוא מה שאמר לו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגומר וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' בזעת אפך וגו' והנה כלל בלשון המיתה כל אלה הקללות וכן אמר החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך והברכה והקללה היא דרך כלל במקום הברכות והקללות הנה קרא הברכות החיים וקרא הקללות המות והטעם כי החיים עם בכללתם והטוב הם החיים ועם הרע הם המיתה כמו שאמר על המצליח במעשיו ואמרתם כה לחי והמנוגע בגופו נקרא מת כמו שאמר אל נא תהי כמת וכן העני חשוב כמת ובאמרו הנפש החוטאת היא תמות אמר על הנפש שהיא בעלת התאוה והיא החוטאת עם הגוף וכן אמר נפש כי תחטא וכן היא מקבלת העונש עם הגוף הרעב והחולי והשבי וכל זה והדומה לו יקרא מיתה כי מי שחייו רעים חשוב כמת וכמה מן הנביאים בחייהם שאלו מיתת' כמו שמצינו באיוב וכאשר אמר כי הבן לא ישא בעון האב בבן שהוא גדול שהוא ראוי לעונש ולשכר מעצמו אבל הבנים הקטנים מתים בעון אבותם וכן ייטיב להם בזכות אבותם אבל הגדולים שהם רשעים לא תועילם זכות אבותם כמו שהצדיקים לא יזיקם עון אבותם כמו שאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים ואמר לשנאי ואמר בגמול הטוב שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור אבל מדה הטובה מרובה ממדת הפורענות כי זכות האבות שומר הבנים ומוסיף להם טובה בזכות אבותם אפילו לאלף דור או לאלפים דורות כמו שאמר לנו ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב עד היום שלא נתנו אוהביו ושומרי מצותיו ואע"פ שיש בינינו רשעים כל ישראל נקיים היום מעון עכו"ם ומשאר עונות הנזכרים נקיים רוב ישראל וכ"ש שבשביל אבותינו בזה כמו שאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' וכרת עמו ברית בין הבתרים לשמור הברית לבניו עד עולם ואמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור וגו' ואמר וזכרתי להם ברית ראשונים וברית כרותה לזרע אברהם יצחק ויעקב שלא ישבותו מהיות גוי לפני הא-ל יתעלה ואשר יצאו מכלל אמונתינו לא היו מזרעם באמת אלא מן האספסוף הגרים שנתגיירו ועון האבות שמור לבנים הרשעים להוסיף להם כרעתם בעון אבות עד ארבעה דורות לא יותר כי כן יוכל לראות הזקן המוליד מבני בניו עד ארבעה דורות כי יש רשע מאריך ברעתו וזכר עלי שאמר לו הא-ל שישמור לו ולבניו העון עד עולם העון ההוא היה גדול והיה בו חלול השם וקורא הדורות גרמם ידע שלא היו בבנים מי שראוי לכפר עון אבותיו ההוא בעבורו ואם יהיה לא יחול עליו השבועה ההוא כמו שאמרו רז"ל בזבח ומנחה הוא אינו מתכפר אבל בדברי תורה ובגמ"ח מתכפר וזכר בפ' זאת ג' דורות בצדיק ורשע וצדיק כנגד הדורות שהיו מתרעמים עליהם כי חזקיהו היה צדיק ולא נשא עון אחז אביו ומנשה בנו היה רשע שופך דם כמו שאמר והוליד בן פריץ שופך דם והנה לא הועילה לו צדקת חזקיהו אביו ונענש על רשעו ולכדוהו שרי צבאות מלך אשור בחחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה והנה בן מנשה היה רשע ונענש על רשעו ונפקד עליו גם עון אביו ולא מלך אלא שתי שנים ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו והנה אמון הוליד בן וירא את חטאות אביו אשר עשה ולא עשה כהנה והנה לא מת בעון אביו כיון שהוא היה צדיק ואם תאמר הנה אמר כי בשוב רשע מכל חטאתיו אשר עשה חיה יחיה וכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו והנה מנשה שב מרשעו ונזכרו מעשיו הרעים עד חרב הארץ כמו שאמר בחטאת מנשה נאמר כי הוא חטא והחטיא את הרבים ואם הוא שב חטא הרבים לא היה יכול להשיב ונשארו מעשיו הרעים עד שחרבה הארץ בעבורם לפיכך היו מזכרים מעשיו אבל לו לא נזכרו כי לא נענש בעבורם כיון שעשה תשובה ונכנע מלפני אלהי אבותיו וישמע תפלתו ויעתר לו וישיבהו לירושלם למלכותו אבל לאותו מעשיו נזכרו והנה ענין הפרשה ונגלה גם הכל מבואר : (ז) ואיש . חבולתו חוב ישיב . בחבולה שהיה לו בחובו ישיב אותה לעני כמו שצותה התורה להשיב את העבוט וחבולה הוא המשכון חוב ידוע שהוא כמלוה : ועירום . נכתב ביו"ד המשך : (ח) בנשך לא יתן . הבי"ת פתוחה לתמורת ה"א הידועה ופירושו הנשך הידוע שאסרה אותו התורה : ותרבית לא יקח . אמרו רז"ל הוא נשך הוא תרבית ולא חלקו עליו שכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין ואמר לא יתן בשעת המלוה כי אז הוא נותן ואמר לא יקח בשעת גביית החוב כי אז הוא לוקח : מעול ישיב ידו . כמו שאסרה תורה לא תעשו עול במשפט במשקל ובמשורה משפט אמת אם יהיה שופט בין שני אנשים יעשה להם משפט אמת ולא יכיר פנים לאחד מהם : (ט) בחקותי יהלך . מן הדגוש והוא עומד וזכר החקים והמשפטים בכלל מלבד מה שזכר בפרט : (י) והוליד בן פריץ . שפורץ גדר האמת : ועשה אח מאחד מאלה . אח כמו אחד ויאמר ממנו אחת לנקבה כי גם הוא בלא דלת ויאמר בשתי לשונות כמו אני ואנכי ויונתן תרגם כמשמעו ויעביד לאחוהי מחדא מאילין ופירוש ועשה את עשה עון אחד ואפי' זה עון מאלה הנזכרים ופירוש מאחד מאלה הנזכרים כמו מכל אשר יעשה מאחת מאלה : (יא) והוא את כל אלה לא עשה . כל אלה הזכיות שזכר לא עשה אותם אלא עשה הפכם : כי גם אל ההרים אכל . אכל פתח בזקף ובלמעלה לא אכל קמץ בזקף כמו שלמדנו וסימן לא אכל קמץ פומיה אכל פתח פומיה : (יב) עני ואביון הונה . זכר עני לפי שהוא חלוש והוא נקל להונתו והוא גם אחרים הונה כאשר יכול אלא זכר עני ואביון על הוס כי לא יירא לסוותם מחלישותם והכונאה היא קיחת ממון אחרים במשא ומתן שלא מדעתם

לָא זְקַף לְפוּלְחַן טַעֲוַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיַת אִתַּת חַבְרֵיהּ לָא סָאֵיב וּלְוַת אִתְּתָא מְסָאֲבָא לָא עָל׃ ז וֶאֱנָשׁ לָא אוֹנֵי מַשְׁכּוֹן דְּחוֹבְתָא אָתֵיב גְּזֵילָא לָא גְזַל מִלַּחְמֵיהּ לְכַפְנָא יְהַב וְעַרְטִילָאָה כַּסֵּי מִכְּסוּתֵיהּ׃ ח בְּחִבּוּלְיָא לָא יְהַב וְרִבִּיתָא לָא נְסִיב מִשִּׁקְרָא אָתֵיב יְדֵיהּ דִּין דִּקְשׁוֹט עֲבֵיד בֵּין גְּבַר לִגְבַר׃ ט בִּקְיָמַי הַלֵּיךְ וְדִינַי נְטַר לְמֶעְבַּד קְשׁוֹט צַדִּיקָא הוּא מֵיחָא יֵחֵי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ י וְאוֹלִיד בַּר רַשִׁיעָא אָשֵׁיד דַּם וְיַעֲבֵיד לַאֲחוּהִי מֵחֲדָא מֵאִלֵּין׃ יא וְהוּא יַת כָּל אִלֵּין לָא עֲבַד אֱלָהֵין בְּטוּרַיָּא פְּלַח לְטַעֲוָתָא וְיַת אִתַּת חַבְרֵיהּ סָאֵיב׃ יב מִסְכֵּן וְחַשִׁיךְ אוֹנִי גְּזֵילָא גְּזַל מַשְׁכּוֹנָא לָא אָתֵיב וּלְפוּלְחַן טַעֲוָתָא זְקַף עֵינוֹהִי

גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃ ז וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם יְכַסֶּה־בָּגֶד׃ ח בַּנֶּשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה בֵּין אִישׁ לְאִישׁ׃ ט בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ י וְהוֹלִיד בֵּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה׃ יא וְהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל־הֶהָרִים אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא׃ יב עָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו

כ' · ל' והוא חד מן ז מלין דפשטא לבתר · ג' קמצים וכל אסף דכוו' · ג' · כ' · ל' דסמיך · כ"ד

שאר עבודת כוכבים כגון הבעל שבשומרון והעגלים שבבית אל ושבדן : (ז) יונה . לשון אונאה כלומר שום איש לא הונה : חבולתו חוב ישיב . אם חובל שלמת רעהו בחובו ישיב אותו כבוא השמש : (י) ועשה אח מאחד מאלה . ת"י ויעבד לאחוהי מחדא מאילן : (יא) והוא את כל אלה . את כל הטובות האלה שעשה אביו : (יב) תועבה עשה . משכב זכור : ולאה

מצודת ציון

לחתך כמאכל וכן אם קהה הברזל (קהלת י) ור"ל בנתלש הברזל לכרות העץ : (ז) יונה . מלשון הונאה ועניינו קחת ההון כמו העיר היונה (צפניה ג) : חבולתו . ענין משכון כמו אם חבל תחבל שלמת רעך (שמו' כב) : (ח) בנשך . ותרבית . שניהם ענין רבית אבל לשון נשך נאמר בכסף ותרבית באוכל כמ"ש את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כה) : (י) פריץ . ר"ל רשע הפורץ גדר האמת והנכונה : (יג) הונה . מל' הונאה : נשא

מצודת דוד

בגלולי בית ישראל הם הפסילי' : לא טמא . לזנות עמה : לא יקרב . לבא עלי' : (ז) לא יונה . לעשוק ולקחת מה משלו : חבולתו חוב . כאשר חבל שלמת רעהו בחובו השיב לו כבוא השמש ולא עבר על מצות התורה : לחמו לרעב יתן . ולא עבר על מה שאמרה התורה ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו) : ועירום . מי שהלך ערום מבלי לבוש כסהו בבגד משלו : (ח) לא יתן . לא הלוה למי על נשך : לא יקח . בעת התשלומין לא לקח תרבית ואף אם הלוה נתן מעצמו (ואף שזהו אבק רבית ומדרבנן רמוזה היא במקרא) : מעול ישיב ידו . עתה אמר דרך כלל שלא עשה עול והם הדברים שאסרה התורה : משפט אמת . עתה מפרש הטובה שעשה ואמר שעשה משפט אמת בין איש לאיש ולא הטה המשפט : (ט) בחוקותי יהלך . אף המצות שהם כחק שאין הטעם ידוע והשטן משיב עליהם עכ"ז הלך בהם ועשאם : ומשפטי שמר לעשות אמת . ר"ל לא עשה משפט במי עם הכוונה להתנקם בו כ"א שמר את המשפט לעשות בו לבד האמת והראוי מבלי כוונה אחרת : צדיק הוא . האיש אשר כזה לצדיק יחשב ולכן חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות : (י) והוליד . ואם צדיק הזה יוליד בן פריץ השופך דם : ועשה אח . ועשה לאחיו מאחד מאלה המזכרים כגזל וכדומה : (יא) והוא את כל אלה . כל אלה הטובות הנזכרים לא עשה : כי גם . ר"ל לא היה די לו שלא עשה הטובות אלא שגם עשה את הרע כי גם אכל בההרים מזבחי תקרובות עכו"ם : (יב) הונה . עשק מהם הון : חבול . מה שמשכן בחובו לא השיב כבוא השמש ועבר על מצות התורה : נשא עיניו . להסתכל בהם להשען לבו אליהם : תועבה עשה . עשה הדברים המתועבים בעיני ה' : (יג) בנשך וגו' . ר"ל לקח בין רבית קצוצה בין אבק רבית : וחי . וכי איש כזה ראוי להחיות בזכות אביו באמת לא יחיה הואיל ועשה התועבות האלה הנזכרות ואין בידו זכות מה להצטרף עמה' זכות אביו : מות יומת . ר"ל אם כי ימות בחטאו יהיה עוד עון מיתתו על עצמו ויענש בעולם הנשמות על כי חטא לנפשו לגרום מיתה לעצמו א"כ החוטא עצמו יקבל כל גמולו משלם : (יד) והנה הוליד בן . והנה אם רשע כזה יוליד בן וראה בעיניו כשעשה אביו חטאות : ויראה . ופס כי ראה אותן לא חמד בהן ולא עשה כמוהן : (טו) לא חבל . ר"ל לא נשאר החבלה בידו

תּוֹעֵבָה עָשָׂה׃ יג בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה׃ יד וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־כָּל־חַטֹּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶ וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּהֵן׃ טו עַל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא׃ טז וְאִישׁ לֹא הוֹנָה חֲבֹל לֹא חָבָל וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ לְרָעֵב נָתָן וְעֵרוֹם כִּסָּה־בָגֶד׃ יז מֵעָנִי הֵשִׁיב יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לֹא לָקָח מִשְׁפָּטַי עָשָׂה בְּחֻקּוֹתַי הָלָךְ הוּא לֹא יָמוּת בַּעֲוֺן אָבִיו חָיֹה יִחְיֶה׃ יח אָבִיו כִּי־עָשַׁק עֹשֶׁק גָּזַל גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמָּיו וְהִנֵּה־מֵת בַּעֲוֺנוֹ׃ יט וַאֲמַרְתֶּם מַדֻּעַ לֹא־נָשָׂא הַבֵּן בַּעֲוֺן הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה אֵת כָּל־חֻקּוֹתַי שָׁמַר וַיַּעֲשֶׂה אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה׃ כ הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת בֵּן לֹא־יִשָּׂא בַּעֲוֺן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֺן הַבֵּן צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת רָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה׃ כא וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב מִכָּל־חַטֹּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת־כָּל־חֻקּוֹתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה חָיֹה יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃ כב כָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזָּכְרוּ לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יִחְיֶה׃ כג הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכוֹ וְחָיָה׃ כד וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־צִדְקֹתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא

תועיבא עבד: יג בחבוליא יהב ורביתא נסיב האתקים לא יתקים ית כל תועבתא האלין עבד מימת ימות חובת קטוליה ביה תהי: יד והא אוליד בר וחזא ית כל חובי אבוהי דעבד וחזא ולא עבד כותהון: טו על טוריא לא פלח לטעותא ועינוהי לא זקיף לפולחן טעות בית ישראל וית אתת חבריה לא סאיב: טז ואנש לא אוני משכונא לא נסיב וגזלה לא גזל מלחמיה לכפנא יהב וערטילאה כסי מכסותיה: יז ממסכנא לא אתיב ידיה חבוליא ורביתא לא נסיב דיני עביד בקימי הליך הוא לא ימות בחובי אבוהי מיחא יחי: יח אבוהי ארי עשק עשקא גזל גזלא לחד מאחוהי ודלא תקין עבד בגו עמיה והא מית בחוביה: יט ותימרון מא דין לא לקי ברא בחובי אבא וברא דין וקשוט עבד ית כל קימי נטר ועבד יתהון מיחא יחי: כ אנש דיחוב הוא ימות ברא לא לקי בחובי אבא ואבא לא לקי בחובי ברא זכות זכאה ביה יתקים וחובת חיבא עלוהי תהא: כא ורשיעא ארי יתוב מכל חובוהי דעבד ויטר ית כל קימי ויעביד דין דקשוט וזכו מיחא יחי לא ימות: כב כל חובוהי דעבד לא ידכרון ליה בזכותיה דעבד יתקים: כג המרעא רעינא במותיה דרשיעא אמר יי אלהים הלא כד יתוב מאורחיה ויתקים: כד וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר בכל תועבתא די עבד רשיעא יעביד

רשי

(יד) ויראה ולא יעשה כהן. ראה בלבו שאין טוב לעשות כן אישפרציו"ם בלע"ז: (יז) מעני השיב ידו. מעשות לו רעה: (כד) כל צדקותיו לא תזכרנה. פירשו רבותינו במתחרט עליהם

ח' פסוקי' אית בהון חטאת חט' יה וסימ' והתודה את חטאת' אשר עשו. ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל. ככל חטאת אביו אשר האביה. על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע דומ"י. וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם. כי על אף יי'. והנה הוליד בן פריץ. והרשע כי ישוב: חטאת ו' חס' בליש' בקריא' וסימן נמסר בסדר נשא: גזל ב' קמצין וסימ' גזל אח ואשר לא טוב עשה, וגזל משפט וצדק תראה: ויעשה ד' בקריאה וסימ'. נמס' במלכים א' סימ' י"ו: צדקת ה' בקריאה וסימ' כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא. צדקת הצדיק עליו תהיה. צדקת הצדיק לא תצילנו. צדקת ישרים תצילם. צדקת תמים תישר דרכו וחד. וצדקת צדיקים יסירו ממנו: ובשוב ד' וסי' ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול. ככל התועבות אשר עשה. ובשוב רשע מרשעתו. וחברו, וחד ובשוב

תולדות אהרן מות יומת. תמור' ו: החוטאת. שבת נה מכות כד: בן פריץ. ב"מ קה תמורה ו: בנשך. ב"מ סא: בתוך עמיו. שבועות לט. ובשוב צדיק. ברכות כט:

רדק

מדעתם או מדעתם כמו ולא יונו נשיאי עוד את עמי והאכלתי את מוניך: תועבה עשה. שקרב אל נדה: (יג) בנשך. וחי. בתמיה: דמיו בו יהיה. זכר דמיו לשון רבים ואמר יהיה לשון יחיד כמו שפירשנו למעלה בפרש' הודע כי דם נזכר בכלל ובפרט גם כ' הויה נופל על הענין כמו כי יהיה נערה: (יד) והנה. מבואר הוא: (טו) על ההרים. זהו שאמר על ושארה אל: (טז) ואיש. חבול לא חבל. לא חבל אותו בעת שראוי להשיבו: (יז) מעני השיב ידו. מעשות לו שום רע ושן מאחרים אלא שזכר מי שהוא נקל להרע לו שהוא חלוש: (יח) אביו. גזל אח. כל ישראל אחים כמו שאמר עד דרוש אחיך אותו וזולתו ותירגם יונתן גזל גזילה לחד מאחוהי: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו. כאילו אמר ורע עשה בתוך עמיו ואמר דרך כלל על הרעות וכן מנהג הלשון לומר לא טוב במקום רע כמו ויתיצב על דרך לא טוב ומאזני מרמה לא טוב וכן על הדרך הזה אשר איננה טהורה אשר לא יהיה טהור: בתוך עמיו. כי לא יבוש לעשות רע בתוך קהלות אנשים: (יט) מדע. חסר וי"ו ולית כוותיה. וטעם ואמרתם כי אתם תאמרו אלי כשאומר לכם מדתי זאת מדוע לא נשא הבן בעון האב כמו שאנו רואי' אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה לא יתכן כי הבן משפט וצדקה עשה מדוע ישא עון האב אבל אתם רשעים ואתם נושאים עונותיכם ועון אבותיכם כמו שהיא מדתי פוקד עון אבות על בנים לשונאי: שמר ויעשה אותם. שמר מצות לא תעשה ויעשה מצות עשה: (כ) הנפש. מבואר הוא: רשע. כתיב וקרי הרשע אין ביניהם אלא ה"א הידיעה: (כא) והרשע. עד הנה דבר' באב ובבן ועתה מדבר באדם עצמו בשובו ממעשיו ואמר כי אם הי' רשע ושב מרשעתו ועש' משפט וצדקה חיה יחיה וכל פשעיו לא יזכרו לו עוד וכן בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה והקשו רז"ל ולהוי כמחצה זכאי ומחצה חייב ותרצו בתוהא על הראשונות שכיון שמתחרט אדם על מעשיו הראשונים אינם נחשבים לו לכלום: חיה יחיה ולא ימות. יחיה בעולם הזה ולא ימות לעולם הבא וכן יחי ראובן ואל ימות: מכל חטאתו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: (כב) כל פשעיו. מבואר הוא: (כג) החפץ אחפוץ מות רשע. אינני חפץ במות רשע אלא אני מאריך לו ברשעו כדי שישוב בתשובה כמו שעשיתי למנשה: (כד) ובשוב צדיק. וחי. בתמיה: צדקתו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב ותמרתם

מצודת ציון

(יט) נשא. מלשון משא וסבל: (כד) במעלו. ענין חטא ופשע: (כה) יתכן. מלשון הכנה ומתוקן וכן אותם

מצודת דוד

בידו כאות השמש: (יז) מעני השיב ידו. מלעשות רעה ולפי שנקל לעשות רעה לעני על כי אין בו כח להציל נפשו לכן אמר מעני: הוא. הבן ההוא לא ימות בעון אביו אלא חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות ור"ל לא כשתאמרו אתם שהבנים נלקים בעון אבותם: (יח) אביו כי עשק. ר"ל אביו הוא הוא אשר עשק וגזל אחיו ועשה את אשר לא טוב ר"ל עשה את הרע בתוך עמיו בפרהסיא והנה באמת מת הוא בעונו אבל הבן למה יומת מה עשה: (יט) ואמרת' מדוע וגו' ר"ל ואם תשאלו לומר מדוע תאמרו אשר הבן לא ישא עונש בעון האב וכאלו יאמרו הלא אנחנו הלוקי' בעון אבותינו: והבן משפט וצדקה עשה. כאומ' אבל אמרי הנה כאשר עשה הבן משפט וצדקה ושמר בלבו את כל חוקותי ועשה אותם ולכן חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות ולא ישא עון האב וכאומר אבל אתם הלא פשעתם בי ולכן נצרפו לכם גם עונות אבותיכם וכמ"ש פוקד עון אבות על בנים וגו' לשונאי (דברים ה') (ומה שלא נענשו אבותיכם הוא בעבור שעדיין לא נתמלאה אז הסאה ועתה נתמלאה ע"י הצירוף): (כ) היא תמות. ולא מי שלא חטא: לא ישא. לא ישא עונש בעון האב וגו': צדקת הצדיק. מעשה הצדק מן הצדיק תהיה עליו לבד לקבל הגמול בעצמו: (כא) והרשע כי ישוב וגו'. בא להביא ראיה לאמת המשפט הזה ואמר הלא אם הרשע ישוב מכל חטאותיו ולא יעשה עוד וישמור עוד את כל חוקותי וגו' הנה יחיה ולא ימות בעונש החטאות שעשה מאז: (כב) אשר עשה. מאז עד לא ישוב: לא יזכרו לו. לקבל עליהם גמול עונש: בצדקתו אשר עשה. אחרי שובו על ידם יחיה וכאומר אם החוטא עצמו ישוב ויעשה צדקה לא יזכרו לו פשעיו כ"ש הוא שלא יזכרו לבן העושה צדקה: (כג) החפץ. וכי חפצי במיתת הרשע בחטאו הלא חפצי הוא שישוב מדרכיו ויחיה ואם יזכרו הראשונות מה תועלת בתשובה והיישרת דרכו: (כד) ובשוב צדיק מצדקתו. וכאשר הצדיק יחזור מצדקתו ויעשה עול כדרך התועבות אשר עשה הרשע מעיקרו יעשה גם הוא: וחיה. בתמיה האם ראוי שיחיה בעבור הצדק שעשה בראשונה הנה באמת לא כן הוא כי כל צדקותיו אשר עשה בראשונה לא תזכרנה כדי שיחיה בעבורם אלא בעבור מעלו אשר מעל ובעבור חטאתו אשר חטא בעבורם ימות ואמרז"ל שזה בתוהה

תִּזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת׃ כה וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־נָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲדַרְכִּי לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ׃ כו בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת עֲלֵיהֶם בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת׃ כז וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה׃ כח וַיִּרְאֶה וַיָּשָׁוב מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃ כט וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵן׃ ל לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֺן׃ לא הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לב כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ׃

יט א וְאַתָּה שָׂא קִינָה אֶל־נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְאָמַרְתָּ מָה אִמְּךָ לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה בְּתוֹךְ כְּפִרִים רִבְּתָה גוּרֶיהָ׃ ג וַתַּעַל אֶחָד מִגֻּרֶיהָ כְּפִיר הָיָה וַיִּלְמַד לִטְרָף־טֶרֶף

דְאִתְקַיַם כָּל זָכְוָתֵיהּ דַעֲבַד לָא יִדְכְּרוּן בְּשִׁקְרֵיהּ דְשַׁקַר וּבְחוֹבוֹהִי דִי חַב בְּהוֹן יְמוּת׃ כה וַאֲמַרְתּוּן לָא מְפָרַשׁ לָנָא אוֹרְחַת טוּבָא דַיְיָ שְׁמָעוּ כְעַן בֵּית יִשְׂרָאֵל הָאוֹרְחַת טוּבִי לָא מְפָרַשׁ לְכוֹן הֲלָא אוֹרְחָתְכוֹן דִילְכוֹן לָא תַקְנָן׃ כו וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזָּכְוָתֵיהּ וְיַעֲבֵיד שְׁקַר וִימוּת עֲלֵיהוֹן בְּשִׁקְרֵיהּ דִי עֲבַד יְמוּת׃ כז וְכַד יְתִיב רַשִׁיעָא מֵחוֹבוֹהִי דִי עֲבַד וְיַעֲבֵיד דִין דִקְשׁוֹט וּזְכוּ הוּא יַת נַפְשֵׁיהּ יְקַיֵם׃ כח וַחֲזָא וְתָב מִכָּל חוֹבוֹהִי דִי עֲבַד מֵיחָא יְחֵי לָא יְמוּת׃ כט וַאֲמָרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא מְפָרְשָׁן לָנָא אוֹרְחַת טוּבָא דַיְיָ הָאוֹרְחַת טוּבִי לָא מְפָרְשַׁן לְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלָא אוֹרְחָתְכוֹן דִילְכוֹן לָא תַקְנָן׃ ל בְּכֵן אֱנָשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ אִתְפְּרַע מִנְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאַעְדוּ מִנְכוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתָא וְלָא יְהֵי לְכוֹן לְתִקְלַת חוֹבִין׃ לא אַרְחִיקוּ מִנְכוֹן יַת כָּל חוֹבֵיכוֹן דְחַבְתּוּן בְּהוֹן וַעֲבִידוּ לְכוֹן לֵב דָחֵיל וְרוּחַ דַחֲלָא וְלָמָה תְמוּתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לב אֲרֵי לָא רַעֲוָא בְּמוֹתָא דְחַיָב לְמֵמַת אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאִתְקַיָמוּ׃ א וְאַתְּ טוֹל אִלְיָא עַל רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְתֵימַר מָה כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲוָת דָמְיָא לְלֵיתָא בֵּינֵי מַלְכַיָא רַבָּא בֵּינֵי שִׁלְטוֹנַיָא רַבִּיאַת בְּנָהָא׃ ג וְרַבִּיאַת חַד מִבְּנָהָא מַלְכָּא הֲוָה וַאֲלִיף לְמִקְטַל קְטוֹל אֱנָשָׁא קְטַל׃

רד״ק

(כה) ואמרתם לא יתכן דרך ה׳. שלא תזכרנה לו מעשיו הראשונים אינכו נכון זה שתאמרו אתם: הדרכי לא יתכן. איך תוכלו לומר זה אלא דרכיהם לא יתכנו ודרכי מחשבותיכם ודעתכם לא יתכנו כי אין לדון את האדם אלא לפי מעשיו האחרונים כי הראשונים נתחרט עליהם ויונתן תירגם לא יתכן דרך ה׳ לא מפרשן לנא ארח׳ טובא דה׳: (כו) בשוב. מבואר הוא: ומת עליהם. על שובו והתחרטו מצדקתו ועל עשותו העול על שניהם יענש ולהודיע זה השני׳ הענין כי כבר זכרו וכן אמ׳ עוד: (כז) ובשוב רשע. והדש בו גם כן זה הענין והוא אמרו ויראה וישיב כלומר ראה מעשיו הרעי׳ והתבונן בהם כי רעים הם והתחרט עליהם ושב מכל פשעיו ויעש משפט וצדקה על שניהם יקבל שכר: יחיה. הוא מחיה נפשו בשובו כי בידו החיים והמות לפי מעשיו: (כח) ויראה. מבואר הוא: וישוב. כתיב בוי״ו וקרי בלא וי״ו והשי״ן קמוצה: חיו יחיה. בוי״ו וכל הנזכרים למעלה חיה יחי׳ בה״א ואחד הוא כי המקור מנחי הלמ״ד מן הקל יבא בוי״ו או בה״א: (כט) ואמרו. הדרכי. לשון רבים ושלמעלה הדרכי לשון יחיד: דרכיכם לא יתכנו׳ כל אחד מדרכיכם: (ל) לכן. שובו והשיבו. איש את אחיו ויונתן תירגם תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותא: ולא יהיה לכם. מניעת התשובה למכשול עון: (לא) השליכו מעליכם. התחרטו עליכם ובזה תשליכו ענשיכם מעליכם: (לב) כי לא אחפוץ במות המת. על שם סופו וכן יומת המת על שם סופו וכן תרגם יונתן דחייב למימת כמו שתרגם אונקלוס דחייב קטול: (א) ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל. אל כמו על וכמוהו רבים ונשיאי ישראל הם מלכי יהודה יהואחז ויהויקים וצדקיהו: (ב) ואמרת מה אמך לביא. תבא מלת מה בענין נהי כמו זה וכמו מה אמולה לבתך הכנסה תקרא אם וכן ת״י מה כנישתא דישראל דהות דמיא לליתא והמשילה ללביא והיא אם האריות והאריה מלך החיות והלביאה אם המלוכה לפיכך המשיל בהם מלכות בית דוד ומלת לביא הנכון לביאה אלא שבאה היו״ד תמורת האל״ף והאל״ף במקום ה״א הנקבה כאל״ף גבהא קומתו ויו״ד המשך נבלעת בדגש היו״ד המוגעת תמורת האל״ף: בין אריות רבצה. כעוד שהיו עושים רצונו של מקום היו רובצים כארי בלי פחד: בין אריות. בין בבליים: רבתה. ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי והכפיר קטן מהארי וגדול מגור ואריו׳ משל למלכים וכפירים משל לשלטוני׳ וכן ת״י אריות מלכיא וכפירי׳ שלטוניא: (ג) ותעל. מבנין הפעיל היא העלתה אחד מגוריה ר״ל אחד מבני המלוכה והוא יהואחז כמו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו ר״ל ותעל שרבתה אותו עד שעלה במעלה והיה כפיר

רש״י

עליהם: (כט) לא יתכן. כמו לא יתקן אפייאש״ש בלע״ז: (ל) שובו והשיבו. שובו אתם והשיבו את אחרים רפורני״ר בלע״ז: (ב) מה אמך לביא. כמה היתה חשובה אמך אתה צדקיהו שנמשלה ללביאה: בין אריות. שרי יהודה: (ג) ותעל אחד מגוריה. על בני יאשיהו נאמרה קינה זו שהראשון הוא יהואחז: אדם אכל. גזל את ישראל כי ישראל נקראו אדם כמו שנאמר (לקמן ל״ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ולפי המשל כל חיה שטעמה טעם בשר אדם מתגרה באנשים לעולם

דוד מהכות את הפלשתי: תלוא כל סיפרא מ״ל במ״ה וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא סי׳ י״ב: יחיה ז׳ בקריאה וסי׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד. והכה דוד את הארץ. ויואב יחיה את שאר העיר דד״ה. יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע. בשימה נא שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה: ואתה שא קינה אל כל לשון קינה על בר מן ג׳ אל וסי׳ ויקונן המלך אל אבנר. ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל. ונשאו אליך בניהם:

תולדות אהרן הדרכי. עקידה שער מז: לא אחפוץ. נדה ע עקרים מ״ד פכ״ח (ברכות ד): מה אמך. סוטה יא:

מצודת ציון

תותם תכנית (לקמן כח): (לא) ורוח. ענין רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (לעיל א): (לב) במות המת. קראו מת ע״ש סופו: (א) שא. ענין הרמת קול: (ב) מה. המלה הזאת יורה על ההפלגה וכן מה אדיר שמך (תהלים ח): לביא. כן תקרא אם האריות וכן ובני לביא יתפרדו (איוב ד): רבצה. ענין השכיבה לנוח: הכפירים. כן יקרא ארי בחור: רבתה. ענין גדול ואימון כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב): גוריה. כן יקראו ילדי האריות הקטנים וכן בדי גורותיו (נחום ב): (ג) וילמד. ענין הרגל כמו למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט): וישמעו

מצודת דוד

בתוהה על הראשונות ומתחרט עליהם: (כה) ואמרתם. ואם תאמרו לא יתכן דרך ה׳ במה ששופט את האדם לפי מעשיו האחרונים כי תחשבו לומר שמהראוי הוא לחשוב הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיכן יהיה המשפט: הדרכי. וכי דרך משפטי לא יתכן באמת דרכיכם לא יתכנו: (כו) בשוב צדיק. כי כשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בעבורם הלא בעת עשותו את העולם ימות ולטובה תחשב לו שלא יוסיף לחטוא: (כז) ובשוב רשע. וכאשר ישיב רשע מרשעתו וגו׳ הלא בהשבה במשפט וצדקה מחיה הוא את נפשו המשכלת שיהיה לה התגברות על כח החומרי: (כח) ויראה. ובודאי יראה בשכלו שלא טוב עשה בראשונה וישוב מכל הפשעים שעשה וא״כ מהראוי שיחיה ולא ימות כי אז יוסיף בתשובה ומע״ט: (כט) ואמרו. ואיך יאמרו וגו׳: הדרכי. האם דרכי לא יתכן וגו׳ כאומר הלא השכל מחייב דרך משפטי: (ל) לכן. הואיל והשכל מחייב כן לכן אשפוט גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עתה בו לזאת שובו אתם בעצמיכם והשיבו את נשיכם ובניכם: ולא יהיה וגו׳. ר״ל העון אשר בידיכם לא יהיה לכם למכשול כי לא יזכר עוד ותהיו נשפטים לזכות וכפי המעשים האחרונים: (לא) השליכו וגו׳: ר״ל התחרטו עליהם ויושלכו בזה: לב חדש. להתקרב לעבודתו: ולמה תמותו. כי אם לא תשובו הנה תמותו וא״כ למה תגרמו לכם המיתה והאבדון: (לב) כי לא אחפוץ. ר״ל מה שאני שואל על התשובה הוא על כי אין חפצי במיתת המת אשר ימות בעונו: והשיבו. לכן השיבו עצמיכם מן הפשע ותחיו: יט (א) אל נשיאי ישראל. על נשיאי ישראל הם מלכי יהודה יהואחז ויהויקים יוצאי ירך יאשיהו המלך: (ב) מה אמך לביא. על בית יאשיהו המלך יאמר מה מאד היא חשובה להקרא לביא אם האריות: בין אריות רבצה. הוא משל על מלכי האומות ור״ל בית המלך ההוא היו רובצים בין מלכי האדמה לבטח מבלי פחד: (ג) ותעל. העלה אחד מבני המלוכה למעלה ונעשה מלך ועל יהואחז יאמר: וילמד. הרגיל עצמו לטרוף טרף עד שאכל גם בני אדם ר״ל כמו החיה המורגלת לטרוף ביותר פושע

אדם אכל: ד וישמעו אליו גוים בשחתם נתפש ויבאהו בחחים אל ארץ מצרים: ה ותרא כי נוחלה אבדה תקותה ותקח אחד מגריה כפיר שמתהו: ו ויתהלך בתוך אריות כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל: ז וידע אלמנותיו ועריהם החריב ותשם ארץ ומלאה מקול שאגתו: ח ויתנו עליו גוים סביב ממדינות ויפרשו עליו רשתם בשחתם נתפש: ט ויתנהו בסוגר בחחים ויבאהו אל מלך בבל יבאהו במצדות למען לא ישמע קולו עוד אל הרי ישראל: י אמך כגפן בדמך על מים שתולה פריה וענפה היתה ממים רבים: יא ויהיו לה מטות עז אל שבטי משלים

ז׳ ל׳ ב׳ וחסר ב׳. ג׳ ר״פ ג׳ ד׳ ג׳ חס׳ וה׳ מ״ל. ל׳. ז׳ ח׳ ״ • ה׳ ז׳ ל׳

ד ושמעו עלוהי עממיא בסריגתהון אתאחד ואיתיאוהי בשלשלן לארעא דמצרים: ה וחזת ארי פסק אבד סבורה ורביאת חד מבנהא מלכא שויתיה: ו והליך בגו מלכיא מלכא הוה ואליף למקטל קטול אנשא קטל: ז ואצדי בירניתיה וקרויהון אחריב וצדיאת ארעא ומלואה מקל אתרגושתיה: ח ואתכנישו עלוהי עממיא סחור סחור ממדינתא ופרסו עלוהי מצדתהון ובסריגתהון אתאחד: ט ויהבוהי בקולרין בשלשלן ואיתיאוהי לות מלכא דבבל איתיאוהי במצדיא בדיל דלא ישתמע קליה עוד על טורי ישראל: י כנשתא דישראל במעבדה אוריתא דמיא כגופן דשתילא על מבוע דמיין דנופה שפיר וסוכה מטלן היא שתילה על מיין סגיאין: יא והוו בה שלטונין תקיפין מלכין דגברין לשעבדא מלכו

רשי

לעולם: (ד) וישמעו אליו גוים פרעה מלך מצרים: בשחתם נתפש. גומין חופרין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכה: חחים. כמין טבעות ברזל נוקבין חוטמו ומושכין אותו בהן: (ה) ותרא. אמו כנסת ישראל: כי נוחלה. לשון חולי: ותקח אחד מגוריה. יהויקים: כפיר שמתהו. מלך כל כפיר שבמקרא ארי בחור וגבור: (ז) וידע אלמנותיו. מענה את הנשים והורג את בעליהן. ויש פותרין אלמנותיו כמו ארמנותיו וידע לשון שבור והרס כמו וגבוה ממרחק יידע (תהלים קל״ח): ועריהם החריב. שנתן מס על הארץ לתת לפרעה בכל שנה כמו שנאמר (מ״ב ג): (ח) ויתנו עליו גוים סביב ממדינות. וישלח ה׳ בו את גדודי ארם ואת גדודי כשדים ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון (שם כ): ויתנו עליו גוים. ואיתכנשו: (ט) בסוגר. ת״י בקולרין: במצדות. להיות כלוא שם: (י) אמך כגפן. עוד זה מן הקינה. בדמך. לשון דמיון ומשל כלומר דומה אתה למי שהיתה אמו כגפן שתולה על מים: פוריה. כמו פורה ראש לשון עושה פרי: ממים רבים. על ידי מים רבים: (יא) מטות עוז אל שבטי מושלים. שלטונין תקיפין ומלכין

ויתהלך ג׳ ר״פ וסי׳ ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו וחברו ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו. ויתהלך בתוך אריות כפיר היה: ויתנהו ד׳ ג׳ חסר וא׳ מ״ל וסי׳ ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדים ר״פ כן כתיב: התיכו עבדיך. ויתנהו בסוגר בחחים. ויאמר המלך ויתכו את הכסף דדברי הימים. בתרא מ״ל:

רדק

כפיר ר״ל שמלך יהואחז וקראו כפיר ולא קראו ארי כי לא היתה לו ממשלה גדולה כי רוב הארץ היתה אז חרבה: וילמד לטרף טרף אדם אכל. למד זה הכפיר לטרוף טרף עד שאכל אדם כי הארי או הכפיר רוב טרפו בחיות ופעמים טרף גם האדם כן יהואחז נלחם בגדול ממנו והוא מצרים כמו שפירש בספר מלכים ובעבור זה אסרו פרעה נכה: (ד) וישמעו אליו גוים. חיל פרעה שהיה בארץ חמת שמעו כי פשט בארץ מצרים ותפשוהו בשוחתו משם וזהו שאמר בשחתם נתפש בשחתם מן כורה שחת וי״ת כמו במצודתה שתרגם בסריגתהון אתאחד: בחחים. בשלשלאות של ברזל וכן תירגם יונתן בשלשלן: (ה) ותרא כי נוחלה. ספר התוחלת ופירוש אבדה תקותה ועל הדרך הזה תירגם יונתן וחזת ארי פסק אבד סבר׳ ויש לפרש כמשמעו ענין תוחלת כלומר ותרא כי עמדה ימים רבים בתוחלת אולי ייטיב ענינה והנה אבדה תקותה: ותקח אחד מגוריה כפיר שמתהו. אמרה אולי יצליח זה למלוכה ואף על פי שפרעה נכה המליכו בהסכמת עם הארץ המליכו וכאילו הם שמוהו מלך: (ו) ויתהלך בתוך אריות. זה היה יהויקים שהמליכו פרעה נכה ויתהלך בתוך אריות כלומר בתוך מלכים והם פרעה נכה ונבוכדנצר כי פעם היה עם זה ופעם עם זה כי מלך בבל כבשו והוליכו לבבל ואחר כך שב לירושלם ומרד במלך בבל והיה נעזר במלך מצרים: כפיר היה. שלא עלה במעלה עד שיקרא אריה אלא כפיר היה כמו שהיה בעת מלכו: וילמד לטרף טרף אדם אכל. אפשר שנלחם באדום ובמואב ובבני עמון כי הם באו עליו עם גדודי כשדים כשמרד במלך בבל וכן בישראל היה שופך גם דם נקי: (ז) וידע אלמנותיו. הכנוי כנגד אדם שזכר ושניהם דרך כלל אמר כי היה הורג האנשים והיה שוכב עם אלמנותיהם זהו שפירש וידע כמו וידע אדם עוד את חוה אשתו וכן העיד עליו הנביא שהיה שופך דם נקי שאמר עליו ירמיהו כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך וי״ת וידע ואצדי בירנייתיה תרגו׳ וידע ענין שבר וחרבן כמו ויודע בהם אנשי סכות ותרגום אלמנותיו כמו ארמנותיו שתרגם והצדית בירנייתיה: ועריהם החריב. ממעשיו הרעים היה חרבן הערים בארץ ישראל כי הוא לא החריב בידים אלא הוא גרם החרבן וכן ואת העיר תשרוף באש שאמר הנביא לצדקיהו: ותשם ארץ ומלואה מקול שאגתו. שממה ארץ יהודה מקול שאגתו שהיה מטיל יראתו על בני אדם ולפי שהמשילו לכפיר, אמר קול שאגתו: (ח) ויתנו עליו גוים סביב ממדינות. נתנו עליו בקולם כלומר שנאספו גוים רבים כמו שאמר את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון: (ט) ויתנוהו בסוגר. הנה לא זכר בזה המשל יהויכין וצדקיהו ויש לפרש כי יהויכין לא מלך אלא ג׳ חדשים לפיכך לא זכרו וצדקיהו גם כן כי כיון שהיה מלכות יהויקים וצדקיהו במספר אחד ושניהם נתנו ביד מלך בבל ומתו ברשותו אמר הענין על שניהם כאחד ועיקר החרבן החל מיהויקים שהרי מלך בבל הוליך עמו בכלה מקצת כלי בית אלהים ומשרי הארץ: בסוגר בחחים. ת״י בקולרין בשלשלן: יביאהו במצודות. ואחר שהביאהו לבבל הביאהו במצודות פי׳ מגדלים חזקים להיות שם כלוא וכן מצודות סלעים משגבו במצודות עין גדי: למען לא ישמע קולו. לפי שאמר מקול שאגתו אמר שלא ישמע עוד קולו: אל הרי ישראל. אל כמו על ואם על צדקיהו אמר הוא הנכון כי לא שב עוד לארץ ישראל מיום גלותו ואם על יהויקים גם כן נכון כי בגלות הראשונה שגלה הביאו גם כן מלך בבל במצודות למען לא ישוב עוד לארץ ישראל ואף על פי כן השיבו אחר כן שם כי חשב שלא ימרוד בו והאמין בו ואחר כן בגלות שני תפשוהו הכשדים להוליכו בבל ומת בדרך כמו שכתוב כתוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ולדעת קצת המפרשים מת בבבל: (י) אמך כגפן בדמך על מים שתולה. עוד הוסיף למשול משל על כנסת ישראל בענין אחר דמה כנסת ישראל לגפן פוריה וענפה כן היה ענינה בתחלה עם המלכים הראשונים דוד ושלמה והמלכים הטובים הבאים אחריהם וכ״ף אמך כנגד ישראל והאם היא הכנסה ופירוש בדמך כמו בדמותך וכן ת״י כנישתא דישראל במעבדה אוריתא דמי׳ לגפן דשתילא על מבוע דמיין ויהיה בדמך כמו בדמותיך כמו וטרם נבלות שאול שהוא כמו ונורת׳ אצל פנה כמו פנתה או הוא משקל אחד דם בשקל לו קו ורב האי ז״ל פירש דדמך כמשמעו שהדם הוא רטיבות הטבע לפי שכל דבר שיוצא מדבר אחר יש בו מרטיבות טבעו: על מים שתולה. לפיכך היתה פורי׳ וענפה שלא פסקו המים מתחתיה כך כנסת ישראל כל זמן שמנהיגיה היו טובים היתה מצלחת במעשיה והולכת וגדלה כמו הגפן שהיא על המים: פוריה. גדלה מן פרו ורבו והוא בשקל בוכיה או יהיה פוריה עושה פרי לרוב וענפה שם התואר ענינה בעלת ענפים ארוכים: (יא) ויהיו לה מטות עוז אל שבטי מושלים. ענפיה היו מטות עוז ותוקף וגדולה עם שבטי המושלים והם המלכים אשר בידם שבטי

מצודת דוד

סופה טורפת גם בני אדם כן יהואחז הרגיל עצמו מאד לעשוק העכו״ם עד שעשק גם את ישראל שהיו קרויים אדם כמ״ש ואתן צאני וכו׳ אדם אתם (לקמן לד): (ד) וישמעו. האומות התאספו אליו למלחמה ונלכד בהשחת אשר עשו עליו והם הביאוהו בשלשלאות למצרים כמ״ש ויאסרהו פרעה וכו׳ (מ״ב כג) ועל שהמשילו לאריה אמר לשון הנופל בלכידת החיה הנופל בשחת ונמשך בחחים: (ה) ותרא. בית מלכות יאשיהו ראתה כי עמדה זמן מה בתוחלתה שישוב למלכותו והנה אבדה תקותה כי לא שב: ותקח. לקחה אחד מבני המלוכה ושמה אותו למלך ועל יהויקים יאמר: (ו) ויתהלך. הנהיג המלוכה בתוך מלכי המצרים ודומה להם: כפיר היה. מלך מושל וגבור: וילמד. הרגיל עצמו לטרוף טרף לעשוק העכו״ם עד שאכל גם בני אדם ר״ל שעשק גם את ישראל: וידע אלמנותיו. שבר והסר ארמנות בני עמו והחריב עריהם: ותשם. א״י והאנשים הממלאים אותה נעשו שממה מפחד קול שאגתו ולפי שהמשילו לכפיר אמר לשון הנופל בכפיר אריות המחריד בקול שאגתו: ויתנו עליו גוים. האומות מסביב ממדינות רבות נתנו עליו מוקש ופרשו עליו רשתם ונתפש בהשחת אשר עשו עליו ר״ל נלחמו בו ולכדו אתו כמ״ש וישלח ה׳ בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם וכו׳ (מ״ב כ״ד): (ט) ויתנהו בסוגר. הלוכדים אותו נתנוה בכבלים סגורים בשלשלאות והביאוהו אל מלך בבל להוא יביאהו במצודות להיות כלוא שם למען לא ישמיע עוד קולו על הרי ישראל ר״ל דעתם היה להיות אסור במאסר לעולם למען לא ימשול עוד בישראל ולא יפחידם בקול שאגתו (אבל באמת לא בא לבבל ולא ישב במצודות כי מת בדרך כמ״ש בירמיה): (י) אמך. בית מלכות דוד בכללה היתה כגפן בדמותה וכאלו ילמד אל מול כל אחד מהמלכים הנה בעבור דמות כ״א מכם תדמה בית המלכות לגפן הנטועה סמוך למים לבוא בה מרבית הרטיבות: פריה וענפה. פריה של הגפן וכן ענפה היתה גדילה מן המים הרבים אשר השקתה ר״ל הטובה והממשלה בא לה על כי היתה מזרע דוד: (יא) מטות עוז. ענפיה היו מטות עוז ומחוזק להיות מהן שבטי מושלים לרדות וללקות בהן את המורדים בהם ר״ל הממשלה היתה חזקה להכניע ולכבוש את כל הקמים למולה: ותגבה קומתו. גבהה בקומה

מצודת ציון

(ד) וישמעו. ענין אסיפה כמו וישמע שאול את העם (ש״א טו) וזהו לפי שאסיפת העם באה ע״י השמעת קול המאסף: בשחתם. בור וגומא כמו בשחת עשו (תהלים ט): נתפש. ענין לכידה: בחחים. הם הטבעות שמשימים בלחיי החיה למושכה ע״י וכן ונתתי חחים בלחייך (לקמן לח): (ה) נוחלה. מלשון תוחלת ותקוה: שמתהו. מל׳ שימה: (ז) וידע. ענין שבירה כמו ויודע בהם את אנשי סכות (שופטים ח): אלמנותיו. כמו ארמנותיו ובאה הלמ״ד במקום הרי״ש וכן התוציא מזרות (איוב לח) והוא כמו מזלות ובאה הרי״ש במקום הלמ״ד או יתכן שהוא מלשון אולם: החריב. מל׳ חורבן: ותשם. מל׳ שממון: (ט) בסוגר. כבלים סגורים: במצדות. ענין מגדל גבוה וחזק כמו מצדות סלעים (ישעיה לג): (י) בדמך. כמו בדמותך והוא מל׳ דמות וצורה: שתולה. נטועה: (יא) מטות. מל׳ מטה ומקל: עוז. ענין חוזק: שבטי. מל׳

רד"ק

כנטע המוסר: ותגבה קומתו. זכר הגפן בלשון זכר ובלשון נקבה כרוב ובלשון זכר כמו שאמר הנה קומתו ואמר וירא בגבהו ברוב דליותיו וכן בלשון זכר גפן בוקק ישראל וכן וימלא גפן בשדה וילקט ממנו: על בין עבותים. הענף שהוא בין העבותים הוא גבוה על כל שאר הענפים והוא האמצעי שבאילן והוא הנקרא צמרת וזאת הגפן היתה קומתה על צמרת שאר העצים והמשל כי מלכות דוד ושלמה בנו היתה עליונה על כל ממלכות הגוים ועל הגבוה והגדול שבהם וכולם היו נשמעי' למלכו' בית דוד ומשועבדי' תחתיה עד שהיתה נראית בגובה ובמעלה על כולם ברוב גבורים ושרים רבים ונכבדים שהיו לה וזהו משל ברוב דליותיו וכן תירגם יונתן הפסוק והוו בה שלטונין וגו': דליותיו. כשקל שריותיו: (יב) ותתש בחימה. הכתיש' הגדולה הזאת לא היתה אלא בחמה ובקצף גדול כי היתה גבוה מהכל ושבה שפלה מהכל כי לארץ השלכה וכן אמר ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה: ורוח הקדים הוביש פריה. כמו שפירשנו למעלה בפסוק הלא כגעת בה רוח הקדים כי המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי היא חמה ויבשה ועוד כי בבל מזרחית לפונית לארץ ישראל: התפרקו ויבשו. דליותיו שזכר מטה עוזה אש אכלתהו: מטה עוזה. הוא המלך כמו שפירשנו ושוא צדקיהו: (יג) ועתה שתולה במדבר. בגלות שהוא דומה להם למדבר וארץ ציה: (יד) ותצא אש ממטה בדיה. הוא צדקיהו כי הוא היה המרבן ואחריו לא היה בה מטה עז שבט למשול: קינה היא ותהי לקינה: קינה היא בדבר הנבואה וכן היתה לקינה בעת החרבן והגלות ותירגם יונתן אמר נבייא אלייא היא נבואתא ותהי לאליא: (א) ויהי בשנה השביעית. לגלות המלך יהויכין ובכל שנה היה אומר לו האל יתעלה נבואה אחת להוכיחם ואף על פי שהיו ביניה' נבואות אחרות בכל שנה היתה תחלת הנבוא' זאת שאמר עליה בשנת פלונית ובכל אחת מהם היה עם בני הגולה או עם זקניהם תחלה בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין וכן ויהי בשנה הששי' וזקני יהודה יושבים לפני ועתה בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני ספור החדש וימי החדש רמז כי בזה הזמן תחרב ירושלם והיה מאת ה' לבא בזה היום הזקנים לפני הנביא כדי שישמעו התוכחת ביום ההוא כי בעונם ובעון אבותם תחרב הבית ואלה הזקנים באו לדרוש את ה' ולדיקים היו מאותם שגלו עם יהויכין ומה שאמר להם אם אדרש לכם בעבור עון דורם אמר אולי הם באו לדרוש על הגולה אם תשוב לארץ ומה שאמר להם הבדרך אבותיכם אתם נטמאים כנגד הדור הרע אמר כמו שאמר למשה רבינו עליו השלום עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי ובסדר עולם מי היו אלה זקני ישראל חנניה מישאל ועזריה היו ויתכן שבאו לדרוש את השם בעבור הנותרים בארץ מה יהיה אחריתם אם יגלו אם לא לפיכך אמר להם הבדרך אבותיכם אתם נטמאים כי אותם שגלו לבבל לא עבדו עכו"ם אחר שגלו: ויהי. (ג) בן אדם. את זקני ישראל. כמו עם או אל: אדרש. האל"ף בחירק: (ד) התשפטם. תירגם יונתן התוכח יתהון התוכח בר אדם כלומר תרצה לשפוט אותם כרשעתם הוכח אותם על מעשיהם הרעים והודיעם גם כן את תועבות אבותם כי מקדם הכעיסוני במעשי ידיהם: (ה) ואמרת. ביום בחרי בישראל. בהי"ת בקמץ חטף לתפארת

רש"י

ומלכין גברין: עבותים. אילנות שענפיהן מרובין: (יב) ותתש. כל נתישה ונפישה היא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ: ורוח הקדים. כ"נ: הוביש פריה. פחש את בני לדקיהו: (יד) ותצא אש ממטה בדיה. מעין מלכיה ושריה באת לה הרעה: קינה היא ותהי לקינה. אליא היא נבואתא ותהא לאיליא: (א) לדרוש את ה'. על צרכיהם ואם אינו שומע לנו גם אנו לא נענש על עבירות שבידנו שהרי כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום ומסוף הענין אתה למד מתשובה שהשיבם והעולה על רוחכם וגו' (לקמן כ"ב): (ג) אם אדרש לכם. בבקשתכם ובסוף הספר הזה הוא אמר אדרש לבית ישראל זו אחת מן המקומות המלמדים אותנו שהקב"ה חוזר בו על הרעה ועל כיוצא בזה הוא אמר ולא יעשה (במדבר כג) מדרש תנחומא: (ד) התשפוט אותם. לשון ויכוח: (ה) ביום בחרי בישראל. הרי שהיתה שנאה זו כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מתפ' עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים לפשוע נתעוררה ועל זהו נאמר שנאה תעורר מדנים וגו'

יחזקאל יט

יא **וַתִּגְבַּהּ** קוֹמָתוֹ עַל־בֵּין עֲבֹתִים וַיֵּרָא בְגָבְהוֹ בְּרֹב דָּלִיֹּתָיו׃ יב וַתֻּתַּשׁ בְּחֵמָה לָאָרֶץ הֻשְׁלָכָה וְרוּחַ הַקָּדִים הוֹבִישׁ פִּרְיָהּ הִתְפָּרְקוּ וְיָבֵשׁוּ מַטֵּה עֻזָּהּ אֵשׁ אֲכָלָתְהוּ׃ יג וְעַתָּה שְׁתוּלָה בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצָמָא׃ יד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִמַּטֵּה בַדֶּיהָ פִּרְיָהּ אָכָלָה וְלֹא־הָיָה בָהּ מַטֵּה־עֹז שֵׁבֶט לִמְשׁוֹל קִינָה הִיא וַתְּהִי לְקִינָה׃

כ

א וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃ ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ג בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ ד הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם׃ ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה

(מסורה: ל' · כ' · ל' חס' · ל' · ל' · ד' חס' · כ"ס · ל' מ"ל · ל' מלעיל · ג' חס' · ל' · ז' חס' · ל' · ל' מ"ל · ל' מ"ל · י"ב בטעם · ל' · מ' חסר את)

תרגום

וְרָאִים בְּתוּקְפֵיהּ עַל מַלְכְוָתֵיהּ וְאִתְנַצַּת בְּסוֹמְכוּתֵיהּ בְּסַגִּי גִבָּרוֹהִי׃ יב וְאִתְעֲקַרַת בְּתְקוֹף מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתָּא לְאַרְעָא אוֹחֲרִי אִתְגְלִיאַת וּמַלְכָּא דְתַקִיף כְּרוּחַ קִדוּמָא קְטִיל עַמָּהּ אַטַלְטְלוּ וּגְלוֹ שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפָּא וְעַמְמַיָא דְתַקִיפִין כְּאֶשָּׁתָא שֵׁיצִיאוּנוּן׃ יג וּכְעַן דָּמְיָא לְגוּפַן דִּשְׁתִילָא בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא צַדְיָא וְחָרִיבָא׃ יד וְאַתוּ עַמְמַיָא דְתַקִיפִין כְּאֶשָּׁתָא מְחוֹבֵי זְדוֹנָהּ עַמָּהּ קְטִילוּ וְלָא הֲווֹ בַהּ שִׁלְטוֹנִין תַּקִיפִין לְמִמְלַךְ דִּגְבָרִין לְשַׁעְבָּדָא מַלְכוּ אֲמַר נְבִיָּא אִלְיָא הִיא נְבוּאָתָא וּתְהֵי לְאִלְיָא׃ א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֵיתָא בְּחַמְשָׁא בְּעַסְרָא לְיַרְחָא אֲמַר נְבִיָּא אֲתוֹ גַבְרִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיבוּ קֳדָמַי׃ ב וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ג בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַלְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָמַי אַתּוּן אָתַן קַיָּם אֲנָא אִם אִשְׁתְּאֵיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ד הֲתוֹכַח יָתְהוֹן הֲתוֹכַח בַּר אָדָם יַת תּוֹעֲבַת אֲבָהַתְהוֹן הוֹדְעִינוּן׃ ה וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּיוֹמָא דְאִתְרְעִיתִי בְיִשְׂרָאֵל וְקַיֵּמִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב וְאִתְגְלֵיתִי לְמִפְרַקְהוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְקַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְהוֹן לְמֵימַר אֲנָא

מסורה

וירא כ' בקריאה וכימ' וירא ה' אל אבר' ויאמר לזרעך אתן. ויהי אבר' בן תשעים שנה ותשע שנים וירא אליו ה' באלוני ממרא. ויאמר אל תרד מצרימה. וירא אליו ה' בלילה ההוא; וירא אלהים אל יעקב עוד. ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך הסנה. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד. ויקהל עליהם קרח. ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן. ויבא משה ואהרן מפני הקהל. באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן. וירא אליו מלאך ה'. וירא מלאך ה' אל האשה. וירכב על כרוב ויעף דשמואל. וירא ה' אל שלמה. ותבדו אל שלמה שנית. וירא לכרובים תבנית יד. וירא בגבהו

מצודת ציון

מל' שבט ושרביט: עבותים. ענין קליעה וכן ענף עץ עבות (ויקרא כג): דליותיו. ענפיו הגדולים כמו לשלח דליותיו (לעיל יז): (יב) ותתש. ענין עקירה כמו ולא אתוש (ירמיה מב): הוביש. מל' יבש: התפרקו. ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה יא): (יג) ציה. ענין שממון: (יד) בדיה. הם הענפים הגסים וכן ותעש בדים (לעיל יז): (ג) הלדרש. הוא ענין תפלה וכן אני אדרוש אל אל

מצודת דוד

בקומה: על בין עבותים. על הסעיף העליון והוא האמצעי העומד בין העבותים הם הענפים המתפשטים הקלועים אלה באלה ור"ל קומת הגפן עלה למעלה על כל הסעיפים העליונים מכל האילנות: וירא בגבהו. בעבור רוב גבהו היה נראה למרחוק עם רוב דליותיו הגבוהים והגסים ר"ל גדלה מתעלתה על ממשלת כל המלכים והיתה מפורסמת בעולם ברוב הגבורה והכח: (יב) ותתש בחמה. והנה הגפן הזאת נעקרה ממקומה בחמה רבה והושלכה לארץ: התפרקו. נשברו ויבשו ענפיה שהיו כמטות חזקות: אכלתהו. שרף כ"א מן הענפים ור"ל הנה המלוכה נעקרה והושפלה לארץ והאויב עשק כל טובתה ושפיל מרבלתה: (יג) שתולה במדבר. הגפן הזאת נטועה היא במדבר בארץ ציה ולמאון לא ימצא שם מים להשקותה ר"ל עתה נפסק כל הטובה: (יד) ותצא אש. מן הבדים שהיו כמוסות יצאה אש ושרף את פריה ולא נשאר בה מטה חזק ושבט למשול ע"י לרדות וללקות בו את המורדים ר"ל בעבור גודל הממשלה פשעו בה' ולקחה תמגר טובתה וגם מן הממשלה לא נשאר בה ואין בה עוד כח לעמוד מול הקמים עליה: קינה היא. אמורה היא לקינה וכן תהיה לקינה לקונן בה על הממלכה ההיא: כ (א) בשנה השביעית. לגלות המלך יהויכין: בחמישי. בחדש החמישי: לדרוש את ה'. ר"ל להתפלל לפניו ולהתחנן לו על ירושלים שלא תחרב: וישבו לפני. התעכבו לפני: (ג) הלדרש. הוא בה"א השאלה שאמר האם באתם לדרוש אותי בתפלה הנה דעו הריני נשבע חי אני אם אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם: (ד) התשפט. האם תחוכח עמהם להודיעם שהדין עמדי זאת עשה הודיעם גם תועבות אביהם עם מה שהוסיפו המה: (ה) ביום בחרי בישראל. כאשר בחרתי בישראל בהיותם במצרים

לתפארת הקריאה הכל התוכחה מעת שהיו לעם בגלות מצרים ויום שבחר בהם הוא יום שגלה להם תחלה נביאיו ומי הם משה ואהרן עריס וזה הענין והתוכחה שהוכיחם במצרים על ידי נביאיו לא ראינו אלא מדברי יחזקאל במדרש הרי שנאה זו היתה כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים לפשוע נתעוררה השנאה ועל זה נאמר שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה : ואשא ידי . כמו שנאמר אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב וכאן פירש לזרע יעקב כי מה שנתן לאברהם וליצחק בעבור זה יעקב אמר וכן אמר בם ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' : ואודע להם . נודעתי להם על ידי נביאי שלחתי להם ואשא ידי להם כמו שאמר אני ה' : אני ה' . שבועה וכן נשאתי את ידי ואשא את ידי וי"ת קיימית במימרי וכמו כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם : (ו) ביום ההוא . כמו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם : צבי היא לכל הארצות תפארת וחמדה

אֱלֹהֵיכֶם׃ ו בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ ז וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ח וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ י וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃ יא וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם׃ יב וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ יג וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם׃ יד וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן

יי אלהכון : ו ביומא ההוא קימית להון במימרי לאפקותהון מארעא דמצרים לארעא דיהבית להון עבדא חלב ודבש תושבחא היא לכל מדינתא : ז ואמרית להון גבר ית שקוצוהי ארחיקו מקביל עינוהי ובפולחן טעות מצראי לא תסתאבון אנא יי אלהכון : ח וסריבו על מימרי ולא אבו לקבלא לנביי גבר ית שקוצי עיניהון לא ארחיקו וית פולחן טעות מצראי לא שבקו ואמרית למשפך חימתי עליהון דיחול רוגזי בהון בגו ארעא דמצרים : ט ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא די אינון ביניהון דאתגליתי למפרקהון לעיניהון לאפקותהון מארעא דמצרים : י ואפיקתינון מארעא דמצרים ואעלתינון למדברא : יא ויהבית להון ית קימי וית דיני הודעית יתהון דאם יעביד יתהון אנשא ויחי בהון בחיי עלמא : יב ואף ית יומי שביא דילי יהבית להון למהוי לאת בין מימרי וביניהון למידע ארי אנא יי מקדשהון : יג וסריבו על מימרי בית ישראל במדברא בקימי לא הליכו וית דיני קצו דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון חיי עלמא וית יומי שביא דילי אחילו לחדא ואמרית למשפך חמתי עליהון במדברא לשיציותהון : יד ועבדית בדיל

כ' כתרי ליש' בלבי · ג' · ז' פסוקים ולאיי לא לא · ב' · ל' דסמיך · כ"ד · ל' חסר · סימן . ב' · ד' · ז' · כ"ס חס' בסיפרא · ל' חס' בסיפרא וכל אורי' דכו' · ב'

וגו' (משלי י): (ז) ואומר אליהם . אהרן ניבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב"ה על משה בסנה והוא שנאמר (שמואל א ב) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו' : (ח) וימרו בי . הם הרשעים רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל וגו' (שמות יג) אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות : (ט) לבלתי החל . שלא יתחלל שמי מאחר שנודעתי להם והבטחתים להוציאם והכירו מצרים שהם עמי אילו הייתי משחיתם היו אומרים אויביהם מבלתי יכולת בידו להוציאם : (יב) להיות לאות . אות גדול הוא להם שנתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי : (יג) בחוקותי לא הלכו . נסו אותי בעגל ברפידים מלקבל את התורה והותירו מן המן : ואת שבתותי חללו . יצאו מן העם ללקוט מן : וימרו

לכל הארצות היא כי היא הנוף האמצעי והוא משובח מאחר שנופות ואוירה מזוג וטוב מכל הארצות . וכן אמר יפה נוף משוש כל הארץ ותירגם יונתן צבי היא תושבחתא היא לכל מדינתא : (ז) ואומר אליהם . קודם לכן אמרתי להם על ידי הנביאים הראשונים שנבאו להם משה רבינו עליו השלום : איש שקוצי עיניו השליכו . כי העינים מביאות האדם לחטא כמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם וכן אמר בפרשה זו כי אחרי גילוליהם לבם הולך ואמר אחר כן ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם ואמרו רז"ל עינא וליבא סרסורי דחטאי נינהו : ובגלולי מצרים . כתרגומו ובפולחן טעות מצראי לא תסתאבון : (ח) וימרו בי . לשפוך חמתי לכלות אפי כפל הענין במלות שונות כי כשישפוך אדם מה שבכלי הוא מכלה ממנו מה שבתוכו : (ט) ואעש . לבלתי החל מבנין נפעל וצרי ההי"ת מקום פתח וכן כי תחל לזנות והם ענין חלול : אשר נודעתי . על ידי הנביאים : לעיניהם . כי המצרים היו שומעים כדבר אליהם הנביאים והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו ע"ה כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל לא החזיקו במעשיהם הרעים שהרי אמר ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל והאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן הנביאי' הראשוני' וכדברי רבותינו ז"ל כי אף משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה ואותם מתו בג' ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו להם : (י) ואוציאם . ואבאם . חסר יו"ד : (יא) ואתן . וחי בהם . כתרגומו וייחי בהון לחיי עלמא וכן תרגם אונקלוס וחי בהם אני ה' : (יב) וגם את שבתותי . אמר וגם כי היא מתנה טובה נתנה אלהים לעמו ישראל כדי לזכור להם בו את יום המנוחה שהניח להם והוציא אותם מעבדות לחירות וזהו האות שהוא בין האל ובין ישראל שהוא קדשם והבדילם מן האומו' והפרים' מגלולי מצרים ונתן להם תור' קדושה חקי' ומשפטים צדיקי' ואמר שבתותי ל' רבים כלל בו שביתת המועדים כי גם הם זכר ליציאת מצרים ולפי שמצות שבת גדולה ושקולה כנגד כל המצות אמר כמה פעמים בפרשה תוכחות חלול שבת : (יג) וימרו בי . בחקותי לא הלכו . שצוה אותם במרה כמ"ש שם שם לו חק ומשפט : חללו מאד . כי שבת ראשונה חללו שיצאו ללקוט המן לפיכך אמר מאד וגם החקי' והמשפטים אשר צוה עברו עליהם כמו שאמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי : ואומר : מבואר הוא

ברב דלויתיו : נשאתי ידי נשיאת יד ז' חסר את בקריאה בלישנא וסימ' נשא ידו בטלך בדוד' ביום בחרי בישראל ב' בפסוק . ודבתריה ביום ההוא נשאתי ידי להם • וגם אני נשאתי ידי להם במדבר קרמא • על כן נשאתי ידי • בנשאי ידי אל דביר . וישא ידו להם להפיל ! וחד כי אשא אל שמים ידי • ובקצת מקומות טעות במ"ק : אני ה' מקדשם ד' בקריאה וסי' אך אל הפרכת לא יבא ואל ! ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא • והשיאו אתם עון אשמה • וגם את שבתותי נתתי להם להיות

מצודת ציון

אל (איוב ה) : (ד) התשפוט • ענין ויכוח • (ו) תרתי • ענין חפוש כמו תרתי בלבי (קהלת ב) : זבת . מל' זיבה ונטיפה • צבי . ענין הדר ויופי : (ז) שקוצי . מלשון שקוץ ותעוב : (ח) וימרו . מלשון מרי ומרד : ולא אבו . ולא רצו כמו לא אבה יבמי (דברי' כה) : לכלות . ענין השלמה : (ט) החל . מל' חלול : ותתם

מצודת דוד

במצרים : ואשא ידי . אז נשאתי ידי בשבועה להוציאם משם : ואודע להם . נודעתי להם שמה בהפלאת שכינתי על אהרן ונשאתי ידי בשבועה לאמר להם אני ה' אלהיכם כ"ל אני אהיה למנהיג ומשגיח עליכם לא כגוי' הקדמונים שהיו מושגחים באמצעית מערכת השמים ושריהם של מעלה : (ו) ביום ההוא . ר"ל בו ביום שנשבעתי להם שאהיה להם למנהיג ומשגיח אז נשבעתי להוציאם ממצרים אל ארץ אשר חפשתי אותה להם שהיא זבת חלב ודבש והיא המפוארה לכל הארצות : (ז) ואומר אליהם . ע"י אהרן אמרתי אליהם כל איש ואיש השליכו השקץ והתעוב שעיניו מראות לו כי הענין הוא מסובב לעבירה : ובגלולי . בעכו"ם של מצרים אל תטמאו ללכת אחריהם : אני ה' אלהיכם . כאומר ואיך א"כ תחליפו אותי בעכו"ם : (ח) וימרו בי . בעודם במצרים מרו בה' : ואומר . בעבור זה חשבתי לשפוך עליהם חמתי ולהשליך בהם חרון אפי : (ט) ואעש . אבל עשיתי למען שמי לבל יחולל לעיני המצרים : אשר נודעתי . אשר הייתי נודע לישראל ע"י אהרן שהיה מודיעם בנבואה לעיני מצרים שאגאלם משם ואם היו כלים במצרים היה חלול ה' באמרם מבלי יכולת ה' להוציאם אבדם וכלם : (יא) אשר יעשה וגו' . ר"ל החוקים והמשפטים ההם מסוגלים להחיות את האדם העושהן בחיי עוה"ז ועוה"ב : (יב) להיות לאות וגו' . במה שהנחלתי להם יום מנוחתי למנוחה היא לאות בינינו לדעת בזה אשר אני ה' מקדשם להיות עמי : (יג) אשר יעשה אותם . כאומר עם כי החוקים והמשפטים מסוגלים להחיות את האדם כעושהן לא חפצו בהם : חללו מאד . לפי שבשבת ראשונה חללו אותו כמ"ש ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט (שמות טז) ובשבת שניה חלל המקושש בשאט בנפש : (יד) לבלתי החל . לבל יחולל לעיני הגוים שהוצאתי

שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם: טו וגם־אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא אותם אל־הארץ אשר־נתתי זבת חלב ודבש צבי היא לכל־הארצות: טז יען במשפטי מאסו ואת־חקותי לא־הלכו בהם ואת־שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך: יז ותחס עיני עליהם משחתם ולא־עשיתי אותם כלה במדבר: יח ואמר אל־בניהם במדבר בחוקי אבותיכם אל־תלכו ואת־משפטיהם אל־תשמרו ובגלוליהם אל־תטמאו: יט אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת־משפטי שמרו ועשו אותם: כ ואת־שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם: כא וימרו־בי הבנים בחקותי לא־הלכו ואת־משפטי לא־שמרו לעשות אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם את־שבתותי חללו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בם במדבר: כב והשבתי את־ידי ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר־הוצאתי אותם לעיניהם: כג גם־אני נשאתי את־ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות: כד יען משפטי לא־עשו וחקותי מאסו ואת־שבתותי חללו ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם: כה וגם־אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם: כו ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל־פטר רחם למען אשמם

שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפיקתינון לעיניהון: טו ואף אנא קימית במימרי להון במדברא בדיל דלא לאעלא יתהון לארעא די יהבית עבדא חלב ודבש תושבחא היא לכל מדינתא: טז חלף די בדיני קצו וית קימי לא הליכו בהון וית יומי שביא דילי אחילו ארי בתר פולחן טעותהון לבהון טעי: יז וחס מימרי עליהון מלחבלותהון ולא עבדית עמהון גמירא במדברא: יח ואמרית לבניהון במדברא בגזירת אבהתכון לא תהכון וית נימוסיהון לא תטרון ובפולחן טעותהון לא תסתאבון: יט אנא יי אלהכון בקימי הליכו וית דיני טרו ועבידו יתהון: כ וית יומי שביא דילי קדישו ויהון לאת בין מימרי וביניכון למידע ארי אנא יי אלהכון: כא וסריבו על מימרי בניא בקימי לא הליכו וית דיני לא נטרו למעבד יתהון דאם יעביד יתהון אנשא ויחי בהון בחיי עלמא ית יומי שביא דילי אחילו ואמרית למשפך חימתי עליהון דיחול רוגזי בהון במדברא: כב ואתיב ית מחת גבורתי ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפקית יתהון לעיניהון: כג אף אנא קימית במימרי להון במדברא לאגלאה יתהון לביני עממיא ולבדרא יתהון במדינתא: כד חלף דדיני לא עבדו ובקימי קצו וית יומי שביא דילי אחילו ובתר טעות אבהתהון הואה עיניהון: כה ואף אנא מדמרדו במימרי ולא אבו לקבלא לנביאי ארחיקתינון ומסרתינון ביד שנאיהון ובתר יצריהון טפשא אזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונימוסין דלא אתקימתון בהון: כו וסאיבית יתהון במתנתהון באעברא

רדק

הוא: (טו) וגם אני נשאתי את ידי להם. בדבר מרגלים שאמר ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ: (טז) יען. מבואר הוא: (יז) ותחס עיני. ולא עשיתי אותם כלה. כי השארתי בניהם אחריהם להביאם אל הארץ: (יח) ואומר. בחוקי. בוי"ו עם הדגש וכל הענין הוא מבואר: (כג) גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות. וכן אמר דוד ע"ה. וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות וזה לא מצאנו מבואר בתורה והנראה בעיני כי זה מה שאמר וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ויכו' ויכתום עד החרמה וכן מה שאמרו וישמ' הכנעני מלך ערד וגו' וישב ממנו שבי וזהו ולזרותם בארצות כי באותו השבי הרחיקום שוביהם ומכרום לבאר גויי הארצות ובמדרש כי על העתיד אמר שגזר על זרעם להיו' גולים מארצ' ולזרותם בארצות וזהו שאמר כי תוליד בנים ובני בנים וגו' והפיץ יי' אתכם בעמים וגו' ואמרו כי מה שאמר ויבכו העם בלילה ההוא ליל תשעה באב היה אמר הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורות כי בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה: (כד) יען. מבואר הוא: (כה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים. כיון שהם מאסו בחקותי מסרתים אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים שלא יהיו טובים להם כמו חקי שהיו טובים להם אם היו הולכים בהם והחקים שהיו משימים עליהם האויבים הם המכים שהיו משימים עליהם לתת בכל שנה ושנה ועבודות אחרות: ומשפטים לא יחיו בהם. שישימו אויביהם משפטים וגזירות עליהם שלא יחיו בהם אלא ימותו בהם ואם היו עושים משפטים היו חיים בהם כמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: (כו) ואטמא. אולי יאמר זה על שנלמדו לבעל פעור שנתחברו לו חבור חזק עד שהעבירו כל פטר רחם שלויתי לקחתם לי לקדושה כמו שאמר קדש לי כל בכור והנה הם העבירום ממני ונתנום לעכו"ם וזהו טומאתם הפך הקדושה ופירוש ואטמא שמתי אותם טמאים והרחקתים ממני תמורת מה שהקדשתים והם לא אבו לכך נתתי אותם טמאים ורחוקים ממני וזהו שלא נזכר השבט שנלמד לבעל פעור בברכת משה רבינו עליו השלום: למען אשמם. הם

רשי

(כא) וימרו בי הבנים. שהם של דן וכן שנלמדים לבעל פעור (מדבר כה) לאחר שמתו דור המדבר: (כג) להפיץ אותם. מאז השבעתים להפילם כי תוליד בנים ובני בנים וגו' (דברים ד): (כה) נתתי להם חוקים לא טובים. מסרתים ביד יצרם להכשל בעונם וכן ת"י ומסרתינון ביד יצריהון טפשא ואזלו ועבדו גזרן דלא תקנן ונמוסין דלא יתקיימו בהון: (כו) ואטמא אותם במתנותם. אותם מתנות שחקקתי להם לקדש לי כל בכור מסרתים ביד יצרם להעבירם לאותם בכורות למולך הרי חוקים לא טובים: למען אשמם. אשימם ואחרוב אותם. אשמם לשון שממה והמפרשו לשון אשמה טועה הוא שהאל"ף איננה

מצודת ציון

(יז) ותחס. מלשון חס וחמלה: (כג) ולזרות. ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): (כו) פטר. ענין פתיחה כמו פוטר מים (משלי י"ז):

מצודת דוד

שהוצאתי את ישראל לעיניהם והם מצרים כי כן יאמרו מבלי יכולת ה' להביאם לארץ כנען אבדם וכלם במדבר: (טו) נשאתי ידי. בשבועה עליהם: לבלתי הביא וגו'. זה היה בעבור עון המרגלים כי אז נגזר עליהם שלא יבואו אל הארץ: (טז) אחרי גלוליהם. אחרי העכו"ם שעבדו במצרים: (יז) ותחס עיני. ר"ל אף כליה היו חייבים אבל עיני חסה עליהם מהיות משחית אותם ולכן לא כליתים במדבר: (יח) אל בניהם. הבנים של הדור שיצאו ממצרים הם הבאים אל הארץ: בחוקי אבותיכם. שבדאו מלבם אשר לא צוה ה': (יט) אני ה' אלהיכם. ולכן שמעו אלי לכו בחוקותי ומשפטי שמרו בלבבכם ועשו אותם: (כ) והיו לאות. למען יהיו לאות: (כא) וימרו וגו'. הם הנלמדים לבעל פעור וקרח ועדתו: (כב) והשיבותי את ידי. השבתי ידי מלהכות בם: (כג) גם אני. ר"ל כמו שהם בגדו בי כן שלמתי גמול ונשבעתי להם במדבר להפיץ אותם בגולה כי בליל בכיית המרגלים שהיתה בט' באב הוקבעה הגולה שהיא בכיה לדורות בחרבן בית ראשון ובית שני כן אחז"ל: (כד) יען וגו'. ר"ל אולם לא בעון זה בלבד היו המורבנות כ"א גם בעבור שלא עשו אז משפטי וכו': גלולי אבותם. הדברים החטובים ומאוסים כגלל של רעי: (כה) נתתי להם. מסרתים ביד העכו"ם לעשות עמהם חוקים לא טובים ומשפטים אשר לא ישיגו בעבורם את החיים כ"א הכליון והאבדון ועל הגזירות והשמדות שהיו בשעת חורבן הבית יאמר: (כו) ואטמא אותם. הרחקתים ממני כדבר טמא שהיו בעבור מתנותם וחוזר ומפרש במה

יחזקאל כ

לְמַעַן אֲשֶׁר יֵדְעוּ אֲשֶׁר אֲנִי יְהוָה׃ כז לָכֵן דַּבֵּר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בֶּן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עוֹד זֹאת גִּדְּפוּ אוֹתִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעֲלָם בִּי מָעַל׃ כח וָאֲבִיאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לָהֶם וַיִּרְאוּ כָל־גִּבְעָה רָמָה וְכָל־עֵץ עָבֹת וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם אֶת־זִבְחֵיהֶם וַיִּתְּנוּ־שָׁם כַּעַס קָרְבָּנָם וַיָּשִׂימוּ שָׁם רֵיחַ נִיחוֹחֵיהֶם וַיַּסִּיכוּ שָׁם אֶת־נִסְכֵּיהֶם׃ כט וָאֹמַר אֲלֵהֶם מָה הַבָּמָה אֲשֶׁר־אַתֶּם הַבָּאִים שָׁם וַיִּקָּרֵא שְׁמָהּ בָּמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ל לָכֵן אֱמֹר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַבְדֶרֶךְ אֲבוֹתֵיכֶם אַתֶּם נִטְמְאִים וְאַחֲרֵי שִׁקּוּצֵיהֶם אַתֶּם זֹנִים׃ לא וּבִשְׂאֵת מַתְּנֹתֵיכֶם בְּהַעֲבִיר בְּנֵיכֶם בָּאֵשׁ אַתֶּם נִטְמְאִים לְכָל־גִּלּוּלֵיכֶם עַד־הַיּוֹם וַאֲנִי אִדָּרֵשׁ לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם׃ לב וְהָעֹלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה כַגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ וָאָבֶן׃ לג חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם׃ לד וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוֹצֹתֶם בָּם בְּיָד

(מסורה: ז' פסוקי' למען. י"ב אלכסנדרי'(?) בסיפ' · ה' · ו' בליש' · ל' · ל' · סי' חס' בסיפ' · ל' · ה' · ל' · ד' ב' מ"ל וב' חסר · ט' חס' סוס · ס' חס' · ל' · י"א בליש' · מ"ל וס' מ"ל בליש' · ג')

תרגום: מִכָּל פָּתַח וַלְדָּא בְּדִיל דְּאַצְדְּנוּן בְּדִיל דְּיִדְעוּן דִּי אֲנָא יְיָ׃ כז בְּכֵן אִתְנַבֵּי לְבֵית יִשְׂרָאֵל בַּר אָדָם וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עוֹד דָּא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי אֲבָהָתְכוֹן בְּדְשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי שְׁקַר׃ כח וְאָעֵילְתִּינוּן לְאַרְעָא דְּקַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לְהוֹן וַחֲזוֹ כָּל רָמָא מְנַטְּלָא וְכָל אִילַן עֲבוֹף וְנִכִיסוּ תַמָּן יַת נִכְסֵיהוֹן וִיהַבוּ תַמָּן אַרְגָּזָא קוּרְבָּנֵיהוֹן וְשַׁוִּיאוּ תַמָּן פּוּלְחַן דִּבְחֵיהוֹן וְנַסִּיכוּ תַמָּן יַת נִסְכֵּיהוֹן׃ כט וַאֲמָרֵית לְהוֹן מָא בָמְתָא דְּאַתּוּן אָתָן לְאִשְׁתַּטָּאָה תַמָּן וְאִתְקְרֵי שְׁמַהּ בָּמְתָא עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ל בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַבְּאוֹרַח אֲבָהָתְכוֹן אַתּוּן מִסְתַּאֲבִין וּבָתַר שִׁקּוּצֵיהוֹן אַתּוּן טָעַן׃ לא וּבְמִטַּל מַתְּנָתֵיכוֹן בְּאַעֲבָרָא בְּנֵיכוֹן בְּנוּרָא אַתּוּן מִסְתַּאֲבִין לְכָל פּוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן עַד יוֹמָא דֵין וַאֲנָא אֶשְׁתְּאֵיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם אֶשְׁתְּאֵיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי׃ לב וּדְאַתּוּן מְהַרְהֲרִין וּדְסָלְיקַת עַל לִבְּכוֹן קֳדָמַי גַּלְיָן דְּאַתּוּן אָמְרִין נְהֵי כְּעַמְמַיָּא כְּזַרְעֲיַת מְדִינָתָא לְשַׁמָּשָׁא אָעָא וְאַבְנָא׃ לג קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא בְּיַד תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרוֹמָם וּבִרְגַז שְׁפִיךְ אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן׃ לד וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאֶכְנֵישׁ יָתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְּאִתְבַּדַּרְתּוּן בְּהוֹן בְּיַד תַּקִּיפָא

רש"י

אינה משרפי התיבה: אשר ידעו. כשאביא עליהם הרעה: (כז) עוד זאת הוסיפו לעשות כשהבאותי' אל הארץ: (כט) ויקרא שמה במה. לשון גנאי כלומר במה היא נחשבת: (ל) הבדרך אבותיכם וגו'. לשון תימה וכי כך הגון שבדרך אבותיכם אתם נטמאים ואני אדרש לכם להשיב על שאלתכם: (לא) ובשאת מתנותיכם. ובלקיחת מתנותיכם שהיה לכם לתת לי ואתם לוקחים אותם ממני להעביר בכורותיכם לעבודת כוכבים: (לב) והעולה על רוחכם. שעולה על דעתכם: נהיה כגוים. נפרוק עולו מעל צוארנו מאחר ששלח מעליו: היו לא תהיה: כי כבר קבלתם עליכם מדעתכ' בימי יהושע כמו שנאמר (יהושע כד) ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל

חיו עתקו: וכל עץ ח' בקריאה וסימ' והערים יהרסו. והכיתם כל עיר מבצר. רנו שמים כי עשה ה'. ואביאם אל הארץ. ואמרת ליער הנגב: מתנותיכם ד' ב' מ"ל וב' חסר וסימ' מלבד שבתות ה' ומלבד־ואתם בית ישראל ענפיכם. ובשאת מתנתיכם בהעביר. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה'. ב' קדמה מלאים: בגוים ג' בקריאה וסי' כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן. והעלה על רוחכם.

תולדות אהרן על רוחכם. סנהד' קה (יומא מח): ביד חזקה. ראה סנה לד סנהדרין קה (ר"ה כ"ט):

רד"ק

הם עשו הפך רצונו למען שאשימ' שממ' כי כבר הזהרתי' שאם יעברו על מצותי יהיו שממה והשממה היתה להם מיד סמוך לעונם: למען אשר ידעו אשר אני יי. וכמו שאמרתי כן עשיתי והענשתים על עונם ונפל מן העם ארבעה ועשרים אלף אישים מבנין השעיר משעלי השכל דינו כתשלומו אשימם: (כז) לכן. עוד הודיעם תועבות אבותם משבאו לארץ: (כח) ואביאם אל הארץ. ויתנו שם כעס קרבנם: שהיו מכעיסים אותי בקרבנ' שהיו מקריבי' לעכו"ם כמשפט הגוים אשר הורשתי מפניהם: (כט) ואומר אליהם מה הבמה. כשראיתי שהם מקריבים לעכו"ם בכל מקום ואני יחדתי להם מקום מיוחד לשמי והם עשו הפך מצותי בשני פנים בעשות להם במה בכל מקום ואפילו לשמי ועוד שהקריבו בהם לאלהים אחרים אמרתי להם מה הבמה מי צוה אתכם לעשות במה גבוה הלא צויתי אתכם מזבח אדמה תעשה לי אלא שאתם למדים ממעשי הגוים לעשות מזבח גבוה שנקרא במה לגבהותו או שהוא על הרים גבוהים כי לשון במה הוא לשון גובה כמו ירכיבהו על במותי ארץ אעלה על במותי עב ומתוך שלימדתם מהגוים לעשות במה כמותם למדתם מהם גם כן לעשות' בכל מקום ועוד לעבוד בהם לאלהים אחרים: אשר אתם הבאים שם. אמר כנגד העובדים בהם אתם הם הבאים שם לא שומרי מצותי שאינם באים אלא במקום המיוחד לי: ויקרא שמה במה עד היום הזה. כי להרגל הלשון בהם נקרא אף הנעשה לשמי במה עד היום הזה כי נאמר בדברי שמואל הרמתה ונאמר בדבר שלמ' הבמה אשר בגבעון ונאמר רק הבמות לא סרו מהרגל מה שעשו אותם מתחלה לשם עכו"ם לא הניחו לעשותן אפילו בימי המלכים שהיו עושים הישר בעיני ה' היו עושים אותם לשמי: (ל) לכן אמור אל בית ישראל. על אותם שהיו עדיין בארץ ישראל אמר כמו שפירשנו אמר איך אדרש לכם ואתם עדיין ברשעתכם: ונטמאים. בשוא הנ"ס כמו הנמצאים בשוא: (לא) ובשאת מתנותיכם. ענין הנשיאה והתרומה: (לב) והעולה על רוחכם היו לא תהיה. המחשבה הרעה שעולה על רוחכם לא תהיה ולא תתקיים: על רוחכם. כמו על לבבכם כמו שתרגם יונתן כי הרוח שוכנת בלב: אשר אתם אומרים נהיה כגוים. אתם חושבי' לצאת מרשותי ושלא תהיו לי לעם שאתם רואי' העכו"ם מצליחים בעבודת כו"ס כמו שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרי' אות' להם אזבח ויעזרוני ולא כן הדבר כי העכו"ם אינכו משגיח עליהם משפטי' אות' אלא כמו הבהמו' אלא כשים להם דבר על ישראל לפקוד עליהם עונם כשישראל עושי' רצוני אבל כשעוברי' על מצותי אגביר העכו"ם עליהם להצליחם לא לטובתם אלא לרעת ישראל אבל הם בעצמם לא אשגיח עליהם אלא אם כן יהיה חמס גדול כמו דור המבול וסדום ועמורה וכן מצאנו בדברי רז"ל שאני עכו"ם דלא מקפיד דינא עלייהו אבל ישראל שלקחתים מבית עבדים להיות לי לעם סגולה וגו' ואני אהיה להם לאלהים עיני תמיד עליהם לטובה ולרעה כמו שאמר בנבואת עמוס רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם ואם תרצו לצאת מעבודתי לא אתן לכם רשות בזה כי אף על פי שתהיו ימים רבים בגלות בין העכו"ם לא תשבתו מהיות גוי כי אפילו יצאו מועטים מהם מן הכלל כללם יהיה גוי לפני כל הימים ובחזקה אמלוך עליכם ואצרוף אתכם בהוציאי אתכם מן הגלות וברותי מכם המורדים והפושעים בי: (לג) חי אני. ובחמה שפוכה: לכלות הפושעים והמורדים: (לד) והוצאתי. אשר נפוצותם בם. בחולם בפ"א ויבא בשורק כמו ובחכמה כי

מצודת ציון

אשמם. מל' שממון: (כז) גדפו. ענין חרוף כמו אשר גדפו נערי המלך (מלכים ב יט): במעלם. ענין פשע: (כח) עבות. מרוב' בענפים וקלועים אלה באלה: ניחוחיהם. מלשון נחת רוח: ויסיכו. ענין שפיכת היין להקרבה: (לא) ובשאת. ענין תשורה ודורון כמו משאת בנימין (בראשית מג): (לב) רוחכם. ענין רצון ומחשבה

מצודת דוד

שהיו מעבירים למולך כל פטר רחם הם הבכורות שפתחו רחם אמם: למען אשמם. ר"ל הריחוק ממני היה למען יהיו שממה ויהיה תועלת שוממותם למען אשר ידעו ויכירו אשר אני ה' המאמיתי: (כז) עוד זאת. ר"ל גם בזאת במה שאתם חרפתם אותי חרפו אותי גם אבותיכם בעת מעלם בי: (כח) ואביאם. ר"ל והוא כשהבאתי אותם אל הארץ אשר נשבעתי לתת להם וכשראו כל גבעה רמה ועץ עבות וכו' היו זובחים שם לעכו"ם ושם נתנו קרבנם המכעיסים אותי ושם שמו ריח קטורת הבאה לנחת רוח ושם נסכו היין: (כט) ואומר אליהם. ר"ל כשהיו נועדים ללכת להקריב לעכו"ם והיו אומרים נבוא אל הבמה אמרתי להם מה מעלת הבמה הזאת להקרא שם במה האם בעבור שאתם הם הבאים שם כאומר הלא אין לקרות למזבח בשם במה שהוא מל' עוממות וגבהות כ"א גם בעבור שבא שמה אם האלהי מן השמים ולא בעבור שתבואו אתם שם כי מה מעלה ורוממות יש בזה: ויקרא. עכ"ז לא שמעו אלי והיה נקרא בפיהם בשם במה עד היום הזה ולא חזרו בהם: (ל) הבדרך. וכי בעבור שאתם נטמאים ללכת בדרך אבותיכם ואחרי פסיליהם אתם זונים לעבדם כדרך אשה הזונה תחת בעלה: (לא) ובשאת. ובעבור תשורת מתנותיכם וחוזר ומפרש במה שאתם מעבירים בניכם באש לכל גלוליכם בזה אתם נטמאים עד היום: ואני: וכי בעבור זה אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם: חי אני. הריני נשבע חי אני אם אהיה נדרש לכם: (לב) והעולה. ועכ"ז הדבר העולה על מחשבותיכם לא תתקיים והוא מה שאתם אומרים הואיל והמקום שלח אותנו מעל פניו נהיה א"כ כעובדי גלולים לעבוד פסילי עץ ואבן כמותם ולא נהיה עוד באמת מושגחים ממנו אבל נהיה נעזבים למקרי הזמן ולמערכות השמים כמו העכו"ם: (ג) אם לא. הוא ענין

חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה: לה והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים: לו כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן אשפט אתכם נאם אדני יהוה: לז והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסרת הברית: לח וברותי מכם המרדים והפושעים בי מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבוא וידעתם כי אני יהוה: לט ואתם בית ישראל כה אמר אדני יהוה איש גלוליו לכו עבדו ואחר אם אינכם שמעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו עוד במתנותיכם ובגלוליכם: מ כי בהר קדשי בהר מרום ישראל נאם אדני יהוה שם יעבדני כל בית ישראל כלה בארץ שם ארצם ושם אדרוש את תרומתיכם ואת ראשית משאותיכם בכל קדשיכם: מא בריח ניחח ארצה אתכם בהוציאי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפצתם בם ונקדשתי בכם לעיני הגוים: מב וידעתם כי אני יהוה בהביאי

ס' • ג' • ג' • ג' • ג' כ' מ"ל • י"ד סבירין לשון רבים • ג' • ד' • כ' מ"ל • ג' • ג' מ"ל בליש' כ' • ג' ומ"ל • ס' • ג' חסר

ובדרעא מרומם וברגז שפיך: לה ואעיל יתכון למדבר עממיא ואתפרע מנכון תמן אפין באפין: לו כמא דאתפרעית מן אבהתכון במדברא ארעא דמצרים כן אתפרע מנכון אמר יי אלהים: לז ואניח עליכון גזירת דיני ואעיל יתכון במסורת קימא: לח ואפריש מנכון די מרדו ודי שקרו במימרי מארעא תותבותהון אפיק יתהון ולארעא דישראל לא יעלון ותידעון ארי אנא יי: לט ואתון בית ישראל כדנן אמר יי אלהים גבר פולחן טעותיה אזילו פלחו ובתר דתתובון ליתיכון צבן לקבלא למימרי וית שמא דקודשי לא תחלון עוד במתנתכון ובטעותכון: מ ארי בטור קודשי בטור קודשא דישראל אמר יי אלהים תמן יפלחון קדמי כל בית ישראל כולהון בארעא חייא תמן יתקביל קורבניהון בפריע ותמן אתבע ית אפרשותכון וית ריש אצותכון בכל קודשיכון: מא קורבן לרעוא יתקבל קורבנכון בפריע כד אפיק יתכון מביני עממיא ואכניש יתכון מן מדינתא דאתבדרתון בהן ואתקדש בכון לעיני עממיא: מב ותידעון ארי אנא יי כד

רדק

כי נבואתי: (לה) והבאתי אתכם אל מדבר העמים • כשאוציאכם מן העמי' לא אביאכם אל אדמת ישראל עד שאשפוט אתכם במדבר העמים שם אקח משפטי מכם ואכלה המורדים והפושעים שאמצא בכם ואקח משפטי מכם במדבר במקום שאין שם אדם ולא עובר ושב כדי שלא יראו העמים ברעתכם וישמחו לכם וזהו שאמר ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כלומר ביני וביניכ' ביחוד בלא אמצעי וכן ודבר יי' אל משה פנים אל פנים בלא אמצעי וענין ונשפטתי אודיעכם מעשיכם הרעים שעברתם על תורתי בגלות ואקח נקמתי מכם שם במדבר: (לו) כאשר' מבואר הוא: (לז) והעברתי אתכם תחת השבט. על דרך כל אשר יעבור תחת השבט כלומר כמו הצאן שהמונה אותם אוחז שבט בידו ומונה אות' אחד אחד והעשירי מוציא למעשר כן אמנ' אתכ' והחוטא' יאבד וזה הענין על דרך משל וכן אמר ירמיה עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר יי' ותירגם יונתן ואניח עליכון גזירת דיני ואעיל יתכון במסורת קיימא: במסרת הברית • חסר האל"ף פ"א הפעל ומשפטו במאסורת והוא שם בשקל מתגורת שק ופירושו אאסור אתכם בברית שלא תצאו ממנה לעולם: (לח) וברותי • פרשו ברר רוצה לומר אברור מכם המורדים והפושעי' לכלות' במדבר: מארץ מגוריה' אוציא אות': מארץ גלותם שלא אכלם בין אויביהם שלא ישמחו להם: לא יבוא • דרך כלל כמו לא יבואו ובמסרה י"ד סבורין לשון רבים: (לט) ואתם • לפי שדבר עד הנה על בניהם העתידים לצאת מהגלות שב להוכיח בפסוק זה הדור ההוא שהיו בירושלי' לפיכך אמר ואת': איש גלוליו לכו עבדו הצווי הזה אינו דרך מצוה רצוני' כי אם דרך גזום כמו שמח בחור בילדותיך רוצה לומר שמח ותראה מה יקרך באחריתך או פירוש טוב הוא שתעבדו גלוליכם לבד ולא שתביאו לי מתנותיכם ותעבדו גלוליכם כי זה חלול ה' • ופירוש ואחר אם אינכ' שומעי' אלי'וי"ו ואחר כוי"ו וישא אברהם את עיניו. ואם כענין אשר כמו עד אם דברתי דברי ויונתן תרגם ובתר דתתובון ליתיכון צבן לקבלא למימרי: (מ) כי בהר קדשי • עתה אינני רוצה במתנותיכם אבל כשיהיו ישראל בהר קדשי בשובם מהגלות שם ארצם: שם ארצה אותם על ידי קרבנותיכם ומעשיה' הטובים • ומה שאמר בהר מרו' ישראל לפי שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוה מכל הארצות: שם יעבדנו כל בית ישראל כלה בארץ • לפי שאמר למעלה וברותי מכם המורדי' והפושעי' בי אמר הנה כל בית ישראל כלה לפיכך אמר בארץ אותם שיזכו לשוב בארץ לא יחסר מהם אחד אלא כלם יעבדוני שם ואמר כל בית ישראל ואמר כלה כפל הענין לחזק וכן וכל שעריך כלם בשבי ילכו כל מלכי גוים כלם והדומים להם וחזוק הענין בזה הדבר לומר כי אע"פ כן במלחמת גוג ומגוג לא ימות מהם אחד ואף על פי שיהיו בצרה וי"ת בארץ בארעא חייא: ושם אדרוש. ארצה שיקריבו לפני כאילו אני דורש קרבנותיהם כי בהיות מעשיהם טובים יערבו לי זבחיהם ותרומותיהם: ואת ראשית משאותיכם: מה שתשאו ותרימו לי בראשית הבכורים והעיסה וי"ת וית ריש אצותכון: (מא) בריח ניחח • ונקדשתי בכם לעיני הגוים, זה יהיה במלחמת גוג ומגוג כמו שאמר ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל: (מב) וידעת'. מבואר הוא

רשי

ישראל וכל הענין: (לה) מדבר העמים. הוא המדבר שהלכו בו ארבעים שנה וכן ניבא (הושע ב) והולכתיה המדבר: (לז) תחת השבט. שתהיו כפופי' לי ולמוסרי: במסורת הברית • בברי' שמסרתי לכם: (לח) וברותי לשון ברירה: מארץ מגוריהם. מארץ גלותם אוציא אותם ואמיתם במדבר: (לט) לכו עבודו • ואל תראו לאומות שאתם נקראים על שמי בבואכם אל הנביא לשאול לו תורה ומאחר שהוא אומר לכם דברי אינכם שומעים אלי כענין שנאמר (לקמן לג) והנך להם כשיר עגבים וגו' שומעים את דבריך ואינם עושים אותם: במתנותיכם ובגלוליכם • שאתם מפרישים הבכורות בשם בכורה כאשר צויתי אתכם ומפקרא שמי על הדבר ואתם מקריבים אותם לעבודת כוכבים: (מ) משאותיכם. כמו משארותיכ' לשון

ויקטרו שם בכל במות פנים אל פנים ה' וסימ' כי ראיתי אלהים פנים ודבר ה' אל משה פנים אל. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה • וירא גדעון כי מלאך ה' ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים: ובא י"ד סבירין יבאו לשון רבים וסימ' בסדר שמיני: ואת שם ד' בקריאה וסימ' ואת שם השני קרא אפרים. ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי • ואת שם קדשי לא תחללו • ואת שם קדשי אודיע בתוך: אדרוש ג' מ"ל בקריאה בליש' וסי' ושם אדרוש את תרומתיכם • ואתר כל ירוק ידרוש • כי בכם נדרוש לאלהיכם:

תולדות אהרן וברותי מכם. נדרים כ: איש גלוליו • קידושין מ:

מצודת ציון

ומחשבה: (לה) ונשפטתי. ענין ויכוח: (לז) השבט • השרביט: במסורת • כמו במאסרת והוא מלשון מאסר וקשור: הברית • כריתות הברית: (לח) וברותי • מלשון ברור ונקיות כמו כבור ידי ישיב לי (ש"ב כב): (לט) ואחר: ענינו כמו השאיל וכן אחרי הודיע אלשי' (בראשי' מא): (מ) ארצם. מלשון רצון: ראשית • ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): משאותיכם • ענין תשורה ודורון כמו ארוחה ומשא' (שם מ): (מא) נפוצותם • ענין פזור עליליותיכם

מצודת דוד

ענין שבועה שנשבע לומר שבע"כ ימלוך עליהם: ביד חזקה. ר"ל שיכוף אותם בחמה שפוכה לעבוד את ה': (לד) והוצאתי • כי אוציא אתכם מן העמים אשר נשמעו שם במחשבה הזאת: ביד חזקה • אכביד ידי עליהם ואשפוך עליהם חמתי באת בלב העמים לגרשם ולהוציאם מארצם: (לה) אל מדבר העמים. ר"ל אל מקום שיהיה שממ' מבלי מצוא שם מי מן האומות שלא יראו במפלת הפושעים והמורדים: ונשפטתי. שם אתווכח עמכם פנים אל פנים להודיע סרחונכם: (לו) כאשר. כמו שהתווכחתי עם אבותיכם במדבר הסמוך לארץ מצרים כן אתווכח עמכם:(לז) והעברתי • אעביר אתכם אחד אחד כדרך מונה הצאן שמעבירים זה אחר זה תחת השבט כמ"ש כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כ"ז) והוא על דרך משל: במסורת הברית. באסורי קשר הברית שלא תצאו עוד ממנה: (לח) וברותי • אברור מכם את המורדים בי לכלותם במדבר: מארץ מגוריהם • ממקום שהיו דרים בין העכו"ם: כי אני ה' • הנאמן במאמרו: (לט) לכו עבודו. ר"ל עבדו העכו"ם לבד בזבח ומנחה ולא תוסיפו לעבוד אותי: ואחר? ר"ל וזהו הואיל אם אינכם שומעים אלי מוטב לעבוד לעבודת עכו"ם לבד: במתנותיכם ובגלוליכם • ר"ל במה שאתם מתנדבים מתנות לבית ה' ובמה שאתם עובדים עבודת עכו"ם הנה עי"ז בא חלול ה' כי בע"כ תבוא הפורעניות בעבור עבודת הגילולים ויאמרו הבריות על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי הלא המה מתנדבים מתנות לבית ה' ולכן מוטב לעבוד לעבודת כוכבים לבד שלא יהיה עוד חלול ה' בהבאת הפורעניות: (מ) כי בהר וגו' • אלא בהר קדשי וחוזר ומפרש בהר הרמה של ישראל הוא מקום המקדש שם יעבדוני כל בית ישראל כולה הבאים בארץ ר"ל הצדיקים המחזיקים בדת אלהים הבאים בארץ בימי המשיח: שם ארצם. שם אקבל קרבנותיהם ברצון ושם אדרוש לשאול את תרומותיכם ואת מיטב מתנותיכם הראוי לי בכל קדשיכם והם קדשי המזבח הנתון לאישים: (מא) בריח ניחוח • בעבור הבאת ריח הקטורת הבאה לנחת רוח אהיה מרוצה לכם וזה יהיה בזמן שאוציא אתכם מן העמים וכו': ונקדשתי בכם • על ידכם אהיה מקודש לעיני העמים כי יראו שידי משלה לי: (מב) אני ה'. הנאמן במאמרו

אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם׃ מג וּזְכַרְתֶּם־שָׁם אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל־עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם בְּכָל־רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃ מד וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְדַרְכֵיכֶם הָרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

כא א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ דֶּרֶךְ תֵּימָנָה וְהַטֵּף אֶל־דָּרוֹם וְהִנָּבֵא אֶל־יַעַר הַשָּׂדֶה נֶגֶב׃ ג וְאָמַרְתָּ לְיַעַר הַנֶּגֶב שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מַצִּית־בְּךָ אֵשׁ וְאָכְלָה בְךָ כָל־עֵץ־לַח וְכָל־עֵץ יָבֵשׁ לֹא־תִכְבֶּה לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת וְנִצְרְבוּ־בָהּ כָּל־פָּנִים מִנֶּגֶב צָפוֹנָה׃ ד וְרָאוּ כָּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה בִּעַרְתִּיהָ לֹא תִּכְבֶּה׃ ה וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הֵמָּה אֹמְרִים לִי הֲלֹא מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים הוּא׃

ו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ז בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־יְרוּשָׁלַםִ וְהַטֵּף אֶל־מִקְדָּשִׁים וְהִנָּבֵא אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ ח וְאָמַרְתָּ לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי אֵלַיִךְ

אָעֵיל יַתְכוֹן לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִי קַיֵימִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לַאֲבָהַתְכוֹן׃ מג וְתִדְכְּרוּן תַּמָּן יַת אוֹרְחָתְכוֹן וְיַת כָּל עוֹבָדֵיכוֹן דְאִסְתַּאֲבְתּוּן בְּהוֹן וְתִידַנְקוּן וּתְהוֹן חָזָן בְּכָל בִּישָׁתְכוֹן דַעֲבַדְתּוּן׃ מד וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אַעְבֵּיד עִמְּכוֹן בְּדִיל שְׁמִי לָא כְאוֹרְחָתְכוֹן בִּישָׁתָא וּכְעוֹבָדֵיכוֹן מְחַבְּלַיָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה לְאוֹרַח דָרוֹמָא וְאַלֵיף עַל דָרוֹמָא וְאִתְנַבֵּי עַל חוּרְשָׁא דַחֲקַל דָרוֹמָא׃ ג וְתֵימַר לְחוּרְשָׁא דְדָרוֹמָא קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַיְיָ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מַדְלִיק בָּךְ אֶשְׁתָּא וְתִקְטֵיל בָּךְ כָּל אִילַן רָטִיב וְכָל אִילַן יַבִּישׁ לָא תִטְפֵּי לְשַׁלְהוֹבִיתָא דִמְשֵׁיצְיָא וְיִתְרַשְׁמוּן בָּהּ כָּל אַפַּיָא מִדָּרוֹם לְצִפּוּנָא׃ ד וְיֶחֱזוּן כָּל בְּנֵי בִסְרָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַדְלֵיקְתַּהּ לָא תִטְפֵּי׃ ה וַאֲמָרֵית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא אִינוּן אָמְרִין לִי הֲלָא מַמְתֵּיל מַתְלִין הוּא׃ ו וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ז בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל יְרוּשְׁלֵם וְאַלֵיף עַל מַקְדְּשִׁין וְאִתְנַבֵּי עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ח וְתֵימַר לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא שָׁלַח

רש"י

לשון מזון כמו שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא) וכן חברו מנחם : (מג) ונקוטותם. לשון קטטה לשון אחר כתרגומו ותידנקון וכן תרגם יונתן הנאנחים דמוני"ר בלע"ז : (ב) דרך תימנה . ארץ ישראל בדרומה של בבל : אל יער השדה . אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרש להלך בו שועלים : (ג) ונצרבו . לשון צרבת השחין (ויקרא יג) על שפתיו כאש צרבת (משלי טז) לשון כויה : כל פנים מנגב צפונה . כל האנשים שבדרומה של בבל שהוא בצפון לי צרב רסרי"ר בלע"ז : (ה) ממשל משלים הוא . כשאני מתנבא להם בלשון משל וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש : (ו) ויהי דבר ה' אלי לאמר . הנבא להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנה אני מפרש לך שים פניך אל ירושלים : (ז) והטף והנבא וכן אל תטיפו (מיכה ב) ולא תטיף על בית ישחק (עמוס ז) : אל מקדשים . הוא יער השדה : מקדשים . שני חורבנים : (ח) צדיק ורשע . הוא

רד"ק

הוא : (מג) וזכרת' . ונקטתם בפניכם . ענין כריתה כמו אשר יקוט כסלו ופירוש תהיו נכרתים בעיניכם כלומר תתאבלו בעיניכם כשתזכרו רעותיכם שתהיו ראויים להכרת מן העולם ויונתן תרגם ותידנקון ותהון חזן בכל בישתכון דעבדתון : (מד) וידעתם . מבואר הוא : ויהי דבר ה' . (ב) בן אדם שים פניך דרך תימנה . הנביא היה בבבל ואמר לו האל שיפנה דרך דרום והיא ירושלם שהיא דרומה של בבל כי בבל היא צפונית לירושלם כמו שאמר מצפון תפתח הרעה אם כן ירושלם היא דרומה של בבל : והטף אל דרום . ענין דבור וכן אל תטיפו יטיפון : והנבא אל יער השדה נגב . קרא ירושלם יער השדה דרך משל כמו היער שיש בו עצים טובים ורעים כן בירושלם צדיקים ורשעים ונספו הצדיקים שהיו מעטים בעון הרשעים שהיו רבים נספו בכללם כמו שאמר כי עד צדק ישוב משפט וכן אמר המלאך ללוט פן תספה בעון העיר. ותירגם יונתן שים פניך קביל נבואה ותרגם והטף ואליף ואמר תימנה דרום נגב כפל הענין במלות שונות לחזק כמנהג הנבואות בכל מקום : (ג) ואמרת . הנני מצית בך אש' ענין הדלקה והבערה כמו ויצת אש בציון : כל עץ לח וכל עץ יבש . משל כמו שפירשנו לצדיקים ולרשעים ויונתן תירגם הא אנא מגרי בך עמא דתקיף כאישתא ויקטול בך כל גבר עתיר וכל גבר מסכנא ימנע בשלהוביתא דמשלי' ובמקצת נוסחאו' הא אנא מדליק בך אשתא ותקטיל בך כל אילן רטב וכל אילן יביש לא תטפי לשלהוביתא דמשיציא : לא תכבה להבת שלהבת . כפל הענין במלות שונות לחזק הדבר כי להבת כמו שלהבת כלומר האש לא תכבה כי בכל עת תעלה להבת עד שיכלו כלם בין גלות ובין חרב : ונצרבו בה כל פנים . מן צרבת השחין היא ועל שפתיו כאש צרב' ענין שריפ' ופירושו אותם שלא ימותו ישרפו פניה' מבשת וכלימה בגלותם : מנגב צפונ' . מנגב שהיא ירושלם לצפון שהיא בבל ופירוש כל פנים כל פני הגולים ויש לפרש כל פנים על שאר האומות והוא כמו שאמר למטה תצא חרבי מתערה אל כל בשר ופירוש מנגב צפונה כמו מנגב לצפון כמו שלקו ישראל מנגב לצפונה כן ילקו שאר האומות ויגלו כמותם : (ד) וראו כל בשר . בערתיה לא תכבה . תירגם יונתן נוסחא אחת ארי אנא ה' אתייתנון ולא אתמנעון ובנוסח' אחרת ארי אנא ה' אדליקת' לא תטפי ופירושו וראו כל הכל יכירו כי מאתי הרעה הבאה לירושלם וכן אמר רב טבחים לירמיהו ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה הדבר הזה : (ה) ואמר אהה ה' אלהים . איך תשלחני אליהם לדבר דרך משל והנה המה אומרים לי כשאני אומר להם הנבואות דרך משל כמו הנבואות שקדמו כנבואת הנשר הגדול ונבואת אמך כגפן בדמך וכן השאר אומרים בעבורי : הלא ממשל משלים הוא . מדבר משלים הוא ואינו אומר על פי הנבואה אלא להראות עצמו כי הוא יודע למשול משל לפיכך שונה אליו הדבר בענין זה מבואר בלא משל : (ז) ואמר לו שים פניך אל ירושלם במקום דרך תימנה. והטף אל מקדשים במקום והטף אל דרום . והנבא אל אדמת ישראל במקום והנבא אל יער השדה נגב . ואמרת לאדמת ישראל במקום ואמרת ליער הנגב . והוצאתי חרבי מתערה במקום הנני מצית בך אש . והכרתי ממך צדיק ורשע במקום ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש : ויהי דבר ה' . בן אדם . והטף אל מקדשים . אמר לשון רבים כי בית המקדש ג' בתים אולם היכל ודביר לבד העזרות או אמר מקדשים רמז לחרבן בית ראשון ולחרבן בית שני : (ח) ואמרת' מתערה. הוא תיק החרב ותירגם יונתן מנדנא והוא כמו בעברי

וישב

אל ארמת ה' וסימ' נמסר לעיל בשפ' א סימ' י"ב ז ג' מלין מן י"א אהין וסי' ובעלילותיכ' הנשחתות' וכתועבותיהן עשים. והאחשדרפני' והפחות : לא תכבה ו' וסי' בריש סדר צו ובישעיה סימ' ל"ד : אמרי' לי ג' בליש' וסימ' הלא ממשל משלים . ישמו על עקב בשתם . שמחתי באמרים לי בית ה' נלך :

מצודת ציון

(מג) עלילותיכ'. מעשיכם: ונקוטותם. ענין כריתה כמו ונקוטו בפניכ' (לעיל ו) : (ב) והטף : הוא מל' נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור כמו אל תטיפו יטיפון (מיכה ב) : (ג) מצית . ענין הבערה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט) : ואכלה . ושרפה : לח . מל' לחות ורטיבות: תכבה. מל' כבוי: להבת שלהבת : ענינם אחד ובא הכפל לחזק : ונצרבו . ענין שריפ' כמו כאש צרבת (משלי טז) : (ד) כל בשר . כל אדם : (ה) אהה . ענין לשון צעקת יללה: (ח) מתערה. הוא תיק החרב וכן וישלפו מתערה (ש"א י"ז): ורפו

מצודת דוד

במאמרו : בהביאי וגו' . ר"ל אז תדעו שאני ה' : אשר נשאתי וגו' . להשבע על הדבר : (מג) וזכרתם שם . בארץ ההיא : ונקוטותם בפניכם . תכרתו בעיני עצמכם ר"ל אתם תשפטו הכריתה על עצמיכם בעבור הרעות אשר עשיתם : (מד) כי אני ה' : הנאמן במאמרו : למען שמי . למען כבוד שמי : לא כדרכיכם . לא כגמול דרכיכם אשר המה רעים ונשחתים : **כא** (ב) שים פניך . החזר פניך בדרך דרום כי הנביא היה בבבל מצפון ירושלים ואמר לו להחזיר פניו מול ירושלים שהיא מדרומה : והטף . דבר נגד ירושלים שהיא בדרומה : אל יער השדה נגב . על ירושלים יאמר והמשילה ליער השדה על כי שיש בה אנשים רבים מתחלפים במעלה כדרך היער שיש בו עצים רבים מתחלפים בקומה ובחשיבות וכפל הדבר במ"ש כדרך הנבואה : (ג) הנני מצית . הנה אני הוא המבעיר בך האש והיא תשרוף בך כל עץ לח וכל עץ יבש ולא תכבה להבת האש וכל פני הבריות היושבים בפאת הנגב מול צפון יהיו נשרפים בלהבת האש ר"ל גם הצדיקים יכלו עם הרשעים כמו שהעץ הלח נשרף בצירוף עץ היבש והאויב יאבד כל עובדי כוכבים היושבים מנגב לבבל העומדת בצפון העולם : (ד) וראו כל בשר : בעבור חוזק התבערה ידעו כולם שמה' נעשה ולא במקרה ולכן לא תכבה עד תשרוף הכל : (ה) המה . בני עמי אומרים עלי הלא הוא מדבר במשל ונוכל א"כ להפך המשל לפי דעתינו ולטובה : (ז) אל ירושלים . כאומר ע"כ אדבר עמך נבואה ברורה כמות שהיא : אל מקדשים . יאמר על האולם וההיכל

ויפב חרבו אל נדנה וכן בארמית אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנה בחלוף נו"ן בלמ"ד כמו נשכה ולשכה : והכרתי ממך צדיק ורשע · כמו שכתבנו למעל' כי הצדיקי' נספים בעון הרשעי' וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ורב סעדיה פירש צדיק לבעל ורשע לבעל כי מי שעובדו תמיד ובכל לב נקרא אצלם צדיק ומי שאינו עובדו תמיד נקרא אצלם רשע ושניהם רשעים אצל הב"ה וכמדבר עם יעקב מטוב ועד רע. טוב היה אצל לבנאם שיה גוזל מיעקב רכושו ולא היה הורגו ורע אם היה הורגו ושניה' רעים אצל יעקב ותירגם יונתן ואגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך : (ט) יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע · בעבור שעשיתי נקמה גדולה כך ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לי לרעה יותר מדאי לכן ילקו כולם כמו שלקיתם אתם וזהו שנאמר לכן תצא חרבי מתערה : אל כל בשר · אל כמו על וכמוהו רבים ואמרו כל בשר רוצה לומר האומות שהתגאו עליהם הנביאים : מנגב צפון · כמו שפירשנו למעלה אמר כמו שתכרו' חרבי אתכ' מנגב לצפון שתגלו אתם שמה ונכרתם בחרב מלך צפון כן ילקו שאר האומות על ידו והוא ילקה אחר כך על ידי מדי ופרס:(י) וידעו. לא תשוב עוד · לא תשוב אל תערה עד אשר תכרות האומות הנזכרות בדברי הנביאים . (יא) ואתה האנח בשברון מתנים · כי כל הנאנח על צרה גדולה הוא כאילו נשברו מתניו ויפול מכובד האנחה : ובמרירות · רוצה לומר ובמרירות לב תאנח לעיניהם כדי שישאלו אותך על מה אתה נאנח : (יב) והיה . אל שמועה · כמו על וכמוהו רבים ואמר שמועה כי הם היו בבבל ותבא להם זאת השמועה מירושלם : וכהתה כל רוח. תקצר וכן רוח כהה כי כהה לשון קצור ועצור וקמוץ : תלכנה מים · תלכנה כמו מים שינועו ויזועו מרוב בהלה : הנה באה ונהיית' · הנה בקרוב השמועה הרעה באה לכם וכן תהיה כמו שתשמעו: ויהי·(יד) בן אדם·אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה · אמור להם כי זאת החרב הנזכר'שאמרתי והוצאתי חרבי מתערה הוחדה לכרות היטב ומהר וגם מרוטה שעבר' החלודה מעל פניה כדי שתבריק ותפחיד בני אדם במראה ופירש בפסוק הבא אחריו למען טבוח טבח וכפל חרב חרב כדרך הנוהים והכואבים שכופלים דבריהם כמו מעי מעי ראשי ראשי ויונתן תרג' חרבא דמלכא דבבל תקטול וחרבא דבני עמון תיתני ותשיצי פירוש חרב בני עמון חרב ישמעאל כי בעלים מלך בני עמון שלחו : מרוטה · ענין המריטה העברת החלודה יפה עד שתברק כמו נחשת ממורט: (טו)למען טבוח טבח · בא שם הפעול עם הפעול לחזק הפעולה וכן למען בצע קצף ה' על אבותיכם קצף ומעלה מעל בה' ויצם דוד צום ודומי' להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : למען היה לה ברק · היה מקור כמו היות וכן השבע ימין וראה: מרטה. מפלא נזכר שם פועלו ודגש הטי"ת לתפארת הקריאה לחזק קריאת הטי"ת כי כן דרך העברי ובמקומות רבים נמצא כמו זה במקרא כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו :
או נשיש שבט בני מואסת כל עץ · או שמא תאמרו ששים ושמחה לזאת החרב כי לא יצאה לנו אלא לאויבינו לא נוכל לשמוח לה כי לכרות שבט בני יצאה ומואסת כל עץ לכרות עתה אלא שבט בני זהו ישראל וי"ת הפסוק כן בדיל למקטל קטול אישתליפת וגו' : (טז) ויתן אותה למרטה · מקור בתוספת ה"א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה"א רפה ר"ל האל יתברך שהוציאה מתערה נתנה למורט : לתפוש בכף · שיתפוש אותה ההורג בכף אחר שימרטו אותה וכפל הענין עוד ואמר היא הוחדה חרב והיא מורטה לתת אותה ביד הורג · מרטה גם זה בדגש הטי"ת : היא הוחדה חרב . כמו הפוך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים כמו כל עמים רבים רבות עתים כמו עתים רבות והדומים להם : (יז) זעק והילל בן אדם . כי היא היתה בעמי החרב הזאת

רוגזי עלך ואפיק חרבי מלדנה ואגלי מניך זכאך בדיל לשיצאה חיבך : ט חלף דאגלי מניך זכאך בדיל לשיצאה חיבך בכן תפוק חרבי מלדנה על כל בסרא מדרום לצפונא : י וידעון כל בני בסרא ארי אנא יי אפקית חרבי מלדנה לא תתוב עוד : יא ואת בר אדם אתאנח בזיע חרצין ובמרר תתאנח לעיניהון : יב ויהי ארי ימרון לך על מה את מתאנח ותימר על בסורתא ארי אתיא ויתמסי כל לב ויתרשלן כל ידין ותעמי כל רוח וכל רכוביא יתאשדן מיא הא אתיא ותתקים אמר יי אלהים : יג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : יד בר אדם אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים אמר חרבא דמלכא דבבל תקטול וחרבא דבני עמון תתני ותשיצי : טו בדיל למקטל קטול אשתליפת בדיל למעבד פורענות אשתנינת על דחדיאו שבטא דבית יהודה ובנימין לשבטי ישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו אינון למטעי בתר צלמי אעיא : טז ויהב פורענותהון לאתמסרא ביד מלכא דבבל היא מחת חרבא תהי פורענותהון למימסר יתהון ביד קטולין : יז צוח ואיליל בר אדם ארי היא הות בעמי היא וכל רברבי ישראל

והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע : ט יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע לכן תצא חרבי מתערה אל־כל־בשר מנגב צפון : י וידעו כל־בשר כי אני יהוה הוצאתי חרבי מתערה לא תשוב עוד : יא ואתה בן־אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם : יב והיה כי־יאמרו אליך על־מה אתה נאנח ואמרת אל־שמועה כי־באה ונמס כל־לב ורפו כל־ידים וכהתה כל־רוח וכל־ברכים תלכנה מים הנה באה ונהיתה נאם אדני יהוה :
יג ויהי דבר־יהוה אלי לאמר : יד בן־אדם הנבא ואמרת כה אמר יהוה אמר חרב חרב הוחדה וגם־מרוטה : טו למען טבח טבח הוחדה למען היה־לה ברק מרטה או נשיש שבט בני מאסת כל־עץ : טז ויתן אתה למרטה לתפש בכף היא הוחדה חרב והיא מרטה לתת אותה ביד־הורג : יז זעק והילל בן־אדם כי־היא היתה בעמי היא בכל־נשיאי

הוא הלא והיבש : (ט) יען אשר הכרתי ממך . וידעתי כי ישמחו העובדי כוכבים לאידכם אקצוף עליהם ואגרה את נבוכדנצר בכולם וזאת שכתבתי ונצרבו בה כל פנים הדרומים : (יד) חרב חרב · שתי חרבות חרב מלך בבל ראשונה ואח"כ חרב בני עמון ביד ישמעאל בן נתניה שיהרוג את גדליה ואת הנאספים אליו מאחרית החרב כמו שמפורש (בירמיה מא) : מרוטה . פירפיא"ה בלע"ז מנחם חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למורטה וכן כולם : (טו) היה לה ברק . להיות לה ברק זהרורית פלונדור"ש בלע"ז : או נשיש . לשון שמחה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד : שבט בני מואסת כל עץ · שבט שאני מכה בה את בני ישראל קשה מכל השבטים ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי אינה אלא לכלות : (טז) ויתן אותה · את השבט למרטה לתפש בכף · לנאוחה שתהא נוחה והגונה לתופשה בכף : היא הוחדה חרב · היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכדנצר להרוג בה : (יז) והילל . לשון יללה : כי היא . החרב תהיה בעמי ובכל נשיאיהם ופריצים : מגורי אל חרב . קבוצות עמים באים לחרב היו סביבות עמי כן

מתערה ד' בקריאה וסימן וישלפה מתערה הנני אליך · והוצאתי חרבי מתערה· ודבתריה ותצא חרבי מתערה · ודבתריה והוצאתי חרבי מתערה : ונמס ב' וסימ' וכל המלאכה נמבזה ונמס · אל שמועת כי באה ונמס : הוחדה ג' וסימ' חרב חרב הוחדה וגם מרוטה· ודבתריה למען טבוח טבח הוחדה . ודבתריה לתפש בכף היא הוחדה : תלתיהון בחד

תולדות אהרן והכרתי ממך · ב"ק ס ע"ג ד : סהנה · ברכות נח כתובות סב : זעק והילל · יומא ט :

מצודת ציון

(יב) ורפו · מלשון רפיון ויאמר אל הנבהל ומתייאש : וכהתה . ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : ונהיתה . מל' היה : (יד) הוחדה · מל' חדידה ושנון : מרוטה · ענין לטוש וצחצוח כמו נחושת ממורט (מלכים א ז) : (טו) ברק · להט וזוהר כמו וברק חנית (נחום ג) : שבט · שרביט : (טז) לתפוש · ענין אחיזה : בכף · בכף היד : היא הוחדה חרב · כמו הפך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים (תהלים פט) : (יז) והילל · מל' יללה : מגורי · ענין קבוץ ואסיפה כמו אוגר בקיץ (משלי י)

מצודת דוד

והסיכל ובית קדש הקדשים : (ח) הנני אליך · הנה אני אלחם עמך : (ט) יען · בעבור שהכרות ממך צדיק ורשע ועשיתי בך נקמה גדולה ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לרעה לכן ילקו גם כל העובדי כוכבים היושבים מנגב בבל העומדת בצפון : (י) כי אני ה' הוצאתי . ולא באה במקרה : לא תשוב עוד. עד הכרית כל בשר היושבים מנגב בבל וכאומר מעתה אם היתה באה במקרה כי המקרה לא תתמיד כ"כ :

(יא) האנח · עשה אנחה כאדם המצטער : בשברון מתנים . ר"ל אנחה גדולה וכאלו נשברו המתנים ונפלו מכובד האנחה : ובמרירות · ר"ל במרירות לב תאנח לעיני ישראל : (יב) אל שמועה · בעבור השמועה הבאה אלינו מירושלי' מחורבנה ולכן נמס כל הלבבו' ורפו ידי האנשי' ורוח כל אדם כהתה והושפל' ברכי כל האנשי' ימוטו מרחת הבהלה כמו המים שנעים ואינם נחים : הנה באה · ר"ל הנה היא קרובה כאלו כבר באה ונהיתה : (יד) חרב חרב · על חרב ר"ל יאמר וכפל המלה כדרך המקונן וכן מעי מעי (ירמיה ד) : גם מרופה . לפס אותה להסיר החלודה : (טו) למען טבוח וכו' · החדוד היה למען תהי' חרים' לטבוח בה והמריט' היתה למען יהיה לה ברק להבהיל האנשים : או נשיש · או שמא תאמרו נשיש על החרב ההיא כי לא עלינו תבוא כ"א על אויבינו : שבט בני · כאומר לא כן הוא אך דעו שהחרב תבוא לכרות שבט בני ר"ל אוכלסי ישראל והוא מקרא קצר : מואסת כל עץ · עתה תמאס כל עץ ולא תכרות אותם ר"ל לא תלך עתה על העובדי כוכבים להכריתם ולפי שהמשיל את ירושלים ליער אמר לשון שבט וכינה גם העובדי כוכבים בשם עץ : (טז) ויתן אותה למרטה · האויב נתן את החרב לצחצח אותה למען תהיה ראויה לאוחזה ביד : היא הוחדה

יִשְׂרָאֵל מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי לָכֵן סְפֹק אֶל־יָרֵךְ׃ יח כִּי בֹחַן וּמָה אִם־גַּם־שֵׁבֶט מֹאֶסֶת לֹא יִהְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ יט וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא וְהַךְ כַּף אֶל־כָּף וְתִכָּפֵל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה חֶרֶב חֲלָלִים הִיא חֶרֶב חָלָל הַגָּדוֹל הַחֹדֶרֶת לָהֶם׃ כ לְמַעַן לָמוּג לֵב וְהַרְבֵּה הַמִּכְשֹׁלִים עַל כָּל־שַׁעֲרֵיהֶם נָתַתִּי אִבְחַת־חָרֶב אָח עֲשׂוּיָה לְבָרָק מְעֻטָּה לְטָבַח׃ כא הִתְאַחֲדִי הֵימִנִי הָשִׂימִי הַשְׂמִילִי

קְטוֹלֵי חַרְבָּא אִתְכַּנְשׁוּ וְאָתוּ עַל עַמִּי מְסַחוֹר סְחוֹר בְּכֵן טְפַח עַל יַרְכָּא׃ יח אֲרֵי אִתְנַבִּיאוּ עֲלֵיהוֹן נְבִיָּא וְלָא תָבוּ וּמָה יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲמַר וְאַף שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִנְיָמִין מִגְלָא יִגְלוֹן וּבְעוֹבְדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא לָא יִתְקַיְּמוּן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יט וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וּטְפַח יַד עַל יַד וְתִתְכְּפֵיל חַרְבָּא תְּלִיתָא חֶרֶב קְטוֹלִין הִיא חֶרֶב פּוּרְעָנוּת קְטוֹלָא רַבָּא דִמְזִיעָא לְהוֹן׃ כ בְּדִיל לְמִתְבַּר לִבְּהוֹן וּלְאַסְגָּאָה מַתְקַלְהוֹן עַל כָּל קִרְוֵיהוֹן מַנֵּיתִי קָטְלֵי חַרְבָּא וַי חַרְבָּא אִשְׁתְּלִיפַת לְמִקְטַל אִשְׁתְּנִינַת לְשֵׁיצָאָה׃ כא אִשְׁתְּלִיפִי וּקְטִילִי מִדָּרוֹמָא וְשֵׁיצִי מִן צִפּוּנָא לְאָן אַפָּךְ׃

ב' בתרי ליש' · ל' · ל' וכ"כ · ל' ז ל' · ל' · כ' עמו פדות · ל' · ל' : ל' ל' · וכ' חס' בליש'

עינינא דא בתר דא : מגורי ב' בתרי ליש' וסימ' בארץ מגורי אביו · מגורי אל חרב היו : שלישת' ג' כתיב כן בלישנא וסי' ונסכיהם חצי ההין . ויוסף ת' קרא שמואל . ותפל חרב שלישתה : והרבה ב' וסי' למוג לב והרבה המכשלים . והרבה עמו פדות והוא יפדה · ואינון מן זוגין מן ב"ב דמשמשין ו"ה בריש תיבותא וסי' נמסר במסרה רבתא בערך ה' :

רשי

ת"י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל (משלי י) אגרה בקציר (משלי ו) נהרסו ממגורות (יואל א) העוד הזרע במגורה (חגי ב) ומנחם חברו לשון יראה כמו ויגר מואב (במדבר כב) : לכן ספוק אל ירך · לנהי ולקינה : (יח) כי בוחן . כי בוחן רב בצרות שאר פורעניות הרבה נבחנו בהן ספוס ודבר ורעב וחיה : ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . ומה תהי עוד על בני אם גם שבט מואסת זו תבא עליו עם שאר הבחן : לא יהיה . עוד בני בעולם וכן ת"י לא יתקיימון אבל שאר המקרא לא תרגם כך וכן נראה בעיני ושמעתי בו לשונות רבים וראיתי בספרי פתרונו' ולא נתיישבו לי והפייט יסד בחנוכה (בשבת ראשונה ביוצר) המואסת כל עץ הדקיר המזגה מסייעני שקרא את החרב מואסת כל עץ ויונתן כן תרגם או נשיש וגו' על דחדיאו שבטיא דבית יהודה ובנימין ושבטי דישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו איתון למשעי בתר צלמי טעיא אף הוא מפרש או נשיש לשון שמיחה : כי בוחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . הרי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו כלומר כבר הדבר בחון שלא ישובו ומה יהא בסופיהון אם גם שבט מואסת לא יהיה אמר ואף שבטיא דבית יהודה ובנימין מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקיימון מלכות שבט שהיתה מואסת בחבירתה ולועגת עליהם ועל הרעה הבאה עליהם אף היא לא תהיה ולא תקום . עוד פרשנו לשון אחר או נשיש וגומר או שמא נשיש כי תאמר אלי שבט בני מואסת כל עץ מלכי יהודה מואסי עבודת כוכבים הם כמו שמצינו באביה שאמר : (דברי הימים ב יג) ועמכם עגלי הזהב ואסא ויהושפט וחזקיה ויאשיהו שבעדו כל עבודת כוכבים שבעולם שתחת ידם ואף אלו ישובו בתשובה : זעק והילל · אל תשיש על זאת כי היא תהיה בעמי ולמה כי בוחן כבר בוחן הדבר לפני שלא ישובו תשובה הוגנת : ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . ומה אמתין עוד אפילו אם באו לשוב ולמאוס בעבודת כוכבים לא יתקיים הדבר בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם והוא שאמר לירמיה אם ישוב לא ישוב : (יט) הנבא והך כף אל כף : כדרך הסופדים ומה היא הנבואה : ותכפל חרב שלישתה · אני אמרתי חרב חרבו של נבוכדנצר להחריב ירושלים וחרב בני עמון בגדליה עוד יש חרב של שלישית כפולה כי שתיהן הללו חרב חללים תהיה והיא חרב החלל הגדול המפלת חללי' רבים : החודרת להם . בכל אשר תלאו תרדוף אתכם בחדרי חדרים הרי יוחנן בן קרח ושרי החיילים ילכו למצרים שם תשיגם חרב וכן בכל המקומות אשר ימלטו מהם אל ערים בצורות כמו שאמור בענין על כל שעריהם נתתי אבחת חרב : (כ) למוג · לשון הנעה לשון אחר לשון דבר נמס : והרבה המכשולים · והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקרא לשון הרבות הוא לשון פעול : אבחת חרב : יש פותרין שבחת ס"ת תחת אל"ף בא"ס ב"ת ויש פותרין כמו אבעת לשון בעתה ולא יתכן כי התיו באבחת אינה יסוד ולא באה אלא לסמיכה והתיו בבעתה מן היסוד ואני אומר אבחת חרב השמעת קול הרוגי חרב לשון נביחה גלאפ"י שמיכ"ם בלע"ז כי נו"ן בנבחה יסוד נופל הוא כמו נו"ן בנשיכה ובא אל"ף במקומה כמו (איוב יג) ואחוותי באזניכם אסוך שמן (מלכים ב יד) ומנחם פירש כמו אימת חרב ואין לו דמיון אלא פתרונו לפי עניינו : אח עשויה לברק · אוי ואח כי עשויה היא ללהט מרוטה ומבורקת : מעטה לטבח . ועטויה בשמלה עד תתפש בכף לטבח ביום המלחמ' ויש פותרין מעטה על ל' מיעוט שמתמעטת כשמשננין אותה ומעוט הוא בידם כי חסרון יו"ן ודגשות הטי"ת יורה עליה כי אין המ"ם שורש בתיבה כמ"ם של מעונה ומשוגה ומעוט' ומעולפת ספירי' (שיר ה) ומנחם חבר מעטה לשון מחשבה כמו (דניאל ב) התיב עיטא וטעם אבל דונש פתר אותו כמו עוטה אור כשלמ' (תהלים קד) : (כא) התאחדי : אל מקום אחד או לימין או לשמאל : מועדות . מזומנות : וגם

רדק

הזאת תהיה בעמי לכן זעק והילל בן אדם לא שתים כמו שאמר או נשיש : היא בכל נשיאי ישראל · כי יאשיהו מת בחרב וכן יהויקים ובני צדקיהו שנשחטו לעיניו וכן אותם שגלו בעבור החרב שעברה עליהם גלו : מגורי אל חרב היו את עמי · מענין ויגר מואב ענין פחד ויראה פחדי חרב היו עמי קודם שבאה עליהם החרב כמו שאמר חרב יראתם וחרב אביא עליכם ובאה מלת מגורי בסמוך על מלת אל כמו שבאה הסמיכות על מלת עליו על מלת את כמו והולכי על דרך שיחו ומשוש את רצין וי"ת כן נוה ואוליל וגו' : לכן . שהחרב הזאת היא בעמי ובכל נשיאי ישראל : ספוק אל ירך . אל כמו על : (יח) כי בחן ומה · כי החרב הזאת הוציאה לבחון בה בני אדם וכל המריטה שנעשית להבריקה ולהפחד בה בני אדם כדי שישובו בני אדם לדרך הטובה והוחדה לכרות בה אם לא ישובו : ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . ומה יהיה זה הבוחן אם גם שבט בני תמאס לכרתו כמו שמואסת כל עץ מה יהיה הבוחן הזה הנה לשון מורטה והבריקה והברקת החרב היא משל להזהרת הנביאים ויונתן תירגם הרי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו וגו' : (יט) ואתה בן אדם · ותכפל החרב שלישיתה · מלעיל והה"א נוסף' והוא כמו שלישית כלומר תכפל שלשה פעמי' לכך נקרא' החרב שלישית רוצה לומר שיהיו הגזרות שונות ומשולשות עליהם יש מפרשים שלישיתה גדולה כמו השליש אשר למלך ושלישים על כולו : חלל הגדול · דרך כלל כלומר חללים רבים וגדולים שיפלו בה מלכים ושרים : החודרת להם · המכה אותם בחדרי בתיהם או שהיתה צפונה בחדר עד עתה שיצאת בעבורם ויונתן תירגם שלישיתה תליתא ותירגם החודרת להם דמזיעא להון ותרגומו כמו ספוק החודרת ענין חרדה : (כ) למען למוג לב · אמר כאן מלת הטעם ואות הטעם כי די לו אם יאמר למען מוג לב או למוג לב מבלי זכר למען והיא לתוספת דבר ולחזק הדבר ופי' בעבור שימס לבבם וירבו מכשוליהם : והרבה · מקור בשקל והחיה אותם הזנה הזנו : על כל שעריהם נתתי אבחת חרב · פי' ענין בעתה כמו אבעת כן כך פרשוהו המפרשים לפי ענינו כמו ברק חרב והדומה לו ויש מפרשים אבחת טבחת כחלוף אל"ף בטי"ת כאלפא בית' דא"ט ב"ח ויונתן תירגם קטלי חרבא : אח עשויה לברק · אוי וכן אמר אח וכן תירגם יונתן ווי ואחי רבי משה ז"ל פירש ענין אנחה ונפלה הנו"ן כנו"ן אמן מאמת אמר כי זאת החרב עשויה לברק המעשה שנפל בם והיא המריטה נעשה בה לברק כלומר להיות ברק להפחיד בה בני אדם : מעטה לטבח · לפי ענינו כמו הוחדה כמו שאמר למען טבוח טבח הוחדה ואין למלה הזאת חבר לפי הענין ואדוני אבי ז"ל כתב כי פי' מלשון והוא עוטה מעיל אך מעטה מבנין פועל הדגוש כמו מגולה מן גלה מכוסה מן כסה וענינו כענין לוטה בשמלה כלומר מעוטה עד עתה שגלתה לטבח ויונתן תירגם מי חרבא אשתליפת למקטל אשתנינת לשיצאה : (כא) התאחדי הימיני השימי השמילי · השמילי בחסרון אל"ף שמאל כי איננה עקרית כי אם למשך אמר כנגד החרב התאחד באחת הפאות כי לא נכר בך אנה פניך מועדות או לצד ימין שהוא ירושלים או לצד שמאל שהוא בבל ופי' השימי שימי פניך לצפון השמילי שם או פירוש השמילי לרבת בני עמון כמו שאמר אחרי זאת רבת בני עמון ואת יהודה

מצודת דוד

הוחדה חרב · ר"ל החרב הזאת חדדו אותה ומרטו אותה למען תת אותה ביד ההורג שיוכל להרבות הרוגיה ולהבהיל אנשים : (יז) זעק והילל . זעק בקול בכה ויללה כי החרב ההיא תהיה בעמי ואף היא תהיה בכל נשיאי ישראל הם השרים והמושלי': מגורי אל חרב · אנשי' מאוספי' בחרב היו עם עמי להכו' בהם ולכן הכה בכף על ירך דרך צער ואבל: (יח) כי בוחן . כי החרב ההיא נתחזקה כדבר הבדוק והזוהר ולמה נתחזקה כ"כ אם גם תמאס לכרות שבט בני הם אוכלסי ישראל וכמו שמואסת כל עץ הם אוכלסי העובדי כוכבים א"כ לא יהיה צורך כלל אל החרב ולמה א"כ נתחזקה : (יט) והך כף אל כף · דרך צער ואבל : ותכפל · אמור בנבואה אשר חרב השלישית תהיה כפולה ומרובה משתי החרבות שעברו ר"ל גלות צדקיהו תהיה קשה מגלות יהויקים ויהויכין : חרב חללים הוא · החרב ההיא תפיל חללים רבים וגם תפיל חלל הגדול ועל המלך צדקיהו יאמר כי גם הוא נלקח בשבי וישב במאסר בבל בבתי הגליות הכלאות עם כי נשבו המלכים לא הרבו להכות בעם : החודרת להם · ר"ל החרב היא שמורה בחדר מיוחד לבוא עליהם : (כ) למען למוג לב · הביאה תהיה למען המס לב האנשים ולהרבות המכשולים ועל כל שערי עריהם אתן טבחת חרב כי בכל עריהם יהרגו בחרב : עשויה לברק · החרב עשויה מוטה למען היות לה זוהר להבהיל אנשים והיא מעוטפת בבגד לבל יסור החדוד להיות נכונה לטבוח בה : (כא) התאחדי · כאלו אל החרב יאמר אתה החרב היוצאת מבבל לך באחד מן הדרכים או פנה עצמך אל הימין ר"ל ליהודה היושב בימין או תשימי עצמך אל השמאל ר"ל לרבת בני עמון היושב בשמאל : אנה פניך מועדות

מצודת ציון

(י) אל חרבי · כמו בחרב וכן ואל הארון (שמות כה) : ור"ל ובארון: את עמי · עם עמי : ספק · ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד) : ירך · הוא צד האדם: (יח) בוחן · ענין חוזק כמו אבן בוחן (ישעיה כח) : ומה · עניינו כמו ולמה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג): (יט) והך · מל' הכאה: ותכפל · מל' כפל: שלישתה · מל' שלשה : החודרת · מל' חדר: (כ) למוג · ענין המסה : המכשולים · ענין התשות ונפילת הכח: אבחת · עניינו כמו טבחת בחלוף אל"ף בטי"ת באטב"ח : אח · כמו אהה והוא ענין לשון יללה: מעוטה · ענין עטיפה וכריכה כמו מעטה תהלה (ישעיה סא): (כא) התאחדי · מל' אחד : השימי · מל' שימה: השמילי · מל' שמאל : אנה · להיכן : מועדות מזומנות כמו מועדים לפני

יהודה ויונתן תירגם איתהליפי וקטילי מדרומא ושילי מן ציפונא כאן לאן מאתרין : (כב) וגם אני אכה כפי אל כפי : אמר לפי שאמר הנביא והך כף אל כף אמר לו האל יתברך גם אני כמוך אכה כפי אל כפי אמר דרך משל אכה כפי אל כפי על ירושלים ועל ישראל כי עליהם מועדות פני החרב הזאת והם בשבריקי אותה על פניהם לפיכך ילקו כה: והניחותי חמתי • ובזה תנוח חמתי אחר שאנקם מהם על דרך ונחמת סמלך שככה : אני ה' דברתי • ובידי לקיים מה שדברתי ויונתן תירגם ואף אנא אייתי פורענו' וכו' : ויהי דבר יי • (כד) ואתה בן אדם שים לך • תחשב בלבך שיהיו שנים דרכים או תקן לך ועשה שני דרכים כענין קח לבנה והכל במראה הנבואה : לבא חרב מלך בבל • שחרב מלך בבל יבא על אחד משני הדרכים והוא החרב שהוצאתי מתערה והוחדה ומרטה ונתתי ביד הורג וההורג הוא מלך בבל: מארץ אחד יצאו שניהם • שני הדרכים יצאו מארץ אחת והוא בבל ותירגם יונתן ממדינתא חדא יפקון תרויהון וזכר ארץ בלשון זכר ואמר אחד והוא כמו ולא נשא אותם הארץ או פירוש אחד על המלך כאילו אמר מארץ מלך אחד : ויד ברא בראש דרך עיר ברא' ויד פי' מקום כמו ויד תהיה לך מחוץ למחנה : ברא לווי • מענין ברו לכם איש שהוא ענין בחירה אלא שמלת ברו מן הקל ומן בעלי הה"א וברא מן הדגש ומבעלי האל"ף וכמוהו וברא' לך שם אמר בחר לך מקום שיפנו אליו שני דרכים כי כן יעשה מלך בבל יעמוד על אם הדרך לראות באי זה דרך ילך ואמר עוד זה המקו' ברא בראש דרך עיר ברא אותו דרך שיהיה מבואו לעיר ותירגם יונתן ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין כמו שמלאנו בדברי רבותינו ז"ל בפרשת דרכים: (כה) דרך תשים • את רבת בני עמון • כמו אל וכן ואת יהודה כמו ואל יהודה וכן וקראה את הכהן כמו אל : בירושלים בצורה • יהודה היושב בירושלם שהיא עיר בצורה וחזקה ותושבים להשגב בה אמר החרב שתבא תבא לאחת משתי הערים האלה וזכר רבת וירושלים בשם ערי הממלכה ויונתן תירגם ארחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא וגו' : (כו) כי עמד מלך בבל אל אם הדרך • כמו אל וכמוהו רבי' ונקראת אם הדרך שהדרכים פונים אליה והיא להם כאם והם לה כבנות : לקסם קסם • לראות בקסמיו לאיזה דרך ילך אם לדרך שהיא לירושלים או לאותה שהיא לרבת בני עמון ובאמרו לקסום קסם בא שם הפועל עם הפעול לחזק הפעולה כמו למען טבות עבת הדומים לו שכתבנו ואחר שאמר לקסום דרך כלל פירש הקסם מה הוא ואמר : קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד . וכל זה ממעשי הקסם ופירוש קלקל כמו והוא לא פנים קלקל והוא שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר מאד ורואין בו בעלי הקסם כמו שרואים בכוהן היד בצפורן לבהירות הציפורן וכן רואים בכיף וכן במראה וכן רואים בכבד שיש לו בהירות ותרפים הם צלמים ורואו בהם העתידות ובשלשת מיני קסם אלה ראה נבוכדנצר אם ילך לירושלים שהיתה לצד ימינו או לרבת בני עמון שהיתה לצד שמאלו ונפל לו הקסם לירושלים ואדוני אבי ז"ל כתב קלקל ענין קלות כלומר ירה החצים והפריחם באויר לראות לאי זה צד יפלו וכן תירגם יונתן קשת בגירריא : (כז) בימינו • מבואר הוא בפסוק של מעלה מזה : לשום כרים • נגידים שרי חיילות וכן ושים עליה כרים ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרים ואלים והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה : לפתוח פה ברצח • שיפתח בו נבוכדנצר פיו וכן שרי החיל ברצח לעם כלומר שירצחו כל הנמצא בעיר : להרים קול בתרועה . שירימו כולם קול בתרועה להבהיל העם אשר בעיר : לשום כרים על שערים • כשיסגרו אנשי העיר השערים ישימו כרים עליהם לשברם ולהכנס בהם לכל אחד מן הפירושים שפירשנו במלת כרים לפי ענינו : לשפוך סוללה . כתרגומו למצבר מליתא והוא שצוברים עפר נגד החומה ועושים תל גבוה מן החומה

מְזַמְּנִין : כב וְאַף אֲנָא אַיְתֵי פּוּרְעָנוּת עַל פּוּרְעָנוּת וַאֲנִיחַ הִימְתִי אֲנָא יְיָ גְזָרִית בְּמֵימְרִי : כג וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : כד וְאַתְּ בַּר אָדָם אַתְקֵין לָךְ תַּרְתֵּין אוֹרְחָן דְּיֵיתוּן בְּהוֹן קְטוֹלֵי חַרְבָּא דְּמַלְכָּא דְּבָבֶל מִמְּדִינְתָּא חֲדָא יִפְּקוּן תַּרְוֵיהוֹן וְאַתְרָא אַתְקֵין בְּרֵישׁ פְּרָשׁוּת אוֹרַח קַרְתָּא אַתְרָא אַתְקֵין : כה אוֹרְחָא אַתְקֵין דְּיֵיתוּן בָּהּ קְטוֹלֵי חַרְבָּא מְרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה דִּי נְפַקוּ מִירוּשְׁלֶם לְמֵיתַב בְּקִרְוִין כְּרִיכָן : כו אֲרֵי קָם מַלְכָּא דְּבָבֶל עַל אֵם פְּרָשׁוּת אוֹרַח בְּרֵישׁ תַּרְתֵּין אוֹרְחָן לְמִקְסַם קְסַם קְשַׁת בְּגִרְרַיָּא שְׁאַל בְּצַלְמָנַיָּא חֲזָא בְּכַבְדָא : כז בִּימִינֵיהּ הֲוָה קִסְמָא נְפִיל לְמֵיהַךְ לִירוּשְׁלֶם לְמַנָּאָה אִפְרוֹרְבִין לְפַתָּחָא תַרְעִין דְּיֵיעֲלוּן בְּהוֹן קְטוֹלִין לַאֲרָמָא קָל בְּאַצְוָחַת קַרְנָא לְמַנָּאָה אִפְרוֹרְבִין עַל תַּרְעִין לְמִצְבַּר מְלִיתָא וּלְמִבְנֵי כַּרְקוֹם :

אָנָה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת : כב וְגַם־אֲנִי אַכֶּה כַפִּי אֶל־כַּפִּי וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי : כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : כד וְאַתָּה בֶן־אָדָם שִׂים־לְךָ ׀ שְׁנַיִם דְּרָכִים לָבוֹא חֶרֶב מֶלֶךְ־בָּבֶל מֵאֶרֶץ אֶחָד יֵצְאוּ שְׁנֵיהֶם וְיָד בָּרֵא בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ־עִיר בָּרֵא : כה דֶּרֶךְ תָּשִׂים לָבוֹא חֶרֶב אֵת רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וְאֶת־יְהוּדָה בִירוּשָׁלִַם בְּצוּרָה : כו כִּי־עָמַד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים לִקְסָם־קָסֶם קִלְקַל בַּחִצִּים שָׁאַל בַּתְּרָפִים רָאָה בַּכָּבֵד : כז בִּימִינוֹ ׀ הָיָה ׀ הַקֶּסֶם יְרוּשָׁלִַם לָשׂוּם כָּרִים לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח לְהָרִים קוֹל בִּתְרוּעָה לָשׂוּם כָּרִים עַל־שְׁעָרִים

יצאו ט"ו בקרי' וסי' נמסר בירמיה סימ' י"ז • ויד ג' קמצי' בקריאה וסי' ויד אל תשלחו בו למען הציל • ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת • ויד ברא בראש דרך • וסי' תיפוק בירא למדבר' : ואת יהודה ג' דסמיכי וסי' שלח לפניו אל יוסף להורו' • ויוסף ה' לחרו' בישראל • ואת יהודה בירושל' בצור' • שבעות ד' וסימ' נמסר בירמיה סי' ח' :

(כב) וגם אני אכה כפי אל כפי : אני אומר לך הכה כף אל כף וגם אני אכה מקונן עליהם ואכה כפי אל כפי לך חמתי בוערת בי והניחותי אותה : (כד) שים לך שנים דרכים . כמו שהוא מסיים המקרא : ויד ברא בראש דרך עיר : פנה לך מקום בראש דרך שאתה בה עשה לך כמין דרך מפוללות לפרשת דרכים אחד פונה לימין ואחד פונה לשמאל : יצאו שניהם . שני הדרכים : ויד ברא • מקום פנוי מן הקוצים והברקני' איסרעי"ר בלע"ז ודוגמתו בספר יהושע (יז) עלה לך היערה ובראת לך שמה ועוד כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו (שם) ומנחם חברם כולם לשון ברירה כמו ברו לכם איש (שמואל א יז) ברא ליסג"ם בלע"ז : (כה) דרך תשים לבוא וגו'. פי' שתי דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על מנת לילך או לירושלים או לרבת בני עמון לאיזה מאחיהן שיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל וגו' : (כו) אם הדרך • קרפו"ר בלע"ז : קלקל בחצים . ליהם בלהם חצים זרק חץ כלפי מעלה והיה פונה מאליה לימין או לשמאל ולמקום שהיא פונה הוא הגורל : קלקל בחצים • חברו מנחם עם נחשת קלל (לעיל א) והוא לא פנים קלקל (קהלת י) ויש משמע קלקל לשון קלקול כמו (ירמיה ד) וכל הגבעות התקלקלו ויש לועזים קלקל פראפי"ש בלע"ז וכן ת"י קלקל קשת בחצים בגירריא : שאל בתרפים . דמות שמדבר במכשפות ויש שעה שמכוונת שאם עושהו באותו שעה יש בו דבור לעולם : ראה בכבד . יש בקיאים קוסמים בכבד : (כז) בימינו היה הקסם ירושלי' . כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלים : לשום כרים . שלטונים ממונים ראשי גייסות : לשום כרים על שערים . אתה וגיים שלך שב על שער פלוני : לשפוך סוללה . שופכין עפר וסוללין ומוברין תל גבוה וכובשין אותה כעין שכובשים אלי המגלים לעמוד עליו ולהלחם בבני העיר

מצודת ציון

לפני היכל ה' (ירמיה כד) : (כב) והניחותי • מל' מנוחה ויאמר על השקטת הכעס וכן והניחותי חמתי בך (לעיל טז) : (כד) ויד־מקום כמו יד אבשלום (ש"ב יח): ברא • מל' ברירה כמו ברו לכם איש (ש"א יז): (כה) את רבת־אל רבת לכי ואת יהודה כמו וירדפו אל מדין (שופטים ז): בצורה • מל' מבצר: (כו) לקסם קסם• ענ ן כשוף: קלקל• ענין לטישה וחכוך כמו והוא לא פנים קלקל (קהלת י) והוא מל' נחושת קלל (לעיל א) : בתרפים• צלמים מגידים עתידות ע"י כישוף כמו ותגנוב רחל את התרפים (בראשי' לא): (כז) כרים־כעין אילים עשויים מברזל ובהם מנגחים בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון וכן ושים עליה כרים (לעיל ד) : סוללה• הוא תל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר : דיק • כעין מגדל מעץ מול העיר

מצודת דוד

מועדות • ומזומנות ללכת: (כב) וגם אני וגו'• כאומר אבל כמו שצויתי לך הנבא והך כף אל כף כן גם אני אכה כפי על כפי כי ידעתי שעל יהודה תלך החרב ובזה תנוח חמתי מאשר קצפתי עליהם: אני ה' דברתי • וכן יהיה : שים לך . עשה לך שני דרכים לבוא באחד מהם חרב מלך בבל : מארץ אחד • הוא בבל : ויד ברא . . ברור מקום מיוחד על הדרכים ההם ובהתחלת דרך היוצא מן העיר שם ברור ר"ל את המקום הזה ברור : (כה) דרך השים • דרך אחד תשים לבוא בה החרב אל רבת בני עמון : ואת יהודה. ר"ל וגם תשים דרך אל יהודה היושב בירושלים הבצורה וחושב להשגב בה : (כו) כי עמד וגו' • ר"ל הדבר הזה בא לרמז אשר מלך בבל עמד בצאתו מארצו על אם הדרך והוא המקום אשר יתפרדו משם הדרכים אילך ואילך כנתיבות לפנות אל מול המקום ההיא : בראש • בהתחלת שני הדרכים המתפרדים : לקסם קסם • העמידה שם היתה למען לקסם קסם לדעת אנה ילך ויליך : קלקל בא יש • לטש וזכך ברזל החצים עד שהיה מזהיר ביותר והרואה יוכל לראות בו כמו במראה ודרך בעלי הקוסמים היה לראות בו ולקסום : שאל בתרפים • עשויים המה בצורת אדם ומגידים עתידות ע"י כישוף : ראה בכבד • כי יש בו בהירות בעת שמוציאים אותו מגוף בעל חי והרואה יוכל לראות בו ודרך בעלי הקסם היה לקסום בו : (כז) בימינו היה הקסם ירושלים • הקסם היה מגיד ללכת בימינו אל ירושלים : לשום כרים • להעמיד אילים מנגחים מול החומות לשברם ולהחתם : לפתוח פה ברצח • לרמז את העם שירצחו את בני העיר : להרים קול בתרועה • להבהיל את העם : על שערים • לשבר השערים : לשפוך וגו' • הם עניני מלחמה : (כח) והיה להם לישראל בעיניהם כקסם שוא ר"ל מה שעלה בקסמיו לעלות לירושלים היה בעיניהם שוא כי חשבו שלא יוכל לכבשה כאלו הכשדים נשבעו להם שבועות רבות שלא יכבשו אותה לפני והוא מזכיר עון אבל כ"א מאנשי ירושלים היה מזכיר את העון

רשי

העי': (כח) והיה להם. לישראל מה שעשה נבוכדנצר: כקסם שוא. ולא יאמינו שיעלה אך באמת שבועי שבועות להם ארבעים ותשע פעמים קסם להם נבוכדנצר וכל הקסמים כוונו זה כזה: והוא מזכיר עון להתפש. נבוכדנצר בקסמו את קסמיו היה מזכיר עוונות שביד ישראל שהיו מודיעים לו עמון ומואב שכניהם שהיו שומעין את תוכחות הנביאים: להתפש. שיהיו ישראל נתפשים בידו: (כט) יען הזכרכם עונכם. שאתם מחדשין עבירות מיום אל יום ועונותיכם הראשונים נזכרים על ידיהם: בהגלות פשעיכם. החדשים: להראות חטאתיכם. הישנים: יען הזכרכם. לפני לרעה לפיכך: בכף תתפשו. ביד מלכא דבבל תתמסרון: (ל) חלל רשע. חייב להיות חלל ברשעך: נשיא ישראל. צדקיהו: בעת עון קץ. בעת נתמלאת הסאה והגיע העון האחרון הממלא את הסאה: (לא) הסיר המצנפת וגו'. כתרגומו אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כתרא מצדקיה מלכא אמר דין ודין באתריה לא יתקיים: הגבה וגו'. גדליה בר אחיקם דלאו הוה דיליה יסבונה וצדקיהו דדיליה היא תעדי מיניה: (לב) עוה עוה. לשון עי השדה לשון חורבה אחר חורבה פעמים ושלש אשימנה כבר נפלה מיכניה ונתנה לצדקיה ומצדקיה תנתן לגדליה הרי שתי' ומנחם חבר עוה עם עותה ושתי המלכה (אסתר א') העוינו והרשענו (תהלים קו): גם זאת לא היה. גם לגדליה לא תתקיים עד בא ישמעאל בן נתניה: אשר לו המשפט. אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי: ונתתיו. בידו: (לג) אל בני עמון ואל חרפתם. אשר שמחו בנפול גורלו של נבוכדנצר בקסמיו לבא על ירושלים וחרפו אותי ואת עמי לאמר יד עכו"ם שלהם רמה להפיל חללים רבים

רדק

החומה להלחם משם ולהכנס בעיר: ולבנות דיק. הוא מגדל עץ שעושים נגד העיר לכבשה: (כח) והיה להם כקסום שוא בעיניהם. כקסום כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף. והוא מקור אמר כי בעיני ישראל היה קסם נבוכדנאצר כמו אם היה קסם שוא שהיו בוטחים על דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר שלא תנתן העיר ביד מלך בבל: שבועי שבועות. כאילו היו הכשדים שבועים שבועות להם כלומר כאילו נשבעו להם שבועות רבות: והוא מזכיר עון להתפש. וזה הדבר היה מזכיר להם עון שיתפשו בו כי הנה צדקיהו מלכם לא שמר שבועתו למלך בבל כמו שאמר וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים ואיך יחשבו שישמרו להם הכשדים שבועתם ואפילו אם נשבעו להם כי הם אינם שומרים שבועתם כמו שאומר על כן אלה הארץ וכן אמ' רצות ונאוף השבע לשקר. שבועי שם תאר בשקל השכוני באהלים ואדוני אבי ז"ל פירש והיה להם כקסום שוא בעיניהם הכשדים חשבו להם כי הקסם היה כזב כי דעתם היה לבני עמון והאל יתברך משכם לירושלים בעבור שלא המתין על חלול יי' שחלל צדקיהו וזהו שבועי שבועות להם והוא מזכיר עון להתפש הזכיר עונותיהם האחרים ויונתן תירגם והוה להון קיסומיהון וגו' תירגם שבועי שבועות כמו שבעה שבועות: (כט) לכן כה אמר. יען הזכרכם עונכם. כמו שאמר מזכיר עון: הזכרכם. מקור מבנין הפעיל ובא בפתח כמו ואון ותרפים הפצר אמר בעבור שאתם מזכירים לפני עונכם והוא עון שבועת שקר ובמה אתם מזכירים אותם בהגלות פשעיכם להראות חטאתיכם בכל עלילותיכם כי בכל מעשיכם יש פשעים וחטאות נראים ונגלים לכל כל שכן לי ובזה אתם מזכירים העונות הישנים עם החדשים והחזורים עם הקלים יען הזכרכם בעבור שאתם נזכרים לפני כאנשים חוטאים ופושעים לפיכך: בכף תתפשו. ופירש בכף בפת"ח השי"ת מור' על ה"א הידיעה רוצה לומר בכף הידוע והוא כף מלך בבל וכן תירגם יונתן ביד מלכא דבבל תתמסרון: (ל) חלל רשע. חלל כתרגומו חייב קטלא ויש לפרשו כמשמעו כמו אשה זונה וחללה: נשיא ישראל. הוא צדקיהו. אשר בא יומו. הגיע זמנו להסיר ממנו המלוכ': בעת עון קץ. בעת שעונו גרם לו הקץ שהוא קצו וסופו במלוכה ומה שאמר עון קץ בסמך עון אל קץ רוצה לומר העון שבעבורו בא קצו והוא עון שבועת שקר שהשביעו נבוכד נצר באלהים והוא מרד בו ובזה עלה להפר ברית לפיכך עלה עליו נבוכדנצר ועור עיניו והגלהו והחריב הארץ ותירגם יונתן דמטא יום תבריה עידן תושלמ' חובוהי פירשו כמו הפוך: (לא) כה אמר אדני ה'. הסיר המצנפת והרים העטרה. הסיר והרים ענין מקור וכן הגבה והשפל כאילו אמר אסיר המצנפת ואריס העטרה מעל ראש המלך ר"ל שיסיר מעל ראש המלך מלכות יהודה שיגלה המלך צדקיהו לארץ אויביו וי"ת אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כיתרא מצדקיהו מלכא ואני תמיה למה זכר שריה כי יהוצדק בנו הוא שגלה עם צדקיהו: זאת לא זאת. העטרה שהיא היום לא תהיה זאת כמו שחושב צדקיהו שתתקיים מלכותו לא תהיה זאת העטרה לו אלא למי תהיה: השפלה הגבה. יהויכין שגלה כבר והיה שפל אגביה אותו כי זרובבל בנו היה מלך בשובו מגלות בבל וגם הוא בגלותו נשא אותו אויל מרודך וישם כסאו גבוה וגו': והגבוה השפל. צדקיהו שהיה גבוה ונתגאה ומרד במלך בבל אשר השביעו באלהים אשפיל אותו שלא יהיה עוד מלך מזרעו שהרי בני צדקיהו שחט מלך בבל לעיניו והמלכות עמדה מיהויכין: השפלה. הה"א בו נוספת כי המלה מלעיל והוא כמו שאמר והגבוה השפל ועוד כי אלו היתה לנקבה היה אומר השפלה השי"ן בשוא: (לב) עוה עוה עוה אשימנה. ענין עוה כמו ועות פני ה' אמר זאת העטרה אשימנה עוה שלא תשוב ליושרה ולמתכונתה עד זמן רב ואמר שלשה פעמים עוה כי ג' דורות היתה בטלה העטרה אחר הגלות והם אסיר שאלתיאל פדיה ובדור הרביעי שהוא זרובבל הושבה העטרה ליושנה: גם זאת לא היה. גם זאת השפלות שהיתה לא היתה לעטרה כי אף על פי שהיו חייבים בני יאשיהו יהואחז ויהויקים ויהויכין ואף על פי שלקו כל אחד בעצמו לא הוסרה העטרה עד צדקיהו שבא נבוכדנצר: אשר לו המשפט ונתתיו. בידו כי הוא לקח המשפט מצדקיהו שהיה חייב זכו שאמר עד בא אשר לו המשפט ונתתיו: (לג) ואתה בן אדם. ואל חרפתם. שחרפו וגדפו את ישראל ושמחו להם בגלותם ואתם מארגם לכן הנבא אליהם ואל חרפתם כי החרב שהוחדה לישראל

לשפך סללה לבנות דיק: כח והיה להם כקסום־שוא בעיניהם שבעי שבעות להם והוא־מזכיר עון להתפש: כט לכן כה־אמר אדני יהוה יען הזכרכם עונכם בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם בכל עלילותיכם יען הזכרכם בכף תתפשו: ל ואתה חלל רשע נשיא ישראל אשר־בא יומו בעת עון קץ: לא כה אמר אדני יהוה הסיר המצנפת והרים העטרה זאת לא־זאת השפלה הגבה והגבה השפיל: לב עוה עוה עוה אשימנה גם־זאת לא היה עד־בא אשר־לו המשפט ונתתיו: לג ואתה בן־אדם הנבא ואמרת כה אמר אדני יהוה אל־בני עמון ואל־חרפתם ואמרת חרב חרב פתוחה לטבח מרוטה

כח והוה להון קסומיהון כדיבין בעיניהון נחשין דהוה מנחש להון ואינון לא ידעין דארבעין ותשע זמנין הוה כמן ומתתיב על פתגמא עד דתיתי ליה שעתא דיתמסרון בידיה: כט בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דאדכרתון חוביכון באתגלאה מרדיכון לאתחזאה חטאיכון בכל עובדיכון חלף דאדכרתון ביד מלכא דבבל תתמסרון: ל ואת חיב קטלא רשיעא רבא דישראל דמטא יום תבריה עדן תושלמת חובוהי: לא כדנן אמר יי אלהים אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטיל כתרא מצדקיה מלכא אמר דין ודין באתריה לא יתקים מגלא יגלון גדליה בר אחיקם דלא הוה דיליה יסבינה וצדקיה דדיליה היא תעדי מניה: לב חוביהון דחבו כחוביהון אתפרע מנהון אף לדין לא יתקים ליה עד דאיתי עלוהי פורענות ישמעאל בר נתניה ואמסרינה בידיה: לג ואת בר אדם אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים על בני עמון ועל חסודיהון ותימר חרבא חרבא

ל' ויתיר וי"ו · ל' וחס' · ד' · י"בטעי'כסיפ' · ל' · ג' וא' הראות ד' מ"ל · ל' · ל' · כ' · ל' · ל' · כ' או הגבה למעלה · ל' · כ' מן תלת מלין תתאמן · ל' · כ"ד · ג' · ל'

להראות ג' ומ"ל וסימ' כי לא יוכלו להראות: וילך אליהו להראות אל אחאב. להראות חטאתיכם: וחד וביום הראות בו: הגבה ב' וסי' העמק שאלה או הגבה. השפלה הגבה והגבה: פתוחה ג' וסימ' ויעזבו את העיר · חרב חרב פתוחה ואגרת פתוחה בידו:

תולדות אהרן הסיר המצנפת . סוטה כד :

מצודת דוד

לפני המקום לעשותו פעם בפעם להיות סבה שיהיה נתפש ביד האויב: (כט) יען הזכרכם עונכם. בעבור שאתם מזכירים עונותיכם הראשונות במה שאתם מגלים פשעיכם החדשות לעשותם בפרסום: להראות. למען יהיו נראים חטאתיכם אשר מאז בסבת כל עונותיכם החדשות וכפל הדבר במ"ש: יען הזכרכם. בעבור שאתם מזכירים עונותיכם לכן תתפשו בכף מלך בבל: (ל) ואתה חלל רשע. אתה רשע המחולל מן הקדושה ועל צדקיהו יאמר: בא יומו. שקצה שמשו והצלחתו בעת עשותו העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה: (לא) הסיר המצנפת. אתה צדקיהו הסר המצנפת והרם את העטרה מעל ראשך כי לא תמלוך עוד ולא תמשול בישראל: זאת לא זאת. ר"ל הרעה הזאת אשר בא ליהויקים וליהויכין לא היה כזאת הרעה הבאה עליך כי כשגלה יהויקים מלך בנו יהויכין וכשגלה יהויכין מלך צדקיהו אחי אביו ממשפחתו אבל אחר שגלה צדקיהו לא נשאר מי מולך ומושל ממשפחתו: השפלה. יהויכין שכבר גלה והושפל אותו אגביה כי מזרעו יצא זרובבל מלך המשיח: והגבוה. צדקיהו שהוא מולך עתה במעלה ורוממות אותו אשפיל כי יגלה מארצו ולא ימלוך מי מזרעו: (לב) עוה עוה עוה אשימנה. את המלכות ההיא אעשה מעוות ומעוקם ועל צדקיהו יאמר וכפל המלה שלש פעמים לומר שעד עולם לא ימלוך מי מזרעו: גם זאת לא היה. ר"ל גם ההגבהה הזאת שיהיה ליהויכין שיצא מזרעו זרובבל לא יהיה הגבהה שלימה עד בוא מזרעו מלך המשיח ולו אתן הגבהה שלימה: (לג) ואל חרפתם. על חרפתם אשר חרפו את ישראל במה שהלך נבוכדנאצר על ירושלים מפני הקסם: חרב חרב. כפל המלה לחוזק: פתוחה. שלופה

מצודת ציון

העיר והיא מתחבולות המלחמה: (כח) שבועי שבועות. מל' שבועה: (כט) עלילותיכם. מעשיכם: (ל) חלל. מחולל והוא הפוך הקדושה: בא. ענין שקיעה כי בא השמש (בראשית כח): יומו. השמש תקרא יום כמו לרוח היום (בראשית ג) ור"ל הצלחתו המאיר' כשמש: קץ. סוף: (לא) המצנפת. כובע המיוחדת לחשובים ומושלים: (לב) עוה. מל' עות ועקש: אשימנה. מלשון שימה: (לג) פתוחה. שלופה מתערה כי בהיותם בתערה כאלו היא סגורה: להכיל. ענין החוזק וסבל כמו כי מזבח וכו' קטן

לישראל פתוחה גם כן להם ואם לא תהיה עתה על ידי נבוכדנצר תהיה על ידי מדי ופרס כי מתחלה כבשם מלך בבל והיו לו עבדים ואחר כך מרדו בו כמו שמרד צדקיהו לפי שהיה מגמת פניו אל בני עמון ואל ירושלים ונפל גורלו על ירושלים והחריבה ושב לו לארצו ולא הלך אל בני עמון לפיכך חרפו בני עמון את ישראל בגלותם וחרפתם ואמר גם כן בנבואות לפניה שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון: פתוחה • החרב שהיתה פתוחה לישראל כן תהיה פתוחה לבני עמון ואומר פתוחה לפי שהוציאה מתערה כי כשהיא בתוך תערה היא סגורה וכשהוציאה מתערה היא פתוחה ויש מפרשים פתוחה כמו נטושה וכן חרב פתחו רשעים ואין צורך להוציא מענין זתתו וכן תירגם יונתן אשתלפת: עבת מרוטה • מבואר הוא: להכיל למען ברק • פירוש החרב חודה ומורטה לסבול ולהחזיק הרג רב ולמען הראות ברקה להפחיד העמים: להכיל • כמו ונורא מאד ומי יכילנו ואדוני אבי ז"ל פירש; להכיל כמו להאכיל וכן אזון עד תבונות כמו אאזין ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל והאדם האותו החרב הוא המאכיל והחרב אוכלת והחללים אכולי' להאכיל הותדה למען ברק מרוטה ופירוש למען ברק למען היות לה ברק כמו שאמרנו למעלה למען היה לה ברק מרוטה ועל הדרך הזה תירגם יונתן אישתנינת לשיצאה בדיל למיהוי לה נהגותין תירגם להכיל לשיצאה: (לד) בחזות לך שוא • אמר כנגד בני עמון ואמר לשון נקבה כנגד הכנסה אמר בעת שיהיו חוזיך וקוסמיך חוזים וקוסמים לך שוא וכזב בהבטיחם אותך שלא תבא החרב עליך ולא ידעו כי החרב פתוחה: לתת אותך אל צוארי חללי רשעים • כמו עם כלומר עם צוארי החללים ביד החרב וכן תירגם יונתן למימסר ית צוארך כצוארי קטילי רשיעיא ואלה החללים אמר על חללי רשעי ישראל שנפלו בחרב אמר כי גם בני עמון יפלו בחרב כמו שנפלו בני ישראל אשר בא יומם בעת עון קץ וכבר פירשתי למעלה עון קץ ותירגם יונתן דמטא יום תברהון עידן סעורן בישתהון: (לה) השב אל תערה • השב מקור השי"ן בפתח מקום צרי ופירושו בתמיה כלומר סבורה את שאשיב החרב אל תערה אחר שתכרות ישראל לא כן לא אשיבנה אל תערה עד שאשפוט אותך בה: במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך אשפוט אותך • ר"ל בארץ בני עמון שנבראו שם מקדם וגרו בה עד היום שם אביא להם החרב ושם אשפוט אותם שלא יגלו ממנה לארצות אחרות מרוב בטחם שלא תבא עליהם חרב אויב . מכורותיך • כמו מגורותיך :

להכיל למען ברק: לד בחזות לך שוא בקסם־לך כזב לתת אותך אל־צוארי חללי רשעים אשר־בא יומם בעת עון קץ: לה השב אל־תערה במקום אשר־נבראת בארץ מכרותיך אשפט אתך: לו ושפכתי עליך זעמי באש עברתי אפיח עליך ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית: לז לאש תהיה לאכלה דמך יהיה בתוך הארץ לא תזכרי כי אני יהוה דברתי:

כב א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ב ואתה בן־אדם התשפט התשפט את־עיר הדמים והודעתה את כל־תועבותיה: ג ואמרת כה אמר אדני יהוה עיר שפכת דם בתוכה לבוא עתה ועשתה גלולים

אשתלפת למקטל אשתנינת לשיצאה בדיל למהוי לה צחצוחין: לד באתנבאה לך שקר באלפא לך כדבן לממסר ית צורך כצורי קטילי רשיעיא דמטא יום תבירהון עדן סעורן בישתהון: לה אתיב חרבא לנדנה באתרא דאתבריתון בארע תותבותכון אתפרע מנכון: לו ואשפוך עלך חימתי באשת פורענותי אתקיף עלך ואמסרינך ביד גברין רשיעין דאומנין לחבלא: לז לעממיא דתקיפין כאשתא תתמסרון לאשתיצאה חובת קטולך תהי בגו ארעא לא יעול דכרניך ארי אנא יי גזרית במימרי: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב ואת בר אדם התוכח התוכח ית קרתא דאשדי דם זכאי בגוה ותחוי לה ית כל תועבתהא: ג ותימר כדנן אמר יי אלהים קרתא דאשדי דם זכאי בגוה מטא עדן תברה ודפלחין לטעותא בגוה

רבים : למען ברק . למען לא יחשך מראה להם פלס בחללי' : (לד) בחזות לך שוא . קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עוד עלינו : לתת אותך אל צוארי חללי רשעים · להשוותך ולתת את צואריך כצוארי חללי רשעי' של ישראל : אשר בא יומם וגו'. יום שלהם : (לה) השב . כמו השב שהרי השי"ן רפה שמתחי' עד שוב חרב שעל ישראל אל תערה ואחר כך כשיגמור נקמתו בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת וגומר : (לו) אפיח עליך . לשון נפיחה אש במפוח : אנשי' בוערים : מנהיגין עצמן בשגעון לחבל ולהשחית : חרשי משחית . אומנין לקפלא • (זה ימים רבים שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה עכשיו אני רואה בשינוי לשונות שבה שאין הנביא מדבר אלא על החרב) · לתת אותך אל צוארי חללי רשעים וגו' . השב אל תערה וגו' . אפיח עליך וגו' . איני נופל לי זה אלא על מחכת וכן חרשי משחית ונראה בעיני שעל נבוכדנצר נאמרה נבואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר ה' אלהים על בני עמון על חרפתם כלומר (שחרפתי שמחרפים היו) על נבוכדנצר וכשביל נבוכדנצר שבני עמון מחרפי' את ישראל על שהחריב' נבוכדנצר : (לג) חרב חרב פתוחה . חרב נבוכדנצר הכפול' לצאת בשני הדרכים על ירושלם ועל בני עמון כמו בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון : (לד) בחזות לך שוא בקסם לך כזב • אתה סבור כי על ידי קסמיך של הבל ושוא וכזב אתה מצלי שחרבך נתונה אל צוארי חללים הרשעים שבא יומם בגזרה מלפני בעת תשלום את קיצם : (לה) השב אל תערה . כלומר העת יבא שתשוב אל תערה ותקבל החרב פורענותם מיד מלכי מדי ואז אפיח אליך באש עברתי ותהיה נתונה ביד נפחי' שופים שהם חרשי משחית שיבואו לחדדך ולמורטך כאשר מאז ויפחיתון : (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר · (ב) התשפוט את עיר הדמים . ירושלים : והודעתה . מפיק ה"א והודעתה אותה : (ג) עיר שופכת דם בתוכה לבוא עתה . הרי זה מקרא מסורס וזהו פיר' עיר שופכת דם בתוכה אמר ה' אלהים לבוא עתה : ועשתה גילולים • כמו

בערים ב' וחס' וסימ' ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית . בינו בערים בעם :

תולדות אהרן חללי רשעים : שם תה (סוטה כג)

(לו) ושפכתי עליך זעמי אפיח עליך • מענין נופח באש פחם ואף על פי שהם שני שרשים וכן אמר למטה ונפחתי עליכ' באש עברתי ר"ל אבעיר אש עברתי עליך כמו שנופחים באש להבעירו וכן תירגם יונתן באשתא. פורענותי אתקיף עלך : בוערים • כסילים ונמהרים שיהרגו פתאום כמו בינו בוערים בעם ויש לפרש בוערי' מענין באש תבעיר יער כלומר מכלים ושורפים וכן אמר המסרה על בינו בוערים בתרי לישני וי"ת בוערים רשיען : חרשי משחית : שהם אומנים להשחית : משחית • שם כמו השחתה וכן תרגמו למשחית : (לז) לאש תהיה • אמר תהיה לשון זכר הנגלה ואמר תזכרי לשון נקבה הנמצאת כי כן דרך המקרא כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר לשון זכר ידבר כנגד העם וכשידבר לשון נקבה ידבר כנגד הכנסה והעדה שהוא לשון נקבה ושניהם ענין אחד : דמך יהיה בתוך הארץ . כמו ארץ אל תכסי דמי רוצה לומר שלא ינקם דמך זהו שאמר לא תזכרי : ויהי דבר ה'. (ב) ואתה בן אדם התשפוט התשפוט • הכפל לחזק הענין כמו האכה אכה אמר אם תשפוט אותה ראה מעשיה : את עיר הדמים . אף על פי שהיתה עיר גילולים ותועבות אחרות העון הגדול הוא שפיכות דם נקי וכן אמר במנשה אחר שזכר כל תועבותיו וגם דם נקי שפך מנשה : והודעת . תודיע אותה את כל תועבותיה ועליהם תשפטנה והמשפט הוא בדברים שתודיענה כי היא חייבת לפי מעשיה כל הרע הבא עליה ויותר ויונתן תרגם התוכח ית קרתא דאשדי דם זכאי : (ג) ואמרת - עיר שופכת דם • עיר שאנשיה שופכים דם וכן דרך הלשון לזכור העיר במקום אנשיה לפי שהעיר כוללת אותם כולם כמו שעיר היוצאת אלף עיר הומיה קריה עליזה והדומה להם : בתוכה . אמר בתוכה לשני טעמים האחד כי שפיכות דמים לעיני כל היא רעה גדולה יותר משפיכות דמים בדרכים ובמסתרים והשני אמר בתוכה כלומר כי תוכה מלא דם מרוב שפיכות דמים כמו שאמר על מנשה עד אשר מלא ירושלים פה לפה : לבא עתה . שפיכות דמים

מצודת ציון

קנון מהכיל (מה ח): (לד) בחזות ענין ראיית הכוכבים כמו החוזים בכוכבים (ישעי' מז): אל צוארי עם צוארי ר"ל דומה להם: בא ענין שקיעה: יומם • כן תקרא השמש ור"ל שמש הצלחתם : (לה) תערה הוא תיק החרב: מכורותיך מגורותיך כמו מכורותיך ומולדותיך (לעיל טז) : (לו) זעמי ענין כעס: עברתי • מלשון עברה וקצף: אפיח • ענין נשיבת האויר להבעיר האש : בוערים • מבעירים את האש : חרשי משחית • אומני השחתה : (ב) התשפוט • ענין ויכוח: (ג) עתה ־ מל' עת וזמן: (ד) אשמתי מל'

ומצודת דוד

שלופה היא מתערה לטבח באומר הנה גם עליך תעבור : מרוטה להכיל . עוד היא מלוטשת להחזיק ולסבול הרג רב ולמען הלבות בריקה ונוסרה להכשיל אנשים : (לד) בחזות . בעבור כי חוזי הכוכבים חזו לך שוא ובעבור כי הקוסמים קסמו לך כזב לאמר שלא תשיגם חרב מלך בבל לכן זה ה' לתת אותך עם צוארי של חללי רשעי ישראל להיות דומה להם אשר שקעה מהם והצלחתם בעת שעושים את העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה : (לה) השב אל תערה : וכי אשיב החרב אל תערה לבל תהרוג עוד בצאתה לא יהיה כן כ"א במקום אשר נבראת בארץ מגוריך שם אשפוט אותך בחרב מלך בבל : (לו) ושפכתי • שם אשפוך עלי זעמי : באש עברתי . באש העברה אשר אפיח בה להבעירה ולהלהיבה ר"ל בכל עת תגבר העברה והזעם : אנשים בוערים . יודעים להבעיר את האש : חרשי משחית . אומנים בקיאים במלאכת ההשחתה : (לז) לאש • שיבעירו הכשדים : בתוך הארץ . יהיה נבלע בארץ לבל יהיה נראה לעינים ולכן לא תהיה מוזכרת ממני לנקום נקמתך : כי אני ה' דברתי • לכן כן יהיה : כב (ב) התשפוט • בה"א התמה ר"ל האם רוצה אתה להתוכח עם אנשי עיר הדמים השופכת דם נקיים : והודעתה • אז הודע להם בהוכחה את כל תועבותיה : (ג) עיר שופכת דם • ר"ל זאת העיר שבעבור שהיו אנשיה שופכים דם בתוכה סבבה לבוא עתה עליה ... ועשתה . ועוד עשתה

עיר

דמים גרס לב לגא עם מרכסם : ועשתה גילולים עליה לטמאה . אמר עליה לפי שהגלולים היו על ההרים ועל הגבעות וי"ת עליה בגוה : לטמאה . הטמאות שהאדם מוזהר עליהם הם מדרגות יש טומאה במגע ויש טומאה חמורה ממנה לבעול בעילות האסורות ויש עוד טומאה חמורה ממנה והיא עבודת הגילולים שהיא טמאת הנפש ועל אלה השתים האחרונות קאה ארץ כנען הגוי אשר בה לפיכך זכרם בזו הפרשה ולפיכך אמר על מעשה הגילולי' לטמאה וכן בתורה אמר בספר קדושים תהיו ואמר אחריו אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם כי עבודת הגילולים היא טומאת הנפש לפיכך אמר לטמאה ואמר ובגילוליך אשר עשית טמאת כי היא הטומאה הגדולה : (ד) בדמך . ותקריבי ימי' . אם ברעותיך הקרבת ימי גלותיך וחרבנך : ותבא עד שנותיך . שנות הגלות והחרבן והוא כפל הענין במלות שונות ואמר ותבא שהוא לשון זכר הנמצא ולשון הפרשה לנקבה הנמצאת כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשדבר כנגד העדה פעמים ידבר בלשון זכר ופעמים ידבר בלשון נקבה

עָלֶיהָ לְטָמְאָה : ד בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת : ה הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה : ו הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם : ז אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ : ח קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ : ט אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ : י עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ : יא וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ : יב שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה : יג וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ :

בְּדִיל לְסַאֲבוּתַהּ : ד בְּחוֹבַת דַּם זַכַּאי דְּאֲשַׁדְתְּ חַבְתְּ וּבְפוּלְחַן טַעֲוָתִיךְ דִּפְלַחְתְּ אִסְתַּאֲבְתְּ וְקָרִיב יוֹם תַּבְרִיךְ וּמְטָא עִדַּן בִּישְׁתִיךְ עַל כֵּן יְהַבְתִּיךְ חִסּוּדִין לְעַמְמַיָּא וּלְעִיב לְכָל מְדִינָתָא : ה דְּקָרִיבִין וּדְרָחִיקִין מִנִּיךְ יִתְלַגְּלְגוּן בִּיךְ סוֹאֲבַת שְׁמָא דְּסַגִּיאִין אִתְרְגוּשְׁתָּהָא : ו הָא רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר לְתוּקְפֵיהּ הֲווֹ בִּיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי : ז אַבָּא וְאִמָּא אָקִילוּ בָךְ לְגִיוֹרָא אֲנִיסוּ אוּנְסָא בְּגַוִּיךְ יַתְמִין וְאַרְמְלָן אוֹנִיאוּ בִיךְ : ח עַל קוּדְשַׁי בְּסַרְתְּ וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי אֲחֵילְתְּ : ט גַּבְרֵי אָכְלֵי קוּרְצָא הֲווֹ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי וּבְטוּרַיָּא פְּלַחוּ בִיךְ לְטַעֲוָתָא אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין עֲבָדוּ בְגַוִּיךְ : י עֶרְיַת אַבָּא גַּלִּיאוּ בִיךְ אִתָּא טוּמְאָה עַנִּיאוּ בִיךְ : יא וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ עֲבַד תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת כַּלָּתֵיהּ סָאֵיב בְּעֵיצַת חֶטְאִין וּגְבַר יַת אֲחָתֵיהּ בַּת אֲבוּהִי עַנֵּי בִיךְ : יב שׁוֹחֲדָא קַבִּילוּ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי חִבּוּלְיָא וְרִבִּית נְסֵיבְתְּ וְאַהֲנֵית רְחִימָךְ בְּאוּנְסָא וּפוּלְחָנִי שְׁבַקְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים : יג וְהָא אַיְתֵיתִי פּוּרְעֲנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוּנְסִיךְ דַּאֲנַסְתְּ וְעַל דַּם זַכַּאי דְּאִשְׁתְּפִיךְ :

ל' · ל' · ל' ל' · מ"ל · ל' · ל' · ל' · ל' · ר"פ בסיפר' · ל' · ל' פתח ובענין · ל' חס' · ל' וחד ועל ההרים · ל' ובענין · ל' וחד ולקחת · ל' · ט' בלישנא

כמו ואשר עשתה גלולים וגו' : (ד) עד שנותיך . גזירת וגושכתם (דברים ד) בני' שאמר משה : וקלסה . דבה שהכל נדברים ביך סגלרי"ן בלע"ז : (ה) יתקלסו בך . ומה היא הקלסות טמאת השם זו היא שחללת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים ליוצרם וגרמו עצמם להקראו' עם טמא שפתים (ישעיה ו) : (ו) איש לזרועו . כל דאלים גבר : (ז) אב ואם הקלו בך . כל התועבות שבפ' קדושים תהיו שהוזהרו עליהם נמנו כאן : (ח) קדשי בזית . ולא כמו שאמרתי לרבותיכם תזבחו (ויקרא י"ט) : (ט) ואל ההרים אכלו בך . ובטוריא פלחו ביך לטעוא : זמה עשו . עצות של רשעה : (יב) ותבצעי רעיך בעושק . העשרם את אוהביך בעושק שעשקם מן העניים לשון אחר ותבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ ה' (תהלים י') וכה פתרונו ותגזלי לרעיך בעושק : (יג) הכיתי כפי . לצעקה ווי וקינה : אל בצעך . כאן למדנו שהגזל קשה מן הכל שעליו נחתם

ותבוא י' מ"ל בנביאים וסימ' ותבוא אליו בלם ותתקע · אשה בעלת אוב · והיא מתקדשת מטמאת' · ותבוא האשה אל כל העם · ותבוא דרך מבוא הסוסים · ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך · ותבוא חרב ותקחהו · ותבא חרב ותקח מהם נפש · ותבוא בהם תרות ויחיו ויעמדו · תבוא אליך תפלתי · וכל כתובים דכות' מ"ל במ"ב חס' וסי' ותבא כסים בקרבו · ותבא בלם ותגל

כי יכוח בעם שהוא לשון זכר ובעדה שהוא לשון נקבה . על כן נתתיך חרפה לגוים · שהגוים מחרפים ומבזים אותך על עזבך תורת אלהיך והם לא עזבו תורת אלהיהם : על כן נתתיך . זאת חרפה וקלסה להם כלומר בהיות וטעם נתתיך כי כולם שולטים בך ולא יראו ממך לחרפך ולגדפך הפך הכבוד שהיה לך והיראה ממך אם היית עושה רצוני כמו שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך לפיכך כשעברת על רצוני משלו בך גוים רבים ועתה חרפה וקלסה להם ופירוש קלסה לעג וכן יתקלסו בך וכן הוא במלכים יתקלס ורוזנים משחק לו : (ה) הקרובות . טמאת השם · שיש לך שם טומאה בגוים כי מלבד שאת טמאה בגופך את טמאה בשמך : רבת המהומה · שמהומותיך רבות רעו ותרב ודבר : (ו) הנה נשיאי ישראל · המלכים והשרים : איש לזרועו היו בך . כלומ' כל איש ואיש לפי חזקו היו להרע ולשפוך דם וזהו שאמר לזרועו לפי זרועו והתגברותו מפני עשרו או קרוביו וכן איש זרוע לו הארץ : (ז) אב ואם הקלו בך . ספר להם מן העבירות החמורות שהיו בהם ושראוי לכל אדם להרחיקם ואפילו לא הזהירה עליהם התורה : עשו בעשק בתוכך · כל מה שהיו עושים ומתעסקים עם הגר היה בעשק לפי שאין לו קרובים ועוזרים וכן הוא היתום והאלמנה לפי שהם חלושים שמה בעלה ואביו : (ח) קדשי בזית . כמו שאמר והבאתם גזול את הפסח ואת החולה וכל זה דרך בזיון : ואת שבתותי חללת . כמו שראינו שהזהירם ירמיה על חלול השבת : (ט) אנשי רכיל . שהיו הולכים רכיל מהחלושים להזיק כדי לשפוך דם נקי חנם : ואל ההרים אכלו · כמו שפירש' למעלה בפסוק ואל ההרים לא אכל : זמה עשו בתוכך . אמר זמה דרך כלל לכל העריות ואחר כך פרט קצתם : (י) ערות אב · זכר תמורה שבעריות והוא שאמר בתורה ערות אביך והיא אמו שהוא אשת אביו ובאמרו גלה לשון יחיד והאחרים לשון רבים יש בו רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כי אמון הרבה אשמה שבא על אמו : טמאת הנדה . הם רוצה לומר אשה שהוא מדם נדות וכמהו שם והוציאו את הנדה מן הקדש כימי נדת דותה והתאר כמו כן בזה המשקל נדה היא וזכר בבעילת הענוי שאמר ענו בך כי יש לה ענוי אם יבעלום בנדתה כמו שיש לבתולה : (יא) ואיש את אשת רעהו . אינו אומר על איש אחד לבד כמו שאמר ואיש בא מבעל שליש והדומים לו אלא אמ' איש ואיש כמו איש מזרעך איש כי יתן מום בעמיתו והדומים להם

או ואיש את כלתו ואיש את אחותו ואמר ענה כך כי ברוב אם ישכב עם אחותו ישכב עמה בבית אביו והיא עודנה בתולה : (יב) שחד . מלכך וצריך לקחו שחד מבעל הריב לשפוך דם נקי : נשך ותרבית לקחת . כפל הענין במלות שונות ואחז"ל זהו נשך זהו תרבית ולא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין : ותבצעי רעיך בעושק . פירושו כתרגומו ואהנית רחמיך באונסיא כלומר הסכית מרעיך ונתת להם בלע כסף מן העושק שעשקת בני עמך החלושים ורעיך הם אשר ומצרים שהיו נותנים להם שוחד להיות להם לעזרה : ואותי שכחת . כי לא בטחת בי ולא בקשת ממני עזר אלא מן האומות המכלות אותך וכן אמר לטעם אחר ואותי שכחת אמר אותי שכחת שהזכרתי אותך על כל אלה העבירות והלכת אחרי תאותך ולא זכרת אותי שאויתיך עליהן : (יג) והנה הכיתי כפי . דרך משל כאדם המצטער כמו שאמר וגם אני אכה כפי אל כפי : אל בצעך . כמו על ובדברי רבותינו ז"ל כ"ד תעלות סדר יחזקאל ומכולם לא חתם אלא בגזל שנאמר הנה הכיתי כפי אל בצעך : אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך . אמר דמך לשון יחיד דרך כלל ואמר היו בתוכך לשון רבים כי דמים רבים שפכו ויונתן תרגם כך הא איתיתי פורענות עלך בחובי ממון אונסך די אנסת רוצה לומר מה שלקחו באונס

מצודת דוד

העיר הזאת להרחיקה מעל פניו : (ד) אשמת · נעשית בעלת אשמה : טמאת . את העיר : ותקריבי ימיך . בעלמך הקרבת ימי הגמול והתשלומין : ותבא וגו' · כפל הדבר במ"ש : על כן . בעבור עונך מסרתיך אל העמים שיחרפו אותך וילעגו בך : (ה) יתקלסו בך . ילעגו עליך : טמאת השם · אתה ישראל שטמאת שמך בעשות מעשים כאלה ואתה בעלת רבת המהומה הנשמע מצעקת יללת הנעשקים בך : (ו) איש לזרועו · הנשיאים היו בך כ"א לפי כח זרועו ומבלי מעשה היושר : למען שפך דם · עם כח הזרוע : (ז) לגר עשו בעושק · ר"ל כל מה שעשו עם הגר עשו בעושק ובגזל : (ט) למען שפך דם · כוונת הרכילות היה למען ימית את הנאמר עליו : ואל ההרים · בההרים אכלו מתקרובות העבודת גלולים הנזבחים שמה : (י) ערות אב וגו' · ר"ל נאפו עם אשת אביהם : טמאת הנדה · ר"ל הנד' בטומאתה אנסו למשכב זנות : (יא) את אשת רעהו · עם אשת רעהו עשו תועבה לזנות עמה : בזמה · במחשבת זנות ורשע : ענה בך · אנסה לזנות : (יב) למען שפך דם · כי מפני השוחד הרגו נפשות נקיים : נשך ותרבית · לשון נשך אמור בכסף ותרבית באוכל : ותבצעי רעיך · עם העושק שעשקת העשרת את רעיך העובדי כוכבים להיות בעזרתך מול האויב ואותי שכחת ולא במחת בי : (יג) הכיתי כפי · זה בזה דרך צער

מצודת ציון

מל' אשמה ורשע : וקלסה . ענין לעג כמו לחרפה ולקלס (ירמי' כ) : (ה) רבת . מל' רבוי : המהומה ענין הרעשת קול : (ז) הקלו · מלשון קלות ובזיון : הונו . מל' אונאה ועושק הממון : (ח) חללת . מל' חול והוא הפך הקדש : (ט) רכיל . ענין לה"ר : ואל ההרים . בההרים אל במקום בי"ת : זמה . עניינו גנות ורשע כמו כי זמה עשו (הושע ו) : (י) ענו · רצה לומר אנסו ולכן תחשב לה לענוי : (יב) ותבצעי . כן נקרא חמדת העושר כמו ויטו אחרי הבצע (ש"א ח) : (יג) בצעך . כן נקרא גם העושק

באונס מן הנאנסים שאין כח בידם להמלט מן הנאנסים ההם : (יד) היעמד לבך • היוכל לעמוד לבך לרוב הצרות שאני מביא עליך זהו לימים אשר אני עושה אתך רוצה לומר ימי הגלות : דברתי ועשיתי . כמו שדברתי כן אקיים כי אני ה׳ והיכולת בידי : (טו) והפיצותי . והתמותי טמאתך ממך כי לא עבדו גלולים שהם הטומאה הגדולה בגלות : (טז) ונחלת בך . עיקרו ונחלת ובספרד הנו״ן פ״א הפעל היתה ראויה עי״ן הפעל להדגש לולי שהחי״ת אינה מקבלת דגש ופירושו תהי נחלת בעצמך כי עד עתה היית נחלתי ומעתה אין את נחלתי ויש מפרשים ונחלת ענין חלול : לעיני גוים . שהם יראו כי אין את נחשבת נחלתי בהיותך בגלות ביניהם : וידעתם כי אני ה׳. אז תדעי ותכירי כי אני ה׳ כי עתה שכחת אותי ואז בבא עליך כל הרעות שאמרתי לך על ידי נביאי תדע כי אני ה׳ אומר ועושה גוזר ומקיים : (יז) ויהי דבר ה׳. (יח) בן אדם היו לי בית ישראל לסיג • לסוג כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד כי אותיות אהוי מתחלפות אמר היו לי בית ישראל כמו הסיג שהיא פסולת הכסף : וזכר המתכות שהם פחותים מהכסף והם נחשת ובדיל וברזל ועופרת כלומר אם היו כלם תוך כור להתיכם כן היו לי סיגים לא כסף וכן אתוך אותם כמו שהאומן מתיך המתכות האלה ונקראו גסתרון בגמרא בלע״ז מיט״אל והכלי שיעשה מן המתכות המעורבים הוא פחות מהכלי שיעשה מאחד המתכות לבדו כי אם ישבר אין לו תקנה אלא אם כן ישובו יתיכו לפיכך המשיל ישראל למתכות המעורבים ואמר סיגים כסף היו ופירשו המפרשים כי חסר הנסמך כמו אומרים אמת והנכון בהם סיגים סיגי כסף אומרים אמרי אמת ויש לפרש סיגים בכסף היו בחסרון בי״ת השמוש כמו הנמצא בית ה׳ והדומים לו רבים רוצה לומר כי מעט כסף מעורב בהם כי עושים קצת כלים מן המתכות המעורבים עם כסף מעט והם הכלים שעושים להשמיע קול כמו המצלצלים והדומים להם וישראל היו בהם חסידים מועטים וכן אמר אחר כך קבוצת כסף ונחשת וברזל ויש לפרש עוד סיגים וכסף היו כלומר עתה הם סיגים וכבר היו כסף וזכר כסף ולא זכר זהב שהוא נקי מכל כלי המתכות ואמר בחנני כזהב אלא לפי שלא היו ישראל דור אחר דור שהיו כזהב אלא ככסף ויונתן תרגם כפסולת כספא הוו : (יט) לכן . יען היות כלכם לסיגים . תחת אשר היה הדין עליכם להיות כסף והייתם סיגים אקבץ אתכם ואתיך אתכם באש עברתי כי כמו שהדבר המותך שאבד צורתו הראשונה בהתכה וכל שכן המתכות המעורבים שאבד צורתם בהתכתם כן אמר שיאבדו הם בחרב וברעב ובדבר ואף הנשארים מהם יאבדו ממה שהיו בארצם בטובה יגלו ממנה לרעה : אל תוך ירושלם • היא תהיה לכם כמו הכור למתכות : (כ) קבצת כסף • מבואר הוא ענין קבוצה שם בפלם מלוכה : לפחת . שרשו נפח מענין נופח באש פחם ובמקום הזה נגרעה הנו״ן כמו הנו״ן נגש מן לגשת ומפני החי״ת נפתח לפחת ופירוש עליו על הכור שצריך נפחת עליו האש להתיך הדבר אשר בתוך הכור ואמר עליו כי הגחלת מפימים עליו וכא להנתיך שלם עם הנו״ן שהוא פ״א הפעל והנחתי והתכתי אתכ׳ והנחתי אתכ׳ בתוך הכור להתיך אתכם או פי׳ אניח ואעזוב אתכם ביד החרב והרעב והדבר: (כא) וכנסתי. כענין וקבצתי כמו נדחי ישראל יכנס וכפל הענין בזה הפסוק לחזק הענין להוסיף בו ונפחתי עליכ׳ באש עברתי : (כב) כהתוך כסף . שם ויבא שלם כהנתוך בשקל כהנדוף עשן אלא שזה בשורק וזה בחולם אמר כהתכת כסף בתוך כור כן תתכו בתוך ירושלם ומה שזכר כסף אחר שזכר בתחלה שאר מתכות גם כן לשני טעמים האחד שהוא מאוחר ההתכה מהבדיל והעופרת רוצה לומר בזה שיכלו באיחור זמן ברעב ובדבר ובחרב לא בזמן מועט והטעם השני זכר כסף לפי שהיו כסף מתחלה : (כד) בן אדם אמר לה . לירושלם שזכר למעלה אל תוך ירושלם : את ארץ לא מטוהרה היא • כמו שקראה למעלה טמאת השם ואמר לא מטוהרה כמו אשר לא יהיה טהור כי לא טהור והדומים להם או אמר כן שלא טהרה עצמה מטומאתה כלומר שלא עשתה תשובה : ולא גשמה ביום זעם • הה״א במפיק ויתכן לומר כי הוא הם גשם

יד הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ טו וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ טז וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יח בֶּן־אָדָם הָיוּ־לִי בֵית־יִשְׂרָאֵל לְסוּג כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר סִגִים כֶּסֶף הָיוּ׃ יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם׃ כ קְבֻצַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֶל־תּוֹךְ כּוּר לָפַחַת־עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ כֵּן אֶקְבֹּץ בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וְהִנַּחְתִּי וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם׃ כא וְכִנַּסְתִּי אֶתְכֶם וְנָפַחְתִּי עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ׃ כב כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עֲלֵיכֶם׃ כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כד בֶּן־אָדָם אֱמָר־לָהּ אַתְּ אֶרֶץ לֹא מְטֹהָרָה הִיא לֹא גֻשְׁמָהּ בְּיוֹם זָעַם׃ כה קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ בְּתוֹכָהּ כַּאֲרִי

בְּגַוִיךְ׃ יד הֲיִתְקַף לִבִּיךְ אִם יִתְחַסְנָן יְדַיִךְ לְיוֹמַיָא דַאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד עִמִּךְ אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵים׃ טו וְאַגְלֵי יָתִיךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָא וְאֲבַדְרִינָךְ בִּמְדִינָתָא וְאֵסֵיף סָאוֹבְתִּיךְ מִנִּיךְ׃ טז וְאֶתְקַדֵּשׁ בִּיךְ לְעֵינֵי עַמְמַיָא וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יז וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יח בַּר אָדָם הֲווֹ קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל לִפְסוֹלָא כּוּלְהוֹן כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ וּבְעֵיץ וּבַרְזֶל וַאֲבַר בְּגוֹ כוּרָא לִפְסוֹלַת כַּסְפָּא הֲווֹ׃ יט בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלָף דַהֲוֵיתוּן כּוּלְכוֹן לִפְסוֹלָא בְּכֵן הָא אֲנָא כָנֵישׁ יָתְכוֹן לְגוֹ יְרוּשְׁלֵם׃ כ כְּמִכְנַשׁ כְּסַף וּנְחָשׁ וּבַרְזְלָא וַאֲבַר וּבְעֵיץ לְגוֹ כוּרָא לְאַתְקָפָא עֲלוֹהִי נוּרָא לְאַמְסָיוּתֵיהּ כֵּן אֶכְנוֹשׁ בְּרוּגְזִי וּבְחֵימְתִי וְאַסֵיף וְאֵשֵׁיצֵי יָתְכוֹן׃ כא וְאֶכְנֵישׁ יָתְכוֹן וְאַתְקֵיף עֲלֵיכוֹן בְּאֶשָּׁתָא פוּרְעָנוּתִי וְתִתְמַסוּן בְּגַוַהּ׃ כב כְּאִתְמְסָאָה כְּסַף בְּגוֹ כוּרָא כֵּן תִּתְמַסוּן בְּגַוַהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ שְׁפֵיכִית חֵימְתִי עֲלֵיכוֹן׃ כג וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ כד בַּר אָדָם אֱמַר לַהּ אַתְּ אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְעָא לָא מְדַכְיָא הִיא וְלָא אִתְעֲבִידוּ בַהּ עוֹבְדִין טָבִין דִיגְנוּן עֲלַהּ בְּיוֹם לְוָט׃ כה סִיעַת סַפְרַהָא בְּגַוַהּ כְּאַרְיָון נָהֲמִין לְמִקְטַל

נתחתם גזר דין : (יד) אשר אני עושה אותך . פועל לך כפעלך : (טו) והתימותי . וכליתי : (טז) ונחלת בך . תתחלחלי בעצמך על מה שעשית : (יח) לסיג · תערובת פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצורפו : כור . שצורפין בו זהב : (כ) קבוצת כסף . כאשר יקבוץ הצורף את כל הסיגים אל תוך כור : לפחת . לנפח : להנתיך . וילקת מתרגם ותתיך : (כד) לא גושמה ביום זעם . לא נתן גשם הראוי לה לפטר ביום זעם ופירוש הדבר כתרגומו לא איתעבידו בו עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : (כה) קשר נביאיה . נקשרים יחד

מרגלותיו ותשכב: לימים ה׳ דגשי׳ בקריאה וסי׳ עשרה כסף לימים • ובגלתו את ראשו • היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים • ובאתי להבינך • על כן קראו לימים האלה פורים : וידעת ז׳ בקריאה וסי׳ והיו מלכים אמניך וש׳ ותיה׳ • וינקת חלב גוי׳ ושד מלכים • והקימותי אני • ונחלת בך לעיני הגוים • וארשתיך לי לעולם • ונלוו גוי׳ רבים אל ה׳ ביום ההוא • ויהי בשכבו וידעת את המקום : והנחתי ג׳ וסי׳ אל נא תמש מזה׳ והנחתי והתכתי אתכם • ונחתי

תולדות אהרן לא מטוהרה • זבחים קיג :

מצודת ציון

השוסק כמו בולע בלע רע לביתו (חבקוק ב) : (טו) וזריתיך . ענין פזור : והתימותי . מלשון תם והשלמה וכליון : (טז) ונחלת • מל׳ חלול : (יח) לסיג . כן נקרא פסולת הכסף כמו הגו סיגים מכסף (משלי כה) : נחושת ובדיל וגו׳ . שמות מיני מתכות מחולפות : כור • כן שם הכלי שמזקקין בו הכסף והזהב כמו וכור לזהב (שם יז) : (כ) לפחת . מל׳ הפחה ונשיבה : להנתיך . מל׳ התכה והיקה : (כא) וכנסתי . מל׳ הכנסה : ונפחתי • מל׳ הפחה : עברתי . מלשון עברה וזעם : ונתכתם . מל׳ התכה : (כד) גושמה . מלשון גשם ומטר : (כה) קשר • ענין אגודה והסכמה

מצודת דוד

על הבזל אשר עשית ועל הדם הנקי הנשפך בתוכך : (יד) היעמוד לבך . על עמדה להתחזק : אם תחזקנה ידיך . לעשות גבורות במלחמה בעת בוא הימים ימי הגמול אשר אני עושה עמך : ועשיתי . נכון הדבר בידי כאלו כבר עשיתי : (טו) והתימותי . בזה אמרק ואכלה טומאתך ממך : (טז) ונחלת בך . תהי מחוללת בעונך בפני העובדי כוכבים ואז תדע שאני ה׳ הנאמן לשלם גמול : (יח) לסיג · מתחלה כשהוצאתים ממצרים היו מסובבים ככסף וכאשר נתתים בכור ר״ל כאשר הבאתים אל הארץ והפכו להיות סיג כי קלקלו מעשיהם : כולם . כל בית ישראל נעשו בתוך הכור נחושת או בדיל וכו׳ ר״ל כולם קלקלו בארצם עם כי יש התחלפות מה ברשעם בפחות וביתר מ״מ כולם היו כסיגים אל מול הכסף אין אחד בהם מיושר דרכו כאשר מתחלה : (יט) אל תוך ירושלים . להתיך אתכם שמה כאלו הוא הכור : (כ) קבוצת כסף . כמו שמקבלים כסף ונחשת וכו׳ המעורבים זה בזה אשר יקבלו אותם לאספם אל תוך הכור לנשב עליו אש להבעירו למען יותך הכל ויצרף וישאר הכסף מזוקק ונקי כן אקבוץ אתכם באפי ואניח אתכם בתוך העיר ואתיך אתכם להיו׳ נמסים ונתקי׳ בצרות המצור : (כא) וכנסתי . אל תוך העיר וכפל הדבר במ״ש : ונפחתי . אנשב עליכם באש עברתי ר״ל בכל פעם אגדיל הצרה ותהיו נמסים בתוכה : (כב) כהתוך כסף . כמו התכת הכסף בתוך הכור כן תותכו בתוך העיר בצרות המצור : וידעתם • אז תדעו שאני ה׳ שפכתי חמתי עליכם ובגמול בא ולא במקרה : (כד) אמר לה . על ירושלים : לא מטוהרה היא . לא עשית תשובה לטהר עצמך מן עווך לכן לא ירד בה הגשם ביום זעם ה׳ וחרון אפו וכמ״ש וחרה אף ה׳ וכו׳ ולא יהיה מטר (דברים יא) : (כה) קשר נביאיה . בתוך העיר יש קשר נביאי השקר המתנבאים על

גשם בשקל גדל ובהתחברו עם הכנוי בא פ"א הפעל בשורק כמו הללוהו כרוב גדלו ופירושו שלא ירדה גשמה ביום זעם כלומר ביום אף ה' שחרה בהם עצר את השמים ולא היה מטר כמו שיעדם בתורה ואמר פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וגם יתכן שתהיה מלת גשמה מבנין פעל שלא נזכר פעלו מן הדגוש ונפל הדגש כמו שנופל ברבים מהדגוש ומפיק הה"א לתפארת הקריאה וכמוהו ותעלומה יוציא אור כביכורה בטרם קיץ וגולה על ראשה: (כה) קשר נביאיה. נביאי השקר קשרו קשר ביניהם שיתנבאו בענין אחד לאמר שלום שלום ויונתן תרגם סיעת ספריא בגוה: כארי שואג טרף טרף. כארי הכ"ף פתוחה לא תורה על הידיעה אמר כמו ארי שהוא שואג ואחר כך הוא טורף טרף כן הם מבהילים העם בדבריהם וצועקים בקול ומדברים בחזקה ומראים עצמותיהם להבהיל העם לשמוע אליהם ובזה עורפים והורגים אותם זהו נפש אכלו כאילו הם נוטלים נפשותם כי הם גורמים להם כל הרעה הבאה עליהם:

שֹׁאֵג טֹרֵף טָרֶף נֶפֶשׁ אָכָלוּ חֹסֶן וִיקָר יִקָּחוּ אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ בְתוֹכָהּ: כו כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ וּבֵין־הַטָּמֵא לְטָהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וָאֵחַל בְּתוֹכָם: כז שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כִּזְאֵבִים טֹרְפֵי טָרֶף לִשְׁפָּךְ־דָּם לְאַבֵּד נְפָשׁוֹת לְמַעַן בְּצֹעַ בָּצַע: כח וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תָּפֵל חֹזִים שָׁוְא וְקֹסְמִים לָהֶם כָּזָב אֹמְרִים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וַיהוָה לֹא דִבֵּר: כט עַם הָאָרֶץ עָשְׁקוּ עֹשֶׁק וְגָזְלוּ גָּזֵל וְעָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנוּ וְאֶת־הַגֵּר עָשְׁקוּ בְּלֹא מִשְׁפָּט: ל וָאֲבַקֵּשׁ מֵהֶם אִישׁ גֹּדֵר־גָּדֵר וְעֹמֵד בַּפֶּרֶץ לְפָנַי בְּעַד הָאָרֶץ לְבִלְתִּי שַׁחֲתָהּ וְלֹא מָצָאתִי: לא וָאֶשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי כִּלִּיתִים דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:

כג

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שְׁתַּיִם נָשִׁים בְּנוֹת אֵם־אַחַת הָיוּ: ג וַתִּזְנֶינָה בְמִצְרַיִם בִּנְעוּרֵיהֶן זָנוּ שָׁמָּה מֹעֲכוּ

קטול אנשא קטלו עותר ויקר נסיבו ארמלתהא אסגיאו בגוה: כו כהנהא חטפין באוריתי ומפסין קודשי בין קודשא לחולא לא אפרישו ובין מסאבא לדכיא לא הודיעו ומיומי שביא דילי בבשו עיניהון וחלת רעותי ביניהון: כז רברבהא בגוה כדיבין חטפי חטוף למשפך דם זכאי לאבדא נפשן בדיל לקבלא ממון דשקר: כח ונביי שקרא די בגוה דמן לדבני מחיצא ושיע ליה טין פטיר דלא תבן מתנבן שקר ומלפין להון כדבין אמרין כדנן אמר יי אלהים ומן קדם יי לא אתמלל: כט עמא דארעא עשקו עושקא וגזלו גזלה ומסכן וחשיך אוניאו ולגיורא אנסו בלא כדחזי: ל ואתבעא מנהון קדמי גבר דליה עובדין טבין דיקום בתרעתא קדמי ויבעי רחמין על עמא דארעא בדיל דלא לחבלותא ולא אשכחית: לא ושפיכית עליהון חימתי באשת פורענותי שיציתינון פורענות אורחיהון ברישיהון יהבית אמר יי אלהים: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אתנבי על תרתין מדינן דאינון כתרתין נשין די בנת אמא חדא הואה: ג וטעאה במצרים בתר

רש"י יחד בענה רעה: נפש אכלו. שהיו נוטלין שוחד ומחזיקין ידי מרעים להרוג ולשלול ולבוז ונבאין להם שלום: חוסן. ממון: (כו) חמסו תורתי. עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד: ואחל. ונתחללתי: (כז) למען בצוע בצע. לחסוף ממון: (כח) טחו להם תפל. דומין לטוחי בנין בטיט שאינו מעורב כל צרכו שאין בו תבן והוא נסתר מאליו בבא עליו גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תקון: (ב) שתים נשים. תרתי מדינן דאינון כתרתין נשין: בנות אם אחת. שהיו תכנסים אחת נחלקו לשתים בימי רחבעם: (ג) שמה מועכו. בני מצרים את שדיהם ל' ומעוך (ויקרא כב) ושם עשו

רוחי בכם וחיתם: טרף ד' חס' וסי' קשר נביאית. אריה טרף בדי. פצו עלי. טרף נפשו: כ"ל חילופ"י דספר"א ודכ"ל סיפר"א וסיפר"א תמצ"א במס"רה רב"תא דמסדרנא לפו"ם עני"ת דעתי"ן כ"ל אח"ד ע"ל דגל"ו באותו"ת וחילופ"י דספ"רא ודשאר"א ספ"רי תמצ"א בער"ך ח'בא"ר היט"ב כ"י פ"ת קצ"ר המצ"ע מהשתר"ע: ולא מצאתי. ח' וסימ' לה בתולים. ואבקש מהם גדר גדר. ולמנחמים ולא מצאתי. אשר עוד בקשה נפשי. ויאמרו שרי פלשתים: תולדות אהרן ומשבתותי. שבת קיט:

רד"ק חוסן ויקר יקחו. חוסן העיר ויקרה הם לוקחין אותו כי הם מחזקים בידם מעשיהם הרעים ובעונם זה יצא עליהם האויב ויקח כל מחמדיהם והרי הם כאילו לקחו אותו וכן הנופלים בחרב הם גרמו להם ובזה הם הרבו אלמנותיה בתוכה. חסן כמו אוצר וכן לא יאצר ולא יחסן: (כו) כהניה. זכר הראשונים והם הנביאים והכהנים והשרים ואחר כך עם הארץ ואמר כי כולם דרכו דרך רעה כל אחד במה שהוא בו אף הכהנים שעליהם להורות התורה הם חמסו וגזלו אותה מעשות כיון שהם עוברים עליה איך יזהירו העם עליה: ויחללו קדשי. שאכלום בטומאה: בין קדש לחול לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו. כמו שהוזהרו בתורה ולהבדיל בין הקדש ובין הטהור ולהורות את בני ישראל: ומשבתותי העלימו עיניהם. שראו מהם שהיו נושאים משא ביום השבת כמו שכתוב בספר ירמיה והכהנים היה להם למחות בידם ולא מיחו אלא העלימו עיניהם כאילו אינם רואים: ואחל בתוכם. מבנין נפעל כמו כי איך יחל ענין חלול ותרגם יונתן וחלת רעותי ביניהון: (כז) שריה. למען בצע בצע. כמו שאמר למעלה שוחד לקחו בך למען שפוך דם ובא הפועל עם השם לחזק הענין וכן למען טבוח טבח כמו שפירשנו: (כח) ונביאיה. שב עוד לזכור הנביאים לפי שהם היו גורמים כל הרעה: טחו להם תפל. כתרגומו ונביי שקרא די בגוה דמן לדבני מחיצא ושיע ליה טין פטיר דלא תבן מתנבן שקר ומלפין להון כדבין וכבר פירשנו זה הענין למעלה בפסוק והוא בונה חיץ: (כט) עם הארץ. מי שחזק מחבירו עושקו וגוזלו כי אין משפט בעיר: (ל) ואבקש מהם. איש גודר גדר. אמרתי אולי יצא מהם איש שיגדור הפרצות ויעמוד בפרץ שלא יעברוהו הרשעים והפרצות הם העבירות והגודר אותם והעומד בפניהם הוא המונע פורצי הגדר ומחזירם לדרך הטוב ויעמוד לפני להתפלל בעד הארץ לבלתי שחתה כי כבר שבו מדרכיהם הרעים כמו שעשה משה רבינו עליו השלום שנאמר עליו לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. גודר גדר. גודר בשני טעמים במאריך הגימ"ל מפני המקף ותעמיד בדל"ת להעמיד מפני הרי"ש שבדל"ת כי לא יבא פועל מהשלמים כי אם בצרי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידמה לשם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו: (לא) ואשפך. מבואר הוא: ויהי דבר ה'. (ב) בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו. המשיל הכנסה המיוחדת לאם ובהתחלקם היו כבנות ובמצרים היו עדה אחת וכן עד שנחלקה מלכות בית דוד ותרגם יונתן בר אדם אתנבי על תרתין מדינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה: (ג) ותזנינה. כבר פירשנו כי כל לשון זנות הבא בכנסת ישראל הוא עכו"ם ואף על פי שהמליצה היא במשפטי הזנות כדרך התשמיש הכל הוא לענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל

מצודת דוד

על השלום: כארי שואג. כמו הארי השואג בקול להטיל אימה ואח"ז טורף טרף כן המה מבהילי האנשים בקולם ודבריהם ובזה הם מסיתים וטורפים אותה מן העולם: נפש אכלו. אוכלים הנפשות ולוקחים מהם החוזק והיקר ומרבים האלמנות כי יהרגו אנשיהם ר"ל הם מסבבים כל אלה כי בהשענם על דבריהם ימאנו לעשות תשובה ובאה הפורענות בעונם: (כו) חמסו תורתי. הסירו תורתי מהם כי לא למדו עמהם ועל הכהנים ללמד התורה כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): ויחללו. בזו קדשי ולא עשו הבדל והפרש בין דבר קדש לדבר חולין: לא הודיעו. ההבדל שביניהם: ומשבתותי. ומחלול השבתות העלימו עין ולא מיחו במחללים אותם: ואחל בתוכם. נעשיתי ביניהם מחולל ולא מקודש: (כז) שריה. השרים אשר בקרבה המה כזאבים כי יטרפו טרף לשפך דם לאבד נפשות למען יגזלו מהם את העושר: (כח) ונביאיה. נביאי השקר: טחו להם תפל. על הכותל שעשו טחים טיט תפל שאינו מתוקן כהלכתו לייפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפים נבואות שקריהם במליצה נאותה ומזויפת להיות מקובל על הלב: חוזים שוא. מתנבאים בשוא ומגידים להם קסמים בכזב: אומרים. בדבריהם אומרים בשם ה' כה אמר ה' אבל ה' לא דבר בם והמה מכחשים: (כט) עשקו עושק. זה עושק הגוף במכות וכדומה: הונו. עם כי מהראוי לתת להם צדקה הם לא כן עשו ועוד לקחו משלהם: ואת הגר עשקו. עם כי ראוי לאהבו: בלא משפט. כל אלה נעשה בסבת העדר המשפט ואיש כל הישר בעיניו יעשה: (ל) ואבקש מהם. בקשתי ביניהם איש גודר גדר הפרצה לבל יבוא האויב העירה או מי לעמוד בפרץ לבלי תת לבוא ר"ל בקשתי מי מחזיר את ישראל בתשובה או מי עומד בתפלה לפני עליהם לבל אשחיתם והנה לא מצאתי: (לא) ואשפוך. לכן אשפוך עליהם זעמי והכלם באש עברתי וגמול דרכם אתן בראשם: **כג** (ב) שתים נשים. ר"ל שתי מלכיות באו מכנסיה אחת והם מלכות יהודה ומלכות אפרים: (ג) ותזנינה. בעת נעוריהן כשהיו במצרים

מצודת ציון

בהסכמה אחת: חוסן. ענין חוזק כמו וחסון הוא כאלונים (עמוס ב): ויקר. ענין כבוד: (כו) חמסו. ענין הסרה כמו נחמסו עקביך (ירמיה יג): ויחללו. ענין בזיון: ואחל. מלשון חלול: (כח) טחו. ענין מריחה לסתום הנקב: תפל. כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל וכן הטיט שטחים אותו תפל (לעיל יג): חוזים. מתנבאים: (כט) הונו. מלשון אונאה ועושק ממון: (ל) גודר גדר. הכותל תקרא גדר: בפרץ. שבר הכותל: (לא) עברתי. מלשון עברה וזעם: כליתים. מלשון כליון: (ג) מעכו. ענין סחיטה וכתישה במשמוש היד ודוגמתו ומעוך

רד"ק

אבל המשל הוא על כל מיני עכו"ם וכן תרגם יונתן וטעמא במצרים בתר פולחן טעוותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהון וכן כל הענין תרגם על זה הדרך : שמה מעכו שדיהן . מעכו משלה נזכר פועלו שהדגוש בשקל דועכו כאשר קולים וענינו מענין ומעוך וכתות ותנינו מעוכה בארץ ומעיכת השדים הוא מדרך הזנות וכן בדברי רבותינו ז"ל מה עשה לה ערבי זה מפני שמיעך לה בין דדיה פסלה לכהונה וכפל הענין במלות שונות ואמר ושם עשו דדי בתוליהן בעודן בתולות עשו דדיהן ועשו מענין פעל הדגוש בשקל כאשר כלו ופירוש עשו עשו המצריים שלמדום דרכי תועבותיהן והשדים הם משל למצות שורשו מהאבות דור מדור עד אברהם אבינו עליו השלום והם ימי הבתולים ובטלו במצרים וזהו עשוי השדים : (ד) ושמותן . זה המשל הוא על שתי הבנות שהם עתה שמותן כן אהלה הגדולה ומפרש כי שמרון נקראת אהלה וירושלם אהליבה וזכר שמרון לפי שהיתה ראש ממלכת ישראל מעת שבנה אותה עמרי וירושלם ראשי ממלכת יהודה ופירוש אהלה כי האהל שלה אין לו חלק בו והם העגלים שעשה ירבעם : ואהליבה ירושלים . רוצה לומר כי אהלי בה ושם אני שוכן כי בה בית המקדש שהוא משכן כבודי ופירוש ותהיינה לי מתחלה היו לי לנשים על דרך משל כלומר היו נשמעים אלי ועושים מצותי : ותלדנה בנים ובנות . כלומר הצליחו במעשיהן כשהיו שתיהן עדה אחת והיו עובדין לי ויונתן תרגם והואה משמשן קדמי ואצלחא בבנין ובנן : (ה) ותזן אהלה תחתי . אחר שהיתה אהלה ועשתה העגלים היתה עדין תחתי כי לשם האל עשה ירבעם העגלים מתחלה ואחר כך בא אחאב ועשה הבעל ועבדו וזהו זנות שזנתה אהלה שעזבה עבודתי ועבדה לאלהים אחרים : ותעגב על מאהביה . ענין חשק כמו מאהו בך עוגבים ודומיהם שבפרשה זו וכתב אדוני אבי ז"ל כי כל הנמצא בלשון הזה הוא בענין חשק הזנות על כן טעו הפייטים ששמו המלה הזאת בענין חשק האל ית' : אל אשור קרובים . עגבה אל אשור ועשתה אותם קרובים או פירוש קרובים כאילו הם לה קרובים כמו ששלח אחז אל מלך אשור עבדך ובנך אני עלה אלי והושיעני ואז לקח דמות המזבח מדמשק ואמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני וכן עשו מלכי ישראל שהם אהלה ואם לא נכתב : (ו) לבושי תכלת . השרים שבאו עם מלך אשור וכראותם בחורי חמד במלבושים נאים רוכבי סוסים חשקה בהם והתערבה בהם ולמדה ממעשיהם וזהו שאמר : (ז) ותתן תזנותיה עליהם . מבואר הוא : (ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה . אף על פי שלמדה מעשה עכו"ם מאשור לא עזבה מה שלמדה גם בנעוריה מבני מצרים בגילולים ובכשפים כי הם למדום ראשונה וזהו כי אותה שכבו בנעוריה : וישפכו . שלמדום לרוב כמו הדבר הנשפך בדברי המעוננים והמכשפים : (ט) לכן נתתיה . לפי שחלקה בטחונה ממני ועזבה עבודתי ובטחה בבני אשור ולמדה תועבותם וגלוליהם נתתי אותם בידם : (י) המה . תחלה גלו את בני גד ובני ראובן ואחר כך גלו שאר השבטים שהוא מלכות אפרים : לקחו . הקטנים שאינם בני מלחמה שבו אותם והרגום בחורים ואנשי המלחמה והמלך ושריו וגדוליו : ותהי שם לנשים . היתה שם רע לשאר נשים העוגבות כי את אשר עגבה אהלה הקל אותה ובזה אותה והרגה והמשל לנשים לשאר המדינות כתרגומו ושום שום למדינתא : ושפוטים עשו בה . משפטי נקמות עשו בה . שפוטים הם שפוט בשקל זבול ובא כחולם דבר שפוט וחרב : (יא) ותרא אחותה אהליבה . עגבתה . שם ענגם בשלם על זה אהבה אחר אף על פי שראתה אהליבה חרבן וגלות אהלה אחותה בחטאתיה

תרגום יונתן

פולחן טעותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהן : ד ושמהתהן אהלה רבתא ואהליבה אחתה והואה משמשן קדמי ואצלחא בבנין ובנן ושמהתהן שמרון אהלה וירושלם אהליבה : ה וטעת אהלה מבתר פולחני ואתרעיאת למטעי בתר רחימהא בתר בני אתור קריבהא : ו לבושי גמיר שלטונין וטורנין עולימי חמדתא כולהון פרשין רכבי סוסון : ז ואתרעיאת למטעי בתריהון עולימי בני אתור כולהון ובכל דאתרעיאת בכל פולחן טעותהון אסתאבת : ח וית פולחן טעותא דהוה עמה ממצרים לא שבקת ארי יתה אפלחו לטעותה ואינון אלפוהא עובדין בישין ושפכו טעותהון עלה : ט בכן מסרתיהא ביד רחימהא ביד בני אתור דאתרעיאת למטעי בתריהון : י אינון גליאו קלנה בנהא ובנתהא שבו ועמה בחרבא קטילו והות שום למדינתא ופרענות דינין עבדו בגוה : יא וחזת אחתה אהליבה וחבילת רחימתא

יחזקאל כג

שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן : ד ושמותן אהלה הגדולה ואהליבה אחותה ותהיינה לי ותלדנה בנים ובנות ושמותן שמרון אהלה וירושלם אהליבה : ה ותזן אהלה תחתי ותעגב על־מאהביה אל־אשור קרובים : ו לבשי תכלת פחות וסגנים בחורי חמד כלם פרשים רכבי סוסים : ז ותתן תזנותיה עליהם מבחר בני־אשור כלם ובכל אשר־עגבה בכל־גלוליהם נטמאה : ח ואת־תזנותיה ממצרים לא עזבה כי אותה שכבו בנעוריה והמה עשו דדי בתוליה וישפכו תזנותם עליה : ט לכן נתתיה ביד־מאהביה ביד בני אשור אשר עגבה עליהם : י המה גלו ערותה בניה ובנותיה לקחו ואותה בחרב הרגו ותהי־שם לנשים ושפוטים עשו בה : יא ותרא אחותה אהליבה ותשחת

(מסורה: ל' . כ' — כ' בפסוק — כ' — ס"א ותעגב — כ' מ"ל — ס' — כ' — י"ט ר"ס — ד' י' כ' — ל' ומ"ל)

רש"י

עשו . המצרים את דדי בתוליהן כלומר למדום את דרכי תועבותם . פשו' אישייניר"ש בלע"ז : (ד) ושמותן . בכינוי אהלה ואהליב' : וגו' . פרלשונים שומרון היא שאני מכנה אהלה שנעשית אהל מתחלה לעגלי ירבעם ובית בריאל לאחאב ולע"ם ששומרון לא נבנתה אלא בימי עמרי קורא את מלכי ישראל על שם שמשוכנים נעשית ראש : אהליבה . על שם שאהלי היה בה ומקדש : (ה) ותעגב . ותתאוה אישויר"א בלע"ז ל"א דישפר"א : אל אשור קרובים : שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גדי (מלכים ב ט"ו) שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכה בידו והגביה מדמה . הדבר לאשה מנאפת שאם היו עובדים להקב"ה לא נמסרו למלכי אשור : (ז) ותתן תזנותיה עליהם . לב ניאופים ורוח זנונים נתנה עליה פסים' מתאוה להם : ובכל אשר עגבה וגומר . בכל העכו"ם אשר נתחברה עמהם למדה דרכיהם ונטמאה בגילוליהם : (ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה . גם על מלכי מצרים סמכו שמלינו (שם י"ז) בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים : כי אותה שכבו וגו' . ומאז וישפכו תזנותם עליה תאות זנונים נכנס בה מימי נעוריה : (ט) לכן נתתיה וגו' . שבא סנחריב והגלה אותם : (י) והיו שם לנשים . לוקח מהן קללה לכל הנשים' להוסר ממנה ראו מה עלתה לפלונית על זמתה : ושפוטים . כמו שפטים יושפישא"ש בלע"ז : (יא) ותרא אחותה אהליבה . אם

מצודת ציון

ומעוך וכתות (ויקרא כב): עשו . גם זה ענין הבחיקה בחרביה וכן בתי פוש' את כל מעניך (שמות ג) : (ה) ותעגב . כן יקרא חשק הזנות כמו מאסו בך עוגבים (ירמיה ד) : (ו) תכלת . שם צבע : פחות וסגנים . ענין שררה ממשלה

מצודת דוד

זנו עמהם : שמה . בהיותן במצרים מעכו הנואפים את שדיהן והוא ענין התחלת הזנות ובדרז"ל וכי מה עשה לה ערבי הלז וכי מפני שמיעך לה בין דדיה וכו' (כתובות לו) : עשו . המצרים משמשו וכתשו הדדים בעודן בתולות וסוא כפל ענין במ"ש ור"ל עוד היו במצרים התחילו לעבוד עבודת כוכבים של מצרים ולפי שעשו שם דבר מועט לכן אמר מעכו ועשו שאין בה זנות ממש : (ד) ושמותן . בשם הכנוי : אהלה הגדולה . הגדולה שבהן נקראת אהלה ואהליבה היה שם אחותה הנספלת עליה הקטנה ממנה : ותהיינה לי . לקחתי אותן לי לנשים : ושמותן . העלמי : שומרון אהלה . זו שהיה שם הכנוי שלה אהלה שם העלמי היא שומרון ונקראת אהלה ע"ש שהיה בה אוהל לעגלי הזהב וכאומר אהל שלה ואין לי חלק בה : אהליבה . ע"ש שהיה אהלי בה והוא בה"מ ור"ל לקחתים לי לעם והם סרו ובכו וגדלו והצליחו : (ה) ותעגב . תשקה חשק הזנות על אודות מאהביה וחוזר ומפרש חשקה היה אל בני אשור כאלו היו קרובים אליה : (ו) לבושי תכלת . לפי שהיו מלובשים בצבע תכלת והיו פחות וסגנים וכולם היו בחורים חמודים ופרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים ולא הולכי רגל : (ז) ותתן תזנותיה עליהם . ר"ל לכן נתנה רוח זנוניה עליהם וחשקה להם לכל הנבחרים מבני אשור : ובכל אשר עגבה . ולכל אשר שחשקה נטמאת בכל תועבותיהם המאוסים כגלל של רעי כי כן זנתה ונאפה עמהם ר"ל סרחה מעלי וחשקה לפסילי אשור בראותה מרבית הצלחתם וכמו שחשקה כן עשתה ועבדה לפסיליהם : (ח) ואת תזנותיה ממצרים . חשק הזנות שהיה לה ממצרים לא עזבה כי בני מצרים שכבו עמה בנעוריה בדרך חיבה ושמה מעכו וכתשו דדיה בעודה בתולה ולכן נתקע אהבתם בלבה וגם הם שפכו תאות זנותם עליה מאז ולכן לא עזבה אותם ר"ל שלא עזבה פסילי מצרים על כי הורגלה בהם מאז : (ט) נתתיה . מסרתי אותם ביד מאהביה ולתוספת ביאור אמר ביד בני אשור אשר חשקה להם : (י) המה . עם כי היו אהובים שלה עשו בה משפט וגלו ערותה וזהו הקלון שעושים לאשה זונה שמפשיטים בגדים ומוליכים אותה ערומה בפני הבריות : לקחו . בשבי : ותהי שם לנשים . הדבר הזה היה תועלת להיות שם ופרסום לנשים לבל יעשו כמעשיה וגם היה תועלת לעשות בה משפט הגמול הראוי ור"ל המקום מסרה ביד אשור ובזוה וחללה את כבודה ומתחלה לקחו בניה ובנותיה והם בני גד ובני ראובן שגלו תחלה ואחר כך ובולן ונפתלי שגלו אחריהם ואחר זה גלו את שומרון ראש המלוכה הנקראת בשם אהלה ועשה לה כזאת למען יוסר יהודה ולמען תשלום שכר גמול עון : (יא) ותרא . ראתה את כל הרעה שבאה על אחותה אשר לא לקחה מוסר

עגבתה ממנה ואת תזנותיה מזנוני אחותה : יב אל בני אשור עגבה פחות וסגנים קרבים לבשי מכלול פרשים רכבי סוסים בחורי חמד כלם : יג וארא כי נטמאה דרך אחד לשתיהן : יד ותוסף אל תזנותיה ותרא אנשי מחקה על הקיר צלמי כשדיים חקקים בששר : טו חגורי אזור במתניהם סרוחי טבולים בראשיהם מראה שלישים כלם דמות בני בבל כשדים ארץ מולדתם : טז ותעגב עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה : יז ויבאו אליה בני בבל למשכב דדים ויטמאו אותה בתזנותם ותטמא בם ותקע נפשה מהם : יח ותגל תזנותיה ותגל את ערותה ותקע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל אחותה : יט ותרבה

מנה וית טעותהא מטעות אחתה : יב בתר בני אתור אתרעיאת למטעי שלטונין וטורנין קריבין לבושי גמר ופרשין רכבי סוסון עולימי חמדתא כולהון : יג וגלי קדמי ארי אסתאבת אורחא חדא שוי לתרתיהן : יד ואוסיפת על טעותה וחזת גברין מצירין על כתלא צלמי כסדאי מצירין בססמניא : טו אסירין זרזין בחרציהון מחתין קולסין ברישיהון חיזו גברין כולהון דמות בני בבל מדינת כסדאי ארע ילדותהון : טז ואתרעיאת למטעי בתריהון בתר חיזו עינהא ושלחת אזגדין לותהון למדינת ארע כסדאי : יז ואתו לותה בני בבל למעבד רחמו וסאיבו יתה בטעותהון ואסתאבת בהון עד דקצת נפשה בהון : יח ואתגליאת בהתתה ואתחזי קלנה ורחיק מימרי יתה כמא דרחיק מימרי ית אחתה : יט ואסגיאת

רשי

את כל הרעה אשר בא לאחות' על זנותיה ולא יראה : ותשחת עגבתה. מאותה וזש"ל בלע"ז : (יב) אל בני אשור עגבה. זה אחז שעלה אל מלך אשור לעזרם (שם) : (יד) ותוסף אל תזנותיה. להשתחוות להצורות שלא ראתה אותם אלא דמותם : מחוקה על הקיר בששר. כזאת לא עשתה אחותה : צלמי כשדים. דמות אנשי כשדים שמשונין בלבושיהון : בששר. מיני ציור : (טו) חגורי אזור. כן דרך לבושי כשדים : סרוחי טבולים. יתירי כובעים גדולי' ותרג' פריש כמו ויטבלו הכתונ' בדם (בראשית לז) ופתרון סרוחי טבולי' כן הוא סרח העודף (שמו' כו): מן המכסה לכובע. טבולים אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין וכן ת"י מחתין קולסין : שלישים · גבורים : (טז) למראה עיניה. בשביל שראתה דמות צורתן : (יז) ויבאו אליה בני בבל למשכב דודים · כרתו יחד ברית ואומר אני שזה נאמר על חזקיה ששמח על מלאכי מרודך בלאדן (ישעיה לט) והאכילן על שלחנו והראם את כל בית נכותה ודוגמא שאמר הנביא אנשי מחוקה על הקיר לפי שמארץ רחוקה באו ולא היו בני כשדים רגילים אצלם כמו שנאמר שם מארץ רחוקה באה אלי ובשביל ראות פניהם פעם אחת נתחבבו עליו והקפיד הקב"ה על הדבר כמה שנאמר הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתך וגו' (שם) (ובדברי הימים ב לב) ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף גדול וגומר : ותקע נפשה מהם. שמרד בהם יהויקים וצדקיהו. ותקע אשלוקי"ר

רדק

כתעלתיה לא נמנעה בעבור זה מלבעות במלכי אומות העולם וללמוד מעשיהם אלא שהשחיתה עגבתה ממנה כמו שאמר ירמיהו צדקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יהודה : מזנוני אחותה. נכפל בו עי"ן הפעל כמו הגיגי מן הגה כן זנוני מן זנה : (יב) אל בני אשור עגבה. כבר פירשנו הענין למעלה מה שעשה אחז : קרובים. פירשנוהו : לבוש מכלול. בכל מיני לבושים נאים והוא כולל מה שפרט למעלה תכלת ועוד דברים רבים אחרים כמו ארגמן ושני וכרמל : (יג) וארא. טעם וארא נמשך ובא עד ותקע נפשי מעליה : (יד) ותוסף אל תזנותיה · כמו על ועוד הוסיפה על הגלולים שעבדה : ותרא אנשי מחקה. כלומר ראתה לחקות ולצייר אנשים בקיר והם צלמי כשדים ומרוב חשקה בהם ובלבושיהם ובמעשיהם ציירה לה אותם על הקיר לראותם תמיד כי אמרה להתערב עמהם במעשה עבודתם ובאלהיהם כי כל משפטיהם ומעשיהם ישרו בעיניה זהו שאמר הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם : אנשי · כמו אנשים ובא בסימן רבוי אחד וכן מאנשי התרים חלוני שקופים והדומים להם וזה הענין הוא מה שאמר למעלה בנבואת השנה הששית וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב כמו שפירשתי שם : כשדיים · כתוב בשני יודי"ן כמו אלה העבריים וקרי כשדים ביו"ד אחד על הרוב : חקקים בששר. דמותם חקוק על הקיר בסמנים שמציירין בהם וששר הוא שם כלל סממנין ההם וכן תרגם יונתן מציירין בססמניא ועוד מפרש ששר שם אחד מן הסמנים שקורין מיני"י בלע"ז: (טו) חגורי אזור במתניהם. חגורי כחולם והוא תאר ספר תכונת מלבושיהם הנראים בעיניהם יפים והוא שהיו חגורים במתניהם מה שאין עושין כן בני ארץ ישראל ושבחו מנהגם על מנהג עצמם וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי בני בבל מנהגם לחגור אזור במתניהם שאמרו בפרק יציאות השבת מאימתי מתחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ורבי חנינא אמר משיתיר חגורו ולא פליגי הא לן והא להו פירוש לבני בבל משיתיר חגורו לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ועוד אמרו הני תבראין בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המייניה לא מטרחינן ליה משמע כי בני בבל היו חוגרין אזור במתניהם : סרוחי טבולים בראשיהם. טבולים אומר על הצניפים הצבועים במיני צבעונים טבולים רוצה לומר טבולים בצבע כמו ויטבלו את הכתנת בדם ובא בחסרון המתואר כמו כעדר הקצובות ומאכלו בריאה והדומים להם אמר כי בני בבל משימים בראשיהם צניפים צבועים ואותם הצניפים הם עודפים ותלוים להם מאחוריהם ולא כן מנהג בני ארץ ישראל וסרוחי רוצה לומר עודפים ויתרים כמו וסרח העודף אצי היריעה העודפת אסרח ומלת סרוחי נופלת עליהם או כי הם סרוחים מצד הצניפים הטבולים שהם סרוחים על דרך כאלה נובלת עליה שהיא נקראת נובלת מצד עליה שהם נובלים וכן קרועי בגדים מגלחי זקן והדומים להם : מראה שלישים כלם. כמו ושלישים על כלו גדולים ונכבדים כלומר כלם יש להם מראה שרים ונכבדים בהתגאותם בלבושיהם ובדרכיהם : דמות בני בבל · כן הוא דמות בני בבל שהם כשדים : ארץ מולדתם. והמנהג הזה שהם נוהגים הוא מנהג ארץ מולדתם מקדם לא שלקחו אותו המנהג מעם אחר כמו שחומדים ישר' ונאה בעיניהם מנהגם ממנהג עצמם : (טז) ותעגב · כתיב ותעגבה קרי בתוספת ה"א כיון שראתה אותם עגבה עליהם זהו שאמר למראה עיניה : ותשלח מלאכים אליהם כשדימה · שלחה אליהם שיהיו רגילים אצלה וכן עשו : (יז) ויבאו אליה. למשכב דודים להתערב עמהם בעבודת אלהיהם ובמעשיהם שיהיו שוים במנהג אחד : ויטמאו אותה · למדים דרכי עכו"ם שלהם : ותקע נפשה מהם. כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ושרשו קעע וענין זה המרד שמרד יהויקים במלך בבל וכן צדקיהו : (יח) ותגל תזנותיה · כי נודע לכל כי זנתה אחרי אלהים אחרים : ותגל את ערותה · זהו שבזה צדקיהו את האלה אשר השביעו מלך בבל באלהים : ותקע נפשי מעליה · כלומר סלקתי שכינתי ממנה שהביא הסקר למלך בבל אויביה והחריב העיר ויגלה הם כמו שעשה לשמרון : (יט) ותרב' · לזכור את ימי נעוריה. כל כן הרבת' תזנותיה עד שזכר לה האל יתברך את פרעות

ותסף ה' ר"פ בקריאת וסי' ותסף ללדת את אחיו את הבל · ותסף עוד ותלד בן · הלין ב' קרמא חסר · ותוסף המלחמה · ותוסף אל תזנותית. ותוסף אסתר ותדבר לפני · ג' בתראי מ"ל ; למראת ד' בקריא' ב' צרי וב' סגול וסימ' ויצמח ה' אלהים מן האדמה ; ויבאו אל גלילות הירדן · אילין ב' קרמאי סגול · והריחו ביראת ה' · ותעגבת עליהם למראה עיניה · צרי :

מצודת דוד

מוסר והשחיתה בדבר עון ותפקה יותר ממנה ואת דבר הזנות השחיתה יותר מזנוני אחותה : (יב) אל בני אשור. חשקה אל בני אשור על כי היו פחות וסגנים וכאלו היו קרובים אליה : לבושי מכלול · ועל כי היו מלובשים במלבושים הכלולים בכל מיני יופי והיו פרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים וכולם היו בחורי חמד לזה חשקה להם : (יג) וארא. ראיתי כמו שחשקה להם כן זינתה בפועל ונטמאה ודרך אחד לשתיהן כמו שעשתה אהלה כן עשתה אהליבה ר"ל גם היא חשקה לפסילי אשור בעבור מרבית הצלחתם וכמו שחשקה כן עבדה להם : (יד) ותוסף. עוד הוסיפה על תזנותיה לחשוק למי שלא ראתה בעיניה ורק כשראתה אנשים חקוקים על הקיר צלמי אנשי כשדים מצויירים בצבע הששר : (טו) חגורי אזור · כאלו חגורים עלי מתניהם באזור וכאלו בראשיהם מצנפות גדולות עודפות ותולות מאחוריהם ודמה היו טבולים וצבועים במי צבעונים : מראה שלישים כולם · כל צלמי הכשדים היה במראה שרים ומושלים : דמות · זה היה דמות בני בבל היושבים בכשדים ארץ מולדתם : (טז) ותעגבה · חשקה להם בעבור מראה עיניה שראתה יופי צלמי צורתם ומלבושיהם : ותשלח וגו' · שיבואו לזנות עמה : (יז) למשכב דודים · לשכוב עמה בדרך אהבה וחיבה וטמאו אותה במשכב הזנות : ותטמא בם · וכאשר נטמאה בם נמשכה אחריהם וסרה מעצמה ורצונה מסבת האהבה להם רצה לומר מגודל האהבה לא נשאר בה רצון כי הכל עשתה כפי רצונם : (יח) ותגל תזנותיה · וכאשר גלתה זנותה לעשות בפרהסיא וגלתה את בשר ערותה להלהיב חשק מנאפיה : ותקע · אז סרה נפשי ורצוני מעליה והיתה שנואה בעיני כמו שסרתה נפשי מעל אחותה אהלה ור"ל כששמעה הצלחת הכשדים ומרבית כבושם שלחה אליהם מלאכים לקבל עליהם לאלוה ומאוד נמשכה אחריהם ובעבור זה סרה נפשי ממנה כמו שסרה מאהלה : (יט) ותרבה · והיא הרבתה עוד תזנותיה

מצודת ציון

(יב) מכלול. מל' כל ור"ל כלול בכל היופי וכן מכלל יופי (תהלים נ): (יד) אנשי. כמו אנשים: מחוקה. מל' חקיקה וציור: הקיר. הכותל: צלמי. דמות וצורה: בששר. שם מין צבע חשוב וכן ומשוח בששר (ירמיה כב): (טו) אזור. חגורה: סרוחי · ענין עודף ויתרון כמו וסרח העודף (שמות כו): טבולים. מל' טבילה ר"ל צבועים: שלישים · שרים כמו ומבחר שלישיו (שם טו): (יז) דודים · ענין אהבה וחבה: ותקע · ענין הסרה כמו ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב): נפשה · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג): (יח) ותגל. מל' גלוי: (כ) על פלגשיהם. כמו אל פלגשיהם: בשר. כן נקרא אבר התאוה וכן כי יהיה זב מבשרו (ויקרא טו): וזרמת. מרוצת המים יקרא זרם כמו

לזכור

רד"ק

פרעות שעשתה בימי נעוריה במצרים : (כ) ותעגבה על פלגשיהם . פירשו המפרשים פלגשים עבדיהם כי פילגשים במקום הזה אנשים לא נשים ויורה על זה אשר בשר חמורים בשרם שהוא כנוי לאבר האיש כמו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו שהוא כנוי והנכון בעיני שהוא כמשמעו ופירוש על כמו עם וכמוהו ויבאו האנשים על הנשים והדומים לו אמר כל כך חשקה בהם עד שנדמתה להם כמו פלגשיהם לא נשותיהם ולענין זה נוטה דעת המתרג' שתרגם ואתרעיאת למהוי שמיטא להון ; בטי"ת בקלת נוסחאות פי' שמועה להם ובקצת נוסחאות שמשא כמו שפחה : אשר בשר חמורים בשרם ; טעמו על הפילגשים כי גם ערות הנקבה מכונה בלשון בשר כמו דספיקיה זובה בבשרה או טעמי על המצריים ועל הכשדים ועל זה המשל אמר וזרמת סוסים זרמתם כנוי לזרע היוצא כזרם מים היוצא בכח ודמה ערותם לחמורים שהם גדולי בשר ודמה אותם לסוסים שהם שטופים בזמה יותר משאר הבהמות וזכר הספור הזה לגנאי שהמצריים מכוערים במעשיהם ואף על פי כן חשקה בהם ולמדה את מעשיהם המעשי' המכוערים והפחותי' שבמעשיהם זהו משל פלגשיהם ואף על פי שזכר זנות מצרים בתחילת הענין זכר אותו גם כן בסוף הענין לפי שהיא היתה תחילת זנותם והיא היתה סבת זנותם בכל הזמנים שזנו וזהו שאמר ותפקדי זכרת הזנות שזנית במצרים ואהבת אותם ג"כ בארצך לזנות אחרי אלהים אחרים : (כא) בעשו' ממצרים • זה לבדו מן הקל בענין עשוי והענין הזה מפורש למעלה ופירוש למען שדי נעוריך בעבור מעיכת שדיך שערב לך אז זכרת עתה לעשות זמה וזנות גם אתה : (כב) לכן . הנני . מעיר את מאהביך עליך • שהיו מאהביך מתחילה : את אשר נקעה נפשך מהם . שמרדת בהם ונקעה פרשו קעע והוא בפלס ורחבה ונסבה או שרשו נקע : (כג) בני בבל וכל כשדים . מאלו מדינות בבל : פקוד ושוע וקוע . שמות אלו לשרים הנזכרים בהם בספר ירמיה נבוזראדן נבושזבן שראלר רב מגו שאר הנזכרים שם פקוד כמו פקיד וכן שוע שם לנדיב גדול וכן קוע שם תאר לשר גדול אף על פי שלא מצאנו לו חבר במקרא ויונתן לא תרגם בענין אחר אלא אמר פקודאי ושועאי וקועאי : כל בני אשור אותם . פי' באו אותם אותם כמו אתם וכן ואדבר אותך כמו אתך וכן וגם היטב אין אותם אולי ה' אותי והדומים להם : וקרואים . כמו קרואי העדה ותרגם יונתן זמנין : (כד) ובאו עליך הצן . שם לאחד ממיני המרכבות או לאחד מכלי הזין ואין לו חבר במקרא ואפשר שהוא שם לכלל כלי הזין וכן תרגם יונתן וייתון עלך במאני זיינא ברתיכין וגלגלין ואדוני אבי ז"ל פירש כמו חוצן בחי"ת מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע והחיל יקרא זרוע כמו וזרועות הנגב שפירושו חיילותא : צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב . כתרגומו מזויינין בעגילין וקולסין ימנון עלך וקובע בקו"ף ומלרע ועניינו ידוע שהוא כלי מגן על הראש : ונתתי לפניהם משפט • אתן המשפט לפניהם שישפטוך כלומר תהיה ידי עמהם להחריבך : ושפטוך במשפטיהם . את אהבת מנהגם ומשפטיהם לפיכך אתן אותך בידם שישפטוך כמו שמנהגם לשפוט המורד והפושע והמשפט הוא ששחט בני לדקיהו לעיניו וגם כל שרי יהודה שחטו ואת עיני לדקיהו עור : (כה) ונתתי קנאתי בך . על ידיהם אתן קנאתי וחמתי בך : ועשו אותך בחימה . יעשו עמך נקמה

תרגום

יַת טַעֲוָתַהּ לְאַדְכָּרָא יַת יוֹמִין דְמִלְקַדְמִין דִטְעַת בְּהוֹן כַּד הֲוַת בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם :
כ וְאִתְרְעִיאַת לְמֶהֱוֵי שְׁמוּטָא לְהוֹן דִבְסַר חֲמָרִין בְּסַרֵיהוֹן וְצַחֲנַת סוּסָן צַחֲנַתְהוֹן :
כא וְאַדְכַּרְתְּ יַת חוֹבֵי עֲצַת חֶטְאָךְ דְמִלְקַדְמִין בְּמַעְבְּדִיךְ מִמִצְרַיִם רְחִימוּ בְּדִיל חֶטְאֵי יַנְקוּתִיךְ :
כב בְּכֵן אָהֳלִיבָה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מַיְתֵי בְגִלֵי יַת רְחִימָךְ עֲלָךְ יַת דְקָצַת נַפְשָׁךְ בְּהוֹן וְאַיְתֵינוּן עֲלָךְ מִסְחוֹר סְחוֹר :
כג בְּנֵי בָבֶל וְכָל כַּסְדָאֵי פְּקוּדָאֵי וְשׁוּעָאֵי וְקוּעָאֵי כָּל בְּנֵי אַתּוּר עִמְהוֹן עוּלֵימֵי חֶמְדְתָא שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין כּוּלְהוֹן גִבָּרִין מְזַמְנִין רָכְבֵי סוּסָן כּוּלְהוֹן :
כד וְיֵיתוּן עֲלָךְ בְּמָאנֵי זֵינָא בִּרְתִיכִין וְגַלְגַלִין וּמַשְׁרְיַת עַמְמִין דִמְזַיְנִין בַּעֲגִילִין וְקוּלְסִין יִמְנוּן עֲלָךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאֶתֵּן קֳדָמֵיהוֹן פּוּרְעָנוּת דִינִין וְיִתְפָּרְעוּן מִנִיךְ בְּנִימוּסֵיהוֹן :
כה וְאֶתֵּן פּוּרְעָנוּתִי בִּיךְ וְיִתְפַּרְעוּן מִנִיךְ בִּרְגַז רַבְרְבַיִךְ וְיַקִירַיִךְ יִגְלוּן וְעַמִיךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְאִינוּן בְּנָךְ וּבְנָתָךְ יִשְׁבּוּן וּשְׁפַר אַרְעִיךְ יִתּוֹקַד

מקרא

אֶת־תַּזְנוּתֶיהָ לִזְכֹּר אֶת־יְמֵי נְעוּרֶיהָ אֲשֶׁר זָנְתָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם :
כ וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם אֲשֶׁר בְּשַׂר־חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם :
כא וַתִּפְקְדִי אֵת זִמַּת נְעוּרָיִךְ בַּעְשׂוֹת מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרָיִךְ :
כב לָכֵן אָהֳלִיבָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי מֵעִיר אֶת־מְאַהֲבַיִךְ עָלַיִךְ אֵת אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם וַהֲבֵאתִים עָלַיִךְ מִסָּבִיב :
כג בְּנֵי בָבֶל וְכָל־כַּשְׂדִּים פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ כָּל־בְּנֵי אַשּׁוּר אוֹתָם בַּחוּרֵי חֶמֶד פַּחוֹת וּסְגָנִים כֻּלָּם שָׁלִשִׁים וּקְרוּאִים רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם :
כד וּבָאוּ עָלַיִךְ הֹצֶן רֶכֶב וְגַלְגַּל וּבִקְהַל עַמִּים צִנָּה וּמָגֵן וְקוֹבַע יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב וְנָתַתִּי לִפְנֵיהֶם מִשְׁפָּט וּשְׁפָטוּךְ בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם :
כה וְנָתַתִּי קִנְאָתִי בָּךְ וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּחֵמָה אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ יָסִירוּ וְאַחֲרִיתֵךְ בַּחֶרֶב תִּפּוֹל הֵמָּה בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ יִקָּחוּ וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל

ל' חסר · ו' מ"ל · ל' · ל' · ל' · י"בכתע' כסים' · ל' · ב' מ"ל : ב' ל' ומ"ל · ב' מ"ל · ל' · ל' · ל' · ל' · ב' ח' מ"ל · ט'

חמורים ו' מ"ל וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ט : פקיד ה' מ"ל בליש' בקריאה וסי' ועל יושבי פקיד , בני בבל וכל כשדים • לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה . יזכור עונם יפקוד חטאתם , על הרעים חרה אפי ועל העתודים אפקוד : תפול ה' מ"ל בקריאה וסימן ואחריתך בחרב תפול . ונטשתיך המדברה על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך • על פני השדה תפול . וכל חומה לארץ תפול • כתפי משכמה תפול • כשתפול עליהם פתאום • כי נפול תפול לפניו • וכל קהלת ומשלי דכוו' מ"ל במ"ג חסר וסימן וברשעתו יפל רשע • באין תחבולות יפל עם • מלאך רשע יפל ברע :

תולדות אהרן בשר חמורים . ברכות כה נח שבת קנ יבמות לא ערכין יט נדה מה • בעשות מצרים • נדה מה :

רש"י

תשלוקי"ר בלע"ז . ותקע כמו (תהלים לה) ותקע . כף ירך יעקב : יוקעה לשון חבור ותקועה עץ בארץ הוא וכן בהשתלפו מן הארץ יעל בו לי קעיה כאשר תאמר ותפרש פרשיה (תהלים ב) לשון קליפה ובכל תבואתי תפרש לשון עקור וכן בסעיפיה פוריה (ישעיה י) ל' ענפים ומסעף פארה (שם י) לשון קוצץ ענפי העץ ופארותיו : (יט) לזכור את ימי נעוריה . עלתה על לבה הלאות בני מצרים שלא לדקיהו אליהם שנאמר (לעיל יז) וימרד בו לשלוח מלאכיו מצרים : (כ) ותעגבה על פלגשיהם • על פלגשות' להיות להם לפלגש : אשר בשר חמורים • אבר תשמיש : וזרמת סוסים • לשון רבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר משאר כל הזכרים שבבהמה : זרמת . קלוח הזרע כמו זרם מים עבר (חבקוק ג) : (כא) ותפקדי . ותזכרי בעשות . לשון כבישה : (כב) את מאהביך • את כשדים אשר ערבו על חזקיהו : את אשר נקעה נפשך מהם • אשר סור לדקיהו ושנאם ומרד בהם : (כג) פקוד ושוע וקוע • ת"י שם מדינות ומקרא מסייעו (בספר ירמיה נ) על הארץ מרתים עלה עליה ועל יושבי פקוד . והפותרים אומרים ל' פקודים ושרים ושלטונים : וקרואים . שמונ"ן בלע"ז : (כד) הצן . פירוש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר לשון הקפות מחנות כמו ולגנינים בלדיכם (מדבר לג) ולמפירי"ן מקפנכון • הצן מנחם פירשו כמו לנה וסוחרה אמתו (תהלים לא) ואין דונש מודה לו והתרגום שתרגם וייתון עלך במאני זיינא מסייע לדונש . הוצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן (ישעיה מט) שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן (כאן) ועניינו חיל כמו וזרועות הנגב (דניאל י"א) שפירושו וחיילות הנגב : ונתתי לפניהם משפט • מה שאלי לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט : במשפטיהם • משפט שלא כתבתי בתורתי והוא ממשפטי נימוסיהם ואיזה זה זה סימוי עינים ששורו את עיני לדקיהו : (כה) אפך ואזניך . הם תפארת הכלוף ולהם המשיל הכהונה והמלכות : ואחריתך שאר העם : ואחריתך תאכל באש . וספר הרעיך שהן אחריות לישענותיהם לפרנסה : אש

מצודת ציון

כמו כזרם מים (ישעיה כח) : (כא) ותפקדי . ענין זכרון כמו מימים רבים תפקד (לקמן לח) : בעשות • ענין מעיכה וכתישה כמשמוש היד : (כב) מעיר . מלשון התעוררות : נקעה . סרתה נפשך • רצונך : (כג) פקוד וגו' • שמות עיירות בבבל : אותם . עמהם : פחות וסגנים . מין שררה : שלישים . שרים ומושלים : וקרואים . ר"ל גדולים נקראים לכל דבר חשיבות וכן נשיאי עדה קריאי מועד (במדבר טז) : (כד) הוצן . ת"י במאני זיינא : צנה ומגן • שם כלי מלחמה עשויה להציל ולהגן ממכת חרב וחנית : וקובע • היא כלי מגן על הראש כמו ונתן קובע נחשת על ראשו (ש"א יז) : (כה) קנאתי • ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : אפך . הוא החוטם : (כו) והפשיטוך • ענין

מצודת דוד

לזכור את הנעשה בימי נעוריה אשר זנתה בארץ מצרים : (כ) ותעגבה • חשקה אל פלגשותם להיות להם לפלגש המוכנת למשכב המשגל : אשר וגו' . על אשר אבר התשמיש שלהם גדול כשל חמור וזרמת הזרע שלהם מרובה כזרם שפיכת זרע הסוסים ודרך זונה מופלגת בתכלית ההפקר להתאוות בזאת : (כא) ותפקדי . זכרת את הזמה שעשית בנעוריך בעת שהיו דדיך מעוכים וכתושים במשמוש היד מבני מצרים : למען שדי נעוריך . למען השדיים שהיו מעוכים בידם בימי נעוריך לכן חשקת עוד מהם וכפל הדבר במ"ש ור"ל שעבדה גם אלהי מצרים וזכרה מה שהורגלה בהם מאז : [כב] הנני מעיר וגו' • אעיר עליך לבוא מאהביך את אשר נמשכת אחריהם וסרתה רצונך מעלמך מסבת האהבה להם ולא נבחר בך רצון כי הכל עשית כפי רצונם : והבאתים • אותם אביא עליך להלחם בך בכל סביבך : [כג] בני בבל וגו' • עכשיו יפרש מי הם הבאים : אותם • יבואו עמהם : [כד] הוצן • בהוצן והוא שם כללי לכל כלי המלחמה : רכב וגלגל • ברכב ובגלגל הם אופני הרכב : ישימו עליך • ר"ל את אלה ישימו על עצמם לבוא עליך מסביב : ונתתי • אמסור בידם המשפט והם ישפטו אותך כמשפטיהם שיעשו בך כאלו הם שלוחים לעשות משפט : [כה] ונתתי קנאתי בך • אתן בך כעסי ויעשו עמך משפט בחמה

נקמה בחימה: אפך ואזניך יסירו • זה המשפט יעשו אותו לאשה מזה תחת בעלה שיסירו ממנה האזנים והאפים שהם הנזמים והם הדרת פנים וכן למי שרוצים לשפוט בחימה יסירו ממנו הנזירים והאזנים והעינים וזה משל למלכות ולכהונה שהוסר ממנה • אפך הוא משל למלך כמו אפך כמגדל הלבנון שהוא משל למלך כי המלך הוא גבה ורם על כל העם וכן האף הוא גבוה על הפנים ואזניך הוא הכהן המשמיע קול לאזנים בבואו אל הקדש כפעמוני הזהב ותרגם יונתן ואפך ואזניך יסירו רברבך ויקירך יגלון: ואחריתך בחרב תפול. תרגם יונתן ועמיך בחרבא יתקטלון נראה כי דעתו היה לפרש ואחריתך שהוא כנגד הראש שזכר ואם הגדולים נקראים ראש העם יקרא אחרית שהוא כנגד הראש כמו שאמר, טוב אחרית דבר מראשיתו כי הגדול הוא ראשית ותחילה לעם יוצא ובא לפניהם: המה בניך ובנותיך יקחו. יקחו אותם לעבדים וישבו אותם על דרך שנאמר נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית ופי' פליטים מחרב כי ברוב לא יהרג האויב הקטנים והקטנות אלא ישבה אותם לגדלם עמו לעבדים ולשפחות: ואחריתך תאכל באש. אמר אחריתך על הבתים הנשארי' אחרי האד' במותו וכן כתו' ואת כל בתי ירושל' ואת כל בית גדול שרף באש ופ"י ואחריתך ושאר ארעיך: (כו) והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תפארתך. אפשר שזה נאמר על בגדי כהונה ועל כלי בית המקדש או נא' על כל שלל העיר בין בבית המקדש בין בשאר הבתים: (כז) והשבתי זמתך ממך. כי מיום שגלו לא עבדו עכו"ם: (כח) כי כה אמר ה' הנני נותנך. הנו"ן בקמץ לנקבה ומשפטה בצרי אלא הוא כמו שכתבנו כי כשמדבר כנגד הכנסת מדבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ושנה הענין הזה עוד לחזק: (כט) ועשו. ערום ועריה. בערום ובערי' בפר' הודע את ירושלם כתבנו פירושו: זנוניך. ואמר זנון מן זנה בהכפל עי"ן הפעל כמו הגיגי מן הגה: (ל) עשה אלה לך. מקור כלומר אלה שיעשה לך בעונש עונותך הוא בזנותיך. עשה בחול' ומקור בשקל בזנותיך: (לא) בדרך. מבואר הוא: (לב) כה אמר. תהיה. פי' הכוס תהי' לצחוק וללעג פי' שהעכו"ם ישחקו וילעגו על רוב הפורענות הבא עליך: מרבה להכיל. תאר לכוס שהיה רבה להכיל ולהחזיק יין תרעלה רב: (לג) שכרון ויגון תמלאי. אותו השכרון הוא היגון שתמלאי ממנו כי הכוס והיין הוא משל על הצרות: (לד) ושתית אותה ומצית. תשתי אותה הכוס כלה עד התמצית שתמציא: ואת חרשיה תגרמי. ולא עוד אלא שחרשיה תגרמי אחרי שתמציאה אות' תשברי הכוס בשיניך למצות חרשיה והמשיל הענין לכוס חרס לפי שנבלע היין בתוך החרס ואמר חרשיה ל' רבים כי בהשברם יהיו חלקים רבים: תגרמי. מלה מושאלת מן ועצמותיהם יגרם שפירושו שבירת העצמים ר"ל ולעוס אותם כמו תשרש שהוא עקירת השרש כן תגרמי יגרם שבירת הגרמים כי העצם נקרא גם כן גרם כמ"ש תשבר גרם גרמיו כמטיל ברזל וכן תרגום עצם גרמא וכן אמר לשבירת החרשים בלעיסה תגרמי: ושדיך תנתקי. תעקרי שדיך בשתיית יין התרעלה ות"י ובשעריך תתלשי והמשל הזה הוא שיערבו עליהם צרות עד כלותם כליון חרוץ משל ושדיך תנתקי היא על בטול התורות בגלות כי השדים משל לתורה שבכתב ותורה שבעל פה כמו שכתבנו בפרשת הודע ובגלות בבל ראינו ששכחו התורה ובטלו אותה כמו שראינו שנשאו נשים נכריות וחללו את השבת ודברים אחרים שלא נכתבו ואף הל' שכחו: (לה) לכן כה אמר ה'. אחרי גוך. כאדם המשליך דבר אחרי גוו שלא יראהו ולא יזכרנו: וגם את שאי זמתך עונש

בָּאֵשׁ׃ כו וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת־בְּגָדָיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ׃ כז וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ וְאֶת־זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִשְׂאִי עֵינַיִךְ אֲלֵיהֶם וּמִצְרַיִם לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כח כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נֹתְנָךְ בְּיַד אֲשֶׁר שָׂנֵאת בְּיַד אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם׃ כט וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּשִׂנְאָה וְלָקְחוּ כָּל־יְגִיעֵךְ וַעֲזָבוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה וְנִגְלָה עֶרְוַת זְנוּנַיִךְ וְזִמָּתֵךְ וְתַזְנוּתָיִךְ׃ ל עָשֹׂה אֵלֶּה לָךְ בִּזְנוֹתֵךְ אַחֲרֵי גוֹיִם עַל אֲשֶׁר־נִטְמֵאת בְּגִלּוּלֵיהֶם׃ לא בְּדֶרֶךְ אֲחוֹתֵךְ הָלָכְתְּ וְנָתַתִּי כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ׃ לב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי הָעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג מִרְבָּה לְהָכִיל׃ לג שִׁכָּרוֹן וְיָגוֹן תִּמָּלֵאִי כּוֹס שַׁמָּה וּשְׁמָמָה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ שֹׁמְרוֹן׃ לד וְשָׁתִית אוֹתָהּ וּמָצִית וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ תְּגָרֵמִי וְשָׁדַיִךְ תְּנַתֵּקִי כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ לה לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן שָׁכַחַתְּ אוֹתִי וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי אַחֲרֵי גַוֵּךְ וְגַם־אַתְּ שְׂאִי זִמָּתֵךְ וְאֶת־תַּזְנוּתָיִךְ׃

בְּנוּרָא׃ כו וְיַשְׁלְחוּנִיךְ לְבוּשֵׁי יְקָרִיךְ וְיִסְבוּן מָאנֵי תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ׃ כז וַאֲבַטֵּל חוֹבֵי עֲצַת חֶטְאָךְ מִנִּיךְ וְיַת פּוּלְחַן טַעֲוָתִיךְ דַּהֲוַת עִמִּיךְ כַּד הֲוֵית בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְלָא תִזְקְפִין עֵינָךְ לְהוֹן וְטַעֲוַת מִצְרָאֵי לָא תִדְכְּרִין עוֹד׃ כח אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מָסַר לִיךְ בְּיַד דְּסָנֵית בְּיַד דְּקָצַת נַפְשִׁיךְ בְּהוֹן׃ כט וְיִתְפָּרְעוּן מִנִּיךְ בִּדְבָבוּ וְיִסְבוּן יַת כָּל לֵיאוּתִיךְ וְיִשְׁבְּקוּנִיךְ מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא וְתִתְגְּלֵי בַּהֲתַת טַעֲוָתִיךְ וְחוֹבֵי עֵיצַת חֶטְאָךְ וְזָדוֹנִיךְ׃ ל חוֹבַיִךְ גְּרָמוּ אִלֵּין לִיךְ בִּדְטָעֵית בָּתַר עַמְמַיָּא וְאִסְתְּאַבְתְּ בְּפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן׃ לא בְּאוֹרַח אֲחָתִיךְ הֲלֵיכְתְּ וְאֶתֵּן כָּס פּוּרְעֲנוּתָהּ בִּידִיךְ׃ לב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כָּס פּוּרְעֲנוּת אֲחָתִיךְ תִּשְׁתִּין תַּקִּיפָא וַחֲסִינְתָּא תְּהֵין לְחוּךְ וְלַלְעִיב מַסְגֵּי עָקָא דְתֵיתֵי עֲלָךְ׃ לג הָא כְרַוְיָא וְדַוָּן תִּתְמַלְיָין כָּס צָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ כָּס פּוּרְעֲנוּת אֲחָתִיךְ שֹׁמְרוֹן׃ לד וְתִשְׁתִּין יָתַהּ וְתִגְמְרִין וְיַת פּוּרְעֲנוּתָהָא תְּקַבְּלִין וּבִסְרִיךְ תְּתַלְּשִׁין אֲרֵי אֲנָא גְזָרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ לה בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלָף דִּשְׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי וְאַרְחֵיקְתְּ דַּחַלְתִּי מִקֳּבֵל עֵינָךְ וְאַף אַתְּ קַבִּילִי חוֹבֵי עֵיצַת חֶטְאִיךְ׃

(כו) את בגדיך. בגדי כהונה: (כח) אשר שנאתי. כשדים שמרדת בהם: (ל) עשה אלה. לשון פעול פייטי"ש בלע"ז: (לב) מרבה להכיל. יתירה מלהכיל כמו מלסבול: (לג) ושממה. תמהון: (לד) ומצית. לשון מוצץ עד התמצית אישוגרא"ש בלע"ז: ואת חרשיה. דומה כוס המשקה פורענו' לישראל לכלי חרס שמשנשתבר אין לו תקנה כך משתבא הפורענות וישבר הכוס לא ישוב להשקותה עוד וכשהוא מדבר בהשקאות העכו"ם קורא אותו זהב שנאמר כוס זהב בבל ביד ה' המשכרת כל הארץ (ירמיה נ): ואת חרשיה תגרמי. כמו ועצמותיהם יגרם (במדבר כד) לא גרמו לבקר (צפניה ג). רונגייר בלע"ז גורר בשיניו את סביבות העצם או החרס לרדות מעליו בשר הדבוק בו ומנחם חברו לשון שבירה וגם כן פתר ועצמותיהם יגרם וכן לא גרמו לבקר: (לה) שאי זמתך. קבילי חובי

והשבתי י"ג וסימניהון נמסר בריש סיפרא סוף סימן ז': עשו ד' כתיב וי"ו וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ"ב: וללעג ל' כה אמר אדני ה' כוס אחותך • וללאה ל' השדה אל צאנו • וללבן ל' שתי בנות • וללחם ל' המערכת ולעלת • וללוי ל' אמר תומך ואוריך • וללמר ל' כי עזרא הכין לבבו: להן י"ד וסימ' הנה נא לי שתי בנות • וישב יצחק ויחפר ב' בו • ויאמר להן ראה אני את פני אביכן • ויקרא מלך מצרים למילדות • כן בנות צלפחד תניינא דפסוק • המה עולים במעלה העיר • והוא הפיל להן גרל • ויאמר אלי בן אדם התשפוט • והקמתי עליהם רעה אחד • כי משלשות הנה • ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים רד"ה • אך לא בעי ישלח יר"יתן ה' לכם ומצאן

מצודת דוד

בחמה ויסירו ממך אפך ואזניך כדרך משפט הזונות בכדי לנוולה: ואחריתך. סוף הסרלוף ושאריתו תפול בחרב: יקחו. בשבי: ואחריתך. על הבתים והשדות יאמר הנשארים אחרי מות האדם: (כו) והפשיטוך וגו'. כדרך שעושין לזונה להעמידה ערומה להכלימה: (כז) והשבתי. בעבור מרבית הצרות הבאות לא תהיה עוד רדופה אחר הזמה ואחר הזנות שנתקעה בלבך מארץ מצרים ולא תשאי וגו' • כפל הדבר במ"ש ר"ל בני בבל יבואו עליה למלחמה והם יהיו שלוחי המשפט ויהרגו השרים והמושלים ויתר העם ומהם יקחו בשבי וישרפו בה"מ ובתי הגדולים וישללו חמדת עשרם ומגודל הצרות לא תפנה עוד אל הגלולים ולא תזכור באלהי מצרי': (כח) ביד אשר נשאת. הם הכשדים שמרדת בהם. אשר נקעה • אשר סרחה נפשך מהם לשנאותם וכפל הדבר במ"ש: (כט) ועשו אותך • יעשו עמך דברים בשנאה ויקחו כל עשרך אשר יגעת לאספה ויעזבו אותך ערום ועריה מבלי לבוש ונגלה • אז יהיה נגלה חרפת זנותך כי מגמול המעשה יגולה ויוודע מעשה העון: וזמתך ותזנותיך. כפל הדבר במ"ש לפי מרבית הזנות ויאמר על העכו"ם המחולפים: (ל) עשה אלה לך. אלה הדברים נעשו לך בגמול שזנית אחרי עבודת כוכבים ויפרש אמריו לומר על אשר נטמאת בגלוליהם לקבלם לאלוה: (לא) בדרך. לפי שהלכת בדרך אחותך לכן אתן בידך את כוס החמה לשתותה כמו ששתתה היא (המשיל חמת ה' לכוס מלא יין המשכר ומבלבל דעת האדם): (לב) כוס אחותך • הכוס ששתתה אחותך תשתי גם אתה: העמוקה. אשר היא עמוקה ורחבה ומחזקת הרבה: תהיה לצחוק • הבריות ישחקו בך וילעגו עליך בשיעור גדול עד שתהיה מרובה להכיל ולסבול כל הצחוק והלעג: (לג) שכרון ויגון. לא כדרך שותי כוס יין שהם שכורים ומבולבלים אבל הם שמחים כי היין משמח אבל מכוס החמה תהיה מלאה משכרון ומיגון: כוס שמה ושממה. הכוס הזה יהיה מתמהון לבב ושממון דוגמת כוס אחותך שומרון: (לד) ומצית. תמצוץ הבלועה: ואת חרשיה. חרסי הכוס הנשברי

מצודת ציון

ענין הסרת המלבוש: (כז) והשבתי. ענין בטול ומניעה: (כט) ועריה. מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ): (לב) להכיל • לסבול כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג): (לג) שמה • ענין תמהון כמו שנו אלי והשמו (איוב כא): (לד) ומצית. מל' מצילה: חרשיה • כמו חרסיה בסמ"ך: תגרמי. העצם יקרא גרם כמו גרמיו כמטיל ברזל (שם מ) ובדרך השאלה אמר על החרסים ור"ל תשבר החרסים כמו ובכל תבואתי תשרש (שם לא) ור"ל תעקר השורש: תנתקי • ענין עקירה והעתקה

רדק

עונש זמך שאי וסבלי : (לו) ויאמר • התשפט את אהלה ואת אהליבה • אחר שהיו שתיהם בדרך אחד הגד לכן את תועבותיכן : (לז) כי נאפו • זה איננו משל אלא כמשמעו שהיו מנאפים את נשי רעיהם : ודם בידיכן • כמו שאמר ישעיהו הנביא ידיכם דמים מלאו וכן נקראת ירושלם עיר הדמים כמו שכתוב למעלה : (לז) ואת גלוליהן נאפו • וזה דרך משל לעבודת הגלולים כמו שהאשה המנאפת תחת אישה תקח זרים כן ישראל זנו תחת האל יתברך שהיה אישה לקחו אלהים אחרים לעבדם : וגם את בניהן אשר ילדו לי • כלומר לעבודתי כי בשמנה ימים ללידתם מלו אותם והכניסום בבריתי ואחר כך העבירו להם לאכלם העבירום לגלוליהם באש וזהו לאכילת האש : (לח) עוד • ביום ההוא • זה ענין כפל עבדו הגלולים להכעיסני ובאותו יום עצמו באו להקריב בביתי כאילו איני רואה מעשיהם וקרבנותיהם הם טומאת מקדשי : (לט) ובשחטם • מקור מן הקל ויש אומרים מן הדגוש וכפל הענין בזה הפסוק במילות שונות : והנה כה עשו בתוך ביתי • והנה עשו זה החלול בתוך ביתי או פי' גם כן עשו גלולים בתוך ביתי שהיו מציירים צורות בתוך לשכות העזרה ומקטרים להם כמו שכתבנו בפרשת שנה הששית : (מ) ואף כי תשלחנה • כל שכן שעשו יותר תועבה שיש עלי לתתם ביד אויביהם ששלחו לאנשים באים ממרחק שבאו אליה ממרחק ע"י שליחותיה וכן פירוש אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו שלחה עליהם שיבואו אליה להנהיגם בדרכיהם ובמעשיהם : לאשר רחצת ה' את עיניך ועדית עדי • אמר כנגד אהליבה למי שלחת למי שבעבור' נתיפית כדרך הזונה שרוחצת במרחץ וכוחלת עינים ולובשת מלבושים נאים כדי שתהיה יפה בעיני הרואים אותה ויחשקו בה והמשל כי שלחה אליה אגרות מדברות נכבדות ומנחות להביא אהבתם עליה ושתתערב עמהם ותלמד מנהגם ומעשיהם ות"י לאתר דזמינית אתקינת שוקין ומנית פלטורין : (מא) וישבת על מטה כבודה • בוי"ו עם הדגש וכן כבודה בת מלך פנימה ואת הכבודה לפניהם והדומים להם : ושולחן ערוך לפניהם • לפני המטה כי כן היה מנהגם להסב על המטות בעת האכילה כמו שמצאנו בדברי רז"ל ופי' ערוך ערוך בכל מיני מאכלים טובים : וקטרתי ושמני שמת עליה • בקמץ חטף ספי"ת לקריאת בן אשר ולקריאת בן נפתלי וקטרתי בפתח הטי"ת : עליה • על המטה כי כן היה מנהגם לגמר אחר האכילה כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל שהיו משימים בשמים על הגחלים להעלות עשנם אל האף לריח טוב וכן היו משוחים בשמן הטוב אחר האכילה ומה שאמר וקטרתי ושמני ביו"ד כנוי המדבר רוצה לומר כי אני נתתיה לה והיא עבדה בהם לעבודה זרה כמו שאמר בפרשת הודע את ירושלם • דרגשין ידוע בדברי רבותינו ז"ל שאמרו מאי דרגש ערסא דגדא והיא מטה עשויה לכבוד המזל • מככין פי' מלעות תרגום רפדתי ערשי מאכית שווי משכב ובספות תרגומו מככין : (מב) וקול המון שלו בה • בי"ת בה רפי' ואף על פי שוי"ו שלו מפיק וכמוהו קו תהו ה' בה אמר קול המון נשמע בה באהליבה וההמון שלו כלומר לשלום בא כמו אליה לא למלחמה כי היה שלחה אליהם לבא אליה להיותם שלמים עמה כי ישרו מעשיהם בעיניהם : ואל אנשים מרוב אדם • ואל כמו ועם וכן ואשה אל אחותה קברו אותי אל אבותי והדומים להם אמר אלה שבאו שלחה אליהם באו

שם

תרגום

ומעותיך : לו ואמר יי לי בר אדם התוכח ית אהלה וית אהליבה וחוי להן ית תועבתהן : לז ארי זנאין בהן ודם זכאי אשדו בידיהן ובתר פולחן טעותהן טעו ואף ית בניהן דעתידין למפק מנהן תולדת קודשא קדמי אעבירו להן לפולחן : לח עוד ארגיזו קדמי סאיבו ית בית מקדשי ביומא ההוא וית יומי שביא דילי אחילו : לט ובמכסותהן ית בניהון לפולחן טעותהון ועלו לבית מקדשי ביומא ההוא לאחלותיה והא כדין עבדו בגו בית מקדשי : פ ואף ארי שלחת לגבריא דאתן מרחיק דאזגד שליח לותהון והא אתו לאתר דזמינת אתקינת שוקין ומנית פלטורין : מא ורמית דרגשין מכיכין דיקר ופתורין מלן כל טוב סדרת קדמיהון וקטורת בוסמי ומשחי שוית עליהון : מב וקל אתרגושתהון די שלן שליוא בהון ולתקוף גברין מסגי אנשא אתן מסחור סחור ממדברא ויהבו שירין על ידיהון וכתר דתושבחא

מקרא

לו ויאמר יהוה אלי בן־אדם התשפוט את־אהלה ואת־אהליבה והגד להן את תועבותיהן : לז כי נאפו ודם בידיהן ואת־גלוליהן נאפו וגם את־בניהן אשר ילדו־לי העבירו להם לאכלה : לח עוד זאת עשו לי טמאו את־מקדשי ביום ההוא ואת־שבתותי חללו : לט ובשחטם את־בניהם לגלוליהם ויבאו אל־מקדשי ביום ההוא לחללו והנה־כה עשו בתוך ביתי : מ ואף כי תשלחנה לאנשים באים ממרחק אשר מלאך שלוח אליהם והנה־באו לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי : מא וישבת על־מטה כבודה ושלחן ערוך לפניה וקטרתי ושמני שמת עליה : מב וקול המון שלו בה ואל־אנשים מרב אדם מובאים סובאים ממדבר ויתנו צמידים אל־ידיהן ועטרת תפארת

(מסורה: ב' מ"ג · י"ד · ב' וכפסוק ב' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ו' ר"פ וכל עזר'דכו' במ"א ד' · ג' . ג' · ג' · ב' בת מלך ד' · ג' · סבאים ק' ג')

מנוחת : ערוך ד' בקריאה וסימ' קשת וכירון יחזיקו וחברו תרויהון דירמיה . כי ערוך מאתמול תפתה • ושלחן ערוך לפניהם וקטרתי :

תולדות אהרן כי נאפו . (תרומות מו) :

רשי

תוכי עלת תמאיך : (לו) התשפוט • לשון ויכוח : (לז) ודם בידיהן • בנאופיהם שפכו דם: ואת גילוליהם נאפו . נאוף שלהם עם גלוליהם היה : וגם את בניהם וגו' . והוא שפיכות הדם שבידיהם (כלומר שהוליאו זרע לבטלה בידיהם ולא עשו תשובה) : (לח) טמאו את מקדשי ביום ההוא : ביום ששחטו את בניהם לעכו"ם באות לפני במקדשי לעשות בו תועבה להכעיסני : ואת שבתותי חללו . שהיו שוחטין את בניהם בשבת : (מ) ואף כי תשלחנה • וכל שכן קשה מן הכל כי תשלחנה להביא אליכן משרי העכו"ם אויביכן ורואין החטא שמחללות מקדשי : שלוח אליהם וגו' • מאת אהלה ואהליבה לבא אליהם : והנה באו לאשר רחצת כחלת וגומר • לאשר תרגם יונתן לאתר אלגו"א בלע"ז אל מקום אשר יעדת להם לאמר במקום פלוני נבא לקראתכם • מקושטות במרחץ ובכחול : כחלת . מין צבע ושמו כחול וצובעות בו עיניהם אוקליר"א בלע"ז : (מא) מטה כבודה • מכוללת במלצות נאות פרידי"י בלע"ז : (מב) וקול המון • של עכו"ם רבות היו בה ולא המון של מלחמה אלא קול המון שליו : ואל אנשים • בשביל אנשים ושל אנשים היו אותו המון ולא של בהמה : מרוב אדם . שהיו בתוכה המובאים לנאוף מן המדבר : סבאים . שהיו דרין סביב לה משכיניה עמון ומואב וכן תרגום סבאים מסחור סחור : ויתנה • אהלה ואהליבה י צמידי' אל ידיהן : להתקשט לנאוף כלומר עמון ומואב מתוך שבן רבים היא מתקשטת ומספארת להם ומתוך שהם שכיניה מתפארת לעיניהם בקישוטיה לפיכך ויתנו אהלה ואהליבה צמידים על ידיהם כדי שיהו נאות בעיני הנואפים וי"ו של ויתנו יתירה כמו עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות יד) וכמו אותך של ואשר לא שם לבו אל דבר ה'

ויעזב

מצודת דוד

ועעתקה : (לה) גוך • גופך כמו גוית שאול (ש"א לא) : שאי • סבלי : (מ) ואף כי • ענינו כמו כ"ש וק"ו כמו אף כי את אכלתהו (לעיל טו) : מלאך • שליח : כחלת • שם הצבע כחל ובדרז"ל לא כחל ולא פרק (כתובות י"ז) : ועדית עדי • ענין קשוט ותכשיט כמו ותעד נזמה (הושע ב') : (מא) ערוך • מסודר : וקטרתי • ענן בשמים : (מב) המון • מל' המייה : שלו • מל' שלום : ואל • כמו ועם וכן ואשה אל אחותה (ויקרא יח) : סבאים • שם אומה סבא : צמידים • שם העדי של הזרוע כמו

מצודת ציון

תשברי בשכייך ללעוס החרסים למצוץ כל הבלוע : ושדיך תנתקי • מרוב השכרות בלבול הדעת תחבלי בעצמך לנתק ולעקור שדיך : כי אני דברתי • ובודאי כן יהיה : (לה) ותשליכי . כאדם המשליך דבר אחורי גופו לבל יראהו ולא יזכר בו : וגם את . כמו שעשית למולי כן גם את סבל גמול זימתך ואת תשלום תזנותיך : (לו) התשפוט • האם רוצה אתה להתווכח עם אהלה ועם אהליבה : והגד • אז הגד להן בהוכחה את כל תועבותיהן : (לז) כי נאפו • בגלוי עריות : ודם בידיהן . שפכו דם נקי : ואת גלוליהן נאפו : זהו עבודת גלולים : אשר ילדו לי • ר"ל המיוחדים לי ללמוד בבית הספר : העבירו . היו מעבירים ומוליכים לפסילים להיות להם למאכל : (לח) טמאו וגו' . בו ביום שהעבירו בניהן לפסילים באו אל המקדש להקריב בם קרבנות וטמאו את המקדש עם הקרבנות הואיל ואינם לי לרצון : ואת שבתותי חללו . כי גם בשבת העבירו את בניהן להם לאכלה : (לט) ובשחטם . ר"ל הוסיפו עוד לעשות כי בעת ששחטו את בניהם לפסילים אז באו אל מקדשי ביום ההוא למען חללו וכאומר שביאה היתה בכוונה מיוחדת לחלל המקדש ולבזותו : והנה כה עשו . ר"ל הדבר שספרתי עשו בתוך ביתי : (מ) ואף כי תשלחנה וגו' . ר"ל כ"ש שעשתה עוד יותר תועבה אשר השלחנה לאנשים שיהיו באים אליה מארץ מרחוק ממקום שהם שם : אשר מלאך וגו' • ר"ל השליחות היה על ידי מלאך השלוח אליהם בכוונה מיוחדת : והנה באו . והנה כן עשו ובאו אל המקום אשר רחצת שמה ומלאת עיניך פס הכחל והוא מין צבע וקשטת עצמך בקשוטים ורצו בעיניהם מה שאת מייפה עצמך למצוא חן בעיני הנואפים הבאים : (מא) וישבת • ואח"ז ישבת על מטה מכובדת יקרה ולפניך היה שולחן מסודר במיני מאכל (כי כן היה מנהגם להסב על המטה בעת האכילה) והקטרת והשמן שנתתי לך שמת על השולחן להאכיל את הטאפים ולסוכם בשמן ולהעלות ריח הקטורת אחר האכילה (כי כן היה מנהגם למשוח בשמן הטוב אחר האכילה ולהשים בשמים על הגחלים להעלות העשן לריח טוב) ר"ל שלחת אל העכו"ם לבוא ללמדך דרך תועבותם ועשית להם כבוד והראית חיבה יתירה ונתת להם הדורונות ממה שהשפעתי לך : (מב) וקול המון . קול המיית שלוה היה נשמע בה לא קול המיית מלחמה : ואל אנשים • ר"ל עם האנשים הבאים על כי היו בני אדם מרובים היה מובא עמהם גם אנשי סבא מן היושבים במדבר וכאומר עכ"ז היה לה רב שלום עם כי אנשי סבא המה אכזרים אנשי רשע : ויתנו צמידים . כי נתנו צמידים על ידיהן וכו' להתקשט ביותר ומצאה חן בעיני כולם ולא עשו עמה

רעה

רשי

יעזב (שם ס) : (מג) ואומר לבלה נאופים אתה יזנו וגו' · אמר לי לבי על זו שבלתה והזקינה בנאופים מעתה שהזקינה יזנו תזנותיה ממנה ותלא תאות זנותה מלבה ותחזור בה והרי היא עודנה בזנוניה כאשר בתחלה : יאו . יצאו כל זונה תרגום נפקת ברא כך שמעתי וכן ת"י : לבלה נאופים . כמו לבלה בנאופים כאשר תאמר ותשב בית אביה (ראשית לה) כמו בבית אביה ירחצו מים (שמות ל) כמו ירחצו במים וילאה חנם (שם כח) ואם בית אישה נדרה (מדבר ל) וכן פירש דונש ומנחם חברו עם חבל עשו (ויקרא כ) ולא יתכנו דבריו : (מד) ויבוא אליה · כל אשר מלאו לבו : אשות הזמה . נשי הזמה : (מה) ואנשים צדיקים . אנשים דיינים שרי מלך בבל ומלך אשור וי"ת זכאין בקיבליהון לפי מעשיהן של אלו הזונות צדיקים העכו"ם מהנה : משפט נאפות ומשפט שופכות דם . כמו שמפורש אחריו :(מו) העלה. ונתון . וברא · כולן לשון עשה ופעול הם : (מז) ורגמו עליהן אבן . הריגת בניהן ובנותיהן ושריפת בתיהן הוא משפט נואפות וברא אתהן בחרבותם הוא משפט שופכות דם וברא לשון קצ‍יצה וכן ובראתו דיער יהיה לך בספר (יהושע יז) : (מט) ונתנו זמתכנה עליכן . שופטיכן יתנו את משפט זמתכן בראשיכ':(א)התשיעי'. לצדקיהו : (ב) סמך מלך בבל · היום גר עליה

ואנשים י'וסי' בס' שפטים סי' ט'; ונתון ז' וסימ' נמסר בירמיה סימ' ל"ז : ולא תעשינה ב' וסי' ולא תעשינה כזמתכנה' מפר מחשבות ערומים ': כתוב ה' מ"ל בליש' בקריאת וסימ' וכתוב בספר והתום ותער ערים · כתוב לך את שם היום · וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים . אכתוב לו רבי תורתי '

תולדות אהרן ולאמר לבלה . יומא עג : נואפות הנה . נדרים נא : תעשינה כזמתכנה . סוטה ז סנהדרין מה : בחדש העשירי . ר"ה יח : עצם היום . (תענית סח) :

יחזקאל כג

על־ראשיהן : מג ואמר לבלה נאפים עת יזנה תזנותיה והיא : מד ויבוא אליה כבוא אל־אשה זונה כן באו אל־אהלה ואל־אהליבה אשת הזמה : מה ואנשים צדיקים המה ישפטו אותהם משפט נאפות ומשפט שפכות דם כי נאפת הנה ודם בידיהן : מו כי כה אמר אדני יהוה העלה עליהם קהל ונתן אתהן לזעוה ולבז : מז ורגמו עליהן אבן קהל וברא אותהן בחרבותם בניהם ובנותיהם יהרגו ובתיהן באש ישרפו : מח והשבתי זמה מן־הארץ ונוסרו כל־הנשים ולא תעשינה כזמתכנה : מט ונתנו זמתכנה עליכן וחטאי גלוליכן תשאינה וידעתם כי אני אדני יהוה :

כד א ויהי דבר־יהוה אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר : ב בן־אדם כתוב־לך את־שם היום את־עצם היום הזה סמך מלך־בבל אל־

ל' · עתה ק' · יזנו ק' · ח' · ל' וחסר · ב' כ"כ · ל' · ב' ד'בטע'כסיפ' · ז' · ז' וכל הכלות דכו' . ל' · ל' · ב' · ל' · ל' מ"ל · דכ"י ... וכל עזרא דכו' כמ"א

תרגום

על רישיהון : מג ואמרית לכנשתא דישראל דבליעת עמה בחובין כען תשבוק מטעותה ותתוב לפולחני ולא תבת : מד ועלו לותה כמא דעלין לות אתתא פונדקיתא כן עלו לאהלה ולאהליבה מזניתא דעיצתהון חטאין : מה וגברין זכאין בקבליהון יתפרעון מנהן פורענות גיפין ופורענות אשדת דם ארי זניאן בהן ודם זכאי אשדו בידיהון : מו ארי כדנן אמר יי אלהים אתנבי דיסקון עליהון משרין ואמסר יתהון לתביר ולבזא : מז וירגמו יתהן באבני קלע משרין ויבזעון יתהן בסיפיהון בניהון ובנתהון יקטלון ובתיהון יוקדון בנורא : מח ואבטיל חובי עיצת חטאין מן ארעא ויתרדין כל מדינתא ולא יעבדן כעיצת חטאיכון : מט ויתיהבון חובי עיצת חטאיכון עליכון וחטאי פולחן טעותכון תקבלן ותידעון ארי אנא יי אלהים : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי בשתא תשיעיתא בירחא עשיראה בעסרא לירחא למימר : ב בר אדם כתב לך ית שום יומא ית כרן יומא הדין סמך מלכא

רדק

עם אנשים אחרים: מרוב אדם · מרוב אדם שרצו לראות עמהם להיות ההמון רב הביאו אנשים סבאים ממדבר זהו מובאים שהם הביאו אותם והם היו מובאים : סבאים · גוי סבא והם מבני כוש וכמוהו והבאים אנשי מדה אלא שבא הסמ"ך בשוא וזה בקמ"ץ : ויתנו צמידים אל ידיהן · כמו על וכמוהו רבים ואמר ידיהן וראשיהן על שתיהן אהלה ואהליבה וכשמדבר בלשון יחיד אמר על אהליבה כי היא האחרונה ועליה עיקר נבואת הנביא : (מג) ואומר לבלה נאופים · רוצה לומר אמר השם יתעלה כשראיתי את דרכיה אמרתי וכי הזונה הזקנה נאף . בלה זקנה כמו אחרי בלותי ועל דרך המשל אמר נזדקנה בעכו"ם כמה שנים ועדיין לא נתנה אל לבה ולא שבה אלי : עתה יזנה תזנותיה והיא עתה יאבדו עכו"ם תזנותיה והיא עמהם כי בגלותם יאבד הכל האלילים והעובדים אותם ואמר יזנו כלומר יצאו מרשותם ומארצם כי הזונה יוצאה מרשות הבעל וכן ותזנה עליו פלגשו · יזנה כתיב בה"א כמו ידינו לא שפכה וקרי בוי"ו יזנו : (מד) ויבא . לשון יחיד כלומר כל גוי וגוי והוא אחד משמנה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים והויין לשון יחיד : אשת הזימה · זה לבדו בא מן אשת אשות כי יאמר נשים נשי לגנאי בא כן : (מה) ואנשים צדיקים . כתב אדוני אבי ז"ל אינו אומר צדיקים ממש אך בעלי טענות ומתודדין בדין ישפטו אתכם בשני דינין משפט נואפות ומשפט שופכות דם נקי כי מה שאמר ושופכות דם רוצה לומר דם נקי כמו ויסלף דברי צדיקים : אותהם . בחולם האל"ף : (מו) כי כה אמר ה' . העלה עליהם קהל · העלה מקור וכן ונתן אותם לזעוה כאילו אמר אעלה ואתן : (מז) ורגמו עליהן אבן קהל · קהל העמים ירגמו עליהם באבנים כמשפט הנואפות והמשל הוא הדיק שבנו על העיר : וברא אותהן בחרבותם . וברא פעל עבר מן הקל לגזרת פעל בלרי בשקל ירא והוא ענין כריתה כמו וכראת לו שם והוא מן הדגוש כלומר יכרתו אותם הגוים בחרבותם וכן תרגם יונתן ויבזעון יתהון בסיפיהון ואמר וברא לשון יחיד על דרך כלל : (מח) והשבתי זמה . כיון שיגלו מיד תשבות הזמה והגלולים : ונוסרו . דגש הוי"ו לחסרון תי"ו התפעל ודגש הסמ"ך לאות הבנין והראוי ונתוסרו והמלה מורכבת מן נפעל והתפעל וכן ונכפר להם הדם הראוי ונתכפר אמר הגוים האחרים יקחו מוסר מכם שראו שלקחתם העונש בעונכם ובזמתכם שעשיתם : ולא תעשינה כזמתכנה . ואף על פי שיעשו לא יעשו כזמתכן שלא יחליפו עבודות אלהיהם בעבודות אלהים אחרים ולא יעבדו אלהים רבים כאשר עשיתם אתם : (מט) ונתנו זמתכנה עליכן · יתנו בדבריהם עונש זמתכן עליכן כי יאמרו כי משפט הוא שיבא עליכם עונש זמתכן : וחטאי גלוליכן תשאינה · כמו עונש ישאו תשאו את עונה והדומים להם ענין הסבל והמשא ומלת תשאינה בתנועת האל"ף בסגול והיו"ד למשך : (א) ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית · למלכות צדקיהו וכן כתיב במלכים ובירמיה בשנה התשיעית למלכו : (ב) בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה . הנבואה באה לו בעשרה בטבת שבאותו יום סמך מלך בבל על ירושלם ואמר לו שיכתוב אותו היום ויראה לפני הגולה כי באותו היום סמך מלך בבל וכשישמעו אחר כן מפי המגידים כי כן היה באותו היום עצמו שכתב הנביא ידעו כי נביא היה בתוכם ואמת הם דבריו שאומר להם בשם ה' ולא ישמעו עוד אל נביאי השקר : ומה שאמר שם היום ועצם היום רוצה לומר שם היום באחד בשבת או בשני בשבת או איזה יום שהיה כי אין שמות לימים

מצודת דוד

רעה ר"ל שהיתה מהאהבת לכוון לעבוד לכל אלהי העכו"ם : (מג) ואמר לבלה נאופים . אמרתי על הזקנה שנזדקנה בנאוף עתה יסורו ממנה תזנותי' הואיל וכבר שבעה בזנות ר"ל חשבתי שאחר שעבדו זמן רב לאלהי העכו"ם ולאו שאין בהם ממש יפרשו מהם : והיא · אבל עדיין היא בהווייתה כמו מאז ודוגמתו אני ה' אלהי אליהו אף הוא(מ"ב ב)ור"ל אף הוא בהווייתו בכל עת ולא ישת ה: (מד) ויבוא אליה . כל הרוצה בא אליה כדרך שבאים אל אשה זונה מפורסמת כן באו וגו' ר"ל עבדה לכל עכו"ם שבעולם : אשות הזמה . נשי הזמה : (מה) ואנשים צדיקים . הם שרי מלך בבל שהמה נחשבים לצדיקים למולן : משפט נואפות · משפט הראוי בגמול הנאוף ומשפט הראוי בגמול שפיכת דם נקי : ודם בידיהן . מה ששחטו בניהן לעכו"ם : (מו) העלה וגו' . ר"ל אמור בנבואה שאני אעלה עליהן קהל רב ואתן אתהן לרעדה ולבזה : (מז) ורגמו עליהן אבן קהל · בני הקהל ההוא ירגמו עליהן אבנים : וברא · הוא יבריא אותן עם חרבותם : (מח) והשבתי זמה · עם המשפט הזה אבטל זמה מן הארץ כי כולם יפחדו מפחד המשפט : ונוסרו · יקבלו מוסר ולא תעשינה כמו הזמה שעשיתן ר"ל לא יעבוד עוד מי לעכו"ם : (מט) ונתנו · הקהל העולה יתנו עליכן גמול זמתכן וחטאי תועבותיכן המאוסים כגלל של רעי הנה אתן תסבלו הגמול : וידעתם · אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : כד (א) בשנה התשיעית · לגלות המלך יהויכין ולמלכות צדקיהו : (ב) את שם היום . ר"ל כמה הוא בשבת ראשון או שני וכו' ולתוספות ביאור אמר את עצם היום הזה שהוא עומד בו היום להודיע אשר מלך בבל סמך על ירושלים לצור עליה בעצם היום הזה ותכלית הכוונה היה בזה הכתיבה כי הנביא היה בבבל וכתב מה שנעשה בירושלים וכשיגיעו מפי המגידים כי כן היה יאמינו בו ולא יסמו עוד אל מול דברי נביאי השקר ומשול

מצודת ציון

כמו ושני צמידים על ידיה (בראשית כד) : (מג) לבלה · ענין זקנה כמו אחרי בלותי (שם יח): יזנו · ר"ל יסורו ועפ"ז תקרא המנאפת זונה על כי סרתה מבעלה להבעל לאחר : והיא · ר"ל כשהיתה כן היא : (מד) אשות מלבון אשה : (מו) קהל. אסיפת העם : לזעוה · ענין חרדה ורעדה כמו והייתם לזעוה (דברים כח) : ולבז · מלשון בזה ושלל : (מז) ורגמו · ענין השלכת אבנים כמו באבן ירגמו אותם (ויקרא כ) : וברא · ענין כריתה כמו כי יער הוא ובראתו (יהושע י"ז) : בחרבותם . מל' חרב : (מח) והשבתי · ענין בטול : ונוסרו · מל' מוסר : (מט) תשאינה · מל' משא וסבל : (ב) עצם · גוף הדבר יקרא עצם וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט) : סמך · ענין הקרוב

יְרוּשָׁלִַם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג וּמְשֹׁל אֶל־בֵּית־הַמֶּרִי מָשָׁל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת וְגַם־יְצֹק בּוֹ מָיִם׃ ד אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ כָּל־נֵתַח טוֹב יָרֵךְ וְכָתֵף מִבְחַר עֲצָמִים מַלֵּא׃ ה מִבְחַר הַצֹּאן לָקוֹחַ וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ רַתַּח רְתָחֶיהָ גַּם־בָּשְׁלוּ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ׃ ו לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אוֹי עִיר הַדָּמִים סִיר אֲשֶׁר חֶלְאָתָה בָהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה מִמֶּנָּה לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ לֹא־נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל׃ ז כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל־צְחִיחַ סֶלַע שָׂמָתְהוּ לֹא שְׁפָכַתְהוּ עַל־הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר׃ ח לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־

דְּבָבֶל עַל יְרוּשְׁלֵם בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין׃ ג וְאִתְנַבֵּי לְעַמָּא סָרְבָנָא נְבוּאָה וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דִּיסְקוּן מַשְׁרְיָן עַל קַרְתָּא הָדָא וְאַף יִתְיְהֵיב לַהּ אַרְכָא לְקַבָּלָא מְצִירָא׃ ד כְּנוֹשׁ רַבְרְבָהָא לְגַוַּהּ כָּל גְּבַר גִּבַּר אֵימְתָן וּגְבַר עָבֵיד קְרָב מַשְׁרְיַת עַמְמִין מַלֵּי יָתַהּ׃ ה מַלְכֵּיד עַמְמִין קָרִיב וְאַף מַקִּיסִי סוּמְכוּתָהָא עִמְּהוֹן אַבַּע זִמְנַהּ אַף יִתְרְמוּן קְטִילָהָא בְּגַוַּהּ׃ ו בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַי עַל קַרְתָּא דְאָשְׁדֵי דַּם זַכַּאי בְּגַוַּהּ דְּהִיא כְּדוּדָא דְזִיהוּמְתֵיהּ בֵּיהּ וְזִיהוּמְתֵיהּ לָא נְפַקַת מִנֵּיהּ גָּלוּ עַל גָּלוּ אִתַּפַּק עַמַּהּ מִדְּלָא יִתְעֲבֵיד בַּהּ תְּיוּבָא׃ ז אֲרֵי דַּם זַכַּאי דְּאִתְאֲשַׁד בְּגַוַּהּ בְּזִידוּ וּבִדְרַע מְרוֹמַם שְׁפַכְתֵּיהּ לָא שְׁפַכְתֵּיהּ בְּשָׁלוּ לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי תְּיוּבָא׃ ח לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת לְאִתְפְּרָעָא בִּתְקוֹף גַּלֵּיתִי חוֹבֵיהוֹן עַל דַּאֲשִׁיתוּ

ה' יספור בכתוב עמים : שפות ג' בקריאה וסימ' הסיר הגדולה ובשל נזיד . שפות הסיר שפות וגם יצק בו . וחד ושפות בקר : לקוח ד' בקריאה וסי' ספרא וספריא ענא וגלותא ופי' בירמיה סימן ל"ב : שמתהו ב' וסימ' אחד מגוריה כפיר שמתה; כי דמה בתוכה היה על צחית :

תולדות אהרן שפת הסיר . ברכות נו עקידה שער פה : נתח טוב . יומא כה : דמה בתוכה . (תענית סט . לחית סלע . גטין נז :

רדק

ימים בלשון הקודש אלא למספר ימי השבוע ולא לחדשים אלא ראשון שני ושלישי ועלם היום ילה לומר בעשור לחדש העשירי . ופירוש סמך סמך עם חילו אל העיר ובנו עליה דיק : (ג) ומשל אל בית המרי . משל הסיר היא ירושלם וזהו המשל אתה תמשול אותו ולא כמו שהם היו מושלים ואומרים היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שכתבנו במראה השנית בבנה השנית : שפות הסיר שפות . זה יעשה האדם בסיר בתחילה שופת אותה וכוא שימים אותה על השפתים ואחר כך יוצק בו מים ואחר כך ישים הבשר בתוכה וירתיח האש תחתיה עד שיבשל הבשר ושפיתת הסיר על השפתים הוא משל לסמיכת מלך בבל אל ירושלם כי זה היה תחילת מעשהו בה ויציקת המים בה הוא משל שלא תאחז בה האור מהרה כי המים מאחרים הבשר מלהתבשל מהרה כי כשהיא בלא מים יאחז בו האור והבשר נגלה מהרה אבל כשיהיה בה מים יתבשל הבשר מעט מעט כן ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד שנת י"א כדי שיכלו מעט מעט בירושלם ברעב בדבר ובחרב : וגם יצוק בו מים . אמר בו לשון זכר לסיר וזכרו גם כן לשון נקבה בכל הפרשה לדרך המשל שהיא ירושלם או זכרה בלשון נקבה שהיא נקראת גם כן קלחת שהיא לשון נקבה : (ד) אסוף נתחיה אליה . הנתחים הראויים לתת בתוכה אסוף אותם אליה וזה משל לאשר נאספו אל ירושלם מן הערים שנחרבו והיו שם במצור : כל נתח טוב . משל לשרי יהודה : ירך וכתף . אלו נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא . וכן משאר מבחר האברים מלא הסיר ולפי שהאברים מנותחים לפי העצמים יקראו האברים עצמים : (ה) מבחר הצאן לקוח . מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם הבשר שתתנה יהיה ממבחר הצאן מן השמנים והטובים וזה משל לשרים ולגדולים : וגם דור העצמים תחתיה . דור ציווי בשקל קום מלשון מדורה אמר תבעיר העצמים תחתיה כלומר במקום עצים תשים עצמים תחת הסיר והדליק בהם האור וזה המשל כאילו עצמות חללים שעשו בה ששפכו דם נקי בתוכה הם מבעירים האש ומביאים הפורענות : רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה . כל כך תבעיר האש ותרתיח הסיר עד שאפילו העצמים שהם קשים להתבשל יתבשלו וזה משל לגבורים שהם חזקים כעצמים שיכלו ויפלו בחרב בתוכה : (ו) לכן . עתה פי' המשל כי עיר הדמים והיא ירושלם היא הסיר : סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה . חלאתה הראשון רפה הה"א : חלאתה . פי' זוהמתה כי דרך בני אדם להעביר הזוהמא מן הקדרה אבל זאת חלאתה נשאר בה לא יצאה ממנה וחלאתם משל לעונות הנראים בתוכה עד שנמאסה בעיני כל רואיה כזוהמא הנמאסת : לנתחיה לנתחיה הוציאה . לא תוציא ממנה הנתחים כאחד אלא נתחים אחר נתחים וזה משל שלא כלו יושבי ירושלם והנאספים בה כאחד אלא היו יוצאים ממנה אנשי המלחמה ונהרגים ולזמן יוצאים גם כן ונהרגים וכן גלו ממנו גלות אחר גלות גלות יהויכין תחילה ואחר כן גלות החורבן עם צדקיהו : לא נפל עליה גורל . לא נפל גורל עליה איזה נתח יצא תחילה אלא כמו שיזדמן והמשל לא יצא גורל על יושבי ירושלם אלא כמו שיזדמן אשר לשבי לשבי אשר לדבר לדבר ואשר לרעב לרעב : (ז) כי דמה . למה היה כל זה העונש כי דמה בתוכה היה כי הדמים ששפכו בה בתנם מגולים הם והם מעוררים העונש והמשפט ובדרש כי על דם זכריה נאמר שראהו רב טבחים רותח והרג עליו אלפים ורבבות זהו שאמר להעלות חמה ולנקום נקם : על לחית סלע שמתהו . כאילו על גב סלע שמתוהו במקום גבוה שלא יוכל להתכסות והמשל כל כך הרבו שפיכות דם נקי עד שלא יתכן לסלוח ולהיות כנעלם אותו העון מלפני האל יתברך אלא גלוי ועומד הוא לפניו לנקום נקם מהם : לחית סלע . הוא המקום הגבוה שבסלע והוא גב הסלע וכן מאחרי לחומה בלאחים : (ח) להעלות חמה . שפכו הדם בגלוי לרוב כדי שתעלה חמתי עליהם לנקום נקם בהם : נתתי את דמה . אמר שמתהו ואמר נתתי היא הרבתה הדם כדי שיהיה מגולה כאילו שמתיו על

רשי

עליה : (ג) שפות הסיר . ע"פ הכירה במקום מושבה היא קרויה שפיתה בלשון המשנה שאמרו רבותינו מקום שפיתת שתי קדירות ועוד שאינו אחד שופת את הקדירה ואחד נותן לתוכה מים ואחד נותן לתוכה תבלין למדנו שהשפיתה היא הושבתה על פי הכירה עד שלא יתנו לתוכה כלום והדוגמת זו על ירושלים שאמרתם (לעיל) עליה היא הסיר עתה בא העת שתהיה לסיר ואתם בתוכה לבשר יבא נבוכדנצר ויתנגה על האור . ומנחם פירש לשון שימה : וגם יצוק בו מים . הם צרכי המצור . יצוק כמו שפוך : (ד) אסוף נתחיה אליה : מיראת המצור אספו לתוכה כל ראשיה ושריה : כל נתח טוב . כל גבר גיבר אימתן וגבר עביד קרב כן ת"י : (ה) מבחר הצאן לקוח . קח אתה נבוכדנצר את מבחר חיילך סביבותיה כן ת"י ואינו מיושב על ענין הסיר וכן צריך לפותרו מבחר ישראל יבאו ויכנסו בתוכה : וגם דור העצמי' תחתיה . סדר וערך העצמים תחת שאר האיברים כלומר ילחמו הגבורים בשביל החלשים ויסמכו אלו עליהן . דור . לשון עריכה וכן ילנפך לנפה כדור (ישעיה כ"ב) שורות סיקף בייסות וכן שורה תרגום דרא מנחם פירש כמו אני אגדיל המדורה : רתח רתחיה . ואחר שיהו כולם לתוכה יקרבו כלי המצור והמלחמה אל העיר : (ו) חלאתה . זוהמתה שמוציאין מעל פיה על ידי הרתחה שקורין אשקומ"א בלע"ז כלומר לא יגלו ממנה רשעים שבה : לנתחיה לנתחיה . גלות אחר גלות היוצא ונפל אל הכשדים איש איש לבדו : לא נפל עליה גורל . לא כשאר קדירות שמוציאין נתחיהן יחד לתתה לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו . ויונתן תרגם מדלא יתעביד בה תיובא לא נפל עליה גורלו של מקום : (ז) לחית . שפיעות : לא שפכתהו על הארץ וגו' . ת"י בזידו ובדרע מרומם שפכתיה לא שפכתיה בשלו למיעבד עלוהי תיובא . ורבותינו פירשוהו בדמו של זכריה בן יהוידע לא נהגו בו לא כדם הצבי ולא כדם האיל: (ח) להעלות חמה . לפני גורמי לאותו דם שלא יבלע בקרקע כדי שיזכר לנקום

מצודת ציון

הקרוב : (ג) שפות . ענין העמדת הסיר על הכירה כמו שפות הסיר הגדולה (מ"ב ד) : הסיר . הקדרה : יצוק . שפוך : (ד) אסוף . הכנס כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : נתחיה . איבריה כמו ונתח אותו לנתחיו (ויקרא א) : ירך . הוא הרגל : כתף . הוא רוחב היד ממעל : עצמים . ר"ל איברים : (ה) דור . מל' מדורה והבערה כמו מדורות אש (ישעיה ל) : רתח רתחיה . ענין הבשול בחוזק שמעלה כעין אבעבעות וכן ירתיח כסיר מצולה (איוב מא) : (ו) חלאתה . ענין זוהמא ודומה לו במקראות שלאחריו : (ז) לחית . ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים סח) התם

מצודת דוד

(ג) ומשול . אמור משל אל בית ישראל הממרים בי : שפות הסיר שפות . ערוך והעמד הקדרה על מקום מעמדה על הכירה וגם שפוך בו מים להתבשל ולפי שהם אמרו בהמשל היא הסיר ואנחנו הבשר (לעיל יא) לכן אחז גם הוא בזה המשל לומר היום הוא תחלת המצור שהיא הכנה אל הכבוש כמו שהעמדת הקדרה על הכירה ויציקת המים בו הוא הכנה אל הבישול : (ד) אסוף נתחיה אליה . הכנס בה הנתחים הראוים לה : כל נתח טוב . וחוזר ומפרש ירך וכתף שהם נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא . את הסיר מלא משאר מבחר האיברים (ולפי שהאיברים מנותחים לפי העצמות יקראו האיברים בשם עצמים) : (ה) מבחר הצאן לקוח . ר"ל הבשר שתשים בסיר יהיה ממבחר המשמנים והנבחרים שבצאן : וגם דור . שים תחת הסיר מדורת העצמים שבמקום עצים יבער עצמים : רתח רתחיה . ר"ל כ"כ הבעיר האש ותרתיח הסיר עד שגם העצמים יתבשלו בה עם שהם קשים להתבשל ור"ל בעת יתחיל המצור יתאספו בה כל בני הערים שנחרבו וגם שרי העם והמושלים ואמר לעשות מדורה מעצמים לרמוז על עצמות והחללים הנהרגים חנם בקרבה ע"י המלך והשרים שהם מבעירים האש ומביאים הפורעניות ולרות המצור ואמר רתח וכו' לרמוז שכ"כ יקשה צרות המצור עד שגם הגבורים החזקים כעצמים יכלו ויפלו בה בחרב וברעב ובדבר : (ו) לכן . ר"ל הואיל ואמר לי במשל לכן אפרש הדבר כה אמר ה' וגו' : אוי וגו' . אוי לך ירושלים אשר נשפך בך דמי נקיים : סיר . אתה הסיר אשר נשאר בה זוהמתה ולא יצאה ממנה זוהמתה כי לא העבירו ממנה כדרך שמעבירים זוהמת הסיר ר"ל עדיין טומאות העון אצלך ולא עשית תשובה שתלך לה העון : לנתחיה לנתחיה הוציאה . ר"ל כמו שאין דרך לשפוך מסיר כזאת כל הנתחים בבת אחת כי ישפך עמהם גם הזוהמא הנשארת בשולי הסיר אולם יוציאם נתחים נתחים מה שפגע ראשון נוטל תחלה מבלי הפלת גורל לדעת מי ראשון כו' כן לא גלו אנשי ירושלים בבת אחת כי מהם גלו עם יהויקים ומהם עם יהויכין ומהם עם צדקיהו ולא גלו על פי גורל כי אם מי שבא בידו ראשון גלה תחלה וראשון לא היה כן בדיוק שאלו שגלו יותר אלו והגורל נפל על אלו נפשע ביותר כי באמת דרך אחד להם : (ז) כי דמה . דם הנקי

צחיח סלע לבלתי הכסות: ט לכן כה אמר אדני יהוה אוי עיר הדמים גם־אני אגדיל המדורה: י הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח המרקחה והעצמות יחרו: יא והעמידה על־גחליה רקה למען תחם וחרה נחשתה ונתכה בתוכה טמאתה תתם חלאתה: יב תאנים הלאת ולא־תצא ממנה רבת חלאתה באש חלאתה: יג בטמאתך זמה יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך לא תטהרי־עוד עד־הניחי את־חמתי בך: יד אני יהוה דברתי באה ועשיתי לא־אפרע ולא־אחוס ולא אנחם כדרכיך וכעלילותיך שפטוך נאם אדני יהוה: טו ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: טז בן־אדם הנני לקח ממך את־מחמד עיניך במגפה ולא תספד

דם זכאי בגלי בדיל דלא לאשתבקא: ט בכן כדנן אמר יי אלהים וי על קרתא דאשדי דם זכאי בגוה אף אנא אסגי תבירה: י אסגי מלכיא כניש משריתא תקים סומכותא וזמין עלה עבדי קרבא וגברהא ישתבשון: יא ואשאר ארעא צדיא בדיל דיצדון ויסופון תרעי קרוהא ויתמסון בגוה עבדי סאובתה ויסופון חובהא: יב תסקופין אתמליאת ולא יפקון מנה עבדי בישתא בנורא תתוקד מסגיות חובהא: יג כדאסתאבת בעצת חטאין חלף דדכיתיך ולא דכית מסואבתיך לא תדכין עוד עד דאניח חמתי ביך: יד אנא יי גזרית במימרי אתיא ותתקים לא אמנע ולא אחוס ולא ארחם כאורחתיך בישתא וכעובדיך מקלקליא אתפרע מניך אמר יי אלהים: טו והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: טז בר אדם הא אנא נסיב מנך ית רגגא דעינך במותא ולא תספד ולא תבכי

רשי

לנקום נקמתו : (ט) המדורה . הסק גדול פואחי"ה בלע"ז : (י) הרבה העצים הדלק האש . להרבות העצים ולהדליק האש : התם הבשר והרקח המרקחת · כשהבשר תם מעל העצמות והוא מלסמק ומעורב ברוטב ומגים בכף דומה למרקחת פסוס שממנין שמערבן אותה יפה יפה ומתוך לימוק הבשר עשנה נהפך לאוכה שקורין אאורס"ור בלע"ז וזהו שאמר והעצמות יחרו יבשו ויעשנו לשון חרה מני חורב (איוב ל) וכן למען תחם וחרה נחשתה כדלך קדירה שחמו מימיה ברתיחתה מתחממת ונשרפין חרסיה והתבשיל מתקלקל : (יא) תתום חלאתה · תכלה זוהמתה ותבלע בנחשתה סיר של נחשת היא : (יב) תאונים הלאת · בתואנה ותרמית הלאת את העניים לכן לא יצאו ממנה רשעי' שבתוכה אלא באש פורענותה יכלו : (יג) בטומאתך בטומאה של זמה תכלה : יען טיהרתיך · להוכיח ע"פ הנביאים ולא טהרת וגו' : (יד) לא אפרע . לא אבטל גזירתי ולא אנחם . לשוב ממחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך : (טז) מחמד עיניך . אשתך כמו שהענין

סימן והרקח במרקחת ירקח פתחין מרקחה מרקחי' קמצין וסימ' טעם בקו"ף פתחין טעם בחי"ת קמצין: ולא תצאו ו' דסמיכי וסי' ולא תצא משם אנה · הנה נתנו עליך עבותים · תאנים הלאת ולא תצא ולא תצא בצבאתינו · ותרין חברוהי · ולא תצא אלהים : אני ה' דברתי ב' ר"פ וסי' אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה · באה ועשיתי לא אפרע : ולא תבוא ג' בקרי' וסימ' ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו · כחשו בה' ויאמרו לא הוא : הנני לוקח ממך את מחמד עיניך : לקח ה' וחס' וסימ' אם לקח יעקב אשה · ארור לקח שחד · לקח את אדניך · יחברו · את מחמד עיניך · את עץ יוסף · הנני לקח את בני ישראל · יסר לץ לקח לו קלון :

תולדות אהרן יען טהרתיך . ב"ק לב : מחמד עיניך , ת"ק כח סנהדרין כב :

רדק

על צחית סלע ואני גם כן נתתיו להיותו מגולה לפני לבלתי הכסות שלא אביתי לסלוח לה כי גדול עונש מנשה וכן אמר בספר מלכים וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה ה' לסלוח : (ט) לכן כה אמר ה' · גם אני אגדיל המדורה · לפי שאמר דור העצמים תחתיה אמר האל יתברך גם אני רוצה לומר הם הגדילו לעשות הרע גם אני אגדיל לנקום בהם נקם גדול ואמרתי לך דור העצמים גם אני אגדיל המדורה וארבה עצים על העצמים כי האור יאחז במהרה יותר בעצים מן העצמים שהם קשים ואדליק האש הרבה כדי שיתם הבשר ויהיה מאוכל וגם העצמות שהם קשים יחרו וישרפו מחוזק האש הגדולה : (י) הרבה . מקור וכן הדלק התם והרקח ופירושו והרקח המרקחת כי כשהבשר מבושל משימים בקדרה בשמים להטעים הבשר לאכילה וערוב הבשמים יקרא רקח מרקחת וענין המשל שיתמו בעיר מרוב הצרות ויהיו מוכנים לאכילת החרב כמו שהבשר הוא מוכן לאכול אחר שהוא מבושל ומלוקח במרקחת והעצמות משל לגדולים כמו שפי' : יחרו . מבנין נפעל שרשו חרר מן ושכן חררים במדבר שהוא מקום הנשרף מרוב תמימות : (יא) והעמידה על גחליה ריקה . מקור כאילו אמר ואעמידה כיון שיתם הבשר ויחרו העצמות תשאר הקדרה ריקה על האש ותח' וחרה נחשתה כלומר ישרפו חרסיה : למען תחם . מבנין נפעל' שרשו חמם והמשל אחר שתשאר העיר ריקה מאנשים תהיה שממה גפרית ומלח שרפה כל ארצה : וחרה . מבנין הקל שרשו חרר כמו שפירש' יחרו : נחשתה . תחתיה וכן יען השפך נחשתך תחתיתך ובמשנה הבית שהיא מלאה משקין טהורין ונתנן למטה מנחושתו של תנור פירוש תחתיתו : ונתכה בתוכה · בתוך חרסיה תבלע טומאתה וכפל הענין במלות שונות ואמר תתם חלאתה תתם בשורק כמו בחולם כמו ושפתי חכמים תשמורם והוא מבנין נפעל : (יב) תאונים הלאת · תאנים משרש און ומענינו פי' הוגיעה עצמה עשות השקרים ולא על דרך העוה נלאו : ולא תצא ממנה , רבת חלאתה · לא תוכל לצאת ממנה כי הוא רבת חלאת': באש חלאתה . כיון שהיא רבת חלאה אין לה תקנה אלא שתתם באש כמו שאמר תתם חלאתה : (יג) בטמאתך זמה · עדין את בטומאתך שהיא זמה : יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך . בעבור שאני טהרתיך שהזהרתיך תמיד על ידי נביאי שתטהרי מטומאתך ולא שמעת אלי : לא תטהרי עוד . עד שתקבלי העונש וזהו על דרך השמן לב העם הזה כמו שפירשנו במקומו : (יד) אני ה' דברתי באה ועשיתי . הגזרה באה עתה ואני אעשה אותה ולא תחשבו שתבא דרך מקרה : לא אפרע . לא אשוב אחור ממה שגזרתי וכן בדברי רז"ל הקורא למפרע : שפטוך . השופטים כמו שאמר למעלה ואנשים צדיקים ישפטו אתהם או פי' שפטוך הגוים הבאים עליך : ויהי · (טז) בן אדם . מחמד עיניך זה אשתו כמו שמפרש ותמת אשתי בערב : במגפה . שלא יקדם לה חולי וזה לנופת כי פתאום יבא בכרה במחמד עיניהם שהוא בית המקדש : ולא תספוד ולא תבכה . להיות למופת

מצודת דוד

הנקי הנשפך שהיה בתוכה הנה שמה אותו על יבשות הסלע להיות מתקיים לא שפכה אותו על עפר הארץ להיות נבלע ונכסה בעפר הארץ ר"ל שפכו דם בגלוי ובפרסום ולא חששו לעשות בסתר לבל יוודע : (ח) להעלות חמה · לכן בכדי להעלות חמתי ולנקום בהם נקם קיימתי את הדם הנשפך בה להיות מתקיים כאלו הוא על יבשות הסלע לבל יהיה נכסה מעיני ר"ל כמו שהם עשו בגלוי כן השארתי את הדם מגולה להיות זכור לפני להעלות חמתי לנקום בהם נקמת הדם ואחז במשל מבן אדם המשאיר דבר מגולה למען יזכור בו : (ט) לכן . הואיל והדם הנקי זכור לפני לכן כה אמר ה' אוי לך עיר הדמים : גם אני · כמו שהם הגדילו רשע כן גם אני אגדיל המדורה שתחת הסיר : (י) הרבה העצים · ר"ל אמור בנבואתם שאני ארבה העצים ואדליק האש למען התם את הבשר לכלותה : והרקח . אשים בה מרקחת בשמים כי כן הדרך להשים הבשמים בתבשיל לאחר שנתבשל הרבה : והעצמות . גם העצמות יתייבשו מאד מחום האש : (יא) והעמידה · אעמיד את הסיר על גחלים שתחתיה לה כשהיא רקה מן התבשיל הנותן בה כי הכל נשרף מחום האש הרב : למען תחם , למען תתחמם הסיר ותתייבש שוליה להיות נשרף מחום האש : ונתכה בתוכה טומאתה . הזוהמא השמנה והמאוסה המתדבק בסיר תהיה נמסת בתוך הסיר ואז תתום ותכלה זוהמתה כי תשרף גם היא אחר שתהיה נמסת בה ר"ל אגדיל החמה עד אשר יתמו אנשי העיר ואף הגבורים יכלו עמהם ואז תשאר העיר רקנית מיושביה ותשאר שממה ובזה ימורק עון עמה : (יב) תאונים הלאת . נתייגעת בעשות הרבה עלילות ושקרים ולא הלא ממנה מרבית הזוהמא ר"ל איננה עושה תשובה על מרבית עוונה ולכן לא תלא ממנה הזוהמא כ"א ע"י האש שהוא ישרוף אותם ר"ל לא הלך ממנה עוונה כ"א ע"י מירוק את הפורעניות : (יג) בטומאתך זמה . עדיין אתה בטומאתך שהיא הזמה שעשית : יען טהרתיך . בעבור שאני הייתי מחזר לטהר אותך כי שלחתי הנביאים להחזירך למוטב ועכ"ז לא טהרת מטומאתך ולא שבת אלי א"כ בודאי לא תטהרי עוד עד אשר אניח את חמתי בך לפרוע ממך ובזה תהיה מוטהר וממורק מן העון : (יד) אני ה' דברתי. זה ימים רבים דברתי שיבוא הפורעניות והנה כבר באה וכבר עשיתי כי כבר סמך מלך בבל על ירושלים : לא אפרע . לא אבטל דברי ולא אחוס עליכם ולא אנחם לחשוב מחשבה אחרת לטובה : כדרכיך · כפי דרכיך ומעשיך ישפטו אותך הכשדים כי הם יהיו שלוחי המקום לעשות המשפט : (טז) את מחמד עיניך . אמר זה על אשתו שהיה הנביא אוהב אותה מאד : במגפה . ר"ל במיתה פתאומית כדרך המגפה : ולא

מצודת ציון

(י) התם · ענין השלמה וכליון כמו עד תומי אותה בידו (ירמיה כז) : והרקח המרקחה · כן נקרא תערובות הבשמים וכן רוקח מרקחת (שמות ל) : יחרו · ענין יובש מחום האש כמו ותוכו נחר (לעיל טו) : (יא) רקה · ריקנית : תחם · תתחמם . וחרה · ענין יובש : נחושתה · ענינו תחתית הדבר ושוליו כמו השפך נחושתך (לעיל טז) : ונתכה · מל' התכה והמסה כמו והתכתי אתכם (לעיל כב) : טומאתה · ר"ל המיאוס : תתום · ענין כליון : (יב) תאונים · ענין עלילה ושקר כמו כי תואנה היא מבקש (שופטים יד) : הלאת · ענין יגיעה כמו מה הלאתיך (מיכה ו) : רבת · מלשון רבוי : (יד) אפרע · ענין בטול והשבתה כמו ותפרעו כל עצתי (משלי א) : אחוס · מל' חס וחמלה : אנחם · ענין הפוך מחשבה : וכעלילותיך · כמעשיך : (טז) מחמד · מל' חמדה ואהבה : (יז) האנק · ענין אנחה

רד"ק

למופת לישראל כי כן יעשו מרוב הצרות : ולא תבא דמעתך · לא תבא על לחייך וי"ת ולא תשגר דמעין : (יז) האנק דם · מהאנק דם כלומר מזעק כאשר אבלים שתוק אתה שלא תזעק ותרגם יונתן אידנק שתוק ובדברי רז"ל האנק מכאן שמלוחין על המתים ולמדו ממלת דום שאבל אסור בשאלת שלום ובדברי תורה כאילו אמר באלה הענינים תעשה מנהג אבל לגוות ונידום אבל כאשר דבורים לא : מתים אבל לא תעשה . כמו הפוך אבל מתים לא תעשה וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם וכן ומספד אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם ויונתן תרגם על מיתין אבלא לא תעביד : פארך חבוש עליך . פארך היא מגבעת הראש שהוא פאר האדם כמו פארי פשתים יהיו על ראשם הפארים והצעדים והאבל חייב בפריעת הראש שהוא הסרת מגבעתו או סודרו מעל ראשו וישב בגלוי הראש ממגבעתו ויעטוף בסודרו בעטיפת השפם עם הראש שהוא סימן לאבילות לפיכך אמר האל יתברך ליחזקאל שלא לנהוג מנהגי אבל במות אשתו להיות למופת לישראל ורבותינו ז"ל פירשו פארך אלו תפילין שבראש וכן ת"י טוטפתך יהוין עלך : ולחם אנשים לא תאכל . כאשר אבלים ששולחים להם שכניהם תאכל. ותרגם יונתן ולחים אבלין לא תיכול : (יח) ואדבר אל העם · דברתי אליהם הנבואה הזאת שבאה אלי : ואעש בבקר · שהיה זמן אבלות ועשיתי הפך האבלים : (יט) ויאמרו . מה אלה לנו . מה מופת הם הדברים האלה לנו : כי אתה עושה · כי ידענו שאתה עושה אותם למופת לנו : (כ) ואמר אליהם דבר ה' · אינני עושה הדברים האלה מעצמי כי כבר אמרתי לכם הנבואה שבאה אלי שתמות אשתי וצונו האל יתברך שלא אתאבל עליה ומה ששאלו מה המופת הוא לכם : דבר ה' היה אלי לאמר . לכם . מה מופת הוא לכם : (כא) אמור . הנני מחלל . שאביא עליו זרים שיחללוהו כמו שאמר למעלה וחללו את צפוני וכמו ובאו בה פריצי' וחללוה : גאון עוזכם . כמו שאמר לגאון שמהו כי גאון ישראל היה בית המקדש ועוזם ותפארתם על כל עם שהיה נראה בו כבוד האל יתברך בענן ובאש העליונה : מחמד עיניכם · שהיה יפה בבנינו ובתקונו : ומחמל נפשכם . כאשר יחמול איש על הדבר שאוהב אותו והם היו מקוים בכל יום לשוב אליו כמו שהיו מבטיחי' אותם נביאי השקר שהיו עמהם בבבל : בניכם ובנותיכם אשר עזבתם · כי אלו שגלו עם יהויכין עזבו בירושלם בניהם ובנותיהם והם גם כן מחמל על נפשם יצא להם מבש' שיאמ' להם שנפלו בחרב בעת החרבן ולא יתאבלו עליהם כי מרוב צרותם יהיו נדהמים לא יתנו אל לבם לספוד ולבכו' : (כב) ועשיתם . מבואר הוא : (כג) ופארכם . חסר יו"ד הרבים מהמכת' : ונמקתם · כמו שאמר משה רבינו עליו השלום ימקו בעונם : ונהמתם . כאדם השואג בפיו ונוהם על הרע' אשר פג' כענין ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך ואמרת איך שנאתי מוסר וגו' : (כד) והיה יחזקאל . הנביא היה מדבר בלי האל ית' לפיכך אמר והיה יחזקאל ולא אמר והייתי וכן כי אני ה' אלהים : בבאה . בבא השמועה הרעה שחרב בהמ"ק : (כה) ואתה . הלא ביום קחתי על דרך שאמ' הנני לוקח ממך : ואת משא נפשם . מה שאליהם הם נושאים את נפשם והם בניהם ובנותיהם או יהיה משא נפשם משל על בית המקדש כמו שאמר ומחמל נפשכם ויהיה בניהם חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח עמד זבולה והדומים להם רוצה לומר בניהם ובנותיהם : (כו) ביום ההוא יבא הפליט אליך . נראה כי פירוש ביום ההוא ביום קחתי שזכר וזה לא יתכן כי החרבן היה בעשרה באב והפליט בא

יחזקאל כד

ולא תבכה ולוא תבוא דמעתך : יז האנק דם מתים אבל לא תעשה פארך חבוש עליך ונעליך תשים ברגליך ולא תעטה על שפם ולחם אנשים לא תאכל : יח ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב ואעש בבקר כאשר צויתי : יט ויאמרו אלי העם הלא תגיד לנו מה אלה לנו כי אתה עשה : כ ואמר אליהם דבר יהוה היה אלי לאמר : כא אמר לבית ישראל כה אמר אדני יהוה הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם ומחמל נפשכם ובניכם ובנותיכם אשר עזבתם בחרב יפלו : כב ועשיתם כאשר עשיתי על שפם לא תעטו ולחם אנשים לא תאכלו : כג ופארכם על ראשיכם ונעליכם ברגליכם לא תספדו ולא תבכו ונמקתם בעונתיכם ונהמתם איש אל אחיו : כד והיה יחזקאל לכם למופת ככל אשר עשה תעשו בבאה וידעתם כי אני אדני יהוה : כה ואתה בן אדם הלוא ביום קחתי מהם את מעזם משוש תפארתם את מחמד עיניהם ואת משא נפשם בניהם ובנותיהם : כו ביום ההוא יבוא

תרגום

ולא תשגר דמעין : יז אידנק שתוק על מותך אבלא לא תעביד טוטפתך יהוין עלך ומסנך תשוי ברגלך ולא תתעטיף על שפם ולחים אבלין לא תיכול : יח ואתנביתי לעמא בצפרא ומיתת אתתי ברמשא ועבדית בצפרא כמא דאתפקדית : יט ואמרו לי עמא הלא תחוי לנא מא אילין לנא ארי את עביד : כ ואמרית להון פתגם נבואה מן קדם יי הוה עמי למימר : כא אמר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהים הא אנא מפיס ית בית מקדשי יקר תוקפכון רגגא דעיניכון וחבוב נפשכון ובניכון ובנתיכון דשבקתון בחרבא יתקטלון : כב ותעבדון כמא דעבדית על שפם לא תתעטפון ולחים אבלין לא תיכלון : כג וטוטפתכון ברישיכון ומסניכון ברגליכון לא תספדון ולא תבכון ותתמסון בחוביכון ותתנהמון גבר לאחוהי : כד ויהי יחזקאל לכון לאת ככל די עבד תעבדון במיתה ותידעון ארי אנא יי אלהים : כה ואת בר אדם הלא ביומא דאעדי מנהון ית בית מקדשיהון יקר תוקפיהון חדות תושבחתהון יתנסיב מנהון רגגא דעיניהון וחבוב נפשהון דטב להון מבניהון ומבנתיהון : כו ביומא ההוא

רש"י

שהענין מוכיח בסופו : (יז) האנק · התאנקק בשתיקה שוא"ש דמיני"ן בלע"ז : פארך · תפילין כל אלה מצות אבלים ואתה חילוף אבל אסור בתפילין ובסנדל וחייב בעטיפת הראש ומברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים : (יח) כאשר צויתי · שלא לנהוג אבילות : (יט) מה אלה לנו . מה הרמזים הללו עלינו : (כא) אשר עזבתם . בירושלים כשגליתם בגולה : (כב) ועשיתם כאשר עשיתי · לא תנהגו אבילות כי אין מנחמין לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים · ד"א שתהיו יראים לבכות לפני הכשדים שאתם בתוכם : שפם · גרינו"ן בלע"ז : (כג) ונמקותם · אישלוויי"ן דמוני"ן בלע"ז : (כד) בבואה · בבא הרעה הזאת : (כה) משא נפשם · שנפשם מתנשאה בהם : (כו) ביום ההוא · א"א לבא הפליט ביום החורבן וכן שהרוג ביום

וא' ולקח נפשות חכם : עוזכם ב' וסימ' ושברתי את גאון עוזכם. את מקדשי גאון עוזכם : יחזקאל ב' וסימ' היה היה דבר ה' דריש סיפרא · והית יחזקאל לכם למופת :

מצודת ציון

אנקה כמו אנקת אסיר (תהלים קב) : דום . ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : חבוש . כן יקרא התקון בראש והקשירה וכן וחבשת להם מגבעות (שמות כט) : תעטה . ענין עטיפה כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : שפם . הוא שער השפתים : (כא) גאון . ענין רוממות : עוזכם . ענין חוזק : ומחמל . מלשון חמלה ורחמנות : (כג) ונמקותם · מל' המקק והמסה : ונהמתם · מל' המייה : (כד) למופת . לאות וסימן : (כה) משא . מלשון נשיאה והרמה : (כו) הפליט · הנמלט מהמלחמה כמו ויבא

תולדות אהרן האנק דום . מ"ק טו : פארך חבוש · ברכות יא יז סוכה כה מ"ק טו (מ"ק כב) : ונעלך . מ"ק טו : ולחם אנשים . מ"ק כז : ותמת אשתי · שם סנהדרין כב : גאון עוזכם . ב"ב ד :

מצודת דוד

ולא תספוד · לא תעשה הספד עליה כדרך שעושים למתים : ולא תבוא דמעתך · לא תבוא על לחייך דמעת הבכי וכפל הדבר במ"ש : (יז) האנק דום . מהאנק דום ר"ל שתוק מן האנחה ולא תאנח : מתים אבל · הוא הפוך אבל מתים ר"ל מנהג האבל שעושים על המתים לא תעשה : פארך · התקן עליך מגבעות הראש שהוא לפאר ולהדר וכן נאמר פארי המגבעות (שמות לט) ודרך האבל היה להסיר המגבעות ההיא . ורז"ל אמרו שעל התפילין יאמר שהאבל אסור בהן : ונעליך · לא כדרך האבל שחולץ המנעל : ולא תעטה · לא כדרך האבל שמעטף ראשו עד שער השפתים : ולחם אנשים . לא כדרך האבל שמברין אותו סעודה הראשונה משל אחרים : (יח) ואדבר · את דברי הנבואה ההיא : ואעש בבוקר . בבוקר השני עשיתי כאשר צויתי מפי ה' שלא לנהוג מנהג אבלות : (יט) הלא תגיד . הלא מהראוי שתגיד לנו מה הדברים האלה מרמזים עלינו אשר אתה עושה : (כא) הנני מחלל . למסור ביד האויב את מקדשי שהוא גאון עוזכם ומחמד עיניכם ומחמל נפשכם ר"ל אהוב לכם ותחמולו עליו . אשר עזבתם . כשגליתם בגולה עזבתם בירושלים : (כב) ועשיתם כאשר עשיתי וגו' · וחוזר ומפרש על שפם וכו' תעטו לפי שאין לנהוג מנהג אבלים אלא במקום שיש מנחמים אבל אז יהיו כולם אבלים וא"כ מי ינחם את מי : (כג) ונמקותם . תהיו נמסים בצרות בגמול פשעיכם ומכאב לב תהמו איש עם אחיו ר"ל כולכם זה כזה : (כד) והיה יחזקאל . כאומר ולכן עשיתי כזאת למען אהיה לכם למופת שתעשו כמו שעשיתי אני שלא נהגתי מנהג אבלים : בבואה · בעת בא הפורעניות אז תעשו כמוני : כי אני ה' · הנאמן ליפרע גמול : (כה) ביום קחתי . בעת אקח מהם בה"מ שהוא מעוזם וחוזקם ומשוש תפארתם אשר בו יתפארו : את מחמד . מוסב על ביום קחתי לומר בעת אקח את מחמד עיניהם ואת מה שנפשם מתנשא ומתפאר בהם וחוזר ומפרש לומר שהם בניהם ובנותיהם : (כו) ביום ההוא . בעת ההיא יבוא אליך הפליט מן המלחמה להשמיע אל

הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם׃ כז בַּיּוֹם הַהוּא יִפָּתַח פִּיךָ אֶת־הַפָּלִיט וּתְדַבֵּר וְלֹא תֵאָלֵם עוֹד וְהָיִיתָ לָהֶם לְמוֹפֵת וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

כה א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶם׃ ג וְאָמַרְתָּ לִבְנֵי עַמּוֹן שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יְהוִה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן אָמְרֵךְ הֶאָח אֶל־מִקְדָּשִׁי כִי־נִחָל וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל כִּי נָשַׁמָּה וְאֶל־בֵּית יְהוּדָה כִּי הָלְכוּ בַּגּוֹלָה׃ ד לָכֵן הִנְנִי נֹתְנָךְ לִבְנֵי־קֶדֶם לְמוֹרָשָׁה וְיִשְּׁבוּ טִירוֹתֵיהֶם בָּךְ וְנָתְנוּ בָךְ מִשְׁכְּנֵיהֶם הֵמָּה יֹאכְלוּ פִרְיֵךְ וְהֵמָּה יִשְׁתּוּ חֲלָבֵךְ׃ ה וְנָתַתִּי אֶת־רַבָּה לִנְוֵה גְמַלִּים וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן לְמִרְבַּץ־צֹאן וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ו כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן מַחְאֲךָ יָד וְרַקְעֲךָ בְּרָגֶל וַתִּשְׂמַח בְּכָל־שָׁאטְךָ בְּנֶפֶשׁ אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ ז לָכֵן הִנְנִי נָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלֶיךָ וּנְתַתִּיךָ לְבַג לַגּוֹיִם וְהִכְרַתִּיךָ מִן־הָעַמִּים וְהַאֲבַדְתִּיךָ מִן־הָאֲרָצוֹת אַשְׁמִידְךָ וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

ייתי משיזבא לותך לאשמעותך בסורא: כז ביומא ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא ותתנבי ולא תשתוק עוד ותהי להון לאת ותידעון ארי אנא יי: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם קביל נבואה על בני עמון ותתנבי עליהון: ג ותימר לבני עמון קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרתא חדוא על מקדשי ארי אתחל ועל ארעא דישראל ארי צדיאת ועל דבית יהודה ארי הליכו בגלותא: ד בכן הא אנא מסר ליך לבני מדנחא לירותא ויתבון בירניתיהון ביך ויגרון ביך משכניהון אינון ייכלון טוב ארעיך ואינון יבוזון נכסך: ה ואתן ית רבה למדור גמלין וית בני עמון לבית משרי עדרין ותידעון ארי אנא יי: ו ארי כדנן אמר יי אלהים חלף דטפחתא בידך ורפסתא ברגלך וחדיתא בכל צפוח נפש על ארעא דישראל: ז בכן הא אנא מרים ית מחת גבורתי עלך ואתננך לביז לעממיא ואשיצנך מביני עממיא ואבדנך מן מדינתא

רשי

ביום ההוא שיבא הפלים אליך להשמיע אזנך ביום ההוא יפתח פיך: להשמעות אזנים. לבשר בשורה שהוכתה העיר: (כז) את הפלים. עם הפלים: ותדבר ולא תאלם. לפי שאמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו' מעתה יראו שדבריך אמת ולא תאלם עוד מהתנבאות להם: (ג) האח. לשון שמחה: כי נחל. כי נגאל והיה מורשה לאחרים: (ד) לבני קדם. כשדים ופרס לצד מזרח הם: (ו) יען מחאך יד ורקעך ברגל. לשם שמחה ואע"פ שברא' הספר (לעיל ג) אמר כן לענין אבל הכה בכפך ורקע ברגליך ואמור האח יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמחה אבל אין ענייניהם שוה וכן חלולים לכלה ולמת: ורקעך. לשון מרפס: בכל שאטך. לשון בזיון פותרין בו כמו ויבז עשו (בראשית כה) שתרגום אונקלוס ושאט עשו ואני

רדק

צא כהמשה בטבת כמו שכתוב לפנים ויהי בשנת שתים עשרה שנה וגומר אלא פירוש ביום קחתי ביום הפלט בעת כמו ביום הכותי כל בכור והיה ביום ההוא שרש ישי ותרה אפי בו ביום ההוא והדומים להם שפירושם עת וזמן: להשמעות אזנים. להשמיע לאזנים דבר שחרבן: להשמעות. שם ויונתן תרגם לאשמעותך בסורא ויש לפרש להשמעות אזנים כי הפליט יבא אליך ויגיד לך החורבן להשמעות אזנים לא למראה עינים כי אפשר שהיה הפליט באחד המקומות מארץ ישראל חוץ לירושלם מכל מקום יש לתמוה איך לא הגיעה השמועה עד חמשה חדשים מן שחרבן ואפשר שהלכו חיל הכשדים לכבוש מקום אחר והשבויים עמהם עד בואם לבבל: (כז) ביום ההוא יפתח פיך את הפליט. עם הפליט שתאמר לבני הגולה הנה כאשר נבאתי לכם ולא שמעתם ולא הייתם מאמינים לדברי וי"ת ביום ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא: ותדבר ולא תאלם עוד. כיון שיגיעו אליהם כל נבואותיך תוכל לדבר להם ולהוכיחם כי לא יהיה להם פתחון פה להשיבך דבר ומה שאמר ולא תאלם עוד לפי שאמר לו בנבואת הבקעה ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח: ויהי דבר ה'. (ב) בן אדם. עתה החל בפורענות האומות השכנות לארץ ישראל ששמחו לחרבנה ובכלותו לדבר בחרבן ארץ ישראל בפרשה הזאת פתח בחרבן האומות: (ג) ואמרת לבני עמון. יען אמרך. אמר לשון נקבה כנגד הכנסה: האח. ענין שמחה וגילה וכן האח האח ראתה עינינו והדומים להם וכן ת"י חדוא: כי נחל. נפעל מבעלי הכפל ופקרו נחלל והוא קמוץ אף על פי שהוא עבר כמו שידמ' הענין וכמו כי נשמה שהוא עבר ואילו היה בינוני היה נשמה בשוא הנו"ן כן נחל נאמר שהוא עבר ואף על פי שהוא קמוץ מלאנו כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו ואמר נחל כמו שאמר הנני מחלל את מקדשי: ואל אדמת ישראל כי נשמה. והיא ארץ עשרת השבטים שעמדה שממה משנת שש לחזקיהו כי הלכו בגולה אז שמחו כאשר ראו כי בית יהודה שנשארו הלכו בגולה: (ד) לכן הנני נותנך. בקמץ הנו"ן והטעם כמו שכתבנו בכמה מקומות כי כשידבר כנגד אומה פעם מדבר לשון נקבה כנגד הכנסה ופעם לשון זכר כנגד העם: לבני קדם. אמר אעפ"י שנמלטו מיד נבוכדנצר שנפל לו גורלו על ירושלם לא ישמחו בעבור זה כי לבני קדם והם מדי ופרס יהיו למורשה שירשו את ארצם: וישבו טירותיהם בך. לא שילכדוה וילכו להם אלא כמו שירשוה ישבו בה ויהיו מישבים אותה בטירות והיכלות שיבנו בה: המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך. דרך משל כמו שת"י אינון יכלון טוב ארעיך ואינון יבוזון נכסך: (ה) ונתתי את רבה. היא עיר המלוכה: לנוה גמלים. כי אחר זמן שיניחו אותה מדי ופרס מעצמם או מפני עם אחר שיבא עליהם תהיה חריבה ותהיה לנוה גמלים ולמרבץ צאן: וידעתם כי אני ה'. תדעו כי אני ה' היכול על הכל ומשגיח בכל ומה שבא על ישראל בעונם היה ומה שיבא לכם גם כן לפי ששמחתם לארץ ישראל: (ו) כי כה אמר ה'. יען מחאך יד. לשמחון ארץ ישראל הכית כף אל כף לשמחה כמו וכל עצי השדה ימחאו כף ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכן ירקע אדם רגלו על הארץ לשמחה והוא הרקוד: מחאך. מקור ובא פ"א הפעל בפתח מפני אות הגרון כי היה דינו בחירק כמו בשברי לכם בפתחי את קברותיכם והדומי' לו ומפני אות הגרון יפתח פ"א הפעל כמו ובשחטם את בניהם לפעמו במחנה דן ואמר רקעך בפתח פ"א הפעל ג"כ ואע"פ שאין הקוף גרונית ובא כן לזווג המלות: בכל שאטך בנפש. תרגם ויבז עשו את הבכורה ושאט עשו שמחת לרעתם בכל בזיון שהיית מבזה אותם בנפשך ובלבך: שאטך. מקור והשי"ן בקמ"ץ והיה משפטו לסקבל הטף כמו בשכבך ושב רתב להניח האל"ף: (ז) לכן. ונתתיך לבג לגוים. לבג כתיב ועניינו כמו מאכל פת בג וקרי לבז והענין אחד כי המאכל הוא משל על הבזה והגימ"ל והזי"ן מתחלפין באלפא

מנחת שי

הפליט ה' וסי' ויבא הפליט ויגד • ביום ההוא יבא הפליט אליך • ודברתיה יפתח פיך את הפליט • בא אלי הפליט מירושלם. לפני בא הפליט ויפתח: נחל ב' א' קמץ וא' פתח ובתרי לישני וסימ' אשר נחל משה: אל מקדשי כי נחל • בתרא קמץ: טירותיהם ג' מ"ל בליש' בקריאה וסימ' וישבו טירותיהם בך • מתחת הטירות: ואלה מושבותם לטירותם דד"ה: עליך ג' מטעי' וסימן לכן הנני נטיתי את ידי • כל ידעיך בעמים • דבר ואמרת:

מצודת דוד

אל האזנים דבר החורבן: (כז) את הפלים. עם ביאת הפלים יפתח פיך ולהוספות ביאור אמר ותדבר ולא תאלם עוד כי עד העת ההיא היה כאיש אלם לבל יוכיחם מלבו כי לא שמעו אליו וכמ"ש ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח (לעיל ג) לכן אמר בבוא הפלים ויראו שאמת דברת אז יהיה לך פתחון פה להוכיחם מלבך כי מאז ישמעו לך: והיית להם למופת. ר"ל אז יאמינו בדבריך כדרך שמאמינים במופת: וידעו כי אני ה'. ואז ידעו שאני ה' הנאמן במאמרו ומקיים דברו: **כה** (ב) שים פניך. סבב פניך אל מול בני עמון: (ג) יען אמרך האח. ר"ל בעבור ששמחת על מקדשי אשר נתחלל להמסר ביד העכו"ם: (ד) לבני קדם. הם פרס ומדי היושבים במזרחה של בני עמון במקצוע מזרחית צפונית: וישבו. ר"ל לא יבואו רק לשלול שלל וללכת ולדרך שעשה נ"כ אלא יתעכבו שמה ויעמידו בך ארמנות ומשכנות ויאכלו פרי ארצך וישתו חלב צאנך: (ה) את רבה. היא עיר המלוכה: לנוה גמלים. כי יחרבו אותה ויעמדו שם גמלים: ואת בני עמון. ר"ל שאר ערי בני עמון: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (ו) מחאך יד. בעבור שהכית כפך זה לזה כדרך שמחה: ורקעך ברגל. בעטת ברגל בארץ כי אז נראה כאלו מרקע ומרדד הארץ וגם הוא ענין שמחה ועם כי אמר למעלה הכה בכפך ורקע ברגלך (לעיל ו) על ענין צער והאבל הנה יש דברים שעושים לאבלות ולשמחה ואין ענינם שוה וכמו שמביאים חלילים למת ולכלה: ותשמח בכל שאטך בנפש. שמחת בכל הבזיון שלך שבזית בנפשך את אדמת ישראל: (ז) נטיתי את ידי. להכות בך: מן העמים. ר"ל לא תהיה נחשבת עוד לעם בין העובדי כוכבים: והאבדתיך מן הארצות. כפל

מצודת ציון

ויבא הפליט ויגד לאברם (בראשית יד): (כז) תאלם. מלשון אלם: (ג) האח. ענין לי שמחה: נחל. מל' חלול: נשמה: מל' שממה: (ד) למורשה. מל' ירושה: טירותיהם. ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה (תהלים סט): משכניהם. מל' משכן אוהל: (ה) לנוה. עיר מדור: למרבץ. ענין השכיבה לנוח: (ו) מחאך. ענין הכאת כף אל כף דרך שמחה וכן ימחאו כף (ישעיה נה): ורקעך. ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י): שאטך. ענין בזיון כמו השאטים אותם (לקמן כח): (ז) לבג. מל' בזה ושלל והכתיב לבג והוא ענין מאכל כמו מפת בג המלך (דניאל א) או לבג הוא כמו לבז והגימ"ל הוא במקום הזי"ן באטב"ח וכן גם גבול (לקמן מו) ור"ל זה גבול

כאלפא ביתא דה"ע כ"ח : (ח) כה אמר ה' . יען אמור מואב ושעיר : אמור . מקור : מואב . הוא עיקר האמירה לפיכך הוא ל' יחיד כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי אמר בהם לשון נקבה לפי שהנקבה עיקר המעשה וזכר שעיר עם מואב שהם שכנים ושמחו בגלות ישראל כמו שאמר בנבואת עובדיהו : הנה ככל הגוים בית יהודה . לפי שנשאר בית יהודה אחר גלות ישראל חשבו כי לא יגלו בית יהודה מפני בית המקדש אשר היה בתוכם ועתה כשראו שגלו אמרו הנה ככל הגוים לקו בית יהודה כי כל הגוים ע"י סנחריב ונבוכדנצר והנה הם ג"כ כהם ולא הועילה להם שכינתו האל יתברך אשר היה בתוכם : (ט) לכן הנני פותח את כתף מואב . עבר מואב כמו ולכתף השנית וכסמוך יאמר כתף כשגול אמר אפתח עבר מואב מהערים מצד השערים הבצורות שלו שהיה בוטח בהם מעם אפתח שיכנסו בהם אויביהם וכפל עוד מעריו מקצהו כלומר מעריו שהם בקצה גבולו כי הערים אשר על הגבול יבצר אותם אדם ויחזק אותם יותר משאר ערים ומה הם אותם הערים צבי ארץ חמדת ארצו הם והם בית הישימות : בעל מעון וקריתימה . כתיב וקריתמה בלא יו"ד אחר התי"ו וקרי ביו"ד ואחד הוא : (י) לבני קדם על בני עמון . לבני קדם אקרא שיבאו על בני עמון והנה בענין בני עמון בפרשת מואב לפי שהם הרעו יותר לישראל וגדפו אותם יותר בגלותם כמו שאמר בנבואת עמוס על בקעם הרות גלעד למען הרחיב את גבולם וכן אמר בנבואת צפניה שמעתי את חרפת מואב וגדופי בני עמון בני עמון הרבו גדופים וכן אמר הנה יען אמרך האח ואמ' יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמ' וגו' לפי' הרבה בפורענו' ושנה בה בפ' מואב לפי שבני עמון ומואב אחים היו וארצותם סמוכות זו לזו : ונתתיה למורשה . אתננה להם למורשה כמו שאמר למעלה : (יא) ובמואב . מבואר הוא : (יב) כה אמר . עתה אומר פורענות שעיר שזכר בפרשת מואב כי שעיר הוא אדום : יען עשות אדום בנקום נקם לבית יהודה . הראו בהם נעשה נקם והע"ס שהם לא חטאו להם ועשו להם מה שעשו כמו שאמר בנבואת עובדיהו ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו וכל הענין כמו שאומר בה : ויאשמו אשם . אשמו ותטאו עליהם כי אחיהם היו ולא זכרו ברית אחים ויאשמו האל"ף בשו"א : ונקמו בהם . נמצא בו אחרים בספר סבי"ת מבנין נפעל כמו אני נקמתי בכם הנקמו בם : (יג) לכן כה אמר ה' . ונתתיה חרבה מתימן . אתן אדו' חרבה מצד תימן כלומר בתימן תחרב כי תימן בכור אליפז בן עשו וארצו נקראת על שמו תימן וכן אמר בנבואת ירמיה האין עוד חכמה בתימן ויונתן תרגמו מדרומא : ודדנה . הה"א נוספת כי הוא תלויל הטעם בדל"ת רוצה לומ' יושבי דדן בחרב יפלו ודדן היא עיר גדולה בארץ אדום וכן זכרה ירמיה בנבואתו יושבי דדן : (יד) ונתתי . ביד עמי ישראל . מזה נראה כי נבואה זו עתידה ואפשר גם כן שהיתה בבית שני שנגבר' יד ישראל עליהם והחריבום וזה לא ידענו כי לא נכתבו דברי בית שני בספר נבואות : כאפי וכחמתי . כפ"ף רוצה לומר כמו שהוא אפי וחמתי גדולה עליהם כן יעשו בהם נקמה גדולה : (טו) כה אמר ה' . בנקמה . הם עשו עם ישראל רעה בנקמה כלו' בענין רעת הנקמה שהיא גדולה מרעה אחרת כאלו ישראל הרעו להם תחלה והם לקחו נקמתם מהם ויונתן תרגם בדבבו : בשאט בנפש . בבזיון שהיו מבזים אותם בנפשותם להרע להם דרך בזיון וקלון : למשחית איבת עולם . הם כאו והודי נספך עלי למשחית כלומר הרעו להם להשחיתם להיות איבת עולם ביניהם : (טז) לכן . והכרתי את כרתים . משפחה גדולה מפלשתים

ח כה אמר אדני יהוה יען אמר מואב ושעיר הנה ככל הגוים בית יהודה : ט לכן הנני פתח את כתף מואב מהערים מעריו מקצהו צבי ארץ בית הישימות בעל מעון וקריתמה (קריתימה ק') : י לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה למען לא תזכר בני עמון בגוים : יא ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני יהוה : יב כה אמר אדני יהוה יען עשות אדום בנקם נקם לבית יהודה ויאשמו אשום ונקמו בהם : יג לכן כה אמר אדני יהוה ונטתי ידי על אדום והכרתי ממנה אדם ובהמה ונתתיה חרבה מתימן ודדנה בחרב יפלו : יד ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל ועשו באדום כאפי וכחמתי וידעו את נקמתי נאם אדני יהוה : טו כה אמר אדני יהוה יען עשות פלשתים בנקמה וינקמו נקם בשאט בנפש למשחית איבת עולם : טז לכן כה אמר אדני יהוה הנני נוטה ידי על פלשתים והכרתי את כרתים והאבדתי את שארית

אצדנך ותידע ארי אנא יי : ח כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרו מואבאי ושעיר מה שנו מכל עממיא דבית יהודה : ט בכן הא אנא תבר ית תקוף מואב מקרויהון מכרכיהון עד פציחיהון חדות ארעהון בית ישימות בעל מעון וקריתים : י לבני קדם על בני עמון ואמסרינה לירותא בדיל דלא יהי דכרן בני עמון בעממיא : יא ובמואב אעביד פורענות דינין וידעון ארי אנא יי : יב כדנן אמר יי אלהים חלף דעבדו אדומאי בתקוף פורענות לבית יהודה וחבו חובא ואתפרעו מנהון : יג בכן כדנן אמר יי אלהים ואָרים מחת גבורתי על אדום ואשיצי מנה אנשא ובעירא ואתנינה חורבא מדרומא ויתבי דדן בחרבא יתקטלון : יד ואתן ית פורענותי באדום ביד עמי ישראל ויתמסרון ויתפרעון מן אדום כרוגזי וכחימתי וידעון ית פורענותי אמר יי אלהים : טו כדנן אמר יי אלהים חלף דעבדו פלשתאי בדבבו ויתפרעון פורענות בצפות נפש בדיל לחבלא דבבות עלם : טז בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא מרים ית מחת גבורתי על פלשתאי ואשיצי ית עמא דחייבין לאשתיצאה ואוביד ית שאר

ס'כטע' בסיפ"ת ל' · ד' · ד' · כ' · קריתימה ק' · ל' · כ' חד מ"ל וחד חסר · י"ו חס' את בגיסנה · ל' וטעס לעיל · ל' · ל' · ל' · כ' · כ' · ד' מ"ל · י"ו חסר את בגיסנה · כ'

ואני אומר שהם לשון שסף גולותמנ"ם בלע"ז : (ח) הנה ככל הגוים בית יהודה . בשלה אהבת הקב"ה מהם וממאס לתת ביד נבוכדנצר כשאר העכו"ם ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקפלו צורות הכרובים שלר שלמה על קיר ההיכל כמעשר איש ולויות (מלכים א ז) והוציאום לחוץ אמרו ראו אלו שהיו מראים עצמם כצנועים במה היו עוסקין : (ט) הנני פותח . את מבצרי ארץ מואב אשר בספר בסוף גבולם הוא הכתף סוף גבול ארצם כמו (שמות כז) ולכתף השנית אל הכתף דמתרגם לעיברא : (י) לבני קדם . אפתח אותם שיבאו על בני עמון דרך ארץ מואב : (יג) ודדנה . ויתבי דדן : (יד) ביד עמי ישראל . הם יהיו שלוחי לנקום נקמתי : (טו) יען עשות פלשתי' בנקמה . בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו : (טז) את כרתים

מהערים ד' וסי' נמסר בספר שפטים סימ' ב' : הישימות ד' וסימן ויחנו על הירדן מבית הישימות והערבה עד ים . ובית פעור ואשדוד . לכן הנני פתח את כתף מואב . ומשתנין באתיהון אוריהא הישמת ד' כתיב כן . יהושע הישמו' כתיב . יחזקאל הישימות : ונטיתי ידי על אדום חד מן י"ו דחס' את וסימ' דם : ארבה . חשך : והארב קם מהרה' ארץ כי תחטא . והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך . ונטיתי ידי על אדום . הנני נטה ידי על פלשתים . הנני עליך הר שעיר . על כן חרה אף ה' בעמו : וה' הטה ידו . ויך ידו על צפון . ידו נטה על הים . ונטיתי ידי על יהודה . יען קיאתי ותמאנו . כי

מצודת ציון

גבול : (ט) כתף . ענין עבר וצד וכן ולכתף השנית (שמות כז) : צבי . ענין חמדה והדר : (יב) ויאשמו אשום . מל' אשמה ורשע : (טו) בשאט . ענין בזיון : איבת . מל' איבה ושנאה כמו ואיבה

תולדות אהרן נקמתי באדום . גיטין נו :

מצודת דוד

כפל הדבר במ"ש : אשמידך . מכל וכל לבל תשוב לקדמותך : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (ח) ככל הגוים . כמו שכל העובדי כוכבים היו נעזבים להנהגת מערכות השמים כן גם בית יהודה ואין דבקה בהם השגחת ה' יותר מבכל העובדי כוכבים כלומר ולכן נמסרו ביד נ"נ כיתר העובדי כוכבים ולא האמינו שבגמול עוונם נמסרו : (ט) את כתף מואב מהערים : את עבר מואב מן הערים ולתוספת ביאור אמר מעריו מקצהו ר"ל אפתח ערי מבצרי מואב העומדים בקצה גבולו המונעים את האויב לבוא בארצו וכאשר יפתחו שערי הערים ההם יבוא האויב בארצו לכל אשר יתאוה : צבי ארץ . ר"ל הערים שהם חמדת והדר ארצו ושמותם בית הישימות וכו' כי הם ערי המבצר שבקצה גבול מואב : (י) לבני קדם . ר"ל את הערים ההם אפתח לבני קדם הם פרס ומדי בעת ילכו על בני עמון ואתן אז את בני עמון לה למורשה באופן שלא תזכר עוד בני עמון בין העובדי כוכבים כי ישמדו מכל וכל : (יא) ובמואב . רצה לומר ואז גם במואב אעשה שפטים כי יהיו נמסרים גם המה ביד בני קדם ואז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : (יב) יען עשות אדום . בעבור עשות מה שעשה בעת נקמתי נקם אל בית יהודה בעת שגלו מארצם ודבר המעשה הוא מה שנאמר ביום עמדך מנגד וגו' (עובדיה א) וכל הענין : ויאשמו אשום . בהם ועשו נקמה למסרם ביד האויב כמ"ש שם : (יג) ונטיתי ידי . להכות בה : והכרתי וגו' . כי תהיה שממה : מתימן . מפאת הדרום תתחיל החורבן וכאלו אמר שהכל תחרב מפאת הדרום עד א"י העומדת בצפונה : ודדנה . אנשי עיר דן והוא עיר גדולה בארץ : (יד) ונתתי וגו' . ר"ל עוד יבא זמן שאנקם בעמלק ביד עמי ישראל ועל הר שעיר וזה יהיה לעתיד וכמ"ש ועלו מושיעים וכו' (שם) : ועשו . ישראל יעשו בה כפי אפי וחמתי עליה : וידעו . אז ידעו שהיא נקמתי ולא בא במקרה : (טו) יען עשות . בעבור שעשו פלשתים עם ישראל כאדם הנוקם מן האויב וזהו מה שנאמר וגם וכו' וכל גלילות פלשת וכו' אשר את כספי וזהבי לקחתם וכו' (יואל ד) וכל הענין : וינקמו נקם . עשו נקמה בבזות אותם בנפשם להיות הם למשחית לישראל כאלו היה איבת עולם ביניהם כאלו הרעו להם מעולם : (טז) נוטה ידי . להכות בם : את כרתים . שם משפחה גדולה מפלשתים

חוֹף הַיָּם׃ יז וְעָשִׂיתִי בָם נְקָמוֹת גְּדֹלוֹת בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי אֶת־נִקְמָתִי בָּם׃

כו א וַיְהִי בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם יַעַן אֲשֶׁר־אָמְרָה צֹּר עַל־יְרוּשָׁלִַם הֶאָח נִשְׁבְּרָה דַּלְתוֹת הָעַמִּים נָסֵבָּה אֵלָי אִמָּלְאָה הָחֳרָבָה׃ ג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר וְהַעֲלֵיתִי עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים כְּהַעֲלוֹת הַיָּם לְגַלָּיו׃ ד וְשִׁחֲתוּ חֹמוֹת צֹר וְהָרְסוּ מִגְדָּלֶיהָ וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע׃ ה מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה בְּתוֹךְ הַיָּם כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְהָיְתָה לְבַז לַגּוֹיִם׃ ו וּבְנוֹתֶיהָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

ז כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא אֶל־צֹר נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִצָּפוֹן מֶלֶךְ מְלָכִים בְּסוּס וּבְרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים וְקָהָל וְעַם־רָב׃ ח בְּנוֹתַיִךְ בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יַהֲרֹג וְנָתַן עָלַיִךְ דָּיֵק וְשָׁפַךְ עָלַיִךְ סֹלְלָה וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה׃ ט וּמְחִי קָבָלּוֹ יִתֵּן

ל' וחד וכתוכחות · חצי הספר · ב' ג' · ג' · ל' · ל' · ל' · ח' . ב' · ב' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל'

ספר ימא : יז ואעביד בהון פורענון רברבן בתקוף רגז וידעון ארי אנא יי כד אתין ית פורענותי בהון : א והוה בחדא עסרי שנין בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב בר אדם חלף דאמרית צור על ירושלם חדוא אתברת דהוה מספקא סחורא לכל עממיא אסתחרת למיתי לותי דהות מליא חרובת : ג בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך צור ואסק עלך משרית עממין סגיאין כמיסק ימא באתרגושת גלוהי : ד ויחבלון שורי צור ויפגרון מגדלהא ואעקר עפרה מנה ואתן יתה לשעיעות כיף גלי : ה משטח צידין תהי בגו ימא ארי אנא גזרית במימרי אמר יי אלהים ותהי לבזא לעממיא : ו ויתבי כפרנהא די בחקלא בחרבא יתקטלון וידעון ארי אנא יי : ז ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי על צור נבוכדראצר מלכא דבבל מצפונא מלך מלכיא בסוסון וברתיכין ובפרשין ומשרין ועם סגי : ח יתבי כפרנך די בחקלא בחרבא יקטיל ויבני עלך כרקום ויצבור עלך מליתא ויקים עלך די מזינין בתרסין : ט ומחת פגוזוהי

רשי

כרתים · שמא דחייבין לאישתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקום אחר קורא את פלשתים כרתים היו יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב) ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שיש גבול בפלשתים ששמו כרתי וכן אני מוצא בספר (שמואל א' ל') בגדוד שטרף את צקלג אנחנו פשטנו על נגב הכרתי : חוף הים · מארק"א בלע"ז הם פלשתים שיושבים במקצוע דרומית מערבית של גבול ארץ ישראל על הים האחרון : (א) בעשתי עשרה . לצדקיהו : (ב) על ירושלים . שהיתה במצור : האח . לשון קול שמחה : נשברה דלתות העמים · עיר שכל העכו"ם היו נכנסים לה לסחורה מעתה תשבר כי לא ילך המצור מעליה עד תלכד : נסבה אלי · מעתה הוסבה סחורות העמים אלי : אמלאה החרבה . אתמלא אני מן העיר ירושלים החרבה : (ד) וסחיתי · ועקרתי כמו בית גאים יסח ה' (משלי טו) ונסחתם מעל (דברים כח) : לצחיח סלע · לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתץ ויסח עפרה אל הים נשאר הסלע חלק וכן ת"י לשעיעות כיף גלי : (ה) משטח חרמים . על הסלע ישטחו הדייגים את חרמי מכמורתם לנגבם : (ו) ובנותיה אשר בשדה . הכפרים המשועבדות לה סביבותיה : (ח) והקים עליך צנה . ויקים עליך די מזיינין בתרסין : (ט) ומחי קבלו · הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק

נטה אל אל ירו : דלתות ב' וסימ' בן אדם יען אשר אמרה · ועשויה עליהם אל : חומות ח' בקריאה וסימ' ביום יושר השיר · ואת כל חומות ירושלם סכיב נתצו דמלכים · ושחתו חומות צר · ויבן את בית חורון העליון · הטיבה ברצונך את ציון · ויהי כאשר שמע סנבלט · ואצאה בשער הגיא לילה · זנח ה' מזבחו נאר מקדשו · וסי' תקפו דמלכא חבלו ובנה ואיטב סנבלט נפק דמרבחא · וכל ירמיה דכוו' חומות במ"ג חומת וסי' ונתתיך לעם הזה · והצתי אש בחומות דמשק · ופקדתי על כל בבבל וסי' טורא דדמשק נפל : צור י' מ"ל בליש' בקריא' וסי' וישלח חירם מלך צור דמלכים . ואמרת לצור הישבת ב' בפסוק · באנק חלל · חכמיך צור·כי כצור נדמה : שא קינה על מלך צור · כאשר ראיתי לצור . צור תעודה חתום תורה · גבל ועמון ועמלק פלשת :

רדק

פלשתים וכן נאמר עליהם פשטו נגב הכרתי וכן גוי כרתים : את שארית חוף הים · כי ערו עבר בחרבן ארץ ישראל כי הים האחרון הוא גבולם וארץ פלשתים ים ממנה גם כן על חוף הים ואותו נשאר אחר חרבן ארץ ישראל ועליו אמר והאבדתי : (יז) ועשיתי : מבואר הוא : (א) ויהי בעשתי עשרה שנה · י"א שנה לצדקיהו שהיא שנת החרבן כי אז אמרה צור על ירושלים האח : באחד לחדש' לא גלה באיזה חדש וכיון שסתם אותו נראה כי על חדש החרבן אמר שהוא חדש אב :

(ב) בן אדם . האח . ענין שמחה כמו שפירשנו : נשברה דלתות העמים . העיר שהיתה דלתות העמים שהיו נכנסים ויוצאי' בה הסוחרי' בסחורתם מכל העמים : נסבה אלי . אותם הסחורים שהיו מביאים הסוחרים בה נסבה ונתגלגלה אלי כי כיון שתחרב היא יבאו אלי . נסבה בבנין נפעל ושרשו סבב והוא נפעל עבר לגזירת פעל בלרי : אמלאה החרבה . אני אמלא מסחורות אחר שהיא חרבה כי כיון שהיתה במצור בי"א שנה לצדקיהו ידעו כי לא תמלט ותחרב ותשבו אותה לחרבה טרם יום החרבן . אמלאה האי"תן מבנין נפעל בתוספת ה"א . החרבה מבנין הפעל ולתקן קריאת החי"ת שהיא גרונית נקדו הה"א בקמץ רחב והחי"ת בחטף קמץ : (ג) לכן . כהעלות הים לגליו . כי בהסתער הים מפני הרוח מעלה גליו למעלה ותרגם יונתן כמיסק ימא באיתרגישת גלוהי : (ד) ושחתו . וסחיתי עפרה ממנה . כי צור נבנת על סלע בתוך הים וכסו הסלע עפר לצורך הישוב וכאשר כסוהו מי הים בעת חורבנה שחתו והשליכו ממנה עפרה ונשאר הסלע יבש כמו שהיה מתחלה : לצחיח סלע . המקום הגבוה בסלע יקרא צחית והוא המקום היבש שבו לפיכך נקרא כן וכן שכנו צחיחה מקום יבש וצמא כמו והשבי' בצחצחות נפשך וי"ת לשעיעות כיף גלי כלומר שיהיה הסלע חלק ואין עליו עפר : (ה) משטח חרמים תהיה · שהציידים ישטחו רשתותם שם באותו הסלע שיהי' יבש ונגוב כי מה שאומר אחר זה וכסוך המים הרבים זה יהיה לעת כשיעלה הים עליה וישטפנה וישוב הים למקומו וישאר הסלע יבש ונגוב : והיתה לבז לגוים · כי הגוים כשיבואו עליה יבוזזוה וישללוה : (ו) ובנותיה . הם הכפרים : תהרגנה · יהרגו אנשיהן : (ז) כי כה אמר . מלך מלכים . כי כל מלכי הארץ תחתיו ואמר זה רוצה לומר שיבא על צור עם מלכי האומות כי הוא מלך עליהם ויביאם לאשר ירצה : (ח) בנותיך · דיק וסוללה . פירשתי למעלה בפרשת לכנה : צנה · כלי מגן הנקרא טרק"א בלע"ז ובערבי ויונתן תרגם ויקים עלך די מזיינין בתריסין : (ט) ומחי קבלו . פירשו בו שהוא כלי שמשליכים בו אבנים בחומה לנתצה : מחי · מכה תרגום מכה מחי . קבלו נגדו תרגם נגד קבל וכן ויכהו קבל עם

תולדות אהרן אמרה צר . (תענית סח) : אמלאה החרבה . פסחים מב מגלה ו :

מצודת דוד

מפלשתים וכן גוי כרתים (צפניה ב) ועל שאמר והכרתי אמר כרתים והוא לשון נופל על לשון : שארית וגו' ר"ל אף שארית לא ישאר מפלשתים היושב על שפת הים : (יז) בתוכחות חמה · בעונש יסורים הבאים בחמה גדולה : בתתי · בעת אתן בם נקמתי אז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : **כו** (א) בעשתי עשרה שנה · לגלות יהויכין ולמלכות צדקיה : באחד לחודש · יתכן שהוא חדש החמישי וכמו שהיתה בשנת החורבן כן היתה בחדש החורבן : (ב) נשברה דלתות העמים · הדלתות שהיו כל העובדי כוכבים נכנסים בהן לסחורה הנה עתה נשברה ר"ל מהדלתות כי לא הלך המצור מעליה עד נלכדה : נסבה אלי כל המסחור שהיה בה · הנה עתה תסוב אלי ואלי יבואו כל סוחרי העכו"ם : אמלאה החרבה . ר"ל אהיה ממולא במסחר רב מסבת החרבה כי כל הסחורה שהביאו לה הנה בחורבנה יביאו אלי : (ג) הנני עליך צור : הנה אני אלחם בך אתה צור : גוים רבים·הם אנשי בבל : כהעלות. כמו שהים מעלה את גליו ברבוי עלום בעת הסערה : (ד) וסחיתי . אעקור עפר מיה בנין המגדלים ואתן את העיר להיות בה יבשות הסלע ר"ל תהיה מלאה גלי אבנים ושיעים מהסלת המגדלים : (ה) משטח חרמים · ר"ל לא תהיה עוד מלאה מסוחרים כשהיתה כי מאז לא ידורו בה כ"א ציידי דגים ויפרשו שמה הרשתות לנגבם : בתוך הים . כי צור יושבה בים : כי אני דברתי . ובידי לקיים דברי : והיתה · תהיה לשלל לגוים הם הכשדים : (ו) ובנותיה . הכפרים הסמוכים לה אשר בשדה יהרוג האויב את אנשיה : כי אני ה' הנאמן לשלם גמול : (ז) מלך מלכים . ר"ל מלך מושל על מלכים : וקהל ועם רב. כפל הדבר במ"ש : (ח) בנותיך : אנשי הכפרים העומדים בשדה יהרוג בחרב : צנה . ר"ל אבנים לבושי צנה : (ט) ומחי קבלו . כלי המלחמה ההוא יתן מול

מצודת ציון

ואיבה אשית (בראשית ג) : (טז) חוף הים · שפת הים וגבולו : (יז) בתוכחות · ענין עונש יסורים וכן והוכח במכאוב (איוב לג) : (ב) האח · הוא ענין לשון שמחה : (ד) וסחיתי · ענין עקירה כמו בית גאים יסח ה' (משלי טו) : לצחיח · ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים סח) : (ה) משטח · ענין פריסה כמו ושטחום לשמש (ירמיה ח) : חרמים · רשתות כמו יגרהו בחרמו (חבקוק א) : (ו) ובנותיה · ר"ל הכפרים וכן עקרון ובנותיה (יהושע טו) : (ח) דיק · הוא מגדל הבנוי מול העיר לכבשה : סוללה · הוא תל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר : צנה · הוא כעין מגן עשויה להציל ממכת חרב וחנית : (ט) ומחי קבלו · שם כלי מלחמה עשויה לזרוק בה אבנים

יתן בחומותיך ומגדלתיך יתץ בחרבותיו׃ י משפעת סוסיו יכסך אבקם מקול פרש וגלגל ורכב תרעשנה חומותיך בבאו בשעריך כמבואי עיר מבקעה׃ יא בפרסות סוסיו ירמס את־כל־חוצותיך עמך בחרב יהרג ומצבות עזך לארץ תרד׃ יב ושללו חילך ובזזו רכלתך והרסו חומותיך ובתי חמדתך יתצו ואבניך ועציך ועפרך בתוך מים ישימו׃ יג והשבתי המון שיריך וקול כנוריך לא ישמע עוד׃ יד ונתתיך לצחיח סלע משטח חרמים תהיה לא תבנה עוד כי אני יהוה דברתי נאם אדני יהוה׃ טו כה אמר אדני יהוה לצור הלא מקול מפלתך באנק חלל בהרג הרג בתוכך ירעשו האיים׃ טז וירדו מעל כסאותם כל נשיאי הים והסירו את־מעיליהם ואת־בגדי רקמתם יפשטו חרדות ׀ ילבשו על־הארץ ישבו וחרדו לרגעים ושממו עליך׃ יז ונשאו עליך קינה ואמרו לך איך אבדת נושבת מימים העיר ההללה אשר היתה חזקה בים היא וישביה אשר־נתנו חתיתם לכל־יושביה׃ יח עתה יחרדו האין יום מפלתך ונבהלו האיים אשר־בים מצאתך׃

יהב בשורך ומגדלך יתרע באבני ברזליה׃ י מרפסת סוסותיה יחפינך אבקיהון מקל פרשין וגלגלין ורתיכין יזועון שורך במיעלוהי בתרעך כמא דעלין בקרתא דמתרעא משור׃ יא בפרסת סוסותיה ידוש ית כל שוקך עמיך בחרבא יקטיל וקמת תוקפיך לארעא ימגר׃ יב ויבזון נכסך וישבון סחורתיך ויפגרון שורך ובתי חמדתיך יתרעון ואבניך ואעך ועפרך בגו ימא ישוון׃ יג ואבטיל אתרגושת זמריך וקל נגון כנריך לא ישתמע עוד׃ יד ואתנינך לשעיעות כיף גרי משטח צידין תהי לא תתבני עוד ארי אנא יי גזרית במימרי אמר יי אלהים׃ טו כדנן אמר יי אלהים לצור הלא מקל מפלת קטילך בניחום מטעני חרב כד יתרמון קטילין בגויך יזועון פרוריא׃ טז ויחתון מעל כורסותיהון כל רברבי ימא ויעדון ית מעיליהון וית לבושי ציוריהון ישלחון זיע ילבשון על ארעא יתבון ויזועון מן קדם תביריהון ויצדון עלך׃ יז ויטלון עלך אליא ויימרון לך איכדין אבדת דהוית יתבא בגו ימיא קרתא משבחתא דהוית יתבא בתקוף ימא היא ויתבהא איכדין אתמסרו לתבר כל יתבהא׃ יח כען יזועון פרוריא ביום מפלת קטילך ויתבהלון נגוותא די בימא במפק גלותיך׃

רדק

עם נגד העם ויש לפר' כי המ"ם נוספת והוא מדברי רז"ל שאמרו מתלקטין בתי קבל והוא הקשה שקורין ארק"א בלי"בטרא ומורים בו אבנים לעומדים בחומה שלא יראו בתומה מפחד האבנים ולא ילחמו ותרג' יונתן ומחת פגוזוהי : בחרבותיו · הם כלי המפץ שמנפצים ומשברים בהם האבנים : (י) משפעת סוסיו · הרבוי וכן שפעת גמלים תכסך ויכסך על דרך ההפלגה : אבקם . האבק שיעלו ברגליהם : תרעשנה חומותיך . על דרך ההפלגה : כמבואי עיר מבקעה . כמו שבאין בעיר מבוקעת בלא יגיעה ובלא מלחמה כן יבאו בשעריך . מבואי קבוץ מן מבוא : (יא) בפרסות סוסיו . ומצבת עוזך לארץ תרד . הם המגדלים הגבוהים שהם נצבים למעל' והם מצבות העוז כי בה יעוז ונשגב האדם ובאמרו תרד ר"ל כל א' מן המצבות : (יב) ושללו חילך . כתרגומו נכסך : רכלתך . סחורתך : ועפרך . עפר הבנין : (יג) והשבתי המון שיריך . רבוי שיריך שהיית שמחה ומתענג' ושרה מרוב טובה : (יד) ונתתיך . פי"ו תהיה תי"ו הנקבה שלא לנוכח וכן תבנה ואמר לא תבנה עוד והעיר שהיא בנויה היום הנקראת צור היא בנוי' על שפת הים כי צור הקדומ' היא בתוך הים והיא לצחיח סלע : (טו) כה אמר ה' . מפלתך . מפלת ההרוגים : באנק חלל . כמו יאנק חלל ואנק החלל היא ביציאת נשמתו מהקנה בקול בעת מותו . וי"ת בניחום מטעני חרב : בהרג . כמו בההרג ובנפול ה"א הבנין הועלה תנועת' על בי"ת השימוש : הרג · שם הפועל ואמר שם הפעל אחר הפעול' לחזק הענין כמו וילם דוד צום למען טבות טבח בלוע בלע בגדי בגדו והדומי' להם : (טז) וירדו . הענין הזה כולו כי יפחדו על עצמם כי יאמרו עיר גדולה וסוחרת כזאת חרבה ואיך נעמוד אנחנו : וחרדו לרגעים . לשעות ולרגעי' כלו' תמיד וי"ת ויזועון מן קדם תבריהון תרגם לרגעי' מן רגע הים עורי רגע : (יז) ונשאו · נושבת מימים · כי מהסחורות שהיו באות אליה דרך ים נתישבה ועלתה במעלה ואמר מימים לשון רבים כלומר ים אוקינוס וים סוף וים מערבי ושאר הימים כי דרך כלם היו באים אליה סוחרים וי"ת דהות יתבא בגו ימיא : העיר ההללה . הה"א במקום אשר כי לא תבא ה"א הידיעה בעברי' וכן וכל ההקדים שמואל כמו אשר הקדים : אשר היתה חזקה בים · רוצה לומר באיי הים היתה היא החזקה שבהם העיר היתה חזקה בבנינה וכן יושביה חזקים וי"ת דהוי' יתבא בתקוף ימא : אשר נתנו חתיתם לכל יושביה . מרוב חזקם נתנו חתיתם ומוראם לכל יושבי הים וזכר הים בל' נקבה כמו שאמר גם כן ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויונתן תרגם איכדין אתמסרו לתבר כל יתבהא פירוש כנוי יושביה לצור על דרך רחוקה : (יח) עתה יחרדו . כשוא החי"ת : האין . היו"ד אחת לבד והנו"ן במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ות"י פרוריא וכן תרגם ירעשו האיים למעלה אבל ונבהלו האיים אשר בים תרגם נגוותא דבימא וזה עשה מפני שנכפל בפסוק ופרוריא פי' מגרשי יערים והכפרים וכן תרגם ירעשו מגרשות יזועון פרוריא וכן בדברי רבותינו ז"ל פרורשא : מצאתך . כתרגומו בפיסק

רשי

לזרוק אבנים גדולות ומכה כעדו אילק"ויאה דמאטורי"ורא בלע"ז ויש לועזים קבלו דמארבלי"סא בלע"ז ויש לועזין פורייר"א בלע"ז : בחרבותיו · באומנות חורבן שיביא עמו : (י) משפעת סוסיו . כשיש סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה ונעשה כענן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן ושפעת מים תכסך (איוב כב) דלאפו"שין בלע"ז : כמבוא עיר מבוקעה · כמה דעלין לקרתי דמתרעא משור שבפרצה חומתה : (יב) רכולתך . סחורתך : (טז) וחרדו לרגעים . לשברים שהן יבא עליהם גם הם כשברך : לרגעים . לשון שבר כמו (ישעיה נא) רוגע הים שורי רגע (איוב כו) על רגעי ארץ (תהלים לה) על דכאי ארץ ומנחם פירשו לשון רגע כמו כי רגע באפו (שם ל) : ושממו . לשון תמהון : (יז) נושבת מימים · יש נוקדין רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחזקה על ידי ימים הסובבים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא : אשר נתנו חתיתם · סביבות לכל היושבים : חתיתם . לורד פריינ"ס בלע"ז : (יח) האין . כמו האיים : מצאתך . מיציאתך בגולה

מצודת ציון

אבנים לשבות בחומה כנגדה כי מחי הוא תרגומו של הכאה וקבלו הוא תרגומו של נגד : יתוץ · מלשון נתיצה ושבירה : בחרבותיו · שם כלי העשוי לשבר בו וכן ואל החרב (ירמיה לג) : (י) משפעת · ענין רבוי כמו שפעת גמלים (ישעיה ס) : אבקם · הוא עפר הדק כמו כאבק דק (שם כט) : פרש · כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה : וגלגל · הוא אופן המרכבה : תרעשנה · מל' רעש ונדנוד : מבוקעה · מל' בקיעה ופתוח : (יא) בפרסות · הם המנעלים שברגלי הסוסים וכן מפרסת פרסה (ויקרא יא) : ירמוס · מל' רמיסה ודריכה : חוצותיך · הם השווקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ) : ומצבות · ר"ל מקומות גבוהות והוא מלשון מצבה : עוזך · ענין חוזק : (יב) חילך · עשרך : רכולתך · ענין סחורה וכן רוכלת העמים (לקמן כ"ז) : (יג) והשבתי · אבטל : המון · מלשון המייה : שיריך · מלשון שיר : כנוריך · שם כלי נגון : (יד) לצחיח · ענין יובש : משטח · ענין פרישה : חרמים · רשתות : (טו) באנוק · ענין אנחה וגניחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן יאנק חלל (ירמיה נ"א) : ירעשו · ענין חרדה : (טז) מעיליהם · מלשון מעיל והוא שם מלבוש חשוב : רקמתם · מעשה רוקם בפתילי זהב וכסף : יפשוטו · ענין הסרת המלבוש : ושממו · ענין תמהון : (יז) ההללה · מלשון הלול ושבח : חתיתם · ענין פחד כמו אל תחת (שם א') : (יח) האין · בא הנו"ן במקום המ"ם וכן לקץ הימין (דניאל י"ב) : (יט) נחרבת · מלשון חורבה :

מצודת דוד

מול חומותיך לזרוק עמה אבנים לשבר החומות : בחרבותיו · בכלי העשוי לנתץ בו : (י) משפעת . ממרבית סוסיו יכסה אותך האבק המתאבק ברגלי הסוסים : בבואו . בעת יבוא בשעריך מבלי מונע כמו שבאים כל הרוצים אל עיר שנבקעה חומתה ר"ל לא יוכל מי לעכב על ידו לבל יבוא העירה : (יא) ומצבות עוזך · המקומות הגבוהות והחזקות תרד כל אחת ותפול לארץ ולא תתחזק בהן : (יב) ואבניך וגו' . מבנין הבתים והחומות : בתוך מים ישומו · יפילו אל הים שאצל העיר : (יג) והשבתי . אבטל ממך קול המיית השיר ועוד לא ישמע שם קול כנוריך : (יד) לצחיח סלע . תהיה מלאה מגלי אבני המפולת : משטח חרמים · הצידים יפרשו שמה רשתותם לייבשם וכאומר לא ידורו בה עוד סוחרים ושרים להתענג בשיר וקול כנור כי מעתה ידורו שם ציידי דגים בזויים ושפלים : לא תבנה עוד . להיות כשהיתה : כי אני ה' דברתי . ובידי לקיים : (טו) מקול מפלתך · מקול היללה בעולם על מפלתך בעת יאנקו בך חללי חרב בעת יהרגו בך הרג רב אז ירעשו ויחרדו כל יושבי איי הים כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרך : (טז) וירדו וגו' . בעבור צער ואבלות : חרדות ילבשו : יהיו מסובבים בחרדה כמלבוש המסבב את הגוף : וחרדו לרגעים · בכל רגע יוסיפו בחרדה : ושממו עליך . יתמהו בתמהון לבב על מפלתך : (יז) ונשאו · ירימו עליך קול קינה ויאמרו אליך איך נאבדת עיר המיושבת בחוזק רב מן המים אשר סביבה : חזקה בים · החזקה מכל העמים היושבים בים : היא ויושביה . ר"ל היא חזקה בעבור הים הסביב לה ויושביה היו חזקים וגבורים : אשר נתנו חתיתם . שפחד היתה מוטלת על כל יושבי הים אל האיים : (יח) יחרדו האין . יושבי האיים יחרדו ביום מפלתך : מצאתך .

תמה

רשי

בגולה : (יט) בהעלות עליך את התהום. באסקותי עליך משריית עממין דסגיאין כמו תהומא ויחפנוך עממין סגיאין כן ה"י וכמשמעו בתחלה נתנה ביד נבוכדנצר וסוף עלה הים ושטפה : (כ) את יורדי בור. עם יורדי גיהנם : אל עם עולם. עם שאר העכו"ם אשר שם מעולם : בחרבות מעולם. כערים אשר חרבו מאז כסדום ועמורה : ונתתי צבי בארץ חיים. ואתן תשבחא בירושלי' : (כא) בלהות. פרשו יונתן בלהות כדלא הוית והפותרים אומרים ל' מקום מרקד שעירי' ומזיקי' : (ג) על מבואות ים. על הנמל שהספינות באות עד החומה והשערים והרבה כרכין יושבין על הים ואינה מקום נמל ואין הספינות יכולות לקרב אליהם : מבואות ים. פור"ט בלע"ז : רוכלת העמים. כך היה מנהגם סוחרים הבאים לה זה מצפון וזה מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה אלא יושבי העיר לוקחין מזה ומוכרין לזה : את אמרת אני כלילת יופי. עד עכשיו הכל אומרי' על ירושלים כלילת יופי (איכה ב) משוש כל הארץ (תלים מח) עכשיו את מתגאה לומר אני כלילת היופי סוף גמר היופי כלול בי : (ד) בוניך. ארדכלייך. ל' בנין : (ה) ברושים משניר. לפי שהיתה בנויה בים ובים אבדה המשילה הנביא לספינה משובחת שהכבידו משאה בתוכה וטבעה ברוח קדים : משניר. טור תלגא : את כל לוחתים. הלוחים שנעשית האניה מהם : ארז מלבנון. שם יער שהארזים מצויין בו : תורן. הוא העץ הזקוף וגבוה התקוע בספינה שבו תולין המפרש שקורין בוייל"א בלע"ז ובו נקבים בראשו שהחבל שמושכין בו הספינה נכנס ויוצא בו מש"ט בלע"ז : (ו) אלונים. מין עץ סרק שקורין קיישנ"א בלע"ז : משוטיך. הם שרחבים בראשם שמנהיגין בהם האניה ריימ"ש בלע"ז : קרשך. הוא הקרש הרחב שבראש השני של ספינה אל מול התורן שבראשה אשר בו

יחזקאל כו

יט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּתִתִּי אֹתָךְ עִיר נֶחֱרֶבֶת כֶּעָרִים אֲשֶׁר לֹא־נוֹשָׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים׃ כ וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת בֶּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כא בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד לְעוֹלָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃

כז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם שָׂא עַל־צֹר קִינָה׃ ג וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשֶׁבֶתי עַל־מְבוֹאֹת יָם רֹכֶלֶת הָעַמִּים אֶל־אִיִּים רַבִּים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צוֹר אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי׃ ד בְּלֵב יַמִּים גְּבוּלָיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃ ה בְּרוֹשִׁים מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם אֶרֶז מִלְּבָנוֹן לָקָחוּ לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן עָלָיִךְ׃ ו אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ־שֵׁן בַּת־

תרגום

יט אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כַּד אֶתֵּן יָתִיךְ קַרְיָא חָרְבָא כְּקִרְוִין דְּלָא אִתּוֹתַבָא בְּאַסָּקוּתִי עֲלָךְ מַשְׁרְיַת עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּמֵי תְהוֹמָא וְיַחְפּוּנָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין׃ כ וְאַחֲתִנֵיךְ עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא לְוָת עַמָּא דְמִעָלְמָא וְאַצְדְּנִיךְ בְּאַרְעָא אַרְעִיתָא בְּחַרְבָתָא דְמִעָלְמָא עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אֲבַדְנָא בְּדִיל דְּלָא תִתְיַתְבִין וְאֶתֵּן חֶדְוָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כא כִּדְלָא הֲוֵית אֶתְנִנָךְ וְכֵן תְּהֵי וְתִתְבְּעִין וְלָא תִשְׁתַּכְחִין עוֹד לַעֲלָם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב וְאַתְּ בַּר אָדָם טוֹל עַל צוֹר אִלְיָא׃ ג וְתֵימַר לְצוֹר דְּיָתְבָא עַל מְגָרַשׁ מָחוֹזֵי יַמָּא מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא לִנְגָוָן סַגִּיאָן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צוֹר אַתְּ אֲמַרְתְּ אֲנָא מְשַׁכְלְלָא בְשׁוּפְרִי׃ ד בְּגוֹ יַמָּא תְּחוּמַיִךְ אַרְדִּיכְלַיִךְ שַׁכְלִילוּ בִּנְיָנַיִךְ׃ ה בִּירָן מִשְּׂנִיר בְּנוֹ לִיךְ יָת כָּל גְּשָׁרַיִךְ אַרְזִין מִלִּבְנָן נְסִיבוּ לְמֶעְבַּד תּוֹרְנִין עֲלָךְ׃ ו בְּלוּטִין מִמַּתְנָן עֲבָדוּ מְשׁוֹטֵי סְפִינַיִךְ תְּרוֹמֵי תַרְעָךְ דַּפִּין דְּאֶשְׁכְּרוֹעִין מְכַבְּשִׁין בְּשֵׁן דְּפִיל בֵּית חוֹפָאָה לָא תִתְמַרוֹן

בהעלות ג' בקריא' וסימן בהעלות ה' את אליהו : בתתי אותך עיר נחרבת · ואחר הכינו להם ולכהנים : תחתיות ז' בקריאת וסימן ואת גלות תחתיות דיהושע · הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים·והורדתיך את יורדי בור · נחת על המון מצרים · שם עילם וכל המונה·שתני בבור תחתיות · קראתי שמך ה' מבור תחתיות :

רדק

במיפק גלוותך : (יט) כי כה אמר ה'. כערים אשר לא נושבו. כי כשנראה הסלע חלק נראה שלא היה שם עיר מעולם : בהעלות עליך את תהום וכסוך המים הרבים. כפל הענין במלות שונות ואמר למעלה משטח חרמים תהיה כסוי המים היה לשעה כשעלו המים על העיר ועלה הים עליה ושטפ' ואחר כך חזרו גלי הים לאחו' ונשאר הסלע מגולה ויבש ויונתן תרגם זה דרך משל באסקותי עלך משיריית עממין דסגיאין כמו תהומה ויחפונך עממין סגיאין : (כ) והורדתיך את יורדי בור. כלומר תאבדי מן העולם כמו יורדי בור והו' הקבר ותרגם יונתן ואחתינ' עם נחתי גוב בית אבדנא : אל עם עולם. כלומר עם שמתו מעולם היום זמן רב שנשחת גופם ואבד ושב עפר : והושבתיך בארץ תחתיות. כאילו את בארץ תחתיות וכפל הענין לחזק : למען לא תשבי. שלא תשבו עוד : ונתתי צבי בארץ חיים. ואתן חפץ ופאר בא"י שהיא ארץ חיים שהיית שמחה עליה על שנחרבה היא תשוב עוד לקדמותה שהיא ארץ החיים ולפי שאמר על צור בארץ תחתיות שהיא ארץ מתים שאבדו מן העולם אמר כנגד על ארץ ישראל שהיא ארץ חיים ורבותינו ז"ל דרשו ארץ שמתיה חיים כלומר שמתי' בה מישראל יחיו לזמן תחיית המתים ותרגם יונתן ואתן חדוה בארעא דישראל : (כא) בלהות אתנך. הפוך כמו בהלות ענין בעתה וכליון : ותבקשי. ואם תבקשי לא תמצאי עוד לעולם ותבקשי הוי"ו נמשכת בגעיא והתי"ו בשוא ופתח ויונתן תרג' בלהות שתי מלות כדלא הוי כל הות : ויהי. (ב) ואתה בן אדם. (ג) ואמרת. על מבואות ים. על מקומות שנכנסים אליהם דרך ים והוא הנמל שנכנסים שם הספינות : רוכלת העמים. סוחרת את אמרת אני כלילת יופי את שבחת עצמך והיית אומרת אני שלמה מכל יופי וכל טוב והולך ומספר טובה ויופיה : (ד) בלב ימים גבוליך. כי מכל צד היה לה ים : בוניך. האומנים הבונים חומותיך ומגדלותיך ובתיך : כללו יפיך. הם השלימו יפיך כי בנו אותה בטוב שבבניינים וביפה שבהם : (ה) ברושים משניר. כי בהר שניר היו גדלים הברושים היפים : את כל לחתים. לפי שכל טוב צור היה דרך הים בספינות באות אליה ויוצאות ממנה שבת ענין הספינות שהיו בה ואמר כי לחות הספינות היו עושים מברושים וזה לגדולה וליופי ואמר לחתים לשון רבוי ובלשון שנים רוצה לומר כי הרבוי עשוי בתכונת שנים או לפי שהספינה עשויה שני צדדים כי שני ראשיה חדים והחכם ר' אברהם א"ע פירש כי הטעם שיש ספינות שעושים אותם משני לוחות ויונתן תרגם ית כל גשרך רוצה לומר גשר שיעברו עליו מספינה לספינה : לעשות תורן עליך. התורן הוא עץ הגבוה הנצב בספינה שמשימין בראשו הנס : עליך. רוצה לומר על ספינותיך : (ו) אלונים. הם הערמונים וכן תרגם יונתן בלוטין : משוטיך. מן כל תופשי משוט אלא שהוא משקל אחר

כי

תולדות אהרן בארץ חיים. כתובות קיא : ארז מלבנון. ב"ב עד :

מצודת דוד

ממה שיאלת ונאבדת מן העולם : (יט) בתתי. בעת אתן אותך להיותך עיר נחרבת דומה כערים אשר לא נתיישבו בחוזק מעולם בעת יעלה עליך את התהום ומים רבים יכסוך ור"ל כשיבואו עליך עמים רבים לאבד אותך : (כ) והורדתיך. אז אוריד אותך עם שאר יורדי בור אל העם השוכנים שם מעולם להיות כמותם : והושבתיך. אושיב אותך בארץ תחתית הוא הקבר : בחרבות מעולם. במקום שהוא חורבה מימות עולם והוא הקבר וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה : את יורדי בור. עם שאר יורדי בור ושוה להם : למען לא תשבי. ר"ל ההורדה תהיה באופן שלא תהיה עוד מיושבת לעולם כמתים אשר לא ישובו ע"פ האדמה : ונתתי צבי. החמדה וההדר אתן בארץ חיים והיא א"י הקרויה כן ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה ר"ל לא כשתשבה צור שהיא תמלא מחרבות ירושלים כי נהפוך הוא שהיא תאבד וכל ההדר יהיה בה : בלהות. לך אתן בהלה ופחד ולא תהיה עוד בעולם : ותבקשי. אם מי יבקש אותך לא תהיה נמצא למי עוד בעולם כי לא תשוב לקדמותך :

כז (ב) שא. הרם קול קינה על צור : (ג) לצור. על צור : על מבואות ים. על הנמל מקום שהספינות באים : רוכלת העמים. המספקת סחורה אל העמים להביאהו אל איים רבים : צור את אמרת. ר"ל אתה צור אמרת אני כלול בכל מיני יופי : (ד) בלב ימים. ר"ל וזהו על כי גבוליך היא בלב הים ר"ל במקום עומק הים וחזקו ואמר ימים לפי שמשם היו יכולים לפרוש לכמה ימים : בוניך. הבונים אותך שמו בך כל היופי הראוי לך : (ה) ברושים משניר. לפי שצור ישבה בים ונאבדה במקומה המשילה לספינה משובחת שהכבידו משאה ונטבעה ע"י רוח קדים ובעבור כבדותה לא יוכלו מנהיגי הספינה להצילה ולכן אמר הנה ברושים הבאים משניר המובחרים במינם מהם בנו אותך כל לוחות ונסרי הספינה : מלבנון. מיער הלבנון מקום הארזים המשובחים משם לקחו ארז לעשות תורן עליך : (ו) מבשן. מקום אלונים טובים

מצודת ציון

תהום. עומק המים : (כא) בלהות. הוא הפוך מן בהלות וכן לעת ערב והנה בלהה (ישעיה י"ז) : ואינך. ואין לך : מבואת. מלשון ביאה : רוכלת. סוחרת כמו בעיר רוכלים שמו (לעיל י"ז) : כלילת. מלשון כל וכן מכלל יופי (תהלים נ') : (ד) בלב. חוזק הדבר יקרא לב ע"ש לב בעל חי שהוא חזקו ועקרו וכן דרך אניה בלב ים (משלי ל') : כללו. מלשון כל : (ה) ברושים. שם אילן סרק החשוב : משניר. שם מקום : לחתים. מלשון לוח ונסר : תרן. הוא עץ הזקוף שעל הספינה ובו משימים הוילון כמו בל יחזקו כן תרנם (ישעיה ל"ג) : (ו) אלונים. שם אילן סרק : משוטיך. מלשון השטה ושחיה במים כמו אני שיט (שם) ויאמר על העצים הארוכים שמנהיגים בהם הספינה להשיטה אל המקום הנרצה : קרשך. ענין לוח ונסר כמו ועשית את הקרשים (שמות כ"ו) : שן. הוא שן הפיל : בת אשורים. עדת אשורים וכן בת בבל

אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי כִּתִּים׃ ז שֵׁשׁ בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה הָיָה מְכַסֵּךְ׃ ח יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ חֲכָמַיִךְ צוֹר הָיוּ בָךְ הֵמָּה חֹבְלָיִךְ׃ ט זִקְנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ הָיוּ בָךְ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ כָּל־אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ׃ י פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ בְחֵילֵךְ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ מָגֵן וְכוֹבַע תִּלּוּ־בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ׃ יא בְּנֵי אַרְוַד וְחֵילֵךְ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ שִׁלְטֵיהֶם תִּלּוּ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב הֵמָּה כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃ יב תַּרְשִׁישׁ סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל־הוֹן בְּכֶסֶף בַּרְזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ

ל' וחסר כתיים ק' • ג' • ב' א' חסר • י' מ"ל • ל' וח' • ל' בתרי ליסני • ד' מ"ל • ל' כ' • ט"ו רפין

ממדינת אפוליא׃ ז בוץ וציורין ממצרים הוה פרסיך למהוי ליך לאת תכלא וארגונא ממדינת איטליא הות כסותיך׃ ח יתבי צידון וארוד הוו שיטין ומיתן סחורא לגויך חכימיך צור הוו ביך אינון פרנסיך׃ ט סבי גבל וחכימהא הוו ביך מתקפי צורכיך כל נחתי ימא וספניהון הוו שיטין ומיתן סחורא לגויך׃ י פרסאי ולודאי ופוטאי הוו במשריתיך גברי עבדי קרביך עגילין וקולסין תלו ביך אינון אסגיאו זיויך׃ יא בני ארוד וכל משריתיך על שורך סחור סחור ואף קפוטקאי במגדליך הוו שלטיהון תלו על שוריך סחור סחור אינון שכלילו שופריך׃ יב מן ימא מיתן סחורא לגויך מסגי כל עותר בכסף ברזל בעין ואבר יהבו בבית גנזיך׃

אלישה ג' בקריאה וסי' ובני יון אלישה ותרשיש • וחברו דד"ה • מאיי אלישא היה מכסך : לערוב ב' ומב' לישנא וסי' רפא היום לערוב • לערב מערבך • קדמא מ"ל : בכסף ט"ו ורפין וסי' נמסר ביהושע סי' כ"ב :

רדק

כי מן משוט יאמר משוטיך בשוא המ"ם ובלא דגש השי"ן כמו מן מקום מקומיך ומשוטיך בחירק המ"ם ודגש השי"ן והמשוטים הם העצים הארוכים שמנהיגים בהם כמו אני שיט : משוטיך • רוצה לומר משוטי ספינותיך : קרשך • עשו שן • קרש ספינתך והוא דרך כלל כי לא יהיה קרש אחד לבד כי הוא אומר על קרשי המגדל שעושין בראש הספינה ועושין אותו המגדל בשאר הספינות מקרשי עץ טובים ויפים ובספינות צור היו עושי' מקרשי שן לגדולה ולפאר : בת אשורים • עדת אשורית עשו לך קרשי שן שהביאו אותו השן מאיי כתים כי שם הפילים מצוין שעושין מעצם שלהם קרשים וכלים ולכך נקרא העצם ההוא בכלל שן כי משיני הפיל עושים המלאכה הזאת וי"ת בת אשורים מלה אחת מן תדהר ותאשור שתרגם דפין דאשכרועין וכן תרגם ותאשור ואשכרעין וכן תרגם תרומי תרעך דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית תופא' לא תיטרון ממדינת אפילי'ולא הכנתי מלת לא תיטרון ובקצת נוסחאות לאתר נטרון ואשכרוע הוא הנקרא בוסו"ת בלע"ז : כתים • ביו"ד אחד כתיב וקרי בשני יודי"ן ביו"ד היחס וביו"ד הרבוי כתיים כמו אנכי העבריים : (ז) שש ברקמה ממצרים • יריעות פשתים עשויות מעשה רוקם מביאים לך ממצרים כי משם מביאים כלי פשתן ואותו השש היה מפרשך : להיות לך לנס • והוא הוילון שפורשין על התורן כמו שאומר בל יחזק כן תרנם בל פרשו נס ואומר כי דרך גדולה היו עושים בצור וילוני הספינות מיריעות שש נאות עשויות מעשה רוקם : תכלת וארגמן מאיי אלישה היה מכסך • בגדים צבועים בתכלת וארגמן שמביאים מאיי אלישה • היה מכסך מלבושך או היה מכסה אהל הספינה לכסות על בני הספינה מזרם וממטר ומחורב והיה האהל או המכסה ההוא עשוי מיריעות צבועות בתכלת וארגמן לנוי : מאיי אלישה • תרגם יונתן ממדינת איטליאה : (ח) יושבי צידון וארוד היו שטים לך • הם היו מלחים לצורכיהם • שטים אוחזי המשוטים מנהיגי הספינה ויונתן פי' היו שטים בעבורך להביא סחורה אליך הוו שייטין ומייתין סחורה לגויך : חכמיך צור היו בך • צור הוא לשון קריאה כלומר את צור חכמיך היו בך לא היית צריכה להביא לך חכמים מעיר אחרת יודעי הים להנהיג הספינה בחכמה כי בך היו : המה חובליך • חובל יקרא מושך חבלי הוילון במשפט וצריך שיהיה בחכמה לקבל הרוח במשפט ואחד הוא הרב פרנס הספינה המלמד שאר החובלים למשוך כפי מה שיראה והוא האוחז הקברניט שנקרא טימו"ן בלעז וכן מנהיג הספינה להדריכה בדרך אשר יראה וכל זה בחכמה : (ט) זקני גבל וחכמיה • בנאים היו וכן אמר בבנין שלמה והגבלים והם היו באים לצור להחזיק בדק העיר בחומותיה ובניניה : כל אניות הים ומלחיהם : כתרגומו כל נחתי ימא וספיניהון הוו שייטין ומייתן סחורה לגויך תופשי המשוטות נקראים מלחים : לערב מערבך • ענין סחורה וכן כל אשר בפרשה זו מזה השרש ונקראה הסחורה מערב והסוחרים עורבין לפי שהסוחרין עורבים זה לזה בסחורתם במקחם וממכרם : (י) פרס ולוד ופוט • היו יודעי מלחמה והיו באים לצור כשהיתה צריכה לעשות מלחמה עם אחרים : מגן וכובע תלו בך • נראה כי הם היו מביאים מארצם כלי מלחמה שהיו טובים לפיכך אמר הנה המה נתנו הדרך כי היו מיפים ומהדרין העיר בכלי מלחמה טובים ויפים ודרך בני אדם לתלות המגינים והכובעים בראשי המגדלים ועל החומות וכן אמר אלף המגן תלוי עליו : תלו • מבנין פועל הדגוש : (יא) בני ארוד וחילך • בני ארוד הם ג"כ בני מלחמה והם היו עם חילך כמו פרס ולוד שזכר ואחרין היו על חומותיך סביב כשבאו אויבים להלחם עליך : וגמדים במגדלותיך • היו אנשים גבורים אנשי מדה קטנה מן גמד ארכה ויונתן תרגם קפוטקאי : שלטיהם • מגיניהם כמו כל שלטי הגבורים : תלו על חומותיך • גם זה מן הדגוש : (יב) תרשיש סחרתך • מביאה סחורה אליך כי היא על הים ויונתן תרגם תרשיש מן ימא : מרוב כל הון : מרוב כל

רשי

בו מהפכין את הספינה לכל צדדיה ומכוונין אותה אל הדרך ורב החובל אוחז בו ובלשון משנה קברנוט ובלשון לע"ז גוברייגל"ל עשו שן בת אשורים • א"א לו להיות מלה של עץ וזהו בת אשורים כאלו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור (ישעיה מא) פירש ת"י אשכרועין ואת קברניטה של צור המשל לקרש של אשכרוע מצופה בשן ע"י מסמרים לנוי ולהחזק כי כן תרגם יונתן דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית תופסא לא תיטרון כסויה לא יפול אבל יונתן פירש הקברנט הזה לפי ענין העיר על קרשי מעריה : (ז) שש ברקמה • בגד שש עשוי בציורי רקמות : מפרשך • הוא שקורין בל"א סיג"ל ובלשונינו בוויל"א בלע"ז : להיות לך לנס • לפורשו על בגוגם האורן ולהגביהו על התורן • גם בלשון משנה בלונס ובלע"ז פורקא : היה מכסך • לאהל וגגג על פני כל האניה : (ח) היו שטים לך • תופסי משוטיך להנהיגך : חובליך • אוחזי הקברנים לכוין ולייסר האניה : (ט) זקני גבל • אומני הבנין כמו שנאמר ובוני חירם והגבלים (מלכים א ה) : מחזיקי בדקך • מתקני בדקך שלא יכנסו בהם המים אפייסו"ם שאקראוי"א בלע"ז : כל אניות הים ומלחיהם : הספנים שלהם : היו בך • היו סביבך לשוט אל המדינות הרחוקות להביא הסחור' לתוכך : לערוב מערבך • ל' ערובה הם כל צורכי האדם שהוא חי בהם וממונו הוא ערובתו והצלתו לחייו גרנסיא"ה בלע"ז : (יא) בני ארוד וחילך • ושאר חיל בני אדם היושבים בתוכך : וגמדים • ת"י ואף קפוטקאי עד הפקוס אשערי גומדי אמות עומקה נקראו גמדים אגדים בלע"ז ויש פותרים שהם ננסים ונכנסין במדת אמה : שלטיהם • הם אספות שנותנין בהם חצים כמו (ירמיה נא) הברו החצים מלאו השלטים קייבריכ"ה בלע"ז : תלו • הרבה תלי תלים : (יב) תרשיש • ים ששמה תרשיש : מרוב כל הון : שהיה בתוכך ובסוחים האחרים שימלאו בך סחורה המצויה להם : בדיל • אשטיי"ן בלע"ז : עזבוניך • חוזקיך ועוזרך כמו (נחמיה ג) ויעזבו את ירושלים עד החומה וממונו של אדם הוא חזקו המעמידו על

מצודת ציון

בבל (תהלים קל"ז) : (ז) שש • הוא הפשתן העב : לנס • הוא הוילון שעל תורן הספינה כמו בל פרשו נס (ישעיה ל"ג) : תכלת וארגמן • מיני צבעונים חשובים : (ח) וארוד • שם מקום : שטים • מלשון שטים ושחים : חובליך • מלשון חבל וקו ויקראו כן מנהיגי הספינה על כי מושכים בחבלי הוילון וכן רב החובל (יונה א') : (ט) גבל • שם אומה והיו בנאים כמ"ש ובוני חירם והגבלים (מ"א ה') : מחזיקי • מלשון חיזוק ותקון : בדקך • מקום השבר והרעוע כמו בדק הבית (מ"ב ג') וקרא בלשון בדק על כי צריך בדיקה וחיפוש אחר השבר ומקום הרעוע למלאה : ומלחיהם • כן יקראו מוליכי הספינה כמו ויראו המלחים (יונה א') והוא ענין ערבוב כמו ממולח טהור קדש (שמות ל') ע"ש שמוליכי הספינה מערבבים המים עם המשוטות : לערוב מערבך • הסחורה תקרא מערב והסוחרים עורבים כי הסוחרים מתחייבים זה לזה בהקפותיהם את הסחורה זה לזה וערב הוא ענין התחייבות כמו התערב נא את אדוני וכו' (ישעיה לו) וכן מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי (ירמיה ל') : (י) בחילך • מלשון חיל ועושר : וכובע • הוא כלי מגן על הראש : תלו • מלשון תליה : (יא) וחילך • ענין לבאות עם : וגמדים • כן יקראו אנשי מדה קצרה והוא מלשון גמד ארכה (שופטים ג) שר"ל אמת הזרוע : שלטיהם • הם כעין מגינים : (יב) עזבונך • היא הסחורה ויתכן שהוא מלשון ויעזבו את ירושלים (נחמיה ג') שהוא ענין חיזוק

מצודת דוד

טובים מהם עשו לך משוטים להנהיג בהם את הספינה : קרשך • הוא הקרש הרחב שמשימין באחורי הספינה וע"י מנהיגים הספינה אל מקום הנרצה הקרש הזה עשו משן מה שהביאו עדת אשורים מן האיים של כתיים כי מנהג בני אשור היה להביא מאיי כתיים שן הפיל היותר מובחר : (ז) שש ברקמה • יריעה של שש עשויה במעשה רוקם הבאה ממצרים מקום השש היפה היריעה ההיא פרשו עליך להיות לך לנס הוא הוילון שעל התורן המקבל הרוח להוליך הספינה : תכלת וארגמן • יריעות צבועות בצבע תכלת וארגמן המובאים מאיי אלישה המובחרים מאוד מהם היה למכסה על הספינה לכסות האניה לבל יכה שמש ושרב ומסתור מזרם וממטר : (ח) יושבי צידון וארוד • שהיו בקיאים בהנהגת ספינה הם היו משיטים ומוליכים את הספינה : חכמיך צור • על כי כאלו אל צור ידבר לכן אמר חכמיך צור וכו' ר"ל חובלי הספינה מושכי חבלי הוילון לנטותם מול הרוח שהיא חכמה מרובה היו מחכמיך צור כי שם נמצאו חכמים מופלאים : (ט) זקני גבל וחכמיה • הם היו בקיאים במלאכת הבנין ולכן הם היו בך לחזק ולתקן בדקי הספינה ומקומות הרעועים :

כל אניות הים • כל הספינות ההולכות בים ומלחיהם הם מנהיגי הספינה כולם באו אליך לסחור סחורתך כי הרבה סחורה נמצא בך : (י) היו בחילך אנשי מלחמתך ר"ל האומות ההם נלחמו בעבורך במחיר השוחד שניתן להם בשכרם : תלו בך • כן היה מנהגם לתלות כלי מלחמה על המגדלים כמ"ש אלף המגן תלוי עליו (ש"ה ד) : המה • כלי המלחמה ההם נתנו הדר ופאר על עירך : (יא) וחילך • וגם אנשי חילך מאנשיך : על חומותיך • עמדו על החומות מסביב לשמור העיר מן האויב : וגמדים • אנשים קצרי המדה היו על המגדלים לראות מה הנעשה במחנה האויב ובעבור קטנותם לא ראוהו האויב לזרוק בהם חצים : המה • השלטים התלויים על החומות נתנו בך כל היופי הראוי לך : (יב) תרשיש • אנשי תרשיש

היותו

על רגליו : (יג) בנפש אדם . עבדים ושפחות למכור : (טו) ידך . מקומך : קרנות שן והבנים . קרני יעלים ועצמות פיל וסוסים עופות שסמן פאו"ן בלע"ז : השיבו אשכרך . הביאו לך תשורה : (טז) ארם סוחרתך . באבנים טובות האמורות במקרא וארגמן ורקמה ובוץ : מרוב מעשיך . מתוך שהיו יודעים בנשיאיך ושריך שמראין להם מעשה נוי והספרת לתכשים : בנופך . איקרב' נקל"א בלעז : (יז) בחטי מנית . שם מקום שחטיה יפות כמו עד בואך מנית (שופטים יא) ומדרש אגדה חטין יפין ונסין המתכרים במניין ויונתן תרגם בחטי ריחוש לשון קבולת מניינים הרבה פרוקא"ש בלע"ז וחבירו . שפסיקתא מה הדס רחוש בעלין אף נאה רחושה בבנים ולא ידעתי מהו מפי רבי שמעון מצאתי שמצא במקרא תרגום ירושלמי בחוטי מנית ופנג דחושלא וקלמא שערי דחושלא שבגמרא אנו שונים שעורים קלופים ואומר אני מנית לשון מנות מאכל מזומן ואף לפי נקוד דגש דרכו של יונתן לתרגם התיבה פעם משמעה פעם מדרשה כן תרגם וגם שם העיר המונה אנו נוקדים שם והמונה לא מפיק ה"א ותרגם אף לתמן יתרמון קטולי קרתא דסגיאין איתרגושתהא : ופנג . ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מלויין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלסמ"א בלע"ז : (יח) ביין חלבון . יין לבן מבושל ומנחם חברו עם חלב חטים (תהלים קמו) ל' טוב : וצמר צחר . ועמר מלת כבינא ביוס, שנולד הטלה ופסרתו אמו בלחיכתה עושין כסות ומכבנין אותו סביבו בקרסים בדי שיהא צמרו נקי : צחר . לבן כמו אתונות צחורות (שופטים ה) : (יט) ודן ויון . מדינות הם : מאוזל . ממוה של אירלין : ברזל עשות . עשוי כעששיות מש"ם בלע"ז והוא פרזלא הנדוה : (כ) בבגדי חופש לרכבה . בלבוש דיקר לרתיכין : (כא) בכרים . כבשים ויונתן תרגם בתורין וכן תרגם מאה אלף כרים דמישע מלך מואב (מלכים ב ג) : (כג) אשור כלמד י"ת

עזבוניך : יג יון תבל ומשך המה רכליך בנפש אדם וכלי נחשת נתנו מערבך : יד מבית תוגרמה סוסים ופרשים ופרדים נתנו עזבוניך : טו בני דדן רכליך איים רבים סחרת ידך קרנות שן והובנים השיבו אשכרך : טז ארם סחרתך מרב מעשיך בנפך ארגמן ורקמה ובוץ וראמת וכדכד נתנו בעזבוניך : יז יהודה וארץ ישראל המה רכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך : יח דמשק סחרתך ברב מעשיך מרב כל הון ביין חלבון וצמר צחר : יט ודן ויון מאוזל בעזבוניך נתנו ברזל עשות קדה וקנה במערבך היה : כ דדן רכלתך בבגדי חפש לרכבה : כא ערב וכל נשיאי קדר המה סחרי ידך בכרים ואילים ועתודים בם סחריך : כב רכלי שבא ורעמה המה

יג יון תובל ומשך אינון תגריך בנפשא דאנשא ומני נחשא מיתן סחורא לגויך : יד ממדינת גרממיא סוסון ופרשין וכודנון מיתן סחורא לגויך : טו בני דדן תגרך יתבי נגון סגיאן מיתן סחורא לגויך בקרנין דיעלין ושן דפיל וטוסין אתיבו קורבניך : טז מן ארם מיתן סחורא לגויך מסגי עותריך בתכריכין דארגון ורקם ובוץ ציורין ואבנין טבין ומרגלין יהבו בבית גנזיך : יז יהודה וארעא דישראל אינון תגריך בחטי ריחוש וקוליא ודבש ומשח ושעף יהבו בחנותיך : יח מן דמשק מיתן סחורא לגויך בסגי עותריך מסגי כל עותר בחמר חילת מבשל ועמר מילת כבינא : יט ודן ויון בשירין סחורתיך מיתן בערקין דברזל קדה וקנה בשם בחנותיך יהבו : כ מן דדן מיתן סחורא לגויך בלבוש דיקר לרתיכין : כא ערב וכל רברבי נבט אינון תגריך בתורין ודכרין וגדין בהון הות סחורתיך : כב תגרי שבא ורעמה אינון תגריך

עזבוניך ד' ובענין וסימן תרשיש סוחרתה . מבית תוגרמה . רכלי שבא ורעמה . בזאת עזבוניך מימים : ראמות ג' כתיב כן וסימ' את בצר במדבר . ומעבר לירדן נתנו . ארם סחרתך ; ודן ב' בתרי לישני וסימ' למה יגור אניות . ודן ויון מאוזל ; נתנו ונתנו ד' דגשים וסימ' ונתנו את בנותינו להם . בעזבוניך נתנו . כי : ממך הכל ומידך נתנו לך . מצרים נתנו יד אשור :

כל סון שמביאים אליך נקראת סוחרתך ובמה היא סוחרתך בכסף ברזל בדיל בחסרון וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון : עזבוניך . סחורתך ויונתן תרגם יהבו בבית גנזך : (יג) יון תובל . בנפש אדם . שמביאים עבדים ושפחות למכור וכלי נחשת מביאים משם כמו כן וכל המקומות שזוכר כל אחד לפי הבריו הנמצאים שם שמביאים אותם למקום אחד למכור ואמר כי מכל המקומות היו מביאים לצור מרוב סחורתם : (יד) מבית תוגרמה סוסים ופרשים . תרגם יונתן ממדינת גרממיא ויש מפרשים ופרשים מין סוסים טובים וקלים ויקראו אותם פרשים כנגד הסוסים האחרים כמו שאנשים הפרשים יש להם מעלה על שאר בני אדם במלחמה ויש לפרשו כמשמעו בני אדם פרשים כי באותן המקומות שמוכרין בני אדם כמו שמוכרין היו' הכושים לעבדי' יש מהם שראוים להיו' עבדים ויש מהם ראוים לפרשים רוכבי סוסים ומית תובל ומשך יביאו אותם שהם ראוים לעבדים לפיכך אמר בנפש אדם ומבית תוגרמה היו מביאים אותם שהם ראוים להיות פרשים : נתנו עזבוניך . זה תרגם יונתן מייתן סחורה לגויך : (טו) בני דדן . סחורת ידך . איים רבים מפאת בני דדן היו סוחרים על ידך : קרנות שן והבנים . דמה שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם ומהם עושים מלאכה מדעת יונתן קרנות שן הם שני דברים וה"ל קרנות ושן וחסר וי"ו החבור כמו שמש ירח והדומים להם והנסמך לקרנות חסר וכן תרגם יונתן בקרנין דיעלין ושן דפיל . והבנים פירש בו העץ הנקרא בערבי אבנוס ויונתן תרגם טווסין הוא העוף שקורין בלע"ז פ"און : השיבו אשכרך . השיבו מנחתך כמו והשיב למלך ישראל והוא כאלו המנחה פעם אחר פעם : אשכרך . מנחתך כמו אשכר יקריבו : (טז) ארם . מרוב מעשיך . מרוב מעשים ומלאכות יקרות שהיו בך היו מביאים לך ארם בסחורה אבנים יקרות ובגדי רקמה וי"ת בנפך ארגמן בתכריכין דארגון ותמהתי מתרגומו כי נפך הוא שם אבן יקרה הנזכרת בתורה : בעזבוני . תרגם יונתן בבית גנזך : (יז) יהודה . בחיטי מנית . שם מקום בארץ ישראל שהחיטי' שם יפות ומצאנו עד בואך מנית וכן פנג שם מקום ויונתן תרגם בחיטי ריחוש וקוליא ולא הבנתי מלת ריחוש מה הוא וקוליא מצאנו בדברי רז"ל מערבין בקוליא והוא מירקות השדה הנאכלים ופי' בעל הערוך שהוא עשב ששורפין אותו ומשימין אפרו בבורית ויוסף בן גוריון פירש פנג שמן אפרסמון הנקרא בלס"מו והיה נמצא ביריחו כי לכך נקראת יריחו מעלין ריח שריחו טוב והנה אומר בפסוק וצרי ומפרשים אותו שהוא שמן אפרסמון : נתנו מערבך . תרגם יונתן יהבו בחנותיך וכבר פירש מערבך שהוא ענין סחורה : (יח) דמשק ביין חלבון . הם מקום בדמשק שיינו טוב ויונתן תרגם בחמר חילת מבושל : ואמר לחר . לבן וכן אתונות צחורות לבנות ויונתן תרגם ועמר מלת כבינה : (יט) ודן ויון מאוזלי בוי"ו עם הדגש ופירושו הולך כמו אזלת יד אזלו מים מני ים ואזל לו וכן תרגם יונתן הלך אזל ואמר מאוזל בלשון פעול להתמדת ההליכה בשיירות וכן תירגם יונתן ודן ויון בשירת נתנו בדגש הנו"ן לתפארת הקריאה מפני שהפסק : ברזל עשות . זך מן עשת שן והוא הברזל שקורין אלהינדי ויונתן תרגם בעדקין דברזל : במערבך . תרגם יונתן בחנותך : (כ) דדן רכלתך בבגדי חפש לרכבה . בגדים יקרים הראוים לחפשי ולבן חורין . לרכבה לתקון המרכבה וכן תרגם יונתן בלבוש דיקר לרתיכין : (כא) ערב וכל נשיאי קדר . תרגם יונתן וכל רברבי נבט : בכרים . בכבשים ויונתן תרגם בתורין נראה שהוא היה קורא אותו כפרים במקום בכרים : (כב) רכלי . נתנו עזבוניך . תרגם יונתן

מצודת דוד

הביאו לך סחורה עשירה ממרבית הון וחוזר ומפרש שעם כסף וברזל וכו' נתנו סחורתך : בארצם נמצאו מחצבים המוצאים כל אלה המתכות : (יג) המה . האומות ההם היו סוחריך וחוזר ומפרש שעם נפשות אדם לעבדים ולשפחות וכלי נחושת נתנו סוחרתך כי דרכם היה להסתחר באלה : (יד) מבית תוגרמה . שם מקום מוצא הסוסים וימצא שם אנשים רוכבים בגבורה רבה וגם פרדים ימצא שם וכל אלה הביאו ונתנו לך בסחורה : (טו) רוכליך . סחרו עמך : סחורת ידך . סחורת מקומך הובא מאיים רבים : השיבו אשכרך"ל הביאו וחזרו והביאו לך לתשורה : (טז) ארם . אנשי ארם סחרו מעמך מרוב המלאכות היקרות הנעשים שמה : בנופך גו' . ר"ל במחיר נופך וארגמן וכו' אשר נתנו בסחורתיך כי בתמורת מעשה המלאכות היקרות הנעשים בך נתנו כל אלה : (יז) המה רוכליך . המה סחרו עמך וחוזר ומפרש שעם חטים הבאים ממנית שחטיה יפות ועם פנג וכו' נתנו סחורתך : (יח) ברוב מעשיך . ברוב המלאכות היקרות הנעשים בצור ממלאכה עשירה ממרבית הון : ביין חלבון . ר"ל במחיר יין הבא מחלבון והוא שם מקום בדמשק שיינה טוב ובמחיר צמר לבן כי אלה נתנו תמורת מעשה המלאכות אשר סחרו ממך : (יט) מאוזל . ר"ל ההולך בתמידות ממקום למקום להסתחר : בעזבוניך נתנו . ר"ל גם הם היו בין סוחריך והביאו לך סחורה : ברזל עשות . ברזל טוב המאהיר וקדה וקנה כ"א מהם היו בסחורתך

מצודת ציון

חיזוק וכן הסחורה הוא לחוזק אל העוסקים בו : (יד) ופרשים . הם רוכבי הסוסים בגבורה ובזריזות : ופרדים . הם הנולדים מן החמור ומן הסוס : (טו) ידך . מקומך כמו יד חזית (ישעיה נז) : קרנות שן . שן הפיל גדול כקרן : והבנים . שם עוף הנקרא טווס וכנפותיה יפות למראה וכן ת"י : השיבו . לפי שהביאו רבת פעמים לכן אמר השיבו : אשכרך . ענין מתנה ומנחה כמו אשכר יקריבו (תהלים עב) : (טז) בנופך . שם אבן יקר : ארגמן . בגדים צבועים ארגמן והוא שם צבע חשוב : ורקמה . בגדים מעשה רוקם בחלוף הגוונים : ובוץ . הוא הפשתן הטוב : וראמות וכדכוד . שמות אבני יקר : (יז) מנית . שם מקום וכן בואך מנית (שופטים יא) : ופנג . הוא האפרסמון : וצרי . הוא נטף המוזכר בסממני הקטורת והוא שרף אילן וכן הצרי אין בגלעד (ירמיה ח) : (יח) חלבון . שם מקום : צחר . ענין לובן כמו אתונות צחורות (שופטים ה) : (יט) מאוזל . ענין הליכה כמו ואזל לו (משלי כ) : עשות . מאהיר ומזהיר כמו שמנו עשתו (ירמי' ה) : קדה וקנה . שמות מיני בושם : (כ) חופש . בן חורין כמו לחפשי ישלחנו (שמות כא) : לרכבה . למרכבה : (כא) ערב . הם הערביים השוכנים במדבר : ידך . מקומך : בכרים . כבשים שמנים

רדק

יונתן יסבו בבית גנזך : (כג) חרן וכנה ועדן • תרגם יונתן חרון ונציבין וחדיב : אשור כלמד רכלתך • פי' אדוני אבי ז"ל שהיו כמו למודים לבא אליך בסחורתם תמיד ויהיה כלמד שם התואר שתוך והמוכרת למד בשקל כבד והסמוך כבד פה ותרגם יונתן מדינן אתור ומדי אנון תגרך : המה רכליך במכלולים • כתרגומו בגמר מיני כל תושבחתא : בגלומי' תכלת ורקמה • בגלימו' תכלת וגלימה ידוע בדברי רז"ל ויש מפרשים כרכי בגדים ערומי"לש בלע"ז • ובגנזי ברומים • ארגזים עשויים מעור וגנוזים בתוכם הבגדים החמודים שנקראים ברומים והביא לי ראיה אדוני אבי ז"ל מן הערבי שאומר לבגדים הנאים והנכבדים תאב מברומה : בחבלים חבושים • הבגדים שזכר שהם מונחים בארגזים הם חבושים בחבלים : וארוזי' במרכלתך . כמו תרוזים מן לואָרך בתרוזים שהם הענקים התלוים בגרון ויונתן תרגם בגוזין דתכלא וכושפין וגו' פי' ארגזי' כמו כי גזי דמלכא בדברי רז"ל וכושפין אפשר שהוא כמו גושפן ובדברי רז"ל ותומתין בתרין גושפנקי פי' חותמות באימלין הוא תרגם גנזי ולא מצאתי לו חבר קומטרין הוא כמו קומטרי דספרי והם התיבות שמניחים בהן הספרים ותרג' יונתן לאשר על המלתח' קמטר' : (כה) אניות תרשיש שרותיך . שיירות הולכות בסחורתך כלומר רבות ביחד כמו שיירה: ותמלאי ותכבדי . כמו ותרבי וכן עם כבד : בלב ימים . כאילו היית באמצע הימים כי האניות באות אליך מכל הימים או אמר בלב ימים לפי שהיתה בנויה בתוך הים כמו שפירשנו למעלה ובאמרו ימים ל' רבים לפי שים זה נכנס לים אחר וכן אמר במעשה בראשית ולמקום המים קרא ימים : (כו) במים רבים הביאוך השטים אותך. השטים בלא אל"ף ועניינו ענין בוזה ושלל בלשון אחד ובמים רבים הוא משל לצרו' כאילו אמר בצרות רבות הביאוך וי"ת במיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך: רוח הקדים שברך. את שהיית בלב ימי' רוח הקדים שברך ולפי שרוח הקדים תשבר אניות תרשיש לפיכך דמה החזק והוא נבוכדנצר לרוח הקדים וכן ת"י מלך דתקיף ברוח קדומא תבריך בגו ימא : (כז) הונך. יפלו בלב ימים ביום מפלתך . כי אחר שכבש נבוכדנצר את צור והספו שללה תוך העיר לשאת אותו בלכתם מן העיר והם היו במחניהם תוך לעיר עלה הים על העי' ושטף כל השלל וההרוגים עם עפר העיר הכל שטף ושב הים למקומו ונשאר הסלע שהיתה העיר בנויה עליו: (כח) לקול זעקת.מגרשות. בחולם והוא כמו מגרשים והענין דרך הפלגה רוצה לומר כי מגרשי צור שהיו ביבשה ירעשו לקול זעקת חובליך שיזעקו בבא להם השבר : (כט) וירדו מאניותיהם • אל הארץ יעמודו • כמו על

רשי

י"ת מדינן אתור ומדי : (כד) במכלולים . בדברים שהם למכלל פרמונ"ש בלע"ז ומה הם המכלולים גלמי תכלת ורקמה שליאות של תכלת מרוקמות : . ובגנזי ברומים . בתכשיטי שלה שנותנין אותן בארגזין שקורין אשקרין בלע"ז והם מחופין עור ומצויירין לגוי במיני מסמרין שורות שורות וציורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים והם חבושין ואסורין בחבלי עץ לנוי • וארוזים • ת"י אעי הדסים אותן ארגזים היו נתונין במגדל עץ הדס ומביאין אותן לתוך המגדלין והקמטראות שבתוכן והתכשיטין שבתוך הקמטראות הכל יחד לסחורה וכה פתרון הלשון בלשון קצרה ובגנזי ברומים התבושים בחבלים וארוזים בתוך עץ ארז שהברומים הם הקמטראות והיו אסורים בחבלים ונתונים במגדלי הדס שהיא ממיני ארז ומכלולים שבתוך הברומים קרא יונתן וכושפין דארזא באימלין די זהריתא תכשיטין הצריכין שמירה נאה דמחתין בקומטרין מונחים בקמטראות והמגדלים שבתרגום כמו שאנו שונין תיבה ומגדל שיפרויי"ש בלע"ז : (כה) אניות תרשיש • שרותיך הם היו לך לערבה ומישור כשם שהמישור הוא דרך כבושה להביא בו סחורה לעיר היושבת ביבשה היו לך מתחם אניות תרשיש מסילה להביא מערבך לתוך שרותיך . לשון שרון ומישור ודגמתו עלו בשרותיה (ירמיה ה) : ותמלאי • ותכבדי מאד • הביאו לתוכך משא רב והכבידו משאך יותר מדאי : (ט) במים רבים הביאוך השטים אותך : כדרך האניות הגדולו' שמשליכין אותך לתוך פלגום הים ומהוך שנתמלאת ונכבדת בא רוח הקדים ושברך בלב ימים ולענין דוגמת העיר מתוך שנתמלאת עושר גבה לבך ובא עליך פורענות : (כח) מגרשות • כמו מגרשי העיר : (כט) אל הארץ יעמודו • מה נטו עוד באניות

יחזקאל כז

רֹכְלַיִךְ בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם וּבְכָל־אֶבֶן יְקָרָה וְזָהָב נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ כג חָרָן וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר כִּלְמַד רֹכַלְתֵּךְ׃ כד הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְמַכְלֻלִים בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ׃ כה אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ וַתִּמָּלְאִי וַתִּכְבְּדִי מְאֹד בְּלֵב יַמִּים׃ כו בְּמַיִם רַבִּים הֱבִאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים׃ כז הוֹנֵךְ וְעִזְבוֹנַיִךְ מַעֲרָבֵךְ מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ וְעֹרְבֵי מַעֲרָבֵךְ וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר־בָּךְ וּבְכָל־קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ בְּלֵב יַמִּים בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ׃ כח לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ יִרְעֲשׁוּ מִגְרֹשׁוֹת׃ כט וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל־הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ׃

תרגום יונתן

בְּרֵישׁ כָּל בּוּסְמִין וּבְכָל אַבְנִין טָבָן וְדַהֲבָא יְהָבוּ בְּבֵית גִּנְזָךְ׃ כג חָרָן וּנְצִיבִין וְהַדְיָב תַּגָּרֵי שְׁבָא מְדִינַן אַתּוּר וּמָדַי אִינוּן תַּגָּרָיִךְ׃ כד אִינוּן תַּגָּרָיִךְ בִּגְמַר מִינֵי כָּל תּוּשְׁבַּחְתָּא בִּגְוָזִין דִּתְכַלְתָּא וְכוּשְׁפִין דְּאַרְזָא בְּאִימְלִין דִּי זְהָרִיתָא דְּמַחֲתִין בְּקוּמְטְרִין חֲפַן גְּלָדִין מְאַסְרִין בְּאַטּוּנִין דִּי בוּצָא חֲתִימִין בְּעִזְקַת גְּלַף עֲבִידַת יַמָּא מַחֲתִין בְּמִגְדְּלֵי אָעֵי הַדְסִין בְּהוֹן הֲוָת סְחוֹרְתִיךְ׃ כה בִּסְפִינֵי יַמָּא הֲווֹ שִׁיְּמִין וּמַיְתָן סְחוֹרָא לְנָוִיךְ וַעֲתַרְתְּ וּתְקִיפַתְּ לַחֲדָא בְּגוֹ יַמָּא׃ כו בְּמַיִין סַגִּיאִין עָלוּ עֲלָךְ וּבְזוּ יָתִיךְ מַלְכָּא דְּתַקִּיף כְּרוּחַ קִדּוּמָא תַּבְרִיךְ בְּגוֹ יַמָּא׃ כז עוֹתְרִיךְ וְנִכְסַיִךְ סְחוֹרָתִיךְ סַפָּנַיִךְ וּפַרְנָסַיִךְ מַתְקְפֵי צוֹרְכַיִךְ וּמַיְתָן סְחוֹרַת חֲנוּתִיךְ וְכָל גִּבָּרֵי עָבְדֵי קְרָבִיךְ דִּי בִיךְ וְכָל מַשִּׁרְיָתִיךְ דִּי בְגַוִּיךְ יִתְרְמוּן בְּגוֹ יַמָּא בְּיוֹם מַפֶּלֶת קְטִילַיִךְ׃ כח לְקָל צְוָחַת פַּרְנָסַיִךְ יְזוּעוּן פַּרְוָרַיָּא׃ כט וְיֵחֲתוּן מִסְּפִינֵיהוֹן כָּל אָחֲדֵי מָשׁוֹט סַפָּנִין כָּל פַּרְנָסֵי יַמָּא

עדן וערן ד' בסגול וסימ' ההצילו דמלכים • ההצילו דישעי' ושברתי בריח דמשק : חרן וכנה וערן : השטים ב' חסר אל"ף וסימן ישבי צידון וארוד • במים רבים הביאוך • בכל ח' דמטעים בהון דסבירין בכל וסי' ובכל ארץ מצרים תשחת • ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו • ובכל ארצה יאנק חלל • ובכל אבן יקרה וזהב נתנו עזבוניך • מחזיקי בדקך וערבי מערבך :

תולדות אהרן מאניותיהם . יבמות סג :

מצודת ציון

שמנים : עתודים • הם הזכרים מן העזים : (כב) בראש • ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט) : (כג) כלמד • זה מדי כת"י : (כד) במכלולים . מלשון כל ור"ל כלול בכל היופי : בגלומי • ענין כריכה וכן ויקח אליהו את אדרתו ויגלם (מ"ב ב) ופי' שעטנ' כריכה אחת : ובגנזי • מל' גניזה והטמנה : ברומים • תיבות עשויות מעור קשה לגנוז בהם דברים חמודים : חבושים • ענין קשור ותקון וכן פארך חבוש עליך (לעיל כד) : וארוזים • כמו ותרוזים כי אחה"ע מתחלף ועניינו דברים מוטמים על החוט כמו צוארך בתרוזים (ש"ה א') : (כה) שרותיך • מל' שיירה והם הרבה אנשים הולכי אורח ביחד וזה הלשון ידוע בדרז"ל : בלב ימים • בעומק הים : (כו) השטים • מלשון שטיה ושחיה : (כז) הונך • מלשון הון ועושר : ועזבוניך • סחורתך : מערבך • כפל הדבר במ"ש לומר שהכל נאבד : מלחיך • אוחזי המשוטות : וחובליך • מושכי חבלי הוילון . מחזיקי בדקך • סותמי סדקי הספינה : ועורבי מערבך • סוחרי סחורתך : (כח) ירעשו • מלשון רעש וחרדה : מגרשות • הם הבתים שמחוץ לחומות העיר וקרובים הם אל הים ונקראו כן על כי נראים המה שנגרשו מן העיר וכן ומגרש לערים (במדבר לה) : (כט) תופשי • אוחזי

מצודת דוד

בסחורתך כי גם באלה סחרת : (כ) בבגדי חופש . ר"ל בבגדים יקרים הראוים לבני אדם חפשים ובני חורין לנסוע בהם את המרכבה : (כא) סוחרי ידך . הם סוחרי מקומך וחוזר ומפרש שעם כרים וכו' בהם סחרו עמך כי במקומם היו מובחרים ושמנים : (כב) המה רוכליך . המה סחרו עמך וחוזר ומפרש שבראש כל בושם ר"ל בשמים הראשים והחשובים שבכולם ובכל אבן יקרה ועפרות זהב בהם נתנו סוחרתך : (כג) רוכלי שבא . שהם רגילים ללכת לשבא לקחת סחורה : רוכלתך • כל אלה סחרו עמך : (כד) המה רוכליך . הם סחרו עמך בדברים הכלולים בכל מיני יופי וחוזר ומפרש שהם בכריכות בגדי תכלת ומעשה רקמה ובגנזי ברומים והם תיבות עשויות מעור לגנוז בהם דברים חמודים : מחבלים חבושים . התיבות ההם היו קשורים ומתוקנים בחבלים יפים ונאים : וארוזים . עדי זהב ומרגליות חרוזים בחוט לעדי הצואר : במרכולתך . ר"ל כל אלה היו בסחורתך עם כולם סחרת : (כה) אניות תרשיש • הספינות ההולכות על ים תרשיש היו השיירות שלך להביא סחורתך ר"ל רבות ספינות באו לך עם סחורה כשיירא של אנשים : ותמלא • חזר לראשית הדברים שהמשילה לספינה חשובה ולכן אמר הנה מרוב הסחורה נעשית מלאה וכבדה מאד כשהיית בלב ימים : (כו) השטים אותך • מנהיגי הספינה המשיטים אותך ע"פ המים הם הביאו אותך במקום מים רבים מקום סכנה ורוח הקדים העזה שברוחות שבר אותך בלב ימים ומחמת מרבית המים וכובד משאה היה קשה להצילה : (כז) הונך . עשרך וסחורתך ומנהיגי הספינה ומחזיקי הבדק וסוחרי סוחרתך ואנשי המלחמה שבך ועם כל קהלך אשר בתוכך מעם הארץ כולם יפלו בלב ימים ביום מפלתך שיבוא מפלתך שישבור אותך רוח הקדים ר"ל ביום שיכבשה האויב ישלול כל שללה ויאבד כל זכר למו מבלי שארית : (כח) לקול • לשמיעת קול זעקת מנהיגי הספינה ירעשו מגרשי הערים הסמוכות אל מקום הספינה הנשברה : (כט) כל תופשי משוט . כל הרגילים לאחוז המשוטות והמלחים והחובלים ירדו מן האניות ויעמדו על הארץ כי יפחדו עוד ללכת בספינה שלא יקרה להם כמקרה הספינה ההיא והוא ענין משלה

ל והשמיעו עליך בקולם ויזעקו מרה ויעלו עפר על־ראשיהם באפר יתפלשו: לא והקריחו אליך קרחה וחגרו שקים ובכו אליך במר־נפש מספד מר: לב ונשאו אליך בניהם קינה וקוננו עליך מי כצור כדמה בתוך הים: לג בצאת עזבוניך מימים השבעת עמים רבים ברב הוניך ומערביך העשרת מלכי־ארץ: לד עת נשברת מימים במעמקי־מים מערבך וכל־קהלך בתוכך נפלו: לה כל ישבי האיים שממו עליך ומלכיהם שערו שער רעמו פנים: לו סחרים בעמים שרקו עליך בלהות היית ואינך עד־עולם:

כח

א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ב בן־אדם אמר לנגיד צר כה־אמר ׀ אדני יהוה יען גבה לבך ותאמר אל אני מושב אלהים ישבתי בלב ימים ואתה אדם ולא־אל ותתן לבך כלב אלהים: ג הנה חכם אתה מדנאל כל־סתום לא עממוך: ד בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל ותעש זהב וכסף באוצרותיך: ה ברב חכמתך ברכלתך הרבית חילך ויגבה לבבך בחילך:

על ארעא יקומון: ל וישמעון עלך בקליהון ויצוחון במרר ויסקון עפרא על רישיהון בקיטמא יהון חפיפין: לא וימרטון עלך מרט ויסרון סקין ויבכון עלך במריר נפש ויעבדון מספד מריר: לב ויטלון עלך בעינויהון אליא ויילילון עלך מן כצור דדמי לה בגו ימא: לג במפק סחורתיך מביני עממיא שבעת עממין סגיאין בסגי עותריך ונכסיך אעתרת מלכי ארעא: לד כען אתברת דהות מספקא סחורא לעממיא בעומקי ימא סחורתיך וכל משריתיך בגויך נפלו: לה כל יתבי נגותא צדיאו עלך ומלכיהון זעו זיע אתרשימו אפיהון: לו תגרין בעממיא צדיאו עליך כדלא הוית אתגיניך וכן תהין עד עלמא: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אמר למלכא דצור כדנן אמר יי אלהים חלף דראים לבך ואמרת דחלא אנא מותב תקיפין יתיבית בגו ימא ואת אנשא ולית בך צרוך וחשבתא בליבך דאת דחלא: ג הא חכים את מדניאל וכל רז לא יתכסא מנך: ד בחוכמתך ובסכלתנותך קניתא לך נכסין וכנשתא דהבא וכספא באוצרך: ה בסגי חוכמתך ובסחורתך סגיאה משריתך וראים לבך במשריתך:

תולדות אהרן מושב אלהים. חולין פט:

רש"י

באניות להיכן נוליך סחורה עוד : (ל) יתפלשו · יתגלגלו : (לב) ונשאו אליך בניהם . בנהי שלהם : כדומה · כך היה שם ראשי אדום כענין שנאמר משא דומה (ישעיה כא) וי"ת לית דדמי לה : כדומה · כדוגמתה : (לג) בצאת עזבוניך וגו' · כל זה יקוננו עליך בקינתם : (לה) רעמו פנים . זעומי פנים וכן בעבור הרעימה (ש"א א) וכן כל הלשון תורעמות : (לו) שרקו . שיבלו"ר בלע"ז כך שורקין על דבר שחלף והלך לו : (ב) מושב אלהים . עשה לו כאויר על הים במגנין כמין שבעה רקיעים וישב לו על העליון : (ג) הנה חכם אתה מדניאל . דניאל בא נבוכדנצר לעשותו אלוה ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולא קביל עליה ואתה עושה עצמך אלוה : כל סתום לא עממוך · לא עמום ממך קנוכרין הם שמקנתרין כלומר שמא חכם אתה כדניאל שנא' כל רז לא אנס לך (דניאל ד') : (ד) עשית לך חיל . קנית לך נכסין : ותעש זהב וכסף · וכנשתא

כל לשון שמיעה אל ב"ט י"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום·וישמע אליה' חזקי' דמלכי' · וישמע על תרהקה לאמר דישעי': דרשו מעל ספר ת' הזכירו לגוים בירמיה · אל תשמעו על דברי הנביאים · לשמוע על דברי עבדי הנביאים · ולבית הרכבים אמר ירמיה·כה אמר ה' שאו נס בארץ· והשמיעו עליך בקולם · השמיעו על ארמנות באשדוד · ואת זעקתם שמעת על ים סוף: במעמקי מים ב' וסימ' עת נשברה מימים · באתי במעמקי מים : קהלך ב' וסי' הונך ועזבוניך · עת נשברת מימי' : גבה ת' בקריאה וסימ' אמר לנגיד צור· גבה לבך ביפיך· ובחזקתו גבה לבו דדברי הימים · ולא כגמול עליו השיב יחזקיהו דדברי הימים · ולא גבה לבי ולא רמו עיני . וחד וגבה ירו' ונשא וגבה : הנה י' ר"פ בסיפרא וסימ' הנה נתתי את פניך·באה הצפירה· הנה לאש נתן לאכלה · הנה בהיותו תמים · הנה כל המשל · הנה זה היה עון סדום . הנה נשיאי ישראל · הנה אשור ארז · הנה חכם אתה· הנה באה ונהית'

רד"ק

על וכן אל הסרים לא אכל כמו על : (ל) והשמיעו . יתפלשו . כמו התפלשי באפר ענין התגלגל להתכסות באפר : (לא) והקריחו אליך קרחא . באל"ף במקום ה"א : (לב) ונשאו אליך בניהם . ענין נהי אבל הוא שרש אחר על דעת המדקדקי' ועל דעתי שהיו"ד עי"ן הפעל מומרת בה"א וכבר הארכתי בזה בספר מכלל בחלק השרשים : מי כצור כדמה בתוך הים·יאמרו בקינת' מי היתה כצור במעלה ומי כמוה שהיא דומה בתוך הים ודומה נכרתת וכן שכנה דומה נפשי וי"ת מי כצור ל"ת דדמי לה בגו ימיא : (לג) . בצאת . כשהיו יוצאים עזבוניך מימי' השבעת עמים רבים מרוב סחורותי' שהיו יוצאות מן הים כלומר ממך שהיית שוכנת בתוך הים השבעת והעשרת רבים : (לד) עת נשברת מימים . עת שאתה נשברת מימים כל סחורתך וכל קהלך נפלו בתוכך כלומר עמך אמר מימים היה עשרך והונך ומימים שטפו הכל : (לה) כל יושבי האיים · לפי שהיית יושבת אי אמר כל יושבי שאר האיים שממו : ומלכיהם שערו שער . שיפחדו על עצמם שלא יקרם כמקרך ענין שער ידוע והוא הוא בס"מך ושי"ן : רעמו פנים . ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה : (לו) סוחרים . מבואר הוא : (א) ויהי דבר ה' · (ב) בן אדם . עד הנה דבר על העיר עתה הוא מדבר על המלך : אל אני . כלומר כמו אל אני שלא יוכל אדם להזיקני ולהרע לי : מושב אלהים ישבתי בלב ימים . כי אני ישבתי במקום חזק כי אני בלב ימים שהימים מקיפים אותי ומי יוכל לגעת בי כמו אלהים שיושב בשמים וכל סוחרי העמים עובדים אותי ומביאים לי מנחה ויונתן תרגם דחלא אנא מושב תקיפין יתיבית בגו ימיא : (ג) הנה חכם אתה מדנאל · זכר דניאל לפי שנודעה חכמתו בבבל . מדנאל חסר יו"ד והוא נקראת דגושה בתנועת הצרי ואע"פ שאינה כמו יו"ד ירושלם שנקרא בתנועת החירק ואיננה בתוכם יאמר הנה הכם אתה בעיניך מדניאל : כל סתום לא עממוך . הדברי' הסתומים והנעלמים לא נסתמו ממך עממוך ענין סתר וכסוי כמו ארזים לא עממוהו אלא שהוא עובר וזה בודד וכן איכה יועם זהב נסתר זהרו ונכסה וכן תרגם יונתן וכל רז לא יתכסי מנך : (ד) בחכמתך · ואתה חשבת כי בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל כמו שהתגאה מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי : עשית . ותעש . ענין אסיפה וקבוץ כמו ותעש הארץ עשה לי את החיל הזה חיל נכסים כמו את החיל הזה : (ה) ברוב . מבואר הוא : חילך . בחילך נכסיך או בגאותך וכן תרגם יונתן

מצודת דוד

מליצה : (ל) והשמיעו : ר"ל ישמיעו קינה עליך בקולם ויזעקו זעקת מרה : ויעלו עפר · כן היה מנהגם לעשות דרך צער ואבל : יתפלשו · יתגלגלו באפר וגם היא מדרך צער ואבל : (לא) והקריחו . ימרטו עליך שערות ראשם וישאר המקום קרח : ובכו אליך · יבכו עליך במר נפש בעת יעשו מספד מר : (לב) ונשאו אליך · ירימו עליך קינה בקול נהי הנהוג אצלם ויקוננו עליך וכן יאמרו מי כצור וכו' ר"ל מי הוא העיר להיות חשובה כצור ומי כמוה שהיא דומה ונכרתת בתוך הים ואין מי להמשיל אליה לא לעת שלות' ולא לעת מפלתה : (לג) בצאת · עתה יפרש דבריו לומר הנה עודך בשלותך בצאת סחורתך מדרך הימים שישבת בהן השבעת עמים רבים במרבית הסחורות : ברוב . עם רוב ערכך וסוחרתך העשרת מלכי ארץ : (לד) עת נשברת . ועתה עת שהיא נשברת מסבת המים בעומק הים הנה סחורתך וכל קהליך איש לא נעדר כולם נפלו בתוכך : (לה) שממו עליך . יתמהו על מפלתך : שערו שער · יאחזם חיל ורתת כמרוח סערה כי יפחדו פן יקרה להם כמקרך ויהיו זעומי פנים כדרך המיצר שכועס בעצמו : (לו) סוחרים בעמים . הסוחרים שבין האומות השמיעו עליך קול שריקה הנעשה בקבוץ השפתים והדרך לעשותה כשרואין באבדן דבר חשוב : בלהות היית . תהיה מלא מבהלה : ואינך . לא תהיה עוד עד עולם לחזור לקדמותך : כח (ב) לנגיד צור . על מושל צור : אל אני . ר"ל בעל יכולת רב כאל : מושב אלהים ישבתי . ר"ל לפי שיש לי מקום מושב גדול ומשומר מאויבים וכמו האלהים יושב בשמים ממעל כן אני כמוהו ישבתי בלב ים ואין מי יוכל לבוא אלי : ואתה אדם · ואתה אדם ואין לך יכולת כמו לאל ואיך נתת לבך להשוותה כלב אלהים וכאומר מה ראית לעשות זה : (ג) הנה חכם וגו' תחסר ה"א התימה וכאומר החכם אתה מדניאל וכי כל דבר סתום ונסתר לא נכסה ממך כענין מ"ש בדניאל כל רז לא אנס לך (דניאל ד) : (ד) בחכמתך · וכי בחכמתך . עשית לך כח ואומץ ואספת זהב וכסף באוצרותיך : (ה) ברוב . וכי ברוב חכמתך במרבית הסחורה עשית וכי בזה הרבית עשרך

מצודת ציון

אותו:משוט · הם העצים הארוכים אשר משיטין בהם את הספינה : (ל) יתפלשו · ענין הגלגול בעפר והכסוי. כמו בעפר התפלשי (מיכה א) : (לא) והקריחו · ענין תלישת השער להשאר חלק מבלי שער וכן קרח הוא (ויקרא יג) : קרחא · כמו קרחה בה"א : (לב) בניהם · מלשון נהי ויללה : כדומה · ענין כריתה וחורבן כמו גם מדמן תדמי (ירמיה מח) : (לה) שממו · ענין תמהון : שערו שער · מלשון סערה בסמ"ך : רעמו · ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה (ש"א א) : (לו) שרקו · ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו') : בלהות · הוא הפוך מן בהלות : (ג) עממוך · ענין ההסתר והכסוי כמו ארזים לא עממהו (לקמן לא) : (ד) חיל . ענין כח ואומץ כמו שתאזרני חיל (תלים יח) : ותעש : ענין קבוץ ואסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב) : (ה) חילך : ענין עושר כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח)

יונתן משרייתך: (ז) לכן • על יפי חכמתך . בשו' היו"ד ופ' והריקו חרבותם על יפי חכמתך דרך משל כלומר שתשחת חכמתך בהרבותך או כמשמעו על הלבת שהרבה ברוב חכמתו: יפעתך . זהרך מן הופיע מהר פארן יפעה בשקל שמלה: (ח) לשחת . ומתה • אין בו מן השרש כי אם המ"ם ועיקרו מתת בשקל שבת קמת ותי"ו למד הפעל נבלעת בדגש תי"ו הנמלא ונכת' בו הנה שאחר התי"ו: ממותי • בה בפלס כמבואי עיר מבוקעה וטעם הרבוי אמר תמות מיתות רבות כלומר בדקירות רבות כמו ממותי החלל שידקרוהו דקירות רבות עד שימות וכן הטובע לא ימות בבת אחת לפיכך אמר בלב ימים או פי' ואתה שהיית מתגאה בלב ימים תמו' ביד עריצי גוים מיתה משונ' בדקירות רבות: (ט) האמור תאמר . מחלליך • כמו מהרגיך והוא מבנין הדגש ונפל ממנו הדגש ויבאהו מן החלל הללים: (י) מותי ערלים תמות • שם אמר מן מות מותים כמו מן און אונים ובסמוך מותי וכן ואת עשיר במותיו: ערלים . כתרגומו רשיעיא כלומר ערלי לב: ויהי . (יב) בן אדם . אתה חותם תכנית . משלים התכנית כי כלו שלם בך והכנית שם בשקל גפרית כי התי"ו שרשית וכן ומדדו את תכנית פירוש תוכן כל החכמות והכבוד והעושר וכן פירש מלא חכמה כלי ליופי וי"ת את דמי למנא דצורתא דמתקן בחכמה ומשכלל בשופריה: בעדן גן אלהים . כאילו בעדן גן אלהים היית שלא חסרת דבר ותירג' יונתן בסגי טבוון ותפנוקין את מתפנקא כאילו בעדן גנתא דה' את שרי כל אתרא וגיותא ויקרא מתיה' לך בעדן גן כמו בעדן בגן וי"ת בעדן עומדת במקו' שניה או יהיה סמוך עדן אל גן ואע"פ שכבו' נסמך גן אל עדן וכ' מקומות היו כמ"ש ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן: (יג) מסוכתך • גזרך והוא כתוב בסמ"ך כמו הסך מסוכתו והוא על דרך ספלגה כאילו גזר ביתו או גנו או כרמו היה מאבן יקרה ויונתן תירגם כל אבנין טבן מסדרן על לבושך: וברקת • כמו וברקת הנזכר בתורה והוא בשמי משקלים: וזהב • כלל הזהב עם האבנים היקרות כי הוא המשובח שבמיני מתכות ומשימין אותו עם האבנים במלאכות הנאות והיקרות וי"ת משקען בזהב כלומר כל אלה האבני' משבצות בזהב על לבושך: מלאכת תפיך ונקביך . תפיך כמו בתפים ובמחולות נקביך הם כלי הנגון העשוים נקבים נקבים: בך . כלומר בביתך מיוחדים שאין כמותם: ביום הבראך כוננו . כאילו ביום שנבראת כוננו אלה הכלים לך כוננו מבנין שלא נזכר שם פועלו והוא מנחי העי"ן ויונתן תירגם כל אילין עבידת תקונך וגו': (יד) את כרוב ממשח הסוכך • דמה אותו לכרו' לרוב מעלתו: ממשח . ענין גדולה כמו אל תגעו במשיחי: הסוכך . לפי שהא' בכרובים סוככים בכנפיהם ודמה אותו לכרוב אמר עליו גם כן הסוכך כלומר סוכך על עמו וממשח הם תואר ואף על פי שהוא פתח שלא בסמיכות הנה כמוהו ומקסם חלק ולבושו מרמס ויהי המלצר ורבי יונה פירש כי סוכך שם השמן הטוב שמושחין בו המלכים מן וסוך לא סכתי ויהיה ממשח תואר סמוך: ונתתיך . אני נתתיך בזאת הגדולה ואתה לא ידעתני והתגאית על עמי: בהר קדש אלהים היית • אמר כנגד מלך צור לא כנגד זה שהיה היום מלך כאילו אמר מלך צור ככר היה טוב והיה בהר הקדש כי חירם מלך צור היה בירושלם ושלח לשלמה המלך עצים לעשות בית המקדש הכל כמו שכתוב במלכים: בתוך אבני אש התהלכת . לישראל קרא אבני אש שהיו עם

בְּחֵילֶךָ׃ ו לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן תִּתְּךָ אֶת־לְבָבְךָ כְּלֵב אֱלֹהִים׃ ז לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ זָרִים עָרִיצֵי גּוֹיִם וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־יְפִי חָכְמָתֶךָ וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ׃ ח לַשַּׁחַת יוֹרִדוּךָ וָמַתָּה מְמוֹתֵי חָלָל בְּלֵב יַמִּים׃ ט הֶאָמֹר תֹּאמַר אֱלֹהִים אָנִי לִפְנֵי הֹרְגֶךָ וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל בְּיַד מְחַלְלֶיךָ׃ י מוֹתֵי עֲרֵלִים תָּמוּת בְּיַד־זָרִים כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יב בֶּן־אָדָם שָׂא קִינָה עַל־מֶלֶךְ צוֹר וְאָמַרְתָּ לּוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי׃ יג בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה סַפִּיר נֹפֶךְ וּבָרְקַת וְזָהָב מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ׃ יד אַתְּ־כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךָ בְּהַר קֹדֶשׁ אֱלֹהִים הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־

בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דחשבתא בלבך דאת דחלא: ז בכן הא אנא מיתי עלך נוכראין תקיפי עממיא וישלפון סיפיהון על תקון חוכמתך ויחבלון זיו אימתך: ח לחבלא יחתונך ותמות ממת מטעני חרבא בגו ימא: ט המימר תימר דחלא אנא קדם דקטלך ואת אנשא ולית בך צרוך ביד מחבלך: י ממת רשיעין תמות ביד נוכראין ארי אנא גזרית במימרי אמר יי אלהים: יא והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: יב בר אדם טול איליא על מלכא דצור ותימר ליה כדנן אמר יי אלהים את דמי למנא דצורתא די מתקן בחוכמא ומשכלל בשופריה: יג בסגי טבון ותפנוקין את מתפנק כאילו בעדן גנתא דיי את שרי כל עותרא גיותא ויקרא מתיהב לך כל אבנין טבין מסדרן על לבושך סמקן ירקן וסבהלום כרום ימא ובורלא ופנתירין שבזיז אזמרגדין וברקן משקען בדהב כל אלין עבידת תקונך בכוראים לבך ברם לא אסתכלת בפגרך דאתעביד חללין ונקבין דאינון צורכך דלא אפשר לך דתתקים בלא בהון מיומא דאתבריתא עמך מתקנין: יד את מלך מרבא למלכו ויהבית לך רבותא ואת על טור קודשא דיי בסרתא ובעמא קדישא

וכנשאה: (ז) והריקו חרבותם . כמשמעו ומדרש אגדה משכב זכור שנבעל כנשים שלשה עשו עלמם אלוה ונבעלו כנשים יואש בן אחזיה שנאמר (ד"ה ב' כ"ד) ואת יואש עשו שפוטים וחירם ונבוכדנצר: יפעתך . הופעתך לשון תואר פנים • והמדרש הורשו יופי עמך: (ט) מחללך • כמו הורגך: (יב) אתה חותם תכנית וגו' אתה הוא מלא חכמה לחתום ולשבוע כל תבנים ותורה: תכנים • פיינמור"א בלע"ז: (יג) בעדן גן אלהים וגומר . בסגי טבון ותפנוקין את מתפנק כאלו בעדן גינתא דה' את שרי כל עותרא גיותא ויקרא מתיהב לך כל אבנין טבן מסדרן על לבושך: מסוכתך . מיפתך . ל"א לבוש כיסוייך: מלאכת תופיך ונקביך בך • אע"פ שנתתי לך הכבוד הזה יודע הייתי שתתגאה ועשיתי בך מלאכת תופים ונקבים שמולאין רוח בקול זמר כתוף וגם היה לך להתבונן: (יד) את כרוב ממשח הסוכך . את עוף מדה כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו סכך רב כלומר מושל ממשל רב • ממשח לשון גודל כמו אנשי מדות (במדבר י"ד) דמתרגמינן גברי דמשחן: ונתתיך בהר קודש אלהים היית . ונתתי לך מקום לקנות לך שם בבנין הר קדשי שסייעת את שלמה בעצי ארזים: בתוך אבני

בן אדם שא קינה על • והיה כמלאת שבעים שנה • בעת ההיא בא חנני והעיר כחו ולבבו • ובעתי' ההם רבים יעמדו על מלך הנגב: את ג' לזכר וסימ' ואם ככה את עושה לי • ואת תדבר אלינו • את כרוב ממשח:

נאם ה' ג' בלב ה' וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן מ"ח: על מלך ט' בקריאה וסימ' ביפיו עלה פרעה נכה ויקח אתכם נבוזראדן דמלכים ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים • ונשאת המשל הזה •

תולדות אהרן בעדן גן . ב"ב עס:

מצודת ציון

ח): (ז) זרים • נכרים: עריצי • ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): והריקו • מלשון ריק ר"ל ישלפו וירוקנו מתערה וכן וחרב אריק (לעיל ה): יפעתך • ענין זוהר וזריחה וכן הופיע מהר פארן (דברים לג): (ח) לשחת • בור הקבר: (ט) מחללך • מלשון חלל והרג: (י) ערלים • ערלי לב וכן ת' רשיעיא: (יב) חותם • ר"ל צורה כמו תתהפך כחומר חותם (איוב לח): תכנית • מל' הכנה . מתוקן וכן הדרכי לא יתכנו (לעיל יח): וכליל • מלשון כל ר"ל פלול בכל יופי שאפשר להיות: (יג) בעדן גן • בעדן שנטע בו המקום את הגן כמ"ש ויטע ה' אלהים גן בעדן (בראשית ב) והוא מקום עדון ותענוג רב: מסוכתך • מלשון סכך וכסוי: תופיך • שם כלי נגון כמו בתופים ובמחולות (שמות טו): ונקביך • כלי נגון בעלי נקבים רבים: כוננו . מלשון הכנה: (יד) את • כמו אתה: כרוב • כן יקרא פני אדם כי תינוק ת"א רביא ולפי גודל מעלתו קראו בלשון כרוב המוזכר בכרובים שעל הארון: ממשח • הוא ענין גדולה

מצודת דוד

עשרך על שגבה לבך בעשרך וכאומר הלא הכל בא מיד ה' ומה לך להתגאות: (ו) תתך את לבבך • נתת את לבבך להשוותה כלב אלהים: (ז) זרים . עמים נכרים אומות חזקים הם הכשדים: והריקו . ישלפו חרבם מתערה על יופי חכמתך ר"ל לא תהיה נעזר להמלט ביופי חכמתך: וחללו . יבזו זוהר בינתך ולא ימנעו חרבם מדם בעבור הבינה הנמצא בך: (ח) לשחת • אל בור הקבר יוריד אותך החרב ותמות גם אתה מעין מיתת שאר חללים עם כי אתה בלב ימים במקום מעומד: (ט) האמור . וכי לפני הבאים להרגך תאמר אלהים אני ולמה תהרגני וכאומר אם אלהים אתה לא יוכלו להרגך: ואתה . אבל באמת אתה אדם ולא אל ביד העומדים אותך לחלל ולהרוג: (י) מותי ערלים . כמיתת רשעים ערלי לב כן תמות גם אתה ביד זרים ולא מיתת עצמך: כי אני דברתי . ובידי לקיים דברי: (יב) חותם תכנית • צורה מוכן ומתוקן בכל דבר וחוזר ומפרש מלא חכמה וכו': (יג) בעדן גן וגו' . לא חסרת דבר כאלו היית בעדן גן וכו': מסוכתך • על הלבוש המכסה אותך היה קבוע כל אבן יקרה והם אדם וכו' והם שמות אבני יקר: וזהב • אף הזהב היה קבוע בו: מלאכת תופיך • מעשה התופים ושאר כלי נגון המלאים נקבים שהיו בך כאלו הוכנו לך ביום שנבראת ר"ל אין דוגמתם ולא היה מיראוי להתענג בהם אלא אתה: (יד) כרוב ממשח . אדם רב המעלה גדול בחשיבות המגין בסכך כנפיו על עמו ולפי שקראו כרוב לרוב מעלתו ובכרובים נאמר סוככים בכנפיהם (שמות כב) לכן אמר לשון סוכך: ונתתיך • ר"ל ואני נתתי לך כל המעלה והגדולה על כי היית פעם בהר קדש של אלהים ר"ל על כי מלך צור שהיה בימי שלמה היה מסייע בבנין

רשי

אבני אש התהלכת. קנית לך זכרון עם מלכי ישראל שהם כמלאכי השרת: (טו) נמלא עולתה בך. באמרך אל אני: (טז) מלו. כמו מלאו: ואחללך מהר אלהים. גרמת שאמחה אותך שלא תלדק עוד בבנין ביתי: ואבדך. כמו ואאבדך: מתוך אבני אש. שלא תטול חלק עם הלדיקי'. ורבותינו במדרש אגדה דרשו הענין הזה באדם הראשון וכך אמר הנביא לחירם מה נתגאית ברקיעך שמא בגן עדן היית כמו שהיה אדם הראשון כל אבן יקרה וגו' כי כל החופות האלה עשיתי לאדם הראשון ופחותה שבכולן זהב שהיא מנויה אחרון: מלאכת תופיך וגו'. בזאת השויתך לו ולא באחרת ובך נסתכלתי ובראתי תופים ונקבים באדם הראשון: את כרוב ממשח. שמא אתה כאותו כרוב שהיה גדול בממשח הסוכך כולו מקלה השמים ועד קלה השמים ושמא נתתיך להיות בהגלי קדש כאשר נתתי לו: (יז) שחת חכמתך על יפעתך. שנתגאית ביפעתך: לראוה בך. להסתכל בבושתך: לראוה כמו לראיה: (יח) חללת מקדשיך. קדושתך: אש מתוכך. דברי גאוה שילאו מפיך לאמר אל אני ל"א כתרגומו ואייתי עממיא דתקיפין כאשתא מחובי זדונך: (יט) שממו. תמהו: (כג) ונפלל חלל בתוכ' בחרב עליה מסבי'. על אשר יראו החרב מסביב בחוץ יפלו יושבי העיר ויהיו כמותים להיות חללים בתוכה: ונפלל. כמו לא פללתי (ראשית מ"ח) לא סברית וכמו ואויבינו פלילים (דברים לב) ידונו עלמם

יחזקאל כח

אֶ֖שׁ הִתְהַלָּֽכְתָּ׃ טו תָּמִ֤ים אַתָּה֙ בִּדְרָכֶ֔יךָ מִיּ֖וֹם הִבָּֽרְאָ֑ךְ עַד־נִמְצָ֥א עַוְלָ֖תָה בָּֽךְ׃ טז בְּרֹ֣ב רְכֻלָּתְךָ֗ מָל֧וּ תוֹכְךָ֛ חָמָ֖ס וַֽתֶּחֱטָ֑א וָאֲחַלֶּלְךָ֨ מֵהַ֧ר אֱלֹהִ֛ים וָֽאַבֶּדְךָ֛ כְּר֥וּב הַסֹּכֵ֖ךְ מִתּ֥וֹךְ אַבְנֵי־אֵֽשׁ׃ יז גָּבַ֤הּ לִבְּךָ֙ בְּיָפְיֶ֔ךָ שִׁחַ֥תָּ חָכְמָתְךָ֖ עַל־יִפְעָתֶ֑ךָ עַל־אֶ֣רֶץ הִשְׁלַכְתִּ֗יךָ לִפְנֵ֧י מְלָכִ֛ים נְתַתִּ֖יךָ לְרַ֥אֲוָה בָֽךְ׃ יח מֵרֹ֣ב עֲוֺנֶ֗יךָ בְּעֶ֙וֶל֙ רְכֻלָּ֣תְךָ֔ חִלַּ֖לְתָּ מִקְדָּשֶׁ֑יךָ וָאוֹצִא־אֵ֤שׁ מִתּֽוֹכְךָ֙ הִ֣יא אֲכָלַ֔תְךָ וָאֶתֶּנְךָ֤ לְאֵ֙פֶר֙ עַל־הָאָ֔רֶץ לְעֵינֵ֖י כָּל־רֹאֶֽיךָ׃ יט כָּל־יוֹדְעֶ֙יךָ֙ בָּֽעַמִּ֔ים שָׁמְמ֖וּ עָלֶ֑יךָ בַּלָּה֣וֹת הָיִ֔יתָ וְאֵינְךָ֖ עַד־עוֹלָֽם׃ כ וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃ כא בֶּן־אָדָ֕ם שִׂ֥ים פָּנֶ֖יךָ אֶל־צִיד֑וֹן וְהִנָּבֵ֖א עָלֶֽיהָ׃ כב וְאָמַרְתָּ֗ כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה הִנְנִ֤י עָלַ֙יִךְ֙ צִיד֔וֹן וְנִכְבַּדְתִּ֖י בְּתוֹכֵ֑ךְ וְיָדְע֞וּ כִּֽי־אֲנִ֣י יְהוָ֗ה בַּעֲשׂ֥וֹתִי בָ֛הּ שְׁפָטִ֖ים וְנִקְדַּ֥שְׁתִּי בָֽהּ׃ כג וְשִׁלַּחְתִּי־בָ֞הּ דֶּ֤בֶר וָדָם֙ בְּח֣וּצוֹתֶ֔יהָ וְנִפְלַ֤ל חָלָל֙ בְּתוֹכָ֔הּ בְּחֶ֥רֶב עָלֶ֖יהָ

תרגום

סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט׃ טו שְׁלִים אַתְּ בְּאוֹרְחָךְ מִיּוֹמָא דְּאִתְבְּרֵיתָא עַד דְּאִשְׁתְּכַח שְׁקַר בִּיךְ׃ טז בִּסְגִיאוּת סְחוֹרְתָךְ אִתְמְלִיאוּ אוֹצְרָךְ חֲטוֹף וְחַבְתָּא וַאֲפַסֵּינָךְ עַל דְּבַסַּרְתְּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ וְאַבְדִינָךְ מַלְכָּא דְּרַבְּתָנָא עַל דִּי סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט בְּעַמָּא קַדִּישָׁא׃ יז רָאִים לִבָּךְ בְּתוּקְפָּךְ אִתְחַבַּלְתְּ בְּחוּכְמְתָךְ עַל זִיו אִימְתָךְ עַל אַרְעָא רְמֵשְׁתָּךְ אַזְהָרָא לְמַלְכַיָּא יְהַבְתִּיךְ לְאִסְתַּכָּלָא בָךְ׃ יח מִסְּגֵי חוֹבָךְ בְּשְׁקַר סְחוֹרְתָךְ אֲפֵיסְתָּא מַקְדְּשָׁךְ וְאַיְתֵי עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּאֶשְׁתָּא מֵחוֹבֵי זְדוֹנָךְ אִינּוּן יְשֵׁיצוּנָךְ וְאֶתְנִינָךְ כְּקִטַּם עַל אַרְעָא לְעֵינֵי כָּל חָזָךְ׃ יט כָּל דְּיָדְעָךְ בְּעַמְמַיָּא צְדִיאוּ עֲלָךְ כִּדְלָא הֲוֵית אֶתְנִינָךְ וְכֵן תְּהֵי עַד עָלְמָא׃ כ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ כא בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל צִידוֹן וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ׃ כב וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ צִידוֹן וְאִתְיַקַּר בְּגַוִּיךְ וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אַעְבֵּיד בִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין וְאִתְקַדַּשׁ בַּהּ׃ כג וַאֲשַׁלַּח בַּהּ מוֹתָא וְקַטְלָא בְּשׁוּקָהָא כַּד יִתְרְמוֹן קְטִילִין בְּגַוַּהּ בְּאַיְתָיוּתִי עֲלַהּ דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא מִסְּחוֹר סְחוֹר

רדק

עם קדוש. ואדוני אבי ז"ל פי' הפסוק בלשון תמיה ופי' בתוך אבני אש וגפרית רותחיים של אש עליונים ופי' בו עוד פי' אחר עוד חשבת בלבך שאתה כרוב כי אתה התהלכת בתוך אבנים יקרות אבני אקדח מאירות כאש שהיו מוליכים לפניך במקום נרות להאיר בלילה: (טו) תמים אתה מיום הבראך מיום עמדת על דעתך וכן רכבת עלי מעודך מעוד שרכבת: עד נמצא עולת' בך שהתגאית' על עם ה' ושמחת בחורבנם: (טז) ברוב רכלתך מלו תוכך חמס. ועוד כי ברוב הסחורה שהיתה בעירך היו סוחריך עושים חמס לסוחרי המקומות האחרים ואמרת כי מרוב שנודעה העיר בסחורה לא ימנעו בעבור זה לבא: מלו. כמו מלאו. ובא בדרך בעלי יה"א: תוכך. תוך עירך: ותחטא. את החטאת במה ששמחת על חורבן א"י והחטאת בחמס שעשו בעירך לפי שהיה כח בידך למנוע ולא מנעת: ואחללך מהר אלהים ואבדך. שווי"ן קמוצין כי הענין לעבר והוא במקום עתיד כדרך הנבואות: ואבדך. מבנין הדגוש ומשפטו ואאבדך ובנסול אל"ף פ"א הפעל להקל הקריאה מפני פגים' שני האלפי"ן בועלה תנועת' על אל"ף האיתן. אמר ואחללך מהר אלהים ואאבדך אזכרה זו הטובה שהיה למלך נור בהר אלהים כמו שאמר בהר קדש אלהים היית אחללך מאותו מקום קדוש שלא תזכר שם אלא לאלה ולקללה וכפל הענין במלות שונות ואמר יאבדך כרוב הסוכך מתוך אבני אש ר"ל אתה כרוב הסוכך אאבד אותך כלומר שמך וזכרך אאבד מתוך אנשי קדש שהם ישראל הנמשלים לאבני אש: (יז) גבה לבך. שחת. ידינו שחת: על יפעתך. שגבה לבך בה ובזה שחת חכמתך כי החכם לא יגבה לבו בטוב העולם הזה: יפעתך. פירשנוהו: לראוה בך. כמו לראות בך כלומר לראות בך הסך מה שהיית' וחשבת ברוב גאות לבך ולתמוה עליך וכת"י לאסתכלא בך ויש מפרשים לראוה ענין בזיון וכן והמה יביטו יראו כי את כל גבוה יראה ואין לריך להוליאם מענינם ומלת לראוה מקור שלם מן הקל בתמורת למ"ד הפעל בוי"ו נראה ומשקלו לאהבה את ה' אלהיך: (יח) מרוב עונך בעול רכלתך. בעול סמוך מן עול ולא בא בדרך חברו במשקלו: חללת מקדשך. ארמונך כמו מקדש מלך הוא אמר החמס והעול שעשית גרמו לך לחלל ולהחריב את מקדשך: ואוליא אש מתוכך היא אכלתך. האש היא משל לעון ולפי שאמר אכלתך אמר ואתנך לאפר על דרך משל כי הנאכל באש שב לאפר ובאמרו כל הענין בל' עבר כמו השלכתיך נתתיך ואוליא ואתנך כלם עבר במקו' עתיד כמו שהוא מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב: (יט) כל יודעיך. שממו. כמו תמהו: בלהות. פירשנוהו: דיסי. (כא) בן אדם. מבואר הוא: (כב) ואמרת. אמר הנני עליך ואמר בה כן מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד: (כג) ושלחתי. ונפלל חלל. כמו ונפל אלא שנכפלה בו למד הפעל: בחרב עליה מסביב. בחרב

מצודת דוד

בבנין ב"ה הבנוי בהר קדש של אלהים הוא הר המוריה וכמ"ש ויהי מירוס נתן לשלמה עלי ארזים וכו' (מ"א ה): בתוך אבני אש התהלכת. ר"ל שהיה מתהלך בחברה אחת ובאהבה רבה עם מלכי ישראל והם דוד ושלמה שהיו מחוזקים ומזהירים כאבני אש: (טו) תמים. גם אתה היית תמים בדרכיך מיום הבראך ר"ל מיום עמדך על דעתך ואמר בל' הפלגה וכן מבטן אמי אנחנה (איוב לא): עד נמצא. עד העת ההיא שנמצא בך עוולתה שנתגאית מאד: (טז) ברוב. בעבור מרבית הסוחרי' שבך נתמלאו תוך מקומות ארצך חמס ועושק כי עשקו לכל הבאים בבטחון שעכ"ז לא ימנעו לבוא עד כי ימלאו בה סוחרים מרובים ויש עם מי להסתחר: ותחטא. ובזה חטאת גם אתה על שלא מחית בידם: ואחללך מהר אלהים. ולכן אחלל ואבזה אותך להרחיקך מהר אלהים ר"ל עוד לא יזכר לך הזכות מה שהיה המלך ההוא מסייע בבנין בה"מ: ואבדך. אאבד אותך אתה כרוב הסוכך מתוך חברת מלכי ישראל הנמשלים לאבני אש ר"ל מה שהיית במעלה גדולה ומגין על עמך הכל היה בזכות שהיית מאז בחברת ואהבת מלכי ישראל אבל עתה אאבדך ואסירך מן הזכות ההוא ולא תגן עוד: (יז) ביפיך. בעבור יפיך גאה לבך ובזה שחת חכמתך עם זוהר בינתך כי הגאוה היא מנגדת אל החכמה והבינה: על ארץ השלכתיך. לכן אשליך אותך מכסא המלוכה לשבת על הארץ ואתן אותך לפני מלכים להסתכל בך בבזיונך כי דרך האויבים להסתכל בפני האדם בעת בזיונו למען הכלימו: (יח) מרוב עוניך. שנתגאית ביותר: בעול רכלתך. שעשקו כל הבאים ולא מחית בידם ובעבור זה חללת ובזית ארמוניך כי תחרב מעתה: ואוליא אש. ר"ל דברי הגאוה הבוער כאש אוליא אז מתוכך כי לא תוכל להתגאות עוד והאש ההיא תאכל אותך כי בזה העון תהיה נאבד מן העולם: ואתנך לאפר. לפי שהמשיל האבדון לשרפת אש לכן אמר ואתנך לאפר ור"ל תהיה מושפל לעפר: לעיני וגו'. כולם יראו בבשתך: (יט) כל יודעיך. כל היודעים ומכירים אותך בין העמים יתמהו על מפלתך: בלהות היית. תהיה מלא מבהלה ולא תמלא עוד עד עולם לשוב לקדמותך: (כא) שים פניך. הסב פניך אל מול לידון: (כב) הנני עליך. הנה אני אלחם עליך: ונכבדתי בתוכך. על ידי הדין שאעשה בתוכך אהיה מכובד: כי אני ה'. הנאמן ליפרע: בעשותי. בעת אעשה בה משפט אז ידעו שאני ה' וע"י אהיה מקודש בעיני הבריות בראותם שאני משלם גמול: (כג) ודם. הוא מן ההרוגים: ונפלל. הרבה חללים יפלו בתוכה בחרב האויב

מצודת ציון

גדולה כמו למשיחו לכורש (ישעיה מה): הסוכך. מל' סכך והגנה: (טו) תמים. מל' תם וישר: (טז) מלו. נתמלאו: ואחללך. מל' חלול ובזיון: ואבדך. כמו ואאבדך: (יז) על. עניינו כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה): יפעתך. זוהר בינתך: לראוה. מלשון ראיה והסתכלות: (יח) מקדשיך. ארמון המלך נקרא כן וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס ז): (יט) שממו. ענין תמהון: בלהות. הוא ספוק מן בהלות. ואינך. ואין לך: (כג) בחוצותיה. כן יקרא השוקים

יפעתך ב' וסי' וחללו את יפעתך חכמתך על יפעתך: ואוצא אש מתוכך חד מן י"א מלין מיחדי' דחסרים יו"ד בליש' יציאה וסימן מוצאי דבת הארץ. והוצא עליה שם רע. ותעלה ותצא מרכבה דמלכים. ויצאו את מצבות' ביום הוצאי אתכם. ביום הוצאי דלקרוא דרור. להוצאהו אל הבית דירמיה. ואוצא אש מתוכך דיחזקאל. ותעלומה יוצא אור. ומלבם יוצאו מלין. ומוצא

מְסָּבִיב וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ כד וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל סִלּוֹן מַמְאִיר וְקוֹץ מַכְאִב מִכֹּל סְבִיבֹתָם הַשָּׁאטִים אוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃ כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה בְּקַבְּצִי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃

כט א בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ׃ ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי׃ ד וְנָתַתִּי חַחִיִּים בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק׃ ה וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃

ל' י' ל' · ג' . ל' וחסר · ס' נטעם בסיפרא · ל"י ו' פסוקים כם כם · ד' בסיפרא · כ"ד חס' בסיפרא · ח' · ב' חס' · ל"א נטעם בסיפרא · פ' י' ל' · חחים ק' · ב' ובפסוק · י"ב ו"מ"ל בסיפרא ס' מ"ל · ו' בליש'

תרגום

וידעון ארי אנא יי׃ כד ולא יהי עוד לבית ישראל מלך מבאיש ושלטון מעיק מכל סחרניהון דבזזין יתהון וידעון ארי אנא יי אלהים׃ כה כדנן אמר יי אלהים כד אכנש ית בית ישראל מביני עממיא דאתבדרו לתמן ואתקדש בהון לעיני עממיא ויתובון על ארעהון דיהבית לעבדי ליעקב׃ כו ויתובון עלה לרוחצן ויבנון בתין ויצבון כרמין ויתבון לרוחצן כד אעביד פורענות דינין מכל דבזזין יתהון מסחרניהון וידעון ארי אנא יי אלההון׃ א בשתא עשיריתא בעשיראה בתרי עסר לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ ב בר אדם קביל נבואה על פרעה מלכא דמצרים ואתנבי עלוהי ועל מצראי כולהון׃ ג אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא רבא די שרי בגו נהרותיה די אמר דילי מלכותא ואנא כבישית׃ ד ואתן שירין בליסתך ואקטול שלטוני תוקפך עם גברך ואבטלינך ממלכותך וית כל שלטוני תוקפך עם גברך יתקטלון׃ ה ואַרְטְשִׁינָךְ למדברא יתך וית כל שלטוני תוקפך על אפי חקלא תתרמי נבילתך לא תתכניש ולא תתקבר לחית ארעא ולעופא דשמיא מסרתך לאשתיצאה׃

רד"ק

בחרב יבא עליה : (כד) ולא יהיה . סלון ממאיר . כמו קוץ והענין כפל במלות שונות : ממאיר . כמו צרעת ממארת פוניי"נט בלע"ז : מכאיב . ידוע מן כאב והוא דרך משל ותירגם יונתן מלך מבאיש ושולטונין מעיקין : השאטים אותם . ענין בזה ושפל וכן תירגם יונתן דבזזין כי אלה האומות הזכר הם שכנים לא"י והיו מריעים לישראל : (כה) כה אמר ה'. מבוארת היא ואת הפרשה בהבטחה זו שהבטיחם משפ' המריעים להם והאל ית' יעשה בהם שפטים שלא יוכלו להרע עוד : (כו) וישבו . מבואר הוא : (א) בשנה העשירית בעשירי . עשירית למלכות צדקיהו וזכר תחלה פורענות צור לפי שהיתה פורענות' תחילה לפורענות מצרים אבל נבואת מצרים באה לו תחיל' בשנה העשירית ואחר כך בשנה האחרון בי"א שנה לצדקיהו באה לו הנבואה על מצרים ב' פעמים ואחר האחרון ג"כ ב' פעמים בי"ב שנה : (ב) בן אדם . ועל מצרים כלה . אמר כלה בלשון נקבה כלומר על עדת מצרים : (ג) וזכר התנים הגדול במ"ם במקום נון וכמוהו כמהם יכמהן מוף ונוף ומפני שטוב מצרי' הוא היאור כי הוא המשקה אותם ואינם צריכים למטר ועל כן מתגאים בו המשיל מצרי' ליאור ופרע' המלך לתנים שגדול בתוכו והתנים הוא הדג הגדול כמו שאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים והמשיל עם מצרים לשאר הדגים כמו שאמר דגת יאוריך הרובץ בתוך יאוריו שאין מחריד אותו : לי יאורי . המשקה אותו וארצי השובע נמצא בה ברוב השנים ואינני צריך למטר ולא לילך למדינות אחרות בעבור תבואה : ואני עשיתני . אני עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות את ארצי או פי' עשיתני עשיתי ותקנתי אותי בחכמתי ובתבונתי עד שנעשיתי מלך גדול וכמוהו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו שגדלם ויונתן תירגם הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא רבא דשרי בגו נהרוותיה דאמר דילי מלכותא ואנא כבישית : (ד) ונתתי חחיים . כתוב בשתי יודי"ן ונקרא ביו"ד אחת חחים ואם היה נקרא ככתיבתו היה נקרא חחיים בתנועת יו"ד הראשונה בחירק והשנייה רפה כמשפט יו"ד הרבוי והיה שרשו אז מנחי הלמ"ד ועתה הוא בקריאתו מנחי העי"ן ויאמר מן חח חחים כמו מן פח פחים ולפי שהמשיל אותו לתנין זכר עליו דרך משל החחים שתופשים בהם הדג שנוקבים בהם לחיי הדג ומעלין אותו וכן אמר ובחח תקוב לחיו : דגת . שם כלל לדגים כלם דגה כמו והדגה אשר ביאור תמות ובסמוך דגת : והדבקתי . שיעלו עמך כשיעלוך מן היאור והוא משל על עם מצרים שרים ופרשי' וגבורים ודלת העם כלם יסופו : (ה) ונטשתיך המדברה . אמר המדברה לענין משל כי הדגים לא יחיו במדבר כי המצרים ימותו בחרב על פני השדה

רש"י

עצמם להיות חללים בתוכה : (כד) ולא יהיה עוד לבית ישראל וגו' . לפי שניבא על עמון ומואב ופלשתים ואדום וצור וצידון שהם שכיני ארץ ישראל שיחרבו ומאחר שיאבדו כולן לא יהיה סילון וקוץ לישראל בכל סביבות' שיכאבם ושירע להם : סילון . מין קמשונים וחוחים הוא : ממאיר . ענין הכאבה כמו צרעת ממארת (ויקרא יג) פוינייג"ש בלע"ז : השאטים אותם . הבוזים אותם : (כה) לעבדי ליעקב כמו שנתנה ליעקב נחלה בלא מצרי' ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה (בראשית כח) : (א) בשנה העשירית בעשירי בשנים עשר לחדש היה דבר ד' אלי לאמר : (ג) התנים הגדול . לפי שכל גדולתה של מצרים וכל שובע שבה על ידי יאורי נילוס הוא לפיכך הנביא ממשל את מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאור : לי יאורי . איני צריך לעליונים כי יש לי יאורי מספיק כל צרכי : ואני עשיתני . בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי : (ד) חחים . כמין טבעות ברזל איינ"ש בלע"ז : דגת יאוריך בקשקשתיך . איגפישאיקרפי"ש בלע"ז כלומר אתן בלב כל גבוריך לצאת עמך למלחמה ויפלו כולם : (ה) ונטשתיך המדברה . זו היא אובדנן של דגים כיון שנטשו על פני היבשה מתים אוטאוטרסו"ז בלע"ז :

מטענת

דבה הוא כסיל : וקוץ ג' וסימן וקוץ ודרדר תצמיח · סלון ממאיר וקוץ מכאיב · וקוץ הוליד את ענוב : כה אמר ה' בטעם בספ"א וסימן בקבצי את בית ישראל · כל בן נכר · בראשון באחרי שער החצר הפנימית : בעשרי ד' חסר' בליש' וסימן בשנה התשיעית לצדקיהו · לכניהו העשרי · בשנה העשירית בעשרי דפרעה דסי' · בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט · וכל רברי מניין מלאים בס"א והמה כשלשים איש : אמר לי ה' דסמיכי בקריא' וסימ' נמסר בסדר וירא אליו ה' : המדברה י"ב וסימן נמסר בסדר אחרי מות : אותך י"ו ס"ל וסימ'

מצודת ציון

השווקים : ונפלל . מל' נפל ונכפלה הלמ"ד (לעיל ב') : ממאיר . ענין הכאבה כמו צרעת ממארת (ויקרא יג) : השאטים . ענין בזיון : (כה) נפוצו . ענין פזור : (ג) התנים . כמו התנין בנו"ן וכן נקרא מין דג הדומה לנחש במראיתו וכן את התנינים הגדולים (בראשית א) הרובץ . ענין השכיבה לנוח : יאוריו . נהר מצרים נקרא יאור לפי שהמשיכו ממנו בריכות הרבה להשקות הארץ לכן אמר יאוריו ב' לשון רבים : עשיתני . ענין גדולה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט) : (ד) חחים . הוא מכלי הציד ובו נוקבים לחיי הדג להעלותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו (איוב מ) : בלחייך . הוא החלק שאצל הפה : והדבקתי . מל' דבוק וחבור : בקשקשתיך . הם הדבוקים בדג על בשרו כעין לבוש כמו כנפיר וקשקשת (ויקרא יא) : (ה) ונטשתיך . ענין פזור כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) :

תאסף

מצודת דוד

הבא עליה מסביב וידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : (כד) ולא יהיה עוד לבית וגו' . כשיפלו העובדי כוכבים ההם לא יהיה נמצא עוד לבית ישראל סילון וגו' מכל סביבותם אשר בזו אותם כי כולם יכלו ואז ידעו שאני ה' והכל בידי : (כה) ונקדשתי בם . אהיה מקודש על ידיהם בהאותות ומופתים שאעשה אז עמהם : (כו) בעשותי . בעת עשותי שפטים בכל המבזים אותם מסביבותם ישבו לבטח כי לא ימצא עוד מי ירע להם ואז ידעו שאני ה' אלהיכם העושה משפטם מיד הבבלים : כט (א) בשנה העשירית . לגלות יכניה ולמלכות צדקיה : בעשירי . בחדש העשירי : (ג) הנני עליך . הנה אני אלחם עמך : התנים הגדול . לפי שכל שבח מצרים היה במה שהיאור השקה שדותיהם מבלי מטר השמים לכן המשיל מלכה לתנין ועמה לשאר דגים : לי יאורי . היאור הוא לי להשקות שדותי ואין לי צורך במטר השמים : ואני עשיתני . אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי : (ד) ונתתי חחים . לפי שהמשילו לתנין שהוא דג אמר בו לשון הנופל בצדיית הדג שמשימין חחים בלחייו להעלותו מן המים : והדבקתי . אדבק בקשקשתיך את דגת היאור : והעליתיך . אעלה אותך מתוך היאור ועם כל דגת יאוריך אשר תדבק בקשקשתיך כי כולם יהיו נמשכים אחריך ור"ל בנפול השר תפול כל העם : (ה) ונטשתיך . אפזר אותך במדבר ואמר לשון הנופל באבדן הדגים שמתה כשבאים אל היבשה ור"ל שיכלה אותו ואת עמו מן העולם : על פני

השדה

רש"י

(ו) משענת קנה. כמה פעמים סמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכדנצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו: (ז) בתפשם בך בכפך. בכף קרי כאדם המהלך ונשען על מקלו: תרוץ. תרצץ: ובקעת להם כל כתף. כתפיהם כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות נכנסות לו בכתפיו: והעמדת להם כל מתנים. מאחר שאשר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם והרי אתה כאדם שהכידו נשען עליו והוא חלש ואומר לו התחזק על מתניך כי לא תסמוך עוד עלי וכן ת"י ולא תהא להון לבי' סומכון ויש מחליפין והעמדת להם לוהמעדת ואיני רואה את דבריהן. ומנחם חברו עם מעמד רגלים כמוני: (יא) ולא תשב ארבעים שנה. ארבעים ושתים שני רעבון גזרו בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות (ראשית מא) ראה וספרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות וז' השבלים הרקות (שם) הרי ארבעים ושתים לרעב ולא היה להם אלא שתים שנאמר כי זה שנתי' הרעב (שם מ"ה) ומשירד יעקב למצרים פסק הרעב שהרי בשנה השלישית זרעו שנאמר והן זרע ונחיה וגו' (שם מז) והארבעים נפרעו להם עכשיו: תשב ארבעים שנה. תשב שר"א אשיגיא"ה בלע"ז: (יד) מכורתם. מגורתם. ל"א כמו תולדות' וכן חברו מנחם: לבלתי

ו וַיָּדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ז בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַכַּפְּךָ תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם׃ ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה׃ ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ׃ יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת תִּהְיֶיןָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ יג כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃ יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה׃

(מסורה בגליון: ל׳ · בכף ק׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ בטעם · י"ו בלישנא וחסר. ב׳ וחסר · ד׳. ס׳ ר"פ לא לא ולא · ד׳ · ל׳. ס׳ כ"כ · ל׳ חסר · ל׳ מ"ל · י"ג · ד׳ ס"פ בסיפרא · כ"ס חס׳ בסיפ׳ ס׳)

תרגום

ו וידעון כל יתבי מצרים ארי אנא יי חלף דהוו סמך קניא רעיעא לבית ישראל: ז באתכניותהון בך ביד מלך תקיף תתמסר ויבד בית רוחצניהון ובאיסתמכותהון עלך תתבר ולא תהי להון לבית סומכן: ח בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי עלך דקטלין בחרבא ואשיצי מנך אנשא ובעירא: ט ותהי ארעא דמצרים לאישתממו וחורבא וידעון ארי אנא יי חלף דאמר מלכותא דילי ואנא כבשית: י בכן הא אנא שלח רוגזי עלך ועל מלכותך ואתן ית ארעא דמצרים לחורב צדו ושממו ממגדל סונה ועד תחום כוש: יא לא תעבר בה רגלא די אנשא ורגלא די בעירא לא תעבר בה ולא תתיתב ארבעין שנין: יב ואתן ית ארעא דמצרים לצדו בגו מדינן צדין וקרוהא בגו קרוין דהואה חרבן יהוין לצדו ארבעין שנין ואגלי ית מצראי לביני עממיא ואבדרינון במדינתא: יג ארי כדנן אמר יי אלהים מסוף ארבעין שנין אכניש ית מצראי מביני עממיא דאתבדרו לתמן: יד ואתיב ית גלות מצרים ואתיב יתהון לארעא פתרוס על ארעא תותבותהון ויהון תמן מלכו

רד"ק

השדה באתם להלחם עם הכשדים ולא יאספו לקבורה ויהיו לאכלה לחית השדה ולעוף השמים ותירגם יונתן ולא תקבן ולא תתקבר רוצה לומר ולא תקבץ לקבורה: (ו) וידעו כל יושבי מצרים. יען היותם משענת קנה לבית ישראל כי היו מבטיחים את ישראל להצילם מיד הכשדים ולא יכלו. והנה היו להם משענת קנה כי אינו חזק ואינו משענת אלא לפי שעה מעט כי קרוב הוא להשבר כל שכן כשהוא רצוץ. וכן תירגם יונתן סמך קניא רעיעי וכן בספרון התואר כאמר יהיו ר"ל כאמר לבן וכן ויש בעדרו זכר ר"ל זכר תמים כן מצרי לא היו לישראל משענת ועזר אלא מעט כמו שאומר בספר ירמיהו וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם ואמר להם הנביא הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדוה ושרפוה באש והנה הם לא סמכוה אלא הרעו להם כי מפני בטחונם מרדו במלך בבל והנה זהו דמיון משענת קנה וזהו ובקעת להם כל כתף וכן אמר רבשקה הנה בטחת על משענת קנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמוך איש עליו ובא בכפו ונקבה לא די שלא סמכו אלא שנקבה כפו שהיתה תופסת בו: (ז) בתפשם בך בכפך תרוץ. תרוץ מבנין נפעל שרשו רצץ מן קנה רצוץ: והעמדת להם כל מתנים. יש מפרשי׳ והעמדת בהפוך האותיות והמעדת מן ולא מעדו קרסולי והנכון כמשמעו כי בהשען האדם יכסף ובהשבר המשענת יעמוד מלהכף וכת"י ולא תהוי להון לבית סומכון כלומר תעמידם על מתניהם שלא יסמכו עוד עליך ופיר׳ יונתן המשל כן באתכניותהון ויש נוסחאות באתכנעותהון בך ביד מלך בבל תקיף תתמסר ויבד בית רוחצניהון ובאסתמכותהון עלך תתבר: בכפך. כתיב ר"ל שתסמוך אותם בידך וקרי בכ"ף ר"ל בכפם כאדם שתופס הקנה בכפו לסמוך בו: (ח) לכן. מבואר הוא: (ט) והיתה. יאור לי ואני עשיתי. כמו שפירשתי ואני עשיתיני לשני הפירושים ויונתן תירגם גם כן כתרגומו מלכותא דילי ואנא כבישית: (י) לכן. לחרבות. חורב שממה לאיזה חרבות אתננה שתהיה חרב ושממה וי"ת לחרב צדו ושממו: (יא) לא תעבור בה. (ב) ארבעים שנה. יש דרש למה ארבעים שנה כי מ"ב שני רעבון נגזרו למצרים בחלום פרעה כנגד ג׳ פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה פרעה וספר ליוסף הרי ב׳ פעמים י"ד שהם עשרים ושמונה ויוסף אמר שבע פרו׳ הדקות והרעו׳ ושבע השבלי׳ הרקות הנה י"ד וכ"ח הנה מ"ב והיו להם שתי שנים רעב כמ"ש כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב אבינו למצרים נפסק הרעב נשארו ארבעים שנה ונגזר עליה עכשיו להיו׳ חרבה אותם מ׳ שנה: ונתתי. מבואר הוא: מחרבות. מופעלות ומפני שהחי"ת הוסב הקמץ חטף בחי"ת: (יג) כי כה אמר ה׳. מבואר הוא: (יד) ושבתי. מכורתם. כמו מגורתם הארץ אשר גרו בה: מן

במסרה רבתא: ועד גבול ד׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ מן השיחור אשר על פני מצרים · ושלמה היה מושל · ממגדל סנה ועד גבול כוש. ויהי מושל בכל הממלכות: ולא תשב ד׳ בקריאה וסי׳ בירמי׳ סי׳ י"ז: תהיין ה׳ כתיב כן בלישנא בנביאים וסי׳ ותהיין שתיהן לך לנשים · ולא תחום עיני עליך תניינא דסיפרא. וחברו תליתאי כי אני ה׳ מכה. ונתתי את ארץ מצרים שמה. ולא תהיין להם

מצודת דוד

השדה תפול. בעת המלחמה ולא תאסף אל הקבר: (ו) כי אני ה׳. הנאמן לשלם גמול: יען. על כי היו לבית ישראל כמו המשענה שעל הקנה שאין בו די להשעין את הטוען כי בקל ישבר ויתרוצץ: (ז) בתפשם בך. בעת אחזו בך בכף נשברת וחדודי השברים נכנסו בכתף ובקעו אותו: והעמדת להם. כי בהשען האדם על המשענת הוא כפוף מעט ולכן אמר כאשר נשברת העמדת כל המתנים להיות עומדים זקופים כדרך עמידה בלי משענת ולפי שהמשילו למשענת אמר לשון הנופל בו ור"ל הנה הבטחת להם עזרה מול האויב ולא עזרת להם והיה א"כ הבטחתך להם לרעה כי עי"ז הוסיף האויב לחרות בהם: (ט) כי אני ה׳. הנאמן לשלם גמול: יאור לי. היאור הוא לצרכי להשקות שדותי ואין לי צורך במטר השמים: ואני עשיתי. אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי: (י) הנני אליך. הנה אני אלחם עמך ועם יאוריך ר"ל אחריב מימיה ותסור טובתך: לחרבות. להיות חרבה ולתוספ׳ ביאור אמר שתהיה חרבן של שממון: ממגדל סונה. הוא התחלת גבול מצרים: (יא) לא תעבר בה. מגודל השממון: ולא תשב. לא תהיה מיושבת באנשים: (יב) בתוך ארצות. ר"ל דומה לשאר ארצות נשמות: (יג) מקץ וגו׳. ר"ל מסוף מ׳ שנה אקבצם ולא בתוך הזמן: (יד) ושבתי. אשיב בני השבי של מצרים ואשיב אותם לארץ פתרוס

מצודת ציון

תאסף. ענין הכנסה: (ו) משענת. ענין סעד: קנה. מטה חלול וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה יט): (ז) בתפשם. ענין אחיזה: תרוץ. מל׳ רצילה ושבירה: (י) לחרבות. מלשון חורבן: (יב) נשמות. שוממות: מחרבות. מלשון חורבה: והפיצותי וזריתים. שניהם ענין פזור: (יד) ושבתי. מלשון השבה: שבות. מלשון שבי: פתרום. הוא מארץ מצרים: מכורתם. כמו מגורתם

(טו) מן הממלכות · והמעטתים · ספק אני מפרך והרביתיך : רדות · מקור מן לא תרדה בו בפרך : (טז) ולא יהיה עוד · דרך כלל על עם מצרים : למבטח מזכיר עון · שסלקו בטחונם ממני ובטחו עליהם : (יז) ויהי בעשרי' ושבע שנה · למלכו' נבוכדנצר וכן כתוב בסדר עולם בעשרים ושבע לנבוכדנצר נתנה מצרי' בידו ונשא המונה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו והגלה ירמיהו וברוך לבבל ועוד כתוב בסדר עולם כי בעשרים ושלש שנה לנבוכדנצר שהגלה נבוזראדן נפש תשמ"ה כמו שכתוב בירמיהו כי אז נתנה צור בידו ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל נפש תשמ"ה : (יח) בן אדם . אל צור . כמו על צור : כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה . כי צרו על צור ימים רבים והיו כל בני החיל טרודים וטורחים במצור כדרך בני אדם הצרים על עיר לשאת אבנים ועצים על ראשיהם ועל כתפיהם : מקרח . שנשר שער הראש מרוב העבודה : מרוטה . שנמרט שער הכתף מן המשא בכתף ימים רבים : ושכר לא הי' לו ולחילו מצור על העבוד' אשר עבד עליה . כי כשכבש נבוכדנצר צור ושלל שללה בא הים על העיר ושטף כל השלל כי נגזר עליה לשטף הים כל אנשיה וחילה והנה חיל נבוכדנצר טרחו ויגעו לשוא והקב"ה שלם להם ונתן להם שלל מצרים תלף עבודתם אשר עבדו בצור : (יט) לכן . מבואר הוא : (כ) פעולתו . אשר עשו לי . תחת הרע אשר עשו לי שהיו משענת קנה רצוץ לבית ישראל וכן תירגם יונתן דחבו קדמי לאתפרעא מנהון : (כא) ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם : פירושו בזמן ההוא כמו והנה אפי בו ביום ההוא והדומים לו ואין לפרש בזמן שנלכדה מצרים שהרי נלכדה בכ"ז לנבוכדנצר ומה צמיחת קרן היה לישראל באותה שעה פירש אדוני אבי ז"ל בזמן מלכות מלך בבל שזכר שיתן האל יתברך מצרים בידו אמר כי בזמן מלכותו ר"ל מלכות בנו היתה צמיחת קרן לבית ישראל ומה הוא שנולד כורש בשנת חמשים לגלות בבל כמו שאומר מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים ושבעה ושהם מ"ט שנה וכורש נקרא משיח כמו שנאמר למשיחו לכורש והוא היה צמיחת קרן לבית ישראל שהלכו מן הגולה והושיבם לארצם והיה אז בן כ' שנה ודריוש אתנו בן ס"ב : ולך אתן פתחון פה בתוכם . שיראו שיתקיימו נבואותיך ורבינו שלמה ז"ל פירש כי הפסוק הזה מוסב לפרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר כיצד בשנת כ"ז לנבוכדנצר נתנה מצרים בידו נשארו ממלכותו י"ח שנה וכ"ג דאויל מרודך הרי ארבעים ובשנה הראשונה לבלשאצר נאמרה נבואת פרס לדניאל כמו שנאמר בשנת חדא לבלשאצר וגומר ביאת כורש מלך פרס לבבל היתה צמיחת קרן לבית ישראל ותירגם יונתן ביומא ההוא אקים פורקן לבית ישראל ולך אתן מפתח פומא בנבואתם ביניהון וידעון הרי אנא

חַלָּשָׁא׃ טו מִן מַלְכְּוָתָא תְּהֵי חַלָּשָׁא וְלָא תִתְרַבְרַב עוֹד עַל עַמְמַיָּא וְאַזְעֵירִינּוּן בְּדִיל דְּלָא יִפְלְחוּן בְּעַמְמַיָּא׃ טז וְלָא יְהוֹן עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְאִתְרְחָצָא עֲלֵיהוֹן לְאַדְכָּרָא חוֹבִין בְּאִתְפְּנֵיוֹתְהוֹן בָּתְרֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃ יז וַהֲוָה בְּעֶסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ יח בַּר אָדָם נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אַפְלַח יַת מַשִּׁרְיָתֵיהּ פּוּלְחַן רַב עַל צוֹר כָּל סְעַר רֵישׁ נְתַר וְכָל כְּתַף אִתְמְרַטַּט וַאֲגַר לָא הֲוָה לֵיהּ וּלְמַשִּׁרְיָתֵיהּ מִצּוֹר עַל פּוּלְחָנָא דְּאַפְלַח עֲלַהּ׃ יט בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא יָהֵיב לִנְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִשְׁבֵּי אִתְרְגוּשְׁתַּהּ וְיִבּוֹז בִּזָּהּ וְיַעְדֵּי עֲדָאָהּ וּתְהֵי אֲגַר לְמַשִּׁרְיָתֵיהּ׃ כ אַגְרֵיהּ דְּאַפְלַח בֵּיהּ יְהָבִית לֵיהּ יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּחָבוּ קֳדָמַי לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כא בְּיוֹמָא הַהוּא אַיְתֵי פּוּרְקָן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָךְ אֶתֵּן מִפְתַּח פּוּמָא בִּנְבוּאָה בֵּינֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

טו מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃ טז וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֺן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִֹה׃ יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ׃ יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ כ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה׃ כא בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

נ׳ ס׳ · ג׳ · ב׳ · ח׳ · ג׳ · בתרי לישני ושכר פרביעי · ל׳ חסר · ל׳ מפיק ה״א · ב׳

(פו) לבלתי רדות בגוים · לשון ממשלה כמו וירדו בדגת הים (שם א) : (טז) ולא יהיה . מצרים לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון כמו שאמר להם הקב"ה לא תוסיפו לראות' עוד (שמות יד) : (יח) ויהי בעשרים ושבע שנה למלכות נבוכדנצר אותה שנה נתנה מצרים בידו כך שנינו בסדר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואו' כתובו' מוקדם ומאוחר : (יח) העביד את חילו · על צור עבודה גדולה : כל ראש . אנשי חילותיו : מוקרח וכל כתף מרוטה · כדרך הצרים על העיר ימים רבים וטורחים ויגיעים בשאת משאות עצים ואבנים והוא לכד את צור בעשרים ושלש למלכותו כמו ששנינו בסדר עולם . מוקרח קאלב"ו בלע"ז : מרוט' . פילאלא בלע"ז : ושכר לא היה לו · לאחר ששללו שללה עלה הים ושטף מהם לפי שנגזר עליה ועל שללה ליאבד בים : (כ) פעולתו אשר עבד בה · שכר פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים : אשר עשו לי · מצרים רעה במשענתם שהבטיחו את עמי בעזרתם שבגל : (כא) ביום ההוא אצמיח קרן · לא שמעתי ולא מצאתי פי' מקרא זה מה הוא צמח קרנם של ישראל במפלת מצרי' שהרי ישראל גלו שמונה שנים לפני מפלת מצרים ואומר אני ביום ההוא מוסב על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר ומצינו בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק ונגזרה מפלה על בבל שנאמר (דניאל ז) בשנת חדא לבלשאצר דניאל חלם חזה וגו' קדמיתא כאריה היא בבל (שם) וכתיב (שם) חזה הוית עד די מריטו גפה וגומר וארו חיוה אוחרי תנינה דמיה לדוב היא פרס וכתיב וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא · כלומר תפשי המלוכה ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישראל שנאמר בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח (ישעיה מ"ה) ומנין שארבעים שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרים נתנה ביד נבוכדנצר בכ"ז לנבוכדנצר בשנה שנאמרה נבואה זו ליחזקאל הוסיף

לאכלה : על הגוים ה׳ וסימן ראה הפקרתיך היום הזה : שפוך חמתך על הגוים דירמיה . אשר היה דבר ה׳ : מן הממלכות תהיה · וקצף גדול אני : ושכר ב׳ בתרי לישני וסימ׳ וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו . ושכר הרביעי : ונשא י״ו בקריאה וסימן על כתפות האפוד · ונשא אהרן את שמות בני ישראל · את האורים ואת התומים והיה על לב אהרן : והיה על מצח אהרן . והוא עד או ראה או ידע · ואם נפש כי תחטא ועשתה . ונשא השעיר עליו את כל עונותם · ואם לא יכבס · איש איש כי יקלל אלהיו · ואם הפר יפר אתם אחרי : ונשא שת מהעדר · ונשא בו אלה לאלתו . ויצו המלך את חלקיה תניינא · ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל · וחברו בהר מרום ישראל · ונשא המונה · הנני גוער לכם את הזרע :

תולדות אהרן אצמיח קרן . סנהדרין צח :

מצודת ציון

מגורתם וכן מכורותיך ומולדותיך (לעיל טז) : (טו) רדות · ענין ממשלה כמו ורדו בכם (ויקרא כו) : (טז) בפנותם · מלשון פנה וסבוב : (יח) אל צור · על צור : מוקרח · ענין חלק מבלי שער כמו קרח הוא (שם יג) : מרוטה · ענין תלישת השער מן הבשר ודומה לו כי ימרט ראשו (שם) האמור על תלישת השער : (יט) ונשא · ענין לקיחה : המונה . מרבית עמה : (כא) קרן · כינוי את

מצודת דוד

סתרום לארץ מגורתם : (טו) מן הממלכות . מאשר הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים למשול בהם : והמעטתים · אמעיט אנשיה לבל ימשול בגוים ביד חזקה בכח מרבית אנשי מלחמה : (טז) ולא יהיה עוד · מעתה לא יבטחו בו ישראל כי לא יהיה לאל ידו להיו' לעזר : למבטח וגו' . לבטחון המזכיר עון ישראל במה שהם פונים אחריהם ואינם בוטחים בה' : וידעו · אז ידעו הכל שאני ה' והכל בידי : (יז) בעשרים ושבע שנה . למלכות נ"נ כ"כ בס"ע : בראשון . בחדש הראשון : (יח) העביד את חילו · הכריח את חילו לעבוד עבודה גדולה על צור לצור עליה ימים רבים וכל ראש מהם היה מוקרח וכו' מפורח משא האבנים שנשאו על הראש ועל הכתף לבנות דיק וכדומה : ושכר · לא היה להם שכר משל צור על העבודה וכו' ר"ל לא מצאו בה בערך שווי העבודה : (יט) ונשא המונה . יקח המון עמה בשבי וכו' וזה יהיה לשכר על עבודת צור : (כ) פעולתו · שכר פעולתו אשר עבד בצור אתן לו את ארץ מצרים : אשר עשו לי . כאומר אולם לא על חנם הפול מצרים כ"א בגמול אשר עשו לי שהיו משענת קנה לבית ישראל כמ"ש למעלה : (כא) ביום ההוא . מוסב על מה שאמר למעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואמר ביום ההוא אצמיח קרן ממשלה לבית ישראל כי מ' שנה נשלמו בשנת מלוך בלשאצר כי נ"נ מלך מ"ה שנה ובכ"ז למלכו כבש את מצרים א"כ נשארו משנותיו ח"י שנים אויל מרודך בנו מלך כ"ג שנים הלא מבלע שנה אחת במלכות אביו כי השנה הראשונה עלתה לזה ולזה הרי נשלמו מ' שנה ביום שמת אויל מרודך ומלך בלשאצר ואז נאמרה לדניאל נבואה נכון פרס כמ"ש בשנת חדא לבלשאצר וכו' וארו וגו' דמיה לדוב (דניאל ז) ועל פרס יאמר ונבואה ביאה פרס על ביהם

ל א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הֵילִילוּ הָהּ לַיּוֹם׃ ג כִּי־קָרוֹב יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָה יוֹם עָנָן עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה׃ ד וּבָאָה חֶרֶב בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה חַלְחָלָה בְּכוּשׁ בִּנְפֹל חָלָל בְּמִצְרָיִם וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ וְנֶהֶרְסוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ׃ ה כּוּשׁ וּפוּט וְלוּד וְכָל־הָעֶרֶב וְכוּב וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית אִתָּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה וְנָפְלוּ סֹמְכֵי מִצְרַיִם וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה בַּחֶרֶב יִפְּלוּ־בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ ז וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרָיו בְּתוֹךְ־עָרִים נַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה׃ ח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי־אֵשׁ בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ׃ ט בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַלְאָכִים מִלְּפָנַי בַּצִּים לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח וְהָיְתָה חַלְחָלָה בָהֶם בְּיוֹם מִצְרַיִם כִּי הִנֵּה בָּאָה׃ י כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִשְׁבַּתִּי אֶת־הֲמוֹן מִצְרַיִם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל׃ יא הוּא וְעַמּוֹ אִתּוֹ עָרִיצֵי גוֹיִם מוּבָאִים לְשַׁחֵת הָאָרֶץ וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־מִצְרַיִם וּמָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ חָלָל׃ יב וְנָתַתִּי יְאֹרִים חָרָבָה וּמָכַרְתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיַד־רָעִים וַהֲשִׁמֹּתִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ בְּיַד־זָרִים אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

(מסורה:) נ"א כטעם בסיפרא. ג' וחד חס. ד'. ד'. ב' חד חסר. ל' חד חסר. ל"ו. ל'. ב' וחסר. ד' בטעם. י"ד. ל'. י"ג. ל'. ג'. ל'. ל'.

תרגום: א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֵילִילוּ וְאִמְרוּ וַי מִן קֳדָם יוֹמָא׃ ג אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא וְקָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ יוֹם עֲנַן זִיעַ עִדָּן תְּבַר עַמְמַיָא יְהֵי׃ ד וְתֵיחוֹל חַרְבָּא בְּמִצְרַיִם וִיהֵי זִיעַ בְּכוּשׁ כַּד יִתְרְמוּן קְטִילִין בְּמִצְרַיִם וְיִשְׁבּוּן אִתְרְגוּשְׁתַּהּ וְיִתְפַּגְּרוּן אוּשְׁוָתְהָא׃ ה כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי וְלוּדָאֵי וְכָל סוּמְכְוָתָא וְכוּב וּבְנֵי אַרְעָא קְיָמָא עִמְּהוֹן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְּלוּן׃ ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ וְיִתְקַטְּלוּן סַעֲדֵי מִצְרַיִם וְיִבַטֵּל יְקַר תּוּקְפַּהּ מִמִּגְדוֹל סְוֵנֵה בְּחַרְבָּא יִתְקַטְּלוּן בַּהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ז וְיִצְדּוּן בְּגוֹ מְדִינָן דְּצַדְיָן וְקִרְוֵהִי בְּגוֹ קִרְוִין דַּהֲוָאָה חָרְבָן יְהֶוְיָן׃ ח וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדַאֲתֵין עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא עַל מִצְרַיִם וְיִתְבְּרוּן כָּל סַעֲדָהָא׃ ט בְּעִדָּנָא הַהִיא יִפְּקוּן אִזְגַדִּין מִן קֳדָמַי בִּלְגְיוֹנִין לְאַזָּעָא יַת כּוּשׁ דְּשָׁרְיָא לְרוּחְצָן וִיהֵי זִיעָא בְּהוֹן כְּיוֹם מִצְרַיִם אֲרֵי הָא אַתְיָא׃ י כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲבַטֵּיל יַת אִתְרְגוּשַׁת מִצְרַיִם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל׃ יא הוּא וְעַמֵּיהּ עִמֵּיהּ תַּקִּיפֵי עַמְמַיָא אַתְיָן לְחַבָּלָא אַרְעָא וְיִשְׁלְפוּן סַיְפֵיהוֹן עַל מִצְרַיִם וְיִמְלוֹן יַת אַרְעָא קְטִילִין׃ יב וְאֶתֵּין נַהֲרֵיהוֹן יַבֶּשְׁתָּא וְאֶמְסַר יַת אַרְעָא בְּיַד מַבְאֲשִׁין וְאַצְדֵּי אַרְעָא וּמְלָהָא בְּיַד רַשִׁיעִין אֲנָא יְיָ גְּזָרִית׃

רש"י

הוסיף ארבעים שנה הרי ששים ושבע לא מהם ארבעים וחמש לנבוכדנצר ועשרים ושלש לאויל מרודך כדאמרינן במסכת מגלה ושנה אחת מהם עולה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעות הוו: ולך אתן פתחון פה בתוכם. לך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת: (ב) הה. כמו אהה הה ליום העתיד לבא על אומן העכו"ם: (ג) עת גוים. עידן תבר פלחי כוכבים: (ד) והיתה חלחלה בכוש. לי רעד כשישמעו מפלת מצרים יחרדו לנפשם פן יעלה מלך בבל עליהם: (ה) וכל הערב. ת"י וכל סומכוותא כל העורבים ערובת מצרים גרנפי"אה בלע"ז: ארץ הברית. כורתי ברית למצרים לעזור לה: (ח) בתתי אש. חמתי כאש: (ט) מלאכים מלפני. גדודי גייסות הולכים בשליחותי בשיירות רבות להחריד את כוש היושבת בטח: בצים. כמו וצים מיד כתים (במדבר כד) וכן תרגמו יונתן בלגיונין: (יב) ונתתי יאורים. ארץ היאורים היא מצרים: ומכרתי. כתרגומו ואימסר

ליום ב' דגשים וסי' מצוין בסם' רבתא בערך יום: וקרוב ד' בקריא' וסימן וקרוב לבוא עתה ועשתה גלולים. כי קרוב יום וקרוב יום לה'. חודינו וקרוב שמך. וקרוב לשמוע מתת הכסילים: יצאו י"ד וסימ' נמסר בירמיה סי' י"ז: מלפני י"ב וסי' נמס' בסר' אמור: והשבתי י"ג וסי' נמסר בריש ספרא דא סוף עים' ז': מובאים ג' בקרי' וסימ' אנחנו מובאים להתגולל עלינו. מובאים סבאים. לשחת הארץ:

רד"ק

הנא ה': ויהי. (ב) בן אדם. הלילו אמר כנגד מצרים: (ג) כי קרוב יום. כי באותה שנה שנאמרה נבואה זו נתנה מצרים ביד מלך בבל אמר כי קרוב יום רוצה לומר יום אידם ואמר אחר כן וקרוב יום לה' ר"ל כי היום הזה בא לנקם נקמת ה' ואליו הוא למסר יום אידם כי הוא יגזה לאויב לבא עליהם: יום ענן. ענן וערפל יהיה להם היום ההוא: עת גוים יהיה. עת שיאספו גוים על מצרים להחריבה ויונתן תירגם עידן תבר עממין יהא: (ד) ובאה. מגרע: והיתה חלחלה בכוש. כשיראו בני כוש שיפלו חללים במצרים יחילו ויפחדו וירגזו שתבא החרב גם עליהם כי שכנים הם ועם אחד הם כלם בני חם: חלל. דרך כלל רוצה לומר חללים רבים: (ה) כוש ופוט ולוד וכל הערב. עם מקובץ מעמים נתערבו יחד וי"ת סומכותא לשון ערבות: ובני ארץ הברית. שהיה להם ברית עם ארץ מצרים אבל לא היו מהם וממשפחותם ולפי שהיו בני בריתם לקו עמהם: (ו) כה אמר ה'. סומכי מצרים. הם בני ארץ הברית ושאר העמים שזכר שהיו סומכים ידי מצרים ועוזרים אותם: ממגדל סונה. סוף גבול מצרים מפאה אחת ואמר כי משם תחל החרב לאכול בהם עד גבול כוש כמו שזכר למעלה ממגדל סונה ועד גבול כוש ולפי שזכר כוש למעלה שהוא הגבול השני סמך על שהבין ולא זכרו וכנוי מלת בה לארץ מצרים: (ז) ונשמו בתוך ארצות נשמות. בתוך ר"ל בכלל ופירוש ונשמו ארצות מצרים ובתוך ארצות יעיד עליו וכן כפל הענין במלות שונות ואמר ועריו בתוך ערים נחרבות: (ח) וידעו. בתתי אש במצרים. על דרך משל כתרגומו כד אייתי עממיא דתקיפין כאשתא על מצרים: (ט) ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש. בצים הם הספינות כמו וצי אדיר לא יעברנו והיה משפטו ציים בשני יודי"ן כמו מן עי עיים אלא שהוקל כמו עברים יהודים אמר בעת השיא אחרי חרבן מצרים אביא על כוש צבא גוים בספינות וקראם מלאכים כאילו בשליחות האל יתברך באים שם כי הוא גזר הגזירה עליהם לפיכך אמר מלפני ואמר בצים כי נהר גדול סובב ארץ כוש ולא יוכלו להכנס לה אלא בספינות וכן אמר בתורה הוא הסובב את כל ארץ כוש וכן יש נהרות אחרות ואמר בספר ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש השולח בים צירים ובכלי גמא על פני מים: להחריד את כוש בטח. כוש שהיה יושב לבטח יחריד אותה העם שיבואו עליהם פתאום: כיום מצרים. כמו שהיתה חלחלה בהם בחרבן מצרי' כמו שאמר למעלה והיתה חלחלה בכוש בנפול חלל במצרים כן תהיה עתה חלחלה בהם בעבור עצמם: כי הנה באה. רוצה לומר עת חורבנה: כה אמר. מבואר: (יא) הוא ועמו. מובאים. כי אני ה' מביא אותם: (יב) ונתתי יאורים חרבה. יבשה כמו אשר בחרב ולפי שארץ מצרים כל טובה ושבחה היא היאור

מצודת דוד

היתה צמיחת קרן לבית ישראל כי ע"י נאמן פרס יצאו חפשי מתחת יד בבל: ולך אתן. ר"ל אז תוכל לפתוח פיך להוכיחם גם מלבך כי אז ישמעו לך בראותם שנבואתך מתקיימת: וידעו. ואז ידעו שאני ה' נאמן במאמרי: ל (ב) הלילו. עשו יללה ואמרו אהה על היום ההוא הוא יום הפורעניות: (ג) וקרוב יום לה'. ר"ל היום הקרוב הוא לה' מעמו תבא הפורעניות ולא במקרה: יום ענן. ר"ל יום חושך כאלו נתקדרו השמים בעבים: (ד) ובאה חרב. של מלך בבל: והיתה וגו'. ר"ל בעת יפול חלל רב במצרים תהיה חלחלה בכוש על כי יראו כי נכון הוא גם לבוא עליהם: ולקחו המונה. מוסב למעלה לומר בכוש תהיה חלחלה בעת יפול חלל במצרים ויקחו את המון עמה בשבי ויסודות חומותיה יהיו נהרסים: (ה) וכל הערב. התערובות העובדי כוכבים אשר בתוכן: ובני וגו'. בני הארצות שהיה להם כריתת ברית עמהם: אתם. כלם יפלו בחרב עם מצרים ודומה להם: (ו) סומכי מצרים. העובדי כוכבים שהיו למצרים לעזרה מול האויב: וירד וגו'. ממשלה חזקה תרד לארץ בשפל המצב: ממגדל סונה. הוא התחלת גבול מצרים: (ז) ונשמו. יהיו שממה בתוך שאר ארצות נשמות ודומה לכן: (ח) וידעו. אז ידעו כולם שאני ה' נאמן לשלם גמול בעת אתן אש חמתי במצרים וכל עוזריה ישברו: (ט) יצאו וגו'. גדודי גייסות יצאו בצים בשליחותי להחריד את כוש היושבת בטח ותהיה אז חלחלה בהם כיום שנלכדה מצרים שהיתה אז חלחלה בכוש כמ"ש למעלה: כי הנה באה. כלומר אם היתה בהם חלחלה כשמעה מפלת מצרים איך לא ימלאו עתה חלחלה כי הנה עתה באה הפורעניות אל עצמם: (י) והשבתי. אבטל המון עם מצרים ביד נ"נ כי הוא יאבדם בחרב: (יא) הוא ועמו אתו. ר"ל פרעה ועמו אשר אתו ישבתו ביד נ"נ: עריצי גוים. עמים חזקים יהיו מובאים ביד נבוכדנאצר לשחת ארץ מצרים ועל הכשדים יאמר: והריקו. ישלפו חרבותם מתעבם על מצרים: (יב) יאורים. מרבית היאורים תחיבש ר"ל אנשיה יגלו ממנה ולא יבוא להם עוד טובה

מצודת ציון

את הממשלה בשם קרן על כי בעלי הקרנים יתחזקו בהן בהלחמם עם מי: (ב) הילילו. מלשון יללה: הה. הוא כמו אהה והוא לשון צעקת יללה: (ד) חלחלה. רתת ורעדה: (ה) הערב. מל' תערובות: (ו) גאון. ענין רוממות וממשלה: עוזה. ענין חוזק: (ז) נחרבות. מלשון חרבה: (ט) מלאכים. שלוחים: בצים. בספינות כמו וצי אדיר (ישעיה לג): להחריד. מל' חרדה: (י) והשבתי. ענין בטול: (יא) עריצי. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): והריקו. מל' ריק ר"ל ישלפו וירוקנו מתערה: חרבותם. מל' חרב: (יב) חרבה. מל' חורב ויבש: ומכרתי. ענין

רד"ק

היאור אמר דרך משל שיחרבו היאורים רוצה לומר שיכלה מהם כל טובה: (יג) כה אמר ה'. והאבדתי גלולים. כמשמעו ולפי שהיה בתחלה בהם שילכו אותם מיד האויב אמר כן כמו שאמר בבבל הובש בל חת מרודך חתו גלו יה או הוא על דרך משל כמו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים וי"ת ואביד דפלחין לטעוותא: ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ר"ל זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם שהרי אמר מקץ מ' שנה אקבץ את מצרים או יהי' עוד כמשמעו לעולם כמו שאמר ולא תתנשא עוד על הגוים וזהו שאמר ונתתי יראה בארץ מצרים שיהיו לעולם יראים מפחד העמים: (יד) והשמתי. בנא. נא היא אלכסנדריא וכן תירגם יונתן: (טו) ושפכתי. מבואר הוא: (טז) ונתתי. חול תחיל סין, כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו הכתיב מבנין הפעיל והקרי מן הקל והוא לשון חיל כיולדה: להבקע. שיבקעו חומותיה: ונוף צרי יומם. ואל נוף יבואו צרי יומם רוצה לומר ביום יבואו לה האויבים ולא בלילה כגנבים ויונתן תירגם בעלי דבביא יקפונה יום יום: (יז) בחורי און. שם עיר בארץ מצרים ואפשר שהיא און שכתוב בתורה כהן און ופיבסת תרין מלין כתיבן ובקרין מלה חדא והוא שם עיר: והנה בשבי תלכנה. כמו הן הנה היו לבני ישראל. יאמר המה לזכרים והנה לנקבות פירש אדוני אבי ז"ל כי על הנשים אמר ואע"פ שלא זכרם הנה זכר הבחורים שיפלו בחרב ואמר כי נשיהם תלכנה בשבי ויונתן תירגם עולמי און ופיבסת בחרב' יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון: (יח) ובתחפנחס. הוא תחפנחס הנזכר במלכים ונשתנו התנועות כי זה נקוד השי"ן בחיר"ק והתי"ו בשוא והחי"ת בפתח והפ"א והנו"ן בשוא: חשך היום. בשי"ן ונקרא בשמאל כמו ולא חשך ממני אותה פירוש מנע היום אורו להם ואמר זה מרוב הצרה כאלו מנע היום אורו להם ויונתן תירגם על תחפנחס איתי חשך בימם תירגם אותו כמו חשך בימין: את מטות מצרים. מוטות עולם שהיו על צוארי הגוי' ויונתן תירג' כדאתבר תמן ית תקוף מצרים: היא ענן יכסנה. כתרגומו מלך במשרייתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא: ובנותיה בשבי תלכנה. רוצה לומר יושבי הכפרים ילכו בשבי כי שם אין להם כח להלחם כנגד האויבים ויקחום ויוליכום בשבי': (כ) ויהי באחת עשרה שנה. לגלות צדקיהו: בראשון בשבעה לחדש. בחדש הראשון שהוא ניסן: (כא) בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי. זהו שנאמר בירמיה על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ואומר במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל וגו' וזהו שנשברה זרועו האחת: והנה לא חובשה. אחר שנשברה לא חובשה שתוכל לתפוש חרב עוד כמו שאמר ולא הוסיף עוד: לשום חתול. כריכה שכורכין העצם הנשבר וחובשין אותו וזה השברון לא היה לו רפואה עוד: לחבשה. במפיק הה"א לחבש אותה וכן לחזקה ויהי לחזקה מקור מן הקל יוצא וכן ויצר לו ולא חזקו פעל יוצא מן הקל ופיר' יונתן המשל כן בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית ולא מיתקפא לאתסאה וגו': (כב) לכן. את החזקה ואת הנשברת. החזקה אשר הנשברת היא שבורה כמו

פסוקים

יג כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהַאֲבַדְתִּי גִלּוּלִים וְהִשְׁבַּתִּי אֱלִילִים מִנֹּף וְנָשִׂיא מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְנָתַתִּי יִרְאָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד וַהֲשִׁמֹּתִי אֶת־פַּתְרוֹס וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּצֹעַן וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים בְּנֹא׃ טו וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עַל־סִין מָעוֹז מִצְרָיִם וְהִכְרַתִּי אֶת־הֲמוֹן נֹא׃ טז וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּמִצְרַיִם חוּל תָּחוּל סִין וְנֹא תִּהְיֶה לְהִבָּקֵעַ וְנֹף צָרֵי יוֹמָם׃ יז בַּחוּרֵי אָוֶן וּפִי־בֶסֶת בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְהֵנָּה בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה׃ יח וּבִתְחַפְנְחֵס חָשַׂךְ הַיּוֹם בְּשִׁבְרִי־שָׁם אֶת־מֹטוֹת מִצְרַיִם וְנִשְׁבַּת־בָּהּ גְּאוֹן עֻזָּהּ הִיא עָנָן יְכַסֶּנָּה וּבְנוֹתֶיהָ בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה׃ יט וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים בְּמִצְרָיִם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃ כ וַיְהִי בְּאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כא בֶּן־אָדָם אֶת־זְרוֹעַ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁבַרְתִּי וְהִנֵּה לֹא־חֻבְּשָׁה לָתֵת רְפֻאוֹת לָשׂוּם חִתּוּל לְחָבְשָׁהּ לְחָזְקָהּ לִתְפֹּשׂ בֶּחָרֶב׃ כב לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְשִׁבַּרְתִּי אֶת־זְרֹעֹתָיו אֶת־הַחֲזָקָה וְאֶת־

תרגום

בְּמֵימְרִי: יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאוֹבֵיד דְפָלְחִין לְטַעֲוָתָא וְאֲשֵׁיצֵי דְפָלְחִין לְצַלְמָנַיָא מִמָּפֵס וּמַלְכָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לָא יְהֵי עוֹד וְאֶתֵּן דַחַלְתָּא בְּמִצְרָיִם: יד וְאַצְדֵי יַת פַּתְרוֹס וְאַיְתֵי עַמָא דְתַקִיפִין כְּאֶשָׁתָא עַל טָאנִים וְאַעְבֵיד פּוּרְעָנוּת דִינִין בְּאַלַכְּסַנְדְרִיָא: טו וְאֶשְׁפּוֹךְ חֵימְתִי עַל סִין תְּקוֹף מִצְרַיִם וְאֲשֵׁיצֵי יַת אִתְרְגוּשַׁת אַלַכְּסַנְדְרִיָא: טז וְאַיְתֵי עַמְמַיָא דְתַקִיפִין כְּאֶשָׁתָא בְּמִצְרַיִם מִזַע תְּזוּעַ סִין וְאַלַכְּסַנְדְרִיָא תְּהֵי מִתַּרְעָא מִשׁוּר וּמְפִים בַּעֲלֵי דְבָבוּ יַקְפוּנָהּ יוֹם יוֹם: יז עוּלֵימֵי אָוֶן וּפִיבֶסֶת בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וּפָלְחֵיהוֹן בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן: יח וְעַל תַּחְפַּנְחֵס אַיְתֵי חֲשׁוֹךְ בִּימָם כַּד אִתְבַּר תַּמָן יַת תְּקוֹף מִצְרַיִם וְיִבְטַל בַּהּ יְקַר תּוּקְפַּהּ מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יַחְפִּינָהּ כְּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יַת אַרְעָא וְיָתְבֵי כַפְרָנַהָא בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן: יט וְאַעְבֵּד פּוּרְעָנוּת דִינִין בְּמִצְרַיִם וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: כ וַהֲוָה בַּחֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּשִׁבְעָא לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: כא בַּר אָדָם יַת תְּקוֹף פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם תַּבְרִית וְהָא לָא מִתַּקְפָא לְאִתַּסָאָה לְמִתַּן עֵיצָה לְמִתְחַם לְאִתַּקָפָא לְמֵיחַד מַלְכוּ: כב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְאֶתְבַּר יַת סַעֲדוֹהִי וְיַת שִׁלְטוֹנוֹהִי תַּקִיפַיָא דִבְהוֹן הוּא תְבַר יַת מַלְכוּתָא

רש"י

ולאימסר: (יד) ועשיתי שפטים בנא. אלכסנדריא: (טז) להבקע. מופתח תבקע: צרי יומם. צרים יבאו עליה יום יום: (יז) והנה בשבי תלכנה. שהיהן המדינות און ופיבסת: (יח) חשך היום. ימנע האור: ענן יכסנה. צרה תבוא עליה ותכסנה ותחשך כיום כסוי הענן: ובנותיה. וכפרנהא: (כא) את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי. כבר פעם אחרת שנתתי חיל ביד נבוכדנצר בשנה הרביעית ליהויקים כמה שנאמר בספר (ירמיה מו) למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה בכרכמיש על נהר פרת אשר הכה נבוכדנצר וגומר והנה לא חובשה: מאותו היום והלאה כמה שנאמ' בספר (מ"ב כד) בסופו ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת ובענין זה נתנבא ירמי' גם הוא על אותה המכה בלשון רפואה אין לה שנאמר (ירמיה מו) עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך: לא חובשה. ל' קשירה שקושרין עלם הנשבר: לשום חתול. מעשה בגדים ורטיים כמו (לעיל טז) והחתל לא חתלת: לתפוש בחרב. שיהא לו עוד כח להלחם: (כב) ושברתי את זרועותיו. אשבור את השנית ותהיינה שתיהן שבורות כלומר כבר לקח מלך בבל מצד הא' עוד אמסור לו

כה אמר ה' בטעם בסיפרא. וסימן הכה כה אל כה. השפך נחשתך. והאבדתי גלולים. כסיתי עליו את תהום. הנני אל הרועים. האתה הוא אשר. רב לכם נשיאי. כי יתן הנשיא: והנה ג' בקריאה וסימ' בשמואל ב' סימן ד': חשך ו' בקריאה וסימ' בלשון תרגום ירדא מני רבוני יומא בישא ועסא דמותא: ופי' נמסר בשמואל א' סוף סימן כ"ד: רפאות ג' בקריאה וחס' וסימ' לשוא הרבית רפאות תעלת אין לך. אין רן דינך למזור. והנה לא חבשה לתת רפאות: את החזקה ל' וחד ואת החזקה את האכרת אבקש ואינון ששה תרא חד את וחד ואת וכל חד וחד לית דכוו' וסי' נמ' במסרא רבתא בערך

מצודת ציון

ענין מסירה וכן וימכרם ביד אויביהם (שופטים ב): והשימותי. מלשון שממון: (יד) נא. הוא אלכסנדריא כת"י: (טו) מעוז. ענין חוזק: (טז) חול תחיל. מלשון חלחלה ורעד: להבקע. מל' בקיעה ופתיחה: (יח) חשך. ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב): מוטות. ר"ל בדי העול: (כא) חובשה. ענין קשירת מטלית על השבר וכן ולנשברת לא חבשה (לקמן לד): חתול. ענין כריכה:

מצודת דוד

טובה מן היאורים וכאלו נתייבשו: ומכרתי. אמסור הארץ ביד הכשדים שהמה אנשים רעים ואכזרים: והשימותי וגו'. את הארץ והאנשים המתלאים אותה אעשה שממה ע"י אנשים זרים ונכרים: אני ה' דברתי. ובידי לקיים דברי: (יג) והאבדתי וגו'. לא יתעסקו שמה באלילים: ונשיא וכו'. ר"ל ונשיא מתבות מארץ מצרים לא יהיה עוד. ר"ל עד זמן מרובה לא יהיה עד השלום ארבעים שנה כמ"ש למעלה: ונתתי יראה. תמיד יהיה שם פחד ורעדה מאלו העמים: (טו) מעוז מצרים. שהוא חוזק מצרים שהיא עיר בצורה וחזקה: את המון נא. את המון עם נא כי היתה בת רבת עם: (טז) חול תחול סין. עיר סין תרעד ברעדה: תהיה להבקע. ר"ל תהיה נוחה ומוכנת להבקע חומתה עם כי היא עיר בצורה: צרי יומם. הצרים יבואו עליה באור היום לכבשה ולא בלילה כגנבים: (יז) והנה. נשי החללים תלכנה בשבי: (יח) חשך היום. מי שבא עליו צרה נדמה לו כאלו נמנע ממנו מאור היום וכן יום חושך ואפלה (יואל ב): בשברי שם. בעת אשבור שם מוטות מצרים ר"ל מגמום העול שהכבידו על העובדי כוכבים: ונשבת בה. בתחפנחס יבוטל ממשלת חזקה: היא. העיר תחפנחס הענן יכסה אותה כי מאד יחשך לה: ובנותיה. בנות סביב בשבי תלכנה: (יט) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (כ) באחת עשרה שנה. לגלות יהויכין ומלכות צדקיה והיא שנת: החורבן

רש"י

לו יתר המלכות כולו: (כד) וחזקתי. לשון חוזק: (כה) והחזקתי. ל' אחיזה שאוחז בידו לסמיכה שלא תפול וסופו יוכיח וזרועות פרעה תפולנה שאינו אוחז כהן: (ב) אל מי דמית בגדלך. בהתגדלך לנגדי אל מי היית סבור לדמות: (ג) הנה אשור. שהשפלתי כבר: ארז בלבנון. היה: וחורש מצל. יער המסכך צל גדול: ובין עבותים. עלי רענן: צמרתו. צימ"א בלע"ז: (ד) תעלותיה. פושי"ן בלע"ז: אל כל עצי השדה. להשקותם והדוגמא כתרגומו של יונתן הא אתוראה דמיא לארזא בלבנון וגומר כבעמוד: מים גדלוהו תהום רוממתהו. בעממיא סגי בסומכוותא תקוף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על כל מדינות ארעא. ומדרש אגדה ובין עבותים היתה צמרתו מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא יצא אשור כשנעשו כל באי העולם קליעה אחת לבוא בעצה למרוד בו אז היתה צמרתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם: מים גדלוהו תהום רוממתהו. ועל ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם: (ה) סרעפותיו. ענפיו: פארותיו. זמורותיו: ממים רבים בשלחו. פארותיו על ידי מים רבים בשלחו פארותיו כלומר בגדלו פארותיו ול' שילוח נופל בכן כמו תשלח פארות (לעיל יז): בסעפותיו

יחזקאל ל–לא

הנשברת והפלתי את החרב מידו: כג והפיצותי את מצרים בגוים וזריתים בארצות: כד וחזקתי את זרעות מלך בבל ונתתי את חרבי בידו ושברתי את זרעות פרעה ונאק נאקות חלל לפניו: כה והחזקתי את זרעות מלך בבל וזרעות פרעה תפלנה וידעו כי אני יהוה בתתי חרבי ביד מלך בבל ונטה אותה אל ארץ מצרים: כו והפיצותי את מצרים בגוים וזריתי אותם בארצות וידעו כי אני יהוה:

לא א ויהי באחת עשרה שנה בשלישי באחד לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר: ב בן אדם אמר אל פרעה מלך מצרים ואל המונו אל מי דמית בגדלך: ג הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו: ד מים גדלוהו תהום רממתהו את נהרתיה הלך סביבות מטעה ואת תעלתיה שלחה אל כל עצי השדה: ה על כן גבהא קמתו מכל עצי השדה ותרבינה סרעפתו ותארכנה פארתו ממים

תרגום

וארמי ית תוקפא מניה: כג ואגלי ית מצראי ביני עממיא ואבדרינון במדינתא: כד ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ואתן ית תוקפי בידיה ואתבר ית תקוף פרעה ויהם נהום מטעני חרב קדמוהי: כה ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ומלכות פרעה תבטל וידעון ארי אנא יי כד אתן תוקפי ביד מלכא דבבל ויתפרע פורענות מן ארעא דמצרים: כו ואגלי ית מצראי לביני עממיא ואבדר יתהון במדינתא וידעון ארי אנא יי: א והוה בחדא עסרא שנין בתליתאה בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אמר לפרעה מלכא דמצרים ולארגושתיה למן דמיתא בתוקפך: ג הא אתוראה דמיא לארזא בלבנן דנופיה שפיר וסוכיה מטלן ורם בקומה ועל נגדין שלח שרשוהי: ד בעממיא סגי בסומכותא תקיף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על כל מדינת ארעא: ה על כן ראים בתוקפיה מכל מלכי ארעא וסגיאת משריתיה ואתנצחו

רד"ק

כמו שהיתה והחזקה משל על ארצו שנשארה לו אחר שהכה אותו נבוכדנאצר על נהר פרת: (כג) והפיצותי. מבואר הוא: (כד) וחזקתי. ונאק נאקות חלל לפניו. כבר פירשנו לעיל מהו נאקת חלל והוא הוצאת הנשמה מהקנה בקול בעת מותו: (כה) והחזקתי. תפלנה. כאילו נפלו שלא יהא בהם כח: ונטה אותה. על דרך נטה את מטך: אל ארץ מצרים. כמו על וכמוהו רבים: ויפי: (ב) בן אדם. אל מי דמית בגדלך. למי את דומה בגדלך שתתפאר בהמונך ובגדלך ותחשב שלא תרד מגדולתך הנה אשור היה גדול ממך ונפל בידי אף אתה תפול והחל בגדולת מלך אשור על דרך משל והמשילו לארז בלבנון שהוא גבוה מכל שאר עצי הלבנון: (ג) הנה אשור. יפה ענף. שענפיו יפים: וחורש מצל. ענף שהיא מסתכך הרבה ועושה צל תחתיו מצל מן צלל והוא מפעל מבנין הפעיל ובא בפתח כמו מסך קלע ויבא בצרי הנני מסב את כלי המלחמה: ובין עבותים היתה צמרתו. הסעיף העליון יקרא צמרת אמר כי צמרת הארז הזה היתה בין עבותים בין אנפים מסתככים וגבוה עליהם ונראה יפה או אמר עבותים על רבוי העלים בענפי' כמו שפירשו רז"ל וענף עץ עבות' והוא משל על מלכי האומות כי על כלם עלה ויונתן תירגם ועל ניגדין שלח שרשוהי ובדרש מהיכן זכה לגדולה זו לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנא' מן הארץ ההיא יצא אשור שנעשו כל בעלי עולם קליעה אחת לבא בעצה ולמרוד בו אז היתה צמרתו לעצמה ולא נשתלשלה עמהם: (ד) מים גדלוהו. היה לו שפע מים לפיכך גדל כל כך כלומר היתה לו הצלחה גדולה: תהום רוממתהו. זכר תהום בל' נקבה ובל' זכר תהום אמר לא כי היא ואמר תהום שהוא לשון עומק מים רבים שלא יפסקו כן גדולתו לא היתה לה הפסק ימים רבי' עד בא עתו: את נהרותיה הולך סביבות מטעה. נהרות התהום כלומר כל אחת מן הנהרות היוצאים מן התהום הולכים סביבות הארז הזה שהוא מטע התהום כמו שאמר תהום רוממתהו והתהו' הוא משל לטובה ולהצלחה גדולה: ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה. אמר כי התהום הוליכה נהרותיה סביבות זה הארז שהיא מטעה כלומר רבוי מימיה ותעלותיה שהם פלגי מים קטנים כמו תעלת הברכה אותם התעלות שלחה להשקות כן עצי השדה והמשל כי רוב הטובה וההצלחה היתה למלך אשור והמעט לשאר מלכי הארץ ויונתן פירש המשל כן בעממיא סגי בסומכוותיה תקיף ית מלכי' שעביד לתחות מלכותיה וית שלטנוהי מני על כל מדינת ארעא: שלחה. קלה הלמ"ד וראויה להדגש ובדרש מים גדלוהו תהום רוממתהו על ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם: (ה) על כן גבהא קומתו. האל"ף במקום ה"א: ותרבינה סרעפותיו ותארכנה פארותיו. הענין כפול

מסורה

את: וחזקתי ב' וסימ' וחזקתי את לב פרעה ורדף· וחזקתי את זרעות מלך בבל: תפלנה ב' וסימ' אבני אלגביש תפלנה. וזרעות פרעה תפלנה: המונו ג' מ"ל וסימ' בספר שפטים סימן ד': אל מי ג' וסימ' אל מי מכולנו דיהוא· בן אדם אמור אל פרעה·אל מי דמית ככה: שלוחה ו' וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ו: גבהא חד מן מלין דלית דכוו' כתיבין א' בסוף תיבותא וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך

מצודת דוד

החורבן: בראשון. בחדש הראשון: (כא) את זרוע וגו'. הנה כבר שברתי את אחת מהזרועות של פרעה ר"ל כבר מסרתיו פעם ביד נ"נ בשנת ד' ליהויקים כמ"ש בירמיהו ובמ"ב ולקח אז חלק גדול מארצו: והנה לא חובשה. עדיין לא קשר תחבושת על השבר לשום רפואות אל השבר לשום כריכה ולקשרה היטב לחזק אותה למען תוכל לאחוז בחרב להלחם עוד ר"ל לא חזרו מצרים אל כבודם ולא לקחו מהם נקם ועדיין ארצם בידם: (כב) הנני. הנה אני אלחם עם פרעה: ושברתי. אני אשבור את שתי זרועותיו את החזקה שלא נשברה מאז וגם את הנשברת אשבר עוד לבל יהיה לה רפואה כלל ובזה אפיל את החרב מידו כי לא יוכל מעתה להחזיקה באחת מן הזרועות ר"ל נ"נ יקח גם הארץ הנשארת לו ומה שכבר לקח יחזיק בו לעצמו ולא תצא מתחת ידו ולא יוכל עוד לעמוד נגדו במלחמה: (כד) ונתתי וגו' ר"ל אני אתן בידו הכח לאבד את מצרים: ונאק. פרעה יאנק לפני נ"נ נאקות חלל כדרך שהחללים נואקים בצאת נפשם: (כה) תפולנה. בחוזק השבירה: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: בתתי. בעת אתן חרבי וכו' וינטה אותה אל ארץ מצרים להכות בה: (כו) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: **לא** (א) באחת עשרה שנה. היא שנת החורבן שהיא שנת י"א לגלות יהויכין ולמלכו' צדקיה: בשלישי. בחדש השלישי: (ב) ואל המונו. אל המון עמו: אל מי וגו'. ר"ל אל מי מהמלכי' דמית בנפשך ברוב הגודל שיש לך: (ג) הנה אשור. כאומר הלא גדול ממך היה אשור כי היה ארז בלבנון ר"ל מובחר במלכים כארז הגבוה מכל עצי הלבנון: יפה ענף. היה בעל יפה ענף ובעל סעיף מסתכך כעושה צל הרבה: ובין עבותים. הסעיף העליון היתה בין עבותים הם הענפים המתפשפשים הקלועים אלה באלה וזהו דבר המותן פאר: (ד) מים גדלוהו. המים השקו אותו וגדלו והתהום הרימו למעלה ברוב הגודל: את נהרותיה. ר"ל כ"א מנהרות התהום היה הולך סביבות מטעה של הארז להשקותה: ואת תעלותיה. אמת המים שהם פלגי מים קטנים שלחה התהום אל כל עצי השדה להשקותם וענין המשל הוא שהיה שנחשב מלך גדול מכל מלכי האדמה והיה מושפע בטובה והשפעות כל העובדי כוכבים היו נחשבים כמעט קט למול השפעתו: (ה) על כן. הואיל ורוב המים השקה אותו לכן גבהה קומתו וכו' ורבו ענפיו ונתארכו להתפשט

מצודת ציון

כריכת המטלית וכן והחתל לא חתלת (לעיל טז): לתבשה. לקשרה: (כד) ונאק. ענין אנחה כמו יאנק חלל (ירמיה נא): (ב) דמית. מלשון דמיון והשואה: (ג) וחורש. ענין סעיף וכן כעזובת החורש והאמיר (ישעיה יז) ור"ל יער בעל סעיפים: מצל. מל' צל: עבותים. ענין קליעה כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג): צמרתו. כן יקרא הסעיף העליון שבאילן העולה למעלה וכן צמרת הארז (לעיל יז): (ד) רוממתהו. מל' הרמה: מטעה. מלשון נטיעה: תעלותיה. אמת המים כמו תעלת הברכה (ישעיה ז): (ה) גבהא. האל"ף במקום ה"א: ותרבינה. מל' רבוי: סרעפותיו. סעפותיו ור"ל ענפיו ויתכן שהוא מלשון ברוב שרעפי (תהלים צד) שהוא ענין מחשבה וכמו שמלת סעיף משותף לשניהם כמ"ש סעפים שנאתי (שם קיט): פארותיו. גם הוא ענין ענף וכן מסעף פארה

רדק

כפול במלות שונות כי סרעפותיו והסעיף והפארה אחת בשמות שונים ופעד מספף פארה : סרעפותו · כתיב בלא יו"ד הרבוי וקרי ביו"ד וכמוהו רבים ; פארותיו . האל"ף קודם לרי"ש : ממים רבים בשלחו . בשלח התהום מים רבים סביבותיו כמו שאמר מים רבים מאותם מים רבי' ארכו פארותיו : (ו) בסעפותיו. פארותיו . האל"ף קוד' הרי"ש וי"ת המשל כן במשירייתיה כביש כל כרכין תקיפין וגו' : (ז) וייף . היו"ד הראשונה מאיתן והשניה פ"א הפעל שרשו יפה ויאמר האיתן איפה ייפה והחסרון למ"ד הפעל איף ייף וזה וייף הוא לקריאת בן נפתלי בחירק היו"ד הראשונה ונוח השנייה לקריאת בן אשר וייף בשוא הראשונה וחירק השנייה ובקצת הספרים מצאתי בחירק הראשונה ובשוא השנייה לבן אשר וזו היא קריאה נכונה על משקל וישב : בארך דליותיו · הם הענפים הרמים מענין ארוממך ה' כי דליתני : (ח) ארזים לא עממוהו · כמו כל סתום לא עממוך מענין נסתר וכסוי ר"ל הארזים הגבוהים שהם בגן אלהים לא יסתירוהו ולא יכסוהו כי הוא על כולם ואמרו בגן אלהים הוא על דרך ההפלגה והוא הגן שנאמר עליו ויטע ה' אלהים גן בעדן : וערמונים . כמו ולוז וערמון שהוא אילן שקורין קשטיני"ר בלע"ז : כפארותיו . כאן הרי"ש קודם לאל"ף : (ט) יפה עשיתיו . אמר עשיתיו להודיע כי מאת האל יתב' היתה הגדולה הזאת ולא כמו שהיה אומר בכח ידי עשיתי : (י) לכן . אמר גבהת ואמר ויתן ורם כן דרך המקרא לדבר לנכח ובלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים לו : (יא) ואתנהו ביד אל גוי'. ואתנהו בשוא הוי"ו והיא עתיד במקום עבר : אל . למדינחאי מלא ביו"ד ולמערבאי חסר יו"ד ופירוש ביו"ד תקיף הגוים וכן ואת אילי הארץ לקח תקיפי הארץ ואמר אל גוים על נבוכדנצר כמו שאמר בסדר עולם וכן אחז"ל בשנה ראשונה כבש נינוה : כרשעו גרשתיהו . כרשעו טעמו לפניו ולאחריו : (יב) ויכרתהו זרים ; לפי שהמשילו לעץ אמר בו לשון כריתה וזרים ועריצי גוים אומר על הכשדים כמו שנאמר עליהם גם בן הגוי המר והנמהר וענין המשל מפורש : (יג) על מפלתו · ת"י על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משרייתיה נחא כל חיות ברא : ואל פראתיו . הרי"ש קודם לאל"ף : (יד) למען · זה אשר עשיתי לו בעבור שלא יתגאו שאר מלכים הגדולים : כל שותי מים · כל ארזים ר"ל שותי מים שהם גבוהי קומה משפע המים אשר תחתיהם ור"ל במשל על הצלחתם במלוכה כמו שפירשנו : ולא יעמדו אליהם בגבהם · אליהם כגירי סן

תרגום

סומכותיה על עממין סגיאין באתנצחותיה : ו במשריתיה כביש כל כרכין תקיפין ותחות שלטונוהי שעביד כל מדינת ארעא ובטלל מלכותיה יתיבו כל עממין סגיאין : ז ואתנצח בסומכותיה בסגי גברוהי ארי הות אימתיה על עממין סגיאין : ח מלכין תקיפין לא אתנצחו לקבליה בתקוף גבורא דהות עמיה מן קדם יי שלטונין לא קמו קדם משריתיה וגברין לא יכילו בסומכותיה בתקוף גבורא דהות עמיה מן קדם יי לא דמיה ליה בתוקפיה : ט שפיר עבידתיה בסגי גברוהי וזעו מן קדמוהי כל מלכי קדם בתקוף גבורא דהות עמיה מן קדם יי : י בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דרמתא בקומה ויהב מרותיה על מלכותא וראים לביה בתוקפיה : יא ואמסריניה ביד תקיף עממיא אתפרע מניה בחוביה תריכתיה : יב ושיציוהי נוכראין תקיפי עממיא ורטשוהי על טוריא ובכל חיליא נפלא משריתיה ואתבדרו סומכותיה בכל פצידי ארעא ונחתו מטלל מלכותיה כל עממי ארעא ורטשוהי : יג על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משריתיה נחא כל חית ברא : יד בדיל דלא יראמון בתוקפיהון כל מלכי קדם ולא יתנון ית מרותהון על מלכותא ולא יתרברבון להון בתוקפיהון כל עבדי מלכו ארי כולהון אתמסרו למותא לארעא

יחזקאל לא

רבים בשלחו : ו בסעפתו קננו כל־עוף השמים ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה ובצלו ישבו כל גוים רבים : ז וייף בגדלו בארך דליותיו כי־היה שרשו אל־מים רבים : ח ארזים לא־עממהו בגן־אלהים ברושים לא דמו אל־סעפתיו וערמנים לא־היו כפארתיו כל־עץ בגן־אלהים לא־דמה אליו ביפיו : ט יפה עשיתיו ברב דליותיו ויקנאהו כל־עצי־עדן אשר בגן האלהים : י לכן כה אמר אדני יהוה יען אשר גבהת בקומה ויתן צמרתו אל־בין עבותים ורם לבבו בגבהו : יא ואתנהו ביד אל גוים עשו יעשה לו כרשעו גרשתיהו : יב ויכרתהו זרים עריצי גוים ויטשהו אל־ההרים ובכל־גאיות נפלו דליותיו ותשברנה פראתיו בכל־אפיקי הארץ וירדו מצלו כל־עמי הארץ ויטשהו : יג על־מפלתו ישכנו כל־עוף השמים ואל־פראתיו היו כל חית השדה : יד למען אשר לא־יגבהו בקומתם כל־עצי־מים ולא־יתנו את־צמרתם אל־בין עבתים ולא־יעמדו אליהם בגבהם כל־שתי מים כי כלם נתנו למות אל־

(Marginal masorah: ג' · ב' · ב' וחסר · ג' · ג' · ח' פסוקים לא לא לא · ג' · ב' · ב' אדם להבל · פ' · כ"ב בטעם בכיפרא · ג' בטעם · ג' מ"ג · ד' כתיב ו' · ל' · ל' · כ' חס' ובענינייב · ב' וחסר · ל' · ל"ד פסוקים לא ולא ולא · ל' · ל' כ"כ · ו')

רשי

(ו) בסעפותיו · בענפיו : קננו · ל' קן : (ז) וייף . ל' יופי : דליותיו . אף הם ל' ענפים הנטוים לאורך לכל צד כמין דליות הכרם שיפשרוי"לא"ש בלע"ז : (ח) לא עממוהו · לא כסו תארו כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו : בגן אלהים · כלומר בכל העולם : וערמונים · קאשטיני"ש בלע"ז : (ט) כל עצי עדן · כלומר כל המלכים המשובחים : (י) יען אשר גבהת בקומה · כך אמרתי לאשור : (יא) ביד אל גוים · ביד קשה שבגוים ביד נבוכדנצר נחתיו דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה : עשה יעשה לו · נבוכדנצר ככל רצוני : (יב) ויטשוהו · ויפלוהו לארץ כמו ויטש על המחנה (במדבר י"א) : (יג) על מפלתו ישכנו וגו'. כתרגומו על מפלת קטילוהי : (יד) עצי מים · שהם רכים ואלמים אלא שענפיהם רכים וארוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עצמן לארזי עדן כלומר לא היה לו להתגאות על ישראל ולא יעמדו עליהם : אל בין עבותים . לא יתגאו להשוות גבורתם שותה מים אל עלי

א' : בארך ג' בקריאה וסימן בארך יריעת האחת יתיה סרחת : ויף בגדלו בארך דליותיו · בארך אפים יפתה קצין . אנ"ך: ביפיו ב' וסימן לא דמה אליו . מלך ביופיו: יפה ה' בקריאה וסימ' וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הא"ץ · יפה עשיתיו ברוב דליותיו · את הכל עשה יפה בעתו · טוב אשר יפה לאכול ולשתות . הנך יפה דודי אף נעים : למען אשר לא יגבהו חד מן ל"ד פסוקי' דאית בה"ן לא ולא ולא קדמא קרחי ותרין אחרנין נסבין וי"ו וסי' נמסר

תולדות אהרן ארזים לא עממוהו: ברכות נג שבת עו :

מצודת ציון

פארה (ישעיה י) : (ו) קננו · מל' קן והוא מדור העופות : (ז) וייף · מל' יופי: בארך · עם אורך ובא הבי"ת במקום עם וכן הרק אך במטה (במדבר יב) : דליותיו · הענפים הרמים וכן לפנות דליותיו (לעיל יז) : (ח) עממוהו · ענין הסתר וכסוי וכן כל סתום לא עממוך (לעיל כח) : בגן אלהים · על גן שבעדן יאמר : דמו · מל' דמיון : (ט) ויקנאוהו · מל' קנאה : (יא) אל · ענין חוזק כמו אלי גבורים (לקמן לב) : (יב) ויטשוהו · ענין עזיבה כמו ויטשו כלחי (שופטים טו) : גאיות · מלשון גיא ועומק : אפיקי · כן יקראו המקומות הנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : ויטשהו · ענין עזיבה כמו והנה נטש אביך (ש"א י) : (יד) אליהם · ענין חוזק כמו ואת אילי הארץ

מצודת דוד

להתפשט למרחוק : ממים רבים בשלחו · ר"ל כל זה היה מסבת המים הרבים שהתהום היה משלח בו : (ו) בסעפותיו וגו' · כל העופות עשו לעצמן קן ומקום מדור בין ענפיו : ותחת פארותיו . הם הענפים הסמוכין לארץ ותחתיהם ילדו כל חית השדה להיותו מקום מכוסה : ובצלו · תחת צלו ישבו כל הגוים ור"ל בעבור מרבית ההשפעה גדלה ממשלתו מכל מלכי האדמה ונתפשטה בארצם רחוקות וכל העובדי כוכבים היו נכנעים לו : (ז) וייף בגדלו · יפה היה בגדלו עם אורך דליותיו כי אילן גדול נחשב לו ליופי אורך הדליות ולא זה בזולת זה : כי היה שרשו · ר"ל וכל זה באה בעבור שהיה שרשו סמוך אל מים רבים ר"ל רמה ממשלתו וממשלת שריו בעבור מרבית השפע : (ח) ארזים לא עממוהו . לא היו ארזים בגן אלהי' שיסתירו ויכסו את הארז הזה כי הוא העולה על כולם ויותר נגלה ונראה מהם : ברושים . אילני ברוש לא היו דומים אל סעיפי הארז ההוא : וערמונים · אילני ערמון לא היו כענפי הארז ההוא : כל עץ . מאמר מיני העצים לא דמה וכו' רצה לומר לא היה מלך בעולם גדול ממנו ושריו משלו יותר ממלכי העובדי כוכבים : (ט) יפה עשיתיו . אם הארז הזה עשיתיו יפה בעבור מרבית הדליות אשר בו ולכן קנאו בו כל עצי עדן אשר הם בגן אלהים הנטוע בתוך העדן ר"ל היה מושל הרבה בעבור מרבים שריו שהיו ידם חזקה וכל מלכי האדמה נתקנאו בו : (י) כה אמר ה'. אל מלך אשור : ויתן צמרתו · הסעיף העליון ניתן אל בין הענפים הקלועים שהוא דבר פלא : ורם לבבו . ממה שנתגאה בעבור גבהו : (יא) ואתנהו . לכן נתתי אותו ביד התקיף שבגוים הוא נ"נ והוא עשה לו מה שבלבו ובעבור רשעו גרשתי אותו מן העולם ע"י נ"נ : (יב) ויכרתהו · עמים נכרים חזקים שבעובדי כוכבים הם כרתו אותו ועזבו אותו : אל ההרים . על ההרים ובכל העמקים נפלו ענפיו ותשברנה שבורות בכל אפיקי הארץ במקום נפלם כי היו דרוסה ברגלי אדם : וירדו · לא ישבו עוד בצלו ועזבו אותו : (יג) על מפלתו ; על הענפים שנפלו בארץ ישכנו העופות ותים

אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ בְּנֵי אָדָם אֶל־יוֹרְדֵי בוֹר׃ טו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּתִי עָלָיו אֶת־תְּהוֹם וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ וַיִּכָּלְאוּ מַיִם רַבִּים וָאַקְדִּר עָלָיו לְבָנוֹן וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה עָלָיו עֻלְפֶּה׃ טז מִקּוֹל מַפַּלְתּוֹ הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם בְּהוֹרִדִי אֹתוֹ שְׁאֹלָה אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר וַיִּנָּחֲמוּ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּית כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן מִבְחַר וְטוֹב־לְבָנוֹן כָּל־שֹׁתֵי מָיִם׃ יז גַּם־הֵם אִתּוֹ יָרְדוּ שְׁאֹלָה אֶל־חַלְלֵי־חָרֶב וּזְרֹעוֹ יָשְׁבוּ בְצִלּוֹ בְּתוֹךְ גּוֹיִם׃ יח אֶל־מִי דָמִיתָ כָּכָה בְּכָבוֹד וּבְגֹדֶל בַּעֲצֵי־עֵדֶן וְהוּרַדְתָּ אֶת־עֲצֵי־עֵדֶן אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשְׁכַּב אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב הוּא פַרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

לב א וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁנֵי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שָׂא קִינָה עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כְּפִיר גּוֹיִם

(מסורה קטנה: ס' · ל' . ס' · ל' וחד וכספי · ל' · ל' ותסר · ל' · ל' וכ"כ · ס' · ב' · י"ן · ס' · ל' · ב' · ל' · ד' כתיב ה"א · ו' בליש' · ל')

ארעיתא בגו בני אנשא עם נחתי גוב בית אבדנא: טו כדנן אמר יי אלהים ביום אחתותי יתיה לשאול אתאבלו עלוהי חפת עקא ית עלמא וחרובא מדינתא וזעו עממין סגיאין וחשוכו עלוהי אפי מלכיא וכל מלכי עממיא עלוהי טפחו כתפא: טז מקל מפלתיה אזעית עממיא באחתותי יתיה לשאול עם נחתי גוב בית אבדנא ואתנחמו בארעא ארעיתא כל מלכי קדם שלטונין ועתירי נכסיא כל עבדי מלכו: יז אף אינון עמיה אתחתו לשאול עם קטילי חרבא ושלטונוהי אתברו מתקיפהון בגו מלכותא: יח למן דמית כדין ביקר וברבו במלכי קדם ותתחת עם מלכי קדם לארעא ארעיתא בגו חיביא תשכב עם קטילי חרבא הוא פרעה וכל אתרגושתיה אמר יי אלהים: א והוה בתרתא עסרי שנין בתרי עסר ירחין בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם טול אליא על פרעה מלכא דמצרים ותימר ליה תקיף בעממיא הויתא

רש"י

פלי עבותים: (טו) ביום רדתו שאולה. כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו: האבלתי כסתי עליו. אבלים רבים שהיו סמוכין עליו: כסיתי עליו את התהום. כסיתי בשבילו את התהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמר למעלה תהום רוממתהו אותו הים כסיתיו שלא יעלה ויכבה את תבערתו כלומר החלשתי את עוזריו: ואמנע נהרותיה. שהיו הולכין סביבות מטעה: ויכלאו מים רבים. שהיו מאריכין פארות כמו שאמר למעלה ותארכנה פארות ממים רבים: ואקדיר. בשבילו לבנון: ואקדיר. לשון שחרות: וכל עצי השדה. שהיו תעלותיו שלוחין אליהם כמו שאמר למעלה: עליו עולפה. בשבילו פסק לחלוחם כאדם שמתעלף ורוחו פורחת פשמי"ר בלע"ז: (טז) וינחמו בארץ תחתית. שאר יורדי גיהנם קבלו תנחומים שאמרו אף זה כמונו: (יז) וזרועו ישבו בצלו. ועוזריו אשר ישבו בצלו: (יח) אל מי דמית ככה. אתה פרעה אל מי מעצי עדן דמית שיהא ככה גדול כאשור בכבוד ובגודל והרי ראית שהורדתיו שאול ואף אתה והורדת עם עצי עדן עם שאר מלכים חזקים: אל ארץ תחתית. גיהנם: (ב) כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימים: היה לך לבון חוך.

רד"ק

מן האלה והאלון מאלים אשר חמדתם ויהיו שם כלל לכל עצים או יהיו שם לאילן הנקרא בלעז אולמ"ו וי"ת כמו אליהם בשוא ופתח האל"ף ולא יתרברבון בתוקפיהון כל עבדי מלכו: בתוך בני אדם. בכלל בני אדם כן ימותו המלכים כמו שאר בני אדם: אל יורדי בור. אל בוריכמו עם יורדי בור והוא הקבר ויונתן תירגם עם נחתי גוב בית אבדנא: (טו) כה אמר. האבלתי כסיתי עליו את התהום. כאילו התהום שהיה מגדל אותו מתאבל עליו בהיותו נכרת כי כבר המשילו לארז ואמר עליו תהום רוממתהו ועתה יתאבל עליו ויתכסה שק עד"מ: האבלתי. פעל יוצא לשני: כסיתי. פעל יוצא לשלישי כסיתי בגרי הסמ"ך: ואמנע נהרותיה. נהרות התהום שאמר למעלה שהיו הולכים סביבות מטעה מנעתי אותם ממנו וייבש ויכלה וכבר פירשנו המשל למעלה: ואקדיר עליו לבנון. לפי שהמשילו לארז בלבנון אמר כי בנפלו קדרו עליו עצי הלבנון והאמרו שהאבלתי כסיתי ואמנע ואקדיר להודיע כי מאת האל יתברך היתה לו הרעה: עלפה. שם תאר מן ויתעלף תתעלפנה הבתולות ועניינה רב היגיעה והבהלה עד שלא יוכל אדם לעמוד על עצמו ובדברי רז"ל שמא יתעלפה ועלפה תאר מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו בתוספת הא ויאמר עלף בלי תוספת בשקל אכל לקח ותוספ' הה"א בו כתוספת הה"א במלת אשה לפ' לקה לקח והאמרו בל' יחיד עלפה ר"ל כל אחד מן עצי השדה: (טז) מקול. וינחמו בארץ תחתית. היתה להם נחמה בו כשירד שאול גם הוא על דרך שאמר ישעיה על מלך בבל גם אתה חלית כמונו: מבחר וטוב לבנון. סמוך על סמוך כמו מספר מפקד העם והדומים לו: (יז) גם הם. המלכים שהיו עמו היו חללי חרב כמוהו ואמר הם כי זכר עצי עדן ושותי מים והוא משל למלכים ואמר כל אשר ירדו לפניו נחמו בו ובמותו גם כן מתו עמו: וזרועו ישבו בצלו בתוך גוים. אותם המלכים שהיו זרועו ועוזריו שישבו בצלו בתוך גוים ירדו אתו לשאול אל חללי חרב וי"ת וזרועו ושלטנוהי אתבדרו מתוקפיהון בגו מלכותא: (יח) אל מי דמית ככה. אמר כנגד פרעה אל מי מכל עצי עדן דמית אם אתה סבר שדמית למלך אשור בגדלך שהיה ארז בלבנון הנה אשור נפל גם אתה תפול: והורדת את עצי עדן. כמו שנפלו וירדו שאר המלכים כן תרד אל ארץ תחתית גם אתה: בתוך ערלים. הם ערלי לב ועל דרך הזה ת"י חייביא: הוא פרעה. כאילו אמר אתה פרעה אלא שדרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים להם: (א) ויהי בשתי עשרה שנה. למלכות צדקיהו שנה אחת אחר החרבן: (ב) בן אדם שא קינה. כי כן יקוננו עליו המקוננים: כפיר גוים נדמית. כמו

במסר' רבתא בערך לא: שאלה ט' בקריאה ח' חסר וא' מלא וסי' ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן. לא ירד בני עמכם כי אחיו מת. ולקחתם גם את זה מעם פני וקראהו אסון. והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו. ואם בריאה יברא ה'. וירדו הם וכל אשר להם חיים. ביום רדתו שאלה. מקול מפלתו הרעשתי. גם הם אתו ירדו. וחד ישובו רשעים לשאלה כל גוים. וכלהון חס' במ"ב לא ירד. ישובו רשעים: אל מי ג' בקריאה וסימ' ויאמר יהוא אל מי מכלנו. אל מי דמית בגדלך. אל מי דמית ככה: בשני עשר ו' בליש' וסים' נמסר

מצודת דוד

וחית השדה ר"ל בעבור שהתגאה ברוב ממשלתו נתתיו ביד נ"נ ואבד אותו ואת עמו מהם הלכו שבי ומהם נפלו בחרב ע"פ השדה והיו למאכל לעוף השמים ולחית הארץ ולא ימשול עוד בגוים ולא יהיו עוד נכנעים לו: (יד) למען וכו'. ר"ל המשפט הזה נעשה בו למען יקחו מוסר וכל העצים שותי המים לא יגבהו לחיות לבבם בעבור גודל קומתם: ולא יתנו. ר"ל לא יתגאו בעבור שלמרחם נתון אל בין עבותים: ולא יעמדו אליהם. ר"ל לא יהיה עמידה וקיום אל החוזק אשר בהם בעבור גבהות העצים שותי המים וכאומר בזה ידאו כי יסור החוזק בעבור מרבית הגאוה ר"ל כל המושלים רבי השפע יקחו מוסר ולא יתגאו עוד כי ידאו שהגאוה מסיר החוזק: כי כולם. לפי שכולם מעותדים למות לרדת אל ארץ תחתית והוא הקבר ולהיות בתוך שאר בני אדם ודומה להם ולתוספת ביאור אמר אל יורדי בור וכאלו יאמר והואיל וכולם עומדין למיתה מה ענין להתגאות במרבית הממשלה והשפע: (טו) ביום רדתו. ביום שהורדתי את אשור אל בור הקבר האבלתי עליו האגמים והתהום שהיה רגיל להשקותו כסתי עליו שק להתאבל עליו והוא על דרך משל: ואמנע. נהרות התהום שהיו משקות אותו מנעתי אותם לבל ימשכו הואיל ואין עוד צורך להם: ויכלאו וגו'. מי התהום נכלאו במקומם ולא יצאו עוד: ואקדיר. עצי הלבנון נשחרו על מפלתו. עליו עולפה. בעבור מפלתו נתעלפה כל אחת מהעצים לגודל החרדה ולפי שהמשילו לארז אמר שעצי הלבנון התאבלו עליו ורצה לומר כל שריו וגבוריו התאבלו על מפלתו: (טז) מקול מפלתו. משמיעת קול מפלתו הרעשתי גוים כי חרדו שלא יקרה להם כמקרהו: בהורידי. בזה יפרש מה היא המפלה ואמר בעת הורידי אותו אל השאול עם שאר יורדי בור ודומה להם: וינחמו. בקבר קבלו תנחומין כל עצי עדן וכו' ר"ל השרים שהן מרובים בשפע קבלו תנחומין על מיתתם בראותם שגם אשור נלקה כמוהם (כי כן הדרך כשאדם רואה שהצרה הבאה עליו באה גם על גדולים ממנו תחשב לו לתנחומין): (יז) גם הם אתו. ר"ל התנחומין תהיה הואיל וגם הם אתו ירדו שאולה אל שאר חללי חרב ולא רק הם לבדם כי כמוהו כמוהם: וזרועו. גם אנשי זרועו ועוזריו ואשר ישבו בצלו וחסו בו מבין העובדי כוכבים כולם ירדו שאולה: (יח) אל מי דמית. מוסב לתחלת הענין שאמר אל מול פרעה אל מי דמית בגדלך וכאומר הלא אשור היה גדול ממך ומה עלתה בו ואמר עתה אל מול פרעה אל מי דמית להיות ככה כמוהו בכבוד יתירה ובגודל רב בתוך עצי עדן וכאומר אף אם דמית לאשור שהיה הגדול מכולם הלא גם הוא נפל: והורדת. לכן גם אתה תורד אל הקבר עם עצי עדן הם שאר המלכים: בתוך ערלים. בתוך רשעים ודומה להם: תשכב. בקבר תשכב עם שאר חללי חרב ודומה להם: הוא פרעה. השוכב ההוא הוא פרעה וכל המון עמו: (א) בשתי עשרה שנה. למלכות צדקיהו והיא שנה אחת

מצודת ציון

הארץ לקח (לעיל יז): שותי מים. שהמים משקה אותם: (טו) שאולה. בור הקבר: האבלתי. מל' אבלות: ויכלאו. ענין מאסר וכן כלוא ולא אצא (תהלים פח): ואקדיר. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): עולפה. ענין העדר הרגשה ו. לשון כמו בניך עלפו (ישעיה נא): (טז) הרעשתי. מל' רעש וחרדה: שותי מים. ר"ל שהמים משקים אותם: (יז) וזרועו. ענין חוזק ר"ל עוזריו: (יח) ככה. כמו כן: (ב) אליו. כמו עליו בעי"ן: כפיר. הוא ארי בחור: נדמית

ב נִדְמֵיתָ וְאַתָּה כַּתַּנִּים בַּיַּמִּים וַתָּגַח בְּנַהֲרוֹתֶיךָ וַתִּדְלַח־מַיִם בְּרַגְלֶיךָ וַתִּרְפֹּס נַהֲרוֹתָם׃ ג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וּפָרַשְׂתִּי עָלֶיךָ אֶת־רִשְׁתִּי בִּקְהַל עַמִּים רַבִּים וְהֶעֱלוּךָ בְּחֶרְמִי׃ ד וּנְטַשְׁתִּיךָ בָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה אֲטִילֶךָ וְהִשְׁכַּנְתִּי עָלֶיךָ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְהִשְׂבַּעְתִּי מִמְּךָ חַיַּת כָּל־הָאָרֶץ׃ ה וְנָתַתִּי אֶת־בְּשָׂרְךָ עַל־הֶהָרִים וּמִלֵּאתִי הַגֵּאָיוֹת רָמוּתֶךָ׃ ו וְהִשְׁקֵיתִי אֶרֶץ צָפָתְךָ מִדָּמְךָ אֶל־הֶהָרִים וַאֲפִקִים יִמָּלְאוּן מִמֶּךָּ׃ ז וְכִסֵּיתִי בְכַבּוֹתְךָ שָׁמַיִם וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־כֹּכְבֵיהֶם שֶׁמֶשׁ בֶּעָנָן אֲכַסֶּנּוּ וְיָרֵחַ לֹא־יָאִיר אוֹרוֹ׃ ח כָּל־מְאוֹרֵי אוֹר בַּשָּׁמַיִם אַקְדִּירֵם עָלֶיךָ וְנָתַתִּי חֹשֶׁךְ עַל־אַרְצְךָ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ט וְהִכְעַסְתִּי לֵב עַמִּים רַבִּים בַּהֲבִיאִי שִׁבְרְךָ בַּגּוֹיִם עַל־אֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם׃ י וַהֲשִׁמּוֹתִי עָלֶיךָ עַמִּים רַבִּים וּמַלְכֵיהֶם יִשְׂעֲרוּ עָלֶיךָ שַׂעַר בְּעוֹפְפִי חַרְבִּי עַל־

(מסורה: ל'. כ'. ל' — ל' — ל' וחסר — ל'. כ' — ל' — ב' בסיפרא — ב' בסיפרא ד' — ל' י ל'. ל' — ל' וכ"כ. ל' — ב'. ל' — ל'. ל' חסר — ט' — ל' — ל' — ב' מ"ל — ב' חד כתוב סי"ן וחד ס' ל')

וְאַתְּ כְּתַנִּינָא בְּיַמָּא וְאַגַּחְתָּא בְּמַשְׁרְיָתָךְ וַאֲזַעְתָּא עַמְמַיָּא בְּסוּמְכְוָתָךְ וְאַחְרֵיבְתָּא מְדִינָתְהוֹן׃ ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאֶפְרֵס עֲלָךְ יָת מְצַדְתִּי בִּקְהַל עַמְמִין סַגִּיאִין וְתִתְאַחַד בִּסְרִיגָתִי׃ ד וְאַרְטְשִׁינָּךְ בְּאַרְעָא עַל אַפֵּי בָרָא אַרְמֵי נְבֵילְתָךְ וְאַשְׁרֵי עֲלָךְ כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְאַסְבַּע מִנָּךְ חַיַּת כָּל אַרְעָא׃ ה וְאֶתֵּן יָת בְּסַר קְטִילָךְ עַל טוּרַיָּא וְיִתְמְלוּן חֵילַיָּא פִּגְרֵי מַשְׁרְיָתָךְ׃ ו וְאַרְוֵי אַרְעָא דַהֲנִיתָא מִדְּמָךְ עַל טוּרַיָּא וּפַצִּידַיָּא יִתְמְלוּן מִנָּךְ׃ ז וְתִתְחַפִּינָךְ עָקָא בְּאַכְהָיוּתִי יָת זִיו יְקַר מַלְכוּתָךְ מִן שְׁמַיָּא יִזְעֲרוּן עִם מַשְׁרְיָתָךְ דַּהֲווֹ סַגִּיאִין כְּכוֹכְבַיָּא מְלַךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יְחַפִּינָךְ בַּעֲנָנָא דִסְלֵיק וְחָפֵי יָת שִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא בִּימָמָא לָא מַזְהַר נְהוֹרֵיהּ׃ ח כָּל שְׁבִילֵי אוֹרְחָתָיךְ דְּמִתְקַנִין וּנְטִירָן בְּגַוִיךְ הָא כִּמְנַהֲרֵי זַהֲרַיָּא בִּשְׁמַיָּא אֲקַדְּרִינוּן עֲלָךְ וְתַחְפֵּי עָקָא בְּקִבְלָא יָת אַרְעָךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ט וְאַזִיעַ לֵב עַמְמִין סַגִּיאִין בְּאַיְתָיוּתִי תְּבִירֵי קְרָבָךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא לִמְדִינָן דְּלָא יְדַעְתִּינוּן׃ י וְאַצְדֵּי עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכֵיהוֹן יִתְמְהוֹן עֲלָךְ תֵּימְהָ בְּאַיְתָיוּתִי עֲלָךְ דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא וְאִינוּן

רדק

כמו כפיר אריות בתוך חית השדה כן נדמית אתה בתוך הגוים : ואתה כתנים בימים . וכן היית כמו התנים הגדול בימים כמו שאמר עליו גם התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו ומ"ם כתנים במקום נו"ן כמו שכתבנו : ותגח בנהרותיך . ותוציא כמו כי יגיח ירדן אל פיהו ופירוש ותוציא מים בנהרותיך אל היבשה ובית בנהרותיך .כבי"ת בך נריגו ננגח והדומים לו או יהיה ותגח מבנין קל ופי' ותגח עם נהרותיך לשטף את הארץ והנהרות הם משל לחיילותיו : ותדלח מים ברגליך . שאר מים של שאר ארצות : נהרותם . נהרות מים סוכר : ותדלח . ותרפוס ; ענין אחד במלות שונות ענין הדריסה במים עם עכירות המים כי כשדורס אדם במים שאינם עמוקים שיוכל לגעת ברגלו בארץ מעלה הטיט מעכיר המים וזה משל שהיה נלחם בגוים רבים ומשחית ארצותם ; ותירגם יונתן ותגח ענין מלחמה שתרגם ואגחת במשירייתך וגו' : (ג) כה אמר . רשתי . ואמר בחרמי לומר כי האל יתברך יהיה עמהם להשחית מצרים וחרמי כמו רשתי וכן יצודו חרם ותרגם יונתן רשתי מצדתי וחרמי סריגתי כי הרשת עשוי מעשה סירוג : (ד) ונטשתיך מבואר הוא : אטילך . כמו אשליכך וכן ויטילו את הכלים : (ה) נתתי את בשרך . כתרגומו ית בשר קטיליך כי לא אמר על פרעה לבדו אלא עליו ועל עמו . ואמר על ההרים שיחשבו להשגב בהרים ושם יהרגו או העופות ישאו אותם על ההרים : רמותיך . שיהיו הגאיות והעמקים מלאים מן הפגרים ועוד ירומו ויגבהו עליהם מרוב ההרוגים ותרגם יונתן ויתמליין חלייא פגרי משיריית' ויש מפרשים רמותך הגבהתך שהיית גבה לבב ומתגאה ברוב חיילותיך אני אמלא הגאיות מהם : (ו) והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל ההרים . צפתך מן צפו מים על ראשי . ומלת צפתך בינוני נקבה מנחי העי"ן אמר ארצך הצפי' המים עליה רוצה לומר ארץ המישור עתה אשקה אותך מדמך רוצה לומר מדם חלליך ויהיה הדם צף עליה כמו המים ועוד אל ההרים כלומר עד שיגעו על ההרים וזה דרך הפלגה וכתב אדוני אבי ז"ל כי אמר זה בעבור יאור מצרים שיצא להשקות השדות וקרא הארץ צפה לפי שצפים המים עליה כמו שקרא הארץ זבת חלב ודבש לפי שהחלב זב עליה : ואפיקים יתמלאון ממך . מדם חלליך או מפגריהם ויונתן תירגם ארץ צפתך ארע דהנייתא רוצה לומר ארץ דשנה : (ז) וכסיתי . בגדי השמך : בכבותך . כשאכבה אותך ר"ל כאילו היה נר מאיר מרוב גדולתו ובכבותו יעלה עשן גדול עד שיכסה השמים שלא יראו וכן כל הענין הפסוק משל על דרך הפלגה מרוב הצרה שתהיה לו : (ח) כל מאורי אור . חמשת הככבים המאירים על הארץ וכל זה דרך משל כי כל מי שתבא עליו הצרה ידמה לו כל העולם חשך : (ט) והכעסתי לב עמים . שיהיה לבבם סר וזעף עליך מפחד' שיפחדו על עצמם ותרגם יונתן ואזיע לב עממין סגיאין : בהביאי שברך בגוים . האנשים הנשברים והנגפים בך ועל הדרך הזה תירגם יונתן באתיותי תבירי קרבך לביני עממיא או פירושו בהביאי באזניהם קול השבר וישמעו : (י) והשמותי . ענין תמהון כמו כאשר שממו עליך רבים והדומים לו : ישערו עליך שער . זכר השם אחר הפעל הנגזר מהשם לחזק הענין כמו וינס דוד נוס והדומים לנס : בעופפי חרבי על פניהם . בהבריקי ולהניף אותם על פניהם להפחידם ולהודיעם כי כה יהרגום

רשי

תוך יאורך כמשפט הדגים ולא לצאת אל היבשה ומתגאות בלבך ודמית בעצמך לכפיר הסלים ביבשה ויצא לטרוף טרף : ותגח בנהרותיך . ותצא תוך עם נהרותיך לשון גוחי מבטן (תהלים כ"ב) כי יגיח ירדן (איוב מ) ואורב ישראל מגיח ממקומו (שופטים כ) לשון דבר טובע ויוצא מבית מסתרים : ותדלח . לשון עכירה : ברגליך . רגלים לא היו לך ועשית לך רגלים כחית הארץ לעבור מימי ארצות ולרפוס נהרות' והדוגמא בתרגום יונתן ואגחתא במשרייתך ואזעת עממיא בסומכוות' ואחריבת' מדינתהון : (ג) בחרמי . ל' מצודה והרבה יש במקרא יגורהו בחרמו (חבקוק א) מצודים וחרמים (קהלת ז) : (ה) ומלאתי הגאיות רמותיך . הגלגלתיך כמו רמה בים (שמות טו) . ויש אומרים רמותיך לשון רמה כמו וירם תולעים ויבאש (שם ט"ז) : (ו) והשקיתי ארץ צפתך . ארץ אשר אתה צף בה על פני מימי יאורך כמו (איכה ג) צפו מים על ראשי (מלכים ב' ו') ויצף הברזל אותה הארץ אשקה מדמך : צפתך . סוגפרוק"מנט בלע"ז : על ההרים . הגבוהים שבה : ואפיקים . ראויר"ש בלע"ז : (ז) וכסיתי בכבותך שמים . כשתכבה תבערתך יעלה העשן ויכסה השמים ויחשך המאורות כלומר כל שומעי שמעך יתאבלו וישתוממו כי ידאג איש לנפשו לאמר גם עלינו יעמוד המשחית : (ח) כל מאורי אור בשמים . שרים של מעלה תליתך : (ט) והכעסתי לב . כלומר ירגז ויחרד לבם בהביאי שברך . באתיתותי תבירי קרבך לביני עממיא . (י) והשמותי . לשון תמהון : בעופפי חרבי על פניהם

בסדר תצוה : כתנים ג' בקריאה וסימן בירמיה סימן י"ר : בימים ה' דגשים בקריאה וסי' פרו ורבו ומלאו . כל אשר לו סנפיר. וכל אשר אין לו : ואתה כתנים בימים' בימים וכל תהומות : ומלאתי ד' בקי' וסי' את דבריך . את הריו חלליו ; את הבית הזה כבוד . ומלאתי הגאיות : וירח ט' בקריא' וסימ' וידם השמש וירח עמד . שמש בגבעון דם וירח בעמק . חשך השמש בצאתו : שמש וירח קדרו . וחברו תרויהון ביואל . וכסיתי בכבותך שמים . יומם

מצודת ציון

נדמית . מלשון דמיון : כתנים . כמו כתנין והוא דג גדול כדמות נחש : ותגח . מלשון נגיחה והדפה בקרן או הוא ענין משיכה והוצאה כמו כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב) : ותדלח . ענין דריסה עם עכירת המים ודומה לו במקרא שלאחריו : ותרפוס . ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה) : (ג) בחרמי . ענין רשת כמו משטח חרמים (לעיל כ"ו) : (ד) ונטשתיך . ענין עזוב כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : אטילך . ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א) : והשכנתי . ענין חניה : והשבעתי . מל' שביעה : (ה) הגאיות . מל' גיא ועומק : רמותך . מלשון רוממות וגאוה : (ו) צפתך . ענין צפיית המים במעל כמו צפו מים (איכה ג) : ואפיקים . הם המקומות שהמים נגרים ושוטפים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : (ז) בכבותך . מל' כבוי : והקדרתי . ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : (י) והשמותי . ענין תמהון : ישערו . מלשון רוח

מצודת דוד

אחת אחר החורבן : (ב) כפיר גוים נדמית . מדמה היית בעצמך שאתה למול הגוים ככפיר בעדרי צאן אבל לא כן הדבר כי אתה כתנים אשר בימים שאין כחו אלא במקומו בתוך המים ומיד כשעולה ליבשה הוא מת כן אין לך כח אלא בארצך : ותגח בנהרותיך . לפי שהמשילו לתנין אמר בנהרותיך רצה לומר בארצך תרים לנגוח ולהתחזק . או במקומך תוכל למשוך ולגאת ולא במקום זולת : ותדלח מים ברגליך . תוכל לדרוך במים ולעכור אותם ותוכל לרמוס הנהרות הנמשכים מן המים אבל אין לך כח ביבשה וכפל הדבר במ"ש : (ג) ופרשתי וגו' . כאומר מעתה לא תמשול גם שם כי אפרוש עליך רשת עם קהל עמים רבים שהם יעלו אותך מן המים בתוך הרשת אשר פרשתי עליך ר"ל נ"נ יביא את הכשדים והם יאבדו אותך בתוך ארצך : (ד) ונטשתיך . אפזר אותך בארץ ואשליך אותך ע"פ השדה כי תפול במלחמה ותהיה למאכל לעוף השמים ולחית הארץ : (ה) על ההרים . כי העופות והחיות ישאו שמה לאכלם : רמותך . הרוממות שהיה לך יהיה מושלך בעמקים ר"ל עוד לא תתגאה בהיותך מושלך כפגר מובס בתוך העמקים : (ו) ארץ צפתך . ארצך שמי היאור צפים עליה להשקותה הנה אז אשקה אותה מדמך וכ"כ יתרבה הדם עד שתלך גם על ההרים : ואפיקים . מקומות המים יתמלאו מדמי ההרוגים שבך והמים תהפך לדם : (ז) וכסיתי וגו' . כי כשמכבים נר המאיר הוא מעלה עשן ולפי גודל הנר כן הוא מרבית העשן והמשיל את פרעה בגודל הצלחתו לנר גדול ולכן אמר כשאכבה אותך יהיה עשן רב ויכוסה השמים בהעשן : והקדרתי וגו' . הוא על דרך ההפלגה מרוב הצרה הבאה עליו כי יתדמה בצרה דומה לו כל העולם כחושך : (ח) כל מאורי אור . כל הכוכבים המאירים אשר בשמים [illegible] : (ט) והכעסתי . דרך האדם לכעוס בעצמו כשבא לו צער : בהביאי . הכעס הזה יהיה כשיהיה נשמע שבר מכתך בארצות הגוים הרחוקים אשר לא ידעתם : (י) והשמותי . אתמיה על מפלתך עמים רבים :

ישערו

ירגוס בעופפי ענין בהירות והברקה כמו תעופה בבקר תהיה ויש לפרש גם כן ענין תנועה כלומר בהניעי ועופפי אותה על פניהם וענין התנועה קרוב לענין העיפה ובדברי רז"ל אין מדליקין בגרי מפני שהוא עף כלומר שהוא פורח ונע מן הנר הנה והנה ויונתן תירגם באיתיותי עלך דקטלין בחרבא ואיכון חזן : וחרדו לרגעים. מרגע לרגע יחרדו ויונתן תירגם לרגעים מן רגע הים ויזעון מן קדם תבריהון : איש לנפשו . כל אחד ואחד יחרד על עצמו ויפחד בראותם מפלתך : (יא) כי כה אמר . תבואך . תבא לך : (יב) בחרבות . מבואר הוא : (יג) והאבדתי . מעל מים רבים · שהיתה נדגה על מים רבים כי מים רבים היו במצרים כיאורים ואגמים לבד היאור הגדול ולא תשאר בה בהמה שתעבור בהם כי שממה תהיה ופירש הענין ואמר ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם ומדלחם כמו פרמסם ואמרו עוד רוצה לומר זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם : (יד) אז אשקיע מימיהם . כשהמים רבים במקום אחד יש בהם עומק ונקראו שוקעים לפי שהנופל בהם שוקע למטה וכן אמר ושקעה כיאור מצרים ואמר שלא ישקו מהם השדות והגנים שהארץ תהיה מאין אדם ובהמה הנה הם שוקעים : ונהרותם כשמן אוליך . זכים כשמן כי המים שתעבור בהם רגל אדם ובהמה הם עכורים ויונתן תירגם וכן אשקיע לעממיה ומלכיהון בנית אדבר ובמקלת נוסחאות בכן אנדיתי למכיותהון ומלכיהון בנית אדבר : (טו) בתתי . ונשמה : ותהיה נשמה שהארץ ממלואה ואע"פ שעמד שטעם במלת ונשמה טעמה דבק עם ארץ נשמה בינוני לנקבה מבנין נפעל מן שמם : (טז) קינה היא . כמו שאמר בתחלת הענין אמר בסוף גם כן : קינה הוא וקוננוה . אמרו אות' בקול קינה וי"ת אליתא היא נבואתה ותהי לאליא : בנות הגוים תקוננו אותה . בני הכפרים אשר בגוים יקוננו אותה וכן תירגם יונתן כפרני עממיא ייללון יתה ויש לפרש בנות כמשמעו נשים כי המספד והקינה היא מנהג הנשים כמו שאמר וקראו למקוננות ותבאנה תקוננו דגש נו"ן הנקבות לחסרון נו"ן הכפל לבנין המרובע או פירוש בנות הגוים קהלות הגוים כמו בת ציון בת אדום שפי' עדה : (יז) ויהי בשתי עשרה שנה · מבואר הוא למעלה : בחמשה עשר לחדש · ולא זכר איזה חדש סמך בזה לפי שזכרו למעלה בשנים עשר חדש : (יח) בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו : אמר נהה כמו שאמר שא קינה לא שהנביא יקונן וינהה עליהם אבל ישמח על חרבנם ועל אבדם אלא שיאמר הדברים שיקוננו בהם המקוננים והנוהים עליהם והורידהו פירוש לפניו : אל ארץ תחתיות · רוצה לומר שיורידהו בדברו ובנבואתו ויש מפרשים אותו מענין אריד בשיחי ואם הם שנים שרשים : אותה ובנות גוים אדירים . לא מצרים לבדה אלא הוריד אותם ובנות גוים אדירים הגוים אדירים כולם ירדו מגדולתם ויסופו וירדו אל ארץ תחתיות ויאבד שמם ובנות קהלות כמו בת אדום בת בבל : תחתיות · הם קבון תחתיות : (יט) ממי נעמת . אתה חושב להיות נעים ויפה והלא כל המוני הגוים שיחשבו להתגבר ולעמוד ביפים ירדו ממעלתם ואתה תחשוב לעמוד : רדה והשכבה את ערלים · רד כמו שהם ירדו ותשכב עם ערלי לב ורשעי המוני הגוים בקבר והשכבה מקיר בתוספת ה"א מבנין הפעל שלא נזכר פעלו כי לא יבא ממנו צווי כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : (כ) בתוך חללי חרב יפולו · אגם הם יהיו חללי חרב : חרב

פְּנֵיהֶם וְחָרְדוּ לִרְגָעִים אִישׁ לְנַפְשׁוֹ בְּיוֹם מַפַּלְתֶּךָ׃ יא כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה חֶרֶב מֶלֶךְ־בָּבֶל תְּבוֹאֶךָ׃ יב בְּחַרְבוֹת גִּבּוֹרִים אַפִּיל הֲמוֹנֶךָ עָרִיצֵי גוֹיִם כֻּלָּם וְשָׁדְדוּ אֶת־גְּאוֹן מִצְרַיִם וְנִשְׁמַד כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ יג וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־כָּל־בְּהֶמְתָּהּ מֵעַל מַיִם רַבִּים וְלֹא תִדְלָחֵם רֶגֶל־אָדָם עוֹד וּפַרְסוֹת בְּהֵמָה לֹא תִדְלָחֵם׃ יד אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו בְּתִתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה וּנְשַׁמָּה אֶרֶץ מִמְּלֹאָהּ בְּהַכּוֹתִי אֶת־כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃ טז קִינָה הִיא וְקוֹנְנוּהָ בְּנוֹת הַגּוֹיִם תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כָּל־הֲמוֹנָהּ תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ יז וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יח בֶּן־אָדָם נְהֵה עַל־הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִדֵהוּ אוֹתָהּ וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרִם אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר׃ יט מִמִּי נָעָמְתְּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת־עֲרֵלִים׃ כ בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ חֶרֶב נִתָּנָה	חָזָן וִיזוּעוּן מִן קֳדָם תְּבָרְהוֹן גְּבַר לְנַפְשֵׁיהּ בְּיוֹם מַפֶּלֶת קְטִילָךְ׃ יא אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קְטוֹלֵי חַרְבָּא מַלְכָּא דְבָבֶל יֵיתוֹן עֲלָךְ׃ יב בְּחַרְבָּא דְגִבָּרַיָא אַמְגַר מַשִׁרְיָתָךְ תַּקִּיפֵי עַמְמַיָא כּוּלְהוֹן וִיבָזוּן יַת תְּקוֹף מִצְרַיִם וְתִשְׁתֵּיצֵי כָּל אִתְרְגוּשְׁתָהָא׃ יג וְאוֹבֵיד יַת כָּל בְּעִירָהּ מֵעַל מַיִין סַגִיאִין וְלָא תְזוּעוּנוּן רַגְלֵי דַאֲנָשָׁא עוֹד וּפַרְסַת בְּעִירָא לָא תְזוּעוּנוּן׃ יד בְּכֵן אַשְׁקִיט לְעַמְמַיָא וּמַלְכֵיהוֹן בְּנִיחַ אֲדַבַּר אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טו כַּד אֶתֵּן יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם צָדוּ וְתִצְדֵי אַרְעָא וּמְלָאָהּ בְּאַיְתָיוּתִי מְחָא עַל כָּל דְיָתְבִין בָּהּ וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ טז אֲמַר נְבִיָא אֲלִיָא הִיא נְבוּאֲתָא וּתְהֵי לְאִילְיָא כַּפְרָנֵי עַמְמַיָא יְיַלְלוּן יָתָהּ עַל מִצְרַיִם וְעַל כָּל אִתְרְגוּשְׁתָּהּ יְיַלְלוּן יָתָהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יז וַהֲוָה בְּתַרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּחַמְשָׁא עֲסַר לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ יח בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל אִתְרְגוּשַׁת מִצְרַיִם וְתַחְתָּהּ לַהּ וּלְכַפְרָנֵי עַמְמַיָא תַקִּיפַיָא אִתְנַבֵּי דְיִתְמַסְרוּן לְאַרְעָא אַרְעִיתָא עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא׃

יט מִמַּן אַתְּ גְּבַר חוּת וּשְׁכִיב עִם חַיָבַיָא׃ כ בְּגוֹ קְטִילֵי חַרְבָּא יִתְרְמוּן לָהּ לְחַרְבָּא

ד׳ · יו״ד׳ בטע׳ בסיפ׳ · ל׳ · כ״כ חסר י׳ · ב׳ בפסוק · ל׳ · ב׳ סטוב · ב׳ · ב׳ חד חסר וחד מ״ל · ל׳ מ״ל בסיפר׳ · ל׳ · ב׳ ובפסוק · ב׳ · ל׳ אבטע׳ בסיפ׳ · ל׳ · ל׳ חסר דחסר · ז׳ · ב׳ ב׳ אלי אל תעמוד · ב׳

סניהם · לשון עוף פורח בשלחי עליך מיל שלוחי דרך ארגם : וחרדו לרגעים . לשברים סן גם עליהן יבא השבר ל"א לשון רגע ממש כן שברו מנחם : איש לנפשו · כל אחד על עצמו שויימ"איומאש בלע"ז : (יג) מעל מים · של שאר מדינות שהיית עוכרם : (יד) אשקיע מימיהם · בלא שעכרם רגל בהמה וישקע הטיט ויהו המים צלולין ונקיים כשמן המזוקק : (טו) ארץ ממלואה · ארץ שהיא עתה ממלואה מכל טוב : (יח) נהה · בכה וקונן : והורידהו אותה ובנות וגו' · התנבא עליו ועל כל מכחישי הנבואה שירדו לבאר שחת כאן הראהו הקב"ה ליחזקאל שכל מכחישי הנבואה יורדין לגיהנ' : (יט) ממי נעמת . כלום נעמת משאר העכו"ם אף אתה רדה לבור והשכבה אותם : (כ) חרב נתנה · לחרב נתנה

השמש לא יכבה · הללוהו שמש וירח · וירח יקר הולך : לרגעים ד' וסימ' אני ה' נצרה · חרדות ולבשו על הארץ ישבו . וחרדו לרגעים איש לנפשו · לרגעים תבחננו כשמן ב' וסימ' ונהרותם כשמן אוליך · כשמן הטוב : בהכותי ב' א' מ"ל וא' חסר וסימ' בהכתי בארץ מצרים · בהכתי את כל יושבי בה : תקוננה חד מן ג' מלין ת' בריש תיבותא ומן ב' ב' בפסוק וסימ' תדלחם והאבדתי את בהמתה . תקוננה קינה היא וקוננות · תכול ואנה

תולדות אהרן קינה היא · עירונין בא : ממי נעמת · שבת קמץ כתובות סד :

מצודת דוד

ישערו וגו' . ר"ל בעבורך יחרדו כמו מרוח סערה : בעופפי . בעת תעופף חרבי על פניהם ר"ל בעת יחלוף נ"ג דרך ארצם כי הוא יקרא חרב ה' : וחרדו לרגעים · בכל רגע יוסיפו בחרדה : איש לנפשו . ר"ל יחרד בעבור נפשו ביום מפלתך כי יפחד שלא תעבור החרב גם עליו : (יא) תבואך . תבוא עליך ואל מול מצרים יאמר : (יב) בחרבות גבורים . הם הכשדים : כולם. כל הבאים עליך יהיו החזקים שבגוים : את גאון מצרים · את ממשלת מצרים : (יג) והאבדתי וכו' : כי האויב יקחם ולא ילכו עוד על המים הרבים לשתות מימיו בהיותם רועים על העשבים הגדלים בשפת המים : ולא תדלחם · עוד לא ידרכו במים לעשות אותם עכורים לא רגל אדם לא פרסות בהמה כי אכרית הכל : (יד) אז אשקיע . כשלא ימצא שם מי לעבור את המים אז אשקיע מימיהם כי הרפש והטיט יפלו לקרקעית המים ואז אמשוך נהרותם להיות צלולים מבלי עכירות כמו שמן הצלול : (טו) בתתי . זה יהיה בעת אתן את ארץ מצרים להיות שממה וחוזר ומפרש שהארץ תהיה שממה וריקנית מהבריות הממלאין אותה בעת אכה כל היושבים בה : וידעו . אז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : (טז) קינה היא · הנבואה הזאת היא קינה ולכן קוננו שקינה היא ואף בנות הגוים תקוננה אותה : על מצרים · כאומר אל תקוננו הקינה ההיא על חורבן ארצות אחרות כ"א על מצרים לבדה כי היא מיוחדת לה לפי יאוריה : (יז) בשתי עשרה שנה · למלכות צדקיהו והוא שנה אחת אחר החורבן : בחמשה עשר לחדש · הוא הנזכר למעלה בשני עשר חדש : (יח) נהה . אמור נהי וקינה על המון מצרים : והורידהו · ר"ל אמור בספורי הקינה שירד והורדה גאוה אל ארץ תחתית האמור בסוף המקרא : אותה · ר"ל היא תרד לראשונה ואח"ז ירדו עכו"ם אדירים וההורדה תהיה אל ארץ התחתית הוא הקבר להיות שם עם יורדי בור אשר מעולם ויאמר על המלחמה הגדולה אשר תהיה לעתיד בימי המשיח : (יט) ממי נעמת . על פרעה יאמר שבו תתחיל ההורדה ממי נעמת ר"ל זכי אתה נעים ונחמד מן כל הנופלים בחרב מלחמה וכן גם אתה רדה אל הקבר ושכב עם הרשעים ערלי לב כמותך : (כ) בתוך · אל:ני מצרים

מצודת ציון

רוח סערה : בעופפי . מלשון עפיפה ופריחה ובלשון שאלה יאמר על התנערה : (יב) בחרבות . לשון חרב : המונך . המון עמך : עריצי · ענין חוזק : ושדדו · ענין עושק : (יג) תדלחם · ענין רמיסה עם העכירה : ופרסות . כן יקראו הנעלים שברגלי הבהמות : (יד) אשקיע . ענין נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט) : (טו) ונשמה . מל' שממון וכפל הדבר על הפלגת השממון : (טז) בנות . ענין עדה כמו בת בבל (תהלים קלז) : (יח) נהה · מל' נהי ויללה : אדירים. חזקים : (יט) נעמת . מלשון נעים ונחמד : (כא) אלי · ענין חוזק כמו כיד אל

מָשְׁכוּ אוֹתָהּ וְכָל־הֲמוֹנֶיהָ׃ כא יְדַבְּרוּ־לוֹ אֵלֵי גִבּוֹרִים מִתּוֹךְ שְׁאוֹל אֶת־עֹזְרָיו יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים חַלְלֵי־חָרֶב׃ כב שָׁם אַשּׁוּר וְכָל־קְהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בֶּחָרֶב׃ כג אֲשֶׁר נִתְּנוּ קִבְרֹתֶיהָ בְּיַרְכְּתֵי־בוֹר וַיְהִי קְהָלָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם חֲלָלִים נֹפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כד שָׁם עֵילָם וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־יָרְדוּ עֲרֵלִים ׀ אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֲשֶׁר נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר׃ כה בְּתוֹךְ חֲלָלִים נָתְנוּ מִשְׁכָּב לָהּ בְּכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתֶהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים חַלְלֵי־חֶרֶב כִּי־נִתַּן חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר בְּתוֹךְ חֲלָלִים נִתָּן׃ כו שָׁם מֶשֶׁךְ תֻּבַל וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים מְחֻלְלֵי חֶרֶב כִּי־נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כז וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת־גִּבּוֹרִים נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים אֲשֶׁר יָרְדוּ־שְׁאוֹל בִּכְלֵי־מִלְחַמְתָּם

יתמסרון לשיצאה יתהון וית כל אתרגושתהון: כא ימללון עמיה תקיפי גבריא מגו שאול עם סעדוהי נחיתו שכיבו חיביא קטילי חרבא: כב תמן אתור וכל משריתיה סחרנותהון קבריהון כולהון קטילין דאתקטלו בחרבא: כג דאתמסרו לקבורא בסיפי גוב בית אבדנא והות משריתהון סחרנותהון קבורתהון כולהון קטיליא דאתקטילו בחרבא דאתמסירו לתבר על דשליטו בארעא דישראל: כד תמן עילם וכל אתרגושתה סחרנותהון קבריהון כולהון קטיליא דאתקטלו בחרבא דאתחתו חיביא לארעא ארעיתא דאתמסירו לתבר על דשליטא בארעא דישראל וקבילו אתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא: כה בגו קטיליא אתמנא בית משכבהון להון בכל אתרגושתהון סחרנותהון קבריהון כולהון חיביא קטילי חרבא דאתמסרו לתבר על דשליטו בארעא דישראל וקבילו אתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא בגו קטיליא אתמסירו: כו תמן משך תובל וכל משריתהון סחרניהון קבורתהון כולהון חיביא קטילי חרבא דאתמסרו לתבר על דשליטו בארעא דישראל: כז ולא ישכבון עם גבריא דאתקטלו מחיביא דאתחתו לשאול במני

רדק

חרב נתנה. כמו לחרב נתנה: משכו אותה וכל המוניה. משכו לווי לגזרת פעול המ"ם נקראת בקמץ חטף וכן אמר המסרה עליו לית וחטף אמר שימשכו אותה לארץ תחתית: (כא) ידברו לו אלי גבורים. אמר דרך משל כי כרדת פרעה שאול ידברו לו גוים תקיפי גוים הגבורים שירדו לשאול ולא הועילה להם גבורתם ותוקם ולא ספר מה ידבר לו כי סמך על המבין והדבר כמאמר ישעיהו על מלך בבל כולם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו: את עוזריו. עם עוזריו ידברו עם פרעה ועם עוזריו: ירדו שכבו הערלים. עם עוזריו שירדו ושכבו עם הערלים חללי חרב: (כב) שם אשור וכל קהלה. קהל ארץ אשור: סביבותיו קברותיו. סביבות אשור יהיו קברות פרעה והמונו: (כג) אשר נתנו קברותיה בירכתי בור. לפי שאמר סביבותיו קברותיו אמר והנה נתנו קברותיה של עדת אשור בירכתי בור ואמר זה להפלגה שירדו לשאול תחתית והעמק שאמר בקבורתה באמרו ואל ארץ תחתיות בירכתי בור להגדיל אבדם בעמק במקום שלא תשיג יד וכל זה דרך משל כלומר שיאבדו לעולם הם ונפשותם: ויהי קהלה סביבות קברתה. קהל ארץ מצרים סביבות קברות עדת ארץ אשור ובאמרו סביבות אינו אומר שיקברו במקום שנקברו הם אלא שיפלו בחרב כמוהם ומשפט אחד להם כאילו הם ביחד וכולם יפלו בחרב אותם אשר נתנו חתית בארץ חיים שנתנו מוראם וחתיתם בבני אדם בעודם חיים ולפיכך אמר בארץ חיים לפי שהם עתה בארץ מתים ויונתן תירגם על דשליטו בארעא דישראל: (כד) שם עילם. סביבות קברתה המון עילם יהיו סביבות קברתה וקבורתה אמר על עדת השרים והגבורים: אשר ירדו ערלים. שמתו ברשעם: וישאו כלימתם. כי יהיו נכלמים מגדולתם שהיתה להם ועתה יפלו בחרב ביד אויביהם ויונתן תרגם וקבילו אתכנעותהון: (כה) בתוך חללים נתנו משכב לה. משכבה בקבר עם שאר החללים: בכל המונה סביבותיו קברותיה. סביבות המונה וכל הענין מבואר הוא: חללי חרב. כולם אשר בפרשה חטופים אין מאריך בחי"ת: (כו) שם משך. מחללי חרב. מענין חללי חרב והוא פעול מבנין הדגוש והוקל והלמ"ד בשוא ופתח והפועל ביד מחללין: (כז) ולא ישכבו את גבורים נופלים מערלים. אמר כי עם חללי חרב

רשי

הניה מצרים: (כא) ידברו לו. ידברו עליו ועל עוזריו: אלי גבורים מתוך שאול. סרס המקרא ודרשהו ידברו לו את עוזריו עם עוזריו כלומר גם על עוזריו אתו ידברו אילי גבורים שבשאול וככה יאמרו עליהם ירדו שכבו הערלים וגו' כל לו ולי ולהם ולך הסמוכין לדבור אינם אלא לשון על: (כב) שם אשור בגיהנ': סביבותיו. בתוך שאול קברותיו מוכנין כי משם לא יצא לנוח בקברו: (כג) בירכתי בור. במעמקי בור בתוך עמקו: ויהי קהלה. בתוך שאול סביבות קבורתה: אשר נתנו חתית. אשר נתנו שבר בארץ ישראל: (כה) נתנו משכב לה. לעול': (כו) מחוללי. כמו הרוגי: (כז) ולא ישכבו. אלה המוכרים עם גבורים שמתו מיתת עצמם כי נופלין וגרועים יהיו מהעכו"ם אשר מתו

שמעית עלך קברותיה ג' בקריא' וסימ' אשר נתנו קברתיה. בתוך חללים ר"פ שם משך תובל. ומשתנין באיתהון קדמא קברתיה כתיב. תנינא קברתה כתיב חס' דחס'. תליתאה קברותיה כתיב מ"ל דמ"ל: קבורתה ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' גמ' בסדר וישלח: תחתיות ו' וסימ' ביהושע סימ' ט"ז: סביבות ד' מ"ל וסימ' שם אשור וכל קהלה. בתוך חללים נתנו. שם משך תבל. ישת חשך סתרו דתהלות:

מצודת ציון

אל גוים (לעיל ל"א): (כג) בירכתי. ענין סוף ואחרית כמו ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו): חתית. ענין שבר כמו חתתה קשתותם (ירמיה נ"א): (כד) וישאו. מלשון משא וסבל: (כו) מחוללי. מלשון חלל והרג: (כז) נופלים. על המיתה יאמר תרבותם

מצודת דוד

מצרים יפלו בתוך שאר חללי חרב ודומה להם וכפל הדבר רבת פעמים כדרך מליצת הנבואה: חרב נתנה. עדת מצרים היתה נתנה לחרב ואתם ההורגים משכו אותה וכל המון עמה על החרב: (כא) ידברו לו. ר"ל החזקים שבגבורי פרעה כשהיו בשאול ידברו משם אל פרעה עם עוזריו הנה כבר ירדו אל הבור ושכבו שמה הרשעים ערלי לב שהיו חללי חרב וכאלו הם יספרו שראו את כולם בשאול והוא ענין מליצה: (כב) שם אשור. במקום המלחמה ההיא יפול גם אשור וכל קהלה: סביבותיו קברותיו. סביבות קברות המון מצרים יהיו קברות קהל אשור ר"ל סמוך להם: כולם חללים. כל הנקברים שמה יהיו החללי' הנופלי' בחרב ולא מת מי מהם מיתת עצמו: (כג) אשר נתנו וגו'. ר"ל אשר בעבור זה שיהיו חללי חרב לכן נתנו קברותיהם בסוף עמק הבור כי כן הדרך לקבור חללי חרב מלחמה לעשות חפירה גדולה ועמוקה ומשליכים את כולם לתחתית הבור משא"כ איש יחידי המת על מטתו שהדרך הוא לקברו ממעל ולא בעומק רב ובזה יפרש אמריו לומר איך יהיה מהאפשר שיהיו כולם סביבות מצרים הלא רבים ימותו במלחמה ואיך יהיו כולם סמוכים למצרים ואמר לפי שיהיו כולם מתי חרב ולא ירבו קברים: ויהי קהלה. ר"ל לכן יהיה כל קהלה סביבות קבורתה של מצרים כי כולם יהיו חללים הנופלים בחרב ולא מת מי על מטתו ולכן לא ירבו קברים: אשר נתנו חתית. ר"ל וזה יבוא להם בגמול שנתנו שבר ומחיתה רבה בא"י הקרויה ארץ חיים (ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה) וזהו כי אשור גלה עשרת השבטים ולכן יקבלו גמולם משלם: (כד) שם עילם. במקום המלחמה ההיא יפול גם עילם וכל המון עמה: סביבות קבורתה. סביבות קברות מצרים יהיה קברות עילם: כולם חללים. כל מתיהם יהיו חללים הנופלים בחרב וא"כ יקברו רבים בקבר אחד ויהיו סמוכים לקברות מצרים: אשר ירדו. ר"ל על כי ירדו אל ארץ תחתית כשהם ערלי לב ולא שבו קודם שנהרגו: אשר נתנו. בזה יפרש במה היו ערלי לב ומה הרשיעו ואמר העל אשר נתנו שבר ומחיתה בארץ חיים כי גם עילם בא לעזרה לנ"נ לצור על ירושלים כמ"ש ועילם נשא אשפה (ישעיה כב): וישאו. ולכן ישאו גם המה את הכלימה הראויה להם להיות נאבדים בחרב עם שאר יורדי בור שנפלו בחרב: (כה) בתוך חללים. בתוך שאר חללי חרב יתנו לה משכב להיות דומה להם כמה שהיה כל המונה סביבותיו של מצרים בקברותיה כי כל הרשעים ההם יהיו חללי חרב ורבים יקברו בקבר אחד ויהי כולם סמוכים לקברות מצרים: כי נתן. על כי נתן שברם בארץ חיים לכן ישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור אשר כ"א מהם היה נתון בתוך חללי חרב בחפירה עמוקה ורחבה וכפל הדבר וכדרך המליצה: (כו) שם משך תובל. במקום המלחמה ההיא יפלו גם משך ותובל: וכל המונה. המון כל אחת מהן: סביבותיו. סביבות קברות מצרים יהיה קברות כל אחת מהן: כולם ערלים. כל הרשעים ההם יהיו חללי חרב ולכן יקברו רבים בחפירה אחת ויהיו כולם סמוכים לקברות מצרים: כי נתנו. בזה יפרש במה הרשיעו ואמר על אשר נתנו שברם בארץ חיים (כי גם הם יתכן שעזרו להאויב הבא על ישראל או בימי אשור או בחורבן הבית הראשון או בב"ש): (כז) ולא ישכבו. חללי העובדי כוכבים ההם לא ישכבו בקבר עם ערלי הלבב הנופלים במיתת עצמם

אשר

וַיִּתְּנוּ אֶת־חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם וַתְּהִי עֲוֺנֹתָם עַל־עַצְמוֹתָם כִּי־חִתִּית גִּבּוֹרִים בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כח וְאַתָּה בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשָּׁבַר וְתִשְׁכַּב אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב׃ כט שָׁמָּה אֱדוֹם מְלָכֶיהָ וְכָל־נְשִׂיאֶיהָ אֲשֶׁר־נִתְּנוּ בִגְבוּרָתָם אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב הֵמָּה אֶת־עֲרֵלִים יִשְׁכָּבוּ וְאֶת־יֹרְדֵי בוֹר׃ ל שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן כֻּלָּם וְכָל־צִדֹנִי אֲשֶׁר־יָרְדוּ אֶת־חֲלָלִים בְּחִתִּיתָם מִגְּבוּרָתָם בּוֹשִׁים וַיִּשְׁכְּבוּ עֲרֵלִים אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר׃ לא אוֹתָם יִרְאֶה פַרְעֹה וְנִחַם עַל־כָּל־הֲמוֹנֹה חַלְלֵי־חֶרֶב פַּרְעֹה וְכָל־חֵילוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ לב כִּי־נָתַתִּי אֶת־חִתִּיתוֹ בְּאֶרֶץ חַיִּים וְהֻשְׁכַּב בְּתוֹךְ עֲרֵלִים אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב פַּרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃

לג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ חָרֶב וְלָקְחוּ עַם־הָאָרֶץ אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם וְנָתְנוּ אֹתוֹ לָהֶם לְצֹפֶה׃ ג וְרָאָה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה עַל־הָאָרֶץ וְתָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהִזְהִיר אֶת־הָעָם׃

י"ג · בּ . ל' · ס' ר"פ · ל' . ו' דגש · ל' . ג' חסר · ה' ר"פ · ל' וחסר · ל' · ל' וחד בוסים · ו' . סימן · ד' כתיב ס' · חתיתי ק' · ד' כתיב ה' · ל'

קרביהון ויהבו ית סיפיהון תחות רישיהון והוו חוביהון על גרמיהון ארי אתמסירו לתבר גבריא על דשליטו בארעא דישראל: כח ואת בגו חיביא תתבר ותשכוב עם קטילי חרבא: כט תמן אדום מלכהא וכל רברבהא דאתמסירו בגבורתהון עם קטילי חרבא אינון עם חיביא ישכבון ועם נחתי גוב בית אבדנא: ל תמן רברבי צפונא כולהון וכל צידונאי דאתחתו עם קטיליא באתברותהון מגבורתהון בהתין ושכיבו חיביא עם קטילי חרבא וקבילו אתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא: לא יתהון יחזי פרעה ויתנחם על כל אתרגושתיה קטילי חרבא פרעה וכל משריתיה אמר יי אלהים: לב ארי אתמסירו לתבר גבריא על דשליטו בארעא דישראל ושכיבו בגו חיביא עם קטילי חרבא דפרעה וכל אתרגושתיה אמר יי אלהים: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אתנבי לבני עמך ותימר להון ארעא ארי איתי עלה דקטלין בחרבא וידברון עמא דארעא גברא חד מביניהון וימנון יתיה להון לאזהרא: ג ויחזי ית דקטלין בחרבא אתין על ארעא ויתקע בשופרא ויזהר ית

רש"י

מתו' מיתת עלמם וירדו בכלי מלחמתם שאול: ויתנו. קובריהם את חרבותם תחת ראשיהם לסימן להודיע כי לא שלטה בהם חרב: ותהי עונותם על עצמותם. לא נחסר מעונם כלום שלא כפרה עליהם חרב הריגה שלא נהרגו ומה הוא העון כי חתית הגבורים ההם היתה בארץ חיים: (כח) ואתה בתוך. לפרעה הוא אומר: את חללי חרב. ולא עם המתים מיתת עולם: (ל) בחתיתם מגבורתם בושים. באתברותהון מגבורתהון בהתאן: (לב) כי נתתי את חתיתי בארץ חיים. כי אתן אני את מוראי בארץ ישראל ולא תנתן עוד חתית אדם בה: (ב) לצופ' בא'די"סא בלע"ז: (ג) וראה את החרב הבאה

ראשיהם י"ג בקריאה וסימ' ואת עמודיו המשה ואת וויהם. והארנים לעמודים נחשת. ועמודיהם ארבעה ואדניה' ארבעה נחשת. ואת האלף ושבע המאות וחמשה. וישימו את ראשיהם בדורי'. נטוי על ראשיהם למעלה. ויעלו עפר על ראשיהם. וכל ראשיהם קרחה. ויתנו את חרבות' תחת ראשיהם. כסוס יכסמו את ראשיהם מאתים דד"ה. מה עצמו ראשיהם. ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה: סימן מן ריש יחזקאל עד ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים והמש לגלותנו על כל ועל כל במ"ג אל כל ואל כל וסימ' אל כל ראש דרך בנית: יען אשר הכרתי ממך מים גדלוהו: ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף דספרא אל כל ואל כל במ"א על כל וסימ' ולא יגשו

מצודת ציון

חרבותם. מל' חרב: (ל) נסיכי. ענין שררה כמו נסיכי סיחון (יהושע יג): צדוני. כמו צדונים ונפלה המ"ם: (לא) ונחם. מל' תנחומין: חילו. גבאות עמו: (ב) מקציהם. ת"י ביניהון: לצופה. ענין הבטה וראיה: נמקים

רדק

חרב ישכבו ולא עם הגבורים שנפלו כלומר שמתו מיתת עולם שהם נפלו בחרב ופירוש עוד ואמר מערלים אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם רוצה לומר מאותם ערלים שירדו לשאול בכלי מלחמתם כלומר שעד מותם אחזו בכלי מלחמתם וכאילו נתנו חרבותם תחת ראשיהם בשכבם בקבר כלומר שעד הקבר גברה ידם במלחמה הם הנזכרים ולא ישכבו עם אותם הגבורים אלא עם אותם שהם חללי חרב: ותהי עונותם על עצמותם. תשאת עונותם וענשם היתה על עצמותם כלומר שדקרו אותם בחרב ושברו עצמותיהם: כי חתית גבורים בארץ חיים. לפי שאלה הגבורים נתנו חתיתם בארץ חיים לפיכך לא ימותו מיתת עולם אלא חללי חרב יהיו ויש לפרש נופלים מערלים כמו לא נופל אנכי מכם כלומר פחותים יהיו מאותם ערלים שירדו לשאול בכלי מלחמתם ויש לפרש בכלי מלחמתם ויתנו את חרבות' תחת ראשיהם כמשמעו כי כן עושים אותם הגבורים שמתו מיתת עולם לאות ולסימן להם קוברין עמהם כלי מלחמתם והסיף שלהם משימים אותו הקוברים תחת ראשיהם שימצאו המוצאים בחטיטת הקברים כלי מלחמתם בקבר כדי שידעו כי אותם היו גבורים ולא נפלו בחרב במותם ויהיה לשם לשם וי"ת נופלי' דאתקטילו: (כח) ואתה. אמר כנגד פרעה: תשבר. בפתח השי"ן כמו תשבר בנרי וכמוהו וכל מקנך תזכר ותעצר המגפ': (כט) שמה אדום. וכל אלה שזוכר הם שהרעו לישראל וכולם נפלו בחרב: (ל) שמה נסיכי צפון. הם מלכי בבל: וכל צדוני. כמו צדונים וכן נכרי ולרצים כמו נכרים: מגבורתם. הגימ"ל רפה ומשפטה להדגש וכמוהו מבציר אביעזר: וישכבו ערלים. שמתו ברשעתם: (לא) אותם. וניחם. פתח והוא נפעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו: (לב) כי נתתי את חתיתו. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד הוא מאמר האל יתברך והכתוב רוצה לומר כי חתית פרעה אני נתתי אותו לא בכח ידו ובגבורתו והקרי פירוש כי אני נתתי חתיתי בארץ חיים באותם שנתנו חתית: והשכב. הה"א בקבוץ שפתים והוא מבנין הפעל שלא נזכר פועלו: וכל המונה. בה"א כמו בוי"ו וכן ויט אהלה והדומים לו: ויהי. (ב) בן אדם. אל בני עמך. הנה דברתי אליך על הגוים המריעים לישראל כי ישאו את עונם ועתה דבר אל בני עמך כי בעונותם שלטה בהם יד הגוים: ואמרת אליהם. אמור להם זה המשל: ארץ כי אביא עליה. אמר אביא כמו שאמר ירמיה רגע אדבר על גוי ועל ממלכה להודיע כי הוא משגיח בבני אדם וגומל טוב לטובים ורע לרעים אף על פי כי בישראל היא ההשגחה הגדולה יש ממנה מקצת בשאר האומות כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם: מקציהם. רפויה הקו"ף וענינו כמו מקצה אחיו לקח ומ"ם מקציהם מ"ם השמוש ומ"ם מקצה מ"ם התוספות: (ג) וראה את החרב באה על הארץ. כתרגומו דקטלין בחרבא אתיין על ארעא

תולדות אהרן ותהי עונותם. תענית ל: שמה אדום. ע"ג י:

מצודת דוד

ירדו אל השאול עם כלי מלחמתם ר"ל שקברו אותם עם כלי מלחמתם והמקברים נתנו את חרבותם תחת ראשיהם לכבוד ולתפארת (כי כן היה דרכם לעשות כזאת להודיע שרגיל היה ללכת במלחמה ומת מיתת עצמו ולא נהרג) ור"ל החללים ההם לא ישכבו עמהם ולא ידמו להם בדבר הכבוד הזה: ותהי עוונותם. כאומר אבל בדבר אחד המה גרועים מחללי חרב כי הם כבר קבלו עונש מה על עוונם הואיל ונהרגו בחרב אבל אלו לא קבלו עדיין עונש כלל וכל עוונותם המה על עצמותם ונכונים הם לקבל עונש שהעוונות ישברו העצמות: כי חתית. כאומר ומה הם העוונות אשר הגבורים ההם נתנו שבר בארץ החיים: (כח) ואתה. אל מול פרעה יאמר אבל אתה תשבר בתוך ערלי הלבב האלו אשר העוונות ישברו עצמותם וגם תשכב עם חללי חרב ולא תקבל הכבוד שקבלו הם כי תענש בשני משפטים כי אחד הרעת לעשות יותר מכולם: (כט) שמה אדום. במקום מלחמה ההיא יפלו גם המה מחריבי בהמ"ק: אשר נתנו בגבורתם. ר"ל עם כל גבורתם נתנו עם שאר חללי חרב ודומה להם ולא הועיל להם הגבורה: המה. ר"ל גם המה ישכבו עם ערלי לב האלו ועם שאר יורדי בור שמתו מיתת עצמם אשר העוונות המה עדיין על עצמותם ומעותדים לקבל גמול כי גם הם הרעו לעשות: (ל) שמה נסיכי צפון. במקום המלחמה ההיא יפלו גם נסיכי צפון כולן איש לא נעדר וגם כל אנשי צידון אשר ירדו לקבר עם שאר החללים ודומה להם: בחתיתם. בעת שישברו יתביישו מגבורתם אשר לא הועיל להם להנצל מיד החרב ולפי שהיו מפורסמים בגבורה אמר כן: וישכבו ערלים. ערלי הלבב האלו ישכבו עם שאר חללי חרב ודומה להם וישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור מחללי החרב אשר יקברו בבזיון בחפירה אחת רבים מהם: (לא) אותם. כל החללים האלה יראה פרעה ויהיה לו תנחומין על כל המון עמו (כי כן הדרך כשרואה אדם אשר הצרה הבאה עליו באה גם על אחרים תחשב לו לתנחומין): חללי חרב. בזה יפרש על מה יהיה התנחומין ואמר על כי יהיה חללי חרב פרעה וכל חילו: (לב) כי נתתי. כי אני אתן את שברי בארץ חיים ר"ל בגזירתי תהיה השבירה בארץ חיים כי בא"י תהיה המלחמה ההיא לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט: והושכב. וגם הוא יהיה מושכב בתוך שאר ערלי הלבב עם שאר חללי החרב ומי הוא המושכב פרעה וכל המון עמו: לג (ב) כי אביא. אמר אביא לפי שהכל בא בגזירת המקום: חרב. ר"ל אנשי חרב: ונתנו אותו. ימנו אותו להיות צופה לראות אם קרבה לבוא העירה: (ג) וראה. וכאשר ראה שהחרב באה ותקע אז בשופר לסיום

ד וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה: ה אֵת קוֹל הַשּׁוֹפָר שָׁמַע וְלֹא נִזְהָר דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה וְהוּא נִזְהָר נַפְשׁוֹ מִלֵּט: ו וְהַצֹּפֶה כִּי־יִרְאֶה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה וְלֹא־תָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהָעָם לֹא־נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקַּח מֵהֶם נָפֶשׁ הוּא בַּעֲוֹנוֹ נִלְקָח וְדָמוֹ מִיַּד־הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ: ז וְאַתָּה בֶן־אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם מִמֶּנִּי: ח בְּאָמְרִי לָרָשָׁע רָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא דִבַּרְתָּ לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הוּא רָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ: ט וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ לָשׁוּב מִמֶּנָּה וְלֹא־שָׁב מִדַּרְכּוֹ הוּא בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ: י וְאַתָּה בֶן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתֶּם לֵאמֹר כִּי־פְשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ וּבָם אֲנַחְנוּ נְמַקִּים וְאֵיךְ נִחְיֶה: יא אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם־בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: יב וְאַתָּה בֶן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ צִדְקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא־יִכָּשֶׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ וְצַדִּיק לֹא יוּכַל לִחְיוֹת

עַמָּא: ד וְיִשְׁמַע דִי שְׁמַע יַת קָל שׁוֹפָרָא וְלָא אִזְדְהַר וַאֲתוֹ קָטוֹלֵי חַרְבָּא וְדַבְּרוּהִי חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ יְהֵי: ה יַת קָל שׁוֹפָרֵיהּ שְׁמַע וְלָא אִזְדְהַר חוֹבַת קָטוֹלֵי בֵּיהּ תְּהֵי וְהוּא אִזְדְהַר נַפְשֵׁיהּ שֵׁיזֵיב: ו וּמְזַהֲרָנָא אֲרֵי יֶחֱזֵי יַת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא אָתָן וְלָא תְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְעַמָּא לָא אִזְדְהַר וַאֲתוֹ קָטוֹלֵי חַרְבָּא וְדַבָּרוּ מִנְהוֹן נַפְשָׁא הוּא בְּחוֹבֵיהּ אִידְּבַר וּדְמֵיהּ מִיַד אַזְהֲרָנָא אֶתְבַּע: ז וְאַתְּ בַּר אָדָם מַלִיף מַנִיתָךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּתְקַבֵּיל מִמֵּימְרִי פִּתְגָם וְתַזְהֵר יַתְהוֹן מִלְּמֶחֱטֵי קֳדָמַי: ח בְּדַאֲמָרִית לְרַשִׁיעָא רַשִׁיעָא מְמָת תְּמוּת וְלָא מַלֵילְתָּא לְאַזְהָרָא רַשִׁיעָא מֵאוֹרְחֵיהּ הוּא רַשִׁיעָא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וּדְמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבַּע: ט וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתָּא רַשִׁיעָא מֵאוֹרְחֵיהּ לְמֵיתַב מִנַּהּ וְלָא תַב מֵאוֹרְחֵיהּ הוּא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְאַתְּ נַפְשָׁךְ שֵׁיזֵיבְתָּא: י וְאַתְּ בַּר אָדָם אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתּוּן לְמֵימַר אֲרֵי חוֹבָנָא וְחַטָאָנָא עֲלָנָא מִתְיַהֲבִין וּבְהוֹן אֲנַחְנָא מִתְמַסִין וְאֵיכְדֵין נֵחֵי: יא אֱמַר לְהוֹן קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם רָעֵינָא בְּמִית רַשִׁיעָא אֱלָהֵין כַּד יְתוּב רַשִׁיעָא מֵאוֹרְחֵיהּ וְיֵיחֵי תּוּבוּ תּוּבוּ מֵאוֹרְחַתְכוֹן בִּישָׁתָא וְלָמָה תְמוּתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל: יב וְאַתְּ בַּר אָדָם אֱמַר לִבְנֵי עַמָּךְ זְכוּת זַכָּאָה לָא תְשֵׁיזְבִינֵיהּ בְּיוֹמָא דְחוֹבְתֵיהּ וְחוֹבַת חַיָבָא לָא יִתַּקַל בָּהּ בְּיוֹמָא דִיתוּב מֵחוֹבֵיהּ וְצַדִּיקָא לָא יְיכוּל לְאִתְקַיָמָא בֵיהּ בְּיוֹמָא

רדק

הרעה: (ד) ושמע. ולא נזהר. כל נזהר דפרשה זו קמצין: (ה) את קול. מלעיל. כלומר: (ו) והצופה. נלקח. קמץ בזקף: אדרש. ואף על פי שהוא היה חייב כבר מכל מקום על ידי הצופה מת והוא מתחייב בדמו כיון שלא הזהירו והוא לא ידע מה יהיה נלקח ומי הוא ראוי להלקח והיה לו להזהיר העם בכלל כיון ששמוהו לו צופה ובטחו בו וכן אמר והאלהים אנה לידו ואעפ"כ חייב השוגג כיון שהיה לו להזהיר ואמר כי יפול הנופל ממנו ואמרו רז"ל ראוי היה זה ליפול אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב: (ז) ואתה בן אדם. הענין הזה מפורש למעלה בתחלת הספר: וקול השופר. הוא דבר הנבי' כמו שאמר הרם כשופר קולך והגד לעמי פשעם: (ט) ואתה כי הזהרת. בלא מלת את ובארא את נפשך הצלת: (י) ואתה בן אדם. כן אמרתם לאמר. כמו כן בנות צלפחד דוברות אמר טוב חשבתם אם חשבתם בלבבכם לאמר פשעינו וחטאתינו עלינו כלומר אם תתודו על חטאתיכם ופשעיכם יהיה טוב ותודו כי הרעות הבאות עליכם הם בעונותיכם לא דרך מקרה: נמקים. מבנין נפעל שרשו מקק מענין המק בשרו וכן ימקו בעונם: (יא) אמר אליהם. כל הענין עד סוף הפרשה מבואר הוא למעלה: (יב) ואתה בן אדם. ביום חטאתו. מקור בשקל נכלתי קרא לנו עד יום מלאת: באמרי

מצודת ציון

(ו) נמקים. מל' המקה והמסה: חבול

רשי

המה הצייפות: (ד) דמו בראשו יהיה. עון מיתתו ידרש מיד עצמו שפשע בנפשו: (ה) והוא נזהר נפשו מלט. אם נזהר היה נמלט: (ז) צופה נתתיך. כאותו הצופה הניתן להזהיר שלא תאבד נפש כן נתתיך להזהי' את ישראל: (י) כן אמרתם. לפיכך אין אתם חפצים לשוב כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה: (יב) לחיות בה. בצדקתו: (יג) לא תזכרנה. להצילו מליענש על

לכהן לי: ותבא י' מ"ל בנביאים וסימ' נמסר בסיפרא רא סימן כ"ב: בראשו י"ד וסי' נמסר בסוף סדר ויקרא ולעיל בסיפרא סימן י"ז: והזהרת ג' ב' חסר וא' מלא וסימ' אתהם את החקים. צפה נתתיך לבית ישראל. וחברו. קדמא מ"ל: ולא שב ה' בקריאה וסימ' וילך ברוך. אחר דמלכים. בא המלאך עד הם. וחברו. ואתה כי הזהרת רשע. וחברו: תמותו ז' מ"ל וסימ' נמסר בסדר מקץ: וצדיק י' וסימ' מרבר שקר תרחק. ואתה בן אדם אמור אל בני עמך. הנה עפלה לא ישרה. זרח בחשך אור. חנון ה' וצדיק ואלהינו. יכין וצדיק ילבש. בפשע איש רע מוקש. כל היום התאוה תאוה' לוה רשע ולא ישלם. בעבור

תולדות אהרן צדקת הצדיק. קידושין מ:

מצודת דוד

להיות לסימן והזהיר בזה את העם להיות נשמרים מן החרב: (ד) ולא נזהר. לא קבל האזהרה להיות נשמר ובעבור זה לקחו החרב והרגו: דמו בראשו. ר"ל עון מיתתו על עצמו אבל אין להאשים את הצופה כי הוא עשה את שלו: (ה) את קול השופר שמע. כי הלא שמע קול השופר המזהיר והוא לא קבל האזהרה ולא נשמר לכן עון מיתתו עליו: והוא. אבל אם היה הוא נזהר באזהרת השופר והיה נשמר הנה מלט נפשו וכאומר הואיל והיה בידו למלט נפשו ולא מלט לכן מקבל עונש על מה שהפקיר נפשו: (ו) והצופה. אבל הצופה אשר יראה את החרב באה ולא תקע בשופר להזהיר את העם וא"כ לא היה העם נזהר להיות נשמר: הוא בעוונו נלקח. ר"ל עם כי בודאי הומת בגמול עוונו כ"א לא היה בו עון לא היה כח ביד החרב ללקותו עכ"ז אדרוש דמו מיד הצופה לענוש אותו על אשר לא הזהיר ובאה התקלה על ידו הואיל ובטחו עליו והוא מנע האזהרה: (ז) צופה נתתיך. נתתי אותך להיות כצופה לישראל וכאשר תשמע מפי הפורעניות המיועדת לבא תזהיר אותם בשמי: (ח) באמרי. ר"ל לכן באמרי על הרשע אתה רשע הנה מות תמות ואתה לא דברת את זאת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו עם כי הרשע ההוא ימות בעוונו מ"מ אבקש דמו מידך כי אולי היה נזהר אם הזהרתו: (ט) ואתה. אבל אם אתה הזהרת את הרשע להיות נזהר מדרכו לשוב ממנה והוא לא שב מדרכו: הוא בעוונו ימות. כאומר וכי מפני אזהרתך מת הלא בעוונו ימות ואם כן אין דבר רע בא מן האזהרה אבל בא ממנה דבר טוב כי אתה הצלת נפשך על ידה כי אם לא הזהרתו היה עליך עונש על ההמנעה כי אולי היה נזהר אם הזהרתו: (י) כן אמרתם. זאת אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו הם עלינו ר"ל באמת עשינו פשעים וחטאות: ובם. ובגמולם אנו נמקים בגלות ולא על חנם ואיך אפשר שנחיה ר"ל להיות נגאלים מן המקה כי לא האמינו שהתשובה מועלת וכאלו אמרו בזה הואיל וכן הוא נתמיד בפשעים וכאשר אבדנו אבדנו: (יא) חי אני. הריני נשבע אם חפצי במיתת הרשע כי חפצי שישוב מדרכו הרעה למען יחיה ר"ל אין כוונתי בהבאת העונש להתנקם בו כאלו הייתי חפץ במיתתו אלא הכוונה היא לעוררו לשוב מדרכו הרעה למען יחיה ולכן שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בהמנעכם מן התשובה: (יב) צדקת הצדיק. הצדקה שעשה הצדיק מאז לא תציל אותו מן העונש הראוי לבוא עליו ביום פשעו כ"א ענוש יענש: ורשעת הרשע. וכן רשעת הרשע שעשה מאז לא יהיה לו למכשול להמנע ממנו הטובה הראוי לבוא עליו ביום שובו מרשעו: וצדיק. אבל הצדיק לא יוכל לחיות בעבור דבר הרשע ביום שיחטא ר"ל דבר הרשע מאבד ממנו החיים ביום חטאתו עם שאין מאבד חיי הרשע ביום שובו וכאומר עם כי שניהן עשו רשע ופשע עכ"ז מזה מאבד החיים ומזה אין מאבד

בה ביום חטאתו: יג באמרי לצדיק חיה יחיה והוא בטח על צדקתו ועשה עול כל צדקתו לא תזכרנה ובעולו אשר עשה בו ימות: יד ובאמרי לרשע מות תמות ושב מחטאתו ועשה משפט וצדקה: טו חבל ישיב רשע גזלה ישלם בחקות החיים הלך לבלתי עשות עול חיו יחיה לא ימות: טז כל חטאתו אשר חטא לא תזכרנה לו משפט וצדקה עשה חיו יחיה: יז ואמרו בני עמך לא יתכן דרך אדני והמה דרכם לא יתכן: יח בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בהם: יט ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה: כ ואמרתם לא יתכן דרך אדני איש כדרכיו אשפוט אתכם בית ישראל: כא ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר: כב ויד יהוה היתה אלי בערב לפני בוא הפליט ויפתח את פי עד בוא אלי בבקר ויפתח פי ולא נאלמתי עוד:

כג ויהי דבר יהוה אלי לאמר: כד בן אדם ישבי החרבות האלה על אדמת ישראל אמרים לאמר אחד היה אברהם ויירש את הארץ

(צדקותיו ק' · חטאתיו ק')

דחובתיה: יג בדאמרית לזכאה מיחא יחי והוא יתרחיץ על זכותיה ויעבד שקר כל זכותיה לא ידכרן ובשקריה דעבד ביה ימות: יד ובדאמרית לרשיעא ממת תמות ויתוב מחובוהי ויעביד דין דקשוט וזכו: טו משכונא יתיב רשיעא גזילא ישלים בגזירת חייא הליך בדיל דלא למעבד שקר מיחא יחי ולא ימות: טז כל חובוהי דחב לא ידכרן ליה דין דקשוט עבד וזכו מיחא יחי: יז ויימרון בני עמך לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי ואינון אורחתהון דילהון לא תקנן: יח כד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר וימות בהון: יט וכד יתוב רשיעא מחובוהי ויעביד דין דקשוט וזכו עליהון הוא יתקים: כ ואמרתון לא מפרשן לנא אורחת טובא דיי אנש כאורחיה אתפרע מנכון בית ישראל: כא והוה בתרתי עסרי שנין בעשיראה בחמשא לירחא לגלותנא אתא לותי משיזבא מירושלם למימר אתרעת קרתא: כב ונבואה מן קדם יי הות עמי ברמשא קדם מיתי משיזבא ופתח ית פומי עד מיתי לותי בצפרא ואפתח פומי ולא שתקית עוד: כג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כד בר אדם יתבי חורבתא האילן על ארעא דישראל אמרין למימר חד הוה אברהם בעלמא וירית ית ארעא

רש"י

על עבירה זו: (טו) חבול. עבוט שלויתי להשיבו כבא השמש (יח) ומת בהם. בשבילם יענש: (כב) ויפתח את פי. כמו שאמר בראש הספר (לעיל ג) ונאלמת ולא תהיה לאיש מוכיח ואח"כ אמר לו (לעיל כד) ביום קחתי מהם את מעוז' יבא הפליט אליך ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ולא תאלם עוד: עד בוא אלי בבקר. כלומר בעוד בואו אלי בבקר כמו לפני בואו אלי בבקר: (כד) אחד היה אברהם. זה אחד מד' דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון בן יוחאי תלמידו דורש כמותו וכך היה רבי שמעון דורשו אברהם שלא נצטוה אלא על מצוה אחת ירש את הארץ אנו שנצטוינו על מצות הרבה כל שכן

סופה ואין רשע: חיו ד' כתיב כן וסי' נמסר בריש סיפרא דא סימן ג': ובשוב ד' בקריאה וסי' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול. ככל התועבות: ובשוב רשע. וחברו. וחד וכשוב דוד מהכות את הפלשתי: בעשירי ד' חסר בליש' וסימ' בסדר נשא ולעיל בסיפרא סימן כ"ט: בוא י"ד מ"ל בקריאה וסימ' ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמוד. ויכינו את המנחה עד בוא יוסף. ותנח בגדו אצלה עד בוא ארניו. עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה. אם חבול תחבל שלמת רעיך. וירי משה כברים ויקחו אבן פלי"גא ע"ל די"ן. לבלתי בוא בגוים. עד בוא המלך אחז מדמשק. כל אשר ידבר בוא יבוא. בוא בצור והטמן בעפר. בוא כתבה על לוח. ביום בוא גוג על אדמת ישראל. לפני בוא הפליט ב' בפסוק. את אליהו הנביא לפני בוא יום ה'. וכל שמואל דכות' מ"ל בס"ה חסר:

רד"ק

(יג) באמרי: והוא בטח על צדקתו. אע"פ שפירשנו זה הענין בתוכחה על הראשונות כמו שפירשו רז"ל אמר בטח רוצה לומר כי הוא חושב כי יועילו לו צדקותיו אשר עשה אע"פ שתוהא עליהן כי ענין תהייתו הוא לאהבתו תאות העולם ולעשות מה שלבו חפץ ותוהא על הזמן שעבר שלא עשה התאות לבו: (כא) ויהי. לגלותינו. לגלו' יהויכין כי אז גלה יחזקאל הנביא: (כב) ויד ה'. בא אלי. הפליט כמו שאמר למעל' ביו' יבא אליך הפליט ושם פירשנו הענין וכן בפסוק ובדברי אותך: ויסי. (כד) בן אדם יושבי החרבות האלה. כי במלכות צדקיהו רוב א"י היתה חרבה: אחד היה אברהם ויירש את הארץ. אמר הנה אברהם אבינו לא היה אלא אחד' ויירש את הארץ כי נתנה לו האל יתברך בירושה כמו שאמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה ואמר במה אדע כי אירשנה והוא שהיה אחד ירש את הארץ ואע"פ שהיה די לו במקום אחד מן הארץ ואנחנו שאנו רבים כ"ש שראויה לנו הארץ לירושה ובדברי רז"ל אחד היה אברהם רבי עקיבא אומר כך אמרו ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנחנו שאנו עובדים אלוהות הרבה על אחת כמה וכמה שנירש את הארץ רבי שמעון בן יוחי אומר ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה יחידית ירש את הארץ אנחנו שנצטוינו כמה מצות אינו דין שנירש את הארץ ומה הנביא משיבן על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו

תולדות אהרן

חבול ישיב. ב"ק ס: ובשוב רשע. יומא פו: בשתי עשרה. ר"ה יח: בא אלי. (תענית סח):

מצודת ציון

(טו) חבול. ענין משכון כמו אם חבל תחבל שלמ' רעך (שמות כב): (יז) יתכן. מל' הכנה ומתוקן וכן תוכן תכניה (לעיל כח): (כא) הפליט. ענין המלטה כמו ויבא הפליט (בראשית יד): (כב) ויד. כח חוזק הנבואה: (כד) החרבות. מל' חורבה: למורשה. מל'

מצודת דוד

מאבד כי הכל תלוי בזמן ההוה: (יג) באמרי לצדיק. ר"ל לכן באמרי על הצדיק שיחיה והוא בטח על הצדקה שעשה וישוב לעשות עול בחשבו שהמקום יכפר לו על העול בעבור שעשה הצדקה מימים רבים: כל צדקותיו. הנה כל הצדקות שעשה מאז לא תזכרנה לו להגן עליו מן המיתה אבל ימות בגמול העול אשר עשה: (יד) ובאמרי לרשע. ובאמרי על הרשע מות תמות והוא שב מחטאתו ולא עשהו מעתה ועוד עשה את הטוב: (טו) חבול ישיב רשע. הרשע הזה כשחבל בחובו שלמת רעהו השיב לו כבוא השמש ושלם את הגזלה אשר גזל מאת רעהו ומעתה הלך בחוקות התורה המביאים החיים לבל עשות עוד את העול: חיו יחיה. הנה הרשע הזה יחיה ולא ימות כפי הגזירה: (טז) אשר חטא. מאז עד לא שב: לא תזכרנה לו. להיות מת על ידם: משפט. הואיל ועתה עשה משפט וצדקה לכן יחיה: (יז) ואמרו בני עמך. ואם יאמרו לא יתכן דרך משפט ה' במה שבושפט את האדם לפי מעשיו האחרונים כי יחשבו לומר שמהראוי הוא לחשוב הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיהן יהיה המשפט: והמה. באמת החושבים כן דרכם לא יתכן: (יח) בשוב צדיק. כי כשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול הלא הוא מת בעת עשותו אותם ולטובה תחשב לו שלא יוסיף לחטוא: (יט) עליהם. הלא הוא יחיה בעבורם להוסיף משפט וצדקה כאשר החל: (כ) ואמרתם. איך תאמרו לא יתכן דרך ה' וכאומר הלא השכל מחייב דרך משפטי ולכן אשפוט גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עתה בו וכאומר לזאת שובו מדרכיכם הרעים ומוסב הוא לתחילת הענין שאמרו ישראל כי פשעינו וכו' ואיך נחיה: (כא) בשתי עשרה שנה. מוסב על לגלותינו ר"ל י"ב שנה לגלות יהויכין שאז גלה יחזקאל עמהם: בעשירי. בחדש העשירי ובחדש התמישי שלפניו היה החורבן ונתחדשה השנה בחדש השביעי כי חשבון שנות העולם הוא מתשרי ומנין החדשים המה מניסן: הפליט מירושלים. הנמלט מן ההרוגים בא אלי לאמר לי שהוכתה העיר ר"ל שכבשוה והכו אנשיה: (כב) ויד ה'. רוח הנבואה באה אלי בהערב שלפני היום ההוא: ויפתח את פי וכו'. ר"ל עד הזמן שבא אלי הפליט בבוקר דבר בי הנבואה לומר שמעתה אוכל לפתוח פי להוכיחם אף מלבי על כי מעתה ישמעו לי. ר"ל עד הבוקר דבר בי הנבואה שיפתח פי: ויפתח פי. ר"ל וכן היה כי מאז נפתח פי ולא נאלמתי עוד כי בבוא הפליט ראו שהאמת עמדי ונפתח פי וכמ"ש ביום ההוא יפתח פיך את הפליט וכו' (לעיל כד): (כד) יושבי החרבות האלה. וחוזר ומפרש על אדמת ישראל ויאמר על אותי מעט הנשארים בארץ אחר החורבן: אחד היה אברהם. הלא

וַאֲנַחְנוּ רַבִּים לָנוּ נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃ כה לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה עַל־הַדָּם ׀ תֹּאכֵלוּ וְעֵינֵכֶם תִּשְׂאוּ אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ׃ כו עֲמַדְתֶּם עַל־חַרְבְּכֶם עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּאתֶם וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ׃ כז כֹּה־תֹאמַר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה חַי־אָנִי אִם־לֹא אֲשֶׁר בֶּחֳרָבוֹת בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וַאֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה לַחַיָּה נְתַתִּיו לְאָכְלוֹ וַאֲשֶׁר בַּמְּצָדוֹת וּבַמְּעָרוֹת בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ׃ כח וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה וְנִשְׁבַּת גְּאוֹן עֻזָּהּ וְשָׁמְמוּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵין עוֹבֵר׃ כט וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ ל וְאַתָּה בֶן־אָדָם בְּנֵי עַמְּךָ הַנִּדְבָּרִים בְּךָ אֵצֶל הַקִּירוֹת וּבְפִתְחֵי הַבָּתִּים וְדִבֶּר־חַד אֶת־אַחַד אִישׁ אֶת־אָחִיו לֵאמֹר בֹּאוּ־נָא וְשִׁמְעוּ מָה הַדָּבָר הַיּוֹצֵא מֵאֵת יְהוָה׃ לא וְיָבוֹאוּ אֵלֶיךָ כִּמְבוֹא־עָם וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ עַמִּי וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ כִּי־עֲגָבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה עֹשִׂים אַחֲרֵי בִצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ׃ לב וְהִנְּךָ לָהֶם כְּשִׁיר עֲגָבִים יְפֵה קוֹל וּמֵטִב נַגֵּן וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְעֹשִׂים אֵינָם

וַאֲנַחְנָא סַגִיאִין לָנָא יְהִיבָא אַרְעָא לְמֵירְתַהּ׃ כה בְּכֵן אֱמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עַל דַם זַכַּאי אַתּוּן אָכְלִין וְעֵינֵיכוֹן אַתּוּן זָקְפִין לְפוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן וְדַם זַכַּאי אַתּוּן אָשְׁדִין וְאַרְעָא אַתּוּן מְדַמַן לְמֵירְתַהּ׃ כו וְאִתְעַתַּדְתּוּן עַל תּוּקְפֵיכוֹן עֲבַדְתּוּן תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ סָאֵיבְתּוּן וְאַרְעָא אַתּוּן מְדַמַן לְמֵירְתַהּ׃ כז כִּדְנַן תֵּימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַיָם אֲנָא אִם לָא דִי בְּחָרְבָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְדִי עַל אַפֵּי בָרָא לְחַיְתָא מְסַרְתֵּיהּ לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן וְדִי בִּמְצָדָתָא וּבִמְעָרָתָא בְּמוֹתָא יְמוּתוּן׃ כח וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ וְיִבְטַל יְקַר תּוּקְפַהּ וְיִצְדוּן טוּרֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּלִי עָדֵי׃ כט וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ עַל כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן דַעֲבָדוּ׃ ל וְאַתְּ בַּר אָדָם בְּנֵי עַמָּךְ דְדָנַן בָּךְ בִּסְטַר כָּתְלַיָא וּבְתַרְעֵי בָתַּיָא וּמְמַלֵיל חַד עִם חַד גְבַר יַת אֲחוּהִי לְמֵימַר אֱתוֹ כְעַן וְשִׁמְעוּ מָה פִּתְגָמָא דִנְפַק מִן קֳדָם יְיָ׃ לא וְיֵיתוּן עֲלָךְ כְּמֵיתֵי גַבְרִין תַּלְמִידִין וְיִתִּיבוּן קֳדָמָךְ עַמִּי וְשָׁמְעִין יַת פִּתְגָמָךְ וְיַתְהוֹן לָא יַעַבְדוּן אֲרֵי תוּלְעֲבָא בְּפוּמְהוֹן אִינוּן עָבְדִין בָּתַר מָמוֹן אוּנְסֵיהוֹן לִבְּהוֹן טָעֵי׃ לב וְהָא אַתְּ לְהוֹן כְּזֶמֶר אַבּוּבִין דִבְסִים קָלֵיהּ וּמוּטַב לְנַגָּנָא וְשָׁמְעִין יַת פִּתְגָמָךְ וּלְמֶעְבְּדְהוֹן לֵית

רד"ק

תירשו: למורשה. להיות לנו לירושה כי לא נתנה לאברהם אלא שתהיה לנו למורשה: (כה) לכן. על הדם תאכלו. ורבי לוי אביו לכם לא תאכלו על הדם כי היא עבודת עכו"ם שהיתה חק מן כזובחי' לשדים שאוכלי' סביב הדם אחר שזבחו להם וזהו דבר הלמד מענינו לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו: ועיניכם תשאו אל גלוליכם. שאתם פונים אליהם תמיד לעובדם ולהשתחות להם ואפי' להביט בהם אסרתי לכ' כמו שנאמר אל תפנו אל האלילים: ודם תשפכו: ר"ל דם נקי: והארץ תירשו. בתמיה ואיך תרשו את הארץ ותעשו אלה המעשים שאינה טבע הארץ כמ"ש אלטי נכר הארץ והכנענים יצאו מהנה מפניכם מפני עבודת עכו"ם ושפיכות דם נקי ועשית התועבות כמ"ש ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם ואיך תירשו אתם הארץ ואתם עושי' התועבו' שעשו אנשי הארצות האלה שהיו לפניכ': (כו) עמדתם על חרבכם. לשפוך דם נקי וי"ת אתעתדתון על תוקפיכון: עשיתן תועבה. בנו"ן במקום מ"ם או אמר עשיתן כנגד הנקבות: (כז) כה תאמר. אם לא - לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי והדומים להם כמו שפירשנו: במצדו'. מגדלים חזקים: (כח) ונתתי. מבואר הוא: (כט) וידעו. מבואר הוא: (ל) ואתה. הנדברים בך מרוב השתדלות בדבור שם הפועל נפעל וכן מה נדברנו עליך או נדברו יראי ה' ולשון דבור שהוא קמוץ עם בית הוא לענין גנאי. כמו ותדבר מרים ואהרן במשה תשב באחיך תדבר ואל יקשה עליך נכבדות מדובר בך שהרי פירושו ואמר נכבדות אבל פירוש הנבואה יבא פעמים בקשר הבי"ת כמו רוח ה' דבר בי והדומים לו: אצל הקירות. כי כן מנהג בני אדם כשגוש זה בזה בעיר ורוצה לדבר אחד עם אחד דבר סתום נסמכים אל הקיר ומדברי' שלא ישמעם אדם מאחוריהם וכן בפתח הבתים כשעומד אדם בפתח ביתו ועובר אדם עליו ורוצה לדבר עמו דבר סתר מדבר שם שהוא גם כן מקום סתר בדבור וכן נאמר באבנר ויטהו אבנר אל תוך השער לדבר אתו בשלי: ודבר חד. כמו אחד ונפל האל"ף לקצר וכן בל' ארמי הוא בחסרון האל"ף: את אחד. פתח כלו שלא בסמיכות וכן שכם אחד והדומים לו וי"ת הנדברים בך דדנין בך בסטר כותליא: (לא) ויבאו אליך כמבוא עם. ר"ל כמבוא עם החפצים לשמוע וחרדים על דבר ה' ות"י כמיתי גיברין תלמידים וגלה האל לנביא מחשבת לבם ומה שמדברים שלא בפניו: כי עגבים בפיהם המה עושים. לעג הם עושים בפיהם וכן תירגם יונתן ארי תולעבא בפומהון אינון עבדין: (לב) והנך להם כשיר עגבים. ; כשיר תשק ודברי

רש"י

שכן שלנו נתנה הארץ למורשה הוא שהגביא' משיבם: (כה) על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו. בתמיה אם גלמויתם אין אתם שומרים על הדם תאכלו את מאכלי תפנוקים אתם אוכלים על ידי רציחה שהורגין את בעלי ממון ונוטלין את ממונם: (כו) עמדתם על חרבכם. כלומר כל במחונכם נתחזקתם על חרבכם: עשיתן תועבה. משכב זכור: (כז) אשר בחרבות. בערים הבצורות שסופן להיות חריבים: ואשר במצדות. במחבא להסמן מן החרב אשלח בם את הדבר: (ל) הנדברים בך. מתלוננים בך: (לא) וישבו לפניך. כאילו הם עמי: עגבים. שחוק כמו עוגב: בצעם. גזילתם: (לב) והנך להם כשיר עגבים. והא את להון כזמר אבובין

עשיתן ב' וסימ' ותחיין את הילדים: עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה: במצדות ה' וסי' בלשון ארמי במערתא דגדיא בטורא מטמ' מרום בבל אקש לה מותא. וסימ' נמסר בישעיה סימן ל"ג אחר כ"ה פתחין וסימ' נמסר בספר מלכים חלק ב' סימן ו': וישבו ד' בקריאה וסימ' האנשים האלה שלמים הם אתנו: מקניהם וקנינם וכל' ויבואו אליך כמבוא עם' ויצו מלך אשור לאמר: ומטיב נגן חד מן ט' מלין חסר יו"ד בליש' הטבה וסימ' להטיבך באחריתך. והיטבך והרבך מאבותיך. כי ייטב אל אבי. והטיב לארני; מה תיטבי דרכך' יפה קול וטיטב נגן. והיטבתי מראשותיכם' לב שמח ייטב גהה. ארבע' מיטבי לכת תנייגא דפסוק.

מצודת ציון

מל' ירושה: (כו) על חרבכם. כמו בחרבכם ובא על במקום הבי"ת כמו וסגרו על מסגר (ישעיה כד): (כז) במצדות. ענין מגדל חזק ומבצר כמו מצודת סלעים (שם לג): ובמערות. חפירה בקרקע בבנין: (כח) ומשמה. מל' שממון וכפל הדבר לרוב השממון: ונשבת. ענין בטול ומניעה: גאון. מלשון גאוה: עוזה. ענין חוזק: (ל) הקירות. מל' קיר וכותל: חד. אחד ונפלה האל"ף לקצר וכן הוא בלשון ארמי: נא. עתה: (לא) עגבים. ענינו לעג והתול כן ת"י: בצעם. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים)

תולדות אהרן בלעם. סוטה מז:

מצודת דוד

הלא אברהם היה יחידי עכ"ז נתנה לו א"י למורשה ואנחנו הנשארים פה הלא לרבים נחשב למולו וכל הארץ נתנה לנו למורשה כי חשבו הואיל ונשארו בה יירשו את הארץ למשול בה כמאז וכאלו יאמרו אף אם אנו מתי מספר הלא אברהם היה אחד וירש את הכל: (כה) על הדם תאכלו. זהו מין עכו"ם שהיו זובחים לשדים ואכלו סביבות הדם בסמוך לה ואמרו שהשדים אוכלים את הדם והם הבשר וכאלו מסובי' בשולחן אחד בהתחברות ואהב' רבה והתורה הזהירם עליו כמ"ש לא תאכלו על הדם (ויקרא יט): ועיניכם תשאו. פונים אתם אל גלוליכם לעבדם עבודת אלהות: ודם תשפוכו. שפכתם דם נקי: והארץ תירשו. בתמיה וכי בעשות מעשים כאלה תירשו את הארץ וכאומר וכי טובים אתם מאותם שמתו ונשבו ומה לכם להדמות אל אברה': (כו) עמדתם על חרבכם. בכל עת עמדתם חגורים בחרבכם להיות נכונים להרוג נפשות: עשותן תועבה. משכב איסור: טמאתם. במשכב הזנות: (כז) אם לא. הוא ענין שבועה כמו אם לא כאשר דברתם (במדבר יד): אשר בחרבות. היושבים בערים הנחרבות עוד יפלו בחרב והשוכנים על פני השדה יפלו שמה וחית השדה תאכלם והנסתרים במצדות ובמערות ימותו בדבר: (כח) שממה. כי לא ישאר שם מכם: ונשבת. יבוטל הגאון והגאוה שהיה לה מאיתן תקפה: מאין עובר. מבלי ימצא שם מי עובר: (כט) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: על כל תועבות' בעבור כל תועבות': (ל) הנדברים בך. ר"ל דברי ליצנות ולעג: אצל הקירות. כן דרך המספרים דבר סתר לעמוד סמוך אל הקירות מקום שאין אנשים עוברים בו לעמוד בפתחי' הבתים כי יבוא האחד בפתח חבירו והוא יוצא אליו אל הפתח ושמה מספרים דברים נסתרים: איש את אחיו. ר"ל מגלים מסתורים זה לזה כאחים אהובים: בואו נא. דרך לעג יאמרו בואו עתה ושמעו מפי הנביא מהו הדבר היוצא מאת ה': (לא) ויבואו אליך. והמה באים אליך כמבוא עם ר"ל באסיפה אחת והמה מתעכבים לפניך כאלו הם עמי וחרדים על דברי והמה שומעים את דבריך אבל לא יעשו אותם: כי עגבים וגו'. רק המה עושים בפיהם את דבריך לדברי לעג והתול ולבם הולך אחר חמדתם הוא הלצון אשר חמדו ואין מחשבתם לקבל דבריך ולעשותם: (לב) והנך להם. הנה דברי נבואתך בעיניהם כשיר הלעג בנחות המליצה כשבעל השיר

אוֹתָם׃ לג וּבְבֹאָהּ הִנֵּה בָאָה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם׃

לד א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לָרֹעִים כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הוֹי רֹעֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ רֹעִים אוֹתָם הֲלוֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרֹעִים׃ ג אֶת־הַחֵלֶב תֹּאכֵלוּ וְאֶת־הַצֶּמֶר תִּלְבָּשׁוּ הַבְּרִיאָה תִּזְבָּחוּ הַצֹּאן לֹא תִרְעוּ׃ ד אֶת־הַנַּחְלוֹת לֹא חִזַּקְתֶּם וְאֶת־הַחוֹלָה לֹא־רִפֵּאתֶם וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם וְאֶת־הַנִּדַּחַת לֹא הֲשֵׁבֹתֶם וְאֶת־הָאֹבֶדֶת לֹא בִקַּשְׁתֶּם וּבְחָזְקָה רְדִיתֶם אֹתָם וּבְפָרֶךְ׃ ה וַתְּפוּצֶינָה מִבְּלִי רֹעֶה וַתִּהְיֶינָה לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וַתְּפוּצֶינָה׃ ו יִשְׁגּוּ צֹאנִי בְּכָל־הֶהָרִים וְעַל כָּל־גִּבְעָה רָמָה וְעַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ נָפֹצוּ צֹאנִי וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ׃ ז לָכֵן רֹעִים שִׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ ח חַי־אָנִי נְאֻם ׀ אֲדֹנָי יְהוִה אִם־לֹא יַעַן הֱיוֹת־צֹאנִי ׀ לָבַז וַתִּהְיֶינָה צֹאנִי לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה מֵאֵין רֹעֶה וְלֹא־דָרְשׁוּ רֹעַי אֶת־צֹאנִי וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אוֹתָם וְאֶת־צֹאנִי לֹא רָעוּ׃ ט לָכֵן הָרֹעִים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ י כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֶל־

אִינוּן צָבָן׃ לג וּבְמֵיתֵיהּ הָא אַתְיָא וְיִדְעוּן אֲרֵי נְבִיָא הֲוָה בֵינֵיהוֹן׃ א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסֵי יִשְׂרָאֵל אִתְנַבֵּי וְתֵימַר לְהוֹן לְפַרְנְסַיָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַי עַל פַּרְנָסַיָא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ מְפַרְנְסִין נַפְשֵׁיהוֹן הֲלָא לְפַרְנָסָא עַמָּא אִתְמַנִּיאוּ פַּרְנָסַיָא׃ ג יַת טוּבָא אַתּוּן אָכְלִין וַעֲמַר נְקִי אַתּוּן לָבְשִׁין פַּטִּימַיָא אַתּוּן נָכְסִין לְעַמָּא לֵיתֵיכוֹן מְפַרְנְסִין׃ ד יַת כְּאֵיבַיָא לָא תַקִּיפְתּוּן וְלִמְרִיעַיָא לָא אַסֵּיתוּן וְלִתְבִירַיָא לָא צְמַדְתּוּן וְיַת דְּאִיטַּלְטְלוּ לָא אֲתֵיבְתּוּן וְיַת דַּאֲבַדוּ לָא בְעֵיתוּן וּבְתוּקְפָא פְלַחְתּוּן בְּהוֹן וּבְקַשְׁיוּ׃ ה וְאִתְבַּדַּרוּ מִבְּלִי פַרְנָס וְאִתְמְסַרוּ לְאִשְׁתֵּיצָאָה לְכָל מַלְכְוָת עַמְמַיָא וְאִיטַּלְטְלוּ׃ ו טְעוֹ עַמִּי בְּכָל טוּרַיָא וְעַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וְעַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא אִתְבַּדָּרוּ עַמִּי וְלֵית דְּתָבַע וְלֵית דְּבָעֵי׃ ז בְּכֵן פַּרְנָסִין קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמָא דַייָ׃ ח קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא חֲלַף דַּהֲווֹ עַמִּי לְבִזָּא וְאִתְמְסַרוּ עַמִּי לְאִשְׁתֵּיצָאָה לְכָל מַלְכְוָת עַמְמַיָא מִבְּלִי פַרְנָס וְלָא תְבַעוּ פַּרְנָסַיָא יַת עַמִּי וּפַרְנִיסוּ פַּרְנָסַיָא יַת נַפְשֵׁיהוֹן וְיַת עַמִּי לָא פַרְנִיסוּ׃ ט בְּכֵן פַּרְנָסַיָא רַשִׁיעַיָא תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וַאֲנָא עָתִיד לְרַחָמָא עֲלֵיכוֹן אֲצִיתוּ לְאוּלְפַן אוֹרַיְתָא וְקַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַייָ׃ י כִּדְנַן אֲמַר יְיָ

רש"י

אבובין : (לג) ובבאה · הרעה אליהם : הנה באה . כי אמת מוכנה היא לבא אז ידעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת היה בתוכם : (ב) על רועי ישראל · על פרנסי ישראל : אשר רועים אותם · את עצמם היו מענגין מממון חבריהם אשר תחתיהם : הלא הצאן ירעו הרועים · הלא משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמן : (ד) את הנחלות · את הכתושות מאין כח דולרו"אש בלע"ז שצריכות חיזוק לתמוך בהן ביד : לא חבשתם . לקשור שברי העצם זה עם זה כמשפט הרופאי' : ואת הנדחת . שנדחת מתוך העדר אל החוץ : רדיתם . ישרתם : (ו) ישגו צאני · הולכות שוטות על פני כל ההרים כלו' נעשו הפקר לעשות איש איש כרצונו ולא הוכחתם אותם ולא שפטת' בין איש לרעהו : (ח) וירעו הרועים אותם · את עצמם : (י) ולא ירעו עוד הרועים אותם

הבריאה ב' וסימ' את החלב תאכלו ואת הצמר · ובשר הבריא' יאכל : י"ג פסוקים בקריא אית בהון ואין ואין וסי' במסר' רבת' :

מצודת ציון

(תהלים ל) : (ב) הוי · ענין קריאה לצער : (ג) הבריאה · השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג) : (ד) הנחלות . ר"ל כאוב באבר מן האיברים: חבשתם · ענין קישור כריכת המטלית על השבר כמו והנה לא חבשה (לעיל ל) : הנדחת · מלשון דחייה : רדיתם. ענין שולטנות וממשלה: ובפרך. ענין עבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף כמו לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה) : (ה) ותפוצינה . ענין פזור : (ו) ישגו . ענין תעייה בדרך כמו משגה עור בדרך (דברים כז) : (ח) לבז . מלשון בזה ושלל : (י) ודרשתי , זה הלשון יאמר על תשלומי הגמול וכן אנכי אדרש מעמו (שם)

רד"ק

ודברי שחוק : יפה קול ומטיב נגן . כמו שישמע אותו האדם מאדם שהוא יפה קולו ומטיב נגן כך הם מדמים שישמעו דבריך בלב טוב וי"ת והא את להון כזמר אבובין דבסים קליה ומיטב לנגנא תירגם עגבים כמו עוגבים כי תרגום עוגב אבובא : (לג) ובבאה הנה באה . הם חושבים דברי נבואותיך לדברי לעג ושחוק ובבא נבואותיך כי הנה עתה באה בקרוב אז ידעו כי נביא היה בתוכם ונבואתך אינם דברי לעג : ויהי . (ב) בן אדם הנבא . ואמרת אליהם לרועי' . תוספות ביאור : רועי ישראל . הם המלכים · כי אחר שהמשיל העם לצאן המשיל המלכים לרועים : אשר היו רועים אותם. עצמם וכן וירעו הרועים אותם עצמם ויקבור אותו בגיא קבר את עצמו וכן תירגם יונתן וי על פרנסי ישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא אתמניאו פרנסיא אמר כי המלכי' היו מתעסקין בהנאת עצמן ולא היו חושבין על העם להנהיג' כמשפט : הלא הצאן ירעו הרועי'. הלא היה להם לרעות הצאן למה נתמנו רועים אלא לרעות אותם דעה ובינה והשכל כמו שנאמר בדוד שהיה רועה נאמן ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן אמר באסא ויאמר ליהודה לדרוש את ה' ולעשות התורה והמצות ונאמר ביהושפט שלח לשריו וגו' ללמד בערי יהודה ונאמר וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת ה' ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם ונאמר ויעמד שפטי' בארץ ונאמר ויצו עליהם לאמר כה תעשון ביראת ה' באמונה ובלבב שלם וגו' : (ג) את החלב · אמר כי מיטב הצאן יאכלו רוצה לומר שיקחו ממונם שלא במשפט ויונתן תירגם ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבישון ופטימיא אתון נכסין לעמא ליתיכון מפרנסין · הבריאה . השמנה כמו ועגלון איש בריא מאד להבריאכם מראשית מנחת ישראל : (ד) את הנחלות . שרשו חלה מבנין נפעל ופי' נחלות שהם כאבות באחת מאיבריהן וצריכות חוזק : ואת החולה . שיש לה חולי שצריכה רפוא' : ולנשברת · שנשבר א' מעצמיה : ואת הנדחת · שנפרדה מהאחרות וידע אדם מקומה ולא חשו להשיבה עם שאר רעותיה: ואת האבדת. שנדחה ואבדה ולא נודע מקומה וכל זה משל על עניי ישראל הבריאים והחולים שלא השגיחו עליה' וכן השבויי' והגולי' לא חששו בהם לפדותם ולהשיבם : (ה) ותפוצינה . לכל חית השדה . פי' המשל כתרגומו ואתמסרו לשיצאה לכל מלכות עממיא ואטלטלו ובנוסחא אחרינ' יש לאשתיצא' לכל מלכותם וגו': (ו) ישגו · מבואר הוא : (ז) לכן . מבואר הוא : (ח) חי אני . מבואר הוא : (ט) לכן . שנה הפסוק לחזק הענין

מצודת דוד

השיר יש לו קול יפה ומנגן בטוב בהכר עת הנעימה שתרבה החשק לשמוע אבל אין מה לעשו' כי אין בו לא מצוה ולא אזהרה : ושמעו · כן הם שומעים את דבריך שמיעת האוזן לבד : ועושים אינם אותם · הוא כמו הפוך ואינם עושים אותם : (לג) ובבואה · וכאשר תבוא הרעה שאתה מייעד על המנעת עשות מאמריך : הנה באה · ר"ל אז יתמהו ויאמרו הנה באה נבואת הנביא ואז ידעו שהיה נביא בתוכם ודבר ה' היה בפיו ולא היו דבריו דברי שחוק להלעיג עליהן : **לד** (ב) על רועי ישראל : הם השרים מנהיגי העם כרועים המנהיגים את הצאן : הוי . יש להתאונן על רועי ישראל אשר היו רועים את עצמן להשמין את בשרם : הלוא · ר"ל הלוא משפט הרועים הטובים לרעות הצאן ולא את עצמן : (ג) את החלב תאכלו · אבל אתם אכלתם חלב הצאן ואת הצמר תלבשתם ועשיתם לכם למלבוש : הבריאה · השמנה שבצאן זבחתם למאכל : הצאן · אבל הצאן לא רעיתם כראוי ר"ל השרים היו עוסקין לענג נפשם וגזלו עשירי העם ולא חששו בתקנת יתר העם : (ד) את הנחלות . את הכואבות באחד מאיבריהן וצריכין חזוק הנה לא חזקתם אותן : ולנשברות · את הנשברת ביד או ברגל הנה לא קשרתם עליה כריכת מטלית : הנדחת · מן העדר לא השבותם . אל העדר : האובדת · אשר לא נודע אנה היא : לא בקשתם . למצוא אותה : ובחזקה · משלתם עליהם בחזקת היד ובעשות עמהם עבודת פרך ר"ל לא חזקתם העניים והנכשלים לקחת משפטם מיד העושקים ורק משלתם בהם לעשות עמהם מלאכתם ולא חששתם להדריכם בדרך הישר ולהסיר מהם הדעות המשובשות : (ה) ותפוצינה · ונפוצו הצאן מסיבת היותם בלי רועה משגיח כראוי : ותהיינה . ובסיבת הנפוץ היו למאכל לכל חיות השדה כי באו למקום החיות הטורפות ובעבור זה נפלו עוד יותר לברוח הנה והנה מיד החיות : (ו) ישגו צאני · ולזה המה תועים בהרים ובגבעות ואינם יודעים אנה הם הולכים : ואין דורש · לאספם יחד : ואין מבקש · את האובדת ר"ל בעבור זה הלכו בגולה והשתחוו לעובדי כוכבים והנה הולכים נעים ונדים ואין מי מחזירם למוטב למען יהיו נושעים : (ח) אם לא · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא יהיה כן אז יהיה כזאת וכזאת : מאין רועה · מסבת היותם בלי רועה משגיח כראוי : אותם . את עצמם רעו להשמין את בשרם : (ט) לכן וכו' . על כי ארכו הדברים באמרו חי אני וכו' לכן אמר שוב לכן הרועים וכו' וכן הוא דרך המקרא :

הנני

הָרֹעִים וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי מִיָּדָם וְהִשְׁבַּתִּים מֵרְעוֹת צֹאן וְלֹא־יִרְעוּ עוֹד הָרֹעִים אוֹתָם וְהִצַּלְתִּי צֹאנִי מִפִּיהֶם וְלֹא־תִהְיֶיןָ לָהֶם לְאָכְלָה׃ יא כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי־אָנִי וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי וּבִקַּרְתִּים׃ יב כְּבַקָּרַת רֹעֶה עֶדְרוֹ בְּיוֹם־הֱיוֹתוֹ בְתוֹךְ־צֹאנוֹ נִפְרָשׁוֹת כֵּן אֲבַקֵּר אֶת־צֹאנִי וְהִצַּלְתִּי אֶתְהֶם מִכָּל־הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר נָפֹצוּ שָׁם בְּיוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃ יג וְהוֹצֵאתִים מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּים מִן־הָאֲרָצוֹת וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־אַדְמָתָם וּרְעִיתִים אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל בָּאֲפִיקִים וּבְכֹל מוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ יד בְּמִרְעֶה־טּוֹב אֶרְעֶה אֹתָם וּבְהָרֵי מְרוֹם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה נְוֵהֶם שָׁם תִּרְבַּצְנָה בְּנָוֶה טּוֹב וּמִרְעֶה שָׁמֵן תִּרְעֶינָה אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו אֲנִי אֶרְעֶה צֹאנִי וַאֲנִי אַרְבִּיצֵם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טז אֶת־הָאֹבֶדֶת אֲבַקֵּשׁ וְאֶת־הַנִּדַּחַת אָשִׁיב וְלַנִּשְׁבֶּרֶת אֶחֱבֹשׁ וְאֶת־הַחוֹלָה אֲחַזֵּק וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה וְאֶת־הַחֲזָקָה אַשְׁמִיד אֶרְעֶנָּה בְמִשְׁפָּט׃ יז וְאַתֵּנָה צֹאנִי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי שֹׁפֵט בֵּין־שֶׂה לָשֶׂה לָאֵילִים וְלָעַתּוּדִים׃ יח הַמְעַט מִכֶּם הַמִּרְעֶה הַטּוֹב תִּרְעוּ וְיֶתֶר מִרְעֵיכֶם תִּרְמְסוּ בְּרַגְלֵיכֶם וּמִשְׁקַע־מַיִם תִּשְׁתּוּ וְאֵת הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן׃ יט וְצֹאנִי מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעֶינָה

תולדות אהרן ואתנה לאני • יבמות סא ב"מ קיד כריתות ו:

אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל פַּרְנָסַיָּא וְאֶתְבַּע יַת עַמִּי מִידֵיהוֹן וְאֶבַטְּלִינוּן מִלְּפַרְנָסָא עַמָּא וְלָא יְפַרְנְסוּן עוֹד פַּרְנָסַיָּא נַפְשֵׁיהוֹן וְאֶשֵׁיזֵיב עַמִּי מִידֵיהוֹן וְלָא יִתְמַסְרוּן בִּידֵיהוֹן לְאִשְׁתֵּיצָאָה׃ יא אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי וְאֶתְבַּע יַת עַמִּי וַאֲבַקְּרִינוּן׃ יב כְּמָא דִמְבַקַּר רָעְיָא עֶדְרֵיהּ בְּיוֹמָא דַהֲוָה בְּגוֹ עָנֵיהּ וּמְפָרַשׁ לְהוֹן כֵּן אֲבַקַּר יַת עַמִּי וְאֶשֵׁיזֵיב יַתְהוֹן מִכָּל אַתְרַיָּא דְאִתְבַּדַּרוּ לְתַמָּן בְּיוֹם עֲנָנָא וַאֲמִטְתָּא׃ יג וְאַפֵּיקִינוּן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וַאֲכַנְשִׁינוּן מִן מְדִינָתָא וְאֵעֵילִינוּן לְאַרְעֲהוֹן וַאֲפַרְנְסִינוּן עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל בְּפַצִּידַיָּא וּבְכָל מוֹתְבֵי אַרְעָא׃ יד בְּפַרְנוּס טָב אֲפַרְנֵיס יַתְהוֹן וּבְטוּר קוּדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל יְהֵי בֵית מִישְׁרֵיהוֹן תַּמָּן יִשְׁרוּן בַּאֲתַר דְּיָאֵי וּפַרְנוּס טָב יִתְפַּרְנְסוּן עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו אֲנָא אֲפַרְנֵס יַת עַמִּי וַאֲנָא אַשְׁרֵינוּן לְרוֹחְצָן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טז יַת דַּאֲבָדוּ אֶתְבַּע וְיַת דְּאִיטַלְטָלוּ אֲתִיב וְלִתְבִירַיָּא אֶצְמוֹד וּלְמַרְעַיָּא אֶסוֹבַר וְיַת חַטָּאַיָּא וְיַת חַיָּבַיָּא אֱשֵׁיצֵי וַאֲפַרְנֵיס עַמִּי בְּדִינָא׃ יז וְאַתּוּן עַמִּי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא דָאִין בֵּין גְּבַר לִגְבַר לְחַטָּאַיָּא וּלְחַיָּבַיָּא׃ יח הַזְעֵיר לְכוֹן דְּפַרְנוּס טָב אַתּוּן מִתְפַּרְנְסִין וּמוֹתַר פַּרְנוּסְכוֹן דָּיְשִׁין בְּרַגְלֵיכוֹן וּמִשְׁתֵּי מְתַקַּן אַתּוּן שָׁתָן וְיַת מוֹתָרָא בְּרַגְלֵיכוֹן אַתּוּן דָּיְשִׁין׃ יט וְעַמִּי מוֹתַר מֵיכַל שֶׁמְּשֵׁיכוֹן אָכְלִין וּמוֹתַר

רד"ק

ענין ולא שנה בו מלה אלא שהראשון רועים והשני הרועים והראשון באות דבר ה' והשני דבר ה' ויונתן הדש בו בתוספת שהוסיף בו בכן פרנסיא ישעיא תובו לאורייתא והא עתיד לרהטא עליכון אניתו לאולפן אורייתא וקבילו פתגמא דה': (י) כה אמר. ודרשתי. שאענים אותם על אשר לא רעו אותם: והשבתים מרעות צאן. אקח המלוכה מידם ולא ירעו עוד הרועים אותם כלומר לא ימלכו עליהם עוד וי"ת ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשיהון: (יא) כי כה אמר. הנני אני. כיון שפשעו בהם הרועים אני אדרוש אותם ואוציאם מגלותם: (יב) כבקרת. נפרשות כמו נפרדות כי אז יבקר אותם יותר היטב וי"ת ומפרש להון: ביום ענן וערפל. כי יום חשך היה להם הגלות והמליצה כי הצאן מתפזרות ביום המעונן: (יג) והוצאתים. אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי הארץ. כי העזים טוב מרעיתם בהרים והכבשים והרחלים בעמקים ובאפיקים והנה ישראל ישובו לארצם וישכנו בכל מושב טוב בהרים ובעמקים: (יד) במרעה טוב. ובהרי מרום ישראל. אמר זה על ירושלים שהיא גבוהה מכל א"י וכן ישראל יהיה להם נוה בירושלים לעתיד לבא כמ"ש בסוף זה הספר: (טו) אני ארעה. ואני ארביצם. כי הרועה ירעה הצאן עד הצהרים ובצהרים אז ירביצם כמו שכתוב איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים: (טז) את האבדת. ואת החול' אחזק. אמר חולה הנה במקום נחלות ותולה שאמר למעלה ואמר אחזק הכולל שניהם כי הרפואה לחזק הבריאות: ואת השמנה ואת החזקה אשמיד השמנה והחזק' שדוחפין את החלושות מהמרעה אני אשמיד אותן: ארענה במשפט. כהוגן כמו החלושות שלא ירעו יותר מן הראוי להן והמשל על העושקי' והחזקי' שהיו בישראל והיו עושקים את העניים והחלושים וי"ת ית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס ית עמי בדינא: (יז) ואתנה. בין שה לשה. בין החזקה לחלושה: לאילים ולעתודים. כי הם החזקים שבצאן וי"ת לענין המשל בין גבר לגבר לחטאיא ולחייביא: (יח) המעט. פי' המשל כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלין שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמשיכון שתן: ומשקע מים. המים הצלולים כמו שפירשנו בפסוק אז אשקיע מימיהם: (יט) ואני. ועמי ויונתן תרגם ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר משתי שמשיכון שתן: תרפשון. ומרפש. כתיב בשי"ן והם ענין הרמיסה במים והעכירה לכן

רש"י

רועים את עצמם: (יא) ובקרתים. ל' בקור חולים: (יב) נפרשות. כשהן נתועות והוא הולך ביניהם ומאספן יחד: ביום ענן וערפל. כי כן דרך הצאן להתפזר ביום המעונן: (טז) ואת השמנה ואת החזקה. שהודפת ודוחפת את חברותיה: (יז) בין שה לשה. בין בעלי אגרופין לחלשים: (יח) המעט מכם. את אשר החזקות שבכם רועות המרעה הטוב והלוואי לא תרמסו שמותר ברגליכם ותאכלנה אותן שאר צאני אלא שאף מותר מרעיכם תרמסו ברגליכם ולא די לכם אשר משקה מים תשתו אלא שהנותרי' ברגליכם תרפושון: ומשקע מים. המים הצלולים ששקעו הפסים ולא נעכרו ברגלי' והדעת כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלין שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמשיכון שתן: (יט) וצאני מרמס רגליכם וגו'

אתה' ה' וסימן וישכם לבן בבקר. והזהרת אתהם את. וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני: בבקרת רעה עדרו. ויתנן בגורל ממטה יהודה בר"ה: אל הרי ה' כבריאה וסימ' והוצאתים מן העמים. במרעה טוב ארעה אותם. שים פניך אל הרי ישראל. הנבא על גוג. ויתנהו בסוגר בחחים: השמנה ב' בתרי לישני וסימ' השמנה היא אם רזה ואם החולה אחזק ואת השמנה: ואתנהו ג' וסי' בסדר ויצא ובספרא רא סימן י"ג: תרפשון ג' כתיב שי"ן בליש' וסימן ואת הנותרים ברגליכם: ורבתריה וצאני מרפש רגליכם תשתינה. מעין נרפש ומקור משחת:

מצודת ציון

(שם י"ח): והשבתים. ענין בטול ומניעה: (יא) ובקרתים. ענין חקירה ודרישה כמו לא יבקר הכהן (ויקרא יג): (יב) נפרשות: מלשון פרישה ופירוד: (יג) באפיקים. כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו): (יד) נוהם. מדורם: תרבצנה. ענין השכיבה לנוח: (יז) ואתנה. כמו ואתן: (יח) תרמסו. ענין דריכה ברגל: ומשקע. ענין נסילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט): תרפשון. ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה). נרפש

מצודת דוד

(י) הנני. הנה אני אפנה אל הרועים לשלם להם כגמולם: ודרשתי וכו'. ר"ל אעניסם על אבוד הצאן והשבתים מהיות עוד רועי צאן ולא ישמינו עוד את עצמם בחלב הצאן ר"ל אקח מהם השררה ולא יתענגו עוד בגזל העניים: (יא) הנני אני. כאומר עד כי יוכלו הרועים הנה אני אקיים את דברי ואני אדרוש את צאני ואחקור אחריה': (יב) כבקרת. כמו שהרועה חוקר בעדרו ביום היותו בתוך צאנו והמה נפרשות שאז דרכו לחקור לדעת אם לא נעדר מה מהם כן אבקר אני את צאני ואציל אתהם ממקרי כל המקומות אשר נפוצו שם ביום בוא עליהם היום המר והחשוך ולפי שהמשילם לצאן אמר לשון הנופל בהם שדרכם להתפזר ביום ענן וערפל: (יג) באפיקים. במקום המים ובמקום המיושב והמובחר: (יד) במרעה טוב. ר"ל אשפיע להם טובה מרובה וכפל הדבר רבת פעמים לפי מרבית הטובה וההשפעה: (טו) אני ארעה. ר"ל אני בעצמי אשגיח בתקנתם: (טז) אשיב. אל העדר: ואת השמנה ואת החזקה. המתחזקת על חברתה להדפה ולהכותה. אותה אשמיד וארענה במשפט הראוי והנכון ר"ל אקח נקם מהעושקים את העניים: (יז) בין שה לשה. בין שה החלש' ובין שה החזקה לאילים ולעתודי'. בין מן האילים בין מן העתודי': (יח) המעט. כאלו אל החזקות ידבר המעט לכם שאתם רועים המרעה הטוב אלא שגם המרעה שהותרתם תרמסו ברגליכם שלא יהנו ממנה שאר הצאן: ומשקע מים. מים צלולים ששקעה הטיט אותם תשתו ולא סגי לכם אלא שגם המים הנותרים תדרכו ברגליכם לעכור אותם: (יט) וצאני. ר"ל ושאר הצאן בעל כרחם יאכלו המרעה הדרוסה ברגליכם וישתו המים הרמוסים ברגליכם ר"ל מושלי העם לקחו לעצמם מיטב הארץ והשחיתו עוד השאר

יחזקאל לד

ומרפש רגליכם תשתינה: כ לכן כה אמר אדני יהוה אליהם הנני־אני ושפטתי בין־שה בריה ובין שה רזה: כא יען בצד ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו כל־הנחלות עד אשר הפיצותם אותנה אל־החוצה: כב והושעתי לצאני ולא־תהיינה עוד לבז ושפטתי בין שה לשה: כג והקמתי עליהם רעה אחד ורעה אתהן את עבדי דויד הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרעה: כד ואני יהוה אהיה להם לאלהים ועבדי דוד נשיא בתוכם אני יהוה דברתי: כה וכרתי להם ברית שלום והשבתי חיה־רעה מן־הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו ביעורים: כו ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו: כז ונתן עץ השדה את־פריו והארץ תתן יבולה והיו על־אדמתם לבטח וידעו כי־אני יהוה בשברי את־מטות עלם והצלתים מיד העבדים בהם: כח ולא־יהיו עוד בז לגוים וחית הארץ לא תאכלם וישבו לבטח ואין מחריד: כט והקמתי להם מטע לשם ולא־יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא־ישאו עוד כלמת הגוים: ל וידעו כי־אני יהוה אלהיהם אתם והמה עמי בית ישראל נאם אדני יהוה: לא ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה:

תרגום

משתי שמשיכון שתן: כ בכן כדנן אמר יי אלהים להון הא אנא מתגלי ואידון בין גבר עתיר ובין גבר מסכן: כא חלף דברשע ובדרע דחיקתון ובתוקפא תברתון כל כאיביא עד דבדרתון יתהון לביני מדינתא: כב ואפרוק לעמי ולא יתמסרון עוד לבזא ואידון בין גבר לגבר: כג ואקים עליהון פרנס חד ויפרנים יתהון ית דוד עבדי הוא יפרנים יתהון והוא יהי להון לפרנס: כד ואנא יי אהוי להון לאלהא ועבדי דוד מלכא ביניהון אנא יי גזרית במימרי: כה ואגזר להון קים שלם ואבטל חיתא בישתא מן ארעא ויתיבון במדברא לרוחצן ויתעתקון בחורשא: כו ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מבורכן ואחית להון מטר בכיר בעדניה מטרין דברכן יהון: כז ויתן אילן חקלא ית אביה וארעא תתן עללתה ויהון על ארעהון לרוחצן וידעון ארי אנא יי כד אתבר ית ניר תוקפיהון ואשיזבינון מיד דמפלחין בהון: כח ולא יהון עוד בזא לעממיא ומלכות ארעא לא ישיצינון ויתבון לרוחצן ולית דמניד: כט ואקים להון נצבא לקימא ולא יהון עוד מטלטלי כפנא בארעא ולא יקבלון עוד אתכנעות עממיא: ל וידעון ארי אנא יי אלההון מימרי בסעדהון ואינון עמי בית ישראל אמר יי אלהים: לא ואתון עמי עם דאתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון אנא אלהכון אמר יי:

רש"י

ונר. ועמי מוחר שיכל שמשיכון אכלין ומוסר משתי שמשיכון שתן: (כ) שה בריה. חזקה: רזה. מייגר"א בלעז: (כג) עבדי דוד. מלך מזרעו: (כה) וישנו ביערים. ת"י ויתעתקון בחורשא ויש לפותרו בלשון שינה: (ט) ונתתי אותם וסביבות גבעתי. תהא נתינתם בברכה. ונתתי כמו והשכתי: (כט) מטע לשם. קיום שיהא לשם עולם: אסופי רעב. שמוני לעב מחמת בושת לעבון ועוני: (לא) אדם אתם. אינכם כבהמות בעיני: ותגל

החוצה י"ו בקריאה וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ב: דויד ה' מלאים בקריאה וסימ' והארכתי ימיך. ויהי לעת זקנת שלמה. ולבנו אתן שבט. והקימותי עליה' דיחזקאל. כמגדל דוד צוארך בנוי. וכל תריסר ועזרא וד"ה דכוו' מלאים: נתינה יבולה ד' חסר את בלישנ' וסימן ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ. ונתן עץ השדה את פריו. גם ה' יתן הטוב. ארץ נתנה יבולה: יבולת ה' וסימן נמסר בריש סדר בחקותי: ולא ישאו ד' וסי' והיו על אהרן ועל בניו בבאם. ושמרו את משמרתי. ולא ישאו עצים מן השדה. ולא ישאו עוד

מצודת ציון

(כ) בריה. שמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג): רזה. כחושה כמו ומשמן בשרו ירזה (ישעיה יז): (כא) ובכתף. הוא רוחב היד ממעל במקום חבורו בגוף: תהדופו. ענין דחיפה והכאה כמו אשר הדפנו רוח (תהלים א): הנחלות. החולות כאחד מן החיברים: (כו) גבעתי. היא א"י הגבוה מכל הארצות: (כז) יבולה. ענין צמח וכן הארץ נתנה יבולה (שם סז): מוטות. הם בדי העול והוא מל' מטה: (כט) מטע. מל' נטיעה: אסופי. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח): ישאו. מל' משא וסבל

רדק

(כ) לכן. בריה. כמו בריאה ופירושו שמנה והמשל כתרגומו בין גבר עתיר ובין גבר מסכן: (כא) יען. תרגם יונתן חלף דברשע ובדרע דחקתון וגו': (כב) והושעתי. מבואר הוא: (כג) והקימותי. את עבדי דוד. המשיח שיעמוד מזרעו בעת הישועה: (כד) ואני. מבואר היא: (כה) וכרתי וישנו ביערים. כי לא יפחדו מחית היער וישנו ענין שינה: (כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה. אתן אותם ברכה על דרך והיה ברכה וסביבות גבעתי אתן אותם ברכה והיא ארץ ישראל כלה שהוא סביבות בית המקדש באמצע ארץ ישראל הוא ובית המקדש נקרא הר וגבעה כמו שכתוב נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות וי"ת ואשרי יתהון סחור לבית מקדשי ויהון מברכין ותירגם הגשם מטר בכיר: (כז) ונתן. מבואר הוא: (כח) ולא יהיו. וחית הארץ לא תאכלם. משל כתרגומו ומלכות ארעא לא ישיצינון: (כט) והקימותי להם מטע. כמו שאמר ונטעתים על אדמתם: לשם. שילא שמם בגוים. וי"ת לקיימא: אסופי רעב בארץ. ענין כליון כמו אסוף אסיפם וי"ת מטלטלי כפנא כי כשהי' רעב בארץ ישראל היו מטלטלים במצרים ובשאר ארצות והיו נושאים שם כלימות הגוים כמו שנאמר גרות באבות כשהלכו למצרים ולארץ פלשתים ונאמר באלימלך לגור בשדי מואב ונאמר בשונמית ותגר בארץ פלשתים: (ל) וידעו. מבואר הוא: (לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. כשתהיו צאן מרעיתי שארעה אתכם דעה ובינה והשכל אז תקראו אדם לא צאן ובהמה כי כשיתפתה האדם לתאות העולם הנה הוא בהמה לא אדם כי בגשמיות ישתתף האדם עם הבהמה הוא ותמורו אוכלין באבוס אחד אכל כשיגיענו הטוב אשר יעדנו האל יתברך ומלאה הארץ דעה את השם ושאר הענינים הטובים והיעודים לאהוב את ה' ולעבדו בלב שלם ונתעסק במושכלות אז נקרא אדם שיהיה נכר בנו חלק האלהי ונהיה נבדלים מן הבהמה ומן האדם הדומים לה וי"ת ואתון עמי עם דמתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון ועל הדרך הזה אמרו רבותינו ז"ל אדם אתם אתם קרוין אדם: ויפי

תולדות אהרן

על אדמת. (בכורים סה):

מצודת דוד

השאר הבא לחלק העניי': (כ) הנני אני ר"ל הנה אני הוא המושל על כולם ואשפוט בין שה בריה המזק' לרזה: (כא) בצד ובכתף אתם השמני' והחזקי' תהדפו בצד ובכת' ותנגחו בקרן את הנחלו' עד אשר פזרת' אותן לנום אל החוצ': (כב) והושעתי לצאני. אני אושיע את צאני ולא תהיינה עוד לכם לביזה ואשפוט בין שה חזקה ובין שה חלושה: (כג) והקימותי. אעמיד עליהם רועה אחד והוא ירעה אתהן במשפט הראוי ואת עבדי דוד אקים והוא מלך המשיח הבא מזרע דוד: הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרועה. כפל הדבר רבה פעמים לומר שהוא לבד יהיה המושל והשליט עליהם: (כד) לאלהים. להושיע ולהציל: ועבדי דוד. הוא מלך המשיח הבא מזרעו: אני ה' דברתי. א"כ בודאי כן יהיה: (כה) וכרתי. אז אכרות עמהם ברית שלום להיות מתמידים לשבת בשלום: והשבתי וגו'. ר"ל חית השדה לא יזיקו אותם וכמ"ש לא ירעו ולא ישחיתו (ישעיה יא): וישבו במדבר. אף במדברות וביערים מקום החיות ישבו בטח וישנו שמה וערבה להם שנתם כי לא יחרידם מי: (כו) ונתתי אותם: אתן אותם במקומם ובכל סביבות גבעתי אתן ברכה: בעתו. בזמן שיש צורך בו: גשמי ברכה יהיו. כי מאד ירוו לצמח הארץ: (כז) כי אני ה'. הנאמן במאמרו: מוטות עולם. מה שהכבידו עליהם הבבליים ואחז במשל מן השור שמשימים עליו בדי העול לחרוש האדמה: (כח) וחית הארץ. ר"ל עריצי הבבליים האכזרים שבהם או יאמר על החיות המזיקות שלא ירעו עוד ולא ישחיתו: (כט) מטע לשם. נטיעה יפה והדורה להיות לשם תפארת בין העמים: ולא יהיה וגו'. ר"ל לא ימצאו עוד בארץ אנשים שבא עליהם כליון הרעב: ולא ישאו. לא יסבלו עוד כלימת מן העובדי כוכבים כי לא יצטרכו עוד לבוא בארצו' העכו"ם בעבור הלחם לשאת חרפת' כדרך הבא במחסור בארץ

רד"ק

ויהי • (ב) בן אדם שים פניך על הר שעיר • סמך נבואת מפלת הר שעיר לנבואת ישועת ישראל כי בעת הישועה תהיה מפלת אדום כמו שכתוב בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : (ג) ואמרת • מבואר הוא : (ד) עריך : ואתה שממה תהיה : שיכלו עם שעיר בכל מקום שיהיו : (ה) יען היות לך איבת עולם • ולא פירש עם מי ורוצה לומר עם בני ישראל כמו שאמר ותגר את בני ישראל . ופי' ותגר כמו יגירוהו על ידי חרב ענין ההתכה כי ענין הגרת הדם ממכות החרב : בעת עון קץ • בעת שבא קץ גלותם בעונם וי"ת בעידן תושלמת חוביהון : (ו) לכן חי אני • כי לדם אעשך • כלומר אתקינך ואזמינך לחרב : ודם ירדפך • כלומר שופכי דמים ירדפוך : ירדפך • שניהם הדל"ת בחטף קמץ לבן אשר ובקמץ ופתח לבן נפתלי : אם לא דם שנאת ודם ירדפך • שנאת שופכי דמים ונשמרת מהם ועתה ירדפוך ויגיעוך וי"ת אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך : (ז) ונתתי • לשממה הם כפלים שמלה שפחה ונמשך פ"א הפעל בטעם : (ח) ומלאתי את הריו חלליו • ואמר גבעותיך וגיאותיך וכל אפיקיך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח במקום אחד כמו שמעו עמים כולם ואולם כולם תשובו והדומים להם רבים : חללי • חטוף : (ט) שממות עולם • נמשך פ"א הפעל בטעם : תישבנה • כתיב ופי' ענין ישוב וקרי תשובנה רוצה לומר לא תשובנה לקדמותן : (י) יען אמרך את שני הגוים • ישראל ויהודה : ואת שתי הארצות • ארץ יהודה ובנימין וארץ שאר השבטים כמו שהיו חלוקות במלכות • ואמר תהיינה על הדבק וכן גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני הנה אפי וקנאתי וחמתי נתכת ואמר אחר כך וירשנוה לשון יחיד כי שתי הארצות אחת אלא שנחלקה המלכות אחרי דוד : וה' שם היה . שמע דבריהם וישיב גמולם בראשם : (יא) לכן • ועשיתי כאפך וכקנאתך • כמו שהיה אפך וקנאתך על ישראל כן אעשה עמך : אשר עשית משנאתיך בם • משנאתיך כתיב ביו"ד הרבוי ובא בסימן רבוי הזכרים לבד כמו למען אספרה כל תהלתיך וכן ונשאו את זנותיכם בזנותיך וברעתיך והדומים להם : ונודעתי בם כאשר אשפטך • כי בעבורם אשפטך • ואז אהיה נודע בישראל שנקמתי נקמם ונקם לו וי"ת ואתגלי לטובהא להון כד אתפרע מינך : (יב) וידעת • נאצותיך • בקמץ הנו"ן והאל"ף והוא מן הדגושים לולי האל"ף נחה בשקל אפרה וכן פרשה ופרשת גדולת מרדכי שלא בדגש מפני הרי"ש : לאמר שממה • כתוב בה"א כמו לא שפכה וקרי בוי"ו : ותגדילו

יחזקאל לה

לה א ויהי דבר יהוה אלי לאמר : ב בן אדם שים פניך על הר שעיר והנבא עליו : ג ואמרת לו כה אמר אדני יהוה הנני אליך הר שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך שממה ומשמה : ד עריך חרבה אשים ואתה שממה תהיה וידעת כי אני יהוה : ה יען היות לך איבת עולם ותגר את בני ישראל על ידי חרב בעת אידם בעת עון קץ : ו לכן חי אני נאם אדני יהוה כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך : ז ונתתי את הר שעיר לשממה ושממה והכרתי ממנו עבר ושב : ח ומלאתי את הריו חלליו גבעותיך וגיאותיך וכל אפיקיך חללי חרב יפלו בהם : ט שממות עולם אתנך ועריך לא תישבנה וידעתם כי אני יהוה : י יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה ויהוה שם היה : יא לכן חי אני נאם אדני יהוה ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר עשיתה משנאתיך בם ונודעתי בם כאשר אשפטך : יב וידעת כי אני יהוה שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל לאמר שממה לנו נתנו

תרגום

אלהים : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב בר אדם קביל נבואה על טורא דשעיר ותתנבי עלוהי : ג ותימר ליה כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך טורא דשעיר ואארים מחת גבורתי עלך ואתנינך לצדו ולאשתממו : ד קרוך חורבא אשוי ואת לצדו תהי ותידע ארי אנא יי : ה חלף דהות לך דבבות עלם ותביבתא ית בני ישראל על ידי קטולי חרבא בעדן תבירהון בעדן תושלמת חוביהון : ו בכן קים אנא אמר יי אלהים ארי לקטול אעבדינך ודקטלין בחרבא ירדפונך אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך : ז ואתן ית טורא דשעיר לצדו ולאשתממו ואשיצי מניה דעדי ודתאיב : ח ואמלי ית טורוהי קטילוהי רמתוהי וחילוהי וכל פצידוהי קטילי חרבא יתרמון בהון : ט צדו עלם אתנינך וקרוך לא יתיתבן ותידעון ארי אנא יי : י חלף דאמרת ית תרין עממין וית תרתין מדינן דילי אינון ואירתינון וקדם יי גלין מחשבת לבא : יא בכן קים אנא אמר יי אלהים ואעביד כרוגזך וכחימתך דעבדתא מדסניתא להון ואתגלי לאיטבא להון כד אתפרע מנך : יב ותידע ארי אנא יי שמיע ית כל ארגזותך דאמרת על טורי ארעא דישראל למימר צדיאת לנא אתמסירו לאשתיצאה :

רש"י

(ה) ותגר . ותשפך כמו (מיכה א) והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותן לאויביהן כשהיו בורחין דרך ארצם וזו היא שאמר (עובדיה א) אל תעמוד על הפרק : בעת אידם • בעת כשמסרתים ביד אויב : בעת עון קץ • כשנגמר קץ עוונם ונתמלאה סאתם : (ו) לדם אעשך . נופל בחרב : דם שנאת • בזית את הבכורה שהיתה מסורה להם ושנאת להיות מלכלך עצמך בדם קרבן עבודתי ולכלוך ירדפך דם הרוגים וי"א רוצחים אתה ירא כשאר כל אדם ורוצחים ירדפוך וי"א דם שנאת אחיך שהוא בשרך ודמך : (ט) ועריך לא תשובנה . לא כמו שאמרתי למצרים (לעיל כט) ושבתי את שבות מצרים ושבתי את שבות בני עמון (ירמיה מט) וזו היא שאמר (מלאכי א) ואת עשו שנאתי ואתן את הריו שממה שעתידים לשוממות עולם : (י) שני הגוים . ישראל ויהודה ומדרש אגדה ר' תנחומא דורשו כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להסיתו שיעורר על יצחק על ירושת אברהם ויהרוג ישמעאל את יצחק ואהיה אני גואל הדם ואהרוג את ישמעאל וזהו יקרבו ימי אבל אבי ואירש אני את יצחק ואת ישמעאל (בראשית כז) : וה' שם היה . יודע את מחשבותיך : (יא) ועשיתי כאפך • כאותה שנאה שעשית לישראל אעשה לך : ונודעתי בם . כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי :

והעתרתם

כלמת הגוים : ונטיתי ידי י"ו חסר את וסימ' נמסר בהאי סיפרא סימ' כ"ה : איבת ב' ובסיפרא וסימ' בשאט בנפש למשחית . יען היות לך איבת עולם . ושב ג' קמץ וסי' ודוד הולך ושב מעל שאול • ושב ורפא לו . והכרתי ממנו עבר ושב : ואת שתי ו' בקריאה וסימ' ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו • ואת שתי בניך הנמצאות • ואת שתי קצות שתי • וחברו • ואת שתי נשיו הציל דוד רצקלג • יען אמרך את שני הגוים : נתנו ו' בקריאה וסי' כי חקך וחק בניך נתנו • למען אשר לא יצבאו . אשר נתנו קברותיה • שמה אדום וכל מלכיה • וידעת כי אני ה' שמעתי את כל נאצותיך . נתנו

מצודת ציון

והכל : (ג) ומשמה . מלשון שממה וכפל הדבר לרוב השממון : (ד) חרבה • מלשון חורבן : (ה) איבת . ענין שנאה כמו ואיבה אשית (בראשית ג) : ותגר . ענין הולכה ושפיכה כמו וכמים הנגרים ארצה (ש"ב יד) : אידם • ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : (ח) גבעותיך . מל' גבעה והר : וגיאותיך . מל' גיא ועמק : אפיקיך • הם המקומות שהמים מוגרים שם בחוזק : (יא) וכקנאתך . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (יב) נאצותיך • ענין

מצודת דוד

בארץ נכריה : (ל) וידעו . אז ידעו שאני עמהם והמה עמי המשיב לי : (לא) ואתן צאני . ומוסר ומפרש לאן מרעיתי הלאן שאני רועה אותם דעו שאדם אתם ר"ל איככם בעיני כבהמות אלא חשובים וכדרך בן אדם ואני מייחד שמי עליכם להקרא אלהיכם ולא הייתי מייחד שמי עליכם אם הייתם בעיני כבהמות : לה (ב) על הר שעיר . היא ארץ אדום היושבת בדרומה של א"י אולם הנבואה הכיא נאמרה לפי שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו לכן אמר הר שעיר : (ג) הנני אליך . הנה אני אלחם עמך : ונטיתי ידי • להכות בך : (ד) ואתה • ר"ל כל הארץ בכללה : כי אני ה' • הנאמן לשלם גמול : (ה) יען . בעבור שהיה לך על ישראל שנאה שמורה מימות עולם והזלת דמי ישראל על ידי חרב בעת בוא עליהם אידם בחורבן הבית בעת בוא העון הממלא את הסאה ומשלים את הקץ : (ו) לדם אעשך • אעשה ארצך מלאה דמי הרוגים : ודם • אנשי שופכי דם ירדפוך : אם לא דם שנאת • וכי לא שנאת שופכי דם ומאד נשמרת מהם והנה עתה שופכי דם ירדפוך וישיגוך : (ז) את הר שעיר • ר"ל שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו : לשממה ושממה . כפל המלה יורה על מרבית השממון : (ח) את הריו • כי ינוסו על ההרים ושם ישיגם האויב ויהרגם : (ט) שממות עולם • עד עולם תהיה שממה ועריך לא תשובנה לקדמתן : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (י) יען . בעבור שאמרת את שתי הגוים וכו' הם יהודה וישראל וארצותם הנה מעתה תהיינה לי ואנחנו נירש אותן עד עולם : וה' שם היה • כאומר אבל לא כן יהיה כי ה' היה שם ר"ל מקום מקדש היה שם ואיך אם כן יעזבנו בידך : (יא) ועשיתי : אעשה לך כפי אפך וקנאתך אשר

לְאָכְלָה׃ (יג) וַתַּגְדִּילוּ עָלַי בְּפִיכֶם וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם אֲנִי שָׁמָעְתִּי׃ (יד) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּשְׂמֹחַ כָּל־הָאָרֶץ שְׁמָמָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ (טו) כְּשִׂמְחָתְךָ לְנַחֲלַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־שָׁמֵמָה כֵּן אֶעֱשֶׂה־לָּךְ שְׁמָמָה תִהְיֶה הַר־שֵׂעִיר וְכָל־אֱדוֹם כֻּלָּהּ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

לו (א) וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ (ב) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן אָמַר הָאוֹיֵב עֲלֵיכֶם הֶאָח וּבָמוֹת עוֹלָם לְמוֹרָשָׁה הָיְתָה לָּנוּ׃ (ג) לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן בְּיַעַן שַׁמּוֹת וְשָׁאֹף אֶתְכֶם מִסָּבִיב לִהְיוֹתְכֶם מוֹרָשָׁה לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם וַתֵּעֲלוּ עַל־שְׂפַת לָשׁוֹן וְדִבַּת־עָם׃ (ד) לָכֵן הָרֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יְהוִה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֶהָרִים וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת וְלֶחֳרָבוֹת הַשֹּׁמְמוֹת וְלֶעָרִים הַנֶּעֱזָבוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְבַז וּלְלַעַג לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם אֲשֶׁר מִסָּבִיב׃ (ה) לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אִם־לֹא בְּאֵשׁ קִנְאָתִי דִבַּרְתִּי עַל־שְׁאֵרִית הַגּוֹיִם וְעַל־אֱדוֹם כֻּלָּא אֲשֶׁר נָתְנוּ־אֶת־אַרְצִי ׀ לָהֶם לְמוֹרָשָׁה בְּשִׂמְחַת כָּל־לֵבָב בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ לְמַעַן מִגְרָשָׁהּ לָבַז׃ (ו) לָכֵן הִנָּבֵא עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ לֶהָרִים

(יג) ואתרברבתון עלי במילי פומכון ואסגיתון עלי פתגמיכון קדמי שמיע : (יד) כדנן אמר יי אלהים כמחדי כל ארעא צדו אעביד לך : (טו) כמא דחזיתא על אחסנת בית ישראל דצדיאת ארעהון כן אעביד לך צדו תהי טורא דשעיר וכל אדום כולה וידעון ארי אנא יי : (א) ואת בר אדם אתנבי על טורי ישראל ותימר טורי ישראל קבילו פתגם יי : (ב) כדנן אמר יי אלהים חלף די אמר סנאה עליכון חדוא ובמת עלם לירותא הות לנא : (ג) בכן אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים חלף די אתרברבו וחלף דחשיבו לאחרבא ולאצדאה יתכון מסחור סחור למהויכון ירותא לשארא דעממיא ואתאמרתון על שפת לישן ורננת עם : (ד) בכן טורי ישראל קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים לטוריא ולרמתא לפצידיא ולחיליא ולחרבתא צדיתא ולקרויא שביקתא דהואה לחוך וללעב לשארא דעממיא דמסחור סחור : (ה) בכן כדנן אמר יי אלהים אם לא באשת פורענותי גזרית במימרי על שארא דעממיא ועל אדומאי כולהון דיהבו ית ארעא בית שכינתי להון לירותא בחדות כל לב בצפות נפש בדיל לתרכותה למבזה : (ו) בכן אתנבי על ארעא דישראל ותימר לטוריא

רש״י

(יג) והעתרתם · הרביתם וכן ועתר ענן הקטרת (לעיל ח) לשון רבוי : (יד) כשמוח כל הארץ · כשאכול אני את מלכותי כי אז תשמח הארץ כענין שנאמר ה׳ מלך תגל הארץ (תהלים צז) אז שממה אעשה לך : (ב) האח . שמחה : ובמות עולם · ארץ ישראל שהוא גובהו ונויו של עולם : (ג) שמות ושאוף אתכם מסביב . שכיניכם היו משתוממים ותומהין לשחוק ולראות בסוף חורבנכם ושואפי׳ ותאבים ומצפים להיותכם מורשה לשארית הגוים : ותעלו על שפת לשון . ועכשיו בחורבנכם הכל מדברים ומדובבים בכם לאמר האח הרי שממו : ודבת עם · פארלמנ״ם בלע״ז : (ה) למען מגרשה לבז · לפי שראו גירושה לבז שהופלה לביזה לשכלם :

טרעה אחר : כשמחתך חד מן ד׳ זוגין מן ב״ב כ״ם ברישיהון וסי׳ כספר ל׳ ונמקו כל צבא השמים · כסיר ל׳ ירתית כסיר מצולה · כשמח ל׳ כה אמר ארני ה׳ כשמח· כשמחתך ל׳ לנחלת בית ישראל דסיפרא · ואינון מן א״ב כ׳ ברישיהון וכל חד לית ליה זוגא : שמות ג׳ בקריאה וסימ׳ שמות החרודי · יען ביען שמות ושאוף · אשר שם שמות בארץ : כלא חד מן מלין דמשמשין א׳ בסוף תיבות׳ וכל חד וחד לית דכות׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך האל״ף :

רד״ק

ותגדילו · שהייתם אומרים שאינני שומע דבריכם הרעים : והעתרתם . ענין רבוי דברים חזקים וכן נעתרות נשיקות שונא ועתר ענן הקטרת עולה וכן תירגם יונתן ואסגיתון עלי פתגמיכון : (יד) כה אמר . כשמח כל הארץ . כ״ף כשמח וכ״ף כשמחתך שני כפי הדמיון סמוכים כמו כעם ככהן כמוך כפרעה כמלוה כלוה והדומים להם רוצה לומר שמחת כל הארץ על שוממותיך ושמחתך על שממות נחלת ישראל שוין כלומר כמו ששמחת על נחלת ישראל כששממו כן תשמח כל הארץ על שוממותיך : (טו) כשמחתך · תהיה הר שעיר : בא הר מכונה בלשון נקבה או פירושו עדת הר שעיר וכן כל אדום כלה ר״ל עדת אדום כמו ותהי ישראל ותהי אדום : (א) ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל . אחר שדבר פורעניות על הר שעיר דבר נחמה על הרי ישראל : (ב) כה אמר . האח . כתרגומו חדוא : ובמות עולם . קרא הרי ישראל במות עולם לפי שא״י גבוה מכל הארצות ואמר היתה על הארץ הכוללת הבמות : (ג) לכן · יען ביען · הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו : שמות ושאוף אתכם מסביב · שמות מקור בשקל הפכת חנות אל ואמר תלותי היא ושאוף ענין בליעה כמו שאפה רוח שאפני אנוש ושמות מקור יוצא וכן אתם ושאוף פועל יוצא ופירושו הגוים אשר סביבותיכם היתה מחשבתם ועסקם לשמות אתכם ולבלוע אתכם ות״י חלף דיתרברבו וחולף דחשיבו לאחרבא ולאצדא יתכון מסחרו סחור : ותעלו · העי״ן בשוא ופתח שלא כנהג כי משפטו על המנהג העי״ן בקמץ כמו ויעלו מעל משכן קרח : על שפת לשון ודבת עם . כי כל אומה יש לה לשון מיוחד כמו שאמר ללשונותם בגוייהם והיו מדברים רעות על ישראל זהו שהיו ישראל מעלים על שפם והיו דבת עם ועם ויונתן תירגם ותעלו ואיתאמרתון : (ד) לכן. כמו שאמר למעלה בפורענות בפרט כה אמר ה׳ להרים ולגבעות כן אמר הנה בנחמה בפרט כה אמר ה׳ להרים ולגבעות : ולחרבות השוממות . בגרי המ״ם במקצת ספרים ובמקצתם בשוא : (ה) לכן ועל אדום כלא · אל״ף במקום ה״א כמו והיה לכם לזרא קראנה לי מרא כן יתן לידידו שינא : את ארצי · עניינו כתרגומו ית ארע בית שכנתי : בשאט נפש . בלא בי״ת ואשר למעלה בפר׳ פלשתים בשאט בנפש בבי״ת : למען מגרשה לבז . שם במקום מקור כמו ולמשע את המחנות כאילו אמר לגרש אותה להיותה לבז וכן פירש יונתן בדיל לתרכותה למבזה : (ו) לכן · כלימת גוים · בלא ה״א ולית כותיה ושלמעה בפרשה האמרת כלימה

מצודת ציון

ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה׳ (ש״א ב) : (יג) והעתרתם · ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטרת (לעיל ח) : (ב) ובמות · ענין גבהות כמו׳ על במתי ארץ (ישעיה נח) : למורשה · מל׳ ירושה : (ג) שמות · מל׳ שממון : ושאף · ענין בליעה והמשכה אל הפה כמו שאפה רוח (ירמיה ב) : ודבת · ענין אמירה וע״ה רוב יאמר על האמירה הרעה וכן כי שמעתי דבת רבים (שם כ) : (ד) לאפיקים · מקומות שהמים נגרים שם בחוזק : ולגאיות · מל׳ גיא ועמק : לבז · מל׳ בזיון : (ה) קנאתי . ענין כעס : כלא · כמו כלה בה״א : בשאט · ענין בזיון וכן בשאט בנפש לעיל

מצודת דוד

אשר עשית להם מרוב השנאה שיש לך עליהם ר״ל אעשה עמך בערך שעשית עמו : ונודעתי בם . אהיה נודע וניכר בין בני ישראל למשגיח כאשר אשפוך מה שעשית לו : (יב) וידעת · אז תדע ששמעתי את כל דברי בזיונך שאמרת על הרי ישראל הנה שממו כי אנשיהם נתנו לנו לאכלה ולא נשאר שם מי מהם : (יג) ותגדילו · ואשר הגדלתם עלי בפיכם לדבר גדולות ודברי גאוה ואשר הרביתם עלי דבריכם בדברי חרוף הנה אני שמעתי את הכל ואין דבר נעלם ממני : (יד) כשמוח · בעת שתהיה שמחה בכל הארץ ואז אעשה אותם שממה וזהו בימות המשיח שיגולה מלכות שמים ותתרבה אז השמחה בעולם כמ״ש ה׳ מלך תגל הארץ וגו׳ (תהלים צז) : (טו) כשמחתך · כערך השמחה שהיה לך על נחלת בית ישראל על אשר נעשית שממה בערך הזה אעשה שמחה על שממותך : כי אני ה׳ . הנאמן לשלם גמול : לו (ב) עליכם · על שוממותיכם אמר האח והוא ענין לשון שמחה : ובמות עולם · גבהות עולם היא א״י הגבוה מכל הארצות היא היתה לנו למורשה : (ג) יען וביען . הכפל לחזק ולומר בעבור זה לבד ראויים הם הבבליים לשאת כלימה וכאשר יאמר בסוף הענין : שמות ושאוף אתכם מסביב · ר״ל בבליים מסביב השמו אתכם ובלעו אתכם למען תהיו למורשה לשארית הגוים הנשארי׳ סביבותיכם : ותעלו · הייתם עולים על שפת ולשון ר״ל כולם היו מספרים ומדברים בכם : ודבת עם . כל עם מהעמים דברו בכם דברי גנות : (ד) לכן וכו׳ . לפי שארכו הדברים לזה אמר שוב לכן וכן דרך המקרא בכל מקום : הנעזבות . מיושביהן : (ה) אם לא . הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר : באש קנאתי · ר״ל בחוזק כעסי להם · לעמם : בשאט נפש · בבזות אותם בנפש : למען מגרשה · למען לגרש אותם להיות היא לבזיון ר״ל לא היה עיקר הכוונה לסובת עצמם כ״א לבזות את ישראל :

יען

ולגבעות לאפיקים ולגאיות כה אמר אדני יהוה הנני בקנאתי ובחמתי דברתי יען כלמת גוים נשאתם: ז לכן כה אמר אדני יהוה אני נשאתי את ידי אם לא הגוים אשר לכם מסביב המה כלמתם ישאו: ח ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: ט כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם: י והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כלה ונשבו הערים והחרבות תבנינה: יא והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטבתי מראשתיכם וידעתם כי אני יהוה: יב והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא תוסף עוד לשכלם: יג כה אמר אדני יהוה יען אמרים לכם אכלת אדם אתי ומשכלת גויך היית: יד לכן אדם לא תאכלי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה: טו ולא אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה: טז ויהי דבר יהוה אלי לאמר: יז בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני: יח ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה: יט ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם

ולרמתא לפצידיא ולחיליא כדנן אמר יי אלהים הא אנא ברוגזי ובחימתי גזרית במימרי חלף דאתכנעות עממיא קבילתון: ז בכן כדנן אמר יי אלהים אנא קימית במימרי אם לא עממיא די בזו יתכון מסחור סחור אינון אתכנעותהון יקבלון: ח ואתון טורי ישראל אבכון תצלחון ופריכון תטענון לעמי ישראל ארי קריב יום פורקני למיתי: ט ארי הא אנא מתגלי עליכון ואתפני במימרי לאיטבא לכון ותתפלחון ותזדרעון: י ואסגי עליכון אנשא כל בית ישראל כולהון ויתיתבן קרויא וחרבתא יתבנין: יא ואסגי עליכון אנשא ובעירא ויסגון ויפשון ואתיב יתכון כדמלקדמין ואוטיב לכון כדמן אולא ותידעון ארי אנא יי: יב ואסגי עליכון אנשא ית עמי ישראל ויחסנונך ותהי להון לאחסנא ולא תוסיף עוד לתכלותהון: יג כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרין לכון מקטלת אנשא את ומתכלת עמיך הוית: יד בכן אנשא לא תקטלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי אלהים: טו ולא אשמע ליך עוד אתכנעות עממיא וחסודי עממיא לא תקבלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי אלהים: טז והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: יז בר אדם בית ישראל יתבין על ארעהון וסאיבו יתה באורחתהון ובעובדיהון כסואבת אתתא טומאה הות אורחתהון קדמי: יח ושפכית חימתי עליהון על דם זכאי דאשדו על ארעא ובפולחן טעותהון סאבוה: יט ואגליתי יתהון לביני עממיא ואתבדרו במדינתא כאורחתהון ובישתא

רדק

כלימת הגוים: (ז) לכן. מבואר הוא: (ח) ואתם. ענפכם תתנו רוצה לומר ענף עצכם: ופריכם. בסגול הפ"א ויש ספרים בחירק: כי קרבו לבוא. פעל עומד מן הדגוש וכן ופרעה הקריב כאשר הקריב לבוא מצרימה פעל עומד מן הנוסף או פי' קרבו לבא קרבו ביאתכם בתשובה ומעשים טובים ויונתן תרגם ארי קריב יום פורקני למיתי: (ט) כי הנני מבואר הוא: (י) והרביתי כל בית ישראל כלה. אמר לחזק הענין ולהורות על עשרת השבטים שנעלמו עד היום: (יא) והרביתי. כקדמותיכם: קבוץ מן שקדמת שנאמר בם: והטבותי מראשתיכם. אמר ארבה אתכם כמו שהייתם מקדם ויותר איטיב ממה שהיים בראשונה: והטבתי. מורכב משני משקלים מן והטבתי כמו והעליתי אתכם ומן והטיבותי כמו בטיבות כי היה עם לנבך את כניפותי. על יתום ידי או הוא מורכב מן יער וסוב כי שני השרשים בענין זה: מראשתיכם. הרי"ש בחירק והוא ממשקל אמרה שמלה אמר כן האחד ראשה בנות האל"ף והקבוץ ראשות כמלם אמרות שמלות כבשות ובסמוך ראשות כמלם כבשות הנאן אלא שנחה האל"ף וכן בסמיכות שכנוי: (יב) והולכתי. כשאוציאם מן הגלות אוליכם בדרך ואביאם עליכם. ואמר וירשוך והיית תוסיף כנגד כל הר והר: (יג) כה אמר לכם. כנגד ההרים ואמר אוכלת אדם וגו' כנגד הארץ: אתי. כתיב ביו"ד כדרך היו"ד הנוספת לנקבה שנמצאת כמו נעוריכי תחלואיכי והדומים להם ונקראת כמשפט: גויך. חסר יו"ד הרבים מהמכתב וכן וגויך ביו"ד אחת לבדם: (יד) לכן. לא תכשלי. כתיב וקרי תשכלי וענינם קרוב: ולא תכשלי. כן כתיב קרי ויונתן תרגם תשכלי תתכלין: ויהי. (יז) בן אדם. כטומאת הנדה. לפי שעל דרך משל נקראת כנסת ישראל אשה לאל יתברך והוא לה לבעל המשילה בעת חטאתיה לנדה שהבעל מרחיקה כל ימי נדותה ומקרבה אחרי טהרתה וכן הרחיק האל יתברך ישראל והגלם לארצות העמים מפני חטאתם ועתיד להחזירם אחרי שישובו אליו ויטהרו מעונותיהם: (יח) ואשפוך. מבואר הוא: (יט) ואפיץ. מבואר

תולדות אהרן ופריכם תשאו. מגלה יז סנהדרין נח (ברכות ה):

רשי

(יב) לשכלם. לגרש יושביך מקרבך הוא קרוי שכול: (יג) אוכלת אדם את. למודה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה האמוריים כלו בה והיהודים כלו בה: (טז) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (יז) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו' כטומאת הנדה. המשילה הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותשוב לשוב אליה

ישאו ו' קמצין בקריאה וסימ' חמאם ישאו עירים ימתו. כי את שארו העדה. ולבני קהת לא נתן כי עבדת. זהב ולבונה ישאו ותהלות ה'. המה כלמתם ישאו. עליו משל ישאו. ואתם ד' ר"פ בקריאה בטעמא וסימ' קמון ישראל וכתבן בשבתא. ופי' ביהושע סי' י"ח: ולא תוסף ד' בקריאה וסימ' נגע תנוע ארץ כשכו'. והולכתי עליכם אדם. עין שזפתהו. ואמר עד פה תבא: תוסף ג' חסרים יו"ד בקריא' וסימ' ולא תסף עוד לשכלם. כי אם תציל. ובוגדים באדם תוסף: על אדמתם ד' וסים' בקבצי את בית ישראל. ונתן עץ השדה את פריו. בית ישראל יושבים.

מצודת דוד

(ו) יען. בעבור שסבלתם כלימה מן העובדי כוכבים: (ז) אני נשאתי את ידי. כן הוא דרך שבועה וכמ"ש וגם אני נשאתי ידי להם (לעיל כ): אם לא. הוא ענין שבועה: כלימתם. הכלימה הראויה להם ישבעו הם: (ח) ענפכם תתנו. לא תהיו עוד שממה כ"א תגדלו ענפים ותשאו פרי מאכל לעמי ישראל כי קרבו לבוא אל ארצם: (ט) כי הנני. הנה אני אשגיח ואפנה אליכם ותהיו נעבדים כעבודת שדה בחרישה ותהיו נזרעים לא כמו שהייתם לשעבר שממה ושממה: (י) כל בית ישראל כולה. ר"ל אף בני עשרת השבטים ישובו הנה: ונושבו הערים תהיינה מיושבות באנשים: (יא) ופרו. יעשו פירות ר"ל יולידו בנים ובנות וכפל במלות נרדפות לחוזק: והושבתי. אושיב אתכם בארצכם כמו שישבתם בימי קדם ואטיב עמכם עוד יותר ממה שהיה לכם בראשונה עד שלא גליתם: וידעתם. אז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי: (יב) והולכתי עליכם. כאלו יאמר על ההרים מעתה אוליך עליכם אדם ותחזור ותפרש את עמי ישראל והם ירשוך: לשכלם. להיות אבודים וגרושים ממך: (יג) יען. בעבור שהעובדי כוכבים אומרים על מקומות א"י אוכלת אדם את ר"ל למודה אתה ומורגלות לכלות ולאבד בני אדם כי מתחלה נאבדו וכלו בה הכנענים יושבי הארץ ולאח"ז כלו בה בני ישראל: אשר ישבו תחתם: ומשכלת גוייך היית. דרך לשכל ולאבד הגוים היושבים בך והו' כפל ענין במ"ש: (יד) אדם לא תאכלי עוד · כשישובו ישראל לארצם לא יכלו בך: וגוייך לא תשכלי עוד · כפל הדבר במ"ש: (טו) ולא אשמיע וכו' · ר"ל לא יכלימו עוד אותך בדבר זה ולא תשאי עוד חרפה בעבור זאת כי מאז לא תשכילי עוד את גוייך להיות נאבדים בך: (יז) כטומאת הנדה · כמו טומאת הנדה שעי"ז היא מרוחקת מבעלה כן היתה דרכם טמאה לפני עד להרחיקם: (יח) ואשפוך. לכן שפכתי עליהם חמתי בעבור דם הנקי אשר שפכו ובעבור שטמאה את הארץ בגלוליהם: (יט) כדרכם · כגמול

מצודת ציון

(לעיל כה): מגרשה. מלשון גרושין: (ח) תשאו. תצמחו ותגדלו: (י) תבנינה. מלשון בנין: (יא) והושבתי. מל' ישיבה: (יב) וירשוך. מל' ירושה: לשכלם. ענין מיתה ואבדון כמו והארץ משכלת (מ"ב ב): (יז) ובעלילותם. במעשיהם: (יט) ואפיץ. ויזרו. שניהם ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש"א י"ג) וכמו וזריתי

וּבַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ כ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ כא וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ כב לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ כג וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם׃ כד וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ כה וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ כו וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ כז וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃ כח וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ כט וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ ל וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃ לא וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים

(Masorah: ט"ו מ"ג · ג' · ג'. ח' · ד' ס"פ בסיפ' · ב' בטע' בסיפ' ג' · י"ב בליש' · ג' וכל קרי' סמהולל · כ"ד · ב' ומ"ג ב' ז' ב' · ו' · י"ג חסר בסיפר ג' בסיפרא · ב' מ"ג · ג')

תרגום: וּכְעוֹבָדֵיהוֹן מְקַלְקְלַיָא אִתְפְּרָעִית מִנְהוֹן׃ כ וְעָלוּ לְבֵינֵי עַמְמַיָא דְאִתְגְלִיאוּ לְתַמָן עַל דַאֲחִילוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי כַּד אָמְרִין לְהוֹן אִם עַמֵיהּ דַיְיָ אִלֵין וְאֵיכְדֵין מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ גְלוֹ׃ כא וְחָסִית עַל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי דַאֲחִילוּהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בֵּינֵי עַמְמַיָא דְאִתְגְלִיאוּ לְתַמָן׃ כב בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא בְּדִילְכוֹן אֲנָא עָבֵיד בֵּית יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן עַל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי דַאֲחֵילְתּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָא דְאִתְגְלִיתוּן לְתַמָן׃ כג וַאֲקַדֵישׁ יַת שְׁמִי רַבָּא דְאִתְחַל בֵּינֵי עַמְמַיָא דַאֲחֵילְתּוּן בֵּינֵיהוֹן וְיֵדְעוּן עַמְמַיָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כַּד אֶתְקַדַשׁ בְּכוֹן לְעֵינֵיהוֹן׃ כד וַאֲקָרֵיב יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאַכְנֵישׁ יַתְכוֹן מִכָּל מְדִינָתָא וְאָעֵיל יַתְכוֹן לְאַרְעֲכוֹן׃ כה וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן כְּמָא דְמִדַכַּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרָתָא דְחַטָאתָא וְתִדַכּוּן מִכָּל סַאֲבָתְכוֹן וּמִכָּל טַעֲוָתְכוֹן אֲדַכֵּי יַתְכוֹן׃ כו וְאֶתֵּן לְכוֹן לֵב דָחֵיל וְרוּחַ דְחִילָא אֶתֵּן בִּמְעֵיכוֹן וְאֶתְבַּר יַת לִבָּא דְרַשִׁיעָא דְהוּא תַקִיף כְּאַבְנָא מִבִּסְרֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן לֵב דָחֵיל קֳדָמַי לְמֶעְבַּד רְעוּתִי׃ כז וְיַת רוּחַ קוּדְשִׁי אֶתֵּן בִּמְעֵיכוֹן וְאַעְבֵּיד יַת דִי בִּקְיָמַי תְּהָכוּן וְדִינַי תִּטְרוּן וְתַעְבְּדוּן׃ כח וְתֵיתְבוּן בְּאַרְעָא דִיהָבֵית לַאֲבָהַתְכוֹן וּתְהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא׃ כט וְאֶפְרוֹק יַתְכוֹן מִכָּל סוֹאֲבָתְכוֹן וַאֲבָרֵיךְ יַת עִבּוּרָא וְאַסְגֵי יָתֵיהּ וְלָא אֶתֵּן עֲלֵיכוֹן כַּפְנָא׃ ל וְאַסְגֵי יַת פֵּרֵי אִילָנָא וַעֲלָלַת חַקְלָא בְּדִיל דְלָא תְקַבְּלוּן עוֹד חִסוּדֵי כַפְנָא בֵּינֵי עַמְמַיָא׃ לא וְתִדְכְּרוּן יַת אוֹרְחֵיכוֹן בִּישָׁתָא וְעוֹבָדֵיכוֹן דְלָא תַקְנִין וְתִדַנְקוּן וּתְהוֹן חָזָן עַל

רש"י

אליה : (כ) ויבוא · לפי שאמר בית ישראל בראש הפרשה קרא כל הפרשה בלשון יחיד ומדרש אגדה הקב"ה בא עמהם בגולה והשפה אוזן מה היו אומרים השבאין הרי אלו עם ה' ולא היה לו יכולת להצילן במדרש איכה רבתי : ויחללו את שם קדשי · השפילו את כבודי ומהו החילול באמור אויביהם עליהם עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו : (כב) לא למענכם אני עושה התשועה שאושיעכם : (כג) וקדשתי את שמי · ומה הוא הקידוש ולקחתי אתכם מן הגוים : (כה) מים טהורים · אכפר עליכם ואעביר טומאותיכם בהזית מי חטאת המעבירין טומאת המת : (כו) לב חדש · יצר שנתחדש לטובה

תולדות אהרן באמר להם · יומא פו : מים טהורים · מגלה ג' קידושין עב (קידושין סד) : לב חדש · יומא מא) לב האבן · ברכות לב סוכה נב : אל הדגן · בכורות נה :

מצודת דוד

כגמול דרכם ומעשיהם כן שפטתים : (כ) ויבוא אל הגוים · וכאשר בא אל הכבליים שגלו ביניהם נתחלל על ידיהם שם קדשי כי העובדי כוכבים ההם אמרו עליהם הנה עם ה' אלה ועכ"ז יצאו מארצו ומבלי יכולת לא השאירם בארצו : (כא) אשר חללוהו · ר"ל אשר נתחלל על ידיהם : (כב) אני עושה · את האמור בענין להוציאם מארץ העמים ולהביאם אל ארצם : אשר חללתם · אשר נתחלל על ידכם : (כג) וקדשתי · מעתה אקדש את שמי הגדול וכו' : בהקדשי · בעת אהיה מקודש על ידיכם לעיני הגוים אז ידעו הגוים שאני ה' המושל בכל : (כד) ולקחתי וגו' · ובזה אקדש שמי כי אקח אתכם מן הגוים וכו' : (כה) וזרקתי וגו' · ר"ל אכפר עונכם ואעביר טומאת חטאתם כהזיית מי אפר פרה המעביר טומאת המת : (כו) לב חדש וגו' · ר"ל לב ישר ומוכנע ורצון טוב : לב האבן · לב החזק והקשה כאבן : לב בשר · לב נכנע ורך כבשר : (כז) ואת רוחי וגו' · ר"ל אחזיר לכם רוח הנבואה מה שהיה נחסר כל ימי הגולה : ועשיתי · ר"ל אעיר לבבכם שתלכו בחוקי ולשמור משפטי בלב ולעשותם . (כח) לעם · להאמין בי ולשמור מצותי : לאלהים · לעזור לכם ולהושיע אתכם : (כט) והושעתי וגו' · ר"ל ארחיק אתכם מכל טומאת העון שהייתם רגילים בו כי יעיר לבבכם להיות נזהרים מהם : וקראתי אל הדגן והרביתי אותו · ר"ל אצוה שיפרה וירבה : (ל) למען וגו' · ר"ל באופן שלא תקבלו עוד בגוים חרפת רעב כי מאז לא יקראו לכם חסירי לחם : (לא) וזכרתם · וכאשר תזכרו דרכיכם הרעים אז תכירו בעיני עצמיכם ר"ל אתם תשפטו הכירתה על עצמיכם בעבור הרעות

רד"ק

מבואר הוא : (כ) ויבא · לשון יחיד דרך כלל ובדרש על דרך בכל צרתם לו צר : ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו · זהו חלול הש"י שאומרי' הגוים על ישראל עם ה' אלה כבר נקראו עם ה' אלה ויצאו מארצו והניחם בגלות זה כמה והנה כאילו הם מחללים אותו בהמשך גלותם זה כמה בעונותיהם והגוים אומרים מבלתי יכולת ה' להוציאם יאמרו איך נחר בהם ואח"כ נחם והשליכם מעל פניו וי"ת ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן על דאחילו ית שמא דקודשי כדאמרין להון עמא דה' אילין ואיכדין מארע בית שכינתי' גלו : (כא) ואחמול · מבואר הוא : (כב) לכן · מבואר הוא : (כג) וקדשתי · מבואר הוא : (כד) ולקחתי · מבואר הוא : (כה) וזרקתי · דרך משל כמו שהטמא נטהר במים שטובל בהם ובהזאת מי חטאת כן הטמא מעונות נטהר בכפרה וי"ת ואשבוק לחוביכון כמה דמדכן במי אדיות' ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל תועבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון : (כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם · החדוש הוא שיהיה להם לב שומע ורוח נכונה לקבל דברי האל יתברך באהבה וכן ת"י לב דחיל ורוח דחילא וכן לב האבן תרגם ליבא רשיעא דהוא תקיף כאבנא : לב בשר · לב רך ונכון לקבל הטוב ויונתן תרגם לב דחיל קדמי למעבד רעותי : (כז) ואת רוחי · וית רוח קדשי : (כח) וישבתם · מבואר הוא : (כט) והושעתי · וקראתי · כאלו אני קורא אליו שירבה בהמטירי עליו ושמרי אותו מן השדפון והירקון ושאר הפגעים : (ל) והרבתי · לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים · כי א"י צריכה לגשמים יותר מן הארצות האחרות לפיכך הרעב מצוי בה יותר משאר ארצות והעד אברהם יצחק ואלימלך וכשאדם יוצא מארצו לארץ אחרת בעבור הרעב הוא חרפה : וזכרתם

בשבתם על אדמתם : שמה ד' סוף פסוק בסיפרא וסימ' מן העמים אשר נפצו שמה . ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו · בעשרים וחמש שנה לגלותינו · סביב שמונה עשר אלף : לעיניהם כ"ר וסי' נמסר בסדר חקת התורה: ומכל גלוליכם חד מן ח' מלין בתרי טעמי פי' הטפחא לא ישרתנה מירכא בתיבתה כי אם בח' מקומות וסי' מושבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמור · ההרותיה ואת כל ההרותי' בקע דמלכים · מבליגיתי · גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר · מכל תועבותיכם · כי למבראשונה דד"ה ? ונבזבותך לאהרן הב שהם הרהיבוני . וסימ' מהמ"ג תלו"ש:

מצודת ציון

וזריתי פרש (מלאכי ב): (כא) ואחמול . מל' חמלה וחס : (כה) וזרקתי . ענין הזיה כמו וזרקו בני אהרן (ויקרא א'): מים טהורים . כן יקראו מי אפר פרה כי מטהר טומאת המת : (כו) ורוח . ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז) : והסירותי . מלשון הסרה : (ל) ותנובת . ענין צמח ופרי

(לא) וזכרתם. ונקטתם בפניכם. תהיו נכרתים בעיני עצמכם כשתזכרו עונותיכם תאמרו בדין הכריתנו האל יתברך והגלנו מארצנו וי"ת ותדנקון ותהון חזן : (לב) לא למענכם. בושו והכלמו. דין שלא שתנושו ותכלמו כי דרכיכם רעים ואני אוציא אתכם מן העמים ואביא אתכם אל ארצכם ומה שאמר לא למענכם מראה שלא יצאו מהגלות אלא על ידי תשובה וכבר הארכנו בזה הענין בספר ישעיהו בפסוק וירא כי אין איש : (לג) כה אמר ה'. ונבנו החרבות. הה"א בסגול והחי"ת בקמץ חטף והרי"ש בקמץ : (לד) והארץ. מבואר הוא : (לה) ואמרו. בעודה שממה היו אומרים העוברים כן וי"ת כי אחר שתשוב ליושבה יאמרו כן ויימרון ארעא דין דישראל דהות צדיא תבת למיהוי כגנתא דעדן וקרויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא כריכן תקיפין יתיבו : והערים החרבות. בצרי הרי"ש : (לו) וידעו. אשר ישארו סביבותיכם. ויראו בחורבנה ויראו ביישובה במעט זמן ידעו כי לא היה יכול להיות דבר זה אלא מהאל יתברך : אני ה' דברתי ועשיתי. דברתי זה על ידי הנביא וכן עשיתי כמו שדברתי :

(לז) כה אמר ה'. עוד זאת אדרש. עוד אהיה נדרש להם בזאת הברכה שארבה אותם : כצאן אדם. אדם הם ישראל שהם אדם כמו שפירשנו למעלה אדם אתם יהיו רבים כצאן ואמר כצאן עם כ"ף הדמיון ופירש אחר כן כצאן קדשים וי"ת כצאן אדם אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא: (לח) כצאן קדשים. ופירש אח"כ כצאן ירושלם במועדים והם הקדשים שהיו מביאים ישראל לירושלם ג' פעמים בשנה שהיו רבים : הערים החרבות. בא בצרי הרי"ש וי"ת כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושל' בזמן מועד פסחא כן יהון קרוי ארעא דישראל די הואה חרבן יהון מלוין אנשא דעמא בית ישראל וידעון ארי אנא ה'. אמר בזמן מועד פסחא רוצה לומר כי אז היה הצאן מרובה בירושלם כי כל הבאים לירושלם היו מביאים כל אחד את פסחו לשחטו שם ולאוכלו שם כמו שכתוב בתורה : (א) היתה עלי יד ה'. ויניחני. כתרגומו ואשריני ענין מנוחה : בתוך הבקעה. אפשר שהיא הבקעה שבאה לו הנבואה שם כבר כמו שאמר בתחילת הספר : והיא מלאה עצמות. תרגם יונתן גרמי אנשא והענין הזה הראה לו הקב"ה למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו והם בו כעצמות היבשות על דרך משל או הראה לו זה להראות לו שעתיד להחיות מתי ישראל בעת הישוע' כדי שיראו גם הם בישועה ויש בזה מחלוקת בדברי רז"ל תניא רבי אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומה שירה אמרו ה' ממית ומחיה ממית בצדק ומחיה ברחמים ורבי יהושע אומר שירה זו אמרו ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל רבי יהודה אומר באמת משל היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ואמרו מי היו המתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו דכתיב ובני אפרים שותלח וברד בנו וגו' והרגום אנשי גת וגו' ויתאבל אפרים אביהם ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים ורבי יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וכו' כמו שכתוב בפ' חלק : (ב) והעבירני. וכל זה במראה הנבואה : עליהם סביב סביב. כדי שאראה אותם כולם

תולדות אהרן יד ה'. עקידה שער כ עקרים מד פל"ה:
סביב סביב. סנהדרין לב :

חוביכון ועל תועבתיכון :
לב לא בדילכון אנא עביד אמר יי אלהים יתידע לכון בהיתו ואתכניעו מאורחתכון בית ישראל : לג כדנן אמר יי אלהים ביומא דאדכי יתכון מכל חוביכון ואתיב ית קרויא ויתבנין חורבתא : לד וארעא דהות צדיא תתפלח חלף דהות צדו לעיני כל דעדי : לה ויימרון ארעא דנן ישראל דהות צדיא תבת למהוי כגינתא דעדן וקרויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא כריכין תקיפין יתיבו : לו וידעון עממיא די ישתארון סחרניכון ארי אנא יי בניתי מפגרתא קימית צדיתא אנא יי גזרית במימרי ואקים : לז כדנן אמר יי אלהים עוד דא אשתאיל לכון במימרי לבית ישראל למעבד להון אסגינון באנשא ואצלחינון בבעירא : לח כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהוין קרויא ארעא דישראל דהואה חריבן יהון מליין אנשא דעמא בית ישראל ויידעון ארי אנא יי : א שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואפקני ברוח נבואה די שרת עלי מן קדם יי ואשרני בגו בקעתא והיא מליא גרמי אנשא : ב ואעברני עליהון סחור סחור והא סגיאן לחדא על אפי

וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לב לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת׃ לד וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ לה וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ לו וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי ׀ אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ לז כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ לח כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלִַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

לז א הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיּוֹצִאֵנִי בְרוּחַ יְהוָה וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת׃ ב וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב ׀ סָבִיב

לטובה : (לא) ונקוטות' בפניכ'. דמוניי"ר בלע"ז תמקו בעצמיכ' בבשתכם על הגמול הרע אשר גמלתם לפני ואני גומל לכם טובה : (לד) והארץ הנשמה תעבד. הארץ אשר היתה שממה עד הנה תהיה נעבדת ומזרעת : (לה) היתה כגן עדן. עכשיו נהפכה להיות כגן עדן : והערים החרבות. זה ימים רבים עכשיו בצורות ישבו : (לז) אדרש לבית ישראל. אתפתה להם בתפלתם בדורשם אותי על זאת : ארבה אותם. אדם כצאן לרוב : (לח) כצאן קדשים. שהיא באה לירושלים במועדי פסחים לשון אחר כתרגומו אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא כלומר שלא יהיו עוונותיהם מכרים עליהן : (א) היתה עלי יד ה' ויוציאני ברוח ה' וגו'. יד ה' כל יד ה' שבנבואה לשון כפייה הוא שהיתה הרוח כופה אותו לילך כמשתגע אל מקום שהרוח חפץ : והיא מלאה עצמות. רבותינו אמרו שהיו משבט אפרים שיצאו ממצרים לפני הקץ ותרגום אנשי גת הטלדי' בארץ כמו שאמור בדברי הימים : (ב) והעבירני עליהם סביב. לבקעה ולא הכניסו לתוכה לפי שהיה כהן :
התחייה

בושו ג' מ"ל וסימ' ואם נכלמו מכל אשר עשו. בושו והכלמו מדרכיכם בית. בך בטחו ולא בושו : דברתי ועשיתי ד' וסימ' נמסר בסיפרא רא סי' י"ז : כצא' ז' בקריאה וסימ' תתיקם כצאן לטבחה והקדישם. כצאן קדשים כצאן ירושלם ב' בפסוק. יחד אשימנה כצאן בצרה. ביום ההוא כצאן עמו. נחשבנו כצאן טבחה. תתננו כצאן מאכל : היתה ה' ר"פ בקריאה וסימ' היתה עלי יד ה' ויוציאני. היתה לי נחלתי. היתה לי דמעתי להם. היתה יהודה לקדשו. היתה כאניות סוחר : ג' מ"ל גבי נו"ן בליש' העברה וסימ' והעבירני עליכם סביב סביב. ויאמר המלך לעבדי.

מצודת ציון

ופרי וכן ויאכל תנובת שדי (דברים לב) : (לא) ונקוטותם. ענין כריתה כמו ונקוטו בפניהם (לעיל ו) : (לג) והושבתי. מל' ישיבה : ונבנו. מל' בנין : החרבות. מל' חורבה : (לד) הנשמה. מלשון שממון : תחת. במקום : (לה) הלזו. הזאת וכן יאמר בלשון זכר האיש הלזה (בראשית כד) : והנהרסות. מל' הריסה ונתיצה : בצורות. מל' מבצר וחוזק : (לח) במועדים. מל' מועד וחג : כצאן אדם. ר"ל רבוי בני אדם : (א) ברוח : ענין

מצודת דוד

הרעות שעשיתם ותאמרו שבדין נכרתם בגולה : (לב) אני עושה. את הגאולה הזאת : יודע לכם. יהיה ידוע לכם שאין הגאולה למענכם כי בושו והכלמו מדרכיכם אשר לא טובים ואינכם כדאים להביא הגאולה : (לג) ביום טהרי. ר"ל כשאכפר עליהם : והשבתי. להיות מיושבת באנשים : (לד) הנשמה. אשר היה שוממה תעבד אז בחרישה ובזריעה : (לה) ואמרו. העוברים דרך בה יתמהו ויאמרו הנה הארץ הזאת שהיתה נשמה היתה עתה כגן הנטועה בעדן : בצורות ישבו. נתיישבו באנשים ובמגדלים ובחומות עד שהמה בצורות וחזקות : (לו) וידעו הגוים וכו'. ר"ל הגוים הנשארים יכירו לדעת שאני הוא בניתי את הנהרסות ונטעתי הנשמה ולא נעשה הדבר במקרה : אני ה' דברתי. אני הוא המדבר שכן יהיה ואני הוא העושה הדבר : (לז) עוד זאת אדרש וגו'. ר"ל עוד בדבר זה אהיה נדרש להם למלאות משאלותם בדרשם על זאת : ארבה אותם. ר"ל וזהו הדבר שארבה אותם מבני אדם כרבוי הצאן : (לח) כצאן קדשים. כמספר צאן קדשים וחוזר ומפרש כצאן ירושלים : במועדיה. ר"ל כצאן המובא לירושלים במועדי ה' להקריב על המזבח : כן תהיינה. כמספר הזה תהיינה הערים וכו' : צאן אדם. ר"ל מרבית בני אדם ולפי שדרך הצאן להתרבות מאד אמר מלת צאן בדרך משלה על הפלגת הרבוי : כי אני ה'. הנאמן במאמרי : לז (א) יד ה'. כח חוזק הנבואה : ויוציאני. הוציא אותי ממקומי : ברוח ה'. ר"ל הנבואה היה ברצון המקום

יחזקאל לז

וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת מְאֹד: ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה יָדָעְתָּ: ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל־הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה: ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם: ו וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְנִבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי וַיְהִי־קוֹל כְּהִנָּבְאִי וְהִנֵּה־רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל־עַצְמוֹ: ח וְרָאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גִּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמָעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם: ט וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא אֶל־הָרוּחַ הִנָּבֵא בֶן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ: י וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיִּחְיוּ וַיַּעַמְדוּ עַל־רַגְלֵיהֶם חַיִל גָּדוֹל מְאֹד־מְאֹד: יא וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ: יב לָכֵן הִנָּבֵא

(ג) נ"א בטעם בסיפרא · ל' · (ו) ג' ובענין · ל' חסר · (ז) ב' · (ח) ב' · י"ב · (ט) ח' · ל' · ד' · (י) ל' · ל' ומ"ל ל' וחד ויחיו · ל' וחד ויחיו · (יא) ג' בטעם בסיפ' · ג'

תרגום

בִּקְעֲתָא וְהָא יַבִּישִׁין לַחֲדָא: ג וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם הֲיִחוֹן גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמָרֵית יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ גְּלֵי קֳדָמָךְ: ד וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי עַל גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין וְתֵימַר לְהוֹן גַּרְמַיָּא יַבִּישַׁיָּא קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ: ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְגַרְמַיָּא הָאִלֵּין הָא אֲנָא מַעֵיל בְּכוֹן רוּחָא וְתֵיחוֹן: ו וְאֶתֵּן עֲלֵיכוֹן גִּידִין וְאַסֵּיק עֲלֵיכוֹן בִּסְרָא וְאֶקְרוֹם עֲלֵיכוֹן מַשְׁכָּא וְאֶתֵּן בְּכוֹן רוּחָא וְתֵיחוֹן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ז וְאִתְנַבֵּיתִי כְּמָא דְאִתְפַּקְּדִית וַהֲוָה קָל כְּאִתְנַבָּיוּתִי וְהָא זִיעַ וּקְרִיבוּ גַּרְמַיָּא גַּרְמָא לְוַת חַבְרֵיהּ: ח וַחֲזֵית וְהָא עֲלֵיהוֹן גִּידִין וּבִסְרָא סְלֵיק וּקְרַם עֲלֵיהוֹן מַשְׁכָּא מִלְעֵילָא וְרוּחָא לֵית בְּהוֹן: ט וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי עַל רוּחָא אִתְנַבֵּי בַּר אָדָם וְתֵימַר לְרוּחָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים מֵאַרְבַּע רוּחַיָּא אִתַּיָּא רוּחָא וְעוּלִי בִּקְטִילַיָּא הָאִלֵּין וְיֵיחוֹן: י וְאִתְנַבֵּיתִי כְּמָא דִי פַּקְדַנִי וְעָלַת בְּהוֹן רוּחָא וַחֲיוֹ וְקָמוּ עַל רַגְלֵיהוֹן מַשִּׁרְיָן סַגִּיאָן לַחֲדָא לַחֲדָא: יא וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל אִינוּן הָא אִינוּן אָמְרִין יְבִישׁוּ גַרְמָנָא פְּסַק סִבְרָנָא אֲבַדְנָא לָנָא: יב בְּכֵן אִתְנַבֵּי

רש"י

(ג) התחיינה · הנראה בעיניך שיוכלו לחיות : (ו) ונתתי עליכם גידים וגו' · ובספר איוב הוא אומר עור ובשר תלבישני תחיל' ואחר כך ובעצמות וגידים תסוככני אלא למה היו אלו דומים לאדם שפושט וחוזר ולובש שמה שפשט אחרון לובש ראשון אבל בתחיל' בריית הוולד עור ובשר תחילה ואח"כ עצמות וגידים : וקרמתי . לשון קרום איקרוסיי"רייא בלע"ז : (ז) ויהי קול · והנה רעש העצמות שהיו נוקשין זה לזה : עצם אל עצמו · עצמות כל אחד כל מקום שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל אחד ואחד אל מקו' חבורו : (ט) מארבע רוחות · כל מקום שהלכו נשמותיהן לשוט לד' רוחות העולם משם יתקבצו ויבאו: ופחי · כמו נופח באש פחם (ישעי' נד) : (יא) העצמות האלה כל בית ישראל המה · רמז ודוגמא לכל בית ישראל בצרותם המה שהרי הם אומרי' יבשו עצמותינו בצרות אבדה תקותינו ומה נוחיל לתשועה עוד דבר אחר כולם אלו משל ישראל היו ומפני שהחייתם עכשיו הם אומרים אבדה תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשיחיו המתים : (יב) לכן הנבא . שעתיד

העבירוני ; אשר יעבירוני : הנה אני ז' בקריאה וסימ' הנה אני קשרתי על ארני · הנה אני ה' אלהי כל בשר . הנה אני מביא בכם רוח · הנה אני פותח את קברותיכם · הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים . הנה אני לוקח את בני ישראל · בונה בית : ובשר ח' בקריא' וסי' זאת הפע' עצם מעצמי ובשר מבשרי · ואנשי קדש · ובש' כי יהי' בו בערו שחין . והעורבי' מביאים לו לחם ובשר ב' בפסוק · וראיתי והיה עליה' גידים ובשר עלה · לחם חמורות לא אכלתי · עור ובשר תלבישני ועצמות : ויאמר ג' בטעם זרקא בסיפרא וסימ' העצמו' האל' · זקני

תולדות אהרן וחייתם : (כלאים לב שבת ג) : אל הרוח . זוהר ויחי : מארבע רוחות · שם שמות : העצמות האלה . מגלה לא סנהדרין לב :

רד"ק

כולם ומה שפירש"י זכרונו לברכה שהיה סביב לבקעה ולא הכניסו לתוכה כדי שלא יטמא לפי שהיה כהן אם כן איך נזהו להעביר התער על ראשו ועל זקנו וכן תרגם יונתן על הכסמים ופאת זקנם לא יגלחו ועוד הרי אמר ויניחני בתוך הבקעה אלא [הכל היה במראה הנבואה ולא היו דברים ממש : (ג) ויאמר . בן אדם . מבואר הוא : (ד) ויאמר · הנבא . מבואר הוא : (ה) כה אמר · מביא בכם רוח · אחר הבשר והעור והגידים כמו שאמר בפסוק שאחר על הסדר : (ו) ונתתי עליכם גידים · כי הם תחלת יצירת הולד ותכונתו כי רבים מהם נקשרות בעצמות ואחר הגידים הבשר ואחר כך העור כי הוא העליון ומה שאמר איוב עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תסוככני לא אמ' שהעור והבשר הם תחלה ביצירה לפי שזכרם בתחילה שהרי אמר תלבישני שהם כמו לבוש שהוא עליון : וקרמתי . פעל יוצא ויקרם עליהם עור פעל עומד כמו שאומר גם כן ובשר עלה והוא ענין קרום ובדברי רז"ל אמרו כדי שיקרמו פניה : (ז) ונבאתי . ותקרבו . העצמות שכבר נפרדו איש מעל אחיו לאורך הזמן ואמר ותקרבו לשון נקבה בסימן אחד לבד כי על הרוב יאמר בשני סימנין ותקרבנה וכמוהו ואלמנותיו עלי תבטחו וברוב עצם לשון נקבה ובאמרו עצם אל עצמו הוא לשון זכר ורוצה לומר עצם אל עצם הראוי להדבק בו כפי היצירה : (ח) וראיתי . ובשר עלה . פירוש עלה על הגידים כי הגידים הם בתוך הבשר וי"מ עלה גדל כמו ותעל אחד מגוריה : (ט) ויאמר · מארבע רוחות באי הרוח . זו היא רוח החיים לפיכך אמר מארבע רוחות כלומר מאיזה עבר שתהיה תבא כי הוא מהאויר ומה שאמר ונתתי רוחי בכם היא רוח השכל לפיכך אמר רוח והעד שאמר אחר שאמר והעליתי אתכם מקברותיכ': ופחי . שרשו נפח על משקל גשי מן נגש מענין ויפח באפיו נשמת חיים : בהרוגים האלה : אינו אומר הרוגי חרב אלא רוצה לומר במתים כי ההריגה נאמרת גם כן על המתים בלא חרב כמו היו הרוגי מות ואם היו בני אפרים כמו שכתוב למעלה הם היו הרוגי חרב : (י) והנבאתי חסר תי"ו התפעל ומשפטו והתנבאתי לפיכך נדגשה הנו"ן לחסרון התי"ו : (יא) ויאמר אלי . העצמות האלה כל בית ישראל המה . אם הענין הזה משל אמר לו זה שהראיתי לך במראה הנבואה העצמות היבשות שחיו וקמו על רגליהם זהו משל לכל בית ישראל שהיו בגלות זה כמה עד שנואשו מן הגאולה ואמר יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו וגו' כלומר הרי אנו כעצמות יבשות שאין להם עוד תקוה ואם הענין כמשמעו אמר זה שהראתי בעצמות האלה כן יחיו כל בית ישראל שמתו בזמן הגלות שארך זה כמה והרי הם כאילו הם אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו ולא נראה בישועת ישראל אשר יהיו בזמן הישועה ואיך נחיה אלף שנים או יותר נגזרנו לנו לעצמינו : (יב) לכן · אם הענין משל ארצות הגוים והגלות הם הקברות ואם

מצודת דוד

המקום לא ברצוני כ"א בע"כ : והיא מלאה עצמות · אמרז"ל שהיו מבני אפרים שמהרו את הקץ לצאת ממצרים והרגום אנשי גת : (ב) והעבירני · העביר אותי סמוך להם סביבותם למען יראה איכותם וכמותם ולא העבירו בין העצמות לפי שהיה כהן : והנה רבות . ר"ל ראיתי שהמה רבות מאד ויבשות מאד : (ג) התחיינה . הוא בה"א השאלה כי שאלו אם אפשר שיחיו העצמות האלה : אתה ידעת · כאומר הנה לפי הטבע אין מקום שיחיו אולם אם רצונך שיחיו הנה כן יחיו ומי א"כ יודע רצונך אלא אתה וא"כ ידעת אם יחיו : (ה) מביא בכם רוח · ר"ל בהעצמות יבוא רוח ואויר נושב ומזה יבוא מעט חיות בעצמות להתנועע ולהתקרב זה לזה כמפורש בענין : (ו) ונתתי וכו' . אחר שיתקרבו העצמות כ"א למקום הראוי לו אתן עליכם גידים לחבר ולקשר העצמות זה בזה : וקרמתי · אעשה עליכם קרום של עור ואחר זה אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים : כי אני ה' . והכל בידי : (ז) ויהי קול · מן הרוח והאויר הנושב : והנה רעש · והנה נדנוד ותנועה מן העצמות וקרבו כל אחד אל העצם הדבוק בו כשהיה חי : (ח) והנה עליהם · ר"ל נתון עליהם גידים וכו' : ורוח אין בהם · עדיין לא היה בהם רוח החיוני : (ט) מארבע רוחות . ר"ל מכל מקום שהלכו נשמותיהן לשוט לארבע רוחות העולם משם יתקבצו ויבואו ויכנסו בגופי ההרוגים האלו ויחיו : (יא) כל בית ישראל המה · ר"ל המה מרמזים להיות לאות וסימן על כל בית ישראל המתים בגולה : הנה אומרים · מתי הגולה אומרים הנה עד שלא תבוא הגאולה כבר נהיו מתים ויתייבשו עצמותינו ואבדה א"כ תקותינו מה שאנו מקוים אל הגאול' הואיל ואנו נכרתו לעצמנו ולא נהיה בחברת האנשים הרואים את הגאולה והלא יאמרו ומה א"כ תועלת לנו עם הגאולה : (יב) הנה אני פותח וגו' . בזמן הגאולה אפתח קברותיכם ואעלה אתכם משם

מצודת ציון

ענין עמק : ויניחני . מל' הנחה : הבקעה . העמק : (ו) וקרמתי · מל' קרום כעין קליפה ובדרז"ל קרום שעלה מחמת מכה (חולין מ"ג) : (ז) רעש . ענין נדנוד ותנועה : (ח) ויקרם · נעשה קרום : (ט) ופחי · מל' הפחה ונשיבה :

נגזרנו

רדק

ואם כמשמעו מבואר הוא ומחלוקת יש בדברי רז"ל על המתים בחוצה לארץ מהם אמרו כי בחוצה לארץ יעלו מקברותיהם ומהם אמרו מקברותיהם יעלו לא"י בגלגול ודרך מחילות והפסוק הזה מוכיח כי בח"ל יחיו כמו מתי א"י שהרי אמר פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם ואחר כך והבאתי אתכם אל אדמת ישראל : (יג) וידעתם. מבואר הוא: (יד) ונתתי רוחי בכם · זהו רוח השכל כמו שפירשנו כי כיון שאמר ובהעלותי אתכם הרי רוח חיים כי לא יתנועע האדם בלא רוח חיים א"כ מה שאמר אח"כ ונתתי רוחי בכם על רוח השכל אמר והבטיחם שיתן בהם דעה ובינה והשכל ולא יחטאו עוד שיעדם גם כן ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם : וחייתם . הבטיחם שיחיו ימים רבים והוא כמו שנאמר בנבואת ישעיהו כי כימי העץ יהיו ימי עמי: והנחתי אתכם על אדמתכם · הבטיחם שלא יגלו ממנה עוד : ויהי · (טז) ואתה . ולבני ישראל חברו . שבט בנימין שהיה עם שבט יהודה לעול' גם לאחר שנחלק' המלכו': חברו . כן כתיב לפי שהיה בשבט א' : ליוסף עץ אפרים · לפי שבעת שנחלקה המלכות היה מלך ירבעם שהיה משבט אפרים נקראו עשרת השבטים על שם אפרים : וכל בית ישראל חברו . חברו כתיב על דרך כלל כמו שאמ' בית יעקב: (יז) וקרב . לווי מן הדגוש ובא בפתח הרי"ש כמו כתר לי פלג לשונם : לך לעץ אחד · אחר בחקת שני עצים ותכתוב בכל אחד שם בפני עצמו שהוא סי' למלכות ישראל שנחלקה אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד : והיו לאחדים בידך · שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס וי"ת כל עץ שבפרשה זו עד דבר אליהם לוחא וכן והיו העצים תרגם לוחיא ובפסוק דבר תרגם את עץ יוסף אשר ביד אפרים ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרי' את עץ יהודה ית שבטא דיהודה ועשיתים לעץ אחד לעמא חדא : (יח) וכאשר . כמו שאמר לו שיכתוב לעיניהם והם ישאלוהו מהו המשל : (יט) דבר . חבירו . כתיב וקרי חביריו : ונתתי אותם עליו · אתן שבטי ישראל עם שבט אפרים את עץ יהודה : עליו · פירושו עמו : את עץ. פירושו עם עץ : (כ) והיו . מבואר הוא : (כא) ודבר . מבואר הוא : (כב) ועשיתי . ולא יהיה . כתיב על דרך כלל וקרי יהיו : ולא

תרגום

ותימר להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא פתחית ית קבריכון ואסק יתכון מקבריכון עמי ואעיל יתכון לארעא דישראל : יג ותידעון ארי אנא יי כד אפתח ית קבריכון וכד אסיק יתכון מגו קבריכון עמי : יד ואתן רוחי בכון ותיחון ואשרי יתכון על ארעכון ותידעון ארי אנא יי גזרית במימרי ואקים אמר יי: טו והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : טז ואת בר אדם סב לך לוחא חדא וכתוב עלוהי לשבטא דיהודה ולבני ישראל אחיהון וסב לוחא חדא וכתוב עלוהי לשבטא דיוסף די הוא שבטא דאפרים וכל בית ישראל אחיהון: יז ותקריב יתהון חד לות חד לך ללוחא חד ויהון לחוד בידך: יח וכד יימרון לך בני עמך למימר הלא תחוי לנא מה אלין לך : יט אתנבי להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא מקריב ית שבטא דיוסף די הוא שבטא דאפרים ושבטי ישראל אחיהון ואחביר יתהון עלוהי ית שבטא דיהודה ואעבדינון לעמא חד ויהון חד קדמי : כ ויהון לוחיא דיתכתוב עליהון בידך לעיניהון : כא ואתנבי להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא מקריב ית בני ישראל מביני עממיא דאתגליאו לתמן ואכנוש יתהון מסחור סחור ואעיל יתהון לארעהון : כב ואעביד יתהון לעמא חד

יחזקאל לז

ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל : יג וידעתם כי אני יהוה בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי : יד ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני יהוה דברתי ועשיתי נאם יהוה :

טו ויהי דבר יהוה אלי לאמר : טז ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חברו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חברו : יז וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך : יח וכאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלוא תגיד לנו מה אלה לך : יט דבר אלהם כה אמר אדני יהוה הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חברו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידי : כ והיו העצים אשר תכתב עליהם בידך לעיניהם : כא ודבר אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני לקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אתם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם : כב ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ

רשי

שעתיד אני להחיותם שמית : (טו) ויהי דבר ה' אלי לאמר · (טז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד ונומר וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו · ארבע תיבות הללו כתוב עליו לאמר עץ זה ליהודה ולשבט בנימין שנלוה עליו : ולקח עץ אחד וכתוב עליו · זה ליוסף עץ אפרי' ושאר תשעה שבטים שהיו אחרי ירבעם' שהיו משבט אפרי' : (יז) והיו לאחדים · אני אחבר' לשני העצים שיהא עץ אחד בידך : (יט) הנה אני לוקח את עץ וגו' · שלא יהיו עוד לשתי ממלכות

יהודה : אל ארמת ח' בסיפרא וסי' נמסר בריש סיפרא סי' י"ב : והנחתי ג' וסימ' אל נא תמש מזה · והנחתי והתכתי · ונתתי רוחי בכם וחייתם : ליוסף ח' וסימ' ויספר שר המשקים · ויולד ליוסף בארץ . ויקרבו ימי ישראל למות· ויאמר ליוסף הנה אביך · כה תאמרו ליוסף אנא · קח לך עץ אחד וכתוב עליו · כי יהודה גבר באחיו · ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף : לקח ח' וחסר בקריאת וסי' אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה·ארור לקח שוחד להכות נפש דם · ויצאו בני הנביאים אשר בית אל : ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו . הנני לקח ממך · אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים . הנני לקח את בני ישראל מבין הגוים · יוסר לץ לקח לו קלון . וחר ולקח

תולדות אהרן בפתחי . שבת קנב
תענית כ : עץ
אחד . עקידה שער לא :

מצודת ציון

(יא) נגזרנו . ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג') : (יד) והנחתי . מלשון מנוחה : (יט) עץ . ר"ל שבט מלוכה ולפי שעשה משל כן אחז לשון עץ : עליו . ר"ל עמו בסמוך לו : את

מצודת דוד

מהם חיים וקיימים אתם עמי וכאומר הנה התחיה בעצמות הבקעה היא לאות על התחיה העתידה : והבאתי וגו' · ואח"כ גם אתם תראו הגאלה : (יג) וידעתם וכו' בפתחי וכו' . ר"ל בעת אפתח את קברותיכם ואעלה אתכם מהם אתם עמי אז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי : (יד) ונתתי רוחי בכם . אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים ואושיב אתכם במנוחה על אדמתכם ואז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי אני דברתי ואני עשיתי כאשר דברתי : (טז) עץ אחד . חתיכת עץ אחד : ליהודה ולבני ישראל חבריו · המלות האלה כתוב עליו שאומר העץ ההוא מרמז על יהודה ועל בני ישראל חבריו הם בני בנימין שהתחברו עליו להיות מלכות אחת : ולקח עץ אחד · ועוד לקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכו' כאומר על יוסף מרמז העץ ההוא והוא אפרים הבא מיוסף שמלכות ישראל נקראת על שמו לפי שמלך הראשון היה עליהם ירבעם הבא מאפרים ומרמז העץ ההוא עליו ועל שאר השבטים שהתחברו עמו להיות תחת ממשלתו : (יז) וקרב אותם . תקרב העצים זה אל זה להיות נראים לך כאלו המה חתיכת עץ אחד : והיו לאחדים בידך · כשיהיו עדיין בידך יתחברו יחד ע"פ נס ויהיו חתיכה אחת באמת : (יח) הלא תגיד' ר"ל הלא מהראוי שתגיד לנו למה אלה לך על מה תרמז בזה : (יט) את עץ יוסף · ר"ל שבט מלכות יוסף אשר היא ביד אפרים : ושבטי ישראל חבריו · ר"ל וגם אקח שבטי ישראל שהתחברו עמו ואתן אותם עליו ר"ל עם אפרים אתנם להיות שבט מלכות יהודה ואעשה אותם לשבט מלכות אחד וכן תקום הדבר בידי החזקה: (כ) והיו העצי' · ר"ל העצי' ההם אשר תכתוב עליהם הדברים האלה תאחזם בידך לפניהם : (כא) ודבר אליהם · בעת תאחז העצים ההם בידך תדבר אליהם כה אמר ה' וגו' : (כב) לגוי אחד בארץ · כשיהיו בארץ ותוזר ומפרש בהרי ישראל

שם

בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיה־עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד: כג ולא יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם ובכל פשעיהם והושעתי אתם מכל מושבתיהם אשר חטאו בהם וטהרתי אותם והיו־לי לעם ואני אהיה להם לאלהים: כד ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם: כה וישבו על־הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב אשר ישבו־בה אבותיכם וישבו עליה המה ובניהם ובני בניהם עד־עולם ודוד עבדי נשיא להם לעולם: כו וכרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתים והרביתי אותם ונתתי את־מקדשי בתוכם לעולם: כז והיה משכני עליהם והייתי להם לאלהים והמה יהיו־לי לעם: כח וידעו הגוים כי אני יהוה מקדש את־ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם:

לח א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ב בן־אדם שים פניך אל־גוג ארץ המגוג נשיא ראש משך ותבל והנבא עליו: ג ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותבל: ד ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך והוצאתי אותך ואת־כל־חילך סוסים ופרשים לבשי מכלול כלם קהל רב צנה ומגן תפשי חרבות

תרגום

בארעא בטור קודשא דישראל ומלכא חד יהי לכולהון למהוי מלכא ולא יהון עוד לתרין עממין ולא יתפלגון עוד לתרתין מלכון עוד: כג ולא יסתאבון עוד בטעותהון ובשקוציהון ובכל מרדיהון ואפרוק יתהון מכל מותבניהון דחבו קדמי בהון ואדכי יתהון ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא: כד ועבדי דוד מלכא עליהון ופרנס חד יהי לכולהון ובדיני יהכון וקימי יטרון ויעבדון יתהון: כה ויתיבון על ארעא דיהבית לעבדי ליעקב דיתיבו בה אבהתכון ויתבון עלה אינון ובניהון ובני בניהון עד עלמא ודוד עבדי מלכא להון לעלם: כו ואגזר להון קים שלם קים עלם יהי עמהון ואברכינון ואסגי יתהון ואתן ית מקדשי ביניהון לעלם: כז ואשרי שכינתי ביניהון ואהוי להון לאלהא ואינון יהון קדמי לעם: כח וידעון עממיא ארי אנא יי מקדש ית ישראל במהוי מקדשי ביניהון לעלם: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם קביל נבואה על גוג ארעא מגוג רב ריש משך ותבל ואתנבי עלוהי: ג ותימר כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך גוג רב ריש משך ותבל: ד ואשדלינך ואתן שירין על ליסתך ואפיק יתך וית כל משריתך סוסון ופרשין לבושי גמיר כולהון משרין סגיאן די מזינין בעגילין ותריסין אחדי סיפין

רשי

ממלכות: (כה) לעבדי ליעקב. כענין שנתתיה ליעקב בלי מצרי': (ב) אל גוג. כך שם המלך: המגוג. שם האומה כד"א גומר ומגוג (בראשית י): (ד) ושובבתיך. אעשה אותך שובב אנבו"ייסיר בלע"ז כל ההולך בשרירות לבו נקרא שובב כמו (ישעיה נ"ז) וילך שובב בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך. דרך היא להוציאה בחחים שבלחייה לפי שאינה רוצה לצאת גם אני אתן בלבך הרהורין ויצר המוסך אותך מארצך לבא על ארץ ישראל

נפשות חכם: ומלך אחד ח' מן י' יחידאין אחר ולית להון זוגא וסי' על אחר ל' ההרים אשר אמר אליך. ואת אח' ל' עשר ילדיו ויעבר. ונשיא אחר ל' נשיא אחד למטה ב' בו. וראש אחר ל' בא מדרך אלון מעוננים רשפטים. ונביא אחר ל' זקן דמלכים. ומלך אחר ל' יהית לכלם למלך. ודרך אחר ל' ליראה אתי כל הימים. לא אחד ל' מי יתן טהור: משכני ג' בקריאה וסימ' ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל. בטמאם את משכני אשר. והית משכני עליהם: שים פניך אל גוג וחד על גוג ואינון מן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכוו' בסיפרא וסי' נמסר בטסרה רבת' בערך אל: רב ל"ג קמצים וסי' נמסר במסרה רבתא בערך רב:

תולדות אהרן ודוד עבדי. סנהדרין נח: גוג נשיא. ברכות נה: נשיאי ישראל. סנהדרין יז:

מצודת דוד

שם אעשה לגוי אחד ולא יהיו עוד חלוקים לשנים להיות יהודה עם לבד ועשרת השבטים עם לבד: ולא יחצו וכו'. כפל הדבר במ"ש: עוד. ר"ל עד עולם: (כג) ולא יטמאו עוד. לא יהיו נטמאים עוד בעבודת כוכבים וביתר הפשעים שנטמאו בהם בהיותם בבבל: והושעתי וכו'. כי רבים מהם נטמאו בין הבבליים במקום מושבותיהם בזמן הגולה והרשיעו כמוהם ולכן אמר אושיע אותם להוציאם משם לחזור לדת ישראל ואטהר אותם מטומאת עונם כי אסלח להם ומאז יהיו לי לעם להאמינבי ולשמור' מצותי ואני אהיה להם לאלהים להושיע להם ולעזור אותם:

(כד) ועבדי דוד. מלך המשיח הבא מזרע דוד יהיה מלך עליהם: ורועה אחד. כי לא ימליכו עוד עשרת השבטים מלך לעצמם מבלעדי: וחוקותי ישמרו. ישמרו בלב ויעשום בפועל: (כה) לעולם. ר"ל עד עולם לא תפסוק המלוכה מזרע דוד: (כו) ברית שלום. שישבו בארצם בשלום והברית הזה יהיה עמהם עד עולם: ונתתים. ר"ל אתן אותם במקומם ולא יוזזו משם: לעולם. ולא תחרב עוד: (כז) והיה משכני. משכן שכינתי יהיה עליהם ואהיה להם לאלהים לעזור ולהושיע והמה יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי: (כח) וידעו וכו' בהיות וכו'. ר"ל כשתתמיד מקדשי בתוכם לעולם אז ידעו הגוים שאני ה' הקדשתי את ישראל להיות עמי: לח (ב) אל גוג ארץ המגוג. מלת אל משמשת בשתים כאלו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש. כפל המלה בשמות נרדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב) ועל גוג יאמר שהוא נשיא גם על משך ותובל: (ג) הנני אליך. הנה אני אפנה אליך אתה גוג וכו': (ד) ושובבתיך. אתן בלבך להיות שובב ומורד ואתן חחים בלחייך למשוך אותך ע"י כדרך שמושכים החיות אל מקום הנרצה ר"ל אעיר לבך אל הדבר ואוציא אותך ממקומך עם אנשיך במרכבות סוסים ופרשים וכולם יהיו מלובשים במלבושי פאר ויהיו עם רב בצנה ובמגן וכולם יתפשו חרבות כדרך אנשי מלחמה:

רדק

(כג) ולא יטמאו. מבנין התפעל ומשפטו יתטמאו: (כד) ועבדי דוד מלך. המלך המשיח יקרא שמו דוד לפי שיהיה מזרע דוד קראו דוד או רמז לתחיית המתים: (כה) וישבו. לעבדי ליעקב. לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים שלא ירשו הארץ זכר יעקב כי לו נתנה הארץ ולזרעו אחריו: (כו) וכרתי יהיה אותם. פי' עמם כי יש מן הרפים שפירושם עם: ונתתים. פי' ונתתים בארצי או בברכתי וי"ת ואברכינון: (כז) והיה משכני עליהם. ת"י ביניהון לפי שבמקומות קשור שכינת האל יתב' עם בתוך ומה שאמר במקום הזה עליה' לומר כי מוראו יהיה עליהם לעולם כי ישכון כבודו בתוכם לעול': (כח) וידעו. מבואר הוא: ויהי. (ב) בן אדם. אל גוג ארץ המגוג. מגוג היה מבני יפת וכן משך ותובל ובאמרו המגוג הה"א הידיעה ואין ה"א הידיעה באה על שם אדם אפשר שהוא שם היחס כי הראשון שהיה בן יפת העם היוצא ממנו נקראים מגוג שמתיחסים אל מגוג הראשון וכן שבט המנשה ועל שם היחס תבא ה"א הידיעה וגוג שם המלך המולך עליהם ואל עומד במקום שנים כאילו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש משך ותובל. גוג הוא מלך מגוג ומלך שתי האומו' האלה משך ותובל ובאמרו נשיא ראש הוא ענין כפול במלות שונות והוא סמוך על סמוך וכן מבחר וטוב לבנון מספר מפקד העם: (ג) ואמרת. מבואר הוא: (ד) ושובבתיך. אשברך מן כי שובבים יהיה עגל שומרון וכן בדברי רז"ל דברים שמשבבים לבו של אדם ובאמרו ושובבתיך ר"ל אשבר לבך עד שתתאוה מאד לצאת ממקומך לבא אל א"י ובא זה על דרך ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ויעשה זה האל ית' כדי שיהא נודע בכל העמים ונקדש בהם: ונתתי חחים בלחייך. על דרך משל למשוך אותך כמו שעושים לדג ויונתן תרגם ושובבתיך ואשדלינך רוצה לומר אפתה אותך כתרגומו של כי יפתה איש בתולה: לבושי מכלול כולם. בכל מיני עדי: קהל רב צנה ומגן. בצינה

מצודת ציון

את. עם: (כב) יחצו. ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות (דניאל י"א): (כג) ובשקוציהם. מל' שקץ ותעוב: (כד) ורועה. ר"ל מנהיג: (כז) משכני. ר"ל השראת שכינתי והוא מלשון משכן ואהל: (ב) גוג. כן שם המלך: המגוג משך ותובל. שמות אומות והיו מבני יפת כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס (בראשית י): (ד) ושובבתיך. ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו משובה ישראל (ירמיה ג): חחים. הם הטבעות שמשימים בלחיי החיה למושכה ע"י וכן ויביאוהו בחחים (לעיל יט): בלחייך. כן נקראו חלק הפה ממעל ומתחת: מכלול. מלשון כל ר"ל כלול בכל יופי: צנה ומגן. שמות כלי מלחמ' עשויות להציל ממכ' חרב וחנית: תופשי. אוחזי: חרבות מל' חרב וכובע

בלינה ומגן : (ה) פרס . כולם מגן וכובע : מגן וכובע וכובע מלרע : (ו) גמר וכל אגפיה . ר"ל עדת גמר וכל חיילותיה וכן כל אגפיו כל חיילותיו וכן ת"י משריתהא : בית תוגרמה . כמו בית
ישראל וי"ת מדינת גרממיא וכן אמרו רז"ל במסכת יומא גמר זו גרממיא כדעת התרגום : ירכתי צפון . כל אלה בני יפת שוכנים בסוף צפון : אגפיו . אגפו תורגמה : (ז) הכון והכן לך . הכון אתה
והכן לך כל קהליך למשמר שישמרו אותך איזה דרך תלך וילכו עמך : (ח) מימים רבים תפקד . אמרו כי מימי אלכסנדרוס . מלך יון היו בני מגוג נסגרים שם בסוף צפון כי הסגירם שם אלכסנדרוס אחר
ההרים ולא יצאו משם עוד וזהו שאמר מימים רבים תפקד כלומר תזכר כפי בני העולם כנאלך כי עד היום ההוא לא נזכרת כי היית נסגר ולא היית יוצא ביניהם : באחרית השנים . זה יהיה בעת שישופט
אחר צאת כל ישראל מהגלות או רובם : משובבת מחרב . כמו ומשובבתיך משובבת מחרב העמים וי"ת מעמין שב דתבו עלה מקטולי חרבא : (ט) ועלית . כשואה . כהמון מים רבים שבאים פתאום
ומשמיעי' קול ושוטפין וכן בבא כשואה פחדכם : אותך . כמו אתך בדגש עניינו כמו עמך : (י) כה אמר . מבואר הוא : (יא) ו-מרת . על ארץ פרזות . כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזות פי' ערי השדה שאין להם חומה : אבוא השוקטים . אל השוקטים וכן ויבא ירושלם כמו אל ירושלם וכן רבים : (יב) לשלל . להשיב ידך על חרבות נושבות . להשיב ידך עליהם להחריבם כמו שהיו ויונתן תרגם לכנשת משירייתך : עשה מקנה וקנין . האחד על הבהמות והאחד על שאר נכסים וכן מקניהם וקנינם ותרגם יונתן ואצלחו בנכסין וקנין : יושבי על טבור הארץ . פעמים יבא הסמיכות על מלת על וכן יושבי על מדין והולכי על דרך וקראת א"י טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם כמו שהטבור באמצע הגוף ויונתן תרגם על תוקפא דארעא לפי שארץ ישראל גבוה מכל הארצות : (יג) שבא . וכל כפיריה . מלכיה ושריה וכן כפיר גוים

כלם : ה פרס כוש ופוט אתם כלם
מגן וכובע : ו גמר וכל אגפיה בית
תוגרמה ירכתי צפון ואת כל אגפיו
עמים רבים אתך : ז הכן והכן לך
אתה וכל קהלך הנקהלים עליך
והיית להם למשמר : ח מימים רבים
תפקד באחרית השנים תבוא אל
ארץ משובבת מחרב מקבצת
מעמים רבים על הרי ישראל אשר
היו לחרבה תמיד והיא מעמים
הוצאה וישבו לבטח כלם : ט ועלית
כשואה תבוא כענן לכסות הארץ
תהיה אתה וכל אגפיך ועמים
רבים אותך : י כה אמר
אדני יהוה והיה ביום ההוא יעלו
דברים על לבבך וחשבת מחשבת
רעה : יא ואמרת אעלה על ארץ
פרזות אבוא השקטים ישבי לבטח
כלם ישבים באין חומה ובריח
ודלתים אין להם : יב לשלל שלל
ולבז בז להשיב ידך על חרבות
נושבות ואל עם מאסף מגוים
עשה מקנה וקנין ישבי על טבור
הארץ : יג שבא ודדן וסחרי תרשיש
וכל כפיריה יאמרו לך הלשלל

ז' בעניין כ' חד מ"ל · ל' · ל' . ל' · ל' ז ל' · ל' · וחד כשואה כ' · כ' וכטעם כסיפרא · כ' ותרין אל לבבך ט' · ג' . ל' · ל' · אית בפסוק א"ב · ל' · כ' · ל' · י' בזקף בנגינה וכתובים . ל'

כולהון : ח פרסאי כושאי
ופוטאי עמהון כולהון מזינין
בעגילין וקולסין : ו גומר וכל
משריתהא מדינת גרממיא
סיפי צפונא וית כל
משריתהון עממין סגיאין די
עמך : ז אזדרז ואתקין לך
את וכל משריתך דאתכנישו
עלך ותהי להון למטרא :
ח מיומין סגיאין תמני משריתך
בסוף שניא תהך על ארעא
דתבו עלה מקטלי חרבא
דאתכנשו מעממין סגיאין על
טורי ארעא דישראל דהוו
לחרבא תדירא ואינון מביני
עממיא אתגליאו ויתיבו
לרוחצן כולהון : ט ותסק
באתרגושתא תיתי כעננא
דסלק וחפי ית ארעא תהי
את וכל משריתך ועממין
סגיאין די עמך : י כדנן אמר
יי אלהים ויהי בעדנא ההיא
יסקון הרהורין על לבך ותחשב
מחשבן בישן : יא ותימר אסק
על ארעא דיתבא שליוא
בקרוי פצחיא אהך על עמא
דשקטין ושרן לרוחצן כולהון
יתבין בלא שורא ועברין
ודשין לית להון : יב למבז
בזא ולמעדי עדאה לכנשא
משריתך על חרבתא
דאתיתבא ועל עמא דאתכנשו
מביני עממיא דאצלחו בנכסין וקנינין יתבין על תוקפא דארעא : יג שבא ודדן ותגרי ימא וכל מלכהא יימרון לך

ישראל : (ו) וכל אגפיה . כל סביביה : (ז) הכון והכן לך . הכון אותך והכן לך חיל אחרי' . הכון הזדמן : והיית להם למשמר . דרך המלכים לתת לב על חיילותיהם היאך ילאו ולהעמיד משמרות שלא יבא משחית על חילו בלילה : (ח) מימים רבים תפקד . מימים רבים שהפסח לי התפקד עתה לפני לזכור עונותיך ולהשיב גמולך ואשיאך באחרית השנים לבא אל ארץ ישראל המשובבת מחרב שכבר יושביה מן הגולה אשר גלו שם ע"י חרב האויב : אשר היו לחרבה תמיד . זה שנים רבות וסמוך לבואך עליה' חזרו : והיא מעמים הוצאה . והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך : (ט) כשואה . כחשך המכסה את הארץ . שואה ברואו"ה בלע"ז : (י) יעלו דברים . יסקון הרהורין מחשבת רעה להלחם כנגדי : (יא) על ארץ פרזות . יושבי כפרים מאין חומה שבוטחים במעוזם ואינ' יראים להתאסף אל ערי מבצר : פרזות . כמו מערי הפרזי מאין חומה : אבוא . אל השוקטים ואראה מה הוא מבטחם : (יב) להשיב ידך על חרבות נושבות . להשחית שנית את הערים שהיו חורבות עד הנה ועכשיו נתיישבו : ואל עם מאוסף . מעמים הגוים עושה מקנה וקניין : על טבור הארץ . על גובה וחוזק הארץ כטבור זה שהוא אמצעי של אדם ומשופע מכל צדדיו : (יג) וכל כפיריה . סוחרים חריפין שבה הרגילין לצאת ולשוט כבפירים בכל המדינ'

הכון ב' א' מ"ל וא' חסר וסימ' הכון והכן לך אתה וכל קהלך . הכון לקראת אלהיך ישראל . קרמא חסר : כשואה ל' וחד כשואה בשוא תחת הכ"ף ואינון מן א"ב מן ב"ב חד מלרע וחד מלעיל כ"ף בריש תיבותא וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך כ' : לשלל שלל חד מן כ"ו פסוקים בקריאה דאית בהון כל א"ב וסימ' זה הדבר אשר צוה לקטו ממנו . או הנסה אלהים לבוא : ירוע תדעו כי לא יוסף ה' דיהושע . ויצא אחד השדה ללקוט אורות . ואלישע ישב בביתו . ויבאו המצרעים האלה בקצה המחנה . על כן חרה אף ה' בעמו . המתקדשים והמטהרים אל הגנות . כה אמר ה' עשו משפט . ובאו הכשדים הנלחמים . הלא כגעת בה רוח הקדים . לשלול שלול ולבוז בז . ונשמרו במות . ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם . ונגש חרש בקוצר . לכן חכו לי נאם ה' . ולקחת כסף וזהב דזכריה . ויהי לעזיהו חיל . יש אחד ואין שני גם בן ואח . ונשלות ספרים ביד הרצים . די מטור' אתגזרת אבן . דהא מחצפא . ואלו עיר וקדיש . אבין צבית . ועלי חטה חסר ; פלטיה דגבעוני ידון

מצודת ציון

(ה) וכובע . כן יקרא כלי המגן שעל הראש : (ו) אגפיה . כנפיה וכן וכל אגפיו (לעיל י"ב) ויאמר על התפשטות החיילות : (ז) הכון . מל' הכנה : קהליך . אסיפת עם : (ח) תפקד . ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כא) : משובבת . מלשון השבה : (ט) כשואה . ענין חושך כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל) : אותך . עמך : (יא) פרזות . כן יקראו הערים אשר אין חומה להם וכן פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) : השוקטים . מל' השקט ומנוחה : ובריח . הוא המטר הסוגר הדלתות : (יב) עושה . ענין אסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב) : טבור . הוא הטבור ובדרז"ל ופיו פתוח וטבורו פתוח (נדה ל) וכן מעם טבור הארץ (שופטים ט) : (יג) כפיריה . אריה

מצודת דוד

(ה) אתם . יהיו אתם בעזרתם : כולם מגן וכובע . כולם יבואו במגן וכובע : (ו) ירכתי צפון . היושבים בפאת צפון : עמים רבים אתך . יבואו עמך : (ז) הכון והכן לך . הכין עצמך והכן לך אחרים ר"ל אתה וכל קהליך הנאספים עליך לעזרה : והיית להם למשמר . כי שמירת החיל מן הנזק מוטל על ראש הגבא : (ח) מימים רבים תפקד . תהיה נזכר להפרע ממך על מה שעשית מימים רבים והוא כי המה עזרו אל האויב הבא על ישראל : באחרית השנים . בסוף השנים תבוא אל ארץ אשר שבו יושבים להתיישב בה ממקום שגלו ע"י חרב האויב : מקובצת מעמים רבים . המה נקבצו בה מן העמים הרבים שהיו פזורים שמה בגולה : על הרי ישראל . עתה יפרש מה הוא הארץ ואמר על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד ר"ל זה זמן רב : והיא . העדה היושבת עתה בה הוצאה מן העמים ממקום גלותם ועתה המה כולם יושבים לבטח : (ט) ועלית . אתה תעלה עליהם למלחמה ותבוא פתאום כחשך הבא פתאום ולפי מרבית העם תהיה כענן המכסה את הארץ וחוזר ומפרש מי הם יהיו כענן ואמר אתה וכל אגפי חילך ועמים רבים אשר עמך ומוסב למעלה שאמר מימים רבים תפקד כי באחרית השנים תבוא וכו' ושם תקבל גמולך משלם : (י) ביום ההוא . בעת שישובו ישראל אל אדמתם : יעלו דברים וכו' . ר"ל תהרהר הרהורים : (יא) על ארץ פרזות . על היושבים בערי הפרזי : אבוא אל השוקטים . אבוא אל השוקטים במנוחה ויושבים לבטח ר"ל אינם נשמרים מן האויבים להתאסף בערי המבצר כי לבם בטוח מן האויב ולכן יושבים מבלי חומה סביב ואין להם בריח ודלתים וכאומר והואיל וכן אכבוש אותם בקלות רב : (יב) לשלול שלל . תחשוב לשלול שללם ולהשיב ידך לבוא שנית למלחמה על החרבות שנתיישבו מקרוב ולפי שכבר בא פעם בעזרת האויב כמ"ש למעלה לכן אמר להשיב ידך : מאוסף מגוים . המאוספים מבין העכו"ם ממקום גלותם : עושה מקנה וקנין . מאספים מקנה בקר וצאן ושאר דברים הנקנים

רש"י

מדינות וידעין איזה מקום העושר: יאמרו לך הלשלול שלל אתה. כלומר מי הגיד לך את מקום העושר הידעת כי לארץ מלאה שלל ובז אתה הולך ושם באמת תמצא הון עתק: (יד) תדע. ת"י תדע פורענות גבורתי כלו' תדע ותכיר מי הוא מעוזם ומבטחם: (יז) האתה הוא. בלשון תימה יאמר הקב"ה האתה הוא אותו אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל כגון יחזקאל וזכריה שאף הוא נתנבא על מלחמות גוג ומגוג ואספתי את כל הגוים וגו' (זכריה יד) ורבותינו אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו עליו וזהו שנים האמור כאן אל תיקרי שנים אלא שנים (בפת"ח) שני נביאים נתנבאו נבואה א' בפרק אחד (אבל לא בסגנון אחד): (יח) והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל וגו': (יט) רעש גדול. על ידי קולות ורעמים כמו שהוא אומר: (כ) ונפלו המדרגו'. אני שמעתי שהם סלעי' הזקופי' ותלויים ונראים כנופלים ואני אומר הם תלי מגדלי' שחופרים סביב וזורקים העפר באמצע להגביה התל ועשוי מדרגות מדרגות אשקלונ"ש בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נופלים המלבנים מעמידי המדרגה: (כא) וקראתי עליו לכל הרי חרב. לבא חרב בהם עליו. וקראתי וזימנתי ומה היא החרב שאקרא עליו חרבם של עצמם חרב איש באחיו: (כב) ואבני אלגביש. אבני ברד המאירות כאבנים טובות ששמם גביש כענין שנא' (איוב כ"ח) ראמות וגביש ורבותינו אמרו אל גב איש אבני ברד שנתמלאו לירד על מצרים ועמדו

המרונתי: בוא י"ג מ"ל וסימ' נמסר בישעיה סימ' ב' ובסיפרא דא סימן ל"ג: ה' פסוקין וכל וכל וכל וסימ' והערים יהרסו. אתה הוא ה' לבדך. ורעשו מפני דגי. וכל פסיליה יכתו ז וכל

תולדות אהרן בוא גוג. שבת קיח מגלה לא:

יחזקאל לח

שְׁלָל אַתָּה בָא הֲלָבֹז בַּז הִקְהַלְתָּ קְהָלֶךָ לָשֵׂאת ׀ כֶּסֶף וְזָהָב לָקַחַת מִקְנֶה וְקִנְיָן לִשְׁלֹל שָׁלָל גָּדוֹל׃ יד לָכֵן הִנָּבֵא בֶן־אָדָם וְאָמַרְתָּ לְגוֹג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא ׀ בַּיּוֹם הַהוּא בְּשֶׁבֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָבֶטַח תֵּדָע׃ טו וּבָאתָ מִמְּקוֹמְךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן אַתָּה וְעַמִּים רַבִּים אִתָּךְ רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם קָהָל גָּדוֹל וְחַיִל רָב׃ טז וְעָלִיתָ עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל כֶּעָנָן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּהְיֶה וַהֲבִיאוֹתִיךָ עַל־אַרְצִי לְמַעַן דַּעַת הַגּוֹיִם אֹתִי בְּהִקָּדְשִׁי בְךָ לְעֵינֵיהֶם גּוֹג׃ יז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַאַתָּה־הוּא אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי בְּיָמִים קַדְמוֹנִים בְּיַד עֲבָדַי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים בַּיָּמִים הָהֵם שָׁנִים לְהָבִיא אֹתְךָ עֲלֵיהֶם׃ יח וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי׃ יט וּבְקִנְאָתִי בְאֵשׁ־עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ כ וְרָעֲשׁוּ מִפָּנַי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנֶהֶרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת וְכָל־חוֹמָה לָאָרֶץ תִּפּוֹל׃ כא וְקָרָאתִי עָלָיו לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה׃ כב וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ

ג' כענין דגשים · ג' וכענין · ל' ומ"ל וחד וקדמונים · י"ג מ"ל · כולהון פתחין · ה' פסוקים וכל וכל וכל · ל' ויגוע כל בשר

תרגום

הַלְמִבְזַז בִּזָּא אַתְּ אָתֵי הַלְמֶעְדֵּי עֲדָאָה כְּנִישַׁת מַשִּׁרְיָתָךְ לְמִיסַב כְּסַף וּדְהַב לְמִשְׁבֵּי נִכְסִין וְקִנְיָנִין לְמֶעְדֵּי עֲדִי סַגִּי׃ יד בְּכֵן אִתְנַבֵּי בַּר אָדָם וְתֵימַר לְגוֹג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הֲלָא בְּעִדָּנָא הַהִיא כַּד יָתְבוּן עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְרוּחְצָן תִּידַע פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתִּי׃ טו וְתֵיתֵי מֵאַתְרָךְ מִסְּיָפֵי צִפּוּנָא אַתְּ וְעַמְמִין סַגִּיאִין דִּי עִמָּךְ רָכְבֵי סוּסָוָן כּוּלְּהוֹן מַשִּׁרְיָן סַגִּיאִין וְעַם סַגִּי׃ טז וְתִיסַּק עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל כַּעֲנָנָא דְּסָלֵיק וְחָפֵי יַת אַרְעָא בְּסוֹף יוֹמַיָּא תְּהֵי וְאַיְתֵינָךְ עַל אַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתִּי בְּדִיל דְּיִדְעוּן עַמְמַיָּא פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתִּי כַּד אֶתְקַדַּשׁ בָּךְ דִּיהוֹן חָזַן בְּפוּרְעָנוּתָךְ גּוֹג׃ יז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַאַתְּ הוּא דְמַלֵּלִית בְּיוֹמֵי קֳדָם בְּיַד עַבְדַי נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל דְּאִתְנַבִּיאוּ בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן מִלְקַדְמַת דְּנָא שְׁנִין סַגִּיאִין לְאַיְתָאָה יָתָךְ עֲלֵיהוֹן׃ יח וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא בְּיוֹם מֵיתֵי גוֹג עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים יִדְלֵיק רוּגְזִי וְחֵימְתִי׃ יט וּבְאִתְגְּרָאָה פּוּרְעָנוּתִי בִּמְדְלַק אֶשַּׁת רוּגְזִי גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא בְּיוֹמָא הַהוּא יְהֵי זִיעַ סַגִּי עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כ וְיָזוּעוּן מִן קֳדָמַי נוּנֵי יַמָּא וְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְחֵיוַת בָּרָא וְכָל רִחְשָׁא דְּרָחִישׁ עַל אַרְעָא וְכָל אֱנָשָׁא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא וְיִתְפַּגְּרוּן טוּרַיָּא וְיִתְתַּלְשׁוּן מִגְדְּלַיָּא וְכָל שׁוּר רָם לְאַרְעָא יִתְחַמַּר׃ כא וְאַזְמְנִינֵיהּ לְמִפַּל בְּחַרְבָּא עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל עַמִּי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֶרֶב גְּבַר בַּאֲחוּהִי תְּהֵי׃ כב וְאֶתְפְּרַע מִנֵּיהּ בְּמוֹתָא וּבְקִטְלָא וּמְטַר מְגַבַּר וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֶשָּׁתָא

רדק

גוים נדמת ונקרא כן עד"מ כמו שכפיר אריות מלך על כל שאר החיות וכן ת"י וכל מלכהא: (יד) לכן. תדע. כאשר תדע שהם יושבים בארצם לבטח תבא ממקומך ויונתן תרגם פורענות גבורתי: (טו) ובאת. מבואר הוא: (טז) ועלית. לעיניהם גוג. ל' קריאה אתה גוג: (יז) כה אמר. ביד עבדי. הנביאים יחזקאל וזכריה ואע"פ שזכריה לא זכר גוג ומגוג בפרשה הנה יום בא על מלחמה זו נאמרה: בימים ההם שנים. כאלו אמר זה שנים רבות וי"ת מלקדמת דנא שנין סגיאין ובדברי רז"ל אלדד ומידד מתנבאים במחנה על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר האתה הוא וגו' אל תקרי שנים אלא שנים הם שנים נביאים אלו שנתנבאו נבואה אחת: (יח) והיה. מבואר הוא: (יט) ובקנאתי. רעש גדול. כמשמעו שתרעש א"י וכן נאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזיתים ונאמר ונסתם גי הרי כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו מלך יהודה: (כ) ורעשו. כל זה יהיה בא"י ומה שאמר דגי הים וכו' על דרך הפלגת הרעש והמהומה שתהיה או לא שירעשו הדגים והעופות והחיות והרמש ואפשר כמשמעו ותרעש מקום ים א"י וכן העופות והחיות שיהיו במקומות הרעש: ונהרסו ההרים. כמו שנאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזיתים אולי כי ג"כ יקרא להרים אחרים: ונפלו המדרגות. ת"י ויתתלשון מגדליא ורש"י ז"ל כתב שמעתי שהם סלעים זקופים תלוים ונראים כנופלים: (כא) וקראתי עליו. על גוג: לכל הרי. כמו בכל הרי או כמו על כל הרי כמו שאמר על הרי ישראל תפול ותרגם יונתן ואזמניניה למיפל בחרבא על טורי ישראל עמי: חרב איש באחיו תהיה. כי הם יהרגו איש את אחיו במהומת ה' שתהיה בהם: (כב) ונשפטתי. ואבני אלגביש. הוא מין ממיני הברד ויש מפרשים שהם שתי מלות רוצה לומר אבני ברד

מצודת ציון

אריה בחור יקרא כפיר: הקהלת. אספת: לשאת. לקחת: (יט) ובקנאתי. ענין כעס: עברתי. מל' עברה וזעם: (כ) ורעשו. ענין נדנוד ותנועה חזקה: הרמש. כן יקראו בריות קטנות קצרי הרגל וכן רמש וצפור כנף (תהלים קמח): המדרגות. ענין מעלות כמו בסתר המדרגה (ש"ה ב): (כב) ונשפטתי. ענין ויכוח כמו כי באש ה' נשפט (ישעיה סו): אלגביש. אבני ברד דומות אל אבן יקר שנקרא גביש

מצודת דוד

הנקנים: על טבור הארץ. על אמצע הארץ וגבהה ולפי שהטבור הוא אמצע הגוף קורא למקום האמצע בל' טבור: (יג) וכל כפיריה. ר"ל שריה וגדוליה: הלשלול שלל. בה"א השאלה אם בא אתה לשלול שלל וכאלו יאמרו הנה מוכנים אנחנו לקנות השלל מידך: (יד) לכן. הואיל וכן יהיה הנבא וכו': תדע. ר"ל יהיה ידוע ונגלה לך שיושבים לבטח ואינם נשמרים מן האויב: (טז) כענן. ר"ל ברבת עם כענן הבא לכסות הארץ: תהיה. הדבר הזה: והביאותיך. ר"ל אעיר לבך לבוא על ארצי למען ידעו אותי הגוים ויכירו כי בעת אהיה מקודש לעיניהם על ידך אתה גוג כי כשיעשה משפט יקודש שמו הגדול: (יז) האתה הוא. הנה אתה הוא אשר דברתי עליך בימים קדמונים ביד עבדי נביאי וכו' ועל ישעיה ויחזקאל וזכריה יאמר: שנים. ר"ל זה שנים רבות כי בבואו יעבור זמן רב מימי הנביאים ההם: (יט) ובקנאתי. בעבור קנאתי דברתי באש עברתי: אם לא. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר: (כ) ורעשו וגו'. הוא ענין מליצה ור"ל חרדה גדולה תהיה בעולם: ונפלו המדרגות. הנעשים לעלות בהן על העליות והכל הוא ענין מליצה ויורה על גודל החרדה: (כא) וקראתי עליו. על גוג אקרא שיבוא החרב אל כל הרי מקום שהוא שם כמ"ש למעלה תביא וגו' על הרי ישראל: חרב איש באחיו: החרב הבאה תהיה חרב איש בלב אחיו לגודל המהומה שיבוא בהם: (כב) ונשפטתי אתו. אתווכח עמו בהבאת עליו דבר ושפיכת דם וגשם שוטף וכו'

וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו וְעַל־עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ כג וְהִתְגַּדִּלְתִּי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

לט א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל׃ ב וְשֹׁבַבְתִּיךָ וְשִׁשֵּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וַהֲבֵאוֹתִךָ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאולֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל׃ ד עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעֵיט צִפּוֹר כָּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ ה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי׃ ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים׃ י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְּעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם וְחֹסֶמֶת הִיא

וְגוּפְרִיתָא אַמְטַר עֲלוֹהִי וְעַל מַשִׁרְיָתֵיהּ וְעַל עַמְמִין סַגִּיאִין דִּי עִמֵּיהּ: כג וְאִתְרַבֵּי וְאֶתְקַדֵּשׁ וְאֶגְלֵי גְבוּרְתִּי לְעֵינֵי עַמְמִין סַגִּיאִין וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: א וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל גּוֹג וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ גּוֹג רַב רֵישׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל: ב וַאֲשַׁדְלִינָךְ וְאַטְעֵינָךְ וְאַסְקִינָךְ מִסְיָפֵי צִפּוּנָא וְאַיְתֵינָךְ עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל: ג וְאַרְמֵי קַשְׁתָּךְ מִיַּד סְמָאלָךְ וְגִרָרָךְ מִיַּד יְמִינָךְ אַמְגֵּר: ד עַל טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תִּתְרְמֵי נְבֵלְתָּךְ אַתְּ וְכָל מַשִׁרְיָתָךְ וְעַמְמִין דִּי עִמָּךְ לְעוֹפָא צִפַּר כָּל דִּי פָרַח וּלְחֵיוַת בָּרָא מְסַרְתָּךְ לְאִשְׁתֵּיצָאָה: ה עַל אַפֵּי בָרָא תִּתְרְמֵי נְבֵילְתָּךְ אֲרֵי אֲנָא גְזָרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: ו וְאַדְלֵיק אִשָּׁתָא בְּמָגוֹג וּבְיָתְבֵי נְגָוָתָא דְשָׁרָן לְרוּחְצָן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ז וְיָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי אֲגַלֵּי בְּגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלָא אֲחֵיל יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי עוֹד וְיִדְעוּן עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ קַדִּישָׁא אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּיִשְׂרָאֵל: ח הָא אַתְיָא וְתִתְקַיַּם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הוּא יוֹמָא דִּי גְזָרִית בְּמֵימְרִי: ט וְיִפְקוּן יָתְבֵי קִרְוֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹן שַׁגְרִין וּמַסְתּוּבְרִין בְּמָנֵי זְיָנֵי בַּעֲגִלִין וּתְרֵיסִין בְּקַשְׁתָּן וּבְגִירָרִין וּבְעָאֵי מוֹרְנִין וְרוּמְחִין וְיַדְלְקוּן בְּהוֹן נוּרָא שְׁבַע שְׁנִין: י וְלָא יִסְבוּן אָעִין מִן חַקְלָא וְלָא יִקְצוּן מִן חוּרְשָׁא אֲרֵי בְּמָנֵי זֵינָא יַדְלְקוּן נוּרָא וְיִבְזוּן יָת בָּזְזֵיהוֹן וְיַעְדּוּן יָת עֲדֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: יא וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג אֲתַר כָּשַׁר לְבֵית קְבוּרָא בְּיִשְׂרָאֵל בְּחֵילְתָא מְגִיזְרָא מַדְנַח יַם גִּינּוֹסַר וְסָמְכָא הִיא לְתָרֵין

רדק

ברד דומות אל גבים מן האמות וגביש הוא אבן לבנה מהאבנים היקרות: (כג) והתגדלתי. מבואר הוא: (ב) ושובבתיך וששאתיך. ושובבתיך פירשנוהו וששאתיך פירשו בו שהוא מל' ששה כלו' שלא ישאר בהם כי אם ששית המחנה ויש מפרשים אותו לפי ענינו אכריתך או אחריבך ואדוני אבי ז"ל פי' אשפטך בששה שפטים כמו שאמר ונשפטתי אתו בדב' ובדם ואבני אלגביש וגשם שוטף ואש וגפרית והם ששה וי"ת ואשדלינך ואטעינך: (ג) והכיתי קשתך. אכה בו עד שאפילנו מיד שמאלך כי הקשת יאחזנו האדם ביד שמאלו ונותן עליו החצים ביד ימינו ומשוך יתר הקשת בימינו וענין זה ר"ל שלא יועילנו כלי מלחמתו והרי הם כאילו אינם: (ד) על הרי. לעיט צפור כל כנף. הסמיכות הזה כסמיכות אדמת עפר טיט היון: כל כנף. פי' כל בעלי כנף וכן כל צפור של כנף ובשלשו הענין להגדיל הדבר שיבאו כל העופות לאכול בשר ההרוגים טורפין ושאינם טורפין: (ה) על פני השדה. בין שיהיו על ההרים בין שיהיו על פני השדה כולם יפלו בחרב ובשאר שפטים: (ו) ושלחתי אש במגוג. אכלה אותם כמו האש המכלה או הוא כמשמעו כמו שאמר אש וגפרית אמטיר עליו: (ז) ואת שם. ולא אחל את שם קדשי עוד. כי בהאריכו הגלו' שמו מחולל בגוים כאילו הוא ית' מחלל שמו: (ח) הנה באה ונהייתה. באה עת הישועה הוא היום אשר דברתי: (ט) ויצאו. ובערו והשיקו. כפל הענין במלות שונות: (י) ולא ישאו. לא יצטרכו כי יספיקו בכלי הזיין: ולא יחטבו. מן הקל: (יא) והיה. מקום שם קבר. כמו הפוך מקום קבר שם וכן כל הרע אויב בקדש כמו כל אויב הרע בקדש אף אם צריך תאכלם כמו אף צריך אם תאכלם כל תשא עון כל עון תשא והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וי"ת אתר כשר לבית קבורה ונדרש לפי שכסו שם ויפת ערות אביהם זכה שם לציצית בטלית וזכה יפת לקבורה בא"י ועל דרך פשוטו הרי כתוב למען טהר את הארץ: גי העוברים. באותו הגי שעוברים דרך עליו: קדמת הים. למזרח הים ולא פירש אי זה ים והנה כיון

מצודת ציון

גביש וכן ואתנה אבני אלגביש (לעיל יג): וגפרית. שם המין הבוער: (ב) ושובבתיך. ענין מרד והליכה בדרכי הלב: וששאתיך. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (ד) אגפיך. חיל לצאות עם: לעיט. כן יקרא עוף דורס וכן לעיט הרים (ישעיה יח) ולתוספת ביאור אמר צפור כל כנף ר"ל כל בעל כנף: (ז) אחל. מל' חלול: (ט) ובערו והשיקו. מל' הבערה והיסק וכפל הדבר כמ"ש: בנשק. כלי זיין כמו נשק בית היער (שם כב): וברומח. חנית: (י) ישאו. ענין לקיחה: יחטבו. ענין כריתה ותתוך כמו מחוטב עציך (דברים כט): (יא) גי. עמק: וחוסמת. ענין סתימה

רשי

ועמדו באויר על גב האיש משה שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמ' (שמות ט) לא נתך ארצה לא הגיע לארץ: (ב) וששאתיך. כמו והשאתיך על עמי כמו (תהלי' פ"ט) לא ישיא אויב בו: (ז) ולא אחל את שם קדשי. שגלותם של ישראל חלול שמו הוא כאמור להם (לעיל ל) עם ה' אלה ולא יכול להצילם: (ט) והשיקו. כמו תגור שהשיקוהו בלשון משנה: בנשק. אגא"ר מורא"ש בלע"ז: (יא) אתן לגוג מקום שם קבר. מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכסה את ערות אביו לפיכך זכה לקבורה: גי העוברים. גי שהם עוברים את

תארעבכים קול גרול: ועל אגפיו חד מן ו' פסוקים אית בהון ועל ועל ומילה חדא ביניהון וסימ' וכפר את מקרש הקדש · יביא ה' עליך ועל עמך · ונשפטתי אתו בדבר ובדם · עם כל מלכותו וגבורתו והוא ישקיט ומי ירשיע · קימו וקבלו היהודים עליהם: תפול ח' מ"ל וסימ' לעיל בסיפרא סימ' כ"ג: אתך ג' דגשים בענין וסי' גמר וכל אגפיה · ובאת ממקומך · על הרי ישראל: אחל ב' קמץ וא' פתח וסימ' אחל תת פחדך · אחל גדלך בעיני · ואת שם קדשי אודיע · בתרא פתח: ויצאו ז' רפין וסי' נמסר בסדר ויהי בשלח פרעה: ישאו כ' בקריאה וסימ' ולא ישאו עון ומתו חקת · ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו · ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות · ועבד הלוי הוא את עברת · ושבעה כהנים · וחברו ויקרא יהושע · המה ישאו קולם · משא בהמות נגב · ישאו דבלת תאנים · ישאו מדבר ועריו חצרים תשב · אהליהם וצאנם · והקמתי להם מטע · ולא ישאו עצים · חטאת עמי יאכלו · ושפט בין עמים רבים דמיכה · ישאו נהרות רכים: ישאו הרים שלום לעם · לו שקול ישקל כעשי · ישאו בתוף וכנור · בי בול הרים ישאו לו:

מצודת דוד

וכו' להומם ולאבדם חם מחמא לויכוח כי בזה יודיע שמשו מ: (כג) והתגדלתי. ואז אהיה מגודל ומקודש ונודע ומפורסם לעיני גוים רבים וידעו בכל שאני ה' ואין עוד זולתי: לט (א) הנני אליך. הנה אני אפנה אליך אתה גוג וכו': (ב) ושובבתיך. אשיר לבך להיות שובב ומורד ואסית אותך ואעל' אותך ממקומך מפאת צפון: (ג) והכיתי. אכה בקשתך למען תפול מיד שמאלך כי בה מחז יקים את הקשת ור"ל לא תגלה עם כלי המלחמה: (ד) לעיט. לעופות הדורסים ולחית השדה אתנך למאכל: (ה) על פני השדה תפול במקום המלחמה: כי אני דברתי: וכן יקום: (ו) וביושבי האיים לבטח. הם הבאים עם גוג שהיו יושבים לבטח בארצותם על האיים: כי אני ה'. הנאמן במאמרי: (ז) אודיע. אפרסם שם קדשי בתוך עמי ישראל: ולא אחל. ר"ל לא אניח עוד את שמי להיות מחולל: כי אני ה' קדוש בישראל. שאני ה' הקדוש שוכן בישראל: (ח) הנה באה. עתה באה הזמן ונהיתה הישועה וזהו היום אשר דברתי ויעדתי בו הישועה: (ט) בנשק וגו'. ר"ל בידות הכלים ההם שהם של עץ: ובמקל יד. הוא כלונס ארוך ובראשו כעין מחט ברזל ובו הורגים אנשים בזריקה: שבע שנים. כי יהיו רבים מאד: (י) את שולליהם. את העובדי כוכבים אשר שללו אותם בימי הגולה: (יא) אתן לגוג. ר"ל לאנשיו: מקום שם קבר. הוא כמו הסוך מקום קבר שם וכמו כל הרע אויב בקדש (תהלים עד) ומשפטו כל אויב הרע בקדש ור"ל אתן להם מקום קבר שם בישראל בארצם: גי העוברים. בגיא שעוברים בו אל קדמת הים למזרחו של הים: וחוסמת היא את העוברים. מפלת מרבית הפגרים תסתום ותסגור את

רשי

את ים כנרת להביא משם סירות גינוסר תמיד: קדמת ים · ת"י במדנח ים גינוסר: וחוסמת היא את העוברים · וסוגרת היא את העוברים כמו לא תחסום (דברים כה) שרוב פגרים שיפלו שם יחדלו את העוברים מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפם מלהריח ריח הפגרי': (יג) וקברו כל עם הארץ · שמתו שם: והיה להם לשם . כל העכו"ם יספרו את שמם לשבח ולחסד אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו: (יד) ואנשי תמיד . אנשים המיוחדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארץ ללקט את המפוזרים: מקברים את העוברים . מקברים עם העוברים את הפגרים החוסמין ומעכבין את המעבר שהעוברין את הים מקברים אותם להנאתם . את העוברים עם העוברים כך שמעתי וכן ת"י: את הנותרים על פני הארץ · רחוק מן המעבר שאין העוברי' את הים מתעסקים בהם לקוברם יקברום אלה המיוחדי' ומובדלים לכך: מקצה שבעה חדשים . יכלו מרבית הפגרים הנראים לעינים להקבר ומאז והלאה יחקורו בארץ במקום המסתרים בחורים ובין הקוצי' ויקברו מה שימצאו: (טו) ועברו העוברים בארץ · הולכי דרכים שיראו עצם אדם: ובנה אצלו ציון · סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות עד בא אנשי התמיד המובדלים לחקור וקברו אותן: (טז) וגם שם עיר המונה . וגם העיר ששמה עיר המיה מרוב אדם היא עיר הגדולה גם היא של יושביה שם יקברו: וטהרו · את ישראל בארץ את טהרותיה' ותרומותיהם: המונה · לא מפיק ה"א לפי שה"א אחרונה משמשת שם דבר המונה כמו הומיה: (יח) אלים כרים ועתודים פרים . מלכים ודוכסי' שלטונין ושרים: מריאי בשן · שור של פטם קרוי' אלמרי"ו בלעז

יחזקאל לט

אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנֹה וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג׃ יב וּקְבָרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים׃ יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחְקֹרוּ׃ טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג׃ טז וְגַם שֶׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ׃ יז וְאַתָּה בֶן־אָדָם כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה אֱמֹר לְצִפּוֹר כָּל־כָּנָף וּלְכֹל ׀ חַיַּת הַשָּׂדֶה הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הֵאָסְפוּ מִסָּבִיב עַל־זִבְחִי אֲשֶׁר אֲנִי זֹבֵחַ לָכֶם זֶבַח גָּדוֹל עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר וּשְׁתִיתֶם דָּם׃ יח בְּשַׂר גִּבּוֹרִים תֹּאכֵלוּ וְדַם־נְשִׂיאֵי הָאָרֶץ תִּשְׁתּוּ אֵילִים כָּרִים וְעַתּוּדִים פָּרִים מְרִיאֵי בָשָׁן כֻּלָּם׃ יט וַאֲכַלְתֶּם־חֵלֶב לְשָׂבְעָה וּשְׁתִיתֶם דָּם לְשִׁכָּרוֹן מִזִּבְחִי אֲשֶׁר־זָבַחְתִּי לָכֶם׃

ד' כתיב ה' · ל' · ל' · ד' ר"פ · ב'. ל' · ה'. ל' · ל' וחד הציון · ל' · ל' מפיק ה"א · כ"ד בסיפרא · ד'. ג' ז' ו' · ס' ומ"ל · בג"

תרגום

טוּרַיָּא וְיִקְבְּרוּן תַּמָּן יָת גּוֹג וְיָת כָּל אִתְרְגוּשְׁתֵּיהּ וְיִקְרוּן חֵילַת אִתְרְגוּשַׁת גּוֹג׃ יב וְיִקְבְּרוּנוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּדִיל לְדַכָּאָה יָת אַרְעָא שַׁבְעָא יַרְחִין׃ יג וְיִקְבְּרוּן כָּל עַמָּא דְאַרְעָא וִיהֵי לְהוֹן לְשׁוּם יוֹם אִתְיַקָּרוּתִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יד וְגַבְרִין יְמַנּוּן תְּדִירָא לְמֶהֱוֵי עָדָן בְּאַרְעָא מְקַבְּרִין עִם דְּעָדָן יָת דִּי אִשְׁתְּאָרוּ עַל אַפֵּי אַרְעָא לְדַכָּיוּתַהּ מִסּוֹף שַׁבְעָא יַרְחִין יְשָׁרוּן לְמִבְדָּק׃ טו וְעָדֵי אוֹרְחָא דְעָדָן בְּאַרְעָא דִּי אִם יֶחֱזֵי גַּרְמָא דֶאֱנָשָׁא וְיִבְנֵי לְוָתֵיהּ צִיּוּנָא עַד דְּיִקְבְּרוּן יָתֵיהּ דִּי מְקַבְּרִין בְּחֵילַת אִתְרְגוּשַׁת גּוֹג׃ טז וְאַף לְתַמָּן יִתְרְמוּן קְטִילֵי רוֹמָא קַרְתָּא דְסַגִּיאִין אִתְרְגוּשְׁתָהָא גּוֹג וִידַכּוּן אַרְעָא׃ יז וְאַתְּ בַּר אָדָם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֱמַר לְעוֹפָא צִפַּר כָּל דִּי פָרַח וּלְכֹל חֵיוַת בָּרָא אִתְכְּנִישׁוּ וֶאֱתוֹ אִתְקָרְבוּ מִסְחוֹר סְחוֹר עַל קְטִילַי דִּי אֲנָא קָטֵיל לְכוֹן קְטוֹל סַגִּי עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵיכְלוּן בִּסְרָא וְתִשְׁתּוּן דְּמָא׃ יח בְּסַר גִּבָּרִין תֵּיכְלוּן וְדַם רַבְרְבֵי אַרְעָא תִּשְׁתּוּן מַלְכִין שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין גִּבָּרִין עַתִּירֵי נִכְסַיָּא כּוּלְהוֹן׃ יט וְתֵיכְלוּן תַּרְבָּא לְמִסְבַּע וְתִשְׁתּוּן דְּמָא מִבְּסַר קְטִילִין

רדק

היו בארץ ישראל ים מזרחי וים מערבי ויונתן תרגם בחילא מגיזתא מדנח ים גינוסר והוא ים כנרת: וחוסמת היא את העוברים . חסמת פועל יוצא לשלישי רוצה לומר כי באשת ההרוגים תעשה לעוברים דרך שם שיתחסמו ויסגרו אפיהם מרית הרע ותרגם יונתן וסומכא היא לתרין טוריא: ההמונה · בה"א מקום וי"ו כמו אהלה והדומים לו: גי העברים . ביו"ד לבדה: גי המון גוג . ביו"ד ואל"ף: (יב) וקברום . האל יתברך צוה לקבור הנתלים בישראל ואמר ולא תטמא אדמתך כי המת שלא נקבר הוא טומאת הארץ וכן צוה יהושע לעשות כן לחמשה המלכים וכן יקברו ישראל המון גוג למען טהר את הארץ: שבעה חדשים . שבעה חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורתם: (יג) וקברו · והיה להם לשם · כי אומות העולם יזכרו אותם לטובה בזה ויאמרו ראו מה טובה אומה זו שקברו אויביהם הבאים עליהם ואע"פ שהם אין כונתם לזה אלא למען טהר את הארץ: (יד) ואנשי תמיד יבדילו · ישראל יבדילו אנשים שיעברו תמיד בארץ לחקור על החללים כדי לקברם: את העוברים · כמו עם העוברים אמר כי האנשים המתומדים יאמרו לעוברים בדרך עליהם באיזה מקום שיהיו שיעזרו אותם לקבור הנותרים בארץ שלא יקברו בגיא כי שם נהרגו רובם; יחקרו . ישלימו החקירה: (טו) ועברו העוברים . אינו אומר על אנשי תמיד אלא על העוברים שיעברו בארץ כשיראו אפי' עצם אדם יבנו אצלו ציון תאבנים עד שיעברו עליו אנשי תמיד המקברים כי אולי בין כך ובין כך עד שיעברו המקברים יכוסה העצם בעפר או בשום דבר ולא יראו אותו וכשיראו הציון ידעו כי שם עצם אדם ויקחוהו משם ויקברוהו בגיא המון גוג כי כולם יביאו אותם שם ושם יקברום כדי שלא תהיה הארץ מלאה מהם אלא ממיוחדין יהיו ונקברין במקום א' ויהיו זכר לימים הבאים מה שעשה האל ית' בה והציון יהיה מאבן אחת או מאבנים מקובצים יחד: אל גיא . כמו בגיא וכן ואל הארון תתן את העדו' כמו ובארון: (טז) וגם שם עיר המונה · כמו שהגיא יקרא המון גוג כן העיר הסמוכה לגיא או עיר ירושלם תקרא המונה על שם המון גוג. ההרגים סמוך לה המונה לא מפיק ה"א ויונתן תרגם הפסוק כן ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאין אתרגושתהא וידכון ארעא: (יז) ואתה בן אדם · הפרשה הזאת מבוארת היא: (יח) בשר גבורים . אלים כרים ועתודים פרים מריאי בשן . משל על הגדולים ומה שקורא להם לאכול הוא גזרת ההריגה לקבורם: (יט) ואכלתם . מבואר

לך לך: הקבצו ד' בקריאה וסי' הקבצו ושמעו בני יעקב · הקבצו ובאו התנגשו · הקבצו ובאו האספו מסביב · הקבצו כלכם ושמעו: לשבעה ד' בקריאה וסימ' לאכול לשבעה ולמכסה עתיק · ואכלתם חלב · הרעתם הרבה דריש חגי · למה תשקלו כסף בלא לחם:

מצודת דוד

את העוברים שמה כי לא ימלאו שם מקום פנוי לעבור עוד שם והגיא ההוא יהיה נשכח מרגלי בני אדם ולכן יקברו שם את גוג ואת המון עמו: וקראו . שם הגיא יקראו גיא המון גוג ר"ל בזה הגיא נקברים המון גוג: (יב) למען טהר · ר"ל לא יקברום בעבור כבודם כ"א למען טהר את הארץ ושבעה חדשים יתעסקו בקבורתם כי רבים יהיו: (יג) כל עם הארץ · כולם יתעסקו בקבורתם: והיה להם לשם . מה שכולם נתעסקו בקבורתם שבעה חדשים יתפרסם בעולם ולגדולה תחשב להם שכ"כ המון רב נהרגו בעבורם: יום הכבדי . היום הזה יהיה לי לכבוד מה שאבדתי המון רב לנקום נקמתי: (יד) ואנשי תמיד יבדילו · אחר שכולם יתעסקו בקבורתם שבעה חדשים יבדילו עוד אנשים להיות תמיד עוברים בארץ לחפש אחר ההרוגים לקבר עם העוברים ובסיועתם את הפגרים הנותרים ע"פ הארץ לטהר אותה כי עוברי דרך סימנו ציינו מה שמצאו בדרך מהלכה כמ"ש במקרא שלאחריו והאנשים המובדלים היו מחפשים על סימני ההרוגים לקברם: מקצה · מסוף שבעה חדשים יתחילו לחקור ולחפש אחר ההרוגים כי במשך שבעה חדשים יקברו אותם הנראים לעין כל: (טו) ועברו · וכאשר יעברו האנשים העוברים בארץ בדרך מהלכם: וראה · אם מי מהם יראה עצם מאדם יבנה אצלו דבר מה להיות לציון ואות למען ימצאוהו האנשים המובדלים המקברים: עד קברו אותו · הציון יהיה עומד שם עד יקברו אותו המקברים הם האנשים המובדלים: אל גיא · בגיא המון גוג יקברוהו במקום כל הפגרים: (טז) וגם שם עיר המונה . ר"ל כמו שהגיא ההוא יקרא גיא המון גוג לזכרון ששם מקום קבורתם כן העיר הסמוכה לאותו גיא תקרא בשם המונה על שם המון גוג הנקברים בסמוך לה: וטהרו הארץ · ר"ל וע"י זה יהיה כל הארץ טהור מטומאה כי כל הטומאות יביאו אל המקום ההוא הנודע ומפורסם בקריאת שם הגיא והעיר הסמוכה לו ע"ש מרבית ההרוגים הנקברים.

מצודת ציון

סתימה וסגירה כמו לא תחסום (שם כה): (יד) יבדילו · ענין הפרשה: את העוברים . עם העוברים: מקצה · מסוף: יחקורו · ענין חיפוש ודרישה: (טו) ציון . סימן ואות כמו מה הציון הלז (מ"ב כג): (יח) כרים · כבשים שמנים: ועתודים . הם הזכרים מן העזים: מריאי בשן . ענין פטום ושמן כמו ושלם מריאכם (עמוס ה) ובשן הוא מקום מרעה שמן כמ"ש פרות הבשן (שם ד) ור"ל פטומים

תולדות אהרן וראה עצם . עירובין כד מ"ק ד נדה נז (שקלים מו סוטה יט): כל כנף . חולין קלט:

המונה ד' כתיב ה' בקריאה וסי' אל מי דמית ככהיאותם יראה פרע' זנחם · וחסמת היא את העברים כי נתתי את חתיתו: שם ו' בסגול וסימ' אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוכרא · ופי' נמסר בסדר

כ וּשְׂבַעְתֶּם עַל־שֻׁלְחָנִי סוּס וָרֶכֶב גִּבּוֹר וְכָל־אִישׁ מִלְחָמָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃ כא וְנָתַתִּי אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם וְרָאוּ כָל־הַגּוֹיִם אֶת־מִשְׁפָּטִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְאֶת־יָדִי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָהֶם׃ כב וְיָדְעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם מִן־הַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃ כג וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי בַעֲוֹנָם גָּלוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם וָאֶתְּנֵם בְּיַד צָרֵיהֶם וַיִּפְּלוּ בַחֶרֶב כֻּלָּם׃ כד כְּטֻמְאָתָם וּכְפִשְׁעֵיהֶם עָשִׂיתִי אֹתָם וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם׃ כה לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה עַתָּה אָשִׁיב אֶת־שְׁבִית יַעֲקֹב וְרִחַמְתִּי כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְקִנֵּאתִי לְשֵׁם קָדְשִׁי׃ כו וְנָשׂוּ אֶת־כְּלִמָּתָם וְאֶת־כָּל־מַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי בְּשִׁבְתָּם עַל־אַדְמָתָם לָבֶטַח וְאֵין מַחֲרִיד׃ כז בְּשׁוֹבְבִי אוֹתָם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מֵאַרְצוֹת אֹיְבֵיהֶם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם רַבִּים׃ כח וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בְּהַגְלוֹתִי אֹתָם אֶל־הַגּוֹיִם וְכִנַּסְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא־אוֹתִיר עוֹד מֵהֶם שָׁם׃ כט וְלֹא־אַסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם אֲשֶׁר שָׁפַכְתִּי אֶת־רוּחִי עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃

מ א בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בֶּעָשׂוֹר

(מסורה: נ"ו; י"ו; ג'; ח'; כ' חסר וכעניין; ב'; ב' חסר; ישבות ק'; ג' חב' ה'; ד' בסיפרא ב' דסמי'; ל"ס חס' בסיפ' ג'; ג'; ח'; ל'. ס'; י"ג; ל' וכ'.)

תרגום: די אֲנָא קָטֵיל לְכוֹן׃ כ וְתִסְבְּעוּן עַל מוֹרֵי יִשְׂרָאֵל סוּסָוָן וּרְתִיכִין גִּבָּרִין וְכָל גִּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כא וְאֶתֵּן יָת יְקָרִי בְּעַמְמַיָּא וְיֶחֱזוּן כָּל עַמְמַיָּא יָת פּוּרְעֲנוּתִי דַּעֲבָדִית וְיָת גְּבוּרְתִּי דְשַׁוֵּיתִי בְהוֹן׃ כב וְיִדְעוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן מִן יוֹמָא הַהוּא וּלְהָלָא׃ כג וְיִדְעוּן עַמְמַיָּא אֲרֵי בְּחוֹבֵיהוֹן גְּלוֹ בֵית יִשְׂרָאֵל עַל דְּשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי וְסַלֵּיקִית שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן וּמְסַרְתִּינוּן בְּיַד סַנְאֵיהוֹן וְאִתְקְטָלוּ בְּחַרְבָּא כּוּלְּהוֹן׃ כד כְּסוֹאֲבָתְהוֹן וּכְמֵירְדֵיהוֹן אִתְפְּרָעִית מִנְּהוֹן וְסַלֵּיקִית שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן׃ כה בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כְּעַן אֲתֵיב יָת גָּלוּת יַעֲקֹב וְאֶרְחַם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּת גְּבוּרְתִּי מִן עַמְמַיָּא עַל דְּאַחִילוּ יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי׃ כו וִיקַבְּלוּן יָת אִתְכְּנָעוּתְהוֹן וְיָת כָּל שִׁקְרֵיהוֹן דְּשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי בְּמֵיתַבְהוֹן עַל אַרְעֲהוֹן לְרוּחְצָן וְלֵית דְּמָנִיד׃ כז כַּד אֲתֵיב יָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאֲכַנֵּישׁ יָתְהוֹן מִן מְדִינָתָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאֶתְקַדַּשׁ בְּהוֹן לְעֵינֵי עַמְמִין סַגִּיאִין׃ כח וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְעַל דְּחָבוּ קֳדָמַי אַגְלֵיתִי יָתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וּכְדוּ דְתָבוּ כְּנַשְׁתִּינוּן לְאַרְעֲהוֹן וְלָא אַשְׁאַר עוֹד מִנְּהוֹן תַּמָּן׃ כט וְלָא אֲסַלֵּק עוֹד שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן דִּשְׁפֵיכִית יָת רוּחַ קוּדְשִׁי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ מ א בְּעַשְׂרִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין לְגָלוּתָנָא בְּרֵישָׁא דְשַׁתָּא

רש"י

בלשון ערבי: (כא) את משפטי. את פורענותי יושטי"א בלע"ז: (כג) וידעו הגוים כי בעונם גלו בית ישראל. כשיראו את גבורתי יכירו כי לא מקוצר ידי היה שלא הושעתים אלא בעונם הסתרתי פני מהם וגלו: (כה) וקנאתי לשם קדשי. ולבשתי קנאת תשועה ונקם למען שם קדשי שלא יתחלל עוד: וקנאתי לשם קדשי. בשביל שם קדשי כמו המקנא אתה לי (במדבר יא): (כו) ונשו את כלימתם. כשיטיבי להם ולא אגמלם כרעתם אז ישאו כלימתם ויבושו מלהכריס פניס ומנחם פי' ונשו כמו (תהלים ל"ב) אשרי נשוי פשע לשון כפרה: (כח) ולא אותיר. אחד מהם בגולה: (א) בראש השנה בעשור לחודש. איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל שהרב הבית בשנת ל' ושם ביובל שהתחיל בשמנה עשרה שנה ליאשיהו ולסוף ארבע עשרה היה ראוי היובל להיות והיא שנת עשרים וחמש לגלות יכניה שגלה בעשרים ושם ביובל י"ד של יאשיהו מי"ש עד ל"א ויהויקים

רדק

מבואר הוא: (כ) ושבעתם. מבואר הוא: (כא) ונתתי. מבואר הוא: (כב) וידעו. מן היום ההוא והלאה סימן שלא יטעה אדם יחזקאל מן היום במואל מהיום: (כג) וידעו. ענין ויפלו בחרב כולם רובם וכן וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו: (כה) לכן. מבואר הוא: ונשו את כלימתם. כמו ונשאו ופירש ישאו בפיהם ויזכרו כלימתם שהיתה להם בגלות: (כו) ואת כל מעלם אשר מעלו בי. כי כשהם עונם היו סובלים כלימת הגוים. ומתי יזכרו זה בשבתם על אדמתם לבטח: (כז) בשובבי אותם מן העמים. בזמן שאשיב אותם מן העמים לארצם וכן לשובב יעקב אליו ענין השבה: לעיני הגוים רבים. בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו שורי הגפן נכריה את העגל' הזהב והדומי' להם: (כח) וידעו. מבואר הוא: (כט) ולא אסתיר. מבואר הוא: (א) בעשרי' וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחודש בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר. בשלשים שנה ליובל ראה הסתלק הכבוד מישראל כמו שכתבנו בתחלת הספר והוא השנה מהחמשי' לגלות המלך יהויכין כמה נשארו מן היובל כ' שנה שם שנים של צדקיהו ש...רי עברו לו...מם וי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר הרי כ' והיא שנת החמשי' שהיא שנת היובל וזהו שאמ' בר"ה כי' לחודש איזו היא שנה שר"ה שלה בעשרה לחדש הוי אומר זה שנת היובל ולפי שהעבדים היו יוצאי' מעבדו' לחירו' בשנת היובל ביום הכפורי' קרא' לו

מצודת ציון

סטומים ומקומניס במרעה בשן: (כב) והלאה. ולהלן: (כג) מעלו בי. כחשו ושקרו בי כמו ומעלה בו מעל (במדבר ה) ת"א ותשקר ביה שקר: כולם. ר"ל רובם כי ברוב ככל: (כה) שבות. מל' שבי סגולה: וקנאתי. ענין נקמה כמו בקנאו את קנאתי (שם כה): (כו) ונשו. כמו ונשאו והיא מל' משאה וסבל: (כז) בשובבי. מלשון השבה: (כח) וכנסתים. מל' הכנסה: (א) בעצם. ענין עצמות הדבר וגופו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים)

מצודת דוד

שמה: (יז) לצפור כל כנף. כל בעל כנף: על זבחי וגו'. הוא חיל המון גוג: (יח) אילים כרים וגו'. ר"ל משובחים ושמנים כאילים וככרים וכו' והוא ענין מליצה: (יט) לשבעה. להיות שבע ממנו: לשכרון. ר"ל יהיה די ויותר מהצורך עד להשתכר ואחז בל' המליצה כאלו הוא יין המשכר: (כ) סוס ורכב. ר"ל העופות והחיות ישבעו מהסוסים הנופלים במלחמה ומרוכביהם ומקבולת הגבורים וכל איש מלחמה וכפל הדבר כדרך המליצה: (כא) ונתתי את כבודי. אז אפרסם כבודי בין העכו"ם ויראו משפט הנקם שעשיתי בהם את מכת ידי אשר שמתי בהם: (כב) כי אני ה' אלהיהם. המושיע אותם מיד הקמים עליהם: מן היום. כי מאז לא אעזבם עוד ביד העכו"ם ולכן ידעו מאז שאני אלהיהם: (כג) וידעו הגוים. כשיראו גבורתי ידעו שלא מקוצר יד לא השארתי את ישראל בארצו אלא שגלו בעבור עוונם על אשר מעלו וכחשו בי ולכן הסתרתי פני מהם ונתתים ביד אויביהם וכמעט כולם נפלו בחרב: (כד) כטומאתם. כגמול טומאתם ופשעיהם כן עשיתי עמהם והסתרתי פני מהם לבל אראה בצרתם כאדם המסתיר פניו מאת המיוסר על פיו למען לא יכמרו רחמיו: (כה) לכן. הואיל וכבר קבלו הגמול לכן כה אמר וכו': את שבות. את בני השבי של יעקב: וקנאתי. אנקום נקמת שם ה' מיד אשר חללוהו הכשדים באמרם שיד ה' קצרה: (כו) ונשו וגו' בשבתם וגו'. ר"ל בעת ישבו על אדמתם לבטח מבלי מחריד אז ישאו את הכלימה הראויה להם ולתוספת ביאור אמר ואת כל מעלם ר"ל את כל בושת המעל שמעלו בי כי המקבל טובה מרובה ממי שגמל עמו רעה הנה כשיזכור בהרעה יכלם מאד על קבלת הטובה ולכן אמר כשיקבלו הטובה יכלמו מן המעל שעשו הם: (כז) בשובבי. בעת אשיב אותם לארצם מבין הכשדים: ונקדשתי בם. בהתשועה שאעשה להם אהיה מקודש לעיני הבבליים כי לא יחללו עוד שמי לומר מבלי יכולת לא הושיעם: (כח) וידעו וגו'. אז יכירו שאני ה' הוא המנהיג אותם ומושל בם: בהגלותי. ר"ל במה שהגליתי אותם אל העכו"ם ולא מצאו מנוח עם כי היה רב כוחם ובמה שאכניס את כולם על אדמתם ולא אשאיר מי מהם בארץ האויב ולא יוכלו להחזיק בהם מזה יכירו וידעו שאני ה' אלהיהם המנהיג אותם ומושל בם: (כט) ולא אסתיר. אחז במשל מבן אדם שאם אינו רוצה למלאות שאלת מי מסתיר פניו ממנו לבל יראהו ולא יסתיר פניו ממי שירצה למלאות שאלתו: אשר. ר"ל אשר זאת אעשה להם אשפוך רוח גבורתי עליהם למען ייסירו דרכם ויהיו מוכשרים לקבל מרבית הטובה אשר ישאלו עליה: מ (א) לגלותינו. הוא גלות יהויכין כי אז גלה יחזקאל: בראש השנה בעשור לחודש

משפטי י"ו וסי' למה תאמר יעקב' קרוב מצדיקי מי יריב-אוני אמרתי לריק יגעתי' הקשיבו אלי עמי. ונתתי את כבודי בגוים. זעף ה' אשא כי חטאתי' לכן חכו לי נאם ה'. העירה והקיצה למשפטי' מלפניך משפטי יצא. כי עשית משפטי ודיני. ראית ה' עותתי' חי אל הסיר משפטי. צדק לבשתי וילבשני. כי אמר איוב צדקתי. האף תפר משפטי. על משפטי אכזב: אל הגוים ה' וסי' ושמתי בהם אות. ויבא אל הגוים. בהגלותי אתם. אל הגוים השוללים אתכם דזכריה: שפוך

תולדות אהרן: בעשרים וחמש: ערכין יב.

לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיָּבֵא אֹתִי שָׁמָּה׃ ב בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים הֱבִיאַנִי אֶל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיְנִיחֵנִי אֶל־הַר גָּבֹהַּ מְאֹד וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר מִנֶּגֶב׃ ג וַיָּבֵיא אוֹתִי שָׁמָּה וְהִנֵּה־אִישׁ מַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה נְחֹשֶׁת וּפְתִיל־פִּשְׁתִּים בְּיָדוֹ וּקְנֵה הַמִּדָּה וְהוּא עֹמֵד בַּשָּׁעַר׃ ד וַיְדַבֵּר אֵלַי הָאִישׁ בֶּן־אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ לְכֹל אֲשֶׁר־אֲנִי מַרְאֶה אוֹתָךְ כִּי לְמַעַן הַרְאוֹתְכָה הֻבָאתָה הֵנָּה הַגֵּד אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ה וְהִנֵּה חוֹמָה מִחוּץ לַבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה שֵׁשׁ־אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח וַיָּמָד אֶת־רֹחַב הַבִּנְיָן קָנֶה אֶחָד וְקוֹמָה קָנֶה אֶחָד׃ ו וַיָּבוֹא אֶל־שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ

בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּאַרְבַּע עַסְרֵי שְׁנִין בָּתַר דְאִתְרָעַת קַרְתָּא בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין שְׁרַת עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְאָעֵיל יָתִי לְתַמָּן׃ ב בְּרוּחַ נְבוּאָה דִשְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ אַעֲלַנִי לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁרְיַנִי עַל טוּר רָם לַחֲדָא וַעֲלוֹהִי כְּבִנְיַן קַרְתָּא מִדָּרוֹמָא׃ ג וְאָעֵיל יָתִי לְתַמָּן וְהָא גַבְרָא חֶזְוֵיהּ כְּחֵזוּ נְחָשָׁא וְחוּט דְכִיתָנָא בִּידֵיהּ וּקְנֵי מְשַׁחְתָּא וְהוּא קָאֵים בְּתַרְעָא׃ ד וּמַלֵּיל עִמִּי גַבְרָא בַּר אָדָם חֲזִי בְעֵינָךְ וּבְאוּדְנָךְ שְׁמַע וְשַׁוִּי לִבָּךְ לְכָל דִּי אֲנָא מַחֲזֵי יָתָךְ אֲרֵי בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ אִתּוֹתַבְתָּא הָלְכָא חֲוֵי יָת כָּל דְאַתְּ חָזֵי לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ה וְהָא שׁוּרָא מִבָּרָא לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר וּבִיַד גַבְרָא קְנֵי מְשַׁחְתָּא דְחַד מִנְּהוֹן שִׁית אַמִּין בְּאַמְּתָא דְהִיא אַמָּה וּפֻשְׁךְ וּמְשַׁח יָת פּוּתְיָא דְבִנְיָנָא קַנְיָא חַד וְרוּמָא קַנְיָא חַד׃ ו וַעֲל לְתַרְעָא דְפָתִיחַ

רש"י

ויאויקים י"א : יד ה' · חוזק הוקפו להוליכני על כרחי : ויבא אותי שמה . אל העיר ההוכחה היא ירושלים אותה שנה הראהו בנין הבית לעתיד לבא : (ב) במראות אלהים הביאני · לא הוליכני שם אלא הראני כאילו הייתי שם : אל הר גבוה מאוד · שכן הוא עתיד להיות גבוה שנא' (ישעי' ב) ונשא מגבעות : כמבנה עיר · כבנין עיר : מנגב · בדרומו של הר : (ג) כמראה נחושת · כעין זיו החיות ונוצצים כעין נחשת קלל : ופתיל פשתים בידו · למדידת קרקע אין (דבר) יפה מחבל פשתים : וקנה המדה · למוד בו את עובי החומה ואורך ורוחב השערים : (ד) לכל אשר אני מראה אותך · ענין הבנין : הובאתה הנה. מבבל : (ה) והנה חומה מחוץ לבית · בנין בית אחד הראני בצפון ההר והחומה מחוץ סביב סביב כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון : שש אמות באמה וטופח · תרגם אמין באמתא דהיא אמתא ופשך כן ח"י זו היא אמה בינונית בת ו' שהוא אמה וטופח באמה בת חמשה : רוחב הבנין · עובי החומה : וקומה קנה אחד · וזהו היא חומה חצונה שהיא סביב הר הבית והיא היתה נמוכה כמו ששנינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו' : (ו) ויבא אל שער אשר פניו דרך הקדימה . נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החיצונה בכל הענין הזה לפי שהוא לפני עזרת ישראל

רד"ק

גו הקדוש ברוך הוא לאת מהגלות ובבנין הבית בשנת היובל וביום הכפורים כי בו ישלח הקול לעין ישראל ותעתתם לא יזכר עוד : שמה . העיר שזכר : (ב) במראות · אל הר גבוה מאד : וזהו הר הבית והראהו לו גבוה מאד כי כן יהיה כמעלה גבוה מאד ונשא כמו שכתוב נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות וגם בעצמו הוא גבוה לפי מקומו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות וירושלם גבוה מכל ארץ ישראל : ועליו כמבנה עיר מנגב · פירוש ועליו בסמוך לו כמו ועליו מטה מנשה כי בית המקדש יהיה בנוי בהר כמו שהיה והעיר ירושלם סמוכה לו מנגב והראהו בנין הבית העתיד כמו שהראהו תרבנו לנחם בנבואה זו בית ישראל אשר גלו כי לא תאבד תקותם ועוד ישובו אל הארץ וישבו בה לבטח ובנין הבית יהיה יותר ממה שהיה בתחלה : כמבנה · שם סמוך בשקל מקנה ועניני בנין הראהו כמו עיר בנויה או שהיו בונין אותה ובנין הבית הראהו איך היו בונים אותו והראה לו האיש שהיה עומד על הבונים ומודד האורך והרוחב איך יבנו : (ג) ויבא אותי שמה והנה איש מראהו כמראה נחשת · כאילו אמר מלאך מן השמים מודד הבנין והמלאך ראהו הנביא בדמות איש כמו שנאמ' ביהושע והנה איש עומד לנגדו ומה שאמר כמראה נחשת כמו שאמר במראה אשר בתחלת הספר ונוצצים כעין נחשת קלל ונחשת שם משותף נחשתי ויברכני ה' בגללך : ופתיל פשתים בידו · למדוד : וקנה המדה . גם כן בידו למדוד אלא שבחבל מודד אדם מדה מרובה בקרקע ובקנה המדה מודד אדם מדה מועט' כמו מדת הבנין וזולתו : והוא עומד בשער . ראה אותו עומד בשער הבית ובידו החבל והקנה למדוד : (ד) וידבר · מבואר הוא : הראותכה · כתוב בה"א אחר הכ"ף וכן והבאתה : (ה) והנה חומה מחוץ לבית סביב · שהיו מתחילים לבנות חומה סביב הר הבית כי ההר בכללו נקרא בית המקדש והיה האיש מודד את החומה כמה יעשו רחבה וקומתה וקנה המדה היה בו שש אמות באמה וטפח באמ' הידוע' שהיא של חמשה טפחים וטפח זאת האמה היתה יתירה טפח והיתה בת ששה טפחים וכן אמרינן במשנה אמר רבי יהודה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה ויונתן תרגם שית אמין באמתא דהיא אמה ופשך : וקומה קנה אחד · זאת החומה החיצונה היתה שפלה ולא היתה גבוה אלא קנה אחד שמדתו שש אמות באמה של ששה טפחים ושאר כותלי העזרה לא היו עומדים לפניו כי כנגד השערים היה עומד וכל השערים זה כנגד זה פתוחים והיו גבוהים יותר משער הבית לפי גובה מקומם וכן שנינו במסכת מדות כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מהכותל המזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוין ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזית הדם ואילו היה הכותל המזרחי שבהר הבית גבוה לא היה יכול לראות פתחו של היכל כי הכותל היה עומד לפניו וזה שהוא אמר חוץ מכותל מזרחי אומר בחומת הר הבית שהיא חצונה ועולי גולה עשו הבנין כדמות שראוהו בבנין יחזקאל שעתיד בקצת הדברים ואף על פי שמשמעות הכתוב כי כל החומה היתה שפלה סביב שלא ייחד כותל מזרחי אלא אמר בסתם וקומה קנה אחד : (ו) ויבא . מחוץ לחומה היה ונכנס בשער המזרחי מהר הבית : אשר

חמתך רתהלות : תכתה כ' וסימ' אחר אשר הכתה העיר · בא אלי תפליט : במראות ד' ב' חס' וב' מ"ל וסימ' ויאמר אלהים לישראל · במראות הצבאות אשר צבאו · ותבא אותי ירושלימה במראות אלהים · במראות הביאני אל ארץ ישראל · ב' קדמא חסר : הביאני ד' בקריאה וסימ' בסדר עקב : ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר ויהי בשלח פרעה : הראותכה ב' חד מ"ל וחד חסר וסי' ואולם בעבור זאת העמדתיך · כי למען הראותכה הבאתה · קדמא חסר : ויבוא ט"ו מ"ל בקריאה וסי' ויבוא והנה עלי · ויקץ שלמה והנה חלום · בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי · ונביא אחד זקן · ויבוא אל המלך · ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה · וימת המלך ויבוא שמרון · ויבוא יהוא יזרעאלה : ויבוא ישעיהו בן אמוץ דישעיהו · ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל · ויבוא אל הגוים אשר באו שם . ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה : ויבוא אל שער אשר פניו · ויבוא גם השטן בתוכם · וחברו · וכל אסתר דכוו' מ"ל בם"ב חסר וסימ' אל המשתה אשר עשתה אסתר · ויבא המלך והמן לשתות :

תולדות אהרן אחר אשר · שם יג : ופתיל פשתים · ספר פקודי (עירובין כב) : וביד האיש · עירובין נג :

מצודת ציון

(תהלים קלט) : (ב) ויניחני . מל' הנחה : כמבנה · מל' בנין : (ג) ופתיל . חוט כפול ושזור כמו פתיל תכלת (שמות לט) והוא קו המדה : וקנה · מטה ומקל : (ה) וטופח · כן יקרא מדת ד' :

מצודת דוד

לחודש · איזו היא שנה שראש השנה שלה היא בעשור לחדש זו היא שנת היובל שהתחלתה ביום הכפורים בעשור לחודש השביעי כי המרכבה ראה בשנת שלשים ליובל כמ"ש שם ואז היה בשנה החמישית לגלות יהויכין והמראה הזאת היתה בשנת כ"ה לגלות יהויכין וא"כ היתה בשנת היובל וכבר עברו י"ד שנה מעת שהוכתה העיר בימי צדקיה כי הוא מלך י"א שנה אחר גלות יהויכין : יד ה' . כח חוזק הנבואה להוליכני בעל כרחי שמה . ר"ל אל העיר ההוכחה האמורה למעלה : (ב) במראות אלהים . ר"ל לא הביאני באמת אלא נדמה לי במראה הנבואה כאלו הביאני אל ארץ ישראל ושם הניח אותי על הר גבוה מאד והוא הר הבית : ועליו . וסמוך אל ההר ההוא היה כבנין עיר והיא ירושלים והיתה מנגד ההר : (ג) ויביא וכו' · ר"ל וכאשר הביא אותי שמה ראיתי והנה איש הוא המלאך הדובר בי שהיה מראהו כמראה נחשת כדבר הזוהר ובהירות וכענין שנאמר בחיות ונוצצים כעין נחשת קלל (לעיל א) : ופתיל פשתים בידו · למדוד בו מדידת הבנין : וקנה המדה · גם היה בידו קנה המדה (והולך גם לפתיל למדוד על ידו מדה מרובה כי בקנה יש טורח רב למדוד מדה מרובה כי יצטרך בכל פעם לרשום המקום שכלה מדת הקנה למען למדוד משם ולהלן ועם כי היה במראה הנבואה מ"מ הראהו באופן הנאות אל המוחש ולכן היה בידו פתיל ארוך ובו מדד מדה מרובה בפעם אחת ולאח"ז מדד הפתיל בקנה המדה לדעת כמה בו וגם מדה פחותה ממלא הקנה יקשה לשער ולהשלים עם הקנה ולא כן בפתיל כי אפשר לכפלו כרצונו לשער ולהשלים לפי מדת הקנה) : והוא . המלאך הזה היה עומד בשער של חומת הר הבית : (ד) ראה בעיניך · שעור המדה : ובאזניך שמע . מהו הדבר הנמדד : ושים לבך · להבין הדברים : למען הראותכה · למען הראות לך בנין בית העתיד הובאתה מבבל אל המקום הזה : הגד וגו' . כדי לנחמם ולחזק תקותם : (ה) והנה חומה · והנה ראיתי חומה מחוץ לבית בכל סביבו והוא חומת הר הבית : שש אמות וגו' · ר"ל שהיה הקנה מחזיק שש אמות גדולות שכל אמה מהם היה במדת אמה של חול שהיא אמה בת חמשה טפחים ועוד טפח יותר וא"כ היה מדת הקנה שלשים וששה טפחים : הבנין · ר"ל בנין החומה ההיא : וקומה קנה אחד . למען יהיה נראה מבחוץ כל בנייני הבית ולא יעלימם החומה ההיא מעין הרואה לכן היתה נמוכה כי זה עייה ויפייה : (ו) ויבוא . המלאך נכנס בתוך היקף החומה ההיא ובא לו לעזרה

רדק

אשר פניו דרך הקדימה . שהיתה פתוחה לדרך המזרח השפה הוא פני השער וכן תרגם יונתן דפתיה לארח מדינחא ורש"י ז"ל פי' ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה נכנס בו לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי : ויעל במעלותיו . לפי' רש"י ז"ל עלה בי"ב מעלות שהיו בין החיל לעזרת נשים ולפירושינו כי הר הבית היה גבוה מהמקום אשר סביבותיו ובמעלות היו עולים אליו : (ו) וימד את סף השער קנה אחד רחב . ברוחב התומה היה רחבו : ואת סף אחד · וכן היה הסף השני והספים הם מזוזות השער מפה ומפה : (ז) והתא · הוא לשכה ונקרא יציע וצלע אמר כי מדת כל תא ותא מן התאין שהיו שם היה קנה מדתו באורך וברוחב כי מרובה היה : ובין התאים חמש אמות . פירוש מה שהיה בין התאים כלומר הכותל שממוצע בין שני התאים היה רחבו חמש אמות וכן תרגם יונתן ובין תויא כותלא חמש אמין והתאים היו לפנים מן החומה והמשה מקומות היו נחלקים זה לפנים מזה מחומת הר הבית עד המזבח הר הבית לפנים ממנו המקום הנקרא חיל לפנים ממנו עזרת נשים לפנים ממנו עזרת ישראל לפנים ממנו עזרת הכהנים : וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה אחד · לפי שזכר למעלה מדת ספי השער שהם הספים החצונים ולזה השער היו לו גם כן ספים פנימיים לפי שהאולם מחובר אליו ואמר כי הסף הפנימי שהוא אצל אולם השער מדת רחבו קנה אחד כמו החיצונים וכן הסף השני ואע"פ שלא זכרו : מהבי' · פירושו מבפנים כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן מלגיו : (ח) וימד את אולם השער מהבית קנה אחד . עובי כותל האולם מבפנים קנה אחד : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות . שהיה נמשך כלפי פנים שמונה אמות ואלו שתים אמות מזוזות האולם מבפנים היו שתים אמות מסוכים כלפי פנים : ואולם השער מהבית . מבפנים כתרגומו מלגו והוצרך לומר זה כי שאר אולם הוא חוץ לשער והוא שקוראים בית שער וכן היה אולם ההיכל מבחוץ לפיכך אמר כי זה אולם השער מבפנים היה : (י) ותאי השער דרך הקדים . לפי שהיו סמוכים לשער זה המזרחי סמכם לו ואמר תאי השער דרך הקדים השער שדרכו למזרח : שלשה מפה ושלשה מפה . ג' מדרום השער וג' מצפונו : לאילים . אילי האולם שזכר או אילי כתף : מפה ומפו . מצפון ומדרום כל מפה בפסוק זה כתובים בה"א ומפה בסוף הפסוק כתיב בוי"ו : (יא) וימד . פתח השער . המזוזות והאסקופות והפתח כלו קרוי שער ומה שפתוח בו לבד קרוי פתח ואמר שרחבו של פתח היה עשר אמות ולא ספר גבהו ואמר כי אורך השער שלש עשרה אמות ואורך השער מסף החצוני עד סף הפנימי והנה אמר הנה כי הסף חיצונה היה רחבו קנה א' הוא ו' אמות ואותו הרחב קורא עתה אורך בזכרו מדת השער מסף אל סף כי המד' היתיר' נקרא ארך והנה זכר כי רחב הפתח מסף אל סף עשר אמות והאורך מסף אל סף י"ג אמות אלא שברוחב אין נכלל מדת הספים

תרגום

לְאֹרַח מַדִינְחָא וּסְלִיק בְּדַרְגּוֹהִי וּמְשַׁח יָת סִפָּא דְתַרְעָא קַנְיָא חַד פּוּתְיָא וְיָת סִפָּא חַד קַנְיָא חַד פּוּתְיָא : ז וְתַוָא קַנְיָא חַד אוּרְכָּא וְקַנְיָא חַד פּוּתְיָא וּבֵין תַּוַיָא כָּתְלָא חֲמֵשׁ אַמִין וְסִפָּא דְתַרְעָא מְקָבֵיל אוּלַמָא דְתַרְעָא מִלְגָיו קַנְיָא חַד : ח וּמְשַׁח יָת אוּלַמָא דְתַרְעָא מִלְגָיו קַנְיָא חַד : ט וּמְשַׁח יָת אוּלַמָא דְתַרְעָא תְּמָנֵי אַמִין וְאֵלוֹהִי תַּרְתֵּין אַמִין וְאוּלָמָא דְתַרְעָא מִלְגָיו : י וְתַוֵי תַרְעָא בְּאוֹרַח מַדִינְחָא תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא מִכָּא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לִתְלָתֵיהוֹן וּמְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאֵילַיָא מִכָּא וּמִכָּא : יא וּמְשַׁח יָת פּוּתְיָא דְמַעֲלָנָא דְתַרְעָא עֲסַר אַמִין אוּרְכָּא דְתַרְעָא תְּלַת עַסְרֵי

יחזקאל מ

הַקָּדִימָה וַיַּעַל בְּמַעֲלֹתָו וַיָּמָד ׀ אֶת־סַף הַשַּׁעַר קָנֶה אֶחָד רֹחַב וְאֵת סַף אֶחָד קָנֶה אֶחָד רֹחַב : ז וְהַתָּא קָנֶה אֶחָד אֹרֶךְ וְקָנֶה אֶחָד רֹחַב וּבֵין הַתָּאִים חָמֵשׁ אַמּוֹת וְסַף הַשַּׁעַר מֵאֵצֶל אוּלָם הַשַּׁעַר מֵהַבַּיִת קָנֶה אֶחָד : ח וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבַּיִת קָנֶה אֶחָד : ט וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר שְׁמֹנֶה אַמּוֹת וְאֵילָו שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְאֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבָּיִת : י וְתָאֵי הַשַּׁעַר דֶּרֶךְ הַקָּדִים שְׁלֹשָׁה מִפֹּה וּשְׁלֹשָׁה מִפֹּה מִדָּה אַחַת לִשְׁלָשְׁתָּם וּמִדָּה אַחַת לָאֵילִם מִפֹּה וּמִפּוֹ : יא וַיָּמָד אֶת־רֹחַב פֶּתַח־הַשַּׁעַר עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַשַּׁעַר

במעלתיו ק' · יפה · ואיליו ק' · י"א כתיב ה' בבניינה · י' חס' · י"א כתיב ה'

תולדות אהרן והפט . כ"ב פא :

רשי

ישראל : ויעל במעלתו · ששפוע ההר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתים עשרה מעלות כאותה ששנינו לפנים ממנו החיל י' אמות וי"ב מעלות היו שם : סף השער . היא מזוזת השער : קנה אחד רוחב : שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיה קנה אחד כמו שאמר למעלה : ואת סף אחד · מזוזה השנית אחת מצפון ואחת מדרום : (ז) והתא . הוא יציע שקורין אפנדו"ץ בלע"ז והיה שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין והתאים סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית ומהיכן אני למד שהם מבחוץ ממה שכתוב אחר כל הענין ויביאני אל החצר החיצונה מכאן אני למד שכל האמור למעלה היה חוצה לה שעדיין לא נכנס לתוכו : והתא קנה אחד ארך וגומר · אלו של כל אחד ואחד שש אמות מרובע : ובין התאים חמש אמות . כתלים המפסיקים בין התאים עוביים ה' אמות וכן תרגם יונתן ובין תאוויא כתלא ה' אמין וכן שנינו במסכת מדות כותל התא חמש : וסף השער מאצל אולם השער וגומר · שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות וברחבו דלתות ומזוזות וזהו שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער מהבית . כלומר לצד פנים : קנה אחד . רחבו לכסות עובי תומות האולם אחד מימין ואחד משמאל שעובי החומה של אולם לימין ולשמאל קנה אחד כמו שמפרש והולך : (ח) וימד את אולם השער מהבית · לפנים מן השער : קנה אחד · עובי חומות הימין והשמאל שהאולם נכון עליהם : (ט) וימד את אולם השער ח' אמות . משך בליטתו לתוך עזרת נשים : ואיליו · אשישלפיכ"ץ כל אילים האמורים בענין הם כמין אילנות עגולין עשויין מאבני גזית ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספים במקום מזוזה וכן ת"י (ישעיה ו') וינועו אמות הסיפי' אילנות ספיא וקרוין אילים על שם עגולין כאלה וכאלון : ואיליו שתים אמות · עובי עגולן ועומדין בסוף חלל האולם דבוקים זה לכותל ימין וזה לכותל שמאל נמצא בליטת האולם ואילים שלו י' אמות לתוך העזרה לפנים מן השער : ואולם השער מהבית · לפי שאולמי שער עזרת ישראל היו בולטים ומסוכים לצד החוץ כמו שמפורש בענין פי' באולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לצד פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל נמצא אולם כנגד אולם ודבר נוי הוא זה : (י) ותאי השער · הזה אשר דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים ג' היו מפה וג' היו מפה ג' לדרום וג' לצפון סמוכין לכותל עזרת נשים ופניהם להר הבית ומדת חללו וכותל המפסיק בין כל אחד פי' למעלה : ומדה אחת לאילים · העשויין לספי האולם מבפנים : מפה ומפה · מימין ומשמאל מדתן שתים אמות : (יא) רחב פתח השער . רוחב חלל הפתח וכן שנינו כל הפתחים רחבן י' אמות : אורך השער · הוא חלל אולם השער מן הצפון לדרום : שלש עשרה אמות · י' כנגד חלל הפתח ואמה ותצי לכאן ואמה ותצי לכאן ואל תתמה שאצל הפתח קורהו רוחב ואצל חלל האולם קורהו אורך שהפתח גובהו הוא ארכו והרחב מסף אל סף והאולם לפי שמשך בליטת חללו מן המזרח למערב פחות ממדת חללו מן הצפון לדרום שזו שמונה אמות וזו י"ג קורא את המדה היתירה אורך והרי עדות לדבר

מצודת ציון

ד' אלכסונות אגוד יחד : (ו) במעלותיו . הם המדרגות שעולין דרך בהם : סף . כן יקרא מזוזת הפתח וכן וירעשו הספים (עמוס ב) : (ז) והתא . ענין חדר מה וכן אל תא הרצים (מ"א יד) ויקרא כן על כי הוא בגבול גוף הבנין והוא מל' תתאו לכם (במדבר לד) שהוא ענין גבול : אולם . ענין בית שער ועשויה כעין כפה ממעל : מהבית . מבפנים : (ט) ואילו . כן יקראו המזוזות על כי היו עגולים כאילן אלה : (י) מפה . מכאן וכן עד פה תבוא (איוב לח) : (יב) וגבול . ר"ל

מצודת דוד

לעזרת נשים אל השער הפונה מזרחה והעזרה היא נקראת בענין חצר חיצונה שהיא חיצונה לעזרת ישראל : ויעל במעלותיו · עד שלא בא אל השער הלך במעלות כי ההר הזה היה הולך ועולה כלפי המערב והיה שם מעלות : קנה אחד רוחב . כמדת עובי החומה שהיתה בת קנה וכמדת חומת הר הבית : ואת סף אחד . ר"ל וכן מדד הסף האחד שממולו והיה קנה אחד רוחב : (ז) והתא · כל תא היה קנה אחד אורך וכו' ומספר התאים היו שלשה מימין השער ושלשה משמאלו כמפורש בענין והיו נשענים לכותל העזרה ופניו כלפי הר הבית : ובין התאים · כותלים המפסיקים בין תא לתא היו בני חמשה אמות וכן הכתלים החיצונים מזה ומזה וכן הכתלים שלפניהם אבל מאחריהם היה להם כותל העזרה לכותל : וסף השער מאצל אולם השער . כי לפנים מהשער היה בנין אולם כמפורש בענין וכתליו היו נמשכין כלפי פנים מצדי השער מזה ומזה ולהן מזוזות באולם הפנימי ולכן אמר כ"א ממזוזות השער שאצל האולם לצד פנים היתה בת קנה אחד וכמדת כותלי האולם : (ח) מהבית . ר"ל העומד בפנים בחלל העזרה : קנה אחד . על עובי החומה יאמר : (ט) וימד וגו' . משך בליטתו-לפנים : ואיליו . המזוזות שעמדו בראשי הכתלים נמשך בליטתן לפנים שתי אמות (אבל רוחב המזוזות היה קנה אחד לכסות עובי הכותל ועם כי היו עגולים כלפי שקראום איליו מ"מ לא היו במרחק שוה) : ואולם השער מהבית · לפי שהאולם הוא בית שער ודרכו להיות מחוץ לשער וכמו שהיו אולמי חצר הפנימי לכן אמר הנה שאולם הזה היה מבפנים לא כדרך האולמות ונעשה כן למען יהיה האולם הזה מול אולם חצר הפנימי וזהו דבר נוי ופאר (וכתלי האולם היו משוכין מחלל השער אמה ותצי מזה ומזה כמפורש בענין) : (י) ותאי השער. מספר תאי השער העומדים בפאת המזרח היו שלשה מהשער מזה ושלשה מזה : לשלשתם . לשלש התאים שמזה ומזה : לאילים . למזוזות התאים שעמדו בפתחיהם מזה ומזה : (יא) את רוחב . הוא כותב חלל פתח השער ממזוזה למזוזה : אורך השער . הוא החלל שבין כותלי אולם השער (ואין לתמוה על שקורא לחלל הפתח בלשון רוחב ולחלל האולם קורא בלשון אורך כי כלפי שקורא בענין לגובה השער בל' אורך ראוי א"כ לקרוא מהסף להסף בלשון רוחב אבל האולם הלא משך הכלים' לפנים היה עשרה אמות ובין הכתלים היו י"ב אמות והיתרה במדה

גשוי

שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת׃ יב וּגְבוּל לִפְנֵי הַתָּאוֹת אַמָּה אֶחָת וְאַמָּה־אַחַת גְּבוּל מִפֹּה וְהַתָּא שֵׁשׁ־אַמּוֹת מִפּוֹ וְשֵׁשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ׃ יג וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח׃ יד וַיַּעַשׂ אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר סָבִיב ׀ סָבִיב׃ טו וְעַל פְּנֵי הַשַּׁעַר הָיְאתוֹן עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ טז וַחַלֹּנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל

ל' ומ"ל · ו' ס"פ בנביאים · י"א כתיב ה' בנביאים · ל'. ל' · ל' · ד' האיתון ק'

אַמִּין׃ יב וּתְחוּמָא דִי קֳדָם תַּוְיָא אַמְתָא חֲדָא וְאַמְתָא חֲדָא תְּחוּמָא מִכָּא וְתַוָא שִׁית אַמִּין מִכָּא וְשִׁית אַמִּין מִכָּא׃ יג וּמְשַׁח יַת תַּרְעָא מֵאִיגַר תַּוָא לְאִיגְרֵיהּ פּוּתְיָא עַסְרִין וְחַמְשׁ אַמִּין תְּרַע לָקֳבֵיל תְּרַע׃ יד וַעֲבַד יַת אֵלַיָא שִׁתִּין אַמִּין רוּמְהוֹן וְעַל אֵילָא דְדַרְתָּא דְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר׃ טו וְקֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה דִי קֳדָם אוּלָמָא דְתַרְעָא גַוָאָה חַמְשִׁין אַמִּין׃ טז וְכַוִּין סְתִימָן לְתַוְיָא

לגגו ל' וג' כתיב גגו וסי' וצפית אותו זהב טהור : ויצף אותו זהב טהור . ויעש לחם סכות איש על גגו : ועל פני מן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף סיפרא אל פני ואל פני במ"ד על פני ועל פני וסימ' ועל פני השער האיתון · כי ארך הלשכות אשר לחצר · וחמשת אלפים הנותר . והנותר לנשיא מזה ומזה תניינא דפסוק · ובכל שאר קריאה אית ט' אל פני וסימ' נמסר בסדר משפטים ולעיל בסיפרא רא סיטן י"ו :

רש"י

לדבר במסכת (דמלכים א') והאולם על פני היכל הבית ד' אמה ארכו על פני רוחב הבית נמצא מן הצפון לדרום קרוי להיכל רוחב ולאולם קרוי אורך לפי שההיכל מדתו מן המזרח למערב יתירה על מצפון לדרום ובאולם חלוף למדת שהמידה היתירה קרוי אורך : (יב) וגבול לפני התאות אמה אחת וגו' · התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האול' שלפנים אמה לצפון ואמה לדרו' שכבר פי' שהוא מבית משוך מכנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאים שבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת נמצאו משוכין מחלל רחב הפתח ב' אמות ומחצה לכאן וב' אמות ומחצה לכאן וזהו ל' וגבול אשומיי"ל בלע"ז מקום פנוי וכותל התא עובי ה' נמצא עובי כותל הצפוני (נ"ל הדרומי נ"ה) של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כולים זה כנגד זה שכותל אולם עוביו שש וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לחוץ כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום : (יג) וימד את השער מגג התא לגגו · מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער : עשרים וחמש אמות . עובי כותל התא חמש וכן עובי כותל התא שמצד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהתא (כצ"ל נ"ה) משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה וכולן מדת רוחב השער הן כנגד י"ג אמות של חלל האולם מבפנים ושני כתלים קנה מכאן וקנה מכאן הרי כ"ה : פתח נגד פתח . פתח התא שאצל השער בדרום מכוון כנגד פתח התא שאצל השער בצפון שלא היה לכל שש התאים האלה פתח בכותל שבצד החוץ אלא שלשני התאים הסמוכין לשער היו להם פתחים פונים אל שער אויר שבין שניהם וכן הוא אומר למטה ואל אליהמה לפנימה לשער למדנו שפתחיהם פונים לשער : (יד) ויעש את אילים ששים אמה · גובהן של אילים של ספי האולם גבוהים ששים אמה : ואל איל החצר השער סביב . וכן לכל אילי החצר שבכל אולמי שערים סביב שאף בצפון ובדרום היו לה שערים שוין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין : (טו) ועל פני השער האיתון · גובהו של השער הזה והוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל באי העזרה : איתון · תרגום של ביאה : על לפני אולם השער הפנימי · עם גובהו של אולם השער שהוא לפנים מן השער נ' אמה . ומגובה שאר השערים שבענין שהם נ' אמה אני למד שעל פני האמור כאן הוא גובה (כלומר משער החיצון גובהו נ' אמה על פני כל האולם שער הפנימי של אולם שאף בסופו של אולם הוא שער כמו שמפורש כבר בפסוק ז' סה"א) : (טז) וחלונות אטומות אל התאים . התאים האלה לא היו להם פתחים

אל

רד"ק

השפים שאינו אומר אלא על מה שפתוח בשער והוא הנקרא פתח ובאורך כלל מדת השפים ומדת השפי' בין הפנימי והחיצוני י"ב אמות כי כל סף רחבו קנה אחד שהוא שש אמות ובין סף לסף אמה אחת הנה י"ג אמות ורש"י ז"ל פי' אורך השער חלל אולם השער מן הצפון לדרום י"ג אמה עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי מכאן ואמה וחצי מכאן : (יב) וגבול לפני התאות . לפני השלשה תאים היה אמה אחת שהיה להם לרוחב ועד סף האמה גבול התאים וכן מפה לשלשה התאים האחרים כי אלו התאים היו פתוחים לפנים למערב כנגד החיל וכן היו פתוחים לצפון ולדרום רש"י ז"ל פירש כי אלו התאים היו סמוכין לכותל מזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית והתא שש אמות מפה ושש אמות מפה ואם אמר כי כל תא מהם היה שש אמות כבר אמר למעלה והתא קנה אחד ומה צריך לשנותו הנה ואפשר שאמר שהיה התא הדרומי נמשך מחלל האולם שש אמות וכן התא הצפוני : (יג) וימד את השער מגג התא לגגו · פי' רש"י ז"ל מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער כ"ה עובי כותל התא וכן עובי כותל התא שמצד השני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה · ואם כפרושו למה אמר וימד את השער היה לו לומר וימד מגג התא האחד לגג התא האחר שכנגדו למה זכר שער ועוד המדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומר אותם בכלל ועוד כי יונתן תרגם מגג התא מאגריה תויא לשון רבים לומר כי על כל התאים אמר ותא הוא שם כלל ועוד וי"ו גגו הוא כנוי השער ולא התא כי לא זכרו ואע"פ שיש לסייעו כי מצאנו כמו זאת הוי"ו עמו הראובני והגדי והאמת כי המדות האלה אשר בבנין זו אינם מבוררת אצלינו כי הם בבנין העתיד' ומה שמפרש אדם בהם לפי סברא אין לסמוך עליהם ומה שנמצא מהם בקבלה מהם במשנת מדות או בת"י נקבל והשאר יהיה מונח במקומו עד שיבא אליהו וכן אמרו רז"ל במקצת דברים מזו הנבואה פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעים לדרשה ואפשר כי התאים האלה היו נראים מלמעלה לפיכך חזר למדוד גבי התאים עם גג השער והאילים והאולם כ"ה רחב כי לפי מדתם מלמטה הם יותר וכן נאמר בשאר השערים עם התאים והאילים והאולמים רחב עשרים וחמשה ואורך חמשים ואולי היו שם אולמים אחרים לבד האולם הנזכר : פתח נגד פתח · פתח שער זה כנגד פתח שער שלפנים ממנו של עזרת נשים ושל עזרת ישראל ורש"י ז"ל פירש פתח התא שאצל השער שבדרום מכוון כנגד פתח התא שאצל השער שבצפון : (יד) ויעש את אילים ששים אמה . בקצת נוסחאות מן התרגום מצאתי ועבד אוליא שתין אמין קומיהון ובקצת נוסחאו' איליא שתין אמין רומיהון : ואל איל החצר השער סביב סביב · פירוש וכן לכל אולי החצר שהם אילי השער סביב סביב כן היה להם המדה הזאת ואיל עומד במקום שנים ואמר איל דרך כלל במקום אילים כי חמשה שערים היו בחומות הר הבית כבנין בית שני כמו שאמר במשנה מדות חמש' שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשים כניסה ויציאה קופי פי' שם איפ מן הצפון לא היה משמש כלום שער מזרחי עליו צורת שושן הבירה שבו שורף כהן את הפרה פרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה ואמר בזה הפסוק כי כמו שהיו אילים לשער מזרחי כן היו לכל השערים סביב : (טו) ועל פני השער היאתון . כן כתיב וקרי האיתון והוא כמו המלות ההפוכות כבש כשב שמלה שלמה לא ידעתי דעת המתרגם שתרגם מציעאה ואפשר לפי שלשער מזרחי הזה של הר הבית היו לו שני פשפשין אחד מימינו ואחד משמאלו לפיכך קרא השער האמצעי ואפשר כי איתון מענין אתא בקר ומזה השער היו נכנסים הבאים לעזרה להתפלל לפי שהיה מזרחי ומכוון כנגד פתח ההיכל אמר כי על פני השער הזה כלומר מפני השער מתוך עד לפני אולם השער הפנימי היה נ' אמה אורך כמו שמנה בשאר השערים אורך נ' אמה ורחב כ"ה עם התאים והאילים והאילמים כלומר מסף השער החיצוני עד איל השער הפנימי שהוא האולם נ' אמה : על לפני אולם . כמו עד וכן על המעברות כמו עד ורש"י ז"ל פירש ועל פני השער גובה השער ואמר ומגובה שאר השערים שבענין שהם נ' אמה אני לומד שעל פני האומר כאן היא גובה וכן פי' למטה חמשים אמה ארכו גובהו ואני תמיה על פירושו כי בכל הענין אינו אומר על גובה השערים מדה וכן בבנין בית שני לא היה שער שהיה גבוה חמשים אמה כי כל השערים רחבן עשר וגובהן עשרים חוץ משל אולם שהיה גובהו ארבעים ואנה מצא לשון אורך שעניינו גובה אין זה כי אורך הוא מדת השטח וגובה הוא מדת הרום או העומק ומה שאמר במדת העמודים בבנין שלמה שאמר בספר מלכים קומה ובדברי הימים אורך כבר פי' שם כי שם בדברי הימים ספר מדתן בעת יציקתן בקרקע שהיא מדת השטח לפיכך אמר אורך ובעת שהעמידן וספר מדתן אמר קומה כי כן היה : (טז) וחלונות אטומות · סתומות ואינו אומר שהיו סתומות מכל וכל כי לא יקרא חלון אם אינו פתוח אלא ש' חלוני שקופים אטומים כפי' אטומות בבנין שלמה שפירושו

שהיו

מצודת דוד

ראוי לקרות בל' אורך): שלש עשרה אמות · עשר מול חלל השער ואמה ומחצה משוכה לכל צד מחלל השער ולהלן : (יב) וגבול · לפני התחלת התאים היה מקום פנוי אמה אחת יתירה ממה שהיה פנוי בצד פנים ממולו כי כתלי האולם היו נמשכות מחלל השער ולהלן אמה ומחצה והתאים נמשכו בצד חוץ ממולו ועוד אמה יתירה א"כ היה הגבול שתי אמות ומחצה : ואמה וגו' · ר"ל וכן אמה אחת גבול בעבר השני : והתא . ר"ל חלל התא היה מרוחק שש אמות מהתחלת גבול האמה היתירה על הגבול הפנימי שממולו כי האמה של הגבול וחמש של עובי כותל התא הרי שש ויתכן שבא לומר בזה שגם כותלי חיצונים מזה ומזה מהתאות היו בני חמשה אמות כי למעלה לא פירש כ"א בין התאות) : ושש וגו' . ר"ל וכן היה מרוחק שש אמות בשעבר השני : (יג) מגג התא לגגו . ר"ל מגג התא שבעבר הזה לגג התא שממולו בעבר השני : רוחב עשרים וחמש אמות . כי הגג הוא מה שעל החלל בין הכתלים וא"כ לא וחשוב הכותל חמשה וגבול אמה ועוד אמה ומחצה ממול גבול הפנימי וכן מעבר השני הרי ס"ו אמה ועשר מחלל פתח השער הרי כ"ה אמות והיה עשוי כעין תקרה מגג לגג והיה נראה כעין שער וכאשר הוא בציור : פתח נגד פתח · ר"ל פתח השער הזה היה מול פתח שער הפונה לפנים שהיה עשר בחללה : (יד) את אילים · הם מזוזות השערים והיה גבהן ס' אמה : ואל איל · ר"ל וכמדה הזאת היה אל כל המזוזות החצר בעברי השער מזה ומזה : סביב סביב . כי גם ברוח הצפוני והדרומי היו שערים כמפורש בענין : (טו) ועל פני · ר"ל גבהו של שער האיתון הוא השער המזרחי האמור בענין ויקרא כן לפי שהנכנסים להשתחוות באים דרך בו שהוא מכוון מול פתח ההיכל ובית קה"ק : על לפני . עם גובה אולם השער הנמשך לפנים : חמשים אמה · ר"ל זה כזה היו בגובה חמשים אמה וא"כ גבהו המזוזות עשר אמות למעלה מחלל השער : (טז) וחלונות אטומות · בהתאים היו חלונות סתומות ר"ל לא היו פתוחות מבלי סתימה כלל אלא היו סתומות בתחלה בהירה וזכה לבוא האורה דרך בה : ואל אליהמה . התלונות

הנה

מצודת ציון

ר"ל מקום פנוי מבלי בנין : (טו) ועל פני . הוא ענין גובה ע"ש שפני האדם הוא בגובה הגוף : האיתון · ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כ"א) : על . כמו עם : לפני . ענין גובה : (טז) אטומות . ענין סתימה כמו אוטם אזנו (שם לג) : אל התאים · ר"ל בהתאים אל במקום

בי"ת

רד"ק

שהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים והנה לא אמר אלא אטומות רוצה לומר שהיו צרות מבפנים ויונתן לא ביאר הענין ולא תרגם אלא סתימן ובבנין שלמה אמר פתיחן מלגיו וסתימן מלבר : אליהמה . כמו אליהם והה"א נוספת על מ"ם הרבים וכן אחר נו"ן הרבות גויותיהנה כסתותיכנה ולאתים היו אילים ואמר כי היו חלונות בקירות התאים וכן באילים לפנימה לשער סביב סביב וכן לאולמות לתאים ולאילים שהיו לפנים מן השער הזה וכן לשאר השערים שהיו סביב שהיו להם אילים ואילמים היו להם חלונות אטומות אילמות כמו אלים שהוא רפה : וחלונות סביב סביב לפנימה . החלונות שהיו סביב לפנימה ר"ל החלונות שהיו סביב לנגד פנים היו ולא לנגד חוץ החומה : ואל איל תמרים. ואל כל איל ואיל היו תמרים ותרגם יונתן כותרתא ובבנין שלמה תרגם צורת דקלין והספר שהיו עשויים על צורת דקלים כותרות על ראשיהן : (יז) ויביאני אל החצר החיצונה . היא עזרת נשים כי עד הנה היה בסר הבית ועתה אמר שהכניסו בעזרת נשים וקראה חצונה לפי שהיא חצונה מעזרת ישראל : והנה לשכות . ואחר כך אמר כמה היו אלא שספר בתחלה כי על רצפה היו בנויות ובבנין בית שני לא היו אלה הלשכות : ורצפה . ידוע כמו על בהט ושש ורצפה באבנים ואמר עשוי לשון זכר והרצפה לשון נקבה טעם עשוי על הבנין ואחר שאמר הרצפה התחתונה נראה שהיה גם רצפה עליונה ותחתונה והתחתונה היתה על הקרקע והעליונה בנויה על גבי העמודים גזוזטרא והאפשר שמעין אותה כמו בבנין בית שני גזוזטרא בעזרת נשים הוא שאמר במסכת מדות וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבין : אל הרצפה . כמו על וכן אל הכרים לא אכל · (יח) והרצפה אל כתף השערים , והרצפה שעליה הלשכות היתה עשויה בעבר השערים מזה ומזה פירוש כתף צד ועבר כמו ולכתף הבית : לעומת אורך השערים · כמו שאמר שהיה אורך כל השערים חמשים אמה וכזה כלל מדת אורך השערים כמו שכתוב למעלה בשער הבית חמשים ארכו ועשרים וחמש רחבו כמו שפירשנו למעלה הרצפה התחתונה עליה אמר שהיתה בנויה על כתף השערים : (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה . כמו התחתון והה"א נוספת לפיכך המלה היא מלעיל הטעם בתי"ו כי שער הוא לשון זכר וקרא תחתונה שער החצר החיצונה הזו שהיא עזרת נשים לפי שהיא תחתונה כנגד שער החצר הפנימי שהוא עזרת ישראל כי עזרת ישראל גבוהה מעזרת נשים כי ההר היה משופע ועולה והרי אמר הנה כי בשבע מעלות יעלו בו ומדד הרוחב שהיה בין שער זה לשער החצר הפנימי מאה אמה מחוץ החצר הפנימי כלומר המדה היתה מחוץ לא עם השער הפנימי לפיכך אמר לפני החצר הפנימי כלומר עד לפני החצר : הקדים והצפון · זו המדה היתה למזרח ולצפון : (כ) והשער · אמה שמדד גם כן אורך ורוחב של שער הצפוני של עזרת נשים : (כא) ותאו · כל אלו ותאו ואלונו ואילמו חסרים יו"ד הרבוי בכתוב : שלשה מפו ושלשה מפו . שניהם כתובים בוי"ו : כמדת השער הראשון · הוא שער הבית כמו שפירשנו למעלה כי מדת ארכו חמשים אמה ורחבו עשרים וחמש אמה : (כב) וחלונו · ובמעלות שבע יעלו בו . כשיעלו מעלות יעלו מעזרת נשים

תרגום

וּלְאֵילֵיהֶן מִגָּיו לְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר וְכֵן לְאוּלַמַיָּא וְכַוִין סְחוֹר סְחוֹר לְגָיו וְעַל אֵילָא כּוֹתַרְתָּא : יז וְאַעֲלַנִי לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא וְהָא לִשְׁכָּן וְרִצְפְּתָא עֲבִיד לְדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתִין לִשְׁכָּן עַל רִצְפְּתָא : יח וְרִצְפְּתָא לְעִבְרָא דְתַרְעַיָּא לָקֳבֵיל אוּרְכָּא דְתַרְעַיָּא רִצְפְּתָא אַרְעִיתָא : יט וּמְשַׁח פּוּתְיָא מִן קֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה דִּקְדָם דַּרְתָּא גַּוַּיְתָא מִבָּרָא מְאָה אַמִּין לְמַדִּינְחָא וְלִצְפּוּנָא : כ וְתַרְעָא דְּפְתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוּנָא לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא מְשַׁח אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיֵהּ : כא וְתָוְוהִי תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא מִכָּא וְאֵילוֹהִי וְאוּלַמּוֹהִי הֲוָת כִּמְשַׁחַת תַּרְעָא קַדְמָאָה חַמְשִׁין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיָא עַסְרִין וְחַמֵשׁ אַמִּין : כב וְכַוּוֹהִי וְאוּלַמּוֹהִי וְכוֹתַרְתֵּיהּ כִּמְשַׁחַת

מקרא

אֲלֵיהֵמָּה לִפְנִימָה לַשַּׁעַר סָבִיב סָבִיב וְכֵן לָאֵלַמּוֹת וְחַלּוֹנוֹת סָבִיב סָבִיב לִפְנִימָה וְאֶל־אַיִל תִּמֹרִים : יז וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה לְשָׁכוֹת וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת אֶל־הָרִצְפָה : יח וְהָרִצְפָה אֶל־כֶּתֶף הַשְּׁעָרִים לְעֻמַּת אֹרֶךְ הַשְּׁעָרִים הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה : יט וַיָּמָד רֹחַב מִלִּפְנֵי הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה לִפְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִי מִחוּץ מֵאָה אַמָּה הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן : כ וְהַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה מָדַד אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ : כא וְתָאוֹ שְׁלוֹשָׁה מִפּוֹ וּשְׁלֹשָׁה מִפּוֹ וְאֵילָו וְאֵלַמָּו הָיָה כְּמִדַּת הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְרֹחַב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה : כב וְחַלּוֹנָו וְאֵלַמָּו וְתִמֹרָו כְּמִדַּת הַשַּׁעַר אֲשֶׁר

(בגליון: ל' מלעיל · ותאיו ק' · ד' מ"ל בנביאי' · ליו ק' מיו ק' · ניו ק' · מיו ק' ריו)

אל הרצפה ל' וחד על הרצפה ואינון מן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ול' דכוו' וסימן במסרא רבתא בערך אל : דרך הצפון ו' בקריאה וסימ' והשער אשר פניו דרך הצפון · פני דרך הצפון · והלשכה אשר פניה · ופתח והצלע למנח · ויוציאני אל החצר החצונה · ודרך לפניהם :

רש"י

אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן מצינו במסכת מדות בתאים שסביבות ההיכל ג' פתחים לכל א' לתא מן הימין וא' לתא מן השמאל וא' לתא שעל גביו ולתאים שבחצר שלא היו אלא ג' תאים זה אצל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעי ב' פתחים א' לתא מן הימין וא' לתא מן השמאל ולחיצון של צד השער היו ב' פתחים א' פתוח לאמצעי ואחד לצד השער וכן התא החיצון של כתף השני מזה ומזה לשער כמו שכתוב למעל' פתח נגד פתח והיו להם חלונות שקופים אטומים פתוחי' לצד החיצון וסתומים לצד פנים כלומר קצרים לצד פנים ורחבים לצד החוץ אל המזרח · ומנחם פתר שקופים לשון השקפה כמו (שיר ו') מי זאת הנשקפה (תהלים קב) כי השקיף ממרום קדשו וכן (שמות י"ב) אל המשקוף גם כן פתר לשון השקיפה : ואל אליהמה לפנימה לשער . ואל כתפות פתחיהם של שני תאים הסמוכים לשער מזה ומזה שהיה פתחן אל תוך אויר השער פתח התא הצפוני מצפון לשער ופתח התא הדרומי מדרום לשער וכתפות הפתחים שמזה ומזה לפתח התא הם האילים והיו בהם חלונות פתוחים לאויר הפסק רוחב השער שהיה מפסיק בין התאים והוא אויר קורא לפנימה לשער שמי שנכנס לבין אויר בליטת התאים שמכאן ומכאן נראה שהוא נכנס לשער : וכן לאילמות . וכן היו חלונות לאילמות של כל שער ושער : והלונות סביב סביב לפנימה · בחומה לצד העזרה מבפנים : ואל איל תמורים . ת"י כותרתא כותרות בראש האיל היה עשוי כמין כותרות דומה לדקל כי במשכנא דשלמה כן מתורגמות צורת דקלין פומיל"ש בלע"ז : (יז) ורצפה · פלנקי"ן בלע"ז · רצפה אומר אני שהוא עלייה סביב כאותה שמינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא ועל אותה העלייה היו הלשכות קונברא"ש בלע"ז וממה שאמור בענין והרצפה אל כתף השערים ואחיותיה כנגד גובה השערים אנו למדין שהרצפה הזאת עלייה היא : (יח) והרצפה אל כתף השערים · גובה שער החצר היה מפסיק העלייה שלא היתה מסבבת כל החצר והיא לכתפות השער מזה ומזה כנגד גובה השערים : הרצפה התחתונה . נקראת היכה זו מכל תחתונה שבמקרא שבכל מקום הטעם בטי"ן וזה בתי"ו למדנו שאין תחתונה זו רצפה שתחת אחרת אלא רצפה אחת היא ותחתיתה של רצפה היא לעומת גובה השער וה"א של תחתונה כה"א של ביתה וכה"א של פורתה ושל חלחלה שכן יתירות : (יט) וימד רוחב · חלל עזרת נשים : מלפני השער התחתונה · זה השער המפורש למעלה : לפני החצר הפנימי . עד עזרת ישראל : הקדים והצפון · לשתי רוחותיה חללה מאה אמה : (כ) מדד ארכו ורחבו · כמדת שער הקדים כך מפורש בענין : (כא) חמשים אמה ארכו · גובהו : ורוחב חמש ועשרים · מגג התא לגגו : (כב) ואילמיו לפניהם

מצודת ציון

כ"ית וכן ואל הארון (שמות כה) : אליהמה . הם המזוזות : לאלמות · מלשון אולם : ואל איל : והאיל הוא המזוזה : (יז) לשכות . חדרים כמו ויביאם לשכתה (ש"א ט) : ורצפה . ענין הצפת אבנים למדרך הרגל וכן על רצפת בהט ושש (אסתר א) : (יח) כתף . צד ועבר : לעומת · נגד :

מצודת דוד

ההם היו במזוזותיהם הפונות לפנימה לשער כי את הקיטונה שאצל השער מזה ומזה היו פתחיהן זה מול זה ופנו אל חלל השער החיצון שהיה מכ"ה אמות כמפורש למעלה ובמזוזות הפתחים ההם היו החלונות (אולם ביתר התאים יתכן שלא היו חלונות במזוזותיהן כי לא היה שם רב האורה : סביב סביב · ר"ל כן היה לאותן הקיטונים של כל שער ושער : וכן לאלמות . גם לכל האולמות . היו חלונות אטומות : וחלונות · עוד היו חלונות בכל התאים אשר מסביב והם יפנו לפנים לחלל ע"כ כי כותל ע"כ היה להם לכותל מאחוריהם ובכותל ההיא היו חלונות כי העזרות לא היה מקורות והיה האור רב בכן : ואל איל . בכל מזוזה היה כותרת ממעל בצורת אילני תמר : (יז) אל החצר . מתחילה עמדו בשער ועתה הביאו בחלל החצר : והנה לשכות . ר"ל ראיתי והנה שם לשכות : ורצפה . עליה מרוצפת באבנים עשויה בגובה על עמודים עומדת בחצר סביב בארבעת רוחותיה והיתה נשענת אל הכותל ועל הרצפה היאת עמדו הלשכות והיו שלשים במספר : (יח) והרצפה אל כתף השערים · הרצפה עמדה בכתף השערים כי ממעל לשערים לא היתה הרצפה וא"כ עמדה בכתף השערים מזה ומזה : לעומת אורך השערים הרצפה התחתונה · ר"ל מתחיות הרצפה היאת היתה מול כלות גובה השערים ובלשה למעלה ממול גובה השערים והלשכות עליה (ועם כי מלת אורך יונח על דבר שמחיו ולא על דבר שעומד בזקוף עכ"ז אמר לשון אורך לפי שכשמדד גבהו ע"י הפתיל וקוה המדה וכמפורש למעלה היה אז הפתיל מושכב בשמיות הארץ ונופל בו לשון אורך) : (יט) וימד רוחב . מדד רוחב החלל אשר מלפנים להשער התחתונה היא שער ע"כ שהיא בהר מתחת מול שער עזרת אנשים היא החצר הפנימי : לפני חצר הפנימי · ר"ל והוא החלל שלפני החצר הפנימי מחולם לה : מאה אמה · ר"ל מדד אותה מאה אמה והוא חלל ע"כ : הקדים והצפון . ר"ל כן היה מדת חלל ע"כ בפאת המזרח וכן היה מדתו בפאת הצפון וכן בפאת הדרום כמפורש בענין ולקצר לא זכרו (כי ע"כ תהיה אז מסבבת את כל בנייני המקדש עזרת אנשים הלשכות מכל ארבעת הרוחות) : (כ) דרך הצפון · בפאת צפון של חצר החיצונה : מדד ארכו ורחבו · ר"ל מדדו במדת שער המזרחי : (כא) ותאיו . תאי השער ההוא שהיו שלשה מהעבר מזה ושלשה מזה ומזוזות השער והאולם המסך לפניהם

לפניהם · ואולם השער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם היה עולה במעלות : (כג) ושער לחצר הפנימי . לעזרת ישראל : נגד השער · החיצון מכוונין :
וימד משער . התחתון עד העליון מאה אמה הוא רחב חלל עזרת נשים : (כד) ויוליכני דרך הדרום · לחצר החיצונה : (כה) כהחלונות האלה . דרש רבי תנחומא
ה״א זו יתירה לשון כהה חלונות כהות רחבות מבחוץ וקצרות מבפנים לומר לא לאורה אני צריך שכל חלונות העשויות להכניס אורה קצרות מבחוץ ומרחיבות
מבפני׳ : (כו) עולותיו . כמו מעלותיו : אל אילו . על ראש האיל היה דקל מצוייר : (כח) וימד את השער הדרום · של חצר הפנימי : (ל) ואילמות :

ארכו״ן בלע״ז : סביב סביב · הכותל היה עשוי אולמים אולמים נכנסי׳ בעוביו והאולמות הללו היו בפנים (ס״א למעלה מהתאים כי התאים היו מבפני׳ בחצר הפנימי שהרי אולם השער היה בולט אל החיצונה כמו שאמור בענין וא״א שהיו התאים והאולם פונים למקום אחד להיות פתחי התאים נפתחים לתוך האולם שהרי הפוס׳ הענין כל מדות השערים החיצונים והפנימים ולא חלק ביניהם אלא בלישת האולמות) (כי התאים היו מבחוץ ושש תאים וכותליהם וש״ו אמות של רוחב השער עולים לשמוני׳ ואחת (לתשעים ואחת כצ״ל נ״ה) אמה וכל החצר הפנימי אינו אלא מאה על מאה כמו שמפורש בענין שא״א) : (לא) ואילמיו אל חצר החיצונה · אולמו של שער הפנימי לא היה לצד פנים כמו שהיו אולמות של שער

פניו דרך הקדים ובמעלות שבע יעלו־בו ואילמו לפניהם : כג ושער לחצר הפנימי נגד השער לצפון ולקדים וימד משער אל־שער מאה אמה : כד ויולכני דרך הדרום והנה־שער דרך הדרום ומדד אילו ואילמו כמדות האלה : כה וחלונים לו ולאילמו סביב ׀ סביב כהחלנות האלה חמשים אמה ארך ורחב חמש ועשרים אמה : כו ומעלות שבעה עלותו ואילמו לפניהם ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל־אילו : כז ושער לחצר הפנימי דרך הדרום וימד משער אל־השער דרך הדרום מאה אמות : כח ויביאני אל־חצר הפנימי בשער הדרום וימד את־השער הדרום כמדות האלה : כט ותאו ואילו ואלמו כמדות האלה וחלונות לו ולאלמו סביב ׀ סביב חמשים אמה ארך ורחב עשרים וחמש אמות : ל ואלמות סביב סביב ארך חמש ועשרים אמה ורחב חמש אמות : לא ואילמו אל־חצר החיצונה ותמרים אל־אילו ומעלות שמונה מעלו : לב ויביאני אל־החצר הפנימי דרך הקדים

ואילמיו ק׳ · ג׳ כ״כ חסר יו״ד · ליו ק׳ · מיו ק׳ · מיו ק׳ ג׳ · תיו ק׳ מיו ק׳ · איליו ק׳ · ו׳ ס״פ בנביאים ב׳ · איו ק׳ ליו ק׳ מיו ק׳ · מיו ק׳ · ו׳ ס״פ בנביאים ג׳ · מיו ק׳ ג׳ · אליו ק׳ · ג׳ ומ״ל מעליו ק׳

תרעא דפתיח לאורח מדינחא ובדרגין שבעה סלקין ביה ואולמוהי קדמיהון : כג ותרעא לדרתא גויתא לקביל תרעא דפתיח לצפונא ולמדינחא ומשח מתרע לתרע מאה אמין : כד ואוביליני באורח דרומא והא תרעא חד פתיח לאורח דרומא ומשח אילוהי ואולמוהי במשחתא האלין : כה וכוין ליה ולאולמוהי סחור סחור כבויא האלין חמשין אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש אמין : כו ודרגין שבעא דרגוהי ואולמוהי קדמיהון וכותרן ליה חדא מכא וחדא מכא על אילוהי : כז ותרעא לדרתא גויתא באורח דרומא ומשח מתרע לתרע באורח דרומא מאה אמין : כח ואעילני לדרתא גויתא בתרע דרומא ומשח ית תרע דרומא כמשחתא האילין : כט ותווהי ואילוהי ואולמוהי כמשחתא האלין וכוין ליה ולאולמוהי סחור סחור חמשין אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש אמין : ל ואולמיא סחור סחור אורכא עסרין וחמש אמין ופותיא חמש אמין : לא ואולמוהי לדרתא בריתא וכותרן על אילוהי ודרגן תמניא דרגוהי : לב ואעלני לדרתא גויתא באורח מדינחא

נשים לעזרת ישראל וכנו כן על השער ובבנין בית שני שנינו במס׳ מדות ט״ו מעלות עולות מתוכם לעזרת ישראל כנגד ט״ו שיר המעלות שבתהלים שעליהם הלוים עומדים בשיר : ואילמו לפניהם · לפני המעלות היו אילמו כי קודם שיכנס לאילמים היה עולה במעלות : (כג) ושער לחצר הפנימי . אמר כי שער עזרת ישראל שהוא חצר הפנימי היה כנגד השער ר״ל השער החיצון של עזרת נשים לצפון ולקדים היו זה כנגד זה והיו מאה אמה מזה לזה כמו שאמרנו למעלה : (כד) ויולכני . בעזרת נשי׳ הוליכו דרך הדרום ומבואר הוא : (כה) והלונים . כהחלונות האלה . עם ה״א הידיעה כמו לסגדוד אשר בא אליו כבשמים תסדך כהיו׳ הזה והדומי׳ להם ויש בו מדרש כהחלונות כהם חלונות כלומר חלונות כהות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כלומר לא לאורה אני צריך : (כו) ומעלות שבעה עולותיו · כמו מעלותיו כלומר במעלות שבעה היו עולים גם כן בשער הדרום מעזרת נשים לעזרת ישראל : ותמורים לו · פירשנוהו : אחד מפו וא׳ מפו . שניהם כתובי׳ בוי״ו : (כז) ושער לחצר הפנימי . הוא עזרת ישראל כמו שפירשנו : (כח) ויביאני . את השער הדרום . כמו הדרומי וכא׳ בסמיכות עם ה״א הידיעה כמו בלעג השאננים הממלכות הארץ והדומים להם : (כט) ותאיו· מבואר הוא: (ל) ואלמות סביב סביב . היו אלמות בנויות סביב הקיר או כחלל הקיר : אורך חמש ועשרים אמה . בין כלם היו מחזקות באורך הקיר חמש ועשרי׳ : ורוחב חמש אמות · כל א׳ רוחב חללו ה׳ אמות וזה לא זכר בחצר החיצונה : (לא) ואילמו אל חצר החיצונה · אמר כי אילמיו של חצר הפנימי היו בולטים אל החצר החיצונה לא כמו שהיה בחצר החיצונה שהיא עזרת נשים שאילין ואילמין מבפנים : ומעלות שמונה מעלות · בשמונה מעלות היו עולין מעזרת ישראל לעזרת הכהנים ובבנין בית שני לא היו אלא ג׳ מעלות : (לב) ויביאני · דרך הקדים · כן הביאו בשלשה הרוחות וכמו זה

מרד ח׳ בקריאת וסימ׳ מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן · והשער אשר פניו · מדד רוח הקדים בקנה המדה · מדד רוח הצפון חמש מאות . את רוח הדרום מדד · סבב אל רוח הים מדד : דרך הדרום ז׳ בקריאת וגימ׳ · ויולכני דרך הדרום ב׳ בפסוק · ולשער לחצר הפנימי ב׳ בפסוק · וידבר אלי זה הלשכה · ופניהם דרך הדרום אחד · ובפתחי הלשכות : אמות ו׳ ס״פ בבניינה וסי׳ ארך השער שלש עשרה · ושער לחצר הפנימי דרך הדרום · תאו ואיליו ואילמיו כמדות האלה קדמא דעגיפא · ואלמות סביב סביב · ובא לפניסה וימד איל הפתח · אל פני ארך אמות המאה : שמונה ג׳ מ״ל בנביאים וסימ׳ ויעבדו בני ישראל את עגלון בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר הנבא דפסוק דירמיה · ומעלות שמונה מעלות ז וכל ד״ה דכוו׳ מ״ל :

מצודת ציון

(כו) עולותיו · מעלותיו :

מצודת דוד

לפני כותל מהעבר מזה וכותל מהעבר מזה הכל היה כמדת השער המזרחי הנמדד ראשון : ארכו . רוצה לומר גובה השער : חמש ועשרים · כן היה מדת רוחב שער החיצון כמ״ש למעלה : (כב) וחלוניו וגו׳ . חלוני תאי השער וכותלי האולם והכותרות אשר בהמזוזות ממעל שהיו בצורת אילני תמר הכל היו כמדת של השער המזרחי : ובמעלות וגו׳ . כי ההר היה הולך ועולה ועלו בו במעלות ועד השער הזה היה שבע מעלות : ואילמיו לפניהם · כותלי האולם היו לפנים מהמעלות ועולין במעלות עד לא יבואו אל האולם : (כג) ושער לחצר הפנימי . השער של חצר הפנימי היה מול השער מחצר החיצונה : לצפון ולקדים . כן היה בפאת צפון וכן של מזרח (והנה שער המזרחי מעא״ג עמד באמצע כותל המזרחי וכן שער ע״ג והיו זה מול זה אבל שער הצפוני של ע״נ ע״כ לא עמד באמצעית כתלו כמות שער הצפוני של עא״ג שאם גם הוא עמד באמצע לא היו א״כ זה מול זה וכן שער הדרומי מע״נ האמור בענין לא עמד גם הוא באמצעית כתלו וכמ״ש בקונטרס בנין הבית) : משער אל שער . משער ע״נ לשער עזרת אנשים מדד מאה אמה : (כד) דרך הדרום . ברוח הדרומי בהעזרה היא : כמדות האלה . של שער המזרחי והצפוני : (כה) וחלונים לו . ר״ל החלונות שהיו לכל תא מתאי השער ההוא ולכותלי האולם מסביב היו כמו החלונות של שער המזרחי והצפוני : אורך · ר״ל גובה השער : ורוחב . של השער החיצון : (כו) ומעלות . מספר המעלות שעלו בהם אל השער הזה היו שבעה : ואילמיו · כותלי האולם היו לפנים מהמעלות : ותמורים לו · לכ״א היה כותרת בצורת אילן תמר אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה וחוזר ומפרש הכותרות היו בהמזוזות ממעל : (כז) דרך הדרום . ברוח הדרום : משער אל השער . ר״ל משער חצר הפנימי אל שער חצר החיצונה ברוח דרום : (כח) כמדות האלה : כמדות השערים הנזכרים : (כט) ותאיו וגו׳ . גם לשער חצר הפנימי היו תאים ואלים ואולם והיו כמדות של השערים מע״נ : לו · לכ״א מתאי השער : ולאלמיו . לכותלי האולם מסביב : אורך . ר״ל גובה השער : ורוחב . של השער החיצון : (ל) ואלמות סביב סביב . בכלל עא״נ בכל שלשת הרוחות במזרח בצפון ובדרום היו אולמות נשענות אל הקיר ופתוחות לפנים : אורך . הוא הנמשך עם הקיר : ורוחב · הוא הנמשך כלפי אויר החצר : (לא) ואילמיו · כותלי אולם השער ההוא היו נמשכין כלפי החוץ וכדרך אולם והיה א״כ בולט מול אולם שער ע״נ והוא דבר נוי (ואולמי שערי ע״אנ היו בנויות להלן מתאי השער וכמ״ש בקונ׳ בנין הבית) : אל אליו . בהמזוזות ממעל היו כותרות בצורות אילן תמר : ומעלות שמונה מעליו . בשמונה מעלות עלו מע״נ אל השער ההוא

יחזקאל מ

ויָּמד את־השער כמדות האלה: לג ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה וחלונות לו ולאלמו סביב ׀ סביב ארך חמשים אמה ורחב חמש ועשרים אמה: לד ואלמו לחצר החיצונה ותמרים אל־אילו מפו ומפו ושמנה מעלות מעלו: לה ויביאני אל־שער הצפון ומדד כמדות האלה: לו תאו אלו ואלמו וחלונות לו סביב ׀ סביב ארך חמשים אמה ורחב חמש ועשרים אמה: לז ואילו לחצר החיצונה ותמרים אל־אילו מפו ומפו ושמנה מעלות מעלו: לח ולשכה ופתחה באילים השערים שם ידיחו את־העלה: לט ובאלם השער שנים שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה לשחוט אליהם העלה והחטאת והאשם: מ ואל־הכתף מחוצה לעולה לפתח השער הצפונה שנים שלחנות ואל־הכתף האחרת אשר לאלם השער שנים שלחנות: מא ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה לכתף השער שמונה שלחנות אליהם ישחטו: מב וארבעה שלחנות לעולה אבני גזית ארך אמה אחת וחצי ורחב אמה אחת וחצי וגבה אמה אחת אליהם ויניחו את־הכלים אשר ישחטו את־העולה בם והזבח: מג והשפתים

תרגום

ומשח ית תרעא כמשחתא האלין: לג ותווהי ואילוהי ואולמוהי כמשחתא האילין וכוין ליה ולאולמוהי סחור סחור אורכא חמשין אמין ופותיא עסרין וחמש אמין: לד ואולמוהי לדרתא בריתא וכותרן על אילוהי מכא ומכא ותמניא דרגין דרגוהי: לה ואעלני לתרע צפונא ומשח כמשחתא האלין: לו תווהי אילוהי ואולמוהי וכוין ליה סחור סחור אורכא חמשין אמין ופותיא עסרין וחמש אמין: לז ואילוהי לדרתא בריתא וכותרין על אילוהי מכא ומכא ותמניא דרגין דרגוהי: לח ולשכתא ופתחא באיליא דתרעיא תמן מתקנין ית עלתא: לט ובאולמא דתרעא תרין פתורין מכא ותרין פתורין מכא למכס עליהון עלתא וחטאתא ואשמא: מ ולעברא דמברא למסקנא במעלנא דתרע צפונא תרין פתורין ולעברא אוחרנא דלאולמא דתרעא תרין פתורין: מא ארבעא פתורין מכא וארבעא פתורין מכא לעברא דתרעא תמניא פתורין ביניהון נכסין: מב וארבעה פתורין לעלתא באבני גזית אורכא אמתא חדא ופלגא ופותיא אמתא חדא ופלגא ורומיה אמתא חדא עליהון ויחתון ית מניא דיכסון ית עלתא בהון ונכסת קודשיא: מג ועונקלין

רדק

זה כן זה והכל מבואר: (לח) ולשכה ופתחה באילים השערים. כמו באילי השערים ובא בסמיכות עם המ"ם כמו אילים למר סיגים כסף והדומים להם ואמר כי ברוח הצפון ראה לשכה והיא פתוחה באילי השערים כי לרוח צפון לצפונו של מזבח היה שחיטת הקדשים והפשטם ונתוחם כמו שאמר בתורה צפונה לפני ה': שם ידיחו את העולה. כמ"ש וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל שלחנות של שיש היו מדיחין אותם: (לט) ובאולם השער. מפו. הראשון בוי"ו והשני בה"א: לשחוט אליהם. כמו עליהם וכן ואל ההרים לא אכל והדומים להם רבים: העולה והחטאת והאשם. כמ"ש בתורה במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת וכן אמר במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את החטאת והיה כן שלא לפרסם החוטאים: (מ) ואל הכתף מחוצה לעולה. בסגול כמו מעלה כלומר מחוץ למעלות שזכר: השער הצפונה. כמו כשער הדרום שפירשנו: (מא) ארבעה. אליהם ישחטו. כמו עליה': (מב) וארבע' שלחנות לעולה: זכר העולה לפי שהיתה תמיד וגם כן היו לנוח עליהם כל כלי שאר הזבחים כמו שאמר בסוף הפסוק והזבח: אליהם ויניחו את הכלים. הוי"ו נוספת כוי"ו ויפא אברהם את עיניו ואיה וענה והדומים לו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו אמר כי על ארבעה שלחנות אלה היו מניחים הכלים אשר ישחטו בהם העולה ואת הזבחים והם הסכינים אשר ישחטו בהם והמזרקות אשר יקבלו בהם את הדם: (מג) והשפתי'. טפח

מסורה

תאיו אליו חד מן ו' זוגין מן ג' בעני' קדמא ותניינא נסיב וי"ו ותליתא קרחי וסימ' וסאתים שעדים ויאמר • וסאתים שערים ויצא העם • סאתים שערים ויהי ברברם • ושמחת עולם ופדויי ה' • ושמחת עולם ששןושמח' ישיגון? ושמחת עולם תחת בשתכ' • וסער מתחולל הנה סערת • וסער גדול כה אמר ה' • סער מתגורר הנה סערת בתרא • ואתה אל תירא עבדי יעקב • ואתה אל תירא עבדי יעקב • אתה אל תירא עבדי יעקב • ותאיו ואיליו ואילמיו • ותאיו ואיליו ואילמיו • תאיו איליו ואלמיו • והאר פניך אלהים השיבנו • והאר פניך אלהים צבאות השיבנו • האר פניך ה' אלהים צבאות השיבנו: מפה י"א כתיב ה' בצורת הבית וסי' ותא השער דרך הקדים ג' בפסוק קדמאה ותנינא ותליתא • וגבול לפני התאות קדמאה דפסוק • ושנים שלחנות • ארבעת שלחנות מפה ב' בפסוק • ויביאני אל אלם הבית ב' בפסוק קדמאה דפסוק ותנינא • ועמודים אל האלים ב'

רש"י

שער החיצונה אלא מבחוץ היה בולט: (לו) אורך חמשים אמה. גבהו חמשים אמה: (לז) ואיליו לחצר החיצונה. אשישפילר"קאש בלע"ז ואולם השער קרוי אילים כאן: (לח) ולשכה. היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל: ופתחה. של לשכה אל אילי השער לצד השער: באילים השערים. יש בפרשה פסוקים קורין לכתפו' השער אילי' מיינבלי"ש בלע"ז: שם ידיחו את העולה. העולה הנשחטת בצפון: ידיחו את העולה. ירחצו את הקרביים: (לט) ובאול' השער. הצפוני: שנים שולחנות. במזרחו ושנים במערבו ואע"פ שהן היו מתוכין אל תוך החצר החיצונה קדושתן כלפנים: (מ) ואל הכתף מחוצה. ואל עבר פתח האולם מחוצה לחלל האולם לתוך חללו של פתח של (סא"א של לד) עזרת ישראל: לעולה לפתח השער הצפונה. כשנכנס לתוך השער ועולה במעלות פתח העזרה: שנים. שולחנות לכתף הפתח למזרח (וכן) למערב: ואל הכתף האחרת. אשר לפתח האולם שנים שולחנות: (מב) אליהם ויניחו את הכלים. עליהם מניחין הסכינין והמזרקות שמקבלין בהן את הדם שיהיו מוכנים לשוחטים שם קדשי קדשים בצפון: (מג) והשפתים. טופח

מצודת ציון

(לח) ידיחו. ענין רחיצה ושטיפה במים: (לט) אליהם. אצלם בסמוך להם: (מב) גזית. מל' גזיזה ור"ל מסותתות ביותר: ויניחו. הוי"ו יתירה: (מג) והשפתים. ת"י ענקלין והם ווין של רביעית הארז שעל העמודים כפופים ראשיהם למעלה שתולין בהם הקרבנות ומפשיטין אותן

מצודת דוד

ההוא: (לב) דרך הקדים. ברוח מזרחי: כמדות האלה. כמדות השערים הנזכרי': (לג) לו. לכ"א מתאי השער: ולאלמיו. לכותלי האולם מסביב: (לד) מפו ומפו. בהעבר מזה ובהעבר מזה: (לה) אל שער הצפון. של החצר הפנימי: (לו) תאיו וגו'. מוסב אל המקרא שלפניו לומר כמדות האלה הנזכרים מדד את תאיו וכו' של השער ההוא: (לז) ואיליו. מזוזות האולם פנוי לאויר חצר החיצונה ואל המקום שיפנו המזוזות יפנו כתלי האולם וזכר המזוזות ולא האולם והיא היא: (לח) ולשכה. ר"ל בחלל עא"כ מול שער הצפוני עמדה לשכה אחת ופתחה היה מול מזוזות השערים ולפי שהיו שני שערים אחד פנימי ואחד חיצוני וכמ"ש למעלה בע"כ לכן אמר השערים: שם. בהלשכה ההיא היו מדיחים קרבי העולה הנשחטות בצפון והיא היתה בית המטבחיים: ל"ט ובאולם השער. בחלל האולם הנמשך מהשער ההוא עמדו שנים שולחנות בהעבר מזה ושנים מהעבר מזה ר"ל שנים במזרחו ושנים במערבו: לשחוט אליהם. לשחוט אצלם בסמוך להם העולה וכו' שהם ק"ק המעונין שחיטה בצפון (ועם כי היה משוך לחלל ע"כ מ"מ קדושתו כלפנים כי יהיה מקודש בקדושת העזרה): (מ) ואל הכתף. בהעבר האחת מהאולם חוצה לו כשעולין במעלות לפתח שער הצפוני ר"ל שער הפנימי שהיה רוחב עשר אמות והמעלות שהם היו בין התאים ושם עמדו שנים שולחנות: ואל הכתף וגו'. וכן בהעבר האחרת של אולם השער עמדו שנים שולחנות: (מא) מפה. מהעבר הזה ב' בחלל האולם וב' בחלל שבין התאים: לכתף השער. לכל כתף מכתפי השער: שמונה. ר"ל בין כולם היו שמונה ואצלם בסמוך להם ישחטו הקרבנות שחיטתן בצפון: (מב) לעולה. להניח עליהם בשר העולה וה"ה בשר שאר הקרבנות וזכר עולה לפי שהיא ראשונה ותמידית והיתה כליל להקרבה: אבני גזית. השולחנות היו מאבני גזית וחהו על כי האבן מקרר ושומר הבשר מן הסרחון: אליהם ויניחו. גם עליהם יניחו את הכלים אשר ישחטו עמהם הם הסכינים: אשר וכו' והזבח. הוא הפוך אשר ישחטו בם את העולה והזבח רצה לומר שאר מיני קדשים ומוסב הוא על הכלים לומר עליהם יניחו הסכינים המיוחדים גם לשחיטת שאר מיני זבח אבל לא בא לומר שישחטו שם שאר מיני זבח: (מג) והשפתים טופח אחד. כעין ווין מברזל היו קבועים ברביעיות של ארזי הקבועין בעמודים

רשי

טופח אחד : עונקליות של ברזל קבועין בעמודי ננסין שבבית המטבחים בלפון לתלות ולהפשיט בהם את הקדשים הוא ששנינו בפסחים אונקליות של ברזל היו קבועין בעמודים ובכתלים שבהם תולין ומפשיטין וכן ת"י ועונקלין נפקין פשך חד : מוכנים בבית . קבועים בתוך חלל העזרה בבית לגיו : (מד) ומחוצה לשער הפנימי · ומחוץ לחלל אולם השער לתוך אויר חצר הפנימי כמו שמפורש במקרא בסופו : לשכות שרים . לשכות לוים משוררים : ופניהם דרך הדרום · פתחם לנד דרום : אחד אל כתף שער הקדים . לשכה אחת אל כתף שער הקדים : פני דרך הצפון · ופתחה לנד צפון : (מה) לכהנים . משרתי הבית כמדומה הם הלוים המשוררים : (מז) וימד את החצר . חלל עזרת ישראל לפני האולם והיכל : (מח) אל אולם הבית · אולם היכל : וימד אל אולם · כמו איל אולם עובי כתפות הפתח (הרואה את המזרח שא"א) מדד מן המזרח למערב . (ואנ"י הכות"ב מצאתי בפירושי"ם אחרי"ם כ"מו שהעתק"תי ורוחב השער שלשה אמות מפה וגו' הוא עובי האיל הצפוני לתוך חלל הפתח למערב וכן עובי האיל הדרומי לתוך חלל האולם למערב ואף ע"פ שכך שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה שלעתיד לבא אינו אלא שלש אלא שבאולם בית שני וכו' (שא"א) : חמש אמות . ואף של בית שני היה כן שכן שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה אלא שבאולם בית שני לא היו כתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רוחב הפתח עשרים אמה כרוחב האולם וכאן כתוב ורוחב השער ג' אמות מפה וג' אמות מפה ואיכ"י יוד"ע לנד"ד פירוש"ו אלא לרוחב כתפות הפתח ג' אמות סותמין חלל הפתח מכאן וג' אמות מכאן : (מט) אורך האולם עשרים אמה · כנגד רחב ההיכל : ורוחב עשתי עשרה . מן המזרח למערב : ובמעלות אשר יעלו אליו . ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו כמו ששנינו בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם

יחזקאל מ

מג וְהַשְׁפַתַּיִם טֹפַח אֶחָד מוּכָנִים בַּבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת בְּשַׂר הַקָּרְבָּן׃ מד וּמִחוּצָה לַשַּׁעַר הַפְּנִימִי לִשְׁכוֹת שָׁרִים בֶּחָצֵר הַפְּנִימִי אֲשֶׁר אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַצָּפוֹן וּפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם אֶחָד אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַקָּדִים פְּנֵי דֶּרֶךְ הַצָּפֹן׃ מה וַיְדַבֵּר אֵלַי זֹה הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת׃ מו וְהַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ הֵמָּה בְנֵי־צָדוֹק הַקְּרֵבִים מִבְּנֵי־לֵוִי אֶל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ׃ מז וַיָּמָד אֶת־הֶחָצֵר אֹרֶךְ ׀ מֵאָה אַמָּה וְרֹחַב מֵאָה אַמָּה מְרֻבָּעַת וְהַמִּזְבֵּחַ לִפְנֵי הַבָּיִת׃ מח וַיְבִאֵנִי אֶל־אֻלָם הַבַּיִת וַיָּמָד אֵל אֻלָם חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְרֹחַב הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ׃ מט אֹרֶךְ הָאֻלָם עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַמָּה וּבַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו וְעַמֻּדִים אֶל־הָאֵילִים אֶחָד מִפֹּה וְאֶחָד מִפֹּה׃

(Masorah in margin: נ' · נ. נ' · נ' · ח' בליש' · ט' · ז' · ו' · נ' חסר · ח' כתיב ה' · ו' · ג' · נ' : נ' · ב' חסר · ל' חסר יו"ד · י"א כתיב ס' · י"א כתיב ס' · נ' · נ' בענין · י"א חס' בליש' · י"א כ"כ · י"א כ"כ)

תרגום

וְסַפְתָּא נַפְקִין פְּשַׁךְ חַד קְבִיעִין בְּעַמּוּדֵי בֵּית מַטְבְּחַיָּא מְגָיו לְאוּלַמַּיָּא סְחוֹר סְחוֹר וְעַל פָּתוּרַיָּא בְּשַׂר קוּרְבָּנַיָּא׃ מד וּמִבָּרָא לְתַרְעָא גַוָּאָה לִשְׁכַּת לֵיוָאֵי בְּדַרְתָּא גַוַּיְתָא דִּי לְעֵבַר תְּרַע צִפּוּנָא וְאַפֵּיהוֹן לְאוֹרַח דָּרוֹמָא חַד לְעֵבַר תְּרַע מַדִּינְחָא אַפֵּי אוֹרַח צִפּוּנָא׃ מה וּמַלֵּיל עִמִּי דָא לִשְׁכְּתָא דִּפְתִיחָא לְאוֹרַח דָּרוֹמָא לְכַהֲנַיָּא נָטְרֵי מַטְּרַת בֵּיתָא׃ מו וְלִשְׁכְּתָא דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוּנָא לְכַהֲנַיָּא נָטְרֵי מַטְּרַת מַדְבְּחָא אִנּוּן בְּנֵי צָדוֹק דְּקָרְבִין מִבְּנֵי לֵוִי לְפוּלְחָנָא דַּיְיָ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמוֹהִי׃ מז וּמְשַׁח יַת דַּרְתָּא אוּרְכָּא מְאָה אַמִּין וּפוּתְיָא מְאָה אַמִּין מְרַבַּע וּמַדְבְּחָא דִּי קֳדָם בֵּיתָא׃ מח וְאַעֲלַנִי לְאוּלָמָא דְּבֵיתָא וּמְשַׁח אֵילָא דְּאוּלָמָא חֲמֵשׁ אַמִּין מִכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין מִכָּא וּפוּתְיָא דְּתַרְעָא תְּלָת אַמִּין מִכָּא וּתְלָת אַמִּין מִכָּא׃ מט אוּרְכָּא דְּאוּלָמָא עַסְרִין אַמִּין וּפוּתְיָא חַד עַסְרֵי אַמִּין וּבְדַרְגִּין דְּסָלְקִין לֵיהּ וְעַמּוּדַיָּא עַל אֵילַיָּא חַד מִכָּא וְחַד מִכָּא׃

רדק

טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב . כלי ששופתים עליו את הקדירות והיא שפיתת שתי קדירות לפיכך נקרא כלי שנים וי"ת ועונקלין נפקין פשך חד קבעין בעמודי בית מטבחיא מגו לאולמיא סחור סחור ועונקלין הם ווי ברזל קבועים בעמודים ובכתלים לתלות בהם וקורין עונקלין בעי"ן או בא"ל"ף אונקלין וכאלה השפתים היו תולין בהם הקרבנות ומפשיטים אותם וכן שנינו במסכת מדות בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודים ננסין ורביעים של ארז על גביהם ואונקלין של ברזל קבועים בהן וג' סדרים היה לכל אחד ואחד שבהן תולין ומפשיטין על על שלחנות של שיש שבין העמודים: ואל השלחנות בשר הקרבן ؛ בהעמדת קמץ הקו"ף בגעיא וברפיון הבי"ת מפני שהוא הרי"ש נע מפני העמדת הקמץ לפיכך נרפתה הבי"ת ורבי יונה כתבו בחטיפות הקו"ף ורפיון הבי"ת : (מד) ומחוצה לשער הפנימי לשכות שרים . שער הפנימי של עזרת ישראל היה מחוץ לו כלו' בחלל החצר הפנימית לשכות הלוים המשוררים וכת"י לשכת ליואי: אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום · והיו אל כתף שער הצפון ופני הלשכות היו דרך הדרום כלומר פתחיהם לדרום וכתף השער קורא מה שאחורי השער כמו שפירשנו : א' אל כתף שער הקדים . אמר ולשכה אחת היתה אל כתף שער הקדים : פני דרך הצפון . כלו' פתוחה לנד צפון ואמר א' לשון זכר על הלשכה והיא לשון נקבה כי הלשכה בית ובית הוא לשון זכר : (מה) וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום · לשכה אחרת היתה שם ואם לא זכרה שהיו פניה דרך הדרום נגד לשכות הלוים שזכר כי אותם היו ללוים וזו לכהנים : (מו) והלשכה . לשכה הנזכרת אשר פניה דרך הצפון : המה בני צדוק . זכר צדוק כי הוא היה כהן גדול תחילה בבית שבנה שלמה כמ"ש וימליכו שנית לשלמה בן דוד לנגיד ולצדוק לכהן והוא היה מבני אלעזר הכהן ולפנחס בנו ולזרעו נתנה ברית הכהונה אשר היו מבני איתמר ירדו ממעלות הכהונה בקללת עלי : (מז) וימד את החצר אור, מאה אמה ורוחב מאה אמה מרובעת . זה לא היה בבית שני כי אורך עזרת ישראל היה מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת הכהני' : והמזבח לפני הבית · אמר ומדד ג"כ המזבח שהיה לפני הבית ולא זכר מדתו ועוד לא יזכרנו : (מח) ויביאני אל אולם הבית . היא אולם ההיכל : וימד אל אולם · אל חסר יו"ד אמר כי מדד אילי האולם אשר על פתחו מפה ומפה והיה כל א' חמש אמות מפה . שניהם בה"א : ורחב השער ג' אמות מפו וג' אמות מפו . שניה' בוי"ו ואמר כי רוחב שער האולם הי' כדי שנשאר לו כתף אחר השער ג' אמות מן הצפון ושלש אמות מן הדרום נמצא רוחב השער ארבע עשרה אמות כי אורך האולם היה עשרים אמה טול מהם שש לכתפות השער ג' מכאן וג' מכאן נמצא רחבו של שער י"ד אמה ולבאר זה סמך לו : (מט) ארך האולם כ' אמ' . ארכו כנגד רחבו של היכל : ורחב י"א . כן היה בבנין בית שני כמו ששנינו במסכת מדות והאולם י"א אבל בבנין שלמה היה

מסורה

בפסוק : שרים ח' בליש' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימ' י"ט : זה י' ח' כתי' ה' וב' כתיב וי"ו וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סימן ו' : הקרבי' ג' בליש' וסי' אתם קרבים היום : והלשכה אשר פניה דרך הצפון . קרש מן הארץ הוא לכהנים : והמזבח ב' וסימ' והמזבח נקרע וישפך . וימד את החצר ארך · אליו כלהון חס' בבניינא במ"א מ"ל וסימ' ובמעלות אשר יעלו אליו · וכל קריאה דכוות' אליו מ"ל במ"ג חס' וסי' למה קשרתם כלכם . עבור בתוך העיר · רוץ דבר אל הנער הלז :

מצודת דוד

בעמודים נמוכין ובלטו טפח אחד מן הרביעיות שעל העמודים ובהן יהיו תולין הקרבנות להפשיט עורן והם עמדו בבית המטבחים היא הלשכה שפתחה באילים השערים הנזכרת למעלה : מוכנים בבית . העמודים עם רביע ות היו קבועי' בהלשכה ההיא בפנים בכל ארבעת הרוחות : ואל השלחנות · הם ארבעת השלחנות מאבני הגזית שעמדו בהלשכה ההיא עליהם יהיו מניחים בשר הקרבן : (מד) ומחילה לשער הפנימי . מחוץ לחלל השער של חצר הפנימי (או על השער הפנימי יאמר שהיא בת עשר אמות) שם היו לשכות המשוררים והוזר ומפרש שעמדו בחלל חצר הפנימי לא מחוץ חלל השער כלפי החוץ בע"כ : אשר אל כתף . ר"ל אשר עמדו בכתף שער הצפון מזה ומזה : ופניהם · פתחיהם פנו כלפי הדרום : אחד . לשכה אחת עמדה בכתף שער הקדים ופתחה פנה כלפי הצפון : (מה) וידבר אלי · המלאך הדובר בי : זה הלשכה . ר"ל קבוצות הלשכות אשר פתח כ"א כלפי הדרום היא לצורך משרתי המקום ב"ה השומרים משמרת הבית בדבר המוטל עליהם והוא עבודת השיר שהוא מוטל על הלוים : (מו) שומרי משמרת המזבח · להקריב עליו קרבנות : המה בני צדוק · כי הם יכהנו לעתיד כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וכו' המה יקרבו אלי וכו' (לק' מד) : הקריבים . אשר יקרבו אל ה' מתוך בני לוי לשרתו ר"ל הנבחרי' לה משאר הכהני' בני לוי וכמ"ש שם : (מז) את החצר . את חלל חצר הפנימי : והמזבח לפני הבית · המזבח עמד בחלל החצר ההיא לפני הבית מכוון מול ההיכל וכותליו וכמ"ש בקו' בנין הבית: (מח) אל אולם הבית . הוא האולם שלפני ההיכל : וימד אל אולם. מדד מזוזות האולם ה' אמות וזה היה בעובי ולא היה כן הרוחב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לא היה כ"א ג' אמות כמ"ש בענין ועם כי היו עגולו' לא היו במרחק שוה וכמו מזוזו' אולמי השערי' (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזה וכמו כתלי התאים):מפה· מהעבר מזה:ורחב השער.ר"ל רחב השער . היה באופן שנשאר כותל שלש אמות מהעבר מזה ושלש אמות מהעבר מזה וא"כ היה רחבו י"ד אמות : (מט) אורך האולם · מצפון לדרום : עשרים אמה . כמדת רוחב ההיכל : ורוחב . ממערב למזרח : ובמעלות

מצודת ציון

אותן : מוכנים . מלשון הכנה וקביעות : בבית . מבפנים : (מד) שרים . מלשון שיר ור"ל משוררים : ופניהם . ר"ל פתחיהם שהוא פני הבית : (מה) לכהנים . משרתי ה' יקראו כהנים ואם אינם מבני אהרן : (מז) מרובעת . מלשון רבוע : הבית · כן יקרא ההיכל כי היה מקורש

רד"ק

היה רחבו כ' כארכו: ובמעלות אשר יעלו עליו. וראיתיו מודד במעלות אשר יעלו עליו ולא זכר כמה ובבנין בית שני שנינו במס' מדות וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה: ועמודים אל האלים אחד מפה ואחד מפה. אל האילים שזכר שהיו לאולם מפה ומפה אמר כי שניה עמודים ראה לפה: מפה. שניהם כתובין בה"א: (א) ויביאני אל ההיכל וימד את האילים. אילי שער ההיכל והיו עשויין כמין כפה מלמעלה והיה רחבו של כל איל ו' אמות: רחב האהל. רחב הכפה היה שש אמות והכפה קורא אהל וי"ת ופותיא דמשכנא: (ב) ורחב הפתח י' אמות. רחב פתח ההיכל: וכתפות הפתח ה' אמות מפה וה' אמות מפה. הנה עשרים כי כן היה רחבו של היכל כמ"ש ארכו ארבעי' אמה ורחבו עשרי' אמה: מפו. שניהם כתובים בוי"ו: (ג) ובא לפנימה. לפני ולפנים אל הדביר: וימד איל הפתח שתים אמות. ר"ל שני אילי הפתח מזה ומזה כל אחד היה רחבו שתים אמות: והפתח שש אמות. עביו של פתח שש אמות ורחבו ז': (ד) וימד. אל פני ההיכל. כי כן היה רחבו של היכל עשרים אמה וכן היה הדביר שבנה שלמה וכן היה בבית שני: (ה) וימד קיר הבית שש אמות. כותל ההיכל: ורוחב הצלע. מלרע וכן צלע אל צלע והצלע הוא התא והוא היציע כנזכר בבנין שלמה ות"י מחילתה וכן תרגמו שם וענין בנין הצלעות הנה כמו שהוא שם אלא שהוא כשול במלות בזוות אלא שהיציע התחתונה אמר הנה ד' אמות ושם חמש אמות והצלעות האלו בג' כותלי הבית מחוץ מערב צפון ודרום וזהו סביב: (ו) והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים. אל כמו על כי זו על זו היו בנויות כמו שאומר במלכי' ל"ג פעמים זו על זו היה גובהם שלש ושלשים רגלים ומדת הרגל שני טפחים וי"ת תלתין ותלת חדא עשרא בסדרא ר"ל שהיו הצלעות ל"ג לג' רוחות הנה י"א לכל רוח מסודרות זו אצל זו: ובאות בקיר אשר לבית לצלעות סביב סביב. היו נכנסות ראשי הקורות בקיר ההיכל במה שהיה מונח בו לצלעות כמו שאמר במלכים כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה: להיות אחוזים ולא היו אחוזים בקיר הבית. להיות אחוזים במקום המונח בקיר ולא בקיר שיעשו בקיר הבית חורים להיות ראשי הקורות אחוזות בה כמו שאומר שם

תרגום

א וְאַעֲלַנִי לְהֵיכְלָא וּמְשַׁח יָת אֵילַיָא שִׁית אַמִין פּוּתְיָא מִכָּא וְשִׁית אַמִין פּוּתְיָא מִכָּא פּוּתְיָא דְמַשְׁכְּנָא: ב וּפוּתְיָא דְתַרְעָא עֲסַר אַמִין וְכִתְפֵי תַרְעָא חֲמֵשׁ אַמִין מִכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִין מִכָּא וּמְשַׁח אוּרְכֵּיהּ אַרְבְּעִין אַמִין וּפוּתְיָא עַסְרִין אַמִין: ג וְעַל לְגָיו וּמְשַׁח אֵילָא דְתַרְעָא תַּרְתֵּין אַמִין וְתַרְעָא שִׁית אַמִין וּפוּתְיָא דְתַרְעָא שְׁבַע אַמִין: ד וּמְשַׁח יַת אוּרְכֵּיהּ עַסְרִין אַמִין וּפוּתְיָא עַסְרִין אַמִין דִי קֳדָם הֵיכְלָא וַאֲמַר לִי דֵין בֵּית קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא: ה וּמְשַׁח כּוֹתְלָא דְבֵיתָא שִׁית אַמִין וּפוּתְיָא דִמְחִיצְתָא אַרְבַּע אַמִין סְחוֹר סְחוֹר מַקַף לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר: ו וּמְחִיצַיָא מְחִיצָא עַל מְחִיצָא תְּלָתִין וּתְלַת חֲדָא עַסְרֵי בְּסִידְרָא קְבִיעִין בְּכָתְלָא דִמְגָיו לִמְחִיצָא סְחוֹר סְחוֹר לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי שֵׁרִיתָא נָיְחִין עַל זִיזָא וְלָא יְהוֹן שֵׁרִיתָא מְעַבְּרָן

יחזקאל מא

מא א וַיְבִיאֵנִי אֶל־הַהֵיכָל וַיָּמָד אֶת־הָאֵילִים שֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב־מִפּוֹ וְשֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב־מִפּוֹ רֹחַב הָאֹהֶל: ב וְרֹחַב הַפֶּתַח עֶשֶׂר אַמּוֹת וְכִתְפוֹת הַפֶּתַח חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וַיָּמָד אָרְכּוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה: ג וּבָא לִפְנִימָה וַיָּמָד אֵיל־הַפֶּתַח שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַפֶּתַח שֶׁבַע אַמּוֹת: ד וַיָּמָד אֶת־אָרְכּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה אֶל־פְּנֵי הַהֵיכָל וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ה וַיָּמָד קִיר־הַבַּיִת שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַצֵּלָע אַרְבַּע אַמּוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב: ו וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אֶל־צֵלָע שָׁלוֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים וּבָאוֹת בַּקִּיר אֲשֶׁר־לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לִהְיוֹת אֲחוּזִים וְלֹא־יִהְיוּ

[Masoretic marginal notes: ל' / ל' / י"ו ר"פ ל' / ל' / ל' / ל' ־ ל' / ס' מ"ל ל' ומ"ל / ב' ובפסוק ומ"ל]

ובא י"ו ר"פ בקריאה וסי' נמסר בשמואל ב' סימ' י"ו וישעי' סימן מ"ז: שלוש ה' מ"ל וסימ' על מה הבית את אתנך. שלוש ערים תבדיל לך קדמ' רמשנה תורה. שלוש פעמים בשנה יראה. והצלעות צלע אל צלע. המזבח עץ שלוש אמות. וכל כתו' דכוות' מ"ל:

תולדות אהרן והצלעות. ב"ב סא עה:

רש"י

רום מעלה חצי אמה: ועמודים אל האילים. תמו' יכין ובועז שהיו במקדש ראשון: (א) שש אמות רוחב. הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם (ממזרח למערב): רוחב האהל. רוחב האולם שהוא ברחבו של אולם ובאורכו של היכל. בפירוש"ים אחר"ים רחב האוהל אצלו של פתח: (ב) וכתפות הפתח חמש אמות. שההיכל רחבו כ' אמה ורוחב הפתח י' נמצא כתפותיו מפה ומפה של ה' ה': (ג) ובא לפנימה אל המחילה המפסקת בין ההיכל לקודש הקדשים: וימד איל הפתח. עוביו שתים אמות אין זה שוה לאמה טרקסין: והפתח שש אמות. איני יכול לפרשהו אלא לגבהו: (ד) אל פני ההיכל. על פני רחבו של היכל: (ה) קיר הבית. כותל מערבי: ורוחב הצלע. אפנדי"ן בלע"ז התא של אחריו ד' אמות חללו ושל בית שני היה שש ועל כרחך בית זה לעתיד לבא שהרי בבית שני לא היתה תוספה מפסקת לבית קדשי הקדשים: (ו) צלע אל צלע. תא אל תא ותא על תא: שלוש ושלשים פעמים. ובבית שני היו ל"ח ט"ו בצפון וט"ו בדרום חמשה על חמשה וחמשה על גביהם ושמונה במערב הוא צלע הוא יציע הוא תא. ואומר אני שהתאים שבצפון ובדרום כך סדרן שכל א' וא' ארכו י"ב אמה הרי ס' אמה לחמש תאים וה' כתלים של ס' ה' אמה הרי ס"ה ורחב ס' אמות של התוכה פירנסת נ' אמה של אורך הכותל וכן לדרום ושבמערב א' ע"ג א' ושלישי על גביהן ואורכן על גביהם כ' אמה כנגד רחב בית קדשי הקדשים הרי י"א בכל סדר וכמ"ש חד עסרי בסידרא. (ס"א ל"ג פעמים ג"פ י"א ע"ג אחת עשר על גביהן וכן ת"י חד עסרי בסידור' ובבית שני וכו' עד הוא תא. ותו לא): ובאות בקיר אשר לבית לצלעו'. קורות עליות העליונים היו ראשיהם שלצד מחילה התאים המחילה באות ונוקבות בקיר בלדו הפנימי וזו אשר לבית לצלעות בלדו אשר לתוך התאים וזהו להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחזקה פופרי"ש בלע"ז: ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. ראשיהם של צד קיר ההיכל היו באות ונוקבות על כיפות ההם קיר ההיכל כולם לתוך התאים כמו שאמור בבנין שלמה (מלכים א ו) כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה היציע

מצודת ציון

מקורה כעין בית ולא כן המזירות: (ב) וכתפות. ענין עבר וצד: (ה) קיר. כותל: הצלע. הוא חדר מה ובבנין שלמה נקרא גם יציע ויקרא צלע לפי שהוא בצלע הבית ויציע שהוא מקום נכוע

מצודת דוד

ובמעלות אשר יעלו אליו. ר"ל ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו מן החצר הפנימי: ועמודים אל האילים. בחלל האולם סמוך אל המזוזות עמדו שני עמודים אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה והם היו במקום עמודי יכין ובועז שהיו במקדש ראשון: **מא** (א) את האילים. הם המזוזות (ועם כי שם אילים הונח על המזוזות בעבור שהיו עגולים כאילן אלה ובענין נאמר ההיכל מזוזת רבעה עכ"ז קראם אילים כשם שאר המזוזות): שש אמות רחב מפו. שש אמות היה רוחב המזוזה מהעבר מזה וכו' ר"ל עובי המזוזות בחלל הפתח (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כתלי האלירות): רחב האהל. ר"ל וכן היה רוחב האהל הוא המשקוף המאהיל על המזוזות ויתכן שהיה בתבנית אהל: (ב) וכתפות הפתח. הכותל שבלדו הפתח היה חמש אמות מהעבר מזה וכו' וזה היה עם עובי המזוזות: ארכו. ממזרח למערב: ורוחב. מצפון לדרום: (ג) ובא לפנימה. המלאך הדובר בו בא לפנים מן ההיכל לבית קה"ק ולא הביאו עמו כי אין לבוא שם כ"א הכהן הגדול ביה"כ (ואף כי היה במראה הנבואה מ"מ הראהו באופן הראוי במותם): איל הפתח. ר"ל כל איל היה שתים אמות (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כתלי האלירות): והפתח. ר"ל גובה הפתח: (ד) אל פני ההיכל. ר"ל במדת רוחב ההיכל: ויאמר אלי. המלאך הדובר בי: (ה) קיר הבית. זה כותל מערבי של בית קה"ק: ורוחב הצלע. רוחב הצלע המערבי והוא היה נשען לכותל בית קה"ק והוא היה לו נטתל מאחוריו: סביב וגו'. בנין הצלעות היו מסבבים את הבית ר"ל ההיכל ובית קה"ק מכל שלשה הרוחות ממערב ומצפון ומדרום וכולם היו נשענים אל הכותל והיה להם לכותל מאחוריהם: (ו) והצלעות וגו'. בנין הצלעות היו צלע עם צלע ר"ל זה אצל זה וזה ע"ג זה: שלוש ושלשים פעמים. ר"ל מספר הצלעות נתכפלו ל"ג פעמים כי במספר הזה היו כי במערב היה אחת ע"ג אחת ושלישי ע"ג ומלאו כל הרוחב ובצפון ובדרום היו חמשה ע"ג חמשה וחמשה ע"ג אורך כ"א י"א אמות הרי לחמשה נ"ה אמות משש הכתלים כ"א חמשה אמות הרי בין הכל פ"ה אמות ומיסוד כותל את המערבי עד בית החליפות היה תשעים אמות כמ"ש בקונ' בנין הבית ונשאר א"כ חמשה אמות מקדש פנוי והוא הנקרא בענין מקום המונח ויתר הדברים יבוארו בקונ' בנין הבית: ובאות בקיר אשר לבית. ראשי הקורות שתחת תקרות הצלעות היו באות ונכנסות בקיר אשר אל הבית ר"ל בכותלי ההיכל ובית קה"ק: לצלעות סביב סביב. ר"ל כן היה לכל קורות תקרות הצלעות אשר היו מסביב להיות אחוזים אל הקיר באופן זה כי היה נפחת מעובי הקיר בכלות גובה צלע התחתונה ועל הבליטה שמתחת היו מונחי' קורו' תקרת התחתונ' שהיא רצפת התיכונ' ובכלו' גובה התיכונ' היה נפחת עוד מעובי הקיר ועל הבלי' שמתח' היו מונחי' קורו' תקרת התיכונ' שהיא רצפת העליונ' וכן בכלות גובה העליונה וכו' וכמו שעשה שלמה כמ"ש כי מגרעות נתן לבית וכו' (מ"א ו) ועי"ז היה להם חוזק רב ולא ימוטו: ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. ר"ל לבל יהיו אחוזים בקיר הבית כדרך הפתיחה שרגילים הבונים לעשות בבנין כזה והוא משוטים

אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת׃ ז וְרָחֲבָה נָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לַצְּלָעוֹת כִּי מוּסַב־הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב ׀ סָבִיב לַבַּיִת עַל־כֵּן רֹחַב־לַבַּיִת לְמָעְלָה וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה יַעֲלֶה עַל־הָעֶלְיוֹנָה לַתִּיכוֹנָה׃ ח וְרָאִיתִי לַבַּיִת גֹּבַהּ סָבִיב ׀ סָבִיב מְיֻסְּדוֹת הַצְּלָעוֹת מְלוֹ הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה׃ ט רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֵּלָע אֶל־הַחוּץ חָמֵשׁ אַמּוֹת וַאֲשֶׁר מֻנָּח בֵּית צְלָעוֹת אֲשֶׁר לַבָּיִת׃ י וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת רֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב

בְּכָתְלֵי בֵּיתָא׃ ז וּפוּתְיָא מְסִבָּתָא וְסַלְקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן מְחִיצָתָא אֲרֵי מַקְּפָא בֵּיתָא לְסַלְקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא סְחוֹר סְחוֹר לְגָיו עַל כֵּן פְּתֵי בֵיתָא מִלְּעֵלָּא וְכֵן בִּמְסִבָּתָא סָלְקִין מִן אַרְעִיתָא לְעִלָּיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעֲתָא׃ ח וַחֲזֵית לְבֵיתָא רוּמָא סְחוֹר סְחוֹר מְשַׁכְלְלָן מְחִיצָתָא מִשְׁחַת קַנְיָא שִׁית אַמִּין רְוָח׃ ט פּוּתְיָא דְכוּתְלָא דִמְחִיצָתָא דִלְבָרָא חֲמֵשׁ אַמִּין וַאֲתַר שְׁבִיק בֵּית מְחִיצָתָא דִלְגָיו׃ י וּבֵין לְשָׁכָתָא פּוּתְיָא עַסְרִין אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר מַקִּיף

ג׳ · ג׳ · י״ב · ג׳ · מוסדות ק׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ וחד למנח

וראיתי י״ב וסימן וראיתי את הדם ופסחתי עליכם. וראיתי מה והגדתי לך׃ וראיתי לבית גבה׃ וראיתי והנה עליה׳ גידים ובשר עלה׃ וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלו׳׃ וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם׃ וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון׃ וראיתי את כל מעשה אלהים׃ כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסוק. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה׃ והנה שנים אחרים׃ מנח ל׳ בית צלעות אשר לבית. למנח ל׳ ופתח הצלע. המנח ל׳ חמש אמות סביב׃

רשי

הילוך התחתונה חמש באמה רוחב הללה ועלייתה שש שהיה כותל ההיכל כנוס מלמעלה אמה לפיכך הלל התיכונה ו׳ אמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה והוא היתה עלייה של תיכונה שהיה כותל ההיכל כנוס לתוכה אמה מלמעלה ואף אלו היו כמותן וזהו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נקבים בקיר ההיכל כאשר ראשי הקורות נתוכי׳ הקבועים בכותל גבוה שנוקבים הכותל ותוקעים ראשי הקורות בנקבי׳: (ז) ורחבה. והצלעות ה הולכין ומרחיבין למעלה כמו שפירשתי האמצעית רחבה מן התחתונה אמה וכן העליונה מן האמצעית אמה: ונסבה למעלה למעלה. ומוסבה מסיבה שקורין וי״ז בלע״ז של בנין אבנים הוא כמין עמוד ומעלות עולות בו והעולה בהם דומה לו כהולך ומקיף סביבות עמוד אבנים, ובלשון אשכנז קרוי שוינד״ל שטיין והוא שאמו׳ בבנין שלמה ובלולי׳ יעלו אל התיכונה אף הוא מתורגם ובמסיבת׳ כמו ונסבה למעל׳ למעל׳ וכן מסיבה עולה למעלה עד גג התא העליון כמו שהוא מפרש והולך שהמסיבה עולה מן התחתון לאמצעי ומן האמצעי לעליון: כי מוסב הבית. לצלעות: למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רוחב לבית למעל׳. ע״כ שאמרנו ורחבה למעלה למעלה רחב בית חוך הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן: וכן התחתונה. תרגם יונתן וכן במסיבתא סלקין מן ארעותא לעיליתא באורך מליעתא וכן יעלו ע״י מסיבה מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה: (ח) וראיתי לבית גובה. לא פירש שיעורו אבל במסכת מדות שנינו על רוס מאה אמה: מוסדות הצלעות מלו הקנה. יסוד הצלעות היה מלא כקנה: שש אמות אצולה. ת״י רוח יסוד מחילת הצלע בתוך הארץ היה רחב שש אמות אבל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש אמות כמו שמפורש בענין במקרא של אחריו: (ט) רוחב הקיר אשר לצלע אל החוץ. מחילת התאים הסמוכה לחצר הוא מחילה מערבית: חמש אמות. וכן שנינו במסכת מדות שאותו כותל הוא חמש: ואשר מונח. ומקום פנוי היה מונח במקצועות הצפון והדרום שאצל המזרח שאין התאים מקיפין את כל הבית ולאותו מקום פנוי היו פתחי התאים שבמקצועות מזרחיים כמו שאמור בענין ופתח הצלע למונח כי לא היה להם פתחים לתאים לא לצד החצר ולא לצד ההיכל אלא לאותן שבמקצוע מזרחית צפונים ובמזרחית דרומית היה הפתח בכותל רחבו פתוח לאותו מקום המונח ובאותו פתח נכנסין לו וממנו לתא השני ומן השני אל השלישי וכן סביב שכן שנינו במסכת מדות שלשה פתחים לכל אחד ואחד א׳ לתא מן הימין וא׳ לתא מן השמאל וא׳ לתא שעל גביו ואף י״ת כן ואשר מונח ואתר שביק לשון אחר ואשר מונח כלומ׳ וכן אותן (של צד פנים) מן הצלעות לצד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין התאים ובין הבית ובאותו מקום היו פתחי התאים כמו שמפורש בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה ה׳ אמות כמו שהוא אומר ורחב מקום המונח ה׳ אמות כדפרישית לעיל שלא יהיו התאים סמוכים לבית כלל ואויר יהיה ביניהם והבית ה׳ אמות וכן ת״י ואתר שביק: בית צלעות אשר לבית. נגד אויר רוחב הצלעות בקרן הזוית. סביב סביב שכתוב במקום המונח אינו בד׳ פנות כמשמעו אלא כלומר מכאן ומכאן דרום וצפון זוית דרומית מזרחית וזוית צפונית מזרחית: (י) ובין הלשכות רוחב עשרים אמה. לשכות היו בחצר החיצונה בצפונה של החצר הפנימית אצל קומתה והפסק ד׳ אמה בין רחב מחיצת הלשכות למחיצות התאים

רדק

שם לבלתי אחוז בקירות הבית כי קיר הבית היה רחב מלמטה הולך ומצר כלפי חוץ כנגד התאים להיות ראשי הקורות אחוזים באותו מקום המונח להם: (ז) ורחבה ונסבה למעל׳ למעלה לצלעות׳ הצלעות כל מה שהיו עולים למעלה היו מתרחבות במקום שאונח להם בקיר כמ״ש במלכים היציע התחתונה ה׳ באמה רחב׳ והתיכונה ו׳ באמ׳ רחבה וגו׳ ומ״ש ונסבה ר״ל כי במסיבה היו עולים למעל׳ לצלעות כמ״ש במלכים ובלולים יעלו אל התיכונה ומן התיכונה אל השלישית ובלול או הלול הוא בנין כמין עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב שעולה בו עולה דרך היקף וכן שנינו במסכת מדות ומסיבה היתה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב והלך על פני כל הצפון עד שהוא מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרו׳ והפך פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה פתוח כלפי דרום כי מוסב הבית למעלה הלול או בלול קורא אותו מוסב והיה עולה למעלה למעלה עד העליונה: על כן רחב הבית למעלה. על כן טעמו למעלה על כן שהיו אוחזים בקיר הבית היה רחב לבית למעלה בעליונה שהצלעות היתה רחבה מכולן: וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה כתרגומו וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעליתא באורח מציעתא: (ח) וראיתי לבית גבה סביב סביב. אמר כי ראה גובה ההיכל ולא ספר כמה ובבית שני עשו גבהו מאה אמה: מוסדות הצלעות. כתיב ביו״ד וקרי בוי״ו ואותיות אהוי מתחלפות אמר שראה יסודות הצלעות שהיה רחבן שש אמות: אצילה. פירושו גדולות מן ואל אצילי בני ישראל שפירושו גדולים ויונתן תרגם רווח כלומר בריוח היה ברחבו שש אמות ויש מפרשים מן תחת אצילות ידיך שהוא בית השחי כי שאר האמות הם מן ראש האצבע הנקראת אמה עד פרק המבדיל בין הזרוע והקנה ואלו היו אמות מגיעות עד בית השחי: (ט) רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות. אמר כי כותל הצלע מן החוץ רחבו חמש אמות: ואשר מונח בית צלעות אשר לבית. אמר אבל כותל הצלעות אשר מצד ההיכל שהוא כותל הפנימי לצלע לא היה בזה אלא כמו שהיה מונח מקום לקרוי הצלעות כמו שפירשנו שהכותל היה מצר והולך לפיכך לא ראה לומר לו מדה ולפיכך אמר ואשר מונח כלומר היה כמו שהיה לכל צלע כפי מקום הנחתו: (י) ובין הלשכות רחב עשרים אמה. אם אמר על הצלעות שגם הם נקראים לשכות אמר כי היו לשכות סביב סביב הבית ומה שיש לשכה ולשכה רחב היה בין כלם עשרים אמה ובבית שני היו התאים שהם צלעות שמנה ושלשים חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום וח׳ במערב שבצפון ושבדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן ושבמערב ג׳ על גבי ג׳ ושנים על גביהן ובבית שלמה

מצודת דוד

שעושים חורים ונקבים בקיר ובהם מכניסים ראשי קורות התקרה שאין בזה חזוק רב כי בקל ימוטו: (ז) ורחבה. ר״ל בנין הצלעות היו הולכות ומתרחבות כי האמצעית נתרחבה מהתחתונות כשעור מה שנפחת בעובי קיר הבית וכן העליונות מהאמצעית: ונסבה. בנין מעלות היה עד למעלה למעלה לבוא אל הצלעות שהיו ממעל: כי מוסב. חוזר הוא על ראשית המקרא שאמר ורחבה ויפרש בזה לומר בעבור שהיה כותל הבית מסובב למעלה למעלה בגרעון עובי הקיר להניח שמה קורות התקרה כמ״ש למעלה ולתוספת ביאור אמר סביב סביב לבית מכל ג׳ הרוחות ועל כן נתרחב לצלעות הבית למעלה האמצעית מהתחתונות והעליונות מהאמצעית: וכן התחתונה. מוסב על ונסבה לומר וכן בהמסיבה היה עולה העולה מהתחתונה אל העליונה בדרך התיכונים ולא היה לה מסיבה אחרת כן ת״י. או ונסבה יאמר על המסיבה הנתבאר למסה בחשבון רחב שבעים אמה ור״ל המסיבה גבהה למעלה ללכת דרך בה למעלה לצלעות ר״ל לצלעות העומדות ממעל כי הגיע גבהם עד גובה הצלעות העליונות ועל זה אמר וכן התחתונה וכו׳ ור״ל וכן עלה העולה אל העליונה מן התחתונה בדרך התיכונה ר״ל מלבד הדרך שהיה אל העליונה מן המסיבה היה עוד דרך מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה לעלות שמה דרך מעלות (ובצלעות המערב לא היה אלא דרך עליה הזאת כי שם לא היה מסיבה): (ח) וראיתי לבית. ראיתי שהיה לבית גובה לעלות ממעל להצלעות כן היה מסביב בכל רוחותיה: מוסדות הצלעות. יסוד כתלי הצלעות הבנוי בתוך הקרקע היה מלא הקנה ולתוספת ביאור אמר שש אמות אצילה ר״ל אמות גדולות בני ו׳ טפחים כי כן היה מדת הקנה כמ״ש למעלה: (ט) רחב. עובי כותל הצלע הפונה לחוץ היתה בת חמש אמות והיסוד מחזת כלפה להלן אמה אחת: ואשר מונח. היה מונח מקום פנוי לבנין הצלעות אשר היו אל הבית והם היו במקצוע דרומית מזרחית ולפונית מזרחית בין בית החליפות ובין הצלעות כמ״ש בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה: (י) ובין הלשכות. לשכות היו בנויות בחלל ע״כ מול המסיבות כמ״ש ויביאני אל הלשכה וכו׳ (לקמן מב) ולכן אמר החלל שבין הלשכות ר״ל שלשכות הבנויות מול בין המסיבה ובין יסוד כותל המסיבה הנקראת ג״כ בשם לשכה (כי שם לשכה הוא שם כולל לכל החדרים) והחלל הזה היה רחב עשרים אמה והיה מול בית החליפות וחמשה אמות להלן מול עובי כותל חצר הפנימי וכמ״ש בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה:

מצודת ציון

לנוע: (ז) ונסבה. מל׳ סביב ויאמר על בנין המדרגות שהיתה בתמונת עמוד והעולה בה מסבב את העמוד בדרך הלוכו. או יאמר על בנין המסיבה והוא שם חדר מה שהיה מסבב כל הצלעות מצפון ומדרום: על העליונה. אל העליונה: לתיכונה. לאמצעית כמו והבריח התיכון (שמות כו) ובאה הלמ״ד במקום בי״ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט) ור״ל בדרך התיכונה: (ח) מוסדות. מל׳ יסוד: מלו. באה הוי״ו במקום אל״ף ור״ל קנה שלם: אצילה. ר״ל גדולה והוא כענין ואל אצילי בני ישראל (שמות כד): (ט) ואשר. ת״י ואתר והוא תרגומו של מקום: מונח. מלשון הנחה

סביב

סָבִיב: יא וּפֶתַח הַצֵּלָע לַמֻּנָּח פֶּתַח אֶחָד דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וּפֶתַח אֶחָד לַדָּרוֹם וְרֹחַב מְקוֹם הַמֻּנָּח חָמֵשׁ אַמּוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב: יב וְהַבִּנְיָן אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה פְּאַת דֶּרֶךְ־הַיָּם רֹחַב שִׁבְעִים אַמָּה וְקִיר הַבִּנְיָן חָמֵשׁ־אַמּוֹת רֹחַב סָבִיב ׀ סָבִיב וְאָרְכּוֹ תִּשְׁעִים אַמָּה: יג וּמָדַד אֶת־הַבַּיִת אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה וְהַגִּזְרָה וְהַבִּנְיָה וְקִירוֹתֶיהָ אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה: יד וְרֹחַב פְּנֵי הַבַּיִת וְהַגִּזְרָה לַקָּדִים מֵאָה אַמָּה: טו וּמָדַד אֹרֶךְ־הַבִּנְיָן אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה אֲשֶׁר עַל־אַחֲרֶיהָ וְאַתּוּקֶיהָא מִפּוֹ וּמִפּוֹ מֵאָה אַמָּה

ס'. ל' — ו' — ח' — כ' והאחרון סגביד — ל' ומ"ג — ואתיקיה ק'

לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר: יא וְתַרְעָא דִמְחִיצְתָּא לַאֲתַר שְׁבִיק תַּרְעָא חַד פְּתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוּנָא וְתַרְעָא חַד פְּתִיחַ לְדָרוֹמָא וּפוּתְיָא דַאֲתַר שְׁבִיק חֲמֵשׁ אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר: יב וּבִנְיָנָא דִקְדָם בְּצוּרְתָּא רוּחַ אוֹרַח מַעַרְבָא פּוּתְיָא שַׁבְעִין אַמִּין וְכָתְלָא דְבִנְיָנָא חֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיָא סְחוֹר סְחוֹר וְאוּרְכֵּיהּ תִּשְׁעִין אַמִּין: יג וּמְשַׁח יַת בֵּיתָא אוּרְכָּא מְאָה אַמִּין וּבְצוּרְתָּא וּבִנְיָנָא וְכָתְלַיָא אוּרְכָּא מְאָה אַמִּין: יד וּפוּתְיָא דִקְדָם בֵּיתָא וּבְצוּרְתָּא לְמַדִינְחָא מְאָה אַמִּין: טו וּמְשַׁח אוּרְכָּא דְבִנְיָנָא דִקְדָם בְּצוּרְתָּא דְלַאֲחוֹרָהָא וְזָוְיָתְהָא מִכָּא

ופתח ה' בקריא" וסי' התבה בצרה תשים · ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה · וקדמאה ותליתאה רופתח הצלע . ופתח הבית דלתותיו : אשר אל פני הגזרה חד מן ח' אשר אל וסימ' ועשית שתי טבעות זהב ושמת אותם · ויעשו שתי טבעות זהב · ותשלך אל האש · ויבא אתי אל פתח השער בית ה' · ומחוצה לשער הפנימי · והבנין אשר אל פני הגזרה · ויאמר אלי לשכות הצפון . המה כרותה סכרים · אשר על אהריה כל לשון אחרי אל. במ"ב על וסי' אחרי המשכן · ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה :

רד"ק

שלמה ז"ל פירש רחב שבין מחיצות הלשכות ובין מחיצות התאים שסביב הבית : (יא) ופתח הצלע למונח · למקום שמונח כלומר מקום פנוי לפני הצלע שם היה פתחו פתח אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום פתח אחד ליציע שבצפון ופתח ליציע שבדרום ועל החיצון אמר ורחב מקום המונח חמש אמות סביב אותו מקום הפנוי היה רחבו חמש אמות וכתאים שהיו בבית שני שנים ושלשה פתחים היו לכל א' וא' א' הפתח מן הימין ואחד הפתח מן השמאל ואחד הפתח בעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפשפש ואחד להיכל : (יב) והבנין אשר אל פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה · אפשר שאמר זה על מדות העליות אשר על הבית ומדד רחבן דרך המערב שבעים אמה והכתלים מן המנין ואמר כי רחב של כותל חמש אמות וזהו שאמר וקיר הבנין חמש אמות ולצד המזרח היה רחבן מאה אמה כמו שאמר וקרא העלים גזרה לפי שהיא כאלו נגזרה מן הבית למעלה וכן תרגם יונתן גזרה בירת' שהוא ענין גובה כמו גדולות ובצורות בשמים או נפרש על הבית עצמו כמו שפירש רבינו שלמה ז"ל ויהיה מסודר על מה שהיה בבית שני כמו ששנינו במסכת מדות ואמר כי הבנין אשר על פני הגזרה כלומר הגזרה שהוא ההיכל עם הבנין אשר לצפון ולדרום רחבו דרך המערב שבעים אמה ומן המזרח מאה אמה כי היו ל' אמה יתרים שהיה האולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן שהיו בית החליפות וכן שנינו שם מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסכה חמש והמסכה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל היכל שש ותוכו עשרים אמה והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדות המים שלש אמות והכותל חמש והאולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכינים היכל צר מאחריו ורחב מלפניו דומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו זו המשנה השנויה שם ומה שאמר שהאולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן לא שחללו של אולם רחב מחללו של היכל אלא בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן : וארכו תשעים אמה · אורך הקיר עד בית החליפות : (יג) ומדד את הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה · לפירוש מדד הבית בפ"ע והגזרה בפני עצמה ולפי' רבינו שלמה ז"ל מ"ט ומדד את הבית ר"ל שמדד את הגזרה עם הבניה וקירותיה ארך מאה אמה : הבניה · שם בשקל שמלה וכן שנינו במסכת מדות ההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגבהו ארבעים אמות ואמה כמוסו מאתים בית דילפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה גבהה של עליה ארבעים אמה ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב מן המדה אלא ד' אמות היה מעקה מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאולם אחת עשרה כותל ההיכל שש ותוכו מ' אמה אמה טרקסין ואמה לבית קדש הקדשים כותל ההיכל שש וכותל התא חמש : (יד) ורוחב פני הבית והגזרה · לפירושינו הוא נכון כי הבית הוא ההיכל והגזרה הוא העליה אבל לפירוש רבינו שלמה ז"ל הבית הוא הגזרה אם כן מהו שאמר הבית והגזרה והענין מבואר למעלה : (טו) ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה · כמו שמדד אורך הבית והאורך

רש"י

התאים שסביב היה ולא היה הבית כן בבנין בית שני אלא בבנין העתיד : (יא) ופתח הצלע למונח · ופתח התאים החיצוני. פתוחים למקום המונח פנוי בקרן זוית כמו שפרשתי : (יב) והבנין אשר אל פני הגזרה וגו' . רחב כל הבנין לרוח המערבית רחב הבית ועובי הכתלים הצפונים והדרומיים עם התאים הצפונים והדרומים ועובי כתליהם לצפון ולדרום רחב ע' אמה וכן היה בבית שני וכן שנינו במסכת מדות בקיר מערבי מן הצפון לדרום שבעים אמה ופונה החשבון : הגזרה · ת"י בצורתא . ואומר אני שהבית הגבוה קרוי כן והתאים הנמוכין אשר סביב אותם הוא קורא בנין ומנחם פתר גזרה לשון לשכה : פאת דרך הים · רוח מערבית : רוחב שבעים אמה . רוחב הבנין מצפון לדרום שבעים אמה : והא לך החשבון . התא הצפוני ארבע · וכותליו עשר · הרי ארבע עשר . וחמש מקום הפנוי בין התא לבית . הרי תשע עשר : רוחב יסוד הכתלים היה נבלע בחלל התא ובמקום הפנוי וכותל ההיכל שש . הרי כ"ה . וחללו רוחב כ' . הרי מ"ה . וכותל ההיכל דרומי שש · הרי נ"א · וי"ט של תאי הדרום . סך הכל שבעים : וקיר הבנין . כותלי התאים : וארכו תשעים אמה . אורך בנין התאים והמונח תשעים אמה בצפון ובדרום חוץ מבית החליפות שאינו נמנה עמו לפי שהיה בולט אל החוץ לצפון ולדרום ולא היה שוה לשאר הבנין שהבית היה צר מלפניו ל' אמה יותר משל אחריו כמו ששנינו האולם עודף על ההיכל ט"ו אמה בצפון וט"ו אמה בדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכינין ואורך אותו בנין מן המזרח למערב עשר אמות נשארו תשעים אמה אורך ברוחב ע' שכל הבית היה אורך ק' מזה ומזה כמו שמפורש בענין ובמסכת מדות : (יג) ומדד את הבית אורך ק' אמה . סך הכל עם משך בית החליפות וכן שנינו במסכת מדות ההיכל ק' על ק' ברום ק' מן המזרח למערב ק' כותל אולם חמש ורחבו י"א כותל ההיכל שש וארכו מ' ואמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי הקדשים וכותל שש והתא שש וכותל התא חמש ואף למעלה בענין כך מפורשת מדת כולם חוץ מאמה טרקסין שכתוב בו בענין זה שתים אמות וכנגדן הוא ממעט את רוחב התא אמה שהתא שבמשנה רחבו שש וכותלו חמש וכאן רחבו ארבע וכותלו שש שנאמר (כאן) ומוספות הצלעות מלא הקנה ולמעלה הוא מגר וכונס אמה שנאמר וקיר הצלע חמש אמות : והגזרה והבניה וקירותיה · סוף המקרא מפרש את ראשו לומר סך הכל מאה אמה : (יד) ורוחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה . הגזרה והתא שמאחריו היא הבנוים כמו בנין ועובי הכתלים הכל ק' אמה הוא שפירשתי למעלה שהבית עודף לפניו רחב שלשים אמה שהאולם מרחיב מן ההיכל ומן התאים ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום ולא שחלל האולם רחב מחלל ההיכל אלא כי בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן : (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה . עכשיו חזר ומודד אורך הבית לדרום כמו שמדד לצפון . מגאתי · והייש על אחדים כלומר אחוריים שחזר ומדד על עקיבו כלפי מערב : ואתיקיהא · ת"י זויות כלומר פס

מצודת ציון

הנחה ועזיבה : בית צלעות · כמו לבית צלעות ר"ל לבנין צלעות : (יב) והבנין · הוא שם כולל על הצלעות והמסיבות : אל פני · לפני : הגזרה · ת"י בצורתא ועל הבית יאמר שהוא גבוה למעלה מהצלעות והמסיבות כי בצר הוא ענין גבהות וכמ"ש גדולות ובצורות בשמים (דברים א) כי בנין גבוה הוא מבצר ומשגב : פאת · עבר ורוח : (יג) והבניה · הוא הצלע : וקירותיה · כתליה : (טו) ואתיקיהא · ת"י זויתהא ועל בית החליפות יאמר שעמדו בזויות הבית מזה ומזה נשען

מצודת דוד

סביב וגו' . ר"ל בפאת הצפון ובדרום : (יא) ופתח הצלע למונח . פתח הצלע שבמקצוע דרומית מזרחית ולפונית מזרחית היו פתוחים אל מקום הפנוי שהיה במקצועות ההם ושאר הצלעות היו פתוחות זו לזו : דרך הצפון . ר"ל אל הצלע העומדת במקצוע הצפון : ורחב · ממערב למזרח : סביב סביב . ר"ל בפאת הצפון ובפאת הדרום : (יב) והבנין · המסיבות והצלעות אשר עמדו לפני הבית מסעבר מזה ומהעבר מזה לצפון ולדרום : פאת דרך הים · ר"ל רחב הבית עם המסיבות והצלעות מזה ומזה היה בפאת המערב ע' אמה . והא לך החשבון רוחב הבית כ' ושני הכתלים י"ב צלע מזה וצלע מזה כ"א ד' כתליהם י"ב במקום היסודות מסיבה מזה ומסיבה מזה כ"א ג' להלן מיסוד כותל הצלע כתליהם י"ב במקום היסודות הרי ע' אמה ויותר יבואר בקונטרס בנין הבית בסוף האחרון : וקיר הבנין . עובי כתלי הצלעות והמסיבות : סביב סביב · ר"ל מדה אחת לכל כותלי המסיבות והצלעות מסביב והם הכתלים הפונות אל החוץ ובין צלע לצלע : וארכו · אורך הבית מיסוד כותל צלע המערבי עד בית החליפות היה צ' אמה והא לך החשבון כותל הצלע במקום היסוד ו' הצלע ד' כותל בית קה"ק ו' חלל בית קה"ק כ' המחילה המפסקת בין ההיכל לבית קה"ק בית חלל ההיכל מ' כותל ההיכל ו' ומשם עד כותל בית החליפות ו' הרי תשעים אמה ועיין בקונטרס בנין הבית בסוף האחרון : (יג) ומדד · עתה מדד עד כלות בית החליפות והאולם והיה מאה אמה כי כותל המערבי מבית החליפות עם החלל היו ה' אמות וכותל המזרחי היתה ה' אמות כמדת כותל האולם הרי מאה ועיין בקונטרס בנין הבית : והגזרה וכו' . בזה יפרש ראש המקרא לומר הגזרה הוא הבית והאולם והבניה הוא הצלע המערבי והכותל בין כולם היה אורך ק' אמה : (יד) ורוחב פני הבית . ר"ל רוחב בתי החליפות שהם בפני הבית עם בנין הגזרה הוא אולם הבית העומד בין בתי החליפות שמזה מזה בפאת הקדים היה ק' אמה כי בית החליפות נמשך ט"ו אמה להלן מיסוד כותלי המסיבה מזה ומזה : (טו) ומדד אורך הבנין · עתה מדד אורך הצלעות שלפני הבית ברוח דרומי · אשר על אחריה . ר"ל אשר חזר על עקבו ללכת לאחור כלפי מערב כי מתחילה מדד פאת המערב ואח"ז הלך ממערב למזרח למדוד פאת הצפון ואח"ז מדד פאת המזרח ועתה חזר ללכת לאחור כלפי המערב ומדד

רש"י

עם משך בית החליפות שבזויות הבית: וההיכל הפנימי ואולמי החצר. סופו של מקרא זה אינו מוסב כלפי ראשו אלא מחובר למקרא של אחריו וכן פירושו וההיכל הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה ואולמות סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומות והאתיקים סביב לשלשתן בין לגזרה הוא ההיכל בין לאולמות בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הסיפים מזוזות לפתחיהן ולשלשתן היו חלונות אטומות ולשלשתן היו אתיקים ולא ידעתי מה הם ואומר אני שהם כמין עמודים מרובעים בולטין בחומה לחיזוק וקורין להם פילר"ש בלע"ז: (טז) נגד הסף שחיף עץ. ת"י נסר של ארז נגד הסף נגד מזוזות הפתח בתוך חלל עובי הפתח חיפה בעץ (סא"א) מצאתי: סביב סביב. כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל הפתח: והארץ עד החלונות. מקרקעית החומה עשוי כותל נסרי ארז כנגדו ועולה למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסה בו. מצאתי שאף החלונות היו אטומות מבפנים כענין שנאמר (כאן) וחלונות אטומות אל הבי' (סא"א) וכל זה מבפנים לפי שהיו שחין עליו לפוי זהב שכל הבית שוח בזהב ואין יכולין לשוח זהב על גבי אבנים: (יז) על מעל הפתח. בגובה: ועד הבית הפנימי. כל הבית קדשי הקדשים עד כולו: ולחוץ. לגד ההיכל: סביב סביב. בכל כותליו: בפנימי ובחיצון. בבית קדשי הקדשים ובהיכל: מדות. מחופה נסרים גדולות עשויות במדה: (יח) ועשוי כרובים ותמורים. ואותו הארז מצוייר כרובים ודקלים: ושנים פנים לכרוב. אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן כשהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היה פני הכפיר לה מכאן ופני אדם מכאן כמו שאמור בענין: (יט) עשוי אל כל הבית. לבית קדשי הקדשים: (כ) וקיר ההיכל. וכן לקיר ההיכל: (כא) מזוזת רבועה. אני שמעתי בבנין שלמה מזוזות רבועה שהיו לה מזוזות משני צדדין ומפתן מתחת ומשקוף ממעל ואני אומר שהמזוזות היו מרובעות: המראה כמראה. ת"י חזויה כחיזו יקריה כמראה כסא כבוד שראיתי במרכבה על נהר כבר ואור נוגה ראיתי בבית קדשי הקדשים: (כב) המזבח עץ. ת"י לקבל

רד"ק

ואורך הגזרה כן מדד אורך הבנין אשר על פני הגזרה למזרח ואשר על אחריה למערב: ואתיקיהא מפו ומפו. לצפון ולדרום התאים והלשכות שהיו בהם והיה ארכן מאה אמה: ואתוקיה'. כתיב בוי"ו אחר התי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אהוי מתחלפות ונכתבה אל"ף המשך אחר הה"א ואתיקיהא היא מלה כוללת התאים והלשכות לכל אחד ואחד קורא אתיק ויונתן תרגם וזויתהא: מפו. שניהם כתובים בוי"ו: וההיכל הפנימי ואולמי החצר. נמשך טעמו עד מדות סוף פסוק השלישי כלומר אף על פי שכלל מדות אורך הבית ורחבו ההיכל הפנימי שהוא קדש הקדשים וכן אולמי ההיכל וכן כל מה שהולך ומונה לכל אחד מהם היו מדות ידועות בפני עצמן: (טז) הספים. האטומות. פירשנוהו: והאתיקים סביב לשלשתם. כי לשלשת הרוחות היו האתיקים מערב צפון ודרום כמו שפירש' למעלה: נגד הסף שחיף עץ סביב. תרגם יונתן לקבל ספא דחפי נסרין דארזא ונסרין פירושו לוחות כמו שאומר במשנה מסככין בנסרים: והארץ עד החלונו'. רוצה לומר מן הארץ עד החלונות: והחלונות מכסות. היו מכוסות מלמעלה: (יז) על מעל הפתח. על מה שהיה מעל הפתח: ועד הבית הפנימי ולחוץ. כלומר ולחוץ ממנו: ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי. בבית הפנימי שהוא הדביר ובית החיצון שהוא ההיכל: מדות. לכל א' בפ"ע מהדברים הנזכרים ראה מדות ידועות ולא זכרם כולם בפרט אלא מקצתם: (יח) ועשוי כרובים ותמרים. הקיר עשוי בציור כרובים ותמורים כמו שהיה בבנין שלמה. ותמורים כבר פירשנו שהוא צורת דקלים: ושנים פנים לכרוב. כמ"ש פני אדם ופני כפיר: (יט) ופני אדם אל התמרה מפו ופני הכפיר אל התמרה מפו. הכרוב היה פונה לשני צדדין פני אדם מצד זה ופני כפיר מצד זה והתמורה שהיתה בין כרוב לכרוב היו פונים אליה פני אדם מכרוב שבצדה האחד ופני כפיר מכרוב שבצדה האחר: מפו. שניהם כתובי' בוי"ו: (כ) מהארץ. הציורים האלה היו בכתלים מהארץ עד למעלה ומה שאמר עד מעל הפתח זהו בכותל המזרחי שהיה בו הפתח ובפתח לא היו הציורים במזוזות ובמשקוף ואמר שהיו למעלה מהפתח: וקיר ההיכל. וכן לקיר ההיכל ואני תמה למה הזכיר זה שהרי אמר עשוי אל כל הבית סביב אולי מה שזכר הבית הוא אומר על בית קדשי הקדשים ואחר כך אמר וקיר ההיכל אבל כיון שאמר כל הבית הכל בכלל ולא היה צריך לשנות בפרט: ההיכל. נקוד אולי לזה כטעם והוא אחד מט"ו נקודין שבמקרא: (כא) ההיכל מזוזת רבועה. התי"ו במקום ה"א וכן אל תתני פוגת לך מגת בלתי הרס חכמת ודעת והדומים להם ופירושו מזוזת פתח ההיכל היתה מרובעת כי יש שיעשו המזוזות עגולות ויונתן תרגם היכלא דספהא מרבעין ואמר מזוזת דרך כלל כי על שתי המזוזות אמר: ופני הקדש המראה כמראה. ופתח קדש הקדשים שהיא פני הקדש המראה שראיתי במזוזותיו הוא כמראה שראיתי במזוזת ההיכל ות"י ואפי בית כפורי חזויה כחיזו יקרא: (כב) המזבח עץ ג' אמות גבוה וארכו שתים אמות. זה המזבח אינו דומה לא למזבח שעשה משה ולא למזבח שעשה שלמה ולא למזבח שעשו בני הגולה והנה זכר עוד המזבח במדה אחרת

יחזקאל מא

וְהַהֵיכָל הַפְּנִימִי וְאֻלַמֵּי הֶחָצֵר׃ טז הַסִּפִּים וְהַחַלּוֹנִים הָאֲטֻמוֹת וְהָאַתִּיקִים סָבִיב לִשְׁלָשְׁתָּם נֶגֶד הַסַּף שְׂחִיף עֵץ סָבִיב סָבִיב וְהָאָרֶץ עַד־הַחַלֹּנוֹת וְהַחַלֹּנוֹת מְכֻסּוֹת׃ יז עַל־מֵעַל הַפֶּתַח וְעַד־הַבַּיִת הַפְּנִימִי וְלַחוּץ וְאֶל־כָּל־הַקִּיר סָבִיב סָבִיב בַּפְּנִימִי וּבַחִיצוֹן מִדּוֹת׃ יח וְעָשׂוּי כְּרוּבִים וְתִמֹרִים וְתִמֹרָה בֵּין־כְּרוּב לִכְרוּב וּשְׁנַיִם פָּנִים לַכְּרוּב׃ יט וּפְנֵי אָדָם אֶל־הַתִּמֹרָה מִפּוֹ וּפְנֵי־כְפִיר אֶל־הַתִּמֹרָה מִפּוֹ עָשׂוּי אֶל־כָּל־הַבַּיִת סָבִיב סָבִיב׃ כ מֵהָאָרֶץ עַד־מֵעַל הַפֶּתַח הַכְּרוּבִים וְהַתִּמֹרִים עֲשׂוּיִם וְקִיר הַהֵיכָל׃ כא הַהֵיכָל מְזוּזַת רְבֻעָה וּפְנֵי הַקֹּדֶשׁ הַמַּרְאֶה כַּמַּרְאֶה׃ כב הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שָׁלוֹשׁ אַמּוֹת גָּבֹהַּ וְאָרְכּוֹ שְׁתַּיִם אַמּוֹת

תרגום

ומכא מאה אמין והיכלא גואה ואולמי דרתא: טז ספיא וכוין סתימן ועתיקיא סחור סחור לתלתיהון לקביל ספא דחפי נסרין דארזא סחור סחור וארעא עד כויא וכוין סתימן: יז עד לעלא מן תרעא ומן ביתא גואה ולברא ועל כל כותלא סחור סחור מלגיו ומלברא משחן: יח וגליף כרובין וכותרן וכותרתא בין כרובא לכרובא ותרין אפין לכרובא: יט ואפי אנשא עביד לכותרתא מכא ואפי אריא עביד לכותרתא מכא גליף על כל ביתא סחור סחור: כ מארעא עד לעלא מתרעא כרובין וכותרן גליפן וכן לכתלא דהיכלא: כא היכלא דספוהי מרבעין ואפי בית כפורי חזויה כחיזו ליקריה: כב לקבל מדבחא פתורא דאעא תלת אמין רומיה ואורכיה תרתין אמין

ד' נקודות בנביאים · ס' דגשים

על מעל הפתח חד מן ה' זוגין מיחדין מן חד חד חד עד וחד על וסי' נמסר בסדר ויחי: מהארץ ה' בקריאה וסי' ויקם דוד מהארץ. ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · וימאן ויאמר · עד מעל הפתח: כי משולשות. הנה:

תולדות אהרן המזבח עץ. ברכות נה חגיגה כו אבות ג' מנחות לז (חגיגה עט):

מצודת דוד

ומדד פאת הדרום: ואתיקהא מפו ומפו. ר"ל מדד את הצלעות עם רוחב בית החליפות העומד בזוית מזה ומזה ובין שניהם ר"ל הצלעות ובית החליפות היו ק' אמה: וההיכל וכו'. מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר בנין ההיכל וכן בנין הפנימי הוא בית קה"ק וכן אולמי החצר הפנימי כמ"ש ואולמות סביב סביב (לעיל מ) לכל אלה היו הספים וכו': (טז) סביב לשלשתם. לכל שלשת הבניינים הנזכרים במקרא שלפניו היו מזוזות וחלונות אטומות ואתיקים ר"ל לכולם היה דמות ולורה אחת (ואתיקי ההיכל ובית קה"ק היו בחללי הצלעות והחלונות היו בגובה ממעל להצלעות): נגד הסף. על המזוזה היה מחופה לוח עץ ארז למען יהיה נוח לצפותו זהב כי על האבן קשה לצפות זהב: סביב סביב. בכל סביבות המזוזה: והארץ. וכן מקרקע הבית עד החלונות וגם ממעל להחלונות היו מכוסות בלוחי ארז: (יז) על מעל הפתח. ר"ל על הכותל אשר מעל הפתח ועד הבית הפנימי הוא בית קה"ק ולחוץ הוא ההיכל החולה לו ובכל הקיר בין בפנימי הוא בית קה"ק בין בחיצון היא ההיכל הכל היה מחופה בלוחות עץ עשויות במדה אחת זה כזה וכפל הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי לוחות ארז כי כל הבית היה מצופה זהב והיה צורך אל הלוחות: (יח) ועשוי כרובים. על הלוחות ההם היה חקוק צורת כרובים ותמורים ולפוי הזהב היה בולט במקום בליטות הצורות ושוקע במקום שקיעתן והיה א"כ נראה הצורות על צפוי הזהב: ותמורה בין כרוב לכרוב. היה חקוק כרוב מזה וכרוב מזה וביניהם תמורה: ושנים פנים לכרוב. לכל כרוב היה שני פנים האחד פני אדם והשני פני כפיר והוא ארי בחור (ועל כי תמונת גופם היה כשל אדם קראם כרובים עם כי היה להם גם פני כפיר): (יט) ופני אדם. הכרוב מזה היה פונה פני האדם אל התמורה והכרוב מזה היה פונה פני הכפיר אל התמורה מזה ופני האדם היה פונה אל התמורה מזה וכן היה סובב והולך: עשוי. בתמונה הזאת היה עשוי בכל הבית מסביב: (כ) מהארץ. מקרקע הבית עד הכותל אשר מעל הפתח היה עשוי צורות הכרובים והתמורים: וקיר ההיכל. וכן היה בכל קיר ההיכל וכפל הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי ציורים: (כא) ההיכל מזוזת רבועה. מזוזות ההיכל לא היתה עגולה כ"א בתמונת רבוע והעובי היה ששה אמות ולא היה כן הרוחב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לא היה כ"א חמשה אמות כמ"ש למעלה: ופני הקדש. ר"ל פתח קה"ק ראה המראה שלה כמראה אשר ראה בפתח ההיכל וזה בתמונת המזוזות שלא היו עגולים כ"א בתמונת רובע. או ר"ל בפנים בחלל ההיכל הנקרא קדש: המראה. הוא המנורה המתלקת אורה לכל הבית היתה כמראה ר"ל כמנורת המאור של כל אדם שעומדת סמוכה אל השלחן כי כן עמדה המנורה ההיא סמוכה אל השלחן ועיין בקונטרס בניו הבית: (כב) המזבח. ר"ל השלחן העומד מול המזבח כן ת"י ור"ל השלחן היה עשוי מלוחות עץ ועליו היה לפוי הזהב

מצודת ציון

כשען לבנין האולם: (טז) הסיפים. מזוזת הפתחים: האטומות. הסתומות במתילה בסירה וזכה: והאתיקים. הם כעין עמודים מרובעים בולטים מחוץ לכותל רחבים מלמטה והולכים וכלים כלפי מעלה ועשויות לחזוק וכן אתיק אל פני אתיק (לקמן מב): שחיף. ענין לוח וכן ת"י נסרין דארזא: (יח) כרובים. פרצוף תינוק כי תרגום של תינוק הוא רביא: ותמורים. צורת אילן תמר: (כא) רבועה. מרובעת ור"ל לא עגולה אבל לא היתה שוה הצלעות: (כב) ומקצועותיו. ענין זוית כמו

וּמִקְצֹעוֹתָיו לוֹ וְאָרְכּוֹ וְקִירֹתָיו עֵץ וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃ כג וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ׃ כד וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶרֶת׃ כה וַעֲשׂוּיָה אֲלֵיהֶן אֶל־דַּלְתוֹת הַהֵיכָל כְּרוּבִים וְתִמֹרִים כַּאֲשֶׁר עֲשׂוּיִם לַקִּירוֹת וְעָב עֵץ אֶל־פְּנֵי הָאוּלָם מֵהַחוּץ׃ כו וְחַלּוֹנִים אֲטֻמוֹת וְתִמֹרִים מִפּוֹ וּמִפּוֹ אֶל־כִּתְפוֹת הָאוּלָם וְצַלְעוֹת הַבַּיִת וְהָעֻבִּים׃

מב א וַיּוֹצִאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה הַדֶּרֶךְ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וַיְבִאֵנִי אֶל־הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר נֶגֶד הַגִּזְרָה

ד' · מ'ר"פ יחידאין מן ג' ג' קדמא: · נסיב וי"ו ותנייג' ותליתאי קרחי · ס' חד חסר ג' וחד על דלתות · ל' · ל' · ל' · ו'. כ' חס'

וּמְזַוְיָן לֵיהּ וְאוֹרְכֵּיהּ וְכָתְלוֹהִי דְאָעָא וּמַלִּיל עִמִּי דֵּין פָּתוֹרָא דִּקְדָם יְיָ׃ כג וְתַרְתֵּין דָּשִׁין לְהֵיכְלָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי׃ כד וְתַרְתֵּין דָּשִׁין אִימְּהָן לְדָשַׁיָּא תַּרְתֵּין מַקְפָן דָּשִׁין תַּרְתֵּין לְדָשָׁא חַד וְתַרְתֵּין דָּשִׁין לְאוֹחֲרַנְתָּא׃ כה וּגְלִיף עֲלֵיהוֹן עַל דָּשֵׁי הֵיכְלָא כְּרוּבִין וְכוֹתְרָן כְּמָא דִּגְלִיף עַל כּוֹתְלַיָּא וּסְקִיפְתָּא דְאָעָא עַל אַפֵּי אוּלָמָא מִלְּבָרָא׃ כו וְכַוִּין סְתִימָן וְכוֹתַרְתָּא מִכָּא וּמִכָּא עַל כִּתְפֵּי אוּלָמָא וּמְחִיצַת בֵּיתָא וּסְקוּפְתָּא׃ א וְאַפְּקַנִי לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוּנָא וְאַעֲלַנִי לְלִשְׁכְּתָא דִּקְדָם בְּצוּרְתָּא

ושתים דלתות חד מן ה' ר"פ יחידאין מן ג' ג' מלין דמיין קדמא נסיב וי"ו ותנייגא ותליתאה קרחי וסימן ומכל החי מכל בשר שנים מכל · ואלה בני רעואל בן עשו אלה אלה · ואשר עשה לדתן ולאבירם אשר אשר · וגם אשר לא שאלת גם גם · ושתים דלתות לדלתות שתים שתים · וכי מי אני ומי עמי · כי כי · ולבני לוי הנותרים לבני לבני · ולך טרדין מן לך לך :

רשי

לקבל מדבחא פתורא ר"ל השלחן קורא מזבח שמכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי : ומקצעותיו · (רגליו , גגו וארכו כתוב במקרא גגו והוא ורגליו · וארצו הכתוב במקרא הוא גגו כצ"ל ט"ס) גוף השלחן : וקירותיו . מסגרותיו : (כג) ושתים דלתות · לכל פתח סוגרים זה לעומת זה אחד במזוזה לפונים ואחד במזוזה דרומים : (כד) ושתים דלתות לדלתות . לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו ששנינו במסכת מדות ד' דלתות היו לו ב' מבפנים וב' מבחוץ החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהיה שש אמה והדלת רחבו חמש כשיעור חצי רוחב הפתח וכנוס אמה לפנים מן המזוזה נמצא עובי הכותל ה' אמות מגולה וכשהדלת החיצון נפתח לפנים היה מכסה אותה והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה פוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איסטרמיסא היו נקפלות לאחוריהן אלו ב' אמות ומחצה ואלו ב' אמות ומחצה וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וגו' וזהו פירושו בין פנימיות בין חיצונות עומדות בתוך עובי הכותל ואלו ואלו כנוסות חצי אמה לפנים מן המזוזה הפנימיות נפתחות לצד החיצונות וחיצוניות לצד הפנימיות וכיצד ב' דלתות של חמש חמש אמות נפתחות זו כנגד זו בתוך ה"א רחב של עובי הכותל של חוליו' היו וכנגד חציין היו נקפלות לאחוריהן כשפותחין אותן כמין פנקסאות של עץ שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו אחורי זו נמצא כשנקפלות עמדו על שתי אמות ומחצ' וכשנפתחו' זו לעומת זו מכסות חמש אמות של עובי הכותל : (כה) ועב עץ אל פני האולם · (ועב סרי"ף בלע"ז לשון קורות באינו סא"ח) כלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט כך שנינו במסכת מדות וזהו ועב יוצא מכותל הבית ובא אל פני האולם מבחוץ : (כו) אל כתפות האולם . לשתי עברי הפתח : וצלעות הבית והעובים . והראני צלעות ואת העובים ואמרו רז"ל צלעות הבית אלו המלמסין והעובים אלו המריש' ומה הן מרישות קירות ומה הן מלמסין ארזים שנותנין בראש הכתלים להניח עליהן ראשי הקורות : (א) ויוצאני · מן החצר הפנימי : אל החצר החיצונה · בשער הצפון שהחצר למעלה ושער לחצר הפנימי נגד השער לצפון והוא היה נתון באמצע אורך עזרת ישראל שהוא מאה אמה :

ויביאהו אל הלשכה אשר נגד וגו' . (אל אחת מהלשכות הראשונות א"כ סא"א) אל מקום הלשכות קנברי"ן בלע"ז הם הלשכות העומדות בצפון הבית המובדלות ד' אמה מן התאים כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב כ' אמה סביב לבית ואין אדם יוכל לכנס לאותן לשכות ולא לאויר רחב העשרים שביניהם ובין התאי' אלא דרך החצר (הפנימי') (החיצונה כצ"ל) כמו שמפורש למטה בענין שהרי אמר שהחצר הפנימי מאה על מאה מרובע לפני הבית למזרח ואמר על רחב הבית לקדים מאה אמה נמצא רוחב הבית סותם את רוחב החצר החיצונה (הפנימית כצ"ל יוש"ה) ואינו יכול ליכנס לשנים מידי הלשכות לא לצפון ולא לדרום לכך הוצרך לבא לאותן הלשכות דרך

רדק

אחרת ואפשר שזה המזבח הוא מזבח הפנימי שעשה משה של זהב · ואמר זה השלחן קרא המזבח שלחן ויונתן תרגם מקב' מדבחא פתורא דאעא דעתו כי על השלחן דבר וזכר מזבח לפי שהיה נגד המזבח ובדרש רז"ל פתח במזבח וסיים בשלחן רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרוייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר : ומקצעותיו לו . זויות השלחן לו כלומר ממדתו : וארכו וקירותיו עץ · פי' רבינו שלמה ז"ל כי אמר ארכו על גוף השלחן וקירותיו על מסגרותיו וזו המלילה לא נמצאת כי האורך והרוחב אינו עצם הדבר שיאמר עליו שהוא עץ או כסף או זהב והנכון בעיני כי טעם וארכו דבק למעלה ממנו שאמר ומקצעותיו לו ואמר וארכו כאילו אמר עם ארכו כמו שפירשנו כי מקצעותיו נחשבים עם מדת ארכו והנה לא זכר רחב לזה המזבח שראה או השלחן : (כג) ושתים דלתות להיכל ולקדש · לשער ההיכל היו שתים דלתות וכן לקדש שהוא הדביר וכאמרו שתים ידוע הוא כי לא יעשו לשער דלת אחד שתים מפני כפל הדלתות כמו שאמר : (כד) ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת · פי' רבותינו ז"ל במסכת מדות כן פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וד' דלתות היו לו שתים בפנים ושתים מחוץ שנ' ושתים דלתות להיכל ולקדש החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל הפנימית נפתחות לתוך הבית לכסותו אחרי הדלתות שכל הבית היה מצופה זהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין איצרכה מטה היו נקפלות לאחוריהם אלו היו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה ומזוזה מכאן וחצי אמה ומזוזה מכאן שנאמר שתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתים דלתות לאחרת פירוש איצרכה מטה כתב בעל הערוך בלשון יון קורין לדבר הפוך אצטרוכי ובבראשית רבה אך יצא יצא יעקב · רבנן אמרי כמין אצטרוכי מטה הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה"ד אך יצא יצא יוצא ואינו יוצא : שתים לדלת אחת . עמה היו שתים וכן לאחרת : (כה) ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל . בא הכינוי טרם הידיעה כי אל דלתות ההיכל פירושו אליהן וכן ויביאה את תרומת ה' ותראהו את הילד והדומים להם : כרובים ותמרים · מה שאמר ועשויה לשון נקבה על הצורה כאילו אמר ועשויה צורת כרובים : אל דלתות ההיכל . אל כמו על וכמוהו רבים : ועב עץ אל פני האולם מבחוץ · פירושו עץ עב ויקרא בלא סמיכות עב כמו שאמר ועב אל פניהם ואמר והעבים ונקרא בדרז"ל מרים על מרים שבנאה בבירה וזה העב היה נתון בבנין בקיר האולם על פניו מבחוץ כלפי המזבח וכן היה בבנין בית שלמה כרותות ארזים אמרו רבותינו ז"ל בנויות בתוך הכותלים ותרגם יונתן וסקופתא דאעא ורבינו שלמה ז"ל פירש כי עב זה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת מדות וכלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ומה שאמר מבחוץ שהיו כלונסות יוצאות לכותל פני האולם מן החוץ לכתיפות האולם לשני עברי הפתח : (כו) וחלונים . וצלעות הבית והעבים . פירשו רז"ל צלעות הבית אלו המלטסים והעבים אלו המריצין פירוש מלטסין כדכך של עץ שבונין בכתלים שמניחים עליו ראשי הקורות והמריצין הם קורות גדולות : (א) ויוציאני אל החצר החיצונה . היא עזרת נשים : הדרך דרך הצפון : כתרגומו באורח תרעא דפתיח

מצודת ציון

כמו ולמקצעות המשכן (שמות כו) : (כד) מוסבות . מל' סבוב : (כה) ועב עץ · כמו ועץ עב : (כו) כתפות . עבר וצד : וצלעות · [הם הקירות השוכבים על ראשי הכתלים ועליהם מניחין ראשי קורות התקרה והוא מלשון צלע וצד כי המה בצדדי הבית : והעובים · הם קורות התקרה שהמה עבים קצת : (א) הגזרה . זה ההיכל ובית ק"הק : הבנין . הם הצלעות והמסיבה : (ג) רצפה : ענין

מצודת דוד

הזהב : ומקצועותיו לו . ר"ל הרגלים שבארבע המקצועות היו נמשכין ממנו ולא שנעשו בפ"ע ונתחברו אל השלחן . או ר"ל הרגלים שבארבע המקצעות אשר לו וגם ארכו זהו גגו שהוא שטחית השלחן וגם קירותיו הם הכתלים הקבועים מרגל לרגל מתחת גג השלחן הכל היה מעץ ועל העץ היה צפוי זהב : וידבר אלי . המלאך הדובר בי : זה השלחן אשר לפני ה' . ר"ל מה שראית עומד לפני בית ה' הוא קדש הקדשים הנה זהו השלחן : (כג) ושתים דלתות · במשך עובי המזוזות היו קבועות שתי דלתות האחת מסוכה כלפי פנים והאחת כלפי החוץ : ולקדש · זה קה"ק : (כד) ושתים דלתות לדלתות . ר"ל כל דלת היתה חלוקה לשתים והיו קבועות זו לעומת זו תחת האחת במזוזה לפונית ואחת לעומתה במזוזה דרומית וכשהן נסגרות היו סותמות כל חלל הפתח : שתים מוסבות דלתות . ר"ל אלו השתים היו הדלתות מוסבות החצי את החצי והוסיף לפרש ולומר שתים לדלת אחת וכו' ר"ל כל חלק מכל דלת היתה חלוקה עוד לשתים ע"י חוליות והיתה נקפלת לאחוריה וסובב חציה את חציה והיה א"כ בכל חלק רביעית הדלת וכשהן נפשטות ונסגרות היו סותמות כל חלל הפתח ועיין בקונטרס בנין הבית : (כה) אליהן · כמו עליהן וחוזר ומפרש על דלתות ההיכל וכן על דלתות קה"ק היה חקוק צורת כרובים ותמורים כמו שהיה חקוק על הקירות : ועב עץ · קורה עבה ביותר מעץ היה קבוע בבנין כותל ההיכל ונמשך אל פני כותל האולם מבחוץ כלפי החצר הפנימי וזה היה לחזוק הבנין שלא יבעט ולא ימוט לפי רוב הגובה : (כו) וחלונים אטומים · באולם היו חלונות סתומות במחילה בהירה וזכה : ותמורים · כותרות בצורות אילני תמר היו בכתפות האולם מזה ומזה על המזוזות ממעל כדרך שהיו בכל המזוזות : וצלעות הבית · ר"ל גם הראני צלעות הבית הם קורות המוסכבות על הכתלים והעובים הם קורות התקרה שהמה עבים קצת : מב (א) ויוציאני · הוציאו מן ההיכל אל החצר החיצונה דרך חצר הפנימי · הדרך דרך הצפון . ר"ל הדרך שהוליך אותי היה דרך פאת צפון : אל הלשכה . ר"ל אל קבוצת הלשכות אשר עמדו מול הגזרה ומול הבנין אל אותן הלשכות שעמדו

וַאֲשֶׁר־נֶגֶד הַבִּנְיָן אֶל־הַצָּפוֹן׃ ב אֶל־פְּנֵי אֹרֶךְ אַמּוֹת הַמֵּאָה פֶּתַח הַצָּפוֹן וְהָרֹחַב חֲמִשִּׁים אַמּוֹת׃ ג נֶגֶד הָעֶשְׂרִים אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְנֶגֶד רִצְפָה אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אַתִּיק אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק בַּשְּׁלִשִׁים׃ ד וְלִפְנֵי הַלְּשָׁכוֹת מַהֲלַךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת רֹחַב אֶל־הַפְּנִימִית דֶּרֶךְ אַמָּה אֶחָת וּפִתְחֵיהֶם לַצָּפוֹן׃ ה וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנֹת קְצֻרוֹת כִּי־יוֹכְלוּ אַתִּיקִים מֵהֵנָּה מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת

נגדי ס"פ בבנינה · ג' · ולפני ג' וכ"כ י"ו מיחדין · ג' · ג' חסר וי"ו בתרא. ג' · ג' כ"כ ז'

וְדָקֳדָם בִּנְיָנָא לְצִפּוּנָא׃ ב לָקֳבֵיל אוּרְכָּא דְּאַמִּין מְאָה תַּרְעָא חַד דִּפְתִיחַ לְצִפּוּנָא וּפוּתְיָא חַמְשִׁין אַמִּין׃ ג לָקֳבֵיל עַסְרִין דְּלְדַרְתָּא גַוַּיְתָא וּקְבֵל דִּלְצִפּוּנָא רִצְפְּתָא דִּפְתִיחָא לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא זָוֵי לָקֳבֵיל זָוֵי מְתַלְתִין׃ ד וְקֳדָם לְשִׁכְּתָא מַהֲלַךְ עֲסַר אַמִּין פּוּתְיָא לְגָיו אוֹרַח אַמְּתָא חֲדָא וְתַרְעֵיהֶן פְּתִיחִין לְצִפּוּנָא׃ ה וְלִשְׁכְּתָא עִילָיְתָא דְּחִיקָן אֲרֵי נְסִיבָן זָוְיָא מִנְהֵין מֵאַרְעָיְתָא

העשרים ג' וסימן לא אשחית בעבור העשרים · נגד העשרים · ליחזקאל העשרים : מהנה ז' בקריאה וסימן ועשה מאחת מהנה · כל היוצא מהנה יטרף · ושמרון בחצי חטאתיך · והלשכות העליונות קצרות · אחת מהנה לא נעדרה · אחת מהנה לא נשברה · בחר לך אחת מהנה ואעשה לך דדברי הימים :

רשי

דרך החצר החיצונה הצפונית : אשר נגד הגזרה · אותן הלשכות היו כנגד כל מאה אמה של אורך הבית מן המזרח למערב כמו שאמור בענין בלשכות הללו והנה על פני ההיכל מאה אמה : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון · אל פתח הלשכה שהיא פונה לצפון לחצר החיצונה ורואה כנגדו חמשים אמה רחב עד הכותל לצפוני של חצר החיצונה והורך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הצפון לדרום כ' אמה כמו שאמו' למטה בענין וחלל החצר החיצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה וימד משער אל שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל אויר אורך מאה אמה ורוחב חמשים : (ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי · כל זה סימן מקום הלשכות אלל העשרים רוחב אויר אשר לחצר הפנימי סביב סביב לבית כמו שאמור למעלה ובנין הלשכות רוחב ך' אמה : ונגד רצפה אשר להצר החיצונה . שאמרנו למעלה שעליה היתה החצר (סביב) מוקפת סביב לה : אתיק אל פני אתיק · לא ידעתי מהו . (תו') אתיק אל פני אתיק · אתיק הוא עמוד כמו שפי' רש"י נמי (לעיל מז) והאתיקים סביב לשלשם שהם עמודים והלשכות העליונות. היינו הני לשכות עלמס שמדבר מהם וקורא אותם עליונות לפי שהם בגובהו של הר כמו שפירש"י גבי ומתחת הלשכות האלה והכי פי' על הסדר והלשכות העליונות שהם בגובהו של הר ב' מהם היו קלרות כלומ' אינם רווחות לפי שהאתיקים היו ממעטים בהם שכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בניינם לעשות עמודים עד ב' שליפי החומה ומשם ואילך כלים ומשופעים ולכך השליפית אינה קלרה והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודי' לפי שאין לריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם העמודים כעמודי החלרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודי' שאר עמודים מיושבים אלל החומה לחיזוק אבל הני בעובי החומה בולטין לחוץ ולפנים לכך אוכלים מן הבנין : על כן נאלל · כתרגומו דחיקן לפי שהם בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים מחזקים הלשכות : מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ . לגד הארץ כך מלאתי בשם אשל גדול (סא"א) : בשלישים · ת"י מתלתין משמע שהיו אותן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר והלשכות העליונות קלרות מהתחתונות ומהתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו כי יוכלו אתיקים מה הם אותם אתיקים והיאך אוכלות מן העליונות ואינם אוכלות מן התחתונות ומן התיכונות וטעם שהוא נותן לדבר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין בו : ואנ"י ל"א היה ל"י ל"א ר"ב ול"א עו"ר בכ"ל הבני"ן הזה אל"א כמ"ו שהראוני מ"ן השמי"ם) : (ד) ולפני הלשכות מהלך י' אמות רחב אל הפנימית דרך אמה א' : נראה בעיני לפי שחלל החילונה רחב מאה מלפון לדרום ומקן הלשכות רחב חמשים ולפניהם אויר חמשים לגד לפון הרי כאן כל רחב החלר נמלא כל רחב החלר סתום שאין אויר בין הלשכות לבין זוית בית החליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לאויר הכ' שבין הלשכות והתאים כי אויר ך' אמה המפסיק בין התאים והלשכות הוא ט"ו אמות שאחורי בית החליפות ונוסף עליהם חמש אמות וא"ת נמלא אויר ה"א בין זויות החליפות לזווית הלשכות הרי עובי כותל המפסיק בין חלר הפנימי ובין חלר החילונה הבא מן המזרח למערב בותמו שהרי עוביו ו"א ולאשו כלה לאותו זוית לתוך מאה אורך של חלר הפנימית אל זוית בית החליפות לפיכך אין מבוא לאותו אויר ך' לא בפנימית ולא בחילונה אא"כ היה משפע וכונס כשהיה מכלה סוף חומה שבין שתי החלרות (שופע בתוך חלר החילונה בפנימית) בעובי החומה אמה כדי כניסת אדם ונכנס לתוך אויר ה"א שבין כותל החליפות לכותל הלשכה והולך באותו אויר לגד מערב י' אמות ושם כלה משך בית החליפות ונכנס לתוך אויר רחב ך' וזהו שאמר מהלך י"א רחב לבא אל הפנימית דרך אמה א' שהרי נכנס בו לדרך פתח אמה אחת שפיפעו כונס בסוף החומה ולמה קורהו מהלך רחב ולא היה לו לומר מהלך י' אמות אורך לפי שלענין בנין החליפות הוא רוחב לפי שבנין החליפות מן הלפון לדרום ט"ו אמה ומן המזרח למערב אינו אלא י"א : ופתחיהם ללפון · פתחי הלשכות

רדק

דפתיח לאורחא לפונא : הגזרה . הבנין . פירשנוהו למעלה : (ב) אל פני אורך אמות המאה · הידיעה בעבור שזכר למעלה והגזרה והבנייה וקורותיה ארך מאה אמה : אל פני פתח הלפון · כתרגומו תרעא חד דפתיח ללפונא : והרוחב חמשים אמות . כמו שאמר למעלה ועל פני שער האיתון על לפני אולם השער הפנימי חמשים אמה : (ג) נגד העשרים . האמה שאמר למעלה ובין הלשכות עשרים אמה : ונגד רלפה אשר לחלר החילונה . הלשכה הזאת היתה מלד פנים נגד העשרים ומלד חוץ נגד רלפה אשר לחלר החילונה שהיא עזרת נשים כמו שאמר למעלה ויביאני אל החלר החילונה והנה לשכות ורלפה עשוי לחלר וגומר : אתיק אל פני אתיק בשלשים · לשכה אל פני לשכה בשלשים רולה לומר שהיו לשכה למעלה מלשכה שלשה זו על גב זו עליונה ותיכונה ותחתונה כמו שאמר למעלה: (ד) ולפני הלשכות · אמר שהין לשכה כנגד לשכה וביניהם היה מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת · ואמר הפנימי' דרך כלל כאילו אמר הפנימין' ויונתן תרגם על דרך שם לא על דרך תאר שתרגם לגיו : ופתחיהם ללפון . אמר שהלשכות היו פתוחות ללפון : (ה) והלשכות העליונות קלורות · כבר אמר כי הלשכות היו שלש זו על זו ואמר כי העליונות קלרות מן האחרות והנה אלה הפך אותם התאים שזכר למעלה כי אותם היו רחבות העליונות מאשר תחתיהן כמו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית כמו שפירשנו וכמו שהיה בבנין שלמה היליע התחתונה וגו' אבל באלה הלשכות היו העליונות קלרות ונתן הטעם כי יוכלו אתיקי' מהנה ועוד נתן טעם כי משולשות הנה וגו' ואיני יכול להבין בנין הלשכות האלה איך ראה אותן הנביא ובאיזה ענין היה שהתחתונות רחבות מהעליונות וגם רבינו שלמה ז"ל לא פירש דבר ואפשר שהיו כותלי הלשכות עשויות כמין כפה שאוירם הולך ולר מלמעלה ויהיה פירוש כי יוכלו אתיקים מהנה שיתפשו אוירי הלשכות מהתחתונות ומהתיכונות יתפשו מהבנין יותר לפי שהיה רחב יותר מלמטה כלומר אוירו רחב ואמר מהנה ואחר כך פירוש מהתחתונות ומהתיכונות אמר הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים לו ועדיין קשה לי לפירוש הזה אם כן התיכונות היו קלרות יותר מהתחתונות וזה לא זכר ואפשר כי לא זכר אלא העליונות לפי שהיו קלרות יותר : יוכלו . כתיב בוי"ו במקום אל"ף כי אותיות אהו"י מתחלפות והוא ענין תפיסה והל' הזה מלאנו בדברי רז"ל באמרם כמה לוחות אוכלות בארון ששה ויונתן לא פי' לנו בזה דבר אלא שתרג' הפסוק כפשוטו ולשכתא עליתא דחיקן ארי נסיבן זויתא מנהון מארעיתא וממליעתא בנינא ואומר אני

מצודת דוד

שעמדו בפאת לפון רחוקים עשרים אמה מיסוד כותל המסיבה כמ"ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מא) : (ב) אל פני וגו' והרחב וגו' והרחב וגו' · ר"ל הביאו אל פתח הלפונה הפונה מול כותל חלר החילונה אשר לפניה אויר חלל אורך מאה אמה ברוחב חמשים אמה כי רחב הלשכות היו כ' אמה והרכן מאה אמה כמ"ש בענין והיו א"כ מרוחקים מכותל חלר החילונה חמשים אמה הרי א"כ אויר החלל שלפניהם מאה אורך וחמשים רחב ועיין בקונטרס בנין הבית והלורה : (ג) נגד העשרים וגו' . נותן סימן על מקום הלשכות ההם ואומר העבר מזה היה מול חלל אויר עשרים מהחלר שלפני יסוד כותל המסיבה וזהו מ"ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מא) : הפנימי · ר"ל עבר הפנימי מהלשכות היה פונה מול חלל האויר הזה : ונגד רלפה וגו' · ר"ל והעבר מזה היה מול הרלפה מהחלר כמ"ש ורלפה עשוי לחלר סביב (לעיל מ) : והחלונה · ר"ל עבר החילונה מהלשכות היה פונה מול הרלפה הזה : אתיק אל פני אתיק · ר"ל עמודי הלשכות ההם היו זה לעומת זה עמוד בפנים מול עמוד מבחוץ : בשלישים . ר"ל כן היה בעבור שהלשכות ההם היו שלשה עליות . זו על גב זו והיה הבנין גבוה ולכן היו עמודים כפולים זה מול זה לחזק הבנין : (ד) ולפני הלשכות וגו' . ר"ל הנכנס לאויר חלל העשרים שלפני הלשכות היה לו מהלך עשר אמות רחב בית החליפות לבוא על עבר הפנימית מהלשכות והלך שם דרך פרלה מאמה אחת רחב וזהו לפי שלא היה דרך לבוא בחלל עשרים האמה שבעבר הפנימי מהלשכות לא מחלר הפנימי כי לא היה שם מקום להיות פתח כי כותל מזרחי של בית החליפות נמשך עד המקלוע ושם היה חלונות להסמין הסכינים כמ"ש בקונטרס בנין הבית ולא היה מקום על פתח ולא מחלר החילונה כי בית החליפות ועובי כותל חלר הפנימי סתמו כל רוחב חלל עשרים האמה ועוד נכנס אמה אחת בכותל הלשכות כמ"ש בקונטרס בנין הבית ובפאת המערב היה סותם מקום המיוחד לבשל ק"ק ולהיות דרך כניסה היה פרלה ברוחב אמה בסוף כותל חלר הפנימי שאלל כותל הלשכות ואורך הפרלה הזה היתה מול האמה שנכנסה הכותל ההיא בכותל הלשכות ועוד אמה להלן ומשם היה פרלה רוחב אמה באורך חמש אמות כלפי המערב עד כלות הכותל ההיא המכסה עובי כותל בית החליפות וכאשר נראה בלורה ועיין בקונטרס בנין הבית וז"ש ולפני הלשכות ר"ל הנכנס לאויר החלל שלפני הלשכות היה לו מהלך עשר אמות רוחב לבוא אל עבר הפנימה מהלשכות חמשה בתוך הפרלה מול כותל מזרחי של בית החליפות והמשה מול חלל בית החליפות וכותל המערבי והולך א"כ שם ברוחב דרך אמה של הפרלה : ופתחיהם . פתחי הלשכות ההם היו בעבר הלפוני מול רלפת חלר החילונה : (ה) והלשכות העליונות . הלשכות האלה שעמדו במעלה ההר כלפי המערב היו

מצודת ציון

ענין הלעת אבנים למדרך הרגל : אתיק · עמוד מרובע בולט מהכותל רחב מלמטה והולך וכלה מלמעלה והוא עשוי לחיזוק וכן והאתיקים (לעיל מא) : בשלישים · מלשון שלשה : (ד) מהלך · ר"ל דרך ושביל : (ה) קלורות . מלשון קלר ר"ל לרות ודחוקות : יכלו . כמו יאכלו והוא ענין המעטה באויר החלל וכדרז"ל כמה לוחות אוכלות בארון (ב"ב יד) : ומהתיכונות · מהאמלעית כאלו

לרות

בִּנְיָן׃ ו כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה וְאֵין לָהֶן עַמּוּדִים כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת עַל־כֵּן נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת מֵהָאָרֶץ׃ ז וְגָדֵר אֲשֶׁר־לַחוּץ לְעֻמַּת הַלְּשָׁכוֹת דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִצֹנָה אֶל־פְּנֵי הַלְּשָׁכוֹת אָרְכּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ ח כִּי־אֹרֶךְ הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִצֹנָה חֲמִשִּׁים אַמָּה וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה׃ ט וּמִתַּחַתָה לְּשָׁכוֹת הָאֵלֶּה הַמֵּבוֹא מֵהַקָּדִים בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה׃ י בְּרֹחַב גֶּדֶר הֶחָצֵר דֶּרֶךְ הַקָּדִים אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה וְאֶל־פְּנֵי הַבִּנְיָן לְשָׁכוֹת׃ יא וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם כְּמַרְאֵה הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן כְּאָרְכָּן כֵּן רָחְבָּן וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן וּכְפִתְחֵיהֶן׃ יב וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם פֶּתַח בְּרֹאשׁ דָּרֶךְ דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת הֲגִינָה דֶּרֶךְ

וּמִמְצִיעֲתָא בִּנְיָנָא׃ ו אֲרֵי מְתַלְתָן אִינוּן וְלֵית לְהוֹן עַמּוּדִין כְּעַמּוּדֵי דָרָתָא עַל כֵּן דְּחִיקָן מֵאַרְעִיתָא וּמִמְצִיעֲתָא מֵאַרְעָא׃ ז וְכָתְלָא דְלְבָרָא לָקֳבֵיל לִשְׁכָּתָא אוֹרַח דַּרְתָּא בָרַיְתָא דְקֳדָם לִשְׁכָּתָא אוּרְכֵּיהּ חַמְשִׁין אַמִּין׃ ח אֲרֵי אוּרְכָּא דְלִשְׁכָּתָא דִלְדַרְתָּא בָרַיְתָא חַמְשִׁין אַמִּין וְהָוְיָן עַל אַפֵּי הֵיכְלָא מְאָה אַמִּין׃ ט וּמִלְרַע לְלִשְׁכָּתָא הָאִילֵין מַעֲלָנָא מִמַּדִּינְחָא דְעָלִין לְהֵין מִדַּרְתָּא בָרַיְתָא׃ י בִּפְתָיָא דְכָתְלָא דְדַרְתָּא בְּאוֹרַח מַדִּינְחָא דְקֳדָם בְּצוּרְתָּא וְדִקְדָם בִּנְיָנָא לִשְׁכָן׃ יא וְאוֹרַח קֳדָמֵיהוֹן כְּחֵיזוּ לִשְׁכָּתָא דִפְתִיחָן לְאוֹרַח צִפּוּנָא כְּאוּרְכֵּיהֶן כֵּן פּוּתְיְהֶן וְכָל מַפְקָנֵיהֶן וְכִדְחָזֵי לְהֶן וְכִתַרְעֵיהֶן׃ יב וְכִתַרְעֵי לִשְׁכָּתָא דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח דָּרוֹמָא תְּרַע בְּרֵישׁ אוֹרַח אוֹרַח קֳדָם דּוּכַן לֵיוָאֵי אוֹרַח

י"ד · ל' · כ' · כ' · חסר י' · חסר י' · ומתחת הלשכות ק' · המביא ק' · ל' חסר דחסר · י' · ל' · י' ל' · ל' · ל' · ל' · ל'

החיצונה ד' כתיב כן חסר יו"ד וסימן ואילמיו אל חצר החיצונה דתמורי דשער הדרו' · וגדר אשר לחוץ · כי אורך הלשכות אשר לחצר · וחד חס' דחס' ומתח' הלשכות : דרך הצפון ו' וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' א':

רשי

הלשכו' הללו לצפון · מצאתי . וזהו פי' של פתח הצפון הכתובה למעלה שם קיצר הדבור וכאן פירשו (זה שייך לרש"י מ"ב פסוק ב' בנמר הדבור למעלה וזהו פי' ר' שמעיה וכתב מדעתו · תוספות) : (ה) והלשכות העליונות וגו' : (ו) כי משולשות הנה וגו' . לא הבנתי בהם כלל : כי יוכלו אתיקים · כמו יאכלו אוכלים ומעשים באויר הלשכות : (ז) וגדר אשר לחוץ וגו' · המפסיק בין הלשכות והחצר החיצונה של צד מזרח : ארכו חמשים אמה. מן הצפון לדרום : (ח) כי אורך הלשכות . מן הצפון לדרום חמשים אמה : והנה על פני ההיכל · מן המזרח למערב כנגד האולם וההיכל ובית הכפרת והתאים ק' אמה : (ט) ומתחת הלשכות האלה · איני יודע אם בא ללמד שהיה להם מחילות מתחתיהם או בא ללמד שהיו לשכות במזרח החצר ולפי שההר הולך ומשפע לצד המזרח קורא לו ומתחת הלשכות האלה שאלו בגובהו ואלו בשפולו וכן הוא אומר ובשפולו של חצר אל המבוא אשר מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה : (י) ברחב גדר החצר וגו' · הבא מן הקדים של חצר החיצונה וסובב אל הצפון דרך מקצוע לפונית מזרחית של חומות הפנימית מבחוץ לבא לאותן הלשכות שבצפון מוצא על פני גדר החצר כותל מזרח של חצר הפנימית שהיא מערבית לחיצונית כנגד הגזרה והבנין שבפנימית לשכות סמוכות לאותו הכותל ועומדי' בחיצונה מצאתי : (יא) ודרך לפניהם · לפני לשכו' הללו יש דרך רחב אויר בחצר (החיצונה) חמשים אמה כמראה דרך הלשכות אשר בצד הצפון הכתובות למעלה : כארכן של לשכות הצפון ארכן של אלו וכן רחבן : וכל מוצאיהן . כמוצא לשכות הצפון : וכמשפטיהן וכפתחיהן . של לשכות הצפון : (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום . פתחי לשכות הקדים שאף בדרום היו לשכות מובדלות מן התאים הדרומיים עשרי' אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רוחב כ' אמה מבית לבית סביב סביב : פתח בראש דרך . פתח היה להם ללשכות הקדים בראש דרך והדרך היה בפני הגדרת הגינה ת"י דוכן ליואי ולשון גדרת הגינה בנין גדר אבנים עשוי במעלות שהיו נוגנים

רדק

אני פרשה זו עתיד אליהו לפרשה : (ו) כי משלשות : ג' תאים היו זה על זה : ואין להן עמודים כעמודי החצרות · שהסמכות התקרות על העמודים אלא על הכתלים היו נסמכות והכתלים היו עשויין כמין כפה : על כן נאצל מהתחתונות והתיכונות מהארץ : על כן נדחק ונפרד מקום העליונות מהתחתונות מהארץ מלמטה כלפי הארץ כי שם היו רחבות ולמעלה קצרות : נאצל . מן ואצלתי מן לא אצלתי מהם ענין פרישה ויונתן תרגם על כן דחיקא : (ז) וגדר אשר לחוץ · ובא ורואה כלפי חוץ הכותל לעומת הלשכות אורך הכותל חמשים אמה ארכו כאורך הלשכות לפיכך אמר והנה על פני ההיכל מאה אמה כי מאה אמה אורך ההיכל כמו שכתבנו והלשכות לא היו תופסות כל אורכו של היכל אלא חציו : (ט) ומתחתה . מפלה תיבות שהראשונה לוקחת מן האחרונה והקרי הוא ומתחת הלשכות ואמר הלשכות האלה המביא מהקדים ככר אמר כי הלשכות לא היו מגיעות אלא עד חצי ארכו של היכל וקרא מתחת הלשכות מה שמהם כלפי מזרח לפי שהמערב היה בעליונות שלהם כמו שפירשנו כי ההר משפע ועולה עד ההיכל ומבואו היה מן המזרח כי מן המזרח היו נכנסין בהר הבית וממנו ולפנים עד האולם וההיכל במעלות הכל כמו שכתבנו למעלה לפיכך כניסתן היתה מתחתן שהוא כלפי מזרח וזה הוא שאמר המביא מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה המביא שם וכתיב המביא וקרי המבוא כבא מי שיבא : (י) ברחב גדר החצר דרך הקדים · אמר כי גם כן במזרח ברחב שבין כותל החצר והגזרה ראה לשכות כמו שראה בצפון כמו שזכר והדרך שהיה לפניהם כמראה הלשכות ר"ל כמראה דרך הלשכות ואמר כמראה כי הכל היה רואה במראה הנבואה לא ממש הדבר : (יא) ודרך · מבואר הוא : (יב) וכפתחי הלשכות . פתח בראש דרך · ראה פתח בראש דרך ואיזה דרך דרך בפני הגדרת הגינה והוא דרך הקדים בבואן פי' כשהיה האדם נכנס מן המזרח : הגדרת הגינה · רוצה לומר מעלת אבנים עשויה כמו גדר אבנים והיתה יגונה ואלה הגונה מדברי רז"ל דבר הגון ותרגם יונתן דוכן ליואי ודוכן הלוים

מצודת ציון

(ו) נאצל . ענין הפרשה כמו אצלת לי ברכה (בראשית כז) : (ז) וגדר · כותל : (ט) המביא · מל' ביאה : (יב) הגדרת הגינה · ת"י דוכן לואי ולשון גדרת הגינה ר"ל בנין גדר הגון ונאוי ולשון הגון הוא ידוע ברז"ל · או יתכן שהוא מל' נגון ור"ל מקום שהלוים עומדים ומנגנים בשיר ולא :

מצודת דוד

נרות ודחוקות מבפנים כי האתיקים שהיו מבפנים כמ"ש למעלה הם מעטו מהן את החלל וחזר ופירש מן התחתונות ומן התיכונות מעטו בנין האתיקים את החלל אבל מן העליונות לא מעטו את החלל כי לא עלו שמה כי כבר נתחזק הבנין במה שהיו האתיקים בתחתונות ובתיכונות : (ו) כי משולשות הנה . בא ליתן טעם למה היו אתיקים בפנים למעט החלל ואמר לפי שבנין הלשכות היו משולשות שלשה עליות זו ע"ג זו ולכן צריך לחזק הבנין : ואין להן וגו' . ר"ל אין תועלת להן בעמודים כלפי החוץ לבד כדרך עמודי החצירות כי לא יתחזקו באלה : על כן וכו' · ר"ל הואיל והיה הצורך לעשות עמודים גם בפנים לכן נלקח ונפרש מחלל לשכות התחתונות ומהתיכונות מהארץ ר"ל כלפי רצפת התיכונות מעטו האתיקים את החלל אבל לא כלפי התקרה כי האתיקים היה הולכים וכלים כלפי מעלה ולא הגיעו עד התקרה כי כבר נתחזק הבנין ועיין בצורה : (ז) וגדר וגו' . ר"ל כותל הנראה מחוץ שלפני הלשכות ולתוספת ביאור אמר דרך חצר החיצונה ר"ל הפונה לחצר החיצונה אל פני הלשכות למזרחן : ארכו . אורך הכותל ההוא הנראה מחוץ היה חמשים אמה כי אמה אחת היתה נכסת מעין הרואה ע"י כותל חצר הפנימי כאשר נראה בצורה והיא האמה שהפרלה אצלה כי באמת היה אורך הכותל נ"א אמה כי מכותל חצר הפנימי עד כותל חצר החיצונה היה מאה אמה והחלל ממנה עד הלשכות היה חמשים אמה א"כ נשארו חמשים על הלשכות ועוד אמה אחת שהיתה נכסית בעובי כותל חצר הפנימי אבל היתה נכסת מעין הרואה אבל בפאת המערב היה נראה באמת נ"א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית : (ח) כי אורך וכו' . בזה יתן טעם למה לא היה נראה כל אורך הכותל ואמר כי בנין הלשכות הנראה לחצר החיצונה היה חמשים אמה כי כותל חצר הפנימי כסה אמה אחת מעין הרואה (ולפי שאמר מלת אורך על הכותל לכן אמר כן גם על בנין הלשכות עם כי היה נודק עליו לשון רוחב) : והנה על פני ההיכל . ר"ל והנה הם עמדו לפני ההיכל באורך מאה אמה כמדת ההיכל כי מלת היכל כולל ההיכל והאולם ובית קה"ק והצלע מאחוריו וכותל הצלע : (ט) ומתחת הלשכות האלה . ר"ל בשפולי ההר כלפי המזרח אל הלשכות האלה שעמדו שם הנה דרך ביאה להן היה מעבר המזרח כשבא להן מחצר החיצונה כי כמו שעמדו לשכות במעלה ההר מול המסיבות מזה ומזה כן עמדו לשכות בשפולי ההר מזה ומזה והיו כמדות לשכות העליונות ועמדו חמשים אמה מרוחקים מכותלי חצר החיצונה ורחב הלשכות היו נבלעות אמה אחת בעובי כותל חצר הפנימי במשך י"א אמות ובאורך היו נבלעות חצי אמה בעובי כותל תאי המזרחי שבעבר השער מזה ומזה ומהם עד כותל המזרחי מחצר החיצונה היה י"א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית ובצורה וז"ש המביא מהקדים וגו' ר"ל כשבאים אליהן מהחצר החיצונה היה דרך ביאה מן המזרח באותן י"א אמה : (י) ברחב גדר החצר . ר"ל ההולך ברחב גדר החצר בפאת המזרח מול הלשכות ההן מסובות מהגדר למערב כלפי הגזרה והבנין : (יא) ודרך לפניהם . לפני הלשכות הללו היה דרך רוחב חלל חמשים אמה עד כתלי החצר החיצונה כמראה דרך הלשכו' אשר עמדו במעלה ההר בפאת צפון (ולפי שזכר למעלה פאת צפון אמר דרך הצפון) : כארכן כן רחבן . הוא מקרא קצר ויובן מעצמו שר"ל כארכן של העליונות כן ארכן של אלו וכרחבן כן רחבן : וכל מוצאיהם · ר"ל וכן היו שוה בתמונה במקום מוצא שלהן הם הפתחים : וכמשפטיהן . כמשפט גובהן ותמונתן של העליונים כן היו משפט אלו : וכפתחיהן . ר"ל כמספר פתחיהן : (יב) וכפתחי הלשכות וגו' . ר"ל מקום פתחי הלשכות הדרומות שבשפולי ההר היה דומה למקום פתחי הלשכות הדרומי

הַקָּדִים בְּבוֹאָן׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לִשְׁכוֹת הַצָּפוֹן לִשְׁכוֹת הַדָּרוֹם אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה הֵנָּה ׀ לִשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יֹאכְלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר־קְרוֹבִים לַיהוָה קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים שָׁם יַנִּיחוּ ׀ קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְהַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם כִּי הַמָּקוֹם קָדֹשׁ׃ יד בְּבֹאָם הַכֹּהֲנִים וְלֹא־יֵצְאוּ מֵהַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְשָׁם יַנִּיחוּ בִגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֵן כִּי־קֹדֶשׁ הֵנָּה יִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְקָרְבוּ אֶל־אֲשֶׁר לָעָם׃ טו וְכִלָּה אֶת־מִדּוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי וְהוֹצִיאַנִי דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים וּמְדָדוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב׃ טז מָדַד רוּחַ הַקָּדִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה חֲמֵשׁ־אמות קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה סָבִיב׃ יז מָדַד רוּחַ הַצָּפוֹן חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה סָבִיב׃ יח אֵת רוּחַ הַדָּרוֹם מָדָד חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה׃ יט סָבַב אֶל־רוּחַ הַיָּם מָדַד חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בִּקְנֵה הַמִּדָּה׃ כ לְאַרְבַּע רוּחוֹת מְדָדוֹ חוֹמָה לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְרֹחַב חֲמֵשׁ מֵאוֹת לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל׃

מַדִּינְחָא בְּמֶעֱלָנְהֶן׃ יג וַאֲמַר לִי לִשְׁכַּת צִפּוּנָא לִשְׁכַּת דָּרוֹמָא דְּקֳדָם בְּצוּרְתָּא אִינוּן לִשְׁכַּת קוּדְשָׁא דְּיֵיכְלוּן תַּמָּן כַּהֲנַיָּא דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא תַּמָּן יְיַחֲתוּן קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא וּמִנְחָתָא וְחַטָּאתָא וַאֲשָׁמָא אֲרֵי אַתְרָא קַדִּישׁ׃ יד בְּמֵיעֲלְהוֹן כַּהֲנַיָּא וְלָא יִפְּקוּן מִקּוּדְשָׁא לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא וְתַמָּן יְיַחֲתוּן לְבוּשֵׁיהוֹן דִּישַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן אֲרֵי קוּדְשָׁא אִינוּן וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין אוּחֲרָנִין וְיִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא׃ טו וְשֵׁיצֵי יַת מִשְׁחַת בֵּיתָא גַּוָּאָה וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח מַדִּינְחָא וּמַשְׁחֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃ טז מְשַׁח רוּחַ קִידוּמָא בִּקְנֵי מִשְׁחָתָא חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בִּקְנֵי מִשְׁחָתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יז מְשַׁח רוּחַ צִפּוּנָא חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בִּקְנֵי מִשְׁחָתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יח יַת רוּחַ דָּרוֹמָא מְשַׁח חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בִּקְנֵי מִשְׁחָתָא׃ יט אִסְתְּחַר לְרוּחַ מַעַרְבָא מְשַׁח חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בִּקְנֵי מִשְׁחָתָא׃ כ לְאַרְבַּע רוּחַיָּא מַשְׁחֵיהּ שׁוּרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר אוּרְכָּא חֲמֵשׁ מְאָה וּפוּתְיָא חֲמֵשׁ מְאָה לְאַפְרָשָׁא בֵּין קוּדְשָׁא לְחוּלָּא׃

רשי

נוהגים ושרים עליו : דרך הקדים • שהדוכן היה במזרח כדכתיב בדברי הימים בפרש' והשלם והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן לידותון וגו' עומדים מזרח למזבח : (יד) בבואם הכהנים וגו' . בבואם לאותן לשכות לאכול : ולא יצאו • מהן שכהן קודש : אל חצר החיצונה . בבגדי קודש שעליהם : ושם יניחו בגדיהם וגו' . וקרבו אל אשר לעם • ויגשו ליגע בבגדי העם אם ירצו אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שיש בהן מעלות טהרה ובגדי החול מדרם להם : (טו) ומדדו סביב סביב • לכל היקף הר הבית מבחוץ : (כ) לארבע רוחות מדדו • שלשת אלפים על שלשת אלפים אמה שהקנה שש אמה וזהו שייסד הקליר (בקדושתא דיום שני של סוכות) דוד ינטה קו שלשת אלפי אמות קלובה על שלשת אלפי אמות והיא שלשים ושש כמדה הראשונה שהיה הר הבית ה' מאות אמה על ה' מאות אמה תלוק שלשת אלפים על שלשת אלפים לרצועות של ה' מאות אמות שתי וערב ותמצא שם שלשים ושש רבעים של חמש מאות על חמש מאות ועל כן אמר הפייט (שם בקדושתא) ל"ו כמו שהיתה מתכפלת • מלאתי : חומה לו • להר הבית : סביב ה' מאות . שתי וערב זו חומת החיל המקפת כל ההר : להבדיל . את העם הטיכל : והוציאני . חוץ לחומת הר הבית : אשר פניו דרך הקדים ; זהו שער הר הבית המזרחי אשר קדם זכרו בתחילת הנבואה : ומדדו סביב סביב • מדד הבית אשר בו השער סביב לארבע רוחות : (טז) ומדד רוח הקדים • סביב כל אותו הרוח וכן מדד רוח הצפון ורוח הדרום ורוח המערב והיה בין הכל חמש מאות

בבואן ב' חד חסר וחד מלא וסימ' ויצג את המקלות • בפני הגדרת הגינה • קדמא חסר : קרובים ח' מ"ל בלישנא וסי' נמ' בסיפרא דא סימ' כ"ג : המקום קדש חד מן י"ג קדש חסר וס מ' נמסר בסדר תצוה ובסדר נשא : וכלה ו' וסימן וכלה הרעב את הארץ • וכלה מכפר את הקדש • וכלה אהרן ובניו • ושב והרע לכם וכלה אתכם • שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה • וכלה את מדות הבית : מדד ח' וסי' נמ' לעיל בסיפ־א סי'

מצודת ציון

(יד) ולא יצאו • הוי"ו יתירה : ושם • הוי"ו היא במקום אבל : ישרתו . ענין עבודה : (טו) וכלה • ענין השלמה : (כ) להבדיל : ענין הפסק והפרשה : לחול • מל' חולין והוא הפוך הקדש כאירה

רדק

הלוים היה במזרח כשהיו הלוים עולים מעזרת ישראל לעזרת כהנים ובמסכת מדות שנינו וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא ששם הנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבים וחמש עשרה מעלות עולות מתוכם לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים שעליהם הלוים עומדים בשיר ולא היו גרוטות פירוש מוקפות אלא כחצי גורן עגולה ולשכות היו תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת נשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר כן היא המשנה שם ואלו המעלות לא היה הדוכן שעליו הלוים אומרי' שיר בשעת הקרבן כי אותו היה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ואלה המעלות היו בין עזרת נשים לעזרת ישראל והיו הלוים אומרים עליהם שיר בשמחת בית השואבה כמו ששנינו במס' סוכה פרק החליל והדוכן שהיו אומרים עליו שיר תמיד בשעת הקרבן אצל המזבח היה כמו ששנינו במסכת מדות עזרת ישראל היתה אורך קל"ה על רחב י"א אמה וכן עזרת הכהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א וראשי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר"א בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עלה ובה שלש מעלות של חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומתוך כך היא המשנה שנויה שם ונראה כי המעלה הזאת קרא הנביא הגדרת הגינה ומן הכתוב גם כן ראינו שהדוכן נתון במזרח כמו שאמר בדברי הימים והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן ולידותון ולבניהם ולאחיהם' מלבשי' בוץ במצלתים בנבלים ובכנורות עומדים מזרח למזבח : (יג) ויאמר אלי . אשר יאכלו שם הכהנים אשר קרובים לה' קדשי הקדשים • להוציא ערל לב וערל בשר וקדשי הקדשים היו נאכלים לפנים מעזרת ישראל ממנה ולפנים היא הנקראת עזרה בסתם והוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשי' אם ירצו אבל בעזרת הכהנים שהיא לפנים מעזרת ישראל היו לשכות הכהנים ושם היו אוכלים קדשיהם ומה שאמר והחטאת והאשם אחר שאמר קדשי הקדשים והחטאת והאשם הם קדשי הקדשים הנאכלים לפי שגם שלמי צבור היה להם דין חטאת ואשם ונקראי' ג"כ קה"ק ועליהם אמר שם יניחו ופירושו יניחו שם לאכלם שם ואחר כך אמר והחטאת והאשם : (יד) בבאם • בבאם אל לשכותיהם בעזרת הכהנים אמר כי בצאתם מעבודתם ובואם לעזרת הכהנים שם יניחו בגדי כהונה שעליהם שעובדים בהם שלא יצאו באותם בגדים אל החיצונה שהוא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת הכהנים שהיא מקודשת ממנה ופנימה לה לפיכך אמר מהקדש אל החצר החיצונה ועד הנה קרא עזרת נשים החצר החיצונה : וקרבו אל אשר לעם . אחר שילבשו בגדים אחרים יוכלו לגעת באותם בגדים אל הבגדים אשר לעם והם ישראל בעזרת ישראל כי בעזרת ישראל נכנסים ולא היו נכנסים לעזרת הכהנים אלא לסמיכה לשחיטה ולתנופה ובבגדי כהונה ולא היו רשאין לגעת בבגדי העם שהם חול והם מדרס להם וכן תרגם יונתן ויתערבון עם עמא : (טו) וכלה את מדות הבית הפנימי . הם החדרות והלשכות כי הכל הוא לתשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל : והוציאני . חוץ לחומת הר הבית : אשר פניו דרך הקדים ; זהו שער הר הבית המזרחי אשר קדם זכרו בתחילת הנבואה : ומדדו סביב סביב • מדד הבית אשר בו השער סביב לארבע רוחות : (טז) ומדד רוח הקדים • סביב כל אותו הרוח וכן מדד רוח הצפון ורוח הדרום ורוח המערב והיה בין הכל חמש מאות אמות

מצודת דוד

הדרומי שבמעלה ההר כי גם במעלה ההר היו לשכות בפאת הדרום וכמ"ש ובין הלשכות וגו' סביב (לעיל מא) ופתחי לשכות הצפון פנו לצפון ופתחי לשכות הדרום פנו לדרום כאשר בעליונות כן בתחתונות : פתח בראש דרך . ר"ל אולם להלשכות התחתונות היה עוד פתח נוסף עומד בראש דרך והוזר ומפרש דרך בפני הגדרת הגינה ר"ל הדרך שהיה בפני הדוכן למזרחו והוסיף לבאר ולומר דרך הקדים בבואן ר"ל כשיבואו אל הדוכן מפאת קדים בראש הדרך ההיא עמדו הפתחים מזה ומזה כי הדוכן עמד בהתחלת עזרת כהנים וכל עזרת ישראל יהסב לדרך אל הדוכן וא"כ התחלת העזרה היא ראש הדרך ושם עמדו הפתחים מזה ומזה פתוחים מהלשכות אל העזרה כי חמש אמות המזרחיות מחצר הפנימי היו מול הלשכות ושם היו הפתחים עיין בקונטרס בנין הבית וצורה : (יג) ויאמר אלי . המלאך הדובר בי : לשכות הצפון וגו' • שעמדו ממעל ההר ומתחת : אל פני הגזרה . גם הלשכות אשר מתחת יקראו על פני הגזרה כי היו נמשכות מן הכותל י"א אמה כלפי המערב נגד הבית : הנה לשכות הקדש • מקודשות בקדושת העזרה : אשר קרובים לה' . הם בני צדוק כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וכו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מד) : שם יניחו . ר"ל שם יניחו קדשי הקדשים לאכלם שמה ועל זבחי שלמי צבור יאמר שגם נאכלים במקום המנחה וכו' : (יד) בבואם הכהנים . כאשר יבואו הכהנים לאכול קדשים בהלשכות מלובשים בגדי כהונה : ולא יצאו . מהקודש בבגדי כהונה אל החצר החיצונה היא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת כהנים : ושם . אבל שם בהלשכות יניחו בגדי הכהונה אשר עבדו בהן את העבודה וכמו שנאמר יפשטו את בגדיהם וכו' והניחו אותם בלשכות הקודש (לק' מ"ד) : כי קדש הנה • ואין ראוי לגעת בהן אל בגדי חול וכשיבואו עמהן לעזרת אנשים פן יגעו בהן בבגדי חול מה שהעם מלובשין בהן : בגדים אחרים • ר"ל בגדי חול : וקרבו . ואז יכולים לגעת בהן אל הבגדים אשר לעם ויכולים לבוא לעזרת אנשים : (טו) וכלה • המלאך הדובר בי הפלים למדוד את מדות הבית הפנימי הם החדרות והלשכות כי הכל היה לתשלומי הבית הפנימי שהוא ההיכל : דרך השער • הוא שער הר הבית המזרחי : ומדדו . את ההיקף של הר הבית : (טז) בקנה המדה • ובה שש אמות גדולות : סביב . ר"ל מהקצה אל הקצה : (יט) סבב • המלאך פנה אל רוח הים ומדד וכו' : (כ) חומה לו • אל הר הבית היה לו חומה מסביב : אורך וגו' • בא לומר

מאות אמה אורך וכן ברוחב ומה שאמר סביב אל רוח היה לפי שבאותו הרוח השלים מאות סביבו והיה לו חומה סביב להבדיל בין הקדש לחול כי הר הבית מקודש מירושלם שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסין לשם : (א) ויוליכני . אחר שמדד הרוחות מחוץ לעיני הוליכני אל השער אשר הוציאני ממנו : (ב) והנה · בא מדרך הקדים · נכנס בשער בדרך מזרח : וקולו כקול מים רבים . כמו שאמר בתחלת הספר אלא ששם הוסיף כקול שדי ופירוש וקולו וקול הכבוד ותרגם יונתן וקל מברכי שמיה : והארץ האירה מכבודו · פעל עומד מהנוסף והשאר שבאו מן הבנין הם יוצאים כמו האיר ברקיו תבל וכן להאיר על הארץ : מכבודו . מכבוד אלהי ישראל והוא ענין זוהר ונוגה כמו שפירשנו : (ג) וכמראה המראה . ובכלל אותו הכבוד שהאירה שראיתי ראיתי כעין המראה שראיתי בבאי לשחת את העיר כי ראיתי המרכבה וכן כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר כל אותן המראות ראיתי עתה : אל נהר כבר · כמו על וכמוהו רבים ומה שאמר בבאי לשחת העיר והוא לא בא לשחת העיר אלא שפת האנשים רוצה לומר בבאי כאשר באו האנשים לשחת העיר ויונתן תרגם באתנביותי לחבלא ית קרתא ומה ששנה לשון מראה כמה פעמים לענין המראות המשתנות בענין המרכבה ורז"ל אמרו תשע ראיות במקרא הזה לומר שכל הנביאים לא היו רואים אלא מתוך תשע אספקלריאות ומשה רבינו עליו השלום מתוך מראה אחת היה רואה שנאמר במראה אליו אתודע שהיה רואה באספקלריא המאירה ומה שאמר תשע הוא רמז לט' המסכות והפוקיסם והעשירי יהיה קדש : אל פני · כמו על פני : (ד) וכבוד ה' בא אל הבית . אל ההיכל : (ה) ותשאני רוח · עד הנה אמר ויביאני ויוציאני ויוליכני אמר על האיש שראהו כמראה נחשת ועתה שנראה לו הכבוד עם המרכבה אמר ותשאני רוח כמו שאמר במרכבה הראשונה : (ו) ואשמע מדבר אלי מהבית . מדבר כמו מתדבר מבנין התפעל והתי"ו נבלעת בדגש : מהבי' · הקול יצא מהבית ששם הכבוד אלי שהייתי בחצר הפנימי : ואיש היה עומד אצלי · אפשר שהיה אותו שראה בתחלת הנבואה שהיה מראהו כמראה נחשת או היה מלאך אחר : (ז) ויאמר : את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכן שם · כאלו אמר זהו אשר אשכון שם ואמר מקום כסאי כי בה"מ מכוון כנגד כסא הכבוד : ומקום כפות רגלי · על דרך והארץ הדום רגלי ודעת רז"ל כי בית המקדש נקרא כסא כמו השמים כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ובספר ירמיה ביארנו הענין היטב ויונתן תרגם דין אתר בית כורסי יקרי ודין אתר בית אשריות שכנתי : בזנותם . שהיו זונים אחרי אלהים אחרים ועושין פסיליהם בביתם שהיה אצל בית ה' : ובפגרי מלכיהם : כמו שראינו במנשה ואמון שנקברו בגן ביתם : במותם · ובמותם שהיו עושים בבתיהם או פירושו שהיו עושין במותם במקום פגרי מלכיהם : (ח) בתתם ספם את ספי · כי בית המלך היה סמוך לבית השם והקיר ביניהם כמו שראינו בבנין שלמה כשבנה ביתו אמר ועולתו אשר יעלה בית ה' ואמר בדברי יהוידע ויורד את המלך מבית השם ויבאו בתוך שער העליון בית המלך : ומזוזתם אצל מזוזתי · כפל הענין במלות שונות כמנהג כי המזוזה היא הסף ויונתן תרגם במתנהון ספיהון לקבל ספי בית מקדשי ובניניהון בסטר עזרתי וכותל בית מקדשי בין מימרי וביניהון : ואכל . בחסרון הה"א למ"ד הפעל כמנהג והוא כמו ואכלה מן הדגוש : (ט) עתה ירחקו · כי יהיה להם לב חדש

רש"י

העם בין קודש שלפנים לחול שבחוץ . מלאתי גמר כל מדה (סא"א) : (א) ויוליכני · חזר והכניסני לשער הקדים וראיתי הכבוד יורד לעזרה : (ג) וכמראה המראה . תשע מראות כתובין במקרא זה ומתוכן היו רואין הנביאים חוץ ממשה רבינו שהיה רואה מתוך מראה אחת לפיכך אספקלריא שלו מאירה ורואה ממש והוא שייסד הפייט (שם בסילוק) מחזות המלוחלחות בתשע מחזות : בבואי לשחת את העיר . בפרשת והחיות היו (לעיל ט') שנאמר שם קרבו פקודות העיר ושם פירש את דוגמת מרכבה : (ו) מדבר אלי . מתהלך עמי כבוד הוא לומר כלפי מעלה מדבר כמו מתדבר כלומר בינו לבין כבודו מדבר והקול בא אלי : (ז) ובפגרי מלכיהם . שהיו בתיהם סמוכין (לבית הקברות) כמו שמצינו במלכים בשלמה ובעתליהו ופעמים שהיו קוברין אותם בגן ביתם כמו שהוא מפורש ואמר בתתם ספם את ספי . מלאתי : (ח) ואכל · כמו ואכלה וכליתי : (ט) עתה · על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי היקף

יחזקאל מג

מג א וַיּוֹלִכֵנִי אֶל־הַשָּׁעַר שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה דֶּרֶךְ הַקָּדִים׃ ב וְהִנֵּה כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ׃ ג וּכְמַרְאֵה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר־רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת אֶת־הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶל־נְהַר־כְּבָר וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי׃ ד וּכְבוֹד יְהוָה בָּא אֶל־הַבָּיִת דֶּרֶךְ שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים׃ ה וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וַתְּבִאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְהִנֵּה מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה הַבָּיִת׃ ו וָאֶשְׁמַע מִדַּבֵּר אֵלַי מֵהַבָּיִת וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי׃ ז וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֶת־מְקוֹם כִּסְאִי וְאֶת־מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי אֲשֶׁר אֶשְׁכָּן־שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם וְלֹא יְטַמְּאוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל שֵׁם קָדְשִׁי הֵמָּה וּמַלְכֵיהֶם בִּזְנוּתָם וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם בָּמוֹתָם׃ ח בְּתִתָּם סִפָּם אֶת־סִפִּי וּמְזוּזָתָם אֵצֶל מְזוּזָתִי וְהַקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם וְטִמְּאוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וָאֲכַל אֹתָם בְּאַפִּי׃ ט עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת־זְנוּתָם וּפִגְרֵי

תולדות אהרן והארץ האירה . עקרים מ"ב פכ"ט :

תרגום

א וְאוֹבִילַנִי לִתְרְעָא תַּרְעָא דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח מַדִינְחָא׃ ב וְהָא יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִתְגְּלֵי מֵאוֹרַח מַדִינְחָא וְקָל מְבָרְכֵי שְׁמֵיהּ כְּקָל מַיִן סַגִּיאִין וְאַרְעָא נְהָרַת מִזִּיו יְקָרֵיהּ׃ ג וּכְחֵיזוּ חֶזְוָא דַחֲזֵיתִי כְּחֶזְוָא דַחֲזֵיתִי בְּאִתְנַבְּיוּתִי לְחַבָּלָא יַת קַרְתָּא וְחֶזְוָא כְּחֵיזוּ דַחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר וְאִשְׁתַּטַּחִית עַל אַפָּי׃ ד וִיקָרָא דַייָ אִתְגְּלֵי בְּבֵיתָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח מַדִינְחָא׃ ה וּנְטַלְתַּנִי רוּחָא וְאַעֲלַתְנִי לְדַרְתָּא גַוָּיתָא וְהָא אִתְמְלֵי יְקָרָא דַייָ בֵּיתָא׃ ו וּשְׁמָעִית דִּי מְמַלֵּל עִמִּי מִלְּגָיו וְגַבְרָא הֲוָה קָאִים לְקִבְלִי׃ ז וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם דֵּין אֲתַר בֵּית כּוּרְסֵי יְקָרִי וְדֵין אֲתַר בֵּית אַשְׁרָיוּת שְׁכִנְתִּי דְּאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי תַּמָּן בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעָלַם וְלָא יְסַאֲבוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי אִינוּן וּמַלְכֵיהוֹן בְּטַעֲוָתְהוֹן וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהוֹן בְּמוֹתֵיהוֹן׃ ח בְּמִתַּנְהוֹן סִפֵּיהוֹן לָקֳבֵיל סִפֵּי בֵּית מַקְדְּשִׁי וּבִנְיָנֵיהוֹן בִּסְטַר עֲזָרְתִי וְכוֹתֶל בֵּית מַקְדְּשִׁי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיהוֹן וְסָאִיבוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי בְּתוֹעֲבָתְהוֹן דַּעֲבָדוּ וְשֵׁיצֵיתִי יַתְהוֹן בְּרוּגְזִי׃ ט כְּעַן יְרַחֲקוּן יַת טַעֲוָתְהוֹן וּפִגְרֵי מַלְכֵיהוֹן

מ' : פנה ג' והסר וסימן אשר לבבו פנה היום מעם · וצפנה פנה הגלגל · פנה דרך הקדים : כבדו ג' חסר בלישנא בקריא' וסי' הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו · ותחת כבודו יקד יקוד · והארץ האירה מכבודו · וכל כבודו דכוו' חסר במ"א ואולם חי אני : מדבר ה' בקריאה וסימן יש לאל ידי לעשות עמכם רע : ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו · ויכל משה מדבר אתם · והוא בן בליעל מדבר אליו · ותבא בי רוח כאשר דבר אלי · ואשמע מדבר אלי מהבית · אהבת רע מטוב · נצור לשונך מרע : בתתם ל' ספם ל' ספי ל' וטמאו

מצודת ציון

(ב) האירה · מלשון אורה : (ג) וכמראה וגו' כמראה · שני כפ"י הדמיון יורה על דמיון גמור וכן כעם ככהן (ישעיה כד) : אל נהר · על נהר : (ה) ותשאני · ענין לקיחה וכן ונשאו וגזלו (מיכה ב') : (ז) כפות רגלי . כמו שיקרא שטחית היד כף כן יקרא שטחית הרגל : ובפגרי · כן יקרא גוף המת : במותם · כמו בבמותם והוא מלשון במה ומזבח : (ח) ספם . כן יקרא גם המפתן וכאשר יקראו המזוזות וכן וידיה על הסף (שופטים יט) : ואכל . מלשון כליון והשחתה : (ט) ממני · ר"ל ממקום המבקן

מצודת דוד

לומר שבמדה הזה נכלל עובי החומה · להבדיל · החומה עשויה להיות מחיצה מבדלת בין הקדש הפנימה לה ובין החול החוצה לה : מג (א) אל השער . הוא שער הר הבית : (ב) כקול מים רבים . מדמה קול השכינה לקול המים להסביר את האוזן כפי שהורגלה : והארץ האירה מכבודו . מזיו השכינה נתמלאה הארץ אורה : (ג) וכמראה המראה וגו' כמראה וגו' ר"ל כמראה המראה אשר ראיתי עתה היתה כמראה אשר ראיתי בבואי לנבאות על השחתת העיר מ"ש קרבו פקודות העיר וכו' (לעיל ט) כי אז ראה מראה השכינה כמ"ש שם בענין : ומראות . גם ראיתי עתה מראות כמו המראה אשר ראיתי על נהר כבר הוא המראה האמורה בתחלת הספר : ואפול אל פני . להשתחות לה' : (ד) וכבוד ה' · אחר זה נכנסה השכינה אל ההיכל בדרך שער המזרחי של הר הבית : (ה) ותשאני רוח · ממקום עמדי בשער הר הבית : (ו) ואשמע · בחצר הפנימי שמעתי קול מדבר בהיכל ומשם בא הקול לאזני : ואיש . הוא המלאך הדובר בי : (ז) ויאמר אלי . ר"ל הקול המדבר בא לאזני וכאלו מדבר אלי : את מקום כסאי · לפי שראה המראה שראה בנהר כבר ושם נאמר שראה את הכסא וגם ראה את המקדש לכן אמר הנה שראיתיך מקום כסאי אשר בשמים ממעל ואת המקדש שהוא מקום כפות רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדות לנוח על השרפרף אשר מתחת לכסא : לעולם . כי לא תחרב עוד : ולא יטמאו · כי לא יטמאו עוד את שם קדשי לא המה ולא מלכיהם במה שטמאו מאז בהזנותם אחר עבודת כוכבים ובמה שטמאו בפגרי מלכיהם וחוזר ומפרש במותם ר"ל במה שהעמידו במות לעבודת כוכבים במקום קברות המלכים : (ח) בתתם . ר"ל ובמה שהיו בונים מפתן ביתם עם מפתן ביתי בסמוך לו וכן העמידו מזוזתם אצל מזוזת ביתי ורק בנין הכותל היתה מפסקת בין ביתי ובין בתיהם : יטמאו . ובזה טמאו את שם קדשי בתועבותם אשר עשו בבתיהם הסמוכות אל ביתי כי

רש"י

הקף גבול גדול סביב : (י) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם . בהראותו למו חסדי שאיני מואסם בעונם . מאתי : ומדדו את התכנית . ומדדו על ידיך שאתה מורה את תוכן חשבון הבנין : (יא) ואם נכלמו . שיתביישו ויכבשו פניהם מכל אשר עשו אז הודע אותם את מה שאני עתיד לעשות להם : צורת הבית . וגבול הבנין היאך הוא מלפניו ועד אחריו סדוריה לארבע רוחותיו : ותכונתו . הבנין אליו ולשכותיו : וכל צורותיו : כרובים ותמורים ואילים ואילמים · מאתי : וכל צורותיו · בתרא לא פורש : וישמרו : ילמדו ענייני המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ . מאתי : ראויה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהושע לבוא בזרוע ובנס כדדרשינן עד יעבור ובנין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה לגאולת עולם אלא שגר' החטא שלא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא ויצאו ברשות כורש ובנו לעצמן ויש אומרים בבבל נכשלו בעכו"ם : (יג) ואלה מדות המזבח · שמפרש למטה ארבע עשרה אורך בארבע עשרה רחב : באמות אמה אמה וטפח · באמה בת ששה שהיא אמה וטפח באמה בת חמשה : וחיק האמה . אבל היסוד שלא נמדד באמה של חול שהיא בת ה' חיק לשון חיקיו קביעות והיא היסוד האמה אמת חול ולא אמה וטפח שהיא אמה בת ששה וכן שנינו במנחות שהיסוד והסובב והקרנות נמדדין באמה בת חמשה : וחיק האמה . זה היסוד : ואמה רוחב . זה הסובב : וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד . אלו הקרנות זרת אחד

יחזקאל מג

מַלְכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם לְעוֹלָם׃ י אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃ יא וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ יב זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת׃ יג וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת

כ"ז · ל' ר"פ · ל' · כ' מ"ל · כ' חותם · ל' · ל' · חיו ק' · תיו ק' · כ"ד · ל' · ח' חסר · כ' כנביאי' וכתו' · ל'

מִלְמֶחֱטֵי קֳדָמַי וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן לְעָלַם׃ י אַתְּ בַּר אָדָם חַוִּי יָת בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת בֵּיתָא וְיִתְכַּנְעוּן מֵחוֹבֵיהוֹן וְיִמְשְׁחוּן יָת תִּקּוּסֵיהּ׃ יא וְאִם יִתְכַּנְעוּן מִכֹּל דַּעֲבָדוּ בְּמֶחֱזֵיהוֹן צוּרַת בֵּיתָא וְתִקּוּסֵיהּ וּמַפְקָנוֹהִי וּמַעֲלָנוֹהִי וְכָל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְכָל צוּרָתֵיהּ וְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ הוֹדַע יָתְהוֹן וּכְתוֹב לְעֵינֵיהוֹן וְיִטְּרוּן יָת כָּל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְיַעְבְּדוּן יָתְהוֹן׃ יב דָּא אוֹרַיְתָא דְּבֵיתָא עַל רֵישׁ טוּרָא כָּל תְּחוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא הָא דָא אוֹרַיְתָא דְּבֵיתָא׃ יג וְאִלֵּין מִשְׁחַת מַדְבְּחָא בְּאַמִּין אַמְּתָא דְּהִיא אַמָּה וּפְשַׁךְ וְתַשְׁוִיתָא אַמְּתָא וְאַמְּתָא פּוּתְיָא וּגְדַנְפָא מַקַּף לַהּ עַל סִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר זֵירְתָא חֲדָא וְדֵין

ל' ואכל ל' ירחקו ל' : אתה ד' ר"פ בנביאים וסימן אתה ידעת את דוד אבי · אתה תשמע השמים בתרא דנכרי דמלכים · זכרני ופקדני דירמיה · אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא · הגד את בית ישראל את הבית · אתה תאכל ולא תשבע · ודבתריה אתה תזרע : על ראש ההר ה' דסמיכי בקריאה וסימן והיה נכון לבקר · ויעבר דוד העבר · וישלח אליו שר חמשים · אלף אחד מפני גערת אחד · זאת תורת והבית על :

רד"ק

חדש לירא אותי : ופגרי מלכיהם ממני · גם כן לא יקברו מלכיהם בביתם לכבוד ביתי ממני · ממקום מקדשי : (י) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית · בני הגולה : ויכלמו מעונותיהם . בעבורם חרב בית זה והגד להם הבית העתיד שלא יחרב לעולם בעבור שלא יחטאו כמו שאמר ירחקו את זנותם ושכנתי בתוכם לעולם : ומדדו את תכנית . תכנית צורת הבית שתראה להם ימדדו ויכינו אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד בבא הגואל ויחיו המתים יכינו אותו לסימן שהראיתים זאת הצורה יהיו בבנין הבית לעתיד וזה ראיה לתחיית המתים : (יא) ואם נכלמו · אם יהיו נכלמים מכל אשר עשו הודע אותם תכונת הבית וצורתו וכתוב לעיניהם והם יראו בנין הבית לעתיד ויעשו אותו ואם לאו לאו · וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם . ישמרו אותם בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורות והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתים יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בבית שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה דברים יש בבנינה זו שלא היו כן בבית שני ועל כרחך בנינה זו עתידה ואמר כן ועשו אותם ראיה גדולה לתחיית המתים : צורת הבית . מה שלפנים מחומת הר הבית בכלל : ותכונתו . תכונת בנינו בלשכות ובתאים : ומוצאיו ומבואיו · בשערים הנזכרים : וכל צורותיו · צורת כל בית בפ"ע : ואת כל חקותיו · מה שראוי להשתמש בבתים ובשלחנות ובלשכות : וכל צורותיו· צורת הכרובים והתמורים : וכל תורותיו · חלק העזרו' לכהנים ולישראל ולנשים : (יב) זאת תורת הבית · זאת הנזכרת למעלה : על ראש ההר : הר הבית והוא ההיכל יהיה בראש ההר כמו שכתוב בענין : כל גבולו סביב סביב · כל גבול ההר סביב הוא קדש הקדשים כנגד ירושלם כי ירושלם כולה קדש כמו שנאמר והיתה העיר קדש אבל ההר הוא קדש קדשים וההר עצמו מקום מקדש המזבח והדביר הוא קדש הקדשים כמו שכתוב למעל' : הנה זאת תורת הבית · הנזכרת למעלה בפרט ובפסוק זה בכלל : (יג) ואלה מדות המזבח · רז"ל פירשו הפסוק כן וחיק האמה זה יסוד ואמה רוחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב זרת הא' אלו הקרנות

תולדות אהרן

מדות המזבח · עירובין ד מנחות לז :

וזה גב המזבח זה מזבח הזהב ויונתן תרגם ואילין משחת מדבחא באמיא באמתא דהיא אמה ופשך ותשויתא אמתא ואמתא פתיא וגדנפא מקף לה על ספתיה סחור סחור זרתא חדא ודין טקים מדבחא ובמסכת מדות שנינו המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זהו סובב נמצא שמנה ועשרים על שמנה ועשרים עלה שלש וכנס אמה זהו מקום קרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא ששה ועשרים על ששה ועשרים זהו מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא ארבעה ועשרים זהו מקום המערכה אמר רבי יוסי מתחילה היה שמנה ועשרים על שמנה ועשרים וכונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וארבע אמות מן המערב כמין גומא שנאמר והאריאל שתים עשרה אורך בשתים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר על ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד בתים עשרה אמה לכל רוח הנה תראה כי רז"ל פירשו כי מדות זה המזבח הם מדות מזבח בית שני ודעת יונתן אינו כדעתם כמו שתראה ונוכל לפרש כי מדה אחרת יהיה למזבח העדות ואמר ואלה מדות המזבח כמו שאומר והולך עד ויאמר אלי בן אדם ופירוש באמות באמות הידועות בנבואה זו שכל אמה מהם אמה וטופח שהם ששה טפחים כי אמה בסתם בת חמשה טפחים וזאת המדה היתה בת ששה טפחים וכן אמר בתחילת נבואה זו שם אמות באמה וטפח כמו שפירשנו וחיק האמה ואמה רחב באמצע המזבח היה גובה אמה ורחב אמה והוא מקום המערכה : וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד · גבול האמה

מצודת ציון

משכן שכינתי : (י) תכנית · מל' תכנה ומתוקן : (יג) וחיק · מל' חקוי וקביעות וזהו היסוד כן אחז"ל (מנחות לז) : וגבולה . הם הקרנות שהם בגבול המזבח ולתוספת ביאור אמר אל שפתה : זרת · היא חצי האמה וכן

מצודת דוד

כי מנשה ואמון נקברו בגן ביתם וגם העמידו במות לעבודת כוכבים : ואכל · ולכן כליתי אותם באפי : (ט) עתה ירחקו וגו' . ירחקו מלבם זנות עכו"ם ולא יעמדו עוד במות על קברות המלכים ואף מקום קברות המלכים ירחיקו מביתי כי ינהגו בו קדושה יתירה ולכן אשכון בתוכם לעולם ולא אזוח שכינתי מביניהם : (י) את הבית · את ספור בנין הבית שראית : ויכלמו מעונותיהם . למען יהיה להם כלימה על העונות שעשו כי בעת תספר להם בנין בית העתיד וזכרו בבנין הראשון שנחרב בעונם ויכלמו בזה : ומדדו את תכנית . ר"ל יחשבו בלבם מדידת הבנין המוכן ומתוקן : (יא) ואם נכלמו וגו' . ר"ל בתחילת הספור ראה בפניהם אם בעת ההוא כשיזכרו בבניין הראשון הנחרב בעונם יכלמו מכל המעשים הרעים אשר עשו אז צורת הבית וכו' הודע אותם ואם חזקו פניהם מסלע והכלם לא ידעו אל תוסף דבר עוד בזה : צורת הבית . זהו הצורה בכללו כאלו תאמר שיהיה בה היכל ואולם ובית קה"ק והחדרות והלשכות והצלעות והתאים : ותכונתו · מכון עמידת כ"א כאלו תאמר בית קה"ק במערב ואחריו ההיכל וכו' והלשכות והצלעות מזה ומזה וכדומה : ומוצאיו ומובאיו : מדת הפתחים שיוצאים ובאים דרך בהן : וכל צורותיו . צורת כל חדר וחדר : ואת כל חקותיו · מה שראוי להשתמש בכל חדר וחדר : וכל צורותיו . צורת הפתוחים שעל הקירות והם התמורים והכרובים : וכל תורותיו . מקום עמידת הכהנים והעם : וכתוב לעיניהם . כל הדברים האלה לעיניהם למען ילמדו בו : וישמרו . והם ישמרו בלבם כל צורת הבית בכללו ואת כל חוקותיו מה שראוי להשתמש בכל חדר ואז יזכו לעמוד בתחיה ויעשו אותם לעתיד : (יב) זאת תורת הבית . ר"ל מה שזכר במקרא שלפניו זאת הוא ענין למוד הבית : על ראש ההר · ר"ל וזהו הבנין העומד על ראש ההר וכל גבולו מסביב הוא קדש קדשים ועל הר הבית יאמר כי כל אחוזת הכהנים והלוים יקרא קדש כמ"ש והיתה תרומת הקדש (לקמן מח) והר הבית יקרא למול קודש קדשים וכאשר יקרא הדביר ק"ק למול כל בנייני המקדש : הנה זאת תורת הבית . זאת היא למוד הבית לדעת שמקום הר הבית היא ק"ק למול אחוזת הכהנים והלוים : (יג) ואלה מדות המזבח · זהו מזבח העולה שהראהו לו : באמות אמה אמה וטפח · ר"ל באמות גדולות שבכל אמה יש אמה אחת של חול שהיא בת חמשה טפחים ועוד טפח אחד : וחיק האמה · אבל גובה עליית היסוד היה במדת האמה הפשוטה של חול בת ה' טפחים (וב' הטפחים החסרים היו עודפים במדת גובה הסובב והגג ועל שלא היו אמה לא חשבם) : ואמה רחב · וכן האמה מרחב כניסת הסובב היה באמה ה' (וטפח החסר היה עודף במדת רוחב הגג ולא דק (וכן הקרנות שהיו בגבולה מסביב בארבעת המקצועות שהיו זרת אחד מאמצעיתם לכל רוח והיו א"כ אמה על אמה היו ג"כ באמת ה' (והטפחיים החסרים היו עודפים במדת מקום המערכה ולא דק) : וזה גב המזבח · בהאמה הזה הפשוטה בת ה' טפחים

מדד

הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ׃ יד וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה׃ טו וְהַהַרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאֲרִאֵיל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע׃ טו וְהָאֲרִאֵיל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו׃ יז וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק־לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֵהוּ פְּנוֹת קָדִים׃ יח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה

טִקוּס מַדְבְּחָא׃ יד וּמִתַּשְׁוִית אַרְעָא עַד מְסַמְּתָא אַרְעִיתָא תַּרְתֵּין אַמִּין וּפוּתְיָא אַמְּתָא חֲדָא וּמִמְּסַמְּתָא זְעֵרְתָּא עַד מְסַמְּתָא רַבְּתָא אַרְבַּע אַמִּין וּפוּתְיָא אַמְּתָא׃ טו וּמַדְבְּחָא אַרְבַּע אַמִּין וּמִמַּדְבְּחָא וּלְעֵלָּא קַרְנָתָא אַרְבַּע׃ טז וּמַדְבְּחָא תַּרְתָּא עַסְרֵי אוּרְכָּא בְּתַרְתָּא עַסְרֵי פּוּתְיָא מְרַבַּע עַל אַרְבְּעָא סִטְרוֹהִי׃ יז וּמְסַמְּתָא אַרְבַּע עַסְרֵי אוּרְכָּא בְּאַרְבַּע עַסְרֵי פּוּתְיָא עַל אַרְבַּע סִטְרָהָא וְגַדַנְפָּא מַקַּף לַהּ סְחוֹר סְחוֹר פַּלְגוּת אַמְּתָא וְתַשְׁוִיתָא לַהּ אַמְּתָא סְחוֹר סְחוֹר וְדַרְגָּן דְּסָלְקִין לַהּ מִתְפְּנַן לְמַדִּינְחָא׃ יח וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִלֵּין גְּזֵירַת מַדְבְּחָא בְּיוֹם אִתְעַבְדוּתֵיהּ לְאַסָּקָא עֲלוֹהִי עֲלָתָא וּלְמִזְרַק עֲלוֹהִי

וזה גב פתח וא' קמץ ותבני לך גב : ומהאריאל חד מן שיטה הרא ומ"ה בריש תיבותא וסימן ומהיר ל' והוכן בחסר כסא . ומהיר ל' קרוב יום ה' הגדול · ומהלומות ל' נכונו ללצים שפטים · ומההמונים ל' כאשר יהגת · ומהגר ל' איש · ומהעזרה ל' הגדולה עד העזרה הקטנה · ומהאריאל ל' ולמעלה הקרנות ארבע · ומהריון ל' אפרים כעוף יתעופף כבודם · ומהלוים ל' ועל הסבלים :

רד"ק

האמה היה גבוה זרת א' ופירוש וגבולה מסגרת כמו שתרגם יונתן גדנפא : וזה גב המזבח . זה שספר הוא גב המזבח שהוא מקום המערכה שהיה גבוה על המזבח אמה לפיכך קראו גב : (יד) ומחיק הארץ . מאמצע הארץ ומהשוה בה אשר בין העזרה העליונה להתחתונה שהמזבח היה בנתים ומקום נעמד הכהנים המקריבים על המזבח קורא עזרה כמו שקרא גם כן מקום מעמד ישראל עזרה והעליונה היא מהמזבח כלפי אולם והתחתונה מהמזבח כלפי מזרח ואמר שמאמצע הארץ שהוא מקום המזבח עד העזרה התחתונה שתים אמות רוצה לומר באורך ורוחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה לא ידענו איזו מן העזרות קורא קטנה העליונה או התחתונה ואיזו מהן קורא גדולה מכל מקום אמר כי מזו לזו היו ארבע אמות והוא מקום המזבח שנאמר עליו ההראל ארבע אמות והנה זה שטח המזבח מלמטה על הארץ ד' אמות בארך וברוחב וכן בגובה והיא הנקרא הראל כלומר בית אל לפי שהיו עובדים בכל מקום לאלהים אחרים על ההרים הגבוהים וזה שהיה הראל לא היה גבהו אלא ד' אמות לפיכך אמר ד' אמות בשטח וכולל לשטחו וגבהו ובסוף ארבע אמות בגובה היה מתרחב המזבח והיו יוצאין אבני המזבח לחוץ ואותו המקום הוא הנקרא אריאל ואמרו רבותינו ז"ל כי נקרא המזבח אריאל לפי שהאש הקדושה היורדת מן השמים היתה רבוצה כארי וזה המקום שנקרא אריאל היו שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו וממנו ולמעלה היו ארבע הקרנות ומדת מקום המערכה זכר למעלה : (טו) וההראל · מבואר הוא ומהאראיל וכן והאראיל כתיב ביו"ד בין האל"ף והלמ"ד וקרי הי"ד בין הריש והאל"ף והענין אחד : (יז) והעזרה ארבע עשרה ארך . לא ידענו על אי זו עזרה אמר על הגדול' או על הקטנה : והגבול · כמו שפירשנו מסגרת וכמו שת"י גדנפא : חצי האמה · חצי אמה גובה המסגרת שהיה לה לעזרה סביב : והחיק לה אמה סביב · לא ידענו מה היה משמש זה החיק בעזרה : ומעלתהו פנות קדים . המעלות שהיו עולים בהם למזבח היו פונים לצד מזרח ומעלותהו כמו ומעלותיו וכן מקום גבורהו כמו גבוריו : פנות · מקור והנה כתוב ולא תעלה במעלות על מזבחי אפשר שהיו המעלות עשויות כמין כבש או פירושו שהיו עולים בו חוץ לעזרה ודעת יונתן שהיו עולים לעזרה שתרגם ודרגן דסלקין ליה לאתפנאה למדינחא וי"ת כל חיק בזו הפרשה תשויתא ר"ל מקום שוה ותרגם העזרה מסמכא ולא ראיתי למלה הזאת חבר ולפי' רז"ל יהיה פירוש העזרה כבנין המזבח עצמו וקורא לו מלבן מן הנלבנות עזרה כי מלבנות היה עשוי המזבח כמו שאמרו תני לוי כיצד בונים את המזבח מביא מלבן שהוא שנים ושלשים על שנים ושלשים וגובהו אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו יסוד וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים על שלשים וגבוה חמש ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו סובב וחוזר ומביא מלבן שהוא כ"ח על כ"ח וגבוה שלש אמות ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו מקום המערכה וחוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה וגבוה אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן וכן לכל קרן וקרן ופילום מפולמות לחות כמו דגים מפולמות : (יח) ויאמר אלי בן אדם כה אמר ה' אלה חקות המזבח

רש"י

אחד מאמצעיתו מדדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה : וזה גב המזבח . ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע כך מפורש בעירובין ובמנחות (דף לד) מפורש יותר לפי החשבון חיק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנסה כניסת הסובב· אמה בת הששה אבל עלייתו שבינו עלה ה' וכנס אמה אינו באמה בת הששה : וגבולה אל שפתה · הקרנות בין לרחבן בין לגבהן באמה בת הששה : (יד) ומחיק הארץ . מן היסוד מקרקע הארץ : עד העזרה התחתונה . עד גב מלבן הראשון : שתים אמות · ולא היה כן בבית עולמים ששם שנינו מביא מלבן של ל"ב על ל"ב וגובהו אמה וכאן גובהו שתים : ורחב אמה אחת · כשהניח מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים נמצא כניסה לו סביב סביב רחב אמה והוא היסוד הרי עלה שתים וכנס אמה והוא היסוד וי"ת עזרה מסמכא לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבנים וזפת וסיד וקוניא וממחה ושופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רצפה : ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות · מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גובה : ורחב האמה · הוא כניסת הסובב עלה ארבעה וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גובהו אלא שתי' והעליון גובהו ארבע : (טו) וההראל · היא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית עולמים לא היה אלא שלש וי"ת אף הוא ומדבח' ארבע אמין : (טז) והאריאל שתים עשרה אורך . מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו י"ב בי"ב : אל ארבעת רבעיו שמאמצעיתו הוא מודד י"ב לכל רוח הרי כ"ד על כ"ד כך מפורש בזבחים וכן שנינו במסכת מדות המזבח היה ל"ב על ל"ב עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצא ל' על ל' עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על כ"ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה : (יז) והעזרה ארבע עשרה אורך · גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ"ח על כ"ח וי"ד האמורים כאן מאמצעיתו מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה : והגבול סביב אותה · י"ת וגדנפא ורבותינו פרשוהו על הקרנות : חצי האמה . מאמצעיתו מודד נמצא אמה על אמה : והחיק לה אמה : זו כניסת היסוד : ומעלתהו פנות קדים וכבש

תולדות אהרן

וההראל . זבחים נג : והאריאל · שם נט מנחות נז מדות לה : רבוע . שם נט : ומעלותיהו · שם סב :

מצודת ציון

וכן זרת ארכו (שמות כח) : גב . שטח הגובה וכן ותבני לך גב (לעיל טז) : (יד) העזרה : דפוס בנין המזבח קורא בשם עזרה : (טו) וההראל . הוא כמו האריאל ובאה הה"א במקום האלף ונשמטה היו"ד וכן יקרא שם המזבח כמו והיתה לי כאריאל (ישעיה כט) ונקרא כן ע"ש שירד עליו האש מהאל מן השמים ורבוצה עליו כארי : (טז) רבוע · מרובע : רבעיו · צדדיו וכן על ארבעת רבעיהם (לעיל א) והוא מל' רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש : (יז) ומעלתהו · הכבשים

מצודת דוד

מדד שפת מזבח הזהב שהיה אמה על אמה כן דרשו רז"ל (מנחות לז) : (יד) ומחיק הארץ · מהתחלת היסוד שכלפי הקרקע עד כלות גובה הדפוס התחתונה שהיא העשוי להיסוד היה שתים אמות : ורחב · ר"ל הניח רוחב אמה מסביב להכנים לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת היסוד : מהעזרה הקטנה · מגג דפוס הראשון הקטנה כי לא היתה כ"א בגובה שתי אמות ומגגה עד גג הדפוס הגדולה היה ארבע אמות הוא הסובב : ורוחב האמה . הניח מסביב רחב האמה הפשוטה בת ה' ספחים להכנים לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת הסובב : (טו) וההראל . הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה : ארבע אמות · ארז"ל בפרק איזהו מקומן דרפות קרנות ארבע קאמר ר"ל הדמים הנתנין בקרנות המזבח רפותייהו הוה מגג המזבח ולמטה ד' אמות והוא עד כלות אמה עליונה מהסובב כי עד שם נקרא למעלה כי בכלות ד' מהגג היה חוט הסיקרא שהוא באמצע המזבח כי הקרנות א' והגג שלשה והאמה העליונה מהסובב הרי חמש וכן שלשה הנשארים מהסובב ושנים של היסוד הם חמש : ומהאריאל ולמעלה . למעלה מגג המזבח היו ד' קרנות בארבעת המקצועות : (טז) והאריאל . שטח המזבח הוא מקום המערכה היה י"ב אמות על י"ב וזהו מאמצעיתו לכל רוח והיה א"כ כ"ד על כ"ד : רבוע · היה מרובע בארבעת צדדיו : (יז) והעזרה · הוא דפוס גג המזבח מקום המערכה עם מקום הלוך רגלי הכהנים עם מקום הקרנות היה י"ד אמות על י"ד כן היה מאמצעיתה אל כל ארבעת צדדיה והיתה א"כ כ"ח על כ"ח : והגבול . הקרנות שהיו בגבולה מסביב לה בארבעת המקצעות היו חצי האמה מאמצעיתה לכל רוח והיו א"כ אמה על אמה : והחיק לה . החיק אשר לה הוא יסוד המזבח בלטה אמה מסביב (ויתכן שבא לומר לפי שמאז לא בלטה היסוד בכל סביבו כי במקום שהיה מנחלת יהודה לא היה יסוד כן ארז"ל (מדות פ"ג) לכן אמר לעתיד יהיה היסוד מסביב כי אז לא תהיה מקום המקדש והמזבח מיוחד לשום שבט וכאשר נראה בצורת חלוקות הארץ) : ומעלתהו . לא שהיה בו מעלות כי התורה אמרה ולא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ) אלא אמר ומעלתהו לשון רבים כי שלשה היו אחד כבש הגדול ואחד פנה ליסוד ואחד פנה לסובב כן אמר ז"ל (זבחים סב) ואמר שהיו פונות קדים ר"ל היו נתונות ברוח אשר העולה בהם יפנה אל המזרח כי כל הפונה הוא דלך ימין והבא ברוח דרום ימינו הוא כלפי המזרח א"כ כשיהיו הכבשים בדרום יפנה העולה בהם אל המזרח כן ארז"ל (שם) (וכן יהיה בנין המזבח דפוס

וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם׃ יט וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת׃ כ וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ וְכִפַּרְתָּהוּ׃ כא וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ׃ כב וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר׃ כג בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תָּמִים׃ כד וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה׃ כה שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ׃ כו שִׁבְעַת יָמִים יְכַפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ׃ כז וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצָאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

דם נכסת קודשיא: יט ותתן לכהניא ליואי די אינון מזרעא דצדוק דקריבין לפולחני אמר יי אלהים לשמשא קדמי תור בר תורי לחטאתא: כ ותיסב מדמיה ותתן על ארבע קרנתיה ועל ארבע זוית מסמתא ועל תחומה סחור סחור ותדכי יתיה ותכפר עלוהי: כא ותסב ית תורא דחטאתא ויוקדיניה באתר דחזי לביתא מברא למקדשא: כב וביומא תנינא תקריב צפיר בר עזי שלים לחטאתא ותדכי ית מדבחא כמא דדכיאו בתורא: כג בשיציותך מלדכאה תקריב תור בר תורי שלים ודכר מן ענא שלים: כד ותקריבינון קדם יי ויתנון כהניא עליהון מילחא ויסקון יתהון עלתא קדם יי: כה שבעא יומין תעביד צפירא דחטאתא ליומא ותור בר תורי ודכר מן ענא שלימין יעבדון: כו שבעה יומין יכפרון על מדבחא וידכון יתיה ויקריבון קורבניה: כז וישלמון ית יומיא ויהי ביומא תמינאה ולהלא יעבדון כהניא על מדבחא ית עלותכון וית נכסת קודשיכון ויתקבלון קורבניכון ברעוא אמר יי אלהים:

רשי

וככש שעולים בו היה בדרום כדי שיהא הסובב) בו פונה למזרח שכל הפינות היו דרך ימין והאמה נתן הכבש בדרום העולה בו והולך דרך ימין פונה למזרח: (יט) הכהנים הלוים. אשר משבט לוי: מזרע צדוק. לפי שהיה כ"ג שהיה ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו: (כ) על ארבע קרנותיו. של מזבח: פנות העזרה. גג המזבח: וכפרתהו. תקנה אותו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן: (כא) במפקד הבית. ת"י באתר דחזי לביתא כלומר במקום קדוש ולשון במפקד הבית מקום שהבית כלה כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש והוא פר המלואים כדרך שנעשו במשכן ונשרף אותו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה: (כב) תקריב שעיר עזים. זה לא היה במשכן ובמלואים של לעתיד לבא כך הם על פי הדבור: (כג) מחטא. מלטהר: (כה) תמימים יעשו. לעולה: (כז) ורצאתי. לשון רצון:

סגור

וחטאת ג' וסי' את המזבח. אתו וכפרתתו. וחטאת את המקדש: עלה ת' חסר בלישנ' בסיפ"א וסי' והעלת על רוחכם. ולשכה ופתחה באילים השערים שם ידיחו את העלה. כחטאת כעלה וכמנחה. והעלה אשר יקריב הנשיא לה' ששת כבשים. והקרבתם לפני ה' והשליכו: ידיו ה' כתיב ידו וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן והקרבתם. מנעום כא:

רדק

המזבח ביום העשותו. ביום שתשלם מלאכתו יעלו עליו קרבן זה כמו שעשו במשכן ביום שמיני למלואים: ולזרוק עליו דם. ת"י ולמזרק עלוהי דם נכסת קודשיא: (יט) ונתת. ליחזקאל אומר שהוא כהן ואמר שהוא יתן הקרבן לכהנים להקריבו והוא יזרוק הדם ויכפר על המזבח כי לעתיד יהיה הוא כהן גדול ואע"פ שיהיה אהרן שם או יהיה הוא משנה לו וגם זה הפסוק יורה על תחיית המתים לעתיד ולדברי רז"ל שאמרו כי זה המזבח הוא אשר עשו בבית שני אפשר כי יחזקאל היה מעולי הגולה אלא שאומרים בקבלה שקברוהו בארץ בבל ועוד כי סדר הקרבנות שעשו עולי הגולה אינו כסדר זה והם בנו המזבח קודם ההיכל: מזרע צדוק. כבר פירשנו למעלה למה זכר צדוק: פר בן בקר לחטאת. וכן במלואים שעשה משה: (כ) ולקחת. העזרה היא הנזכרת שהיתה לפני המזבח וכן מפורש למעלה פנות העזרה למזבח: ואל הגבול. אל גבול העזרה הנזכרת: וחטאת אותו וכפרתהו. כתרגומו ותדכי יתי' ותכפר עלוהי: (כא) ולקח' את הפר החטאת. נסמך עם ה"א הידיעה כמו המזבח הנחשת והדומי' לו: ושרפו במפקד הבית. ושרפו השורף במפקד הבית ות"י באתר דחזי בביתא ולא זכר באיזה מקום מן הבית אבל אמר מחוץ למקדש רוצה לומר מחוץ לעזרה אבל לפנים מחומת הר הבית היה ולשון במפקד כמו במנות כמו והוא פקד עלי במפקד יחזקיהו רוצה לומר במקום מן הבית שמנוים הכהנים לשרוף בו פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים וכן פר שעשה משה במלואים נשרף וכן עגל החטאת שהקריב אהרן ביום השמיני למלואים נשרף: (כב) וביום השני. מבואר הוא: (כג) בכלותך מחטא. בכי"פ מבואר הוא: (כד) והקרבת'. והשליכו הכהנים עליהם מלח. כמו שכתוב בתורה על כל קרבנך תקריב מלח: (כה) שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום. לא היו כזה ימי המלואים של משה וגם עולי הגולה לא ראינו שעשו קרבן כזה כשבנו המזבח ואף על פי שארז"ל מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כסדר הזה לא היו ועל כרחינו חדוש יהיה בסדר הקרבנות לעתיד: (כו) שבעת ימים וכפרו. כתיב וקרי יכפרו ביו"ד והענין אחד אלא שבכתיב טעם שבעת ימים דבק למעלה: וטהרו אותו. לפי שנטמא ביד גויי הארץ: ומלאו ידו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ורבים כמוהו חסירי היו"ד הרבים מן הכתוב ולא יחסר הענין בעבור זה ופירוש ומלאו ידיו הכינוי למזבח ופירושו כתרגומו ויקרבון קרבניהון וכזה הענין תרגם אונקלוס ומלאת יד אהרן ויד בניו והדומים לו ויש לפרש כנוי ידיו לכהן המקריב שימלא ידיו מנחתי הקרבן: (כז) ויכלו את הימים. הכהנים יכלו שבעת ימים על זה הסדר: והיה ביום השמיני והלאה. פי' ביום השמיני וממנו והלאה יעשו עולות וזבחים כמו שכתוב ובכללי התמידים והנדרים והנדבות והמוספים: ורצאתי אתכם. כתוב באל"ף במקום יו"ד וכן רפאנו את בבל וטעם ורציתי ארצה אתכם בקרבנותיכם ויהיה לרצון לפני כי מעשיכם

מצודת ציון

הכבשים שהיו אל המזבח: פנות. מל' הפנה והסבוב: (כ) פנות. מל' פנה וזווית: וחטאת. ת"י ותדכי והוא ענין טהרה: וכפרתהו. הוא ענין קנוח ועפ"ז יקרא המזרק כפור כי הכהן הזורק מקנח אצבעו מן הדם בשפת המזרק ובדרז"ל ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא (גיטין נו): (כא) במפקד. ענין כליון וחסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (מדבר ל"א): (כג) בכלותך. ענין השלמה וגמר: (כו) ומלאו ידיו. כן נקרא החנוך בלשון המקרא כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) וענין חנוך הוא התחלת הדבר במה שיעמוד בו לעולם: (כז) והלאה. אהלן עד עולם: ורצאתי

מצודת דוד

דפוס התחתון יהיה ל"ב אמות על ל"ב ושתי אמות קומתו ועליו יניחו דפוס ל' על ל' וארבע אמות קומתו ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת היסוד ועליו יניחו דפוס כ"ח על כ"ח ושלש אמות קומתו ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת הסובב ובארבע המקצעות יניחו דפוס אמה על אמה בגובה אמה והם הקרנות וימלאו כל הדפוסים באבנים ועפר וסיד ויהיה נעשה הכל מקשה אחת וישמטו לוחות הדפוסים ובין הקרנות יהיה מקום הלוך לרגלי הכהנים ועוד אמה לפנים נמצא יהיה מקום המערכה כ"ד על כ"ד ועיין בקונטרס בנין הבית: (יח) אלה חקות המזבח. אלה הם משפט המזבח לחנכו מהם ביום השלמת עשייתו למען יהא הגון וראוי להעלות עליו עולה ולזרוק עליו דם: (יט) ונתתה וגו'. בגרו שיעמוד בתחיה ויהיה החנוך נעשה על ידו כי הוא היה כהן: אל הכהנים הלוים. אל הכהנים הבאים משבט לוי: אשר הם מזרע צדוק וגו'. כי הם יהיו נבחרים לעתיד לעשות עבודת המזבח וכמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וגו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מד): לשרתני. מוסב על הקרובים אלי: פר בן בקר. מוסב על ונתתה וגו': (כ) ונתתה וגו'. יתן הדם על ארבע קרנות המזבח ועל ארבע זויות של בנין גג המזבח: ואל הגבול סביב. יתכן שעל היסוד נאמר שהוא בגבול המזבח: וחטאת וגו'. בזה תטהר את המזבח ותקנהו להעביר ממנו דרך חול להכניסו בקדושה: (כא) ושרפו. למי אשר תמסור אותו הוא ישרפו: במפקד הבית. בתכלית הבית מקום שהבית כלה ולתוספת ביאור אמר מחוץ למקדש: (כב) וחטאו. יזרקו הדם יטהרו את המזבח בזריקת דם השעיר כאשר טהרו אותו ביום הראשון בזריקת דם הפר: (כג) בכלותך מחטא. כאשר תשלים לטהר את המזבח בזריקת דם השעיר תקריב. זהו ההבאה אל העזרה: תמים. מבלי מום: (כד) והקרבתם. זהו היא ההקטרה שעל המזבח: והשליכו וגו' מלח. כמ"ש על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב): עולה לה'. שיהיו כליל לאשים: (כה) שבעת ימים. כדרך שעשו ביום השני כן יעשו עד כלות שבעת ימים שעיר לחטאת ופר ואיל לעולות: (כו) וכפרו. יקנחו אותו להעביר ממנו דרך חול להכניסו בקדושה: ומלאו ידיו. בזה יחנכו את המזבח: (כז) ויכלו. כאשר ישלימו שבעת הימים הוא מחונך לקרבנות וביום השמיני

מד א וישב אתי דרך שער המקדש החיצון הפנה קדים והוא סגור: ב ויאמר אלי יהוה השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא־יבא בו כי יהוה אלהי־ישראל בא בו והיה סגור: ג את־הנשיא נשיא הוא ישב־בו לאכול־לחם לפני יהוה מדרך אולם השער יבוא ומדרכו יצא: ד ויביאני דרך־שער הצפון אל־פני הבית וארא והנה מלא כבוד־יהוה את־בית יהוה ואפל אל־פני: ה ויאמר אלי יהוה בן־אדם שים לבך וראה בעיניך ובאזניך שמע את כל־אשר אני מדבר אתך לכל־חקות בית־יהוה ולכל־תורתו ושמת לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקדש: ו ואמרת אל־מרי אל־בית ישראל כה אמר אדני יהוה רב־לכם מכל־תועבתיכם בית ישראל: ז בהביאכם בני־נכר ערלי־לב וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את־ביתי בהקריבכם את־לחמי חלב ודם ויפרו את־בריתי אל כל־

כ"ס · ס' וכל זהב סגור דכו' · ס' · ל'חסר, בסיפר · ס'. ד' · יתיר וי"ו · ס' בסיפרא · ב' · ג' · ב' · ט' · תורתיו ק' · ח' בטעם וסי' מס מ"ג תלו"ש · כ' · ל'

א ואתיב יתי אורח תרע מקדשא בראה דפתיח למדינחא והוא אחיד: ב ואמר יי לי תרע הדין אחיד יהא ולא יתפתח ואנש לא יעול ביה ארי יי אלהא דישראל אתגלי עלוהי ויהי אחיד: ג לרבא יהא רבא הוא יתיב ביה למיכל לחמא קדם יי מאורח אולמא דתרעא יעול ומאורחיה יפוק: ד ואעלני אורח תרע צפונא דקדם ביתא וחזית והא אתמלי יקרא דיי ית בית מקדשא דיי ואשתטחית על אפי: ה ואמר לי יי בר אדם שוי לבך וחזי בעינך ובאודנך שמע ית כל דאנא ממליל עמך לכל גזירת בית מקדשא דיי ולכל דחזי ליה ותשוי לבך למעלני ביתא בכל מפקני מקדשא: ו ותימר לעמא סרבנא לדבית ישראל כדנן אמר יי אלהים סגי לכון מכל תועבתכון בית ישראל: ז באיתיותכון בני עממיא רשיעי לבא ועורלי בסרא למהוי במקדשי לאפסא ית עזרתי בקריבכון ית קורבני תרב ודם נכסת קודשין ואשניאו קימי על כל

רשי

(ב) סגור יהיה. רבותינו העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי שהיה לשער ההיכל שפשפש פתח קטן כך שנינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם עליו מפורש ע"י יחזקאל השער הזה יהיה סגור: בא בו. לעתיד לבא: (ג) את הנשיא נשיא הוא וגו'. את הנשיא אני נותן רשות נשיא הוא וחשוב ואין דרכו לישב ולאכול עם שאר הכהני' בלשכו': הוא ישב בו לאכל לחם. בתוך חללו: מדרך אולם השער יבוא. כשהוא נכנס לתוך החצר הפנימית כדי ליכנס לשער קטן זה לאכול בו דרך אולם השער העזרה שבמזרח יכנס לתוך העזרה וכו בדרך ישוב כשישוב יצא באותו הדרך שנכנס ולפי שהוא אומר למטה (מ"ו) בענין ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך וגו' שלא לעשות העזרה קפנדריא לפי שאותה ביאה לראיית פנים וצריך להראות יפה הוצרך לומר כאן בביאות של כל ימות השנה שלא יעשנה קפנדריא לפי שאין ביאה זו לראיית פנים כמו של רגלים וכן העיד עוד למטה בענין פעמים רבות. מצאתי: את הנשיא. כ"ג נשיא הוא ומחשיבותו יהא רשאי לאכול בשר ולחם קדשים באותו שער שפותחין לו בשעת אכילתו: מדרך אולם השער יבוא. דרך אולם שער מזרחי יכנס לעזרה ויבוא עד אותו פשפש לאכול בו לחמו: ומדרכו יצא. שאין זה ראוי לקפנדריא כשאר שערים וכל היום שלא בשעת אכילת הנשיא יהיה סגור. (שא"א) (ז) בני נכר. שהתנכרו מעשיו לאביו שבשמים וכן ערלי לב: וערלי בשר. כהן שמתו אחיו מחמת

מחמת

רדק

מעשיכם יהיו רצוים לפני ויונתן תרגם ויתקבלן קרבנכון ברעוא קדמי אמר ה': (א) וישב אתי. המקדש החיצון. זה ההיכל: והוא סגור. עתה אשר השיב אותי מצאתי סגור וכבר היה פתוח כשבא כבוד ה' אל הבית כמו שאמר למעלה: (ב) ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה. לפי פשוטו יאמר זה על שער ההיכל אלא שרז"ל פירשו כי על אחד משני פשפשין שהיו לשער הגדול אמר זה כמו ששנינו במסכת מדות ושני פשפשין היו לו לשער הגדול האחד לצפון והאחד לדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו יהיה סגור: ה' אלהי ישראל בא בו. רוצה לומר ענין הכבוד שנכנס בו כמו שאמר למעלה ומה שמפרשים בזה הפסוק הוא מבואר כי על המקדש הוא מדב' ועל שעריו לא על אחר וכל הפסוקי' מלפניו ומאחריו תשובה להם וכל משכי' ישכיל ואינני צריך להאריך תשובתם ופי' פשפשים פתחים קטנים: (ג) את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם לפני ה'. את הנשיא כמו אל הנשיא וכן והראה את הכהן את מי הגדת מלין והדומים להם במקום אל. וכן ת"י לרבא יהא רבא הוא אמר זה השער שהיה סגור שלא יבא בו אדם אל הנשיא יהיה ובעבור כי נשיא ישראל הוא יושב בזה השער מחוץ באסקופתו החיצונה: לאכול לחם לפני ה'. כשיאכל זבחי שלמיו לפני ה' יאכלם בזה המקום ומדרך אולם השער יבא שם: ומדרכו יצא. מאותו דרך שנכנס יצא והנשיא הזה יהיה מלך המשיח כמו שאמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם: (ד) ויביאני. מבואר הוא: (ה) ויאמר. תורתו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד: ושמת לבך למבא הבית בכל מוצאי המקדש. כלומר תשים לבך בכל השערים שהם מבא הבית ומוצאיו שלא יכנס בהם אדם אלא הראוי לכל מקו' ומקום כמו שהם המקומות שהם המקדשים אחד יותר מחבירו: (ו) ואמרת אל מרי. תואר כמו אל תהי מרי: רב לכם מכל תועבותיכם. די היה לכם מכל התועבות אשר עשיתם עד שהייתם מביאים ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחלל את ביתי וזה אמר לבני הגולה מה שעשו קודם שגלו ומה שהיו עושין הנשארים בארץ: (ז) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר. ערלי לב שעבדו עכו"ם ערלי בשר שמתו אחיו מחמת מילה ואף על פי שהוא אנוס ערלה מאוסה היא לפני האל ית' ולא יכול לשרת לפני ה' והכניסם נכרים לעבודת בית המקדש ערל לב וערל בשר ואף על פי שלא מצאנו בתורת משה רבינו ע"ה קבלה היתה בתורה שבעל פה וכן אז"ל דבר זה

מתורת

מצודת ציון

ורצאתי · מלשון רצון: (ג) לחם. כן יקרא גם הבשר כמו את קרבני לחמי (במדבר כ"ח): (ו) מרי · ענין מרד וסרוב: (ז) בני נכר · ענין סתימה וכן ערלה אזנם (ירמיה ו'):

ותשימון

מצודת דוד

השמיני ומאז והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם וכו' ואני אהיה מרוצה לכם ע"י הקרבנות הללו: מד (א) וישב אותי. המלאך הדובר בי השיב אותי אל דרך שער המקדש החיצון הוא ההיכל שהוא חיצון לבית קדש הקדשים ולתוספת ביאור אמר הפונה קדים ר"ל אל השער הפונה למזרח אל האולם לא אל השער הפונה אל המערב לבית קה"ק: והוא סגור. רבותינו ז"ל העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי (מדות כ"ד) כי שני פשפשין ר"ל שני פתחים קטנים היו לשער ההיכל מזה ומזה כאשר הוא בצורה: (ב) בא בו · דרך השער ההוא: והיה סגור. לכן יהיה סגור הואיל ואין מי בא בו בעבור שהמקום ב"ה בא בו: (ג) את הנשיא. ר"ל אצל את הנשיא הוא מלך המשיח הואיל והוא נשיא ואין כבודו לשבת במקום העם לאכול בקדשים עמהם לכן ישב בחלל השער ההוא לאכול בבשר הקדשים לפני ה': מדרך אולם השער יבוא. כאשר יבוא לאכול בחלל הפשפש ההוא יבוא אל החצר הפנימי מדרך אולם השער ר"ל שיבוא דרך אולם הנמשך מהשער ולחוץ אבל לא יבוא שמה דרך פתחי הלשכות התחתונות הפתוחות לחצר הפנימי שאין אולם לפניהם כ"א יבוא בפומבי דרך השער הגדול ומשם יבוא לחלל שאולם לשבת בחלל הפשפש: ומדרכו יצא · מדרך השער שבא כן יצא דרך שם ואף שכשהוא הולך עם העם במועדים יוצא עמהם דרך נכח השער שבאו כמ"ש והנשיא בתוכם וכו' (לקמן מו) הנה בבואו לבדו חוזר הוא בדרך שבא: (ד) ויביאני וגו' · כי משאלה העמידו לפני פשפש הדרומי הסגור ועתה הסיעו משם והביאו בדרך שער הצפון שבמזרח הבית והוא הפשפש הצפוני: (ה) שים לבך. להבין הדברים: וראה בעיניך · מדה כל דבר ודבר: לכל חוקות · מה שראוי להשתמש בכל חדר מחדריו: ולכל תורותיו · מקום עמידת הכהנים והעם: ושמת לבך · תשים לבך אל מבוא הבית להבין דרך ביאת הבית בכל הפתחים שיוצאין בהם מן המקדש והוא שלא לבוא בפשפש הדרומי אבל בפשפש הצפוני יכולין לבוא ודרך ביאה למלך המשיח וכן לכל העם כמ"ש ובבוא עם הארץ וגו' (לקמן מו): (ו) אל מרי · אל עם הממרי ואחר ומפרש אל בית ישראל: רב לכם. זמן רב היה לכם מה שעשיתם כל תועבותיכם אתם בית ישראל. (ז) בהביאכם · במה שבעוד הייתם בארצכם הבאתם כהנים בני נכר ר"ל שהתנכרו

מעשיו

סגור ה' בקריאה וסי' וישב אותי דרך השער · ודבתריה השער הזה סגור יהית ב' בפסוק · יהיה סגור ששת ימי המעשה · סגור חותם צר · וכל זהב סגור דכוו': נשיא ד' קמצין בסיפרא וסי' את הנשיא נשיא הוא · ועבדי דוד · ודוד עבדי · ונשיא מארץ: אמירה אל ה' ד' פי' דקרי' אלי קורם לאוכרה בקריאה וסימן העשר חמנשה · השער הזה סגור יהיה ·

שים לבך וראת בעיניך · ויקתני ה' מאחרי הצאן: תועבותיכם ח' בטעם פי' הטפחא לא ישרתנה מירכא בתיבתא כי אם בח' מקומות וסים' מח"מג ת"לוש וסימן נמסר בסדר אמור ולעיל בסיפרא רא סימן ל"ו:

תולדות אהרן סגור יהיה · תמיד לב לו: ערלי לב ; (זבחים כב):

רש"י

מחמת מילה: (ח) ותשימון לשומרי משמרתי במקדשי לכם. השימון לכם לדעתכם במקדשי אנשים רוצחים שאינם ראויין להיות שומרי משמרתי: (י) כי אם הלוים אשר רחקו וגו'. כי אם כה תעשו להם הלוים אשר רחקו מעלי (ונעשו כומרים) ועכשיו חזרו בהם: ונשאו עונם. מגשת עוד אל מזבחי אל פקודות של שערי הבית. פקודות קומדישא"ש בלע"ז שומרים ושוטרים יהיו: (יא) המה ישחטו את העולה. עבודה הכשרה בזרים ובעבדים ובנשים: (יב) למכשול עון. טועים לעכו"ם להמשיכם לכך: (טו) והכהנים הלוים. שהם לוי: בני צדוק. לפי שהיה כ"ג ששימש ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו: בתעות. קאניסאר"א בלע"ז: אל

כה אמר ד' בטעם זרקא בסי' וסימן בקבצי. כל בן נכר. בראשון באחר. שער החצר: מרי ד' בקריאה וסימן למשמרת לאות לבני מרי. כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים. אל תהי מרי כבית המרי. ואמרת אל מרי: כל ירמיה ויחזקאל בית ישראל במ"ז בני ישראל וסימן קול על שפיים נשמע. לכן הנה ימים באים ודבתריה כי אם חי. על כל רעות בני ישראל. מנערותיהם ב' בפסוק. עשוקים בני יהודה. בימים ההם ובעת ההיא ויחלק ובכו. ויאמר אלי בן אדם שולח. ככה יאכלו בני ישראל. איבת עולם. ונתתי את פגרי. ודבר אליהם כה אמר. בן אדם את מקום. כה אמר ה' כל בן נכר. והכהנים והלוים בני צדוק. לכהנים המקדש מבני צדוק: והכהנים הלוים ג' וסי' וידבר משה נשיאים

תולדות אהרן בן נכר. יומא עא תענית יז מ"ק ה סנהדרין כב סג זבחים יט כב: אשר ישרתו. מנחות קט: בני צדוק. יבמות פו חולין כב ברכות ד תמיד כז:

יחזקאל מד

תועבתיכם: ח ולא שמרתם משמרת קדשי ותשימון לשמרי משמרתי במקדשי לכם: ט כה אמר אדני יהוה כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל: י כי אם הלוים אשר רחקו מעלי בתעות ישראל אשר תעו מעלי אחרי גלוליהם ונשאו עונם: יא והיו במקדשי משרתים פקדות אל שערי הבית ומשרתים את הבית המה ישחטו את העלה ואת הזבח לעם והמה יעמדו לפניהם לשרתם: יב יען אשר ישרתו אותם לפני גלוליהם והיו לבית ישראל למכשול עון על כן נשאתי ידי עליהם נאם אדני יהוה ונשאו עונם: יג ולא יגשו אלי לכהן לי ולגשת על כל קדשי אל קדשי הקדשים ונשאו כלמתם ותועבותם אשר עשו: יד ונתתי אותם שמרי משמרת הבית לכל עבדתו ולכל אשר יעשה בו: טו והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם אדני יהוה: טז המה יבאו אל מקדשי והמה יקרבו אל שלחני לשרתני ושמרו את

תרגום

תועבתכון: ח ולא נטרתון מטרת קודשי ומניתון לנטרי מטרת מימרי במקדשי לכון: ט כדנן אמר יי אלהים כל בר עממין רשיעי לבא וערלי בסרא לא יעלון למקדשי לכל בני עממיא די בגו בני ישראל: י אלהין ליואי דאתרחיקו מדחלתי במטעי ישראל דטעו מבתר פולחני בתר טעותהון ויקבלון חוביהון: יא ויהון במקדשי משמשין ממנן על תרעי ביתא ומשמשין ית ביתא אינון יכסון ית עלתא וית נכסת קודשיא די לעמא ואינון יקומון קדמיהון לשמשותהון: יב חלף דהוו משמשין יתהון קדם טעותהון והוו לבית ישראל לתקלת חובין על כן קימית במימרי עליהון אמר יי אלהים ויקבלון חוביהון: יג ולא יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי ולמקרב על כל קודשי לקודשי קודשיא ויתקבלון אתכנעותהון ותועבתהון די עבדו: יד ומניתי יתהון נטרי מטרת ביתא ולכל פולחני ולכל דיתעביד ביה: טו וכהניא ליואי בני צדוק די נטרו ית מטרת מקדשי במטעי בני ישראל מבתר פולחני אינון יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי וישמשון על מדבחי לקרבא קדמי תרב ודם נכסת קודשין אמר יי אלהים: טז אינון יעלון למקדשי ואינון יתקרבון לפתורי לחם אפיא לשמשא קדמי ויטרון ית

רד"ק

מתורת משה רבינו עליו השלום לא למדנו מתורת יחזקאל בן בוזי למדנו דגמרא אגמרי להו ואתא יחזקאל ואסמכוה אקרא דלחללו את ביתי: לחלל את ביתי. כמו ותראהו את הילד: בהקריבכם. כאילו אתם מקריבים את לחמי חלב ודם שאתם מביאים אל ביתי הכהנים שאינם ראוים לעבודה: ויפרו את בריתי. והם הפרו את בריתי: אל כל תועבותיכם. שהיו כהנים לכם בעכו"ם שהייתם עובדים וי"ת בני נכר בני עממיא: (ח) ולא שמרתם. לכם. אותם שהיו שומרים לכם במשמרת עכו"ם שלכם שמתם שומרי משמרתי במקדשי ולמ"ד לשומרי כלמ"ד הרגו לאבנר והדומים לו: (ט) כה אמר. לא יבא אל מקדשי. לעתיד: לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל. זה שאני אומר בן נכר איני אומר על הגוים כי אין צריך לומר זה אלא בעבור בן נכר אשר בתוך בני ישראל: (י) כי אם הלוים. כי אם יבואו הלוים אשר רחקו מעלי אל מקדשי לא יבאו לכל דבר שירות אלא ונשאו את עונם שלא יעבדו עבודה קרבן. וי"ו ונשאו כוי"ו וישא אברהם את עיניו אלא מה יעשו אותם לוים אשר תעו בתעות בני ישראל: (יא) והיו במקדשי משרתים. פירוש שערים יהיו ומשרתי הבית ושוחטים בם שהשחיטה כשרה בזר אבל לא יקריבו קרבן ויש לפרש כי אם הלוים לשון שבועה כמו אם לדוד אכזב וכמו אם יבואון אל מנוחתי פקידת מנויי השערים ודברי הבית יהיה להם והלוים בזכר על הכהנים הוא אומר כי כל כהן משבט לוי: (יב) יען אשר ישרתו אותם. תחת שהיו משרתים את ישראל לפני גלוליהם לפיכך ישרתוני לעתיד לבא בעבודת הבית בדברים שהם כשרים בזרים כי כזרים אחשבם וכל הענין מבואר עד סוף הפרשה כי הכהנים אשר תעו בחיותם בתחיית המתים לעתיד ישאו עונם בזה הדבר ונשאו כלימתם: (טו) והכהנים הלוים בני צדוק. לפי שאמר כי אותם הכהנים שתעו לא ישובו לסדר העבודה לעתיד אמר כי אותם שלא תעו ישובו לסדר עבודתם וכבר פירשנו טעם בני צדוק: (טז) המה יבאו. אל שלחני לשרתני. כמו שת"י לפתורי דלחם

מצודת ציון

(ח) ותשימון. ענין שימה: (י) הלוים. ר"ל הכהנים בני לוי: בתעות. מלשון תועה ושואל מהתועה מדרך הישר ללכת דרך אחר: (יא) פקודות. ענין מינוי וגזברות כמו לשיות פקודים בית ה' (שם כ"ט): (יג) לכהן. ענין שירות ועבודה: פארי

מצודת דוד

מעשיו וחוזר ומפרש שהיו ערלי לב ר"ל אטום מלדעת את ה' ומהם היו אשר לא מלו על שמתו אחיו מחמת מילה ופסולים הם לעבודה והם הביאו אותם להיות במקדשי לעבוד עבודה לחללו וחוזר ומפרש את ביתי: בהקריבכ'. במה אתם מקריבי' ע"י כהנים כאלה את לחמי הוא החלב והדם הנה בזה הפירו את בריתי להוסיף אל כל התועבות שיש בידכם הוא עבודת הכוכבים ור"ל לא די שעבדתם הכוכבים אלא עוד תוסיפו לחלל עבודת מזבחי ע"י כהנים כאלה: (ח) ולא שמרתם. להמנות כהנים כשרים לעשות קדשי: ותשימון לשומרי. שמתם להיות שומרי משמרתי במקדשי אנשים שהיו לכם ר"ל שומרים לכם לפני עכו"ם: (ט) בן נכר וגו'. ר"ל בין שלבו אטום מלדעת את ה' ובין מי שלא נמול על כי מתו אחיו מחמת מילה: לכל בן נכר. בזה יפרש לומר מה שאסרתי בן נכר אין הכונה על איש מגויי הארצות כי הכונה היא על כל מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים אשר הוא בתוך בני ישראל ועשה עבודתם לעכו"ם: (י) כי אם הלוים וגו'. ר"ל כי אם בבוא אל המקדש הלוים אשר רחקו מעלי בדבר התעות של ישראל אשר תעו מעלי ללכת אחרי גלוליהם אז בעת בואם אל המקדש יסבלו גמול עוונם לבל עשות שמה עבודת המזבח: (יא) והיו במקדשי. ורק יהיו במקדשי משרתים בדבר המינוי על שערי הבית וגם יהיו משרתים את הבית בדבר הצריך בו: המה ישחטו וגו'. הואיל והשחיטה כשרה בזר יכולים גם המה לעשותה: לפניהם. לפני מביאי הקרבנות יעמדו לשרתם בדבר הקרבנות: (יב) יען. בעבור שעשו עבודת העם לפני הגלולים והכשילו את ישראל בעון עכו"ם: נשאתי ידי. הוא ענין שבועה בהרמ' הידים למעלה וכן אשר נשאתי את ידי (שמו' ו): ונשאו עונם. את זה יסבלו בעבו' עונ': (יג) לכהן לי. לשרת לי בדבר עבודת המזבח: ולגשת וגו'. ר"ל לא יגשו אל כל הקדשים נוסף על קדשי הקדשים כלומר לא לבד אסורים הם בעבודת קדשי הקדשים כי אסורים המה אף בעבודת קדשים קלים: ונשאו. יסבלו כלימה הראויה להם וגמול תועבותם אשר עשו: (יד) ונתתי אותם. רק אתן אותם להיות שומרי משמרת הבית על כל העבודה הצריך אל הבית ועל כל הדבר הנעשה בו זולת עבודת המזבח: (טו) והכהנים הלוים. אבל הכהנים מבני לוי מזרע צדוק ששימש בימי שלמה: אשר שמרו. ולא זזו מעבודת המקום בזמן שתעו בני ישראל: (טז) אל שלחני לשרת. זהו סדור לחם

רדק

דלתם אפיא : (יז) והיה בבאם אל שערי החצר הפנימית · אם נאמר החצר הפנימית כמשמעו יהיה פירושו שער עזרת הכהנים והמזבח וממנו לשער האולם כי הכל הוא חצר ויהיה זה אם כן חדוש לעתיד כי בבגדי כהונה שהיו משמשים בהם למה היה כמו שכתוב בתורת משה כי התכלת [...] בתכלת ואם נאמר כי דבר זה על עבודת כהן הגדול ביום הכיפורים לפני ולפנים שהיה עובד בבגדי פשתים אין קרא הדביר חצר והוא בית ואיך אמר בבאם ילבשו לשון רבים והעבודה ההיא לא היתה אלא בכהן גדול והיה הוא לבדו נכנס שם וביום הכפורים לבד : (יח) פארי פשתים · נקראו כן המגבעות לפי שהיו על ראשם לפאר וכן אמר ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת : על מתניהם · כמו שכתוב בתורה ממתנים ועד ירכים יהיו : לא יחגרו ביזע פי' רז"ל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידים ויונתן תרגם ולא יזרזון על חרציהון אלהין על לבבהון יסרון · יזע שם בשקל נגע כי היו"ד שרש ומפני הפסוק נקמצה היו"ד : (יט) ובצאתם אל החצר החצונה · ואחר כך אל החצר החצונה אל העם אמר איזו חצר החצונה אל העם פי' מקום שהעם שם והוא עזרת ישראל : ופשטו את בגדיהם · כלו' מה שאמר למעלה ושם יניחו בגדיהם : ולא יקדשו את העם בבגדיהם · כי אם יגעו את העם בבגדי כהונה שהם קדש יראה שהעם קדושים כמוהם ועל הדרך הזה ת"י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון : (כ) וראשם לא יגלחו · לא יגלחו כל שער הראש : ופרע לא ישלחו · לא יגדלו השער משלשים יום ואילך : כסום יכסמו את ראשיהם · ישוו את הגלוח לא יגלחו מכל וכל ולא ישלחו פרע אלא בענין השוה אחד לשלשים יום ורז"ל פירשו כסום יכסמו כתספורת של בן אלעשה ראשו של זה כנגד עקרו של זה ויונתן תרגם ספרא יספרון ית שער רישהון : (כא) ויין לא ישתו כל כהן · החצר הפנימית · בעזרת הכהנים מן המזבח ולפנים כמו שכתוב בתורה ומ"ם לו משפטי הכהני' אע"פ שכתוב בתורה לפי שחידש דברים שאינם מפורשי' בתור' שבכת' גם אפשר שחידש דברי' שהם לעתיד לתוספת קדושה : (כב) והאלמנה · אם אמר זה על כל כהן יהיה זה לתוספת קדושה לעתיד והוא כי אלמנת כהן גדול ואפילו כהן הדיוט יכול לקחתה כהן אחר וזהו שאמר אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו ואם נאמר כי על כהן גדול דבר יהיה פירושו מכהן יקחו מקצת הכהנים יקח כמו שפירשו רבותינו ז"ל וכמו שתרגם יונתן שאר כהניא יסבון והנה הנית זונה וחללה כיון שכתוב בתורה לא זכר הכל : (כג) ואת עמי · מבואר הוא : (כד) ועל ריב · לשפט : לשפט כתיב למשפט קרי והענין אחד : ישפטהו · ישפטו הריב כמו שכתובים משפטי

תרגום

מטרת מימרי : יז ויהי במיעלהון לתרעי דרתא גויתא לבושי בוצא ילבשון ולא יהי עליהון כסות עמר בשמשותהון בתרעי דרתא גויתא ולגיו : יח כובעין דבוץ יהון על רישיהון ומכנסין דבוץ יהון על חרציהון ולא יזרזון על חרציהון אלהין על לבביהון ייסרון : יט ובמפקהון מדרתא דקודשא לדרתא בריתא לאיתערבא עם עמא ישלחון ית לבושיהון די אינון משמשין בהון ויחתון יתהון בלשכת קודשא וילבשון לבושין אוחרנין ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון : כ ורישיהון לא יגלחון ופירוע לא ירבון ספרא יספרון ית שער רישיהון : כא וחמר לא ישתון כל כהן במיעלהון לדרתא גויתא : כב וארמלא ומתרכא לא יסבון להון לנשין אלהין בתולתא מזרעא דבית ישראל וארמלתא די תהי ארמלתא משאר כהניא יסבון : כג וית עמי ילפון בין קודשא לחולא ובין מסאבא לדכיא והודעונון : כד ועל פלגות דינא אינון יקומון למידן בדיני רעותי

מקרא

משמרתי : יז והיה בבואם אל־שערי החצר הפנימית בגדי פשתים ילבשו ולא־יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה : יח פארי פשתים יהיו על־ראשם ומכנסי פשתים יהיו על־מתניהם לא יחגרו ביזע : יט ובצאתם אל־החצר החיצונה אל־החצר החיצונה אל־העם יפשטו את־בגדיהם אשר־המה משרתם בם והניחו אותם בלשכת הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא־יקדשו את־העם בבגדיהם : כ וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את־ראשיהם : כא ויין לא־ישתו כל־כהן בבואם אל־החצר הפנימית : כב ואלמנה וגרושה לא־יקחו להם לנשים כי אם־בתולת מזרע בית ישראל והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו : כג ואת־עמי יורו בין קדש לחל ובין־טמא לטהור יודעם : כד ועל־ריב המה יעמדו לשפט במשפטי ושפטהו

(הערות מסורה בשוליים: נ׳ · נ׳ · ג׳ · כ׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ חס׳ · ג׳ · ג׳ חס׳ · ל׳ · ג׳ · ר״פ · ל׳ · ל׳ · י״ד · ל׳ בסיפרא · ל׳ · ד׳ · ב׳ רפי׳ · ל׳ חסר · למשפט ק׳ · ישפטהו ק׳)

רשי

(יז) אל שערי החצר הפנימית · לפני ולפנים בי"ה : ולא יעלה עליהם צמר · תכלת שהיה במעיל והאבנט לא ילבשו בי"ה בעבודת פנים : וביתה · ולפנים : (יח) פארי · קאפליי"ש בלע"ז : לא יחגרו ביזע · שנינו בברייתא אין חוגרין במקום שמזיעין לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם שהוא מקום זיעה אנלאשויי"רא בלע"ז ל"א אסרה התורה לכהנים מלבושי הצמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע את הבשר · (סא"א) : (יט) אל החצר החיצונה · לפי שהיה מדבר בהיכל לפני ולפנים וקראם חצר הפנימית והוצרך לומר גם לו לקרות עזרת ישראל חצר החיצונה · לכך הוצרך לכפול שתי פעמים לומר שאל עזרת נשים הוא אומר מקום שכל ישראל נכנסין : והניחו אותם בלשכות הקודש כמו שאמר · תרגמ"ת (ויקרא ט"ז) ופשט את בגדי הבד אשר לבש והניחם שם : ולא יקדשו את העם · ת"י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון כלומר לא יגעו אל העם בבגדיהם הקדושים שאין בגדי חול שהורין אלא בגדי הקודש : (כ) וראשם לא יגלחו · להעביר את כל השער : ופרע לא ישלחו · גידול שער לא ירבו : כסום יכסמו · כתוספת הא שסדורין בשבולת ראשו של זה נגד עיקרו של זה כך שמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל ויתכן לפרשו לשון מדה דבר השוה לא גזיזת ראש ולא גדול שער אלא במדה שוה אטולי"ר בלע"ז : (כא) בבואם אל החצר הפנימית · אל ההיכל : (כב) כי אם בתולות יקחו · הכהנים הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטין וזהו מכהן יקחו יש מן הכהן שמותרין באלמנה · מנחם : אשר תהיה אלמנה · בתורה פרט לגרושה וחלוצה אע"פ שפסוקיה היא אסורה

אתו · בני צדוק : ולא יעלה ג׳ בקרי׳ וסי׳ ולא יעלה בה כל עשב · ולא יאמרו עוד ארון ברית ה׳ · ולא יעלה עליהם צמר : פארי ב׳ וסימן ואת פארי המגבעות · פארי פשתים יהיו על ראשם : בלשכת ג׳ חס׳ בלישנא וסי׳ והניחו אתם בלשכת הקדש · עשרים לשכת אל תרצפה · בלשכת פטורים · ועיי״ן לקמן בסי׳ מ״ח דמטעי׳ : ויין ה׳ ר״פ וסימן ויין לנסך רביעית ההין : ויין לנסך שלישית · ויין תקריב לנסך · ויין לא ישתו כל כהן · ויין ישמח לבב אנוש להצהיל :

תולדות אהרן פארי פשתים . יומא עא זבחים יח (כלאים לא שבת ד) : ביזע . זבחים יט : בגדים אחרים . יומא לה : לא יגלחו · תענית יז נזיר ס סנהדרין כב סג : כסום יכסמו . נדרים נא סנהדרין כב : לא ישתו . תענית יז סנהדרין פג : ואלמנה וגרושה · קידושין עח (בכורים סד) :

מצודת ציון

(יח) פארי ; כן יקראו המגבעות כמ"ש פארי המגבעות (שמות ל"ט) ויקראו כן ע"ש היופי וההדר שבהן : ביזע . מל' זיעה : (יט) ופשטו · ענין הסרת המלבוש : (כ) יגלחו ; ענין קלילת השער : ופרע . כן יקרא גדול השער כמו את ראשו לא יפרע (ויקרא כ"א) : ישלחו . ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ') : כסום יכסמו . מלשון והחטה והכסמת (שמות ט') והוא מין זרע : (כג) יורו · מל' הוראה ולמוד

מצודת דוד

לחם הפנים שעל השלחן : ושמרו וכו׳ . בכל דבר העבודה : (יז) והיה וגו׳ ר"ל ביוה"כ כשיבואו הכהנים הגדולים אל שערי חצר הפנימי והוא ההיכל ולפומת קה"ק נקרא חצר (ולפי שהיה בהיכל שער גדול ושני פשפשין מזה ומזה כמ"ש למעלה לכן אמר שערי) : בגדי פשתים · הם בגדי הלבן שכ"ג משמש בהן ביוה"כ עבודת פנים : ולא יעלה עליהם צמר . כי בפנים לא יעשו עבודה בשמנה בגדים שיש בהן צמר : וביתה . ובפנים בחלל הבית בין בהיכל בין בבית ק"ק : (יח) פארי פשתים . מגבעות מפשתים יהיה על ראשם : לא יחגרו ביזע . לא יחגרו אבנטיהם במקום שהבשר נכפל ושוכב קצתו על קצתו כי שם רב הזיעה ומתלכלכין בגדי הכהונה : (יט) ובצאתם . וכאשר יצאו הכהנים מהעזרה שלהם אל החצר החיצונה וחזר ומפרש אל החצר וכו׳ ר"ל מה שאמרתי אל החצר החיצונה הכוונה היא אל העם כלומר אין הכוונה לעזרת נשים כ"א אל העם הוא עזרת אנשים אשר שם עמידת העם אבל למול עזרת כהנים נקראה בשם חצר החיצונה : את בגדיהם · בגדי כהונה : בלשכות הקדש · הם העומדים בתחתיות ההר וממעל : בגדים אחרים . בגדי חול : לא יקדשו וכו׳ . ר"ל למען לא יהא נראה שהעם קדושים כמוהם כ"א יבואו שמה בבגדי כהונה יהא נראה לכל שאין חשש אם יגעו בהן בני העם כאלו הם קדושים כמו הכהנים : (כ) וראשם לא יגלחו · שער ראשם לא יגלחו בכל עת : ופרע לא ישלחו · לא יניחו גדול השער להתפשט יותר מדאי ואז"ל שיגלחו אחד לשלשים יום (סנהדרין כב) : כסום יכסמו · על כהנים גדולים יאמר שהם יגלחו באופן שיגיע ראש שער זה בצד עקרו של זה כתספורת הזו הסדורה בשבולת ראשו של זה בצד עקרו של זה כן אז"ל (שם) : (כא) כל כהן . בין כהן גדול בין כהן הדיוט : אל החצר הפנימית · הוא ההיכל ולמול בית קה"ק נקרא חצר : (כב) ואלמנה וגו׳ · זהו בכהנים גדולים שאסורים גם באלמנה ואינם נושאים כ"א בתולות : אשר תהיה אלמנה · ר"ל שלא תהיה רק אלמנה אבל לא חלוצה אז מכהן יקחו ר"ל מקצת כהנים מותרים בהם והם ההדיוטים אבל בהיא גם חלוצה אסורה גם להדיוטים ואף שהיא מדרבנן רמזה יחזקאל : (כג) ואת עמי יורו . הכהנים ילמדו את העם להבדיל בין קדש לחולין גם יודיעום ההבדל בין טמא לטהור : (כד) ועל ריב . ועל

ואת־תורתי ואת־חקתי בכל־מועדי ישמרו ואת־שבתותי יקדשו׃ כה ואל־מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם־לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר־לא־היתה לאיש יטמאו׃ כו ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו־לו׃ כז וביום באו אל־הקדש אל־החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו נאם אדני יהוה׃ כח והיתה להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא־תתנו להם בישראל אני אחזתם׃ כט המנחה והחטאת והאשם המה יאכלום וכל־חרם בישראל להם יהיה׃ ל וראשית כל־בכורי כל וכל־תרומת כל מכל תרומותיכם לכהנים יהיה וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל־ביתך׃ לא כל־נבלה וטרפה מן־העוף ומן־הבהמה לא יאכלו הכהנים׃

מה א ובהפילכם את־הארץ בנחלה תרימו תרומה ליהוה קדש מן־הארץ ארך חמשה ועשרים אלף ארך ורחב עשרה אלף קדש־הוא בכל־גבולה סביב׃

ס' חס' · ל' · ל' . ל' · ל' · ס' · ל' · ס"ו · ל' · ל' · ו' · ד' · ו' . ל' · ל' · ל' · ל' · ל' . ל'

ידונון וית אוריתי וית קימי בכל מועדי יטרון וית יומי שביא דילי יקדשון׃ כה ועל מיתא דאנשא לא יעול לאסתאבא אלהין לאב ולאם ולבר ולברת לאח ולאחת דלא הות לגבר יסתאבון׃ כו ובתר דכותיה שבעא יומין ימנון ליה׃ כז וביום מיעליה לקודשא לדרתא גויתא לשמשא בקודשא יקריב חטאתיה אמר יי אלהים׃ כח ותהי להון לאחסנא חולק מותר קורבני חולקהון ואחסנא לא תתנון להון בישראל מתנן דיהבית להון אינון אחסנתהון׃ כט מנחתא חטאתא ואשמא אינון יכלוניה וכל חרמא בישראל להון יהי׃ ל וריש כל בכורי כולא וכל אפרשות כולא מכל אפרשותיכון לכהניא יהי וריש אצותכון תתנון לכהנא לאשראה ברכתא בביתך׃ לא כל נבילא ותבירא מן עופא ומן בעירא לא ייכלון כהניא׃ א ובפלגותהון ית ארעא באחסנא תפרשון אפרשותא קדם יי קודשא מן ארעא אורכא עסרין וחמשא אלפין אורכא ופותיא עסרא אלפין קודשא הוא בכל תחומה

רשי

כהורס אף להדיוט : (כו) ואחרי טהרתו . אחר פרישתו מן המת כך שנויה במ"ק : (כז) וביום באו . תחילה אל הקדש להתחנך לעבודה יקריב חטאתו זו עשירית האיפה שלו כך שנויה במ"ק שהכהן הדיוט טעון עשירית האיפה ביום חינוכו כענין שנאמר (שם ו') זה קרבן אהרן ובניו וגו' וכמו שמפרש במסכת מנחות : (כח) והיתה להם הכהונה לנחלה : (כט) חרם . לשון קדש וכן כל לשון חרמה שהוא של הקדש : (ל) להניח . הושי"ב בלע"ז כמו (שמות ח') וינח בכל גבול מצרים : (לא) כל נבלה וטרפה וגו' . לפי שהותרה להם מליקה חטאת העוף שהיא נבלה וטריפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות כך פירשו רבותינו : (א) ובהפילכם את הארץ בנחלה . שעתידים לחלוק את א"י לי"ב רצועות לא כחלוקה הראשונה שהיתה לרב כפי מניינו ולמעט כפי פקודיו והיו ב' שבטים או ג' ברצועה אחת עכשיו החלקים שוים ושורות הכרם מפאת ים עד פאת קדים כמו שמפורש בסוף הספר : תרומה לה' . לבנות

רדק

משפטי היה כתוב בתורה וכתיב ושפטוהו ר"ל ישמדו למשפט ושפטוהו כמשפטו : ואת חקותי . בכל מועדי בדברי הקרבנות וכן את שבתותי יקדשו : (כה) ואל מת אדם . זהו בכהן הדיוט : (כו) ואחרי טהרתו . אמר שיהיה זה לעתיד לתוספת קדושה שאחר שיטהרו לסוף שבע עוד יספרו לו שבעה ימים אחרים אלא שרז"ל פירשוה בלא חדוש ופירשו אחרי טהרתו אחרי פרישתו מן המת : (כז) וביום בואו אל הקדש . ר"ל אחרי שיטהר ויכנס לקדש שלא נכנס שם בטומאתו עתה אחרי שיטהר יקריב קרבן חטאת מעבור טומאתו וזה יהיה חידוש לעתיד ורז"ל פירשוהו בלא חידוש מקצתם פירשו יקריב חטאתו עשירית האיפה שהיה כהן גדול מקריב בכל יום שלא הקריב אותו בימי טומאתו אמר שיקריבנה אחרי טהרתו ומקצתם אמרו יקריב חטאתו בא ללמד שלא יוכל לשלוח קרבנותיו בימי טומאתו שנאמר וביום באו וגו' יקריב בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה ובזמן שאין ראוי לביאה אין ראוי להקרבה ואני תמיה למי שאמר יקריב חטאתו זו היא עשירית האיפה והלא מדבר בכהן הדיוט שמטמא לקרובים ועשירית האיפה כהן גדול היה מקריב אותה מש"ו בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב וכהן הדיוט לא היה מקריב אותה אלא בשעת חינוך עבוד' כלומר ביום שמתחיל לעבוד וכהן גדול לא היה מטמא לקרובים ואם כן מה הוא שאמר וביום בואו אל הקודש וגו' ומה שאמר יספרו לו ולא אמר יספור לו רוצה לומר יספרו אחיו הכהנים שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס לקדש עד שיעברו לו ז' ימים ויטהר : (כח) והיתה להם לנחלה . הכהונה תהיה להם לנחלה שלא תהיה להם אחוזה בישראל כמו שאמר בתורה : (כט) המנחה . מבואר הוא : (ל) וראשית כל בכורי כל . בכורי כל פרי כמו שאמר בתורה בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה וכל אשר בארצם רוצה לומר כל המיוחדים שבארצם והם שבעת המינים וכן רוצה לומר מה שאמר כל בכורי כל וכל תרומת כל כמו שאמר בתורה כל תרומת הקדשים ונומר : מכל תרומותיכם . ראשית מכל תרומותיכם והיא תרומה גדולה שהיתה לכהן : להניח ברכה אל ביתך . טעמו אל כל אשר זכר בפסוק זה : (לא) כל נבלה וטרפה . כמו שאמר בתורה נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אע"פ שישראל גם כן מוזהרין עליה הכהנים מוזהרין יותר מפני הטומאה לפי שהם תמיד במקדש לכך הם מוזהרין יותר על הטומאה מישראל ולפיכך אמר לא יאכלו הכהנים ואמר לא יאכלם ולא אמר ולא יגעו כי יש נבלה שאינה מטמאה אלא בבית הבליעה והיא נבלת עוף טהור ורז"ל אמרו לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה יכול יהא מותרין גם כן בשאר נבלות וטריפות לפיכך הוסרו עליהם : (א) ובהפילכם את הארץ בנחלה . על ירושלים אמר שיפילו אותה לעתיד בנחלה לכל ישראל ואמר איך יחלקו אותה למקדש ולכהנים וללוים ולישראל ואמר ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרה אלף קדש

חקתי פ' חסר בנביאים ובכתובים ס' נמסר בירמיהו סימ' מ"ד : אל מת ל' אדם לא יבא לטמאה • ואל קין ל' ואל מנחתו לא שעה • ואל אמה ל' תכלנה מלמעלה • ואל משה ל' אמר עלה אל ה' : לנחלה ט"ו וסימ' נמסר פ' קרח : וראשית ז' וסי' ראובן בכורי אתה • ראשית דגנך תירשך תגינא בפסוק • וראשית כל בכורי כל ב' בפסוק • שמנים ימשחו • ובא בארץ הצבי :

תולדות אהרן ואחרי טהרתו . מ"ק ז טו : וביום באו • מ"ק טו : עריסותיכ' • שבת לב יבמות סג : נבלה וטרפה. מנחות מה :

מצודת דוד

ולמוד : (כח) ואחוזה . ענין חלק ונחלה : (כט) חרם . ר"ל הקדש וכן כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר י"ח) : (ל) בכורי . בשול שהתבואה יקרא בלשון בכור וכן ראשית בכורי אדמתך (שמות כ"ג) : עריסותיכם . ענין בצק ועיסה כמו מראשית עריסותיכם (במדבר ט"ו) : להניח . מלשון הנחה : (א) תרימו תרומה . ענין הפרשה כמו ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה) .

מגרש

מצודת דוד

ועל דין ממון יעמדו העם לפניהם למשפט והם ישפטהו במשפטי התורה לא לפי אומדן דעתם : ואת תורתי . התורות והחוקים הנהוגים בכל ימי מועדי ה' בדבר הקרבנות ישמרו הם לעשותם וכן יקדשו את השבתות בדבר הקרבנות הבאות חובה ליום : (כה) לטמאה . לטמא את עצמו : אשר לא היתה לאיש . למשכב : (כו) ואחרי טהרתו . ר"ל אחר פרישתו מן המת כן אחז"ל : שבעת ימים וגו' . ואח"ז הוא טהור : יספרו . ר"ל אחיו הכהנים יספרו לו שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס למקדש עד אחר שבעת ימים ויטהר : (כז) וביום בואו וגו' . ר"ל בתחלת ביאת הכהן להתחנך בעבודה : אל החצר הפנימית . היא עזרת כהנים אשר שם המזבח : יקריב חטאתו . זהו עשירית האיפה שהיו הכהנים מקריבים ביום החנוך וכמ"ש זה קרבן אהרן ובניו וכו' ביום המשח אותו עשירית האיפה סולת וכו' (ויקרא ו') : (כח) והיתה להם לנחלה . הכהונה תהיה להם לנחלה כי לא ינחלו חלק בארץ : אני נחלתם . ר"ל מותר קרבני יהיה נחלתם : ואחוזה . אחוזת נחלת קרקע שדות וכרמים לא תתנו להם וזהו למען יהיו פנוים לעסוק בעבודת המקדש (ומה שלקחו תרומת הארץ כמ"ש תרומת הקודש לכהנים וכו' (לקמן מ"ח) זה היה לצורך בתים וחצרות) : אני אחוזתם . ר"ל מותר קרבני יהיה אחוזתם וכפל הדבר במ"ש : (כט) המנחה . ר"ל שירי המנחה : וכל חרם . כל הקדשות : (ל) וראשית . הראשית מכל הדברים כולם שנתבכרו בבשול והם הבכורים : וכל תרומת כל . כל התרומות כולם בין דגן בין תירוש ויצהר : מכל תרומותיכם . מכל הדברים שאתם חייבים להפריש מהם תרומה : וראשית עריסותיכם . חלק ראשון מעיסה עד שלא תאכלו ממנה ועל החלה יאמר : להניח ברכה . כאומר אל ירע לבבכם בתת כל אלה לכהנים כי זה יהיה סיבה להשרות ברכה בביתך ולא יחסר העושר כי עוד יוסיף : (לא) לא יאכלו הכהנים . פירשו רז"ל לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטריפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטרפות שלא נחשוב שה"ה הותר להם משל חולין : מה (א) ובהפילכם וכו' . לפי שע"פ רוב יחולק הארץ בנחלה ע"י הפלת גורל לכן אמר לשון בהפילכם ועם כי החלוקה ההיא לא תהיה על ידי הפלת גורל או יאמר זה הלשון על הירושה וכדרז"ל ביום אחד מפיל נחלות (ב"ב קי"ג) : קדש מן הארץ . החלק הזה יהיה קדש מכללות הארץ : אורך . ממזרח למערב : ורחב . מצפון לדרום : בכל גבולה . ר"ל כל השטח הזה מסביב

יהיה

רדק

קדש הוא בכל גבולה סביב הארץ הוא ממזרח למערב והרחב מצפון לדרום • ואמר : (ב) יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרובע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב • מאלה המדות שזכר יקח מהם הקדש והוא הר הבית חמש מאות באורך וחמש מאות ברחב כמו שכתוב למעלה כי הבית היה חמש מאות על חמש מאות אם כן נשארו מהר הבית כלפי מזרח שנים עשר אלף ומאתים וחמשים וכנגדם מהר הבית כלפי מערב שהם ארבעה ועשרים אלף וחמש מאות הנה הם עם חמש מאות של הר הבית חמשה ועשרים אלף וברחב כמו כן מהר הבית כלפי צפון ארבעה אלפים ושבע מאות וחמשים וכן מהר הבית כלפי דרום שהם תשעת אלפים וחמש מאות וחמש מאות של הר הבית הנה עשרת אלפים : (ג) ומן המדה הזאת תמוד אורך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים ובו יהיה המקדש קדש קדשים . אלה חמש מאות של הר הבית ממדת חמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים תמוד אותם כלומר מכללם יהיו אלה חמש מאות של הר הבית : ובו • רוצה לומר בהר הבית והוא הקדש שזכר בו יהיה המקדש שהוא קדש קדשים והוא ההיכל והדביר שהוא מקודש מהיכל ורש"י ז"ל פירש מן המדה הזאת תמוד בקנה המדה שנמדד בו רביע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמר למעלה מדד חמש מאות קנים בקנה המדה לארבע רוחות מדדו ולפי שלא פירש בפסוק הראשון אלה החמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים אם הם קנים או אמות הוצרך לומר הנה שאלפים אלה קנים הם בקנה המדה שנמדד בו הר הבית הוא שש אמות הקנה : חמש • כתוב חמשה קרי והענין אחד ויש כענין לשון זכר ולשון נקבה כי המדה לשון נקבה והקנה לשון זכר : (ד) קדש מן הארץ הוא זה שאמרתי לך החמשה ועשרים אלף אורך ועשרת אלפים רחב הוא קדש תרומה מן הארץ לכהנים : והיה להם מקום לבתים ומקדש למקדש • הר הבית הוא מקדש לצורך המקדש המקודש מהיכל והוא הבית ההיכל והדביר והנשאר יהיה לך מקום לבתים להם ולבתיהם וחמשים מגרש שהיה סביב הר הבית הם מכלל התשבון הנשאר חוץ להר הבית ארבעה ועשרים ותשע מאות אלפים בארך ותשעת אלפים וחמש מאות ברחב והמגרש הזה הוא מקום פנוי אין בו לא בתים ולא זרע : (ה) וחמשה ועשרים אלף ארך . במדה שהיתה לכהנים בין המקדש ובין בתיהם כמדה הזאת תהיה ללוים לאחוזה סמוך לאחוזת הכהנים כמו שאמר למטה לעומת גבול כהנים כי גם הם משרתי הבית להיו' שוערים ומשוררי' : עשרים לשכות • אמר שיעשו בחלקם סמוך לאחוזת הכהנים עשרים לשכות לשבת בהם השוערי' כדי שיהיו קרובי' אל הבית והשאר יהיה לצרכיהם ולבתיהם : (ו) ואחזת העיר • שתהיה אחוזה לכל ישראל כי כולם יהיו נאחזי' בירושלים לכל שבט יהיה שער אחד בעיר כמו שאמר בסוף הספר ותהיה אחוזת העיר רחב חמשת אלפים והארך חמשה ועשרים אלף מן המזרח למערב נמצא התרומה הזאת בין כולם חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף כי לכל אחד מהם חמש ועשרים אלף אורך והרוחב לכהנים עשרת אלפים וללוים עשרת אלפים ולאחזת העיר חמשת אלפים הרי חמשה ועשרים אלף : לעומת תרומת הקדש . כנגד ארך תרומת הקדש שהיא אחזת הכהנים והלוים : (ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר . ואחר כך פירש אל פני כי למ"ד השמוש המוכרת לתרומה ולאחזת רוצה לומר אל פניהם למזרח ואל פניהם למערב תהיה נחלת הנשיא כמו שמפרש ואומר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה כלומר רחב נחלת הנשיא תהיה רחב חמשה ועשרים אלף כנגד תרומת הקדש ואחזת העיר ואורך תהיה כנגד אחד חלקי השבטים ממזרח ארץ ישראל למערבה כי בסוף חמשה ועשרים אלף ארך נחלת הכהנים והלוים ואחזת העיר תהיה אחזת הנשיא כנגדה ברחבה עד סוף גבול ארץ ישראל למזרח וכן למערב עד סוף גבול ארץ ישראל למערב כי לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהיה התרומה : לעומת . כמו לעומת בשתה עמת בשקל שכל מן כי עול שכולו עומת בשקל גומן : אחד החלקים . חלקי השבטים כמו שפירשנו לארץ

יחזקאל מה

ב יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרבע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב : ג ומן המדה הזאת תמוד ארך חמש ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים ובו יהיה המקדש קדש קדשים : ד קדש מן הארץ הוא לכהנים משרתי המקדש יהיה הקרבים לשרת את יהוה והיה להם מקום לבתים ומקדש למקדש : ה וחמשה ועשרים אלף ארך ועשרת אלפים רחב יהיה ללוים משרתי הבית להם לאחזה עשרים לשכת : ו ואחזת העיר תתנו חמשת אלפים רחב וארך חמשה ועשרים אלף לעמת תרומת הקדש לכל בית ישראל יהיה : ז ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר אל פני תרומת הקדש ואל פני אחזת העיר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה וארך לעמות אחד

ל' | ל' וחסר | ל' | חמשה ק' | ג' כסיפרא | ג' בליסנא | ל' בטעס ג' | והיה ק' | ג' חס' בליסנא | כ' | כ' | ז' . ל' מ"ל כ"ס

תרגום

סחור סחור : ב יהי מדין לקודשא חמש מאה בחמש מאה מרבע סחור סחור וחמשין אמין רותא ליה סחור סחור : ג ומן משחתא הדא תמשח אורכא עסרין וחמשא אלפין ופותיא עסרא אלפין וביה יהי מקדשא קודש קודשין : ד קודשא מן ארעא הוא לכהניא די משמשין בבית מקדשא דיי יהי דקריבין לשמשא קדם יי ויהי להון אתר שביק לביתא וכבשא למקדשא : ה ועסרין וחמשא אלפין אורכא ועסרא אלפין פותיא ויהי לליואי משמשי ביתא להון לאחסנא עסרין לשכן : ו ואחסנת קרתא תתנון חמשא אלפין פותיא ואורכא עסרין וחמשא אלפין לקביל אפרשות קודשא לכל בית ישראל יהי : ז ולרבא מכא ומכא לאפרשות קודשא ולאחסנת קרתא לקביל אפרשות קודשא ולקביל אחסנת קרתא מרוח מערבא מערבא ומרוח מדינחא מדינחא ואורכא לקביל חד

ומנה' ר"פ בנביאים וסי' ומן העיר לקח סרים אחד דסוף מלכים וחברו דסוף ירמיה ומן העם חדלים ומן המרה הזאת ומוד • ומן אז חדלנו • וכל דניאל ועזרא וד"ה דכוו' ר"פ ומן וכל אוריתא דכוו' ומן במ"ג מן וסי' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה • מן הארץ ההיא יצא אשור • מן השמים השמיעך את קולו ליסרך : למקדש ג' דגשים וסימ' ושרפו במפקד הבית • קדש מן הארץ הוא לכהנים • ראה עתה כי ה' בחר בך דשלמה דד"ה : לאחוזה עשרים לשכות קשה לי שבכל הספרים המדויקים כולם האי לשכות הוא חסר ונמסר עליו ג' חסר בליש' ובספרי המסרת כולם שהיו לפני כוגה זה עשרים לשכות אל הרצפה ועוד קשה לי שבספרים כולם כתוב שלשים לשכות אל הרצפה ולא נמצא עשרים ואולי לפי זה נוכל לומר כי הטעות הוא בספרי המסרה מצד הסופרים שהוסיפו אל הרצפה שאם היה נמצא פסוק זה דהיינו עשרים לשכות אל הרצפה אזי היה קשה טובא :

רשי

לבנות בה"מ הזה בו : (ב) יהיה מזה . מן התרומה הזו יהיה לצורך הקדש להר הבית חמש מאות קנים והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר : (ג) ומן המדה הזאת • בקנה המדה שנמדד בו ריבוע הר הבית ה' מאות על ה' מאות כמו שאמור בענין של מעלה (מ"ב) לד' רוחות מדדו חומה לו סביב ה' מאות קנים וגו' : תמוד אורך חמשה ועשרים אלף • קנים ורוחב י' אלפי' קנים ולפי שלא פירש בפסוק ראשון מה הן כ"ה אלף אם קנים אם אמות הוצרך לומר שכ"ה מדות בקנה המדה שנמדדו בה ה' מאות על ה' מאות של הר הבית נמדדין אלפים הללו לתרומה : (ד) קדש מן הארץ • הרם את המקרא מותר הקדש אשר מן הארץ הוא יהיה לכהנים משרתי המקדש המקריבים וגו' קדש מן הארץ היא התרומה הזאת : לכהנים משרתי המקדש יהיה • העודף על חמש מאות של הר הבית י"ב אלף ומאתים וחמשים למזרח וכנגדן למערב והמקדש באמצע וארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכנגדן לדרום : והיה להם מקום לבתים . העודף הזה שסביב המקדש : ומקדש למקדש • וחמש מאות על חמש מאות האמצעיי' יהיו מקודשים לצורך המקדש אופייגשיג"ה אלשיינטואירא בלע"ז : (ה) וחמשה ועשרים אלף • קנים אורך ועשרת אלפים רחב תרימו רצועה אחרת אצל זו בדרומה של א לצורך הלוים כך מפורש בסוף הספר שהיא בדרום • מאתי' ד' לשכות יהיה ללוים בהיקף המקדש לשמור הבית ולפי' ומותר הרצועות יעשו לצרכיהם . סו' : (ו) ואחזת העיר • בהיקף העיר אחוזת מושב חול שלה לבנות בה ישראל בתים : תתנו חמשת אלפים רחב . בדרומה של שניה ואורך כמדת שתי הרצועות נמצאת כל התרומה מרובעת כ"ה על כ"ה אלפים : לעומת תרומת הקודש • כלומר במדת אורך רצועות תרומת הקודש : לכל בית ישראל יהיה • אותה רצועה שלישית תהיה מושב לזרים : (ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקודש ולאחוזת העיר • בסוף הפרשה הוא

מצודת ציון

(ב) מגרש . ענינו מקום פנוי מבלי זריעה ואילנות וכן ומגרש לערים (במדבר ל"ה) : (ד) ומקדש . ענין הזמנה כמו ויקדישו את קדש בגליל (יהושע כ') : (ו) לעומת . ר"ל בשוה וכן האופנים לעומתם (לעיל י') : (ז) אל פני

מצודת דוד

(ב) יהיה מזה . מהשטח הזה יהיה מקודש ממנו חמש מאות וכו' ויהיה מרובע מסביב וזהו הר הבית : מגרש לו סביב • בכל ארבעה הרוחות יהיה מגרש חמשים אמה : (ג) ומן המדה הזאת תמוד וכו' . ולפי שלא פירש למעלה במה ימודו מדת התרומה אם באמות אם בקנים לכן פירש ואמר ומן המדה הזאת ר"ל במדה שמדד את הר הבית דהיינו בקנים וכמ"ש וימד את רחב הבנין קנה אחד (לעיל מ) בזה המדה תמוד האורך של חמשה ועשרים אלף וכו' : ובו . באמצעית השטח ההוא יהיה המקדש הוא הר הבית קודש קדשים מול כל שטח הרצועה ההיא הנקראת קדש : (ד) קדש . כל השטח הזה הוא קדש מכללות הארץ ויהיה אל הכהנים וכו' : והיה להם . השטח הזה יהיה להם מקום על בתים ומקום מזומן על המקדש : (ה) וחמשה וכו' ר"ל וסמוך לו יהיה עוד רצועה חמשה ועשרים אלף וכו' וזה יהיה ללוים וכו' להיות להם לאחוזה : עשרים לשכות . ר"ל בהרצועה ההיא יעשו עשרים לשכות סמוך לאחוזת הכהנים לשבת בהם הלוים השוערים למען יהיה קרובים אל הבית והשאר יהיה לצרכיהם ולבתיהם : (ו) ואחזת העיר . נחלת העיר ר"ל מקום זרע תבואה למאכל ליושבי העיר : לעומת תרומת הקדש . במדת אורך תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים : לכל בית ישראל יהיה • אחוזת העיר יהיה לכל השבטים זה כזה : (ז) ולנשיא . ואל הנשיא הוא מלך המשיח אליו יותן אחוזה

מזה

רשי

הוא חולק את ארץ ישראל ממזרחה למערבה לי"ג רצועות י"ב למנין השבטים וכל אחת עשרים וחמשה אלף קנים רחב ואורכן כאורך כל ארץ ישראל ורצועה אחת לתרומה ארכה מן הגבול מזרח ועד גבול מערב ורחבה כ"ה אלפים קנים כשאר כל חלק וחלק ומאותה רצועה הוא תורם באמצעיתה ג' רצועות הגל האמורות למעלה שהם כ"ה אלפים על כ"ה אלפים והעודף עליהם למזרח עד סוף הגבול הארץ וכן למערב יהיה לנשיא מזה ומזה למזרח ולמערב: אל פני תרומת הקדש ואל פני אחוזת העיר · כנגד כל רחב שלשה הרצועות המובדלות לתרומת הקודש של רצועות הכהנים והלוים ואחוזת העיר: מפאת ים ימה. ממערב תרומת הקודש והעיר עד מערב הגבול: ומפאת קדמה קדימה · וממזרח התרומה למזרח. לעומת אחד החלקים של שבטי' המפורשין בסוף הספר שהם מגבול ים של ארץ ישראל עד גבול קדים: (ח) לארץ יהיה לו לאחוזה. ת"י דא ארעא תהא ליה רבא לאחסנתא: ולא יונו · לשון אונאת ממון שגוזלין את נחלתם: (ט) הרימו גרושותיכ'. סלקו את שאתם מגרשים את עמי מנחלתם: (י) ואיפת. למדת היבש: ובת. למדת הלח: (יא) האיפה והבת · לשון מדה חומר וכור מוי"י בלע"ז: תכן אחד · לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה') מדה אחת זו עשירית לחומר של יבש שהוא שלשים סאין וזו עשירית לחומר הלח: לשאת · כמו לקחת וכן ת"י למיסב לשאת מעשר החומר הבת וכן עשירית חומר יבש: האיפה אל החומר יהיה מתכונתו. חשבון הבת והאיפה לפי גודל החומר יהיה. מלאתי. אם יוסיפו בחומר יוסיפו בבת אם יפחתהו מזה יפחתהו מזה שיהיו מעשרו לו: (יב) והשקל עשרים גרה. עשרים מעין: עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל. הרי ששים שקלים: המנה יהיה לכם. לוטו"ם בלע"ז ומנחם חברו לשון מניין והרי יש כאן מאתים וארבעים זוז מכאן שהיה מנה של קודש כפול והוסיפו עליו בימי יחזקאל שתות הרי מאתים וארבעים ונחלקו הכתוב לשלשה ולא כתב ששם ששים שקלים יהיה לכם המנה. לומר לעשות ממנו משקל שלישיתו ומשקל רביעיתו ומשקל מנה של חול שהיה מתחלה וכן ת"י תלתות מניא עשרין סלעין מני כספא עשרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא

יחזקאל מה

החלקים מגבול ים אל גבול קדימה: ח לארץ יהיה לו לאחזה בישראל ולא יונו עוד נשיאי את עמי והארץ יתנו לבית ישראל לשבטיהם: ט כה אמר אדני יהוה רב לכם נשיאי ישראל חמס ושד הסירו ומשפט וצדקה עשו הרימו גרשתיכם מעל עמי נאם אדני יהוה: י מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם: יא האיפה והבת תכן אחד יהיה לשאת מעשר החמר הבת ועשירת החמר האיפה אל החמר יהיה מתכנתו: יב והשקל עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם:

תרגום

מן חוּלָקַיָא מִתְּחוּם מַעַרְבָא עַד תְּחוּם מַדִינְחָא: ח דָא אַרְעָא תְּהֵי לְרַבָּא לְאַחְסָנְתָּא בְּיִשְׂרָאֵל וְלָא יְנִיסוּן עוֹד רַבְרְבֵי יָת עַמִּי וְאַרְעָא יִתְּנוּן לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהוֹן: ט כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִי לְכוֹן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל חֲטוֹפָא וּבִזָּא אַעְדוּ וְדִין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ עֲבִידוּ סְלִיקוּ תַּקְלַתְכוֹן מִנּוֹ עַמִּי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: י מוֹזְנָן דִּקְשׁוֹט וּמְכִילָן דִּקְשׁוֹט וּבַתִּין דִּקְשׁוֹט יְהֵי לְכוֹן: יא מְכִלְתָּא וּבֵיתָא תְּקוֹם חַד יְהֵי לְכוֹן סְכוֹם תְּלַת סְאִין לְמִסַּב מַעֲשַׂר כּוֹרָא בִּמְכִלְתָּא רַטִיבָא בֵּיתָא וַעֲשַׂר כּוֹרָא יַבִּישָׁא מְכִלְתָּא מִן כּוֹרָא יְהֵי מִתְקוֹסֵיהּ: יב וְסִלְעָא עַסְרִין מָעִין תְּלִיתוּת מָנְיָא עַסְרִין סִלְעִין מָנֵי כַסְפָּא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ סִלְעִין רִבְעוּת מָנְיָא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִלְעִין כּוּלְהוֹן שִׁתִּין מָנִין וּמָנֵי רַבָּא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן:

ח' בטעם בספרא · ל' חסר · כ"כ

סי' אורי' מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם יחזקא' מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם· סי' והעומר עשירית האיפה ל' כ"כ בתורה ועשירית האיפה סולת ל' מ"ל דמ"ל בתורה ושאר אורי' עשירת כתיב וכל נביאים וכתובים עשרית כתיב במ"א ועשירית החומר דסיפ א: המנה חד מן ה"א זוגין דפשטין צבחר פי' בפתח קטן וסימ' במחזה לאמר אל תירא אברם· ירפה לכן כאכול קש: מקשה ותחת מעשה מקשה ק־חה· הזונה וזכרו פליטכם אותי· יונה ואיש לא יונה חבולתו· לעולה ואל הכתף מחוצה המנה והשקל עשרים גרה· עשרים שקלים· החולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם· ומוצא אני מר ממות את· דוה

תולדות אהרן האיפה. מנחות עז: ועשירית החמר· (תרומות מז): והשקל. ברכות ה: שקל המנה· (סנהד' יט):

רדק

(ח) לארץ יהיה לו לאחוזה · החלק הזה יהיה לו לאחוזה בארץ ישראל ולמ"ד לארץ במקום בית כמו וישב אתו לארץ הרגתי לפנעי ישכתי לכסא והדומים. להם למ"ד במקום בי"ת וי"ת דא ארעא תהא לרבא לאחסנתא בישראל והנשיא הזה הוא מלך המשיח כמו שפירשנו למעלה: ולא יונו עוד נשיאי את עמי · כמו שהיו עושים מלכי ישראל שהיו גוזלים ואונסים וחומסים ענויים שבניהם בעיר ובשדה כמו שעשה אחאב בכרם נבות וכן אמר על מלכי ישראל וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו לא יעשו עוד זה לעתיד בשוב המלכות כי חלק גדול יהיה להם אחוזה בתוך ישראל והם יחלקו הארץ לבית ישראל לשבטיהם ויספיק להם חלק שלהם כי רב יהיה ועוד שיהיה להם לב חדש ליראה את ה' ולשמור מצותיו ולא יונו עוד ענין אונס וכן תרגם יונתן ולא ינסון כי יש בלשון הזה לקיחת ממון האדם או גופו מדעת ושלא מדעת שלא מדעת כמו לא תונו איש את עמיתו מדעת שאונס אותו בגלוי בכח ומזה ולא יונו עוד נשיאי את עמי וכן והאכלתי את מוניך תרב היונה העיר היונה ושני הענינים נזכרים בפרשה הזאת אחר זה חמס ושוד וזהו מדעת המאזני' והאיפה והבת וזהו שלא מדעת: (ט) כה אמר אדני ה'. אמר כנגד מלכי יהודה שהיו אז קודם זה החרבן: רב לכם · זמן רב החזקתם בחמס ושוד אתם ומלכי ישראל שעברו: הסירו. אותם ועשו משפט וצדקה: הרימו גרשותיכם מעל עמי. סלקו מעליכם המסים שאתם גורשים ומטילים עליהם ויונתן תרגם סליקו תקלתכון: (י) מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם · לא תעשו עול במדות ובמשקלים כאשר עשיתם עד הנה כמו שאמר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעוות מאזני מרמה ומה שעושין העם הוא עון המלכים שאינם מוחים בידם גם ידם במעל: (יא) האיפה והבת תכן אחד יהיה. האיפה מדת היבש והבת מדת הלח תכן אחד יהיה להם במדתם: לשאת מעשר החמר הבת. בשמן וביין תשאו למעשר שאתם חייבין לתת מחמר אחד בת אחת וכן בחיטים ובשעורים ובשאר הזרעים: ועשירית החמר האיפה. מחמר אחד תשאו למעשר איפה אחת: אל החמר יהיה מתכנתו · מתכונת כל אחד וסכום שלו יהיה הוא אל החומר שכל אחד מהם הוא עשירית החומר והחומר הוא שם שוה למדת הלח ולמדת היבש והאיפה שלש סאין כתרגומו וכן הבת ואחר שאמר להם כלי המדות שלא יעותו בהם ולא יגדילו ולא יקטינו ויתנו המעשר במדה במשפט בין בלח בין ביבש אמר להם ענין המשקל שלא יעותוהו: (יב) ואמר והשקל עשרים גרה. ומנין השקל הוא כתוב בתורה כן והוסיף להם משקלים אחרים ואמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם כי אלה המנינים שהם בין כולם ששים שקלים הוא משקל אחד וקרא מנה ומה שחלק אותו לאלה החלקים לפי שכל אחד היה משקל בפני עצמו והמנה הוא ששים שקלים וכן שלשת מנים זהב וכן כסף מנים אלפים ויונתן תרגם וסלעא עסרין מעין תלתות מניא עשרים סלעין מני כספא עסרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא יהא לכון והמנה שאמר שהוא ששים שקלים הוא מנה של חול כמו שאמר יהיה לכם ואחז"ל מנה של קדש כפול היה וראוי זה מזה הפסוק והשקל עשרים גרה והקשו מנה מאתן וארבעים זוזי הוי כי השקל הוא ד' זוז וששים שקלים הם מאתים וארבעים זוז ואיך אמר המנה יהיה לכם

מצודת דוד

לנשיא יהיה מזה ומזה לתרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים ולאחוזת העיר ולתוספת אחוזה לנשיא אל פני תרומת וכו': מפאת ים · העבר המערב כלפי המערב ומעבר המזרח כלפי המזרח: ואורך · של חלק הנשיא שמזה ומזה: לעומת אחד החלקי'. כמדת אחד מן החלקים של השבטים אשר יהיו מגבול המערב אל גבול המזרח ועיין בסוף הספר בנין הבית בתחילתו ובסופו: (ח) לארץ · בתוך הארץ יהיה לו זה לאחוזה בישראל: ולא יונו עוד · ר"ל כשיהיה להם אחוזת נחלה מרובה לא יעשקו עוד הנשיאים את עמי לקחת מה משלהם כי יהיה די להם בנחלת אחוזתם: והארץ · אשר הארץ יתנו לבית ישראל חלק לכל שבט זה כזה: (ט) רב לכם נשיאי ישראל · אתם המלכים מישראל שהייתם קודם החורבן הנה זמן רב היה לכם מה שהוניתם ועשקתם את עמי אבל עתה שמנו אתכם מלכי פרס לנשיאים על ישראל הסירו החמס ושוד ועשו משפט וצדקה: הרימו. הפרישו מעל עמי את המסים מה שהייתם גורשים ומטילים עליהם: (י) מאזני צדק. ר"ל לא תעשו עוד עול במשקל ובמדה: (יא) תוכן אחד יהיה. ר"ל חשבון זו כחשבון זו האיפה עשירית החומר במדת היבש ובת במדת הלח: לשאת. לקחת את הבת מעשר מחומר בלח ואת האיפה מעשר מחומר ביבש ר"ל שיהא בהם שעור חשבון זה לא פחות ולא יותר: אל החמר וגו'. ר"ל לפי מדת החומר יהיה החשבון של כל אחד מהמדות האלה אם יוסיפו בחומר יוסיפו גם בהם לפי הערך וכן אם יפחתו מה: (יב) והשקל · משקל השקל ימים עשרים גרה: עשרים שקלים וגו'. בזמן ההיא היה משקל מיוחד בפני עצמו אבן מכ' שקלים ואבן מכ"ה שקלים ואבן מט"ו שקל. לכן אמר כל אלו שלש המשקולות ביחד יחשב למשקל מנה ולא יעוותו את המשקל (א"כ המנה הוא ששים שקלים והשקל הוא ד' זוז הרי למנה ר"מ זוז כי מנה של חול הוא מאה זוז ושל קדש כפול

מצודת ציון

פני. ר"ל לפני: מפאת. מעבר: (ח) לארץ. כמו בארץ והלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') ומשפטו בכסא: יונו. מלשון אונאה הוא ענין עושק כמו ואיש לא יונה (לעיל י"ח): (ט) ושוד. ענין עושק: גרושותיכם. מלשון גירושין והשלכה: (י) מאזני. כף מאזני משקל: ואיפת. והוא מדת היבש בת ג' סאין: ובת. והוא מדת הלח בת ג' סאין וכן ויין בתים עשרים אלף (ד"ה ב' ב'): (יא) תוכן. ענין חשבון כמו והוכן לבנים תתנו (שמות ה'): לשאת. לקחת כמו ובתים ונשאו (מיכה ב'): החומר. מדה של שלשים סאים וכן וחומר שעורים (הושע ג'): מתכונתו. חשבונו: (יב) והשקל. שם משקל: גרה. שם מטבע מעט וכן עשרים גרה השקל (שמות ל'): המנה. הוא ליטרא וכן שלשת מנים זהב (מ"א י'): ושיהם

רד"ק

כם כי יתנם בדבריהם אינו אלא מאה או אלא שכפול היה מנה של קדש והוסיפו בימי יחזקאל שמות מלבר והם הארבעים היתירים על המאתים: (יג) זאת התרומה אשר תרימו. הוא לעתיד ר"ל שירימו לחנוך הבית לעתיד: ששית האיפה מחומר החטים. זה יהיה קרבן הראשון לקהל שיחנכו המזבח בו אז ירימו לה' מנחה מי שיהיה לו חומר חטים ירים לה' ממנו ששית האיפה קמח שהוא אחד מששים בחומר וכן מן השעורים ירימו למנחה קמח ששית האיפה שהוא אחד מששים בחומר: וששיתם. פעל מן שש כמו וחמש את הארץ מן חמשה והוא מבנין פעל הדגוש בשקל ועניתם: (יד) וחק השמן. וחק התרומה מן השמן למנחה כי המנחה היתה בלולה בשמן כמו שכתוב בתורה. ואמר הבת השמן פי' הבת היא מדת השמן כמו שהאיפה מדת החטים והשעורים כי זו מדת לח וזו מדת יבש וזו שמה בת וזו שמה איפה ותכן אחד להם כמו שכתב למעלה אבל לא פירש למעלה איזו מדת הלח ואיזו מדת היבש ועתה אמר הבת בשמן כמו שפירשנו. ואמר מעשר הבת מן הכור והכור הוא החומר שזכר ונקרא בשתי לשונות ואמר שיתן לתרומת המנחה מעשר הבת מן הכור כלומר מי שיהיה לו כור שמן יתן ממנו למנחה עשירית הבת כמו שנותן ששית האיפה קמח מי שיש לו כור חטים כן יתן עשירית הבת שהוא אחד מק' בכור ז"ש עשרת הבתים חומר והוסיף עוד ואמר כי עשרת הבתים חומר ר"ל כמו שהמדה היא היום עשרת בתים חומר כן יהיה לעתיד: (טו) ושה אחת מן הצאן מן המאתים. זכר מן המנחה שירימו ועתה זכר הקרבן שיקריבו והוא אחד מן המאתים מי שיהיה לו מאתים צאן יביא לקרבן לחנוך הבית שה אחת ואמר אחת כי נקבה תהיה ואינו שה בלשון נקבה בין שה כבש ובין שה עז: ממשקה ישראל. מן השמנים והנבחרים ישראל יקריבו קרבן כמו שאומר בתורה מבחר נדריכם ואמר כל חלב יגהר לספר מה שהיו עושים מי שנאמר עליהם והבאתם גזול את הפסח ואת החולה ואמר וזבת משחת להם וכן תרגם יונתן מפטימיא דישראל ובלשון הזה הוא על דרך ומוח עצמותיו ישוקה נקרא המפוטם משוקה וזה הנזכר יהיה למנחה ולעולה ולשלמים לכפר עליהם על מה שחטאו בגלות או בדרך בואתם ורש"י ז"ל פי' הענין הזה לכל תרומה שירימו ישראל מתבואתם הנקראת תרומה גדולה ומה שאמר ששית וששיתם ותרומה אין לה שיעור מן התורה הרי אמרו רז"ל עין רעה אחד מששים ואני תמה על פירושו כי אחר שהתרומה מן התורה אין לה שיעור אלא חטה אחת פוטרת את הכרי מה בא יחזקאל להורות עין רעה היה לו להורות הבינונית שהוא אחד מן החמשים ועוד למה זכר חטים ושעורים לבד למעשר היה לו לומר דגן תירוש ויצהר כמו שכתוב בתורה אלא שעל פי הדיבור אמר הכל ויהיה כן לעתיד וזכר שמן והוא הדין לשאר משקין ורז"ל דרשו מן המאתים ממשקה ישראל מן המשקים שנשארו בכור שנפל בו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה ולכלאי הכרם שעולין באחד ומאתים: (טז) כל העם הארץ. בחסרון הסמיכות כמו הארון הברית האל בית אל והדומים להם: יהיו אל התרומה הזאת לנשיא בישראל. בעבור הנשיא שבישראל יעשו כל ישראל זאת התרומה כלומר בעבור עצמם כמו שאמר לכפר עליהם ובעבור הנשיא גם כן יעשו זאת התרומה כי קרבן הכהנים כבר זכר למעלה אלה חקות המזבח ביום העשותו ועתה זכר קרבן העם ומנחתם והנשיא לא יצטרך לעשות בעד עצמו כל ישראל יעשו בעבורו וכן הנשיא יעשה בעבור ישראל בחגים ובמועדים כמו שאמר: (יז) ועל הנשיא. מבואר הוא: (יח) כה אמר ה' בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד באחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנות כמו שאמר למעלה ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה לפרש הענין ולומר באיזה יום יעשוהו וזה הפסוק ראיה לרבי יהושע שבניסן עתידים להגאל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יניחו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ומלחטא ומלכפר את הבית ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיגאלו מהגלות בניסן אלא קודם ניסן יגאלו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית נשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן וכן עשו במשכן באחד בניסן הקים אהרן לעבוד במזבח אלא שקדמו לו שבעת ימי המלואים שמשה כהן בהם ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן שאמר עתה וגם באותו יום יזו על המזבח ועל פנות העזרה אבל כשעלו מבבל עשו חנוכת המזבח באחד בתשרי והתחילו להעלות עליו עולות קודם שיוסד הבית מכל מקום בין שהיתה חנוכת המזבח באחד בתשרי והתחילו להעלות עליו עולות קודם שיוסד היכל בין בזה חנוכת המזבח קודם ניסן שבעת ימים בין שהיה באחד בניסן כו כיום

מקרא

לָכֶם: יג זֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַחִטִּים וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים: יד וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר הַבַּת מִן־הַכֹּר עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר כִּי־עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר: טו וְשֶׂה־אַחַת מִן־הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וְלִשְׁלָמִים לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: טז כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל: יז וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֵּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל: יח כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ:

(הערות מסורה בשוליים: ל׳ · ל׳ · ל׳ ר״פ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ ר״פ · ד׳ דגשים · ל׳ · פ׳ · נ׳ · ד׳ בטעם בסיפרא. כ׳ · ג׳)

תרגום

יג דָא אַפְרָשׁוּתָא דְתִפְרְשׁוּן חַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִלְתָּא מִכּוֹר חִטִּין וְחַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִלְתָּא מִכּוֹר סַעֲרִין: יד וְדַחֲזֵי לְמִסַּב מִן מִשְׁחָא בִּמְכִלְתָּא רַטִּיבָא מַעֲשׂוּרָא בֵּיתָא מִן כּוֹרָא חַד מִן עַסְרָא הֲוָיָא בֵּיתָא בְּכוֹרָא אֲרֵי עֲסַר בַּתִּין כּוֹרָא: טו וְאִימַּר חַד מִן עָנָא מִן מָאתָן דַּחֲזֵי לְמִסַּב מִפַּטְמָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִנְחָתָא וְלַעֲלָתָא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: טז כָּל עַמָּא דְאַרְעָא יְהוֹן עָבְדִין יַת אַפְרָשׁוּתָא הָדָא לְרַבָּא בְּיִשְׂרָאֵל: יז וְעַל רַבָּא יְהֵי עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכַּיָּא בְּחַגַּיָּא וּבְיַרְחַיָּא וּבְשַׁבַּיָּא וּבְכָל מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא יַעֲבֵיד יַת חַטָּאתָא וְיַת מִנְחָתָא וְיַת עֲלָתָא וְיַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְכַפָּרָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל: יח כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא תִּסַּב תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְתִדְכֵּי

רש"י

קודשא יהא לכון: (יג) ששית האיפה מחומר החטים. הרי אחד מששים הפוחת לא יפחות מכאן וזה הוא שאמרו עין רעה אחד מששים: וששיתם. ותחלקו אחד מששה באיפה לתרומת חומר השעורים: (יד) וחוק השמן. למעשר: הבת השמן וגו'. הבת שהיא מדת השמן זו היא מעשר הבת יהי מן הכור. פלאתי הפיתור שהבת מעשרה מן הכור יהיה כילד (מעשר הבת מן הכור עשירית של בת על הכור הודי"ן מזור"ש בלע"ז תיבה א משמשת על עצמה ועל אחרים כמו עבודת הקודש ועבודת בני מררי ס"א): עשרה הבתים. יהיה לכם החומר ואז יתכן ליטול הימנו בת אחת למעשר: כי עשרת הבתים חומר. לפי שהחומר יהיה לכם עשר בתים וכן תרגם יונתן חד מן עסרא הוא ביתא בכורא ארי עסר בתין כורא: (טו) ושה אחת מן הצאן. מיוחד שבצאנו וכן אמר משה מבחר נדריכם לופיי"לור בלע"ז: מן המאתים ממשקה ישראל דרשו רבותינו לענין הנסכים ממותר שתי מאות שנשתיירו בכור שנפל לתוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במאתים: ממשקה ישראל. מן המותר לישראל כל קרבנותיכם יהיו ממשקה הראוי לישראל כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלומר שאכילה עם השתייה תהא מן המותר לישראל: (טז) אל התרומה הזאת. האמור' למעלה לדעת כל עמי הארץ תהיה: (יז) ועל הנשיא. אומר אני שהנשיא הוא הכהן גדול מדבר וכן כל הנשיא שבענין ושמעתי משמו של רבי מנחם שבמלך מדבר: (יח) כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים. הוא פר המלואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהיו המלואים בא' בניסן: וחטאת והכרת וכן

על אלה חשבו: וחטאת ג' וסימ' את המזבח · אתו וכפרתהו · וחטאת את המקדש וכן תעשה ת' בקריא' וסי' וכן תעשה בשפת היריעה · וכן תעשה לחמורו ג' בפסוק · וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה:

תולדות אהרן וחק השמן | מנחות עז: ממשקה ישראל. תמורה כט מנחות ו: בני ישראל· פסחים מח פס"ב | תקח פר. מנחות מה:

מצודת ציון

(יג) וששיתם. מל' שש ר"ל תחלקו לקחת הששית: (יד) הכור. כן נקרא החומר וכן כורים עשרים אלף (דה"ב ב'): (טו) ממשקה. ת"י מפטימא ר"ל שמן בעל מוח רב מושקה כבחלוחית וכמ"ש ומוח עצמותיו ישקה (איוב כ"א) ועל המנחה נאמר בדרך השאלה: (יז) והנסך. יין הנסכים: מועדי. מלשון וועד ואסיפה: (יח) תמים. שלם ממום: וחטאת. ותטהר: (יט) פנות. זויות: העזרה

מצודת דוד

הרי מאתים והוסיף בה יחזקאל שמות מלבר הרי ר"מ וזה): (יג) ששית האיפה וגו'. והוא חלק אחד מששים וזהו שאמרו רז"ל עין רעה לא יפחות מאחד מששים: וששיתם. תתנו חלק ששית מחומר השעורים ר"ל בין מחטים בין משעורים תתנו חלק אחד מששים: (יד) וחק השמן. ר"ל משפט מעשר השמן: הבת השמן. ר"ל הבת הוא מדת השמן ויתנו את הבת מעשר מן הכור והוא החמר והוא ר"ל הבת הוא חלק מעשר בחמר: כי עשרת הבתים חמר. ר"ל כי גם היום המדה כך היא עשרת בתים המה מדת החמר וכן יהיה לעתיד: (טו) ושה אחת וגו' מן המאתים. מי שיהיו לו מאתים צאן יביא שה אחת לקרבן לחנוך הבית: ממשקה ישראל. ת"י מפטימא דישראל ר"ל מבהמות הפטומים והמובחרי' שבידם יביאו הקרבנות וכן מסלתן היפה יביאו למנחות ורז"ל אמרו מן המותר לישראל והאומר מן הראוי לסעודת ישראל כי הסעודה נקראת ע"ש המשקה וכן אל המשתה וגו' (אסתר ה'): (טז) כל העם וגו'. אין מי נקי מזה כולם יתנו התרומה הזאת ואף על הנשיא בישראל גם עליו לתת התרומה הזאת: (יז) ועל הנשיא יהיה. ומלבד התרומה יהיה עוד על הנשיא העולות ומנחות ויין הנסכים הבאים בחגים וגו': בכל מועדי. בכל הימים שהם נועדים ומתאספים לבוא אל המקדש והם חגים וחדשים ושבתות וכפל הדבר במ"ש: הוא יעשה. ר"ל משלו יביא את כל אלה: (יח) בראשון בחודש הראשון: תקח פר וגו'. הוא הפר האמור למעלה ונתתה וגו' פר בן בקר לחטאת (לעיל מ"ג) ועתה בא לומר שהחינוך יהיה באחד לחדש

רש"י

(כ) וכן תעשה בשבעה בחודש · יש לומר וכן תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו כך פרשוהו במנחות וכן תעשה פר שאינו נאכל בשבעה שבטים שחטאו דבר והורו ב"ד שלהן שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב צבור על פיהם שמביאין פר העלם דבר : מאיש שוגה ומפתי וגו' · הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי אחר שבעת ימי המלואים שיהא המזבח מחונך יביאו חטאותם ואשמותם ויתכפרו שבזמן שישראל מכופרים הבית מכופר : (כא) שבועות ימים . על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועות : מצאתי : מצות יאכל . מצות יאכלו בו בחג : (כב) ועשה הנשיא ביום ההוא וגו' : רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה בן חזקיהו בן גרון שישב בעליה ודרשו ובעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות האלו' פר בארבעה עשר בניסן למה · ואומר אני שמא בי"ד בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואי' ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודש י"ט לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים וגו' : (כג) שבעת פרים ושבעת אילים תמימים ליום . והתורה אמרה פרים בני בקר שנים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים וז' אילים לשבעת הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרי' מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שנינו במנחות אך לא הביאו מן המקרא הזה ראיה אלא ממקרא שנאמר למטה : (מו) וביום החדש פר בן בקר תמימים וששת כבשים ואיל ושמא אף זה בא ללמד כן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה אילים ליום לסוף דבר יום ביומו עולים שבעה פרים לשבעת ימים : וחטאת שעיר עזים ליום . שעירי הרגלים : (כד) ומנחה איפה לפר . מנחת הנסכים איפה לפר איני יודע מה הוא שהרי אמר' תורה שלשה עשרונים וי"ל איפת קמח להוציא סולת עשרון מן הסאה שהאיפה שלש סאין : ואיפה לפר · למדך שאם לא מצא סולת מנופה כל כך יביא משל עשרון לסאה : ואיפה לאיל . אף זו קמח להוציא ממנה ב' עשרונים סולת מנופה כל צרכה כמו ששנינו ב' הלחם שתי עשרונים משלש סאין : הין לאיפה . לא ידעתי למה ויש לומר לא שיקריב ההין כולו אלא מנחות היו בהין ויקריב שמן לפי הסולת כמשפט הזבח לפר כמשפטו ולאיל כמשפטו לפי מנחות של הין : (א) שער החצר הפנימית הפונה קדים וגו' · שנו רבותינו במסכת

יחזקאל מה מו

יט וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ כ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ כא בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ כב וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ כג וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃ כד וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ כה בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃

מו א כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים

(Masorah: ג' · ל' · ה' · ל'. ל' · ל' ; ה' · ד' · ל' . ג' · כ"ג · ח' · כ' דגשים ח' · ב' · ח' : ל' · ה' חס' בסיפר · ד' בטעם בסיפ')

שבעת הימים ח' בקריאה וסימן במסר' רבתא :

תולדות אהרן בארבעה עשר . פסחים ה מגלה ל : שער החצר . זוהר נח :

תרגום

יָת מַקְדְּשָׁא׃ יט וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמָא דְּחַטָּאתָא וְיִתֵּן עַל סְקוֹפַת בֵּיתָא וְעַל אַרְבַּע זָוְיַת מְסַמְתָּא לְמַדְבְּחָא וְעַל סְקוֹפַת תַּרְעָא דְּדַרְתָּא גַוָּיתָא׃ כ וְכֵן תַּעְבֵּיד בְּשִׁבְעָא בְּיַרְחָא מִגְּבַר דְּמִשְׁתְּלֵי וּמִטְפַּשׁ וּתְכַפְּרוּן עַל בֵּיתָא׃ כא בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן פִּסְחָא חַגָּא שַׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּירָא יִתְאֲכִיל׃ כב וְיַעְבֵּיד רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא חִלּוּפוֹהִי וְחִלַּף כָּל עַמָּא דְּאַרְעָא תּוֹרָא דְּחַטָּאתָא׃ כג וְשַׁבְעָא יוֹמֵי דְּחַגָּא יַעְבֵּיד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא תוֹרִין וְשַׁבְעָא דִּכְרִין שַׁלְמִין לְיוֹמָא שַׁבְעַת יוֹמִין וְחַטָּאתָא צְפִיר בַּר עִזֵּי לְיוֹמָא׃ כד וּמִנְחָתָא מְכִילְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִילְתָּא לְדִכְרָא יַעְבֵּיד וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לִמְכִילְתָּא׃ כה בִּשְׁבִיעָאָה בַּחֲמֵשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּחַגָּא יַעְבֵּיד כְּאִלֵּין שַׁבְעָא יוֹמִין כְּחַטָּאתָא וְכַעֲלָתָא וּכְמִנְחָתָא וּכְמִשְׁחָא׃

א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תַּרְעָא דְּדַרְתָּא גַוָּיתָא דְּפָתִיחַ

רד"ק

ביום יכפרו על המזבח ויזו הסוגיות לפיכך אמר תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש ורז"ל הקשו החטאת עולה היא כלומר איך אמר כי פר של ר"ה יהיה חטאת שאמר וחטאת את המקדש והלא פר ר"ח עולה הוא כמו שכתוב בתורה ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' פרים בני בקר שנים וגו' והשעיר הוא שהיה חטאת ואמרו אמר רבי יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעין לדרשה רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו עתיד אליהו לדרשה אמר לו רבי יוסי מלואים הקריבו בימי עזר' כדרך שהקריבו בימי משה כלומר פר המלואים חטאת היה וכן יהיה לעתיד כי בר"ח ניסן יקריבו מלואים : (יט) ולקח · אל מזוזת הבית : זה מה שלא זכר למעלה וגם הנה לא זכר על ארבע קרנותיו כמו שזכר למעלה והאחד מורה על חבירו : אל מזוזות הבית · הוא ההיכל וזכר אחת מן המזוזות והוא הדין לאחרות ודעת יונתן על האסקופה שתרגם יונתן על סקופת ביתא : ואל ארבע פנות העזרה למזבח · העזרה הסמוכה למזבח כמו שפירש למעלה : ועל מזוזת שער החצר הפנימית . היא עזרת ישראל שהיא פנימית לעזרת נשים שנקראת חיצונה או נאמר על עזרת כהנים כי היא פנימית יותר : (כ) וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה ומפתי וכפרתם את הבית . זה יהיה חדש לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש וזה שמרוב שמחה על חנוכת המזבח שמא נכנס אדם בשוגג במקום שאין לו רשות להכנס או אדם שהיה פתי ולא ידע שאסור להכנס ובעבור זה יעשו כפרה גם כן בשבעה לחדש ורז"ל דרשו בו וכן תעשה פר הנשרף בשבעה שבטים שהם רובו של קהל ודרשו בחדש שחדשו דבר והורו ב"ד שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הקהל על פיהם שהם מביאים פר העלם דבר : מאיש שוגה ומפתי . מלמד שאין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ואמרו זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גרון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה העלה ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרש ומה שדרש חנניה על זה לא נמצא היום אצלינו : (כא) בראשון · יהיה לכם הפסח · שחיטת פסח : חג שבעות ימים מצות יאכל · שבעות כחולם כמו שבעת בפתח כמו שכתבנו במלת לעמות אחד החלקים שהוא כמו לעומת בפתח וכן תרגם יונתן שבעת יומין : (כב) ועשה הנשיא . כמו שאמר למעל' שהיא יעשה קרבן העם ביום ההוא ביום הראשון של פסח שהרי זכר חג ואפשר שיהיה פירושו ביום ההוא בי"ד בניסן שזכר וזה הקרבן אינו בן בקר שכתוב בתורה כי אין בפסח ולא בשאר המועדים פר חטאת אלא שעיר חטאת וכאן אמר פר חטאת ושעיר חטאת וכן מה שאמר שבעת פרים ושבעת אילים לעולה ובתורה פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעת כבשים וכן במנחה אומר איפה לפר ואיפה לאיל ושמן הין לאיפה ובתורה שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש אלא על כרחינו חדוש יהיה בקרבנות לעתיד : (כג) ושבעת · מבואר הוא : (כד) ומנח'. מבואר הוא : (כה) בשביעי. זהו תשרי שהוא שביעי לחדש ואמר שיעשו קרבן שבעת ימי סכות כמו שבעת ימי המצות גם זה יהיה חדוש כי חג הסכות חלוק בקרבנותיו ולא זכר קרבן יום שמיני עצרת אולי הוא יהיה כמו שכתוב בתורה : (א) כה אמר ה' שער החצר הפנימית · זהו עזרת כהנים ואמר כי שער עזרה זאת

מצודת דוד

לחדש הראשון ופירש עוד מה שחסר למעלה : וחטאת · בזה מטהר את המקדש : (יט) הבית . הוא ההיכל : פנות העזרה למזבח · זויות דפוס בנין גג המזבח : החצר הפנימית . הוא עזרת אנשים : (כ) וכן תעשה . ר"ל וכן תחנך בקרבנות בכל משך שבעה ימים בימי החדש יום אחר יום אולם לא בענין שלוה להביא בראשון כי בשבעת הימים לוה להביא שעיר לחטאת ופר ואיל לעולות כמ"ש שם : מאיש שוגה ומפתי · ר"ל הקרבנות הללו יבואו להסיר העון מאיש שוגה ומפתי ר"ל ממי שנכנס במקדש במקום שאין לו רשות ליכנס ועשה זאת בשגגה או בסכלות הדעת : וכפרתם · בהם תקנתו את הבית מן החלול של הנכנסין שם שלא ברשות : (כא) הפסח · זמן הבאת קרבן פסח : חג שבועות · ר"ל כל ימות החג שהם שבעת ימים יאכל מצות : (כב) ועשה הנשיא . ר"ל יביא משלו : ביום ההוא · בי"ד לחדש הראשון : בעדו · לכפר בעדו ובעד כל העם : פר חטאת · זה יהיה מקרבנות המלואים כי ימי המלואים יתחילו באחד לחדש הראשון וישלמו אחר הסוכות (וגם שלמה ועזרא לא עשו במספר ימי המלואים שהיו במשכן ולא היה מספר זה כזה ולפי שגדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון ירבו ימי המלואים כ"כ) : (כג) יעשה · ר"ל הנשיא יביא משלו : שבעת פרים וגו' · הם קרבנות המלואים ולא נזכרו כאן הקרבנות האמורות בתורה שהיו באות חובה לכל יום : ליום שבעת הימים · ר"ל לכל יום משבעת הימים : (כד) ומנחה וכו' . עם שהתורה אמרה שיעור אחד למנחה ולשמן וחלק בין פר לאיל זהו בדבר הקרבנות שאמרה התורה אבל בכלל הזה קרבנות של המלואים שלעתיד אולם רז"ל דרשו בכל אלה : (כה) בשביעי · בחדש השביעי : יעשה כאלה · יביא קרבנות למלואים כל שבעת הימים

מצודת ציון

העזרה . כן יקרא דפוס בנין המזבח כמ"ש והעזרה הקטנה (לעיל מ"ג) : (כ) שוגה . מלשון שגגה : ומפתי · שוטה וסכל : וכפרתם · הוא ענין קנוח וכן וכפרתהו (שם) : (כא) שבעות · כמו שבעת בשי"ן בלא וי"ו וכן למעלה לעומת אחד החלקים והוא כמו לעמת בלא וי"ו : (כד) הין · שם מדה

רדק

זאת המזרחי שהוא פתוח לעזרת ישראל יהיה סגור ששת ימי המעשה שאין באים שם העם לב"ה ולא הנשי' אלא בשבתות ובחדשים ואז יהיה פתוח וגם זה יהיה חדוש לעתיד : (ב) ובא הנשיא דרך אולם השער . כי לכל השערים היו להם אולמים כמו שכתוב למעלה או אמר על אולם שער ההיכל שיש לו רשות לנשיא לבא שם עד מפתן שער ההיכל הסגור כמו שכתוב למעלה אבל לא אמר עליו שיהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת וביום החדש יפתח כי אותו השער לעולם יהיה סגור כמו שאמר למעלה כי ה' אלהי ישראל בא בו אבל השער הפנימי המזרחי אמר שלא יפתח אלא בשבתות ובחדשים וכל שכן במועדים : והשתחוה על מפתן השער ויצא . על מפתן שער ההיכל : והשער לא יסגר עד הערב . שער החצר הפנימית שזכר שיפתח בשבתות ובחדשים אף על פי שיצא הנשיא ממנו אחר שהשתחוה לא יסגר עד הערב כי עם הארץ לא יבואו כולם כאחת וכשיבאו כל אחד ואחד או חבורות חבורות ישתחוו פתח השער ההוא שהוא מכוון כנגד שער ההיכל : (ג) והשתחוו . מבואר הוא : (ד) והעולה . אמר מה קרבן יעשה בשבת בעדו ובעד עם הארץ ששה כבשים תמימים ואיל תמים ואין זה קרבן הכתוב בתורה לא לשבת ולא ליום טוב אלא חדוש יהיה בקרבנותיו כמו שכתבנו : (ה) ומנחה . מתת ידו . לכבשים יעשה מנחה כפי השגת ידו וזהו מתת ידו כמו שאמר איש כמתנת ידו ונראה כי מנחת האיל תהיה איפה על כל פנים אבל לכבשים כפי השגת ידו : (ו) וביום החדש . זה אמר על קרבן ראש חודש ואמר פר בן בקר תמימים אמר פר יחיד ואמר תמימים רבים יש מפרשים שיהיה הפר ואמו תמימים וזה חדוש וכן פר אחד כי קרבן ראש חדש שנים פרים כמו שכתוב בתורה וכן ששת כבשים כי בתורה כתוב שבעה ובדברי רז"ל פר מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה פרים ומנין שאם לא מצא שנים יביא אחד תלמוד לומר פר לפיכך אמר תמימים שאם מצא שנים יביא שנים כמו שכתוב בתורה וששת כבשים מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה תלמוד לומר וששת ומנין שאם לא מצא ששה יביא חמשה יביא ד' יביא שלשה יביא שנים ואפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו ומאחר דכתיב הא ששת כבשים למה לי דכמה דאפשר מהדרינן ומנין שמעכבין זה את זה תלמוד לומר יהיו : (ז) ואיפה לפר . ולכבשים כאשר תשיג ידו . כמו שפירשנו כי מנחת הכבשים כפי השגת ידו ובדברי רז"ל איפה לפר ואיפה לאיל אמר רבי שמעון וכי מדת פרים ואלים אחת היא אלא שאם היו לו פרים מרובים ולא היו להם נסכים יביא פר ונסכיו ואל יקרבו כולם בלא נסכים ואם היו לו אלים מרובי' ולא היו להם איפתן יביאו איל ואיפתו ולא כולם בלא איפות : (ח) ובבא הנשיא . ובדרכו יצא . הוצרך לומר זה לפי שעם הארץ לא יצאו בדרך שיבאו אלא יעשו קפנדריא כמו שאומר ואפשר שגם עם הארץ לא יעשו קפנדריא בשבתות ובחדשים אלא ויצאו בדרכם שיבאו והוצרך לומר כי זה יהיה בשבתות ובחדשים אבל במועדים יעשה קפנדריא כשאר העם כמו שאמר : (ט) ובבא עם הארץ . במועדים לא יהיו נכנסים לעזרת

רשי

במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער ההיכל אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום עליו מפורש בקבלה (לעיל מ"ד) איש לא יבא בו והיה סגור : (ב) דרך אולם השער מחוץ . כמו שאמור למעל' ואילמיו אל החצר החיצונה דרך אולם השער של עזרה כלומר יכנס בדרך שער מזרחי שהוא משמש כניסה ויציאה ובא לו לאותו המפשפש : ועמד על מזוזות השער . אותו שער הקטן הוא הפשפש : את עולתו ואת שלמיו . עולת ראיה ושלמי חגיגה ומקרא זה מוסב על יום טוב . כך מצאתי בפירושים מדוייקי' : ועמד על מזוזת השער . שער הפנימים היא אשר באר הוא הפשפש כדאמר מר אפשר קרבנו של אדם קרב ואינו עומד על גביו : ולא יסגר עד הערב . למה לא יסגר : (ג) והשתחוו עם הארץ . כל היום וגם כל הבא ולערב יסגירהו : (ד) ביום השבת ששה כבשים . לא ידעתי למה שהרי אמרה תורה שני כבשים (מדבר כח) וביום השבת משמע שבת בראשית ומשמע יום טוב ואומר אני שבת זו אינה שבת בראשית אלא י"ט שפתון שבעה כבשים ושני אילים ובא ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא מצא שבעה יביא ששה ואם לא מצא שני אילים יביא אחד כמו שדרשו חכמים לענין ראש חדש : (ה) מתת ידו . לימד שאין המנחות מעכבות זו את זו : (ו) וביום החדש פר בן בקר תמימים . מקרא זה דרשו רבותינו במנחות פר מה למדנו לפי שנא' בתורה (שם) ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד לכך נאמר פר : וששת כבשים . מה למדנו לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה לכך נאמר וששת כבשים ומנין אפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו . מצאתי : (ח) ובבוא הנשיא . ביום החודש ובשבת בראשית שאין ישראל מצווים על הראיה והוא בא להשתחוות : דרך אולם השער יבא ובדרכו יצא . באותו שער עצמו יצא ואינו מצווה לעשות בעזרה קפנדריא אבל במועדים שנאמ' בהם (דברים ט"ז) יראה כל זכורך זקוק היה לעשו' קפנדריא כשאר העם הייט דכתיב בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו : (ט) ובבוא עם הארץ . דרך שער צפון וגו' . כי נכחו יצא

מקרא

(ס' וכל זהב סגור דכו')

א ...יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח : ב ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו והשתחוה על מפתן השער ויצא והשער לא יסגר עד הערב : ג והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני יהוה : ד והעלה אשר יקרב הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימם ואיל תמים : ה ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו ושמן הין לאיפה : ו וביום החדש פר בן בקר תמימם וששת כבשים ואיל תמימם יהיו : ז ואיפה לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן הין לאיפה : ח ובבוא הנשיא דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא : ט ובבוא עם הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב

(י"ו ר"פ · ג' מ"ל · ד' · ס' חסר · ל' חסר · י"ו חס' · כן בספרא מוגה ויפה · ד' ב' מ"ל וב' חס' · ד')

תרגום

למדינחא יהי אחיד שתא יומי חולא וביומא דשבתא יהי פתיח וביומא דירחא יהי פתיח : ב ויעול רבא באורח אולמא דתרעא מלברא ויקום על סקופת תרעא ויעבדון כהניא ית עלתיה וית נכסת קודשיה ויסגוד על סקופת תרעא ויפוק ותרעא לא יתאחיד עד רמשא : ג ויסגדון עמא דארעא במעלנא דתרעא ההוא בשביא ובירחיא קדם יי : ד ועלתא די יקריב רבא קדם יי ביומא דשבתא שתא אימרין שלמין ודכר שלים : ה ומנחתא מכלתא לדיכרא ולאימריא מנחתא מדביק ידיה ומשחא מלו הינא למכלתא : ו וביומא דירחא תור בר תורי שלים ושתא אימרין ודכר שלמין יהון : ז ומכלתא לתורא ומכלתא לדיכרא יעבד מנחתא ולאמריא כמא דתדביק ידיה ומשחא מלו הינא למכלתא : ח ובמיעל רבא באורח אולמא דתרעא יעול ובאורחיה יפוק : ט ובמיעל עמא דארעא למסגד קדם יי במועדיא דעליל באורח תרע צפונא למסגד יפוק באורח תרע דרומא

ובא י"ו ר"פ וסימ' נמס' בשמואל ב' סי' יו ובישעית סי' מ"ז : והשתחוו ז' וסי' וירדו כל עבדיך : וראה כל העם את עמוד · והיה ביום ההוא יתקע · והלכו אליך שחות . והשתחוו עם הארץ פתח · רוממו ה' אלהינו · וחברו : ואיפה לפר ואיפה חד מן ח' ר"פ מסורתא מכא ומסורתא מכא וסלת באמצע וסי' ואל קין ואל מנחתו לא שעה · וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל · וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע · איפה לפר ואיפה לאיל . ומאחזת הלוים ומאחזת העיר · ובני

תולדות אהרן וביום החדש . מנחות מה : ובבא הנשיא · עקידה שער קב : עם הארץ · ברכות סב מגלה כט ·

מצודת ציון

מדה ובו י"ב לוגין : (ב) מפתן . הוא האסקופה וכן כרותות אל המפתן (ש"א ה') : (ה) מתת מל' מתנה : (ו) תמימים . כמו תמים או אמר לשון רבים על כל הפרים של כל ראשי החדשים : (ז) תשיג ידו . לשון זה יאמר על ערך העושר וכן על פי אשר תשיג יד הנודר (ויקרא כ"ז) : נכחו

מצודת דוד

הימים כמספר האמור בפסח : כאשר וגו' · כל אלה יביא בסוכות כמספר האמור בפסח אבל בשבועות ובר"ה וביוה"כ לא נוה להוסיף קרבנות בהמה על האמור בתורה לעשות מה בשביל המלואים ובשמיני העצרת כבר נשלמו ימי המלואים :

מו (א) שער החצר הפנימית הוא שער עזרת אנשים : יהיה סגור וכו' · לפי שלא יהיו רגילין לבוא לבה"מ בימות החול לא העם ולא הנשיא : ימי המעשה . כן יקראו ימות החול שמותרים לעשות בהם מלאכה : וביום השבת יפתח . כי אז יהיו רגילין לבוא להשתחות לה' ולכן יפתח שער המזרחי כי בבואם דרך שם ישתחוו מול פתח ההיכל ובית קה"ק : וביום החודש . יאמר על יום הראשון מהחדש והוא ר"ח וכן מחר חודש (ש"א כ) : (ב) ובא הנשיא . בפתחו השער ההוא יבוא הנשיא דרך אולם השער הפונה אל החוץ כמ"ש ואילמיו אל חצר החיצונה (לעיל מ) וכאומר פתחו השער עד לא יבוא אל חלל אולם השער ולא ימתינו לפתחו עד שיבוא אל פתח השער וזה בעבור כבוד הנשיא : ועמד . הנשיא יעמוד סמוך למזוזות השער ר"ל בפשפש הדרומי משער ההיכל כי שם מקומו כמ"ש את הנשיא נשיא הוא ישב בו (לעיל מד) : ועשו · בהיותו עומד שם יעשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו וזהו במשך ימי המלואים שקרבו העולות אף בשבת אולם שלמים לא מצאנו בקרבנות המלואים ואמר שלמיו אם הביאם נדבה בר"ח : והשער · הוא השער המזרחי הנפתח : (ג) והשתחוו · בזה יתן טעם למה לא יסגר השער ואמר לפי שעם הארץ ישתחוו מול ההיכל דרך פתח השער ההוא בשבתות ובר"ח כי אז יהיו רגילין לבוא אל המקדש : (ד) ביום השבת · וזהו במשך זמן ימי המלואים : ששה וגו' · זהו בשביל המלואים מלבד הקרבנות שלותה התורה השבתות מוכה ליום : (ה) מתת ידו · כפי נטינת ידו ר"ל כפי הרחבת ידו ונדבת לבבו : (ז) ולכבשים וגו' · ר"ל לכבשים יביא מנחה כפי השגת ידו ומרבית העושר שעמו : (ח) ובבא הנשיא

רשי

יצא. מגוה עליהם שיתראו בתוך העזרה יפה יפה: (י) והנשיא. גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בפשפש ההיכל הדרומי להשתחוות גם הוא מצוה עליו לעשות העזרה קפנדריא ויבא דרך שער צפון ויצא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ונכנס ויצא נכחו דרך שער האחר והו בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו כולם הנשיא עם שאר העם ולא יבא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביו' החדש וביום שבת ברא שית שהשער המזרחי אין נכחו שער במערב: (יב) וכי יעשה הנשיא נדבה. בששת ימי המעשה: ופתח לו את השער וגו'. לא נכנס בו להיכל אלא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר עשה ביום השבת ומה אומר ביום השבת (כאן) ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו וגו': אחרי צאתו. ואינו אומ' כאן והשע' לא יסגר עד הערב כמ"ש ביום השבת שביום השבת הוא אומר והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא לפיכך מניחו פתוח אבל בחול אין דרכם לבא להשתחות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך וסגר את השער אחרי צאתו: (יג) וכבש בן שנתו. עולת התמיד: (יד) ששית האיפה. ירושלמית ששית חומש של מדברית והן ב' עשרונים הא' למנחת התמיד וא' לחביתין ואף על פי שחביתין קריבין לחצאין מביא הוא בבקר עשרון שלם וחוצהו כמו ששנינו במנחות: לרוס את הסולת. אילפר"יסיר בלע"ז

מסורה

יהודה ובני ירושלים • וכי תאכלו וכי תשתו: יצאו ד' בקריאה וסי' והפרתי אותם במאד מאד • פרת ורבת גוי וקהל גוים • והנשיא בתוכם בבוא' ימהרו בניך מהרסיך • וחד מבית שכם ויצאו: בבקר בבקר י"ג וסי' במסרה רבתא בערך בקר: עלת תמיד ח' וסימ' עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד. עלת התמיד העשית בהר סיני • יעשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן • ואחרי כן עולת תמיד ולחדשים ולכל מועדי ה' דעזרא: עולת ג' מ"ל בקריאה וסימ' על עולת תמיד יעשה דפסח • יעשו את הכבש ואת המנחה • ולעולת

יחזקאל מו

ט וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצְאוּ: י וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ: יא וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: יב וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ: יג וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: יד וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד: טו וְעָשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד: טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא

(Marginal notes: כ' תחנו יצא ק' · ל' · ל' · ל' · י"ב פסוקים את את ואת את · ל' דגשים · י"ג · י"ג · ט' מ"ל ג' וחד לראש · ט' · יעשו ק' · ח' · י"ג · ג' מ"ל · ח' בטעס)

תרגום

וּדְיֵיעוֹל בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא לָא יְתוּב בְּאוֹרַח תְּרַע דִּי עַל בֵּיהּ אֲרֵי לְקִבְלֵיהּ יִפּוֹק: י וְרַבָּא בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיעַלְהוֹן יֵיעוֹל וּבְמַפַּקְהוֹן יִפְּקוּן: יא וּבְחַגַּיָּא וּבְמוֹעֲדַיָּא תְּהֵי מִנְחָתָא מְכִלְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִלְתָּא לְדִיכְרָא וּלְאִימְרַיָּא דְּתַדְבֵּיק יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לִמְכִלְתָּא: יב וַאֲרֵי יַעֲבֵיד רַבָּא נִדְבְתָא עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא נִדְבְתָא קֳדָם יְיָ וְיִפְתַּח לֵיהּ יָת תַּרְעָא דְּפָתֵיחַ לְמַדִּינְחָא וְיַעֲבֵיד יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי כְּמָא דִּי עָבֵד בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְיִפּוֹק וְיֵיחוֹד יָת תַּרְעָא בָּתַר מַפְּקֵיהּ: יג וְאִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ שְׁלִים תַּעְבֵּיד עֲלָתָא לְיוֹמָא קֳדָם יְיָ בִּצְפַר בִּצְפַר תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ: יד וּמִנְחָתָא תַּעְבֵּיד עֲלוֹהִי בִּצְפַר בִּצְפַר חַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִלְתָּא וּמִשְׁחָא תִּילְתוּת הִינָא לְעָרְבָא יָת סוּלְתָּא מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ קְיָם עֲלַם תְּדִירָא: טו יַעְבְדוּן יָת אִימְרָא וְיָת מִנְחָתָא וְיָת מִשְׁחָתָא בִּצְפַר בִּצְפַר עֲלָתָא תְּדִירָא: טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי יִתֵּן רַבָּא מַתְּנָא לְחַד מִבְּנוֹהִי אַחֲסַנְתֵּיהּ הִיא לִבְנוֹהִי תְּהֵי אֲחִידַתְהוֹן הִיא בְּאַחֲסָנָא:

רדק

לעזרת ישראל דרך שער מזרחי אלא דרך שער צפון או דרך שער נגב כדי ללכת בכל העזרה במועדים והבא דרך שער צפון היה יוצא נכחו דרך שער נגב אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל וכן הב' דרך שער נגב יוצא נכחו דרך שער צפון אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל: כי נכחו יצאו. בחירק הנו"ן וכן נכחו תחנו נכחו יצאו כתיב על העם שהם רבים וקרי יצא על כל אחד ואחד כמו שאמר והבא: (י) והנשיא בתוכם. כי גם הוא יבא עמהם דרך שער צפון או דרך שער נגב כי במועדים יבא עם העם בבאם ויצא עמם בצאתם לפי שכל ישראל שם עלו לרגל וכבודו והדרו הוא לבא עמהם ולצאת עמהם משום שנא' ברב עם הדרת מלך: ובצאתם יצאו. לשון רבים יצאו יחד הוא והעם: (יא) ובחגים ובמועדים. ואע"פ שכל החגים נקראו מועדים כמו שאמר אלה מועדי ה' אלא לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כגון חנוכת הבית שנאמר בו ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים והנה קראו חג וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד גם כן שאינו חג כמו לאותות ולמועדים למועד אשיב אליך וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו ולפיכך אמר בחגים ובמועדים: (יב) וכי יעשה הנשיא נדבה. זה יהיה בימי החול שהרי כבר זכר קרבנו בשבתות ובחדשים ובמועדים ועתה אמר כי אם ירצה להתנדב קרבן בימי החול ופתח לו את השער הפונה קדים יפתח לו אחד מן השוערים השער המזרחי שנכנס בו בשבתות ובחדשים שאמר שיהיה סגור ששת ימי המעשה ואם ירצה הנשיא להקריב קרבן בששת ימי המעשה יפתחו לו אותו השער ואותו הקרבן יהיה כמו הקרבן שיעשה ביום השבת: ויצא וסגר את השער אחרי צאתו. ויצא הנשיא וסגר הסוגר את השער אחר צאת הנשיא לא כמו בשבת ובחדש שאמר לא יסגר עד הערב כי אז עם הארץ פנוים ממעשיהם וגם ביום החדש מפני הקרבן יהיו רבים פנוים ממעשיהם לפיכך אמר והשתחוו עם הארץ בשבתות ובחדשים ויבואו להשתחוות אבל בימי המעשה העם עסוקים במעשיהם ולא יבאו להשתחות לפיכך יסגר השער אחר צאת הנשיא: (יג) וכבש בן שנתו תמים. זהו קרבן התמיד שעושים בכל יום כמו שאמר בתורה את הכבש אחד תעשה בבקר והמנחה אינה כמו שנזכר בתורה הנה יהיה בזה חדוש לעתיד וקרבן הערב לא זכר נראה שלא יעשה לעתיד אלא עולת הבקר: (יד) ומנחה. לרוס את הסלת. לבלול את הסלת בשמן כמו שאמר בתורה בלולה בשמן ובת"י לערבא ית סולתא ולשון לרוס ענין זלוף כמו רסיסי לילה: (טו) ועשו. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד יעשו והענין אחד כי ועשו כמו יעשו: (טז) כה אמר ה'. כי יתן הנשיא אם יתן בחיין מתנה לאיש מבניו אותה מתנה קיימת לעולם כי נחלתו היא ולבניו תהיה אחרי מותו אם כן מה שיתן ממנה

מצודת ציון

(ט) נכחו. נגדו כמו לנוכח אשתו (בראשית כ"ה): (יד) לרוס. ענין זלוף ונטיפה כמו רסיסי לילה (ש"ה ה): הסלת. קמח יפה: (טז) אחוזתם. ענין החזקה: הדרור

מצודת דוד

הנשיא. כאשר יבוא הנשיא לעמוד בשעת הקרבת קרבנותיו: דרך אולם השער יבוא. ר"ל לא יבוא דרך פתחי הלשכות התחתונות הפתוחות לחצר הפנימי שאין בהם אולם לפניהם כ"א יבוא בפומבי בשער הגדול דרך האולם הנמשך מהשער ולחוץ וכמ"ש למעלה כשיבוא לאכול לחם לפני ה': ובדרכו יצא. בדרך השער שבא יהיה חוזר ויוצא: (ט) במועדים. כי אז החוב על כל ישראל להיות נראה בעזרה כמ"ש שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וכו' (שמות כג): כי נכחו יצא. נגד המקום שבא יצא: (י) והנשיא. ר"ל אז במועדים גם הנשיא ילך בתוך העם ועמהם כי זהו הדרת כל מושל ללכת ברבת עם: בבואם. בדרך בואם יבוא עמהם ובדרך צאתם יצא הוא עם העם לא כדרך בואו בשאר ימות השנה שיבוא בשער המזרחי וחוזר בדרך שבא: (יא) ובחגים ובמועדים. לתוספת ביאור כפל בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) או יתכן שאמר זה על שבועות ור"ה ויוה"כ שיהיו במשך ימי המלואים שלא יוסיפו בהם קרבנות שהמה בשביל המלואים אבל צוה להוסיף בהם מנחות על הקרבנות הקצובות בתורה מלבד המנחות הראויות להם כפי משפטי התורה והם יהיו בשביל המלואים ולכן יהיה בהם משפט אחר: מתת ידו. כפי נתינת ידו ר"ל לפי הרחבת ידו ונדבת לבבו: (יב) וכי יעשה וגו' בששת ימי המעשה: ופתח לו וגו'. לבוא דרך בו: ועשה וגו' הכהן העובד יעשה את עולתו ואת שלמיו בהיותו עומד שם: כאשר יעשה ביום השבת. שעושים הקרבנות בהיותו שם ואמר ביום השבת וה"ה ביום החדש ולקצר לא זכרו: ויצא. וכאשר יצא יסגור הסוגר את השער מיד אחרי צאתו כי בשבת ובחדש העם פנוים ממלאכה ודרכם לבוא להשתחוות לה' לכן יהיה פתוח כל היום אבל בששת ימי המעשה יהיו טרודים במלאכה ואין מי בא להשתחוות לכן יסגרו מיד אחרי צאתו: (יג) וכבש וגו'. גם זה יאמר על משך זמן ימי המלואים שמלבד התמידין הקצובים יביא עוד כבש אחד בן שנה בכל בוקר בשביל המלואים: (יד) תעשה עליו. על הכבש הנוסף בשביל המלואים: לרוס את הסולת. לזלף ולהשקות בו את הסולת להיות רטוב ממנו: מנחה לה'. ר"ל זה יהיה מנחה לה' מלבד מנחת התמיד הנזכר בתורה: חקות עולם תמיד. מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר אל תחשבו שבעבור העולה והמנחה הזאת יחדלו מלהקריב התמיד והמנחה והשמן המוזכר בתורה כי חקות עולם תמיד יעשו את הכבש וכו': (ט) בבקר. בכל בקר יקריבו והיא עולת תמיד מבלי הפסק וכאומר הנה בשביל המלואים יוסיפו זה אבל לא יגרעו ממה שאמרה התורה: (טז) כי יתן וגו'. אם יתן הנשיא בחיים מה מנחלתו לאחד מבניו: נחלתו היא

מתנה לאחד בחייו ראוי שתהיה קיימת כי כמו כן ינחל אותה אחר מותו כי אחוזתם היא בנחלה: (יז) וכי יתן · אבל אם יתן הנשיא מתנה לאחד מעבדיו היא לא תהיה קיימת אלא עד שנת הדרור והיא שנת היובל כמו וקראתם דרור בארץ: ושבת לנשיא · הנחלה ההיא או המתנה הנזכרת כמו ושבה אל בית אביה והתי"ו במקום ה"א כמו כי אזלת יד והדומים להם: אך נחלתו בניו להם תהיה · אך נחלתו נחלת בניו הוא ולהם תהיה וכן כסאך אלהים כסאך כסא אלהים: (יח) ולא יקח הנשיא. להונותם · כתרגומו למינסהון כמו שפירשנו למעלה ולא יונו עוד נשיאי את עמי: (יט) ויביאני במבוא אשר על כתף השער. כבר פירשנו למעלה כי מה שאחרי השער יקרא כתף: אל הלשכות הקדש. לא סמוך כה"א הידיעה כמו הממלכות הארץ: אל הכהנים · שיהיו אל הכהנים כמו שאמר למעלה אשר יאכלו שם הכהני': הפנות צפונה. הוא מה שאמר למעלה ופתחיהם לצפון: והנה שם מקום בירכתים ימה · כתרגומו בסופיהון מערבא כמו ולירכתי המשכן ימה ר"ל בפאת המערב: (כ) ויאמר אלי · את האשם ואת החטאת. שהיה בשרם נאכל לכהנים: אשר יאפו את המנחה' ואשר יאפו שם את המנחה וגם היא נקראת קדש קדשים: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה: עזרת ישראל כמו שאמר ולא יצאו מהמקדש אל החצר החיצונה אמר כמו שהיו מוזהרים שלא לצאת אל החצר בבגדי כהונה כן יהיו מוזהרים שלא להוציא שם בשר קדשי הקדשי' והמנחה שהם נפסלין ביוצא חוץ למקומו ואע"פ שלא היו נפסלין אם יצאו לעזרת ישראל כי גם הוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשים מכל מקום אם היו מוציאין שם הבשר ירא' שגם ישראל היו מותרין באותו בשר וזהו שאמר לקדש את העם כמו שאמר למעלה ולא יקדשו את העם בבגדיהם כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא או שמא היו מוציאים אותו לעזרת נשים והיה נפסל אם יצא לשם: (כא) ויוציאני אל החצר החיצונה · ה"א עזרת נשים: ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר · זויות החצר: והנה חצר במקצע החצר · בכל אחת מארבע זויותיה היתה חצר והחצרות האלה היו לשכות וכן שנינו במסכת מדות עזרת נשים איך היתה היתה קל"ה אורך וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידות להיות שנאמר ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ד' מקצועי החצר והנה חצר במקצוע החצר וגו' בארבעת מקצועות החצר חצרות קטורות אין קטורות אלא מקורות באינם מקורות ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלי' שלמיהם ומגלחין את שערם ומשליכין תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומים מתליעים בעצים כל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפונית מערבית היא היתה לשכת המצורעים מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן והיא היתה נקרא' לשכת בית שמניה ותלקס היתה בראשונה וכו' כמו שכתוב שם ולמעלה כתבתי: (כב) בארבעת · ארבעים אמה' המשנה בארך רוצה לומר אבל ברחב לא היתה אלא שלשים כמו שאמר ארבעים ארך ושלשים רחב מדה אחת לארבעתם מהקצעות: מהקצעות · פעול מבנין הפעיל מן הקצע ופי' בעלות פנותיה ומלה זו היא נקודה מלמעלה והיא אחת מט"ו נקודין שבמקרא ול' קטורות לפי הפשט כמו קשורת ותרגם ותקשר וקטרת ור"ל מחוברות בזויות החצר וקשורות בהם ובא על דרך ותקשר החומה וכן תרגם יונתן מקטרין אלא שבמשנה פי' קטורות שאינם מקורות כמו שכתבנו שלא היה עליה תקרה לפיכך קראן חצרות: (כג) וטור סביב. כותל אבנים היה בנוי סביב הלשכות האלה והיה נמוך כדי לשפות עליו קדירות והיה אותו כותל עשוי נקבים נקבים ותחתיהם חלל כדי להסיק בו האור

בְּנַחֲלָה׃ יז וְכִֽי־יִתֵּ֨ן מַתָּנָ֜ה מִֽנַּחֲלָת֗וֹ לְאַחַד֙ מֵֽעֲבָדָ֔יו וְהָ֤יְתָה לּוֹ֙ עַד־שְׁנַ֣ת הַדְּר֔וֹר וְשָׁבַ֖ת לַנָּשִׂ֑יא אַ֚ךְ נַחֲלָת֔וֹ בָּנָ֖יו לָהֶ֥ם תִּהְיֶֽה׃ יח וְלֹא־יִקַּ֨ח הַנָּשִׂ֜יא מִנַּחֲלַ֣ת הָעָ֗ם לְהֽוֹנֹתָם֙ מֵאֲחֻזָּתָ֔ם מֵאֲחֻזָּת֖וֹ יַנְחִ֣ל אֶת־בָּנָ֑יו לְמַ֙עַן֙ אֲשֶׁ֣ר לֹא־יָפֻ֣צוּ עַמִּ֔י אִ֖ישׁ מֵאֲחֻזָּתֽוֹ׃ יט וַיְבִיאֵ֣נִי בַמָּבוֹא֮ אֲשֶׁ֣ר עַל־כֶּ֣תֶף הַשַּׁעַר֒ אֶל־הַלְּשָׁכ֤וֹת הַקֹּ֙דֶשׁ֙ אֶל־הַכֹּ֣הֲנִ֔ים הַפֹּנ֖וֹת צָפ֑וֹנָה וְהִנֵּה־שָׁ֣ם מָק֔וֹם בַּיַּרְכָתַ֖יִם יָֽמָּה׃ כ וַיֹּ֣אמֶר אֵלַ֗י זֶ֤ה הַמָּקוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם֙ הַכֹּ֣הֲנִ֔ים אֶת־הָאָשָׁ֖ם וְאֶת־הַֽחַטָּ֑את אֲשֶׁ֤ר יֹאפוּ֙ אֶת־הַמִּנְחָ֔ה לְבִלְתִּ֗י הוֹצִיא֙ אֶל־הֶחָצֵ֣ר הַחִיצוֹנָ֔ה לְקַדֵּ֖שׁ אֶת־הָעָֽם׃ כא וַיּֽוֹצִיאֵ֗נִי אֶל־הֶֽחָצֵר֙ הַחִ֣יצֹנָ֔ה וַיַּ֣עֲבִירֵ֔נִי אֶל־אַרְבַּ֖עַת מִקְצוֹעֵ֣י הֶחָצֵ֑ר וְהִנֵּ֣ה חָצֵ֗ר בְּמִקְצֹ֣עַ הֶחָצֵ֔ר חָצֵ֖ר בְּמִקְצֹ֥עַ הֶחָצֵֽר׃ כב בְּאַרְבַּ֜עַת מִקְצֹע֤וֹת הֶֽחָצֵר֙ חֲצֵר֣וֹת קְטֻר֔וֹת אַרְבָּעִ֣ים אֹ֔רֶךְ וּשְׁלֹשִׁ֖ים רֹ֑חַב מִדָּ֣ה אַחַ֔ת לְאַרְבַּעְתָּ֖ם מְהֻקְצָעֽוֹת׃ כג וְט֨וּר סָבִ֤יב בָּהֶם֙ סָבִ֔יב

וְאָרֵי יִתֵּן מַתְּנָא מֵאַחֲסַנְתֵּיהּ לְחַד מֵעַבְדוֹהִי וּתְהֵי לֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבְלָא וּתְתִיב לְרַבָּא בְּרַם אַחֲסַנְתֵּיהּ דִי בְנוֹהִי דִילְהוֹן תְּהֵי׃ יח וְלָא יִסַּב רַבָּא מֵאַחֲסָנַת עַמָּא לְמֵינַסְהוֹן מֵאַחֲסָנַתְהוֹן מֵאַחֲסַנְתֵּיהּ יַחְסִין לִבְנוֹהִי בְּדִיל דְלָא יִתְבַּדְרוּן עַמִּי גְבַר מֵאַחֲסַנְתֵּיהּ׃ יט וְאַעֲלַנִי בְמַעֲלָנָא דִי לַעֲבַר תַּרְעָא לְלִשְׁכַּת קוּדְשַׁיָּא דְכַהֲנַיָּא דִי פְתִיחַן צִפּוּנָא וְהָא תַמָּן אַתְרָא בְּסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא׃ כ וַאֲמַר לִי דֵין אַתְרָא דִיבַשְּׁלוּן תַּמָּן כַּהֲנַיָּא יַת אֲשָׁמָא וְיַת חַטָּאתָא דִי יֵיפוּן יַת מִנְחָתָא בְּדִיל דְלָא לְאַפָּקָא לְדַרְתָּא בָרַיְתָא לְאִתְעָרָבָא עִם עַמָּא׃ כא וְאַפְּקַנִי לְדַרְתָּא בָרַיְתָא וְאַעְבְּרַנִי עַל אַרְבַּע זָוְיַת דַּרְתָּא וְהָא דַרְתָּא בְּזָוְיַת דַּרְתָּא וְדַרְתָּא בְּזָוְיַת דַּרְתָּא׃ כב בְּאַרְבְּעָה זָוְיַת דַּרְתָּא דַּרְתָּא מְקַטְּרָן אַרְבְּעִין אָרְכָּא וּתְלָתִין פּוּתְיָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דְּדַרְתָּא׃ כג וְנִדְבָּכִין עֲבִידִין לְהוֹן סְחוֹר

התמיר: ויביאני במבוא חד מן י"ד פסו' על אל אל וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו: במקצע ג' חסר בלישנא בקריאה וסי' והנה חצר במקצע ב' בפסוק · מנגד עלות הנשק המקצע דעזרא:

תולדות אהרן אשר יבשלו. מנחות לו: ארבעת מקצועי. מדות לה:

בלע"ז · ל"א אומ"לניר בלע"ז לרום את הסולת לכתת ולבלול בו את הסלת לשון רסיס כמו (עמוס ו) והכה הבית הגדול רסיסים ולשון משנה אם היה עבה או מרוסס: (יז) שנת הדרור. שנת היובל: ושבת · כמו ושבה: אך נחלתו בניו להם תהיה · כמו אך לבניו תהיה נחלתו ולא תנתן לצמיתות לאחר: (יט) ויביאני במבוא. דרך האמה שבזוית בית החליפו' שנכנסין בו לאויר עשרים שבין הלשכות שבצפון לבין תאי ההיכל: אשר על כתף השער · שער הצפוני כתף השער אשר מן השער למערב: הפונות צפונה · שיש להם פתחים לצד חצר הפנימית לצפון ופתחים היו להם לאויר העשרים: בירכתים ימה · בסוף הלשכות למערב: (כ) לבלתי הוציא. כמו להוציא בקדשי קדשים נפסלין ביוצא: לקדש את העם · ת"י לאתערבא עם עמא: (כא) מקצוע · אנגל"א בלע"ז: (כב) חצרות קטורות · שנינו במסכת מדות אין קטורו' אלא שאינן מקורות ושם מפרש מה היו משמשות: מהקצעות. בזוית מקצעות החצר: (כג) וטור סביב בהם · שורה נדבך

מצודת ציון

(יז) הדרור · כן יקרא היובל כי הוא ענין חפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): ושבת · כמו ושבה: (יח) להונותם · ענין עושק כמו ולא יונו עוד (לעיל מה): יפוצו · ענין פזור כמו נפצו לאנו (לעיל לד): (יט) במבוא · בדרך ביאה: כתף · עבר וצד: הפונות · מלשון פנות: בירכתים · בקצה וסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כו): (כ) יאפו · מלשון אפייה: (כא) מקצועי · זויות וכן ומקצעותיו לו (לעיל מא): (כב) קטורות · ענין עשן כמו כקיטור הכבשן (בראשית יט): מהקצעות · כמו מהמקצעות ר"ל מהזויות: וטור

מצודת דוד

היא. כאומר הנה המתנה קיימת כי הלא נחלתו היא ותהיה לבניו אחרי מותו כי אחוזתם היא בנחלה ר"ל כי הבנים יאחזו בנחלתו א"כ מה לי בחייו מה לי אחרי מותו: (יז) והיתה לו · אל העבד ההוא: ועד שנת הדרור · עד היובל יחזיק בה העבד וביובל תשוב אל הנשיא: אך נחלתו · נחלת הנשיא ראוי אך לבניו ולכן להם תהיה אחרי מות הנשיא כשלא תמכר ביד העבד: (יח) להונותם מאחוזתם · לעשוק מהם מה מאחוזת נחלתם להנחיל אותם לבניו ורק מאחוזתו ינחיל את בניו: (יט) ויביאני · המלאך הדובר בי הביאני בדרך ביאה שהיה בעבר שער הצפוני של חצר הפנימי בסוף הכותל כלפי המערב בדרך האמה הפרוצה כמ"ש ולפני הלשכות וכו' דרך אמה אחת (לעיל מב): אל הלשכות הקדש · בדרך המבוא ההיא הביאני אל צד הלשכות אל מקום הכהנים לא לצד המסיבה והצלעות אשר יקראו גם המה בשם לשכות: הפונות צפונה · אל הלשכות שבפאת צפון: והנה שם · ראיתי שם מקום מובדל וגדור בכל רוחב חלל אויר העשרים אמה שבין הלשכות בסוף החלל כלפי המערב: (כ) לבלתי הוציא וגו'. אותו המקום יהיה מיוחד לזה כדי שלא יוציאם אחר הבשול אל החצר החיצונה ר"ל אל מקום דריסת רגלי ישראל שהוא חיצונה למקום דריסת רגלי הכהנים כי אם יבשלו בעזרה במקום דריסת רגלי הכהנים בקל ישכחו להוציאם למקום דריסת רגלי ישראל ולא כן כשיבשלו במקום ההוא כי בעבור שהוציאם משם היא בפירוש דחוקה יזכור בדבר עד שלא יוציא (אף שבע"כ יוציאם משם להביאם אל הלשכה העומדת מתחת וממעל לאכלם שמה אבל הואיל ותהיה דרך מעברה אין לחוש כי בזה לא יחשבו שגם העם מקודשים לאכלם): לקדש את העם. ר"ל שאם יוציאם שמה יהיה נראה שגם העם מקודשים כמוהם לאכול עמהם בקדשי הקדשים: (כא) ויוציאני. בדרך האמה הפרוצה: והנה חצר במקצוע החצר · ראיתי שבכל ארבעת מקצעות החצר היה בנין חצר קטנה אחת בכל זוית: (כב) בארבעת · ר"ל החצרות שהיו בארבעת המקצעות היו חצרות קטורות ר"ל לא היו מקורות אבל היו פתוחות ממעל למען יצא קיטור העשן מתבערת האש כן אמרו רבותינו ז"ל: ארבעים אורך. ממזרח למערב: ושלשים רוחב. מצפון לדרום: לארבעתם מהקצעות · ר"ל כן היה לארבעת החצרות אשר היו במקצעות החצר החיצונה: (כג) וטור סביב בהם. שורה

לְאַרְבַּעְתָּם וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת סָבִיב : כד וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת אֶת־זֶבַח הָעָם :

מז א וַיְשִׁבֵנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה־מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים וְהַמַּיִם יֹרְדִים מִתַּחַת מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ : ב וַיּוֹצִאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה וַיְסִבֵּנִי דֶּרֶךְ חוּץ אֶל־שַׁעַר הַחוּץ דֶּרֶךְ הַפּוֹנֶה קָדִים וְהִנֵּה־מַיִם מְפַכִּים מִן־הַכָּתֵף הַיְמָנִית : ג בְּצֵאת־הָאִישׁ קָדִים וְקָו בְּיָדוֹ וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי אָפְסָיִם : ד וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מַיִם בִּרְכָּיִם וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי מָתְנָיִם : ה וַיָּמָד אֶלֶף נַחַל אֲשֶׁר לֹא־אוּכַל לַעֲבֹר כִּי־גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ נַחַל אֲשֶׁר

ל' ומ"ל · ל' ומ"ל · ז' בטעם בסיפ' · ב' חס' · ז' · ל' · ד' מ"ל · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל'

לְאַרְבַּעְתְּהוֹן וַאֲתַר מְתַקַּן לְבַשָּׁלָא עֲבִיד מִלְּרַע לְנִדְבָּכַיָּא סְחוֹר סְחוֹר : כד וַאֲמַר לִי דֵּין אֲתַר מְתַקַּן לְבַשָּׁלַיָּא דִּיבַשְּׁלוּן תַּמָּן מְשַׁמְּשֵׁי בֵיתָא יַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דְּעַמָּא : א וַאֲתִיבַנִי לִתְרַע בֵּיתָא וְהָא מַיָּא נַפְקִין מִתְּחוֹת סְקוּפַת בֵּיתָא מַמַּדִּינְחָא אֲרֵי אַפֵּי בֵיתָא לְמַדִּינְחָא וּמַיָּא נָחֲתִין מִלְּרַע מֵעֵבֶר סְקוּפַת בֵּיתָא לִימִינָא מִדָּרוֹם לְמַדְבְּחָא : ב וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא וְאַסְחֲרַנִי בְּאוֹרַח דִּי לְבָרָא לִתְרַעָא בָרָאָה אוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ לְמַדִּינְחָא וְהָא מַיָּא נַפְקִין מִן עִבְרָא דִּימִינָא : ג בְּמִפַּק גַּבְרָא מַמַּדִּינְחָא וְחוּט דִּמְשַׁחְתָּא בִּידֵיהּ וּמְשַׁח אֲלַף אַמִּין בְּאַמְּתָא וְאַעְבְּרַנִי בְּמַיָּא מֵי קַרְסוּלִין : ד וּמְשַׁח אַלְפָּא וְאַעְבְּרַנִי בְּמַיָּא מֵי רְכוּבִין וּמְשַׁח אַלְפָּא וְאַעְבְּרַנִי מֵי חַרְצִין : ה וּמְשַׁח אַלְפָּא נַחְלָא דְּלָא יְכֵילִית לְמֶעְבַּר אֲרֵי תַקִּיפוּ מַיָּא מֵי סַחְוָא נַחְלָא דְּלָא אֶפְשַׁר לְאִתְעַבְרָא :

רשי

נדבך חומת אבנים בולט מן החומה סמוך לארץ ובו נקבים . מקום שפיתת קדרות ומתחת השור חלל להסיק בו אור מתחתיו והקדרות מלמעלה : ומבשלות עשוי . הם החלל מתחת שפיתת הקדירות : (כד) את זבח העם . חזה ושוק של שלמים שאינן נפסלין ביציאתו חוץ לעזרת ישראל כמו החטאת והאשם : (א) וישיבני לתוך החצר הפנימית : אל פתח הבית . והמים יורדין מתחת כתף הבית הימנית נובעין מתחת המפתן שהוא באמצע המזרח ומצדדין באלכסון לצד הימין ויוצאים מעזרה בדרום המזבח ויוצאין חוץ לעיר במסכ' יומא שנינו אמר רבי פנחס משום רב הונא צפוראה מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב כיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן : (ב) ויוציאני . מן החצר הפנימית אל החצר החיצונ' בשער הצפון : ויסיבני . סביב חומת הפנימי בתוך החיצונה : אל שער . החיצונה הפונה קדים : מים מפכים . בויאול"ש בלע"ז כהבים כרוחב פי הפך כך פירשו רבותינו כדלעיל : (ג) וימד אלף באמה . חוץ לחומה וכל אותן אלף אמות לא גבר הנחל להיות עמוק אלא עד אפסים הם הקרסולים שקורין קבוליי"ש בלע"ז : (ד) וימד אלף . אחרות והעמיקו עד ברכים ועוד אלף והעמיקו עד מתנים מכאן ואילך נחל אשר לא יוכל לעבור מכאן שאסור ליכנס במים מן המתנים ולמעלה שלא ישטפוהו המים משבא למי מתנים יצא על שפת הנהר ומדד עוד אלף לפניו נחל אשר לא יעבר והלכין ביבשה עומדין היינו דכתיב וישיבני על שפת הנחל כלומר אצל שפת הנחל ששם היה עומד : (ה) גאו . כמו גדלו : מי שחו . נואוירי"ש בלע"ז מים שצריך לשוט בהן ולא לעבר' ברגל שלא ישטפוהו . שחו שיים כמו (ישעיה כ"ה) כאשר יפרש השוחה לשחות :

הראית

רדק

החור וזהו שאמר ומבשלות עשוי מתחת הטירות עשוי המקום להסיק בו האור והקדרות על נקבי הכותל עשויין כמין קירות ותרגם יונתן ונדבכין עבידין להון סחור סחור לארבעתהון ואתר מתקן לבשלא עביד מלרע לנדבכיא : ומבשלות . שם ר"ל מקומות עשוים לבשל ומשקלו ואת כל המקטרות הסיר : (כד) ויאמר אלי אלה בית המבשלים . כמו בתי המבשלים ובא על דרך כלל וכן לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה כמו בביתי רוצה לומר מקומות המבשלים אשר יבשלו בהם ויהיה המבשלים פועלים רוצה לומר שהאנשים המבשלים או יהיה המבשלים שם למקומות הבשול או לקדרות כמו ומבשלות שזכר ויונתן תרגם דין אתר מתקן לבשלא : את זבח העם . זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם כי חזה ושוק לכהנים ושאר הבשר לבעלים לפיכך קראו זבח העם ומשרתי הבית שהם הכהנים היו מבשלים באלה המקומות שהיו בעזרת נשים חלקם מן השלמים שהוא חזה ושוק כי עזרת נשים מקום כשר לאכיל' קדשים קלים וגם חוצה לה עד חומות ירושלים כי הם נאכלים בכל העיר וגם ישראל היו אוכלים שם בעזרת נשים חלקם אם ירצו : (א) וישיבני אל פתח הבית . אל פתח ההיכל מתחת מכתף הבית הימנית מתחילה ראה אותם יוצאים מתחת מפתן הבית שהוא באמצע מזרח הבית ואח"כ היו נוטים לצד דרום ויורדין מכתף הדרומית של שער ההיכל וכבר פירשנו כי כתף יקרא מה שאחר השער מבפנים או מבחוץ ואפשר כי מתחת מפתן השפשף הדרומי היו יוצאים אותו שלא היה אדם נכנס בו והיו יורדים מדרום המזבח לחוץ לעזרה ומשם עד חוץ לעיר ובדברי רבותינו ז"ל המעיין הזה תחילתו מבית קדש הקדשים אמר ר' פנחס משום רבי הונא צפוראה מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע אל פתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב וכיון שהגיעו לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן היינו דתנן שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של נסוך בחג ובתוספתא דסוכה ר' אליעזר אומר מים מפכין מפכפכין ועולין כמו פי הפך עתידין להיות יוצאין מתחת יד מפתן הבית מכאן ואילך וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים וימד אלף ויעבירני מים ברכים וימד אלף ויעבירני מי מתנים כיון שהגיע אל פתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה : (ב) ויוציאני דרך שער צפונה ויסיבני דרך חוץ . הקיפני מן המזרח לצפון והוציאני משער העזרה אשר בצפון דרך חוץ לשר הבית : אל שער החוץ דרך הפונה קדים . והוציאני משר הבית דרך שער המזרחי של הר הבית : והנה מים מפכים מן הכתף הימנית . והמים ההם הם יוצאים מכתף הדרומי של הר הבית והמפכים פירושו יוצאין לפי ענינו וכן ת"י ונפקין : (ג) בצאת האיש . האיש המראה אותו כל זו המראה והוא המלאך שזכר בראש המראה כמראה נחשת : וקו בידו . הוא פתיל פשתים כמו שזכר בראש המראה : וימד אלף באמה . מדד באותו קנה שהיה קנה המדה כמו שפי' ומדד ממקום שהיו עוברים המים האלה ומדד בהם אלף באורך והעבירני בהם והיו מי אפסים ות"י מי קרסולין וכן פרז"ל ששיה אדם נכנס בהם עד קרסוליו והם יתדות הרגל שקורין קביליי"ש בלע"ז : (ד) וימד אלף . מדד אלף אחרים והמים גאו עד שהגיעו לברכים וזהו שאמר מים ברכים ועוד מדד אלף אחרים והגיעו עד מתנים וזהו שאמר ויעבירני מי מתנים : מי ברכים . בא הסמיכות עם מ"ם הרבים כמו אמרים אמת סיגים כסף והדומים להם שכתבנו בספר מכלול : (ה) וימד אלף נחל . ועוד מדד פעם רביעית אלף אחרים והיה הנחל עמוק שלא יכולתי לעבור בו ברגל : כי גאו המים מי שחו . עד שהיו מי שחיה שלא יוכל אדם לעבור בהם אלא אם כן ישחה עליהם והוא שם בשקל אתו מן כאשר יפרש השוחה לשחות

ויאמר אלי ז' בטעם בסיפרא וסי' עמוד על רגלך לך בא אל בית ישראל את כל דברי אשר אדבר אליך קח בא וראה את התועבות . עוד תשוב תראה תועבות . האנשים החשבים . אלה בית המבשלים : הפונה ד' מ"ל וסי' וישלח תבנית יד . ותשא אותי רוח ותבא אותי . ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני . ואת אמציה מלך

תולדות אהרן מים מפכים . (שקלים ו) : מי אפסים . יומא עז .

מצודת דוד

שורה של אבנים רחבות בלטה מחומת הכותל מסביב סמוך אל הקרקע ובה נקבים נקבים ובהם יעמידו הקדרות לבשל בהם בשר קדשים : סביב לארבעתם . כן היה מסביב לארבעת החצרות : ומבשלות עשוי . ר"ל מקומות עשויות לבשל ולהבעיר האש היו מתחת השורות ההן בחלל שביניהן אל הקרקע והקדרות יעמדו ממעל בנקבי השורות וכן יהיה דרך הבשול : (כד) ויאמר אלי . המלאך הדובר בי אמר אלי החצרות האלה הם בית המבשלים ולתוספת ביאור אמר אשר יבשלו שם וכו' : את זבחי העם . ר"ל זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם והכהנים משרתי הבית יהיו מבשלים באלה המקומות חלקם מן השלמים והוא החזה ושוק כי חצר החיצונה הוא מקום כשר לאכילת קדשים קלים : מז (א) הבית . הוא ההיכל ובית קה"ק : והנה מים וגו' . הראוהו שלעתיד יפתח שם בנס מקור מים : קדימה . יהיו נמשכין והולכי' אל המזרח : כי פני הבית קדי' . כי פתח הבית הוא במזרח וא"כ כשהמי' נמשכין מתחת המפתן כלפי החוץ נמשכין הם אל המזרח : והמים יורדים מתחת . המים ירדו מתחת לארץ ומשם באו מכתף הבית הימנית ר"ל בעבר השער כלפי הדרום ומשם הלכו מדרום מזבח העולה ומשם יצאו לחוץ דרך שער המזרחי כמפורש למטה : (ב) דרך שער צפונה . של ע"א : ויסבני . סיבב אותי מבחוץ אצל חומת העזרה ההיא וסביב הלשכות העומדת מתחת להוליכני אל שער החוץ הוא השער שהיה מגג התא לגגו ולפנים ממנו היה עוד שער כמ"ש למעלה : דרך הפונה קדים . אל השער המזרח : והנה מים מפכים . ראיתי והנה מים נמשכין כמלא פי הפך מן עבר השער שכלפי הדרום : (ג) בצאת האיש . כאשר יצא המלאך הדובר בי ללכת חוץ למקדש והיה בידו קו המדה אז מדד המים אלף אמה אורך ואז העביר אותי בתוך המים והיו מי אפסים ר"ל רק כסו פסת הרגל ולא יותר : (ד) וימד אלף : ומשם מדד עוד אלף אמה והעביר אותי בתוך המים והיו מים ברכים ר"ל כסו עד הברכים : מי מתנים . היו מי מתנים ר"ל כסו עד המתנים : (ה) וימד אלף . ומשם מדד עוד אלף אמה והיה נחל עמוק

אשר

מצודת ציון

(כג) וטור . ענין שורה וכן שלשה טורי גזית (מ"א ו) : (א) מפתן . איסקופה כמו כרותות אל המפתן (ש"א ה) : פני הבית . כן נקרא פתח הבית : (ב) מפכים . מלשון פך והוא שם כלי מה כמו פך השמן (שם י) : (ג) וקו . הוא חבל המדה : אפסים . מל' פס והאל"ף נוספת והוא כף הרגל וכאשר יקרא כף היד בלשון פס כמ"ש ומלכא חזי פס ידה (דניאל ה) : (ד) ברכים . הם הכרעים : מתנים . הם התלוים : (ה) גאו . ענין גודל וכן תיגאה גומא (איוב ח) : שחו . ענין שטים במים

לא־יעבר׃ ו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם וַיּוֹלִכֵנִי וַיְשִׁבֵנִי עַל־שְׂפַת הַנָּחַל׃ ז בְּשׁוּבֵנִי וְהִנֵּה אֶל־שְׂפַת הַנַּחַל עֵץ רַב מְאֹד מִזֶּה וּמִזֶּה׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאִים אֶל־הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה וְיָרְדוּ עַל־הָעֲרָבָה וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם׃ ט וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר־יִשְׁרֹץ אֶל כָּל־אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם נַחֲלַיִם יִחְיֶה וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד כִּי בָאוּ שָׁמָּה הַמַּיִם הָאֵלֶּה וְיֵרָפְאוּ וָחָי כֹּל אֲשֶׁר־יָבוֹא שָׁמָּה הַנָּחַל׃ י וְהָיָה יַעַמְדוּ עָלָיו דַּוָּגִים מֵעֵין גֶּדִי וְעַד־עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ לְמִינָה תִּהְיֶה דְגָתָם כִּדְגַת הַיָּם הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד׃ יא בִּצֹּאתָו וּגְבָאָיו וְלֹא יֵרָפְאוּ לְמֶלַח נִתָּנוּ׃ יב וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל־עֵץ־מַאֲכָל לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן־הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים וְהָיוּ פִרְיוֹ

ג׳ כ״כ · ב״חס׳ · ל׳ · ד׳ מ״ל · ג׳ · ו׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · י״ח · ב׳ · ל׳ · עמדו ק׳ · ל׳ ומ״ל. ל׳ · ל׳ לא מפיק · ב׳ · תיו ק׳ · ב׳ · ב׳ · ל׳ · והית ק׳

י וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם וְאוֹבְלַנִי וַאֲתִיבַנִי עַל כֵּיף נַחְלָא׃ ז בְּמֵיתְבִי וְהָא עַל כֵּיף נַחְלָא אִילָן סַגִּי לַחֲדָא מִכָּא וּמִכָּא׃ ח וַאֲמַר לִי מַיָּא הָאִלֵּין נָפְקִין בְּגָלִילָא מַדִּינְחָא וְנָחְתִין בְּמֵישְׁרָא וְעָלִין בְּיַמָּא לְיַמָּא רַבָּא מִתַּפְּקִין וּמִתַּסְּן מַיָּא׃ ט וִיהֵי כָל נַפְשָׁא חַיְתָא דִּי רִיחֲשָׁא לְכָל אֲתַר דִּי יֵעֲלוּן לְתַמָּן מֵי נַחְלָא יֵחוֹן וִיהוֹן נוּנַיָּא סַגִּי לַחֲדָא אֲרֵי עָלִין לְתַמָּן מַיָּא הָאִלֵּין וּמִתַּסְּן וּמִתְקַיְּמִין לְכָל אֲתַר דִּי יֵעֲלוּן לְתַמָּן מֵי נַחְלָא׃ י וִיהֵי אֲתַר לְמֵיקָם עֲלוֹהִי צַיָּדִין מֵעֵין גֶּדִי וְעַד עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטַח לְצַיָּדִין יְהוֹן לְמִינְהוֹן יְהוֹן נוּנֵיהוֹן כְּנוּנֵי יַמָּא רַבָּא סַגִּי לַחֲדָא׃ יא בִּצְווֹהִי וּפַצִּידוֹהִי לָא יִתַּסּוּן לְמַחְפּוֹרִין דִּמְלַח יְהוֹן׃ יב וְעַל נַחְלָא יִסַּק אִילָן עַל כֵּיפֵיהּ מִכָּא וּמִכָּא כָּל אִילָן דְּמֵיכַל לָא יִתְרוּן טַרְפּוֹהִי וְלָא יִפְסוֹק אִבֵּיהּ יְרַח בִּירַח יְהֵי עָבֵיד פֵּירִין אֲרֵי מוֹהִי מִן מַקְדְּשָׁא אִנּוּן נָפְקִין וִיהוֹן אִבֵּיהּ לְמֵיכַל וְטַרְפּוֹהִי

רשי

(ו) הראית בן אדם. כמה מתגבר הנחל הזה: (ז) בשובני והנה אל שפת הנחל וגו׳ בתוך שהולכני והשיבני למחו על שפת הנחל עץ רב מאוד מזה ומזה. עץ אארביר״ן בלע״ז: (ח) אל הגלילה. לאמרק״א בלע״ז: הקדמונה. המזרחית שם רבותינו בתוספתא של סוכה לסיכן יוצאין לימה של טבריא ולימה של סדום ולים הגדול לרפות את מימיהם המלוחי׳ ולמתקן: וירדו על הערבה. זו ימה של טבריא: ובאו הימה. זו ימה של סדום: אל הימה המוצאי׳. זו ימה של אוקינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם: ונרפאו המים. ממליחתן ומדרש אגדה למה קורא אותם מוצאים על שם שני פעמים שיצאו: (ט) אל כל אשר יבוא שם נחלים. הנחל הזה שמתחלק לכמה נחלים ממתק את המים שמתערב בתוכם ודגתם הנגרל׳ בם חיים ומתוקים: (י) והיה עמדו עליו דוגים וגו׳ לחרמי׳. למכמורת: למינה תהיה דגת׳. לא מפיק ה״א ופירושו למינים הרבה תהי׳ דגתם למינה לשון רוב מינים כמו (שמות ז׳) והדג׳ אשר ביאור (ישעיה נא) כל אנחתה השבתי: (יא) בצאתיו. של ים כמו (איוב ח) היגאה גומא בלא ביצה וגו׳ מרש״ק בלע״ז: וגבאיו. כמו (מלכים ב ג) עשה הנחל הזה גבים גבים. הבצים הם הבלעים שסביבותיו והגבים הם נקעים שהמים נאספים בהם: ולא ירפאו. להפך למתיקה למה כי למלח נתנו: ולא ירפאו. הוי״ו הזו ספילה ויתירה: (יב) לחדשיו יבכר. מדי חדש בחדש יבשל פירותיו: לתרופה. פירשו רבותינו ז״ל להתיר פה אלמים ופה עקרות ומשמעו ל׳ רפואה כמו (ירמיה י׳) וירפאו את שבר עמי על נקלה וכן חברו מנחם: גם

רדק

לשחות: (ו) ויאמר אלי הראית בן אדם. כלומר איך הנחל הזה הולך וגדל הכן בו רואה לומר כן תהיה טובת ישראל הולכת וגדלה: ויוליכני וישיבני על שפת הנחל. הוליכני והוליאני מן המים והושיבני על שפת הנחל שהכניסני ממנו אל המים: (ז) בשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד. מה שלא היה בו מתחלה כשנכנס מן השפה אל הנחל עץ רב דרך כלל: (ח) ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה. הגלילה שם מחוז כמו גלילות פלשת והדומים לו הקדמונה פי׳ מזרחית: הערבה. כתרגומו מישרא: ובאו הימה אל הימה המוצאים. כתרגומו ועלו בימא לימא רבא מתפקין כלומר יכנסו לים ומשם לים הגדול ויתכן פירוש הפסוק כן כי שני חלקים יעשה הנחל אחד ילך לים מזרחי ואחד ילך לים מערבי והוא שאמר בנבואת זכריה חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון כן פירושו ובאו הימה אל המזרחי כמו שאמר אל הגלילה הקדמונה רוצה לומר כי מדרך מזרח יבאו לים אל הימה המוצאים פירושו אל הים המערבי יהיו מוצאים כמו כן ורז״ל הסיכן היו יוצאים לים טבריא ולים סדום ולים אוקינוס לרפות מימיהן המלוחים ולמתקן וירדו על הערבה זה ימה של טבריא ובאו הימה זה ימה של סדום אל הימה המוצאים זה ים אוקיינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם: ונרפאו המים. מן מליחתן ונרפאו האל״ף נחה: (ט) והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה: יחיה אותם המים שיכנס בהם אחד משני הנחלים או שניהם כל נפש חיה שישרץ בו יחיה באותו הים כי יש ים שלא ישרצו בו דגים וגם לא יחיו בו דגים וזהו זכרו חכמי המחקר כי בים פלשתים לא ישרצו בו דגים ולא יחיו בו כי המים מרים מרוב מליחותם וכן ים סדום ואפשר כי לשני הימים האלה יכנסו הנחלים האלה וירפאו המים ויחיו בהם הדגים ולכן תהיה בהם דגה רבה מאוד ואמר ישרץ לשון זכר ועליו נאמר יחיה כי מאמרו נפש לשון זכר כל נפש שבעה אחד נפש: (י) והיה יעמדו עליו דוגים. כתיב וקרי עמדו הנחל הזה יהיה גדול שיעמדו עליו לדי הדג שתהיה בו דגה רבה ויונתן תרגם ויהא אתר למיקם עלה צידין: מעין גדי ועד עין עגלים. זה המקום מעין גדי ועד עין עגלים שהוא סמוך לנחל זה כל המקום הזה יהיה משטח לחרמים כשיטעו שם הצידים רשתותיהם: למינה תהיה דגתם. הה״א רפה ודינה במפיק רוצה לומר למין הדגה כלומר לכל מיני הדגה תהיה שם דגתם וכנוי מ״ם דגתם אל הנחלים: (יא) בצאתו. כתיב בלא יו״ד וקרי ביו״ד וכתיב באל״ף במקום וא״ו ופירושו מקומות הביצה: וגבאיו. מן לחשוף מים מגבא והיא תפיר׳ שמתאספין בה המים וכנוי בצאתו וגבאיו אל הים שזכר כלומר כשירפאו מי הים לא ירפאו מקומות שיבאו שם מימיהם ויתאספו באותם ביצות וגבאים אותם מים לא ירפאו: למלח נתנו. יהיו צריכים לאותם מים בעבור מלח כדי להטעים התבשילים ולמלוח כל דבר שיצטרך וי״ת למלח נתנו למחפירין דמלח יהון: (יב) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל הוא עץ רב שאמר למעלה ולא פירש איזה עץ ועתה אמר שעץ מאכל יהיה מכל פירות שבעולם: לא יבול עליו. לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: ולא יתום פריו לחדשיו יבכר. ולא יכלם

מסורה

יהודה דדברי הימים: ויוליכני ג׳ כתיב כן וסי׳ דרך הדרום. אל השער שער אשר פנה. ויוליכני וישבני על שפת הנחל: יוצאים ד׳ מ״ל וסי׳ נמסר בריש ספרא דא סי׳ י״ד: רבה מאד ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ הבשר עודנו בין שניהם. והיה כל נפש חיה אשר ישרץ. והיה יעמדו עליו דוגים. נחשת רבה דד״ה. ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת דאיוב: עלהו ב׳ וסי׳ לא יבול עלהו. ותיה עלהו רענן:

תולדות אהרן על שפתו. סנהדרין ק: לחדשיו יבכר. (תענית סד):

מצודת ציון

במים ממעל כמו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כה): (ח) הגלילה. מחוז וכן גלילות פלשת (יואל ד): הערבה. ת״י במישרא: ונרפאו. מל׳ רפואה ר״ל ימתקו: (ט) חיה. ר״ל שיש בה חיות ואמר לתוספת ביאור: ישרץ. ענין הנולדים עם הרבוי וכן שרו וישרצו (שמות א): (י) דוגים. ר״ל ציידי דגים: משטוח. ענין פרישה: לחרמים. לרשתות וכן משטח חרמים תהיה (לעיל כו): למינה. מלשון מין: (יא) בצאתיו. כן יקרא כניסת המים במקום הטיט הלח וכן היגאה גומא בלא בצה (איוב ח): וגבאיו. ענין חפירה ובור כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל): ולא ירפאו. הא׳ יתירה וטפלה: (יב) יבול. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א׳): יתום. ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מז): יבכר. כן יקרא בשול הפירות כמו בכורי

מצודת דוד

אשר לא יכולתי לעבור בה: כי גאו המים. כי המים גדלו להיות מי שחו לשחות בהם ממעל והיה נחל אשר אין לעבור בו בהלוך הרגל: (ו) הראית. בה״א השאלה שאמר לו הלא אתה נותן לבך לראות איך הנחל מתגבר והולך: ויוליכני. אח״ז הוליך אותי להלן מן הנחל וחזר והשיב אותי סמוך לשפת הנחל: (ז) בשובני. בעת שהשיב אותי לשפת הנחל ראיתי והנה גדל שם אילני עץ הרבה מאד מזה ומזה לשפת הנחל: (ח) אל הגלילה הקדמונה. אל המחוז המזרחי ומשם ירדו על הערבה ר״ל לימה של טבריא שהיא בערבה: ובאו הימה. זה ימה של סדום: אל הימה המוצאים. גם יבואו המים אל ים אוקיינוס שהוא יוצא מן הים להקיף את העולם כן אמרו רז״ל ויתכן שילכו שמה דרך ים המערבי וימה של סדום הוא הים המזרחי וכמ״ש במקום אחר על הנחל הזה חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון (זכריה יד): ונרפאו המים. ר״ל ימתקו ממליחתן: (ט) והיה כל נפש חיה וגו׳. ואז יהיה כל נפש חיה אשר המים משרצים בכל מקום אשר יבוא שם הנחלים האלו יחיה ויתקיים כל השרצים כי לשעבר לא היה מתקיים השרצים בעבור מליחת המים אבל כשירפאו וימתקו ממליחתן אז יתקיים: והיה הדגה רבה מאד. ואז יהיה הרבה דגים כי יגדלו בכל המימות שנתרפאו: כי באו שמה. אל הימים הנזכרים באו המים האלה היוצאים מן המקדש ולכן ירפאו המים וכל השרצים יתקיים חי ויפרו וירבו: כל אשר וכו׳. בכל מקום שיבא שמה הנחל הזה יהיה כן אחד לא נעדר: (י) והיה עמדו עליו. והיה הנחל מקום מוכן יעמדו עליו ציידי דגים ומעין גדי ועד וכו׳ יהיה מקומות מוכנות לפרוש שם הרשתות של ציידי הדגים לנגבם מול השמש: למינה תהיה דגתם. ר״ל לכל מין הדגה תהיה דגתם של הנחלים כי יהיה שם כל מין דגים ויהיו במספר מרובה מאד כמספר דגת הים הגדול: (יא) בצאתיו וגבאיו. אסיפת המים שממעל הפים הלח הסמוך אל הים וכן המים המתכנסין בבורות סמוך לים לא ירפאו ממליחתם כי למלח יהיו נתונים להטעים התבשילים ולמלוח כל דבר שיצטרך: (יב) כל עץ מאכל. ר״ל תגדל

סירום

לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה׃ יג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה גֵּה גְבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים׃ יד וּנְחַלְתֶּם אוֹתָהּ אִישׁ כְּאָחִיו אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם וְנָפְלָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה׃ טו וְזֶה גְּבוּל הָאָרֶץ לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־הַיָּם הַגָּדוֹל הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן לְבוֹא צְדָדָה׃ טז חֲמָת ׀ בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם אֲשֶׁר בֵּין־גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וּבֵין גְּבוּל חֲמָת חָצֵר הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר אֶל־גְּבוּל חַוְרָן׃ יז וְהָיָה גְבוּל מִן־הַיָּם חֲצַר עֵינוֹן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וְצָפוֹן ׀ צָפוֹנָה וּגְבוּל חֲמָת וְאֵת פְּאַת צָפוֹן׃ יח וּפְאַת קָדִים מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין־דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין הַגִּלְעָד וּמִבֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַיַּרְדֵּן מִגְּבוּל עַל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי

ל' כמי' כ' · ו' בליש' · כ' · חס' בסיפ' · כ"ג ר"פ · ג' · ל' ומ"ל ג' · ל' בסי' ח' · ל' ומ"ל · כ' · ב' בסיפ'

לְאַסּוּתָא׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דֵּין תְּחוּמָא דְּתַחְסְנוּן יָת אַרְעָא לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף יִתְקַבַּל תְּרֵין חוּלָקִין׃ יד וְתַחְסְנוּן יָתַהּ גְּבַר כַּאֲחוּהִי דִּי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְמִתְּנַהּ לַאֲבָהָתְכוֹן וְתִתְפְּלִיג אַרְעָא הָדָא לְכוֹן בְּאַחְסָנָא׃ טו וְדֵין תְּחוּם אַרְעָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִן יַמָּא רַבָּא אוֹרַח חֶתְלוֹן לְמֵעֲלָנָא דְצְדָד׃ טז חֲמָת בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם דִּי בֵּין תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וּבֵין תְּחוּם חֲמָת בְּרֵכַת עֲגְבַאי דִּי עַל תְּחוּם חַוְרָן׃ יז וִיהֵי תְחוּמָא מִן יַמָּא חֲצַר עֵינוֹן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וְצִפּוּנָא צִפּוּנָא וּתְחוּם חֲמָת וְיָת רוּחַ צִפּוּנָא׃ יח וְרוּחַ מַדִּינְחָא מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין גִּלְעָד וּמִבֵּין אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל יַרְדְּנָא מִתְּחוּמָא דִּי עַל יַמָּא מַדִּינְחָא

רש"י

(יג) גה גבול. ת"י דין תחומא כמו זה גבול וכן (לעיל כה) ונתתיך לבג לגוים כמו לבז לגוים ויש עוד לפתור גה לשון גיא: יוסף חבלים. יוסף יטול שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: (יד) איש כאחיו. לא כהראשונה ה"א לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין שורת הכרם כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד ים אוקיינוס למערב כמו שמפורש בענין ואין שני שבטים ברצועה אחת: (טו) וזה גבול הארץ. תחומי מצרי ארץ ישראל: לפאת צפונה. רוח צפונית: מן הים הגדול. שהוא גבול למערב: הדרך חתלן. בא לו לצד מזרח אל חתלון ואל צדדה ואל חמת וברותה וסברים כל העיירות הללו במצר צפון: (טז) חצר התיכון. ת"י בריכת עגבאי: אשר אל גבול חורן. גבול דמשק במזרח סמוך למקצוע: (יז) והיה גבול מן הים חצר עינן. והיה גבול רוח צפון מן הים עד חצר עינון: גבול דמשק. שהוא בגבול דמשק חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית כמו שמפורש בגבולין שכתב מרע"ה (מדבר ל"ד) והיו תוצאותיו חצר עינן וגו' והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן וגו' גבול דמשק במקצוע צפונית מזרחית אצל חצר עינן כמו שאמור למעלה: חצר עינן וגבול דמשק. וגבול חמת במקצוע צפונית מערבית שנאמר (שם) זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת ומשם לדדה: וצפון צפונה וגבול חמת. כלומר כל מצר הצפון המפורש בתורה וגבול חמת שאף היא במצר הצפון כמו שנאמר (שם) וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבוא חמת והיו תוצאות הגבול צדדה היא צדדה האמור כאן הדרך חתלון לבוא צדדה: ואת פאת צפון. והרי לך פאת צפון: (יח) ומבין הגלעד ומבין א"י. מצד מזרחי של ארץ כנען ואין עבר הירדן בתוך מצרים הללו כי אם ארץ כנען לבדה וכן בגבולין האמורים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פירוש המקרא הזה ומצר מזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק העומדין לה במקצוע צפונית מזרחית כמו שאמור למעלה בענין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: הירדן מגבול על הים הקדמוני תמודו. הירדן הוא מצר מזרחי שלה מגבול מקצוע הצפון הוא חצר עינן המפורש למעלה עד הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית

רד"ק

יכלה פרי האילן כי מחדש לחדש יבכר וזה יהיה על דרך מופת: כי מימיו מן המקדש המה יוצאים, מימי זה הנחל יוצאים מן המקדש כמו שאמרנו למעלה ולפיכך יהיה בהם זה הפלא כי העלים אשר על שפתו משותים ממנו לא יתום פריו ועליהם לא יבול: והיו פריו למאכל: כתיב יהיה וטעמו על פריו על עליו וקרי והיו שטעמו על פריו. ואמר אחר כך ועליהו לתרופה רוצה לומר וכן יהיה לתרופה ופירוש תרופה שוכר מן עמודי שמים ירופפו כלומר יהיה עלהו לרפאת כל שבר שיניחו עלי העלים האלה על כל שבר וירפא ויונתן תרגם וטרפוהי לאסותא ורז"ל דרשו לתרופה נוטריקון להתיר פה אלמים ופה עקרות: (יג) כה אמר ה' גה גבול. גה כמו זה וכן ת"י דין תחומא והגימ"ל זי"ן כאלפא ביתא דאטב"ח וכמוהו לבג לבז: יוסף חבלים. שבט יוסף יקח שני חלקים כמו שהיה מקדם וכן תירגם יונתן יוסף יקבל תרין חולקין: (יד) ונחלת' אותה איש כאחיו. כל החלקים יהיו שוים לא כחלקים הראשונים בימי יהושע כי חלק יהודה היה רב לפי שפקודיהם היו רבים ואמר בתורה איש לפי פקודיו יתן נחלתו: (טו) וזה גבול הארץ. הדרך חתלון. כמו הארץ כנען והדומים לו: (טז) חמת ברותה. כמו שאמר וגם חמת תגבל בה ואין זה חמת הכתוב בתורה: גבול דמשק. כי דמשק תהיה מגבול ארץ ישראל כמו שאמר ודמשק מנוחתו: חצר התיכון. שם מקום ויונתן תרגם בריכת עגיבם: (יז) והיה גבול מן הים חצר עינן. הוא חצר עינן המוכר בתורה והנזכר למטה אלא באותם בקטן וזה בגדול ומקצת הגבולים האלה נזכרים בתורה אלא שגדול יהיה גבול א"י לעתיד ממה שהיה: וצפון צפונה. ויתר הגבול לצפון א"י לצפון העולם כמו שהולך עם גבול חמת וזה וגבול חמת ואת פאת צפון כן אמר וגם ג' פרותות עם פאת צפון מה שלא נזכר מן הגבולים וכן כולם זולתי האחרונה שהיא זאת: (יח) ופאת קדים. ומבין הגלעד ומבין א"י הגלעד לא היה מתחלה בכלל א"י אע"פ שהיה לישראל כי לא היתה לארץ כנען והירדן היה ביניהם: הים הקדמוני. הוא ים המלח

ועלהו ב' וסי' והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה · ועלהו לא יבול: לשני עשר ו' בלישנא וסי' גמ' בסדר תצוה: וזה כ"ג ר"פ בקרי' וסימ' וזה אשר תעשה אתה · וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם · וזה אשר תעשה על המזבח · וזה לכם הטמא בשרץ. וזה לך תרומת מתנם לכל תנופות · וזה מעשה המנורה מקשה זהב · וזה אשר לא תאכלו מהם את · וזה דבר השמטה שמוט כל בעל · וזה יהיה לכם גבול צפון דמסעי · וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם · וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה · וזה הדבר אשר מל יהושע · וזה הדבר אשר תעשו דסוף ספר שפטים · וזה לך האות דשמואל דעלי · וזה מעשה המנורה · וזה דבר המס · אשר הרים יד · אכול השנה ספיח דמלכים · וחברו דישעיה: וזה לך האות מאת ה' דישעיהו.

תולדות אהרן ועלהו לתרופה. מנחות לה:

מצודת ציון

בכורי ענבים (במדבר יג): לתרופה. מל' רפואה: (יג) גה. כמו זה והגימ"ל הוא במקום הזיי"ן באטב"ח וכן לבג לגוים (לעיל כה) ור"ל לבז לגוים: חבלים. חלקים על כי הדרך לחלק נחלה במדידת החבל וכן והיה חבל לשארית וגו' (צפניה ב): (יד) ונפלה. זה הלשון יאמר על הירושה וכן למטה והיה תפילו ובדרז"ל ביום אחה מפיל נחלות (ב"ב קי"ג): (יח) על הים. עד הים וכן ויורכתו על

מצודת דוד

פירות הראויים לאכילה: לא יבול וגו'. לא יכמשו העלין ולא יכלו הפרי כי כשיתלשו הפירות שנתבשלו מיד יגדלו תמורתן חדשים וז"ש לחדשיו יבכר ר"ל בכל חדש יבשלו פירות חדשים: כי מימיו. כי המים המשקים את כ"א מהם יוצאים המה מן המקדש ולכך יהיה בהם הפלא הזה: והיה פריו. פרי כ"א יהיה ערב וטוב למאכל והעלין יהיו מסוגלים לרפאות בהם כל חלי ומכה: (יג) גה גבול. ר"ל זה גבול מן הארץ אשר תנחילו לשני עשר וכו' והוא האמור במקראות שלאחריו: יוסף חבלים. בזה יפרש אמריו איך הם י"ב שבטים אם שבט לוי לא ינחלו נחלה כמ"ש למעלה ואמר הנה יוסף יקח שני חלקים א' למנשה וא' לאפרים: (יד) איש כאחיו. שבט אחד כחברו לא כחלוקה הראשונה שבימי יהושע שלקחו איש לפי פקודיו: אשר נשאתי את ידי. להרימה למעלה דרך שבועה לתת את הארץ ההיא לאבותיכם וכאומר לא יתלוננו כשיגרע נחלת שבט מהשבטים ממה שנחלה בראשונה כי הנה לא נשבעתי לתת את הארץ לאותם שנחלוה בראשונה אבל נשבעתי לתת לאבותיכם ולכל השבטים יש יחס אחד עם האבות זה כזה והארץ הזאת נפלה לכם בנחלה לרשת מן האבות ויד כולם שוה בה: (טו) וזה גבול הארץ. לא חשב כאן כ"א גבולי מצרי א"י לבד ולא של עבר הירדן וכמו שנזכר בתורה: לפאת צפונה. הגבול מפאת צפון מתערב כלפי המזרח הוא מן הים הגדול אל הדרך ההולך לחתלון ומשם הולך הגבול לבוא צדדה: (טז) חמת ר"ל משם הלך הגבול לחמת (ולא זו היא חמת המוזכר בתורה אבל היא אחר' גדולה מאד כמ"ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו) ולעתיד תהיה גם היא בגבול א"י כמ"ש וגם חמת תגבל בה (זכריה ט): ברותה סברים. ר"ל משם הלך הגבול לברותה ומשם לסברים: אשר בין וגו'. חוזר הוא על ברותה וסברים שעמדו בין גבול דמשק שעמדה כלפי המזרח ובין גבול חמת שעמדה כלפי המערב: חצר התיכון. ר"ל מדמשק אשר גם היא תחשב לעתיד מא"י וכמ"ש ודמשק מנוחתו (שם) הנה משם הלך הגבול אל חצר התיכון אשר עמדה אצל גבול חורן לדרומה וחורן יהיה לה מצפונה ולא תהיה מגבול א"י וכאשר היא בצורה: (יז) והיה גבול. עכשיו אמר דרך כלל שגבול הצפוני יהיה מן הים עד חצר עינון המוזכר בתורה והוא סוף גבול צפוני ועמדה אצל גבול דמשק כלפי הדרום ונמשכת למזרח להלן מחצר התיכון: וצפון צפונה. ר"ל ואמר ערי גבול הצפון הם ערי הצפוני המוזכרים בתורה: וגבול חמת. ר"ל ועוד גם חמת תהיה מן הגבול וה"ה שאר המקומות הנזכרים למעלה וכאומר הנה בשום מקום לא תקטן א"י מכמות שהיתה כי גם לעתיד יהיו כל ערי הגבול האמור בתורה ויתרחב עוד יותר כי גם חמת והדומים יהיו בתוך הגבול: ואת פאת צפון. ר"ל והרי לך את גבול פאת צפון: (יח) ופאת קדים. הגבול מפאת קדים יהיה מבין חורן שעמדה חוץ לגבול בצפונה ונתעקמה אל המזרח אל מול הירדן ומבין דמשק שעמדה בגבולי א"י בצפונה ונתעקמה גם היא אל המזרח אל מול חורן כאשר היא בצורה: ובין הגלעד

תְּמֹ֑דוּ וְאֵ֖ת פְּאַ֥ת קָדִֽימָה׃ יט וּפְאַ֨ת נֶ֤גֶב תֵּימָ֙נָה֙ מִתָּמָ֗ר עַד־מֵי֙ מְרִיב֣וֹת קָדֵ֔שׁ נַחֲלָ֖ה אֶל־הַיָּ֣ם הַגָּד֑וֹל וְאֵ֥ת פְּאַת־תֵּימָ֖נָה נֶֽגְבָּה׃ כ וּפְאַת־יָם֙ הַיָּ֣ם הַגָּד֔וֹל מִגְּב֕וּל עַד־נֹ֖כַח לְב֣וֹא חֲמָ֑ת זֹ֖את פְּאַת־יָֽם׃ כא וְחִלַּקְתֶּ֞ם אֶת־הָאָ֧רֶץ הַזֹּ֛את לָכֶ֖ם לְשִׁבְטֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ כב וְהָיָ֗ה תַּפִּ֣לוּ אוֹתָהּ֮ בְּנַחֲלָה֒ לָכֶ֗ם וּלְהַגֵּרִים֙ הַגָּרִ֣ים בְּתוֹכְכֶ֔ם אֲשֶׁר־הוֹלִ֥דוּ בָנִ֖ים בְּתוֹכְכֶ֑ם וְהָי֣וּ לָכֶ֗ם כְּאֶזְרָח֙ בִּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אִתְּכֶם֙ יִפְּל֣וּ בְנַחֲלָ֔ה בְּת֖וֹךְ שִׁבְטֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ כג וְהָיָ֣ה בַשֵּׁ֔בֶט אֲשֶׁר־גָּ֥ר הַגֵּ֖ר אִתּ֑וֹ שָׁ֚ם תִּתְּנ֣וּ נַחֲלָת֔וֹ נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יְהוִֽה׃

מח א וְאֵ֖לֶּה שְׁמ֣וֹת הַשְּׁבָטִ֑ים מִקְצֵ֣ה צָפ֡וֹנָה אֶל־יַד֩ דֶּֽרֶךְ־חֶתְלֹ֨ן לְבוֹא־חֲמָ֜ת חֲצַ֧ר עֵינָ֛ן גְּב֥וּל דַּמֶּ֖שֶׂק צָפ֙וֹנָה֙ אֶל־יַ֣ד חֲמָ֔ת וְהָיוּ־ל֥וֹ פְאַת־קָדִ֛ים הַיָּ֖ם דָּ֥ן אֶחָֽד׃ ב וְעַ֣ל ׀ גְּב֣וּל

(שוליים: ל׳ ומ״ל · ל׳ · כ׳ בליש׳ הס׳ בלישנא · ל׳ · כ׳ דין חסר · ד׳ ג׳ קמץ וא׳ פתח · ל׳. ז׳ בלישנא · י׳ דסמי׳ · ס׳ · ס׳ · סימן)

תרגום: תְּמִשְׁחוּן וְיָת רוּחַ קִדוּמָא׃ יט וְרוּחַ עֲבַר דָרוֹמָא מִירִיחוֹ עַד מֵי מַצּוּת רְקָם אַחְסָנָא לְיַמָּא רַבָּא וְיָת רוּחַ דָרוֹמָא דְדָרוֹמָא׃ כ וְרוּחַ מַעַרְבָא יַמָּא רַבָּא מִתְּחוּמָא עַד מְקָבֵיל מַעֲלָנָא דַחֲמָת דָא רוּחַ מַעַרְבָא׃ כא וְתִפַּלְגוּן יָת אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ כב וִיהֵי דְתִתְפַּלְגוּנַהּ יָתַהּ בְּאַחְסָנָא לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָּא דִי יִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּאוֹלִידוּ בְנִין בֵּינֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן כְּיַצִּיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִמְּכוֹן יִפְלְגוּן בְּאַחְסָנָא בְּגוֹ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ כג וִיהֵי שִׁבְטָא דִי יִתְגַּיַּר גִּיּוֹרָא בְּגַוֵּיהּ תַּמָּן תִּתְּנוּן אַחְסַנְתֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ א וְאִלֵּין שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא מִסִּיפֵי צִפּוּנָא עַל תְּחוּם אוֹרַח חֶתְלוֹן מַעֲלָנָא דַחֲמָת חֲצַר עֵינָן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק צִפּוּנָא עַל תְּחוּם חֲמָת וִיהוֹן לֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא מַעַרְבָא דָן חַד׃ ב וְעַל תְּחוּם

רדק: המלח או ים כנרת כי שניהם מזרחי׳ : תמודו . אמר כנגד ישראל כמו שאמר וחלקתם את הארץ : (יט) ופאת נגב . מתמר . תרגם יונתן מיריחו כי היא נקראת עיר התמרים : נחלה אל הים הגדול . הוא שאמר נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה : נחלה . כמו נחל והה״א נוספת אף על פי שהמלה מלרע אבל נחלת מצרים מלעיל וכן נחלה עבר על נפשינו וי״ת אחסנתא : (כ) ופאת ים הים הגדול . מגבול הים הגדול הוא גבול מערבי ארץ ישראל ומגבול זה עד נכח לבא חמת הוא רוחב הגבול : נכח . כמו נגד וכן נכחו תתנו והוא משקל אחד : זאת פאת ים . זאת הפאה הנזכרת היא פאת מערב לא״י : (כא) וחלקתם . מב אר הוא : (כב) והיה תפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים . בא עם ה״א הידיעה כמשפט שלא כמנהג ברוב ופירושו והיה לכם הגבול שתפילו אותה בנחלה לגבולותי׳ לכם ולגרים אשר הולידו בנים בתוככם בגלות: (כג) והיה בשבט אשר גר הגר אתו . כי לעתיד בצאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש את שבטו יבא אליהו וייחס כל איש אל שבטו : (א) ואלה שמות השבטים . פירוש אלה שמותם על נחלתם והחל מן הצפון מקצה צפונה ואמר כי נגד צפון של ארץ ישראל בקצה הצפון על הגבולים האלה יהיה חלק דן זהו שאמר אחר כן והיו לו פאת קדים הים פירוש והיו לו גבולים האלה מן פאת צפון עד הים כי כל החלקים זוכר אותם באורך ממזרח למערב וברוחב כמו שהם גבולי המקומות שזוכר אבל לא שם מדה לרוחב החלקים אלא לחלק התרומה ולחלק הנשיא שם אורך ורחב כמו שכתוב למעלה וכן יראה רוחב שאר החלקים ברוחב חלק הנשיא חמשה ועשרים אלף כי לא אמר על אורך חלקן לעמת אחד החלקים כי ברוחב יהיו חלקיהם שוים ובדברי רבותינו ז״ל פ׳ בדד ינחנו אמר הקב״ה לישראל אני עתיד להושיב אתכם נוחלים מסוף העולם ועד סופו וכן הוא אומר פאת קדים הים דן אחד : (ב) ועל גבול דן

רשי: מזרחית תמודו אורך מצר מזרחי ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תוצאותיו ים המלח במקצוע דרומית : ואת פאת קדימה . כלומר והרי לך פאת קדים : (יט) מתמר . מיריחו שהיא עיר התמרים וכן ת״י : עד מי מריבת קדש . היא מדבר צין : נחלה אל הים הגדול . ומשם הולך הגבול עד נחל מצרים הנופל בים הגדול במקצוע דרומית מערבית ואף משה כך נתן גבול נגב ממדבר צין על ידי אדום ומואב והולך עד מעצמון נחל מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחלה האמור כאן כמו לנחלה ומצאתי מתורג׳ אחסנא ואם לא שהטעם למטה וראיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ומסורת עליו לית בטעמא הייתי אומר שיבוש הוא ולא תירגם יונתן כן כי אם קוראים טועים : (כ) ופאת ים . ומצר מערבי : הים הגדול מגבול עד נוכח לבוא חמת . ממקצוע דרומית האמור למעל׳ והוא נחל מצרים : עד נוכח לבוא חמת . עד מקצוע צפונית מערבית הוא הר ההר שהוא נכח לבא חמת כי חמת במקצוע צפונית מערבית אצל הר ההר כמו שכתוב מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת מצאתי : (כג) גר הגר אתו . שנתגייר בגולה בתוך אותו שבט : (א) ואלה שמות השבטים . סדר חלקים שיחלקו ביניהם מקום כל אחד ואחד מקצה צפונה דן יטול מצר צפוני מחצר עינן שבמקצוע מזרח שהיא עד גבול דמשק (שבמקצוע מערב צפון . שא״א) : והיו לו פאת קדים הים . כלומר מפאת קדים ועד ים דן אחד הרי פירש האורך ולא פירש הרוחב ובברייתא דספרי בפרשת האזינו מה ת״ל יהודה א׳ דן א׳ אשר א׳ מלמד שעתידין ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב ברוחב כ״ה אלף קנים שהם שבעים וחמשה מילין ומהיכן למדו השיעור הזה מן התרומה שהוא כאחד מן החלקי׳ הללו כמו שמפורש בענין מצאתי שכך כתוב ואורך כאח׳ החלקים . והוא רחב עשרים חמש אלף קנים ואורך מפאת ים עד פאת קדים כ״ה אלף קנים ק״ן אלף אמה שהקנה שש אמה וכל אלפים אמה מיל כמו ששנו למדין במסכת יומא אצל עשר סוכות שמירושלים ועד צוק הרי ק״נ אלף אמה עולין לשבעים וחמשה מיל וזהו שיסד רבי אלעזר בפיוט (בסילוק דיום שני של סוכות) כי אקח מועד לעת חלוק ארצותי׳ בשירת הכרם לתוצאותיה באורך מפאת קדים לקצותיה עד ים אוקיינוס למלואתיה ברחב שבעים וחמשה מיל חבילותיה (וי״ג שבעי׳ וחמשה מיל לי״ג רצועות בין רצועות השבטים ורצועות הקודש יעלו לט׳ מאות ועשרה מילין ולמנין ח׳ פרסה על ח׳ פרסה של א״י עולין המילין לשש עשר׳ מאות לשבוס הקליר׳ שאמר ארבעת מ לין היא פרסה ושמא מילין של חשבון הרצועות גדולים הם אין נכנסין ארבע׳ מהם בפרסה ואכן בא למנות שני מילין למחלית (ומחלה בפרסה יעלו כד׳ מאות פרסה לאלף מילין וחשבון מילין של רצועה אין עולין אלא ס׳ מאו׳ ועשרים מילין עדיין חסר המנין כ״ה מילין לא כיון מניין מילין הרצועות של פ״ש למנין ד׳ מאות פרס׳ ומניין למד רבי אליעזר אורך השורות עד ים אוקיינוס שהוא בסוף עולם ומקרא מעיד תחום מערב עד ים הגדול שלפני׳ מים אוקיינוס הרבה) : (ב) ועל גבול דן . ואצל גבול דן בדרומו תהיה

מסורה: וזה גבול הארץ . וזה ימות בנפש מרה . וזה פתשגן הנשתון : אל יד ה׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויאמר אליהם המלך אשר ייטב בעיניכם אעשה . ואלה שמות השבטים ב׳ בפסוק . הנה בעיני עבדים אל יד ארוניהם ב׳ בפסוק . וכל אסתר דכוו׳ אל יד במ״א על וסי׳ ונתן הלבוש וחסום . סי׳ מן ואלה שמות השבטים עד סוף סיפר׳ כולהון קדימה במ״ה קדים וסימ׳ ועל גבול דן . פרים . ראובן . יהודה . ואלה מרותיה . ח׳ קדימה בשאר קריאה וסימ׳ ותשא אתי רוח . ויבוא אל שער . ולנשיא מזה ומזה ב׳ בו . וישיבני אל

מצודת ציון

על צידון (בראשית מט) : תמודו . מל׳ מדידה : (יט) נגב תימנה . כפל המלה בשמות נרדפות כמו אדמת עפר (דניאל י״ב) : (כ) נוכח . נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כ״ה) : (כב) כאזרח . כן יקרא ישראל גמור כמו האזרח והגר הגר (ויקרא טז) : (א) אל יד . אצל מקום כמו יד אבשלום (ש״ב יח) : (ב) ועל גבול . סמוך לגבול כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב) . ואלה

מצודת דוד

הגלעד . שעמדה במזרח א״י מחוץ לגבול כי היא בעבר הירדן המזרחי : ומבין ארץ ישראל . הוא עבר הירדן המערבי ששמה א״י בעצם מאז נחלו אותה : הירדן מגבול . ר״ל הירדן יהיה לגבול בין חורן והגלעד שמזה ובין דמשק וא״י שמזה כי הוא המפסיק ביניהם : על הים וגו׳ . גבול המזרחי תמודו עד כלות הים הקדמוני הוא ים המלח העומד במקצוע דרומית מזרחית של א״י : ואת פאת קדימה . ר״ל והרי לך את גבול פאת קדים : (יט) ופאת נגב . הגבול מפאת נגב יהיה מתמר ויתכן שזהו חצצון תמר הוא מ״ש והנה בחצצון תמר היא עין גדי (דה״ב כ) ועין גדי הוא מוזכר ביהושע בערי יהודה שהיה נחלתו בפאת הדרומי כי אין זה מקום יריחו עיר התמרי׳ כי היא עמדה רחוק׳ מן הגבול מאד וכאשר נראה בצורה חלוקת א״י בימי יהושע : עד מי וגו׳ . מתמר הלך הגבול עד מי מריבת קדש הוא מדבר צין כמו שנאמר במי מריבת קדש מדבר צין (דברים לב) : נחלה . ר״ל ומשם הולך הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול : ואת וגו׳ . והרי לך את גבול פאת נגב : (כ) ופאת ים . הגבול מפאת ים יהיה הים הגדול מן הגבול ויתשב כא״י : עד נכח . עד מול המקום שבאים דרך בו אל חמת המוזכר בתורה והוא הר ההר וכמ״ש מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת (במדבר לד) : זאת פאת ים . זאת הגבול מפאת ים : (כא) וחלקתם . תחלקו אותה לחלקים שוים למספר שבטי ישראל : (כב) והיה תפילו . זה יהיה לכם אשר תפילו אותה וכו׳ ר״ל את זה תירשו בנחלה לכם וכו׳ : אשר הולידו בנים . אחר שנתגיירו : והיו לכם . יהיו נחשבים לכם כישראל גמור מימות אבותיו : אתכם יפלו . עמכם יירשו בנחלה : (כג) שם . בחלק השבט ההוא תתנו לו נחלה : **מח** (א) ואלה שמות השבטים . אשר יחלק להם נחלת א״י : מקצה צפונה . מסוף הצפון אצל מקום דרך ההולך לחתלון משם בא הגבול לחמת ומשם עד חצר עינן העומדת אצל גבול דמשק כלפי הדרום : צפונה . כל מיצר הצפון אצל מקום חמת וה״ה שאר המקומות אשר יכנסו אז בגבול א״י : והיו לו . הגבולים ההם יהיו אל השבט מפאת קדים עד פאת הים כי

(ח) תהיה התרומה וגו'. וא"ת היאך יתכן שתהא ירושלים במקומה והלא היתה ירושלים במיצר לפוני של יהודה שנפל דרומה של ארץ כנען וכאן הוא באמצע השבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו כשורת הכרם וכל החלקים שוין וחלוק' יהושע היה שבט יהודה חלק גדול ואף כי (חלקו היה) רב ממנו עד שנפל שמעון בגורלו שנא' (יהושע יט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון לפיכך יש די עתה ברוחב חלק שנפל יהודה בימי יהושע ליפול בו חלק עכשיו ה' שבטים הנותרים לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס וירושלים במקומה והיה המקדש בתוכו. כמו שמפרש והולך: (ט) התרומה. אשר תרימו לה'. מן החלק הזה שהופרש אצל יהוד' בדרומו אורך ממזרח עד הים ורחב כ"ה אלף קנים ממנו תהיה תרומה לה' למקדש ומקום לבתים לכהנים ארך כ"ה אלפים קנים ממזרח למערב ורחב י' אלפים מן הצפון לדרום: (י) ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים. ואלה העשרת אלפים רחב וכ"ה אלף אורך יהיה לכהנים בצפון בתוך רצועת התרומה הגדולה אצל דרומו של יהודה: צפונה כ"ה אלף. הוא האורך ממזרח למערב. וימה רחב עשרת אלפים. מצד מערב רחב עשרת אלפים מן הצפון לדרו': וקדימ' רחב י' אלפים. ורוח מזרחית י' אלפים מן הצפון לדרום: ונגבה אורך כ"ה אלף. מן המזרח למערב: והיה מקדש ה' בתוכו. היא הר הבית ה' מאות קנים על ה' מאות קנים יהיה באמצע רצועה זו וכל סביבותיו לכהנים י"ב אלפים ומאתים וחמשים לצד מזרח וכן לצד מערב וברוחב ארבעת אלפים וז' מאות וחמשים לצפון וכן לדרום כמו שאמור למעלה בענין יהיה מדה אל הקודש ה' מאות בה' מאות מרובע: (יא) לכהנים המקודש. החלק הזה המקודש יהיה לכהנים: (יב) תרומיה. מפורשת תרומה היא שם הפרשה תרומיה מפורשת והיתה להם הרצועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ אורך מאוקיינוס עד גבול מזרח ברוחב כ"ה אלפים כמו שאמור למעלה. ממנו יבדילו רצועה זו באמצע ארכה לכהני' ולמקדש: קדש קדשים. שכל התרומה הגדולה קודש לכהנים ולוים ולנשיא ולאחוזת העיר ולעובדי העיר. כמו שמפורש והולך וזו כ"ה אלף אורך וי' אלף רוחב בצפונו המפורש' ממנה לכהנים ולמקדש תהיה קדש קדשים: אל גבול הלוים. אצל רצועות הלוים: והלוים

דן מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד: ג ועל גבול אשר מפאת קדימה ועד פאת ימה נפתלי אחד: ד ועל גבול נפתלי מפאת קדמה עד פאת ימה מנשה אחד: ה ועל גבול מנשה מפאת קדמה עד פאת ימה אפרים אחד: ו ועל גבול אפרים מפאת קדים ועד פאת ימה ראובן אחד: ז ועל גבול ראובן מפאת קדים עד פאת ימה יהודה אחד: ח ועל גבול יהודה מפאת קדים עד פאת ימה תהיה התרומה אשר תרימו חמשה ועשרים אלף רחב וארך כאחד החלקים מפאת קדימה עד פאת ימה והיה המקדש בתוכה: ט התרומה אשר תרימו ליהוה ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים: י ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים צפונה חמשה ועשרים אלף וימה רחב עשרת אלפים וקדימה רחב עשרת אלפים ונגבה ארך חמשה ועשרים אלף והיה מקדש יהוה בתוכו: יא לכהנים המקדש מבני צדוק אשר שמרו משמרתי אשר לא תעו בתעות בני ישראל כאשר תעו הלוים: יב והיתה להם תרומיה מתרומת הארץ קדש קדשים אל

דן מרוח מדינחא עד רוח מערבא אשר חד: ג ועל תחום אשר מרוח מדינחא ועד רוח מערבא נפתלי חד: ד ועל תחום נפתלי מרוח מדינחא עד רוח מערבא מנשה חד: ה ועל תחום מנשה מרוח מדינחא עד רוח מערבא אפרים חד: ו ועל תחום אפרים מרוח מדינחא ועד רוח מערבא ראובן חד: ז ועל תחום ראובן מרוח מדינחא עד רוח מערבא יהודה חד: ח ועל תחום יהודה מרוח מדינחא עד רוח מערבא תהי אפרשותא דתפרשון עסרין וחמש אלפין פותיא ואורכא כחד מן חלקיא מרוח מדינחא עד רוח מערבא ויהי כיבש מקדשא בגויה: ט אפרשותא די תפרשון קדם יי אורכא עסרין וחמשא אלפין ופותיא עסרא אלפין: י ולאלין תהי אפרשות קודשא לכהניא צפונא עסרין וחמשא אלפין ולמערבא פותיא עסרא אלפין ולמדינחא פותיא עסרא אלפין ולדרומא אורכא עסרין וחמשא אלפין ויהי כיבש מקדשא דיי בגויה: יא לכהניא דקדישין מבני צדוק דנטרו מטרת מימרי דלא טעו בטעות בני ישראל כמא דטעו ליואי: יב ותהי להון אפרשותא מאפרשות ארעא קודש קודשין על תחום ליואי:

דן. סמוך לגבול דן וכן כולם כמו ועליו מטה מנשה והדומים לו והכל מבואר: מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד: (ז) יהודה אחד. וכן כולם שעתידים ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב על רוחב כ"ה אלף קנים שיעורם חמשה ושבעים מיל חמשה ועשרים אלף קנים הם ק"נ אלף אמה כי הקנה שש אמות כמו שכתוב למעלה ואלפים אמה הם מיל נמצא שהם חמשה ושבעים מיל: (ח) ועל גבול יהודה. התרומה אשר תרימו. בכלל התרומה הוא הר הבית ומה שבתוכו ואחוזת הכהנים והלוים ואחוזת העיר והולך ופורש כל אחד כמו שנזכר למעלה: בתוכה. כתיב וקרי בתוכו וטעם הכתוב בתוכה התרומה וטעם בתוכו אל החלק והכל מבואר למעלה: (יא) לכהנים המקדש. רוצה לומר המקודשים והוא על דרך כלל וכן תרגם יונתן לכהניא דקדישין ואיזה הם המקודשים אותם שהם מבני צדוק שלא תעו: כאשר תעו הלוים. ר"ל הכהנים הלוים שאינם מבני צדוק וטעם צדוק פירשנוהו למעלה בפסוק והלשכה אשר פניה דרך הצפון: (יב) והיתה להם תרומיה מתרומת הארץ. תרומיה שם תאר כפלא תחתיה שליש' והדומים להם ואמר אע"פ כי חלק הכהנים עם המקדש הוא תרומיה מתרומת הארץ כי היא קדש הקדשים: אל גבול הלוים. רוצה לומר על וכן תרגם יונתן על גבול ליואי רוצה לומר סמוך לגבול הלוים ותרומת הארץ היא חלק הלוים ואחוזת העיר וחלק הכהנים עם המקדש היא תרומת התרומה כי כל עיר

פתח קרמא דפסוק ופאת קדים מבין חורן תנינא דפסוק. מגמת פניהם: כאחד י"ב פתחין בקרי' וסי' הן האדם היה כאחד ממנו. דן ידין עמו. וחליתי והייתי כאחד האדם. וחברו אם אסור יאסרני. ויואל הלוי לשבת את האיש. גם את הארי גם את הדוב. ועשהאל קל ברגליו. ואוכל על שלחני כא' מבני המלך. כאחד הנבלים. וארך כאחד החלקים. על ירושה ידו גורל. אשר הלך לקרוא למיכיהו דר"ה. וחד וכאחד השרים תפלו: קדש קדשים ח' בנביאים וכתובים וסי' זאת תורת הבית על ראש. ומן המרה הזאת תמר: והית לכם תרומי': בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן. ולחתם חזון ונביא ולמשיח קדש קדשים. וכל אוריתא דכוו' במ"ו וסימ' נמסר בסדר תרומה:

מצודת דוד

כי חלקי השבטי' יהיו זה אצל זה וכל חלק יהיה מקצה הגבול עד קצהו ממזרח למערב: דן א'. ר"ל לשבט דן יהיה לחלק א': (ג) ועל גבול דן. סמוך לגבול דן לדרומו יהי' החלק מפא' קדים וכו' ולשבט אשר יהי' לחלק א' וכן כל השבטי' ולקחו זה בדרומו של זה:

(ח) מפאת קדים. החלק מפאת קדים וכו' תהיה התרומה וכו' היא האמורה למעלה תרימו תרומה לה' וכו' עד ולנשיא מזה ומזה וכו' (לעיל מה): רוחב. מצפון לדרום: כאחד החלקים. שחלקו השבטים ולתוספת ביאור אמר מפאת קדימה וגו': בתוכו. בתוך התרומה ההיא כמו שמפורש והולך: (ט) התרומה וגו'. זהו חלק הכהנים שיקחו בפאת הצפוני מהחלק הזה ארך ממזרח למערב תהיה באמצעות אורך החלק: הרחב. מצפון לדרום: (י) ולאלה. ובאלה כ"ה אלף על עשרת אלפים תהיה להכהנים בפאת צפון כ"ה אל"ף אורך ובפאת מערב רחב עשרת אלפים וגו' ובנין המקדש יהיה באמצעית הרצועה ההיא בין באורך בין ברוחב: (יא) לכהנים. המקודש. זה יותן לכהנים המקודשים המשמשים במזבח והם מבני צדוק. כ"ג אשר שמרו משמרת ה' ולא זזו ממנה ולתוספת ביאור אמר אשר לא תעו מה' לעבוד עבודת הפסילים בזמן שתעו בני ישראל כאשר תעו שאר הכהנים בני לוי שעשו עבודת העם לפני הפסולים וכמ"ש למעלה והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו וגו' (לעיל מד): (יב) והיתה להם. לכהנים ההם יהיה התרומה מתרומת הארץ כי כל הרצועה ההיא באורך כל א"י וברוחב חמשה ועשרים אלף קנים תקרא תרומת

מצודת ציון

(י) ולאלה. כמו ובאלה ובאה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט): (יא) המקודש. כמו המקודשים והוא דרך כלל: תעו. הוא לשון מושאל מן התועה בדרך: (יב) תרומיה. ענין הפרשה

רדק

עיר ירושלם היא תרומה : (יג) והלוי' . מבואר הוא : (יד) ולא ימכרו ממנו . הלוים וכל שכן הכהנים שלא ימכרו מאחוזתם לישראל : ולא ימר . וכן לא יחליפנו ולא יעביר אותו בנחלה אחרת : ולא ימר ולא יעביר . דרך כלל יעבור כתיב רוצה לומר יעבור החלק הזה לאחר ולא יעביר . קרי רוצה לומר הכהן או הלוי לא יעבירנו : ראשית הארץ . כמו שקרא אותו תרומת הארץ כן קורא אותו ראשית כי התרומה ראשית : כי קדש לה' . פירוש כל זה הוא קדש ואע"פ שהאחד מקודש יותר מחבירו הכל הוא קדש לה' כי הוא אחוזת משרתי ה' : (טו) וחמשת אלפים . חול הוא לעיר . אחוזת העיר הנזכר למעלה שהוא חמשת אלפים הוא חול כנגד חלק הלוים והכהנים שהוא מקודש ממנו ואעפ"כ הוא קדש ותרומת הארץ כי ירושלם היא מקודשת מכל א"י ומה יהיו אלה חמשת אלפים לעיר : למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה . כתיב וקרי בתוכו וכבר פירשנוהו : (טז) ואלה מדותיה . מדות העיר שהוא קדש מרובעת לכל רוח חמש מאות אמות וארבעת אלפים : ופאת נגב חמש מאות וארבעת אלפים . חמש האחד כתיב ולא קרי והוא אחד משמונה דכתיבין ולא קריין : (יז) והי' מגרש לעיר צפונה . מגרש הוא חוץ לעיר מחומת העיר ולחוץ והוא מקום פנוי אין בו בית ולא זרעים ולא נטעים והיה המגרש חמשים ומאתים לכל רוח הנה רתב אחוזת העיר שהיא חמשת אלפים כי העיר ארבע אלפים וחמש מאות מצפון לדרום ומגרש חמשי' ומאתים לצפונה וחמשים ומאתי' נגבה הנה חמש מאות וארבעת אלפים וחמש מאות הרי הנם חמשת אלפים : (יח) והנותר בארך לעמת תרומת הקדש . שהיא חמשה ועשרים אלף ארך והעיר חמשת אלפים נשארו למזרח עשרת אלפים ולמערב עשרת אלפים והנה הם כ"ה אלפים : והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר . תבואת העשרים אלף תהיה למאכל לאותם שיעמדו בעיר כי מכל שבט ישבו שם והם יקראו עובדי העיר שיעשו עבודת העיר בשדות ובכרמי' ובגני': תבואת' . כתיב בה"א וקרי בוי"ו וכתבנו הטעם במלת בתוכו או בשניהם הה"א במקום וי"ו כמו אהלה : (יט) והעובד העיר יעבדוהו . מכל שבטי ישראל כי בעבורם הם עומדים שם ובמקומם ובדין הוא שיעבדום בכל דבר שתצטרך להם מהם וישלחו להם מנחות ויש מפרשים עובדי העיר הגבעונים ואין לו טעם כי לא יהיו עוד הגבעונים משרתים לעתיד ולא יתכן שיהיו גבעונים יושבי ירושל' העיר

תולדות אהרן והעובד העיר . ב"ב קכב (סנהדרין כג קידושין סה) : .

תרגום

יג וְלֵיוָאֵי לָקֳבֵיל תְּחוּם כָּהֲנַיָא עֶסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין אוּרְכָּא וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין כָּל אוּרְכָּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין׃ יד וְלָא יְזַבְּנוּן מִנֵּיהּ וְלָא יַחְלִיף וְלָא יַעְבַּר רֵישׁ אַרְעָא אֲרֵי קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃ טו וַחֲמְשָׁא אַלְפִין דְּאִשְׁתָּאֲרוּ בְּפוּתְיָא עַל אַפֵּי עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין חוּלָא הוּא לְקַרְתָּא לְמוֹתַב וּלְרֶוַח וִיהֵי כִּיבַשׁ קַרְתָּא בְּגַוַּהּ׃ טז וְאִלֵּין מִשְׁחָתְהָא לְרוּחַ צִפּוּנָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ דָּרוֹמָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ מַדִּינְחָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ מַעַרְבָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ יז וִיהֵי רְוָחָא לְקַרְתָּא לְצִפּוּנָא מָאתַן וְחַמְשִׁין וְדָרוֹמָא מָאתַן וַחַמְשִׁין וּמַדִּינְחָא מָאתַן וַחַמְשִׁין וּמַעַרְבָא מָאתַן וַחַמְשִׁין׃ יח וּדְאִשְׁתְּאַר בְּאוּרְכָּא לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא עַסְרָא אַלְפִין לְמַדִּינְחָא וְעַסְרָא אַלְפִין לְמַעַרְבָא וִיהֵי לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּתְהֵי עֲלַלְתֵּיהּ לְמֵיכַל לְדִמְפַלְחִין בְּקַרְתָּא׃ יט וּדְמִפַלַּח בְּקַרְתָּא יְפַלְחוּנֵיהּ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

מקרא

גְּבוּל הַלְוִיִּם׃ יג וְהַלְוִיִּם לְעֻמַּת גְּבוּל הַכֹּהֲנִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כָּל־אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃ יד וְלֹא־יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא־יָמֵר וְלֹא יַעֲבוּר רֵאשִׁית הָאָרֶץ כִּי־קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ טו וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים הַנּוֹתָר בָּרֹחַב עַל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף חֹל־הוּא לָעִיר לְמוֹשָׁב וּלְמִגְרָשׁ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכֹה׃ טז וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ פְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת־נֶגֶב חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמִפְּאַת קָדִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים׃ יז וְהָיָה מִגְרָשׁ לָעִיר צָפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְנֶגְבָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְיָמָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם׃ יח וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים קָדִימָה וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יָמָּה וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְהָיְתָה תְבוּאָתֹה לְלֶחֶם לְעֹבְדֵי הָעִיר׃ יט וְהָעֹבֵד הָעִיר יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

הערות בשוליים: ט' פסוקים ולא ולא ולא ; יעביר ק' ; כ"ת ; ד' כסיפרא ; ב' ; בתוכו קרי ; ד' כ"ל ; חמש כתיב ולא קרי ; ס' כענין ; תבואתו קרי ; כ' מ"ל

רשי

(יג) והלוי' לעומת גבול הכהני' . אצל רצועות הכהנים כמדת הכהנים כנגד כל ארכה : כל אורך . כל הרצועות אורכן כ"ה אלף : (יד) ולא ימר . כא יחליפם בקרקע אחר : (טו) וחמשת אלפים הנותר ברוחב . רצועות התרומה הגדולה שהיתה כ"ה אלפי' רחב ואורך כאחת החלקים מפאת קדים עד פאת ים ומתל' חזר ותרם שתי רצועות באמצעיתה אורך כ"ה אלף ורחבן ד' אלף ועדיין נשאר ברחבה חמשת אלפים אותם חמשת אלפים רוחב יהיו למושב העיר ארכן על פני אורך כ"ה אלף של תרומת הלוים : חול הוא . ואינן קדש כתרומת אותה רצועה של הכהנים והלוים חול הוא אלא ויהיו לעיר למושב ישראל ולמגרש סביב העיר : בתוכה . באמצע אותה רצועה : (טז) ואלה מדותיה . של עיר : פאת צפון וגו' . מרובעת ארבעת אלפים וחמש מאות קנים על ארבעת אלפים וחמש מאות קנים נשארו ברוחב חמש מאות הם יהיה להם למגרש מאתים וחמשים לצפון מאתים וחמשים קנים לדרום כמו שאמור במקר' שלמטה וכן למזרח ומערב הרי חמשת אלפים על חמשת אלפים באמצע הרצועות הרי כל רחבה ממולא ובאורך הרצועה הזאת השלישית נשארו י' אלפים למזרח וי' אלפים למערב עליה' הוא מפרש ואומר והנותר באורך לעומת תרומת הקדש י' אלפים קדימה וי' אלפי' ימה : (יח) והית' תבואתה ללחם לעובדי העיר . הם הגבעונים הנתונים חוטבי עצים ושואבי מים כן שמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל : לעובדי העיר . אישארבנ"ש בלע"ז : והיה מגרש לעיר . כל מגרשי עיר שבמקרא מקום פנוי לא בתי' ולא שדה : (יט) יעבדוהו מכל שבטי ישראל . שנתנו להם זה חלק בארץ : (כ) כל התרומה . המקודשת המותרמ' מתוך התרומ' הגדול' כ"ה אלפים קנים על כ"ה אלפים קנים : רביעית מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים : ואל אחוזת העיר . אחוזת פורפרי"ש

מסורה

בתוכה ב' כתובים כן ובענין וסימ' חול הוא לעיר למושב . ומקדש הבית בתוכה : קדים ה' בעניינא וסי' נמסר לעיל בהאי סימ' : תבואתת ב' כתיב ה' וסימ' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה . והיתה תבואתה ללחם לעבדי העיר : רביעית ג' מ"ל דמ"ל וסימ' ויין לנסך רביעית ההין תקריב על . למצרים על חיל פרעה . רביעית תרימו את תרומת הקדש דסוף יחזקאל . וכל שאר אוריתא ומלכים ויחזקאל רביעת כתיב במ"א רבעית וסימ' והקריב המקריב את קרבנו לה' , וכל שאר נביאים וכתובים רבעית כתיב :

מצודת ציון

הפרשה : (יג) לעומת . ר"ל שוה לה וכן והאופנים לעומתם (לעיל י) : (יד) ימר . מל' תמורה ותלוף : (טו) על פני . ר"ל באורך : למושב . מלשון ישיבה : ולמגרש . יקרא כן לפי שהוא .

מצודת דוד

תרומת הארץ וחלק הכהנים תקרא תרומה מן התרומה והיא קדש קדשים מול תרומת הארץ : אל גבול הלוים . החלק הזה תהיה אצל גבול הלוים : (יג) והלוים . ר"ל וחלק הלוים תהיה נגד גבול הכהנים ושוה לו אורך כ"ה אלף ורוחב עשרת אלפים : כל אורך וגו' . ר"ל ללוים תהיה כל השטח הזה אורך כ"ה אל"ף וכו' ולפי שאל הכהנים לא יהיה כל השטח כי בו יהיה מקום המקדש לזה אמר ללוים יהיה כל האורך ולא יפסיק דבר : (יד) ולא ימכרו ממנו . חוזר הוא על הכהנים ועל הלוים שלא ימכר מי מאחוזתו : ולא ימר . לא יחליף ממנו בקרקע אחרת ולא יעבור ממנו שם ראשית הארץ כי כמו שנקראת תרומה נקראת ראשית כי התרומה נקראת ראשית כמ"ש ראשית דגנך (דברים יח) ועל התרומה יאמר שמפרים אותה באשונה קודם המעשר : כי קדש לה' . כי אחוזת הכהנים והלוים המה קדש ואין מהראוי להוציאם לחולין להיות ביד זרים : (טו) הנותר ברוחב . כי כל הרצועה בכללה תהיה כ"ה אלף רוחב הוצא מהם י' אלפים חלק הכהנים וכנגדן ללוים א"כ נשאר עוד מהרוחב חמשת אלפים : על פני . ר"ל באורך כ"ה אלף : חול הוא . אל מול קדושת אחוזת הכהנים והלוים תחשב לחולין : לעיר למושב . ר"ל הרצועה ההיא תהיה לאורך מושב העיר לשדות ולכרמים לכלכל יושבי העיר : ולמגרש סביב העיר . תהיה מגרש והוא מקום פנוי מבלי זריעה ונטיעה והוא נוי לעיר : בתוכו . באמצעות החלק הזה : (טז) ואלה מדותיה של העיר : (יז) והיה מגרש לעיר . אבל המגרש אשר לעיר : צפונה . בפאת צפון יהיה חמשים ומאתים קנים וגו' : (יח) והנותר בארך . כי ברחב לא נשאר כלום כי העיר תהיה ד' אלפים ות"ק קנים ומגרש מזה ומגרש מזה כ"א ר"ן קנים הרי ה' אלפים קנים ומלאו כל הרחב אבל באורך נשאר עשרת אלפים מזה ומזה לכן אמר והנותר באורך אל מול כלות תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים והם עשרת אלפים למזרח ועשרת אלפים למערב וזה יהיה מול תרומת הקדש ושוה לו כמדתו : והיתה תבואתו . התבואה הגדילה בשטח הזה תהיה למאכל לעובדי העיר הם יושבי העיר העוסקים בעבודת העיר ותקונה : (יט) והעובד העיר . ר"ל כ"א מעובדי העיר יעבדו אותו מכל

כ כָּל־הַתְּרוּמָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אָלֶף רְבִיעִית תָּרִימוּ אֶת־תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר׃ כא וְהַנּוֹתָר לַנָּשִׂיא מִזֶּה ׀ וּמִזֶּה ׀ לִתְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר אֶל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף ׀ תְּרוּמָה עַד־גְּבוּל קָדִימָה וְיָמָּה עַל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף עַל־גְּבוּל יָמָּה לְעֻמַּת חֲלָקִים לַנָּשִׂיא וְהָיְתָה תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וּמִקְדַּשׁ הַבַּיִת בְּתוֹכֹה׃ כב וּמֵאֲחֻזַּת הַלְוִיִּם וּמֵאֲחֻזַּת הָעִיר בְּתוֹךְ אֲשֶׁר לַנָּשִׂיא יִהְיֶה בֵּין ׀ גְּבוּל יְהוּדָה וּבֵין גְּבוּל בִּנְיָמִן לַנָּשִׂיא יִהְיֶה׃ כג וְיֶתֶר הַשְּׁבָטִים מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה בִּנְיָמִן אֶחָד׃ כד וְעַל ׀ גְּבוּל בִּנְיָמִן מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה שִׁמְעוֹן אֶחָד׃ כה וְעַל ׀ גְּבוּל שִׁמְעוֹן מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה יִשָּׂשכָר אֶחָד׃ כו וְעַל ׀ גְּבוּל יִשָּׂשכָר מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה זְבוּלֻן אֶחָד׃ כז וְעַל ׀ גְּבוּל זְבוּלֻן מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת־יָמָּה גָּד אֶחָד׃ כח וְעַל ׀ גְּבוּל גָּד אֶל־פְּאַת נֶגֶב תֵּימָנָה וְהָיָה גְבוּל מִתָּמָר מֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ נַחֲלָה עַל־הַיָּם הַגָּדוֹל׃ כט זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּפִּילוּ מִנַּחֲלָה לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵלֶּה מַחְלְקוֹתָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ ל וְאֵלֶּה תּוֹצְאֹת הָעִיר מִפְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה׃

נ״ג מ״ל דמ״ל · י״ו בטעםאופן ועגלה · ד׳ בענין · בתוכו ק׳ · ב׳ · ד׳ דגביס בסיפרא · ג׳ חסר · סימן · ג׳ כ״כ

וְכָל אַפְרָשׁוּתָא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפָא בְּעַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפָא מְרַבַּע תַּפְרְשׁוּן יַת אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְאַחְסָנַת קַרְתָּא׃ כא וּדְאִשְׁתְּאַר לְרַבָּא מִכָּא וּמִכָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וְלְאַחְסָנַת קַרְתָּא לָקֳבֵל חֲמְשָׁא וְעַסְרִין אַלְפִין אַפְרָשׁוּתָא עַד תְּחוּם מַדִּינְחָא וּמַעַרְבָא לָקֳבֵיל עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין עַד תְּחוּם מַעַרְבָא לָקֳבֵיל חָד מִן חֻלָקַיָּא לְרַבָּא וּתְהֵי אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וְכֵיבַשׁ מַקְדַּשׁ בֵּיתָא בְּגַוֵּיהּ׃ כב וּמֵאַחְסָנַת לֵיוָאֵי וּמֵאַחְסָנַת קַרְתָּא בִּמְצִיעַן דִּלְרַבָּא יְהֵי בֵּין תְּחוּם יְהוּדָה וּבֵין תְּחוּם בִּנְיָמִין לְרַבָּא יְהֵי׃ כג וּשְׁאָר שִׁבְטַיָּא מֵרוּחַ מַדִּינְחָא וְעַד רוּחַ מַעַרְבָא בִּנְיָמִין חָד׃ כד וְעַל תְּחוּם בִּנְיָמִין מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא שִׁמְעוֹן חָד׃ כה וְעַל תְּחוּם שִׁמְעוֹן מֵרוּחַ מַדִּינְחָא וְעַד רוּחַ מַעַרְבָא יִשָּׂשכָר חָד׃ כו וְעַל תְּחוּם יִשָּׂשכָר מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא זְבוּלֻן חָד׃ כז וְעַל תְּחוּם זְבוּלֻן מֵרוּחַ מַדִּינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא גָּד חָד׃ כח וְעַל תְּחוּם גָּד לְרוּחַ עֵבַר דָּרוֹמָא וִיהֵי תְּחוּם מִירִיחוֹ מֵי מַצּוּת רְקָם אַחְסָנָא לְיַמָּא רַבָּא׃ כט דָּא אַרְעָא דְּתִתְפַּלְגוּן לְאַחְסָנָא לְשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאִלֵּין פַּלְגוּתְהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ל וְאִלֵּין מַפְּקָנֵי קַרְתָּא מֵרוּחַ צִפּוּנָא אַרְבַּע אַלְפִין

רשי

פורסרי״ש בלע״ז: (כא) והנותר לנשיא וגו׳ · והנותר באורך התרומה הגדולה: מזה ומזה. למזרח ולמערב של תרומת הקודש ולאחוזת העיר: אל פני כ״ה אלף· על רוחב כ״ה אלפים תרומה עד קדימ׳ של א״י וגו׳: וימה על פני וגו׳ · וכן למערב על פני שלשת הרצועות של כהנים ולוים אחוזת העיר ברחב כ״ה אלפי׳: על גבול ימה: כמו עד גבול ימה עד אוקיינוס: לעומת חלקים · כנגד אורך חלקי השבטים: לנשיא יהיה. והיתה תרומת הקודש. היא רצועות הכהנים: ומקדש הבית בתוכה · הכל באמצע נחלת הנשיא: (כב) ומאחוזת הלוים ומאחוזת העיר · גם הוא בתוך אשר לנשיא יהיה: בין גבול יהודה ובין גבול בנימין · של רחב הרצועה אשר בין שני השבטים האלה יהודה מצפון ובנימין מן הדרו׳ יהיה לנשיא והיא הרצועה שהותרמה ראשון רחב כ״ה אלפים באורך אחר חלקי השבטים: (כג) ויתר השבטים. ישלו בדרומה של אותה רצועה בנימין אצלה ואצלו שמעון ואצלו יששכר ואצלו זבולן ואצלו גד נמצא גד במצר דרומי של ארץ ישראל: (כח) ועל גבול גד · מצר דרומי שלו: מתמר מי מריבת קדש נחלה · מירחו עיר התמרים במקצוע המזרח ובא למערב למי מריבת קדש ובא והולך עד נחל מצרים השופך לים הגדול במקצוע דרומית מערבית: (ל) תוצאות העיר · שעריה לד׳ רוחותיה: מדה. הוא קנה המדה חמשה מאות וארבע אלפים קנים סביב:

תולדות אהרן חמש מאות · נדרים לה:

רדק

העיר הקדושה בשביל ישראל: (כ) כל התרומה · כלל אותה במספר כולל חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף בריבוע זהו שאמר רביעית: אל אחוזת העיר · עם אחזת העיר שהוא מכלל חשבון חמשה ועשרים אלף: (כא) והנותר לנשיא מזה ומזה · הכל מבואר למעלה: לעמת חלקים · ר״ל לעמת חלקי השבטים כמו שמפורש למעלה: בתוכה · כתיב וקרי בתוכו ופירושו בתוך חלק הנשיא רוצה לומר באמצע חלקו תהיה התרומה היי׳ גבול יהודה ובין גבול בנימין יהודה מן הצפון ובנימין מן הדרום וכבר פירש למעלה חלקו הצפון לשבעה השבטים וזכר התרומה ואחרים וזכר חלקי חמשת אלפים הנותרים בנימין סמוך לתרומה ואצלו שמעון וכן כולם כן עד גד שהוא סוף תחום דרום כמו דן שהוא סוף תחום צפון: (ל) ואלה תוצאות העיר · רוצה לומר שעריה לכל רוח שלשה שערים כמאמרו לארבע רוחותיה שנים עשר שערים לשנים עשר שבטים ונזכרו השבטים זכר גם כן

י״ו מלין בקריא׳ קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסי׳ומדתם מחוצלעי׳. אלה הנחלות אשר נחלו · ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא. הנני ממלא את כל יושבי הארץ הזאת דירמיהו · ואמרו אליך הגידה נא לנו · והנותר לנשי׳ מזה ומזה דיחזקאל· המשרתי׳את המלך דויקהל דדברי הימים · צאו לערי יהודה דויקבץ· וירם יאשיהו לבני העם צאן · ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים · תהי נא אזנך קשבת דעזרא · גם אני חצני נערתי · ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים · ועמסים על החמרים · ומה חשחן ובני תורין. ב׳ מנהון בו׳ משרתים חוץ מן הגלגל וסי׳ כל יחזקאל ותרי עשר אל הים במ״ב על הים וסי׳ ופאת קדים מבין חורן · והיה גבול מתמר מי מריבת קדש · וכל שאר קריאה דכוו׳ במ״א אל הים וסימ׳ כל הנחלים הולכים אל הים: תוצאות ג׳ כתיב כן עיין בסדר

מצודת ציון

שהוא חוץ לעיר וכאלו נגרש מן העיר: (כ) רביעית· מרובעת: אל · כמו עם: אחוזת· חלק ונחלה: (כא) אל פני. לפני: על פני. כמו אל פני: על גבול · עד הגבול: (כב) ומאחוזת · הוא במ״ם השוואה כמו מגדיש ועד קמה (שופטים טו) ור״ל בין גדיש וכו׳: (כח) אל פאת · בפאת: על הים · אל הים: (כט) מחלוקתם · מלשון חלוקה: (ל) תוצאות · השערים שיוצאין

מצודת דוד

מכל שבטי ישראל ר״ל כל שבטי ישרא׳ חייבי׳ לעבוד את עובדי העיר להזמין את כל הצרי׳ להם כי הם יושבים בעיר במקום כל ישראל ועוסקים בעבורם בעבודת העיר לכן לעומת זה יתעסקו המה בעבודתם: (כ) כל התרומה · כלול בה חלק הכהנים והלוים ואחוזת העיר: רביעית · שהוא מרובעת תרימו את תרומת הקדש היא חלק הכהנים והלוים: אל אחוזת העיר · עם אחוזת העיר תהיה מרובעת: (כא) והנותר לנשיא מזה ומזה וגו׳ · ר״ל לנשיא תהיה הנותר מהתרומה ההיא מהעבר מזה ומהעבר מזה לתרומת הקדש הוא חלק הכהנים והלוים: ולאחוזת העיר אל פני · לפני כ״ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול המזרח וכן במערב לפני כ״ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול המערב מול חלקי השבטים ושוה להם זה יהיה לנשיא: תרומת הקדש · על חלק הכהנים יאמר: ומקדש הבית · וכפל המלה בשמות נרדפות וכן נגב תימנה (לעיל מז): בתוכו · באמצעית אורך חלק הנשיא: (כב) ומאחוזת הלוים. ר״ל ובין אחוזת הלוים (גם על הכהנים יאמר שהם מבני לוי) בין אחוזת העיר יהיה באמצעית אורך החלק אשר לנשיא: בין גבול יהודה. כי חלק יהודה יהיה מצפון חלק הנשיא וחלק בנימין יהיה מדרום וכפל הדבר פעמים רבות לתוספת ביאור: (כג) ויתר השבטים. ר״ל וכן יחולק ליתר השבטים: מפאת קדימה. ר״ל החלק יהיה מפאת קדימה וכו׳ ולשבט בנימין יהיה לחלק אחד: (כד) ועל גבול בנימין · סמוך לגבול בנימין לדרומו יהיה החלק מפאת קדימה וכו׳ ולשבט שמעון יהיה לחלק אחד וכן יתר השבטים: (כח) ועל גבול גד. ר״ל סמוך לגבול גד שלקח בפאת הדרומי יהיה הגבול מתמר עד מי מריבת קדש ומשם בא הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול: (כט) אשר תפילו מנחלה · רצה לומר אשר תורישו מן הנחלה ההיא אל שבטי ישראל: ואלה מחלקותם · כן יהיה החלוקה שביניהם: (ל) ואלה תוצאות. זה מספר פתחי העיר אשר יצאו בהן: מפאת צפון. ר״ל השערים שיהיו בפאת צפון אשר שם רוחב חמש מאות וארבעת אלפים מדה ומספר השערים יפרש במקרא שלאחריו: מדה. ר״ל קנה

המדה

רדק

כן המדות : (לה) סביב שמנה עשר אלף . כלל ארבעת אלפים וחמש מאות לכל רוח והם בגונה עשר אלף וזכר המדות בכלל ובפרט : ושם העיר מיום ה' שמה . רוצה לומר ונאמ' והלאה יהיה שם העיר ה' שמה רוצה לומר כי עד עולמי עד לא תסור עוד שכינתו מן העיר • וכן אמר ירמיהו הנביא וזה אשר יקראו לו ה' צדקנו וכן על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו :

נשלם ספר יחזקאל

מצודת ציון

שהלאין כהן : (לב) ואל פאת • ובפאת : ושער . הוי"ו יתירה וטפילה : (לג) מדה • הוא קנה המדה בת שש אמות :

סכום פסוקי של ספר יחזקאל אלף ומאתים ושבעים ושלשה , וסימנו כאיל תערוג על אפיקי **מים כן נפשי תערוג** אליךאלהים.ומנין הקפיטולי ארבעים ושמנה וסימנו ועל **יובל** ישלח שרשיו • וחציו ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש • וסדריו תשעה ועשרים • ותרא אתו כי **טוב הוא** סימן :

תרגום

וחמש מאה משחא : לא ותרעי קרתא על שמהת שבטיא דישראל תרעין תלתא פתיחין לצפונא תרע ראובן חד תרע יהודה חד תרע לוי חד : לב ולרוח מדינחא ארבעה אלפין וחמש מאה ותרעין תלתא תרע יוסף חד תרע בנימן חד תרע דן חד : לג ולרוח דרומא ארבעא אלפין וחמש מאה משחן ותרעין תלתא תרע שמעון חד תרע יששכר חד תרע זבולן חד : לד ולרוח מערבא ארבע אלפין וחמש מאה תרעיהון תלתא תרע גד חד תרע אשר חד תרע נפתלי חד : לה סחור סחור תמנת עסר אלפין ושמא דקרתא דמתפרש מיומא די ישרי יי שכינתיה תמן :

חזק

מקרא

לא ושערי העיר על־שמות שבטי ישראל שערים שלושה צפונה שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד : לב ואל־פאת קדימה חמש מאות וארבעת אלפים ושערים שלשה ושער יוסף אחד שער בנימן אחד שער דן אחד : לג ופאת נגבה חמש מאות וארבעת אלפים מדה ושערים שלשה שער שמעון אחד שער יששכר אחד שער זבולן אחד : לד פאת־ימה חמש מאות וארבעת אלפים שעריהם שלשה שער גד אחד שער אשר אחד שער נפתלי אחד : לה סביב שמנה עשר אלף ושם־העיר מיום יהוה ׀ שמה :

(ד'מ"ל בנביאי' • נ'במעס בעניו • סימן • ג' ר"פ • כ' ר"פ • ד'ס"פ בסיפר')

חזק

רשי

(לה) סביב י"ח אלף • היקף עיר י"ח אלף קנים כך עולה חשבון ליבועה : ושם העיר מיום ה' שמה • (ת"י ושמא דקרתא דמתפרש מיומא די ישרי ה' שכינתיה תמן כלומר לא יקרא לה שם אחר אלא שם הראשון שהיה לה מיום שעקד אברהם את יצחק בנו שם שקרא לו יראה והיא היה שמה שלם הרי ירושלים ויש עוד לפתור ושם העיר יהיה לעתיד מיום בניינה והלן יקראו לה ה' שמה :

סליק ספר יחזקאל

מסעי : סי' ושערי העיר שערים שלשה • ואל פאת קדימה דיוסף ושערים שלשה . . ופאת נגבה דשמעון ושערים שלשה • פאת ימה דגד שעריהם שלשה • כל יחזקאל שער במ"א ושער יוסף : סביב ג' ר"פ וסימ' סביב שמונה עשר אלף • סביב רשעים יתהלכון• סביב בעתוהו בלהות :

תולדות אהרן שמנה עשר] . סוכה מה ב"ב [עם סנהדרין לו :

מצודת דוד

המדה : (לא) על שמות שבטי ישראל • ר"ל יקראו על שמות השבטים וזהו לאות שיהי' לכל השבטים חלק בעיר זה כזה : צפונה . יהיו בפאת צפון : שער ראובן אחד • ר"ל אחד יהי' נקרא שער ראובן וכן כולם : (לב) חמש מאות • ר"ל אשר שם רוחב חמש מאות וארבעת אלפים ומספר השערים יהיו שלש' : (לד) שעריהם . ר"ל השערים שיעמדו במשך חמש מאות וארבעת אלפים של רוחב העיר מספרם יהיו שלש' : (לה) סביב • ההיקף בארבעת הרוחות יהי' שמנה עשר אלף : ושם העיר מיום ה' שמה . מיום ההוא והלאה יהי' שם העיר ה' שמה ר"ל עד עולם לא תסור עוד שכינתו מן העיר אבל תהי' שמה ותקרא כן שם העיר לאות :

זה פירוש מעשה המרכבה על דרך הנסתר לחכם הנזכר רבי דוד קמחי זצ"ל

נקראת המרכבה הנראית במראה הנבואה לנביא כן . לפי שנראתה לו על דמות המרכבה בארבע חיות וארבעת אופנים• והמרכבה העשויה למרכבת בני אדם היא בארבע חיות כמו שכתוב ותצא מרכבה ממצרים וגו' וכן רז"ל קראו למראה הזאת מרכבה כמו שאמרו ז"ל ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו ואין המרכבה מבלי רוכב לפיכך הראה האל לנביא דמות כסא כמראה מעל המרכבה ודמות כמראה אדם עליו והמרכבה סימן הנסיעה והראה לנביא במראה הנבואה כי כבוד ה' נוסע מבית המקדש וראה והבין גם כן הנביא כמו במעשה המרכבה כי האל משגיח בנמצאים הנבראים ומבין מעשיהם ועושה בהם כרצונו כמו שהרוכב מבין במעשה מרכבתו ומנהיג אותה ועושה בה כרצונו וכל זה הראה לו האל להשכילו כי כבודו נוסע ממקומו מפני מעשה ישראל הרעים בשומם הסמל בבית שהשכין כבודו בו וכאילו רחקוהו לצאת ממקומו וכן ראה במראה הנבואה הזאת המרכבה בעצמה בשוב כבוד ה' אל הבית לעתיד בימי המשיח כמו שכתוב בסוף הספר ומה שקרא בעלות המרכבה חיות לפי שארבעתם היו במראה מחלק מין החי לא מין הצומח ולא מין הדומם ולא יכול ליחד להם שם לפי שמורכבות הן בדמותן ובמראיהן לפיכך קראם חיות שם כולל אותם כולם וכן ת"י לזה הטעם בריתא ומה שראה לחיות דמות לפי שעיקר שמירת הרוכב והשגחתו במין האדם באמצעות החיות ומה שראה לחיות ארבעה פנים לכל אחת מהן לפי שחלק מין החי ארבע מחלקות למיניהם וזכר הראש שבכל אחת מהן כי אריה מלך החיות ושור מלך הבהמות ונשר מלך בעופות ואדם מלך על כולם לפיכך ראה החיות בדמות אדם וראה הצד הנכבד שברוחות והוא צד מזרח ראה לנכחו פני אדם ועוד כי יצירת האדם היתה במזרח והנכבד והחזק אחריו מן החיים הוא האריה לפיכך ראה פניו לצד ימין וראה פני חשור שהוא פחות ממינו לצד שמאל כמו שהימין נכבד וחזק על השמאל : גם ראה פני השור לצד שמאל לפי שרוב הישוב בצפון וסיבתו התבואות שהם בכח השור ולדרום אריה כי שם רוב מין החיות וכן אמר משא בהמות נגב לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף ויישוב בני אדם מעט שם : וראה פני הנשר לצד מערב כנגד פני האדם שהם לצד מזרח לפי שיש לעוף מעלה על שאר בעלי החיים בעופות על פני רקיע השמים ועוד כי יצירתו מן הים והוא מיוחס למערב ימה וצפונה ותימנה ומזרחה והפנים הכוונה בנברא ועיקר ההכרח ולפיכך ראה חילוק הפנים ולא היה זכר לדגים בזה לפי שאינם כאדם ביבשה ועוד כי העוף שזכר יש בו חלק מן המים כמו שאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף והוא שמירת הרוכב בכל מין החי או אם נאמר שאין השמירה אלא באדם מפני חלק העליון שבעבורו הוא אדם נאמר כי הארבעה פנים הם על האדם כמו שאמר ודמות אדם להנה והנה האדם במשול חלק העליון בו פניו פני אדם ופני שור ופני נשר כי יש שמתהלל בגבורתו ולא ישתמש בה בשכליים אלא בבהמיים לפיכך פניו פני אריה : ויש שמתהלל בעשרו בתנאות הבהמית והנה פניו פני שור כי העושר בא לאדם להרבות התבואות ורוב תבואות בכח שור ויש שאין לו לא גבורה ולא עושר ונוטה אחר תאוות העולם חוטף ואוכל כנשר יטוש עלי אוכל והנה פניו פני נשר וכל זה ראה הרוכב לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : והכנפים אשר ראה לחיות לפי שהכנפים מהירות התנועה הראת לו כי ענין השמירה בנשמר בא לו מהאל באמצעות החיות מהרה בלי עיכוב לפי מה שהוא ועזיבת השמירה גם כן יחוש לתנועה והכנפים שהיו לכסות מורו' כי ענין השמירה מכסה מאד מפני השתנות ענין השמירה בבני אדם כל שכן בשאר החיים שמסופק אם יש בהם שמירה אם לאו והחיות הם משל לנבדלים לפיכך ראה מראיהן דמות אדם יש בו חלק מהן ובאמצעות תהיה השמירה מהאל בשאר הנבראים והאופנים הם משל למסיבים כמו אופן העגלה את אופן מרכבותיו ונאמר וגלגליו כסופה : וכמו שהבהמות אשר במרכבת מניעות אופן המרכבה ומגלגלות אותן כן חיות הקודש מניעות האופנים כי רוח החיה באופנים ר"ל נפש האופן הנאצלת מן החיה לפיכך אמר רוח החיה באופנים ולא אמר בחיה כי החיות אינם כגופות ואע"פ שאין לחיות תנועה על האמת הנביא ראה המראה על דרך מושגי החוש בכל מראה אשר בנבואה והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו והנה איש מראהו כמראה נחשת ופתיל פשתים בידו וקנה חמרה והוא עומד עליהם תחת העץ וכל מניע הוא מתנועע בעת הניעו במושגי החוש וכל מתנועע יש לו מניע לפיכך בלכתם ילכו ולפי שמעשיהם כתנועתם ראה להם ידי אדם מתחת כנפיהם והידים כעלות המעשה :

ואחרי אשר ביארנו מעשה המרכבה דרך כלל נפרש אותה דרך פרט פסוק אחר פסוק בעזרת המלמד אדם דעת .

ויהי בשלשים שנה • מבואר הוא בפירוש הספר בתחילתו בתמשה מבואר הוא בפי' : היה היה גם כן מבואר הוא : וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון לעניין מה שראה במראה הגלות וחרבן הארץ וענין סערה וצפון כי מצפון באה להם הרעה כמו שכתוב מצפון תפתח הרעה כי בבל צפונית לארץ ישראל היה לענין הנהגת העולם הוא עניין צפון ונסתר ולב האדם מסתער עליו : ענן גדול וראיתי גם כן ענן גדול ואש מתלקחת לעניין הגלות מפורש הוא כי הוא ענן גדול וחשכה גדולה וכן שאפלה ירושלם ויושביה ולענין הנהגת העולם כי הענן והאש הן מתהפכין וכן בהנהגת העולם יש דברים סותרין זה לרוב דעות בני אדם ועוד הן משל לקור ולחום שהם קיום העולם השפל ומה שאמר מתלקחת כמו ואש מתלקחת בתוך הברד שהוא מן הפלאות ; ונוגה לו סביב פי' לענן ולאש ג"כ כי באחד נראו לו מתערבין וזה בזה כי פי' מתלקחת בתוך הענן תהיה עניין לקיחה או עניין הבערה כעניין משתלהבא ולעניין הגלות פי' שיצאו מאורה לחשיכה ועתידין לצאת מחשיכה לאורה : והנה הנוגה סביב והחשכה והבלבול בתוך ולענין הנהגת העולם כי מי שילך סביב המבוכה והבלבול והסתירות ויסוב תמיד ברעתו סביב העניין ההוא יתבאר ויצא מן המבוכה ויהיה נוגה לו מאין חשך ואין סתירה ולעניין ההשגה יש קצת השגה כמו שסביביו והם הנבדלים זהו הנוגה אבל להשיג עצמו הוא נכנס בחשך וערפל : ומתוכה כעין החשמל מתוך האש מתוך הסערה שהסתער והשתומם לבו על המראה ראיתי כעין החשמל וי"ת ומתוכה ומגו ענגא ומגו עלעולא וחשמל הוא הוך אשר באש המריקה מן העשן

העשן זהו שאמר מתוך האש וכן אמר במראה השלישית כמראה זוהר כעין החשמלה
ודמה בו הרוכב : ומה שזכר כעין החשמל הוא מה שזכר למטה ואראה כעין חשמל
וזכרו בראשונה ובאחרונה בראשונה זכרו דרך כלל ופתח לו שני פתחים ; זכר החשמל
ראשונה לפי שהוא ראשון ועליון על הכל במדרגה ובמעלה ; חברו באחרונה לפי שהוא
אחרון וסוף בלימוד ובהשגה : ולענין מציאותו דמה אותו בררך משל לעין החשמל
אבל לעניין השגת ב, אדם אותו ישת חושך סתרו ומשה נגש אל הערפל אשר שם
האלהים ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו ובדברי רז"ל מאי חשמל אמר רב יהודה
חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות. בשעה שהדיבור יוצא מפי
הקדוש ברוך הוא ממללות ומתוכה פירשו כפי' אשר לפניו : דמות ארבע חיות כבר
פירשנו דמות ארבע חיות ועוד לטעם אחר לפי שהיו משל להנהגת העולם הגדול והעולם
הקטן והם על ארבעה דרכים לפיכך ראה ארבע חיות וארבעה אופנים וארבעה פנים
וארבעה כנפים הכל ארבעה כי מן החיות והאופנים תבא הנהגה בארבע חלוקות לארבע
שרשים שמהם תוה העולם השפל והעולם ד' מינים דומם וצומח וחי ומדבר והמאורות
הגדולות מנהיגי העולם השפל על ד' דרכים כי השמש במהלכו מתהלך בד' תקופות
השנה וכן הירח בארבע תמורות בחודש וכן היום מתחלק בד' תקופות כנגד ד' שרשים
וכן החי והצומח הכל הולך על ארבעה וכל זה הנהגת העולם השפל והרוכב בזו המרכבה
השכל הפועל וכן הנהגת העולם הקטן הולכת על ארבעה כי מנהיגי גוף האדם הם ד'
הזן והמרגיש והמדמה והמתעורר : והזן נחלק לד' כוחות המושך והמחזיק והמעכל
והדוחה בארבעה אכיותיהם והם החום והקור והיובש והלחות ועוד ארבע לחות שבהם
מתקיים הגוף והם הדם והלחה הלבנה והמרה השחורה והמרת האדומה ; וכן מחקרי
העולם ארבעה יש ומה ואיך ולמה והם כזו המרכבה שהוא עולם הקטן שכל האדם
ולעניין זה אמרו רז"ל ויעל מעליו אלהים א"ר שמעון בן לקיש האבות הם המרכבה כי
שכלם מושל בהם ומנהיגם ובזה תנוח עליהם רוח הרוכב העליון וכן במספר המרובע
הראשון הוא ארבעה ובו ישלם המספר כי מאחד עד ארבעה עשרה : ולרמיזן זה היו
ד' רגלים וד' טורים בחושן וזה מראיהן דמות אדם להנה מראיהן ר"ל מראה צורתם
ותכונתם לא עינים כי אם דמות עינים עוד יאמר שהוא כגחלי אש דמות אדם בגופן
ובבגדיהם ובפניהם מצד אחד או גם הפנים כולם פני אדם אלא שהיו משוגים אלה מאלה
לטעם שפירשנו וארבעה פנים לאחת וארבעה כנפים לאחת מהן וי"ת וארבעה גפין
לחדא וגו' הנה ת"י מונה לכל אחר מהפנים ד' כנפים ר"ל כי הפעולות והנפעלות על ד'
דברים כולם כמו שכתבנו מקצתם ופירוש לאחת מהן לכל אחת מהפנים שהיו להם היו
ארבע כנפים כדעת המתרגם ולפירושינו פירושו כמו הפוך וארבעה כנפים להם ר"ל לחיות
ולא בין כולם ארבע כנפים אלא לכל אחת מהן ארבע כנפים ורגליהם רגל ישרה רגליהם
הם משל לאופנים כי הם המתהלכים בכח החיות כמו שהרגלים מהלכים בכח הגוף :
ואמר כי רגליהם רגל ישרה כלומר אין להם עיוות ועיקו' כמו רגלי החיים כי האופנים
שוין וישרים;וכף רגליה' ככף רגל עגל לפי שכפות הרגלי' הם הדורכי' במקום המהלך דמה
תנועתם לכף רגל ולפי שדמה אותן לחיות והרגל העגול שבד' הנראים במראה הוא
רגל השור ואמר כף רגל עגל ולא שור לשיתוף במלת עגול וראש עגול לכסא
מרובעות ולא עגולות והאופנים עגולים ומהלכם מחלך הסבוב תנועה מודבקת והתרגו'
מסייע לפירושינו שתרגם כפרסת רגלין סגלגלין ולא אמר מספר הרגלים ומיעוטו שנים
וראיה עוד שלא ראה להם אלא שתי רגלים כי הפנים הנראים במזרח ובמערב הם פנים
של מהלכי שתים ותנועת האופנים ממזרח למערב וממערב למזרח ונוצצים כעין נחשת
קלל לא אמר על הרגלים שעינם כעין נחושת קלל כי עינם כעין תרשיש אך על הניצוץ
אמר כעין נחושת קלל וכן הם ונוצצים לרוב מרחקם לא יראה כן לחוש גם יש לפרש
טעם ונוצצים על החיות עצמן לומר שראה עינם כעין נחושת קלל ונוצצים כמוהו וכן
ראה מלאך : ות"י הפסוק כן ורגליהון רגלין כיוונן ופרסת רגליהון כפרסת רגלין סגלגלין
ומזיען עלמא במהכון ומנצצן כעין נחש מצלהב : וידי אדם וידו כתיב בויו וקרי ביו"ד
והכתיב ר"ל וידו ידי אדם כלומר וידיו ידי אדם וכן ועיניו כיונים על אפיקי מים ר"ל
ועיניו כעיני יונים ועניין ידי אדם פירשנו למעלה על ארבעת רבעיהם להודיע כי לכל
רוח מארבע רוחות העולם היה יד תחת הכנף ופניהם וכנפיהם לארבעתם כמו כן הפנים
והכנפיהם לארבעתם היו על ארבעת רבעיהם שוה בשוה כי לא היו פנים וכנפיהם מעבר
אחד סמוכים לחביריהם יותר מעבר אחר אלא כמרחק שוה זה מזה על ארבעת רבעיהם
וי"ת הפסוק כן וידוהי כידי אינשא עביד להון מתחות גפיהון על ארבע סטריהון למחתי
בהון גומרין דאינשא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למיתן על חפני שרפיא
למיזרק על אתר רשיעיא לאכרא חייביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוה לארבעתון
חוברות אשה אל אחותה כנפיהם אמר שראה החיות שהיו חוברות בכנפיהם הפרושות
אשה אל אחותה והבין מזה כי פעולתם אינן חלוקות שיפעלו אלה במקצת העולם ואלה
במקצת העול' אשה אל אחותה בפעולתם ׃ לא יסבו בלכתם לא היו מסבבות פניהם
בלכתם מרוח זה לרוח זה למה כי איש אל עבר פניו ילכו ולכל רוח היה להם פנים גם
רגליהם עגולים שלא היה צריך להסיב' והבין מזה כי בהשתנות פעולתם מפעולה לפעולה
אין ביניהם עיכוב ולא החזרת פנים והסיבה כי בכל מקום הם בשוה כי הם אין להם
מקום ות"י מכוון חרא לקביל חרא גפיהון לא מתחזרן במיזלהון ברייא לקביל אפא אזלא
וכינה אותם אשה ואיש כי מכונות בלשון חיות שהוא לשון נקבה ובלשון כרובי' כמרא'
השנית שהם ל' זכר ודמות פניהם פני אדם פניהם העיקריי' כי שאר הפני' הם כמושאלי'
אל העניין הנרצה בהם ; אבל פניהם היו פני אדם כמו שידיה' ידי אדם ותבין זה מתרגו'
שתרגם יונתן בימין ושמאל עביד מימינא ועביד משמאלא ולא תירגם בן אדם לא אמר
בהם עביד ומה שתרגם עביד ר"ל בדבר העושה להשאיל לא מעיקר הדבר אע"פ שבפני
נשר לא תירגם עביד : זה היה לקצר כי כבר זכרם לפי שהנשר הוא כעקר מפני הכנפי'
כי הכרוב שהיו פני אדם היו לו שתי כנפים ואלה הפנים היו לצד מזרח כמו שפירשנו
ולא הוצרך לבאר אל המזרח כי פני האדם מכוונים למזרח ולענין זה נקרא הדרו' ימין
והצפון שמאל ומערב אחור וכיון שפני אדם הם למזרח ופירוש האחרון ימין ושמאל ידוע
כי הרוח הרביעית הוא מערב ואין צריך באור אחר וכבר כתבנו הפני' והכנפים ויונתן
לא חידש דבר בזה הפסוק אלא מלת עביר כמו שפירשנו ופניהם וכנפיהם פרודות
מלמעלה מלת ופניהם נפרדת בטעם לומר שאינה דביקה עם הבא אחריה ר"ל ופניה' היו
כמו שזכרנו וכנפיהם היאך היו שהיו פרודות מהגוף ופורשות מלמעלה לעופף כמו שאמר
במראה ישעיה ובשתים יעופף זהו שאמר לאיש שתים חוברות איש כלומר אחד מן החיות
היו שתי כנפי' שהיו חוברות עם כנפי האיש האחד ואותם היו לעופף ושתים האחרות
היו מכסות בהם את גוויותיהנה ומה שאמר למעלה כי העוף בעופפו מגביה כנפיו כלפי
למעלה עניין העופפות ועניין הכיסוי פירשנו למעלה ומה שאמר בחיות אשה ואיש לפי
שהנראה היא חיה שהוא בלשון נקבה והנמשל הוא איש והנה איש עומד לנגדו וכבר
כתבנו טעם אחר למעלה ויש לנו לפרש למה זכר ישעיה שש כנפים לשרף ויחזקאל לא
זכר לחיה אלא ארבע כנפים לדעתינו כי החיה הוא השרף ורז"ל כך היה דעתם והוקשו
זה לזה ותרצו כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכו"ל
נתמעטו כנפי החיות ופירשו שש כנפים בשתים יכסה פניו שלא יביט בשכינה וימות שם
כי לא יראני האדם וחי ואפילו חיות הקודש ובשתים יכסה רגליו דכתיב וכף רגליה' ככף
רגל עגל אמר הקדוש ברוך הוא יהיו רגליהם מכוסים שלא יהיו עוונות בני נזכרי' ובשתי'
יעופף שהם מקלסים ואני בפירוש ישעיה דרכתי דרך החכם הגדול רבינו משה בר מיימון
ז"ל כי החיות אינם השרפי' שש והחיות ארבע אבל למה שנתחדשה לו דעת אחרת עתה

כי החיות הם השרפים צריך לתת טעם למה ראה ישעיה שש ויחזקאל ארבע ויחזקאל
ראה ארבעה פנים לאחת וישעיה לא ראה פנים אחרים ויחזקאל אמר מניין לחיות וישעיה
לא אמר מניין לחיות וישעיה לא אמר מניין לשרפים לכל אחת צריך ליתן טעם נאמר כי
מראות ישעיה ומראות יחזקאל שוות בעניין אחר והוא להבין מכל אחד מן המראות עניין
השגחת האל ושמירתו בנבראים ולא הראה האל לישעיה תואר המרכבה שהיא בנויה
על ארבע ארבע לפי שהמרכבה סימן הנסיעה כמו שפירשנו ובימי ישעיה לא היתה עת
נסיעת הכבוד מבית המקדש עדיין והיה כחושב לנסוע לא נוסע עדיין ובימי יחזקאל
נסע ויחזקאל לא היה כחו יפה כישעיה לפיכך הראה לו האל דבר ההשגחה במבואר
יותר בארבע חיות אופנים וארבעה פנים וארבעה כנפים כמו שפירשנו כי במניין
הארבעה יתבאר יותר עניין ההשגחה בשפלים על סדר הארבעה כמו שכתבנו ושש כנפי'
שראה ישעיהו שהיו השתים לכסות הפנים והשתים לכסות הרגלים ובשתים לעופף לפי
שישעיה עיון דק בהם יותר מיחזקאל והבין ישעיה כנפים עניין מציאות הנבדלו' ושהם
נאצלי' מהבורא והוא דבר דק ונסתר לפיכך אמר יכסה פניו והבין ברגלים הדברים
שהנבדל סיבה להם כי השכלי' נעלמים ונסתרים מהשיגם לפיכך אמר ובשתים יכסה
רגליו אבל יחזקאל בפנים דמות הדברים השפלים שאין כיסוי הסתר בהם כל כך : וכן
ראה ברגלים שהם משל לתנועת המסבות שאין דבר תנועתם דבר מכוסה ונסתר והוא
עצמם שהם שכלים נבדלים קשה להשיגם ולזה אמר ושתים מכסות את גויותיהנה ועוד
כי עניין השמירה מכוסה כמו שכתבנו וישעיה לא ראה מניין לשרפים כי מצד עצמן אין
להם מניין כי מה שאינו גוף אינו נופל תחת המניין אלא בעילות ועלולים אלף אלפין
ישמשוניה ורבוא רבוון קרמוהי יקומון וגם זה המספר אינו לדקדוק מניין אלא כמו
שתאמר אלף ורבבה עד אין מספר ויחזקאל לא ראה להם מספר מצד עצמם אלא מצד
פעולותיהם ויונתן לא תידש בזה הפסוק דבר : איש אל עבר פניו ילכו כבר זכר עניין זה
למעלה ולא שינה הפסוק הנה אלא לחדש בו עניין והוא אל אשר יהיה שמה הרוח
ללכת ילכו ופירוש הרוח החפץ והרצון וכן ת"י רעווא והעניין שחידש הוא שהחיות יש
להם רצון ובחירה כמה שהושפע להם מן ההנהגה כמו שפירש המורה צרק כפרק
השביעי מן החלק השני והראייה בזה מה שאמר המלאך ללוט שאמר כי לא אוכל
לעשות דבר וגומר ואמר הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה ועוד ממה שכתוב השמר
מפניו ושמע בקולו אל תמר בו וגו' כי לא ישא לפשעכם וגו' ויונתן לא חידש בזה הפ'
דבר ודמות החיות פירוש דמות עינם ומראיהם כי דמות גופותם כבר אמר מראיהן
כגחלי אש פירוש ראה מראיהן כגחלי אש כמו שראה ישעיה שרפים ומה שהגדיל
בוערות הלפידים לגודל עוונם שהלך הולך וגדל עד שחרב הבית ונתחייבו כלייה
ושריפה היא מתהלכת בין החיות הוא האש שזכר וכן ת"י אשתא משתלהבא בין
ברייתא מלבד שראה מראיהן כגחלי אש ראה אש שהיתה מתהלכת בין החיות וזה
היה משל לשריפת בית המקדש שהיו בו כרובים שהן מצורות החיות וכן בית המלך
וכן בית גדול שרף באש כמו שראה במראה השלישית וזרוק על העיר : ונוגה לאש
רמז בזה כי אותה האש לא תהיה לעולם לכלות את ישראל אלא עוד יהיה לה נוגה
להאיר לישראל ומן האש יוצא ברק : ועוד יצא מן האש ההוא ברק לאומות העולם
כמו שאמר ברק ותפיצם ולעניין הנהגת העולם הגדול האש משל על המאור הגדול
ולעולם הקטן על החום הטבעי ויונתן לא חדש בזה הפסוק דבר והחיות רצוא ושוב
במראה הבזק כמו ברק וכן ת"י ברקא : ובדברי רז"ל מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה
כאור היוצא מבין הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר' חנינא כאור היוצא מן
ההרסים ודבי יהודה אומר בשם רבי סימאי בן פרטא בזק שבוזק גפת בבירה כלומר
כמי שמפזר גפת שהוא פסולת זתים בבירת שהיא מתלקט מהרה ומעלה להב והלהב
עולה ויורד וזהו פירוש רצוא ושוב ולפירושינו שהוא בזק עניינו כי הבזק רץ מהרה
ושב ומתכנס מהרה עד שבמעט תשיגנו הראות ברצוא ובשובו ועניין זה בחיות כי
יעשו החיות בנבראים אשר תחתיהם במדרגה מעלה אחר מעלה בלי עיכוב והשיבה
לאחור הוא כאדון ששולח מעבדיו לעשות מעשה ואחר כך ישובו אליו לשמוע מה
שיצום עוד ובשליחות האל לחיות אינן כך השיבה היא קלה כשיבת הברק ויותר עד
שאין לשער אלא שלא מצא דמיון קלי יותר מזה ובהם על האמת אין שיבה ואין ריצה
כי אינן גופות אלא שדמה במראה ענינם בעניין הגופות כמו שנראה לכל מראה
הנבואות וכתב בעל ספר יצירה עשר ספירות בלימה צפוני' כמראה בזק ותכליתם אין
להם קץ ודברו בזה ברצוא ושוב ולמה אמרו בסופה ירדופו ועוד אמר עשר בלימה בלום
פיך מלדבר ולבך מלהרהר שוב למקום שכך נאמר והחיות רצוא ות"י הפסוק כן ובריתא
באשתלחותהון למעבד רעות ריבונהון ראשרי שכינתיה במרומא עילאה מינהון כאנפא
עינא למחזי חורן ומקפן ומכסן ית עלמא ותייבן ברייא חרא וקלילו כחיזו ברקא וארא
החיות והנה אופן אחד בארץ בארץ פירוש למטה במקום שפל בארץ כמו רקמתי בתחתיו'
ארץ אמר עוד ראיתי למטה מן החיות אופן אחד אצל כל חיה מהם כי האופנים היו
ארבעה כמו החיות שאמר לארבעתן וכן אמר במראה השלישית וארא והנה ארבעה
אופנים אם כן מה שאמר אופן אחד ר"ל לחיה אחת ומה שאמר לארבעת פניו ר"ל
לחיה אחת ולארבעת פניה לא היה אלא אופן אחד ומה שהוצרך לומר לארבעת פניו
להודיע כי האומר שהיה אצל החיה לא היתה נוטה לצד אחד מהפנים יותר מן האחר
אלא לארבעה פניו היה בשוה וטעם פניו לחיה לשון זכר ונקבה כמו שפירש באיש
ואשה או יהיה טעם פניו לאופן ויהיה פי' כמו צדיו כי לא ראה לאופנים צורת
פנים והבין מזה כי הנהגת החזות לעולם באמצעות האופנים היה שוה לארבעת הפנים
כמו שפירשנו אותם אלא שהשמירה אינה שווה בהם ובאומרו והנה אופן ולא אמר
דמות אופן כמו שאמר דמות ארבע חיות להודיע כי אלה גופות ואלה אינם גופות :
ות"י וחזית ברייתא והא גלגל חד משתוי במלרע לרום שמיא כסיפור ברייתא לארבעת
גפוהי ; ומראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני
חושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועינה כעין
התכלת וכן הוא מראה האופנים ופירוש ומעשיהם דמיון תרשיש כי הוא אמר שתי מלות
מראיהן ומעשיהם ; ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולרמיון מעשה כתרשיש שהם
מקבלין מעשה ופעולה כמו שיראה על פניו דרך שיראה מאחריו וזה לרוב זכותו כן
הוא ופנים מתפעלין כי המאורים אשר על אופן העליון נראין מתחת אופן התחתון
זכותו ודמות אחד לארבעתן שארבעתן כדמות עין תרשיש מראיהם ומעשיהם כאשר
יהיה האופן בתוך האופן שב להודיע המראה והמעשה בעניין אחר והוא שהיו
גיראין גלגולם שהיו בתוכם אופנים ומגלגלן העליון את האופנים
אשר בתוכן כאשר יהיה האופן בתוך האופן כי התשיעי שהוא עליון מגלגל אשר
בתוכו עמו ויונתן לא חידש בזה דבר על ארבעת רבעיהם בלכתן ילכו לכל פיאה
מארבעת רבעיהן כמו שהיו הולכות החיות כן היו הולכין הם לא יסבו בלכתם כמו
שהחיות לא היו מוסבות מצד אל צד ויונתן לא חידש בזה דבר ; וגביהן וגובה להם
ויראה להם מלת גביהן נפרדת בטעם ופירושו כמו שפירשנו במלת ופניהם שאינה
דביקה עם הבא אחריה ; אמר וגביהן היו כמו בגובה כל אופן אלא שגובה היה להם
עד שמרוב גביהן היתה יראה להם כי הדבר מופלג בכמותן יקרא נפלא ונורא וכן
ומעם נורא אל ארץ נוראה או באיכותו כמו הקרח הנורא וגבותם מלאות עינים סביב
לארבעתן וגבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובץ בלשון זכרים וזה מקובץ בלשון נקבות
ומפני כפלו שינה המלות והעינים הם משל למאורות וי"ת וגביהן שון לקבל רקיעא
ר"ל כי כלפי רקיע אשר על ראשי החיות שוות אין ביניהם פרידה וחילוק אבל עלוליהם

יש ביניהם חילוק לפי המקבלים ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם אמר כי הליכתם
הנראה לאופנים תלויה בהליכת החיות ואצלם ילכו ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו
האופנים ענין נשיאות החיות והאופנים מעל הארץ הוא משל לענין שיקרה בעולם
השפל ובדברים שיוצאין מסדר וההנהגה כאילו אין מנהיג ושומר כאילו הם דברים
מופקרים למקרה וזה כמטר סוחף יבא וישטוף זרעים ודשאים ועשבים גם עצי פרי עם
שאר העצים עד שימות ומחסרון בני אדם ובהמות וחיות וכן ברוב השלג והברד והרוחות
החזקות והרעמים והברקים ועיפוש האויר או התחרשות בו ממיתות יכלו ארץ או ארצות
או בהשקט מקומות והרעש והזועות והמים השופעים מן הימים כמו שזכר מורה צדק
בפרק ע"ב מן החלק הראשון ממאמר מורה הנבוכים ואף על פי שכל זה הוא לפי
הנהגתו כיון שרוב הנהגתו הוא קיום ההוי' והוי' מה שהוא בהפכו ידמה כאילו אין
הנהגה וכן יהיה בזה העולם הקטן וכן אמר בחורבן הארץ נתנו את נבלת עבדיך וגומר
וכל זה ידמה סילוק סדר ההנהגה כאילו המנהיגים והשומרים נשאו מעל הארץ וכל
אשר בה ויניחום מופקרים וי"ת ובמיזל ברייתא אזלין גלגליא לקבליהון ובאיתרמא
ברייתא דמלרע לרום שמיא מתרמן גלגליא על אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו כבר
פירשנהו כי פי' הרוח הרצון ופירש הכוונה בזה והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת
ר"ל רוח האופנים והוסיף עוד ואמר והאופנים ינשאו לעומתם לתת טעם למה היה
האופנים והנשאם לעומת החיות ופירש הטעם ואמר כי רוח החיה באופנים וכבר
פירשנו זה ותרגם יונתן נוטה לפירושינו שתרגם ארי רוח ברייתא כגלגליא ושאר
תרוח תרגם רעוא ללכת בסגול באתנח וכן ויסב שמואל ללכת בלכתם ילכו ובעמדם
יעמודו ההליכה היא משל על הנהגת העולם והעמידה היא גם כן משל כי אין עמידה
והפסק לאופנים כי כל ימי עד הם מתגלגלים בלא עמידה ובלא הפסק אלא העמידה
היא כמו עומדים ממעל לו וכל צבא השמים עומדים עליו שהוא ענין השירות כמו והוא
עומד עליהם והעבודה והשירות לפני האל להשכיל בו יתעלה ויתברך שמו ובאומרו
ובעמדם יעמודו לפי שהשכל יבא לאופנים מהחיות ואף על פי שהוא ראה ההליכה
והעמידה וההתנשאות מוחש על דרך משל והראה לו כן כדי שיבין מהמוחש מושלל
ובזה הפסוק חידש העמידה והשאר הוא כפל לחזק הענין ועל הכל אמר כי רוח החית
באופנים ודמות על ראשי החית רקיע כאילו אמר ודמות רקיע על ראש החיה והחיה
דרך כלל במקום החיות כמו רוח החיה באופנים וזה הרקיע איננו גוף אבל הנביא
ראהו מוחש כדי שיבין ממנו חוש כולם ואין בכל אשר הוראה דבר גופני אלא
האופנים לפיכך לא אמר בהם דמות אלא והנה אופן וזה הרקיע אור השכל הבהיר
החופף על הכל ששמו כשם רבו הנטוי על ראשי החיות והוא שכתוב בו שנקרא ביום
שני יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים בין צורה שיש לה דיבוק עם
הגוף ובין צורה שאין לה דיבוק עם הגוף ואפשר שעמו ממליא כאלף אלפין ורבוא
רבוון הנורא פיו נורא בלכתו ובזהרו ובפרקי רבי אליעזר אומר איזהו רקיע שנברא ביום
שני רבי אליעזר אומר הרקיע שעל ראשי החיות שנאמר ודמות ראשי החיות רקיע כעין
הקרח הנורא מהו כעין הקרח הנורא כאבנים טובות ומרגליות והוא מאיר לכל השמים
כאור שהוא מאיר בתוך הבית וכשמש הזה שהוא מאיר בצהרים בגבורתו שנא' ונהורא
עמיה שריה וכמוהו הצדיקים עתידין להאיר לעתיד לבוא שנאמר והמשכילי' יזהירו כזוהר
הרקיע ועוד אמר ברוך כבוד ה' ממקומו במקומו לא נאמר אלא ממקומו שאפי' החיות
שנושאות את הכסא אינן רואות אותו שנתן הקב"ה בינו לבין הרקיע שנאמר ודמות על
ראשי החיות רקיע ויונתן לא חידש בזה הפסוק דבר ותחת הרקיע כנפים ישרות אשה
אל אחותה מה שאמר ישרות היא מה שאמר למעלה חוברות כי כשהכנפי' פרושות הוא
הם ישרות ובהתחברם אשה אל אחותה לאיש שתים מכסות להנה אמר כי לכל אחת
מהן היו עוד שתי כנפים מלבד הישרות שהיו לעופף היו להם עוד שתי כנפים שהיו
מכסות להנה ומה הן מכסות להנה את גויותיהנה ואע"פ שזה הענין כבר זכר ושינה
אותו עוד להודיע כי מה שבהם נאצל עליהם מהרקיע הנטוי על ראשיהם וגם בזה לא
חידש יונתן דבר ואשמע את קול כנפיהם הבין מזה כי האופנים יש להם בגלגולם קולות
עצומים ויחס לזה לחיות כמו שיחס להם התנועה אע"פ שאינה להם על דרך האמת אלא
לפי שמכחם מתגלגלים מיחס להם תנועת האופנים וקול האופנים שמע קול גם כן כמו
שאמר וקול האופנים לעומתם אלא ששינה הנה הענין ויחס הקול לחיות לבד כי המה
העיקר ומה שאמר בעמדם תרפינה כנפיהם תבין מן העמידה השירות והעבודה כמו
שאמר והורה כי הגלגול והתנועה הן לענין ההנהגה אבל מצד עצמן בשרתם השמים
מספרים כבוד אל אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם כל שכן החיות שלמעלה
מהם וזו היא רפוי הכנפים כי הם המשמיעין קול כקול שדי פי' חזק ותקיף וכן כשוד
משדי יבא והיה שדי בצריך או פי' על האל שנקרא שדי וכן במראה השלישית כקול שדי
בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול ולא יסף ושם נאמר נשמע מן החצר
שהוא גדול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן
כל קול נבואה אינו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול קול המולה פי' כמו מלה אלא
שזה מורה על מלה חזקה נשמעת מדברים רבים כקול מחנה ועוד עניין שמע זה הקול
להודיעו כי המרכבה נוסעת מן הבית כי קול כנפי החיות הוא משל לנסיעה כי העוף
כבואו לעוף ידבוק בכנפיו וכן האופנים משמיעים קול בלכתם. וי"ת הפסוק כן. ושמעית ית
קל גפיהון כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכחון קל מילוליהון כד מודן ומברכין
ית ריבונהון קיימא מלך עלמין כקל משריית מלאכי מרומא במקמהון משתקן גפיהון
מן קדם דבורא ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם אמר היה קול לא כקול שאמר
קול כנפיהם אלא מעל לרקיע אשר על ראשם יבא הקול הבין מזה כי אף על פי שהרקיע
נטוי על ראשיהם ואין הוא המצוה אותם והמשמיע קולו להם על פעולותם אלא מעל
לרקיע הוא אותו הקול מאת הכרוב והקול והדבו' הוא דרך משל וכן אמר גבורי כח עושי
דברו לשמוע בקול דברו כי הרקיע אף על פי עלתם הוא עלול גם כן והנה הקול היוצא
מעל לרקיע הוא כאדון המצוה עבדיו העומדים עליו והוא נותן להם קול ומדבר והם
שומעים ושותקים לשמוע בקול דברו וזהו בעמדם תרפינה כנפיהם כי אין לעברים העומדי'
קול ודבור אלא השמיעה והקבלה ורמז גם כן באומרו ויהי כי היה זמן א' ולאד' מיוחד
שהקול יוצא לו מעל לרקיע בלא אמצעי שנא' וישמע את הקול מדבר אליו פני' בפני'
דבר ה' עם משה ולשאר הנביאים הקול מהנפרד האחרון הוא השכל הפועל וי"ת הפסוק
כן ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא דבורא דעבדוהי נביאייא ישראל הוה קלא
משתמע מעילוי רקיעא דעל רישיהון במקומהון משתן גפיהון מן קדם דבורא וממעל לרקיע
אשר על ראשם אמר כי עוד יש נמצא ממעל וראה דמות כסא עליו כי אין יושב אלא על
כסא ומה שהיה דמות היה מראיהו כמראה אבן ספיר שהוא בהיר ומזהיר ועל דמות הכסא
דמות כמראה אדם עליו מלמעלה והוא היושב או הרוכב כי פעמים יתארהו רוכב לענין
המרכבה במושלו עליה כרוכב על מרכבתו ופעמים יתארהו כמלך יושב על כסא ומורה
במלת יושב גם כן קיום במציאותו והכסא לא יהיה דבר חוץ לעצמו כי אין למעלה
[illegible] ורקיע נפרד אחר אלא הרוכב והכסא מורה כמותו עצמותו וגדלותו כמו שפירש הרב
המורה צדק בפסוק כי יד על כס יה בפ' ט' מהחלק הראשון ממאמר הנכבד מורה הנבוכי'
כי כמו שהמלך בשבתו בין שריו יודע למי שלא ידעהו בשבתו על כסא למעלה
משריו כי עצמות היושב הזה וחכמתו מורה עליו כי הוא נמצא והוא עלת הכל יתברך
שמו והצורה המוחשת הנכבדת בצורות המוחשות היא צורות האדם לפיכך ראה דמות
כמראה אדם ולפי שעל דרך האמת אין לרוכב דמות שוה בדמיון ואמר דמות כמראה
אדם להרחיק ממנו גשמות לא ת"י שלא יעלה על לב איש שיש לו יתברך דמות ומראה

ולא חדש יונתן בזה הפסוק דבר אחר אלא שלא תרגם דמות כמראה אדם וארא כעין
חשמל זה שהיה כמראה אדם ראיתיו בעינו כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב פי'
בית לה כמו מתוכה כמו שאמר למעל' מתוך האש והוא הדק שבאש כמו שפירשנו והאש
העב סביבו והדק בתוכו וראה לו שני מראים כעין חשמל ממראה מתניו ולמעל' וממתניו
ולמטה כמראה אש ונוגה לו סביב והדק לא יראה לרוב דקותו והחילוק הזה הוא משל
כענין שאמר וראי' את אחורי ופני לא יראו והחלק הנכבד באדם הוא ממרא' מתניו ולמעל'
כי באותו החלק צורת הפנים וכלי המעשה וכלי הנשימה אשר בהם ישכיל האדם ור"ל
כי תשיג המרכבה מן הרוכב קצת מצד עצמה ברוכב עליה ומהות הרוכב ואמיתתו שהם
הפנים לא תשיג על האמת שנאמר כי לא יראני האדם וחי פי' וחי אפי' חיות הקדש
אינם רואין אותו וזה פי' ונוגה לו סביב ההשגה שמשיגות אותו חיות הקדש והרקיע שעל
ראשם ובמדרש חזית אמר רבי יודן גדול כחן של נביאים שהם מדמי' את הצורה ליוצרה
הדא הוא דכתי' ואשמע קול אדם בין אולי אובל אמר ר' יודן רבי סימון אית ליה הדין דהוא
מחוור מן הדין ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה וי"ת הפ' כן וחזית
כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור דלא יכילא עינא למחזי דלא אפשר
לאסתכלא ביה ומלרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהור לה סחור סחור ובנוסחא אחרינא דלא
אשתכלית ביה ומלרע וכו' כמראה הקשת והם ארבעה היינו וסמוך לעיני המרא' המעורב
וסמוך לו הירוק וסמוך לו הכרכומי והוא למטה מכולם והוא מצד חללה לפיכך ראה
מראה הקשת לעניין ארבעה שהוא הולך בכל עניין המרכבה לטעם שזכרנו והוא מראה
שאין האדם שוללת בו שאינו מבהיק והוא משל ההשגה שזכרנו שהוא הנוגה סביב
והוא מראה דמות כבוד ה' כלומר מה שתשיג המרכבה מכבוד ה' ואראה ואפול על
פני וארא כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה ואפול על פני שהשתומם לבי על
המראה ובעודי על פני שמעתי קול שמדבר אלי וזה היה מלאך שמדבר עמו ומה שכתב
החכם הגדול הרמב"ם ז"ל במעשה המרכבה ידוע מספרו למבינים אותו ואמרו רז"ל כי
ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותו יחזקאל בן בוזי עד שאמרו
שהקטנה שבנשים גדולה מיחזקאל בן בוזי ואמרו כי צורת שור ראו כנגד מחניהם
לפיכך עשו צורת עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעה דגלים בדגל יהודה
היה פני אריה וכתיב גור אריה יהודה ובדגל ראובן צורת אדם לפי שנאמר בו וימצא
דודאים בשדה ולהם צורת אדם ובדגל אפרים צורת שור שנאמר בכור שורו הדר לו
ובדגל דן פני נשר שנאמר יהי דן נחש עלי דרך ונאמר בו אפעה ושרף מעופף המראה
השלישית בשנה הששית והנה ששה אנשים מסיבים והשביעי ביניהם שהוא לבוש
הבדים וידוע כי בדים הם בגדי פשתן המסגוהצין והוא הסופר הגדול ומנהיג העיר והוא
הזורק אש בעיר ואלה פקודת העיר ואפשר כי קסת הסופר הוא רמז לאשר נקרא סופר
ההולך לבוש הבדים ורז"ל פירשו לבוש הבדים זה גבריאל מלאך של אש לפיכך הוא
הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי
אש והכרובים עומדים לבית הראה האל לנביא הכרובים סימן לבית לפי שהראהו
התועבות שהיו עושין לצפון הבית הראה לו הכרובים גבורי כח עושי דברו לדרום הבית
וכן באמצעותם יקח נקמת העוברים רצונו ועל דברו כי מבינותם יוקח האש המכלה
אותם ולעניין הנהגת העולם הגדול דרך ימין יביא האש מלבוש הבדים וכן לעולם
הקטן ויעמוד אצל האופן הודיע בזה כי אין לאופנים מעשה אלא מסבת הכרובים לפיכך
נאמר המעשה לכרובים ונראה לכרובים תבנית יד אדם מתחת כנפיהם כי מעשיהם
כתנועתם ותנועתם היא תנועת האופנים כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן
הולך אחר הכרובים כי רוח החיה באופנים אפשר שרמז במלת הראש האופן העליון
המקיף עמו כל האופנים אשר בתוכו והיא התנועה היומית וכל בשרם זכר לאופנים בשר
לפי שהם באמת גוף אבל לכרובים שאינם גוף על דרך האמת אלא בדרך המראה לא
זכר להם בשר אלא פנים וכנפים ידים ורגלים אבל בשר לא נאמר על שכל נפרד בשום
מקום כי בשר יאמר בדבר מוחלט מבעלי חיים לא על זולתו אפילו בדרך משל והצד
העליון בגוף נקרא גב ומה שכתוב בעובי הדבר יקרא בשר ועניין הפסוק דבק למה
שאמר לא יסבו בלכתם כי אחר הראש ילכו האופנים ולא תאמר בכללם כי גם בחלקיהם
שהם בשרם וגביהם וידיהם וכנפיהם כולם ילכו אחר הראש וידיהם אינו אומר על
ידיהם שיהיו משל כמו שאמר תבנית יד אדם תחת כנפיהם אלא פי' ידיהם כמו שתי
ידות לקרש האחד והם קוטב כל אופן וכנפיה' פי' המקיפים הקטנים שהם כשטח המקיפים
הגדולים למי שיש לו זה הדעת בחכמי המחקר ולדעת זולתם יהיה פי' וכנפיהם על
תנועת עצמם ועל סתר עניינם בהנהגה אחר כן אמר והאופנים מלאים עינים סביב
לארבעת אופניהם הוא מה שאמר במראה הראשונה וגבותם מלאות עינים סביב
לארבעתם וכן פירשנו המשל ומה שאמר שם וגבותם הוסיף פירוש הנה ואמר
והאופנים שלא תאמר העינים היו על הגבות לבד כלומר על שטח האופנים רצה
לומר כל עובי האופנים כי העינים עוברים מצד אל צד כמסמרים בדלת ומה שאמר
אופניהם אחר שאמר לארבעתם הוא תוספת ביאור כמו להם לבני ישראל ועמהם
הימן וידותון חצוצרות. והדומים להם • וכינוי אופניהם על עצמם • כמו שנהגו בכינוי
המספר • צאו שלשתכם ויפלו שבעת' לארבעת' ת"י לארבעתיהון דגלגליא לאופנים להם
קורא הגלגל באזני לא אמר כי לאופני' יקראו לגלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי לשון
כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו בגד ושלמה ואומר אופן עגלה ואומר גלגל
עגלתו והעניין אחר ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים היו קורין גלגלי' אלא בא
ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול שקרא להם הגלגל והיא קריאה כמו הדור
אתם שמעו דבר ה' הקהל חקה אחת ר"ל כי כל המעשה שזכר לאופני' במצוותו וברצונו
היה וכאילו קורא לו המצוה ואומר לו עשה כך ועשה כך ומצוה באופן הוא הכרוב כי
רוח החיה באופנים ואין קריאתו בקול ובכלי דבור אלא השמיעהו האל בנבואה קול
להבינו העניין וכן וקרא זה אל זה ואמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הראשונה
פני השור וידוע מה שאמרו בו רז"ל ואנחנו נאמר לעניננו שפירשנו במרכבה כי כרוב שם
הנבדל בכל מקום ונעשה לדמיון כדמות שתי תבניות הנכבדות במושגי החוש בשפלים
והם פני אדם וכנפי העוף וידוע כי המין שבבעלי חיים שאינם מדברים אשר תועלת
האדם תלויה בו לפני הגוף ברוב הוא השור למזונו ורב תבואות בכח שור ולתשמיש
משאו ולאסוף גורנו הוא המושך העגלות שהאדם נעזר בהם ברוב המשא הנה שרוב
עזרת האדם לחיי הגוף הוא השור ואחר שהאדם כמו נמשך לתאוות העולם הגופניות
וישליך אחרי גיו' השמעיו' אף כי הסכליו' הנה הוא ושורו אוכלין באבוס אחד ואין לשכל
בו דבקות ואין בו שמירת הרוכב ונסתלקו הפנים האלה מהמרכבה אפילו כמושאל ואמר
מכח הדמיון מהשנים האחרים עד שיקראו בני אדם לאדם שאין בו דעת שור ולא יקראו
לו אריה ונשר כי יש להם חלק גדול בכח הדמיון ותחבולה על טרפה ורמז לו בזו המרא'
ולא במראה הראשונ' לפי שהראה לו בזו המראה התועבות שהיו עושים בבית שעל ידם
נסתלק הכבוד הכל תנעשה לדמיון הכרוב לא מהכרוב כי אל הכרוב שב וכן לעניין
שמירה כללית נמשל כבהמות נדמו ונשארו לו במראה המרכבה פני אדם למעשי' שהיו
בהם הנקראים אדם המודליות בינו לעניין זה גם כן נשתנה לו שם חיות בכרובים כי
החיות שם מורכב לא כן כרוב כי הוא הנבדל ולא יורו בו שם אחר להודיעו כי לא
נשארה לו שמירה מופתית בארץ לפיכך שמע הנביא שם כרובים כי מה שראה בראשונה
ראה באחרונה כמו שאמר הוא החיה אשר ראיתי בנהר כבר וכן מה שאמר ואדע כי
כרובים המה לא נתחדשה לו ידיעה כי גם בראשונה ידע כי אין בשמים שור ואריה ונשר
ואינם כי אם לדמיון במראה אלא שבזו המראה השכילהו האל סילוק הכבוד והשמירה
מהארץ

מהארץ כמו שאמר וירומו מעל הארץ לעיני והנה שבו החיות כרובים כי לא נשארה השמירה בכרובים ר"ל ביחידים על דרך מופת זולתי השמירה שהיא דרך כלל על כל חי זהו ואדע כי כרובים המה עתה ידעתי כי הם כרובים ולא חיות אף על פי שראיתי באחרונה מה שראיתי בראשונה ולזה הטעם אמר בזו המראה חיה ולא חיות כאלו נתייחדה השמירה באחת ומפני שנותן השם מחיות לכרובים זכר הענין כמה פעמים וארבעה פנים ואמר היא החיה ואמר עוד וארבעה פנים לאחת ואמר ודמות פניהם המה הפנים להודיע כי לא נשתנה לו בענין המראה דבר וירומו לשון הרמה שנאמר בזו המראה הוא לשון התנשאות כמו שנאמר במראה הראשונה והעניין אחר כי רוממות ונשיאות ענין אחד ושם פירשנו הענין בעמדם מבואר הוא במראה הראשונה ויצא הוא כמו שפירשנו הסתלק השמירה מן הארץ ונתיחדה ככרובים :

ביאור על בנין הבית מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מ (א) בעשרים וחמש שנה לגלותינו ; הייינו תחילת שנת כ"ה • ויום אחד בשנה חשוב שנה • וכן מצינו (מלכים א' ו') • בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החודש השני למלך שלמה וגו' • הרי דחודש זיו שהוא אייר תחלת השנה וקראו שנת הרביעית וכןמש"ש בשמונים שנה וגו'• נמי בתחלת שמונים • דהא פרטי הת"פ שנה תם מ' דמדבר • וי"ד שכבשו וחלקו • ושס"ט רשילה ונ"ז דנוב וגבעון הרי ת"פ שנה • ואלו נ"ז דנוב וגבעון פרטן היינו י"ג דשמואל ושאול (כמ"ש זבחים קי"ח ב' וס"ע פי"ג) ומ"ם של דוד • וארבעה אלו של שלמה • וזה הרביעי של שלמה הוא בתחלת רביעי • הרי רשמונים נמי בתחלת שמונים • ואותה שנת השמונים אינה נחשבת למספר ימי עמידת הבית • אלא מ"ש ת"י שעמד הבית מתחיל משנת תפ"א דהא אמרו ערכין י"ג א' • י"ז יובלות מנו ישראל • משנכנסו לארץ ועד שיצאו וגו' • והחשבון היינו אחרי מ"ם דמדבר•משנכנסו לארץ ועד שנבנה הבית ת"מ שנה כנ"ל ות"י שנה שעמד הבית(כמ"ש יומא ט' א' וס"ע שם) הוי שפיר י"ז יובלות שלמים • ואי אמרת ששנת השמונים נמנה לימי עמידת הבית • ליכא רק תל"ט קודם הבית • וליכא י"ז יובלות שלמים : לגלותנו • היינו לגלות יהויכין • שמלך אחריו צדקיהו י"א שנה • ולסוף י"א הוכתה העיר וי"ד שנה אחרי הוכתה הרי כ"ה שנה לגלותינו : בראש השנה בעשור לחודש • איזו היא שנה שר"ה שלה בעשור לחודש הוי אומר זה יובל (כמ"ש ערכין י"ב א') וכן הוא החשבון דכ"ה לגלות יהויכין הוי שנת היובל • כי י"ח לישעיהו הוא שנה א' ליובל • שאז נמצא הספר בבית המקדש כמ"ש במלכים • ויאשיהו מלך ל"א שנה•נשאר משנותיו י"ד שנה ליובל ויהויקים בנו מלך י"א שנה • ובשנת הי"א מלך יהויכין ומלך ג' חדשים ונגלה הרי שנגלה כ"ה ליובל • וי"א שמלך יהוקים זהו פרטן • ברביעית ליהוקים מלך נבוכדנצר (ירמיה כה א) ונבוכדנצר שנה ראשונה כבש ננוה ובשני' כבש יהויקים (מגילה י"ב) ויהי לו עבד ג' שנים (מ"ב כ"ד) היינו ששית שביעית שמינית • וג' שנה מרד בו • היינו ט' י' י"א כמ"ש שם ובשנת י"א כבשו והגלהו • והמליך ליהויכין ג' חדשים ואח"כ הגלהו ליהויכין והיינו בשנת י"א ליהוקים היה גלות יהויכין ג"כ • ומ"ש ד"ה ב' ל"ו י' ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר וגו' היינו דיהוקים נגלה בתחלת שנת י"א ויהויכין נמלך בסוף שנה ההיא • ולתשובת השנה הוא לגלות יהויקים ודלא כמ"ש רש"י במגילה שם ובערכין שם שיהויכין מלך י"ב ליהוקים דא"כ לא תמצא היובל כ"ה לגלות יהוכין אלא כ"ד לגלותינו ואין לומר דברביעית ליהויקים כבש נבוכדנצר את ננוה ובחמשית כבשו והשלשה שנים שעבדו היינו ה' ו' ז' • וג' שמרד בו היינו ח' ט' י' • א"כ לא מלך יהויקים אלא י' שנים וקרא כתוב וי"א שנה מלך • אלא ע"כ כנ"ל וכ"כ רש"י בריש יחזקאל (אנ"ה אע"פ שחשבון הנ"ל מבואר בלוח שסדרתי בסוף ר"ה • ראיתי לכפול הדברים ולהעתיקם כאשר מצאתי כתוב לפני בכדי לזרות הטעיות שנפלו בדפוס שם • ועוד זאת עשו שדרכי להתחיל דברי אנ"ה • ובארתי בראשונה ובאחרונה שהוא ר"ת "אמר "נכדו "המסדר כדי להבדיל בין הקודש דברי אא"ז הגאון ובין החול והדברים שהעלתי מרעתי ובארו ר"ת הנ"ל מרעתם והרפיסו בסוף ד"ה אמר נכר הצעיר ואגב השמיטו הוי"ו מן נכדו כאלו מעיד אני ח"ו שקר באא"ז הגאון זצוק"ל) : יד ה' • פי' שליח ה': שמה • פירוש אל ההר : (ב) ועליו • פי' על שיפוע ההר ; כמבנה עיר• זה ירושלים שעומדת בשיפוע ההר ; (ג) ויביא אותי שמה • פי' על ראש ההר : (ד) בן אדם • לפי שניתן מהלכים בין העומדים . קראוהו לסימן בן אדם • ראה בעיניך וגו'• היינו כי כל מלאכה שיש בו חכמה יתירה • ע"פ שלשה הכנות יקום הדבר בלבב המקבל • היינו ראיית העין • ושמיעת האזן ; והבנת הלב • וכ"ה בלימוד התורה• תורה שבכתב • הוא ע"פ ראיית העין כמ"ש דברים שבכתב א"א רשאי לאומרן ע"פ • ותורה שבע"פ • הוא ע"פ שמיעת האזן • כמ"ש דברים שבע"פ א"א רשאי לכותבן בכתב וסתרי תורה הוא ע"פ הבנת הלב • כמ"ש אא"כ היה חכם ומבין מדעתו • (כמ"ש ישעיה ו יד) : (ה) והנה חומה מחוץ לבית • פי' אין זה חומת הר הבית כי הוא כתב לקמן מ"ב ט"ז • וכאן מיירי בחומת עזרת נשים • והיא תהיה ג"כ מקפת את כל עזרת ישראל (אנ"ה שמעתי אומרים בשם אא"ז הגאון זצוק"ל רמז לזה בדברי הכתוב וברא ה' חרשה נקבה תסובב גבר • היינו ע"נ תסובב את ע"י) וימד את רחב הבנין • היינו האסקופה של השער שכן היה היסוד של כל החומות גובה ששה ורוחב ששה • ובמדירה הזאת האיש עומד בארץ מבחוץ לשער . כמ"ש והנה חומה מבחוץ • ואח"כ : (ו) ויבא אל השער • היינו שנכנס לתוך השער למדוד הסיפים שהם מזוזת השער : אשר פניו דרך הקדימה פירוש היוצא מן השער פניו למזרח : ויעל במעלותיו • היינו שכבר עלה במעלותיו בבאו אל השער (אנ"ה ע"ד שפירש"י ויהי לי לישועה כו') : קנה א' רחב • פי' ממזרח למערב : ואת סף האחד וגו' • פי' כן היה סף השני שלצר השני : (ז) והתא קנה א' ארך • לפי שהתא סמוך לכותל כתף השער מיד בכניסתו לתוך השער• לכן הזכיר מדת התא סמוך לו : ובין התאים חמש אמות • היינו החלל שבין תא לחבירו ה' אמות • כי היו שם ג' תאים ממזרח למערב • ושני מקומות הפנוים אשר בין שלש התאים • כל א' רחב חמש ממזרח למערב • וסוף השער מאצל אולם השער מהבית• ר"ל בסוף תא השלישי אשר למערב : נמשך ממנו כותל ארכו ממזרח למערב ח' אמות ורחבו מצפון לדרום ששה אמות וכותל הזה נקרא אולם • ובסוף כותל האולם היה לו מזוזה נקרא סף לכסות בו רחב עובי הכותל ו' אמות וז"ש וסף השער ו' קנה א' • ומ"ש מהבית היינו עובי כותל האולם לפנים למערב (אנ"ה הנראה כי שם אולם הונח לפי מ"ש חז"ל אכסדרה תבנית אולם נמצא למ"ד כי כמו שבאכסדרה דופני ימין ושמאל בבוא אל האכסדרה דופני ההוא נמשכים בקצה א' אל כותל הבית • וקצה השני בלתי נסמך לכותל שכנגדם וכל הדפנות אשר כעין זה נקרא אולם• וכן כאן כותלי האולם נסמכים בקצה א' אל התאים • ובקצה השני בלתי נסמך לכותל ונקרא אולם) והכתלים נקראו אולם • והחלל שבין אלו שתי הכתלים נקרא חלל האולם : (ח) וימד את אולם השער מהבית . אמר כאן שמדד עובי כותל האולם בעצמו • מה שתחת הסף ג"כ מהבית היינו לפנים לצר הבית ; קנה א' : היינו נמי מצפון לדרום עוביו ששה : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות • היינו אורך כותל האולם ממזרח למערב : ואיליו שתים : היינו הסף המכסה פני קצוות הכותל למערב והיה רחבו מצפון לדרום ששה • אבל עוביו ממזרח למערב שתים אמות והנה אורך כותל האולם ממזרח למערב עם האיל יו"ד אמות• ומה שנקרא מצפון לדרום סף השער • ועוביו ממזרח למערב נקרא איל אפשר שבעוביו היה לו תמונת איל • ואמר איליו • היינו שתי האילים . אשר מימין ומשמאל השער : ואולם השער מהבית • היינו שהיה לפנים להתאים לצר הבית • ומפרש ואילך כמה תאים היו בארך השער ממזרח למערב ואמר : (י) ותאי השער דרך הקדים שלשה מפה • היינו מימין ; ושלשה מפה • היינו משמאל : מדה א' לשלשתן , היינו כל א' קנה א' ארך וקנה א' רחב : ומדה א' לאילים • היינו האילים של התאים • כי לכל תא היה לו לו איל אחר בולט לחלל שבין התאים • והאיל היה רק כנגד כותל א' של התא• היינו כנגד כותלו אשר למערב ולכותלו המזרחי לא היה לו איל ואמר שמרה אחת לאלים הללו : (יא) וימר את רחב פתח השער • היינו חלל הפתח מצפון לדרום • אורך השער י"ג אמות • היינו ממזרח למערב • והיא מתחלת כניסת השער • ועד האיל אשר כנגד כותל מערבי של התא הראשון • כי האיל היה בולט לתוך חלל השער ומפסיק המשך אורך השער ואלו הי"ג אמות מפרש ואילך היינו עם הגבול אשר לפני התאות ועם חלל התא שש אמות . וז"ש : (יב) וגבול לפני התאות אמה א' ר"ל כותל המזרחי אשר לתא הראשון עוביו אמה אחת ממזרח למערב קראו אותו גבול • לפי שהתא הראשון סמוך לכותל העזרה והיה די לו כותל העזרה לחיות להתא כותל מזרח ולא נעשה כותלו המזרחי לבד של התא • אלא לגבול מפסיק בין התומה ובין חלל התא : ואמר א' גבול מפה • היינו לתא הראשון אשר לצד השני של השער ג"כ גבול כזה ; והתא שש אמות• היינו חלל התא לבד כותליו • ועד כאן פירוש י"ג אמות ארך השער היינו סוף השער ששה • והגבול אמה אחת • והתא שש אמות מפת היינו עד כותל המערבי של התא הראשון שעומד כנגדו איל מפסיק לתוך חלל השער כנ"ל ; (יג) וימד את השער מגג התא לגגו רחב כ"ה אמות • היינו כותל כל תא אשר לצד החצר עוביו חצי אמה•וחלל התא ששה וכותל ההא אשר לחלל השער עוביו אמה הרי שבעה אמות ומחצה • וחלל השער שבין התאים הצפוני לבין התאים הדרומי רחבו עשר • וכן התא שמעבר השני לשמאל החלל עם כותליו שבעה ומחצה כנ"ל בין הכל רחב כ"ה אמה ומ"ש מגג התא לגגו היינו שלא היה יכול למרוד הרחב למטה סמוך לארץ כי התאים הראשונים היו דביקים לכותל העזרה • והאחרונים דבוקים לכותלי האולם והחלל אשר בין התאים אשר רחב החלל חמש • גם שם לא היה ניכר קצות כתלי התאים כי לסוף כתלי התאים היו דבוקים כתלי אולמות • משך האולמות כ"ה אמה מצפון לדרום • כמ"ש לקמן פסוק ל' • לכן מרד מגג התא לגגו • ושם היה ניכר שפיר רחבו כ"ה אמה כנ"ל : פתח נגד פתח • כפירש"י : (יד) ויעש את אילים וגו' כפירש"י : (טו) ועל פני שער האיתון , היינו מתחילת כניסת השער • ונקרא איתון ע"ש שעיקר כניסה היה דרך שער ההוא : על לפני האולם • כמו עד לפני אולם : אולם השער הפנימי•פירוש שהאולם עומד לפנים מהתאים : חמשים אמה • היינו הארך ממזרח למערב • כמ"ש בכל הכתובים דלקמן : חמשים אמה ארך • וזה פרטן סוף שער האיתון ששה שלשים תאים • שכל אחר שמנה אמות היינו חלל התא עם כותלו המזרחי והמערבי שכל א' עוביו אמה הרי שלשים אמות ושני חללים שבין השלשה תאים כל א' רחב חמש הרי מ"ם אמה • ואורך כתלי האולם שמנה ואיליו שתים הרי נ' אמה : (טז) וחלונות אטומות • היינו חלונות עם דלתות לסתום החלונות ; ואל אליהמה • היינו ב' האילים אשר לאולם השער היו להם גם כן הלונות • ואמר שהחלונות היה לפנימה לשער • וכן לאלמות • היינו האוירים שבין התאים • והיו בסופן אולמות כנ"ל בפסוק י"ג • היו להם חלונות פתוח לאויר החמשה שבין התאים : וחלונות סביב סביב לפנימה.פירוש שהיו עוד חלונות להתאים לצד החצר ; ואל איל תמורים • פירוש לכל איל היה ב' תמורים • כמ"ש לקמן כ"ו ותמורים לו א' מפה וא' מפו אל איליו ; (יז) ויביאני אל החצר החיצונה • היינו שהביאו דרך חלל ארך השער אל תוך החצר ; והנה לשכות ורצפה • שהיה רצפה בחצר החיצונה • ועל הרצפה היו לשכות ; עשוי לחצר סביב סביב • פירוש אצל כל שער היו משני צרדיו רצפה ועל הרצפה לשכות ; שלשים לשכות אל הרצפה • כמו על הרצפה ; (יח) והרצפה אל כתף השערים • היינו צידי ארך השערים • שם היו הרצפה של כל שער ; לעמת ארך השערים הרצפה התחתונה • שהיו שלשה רצפה זו ע"ג זו ועליונה היתה קצרה מהתחתונה • ואורך של התחתונה מן חומת העזרה עד קצהו אשר לפנימה • לעמת ארך השערים • כמו ארך השערים שהיו מ"ד אמות חוץ מעובי כותל העזרה ששה כן היה ארך הרצפה אל כתף השער ; (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה • היינו חלל החצר • מכלות שער חצר החיצונה • עד החלות שער חצר הפנימי • כי ארך שער הפנימי ותאיו ואילמיו היה בולט אל החוץ בחצר החיצונה איל אולם שער הפנימי כנגד איל שער חצר החיצונה • והיה הריוח מאיל השער החיצונה עד איל שער הפנימי מאה אמה : (כ) והשער אשר פניו דרך הצפון לחצר החיצונה • פי' כשהולכים לחצר החיצונה דרך השער ההולך פניו לצפון ; (כא) כמרת השער הראשון • היינו השער אשר פניו דרך הקרים • והוא שער המזרחי שמידתו מפורש למעלה : (כג) ושער לחצר הפנימי • נגד השער לצפון ולקרים • פירוש שער החיצון המזרחי היה בולט לע"ב . ופניו למערב ושער חצר הפנימי המזרחי • היה בולט ג"כ לע"ג וקנה השער למזרח • וכן היו בשערים הצפונים והדרומים • שער נגד שער ובין קצות השערים ריוח מאה אמה ז"ש וימד משער אל שער מאה אמה כנ"ל ; (כד) ויוליכני דרך הדרום . היינו שער שהולכין דרך בו ופניו לדרום ; כמדות האלה. היינו המפרשים בשער הקדים • ותמרים לו א' מפה וא' מפו . היינו אל כל איל שהיה בשער היו שני תמורים משני צידי האיל: (כז) ושער לחצר הפנימי דרך הדרום היינו ג"כ פי' דרך השער לצר דרום • ומדד דרך הליכתו משער החיצונה אל שער הפנימי • וז"ש וימד וגו' מאה אמות היינו נמי מסוף שער החיצונה עד תחילת שער הפנימי אשר פני השער לחיצונה • וז"ש אח"כ : (כח) ויביאני אל חצר הפנימי בשער הדרום • היינו שנכנס בשער הדרום : (ל) ואלמות סביב סביב אורך כ"ה ורחב חמש • היינו האלמות שהזכרנו לעיל פסוק י"ג שבתוך החלל שבין התאות היו נמשכים כותלי התאות לצר החצר • באורך כ"ה אמה ונקראו הכתלים הללו אלמות • ורחבן כרחב החלל שבין התאות היינו חמש אמות : (לא) ואילמו אל חצר החיצונה • היינו שאורך כ"ה כותל האולם היו נמשכים ארכם בכל צר אל חלל חצר החיצונה ; (לה) ויביאני אל שער הצפון • פירוש שער של חצר הפנימי : (לח) ולשכה ופתחה • ר"ל לשכה עם פתחה ; באילים השערים • היינו בין האילים שהיו בשערים • פירוש בתוך החלל שהיה בין התאים שהיה אורך כ"ה אמות • וה' אמות רחב היה שם לשכה ופתחה ; (לט) ובאולם השער • ר"ל אולם שהיה בשער בסופו שארכו שמנה אמות ; שנים שלחנות מפו • היינו מימין ; ושנים שלחנות מפה • היינו משמאל • והיינו בתחילת האולם . ומפרש ואילך ; (מ) ואל הכתף מחוצה . לא מחוצה ממש אלא בתחלת האולם בתוכה ובאיזה התחלה של אולם.אמר מחוצה לעולה לפתח•כי ההולך בתוך השער והוא בשיפוע ההר עולה בהר דרך שיפוע מעט מעט • לכן נקרא עולה לפתח ואמר מחיצה לעולה • עומד ב' שולחנות וכן בסוף עליתו בצד הסמוך אל התא היו ג"כ שני שולחנות היינו ד' שולחנות בכתף א' של האולם • וכן היו ד' שולחנות בכתף האחרת של האולם ג"כ שתים מחוצה לעולה • ושתים בסופו אצל התאים•וז"ש ;

(מא) ד' שולחנות מפה וגו' : (מב) וארבעה שולחנות לעולה • ר"ל עוד ד' שולחנות עמדו להלן ממשך האולם : לעולה • לנגר העולה על ההר עמדו ד' שולחנות של אבני גזית : (מג) והשפתים טפח א' מוכנים בבית סביב סביב . היינו אונקליות של ברזל היו חתוכין בכותל התאים לתוך חלל השער סביב סביב : (מד) ומחוצה לשער הפנימי . פירוש מחוץ לשער הצפון היינו מחוץ לתאים אשר אל עבר מזרח של שער הצפון . לשכות • היינו הרבה לשכות היו בלשכה זו : שרים בחצר הפנימי . פירוש ללוים שהם משוררים בחצר הפנימי : אשר אל כתף שער הצפון • היינו כנ"ל אל עבר התאים שבשער הצפון : ופניהם דרך הדרום • ר"ל פתחיהם לצד הדרום ואמר פניהם היינו פני היוצא מן הלשכה • פניו לדרום : אחד אל כתף שער הקדים • היינו לשכה אחת עומדת אל עבר התאים • של שער הפונה לקדים : פני דרך הצפון • ר"ל פתח הלשכה כנ"ל הוא לצפון הלשכה : (מה) לכהנים שמרי משמרת הבית • היינו כמ"ש לקמן מ"ד ט' כל בן נכר וגו' ונתתי אותם שומרי משמרת הבית וגו' • והכהנים הלוים בני צדוק וגו' והמה יקרבו אל שלחני לשרתני ז"ש כאן הלשכה אשר פניה דרך הדרום • היינו העומדת אל כתף שער הצפון ופתחה דרך הדרום : לכהנים שומרי משמרת הבית • היינו הכהנים שזכר בראשונה : (מו) והלשכה אשר פניה דרך הצפון • היינו אחר אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון : לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק וגו' • היינו כמ"ש שם והכהנים הלוים בני צדוק : (אנ"ה החשו' גם אני ידעתי שפל ערכי ועניות דעתי בתורה מכל וכל והנה בעניי הכנותי לבית אלקי : תבנית כל אשר היה ברוח עמי לפרש כל דבר ודבר על אופני הפשט לפע"ד • ונאמר הנה בבנין עולי גולה היה החיל לפני ע"נ • ובבואינו לתרץ קושיות האחרונות על הרמב"ם . ולהשוות גם דעת רש"י לדעת הרמב"ם : מ"ש החיל עשר אמות היינו חומה גבוה עשר אמות נתבאר בידינו • שמלת חיל הונח על בחינת דבר תוספת תת כח לך • אם בעלי המלחמה המאמצין מעמד ומצב המדינה נקראו חיל ואם רכוש וקנין אשר היא היקום אשר ברגליו נקרא חיל ואם חומה קטנה סמוכה אל חומה גדולה ובצורה תאמץ את קרקע רגלי יסוד החומה בלתי תת נפות אנה ואנה • נקרא חיל כמ"ש (ישעיה כ"ו א') ישועה ישית חומות וחיל . ולפ"ז יתכן שפיר לכנות חומה הקטנה • גם הקרקע שבינה ובין החומה הגדולה שניהם בשם חיל • כי שניהם כאחד פועלים תוספת תת קיום העמדת חומה הגדולה • ונתיישב לפ"ז קושיות עצומות כאשר יראה הרואה אי"ה כאשר יזכינו ה' להדפיס ביאורי על מסכת מדות : ונאמר מעתה כי עולי גולה בנאו זה החיל מעין בנין יחזקאל • וחיל הוא האמור כאן בנין • ונשתנה שמו להיות כי בבית שני שהיתה חומת החיל רחוקה *מחומת ע"נ • ובשל עתיד תהיה קרובה אל החומה הגדולה של עזרת נשים : וגם זה המעט קרקע שבינה ובין חומת ע"נ תהיה מכוסה בבנין במשך אחד עם פני גובה חומה הקטנה : ותהיה נראה חומה נמוכה בנין אחר סמוכה ודבוקה אל החומה הגדולה • אפשר מפני זה קראו הכתוב כאן בנין • והוא הוא החיל השני במשנתינו • ויפורש מעתה הכתובים על סדרן : (ה) והנה חומה מחוץ לבית . כדברי אא"ז הגאון שהוא חומת ע"נ אלא שהראה לו כאן החומה שלא במקום שער • לכן לא מדד לו עובי חומה הגדולה כי אם הבנין היינו חומת החיל הנמוכה ודבוקה אל החומה הגדולה מדדו רחב הבנין היינו מקצהו לחוץ ועד קצהו הדבוק אל החומה גדולה קנה א' • וקומה קנה א' • אם נאמר שתהיה שוה עם מ"ש והיה עולה מקרקע החיל י"ב מעלות ואמרו רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה . א"כ קרקע ע"נ גבוה מעל קרקע הה"ב ששה אמות • יתכן שפיר קומת הבנין קנה א' גבוה מעל קרקע הה"ב • שוה עם שטחית קרקע ע"נ רק כדי לאמץ גובה קרקע אל החומה מבחוץ כפי גובה הקרקע אשר לפנים ותתאמץ יסוד החומה הגדולה בקרקע הטוב משני עבריה • ואח"כ כתיב כסדר : (ו) ויבא אל שער וגו' • היינו אחר מדידת הבנין שלא במקום שער • הוליכני דרך ארץ הבנין עד שבא אל שער : ויעל במעלותיו • לרווחא דמלתא נוכל לומר כי המעלות הללו היו כולם בגוף חומת הבנין בגבהם ורחבם • כי חושבניהו דדין י"ב מעלות רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה • כחשבניהו דדין • רחב קנה א' וקומה קנה א' • וז"ש במעלותיו : ונאמר עוד זה חומת הבנין • היה נמוך סביב כל החומה • אבל בהגיע כנגד השערים • נבנה זה חומת הבנין גבוה אל כתפות פתח השער • ונתעבה כתפות השער מעל עובי החומה • וכן דרך שערי חומות הבצורות להיות בולטים מעל החומה משני עבריו ואם כן היה עובי חלל הפתח כ עובי חומת הבנין • וכעובי החומה הגדולה • והיה לו שני סיפים ג"כ האחד לכסות עובי חומת השער וא' לכסות עובי חומת הבנין • וז"ש וימד את סף השער קנה אחד ואת סף אחד קנה אחד והיינו שני הסיפים בארך ממזרח למערב : (ז) והתא קנה א' ארך וגו' • נוח לנו לפרש מ"ש קנה א' • היינו מדת חלל התא עם כותליו כאחד • ולומר שסתם הכתוב מדת החלל לבד מה שאין לנו בו צורך ידיעה למדת כלל השער • משאלו נאמר שפירש הכתוב מדת החלל לבד ומדת כותליו סתום • ואנחנו לא נדע לשער בהם כמה אוכלות באורך השער • ע"כ באנו לומר שחלל התא עם כותליו בכלל קנה א' אורך וקנה א' רוחב • וכן יצא לנו החשבון בכל מקום כדלקמן : וסף השער מאצל אולם השער מהבית • ונאמר בהיות אורך השער דרך התאים מדתו מרובה כמ"ש לקמן כמדת השער חמשים אמה ארכו • ראוי אלינו ליחס לו ע"צ ההידור והיופי שנעשה תמונת שער בסיפים וקומה ורוחב ועביו מובדל וניכר לפני התאו'. ועוד תמונ' שער בסיפים וקומה ורוחב ועביו נבדל וניכר בכלות התאו' • ועליו נאמר בפסוק ט"ו לפני אולם השער הפנימי • ונפרשהו כפשוטו שמלת הפנימי קאי אלפניו היינו על מלת השער שהוא פנימי להתאים ולא על מלת האולם שלפני פניו • ע"ש לקמן בפסוק הנ"ל • וכאן בא הכתוב לתת סימן במצריו אמר אחר שמדד התא • מדד סוף השער : ומפרש איזה שער ואמר אשר מאצל אולם השער וביאר הכתוב שזה האולם היה דבוק אל השער לפנים מצד הבית • וז"ש מהבית • ונאמר שאלו הכתובים מדתו ממזרח למערב קמ"ל • ויתכן שפיר שלא קראו הכתוב סף האולם כ"א סף השער כי היה סף לשער ממש : (ח) וימד את אולם השער מהבית • הנה בארנו לעיל פסוק ז' בביאור אשר לאא"ז הגאון זצוק"ל שם אולם הונח על כותל נסמך באחד מקצוות ארכו אל כותל אשר לרחבו • ובקצהו השני לא נמצא כותל לרחבו וכן היה כותל האולם הלזה דבק בקצה אל השער • ובקצה השני אשר מהבית בלתי דבוק ואמר כאן שמדד אורך כותל האולם היינו נמי ממזרח למערב מדתו קנה אחד . ונפרש כאן מהבית • ר"ל שהתחיל למדדו מכלפי פנים לכן מצא במידתו קנה אחד ויתבאר בפסוק שאח"ז : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות . אמר הכתוב כאן • כי פעמיים מדד אורך כותל האולם ההוא . במדה אחת מצאו קנה א' ובמדתו השני מצאו שמונה אמות ומפרש הכתוב ואיליו שתים אמות • ר"ל שסמך לו אל כותל אולם איל עביו שתי אמות • לכן כשמדד עם האיל מצאהו שמונת אמות • ואם לא תדע לך אם האיל היה אל כותל האולם לקצהו למערב או לקצהו למזרח והאולם היה פנימי לו • מפרש הכתוב ואמר ואולם השער מהבית היינו שכותל האולם היה לפנים לחבית • והאיל למזרח הכותל סמוך אל השער • ויתכן מה שסיים הכתוב כאן ואולם השער מהבית • גם יתכן

*ואפשר הטעם משום דבבית שני היתה חומת ע"נ רחוקה מן ההיכל רכ"ב אמה וכ:לאת עומדת בגובה ההר • עשו חומת החיל רחוקה מהחומה הגדולה כדי לאמץ אליה קרקע הרב' לחיזוק יתירה משא"כ בשל עתיד תהיה חומת ע"נ בשפולי ההר רחוקה מן ההיכל שס"א אמה .כמבואר אצלינו לקמן לכן די לה באימוץ קרקע מעט • ותתקרב חומת החיל אל חומת עזרת נשים :

מ"ש פסוק ח' אולם השער מהבית היינו שמדדו מכלפי הבית • גם יתכן בריש פסוק ט' שמדד מצד השער והתחיל מן האיל כתוב סתם את אולם השער ח"א ונפרש מעתה האיל כדעת המפרשים היינו עגול סל' כאלה וכאלון • ונאמר כמו שארכו שתים כן ברחבו שתים : (יא) וימד וגו' • אורך השער י"ג אמות • בדברינו מפורש היטיב סף אשר כנגד חומת הבנין קנה א' • וסף השער קנה אחד וגבול אמה אחת הרי י"ג אמות אורך ומפרש ואילך : (יב) וגבול לפני התאות אמה אחת • ואמה אחת גבול מפה.נאמר בזה כי אלו שני הגבולין האמורים כאן שניהם היו באורך השער ממזרח למערב ויתכן שלא אמר הכתוב אמה אחת מפה ואמה אחת מפה כדרך שאר הכתובים הבאים לחשוות דבר שהוא מצד א' מימין או משמאל כן הוא בצד השני • אלא בא הכתוב להורות כאן על שני הגבולים אשר מצד אחד • לכן שפיר ג"כ מה שנשנית ואמה אחת גבול וגו' • ונאמר שאמה אחת גבול לפני התאות היינו בין השער החיצונה ובין התא הראשון • ומ"ש ואמה אחת גבול מפה היינו בכלות התאים היה גבול בין התא השלישי ובין השער אשר בסוף התאים•וענין הגבול באנו לומר שהוא בנין חומה עוביו אמה ממזרח למערב דבוק אל כותל העזרה לפנים אל כתפות פתח השער עד למעלה מזה ומזה הם בולטים לפנים ונגבל בזה תמונת השער מעל כל החומה • והתא הראשון כותלו המזרחי דבוק אל הגבול • ע"כ למטה כנגד התא איננו ניכר בליטת הגבול מעל החומה אבל בהיות התא נמוך (חצי ארכו ורחבו) וכל השערים היו גבוהים • היה הכרת הגבול ההוא רק למעלה מגג התא • וז"ש הכתוב אח"כ : (יג)וימד את השער מגג התא לגגו•ר"ל השער נקרא היינו מה שהוא נגבל וניכר מעל שאר כל החומה • והנה הכירו כאן ע"י עובי אמה אשר אל כתפות פתח השער משני עבריהם וכשבא למדוד רחב הבליטה היינו מצפון לדרום לא היה יכול למדוד למטה כנגד התא שהתא דבוק אל הגבול • וזה שהקדים הכתוב לאמור • וגבול וגו' • והתא שש אמות מפה וגו' • ר"ל ע"כ נמנע למדדו למטה בארץ כנגד התא אלא מדד את הגבול בגובה למעלה מגג התא ועד גובה גגו של השער שם היה ניכר בליטת הגבול מעל החומה • ושם למעלה מגג מדדו • ז"ש וימד את השער מגג התא היינו אותו החלק אשר למעלה מגג התא ועד גובה גגו של שער ז"ש לגגו • שם מדד רחב בליטת השער • והנה הוא רחב כ"ה • ואמר רחב היינו מצפון לדרום שהיו כתפות הפתח בולטים מעל החומה ממזרח למערב אמה ורחב זה הבליטה מצפון לדרום ז' אמות ומחצה מעבר א' של פתח • וכן ז' אמות ומחצה מעבר השני וחלל הפתח רחב עשר בנתים הרי רחבו כ"ה אמה : (יד) ויעש אלים ס' אמה • נוח לנו לפרש ולאמר שהאי מדת ס' אמה • קאי על האורך או על הרוחב • משאלו נפרש על הגובה כי לא מצינו בכל המקראות הללו מדה מפורש על הגובה כ"א גבי הבנין וקומת קנה אחד אף כי נאמר גם הסתום בכתוב יפורש על הגובה • ובאנו לומר לפי מ"ש בספ"ק דתמיד • ומי הוי אכסדראות בעזרה כו' אר"ח באכסדרות של בנין . ופי' המפרש לתמיד עמודים של אבן היו בעזרה סביב כו' . ונאמר כמו כן יהיו אכסדראות בע"נ על עמודים של אבן ועמוד עגול של אבן נקרא בלשון הכתוב כאן איל • ואמר הכתוב שמדת כל אכסדרה אשר אצל כל כתף של כל שער תהיה אורך ס' אמה • וז"ש ויעש אלים ס' אמה • ר"ל סידר אילים בשורה ואורך שורת האילים ס' אמה • ולא פי' כאן מספר האילים שעמדו באורך שורה כזו • ולא עובי כל איל • ולא המרחק שבין איל לחבירו : כאשר השמיט הכתוב שארי הפרטים אשר אינם מוכרחים לכלל מדידת הבית . וביאר הכתוב עוד ששורת אלים הללו עמדו במישור אל איל החצר השער • ר"ל במרחק איל אשר לשער מכנגד כתלי העזרה כן הוא המרחק אשר משורת האילים עד כותל העזרה • וז"ש ואל איל החצר השער , ולפי מ"ש בסוכה נ"א ב' • מה תיקון כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא כדי שיהו הנשים רואות מלמעלן כו' אפשר לומר כאן נעשו האילים ואכסדרה עליהם , יהיה רצפה על גבי האכסדרה ויהיו הנשים רואות מלמעלה כו' , ואפשר רמז לזה מלשון ויעש דכתיב כאן גבי האלים אשר לא נמצא לשון ויעש בכל המקראות הללו כי לא יתכן על מראה בבנין העתיד לשון מעשה ועשיה • לולא שרמז בל' ויעש מל' תיקון כמ"ש חז"ל כנ"ל : (טו) ועל לפני שער האיתון על לפני אולם שער הפנימי חמשים אמה • הנה מה שפירשו לפני שער האיתון היינו מתחילת כניסת השער , מתבאר שפיר לפי דברינו לעיל , שגם דרך עובי חומת הבנין נכנסין אל השער , ואין לבא אל השער כ"א להכנס תחלת דרך חלל חומת הבנין • וחומת הבנין עולה במספר החמשים של אורך השער , לכן דקדקו לומר מתחילת כניסת השער : וממ"ש על לפני אולם שער הפנימי משמע דאין אולם שער הפנימי בכלל החמשים אמה , ובדברינו החשבון מכוון חמשים אמה עד לפני אולם , היינו את סף השער קנה אחד , ואת סף א' קנה אחד הרי י"ב אמה עמש"ל פסוק ו' ואמה גבול לפני התאות הרי י"ג , ושלשים תאים כל תא קנה א' אורך • הוא י"ח אמה • הרי ל"א אמות שני חללים בין שלשה התאים וכל בין התאים חמש אמות הרי מ"א אמות • ואמת אחת גבול מפה אצל סוף התאים עמ"ש לעיל פסוק י"ב , וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה א' עמ"ש לעיל פסוק ז' , ואיליו שתים אמות עמש"ל פסוק ט' הרי שפיר נ' אמות עד לפני אולם שער הפנימי ואין האולם בכלל וכל הרוצה ליטול את שם לפני אולם שער הפנימי כדרך שפירשו המפרשים נסכים אליו לבטל ביאורינו לעיל פסוק ו' ונפרש מעתה שלא עלה חומת הבנין למעלה אל כתפות השער כנגד השערים אלא שגם נגד השערים היה נמוך ככל הבנין כולו , וא"כ אפיק מחשבון ג' אמה אורך השער האי ששה של עובי הבנין , ועייל ששה אורך כותל האולם עמש"ל פסוק ח' . וגם בפסוק י"א אורך השער י"ג אמות נפרש מעתה החשבון היינו סף השער קנה א' ואמה גבול לפני התאות • והתא הראשון הדבוק אל הגבול קנה אחד • אבל מכאן ואילך מפסיק משך אורך בנין השער , החלל חמש אמות אשר בין התאות : (טז) וחלונות אטומות אל התאים וגו' , לאשר ראינו דרך ארכטיקתון בוני היכלי מלך ושרים , לעשות על פני כל אורך כותל ההיכל מבחוץ , סדר החלונות במרחקים שוים איש אל אחיו , במכוון יותר כי השתוות המרחקים תשיש ראש תפארת ההידור בעין הרואים, ויש מן המקומות אשר ראוי לבא שם חלון לפי הסדר שמבחוץ • אבל בלתי ראוי לבא שם חלון לפי סדר המחיצות שבפנים החכם יורע פשר דבר • לעשות מקום ההוא הכותל אטום אלא שמבחוץ עושין צורת חלון מעין צבעים , נדמה בעין הרואים תמונת חלון בלתי מבטל הידור השתוות המרחק בין חלון לחלון • ובסגנון זה יתכן שם חלונות אטומות כי נראין חלונות והמה אטומות וכשבא הכתוב לדבר על שני מיני החלונות במקום בנין אחד • קראן זה אל זה שקופות , ז"ש מלכים א' ו' י"ר ויעש לבית חלוני שקופים אטומים • ר"ל איזה מן החלונות היו שקופים ואיזה מהן היו אטומים ובאנו לומר כאן בבנין העתיד • הנה התאים והאילים אשר בבניני השער • אמר הכתוב כי לעבר אשר לפנימה לשער , אין להם כי אם חלונות אטומות אם מפני שהוא דרך מעבר לכל • ואם בפני שאורם מעט כי חללה אינו אלא עשר אמות , אבל בעבר השני אשר פנימה אל החצר • הם חלונות ממש , ז"ש וחלונות אטומות אל התאים ואל אליהמה לפנים לשער , כי שם לא היו כ"א אטומות לכן לא הזכיר כאן שקופות כדרך שהזכיר במלכים : וכן לאלמות • היינו שגם לכותלי האולם היו חלונות אטומות לעבר אשר פנימה לצד חלל השער , ולפי דברינו כי אורך חמשים של השער לא נחשב כ"א עד כותלי האולם ולא האולם בכלל שם השער יתכן שפיר מ"ש כאן וחלונות אטומות וגו' לפנימה לשער , ואח"כ אמר וכן לאלמות כי האולמות אינם בכלל השער : וחלונות סביב סביב לפנימה • היינו פנימה לחצר ששם חלונות ממש , לכן הזכירו פתח

חלונות

חלונות: (יז) ויביאני אל החצר החיצונה • היינו אחרי שנכנס דרך כל אורך השער ראהו הבנינים אשר סביבות הכותל שנכנס בו: והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר סביב, היינו שניהם דבוק אל הכותל לארכו של כותל האחר קרוב אל המקצוע. והאחר סמוך אל השער • ומפ"ש ואילך שלשים לשכות אל הרצפה והרצפה אל כתף השערים • היינו שהרצפה סמוך אל כתף השער והלשכות סמוך להרצפה לצד המקצוע: שלשים לשכות אל הרצפה • נוכל לאוקמי כי השלשים לשכות כולם להדדי קיימי לאורך הכותל אף כ"א נאמר שרחב כל לשכה ד"א • די למו אורך הכותל לרעתינו כי מרת חצר החיצונה ת"ק אמה על ת"ק אמה והנה מרת החצי עד חצי השער ר"ן אמה: תן מ' אמה חצר למקצועות החצר ששים אמה לאורך האילים. חצי רחב השער י"ב אמות ומחצה • ק"ב אמה אורך השלשים לשכות נשאר עדיין י"ז אמות ומחצה בין הלשכות ובין החצר הקטורות: (יח) והרצפה אל כתף השערים • עמש"ל פסוק י"ד שסביב לחצר החיצונה אל כתף השערים • עשוי אכסדראות. והאכסדרה נשען על עמודים • ועמודים עגולים נק"א כאן אלים וז"ש שם ויעש אלים ששים אמה. היינו שאורך האכסדרה לאורך הכותל ששים אמה • ושורת האילים רחוק מן הכותל כמרחק איל אשר בשער מן הכותל. וז"ש שם ואל איל החצר השער נמצא רחב האכסדרה: לעומת אורך השער. כמדת אורך השער מן הכותל ועד סוף איל החצר השער • כן הוא רחב האכסדרה כנ"ל. אלא שבלשון הכתוב דכאן נקרא אכסדרה בלשון רצפה • ואפשר מטעם כנ"ל הוא רצפה למעמד הנשים הרואות מלמעלן וכו' כדאיתא בסוכה (נ"א ב') ואם כזה יתכן שפיר מ"ש בפסוק הקודם ורצפה עשוי והיינו נמי כנ"ל פסוק י"ד שעשיה האמור כאן הוא מלשון תיקון. וכמאמר רז"ל שם מאי תיקון חלקה היתה בראשונה ותקיפות גזוזטרא כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה. והיה למטה גם כן רצפה למעמד האנשים. ואפשר הרצפה העליונה קצרה מן התחתונה: כי אוכלת מכנה הגזוזטרא המוקפת לה. וז"ש לעומת אורך השערים הרצפה התחתונה: (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה • רחב היינו מצפון לדרום • כי רוב המידות הנאמרים כאן הוא באורך ממזרח למערב. מלפני השער התחתונה • ר"ל שלא מדד רחב פני כל הקרים מצפונו ועד דרומו. אלא רוח אחת אשר מן לפני שער התחתונה • ולקמן מפ"ש איזה רוח מדד: לפני חצר הפנימי ר"ל גם רוח אחת אשר מלפני השער • לא מדד אותו כולו עד המקצוע • אלא חלק ממנו הנמשך לפני חצר הפנימי: מחוץ • היינו עם עובי כותל חצר הפנימי: מאה אמה הקרים והצפון • ר"ל חלק מן לפני שער התחתונה אשר במז"ח • לרוח צפון עולה המדה מה שהוא כנגד לפני חצר הפנימי מאה אמה • אבל הוא מזרחית דרומית אשר מלפני שער התחתונה לפני חצר הפנימי • מידתו פחות או יותר ולא פירש • האומנם שכל השערים היו מכוונים זה כנגד זה • אבל מי יימר לן • שהשערים באמצעית החומות הם יושבים • אלא הרוב מצד אחר והמעוט מצד השני • ולא גילו לן בפרט: הלא תראה בבית שני פרשו רז"ל כל המדות• ומרחקי השערים מן הקצות לא פירשו. אלא סתמו ואמרו הר הבית רובו מן הדרום ומיעוטו מן המערב שני לו מן המזרח • וכו' • ואף על פי כן כל השערים היו מכוונים ואפשר בשל עתיד תהיה נמי הכי: (כב) וחלוניו ואילמיו ותמוריו וגו' • הנה בפסוק הקודם כבר כתיב ואלמיו ונשנית כאן לומר לך שהם שני מיני אילמות • האחד לאורך השער לסוף התאים והוא נקרא אולם השער • וכותליו נקראו אולמות. והאחד לרחב השער היינו בריוח שבין תא לחבירו היו אלמות נמשכים להלאה לתוך אויר החצר כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל לעיל פסוק י"ג • ולפי זה נפרש מה שכתבתי בפסוק הקודם ותאיו ואילו ואלמיו וגומר חמשים אמה אורך היינו שבא לחשוב הבנינים הנראים בתוך חלל השער לאורך השער וחשיב כסדרן • תאיו זאליו ואלמיו והוא כותלי האולם אשר לאורך השער • ומה שכתבתי כאן ואלמיו • היינו האלמות הבולטים לאויר החצר ולא נראים לעבר אשר לתוך חלל השער • ויפורש בידינו כל הנאמר בפסוק זה • לא נשנית אלא בשביל דברים הנראים לאויר החצר • ובלתי נראים בתוך חלל השער • והוא כי מה שכתבתי וחלוניו• וסתם חלונות הוא חלונות ממש • וכדברינו לעיל פסוק ט"ז מבואר כי לתוך חלל השער היו חלונות אטומות • כ"א לעבר אשר לאויר החצר היו חלונות ממש • וכן האלמות כנ"ל בלתי נראים לתוך חלל השער • וכן התמורים לא היו נראים אלא לאויר החצר ועיין בדברינו לקמן פסוק כ"ו: ובמעלות שבע יעלו בו • פשטות הלשון שהמעלות הם בתחילת כניסת השער: ויעלו בו בעובי הבנין. כדרך המעלות בשער הקרים ועיין בדברינו לעיל פסוק ו': ואילמיו לפניהם • רצה לומר לפני המעלות היינו שכותלי האולם המה לחוץ מכותל החצר החיצונה • ונכנסים תחלה לאולם • ואחר כך יעלו במעלות אשר בתחילת השער: (כה) וחלונים לו וגומר. כהחלונות האלה ר"ל כחילוקי החלונות של שער הקרים המבואר בפסוק ט"ז • והיינו חלונות אטומות מבפנים לחלל השער • ושקופות מבחוץ לתוך אויר החצר: (כו) ומעלות וגו' • ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל אליו • משמע לשני האילים לא היה אלא תימור אחד מפה ותימור אחד מפה • ונאמר כי התימור בא למלאות כסוי פני עובי כותל האולם • כי האיל אשר בין השער ובין כותל האולם לא היה כ"א שתים אמות עגולות • ועובי כותל האולם ששה. ובא התימור בצירו אל האיל • למלאות כסוי מרת עובי הכותל: ומדקחשיב הכתוב לאורך חלל השער תאיו ואליו ואלמיו משמע שהאיל נמשך לצר חלל השער בשורה שוה אל כותלי האולם היינו אלמיו • ולפי זה נשאר לצר החצר חלל ארבע אמות בין השער ובין כותלי האולם • ובא שם התימור למלאות • ואם כן לא היה התימור נראה אלא לאויר החצר ולא לתוך חלל השער וכנ"ל פסוק כ"ב אבל מדברי הכתוב ט"ז ואל איל תמרים משמע כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל כי לאיל אחר היו תמרים: (כח) ויביאני אל חצר הפנימי בשער הדרום. הלשון משמע שבא אל חצר הפנימי ואחר כך נכנס בשער • היינו כי בניני אורך שער הפנימי בולט לתוך חצר הפנימי: כדרך השערים שבחצר החיצונה בולטים לתוך חצר החיצונה. ויתכן לפי זה מה שכתבתי לקמן פסוק ל"א ול"ד ואילמיו אל חצר החיצונה • בא לומר את אומנם התאים והאילים נמשכים לתוך חצר הפנימי • מכל מקום אילמיו אל חצר החיצונה ועיין רש"י: ומה שכתבתי וימד משער אל שער מאה אמות. היינו מסוף שער החצר החיצונה עד תחילת שער חצר הפנימי • כי שער חצר הפנימי תחילתו שוה אל חומת חצר הפנימי: וימד את שער הדרום כמדות האלה • היינו רחב הפתח עשר אמות אורך השער י"ג אמות: (ל) ואלמות סביב וגו' • לא כתיב ואלמיו • היינו שבא הכתוב לומר כאן אלמות שאינם של השער • אלא שסביב כותל חצר הפנימי מבפנים היו אלמות. אורך כל אחד כ"ה אמות • היינו לאורך השער. ורחב ח' אמות היינו לרחב השער: (לא) ואילמיו אל חצר החיצונה • כאן אמר אלמיו • היינו אלמות של השער והוא כי כותל האולם מבחוץ לשער בולט אל החצר החיצונה: ומעלות שמונה מעליו • לא נאמר כאן באותו לשון שנאמר במעלות חצר החיצונה • ושם נאמר ויעל במעלותיו שבע מעלות יעלו בו ומעלות שבעה עלותיו • כולם כלשון עולה במעלות. אלא שכאן חשבם. ברוך ירידתו מחצר הפנימי אל החיצונה ולכן סמך לו ויביאני אל חצר הפנימי • היינו מפני שכבר ירד לתוך חצר החיצונה • וכן אתה אומר בפסוק ל"ד ול"ה: (לו) תאיו אליו ואלמיו וגומר • כאן לא כתיב ותאיו ואליו • כדרך שכתוב בכל השערים והוא כי נשתנה שער זה מן כל השערים • כי השער הזה באו האילים לתוך חצר החיצונה כדלקמן ע"כ נתבטל הסדר שאמר בכל השערים ושם נאמר וימד את השער והתאים סמוכים אל השער לכן כתיב ותאיו. ובסוף התאים סמוכים האלים נאמר ואליו סמוך אל האלים כותלי האולם נאמר ואלמיו • אבל בשער הצפון הלזה הנה התאים לפנים מן השער והאילם

לחוץ אל החצר החיצונה לכולא בא אליהם וי"ו החיבור: (לז) ואיליו לחצר החיצונה • הוא זה שאמרנו • כי נשתנה שער הצפון הזה בהיות איליו סמוכים אל השער מבחוץ לחצר החיצונה • ולא הזכיר הכתוב כאן ואלמיו אל חצר החיצונה משמע שהאולם מבפנים לשער לתוך חצר הפנימי וכדלקמן: (לח) ולשכה ופתחה באילים השערים • באילי השער לא נאמר אלא השערים והלא בכל שער השערים לא היה לשכה ופתחה באילים לכן נפ"ש האי בי"ת באילים היינו במקום. ר"ל במקום שהיו אילים בשאר השערים והוא בין שער הפנימי ובין כותלי האולם • כדברינו לעיל פסוק ט', אבל בשער הצפון הזה, נפקד מקום האילים בין השער וכותל האולם ל"ז, הוכן לשכה ופתחה במקום האיל, וז"ש לשכה ופתחה באילים השערים • וכן הוא הראוי ללשכה אשר שם ידיחו את העולה להיות סמוך אל האולם, ובאולם שלחנות לשחוט אליהם כדלקמן: (לט) ובאולם השער שנים שולחנות וגומר, אולם השער היינו חלל האולם שלפנים משער הפנימי כנ"ל פסוק ט"ו, נמצא אתה אומר בחלל האולם לפנים מאורך השער היו שם ארבעה שלחנות, כמ"ש שנים שלחנות מפה ושנים שלחנות מפה: (מ) ואל הכתף מחוצה לעולה לפתח השער וגו', האי פתח השער שב אל השער שהזכיר בפסוק הקודם ובאולם השער, והוא סף השער אשר מאצל אולם השער, לפי דברינו לעיל פסוק ז', ואמר ואל הכתף האי כתף היינו שורת שלש התאים, נמשכים מכנגד רחב הפתח אמה וחצי מפה, וכן שורת שלש התאים שכנגדם נמשכים מכנגד רחב הפתח אמה וחצי מפה (כדעת רש"י במקצת) ונשארו כתפים לפתח, אמה וחצי מפה ואמה וחצי מפה • והיינו כתף מחוצה לעולה לפתח השער: שנים שלחנות היינו זה בצד זה לאורך השער. ורחב השלחן אמה וחצי כמלא רחב כתף השער, ואם כדברינו זה נמצא חלל השער שבין תאים הימנים והשמאלים, י"ג אמה ושני התאים שבשני צדי החלל, רחב כל תא קנה א', הרי כ"ה אמה רחב השער, וזה מ"ש בכל הכתובים רחב השער חמש ועשרים אמה, אלא מה שפרשתי לעיל כבר נדפס ואין להשיב: ואל הכתף האחרת אשר לאולם השער, היינו מבפנים לשער אשר לצר האולם, גם שם נמשכים כותלי האולם, מכנגד רוחב הפתח אמה וחצי מפה ואמה וחצי מפה, ונשאר כתפיים לפתח השער מבפנים, גם שם שנים שלחנות מפה ושנים מפה, נמצא מבפנים לשער בצר אחר ארבעה שלחנות, שנים סמוך אל הכתף אשר לאולם ושנים באולם, הרי ארבעה שלחנות מפה • וארבעה שלחנות מפה לכתף השער ומה היו משמשות מפ"ש ואילך: (מא) ארבעה וגו' שמונה שלחנות אליהם ישחטו, ולפ"ז שפיר ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה', היינו אל השלחנות אשר לפנים מהשער והוא על ירך המזבח צפונה, והמפרש האולם הוא לחצר החיצונה מוכרח לומר קרושתו כלפנים, ולדברינו בין הכל הוי י"ב שולחנות שמונה מבפנים לשער אשר לאולם השער, וארבעה מחוצה לעולה לפתח השער, שנים אל הכתף מפה ושנים אל הכתף מפה, וז"ש: (מב) וארבעת שולחנות לעולה, היינו אשר מחוצה לעולה לפתח השער כנ"ל: (מג) והשפתים טפח אחד בבית סביב וגו', בבית בפנים בתוך הלשכה אשר פתחה באילים: כי שם ידיחו את העולה, ע"כ ראוי להיות ההפשטה ג"כ שם כי ההפשטה וההרחה כל כבודה פנימה ולא לעיני כל עובר: ומחוצה לשער הפנימי, לשער החצר הפנימי לא כתיב אלא לשער הפנימי והוא ע"ד שבארנו לעיל פסוק ט"ו, על לפני אולם שער הפנימי, ר"ל סף השער אשר מאצל אולם השער והוא לסוף התאים ' והיינו פנימי לכל בניני אורך השער ואמר מחוצה לשער ההוא אשר הוא פנימה אל הבית להלאה מכותל החצר ל"ח אמה, נראה לו לשכות שרים בחצר הפנימי, אלא חוצה לו לשער ההוא, ר"ל קרובים אל כותל החצר יותר משער הפנימי, והיינו אל כתף שער הצפון היינו לעבר שער הצפון שנמשך לפנים לעזרה • (מה) וידבר אלי זה הלשכה וגו', ר"ל לשכות שרים היינו הרבה לשכות, והראה לו לשכה אחת מהם לכהנים שומרי משמרת הבית וז"ש זה הלשכה אבל הלשכה אשר פניה דרך הצפון אינה כ"א אחת כתיב סתם והלשכה אשר פניה דרך הצפון: (מז) וימד את החצר אורך מאה אמה ורחב מאה אמה, הנראה כי זה הוא מרת מקום הפנוי שבחצר, והוא לבד המקום אשר יכילו השערים הבולטים לתוך החצר לצר צפון ומזרח ודרום, והמזבח למערב ז"ש מרבעת: והמזבח לפני הבית, ולפ"ז עולה רחב כל החצר הפנימי שני מאות אמה, וא"כ רחב חצר החיצונה חמש מאות אמה היינו שמרחק כותל חצר החיצונה מכותל חצר הפנימי בכל צר כפי מרחק אורך השער חמשים אמה, וגם משער החיצונה אל שער הפנימי מאה אמה, וע"ל פ' י"ט: (מח) ויביאני אל אולם הבית, וימד אל אולם ה' אמות מפה וגו', אמרו חז"ל בעכו"ם מ"ג א' אכסדרה תבנית אולם וע' תוס' שם ד"ה אכסדרה כו' שהאולם היה פרוץ במילואו לרוח מזרחית עכ"ל, ונמצא למר אולם דומה לאכסדרה והנה האכסדרה ברוחו הפרוץ, תקרתו נשען על עמודים ועיין בהמפרש לתמיד ספ"ק, וע"ל פסוק י"ד והנה בשל עתיד, האולם ברוחו הפרוץ למזרח ' ישען תקרתו על עמודים עגולים והיינו אילים האמורים כאן והעמודים עומדים במקום הכותל ואעפ"כ נק"א פרוץ במילואו ח"ש כותל האולם חמש והאולם י"א כי לולא העמודים אשר במקום כותל למזרח ' יפקר שם כותל למזרח האולם, וגם כותלי המזרחי אשר מן האולם לצפון ולדרום לא ניכרו בפנים לחלל האולם והיינו פרוץ במילואו שכותל המזרחי אשר לצדדי האולם נראים כלים בשוה אל כותל צפון האולם וכן לדרום ודוחק לומר שנעשה איזה ציון והיכר בין עובי כותל המזרח ובין התחלת אורך כותלי האולם אשר בצפון ובדרום בא הכתוב כאן לספר תבנית אורך הבית כולו וחשב בכל המקומות עובי הכתלים להודיע בהן מדת האורך ממזרח למערב, אמר כאן וימד איל אולם ה' אמות, היינו עובי האיל ממזרח למערב חמש והאיל בא במקום כותל מזרחי של האולם: חמש אמות מפה וחמש אמות מפה, ר"ל איל של חמש מימין בבא איש אל האולם ואיל של חמש משמאל • ושני האילים במקום כותל מזרחי עומדים וסדר האילים היינו שאיל א' לעומת פרץ הצפוני רחוק מהפרץ שלשה אמות וכן המרחק איל השני מן האיל האחד ג"א, וכן מרחק מן הפרץ הדרומי עד האיל השני ועובי כל איל חמש כי עגולות המה הרי י"ט אמה, וארך האולם עשרים אמה תן אמה המותר אל העמודים אשר על האילים, ר"ל אל כל איל היה עמוד א' מפה ועמוד א' מפה ותאמר שכל עמוד עוביו רבע אמה ובין כולם אמה אחת, הרי מדת עשרים כמדת הפרץ במילואו של אילם עשרים אמה, ואמר בראש העמודים משקוף עגול כעין שער. וז"ש ורחב השער שלש אמות מפה ושלש אמות מפה, ר"ל אל כל איל, היה שער שלש מפה ומפה לאיל:

מא (א) ויביאני וגו', וימד את האילים וגו', גבי אולם כתיב וימד אל אולם וכן גבי ק"ק כתיב וימד אל הפתח, וכאן כתיב וימד את האילים משמע

שני האלים, ואמר ששה אמות רחב מפה, וששה אמות רחב מפה, לכן נראה לפירש"י פסוק כ"ד ושתים דלתות וגו', דלתות היו לו שנים מבחוץ ושנים מבפנים, ונאמר כי אל הדלתות שמבחוץ היו לו שני אילים במקום כף השער שהדלתות סמוכים בהם, וכל איל עוביו שלש אמות, ושני האילים רחב מצפון לדרום ששה אמות וכן לדלתות שבפנים שני אילים כנ"ל ואיל אשר לדלת הפנימי סמוך אל האיל אשר לדלת החיצון ובין שניהם ששה אמות ממזרח למערב, ממלאים פני עובי הכותל ששה וז"ש וימד את האילים, ר"ל שני האילים אשר לחוץ: שש אמות רחב, ר"ל בין שניהם ששה אמות ואמה מפה, היינו אשר לחוץ: ושש אמות רחב מפה, היינו האילים אשר לפנים ומפ"ש ואילך, מפו ומפו הנאמר כאן לא תפרש מצפון ומצד דרום אלא לרחב האהל, כעומד ופניו לרחב האהל ונמצא מפו לימין ומפו לשמאל הוא למזרח ולמערב

עד כאן דברי נכדו יעקב משה, ונשוב עוד להעתיק ביאור מדברי אא"ז הגאון זצוק"ל: ויַמר אל אולם, פירוש איל הסמוך אל כותלי האולם, אשר לצפון ולדרום נסמך לכל כותל בקצהו אשר למזרח איל חמש אמות בולט לחוץ אל החצר: אנ"ה בכתבים אחרים מצאתי כתוב והיה בולט שני אמות לחוץ אל החצר. ולפי זה צריך לומר שנסמכו האילים מבפנים אל עובי כותל המזרח שהוא שלש אמות ואינו בולט מכנגד כותל המזרחי של האולם ולחוץ אלא שתי אמות: (מט) ובמעלות אשר יעלו, פירוש העולים אל האולם: ועמודים אל האילים אחד מפה וא' מפה, היינו לכל איל עמוד א' ועמוד א' מפה: (א) וימר את האילים שש אמות, היינו ממזרח למע"ב: רחב האוהל פי' האילים עומדים בצירי חלל הפתח וממלאים פני עובי הכותל והיינו רחב האוהל של הפתח: (ב) ורחב הפתח עשר אמות, היינו מצפון לדרום: (ג) וימר איל הפתח שתים אמות והפתח שש אמות פירש כותל המבדיל בין ההיכל ובין ק"ק עוביו ד' אמות, אלא שאיל הפתח בולט לחוץ אל ההיכל שתי אמות, לכן עובי חלל הפתח שש אמות, וז"ש איל הפתח שתים אמות היינו שמדד מבחוץ בצירי הפתח והפתח שש אמות, היינו מבפנים חללו ממזרח למע"ב שש אמות: ורחב הפתח שבע אמות, היינו חלל הפתח מצפון לדרום: (ד) וימר את ארכו, היינו של ק"ק: ורחב עשרים אמה אל פני ההיכל פירש רחבו שוה אל רחב ההיכל: (ה) וימר קיר הבית וגו', ורחב הצלע, הוא צלע הוא תא, והיינו תא המערבי רחבו ממזרח למערב ד' אמות: סביב סביב, ר"ל לצפון ולדרום ג"כ רחב התאים ד' אמות: (ו) ובאות בקיר אשר לבית לצלעות, פי' בין כותל קדשי קדשים ובין התאים תהיה ריוח חמש אמות, ואותו הריוח נקרא מונח; ושני קירות התאים, הקיר המזרחי אשר לצד המונח נקרא אשר לבית לצלעות, והקיר המערבי נקרא אשר לצלע אל החוץ, וזה שכתב ובאות בקיר אשר לבית לצלעות, רצה לומר הצלעות היינו הקירות המפסיקים בין התאים נאחזים בקיר אשר לבית לצלעות: סביב סביב, רצה לומר שכן היה גם כן בתאי הצפון והדרום: להיות אחוזים וגו' ר"ל שיהיו אחוזים בקיר אשר לבית לצלעות, ולא יהיו אחוזים בקיר הבית של ההיכל וקדשי קדשים: (ז) ורחבה, ר"ל הקיר אשר לבית לצלעות רחבה מלמטה ונסבה למעלה למעלה, ר"ל כנוס ומתקצר למעלה וכן למעלה כנוס ומתקצר עוד עד שנעשה כעין מעלות לעלות על גביהם עד התאים העליונים: כי מוסב הבית למעלה למעלה וגו' ר"ל זה המסיבה אשר עולה ע"י למעלה למעלה, הוא לבית ר"ל בכותל מבפנים לצד התאים, אבל לצד החוץ היינו צד הכותל אשר אל המונח היה הקיר בשוה, וז"ש ע"כ רוחב לבית למעלה, ר"ל מפני שנתקצר הקיר לצד פנים, נתרחב לצד פנים: וכן תחתונה וגו', ר"ל העולה מן התחתונה אל העליונה, עולה דרך התיכונה ומטנה אל העליונה (אנ"ה גם בזה לא השמיע השומע כראוי, והנראה לפ"ש לפי שיטתו, כי מ"ש ונסבה למעלה למעלה לא תשמע מיניה, שבדיוטא התחתונה לא היה הכותל כנוס ומתקצר, אלא שגם בדיוטא התחתונה הכותל כנוס ומתקצר, וז"ש וכן התחתונה וכן תראה מורה פיסוק הטעמים: (ח) וראיתי לבית גבה סביב ר"ל קומת הבית גבוה מעל גובה התאים: מוסדות הצלעות מלו הקנה, פי' יסוד הצלעות רחב קנה א' אבל הכותל שע"ג אינו אלא חמש אמות: שש אמות אצילה, הוא מלשון גובה היינו שגובה היסוד שש אמות: (אנ"ה הנלע"ד לפרש, כי ר"ל בהיות הצלעות רחוק מן הכותל כי המונח מפסיק ביניהם ואמר הכתוב שיסודות הצלעות קרובים אל כותל הבית בלי שום הפסק, עד אשר נראים כאחד אל יסודות כותלי הבית ובאמת היסודות נפרדים זה מזה, וז"ש אצילה היינו נפרד ודבוק כאחת כי שם אצילות הונח בכל המקומות ע"ז הענין, וזה שגדרו עולם האצילות, וז"ש הלא אצלת לי ברכה ר"ל כי הברכות מאוחדים בלב המברך ונפרדים לפי התחלקות המתברכים וכן אתה אומר בפי' הכתוב ויאצל מן הרוח אשר עליו): (ט) רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, היינו קיר התאים אשר לחוץ אל צד החצר: ואשר מונח היינו קיר התאים אשר מבפנים לצד המונח: בית צלעות, רצה לומר הוא מבית לצלעות אשר לבית: ר"ל הסונח הוא סמוך אל הבית: (י) ובין הלשכות רוחב כ' אמה סביב וגו', ר"ל בין הלשכות אשר בחצר לצפון ולדרום ובין תאי הבית הצפונים והדרומים, עולה חצר המפסיק ביניהם עשרים אמה: (יא) ופתח הצלע למונח, היינו פתח של התאים, פתוח לתוך חלל הנקרא מונח: פתח א' דרך הצפון, היינו בתאים הצפונים פתוח פתח בכותל הדרומי של התאים למונח אשר בצד הצפון: ופתח א' לדרום, היינו תאים הדרומים פתוח למונח אשר לצד דרום כנ"ל: ורחב מקום המונח חמש אמות סביב סביב, כלומר בצד הצפון ובצד הדרום: (יב) והבנין אשר ע"פ הגזרה פאת דרך הים ע' אמה, ר"ל הבנין כולו אשר למערב עובי הכתלים ורחב התאים והמונח וחלל רוחב הבית בין הכל ע"א, וזה פרטן קיר הצלע אשר לחוץ לצד צפון ה"א ורוחב הצלע היינו חלל התא ד"א, וקיר הב' אשר לצד המונח ה"א, והמונח ה"א, וקיר הבי' ו' הרי כ"ה אמות לצפון חלל ההיכל וכנאתה מוצא לדרום חלל ההיכל וביניהם רוחב חלל ההיכל כ"א הרי ע' אמה: וקיר הבנין ה"א, ר"ל בכלות אורך תאים המערבים שהוא כנגד רוחב ההיכל וכותליו, נמשך ממנו עוד קיר מצפון לדרום רוחב ה"א כנגד חלל שמונח וכן לקצה המזרחי של המונח כנגדו קיר ה"א, ובנין המונח בין הקירות לכן נקרא כאן קיר הבנין: וארכו תשעים אמה ר"ל ארכו של המונח צ"א כי אורך המונח הוא כנגד אורך כל הבית וזה פרטן קיר הבית ו' אמות ק"ק ד"א, קיר המבדיל בין הקודש ובין ק"ק ארבעה. ההיכל ארכו מ' קיר הבית אשר למזרח ששה רוחב האולם לארכו של הבית י"א אמה, כותל האולם אשר למזרח ג' אמות הרי צ' אמה: לא אמנע טוב בהיות לאל ידי להשמיע מה ששמעתי מפורש ושום שכל, בענין המעלות שבין המזבח האולם במדות ג' ו' ז', בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה, אמה אמה ורובד שלש, ואמה אמה ורובד שלש והעליונה אמה אמה ורובד ארבע ועיין פירוש הר"ש וסיים ואין הדבר מכוון לי, ומוכרח הרע"ב לפ"ש רובד ג' המוזכר בראשונה היינו במעלה רביעית, אע"פ שלא נתפ"ש במשנה אלא שני פעמים אמה אמה ואח"כ מיד אמר ורובד שלש מ' שמעלה השלישית רובד ג' וכן בהעליונה רובד ארבע, הוכרח הרע"ב להוסיף ולאמר אחר ד' מעלות שהיה לכל אחת אמה, אע"פ שלא נשנית במשנה כ"א פעמים אמה אמה יסמוך לו רובד ארבע. ובשם אא"ז הגאון זצוק"ל שמעתי. כי כן דרך מסדר המשנה כשבא להזכיר ארבעה ענינים, ושלשה מהם שוים זה לזה אלא ברביעי נתחדש דבר, הרי אינו מזכיר אלא שתים הראשונים, ומחסר דברי השלישי כי מן השניים תדון אל השלישי אלא מסיים ברביעי שנתחדש בו דבר, וכן אתה מוצא כתובות פי"א ד' היתה כתובתה ד' מאות זוז, ומכרה ליה במנה ולזה במנה, ולאחרון יפה מנה ודינר במנה, הרי לפניך שהחסיר התנא, כמנה השלישי, ולזה במנה, מפני שנשמע מן השנים הראשונים, וכןכאן היה צ"ל ג' פעמים אמה אמה ורובד שלש ובפעם הרביעי ניתוסף לי לאמור אמה אמה ורובד ארבע. אלא שהחסיר התנא מלחשוב בהשלישית אמה אמה ורובד שלש כדרכו כנ"ל, הרי לך שפיר י"ב מעלות וביניהם כ"א אמות, ואמה המותר עד כ"ב אמה הוא בין המזבח בין התחלות המעלות וז"ש ר"י אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש, ר"ל שדעת רבי יהודה כי לא היה רצפה חלקה כלל בין המזבח ותחלת המעלות: (יג) ומדד את הבית אורך מאה אמה, היינו כמו שמפרש ואילך הגזרה והבנין ר"ל עם הגזרה והבנין וגזרה היא הצלעות עם קיר הצלעות, ובנין הוא הבית בכללו, וידעת היום כי אורך הבית מראשית כותל האולם ועד כותל ק"ק המערבי הוא צ' אמה כנ"ל. תוסף עליהם, ורחב הצלע ד' אמות וקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, ועוד אמה

אחת שיתירה היסוד על עובי הקיר, כמ"ש מוסדות הצלעות מלו הקנה שש אמות. (אנ"ה שומע הביאור מפי אא"ז, לא השמיעו כראוי, כי מה נעשה לסירת הקיר אשר מבית לצלעות להיות אחוזים בו וגו', אלא הנראה לענ"ד תן אמה היתירה על הקיר אשר מבית לצלעות זה שסתם הכתוב פסוק ט' ואשר מונח בית צלעות אשר לבית סביב, ולא כלל הכתוב לאמר, רחב הקיר אשר לחוץ ואשר מונח בית צלעות אשר לבית חמש אמות, אלא לומר לך כי לא בכל מקום הוא המונח כי במערב לא תמצא מונח כלל, אחרי שאין להתאים פתח למערב, וכן הקיר אשר במערב מבית לצלעות עוביו אינו אלא אמה כי לא נסבה למעלה כנ"ל, כי נכנסים לתאים המערבים דרך התאים הצפונים או הדרומים, כדרך שנכנסים לתאים המערבים שבדיוטא התחתונה שלא נמצא להם פתח למערב, ולא היה בקיר המערבי אשר מבית לצלעות מעלות לעלות דרך עליו לתאים העליונים לכן די לו עוביו אמה) הרי לפניך מבואר הבית אורך מאה אמה: (יד) ורחב פני הבית והגזרה לקדים, היינו לרוח מזרחי של הבית אשר אל פני החצר: מאה אמה, היינו שבעים אמה כפי שנתבאר לעיל פאת דרך הים שבעים, תוסף עליהם בצד המזרחי, גזרה אחר לצפון ט"ו אמה, וכן גזרה א' לדרום ט"ו אמה הרי מאה אמה: (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה, ר"ל שמדד מצד השני היינו לצד דרום: ואתיקיהא מפה ומפה, היינו כותל נמשך מן קיר הבנין ועד כותל הלשכות בכדי להחזיק הכתלים שניהם: וכל כותל המחזיק בנין אחר נקרא אתיק: מפה מפה, ר"ל משני הצדדים היו אתיקים: מאה אמה, ועם האתיקים הוא מאה אמה והבא מפ"ש שעם ההיכל ואולמי החצר הוא מאה אמה בכל מקום משני הצדדין ממזרח למערב היא עם הכל מאה אמה (אנ"ה לא אוכל לכוון דברי השומע בביאור הכתובים הללו, ואם אמרתי לשנות את טעמו ולתקן דבריו, הנה הוא חסרון לא אוכל לתקן בתמונת אשר חלקת מחוקק ספון, והנראה לפענ"ד בביאור כתובים הללו כי שם בנין הונח ע"ד שפירשנו לעיל מ"ה היינו חומה נמוכה, הסמוכה אל חומה גדולה ובצורה, ותועלתה לחזק קרקעית אשר נשען עליה יסוד הגדולה והבצורה, ובאנו לומר גם אל חומת ההיכל הגבוה והבצורה אף אם נאמר שהוא כגבוה בית הראשון הוא ג"כ מאה ועשרים גבהו, ע"כ נעשה לו ג"כ חומה נמוכה סביב, והוא שם הבנין האמור כאן ושם גזרה נבא לבאר שהוא מענין לשון כריתה, כמו בין הגזרים האלה, ולולא יראתי פיות הקרושים, הר"ש והבאים אחריו, בפירושו למידות פ"ד ז', האולם עורף עליו ט"ו אמה מן הצפון וט"ו אמה מן הדרום, והוא היה נקראת בית החליפות ששם גונזים את הסכינים ופירש הר"ש ע"ש הסכינים שגונזים שם קרוי בית החליפות שכן בלשון רומי קורין לסכינים הגדולים חלפים עכ"ל, ולדעתינו מי סגיא לן לשונינו הקדושה, ולמה לא נקראת בית הסכינים ע"כ גרסה נפשי לתאוה להסיר מדברי תורתינו הקדושה, כל לשון וכל דוחק, ובאנו לומר כי זה בנין אולם העורף כו', לא היה נמשך כאחר עם עיקר האולם וכותליו, אלא נבנה בפני עצמו, והיה הפסק מעט בין כותלי האולם אשר לפני הבית ובין אולם העורף, וכענין שני גזרים וז"ש עורף עליו, וזה אולם העורף כנ"ל נקרא בלשון הכתוב כאן גזרה מטעם כנ"ל, ובלשון המשנה נקראת בית החליפות שהוא ג"כ מלשון כריתות כמו כליל יחלוף וחלפה רקתו, היינו ע"ש שהוא נגזר ונכרת מן עיקר האולם וכותליו: אלא מלתא אגב אורחיה קמ"ל תנא דמתני' בית החליפות מה הוא משמש. אמר ששם גונזין את הסכינים. אבל עיקר חומת הבנין תועלתו חיזוק הקרקע אשר אל יסוד חומת ההיכל: ולפ"ז ע"כ אורך זה הבנין היינו הנקרא עורף האולם ובית החליפות כאורך כל ההיכל כולו לצפון וכן לדרום עד מקצוע המערבי דאל"כ לא יושלם תועלתו. חיזוק קרקעית יסוד חומה הגדולה כולו: כי איך יתחזק כולו. אם נאמר שאורך הבנין רק כנגד כותלי האולם ולא כנגד כל אורך הבית. ומלשון משנה הי"ל משמע ג"כ שע"כ עורף האולם הוא נגד ההיכל ג"כ. ח"ל המשנה מן הצפון לדרום שבעים אמה וכו'. כותל ההיכל שש ותוכו עשרים אמה וכו' עורף עליו האולם כו'. ואם איתא שעורף האולם אינו אלא כנגד האולם הבית ולא יותר, ה"ל להתנא לחשוב תוכו של אולם באמצע ולא תוכו של ההיכל וכן ממש"ש מה הארי כו' והנה הארי איננו בולט מן הצדדים רחבו אשר מלפניו, וכבר יישב הכ"מ קושית הראב"ד על הרמב"ם פ"ד ה"ה. אלא שהתוי"ט כ' וז"ל שמלבד אותה משנה יש להשיג עליו, לפי שאין מי שיכריחנו להעריף האולם בכל צד ע"כ ובדברינו נראה מוכרח דעת הרמב"ם, וגם מרוקרק לשונו בפירושו בסוף פ"ד דמידות וז"ל היה מטין הבנין מעט לצד מערב וכו' עכ"ל הרי קראוהו לעורף האולם המעריף לכל רוח צפון עד מקצוע המערבית בשם בנין כדברינו כנ"ל והנה בו בלשון שהביא התוי"ט דעת הרמב"ם בו בלשון מתפ"ש דברי כתוב הלז. וז"ל התוי"ט דעתו כדברי הרמב"ם בחבורו, שהאולם היה מעריף לכל רוח צפון כנגד התאים עד מקצוע המערבית, והיה תוכו י' אמה וכותלו ה' אמות וז"ש הכתוב והבנין אשר ע"פ הגזרה, ר"ל כותל אולם המעריף: פאת דרך ים, היינו לכל רוח צפון עד המערב: רחב שבעים אמה, היינו קרוב עד למקצוע המערבית כי במקצוע מטין הבנין מעט לצד מערב, ולא נשאר שם הרחב כ"א שבעים אמה: וקיר הבנין חמש אמות, היינו מ"ש וכותלו חמש: וארכו תשעים אמה, היינו כשתחשוב כל רוח צפון כנגד התאים זולת הקיר אשר חוץ לצלעות כי לשם לא הגיע אורך הבנין, כמ"ש צר מאחוריו, וכן זולת כותל מזרחי של האולם שהוא עובי הגזרה, כמ"ש והבנין אשר ע"פ הגזרה תמצא לפניך אורך תשעים אמה, הא כיצד רחב האולם אחד עשר, כותל ההיכל ששה ותוכו ארבעים, כותל המפסיק בין ההיכל ובין ק"ק שתים אמות כמ"ש וימר איל הפתח שתים אמות, ותוכו של ק"ק עשרים וקיר הבית ששה, ורחב הצלע ארבע אמות, וקיר אשר מבית לצלעות אמה כנ"ל הרי אורך חלל התאים תשעים אמה וכן אורך הבנין תשעים אמה: (יג) ומדד את הבית אורך מאה אמה, ר"ל הבית בכללו עם האולם וכותלו למזרח חמש אמות ועם קיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, נוסף על התשעים אמה כנ"ל הרי מאה אמה: והגזרה והבניה וקירותיה אורך מאה אמה, לא שנכפלו הדברים, אלא בא לומר כאן מדת ארכו של הבנין, עם הגזרה ועם הקיר שלה אשר למערב הרי הוא ג"כ מאה אמה: (יד) ורחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה, ר"ל רחב מדת פני הבית למזרחו מן הצפון אל הדרום מאה אמה, היינו רוחב האולם וכותליו שבעה אמה כנ"ל. עורף עליו האולם ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום, וכדברינו שעורף האולם למזרח נפרד ונגזר מעל כותלי האולם. ונקרא בלשון הכתוב כאן גזרה: (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה, ר"ל שמדד אורך הבנין לבד כותל הגזרה, וז"ש אשר על אחריה והיינו אורך הבנין אשר אחרי עובי כותל הגזרה. ומצא במדתו ג"כ מאה אמה. והוא עם האתיקים, וז"ש ואתיקיה מפו ומפו. ר"ל מצפון ומדרום והאתיק הוא כותל נמשך מן סוף אורך הבנין עד תחילת אולמי החצר אשר מצד כותל מערבי של חצר הפנימי כדי לחזק שני הכותלים כדעת אא"ז זצוק"ל שכל כותל המחזיק בין שני בנינים נקרא אתיק. וקיר אשר חוץ לצלעות מתא המערבי הוא קרוב אל אולמי החצר המערבי, לדברינו כי חצר הפנימי מרובעת, ר"ל לפי דברינו לעיל שאורך השערים לפנים לחצר, א"כ מחומת מזרחי של חצר הפנימי עד המזבח מאה וחמשים אמה ע"ל מ"ה מ"ז, וכן הוא מצפון וכ"ה מדרום, ואם נאמר שאמצע המזבח הוא אמצע העזרה, ואמצע של המזבח הוא י"ב אמה כמ"ש והאריאל י"ב אמה אורך וגו' רבוע, הרי קס"ב אמה מן האמצע עד שלשת הצדדים לצפון ומזרח ודרום, ואם נאמר כמו כן למערב חשוב מן אמצע המזבח י"ב אמה, בין המזבח לאולם כ"ב אמה והאולם עם הבית וכתליו מאה אמה הרי קל"ד אמה ישאר בידך עד כותל מערבי של החצר עד קס"ב אמה המותר כ"ח אמה, צא מהם לאורך אולמי החצר שבמערב כ"ה אמה, נשאר שלש אמות בין האולמים ובין כותל מערבי

מערבי של ההיכל • ומן אורך קיר הבנין , אשר הוא פחות מאורך הבית כולו ה׳ אמות כנ״ל ועד כותל אולמי החצר היה אתיק ר״ל כעין משה , הנבנית כהיום בין שני צידי בנינים אשר לרחוב קצרה , לרחק השני בנינים אנה ואנה שלא יטו הכותלים אשר לצידי הרחוב , והיה האתיק מכל מקום ה׳ אמות אשר מסוף קיר הבנין ועד סוף קיר אשר חוץ לצלעות וגם שלש אמות אשר בין קיר הצלעות ובין אולמי החצר כנ״ל ועוד אוכלות שתי אמות בתוך כותל אולמי החצר הרי עשר אמות , ואורך הבנין צ׳ אמה הרי לפניך אורך הבנין ואתיקיהא מפו מאה אמה , ואמר הכתוב שהראה לו עוד מדה אורך מאה אמה , ז״ש וההיכל הפנימי ואולמי החצר , ר״ל מן פנימית של ההיכל במזרח היינו זולת כותלו למזרח וזולת אורך האולם וכותלו למזרח , אל מן פנימית של ההיכל ועם אורך אולמי החצר נמצא ג״כ מאה אמה , כיצד אורך הבית מן התחלת כותל האולם הרי מאה אמה , וכשבאת לחשוב מן פנימית של ההיכל , צא מהן כותל האולם חמש והאולם אחד עשר וכותל מזרחי של ההיכל ששה , ויצא לך כ״ב אמה , תן במקומם , אורך אולמי החצר , ועוד שלש אמות אשר בין האולמות ובין ההיכל כנ״ל הוא כ״ח אמות הרי בין הכל מאה וששה אמות , אלא כל פרט שלא הגיע לעשר לא קחשיב ומאה קרי ליה , ואפשר זה הדבר שלא פירש הכתוב וההיכל הפנימי ואולמי החצר , בהדיא מאת אמה היינו מפני הפרטים שהגיע ליותר מן מאה , (טו) הספים וגו׳ סביב לשלשתן נגד הסף שחיף עץ וגו׳ • תורה לאל מפורש אצלנו במ״א ו׳ יו״ד ויבן את היציע על כל הבית חמש אמות קומתו ויאחז את הבית בעצי ארזים , ויהי דבר ה׳ אל שלמה לאמר הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וגו׳ , והארכנו שם לברר כי היציע אשר עושין לבית סביב בעצם וראשונה נעשית חיזוק לחומה מבלי יעלה בו בדק , ואגב משמשין בתוך החלל שבין כותל היציע ובין חומת הבית , ז״ש חז״ל המוכר את הבית לא מכר את היציע , ונאמר ג״כ שהיו משקעין ארזים בתוך החומות הגדולות והגבוהות אורך הארז לאורך הכותל , תשמרנו ג״כ מלהעלות סדקים בחומה , ע״ד שנותנים כהיום עשת ברזל בתוך החומות הבצורות , ז״ש ויאחז את הבית בעצי ארזים , ר״ל שעשה אחיזה וחיזוק לבית , ואף על פי שכבר כתיב כל פרטי היציע בפסוק ה׳ , בא הכתוב כאן לומר , בשעה שעשה היציע וגם האחיזה בעצי ארזים , האומנם כי הכל בכתב מיד ה׳ עליו השכיל , אעפ״כ בא לו האזהרה , לאמר אל יבטיחך לבך , כי ע״י החיזוק כנ״ל תתגהו אהל בל יצען , אלא הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וגו׳ , ולא אעזוב את עמי ישראל , ונאמר כי כאן בבנין העתיד תהיה גם כן עץ בתוך ההומה במקומות המצוי להיות שם בדק , והוא כנגד המקומות החללים שבחומה , ושלשה מקומות הם החלולים , היינו הספים והחלונות והאתיקים : סביב לשלשתן , ר״ל סביב שלשה חלולים הללו עשה אחיזה מעצים וכן מורה פיסוק הטעמים , ואח״כ חשב שלשה המקומו׳ הנ״ל בפרט , וחשב מלמטה למעלה ועל האתיקים אמר , נגד הסף שחיף עץ סביב סביב , ר״ל כי האתיק הוא כיפה חלולה כנ״ל עומדות על שני סיפים ואמר נגד הסף שחיף עץ: ועל החלונות אמר שלא נתן בהם שחיף עץ סביב סביב , כ״א בתוך הכותל אשר למטה מן החלון ועד הארץ נתן שחיף עץ , וכן כסה בשחיף עץ למעלה על חלל החלון•וז״ש והארץ עד החלונות והחלונות מכוסות , ואמר נגד הפתח לא היה שחיף עץ למטה בארץ , כי האסקופה למטה בארץ , אלא שעל הפתח נתן שחיף עץ , וז״ש על מעל פתח:ואמר עוד מקום אחד שנתון בו עץ לחיזוק • והוא כמ״ש חז״ל מרות ג׳ ח׳ וכלונסות של ארז היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט וכלשון הזה נאמר בכתוב כאן ועד הבית הפנימי ולחוץ , היינו מכותלו של היכל לכותלו של אולם , והוא כדעת הרמב״ם פ״א ה״ט מהבה״ב , וז״ל ואין בונין בו עץ בולט , ר״ל וכל שאינו בולט אלא רשקעיה בבנינא או אפילו בולט אלא שאינה נבנית בתוך החומה ה״ז מותר: ואמר הכתוב כאן • כי נמצא בו עץ בולט היינו מבחוץ אל כל הקיר סביב , והוא ע״ד מ״ש מ״א ו׳ ט״ו ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים וגו׳:ונשוב עוד אל הביאור אשר בשם אא״ז הגאון זצוק״ל : (טז) הספים • הם המזוזות : והחלונות האטומים • היינו שיכולים להסתם כנ״ל:והאתיקים • היינו כנ״ל : סביב לשלשתן • ר״ל אלו השלשה הסיפים והחלונות והאתיקים : נגד הסף שחיף עץ , ר״ל אל כל סף שהיה בכל אחד מן השלשה ובתוך האתיקים היו להם ג״כ חלונות ונמצאו להם סף ג״כ : שחיף עץ•פי׳ עץ קצר כל אחד כרחב סוף אבל מה שעל הקירות היו נסרים רחבות וגדולות , מדות כמדות הכותל וז״ש ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי ובחיצון מדות : והארץ עד החלונות פי׳ מהארץ ועד החלונות הוא שחיף עץ קצרות : והחלונות מכוסות היינו החלונות עצמם מכוסות בשחיף עץ קצרות : (יז) על מעל הפתח , היינו ממעל הפתח ועד התקרה : ועד הבית הפנימי • היינו כותל ק״ק בפנים : ולחוץ , פירש כותל ק״ק מצד החוץ אל ההיכל : ואל כל הקיר סביב סביב, היינו כל הכתלים שבפנים לבית ק״ק : ובחיצון, היינו בתוך ההיכל : (יח) ועשו כרובים ותמורים • פירש שהיה כרוב ובצידו תמורה , ואצל התמורה כרוב מצדו השני וכן עשוי אל כל הבית מסביב , וז״ש ותמורה בין שני הכרובים : (יט) ופני אדם אל התמרה מפו וגו׳ , הוא כפירש״י : (כא) ההיכל מזוזת רבוע : היינו כפירש״י שהוא בתמונת מרובע בארבעה קצות משא״כ בבית ראשון כתיב מזוזת חמישית , שהוא כבעל ה׳ קצוות : ופני הקדש המראה כמראה : רצה לומר מראה פני קדשי קדשים כמראה המפורש בהיכל היינו כרובים ותמורים ושנים פנים לכרוב וגו׳ : (כב) המזבח וגו׳ • רצה לומר המזבח אשר לפני הקדשי קדשים , והוא של עץ שלש אמות גובהו מן הארץ : ומקצעותיו לו • היינו שלא היה עג״ל כי אם בעל קצוות : וארכו • היינו פס העליונה ארכו שתים אמות : וקירותיו , עשוי כותלים סביב להניח עליהם הפס : עץ , פירש הכל של עץ : (כג) ושתים דלתות להיכל ולקדש•פי׳ בין בהיכל ובין בקדש היו דלתות מבפנים למוזה • וכן דלתות מחוץ למוזה: (כד) ושתים דלתות לדלתות , פי׳ כל דלת מהם נפתחת לחצאין , חציו נפתח לצפון חציו נפתח לדרום:שתים מוסבות דלתות•פי׳ שתים אלו החצאין מוסבות עוד להתחלק לדלתות ומפרש ואילך ב׳ לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת,ר״ל לחצי האחרת אשר מצד השני : (כה) ועב עץ על פני האולם מהחוץ , פי׳ העב עץ שהיה על ההיכל היה יוצא לחוץ על פני האולם כנגד חלל האולם : (כו) וחלונים וגו׳ , אל כתפות האולם , היינו כותל מערבי , של חצר הפנימי אשר מפה ומפה לפתח האולם נקרא כתפות האולם והיו שם חלונים אטומים • וגם עשוי תמורים : וצלעות הבית , היינו דופני האולם אשר כל אחד רוחב אחד עשר אמה:והעובים , היינו העב עץ אל פני האולם כנ״ל כל אלו עשו תמורי׳:

מב (א) **ויוציאני** וגו׳ דרך הצפון , פירש דרך שהוא לצד צפון: נגד הגזרה , היינו נגד התאים : ואשר נגד הבנין , היינו ההיכל וכל הקירות נקרא בנין כמ״ש לעיל : אל הצפון,פי׳ מצד צפון : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון , פירש פתח לשכה הצפונית , הוא במקצוע דרומית מזרחית ומן הפתח אורך הלשכה ממזרח למערב מאה אמה והרחב היינו מצפון לדרום חמשים אמות : (נגד העשרים אשר לחצר הפנימי , היינו כמש״ל , ובין הלשכות רחב עשרים אמה, היינו הריוח שבין התאים לבין הלשכות עשרים אמה , ואמר אשר לחצר הפנימי , כי הריוח שבינותם הוא הוא חצר הפנימי : ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה , היינו צד צפוני של הלשכה הוא נגד הרצפה אשר בצפון חצר החיצונה : אתיק , היינו כותל נמשך בין שני בנינים לחזק כותלי שניהם כמש״ל , והנה כאן אתיק נמשך מצפון הלשכות אל הרצפה וכן מדרום הלשכות אל כותל התאים , וז״ש אתיק אל פני אתיק, ר״ל אתיק מצד זה וכן אתיק מצד זה • בשלשים , שלש אתיקים זה אצל זה (אנ״ה בהעתקות אחרות מצאתי שלשה אתיקים זה ע״ג זה כגובה שלשה התאים אשר זה ע״ג זה : (ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רוחב אל הפנימית דרך אמת אחת , ר״ל אמה אחת מקרן דרומית מזרחית של הלשכות , נכנס כנגד קרן מערבית צפונית של חצר הפנימי , והוא מפני שחצר הפנימי נמשך מכנגד כותלי התאים ס״ו אמה לצפון וט״ו אמה לדרום כדלעיל , שחלל החצר מאה אמה , וגם עובי כותל הצפוני והדרומי של החצר כל א׳ ששה אמות, הרי קרן מערבית צפונית של חצר נמשך לצד צפון להלאה מן כותל צפון התאים כ״א אמה ובין הלשכות והתאים אינו אלא כ׳ אמה הרי קרן הלשכות נגד קרן החצר אמה אחת ובא הכתוב לאמר לפני הלשכות היינו מזרח הלשכות מהלך עשר אמות, היינו כדמפרש ואילך רוחב אל הפנימית אמה אחת , ר״ל במקום האמה רוחב מצפון לדרום , היינו במקום שנמשך קרן נגד קרן אמת אחת , שם המרחק ממזרח קרן החצר אל מערב הקרן לשכות עשר אמות , והוא שאורך הלשכות מאה אמה כארכו של ההיכל , אלא מפני שאורך הלשכות נמשך למערב יו״ד אמות להלאה מן ההיכל, לכן נשאר למזרח הלשכות מהלך עשר עד קרן מערבי של החצר : ופתחיהם לצפון , היינו כל הפתחים שהיו שם כולם לצפון כי בתוך לשכה שהזכיר הכתוב בתוכה כמה לשכות : (ה) והלשכות העליונות קצרות , ר״ל כותלי לשכות קצרות : כי יוכלו אתיקים מהנה , מהתחתונות ומהתיכונות בנין, ר״ל כי יאכלו אתיקים מהבנין , היינו שהאתיק נכנס בעובי כותל הלשכה, ונעשו כותלי התחתונות והתיכונות רחבות מן העליונות כדי לחזק : (אנ״ה אפשר הכי פירושו , כאילו כתוב והלשכות העליונות קצורות מהתחתונות ומהתיכונות כי יאכלו אתיקים מהנה בנין) ומפרש ואילך מפני מה צריך חיזוק ואמר : (ו)כי משולשות הנה , ר״ל שלשה לשכות זו על גבי זו : ואין להם עמודים , ר״ל לחזק : כעמודי החצרות , פירוש כדרך העמודים שעושים לחצרות הגבוהים : ע״כ נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ , ר״ל שנגבה מהארץ בבנין יותר עב , ונאצל מלשון גובה כנ״ל (אנ״ה ע״כ חסרון דברים יש כאן) : (ז) וגדר אשר לחוץ ° הוא גדר מסבב את הלשכות ואת הבית והגדר מפסיק בין חצר החיצונה לעזרת ישראל (אנ״ה אפשר וקמכוין לומר מפני שחצר הפנימי כלה בתחלת הבית , וא״כ אין סביבת הבית קדוש בקדושת עזרת ישראל , בא הגדר סביבת הבית לעשותו קדוש מן הגדר ולפנים כקדושת העזרה,והגדר מפסיק בין קדושת חצר החיצונה לבין קדושת עזרת ישראל):לעומת הלשכות:ר״ל הגדר מסבב בדרך שהלשכות עולים, אם ישר ואם משופע : דרך חצר החיצונה • היינו סביבות הגדר הוא דרך החיצונה : אל פני הלשכות ארכו חמשים אמה , היינו אורך הגדר אשר ע״פ אורך הלשכות כמו שמפרש ואילך: (ח) כי אורך הלשכות אשר לחצר החיצונה נ״ן אמה והנה ע״פ ההיכל מאה אמה , ר״ל אף שלצד ההיכל אורך הלשכות מאה אמה • אבל משפע ויורד בצד המערב•וכלים באורך הצפון אשר אל חצר החיצונה עד חמשים אמה ° וכן הוא בגדר ארכו בצפון נ״ן אמה,והולך ומשפע לצד מערב • עד קרן מערבית צפונית של ההיכל : (ט) ומתחת הלשכות האלה המביא מהקדים , היינו הבא מצד הקדים : בבאו להנה • ר״ל להלשכות הנ״ל : מהחצר החיצונה. היינו הבא מן הקדים אל הלשכות הנ״ל : (י) ברחב גדר החצר דרך הקדים.פירוש בשוה דרך הקדים ממזרח למערב • (אנ״ה לא ביאר דבריו) , אל פני הגזרה ואל פני הבנין לשכות ר״ל נגד הלשכות שע״פ הגזרה והבנין עוד לשכות כנגדן : (יא) ודרך לפניהם • כמראה הלשכות אשר דרך הצפון • פי׳ כמש״ל מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת • וכמו כן הדרך לפני לשכות הללו , ומפרש ואילך ההפרש אשר בין לשכות אשר ע״פ הגזרה והבנין • ובין לשכות הללו • וז״ש כארכן כן רחבן•ר״ל הללו מרובעו׳ ארכן נ״ן ורחבן נ״ן : וכל מוצאיהן • היינו דרך יציאתן מן הלשכות אל החוץ וכמשפטיהן•היינו הכל כאותן הלשכות אשר ע״פ הגזרה : (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום • היינו כאותן הלשכות אשר לדרום הבנין(אנ״ה ע״כ גם פה חסר דברים , כי תלה תניא בדלא תניא);פתח בראש דרך , פי׳ בראש דרך אמה אחת כנ״ל, כמו כן גם כאן : דרך בפני גדרת הגינה • היינו בפני גדר היה דרך , ואמר גדרת הגינה, לפי שהגדר מגין על הקדשים אשר יניחו בלשכות הנ״ל כדלקמן , שלא יהיו נפסלין ביוצא, ובתוך הגדר אין נפסלים : דרך הקדים בבואן, פי׳ דרך מלשכות הקדים היה ג״כ בבואם:(אנ״ה גם פה שומע הביאור , לא השמיע כראוי והנלע״ד כפי׳ כתובים הללו , לפי דברינו לעיל, כי היקף חצר הפנימי מקפת גם את הבית מארבעת צדדיו , אלא בכותל צפוני של חצר הפנימי נגד הגזרה ונגד הבנין פרצה פתוחה בחומה משך שבעים אמה באורך ממזרח למערב , ולפי דברינו לעיל שהגזרה הוא בית ההליפות והבנין הוא משך אולם המעדיף לכל רוח צפון והנה הלשכות סמוכים אל הפרצה מבפנים ומבחוץ אלא שהלשכות שבפני׳ נמשכים באורך מאה אמה , ואשר בצדן מבחוץ אינו אלא במשך אורך נון אמה , והלשכות שלשה שורות של שלש שלש , והשורה החיצונה אל הצפון נקראת התחתונה לפי שעומדת בשפולי ההר , כי ההר משפע לצפון ולמזרח ולדרום , וכן מוכח מן המעלות שבכל השערים לצפון ולמזרח ולדרום , ושורה האמצעית נקראת תיכונה לפי ערך ההר שמשפע ועולה , ושורה השלישית אשר לחצר הפנימי נקראת עליונה שעומדת בעליונה של הר , והנה הלשכות שבחוץ חצריהם למזרח הוא החלל אשר משער חצר החיצונה עד שער חצר הפנימי , והוא מאה אמה , כמ״ש וימר משער אל שער מאה אמה, היינו מצפון לדרום , וממזרח למערב אינו אלא חמשים לפי ביאורינו במדות שבצפון ובדרום בא השער נגד מקום כלות יסוד המזבח למזרח , ומזבח העתיד עם היסודות הוא כ״ח וכ״ב אמה בין האולם ולמזבח , הרי חמשים אמה , הרי מפתח שער החצר עד הלשכות אשר נגד הגזרה היינו בית החליפות חמשים אמה והמיצר אשר לצפון הוא נגד הרצפה אשר לחצר החיצונה , והמיצר אשר לדרום , הוא נגד הריוח אשר בין הלשכות והתאים עשרים אמה כמ״ש לעיל מ״א י׳ , והריוח הנ״ל נקראת עשרים אשר לחצר הפנימי והכהנים נכנסין סמוך מןהמזבח אר הלשכות לאכול שם ק״ק אף כי הלשכות מחוץ לעזרה , אבל מקפת אותם מן השלשה צדדים אשר הלשכות בולטים אל החוץ לעזרה ובתוך הגדר מקודש בקדושת העזרה ° ובין הגדר ובין הלשכות מהלך עשר אמות לצפונם ולמזרחם והמבוא מבחוץ אל תוך הגדר , הוא בקרן מזרחית צפונית של הגדר שהוא בשפולי ההר למטה מכל השלש׳ שורות של הלשכות, ולפ״ז יתפרש היטב דברי הכתובים הללו : (א) ויוציאני אל חצר החיצונה הדרך דרך הצפון : היינו פניו לצפון • ויביאני אל הלשכות וגו׳ היינו שהיפך פניו למערב ונכנס דרך מזרח הגדר במקום שכלו הלשכות לצד צפון והוא בשפולי ההר • היינו מתחת הלשכות כמפורש פסוק ט׳ ע״ש . ובתחלת כניסתו הנה לשכה ראשונה שפגע בה ° מפרש מרחקה מן דרך הצפון היינו דרך אשר משער חצר החיצונה אל שער חצר הפנימי והנה מרחקה מן הדרך עד שנמשך נגד הגזרה ונגד הבנין אשר הגזרה והבנין הוא לצפון הבית ז״ש אל הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין אל הצפון • ומפרש ואילך בפ־טות המדה מדרך הצפון • שנשאר פנוי מן הלשכות עד פתח הצפון וז״ש : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון • היינו מ״ש לעיל מ׳ כ״ג וימד משער אל שער מאה אמה • והרחב נ׳ אמה היינו כמ״ש לעיל ° שמן חלל פתח הצפון ועד נגד הגזרה נ׳ אמה • וז״ש פתח הצפון כי מירתו מחלל הפתח וקרא כאן למדה היתירה אורך וכו׳ : (ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי . היינו מש״ל ובין הלשכות רחב עשרים אמה והוא הוא עשרים אשר לחצר הפנימי • ר״ל צד הלשכות אשר לפנים עשה להם אתיקים נגד השערים כנ״ל ° וצד הלשכות אשר לחוץ עשה להם אתיקים לרצפה וז״ש ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה : אתיק אל פני אתיק בשלשים • ר״ל שלשה אתיקים זה אצל זה •

בזה

כוח חחח אתיק א"פ אתיק בשלשים (ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות היינו ובין הגדר ובין הלשכות החיצונים אל הגדר.הוא לפני הלשכות שם המהלך י' אמות ; רחב אל הפנימית דרך אמה א' • ר"ל המהלך שבין לשכה ללשכה אין בהם כ"א רחב אמה אחת ; (ה) והלשכות העליונות קצרות • והעליונות היינו שורה העליונה אשר כלפי ההיכל • אינם ארכן כרחבן כ"א הרחב קצור ומפרש ואילך ; כי יוכלו אתיקים מהנה • ר"ל מצד דרום של שורה העליונה אופל מהנה האתיקים מה שנגד העשרים אשר לחצר הפנימי כנ"ל פסוק ג';מהתחתונות ומהתיכונות בנין ; ר"ל ומצד צפון שורה העליונה אוכל ממנה הבנין אשר נסמך אליה מן התחתונ' והתיכונות והוא לפי דברינו לעיל שמלת בנין היינו חומה קרובה לחומה גדולה מאמץ את קרקעית אשר סביב יסוד חומה הגדולה בלתי יתמוטט • וכן נאמר כאן מפני ששורה העליונה הוא בגובהה של הר צריכה חיזוק יתירה לכן נעשה העליונה קצרה להרחיק יסורותיה מעל חומת התיכונה ושתהיה הפרש מהארץ בנתים ובא התיכונה אליה כבנין לחזק את קרקעית יסודה , וז"ש העליונות קצרות מפני התחתונות והתיכונות בנין אל העליונה • ומפרש ואילך ; (ו) כי משולשות הנה • ר"ל שלשה שורות של שלש שלש . לכן אין להם חיבור להתחזק איש מרעהו כאחד ; ואין להם עמורים וגו'. הוא סיבה שניה שתתערער היסוד בה ; ע"כ נאצל • היינו נבדל ונפרש כמ"ש מ"א ז' ; מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ ר"ל מהארץ נעשה הבדל בין התיכונות לבין העליונו' והוי שפיר התיכונות לה לבנין כנ"ל ; (ז) וגדר אשר לחוץ • ר"ל מפני שהלשכו' יוצאים מחוץ לעזרה.בא הגדר תוצה להלשכות לעשותן מוקף בקרושת העזרה;לעומת הלשכות• ר"ל בכל צד שהלשכות הללו נראין חוץ לעזרה • בא לעומתן הגדר • ולא זכר כאומרת רחב הלשכות מצפון לדרום • אלא מידתן באורך בדרך שמזכיר ובא ברוב הבנינים רק מדת האורך ' וז"ש דרך חצר החיצונה אל פני הלשכות ארכו נו"ן אמה • מפ"ש ואילך (ח) כי אורך הלשכות אשר לחצר החיצונה נון אמה • היינו כמ"ש לעיל פסוק א' ; (ט) ומתחת הלשכות האלה המבוא מהקרים • פירוש לפי שאמר פסוק א' ויביאני אל הלשכה • אמר כאן האיש המביא אותו בא מהקרים . ולא שבא באמצע הקריש • אלא בקרן מזרחית צפונית אשר לפני הלשכות שהוא מתחת הלשכות האלה • כי השורה הצפונית נקראת התחתונה לפי שיושבת בשיפולי ההר • ומהלך עשר אמות אשר לפני הלשכות לצפון תרר מאור והיינו מתחת הלשכות ; בבואו להנה מהחצר החיצונה • פי' לפי שיכול לבא להלשכות בשני דרכים • האחר מהחצר הפנימי דרך דרום הלשכות והשני מחצר דרך הקרים . ז"ש מהקרים בבואו להנה מהחצר החיצונה ; אבל אין נכנסים אל הלשכות בכל מקום מהקרים ; מפני שדרך הקרים ג"כ גדר החצר ברחב מצפון לדרום וז"ש ; (י) ברוחב גדר החצר דרך הקרים • ומפרש שהגדר הלז הוא לפני לשכות אשר בשורה לצד מזרח ח"ש אל פני הגזרה ואל פני הבנין לשכו' היינו שורה לשכו' העומרי' בשוה אל פני הגזרה ואל פני הבנין כנ"ל מזרחי' המה לכל הלשכות האלה.ע"כ בא דרך הקרים מתחת הלשכות . ר"ל דרך פתח הגדר בקרן מזרחית צפונית של הגדר כנ"ל ; (יא) ודרך לפניהם . היינו לפני לשכות המזרחים כנ"ל לצד מזרחי שלהם ; כמראה הלשכות אשר דרך הצפון • היינו כמראה שורה השלישית התחתונה לצד צפון • ושם נאמר פסוק ד' ולפני הלשכות מהלך יו"ד אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת • כמו כן לצר מזרח של לשכות המזרחים • מהלך יו"ד אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת•כארכן כן רחבן ר"ל כל לשכות הללו כל א' הוא מרובע באורך ורחב משא"כ לשכות העליונות קצרות היינו ארכן יתר על רחבן הרבה ; (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום • היינו לשכות העליונות אשר ע"פ ההיכל והדרך שלפניהם הוא דרום הלשכות והנה המה פתוחות לדרך דרום שלפניהם וז"ש פתח בראש דרך ר"ל אל מקום ראש הדרך שמה הפתח פתוח והנה לשכות הפונים צפונה פתחיהן לצפון והפונים לדרך דרום פתחיהם לדרום וכמו כן הלשכות אשר דרך הקרים • פתח בראש דרך שלהם למזרח • וז"ש דרך בפני גדרת הגינה היינו כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל מפני שהוא על ק"ק הנאכלים לשם ; דרך הקרים בבואן , היינו בבא הקרים והנה דרך לפני לשכות הקרים בין גדר המגין ובין הלשכות ושם פתחי לשכות המזרחים;(יג) ויאמר אלי לשכות הצפון לשכות הדרום • ר"ל שורה הלשכות אשר אל דרך הצפון ושורה של לשכות אשר אל דרך הדרום כנ"ל ומפרש ואילך ז"ש לשכות הדרום היינו אשר ע"פ הגזרה • לכן הם דרום הלשכות • אבל הוא צפון הבית סמוך אל מקום שחיטתן אל ירך המזבח צפונה לפני ה' ; ונשוב מעתה אל הביאור בשם אא"ז הגאון זצוק"ל ; (יד) ויאמר אלי לשכות צפון וגו' • מפרש ואילך מה היו לשכות הללו משמשות ובא , ואמר לשכות הצפון לשכות הדרום אשר ע"פ הגזרה ר"ל שני לשכות אשר למערב חצר הפנימי • ושניהם על פני הגזרה אלא שזה לצד צפון של הגזרה וזה לצד דרום של הגזרה אשר שם יאכלו הכהנים וגו' ; (יד) בבאם הכהנים וגו'•כאן מפרש ואומר שתי הלשכות אשר במזרח חצר החיצונה מה היו משמשות ז"ש בבואם כי המזרח הוא עיקר כניסה ; ושם יניחו בגדיהם וגו' ולבשו בגדים אחרים • היינו ג"כ בלשכות הנ"ל;(טו) וכלה את מדות הבית הפנימי• היינו עזרת נשים ועזרת ישראל וכל הבית הפנימי ; והוציאני דרך השער • היינו שער של חומת הר הבית ; ומדדו סביב סביב • היינו שמדד את חומת הר הבית מבחוץ ; (כ) להבדיל בין הקודש לחול • היינו בין קדושת ירושלים ובין קדושת הר הבית שהוא מקודש ממנו ;

מג (א) ויוליכני אל השער , לפי שסיבב היקף הר הבית מבחוץ , אמר כאן שהוליכו אל השער הפונה למזרח ; (ג) וכמראה המראה וגו' • לפי שביחזקאל נאמר ג' מראות שראה, האחד בבקעה ואחד בבאו לשחת העיר וא' על נהר כבר ואמר כאן ראה ג"כ ג' מראות הללו , וז"ש וכמראה המראה אשר ראיתי, הוא כמראה הראשונה אשר בבקעה , וז"ש כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת העיר הוא מראה השניה ' וז"ש כמראה אשר ראיתי על הנהר כבר , הוא מראה השלישית , ולפי שבכל מראה נראה לו שני מראות האחד מראה החיות והאופנים והשני מראה כבוד ה' לכן הכפיל כאן בכל פעם לאמר כמראה ואמר אשר ראיתי היינו כמראה זו מראה החיות והאופנים אשר ראיתי זו מראה כבוד ה' והנה מראה החיות והאופנים נחלק ג"כ לשני מראות א' החיות והשני האופנים וא"כ כל השלשה מראות הוא של שלשה שלשה , לכן תשע מראות כתובין כאן; (ד) וכבוד ה' בא אל הבית • היינו שעמד מחוץ לשער וראה מבחוץ אשר כבוד ה' בא אל הבית ; (ה) ותשאני רוח , היינו שהגביהו הרוח סמעל לשער , ולא נכנס בתוך השער כי השכינה בא בו ונתקדש השער כמ"ש לקמן ; (ז) את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי • היינו בה"מ שלמעלה ובהמ"ק שלמטה שהם מכוונים זה נגד זה ; בזנותם• ר"ל אחר עבודת כוכבים ; ובפגרי מלכיהם במותם • היינו בטומאת פגרי המלכים בשעת מיתתם , ומפרש ; (ח) בתתם ספם את ספי , היינו שהיו דרים סמוך לבהמ"ק ממש ואין הבדל ביניהם אלא קיר וז"ש והקיר ביני וביניהם , לכן טומאת עבודת כוכבים או טומאת מתים אשר בדירתם טמאו את שם קדשי ; עתה ירחקו את זנותם, ר"ל כי יתרחק דירתם ירחקו את זנותם וגו' ; (י) ויכלמו מעונותיהם • היינו ממה שלא נבנה הבית בימיהם , וכל שלא נבנה הבית בימיו וגו' ; ומדדו את תכנית פירוש ואף כי יהיו מודדין זה הבנין ואם נכלמו וגו' וז"ש ; (יא) ואם נכלמו מכל אשר עשו • ר"ל מכל עונות שעשו ובשביל זה לא נבנה הבית ; צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתיו • היינו צורת הבית חוזר לעיניהם ; ואת כל חוקותיו וכל צורותיו וכל תורותיו הודע אותם • היינו של בית העתיד והתועלת מזה הודעת פרטי שני הבתים מפ"ש ואילך ; וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם • ר"ל בבית שני יעשו עולי גולה מעין בית הראשון ומעין דברים המפורשים ביחזקאל ; (יב) על ראש ההר כל גבולו סביב סביב ק"ק . לפי שגם סביבות חומת הר הבית קודש , לכן הה"ב ק"ק ; (יד) באמות . ר"ל שני מיני אמות , וז"ש אמה אמה וטופח , ר"ל האחד הוא אמה הקטנה שהיא בת ה' טפחים , והשנית בת ו' טפחים שהיא אמה קטנה וטופח ; וחיק האמה , ר"ל היסוד הוא החיק נמדד עם האמה ; ואמה רחב • היינו רוחב כניסת הסובב , נמדד ג"כ עם האמה ; וגבולה אל שפתה , ר"ל אל שפת הסובב נתחבר אליה גבול לרגלי הכהנים , והגבול תלוי באויר נסמך אל שפת הסובב ; זרת האחד ; היינו רוחב הגבול , וזרת הוא חצי אמה ; וזה גב המזבח,(כדברי הרד"ק) באמה מדד גם כן זה הגב של המזבח, ומפרש ואילך מספר המדות של כל אחד ואחד אשר מדד באמה , היינו הקטנה של בת ה"ם ; (יד) ומחיק הארץ עד עזרה התחתונה , וחיק הוא היסוד , והוא העזרה קטנה , והסובב הוא העזרה הגדולה , ואמר מחיק הארץ, ר"ל גובהו של חיק מן הארץ שתים אמות ; ורחב אמה אחת.היינו רחב החיק ; ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ד"א , היינו גובהו של הסובב מן החיק ד"א ; ורחב , היינו של הסובב ; האמה • ר"ל האמה שנזכר סתם והוא אמה הקטנה ; (טו) והחראל ד"א ומההראל ולמעלה הקרנות , מפרש מ"ש ד' אמות שההראל בעצמו הוא רק גובה ג' אמות , אלא עם הקרנות שגובהן אמה , הוא בין הכל ארבע אמות ; (טז) והאריאל י"ב וגו' , היינו רוחב המזבח למעלה י"ב על י"ב ; (יז) והעזרה י"ד אורך וגו'• היינו הסובב, שיוצא אמה לכל צד והוא נק' עזרה כמש"ל הנה הוא י"ד אורך וי"ד רוחב ; והגבול סביב אותה חצי האמה . היינו כמש"ל פסוק י"ג וגבולה אל שפתה סביב זרת אחר , ומפרש כאן שהוא חצי אמה הקטנה ; והחיק לה אמה , לה פירוש להסובב החיק יוצא בולט רחב אמה , אבל חצי האמה מבליטת החיק הוא תחת אויר הגבול הבולט ג"כ חצי אמה מן הסובב , ואינו נראה בליטת החיק אל החוץ אלא חצי אמה , ז"ש לה אמה ; ומעלתהו פנות קדים , ר"ל שהכבש הוא בדרומה של המזבח , אבל איננו באמצע המזבח כ"א נטה למזרח יותר , וזהו פנות קדים ; (יח) ביום העשותו• זה הנוכת המזבח ; להעלות עליו עולה . היינו הקטרת אימורים ; ולזרוק עליו דם • זה מתן דמים ; (כ) על ארבע קרנותיו , אלו הקרנות , ואל ד' פנות העזרה , זה הסובב ; ואל הגבול סביב • זה הגבול שאצל הסובב כנ"ל ; וחטאת אותו . זה ארבע מתנות שצריך חטוי באצבע עד למטה ; וכפרתהו • זה שפיכת דמים ליסוד ; (כא) ושרפו במפקד מחוץ למקרש • היינו מקום מוכן מחוץ לבית לשרוף שם , ומפני שהמקום מוכן ומופקד לצורך הבית כנ"ל קראוהו מפקד הבית ; (כו) שבעת ימים יכפרו • אמר שבעת ימים שני פעמים , להורות שהוא ז' ימים חוץ מיום הראשון • יכפרו את המזבח . היינו בפר החטאת של יום הראשון ; וטהרו אותו . בשריפת החטאת ; ומלאו ידיו • בעולות ; (כז) ורצאתי אתכם • במנחות ;

מד (א) וישב אותי • היינו שעד עתה היה בתוך חצר הפנימי•ומעתה השיבו אל חצר החיצונה ; הפונה קדים , היינו שער מזרח של עזרת נשים ; (ב) סגור יהיה.היינו כל ימות השנה ; לא יפתח ; אפי' בשבתות וי"ט;ואיש לא יבוא בו אפי' דרך האולמות לא יבא בו איש אלא הנשיא רשאי לכנוס דרך האולמות ; והיה סגור. ר"ל אף בבא הנשיא דרך האולמות אבל השער יהיה סגור אל החוץ , וז"ש ; (ג) את הנשיא וגו' , מדרך אולם השער יבא היינו דרך אולמות מבפנים יבא;ומדרכו יצא•היינו דרך האולמות שבא בו יצא . ולא דרך השער ; (ד) ויביאני דרך שער הצפון.ר"ל סבב ונכנס דרך שער הצפון;אל פני הבית , היינו שנמצא עומד לפני האולם וההיכל ; (ה) שים לבך וגו' היינו כמש"ל מ"ד ; לכל חקות בית ה' • היינו שמפרש ואילך חוקים השייכים לבית ה' וחוקים היינו הקרבנות ; ולכל תורותיו • אלו הדינים והאזהרות ; ושמת לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקרש • אמר גבי הבית מבוא • כי הביאה אל הבית ראויה בכל עת • משא"כ במקרש היינו ק"ק . אין לבוא לשם כ"א כ"ג ופעם אחת בשנה אף הוא י"ם היה עושה בצאת כ"ג מבית ק"ק בשלום , וז"ש מוצאי המקרש ; (ו) אל מרי אל בית ישראל .היינו מחטיאי הרבים , גורמים מרי אל בית ישראל ; (ג) להיות במקדשי • לחללו את ביתי , בהקריבכם את לחמי , ר"ל ג' קדושות זה למעלה מזה , מקום שאין עובדי כוכבים נכנסים לשם הכניסום ז"ש להיות במקדשי , העבודות בבהמ"ק שהם כשרים בישראל כשר , העבירו לערלים , ז"ש לחללו את ביתי , ומקודש מהם העבודות שאינו כשר אלא בכהן כשר , גם בזה העבידו לערלים , ז"ש בהקריבכם את לחמי וגו' ; (ח) ולא שמרתם וגו' • היינו שהכהנים עזבו מלעשות העבודות אשר מוטל עליהם במשמרתם , ולא עוד ותשימון לשומרי משמרתי , ר"ל שמו את הערלים במשמרתם ; (ט) לא יבא • ר"ל אפילו הביאה לבד אסור לבן נכר ; (יא) כי אם הלוים , ר"ל אלא כך ראוי להיות שהלוים אשר וגו' ; (יא) אל שערי הבית • היינו שוערים ; ומשרתים את הבית • היינו בכל דבר שירות לבית , כגון חביתים ונסכים ; (יג) לי לכהן • היינו עבודה הצריכה כהן ; ולגשת אל הקודש היינו משמרת פנים ; אל קדשי הקדשים , היינו הקרבת קרבן ; (יד) שמרי משמרת הבית . היינו משמרת חוץ ; ולכל עבודתו • היינו הצריכה לבית כמש"ל ; ולכל אשר יעשה בו • זה עבודה הכשירה בזר ; (טו) והכהנים הלוים • ע"כ פירש משפט חלוים, ומעתה מפרש משפט הכהנים ; (טז) בגדי פשתים ילבשו , זו הכתונת ; (יח) פארי פשתים , זו המצנפת ; ומכנסי • אלו המכנסים ; לא יתגרו . זו האבנט ; ביזע • היינו דבר המזיע והוא צמר ; (יט) ובצאתם אל חצר החיצונה . ומפרש ואילך לא אמרן אלא אל חצר החיצונה אל העם אז צריך להפשיט בגדיו אבל כשיוצאין ונכנסים תיכף א"צ להפשיט ; ולא יקדשו את העם בבגדיהם • היינו בגד חול הנוגע בבגד קודש נעשה גם הוא קודש (אג"ה פליאה דעת ממני) ; (כב) ואלמנה מכהן יקחו. כמ"ש חז"ל אלמנה כהן מותרין ליקח ; (כג) ואת עמי יורו . היינו כל הו' סדרים בין קדש לחול , הוא סדר קדשים בין טמא לטהור , זה סדר טהרות ; למשפט ; זה סדר נזיקין ; תורתי • זה ס' נשים ; חקותי • זה סדר זרעים ; בכל מועדי • זה ס' מועד ; (כד) המה יעמדו למשפט • אלו הרודים בעם להביאן אל מקום המשפט ; במשפטי•אלו הדיינים ; ישפטוהו • אלו השוטרים המכין וכופים לקיום הדין ; (כו) יספרו לו • היינו עוד ז' ימים אחרי טהרתו ; (כז) חטאתו . היינו המפורש לעיל.שהוא ג"כ כעין חינוך על השבעת ימים שלא היה רשאי ליכנס למקדש ; (כח) נחלתם • זו המגרש לערים ; אחוזתם • זו קדשי המקדש וקדשי הגבול ; (ל) בכורי כל • אלו הבכורים ; תרומת כל • זו תרומה גדולה ; תרומותיכ' . זו מעשר ות"מ ; וראשית עריסותיכם • זו חלה;(לא) כל נבילה • אפילו נבילה שנתכשרה , כגון מיעוט סימן בתרא ומסוכנת ; וטרפה• שנטרפה במקצת , אף שמותר לישראל אסורה לכהנים לע"ל כמו יחזקאל ברורו ;

מה (א) קדש מן הארץ • ר"ל קודש מכללות א"י (כמ"ש הרד"ק) ; (ד) לכהנים משרתי המקדש • אלו בני צדוק כמש"ל ; (ה) ללוים משרתי הבית • היינו לוים ושאר כהנים אשר לא מבני צדוק ; (ט) רב לכם נשיאי ישראל • פי' חלק רב נתתי לכם;חמס. הוא תעושה דבר שלא כהוגן בענין ממון ; ושוד . הוא גזילה ממש ; משפט וצדקה עשו, משפט הוא היפך החמס , וצדקה היפך השוד ; הרימו גרושותיכם • היינו המגרשים את עמי מנחלתי ; (יב) עשרים שקלים וגו' • נאמר כאן ג' משקלים, ט"ו ושל כ' ושל כ"ה לפי שכל מספרים שלהם בחומשיות , כמ"ש בחומשייתא ועישורייתא, לכן חלקו המנה לג' משקלות כאלו, בכדי לשקול בהם כל החומשיות מן חמשה ועד ארבעים וחמש , תשעה מספרים והעשירי מנה שלימה , הא כיצד כשבא לשקול משקל ה' שקל נותן בכף המשקולת המשקל של כ' שקל , ובכף שכנגד המשקל של חמשה עשר , ונשאר היתרון

בכף

בכף המשקולת חמשה שקל, וכן כשבא לשקול יו"ד שקל, נותן בכף המשקולת של כ"ה ישבנגדו של ט"ו, וכן לשקול ט"ו, נותן בכף המשקולת של ט"ו, ולשקול כ' בכף המשקולת של כ', וכ"ה, בכף המשקולת של כ"ה ולמ"ר בכף המשקולת של כ' ושל כ"ה וכנגדו של ט"ו, ול"ה בכף המשקולת של ט"ו ושל כ', ומ"ם בכף המשקולת של כ"ה ושל ט"ו, ומ"ה בכף המשקולת של כ' ושל כ"ה: ויותר מהם לא תמצא לשקול בפעם א' בג' משקלות כזה כ"א מנה שלימה (אנ"ה שומע הביאור מפי אא"ז הגאון זצוק"ל לא השמיע אשר חלק המשקל נעשה בהכרח במספר כ"ה שקל, לפי שהוא מנה של חול שהיה בתחלה כפירש"י ז"ל, ראל"כ היה להם לעשות ג' משקלים במספרים שונות שנוכל לשקול בהם כל הי"ב חומשים מן חמש ועד ששים, היינו משקל אחד של חמש ואחד של ט"ו וא' של ארבעים, ובהם נוכל לשקול הכל כנ"ל, אלא ע"כ המשקל במספר כ"ה שקל, מוכרח להיות מאיזה טעם, ולא תמצא עוד מספרים אחרים בג' משקלים, שתשקל בהם יותר מתשעה מספרים כנ"ל):

מב (יט) ויביאני במבוא • היינו המבוא שהקדים לפני החצר הפנימי: הלשכות וגו' הפונות צפונה • ר"ל אשר פתחיהם לצפון והוא כמש"ל (מ"ם מ"ר) אחר אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון כו הנה מקום שם בירכתים ימה היינו לצד מערב בלשכת הפונה צפונה (אנ"ה לא ידענא מ"י קאמר): (כא) ויוציאני אל החצר החיצונה • היינו מהגדר לפי שער עכשיו היה בחצר הפנימי ועכשיו הביאו לחצר החיצונה (אנ"ה הראית איך שהכותב ערבב דברי' כאן, ועיין דברינו לעיל מ"ב ט', ומתחר לשכות האלה המביא מהקדים, וז"ש כאן ויביאני במבוא, היינו מהקדים לפני הלשכות הפנימים, פי' לפנים להגדר קדושתו כקדושת העזרה: אשר על כתף השער • היינו לפי דברינו (שם ט') כי פתח הגדר, הוא על כתף שער הצפון, כמש"ש אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון: אל לשכות הקודש אל הכהנים • היינו כמש"ש י"ג הנה לשכות הקדש אשר יאכלו שם הכהנים: הפונות צפונה • היינו לפי מש"ש לשכות הצפון לשכות הדרום אשר יאכלו שם הכהנים, ומש"ש כאן הפונות צפונה, והוא כדברינו שם שכל הלשכות דשם בהרדי קימי אלא הפונות צפונה קראן לשכות הצפון והפונות דרומה, קראן לשכות הדרום: אשר יבשלו שם הכהנים האשם והחטאת, הוא כמש"ש שם יניחו ק"ק והמנחה והחטאת והאשם: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה, אלא תחת הגדר:ויוציאני אל החצר החיצונה, היינו מה ששמעו מפי אא"ז הגאון מהגדר, כי הלשכות והמבוא כנ"ל הוא לפנים מהגדר):

מנחת יחזקאל א–ט שי

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) ויהי בשלשים שנה טעם סמלה גלגל וגרמיה: ואראה מראות אלהים. בספר הזוהר פרשת יתרו קודם עשרת הדברים אמר ר' יוסי ת"ח דנביאין כולהו לגבי משה כקופי לגבי דכר דכתיב פה אל פה אדבר בו ומראה • ולשאר נביאים במראה אליו אתודע במראה ולא מראה כל שכן יחזקאל דאפילו מראה לא כתיב ביה אלא מראות חסר וכ"ש דכתיב במשה ולא בחידות אלא כל מלה על בורייה עד כאן • והכי איתא התם מקמי הכי וכן בפ' בא דף מ' ופ' משפטים דף קכ"ד ובסוף פ' משפטים דרים ליה חסר עוד מצאתי כתוב בפי' מעשה מרכבה כי בס' הזה יש ע"ב אותיות למנין ע"ב שמות הקדושים והטעורים כי ה ג ו ל ה ו מ ר א ו ת חסרים הם מפתי ווי"ן • וכן כתב הריקאנטי פרשת בשלח אמנם בספר שלנו שתי המלות מלאים וא"ו: (ח) וי ד ו אדם • וידי קרי • ובסוף פרק ערבי פסחים דרשו ידו כתיב זה ידו של הקב"ה שהיא פרושה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין ועיין עקידה שער ס"ג וק"ג: (יא) ופניהם וכנפיהם (פרדות). אלמלא טעם זקף גדול על ו פ נ י ה ם היינו אומרים כי הוא דבוק עם ו כ נ פ י ה ם אבל הטעם מלמדנו להעמיד תיבת ו פ נ י ה ם בפני עצמה רש"י ורד"ק: נ יתיהנה. ברובן של ספרים הנו"ן בלא דגש וכן נכון כי אין דרך הנו"ן להדגש רק כשהיא סימן לנקבה הפעולה כמו שהכתוב ביחזקאל י"ג ובסוף מיכה וכן במכלול דף קנ"ג והס"א בנירי במקלת ספרים (י"ג): הלפדים • חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה כמ"ש בסוף פרשת יתרו ומי שכתבו מלא דמלא לא דקדק על נכון: (יד) וכחיות רצוא • במסורת ריש פ' שלח לך חסיב ליה עם מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין: (טז) ודמות אחד לארבעתן. בדפוס ישן נרשם מבחוץ ת"ס וטעות גמור הוא כי זהו אחד מן ד' כתיבין מו"ן ע"פ המסורת: (כא) ובהנשאם. בס"ס הוא"ו במאריך וכן כתב הבלמשי: (כד) כקול שדי • הנגיד פירושו לשון אול ואחרים פרשוהו קדש וכן נדרש בתורת כהנים ריש פרשת ויקרא ואם כן אסור למוחקו: (כה) ויהי קול וגו' תרפינה כנפיהן. בנון בסוף תיבה: (כו) כמראה אדם עליו מלמעלה • השין בשו"א [illegible]: (כז) ואראה כעין חשמל • השי"ן בלא מאריך:

ב (ג) אותך אל בני ישראל • כן כתיב לא אל בית ישראל: (ט) והנה יד שלוחה • בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי כפי מה שכתבתי בפ' וישלח: והנה בו מגלת ספר. במסורת פרשת שמות מנו זה עם ו' דסבירין בה ועיין בפירוש רש"י ורד"ק: (י) ויפרש אותה לפני. מלא עפ"ה דפרשת בלק: קינים והגה: רבו החילופים ובמקלת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא ועיין מ"ש בד"ה א' סוף סימן כ': והגה • בה"א בסוף תיבה לא כאל"ף:

ג (ב) ויאכלני • במקלת ספרים נמסר עליו לית חסר וי"ם מלא ונמסר עליו ל' ומלא: (ג) ואכלה בכל ספרים מדוייקים הה"א רפה שהיא נוספת ובנסחה כ"י נמסר עליו לית וחד ואכלה מגיד בני • וחד אחרי אכלה בשלה • וחד ואכלה מגידי: (יא) ולך בא אל הגולה: במקלת ספרים ולך בסגול הלמ"ד: ואולם מצאתי מסורת כ"י האומרת ולך י"א בקריאה והם כתובים במ"ג ובסוף הסימן מסיימת וכולם קמץ בר מן חד בסגול אל ארץ המרים: (טו) אל נהר כבר ואשר • ואשב קרי: (טז) ויהי מקצת שבעת ימים ויהי דבר ה' אלי לאמר • במקלת ספרים יש פסקא באמצעות פסוק ובספרי ספרד אין כאן פסקא כלל: (יט) מרשעו ומדרכו. בנביאים עם פירוש הרי"ה וגם בדפוס ישן מויניליאה תוב מדרכו בלא וא"ו בראש מלה כדרך שכתוב בפסוק הקודם ובכל שאר ספרים זה השני בוא"ו: (כ) לדקתו לדקתיו קרי: (כז) ובדברי. הוא"ו במאריך בס"ס: והחדל • ברוב דפוסים אחרונים סס"א בנירי וכן ראיתי בס"א כ' ובכמה ספרים כ"י מדוייקים בסגול וכן בדפוסים קדמונים:

ד (א) ונתתה אותה • בספרים כ"י מלא וא"ו ומסורת דפרשת בלק אזלא כותייהו וכן ונתתה אותה שבסמוך: (ב) ונהתה עליה. א"ה במקלת ספרים נכתב בגליון ס"א ונתת חסר ה"א ע"כ. וזה אינו שהרי בפרשת תרומה נמסרו כ"ט חסרים ה"א ואין זה מכללם ע"כ) • (ג) והכינתה • ברוב הספרים חסר וא"ו אחר נו"ן ומה שנמסר עליו לית מלא על היו"ד נאמר ובמקלת ספרים יש מאריך בכ"ף ובס"א כ"י בנו"ן ויש מהם בלא מאריך כלל ומ"מ המלה מלעיל כמו שכתבתי בפ' בא על וככה: (ו) הימיני • הימני ק': (ח) ימי מצוריך • חילופים הרבה מצאתי במלה זו בספר אחד כתוב מצודך בדל"ת וקרי מצוריך ברי"ש וברוב ספרים כתיב וקרי ברי"ש וכן תרגם יונתן צירך וכן הוא בשרשים ובמאיר נתיב שרש צור ובפירוש רד"ק כתוב ומלת מצוריך כתיב ביו"ד הרבוי האחד מצור שומרון והא' מצור ירושלם ע"כ • וכן בספרי כ"י מדוייקים ובדפוס ישן ביו"ד ובכמה ספרים חסר: (ט) וכתמים • בדגש הסמ"ך: ותשעים יום תאכלנו • במקלת ספרים הכ"ף בשוא ופתח וכן אחר תאכלנו • עד עת תאכלנו • ועגת שעורים תאכלנה בבסמוך • וכל לשון אכילה דכוותייהו ובמקלת ספרים כולם בשוא לבדו ועיין מ"ש בריש פרשת לך לך ובפרשת בראשית על בעצבון תאכלנה: (יא) במשורה • הבי"ת בחירק וטמ"ס בשוא נה לא כמו שכתוב בפתח הבי"ת ובדגש במ"ס: (יב) תעגינה • בכל מדוייקים הנו"ן בלא דגש וכ"כ רבי יונה ורד"ק וכתב עוד רד"ק שר"ל תעגינה הנשים ויש אומרים כי הנו"ן והה"א לפעולה ולדעתם היתה ראויה להדגש ע"כ • ולענין מילוי או חיסור יו"ד אחר גימ"ל ראיתי חילוף בספרים כי במקלת מדוייקים חסר יו"ד ונמסר עליו לית וחסר דחסר ר"ל חסר וא"ו אחר עי"ן וחסר יו"ד אחר גימ"ל ובמקלת מדוייקים מלא יו"ד ומה שנמסר עליו לית וחסר ר"ל חסר וא"ו אחר עי"ן ובכל הספרים הגימ"ל בסגול ורד"ק כתב בשרש עוג שהנה תמורת הדגש אם כן לדעתו מלא יו"ד: (יד) מנעורי • י"ם כתוב מנעורי חסר וא"ו ולא דקדקו היטב כי במס' מלכים א' י"ח נמסר ג' חסר בלישנא ואין זה מהם: (טו) לפועי. לפיעי קרי • תחת גללי • הגימ"ל במאריך:

ה (א) תקחנה לך • הלמ"ד דגושה מכלול דף ק"ו: (ג) וצרת אותם. כפי המסורה מלא וא"ו כי לא נמנה במ"ג במנין החסרים וכן מצאתי במקלת ספרים מדוייקים וכן והשלכת אותם שבסמוך אבל ושרפת אתם בהם הוא אחד מהחסרים: (ז) וכמשפטי • הוא"ו במאריך ועיין מ"ש לקמן בסימן י"א: (ט) כמהו עוד. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בלא וא"ו אחר] המ"ס. (יא) אגרע. ברוב הספרים ברי"ש וכן פירש רד"ק בפי' ובשרשים שרש גרע. ויונתן שתרגם אקטוף יראה שהיה כתוב בספרו אגדע בדל"ת שכן רוב לשון גדיעה מתורגם ל' קטיפה וכן בס"א כ"י בדל"ת ובספר אחר ג"כ בד' וכתוב עליו בגליון ס"א אגרע ברים וכן מצאתי אח"כ בס' מתורגמן שחיבר רבי אליהו הלוי אלו דבריו בשרש קטף וגם אני אגדע ואף אני אקטוף נראה לי שהוא קורא אגדע בדל"ת ואינו אלא ברי"ש עכ"ל • שוב מצאתי שזהו מן החילופים שבין מערבאי ומדנחאי למערבאי אגרע כתיב וקרי ולמדנחאי אגדע כתיב בדל"ת וקרי אגרע ברי"ש: (טו) והיתה. בס"ס ובדפוסים קדמונים הוא"ו בגעיא: (טז) בשלחי. השי"ת בגעיא בספרים מדוייקים כ"י ובדפוסים ישנים:

ו (ג) ולגאות • ולגאיות קרי ובס"ס בלא יו"ד אחר הגימ"ל: הנני אני • כ"כ לא הנה אני: (ה) וזריתי. מלרע בפשט א' לבד רד"ק: (ו) יחרבו בסגול היו"ד והחי"ת רד"ק: ויאשמו • בשוא האל"ף רד"ק: (ז) בתוככם • הכ"ף בשוא: (ק) ונקטו • בדגש הטי"ת וכן במסורת לית ודגש והביא רבי יהודה מלה זו בבנין נפעל מנחי העי"ן דומה שמצאו בספריו רפה ורבי יונה כתב שמצאו דגש וכן מצאנוהו בספרים מדוייקים והמסורת עליו לית ודגש וא"כ יהיה מפעלי הכפל שרשים: (יג) סביבות מזבחותיהם א"ה טעות גדול ראיתי בדפוס ויניליאה עם פתרון המלות משנת יתגו שכתב עם סביבות מ ז ב ח ו ת י כ ם בכ"ף וזה א י נ ו שהרי במסורה כאן נמנה עם ג' מזבחותיהם בה"א ע"כ): עבתה. התי"ו דגושה: (יד) דבלתה • בדל"ת כמו רבלתה ברי"ש וכן רעואל דעואל רד"ק:

ז (ב) ארבעת • ארבע קרי: (ג) כדרכיך • בכ"ף רד"ק: תועבתיך • בספרים מדוייקים מלא גם וא"ו תניינא וכן נכון עפ"ה שבסימן ה' דהאי סיפרא נמסר ה' תועבותיך כתוב כן חסר וא"ו בתראה ואין זה מכללם. ויש לדעת כי שם במסורת הדפוס חסר פסוק אחד מהחמשה והוא על כל תועבתיך שבפסוק יען אשר לא זכרת בסימן ט"ז: (ד) אתן ותועבותיך. מלא גם וא"ו תניינא בספרים מדוייקים ועיין מ"ש לעיל בריש פרשה זו: תהיין. התי"ו במאריך: (ינאם) הנפרס. בדגש הנד"י כחברו דלעיל ואין הפרש ביניהם רק שזה חסר וחבירו מלא: (יא) מהמהם. בס"א כ"י ה"א ראשונה בשוא לבדו ובדפוס ישן בחטף פתח ובשאר ספרים בחטף סגול: ולא נה בהם. הבי"ת בדגש וכן מצאתי בס' א' של דקדוק כ"י ישן שהיה בבית מדרשו של הגאון מורי ורבי כמהר"ר משה קזים דודי ז"ל זה לשונו מפיק ה"א כגון מ ח ל י ת ה ב ב ק ר וכיוצא בו ובכלל זה יש לכלול ה"א שנקודה פתח אחר קריאתה כעין מפיק ה"א ולא נ ה ב ה ם ודומיהן ע"כ • ועיין מ"ש בפ' עקב על אבניה ברזל ובהושע ב' על ו ש מ ת י ם כ מ ד ב ר ובסוף מיכה: (יב) והמוכר • יש חילוף בספר בין מלא לחסר וכן על חבירו שבסמוך: (יג) כי חזון • בזה הפסוק כי ח ז ו ן בו' ובפסוק של מעלה כי ח ר ו ן בר' ובפסוק של מטה כי ח ר ו נ י: אל כל המונה לא ישוב. שארי ליה מריה למאן דסליק אדעתיה למימר אל כל כמונה נ א ס ה' ואישתבש בפסוקי דהאי ספרא סוף סי' ל"א וסוף סימן ל"ב: (טז) והיו אל ההרים • בנביאים עם פירש הריא"ה כתוב על וטעות הוא וכ"כ רד"ק אל ההרים כמו על ההרים: ופלטו פליטהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות • המסורת לית חסר וא"ו קדמאה וכל שאר קרייה הומות ע"כ • ובירושלמי דתענית פ' בשלשה פרקים ר' הוה יתיב מתני כלם הומיות אמר ליה ר' חנינא בר חמא המות אמר ליה הן קרייתה אמר ליה קדם רב המנונא דבבל אמר ליה כד תיתות לקמן אמור ליה דמניתך חכים וידע דלא מתמני ביומוהי ע"כ • ומאי דכתיב התם בירושלמי רבי הוה יתיב ומתני וזכרו פליטיכם אותי והיו אל ההרים וגו' • וכן כתוב במתנות כהונה במדרש קהלת פ' כי העושק יהולל חכם אפל בפרשה של מעלה סימן ו' כתוב וזכרו פליטיכם אותי בגוים וגו' ותו איתא התם ברישא דעניינא ומני נרבי חמא בר חנינה וצ"ל נרבי חנינא בר חמא כדמוכח בתר הכי וכן הוא בבבלי דכתובות פרק הנושא ובמדרש קהלת דלעיל: (כא) לשלל ותללוה • והללוהו קרי: (כד) מקדשיהם. הדל"ת בשוא נח רד"ק בפירושו ומכלול דף רכ"ז ושרשים: (כה) קפדה בא • בספרים כתובי יד במקף והבי"ת רפויה וטעם ק פ ד ה הוא קו א' בדמות הטפחא הנקרא מאיילא שאינו טעם מפסיק וזהו אחד מן י"א מקומות שמשרתת המאיילא לאתנחתא: (כז) וכמשפטיהם • בבי"ת רד"ק:

ח (ג) סמל הקנאה המקנה • ממה שכתב המזרחי בפ' בראשית על אבי ש ב אהל ומ ק נ ה נראה ברור שבספריו היה כתוב המקנא באל"ף ואחר כך אמר גם יתכן שהיה כתיב בספרי רז"ל בה"א ובכל ספרים שלפני כתוב בה"א ואף על פי שהוא מענין קנאה שפרשו קנא באל"ף בא כדרך בעלי הה"א וזו היא כונת רד"ק בפירושו ובשרשים וטעות נפל בשרשים לכתוב המקנה באל"ף וצריך להיות בה"א כמו שמצאתי בשרשים ישן כתיבת יד וכן כתב בעל הלשון ה מ ק נ ה בה"א תמורת אל"ף כי דינו מ ק נ י א וכו' גם בעל יפה תואר בבראשית רבה פרשת כ"ג סימן ד' כתב על המזרחי לשון זה. ואני בקשתי בכמה ספרים וכולם מצאתי סמל הקנאה ה מ ק נ ה בה"א: (ו) מהם • מה הם קרי והיא חד מן ע"ו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין מלין: לרחקה • החי"ת בחטף קמץ וכן כתבו המדקדקים: (יד) התמוז • כתב רד"ק בפירוש ובשרשים שברוב הנסחאות תמוז כתיב בשני ווי"ן • וכזרות נחשב בעיני ואי אתת לידי אנא מחיק לחדא מינייהו דקא שכיחן ספרי דכתיב עפי נון ארבע מאה שנין בחדא וא"ו בלחוד: (יז) את הזמורה אל אפם • אל אפי מיבעי ליה אלא שכינה הכתוב וזהו חד מן י"ח מלין בהם תקון סופרים כמ"ש רד"ק וקצת מהם בספרי פ' בהעלתך ומכילתא פרשת בשלח וכולם במדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת הגדול כמו שסמנתי בזכריה ב' ושם הארכתי:

ט (א) ואיש כלי • חד מן ז' בחירק ומטעין דסבירין בצירי וסימ' במ"ג וכן כלי מ פ צ ו שבסמוך: משחתו השי"ת בצירי: (ג) מפנה • בשקל אשר אתה מראה: לבש בדים • בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר וא"ו וכן דינו מכת המסורת כאן וסוף מאלי: (ג) הלבש הבדים • אף זה חסר וא"ו בספרים כ"י ובמקלת דפוסים ישנים ובספרים כ"י שהיה בתחלה בוא"ו עברו עליה קולמוס: [ד) אלו • אליו קרי: והתוית תו: התי"ו דגושה מדין אתי מרחיק ומלת תו חסר יו"ד במדוייקים: (ה) על תחום. אל קרי: עיניכם • עינכם קרי לשון יחיד והכתיב לשון רבים: (ז) ומלאו: הלמ"ד איננה דגושה וכמוהו רבים קלים מבנין הדגוש כמו וכקשו בראובותיה כי לא מלאו אחרי • ויקנאו בו ודומיהם רד"ק בפירוש ומכלול דף ע"ד ושרשים ובמסורת נמסר על זה ו מ ל א ו לית וא' מ ל א ו עד כ א ן • והוא בירמיה ד' קראו מ ל א ו ואמרו: (ח) ויהי כהכותם • בכ"ף: ונאשאר • במקלת ספרים כ"י השי"ן בשוא לבדו וכן הוא בחיבורי ר' יוסף זאהק ודקדוק המלה] עיין במכלול דף ס"ח ובספר המרכבה מרבי אליהו הלוי אות וא"ו: (ט) ותמלא הארץ

הארץ דמים • כן ראיתי בכמה ספרים וכן תרגם יונתן חייבי קטול אבל בספר א' מדויק כ"י קדמון וגם בדפוס א' ישן כתוב ותמלא הארץ חמס ורד"ק פי' בתחלה ותמלא הארץ חמס ובסוף דבריו כ' ובקצת ספרים מדוייקים ותמלא הארץ דמים פי' שופכים דמים ע"כ • ובעל מאיר נתיב הרכבה אחרי רבשי שסביאו בשרש דם ובשרש חמס ולשויי נפשאי מכרעגא לא קאמינא : (יא) והנה האיש לבש הבדים • ברוב ספרים ישנים חסר וא"ו : כאשר • בכל אשר קרי :

י (א) ואראה והנה אל הרקיע וגו' • כאן הוא ראש סימן י' : (ה) וקול כנפי הכרובים • מלא וא"ו שלא נמנה במס' פ' תרומה עם החסרים וכ' הוא במדוייקים : (ו) לגלגל מבינות לכרובים • מלא וא"ו כמ"ש לעיל : (ז) וישלח הכרוב את ידו מבינות לכרובים • מלא וא"ו והשני שבפסוק חסר : (ח) וירא לכרבים • זהו א' מן החסרים במסורת הנ"ל וכן הוא במדוייקים : (ט) אצל הכרובים • מלא וא"ו על פי המסורת דלעיל : (יג) לאופנים להם קורא • איכא פלוגתא אי הוי מן מלין דמשרתת המאילא לאתנח מסורת דברי הימים ב' כ' : להם קורא. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו : (יח) ויעמד על הכרובים • מלא וא"ו כמ"ש למעלה •

יא (א) ותשא אתי • חסר וא"ו בספרים מדויקים וכן ו ת ב א א ת י שבפסוק : הקדמני . במקצת ספרים הקדמונים מלא וא"ו : (ו) הרביתם • הבי"ת בצירי לא בחירק כמו שראיתי באיזה ספרים : ומלאתם • בכמה ספרים כתיב ו מ ל א ת י ם ביו"ד אחר התי"ו ובס"א מדוייק מטוליטולה הוא בלא יו"ד וכתוב עליו בגליון למדנחאי כתיב ו מ ל א ת י ם וכן הוא בחילופים שלנו למערבאי ומלאתם למדנחאי ומלאתים וידוע דקים לן כמערבאי וכן הוא בדפוס ישן: (יא) בתוכה לבשר אל גבול • בנביאים עם פירוש הרלב"ה כתוב על גבול כמו שתרגם המתרגם וכמו שכתוב בפ' שלמעלה אכן בשאר ספרים כתוב א ל וכן מוכחת מסורת דפרשת חקת דנמסר סימן ה' על גבול ואין זה במספרם ושל מעלה הוא אחד מהם : (יב) וכמשפטי • בס"ס הוא"ו כמאריך : סביבותיכם עשיתם • ריב"ל רמי כתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם (לעיל סי' ה) וכתיב הכא עשיתם. כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם סנהדרין שילהי פרק א' דיני ממונות: (יג) ויהי כהנבאי : במקצת ספרים כ"י בבי"ת ובספרים אחרים בכ"ף וכ"כ רד"ק בכ"ף : (טו) הפילותים ברוב ספרים מדוייקים מלא דמלא ועיין מה שכתבתי בירמיה סי' ט' : למקדש מעט. בספרים שלנו הדל"ת בקמץ ורד"ק כתב שיש ספרים בפת"ח : (יז) נפלותם • הפ"א בחולם כמ"ש בסימן כ' וכן במכלול דף ק"מ : (יח) תועבתיה • מהחלפת תיעבותיה ועיין מה שכתבתי בסימן ע"ז (יט) לב אחד • כן כתיב לא לב חדש כמו שכתוב בסימן ל"ו מזה הספר ונ"ע מהתרגום שתרגם שניהם לב דחיל : ורוח חדשה אתן בקרבכם. בספרים רבים כתוב ב ק ר ב כ ם וכן כתבתי בהעתקתי בתחלה אף על פי שראיתי בספרים אחרים ב ק ר ב ה אחרי כן רוח חדש היה אתי לכתוב ב ק ר ב ם כראותי ספרים אחרים כתובים כן נוספים על ה ר א ש ו נ י ם וכן הוא במאיר נתיב שרש נתן ושרש קרב ו כ ן נ ר א ה מפירוש הרלב"ה וגם לשון הכתוב מוכיח כן שכולו מדבר שלא לנוכח וכן פסוק שלפניו ושלאחריו וכן ת"י כמעיהון ובאמת כי קשה עלי מאד להחליף הספרים • אך א"א לזכות שטרא לבי תרי ושמא טעו בפסוק האחר דסימן ל"ו שהוא כולו לנוכח ולפניו ואחריו ה' ימהר ויחיש הזמן שיסיר השבושים מקרבנו תורה א' ומשפט א' יהיה לנו אמן : והסרתי לב • בנביאים עם פירוש הרלב"ה כתוב את ל ב וטעה המדפיס בין זה ובין הכתוב ביחזקאל סימן ל"ו ואין כן בשאר ספרים : מבשרם • כן כתיב לא מבשרכם :(כד) ותבאני . בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר בית : (כח) הראני . המסורת עליו לית סגול וקמץ :

יב (ט) בית ישראל בית המרי • הפ"א בסגול : (יב) פניו יכסה • כסתה כלמה פני מרוב השבושי' הנמצאים בדפוסים כי בנביאים עם פירוש הרלב"ה כתוב פ נ י ך ת כ ס ה וטעות הנראה לעין הוא : לעין הוא את הארץ • במקצת ספרים מדוייקים הלמ"ד בקמץ : (יד) עזרה • עזרו קרי : (טו) מחרב מרעב ומדבר . בנביאים עם פי' הרלב"ה כתוב ומרעב בוא"ו וגם בס"א ישן מלאתיו מוגה בוא"ו ואין כן בשאר ספרים : (כג) קָרְבוּ הימים • כן כתוב : (כד) בתוך בית ישראל • כן הוא וספרים שכתוב בתוך בני ישראל ד׳: טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין כתוב בית ישראל רד"ק :

יג (ב) הנבאים • בקמ"ץ הבי"ת ולית כוותיה ושאר נִבְּאִים הַנִּבְּאִים כפו"א רד"ק בפירוש ושרשים : (ג) ולבלתי ראו • מה שנמסר במסור' הדפוס כאן הוא לשון מבולבל והריני כותב כלשון ברור כל פסוק דאית ביה תרי לבלתי קדמאה לבלתי בלא וא"ו תניינא ולבלתי בוא"ו בר מן א' לבלתי הכית מטא וגו' (ירמיה יז) דאית בההוא פסוקא תרי לבלתי בלא וא"ו וכל פסוק דלית ביה אלא חד לבלתי הוא בלא וא"ו בר מן ד' דאינון ולבלתי בוא"ו וסימנהון לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא (ירמיה סוף סימן י"ז) אם תפרו בריתי וגו' ולבלתי היות (ירמיה ל"ג) ולבלתי בנות בתים לשבתנו (ירמיה לה) ההלכים אחר רוחם ולבלתי ראו אלין ולבלתי ולית להון זוגא : (ד) כשעלים בחרבות . בא הפ"א • בחטף קמץ מכלול דף רי"ו ובמסורת ב' קמצין וסימ' תעלית נחו ע"כ • פי' תעלית הוא פסוק זה דכתיב ביה כ ש ע ל י ם ופי' נחו הוא פסוק ו ל א נ מ א ו ב ח ר ב ו ת דכתיב בישעיה סוף סימן מ"ח : (ז) הלוא מחזה • במקצת מדוייקים מלא ו' ואל"ף וכן נכון כי איננו מן ח' ה ל א חסרים בסיפרא וסימ' נמסר לעיל במסרה גדולה ס"ס י"ב :(ט) ובכתב בית ישראל • בקמץ התי"ו והוא סמוך ר"י בס' הרקמה : (יא) ואתנה במקצת ספרים קדמונים התי"ו בסגול ועיין למטה בפ' זו ובסימן ל"ד ובפ' וילא • ויונתן שתרגם וית אבני אלגבים נראה שהיה קורא ואת אבני אלגבים וגם רד"ק כתב שכן כתוב במקצת נוסחאות אמנם כפי המסורת שאכתוב בסמוך נ"ל ואתנה : אבני אלגביש • בס"א כ"י שתי מלות וכן כתב רד"ק שכן נמצא במקצת הספרים ועיין מה שכתבתי בסי' ל"ח בע"ה : (יג) ובקעתי • הבי"ת בחירק : (יז) שים פניך אל בנות . בחילופים שלנו כתוב למערבאי על בנות למדנחאי אל בנות ונראה שצריך להפך הגרסא כי בכל הספרים כתוב א ל בנות וכן במסורת אל בנות ג' וסימן הנפלים היו בארץ . וישב ישראל בשטים . בן אדם שים פניך : (יח) תצודדנה . במקצת דפוסים ראשונים התי"ו בחירק ואינה אלא בשוא : (יט) תמותנה • בכל ספרים כ"י מדוייקים אין דגש בנו"ן וכן ראוי כמנהג נו"ן הנקבות וכן בשתוכינה שבסמוך ובמקצת ספרים מלא יו"ד בין תי"ו לנו"ן : (כ) בשתותיכנה • אין דגש בנו"ן כמ"ש בסמוך ועיין במכלול דף פ"ג ודף קל"ז : אשר אתנה • במקצת ספרים התי"ו בצירי וקצתן בסגול ובכולם אין דגש בנו"ן ובמסורת ואתנה ג' וסימן ואתנה ידעתן (פ' וילא) ואתנה אבני אלגביש לעיל בסמוך ואתנה לאני (יחזקאל לד) וחד אתנה וסימן הנני אל כסתותיכנה אשר אתנה אבל ו א ת ן לאני לאן מרעיתי דלקמן סי' ל"ד אינו מהם ומטעים בהו אינשי : זרועתיכם . בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא"ו קדמאה : (כא) ולא יהיו עוד בידכן • הספרים מתחלפים ומי יתן יבאו אנשי כנסת הגדולה ויאמרו • במקצת ספרים אשכנזים ישנים מכמה שנים כתוב ב י ד כ ם במ"ם וכן מצאתי נסחה ישנה מאד ספרדית שכך היה כתוב בה בתחלה אע"פ שנגררה המ"ם אחרי כן ועשאוה נו"ן ואולם בנסחא מדוייקת מטוליטולא וגם בספרים אחרים כ"י כתוב בנו"ן כחברו שבפסוק והצלתי את עמי מ י ד כ ן וכן הוא בשרשים ומאיר נתיב : למצדה • במקצת ספרים ישנים למצודה בוא"ו ורד"ק כתב שה א חסר וא"ו :

יד (א) ויבוא אלי אנשים • שיר השירים רבה פסוק זאת קומתך ויבואו אלי אנשים אלו חנניה מישאל ועזריה וזהו א' מן שמנה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים וכן תרגם יונתן כמפרש א ת ו ל ת י כאורתיה בשאר דוכתי ומדרש אגדה יש הביאו רש"י ז"ל ועיין מה שכתבתי ביחזקאל כ"ג : (ד) נעניתי לו בה • הה"א בלא מפיק מכלול ד' ל"ב והוא חד מן מלין לא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומטעין בהון וסימן במ"ג ובמקצת ספרים בה כתיב בא קרי באל"ף • (א"ה ולבי מגמגם בזה למה לא כתב הרב שבמסרה רבתא ערך בה איתא ג' בה דקריין בלישנא אחרינא ואחד מהם הוא זה דכתיב בה בה"א וקרי בא באל"ף וא"כ קשו תרי מסרות אהדדי ע"כ) : (ח) ונתתי פני • הפ"א רפה : (יג) למעל מעל • בקמץ חטוף ובקצת דפוסים ישנים למעל בחולם ואין בהם ממש : ושברתי לה • מלעיל וכן נמנה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וסימן בסוף מ"ג : (יד) שלשת האנשים האלה • במקצת ספרים כ"י ו ש ל ש ת בוא"ו ובספרים היותר מדוייקים בלא וא"ו : נח דנאל ואיוב • בס"א כ"י נכתב בגליון י"ס דניאל וכן כתב על חבירו שבפרשה ועל חכם אתה מדנאל (יחזקאל כ"ח) ובספר אחר כ"י כולם כתובים ד נ א ל וק' ד נ י א ל וכן במסורת

דנאל ג' חסר ס יו"ד וסי' חכם אתה מדנאל • יהיו שלשת האנשים • נח דנאל ואיוב בתוכם • וגם רד"ק בפי' ובמכלול דף ק"י כתב דג' אלו מאבין בלא יו"ד והיו"ד נקראת אע"פ שאינה כתובה כיו"ד ירושלם והאל"ף נחה כי הצירי תחת הנו"ד והיו"ד דגושה : (טו) ושכלתה • הכ"ף דגושה ובס"א כ"י נכתב כנגדו ו ש כ ל ת ה פלימא ובמכלול דף ל"ה פִּקְדָתָהּ כולו קמוץ וה"א במפיק כן הוא על המשפט אלא שמלאנוהו במשקל פקדת' הלמ"ד פתוחה: ד ד ד וכתי"ו דגוש' והה"א רפה והוא מלעיל כמו לו תיה רעה אעביר בארץ וְשִׁכְּלַתָּה • בכל אשר צִוִּיתָה תמותה (רות ג) ו י ו חִלַּקְתָּה להם בקו (ישעיה לד) • ד וכעסתה נרתה (שמואל א' א) עכ"ל • אבל בכל מדוייקים שלפני למ"ד ו ש כ ל ת ה קמוצה וכן משפטה מפני הספק : (טז) שלשת ה א נ ש י ם • כן הוא שלשת בלא וא"ו ושלמטה ו ש ל ו ש ת בוא"ו : והארץ תהיה שממה • בס"א כ"י יש בגליון נ"ב שממה תהיה ע"כ • ובחלופים שלנו לא נמצא חילוף זה : (יט) או דבר אשלח אל הארץ • תרגמו על ארעא והוא מחלוקת בין מערבאי למדנחאי אל הארץ וכן הוא במסרה כאן מן ריש סיפרא ועד הטף בסימן כ"א אל הארץ במ"א או חרב אביא על הארץ לעיל בסמוך וכל שאר קריא דכוותא על הארץ בר מן ג' אל הארץ וכו': (כ) ונח דניאל ואיוב עיין מה שכתבתי לעיל בסימן זה : (כג) כי לא חנם • בס"א כ"י ובנביאים עם פי' אברבנאל כתוב לא אל חנם אכן בשאר ספרים ליתיה וגם בשתי נסחאות כ"י שהיה כתוב בהן מלת אל נמחק' ובמקרא גדולה מסור עליו לית דסמיך : אשר עשיתי בה • במקרא גדולה כתוב בגדו בספר מוגה לה וספר מוטעה הוא :

טו (ו) עץ הגפן בעץ היער • כן הוא בעץ אע"פ שמתורגם בעאי:

טז (ב) את תועבותיה • בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו בין בי"ת לתי"ו ובמסורת ג' ב' מלא ואחד חסר וכולהון בסיפרא וסימנהון הודע את ירושלם : ובאו שמה וספירו סי' יא: התשפט התשפט ריש סימן כ"ב . ולא מסיימי הי מינייהו מלא ותסר ותילופים רבים יש בספרים ופליגן אהדדי והן גופן קשיין דידהו אדידהו ובס"א כ"י קדמאה ובתרא מלא מציעאה חסר : (ג) מכרתיך • בחולם הכ"ף : (ד) ביום הולדת • זה הראשון נכתב בוא"ו עם הדגש : לא כרת • עבר מבנין פועל והרי"ש דגושה כמשפט לא כמנהג ולכן הכ"ף בקמץ חטוף מכלול דף פ' : שרך : השי"ן בקמץ חטוף מפני דגשות הרי"ש הבא אחריו עפ"ה כמ"ם במכלול דף ע"ב והגהת רבי אליא שם : והמלח . הס"א בקמץ חטוף : המלחת • החי"ת נפתח מפני שהיא גרונית מכלול דף פ"ז : חתלת • במקצת ספרים תי"ו ראשונה בקמץ ומקצתן בפתח :(ז) עדיים • בכל ספרים כ"י מדוייקים מלרע שהאתנח ביו"ד : ואלבשך • בכמה ספרים ואלבישך מלא יו"ד : ואנעלך • במקצת ספרים העי"ן בקמץ וזהו דעת ב"נ כפי מה שמצאתי בס"א מדויק בגליון ולב"א בשוא ופתח וכן כתב רד"ק : (יג) ותעדי • העין בשוא לבד : ששי שש קרי וכ"כ רד"ק ונראה שצריך להפוך הגירסא בחילופים ממערבאי למדנחאי : אכלתי • אכלת ק' : ותיפי • מלעיל בשני ססוין לב"א ולב"נ מלרע בפשט א' לבד : (יח) וקטרתי . הטי"ת בקמץ חטוף לב"א ולב"נ בפתח כן מצאתי בחילופים כ"י וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים וטעות נפל בחילופי הדפוס ועיין לקמן סימן כ"ג : נתתי . נתת קרי ועיין הרמב"ן ורקאנטי ריש פרשת אחרי מות : (יט) ונתתיהו • כתב הריקאנטי במקום הנ"ל שכתוב ונתתהו וק' ונתתיהו ואין כן בספרים וכן במסורת ונתתיהו ג' וסימן ונתתיהו בידך (שופטים ד) ונתתיהו לפניהם : (כ) ילדת . ברוב ספרים מדוייקים כן כתיב וק' בלא יו"ד בסוף תיבה גם לא נמנה במסורת דריש מלכים ולא במסורת כ"י שמצאתי ג"כ במלכים בפרשת ואשה אחת מנשי בני הנביאים: מתזנותי"ך . מתזנותיך קרי : (כב) זכרתי • זכרת ק' : (כה) תזנות"ך. תזנותיך ק' : (כו) להכעסני. במקצת ספרים מלא יו"ד אחר עי"ן ועיין בירמיה סי' ל"ב (כז) והנה נטיתי ידי . בנביאים עם פי' הרלב"ה כתוב נטיתי את ידי ובשאר ספרים ליתיה והמסורת אומרת עליו ע"ו חסרים את בנטית יד והסימן נמסר ביחזקאל כ"ה במס"ג : שנאתיך • במקצת ספרים שנאותיך מלא וא"ו בתר אל"ף: (לא) עשיתי • עשית ק' : הייתי • היית ק' : (לג) והשחדי • החית בחטף קמץ רד"ק בכל המקומות : (לד) ויהי בך הפך • בחמש נקודות ו ת ה י ל ה פ ך בשש נקודות ויש ספרים שניהם בשש נקודות כן כתב רד"ק בשרשים וגם בעל רב פעלים כ ת ב ויהי בך ה פ ך מן ה נ ש י ם יש ספרים הוא לבדו בב"כ ושארא בג"כ וי"ם כל הפך בג"כ עכ"ל . ואני מצאתי בהפך במקצת ספרים מדוייקים שניהם בחמש נקודות : לא זונה . בוא"ו עם הדגש : (לו) וכדמי בניך • יש ספרים ו ב ד מ י בבי"ת ולכן הוא"ו שרוקה וכן נראה מפירוש רש"י והתרגום אבל ב ס פ ר י ם מדוייקים ו כ ד מ י בכ"ף והוא"ו בשוא וכן כתב רד"ק והאפודי בס' י"ד מספרו בתורת האותיות כתב בלשון הזה ובהא הכ"ף תמורת הבי"ת כד' רוחות השמים (זכריה ב') כרוח קדים אפיצם (ירמיה י"ח) כאשר ילכו אפרים (הושע ז') וכדמי בניך ומפני זה כתב רש"י בפי' יחזקאל ובעון דמי בניך ולא טעה בו כמו שחשבו קצת : אשר נתת • ב ר ו ב ה ס פ ר י ם כתיב נתתי ביו"ד וקרי בלא יו"ד ואולם בספר אחר מדוייק מטוליטולא כתוב נתת בלא יו"ד ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב כלל ולפי דעתי ראוי לסמך עליו כי לא נמנה זה עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין בריש ספר מלכים וגם במסורת כ"י לא מצאתיהו : (לט) ונתתי אתך . בספרים מדוייקים חסר וא"ו ושלאחריו בפסוק מלא וכן הם לפי המסורת וכן ורגמו א ו ת ך שבפסוק הנמשך הוא מן המלאים על פי המסורת : (מג) זכרתי • זכרת קרי • עשיתי • עשית קרי : (מד) כאמה בתה : ה"א של כאמה איננה מפיק רש"י וכ"כ רד"ק בפירוש ובמכלול דף ל"ב כאמה הה"א רפה בתה הה"א מפיק וגם במס"ג נמנה מלת כ א מ ה עם מלין לא מפקין ה"א בסוף ת י ב ו ת א ומטעין בהון :(מז) עשיתי כמעט קט • עשית קרי : ותשחתי מהן • הה"א בסגול : ותשחתי מהן • הכ"ל יש ספרים כתוב מהם במ"ם הרוב בנו"ן : (נא) את אחותך . אחותיך קרי : אשר עשיתי • עשית קרי : (נב) אחיותך . האל"ף בלא מאריך והחי"ת בשוא לבד : (נג) ושבתי את שביתהן : כולם בזה הפסוק שבית כתוב ביו"ד וקרי שבות בוא"ו ובשורק ש ב י ת ה ן ש ב י ת י ך כתוב וקרי בחירק וביו"ד כ"כ בעל מכלל יופי • וכ"ל שכן צריך להגיה בפירוש רד"ק וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת מטוליטולא ובכמה ספרים כתוב שבותהן בוא"ו וקרי ביו"ד וגירסא ראשונה נראית עיקר : את שבית סדם • שבות קרי : ואת שבית שמרון שבות קרי : ושבית שביתיך . ושבות קרי : בתוכהנה • בכל הספרים הה"א בשוא לבדו וקשה דלפי הנראה בחילופים הדפוס וגם בחילופים כ"י זהו אליבא דב"נ אך לב"א הה"א בשוא ופתח : (נו) לשמועה • בס"א קדמון לְשְׁמוּעָה הלמ"ד בפת"ח והשי"ן דגושה ויחיד הוא אצל רבים : (נט) ועשית • ועשיתי קרי : (סב) והקימתי אני את בריתי אתך . זה אִתָּךְ בדגש) ושלמעלה אותך : (סג) לכל אשר עשית. התי"ו בלא נקודת השוא ברוב ספרים כ"י :

יז (ו) ותשלח פראות . ברוב ספרים המדוייקים מלא וא"ו קודם לתי"ו ויש ביניהם מחלוקת אם הרי"ש קודם לאל"ף או אם אל"ף קודם לרי"ש ורד"ק בפירוש כתב פראות כתיב ריש קודם לאל"ף ובשרשים שרש פאר כוסיף וכן פ א ר ת י ו כתוב נכתבו הרי"ש קודם האל"ף ונמסרה תבא עליהם כי שנים נכתבו אל"ף קודם לרי"ש ותארכנה פ א ר ת י ו • ותחת פ א ר ת י ו ילדו ושניהם ביחזקאל ל"א ושארא רי"ש קודם לאל"ף עכ"ל • ועיין בסימן ל"א שיש שם חילופים רבים : שלחה • חד מן וא"ו רפיון וסימנה במ"ג שמואל א' סי' י"ז : (ח) אל שדה טוב • בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים אין שום טעם בדל"ת רק בשי"ן : (ט) לְמַשּׂאוֹת • השי"ן בלא דגש בכל ספרים כ"י וגם במקצת דפוסים ישנים : (י) הלא כגעת . בס"ס מדוייקות הכ"ף בדגש ונכתב כנגדו בגליון פליגי ב"ה כנעת ור' משה קמחי הביאו עם דומים אחרים דגושים ובמכלול כתוב וכ"ף ונימ"ל פליגין עליה כמו הלא כ ג ע ת בה • אזר נא כ ג ב ר חלציך (איוב ל"ח) יש שקוראים רפה ויש קוראים ב"א ויש שקוראים דגש ויש קוראים ב"נ עכ"ל • וכך הם בחילופים שלנו • ובעל מקנה אברהם כתב בהפך דלב"א דגושות ולבן נפתלי רפות והמעולם נוהג לקרות אותן בב"א ודבריו תמוהים וסותרים זה את זה שמרי כתב בתחלה שאלה שתי אותיות ממולא אחת בראשונה דגושה ולפי זה שתי תיבות אלו ראויות להדגש דכ"ף ונימ"ל שתיכן ממולא אחד מאותיות גיכ"ק ואחר כך כתב שלבן נפתלי מחלוקת בשתי תיבות אלה כי לפי כ ל ל זה ראויות ל ה י ו ת רפות והעולם נוהג הפך הכלל וחושש אני מטעות המעתיק או המדפיסים : תיבת יָבֵשׁ • הבי"ת בחולם לא בצירי כמו שנמצא באיזה ספר וכ"כ רד"ק שהוא מקור כמו וימכך בָּרוּךְ ד אתכם : (יג) א־ט הארץ

כארץ • סאל"ף בצירי (כ) וכביאותיו בבלה • שתי הביתי"ן רפויות : (נ"א) מברחו . מברחיו קרי : (כב) כה אמר אדני יֱהֹוִה • כן נקוד כמנהג : (יונקותיו • א"ה עמ"ש בסוף הושע) : (כג) ועשה פרי ברוב ספרים הפ"א רפה ובגליון א' מס"ם נכתב בלדו בספר אחד ועשה פ ר י בדגש עד כאן • ולא ידעתי למה שאין כאן לא טעם מפסיק ולא אתי מרחיק שהה"א פרשית : תשכנה • דגש הנו"ן לנו"ן השרש רש"י ורד"ק בפירוש ומכלול דף ל"ד וזהו א' מן ח' מלין דכל חד וחד לית דכוותיה דגש וסימן במסורת ריש פרשת לו ובאוריס ריש פרשת נח : (כד) וידעו • בספרי ספרד הוא"ו בגעיא:עין שפל . בספרים רבים כ"י מדוייקים שבאו לידי הפ"א בקמץ ובאחד מהם מסורת עליה לית זקף קמ"ץ ורד"ק בשרשים כתב כלשון הזה ובצירי הגבהתי עץ שָׁפָל ובמקצת הספרים המדוייקים הוא קמץ ע"כ :

יח (ז) יתן ועירם • במקצת ספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן כתב רד"ק נכתב ביו"ד המשך אחר העין ע"כ . ויש ספרים מלא וא"ו אחר הרי"ש : (ח) בנשך לא יתן • במקצת ספרים כ"י שבי"ת בשוא אבל רד"ק כתב שהיא פתוחה לחסרון ה"א הידיעה : (ט) צדיק הוא חיה יחיה . במקצת ספרים כתוב ח י ו בוא"ו וכפי המסרה ראוי להיות בה"א כי אין זה מהארבעה דכתיבין וא"ו בקריאה והסימן נסדר במ"ג יחזקאל ג' וכ"כ רד"ק בסוף פרשה זו על פסוק ויראה וישוב וגו' ח י ו יחיה בוא"ו וכל הנזכרים למעלה בה"א : (י) והוליד בן פריץ . בס"א כ"י הבי"ת בסגול ולא יתכן כפי המסרה דפרשת ויצא שזהו אחד מן ד' בצירי : מאחד מאלה • ברוב הספרים בדל"ת ובמקצתם כתוב בגליון נ"א מאחת : כי גם אל ההרים אכל • במקצת ספרים כולו קמץ וכן הביאו רד"ק במכלול עם הקמוצים אבל בפירושו כתב כי גם אל ההרים אבל פתח בזקף ובלמעלה לא א כ ל קמץ בזקף והסי' לא אכל קמץ סומים אבל פתח סומים ע"כ . וכן מצאתי במקצת מדוייקים כ"י וכ"כ רבי אליה המדקדק בהגהת המכלול ברוב הספרים אכל הא' פתוח והשני לא א כ ל קמוצים וכן במסורת דאכל פתח סומים ודלא אכל קמץ סומים וכן כתב בשום שער שבריי לאות כל ענייניה אל ההרים א כ ל כלו קמץ אבל קמץ א כ ל תלוי קמץ ותליו פתח : (יג) בנשך נתן • ברוב ספרים מדוייקים הבי"ת בפתח : (יד) ויראה* • ויראה קרי • ההרים לא אכל וגו' את אשת רעהו • בס"א כ"י מצאתי ו א ת בוא"ו ובטל הוא במיעוטו : (טו) ועיניו כשה נגד • בספרים מדוייקים חסר יו"ד ומלא וא"ו : (יז) ותרבית לא לקח . לא בקמ"ץ וזוקף יש לו משפט שספק במקומות רבים וכמוהו רבים במסורת ריש ס' במדבר וריש ספר ויקרא ובמכלול שקל פָּעֵל : (כ) ורשעת *רשע • הרשע קרי : (כא) תעשה • תעשה קרי : (כג) הלוא • בספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן נכון ע"פ המסורת דהאי סיפרא בסימן י"ג כי לא בא שם במנין א' חסר : מדרכיו • בספרים כ"י מדוייקים כן כתיב וקרי ביו"ד ואין כאן חילוף בין קרי לכתיב וכן הוא במקצת דפוסים ישנים גם לא נמנה במ"ג עם החסרים י' באמצע תיבותא : (כד) כל צדקתו • צדקתיו ק' : (כה) וישוב • ויסב קרי וכס"ה קמוצה : (לא) ולמה תמתו • במקצת מדוייקים חסר וא"ו אחר המ"ם וכן לעצות כן כי אין זה מן ז' מלאים בכ' מקן ומי שכתבו מלא נתחלף לו זה עם אותו שהוא בסימן ל"ג : (לב) והשיבו וחיו . בנביאים עם פירוש הרי"א השיבו בלא וא"ו נראה שהיא וטעות הוא :

יט (ד) ויבאהו • חסר יו"ד אחר הבית בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים כמ"ש בירמיה סימן כ"ו : בחחים • בס"א ישן כתוב ב ח ח י ם בחולם ובשאר ספרים בפתח אבל וילכדו את מנשה ב ח ו ח י ם ד"ה ב' ל"ג בחולם בכל הספרים : (ט) בסגר • בכל ספרים שלפני תוך מח' ר והגימ"ל בפתח וברוב ספרי הדפוס מלעיל בשני פשטין וכן מצאתי בס"א כתיבת יד ישן בַּסּוּגַר ונכתב בלדו מתחלפת בַּסֻּגַר מלרע . ורד"ק בספר מכלול דף רי"ב הביאו עם דומים אחרים שהם מלרע ופתחי"ן ואח"כ אמר וכ"כ קורא בסוגר מלעיל בשני פשטין וכדברים האלה כ' בעל מקנה אברהם בשקל פֻּעַל וכסוף כ' אמנם אני מצאתי בִּסְפָרִי בסוגר גם כן בקמן : בחחים • ויקרא רבה ד סוף פרשת מצורע בשעלה ד נבוכדנצר להחריב את ירושלים ושאל לסנהדרין שיתנו לו יהויקים עמדו וכטלוהו ושלשלוהו לו ובזיד שלשלוהו רבי אליעזר ברבי נתן אמר חי שלשלו אותו כד"א ויתנהו בסוגר בחחים בחיים כ' רש"א מת שלשלו אותו לו כד"א למען לא ישמע קולו עוד אמר ריב"ל אני מקיים דברי שניהם חי שלשלו אותו אלא שהיה מפונק ומת בידם ע"כ • ובספרים שלנו כתיב וקרי ב ח ח י ם ובחילופים שבין מערבאי למדנחאי לא מצאנו שום חילוף רק ביחזקאל כ"ט בפסוק ונתתי ח ח י ם בלחייך למערבאי חחיים כתיב חחים קרי ולמדנחאי חחים כתיב וקרי : במצדות . במקצת ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים הצדי"ק בקמ"ץ לא בחולם וכן נראה ממסורת דישעיה סימן ל"ג שכולם קמוצים וכן הוא בשרשים שרש מצד : (יא) עזה . הה"א במפיק : (יד) קינה היא . לית בטעם מלעיל וכן נמנה בסוף מ"ג בשטא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה :

כ (א) השביעית • בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא דמלא : (ד) התשפט אתם התשפוט • ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים התשפט הראשון חסר והשני מלא : (ט) אשר נודעתי אליהם • יחזקאל נודעתי אליהם אורייתא נודעתי להם : (יא) את חקותי : ב מ ק צ ת ספרים מלא וא"ו וכו' ממסורת ירמיה סי' מ"ד : (יז) ותחס • התי"ת בקמ"ץ חטוף ובמסורה ב' והבירו ואמר להרגך ותחס עליך (שמואל א' כד) : (יח) בחוקי . בוא"ו עם דגש בקו"ף : (כא) וימרו בי הבנים וגו' לעשות אותם אשר יעשה אותם • ברוב הספרים שניהם מלאים גם לא נמנו במ"ג עם כ"ח אתם חסרים שביחזקאל וקשה ממסורת שהבאתי בפרשת תצוה על פסוק ונתת אותם על סל ועוד קשה כי מאותם הכ"ח שמנה בעל המסורת בסיפרא לחסרים מצאתי הרבה מהם מלאים בכל הספרים : (כב) והשבתי • במקצת דפוסים ישנים בפשט האחרון לבד אבל בספרים כ"י מדוייקים בשני פשטין וכן במסורת ב' מלעיל ותבירו והשיבותי ידי על עקרון ברים עמוס כמ"ש שם : (כח) לתת אותם להם . בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן משמע ממסורת בלק : (לא) בהעביר . בס"ם הבי"ת בגעיא : (לב) והעלה • הלמ"ד בקמ"ץ וכן משמע ממסורת יחזקאל סימן מ"ג : (לד) נפוצותים . בחולם הפ"א וכן חברו שבפרשה ושלמעלה בסימן י"א ואיכון תלתא בסיפרא על פי המסורת ובמקצת ספרים דין דהכא חסר וא"ו תנייכא : (לו) כן אשפט אִתְּכֶם • במקצת ספרים ישנים כתוב אֶתְכֶם ומעטים הם אבל רבים שכתוב אִתְּכֶם וכן מתורגם מנכון : (לח) לא ... יבוא • ממה שנמסר בפ' בהעלתך ... משמע שזה מלא וא"ו ואל"ף וכן הוא במדוייקים וזהו אחד מן י"ד סבירין יבואו לשון רבים וקריין יבוא בלשון יחיד וסימ' נמסר בפרשת שמיני ועיין עוד מ"ש ביחזקאל סימן כ"ג :

כא (ס) תלא חרבי מתערה . העי"ן בשוא לבדו כחבריו שבפרשה והם ד' בקריאה ע"פ המסורת תלת בחד ענייכא דא בתר דא וחד בשמואל א' י"ז : מנגב צפון • כן כתב ברוב הספרים ובס"א כ"י צפונה וכן בס"א כ"י נכתב בלדו נ"ל צפונה מכח המסורת עד כאן • וכן נראה מבעל מאיר נתיב : (יב) נהיתה . כן הוא בס"ם האל"ף בשוא לבדו ויש ספרים בחט"ף סגול : (יד) הנבא ואמרת כה אמר יהוה אמר חרב וגו' • במקצת ספרים כ"י כתיב כה אמר א ד נ י י ה ו ה וגם בדפוס ישן יש הערה מחילוף זה וכן הוא בתרגום ובשאר ספרים אינו כן : (טו) ברק מרטה • דגש הטי"ת לתפארת וכן הוא מ ר ט ה שבפסוק הנמשך רד"ק בפירוש ומכלול שקל פֻּעַל ושרשים : (טז) ויתן אתה • זהו אחד מן ג' א ת ה חסרים ב' בספר יהושע ודין כמו ד שכתבתי בסימן כ"ו : למרטה • מקור כתוספות הה"א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה"א רפה : לתת אותה ביד הורג • מלא וא"ו לפי המסורת שאכתוב בסימן כ"ג : (יז) היו את עמי • בפירוש רד"ק כתוב אל עמי וכן הוא בנביאים עם פירוש הרי"א וגם בדפוס ישן מויניציא נכתב בלדו א ל דומה שנסתפקו בזה אמנם בשאר ספרים כתוב את : לכן ספק • סבירין למען מסורת שמואל א' כ"ז : (יט) שלישתה • מלעיל והה"א נוספת ורד"ק ובספרים מדוייקים חסר יו"ד בתראה והכי איתא במסורת פרשה פינחס : החדרת להם • בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב לכם וגם בדפוס ישן נכתב כן בגליון ואין להסתפק בזה שטעות הוא : (כ) אבחת • בס"א כ"י האל"ף בסגול וכן בס"א כתוב בגליון ס"א אִבְחַת ע"כ • והרובן של ספרים בחירק וכ"כ בשרשים שרש אבח : (כו) לבנות דיק . כן הוא לבנות בלא וא"ו כראש המלה אע"פ שאין נראה

כן כרד"ק ובתרגום : (כח) כקסום שוא • כתיב בוא"ו וקרי בלא וא"ו בקמ"ץ חטף וזהו מקור רד"ק ובמסרה גדולה במערכת אות וא"ו נמנו כל התיבות שהן בוא"ו יתירא ובקמץ חטף ומהם עמהם ל ק ס ם ק ס ם שלמעלה בפרשה • וכ"ל דטעות הוא וצריך לומר כקסים שוא ובמכלול דף קפ"ז הביאו עם דומים אחרים שיש מאריך עם החירק שהוא קורא אותם כמו חטף פתח כמ"ש בשופטים ה' ולא מצאתי בו מאריך לא בספרי הדפוס ולא בכ"י ובחילופים נראה שהמאריך הוא לב"נ אבל לא לב"א : (לא) השפלה • שמלה מלעיל : (לב) עוה עוה עוה . חד מן ג' פסוקים דאית בהון ג' מלין מותאמין וסימנהון בירמיה כ"ב במ"ג • לו המשפט • בספר אחד כ"י נכתב בלדו ל א המשפט בספרים אחרים ולפנ"ד אין בהם ממש : (לה) השב אל תערה • השי"ן בפתח כמ"ש בישעיה סימן מ"ב :

כב (ב) והודעתה . מפיק ה"א : תועבותיה . עין מ"ש בסימן ט"ז : (ג) לטמאה • ה"א רפה : (ד) ותבוא עד שנותיך . יונתן תרגם ומטא עידן גישתיך וזהו מן החילופים שבין מערבאי למדינחאי • למערבאי כתיב וקרי עד ולמדנחאי עת כתיב עד קרי : (ח) קדשי . בגלאי חטף ובקמץ רחב ובספרים כ"י אין מאריך בקו"ף וכן ויחללו ק ד ש י שבפרשה ועיין מ"ש בפרשת תצוה סימן כ"ט : (יט) הנדה ענו בך . זה כתוב ע נ ו ושבפסוק הנמשך ע נ ה : (יב) (ואתי שכחת • א"ה שכחה אחזתו למדפים שהדפיסו מלא והלא לא נמנה במסרה רבתא במנין המלאים ע"כ): (טז) לעיני גוים • כן כתיב בלא ה"א לא הגוים : (יח) כן אדם היו . בספרים כ"י בזקף גדול לא בשני גרישין : לסוג • לסיג קרי : סיגים כסף היו • במקצת ספרים מלא דמלא ומשבח אני אותם מכח המסרה שכתבתי בריש ישעיה : (כד) לא גשמה . נפל הדגש מהשי"ן והה"א במפיק לכנוי הנקבה לפי התרגום ורש"י ולפירוש ראשון של רד"ק בפירושו ובשרשים ובסוף דבריו כתב גם יתכן שיהיה מפיק הה"א לתפארת הקריאה לא לכינוי הנקבה וכמוהו ו ת ע ל מ ה יצא אור (איוב כ"ח) ו ג ל ה על ראשה (זכריה ד') כ ב כ ו ר ה בטרם קין (ישעיה כ"ח) ועיין מה שכתבתי שם וכל אלו מפקין ה"א על פי המסורת ונמנו במסרה רבתא במערכת הה"א תוך מפסוק ותעלמה יצא אור • שלא נזכר שם : (כה) שואג טֹרֵף טרף • כן הוא ברוב ספרים כ"י בתרי טעמי : (כו) ומשבתותי העלימו • בספרים כ"י ... מדוייקים העי"ן בשוא לבדו וכן בדפוסים ישנים ועיין מה שכתבתי באיכה סוף סימן ג' : (כז) כזאבים . הכ"ף בחירק : (ל) איש גדר גדר • בס"א קדמון הדל"ת בסגול ובטל הוא במיעוטו ובס"ם כ"י יש מאריך בגימ"ל ולא בדל"ת וכן הוא בחילופים שלנו לב"א ובמקצת ספרים בדל"ת ולא בגימ"ל ובספרים אחרים אין בהם שום טעם הלד השוה שבהם שאין כאן שני טעמים • ורד"ק בפירוש הפסוק כתב גדר בשני טעמים במאריך הגימ"ל מפני המקף ומעמיד בדל"ת לעמיד מפני הצירי שבדל"ת כי לא יבא פועל מהשלמים כי אם בצירי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידמה לשם למו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו וכן כתב בהגהת לוית חן פ' י"ט מהשער השלישי ובמכלול דף י"ב בשקל פֻּעַל כתב ואם יהיה בשלמים מלעיל יהיה מאריך גם כן כעי"ן הפעל להעמיד הצירי כמו ואבקש מהם איש גדר ג ד ר משמע בהדיא מדבריו שאין קריאתו לא מלרע ולא מלעיל בהחלט רק בשעמדה מועטת בשני הטעמים וככר כתבתי בפרשת קרח על פסוק ויולא פרח שוהו ג"כ דעת בעל מקנה אברהם וכן כתב בעל ערוגת הבשם בפ"ו כי כן יחייבו תרי טעמי :

כג (ד) ותהיינה • במקצת דפוסים אחרונים כתוב ותהיין בנון ארוכה בסוף תיבה אבל בדפוסי' ראשונים וגם בספרים מדוייקים כ"י כתוב בנו"ן ה"א לבסוף ומסורת דהאי סיפרא סימן כ"ט סלקא כוותייהו : (ה) וַתַּעְגַּב • בס"א כ"י וַתַּעְגַּב בסגול הפי"ו וכן כתוב במקרא גדולה ס"א וַתַּעְגַּב ... וכס"א כ"י נכתב ... עליו למדנחאי וַתַּעֲגַב : (י) והותה בחרב הרגו ... במסרה דדפוסא הכי איתא הכא ובפרשת שמיני ... נמי דכוותה והתה ד' בקריאה ג' חסרים וחד מלא וסימן מדוע לא אכלתם וגו' ו א ת ה נתן (פרשה שמיני) ו א ת ה החייתי (פרשת בלק) ו א ת ה בחרב הרגו ו א ו ת ה לא יראה (יחזקאל י"ב) בתראה מלא ע"כ • והך מסרה ודאי לאו דסמכא היא ואינה אלא מן המתמ הות דאשכחנא כה סילי טובא דלית בהון משמא תדא דלדידה ואותה החייתי חסר ולאו הכין הוא דבכולהו סיפרי מלא כדחזינן להרמ"ה ז"ל דמסר הכי באורייתא א ו ת ה ב' מלאים וא"ו בלישנא וסימן ואותם החייתי ואם ביום שמע אישה יניא אותה • ושארא חסרים וא"ו כולהון עכ"ל • ובר מן דין במסרה אחריתי דדפוסא פרשת בלק נמסר י"ב מלאים בלישנא וקדמאה דדידהו ואותה החייתי • ע"וד קשיא לן דפסוק ו א ת ה בחרב הרגו הוא נמי מלא בכל הספרים ולאו דין בלחוד הוא מלא אלא כולהון דספר יחזקאל מלאים בר מן חד ויתן א ת ה למרטה לתפש בכף בסימן כ"א כדמוכח במסרה דפרשת בלק דבעינן למימר קמן והואיל דאתא לידן מסורת דפרשת בלק חזינא למכתב לה הכא כדי לברורה שפיר ואותה י"ב מלאים בלישנא וסי' ו א ו ת ה החייתי פ' בלק ואם ביום שמע אישה יניא אותה פ' מטות ב' מלא באורייתא • ויטבל א ו ת ה ביערת (שמואל א' י"ד) ויצא א ו ת ה משרתו (שמואל ב' י"ג) ב' מלא בסיפרא • נשים באות מאירות א ו ת ה (ישעיה כ"ז) אשר יראה הרואה א ו ת ה (ישעיה כח) הלא שמעת למרחוק א ו ת ה (ישעיה ל"ז) ג' מלא בסיפרא • למן היום אשר בנו א ו ת ה (ירמיה ל"ב) יוצר א ו ת ה להכינה (ירמיה ל"ג) ב' מלא בסיפרא . נצר רות א ו ת ה (הושע ד') הארצה א ו ת ה מידכם (מלאכי א') ה' מלא בספרא (היינו בתרי עשר) אחת שאלתי מאת ה' א ו ת ה אבקש (תילים כ"ז) וכל יהושע ושופטים ויחזקאל דכוותא במ"ג חסרים וסימנם להרג את כל ישבי העי וגו' ויכו א ת ה לפי חרב (יהושע ח') והתחלקו א ת ה (שם סימן י"ח) ויתן א ת ה למרטה לתפש בכף (יחזקאל כ"א) ע"כ • ולישנא דמסרת הדין לא אשכחנא בספרי כ"י רק זוגי זוגי קא מסרה בכל ספרא וספרא כי האי גוונא באורייתא נמסר ב' מלא באורייתא בשמואל ב' מלא בסיפרא בישעיה ג' מלא בסיפרא בירמיה ב' מלא בסיפרא בתרי עשר ב' מלא בסיפרא ואיכון הני גופייהו דאמרן במסרה דלעיל ברם על א ו ת ה אבקש דתילים לא איתמסר מידי אע"ג דהוא מלא בכולהו ספרי : (יא) עגבתה ממנה • הנו"ן בקמ"ץ : (יד) כשדיים • כשדים ק' • חקקים • יש ספרים חקוקים : (טו) חגורי . יש ספרים ח ג ו ר י בשורק ורד"ק כתבו בחולם : מראה שלישים . במקצת ספרים ש ל ש י ם חסר יו"ד קדמאה כחברו שבסמוך : (טז) ותעגב* • ותעגב ק' : (כא) בעשות . בכמה ספרים כתובי יד מדוייקים העי"ן בשוא לבדו וכן בדפוס ישן ואחרים בחטף פתח : (כג) שלשים וקרואים • ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה : (כד) (הצן • אמר המגיה במקראות ויניציאה חדשים מקרוב באו כתוב בגליון ס"א ח צ ן בחי"ת וטעות גמור הוא שהרי כל המפרשים פרשוהו בה"א ואף למאן דמפרשי ליה לשון זרוע כתבו שהוא כמו ח צ ן בחי"ת ועיין רד"ק כאן בפירוש ובשרשים שרש ה צ ן ומה שכתב רש"י כאן ועוד ראיה ממס"ג מערכת אות ה"א דנמסר שם שטה מן ל"א קריין ה"א ולית דכוו' ובכללן ה צ ן ע"כ : ומגן וקובע • בקוף ומלרע ובפתח זולתי הסמיכות וכתוב במכלול דף רי"ב שר' יהודה כתבו קמוץ ועיין מ"ש בשמואל א' י"ז : (ל) עשה אלה לך • מלת ע ש ה בס"א ועיין מה שכ' בעל המסורת בירמיה כ"ב שיש ספרים נמ' זה בוא"ו במקום ה"א עם ע ש ו ת ע ש ו דהתם וכבר בררתי זה הענין שם בסייעתא דשמייא ועיין עוד מ"ש בירמיה ד' : (לז) העבירו להם • בדפוס ישן וגם בכמה ספרים כתובי יד מדוייקים כתוב ל ה ם במ"ם לא לה בנו"ן וכנוי הרבים מוסב אל הגלולים כמו שפירשו רד"ק והרי"א וכן הוא במכלל יופי ובמאיר נתיב שרש אכל עוד יש להביא ראיה מהמסורת שהביאה כאן סימן מן י"ד לבן ואחד מהם הוא והנה ל ה ן שבפ' הקודם ואין זה בתוכם : (לט) ובשחטם . בס"ם הוא"ו במאריך : (מח) כבודה . בוא"ו עם הדגש ועיין שופטים י"ח : וקטרתי • הטי"ת בקמץ והוא חטוף ובחילופי ב"א וכ"כ שבדפוס יש טעות וצריך להגיה כמו שמצאתי בחילופים כ"י לב"א וְקִטַּרְתִּי בקמן לב"נ וְקִטַּרְתִּי וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים וכן הוא בכל ספרים כ"י ... מדוייקים ... בקמן כמשפט ועיין לעיל סימן טז • (מב) שלו בה • חד מן ג' רפין אף על פי שהם מפיק כמו שכתבתי בישעיה ל"ד ותילים ס"ח : סובאים • סבאים ק' והסמ"ך בקמן רחב : ויתנו צמידים אל ידיהן • בכל הספרים כתוב א ל וכן כתב רד"ק שהוא כמו ע ל : (מג) נאופים . בס"ם האל"ף בוא"ו שורק: עת* יזנה . עתה יזנו ק' תזנותיה • ברוב הספרים מלא יו"ד אחר הו"ו : (מד) ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה יונתן תרגם ו ע ל ו ל ו ת ם ודין הוא חד מן ח' דקריין ליטן חד והתיין ליטן סגין

הגין בלישנא וסימנהון ויעלו בנגב ויבא עד חברון ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל (יחזקאל סוף סימן י"ג) ויבוא אליה כבוא אל אשה ויבוא אל הגוים אשר באו שם (יחזקאל ל"ו) והנה עבדי דוד ויואב בא (שמואל ב' ג') ואל אדמת ישראל לא יבוא (יחזקאל כ') בפסוק וברותי מכם המרדים · אך בה' לי אמר לדקות ועז עדיו יבוא ויבשו (ישעיה מ"ה) פי מצפון יבוא לה (ירמיה כ"ח) בפסוק ורננו על בבל ע"כ · וכן נמסר בריש פרשת שלח לך במ"ג ובלבול זה לערב מלין דכתיב יבוא עם ויבוא איני יודע מהו כי כבר נמסרו סוף פרשת שמיני עם י"ד יבוא דסבירין יבואו ובמסרה אחריתי חשיב נמי ויבא כל העם להכרות את דוד (ש"ב ג') ויבא כל העם לפני המלך (שמואל ב' י"ט) וכל ויבא העם דכוותיה וחשיב נמי כי שכם בא כל ישראל דויעך רחבעם דמלכים (א' יב) ובד"ה אומר באו ובמסרה אחרת כ"י לא נמסר כי אם ז' מהנך דאמרן לעיל ואסיק מינייהו ויואב בא דלא דמי לאחריני וודאי דכולהו אתו לדרשא והיכא דאיכא למידרש דרשינן: (מס) משפט נאפות · מלא וא"ו תניינא והשני שבפסוק חסר ברוב מדוייקים והם ג' במ"ג והשלישי הוא לעיל בסי' ט"ז ושפטתיך משפטי נאפות: (מז) בניהם ובנותיהם · בספרי ספרד מלא וא"ו אחר נו"ן: (מח) ונוסרו · דגש בוא"ו והסמך ובמקצת ספרים כ"י אשכנזים הוא"ו בקמץ ובספרדים בפתח והיא מלה מורכבת מנפעל והתפעל והספרים שהוא"ו בקמץ הם כמשפט הנפעל ואותם שבפתח כמשפט ההתפעל: (מט) ונתנו זמתכנה. בספרים מדוייקים אין דגש בנו"ן וכן נכון כמשפט נו"ן הנקבות וכמו שכתבתי לעיל ובסימן י"ג: תשאינה. בספרים מדוייקים כ"י וגם בספרי הדפוס השי"ן בסגול והאל"ף והיו"ד נחות ורד"ק בפירושו כתב ומלת תשאינה בתנועת האל"ף בסגול והיו"ד למשך נראה שהוא קורא תִשֶׂאינָה וכ"כ בשרשים:

כד (ג) כתוב לך · התי"ו בקמץ חטוף ואעפ"י שהוא מלא וא"ו וכמסרה מנהו עם המלאים וא"ו בלישנא בקריאה ויש לתמוה למה לא נמנה ג"כ עם המלות שהם מלאים וא"ו ובקמץ חטוף בלא הם כתובים במ"ג אות וא"ו: (ד) כל נתח · ברוב ספרים שלנו הנו"ן בצירי וכתוב בשרשים שהנו"ן בסגול ויש ספרים בצירי: (ה) גם בשלו . גם כתוב בלא וא"ו ונמסר עליו שהוא אחד מן ד' פסוקים שכתוב בהם וגם גם: בשלו . הבי"ת בקמץ לא בפתח: (ו) חלאתה בה. הה"א רפה על פי המסורת שהיתה ראויים להיות במפיק ולכן אין בבי"ת דגש שאין כאן דין מפיק והאחרים שבפרשה כלם במפיק כמנהג ועיין שרשים שרש תלא: (י) והרקת המרקחה. ר' יונה כתב בס' הרקמה כי מצאו בס' ירושלמי בקמץ הה"א ואם כן יהיה מקור מבנין הפעל וכתב כי בספר בבלי מצאו פתח וכן מצאנוהו אנחנו בספרים מדוייקים והמסורת עליו לית ופתח ע"כ לשון רד"ק בשרשים: (יא) ותרה נחשתה. לית מלעיל ובסוף מס"ג איתא שעא תדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וזה א' מהם: (טז) עיניך במגפה · הבי"ת בשוא וי"ם בפתח: (יז) חבוש עליך · שלשה הם במקרא וסימנהון ביום חבש ה' את שבר עמו (ישעיה ל') פארך חבוש עליך פניהם חבש בטמון ובאמת יש בלבול גדול במסורת ובספרים כ"י עד שאין שנים מהם מסכימים לדעת אחת ואף כל ס' בפני עצמו אין הפסוקים מכוונים למסרה הנכתבת בו כי במקצתם נמסר ב' חסר וחד מלא ומקצתם ב' מלא וחד חסר והריני כתבום שאינו מתיר עצמו וכאשר לא יכולתי לסמוך על המסורת אמרתי לאחוז בספרים הטובים וללכת אחר הרוב מהם כמו שכתובים הפסוקים עד חבש ה' את שבר עמו ולכן כתבתי דישעיה ואיוב חסר ודיחזקאל מלא וכך היא המסרה באיוב מ': ולא תעטה · בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים הטי"ן בשוא לבדו וכן לא תעטו שבסמוך: (כד) והיה יחזקאל. התי"ת בסגול:

כה (ג) והנכא עליהם · כן כתיב עליהם לא אליהן: (ה) למרבץ לאן · המ"ם בחירק לא בפתח: (ו) מחאך יד ורקעך. בספר בעל הלשון ובספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חי"ת מחאך וקו"ף ורקעך בשוא לבד: שאטך. השי"ן בקמ"ץ רחב והאל"ף נחה ועיין בספר ההרכבה ובלוית חן ש"ז פ"ח: (ז) לבג · לבז ק' וכן ת"י לבזו וכן כתב רד"ק בפירוש ובעל מסורת המסורת במאמר א' מין ב': (ח) יען אמר · בדפוסים קדמונים ובספרים כ"י מדוייקים האל"ף בפתח לא בחטף סגול: (ט) הישימות · עיין מ"ש ביהושע סימן י"ב: וקריתמה. וקריתימה ק': (יב) ויאשמו · האל"ף בשוא לבדו רד"ק: אשום · ב' חד מלא וחד חסר הדין מלא ואידך אשם אשם סוף פרשת ויקרא חסר דהתם שוגג והכא מזיד: (יג) ודדנה · הה"א נוספת כי המלה מלעיל הטעם בדל"ת רד"ק:

כו (א) ויהי בעשתי · חצי הספר · ובמסורת ירמיה סימן ל"ט בעשתי ג' וסימן ויהי בארבעים שנה דריש ס' דברים בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בעשתי עשרה שנה דלור דיחזקאל פלוגתא ע"כ · ובמסרה כ"י כתוב בעשתי דפלגיה דיחזקאל: (ד) ונתתי אותה · מלא וא"ו בספרים כתובי יד מדוייקים וכן נכון עפ"ה שכתבתי לעיל בסימן כ"ג: (ט) ומתי קבלו · הקו"ף בקמץ רחב לכן יש מאריך בס"ם והבי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הלמ"ד כמו קטני עבה (מלכים א' י"ב) מכלול דף ר"י ואין לנקדה בשוא קמץ כי אין דגש אחר שוא נע: יתן בחמותיך · ומתחלפת חסר דחסר ומלא דמלא: (יא) עמך · העי"ן בפתח: (טו) הלא. י"ם שהוא מלא וא"ו והאל"ף לא דקדקו שזהו א' מן ח' חסרים בה"א וסי' נמסר בסי' י"ב במ"ג: באנך, ס"א בְּאֶנְק האל"ף בשוא לבדו ובשאר ספרים בחטף סגול: בהרג · י"ם שהבית בצירי וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים וכ"כ שהוא כמו בעטף עולל ויונק ומשפטם בהרג בהעטף ובנפול הה' הבנין הוטלה תנועתה על ב' השמוש ועיין נימוק א"א בשרשים שרש הרג: (טז) וירדו · בס"ם הוא"ו בגעיא (יז) נושבת מימים · יש נוקדין רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחזקה על ידי ימים הסבובים לה וכן ת"י עכ"ל רש"י ז"ל וביאור דבריו כי ימים שהוא לשון יום היו"ד בקמץ ורפי אחריו כמשפט כמו ויהי מימים ויללחמו דיפתח אבל ימים שהוא לשון ים היו"ד בפתח ודגש אחריו כמנהג אחר תנועה קטנה כמו ומלאו את המים בימים וכן הוא בספרים שלנו בפתח ודגש: (יח) יחרדו. בשוא התי"ת רד"ק: (כ) נחרבות · בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים הכ"ף: (כא) ותבקשי · הוא"ו במאריך והתי"ו בחטף פתח רד"ק בפירושו ובמכלול דף ס"ג ובמקצת ספרים מצאתי התי"ו בשוא לבדו ועיין מ"ש בשפטים ה':

כז (ג) שת על צר · חסר וא"ו שלא נמנה במסורת בפסוק של מעלם בכלל המלאים ועיין מה שכתבתי במלכים א' ה': (ג) הישבתי · יתיר יו"ד ובספרים כתובי יד ודפוסים ישנים חסר וא"ו אחר יו"ד וכן הוא במסורת פרשת מצורע וירמיה סימן מ"ח במנין דחסרים: (ד) כללו. הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגו: (ה) ברושים משניר · בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף פרשת דברים: (ו) מאיי כתים · במקצת ספרים כתוב כִּתִּיִם ואין שום קרי בחוץ ובס"א כתוב עליו בגליון ס"א כתיים כתיב כתים ק' ע"כ · ורד"ק כתב כתים ביו"ד אחת כתיב וקרי בשני יודין יו"ד היתם וביו"ד הרבוי כתיים כמו אלפי העבריים: (ט) זקני גבל. במקצת ספרים קדמונים אל"י בקמץ והוא דעת ר' יעקב בן אלעזר שכתב כי גבל ועמון תלים פ"ג פתח אבל זקני גבל אך ורד"ק כתב עליו בספר מכלול דף קל"ט שמצא בספרים מדוייקים זקני גבל פתח והמסורת עליו לית פתח גבל ועמון קמץ והמסורת עליו לית קמץ וכן מצא בספר אכלה ואכלה גם מסרה רבתא ערך פתח נמנה באלפ"א ביתא מן חד וחד חד פתח וחד קמץ זקני גבל פתח גבל ועמון קמץ: (י) וכובע תלו בך · מלרע בשרשים והוא בכ"ף: (יא) במגדלותיך · יש ספרים חסר וא"ו: (יב) נתנו עזבוניך: כתב רד"ק בשרש עזב בעזבוניך נתנו וכל אשר בס' היא עניינם ענין סחורה והזי"ן דגושה ע"כ · וכן מצאתי בספר א' קדמון כ"י ובשאר ספרים מדוייקים שלפני הזי"ן רפוים בכולם: (טו) והובנים · והבנים קרי בקמץ חטוף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו ותנסבין קמצים על פי המסורת: (טז) וראמות · י"ם חסר וא"ו בתר מ"ם: (יט) מאוזל · בוא"ו עם דגש בזיין: נתנו. בדגש הנו"ן לתפארת הקריאה מפני הפסק רד"ק ומסורת: (כ) דדן רכלתך · ית מן דדן מימן סחורה גו' שהיה כתוב בספרו סחרתך כמו שתרגם למעלה על תרשיש סחרתך · וכן ארם סחרתך . דמשק סחרתך, ואם לא כן היה לו לתרגם תגרך כמו שתרגם למטה על כל מדרכלתך ובדפוס ויניציאה שנת רע"ס יש הגרה מחילוף זה אבל לא מצאתי כן לאחד מספרים ואפשר לומר שאין התרגום חלוק מספרים שלנו שכן תרגם לקמן על ואחרים סחורתיך וכן על גברג הכמתך ברכלתך תרגם בסגי תוכמתך ובסחורתך ואתריב כיולא בכן והכל ושותי תגר איקרו: לרכבה. שם. ונפיכך הה"א בלא מפיק והוא חד מן י"א זוגים חד מפיק וחד לא מפיק ע"פ המסו': (כא) בכרים והולם · דין הוא חד מן ג' דכתובים כן מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא וסי' נמסר במסרה רבתא וכן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים: (כב) ובכל אבן יקרה · במ"ג נמסר ע"ז ה' דמטעין בהון דסבירין ובכל וכן כ"ל להגיה במסורת וכן נמסר בפ' משפטים ועיין עוד לקמן ובכל קהלך: (כד) במכללים. יש ספרים שהמ"ם בחירק וברובן בפתח וכן משמע במכלול דף רכ"ז במשקול מַפְעוֹל: ובגנזי ברמים. בספרים כ"י חסר ו' אחר ר' ואחרזים. בס"א כ"י קדמון הרי"ש בקמ"ץ אולי זאת היתה גרסת יונתן שתרגם אעי הדסין וכמו שפי' דבריו רש"י ז"ל אך בשאר ספרים הרי"ש בשלש נקודות ופי' ר' יונה האל"ף תמורת החי"ת כמו תרוזים וכ"כ רד"ק ובמקצת ספרים נמסר עליו לית בוותיה מכאן ראיה שהוא בג' נקודות: (כו) במים רבים הביאוך · מתחלפת הבאוך חסר יו"ד: השבעים אותך. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן במסרה גדולה נמנה עם המלאים בלשון נקבה: שברך · הרי"ש בצירי: (כז) הונך · בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים הנו"ן בצירי לא בקמץ כמו שנמצא במקצת ספרי הדפוס: ועובי · בס"ם הוא"ו בגעיא לא בעי"ן ובמקצת ספרים אינה בשום אות: ובכל קהלך אשר בתוכך · בנביאים עם פי' הרי"א כתוב וכל קהלך וכן נראה מהתרגום אמנם בספרים אחרים כתוב ובכל וכן הוא במסורת עם ה' ובכל דמטעין בהון דסבירין וכל ותרגום פרושי קא מפרש: (כח) מגרשות · בכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ראשונים הרי"ש בחולם לא בשוא כמו שנקוד במקצת דפוסים אחרונים ובדפוס השרשים ומה שכתב רד"ק מגרשות בחולם על הרי"ש אמר ובין תבין מלשון השרשים שכתב ומשקל אחר ירעשו מגרשות ותמצאי מבעל הלשון שכתב מגרשות בקמץ ע"מ משפתה: (כט) וירדו · הוא"ו בגעיא בס"ם: (לא) קרחה · במקצת ספרים כ"י בה"א ועל פי סקפתי הוא באל"ף וכן כתב בעל הלשון ובמ"ג נמסר עליו לית כתיב אל"ף והוא חד מן מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ע"כ · ודבר זה צריך עיון דכתיבין שלנו משמע דלמערבאי כתיב קרחה בה"א: (לב) בניהם · הנו"ן בחירק בפלס פריהם בפיהם מכלול דף קס"ב קנ"ו ושרשים שרש נהה:

כח (ג) לנגיד. אין בגימ"ל דגש במדוייקים ובס"א כ"י כתוב לְנַגִּיד ולא יתכן לפי שהמסרה אומרת לית כוותיה ואלו לְנַגִּיד טועה הוו בקריא: ואתה אדם ולא · בספרים כ"י מדוייקים הגעיא בוא"ו לא בלמ"ד: (ג) חכם אתה מדנאל · חסר יו"ד והיא נקראת דגושה בתנועה הצירי ואף על פי שאינה ביו"ד ירושלם רד"ק ובמקצת ספרים כ"י כתוב בגליונם מדניאל קרי ועיין מ"ש לעיל סימן י"ד: (יב) חותם תכנית · בכל הספרים מדוייקים התי"ו בצירי ובמ"ג כתוב כ"א חוֹתָם ע"כ · ולא נמצא חילוף זה בחילופי ב"א וב"נ אולי זאת היתה גירסת יונתן שתרגם את דמי למנא דאורתא וגם בנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב חוֹתָם וכ"כ מפירושו שכתב ולכן דמה אותו לתכנית החתום שבו יתחתמו הדברים לקיומם ע"כ · אמנם גירסת רש"י ורד"ק בצירי וליכא למיגדע מינה: (יג) מסכתך · בכל ספרים כ"י מדוייקים הכ"ף שלאחר השמ"ך רפויה וכ"ף אחרונה קמוצה: וישפה · ס"א וישפה בצירי ובמקצת ספרים כ"י אין שום טעם ביו"ד אבל בס"ם יש מונח ועיין מ"ש בפרשת תצוה על מלה זו: ונקבת וזהב · בספרים כ"י מדוייקים אין בבי"ת מאריך ואף על פי כן קריאתו בקמץ רחב כמ"ש בפרשת תצוה על וישפה: הכינו כוננו: במקצת ספרים כתובי יד ובדפוס ישן הרי"ש בשוא ובשאר ספרים פתח: (יד) את כרוב ממשח · חד מן ג' את לנוכח וסימ' במסורת כאן ובפרשת בהעלתך: (טז) כרוב הסוכך · מתחלפת הסכך חסר וא"ו: (יח) מקדשיך. מלא יו"ד: (כה) אשר נפצו בם · יונתן גרים שם שתרגם (דאיתבדרו לתמן ובקצת ספרים היה כתוב בראשונה שם ואחר כך הגיהו בה וכן ראיתי לסיות מכח המסורת שבשופטים ב' נמסר סימן ו' פסוקים דאית בהון בם בם וזה א' מהם וכן הוא בבבלי ובס"ם:

כט (ג) מצרים כלה . במקצת ספרי הדפוס וגם בס"א כ"י נקוד כֻּלֹּה הלמ"ד בחולם אבל לדעת רד"ק הוא בקמץ וכן נמצא ברוב הספרים: (ד) תחיים · יתיר יו"ד ונקרא ביו"ד א' תחים וכל"ל בחילופים למערבאי: (ז) . בכפך · בכף קרי: (ח) גדלה אל נר . הספרים מתחלפים במלא וחסר: (יט) ובזו בזזה · לית מפיק ה"א:

ל (ד) ובאה חרב · מלרע שלא כמנהג: (ה) וכל הערב : בדפוס ישן מוינציאה ובנביאים עם פי' הרי"א כתוב כל הערב בלא וא"ו וטעות הוא: (יד) את פתרוס · בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו: (טז) תחיל. תחול קרי: (יז) ופי בסת · לית ותרתי מלין ורד"ק כתב תרתין מלין כתובין וקריין מלה חדא ולדבריו קשה שלא נמנה במסורת ד"ס כ' ל"ד עם מלין דכתיבין תרין וקריין חד ובכמה ספרים חדא מלה כתיב: (יח) השך היום · י"ם הייתי חשך בימים משמע שהוא גורס חשך בשי"ן ימנית ובכל ספרים שלנו בשי"ן שמאלית וכן פי' רד"ק לשון מניעה כמו ולא חשך ממני מאומה ובמקרא גדולה כאן ובמ"ג כתיב חשך ז' בקריאה וסימ' נמסר בשמואל א' סוף סימן כ"ה ובשמואל כתוב וסימ' נמסר במסורה רבתא וכסימן איננו בשום מקום ואני מצאתיו במסורת כ"י וזהו איננו גדול בבית הזה פרשת וישב וישמע דוד כי מת נבל (שמואל א' כ"ה) ויתקע יואב בשופר (שמואל ב' י"ח) ויאמר גחזי נער אלישע (מלכים ב' ה) מכה עמים בעברה (ישעיה י"ד) ובתחפנחס חשך היום (דין) · יפלם נתיב לאפו (תהלים ע"ח) וכולם בשי"ן שמאלית מענין מניעה דאילו מענין חשך ומחשך איכא אחרינא בקריאה וקצת תימא על המאיר נתיב שהביא זה דיחזקאל בשני הענינים אולי עשה כך מפני התרגום: היא ענן יכסנה · בכל ספרים כ"י כתוב וקרי היא ביו"ד וחירק לא כמו שנמצא בכמה ספרים מהדפוס שכתוב הוא בוא"ו וקרי בחירק שזה אינו מאותן דכתיבין הוא וקריין היא שסימנם מסור במ"ג תילים ע"ג : (כב) מידו · (כג) והפצותי את מצרים · ד' בסיפרא חד בסימן כ"ב וחד בסימן כ"ט וב' בסימן זה והספרים חלוקים ומתחלפים בכל הדברים אשר יפלו בזאת המלה ולפי מה שמצאתי בס"ם קדמאה מלא דמלא וכן נמסר עליו במ"ג ל' מלא תניינא חסר דחסר וכן נמסר עליו במ"ג לית חסר תליתאה ורביעאה חסר יו"ד ומלא וא"ו: (כה) תפלנה וידעו , בס"ם הוא"ו בגעיא: ונטה אותו אל ארץ מצרים : בנביאים עם פירוש הרי"א על ארץ והוא טעות ואף רד"ק כתב אל ארץ מצרים כמו על: (כו) והפצותי · עמ"ש לעיל בסמוך:

לא (ד) מים גדלוהו . במקצת ספרים גדלהו בג' נקודות: סביבות מטעה . ברוב המדוייקים מלא וא"ו: שלחה · קלה הלמ"ד כ"כ ר' יונה ורד"ק והוא חד מן ו' שלחה רפי' וסימנם נמסר במ"ג שמואל א' ע"ו: (ה) סרעפתיו · בכמה ספרי הדפוס סרעפתו כתיב בלא יו"ד הרבוי וקרי ביו"ד וכן כתב רד"ק ומלת פארתיו שבפסוק כתיב וקרי ביו"ד ולא כתב רד"ק על זה כלום ובכל ספרים כ"י מדוייקים חילוף הדברים סרעפתיו כתיב וקרי ביו"ד פארתו כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן נמצא במקצת ספרי הדפוס וכן נכון עפ"ה שמנים מלת פארתו עם מלין החסרים יו"ד באמצע תיבותא ולא נמנה עמהם מלת סרעפתיו: ותארכנה פארתו. פארתיו קרי כמ"ש לעיל בסמוך ורד"ק כתב האל"ף קודם לרי"ש וכ"כ על פארתיו שבפסוק הסמך ועיין מ"ש למעלה גם מן י"ז: (ו) ובצלו ישבו · בס"א כ"י כתוב ישבו בקמץ היו"ד וכן נראה לפי משמעות הפסוק אך בכל שאר ספרים היו"ד בצירי וגם בס' דלפיל נכתב בצידו נ"ל יֵשְׁבוּ מכח המסורת ע"כ · ואמת הדבר שזהו א' מן כ' יֵשְׁבוּ עפ"כ וסימ' נסדר במ"ג פ' משפטים: (ז) וייף בגדלו . בחירק היו"ד הראשונה ואות היו"ד השנייה לקריאת כ"נ ולק' א' כ"א וַיִּיף בשוא הראשונה וחירק השנייה וזהו דעת רבי יונה והאפודי וכן מצא רד"ק ברוב הספרים ובמקצתם בחירק הראשונה ושוא השנייה לכ"א וזו היא הקריאה הנכונה לדעתו על משקל וַיֵּשֶׁב · וכ"כ בשרשים ובמכלול דף קס"ט ובעל הלשון כתב וייף בגדלו י"ם יו"ד ראשונה חרוקה ושנייה שואית והם מרבים וי"ם בהפך ונחלקו הספרים על איזה מהם דעת כ"א ואיזה הם דעת ב"נ עכ"ל · ולדבריו קשה שלא הזכיר כלל קריאת יו"ד ראשונה ונוח השנייה כמו שהוא בספרים שלנו וקשה גם כן לגירסת הספרים שמצא בקריאת בן נפתלי וי"ל הכוונו לספרים

חד מן כ"ב אתין דכתיב יו"ד בריש תיבותא וקרי' ו' וסי' יבאו · כי הם ומקניהם יעלו : יחננו , ויאמר בעוד הילד חי : יפצחו רנו שמים וגילו ארץ : ישת , ב' בפסוק : יבא , צדיק הראשון בריבו : ישאל , מחרף עצל לא חיש : 'רם , ונשא התמון ירם לבבו : ירמות , ומבני בני משלם ומלך : וקפאון :

אשרי אדם שומע לי

חד מן אחד עשר מילין דכתיבין בי"ת וקרי' כ"ף וסימנהון בשמעכם דשמואל : ויבו ויבאו אל מחנה ישראל : יבלו קדמא יבלו בטוב ימיהם : באמרם

לשקד על

דברי

מזוזת פתחי

דלתתי יום יום לשמר

יחיה היושב בעיר הזאת : ישבי , רדי מכבוד ישבי בצמא : ילבשו , בבאם הכהנים ולא יצאו : יהיה , וחמשה ועשרים אלף : יכשלו , פרש מעלה ולהב חרב :
ושפטוהו , ועל ריב הטה יעמדו : ועשו את הכבש ואת המנחה : ורב , ובניו ורב המשא עליו : ודכה ישה ונפל בעצמיו : וצפן לישרים תושיה :

א דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ

בארי ב' ומב' לישנא וסימן בת בארי החתי , הושע בן בארי :

תולדות אהרן דבר ה' · פסתים פו :

א פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַּהֲוָה עִם הוֹשֵׁעַ בַּר בְּאֵרִי בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא

רשי

(א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגומר · ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה: ובימי ירבע' בן יואש. מלכי יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם

אבן עזרא

(א) זה הושע מנביאי השם הנכבדים כי הילחקי דבר סרה בספרו עליו שאמר שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה כי ימצא כתוב ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים כי בעבור אות נוסף ישתנה השם כמו זיף וזיפה ועוד כי אין מספס לשון הקדש לאמר על שם פרס שהוא בן עיר רק אם היה על דרך כלל כמו בת ציון רק יתיחס אל העיר כמו שמרוני ושני דברים דחקוהו לומר ככה האחד שמצא בד"ה בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא והשני שאמר ולפקד על יעקב כדרכיו כי הוא יפרש זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שכח הכתוב על הושע בן אלה ויעשה הרע בעיני ה' · והילחקי אמר שלקח אשת זנונים וזה המוכה בסנוירים הלא ראה כתוב תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' והנה לא מרה פי השם חלילה חלילה רק הושע בן בארי איננו הושע בן אלה כמו חנוך שם כולל לארבעה אנשים בתורה ושאול מרחובות הנהר

רדק

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי זה הספר המחובר משנים עשר נביאים, אמרו רז"ל כי חברום יחד שלא יאבד ספר מהם מפני קטנותו אם היה כל אחד מיוחד בפני עצמו ואמרו כי נבואת הושע קדמה לנבואת ישעיה , וזהו שאמר תחלת דבר ה' בהושע , וכי בהושע דבר תחלה והלא ממשה רבינו עליו השלום עד הושע כמה נביאים , אמר רבי יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק , ואלו הן הושע ישעיה עמוס ומיכה , ואמרו מפני מה זכה ירבעם להמנות עם מלכי יהודה מפני שלא קבל לשון הרע , שנאמר וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס וגו' · אמר ח"ו לא אמר אותו צדיק כך · ואם אמר מה אעשה לו שכינה אמרה לו · ומה שהוקשה להם מפני מה זכה לפי שלא מלך עמהם בזמן אחד אלא בזמן עזיהו ארבע עשרה שנה · כי ארבעים ואחת שנה מלך ובשנת שבע ועשרים לו מלך עזיהו · הנה לא נשארו לו משני מלכותו בזמן עזיהו כי אם ארבע עשרה שנה ועזיהו מלך חמשים ושתים שנה · ובפירוש מלכים הארכנו בזה ותרצנו מה שהוקשה במנין שנות המלכים האלה · ורז"ל אמרו כי עזיהו וירבעם מלכו כאחד מכל מקום לא מלך ירבעם כי אם עם עזיהו · ואמרו רבותינו ז"ל כל ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא · שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא · שמו ושם עירו בידוע שהוא נביא מאותו העיר · שמו ולא שם עירו בידוע שהוא נביא מירושלם · אמרו מי שנזכר אביו ואבי אביו הוא לגדולת אבותיו שהיו גדולים ממי שנזכר אביהם לבד · ואמרו כי בארי הוא בארה אשר הגלה תגלת פלאס' והיה נשיא לראובני : (א) דבר ה' אשר היה אל הושע · והנה דברי נבואתו היו דברי תוכחה לישראל ויהודה פשעו
סרע

מצודת דוד

א (א) דבר ה' וכו' · ר"ל בזה הספר יסופר דבר ה' אשר היה אל הושע : לאמור : בימי עוזיה וגומר · כי בימי אלו המלכים ניבא : ובימי ירבעם · שמלך בימי בן בארי · ארז"ל שזהו בארה הנשיא לראובני הנזכר בד"ה א' שגלה עוזיה ועל שניבא גם עליו בארכו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר ובימי ירבעם

מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ ב תְּחִלַּת דִּבֶּר־יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח־לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי־זָנֹה תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה׃ ג וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת־גֹּמֶר בַּת־דִּבְלָיִם וַתַּהַר וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל כִּי־עוֹד מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת־דְּמֵי יִזְרְעֶאל עַל־בֵּית יֵהוּא וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ה וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְשָׁבַרְתִּי אֶת־קֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ ו וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בַּת וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ לֹא רֻחָמָה כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־

(ג' ר"פ · כ' · ל' וכתיב ס' · ג' · ו' ר"פ · רג"ד · י' · ד' וחסר · י"ד כנוין)

דְיִשְׂרָאֵל׃ ב שֵׁירוּת פִּתְגָמָא דַייָ בְּהוֹשֵׁעַ וַאֲמַר יְיָ לְהוֹשֵׁעַ אֱזֵיל אִתְנַבֵּי נְבוּאָה עַל יָתְבֵי קַרְתָּא טָעֲוָתָא דְאִינוּן מוֹסְפִין לְמֶחֱטֵי אֲרֵי מִטְעָא יִטְעוּן דָיְרֵי אַרְעָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ׃ ג וַאֲזַל וְאִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן דְאִם יְתוּבוּן יִשְׁתְּבֵיק לְהוֹן וְאִם לָא כְּמִתַּר עֲלֵי תְּאֵינִין יִתְּרוּן וְאוֹסִיפוּ וַעֲבָדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין׃ ד וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ קְרָא שׁוּמְהוֹן מְבַדְּרַיָּא אֲרֵי עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וְאַסְעַר דַּם פָּלְחֵי טָעֲוָתָא דַאֲשַׁד יֵהוּא בְּיִזְרְעֶאל דְּקַטְלִינוּן עַל דִּפְלַחוּ לְבַעְלָא תָּבוּ אִינוּן לְמִטְעֵי בָּתַר עֶגְלַיָּא דִּבְבֵית אֵל בְּכֵן אַחְשְׁבִינֵיהּ דַּם זַכַּאי עַל בֵּית יֵהוּא וְאַבְטֵיל מַלְכוּתָא מִבֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ה וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאֶתְבַּר יָת תְּקוֹף עָבְדֵי קְרָב יִשְׂרָאֵל בְּמֵישַׁר יִזְרְעֶאל׃ ו וְאוֹסִיפוּ וַעֲבָדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין וַאֲמַר לֵיהּ קְרֵי שׁוּמְהוֹן דְּלָא רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי לָא אוֹסִיף עוֹד לְרַחֲמָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַם אִם יְתוּבוּן

אבן עזרא

הנהר ושאול בן הכנענית ושאול בן קיש ורבים ככה ותחלת נבואת זה הנביא על מלכות ירבעם בן יואש מלך ישראל ארבעים שנה לפני גלות שמרון אם היתה נבואתו בסוף ימי ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשים ונשבתה מלכות בית יהוא שהיו מלכי ישראל ומפרש אחר אמר כי לך קח לך דבור הוא כטעם לקח טוב ופירש ותהר כמו תהרו חשש תלדו קש ואמר כי גומר גמורה בזנות ובת דבלים רמז ליהודה וישראל ואחר אמר קח לך אשת זנונים שאם באתה לקחת אשה הוגנת לא תמצא שהרי זנה תזנה הארץ כל עם הארץ זונים מאחרי השם ומפרש אחר אמר קח לך אשת זנונים וילדי זנונים שהרי דוגמתו זנו יושבי הארץ מאחרי ה' ודיו לעבד להיות כרבו. ואם אברהם המחבר חלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים והאומר דיו לעבד להיות כרבו לא נאמר על זה כי זנות מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא במעשה והנכון בעיני כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה כל זה במראות הנבואה כאשר פירש אם יהיה נביאכם לבד ממשה לבדו ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואל תתמה איך יראה בחלום וילך ויקח והנה בחלום אדם בלא נבואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף זה היה במראה הנבואה כי למה ילך הנביא ערום בעבור כוש ומצרים וככה קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה קח לך חטין גם דבר הזקן והעד על כל זה שאמר יחזקאל בתחילת ספרו ואראה מראות אלהים ואומר במראות אלהים הביאני אל ארץ ישראל ואל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה מראות כי הנה כתב דבר ה' אשר היה אל זכריהו וגם כתב אחריו ראיתי הלילה ואשא עיני וארא והנה כתב באברהם במחזה וכן היתה כל נבואתו והנה אמר לו בדרך הנבואה למה אשת זנונים כי זנה תזנה הארץ: (ג) וילך ויקח. האשה הנזכרת כך היה רואה במראה ומעם ותלד בן הדור הבא אחרי ירבעם בן יואש: (ד) דמי יזרעאל. הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי השם גם יהואחז כמו ויהואש בן בנו גם זה ירבעם גם זכריה כמו כולם עשו הרע בעיני ה' כי כן כתוב: (ה) והיה. קשת ישראל. מלכות זכריה כי נפסקה מלכות יהוא: (ו) ותהר. ותלד בת. זה הדור הבא אחריו ונקרא בת כי כתוב אחר ירבעם הוא השיב את גבול ישראל ואחרי

רשי

ויותם שלא שנראה לו זכות לטמאות עצו בצדיקים. הלוג נפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפרק האשה (קף פז.) שנאמר (עמוס ז) וישלח אמציה וגומר קשר עליך עמוס וגומר: (ב) תחלת דבר ה' בהושע: רבותינו אמרו תחילה לארבעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה נתנבא שנאמר (ישעיה ו) וינועו אמות הסיפים וגומר והוא היה יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל שרעשו העליונים לשורפו והתחתונים לבולעו כשנגע של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים בעמוס נאמר שנים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה א) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה. ופשוטו של מקרא תחילת דיבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן: קח לך אשת זנונים. רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ר"פ האשה: וילדי זנונים. שתלד לך ילדים שיהיו ספיקי ממזרות. ויונתן תירגם איתנבי נבואה על יתבי קרתא טעותא וקח האמור כאן לשון ליקוח הוא למד אותן לשוב בתשובה: כי זנה תזנה. לשון הווה הוא: (ג) את גומר. רבותינו אמרו כך שמה על שם זונה שהכל גומרין בה ודשין בה כדבלה. וי"ת גומר שאם ישובו מדרכם גמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלת תאנה: ותהר ותלד. ואוסיפו למעבד עובדין בישין: (ד) קרא שמו יזרעאל. קרי שומהון מבדריא. התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בארצות: את דמי יזרעאל. כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו עבודת עכו"ם לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי: על בית יהוא. ירבעם בן יואש מבני יהוא היה (מלכים ב טו) וזכריה בנו נהרג: (ו) לא אוסיף עוד ארחם. לרחם: כי נשא אשא להם: אחלק להם מנת כוסם ופעולתם

תחלת ג' ר"פ בקריאה וסי' תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה'. תחלת חכמה יראת ה'. תחלת דברי פיהו סכלות: ויאמר ה' אליו ו' ר"פ בקריאה וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום אלם. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק. שמעתי את תפלתך. לך שוב לדרכך מדברה. עבור בתוך העיר בתוך. קרא שמו

תולדות אהרן תחלת. ב"ב י"ד ועסך פקודי: אשת זנונים. פסחים פז:

רדק

הרע בעיני ה' בימי המלכים האלה כמו שכתוב: (ב) תחלת דבר ה' בהושע. מצאנו לשון דבר שהוא ענין נבואה קשור עם בי"ת השמוש כמו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר. הוא ה' דבר בי פה אל פה אדבר בו. אפשר שתהיה מלת דבר ה' פעל עבר. כלומר תחילת אשר דבר ה' בהושע זה היה שאמר לו קח לך אשת זנונים. או יהיה דבר שם. כמו והדבר אין בהם: ויאמר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים. כל זה הענין היה במראה הנבואה שאמר לו שיקח אשת זנונים ולקחה והרתה וילדה ממנו שלש פעמים. וזה משל. לישראל הזונים מאחרי ה' וזהו שאמר כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' ופירוש וילדי זנונים. וטעם עד מתנם ילדי זנונים כי אשת זנונים היא. כן ישראל והנולדים מהם בכלה הדורות זנו מאחרי ה'. וכל זה היה במראה הנבואה לא שלקח הושע הנביא אשת זנונים. אף על פי שנמצא בדברי רבותינו ז"ל שהענין כמשמעו. שאמרו ויאמר ה' אל הושע אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע חטאו ישראל היה לו לומר לפניו רבונו של עולם בניך הם בני בחוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל עליהם רחמיך לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו כל העולם שלך הוא העבירם באומה אחרת. אמר הקדוש ברוך הוא מה אעשה לזקן זה. אמר לו קח לך אשת זנונים. אחר כך אמר לו לך שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלחה אף אני אשלח את ישראל. לאחר שנולדו לו ממנה שני בנים ובת אחת אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך כיון שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה בדול עצמך ממנה. אמר לפניו רבונו של עולם יש לי בנים ממנה ואיני יכול לגרשה. אמר לו הקדוש ברוך הוא ומה אתה שאשתך זונה ובניך בני אשת זנונים כך אני שבני ישראל בני הם בני בחוני אברהם יצחק ויעקב והם אחד מחמשה קנינים ואתה אמרת העבירם באומה אחרת. כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו. אמר לו הקדוש ברוך הוא עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל מיד פתח בברכות ואמר והיה מספר בני ישראל כחול הים. ויונתן תרגם הענין על דרך משל ונכון הוא פירושו: (ג) וילך ויקח את גמר בת דבלים. שם זונה ידוע באותו הזמן: ותהר ותלד לו בן. אמר כן כי

מצודת ציון

(ב) זנונים. מל' זונה: זנה תזנה. ענין הפקרה ועכ"ז תקרא המנאפת זונה כי סרתה מדרכי הצניעות: (ד) ופקדתי. ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כ"א): והשבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): (ה) קשת. ר"ל חוזק וגבורה: (ו) רחמה. ענין מחילת העון כמו

מצודת דוד

ירבעם: (ב) תחלת דבר ה' וגומר. ר"ל תחילת דבורו של ה' בהושע היה זה שאמר ה' אל הושע לך קח לך וכו': אשת זנונים. אשה שהורגלה בזנות וילדה ילדים בזנות שזהו מופת ואות שהיא זונה באמת ואמרו רז"ל לפי שהושע אמר להקב"ה על ישראל החליפם באומה אחרת לכן צוהו לקחת זונה למען הראות לו איך יקשה בעיניו לגרשה לרמז לו שקשה לפני המקום לשלח את ישראל מעל פניו: כי זנה תזנה. ר"ל להיות לאות שאנשי הארץ זונים וסרים מה' ללכת אחרי אלהי עכו"ם כזונה ההולכת אחרי המנאפים: (ג) גומר בת דבלים. כן היה שם זונה ידועה באותו הזמן: (ד) כי עוד מעט. עוד זמן מועט ר"ל בזמן קרוב אזכור דמי אחאב שהרגו יהוא ביזרעאל הדם ההוא אזכור על בית יהוא לשלם גמול ועל זכריה בן ירבעם יאמר שהיה מבית יהוא ונהרג ע"י שלום בן יבש כמ"ש במ"ב ואם כי יהוא הרג לאחאב בדבר ה' על שעבד לבעל עכ"ז הואיל וגם יהוא חזר ועבד לבעל נחשב לו דם אחאב כדם נקי: והשבתי. ואח"ז אשבית ממלכות ישראל מכל וכל כי מעט מן הזמן עמדה מלכות ישראל אח"ז: (ה) ביום ההוא. ביום הגמול אשבור את קשת ישראל ר"ל אתיש כח ישראל בעמק יזרעאל הוא מקום מבצר מושב מלכי אפרים: (ו) כי נשוא אשא להם. ר"ל כי עד הנה נשאתי עונם על כי רחמתים אבל

נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם׃ ז וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים׃ ח וַתִּגְמֹל אֶת־לֹא רֻחָמָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן׃ ט וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא־אֶהְיֶה לָכֶם׃

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃ ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד

(ד' וחס' וכסיפ' · מ"ו פסוקי' לא ב' מינהון · בסיפרא · ט"ו מליע ספו וכל ר"פ דכוו')

תרגום: משבק אשבוק להון : ז ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיי אלההון ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא ובעבדי קרבא בסוסון ובפרשין : ח ודריהון דאתגליאו לביני עממיא אשתכחו דלא רחימין בעובדיהון ואוסיפו ועבדו עובדין בישין : ט ואמר קרי שומהון לא עמי ארי אתון לא עמי בדלית אתון מקימין פתגמי אוריתי ומימרי לא הוה בסעדיכון : א ויהי מנין בני ישראל סגי כחלא דימא דלא מתכל ודלא מתמני ויהי באתרא דאתגליאו ביני עממיא כד עברו על אוריתא ואתאמר להון לא עמי אתון יתובון ויתרבון ויתאמר להון עמיה דאלהא קימא : ב ויתכנשון בני יהודה ובני ישראל כחדא וימנון להון ריש חד מן בית

רשי

ופשוטו כמו וישא משאת (בראשית מג) : (ז) ואת בית יהודה ארחם . לאחר שהגלה את מלכות ישראל שמגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד צדקיהו : (ח) ותגמול את לא רוחמה . לפי תרגומו ויכלה אותו הדור בין העכו"ם שגלו שם : ותהר ותלד בן . ואוסיפו ועבדו עובדין בישין . ולפי פשוטו כמשמעו : (א) והיה מספר . מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד . ורבותינו פירשו בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמר החליפם עמד ובקש עליהם רחמים . ובספרי דבי רב פרשת וישב ישראל בשטים שנינו רבי אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך אפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומר לבו חלוק ותוהה לומר למה שלח אחרי אמר לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היא סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה פלאי בחילו אויבי לכם ותגלו לבין האומות ואף שם תרבו ותצמחו ושם תשובו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה (דברים ל) והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו וגו' : (ב) ראש אחד . דוד מלכם : כי גדול יום . קבוץ

אבן עזרא

ואחרי מות זכריה בנו מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה תגלת פלאסר רבים מערי ישראל ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון על כן קרא זה הדור בת . ופי' לא רוחמה כי לא אוסיף עוד ארחם תחסר אות שי"ן לא אוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה נרדפה אל תרבו תדברו : יש אומר כי נשוא שהייתי עד עתה נושא להם עונם ואין זכר לעון והנכון בעיני כי זאת המלה באה כדרך הרגו לאבנר והטעם כדרך כמעט ישאני עושני והנה ספר גלות השבטים : (ז) ואת בית יהודה . שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב : והושעתים בה' . שילח מלאך השם והכה כל מחנה אשור : (ח) ותגמל . הולידו בנים השבטים שגלו בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קראם לא עמי ואנכי לא אהיה להם לאלהים ומרוב הכעס לא הזכירו : (א) והיה . זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולידו בנים רבים רק אינם יראים את השם . ופי' והיה במקום כמו תחת אשר לא עבדת והטעם שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור מעשיהם הרעים : (ב) ונקבצו פעם ונקבצו הרבים מבני יהודה תפש סנחריב וכן כתוב כי תפש כל ערי יהודה הבצורות ושמו להם ראש אחד זהו סנחריב : ועלו

יזרעאל : ובמלחמה ג' בקריאה וסי' או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי · ולא אושיעם בקשת ובחרב ברעב פרק ממות ובמלחמה : ובני ישראל ט"ו במציעתא פסוק וסימ' יוצאים ביד רמה · אז ישיר משה כי בא סוס פרעה · מבן עשרים שנה ומעלה תנינא דפנחס : ויוציאו את המקלל · בעבר הירדן בגיא מול בית פעור · ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע · ויהי ככלות יהושע · משה עבד ה' ובני ישראל הכום · ויאמרו בני בנימין נגפים הם לפנינו · ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון · ויקרא המלך לגבעונים · ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו · ויגע החדש השביעי דעזרא · וחברו דנחמיה · וכל ר"פ דכוו' :

תולדות אהרן כחול הים · פסחים פח יומא כב ווכר תשא פקודי : לא עמי · קדושין לו : ונקבצו · פסחים פח :

רדק

כי ירבעם בן יואש היה חזק במלכותו כמו הזכר שהוא חזק מהנקבה ומלך ארבעים ואחת שנה והשיב גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה · וי"ת ואזל ואתנבי עליהון ואמר דאם יתובון וגו' · פירש גומי בענין גמירה · כלומר יגמור עליהם פשעיהם ויסלח עונם · ופירש דבלים מן דבלת תאנים : (ד) ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל · זהו ירבעם בן יואש כמו שפירשנו שהיה חזק במלכותו · לפיכך אמר כי עוד מעט · כי לא פקד בימי ירבעם כי הוא הצליח במלכותו · אבל בימי זכריה בנו פקד דמי יזרעאל על בית יהוא שלא מלך אלא ששה חדשים ונהרג ופסקה מלכות יהוא · ולמה אמר דמי יזרעאל הדמים אשר שפך ביזרעאל מבית אחאב . ואף על פי שעשה בזה הדבר הישר בעיני ה' כיון שהוא לא שמר ללכת בתורת ה' ולא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט נחשבו לו הדמים ששפך לדם נקי · וכך ראינו כי נענש בעשא על דמי נדב בן ירבעם ואף על פי שהיה רשע כמו שנאמר ועל אשר הכה אותו : והשבתי ממלכות בית ישראל · כי מעט עמדה מלכות ישראל אחר כן כי בימי הושע בן אלה כלו כלם ובימי יהוא נאמר בימים ההם החל ה' לקצות בישראל וגומר . וי"ת הפסוק כן ואמר ה' ליה קרי שמיה מבדריא וגו' : (ה) והיה ביום ההוא ושברתי · ביום ההוא שאפקוד על דמי יזרעאל אשבור את קשת ישראל · כלומר חוקם ותקפם . וי"ו ושברתי נוספת על מה שאמר והשבתי : בעמק יזרעאל · קשתם שהיה בעמק יזרעאל כי ראש ממלכת אפרים שומרון ויזרעאל כי בית מלכות אחאב היה בשומרון וביזרעאל · וכן המלכים הבאים אחריו · וי"ת ויהוא בעדנא ההיא ואתבר ית תקוף עבדי קרבא ישראל במישר יזרעאל : (ו) ותהר עוד ותלד בת · אחר שילדה בן שהוא משל לירבעם בן יואש כמו שפירשנו ילדה בת · והוא משל לזכרי' בנו ולשלום בן יבש שמלך אחריו שהיו חלשים כנקבה כי זכריה לא מלך אלא ששה חדשים ונהרג ושלום לא מלך אלא ירח ימים ונהרג : כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל · לא אוסיף עוד שארחם · וכן אל תרבו תדברו שתדברו · ונדעה נרדפה שנרדפה : כי נשוא אשא להם · את שהטיב עליהם שיגלו אותם ויחריבו ארצם · או יהיה פירוש להם כמו אותם · וכן הרגו לאבנר כמו את אבנר · כלומר אשא אותם מארץ אויביהם . ויש לפרש כי עד עתה הייתי נושא וסולח להם שהייתי מרחם עליהם לא אוסיף עוד : (ז) ואת בית יהודה ארחם · שהרי עמדה מלכות יהודה אחר גלות ישראל משנת שש לחזקיהו עד שחרב הבית והושיעם מיד סנחרי' לא בחרב ובקשת ובמלחמ' בסוסים ובפרשים כי מלאך ה' הכה במחנה אשור כמו שכתוב : (ח) ותגמול את לא רוחמה ותהר ותלד בן · אמר ותגמול לפי שארכו ימי התולשה בימי זכריה ושלום גם בימי מנחם בן גדי שמלך עשר שנים כי בימיו בא פול מלך אשור · גם בימי פקחיה בנו שמלך שנתים עד שעמד פקח בן רמליהו והתחזק במלוכה ומלך עשרים שנה והתגבר על מלכות יהודה והרג ביהודה מאה ועשרים אלף איש ביום אחד גם צר על ירושלם עם רצין מלך ארם · ועליו אמר בזה המשל ותהר ותלד בן · ועל דורו נאמר קרא שמו לא עמי · כי עליו נאמר ויעש הרע בעיני השם לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט · והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש משל ותגמול אחר שגלו עשרת השבטים והולידו בנים השבטים בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קרא שמם לא עמי · וכן תרגם יונתן : (ט) ויאמר כאשר הוא : (א) והיה מספר בני ישראל · אף על פי שעתה קראתים לא עמי עוד יבא זמן שיהיה מספר בני ישראל כחול אשר לא ימד ולא יספר לא ימד ר"ל שלא יספר וכן אין אמת ואין חסד לשון מדידה נופל על החול ועל הכוכבים לא יפול אלא לשון מספר לפיכך חלקם ירמיהו הנביא כשהמשיל בשניהם ואמר אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים ואף על פי שהוא אמר זה המשל על שתי משפחות מישראל וזה הנביא אמרו על כל ישראל אין לתמוה בזה כי בזה וכזה הוא דרך הפלגה ואין החפץ בהם כי אם ענין רבוי : והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם . תחת אשר יאמר להם בזמן הזה לא עמי אתם לפי מעשיהם הרעים : יאמר להם · בזמן ההוא : בני אל חי · כי ישובו אל ה' והוא ישיב שבותם וירחמם : וטעם בני אל חי · כי בזמן הזה עושין בנים לאלהים אחרים שאינם חיים ואפילו החיים שבהם שהם המזלות אינם חיים אלא בעילת המחיה אותם אבל הוא יתב' חי מבלי סבה ועילה , ויונתן תרגם במקום כמשמעו ויהא באתר' דאתגליאו ביני עממיא כד עברו על אורייתא ואתאמר להון לא עמי אתון יתובון ויתרבון ויתאמר להון עמיה דאלהא קיימא : (ב) ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו · וזה יהיה בקבוץ גליות בימי המשיח כי בבית שני לא עלו אלא יהודה ובנימין שגלו בבבל ולא היו בני יהודה ובני ישראל יחדיו : ושמו להם ראש אחד · זהו מלך המשיח · וכן ת"י וימנון להון רישא חד

מצודת דוד

אבל מעתה לא אוסיף עוד לרחם עליהם וישאר עוונם על עצמותם : (ז) ארחם · על כי עדיין לא נתמלאה סאתם : בה' אלהיהם . ר"ל התשועה תהיה בעזר ה' ולא בכלי מלחמה ויאמר על מפלת סנחריב שלא היתה ע"י מלחמה כי ה' הכה בהם ע"י המלאך : (ט) כי אתם לא עמי · סיבת חרדים על דברי לעשותם כדרך העם המורדים על דברי מלכם : ואנכי . וגם אני לא אהיה לכם לאלוה להציל אתכם ולהושיע לכם : ב (א) והיה מספר . בזמן הגאולה יהיו מספר בני ישראל כחול הים אשר א"א למדוד אותם ולספרם ורז"ל אמרו שהוליד הושע את אלו אמר לו המקום שלח את אשתך וגומר והבין ברמז שלא טוב בעיני ה' אשר דבר על ישראל להחליפם באומה אחרת לכן חזר ובקש עליהם רחמים : אשר יאמר להם · אשר היה נאמר עליהם : יאמר להם : יאמר עוד עליהם בני אל חי המתקיים : (ב) ונקבצו · זה יהיה בימי המשיח : ראש אחד · זהו מלך המשיח : ועלו . מארצם

מצודת ציון

כמו ונשאתי לכל המקום (בראשית י"ח) : (ז) ובפרשים · הם הרגילים לרכוב על הסוסים : (ח) ותגמול · כן יקרא זמן השלמת היניקה כמו ביום הגמל את יצחק (שם כ"א) : (א) ימד · מל'

אבן עזרא

ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל · שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לגנאי ולא לשבח או הטעם כי גדול יהיה יום אידם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין מתפש הלשון לחסר מ"ם כי הדבר יבוא להפך ועוד מ"ם טעם כי גדול ואין פה זכר מ"ם : (ג) אמרו . כדרך ויפתח בהם אליהו ויאמר קראו בקול שמח בחור בילדותיך בא ביתאל ורבים ככה על כן אחריו ריבו באמכם ריבו איך אתם בני אל חי והאם זנתה הם האבות : (ד) ריבו . הנביא מוכיח הגולים אולי ישובו וישיב השם שבותם או יוכיח אלו הדורות לפני גלותם : זנוניה · כפול העי"ן כמו בינה הגיגי : ונאפופיה · כפול הלמ"ד כמו סגריר : (ה) פן · כיום הולדה . בהיותה במצרים כאשר הזכיר יחזקאל ואת עירום ועריה : והצגתיה · כמו ויצג את המקלות : ושמתיה כמדבר . אין אדם בו . וטעם בצמא בעבור שהיא אומרת נותני לחמי ומימי ושקויי : (ו) ואת בניה לא ארחם . הם שילכו בגולה : (ז) כי · הובישה · הורתם . וטעם מאהבי פועל יוצא לשנים פעולים כי בקשו שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם המאמר כי מימי הוא התירוש והביא ראיה ותירושי במועדו לא דבר נכונה כי התירוש ותירושי כנגד ושיקויי וטעם מימי כמו ואכלתם לחם ומים והנביא אמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי ומים בכסף תתן לי : (ח) לכן · שך . מגזרת שכים וכמוהו הלא אתה שכת בעדו : בסירים . קוצים כי כקול הסירים כי עד סירים סבוכים : נתיבותיה . המקומות הידועים שיש בהם סימנים להכירה : וגדרתי את גדרה · שאשים גדר בדרכיה כדרך גדר דרכי

תרגום

דוד ויסקון מן ארעא גלותהון ארי רב יום כנישתהון : ג נביא אמרו לאחיכון עמי תובו לאוריתי ועל כנישתכון ארחם : ד אוכחו לכנשתא דישראל ואמרו לה ארי היא לא מתעניא בפולחני ומימרי לא מקביל צלותה עד דתעדי עובדהא בישיא מקבל אפהא ופולחן טעותהא מבין קרוהא : ה דלמא אסליק שכנתי מנה ואעדי יקרה ואשוינה רטישא כיומיא קדמאי עד לא אתקריבת לפולחני ויחול רוגזי עלה כמא דחל על עם דרא דעברו על אוריתי במדברא ואשוי ארעא צדיא ואקטלינה בבצורתא : ו וית בנהא לא ארחם ארי בנין דטען אינון : ז ארי טעת כנשתהון בתר נביי שקרא בהיתו מלפיהון ארי אמרה אהך בתר עממיא רחמי מספקי מיכלי ומשתי כסות מילא ובוץ משח כל פרנוסי : ח בכן הא אנא מקלקל ית אורחתיך כמא דסיגין בכוביא ואפסוק כמא דמפסקין

מקרא

וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃ ג אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ ד רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ ה פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ ו וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃ ז כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃ ח לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ

רשי

קבוץ זריעתם : (ג) אמרו לאחיכם עמי · כתרגומו תובו לאורייתי ועל כנישתכון ארחם : (ד) ריבו באמכם · בכנסייה שלכם של עכשיו שהיא אם לדורות הבאים : מבין שדיה · דרך הנואפות שממעכין להם בין דדיהם ויונתן תירגם ופולחן טעותא מבין קירווא : (ה) כיום הולדה · כיום שמלאתיה במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל טז) ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ותושלכי על פני השדה בגועל נפשך לא חסה עליך עין (שם) : כמדבר . בזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו (במדבר יד) : והמתיה · ואקטלינה : (ז) אמם . כנסיה שלהם : הובישה הורתם . בהיותו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושים מפני עמי הארץ אומרים להם לא תגנבו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלווים : אחרי מאהבי . בדרכי העכו"ם : (ח) הנני שך־לי סגירה כמו הסר משוכתו (ישעיה ה) כמשוכת חדק (משלי טו) : את דרכך · דרכים ושבילים שאת הולכת

רדק

חד מדבית דוד : ועלו מן הארץ · מארץ גלותם יעלו לארצם , והמפרשים זה הענין על הגלות אינו נכון כי מה ענין ושמו להם ראש אחד למי שילך בגלות וגם ועלו מן הארץ כי היה לו לומר וירדו או ויגלו כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות והבא אליה יעלה ומי שיצא ממנה ירד , וי"ו ועלה מן הארץ פירשו בו אחר שעלו מן הארץ כוי"ו כן אתה קלפת ונחמת , ויירד מעפות החטאת והעולה · וירם עולעים ויבאש וסדומים להם , כי במשית לא יהיה להם לראש עד שיהיו בירושל' ויש מפרשים ראש אחד אליהו הנביא שיעלה אותם מן הגלות : כי גדול יום יזרעאל · יום עת שנשבר קשתם בעמק יזרעאל גדול הוא ומאד ארך זמן גלותם ותם עונם בגלות שארך זמן רב , ואאז"ל פי' זמן ארוך וגדול היו זרועים בגוים ועתה אקבצם לפיכך קרא שם ישראל יזרעאל שהאל זרעם בגוים , וי"ת ארי רב יום כנישתהון : (ג) אמרו לאחיכם עמי · פי' רב סעדיה גאון ז"ל אומר לשבט יהודה ובנימין אחיכם עשרת השבטים שהיו קרואים לא עמי בזמן שהיו עושים הרע בעיני ה' בזמן שיבת הגלות אמרו להם עמי : ולאחותיכם רחמה · ולפי שהמשל היה בבן ובת אמר אחיכם ואחותיכם , ומלת ואחותיכם ברבוי אחד לבד כי היה לו לומר בשני רבוים אחיותיכם כמו את אחיו את אחיותי : (ד) ריבו באמכם . עתה שב לדברי התוכחה באמר בתחילה ולפי שהמשיל כנסת ישראל לאשת זנונים והנולדים בדור ודור ילדי זנונים אמר כנגד ילדי זנונים ריבו באמכם , והכנסת נמשלת לאם על דרך כלל והפרטים לבנים והענין שיריבו איש ברעהו להשיבם לדרך טובה : כי היא לא אשתי . כיון שזנתה תחתי : ותסר זנוניה מפניה · כיון שהמשילה לזונה כתב עליה דרכי זונות כי דרך הזונה לקשט פניה במיני לבעוגים שתראה יפה בעיני הזונים : ונאפופיה מבין שדיה . היא מעיכת השדים שזכר יחזקאל שמה מעכו שדיהן כי גם זה מדרכי הזונות · והפנים הוא משל לנביאים שהיו העם מחליפים נביאי ה' בנביאי השקר ואלה הם הזונים , והשדים הוא משל לתורה שבכתב ולתורה שבעל פה כמו שפי' בספר יחזקאל והיו מחליפים אותם בחוקי עכו"ם ואלה הם הנאפופים : (ה) פן אפשיטנה ערומה . ואניחנה ערומה : והצגתיה כיום הולדה . העמידנה ערומה כיום שנולדה כמו שאמר ערום יצאתי מבטן אמי והענין כפול במלות שונות והוא על דרך משל כמו שאמר יחזקאל כיום הולדת אותך ואמר ואת ערום ועריה ואמר ואלביך רקמה וכל הענין כמו שהוא , ומשל הלידה היא כשהיו במצרים עבדים כמו שפירשנו שם : ושמתיה כמדבר · שהוא הפקר לכל , ועוד שלא ימצא בו שום מחיה ושום צורך האדם כן אסיר כל טובי מהם ויהיו מופקרים לכל כמ"ש והסתרתי פני מהם והיה לאכול , גם מורה על חורבן הארץ כמו שאמר נלתה כמדבר : ושתיה כארץ ציה · הענין כפול במלות שונות , וכן והמתיה בצמא , כי המדבר הוא מקום אשר אין בו מים , ואפשר שיהיה בצמא משל לבטול התורה והנבואה כמ"ש מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה' , והצמא הוא משל לבטול התורה והמצות והנבואות כמו שאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דברי ה' : (ו) ואת בניה לא ארחם · כמו שפירשנו כי הכנסיה בכלל תקרא אם ונקראו הפרטים בנים , או הילודים כל דור ודור מנהג הדור הראשון העובד עכו"ם · (ז) כי זנתה אמם הובישה הורתם · ת"י ארי תעו כנישתהון בתר נביאי שקרא בהיתו מלפיהון : אחרי מאהבי · אשור ומצרים שהיו לישראל ברית עמהם ומלאכים אותם מאויביהם והיו הולכים בעת בשוחד אשר היו נותנים להם וכיון שהיו בשלום בבריתם עמהם כאלו הם מספיקים לרכם כי בעזרתם היו עובדים את אדמתם והולכים מארץ אל ארץ בשלום . הם לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי , ומה שאמר הובישה יש לה להכלם ממעשיה וממאהביה שבטחה בהם , כי לא יועילו לה בעת צרתם , ואאז"ל פירש אחרי מאהבי השמש והירח והכוכבי' שהיו עובדים להם וכוונתם היתה כי הם היו נותנים מזונם וסיפוקם כמו שאמרו ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל ובחרב וברעב תמנו : ושקויי · היין ושאר משקים : (ח) לכן הנני שך

מצודת ציון

מלשון מדידה : להם · עליהם : (ג) יזרעאל · היא מלה מורכבת מן זריעה ומן אל : (ד) אישה · בעלה : ונאפופיה · מלשון ניאוף : (ה) אפשיטנה · ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו') : והצגתיה · ענין העמדה כמו תציג אותו לבד (שופטים ז') : ושתיה · ענין שימה כמו למען שיתי (שמות י') ציה · שממה : (ז) הובישה מלשון בושה : הורתם · מלשון הריון : צמרי ופשתי · מלשון צמר ופשתים : ושקויי · מל' משקה : (ח) שך · ענין גדר כמו הסר משוכתו ישעיה

מצודת דוד

ארצם : כי גדול יום יזרעאל · כי יום גדול ונכבד יהיה יום קיבוץ ישראל אשר הפיצם האל כמפזר זרעים ע"פ השדה : (ג) אמרו · אתם בני יהודה ובנימין אמרו על אחיכם בני עשרת השבטים שהם עמי כמותכם עם כי מסרתי להגלותם ממכם וקראתים אז לא עמי וכן אמרו רוחמה על אחותיכם הם נשי עשרת השבטים : (ד) ריבו באמכם ריבו . כל הכנסיה יחד יקראו אם וכאלו יאמר אל הצדיקים שבדור עשו מריבה עם כל הכנסיה על רוע דרכה כי מעתה היא לא אשתי כי סרתה מעלי ואנכי לא אישה להזמין לה ספוקה : ותסר . מוסב על תחלת המקרא לומר ריבו בה שתסר זנוניה וגומר ר"ל שלא תצבע עוד פניה להזנות אחריה ולא תשים עוד בין שדיה ריח טוב להלהיב לב הנואפים ר"ל מעתה תעזוב דרכה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה : (ה) פן אפשיטנה ערומה · כי כשלא תעזוב דרכה פן אפשיט בגדיה מעליה ואשאר ערומה ואמר ענין הבושה שעושין לזונה לפי שהמשילה לזונה : והצגתיה · אעמיד אותה מבלי לבוש ומכסה כמו שהיתה ביום שנולדה וכפל הדבר במ"ש : כמדבר · הפקר לכל כמו המדבר : כארץ ציה · כפל הדבר במ"ש : (ו) ואת בניה . ר"ל אף על הצדיקים שבהם לא ארחם : כי בני זנונים המה · לפי שהמשילה לזונה אמר לי הנופל בזונה שאין מי מרחם על בניה אף שהמה לא חטאו מ"מ סובלים עון אמותם ור"ל אף הצדיקים ילקו בעון כללות האומה : (ז) כי זנתה אמם · כללות האומה סרתה מעלי

מסורה

שך חד מן מלין חמיין שין וקרינן סמ"ך וסימ' ושכתי כפי עליך . בשמיכה . ותכסהו · נסוג · קשת יונתן . ושפת אדני קרקר · משוכתו . הסר · שך · הנני שך את דרכך · חשירו · הם המליכו ולא ממני · בשורי . גם און להם · שחיף · עץ סביב סביב : שפרגה והתשוטטנה · וכמשמרו' · דברי חכמים · כעשי · לו שקול . כעשך ' ותרב כעשך · כעש · כי לאויל יהרג · מכעש · ותכה מכעש עיני · בשבות · התמלא בשכות עורו · תשככני · עור ובשר · שכו · ויחסם כגן · שתם : גם כי אזעק · שושתי . כי אמר בכח ידי :

תולדות אהרן

ריבו באמכם · עקרים מ"ג פל"ז : (סנהדרין כ) : [סגני שך . ר"ס כב :

וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃ ט וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃ י וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃ יא לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃ יב וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי׃ יג וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃ יד וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם

בִּכְתַלַיָּא וּשְׁבִילָהָא לָא תַשְׁכַּח׃ ט וְתִרְדַּף שְׁלָם עִם עַמְמַיָּא רַחֲמָהָא וְלָא תִדְבַּק יָתְהוֹן וְתִבְעֵי סְעִיד וְלָא תַשְׁכַּח וְתֵימַר אֵהָךְ וְאֵתוּב לְפוּלְחַן רִבּוֹנִי קַדְמָאָה אֲרֵי טַב לִי כַּד הֲוֵיתִי פָּלְחָא קֳדָמוֹהִי מִכְּעַן לָא אֶפְלַח לְטַעֲוָתָא׃ י וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי אֲנָא בָּרְכֵית לְהוֹן עִבּוּרָא וַחֲמָרָא וּמִשְׁחָא וְכַסְפָּא אַסְגֵּיתִי לְהוֹן וְדַהֲבָא מִנֵּיהּ עֲבָדוּ לְטַעֲוָתָא׃ יא בְּכֵן יְתוּב מֵימְרִי לְמִטַּל עִבּוּרָא בְּעִדָּן אִידְרֵיהּ וַחֲמָרָא בְּעִדָּן מַעְצַרְתֵּיהּ וְאַצִּיל כְּסוּת מִילָא וּבוּץ דִּיהָבֵית לַהּ לְכַסָּאָה יָת קְלָנַהּ׃ יב וּכְעַן אֲגַלֵּי יָת קְלָנַהּ לְעֵינֵי עַמְמַיָּא רַחֲמָהָא וֶאֱנָשׁ לָא יְשֵׁיזְבִינַּהּ מִן יְדִי׃ יג וַאֲבַטֵּיל כָּל חֶדְוָתְהָא חַגָּהָא יַרְחָהָא וְשַׁבַּתְהָא וְכָל מוֹעֲדָהָא׃ יד וְאַצְדֵּי פֵּירֵי גּוּפְנַהּ וְתֵינַהּ דַּהֲוַת אָמְרָה יְקַר אִינוּן לִי דִּיהָבוּ לִי עַמְמַיָּא

תולדות אהרן וכסף הרבתי • ברכות לא (יומא מה): את נבלותה. שבת נו (סנהדרין כ): כל משושה. שבת קמה

רשי

הולכת בהם: (ט) ורדפה. ממשקלות לשון כבד הוא זה כמו (שם יב) ומרדף קדים פורקלייר"ר בלע"ז כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם: את מאהביה. מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה: ובקשתם • ובקשה אותם: (י) לא ידעה • לא שמה אל לבה והראית עצמה כלא יודעת: וכסף הרביתי לה וזהב • והם עשאוהו לבעל: (יא) בעתו. בעת גמר בישול הפירות: והצלתי • אמנע: צמרי ופשתי. אשר היה לכסות את ערותה • כל הלה שבקרא לשון תרומה והפרשה היא ומוכיח עליו ויצל אלהים את מקנה אביכם (בראשית לא) כי כל העושר אשר הציל (שם): (יב) ואיש לא יצילנה מידי • אף זכות אבותם תמה: (יד) והשמותי • לשון שממה: אתנה • כמו אתנן: ושמתים ליער • שהחיות מהלכות שם

רדק

שך את דרכך בסירים • שלא יוכלו לצאת מהעיר מפני החרב ולא יועילום מאהביה והם אשור ומצרים • או לפי' אדוני אבי זכרונו לברכה המזלות, והנה דרכם כאלו יש בהם משוכת חדק וקוצים שלא תוכל לעבור בה וכאלו גדורה בגזית שלא תוכל לעבור ולא תמצא נתיבותיה שהיתה הולכת בהם, ועל הדרך הזה נאמר גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה: שך • כמו אתה שכת בעדו מגתי הע"ין ולפי שעושין גדר הכרמים והשדות משכים נאמר הפעול' ממנו שך שכת ושכים ידוע שהם כמו קוצים, וכן סירים וכן צנינים כולם מיני קוצים הם ולא באה הפעולה כי אם משכים: (ט) ורדפה • אם לאשור ולמצרים תרדוף שלומם ועזרתם ולא יתנו לה ואם למזלות תרדוף אחר נביאי השקר ואחר המתעסקים במזלות לשאול לה במזלות ותקטיר להם ולא יועילו לה; ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון • וזה לא תאמר עד שתכלה הגלות זמן רב כמו שכתוב בתורה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך כי אלו אמרה זה בעודה בארץ לא היתה גולה: (י) והיא לא ידעה • כי היו מתעים אותם ראשיהם ונביאי השקר וכל הטוב שהיה לה. לא היה לה אלא מאתי שהייתי שולח ברכתי בדגן ובתירוש וביצהר ושולח ברכה במעשי ידיהם עד שהיה להם רוב כסף וזהב וישמן ישורון ויבעט ועשו הכסף וזהב בבעלים כמו שאמר בכסף וזהב יפהו: (יא) לכן אשוב • כדי שתדע כי מידי היה לה הטוב דגני בעתו ותירושי במועדו שאשלח בהם מארה בעת הקציר ובעת הבציר ספק הברכה שהייתי שולח בהם, וכן בכל מעשה ידיהם אשלח מארה, וכל המשתכר משתכר אל צרור נקוב ולא יהיה להם לחם לאכול ובגד ללבוש לכסות את ערותה כי הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותה אציל אותה ממנה וכן ת"י, וענין והצלתי כענין אשר הציל אלהים מאבינו ענין ההסרה והצלילה: (יב) ועתה אגלה את נבלתה • כיעורה ומעשיה הרעים יהיו מגולים כשאסתיר פני ממנה: לעיני מאהביה • שלא יצילוה, ולפי' אאז"ל לעיני השמים: ואיש לא יצילנה מידי • איש מכל מאהביה, ובדרש אף תמה זכות אבות: (יג) והשבתי • כי עם הגולה אין שבת ואין חדש ואין ראשי החדשים והשבתות שהיה בהם קרבן מוסף אין ימי שמחה, וכן החגים והמועדים שהיו ימי מנוחה ושמחה לא יהיה לכם בהם שמחה מרוב הצרות: וכל מועדה • אמר מועדה אחר שאמר חגה והמועדי' הם חגים, וכן אמר יחזקאל בחגים ובמועדים לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כמו ויעש שלמה בעת ההיא את החג וגו', שבעת ימים ושבעת ימים הנה קרא שבעת ימי חנוכת הבית חג, וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד ג"כ שאינו חג כמו לאותות ולמועדים למועד אשוב אליך • וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו, כמו למועד אשר יעדו, ורב סעדיה גאון ז"ל פי' חגה שלש רגלים וכל מועדה ר"ה ויום הכפורי' ושמיני עצרת: (יד) והשימותי גפנה ותאנתה • אשר אמרה אתנה המה לי בעבור שאמרה כי מיד מאהביה הדגן והתירוש והיצהר וכל הטוב אני אשים אותה לשממה ותדע אם היה לה הטוב ההוא מאתי או מאתם: אתנה • לפי שהמשילה לזונה קרא הטוב ההוא אתנה כמו אתנן זונה ועניינם כמו תנאי ופרשה תנה והאל"ף נוספת, וי"ת אתנה יקר • וזכר הגפן והתאנה כי הענבים והתאנים מיטב מאכל האדם אחר התבואה וכבר זכר ולקחתי דגני בעתו: ושמתים ליער • שיבואו בו חיות השדה ויפיצך ואכלתם חית השדה וזה מפני חורבן הארץ, או כמשיל האויבים לחית השדה: פקדתי

אבן עזרא

דרכי בגזית: (ט) ורדפה: האומר כי דגשות הדל"ת כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד שאדם מתעסק בו ואין לו סוף אולי יפרש לנו זה המדקדק מה הפרש בין הדובר בי ובין רוח ה' דבר בי הנני גורש מפניך לא אגרשנו ויגרש את האדם אלה הגזרות נמצאו בבניין הקל ובבניין הכבד ורבים ככה והנכון כי רדף הקל לעולם הוא אחר הבורח ומלת ירדף חסך יוצאה לשנים פעולים וככה ורדפה את מאהביה שתרדף אחריה בברחה להם: ובקשתם • חסר דגש בקו"ף כי הוא מבניין הכבד וככה שלחו באש מקדש להקל על הלשון על כן אלה חסרים דגש: (י) והיא • עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שתקטיר להם הם היטיבו לה כדרך ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים: עשו לבעל. הצורפים עשו צורות מזהב וכסף ליפות הבעל ובספרד היה חכם מפרש הבעל בעל הבית הגומח בחכמת המזלות כי כן יקראו בתים למזלות ולהם הם עובדים כי הם צבא השמים: (יא) לכן • פעם בעתו שתבית אויביה לקחתו: והצלתי. והפרשתי וכן כל לשון הצלה והצלתי צמרי ופשתי שנתתי לה לכסות את ערותה: (יב) ועתה אגלה את נבלותה • מגזרת נבלה על משקל כי הילדות והשחרות הבל כי גלוי הערוה נבלה היא: (יג) והשבתי • שלא להתחבר שנים תוי"ן חסרו האחד וככה שבתו כי שבת שרשו וככה וכרתי להם ברית כי כרת שרשו ואין נראה להתחבר שני תוי"ן לומר והשבתתי וכרתתי כי כן היה ראוי: חדשה. הוא ראש החדש שתתחדש הלבנה גם תי"ו שבתה חסירה או מובלעת בדגשות תי"ו שבתה:

(יד) והשימותי. אתנה • הא"ף נוסף ורבי מריעום אמר שהוא כמו

מצודת דוד

מעלי: הוגישה הורתם. האם שהרתה אותם עשתה מעשה בושה וכלימה והוא כפל ענין במ"ש: אחרי מאהבי. אחרי הנואפים האוהבים אותי הנותנים לחמי וכו' ר"ל שבטחה במערכת השמים בחשבה שכל השפעתה בא לה מהם: (ח) לכן. הואיל וכן חשבה אגדור דרך מהלך בקוצים לבל תוכל ללכת בה ר"ל לא תשכיל להוריד אליך השפעה ממערכת השמים כאלו נסתם הדרך: וגדרתי וגומר • כפל הדבר במ"ש: ונתיבותיה לא תמצא. לא תמצא שביל ותחבולה להוריד אליך ההשפעה: (ט) ורדפה. אף שתהיה רודפת אחר מערכות השמים להקטיר להם עכ"ז לא תשיג אותם להשפיע לה טובה: ובקשתם וגו' • כפל הדבר במ"ש: ואמרה • אז תאמר אבטח בהקב"ה כי מאז כשהיה בטחוני בו היה לי טוב מעתה: (י) והיא לא ידעה • מתחילה לא שמה על לבה לדעת אשר אני הוא הנותן לה הדגן וכו' והכל ממני כי אין דבר ביד מערכת השמים: וכסף וגומר. והנה הכסף והזהב אשר אני הרביתי לה עשו הם לבעל והוא צורה מה עשוי לצבא השמים והם היו מיפים אותה בכסף ובזהב כמ"ש בכסף ובזהב ייפהו (ירמיה י): (יא) לכן. הואיל וכן עשתה אשוב לקחת את הדגן שנתתי לה: בעתו. בעת גמר הבשול אקח מהם ע"י ברד וארבה וכדומה: במועדו. בזמן הבציר: והצלתי • אסיר מהם הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותה כי ימותו הצאן ולא יהיה לה צמר והפשתים תלקה ולא יהיה לה בגד ללבוש: (יב) ועתה. כשאסיר צמרי ופשתי אגלה כיעור גלוי ערותה לעיני מערכת השמים ולא יצילנה מי מידי ר"ל לא יוכל מי להשפיע עליה טובה בזולת רצוני: (יג) והשבתי • אבטל כל שמחתה שמחת חגה חדשה ושבתה: וכל מועדה • הם ר"ה ויוה"כ וש"ע: (יד) והשימותי • אעשה שממה מקום הגפנים והתאנים: אתנה • לפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל שאמרה שבא לה מהשפעת מערכת השמים: ושמתים ליער • אעשה הפרדסים מקום

מצודת ציון

(ישעיה ה'): בסירים • קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז') וגדרתי • מלשון גדר: ונתיבותיה • מלשון נתיב ושביל: (ט) תשיג • ענין הקרוב: אישי • בעלי: (י) והתירוש • כן יקרא ענבי היין: והיצהר • הוא השמן כמו תירושך ויצהרך (דברים י"א): (יא) במועדו • בזמנו: והצלתי • ענין הפרשה כמו הלא אצלת לי ברכה (בראשית כ"ז): ערותה • גלוי הבשר: (יב) נבלותה • ענינו דבר כעור ומגונה וכן והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך (נחום ג'): (יג) והשבתי • ענין בטול: משושה • שמחתה: (יד) והשמותי • מלשון שממון: אתנה • מלשון אתנן וכן יקרא מתן הזונה כמו

אבן עזרא

כמו אתנן זונה : (טו) ופקדתי • וטעם ותעד משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה והחלי בגרגרה ליפות עצמה למצוא חן בעיני המנאף : (טז) לכן • אחר שתדע כי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה בתחילה כי אני הטיבותי עמה ובאמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון אז אפתיה בדברים והולכתיה • אל ארצה שהיא כמדבר : (יז) ונתתי לה את כרמיה • הפך והשימותי גפנה ותאנתה עמק עכור שעכרתיה שהוא עמק יזרעאל ישוב לפתח תקוה : וענתה . תנגן ותשיר כמו ותען להם מרים ויש אומרים ותדור שמה מגזרת מעון ויפרש כב' וענה הייש באלת.ותיו והוא רחוק בעיני : (יח) והיה • תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי : כי כן כתוב את ימי הבעלים ור' מרינוס אמר אפילו שם שהוא ספק כמו בעל שהוא שם עכו"ם או כמו כי יבעל בחור לא תזכרי עוד : (יט) והסירותי • על דרך ומל ה' אלהיך כי כאשר ישוב השוב מחטאו השם יעזרהו וישיבהו בכל לבו : (כ) וכרתי . הפך ואכלתם חית השדה • וקשת וחרב וכלי המלחמה כמו באוכלי שולחנך חמור לחם בעבור שהזכיר תחלה ושברתי את קשת ישראל והנה הפעם

הושע ב

חית השדה : טו ופקדתי עליה את־ימי הבעלים אשר תקטיר להם ותעד נזמה וחליתה ותלך אחרי מאהביה ואותי שכחה נאם־יהוה : פ טז לכן הנה אנכי מפתיה והלכתיה המדבר ודברתי על־לבה : יז ונתתי לה את־כרמיה משם ואת־עמק עכור לפתח תקוה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ־מצרים : יח והיה ביום־ההוא נאם־יהוה תקראי אישי ולא־תקראי־לי עוד בעלי : יט והסירתי את־שמות הבעלים מפיה ולא־יזכרו עוד בשמם : כ וכרתי להם ברית ביום ההוא עם־חית השדה ועם־עוף השמים ורמש האדמה וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן־הארץ

טז נ"י וחסר ו' • יז נ"י ב' חד מ"ל וחד חסר • כ נ"י מ"ל וד"מ בליטת

רחמי ואשוינון לחורשא ותכלינון חית ברא : טו ואסער עלה ית יומיא דהות פלחא לטעותא דמסקא להון בוסמין והות דמיא לאתתא דשבקת ית בעלה ואתקינת בקדשהא בחליטת מרגליתהא וטעת בתר רחמהא כן כנישת ישראל רחימת למפלח לטעותא ופולחני שבקת אמר יי : טז בכן הא אנא משעבד לה לאוריתא ואעבד לה נסין וגבורן כמא דעבדית לה במדברא וביד עבדי נביא אמליל תנחומין על לבהא : יז ואמני לה ית פרנסהא מתמן וית מישר עכור לתתמודי נפש ויתנהון תמן למימרי כיומי קדם ואף אנא אעביד להון נסין וגבורן כיום מסקהון מארעא דמצרים : יח ויהי בעדנא ההיא אמר יי תתנהון לפולחני ולא תפלחון עוד לטעות עממיא : יט ואעדי ית שום טעות עממיא מפומהון ולא יהי דכרן שומהון עוד : כ ואגזר להון קים בעדנא ההיא דיהון שלם עם חית ברא ועם עופא דשמיא ורחשא דארעא וקשתא וחרבא ועבדי קרבא אבטיל מן ארעא ואשרינון לרוחצן :

רשי

הם ואוכלת הפירות : (טו) ופקדתי עליה . שכר פורענות : ימי הבעלים אשר תקטיר • תמיד להם ולשון הווה הוא : ותעד נזמה וחליתה • לשון עדי כזונה שמתקשטת לקראת נואפים : וחליתה • כלי עדי הוא קישוט : (טז) לכן הנה אנכי מפתיה • מגדלה לתמשך אחרי ליז"אנ"ר בלע"ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר ושם אשיב אל לבה כי טוב לה כשעמדה רצוני תכשמרדה בי : (יז) את כרמיה . ת"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כד) . וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א) ד"א והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג ובסגנון זה נתנבא (יחזקאל כ) שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגומר והכשרים אקיים והו את כרמיה : ואת עמק עכור • עומק הצרות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה שמתוך אותן צרות תתן לב לשוב אלי : וענתה שמה . ל' דירה כמו מעון אריות (נחום ב) : כימי נעוריה • שישבה במצרים ימים רבים : וכיום עלותה וגומר • שנעשו אלי מתגרים מסוף שיעבוד וגאלתיה כן גם עתה : (יח) תקראי אישי וגו' • תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי לשון אישות וחיבת נעורים : בעלי • לשון אדנות ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה : (יט) ולא יזכרו עוד . ישראל בשמם על בעלים או לא יזכרו הבעלים בשמם של ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר שם הבעלים שנ' כד"א (ישעיה ב) והאלילים כליל יחלוף : (כ) עם חית השדה • שאשבית מזיקן מן העולם וכה"א (שם יא) לא ירעו

רדק

(טו) ופקדתי עליה • על עשתי אותם בגלות , אפקוד עליה הזמן שעבדה הבעלים ואאריך אותם בגלות לעונש שהניחו עבודתי ועבדו לאלהים אחרי', ואף על בני בניהם יהיה זה העונש אף עפ"י שהם לא יעבדו עכו"ם בגלות כן הוא משפט ענשם לפי שבני בניהם לא יהיו שלמים בעבודת האל ובמצותיו בגלות לפיכך יצטרך עון אבותם שעובדים עכו"ם עם עונם ואמר כתוב' והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי : ותעד נזמה וחליתה • לפי שהמשילה לזונה אמר עליה מעשי הזונה שמתקשט' בתכשיטי' נאים כדי שתראה יפה בעיני מאהבי' : וחליתה • פי' וחלי כתם , ות"י ובחליטת אחד מתוקנים העדיים לכן מ"י ונתתי שנים והלחמים וקדשיה ואליסתה : (טז) לכן הנה אנכי מפתיה • ביו"ד במקום נו"ד הפעג והענין אתן בלבה לשוב בתשובה בעוד' בגלות , וזה כענין פתוי כי המפתה את חבירו מטהו שהיה בו לדעת אחר , כן הקב"ה מעביר ישראל מדעתם שהיו בו בגלות לרדוף אחר תאוה ויצר הרע ויתן בלבם לעזוב הרע ולקחת הטוב וע"ז אמר והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר : והולכתיה המדבר • וזהו שאמר יחזקאל הנביא והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים : ודברתי על לבה • אנחם אותם מצער הגלות שסבלו : (יז) ונתתי לה את כרמיה • ושם • מהמדבר אתן לה כל ארצה כמו שהיתה לה כלום איעד אותה שם במדבר להטיב לה בארצה לפי שבמדבר שעמים יצרוף אותם ויכלה המורדים והפושעים ויפחדו הנותרים לפיכך יהיו צריכים תנחומין ודבר על לבם שיתן האל ית' את ארצם כבתחלה לפיכך אמר ודברתי על לבם ואע"פ שפירשנו כי התנחומין יהיו אך בצער שסבלו בגלו' שכל יהיה לזה ולזה , ומה שזכר כרמי' לפי שזכר פורענות והשימותי גפנה אמר בנחמה כרמים : ואת עמק עכור לפתח תקוה • לפי שבתחילת בואם לארץ בימי יהושע קרה להם העון הזה ונזוף הוא דבר עכן הבטיחם שלא יפחדו בהכנסם לארץ ושלא יקרם שום עון כי כולם יהיו מצורפים וטהורים כי במדבר העמים יצרפו , ואותו עמק עכור לא יקרא עוד כן כי שמו יהיה לגנאי אלא יקרא לו שם לבבת והוא פתח תקוה , ימה שאמר פתח ולא אמר עמק כמו שהיה לפי שהיה להם כבתת כי משם יכנסו לארץ כמו שעשו בתחלה ויהיה להם תקוה ואחרית טוב לפיכך יקראו לו פתח תקוה , והחכם ר"א פירש עמק עכור עמק יזרעאל שעכרתיה שם ישוב לפתח תקוה , ורש"י ז"ל פירש עומק הגלות שהיו שם עכורים אתן לפתח תקוה ותוחלת שמתוך אותם הצרות אתן להם לב לשוב אלי , ורבינו סעדיה נאון פירש יעשה האל יתברך נפלאות בעמק שנכרע בו שכן כאותו הזמן ויקראו לו פתח תקוה וישירו לאל יתברך על הפלאות וזהו שאמר וענתה שמה כמו ותען להם מרים : כימי נעוריה • כמו הנה שעשה האל יתברך לישראל בימי סיסרא שנאמר ותשר דבורה וכן בדוד ע"ה אמר וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת : וכיום עלותה מארץ מצרים שירת משה על ים סוף : (יח) והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי • ר"ל תקראי לי איש כי בעל האשה יקרא איש , כמו אלקנה אישה וכנסת ישראל נמשלה לאשת איש • ובעל הוא שם משותף כי היו קוראים לעכו"ם בעל לפיכך אמר ולא תקראי לי עוד בעלי כדי להסיר שם הבעלים מפיה , ורבותינו ז"ל פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה : (יט) והסירותי • טעם והסירותי כי האל ית' ייחד את לבב ישראל ליראה את שמו לבדו ויעורם בזה על דרך שאמרת בא לטהר מסייעין אותו • אמר מפיה ואמר תקראי לי כן דרך המקרא לדבר לגלה ושלא לנכח כאחד. וכפל הענין במלות שונות ואמר ולא יזכרו עוד בשמם• ורבינו סעדיה ז"ל פירש מפיה מפי ישראל• ולא יזכרו עוד בשמם בפי א"ה כי אף האומות לא יעבדו עכו"ם כאותו זמן כמו שאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד• ועוד פירש מפיה מפי דור הישועה ולא יזכרו עוד בפי דורות עולמים • ואמר בשמם לפי שיש להם שם זולתי בעל : (כ) וכרתי • על דרך כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה

וענתה ד' בקריא' וסימ' וענתה בי צדקתי • ונגשה יבמתו אליו • וענתה השירה הזאת • וענתה שמה כימי נעוריה : איש ח' בקריאה וסימ' במסרה רבתא : וידעת ז' וסימ' נמסר ביחזקאל סימ' כ"ב :

תולדות אהרן ועגלה • סנהדרין קיא : תקראו אישי • כתובות סא :

מצודת ציון

כמו אתנן זונה (דברים כ"ג) ; (טו) ופקדתי • מלשון פקד וזכרון : ותעד • מלשון עדי קשוט כמו ועדיית עדי (יחזקאל ט"ז) ; נזמה • הם עדי כמו נזם זהב (משלי י"א) ; וחליתה • ענין תכשיט כמו חלי כתם (שם כ"ה) ; (טז) מפתיה • מלשון פתוי והסתה ; (יז) עכור • ענין טרוף ובלבול כמו ועמק עכור ; וענתה • ענין הרמת קול כמו ותען להם מרים (שמות ט"ו) ; (כ) ורמש • [illegible]

מצודת דוד

(טו) ופקדתי עליה • אזכיר עליה הימים אשר הקטירה לבעלים לשלם גמולה לפי רוב חטאיה : ותעד • [illegible] : (טז) לכן • על כי שכחה אותי לא אשים עוד על לבה לעבוד אותי : (יז) משם • מן המדבר [illegible] : ואת עמק עכור • [illegible] : וענתה שמה • [illegible] כימי נעוריה : וכיום עלותה • [illegible]

רש"י

ולא ישחיתו וגו' : (כא) בצדק ובמשפט . שתתנהגו בהן : ובחסד וברחמים · שאני לך מאתי על ידיכם באברהם אבינו כתיב (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגומר לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב"ה שנאמר (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם ז) פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ה) ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב"ה אסף מהם החסד והרחמים שנא' (ירמיה טז) כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנאמר (ישעיה א) ציון במשפט תפדה וגו' הקב"ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לארבעתן ומשיבן ברחמן : (כב) וארשתיך לי באמונה · בשכר האמונה שהאמינו בגולה להבטחות שעל ידי נביאי : (כג) אענה את השמים · לזוק אל השחקים מקבץ המוב התלוים במאמר והם יענו לזוק מים על הארץ : (כד) את יזרעאל . את בני הגולה שזורעו וגבלו : (כה) וזרעתיה לי · כזורע סאה לקבוצים כמה כורין כן יתוספו עליהן בארץ ישראל במה גרים : (א) אהובת רע · חביבה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב"ה את ישראל והם זונים תחתיו אל אלהים

תנ"ך

וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃ כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃ כג וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת־הַשָּׁמָיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ כד וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת־הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירוֹשׁ וְאֶת־הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־יִזְרְעֶאל׃ כה וּזְרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי אֶת־לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא־עַמִּי עַמִּי־אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי׃

ג א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לֵךְ אֱהַב־אִשָּׁה אֲהֻבַת רֵעַ וּמְנָאָפֶת כְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פֹּנִים אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְאֹהֲבֵי

תרגום

כא וְאֶקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי לְעָלַם וְאֶקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי בְּקוּשְׁטָא וּבְדִינָא וּבְחִסְדָא וּבְרַחֲמֵי׃ כב וְאֶקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי בְּהֵימָנוּתָא וְתִידְעוּן לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ׃ כג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲקַבֵּיל צְלוֹתְכוֹן אֲמַר יְיָ אַפְקֵיד יַת שְׁמַיָּא וְאִינוּן יַחֲתוּן מִטְרָא עַל אַרְעָא׃ כד וְאַרְעָא תַרְבֵּי עִבוּרָא וַחֲמְרָא וּמִשְׁחָא וְאִינוּן יִסְפְּקוּן לְגָלְוַת עַמִּי׃ כה וְאֶקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי בְּאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲרַחֵים עֲלֵיהוֹן דְּלָא רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְאֵימַר לִדְהֲוֵיתִי אֲמַר לְהוֹן לָא עַמִּי בְּרַם עַמִּי אַתּוּן וְהוּא יֵימַר אֱלָהִי׃ א וַאֲמַר יְיָ לִי עוֹד אֱזֵיל אִתְנַבֵּי נְבוּאָה עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִינוּן דָּמַן לְאִתְּתָא דִּרְחִימָא עַל בַּעְלַהּ וּמְזַנְיָא עֲלוֹהִי וְכָל כְּדֵין רָחֵים לַהּ וְלָא צָבֵי לְמִפְטְרַהּ כֵּן רְחִימַת יְיָ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן מִתְפַּנַּן בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא בְּרַם אִם יְתוּבוּן יִשְׁתְּבֵיק לְהוֹן וִיהוֹן דָּמַן לְגַבַּר

אבן עזרא

הטעם שישבו לבטח : (כא) וארשתיך : כמו מאורשה לאיש יש אומרים שתעשי צדק ומשפט גם אני אעשה חסד ורחמים ואין צורך : (כב) וארשתיך לי באמונה . תהיי לי לבדי באמונה : וידעת את ה' · הפך ולא ידעה : (כג) והיה · אענה · כמו והכסף יענה את הכל ימלא וטעם אענה פעמים תמיד כדרך נשוא גבורות ה' כמו שפירשתי : אענה את השמים · הפך ונתתי את שמיכם כברזל : והם יענו את הארץ . שיתנו טלם וגשמיהם בעתם : (כד) והם יענו את יזרעאל . שם מקום המזכר שישוב כאשר היה ברוב אדם : (כה) וזרעתיה · שירבו ויפרו כזרע הארץ : ורחמתי את לא רוחמה . הם האבות : ואמרתי ללא עמי . הם שנולדו בגלותם וזאת הנבואה לעתיד או היא קשורה פירוש אילו שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם ואל תתמה לומר אחר שהשם גזר עליהם שיעמדו בגולה שלא שיש רבות איך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלים ביד מלך בבל תנתן והיא מגוה עמו משפט ואם תעשו כן לא יחרב הבית ואם לא תעשו כן יהיה לחרבה : (א) ויאמר · בדרך נבואה : לך אהב אשה . וקחנה לאשה כי זה משמע לי אשה כי לא הזכיר זונה והעד ואכרה לי ואחרי כן תהיה אוהבת רע והטעם אדם אחר ותנאף עמו והמשל כאוהב' ה' את בני ישראל שאהב אותם והם פונים אל אלהים אחרים זה כוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שותים

והיה ביום ו' בטעם בסיפרא וסי' במסרה רבתא : ואהבי ד' וסימ' יאהבו אשישי ענבים · שנאי טוב ואוהבי רע · ואוהבי שמו ישכנו בה · ואהבי עשיר רבים :

רדק

השדה השלמה לך · ונאמר בנבואת [illegible] עם כבש וכל הענין [illegible] ועם עוף השמים [illegible] ורמש האדמה · כמו נתתי [illegible] וקשת וחרב · כמו שאמר [illegible] ומלחמה · [illegible] (כא) וארשתיך · כנגד מה שאמר אשת זנונים [illegible] וארשתיך כנגד שלשה גליות שגלו ישראל גלות [illegible] (כב) ואמר וארשתיך לי באמונה [illegible] (כג) והיה ביום ההוא · אענה את השמים · כמו שאמר [illegible] (כד) והארץ תענה [illegible] והם יענו את יזרעאל [illegible] (כה) וזרעתיה לי [illegible] (א) ויאמר ה' אלי [illegible] ואמר לך אהב אשה [illegible] מנאפת אחר

מצודת דוד

[illegible] (יח) תקראי [illegible] (יט) והסירותי [illegible] (כ) וכרתי וגומר [illegible] (כא) וארשתיך [illegible] בצדק ובמשפט [illegible] (כב) באמונה [illegible] (כג) אענה וגו' [illegible] (כד) והארץ תענה [illegible] (כה) וזרעתיה לי בארץ [illegible] ללא עמי [illegible] ג (א) אהב אשה . ר"ל [illegible] כאהבת ה' [illegible] גלולים

מצודת ציון

[illegible] (כא) וארשתיך · מלי ארוס : (כב) אענה · מלשון עניה והשבת שאלה : (א) רע · חבר [illegible] (ב"ה) [illegible]

אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים: ב וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֵתֶךְ שְׂעֹרִים: ג וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם־אֲנִי אֵלָיִךְ: ד כִּי ׀ יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים:

דְאִשְׁתְּלֵי וַאֲמַר מִלָּא בְּחַבְרֵיהּ: ב וּפְרַקְתִּינוּן בְּמֵימְרִי בְּיוֹם חַמְשָׁא עֲסַר לְיֶרַח נִיסָן וִיהַב יַת כְּסַף תִּקְלַיָא כִּפּוּר לְנַפְשֵׁיהוֹן וַאֲמָרִית דִּיהוֹן מְקָרְבִין קֳדָמַי עוּמַר אֲרָמוּתָא מֵעֲלָלַת סְעָרִין: ג נְבִיָא אֲמַר לָהּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל חוֹבֵיכוֹן גְרָמוּ לְכוֹן דְתִתְגְלוֹן יוֹמִין סַגִיאִין תִּתְנְהוֹן לְפוּלְחָנִי לָא תִטְעוֹן וְלָא תִפְלְחוּן לְטַעֲוָתָא וְאַף אֲנָא עָתִיד לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן: ד אֲרֵי יוֹמִין סַגִיאִין יִתְבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית מַלְכָּא מִדְבֵית דָוִד וְלֵית דְעָבֵיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל וְלֵית דְדָבַח לְרַעֲוָא בִּירוּשְׁלֵם וְלֵית בְּשָׁמְרוֹן וְלֵית אֵפוֹד וּמְחַוֵי:

אבן עזרא

שיזעם · מלת אשישי כמו שמכוני באשישות והטעם באשישות היין וככה אשישי יין ענבים וכמוהו ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין : (ב) ואכרה . יש אומרים ואקנה אותה כמו תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק והוא מגזרת הכר נא רק הוא ראוי להיות ואכירה או יהיה מבניין הקל ואם לא נמצא אף על פי שלא נמצא לשון הכר משקל קל הנה יהיה על משקל אתנה או הפתח הקטן תחת הפתח גדול כמו ואעדך עדי שהוא מן עדה פן אהלך בדרך מן הלך . ובאה זו המלה על דרך וידכו ורבים ככה . וטעם בחמשה עשר כסף כמשמעו לכתובתה : וחומר ולתך · מאכלה ולפי דעתי שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהודה שהחלתם רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיהו רק מלכות אחת כי אחים היו וחומר ולתך הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלים · (ג) ואומר · ימים רבים תשבי · והטעם אם תרצי שתהיי לי תשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר והטעם לא תעבדו אלהים אחרים בסתר : ולא תהיי לאיש וגם אני . ומלת לא תשרת בעבור אחרת והטעם וגם אני לא אבוא אליך וי"א אם תשובו אלי גם אני אשוב אליך ופירוש זה הדבר הנביא : (ד) כי ימים רבים · אין מלך · ואין מטעה מן החשמונים כי אינם מבני יהודה : ואין זבח . אמר יפת בן עלי זהו תשבי לי כי לא תעשו לי זבח ומצבה לפי דעתו אין המצבה אסורה רק כאשר דברה תורה והנה מה יעשה במלת תרפים ואחרים אמרו הכל לעכו"ם ולא מצאנו אפוד לנגלי והנכון בעיני אין זבח לשם ולא מצבה לבעל אין אפוד לשם ואין תרפים לעכו"ם שקראם

רשי

אלהים אחרים : אשישי ענבים : פי' מנחם גביעי יין אוהבים לשתכר ביין ואינם עוסקים בתורה וכן מצינו שמוכיחם במקום אחר על כך השותים במזרקי יין (עמוס ו') : (ב) ואכרה לי . ל' סחורה ברגניי"א בלע"ז כמו (בראשית נ') אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה : בחמשה עשר כסף ואמר שעורים ולתך שעורים . ת"י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשיהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שערין כלומר לא הונעתם בדברים קשים · בחמשה עשר כסף בגמריא ניסן ובפסיקתא הוא נדרש בט"ו. כסף בט"ו בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר ל' סאה והלתך חצי חומר : (ג) ואומר אליה ימים רבים תשבי לי . ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו ל' יום שבין פסח לעצרת בו ביום נתתי להם התורה ובה הזהרתיה : לא תזני ולא תהיי לאיש . לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ) : וגם אני אליך · אנכי ה' אלהיך (שם) ואשר עשה שני חשבונות מחמשים יום אחד לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף ל' יום בט"ו באייר ומשם לחמשה עשר יום מנין שאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בר"ח סיון . ובשם רב האי מצאתי דבר הגון . ואכרה לי וגומר · קבלתי דמי כופר פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל : וחומר שעורין . ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל כסף . ולתך שעורין דמי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש · עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקטן מבן חדש עד ה' שנים חמש שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבת הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפים הם דמות הנעשים בכיון שעה אחת שעשויה לכך ומדברים מאליהן ומגידים נעלמות וכן ת"י ולית אפוד

תולדות אהרן אשישי . פסחים נז : ואכרה . סנהדרין נו חולין נג : ואין אפוד . ערכין יז (יומא מז) :

רדק

אחר כן עם אחרים · והמשל הראשון היה על ירבעם בן נבט והבאים אחריו שזנו מאחרי ה' והניחו עבודת בית המקדש ועבדו העגלים אחר כן בא אחאב והוסיף להרע ועשה בעל ואשרה · ועתה הוסיף במשל זה באהבת האל י"ת את ישראל מקדם כאדם האוהב את האשה המחבבה עליו שהיא אהבה גדולה כי לא כל אשה יאהב אדם כמוה כמו שנאמר ביעקב ויאהב יעקב את רחל · ואמר דוד מאהבת נשים והם שתי נשיו שהיו חביבות עליו · ועם כל זה פנו אל אלהים אחרים : ואוהבי אשישי ענבים · ותחת אשר היה להם לאהוב תורת ה' ומצותיו ולשגות באהבתה תמיד כי היא המלמדת הדרך הטובה והישרה פרקו מעליהם עול תורה ואהבו תענוגי העולם ותאותה שתיית היין כל שוגה בו לא יחכם · ואמר הנביא עליהם הוי עטרת גאות שכורי אפרים · ואמר הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ידליקם · ופי' אשישי ענבים יין ענבים וי"ת ואמר ה' לי וגו' : (ב) ואכרה לי · דגש הכ"ף לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש ה' ופרשו כרה מן וגם מים תכרו מאתם רוצה לומר קניתיה לי לאשה · וטעם בחמשה עשר כסף · ת"י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן · ועוד פירוש בו בזכות אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים : וחומר שעורים ולתך שעורים · הם גם כן ט"ו כי החומר עשר איפות כמו שנאמר כי עשרת הבתים חומר · ולתך הוא חצי חומר · ופי' רב סעדי' גאון ז"ל חומר ולתך הם כ"ו כנגד משה ואהרן ומרים וי"ב שבטים שיצאו ממצרים · ויש לפרש לענין שפירש המתרגם חמשה עשר כסף ט"ו בניסן יהיה פירוש חומר ולתך מספר הימים משיצאו ישראל ממצרים עד שבאו מדבר סיני וקבלו שם את התורה כי חומר הוא שלשים סאים ולתך ט"ו הנה מ"ה וט"ו ימים שנשארו מניסן ושלשים של אייר הרי מ"ה · ומה שאמר שעורים שהוא מאכל הבהמות לפי שרוב העם שיצאו ממצרים עד שקבלו את התורה היו כבהמות כסוס כפרד אין הבין עובדים בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ומשקבלו את התורה נפקחו עיניהם ושרתה עליהם רוח השכל והבינו וידעו · וכתב רש"י כי מצא כתוב בשם רב האי ז"ל ואכרה לי קבלתי פדיונה לנגדי בדמים קלים כאומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים שנה ומעלה ט"ו כסף · וחומר שעורים ערך זכר מבן עשרים עד ששים חמשים שקל כסף והם דמי פדיון זרע חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל : ולתך שעורי' דמי פדיון זרע לתך שעורים עשרים וחמשה שקלים ערך מבן חדש ועד בן חמש ומבן חמש עד בן עשרים עשרים שקלים הרי כ"ה · וי"ת כסף בפני עצמו לא חברו עם חמשה עשר · ותרגם ויהבית כסף וגומר : (ג) ואמר אליה · אמרתי לה אחר שנאספת תחתי יהיה ענשך שתשבי באלמנות חיות ימים רבים · וטעם לי שתהיי קרואה ובשמי ולא בהיה אחר תאמרי אנכי אשת פלו' ולא תזני עם אהבים וגם לא תהיי אש' לאיש מיוחד אחר זולתי : גם אני אליך · וגם אני לא אבוא אליך ולא אזכר עומד במקום שני' : וזה יהיה ימי' רבים · ובפסוק הבא אחריו פי' המשל כי ימי' רבים ופי' נבואה אמר לה וגומר : (ד) כי ימים רבים ישבו בני ישראל · ואלה הם ימי הגלות שאנחנו בו היום בבבל ואין לנו לא מלך ולא שר מישראל כי ברשות הגוים אנחנו וברשות מלכיהם ושריהם : ואין זבח ואין מצבה · אין זבח לאל ואין מצבה לעכו"ם : ואין אפוד ותרפי' אין אפוד לאל · שהיה מגיד העתידות כאורים ותומים ואין תרפים לעכו"ם שהם מגידים העתידות לדעת המאמינים בהם · וכן אנחנו היום

מצודת ציון

ב') : ענבים · ר"ל יין ענבים : (ב) ואכרה · ענין קנין כמו וגם מים תכרו (דברים ב') : כסף · הוא מלה משותפת על הכסף ממש ועל התאוה כמו למעשה ידיך תכסוף (איוב י"ד) : וחומר · הוא הכור בת עשרה איפות והאיפה ג' סאים : ולתך · הוא חצי הכור חמשה איפות : (ג) תשבי · ענין עכבה והמתנה כמו אשב עד שובך (שופטים ו') : (ד) מצבה · הוא מזבח של אבן אחת ועושים אותה להקריב בה עכו"ם : אפוד · זה יאמר על האפוד והחשן עם האורים ותומים וכן אפוד

מצודת דוד

גלולים ולפי שהמשילה לאשה זונה אחז בזה הלשון כי היין מביא לידי ניאוף · (ב) ואכרה לי . קניתי לי אשה כזאת ר"ל קדשתיה בחמשה עשר כסף : וחומר וגומר . השעורים נתן למאכלה (ולפי שהיתה זונה ועשתה מעשה בהמה לפיכך נתן לה למאכלה מאכל בהמה וכעין לזה אמרו רז"ל על מנחת סוטה שהיתה מקמח שעורים ולפי הרמז יאמר שהמקום הבטיח את ישראל לקחת אותם לו לעם באחרית הימים והבטחה ההיא היתה ביד ט"ו נביאי ישראל הראשון דוד המלך בספר תהלים בכמה מזמורים והב' ישעיה בנבואותיו והג' ירמיה והרביעי יחזקאל והחמישי הושע והששי יואל והשביעי עמוס והשמיני עובדיה והתשיעי מיכה והעשירי חבקוק והאחד עשר צפניה והשנים עשר דניאל והשלשה עשר חגי והארבעה עשר זכריה והחמשה עשר מלאכי כי הם לבד נבאו על הגאולה העתידה ולא עוד ואמר כסף כי אל נבואותיהם נכספה וגם כלתה נפשם של ישראל וגם החומר והלתך ירמוז על הנביאים ההם כי בחומר ולתך יש חמשה עשר איפות כמספר הנביאים ההם אשר הבטיחו לישראל שגם בהיותם בארץ אחרת לא יעזבם ה' ויתן להם מחיה אולם לא בהשפעה מרובה ולזה מרמז משעורים שאינם נאכלים אלא מדוחק : (ג) ואומר אליה · כאשר קדשתיה אמרתי לה ימים רבים תשבי ותמתיני לי עד שאנשאך לאשה : לא תזני ולא תהיה לאיש · כלפי שהיתה מאז תחת הבעל והוסיפה עוד לזנות עם מנאפים אמר לה שבאותן הימים תהיה פרושה מבעל וממנאפים : וגם אני אליך · גם אני כמוך אהיה פרוש מאשה ואמתין אליך עד שאנשאך : (ד) כי ימים רבים · עתה יפרש מזה ירמוז אשר ימים רבים ישבו ישראל בגולה יצפו על הגאולה וגם המקום ב"ה יצפה כביכול לקחתם לו לעם : ואין שר · בכל ימי גלותם לא יהיו עובדים לשרי מעלה לקבלו לשלום דוגמת האשה שהיא שהיה פרושה מאישה ועכ"ז תהיה פרושה מהזונים : ואין זבח . עם שיהיה המקדש חרב ואין שם זבח לשלמים אעפ"כ אין מצבה ר"ל לא יעשו מצבה להקריב בה לעבודת כוכבים : ואין אפוד ותרפים · מלת ואין משמש בשתים כאלו אמר ואין תרפים וי"ל עם כי לא יהיה ביניהם אורים ותומים לשאול בו עתידות על כל זה אין תרפים

רשי

אפוד ותרפים : (ה) אחר · ימי הגולה : ישובו בני ישראל ובקשו את ה' וגומר · תניא ת"ר רבי שמעון בן יוחאי בג' דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש הה"ד (מלכים א יב) אין לנו חלק בדוד כמשמעו לאהליך ישראל (שם) אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך ראה ביתך דוד (שם) זה ב"ה אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואת דוד מלכם כמשמעו ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כד"א ההר הטוב הזה : (ב) אלה וכחש · נשבע בשקר : פרצו . ת"י ומולידין בנין מנשי חבריהון : ודמים בדמים נגעו · חובין על חובין מוספין ולפי משמעו פרצו הגדר והרבו שפיכות דמים עד נגע דם הרוג זה בדם חבירו : (ג) תאבל . תחרב ויגדל האבל בה : יאספו . יזערון מן קדם חוביהון לשון כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח) : (ד) אך איש אל ירב · אתם מהרין בנביאי אמת שלא יריבון אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו שנאמר (בעמוס ז) שאמר לו אמציה כהן בית אל לא תנבא על בית ישראל ולא תטיף על בית ישחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו : ועמך כמריבי

הושע ג ד

ה אחר ישבו בני ישראל ובקשו את־יהוה אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אל־יהוה ואל־טובו באחרית הימים :

ד א שמעו דבר־יהוה בני ישראל כי ריב ליהוה עם־יושבי הארץ כי אין־אמת ואין־חסד ואין־דעת אלהים בארץ : ב אלה וכחש ורצח וגנב ונאף פרצו ודמים בדמים נגעו : ג על־כן ׀ תאבל הארץ ואמלל כל־יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם־דגי הים יאספו : ד אך איש אל־ירב ואל־יוכח איש ועמך

ז' חסר · כ' · ג' ומ"ל · ל"ד מ"ל · ל' וכחש ה' קו' ג' · כ' · ל' בטעם

תרגום

ה בתר כן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיי אלההון וישתמעון למשיחא בר דויד מלכהון ויתנהון לפולחנא דיי וסגי טוביה דייתי להון בסוף יומיא : א קבילו פתגמא דיי בני ישראל ארי דינא קדם יי עם יתבי ארעא ארי לית עבדי קושטא ולית גמלי חיסדא ולית דמהלכין בדחלתא דיי בארעא : ב יימן לשקר וכדבין וקטלי נפשן וגנבין וגיפין ומולדין בנין מנשי חבריהון וחובין על חובין מוספין : ג על כן תחרוב ארעא ויצדי כל דיתב בה בחית ברא ובעופא דשמיא ואף נוני ימא יזערון מן קדם חוביהון : ד ברם על דאמרין ספר לא

שבו ז' חסר וסימ' במסרה רבתא : ובעוף ג' בקריא' וסימ' ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו • וררו בדגת הים יבעוף השמים דויברך · על כן תאבל הארץ ואמלל :

אבן עזרא

שקראם לבן אלהיו : (ה) אחר ישובו בני ישראל · שהם בני יהודה וישראל שגלו בתחלה על כן כללם יחדו ואת דוד מלכם זהו המשיח כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם : ופחדו אל ה' . שישובו במהרה כבא הקץ אל ארצם במרוצה פתע פתאום כדרך יחרדו כצפור ממצרים שהם כתוב והושבתים על בתיהם נאם ה' והעד הנאמן על זה הפי' שאמר באחרית הימים והם סוף נבואת הנביאים כמו והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' ושם כתוב וכתתו חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד: (א) שמעו . עם יושבי הארץ . היא א"י שהשם בחר והנכון יושבי הארץ שלו כמו ומארצו יגאו : (ב) אלה · שבועה ואת אלית מגזרת אלה : פרצו . מגזרת פריצים : ודמי . דמי הרוג אחד נוגעים בדמי הרוג אחר : (ג) על כן · למ"ד אומלל כפול ומעט בחית השדה ובעוף השמים שלא ימצאו מה יגודו והעד וגם דגי הים יאספו ימותו ויפת אמר כי אלה רעים מדור המבול כי דגי הים לא מתו וזה דרך דרש : (ד) אך . אין איש שיריב אחר או יוכיחנו ומשפט הכהנים היה להוכיח לישראל ועתה שבו הם להוכיח הכהן כי

רדק

היום בזה הגלות כל בני ישראל ות"י לית מלכא וגו' : (ה) אחר ישובו בני ישראל . זה יהיה באחרית הימים קרוב לעת הישועה שישובו בני ישראל בתשובה · ובדברי רז"ל רבי שמעון בן יוחאי אומר בג' דברים מאסו ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש . הה"ד אין לנו חלק בדוד כמשמעו · לאהליך ישראל אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך · ראה ביתך דוד זה בית המקדש א"ר שמעון בן מנסיא אין מראין סימן גאולה לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן הה"ד אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זה מלכות שמים · ואת דוד מלכם כמשמעו · ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כמה דאת אמר ההר הטוב הזה והלבנון · ופחדו אל ה' שיפחדו ויראו ממנו בשובם אליו ויקוו עם התשובה הטובה הגדולה שהבטיח וזה יהיה באחרית הימים וי"ת ויתבעון ית פולחנא דה' וגו' . ופי' רב סעדיה ז"ל ואל טובו אל כבודו כמו אני אעביר כל טובי על פניך : (א) שמעו דבר ה' · עתה שב לדברי תוכחה לאותו הדור : עם יושבי הארץ · יושבי א"י דין לי עמהם כי בתנאי נתתי להם את הארץ שיעשו בו צדקה ומשפט ובזה התניתי להם שיהיו עיני מראשית השנה ועד אחרית שנה וכיון שהם עושים בהפך אלה וכחש וגו' אף אני אעשה עמהם בהפך מה שהבטחתים והסתרתי פני מהם ותאבל הארץ ואמלל כל יושב בה כי אין אמת . וכן אמר ירמיה הנביא ואם יש עושה משפט וצדקה ואסלח לה ואמר דוד נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ . וצדיקים היו בהם אבל מעטים והיו נחבאים מפני הרוב שהיו רשעים כמו שפירש בספר ירמיהו : אין אמת · אין עושה אמת ואין מדבר אמת : ואין חסד . כל שכן שאין חסד כי חסד הוא יתרון הטובה יותר על הראוי ומי שאינו עושה האמת והמשפט כ"ש שלא יעשה חסד . וכן לא יעמד ולא יספר כמו שפירשנו : ואין דעת אלהים בארץ · לעשות משפט וצדקה · כמו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו · דן דין עני ואביון אז טוב לו . הלא היא הדעת אותי נאם ה' · או יהיה פי' דעת אלהים החקירה בידיעת אלהותו וי"ת ולית דמהלכין בדחלתא וגו' : (ב) אלה וכחש . עוד יעשו שישבעו בשמי לשקר וזהו אלה וכחש · ופי' רב סעדיה אלה שנכנסו באלות הברית . והוא אמרו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה והם עושים אותם · וכחש ועוד מכחשים בכל אשר קבלו עליהם לאלהים : פרצו · פרצו הגדר ומשמרת התורה והרבו לעשות עבירות וי"ת ומולדין בנין מנשי וגו' : ודמים בדמים נגעו · דמי הנרצחים נוגעים זה בזה מרובם וי"ת וחובין על חובין מוספין : (ג) על כן תאבל הארץ · תחריב ותשחית א"י : ואמלל כל יושב בה · יכרת ממנה כל היושב בה : בחית השדה ובעוף השמים . עם חית השדה ועוף השמים כי אחר שתהיה הארץ חרבה יכרת ממנה אדם ובהמה · ובחית השדה אינו ר"ל המדבריות אלא הבהמה הגדולה בישוב עם בני אדם והיא נקראת חיה כמו שאמר זאת החיה אשר תאכלו · גם יתכן כי אף חיות המדבריות בכלל כי לא תבא חיה המדברית במקומות הישוב החרבים אם לא יהיה במקומם ישוב כמו שאמר ורבה עליך חית השדה · ובאמרו ובעוף השמים כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקומות הישוב שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות · או נאמר עוף השמים על דרך גוזמא להפלגת הדבר . וכענין זה נאמר בנבואת ירמיהו מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו ויתפרש ג"כ על אחד משני הפנים · ובדברי רז"ל רבי יהודה אומר כ"ב שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר על ההרים וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו · בהמה בגימ' נ"ב הוו · רבי יוסי אומר שבע שנים נתקיים בה גפרית ומלח שריפה כל ארצה . וכי"ת בחית ובעוף ר"ל כי גם בהם תהיה הכריתה : וגם דגי הים יאספו . יכלו וימותו · ומה שאמר דגי הים והם אינם בכלל חורבן הארץ כי הים שוכנים ואמר כי גם הים היתה הקללה שנאמר לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב · וכן הים לא יעלה בבלעים אשר בים וגם בקרקע הים עשב ובאמת שמהם ירעו הדגים · וזה הים א"י שהיתה בארץ קללת האל ית' בע וז יושביה ביבשה ובים ות"י ואף נוני ימא וגו' : (ד) אך איש אל ירב ואל יוכח איש · אך זה אינו למעט אבל הוא לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי · אך טוב אלהים לישראל . אמר איש אל ירב ואל יוכח חבירו על רשעו כי לא יועילנו כי גם הוא עושה רע כמוהו : ועמך כמריבי כהן · כ"ף כמריבי לאמת הדבר כמו כ"ף השבעה לי כיום . כמשיגי גבול · והדומים להם . אמר הכהן היה לו להורות ולהריב ולהוכיח העם כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב · ובאת אל הכהן . ובזמן הזה העם מריבים את הכהן כי לא די שלא יקבלו תוכחתו אלא הם מריבים ומוכיחים אותו על דרך שאומרו דור ששופט שופטיו , או פירוש כי הכהן רע כמוהם · ואם הוא מוכיחם הם גם כן יוכיחו אותו · ויש מפרשים כמריבי כהן כעדת קרח שערערו וריבו על הכהונה ויונתן תרגם ברם על דאמרין וגו' : וכשלת

תולדות אהרן

אחר ישובו . מגלה יח (ברכות ה) : אלה וכחש . קידושין יג : ודמים בדמים . גטין נז : תאבל הארץ · קידושין יג שבועות לט :

מצודת דוד

תרפים ר"ל לא יפנו אחרי התרפים לשאול בהם עתידות והדברים האלה בשורה טובה לישראל שבימי גלותם לא יפנו לא אל עבודת שרי מעלה ולא אל עבודת כוכבים אף שיהיו חסרים הערכת השכינה והמזבח והאורים ותומים : (ה) אחר . ר"ל אחר ימים רבים ישובו בני ישראל אל ארצם ואז יבקשו את ה' לשאול ממנו לרכם כי ישוב וישרה שכינתו ביניהם : ואת דוד מלכם · וגם יבקשו את מלך המשיח הבא מזרע דוד ומעמו יבקשו שאלתם כי הוא ימשול בהם ולא ימלוך בהם עוד מלך ישראל משבט אחר לא כמו מאז שמלך עליהם ירבעם ושאר מלכי אפרים : ופחדו אל ה' · אז יפחדו את ה' ואת טובו ר"ל לא יחטאו עוד כי יפחדו את ה' שלא יסיר שכינתו מביניהם ויפחדו את טובו שלא יאבדו השפעת טובתו ודוגמתו ופחדו ורגזו על כל הטובה וגומר (ירמיה לג) : באחרית הימים . זה יהיה בסוף הימים היא הגאולה העתידה בימי המשיח : ד (א) כי ריב לה' . אשר המקום יתוכח עם ישראל יושבי הארץ וכאלו יאמר הלא נתתי להם הארץ ע"מ שישמעו אלי והואיל ואינם שומעים מה להם לשבת בארץ : כי אין אמת · שהרי אין בארץ לא אמת ולא חסד ואין מי נותן לב לדעת את אלהים : (ב) אלה וכחש · נשבעים ומשקרים בשבועתם : פרצו · ר"ל פרצו גדר ומשמרת התורה : ודמים . הרבו לשפוך דם עד שנגעו דמי הרוג זה בדמי הרוג זה : (ג) תאבל · תשחת הארץ ותכרת כל היושב בה גם בחיות וגומר תהיה הכריתה וגם דגי הים יאבדו לא תשאר מה בארץ והוא ענין גוזמא והפלגה : (ד) אך איש וגומר . באמת שום איש אל יריב עם חבירו ולא יוכיחנו כי כולם עושים הרע ומה להם להוכיח לזולתם : ועמך . מאמר המקום אל הנביא הנה בני עמך המה כעדת קרח שהיו מריבים עם אהרן הכהן ואמר

מצודת ציון

אפוד ירד בידו (שמואל א' כ"ג) : (ה) אל ה' · את ה' וכן ואל טובו כמו וירדפו אל מדין (שופטים ז') : (ב) אלה . ענין שבועה : וכחש · שקר : פרצו · ענין שבר הגדר : (ג) תאבל . ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כ"ד) : ואומלל . ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו') : יאספו . ענין כליון ואבדון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח') : (ד) אך · ת"י ברם ר"ל באמת וכן אך עצמי

כמוכיחים

כמריבי כהן : ה וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה ודמיתי אמך : ו נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני : ז כרבם כן חטאו לי כבודם בקלון אמיר : ח חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשו : ט והיה כעם ככהן ופקדתי עליו דרכיו ומעלליו אשיב לו : י ואכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרצו כי את יהוה עזבו לשמר : יא זנות ויין ותירוש יקח לב : יב עמי בעצו

יליף ולא יוכח נביא ועמך נצן עם מלפיהון : ה ותתקלון בימָמא ויתקלון אף נבייא דשקרא די עמכון כד בליליא ואבהית כנשתכון : ו אטפשו עמי מבלי דעתא ארי את מדע דחלתי קצתא וארחקינך מלשמשא קדמי ועל דאתנשיתא אוריתא דאלהך ארחיק בנך אף אנא : ז כמא דאסגיתי להון עללא כן אסגיאו למחטי קדמי יקרהון בקלנא חליפו : ח כהניא פסו למיכל חטות עמי בדיל לאוספא חובין על חובי נפשהון : ט ויהי כמא דאשי חילונאה כבהנא לאפסא קודשיהון אפיס ית יקרהון ואשוי דיקיר לבסיר בדיל לאתפרע מנהון כאורחתהון בישתא וכעובדיהון מקלקליא אתיב להון : י וייכלון ולא יסבעון יסבון נשין ולא יולדון בנין ארי ית פולחנא דיי שבקו ולא נטרו : יא זנותא וחמרא ורויתא שליף ומטעי ית לבהון : יב עמי די בצלם

נפשו ג' מטעים בהון וסימ' ואל עונם ישא נפשו ; להושיעו משפטי נפשו . ולא נתתי : י"ד פסוקים בספרא אית בהון ולא ולא וסימ' במסר' דבתא בערך לא :

רשי

כמריבי כהן · נגד עם שלפיהון שהכהנים היו בני הוראה כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) : (ה) וכשלת היום וגומר · ותתקלון בימשא ויתקלון נביאי שקרא דעמכון כדבליליא ואבהית כנשתכון ואבייש כניסיא שלכם : נביאי עמך · נביאים שעמך : ודמיתי . כמו נדמו עמי כאדם היושב ותוהא ואין תנוג בפיו : (ו) אשכח בניך . שאותן שעמדו על הר סיני נהגו בניהם ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה : (ז) כרובם כן חטאו . כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטוא כן חטאו לשון עברים כן בכמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) קראו להם כן הלכו מפניהם (הושע יא) כל כמה שהנביאים קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר : (ח) חטאת עמי · כל חטאת שבספר תרי עשר פתחין לפי שהוא לשון דבוקין חוץ מאחת (מיכה א) ראשית חטאת היא לבת ציון חטאותיהם של עמי יאכלו אותם נביאי השקר שאמר להם למעלה וכשל גם נביא עמך נעשו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנים ראויין לאכול : ועל עונם . של ישראל ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מצפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה : (ט) והיה כעם ככהן · אני אשוה את העם לבזיון כהני שחללו אותם מכהן להם ולכן אף אני אחלל את העם בעכו"ם כן ת"י : (י) ולא יפרוצו · לא יגדלו בנים : (יא) זנות ויין ותירוש · שהם עסוקין בם לקחו את לבם מאחרי : (יב) בעצו ישאל

אבן עזרא

כי גם הוא רע מעללים כאשר יפרש וזהו ועמך כמריבי כהן : (ה) וכשלת . עם הכהן הגדול שהיה בימי זה הנביא מדבר ומתנבא עליו וכשלת היום והטעם ביום שהוא אור כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר המפתה אותך וזהו משל גם נביא עמך לילה : ודמיתי · והכרתי : (ו) נדמו עמי מבלי הדעת · ואם המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה אחריה אל בשלש נקודות כמו אל מי דמית ובאפס מלת אל מטעם כריתה כמו ודמיתי אמך והטעם שלא תלד עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואתה תכשל במהרה גם ימותו בניך נדמו אומר לכהן בחסרון דעתך נכרתו עמי : כי אתה הדעת . מאסת . ואמאסך מכהן לי . ותשכח תורת אלהיך · הטעם כפול כי אתה הדעת מאסתה כי לכהן ניתנה התורה ועוד כי הם התופשים כי שפתי כהן ישמרו דעת : אשכח בניך חלילה שהשם ישכח רק הטעם שיכשלו בני הכהן וילכו לאבדון : (ז) כרבם · אני הרביתי בניך : כן חטאו לי · חטאים רבים על כן כבודם בקלון אמיר אחליף : (ח) חטאת עמי יאכלו . בני הכהן ונפש עמי ישאו על עונם כאמור סמוך אלי לכפר העון כדרך ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון גדול על כן יבא רע על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על ישראל : (ט) והיה · כבר אמרתי כי דרך הכפי"ן דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם וכמוהו כעמי כעמך : ופקדתי עליו . על כל אחד מהם : (י) ואכלו · זאת היא הפקידה : הזנו . נפשם גם אחרים ולא ירבו כמו ויפרץ האיש : כי את ה' עזבו · לשמור דרכו או תורתו : (יא) זנות · בחסרון וי"ו כמו שמש ירח עמד זבלה והטעם

כי

תולדות אהרן כמריבי כהן · שבת קמט קידושין ע (יבמות ט קידושין סג) : וכשלת היום · מ"ק יז מנחות נט : נדמו עמי . סוטה מט : הדעת מאסת · יומא לח : ותשכח תורת · שם עקידה שער נא : ולא יפרוצו · יבמות סא (יבמות ז) : זנות יין . יומא עו גטין סח : בעצו ישאל . פסחים כב :

רדק

(ה) וכשלת היום · אמר כנגד ישראל בעבור מעשיך תכשל ותפול : היום · ר"ל הזמן הזה בקרוב תבא מפלתך , וכן ותחר אפי בו ביום ההוא , ביום ההוא פרש ישי · והדומים למה · מניינם עת ותמן : וכשל גם נביא עמך לילה · נביא השקר המתעה אותך יכשל עמך כמו האדם נכשל בלילה בחשיכה , וכן ת"י : ודמיתי אמך · וכרתי כניסתך , כלומר שלא תשאר בישראל כנסה כי יתפזרו בגלות אחד הנה ואחד הנה , וכבר פירשנו כי הכנסה תקרא אם : ודמיתי · ענין כריתה , כמו כי נדמה כל עם כנען , נדמה נדמה מלך ישראל והדומים להם : (ו) נדמו עמי · גם זה ענין כריתה , וי"ת איטפשו : מבלי הדעת · כי אין מי שיודיעם ויורם הדרך הטובה : כי אתה הדעת מאסת · אמר כנגד הכהן שהיה בזמן ההוא אתה מאסת הדעת לעצמך ולהורותו לעם , לפיכך אני אמאסך מכהן לי · כיון שאין אתה עושה משפט הכהן שהוא להורות התורה אמאסך שלא תהיה כהן בביתי , ואיך אמר כי מבלי הדעת נדמו והלא היו לה' כל זמן נביאי אמת שהיו מורים להם התורה ומוכיחים אותם יום יום על רעתם , נאמר כי אחר שהכהנים שהיה להם להורות התורה היו תועים מדרך האמת כמו העם היו נתלים בהם ובנביאי האמת היו מסופקים מפני נביאי השקר שהיו מורים להם הפך האמת לפיכך נדמו העם ונפחתו : ואמאסך · כתיב באל"ף יתירה בין הסמ"ך וכ"ף הנמלאה ולא ידענו ענינה למה נכתבה שם : ותשכח תורת אלהיך . כי לכהנים נתנו להורותם כמ"ש ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה לכהנים בני לוי , וכתיב יורו משפטיך ליעקב ואתה שכחת אותה מללמדה ולהורותם : אשכח בניך גם אני . גם אני אשכח בניך כי אתה תמית כי מאסתיך מכהן לי גם בניך אשכח ואמאס אותם שלא יעמדו תחתיך ולא יהיה להם כבוד הכהונה או ימותו או יגלו , וענין אשכח על דרך משל כאדם השוכח דבר ולא ישים לבו אליו , ועל הדרך הזה השכח תנות אל ולא ישכח את ברית אבותיך : (ז) כרבם כן חטאו לי . אמר הכהן אביהם תורת אמת היתה בפיהו ועתה שרבו בניו ופרצו חטאו לי ושכחו תורתי , כמו שהטיבותי להם הרעו הם , לפיכך אמר כבודם בקלון אמיר , שעשיתים ראשים על העם ומכבדים ואם לא ישמרו תורתי אמיר להם הכבוד בקלון ויקלו אותם העם ויבזום : אמיר . אחליף , כמו ואם המר ימיר , ויש לפרש כרבם כמו שהרביתים בעושר ובנכסים כן חטאו לי על דרך וישמן ישורון ויבעט , ועל הדרך הזה ת"י : (ח) חטאת עמי יאכלו . אינם כהנים כי אם לאכול חטאת ואשם שמביאים העם לא להורות את התורה והדרך הישרה : ואל עונם ישאו נפשו · אל עון העם ישאו הכהנים כל א' נפשו אומרים מתי יחטאו ויביאו חטאת ואשם ונאכלם זהו כענין ואליו הוא נושא את נפשו וי"ת כהניא פסו למיכל וגו' , ויש לפרש חטאת עמי יאכלו כענין בני עלי הם אוכלים החטאת קודם זריקת הדם והקטרת האימורים וכשאומרים להם הבעלים מה זה שאתם עושים · אומרים להם אל תחושו כי עונכם על נפשינו כי אכילתינו גם כן כפרה והם טועים כי כשאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים זהו כשאכילתם כתורה אחר זריקת דם והקטרת אימורים : (ט) והיה כעם ככהן · אלה כפי הדמיון על דרך הקלה , ופי' העם ככהן והכהן כעם , וכן דרך מקרא כי כמוך כפרעה , כמלוה כלוה והדומים להם , והענין כמו שהם שוים העם והכהן בעון כן יהיו שוים בעונש : ופקדתי עליו דרכיו . על כל אחד מהם וי"ת ויהי כמא דאשי וגו' : ואכלו · כיון שהם אוכלים שלא כדת לא תהיה אכילתם לברכה : (י) ואכלו ולא ישבעו : וכן שכיבתם עם הנשים כיון שבזנות הוא לא יפרצו ולא ירבו כי לא יהיה להם מהן בנים ואם יהיו ימותו מן הבטן זה שאמרנו הזנו ולא יפרצו , הזנו פעל עומד , כמו הזנה הזנו , וכן הזנית אפרים : את ה' עזבו . לשמור דרכיו כי אינם חפצים בו ובדרכיו שמור דרכיו עזבו , ורבינו סעדיה ז"ל הדביקו עם הפסוק הבא אחריו עזבו את ה' לשמור : (יא) זנות ויין ותירוש יקח לב · הזנות שהם מתעסקים בו והתמדת השתיה שהם עושים יקח לבם שאין להם לב להבין איזה הדרך הטוב ילכו בה , וזכר תירוש אחר שאמר יין כי התירוש הוא

היין

מצודת דוד

כמוכיחים ומדוע תתנשאו וגו' והמה עשו הרע : (ה) וכשלת היום . לכן תכשל באור היום וגם נביא השקר המיועד לך טובה יכשל גם הוא עמך כמו הנכשל בחשכת הלילה ואכריתה כל הכנסיה שלך : (ו) נדמו עמי . הנה עמי נכרתו על כי לא ידעו אותי : כי אתה על הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) ולכן אמר הואיל ואתה הכהן מאסת את הדעת ולא למדת את העם לכן גם אני אמאס אותך מלכהן לי : ותשכח . על ששכחת את התורה אשכח גם אני את בניך ולא אושיע להם : (ז) כרובם · כפי מה שאני מוסיף לגדלם כן מוסיפים הם לחטוא לי לכן אחליף כבודם בקלון ר"ל בתמורת הכבוד אתן להם קלון : (ח) חטאת עמי יאכלו . ר"ל אינם אוחזים בדין כהונה ללמד את העם ורק אוחזים בכהונה לאכול בשר חטאת עמי : ואל עונם ישאו נפשו · כ"א מהכהנים נושא נפשו ר"ל מצפה לעון העם לאמר מתי יחטא ויביא חטאת : (ט) והיה · לכן יהיה כעם ככהן שניהם ישוו בפורענות הואיל וגם הכהנים השחיתו : ופקדתי עליו · על כל אחד אזכיר דרכיו וגמול מעשיו אשיב לו : (י) ולא ישבעו · כי תבא המארה במעיים : הזנו ; גל בעילתם קורא זנות הואיל והמה במחשבה רעה לא לקיים מצות ה' : ולא יפרצו . לא יתרבו בבנים ובבנות : לשמור . מלשמור : (יא) זנות ·

סרדם

מצודת ציון

עצמי ובשרי אתה (בראשית כ"ט) : ירב . מלשון מריבה : (ה) ודמיתי · ענין כריתה כמו עד מואב נדמה (ישעיה ט"ו) : אמך · הכנסייה : (ז) כרובם · ענין גדולה כמו כי רבה היא (אסתר א') : בקלון · מלשון קלות ובזיון : אמיר · מלשון תמורה וחלוף : (ח) ישאו נפשו . זה מלשון יאמר על המצפה לדבר מה וכן מנשאים את נפשם (ירמיה כ"ב) : (ט) ופקדתי · ענין זכרון : ומעלליו . מעשיו : (י) יפרצו . ענין התחזקות הרבוי וכן פרצו לרוב (ד"ה א' ד') : (יא) ותירוש הוא

רשי

ישאל · בתמות שעשה מן העץ: יגיד לו · אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם עכו"ם : (יג) אלון · קייאסני"א בלע"ז שגדל בו פרי שקורין גלנד"ץ בלע"ז : לבנה · עץ שקליפתו לבנה : אלה · אולמ"א בלע"ז שענפיו מרובין ומשעין אותו לצל : על כן תזנינה בנותיכם · על שאתם מתחברין לעכו"ם כמשפטי הגוים שקדמונים והם מתחברים עמכם ואתם הייתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדות לכם מבנותיהם נוהגות כמנהג אמם ומזנות · כן ת"י : (יד) לא אפקוד על בנותיכם עוד לבדקן במים המרים כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו . יפרדו ת"י מסתייען לשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין ומנחם חברו אצל עשו פרודות שהם חביות יין : ועם לא יבין ילבט · אחרי שאינכם נותנין לב להבין לפיכך תתלבטו ללקות פרענות ליבוט ל' פורת הדרך וליעות משא דילנש"ר בלע"ז : (טו) אם זונה אתה ישראל . לא ילמדו בני יהודה דרככם : ל"א אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה (א) ואל בית יהודה ארחם . ואל תבואו בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם י' השבטים עובדים עכו"ם שנא' כל רעתם בגלגל (לקמן ט) בגלגל הרבו לפשוע (עמוס ד) : ואל תעלו בית און . הוא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים : ואל תשבעו · עמהם חי ה' כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה) כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירים שם שמים וכשהיו נשבעין באמת נשבעים

הושע ד

יב עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃ יג עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל־הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה וְאֵלָה כִּי טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה׃ יד לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם עִם־הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט׃ טו אִם־זֹנֶה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל וְאַל־תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־תִּשָּׁבְעוּ חַי־יְהוָה׃

ל' זקף קמץ · ל' וחד לבנה · ל' י"א בסיפ' · כ' ומ"ל וכ' מ"ל בליסגא · ל' · ג' · כ' בתרי ליס' חד מ"ל · ב ומד חסר

תרגום

יב עַמִּי שָׁאֵיל וּמְדַמֵּי דְחוּטְרֵיהּ מְחַוֵּי לֵיהּ אֲרֵי רוּחַ דְטָעוּ אַטְעֲיָתִינוּן וּטְעוּ מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן׃ יג עַל רֵישֵׁי טוּרַיָא מְדַבְּחִין וְעַל רָמָתָא מַסְקִין בּוּסְמִין תְּחוֹת בְּלוּט וְלִבְנָן וּבוּטְמָא אֲרֵי מַעֲפֵי טוּלֵיהּ עַל כֵּן מְזַנְיָן בְּנָתְכוֹן דַּהֲוָאָה לְכוֹן מִבְּנַת עַמְמַיָא וְכַלָּתְכוֹן דִנְסַבְתּוּן לִבְנֵיכוֹן מִן עַמְמַיָא גַיְפָן׃ יד לָא אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי מְזַנְיָן וְעַל כַּלָּתְכוֹן אֲרֵי מְגַיְפָן אֲרֵי אִינוּן עִם זָנְיָתָא מִסְתַּיְעָן וְעִם נַפְקַת בָּרָא אָכְלִין וְשָׁתָן וְעַם דָּרָא דְלָא אִסְתַּכַּל בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא אִתְרְטַשׁ׃ טו אִם טָעַן אַתּוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְחַיְבוּן דְּבֵית יְהוּדָה וְלָא תֵיתוּן לְגִלְגָּלָא וְלָא תִסְקוּן לְבֵיתְאֵל וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן לְשַׁקַר קַיָם

תולדות אהרן רוח זנונים. סוכה נב : לא אפקוד · סוטה מז : עם הזונות · (סוטה כז) :

אבן עזרא

כי הזנות גם היין כל אחד מהם יקח לב ולקיחת הלב כאילו נשארו בלא לב להבין : (יב) עמי . והאות כי הם בלא לב שאל עמי לשאול בעצו הוא הפסל : כי רוח זנונים התעה אותו : ויזנו . כולם מתחת אלהים כאשר הזכיר עמי : (יג) על ראשי . טעם ראשי בגלוי וככה על הגבעות יזבחו יאמרו לכהני הבעל שיזבחו ובעבור שהולכים האנשים להקטיר חוץ מהערים תשארנה הבנות והכלות בבתים על כן תזנינה : (יד) לא · הטעם אין לתמוה אם הבנות תזנינה כי הם בעלותם לראשי ההרים להקטיר הם אוכלים ושותים עם הזונות חוגים כולם · ומלת יפרדו אנשים יודעים עם זונה אחת , ומלת ילבט בלשון ישמעאל כמשתבש שלא ידע מה לעשות וכמוהו ואויל שפתים ילבט והנה אין טעם לא אפקוד שלא יפקוד עליהם רק דבר כנגד האבות כי הם מלמדים אותם לזנות לעשות כמעשיהם אולי הבנות קטנות הן על כן לא אפקוד : (טו) אם · ישראל חטאו עם ירבעם שפחד שתשוב המלוכה לבית דוד על כן עשה שני עגלים בשני קצות ארץ ישראל למה יאשם יהודה שהניח בית המקדש שהוא בחלקו וילך למקום רחוק לעכו"ם והנביא מוכיחם אל יאשם יהודה ואל תבואו הגלגל ואל תעלו בית און הוא בית אל בעבור העגל ששם שם ירבעם כתוב בתורה ובשמו תשבע והטעם את ה' אלהיך תירא שלא תעבור על מצות לא תעשה לא בעבור יראת מלך או דבה או נזק בגוף רק בעבור יראת השם ואותו תעבד מצות עשה מהם בפה ומהם במעשה ובו תדבק במחשבת הלב שלא יעבור רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו בעליונים ובשפלים ובתחתונים ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם חייב הוא להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שיבינו ממנו כל השומעים הברואים שהוא דבק באהבת השם ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו וכל העם ישמעו וילמדו ממנו האהבה והיראה וככה מנהג הנביאים שישבעו כדוד ואליהו ואלישע וכמוהו כל לשון נך תשבע והנה הטעם למה תרצו כי אתם בני השם ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תעשו זה וזה או פירושו כנגד אלה וכחש הכתוב בתחילת הפרשה

רדק

היין החדש הוא לוקח הלב ומשכר מהרה : (יב) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו . הם כמו העור שיורה לו מקלו הדרך שהוא הולך בה , ומקלו הם נביאי השקר , כן פירש אאז"ל, ויש מפרשים עצו ומקלו העכו"ם שהיא מעץ וכן ת"י עמי דבצלם אעיה שאיל וגו' : התעה אותו · והוא רוח נביאי השקר שהוא רוח זנונים מתחת אלהיהם כמו הזונה המזנה תחת בעלה : (יג) על ראשי ההרים יזבחו · מן הדגוש כמו זבח אמון נשא אזבח ואינו יוצא לשלישי כמו שפירש החכם רבי אברהם אבן עזרא אבל הדגוש מורה במקומות האלה ודומיהם על רוב הפעולה כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו , ומה שאמר על ראשי ההרים והגבעות דרך עובדי עכו"ם כמו שכתוב בתורה על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וראש ההר הוא המקום הגבוה שבו : תחת אלון . תרגום בלוט , וכן יקרא בערבי והוא אילן שנושא הפרי שקורין לו בלע"ז גלאנ"ד וענפיו מרובין לפיכך בוחרין בו לעבוד עכו"ם תחתיו כמו שאמר כי טוב צלה , וכן לבנה ואלה ולבנה עץ שגזרתו לבן , ואלה שקורין בלע"ז אילמ"ו ות"י כי טוב צלה ארי מעפי טולה וכן אלה עבותה בוטמא מעפיא : על כן תזנינה בנותיכם . לפי שאנשי הבית יוצאין חוץ לעיר אל ההרים הרמים ותחת כל עץ רענן לעבוד שם עכו"ם לפיכך יש להם מקום לבנות ולכלות לזנות ולנאף וי"ת על כן מזנין וגו' : (יד) לא אפקוד . אין לחשוב להם הזנות לעון כי למדום מבעלי הבית : כי הם עם הזונות יפרדו · כי הם יפרידו עצמם מנשיהם וזונים עם הזונות ועם הקדשות כשהולכין לזבוח זבחיהם מדברים עם הזונות ועם הקדשות ללכת שם לזנות וישכבו עמהן שם : יפרדו . מן הדגוש ויש לפרש גם כן יפרידו פנים מבעליהן לזנות עמהן · ואאז"ל כתבו מענין פרד ר"ל כי הם שטופים בזמה כמו הפרד כי אין בבהמות שטוף בזנות כמוהו ויש מפרשים עוד יעשו עם הזונות מעשה פרד שאינו מוליד כך הם ישכבו עם הנשים בדרך שלא יולידו כער ואונן וי"ת ארי אינון עם זנייתא מסתעיין ותרגם יזבחו אכלין ושתן כלומר זובחים זבח לאכול ולשתות עמהם : ועם לא יבין ילבט . יכשל כמו ואויל שפתים ילבט וי"מ ישתבש בדעתו כאדם שלא ידע מה לעשות ומשתבש וכן הוא בלשון ערבי וכן פי' אאז"ל וי"ת ועם דרא דלא אסתכל באורייתא הלא אתרטש : (טו) אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה . אם אתה ישראל זונה אחר העגלים יהודה שיש לו בית המקדש אל יאשם מה לו ללכת אחר עכו"ם : ואל תבאו הגלגל . לפי שבגלגל היה המשכן בתחלה בהכנסתם לארץ לפיכך כשהלכו לעבוד עכו"ם בנו שם במות לעכו"ם ושבט יהודה מה לו לבא הגלגל ולהניח בית המקדש שבעירה : ואל תעלו בית און · הוא בית אל שהיה שם אחד מן העגלים ולגריעון לכנות שמו לגנאי קורא אותו בית און כי יעקב אבינו קרא למקום בית אל מפני המראה שראה בו וגנה שם האל ואחר שנתן שם ירבעם העגל כינו הנביאים שמו וקראו אותו בית און כי העגל שוא ואון היה ומה שאמר תעלו לפי שבית אל היה במקום גבוה וכן הוא אומר עולים אל הר האלהים בית אל וגם בית און היה מקום סמוך לבית אל ולעי אנא שלא תאמר זה אלא על בית אל שהיה שם העגל וכן תרגם יונתן ולא תסקון לבית אל : ואל תשבעו חי ה' · כי אתם עובדי עכו"ם ונשבעים בשם השם זהו דרך הכעסה ובזיון ויש מפרשים ואל תשבעו בשמי לשקר כמו שאמר בתורה ולא תשבעו

מצודת דוד

מדת הזנות ושכרות היין הישן והחדש כ"א מהם יקח לב הכהן ר"ל יטריד שכלו כאלו ישאר בלא לב להבין ולהורות את העם : (יב) בעצו ישאל · שואל עתידות בצורה העשוי מעץ : ומקלו . צורה העשוי מן המקל וכפל הדבר במ"ש : רוח זנונים . רצון זנות עבודת כוכבים התעה אותם מדרך השכל ולכן זנו מתחת אלהיהם : (יג) יזבחו . אל עבודת כוכבים : כי טוב צלה · כי כ"א מהם צלה טוב כי הוא מרובה בענפים וטוב לעמוד תחתיו : על כן . הואיל והאנשים יוצאים על ההרים לזבח לעבודת כוכבים לכן מצאו הבנות והכלות מקום לזנות כי אין רואה : (יד) לא אפקוד · לא אזכיר על בנותיכם אשר תזנינה לשלם להן גמול וכן על כלותיכם ופירש כי הן לומדת מאביכן כי הם ילכו עם הזונות ויפרדו מן האנשים להתיחד עמהן : יזבחו . זבחי שמחה לאכול עמהן : ועם לא יבין ילבט · ר"ל והואיל והם עם אשר לא יבין לכן ילבט ויכשל : (טו) אם זונה וגומר · אם ישראל זנו אחרי עבודת כוכבים אין בזה אשמה על יהודה עם שעל ידי שנלחמו עמהם נמנעו לבא לבית המקדש שהוא במלכות יהודה מ"מ לא הדיחם אחר העבודת כוכבים : ואל תבואו הגלגל · ר"ל לא היה לך לבא אל הגלגל מקום העבודת כוכבים כמ"ש וכל רעתם בגלגל (לקמן ט) וכאומר וכי על ידי יהודה באת הגלגל היה לך לשבת בית : בית און . הוא בית אל ושם העמיד ירבעם את העגל ולכן כנהו לגנאי : ואל תשבעו · אבל שאין עובדים לה' מה לכם לשבוע בשמו כי לבד העובד את ה' ראוי לשבע בשמו כמ"ש ואותו תעבוד ובשמו תשבע (דברים ו) אבל מי שאינו עובדו ונשבע בו תחשב לבזיון

מצודת ציון

הוא היין החדש : (יב) בעצו . מל' עץ : ומקלו · מטה עץ : התעה . מלשון תועה : (יג) אלון ולבנה ואלה · שמות אילנות : (יד) יפרדו · ענין הפרשה כמו הפרד נא מעלי (בראשית י"ג) : הקדשות . הזונות כמו לא תהיה קדשה (דברים כ"ג) : ילבט . ענין כשלון ויגיעה כמו ואויל שפתים ילבט

אבן עזרא

הפרשה: (טז) כי: סורר הוא שיסור מן הדרך שלוה שלא ילך בה והנה דמה ישראל כפרה סוררה שלא יוכל אדם לחרוש בה · ומעם עתה השם היה רועה אותם ככבש במרחב אילולי הייתם סוררים או הטעם עתה ירעה השם ככבש לבדו במקום מרחב והוא פועה: (יז) חבור · י"א כי עצבים כמו וכל עצביכם והנכון כמו העצב נבזה לעצבי כנען והכל מגזרת עצבון כי אין תועלת בפסיליהם רק עצבים והטעם מחוברים הם לפסולים הם חברתם: הנח לו. עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניהם: (יח) סר · באה עליהם רעה שסר סבאם מחסרון התירוש ולא שבו מדרכם הרעה רק מלכיה הזנו אחרים בעבור מתנות שהם אומרים הבו ובאה מלת הבו כמו את אשר תאפו אפו ועיקר אפו גם אהבו הבו גם השא לכם הכל כמו רדו נאו והשנוי היה בו בעבור אות הגרון: מגניה. הם המלכים כמו כי לה' מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח כי הטעם כפול ומגניה שב אל בית און: (יט) צרר. כאדם שיצרור הרוח בכנפיו שלא ימצא מאומה או בכנפיה בכנפי בית און: ויבשו · המגנים: מזבחותם. בבית און: (א) שמעו זאת הכהנים · גם הקשיבו בית ישראל שהוכחתים או בית ישראל הם הסנהדרין ובית המלך האזינו כי כולם שופטים: כי פח הייתם למצפה. שלא תניחו לעלות החוגגים אל בית השם: (ב) ושחטה · ולשחוט בדרך: שטים · הם עובדי הבעל: העמיקו · הפח אלו הנזכרים אולי לא יראוהו העוברים ואני איסרם כולם על זאת הרעה שעשו כי לא נעלם ממני אשר העמיקו על

יְהֹוָה: טז כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהֹוָה כְּכֶבֶשׂ בַּמֶּרְחָב: יז חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח־לוֹ: יח סָר סָבְאָם הַזְנֵה הִזְנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ: יט צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם:

ה א שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ ׀ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־תָּבוֹר: ב וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם: ג אֲנִי יָדַעְתִּי

הוּא יְיָ: טז אֲרֵי כְּתוֹרָא דְאִתְפַּטַּם וּבָעֵיט כֵּן מָרִיד בְּסַגִּי טוּבָא יִשְׂרָאֵל כְּעַן יְדַבְּרִינוּן יְיָ כְּאִימַר בְּחִיר בִּבְקָעָה: יז אִתְחַבָּרוּ לְטַעֲוָתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבָקוּ לְהוֹן יַת פּוּלְחָנָא: יח שִׁלְטוֹנֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ שֵׁירוּן מִן אוֹנֶס בְּכֵן טְעוֹ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר זְנוּתָא רְחִימוּ דְתֵיתֵי לְהוֹן קְלָנָא רַבְרְבֵיהוֹן: יט עוֹבָדֵי רַבְרְבֵיהוֹן לָא תַקְנִין כְּמָא דְלֵית אֶפְשַׁר לְמֵיצַר רוּחַ בִּכְנָף כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה וְיִבְהֲתוּן מֵאֱגוֹרֵי טַעֲוָתְהוֹן: א שְׁמַעוּ דָא כַהֲנַיָּא וְקַבִּילוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית מַלְכָּא אֲצִיתוּ הֲלָא לְכוֹן לְמִידַע דִּינָא אֲרֵי תַקְלָא הֲוֵיתוּן לְמַלְפֵיכוֹן וּכְמִצְדָא דִפְרִיסָא עַל טוּר רָם: ב וְדִבְחִין לְטַעֲוָן מַסְגַן וַאֲנָא מַיְתֵי יְסוּרִין לְכוּלְהוֹן: ג קֳדָמַי

רשי

נשבעים בשם הבעלים: (טז) כי כפרה סוררה. כתורא דאתפטים ובעיט כן סרר ישראל מרוב אכילה ושתייה: עתה ירעם: מרעית מלומלמת ככבש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאובסין אותו בשעורין וכרשינין: (יז) חבור עצבים אפרים · נלמד לעכו"ם ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: (יח) סר סבאם נעשה משתיהם זר מעלי סר לי זר כמו (ירמיה ב') סורי הגפן נכריה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר: סבאם · משתה יינם שהיה עם הזונה: אהבו הבו קלון · הזמינו להם קלון הבו לשון הזמנה כמו הבה נרדה (בראשית יא) הבה נבנה (שם) הבה נתחכמה (שמות א): מגניה · שריה ומלכיה: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה · תדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבואו האויבים עליהם ויגלום בגולה ואז יבושו מזבחותם מזבחי תועבותם שאין פנים אליהם כאשר יאמר חטא חטאה כן יאמר זבח זבחה מן המקומות שהיו זובחים שם וכן ת"י מאיגורי טועבתהון מדרש תנחומא מלאתי לשון אגודה כאדם המאיים על איש המקניטו חייך שאני צורר לך בכנפיך כך המקרא הזה מאיים על ישראל קנאתי קשורה וממתי להנקם באחרית ויבושו מתעביהם: (א) כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכם בית המלך ישר' פי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שני הרים הללו הושיבו פרדסיאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש: (ב) ושחטה שטים העמיקו · משך שחיטתם העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט (מלכים א י) נמשך ונשחה וי"ת לשון שחיטת זבחים לעכו"ם: ואני מוסר לכולם. ואף אני אייסרם ביסורין אכין

ירעם ג' בקריא' וסי' כי כפרה סוררה סרר ישראל. גרן ויקב לא ירעם. כצאן לשאול שתו מות ירעם. וא' וירעם כתם לבבו האזינו ה' ומ"ל וסי' השמים וארברה. שמעו מלכים האזינו רזנים. שמעו דבר ה' קציני סדום. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו. ובית המלך האזינו: האזינו כל ישבי חלד; שמעו חכמים מלי: אפרים ד' קמצין בקריאה וסימן למטה אפרים הושע בן נון ויהי איש מהר אפרים חבור עצבים אפרים; צרור עון אפרים:

תולדות אהרן ושחטה. סנהדרין קב (עכו"ם נט):

רדק

תשבעו בשמי לשקר וכן ת"י ולא תשתבעון בשמי לשקרא קיים הוא השם וכן אמר ואם חי השם יאמרו לכן לשקר ישבעו: (טז) כי כפרה סוררה. כמו הפרה הרעה שמעקלת ומעוותת עצמה תחת העול ולא יוכל אדם לחרוש בה כן סרר ישראל מתחת אלהיהם שקבלו עליהם עול התורה והגלוה אשר לוה ועוותו עצמם מתחת העול ופרקו מעליהם עול המצות: עתה ירעם ה' ככבש במרחב. כלו' שסרר היה רועה אותם ה' בשפע כמו הכבשים במרחב ר"ל בכר נרחב שרועים כרצונם וכן אמר ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב: וכבש · שם כלל על כבשים רבים כמו ויהי לי שור וחמור וכן פירש אאז"ל, וי"ת עתה ירעם באהלם ככבש יחידי במרחב שהוא לועק והולך אילך ואילך ואינו שוקט ואינו רועה וי"ת ארי כתורא וגו' וענין סוררה וסרר ענין השוות והשתנות מהמנהג וכן בן סורר ומורה והדומים לו: (יז) חבור עצבים · חבור דבוק הוא עם עצבים, עצבים · העגלים והבעל והאשרים כל כך נתחבר בהם עד שאין לו תקנה ולא ישמע לדברי תוכחה: הנח לו · אמר כנגד הנביא הנח מלהוכיח כי לא יועיל וזהו על דרך העברה כאדם שקוצף על חבירו שלא ישמע לו בהוכחת אותו אומר לו כיון שאין אתה שומע לי אניח אותך מלהוכיחך לעולם אעפ"כ חוזר ומוכיח אחר שעה: (יח) סר סבאם. תרגום ויבאם וסרי כל כך הם שותים ומשתכרים עד שבאם סובאם בפיהם והוא יין והשכר כמו שסבאך מהול במים: הזנה הזנו · ורוב שתיית היין והשכר מביא אותם לידי זנות וכן ישעיה הוכיחו אפרים ברוב שתות היין כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים וכל הענין כמ"ש שם · וי"ת סר כמו שר בשי"ן שלטוניהון אסגיאו שירין מן אונס: אהבו הבו קלון מגניה · מגיניה הם שריה כי השרים לעם כמו מגינים אמר שהשרים אוהבים לאמר הבו אומרים תנו לנו שוחד ונעביר מעליכם המשפט וזה קלון להם וכנוי ה"א מגיניה לעדת אפרים וי"ת רחימו דתיתי להון קלנא רברבניהון: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה · כמו האדם שיצרור הרוח בכנפיו וכשיתיר כנפיו לא ימצא כלום כן אפרים המזיק בעבודת העגלים וקוה שיבא לו ממנה תועלת ולא מצא מאומה אלא נזק והפסד · לפיכך יהיה להם בושת מזבחותם שזבחו לעגלים כי נתנם עשו אותם הזבחים כי לא בא להם מהם טוב כי אם רע · והנה הוא כמו הרוח הצרור בכנפים ואמר צרר לשון זכר ואמר בכנפיה לשון נקבה ואמר לשון רבים ויבשו מזבחותם כן דרך הכתוב לדבר על עם לשון זכר ולשון נקבה כי העם נקרא בלשון זכר עם ובלשון נקבה עדה או קהלה וכן בלשון יחיד ובלשון רבים לשון יחיד דרך כלל ולשון רבים דרך פרט. וזבחותם. היחידה זבחה בשקל זבחותם שמלה בשקל שמלותם ואאז"ל פי' צרר רוח הרוח צרר אותם רוצה לומר עדת אפרים צרר אותה בכנפיה להוליכה בגולה ואז יבושו מזבחותם ויהיה רוח זכר ונקבה: (א) שמעו. עתה שב להוכיח יהודה ואותם שהיו ראוים להוכיחם והם כהני בית המקדש שהיו בחלקו של יהודה ובית המלך גם כן היה להם להוכיח את ישראל ולעשות משפט וקרא שבט יהודה בית ישראל כי הם עיקר בית ישראל ויש מפרשים בית ישראל הסנהדרין שהם שופטי ישראל: כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור · לכם היה לעשות משפט ואתם הייתם פח ומכשול לעם כי הם רואים שאתם עושים מעשים רעים ולומדים מכם והנה אתם להם בהפך מה שהיה ראוי להיות ואתם להם כמו הפח והרשת שלוכדים בהם החיות והעופות כן הם נלכדים במעשיכם הרעים שעושים בהם וזכר מצפה ותבור שהם הרים גבוהים בארץ ישראל והציידים פורשים עליהם מצודותיהם וי"ת מצפה מן צופה נתתיך שתרגם ארי תקלא הויתון במלפיכון וכמצודא דפריס על טור רם ובמדרש רבה לכם מעלית ירושלים מה שהם ירבעם הושיב שתי פרדסיאות אחת על תבור ואחת על המצפה וזהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפה: (ב) ושחטו שטים העמיקו · מקור כי השי"ן שחותם והוא בשקל לאהבה אמר השטים שהם עובדי עכו"ם שסטים מדרכי האל יתברך ומעבודתו כמו אשה שהיא סוטה תחת אישה העמיקו סרה לשחוט ולזבוח לעכו"ם: ואני מוסר לכלם · אמר הנביא לא תאמרו שלא ייסר אותם אדם ולא יוכיחם לפיכך

מצודת ציון

ילבש (משלי י): (טו) יאשם · מלשון אשמה: (טז) סוררה. ענין מרידה: ירעם. מל' מרעה: במרחב · במקום רחב: (יז) עצבים. כן יקראו העכו"ם: סר. מל' הסרה: סבאם. כן יקראו הדברים המשכרים כמו סבאך מהול במים (ישעיה א'): הבו · ענין נתינה כמו הבו שכרי (זכריה יא): קלון · ענין בזיון: מגניה · מלכיה: (יט) צרר · ענין קשירה כמו מי צרר מים (משלי ל): בכנפיה · מל' כנף והמשילה לעוף שהרוח נושאה: (ב) ושחטה. מל' שחיטה: שטים. ענין הסרה מדרך הטוב כמו ואת כי שטית (במדבר ה): העמיקו. מל' עומק: מוסר. מלשון יסורין

מצודת דוד

לבזיון: (טז) כפרה סוררה · כמו הפרה האוכלת על האבוס הנה מרוב כל היא סוררת ומורדת ואינה רוצה למשוך בעול כן מרד ישראל בה' מרוב כל והשפעה מרובה: עתה. לכן ארעם עתה ככבש הרועה במקום מרחב ומשוקקת אנה ואנה לבקש עשב למאכלה ר"ל מעתה אמעיט ההשפעה: (יז) חבור · הנה אפרים נתחבר הרבה אל העצבים לכן הנח לו ואל תוכיחו כי א"א להפרישו מהם: (יח) סר סבאם · מיד כאשר סר מעליהם שכרות היין אז עסקו בזנות עכו"ם וכל היום או הם שכורים או עובדים עכו"ם: אהבו הבו קלון מגניה. המלכים יקראו מגנים כי הם למגן ומחסה אל העם וכן כי לה' מגננו (תהלים פט) והוא מקרא מסורס והראוי מגניה אהבו קלון הבו ור"ל מלכי ישראל אהבו הקלון הזה והם יתנו אותו אל העם ר"ל הם הסיתום אל היין ואל העבודת כוכבים והמה דברו קלון ובזיון: (יט) צרר רוח · ר"ל הרוח קשר את עצמו אל העדה בכנפיה להוליכם מהר בגולה ואז יבושו מן הזבחים שעשו אל העבודת כוכבים כי לא ימצא בהם עזר ורק המה לבושת ולכלימה: ה (א) שמעו זאת · מוסב למעלה לומר הדבר שאמרתי שמעו וגו': כי לכם המשפט. על בית מלכי ישראל אמר הנה עליכם ראוי לבוא המשפט: כי פח. על כי מלכי ישראל העמידו שומרים על הר מצפה ועל הר תבור לבל יניחו מי לעלות ברגלים לבהמ"ק לכן אמר אתם הייתם לישראל לפח ולרשת ללכדם בעון: (ב) ושחטה שטים

אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃ ד לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃ ה וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֺנָם כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם׃ ו בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃ ז בַּיהוָה בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃ ח תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃ ט אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה

גְּלַן עוֹבָדֵי דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא מִטַּמְרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְּעַן טָעַן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ד לָא שָׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמֵיתַב לְפוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי רוּחַ דְּטָעוּ בֵּינֵיהוֹן וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ ה וְיִמְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן חָזַן וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית אֶפְרַיִם יִתְקְלוּן בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אַף דְּבֵית יְהוּדָה עִמְּהוֹן׃ ו בְּעָנְהוֹן וּבְתוֹרֵיהוֹן יְהָכוּן לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יִשְׁכְּחוּן סְלֵיק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן׃ ז בְּמֵימְרָא דַיְיָ שַׁקַּרוּ אֲרֵי בְנִין מִבְּנַת עַמְמַיָּא קַיִּמוּ לְהוֹן כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַמְמִין יְרַח בִּירַח וְיִבְזוּן יַת פֵּירֵי אַרְעֲהוֹן׃ ח נְבִיַּיא אֲרִימוּ קָלְכוֹן כַּד בְּשׁוֹפָרָא אִתְנַבּוּ דְּיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא קָטוֹלִין עַל דְּאַמְלִיכוּ יַת שָׁאוּל דְּמִגִּבְעֲתָא אַצְוָחוּ כַּד בַּחֲצוֹצַרְתָּא אֲמָרוּ דְּיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן מַלְכִין בְּמַשְׁרְיָתְהוֹן עַל דְּלָא קַבִּילוּ לְפִתְגָמֵי שְׁמוּאֵל דְּמֵרָמְתָא בַּסָּרוּ עֲלֵיהוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא עַל דְּשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרֵי וְאִסְתְּחָרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא פְלַחוּ קֳדָמַי בְּמַקְדְּשָׁא דִּי בְּאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין׃ ט בֵּית אֶפְרַיִם לְצָדוּ

רשי

אכין מוסר לכולן : (ג) כי עתה הזניתה אפרים · עתה הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהון שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה ובטל פרדיסאות ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם : (ד) לא יתנו מעלליהם . לא יעזבו דרכם הרעה כמו (שיר ב) נתן ריחו (ראשית לא) ולא נתנו להרע עמדי (במדבר כא) ולא נתן סיחון : (ה) וענה גאון ישראל · וימאך יקר דישראל כמו (שמות י) לענות מפני לשון עוני והכנעה : בפניו . ואינון חזן ודוגמ' כן לברם פירשו לשון עדות בבא להם פורענותם יעיד בהם ובפניהם גאוה וגובה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני : (ו) בצאנם ובבקרם · בקרבנותיה': חלץ . נשמט כמו (שמואל ב ב) וקח לך את חליצתם בגדים שהשמט מעליהם : (ז) בנים זרים ילדו · שנתחתנו עם עכו"ם : יאכלם חדש . חדש אב : (ח) תקעו שופר · ביזכרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם : הריעו בית און · אחריך הגייס הולך אחה בנימין זאת תריעו בבית און וי"ת תקעו שופר בשורת חרב באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסור מאחרי כגון ירבעם וחביריו הריעו עליהם און ושבר גדול : אחריך בנימין . על שאחרהם ומזרתם אחור מלעלות לרגל; לב"המ שהוא בחלקו של בנימין : אחריך בנימין · על איחורך את בנימין : (ט) לשמה תהיה

אבן עזרא

על כן : (ג) אני . דע כי אשת יעקב אבינו היא רחל והנה לאה נכנסה במקומה גם רחל נתנה שפחתה לו ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל את יוסף אמר שלחני ויעקב אמר אל אפרים ומנשה ויקרא בהם שמי על כן יקראו כל ישראל אפרים ויפת אמר אולי ממלכת יהוא היתה מאפרים ובעבור שמלא ואת רמות בגלעד לגדי הולך לומר איננה הכתובה בדברי יהוא ובספר עמוס אפרש שהוא מאפרים והנכון בעיני כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים וחצי שבט מנשה מצפון על כן יזכור יהודה ואפרים וככה בירמיהו הבן יקיר לי אפרים ואין מלך בימים ההם מאפרים : הזנית · נפעל גם אחרים : (ד) לא יתנו : לא יעזבו מעשי' שישובו או לא יניחו על דרך על כן לא נתתיך : (ה) וענה . אמר יפת כמו בני יענה ואין לו טעם רק הוא מגזרת עני : (ו) בצאנם . שב אל יהודה לבדו שבית המקדש בנחלתם: חלץ. כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי ולמה חלץ מהם כי בה' בגדו : (ז) עתה יאכלם·אלה הבנים עם חלקיהם חדש רע כמו כי קרוב יום אידם ור' ישועה אומר חדש אב ויפת אמר כי חדש הוא חגור חרב כמו והוא חגור חדשה : (ח) תקעו ; · הטעם השמיעו זאת וידעו הכל כי אפרים הודעתי נאמנה משפט נאמן כמו

תולדות אהרן רוח זנונים · סוכה נב : גאון ישראל . (קידושין ס) : חלץ מהם . יבמות קב : בה' בגדו . יבמות יז קדושין ע : יאכלם חדש · (סנהדרין כט) תקעו שופר . ברכות נו ר"ס לב זוכר מקן :

רדק

נסיכך הם תועאים כי אני איש מוסר לכלם ויום ויום אני מייסר אותם ולא ישמעו לי : ואני מוסר . חסר איש כמו ואני תפלה שפירושו ואני איש תפלה וי"ת ודבחן לטעון וגו' :

(ג) אני ידעתי אפרים · אמר זה על ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים שעשה העגלים והפריד ישראל מעבודת האל בבה"מ אמר אני ידעתי את לבבו כמ"ש ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב וגו' : וישראל לא נכחד ממני · ממה שנועץ עם שרי ישראל לא נכחד ממני כי ידעתי כמ"ש ויועץ המלך ויעש ב' עגלי זהב : כי עתה הזנית אפרים · אתה ירבעם הזנית עם העגלים ואחר כך נטמא ישראל בעכו"ם ויהיה הזנית פעל עומד כמו שכתבנו או יהיה פעל יוצא ר"ל אתה הזנית ישראל אחר העגלים , ובדרש כי אתה הזנית אפרים עד הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהם כיון שמלך הושע בן אלה ביטל פרדסיאות שהושיב ירבעם שנאמר רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו ואעפ"כ לא עלו לירושלים לפיכך נחתם גזר דין עליהם לגלות הה"ד אני ידעתי אפרים כי עתה הזנית אפרים עתה נראה שאתה זונית שאין לך לתלות במלך : (ד) לא יתנו · כמו ולא נתן סיחון לא יתנני השב רוחי והדומים להם ענין עזיבה והנחה אמר לא יניחו אותם מעלליהם הרעים לשוב אל אלהיהם כלו' כ"כ הרבו לפשוע עד שלא נשאר להם דרך לתשובה עד שיקבלו ענשם או פירש כ"כ הם דבקים במעשיהם הרעים עד שאפי' יהרהרו פעם אחת תשובה בלבם הם מתחרטים מיד : כי רוח זנונים בקרבם · המתעה אותם : ואת ה' לא ידעו · לא דרשוהו אפי' פעם אחת אלא תמיד הם דבקים במעשיהם הרעים וי"ת ואולפן וגו' : (ה) וענה גאון ישראל בפניו · כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים אמר כי גאונו יעיד בפניו כשיקבל עונשו עליו וי"ת וימאך יקר ישראל ואינון חזן תרגם וענה מלשון הכנעה כמו לענות מפני ופי' גאון ישראל גדולתם ויקרם וכבודם ומה שאמר ואינון חזן כלומר בעודם בארצם טרם גלותם יראו בהכנעתם ושפלותם תחת הכבוד שהיה להם מתחלה : וישראל ואפרים · אמר אפרים בעבור ירבעם בן נבט המתעה אותם ובעבור שבטו שהוא שבט אפרים וישראל אמר בעבור שאר ישראל שהלכו אחריו כלם יכשלו בעון העגלים : כשל גם יהודה עמם · כי אפי' יהודה שהיה בחלקו בית המקדש עזב עבודת הש"י לעבוד אלהים אחרים וגם הוא יכשל בעונו : (ו) בצאנם ובבקרם ילכו · שבט יהודה ישובו לעבודת האל יתברך בבית המקדש זהו בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' וזה היה בימי יאשיהו שבערו העכו"ם ושבו לעבוד את השם ועשו פסח ואמר כי לא נעשה כפסח הזה וגו' · ולא ימצאו חלץ מהם · לא מצאוהו כשבקשוהו כי כבר נגזרה גזרה כמו שכתוב אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה וגו' ואמר ואת יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל וגו' : חלץ · נפרד מהם וסר מעליהם והוא פעל עומד ושיוצא והגלה נעלו חלצו שד : (ז) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו · כמשמעו שהתחתנו בעכו"ם ובעבודת כוכבים שלהם וזהו בגידה בה' שצוה אותם לא תתחתן בם כי יסיר את בנך מאחרי ות"י במימרא דה' שקרו ארי בנין מבנת עממיא קיימין להון ויש לפרש כי בנים זרים ילדו שהלכו בחקות העכו"ם וכן אמר ובילדי נכרים ישפיקו ותרגם יונתן ובנימוסי עממיא אזלין : עתה יאכלם חדש את חלקיהם · עתה בקרוב יבא חדש שיאכל האויב אותם ואת חלקיהם רוצה לומר שדותיהם וכרמיהם כמו ואכלה את החלק כמו שהוא הלקת השדה וחדש הזה הוא חדש תמוז שהובקעה העיר וחדש אב שחרבה או פירש חדש בזמן מועט כמו חדש וכן ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד לדעת יונתן רוצה לומר חדש בחדש כלו' תמיד יאכלם האויב יום ביום וחדש בחדש וכן תרגם יונתן כען איתי עליהון עממיא ירח בירח ויבזון ית פרי ארעהון : (ח) תקעו שופר · כמו שתוקעים בשופר להזהיר העם ולהתאסף אל העיר והגאן ואלו המקומות הם לבנימין ובית און היה לבני יוסף לאפרים סמוך לבנימין כי ארץ חלק בנימין היתה בין יהודה ובני יוסף : אחריך בנימין · הנה האויב אחריך בנימין כי כבר כבש ארץ אפרים וי"ת נבייא ארימו וגו' : (ט) אפרים לשמה תהיה · עדת אפרים : ביום תוכחה בשבטי ישראל הודעתי

מצודת דוד

שפים העמיקו . ר"ל העם השפים מדרכי ה' העמיקו הרעה לשחוט קרבנות לעבודת כוכבים כי המלכים מנעום לבד מללכת לבה"מ והם ברוע בחירתם הוסיפו הרעה לזבוח לעבודת כוכבים ולכן אזמין אני מוסר יסורים לכולם למלכי ישראל ולעם : (ג) אני ידעתי אפרים · יודע אני מה בלב אפרים שעובד עבודת כוכבים מרוע בחירתו : וישראל וגומר . כפל הדבר במ"ש : לא נכחד · לא נמנע ממני מחשבות לבבם : כי עתה · ר"ל עם כי מתחלה היה קצת אונס ע"י המלך הנה עתה כשמלך הושע בן אלה ובטל השומרים זנה מזדון לבו ונטמא מעצמו כן אז"ל : (ד) לא יתנו . לא יעזבו מעשיהם לשוב אל ה' כי יש בקרבם רוח זנות של עבודת כוכבים ואינם רוצים לדעת את ה' : (ה) וענה . יכנע גאון ישראל בפניו ר"ל בעיניו יראה השפלת והכנעת גאונו : יכשלו בעונם · ויבא עליהם מכשול בגמול עונם : גם יהודה וגומר . בעת ימולא סאתם : (ו) בצאנם · עם כי ילכו בני יהודה אל בה"מ לחלות פני ה' עם הבאת קרבנות עכ"ז לא יהיה נמצא להם כי חלץ מהם וסר שכינתו מביניהם : (ז) בה' בגדו · מרדו בה' כי ילדו בנים זרים כי לקחו בת עובדי כוכבים והבנים הולכים אחר האם וילדו א"כ בנים הזרים עמהם : עתה . ר"ל בזמן קרוב הנה החדש המוכן להם הוא חדש אב הוא יאכל אותם ואת חלקת שדותיהם ר"ל בימי החדש הזה יקבלו גמולם : (ח) תקעו שופר . להזהירם מחרב הגייסות הבאים : חצוצרה

מצודת ציון

יסורין : (ג) נכחד · ענין מניעה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב טו) : (ד) לא יתנו · לא יעזבו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא) : מעלליהם · מעשיהם : (ה) וענה · ענין הכנעה והשפלה כמו מאנת לענות מפני (שמות י) : גאון · מלשון גאוה ורוממות : (ו) חלץ · ענין הפשטה והסרה כמו צדיק מצרה נחלץ (משלי יא) : (ז) חלקיהם כן יקרא · אחוזת השדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז) : (ח) חצוצרה · שם כלי נגון : הריעו · מל' תרועה והרמת קול : (ט) לשמה . מלשון שממון

אבן עזרא

כמו גזרה והדומה לה : (י) היו · עושים רע לאשר הם ברשותם : כמסיגי גבול . בסתר על כן אעניסם : (יא) עשוק אפרים . עשקוהו מלכיו וריעוהו : כי הואיל הלך . שנים פועלים עוברים כמו הגשם חלף הלך לו כי הואיל שהלך אחרי מצות אנשים והוא צו כמו צו לצו ויפת אמר כי אפרים יהיה עשוק מהגוים : (יב) ואני . עש שאכלם : (יג) וירא . את מזורו . מכה שהיא צריכה שיזורו אותה : וישלח . יהודה כי כן אחריו ירב שם מקום באשור : יגהה . כמו וייטיב גיהה מראית העין : (יד) כי . בתחילה אמר ואני כעש בפנים מהגוף ועתה כשחל בחוץ מי יוכל לרפא לכם : (טו) אלך . לי ואין רודף אחרי או אלך עם הטרפה והנכון שאטרפם ואלך לי כאשר כתוב אחריו : אלך עד אשר יאשמו · שיודו שאשמו או כטעם שממה תשם שומרון · והאדמה לא תשם חסר אל"ף : ישחר נגי : ישחרוני כשחר ויאמרו אלה נאלה לנו · אמר

ערף

רשי

תהיה ביום תוכחה · וכשאבא להתווכח עמהם ישובו ויהיו חוטים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה : אפרים לשמה וגומר · בשבטי ישראל הודעתי נאמנה ר' אבוהו בשם רבי אחא ב"ר חנינא אמר ביום שיתווכח עמהם הקב"ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטים הודעתי שהדין דין אמת אתה מוצא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש בדבר וחס ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלאה סאתם כיון שחטאו גלו אז שתקו עשרת השבטים מאין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה : (י) כמסיגי גבול . כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל חבריהם המלכים לפיכך עליהם אשפוך וגומר וכתשמעו היו נוחלים שדום אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי : (יא) עשוק אפרים . ביד העכו"ם : רצוץ משפט . מיוסר ביסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי צוואות חדשות של נביאי הבעל : (יב) וכרקב · תולעת האוכל העץ ושוחקו : (יג) מזורו . לשון חולי : וילך אפרים אל אשור . זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד וישב וימרוד (מלכים ב ח) : וישלח . יהודה · אל מלך ירב · זה אחז שנתן שוחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליה (מלכים

תרגום

תְהֵא בְּיוֹם תּוּשְׁלְמַת חוֹבִין בְּרַם בְּשִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל הוֹדְעִית אוֹרַיְתָא : י הֲווֹ רַבְרְבֵי יְהוּדָה כִּמְשַׁנֵי תְּחוּם עֲלֵיהוֹן אֶשְׁפּוֹךְ כְּמַיָא חֵימְתִי : יא אֲנִיסִין דְבֵית אֶפְרַיִם כְּבִישִׁין בְּדִינֵיהוֹן אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ דַיָנֵיהוֹן לְמִטְעֵי בָּתַר מָמוֹן דְּשִׁקָר : יב וּמֵימְרִי כְּעָשָׁא לִדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְרִקְבָא לִדְבֵית יְהוּדָה : יג וַחֲזָא אֶפְרַיִם יַת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יַת מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזָלוּ דְבֵית אֶפְרַיִם לְאַתּוּר וּשְׁלָחוּ לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן הוּא לָא יָכִיל לְאַסָאָה לְכוֹן וְלָא יְנִיחַ מִנְכוֹן מַכְאוֹב : יד אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא לִדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיָוָן לִדְבֵית יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל וְאֶעְדֵי אָרֵים וּגְבוּרְתִּי וְלֵית דְמְשֵׁיזֵיב : טו אֲסַלֵיק שְׁכִינְתִּי אָתוּב לִמְדוֹר קוּדְשִׁי דִי בִשְׁמַיָא עַד דְיֵידְעוּן דְחָבוּ

מקרא

בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה : י הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי : יא עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו : יב וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה : יג וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר : יד כִּי אָנֹכִי כַשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל : טו אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי ׃

(מסורה: ד' מ"ל · ד' · ג' ומ"ל · ג' ז' ל' · ל' וחסר · ב' חד מ"ל ל' · ל' · פתח · ב' חד מ"ל)

זכל אסף רבוו׳ : עשוק ד' בקריאה ג' מ"ל ואחר חס' וסי' וחיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור · פרי אדמתך וכל יגיעך · עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל · אדם עשוק בדם נפש . בתרא חס' :

תולדות אהרן עשוק אפרים . סנהדרין נו : וירא אפרים · סנהדרין לב : אלך אשובה . ר"ה לא (ברכות ח) ·

רדק

הודעתי נאמנה · כשהוכחתים במדבר כשהיו כל השבטים כאחד הודעתי אותם נאמנה כלומר דבר אמת אם בחקותי תלכו אם תשמעו אם לא תשמעו וכיון שלא שמעו לי אחריב את ארצם ואגלם ממנה כי כן הודעתים ב מז) : והוא לא יוכל לרפוא לכם · מהרבה גדודים מפלשתים וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב כד) כי חלק אחז את בית ה' ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו : ולא יגהה מכם מזור · לא יסיר מכם מכאוב ואומר אני שהוא מן התיבות ההפוכות לשון כאשר הוגה מן המסלה (שמואל ב כ) הורו והוגו מלב (ישעיה נט) הגו סיגים מכסף (משלי כה) : (יד) אשא ואין מציל . אשא את הטרף : (טו) אלך . אסתלק מהם ואשובה אל השמים : אל אשר יאשמו · יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם : ישחרונני · יבקשונני

באמת וי"ת ביום תוכחה ביום תשלומת חובין , ובדרש רבי אבהו אמר בשם רבי יוסי בר' חנינא ביום שנתווכח הקב"ה עמהם בדין אתה מוצא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם פלטין שלו לא הגלה אותם וכי משוא פנים יש בדבר ות"ו שאין משוא פנים אלא שעדיין לא נתמלאת סאתם וכיון שחטאו גלו אז שמעו עשרת השבטים מאין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא תקיף הא קשוט דאפי' לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנא' בשבטי ישראל הודעתי נאמנה הודעתי שאני נאמן : (י) היו שרי יהודה כמסיגי גבול · בשמ"ך כמו אדור מסיג גבול רעהו וכ"ף כמסיגי לאמת הדבר כמו כ"ף השבעה לי כיום כי אותו היום והדומים לשם , ואמר כי שרי יהודה היו מסיגי גבול רעיהם הגלוסים שהיתה להם נחלה סמוך לנחלתם והיו מסיגים גבולים ולוקחים מנחלתם כמו שאמר בנבואת יחזקאל ולא יונו עוד נשיאי את עמי להונותם מאחוזתם ורש"י פירש כי כאדם המדביק גבול חבירו כן הם מהרו לאחוז דרכי חבריהם לפיכך אשפוך וגו' , ורבינו סעדיה ז"ל פי' כמסיגי גבול המצות היו שרי יהודה כמו שרי אפרים שהסיגו גבול המצות ועברו על אלות הברית כן עשו הם , ואחז"ל פירש השרים היו כמו מסיגי גבול שהיו גוזלים לפניהם בעלי הגבול כי חביריהם היו מסיגים גבול שדותיהם וכרמיהם או בתיהם והם לא היו מקשיבים לצעקתם והנה השרים כמו המסיגים שסומכים את ידיהם בהסגת הגבול , והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירש עושים רע לאשר היה ברשותם כמסיגי גבול בסתר : (יא) עשוק אפרים · ביד האומות שעשקוהו וגזלוהו במשפטים קשים ולמה בא לו כל זה כי הואיל הלך אחרי צו לפי שרצה ללכת אחרי מצות ירבעם בן נבט הואיל הלך כלומר ברצונו הלך שזה כמה שנים לא סר מדרכו הרעה ומאד התרצה בדבר הרע ההוא : צו . שם כמו מצוה וכן צו לצו בקצו קו ואע"פ שחסר ירבעם שלא זכרו אחרי צו כן מנהג המקרא במקומות לחסר במקום שהענין מובן וידוע היה כי לא היו הולכים באותו הדור אחרי מצות ירבעם לפיכך שנה ס' לגרעון ואמר במקום מצוה צו וי"ת אניסין דבית אפרים וגו' : (יב) ואני כעש לאפרים כן הכיה לאפרים וליהודה כמו העש שאוכל הבגדים : וכרקב . האוכל העצים והעץ כלומר כן אכלה אותם : (יג) וירא · מזורו . כמו מכתו כי המכה לפי שיזורו אותה נקראת מזור אמר כשראו אפרים ויהודה שהאויבים באים עליהם תמיד ושוללים אותם בקשו עזר ממלך אשור ולא בקשו עזר ממני אלא מכשר ודם שלא יוכל לעזור אותם אם אין רצוני : וישלח · ר"ל וישלח יהודה כי כבר זכר שניהם ובפסוק זה זכר אפרים בפירוש ויהודה בסתם כי כבר זכרו בסמוך : וילך אפרים . ר"ל המלאכים ששלח . או אמר וילך על מנחה שהלך לפול מלך אשור כאשר בא על הארץ ויתן מנחם לפול מלך אשור אלף ככר כסף וגו' ולא הועיל כלום אלא לפי שעה כי מלך אשור הוא שהחריב את הארץ גם שוסים אחרים שסו אותם ולא עזרם מלך אשור וכן אחז מלך יהודה שלח למלך אשור , ואמר ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו : ירב · הוא שם עיר בארץ אשור ובזה הספר זוכר אותו שתי פעמים ואפשר כי אשור היו לו שני שמות : לא יוכל לרפא · לפי שהמשיל הצרה לחולי אמר לרפא : ולא יגהה · כלומר ולא ירפא וכן לב שמח ייטיב גהה רפואה אפילו מזור אחד מכם לא ירפא וי"ת ותזה אפרים וגו' : (יד) כי אנכי . איך יוכל מלך אשור להועיל לכם אפילו אם ירצה כי אנכי לכם כשחל ואין מציל מידי : אני אני . הכפל לחזק הענין וכן ראו עתה כי אני אני הוא : (טו) אלך אשובה אל מקומי · כלומר אסתלק שכינתי מהם ואשובה אלי בשמים שהוא מקום כבודי כי הם סקילוני ולא ישכון כבודי ביניהם : עד אשר יאשמו

מצודת ציון

שממון : תוכחה · מל' ויכוח : (י) כמסיגי גבול . אמר בל' שאלה כמי שמחזיר הסימן לתוך שדה חבירו להרחיב גבולו כמ"ש לא תסיג גבול רעך (דברים יט) : עברתי · מל' עברה וזעם : (יא) עשוק · ענין שדידה וגזל : רצוץ . ענין שבירה וכתיתה כמו עשוק ורצוץ (שם כח) : הואיל . ענין רצון כמו ויואל משה (שמות ב) : צו · מל' צואה : (יב) כעש · הוא כרימה האוכל הבגדים כמו כבגד יאכלם עש (ישעיה נא) : וכרקב . תולעת הגדל בעץ נרקב : (יג) מזורו · כן נקראת המכה ע"ש שזורים עליה אבק מסממני' המרפאין וכן ישימו מזור תחתיך (עובדיה א) : ירב · הוא אשור ויקרא בשתי השמות וכן מנחה למלך ירב (לקמן י) : יגהה · ענין רפואה כמו ייטב גהה (משלי יז) : (יד) כשחל וככפיר . הם שמות האריה : (טו) ישחרונני . ענין דרישה כמו

מצודת דוד

תאוצרה · מוסב על תקעו לומר תקעו בתאוצרות ברמה להיות נשמרים מהחרב אחריך בנימין · ר"ל כי האויב הולך אחריך להלחם בך : (ט) ביום תוכחה · ביום שאתווכח עמהם על רוע מעשיהם : בשבטי ישראל . בהפורעניות שהבאתי על שבטי ישראל בזה הודעתי האמנת דברי שכן היה כמו שאמרתי עליהם : (י) היו שרי יהודה . ועכ"ז לא לקחו שרי יהודה מוסר ואחזו בדרכי עשרת השבטים כמו מסיג גבול רעהו לאחוז משלו ולכן גם עליהם אשפוך כמים עברתי : (יא) עשוק . הלא ראו שאפרים עשוק ביד האויב וכתות במשפט פורעניות על כי רצה ללכת אחר אותה צוואה של ירבעם בדבר עגלי הזהב ולא שעשה מחמת אונס כ"א גם הוא חפץ בזה ועם כי יהודה ראה הטעון והגמול ולא לקח מוסר : (יב) ואני כעש · לכן כמו שהיה כעש לאפרים לכלותו ולאבדו כן אהיה כרקב לבית יהודה : (יג) וירא · וכאשר יראה אפרים בזמנו את חלי גרותיו ויהודה בזמנו מכת מכאובו : וילך אפרים . הוא הושע בן אלה ששלח אל מלך אשור שיהיה לו לעבד : וישלח . על יהודה המכר יאמר

רשי

יבקשונני : (א) לכו ונשובה. יאמרו לכו ונשובה וגו' : יך ויחבשנו · יך ל' הווה הוא . הוא מכה אותנו והוא יחבשנו : (ב) יחיינו מיומים . יחזקנו משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו : ביום השלישי · בבנין בית השלישי יקימנו : מיומים . משתי עתים שעברו עלינו : ביום השלישי · בעת השלישי : (ג) לדעת את ה' · באמת ובתמים נכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו : ויבא כגשם לנו. כגשם הבא להיות חיים לעול' שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: יורה ארץ. ימטיר ארץ : (ד) מה אעשה לך · מפני מדת הדין איך אוציא משפטיך לאור : וחסדכם כענן בוקר · כל טובתכם וצדקתכם איננה כלום : (ה) על כן חצבתי בנביאים . על אשר חצבתי עליהם דברי ע"י הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתי באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן · ע"כ כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) כי על כן לא נתתיה לשלה בני (שם לח) : ומשפטיך אור יצא . בתמיה ואיך אוכל לשאת פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך : (ו) ודעת אלהים . מפלתי מעולות

אבן עזרא

טרף בעבור ככפיר : (א) יך . מכה : ויחבשנו . כמו ולא חבשו כי המכה צריכה לזור ולחבש והרכך באחרונה בשמן . ובאת מלת טרף פועל עבר עם יך שהוא עתיד על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי : (ב) יחיינו · ירפאנו כמו וימרחו על השחין ויחי עד חיותם וטעם יומים זמן קרוב שלישי הספק כל נשבר כי אז יכאב : (ג) ונדעה . שנרדפה לדעת את ה' כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחילה ידע המשכיל הש"י במעשיו כמו השחר בצאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת : ויבא כגשם . הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת על דרך יערוף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו מרפא מהשם כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו : כמלקוש יורה ארץ · חסר וי"ו כדרך אדם שת גם יחסר אות בי"ת כדרך כי ששת ימים וככה הוא כמלקוש ויורה ארץ : (ד) מה . הטעם הזה שהחסד שאמרתם שתשובו לדעת השם : כענן בוקר · שלא יעמוד ומלת משכים איננו פועל כמו משכים היו כאילו הוא שם לשחר ולפי דעתי שמשכים היו כל אחד אם כן יהיה גם זה כן (ה) על · חצבתי · כמו חוצב בהר והטעם שהרג קנאת הנביאים שלהם שהיו מתעים אותם שלא ישובו : הרגתים · בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם על כן הרגתי גם אני באמרי פי אולי תשובו ישראל : ומשפטיך אור יצא · כמו והוציא כאור צדקך ועוד בעבור שאמר כשחר נכון מוצאו : (ו) כי חסד חפצתי · חסד נכון לא חסד כענן : (ז) והמה . על נביאי שקר :

גלעד

ו א לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃ ב יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃ ג וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ׃ ד מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ׃ ה עַל־כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא׃ ו כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת׃ ז וְהֵמָּה

ב' · ג' · פסו' מן ז' תיבות בכל תיבות יו"ד · ב' י"ב' חד מ"ל · כ' מ"ל · נ' · ס' · ג' · ג' י"א ר"פ

ויבעון מן קדמי כד תעוק להון יבעון דחלתי : א יימרון אתו ונתוב לפולחנא דיי ארי הוא די מחנא ויסנגא ודאיתי עלנא תבר יניח לנא : ב יחיננא ליומי נחמתא דעתידין למיתי ביום אחיות מיתיא יקימיננא ונחי קדמוהי : ג וניכף נרדוף למידע ית דחלתא דיי כנהור צפרא דמקשיט במפקיה ויתין ברכן לנא כמטר מגבר כלקישא דמרוי ארעא : ד מן קדם דין דקשוט מא אעביד לכון דבית יהודה וטבותכון כענן צפרא וכטלא דמוהי פסיק : ה על כן דאזהרתינון בשליחות נביי ולא תבו איתיתי עליכון קטולין על דעברו על מימר רעותי ודיני כנהור נפיק : ו ארי בעבדי חיסדא רעוא קדמי מדבח ועבדי אוריתא דיי ממסקי עלון : ז ואינון כדריא קדמאי

ונשובה ד' בקריאה וסימ' ויאמר אברהם אל נעריו · נתנו ראש ונשובה · הנה באו בארץ צוף · הרבה כושל גם נפל איש · לכו ונשובה אל ה' · נחפשה דרכינו ונחקרה · השיבנו ה' אליך · בנביאים ה' וסי' גם' בשמואל א'· סי' : ודעת אלהים ג' בליש' בקרי' וסימ' כי אין אמת ואין חסד · כי חסד חפצתי · ודעת אלהים תמצא :

תולדות אהרן יחיינו מיומים · שם סנהדרין לז (ברכות ט תענית סג סנהדרין ל) : נרדפה · ברכות ו (ברכות ט) : כגשם לנו · תענית ד' : מה אעשה · שם ו : כענן בקר · ברכות נט : חצבתי בנביאים · תענית ה :

רדק

יאשמו · האל"ף והשי"ן בשו"א וענינו עד שישימו עצמם אשמים וכת"י עד דידעון דחבו : ישחרנני · ידרשוני ויבקשוני כמו אם תשחר אל ה' והדומים להם והנו"ן כראשונה כנו"ן ישמעון הנוספת פעמים בעתידי רבים : (א) לכו · ענין זרוז המעשה כמו לכו ונחשבה על ירמיהו לכה נא אנסכה בשמחה והדומים להם שאין ענינם הליכה ממש אלא זרוז המעשה ולפי שההליכה זרוז והשיבה שלכה יאמר איש לחבירו לכו ונשובה אל ה' וזה היה בימי יאשיהו שבקשו את ה' ועבדוהו : כי הוא טרף . הלו קמוץ והע"פ שהוא פעל עבר כי יש רבים קומצים כמו שכתבנו בספר מכלול ואמר ונשובה אל השם כי הוא טרף כמו שאמר אטרוף וגומר : ואין מציל · ואם נשוב אליו הוא המוחץ והוא הרופא וכפל הענין במלות שונות ואמר יך ויחבשנו : יך בתשלומו יכה והוא עתיד במקום עבר : (ב) יחיינו מיומים · ענין רפואה כמו עד חיותם וכמו וימרחו על השחין ויחי אמר אם תלינו יומים הוא ירפאינו מחולינו עד שביום השלישי יקימנו ונחיה זמן רב לפניו כלומר אם ארכו צרותינו זמן רב והוא משל יומים בקרוב יביא לנו ישועתו והוא משל ביום השלישי , והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש ביום השלישי הספק כל נשבר כי אז יכאב וכן אמר ביום השלישי בהיותם כואבים ופי' עוד יחיינו מיומים זה כמאמר הוא על העתיד ומיומים משל לשני גליות . גלות מצרים וגלות בבל ביום השלישי משל לגלות הזה השלישי שיקימנו ממנו ונחיה לפניו שלא נגלה עוד לעולם ,נחיה תמיד לפניו כל ימי עד שלא נחטא עוד : (ג) ונדעה נרדפה · תהיה השכמתינו ודתינו כאחד ונרדפה כלנו לדעת את ה' : ונדעה · כמו ונדעה בינינו מה טוב לדעת את ה' לעשות משפט וצדקה כמו שכתוב הלא היא הדעת אותי נאם ה' ואאז"ל פירש נדעה אותו ויתברר אלינו כאשר שיתברר אור השחר שאין שם עבים והו נכון מוצאו כאשר אמר דוד לשלמה בנו דע את אלהי אביך ועבדהו בתחלה דעהו ואח"כ עבדהו כי אם לא ידע דרך יחודו למי יעבוד על כן אמר ונדעה נרדפה בתחלה נדעה ואחר כך נרדפה לדעת את ה' כלומר לעבדו , והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירש ונדעה נרדפה נדעה שנרדפה לדעת את ה' כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את ה' עד שילמוד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחלה ידע המשכיל את השם יתברך במעשיו כמו השחר בצאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת ויבא הטעם שהשם יעזרנו ויורנו האמת על דרך יערף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו מרפא מה' כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא רק מאתו יתברך ולפירושנו כשחר נכון מוצאו פי' אם נעשה זה שנרדפה לדעת את ה' הוא יהיה לנו כשחר נכון מוצאו כלו' שיופיע אורו וטובו עלינו ועוד המשיל ויבא כגשם לנו כמו הגשם שמחיה הזרעים המתים כן האדם השרוי בצער דומה למת וכשתבא לו התשועה תדמה לו שחיה מתמותתו וכפל עוד הענין ואמר כמלקוש יורה ארץ ופירש יורה ארץ כן יבא לנו וי"ת כמלקושא דמרוי ארעא ויהיה לפירושו יורה כמו ירוה הפוך : (ד) מה אעשה לך אפרים · איך ארפא אתכם ואיך אחבוש ותשובתכם איננה שלמה כי אם עשו מלכי ישראל היושר בעיני השם מהרה שבו לעשות הרע כמו יהוא וכן מלכי יהודה אשר עשו כימי יאשיהו הישר בעיני השם שבו לעשות הרע בימי בנו וכן בנו וזהו וחסדכם כענן בקר כמו ענן הבקר או הטל כי כחם השמש יפסק : משכים · שם בשקל יתן אוכל למשביר כלומר בהשכמה הולך ותרגם יונתן וכטלא דמוהי פסיק : (ה) על כן חצבתי בנביאים · כמו חוצב בהר שבורת האבנים ופירש על כן בעבור וחסדכם כענן בקר הוגעתי בנביאים יום ויום השכם ודבר להזהירכם שתעמדו בדרך הישרה ולא שמעתם ומרוב הוגיעי אותם בשליחותי הרי הם כאלו הרגתים וכל זה עשיתי בעבור שמשפטיך אור יצא כלומר שיהיו משפטיך כאור שיצא כלומר בצאתו כמו שאמר כשחר נכון מוצאו ואדוני אבי ז"ל פירש חצבתי בנביאים הרגתים מתו בשליחותי כמו זכריה ואוריה : ומשפטיך אור יצא · בתמיהה וי"ת על כן דאזהרתינון וגומר : (ו) כי חסד · אעפ"י ששבו לעבוד את ה' בבית המקדש בימי הושע בן אלה שביטל פרדסיאות שהושיב ירבעם בדרכים אף על פי כן חסד ודעת אלהים לא היה בהם וכן

ביהודה

מצודת דוד

יאמר כי אמנו שלח למלך אשור לעזור לו מול רצין ופקח כמ"ש (במ"ב) : לא יוכל לרפוא . ר"ל לא יהיה לך לעזר : ולא יגהה · לא ירפא מכם המכה ר"ל לא יציל אתכם מהרעה : (יד) כי אנכי · כי אני אהיה כשחל מול אפרים וגומר · ואני אטרפם ואלך לי עם הטרף ואשא אותם ואין מי מציל מידי ר"ל אם אני אחפוץ ברעתם מה יעזור להם אשור : (טו) אלך · אסלק מהם שכינתי ואשובה אל מקומי השמים : עד אשר יאשמו · שיכירו בעצמם שהם אשמים ויבקשו פני למחול להם : בצר · הנה בעת יצר להם ידרשו אותי ולא יחזקו לבבם : ו (א) לכו ונשובה . מוסב למעלה לומר הנה בעת יצר יאמרו כה זה לזה לכו ונשובה אל ה' : כי הוא טרף . ולא בכח ידו גבר האויב : וירפאנו · והוא ירפא אותנו כי הכל ממנו ובידו : יך . הוא הכה אותנו והוא יניח תחבושת על המכה וכפל הדבר במ"ש : (ב) יחיינו מיומים . הנה שלח לנו רפואה משני העתים שעברו עלינו הוא גלות מצרים וגלות בבל : ביום השלישי . בעת השלישי בגאולה העתידה יקימנו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לא נגלה עוד לגולה : (ג) ונדעה · אז נדעו איך נרדפה לדעת את ה' : כשחר נכון מוצאו · ר"ל כמו הבוקר כשרואה האדם תחלת אורו הוא בטוח שיצא השמש על הארץ וילאום כן יהיה הרודף לדעת את ה' נכון ובטוח שימצאהו : ויבוא · רב טוב יבוא לנו כמרבית מי הגשם וכמלקוש המרוה את הארץ ומשביעה : (ד) מה אעשה לך . ר"ל אבל אתם הואיל ואיך שב אלי מהו הטובה והתרופה שאעשה לך הלא אין לכם זכות כי חסדכם היא כענן בוקר שאין מביא הגשם כי כן אתם מרעים

חסד

מצודת ציון

כמו שוחר טוב (שם יא) : (א) לכו · הוא ענין לשון זרוז : יך · מלשון הכאה : ויחבשנו · ענין קשירת המטלית על המכה והסבירה כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד) : (ב) יחיינו . ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה) : מיומים · ר"ל מהעתים : (ג) נרדפה . אמר בלשון שאלה על מרבית ההשתדלות : כשחר . היא אור הבוקר : נכון · ברור ומובטח : מוצאו · מל' יציאה : כמלקוש · הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות כמו כעב מלקוש (משלי טז) : יורה . ענין שביעה כת"י והוא הפוך כמו ירוה שהוא ענין שביעה כמו כגן רוה (ישעיה נח) : (ה) חצבתי ·

ענין

אבן עזרא

(ח) גלעד . עקובה . כמו עקוב הלב עשה בעקבה עקובה מדם שנשפך : (ט) וכחכי · היו"ד תחת ה"א על דרך לכלא הפשע גם הוא באל"ף תחת ה"א ואלה השתים מלות זרות הן כי משפט בעלי הה"א בסמוך לכלות לחכות והטעם כאשר יחכו גדודים איש שיבא ויפשטוהו ככה הם חבר כהנים והנה הזכיר נביאי השקר גם הכהנים : שכמה . כמו לעבדו שכם והג' גדודים ישרת בעבור אחר כגדודים בדרך ירצחו כולם הטעם שהכהנים יקחו מתנות כהונה בחזקה : (י) בבית · שערוריה . הטעם דבר מגועל כתאנים השוערים : שם זנות לאפרים · רמז לעגלים בבית אל שהוא לאפרים : (יא) גם יהודה · אחר שהזכיר אפרים ושת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע והטעם שטת קציר לך ועזרך לעבוד הבעל בבית אל כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי שיאמרו לכו ונשובה אל ה' ובעבור יהודה שהניח ביתי ועזרך לא אשיב שבותך : (א) כרפאי · בעבור שאמרו כי הוא טרף וירפאנו אמר כאשר ארצה לרפאם עמד לפני רשעי' בלב' שלא עזבוהו עד עתה כי פעלו שקר בלילה יגנבו וביום פושטים גדודים חוץ מן הערים : (ב) ובל · והם חושבים כי אינני רואם ולא ידעו ,כי מעלליהם סובבים אותם

רשי

מעולות : (ז) כאדם · כאדם הראשון : שם בגדו בי · בארץ טובה שאושבתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי : (ח) עקובה מדם · מלאה אורבי רציחה כמו ואת עקבו ויעקבני : (ט) וכחכי איש גדודים . וכאשפת איש ליד דגים האוספם בחכה יחד כן חכי גדודים חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד : כי זמה עשו . כי עצה היא אשר נתיעצו לפני אסיפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל . וכתבי אימדור"ש בלעז ואף בלשון משנה חכי ל' חיבור הוא (ב"ק קי"ט : וע"ש) ולא יטול בו יותר משלשה חכין הם תפירות שהסורק מחבר בהם שני לארין מן הבגד יחד כשתוכבו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשיש בהם חבור אדם שנאספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מדברי ר"מ שליח צבור זצ"ל : שכמה . לשון כת אחת : (י) שערוריה · ת"א לי שינוי ששינו את דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה) : (יא) גם יהודה · אף הוא הואיל וקלקל : שת · המשים זמן פורענות לה : קציר · עת סילוקם וגלותם כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה (שם יא) בפורענות בבל בספר ירמיה : בשובי שבות עמי . בהוליכי אותם לשובב תשובותם : שבות עמי · לשון תשובה נערות וילדות אינויייזי"א בלע"ז וכן בנים שובבים (שם ג) הבת השובבה (שם לא) : (א) כרפאי לישראל . כשאני חפץ להושיעם ולרפאות עוונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנבים מהם תמיד באים וגונבים ממון חביריהם ואף פושטים גדודיהם בלסטיות ללסטם את הבריות : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה

הושע ו ז

ז וְהֵ֕מָּה כְּאָדָ֖ם עָבְר֣וּ בְרִ֑ית שָׁ֖ם בָּ֥גְדוּ בִֽי׃ ח גִּלְעָ֕ד קִרְיַ֖ת פֹּ֣עֲלֵי אָ֑וֶן עֲקֻבָּ֖ה מִדָּֽם׃ ט וּכְחַכֵּ֨י אִ֜ישׁ גְּדוּדִ֗ים חֶ֚בֶר כֹּֽהֲנִ֔ים דֶּ֖רֶךְ יְרַצְּחוּ־שֶׁ֑כְמָה כִּ֥י זִמָּ֖ה עָשֽׂוּ׃ י בְּבֵית֙ יִשְׂרָאֵ֔ל רָאִ֖יתִי שַׁעֲרִֽירִיָּ֑ה שָׁ֚ם זְנ֣וּת לְאֶפְרַ֔יִם נִטְמָ֖א יִשְׂרָאֵֽל׃ יא גַּם־יְהוּדָ֕ה שָׁ֥ת קָצִ֖יר לָ֑ךְ בְּשׁוּבִ֖י שְׁב֥וּת עַמִּֽי׃

ז א כְּרָפְאִ֣י לְיִשְׂרָאֵ֗ל וְנִגְלָ֞ה עֲוֺ֤ן אֶפְרַ֙יִם֙ וְרָע֣וֹת שֹֽׁמְר֔וֹן כִּ֥י פָעֲל֖וּ שָׁ֑קֶר וְגַנָּ֣ב יָב֔וֹא פָּשַׁ֥ט גְּד֖וּד בַּחֽוּץ׃ ב וּבַל־יֹֽאמְרוּ֙ לִלְבָבָ֔ם כָּל־רָעָתָ֖ם זָכָ֑רְתִּי עַתָּה֙ סְבָב֣וּם מַֽעַלְלֵיהֶ֔ם נֶ֥גֶד

שערוריה ק'

תרגום

וְאִנּוּן כְּדָרֵי קַדְמָאֵי עֲבָרוּ עַל קְיָמִי וּבְאַרְעָא טָבָא דִיהֲבִית לְהוֹן לְמֶעְבַּד רְעוּתִי תַּמָּן שַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי : ח גִּלְעָד קִרְיַת אֱנוּסִין בְּנִכְלִין אַשְׁדִין דַּם זַכַּאי : ט וּכְמָא דִי מְסַבַּר אֱנַשׁ לְמַשִׁרְיָן אִתְחַבָּרוּ אִינוּן וְכַהֲנֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא חֲדָא קָטְלִין נַפְשָׁן כְּתַף חַד אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין עֲבָדוּ : י בְּבֵית יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתִי שִׁנּוּ אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִגְזִיר עִמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא תָּבוּ אִינוּן לְמִטְעֵי בָּתַר עֶגְלַיָא בְּבֵית אֵל תַּמָּן טְעוֹ בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל : יא אַף דְבֵית יְהוּדָה שְׁרִיאוּ לְאַסְגָּאָה חוֹבֵיהוֹן אַף לְהוֹן יִמְטֵי חוֹבִין בַּאֲתָבוּתִי גָלְוַת עַמִּי : א כְּמִתְבְּעֵי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְגַּלְיָן עֲוָיַת אֶפְרַיִם וּבִישַׁת שֹׁמְרוֹן אֲרֵי עֲבָדוּ שְׁקַר וּבְלֵילְיָא בְּבָתַּיָא גָנְבִין וּבְמַדְבְּרָא בִּימָמָא קָפְחִין : ב לָא מְחַשְׁבִין בְּלִבְּהוֹן דְּכָל בִּישְׁתְּהוֹן גְּלַיָן קֳדָמַי כְּעַן יַקְפוּנִינוּן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא דִי

סלוגת'ירצחו

כאדם ג' בקריאה וסימ' והמה כאדם עברו ברית . אכן כאדם תמתון · אם כמות כל האדם ימתון אלה : שת ד' קמצין בקרי' וסימ' כי שת לי אלהים זרע אחר · ולא שת לבו גם לזאת · גם יהודה שת קציר : מי שת בטוחות חכמה :

תולדות אהרן עברו בריתי סנהדרין לח: פועלי און. מכות י : שת קציר, מגלה יד ערכין נג : כרפאי לישראל. מגלה יג:

רדק

ביהודה שעבדוהו בימי יאשיהו שהרס הבמות והמזבחות והעלו זבחיהם בבית המקדש עשות החסד הוא העיקר ודעת אלהים שהוא לעשות משפט וצדקה ות"י ודעת אלהים ועבדי אורייתא דה': והמה כאדם עברו ברית . כאדם שבוגד בחבירו ועובר על בריתו כן נקל בעיניהם לבגוד בי ולעבור על בריתי ופי' שם בארצם במקום שהשפעתי עליהם טובה שם בגדו בי ויש מפרשים כאדם כאדם הראשון , ויונתן תרגם ואינון כדריא קדמאי וגומר :(ח) גלעד · עקובה מדם · מן עקוב הלב ויהוא עשה בעקבה ענין תרמית והערמה , וכן פירשוהו רבותינו זכרונם לברכה עקובה מדם שהיו עוקבים להרוג נפשות כלומר מערימים ובמקום אחר פירשו עקובה מלוכלכת מרוב דם ששופכין בה כמו שאמר בתלמוד ירושלמי אם יש בה עקיבת יין אסור ואמר מה הוא עקיבת יין כההוא דמלכלך כדכתיב עקובה מדם : (ט) וכחכי איש גדודים · היו"ד במקום ה"א חכה והוא מקור אמר כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובד דרך לשלול אותו כן הוא חבר כהנים רוצה לומר כהני הבמות שמתחברים לשלול עוברי דרך : דרך ירצחו שכמה · בדרך ירצחו כלם שכם אחד כי מי שישלול ירצח אם יעמיד כנגדו בעל הממון ירצחנו : כי זמה עשה · כל מעשה רע ותועבה עשו וכן הוא זמות יעץ כלומר לא זה בלבד עשו אלא זמה היא כל מעשיהם ואפשר לפרש זמה מחשבה כלומר כמו שחשבו בלבם כן עשו ויונתן תרגם כן וכחכי ענין חכו לי שתרגם וכמה דמסביר איניש למשריין וגו', ויש מפרשים וכחכי מן וכחכה תעלה ופירשו גדודים מן מלא על כל גדותיו כלומר כמו שמשליכים ציידי הדגים החכה למשוך הדגים אשר ביאור והציידים בהשליכם החכה עומדים על גדות הנהר או היאור ומשם צדים הדגים כן חבר הכהנים צדים בני אדם וכן פירש רב סעדיה גאון זכרונו לברכה , ואדוני אבי זכרונו לברכה פי' כהנים שרים וגדולים כמו ובני דוד כהנים היו : (י) בבית ישראל ראיתי שערורים · בבית אל ובדן כי שם העגלים שהם שערורים לשון ביעור ושנוף כמו התאנים השוערים שערורית עשתה : שם זנות לאפרים · העגלים שעשה ירבעם משבט אפרים וזנה אחריהם : נטמא ישראל · נטמאו בהם ישראל שעבדו עשרת השבטים אותם ופירש שם בבית אל ובדן וי"מ בבית ישראל וגו' : (יא) גם יהודה שת קציר לך · פירשו בו כי גם יהודה שם עצמו לעבוד עכו"ם כמו אפרים אע"פ שהיה בית המקדש בתוכו , ופי' שת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע כלומר נטע גם כן נטע זר כמו אפרים : בשובי שבות עמי : כשהשבתי לשוב שבות עמי לפי שלא היו כולם עבר אחד לעבוד עכו"ם אבל אחר שיהודה עבד עכו"ם גם כן הנחתים ביד אויביהם ולפי דעתי כי יהודה קריאה כמו יהודה אתה יודוך אחיך כלומר אתה יהודה גם לך שת קציר כמשיב שבות עמי והוא ירבעם בן יואש מלך ישראל כי אף על פי שהיו מרעים ישראל ויהודה כמו שספקדים בשובי שבות עמי ע"י ירבעם כי ראיתי עוני ישראל מודה אחד גם לך יהודה שת קציר ונטע טוב ירבעם שהשיב את דמשק ואת חמת ליהודה ואף על פי כן לא תזרתם למוטב לא ישראל ולא יהודה וזה שאמר אחר זה כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים וגו' וזו היה הרפואה כמו שכתוב הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה וזהו פי' בשובי את שבות עמי ופי' כרפאי לישראל וי"ת אף דבית יהודה וגומר : (א) כרפאי לישראל · וגנב יבא פשט גדוד בחוץ · פירושו כתרגומו : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינם חושבים בלבבם כי כל רעתם זכרתי : עתה סבבום מעלליהם נגד פני היו · עתה יסבו אותם מעשיהם שהיו כנגד

מצודת ציון

ענין כריתת אבנים כמו חוצב בהר (מ"א ו) ואמר בל' שאלה על גזרת הדברים ותחוך האמרים : אור · דרך המקרא לכנות הטובה בשם אור וכמו שמכנה הרעה בשם חושך : (ח) עקובה · ענין מארב ואורב כמו ואת עקבו מים (יהושע ח) : (ט) וכחכי · ענין תקוה כמו וחכיתי לה' (ישעיה ח) : גדודים . מרבית אנשים יחד קרוי גדוד : חבר · מל' חבורה וסיעה : שכמה · ר"ל לב אחד ודעה אחת כמו לעבדו שכם אחד (צפניה ג) : זמה . מעשה תעוב ומגונה : (י) שערוריה · ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערוריה (ירמיה ה) : (יא) שת · ענין שימה : קציר . ענף וסעיף כמו ועשה קציר (איוב יד) : שבות · מל' שבי הגולה : (א) פשט · ענין הסרת המלבוש כמו

מצודת דוד

חסד ואין כל מאומה : וכל . כמו הטל היורד בהשכמה שבחום השמש יפסק ואם כן משכים בבוקר והולך מיד כן אתם אף אם תעבו מה מן הישר לא תאחזו בה זמן מרובה : (ה) על כן . הואיל וכן דרכיכם לכן חצבתי לכם דברי ע"י הנביאים להיישיר אתכם לדרך הנכוחה אבל לא הועלתי כי הרגתי את הנביאים על ידי אמרי פי ר"ל הנבואה היתה סבה להיות נהרגים על ידכם כי כן הרגו את זכריה ואת אוריה על שנבאו בדבר ה' : ומשפטיך · ואיך א"כ יצא משפטיך לאור להצדק בדין : (ו) ולא זבח . ולא תלדקו א"כ בעבור הבאת הזבחים . מעולות · ר"ל חפצתי יותר מעולות : (ז) כאדם · כמו אדם הראשון שהמקום הכניסו לג"ע ועבר על מצות ה' ואכל מעץ הדעת כן המה עברו בריתי ובגדו בי בהארץ אשר נתתי להם וכאומר לכן כמו שגרשתי את אדם מג"ע כן אגרשם מארצם : (ח) קרית · עיר מלאה אנשים פועלי און : עקובה מדם · מלאה אורבים לשפוך דם נקי : (ט) וכחכי וגו' . כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובר דרך לשלול אותו כן הוא חבורה של כהנים ירצחו בדרך כולם שכם א' ובדעה אחת : כי זמה עשו · כאומר לא רציחה ממש בידים כי הם ירצחו במעשיהם התעובים והמגונים ובהם מסבבים אבדן נפשות : (י) שערוריה · דבר מגונה ומאוס : שם זנות לאפרים · ר"ל כי שם ראיתי זנות לאפרים אשר יזנה אחר עגלי הזהב ושם נטמא ישראל כי כולם עבדו אחר העגלים : (יא) גם יהודה · ר"ל לא די שחטאת אתה ישראל אלא שגם יהודה עשה לך קציר וסעיף להוסיף על האשרות ר"ל גם הוא אחז בדרכך כשהיה בלבי להשיב מהגולה בני השבי של עמי וכאומר עם כי היה בלבי לרחמם הנה לא ארחמם כי בני יהודה הבעירו חמתי במה שאחזו בדרכי ישראל לעבוד עבודת כוכבים כמותם והם היו סיבה לזה : ז (א) כרפאי · כאשר עלה בלבי לרפאות את ישראל מחלי צרתם אז נגלה עון אפרים ורעות שומרון

פְּנֵי הָיוּ׃ ג בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים׃ ד כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר בֹּעֵרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד־חֻמְצָתוֹ׃ ה יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיָּיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים׃ ו כִּי־קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃ ז כֻּלָּם יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־מַלְכֵיהֶם נָפָלוּ אֵין־קֹרֵא בָהֶם אֵלָי׃ ח אֶפְרַיִם בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם הָיָה

ב' · ל' · ל' חסר ומלעיל וחד מלרע · ל' : ל' · ל' · ל' חסר · ג' דגשים ל' · ל' וחסר · ל' ג' דגשים · ל'

קדמי הוו גלן׃ ג בשריקתהון מחדן מלכא ובכדיביהון רברבין׃ ד כולהון מחמדין למינף נשי חבריהון דלקין כתנורא דאזייהון נחתומא בכן יגלון בפריע מקרויהון כמא דמוחן לקימא מחשבת רשעא ועל דלא אדכרו נסין וגבורן דאתעבידו להון ביום מסקהון ממצרים מעדן מילש לישא עד לא חמא׃ ה יומא דמניאו עליהון מלכהון שריאו רברביא למשתיה עמיה חמר נגד לידי סיעת שכרין׃ ו ארי אתקריבו לעצת חטאין ולא עכיבו כתנורא בער לבהון באתכמוניהון כל ליליא מוריך רוגזהון עד צפרא הוא דליק כאשא שלהובי׃ ז כולהון מחממין כתנורא ובלישן שקריהון מחיבין ית דיניהון כל מלכיהון אתקטלו לית דמצלי מנהון קדמי׃ ח בית אפרים דמן לחררא דעד לא

כתנור ג' דגשים וסימ' כי קרבו כתנור לבם · כלם יחמו כתנור . כי הנה היום בא בער כתנור :

תולדות אהרן החלו שרים · (עכו"ם נט) : משך ידו · סוטה מב סנהדרין קג : כל מלכיהם . (סנהדרין כו) :

רשי

כתובה לזכרון לפני : (ג) ישמחו מלך · מלכם חפץ ברעה שהם עושים : (יד) בוערה מאופה · שהוסקה מיד הנחתום כן יצרם בוער בקרבם : ישבות מעיר · י"ת מה שתירגם ואיני יכול ליישב בו לשון המקרא ולפי משמעו ישבות יצרם הרע שהיה מעירם : מלוש בצק עד חומצתו · מחשב בלבו את הרעה כילד יעשה אותה הוא שוכב וישן עד הבוקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלוש בצק עד שתחמיצה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר (במיכה ב) הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם כאור הבוקר יעשוה : (ה) יום מלכנו · ביום שהיה ממליכין את מלכיהם : החלו שרים . נעשו שרינו חולים : חמת מיין . מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים : (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם · הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות : כל הלילה ישן אופיהם · נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה : ישן אופיה' . כלומר עד הבוקר ישנים ולבוקר בוערים כאש עד שגמרו את רעתם : (ז) ואכלו את שופטיה' · הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא בהם אלי ובירושלמי במסכת עכו"ם דרשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו שמפורש אתון לגביה אמרין ליה קום עבד לן עכו"ם אמר לון השתא עתי רמשא הוא וכל עמא שתיין כלומר עת שכרות היא שמא עכשיו שכורים אתם ומחר תחזרו בכם איזלון ואיתו בצפרא אזלו ואתוב בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמר לון אנא דחיל מן סנהדרין דילכון אמרון ליה אנן קטלין לון הדא היא ואכלו את שופטיהם : משך ידו וגו' · כד הוה חמיא בר נש כשר הוה מותיב גבוי תרין לוצין ואינון אמרין לו איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואינון אמרין לו ולא עבדין עכו"ם והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתעבשון ואינון אמרין לו חש דמלכא בעי למעבד כן דוס שהמלך רוצה לעשות כן : (ח) יתבולל · יבולבל בגולה בין הבבליים :

עוגה

אבן עזרא

אותם והם נגד פני : (ג) ברעתם ישמחו מלך · והשרים שימליכוהו : (ד) כלם · גם בלבם עמהם ותנור לשון זכר על כן מלת בוערה מלעיל כמו לילה , נחלה עבר על נפשנו וזה הפסוק הפוך וככה טעמו כמו תנור אופה בוערה מלוש בצק עד חומצתו עד ישבות אופה מעיר כי צריך להבעירו ולהסיקו הרבה : (ה) יום · שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכינו ישכירוהו ביין אז ימשך ידו עם הלוצצים וזאת המלה מפועלי הכפל שהוא לצץ ואילו היתה מלוצצים היתה מהפעלים שהם עלומי העי"ן מגזרת לץ ששרשו ליץ ע"כ הוא ומכפולי הלמ"ד על כן הוספות ומתוספות שנים שרשים ומלת החלו מחלי כמו הרוא ומלכינו הוא הפעול והשרים הם הפועלי' : החלו שרים · את המלך מן השכרות וכמוהו מחלה לב פועלת מחלה את הלב מהבנין הנוסף שהוא החלה , וטעם חמת מיין בתכרון בי"ת בחמת מלא יין ופירושו כמו מן החמת ונסמך ככה כמו דלת וסגור דלתך בעדך והעד מספח חמתך ואף שכר שהוא כטעם הזה (ו) כי · מלת בארבם על מחשבות רעות שיחשבו כל הלילה והנה לבם קרוב כתנור רק כל אופה ישן בלילה רק בבוקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן רק חושב כל הלילה : (ז) כולם · הטעם אוכלים אלה את אלה אפילו שופטיהם גם קושרים על מלכיהם על כן כתוב : (ח) אפרים . הוא יתבולל · כמו בלול מעורב וטעם

רדק

כנגד פני ולא נעלמו ממני ובקבלה העונש יכירו כי ידעתי הכל ואני הוא המשיב גמולם בראשם : (ג) ברעתם ישמחו מלך · כשנסמכו עם ירבעם בדבר העגלים שמחו ובכחשיהם. שכתבו בה' ואמרו אלה אלהיך ישראל שמחו גם כן השרים הנסמכים עם ירבעם באותה עצה או פירושו בכל יום ויום משמחים מלכם ברעה שעושים בעושק ובחמס כי גם ידו עמהם , ובכחשיהם שמכחשים ומשקרים איש בעמיתו משמחים השרים כי גם הם סומכים את ידיהם : (ד) כלם מנאפים . המלך עם השרים וגם העם נשמעים אליהם והמשיל תמיכות הניאוף לתמימות האש , ואמר כי הם כמו התנור הבוער מאופה ר"ל שהאופה בערו והסיקו לאפות בו הפת ורוב התמימות התנור והסיקו הוא הזמן שישבות האופה מהעיר הנשים האופות בו לחמם והזמן ההוא סוף מלוש בצק עד חמצתו כי כשמשים העצים בתנור להסיקו הוא מלוש הנשים ללוש וישבות מהעיר אותן עד שיתמץ הבצק כמו שהוא מבער. בלבו ואז יעורר אותן שיבואו עם בצקן לאפות וזהו שיעור שיסק התנור ואמר כי הם בוערים בניאוף כמו התנור בעת שיסקו : בוערה · מלעיל הטעם בעי"ן והה"א נוספת כי תנור לשון זכר : מעיר . כמו מהעיר וי"ת כולהון מחמדין וגו' , ואחז"ל פי' ישבות מעיר שילך המעיר אותן אם ישבות לא ישבות זמן ארוך אלא מלוש בצק עד חמצתו : חמצתו · מקור בסגול כמשקל עמלה עניך או שם בשקל טמאה : (ה) יום מלכנו · יום שהיו ממליכים מלך שהיו קוראים אותו היום יום מלכנו אמר מה היה עסק השרים עמו לא לדבר בענין גבורה וגלות האויבים ולהעמיד משפט כמו שהוא חק מלך בן חורין אלא מה היה עסקם באכילה ושתייה עד שהחלו המלך מרוב שתות היין וזהו חמת מיין שהיה זה בא בנאדו מלא יין וזה בא בנאדו ומשקין המלך עד שמחלין אותו והוא עם רוב השתיה משך ידו את לוצצים ומתלוצץ עמהם , וכתב אחז"ל בתחלה קראם שרים קודם שישכרו ואח"כ קראם לוצצים : חמת . מן ותמלא את החמת מים אלא שהוא משקל אחד ולוצצים תואר בשקל ולוצצים כעין נחשת קלל : (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם · לבם שהוא בוער כתנור קרבו אותו בארבם כלו' קרבו אותו למעשה הרע כלומר שמו לבבם לחשוב מחשבות רעות שיעשו הרע אחר המחשבה וזהו בארבם כי הכוונה לשלול ולגזול אורב תחלה כדי שלא ישמרו ממנו והמחשבה כמארב : כל הלילה ישן אופיהם . הלב הוא כלי המחשבה והכח הפועל בו הוא האופה על דרך המשל וכמו שהאופה מסיק את התנור בלילה ובבקר ימלא שבערו העצים ואופה בו את הפת שהוא תכלית מעשה ההיסק והנה האופה ישן בלילה אחר שנתן העצים בתנור שאין לו מעשה עד הבקר כן באופה בענין המשל שהוא כח המחשבה הוא ישן בלילה כלו' שוכב ונח שלא תצא המחשבה לידי מעשה עד הבקר והחשב קורא אותו ישן לפי שאין במחשבה יגיעת הגוף : בקר הוא בוער · כלו' שהם להוטי' בבקר לעשות הרע שחשבו בלילה וכן אמר החושבים לעשות רע על משכבותם לאור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם : (ז) כלם יחמו כתנור · מבואר הוא המשל וכפלו לענין שאמר ואכלו את שופטיהם כי כאש אוכלת והענין כי הם במעשיהם הרעים אוכלים ומכלים את שופטיהם שלא יעשו משפט בעיר כי מרוב המרעים לא יוכלו לעשות משפטם וגם יתניפו הרשעים ולא יוכיחום כיון שרואים שידם תקפה והעונש עליהם לפי שאין מסלקין עצמם מכל משפט אלא שופטים מי שיכולת בידם ומניחים מי שאין יכולת בידם וכן אמר בנבואת ישעיה יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם : כל מלכיהם נפלו · שהיו מלכי ישראל נופלים זה ביד זה כי זה שהיה הורג המלך מולך תחתיו גם נפלו ביד אויביהם מלכי האומות ואעפ"כ אין קורא בהם אלי שהיה להם להשוב בלבם הרי אין כח ביד מלכנו להושיענו מצרינו נשובה אל ה' כי הוא יושיענו וי"מ בהם במלכים אע"פ שרואין עצמם נופלים ביד העכו"ם אין אחד מהם שיקרא אלי וישוב מחטאו , ות"י ואכלו את שופטיהם ובלישן שקריהון מחייבין ית דייניהון : (ח) אפרים בעמים הוא יתבולל . כמו כי שם בלל ה' שפת כל הארץ ענין בלבול וערבוב כלומר הוא מעורבב

בעכו"ם

מצודת דוד

שומרון אשר פעלו שקר ר"ל מיד בא העון ומקטרג עליהם : וגנב יבוא · גנב אחד מהם מזדון לבו יבוא ויפשוט בגדי גדוד אנשים בחוץ לעין כל ולא יפחוד ממי ואם כי בתחילה היה גנב לעשות מעשהו בסתר לבסוף יעשה בפרסום : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינם חושבים בלבבם שאני זוכר כל רעת' הנה עתה מעשיהם הרעים מקיפים אותם מסביב והמה נגד פני ורואה אני אותם : (ג) ברעתם · במה שעושים את הרעה משמחים את מלך ישראל כי כשר הדבר לפניו וחפץ בזה : ובכחשיהם · במעשה השקרים משמחים את השרים : (ד) כמו תנור · חמום הזנות בוער בהם כמו תנור הבוער , מהיסק האופה : ישבות מעיר · ר"ל המעיר אותם לזנות ישבות מליטת הבצק עד שיתחמץ שיהא ראוי לאפותו . ר"ל אינו בטל מן הזנות מעת שחשב כ"א עד שיהיה ספק בידו לעשות ולא יותר ולפי שהמשילו אל התנור אמר לשון הנופל בתנור שאין התנור בטל מן האפיה כי אם עד שיתחמץ העיסה ולא יותר : (ה) יום מלכנו . ר"ל ביום שמחת מלך ישראל כיום הלידה או יום המלכתו אז עשו השרים חולים בעבור נאדות מהיין כי הרבו למלאותם לשתיה ונעשו חולים מרבוי השכרות : משך ידו · כ"א נמשך ידו מתקון המדינה להתחבר עם הלוצצים : (ו) כי קרבו . אשר הקריבו והכינו לבם לארוב זה על זה כמו שהאופה מכין התנור להסקה : ישן אופיהם · האופה ישן הוא כל הלילה וכאשר יאיר הבוקר הוא

מבעיר

מצודת ציון

כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו) : (ג) ובכחשיהם · בשקריהם : (ד) בוערה · מל' הבערה והסק : ישבות · ענין מניעה ובטול : מעיר · מלשון התעוררות : מלוש · מלשון לישה והוא עשיית העיסה כמו לושי ועשי עוגות (בראשית יח) : בצק · עיסה כמו את בצקו (שמות יב) : חומצתו · מל' חמץ : (ה) החלו · מל' חלי : חמת . הוא נאד וכן וחמת מים (בראשית כא) : לוצצים . מל' לץ : (ו) קרבו . ר"ל הכינו : בארבם · מל' אורב : אופיהם · מל' אפיה : (ז) יחמו . מל' חום : ואכלו . ר"ל הרגו : (ח) יתבולל · מל' בלבול וערבוב כמו שם בלל ה' (בראשית יא) : עוגה ·

הררה

אבן עזרא

והטעם שהם מבקשים עזר מן האומות לזה מפני זה וזהו מצרים קראו אשור הלכו על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם הקוראים · וטעם עוגה בלי הפוכה אז תהי נשרפת כשאינה הפוכה והטעם על עלתם ובעבור כי דמה יצרם ולבם להגור דמה העלה לעוגה : (ט) אכלו · הטעם על השחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתוב על המלכים ז'. וטעם גם שיבה שנחלש כחם ואבד הונם : זרקה בו · התולדה זרקה בו שיבה שהשיבה תבא מתולדת האדם : (י) וענה . פירשתיו . ולא שבו אל ה' · כעניים שאין להם מה יתנו עוד לגוים שיעזרום : (יא) ויהי אפרים · בקלותו וחוסר דעתו שהיו הולכים אל מצרים ואשור לבקש עזרה והם לא ידעו כאשר ילכו כי אני אפרוש רשתי עליהם והנה אתפשם כי לא יוכלו לברוח על כן אמר עליהם ולא להם ובעבור שהזכיר כיונה אמר כעוף השמים אורידם : (יב) איסירם . כמו איסרם רק הוא מהבנין הנוסף ולא החליפו היו"ד בוי"ו כמו ועפעפיך ייטירו נגדך ולא אמר אוסירם כמו אוטיבם אורידם והעמידו המלה על בנינה שהשרש יסד או העתיד ייסר והטעם אני איסר אלה ההולכים למצרים אז יהיו כשמועה לעדתם היושבים בארצם : (יג) אוי . טעם נדדו בעבור שהיו בורחים שוד יבא עליהם : ואנכי . בלבי ומחשבתי לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם : (יד) ולא . הטעם כאשר אפדם הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרעה הבאה עליהם לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא · וטעם על דגן

הושע ז

עגה בלי הפוכה : ט אכלו זרים כחו והוא לא ידע גם־שיבה זרקה בו והוא לא ידע : י וענה גאון־ישראל בפניו ולא־שבו אל־יהוה אלהיהם ולא בקשהו בכל־זאת : יא ויהי אפרים כיונה פותה אין לב מצרים קראו אשור הלכו : יב כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם איסירם כשמע לעדתם : יג אוי להם כי־נדדו ממני שד להם כי־פשעו בי ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים : יד ולא־זעקו אלי בלבם כי ייליל(ו) על־משכבותם על־דגן

(מסורה: ל' ותר ההפוכה · ז' פסוק והוא והוא · ג' · ב' וחסר · ב' רפי' · ל"יא ומ"ל · ל' ומ"ל · ל' · ב' יחילו · כ"ז · ב' מניד שאול · ג' ר"פ · ד' ומ"ל)

תרגום

אתהפכת אתאכלת : ט בזו עממיא נכסיהון ואינון לא ידעין אף חלישותא מטתינון ואינון לא מסתכלין : י וימאך יקר ישראל ואינון חזן על דלא תבו לפולחנא דיי אלההון ולא בעו מן קדמוהי בכל דא : יא והוו בית ישראל דמן כיונה שריחתא דאתנסיבו בנהא ולית לה לב למצרים אתקרבו לאתור גלו : יב באתר דיהכון אפרוס עליהון מצדתי כעופא דשמיא אטלטלינון יסורין איתי עליהון על דשמעו לעצתהון : יג ווי להון ארי אתרחקו מדחלתי בזוזין איתי עליהון ארי מרדו במימרי ואנא הויתי פריק להון ואינון ממללין קדמי כדיבין : יד ולא מצלן קדמי בלבהון בכן מיללין על ערסתהון בסגי

ז' פסוקי' אית בהון והוא והוא וסימ' ויהי נער מבית לחם · והנה עמך שמעי בן גרא · וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש · אתו תקדישו · אכלו זרים כחו · והוא יבנה את היכל ה' · ואחר בא חצרון :

תולדות אהרן ואנכי אפדם · עכו"ם ד :

רשי

עוגה בלי הפוכה · תירגם יונתן כחררה דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגה חררה שאופין על הגחלים : (ט) והוא לא ידע · לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאמר (מלכים ב יג) כי לא השאיר ליהואחז וגומר וישימם כעפר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מדעת (מרעת ס"א) אביו : גם שיבה זרקה . תרגום יונתן אף חלישותא מטתינון ואינון לא מסתכלין : (י) וענה גאון ישראל בפניו · וימאך יקרא דישראל ואינון חזן ל' עוני . ואין וענה זה ל' עתיד אלא ל' עבר כמו וקרא זה אל זה (ישעיה ו) שמעתי שקראו זה אל זה וכמו ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז) ואף זה לשון עבר כבר נמעטו ונשפלו ובכל זאת לא שבו אל ה' : (יא) אין לב . להבחין מה טוב להם ומה רע להם : מצרים קראו · לאותם שהרעו להם מעולם הם קוראים לעזרה : אשור הלכו · אל מלך אשור הלכו שיעזור להם : (יב) כאשר ילכו . למצרים אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותו לארץ כן אורידם במצרים על ידי נבוכדנצר : איסירם כשמע לעדתם · אביא עליהן יסורים ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדנו וגו' (ירמיה מב) ויגד לנו ה' אלהינו וגומר אם טוב ואם רע וגומר ואמר להם אם שום תשימו נפשיכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין : איסירם לשון ייסורין ומנחם פי' ל' קשר ומוסרותיך אנתק (ירמיה ל') אבל דונש פתר ל' ייסורין כמו (ויקרא כו) ליסר אתכם ונוסף היו"ד השני באיסירם כאשר נוסף בייטיבו ועפעפיך ייטירו נגדך (משלי ד) · ל"א כעוף השמים הנלכד ברשת התלויה על כלונסות ולאחר שהם ברשת מורידין הרשת : (יג) ואנכי אפדם · אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיה שקר אתה מדבר (שם מג) לא שלחך ה' לאמר אל תבואו מצרים : (יד) כי יילילו על משכבותם · כי על כן תבא להם

רדק

בעכו"ם שהאל ית' הבדילם מהם והם התערבו בהם ועשו כמעשיהם : עוגה בלי הפוכה · כמו שעוגה הנאפה על הגחלים אם אין הופכים אותה היא נשרפת מתחת ואינה נאפה מלמעלה כן היא העלה שאינה נכונה כשאין הופכין אותה מענין לענין עד שיושיבוהו על אופניו כן היה אפרים בעלתו לעבוד העגלים ואלהים אחרים ולא הבחין ולא בחר בטוב , וי"ת דמן לחררה דעד דלא אתהפכת אתאכלת : (ט) אכלו זרים כחו . כמו שכתוב בספר מלכים : והוא לא ידע · לא ידע כי בעונו בא לו כל זה ולא שב מרשעו : גם שיבה זרקה בו · כי האדם ישוב מדרך הרעה בימי הזקנה כי יראה כי תשש כחו והולך בדרך כל הארץ וישוב טרם מותו ודמה המלכות הארוכה להם זמן רב לימי הזקנה , ואמר גם באחרונה בימי פקח והושע בן אלה שהיו בסוף ימיהם כאדם שזרקה בו שיבה ואעפ"כ לא שבו מדרכם הרעה : זרקה בו · פעל עומד כאלו אמר נזרקה בו , והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' זרקה בו התולדת וי"ת אף חלישותא וגו' : (י) וענה · פירשנוהו למעלה : (יא) ויהי אפרים . המשילו ליונה הנלכדת ברשת לפתיותה שאין לה לב להבין כשתבא ללקט הגרגירים רשת פרושה שם ללכדה כן אפרים כשהיו הולכים ובוטחים עזר מאשור או ממצרים כי לרעתם ילכו שם בבקשם עזר מהעכו"ם ולא מהאל יתברך אשר בידו הכל וכשיחשבו להעזר בהם יפלו ברשת האל יתברך וזהו שאמר כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי וזכר היונה והוא הדין לשאר העופות אלא יונה לפי שאין לה מרה היא כאלו הולכת בתמימות ולא תרגיש על הרע שימצאנה , ויונתן תרגם והוו בית ישראל דמן ליונה שריחתא וגו' ופי' בעל הערוך שריחתא מכה ונורדת פניה , ודמהו ללשון הערבי שאומר לאשה המכה ומשרטת פניה שרחה : (יב) כאשר · כעוף השמים אורידם · בתוך הרשת : איסירם כשמע לעדתם · אכניסם במוסר טעמים כמו שהשמעתי לעדתם במדבר דברי התוכחות והאלות הכתובות בתורה אם לא ישמעו אל דברי התורה : (יג) אוי להם כי נדדו ממני . מעבודת בית מקדשי לעבוד העגלים וזהו פשע ומרד בי : ואנכי אפדם . היה בלבי לפדותם מצרותם אבל הם דברו עלי כזבים כמו שאמר ויחפאו בני ישראל שאמרו שאינו יודע ומשגיח במעשיהם אם יעשו טוב אם רע לפיכך לא השגחתי עליהם והסתרתי פני מהם והיו לאכול : (יד) ולא זעקו אלי בלבם . לפי מחשבתם שחושבים שאיני שומע לצעקתם ואיני יודע לא טובתם ולא רעתם : כי יילילו על משכבותם . כשהם על מטתם והם חושבים במה שיבא להם מהרע יילילו ויבכו על עניים הרע ולא חשבו כי מאתי בא להם הרע כי פשעו בי : על דגן ותירוש יתגוררו · כשיבא בעיר דגן או תירוש למכור יאספו כלם עליו מהרעב אשר בעיר ואף על פי כן יסורו בי : יתגוררו · ענין

מצודת דוד

מבעיר שלהבת בתנור כדרך האש המעלה להב ר"ל בעוד שאין סיפק בידו לעשות הוא שבת ונח אבל מיד כשיהיה לאל ידו לעשות מיד עושהו : (ז) יחמו כתנור · היצר מחממם לעבירה כתנור בוער' : ואכלו · הרגו את הסנהדרין על שמיחו בידם ולכן נפלו כל מלכיהם ועכ"ז אין בהם מי שיקרא אלי לשוב מדרכו : (ח) הוא יתבולל · הוא התערב בין הבבליים ולמד מעשיהם : עוגה בלי הפוכה · כחררה הנאפת על הגחלים כשאינם מהפכים אותה מעבר אל עבר שאז היא נשרפת מקצתה ואינה אפויה מקצתה כן הוא אינו מתכונן במעשיו להיות על צד השווי והיושר : (ט) אכלו זרים · הבבליים לקחו מארצו ואינו משים על לב כאלו לא ידע מזה : גם שיבה זרקה בו . נזרקה בו תשות כח מול האויב כאיש שיבה ואינו משים על לב : (י) וענה · יכנע : גאון ישראל בפניו · ר"ל בעיניו ראה השפלת והכנעת גאונו ועכ"ז לא שבו אל ה' : בכל זאת · עם כל הפורעניות הזאת הבאה עליהם לא בקשוהו ועדיין לא לקחו מוסר : (יא) כיונה פותה . כיונה הנפתה בקלות באלו היא בלא לב כי תמהר לרדת אל הרשת לאכול מן הזרעים שבה ואינה מבחנת כי שם תלכד כן הוא אפרים כי קראו למצרים לבוא לעזרתם והלכו לאשור לחסות בצלו ולא יבינו שהוא לרעתם : (יב) כאשר ילכו . למצרים ולאשור לבקש עזרה : אפרוש וגומר · ויפלו בה בדרך מהלכם ר"ל ההליכה ההיא תהיה להם למכשול : כעוף וגומר . דרך העוף הנלכד ברשת התלויה ממעל לנפול ולכדת בארץ עם הרשת ולכן המשילם לעוף ואמר אורידם לארץ כי ילכדו ברשת ויפלו עמה לארץ : איסירם · איסר אותם כפי שהשמעתי לעדתם במדבר דברי האלות הכתובה בתורה : (יג) נדדו ממני . נדחו ללכת ממני : שוד להם . השודד יבוא עליהם והוא אשור : ואנכי אפדם . בלבי היה לפדותם מצרתם אבל המה דברו עלי כזבים כי כחשו בהשגחתי כמו שנאמר ויחפאו בני ישראל וכו' (מלכים ב יז) : (יד) כי יילילו · כאשר הם מיללים על משכבותם בוכים ומתרעמים על צרותם אז אינם זועקים אלי בלבם כי מכחשים בהשגחה : על דגן . בעבור חסרון הדגן והתירוש הולכים לגופף בארצות אחרות לגור שם והמה סרים וממרים בי כי יאמרו

מצודת ציון

חררה וכן ועשי עוגות (שם יח) : (ט) שיבה . הוא עוד יותר מזקנה . זרקה . ר"ל נזרקה : (י) וענה · ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : גאון · מלשון גאוה ורוממות : (יא) פותה . מל' פתוי ולכן יקרא הסכל פתי כי הוא נפתה בקל : (יב) איסירם . מל' יסורין : (יג) נדדו . ענין הנעה : שוד · ענין עשק וגזל : אפדם . מלשון פדיון : (יד) יילילו · מל' יללה : על

רשי

להם יללה כך ת"י : יתגוררו · יש להם מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בו : (טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם · כיסרתי על ידי נביאי לשמוע אליהם במה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם : (טז) ישובו לא על . שבו למצרים ולא להועיל להם לכך נקוד על בקמץ כמו (שמואל ב כג) נאם הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי ואינו דבוק לתיבה שלאחריו : היו כקשת רמיה שכשרוצה לירות בו חץ לצפון הוא יורה לדרום : יפלו בחרב שריהם . יוחנן בן קרח (ירמיה מג) וכל החיילים ששבו למצרים: מזעם לשונם . לשון קשה שהשיבו לירמיה : זו לעגם · אשר ילעיגו להם בארץ מצרים למה שבתם אצלנו כדי להביא עלינו פורעניות והלא כתוב לכם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות יד) : (א) אל חכך שופר · שכינה אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא כשופר ואומר עופו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר ובא אל בית ה' אל חכך שופר כאילו השופר נתון אל חכך : (ב) לי יזעקו · כשתבוא עליהם הרעה : אלהי ידענוך . שלא עמך אנחנו ושכחוהו ודבקוהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו : (ד) השירו : עשו שרים ד"א הסירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורה מוכיח כן שחברו במסורה כתבין שי"ן וקריין סמ"ך ופתרונו סמ"ך : למען יכרת . למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם : (ה) זנח : הקב"ה אתכם בני שומרון בעון עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים שם : עד מתי לא יוכלו

הושע ז

וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי׃ טו וַאֲנִי יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ־רָע׃ טז יָשׁוּבוּ ׀ לֹא עָל הָיוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם לְשׁוֹנָם זוֹ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ח

א אֶל־חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ׃ ב לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל׃ ג זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ׃ ד הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ וְלֹא יָדָעְתִּי כַּסְפָּם וּזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת׃ ה זָנַח עֶגְלֵךְ שֹׁמְרוֹן חָרָה אַפִּי בָּם עַד־מָתַי לֹא

(גליון: ג' · כ' · כ' כת' וי"ו · ועדותי זו כ' חסר · ל' · ג' · ל' כת' שי"ן · ס' · ג')

עִבּוּרָא וְחַמְרָא דַהֲווֹ כַנְשִׁין מְרָדוּ בְמֵימְרִי׃ טו וּכְמָא דִי אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יִסּוּרִין וּמַתְקֵיף עַל דַרְעֵיהוֹן כֵּן אַף אִינוּן חָשְׁבִין לְאוֹסָפָא קֳדָמַי בִּישָׁן׃ טז תָּבוּ לְמִרוֹד מִן אוֹרַיְתָא לָא עַל דְאַבְאֵישִׁית לְהוֹן דָמַן אִינוּן כְּקֶשֶׁת נְכִילָא יִתְקַטְלוּן בְּחַרְבָּא רַבְרְבֵיהוֹן מֵעַמְקוּת לִישַׁנְהוֹן אִלֵּין עוֹבָדֵיהוֹן עַד דְאִינוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ א נְבִיָא בְחִכָּךְ אַכְלֵי כַּד בְּשׁוֹפָרָא אֲמַר הָא כְנִשְׁרָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִסַּק מְלַךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ חֲלַף דַעֲבָרוּ עַל קְיָמִי וְעַל אוֹרַיְתִי מְרָדוּ׃ ב בְּכָל עִדָּן דְאַתְיָא עֲלֵיהוֹן עָקָא מְצַלַּן קֳדָמַי וְאָמְרִין כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי לֵית לָנָא אֱלָהָא בַּר מִנָךְ פְּרוֹקָנָא אֲרֵי אֲנַחְנָא עַמָךְ יִשְׂרָאֵל׃ ג טָעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי דִי בְדִילֵיהּ אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן טוּבָא מִכְּעַן סַנְאָה יִרְדְּפִינוּן׃ ד אִינוּן אַמְלִיכוּ וְלָא מִמֵּימְרִי רַבִּיאוּ וְלָא מֵרְעוּתִי כַּסְפְּהוֹן וּדְהַבְהוֹן דְאַסִיקוּ לְהוֹן מִמִּצְרַיִם עֲבָדוּ לְהוֹן טַעֲוָן בְּדִיל דִישְׁתֵּיצוּן׃ ה טָעוּ בָּתַר עֶגְלָא דְשֹׁמְרוֹן תַּקִּיף רוּגְזִי בְּהוֹן עַד אֵימָתַי לָא יִכְלוּן

ואלי ג' וסימ' ואלי יחשבו רע · ואלי דבר יגנב · ואלי יאספו כל חרד : זו ב' כתוב בוי"ו וסימ' מזעם לשונם זו לעגם · ועדותי זו אלמדם · זה' כתיב זה בה"א וסימ' נמסר במלכים ב' סימ' ו' : שפר ב' חס' בנביאים וסימ' אל חכך שפר · בדי שפר יאמר האח · ומן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דכו' חס' : זנח ג' בקריאה וסימ' זנח עגלך שמרון · זנח ישראל טוב אויב · זנח ה' מזבחו נאר מקדשו :

אבן עזרא

דגן ותירוש יתגוררו שיתחברו ביום לאכול ולשתות כמו נהרסו ממגורות : יסורו בי · ידברו סרה בי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדים לדבר כזבים : (טו) ואני יסרתי · הטעם אני יסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועותם כדרך ואני תרגלתי לאפרים : (טז) ישובו לא על · הטעם ישובו אל מצרים לא על צורך רק להלשין על שריהם וזה טעם היו כקשת רמיה והעד מזעם לשונם : זו לעגם · הקרוב בעיני כי המ"ם סימן אנשי הלשון : (א) אל · דברי השם אל הנביא שים אל חכך שופר ודאה כנשר אל בית ה' ויפת אמר שים חכך שופר כי אויב ידאה כנשר על בית ה' ויפה פירוש בעבור מלת יען : (ב) לי · ככה הוא לי יזעקו בני ישראל או יחסר בית ישראל : (ג) זנח . טוב . הוא השם הנכבד שהיה טוב לו : ירדפו . כמו אשר יקראו ה' לדקנו : (ד) הם · כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתוב אשר יבחר ה' אלהיך בו גם כן מלך ישראל : השירו . מעלומי העי"ן קם שב שר והטעם כפול ויפת אמר כמו סמ"ך כמו בשורי מהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו . וטעם למען יכרת בעבור יכרת מהם הכסף והזהב : (ה) זנח · שומרון . כפול כאלו כתוב אותך זנח עגלך אותך שומרון כאילו מאם בך כי העיר תחרב ואנשים ילכו בשבי : חרה אפי בם . בעגל ובשומרון : עד מתי · יהיה חרון אפי בם עד שיהיו נקיים

רדק

ענין אסיפה ותבור כמו הן גור יגור יגורו עלי עזים : יסורו · מן כי דבר סרה סורר ומורה והם בענין שני שרשים סיר וסרר ויונתן תרגם על דגן תירוש בסגי עיבורא וגו' : (טו) ואני יסרתי ; כשהיה להם הטוב והיו חזקים כנגד אויביהם אני הוא שיסרתי וחזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע כי אמרו כי אינו מאתי רק מקרה הוא להם הטוב או הרע : יסרתי כמו מוסר מלכים · מוסרות ערוד ענין קשירה וקשר הוא חוזק הדבר וי"ת וכמא די אנא מייתי וגו' : (טז) ישובו לא על . הוא קמוץ . כמו הוקם על. לפיכך הוא תאר כמו עליון · ופירושו כשתבא להם הצרה ישובו לזעוק אל העכו"ם לא אלי שאני עליון על הכל : היו כקשת רמיה . תאר או שם והוא ענין מרמה · כלומר הקשת המרמה שירמה דורך הקשת שיורה לעבר אחד ויהפוך ידו כרגע לעבר אחר ותולה המרמה בקשת · ואעפ"י שהדורך הוא העושה הרמיה לפי שהוא בעל המעשה ואעפ"י שהוא על יד אחר ; כך ישראל פעמים היו שבים לדרך טובה וברגע היו שבים לדרך רעה · והנה הם הקשת על דרך משל . ונביאי השקר הם הדורך במשל שעל ידם שבים לדרך הרעה · כי כן רהינו בדבר אליהו אחר מעשה המבחן שאמתי אמרו כל העם ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים · וכמעט שבו לעבוד הבעלים והעגלים : יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם · שריהם שמוליכים אותם בדרך רעה ואומרים להם כשיבא עליהם האויב נלך למצרים ונבקש מהם עזר · וזהו זעם לשונם זו עמים שאל בדברים האלה ומה יבא להם : יפלו בחרב · בדרך , וזו ההליכה לעג היא להם בארץ מצרים שלועגים ומתלוצצים כשהם באים לבקש עזר מהם , וכן אמר בנבואת ישעיה משא בהמות נגב וגו', לביא וליש מהם וגו', מהם היו אוכלים חיות הרעות ומהם היו נופלים בחרב האויב : זו · בחול"ם וכן ועדותי זו אלמדם , והוא כמו זאת : (א) אל חכך שופר · כמו שאמר למעלה תקעו שופר בגבעה , והמדבר אל העם ידבר פעם בלשון יחיד פעם בלשון רבים , אמר שים אל חכך שופר כי הנה האויב שידאה כנשר על בית ה', כלומר יבא על כל הארץ וגם על בית ה' להחריבו יען עברו בריתי והם כשעוו תחלה גם אני אטשנו ואניתנו ביד זרים , וסמך שופר אל החך והשופר יניחנו אל הפה לפי שהקול עובר דרך החך אחר שילא מהגרון וי"ת נביא בחיכך אכלי וגו' ; (ב) לי יזעקו . היה להם לישראל לזעוק אלי בעת צרתם לאמר : אלהי ידענוך · כלומר ידענו שאין מושיע בלתך וישראל המאוחר דינו להיות מוקדם אחר לי יזעקו וכמוהו רבים במקרא המאוחר מוקדם כמו מקום שם קבר יחד אנשי עד העבור והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : (ג) זנח ישראל טוב · והוא האל ית' שאין טוב זולתו בלי מגרעת לפיכך אויב ירדפו וכא הכנוי עם הוי"ו לבדה כמו וזה שמו אשר יקראו : (ד) הם המליכו · המליכו ירבעם ולא שאלו את פי ה' ואע"פ שמלכות ירבעם מהאל ית' היתה כמו שאמר לו אחיה השילוני הם בעת שהמליכוהו לא שאלו את פי ה' ואחיה הנביא לא אמר להם להמליכו אלא אמר לירבעם מה שיהיה לו , ועוד כיון שראו שמנעם מלעלות לירושלים לפני ה' ועשה להם העגלים היה להם להסירו מהמלוכה כי אחיה הנביא בתנאי אמר לו דבר המלוכה אם תעשה הישר בעיני השם וכן מלכי ישראל האחרים לא היו ממליכים אותם על פי ה' זולתי יהוא בן נמשי : השירו ולא ידעתי · שמו שרים ומנהיגים עליהם ולא מדעתי כי הם היו מכשילים אותם וסומכים ידי מרעים : כספם וזהבם · כמו שאמר בראש הספר וכסף הרבתי לה וזהב עשו לבעל : למען יכרת · למען יכרת שמם ויגלו מארצם או יכרת הכסף והזהב מהם מדה כנגד מד' הם שמוהו לעכו"ם יכרת מהם : (ה) זנח עגלך שמרון · ואע"פ שהעגל לא היה בשמרון כי אם בבית אל לפי שראש הממלכה למלכי ישראל היה שמרון מאחאב ואילך והמלכים

מצודת דוד

יאמרו מקרה הוא ולא ה' פעל כל זאת : (טו) ואני יסרתי · וכאשר קשרתי זרועותם לחזקם היטב הנה המה חשבו עלי רע לומר לא ממנו באה וכין הרעה וכין הטובה מוסבים למקרה : (טז) ישובו לא על · משימים עצמם לא כנגד העליון יתברך כ"א כנגד המקרה והיו כקשת איש רמיה שלא יורה החץ אל המקום שנפנה בתחלה כ"א בהיפך כן הם אינם תולים הדברים בהשגחה כי פתאום יהפכו עצמם ממנה ומכחישים בה ותולים הכל במקרה : יפלו · לכן יפלו שריהם בחרב האויב: מזעם לשונם · ר"ל בעבור מה שמדברים בלשונם דברים שהם לזעם לה' כי יכחשו לומר אין ה' משגיח : זו לעגם · במדה הזאת אחזו בעוד היותם בארץ מצרים כי גם אז כאלו לעגו על האמונה האמתית כי כחשו בהשגחה : **ח** (א) אל חכך שופר . ר"ל הרם קול גדול כאלו שופר נתון אל החך ותריע בו ואמור הנה האויב ידאה כנשר לבוא על בית ה' להחריבה : ועל תורתי פשעו · מרדו על דברי התורה : (ב) לי יזעקו וגומר . סרס המקרא והכאוי לי יזעקו ישראל וכו' ר"ל באוי היה שיזעקו לי ישראל ויאמרו אלהי יודעים אנו אותך למשגיח ויכול : (ג) זנח · ר"ל אבל לא כן עשו כי עזב כל ישראל את הטוב להם ועשה יהודה כדרך שעשו עשרת השבטים כי גם הוא לא פנה אלי ולכן האויב ירדוף אותו : (ד) הם המליכו . הנה עשרת השבטים עשו מלכים ולא שאלו ממני כי כל המלכים המליכו מדעתם זולת ירבעם ויהוא : השירו . עשו שרים בלי ידיעתי : עשו להם · כאלו הכסף והזהב עצמם עשו העצבים ר"ל בעבור שהיו משופעים בכסף וזהב מרדו בה' ועשו הגלולים וא"כ הכסף והזהב היה

מצודת ציון

על דגן . בעבור דגן : יתגוררו · מלשון גרות : יסורים . מל' סרירה ומרידה : (טו) יסרתי · ענין קשירה כמו כי אסר נאסרך (שופטים טו) והוא ענין חוזק כי קשירת הדבר הוא חזקו : (טז) על · מלשון עליון וכן הוקם על (ש"ב כ"ג) : כקשת רמיה · ר"ל איש רמיה כי דרך לייד הרמאי להפנות קשתו לצד אחר נגד תכונת החיה ופתאום מהפכה מול החיה ויורה בה : מזעם · ענין קצף ועברה : (א) חכך · מל' חיך אשר על הלשון ממעל : (ג) זנח · ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מג) : (ד) השירו · מלשון שר : עצבים · עכו"ם : (ה) נקיון · מל' נקי וברור חטא

יוּכְלוּ נִקָּיֹן׃ ו כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא חָרָשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי־שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן׃ ז כִּי רוּחַ יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ קָמָה אֵין־לוֹ צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה־קֶּמַח אוּלַי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלָעֻהוּ׃ ח נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ׃ ט כִּי־הֵמָּה עָלוּ אַשּׁוּר פֶּרֶא בּוֹדֵד לוֹ אֶפְרַיִם הִתְנוּ אֲהָבִים׃ י גַּם כִּי־יִתְנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים׃ יא כִּי־הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְבְּחֹת לַחֲטֹא הָיוּ־

לְמִזְכֵּי : ו אֲרֵי מִיִשְׂרָאֵל הוּא נַבֵּי אוּמָן הוּא עָבְדֵיהּ דַחֲלָא דְלֵית בָּהּ צְרוֹךְ הוּא אֲרֵי לְנִסְרֵי לְוָחִין יְהֵי עֶגְלָא לְשֹׁמְרוֹן : ז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָמַן לְדָרוּחַ זְרַע וְעַלְעוֹל חָצֵיד קָמָה לֵית לֵיהּ נוֹב לָא יַעֲבֵד מָאִים יִקְנוּן נִכְסִין עַמְמַיָא יִבְזוּנוּן : ח אִתְבְּזִיז יִשְׂרָאֵל כְּעַן הֲווֹ בְעַמְמַיָא כְּמָנָא דְלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ : ט אֲרֵי אִינוּן גְלוֹ לְאַתּוּר עַל דַהֲלִיכוּ בִרְעוּת נַפְשְׁהוֹן כַּעֲרָד מְרוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל אִתְמְסַרוּ בְּיַד עַמְמַיָא דְרָחִימוּ : י אַף אִם יְשַׁווּן בֵּית יִשְׂרָאֵל דַחַלְתִּי עַל לִבְּהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא אַקְרֵיב גָלוּתְהוֹן וַאֲפִילוּ יְחַכְּמוּן כִּזְעֵיר אַעְדֵי מִנְהוֹן מָרְוַת מַלְכִּין וְשִׁלְטוֹנִין : יא אֲרֵי אַסְגִיאוּ דְבֵית אֶפְרַיִם אֱגוֹרִין לְמֶחֱטֵי הֲווֹ לְהוֹן אֱגוֹרֵי טַעֲוָתְהוֹן לְתַקְלָא

רשי

יוכלו · להפנות לבם להנקות מאותו דבר : (ו) כי מישראל והוא · מכספם וזהבם של כל אחד ואחד הוא גבוי והחרש עשהו והוי"ו של והוא נופל ויש הרבה וי"ו דומין לו (יחזקאל מו) בצאתו ובבאו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמנתו והכנתו והוא נעשה ויש ליישב הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון : שבבים · לנסרי לווחים ולשון ארמית הוא שיבא מכשורא (סנהדרין ז) : (ז) קמה אין לו . לזרע שלהם כלומר לא יצליחו במעשיהם : אולי יעשה . אף אם יעשה קמח : זרים יבלעוהו · אף אם יצליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים : (ט) פרא בודד לו . נעשו כפרא שהולך בודד לעצמו שואף רוח ממקום למקום לנוד : התנו אהבים · י"א לשון תנים כמו ערוד זה שהולך במדברות שאשו רוח כאנים לקנות להם אוהבים נואפים זרים התנו אודגרנגיי"ש בלע"ז ויש לפרש לשון אתנן : (י) גם כי יתנו בגוים · אע"פ שעשו זאת שהתנו אהבים בעכו"ם עתה אקבצם כבא עת גאולתם לא אעכבנה : ויחלו מעט ממשא מלך שרים . ויכנעו מעט בגלותם בבל מירא משא מלך שרים מעול הבבליים שהיו בתוכם : (יא) כי הרבה אפרים . לפיכך אחילנו ממשא מלך שרים

אבן עזרא

נקיים ולא יוכלו נקיון שיהיה להם ממנו : (ו) כי · מעגלת ישראל הוא ומעגלת המלך שהמליכוהו נעשה עגל שומרון : כי שבבים · כמו שביבים ויפת אמר כי עגל שומרון יעשה ישראל לשיום שובב וזה איננו נכון : (ז) כי · תי"ו סופתה נוסף כמו אימתה : אולי · ואם תאמרו אולי יעשה דעו כי זרים יבלעוהו : (ח) נבלע . הטעם יבלעו קצירכם גם יבלעו הזורעים : ככלי אין חפץ בו · שאדם ישליכנו מביתו : (ט) כי. פרא · כמו פרא אדם וטעם בודד כי לא היתה עמהם אחת ומלת התנו מגזרת אתנן שהיה כל אחד נותן מנחות של אהבים לשרי האומות : (י) גם · טעם אקבצם במצרים אז יחלו להתאונן ולהתרעם מעט מרוב משא מלך מצרים ואשור ושריהם ולא יתכן מדרך הדקדוק לפרש ויחלו רק כמו וממקדשי תחלו : (יא) כי הרבה . וטעם היו לו מזבחות לחטוא כבר היה לו פירש מאבותיו ולמה הרבה עוד :

אכתוב

יקצרו ג' בקריאה וסי' כי רוח יזרעו וסופתה · הזורעים בדמעה ברנה · בשדה בלילו יקצרו : בודד ג' בקריאה וסימ' פרא בודד לו · כי מצפון עשן בא · כצפור בודד על גג :

תולדות אהרן יתנו בגוים . כ"כ ח :

רדק

והמלכים הם היו המחזיקים בעבודת העגלים כמו שאמר בכל אחד מהם וילך בחטאת ירבעם לא סר מחטאת ירבעם לפיכך סמך העגל אל שמרון וכן אמר שוכבים יהיה עגל שמרון ופי' זנח הרחיק כמו זנח ה' מזבחו אמר את שמרון הרחיק אותך עגלך כלו' שבעבורו רחקת מארצך ור"ל שמרון אנשי שמרון או יהיה זנח פעל עומד ופי' רחק כמו ותזנח משלום נפשי אמר את שמרון רחק עגלך ממך כי גלה כי מלך אשור. כשלכד שמרון וערי ישראל שבר את את העגלים ולקח הזהב : חרה אפי בם. בשני העגלים או פי' בם בישראל העובדים אותם : עד מתי לא יוכלו נקיון . עד מתי לא יוכלו להיות נקיים מזה העון כלו' עד מתי יאריך הזמן שלא יוכלו להיות נקיים : (ו) כי מישראל : זה העגל מישראל היה כלו' לא למדו עבודה זו מהעכו"ם כמו שאר עכו"ם שלמדו מהם אלא מישראל עצמם יצא מן העגל שעשו במדבר כמו שפירשנו בספר מלכים : והוא חרש עשהו . וסוא העגל אמר אל תחשבו כי אלהים הוא ויש בו כח כי חרש עשהו ואיך יהיה למעשה יכולת על העושה אותו : כי שבבים יהיה עגל שמרון . עתה תראו אם יש בו יכולת להציל העובדים אותו כי אפי' א"ע לא יוכל להציל : כי שבבים · כמו שברים כלו' שישברו אותו וישאו אותו לתועלת הזהב לא לתועלת שיש בו בעודו בצורת עגל : שבבים · כמו שברים ותחיכות כמו שיבא מכשורא בדברי רז"ל וכן אמרו ויטב משה את דברי העם אל ה' דברים שמשבבין לבו של אדם כלומר שמשברין ות"י ארי נסרי לוחין : (ז) כי רוח יזרעו · כלומר לשוא טרחו בעבודה זו כאלו אדם זורע רוח שאין בו ממש שלא יקצור אלא רוח או פחות ממנו כלומר לא תבואנו הנאה של כלום אלא נזק והסופה קשה מהרוח בשתם כי הסופה כמו הסערה כמו שאמר בסופה ובסערה דרכו ותי"ו וסופתה כתי"ו ישועתה והכפל לחזק הענין : קמה אין לו . לפי שהמשיל את מעשיהם לזורע רוח הוסיף עוד על הענין ואמר קמה אין לו אמר לא יבא לעת שיהיה קמה וקמה תקרא התבואה כשעומדת לקצר שיקוו הזורעים שהנאה ממנה בקרוב אחר הקצירה שיעשו אותה קמח וגם הם לא יהיה זמן שיקוו תועלת ממעשיהם ואמר עוד צמח בלי יעשה קמח כלומר אפי' יצמח הזרע אחר הזריעה והמשל שיצליחו מעט במעשיהם אחר שהחלו כרע ולא יעמוד אותו הטוב ולא יבא לידי הנאה שלמה כמו הצמח שיבא לידי קצירה וטחינה : אולי יעשה זרים יבלעוהו . שאם יעשה פעם אחד שיבא לידי קמח כלומר שיצליחו בנכסיהם עד שיגיע להם מעט הנאה בתחלה יבאו זרים ויבלעוהו ולא תשגם להם ההנאה : (ח) נבלע. שיבלעוהו העכו"ם ואכלו כל טובו : עתה היו בגוים . בעיני הגוים שילכו לבקש עזר מהם והם נבזים בעיניהם ותשבו הגוים ככלי אין חפץ בו שמשליכין אותו כמו שאמר למעלה זו לענם בארץ מצרים או פירוש היו בגוים שהלכו בגלות : (ט) כי המה עלו אשור · אמר עלו ואם היא ירידה מא"י לאשור כי פי' עלו נסתלקו מא"י והלכו לאשור כמו ועלה מן הארץ או אם תאמר כי עלה מן הארץ רוצה בו עליה ממש כלומר לארץ אשר באו משם והיא ארץ כנען הנה כמוהו לשון סלוק והפסק כמו יצועי עלה כעלות גדיש בעתו כאלי ימי אל הפלגי והגאון רב סעדיה פי' עלו כמו באו שתרגם באו עלי ואפשר לפרש עלו אשור עליה ממש והוא כשבא פול מלך אשור לארץ ישראל בימי מנחם בן גדי ויתן לו מנחם אלף ככר כסף ועלה מנחם אליו למקום שהיה בו פול כי בארץ ישראל עצמה יש מקום גבוה מחבירו כמו ירושלים שהוא גבוה מכל ארץ ישראל : פרא בודד לו · אמר הנה הוא כמו הפרא שהולך יחידי שואף רוח במדבר כן הוא הולך בעצת נפשו לבקש עזר הנה והנה ממצרים ומאשור וכן ת"י גלו לאתור על דהליכו ברעות נפשיהון כערוד מרוד : אפרים התנו אהבים . לשון תנאי כמו אתנה כמה לי אתנן זונה אמר כי אפרים התנו אהבים עם מצרים ואשור היו נותנים להם שוחד להיות בבריתם ובאהבתם וי"ת אתמסירו ביד וגו' : (י) גם כי יתנו · יתנו גם הוא ענין תנאי כמו התנו אלא בזה מן הקל וזה מן הכבד אמר מה תועלת להם כי התנו בגוים כי עתה בקרוב אקבץ הגוים עליהם להגלותם אלא שמתחלה יתלוננו ויתרעמו ממשא מלך שרים כמו שכתוב בספר מלכים שהיו נותנים מלכי האומות עליהם עונש מס וזהו מעט כנגד הגלות : ויחלו מעט . ענין תחלה : מלך שרים . חסר וי"ו השמוש והוא כמו מלך ושרים וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם רבים ופי' שרים שרי האומות וי"ת אף אם ישוון וגו' : (יא) כי הרבה . מזבחות . שהיהם נשוא הבי"ת ובאו כן על דרך הסמיכות ואפשר שחסר הנסמך מזבחות העגלים או העצבים וזולתם ממיני עכו"ם שמלאכוהו בפו"א עם הידיעה, הרבה למזבחות · ואמר הרבה על אשר עשו אבותם כמו אחאב שהוסיף כבעל והאשרה ומה לו להרבות ולהוסיף כי כבר היו לו אלא שהוסיף על חטאו וי"ת לחטא הראשון למחטיא והשני לתקלא ויפה פירש : אכתוב לו · כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף התי"ו מפני סמיכותו למלה זעירה : רבו . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד בגלגי ספ"ת, ופי' שכתוב המלות שרבו בתורתי ופי'

מצודת ציון

(ו) חרש · אומן : שבבים . קיסמין דקים ובדרז"ל שיבא מכשורא (סנהדרין ה) : (ז) וסופתה · רוח סופה וסערה : קמה · כן יקרא אסיפת השבלים כשעדיין עומד בקרקע וכן מגדיש ועד קמה (שופטי' טו) : אולי · ענינו כמו אם וכן אולי לא תאבה האשה (בראשית כד) : זרים . נכרים : יבלעוהו · מל' בליעה : (ח) נבלע . ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב) : חפץ . ענין צורך כמו אם כלי אין חפץ בו (ירמיה כב) : (ט) פרא . הוא חמור הבר : בודד · מל' בדד ויחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א) : התנו · מל' אתנן זונה ואמר בל' בזיון : (י) יתנו · מלשון אתנן : ויחלו . מל' חיל וחלחלה : מלך שרים · כמו מלך ושרים ותחסר הוי"ו וכן כסוס עגור (ישעיה לח) : רבו

מצודת דוד

היה סבות הגלולים : למען יכרת · העצבים יהיו סיבה שיכרת מהם הכסף והזהב כי האויב יקחום : (ה) זנח וגו' · אתה שומרון הנה העגל שעבדת לו עזב אותך ולא עזר לך בעת חרה אפי באנשיה : עד מתי · כאומר הלא ראו שאין בו ממש ועד מתי לא יוכלו לנקות עצמם משנוף העגל לתאם בו : (ו) כי מישראל · העגל הזה נעשה מישראל מבן אדם לא ממלאכי מעלה : והוא · העגל הזה עשהו אומן ולא נעשה פלאים ביצירתו ולכן אין הוא אלהים אלא הוא כשאר יצירה : כי שבבים · ר"ל ומסוף הדבר יהיה נראה שאין בו ממש כי האויב ישברו לקיסמין לקחת ממנו צפוי הזהב : (ז) כי רוח יזרעו · ומסוף הדבר יהיה נראה כאשר זרעו הרוח ויקצרו הסופה ר"ל כמו שקוצרין מה שזורעים כן הם יקבלו גמול לפי המעשה והואיל והמעשה היה רוח ודבר שאין בו ממש כן יהיה הגמול : קמה אין לו . זריעתם לא יבא לכלל קמה והמעט שתצמח לא יעשה קמח ואם יעשה מה הנה הזרים יבלעוהו אבל הם לא יהנו מזריעתם ר"ל לא יצליחו במעשיהם ואף מעט ההצלחה שיהיה בידם לאסוף מה מן ההון לא תשאר בידם כי האויב יקחום : (ח) נבלע ישראל · הנה נשחת ישראל ועתה היו לבוז בין הבבליים ככלי שאין בו צורך : (ט) עלו אשור . לבקש מהם עזרה : פרא . המה כפרא ההולך בדד ויחידי באות נפש מבלי עצה ומבלי מנהיג : התנו אהבים . נתנו למלך אשור אתנן דרך אהבה למען יעזר לו : (י) גם כי יתנו וגו' . אף כי יתנו אתנן אלה בבליים עכ"ז ע"ה בזמן קרוב אקבץ את הבבליים ההם לבוא עליהם למלחמה ולא יועילו עם האתנן : ויחלו מעט · ר"ל במעט זמן בקרוב יחילו וירעדו ממשא מלך אשור והשרים : (יא) כי הרבה וגומר · ר"ל עשה הרבה מזבחות לחטוא בהן להקריב עליהן לעבודת כוכבים וכן היו לו המזבחות לחטא בהן כי כן הקריב עליהן

רשי

פריס : (יב) אכתוב לו • אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו : (יג) זבחי הבהבי • זבחי עולתי שהם מהבהבים לפני באש שעל מזבחי : יזבחו בשר ויאכלו • למה לי שמביאים אותם יזבחו להיות להם בשר למאכלם ויאכלום כי אינני רוצה אותם : (א) אל תשמח ישראל • כשאר עכו"ם הקדמונים שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זניתם מעלי ואבדת טובות הרבה : אהבת • להיות כזונה לקבל אתנן : על כל גרנות • כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה : (ג) לא ישבו בארץ ה' . לא יתעכבו בארצם : (ד) לא יסכו • לשון נסך

אבן עזרא

(יב) אכתוב • ואני הוכחתיו וחוקי כתובים היו לו : (יג) זבחי • אמר רבי משה הכהן הבהבי כדברי רז"ל ולא הבהבה ויפת אמר מגזרת הבהב והיו"ד נוסף כמו שדי והוא הנכון : יזכור עונם • שישובו אל מצרים למרות פיו לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד : (יד) וישכח • היכלות • לבצר בהם : ואכלה ארמנותיה • כל עיר ועיר :

(א) אל • הטעם כל גוי גם ישמח בבא להם גילה דין הוא כי אין אחד מהם שיזנה תחת אלהיו כאשר עשית אתה אהבת לתת אתנן לבעלים תחת מעשר אלהיך וזאת הזנות על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו לא יכירם : (ג) לא ישבו • ובאשור טמא יאכלו . כי כן היו אוכלין בארץ ה' אחר שלא יתנו קודש השם ויתנו אתנן : (ד) לא • הנשארים ואלו היה

הושע ח–ט

לוֹ מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא׃ יב אֶכְתָּוב־לוֹ רֻבּוֹ תּוֹרָתִי כְּמוֹ־זָר נֶחְשָׁבוּ׃ יג זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֺנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם הֵמָּה מִצְרַיִם יָשׁוּבוּ׃ יד וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת־עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת וִיהוּדָה הִרְבָּה עָרִים בְּצֻרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ׃

ט א אַל־תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל־גָּרְנוֹת דָּגָן׃ ב גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ יְכַחֶשׁ בָּהּ׃ ג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יְהוָה וְשָׁב אֶפְרַיִם מִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר טָמֵא יֹאכֵלוּ׃ ד לֹא־יִסְּכוּ לַיהוָה יַיִן וְלֹא

(מסורה: ל' יתיר ו' • רבי ק' • ט' • ל' • ד' חס' • ג' • ל' • ג' • ב' סבירים בם ויכו בה • ר"פ לא ולא לא)

תרגום

יב כְּתָבֵית לְהוֹן סַגִיאוּת אוֹרָיְתִי וְאִינוּן כְּעַמְמַיָא אִתְחֲשִׁיבוּ׃ יג דִבְחִין דִמְגַבָּן מִן אוֹנָס דָבְחִין בִּסְרָא וְאָכְלִין וְקֳדָם יְיָ לָא רַעֲוָא בְהוֹן כְּעַן יִסְעַר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוָיָתְהוֹן אִינוּן לְמִצְרַיִם יְתוּבוּן׃ יד וּשְׁבַק יִשְׂרָאֵל יָת פּוּלְחַן עָבְדֵיהּ וּבְנָא הֵיכְלִין לְטַעֲוָתָא וּדְבֵית יְהוּדָה אַסְגִיאוּ קִרְוִין כְּרִיכָן וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּקִרְווֹהִי וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתְהָא׃ א לָא תֶחְדוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָא תְבוּעוּן כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָא אֲרֵי טְעֵיתוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲכוֹן רְחֵמְתּוּן לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא עַל כָּל אִידְרֵי עֲבוּרָא׃ ב מֵאִידְרָא וּמִמַּעֲצַרְתָּא לָא יִתְזוּנוּן וְחַמְרָא לָא יְסוֹפֵיק לְהוֹן׃ ג לָא יְתוּבוּן בְּאַרַע שְׁכִנְתָּא דַייָ וִיתוּבוּן דְבֵית אֶפְרַיִם לְמִצְרַיִם לְאַתּוּר יִגְלוּן מְסָאַב יֵיכְלוּן׃ ד לָא יְנַסְּכוּן קֳדָם יְיָ נִסְכִּין דַחֲמַר וְלָא

חטאתם ט' וסימ' נמסר בספר ישעיהו ריש סימ' נ"ח : גיל ג' בקריאה וסימ' אל תשמח ישראל אל גיל בעמים • גיל יגיל אבי צדיק • השמחים אלי גיל • וחד וגיל גבעות תחגרנה :

תולדות אהרן רבי תורתי • גטין ס (פ"ה יז) : וישכח ישראל . (שקלים מט) : אל גיל . גטין ז (מגילה עד) :

רדק

ופי' ספרי גדולות ונכבדות מתורתי כתבתי לו והנה הם נחשבים לו כמו זר שלא יפנו אליהם , כמו בימי יאשיהו שהיה להם דבר חדש ספר התורה כשמצאוהו : (יב) אכתוב • כמו כתבתי ואמר אכתוב כאלו אני כותב אותם להם בכל יום ויום שהנביאים שאני שולח להם יזהירום על דברי התורה ויזכירום להם ולא שום להם : רבי • מן על כל רב ביתו שפי' גדול ונכבד וי"ת כתבית להון סגיאות וגו' : (יג) זבחי הבהבי . אמר תחלה שהרבו מזבחות לעכו"ם ועתה אומר כי מה שיזבחו בבית המקדש אינו לרצון כי אינם שבים מחטאם ואין זביחתם אלא לאכילתם כמו הבלעים שהיו אוכלים הבעלים ופי' הבהבי מתנותי והוא כפל העי"ן והלמ"ד מן יהב כלומר המתנות שהם חושבים שנותנים לי • וי"ת דבחין דמגבן מן אונים וי"מ הבהבי ענין צליית הבשר מן שקפלה ולא הבהבה מהבהבין באור דברי רז"ל, ורש"י פירש אותם זבחים שמהבהבין לפני במזבח מה לי שמביאים אותם יזבחו אותם לעצמם ויאכלום כי אינני רוצה אותם וטוב היה פירושו לולי שקריאתו לפירושו וי"ו ויאכלו בשו"א ואינה אלא בפתח : עתה יזכור • עתה בקרוב יזכור עונם כשישובו מצרים עם יוחנן בן קרח ויעברו על דברי אז אפקוד עונם יותר על אשר פקדתי בחרבן הארץ ובגלותם כמו שאמר בירמיהו ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב וברעב יתמו מקטן ועד גדול בחרב וברעב ימותו : (יד) וישכח ישראל את עושהו • כמו הוא עשך כלומר גדלך וכן אשר עשה את משה ואת אהרן , אמר כי ישראל שכח מי שגדל אותו והרבה אותו ויבן היכלות לעבוד בהם עכו"ם וכת"י ובנא היכלא לטעותא ויתכן לפרש ויבן היכלות להשגב בהם מפני האויב כמו שאמר ויהודה הרבה ערים בצורות כלומר שבטחו אל מושיעם ובטחו בהיכליהם ומבצריהם ולא יועילום כי אני אשלח אש בעריו כלומר שיבא עליהם האויב ברצוני שישרוף עריו וארמנותיו באש כמ"ש וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בית גדול שרף באש וכן עשה בערי יהודה וכן אמר בנבואת ישעיה עריכם שרופות אש או יהיה פי' האש החרבן שיהיה גדול כאלו הערים והארמנות שרופות באש : (א) אל תשמח • אם יקרה לכם דבר שמחה כמו תופשת חתנים וזולתם אין לך לשמוח כמו שאר העמים כי הם לא עזבו את אלהיהם ואתה זנית מעל אלהיך ועבדת אלהי העמים לכן יש לך להתאבל על זה ולא לשמוח לשום שמחה כמו שעשו דור המדבר אחר שהוכיחם משה רבינו על דבר העגל אמר וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו והנביאים מוכיחים אותם בכל יום על עובדם עכו"ם ולא ישיתו על לב : אהבת אתנן על כל גרנות דגן • לפי שהמשילו הנביאים עבודת עכו"ם כמעשה זונה אמר אהבת אתנן כמו אתנן זונה ופי' על כל גרנות דגן בעת שהייתי נותן גרנותם מלאות דגן כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט או יהיה פי' על כל גרנות דגן כי כשהיה הדגן בגורן היו עובדים עכו"ם שם בגורן לפי מחשבותם שהנעבד ההוא הוא הנותן התבואה : (ב) גורן ויקב לא ירעם • כיון שאינם מכירים כי אני הנותן להם הדגן והתירוש ומניחים עבודתי ועובדים אלהים אחרים לא ירעה אותם גורן ויקב כי אביא עליו השדפון והירקון או הארבה או האויב שלא יעשו ממנו גורן ויקב , וכן אמר בראש הספר והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה : ותירוש יכחש בה • אמר ותירוש אחר שאמר ויקב כי זכרו הגורן הוא על שם סופו שיעשו ממנו לחם ברוב אבל יקב כולל שתי הנאות אכילת הענבים ושתיית התירוש שיעשו מהענבים ואחר שאמר הנה תירוש לא כלל יקב כי אם אכילת הענבים ואח"כ אמר ותירוש ופי' יכחש בה כאלו יכחש בהם כי מה שיקוו ממנו לא ימצאו בו שתהיה בו מארת ה' כמו שאמר בנבואת חגי בא אל היקב לחשוף חמשים פורה והיתה עשרים ואמר בה לשון נקבה לעדת אפרים כי בזה וכזה ידבר אל העם פעם לשון יחיד על דרך כלל ופעם לשון רבים על דרך פרט ופעם לשון נקבה על העדה ובמסרה ב' כתיבין בה וסבירין בם והאחד הוא ויכו בה (ג) לא ישבו בארץ ה' • היא ירושלים כיון שהם מטמאים אותה בגלוליהם לא ישבו בה כי אין הארץ סובלת זמן רב עובדי עכו"ם כמ"ש אלהי נכר הארץ וכן מי שיעשה בה התועבות הכתובות כמ"ש ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם : ושב אפרים מצרים • הכתוב שאמר עליהם לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם וכן אמר בקללות בתורה והשיבך ה' מצרים וגו' אע"פ שמלכות אפרים גלו על יד מלך אשור רבים מהם קודם גלותם שבו לארץ מצרים מפני הרעב והצרות שהשיגום בארצם גם שרידים מאפרים היו עם דלת יהודה ובנימין כששבו למצרים אחר שמנעם ירמיהו הנביא בשם ה' : ובאשור טמא יאכלו . ובארץ אשור שגלו שם טמא יאכלו כמש"כ בנבואת יחזקאל ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים כי בין הגוים לא יוכלו לאכול לחמם בטהרה ובנקיות : (ד) לא יסכו לה' יין ולא יערבו לו • אמר מה להם עתם

מצודת דוד

עליהן לעבודת כוכבים ולא ניחם על מחשבתו : (יב) אכתוב וגו' • ר"ל על ידי הנביאים שאני שולח עליהם בכל יום להזהירם על הדברים הגדולים והנכבדים שבתורתי כאלו אני כותב אותם להם לבל ישכחו מה אבל בעיניהם יחשבו כאלו הם דברי זר אשר לא ידעוהו מעולם כי מהרו שכחו : (יג) זבחי הבהבי • עתה ידבר מול יהודה שאחזו בדרכי עשרת השבטים בבטחון הקרבנות שמקריבים במקדש ואמר להם הנה הזבחים מה שאתם מהבהבין ושורפין לפני יותר טוב הוא יזבחו הבשר לעצמן ויאכלו כי ה' אינו מקבלם ברצון : עתה . ר"ל בזמן קרוב יזכור עליהם המקום את עונם להשיב להם גמול : ויפקד • כפל הדבר במ"ש : המה מצרים ישובו . כשגלו מארצם ינוסו לשוב למצרים לשבת שם : (יד) וישכח וגומר • ר"ל כמו שישראל שכח את ה' המגדלו ומרוממו ובנה היכלות לעבודת כוכבים כן יהודה שכח בה' והרבה ערי מבצר להשגב בהן ולא בטח בה' ולכן אשלח אש בערי הבצורות שביהודה וכאשר אכלה האש ושרפה ארמנותיה של עדת ישראל שעשתה לעבודת כוכבים : ט (א) אל גיל • ר"ל אין ראוי לך לשמוח על שום גילה : כי זנית . ולכן מהראוי שתתאונן בכל עת : אהבת אתנן • אהבת לקבל אתנן לחזור אחריה על הגרנות ר"ל חזרת על העובדי כוכבים לבקש מהם עזרה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שחוזרת על הגרנות לקחת דגן באתננה : (ב) לא ירעם • ר"ל לא יהיה להם למאכל כי לא תצמח : יכחש בה • ישקר בעדת ישראל ר"ל לא ישפיע לה היין : (ג) לא ישבו וגומר . כי יגלו ממנה : ושב • מפני אויב ינוס למצרים לשבת בה : ובאשור • בהיותם בגולה באשור יאכלו מאכל טמא ומאוס כי לא יוכלו לשמור מאכלם בנקיות : (ד) לא יסכו • זה אמר על בני יהודה מעתה אין לנו חפץ בנסכיהם ולא ינסכו לה' יין וזבחיהם אינם ערבים עליו : כלחם אונים להם : הקרבנות הם בעיניו כלחם הבא להם בגזל אשר מטמא ומתעב את האוכלו : כי לחמם • הקרבנות

מצודת ציון

(יב) רבו • ענין הגדלה ורוממות כמו כרובם כן חטאו לי (לעיל ד) : (יג) הבהבי • ענין חרוך ושרפה. ובדרז"ל שקפלה ולא הבהבה (שבת כח) : רצה • מלשון רצון : (יד) עשהו • המגדלו ומרוממו כמו הוא עשך (דברים לב) : ויבן • מל' בנין : בצורות • מל' מבצר : ארמנותיה • מל' ארמון והיכל : (א) גיל • ענין שמחה : גרנות • כן נקרא מקום התבואה : (ב) ויקב • הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה) : ירעם • מל' מרעה : ותירוש • ענבי היין • יכחש • ישקר : (ג) טמא • ר"ל מתועב ומאוס : (ד) יסכו • מל' נסך ויציקה : יערבו • ענין מתיקות כמו וערבה לה' מנחת

יֶעֶרְבוּ־לוֹ זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם כָּל־אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי־לַחְמָם לְנַפְשָׁם לֹא יָבוֹא בֵּית יְהוָה׃ ה מַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד וּלְיוֹם חַג־יְהוָה׃ ו כִּי־הִנֵּה הָלְכוּ מִשֹּׁד מִצְרַיִם תְּקַבְּצֵם מֹף תְּקַבְּרֵם מַחְמַד לְכַסְפָּם קִמּוֹשׂ יִירָשֵׁם חוֹחַ בְּאָהֳלֵיהֶם׃ ז בָּאוּ ׀ יְמֵי הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ עַל רֹב עֲוֺנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה׃ ח צֹפֶה אֶפְרַיִם עִם־אֱלֹהָי נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַל־כָּל־דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו׃ ט הֶעְמִיקוּ־שִׁחֵתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכּוֹר עֲוֺנָם יִפְקוֹד חַטֹּאותָם׃ י כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי

יתקבלון לרעוא קורבניהון דיבחיהון כלחם מרחק להון כל דייכלוניה יסתאב ארי קורבניהון על נפשיהון לא מכפר להון בבית מקדשא דיי : ה מה תעבדון ליום מועדא וליום חגא דיי : ו ארי הא יגלון מן קדם בזוזין למצרים יתכנשון למפיס יתקברון בית חמדת כספהון קרסולין ישרון בהון חתולין בבירניתהון : ז אתו יומי סעורנא אתו יומי תושלמת חובין ידעון דבית ישראל דהוו מתנבן להון נביי קושטא ומשעממין להון נביי שקרא על דאסגיאו חובך ותקיפו חטאך : ח מסכן בית ישראל די יתקים להון פולחן טעותא לנבייהון קולין צלן על כל אורחתהון מסגן תקלא בבית מקדשא דאלההון : ט אסגיאו לחבלא כיומי גבעתא יסער חוביהון ויתפרע עויתהון : י כגופן דשתיל על עינא דמיא כן במדברא ארע מימרי לישראל כבכורה בתינתא די באול מאבבא

אבן עזרא

היה להם לא יערבו לו : כלחם אונים · כמו לא אכלתי באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים : (ה) מה · חג ה' · כנגד זבחיכם : (ו) כי הנה הלכו · מפחד שוד שיבואם יש מהם שימותו במצרים גם בדרכים על כן אמר מחמד לכספם והנה לשוד ילכו : (ז) באו ימי השלום . שישלם לכם השם שהייתם אומר על נביא השם שהוא אויל ואיש אשר רוח השם בו הוא משוגע : על רב עונך · משטמה · שיש בלב כל אחד : (ח) צופה . הטעם שאמר כי נביא השם הוא אויל והוא עושה מעצמו צופה והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות וזה נביא השקר הוא פח יקוש וטעם משטמה בבית אלהיו כדרך שהזכיר בתחלה וכשל היום וכשל גם נביא : (ט) העמיקו · להרע : כימי הגבעה · שמרד בנימין : (י) כענבים · כדרך ימצאוהו בארץ מדבר וטעם כענבים במדבר שאין שם ישוב כל מוצאם ישמח בהן וככה כבכורה בתאנה ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדה כי

לחמם ו' בקריאה וסימ' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם · לחמם בדאגה יאכלו · אין גחלת לחמם · כי לחמם לנפשם · ושרש רתמים לחמם · ויכינו בקיץ לחמם :

תולדות אהרן כענבים במדבר · ברכות נו :

רשי

נסך : לא יערבו לו · לא תהא מנחתם עריבה עליו : כלחם אונים · כלחם גזילה הבא על ידי כח ואונים : כי לחמם לנפשם · ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבוא לבית ה' ד"א כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו : (ה) ליום מועד · ליום זמן קבוע להיות האויב נועד עליכם : חג ה' · זבח הריגה שיש לו בכם : (ו) כי הנה הלכו · ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכדנצר : מוף · מארץ מצרים היא : מחמד לכספם · בתי חמדת אוצרות כספם : קימוש חוח · מיני חיות תרגם יונתן : (ז) הפקוד' · שיפקדו עונותיכם : השלום · תשלומת חובין : אויל הנביא · אף מנביאי אמת שלכם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור בתחלתו נביא אמת : ורבה משטמה . שהקב"ה שונא מעשיכ' : (ח) צופה אפרים עם אלהי : הם מעמידין להם נביאיהם המתפתין אותן לצד עכו"ם שלהם : נביא פח יקוש על כל דרכיו . ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם : משטמה בבית אלהיו · בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמר (ירמיה כו) משפט מות לאיש הזה וגומר : (ט) כימי הגבעה · יש אומרים זה גבעת בנימין בפלגש (שופטים ט) ויש אומרים זה גבעת שאול (שמואל א כ"ס) ששאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא : (י) כענבים במדבר · כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל . כביכורה בתאנה · כתאנה מבושלת בענף התאנה : בראשיתה . בתחלת בישול

רדק

עתה נהיה נפלים בית ה' כי לא יערבו לו אינם ערבים לפניו כי הם עוברים על מצותיו ותורותיו : זבחיהם כלחם אונים להם . זבחיהם שהם מביאי' לפני יחשבו להם כלחם אונים כמאכל אבלים שהוא טמא שהם עמאי מתים ; כל אוכליו יטמאו · כל האוכלים לחם אונים הם טמאים כן זבחיהם טמאים : כי לחמם לנפשם לא יבא בית ה' · הקרבן שהם מביאים בעבור נפשם כלומר לכפרת נפשם לא יבא כי אין תועלת להם בו ולא יכפר להם בעבור כי הם מזידים ואף בהביאם הקרבן אינם שבים מחטאם : אוני · אבלים וכן לא אכלתי באוני בגלגלי אלא שזה שם וזה תאר : (ה) מה תעשו ליום מועד · יום החרבן יקרא יום מועד ותג על דרך קול נתנו בבית ה' כיום מועד ויום החרבן הוא מועד וחג השם כי השם יתברך קרא האויבים לבא יתדיו לבית השם להחריבו ולשפוך דם בני ישראל כדם זבחים כינו שאמר בנבואת ישעיה והיתה לי כאריאל : (ו) כי הנה הלכו משוד · כי הנה הלכו מכובד הרעב למצרים וליום החרבן מה יעשו ואנה ינוסו לעזרה : שוד . הוא הרעב כמו השוד והשבר ופירוש הרעב והחרב תקבצם : מוף תקברם · כי שם ימותו ההולכים שם בחרב ורעב : מוף · כמו נוף וכן כמהם וכמהן : מחמד לכספם . בתי חמדתם שהיו אוצרות כספם : קימוש ירשם · כלומר ירש אותם הקמוש שיהיה שם תמורת הכסף כשיחרבו הבתים ימלאו בהם הקוצים : קימוש וחוח . הם מיני קוצים וי"ת מיני חיות קרסולין תתולין : (ז) באו ימי הפקודה שיפקוד האל עונם ימי השלום שישלם להם האל יתברך כמעשיהם הרעים אז ידעו ישראל ויתודו ויאמרו על נביאי השקר שהטעו אותם והיו אומרים להם שלום שלום אז יאמרו עליהם אויל הנביא משוגע איש הרוח : על רוב עונך . על רוב עונך היה זה שנטית אחרי נביאי השקר ועזבת נביאי האמת : ורבה משטמה . לפיכך רבה משטמת האל יתברך עליכם : שלום . שם בשקל פגול תתול וי"ת דהוו מתנבין להון נביאי קושטא ומשעממין להון נביאי שקרא על דסגיאו חוביך ותקיפו חטאיך : (ח) צופה אפרים . אפרים שם לו צופה עם אלהיו והוא נביא השקר שאומר נבואתו בשם אלהיו : נביא פח יקוש . הנביא ההוא הוא לאפרים על כל דרכיו כמו הפח היקוש שלוכד העופות כן ילכדו אפרים בדברי נביאיהם : משטמה בבית אלהיו . יוכל לפרש בית אלהיו בית העגלים שהם אלהיו ונביא השקר שם מתנבא והוא גורם לו משטמה בינו ובין האל יתברך ויוכל לפרש גם כן בבית אלהיו בבית האל שהוא בית המקדש , ויונתן תרגם מסגי תקלא בבית מקדשא דאלההון ובמדרש משטמה בבית אלהיו זכריה שהרגו בבית המקדש והנה הפסוק מדבר על אפרים וזכריה הרגו בני יהודה : (ט) העמיקו שחתו · העמיקו סרה ושחתו דרכיהם : כימי הגבעה · כימים ששחתו בני בנימין בגבעה שהחזיקו דבר נבלה שנעשה בפלגש : (י) כענבים במדבר · כמו אם ימצא אדם ענבים במדבר שהוא ארץ ציה אשר אין בו כל פרי שישמח בהם וכמו שישמח אדם כבימנא

מצודת ציון

מנחת (מלאכי ג) : אונים · ענין גזל הבא בכח ואון וכן וידיו תשבנה אונו (איוב כ) : לחמם · גם הבשר יקרא לחם וכן את קרבני לחמי (במדבר כח) : לנפשם . לעצמם : (ה) מועד . זמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו) : (ו) משוד · מל' שודד ועושק : מוף · יתכן שהוא נוף והוא שם מקום במצרים ובאה המ"ם במקום הנו"ן וכן כמהם וכמהן (ש"ב יט) : מחמד · מלשון חמדה : קימוש · מין קוץ : יירשם · מל' ירושה : חוח · מין קוץ : (ז) הפקודה · ענין זכרון : ורבה · הוי"ו יתירה : משטמה ענין נטירת איבה כמו וישטום עשו (בראשית כז) : (ח) צופה · כן יקרא הנביא וכן צופה נתתיך (יחזקאל ג) : פח . רשת . מל' מוקש : (ט) העמיקו : ר"ל הרבו כי כמו דבר העמוק הוא רב מהאדם מהגיע אליו כן כל דבר הרבוי בתכלית קרוי עומק : (י) כבכורה . כן יקרא הפרי שנגמר בשולו וכן בכורי ענבים (במדבר יג) : וינזרו · ענין פרישה כמו נזרו אחור (ישעיה)

מצודת דוד

הקרבנות שמביאים יותר טוב שיהיה למלא נפשם שהם יאכלוהו ולא יבוא לבית ה' כי לא לרצון הוא : (ה) מה תעשו · ר"ל מהו הזכות שתגלגלו בו ביום הקבוע על תשלום הגמול : וליום חג לה' · ביום שיבוא אליכם מה' זבח והריגה מזבחי בהמות החג והוא כפל ענין במ"ש : (ו) הלכו משוד · כאשר ילכו מארצם מפני השודד הנה מצרים תקבץ אותם כי שם יבואו עם יוחנן בן קרח כמ"ש בירמיה : מוף תקברם · כי שם ימותו ע"י חרב נבוכדנאצר ולא ישובו לארצם : מחמד לכספם · בתי חמדתם שהם אוצרות כספם הנה הקימוש יירש אותם כי שם יצמח ובאהליהם תצא החוח : (ז) באו · הנה עתה באו הימים של זכרון עונותיהם ובאו הימים של גמול תשלומיהם וידעו ישראל כי הן קרבו ובאו : אויל הנביא · ר"ל יראו שהנביא השקר המבטיחם השלום שהוא אויל ולא דבר בו ה' : איש הרוח · הוא הנביא השקר אשר חשבו שיש בו רוח נבואה והוא כפל ענין במ"ש : על רוב עונך · בעבור רוב עונך רבה עליך גמירת האיבה מה' : (ח) צופה אפרים · צופה יש לאפרים עם האלוה שעשה לעצמו והוא נביא השקר אשר להם המתנבא בשם עבודת כוכבים ואותו הנביא הוא לפח מוקש פרוס על כל דרכיו של אפרים כי כמו שהפח יפול בו הצפור כן בדברי נביא השקר יפול אפרים : משטמה בבית אלהיו · בבית עבודת כוכבים יש לו נטירת איבה כי נביא השקר המתמיד לשבת שם כאלו נוטר לו איבה במה שמתעה אותו לדרך רעה לרע לו : (ט) העמיקו שחתו . העמיקו לעשות הרע ושחתו דרכם כמו בני בנימין בפלגש בגבעה אשר החזיקו ידי עוברי עבירה כי כ"ל נביאי השקר מחזיקים ידי עוברי עבירה בהבטחת השלום ולכן יזכור עונם לשלם עליהם גמול : (י) כענבים במדבר . כמו המוצא ענבים במדבר מקום שאם שהם חביבים עליו מאד כן מצאתי את ישראל ר"ל כן היו חביבים עלי בעת מצאתים לי לעם : כבכורה · כתאנה המבושלה באילן התאנה ראשונה לבוא שהיא משמחת לב רואיה כן ראיתי אבותיכם ר"ל כן שמחתי כאשר ראיתי את אבותיכם נמשכים אחרי : המה באו · וכאשר המה באו אל בעל פעור ושבו עצמם מה' אל הבושת : ויהיו שקוצים כאהבם

אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל־פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֳבָם׃ יא אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן׃ יב כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי לָהֶם בְּשׂוּרִי מֵהֶם׃ יג אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל־הֹרֵג בָּנָיו׃ יד תֵּן־לָהֶם יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֹמְקִים׃ טו כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסֵף אַהֲבָתָם כָּל־שָׂרֵיהֶם סֹרְרִים׃ טז הֻכָּה אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בַל־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יֵלֵדוּן וְהֵמַתִּי

חֲבִיבִית אֲבָהָתְכוֹן וְאִינוּן אִתְחַבָּרוּ לְבַעַל פְּעוֹר וְטָעוּ לְבַהֲתָא וַהֲווֹ שִׁקּוּצִין כְּדַרְחִימוּ׃ יא בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעוֹפָא דְאַפְרְחוּהִי מִקִּנֵּיהּ וְאִיטַּלְטַל כֵּן גְּלָא יַת יְקָרְהוֹן וְלַד לָא יִסְגּוּן וּמִפֵּרֵי מְעֵיהוֹן לָא יֶחְדּוּן וְעַל דְאִתְמְנָעוּ רַגְלֵיהוֹן מִלְּאִתְחֲזָאָה בְּבֵית מַקְדְּשִׁי׃ יב אֲרֵי אִם יְרַבּוּן יַת בְּנֵיהוֹן וְאַתְכְּלִינוּן מִלְּמֶהֱוֵי גַּבְרִין אֲרֵי וַי לְהוֹן בְּסַלָּקוּתִי שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן׃ יג כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּמֶעְבְּרָהּ אוֹרַיְתָא דַּמְיָא לְצוֹר בְּאַצְלָחוּתָא בִּשְׁלֵיוְתָהּ חָבוּ דְבֵית אֶפְרַיִם לְקַטָּלָא לְפוּלְחַן טַעֲוָתָא בְּנֵיהוֹן׃ יד הַב לְהוֹן יְיָ יַת תּוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן הַב לְהוֹן רְחֵם מַתְכֵּיל וּשְׁדַיִן יַבְשִׁין׃ טו כָּל בִּישַׁתְהוֹן גַּלְיָן קֳדָמַי בְּגַלְגְּלָא אֲרֵי תַמָּן רַחִיקְתִּינוּן עַל בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן מִבֵּית מַקְדְּשִׁי אֲתָרִיכִינוּן לָא אוֹסֵיף לְרַחֲמָא עֲלֵיהוֹן דְכָל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין׃ טז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמֵן לְאִילָנָא דִּקְלָא שָׁרְשׁוֹהִי מִלְּרַע וְיָבֵשׁ נוֹפֵיהּ מִלְּעֵלָּא נוֹב לָא יַעֲבֵיד אַף אִם יְרַבּוּן בְּנִין

אבותיכם ג' מ"ל בסיפרא וסימ' כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה. קצף ה' על אבותיכם קצף • אבותיכם איה הם • וכל כתובים דכוו' מ"ל במ"ג חסר' וסימ' הלא כה עשו אבותיכם: והנה עמנו בראש. ויאמר להם שמעוני הלוים עתה • וכל עזרא דכוו': משכיל ב' וסי' הציו כגבור. תן להם רחם משכיל: אוסף ג' מלרע בקריאה ב' חסר וא' מ"ל וסימ' ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך • לא אוסיף

רשי

ביכור בתאנה: ראיתי אבותיכם • כן נראו אבותיכם בעיני לחבבם: וינזרו • אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: לבושת • לעכו"ם שהיא בשמם: ויהי שקוצים • לפני: כאהבם • את בנות מואב: (יא) אפרים כעוף יתעופף וגו' • אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקינו וחדל מפריה ורביה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה או ישכלו בבטן ויפילו או בשעת הריון לא יקליטו כי מה בצע בגדלם את בניהם שהם יגדלו ושכלתים מאדם: (יב) כי גם • לאבות אוי להם בשורי מהם • כמו בסורי מהם הוא מן מסורות כתבין שי"ן וקריין סמ"ך ד"א כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה שפורח ואיננו כן יעוף ויברח כל כבודם כל מה שנצטערו בבניהם בלידה ובהריון מלידה זה צער לידה ומבטן אלו ימי העיבור ומהריון בשעת תשמיש כל פרחם זה יכלה כילד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים: (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור • בשלותה מעשירה ועשירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזובחם לעכו"ם של מולך כן תירגם יונתן: (יד) תן להם ה' מה תתן • הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאות עולם (בראשית ג) ואל אישך תשוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים: תן להם רחם משכיל. בשעה שיוצאין לאויר עולם ימותו או יצמקו שדי אמן שלא יהא להם חלב להניק: (טו) כל רעתם בגלגל • שם הרבו לעבוד עכו"ס בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרים להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסיף אהבתם. לאהוב אותם: (טז) פרי בל יעשון: לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי

מחמדי

אבן עזרא

כי השתחוו לבעל פעור וינזרו מאחרי: לבשת • כמו והבושת אכלה יגיע שם לאליל: ויהיו שקוצים • שנטמאו בעבור אהבת נשי מדין: (יא) אפרים • טעם כעוף על הממירות שלא ישמחו ולא יהיה להם כבוד מהלידה גם מבטן כאשר תראה הבטן ההרה שתתנפחה מההריון כאשר יפסק דם האשה הנדה והנה המעט כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להראות ואם הגיע ימות הולד לפני הלידה והוא שם כמו דיעה על כן אחריו אם ילדו ויגדלו את בניהם אשכלם שלא יגיעו להיות אדם: (יב) בשורי מהם. שי"ן תחת סמ"ך: (יג) אפרים. יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה וכסוה המים כך ראיתי בנבואה שיוציא השב אל הורג בניו: (יד) תן • יתפלל הנביא אחר שגזרת עליהם שיוציא כל אחד בניו אל ההורג אולי ימותו קטנים ולא יהיה נערם גדול וזה תן רחם משכיל שימותו בבטן והילודים ימותו באפס חלב: צומקים. כמו צמוקים יבשים: (טו) כל. שעם בגלגל הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן היה ראוי שיזכירו את טובתי בהיות אבותיהם שם שהבאתים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי: (טז) הוכה. המעט הוכה העץ משל לאבות והבנים

תולדות אהרן וינזרו • סנהדרין קו:

רדק

כשימצא בכורה בתאנה בראשיתה כן מצאתי ישראל במדבר ופרנסתים וכלכלתים לא חסרו דבר כאלו היו בארץ נושבת וכמה לא הכירו בטובי: באו בעל פעור וינזרו לבשת • היו נפרשים ממני ללכת אחרי הבשת שהיא העכו"ם שעובדיה יבושו ויכלמו ממעשיהם: ויהיו שקוצים כאהבם • ויהיו לעבוד שקוצים כאשר אהבו את בנות מואב וזנו עמהם והטו את לבבם לעבוד את אלהיהם, או פי' ויהיו שקוצים בלא חסרון כי העובד הוא שקוץ ופירש בראשיתה התאנה שראשונה המבכרת וזכרון זה הענין לומר כמעשה אבות יעשו בנים אני הטיבותי עם אבותיכם ומרדו בי וכן הטבותי לכם ופשעתם בי, ואאז"ל פי' טעם במדבר דבק עם מצאתי ופי' הפסוק כענבים וכבכורה בראשיתה שישמח המוצא אותם כן מצאתי אבותיכם במדבר ושמחתי עמהם ופי' ויהיו שקוצים כאהבם כמדת האהבה שאהבתים כן היו שקוצים בעיני: (יא) אפרים • כבודם • קרא הבנים כבוד כי הם כבוד האבות כמ"ש עטרת זקנים בני בנים, וכן הוא תק הבנים שמכבדים האבות: מלידה ומבטן ומהריון • מלידה שימותו מקצתם בעת הלידה ומבטן שימותו מקצתם בבטן שלא יגיעו להשלים ימי ההריון • ומהריון שלא תהרינה כלומר שתהיינה עקרות מקצתם: (יב) כי אם יגדלו את בניהם • אמר אם יהיו בהם שימלטו מאלה המקרים ויגיעו ללידה ויגדלו אותם נערים ימותו לא יבאו לזמן שיקראו אדם זהו שאמר ושכלתים מאדם: כי גם אוי להם בשורי מהם • ולא זו בלבד כי גם בכל מעשיהם תהיה מארה עד שיקראו אוי להם בשורי מהם כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם והיה לאכול: בשורי • בשי"ן כמו בסורי בסמ"ך: (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור שתולה בנוה • ראיתי אפרים בשלוה גדולה כמו שראיתי לצור שתולה על הים בנוה טוב ואח"כ כשוה המים כן ראיתי אפרים שיוצא עתה אל הורג בניו שיבואו עליהם האויבים ויצאו מעריהם לקראתם למלחמה ויהרגום אויביהם, ופירושו להוציא הנה הוא מזומן בקרוב להוציא ואפרים שם כלל וכינו הפרטים אלא שזכר לשון בניו לפי שזכר כליון הבנים וי"ת אל הורג לקטלא לפולחן טעותא בניהון: (יד) תן להם • הנביא מתפלל עליהם כשראה שיוציא אל הורג בניו ואמר תן להם מה שתתן מכליות הבנים בבטן או בעודם קטנים ולא יפלו ביד אויב: רחם משכיל • שימותו בבטן ואמר משכיל כאלו הרחם משכיל אותם כי ברחם הם שכולים: ושדים צומקים • אם יגיעו ללידה שיצמקו שדי אמותיהם ימותו באפס חלב: צומקים • יבשים: (טו) כל רעתם בגלגל • כי שם חדשו המלוכה ומאסו אותי ממלוך עליהם או פירש בגלגל לפי שהיה המשכן תחלה בגלגל אחר עברם הירדן והיה המקום הנבחר היו אומרים להם נביאי הבעל שיעבדו שם לבעל לפי שהוא מקום נבחר וכן אמר בגלגל שורים יזבחו: מביתי אגרשם • כיון שהם מאסו בי ובעבודתי ובחרו להם עבודת אלהים אחרים אגרשם מביתי שאפי' אם ירצו לחזור ולעבדני בו לא ימצאו כי יחרב למען כי הרבו לפשוע: לא אוסף אהבתם • אוסף בצרי: אהבתם • מקור ר"ל אהבה אותם: כל שריהם סוררים • שריהם שהיו עליהם להוכיחם ולהחזירם למוטב הם סוררים איך אקוה מהם תשובה לפיכך לא אוסיף אהבתם: (טז) הכה אפרים • הכה ביד אויביו: שרשם יבש • ועוד דמהו לעץ שיבש שרשו שלא יעשה פרי כן גם הם לא ילדון כמו שאמר למעלה מלידה ומבטן ומהריון

וי"ם

מצודת דוד

כאהבם • אז היו שקוצים ומתועבים בעיני כערך אהבתם שאהבתי אותם מתחלה: (יא) כעוף יתעופף כבודם • הכבוד יפרח מהם כמו העוף הפורח מהר ר"ל לא יהיה נעשה בהם הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם ובעת הכנסתם בבריתו של אברהם אבינו: מלדה • מהם יפרח הכבוד בעת הלידה כי אז ימותו עד לא יבואו לזמן הכנסת הברית ולא ישיגו הכבוד הנעשה אז: ומבטן • ומהם יפרח הכבוד בעת יצאו מבטן כי יולדו מתים ולא ישיגו אף הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם: ומהריון. מהם יפרח הכבוד בעת ההריון ר"ל לא יעברו נשותיהם כלל ומאליה יפרח הכבוד ואיננו: (יב) כי אם יגדלו • אשר אם כמה מהם יגדלו את בניהם וינצלו מהמקרים ההם הנה הם אשכלם מאדם ר"ל ימותו עד שלא יגיעו לגבול איש כי ימותו עודם קטנים: כי גם וגו' • אשר לבד זה יהיה בכל מעשיהם אוי להם בעת אסיר להפרד מהם: (יג) אפרים. אתה אפרים הנה היית במעלה גדולה כמו שראיתי את צור שהיא שתולה עומדת במעלה גדולה כן היית גם אתה: ואפרים וגו'. ר"ל והנה אפרים מה גמול שלם נתעסק להוציא בניו אל הורג לזבחם לעכו"ם: (יד) תן וגו' מה תתן. ר"ל מה שתתן לאח"ז תן להם מיד וחוזר ומפרש תן להם רחם משכיל וגו' ר"ל למה ימותו הבנים בנערותם להרבות אבלם טוב יותר שתתן להם רחם משכיל

[illegible]

מצודת ציון

(ישעיה א): לבושת • העכו"ם תקרא כן על כי היא לבושת לעובדיה: שקוצים • מלשון שקץ ותעוב: (יא) יתעופף • מל' עפיפה ופריחה • (יב) ושכלתים • ענין מיתה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כו): בשורי • כמו בסורי בסמ"ך והוא מל' הסרה: (יג) שתולה • ענין נטיעה כמו כעץ שתול (תהלים א): בנוה • ענין מדור: (יד) משכיל • מל' שכול ומיתה: צומקים • יבשים ונוגבים ולזה יקראו הענבים היבשים צמוקים כמ"ש ושני צמוקים (ש"א ל): (טו) סוררים • סרים מדרך הטוב

תרגום

ואקטול שפר מעיהון : ט ירחיקינון אלהי ארי לא קבילו למימריה ויהון מטלטלין ביני עממיא : א גפן בזיזא ישראל דהוה גפן נציב במעבדיה אוריתא פרי עובדיהון גרמו להון דיגלון כד אסגיתי להון עללא אסגיאו פולחן לאגוריהון כד איתיתי טובא לארעהון אוטיבו לקמתהון : ב אתפלג לבהון מן אוריתא כען יחובון כען איתי עליהון סנאה יחזר קדלהון דאגוריהון יבוז קמתהון : ג ארי כען יימרון לית מלכא לנא ארי לא דחילנא מן קדם יי ומלכא מה יעביד לנא : ד ממללין מלין דאונס ייֹמן לשקר ללמא גזרין קים כען איתי עליהון כרישי חוין בישין דין שקריהון על תחומי חקלן : ה על די פלחו לעגליא בבית אל מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלי יתהון יסבון מנהון עגלא דשמרון ארי אתאבלו עלוהי עמיה ופלחוהי עלוהי יבועון על יקריה ארי גלא מניה :

מקרא

מחמדי בטנם : יז ימאסם אלהי כי לא שמעו לו ויהיו נדדים בגוים : (י"א רפין)

י א גפן בוקק ישראל פרי ישוה־לו כרב לפריו הרבה למזבחות כטוב לארצו היטיבו מצבות : ב חלק לבם עתה יאשמו הוא יערף מזבחותם ישדד מצבותם : ג כי עתה יאמרו אין מלך לנו כי לא יראנו את־יהוה והמלך מה־יעשה־לנו : ד דברו דברים אלות שוא כרת ברית ופרח כראש משפט על תלמי שדי : ה לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי־אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על־כבודו כי־גלה ממנו :

(ב' ג' מ"ל · ד' רפין · ב' בתרי לישנא כמטר לקחי · י"א בנביאים · ל' · ל' כ"ף · ז' · ג')

אהבת' · בשלחי את חצי הרעב הרעים · וסימ' שמעי' דרחמו כפנא ; כתוב ד' רפין וסי' גמסר בשפטים סי' י"ו ובשמואל ב' סימ' י"ג ; יערף ב' בתרי לישני וסימ' כמטר לקחי · יערף מזבחותם ישדד מצבתם : אבל

אבן עזרא

ובנים : (יז) ימאסם · אמר הנביא אמר השם אלי כי איננו אלהיהם : (א) גפן בוקק · רק אין בו כח לפרות ואין פרי : ישוה לו · יחשוב כי יפרה את פריו והיה זה כגפן שהוא בוקק כי כאשר הרביתי פריו הרבו למזבחות : (ב) חלק · כי אין להם חלק אחד : עתה יאשמו · מגזרת שממה כמו תאשם שומרון שהוא כמו והאדמה לא תשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחותם שהרבו כדרך וערפתו הריסות : (ג) כי . כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא והכל יעשה כרצונו : (ד) דברו : אלות שוא . דרך זרה : כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך או היה כן בעבור אות הגרון ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר כמו ההופכים ללענה משפט והוא יפרח כראש משפטם שאינו ישר : על תלמי · כמו תלמיה רוה ושדי כמו שדה והעד יעלוז שדי : (ה) לעגלות · הם עגלי הזהב בבית אל : יגורו · יפחדו השוכנים בשומרון : כי אבל עליו : הטעם על כל עגל בבית אל כאשר תחרב: וכמריו . אשר עליו יגילו היום יתאבלו : כי

תולדות אהרן לעגלות · מגלה כה סנהדרין כ:

רשי

מחמדי בטנם : (יז) ימאסם אלהי · איננו קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם (א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו · ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פרי הטוב והשוה לו : פרי ישוה לו · פרי אשר ישוה לו וייטב לו : כרוב לפריו הרבה למזבחות · כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות . ד"א גפן בוז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכניסיה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום : הטיבו מצבות · הרבו מצבות : (ב) חלק לבם · ממני : עתה יאשמו . הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם ישחית לשון וערפו שם (דברים כא) וערפתו (שמות יג) ישבור גורס · ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפי' ישראל עבדו עכו"ם ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (לעיל ד) וכשהי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג : (ג) כי עתה · כבא עליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכינו אשר בטחנו בו לאמר שיצא בראשונה וילחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלו' : (ד) אלות שוא · השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לעכו"ם של מולך לפיכך יפרח עליהם משפט ייסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי וי"ת על תלמי שדי בעון שמשיגין גבולי שדות תלמי מענית המחרישה קרוי תלם · ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנאמר גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי (לקמן יב) שם יפרח עליהם משפט עונש ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמוס ו) : (ה) לעגלות בית און וגומר · לפורענות העתידה לבא על עגלים שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע : יגורו

רדק

וי"ת כן בית ישראל דמן לאילנא דיקלא שרשיה מלרע וגו' פי' טוב צמח או פרח וי"פ צמח בלי יעשה קמח טוב לא יעביד , ובמשנה מפני שהנבייה נושרת עליהם ועוד אמר מועלים בעלים ואין מועלים בשפוי ולא בנבייה : (יז) ימאסם אלהי . אמר הנביא ימאסם אלהי כי איננו אלהיהם כי לא שמעו לו לפיכך ימאסם וישלחם מעל פניו שיהיו נודדים בעכו"ם: (א) גפן בוקק . גפן רק שאין בו שום לחלוחית וכן בוקה ומבוקה : פרי ישוה לו · ואיך ישים לו פרי והוא כמו גפן בוקק כי בזזוהו אויבים והליגוהו כלי ריק איך יוליד עוד וירבה בבנים ובנכסים : כי כרוב לפריו הרבה מזבחות · כאשר הייתי אני מרבה פריו ומגליתו בנכסים ובבנים הוא הרבה לעשות מזבחות לבעל : כטוב לארצו · שהייתי מטיב ארצו בדגן תירוש ויצהר והם הטיבו מצבות כלומר החזיקו להקים מצבות לאלהים אחרים וכן הטיבי תרה לך , וי"מ ישוה ענין שוא ושקר כלומר הפרי ישקר לו על דרך שאמר ותירוש יכחש בה : (ב) חלק לבם · מיראת האל ומתורתו חלק לבם : עתה יאשמו · לפיכך עתה בקרוב יחרבו : יאשמו · ענין שממה וכן תאשם שמרון : הוא יערוף מזבחותם. הוא שחלק הוא שיערוף מזבחותם שהרבו וישדד מצבותם שהטיבו וזה יהיה בעת החרבן : יערוף . ענין הריסה ושבירה וכן תשך בעריפיה לדעת קצת המפרשים : חלק · פועל עומד כמו נחלק : ישדד · מבעלי הכפל מבנין הדומה למרובע ענין שבר ושוד : (ג) כי עתה יאמרו · עתה בגלותם מארצם יכירו ויאמרו כי אין מלך לנו פי' כאלו אין מלך לנו כי אין בו כח להצילנו מיד אויבינו כמו שחשבנו כששאלנו לנו מלך ויצא לפנינו וילחם את מלחמותינו והאל ית' היה מלכנו ולא היינו צריכים מלך והוא היה מצילנו מיד אויבינו כאשר היינו עושים רצונו וכיון שלא יראנו את ה' ועזבנו תורתו מה יעשה לנו המלך אשר שאלנו הרי הוא אין בו כח להצילנו אחר שקצף בנו האל יתברך כי חטאנו לו וזה יתוודו ישראל בגלותם : (ד) דברו דברים · נתיעצו ירבעם וחביריו מה לעשות להחזיק בידו המלוכה · ודברו דברים שלא יעלה העם לירושלים לבית המקדש ועל זה נשבעו וכרתו ברית ושבועת שוא היתה שבועתם לבטל דברי תורה ומצות האל יתברך ולעשות צורות לעבדם : ופרח כראש משפט · לפיכך פרח משפטם זה כראש ולענה על דרך שרש פורה ראש ולענה : על תלמי שדי · מה שפורח להם בתלמי שדותיהם ראש ולענה יהיה וזה משל לרעות שיבאו עליהם בעונש זה ויוכיח הפירוש זה הפסוק הבא אחריו : (ה) לעגלות בית און · ויונתן תרגם ממללין מילין דאונס וגו' : שדי . כמו שדה : אלות · מקור בשקל ראות רבות , לעגלות בית און · הם העגלים שעשה ירבעם וזכר אותם בלשון זכר ונקבה כי לא היו אלא צורות וזכר בית און והוא בית אל שמכנה אותו

מצודת ציון

הטוב ומולידים: (א) בוקק · ענין ריקות כמו בוקק הארץ (ישעיה כד) : ישוה · ענין שימה כמו משוה רגלי (תהלים יח) : מצבות . הם מזבחות מאבן אחת : (ב) חלק · ענין פרוד : יאשמו · מל' שממון : יערף . ענין השחתה ודוגמתו וערפו שם (דברים כא) : ישודד . ענין עשק : (ד) אלות. מל' אלה ושבועה : ופרח . מל' פריחה והצמחה : כראש · שם עשב מר כמו ראש ולענה (דברים כט) : תלמי · הוא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה) : שדי · כמו שדה : (ה) לעגלות · יתכן שהיו שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם ולפי שנלקחו בשבי ותשש כחן כנקבות אמר לעגלות : בית און . הוא בית אל וכנהו לגנאי : יגורו . ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב) : וכמריו . כן יקראו כהני עכו"ם וכן והשבית את הכמרים (מ"ב כג) : יובל

מצודת דוד

שנשי אפרים יפילו עוברם מת או שיהיו שדי נשותיהם צומקים ר"ל שלא יתעברו כלל שאז השדים צומקים ונגובים מבלי לחלוחית חלב כי כשתהר האשה מתחיל לבוא לחלוחית חלב בדדיה ולא זולת ההריון : (טו) כל רעתם בגלגל · ר"ל הרעה הגדולה שבכל הרעות היא מה שהעמידו עבודת כוכבים בגלגל במקום שעמד המשכן בתחלה. כי שם וגו' · ר"ל אשר שנאתים שיהיו שממה והשנאה הוא בעבור רוע מעלליהם ולכן אגרשם מביתי הוא גלגל שהיה שם בתחלה בית ה' ומשכנו : אהבתם · לאהוב אותם : כל שריהם · כי כל שריהם סוררים : (טז) הכה · הנה כבר הוכה אפרים במכאוב הצרות ונתייבש שרשם עד שלא יגדלו עוד פרי כדרך האילן שנתייבש שרשו ור"ל נחלש מאד ולא יוליד עוד בנים : גם כי ילדון : אף אם כמה מהם ילדון הנה אמית מחמדי בטנם ר"ל הטובים והנחמדים שבהם : (יז) ימאסם . ה' ימאס בם : נודדים וגו' · נדים ונעים בגולה בין הבבליים ובין הכשדיים : י (א) גפן וגו' . הנה ישראל הוא כגפן בוקק וריק מבלי רטיבות ולחות כן הוא מבלי תורה ויראת שמים : פרי וגו' · וכי מהראוי שהמקום ב"ה ישיב לו פרי ר"ל וכי ראוי הוא להשפעה בתמיה : כרוב · הלא כפי מרבית פריו והשפעתו כן הרבה לעשות מזבחות לעכו"ם וכפי מרבית הטובה הבאה לארצו עשו מזבחות טובות ויפות : (ב) חלק לבם . נחלק לבם ונפרד מן המקום ברוך הוא לכן עתה בזמן קרוב יהיו שממה : הוא יערף . ר"ל המקום ברוך הוא יספיק ביד האויב להשחית מזבחותם ולעשוק מצבותם : (ג) כי עתה · בזמן שיבא האויב יאמרו הנה אין המלך מועיל לנו ללחום מול האויב כי הואיל ולא יראנו את ה' אם כן מה יוכל המלך לעשות לנו אם אין לנו יראת אלהים כי יראת ה' ויראת המלך קשורה יחד : (ד) דברו דברים. המה מדברים דברים העולה על לבבם מבלי הבחנה ונשבעין לשוא וכורתין ברית לעכו"ם : ופרח · לכן יפרח עליהם משפט גמול כמו עשב הראש המר הפורח מהר על תלמי שדה : (ה) לעגלות · בעבור עגלות בית און שנלקחו בשבי יפחדו השוכנים בשומרון בא"ד

רשי

יגורו · יראו וימנו שכיניו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה : (ו) גם אותו לאשור יובל · זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער ה' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי (ד"ה א ה) וגומר ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל : מנחה למלך ירב סנחריב : בשנה אפרים יקח . בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה : ויבוש ישראל · מאותו עצה שנועצו לעשותם כמו שנאמר (מלכים א יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב : (ז) נדמה · נשתתק מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני המים שהוא אושקמ"א בלע"ז : (ח) במות און · במות בית אל : קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם · שגלו עובדיהן ואין עוד פונה להם : ואמרו · ישראל : להרים כסונו · שלא יראונו אויבינו בבשתנו : (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל . חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת באת אזלת יד מימי גבעת בנימין חטאת ישראל לפי שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מלינו בסדר עולם : שם עמדו . באותה מדה אחזו להם מאז : לא תשיגם בגבעה מלחמה וגומר · ולפי שהיה עון עכו"ם בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עלוה בני גאוה שעשו עצמם עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לתת את בני הגבעה ויונתן תרגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העבריות וגם שאחרי חיבור הפרשה נופל על ל' הראשון : (י) באותי ואסרם · לפי רצוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שוסיהם : ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם · לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנאמר אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחרישה ואסרום בעול המחרישה וסימלוני העול נוקבים ויורדים א' מכאן וא' מכאן אצל שני עיני השור וכן ת"י כמיסר פדנא על תרתין עינוהי פדנא למד בקר : (יא) ואפרים עגלה מלומדה · פירפיינס"א בלע"ז עשויה חבורות חבורות במלמד

הושע י

ו גם־אותו לאשור יובל מנחה למלך ירב בשנה אפרים יקח ויבוש ישראל מעצתו : ז נדמה שמרון מלכה כקצף על־פני־מים : ח ונשמדו במות און חטאת ישראל קוץ ודרדר יעלה על־מזבחותם ואמרו להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו : ט מימי הגבעה חטאת ישראל שם עמדו לא־תשיגם בגבעה מלחמה על־בני עלוה : י באותי ואסרם ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עינתם : יא ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש ואני עברתי על־טוב

ד' מ"ל כס' · כ"ט' ל' · ג' · ב' מ"ל · ל' וחד ונדמה · ל' · ה' · ל' וחד וקוץ ודרדר · ל' · ל' וחד ונפלו · ל' · ג' · ל' · ל' · כ' · עונותם ק' · כ' · כ' · כ' חד חסר כעפר לדם

תרגום

ו אף יתיה לאתור יובלון קורבנא למלכא דייתי לאתפרעא להון נביא אמר להון בהתא דבית אפרים יקבלון ויבהתון דבית ישראל ממלכי עצתהון : ז בהתת שמרון במלכה כרותחא על אפי מיא : ח ויצדון במת בית אל חובי ישראל גרמו להון דינלון כובין ואטדין יסקון על אגוריהון כען איתי עליהון עקא דמותא דיהון דמן כאלו טוריא חפן להון ורמתא נפלו עליהון : ט מיומי גבעתא חטיתון בית ישראל תמן קמו מרדו במימרי למנאה עליהון מלכא ואף לא זכיאו דתתקים להון מלכותא בגבעתא תמן אתו עליהון עבדי קרבא לקטלא אבהן עם בנין סליקו : י במימרי איתיתי עליהון יסורין וכנשית עליהון עממיא ושליטו בהון כמיסר פדנא על תרתין עינוהי : יא כנשתא דישראל דמיא לעגלתא דמלפין לה למירדי ולא אלפא רחמא להלכא ברעות נפשה ואנא פרקית יתהון משעבוד

ג' וסימ' אבל תירוש אמללה גפן · אמללה ארץ החפיר · לעגלות בית און יגורו : קוץ ודרדר ל' יעלה על מזבחותם · וקוץ ודרדר ל' תצמיח לך · נפלו ל' בחירק הנו"ן ולגבעות נפלו עלינו וחד ונפלו : עלוה ג'

אבן עזרא

כי . הטעם כפול : (ו) גם · עגל שומרון : לאשור יובל · כי הוא זהב : בשנה בתוספות הנו"ן כמו שבענה בנים : (ז) נדמה · ישרת בעבור אחר וכן הוא נדמה שומרון נדמה מלכה : כקצף · כמו ותאנתי לקצפה : (ח) ונשמדו · במות הבעלים בסור העגלים : ואמרו . אמר רבי משה כי אמרו דרך משל בעבור המזבחות כדרך כי הוא שמעה והטעם שלא יראו עוד ויפה אמר ויאמרו עובדיהם מרוב צרתם : (ט) מימי · יותר כמו מזקנים אתבונן מאויבי תחכמני ופירש שם עמדו על חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימין הם בני עלו' כמו עולה והיתה לזעוה והיה כך זועה והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימין מהשבטים וזה הכתב כמו כריח שדה שטעמו ראה ריח בני אשר ברכו ה' כריח שדה : (י) באותי ואסרם · מגזרת מוסר והיו"ד מובלע בדגשות עי"ן הפועל כדרך בשם אלך בשן כי אלך מים ופירש ואספו עליהם איך איסרם על ידי עמים שיתאספו עליהם ואסרם כמו יאסרו קשורים : לשתי עונותם . כמו כבתאי מענה האריכו למעניתם · וטעם שתים בעבור יהודה ואפרים : (יא) ואפרים · אני למדתיו מתחילה לסבול עול מצותי : ואני עברתי · התוק על כל טובה שהסיבותי לצוארה והרכבתי

רדק

אותו כן לנגחי ולא זכר דן כי עיקר עבודתם היה בבית און כאלו היה שניהם שם אמר על עגלות בית און שתבטל עבודתה כשישברו אותם וגו' : יגורו שכן שמרון · יפחדו השוכנים בשמרון , וזכר שמרון אף על פי שהעגלים לא היו שם ולפי שהיתה שמרון כסא מלכות למלכי ישראל והם היו המחזיקים בעבודת העגלים ואמר כשתחרב בית אל ולא הצילום העגלים יפחדו השוכנים בשמרון על עצמם כי כל א"י נלכדה קודם שמרון שצר עליה מלך אשור ג' שנים : כי אבל עליו עמו . על העגל אשר בבית אל יאבלו עליו עמו העובדים אותו : וכמריו עליו יגילו · כמריו הם כהניו המקרבים עבודתו שהיו מתחילה שמחים ושמחים עליו עתה יאבלו בגלות כבודו ממנו והוא יקר עבודתו כשישבר אותו לעיניהם הנה גלה כבודו ממנו : (ו) גם אותו לאשור יובל . רבוי על כבודו שזכר אמר כי הנה במקומו גלה כבודו ממנו כשישברוהו גם גוף העגל והוא הזהב שבו אחר שנשברה נותנו יוליכו אותו לאשור לשחת אותו : מנחה למלך ירב · והוא מלך אשור שנקרא שמו ירב : בשנה אפרים יקח · אז יקח בשת אפרים ויבוש ישראל מעצתו שנועץ ירבעם שהיה משבט אפרים עמהם לעשות העגלים אז יבושו מעצתם : בשנה . כמו בושה והנו"ן נוספת : יובל · כמו יובל שי ענין הולכה והובאה , ורבי' סעדיה ז"ל פי' גם אותו נרבות על העגל שכבר נגלה תחלה וי"ת למלך ירב למלכא דייתי לאתפרעא להון ר"ל למלך אשור שיריב אותם : (ז) נדמה שמרון מלכה · נדמה נפעל עומד כי הוא בסגול והוא ענין כריתה כמו שפירשנו על נדמה עמי אמר נכרת בשמרון מלכה שעמד כמה ימים במצור ולא היה יכול להנצל מיד מלך אשור והלך בגולה קל מהרה : כקצף על פני מים · וקצף קליפת העץ כמו ותאנתי לקצפה וי"ת כרותחא על אפי מיא בלע"ז אשקומ"ה : (ח) ונשמדו במות און . ר"ל בית און וכן ת"י ויצדון במות בית אל : חטאת ישראל · שהם חטאת ישראל : קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם . על מזבחות ישראל שיחרבו יעלו קוצים : ואמרו להרים כסונו · יאמרו ישראל כסונו מרוב צרה ונוקה שתבואם ישאלו שיפלו ההרים והגבעות עליהם ויכסום שיהיו נקברים תחתיהם ולא יסבלו הצרות ההם : (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל . שמסרו עצמם שבט בנימין להחזיק בדבר נבלה גם שאר השבטים שנענשו על שהיו ביניהם עובדי עכו"ם : שם עמדו · ידמה כי שם עמדו הפושעים האלה אשר בדור הזה שהם מחזיקים ברשע ולא ישובו למוטב וכן אמר למעלה העמיקו שחתו כימי הגבעה לא תשיגם והלא חושבים בלבם שלא תשיגם מלחמה כמו שהשיגה אותם הפושעים בגבעה כשבאו ישראל אל אותם בני עולה והם בני בנימין כי כלו בעונם כן יכלו אלו בעונם ותשיגם חרב האויב לא יחשבו שלא תשיגם : עלוה . כמו הפוך עולה וכן זועה זעוה כבש כשב שמלה שלמה והדומים להם ויונתן פי' מימי הגבעה כששאלו להם מלך והוא היה משבט בנימין ומאז התלו למרוד באל ית' ואינו מיושב הפסוק על פירושו : ( ) באותי ואסרם · ברצוני ובתאותי שאיסרם כיון שאינם מקבלים מוסר ממנו ע"י הנביאים שמוכיחים אותם בשמי איסרם ע"י עמים שיאספו עליהם : באסרם לשתי עונותם · כמו שאוסרים השוורים לחרוש : עונתם . כמו מעניתם והם תריסות השדה הנקראות גדודים ותלי העפר מזה ומזה נקראו תלמים והנה דמה יהודה ואפרים לשתי פרות חורשות ואמרתי שיחרשו טוב וחרשו רע והם אסרו עצמם זה בזה והתחברו זה לזה לעשות הרע בעיני השם ואסרם לשתי עונותם היה כשנתחתן יהושפט עם אחאב מלך ישראל ועבד יהורם בנו הרע בעיני ה' והלך בדרכי מלך ישראל ובימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וכן עשה אחזיה בנו : ואסרם . שרשו יסר מן הקל וכן יוסר לך · ודגש הסמ"ך לתפארת הקריאה לחסרון היו"ד פ"ה הפעל כמו אלך מים על למא ובמקבית יכרהו : עינותם . כתיב ביו"ד אחרי העי"ן וקרי בוי"ו שהאותיות אהו"י מתחלפות וי"ת במימרי אייתי עליהון וגו' : (יג) ואפרים עגלה מלומדה · למעלה המשילה לפרה שאמר כי כפרה סוררה סרר ישראל ועתה קרא עגלם

מצודת דוד

באמרם אם לא הגיעו על עצמן איך יגיעו עלינו : כי אבל עליו · על העגל יתאבלו עמו שהאמינו בו וגם הכומרים שהיו שמחים עליו הנה עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו כי כשלוקח בשבי איה כבודו : (ו) גם אותו . כמו שיובא העם בשבי כן יובא גם העגל בשבי לאשור להיות למנחה אל המלך : בשנה . אז יקבל אפרים בושת על מה שעבדו ללא אלוה : ויבוש וגומר · כפל הדבר במ"ש : מעצתו . שייעצו לעשות העגלים : (ז) נדמה שומרון מלכה · המלך אשר בשומרון נדמה הוא כקצף הם האבעבועות שעל פני המים שעולה למעלה ויתמיד זמן מועט כן המלך לא יתמיד במלכותו כ"א מעט זמן : (ח) ונשמדו . ואז ישמדו הבמות שבבית און שהם היו חטאת ישראל : קוץ ודרדר · כי לא יבוא מי שם ויהיו שממה : ואמרו להרים כסונו · למען לא יראה מי בבשתם : (ט) מימי הגבעה . ר"ל עון זה היה בידם מימי פלגש בגבעה כי גם אז היה בידם פסל מיכה : שם עמדו · במעלה זה עמדו אז : לא תשגם · לכן לא השיג אותם בגבעה נצחון מלחמה כשנלחמו על בני עולה הם בני בנימין שחזקו ידי עוברי עבירה : (י) באותי ואסרם · ברצוני לייסרם ואייסרם

מצודת ציון

(ו) יובל · יובא כמו יובל שי (ישעיה יח) : ירב . הוא אשור וכן אל מלך ירב (לעיל ה) : בשנה · מלשון בושת : (ז) נדמה . מל' דמיון והשואה : כקצף . ת"י כרותחא והם כעין אבעבועות וענ' כ' באים ע"י מסירו' השפיכה מכלי אל כלי ונראה' כאלו השוטף מתקצף לזה קרוי בל' קצף : (ח) ונשמדו · ענין אבדון : ודרדר . מין קוצים וכן וקוץ ודרדר (בראשית ג) : (ט) עלוה . הוא הפך מן עולה וכמו כבש כשב : (י) באותי · מל' תאוה ורצון : ואסרם . מל' יסורין : באסרם · ענין קשירה : עונותם . כמו מעניתם והוא הקו שיתרום החורש באורך השדה וחוזר ועושה אחר כמוהו וכן עד כלות השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכט) : (יא) מלמדה . ענין הרגל כמו וילמד לטרף טרף

צַוָּארָהּ אַרְכִּיב אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה יְשַׂדֶּד־לוֹ יַעֲקֹב : יב זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה עַד־יָבוֹא וְיֹרֶה צֶדֶק לָכֶם : יג חֲרַשְׁתֶּם־רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי־כָחַשׁ כִּי־בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ : יד וְקָאם שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ וְכָל־מִבְצָרֶיךָ יוּשַּׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל בְּיוֹם מִלְחָמָה אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה : טו כָּכָה עָשָׂה לָכֶם בֵּית־אֵל מִפְּנֵי רָעַת רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל :

מִצְרַיִם אַעְדֵיתִי נִיר תְּקוֹף מִצַּוְרֵיהוֹן אַשְׁרֵיתִי בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל תְּקוֹף אַרְעָא דֶאֱמוֹרָאָה כְּבִישִׁין קֳדָמֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה אַחְסְנֵית יָתְהוֹן אַחְסַנְתָּא דְקַיֵמִית לַאֲבוּהוֹן יַעֲקֹב : יב בֵּית יִשְׂרָאֵל עֲבִידוּ לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָא דְקוּשְׁטָא קַיִימוּ לְכוֹן אוּלְפַן אוֹרַיְתָא הָא בְּכָל עִדָן נְבִיַיָא אָמְרִין לְכוֹן תּוּבוּ לְדַחַלְתָּא דַיְיָ כְּעַן יִתְגְּלֵי וְיַיְתֵי זַכְוָן לְכוֹן : יג אִתְעַשַּׁתְּתוּן לְכוֹן אוֹנֵס רְשַׁע עֲבַדְתּוּן אִתְקַבֶּלְתּוּן תּוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיכוֹן אֲרֵי אִתְרְחֵצְתָּא בְּאוֹרְחָתָךְ בִּסְגֵי גִבָּרָךְ : יד וִיקוּם אִתְרְגוּשָׁא בְּעַמָךְ וְכָל כְּרַכָּךְ יִתְבַּזְזוּן כְּבִזַּת שַׁלְמָא בְּכַמְנָא בְּיוֹמָא דִקְרָבָא אֵם עַל בְּנִין קְטִילַת : טו כֵּן גְרָמוּ לְכוֹן חוֹבִין דְחַבְתּוּן בְּבֵית אֵל מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן בְּסוֹפָא בָּהִית וְאִתְכְּנַע מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל :

בקרי' וסימ' אלוף עלוה אלוף יתת דאורי' · וחברו דד"ה · לא תשיגם בגבעה : אנ"ך : ישדד ג' בקרי': וסימ' תכל היום יחרוש החרש לזרוע · ואפרי' עגלה מלמדה · ישדד עמקים אחריך · קדמא וישדד : חרשתם ב' בתרי ליש' וסימ' לולא חרשתם בעגלתי · חרשתם רשע עולתה : בשחר ל' גרמה נדמה מלך ישראל ·

אבן עזרא

והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש : יעקב . יעקב כולו השדה שלו דרך משל על התורה ומצותיה זרעו וקצרו הוא התגמול נירו להסיר הקוצים לסקל הנתיב ועת תדרשו השם לרוות הזרע אז יבא מלקוש : (יב) ויורה צדק לכם . כמו יורה ומלקוש וכל המפרשים אומרים בקשו את השם תורתי והוא יבא ויורה אתכם : (יג) חרשתם . וכל זה עשיתם שלא הכלתם עולי כי בטחתם בגבוריכם ובעבור זה : (יד) וקאם · כשוד שלמן · אולי הוא שלמנאסר : בבית ארבאל · שם מקום : רטשה · שם דבר אם על בנים ולהיותו מגזרת אורב אין טעם לו : (טו) ככה . ביתאל ששם העגל שהוא ככה הרע מכל רעתם כי רוב מלכי ישראל לא סרו מחטאת ירבעם [illegible]

רשי

במלמד הבקר שקורין דישגולמיי"ן בלע"ז כלשאר הרבה יסורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשמן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנעו לתורה אלא אחר שרירות לבם : אוהבתי . יו"ד יתירה כמו (בראשית לא) גנובתי יום : ואני עברתי על טוב צוארה . לפיכך אני מביא עליהם מלכים שישו את כחם : ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו' אם תרצו שארכיב אפרים על עכו"ם יחרוש יהודה וישדד לו (יעקב) לעצמו חרישה של מע"ט כמו שהוא מפרש ואומר נירו לכם ניר וגומר : (יב) זרעו לכם לצדקה · אבל אתם חרשתם רשע וגומ' לפיכך וקם שאון בעמך נירו לכם ניר . עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא נר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים . בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועת שקבעו לדרוש את ה' לתלמוד תורה : עד יבא ויורה צדק לכם . כשתהיו יגעים בה הוא יבין אתכם להודיעכם לפעולותיכם בצדק · ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבא עליכם הצער וזה יגרום לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך ואז יהיה עת רצוי לכם לדרוש הקדוש ברוך הוא בכל צרכיכם כי אז תשמע לעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה לכם כמו ירה בים (שמות טו) (יג) אכלתם פרי כחש · איתקבלתון תושלמת עובדיכון : (יד) וקאם שאון . קול ענות גוסו עמו · כשד שלמן בית ארבאל · כבוזזים הבאים על עם יושב בשלום פתאום על יד מארב שלא נזהרו בם לברוח מפניהם ושודדים את הכל : בית ארבאל . יונתן תרגמו בית מארב ואע"פ ולמ"ד יתירה בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון (לעיל ב) יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם נוף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל דונש פותרו שם מקום : רוטשה · נבקעה וכן נערים תרטשנה (ישעיה יג) ועולליהם ירוטשו (שם) ל"א רוטשה עזובה כמו נוטשה : (טו) ככה עשה לכם בית אל . כל הפורענות הזה גרם לכם העגל

תולדות אהרן

זרעו לכם · סנהד' מט ב"ק יז עכו"ם ה' זוכר ברכות: עד יבא · ברכות כד: רטשה . ב"מ לט :

רדק

עגלה כי בימי נעורים למדה האל יתברך לחרוש והחרישה עם הזריעה היא עשות המעשים והקצירה הוא פרי המעשים ואני למדתיה לעשות המעשים הטובים כדי לאכול טוב והיא אהבה לחרוש כלומר לעשות המעשים טובים אלא תרצה לאכול ולהנות מן הטוב אשר אני נותן לה בלי מעשה טוב שתעשה אלא בחנם תרצה לאכול וזהו שאמ' אהבתי לדוש ולא לחרוש כדי שתאכל בשעת הדישה והנה אינה עושה מעשה לרצון בעליה אלא לרצונה ולהנאתה : אוהבתי · כמו אוהבת והיו"ד נוספת כי המלה מלעיל : ואני עברתי על טוב צוארה . כשעברתי עליה לתת עליה עול להיות צוארה שמן עשיתי שלא הכבדתי עולם כי הפרות שמכבידים עולם צוארם כחוש ור"ל במשל שלא הכביד עליהם עול המצות או פירש כשעברתי עליהם לחלוק עול המלכות ר"ל כשדברתי ביד אחיה הנביא על טוב צוארה עברתי שכל ישראל היו שלוים איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה ובעת מותו היה זה שאמרתי לחלוק המלכות : ארכיב אפרים . אמרתי להרכיב אפרים , כלומר להרכיב עליו עול מלכות ירבעם שהיה משבט אפרים וכיון שאני הרכבתי עליו העול אמרתי שיעשה רצוני ויצוה העם לעבדני ולהיות תחת רשותי ומצותי שאמרתי לו והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך והלכת בדרכי וגו' ובניתי לך בית נאמן וגו': יחרוש יהודה · כי כבר הרכבתי עליו העול ואין לי אלא שיחרוש כרצוני כי המלך כבר היה ביהודה ונשאר ג"כ אחר שנחלקה המלכות : ישדד לו יעקב · המשדד הוא הכותש הרגבים אחרי החורש לשוות פני האדמה ולתקנה לזריעה וכן אם ישדד עמקים אחריך ואם מלך אפרים ומלך יהודה היו חורשים כרצון האל ית' והחרישה היא אזהרת השם היה לעם לשדד והוא לתקן אזנם ולבם אל דברי האזהרה שיהיו מקבלים עליהם המצות לעשותם והיא הזריעה ואם ירבעם ורחבעם היו מזהירים העם לעשות הישר בעיני ה' היה יעקב והוא כלל ישראל משדד כלומר מכינים לבם לקבל המצות : (יב) זרעו · ואמרתי להם זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד כלומר עשו הטוב בעיני והגמול הטוב שתקחו מאתי יהיה יותר רב על מעשיכם הטובים כפי הזורע שאם שמקוה לקצור סאתים או יותר לפיכך אמר בזריעה צדקה ובקצירה חסד כי החסד יותר על הצדקה ובדברי רז"ל גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנ' זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל קוצר ודאי אוכל : נירו לכם ניר , ואחר שתקצרו שובו לחרוש עוד ולזרוע כלומר לא תפסקו ממעשיכם הטובים כל ימיכם והניר הוא החרישה ות"י לחרוב הרישו למיגר ניריס ובדברי רז"ל נירה שנה וזרעה שנה או פירש נירו משל לעוררי הלבבות שיקבלו דברי התוכחה כמו חרישת השדה לקבל הזרע : נירו · צווי מבנין הפעיל ומשפטו הנירו ונפל ממנו ה"א כבנין כמו שהוא המנהג בצווי נחי העי"ן כמו שימו שיתו : ועת לדרוש את ה' עד יבוא ויורה צדק לכם . פירושו כתרגומו הוא בכל עידן וגו' והחכם ר' אברהם ב"ע פי' ועת תדרשו השם לרוות הזרע עד יבא מלקוש , ויורה צדק לכם , כמו יורה ומלקוש וי"מ אם תדרוש את ה' לדעת תורתו ומצותו הוא יבא ויורה אתכם צדק על דרך בא לטהר מסייעין אותו , ואאז"ל כתב קצרו לפי חסד כל מה שתקצרו בעולם הזה חסד יהיה עד יבא לעולם הבא ויורה לכם הקרן כמו שאמרו רז"ל על כמה מצות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא : (יג) חרשתם . פי' חרשתם וזרעתם כי אחר החרישה הזריעה ושניהם משל למעשה כמו שפירשנו אמר אתם עשיתם הפך מה שצויתי לכם שאמרתי זרעו לכם לצדקה ואתם חרשתם רשע לפיכך קצרתם אכלתם פרי כחש והקצירה משל לגמול ופי' פרי כחש שכחשתם בי או פירש פרי כחש פרי שתכחש במקוים אותו כמו שאמר ותירוש יכחש בה : כי בטחת בדרכיך ברוב גבוריך · בטחת בדרך שהיית הולך בה והוא דרך הרשע והאמונה הרעה ובטחת ג"כ ברוב הגבורים שהיו לך מעמך או ממצרים שהיו מבקשים עזר מהם ושמת בשר זרועך ולא בטחת בי לפיכך נכשלת וכ"ף הכה לנכח הושע בן אלה שארב שומרון וגלו השבטים בימיו : (יד) וקאם יקום שאון בעמיך . מפני רעתך יקום שאון בעמך חיבותו האויבים עליהם להחריבם

מצודת ציון

סרף (יחזקאל יט) : אוהבתי · היו"ד יתירה וטפלה : לדוש . מלשון דישה והוא הפרדת התבואה מהקשין : ארכיב · אמר בלשון שאלה על הדבר הכופה ממעל : ישדד . ענין כתישת הרגבים לכסות הזרעים ממעל וכן יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כח) : (יב) לפי . לשיעור : נירו · ענין חרישה כמו ניר ראשים (משלי יג) : ויורה · ענין השלכה כמו ירה בים (שמות טו) : (יג) עולתה . מלשון עולה : כחש · שקר : (יד) וקאם · מל' קימה : שאון . המיית מלחמה : יושד . מלשון שדידה ועושק : שלמן . שם אדם : בית ארבאל · שם משפחה : רטשה · ענין בקיעה כמו ועולליהם ירטשו (ישעיה יג) : (טו) בשחר . בבקר : נדמה . ענין כריתה ואבדון כמו עד מואב נדמה (שם טו) : תרגלתי

מצודת דוד

אייסרם באמת : ואספו · עובדי כוכבים רבים יתאספו לבוא עליהם למלחמה באסרם . בעת אאסיר אותם לשתי עינותם המחרישה לחרוש שתיהן יחד לא כדרך החורשים אחת אחת ר"ל כשאביא עליהם רעה כפולה ומרובה : (יא) ואפרים . הנה אפרים הוא כעגלה שמרגילין אותה לעבודתה למשוך בעול ולחרוש והיא אוהבת לדוש למען תאכל מן הדיש ר"ל אני למדתים התורה והמצות והם חפצים בקבול השכר מבלי עשות המעשה : ואני עברתי · העברתי ידי : על טוב צוארה . ר"ל חפשתי צוארה וראיתי שהיא טובה ושמנה וראויה לשום העול עליה ר"ל ראיתי שראוי הוא לקבל עליו עול התורה ומצוה : ארכיב אפרים · לכן הרכבתי עול התורה על אפרים וגם יהודה יחרוש ר"ל יעסוק במצות : ישדד לו יעקב . כל ישראל בכלל יכתת הרגבים לכסות הזרעים בעבורו למען יאכל פריה ר"ל יקיימו המצות לטובתן למען יקבלו שכר : (יב) זרעו לכם לצדקה . לטובתכם זרעו את הצדקה למען תקצרו תבואתם לפי החסד שאני עושה ר"ל עשו צדקה ותקבלו גמול בחסדי כי גמול מעשה הטוב גם הוא לחסד תחשב וכמ"ש מי הקדימני ואשלם (איוב מא) : נירו לכם ניר . ר"ל הסירו מלבבכם דעות נפסדות וכוזבות כמו שהחורש יחרוש שדהו להמית שרשי העשבים הרעים לבל יכחישו את הזרע הנזרע : ועת לדרוש · וקבעו עתים לדרוש את ה' לא במקראי : עד יבא · ר"ל כן עשו עד אשר יבא המקום ב"ה וישליך לכם צדק מן השמים כי לא יקופח שכרכם : (יג) חרשתם רשע · ר"ל הנה לא כן עשיתם כי חרשתם רשע וגומר ר"ל חשבתם לעשות רשע וכן עשיתם אותם וככה היה הגמול : פרי כחש . כמה שהיית הולך למצרים ולאשור לבקש עזרה הנה בזה בטחת ברוב גבוריך ולזה לא חשבת על אבירופי : (יד) וקאם · לכן יקום בעמך קול שאון מלחמה וכל מבצריך

יושד

רשי

העגל שבבית אל : רעת רעתכם . רעות רשעכם עבירות זדונכם : בשחר נדמה נדמה . נרדם כאילו בלילה כלומר אין בו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב : (א) וממצרים קראתי לבני . ע"י נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו : (ב) קראו להם כן הלכו מפניהם · כל מה שהנביאים קוראים ללמדם דרך הטובה כן הם הפכו עורף לברוח מפניהם : לבעלים יזבחו . דרך המקרא לדבר כן כמו כרובם כן חטאו לי (לעיל ד) וכאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א): (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגומר · שלחתי לפניהם מנהיג המרגילם בנחת : קחם על זרועותיו · זה משה שנאמר בו (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק : תרגלתי . כמו הרגלתי ואין לו דמיון : ולא ידעו כי רפאתים · יודעין היו אלא שדשו בעקב עשו עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש רבי תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוה"ק ויאמר מי אלה (בראשית מח) בקש יוסף רחמים ושרתה רוח הקודש על יעקב וברכם וזהו ואנכי תרגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרועותיו : (ד) בחבלי אדם הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן תרגם יונתן : ואהי להם כמרימי עול על לחיהם · כאיכרים הטובים המרימים עול בידיהם ע"י לווחים להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליכן (נ"א מעליהן) כמרימי עול על לחיהם כאכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונס שהעול נתן בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם כן תרגם יונתן כאיכרא טבא ומוריך בלחיאתהון : ועל לחיהם . לשון לחי של מבוי : ואט אליו אוכיל . הטיתי לו כח להכיל עול היסורין ויונתן תרגם על שם שסיפק להם מזונות במדבר : (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים · הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד וגומר (שמות יד) ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות

הושע יא

יא א כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני : ב קראו להם כן הלכו מפניהם לבעלים יזבחו ולפסלים יקטרון : ג ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועתיו ולא ידעו כי רפאתים : ד בחבלי אדם אמשכם בעבתות אהבה ואהיה להם כמרימי על על לחיהם ואט אליו אוכיל : ה לא ישוב אל ארץ מצרים ואשור הוא מלכו

א ארי רבי הוה ישראל ורחימתיה וממצרים קריתי להון בנין : ב שלחית נביי לאלפא להון ואינון טעו מקביל אפיהון לטעותא מדבחין ולצלמניא מסקין בוסמין : ג ואנא במלאך שליח מן קדמי דברית באורח תקנא לישראל ונטלתינון כדעל דרעין ולא ידעין דמן קדמי מתרחים עליהון : ד במגדת בנין רחימין נגדתינון בתקוף רחמא והוה מימרי להון כאכרא טבא דמקיל בכתף תוריא ומוריך בלחיאתהון ואף כד הוו במדברא אסגיתי להון טובא למיכל : ה לא יתובון לארעא דמצרים ברם אתוראה ישלוט בהון

וחר כשחר נכון מוצאו ; וממצרים ב' וסימ' ותיה בהניה ת' : כי נער ישראל ואהבהו : ולא ידעו ג' בקריא'

תולדות אהרן בחבלי אדם . שבת סט

אבן עזרא

וטעם בשחר כי יושדו בלילה ובשחר יכרת מלכם : (א) כי נער · וזהו מלומדה ממני כי מהיותו נער והטעם בצאתו ממצרים אז החילותי ליסרו בעבור שאהבתיו : (ב) קראו · הטעם ממצרים קראתי לבני לעבדני והם עתה קראו להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלי' כן הלכו ונדדו מאחרים מפניה' וי"א קראו להם נביאי והם הלכו אחוריהם: (ג) ואנכי תרגלתי · תי"ו תרגלתי תחת ה"א ואין כמוהו במקרא והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר יורגל הנער שיוקח על זרועותיו וזהו כדרך רפואה לחזק הנער עד שיוכל ללכת ובעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה אמר בחבלי אדם בעבותות אמשכם בעבותות אהבה לא כמו העבותו' המושכות בצואר העגל החורשת : (ד) ואהיה להם . כאנשי' המרימי' עול העגלה להרים העול שהוא על לחיה רגע אחר רגע : ואט · כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו אכל בכסף והייתי מטה אליו אוכל ורבי מרינוס אמר כי אוכיל ראוי להיותו אאכיל כמו ויוסף עוד דוד את כל בחור ישראל ופירש ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אם : (ה) לא ישוב · ואשור שם מלכו כאשר הזכרתי ושמו להם ראש אחד : כי מאנו לשוב . אלי ההולכים למצרים לשוב אל ארצ :
ותלס

רדק

להחריבם · וקאם · כתיב באל"ף והוא מקום עי"ן הפעל : שאון כמו ושאון לאומים כשאון מים כבירים ענין המון : בעמיך · כתיב ביו"ד והוא לשון רבים ר"ל על השבטים : וכל מבצריך יושד · כל המבצרים שאתה בוטח בהם יושד כל א' מהם על יד השודד שיבא עליהם : יושד · מבנין הפעל מפעלי הכפל והדגש מורה על חסרון הכפל וכתיב בוי"ו עם הדגש : כשוד שלמן בית ארבאל ביום מלחמה . שלמן אויב ידוע היה באותן הימים ששמו שלמן ובא על בית ארבאל פתאום ושדדו והפיל האם על הבנים ולא השאיר פליטה . וארבאל הוא שם אדם גדול היה בימיהם . וי"ת ויקום אתרגושא בעמך וגו', תרגם ארבאל מן וארב לו . ואדוני אבי ז"ל פירש שלמן הוא שלמנאצר מלך אשור בית ארבאל הוא שומרון בית שארב האל ית' עליה ותפשה בעונה : אם על בנים רטשה . לפי שרחמי האם על הבנים בעת שירצו להרגם מפלת עצמה עליהם : רטשה · כמו ועולליהם ירטשו ענין ההשלכה בארץ לבקעם ורז"ל פירשוהו ענין עזיבה כתרגום תשמטנה ונטשתה תרטשנה אמרו שהיו עוזבים נשיהם ובניהם והולכים להם מפני החרב והרעב ואמר רטשה רטושים מדעתם נטושים בעל כרחם : (טו) ככה עשה לכם בית אל · כל זה גרם לכם בית אל כלומר העגל שעבדתם שם : מפני רעות רעתכם . זה היה לכם מפני רעה גדולה שברעתכם והוא עבודת העגל ואמרכם אלה אלהיך ישראל : בשחר נדמה נדמה מלך ישראל . הוא הושע בן אלה וטעם בשחר פירש אדוני אבי ז"ל בתחלת מלכותו בשנת שם לו שאסרו מלך אשור ובשנה השביעית עלה על שומרון וצר עליה ג' שנים ולכדה ועוד קודם לכן מתחלת מלכותו היה עובד למלך אשור ומשיב לו מנחה שנה בשנה וי"ת בשופא כהית וגו' : ונדמה . ענין כריתה כמו נדמו עמי : ונדמה . מקור עם הנו"ן כמו הנגלה נגליתי : (א) כי נער ישראל ואהבהו . בעודו נער אהבתיו והוא בהיותו במצרים לפיכך אני מתרעם עליו יותר משאר האומות כי מנערותם אהבתים והצלתים מיד אויביהם וכאשר עוברים על מצותי עלי ליסרם כאשר ייסר איש את בנו וזהו שאמר וממצרים קראתי לבני כמו שאמר בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ופי' קראתי לבני קראתי לפרעה בעבור ישראל בני או פי' קראתי לו בהיותו בני וטעם ממצרים כי מאותו העת התלי לקרוא אותו בני : (ב) קראו להם הנביאים אשר אני שולח להם קראו להם השכם והערב לשוב אל ה' : כן הלכו מפניהם . כל עומת שהיו קוראים להם כן היו הולכים מפניהם ולא יקשיבו אל דבריהם ולא יניחו מעלליהם הרעים : לבעלים יזבחו לפסילים יקטרון · וכמו זה כן ירבה וכן יפרון : (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים . זכר אפרים לפי שהוא עשה העגלים אמר ואיך יגמול לי זאת כי אנכי עשיתי להם כמה טובות והרגלתים לרגלים ולא הטרחתים במצותי ובעבודתי : תרגלתי · לשון הרגל והתי"ו במקום ה"א הרגלתי כן דעת המדקדקים ורבי אחי רבי משה זכרונו לברכה אמר כי הוא שם תרגלתי בפלס תפארתי ואע"פ שבאה המלה מלעיל המשקל אחד הוא ולפי שהמשילו לנער אמר עליו זה הלשון כמו שמרגילים הנער לילך מעט בלי טורח כן כשהסעתם ממסע למסע בהוציאני אותם ממצרים הסעתים מעט מעט בלי טורח הענן הולך לפניהם יומם ועמוד אש לילה : קחם על זרועותי · שמנהיג שנתתי יהם והוא משה לקח אותם על זרועותיו כמו שאמר כאשר ישא האומן את היונק : ולא ידעו כי רפאתים . לא הכירו כי אני הרופא אותם מכל מחלה ומכל צרה כמו שאמר כי אני ה' רופאך : קחם · בחסרון פ"א הפעל והוא כמו לקחם וי"ת והנא כמלאך וגו' : (ד) בחבלי אדם אמשכם · לפי שהמשיל אפרים לעגלה והעגלה מושכים אותה בחבלים אמר אני משכתי את ישראל בחבלי אדם ולא בחבל עגלה שמושכין אותה על כרחה אלא כמו אשר ימשוך אדם את חבירו לאטו שלא יכריחהו ללכת על כרחו כן משכתים לאטם וזהו בעבותות אהבה שאמר אח"כ : ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם · הייתי להם כאותם שמרחמים על העגלה שלא תהיה חורשת יותר מדי ומרימים העול מעל צוארה ותולין אותה על לחיה כדי שלא תמשוך ותנוח מיגיעה שעה או שעות ביום כן אני לא הוגעתי ישראל בחרישות' וכבר פירשנו משל החרישה והעול : ואט אליו אוכיל · ועם כל זה אעפ"י שהיה נחה מיגיעה מטים לה מאכל במקומה כן אני ישראל לא הכבדתי עולם ונתתי להם במדבר סיפוקם בלי טורח לחם ובשר וי"ת כמיגרת בנין רחימין וגו' : לחיהם בשקל כליהם · אוכיל שם בשקל אופיר: (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים · לא היה להם לשוב אל ארץ מצרים לבקש עזר כי כבר אמרתי להם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד כי אם כ"ש שבים אלי לא נריכים לעזר מצרים : ואשור הוא מלכו · ועל כרחו אשור הוא מולך עליו ועובד אותו ושולח לו מנחה בכל שנה ושנה וכל זה למה כי מאנו לשוב כלומר לשוב אלי כי אם היו שבים אלי לא היו מלכי האומות מושלים עליהם אבל הם

מצודת דוד **מצודת ציון**

יושד ע"י שודדים : כשד וגומר . באותן הימים הי' א' נקרא שלמן ונלחם על בית ארבאל ושדד אותם ובקע האם סמוך לבנים לעיניהם ואמר שכמו כן יושדדו גם המה.(טו)ככה· הדבר הזה עשה לכם בית אל מפני רעת העגל העומדת בה שהיא רעתכם אשר הורגלתם בה מאז כי עוד במדבר עשיתם את העגל : בשחר . ר"ל בתחלת מלכות הושע בן אלה בשנת שם לנולכו נכרת מלכותו בכריתה כי אז אסרו מלך אשור כמ"ש במ"ב : **יא** (א) כי נער . עודו בנערותו משועבד במצרים אהבתיו : וממצרים · מעת יצא ממצרים קראתי את בני ר"ל שלחתי אליו עבדי הנביאים לקרוא לו לשוב אלי : (ב) קראו להם · כל מה שהנביאים הרבו לקרוא להם בשמי כן הרבו ללכת ולברוח מפניהם ולא אבו לשמוע אבל זבחו לעגלים : (ג) ואנכי · הלא אנכי הרגלתי את אפרים שהאומן יקחם על זרועותיו בתמלה רבה ר"ל נתתי להם מנהיג טוב להוליכם בנחת וזה משה שנאמר כי כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א) : ולא ידעו · אינם מסימים לב לדעת שרפאתם והצלתם בא ממני : (ד) בחבלי אדם · משכתים ללכת אחרי בחבלים רכים ונוחים שמושכים בהם בני אדם ר"ל הנהגתים בדרך חמלה : בעבותות אהבה · בחבלים עבים שמושכים בהם דרך אהבה והוא כפל ענין במ"ש : ואהיה להם · הנהגתים ברחמנות כמו החורשים הרחמנים המרימים העול מעל לחיי הבהמה להקל ממנה כובד משא העול : ואט עליו אוכיל · כהחורשים הרחמנים המטים אוכל לפי הבהמה בעת שחורשת ר"ל הקלתי עולם והספקתי די צרכם : (ה) לא ישוב · לא היה להם להשיב אל ארץ מצרים לבקש מהם עזרה · ואשור וגומר . ר"ל וכי אשור הוא מלכו ללחום מלחמתו אשר מאנו לשוב אלי ולבקש עזרה ממני וסמכו על אשור כאלו היה מלכו ומבקש טובתו

(ג) תרגלתי · כמו הרגלתי : (ד) כמרימי . מלשון הרמה : לחיים · מל' לחי : ואט . מל' הטייה : אוכיל

כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃ ו וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה בַדָּיו וְאָכָלָה מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם׃ ז וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃ ח אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃ ט לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃ י אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם׃ יא יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה

ה' ס"פ בטעס · ב' חד חסר וחד מ"ל · ל' · ב' · ב' ובפסוק · ל' · ל' · ב' : ל' · ו' פסוקים דמיין · ב' · ב' ר"פ · ל' · ל'

אֲרֵי מְסָרְבִין לְמֵיתַב׃ ו וְתָחוּל חַרְבָּא בְּקִרְווֹהִי וְתִקְטֵיל גִּבָּרוֹהִי וּתְשֵׁיצֵי רַבְרְבוֹהִי מִמַּלְכֵי עֵצַתְהוֹן׃ ז וְעַמִּי פְּלִיגִין לְמֵיתַב לְאוֹרָיְתִי וּבְמַרְעָא קַשְׁיָא יִתְפַּרְעוּן כַּחֲדָא לָא יְהָכוּן בְּקוֹמָא זְקִיפָא׃ ח אֵיכְדֵין אֲמַסְרִינָךְ אֶפְרַיִם אֲשֵׁיצִינָךְ יִשְׂרָאֵל אֵיכְדֵין אֲבַדְרִינָךְ כְּאַדְמָה אֲשַׁוִּינָךְ כִּצְבוֹיִים מִתְעָרַע מֵימַר קֳדָמַי לְקִבְלִי כַּחֲדָא אִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמָי׃ ט לָא אֶעֱבֵיד תְּקוֹף רוּגְזִי וְלָא יְתוּב מֵימְרִי לְחַבָּלָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֱלָהָא אֲנָא מֵימְרִי לְעָלְמָא קַיָּם וְלֵית עוֹבָדַי כְּעוֹבָדֵי בִסְרָא דְּדָיְרִין עַל אַרְעָא כֵּן גְּזָרִית בְּמֵימְרִי דְּבֵינֵיכוֹן שְׁכִנְתִּי קַדִּישָׁא וְלָא אַחְלֵיף בְּקִרְוָא אוֹחֲרֵי עוֹד יְרוּשְׁלֵם׃ י בָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ יְהָכוּן מֵימְרֵיהּ כְּאַרְיָא דְמַכְלֵי אֲרֵי הוּא יַכְלֵי וְיִתְכַּנְשׁוּן גָּלְוָתָא מִמַּעַרְבָא׃ יא כְּעוֹפָא דְאָתֵי בְגָלֵי כֵּן יֵיתוּן דְּגָלוּ לְאַרְעָא

רשי

להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב : (ו) וחלה חרב · ותנוח חרב בעריו : וכלתה בדיו ואכלה · וכלתה גבוריו ותאכלם : ממועצותיהם · נקוד שני פעמים בו הסיפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן לכהנו דלא יפסק בעל בעמיו (ויקרא כא) וכן לדורותיכם דשמן משחת קודש (שמות ל) : (ז) ועמי תלואים למשובתי · כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי : ואל על יקראוהו יחד לא ירומם · ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפרש ואל על יקראוהו פגעים קשים יפגעום ואל כמו יש לאל ידי (ראשית לא) ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם היה ואל שם דבר היה נקוד בצירי ויונתן תרגם במרעא קשיא יתפרעון עשה אל (שא"א על) לשון קשה ולי נראה שפרשתי כהוגן : יחד לא ירומם · כחדא לא יהכון בקומא זקיפא : (ח) אמגנך · אמסרך ביד אויביך כמו אשר מגן צריך (שם יד) : נכמרו · נתחממו לשון חרמי וכן עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) : (ט) לא אשוב . מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים : כי אל אנכי . המקיים דבר טובתו ואין מדתי להנחם על הטובה : בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר . אחרת ככר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת ויש מפרש בעיר ל' שנאה כמו (שמואל א כח) ויהי ערך : (י) כאריה ישאג · עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו : ויחרדו בנים מים :

אבן עזרא

(ו) וחלה · כמו יחולו על ראש יואב ולא חלו בהם ידים ידי האויבים : וכלתה בדיו . סעיפיו כמו ותעש בדים וזאת הרעה באה להם ממועצותיהם : (ז) ועמי תלואים · באל"ף כמו אשר תלאום ויו"ד למשובתי איננו סימן הפועל כמו ושמחתים בבית תפלתי אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך כי משובה לעולם לגנאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר אינו עולה למעלה ואינו יורד למטה : ואל על · כמו נאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראים והם נביאי השם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש : (ח) איך . אמגנך · כמו אתנך כמו אשר מגן צריך עטרת תפארת תמגנך אתן לך כמו כי ארץ הנגב נתתני : נכמרו · יקדו ונצרבו כמו עורינו כתנור נכמרו : נחומי · מגזרת וינחם ה' ודברה תורה כנגד בני אדם : (ט) לא . אל · שאוכל לסבול הכעס ועוד כי בקרבך לבדך הייתי קדוש . כי אל אנכי ולא איש · ולא אבוא בעיר · על דרך ישב אלהים את האדם והגאון אמר לא אבוא בעיר אחרת רק בירושלים לבדה : (י) אחרי · אם ישובו ללכת אחרי השם כמו אחרי ה' אלהיכם תלכו אזה ישאג כאריה ויחרדו בנים הם ישראל שהלכו אל מערב שהיא מצרים כי כן הוא מערבית דרומית וככה אשור : (יא) וטעם יחרדו כצפור שהצפור

וסימ' ואת אבשלום הלכו . ואנכי תרגלתי לאפרי' · ולא ידעו עשות נכוחה : ממועצותיהם ה' ס"פ בטעם פי' ס"פ לא ישרתוהו לעולם כי אם מרכות ובה' מקומו' ישרתוהו מאיילא בתיבתו וסי' בעל בעמיו להחלו' לדרתיכם דראשי' עריסותיכם · ממועצותיהם דסיפ' · והאשתלי דבריש ד"ה · וקויתי לו · והמקא מחברו כתיב אחד : ו' פסוקים מן ד"ד מלין ב' קדמאי לא נסיב ו' וב' בתראי נסבין ו' וסי' ואצוה את שפטיכם בעת ההיא בין בין ובין ובין · ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים אל אל ואל ואל · ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו כי כי וכי וכי . כי מפני חרבו' נדדו מפני מפני ומפני ומפני · בערי ההר בערי השפלה ובערי ובערי · לא אעשה חרון אפי לא לא ולא ולא וחד פסוק חלוף ולא ולא לא לא · אשר דבר הנבי'

תולדות אהרן בקרבך קדוש · תענית ה יא :

רדק

היו מושלים על האומות כמו שהיו עושים בימי דוד ושלמה כשהיו עושים רצוני וכן הבטחתים ומעלת בגוי' רבים וכך לא ימשולו : (ו) וחלה חרב : תפול ותנוח כמו יחולו על ראש יואב : וכלת' בדיו ואכלה · פי' בדיו ענפיו והוא משל לכפרים כי כפר וכ'. גבוריו והכפרים לערים כמו הענפים לאילן וכן יקראו בנות שהם לעיר כמו בנות לאם וי"ת ותחול חרבא וגו' : ממועצותיהם · פי' וכל זה יבא להם מעצתם הרע שעזבו עבודתי לעבוד אלהים אחרים : (ז) ועמי תלואים למשובתי · החיר"ק תחת האל"ף והוא במקום ה"א למ"ד הפעל כי שרשו תלה וכן והיו חייך תלוים לך אשר תלואים במה אמר עמי תלואים בין הצרה והרוחה פעם תבואם צרה פעם יהיו ברוחה וזהו למשובתי כלומר בעבור המשובה והמרד שעושים לי ווי"ו משובתי כיו"ד ושמחתי' בבית תפילתי ואם לא היו מורדים היו לעולם ברוחה ואדוני אבי ז"ל פי' מסופקים הם במצותי מלשון רז"ל אשם תלוי אמר כי ספקה להם במצותי אע"פ שהם ידעו הבירור אך למשובתי ולמרוד כי יעשו דבר זה ורש"י ז"ל פי' למשובתי ענין תשובה אמר כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי הם תלואים אם לשוב אם לא לשוב ולא מצאנו תשובה כי אם לגנאי וכמ"י ענין תשובה : ואל על יקראוהו · יקראוהו הנביאים תמיד לשוב אל אל עליון ית' : יחד לא ירומם . וכלם כאחד אין בהם שישוב לאל ית' וירומם אותו ויגדלהו בלבו ובפיו והחכם רבי אברהם אע"פ וכולם על דרך אחר לא ירומו ראש וכן בדרך המתרגם ואדוני אבי ז"ל פי' ירומם בצר"י כמו בפתח אמר לא יעלה אל מהם למדרגה שחשב לעשות אליהם : (ח) איך אתנך אפרים · אעפ"י שחטאת מאד לפני אני מרחם ואומר איך אתנך אפרים ביד אויב : אמגנך · אמסרך כמו אשר מגן צריך בידך . כאדמה . כי כן היית חייב להפוך ארצך כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים לפי מעלליך הרבים אלא שנהפך עלי לבי אלא להשחית הכל ולהשאיר לך פליטה : יחד נכמרו נחומי · נתגלגלו נחומי שאני ניחם על הרעה אשר חשבתי לעשות לך ולא אעשה וכן כי נכמרו רחמיו וכת"י ואונקלוס אתגולל רחמתי וי"מ נתחממו כמו כתנור נכמרו : נחומים · שם נחים במשקל חבור גבור : כצבאים . החיר"ק תחת היו"ד והאל"ף נחה וכית במקום וי"ו המשך : (ט) לא אעשה . לא אשיב אם יסרתים בעוונם לא אשוב עוד עליהם לשחתם מכל וכל : כי אל אנכי ולא איש · כי אני ארך אפים ולא כבן אדם שלא יוכל לסבול כעסו ועושה עם אויבו כפי חמתו וכעסו או פירושו כטעם לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם אמר כיון שהבטחתי אבותם להטיב להם ולזרעם אחריהם לא אשוב משבטחתי אעפ"י שהם חטאו לפני אלא איסרם ולא אשחיתם מהיות עם : בקרבך קדוש · ועוד שהשכנתי כבודי ביניהם מה שלא עשיתי לעם אחר ולא אחלל כבודי : ולא אבא בעיר · פי' הגאון רב סעדיה ז"ל ולא אבא בעיר אחרת אלא בירושלם · ועל הדרך הזה ת"י ולא אחליף בקרתא אוחרי עוד ית ירושלם והחכם ר' אברהם ן' עזרא פי' בקרבך קדוש אע"פ שלא אבא בעיר כמו שאמר שאמנם ישב אלהים את האדם על הארץ ורז"ל פירשו ואמרו משום דבקרבך קדוש לא אבא בעיר אלא שלא אבא בירושלים של מעלה עד שאכנס ירושלם של מטה ומי איכא ירושלם למעלה אין דכתיב ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו : (י) אחרי ה' ילכו · אע"פ שאסלק שכינתי מקרבם ואגלה אותם מארצם עוד יהיה זמן רב שילכו אחרי השם וידרשוהו בגלותם כמו שאמר בתחלת הספר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם : כאריה ישאג · כמו האריה שישאג שיתאספו החיות אליו כי הוא מלך החיות כן יאספו בני ישראל לקול שאגת האל י"ת כי הוא ישאג כלו' יגלה להם לישראל בגלותם ע"י נביא או אות ומופת שיגלה : ויחרדו בנים מים . ינועו ממזרח וממערב ואמר בנים כמו הבנים שבאים ליד האב כשקורא אותם כן יבואו אליו אל מקום המקדש שישיב שכינתו שם ואז יקראו בנים כמו שנקראו בנים אתם לה' אלהיכם : (יא) יחרדו · ענין תנועה כמו ויחרדו

מצודת ציון

אוכיל · מאכל : (ו) וחלה · תשכון כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה כג) : וכלתה · מל' כליון : בדיו . ענפיו כמו ותעש בדים (יחזקאל יז) ור"ל גבוריו : (ז) תלואים · מלשון תלוי ומסופק : למשובתי · מלשון השבה : על · מל' עליון וכן על עולה (איוב לו) : (ח) אמגנך · ענין מסירה כמו אשר מגן צריך (בראשית יד) : כאדמה כצבואים · הן תכרותיהן של סדום ועמורה : נכמרו · ענין חמום כמו עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) וזה הלשון יאמר על החמלה : נחומי . מל' תנחומין ותרעם : (י) ויחרדו . ענין מהירות ההליכה בחפזון רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז) : וסובבתים

מצודת דוד

סובבתו : (ו) וחלה · לכן תחול החרב בעריו ותכלה את גבוריו : ואכלה . הנה החרב תאכל את כלם מסבת מועצותיהם אשר יעצו לבקש עזר ממלכי מצרים ולא פנו אל ה' : (ז) ועמי תלואים למשובתי · עמי תלויים ומסופקים לשוב אלי ומתמידים עד שאשוב אליהם תחלה להיטיב עמהם : ואל על יקראוהו . ר"ל עם כי הנביאים כולם קוראים אליו שהוא ישוב תחלה אל העליון ב"ה כי הוא רם ונשא הנה הם כולם יחד אין בהם מי שירומם אותו העליון לכבדו לשוב אליו תחלה : (ח) איך אתנך אפרים . ר"ל הנה עכ"ז רחמתי עליך ואומר איך אתנך אפרים ביד הבבליים איך אמסרך בידם איך אתנך להיות הפוכה כאדמה וכו' כאומר איך אוכל לראות באבדן עמי : נהפך עלי לבי עם כי כעסתי עליהם הנה נהפך עלי לבי לרחם אותם : יחד נכמרו נחומי · כל מדות תנחומין שיש בי לנחם על הרעה כולם יחד נתחממו ונתעוררו בלי מלאו לב הפכו : (ט) כי אל אנכי · וככל עת ידי משלה עליהם לכן אאריך עוד אפי : ולא איש . שממהר להנקם בחושבו פן לאח"ז לא יהיה לאל ידו : בקרבך קדוש . ר"ל עוד אשרה בקרבך קדושת שכינתי ולא אבוא בעיר אחרת מערי העכו"ם : (י) אחרי ה' · ר"ל זאת אעשה להם בבוא זמן הגאולה בימי המשיח ילכו אז אחרי ה' אל ארצם : כאריה ישאג · כמו שע"י שאגת האריה מתאספים אליו כל החיות כי הוא המלך עליהם כן יתאספו כולם אחרי ה' : כי הוא ישאג . ר"ל יעורר הלבבות כאלו ישאג בקול לישראל הנקראים בנים למקום יתברך.

רשי

מים. ויתכנסון גלוותא ממערבא: (א) סבבוני. ככר בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל העם אבל יהודה עודנו רד עם. אל מושל עוד ביראת אלהים רד כמו (במדבר כד) וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: (ב) רועה רוח. לשון ריע מתחבר לדברי רוח להעכו"ם ושמן שלהם למצרים מובילים לתת שוחד למצרים לעזור אותם: (ג) וריב לה' עם יהודה. אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו: (ד) בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סי' שהוא יהיה לו גביר: (ה) בכה. המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית לב) המלאך היה מבקש ממנו הנח

בשם ח': ורדף ג' וחס' בקריא' וסי' ורוח אין' ורדף שלמנים' ורדף קדים: בבטן ג' בקריאה וסימ' בטרם אצרך בבטן ידעתיך' בבטן עקב את אחיו' בבטן עשני עשהו:

תולדות אהרן ככתב. סוטה לו זוסר עקב: עוד רד. שם ויחי: וריב לה'. שם מספטים כאזינו: וישר. חולין לב:

אבן עזרא

שהצפור תחרד מקול שאגיה ואני אעופף כעוף. וכיונה הפך שאמר כיונה פותה אין לב: והושבתים אל בתיהם. הטעם אשיב שביתם רק אינם הולכים אחרי השם כי הם סבבוני בכחש ומרמה לא באמת גם כן יהודה שהיה אומר כי רד עם אל על משקל כי אם את הכסף שהיה חושב בעבור היות מלכי מבני דוד כי הוא מלכות השם: (ב) אפרים. איננו הולך אחרי השם כי אם בדבריו כי אם הוא רועה רוח כמו הקץ לדברי רוח והעד וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל דורון למלך מצרים: (ג) וריב. המפרש כי יהודה הוא נאמן והוא יהיה מוכיח ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב לה' על יהודה רק עם הטעם כי השם ויהודה יריבו על אפרים והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק כי למעלה כתב ויהודה את מזורו ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר אכלתם פרי כחש גם שכח וירבו רועי גרר עם רועי יצחק וירב העם עם משה ורבים אחרים על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר ולפקוד על יעקב כדרכיו שזה השם כולל שניהם: (ד) בבטן. המפרש בבטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן והכתוב אמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך ולפי דעתי כי הוא כמשמעו כי בבטן עקב את אחיו וזהו מפורש וידו אוחזת בעקב עשו והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שאני בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים

הושע יא–יב

מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

יב א סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן׃ ב אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל׃ ג וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ׃ ד בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים׃ ה וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל

ל' מ"ל · ל' חסר · י"ד חסר · ל' · ג' מ"ל · ג' וחסר · ד' · ל' · כ"ד · ג' · ג' כתי' ש"ן · ל' זקף קמץ וחסר

תרגום

דְמִצְרַיִם וּכְיוֹנָה דְיָתְבָא לְגוֹ שׁוֹבְכָא כֵּן יְתוּבוּן דְאִיטַלְטָלוּ לְאַרְעָא דְאַתּוּר וְאַתִיבִינוּן בִּשְׁלָם לְבָתֵּיהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעְדְהוֹן אֲמַר יְיָ׃ א אַסְגִיאוּ קֳדָמַי כַּדְבִין דְבֵית אֶפְרַיִם וּבְנִכְלֵיהוֹן דְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית יְהוּדָה הֲווֹ מִתְקַפִּין בְּפוּלְחָנָא עַד דִגְלָא עַמָא דֶאֱלָהָא מֵאַרְעֲהוֹן וְאִינוּן דַהֲווֹ פָּלְחִין קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְשָׁא מִתְקְרַן עַמָא קַדִישָׁא כְּבֵן הֲווֹ קַיָמִין׃ ב בֵּית יִשְׂרָאֵל דָמָן לִדְרוּחַ זְרַע וְעַלְעוֹל חֲצַד כָּל יוֹמָא כַּדְבִין וּבִזָא מַסְגַן וְקָיָם עִם אַתּוּרָאָה אָקִימוּ וְקוּרְבָּנָא לְמִצְרַיִם מוֹבְלִין׃ ג וְדִינָא קֳדָם יְיָ עִם דְבֵית יְהוּדָה וּלְאַסְעָרָא עַל יַעֲקֹב כְּאוֹרְחָתֵיהּ וּכְעוֹבָדוֹהִי תִּקְנַיָא יְתִיב לֵיהּ׃ ד נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב עַד דְלָא אִתְיְלִיד אֲמִיר דְיִסְגֵי מִן אֲחוּהִי וּבְתוּקְפֵיהּ אִתְרַבְרַב עִם מַלְאָכָא׃ ה וְאִתְרַבְרַב עִם מַלְאָכָא וִיכִיל בְּכָא וּבְעָא מִנֵיהּ בְּבֵית אֵל אִתְגְלֵי עֲלוֹהִי וְתַמָן מַלֵיל עִמָנָא׃ ו נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן הוּא יְיָ אֱלָהֵי

רדק

ויחרדו זקני העיר לקראתו מדוע חרדת אלינו את כל החרדה הזאת וזכר מים שהוא המערב והוא הדין לשאר הפאות והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פי' מים מה שפירש אחר כן מצרים ואשור כי שם מערבית דרומית: יחרדו כצפור ממצרים. אותם שהם במצרים יחרדו לשוב לארצם כמו הצפור החרדה לשוב אל קנה כמו שהמשיל נדוד האדם אל נדוד הצפור באמרו כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו המשיל שובו לארצו לצפור שנ' כצפור ממצרים: וכיונה מארץ אשור. ואותם שהם בארץ אשור יחרדו לצאת ממנה לשוב אל ארצה כמו היונה החרדה לשוב אל שובכה כמו שאמר ר' ג"כ בשיבת הגלות וכיונים אל ארובותיהם וזכר מצרים ואשור והוא הדין לשאר מקומות אלא שזכר המקומות שחשבו להעזר בהם ונכשלו בהם וגלו אליהם: (א) סבבוני בכחש אפרים. אבל עתה סבבו אותי בכחש ובמרמה שעושים וטעם סבבוני כי אני שוכן בקרבם והם סקיפוני סביב בית המקדש בעבודת אלהים אחרים ולא נשארו אלא שבט יהודה בתוכך לפיכך אמר ויהודה עוד רד עם אל וזכר אפרים בעבור ירבעם שהיה משבט אפרים ובית ישראל שאר שבטי ישראל שהיו עמו זולתי שבט יהודה ובנימין ולא זכר בנימין כי יהודה הוא העיקר והמלך הוא משבטו: ויהודה עוד רד עם אל. כשהחלו אפרים ושאר השבטים לעבוד העגלים עוד משל יהודה ביראת האל ובעבודתו כמו שאמר אביה מלך יהודה לירבעם ולישראל ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב וגומר וכל הבא למלא את ידו בפר בן בקר וגומר והיה כהן ללא אלהים ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו וכהנים משרתים לה' בני אהרן וגו': רד. ענין ממשלה כמו מדוע אמרו עמי רדנו ופי' רד עם אל כמו כי שרית עם אלהים או זכר ענין הממשלה לפי שכשהיה המלך עובד את ה' היה מוכיח את העם לעבוד אלהים יתברך לבדו וכשהיה המלך עובד אלהים אחרים היה מכריח את העם לעבוד אלהים אחרים גם כן: ועם קדושים נאמן. כפל הענין במלות שונות כי קדושים במקום אל אמר לשון רבים כמו אלהים קדושים הוא אמר כי נאמן היה יהודה עם האל יתברך ומחזיק בעבודתו אעפ"י שאפרים היה עובד את העגלים, ואאז"ל פי' נאמן על אל יתברך ומן התימה שת"י עם אל כמו עם אל בפתח לא ידענו אם היה קורא אותו כך שתרגם אסגיאו קדמי בכזבין וגו': (ב) אפרים רועה רוח ורודף קדים. בעבדו העגלים דומה למי שפותח פיו אל הרוח ורועה אותו כי לא יחיה ממנו: ורודף קדים. כפל הענין במלות שונות וזכר קדים כי הוא הקשה שברוחות ומזקת לבני אדם כן הם לא די שלא הועילה להם עבודת העגלים אלא שהזיקה להם: כל היום כזב ושוד ירבה. אינו חוזר בו מרשעו אלא כל הימים מרבה כזב שהיא עבודת העגלים וכן מרבה בשוד ושבר שיבא עונש בעבודתם ועם כל זה לא יבין ולא ישיב מעבודת העגלים לעבודת האלהים ית' אלא מה עושה כשתבא אליו צרות האויב כרתו ברית עם אשור לעזרם וכן עם מצרים פעם עם זה פעם עם זה: ושמן למצרים יובל. שהם מובילים השמן למצרים לשחד כי השמן בא להם למצרים ולשאר ארצות מא"י כמו שכתוב בנבואת צר יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך ואמר בישעיה ותשורי למלך בשמן כי היתה א"י ארץ זית שמן: (ג) וריב לה' עם יהודה. אע"פ שאמר ויהודה עוד רד עם אל אמר אע"פ שהחזיק בעבודת האל בבית המקדש אח"כ הרעו מעלליהם כשהיו מלכיהם רעים לפיכך אמר שיש לה' ריב והוכחה עם יהודה ועם יעקב לפקוד עליהם כמעלליהם שהיו מלכיהם רעים כי לא זכרו חסדי עמהם ולא עם אביהם יעקב כי הכל בעבור זרעו והראתי עליו אות שיהיה לזרעו אחריו אם יתנו לבם אלי וידעו כי בעבורם נעשה אותו האות לא בעבור יעקב עצמו כי הוא לא היה אדון לעשו בימיו ומה שהראיתי עליו לא היה אלא בעבור זרעו והם אינם מכירים זה כי אלו היו מכירים זה היו דבקים בי ובעבדתי ואני הייתי מקיים להם ברכת יעקב אביהם ומה היא האות שעשיתי לו: (ד) בבטן עקב את אחיו. כמו שאמר וידו אוחזת בעקב עשו והיה זה פלא גדול כי העובר בעודו בבטן אין לו כח ויכולת כאחד מאיבריו ואף כי יבקע השליה ויתפוש בעקב העובר האחר זו פליאה גדולה וזאת עשיתי אני להיות לאות לבניו אחריו כי בסוף והוא העקב ישלטו בני יעקב בבני עשו ואע"פ שבימי דוד היתה להם ממשלה בהם כמו שאמר ויהיו אדום עבדים לדוד לא היתה הממשלה קיימת עד בסוף הימים כמו שכתוב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו וגו' וכל זה לא נתנו אל לבם בניו: ובאונו שרה את אלהים. ועוד אות אחר הראיתי לו להיות לאות לבניו אחריו כי נתתי בו כח להאבק עם המלאך ולהיותו שר כנגדו כאלו היה במערכת אחת עמו וזה האות הראיתי לו כי בניו יהיו חלק ה' לבדו שלא ישלטו בהם כוכב ומזל כל זמן שיעשו רצוני מאותות השמים לא יחתו כי אין להם כח ויכולת בהם כי השגחת האל יתברך דבקה בהם כל זמן שיעשו רצונו ולא יפלו תחת מקרה הזמן וכן אמר בתורה אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' וגו': (ה) וישר אל מלאך ויוכל. כפל הענין לחזק כי פלא גדול היה להאבק כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז בעקב וזהו כמעשה נס כי אין כח בעומד בשליה ובעת שהתבקעה לתפוש דבר עד שיצא מהרחם לאויר העולם והנה בהיותו בבטן נתתי לו כחו ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור ומראותו יפחדו בני אדם כמו דוד שנבעת ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח ובסוף הוא יגלה את אויביו והנה אפרים חושב כי אפרים הוא מצא האון: (ה) וישר. פירוש איך שר את אלהים: ויוכל. המלאך וכמעט בכה

מצודת דוד

ימהרו לבוא מפאת הים: (יא) יחרדו. וכן ימהרו לבוא ממצרים ומאשור כצפור וכיונה הממהרים לעוף: והושבתים. ואני אושיב אותם לבטח על בתיהם: **יב** (א) סבבוני בכחש אפרים. הנה מלכות אפרים סבבו אותי כאלו שבים אלי אבל יכחשו בי כי לבם בל עמם: ובמרמה וגומר. כפל הדבר במ"ש: ויהודה. אבל יהודה עדיין הוא מושל עם האל ר"ל מכריח את העם ללכת עם האל בדרכי התורה: ועם קדושים. עם אלהים קדושים הוא הנאמן לקיים מאמרו: (ב) רועה רוח. הוא מרעה את הרוח ר"ל עוסק הוא בדברי הבל: ורודף קדים. הוא כפל ענין במ"ש: כזב ושוד ירבה. מרבה לדבר כזב ולעשוק בני אדם: וברית וגו'. להיות בעזרתו: ושמן וגומר. לשחדו לעזור לו מול האויב: (ג) וריב לה'. ר"ל הואיל וגם יהודה סרח אח"כ לכן יהיה ריב לה' גם עם יהודה ולזכור על כל בני יעקב כפי דרכיו שהלך בו וכפי מעלליו ישיב לו גמול: (ד) בבטן עקב את אחיו. ר"ל הלא יעקב אביהם עודו בבטן אמו אחז בעקב עשו אחיו והפלא הזה היה לאות: ובאונו. ובכחו נעשה שר אל אלהים הוא המלאך שרו הנאבק עמו כי יעקב התגבר עליו: (ה) וישר. וכאשר נעשה שר אל [המלאך ולתוספת ביאור אמר ויוכל לו ר"ל נצחו והתגבר

מצודת ציון

(יא) והושבתים. מלשון ישיבה: (א) רד. ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י): (ב) רועה. מלשון מרעה: קדים. ר"ל רוח קדים: ושוד. ענין עושק: יובל. ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח): (ד) עקב. ר"ל אחז בעקבו הוא סוף הרגל: ובאונו. ענין אומץ וכח כמו ואונו

אבן עזרא

בכה ויתחנן לו שישלחנו ופעם עלות השחר לפני שיתחזק האור שלא בעת יעקב ופעם בית אל ימצאנו בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה בבית אל פעמים הנה המקום שער השמים על כן התנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל שהוא מקום מלכותו כאשר אפרש: (ו) וה': הטעם המלאך דיבר עם אביכם והשם גילה שמו למשה שהוא אלהי המלאכים להיות להם לאלהים על כן ה' זכרו: (ז) ואתה. לו שבת אל אלהיך היה עוזרך להשיבך אליו חזו ואתה באלהיך תשוב וקוה אליו ואל תסמוך אל עשרך ואל כוחך כי הכח מאתו היה לך גם העושר: (ט) ויאמר. טעם אך לא נתן לי השם העושר אני מעצמי עשרתי כי אינני כמו כנען הוא הסוחר כמו לא יהיה עוד כנעני והטעם למה יאמר חסד ומשפט שמור ולא יהיה עושק ככנעני וכל יגיעי לא ימצאו בני אדם שחטאתי: (י) ואנכי. הטעם הלא תזכור כי אני העליתיך ממצרים בעושר רב שלא יגעת בו וכלכלתיך במדבר בהיותך באהלים כמו כן יוכל לעשות לך כימי מועד צאתך ממצרים: (יא) ודברתי. והנה ככר דברתי כזאת וכזאת על הנביאים שיאמרו לכם שתגיעו

רשי

הנה לי עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם ידבר עמנו וזהו ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכה: (ו) וה' אלהי הצבאות ה' זכרו. כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: (ז) ואתה באלהיך תשוב. בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד: (ח) כנען בידו מאזני מרמה. אתם סמוכים על בצעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עשריכם אתם אומרים אך עשרתי ולא אעבוד את הקב"ה: (ט) מצאתי און לי. און כח ומדרש אגדה היה דורש רבי שמעון זצ"ל מצאתי און לי מצאתי לי ספר תורה שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו ונומר הננו לך לעבדים (שם נ) און לי דיני שטר כמו כותבין עליו אוט וכמו באונו אחד ובסיפי אתם בכ"ל וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפיכך אין בי חטא אם אסול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתיב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים (שמות ך) גדולה הבאה לאביך במצרים מאחי שיתה אמר הקב"ה הננו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי ה' אלהיך שאמר בעשרת הדברות שכחת שהעמדת שני עגלים א' בבית אל וא' בדן ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי ע"י עושק ומאזני מרמה ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים שם הבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור אף אני היודע ונפרע ממאזני מרמה העשויין מכלי הבין והשומן משקלותיו במלח כדי לרמות: כל יגיעי לא ימצאו לי: סוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו ספוק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תרגם יונתן נביא אמר להון כל עותריכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון: לא ימצאו. לא יספיקו כמו (במדבר יא) ומצא להם ולא יתכן לפרש כל יגיעי כל היגעים לבקש עוני ולא ימצא לי עון שאם כן היה ראוי לכתוב כל יגיעי בלא יו"ד ולנקוד בציר"י אבל עתה אינו ל' יגע אלא לשון יגיע: (י) עוד אושיבך באהלים. אכרית מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים לעמיד מתוכך תלמידים עוסקים בתורה: כימי מועד. כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם יושב אוהלים: (יא) ודברתי על הנביאים. להוכיח אתכם ולהחזיר

מקרא

ימצאנו ושם ידבר עמנו: ו ויהוה אלהי הצבאות יהוה זכרו: ז ואתה באלהיך תשוב חסד ומשפט שמר וקוה אל־אלהיך תמיד: ח כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב: ט ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי כל־יגיעי לא ימצאו־לי עון אשר־חטא: י ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים עד אושיבך באהלים כימי מועד: יא ודברתי על־הנביאים

ג' אל ה' ט' · י"ב סבירין ויאמרו ג' מ"ל · י"ד חס' · ד'

תרגום

צבאות דאתגלי על אברהם יצחק ויעקב וכמא דאמיר על ידי משה דכרניה לכל דר ודר: ז ואת בפולחנא דאלהך תתקיף חיסדא ודינא טר וסבר לפורקנא דאלהך תדירא: ח לא תהוין כתגרין דבידיהון מוזנון דנכיל למינס רחמין: ט ואמרו דבית אפרים ברם עתרנא אשכחנא אונס לנא נביא אמר להון כל עותרכון לא יתקים לכון כיום תושלמת חוביכון: י ואנא יי אלהך דאפיקתך מארעא דמצרים עוד אותבינך במשכנין כיומי קדם: יא ומללית עם נביא

אהב ט' וסימ' גמס' בריש שמואל: ויאמר אפ־ים י"ב סבירין ויאמרו וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"א: באהלים ד' בקריא' וסימ' דרך השכוני כאהלים ' כי באהלים תשבו כל ימיכם: ונשב באהלים ונשמע ונעש · עוד אושיבך באהלים כימי מועד ·

תולדות אהרן כנען בידו · פסחים נ כ"ב שם:

רדק

להאבק אדם עם מלאך ויוכל עמו כמו שאמר וירא כי לא יכול לו: בכה ויתחנן לו · זה לא נזכר בתורה ופי' כאלו המלאך בכה והתחנן ליעקב שישלחנו כמו שאמר ויאמר שלחני כי עלה השחר כל זה להודיע כי האל ית' שולח המלאך לעזרת הצדיק ולעשות לו רצונו ובעבור זה לא נפרד ממנו אלא ברצונו: בית אל ימצאנו · המלאך מצא אותו גם כן בבית אל ושם ברכו גם כן ומלת ימצאנו עתיד במקום עבר ואאז"ל פירשו כמשמעו שאמר לו המלאך כי בית אל ימצאנו האל יתברך בשרו כי שם יגלה לו ויקרא שמו ישראל: ושם ידבר עמנו. דברי הנביא אמר שם בבית אל מדבר עמי ועם עמוס להוכיח את ישראל על עבודת העגל בבית אל כמו שאמר עמוס דרשוני וחיו ואל תדרשו בית אל וגו' ואאז"ל פי' ושם ידבר עמנו דברי המלאך אמר לו כי האל ית' ימצאנו בבית אל ושם ידבר עמנו עמי ועמך לקיים ברכתי לך ולקרא שמך ישראל לאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל והגאון רב סעדיה פי' ושם ידבר עמנו כמו בעבורינו או עלינו כמו בעבור זרע ישראל שאמר לו פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו' ואמרו רז"ל כי המלאך הזה הוא מיכאל ועליו אמר המלאך הגואל אותי מכל רע וגו': (ו) וה' אלהי הצבאות · אע"פ שנגלה לאביכם באל שדי לאמר לו אני אל שדי פרה ורבה עוד חדש שמי הנכבד למשה והכל בעבורכם לחדש בו אותות ומופתים להוציאכם מעבדות לחרות והוא יו"ד ה"א וי"ו ה"א והוא אלהי הצבאות אלהי צבאות מעלה שהם המלאכים והגלגלים עם כוכביהם ובשם אל ואלהים הוא משתתף עמהם אבל בזה השם אינו משתתף עם זולתו ואתם אם תעשו את רצונו הוא יהיה לכם לאלהים כמו שהוא אל אלהי הצבאות ה' זכרו כמו שאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ועל הדרך הזה ת"י נביא אמר להון ה' אלהי הצבאות וגו': (ז) ואתה · אתה שאתה זרע יעקב אם תרצה באלהיך תשוב כלומר תגוח תשוב כמו בשובה ונחת תושעון: חסד ומשפט שמור · בתנאי זה תוכל לנוח ולא תפחד מהאויב אם תשמור לעשות חסד ומשפט כי מדותיו הם כמו שאמר כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' ואף על פי שלא הזכיר הנה צדקה הנה אמר במקום אחר שמרו משפט ועשו צדקה ואמר הנה וקוה אל אלהיך תמיד והוא לצדקה ויושר שתקוה תמיד אל ה' ואף כי תהיה לך טובה גדולה ועושר ונכסים שאמר כי מאתו הוא הכל תזכרהו תמיד ותקוה לו כמו שאמר בתורה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל לא כאפרים שאמר אך עשרתי מצאתי און לי ויש לפרש כ"ף באלהיך תשוב במקום למ"ד ויהיה תשוב ענין תשובה וכמוהו ושלח את השעיר במדבר כמו למדבר רננו צדיקים בה' כמו לה' וי"ת ואת בפולחנא וגו': (ח) כנען בידו. ואתה אין אתה כן אלא אתה כמו ככנען והוא הסוחר אשר בידו מאזני מרמה: לעשוק אהב · ספך חסד ומשפט שמור וי"ת לא תהוין כתגרין וגו': (ט) ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי. ספך וקוה אל אלהיך תמיד אינו מקוה לאל ית' ואינו מודה שהוא נתן לו כח לעשות חיל אבל אומר כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה והוא האל ית' שנתן לו כח לעשות כמו שכתוב בתורה ושכחת את ה' אלהיך וזהו שאמר עשרתי ר"ל עשרתי מעצמי: און. כמו הון או פירושו כמו כח כמו ולאין אונים עצמה ירבה: כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא. עוד רעה אחרת אומר כי הוא עושק ואומר כי בכל מה שיגע ואסף לא ימצאו לו ממון של עון וחטא: אשר חטא · כמו וחטא וכן טוב אשר יפה כמו טוב ויפה או פירושו לא ימצאו לי עון ולא דבר אשר בו חטא לי והחטא פחות מן העון כי החטא יבא לפעמים על השגגה או פי' עון אשר חטא אשר היה לי בו חטא כלומר שחטאתי אני עליו כי אם בא לידי ממון בעון ובגזלה לא היה בידיעתי כלומר ע"י שחטאתי אני עליו ולקחתיו בעון בידיעתי ועל הדרך הזה והשיאו אותם עון אשמה השמיכום ר"ל עון שיאשמו עליו וי"ת ואמרו דבית אפרים וגו': (י) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים · משם ידעוני אבותיך שעשיתי עמהם כמה אותות ומופתים והוצאתים מארץ מצרים מבית עבדים וכן אמר בתורה אנכי ה' אלהיך וגו' ועליך היה לדעת אותי ממה שעשיתי עם אבותיך וכן עמכם וכל אחריהם בזמן שמעתם בקולי וכן אני עתיד להוציאכם מהגלות שאתם שם כמו שעשיתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים וכלכלתי אתכם במדבר והושבתי אתכם באהלים כן אני עתיד עוד כשאוציאכם מארצות העמים להושיב אתכם באהלים במדבר בדרך ולפראותכם נפלאות עד שתשובו לארצכם בשלום כמו שכתוב אפתח על שפיי' נהרות וגו' ואומר וארץ ציה למוצאי מים ופי' כימי מועד לאחר ממצרים וכל זה לא נתתם אל לבבכם להתבונן בטובות שעשיתי עם אבותיכם ועמכם: (יא) ודברתי על הנביאים · כמו

מצודת ציון

ואונו בשרירי בטנו (איוב מ): שרה · מל' שררה: (ה) ויוכל · מל' יכולת: (ו) זכרו · כמו כי בשם יזכר: (ז) תשוב. ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל): (ח) כנען. תגר וסוחר וכן ותגור נתנה לכנעני (משלי לא): מאזני · מל' מאזני משקל: (ט) און. ענין כח ואומץ: כל יגיעי. בכל יגיעי ותחסר בי"ת השמו"ש: (י) אושיבך. מלשון ישיבה: מועד. ענין זמן כמו כי אקח מועד (תהלים).

מצודת דוד

והתגבר עליו אז המלאך בכה לפניו והתחנן לו להניחו ללכת וכה אמר הנה בבית אל ימצא ה' אותנו ושם ידבר עמנו ושם יברכך ואהיה שם גם אני ואודה לך על הברכות כן דרז"ל וכאלו יאמר בזה אם נתתי הכח ביד יעקב להתגבר על המלאך מדוע אם כן לא תבטחו בי ותלכו לבקש עזרה ממצרים ומאשור: (ו) וה' · ר"ל הלא ה' הוא האלהים על צבאות מעלה ומטה והכל שלו ובידו: ה' זכרו · שמו הוא ה' המורה שהוא אדון הכל: (ז) ואתה. וגם אתה במשענת אלהיך תשב בשובה בנחת רק שמור חסד ומשפט ואז קוה תמיד אל אלהיך כי בפוח תהיה שימלא תקותך: (ח) כנען · ר"ל אבל אתה כסוחר הרמאי אשר בידו מאזני מרמה ואוהב לעשוק את הבריות ואיך תחן בחסד ובמשפט: (ט) ויאמר אפרים · ר"ל ועוד יוסף פשע כי יאמר אפרים אך סבה שעשרתי הוא בעבור כי מצאתי לי און וכח לאסוף הון ולא ה' פעל כל זאת ויאמר עוד בכל יגיעי הוא העושר הבא ביגיעי הנה בכולו לא ימצא לי און אשר יחשא אדם בהנה ר"ל אין בו שום נדנוד עון גזל והוגאה כי יחשוב שאין המקום ב"ה מכיר במעשיו: (י) ואנכי. אבל הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים ומאז אני בעצמי משפיע לך טובה ומשגיח במעשיך בהשגחה פרטיות לא ע"י אמצעים מלאכי מעלה כדרך הבבליים: עוד אושיבך באהלים: עוד יבוא זמן אשר תצא מהגולה ואשיב אותך בדרך באהלים כמו בימי הזמן ההוא

שיצאת

ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה: יב אם־גלעד און אך־שוא היו בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי: יג ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר: יד ובנביא העלה יהוה את־ישראל ממצרים ובנביא נשמר: טו הכעיס אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש וחרפתו ישיב לו אדניו:

יג א כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימת: ב ועתה יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים

וַאֲנָא נְבוּאָן אַסְגֵּיתִי וּבְיַד נְבִיַּיָא שְׁלָחֵית: יב אִם בְּגִלְעָד הֲווֹ אֲנוּסִין בְּרַם בְּבֵית גִּלְגָּלָא תּוֹרִין לְטַעֲוָן דַּבַּחוּ אַף אֱגוֹרֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ כְּגַרִּין עַל תְּחוּמֵי חַקְלָא: יג נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב אֲבוּכוֹן אֲזַל לַחֲקַל אֲרָם וּפְלַח יִשְׂרָאֵל בְּאִתְּתָא וּבְאִתְּתָא נְטַר עָנָא: יד וְאַף כַּד נְחַתוּ אֲבָהַתְכוֹן לְמִצְרַיִם נְבִיָּא שְׁלַח יְיָ וְאַסֵּיק יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַל יְדֵי נְבִיָּא אִתְנְטַר: טו מַרְגְּזִין דְּבֵית אֶפְרַיִם מוֹסְפִין לְמֶחְטֵי וְחוֹבַת דַּם זַכַּאי דְּאַשִּׁיד עֲלוֹהִי יְתוּב וְחִסּוּדֵיהּ יְתוּב לֵיהּ רִבּוֹנֵיהּ: א כַּד מְמַלֵּל חַד מִבֵּית אֶפְרַיִם רְתִיתָא אֲחִיד לְהוֹן לְעַמְמַיָּא מִתְרַבְרְבִין הֲווֹ בְּיִשְׂרָאֵל וְכַדּוּ דְחָבוּ עַד דִּפְלָחוּ לְטַעֲוָתָא מִתְקַטְלִין: ב וּכְעַן מוֹסְפִין לְמֶחְטֵי וַעֲבַדוּ לְהוֹן מַתְּכָא מִכַּסְפְּהוֹן כִּדְמוּתְהוֹן צַלְמָנִין עוֹבַד אוּמָנִין כּוּלְהוֹן לְהוֹן

תמרורים ד' וסימ' בת עמי חגרי שק · קול ברמה נשמע נהי בכי · שימי לך תמרורים . הכעיס אפרים

רשי

ולהחזיר אתכם למוטב : וביד הנביאים אדמה . נראיתי להם בכמה דומיות · ד"א אדמה להם דברי ע"י משלים כדי ליסבם על פועליהם : (יב) אם גלעד און · אם בא להם שבר ואונס הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שורים זבחו לעכו"ם : גם מזבחותם רבים כגלים שעל תלמי שדי היא מענית המחרישה קרויה תלם : (יג) ויברח יעקב שדה ארם וגומר כאדם שאומר נחזור על הראשונות שדברנו למעלה וישר אל המלאך ועוד עשיתי לו שהוצרך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו : ובאשה שמר . את הצאן : (יד) ובנביא העלה ה' וגומר . ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגומר : (טו) הכעים אפרים · לבוראו לבזות את נביאיו ולבגוד בו : תמרורים . הם לו כי דמיו אשר שפך בהסיתו את ישראל להלמיד לעכו"ם והמסיתו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו לומדים מעמון ומואב שהטעו את ישראל להלמד לבעל פעור ונענש הכתוב יותר ממצרי ואדומי שקדמום בנהר ויצאו בחרב לקראתם : עליו יטוש : עליו יפילם הקב"ה : וחרפתו . שחירף את שלמה כענין שנאמר (מלכים א יא) וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק : ישיב לו אדוניו · הקב"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו : (א) כדבר אפרים רתת · כשקנא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים ברעדה שהרי מלך גדול היה שלמה : נשא הוא בישראל . משם זכה להנשא להיות מלך ישראל : ויאשם בבעל . כיון שעלה לגדולה ויאשם בעכו"ם : וימות · נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב . ויונתן תרגם כד ממלל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו דחבו בפולחן טעותא מתקטלין : (ועתה) · בית יהוא שראו כל זאת יוספו לחטוא : כתבונם

אבן עזרא

שתניאו דברי שקר : וביד הנביאים אדמה · ששמתי דמיונות משלים שתבינו : (יב) אם · והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און : אך שוא היו · אחרי כן : בגלגל שורים זבחו · לבעל : כגלים · דרך משל שהיו רבים וגלוים : (יג) ויברח · היה לכם לחשוב כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר ונתן לי לחם לאכול : ויעבד · באשה . וזהו הלא ברחל עבדתיך ובעבור אשה היה שומר צאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא הוא משה ושב ישראל כמו צאן ושומרן משה ושכח ישראל כל זה : (טו) הכעים . הטעם : תמרורים: בגלוי כמו שימי לך תמרורים ויתמרמר : ודמיו · דמי נקיים ששפך : יטוש · כמו והנם נטושים : (א) כדבר . מדיבורו היו יריאים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית ורבי משה הכהן פירש זה על ירבעם שהיה מאפרים כמו זה ירבעם בן יואש כאשר אפרש עוד : ונשא הוא . שנשאת מלכותו בישראל כי מלך על עשרת השבטים · ויאשם · וימת . נחשב כמת ועוד כי הרג אבי' כל מחנהו : (ב) ועתה יוספו · הדור הזה לחטוא : כתבונם · כתבונתם כמו ו גורם לבלות שאול

תולדות אהרן

גם מזבחותם סנהדרין קג : יוספו לחטוא · שם סג :

רדק

כמו עם הנביאים וכן ויבאו האנשים על הנשים אמר מה יכולתי לעשות לכם ולא עשיתי כדי שלא תשכחוני ומה שעשיתי עם אבותיכם הרי דברתי תמיד עם הנביאים להזכירכם מאתי והרבתי חזון להם ימים רבים : וביד הנביאים אדמה · כלומר נתתי דמיונות ומשלים ביד הנביאים כמו המשל שאמר ישעיה כרם היה לידידי ומה שאמר יחזקאל מכורותיך ומולדותיך וכל הפרשה ומה שאמר ביד פי' כי על ידם היה שולח להם הדמיונות והמשלים כמו אשר דבר ה' ביד משה : (יב) אם גלעד און · אם גלעד התחיל לעשות און שהם התחילו לעשות הרע תחילה והם גלו תחלה : אך שוא היו . יוכל להדביקו למעלה שיהיה טעמו על גלעד שזכר ויהיה הענין כפול במלות שונות או יהיה טעמו דבק עם בגלגל ואע"פ שהוקף במלת היו אין כל טעמי הפירושים הולכים אחרי טעמי הנקוד : בגלגל שורים זבחו . כי בני הגלגל היו שכנים לארץ הגלעד רק הירדן היה ביניהם ולמדו ממעשיהם והחלו לעבוד עכו"ם כמו הם ולעשות און ושוא וזבחו שורים לעכו"ם במקום שעשו מזבח לה' יתברך שהכינו פה המשכן תחילה אחר שעברו את הירדן שם זבחו שורים לעכו"ם : גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי . לא די במזבח שעשו בגלגל לעכו"ם כי גם בנו חוץ לעיר מזבחות רבים נראים כגלי אבנים על תלמי השדות : שדי · כמו שדים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים וכת"י : (יג) ויברח יעקב . והם אינם זוכרים הטובה שעשיתי עם אביהם שברח מפני עשו אחיו : ויעבוד ישראל באשה . אף כשהיה שם הוצרך לעבוד את לבן בעבור אשה שיתן לו בתו והעבודה שאמר את צאנו וכן בבתו האחרת שנתן לו שמר צאנו גם כן ואני הואת שהייתי עמו וברכתיו ושב משם בעושר ובנכסים : (יד) ובנביא העלה . ועוד עשיתי חסד עם בניו שירדו למצרים ונשתעבדו שם ושלחתי להם נביא שהעלה אותם ממצרים ברכוש רב והוא משה : ובנביא נשמר · ארבעים שנה שהיו במדבר נשמרו ע"י נביא שנתתי להם ולא חסרו דבר וכל הטובות האלה אינם זוכרים ומכעיסים אותי בתועבות ובלא אל זהו שאמר : (טו) הכעיס אפרים תמרורים · הכעיס אפרים את האל יתבר' בתמרורים והם המזבחות שהיו כגלים וציונים וכמוהו שימי לך תמרורים ויש לפרשו גם כן מענין מרורים ופירושו כעס תמרורים כלומר כעס רע ומר : ודמיו עליו יטוש . דם נקי ששפך אפרים יטוש עליו אדוניו וכן חרפתו שחרף את האל יתברך בעשותו העגלים הכל ישיב לו גמולו בראשו : יטוש . כמו והנה נטושים על פני כל הארץ · ויטוש על המחנה ענין התפשטות ואדוניו הוא הקדוש ברוך הוא ואף על פי שהוא אינו מכיר באדנותו על כרחו אדניו הוא והוא ישיב לו גמולו בראשו : (א) כדבר אפרים רתת · מתחלה קודם שחטא אפרים היה מוראו על העמים אשר סביבותיו כי בדברו היה אותו רתת ורעדה כשומע אותו והיה רם וגדול בשבטי ישראל כמו שנאמר עליו וזרעו יהיה מלא הגוים וזהו שאמר נשא הוא בישראל כלומר נשא ראשו בישראל וכיון שאשם בבעל מת כלומר נגף לפני אויביו ואלו מת כי אזלת ידו ועל הדרך הזה ת"י כד ממלל חד מדבית אפרים וגו' : (ב) ועתה יוספו לחטוא · ועתה כשמלך ירבעם הוסיפו הם עוד לחטוא כי מתחלה כשהיו עובדים בימי השופטים היו עובדים הבעלים ושבים אל השם כשהיה עומד השופט והחזירם למוטב אבל עתה חשבו לעקור מכל עבודת אלהים יתברך שלא יעלה אדם לירושלים לעבודת בית המקדש ויעבדו לפני העגלים לעולם ואמרו

מצודת דוד

שילאת מארץ מצרים כי עד עולם לא תסיר ההשגחתי ממך : (יא) ודברתי . על עסקיכם דברתי אל הנביאים והרביתי דברי חזון : אדמה · ר"ל דברתי בדמיון ובמשל להיות מקובל על הלב כי מאד אני משגיח בך : (יב) אם גלעד און · אם און בא על גלעד הנה לא באה במקרה כ"א בהשגחה לתשלום גמול כי מעשיהם היו אך שוא כי בגלגל מקום שעמד המקדש בתחלה שם זבחו שוורים לעבודת כוכבים וגם מזבחותם עשו לעבודת כוכבים היו מרובות כמו מספר הגלים שהם על תלמי שדה : (יג) ויברח יעקב · הלא כשברח יעקב מפני עשו אל ארם אז עבד ללבן בעבור אשה היא רחל ואחר זה חזר עוד לשמור צאן לבן בעבור אשה אחרת וכל זה היה מגודל עוני כי בא בידים ריקניות וכאומר הלא חזר ברכוש גדול ומי נתן לו זה הרכוש הלא אני ואיך תאמר אך עשרתי מצאתי און לי : (יד) ובנביא . הלא על ידי משה נביאי העולה וכו' וע"י היה נשמר בדרך וכאומר הכל בא בהשגחתי ואיך תכחשו לומר שאינני משגיח ומכיר מעשה האדם : (טו) הכעיס · ר"ל אחר שכל זה ידוע לאפרים ועל כל זה הכעיס לה' במעשים מרים : ודמיו · לכן הדם ששפך יתפשט עליו לקחת נקם : וחרפתו · מה שחרף כלפי מעלה להחליפו בעגלי הזהב הנה האל הוא אדוניו ומושל בו וגמול מעשיו ישיב לו : יג (א) כדבר אפרים · ירבעם הבא מאפרים כשדבר ברעדה דברים קשים להוכיח את שלמה כמ"ש במ"א על ידי זה זכה להתרומם בישראל למלוך עליהם וכאשר חטא נכרד מן העולם : (ב) ועתה · בני הדור הזה הוסיפו לחטוא ולא הספיק להם עגלי הזהב שעשה ירבעם כי עוד עשו לעצמם כ"א בביתו עשה מסכה מכספם כדמות העצבים שעשה ירבעם : מעשה חרשים כלה . כל מעשה המסכה היה מעשה חרשים להדמות לעגלים של ירבעם : להם וגומר · על העגלים היו אומרים מי שמנשק אותם שלכו הרבה מאד כאלו היה זובח לו בן אדם

מצודת ציון

(תהלים עה) : (יא) חזון · ענין מראה נבואה : אדמה . מל' דמיון ומשל : (יב) און · ענין עמל ויגיעה כמו כי לא יצא מעפר און (איוב ה) : כגלים . ענין תל ודגור : תלמי : היא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה) : שדי · כמו שדה : (יג) שדה ארם . כמו ארץ ארם : (טו) תמרורים. מל' מר : יטוש . ענין התפשטות כמו ויטוש על המחנה (במדבר יא) : (א) רתת . ענין רעד כי יאחזמו רעד (שמות טו) ת"א אחדינון רתיתא : נשא · ענין הרמה : ויאשם . מל' אשמה ורשע : (ב) מסכה · הנעשה מיציקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : כתבונם · כמו כתבניתם והוא ענין דמות כמו תבנית (דברים ד) : עצבים · כן יקראו העכו"ם : חרשים : אומנים

שאול וגורתם : להם הם אומרים · בני אדם להתל להם כי הם מנשקים לבעלים שהם צורות העגלים כמו וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי וזהו ודמיו עליו יטוש והנה הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים למאכלו : (ג) לכן · על כן לא יעמדו ומשכי' . פירשתיו כי בהם השמש לא ימצא : כמוץ . המבן הדק עם רוח סערה והיה ראוי להיות יסוער בפתח גדול והנה היא מלה זרה בדקדוק : (ד) ואנכי · הטעם איך שבת לנשוק לעגל שלא יושיע ולא ישביע והנחת אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכיך כדרך יודע צדיק · (ה) אני : תלאובות ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולהיותו כל תלאות בו דרך דרש ולא דרך פשט : (ו) כמרעיתם · יספר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם בבואם מהמדבר אל ארץ כנען : (ז) ואהי · פועל עבר על הרעות שהביא השם עליהם : אשור : תואר כמו עלים שילכו ואשרי בו ועוד : (ח) אפגשם כדוב שכול . יש אומרים שנהרגו בניו או הוא תואר יולא . וטעם חית השדה אני אכלה אותם בדבר וברעב וחית השדה תבקע אותם : (ט) שחתך · כי בי · ניחום כמו יצר שהוא בעזרך

מעשה חרשים כלה להם הם אמרים זבחי אדם עגלים ישקון׃ ג לכן יהיו כענן בקר וכטל משכים הלך כמץ יסער מגרן וכעשן מארבה׃ ד ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי׃ ה אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות׃ ו כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני׃ ז ואהי להם כמו שחל כנמר על דרך אשור׃ ח אפגשם כדב שכול ואקרע סגור לבם ואכלם שם כלביא חית השדה תבקעם׃ ט שחתך ישראל כי בי

(מסורה: ב׳ מה לגידן · ל׳ · ב׳ את ס׳ · ל׳ · ב׳ בפסוק · י״ד · כ״ד · ל׳ · ד׳ כ״כ · חית בפסו׳ ה׳ · ל׳)

אינון מטען נביי שקרא דבחין לעובד ידי אנשא תוריא לעגליא נכסין׃ ג בכן יהון כענן צפרא וכטלא דמותי פסיק במוצא דנשבה רוח מאדרא וכתננא מכות נורא׃ ד ואנא יי אלהך דאסקתך מארעא דמצרים ואלהא בר מני לא תדע ופריק לית אלא אנא׃ ה אנא סופקית צורכיכון במדברא בארעא דהויתון תאבין בה לכל מדעם׃ ו כד זנתינון סבעו מסבע וראם לבהון על כן שבקו לחון ית פולחני׃ ז והוה מימרי להון כליתא כנמרא כמן על שבילא׃ ח ערע מימרי בהון כדוב מתכל ותברית רשע לבהון וקטלתנון תמן כבני אריון כחות שגא דמבזעא שצתינון׃ ט כד מחבלין אתון בית ישראל עובדיכון וכד תיבון אתון לאוריתא

כתבונם · כתבניתם : זובחי אדם עגלים ישקון . לומדי המולך אומרים לישראל מי שזובח בנו לעכו"ם כדאי הוא להיות נושק מעגל שהרי דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהד' ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן : (ג) וכעשן מארובה · הולך . וקמצא דמוהי פסיק : כמוץ יסוער מגורן · כמוצא דנשבה רוח מאידרא יסוער · אשר סערה תשאנו : (ד) ואנכי ה' אלהיך · ולא היה לך למרוד בי : (ה) אני ידעתיך · נתתי לב לדעת צרכיך וספקתיך : תלאובות . אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו של שאוכין בו כל טובה ואין תאלין : (ו) כמרעיתם · כאשר באו לארץ מרעית' והיו שבעי' אז: שבעו וירם לבם · כמו וירם במשה (שמות ז) לשון מרים דבר אחר · וירם בכאן ויגבה הוא עצמו : (ז) על דרך אשור . כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקום אלא אסרוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : (ח) כדוב שכול · כמו שכול כאשר תאמר תגון ורחום כך שכול כלומר כלו לבוש שכולים ומוכן לשכל אנשים : ואקרע סגור לבם · כדרך הדוב אוחז לפניו בחזה וקורע עד הלב ל"א סגור לבם את לבם הסגור מלהבין לשוב אלי : (ט) שחתך ישראל · חבלת עצמך ישראל כי בי פשעת מרדת בעוזרך ומקרא קצר הוא זה והמבין בלשון המקרא מיושב הוא על הלב: כי בי . כי בי היה המרד אשר מרדת וא"ת מה איכפת לך בעוזרך מרדת כשמרדת בי ; אסי

תמרורים : זובחי ב' וחס' וסימ' מאת זבחי הזובח אם שור · זבחי אדם עגלים : ואלהים ה' בקריא' וסי' נמסר בשמואל א' סי' כ"ה : על דרך ה' בקרי' וסי' ותסר בגדי אלמנותה מעליה · רכבי אתנות צחורות יושבי . וישרנה הפרות · כנמר על דרך אשור · יתיצב על דרך לא טוב . וכל על הדרך דכוו' במ"ב ויש אליה אל

תולדות אהרן ואנכי ה' · זוהר קדושים : כמרעיתם . ברכות לב סוכה נב ·

רדק

ואמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים : ויעשו להם מסכה מכספם · והנה העגלי' לא היו כסף אלא זהב אלא ר"ל מכספם שנתנו כל אחד לקנות זהב לעשות העגלים עשו להם כתבונת עצבים והם העגלים ופי' כתבונם כמו שהתבוננו בדבר איזו צורה יעשו והסכימו לעשות עגל כמו שעשו במדבר והטעם פירשנו בס' מלכים וי"ת כתבונם כמו כתבניתם שתרגם כדמותכון וגלת כתבונם היה ראוי בתבונתם וכן וגורם לבלות שאול כמו וגורתם כי הנפרד תבונה נרה וי"ת כי הם משקל אחד יאמר מהם כלא ה"א תבון צור : מעשה חרשים כלה · כל העגל הוא מעשה ידי חרש אין דבר רוחני בו כמו שאמר וכל רוח אין בקרבו : להם הם אומרים . בעבורם הם אומרים כהני העגל לבני אדם הבאים לזבות זבחי אדם כלומר מי מבני אדם שירצה לזבות : עגלים ישקון . ישקו העגלים על פיהם כי לא תהיה עבודתם שלימה עד שישקו אותם כי כן היה מנהגם כמו שאמר וכל הפה אשר לא נשק לו ורז"ל פי' זבחי אדם שהיו זובחים בניהם לעכו"ם והו שאמר אדם והיו אומרים להם כומרי עכו"ם מי שיזבח בנו לעכו"ם כדי הוא להיות נושק לעגל שהרי קרבן חביב הקריב לו : (ג) לכן יהיו כענן בקר . לפיכך ילכו לאבדות ויהיו כענן בקר וכטל שהולך בהשכמה מהרה הוא נפסק כשיגיע חום השמש כן הם יכלו מהרה וכן יהיו כמוץ יסוער מגורן כמו המוץ והוא התבן הדק שתסערנו הרוח מהגרן כן יסוערו הם מארצם : וכעשן מארובה . או כמו עמוד העשן היוצא מהחלון שיהיה נמהרה בטל ונפסק: סוער. בצרי כמו בפתח והוא מהבנין שלא נזכר פעלו מהדגוש :(ד) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים · כמו שפירשנו למעלה : ואלהים זולתי לא תדע. לא היה לך לדעת ולעבוד אלהים אחרים עלפי כי תראו כי אין מושיע בלתי : (ה) אני ידעתיך · היה לך שתדענו כי אני ידעתיך במדבר וספקתי צרכך במדבר במקום שאין בו שום מחיה : בארץ תלאובות · בארץ צמאה ושיה המדבר והביא אדוני אבי ז"ל ראיה למלה הזאת מלשון ערבי שאומרים לאב אל דגול ר"ל צמא הצמא וי"ת בארעא דהויתון וגו' : (ו) כמרעיתם וישבעו . כאשר באו למקום מרעיתם והוא ארץ כנען היה להם כל טוב וישבעו וירם לבם ושכחוני כמו שאמר בתורה שעתידים לעשות כן אמר פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ואמר וישמן ישורון ויבעט וגו' : (ז) ואהי להם · כיון שהם שכחוני גם אני זנחתים ונתתים ביד סנאים : והייתי להם כמו שחל . או כמו נמר שאשור על הדרך שיבו' לטרוף מה שיעבור עליו כדרך כן הייתי להם שהשלטתי בהם אויביהם ולא היה להם כח להנצל מידם עד שהיו שבים אלי והייתי מרחם עליהם : אשור · פעול מבנין קל וכן הגווי מהקשל ואשרו בדרך בינה בשקל שאמרו זכרו : (ח) אפגשם כדוב שכול . שהרגו בניו והוא שכול ומר נפש ואם ימצא אדם או בהמה יבקעם מהרה ובזכרו דוב שכול ולא אמר אריה או נמר שכול אומרים כי הדוב כשתלד תלד כמו חתיכות בשר כי הולד מכוסה טלו בשלידו בשליא עבה מאד והדוב מלהבת השליא ותוחכת מעט כדי שלא תזיק לולד והיא יגיעה בזה מאד עד שתעביר כל הבשר ויצא הולד ולפי שטרחה הרבה בו היא מרת נפש יותר כשיהרגו אותו : ואקרע סגור לבם . שהוא סגור ולא יבין אקרענו . וזה דרך משל כי כן יעשה האריה בטרפו יקרע הגוף עד הלב ויאכלנו וישתה דמו : ואוכלם שם כלביא · שם בעריהם אוכלם בדבר ובחרב האויב כמו הלביא הטורף בלי חמלה גם חית השדה תבקעם כמו שאמר בתורה והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם וגו' וי"ת כחות שיגא וגו' : (ט) שחתך · העגל שזכר למעלה אמר הוא שחתך כי לולא זה כי היה עוזרך ובאו שני בי"תי השמוש כאחד ויספיק באחד אלא שני הקשרים נכונים בענין וזה מנהג הלשון לדבר ככה ופי' בי היה עוזרך או כי שמי היה בעוזרך וכן כי שלח ברשת ברגליו כמו ברשת רגליו, וכן המנהג בשני כפ"י הדמיון כעבד כאדוניו כמוך כפרעה : אסי

מצודת ציון

אומנים : ישקון · מל' נשיקה : (ג) כמוץ · הוא פסולת התבואה כמו אם כמוץ (תהלים א) : יסוער · מל' רוח סערה : מגרן . הוא מקום התבואה : מארובה · כן יקרא החלון אשר ממעל שתקרת הבית כמו וארובות השמים (בראשית ז) : (ד) זולתי בלתי · ענינם אחד כמו בלעדי : (ה) תלאובות . ענין צמאון ואין לו דמיון ויתכן שהוא כמו תל אובת ר"ל תל שתואבים בו לכל דבר כי לא ימצא שם מה : (ו) כמרעיתם . מל' מרעה : (ז) ואהי · כמו ואהיה : שחל . שם משמות האריה : כנמר. שם חיה : אשור · ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : (ח) אפגשם · ענין פגיעה : כדוב · שם חיה : שכול · מי שבניו מתים קרוי שכול כמו ואני כאשר שכולתי שכלתי (בראשית מג) : כלביא . שם משמות האריה : תבקעם . מל' בקיעה : (ט) בעזרך · הבי"ת נוספת זכן

מצודת דוד

אדם שהוא אלהם הגדולה שבעבודות ולכן עשה כ"א בביתו שיהא מצוי לו לנשקו בכל עת : (ג) לכן · לזאת יהיו כלים מהר כענן בוקר שהולך לו מהרה וכטל המשכים ללכת בזרוח השמש כי אז נפסק בשעה אחת : כמוץ . כמו מוץ התבואה הסוער מן הגורן על ידי רוח סערה וכמו העשן הממהר לעלות דרך ארובה : (ד) ואנכי · ר"ל ראויים הם לכליון כי הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים כי אז קבלתם אותי לאלוה ומהראוי שלא תדע אלהים זולתי הואיל ואין מושיע בלתי : (ה) אני ידעתיך · נתתי לבי לדעת צרכך במדבר ולהזמין לך וכאומר הואיל ומתחלה ועד סוף השגחתי עליך ופנית לעבודת כוכבים לכן ראוי אתה לכליון : בארץ תלאובות . בשל הדבר במ"ש : (ו) כמרעיתם · כאשר באו אל מקום מרעיתם היא א"י נשבעו שם בטובה וכאשר נשבעו רם לבבם ולכן שכחו בי : (ז) ואהי · לכן אהיה למולם כשחל הטורף טרף : כנמר · כמו הנמר הצופה ומבים בדרך למצוא טרף כן אראה אני להסתכל בדרך מהלכם להכשילם ולאבדם : (ח) אפגשם · אפגע בהם להרע להם כדוב השכול מבניו שדרכו להזיק את כל מי שיפגוש : סגור לבם · לפי שהמשילו לדוב אמר לשון הנופל בו שקורע עד הלב הסגור תחת החזה : ואוכלם שם במקום שאמצאם אוכלם כלביא : חית השדה · הכ"ף של כלביא משמשת בשתים ור"ל אהיה כחית השדה אשר תבקעם כלומר הרגילים לבקעם : (ט) שחתך ישראל · אתה ישראל

רשי

(י) אהי מלכך איפא · ת"י איה מלכך ואני אומר אינו צריך לעקרו ממשמעותו אהי עומד מנגד לראות איפא מלכך שאעשה עצמי רואה מה אחריתך איפא מושיעך : (יב) צרור עון אפרים · לא ויתרתי עליו צפון הוא אתי : (יג) כי עת . צרה באה לו אשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים : במשבר בנים · שהיולדת יושבת עליו לילד ובלע"ז קורין למשבר שיל"א במשבר בנים כמשבר העשוי ללידת בנים : (יד) מיד שאול אפדם · אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דבריך מות אשים עצמי לדבר עליך דברי מות : אהי · קוטב עליך גזרת שאול : נוחם יסתר מעיני · לא אנחם על הרעה הזאת · נוחם לשון ניחום והה"א משורש התיבה כמו מ"ם של נועם שהרי הטעם למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם היה לשון נח והמ"ם משמש בו לשון רבים היה טעמו תחת החי"ת ונקודה קמץ נוחם רוחם : (טו) כי הוא בין אחים יפריא . ת"י ארי אינון מתקריין בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו אחים ל' דבר רע כמו (יחזקאל כא) אח עשויה לברק ואמר אח אל כל תועבות (שם ו) : יפריא . לשון פורה ראש ולענה (דברים כט) ואני אומר אחים לשון ותרענה באחו (בראשית מא) בין אחים יפריא מפריא וצומח באחו בין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא אומר יבא קדים ויבוש מקורו - ד"א כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחוותו של ישראל על ידו נחלקו לשני ממלכות יפריא לשון פרא אדם : יבוא קדים . מלך תקיף כרוח קידומא במימרא דה' מאורח מדברא יסק : הוא ישסה : אותו

הושע יג

בְּעֶזְרֶךָ׃ י אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃ יא אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃ יב צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃ יג חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ יד מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃ טו כִּי הוּא בֵּן אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃

מימרי הוה בסעדכון : י אן מלכך כען ויפרקנך בכל קרוך ודינך דאמרת מני עלי מלך ושלטון : יא אמן עלך מלכא ברוגזי ואעדיתי בחמתי : יב גניזין חובי בית אפרים נטירין לאתפרעא כל חוביהון : יג עקא וזיע כחבלין על ילדה ייתון עלוהי הוא כבר דאתרבי ולא חכים למידע דחלתי ארי כען איתי עלוהי עקא כאתתא דיתבה על מתברא וחיל לית לה למילד : יד בית ישראל מיד קטול פרקתנון וממחבלא שזבתנון כען יהי מימרי בהון לקטול ופתגמי לחבלא על דעברו על אוריתי אסלק שכנתי מנהון : טו ארי אינון מתקרן בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו כען איתי עליהון מלך תקיף כרוח קדומא במימרא דיי מאורח מדברא יסק ויחרב בית גנזוהי ויצדי קרית מלכותיה הוא יבוז אוצרין כל מני חמדתא :

הדרך · ואתה תשמע השמים דד"ה : מלך ושרים ב' וסי' תנה לי מלך ושרים · ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים · וחד מלך שרים ויחלו מעט ממשא מלך שרים : מעיני ד' בקרי וסי' ותרד

תולדות אהרן צרור עון . עקידה שער מב : מיד שאול . פסחים פז יבמות יז : יבא קדים . גטין לא :

אבן עזרא

בעזרך : (י) אהי · יש אומרים הפוך כמו איה והנכון כאומרו אהי מלכך איפוא הוא : יושיעך · מידי ומיד החיות : ושופטיך · הטעם כפול : (יא) אתן לך מלך · כשאול שאמר הנביא כי אותי מאסו ממלוך עליהם עתה אקחנו בעברתי : (יב) צרור . הוא בלבי לא אשכחנו כאשר שכחוני הכתוב למעלה : (יג) חבלי . והבן שיוליד ידעתי כי סכל יהיה כאבותיו ולא חכם על כן עת גם יעמוד במשבר בנים כי מיד ימות : (יד) מיד שאול · הייתי פודה אבותיך עתה אני אהיה דבר המות שלא גם אהי קטבך והטעם מדבר באפל יהלך מקטב כטעם הכרתה ויש אומרים כי אהי כמו איה שאמרו כרתנו ברית את מות : נוחם · שם מגזרת וינחם ה' והטעם שלא אנחם : (טו) כי הוא בן אחים · מגזרת באחו : יפריא . כמו יפרה התי"ו כמו התלה והטעם דרך משל כאשר הזכיר במרעיתם ספר איך יהרגם השם ויכריתם : ויבוש · כמו וייבש או כמשמעו שיכזבו מימיו וטעם זה הרוח משל לאויב שהוא

רד"ק

(י) אהי · אני אהיה קיים לעולם אבל מלכך איפה שמאסת במלכותי ושאלת מלך שיושיעך והיה הוא שיושיעך : בכל עריך · שבאים עליהם האויבים כמו שאמרת ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו : ושופטיך · ששמת עליך מדעתך הרי אתה רואה כי לא יועילוך מלך ושופטים ושרים כי אם בעזרתי וי"ת אהי הפוך כמו איה שתרגם אן מלכך וגו' : (יא) אתן לך . נתתי לך מלך באפי · כי לא ברצוני שאלתם מלך כמו שאמר אותי מאסו ממלוך עליהם ולקחתי אותו בעברתי שמת במלחמת פלשתים ולא מלך אלא שנתים ותוכלו להכיר כי אין להם מלכות אלא מלכותי והמלך שאמנה עליכם אם יעשה רצוני תנצלו הוא ואתם מכל רע . וי"מ אתן לך על שאול כמו שפירשנו ואקח על צדקיהו שהיה המלך האחרון · וי"מ במלכי השבטים ירבעם והושע בן אלה . ומה שאמר על ירבעם באפי כי באף שהיה לו על מלכות בית דוד נתנו : (יב) צרור . שמור הוא אצלי כמו הדבר השמור בתוך הצרור כמו שאמר איוב חתום בצרור פשעי והעון וחטאת הוא עון העגלים : (יג) חבלי יולדה · צירים כצירי יולדה יבואו לו בצרות שתבוא עליו : והוא בן לא חכם · כפי שהמשיל חבליו לחבלי יולדה אמר כי הנולדים אינם חכמים כלומר הדורות הבאים שראו אבותיהם בצרה בעונותיהם לא היו חכמים ולא התבוננו כי אבותם בעונם מצאתם הצרה ולא שבו ממעללי אבותיהם ועשו רע כמוהם : כי עת לא יעמד במשבר בנים . כי אם היה חכם לא היה עומד עת אחת במשבר כי במהרה היה יוצא מן המשבר לאויר העולם והמשבר הוא הרחם ויש בנים זריזים בטבעם בצאתם מן הרחם ויצאו מהרה כן הם אם היו חכמים לא היו עומדים שעה אחת בצרה כי מיד שהיו שבים אל הש"י היו נצלים מהצרה : במשבר . פתוח כי הוא סמוך למלת בנים ונקרא הרחם משבר מפני חבלי היולדה ושבריה שיש לה בהיות הולד ברחם ולא יוכל לצאת מהרה : (יד) מיד שאול אפדם . הייתי פודה אותם מיד שאול אם היו חכמים : ממות אגאלם . כפל הענין במלות שונות : אהי דברך מות · אבל עתה שאינו חכם אלא נבל וכופר בטובתי לא די שלא אפדך ממות אלא אביא עליך המות בדבר ובחרב וברעב ובחיה רעה ופי' דבריך דברי שאלתי לך ולא שמעת בקולי · הוא יגרום לך המות ואמר דברך כמו דברי כי הכנויים יפלו על הפעל ועל הפעול וכן ושמחתים בבית תפלתי שמעתי את תפלתך וי"מ דבריך מן דבר לפי שסמכו למלת קטבך וכה"א מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים וי"ת יהא מימרי בהון וגו' : אהי קטבך שאול . ואני אהיה גורם כריתתך לשאול קטבך ענין כריתה וכן ומקטב ישוד צהרים ותרגום ירושלמי לחטוב עצים למקטב אעין : וקטבך בא בקמץ הקו"ף שלא כמנהג משקלו וכמוהו קטני עבה : נוחם יסתר · מעיני הנוחם שהייתי מנחם על רעתם כמו שאמר וינחם ה' על הרעה עתה יסתר מעיני כל כך הרבו לפשוע : (טו) כי הוא · כי אפרים היה מפריא בין אחים עד שלא עשה העגלים היה הולך וגדל ופורה בין אחיו כמו שאמר יעקב עליו ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים ועתה שחטא יבא קדים רוח ה' והוא מלך אשור . והמשילו לקדים שהוא רוח מזרחית כי ארץ אשור מזרחית לא"י · ועוד אמר קדים לפי שהוא רוח קשה · ואמר רוח ה' להגדיל הרוח ולחזקו כמו כהררי אל שלהבת יה ואמר ג"כ רוח ה' לפי שהאל ית' העיר את רוחו לבא על ישראל וכן אמר ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תלגת פלנאסר מלך אשור וגו' וכן כתוב כשמלך מנחם בא פול על א"י ובימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה עלה שלמנאסר מלך אשור על שומרון ויצר עליה : ממדבר עולה · כי הרוח הוא תמיד במדבר או פי' כי מדבר יש בין א"י לארץ אשור ומפני אותו הרוח שהוא מלך אשור יבוש מקור אפרים שהוא היה מתחלה כמו עץ פורה על מים כמו שנא' עליו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ועתה יבוש מקורו ויחרב מעינו מפני אותו הרוח : יבוש · פרשו יבש בשקל יאות מן יאת ויחרב כמו יבש מן חרבו המים : הוא ישסה · אותו הרוח ישסה אוצר כל כלי חמדה :

תאסם

מצודת דוד

ישראל חבלת בעצמך כי בי תלוי עזרך ולמה לא פנית אלי : (י) אהי · ר"ל אני אהיה עומד ומתקיים לעד אבל מלכך שהעמדתי לך איפוא הוא וכי יושיעך בכל עריך שבא האויב עליהן : ושופטיך . גם שופטיך איפוא הם אשר שאלה בימי שמואל הנביא ליתן לך מלך ושרים מה תועלת בהם אם אינך פונה אלי : (יא) אתן וגומר · ר"ל כמו מה שנתתי לך מלך היה באפי כי היה רע בעיני ה' על ששאלו להם מלך כמ"ש בש"א : ואקח · וכ"כ לקחתיו מן העולם בעברתי כי שאול המלך הראשון מת במלחמה בקצרות שנים : (יב) צרור . אל תחשבו ששכחתי עון אפרים כי צרור הוא בקשר מעילה וחטאתו נשומה אצלי לשמרה עד שתתמלא הסאה : (יג) חבלי יולדה . מכאובות יבואו עליו כחבלי יולדה : הוא בן לא חכם . לראות את הנולד אשר פגיע העת אשר לא יוכל עמוד בשבת על המשבר להוליד בנים ר"ל בעת הגמול כאשר תתמלא הסאה ולפי שהמשילו לאשה יולדת אמר לשון הנופל בה : (יד) מיד שאול אפדם · הנה מעולם פדיתים מן השאול וגאלתים מן המות אבל כשתתמלא הסאה אהיה אני מדבר עליך דברי מות אהיה אני מכריתך לרדת שאולה : נחם יסתר מעיני . ר"ל עד הנה נחמתי על הרעה אבל מאז יהיה התנחומין נסתר מעיני כי לא אנחם עוד : (טו) כי הוא · כי מתחלה היה אפרים מגדל פרי בין האחים ר"ל שהיה גדול וחשוב בין האחים כמ"ש ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו (בראשית מח) : יביא קדים . עתה משחטא בעגלי הזהב יבוא רוח קדים רוח חזק הבא מה' העולה מן המדבר אשר אין שם דבר לעכב חוזק נשיבת הרוח והרוח הזה ייבש המקור ויחרב המעין ועל שאמר דבריו במשל יפרש לומר הוא ר"ל הרוח הזה והוא אשור ישלול השולל של כל כלי חמדה

מצודת ציון

וכן ומצנפת בד יצנוף (ויקרא י) ות"א ומצנפתא : (י) אהי · אהיה כמו אהיה ואתקיים ודוגמתו ויהי ריב ומדון ישא (חבקוק א) : אפוא . איה כה : (יא) בעברתי · מל' עברה וזעם : (יב) צרור - ענין קשירה כמו צרור כספו (בראשית מב) : צפונה . ענין הטמנה כמו וצפון לצדיק (משלי יג) : (יג) חבלי . כן יקראו מכאובי היולדת וכן תזעק בחבליה (ישעיה כו) : במשבר . הוא מקום מושב היולדת כשכורעת ללדת וכן כי באו בנים עד משבר (שם לז) : (יד) קטבך · ענין כריתה וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צא) : נחם . מלשון תנחומין : (טו) יפריא · מל' פרי : ויבוש . מל' יבשות : מקורו . הוא המעיין : ויחרב · מל' חורב ויובש : ישסה · ענין בזה ושלל כמו ומשסיהם שסו למו (שם)

יד א תאשם שמרון כי מרתה באלהיה בחרב יפלו עלליהם ירטשו והריותיו יבקעו: ב שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך: ג קחו עמכם דברים ושובו אל־יהוה אמרו אליו כל־תשא עון וקח־טוב ונשלמה פרים שפתינו: ד אשור לא יושיענו על־סוס לא נרכב ולא־נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר־בך ירחם יתום: ה ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו: ו אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון: ז ילכו ינקותיו ויהי כזית הודו

תחוב שמרון ארי סריבת על מימר אלהא בחרבא יתקטלון ועולמיהון יתרטשון ומעדיתהון יתבזעו: ב תוב ישראל לדחלתא דיי אלהך ארי אתקלתא בחובך: ג קריבו עמכון פתגמין דאתודאה ותובו לפלחנא דיי אמרו קדמוהי קריב קדמך למשבק על עוין ונתקבל הא כטבין ויהוין מילי ספותנא מתקבלין קדמך כתורין לרעוא על מדבחא: ד מלכי אתור לא יפרקננא על רכבי סוסון לא נתרחץ ולא נאמר עוד אלהנא לעובדי ידנא דמן קדמך אתרחם על אבהתנא כד הוו במצרים הא כיתמין: ה אקבלינון בתיובתהון אשבוק לחוביהון ארחמנון כד יתובון בנדבא ארי תב רוגזי מנהון: ו יהי מימרי כטלא לישראל יזהרון כשושנא ויתבון על תקוף ארעהון כאילן לבנן דמשלח עוברתיה: ז יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת קודשא זיוהון

שנתי מעיני • כי נשכחו הצרות הראשונות • נחם יסתר מעיני ויסתר עמל מעיני: עד ה׳ ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ושבת עד ה׳ אלהיך ושמעת בקולו. בצר לך ומצאוך כל הדברים • ונגף ה׳ את מצרים • שובה ישראל עד ה׳ אלהיך • נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה: כלבנון ד׳ בקריאה וסימ׳ אהיה כטל לישראל יפרח • וריח

תולדות אהרן

שובה ישראל. יומא פו: קחו. עקידה שער לט: ארפא. שם עקידה ע״ד פכ״ס: אהיה כטל תענית ד: יונקותיו. ברכות מג:

אבן עזרא

שהוא ישמה: (א) תאשם. תהיה שממה: בחרב יפלו. אנשים: והריותיו. אחר שהמלה לשון נקבה לא חשש לומר יבוקעו כדרך אם תעירו ואם תעוררו: (ב) שובה. מעט מעט עד השם. וטעם כי כשלת בעונך ואין מי יקימך רק השם לבדו: (ג) קחו. אינני שבקש מכם כאשר הלכו לבקש רצונו הון או עולות רק דברים שתודו כדרך ונשא השעיר עליו אמר רבי מרינוס כל תשא עון הפוך כל עון תשא והנכון כל אשר תשא עונינו נשובי וקח טוב. מעולה או הדיבור הטוב שנוכל לומר לפניך והטעם להתודות ורבי יוסף אמר מיעוט מעשים טובים: ונשלמה: שלום פרים כמו כי הכית את אויבי לחי שפירש מכת לחי או חסר כ״ף והזכיר פרים כי הם גדולים והיקרים בעולה וזהו שתאמרו: (ד) אשור. כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים ממצרים: ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו. כנגד מעשה חרשים כי אין מי שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום רק אתה וכתוב אבי יתומים וזה כנגד פי כשלת בעונך ואין עוזר לך: (ה) ארפא. מלת משובה לגנאי בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקום שהכיתים רק המשובה בנשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים: אהבם. אהבת נדבה הפך ימאסם אלהי: כי שב. הפך חרה אפי בם: (ו) אהיה. הפך שרשם יבש ויבוש מקורו והשושנה תפרח מהרה ובעבור שאין לה שורש רק דק אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון: ויך שרשיו. באורך וברוחב

רשי

אותו המלך ישנה אוצרות כל כלי חמדתו: (א) תאשם שומרון. מעתה תגלה אשמתה: הריותיו. נשים מעוברות שבתוכה: (ב) שובה ישראל. שבאלהן יסודה פן יקרה אתכם כשומרון לכך נסמכו העניינים משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך פולימרכוס ואמר להחריבה היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם טלו לכם ימים ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאפרכיא פלונית ולחברותיה לכך נאמר תאשם שומרון ואומר שובה ישראל עד ה׳ אלהיך כדאיתא בסיפרי בפ׳ וישב ישראל בשטים: עד ה׳ אלהיך. תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה׳ במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעבד סניגוריא קטיגוריא: כי כשלת. באו לך מכשולים בעד עוונך: (ג) כל תשא עון. כל עוונותינו סלח: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב. דבר אחר מעט מעשים טובים שבידינו קח בידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים (תהלים יז) דבר אחר וקח טוב וקבל הודיה מאתנו שנאמר טוב להודות לה׳ (שם צב): ונשלמה פרים. שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו: (ד) אשור לא יושיענו. עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממצרים: על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מצרים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו לישעיה (ל) לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב: ולא נאמר עוד למעשה ידינו. שהם אלהינו: אשר בך. לבדך תהיה תקותינו המרחם יתומים: (ה) ארפא משובתם. אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבת רוחי אע״פ שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו: (ו) ויך. הפיל את שרשיו ויאליתם כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדולים: (ז) ילכו יונקותיו. יסגון בנין ובנן ויהי כזית מנרתא דקודשא זיוהון וריחהון כריח קטרת

רדק

(א) תאשם. האל״ף בשו״א לבד והוא ענין שממה וכן ויאשמו יושבי בה וזכר שומרון כי הוא ראש ממלכת אפרים וכן אמר וראש אפרים שומרון והיא נלכדה אחרונים שבארץ ישראל: כי מרתה באלהים. כי היא החזיקה בעבודת העגלים כי אם היו המלכים טובים היו מחזירים ישראל למוטב: ירטשו. דרך אכזריות לטפול הקטנים בקרקע או אל הקירות לבקעם וכן דרך אכזריות לבקע הנשים ההרות: והריותיו. בשקל דליותיו: (ב) שובה ישראל. כי כשלת בעונך כי אתה רואה שכשלת בעונך לפיכך יש לך לשוב אל ה׳ יתברך כי אין מקימך ממכשולך אלא תשובתך אליו ובאמרו עד כמו אל וכן ושבת עד ה׳ אלהיך שובו עדי ואמרו רז״ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר עד ה׳ אלהיך: (ג) קחו עמכם דברים. איני שואל מכם בתשובה לא כסף וזהב לא עולות אלא דברים טובים שתתודו בהם עונותיכם ושובו אל ה׳ בכל לבבכם ולא בשפתים בלבד או פירושו אחר שתשובו תתודו לפניו: ואמרו אליו. כלומר אמרו לפניו כדברים האלה וכיוצא בהם: כל תשא עון. והוא הפוך כמו מקום שם קבר שהוא כמו מקום קבר שם או פי׳ לכל תשא עון וקח טוב וקח דבר טוב או לב טוב: ונשלמה פרים שפתינו. במקום פרים נשלמה לפניך וידוי שפתינו כי אתה רוצה בדברי תשובה יותר כי אין הקרבנות מועילות בלא וידוי העון כי בכלם נאמר והתודה אשר חטא ובשעיר המשתלח לא היה אלא וידוי דברים כי לא היה קרב ממנו דבר על גבי המזבח אלא הוידוי כמו שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל וגומר: (ד) ואשור לא יושיענו. והתודו לפניו ואמרו אשור שבטחנו בו עד עתה ידענו כי לא יושיענו כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה׳ התשועה: על סוס לא נרכב. שהיינו שולחים רוכבי סוסים אל אשור להושיענו לא נעשה עוד זה: ולא נאמר עוד. מבואר הוא: אשר בך ירוחם יתום. כי ידענו כי בך לבדך ירוחם יתום ומי שאין בו כח אתה תתן בו כח ותגילהו וכן תעשה לנו: (ה) ארפא משובתם. ואם אתם תעשו כן הוא יענה אתכם אעלה ארוכה ומרפא למשובתם ולמרדם שמרדו בי עד עתה: אהבם נדבה. אאהבם אהבת נדבה מלב טוב כי אפי שהיה לי עליו שב ממני כיון שהוא שב בתשובה אלי ואומר לשון רבים על דרך פרט ולשון יחיד על דרך כלל: (ו) אהיה כטל לישראל. ספק מה שאמר ויבש מקורו ואמר טל לפי שאינו נפסק כך טוב האל יתברך לא יהיה נפסק מהם וזה יהיה לעתיד בשוב הגלות: יפרח כשושנה. אמר כשושנה לפי שנמשלה כנסת ישראל לשושנה כמו שכתוב אני חבצלת השרון שושנת העמקים ואמר כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות. ואם תאמר השושנה אין לה שרשים ונוחה להיעקר: ויך שרשיו כלבנון. כמו עצי הלבנון שהם גדולים והרבים רבים כן יהיו נטועים באדמתם ויתנו שרשים חזקים לא יוכלו לנתשם ממקומם כמו שאמר ולא ינתשו עוד מעל אדמתם ועל דרך הזה אמר הבאים ישרש יעקב ומה שאמר ויך על דרך ומחה אל כתף ים כנרת כלומר יכה השרשים הנה והנה באורך וברוחב: (ז) ילכו יונקותיו. וכמו שהשרשים יתנו למרחוק כן יונקותיו ילכו למרחוק כלומר יתפשטו הנה והנה והיונקות הם הענפים הרכים כמו היונק • והיונקות הם משל

מצודת ציון

(הם מד): (א) תאשם. מל׳ שממון: מרתה. מל׳ מרי ומרד: עולליהם. קטניהם: ירוטשו. ענין בקיעה כמו ועולליהם תרטש (מ״ב ח): והריותיו. הנשים ההרות: (ה) משובתם. ענין מרידה והליכה בדרכי הלב כמו שובו בנים שובבים (ירמיה ג): (ו) כשושנה. הוא הורד: ויך. יאמר כן בדרך השאלה על התפשטות ודוגמתו ומחה על כתף ים כנרת (במדבר לד) ומחה הוא תרגום של מכה: כלבנון. שם יער: (ז) יונקותיו. ענפיו הרכים וכן ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג)

מצודת דוד

חמדה: יד (א) תאשם שומרון. תהיה שממה כי מרדה באלהיה: עולליהם ירוטשו יתבקעו ע״י הבבליים וגם הנשים ההרות יתבקעו כרסם להוציא הולדות: (ב) שובה ישראל. לכן שובה ישראל וכו׳ כי בעבור עונך בא לך מכשול הצרה הזאת: (ג) קחו עמכם דברים. איני שואל מכם זבחים ועולות אלא קחו עמכם דברים שתתודו לפניו וכזה תשובו אל ה׳: כל תשא עון. הוא הפוך כל עון תשא ר״ל אמרו בתפלה מחול כל העון ובמקום העון קח טוב תמורתו כלומר מעשה הטוב שעשינו יבוא מול העון: ונשלמה פרים שפתינו. ר״ל במקום הקרבנות פרים נשלם בו וידוי שפתינו: (ד) אשור לא יושיענו. גם אמרה אשור וכו׳ ר״ל עוד לא נבקש עזרה מאשור: על סוס לא נרכב. ר״ל לא נבטח עוד בגבורת הסוס במלחמה: ולא נאמר עוד אלהינו וגו׳. ר״ל הפסל הנעשה במעשה ידינו לא נקבל עוד לאלוה: אשר בך. ר״ל כי ידענו אשר לבד בעזרתך ימצא היתום רחמים ותמלא עם כי חשש כוחו להתחזק מעצמו: (ה) ארפא משובתם. כאשר יאמרו כן אז אסלח על מה שהלכו בדרך שובב ומרדו בי: אוהבם נדבה. ואז אאהב אותם בנדבת לבי אף שאינם ראויים אל אהבה כי הוידוי די להסיר האיבה ולא להביא אהבה: כי שב אפי ממנו. ותשאר א״כ האהבה הראשונה: (ו) אהיה כטל לישראל. ר״ל לא תפסוק אהבתי מהם כמו שאין הטל נעצר מעולם: יפרח כשושנה. יעלה פרחים נעים כשושנה ושרשיו יתפשטו כשרשי עצי לבנון: (ז) ילכו יונקותיו. ענפיו יתפשטו למרחוק והוד יפיו יהיה כאילן זית שמזיו

רשי

קטרת בוסמיא: כלבנון. כבית מקדשא: (ח) ישובו יושבי בצלו. אותן שהיו ככל יושבים בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעמו ישובו אליו: זכרו כיין לבנון. כדוכרן יבבות חצוצרתא דעל חמר עתיק דמתנסך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים שהלוים אומרים בשיר: (ט) אפרים. יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העצבים וישובו מעכו"ם אני אענהו מצרתו: ואשורנו. אראה בעניו: אני כברוש רענן. אני לו נכפף להיות אוחז ידו בי כברוש רענן הנכפף לארץ שאדם אוחז בענפיו כלומר אהיה מצוי לו: ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובך מאתי בא: (י) מי חכם. בכם: ויבן אלה. מי חכם בכם ויתבונן לתת לב לכל אלה וישוב אלי: ופושעים כשלו בם. בשבילם על שלא הלכו בהן כן תרגם יונתן: (א) אל יואל בן פתואל. בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו. יש אומרים שנבואה זו נאמרה באותן שבע שנים שאמר אלישע (מלכים ב ח) כי קרא ה' לרעב וגו' ובימי יהורם בן אחאב היו ובהלכות גדולות מצאתי יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה: (ב) ההיתה זאת התמוהה למשה: יתר

וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן: ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן: ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא: י מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם:

ז' חסר · כ' ולותך ל' ו' ל' · י' כליסנא · ל' · כ"ו ו' ל' · ג' רפין · ד' ג' מ"ל יו"ד קדמא בנביאי

יואל א

א א דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל: ב שִׁמְעוּ־זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֶהָיְתָה זֹּאת בִּימֵיכֶם

ל"ד מ"ל ו' ל'

וְרֵיחֵיהוֹן כְּרֵיחַ קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא: ח יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן יִתְּבוּן בִּטְלַל מְשִׁיחֵיהוֹן וְיֵיחוֹן מֵתַיָּא וְיִסְגֵּי טוּבָא בְּאַרְעָא יְהֵי דָכְרָן טַבְוָתְהוֹן עָלֵיל וְלָא פָּסֵק כְּדָכְרָן יַבָּבוּת חֲצוֹצְרָתָא עַל חֲמַר עַתִּיק דְּמִתְנַסֵּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁא: ט יֵימְרוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מַה לָנָא עוֹד לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא אֲנָא בְּמֵימְרִי אֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל וְאֶרְחַם עֲלוֹהִי אֲנָא בְּמֵימְרִי אַעְבְּדִינֵיהּ כִּבְרָן שַׁפִּירָן דְּמִן קֳדָמַי סְלִיחַ לִתְיוּבְתְּהוֹן מִשְׁתַּכְחָא: י מַן חַכִּים דְּיִסְבַּר אִלֵּין סוּכְלְתָן וְיִדְּעִינּוּן אֲרֵי תַקְנָן אוֹרְחָתָא דַייָ וְצַדִּיקַיָּא דְהַלִּיכוּ בְּהוֹן יֵיחוֹן בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא וְרַשִּׁיעַיָּא יִתְמַסְרוּן לְגֵיהִנָּם עַל דְּלָא הַלִּיכוּ בְהוֹן:

א פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַּהֲוָה עִם יוֹאֵל בַּר פְּתוּאֵל: ב שְׁמַעוּ דָא סָבַיָּא וְאַצִּיתוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא הֲהָוַת דָא בְּיוֹמֵיכוֹן וְאִם בְּיוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן:

אבן עזרא

ובכותב כדרך ומחה אל כתף ים כנרת ובמידות שברים ותבריאה: (ח) ישובו. אמר יפת יושבי בצל הלבנון ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העבדים שיהו אכריהם וכורמיהם: יחיו דגן. והקמות יפרחו כגפן: וזכרו. ריחו כדרך אזכרתה ויפת אמר זכר גפנם למרחק כיין לבנון: (ט) אפרים. כאמרו אפרים מה לי עוד אין לי צורך אליהם אני אענהו לתת לו כל חפצו כדרך והכסף יענה את הכל. ואשורנו לתת עיני לטוב עליו עד שאשורנו נמצא שיהיה כברוש רענן ואל תפחד בעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא: (י) מי חכם. מי ישרת בעבור אחר ואלה הם דרכי השם והטעם קשור כי בשובכם אל השם ירפא אתכם: ופושעים הם היוצאים מהרשות כמו על כל דבר פשע או תפשע אדום והמעות נפשו בדרך הישר' יכשל והשלם על דרך כי כשלת בעונך: (א) אין לנו דרך לדעת דורו ולפי הפשט איננו בן שמואל ודע כי כל נביא שיזכיר שם אביו היה נכבד ואם היה אבי אביו נכבד יזכיר שניהם כמו צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה עד שהגיע אל הנכבד שהוא חזקיה המלך: (ב) שמעו. זה הנביא התנבא על הארבה שיבוא להשחית את הארץ ובימי משה היה מין ארבה לבדו ועתה עם הארבה גזם

מסורה

כלבנון. יהי פיסת בר בארץ. מראהו כלבנון בחור: ויבן ג' רפין בקריא' וסי' מי חכם ויבן את זאת ואשר דבר. מי חכם ויבן אלה. ויבן על עוזבי ברית קדש: וצדקים ד' ג' מ"ל ואחד חסר יו"ד קדמא וסי' כי ישרים דרכי ה'. וצדיקים ישמחו ויעלזו. וצדיקים ככפיר יבטח. ברבות רשעים ירבה פשע. קדמא חסר יו"ד קדמא: פתואל ל' פניאל ל' מתושאל ל' מחייאל ל':

תולדות אהרן

פריך. זוהר לך: כי ישרים. נזיר כג ב"ב פט הוריות. זוהר ויצא:

רדק

משל לטובות המתחדשות להם בכל יום ויום. או יהיה משל השרשים תורת משה רבינו עליו השלום שתהא קיימת לעד והיונקות הם הדעות המתחדשות להם בידיעת האל ית' יום ויום: ויהי כזית הודו. שיהא כח להותי קיים כמו הזית שעליו לחים כל השנה כלומר שלא יפסק טובו כל הימים: וריח לו כלבנון. כמו כריח השדה אשר ברכו ה' כי הלבנון יש בו מינים רבים מעצים ומעשבים ויש בהם נותני ריח טוב ר"ל שילך שמם הטוב למרחוק: (ח) ישובו יושבי בצלו. ישובו לארצם ויהיו יושבים בצל האל ית': יחיו דגן. יחיו עצמם בכל עת במצות האל ית' שיקיימו כמו הדגן המחיה את האדם ברוב דגן חסר כ"ף הדמיון וכמוהו לב שמח ייטיב גהה כי תועלת קהה מרי והדומים להם ואם תאמר יפסק טובם כמו הדגן הפוסק ויבש עד שיזרעו אותו פעם אחרת לא אלא ויפרח כגפן כגנו הגפן כי אחר שלקטו פירותיו אינו נפסק ויבש אלא יפרח שנה אחרת וכן בכל שנה ושנה: זכרו כיין לבנון. ריחו כמו אזכרתה לה' אמר ריח יין הגפן שנמשלו ישראל לו יהיה כריח יין לבנון שיש לו ריח טוב. וראיתי בספר אסף הרופא כי יין לבנון ויין חרמון ויין הכרמל ויין הרי ישראל וירושלם ויין הרי שומרון ויין הרי כפתור מצרים אלה היינות הם עליונים על כל מיני היין לריח ולטעם אף למרפא ומשל הריח יהיה השם הטוב שיהיה לישראל בכל העמים לעתיד ויש מפרשים ישובו יגותו כמו בשובה ונחת ויש מפרשים יחיו דגן שיהיה שנוי טבע בדגן לעתיד בבא הגואל שיהיו אותו כמו הגפן ולא יצטרכו לזרוע הדגן אלא פעם אחת כמו הגפן וכיוצא בזה זכרו רז"ל בשנוי טבע שיהיה לעתיד כתעה: (ט) אפרים. ואז יאמרו מה לי עוד לעצבים כי בעוד שהייתי עובד אותם היה לי כל הרע ועתה שאעבוד את ה' יהיה לי כל הטוב הזה. ואמר הקב"ה כשיאמר אפרים זה: אני עניתי ואשורנו. כלומר אביט אליו בעת רצון הסף והסתרתי פני מהם ומה אומר לו: אני כברוש רענן. אני אהיה לך כמו הברוש רענן שכופפין ראשו אלא שרשיו כן אני מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח. ואם תאמר הברוש אינו עושה פירות ממני פריך נמצא בכל עת ובכל זמן: (י) מי חכם ויבן אלה. וכשהשלים הושע נבואתו אמר מי בכם חכם ויבין אלה התוכחות שדברתי עד הנה: כי ישרים דרכי ה'. לא כאותם שאומרים לא יתכן דרך ה' כמו שאמר ביחזקאל כי אם תשובו בתשובה שלמה לא תזכרנה לכם תועבותיכם הראשונות. וצדיקים ילכו בם. כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפט. ואם יראו צדיק ורע לו או רשע וטוב לו יתשבו כי הכל אמת ודרך ישר מהאל ית' כי הצדיק שאנו רואים אולי אינו צדיק בלבו כמו שהוא בנראה והאל בוחן לב ותוקר כליות או מיסרו לטובתו לעולם הבא שהוא עולם השכר וכן הרשע וטוב לו אולי עשה קצת טובות ומשלם לו האל ית' בחייו כדי שיאבד ברוב רשעו לעולם הבא כמו שאמר בתורת מרע"ה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: ופושעים יכשלו בם. כי יאמרו אין מסדר ומנהיג העולם ואיננו בדרך ישר כי הצדיק יבואהו רע והרשע יבואהו טוב לפיכך אינם שבים מרשעם וילכו אחרי תאות לבם ויכשלו ויאבדו ואדוני אבי ז"ל פירש ופושעים יכשלו בם כאשר ישובו הפושעים לדרכי ה' ולא היו רגילים בהם כמו הצדיקים יכשלו בהם כאדם שאינו יודע הדרך וזה נאמר על הפושעים שלבם עוד בדרך פשעם אך השבים בלב שלם אלהיהם יעזרם כדי שלא יכשלו והצדיקים במנהגם ילכו דרך סלולה וישרה:

(א) דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל. זה הנביא נתנבא תחלה על הארבה שיבוא האל יתברך בארץ ישראל על עונותיהם. ואחר כך נתנבא נבואה עתידה לימות המשיח ויש אומרים כי בימי יהורם בן אחאב ניבא זה הנביא שיהיה רעב בארץ כמו שאמר כי קרא ה' אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים הד' שנים היו ד' מיני ארבה והג' שנים היו השמים נעצרים. ובסדר עולם אמר כי בימי מנשה ניבא ואמר יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה. ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו: (ב) שמעו זאת הזקנים. כי הם ראו יותר מאשר עבר בימיהם, כמו שאמר זקניך ויאמרו לך: ההיתה זאת בימיכם. אם היתה זאת הכ"א ה"א השאלה: ואם בימי אבותיכם. כי הארבה שהיה במצרים לא היה אלא מין אחד ואף על פי שאמר בספר תהלים ויתן לחסיל יבולם ואמר וילק אין מספר שהארבה היה עיקר ושני המינים באו עמו לפיכך לא נזכר בתורה אלא הארבה ולא היה אלא עת אחת. וזה היה ד' מינים גזם ארבה ילק חסיל ובאו בד' שנים זה אחר זה

מצודת דוד

שעליו לחים כל השנה ויהיו יהיה נודף כריח לבנון המריח ביותר לפי מרבית העשבים והאילנות הגדולים שמה ר"ל יהיו משופעים בהרבה מיני טובות: (ח) ישובו יושבי בצלו. אלו שישובו ויחסו בצלו של מקום יהיה בשובה ונחת: יחיו דגן. יחיו את עצמם בנחת ועדן כדגן המחיה את הבריות: ויפרחו. ירבו פרחים: זכרו. זכרון שמו יהיה כיין הגדל בלבנון המוזכר לשבח: (ט) אפרים וגו'. ר"ל כשיאמר אפרים מה לי עוד לפנות אל העבודת כוכבים הלא עשה טוב לי מאז: אני עניתי. ר"ל אז אני אענה לו על כל מה שישאל ממני: ואשורנו. אסתכל ואשגיח בו לתת לו די מחסוריו: אני כברוש רענן. ר"ל כמו ברוש הלח והרטוב שכופפין ראשו אבל שרשיו כן אני שוכן מרום ואני משפיל עיני להשגיח בך וכל פרי הצלחתך נמצא לך ממני: (י) מי חכם. כהתימו דברי תוכחותיו אמר מי שהוא חכם יבין אלה הדברים ואם הוא נבון להבין דבר מתוך דבר ידע וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים אין בהם נפתל ועקש והצדיקים ילכו בהם כדרך מהלכם מבלי כשלון אבל הפושעים יכשלו בהם כאלו היה בהם מקום נפתל ועקש כי יצר מחשבות לבם ישלף להם הדרכים ולא כן אל הצדיקים המיישרים ארחותם:

א דבר ה'. ר"ל זהו דבר ה' וגו': פתואל. אמרז"ל זה שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו: (ב) שמעו זאת. מה שאני שואל מכם: ההיתה. ה"א השאלה כאלו יאמר האם היתה זאת וגו' והוא האמור בענין יתר הגזם וגו':

מצודת ציון

סודו. ענין הוד והדר: (ח) ישובו. ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (שם ל): יחיו. ענין השבת הנפש מן התולשה ודומה לו עד חיותם (יהושע ה): דגן. כדגן ותחסר כ"ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה: (ט) לעצבים. הם העכו"ם: עניתי. מל' ענייה ותשובת שאלה: ואשורנו. ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד): כברוש. שם אילן: רענן. ענין לחות ורטובות כמו בשמן רענן (תהלים צב):

והאזינו

ואם בימי אבתיכם : ג עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר : ד יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל : ה הקיצו שכורים ובכו והילילו כל־שתי יין על־עסיס כי נכרת מפיכם : ו כי־גוי עלה על־ארצי עצום ואין מספר שניו שני אריה ומתלעות לביא לו : ז שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה חשף חשפה והשליך הלבינו שריגיה : ח אלי כבתולה חגרת־שק על־בעל נעוריה : ט הכרת מנחה ונסך מבית יהוה אבלו הכהנים משרתי יהוה : י שדד שדה אבלה אדמה כי שדד דגן הוביש תירוש אמלל יצהר : יא הבישו אכרים הילילו כרמים על־חטה ועל־שעורה כי אבד קציר שדה : יב הגפן הובישה והתאנה

ג עלה לבניכון אשתעו ובניכון לבניהון ובניהון לדר אוחרן : ד מותר זחלא אכל גובא ומותר גובא אכל פרחא ומותר פרחא אכל שמוטא : ה אתערו רויא ובכו ואילילו כל שתי חמר על חמר מרתארי אתמנע מפומכון : ו ארי עמא סליק על ארעי תקיף ולית מנין שנוהי שני אריא ונבוהי כבר אריון : ז שוי פרי גופני עמי לצדו ותינתהון למפחת נפש מקלף קלף ורמא חורו שבשהא : ח כנשתא דישראל עבידו איליא כבתולא דאסירא סקא למספד על בעל עולמתהא : ט פסקו קרבנין ונסכין מבית מקדשא דיי אתאבלו כהניא דמשמשין בבית מקדשא דיי : י איתבזיזו חקליא חרובת ארעא ארי סף עבורא יבישו גופניא נתרו זיתיא : יא בהיתו אכריא אילילו מפלחי כרמיא על חטין ועל סערין ארי סף חצד חקלא : יב גופניא יבישו ותיניא נתרו

רשי

(ד) יתר הגזם וגומר • גזם ארבה ילק חסיל מיני גובאי הם ובהגבת עניהם שיבואו ובאו באותן שימים וכלו כל פרי העץ וירק השדה : (ה) עסים • יין המתוק : (ו) גוי עלה על ארצי . הגובאי הזה כינהו כנגבא גוי' : ומתלעות • הן השינים הגסין שלועס בהן : (ז) לקצפה . למפח נפש : חשף חשפה והשליך • קלוף קליפות העץ והשליכו עד הלבינו זמורות הגפן : (ח) אלי • קינה מתרגמינן איליא . (ט) הכרת • כמו נכרת ה"א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו"ן כמו ותית השדה השלמ'לך (איוב ה) : (יא) הובישו • הכלמו : אכרים • מנהיגי המחרישה : על חטה ועל שעורה . מוסב על אכרים . ועל הכורמים אמר : (יב) הגפן הובישה והתאנה אומללה • נכרתה פסק פריה

אבן עזרא

גזם וילק וחסיל ואלה ג' מינים אסורין ואמר לזקנים בעבור ההיתה כזאת : (ג) עליה. מזה הפסוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע : (ד) יתר הגזם • בא תחילה אמר יפת פי גזם כמו גוזז והמ"ס פמו חנס ריקם וילק שילוק בלשונו תרגם כורת וחסיל כמו יחסלנו : (ה) הקיצו • פועל עומד ולא ימצא זה הפעם יוצא : עסים • מגזרת ועסותם רשעים ש ידרכוהו ברגל : (ז) שם . דבר הנגזר להיות ידבר בלשון עבר : לקצפה : כמו קצף על פני מים שאין בו ממש : חשוף חשפה • שקלפה : הלבינו • פועל עומד כמו הקיץ : (ח) אלי : אמרו אללי לי ויפת אמר כי האל"ף תחת ה"א כמו הילילי ולא דיבר נכונה ואילו היה אומר כי האל"ף תחת יו"ד יללה גם הוא נכון והנביא אומר לאדמה אלי או לנפשו כבתולה שמת בעל נעוריה בימי שמחתה : (ט) הכרת • כדרך כי מי נדה לא זורק עליו והטעם שיאמר לשכורים איך תמצאו אתם יין והנה הכרת מנחה ונסך שהוא חיוב הציבור והזכיר המנחה בעבור כי שדד דגן גם הנסוך אם לא ימצא מעכב : (י) אבלה אדמה • הטעם אבלו יושביה : (יא) הובישו . אכר תואר והאל"ף שורש ואין כמשקלו : (יב) הגפן הובישה . דרך משל וכן

הקיצו ב' וסימן הקיצו ורננו שכני עפר : הקיצו שכורים ובכו והילילו : ואין מספר ד' וסימ' כי גוי עלה על ארצי • כאלף ומאתים רכב דד"ת : זה הים גדול ורחב • אמר ויבוא ארבה : הוביש ד' מ"ל וסי' כי שמענו את אשר הוביש • אשר הוביש ר"פ' וחברו ויהי כשמוע כל מלכי האמורי

תולדות אהרן יתר הגזם . שבת לג תענית כ' : אלי • סנהדרין ק"ד :

רדק

זה כמו שאמר יתר הגזם וגו' • ואת הרעה לא היתה עד אותו הזמן : (ג) עליה • על הגזרה הזאת : לדור אחר • בניהם שבאים אחריהם . כלומר לזמן רחוק תוכלו לספר זאת הגזרה : (ד) יתר הגזם • מה שהותיר הגזם בשנה ראשונה אכל הארבה בשנה השנייה כי לא באו ד' המינים בשנה אחת אלא זה אחר זה בד' שנים . וכן אמר ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו' • ויש אומרים כי נקרא גזם על שם שגוזז את התבואה • וארבה לפי שהוא הרב במינים • וילק לפי שהוא לוקק ולוחך את העשב וחסיל לפי שהוא כורת את הכל מן יחסלנו הארב'. ות"י מותר זחלא אכל גוב' מות' גובא אכל פרחא מותר פרחא אכל שמוטא : (ה) הקיצו שכורים • אותם הרגילים להשתכר ביין עתה הקיצו משנתכם ובכו יומם ולילה כי לא תמצאו יין כי הארבה יאכל הענבים : עסים . היין נקרא עסים • וכן כל משקה שיוצא ע"י כתישה ודריכה מן ועסותם את רשעים וי"ת עסים חמר מרת : (ו) כי גוי . כל קבוץ מן כתי יקרא גוי לפיכך אמר על הארבה גוי • וכן אמר על הנמלים עם לא עז ועל השפנים עם לא עצום שניו שני אריה כאלו יש לו שנים כשני האריה : ומתלעות לביא לו • מתלעות הם השנים הגסות והלביא גדול מן האריה וי"ת שינוהי שני אריא וניבוהי כבר אריון והנה אמר ובני לביא יתפרדו נראה כי לא יקרא הקטן לביא : : (ז) שם גפני לשמה . עבר במקום עתיד או פירש יאמר יושב הארץ כבאו שם גפני לשמה • וכן כי גוי עלה על ארצי שזכר : ותאנתי לקצפה • כל הכנויים הם דברי יושב הארץ או הם דברי הנביא ובת"י שוי פרי גופני עמי לצדו ופי' לקצפה ולמארה ות"י למפחת נפש וי"מ לקצפה לקליפה וכן מפרשים כקצף על פני המים ר"ל שיסיר הארבה הקליפה שיאכלנה : חשוף חשפה • הכנוי לתאנה גם לגפן וכן הלבינו שריגיה ופי' חשפה גלה אותה כלו' שהסיר קליפתה וכת"י מקלף קלף ורמא ופי' השליך הקליפה לארץ באכלו הלחות שבין הקליפה לעץ או פירש חשפה והשליך שאכל העגולים והשמדר השליך נארץ והנה היא מגולה : הלבינו • כי אחר שימון הארבה הלחות נשארו השריגים יבשים ולבנים : הלבינו • פעל עומד וכן כשלג ילבינו : (ח) אלי • אומר כנגד כנסת ישראל קונני על זאת הרעה ועשי אבל גדול כמו הבתולה שנבעלה לבחור ומת בעודו נערה כי אז היא רוב שמחתם זה בזה וכשמת מתאבלת אבל כבד והיא חוגרת שק תחת עדים ותליתם : אלי פי' קונני . וי"ת ויקונן המלך ואליה מלכה : חגורת שק • הפועל כזה נשתמשו בו בפיעל והפעול כה' יאמר תוגר ויאמר חגור • וכן לובש ולבוש : (ט) הכרת מנחה ונסך • אמר הכרת לי' זכר ואמר מנחה שהיא לי' נקבה לי' זכר נופל על הענין כלו' קרבן המנחה והנסך וכן אשר יעשה מאלה יעשה מאלה : הכרת . בנין הפעל כי הארבה הכריתו ואם פסק מהם הדגן והתירוש ממה יביאו מנחה ונסך לבית המקדש והם אין להם מה יאכלו ומה ישתו : אבלו הכהנים • שהיו אוכלים משלחן ה' והין : (י) שדד שדה אבלה • נשחתה ושממה . כי אין בה פירות וכן אבל תירוש : הובים תירוש . כמו יבש והוא פעל עומד וכת"י יבישו גופניא או יהיה מענין בשת ויאמר זה עד"ת כאלו יש לו בשת כשנפסק : אומלל. ענין כריתה וזכר דגן תירוש ויצהר כי אלה הג' הם רוב חיי האדם : (יא) הובישו • לווי וכן הילילו ואמר הובישו כי ראוי לכם שתבושו כי מעשיכם וטרחכם בשדה הוא לריק : אכרים • עובדי השדות : כורמים • עובדי הכרמים . וטעם אכרים על חטה ושעורה וטעם כורמים על הגפן : (יב) הגפן הובישה • יבשה וכת"י יבישו גופניא או הוא . ענין בשת כמו שפי' הובישו תירוש : כי הוביש ששון • יבש כלו נפסק

מצודת ציון

(ב) והאזינו . הטו אוזן לשמוע : (ג) עליה • בעבורה : (ד) יתר • מל' נותר : הגזם הארבה הילק החסיל • כולם שמות מיני חגבים : (ה) הקיצו • ענין הערה מן השינה : והילילו : מל' יללה : עסים • כן נקרא היין וכן וכעסים דמם ישכרון (ישעיה מט) : (ו) עצום • חזק בכח : מתלעות • הם השינים הגסות כמו מתלעות עול (איוב כט) : (ז) לקצפה • מל' קצף ור"ל למארה : חשף חשפה • קלף קליפת' והוא מל' מחשף הלבן (בראשית ל) שהוא ענין גלוי כי בהקלף קליפות העץ נעשה מגולה : הלבינו • מל' לבן : שריגיה • ענפיה כמו ובגפן ג' שריגים (שם מ) : (ח) אלי . ענין קינה כי שא קינה (יחזק' יט) ת"י אליתא : (י) שדד . ענין עושק . אבלה : ענין השחתה כמו אבל תירוש (ישעיה כד) : הובים : מל' יבשות : תירוש • יין : אמללה' ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו) : יצהר • שמן : (יא) הובישו • מל' בושה : אכרים • כן יקראו עובדי אדמה כמו וקראו אל אבל (עמוס ה): (יב) הובישה • מל' יבשות : אמללה. נכרתה: הובים. מל' יבשות ר"ל נפסק: קדשו

מצודת דוד

וגומר : (ג) עליה • בעבור הגזרה הזאת לרוב התמהון שבה ספרו לבניכם : לדור אחר • לבני הדור שיעמדו אחריהם : (ד) יתר הגזם • והוא הגזרה שהגזם מה שהותיר הגזם ולא אכל בא הארבה ואכלו : (ה) הקיצו שכורים . אתם הרגילין ביין התעוררו מן השינה ובכו : על עסים • בעבור העסים אשר נכרת מפיכם כי הארבה אכל הגפנים ומעתה לא תמצאו היין : (ו) כי גוי . על הארבה יאמר בלשון שאלה וכן שפנים עם לא עצום (משלי ל) : שניו שני אריה . אמר דרך נחית והפלגה והוא ענין מליצה . (ז) שם גפני • אכל הגפנים ועשאם שממה ושתאנים שם למארה וקללה : חשף חשפה • קלף קליפתה ונעשו הענפים לבנים כדרך אילן הנקלף : (ח) אלי • עשי קינה כמו בתולה הנשאת לאיש ומת שחוגרת שק ומקוננת אל הבעל הנשאת לו בנעוריה כי האהבה קשורה ביותר עם הבעל שנשאה בימי נעוריה כשהיתה עדיין בתולה : (ט) הכרת וגו' • כי לא מצאו סולת למנחות ויין לנסכים כי הארבה אכל הכל : אבלו הכהנים • על כי אין מביא מנחה ונסכים : (י) שדד שדה • נעשק השדה כי הארבה עשק תבואתה : הובים • נתייבש היין ר"ל לא ימצא עוד יין : (יא) הובישו אכרים • על כי עבודתם בשדה היה לריק : כורמים • עושי עבודת הכרמים : על חטה וגו' : על העדר חטה ושעורה מוסב על הובישו אכרים : כי אבד : ר"ל אין מה לגזור : (יב) הובישה • ר"ל לא ימצא עוד : יבשו • ר"ל אין בהם פרי : כי הוביש ששון • ר"ל כל זה היה בהשגחה כי בגבול פסק

פ'

רשי

פריה: הובישו. כמו יבש: (יד) קדשו צום. הזמינו צום: עצרה. אסיפה: (טו) אהה. לשון גניחת יללה: וכשוד. וכביזת שודדים: יבוא. מאת המקום: (טז) נגד עינינו. אנו רואים: (יז) עבשו. העלו חלודה ועיפוש בלע"ז מוזי"שור: פרודות. תרגם יונתן גרבי חמרא: מגרפותיהם. תרגום יונתן מגופתהון מגופת כיסוי החביות: נשמו אוצרות. של יין ושל שמן: ממגורות. אגורות של חטין: (יח) נבוכו. נתערבלו ונסגרו ותעו ביערים ובמדברות: נאשמו. נתקלקלו באשמתן: (יט) נאות מדבר. לשון נוה: (כ) תערוג. תצעק. פתר דונש ערג לאילים נהם

אֻמְלָלָה רִמּוֹן גַּם־תָּמָר וְתַפּוּחַ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יָבֵשׁוּ כִּי־הֹבִישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם׃ יג חִגְרוּ וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי מִזְבֵּחַ בֹּאוּ לִינוּ בַשַּׂקִּים מְשָׁרְתֵי אֱלֹהָי כִּי נִמְנַע מִבֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וָנָסֶךְ׃ יד קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה׃ טו אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה וּכְשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא׃ טז הֲלוֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אֹכֶל נִכְרָת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וָגִיל׃ יז עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מֶגְרְפֹתֵיהֶם נָשַׁמּוּ אֹצָרוֹת נֶהֶרְסוּ מַמְּגֻרוֹת כִּי הֹבִישׁ דָּגָן׃ יח מַה־נֶּאֶנְחָה בְהֵמָה נָבֹכוּ עֶדְרֵי בָקָר כִּי אֵין מִרְעֶה לָהֶם גַּם־עֶדְרֵי הַצֹּאן נֶאְשָׁמוּ׃ יט אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃ כ גַּם־בַּהֲמוֹת שָׂדֶה תַּעֲרוֹג

תולדות אהרן עבשו. (פאה כ): מה נאנחה. (תענית סה):

רִמּוֹנִין אַף דִּקְלִין וְחֵזוּר כָּל אִילָנֵי חַקְלָא יְבִישׁוּ אֲרֵי פְּסַקַת חֶדְוְתָא מִבְּנֵי אֱנָשָׁא׃ יג אֱסַרוּ וּסְפִידוּ כַּהֲנַיָּא אֵילִילוּ דִּמְשַׁמְּשִׁין עַל מַדְבְּחָא עוּלוּ בִּיתוּ בְּסַקַּיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם אֱלָהִי אֲרֵי אִתְמְנַע מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דֶּאֱלָהֲכוֹן קוּרְבָּנִין וְנִיסְכִין׃ יד גְּזַרוּ תַּעֲנִי עֲרִיעוּ כְּנִישָׁא כְּנִישׁוּ סָבַיָּא כָּל יָתְבֵי אַרְעָא וְעוּלוּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְצַלּוֹ קֳדָם יְיָ׃ טו וַי מִן קֳדָם יוֹמָא אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וּכְבִזָּא דְּמִן קֳדָם יְיָ שַׁדַּי יֵיתֵי׃ טז הֲלָא עַד דַּאֲנַחְנָא חָזַן עִבּוּרָא סָף פְּסַק מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דֶּאֱלָהָנָא חֶדְוָא וּבִיעַ׃ יז אִתְמְסִיאוּ גַּרְבֵי חֲמַר תְּחוֹת מְגוּפָתְהוֹן צְדִיאוּ אוֹצְרַיָּא אִתְפַּגַּרוּ חַסְנַיָּא אֲרֵי סָף עִבּוּרָא׃ יח לַחֲדָא מִתְאַנְחָא בְּעִירָא מִתְעַרְבְּלָן בַּקְרַן דְּתוֹרִין אֲרֵי לֵית רַעְיָא לְהוֹן אַף עֶדְרֵי עָנָא צְדִיאָה׃ יט קֳדָמָךְ יְיָ אֲנָא מְצַלֵּי אֲרֵי קִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא אֲסַף דִּירַת מַדְבְּרָא וְשַׁלְהוֹבִיתָא שֵׁיצָאַת כָּל אִילָנֵי חַקְלָא׃ כ אַף חֵיוַת בָּרָא מְסַבְּרָא

ותפוח ג׳ בתלת לישני ב׳ מ״ל ואחד חסר וסימ׳ למנשה היתה ארץ תפוח · ותפח והעינם. רמן גם תמר ותפוח: וזעקו ג׳ פתחין בקריאה וסימן לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם · והילילו הרעים וזעקו · קדשו צום קראו עצרה. וסימ׳ בלשון ארמי אזלו רעיא וקרישו: ולהבה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ולהבה מבין סיחון · ולהבה לא תבער בך · ולהבה להטה כל

אבן עזרא

וכן הובישו ששון: (יג) חגרו. שק והטעם אין לכם במה תתרצו אליו להקריב עולות כי עולת התמיד אין לכם: (יד) קדשו. כמו הכינו: עצרה. שלא יעשה אדם מלאכה. ויפת אמר קהלת כמו עצרת בוגדים: אספו. אתם זקנים: כל יושבי. ארץ ישראל: בית ה׳. בחסרון מלת אל: (טו) אהה. מלת זו תאמר בדרך פחד ויפת אמר כי האל״ף נוסף: וכשוד. הטעם מי יוכל להמלט משוד שיבא מהשם והנגיד ז״ל אמר כי שוד תואר כמו עלי לבי דוי רק אמר כי היו״ד תחת אות הכפל כמו דליו שוקים מפסח והטעם מתגבר ומגלה על כן אמר כי במקום הזה איננו שם הנכבד וככה כקול מים רבים כקול שדי וככה והיה שדי בצריך תקיף והעד וכסף תועפות לך וכתיב ושית על עפר בצר ויפת אמר: (טז) הלא. נכרת ישראל בעבור אחר נכרת שמחה וגיל בעבור היין המשמח אלהים ואנשים: (יז) עבשו. אין לו חבר אמר רבי מרינוס התעפשו פרודות הם גרגרי החטה והשעורה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והטעם העפר וככה יפרש או באגרוף והאל״ף נוסף: נהרסו ממגורות. מקומות חבורים לדגן כמו אוצרות כמו על דגן ותירוש יתגוררו והמלה זרה לתוספת שני ממי״ן: (יח) מה. נבוכו. כמו נבוכים כי השורק בא תחת חולם נבוכו ע״מ נכונו ללציס שפטים: נאשמו. כמו תאשם שומרון: (יט) אליך. דברי הנביא כי יספר שהיתה שנה בצורות וזהו אכלה נאות כמו נות רועים ורבי משה הכהן אמר כי הטעם כמו על עלי השדה אשר שם צפרים יקננו ויפת אמר כאילו אכלה אש ונכון היה לולי כי יבשו אפיקי מים: (כ) גם. דרך משל כי עלי השדה צועקים: גם בהמות תערג. כל אחת ואחת כדרך בנות לעדה

רדק

נפסק כי התבואות והפירות הם ששון בני אדם וכן ת״י ארי פסקא חדוותא או יהיה ענין בשת על דרך משל: (יג) חגרו. ר״ל חגרו שק ופירש אחר כך לינו בשקים ופי׳ באו בית ה׳ ושם ספדו ואמר לינו כי אפילו בלילה לא תסירו השקים מעליכם אולי ירחם ה׳ עליכ׳ ואמר משרתי מזבח ואמר משרתי אלהי שהשירות הוא במזבח לאלהים וסמך השירות לאלהים למזבח כמו אשר ישרתו לה׳ בהם: (יד) קדשו צום. הזמינו העם לתענית ות״י גזרו תענית קראו עצרה שיהיו נעצרים העם ממלאכתם ויאספו לתפלה ובקשו וזעקו אל ה׳ אולי ישמע זעקתכם ויסיר מעליכם המכה הזאת׳ וכל זה אמר הנביא שיעשו בבא הארבה עליהם או שישובו בתשובה טרם בואו והאל ברחמיו יבטל הגזרה: (טו) אהה ליום. אמרו אהה ואוי לזה היום שיבא: וכשוד משדי יבא. כמו שוד שיבא פתאום כן יבא זה היום משדי והגאון פי׳ משדי מתחזק וכן כקול מים רבים כקול שדי שודד חזק ותקיף שאין לו דרך להמלט ממנו: (טז) הלא נגד עינינו אכל נכרת. נראה התבואה המבושלת ויבא הארבה לעינינו ויכרתנו וכיון שנכרת האכל נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל כי היו מביאים קרבנות בחג הקציר ובמתנות והם כי גדולה היתה שמחת הקציר כמו שאמר כשמחת בקציר: (יז) עבשו פרדות. כמו עפשו ענין עפוש כי הבי״ת והפ״א ממוצא אחד וכן במשנה הבקר לעניים כמו הפקר: פרדות. הם גרגרי הזרע שהם תחת הארץ ואמר כי מארבה אחרת תהיה כי הזרע יהיה נשחת ומעופש תחת הארץ ולא יצמח ואשר יצמח יאכלנו הארבה או יתעפשו גרגרי הזרע מפני הגשמים שלא ירדו עליהם כי ג״כ תהיה עצירה גדולה בשנים ההם: מגרפותיה. בסגול המ״ם והם חתיכות העפר וכן באבן או באגרוף לדעת קצת המפרשים, וי״ת אתמסיאו גרבי חמר תחות מגופתהון תרגם מגרפותיהם כמו מגופת תבית: נשמו אוצרות. אוצרות התבואה נשמו כי אין דבר להכניס בהם והנה הם שוממים: נהרסו ממגורות. בשורק וכפל הענין במלות שונות כי ממגורות כמו אוצרות וכן העוד הזרע במגורה ופי׳ נהרסו כאלו נהרסות כי לא יכניסו בהם דבר או נהרסו כי אין חושש להם לתקנם כמנהג משנה לשנה ונופלים ונשחתים והמ״ם הראשונה במלת ממגורות נוספת ג״כ מאותיות אמתי״ן ובאו שתי אותיות נוספת כאחת במלה וכן מתלאה ואאז״ל כתב כי המ״ם הראשונה לשמוש כאלו היתה בחירק ממגורות ופי׳ מקומם מהמגורות נהרסו וכמו מ״ם השמוש בפתח כי למבראשונה לא התקדשו למדי: וכי הובים דגן. פירשנוהו: (יח) מה נאנחה בהמה. אמר דרך כלל ואח״כ דרך פרט: נבוכות. ענין בלבול כאדם המבולבל בדעתו ולא ידע מה יעשה וכן נבוכים הם בארץ: גם עדרי הצאן. אמר גם כי עדרי הצאן ימצאו פעמים מרעה שלא ימצאוהו הבקר לפי שהם עולים בהרים ובגבעות מה שלא יעשו הבקר ברוב: נאשמו. האל״ף בשו״א לבדו וענינו ענין שממה וכן תאשם שומרון כמו שפירשנו: (יט) אליך ה׳. כי אין מושיע זולתך: כי אש. כאלו אש ולהבה עברה בהם כאשר עבר הארבה בהם: נאות מדבר. אהלי הרועים יקראו נאות והוא באלוף וי״ו באל״ף מן נוה וי״ת דיריא מדברא והוא לשון דירה או לשון דיר כדברי רז״ל נכנסות לדיר להתעשר:

מצודת דוד

ה׳ שמחה מבני אדם ולכן חסרו כל אלה: (יג) חגרו. ר״ל חגרו שקים וקוננו בדבר המובן: כי נמנע. על כי הארבה אכל הכל: (יד) קדשו צום. הזמינו יום צום ר״ל הכריזו ברבים להתענות ביום קבוע: קראו עצרה. הכריזו להתאסף בבית ה׳: כל יושבי הארץ. ר״ל של כל יושבי הארץ: בית ה׳. אל בית ה׳: (טו) אהה ליום. אוי על היום ההוא כי קרוב הוא לבוא בו פורענות מה׳: כשוד. כמו בזת שודדים יבוא מאל שדי ר״ל הארבה הבא בדבר ה׳ ישוטט כמו בני אדם שודדים: (טז) הלא נגד עינינו. רואים אנו שהארבה מכלה הכל: מבית אלהינו. מלת נכרת מוסב למעלה ולמטה לומר נכרת ונפסק מבית ה׳ שמחה וגיל ועל שמחת השיר יאמר כי האוכל ואין יין לנסך על מה יאמרו הלוים בשיר: (יז) עבשו פרודות. כלי היין נתעפשו תחת מגופותיהן כי מחסרון היין לא נשתמשו בהם ולא פתחו המגופות להכניס האויר ולכן נתעפשו: נשמו אוצרות. המקומות שאוצרים שם התבואה נעשו שוממין: נהרסו ממגורות. מקצת מן המגורות נהרסו כי נתייבש הדגן ונפסק ומה להם אל המגורות: (יח) מה נאנחה. מה מאד תאנת הבהמה ועדרי הבקר המה נבוכים ומבולבלים כי אין להם מרעה כי הארבה אכל גם המרעה: נאשמו. נעשו שממה וחורבן: (יט) אליך ה׳ אקרא. מאמר הנביא להתפלל לה׳ להושיע לעמו:

מצודת ציון

(יד) קדשו. ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (לקמן ד): צום. תענית: עצרה. ענין קבוץ ואסיפה וכן עצרת בוגדים (ירמיה ט): (טו) אהה. ענין לשון צעקת יללה: (יז) עבשו. כמו עפשו בפ״א ול׳ עפוש ידוע בדרז״ל ובא הבי״ת במקום הפ״א וכן בזר עמים (תהלים סח): פרודות. ת״י גרבי דחמרא: מגרפתיהם. ת״י מגופתהון ושם מגופה ידוע בדרז״ל שהוא כסוי החביות: נהרסו. מלשון הריסה ונתיצה: ממגורות. כן יקראו אוצרות התבואה וכן העוד הזרע במגורה (חגי ב׳): הובש. מלשון יבשות: (יח) מה. המלה הזאת הונחה על ההפלגה וכן מה רב טובך (תהלים ל״א): נבכו. ענין בלבול וכן נבוכים הם בארץ (שמות י״ד): (יט) אכלה. שרפה: נאות. ענין מדור כמו נאות השלום (ירמיה כ״ה): מדבר. מקום המרעה רחוק מהישוב יקרא גם הוא מדבר וכן מעט הצאן ההנה במדבר (ש״א י״ז): ולהבה. שלהבת: להטה. ענין שרפה כמו אש לוהט (תהלים ק״ד): (כ) בהמות שדי. ועל החיות יאמר וכן ושן בהמות אשלח (דברים ל״ב) ות״א חיות

אבן עזרא

לעדה : כי יבשו אפיקי מים · המקומות ששם מים רבים עמוקים כי אין להם מים לשתות : ואש אכלה נאות המדבר · ואין להם מה יאכלו : (א) תקעו · זה הנביא אמר חגבו לפני בא זה היום ובבא היום אמר תקעו שופר ובעבור זה אמר גם עתה שבא יום ה' ישובו אל ה' כי הוא יפליא לעשות עמכם : (ב) יום · כדרך וכסה את עין הארץ וטעם כשחר רגע אחד הפרוש : עם · חבור וכמוהו ארזים לא עממהו לא התחברו עמו במערכת אחת וככה קראו גוי : לא נהיה · לבוא ארבעה מינים יחד : (ג) לפניו · דרך משל על הארבה : וגם פליטה · אין דבר שנפלט ממנו : (ד) כמראה · כמרוצה : (ה) כקול · הטעם כי המרכבה איננה הולכת על מקום גבוה ואלה על ראשי ההרים . בקול להב אש · שיראה למעלה : ערוך מלחמה · מערכה אחר מערכה : (ו) מפניו יחילו עמים · רבים מפני זה העם העצום · ומלת פארור באל"ף מגזרת פאר והרי"ש כפול כמו סגריר והטעם שיתקבץ ויתאסף הפך יתפשט כמו אספו נגהם ויפת אמר לשון שחרות והאל"ף נוסף : (ז) כגבורים · יעבטון · כמו יעותון וככה בל' ישמעאל : ואיש

רשי

נהם לשחלים וגעה לעגלים וצהל לסוסים ציפצוף לעופות ונבח לכלבים : (א) תקעו שופר · להשמיעם שישובו בתשובה בטרם תבואתם הרעה הזאת : יום ה' · מה שאמרנו למעלה : (ב) כשחר פרוש על ההרים · הארבה והגזם נפרשים על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם : כמוהו לא נהיה מן העולם · לבוא כל המינים הללו זה אחר זה אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מצרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן (שמות י) : (ג) לפניו אכלה אש . משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת אחריהם : כגן עדן · היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך הניח את הארץ כמדבר שממה : (ד) כמראה סוסים מראהו · במרוצתו : (ה) כקול להב · האוכלת קש משמעת קול : ערוך מלחמה · לפי שהוא דבוק נקוד חטף סגול : (ו) קבצו פארור · שחרות כקדירה כמה דאת אמר ובשלו בפרור (במדבר יא) ואל"ף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת : (ז) ולא יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא

יואל א–ב

אֵלֶיךָ כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר׃

ב א תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי בָא יוֹם יְהוָה כִּי קָרוֹב׃ ב יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל הֶהָרִים עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד שְׁנֵי דּוֹר וָדוֹר׃ ג לְפָנָיו אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֵט לֶהָבָה כְּגַן עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם פְּלֵיטָה לֹא הָיְתָה לּוֹ׃ ד כְּמַרְאֵה סוּסִים מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃ ה כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קָשׁ כְּעַם עָצוּם עֱרוּךְ מִלְחָמָה׃ ו מִפָּנָיו יָחִילוּ עַמִּים כָּל פָּנִים קִבְּצוּ פָארוּר׃ ז כְּגִבּוֹרִים יְרֻצוּן כְּאַנְשֵׁי מִלְחָמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו יֵלֵכוּן וְלֹא

כ' · ל' · כ' רפין · ל' ותסר וחד פרס · ל' · כ' · ד'פסוקים אית בהון פנים ואחור · ל' מ"ל ו' · כ' · ל' · כ' · ג' וחוא מנמלין דנסבין א' במלעו' תיבותא · ולא קריין ג'

תרגום

קֳדָמָךְ אֲרֵי יְבִישׁוּ פַּצִּידֵי מַיָּא וְקִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא אֲסַף דִּירַת מַדְבְּרָא׃ א תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּצִיּוֹן יַבִּיבוּ בְּטוּר קוּדְשִׁי יְזוּעוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי מְטָא יוֹמָא לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי קָרִיב׃ ב יוֹם חֲשׁוֹךְ וְקִבְלָא יוֹם עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא כִּנְהוֹר צַפְרָא פָּרִיס עַל טוּרַיָּא עַם סַגִּי וְתַקִּיף דִּכְוָתֵיהּ לָא הֲוָה מִן עָלְמָא וּבַתְרוֹהִי לָא יוֹסִיף עַד שְׁנֵי דָּר וְדָר׃ ג קֳדָמוֹהִי אָכְלָא אֶשָּׁתָא וּבַתְרוֹהִי מְשֵׁיצְיָא שַׁלְהוֹבִיתָא כְּגִנְּתָא דְעֵדֶן אַרְעָא קֳדָמוֹהִי וּבַתְרוֹהִי מַדְבָּר צָדוּ וְאַף שֵׁיזָבָא לֵית לֵיהּ לְרַשִׁיעַיָּא׃ ד כְּחֵיזוּ סוּסְוָתָה חֶזְוֵיהוֹן וּכְפָרָשַׁיָּא כֵּן רָהֲטִין׃ ה כְּקָל רְתִיכַיָּא עַל רֵישֵׁי טוּרַיָּא מְקַפְּצִין כְּקָל שַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא דִּמְשֵׁיצְיָא כַּקַּשָּׁא יְבִישָׁא כְּעַמָּא תַּקִּיפָא דְּיָדַע סִידְרֵי קְרָבָא׃ ו מִן קֳדָמוֹהִי יְזוּעוּן עַמְמַיָּא כָּל אַפַּיָּא אִתְחַפִּיאוּ אִיכְרוּם אוּכְמִין כִּקְדֵירָא׃ ז כְּגִבָּרַיָּא רָהֲטִין כְּגִבָּרֵי עָבְדֵי קְרָבָא סַלְקִין לְשׁוּרָא וּגְבַר בְּאוֹרְחֵיהּ אָזְלִין

רדק

(כ) גם בהמות שדה , אפי' חיות השדה שימצאו מרעה בהרים רחוק מן היישוב ולא בא שם הארבה : תערוג אליך · מפני הצמא : כי יבשו אפיקי מים . כי הארבה יהיה בקיץ הבנים ועצירת הגשמים היה אף על פי כן חית השדה שהולכו למרחוק הנה והנה ימצאו מרעה במקומות הצחים מעט הנה ומעט הנה אבל לא ימצאו מים לשתות כי בעצירת הגשמים יבשו הנהרות ואפיקי מים ואף על פי שהם צריכים לאכול יותר הם צריכים לשתות : תערוג · כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על הצמא כמו כאיל תערוג על אפיקי מים : ואש אכלה נאות המדבר · מקומות הדשא שהיו במדבר יבשו כאלו אש אכלה אותם וקראם נאות לפי שנועים שם אהלים הרועים שוכני המדבר ואע"פ שהוא רחוק מן היישוב : (א) תקעו שופר והריעו כפל הענין במלות שונות כי ציון הוא הר הקדש וכן אמר על ציון הר קדשי וטעם תקעו והריעו [illegible] על התשובה : (ב) יום חשך · הצרה נמשלת לחשך כמו שהשמחה נמשלת לאורה או פירש כי מרוב הארבה תחשך הארץ כמו שאמר בארבה מצרים ותחשך הארץ : כשחר פרש על ההרים · כמו שחר שהוא פרוש על ההרים ברגע כי שם נראה תחלה השמש בצאתו מפני גבהם כן יבא זה הארבה פרוש ופשוט על הארץ ברגע : כמוהו לא נהיה · כי אותו של מצרים לא היה אלא מין א' והוא הארבה והיה רב אותו המין במצרים יותר ממה שהיה עתה בא"י לפיכך אמר ואחריו לא יהיה כן והנה אמר כמוהו לא נהיה כן כי היו ארבעה מינים ושבמצרים לא היה אלא מין אחד : לא יוסף . בצרי כמו לא יוסיף בחירק : (ג) לפניו . במקום שיחנה נראה לפניו ולאחריו כאלו אש אכלה ולהטה כל הצומח לפיכך אמר לפניו ואחריו כי מקום חנייתו לא יראה כי הוא יכסה את עין הארץ אבל חונה במקום זה ואוכל ונוסע במקום אחר ואוכל זהו לפניו ולאחריו : כגן עדן הארץ לפניו . לפני בא הארבה היתה הארץ כגן עדן ואחרי שיבא על הארץ ואכל כל הצומח נשארה הארץ אחריו מדבר שממה : וגם פליטה לא היתה לו · שלא הניח דבר מן הצומח שלא אכל וי"ת ואף שיזבא לית ביה לרשיעיא : (ד) כמראה סוסים . במראותו דומה למראה הסוסים : (ה) כקול מרכבות · בפתח הכ"ף : על ראשי ההרים ירקדון · קול הליכתם כקול הליכת המרכבות ויותר להם שהולכים על ראשי ההרים ולא כן המרכבות ירקדו כי מהלך הארבה ברקידה ממקום למקום כמו שאמר לנתר בהם על הארץ : בקול להב אש אכלה קש · כי הקש והעלים הדקים כשתאחז בהם אש משמיעים קול וכן אמר כקול הסירים תחת הסיר : ערוך מלחמה . כעם עצום שערוך להלחם עם שכנגדו שמשמיע קול ותרועה להבהיל שכנגדו : ערוך · הע"ן בשוא וסגול הוא פעול סמוך : (ו) מפניו · פארור · שחרות וקדרות כמו הקדרה כן היו כל הפנים מפניו כמו ובשלו בפרור והאל"ף בתוכה למשך ות"י כל אפיא אתחפיאו אכרום אוכמין כקדרה וי"ת קבצו פארור על דרך וכוכבים אספו נגהם והאו"ל תפש עליהם כי אין לשון קבוץ בל' אסיפה בכל מקום כי לא יאמר קבוץ ידיך כמו שיאמר אסוף ידיך ולא יאמר ויקבץ רגליו כמו שאמר ויאסוף רגליו אל המטה ונאמר ואין איש מאסף אותי ולא יאמר מקבץ אותי וכן לא יאמר קבצו נוגהם כי הקבוץ יאמר על הדבר המפוזר והאסיפה יאמר אף על דבר שאינו מפוזר : (ז) כגבורים ירוצון · ולא יעבטון ארחותם כתרגומו ולא מעכבין ארחתהון ואין לו חבר במקרא

עצי השרת

עצי השרת : כשחר ב' רפין וסי' כשחר פרוש על תהרים · כשחר נכון מוצאו : ד' פסוקים אית בהון פנים ואחור וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה : אכלה ח' בקריאה וסי' במסרא רבתא : ילכון ג' בקריאה וסי' ואיש בדרכיו ילכון׃

מצודת ציון

חיות ברא : תערוג . הוא ענין צעקה כמו כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מ"ב) : אפיקי מים . כן יקראו המקומות שהמים נגרים שם בחוזק ובשטפים : (א) והריעו · מל' תרועה : ירגזו · ענין תנועת חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (שם ד) : (ב) וערפל · הוא עב הענן : כשחר : האור הבוקר : פרש · מל' פרישה ושטיחה : (ג) תלהט · ענין שריפה : להבה · שלהבת : פליטה : ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב') : (ד) וכפרשים . הם הרגילים לרכוב על סוסים : ירוצון . מלשון ריצה ורדיפת ההליכה : (ה) ירקדון · מל' רקוד וקפיצה : קש · תבן דק : ערוך . מסודר : (ו) יחילו · מלשון חיל וחלחלה : פארור · ענין קדרה כמו ובשלו בפרור (במדבר יא) והאל"ף נוספת : (ז) יעבטון . אין לו דמיון ופתרונו לפי ענין עקום ומעוקל : ארחותם . מלשון אורח ודרך : ידחקון

מצודת דוד

כי אש אכלה וגומר · כאלו אכלה האש אהלי הרועים שבמדבר כי הוא יל' ואין מרעה לצאן למה יאהל במדבר : ולהבה להטה · הארבה אכל עלי השדה כאלו להבה להטה אש : (כ) בהמות שדה · ר"ל חית השדה שאינם ניזונים מן המרעה כי ישרפו טרף עכ"ז גם הם יצעקו על כי נתייבשו אפיקי מים כי היה אז גם עצירת הגשמים ופסקו הנהרות למשוך מימיהם : ואש אכלה וגומר · ר"ל לא נמצא במדבר אהלי הרועים על כן אין מרעה ולא ימצאו אחר כך לטרוף טרף כי לא יבואו שמה הצאן :

ב (א) תקעו שופר · להזהיר את העם על התשובה : בהר קדשי · זה ציון וכפל הדבר במ"ש : ירגזו . מחרדת קול שופר יחרדו : יום ה' . הפורענות מה' : כי בא . כאלו כבר בא : (ב) כשחר · כמו אור השחר הפרוש על ההרים כן יהיה הארבה מכסה את ההרים : עם רב ועצום · על הארבה יאמר בדרך משל : לא נהיה · כי בימי משה היה מין אחד וזהו מהרבה מינים : לא יוסיף · להיות כמוהו : עד שני דור ודור · עד שיכלו שני הדורות ר"ל עד עולם : (ג) לפניו וגומר · רצה לומר ההשחתה תהיה עצומה כל כך כאלו האש אכלה יבול הארץ לפני בואו וכאלו הלהב שרפה היבול אחרי הלכו כי מדרך הנהוג כמעט אי אפשר שיעשה הארבה לבד השחתה גדולה כל כך כ"א בצרוף השחתת אש לפניו ולאחריו : לפניו · לפני בואו היתה הארץ כגן עדן מלאה מיבול ואחרי הלכו נעשה מדבר שממה : וגם פליטה . לא השאיר שום פליטה כי את הכל אכל : (ד) כמראה סוסים · במרוצתו דומה הוא למראה סוסים : (ה) על ראשי ההרים ירקדון · אמר מרקדון במרוצתם על ראשי ההרים שהקול נשמע למרחוק : אכלה קש . שאז משמעת הקול כן נשמע הרעשת קול הארבה : כעם עצום · הוא כעם חזק הערוך ומסודר למלחמה · (ו) יחילו עמים · כולם

רשי

לא יעקלון: (ח) ובעד השלח. כמו בעד החלונים על פני כלי זיין יפלו ויחנו: ולא יבצעו. ולא יקבלון ממון ויונתן פתר בו לשון שליחות בשביל שליחות של הקב"ה מפילין עצמן ובלע כסף לא לקחו: (ט) בעיר ישקו. לשון השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה לג) דוב שוקק (משלי כח) ממשק חרול (צפניה ב) וי"א לשון נשק מזדיינין: (י) רעשו שמים. בשביל פורענות הבאה על ישראל רוגזים ורועשים: אספו נגהם. הכניסו אורן: (יא) וה' נתן עליהם קולו. במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה: כי רב מאד מחנהו. אשר ישלח בכם אם לא תשובון: (יג) ואל בגדיכם. כי איני חש לקריעת בגדיכם ד"א קרעו לבבכם ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל: ונחם על הרעה. נהפך למחשבה אחרת: (יד) מי יודע. שיש בו עון ישוב וינחם: והשאיר. התסיל והגזם אחרי ברכה ע"י התשובה תבא ברכה בפירות

אבן עזרא

(ח) ואיש. דרך משל: גבר. מין הזכר ובעבור שהזכיר כגבורים ירוצון: ובעד השלח. כלי מלחמה כמו מעבור בשלח ואין משלחת במלחמה: לא יבצעו. כמו ולא יפלעו וכמוהו ובלעם בראש כולם: (ט) בעיר ישקו. מגזרת שוק: (י) לפניו. רגזו אנשי הארץ: שמש וירח. קדר עליהם כמו עד אשר לא תחשך השמש: (יא) וה'. הטעם שיש להם קול גדול על כן רגזה ארץ בקול התרועה שאמר ירגזו כל יושבי הארץ והמפרש כי פירש השם הודיעכם זה לפני בואו איננו על דרך הלשון רק הטעם כאלו השם הרעים הארץ כדרך מציון ישאג ומירושלם יתן קולו והוא מתנבא על הרעש על כן אמר שאוג ישאג על נוהו ואין לתמוה איך הוא קולו כקול הרעש כי רב מאד מחנהו כמו ושאון לאומים: עושה דברו. כמו כי פי הוא קצנן: (יב) וגם. שובו עדי בלב להנחם ובצום אולי יכופר העון לענות נפש ובבכי להודות הפשעים ולבקש תחנה על זאת הרע' שבאה עליה': (יג) וקרעו. ככה היה מנהגם בבוא עליהם רעה לקרוע בגדיהם כמו ויקרע יעקב שמלותיו וככה בדברי דוד וקריעת הלב כדרך ומלתם את ערלת לבבכם וכתוב ואקרע סגור לבם והנה הטעם להסיר מכסה לב לקורעו כי הוא ימנע שלא יבין הלב והטעם שיבין האמת ובעבור זה כתוב כל ערו' יעשה בדעת: ונחם. שם התואר ולולי אות הגרון היה העי"ן דגוש להתבלע הנו"ן: (יד) מי. הטעם אולי השם ישוב והשאיר זה השיל ברכה שיעשו ממנו מנחה

ח וְאִישׁ אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפֹּלוּ לֹא יִבְצָעוּ: ט בָּעִיר יָשֹׁקּוּ בַּחוֹמָה יְרֻצוּן בַּבָּתִּים יַעֲלוּ בְּעַד הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ כַּגַּנָּב: י לְפָנָיו רָגְזָה אֶרֶץ רָעֲשׁוּ שָׁמָיִם שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם: יא וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי גָדוֹל יוֹם יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ: יב וְגַם עַתָּה נְאֻם יְהוָה שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד: יג וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה: יד מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

וְלָא מְעַכְּבִין אוֹרְחָתְהוֹן: ח וּגְבַר אֲחוּהִי לָא דָחֲקִין גְּבַר בִּכְבִישֵׁיהּ אָזְלִין לַאֲתַר דְּאִינוּן שְׁלִיחִין קָטְלִין וְלָא מְקַבְּלִין מָמוֹן: ט בְּקַרְתָּא מִזְדַּיְנִין עַל שׁוּרָא רָהֲטִין בְּבָתַּיָא סָלְקִין מִן חֲרַכַּיָא עָלִין כְּגַנָּבִין: י קֳדָמוֹהִי חֲרוּבַת אַרְעָא זָעוּ שְׁמַיָא שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קְבָלוּ וְכוֹכְבַיָא כְּנָשׁוּ זְהוֹרְהוֹן: יא וַיְיָ אָרֵים מֵימְרֵיהּ קֳדָם מַשְׁרְיָתֵיהּ אֲרֵי סַגִּי לַחֲדָא מַשְׁרְיָתֵיהּ אֲרֵי תַקִּיפִין עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ אֲרֵי רַב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְחָסִין לַחֲדָא וּמַן יָכִיל לְסוֹבָרוּתֵיהּ: יב וְאַף כְּעַן אֲמַר יְיָ תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְצוֹמָא וּבְבִכְיָתָא וּבְמִסְפְּדָא: יג וְאַעְדּוֹ רְשַׁע לִבְּכוֹן וְלָא בִּבְזוּעַ לְבוּשֵׁיכוֹן וְתוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרֵי חַנָּנָא וְרַחֲמָנָא הוּא מַרְחִיק רְגַז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טָבְוָן וְקֻשְׁטְּ וּמֵיתִיב מֵימְרֵיהּ מִלְּאַיְתָאָה בִּישָׁא: יד מַן יָדַע דְּאִית בֵּיהּ חוֹבִין יְתוּב מִנְהוֹן וְיִתְרַחֵם עֲלוֹהִי וְכָל מַן דִּיתוּב יִשְׁתְּבְקוּן לֵיהּ חוֹבוֹהִי וִיקַבֵּיל בִּרְכָן וְנַחֲמָן וּצְלוֹתֵיהּ כִּגְבַר דְּמַקְרֵיב

ר"פ בטעם. ס' חס' כליש'. ונחם דמי יודע נקוד קמץ ו' פתחין, ובספרים שהיו לפני מלאתי זה. עלין קמץ ובלפניו פתח אלא המסורות מונה זה דמי יודע חד מן ג' פתחין

תולדות אהרן וה' נתן: זוכר ויפב: וקרעו לבבכם. תענית טו מ"ק כו: כי חנון. (תענית סב):

ודבתריה גבר במסלתו ילכון. אם עזבו בניו תורתי: וכוכבים ו' בקריאה וסימ' במסרא רבתא:

רדק

מקרא וי"מ אותו מן הטבע תטביענו כמו שאמר גבר במסילתו וי"מ אותו כמו יעוותות וכן הוא בלשון ערבי: (ח) ואיש. גבר במסילתו. לפי שהמשילם באנשים וגבורים אמר גבר אע"פ שלא יפיל זה הלשון אלא על בני אדם: ובעד השלח יפלו. השלח הוא הסייף וכן מעבור בשלח ואין משלחת במלחמ' ... פי' על כמו ויסגר השם בעדו ... בעדו יפלו כמו יחנו וכן על פני כל אחיו נפל נופלים בעמק: לא יבצעו. כמו לא יפצעו מן פצע תחת פצע והוא פעל עומד וכן ובצעם בראש כלם והוא פעל יוצא ענין כריתה אמר אין החיל הזה כשאר אויבים שתמנעם מלבא עליך בחרב כי אלה יחנו על החרבות ולא יבצעו וזה לקלותם וי"ת שלא ענין שליחות ויבצעו ענין שוחד בצע אמר ולאתר דאינון שליחין קטלין ולא מקבלין ממון אמר אינם כשאר אויבים שתפייסם בממון: (ט) בעיר ישקו. ענין שוק וזכר זה הלשון בארבה לפי ששוקיו הם רוכים ועוד כי היא הולך תמיד לא ינוח אלא מעט וכן אמר כמשק גבים שוקק בו רוצה לומר התמדת ההליכה וכן ובן משק ביתי ויונתן תרגם בקרתא מודיינין. בבתים יעלו כי משואות אויביך יסבב האדם בבתים הגבוהים: בעד החלונים. כמו מן החלונים וכן בעד הסבכה בעד החלון אמר אינם כשאר אויבים שתסגור השער לפניהם כי מן החלונים יכנסו בבית כמו הגנב שימצא השער סגור וישתדל ליכנס מן החלונים: (י) לפניו רגזה ארץ. כאלו תרגז הארץ לפניו. וזה דרך משל וכן רעשו שמים וקדרו ואספו נגהם הכל משל לרוב הצרה כי כן דרך הכתוב כמו תחשך השמש בצאתו והדומים לו רבים וענין אספו נגהם אספו אורם לתוכם שלא נראה וכן אסוף ידיך ויאסוף רגליו: (יא) וה' נתן קולו. והנה האל יתברך השמיע בא החיל הזה לפני בואו על ידי נביאיו כדי שישובו בתשובה: ומי יכילנו. מי יוכל לסבלו וכן מי מכלכל את יום בואו: (יב) וגם עתה. טעם וגם רוצה לומר אם לא תשובו לפני בואו גם עתה אחרי בואו אני מזהיר בכם שתשובו ואמר עתה כי קרוב היה עת בואו בשנה הנביאה כמו שאמר כי בא יום ה' כי קרוב: בכל לבבכם. שלא תהיה התשובה בלב ולב שתראו דרכי התשובה בנגלה ובנסתר לא תשובו והתשובה תהיה בנסתר כי היא העיקר: ובצום ובכי ובמספד. בנראה להכניע הלבבות ושיראו איש את חברו גם בוכה גם ספד ויכניע לבבו אם לא שב מעצמו: (יג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם. אם תקרעו לבבכם ותסירו ממנו כל מחשבה רעה אינכם צריכים לקרוע בגדיכם כמו שאדם קורע בגדיו על הצער והצרה: כי חנון ורחום הוא. כן מדותיו כמו שכתוב בתורה שהוא מנחם על הרעה לשבים וכן כתוב וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו: (יד) מי יודע ישוב. י"מ מי יודע אולי ישוב האל יתברך ונחם ואף על פי שאמרנו כי ממדותיו הוא שנחם על הרעה ואין ספק בזה אף על פי כן אם רבו העונות לא ינחם עד שיענם מעט או רב לפיכך אמר מי יודע או מי ישים פירושו מי שיודע דרכי התשובה ישיב ונחם האלהים על הרעה הזאת וי"ת מאן ידע דאית ביה חובין יתיב מנהון ויתרחם עלוהי: והשאיר אחריו ברכה. והאל יתברך ישאיר אחר הארבה ברכה שאם ישובו בעדנו ידיתנו האל יתברך וישאיר בגומת ברכה שלא ישחית הכל והנשאר יהיה לברכה ותעשו ממנו מנחה ונסך לה' אלהיכם

מצודת דוד

כולם יחרדו מפניו ועל שהמשילם לעם הערוך למלחמה אמר בו לשון הנופל בעם והוא מדרך גוזמא והפלגה כדרך המליצה: כל פנים. כל פני הבריות קבצו שחרות כקדרה: (ז) ואיש. כל אחד ילך בדרכו המיוחד לו ולא ילכו באורח מעוקם ומותעה: (ח) לא ידחקון. זה לזה כי כ"א ילך במסילתו המיוחד לו: ובעד השלח יפלו. ישכבו על החרבות לא יהיו נחתכים עליו לחתיכות: (ט) בעיר ישקו. בתוך העיר ישמיעו קול וירוצו על החומות ויעלו בבתים ויבואו בהם דרך החלונות כמו הגנב ולפי שהמשילו לעם אמר לשון הנופל באנשי מלחמה אבירי לבב הלוחמים בחזקה והוא ענין מליצה: (י) לפניו רגזה ארץ וגומר. ר"ל צער גדול יהיה בעולם בעת יבוא כאלו תרגז הארץ וירעשו השמים ושמש וירח נשחרו והכוכבים הכניסו זהרם ולא יאירו על פי תבל: (יא) נתן קולו. אל עמו השמיע קולו על ידי הנביאים לפני בוא חילו הוא הארבה: כי רב. ר"ל שאמר אשר מחנהו רב מאד: עושה דברו. המשחית בשליחות המקום ב"ה: יום ה'. יום הפורעניות הבא מה': ומי יכילנו. מי יכול לסבול היום ההוא: (יב) וגם עתה. אחר שנגזרה הגזרה: (יג) וקרעו לבבכם. ר"ל עשו הכנעה בלב ולא במעשה קריעת הבגדים לבד: ושובו. בהכנעה כזאת שובו אל ה': כי חנון וגומר. וירחם עליכם: ונחם. מתחרט על הרעה שחשב לעשות: (יד) מי יודע. מי שיודע עון בעצמו ישוב ויתחרט: והשאיר. ר"ל אף כשיבוא הארבה הנה בלכתו ישאר אחריו ברכה ולא ישחית הכל: מנחה ונסך. ר"ל יהיה פרים

מצודת ציון

(ח) ידחקון. מלשון דחק: גבר. איש יאמר בלשון שאלה על הארבה: במסלתו. מלשון מסילה ודרך: ובעד. ענינו כמו על וכן וכפר בעדו (ויקרא ט"ז): השלח. כן יקרא החרב וכן ואיש שלחו בידו (דברי הימים ב' כ"ג): יפלו. ישכנו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה): יבצעו. ענין חתוך כי פתות אותה פתים (ויקרא ב') ת"א בצע יתיה בצועין: (ט) ישוקו. ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה ל"ג): בעד. בדרך וכן בעד החלון (שופטים ה'): (י) רגזה. ענין תנועת החרדה: רעשו. ענין רעדה: קדרו. ענין שחרות כמו קודר שחותי (תהלים לה): אספו. ענין הכנסה וכן ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): נגהם. ענין האורה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח): (יא) נתן. ר"ל השמיע: חילו. מלשון חיל ולבאות עם: יכילנו. ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כ"ו): (יב) עדי. אלי כמו האזינה עדי (במדבר כ"ג): (יג) וקרעו. ר"ל פתחו והסירו ערלת לבבכם להראות הכנעה: ונחם. ענין חרטה: (טו) קדשו. הזמינו

אבן עזרא

מנחה ונסך: (טו) תקעו. אחר ביאת הארבה: (טז) אספו. יצא חתן. לעשות מספד ובכי: (יז) בין. אין נכון לבכות בבות השם בהיכל לפניו: לחרפה. רעב. למשל בם גוים. כי הרעבים יברחו אליהם ואם באו עליהם אין כח בהם להלחם: (יח) ויקנא. בעבור ארצו כמו פן יאמרו לי וככר הזכרתי כי דבר נגזר להיות יאמרוהו הנביאים על לשון עבר: (יט) ויען. את הכהנים הבוכים. מלא ושבעתם כמו מלא גם חסר: ולא אתן אתכם. שיפולו לבקש לחם כאשר אמרו מצרים נתנו יד: (כ) ואת הצפוני. חיל הארבה שבא מפאת צפון ופעם אל ארץ ציה שלא ימצא מה יאכל: הקדמוני. הוא המזרחי והאחרון המערבי ושניהם כנגד ירושלם והנה בהיותם בארץ שממה ימית: צחנתו. כמו באשו ואין ריע לו רק הטעם כפול: (כא) אל תיראי כנגד ונורא מאד: גילי. כנגד מספד: כי הגדיל השם לעשות. טוב כנגד כי הגדיל הארבה להרע: (כב) אל תיראו בהמות שדי. כנגד גם בהמות שדי תערוג

רש"י

בפירות: (טז) קבצו זקנים. מתשקלנו שלא קבון ולא לי רפי וקל: (יז) לחרפה: לגדופין: למשל בם גוים. לשון משל ומליצה: (יח) ויקנא ה' לארצו. לשון המקנא אחה לי (במדבר יא) נכנסה בלבו עברה ותאוה להלחם במלחמתם ולהתעסק בצרכים ורבותינו פירשו לשון הקנאה הטובה כבוגאי על עסקי ארצו: (יט) חרפה. גדוף שיקראו אתכם חסירי לחם: (כ) ואת הצפוני. יש לפותרו על חיל הארבה ועליו יופל לי הדחתיו אל ארץ ציה ושממה ד"א העם הבא מצפון מלכי אשור ורבותינו אומרים זה יצר הרע שצפון בלבבו של אדם: הקדמוני. המזרחי ורבותינו פירשו ביצר הרע דלשו שני הימים הללו במקדש ראשון ובמקדש שני וכן פירשוהו על אשר שם פניו במקדש ראשון ושני והחריבם ולפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור צ"ל פניו (אל) הים הקדמוני מקצת חילו אשלח למזרח ומקצתו למערב: צחנתו. באשו יורה עליו שהוא לשון זוהם וסירוח: כי הגדיל לעשות: רשע שפשט ידו בגדולים: (כא) אל תיראי אדמה. ארץ ישראל אם תשובי בתשובה: אם

תרגום

קוּרְבָּנִין וְנִסְכִּין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן: טו תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּצִיּוֹן גְּזָרוּ תַּעֲנִי עֲרָעוּ כְּנִישָׁא: טז כְּנוֹשׁוּ עַמָּא זַמִּינוּ קְהָלָא כְּנוֹשׁוּ סָבַיָּא אַיְתוּ טַלְיָא וְיָנְקֵי חַדְיָא יִפּוֹק חַתְנָא מֵאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבֵיהּ וְכַלְּתָא מִבֵּית גְּנוּנְהָא: יז בֵּין אוּלָמָא וּלְמַדְבְּחָא יִבְכּוּן כָּהֲנַיָּא דִמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ וְיֵימְרוּן חוּס יְיָ עַל עַמָּךְ וְאַל תִּתֵּן אַחְסַנְתָּךְ לְחִיסוּדִין לְמִשְׁלַט בְּהוֹן עַמְמַיָּא לְמָה יֵימְרוּן בְּעַמְמַיָּא אָן דְּאִתְפְּרִיקוּ בְּמֵימַר אֱלָהֲהוֹן: יח וְחָס יְיָ עַל אַרְעֵיהּ וְרַחִים עַל עַמֵּיהּ: יט וְאָתֵיב יְיָ וַאֲמַר לְעַמֵּיהּ הָא אֲנָא מְבָרֵךְ לְכוֹן עֲבוּרָא וְחַמְרָא וּמִשְׁחָא וְתִסְבְּעוּן יָתֵיהּ וְלָא אֶתֵּן יָתְכוֹן עוֹד חִיסוּדֵי כַּפְנָא בֵּינֵי עַמְמַיָּא: כ וְיָת עַמָּא דַּאֲתֵי מִצִּפּוּנָא אַרְחִיק מִנְּכוֹן וְאַגְלֵינֵיהּ לְאַרְעָא צַדְיָא וַחֲרִיבָא רֵישֵׁיהּ לְיַמָּא מַדִּינְחָא וְסוֹפֵיהּ לְיַמָּא מַעַרְבָאָה וְתִסַּק סְרוּחֵיהּ וְיִהַךְ רֵיחֵיהּ אֲרֵי אַסְגֵּי לְמֶעְבַּד בִּישִׁין: כא לָא תִדְחֲלִין אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בּוּעִי וַחֲדִי אֲרֵי אַסְגֵּי יְיָ לְמֶעְבַּד בִּיךְ טָבְוָן לְעַמֵּיהּ: כב לָא תִדְחֲלוּן חֵיוַת בָּרָא אֲרֵי

יואל ב

אֱלֹהֵיכֶם: טו תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה: טז אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ: יז בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: יח וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ: יט וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם: כ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת: כא אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת: כב אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי

(גליון: י"ו ב' · ג' · ב' ויקס אם בחלר · פ' רפין · ג' · כ' · ג' מ"ל · בתרי לישני בני גד · למספחותם · ג' וחסר · י"א)

תולדות אהרן צפוני. סוכה נב:

מסורה

חנון ורחום ה' וסי' בסס' רבתא: ויאמרו ט' רפין וסי' נמסר בישעיה סי' י"ד: ואל תתן ג' וסימ' כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' · ואל תתן נחלתך לחרפה למשול בם גוים · ואל תתנעלינו דם נקי דיונה: והתירוש ג' ומ"ל בקריאה וסימ' והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה · ויען ה' ויאמר לעמו הנני שולח: וכל יהודה הביאו: אדמה י"א בקריאה וסימ' וקין היה עבד אדמה: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו. משא צמד פרדי' אדמה · כי מי דימון מלאו דם · הוי רב יוצרו · שדד שדה אבלה אדמה · אל תיראי אדמה גילי ושמחי · אשתך בעיר תזנה: ויאמר לא נבי' אנכי: ויבן מגדלים רבים · תשלח רוחך יבראון:

רד"ק

אלהיכם כנגד מה שאמר הכרת מנחה ונסך מבית ה': (טו) תקעו. פירשנוהו למעלה: (טז) אספו עוללים ויונקי שדים. שיתענו גם הקטנים וכן יונקי שדים יתענו שלא ינקו וישימו כנם באסיפה אחת ויבכו הקטנים ויונקי שדים לרעבונם והגדולים יכנעו לנכיחם וישובו והאל יתברך ברחמיו ירחם לצעקת הקטנים: יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה. אפילו החתן שהיה לו לשמוח עם אשתו יצא מחדרו וכן הכלה תצא מבית חופתה והוא החדר שזכר או פי'. מחופתה מהכלים והעדיים שחופפין עליה בימי החתונה וכלם יהיו באסיפה אחת ויבכו החתן והכלה עמהם חרד שמחתם וכל אלה הדברים שוברים לבו של אדם וה' ירחם וי"ת ויפוק חתנא מאדרון בית משכביה וכלתא מבית גנונהא: (יז) בין האולם ולמזבח. כי שם היו עומדים לעבוד עבודתם ובהתבטל העבודה במ"ש הכרת מנחה ונסך שם במקום עבודתם יבכו ויתפללו לאל ית' בבית מקדשו ויאמרו חוסה ה' על עמך: חוסה. מלעיל: לחרפה למשול בם גוים. כי כשהיה רעב בארץ ישראל היו יוצאים רבים ממנה לגור בארץ מצרים ובארץ פלשתים מפני הרעב וזה היה חרפה להם ומושלים בהם גוים בהיותם גרים בארצם: (יח) ויקנא ה' לארצו. התנבא הנביא כי אחר שיעשו תשובה יקבל האל יתברך תפלתם ואז יקנא לארצו שלא תהיה שממה וטעם הקנאה מפני שהיו חרפה בגוים: לארצו. בעבור ארצו וכן המקנא אתה לי: (יט) ויען. ענה לנועקים על ידי נביאיו: שולח לכם. שאצמיח לכם עשב השדה ועשב הארץ ויונתן תרגם מברך לכון: ושבעתם אותו ממנו וכן פן תשבענו והקאותו תשבע ממנו: (כ) ואת הצפוני הרחיק מעליכם. הארבה קרא צפוני שבא להם מפאת צפון: והדחתיו אל ארץ ציה ושממה וגם ימות שלא ימצא מה יאכל להיכך ועלה באשו: את פניו אל הים הקדמוני. פי' המזרח והוא ים כנרת או ים המלח שהם למזרח ארץ ישראל וסופו אל הים האחרון. ים המערבי והוא שקרא אותו בתורה הים הגדול שהוא למערב ארץ ישראל: פניו. רוצה לומר ראשו כל כך היה רב חיל הארבה שהיה מחזיק מים המזרחי לים המערבי: ועלה באשו. האלף בשו"א לבדו: ותעל צחנתו. כפל הענין במ"ש כי צחנתו כמו באשו וטעם העליה שיעלה ריחם הרע לאפי העוברים: כי הגדיל לעשות. הארבה הגדיל לעשות רע בארץ והאל יתברך ריחם על הארץ והמיתו ורז"ל פירשו זה הפסוק לימות המשיח ואמרו ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם: והדחתיו אל ארץ ציה ושממה. למקום שאין בני אדם מצויין להתגרות בהן: את פניו אל הים הקדמוני. שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו: וסופו אל הים האחרון. שנתן עיני במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו: ועלה באשו ותעל צחנתו. שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאי ישראל כי הגדיל לעשות אמר אביי ותלמידי חכמים יותר מכולם: (כא) אל תיראו אדמה. ארץ ישראל אל יראו יושביה: גילי ושמחי. כנגד חגרו וספדו והלילו קדשו צום: כי הגדיל ה' לעשות. פי' לעשות טובות כנגד הארבה שהגדיל לעשות רעות: (כב) אל תיראו בהמות שדי. כמו שדה כנגד מה שאמר גם בהמות שדה תערוג אליך: כי דשאו נאות מדבר. שאמר עליהם ואש אכלה וכיון שדשאו כן מלאו

מצודת ציון

הזמינו: קראו. הכריזו: עצרה ענין קבוץ ואסיפה: (טז) קהל. אסיפת עם: עוללים. קטנים: מחפתה. מל' חפוי ומכוסה: (יז) חוסה. מל' חום וחמלה: (יח) ויקנא. מל' קנאה: (כ) והדחתיו. מל' דחיה: פניו. ר"ל ראשו ותחלתו: האחרון. המערב קרוי אחור וכן עד הים האחרון (דברים לד): באשו. ענין סרחון: צחנתו. ענינו כמו באשו ואין לו דמיון. ובספרי כל נדרי נתן סחר: דשאו

מצודת דוד

ממה להביא מנחה ונסכים: (טו) תקעו שופר להזכיר על התשובה: קדשו צום: הזמינו יום צום: קראו עצרה. הכריזו להתאסף לבית ה': (טז) קדשו קהל. הזמינו את כל הקהל להתענות לפני ה': אספו עוללים. שגם הם יתענו עמכם: יצא חתן מחדרו. להתקבץ עם כל העם ולא ישמח אז עם כלתו: מחפתה. הוא מקום הסתרת הכלה עם החתן והיא החדר שזכר: (יז) לחרפה. כי בעבור הרעב בע"כ ילכו אל ארצות הבבליים ויהיו לחרפה ביניהם וימשלו בם כדרך התושבים על הגרים: איה אלהיהם. ר"ל מדוע עזב עמו שיהיו חסירי לחם: (יח) ויקנא. ר"ל כאשר כן תעשו אז בעבור ארצו יתקנא המקום בהשפעת ארץ הכשדים: (יט) ויען. על שאלת בקשת עמו: הנני שולח לכם ר"ל מעתה תהיה הברכה בתבואת השדה: ושבעתם אותו. ר"ל תשבעו ממנו: חרפה בגוים. ר"ל להיות גרים ביניהם מפאת רעבון ולסבול חרפתם: (כ) ואת הצפוני. הארבה הבא מפאת צפון ארחיק מעליכם ולא ישוב לבוא: והדחתיו וגומר. למות שמה: את פניו. התחלת קבוצת הארבה אדיחנו אל הים הקדמוני הוא ים המלך שהוא במזרחו של א"י: וסופו. סוף קבוצת הארבה ההולך באחרונה אדיחנו אל הים האחרון הוא ים המערבי: ועלה באשו. אחר שימיתה יעלה ריחם הרע באפי העוברים: ותעל צחנתו. כפל הדבר במ"ש: כי הגדיל לעשות. כי הארבה הגדיל לעשות רעה מרובה בארץ ישראל ולכן ימות ולא ישוב עוד: (כא) אל תיראי אדמה. שלא ישוב הארבה עוד אלא גילי ושמחי כי מעתה הגדיל ה' לעשות טובה הרבה: (כב) אל תיראו בהמות שדי. לדאוג על חסרון המרעה כי מעתה תגדל

רש"י

(כג) את המורה • את נביאכם המורים אתכם לשוב אלי כדי לצדק אתכם : מורה ומלקוש • כמו יורה ומלקוש (דברים יא) : בראשון • בניסן ואע"פ שהיורה היא רביעה ראשונה היורדת על הזרע והוא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שנגלה התבואה באחד עשר יום : (כד) והשיקו • לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הבור שלפני הגת : (א) והיה אחרי כן • לעתיד לבא : על כל בשר • על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל לו)

פסוקים

כב אַל־תִּֽירְאוּ֙ ... דָּֽשְׁא֖וּ נְא֣וֹת מִדְבָּ֑ר כִּי־עֵץ֙ נָשָׂ֣א פִרְי֔וֹ תְּאֵנָ֥ה וָגֶ֖פֶן נָתְנ֥וּ חֵילָֽם׃
כג וּבְנֵ֣י צִיּ֗וֹן גִּ֤ילוּ וְשִׂמְחוּ֙ בַּיהוָ֣ה אֱלֹֽהֵיכֶ֔ם כִּֽי־נָתַ֥ן לָכֶ֛ם אֶת־הַמּוֹרֶ֖ה לִצְדָקָ֑ה וַיּ֣וֹרֶד לָ֠כֶם גֶּ֣שֶׁם מוֹרֶ֧ה וּמַלְק֛וֹשׁ בָּרִאשֽׁוֹן׃
כד וּמָלְא֥וּ הַגֳּרָנ֖וֹת בָּ֑ר וְהֵשִׁ֥יקוּ הַיְקָבִ֖ים תִּיר֥וֹשׁ וְיִצְהָֽר׃
כה וְשִׁלַּמְתִּ֤י לָכֶם֙ אֶת־הַשָּׁנִ֔ים אֲשֶׁר֙ אָכַ֣ל הָֽאַרְבֶּ֔ה הַיֶּ֖לֶק וְהֶחָסִ֣יל וְהַגָּזָ֑ם חֵילִי֙ הַגָּד֔וֹל אֲשֶׁ֥ר שִׁלַּ֖חְתִּי בָּכֶֽם׃
כו וַאֲכַלְתֶּ֤ם אָכוֹל֙ וְשָׂב֔וֹעַ וְהִלַּלְתֶּ֗ם אֶת־שֵׁם֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֔ם אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה עִמָּכֶ֖ם לְהַפְלִ֑יא וְלֹא־יֵבֹ֥שׁוּ עַמִּ֖י לְעוֹלָֽם׃
כז וִֽידַעְתֶּ֗ם כִּ֣י בְקֶ֤רֶב יִשְׂרָאֵל֙ אָ֔נִי וַאֲנִ֛י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם וְאֵ֣ין ע֑וֹד וְלֹא־יֵבֹ֥שׁוּ עַמִּ֖י לְעוֹלָֽם׃

ג א וְהָיָ֣ה אַחֲרֵי־כֵ֗ן אֶשְׁפּ֤וֹךְ אֶת־רוּחִי֙ עַל־כָּל־בָּשָׂ֔ר וְנִבְּא֖וּ בְּנֵיכֶ֣ם וּבְנֽוֹתֵיכֶ֑ם זִקְנֵיכֶם֙ חֲלֹמ֣וֹת יַחֲלֹמ֔וּן בַּח֣וּרֵיכֶ֔ם חֶזְיֹנ֖וֹת יִרְאֽוּ׃

אכול י' מלאים בקריאה בליש' : ויאכל גם אכול את כספנו • הן לא תובא את דמה . האכול אכלנו מן המלך . אכול השנה ספיח דמלכים וחברו דישעיה . ערוך השלחן צפה הצפית . אכול ושתו כי מחר • ואכלתם אכול ושבוע •

תרגום

אִתְעֲטָרוּ דִּירַת מַדְבְּרָא אֲרֵי אִילָנָא אַצְלַח אִבֵּיהּ תֵּינָיָא וְגוּפְנַיָּא מְעַנּוּ פֵּירֵיהוֹן : כג וּבְנֵי צִיּוֹן בִּיעוּ וַחֲדוּ בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן אֲרֵי אֲתֵיב לְכוֹן יָת מַלְפְּכוֹן בִּזְכוּ וּמַחִית לְכוֹן מְטַר בְּכִיר בְּעִדָּנֵיהּ וּלְקִישָׁא בִּירַח נִיסָן : כד וְיִתְמַלְּיָן אִדְּרַיָּא עֲבוּרָא וְיִטּוּפוּן נַעֲוַיָּא חַמְרָא וּבֵירַיָּא מִשְׁחָא : כה וַאֲשַׁלֵּים לְכוֹן שְׁנַיָּא טָבְתָא חֲלַף שְׁנַיָּא דְּבַזּוּ יָתְכוֹן פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא וּמַזָּלַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא פּוּרְעָנוּת חֵילִי רַבָּא דְּשַׁלְּחִית בְּכוֹן : כו וְתֵיכְלוּן מֵיכַל וְתִסְבְּעוּן וּתְשַׁבְּחוּן יָת שְׁמָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דַּעֲבַד עִמְּכוֹן פְּרִישָׁן וְלָא יִבְהֲתוּן עַמִּי לְעָלַם : כז וְתִדְּעוּן אֲרֵי בְּגוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי וַאֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלֵית עוֹד וְלָא יִבְהֲתוּן עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לְעָלַם : א וִיהֵי בָּתַר כֵּן אֶשְׁפּוֹךְ יָת רוּחַ קוּדְשִׁי עַל כָּל בִּסְרָא וְיִתְנַבּוּן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן סָבֵיכוֹן חֶלְמִין יַחְלְמוּן עוּלֵימֵיכוֹן חֶזְוָנִין יֶחֱזוּן :

אבן עזרא

תערוג אליך : כי דשאו נאות מדבר • הפך ואש אכלה נאות מדבר : כי עץ נשא פריו . הפך כל עצי השדה יבשו : (כג) ובני . אמר יפת כי המורה הוא הנביא שהיה מורה אותם בדרך לדק על כן באה להם הטובה והזכיר מורה ומלקוש כמו בלתי החמור חמור חמרתים שלשים עיירים ושלשים עיירים המבעיר את הבערה כי יבער איש ולפי דעתי שהוא כמו יורה ואמר את המורה לצדקה כמו שמש צדקה ומרפא בכנפיה • ופעם בראשון בחדש הראשון כי לעולם יהיו בין זמן היורה שהוא כמו המורה ובין זמן המלקוש ימים רבים ובחדש ראשון יבאו שניהם וזה במעשה נס וגם הוא כי הגדיל ה' לעשות : (כד) ומלאו • והשיקו היקבים כמו משיקות : (כה) ושלמתי • זה יורה שבכל שנה שעברה בא מין אחד ועתה באו ארבעתן והיה להם שובע גדול : (כו) ואכלתם . ולא יבושו • הפך הובישו אכרים והם שנים שרשים והטעם אחד וכמוהו יען ועולו עלה : (כז) וידעתם • לולי כבודי שהיא בתוככם לא היה זה על כן יבשתו כי מהיום והלאה ולא יבושו לעולם : (א) והיה אחרי כן . אמר רבי ישועה כל זאת הנבואה היא לעתיד ורבי משה הכהן אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרית הימים אולי זה הנביא היה בימי יהושפט על כן יזכור עמק יהושפט והנביאים ובני הנביאים היו רבים כי רבים יצאו

תולדות אהרן

כי עץ . כתובות קיב (שבועות לה): ובני ציון . תענית ו (שקלים כ תענית סד) : גשם מורה • תענית ה : אכול ושבוע . מ"ק ט : את רוחי . עקרים מ"ג פכ"ג :

רדק

מלאו כאפיקים מים : כי עץ נשא פריו • כמו שעץ נשא פריו ביישוב כן במדבר דשאו תקומות הדשאים : חילם. כחם והוא הפרי וי"ת עננו פיריהון : (כג) ובני ציון . כנגד מה שאמר תקעו שופר בציון : כי נתן לכם את המורה לצדקה . כמו יורה ואמר כי נתן לכם לצדקה שעשה עמכם כעברו על פשעכם ופקד אתכם במטר וזכר המורה תחלה שהוא במרחשון אח"כ פירש עוד ואמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון, או פי' הגשם הנקרא מורה הורידו לכם בעתו שהוא במרחשון והוריד לכם ג"כ מלקו' בעתו בחדש הראשון שהוא ניסן ושניהם מורה כמ"ש כמו יורה בוי"ד וי"ת המורה בראשון ענין הוראה שתרגם הפסוק כן ובני ציון ביעו וחדו במימרא דה' אלהכון ארי יתיב לכון ית מלפיכון לזכו ומחית לכון מטר בכיר בעדניה ולקישא בירח ניסן . ורבותינו ז"ל פי' כי יורה ומלקוש שניהם ירדו בניסן באותה שנה שאמרו אותה שנה יצא רוב אדר ולא ירדו להם גשמים וירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם הנביא לישראל צאו וזרעו אמרו מי שיש לו קב חטים או שעורים יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבחורים ובסדקין של נמלים ושבכותלים ויצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שנייה בה' בניסן והקריבו עומר בט"ז בניסן ונמצא העומר המתקרב מתבואה הגדלה בו' חדשים קרב משל י"א יום.ונמצאת התבואה הגדלה בו' חדשי' גדלה בי"א יום ועל אותו הדור נאמר הזורעי' בדמעה ברנה יקצרו:(כד)ומלאו הגרנות בר. מבואר הוא : והשיקו • כמו והציפו מן ויצף ה' אלהים את מי ים סוף על פניהם כלומר שיהיו היקבים מלאים עד שיצופו היין או השמן על פניהם . ובדברי רז"ל מי שהיה שנטמאו השיקן ואחר כך הקדישן סמורין הקדישן ואח"כ השיקן טמאים פי' שקען במי מקוה עד שיצופו מי המקוה עליהם : (כה) ושלמתי לכם את השנים • כי לא באו בשנה אחת כמו שפי' . וי"ת הפסוק הזה דרך משל נראה כי דעתו היה שהיא נבואה עתידה לימות המשיח שתרגם ואשלם לכון שנייא טבתא וגו' : (כו) ואכלתם • אשר עשה עמכם להפליא , פלא היה כי בשנה אחת שלם להם תבואת ד' שנים . ולדברי רז"ל שכתבנו היה הפלא יותר גדול: ולא יבושו • לפי שהיה להם בחלה השנים חרפת רעב בגוים: (כז) וידעתם . תכירו שאני בקרבכם שומע לצעקתכם ואני אלהיכם ואין עוד , לא כאלהי העמים שעבדתם כי הם לא יועילו כי כמה תהו : (א) והיה אחרי כן . כמו והיה באחרית הימים, ואמר אחרי כן לפי שאמר וידעתם כי בקרב ישראל אני אמר עתה תדעו ולא ידיעה שלמה כי עוד תשובו ותחטאו לפני אבל אחרי זאת הידיעה יבא זמן שתדעו אותי ידיעה שלמה ולא תחטאו עוד והוא לימות המשיח שנ' כי מלאה הארץ דעה את ה': אשפוך רוחי על כל בשר • פי' בישראל כמו שאמר במקום אחר כל בשר ואינו לכל בעלי חיים אלא שאדם לבדו , ואומר ויברך כל בשר יצא כל בשר כן פרט הנה כל בשר על ישראל הראויים להיות רוח הקדש עליהם . ואמר כל ר"ל הגדולים והקטנים כמו שאמר כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, ורוחי היא רוח דעה והשכל כמו שאמר ונחה עליו רוח ה' ואח"כ פירש רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' • ומפני שיזדכך שכלם ויגבר במקצתם כח הדברי עד שיתנבאו כי לא אמר כי כלם יתנבאו אלא ונבאו בניכם ובנותיכם . ובשפיכות הרוח אמר על כל בשר אבל בנבואה לא אמר כל אלא ונבאו בניכם ובנותיכם • ואמר זקניכם בחוריכם לא כלם והוא ע"ד שכתב החכם הגדול הרב ר' משה

מצודת דוד

דשא במקום אהלי המדבר מושב הרועים : כי עץ נשא פריו • ר"ל כי אפי' העץ יגדל פרי וכל שכן שתצמיח דשא כי יותר יש צורך מטר השמים אל האילנות מלדשא הארץ : (כג) את המורה לצדקה • את המטר יתן בצדקה ולא לפי הגמול : בראשון . ר"ל כמו בזמן הראשון קודם עצירת הגשמים שהיה כל אחד בזמנו : (כד) והשיקו • כשהיין והשמן יורדים אל היקב משמיעים הרעשת קול ור"ל שיתרבו היין והשמן : (כה) ושלמתי לכם • מה שנחסר בשנים הקודמים ע"י הארבה אשלים אותה לתוספות הכל כי תהיה הברכה מרובה : (כו) ואכלתם • אז תאכלו אכילה ושביעה ר"ל לא יחסר הלחם ותאכלו עד כדי שבועה לא כדרך שאוכלים בימי הרעב רק להחיות את הנפש : והללתם • אז תהללו את ה' אשר עשה עמכם דבר שיש להפליא בו כי תהיה הברכה בתכלית : ולא יבשו עמי לעולם • ר"ל עוד לא יכלו לגור בארצות הכשדים מחסרון הלחם ולא יסבלו אח"כ חרפת הכשדים ובשתם : (כז) וידעתם • אז תכירו אשר אני בקרב ישראל להשגיח בהם : ואין עוד • ר"ל אין עוד אלהים לעכב על ידי מלעשות לכם ברכה מרובה כזאת : ולא יבשו עד עולם כי מי יעמוד למולי להביאם לידי בושה : (א) והיה אחרי כן • ר"ל אחרי ימים מרובים בזמן המשיח : אשפוך את רוחי • ר"ל רוח חכמה והכרת אלהות אשפוך על כל בשר כי אף העכו"ם יכירו אז וידעו שה' הוא האלהים : ונבאו בניכם ובנותיכם • לא כמו בימי הגולה שנעדרת הנבואה מישראל כי אז ינבאו בניכם ובנותיכם עם כי האבות לא נבאו : חלומות יחלומון • ר"ל חלום נבואי : חזיונות יראו • גם הוא ענין מראה

מצודת ציון

(כב) דשאו. מל' דשא ועשב: נאות. מדור: נשא. טען וגדל: חילם. מל' חיל וכח ור"ל פריים: (כג) המורה. כן יקרא הגשם היורד אחר הזריעה כי מרוה ומשביע הארץ והזרעים וכן יורה ומלקוש (דברים י"א) : לצדקה . כמו בצדקה ובא הלמ"ד במקום הבי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט') ומשפטו בכסא : ומלקוש • הוא מטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות : (כד) הגרנות • מקום שאוצרים שם התבואה : בר • תבואה כמו לשבר בר (ראשית מ"ב) : והשיקו • ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה ל"ג) : היקבים • הם הבורות שהיין והשמן יורד בהם : (כו) והללתם • מלשון הלול ושבח : להפליא . מלשון פלא ותמהון : (א) אשפוך . ר"ל אתן בשיעור מרובה כשופך דבר מה : כל בשר • ר"ל כל אדם כמו לכל בשר (שם סו) : חזיונות • מל' חזון ומראה נבואה : ונתתי

ב וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי: ג ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן: ד השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא: ה והיה כל אשר יקרא בשם יהוה ימלט כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה כאשר אמר יהוה ובשרידים אשר יהוה קרא:

ד א כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא אשר אשוב (אשיב ק') את שבות יהודה וירושלם: ב וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו: ג ואל עמי ידו גורל ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו:

ב ואף על עבדין ועל אמהן ביומיא האנון אשפך ית רוח קודשי: ג ואתן אתין בשמיא ובארעא דמא ואשא ויתמרין דתנן: ד שמשא יתהפך לקבלא וסיהרא לדמא קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא ודחילא: ה ויהי כל דיצלי בשמא דיי ישתזיב ארי בטורא דציון ובירושלם תהי שיזבתא כמא דאמר יי ובמשזביא דיי זמין: א ארי הא ביומיא האנון ובעדנא ההיא דאתיב ית גלות אנש יהודה ויתבי ירושלם: ב ואכנוש ית כל פלחי מזריא סחור סחור דארעא ישראל ואחתנון למישר פלוג דינא ואתפרע מנהון תמן על עמי ואחסנתי ישראל דבדרו ביני פלחי מזריא סחור סחור דארעא ישראל וית ארעי פליגו: ג ובעמי רמו עדבין ויהבו עולימא באגר זניתא ועולימתא זבינו בחמרא

אבן עזרא

ינאו לדבר עם אלהים ועובדיהו נבדו אחביא מהם ק': על כל בשר · בארץ ישראל שהוא מקום ראוי להנבאה: (ב) וגם על העבדים · שפנו לתורת השם וככה השפחות: (ג) ונתתי. מנהג אנשי לשון הקודש כאשר יזכרו ב' דברים יחל לספר דברי השני בתחילה ואחר כן ישוב אל הראשון באחרונה כמו לך יום אף לך לילה ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו וככה זה ונתתי דם בארץ ובשמים אש ותימרות עשן: (ד) השמש. יספר קדרות שיהיה לשמש בהתחברתה עם הירח והירח יקדר ויהיה אדום זה יהיה בהיותו רחוק מראש התלי וזנבו קרוב משש מעלות ולעולם הם אותות על מלחמות והיה לאות כי ימותו עמים רבים: (ה) ובשרידים·השעם כפול ומעם אשר ה' קורא גוזר: (א) כי. בעבור זה הכתוב חשבו רבים כי הנבואה לעתיד אולי כן הוא ורבי משה אמר מגאון שנפל פחד השם על כל הגוים שהם סביבות ירושלם בימי יהושפט ויביאו לו מנחות · והנה בימיו שבו השבויים בימי אבותיהם: (ב) וקבצתי. זאת היא המלחמה שהתחברו בני מואב ובני עמון ושעיר חיל כבד לרוב מאוד ויהושפט היה לו מיהודה ומבנימן אלף אלפים ומאה ושנים אלף גבורי חיל ועמק יהושפט היא עמק ברכה כי יהושפט קרא שמו כן: (ג) ואל. ידו. פועל עתיד תחת עבר והעד וידו אבן בי גם נכון הוא להיותו עבר רק יהיה מפעלי הפעל. והנה מגאון לידות שיורה על עלומי הה"א: ויתנו · הילד הישראלי במחיר זונה בעבור זנות: והילדה מכרו ביין

רשי

לו): (ג) ותמרות עשן · זקיפות מעלה עשן בגובה: (ד) יהפך לחשך. לבייש את המשתחוים לחמה: (ה) והיה כל אשר יקרא וגו'. כאשר אמר. והיכן אמר ורא כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כח): ובשרידים. במארית אשר יותר: אשר ה' קורא. לשון קרואים לסעודה או לעבודת התלך לשון הזמנה: (ב) אל עמק יהושפט · ארד עמם בעומק הדין. יהושפט משפטי יה: (ג) ידו גורל · כמו וידו אבן בי (איכה ג): הגמול

אכול ואין לשבעה. אכול ושבתא והותר: ההמת י"ב וסי' בירמיה סימ' י"ד: בא י"ג מ"ל וסימ' בישעיה סימ' ב' וביחזקאל סימ' ל"ג ועיי"ן פלוגתא דאי"ת בהאי סי' במסר' רבת' בערך בא: בימים ההמה ח' וסי' נמסר בירמיה סימן ג': ידו ג' וסימ' ואל עמי ידו גורל. ביום עמדך מנגד · גם היא לגולה הלכה. ואל ידו אבן

תולדות אהרן נשם ה'. (ברכות יג): ובשרידים · סנהדרין לב חולין קלג: ידו גורל · עקרים מ"ד פ"ע: הילד · גטין ו:

רדק

משה בן מימון ז"ל כי לא תבא לאדם הנבואה ואפילו עם שלמדות אלא אם כן קדם לו שבע בעת טלירה, והבנים והבנות יתנבאו בנערותם כמו שמואל הנביא והנבואה תהיה להם במראה החלום כמו שאמר חלומות חזיונות, וכן היתה נבואת רוב הנביאים. כמו שאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, וכן יהיו בשם מעלות זה למעלם מזה כמו שהיו בנביאים שעברו עד שאולי יהיה בהם כמשה רבינו ע"ה. והנה זכר שלשה מעלות אשר בשנות שאדם ימי הנערות וימי הבחרות וימי הזקנה: (ב) וגם על העבדים. כמו שאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמכם וגם אותם לפי שיעמדו בארץ ישראל ויעבדו את ישראל תהיה להם רוח דעה והשכל, וענין שפיכות הרות ר"ל שתהיה בהם רוח לרוב כענין השפיכה. וכן אמר ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים: (ג) ונתתי מופתים · באותו הזמן אתן מופתים על העתיד לבא והמופתים יהיו בשמים ובארץ הדם בארץ לרוב ההרג שיהיה. אש ותמרות עשן בשמים והם הברקים השורפים בנפלם והשרפה תעלה עשן והם יהיו מופת על מגפת הגוים הבאים עם גוג ומגוג על ירושלם: תמרות עשן · ולפי שהתמר עץ גבוה וישר ושוה ידמו הדבר הגבוה והישר אליו לפיכך אמר ותמרות עשן על עמודי העשן, וכן בדברי רז"ל על העשן אמרו משתעלה תמרתו ואמרו בית אבטינס היו על מעשה הקטרת ולא רצו ללמד ושלחו והביאו אומנים מאלכסנדריא והיו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעים להעלות העשן כמותם שהללו מתמר ועולה כמקל והללו מפגל לכאן ולכאן, ואלה הברקים שירדו שלא בטבעם או השמש שיהפך לחשך והירח לדם שירצו לדם שיראו כמשמעו כי באותו הזמן יהיו אלה המופתים. וכן דעת החכם רבי אברהם א"ע ז"ל ואמר כי קדרות המאורות הוא מופת על מלחמות עצומות וקדרות המאורות יהיה באותו הזמן לפני בא יום ה' והיא יום מגפת גוג ומגוג והעמים אשר אתו והסימנים האלה יהיו מופתים על הדבר הזה. ופי' והירח לדם הוא קדרות הירח וכשיהיה הקדרות שלם יהיה הירח שחור וכשלא יהיה הקדרות שלם יהיה אדום כדם ז"ש והירח לדם, והרמב"ם פי' כי זה והדומים לו הוא עד"מ על הצרות שיבאו על העמים והמופתים שאמר בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן וכן השמש יהפך לחשך והירח לדם כל זה הוא משל אל הצרות והמלחמות כמ"ש על הצרה לפניו רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם, וכן יאמר על מפלת גוג ומגוג שמש ירח קדרו וכוכבים אספו נגהם, ולפי' הרמב"ם ז"ל מה שאמר לפני בא יום ה' היה לו לומר בבא יום ה' · ואפשר שאמר שהצרה הזאת תהיה לישראל ויהיה להם האור לחשך לפני בא יום מפלתו של גוג ומגוג שיעלה עם עמים רבים על ירושלם עד שילחמו עליה וילכו חצי העיר בגולה וזה הוא החשך כמו שאמר בנבואת זכריה לא יהיה אור יקרו' וקפאון ויום ה' הגדול והנורא כמו שאמר בהרבה כי גדול יום השם ונורא מאד: (ד) השמש. פירשנוהו: (ה) והיה כל אשר יקרא · כי אז במלחמת גוג ומגוג תהיה צרה גדולה לישראל זמן מועט, כמו שאמר על אותו הזמן חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, ואז יכלו רבי' מישראל והקדושים והיראים אשר באמת ימלטו. כמו שאמר בנבואת ישעיה והיה כל הנותר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם · וכן אמר. כל אשר יקרא בשם ה' והוא שיקראוהו באמת · כמו שאמר קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת והם שרידים אשר ה' קורא כי הם יקראוהו באמת והוא יקרא אותם עבדי ואוהבי: כי בהר ציון. כי שם יעלו הגוים: ובשרידים. והפליטה תהיה בשרידים · או יהיה פי' קורא קריאת הגדולה והכבוד וכן שלישים וקרואים קרואי העדה וקראתי לעבדי לאליקים · וי"ת קורא זמין: (א) כי הנה · כי הנה זה יהיה בימים ובעת אשר אשיב את שבות יהודה וירושלם והם ימות המשיח ווכר יהודה וירושלים אע"פ שכל ישראל ישובו לפי שהמשיח יהיה משבט יהודה זכר יהודה. וזכר ירושלים לפי שהיא ראש הממלכה, גם זכר ירושלם כי שם תהיה מלחמת גוג ומגוג: אשיב. כתוב בוי"ו מן הקל · כמו ושב ה' את שבותך ענין הנחה והשקט, וקרי אשיב ביו"ד מן הכבד ענין השבה: (ב) וקבצתי. ואז באותו הזמן אקבץ את כל הגוים, וטעם וקבצתי שאתן בלבם שיבאו עם גוג ומגוג, וכן אמר בנבואת יחזקאל והביאותיך אל הרי ישראל: והורדתי' אל עמק יהושפט. כי שם תהיה המלחמה וזה העמק היה למלך יהושפט אולי בנה שם או עשה שם מעשה ונקרא על שמו, והעמק לעיר ירושלם. או נקרא עמק יהושפט על שם המשפט. כמו שאמר ונשפטתי עמם שם וכן ת"י למישר פלוג דינא: ונשפטתי. אתכם במשפט עמם ואוכיחם על אשר הרעו לישראל בגלותם ביניהם: אשר פזרו בגוים. עיקום ומתנהו שהחריבו א"י ופזרו יושביה בין הגוים: (ג) ואל עמי · כמו ועל, וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על: ידו גורל. היו משליכים גורל ביניהם על ישראל זה יהיה שלך וזה יהיה שלי:

מצודת ציון

(ג) אשא. כמו ואתן: מופתים · מל' מופת ואות: ותמרות. מל' אילן תמר: (ה) פליטה · ענין הצלה כמו ומפלט לי (ש"ב כב): ובשרידים · ענין שארית כמו עם שרידי חרב (ירמיה לא): (א) שבות · מלשון שבי: (ב) ונשפטתי. ענין ויכוח: (ג) ואל עמי. כמו ועל עמי: ידו.

מצודת דוד

מראה נבואה: (ב) אשפוך את רוחי · רוח חכמה לדעת את ה': (ג) דם · ר"ל בארץ יספך דם הרבה ויאמר זה על גוג ומגוג: ואש. מן השמים תרד עליו אש כמ"ש ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל ל"ח): ותמרות עשן · עשן השריפה תעלה למעלה זקוף כאילן תמר: (ד) יהפך לחשך · ר"ל מגודל הצרה הבאה עליהם יחשך להם מאור היום: ודם. יהפוך למראה דם כי אז לא תאיר כדרכה והוא ענין מליצה כי כשאדם בצרה העולם חשוך בעדו: לפני בוא יום ה' · כל זה יהיה לפני הגאולה וסמיך לה: הגדול והנורא. כי אז יראה גדולת ממשלתו ומעשיו הנוראים: (ה) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט · ר"ל הקוראים בשם ה' המה ימלטו מן הצרה הבאה על הבבליים: כי בהר ציון · ר"ל כי הפליטה תהיה בהר ציון לבד כמו שהבטיח ה' וגם שם לא לכולם כי רק בהנשארים המוברר' שבהם אשר כל א' מהם קורא אל ה' וצועק אליו ומשים בו בטחונו: ד (א) אשר אשיב · באשיב לארצם את כני השבי מיהודה וירושלים ולא זכר שאר השבטים לפי שכל נבואתו היתה רק על יהודה וירושלים לכן לא זכר מהם אבל האמת שגם בני עשרת השבטים ישובו גם המה: (ב) וקבצתי · אז אקבץ את כל הבבליים ואוריד אותם אל עמק יהושפט כן שם המקום שיפלו שם הבבליים הנלחמים על ירושלים: ונשפטתי עמם · אתוכח עמהם

רש"י

(ד) שגמול אתם משלמים. זהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר (מלכים א ט): קל מהרה. לשון זריזות: (ח) לשבאים וגו'. לבני שבא: כי ה' דבר. והיכן דבר (עבד) עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט) כן מפורש במכילתין: (ט) קדשו מלחמה. אם תוכלון אתם להלחם כנגדי: (י) אתיכם. קולטר"ש בלע"ז: מזמרותיכם. שרפע"א בלע"ז: (יא) עושו. כמו חושו כך חברו מנחם ויונתן תרגם יתכנשון ואומר אני שהוא לשון עשת ברזל המכונס יחד ממ"א בלע"ז ואין תי"ו בו יסוד: שמה הנחת ה' גבוריך. שם בקבולת עמק יהושפט ישבור גבורתכם כן תרגם יונתן ואיני יודע אם לי' ארמי הורדה או לשון נחת והנו"ן בו נופל כמו (דניאל ב) הנעל לדניאל קדם מלכא שאין בו:

אבן עזרא

ביין. בדמי יין להשתכר עם הזונה כי כל זונה במקרא היא כמשמעה חוץ מן והזונות רחצו שהוא כמו אזניך כי האלף נוסף: (ד) וגם מה אתם לי. מתנבא על צר וצידון ופלשתים שיבא יום אידם והנה מצאנו כתוב כי הפלשתים היו מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא וזה לאות שגברה ידו עליהם וטעם הגמול כאילו גמלתי לכם רע או אתם תחלו לגמול לי כמו אשר גמלנו אותו: (ה) אשר כספי וזהבי. שנתנו מלכי יהודה להם שוחד או לפדיון השבויים ובני שלקחתם במלחמה או בגניבה: (ז) הנני. הם ישובו וינקמו מכם: (ח) ומכרתי. הוסיף על המדה: ואת בנותיכם. שאינן יוצאות למלחמה: שבאים. גוי רחוק שהוא ממלכות שבא: (ט) קראו. שב עתה להגיד דברי החיל הגדול הבא על יהושפט: קדשו. הכינו: (י) כתו אתיכם. כמו את מחרשתו ואת אתו: ומזמרותיכם. שיזמרו בהם הזמורה: החלש. יתחזק: (יא) עושו. התקבצו ומגזרת עיש שהם ז' כוכבים לעולם לא יתפרדו כי הם בגלגל העליון והם נראים בקיץ ובחורף בארץ: הנחת. כמו הורד ואלה דברי הנביא והטעם הוריד השם: גבוריך. שם והם המלאכים כנגד העירו הגבורים וזאת המלה ידועה בתרגום וככה נחת גדודיה על עפר נחת ויפת אמר שמה ישבר השם גבוריך אתה האויב הבא כמו ונחתה קשת נחושה: (יב) יעורו. כמו העירו.

ד וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הגמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם: ה אשר כספי וזהבי לקחתם ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם: ו ובני יהודה ובני ירושלם מכרתם לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם: ז הנני מעירם מן המקום אשר מכרתם אתם שמה והשבתי גמלכם בראשכם: ח ומכרתי את בניכם ואת בנותיכם ביד בני יהודה ומכרום לשבאים אל גוי רחוק כי יהוה דבר: ט קראו זאת בגוים קדשו מלחמה העירו הגבורים יגשו יעלו כל אנשי המלחמה: י כתו אתיכם לחרבות ומזמרתיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני: יא עושו ובאו כל הגוים מסביב ונקבצו שמה הנחת יהוה גבוריך: יב יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט כי שם אשב

תרגום

ואשתיאו: ד ואף מא אתון חשיבין קדמי צור וצידן וכל תחומי פלשתאי הגמלא אתון משלמין קדמי ואם גמלין אתון קדמי קליל בפריע אתיב גמליכון ברישיכון: ה די כספי ודהבי נסבתון ומני חמדתא טבא אעלתון להיכליכון: ו ובני יהודה ובני ירושלם זבנתון לבני יונאי דיתבי בספר דימא בדיל לארחקותהון מעל תחומיהון: ז הא אנא מיתי להון בגלי מן אתרא דזבנתון יתהון לתמן ואתיב גמליכון ברישיכון: ח ואמסר ית בניכון וית בנתיכון ביד בני יהודה ויזבנונון לבני שבא לעמא רחיקא ארי במימרא דיי גזיר כן: ט אכלו דא בעממיא זמינו עבדי קרבא ייתון בגלי גבריא יתקרבון ויסקון כל גברי עבדי קרבא: י אתקינו סבכון לסיפין ומגליכון למורנין דחליש יימר גבר אנא: יא יתכנשון וייתון כל עממיא מסחור סחור ויתקרבון תמן יתבר יי תקוף גבריכון: יב ייתון בגלי ויסקון עממיא למישר פלוג דינא ארי תמן אתגלי למידן

מסורה

בי: הטבים ה' חסר ו' בליש' בקרי' וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם שני. פן תאכל ושבעת ובתים טובים, והאנשים טובים לנו מאד, אשר פגע בשני אנשים. ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם: הבאתה ג' בקריאה וסימ' בסדר חקה: הגבורים ז' מ"ל וסימ' ונתן הנביא ושמעי ורעי. ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים. עלו הסוסים והתחללו. אלה עשו שלשת הגבורים. ואת כל צבא הגבורים. ויקהל דוד את כל.

רד"ק

ידו. משפטו יידו מן לידות את קרנות הגוים ומפני פגישת שני יודי"ן כאחד חסרו היו"ד פ"א הפעל והוטלה תנועת' על יו"ד אית"ן, ופירוש ישליכו כמו אשליך עליהם גורל: בזונה. בשכר הזונה: (ד) וגם מה אתם לי: מה לי ולכם שבאתם באחרי שאתם שכני והיה לכם להטיב לעמי ולא עשיתם כן אלא כאשר ראיתם שבאו עליהם מלכי האומות התחברתם עמהם לשלול שלל ולבוז בז. ויונתן תרגם ואף מה אתון חשיבין קדמי: גלילות. כמו גבולים: הגמול. הה"א ה"א השאלה וגמול הוא תחלת טובה שמטיב אדם לחבירו או תחלת הרעה. כמו כי גמל עלי. [כי גמלת עלינו. ויש להשבת טובה או הרעה. וכשנקשר הענין בלשון; שלום הוא להשבת גמול כמו שאמר הגמול אתם משלמים עלי ואם גומלים אתם עלי הוא התחלת הרעה, אמר מה זה שאתם; מריעים לי אם תחשבו להנקם ממני שהרעתי לכם מתי הרעותי לכם. ואם תאמרו כי אתם מעצמכם גומלים לי עתה רעה כי מי שירע לישראל מחשבתו להרע לי כי הם בני אם כן הוא קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם: (ה) אשר כספי וזהבי לקחתם. כי כספם וזהבם של ישראל לי הוא כי אני נתתיו להם: (ו) ובני יהודה. בעודם בארצם הייתם גונבים את הקטנים ומוכרים אותם לבני היונים שהם רחוקים מארץ ישראל למען לא ישובו עוד לארצם, או אמר זה בגלותם שבאו עם אויביהם והיו לוקחים הבנים ומוכרים אותם ליונים: (ז) הנני מעירם. כי עוד ישובו לארצם אעפ"י במקום גלותם רחוק ישובו לארצם הם או בניהם או גם הם גם בניהם הם בתחיית המתים ובניהם שיהיו בזמן הישועה: (ח) ומכרתי. כלומר אמסרם בידם והם ימכרום לשבאים שהם רחוקים מארצם יותר מהיונים: לשבאים. בתנועת האל"ף בחיר"ק והיו"ד נחה, שבאים הם בני שבא והם מזרחית ודרומית לארץ ישראל ולצר ולצידון ופלשת והם רחוקים מאד מאלה הארצות: (ט) קראו זאת. כאלו כרוז יעבור אליהם ויעירם לבא למלחמה זאת על ירושלם: קדשו הזמינו. כמו ויקדש את ישי ואת בניו: (י) כתו אתיכם לחרבות. כלי המלחמה. והאתי' הם שחופרים בהם, והמזמרות הם שחותכים בהם הזמורות. אמר כל כלי ברזל השיבו אותם לכלי מלחמה כי גדולה תהיה זאת המלחמה ובזמן השלום שיהיה אחר זאת המלחמה אמר בנבואת ישעיה בהפך זה, וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות: (יא) עושו ובאו. התקבצו מן עש כסיל וכימה שהוא חבור כוכבים. וכן תרגם יונתן יתכנשון ויתון: ונקבצו. נווי שלם עם נו"ן הבנין: הנחת ה' גבוריך. הורד מתרגום וירד ונחת: גבוריך. הם המלאכים, על דרך כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. ועל דרך מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא: (יב) יעורו. מבואר הוא שלמו:

מצודת דוד

על מה שעשו לעמי בימים הקדמונים ר"ל שם אביא עליהם הפורעניות וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע ששעשו: אשר פזרו. שהגלום שמה: חלקו. חלקו ביניהם: (ג) ידו גורל. מי מהם למי: בזונה. בשכר זונה באתננה: ביין. במחיר היין: (ד) וגם מה אתם לי. ר"ל מה לכם עלי אתם צור וגו': הגמול. וכי אתם משלמים לי גמול על מה שהרעותי לכם כאומר הלא לא הרעותי לכם: ואם גומלים. ר"ל ואם לא באה לתשלום גמול רק היא התחלת הרעה דעו שקל מהרה אשלם גמול על ראשיכם כי תפלו עם הנופלים: (ה) אשר כספי. עתה יפרש הרעה שעשו לישראל ואמר הנה הכסף והזהב שהשפעתי אני לישראל שללתם מהם ביום בוא האויב עליהם: ומחמדי. דברים חמודים וטובים שנתתי לישראל אתם מחריבי ירושלים בזותם מהם והבאתם להיכליכם: (ו) מכרתם. כי הם היו שכיני ישראל וגנבו קטניהם ומכרום למען ירחקו מגבולם לבל יגולה הדבר: (ז) הנני מעירם. אעיר לבם לחזור מן המקום שנמכרו לבוא אל ארצם ר"ל בניהם ישובו הנה ועל ידם אשיב גמולכם על ראשיכם: (ח) ומכרתי. אמסור את בניכם ביד בני יהודה אלו שחזרו לארצם והם ימכרום לאנשי שבא היושבים ממרחק למען לא ישובו לארצם לרב המרחק: כי ה' דבר. כאומר ומי ישוב אמריו: (ט) קראו. את זאת האמור למטה הכריזו: קדשו מלחמה. היא מלחמת גוג על ירושלים: (י) כתו. שברו אתיכם לעשות מהם חרבות ומזמרותיכם לעשות רמחים: החלש. אף החלש יתחזק לבא במלחמה: (יא) שמה. במקום המלחמה יוריד ה' את גבוריך בעמקי השאול: (יב) יעורו. כל העכו"ם יתעוררו ויעלו אל עמק יהושפט הוא מקום המלחמה: כי שם אשב. כאומר הנה שם מקום המלחמה יורה על רעתם כי שם אשפוט את כל העכו"ם:

מצודת ציון

ישליכו כמו ידו אליה (ד ז ג): (ד) גלילות. מחוזות: ואם גומלים. גם תחילת המעשה יקרא בלשון גמול וכן בגמלת לנו (תהלים קלז): קל. ענין מהירות כי דבר קל מהר בלכתו: (ז) מעירם. מל' התעוררות: (ח) ומכרתי. ענין מסירה כמו כי צורם מכרם (דברים לב): (ט) קדשו. הזמינו: העירו. מל' התעוררות: (י) כותו. מל' כתישה וטחינה: אתיכם. הם כלי עשוי לחפור בו כמו ואת אתו (ש"א יג): לחרבות. מל' חרב: ומזמרותיכם. הם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן וחניתותיהם למזמרות (ישעיה ב): לרמחים. הוא מכלי מלחמה: החלש. תש הכח: (יא) עושו. התקבצו וכן תרגם יונתן ויתכנשון ויתכן שהוא בדרך שאלה מן ועיש על בניה תנחם (איוב לח) שהם קבוצת כוכבים: הנחת. ענין ירידה כמו מי יחת עלינו (ירמיה כא): (יב) יעורו. מל'

אבן עזרא

הטילו: (יג) שלחו מגל. דרך משל כי כתוב כי העמונים והמואבים השמידו יושבי הר שעיר והחרימום ואחר כך הרג איש אחיו ואין פלים: השיקו. דרכו דרך משל ונקרא עמק החרוץ כי כלה ונחרצה היתה עליהם והמפרש יהושפט כי השם ישפטם זה דרך דרש הוא כי על דרך הפשט נכון הוא שיקרא שם אדם בשם עושהו כמו גוריסדי רק שהם הנכבד לא יקרא בשם אדם ע"כ פירשתי כי שלמה בשיר השירים שהוא חול: (יד) המונים. יפלו: כי קרוב יום ה'. להנקם מהם: (טו) שמש. קדרו עליהם כאשר היה לפני בא יום ה': (טז) וה' מציון ישאג. רעש גדול כמו קול רעמך בגלגל כדרך וה' השמיע את מחנה ארם וככה כתוב נתן ה' מארבים: ורעשו. דרך משל כי הכל יפחדו. והשם יתן מעוז לעמו כדרך ה' עוז לעמו יתן כאשר פירשתיו וטעם מציון הוא אשר פירש: (יז) וידעתם כי. שוכן בציון. וזרים לא יעברו בה עוד אם ישמרו תורת השם וככה דברי זכריה ושכנתי בתוכך וככה אמר בסוף והיה אם שמוע תשמעו בקול ה' אז יתקיים כל זה: (יח) והיה. יטפו יזלו דרך משל כשמן מחלמיש צור: וכל אפיקי. מקומות חזקים ואינם רבים: (יט) מצרים. ואדום. היו שממה בימי נבוכדנאצר וזאת מצרים היום איננה הקדמונית: ויהודה

רשי

בו אות שורש אלא על: (יג) שלחו מגל וגו'. שלחו חרבות אותם ההולכים בשליחותי לחבל את אויבי ה': כי בשל קציר. כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים אותו במגלות כשנגמר בישולו: באו רדו כי מלאו גת. מן הענבים באו ודרכו אותם כלומר נתמלא סאת עוונם רדו ל' כבישה ורדוי שמו ורדו בדגת הים (בראשית א): השיקו היקבים. קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות נשמע: (יד) בעמק החרוץ. ששם חרוץ שהמשפט אמת וכן תרגם יונתן מישר פילוג דינא: (טו) אספו נגהם. הכניסו אורם: (טז) מציון ישאג. ממה שעשו לציון: ורעשו שמים וארץ. יפרע משרים של מעלה (שרי הכשדים) ואח"כ מן (הכשדים): מחסה. לשון כסוי ובלע"ז אבריאו"ל: (יח) אפיקי. מקום מוצא מים: והשקה את נחל השטים. כמשמעו ומתקי ית מישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור (עיין זכריה יד): (יט) מצרים וגו'. שמכן זה לזה לפורעניות אחת מוצא שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר (מלכי' א א) כי שנה אדשים ישב יואב עד הכרית כל זכר באדום וכתיב (שם) ויברח הדד הוא ואנשים אדומיים וימצא הדד חן בעיני פרעה וגומר והדד שמע כי שכב דוד עם אבותיו וגומר ובאחרונה ויהי לשטן לשלמה אמר הקב"ה אני אכלה זו וזו: מחמס בני יהודה. בשביל חמס שעשו עכו"ם לבני יהודה אשר שפכו את

לִשְׁפֹּט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב׃ יג שִׁלְחוּ מַגָּל כִּי בָשַׁל קָצִיר בֹּאוּ רְדוּ כִּי־מָלְאָה גַּת הֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי רַבָּה רָעָתָם׃ יד הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ׃ טו שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃ טז וַיהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְרָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיהוָה מַחֲסֶה לְעַמּוֹ וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי וְהָיְתָה יְרוּשָׁלִַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעַבְרוּ־בָהּ עוֹד׃ יח וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיָן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת־נַחַל הַשִּׁטִּים׃ יט מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִיא

יַת כָּל עַמְמַיָא מִסְחוֹר סְחוֹר׃ יג אוֹשִׁיטוּ בְהוֹן חַרְבָּא אֲרֵי מְטָא זְמַן קְצֵיהוֹן חוּתוּ דוֹשִׁישׁוּ קְטִילֵי גִבָּרֵיהוֹן כִּבְעוּט דְמִתְבְּעֵט בְּמַעֲצַרְתָּא אֲשִׁידוּ דְמֵהוֹן אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁתְהוֹן׃ יד מַשְׁרְיָן מַשְׁרְיָן בְּמֵישַׁר פְּלוּג דִינָא אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ בְּמֵישַׁר פְּלוּג דִינָא׃ טו שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קְבָלוּ וְכוֹכְבַיָא כְּנָשׁוּ זְהוֹרֵיהוֹן׃ טז וַיְיָ מִצִּיּוֹן יִכְלֵי וּמִירוּשְׁלֵם יָרִים מֵימְרֵיהּ וִיזוּעוּן שְׁמַיָא וְאַרְעָא וַיְיָ סְמַךְ לְעַמֵּיהּ וְסָעִיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז וְתֵידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּצִיּוֹן טוּרָא דְקוּדְשִׁי וּתְהֵי יְרוּשְׁלֵם קוּדְשָׁא וְנוּכְרָאִין לָא יְעִדּוּן בַּהּ עוֹד׃ יח וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא יִרְבּוּן טוּרַיָא חֲמַר מְרַת וְרָמָתָא יִגְרָן טוּבָא וְכָל פַּצִידֵי דְבֵית יְהוּדָה יְהַכוּן מַיָא וּמַבּוּעַ מִבֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ יְהֵי נָפִיק וּמַשְׁקֵי יַת מֵישַׁר שִׁטִּין׃ יט מִצְרַיִם לְצָדוּ תְּהֵי וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר צָדוּ תְּהֵי מֵחֲטוֹף בְּנֵי יְהוּדָה דַאֲשַׁדוּ דַם זַכַּאי

כ' · ל' וחד והשיקו · כ' נפסוק ל' · י' · רפין בגיסנא · כ' · י' דסמיכי · ל' · ל' · נ' · י"ב יתירים א' בסופתיבות'

כמגדל דוד צוארך: מגל ב' וסי' ותופש מגל בעת קציר ישלחו מגל כי קשל קציר: וכבבים ו' וסי' נמסר לעיל בסיפרא כי' ב': מחסה ט' רפין בקריאה וסי' במסרה רבתא. נקיא חד מן י"ב מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וסי' במסרה רבתא

תולדות אהרן דם נקיא. ב"ב קיט:

רדק

(יג) שלחו מגל. המשיל שעכו"ם הכם לתבואה שבשלה והגיע זמנה לקצור שישלח אדם את המגל לקציר כן שעכו"ם שאלה הגיע זמנ' למו' בחרב בעמק הזה: באו רדו, רדו בעמק הזה כי הוא כמו הגת שמלאה ענבים שראוי לדרוך אותם כן אתם בית ישראל דרכו אלה שעכו"ם בזה העמק ושלחו בהם החרב: השיקו היקבים. שהם מלאים עד שילוף היין על פניהם ונשפך היין על פניהם והוא משל לשפיכת הדם, וכן הם באה עתם למות כי רבה רעתם שעשו לישראל הם ואבותיהם: (יד) המונים המונים. הכפל לחזק הענין: בעמק החרוץ. קורא אותו חרוץ כי שם יהיו הגוים חרוצים ונחתכים, או כי שם יחרוץ ויחתוך משפטם כמו שקרא אותו עמק יהושפט. ות"י עמק החרוץ פלוג דינא כמו שתרגם עמק יהושפט: (טו) שמש. חשכו וקדרו להם ולמעלה פירשנוהו: (טז) וה' מציון ישאג. כי שם שכינתו בירושלם וכאלו משם ישאג ויתן קולו עליהם ולקולו ירעשו שמים וארץ, והכל דרך משל, אמר גם רעש יהיה ביום ההוא בא"י כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה: וה' מחסה לעמו, מאלה הגוים גם מהרעש שלא יזיקם: (יז) וידעתם. והיתה ירושלם קדש, כמו הקדש שאסור לזרים: וזרים לא יעברו בה עוד. להרע להם כמו שעשו עד היום, גם אפשר שלא יכנסו זרים בירושלם כי תגדול קדושתה לעתיד. וכמו שההיכל אסור להכנים שם ואפי' ישראל כן תהיה כל העיר קדש שלא יכנסו בה זרים מאומות העולם: (יח) והיה ביום ההוא. בעת ההיא אחר כלות הגוים שמה תהיה טובה גדולה לישראל והמשיל הטובה שתהיה להם בזמנה מבלי עמל ויגיעה כאלו ההרים יטפו להם עסים והגבעות תלכנה חלב, וענין תלכנה חלב מרוב הזולה והשגרה כנה ההליכה לגבעות ואע"פ שהחלב הוא הסולך והנגר, וכן ילכו מים כנה ההליכה לאפיקים. ועל הדרך הזה ותרדנה עינינו דמעה. והאפיקים הם העמקים שנגרים בהם המים: ומעין מבית ה' יצא. והו כמשמעו כמ"ש בנבואת יחזקאל: והשקה את נחל השטים. כתרגומו מישר שיטין, כי העמק יקרא נחל בין יש בו מים בין אין בו מים, כמו ויחפרו עבדי יצחק בנחל, ובדברי רז"ל שיושבת בנחל, והגאון רב סעדיה ז"ל פירש נחל השטים הוא הירדן כי הירדן הוא קרוב למקום הנקרא שטים לפיכך סמכו אליו: (יט) מצרים. זכר מצרים בעבור הישמעאלים ואדום בעבור מלכות רומי, ואלה שתי האומות הנה הגוברות זה ימים רבים ותהיינה עד עת הגאולה והיא חיות רביעאה במראות דניאל. וזכר מצרים בעבור ישמעאלים כי אמת ישמעאל היתה מצרית, שנ' ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים. וכן אמו הגר המצרית. לפיכך יחס האומה הזאת למצרים, וזכר אדום בעבור מלכות רומי, וכן עשה ישעיה בפרשה

מצודת ציון

מל' התעוררות: (יג) מגל. הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן ותופש מגל (שם ג): בשל. ענין גמר הגידול: גת. הוא המקום שדורכים בו הענבים: השיקו. ענין השמעת קול: (יד) החרוץ. ענין חתוך וגזור וכן אתה חרצת (מ"א כ): (טו) קדרו. ענין חשך ושחרות: אספו. הכניסו: נגהם. ענין אורה וזריחה: (טז) מחסה. מל' חסיון: ומעוז. ענין חוזק: (יח) יטפו. מל' הטפה והזלה: עסיס. כן נקרא היין וכן על עסיס כי נכרת (לעיל א): אפיקי. כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק: נחל. עמק: השטים. שם מקום: (יט) מחמס. ענין

מצודת דוד

העכו"ם מסביב על מה שהרעו: (יג) שלחו מגל. המשיל העכו"ם לתבואה שנגמר בשולה ובא זמן הקציר ואמר שלחו בה המגל כי כבר נתבשל התבואה ועומדת לקצירה ור"ל הרגו אותה כי בא העת: באו רדו. חזר והמשילם לגת שמלאה ענבים שיורדים בו הדורכים ר"ל בא העת לכלותם והוא כפל ענין במ"ש: השיקו היקבים. היין היורד אל היקבים השמיעו הרעשת קול והוא גמר מלאכת היין ר"ל בא תכליתם: כי רבה רעתם. ונתמלאה הסאה: (יד) המונים. כתות כתות מהמון רב יפלו בעמק החרוץ הוא עמק יהושפט ויקרא עמק החרוץ כי שם יעשו בהם משפט חרוץ וחתוך: יום ה'. יום המשפט שיהיה בעמק החרוץ: (טו) קדרו. בעבור גודל הצרה ידמה להם כאלו נחשכו המאורות: (טז) מציון ישאג. כי יחזיר שכינתו לציון ומשם ישאג לאיים ולהחריד: ומירושלים יתן קולו. כפל הדבר במ"ש: ורעשו שמים וארץ. ר"ל יחרדו שרי מעלה של הבבליים אשר בשמים ממעל והבבליים אשר בארץ מתחת: מחסה לעמו. לבל יהיו נלקים עמהם: ומעוז לבני ישראל. כפל הדבר במ"ש: (יז) וידעתם. אז תדעו אשר אני ה' שוכן בציון כי כבר החזרתי שכינתי לתוכה: (יח) יטפו ההרים עסים. ר"ל הרבה ענבים יגדלו בהרים והיין יהיה נוטף מהם והוא ענין גוזמא: תלכנה חלב. שם יהיה מרעה שמן ותתרבה חלב הצאן וכאלו הגבעות מוליכות ומזילות את החלב: וכל אפיקי יהודה. המקומות שביהודה שהיו מדרכם למשוך את המים יחזרו להמשיך כמאז: ומעין. הוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המקור האמור בנבואת זכריה: והשקה

רשי

לא דמם: (כא) ונקיתי דמם לא נקיתי. ואף אם אנקה אותם מאשר עבירות שבידם ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא אנקה מהם לעולם תהיה זאת בזמן שהקב"ה שוכן בציון:

(א) אשר היה בנוקדים. תרגום יונתן דהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב ג): שנתים לפני הרעש. שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום שנתנבא ישעיה שנאמר וינועו אמות הסיפים (ישעיה ו) ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגו' (זכריה יד): (ב) מציון ישאג. מבית קדשי הקדשים הדבור יוצא: ואבלו נאות הרועים. ויצדון מדורי מלכיא ויחרוב תקיף כרכיהון: (ג) על שלשה פשעי וגו'. דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב לג) ואם יותר יותר וכאן כך הוא כבר נהגתי עמהם כמדותי לוותר להם על ג' פשעים ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט: ועל ארבעה לא אשיבנו. על פשע רביעי אין עלי עוד להשיבו ריקם מלהשיב לו גמול וכל שכן שיש לו פשעים הרבה עתה את זה אפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד הסמוכין להם: בחרוצות הברזל. ת"י במוריגא דפרזלא והוא כעין טופיל"א שקורין לימ"א שעשוי חרוצים חרוצים ורודים בהם בני

אבן עזרא

(כ) ויהודה לעולם תשב. אם לא תמרה פי השם והכבוד ישכון בקרבה כאשר חטא ספרו וכל רעה שעשו העכו"ם לישראל לא ינקם מהם כי רחמיו גדולים על כל מעשיו רק דמיהם ששפכו שאין להם פדיון לא ינקה:

(א) זה הנביא היה בימי הושע. וכל נבואתו על ירבעם בן יואש ורובי המפרשים אמרו כי הרעש היה בהכנס עוזיה להקטיר קטרת ואין ראיה מהמקרא רק מהקבלה כי הכתוב אומר כי בימי עוזיהו היה הרעש ודבר גדול היה ולחשבון הזה הוא ובעוד ששים וחמש שנה כי אם היתה זאת הנבואה בתחילת מלכות אחז הנה אחר עשרים ושתים שנה חת אפרים מעם אשור כי כן כתוב וטעם הרעש להזכירו כי התנבא לפני היותו שיבוא רעש ויכה בית החורף על בית הקיץ ומלת נוקדים רועים כמו ומישע מלך מואב היה נוקד. (ב) ויאמר. ישאג. רעם גדול שיהיה ואז ימנע הגשם ויהיה להם חסרון לחם ומים כאשר יזכיר או הטעם שמשמע זה הנביא קול השם בדרך נבואה קול גדול כשאגת אריה והנה הקול כמו גזירה שנגזרה מהשם על כן אמר ואבלו נאות הרעים כי האלן חמות בלי מרעה: ויבש ראש הכרמל. העלים הנראים בראש והמפרש נאות הרעים על המלכים איננו מטעם הפרשה: (ג) כה. אמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והטעם כי יזהירנו ואם לא ישמע יעניש בפעם הרביעית ויפת אמר על הדור הרביעי אם היו כל הדורות רשעים והגאון אמר שלשה עונות סלחתי לו וזאת הרביעית לא אסלח והנה בדמשק ועזה וצור ואדום ובני עמון לעולם הרביעית שהרעו ליעקב ובמואב שהרעו לעשו ושניהם בני יצחק על כן הזכירו פעמים בנבואתו ולא מצאנו ככה בספרי כל הנביאים המלאכים: על דושם. זה הכתוב על חזאל שהרע לישראל וישימם כעפר לדוש וטעם את הגלעד

יואל ד

בארצם: כ ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור: כא ונקיתי דמם לא נקיתי ויהוה שכן בציון:

עמוס א

א א דברי עמוס אשר היה בנקדים מתקוע אשר חזה על ישראל בימי עזיה מלך יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל שנתים לפני הרעש: ב ויאמר יהוה מציון ישאג ומירושלם יתן קולו ואבלו נאות הרעים ויבש ראש הכרמל: ג כה אמר יהוה על שלשה פשעי דמשק ועל ארבעה לא אשיבנו על דושם בחרצות הברזל את הגלעד:

בארעהון: כ ויהודה לעלם תיתב וירושלם לדר ודר: כא ודאתפרעית דמהון מן עממיא תוב אנא עתיד לאתפרע אמר יי דאשרי שכנתיה בציון:

א פתגמי עמוס דהוה מרי גתין מתקוע דאתנבי על ישראל ביומי עזיה מלך שבטא דבית יהודה וביומי ירבעם בר יואש מלכא דישראל תרתין שנין קדם מיתי זיעא: ב ואמר יי מציון יכלי ומירושלם ירים מימריה ויצדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכיהון: ג כדנן אמר יי על תלתא חובי דמשק ועל ארבעא לא אשבוק להון על דדשו במוריגי ברזלא ית יתבי ארעא

ל' · ל' · ל' · ז' בטעם מעריכים ומפסיקים ר' · ס' · ל'

תולדות אהרן ונקיתי · ר"ה כג:

בערך א': ויאמר ה' חד מן ז' בטעם מרעימין ומפסיקין ר"פ וסי' ויתמהמה ויחזיקו · ויאמר ה' אלהי אדני · וימאן ויאמר אל אשת אדניו · וישחט ויקח משה · ונבהלו צרים וחבלים · ויאמר ה' מציון ישאג · ואמר לה אלה טאניא שא זזל אחת המו:

רדק

בפרשת קרבו גוים שהיא על חרבן רומי כמו שפירשנו שם · ואמר זה בעבור כי מלכות רומי רובם אדומים ואעפ"י שנתערבו בהם עמים רבים כמו שנתערבו גם כן במלכות ישמעאלים נקראים על העיקר, ומלך קיסר אדומי היה. וכן כל המלכים אחריו אשר היו ברומי ושתי האומות האלה הרעו לשבט יהודה וכנימן שגלו ביניהם ושפכו דמם כמים בארצם, ואדום שהיא מלכות רומי היא שהחריבה בית שני ע"י טיטוס הרשע ושפכו דמם והגלו אותו בין האומות. ועל גלותינו זה נאמר הפסוק הזה לפיכך לא זכר אלא יהודה כי עשרת השבטים שהגלה מלך אשור ולא שבו עד היום לא היו ברשות שתי האומות האלה: נקיא. נכתב באלף, וכן אל תתן עלינו דם נקיא, וכא על דרך נחי האלף נשיא נביא: בארצם. הכנוי לבני יהודה או למצרים ואדום: (כ) ויהודה. מצרים ואדום יהיו שממה לא ישבו לעולם אבל יהודה לעולם תשב: (כא) ונקיתי. מכספם וזהבם שלקחו אנקה העכו"ם אבל דמם ששפכו לא אנקה אותם אלא נפש תחת נפש השופכים או בניהם אחריהם, כי בכל כסף וזהב שבעולם שיתנו כופר נפשותם לא יהיו נקיי' מדמם ששפכו. ויונתן הדביק טעם דמם עם ונקיתי שתרגם ודאתפרעית דמהון מן עממיא תוב אנא עתיד לאתפרעא אמר ה' דאשרי שכינתיה בציון: וה' שוכן בציון. טעמו למה שאמר למעלה ויהודה לעולם תשב, אמר וה' שוכן בציון ג"כ לעולם כי לעולמי עד תהיה שכינתו בציון אחר שתשוב שם בימות המשיח, וכן חתם יחזקאל נבואתו ושם העיר מיום ה' שמה:

דברי עמוס כתבו רז"ל כי כשמתחיל הנביא במלת דברי הוא מדבר בדברי עצמו, וכן עמוס דבר על עצמו כמו שאמר לו אמציה כהן בית אל. ומה שהשיב לו, וכן דברי ירמיהו כי הוא דבר בדברי עצמו, וכן דברי קהלת. וכן אמרו רבות שלשה נביאים לפי שהיתה נבואתם דברי קנטורין נתלית נבואתן בעצמן · ר"ל בעצמן שדברו דברי עצמן ותחילה נבואתן דברי: אשר היה בנוקדים מתקוע. רועה היה והרועה יקרא נוקד. או מי שמתעסק במקנה · כמו ומישע מלך מואב היה נוקד ונקרא נוקד לפי שרוב הבהמות יש להם כתמים שחורים או לבנים מן נקוד וטלוא, אמר בנוקדים ולא היה אומר נוקד ר"ל כי גדול שבנוקדים אשר היה בתקוע · ותקועה היא עיר גדולה בנחלת בני אשר: אשר חזה על ישראל בימי עזיה מלך יהודה ובימי ירבעם, כבר כתבנו בתחילת ספר כי ירבעם ועזיה מלכו בזמן אחד והושע האריך ימים יותר שנבא גם בימי יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה ואמר אשר חזה על ישראל כי רוב נבואתו היתה על ישראל ואמרו לא זכר על יהודה כי אם מעט, ובדרש כשאמר הקב"ה את מי אשלח ומי ילך לנו ואמר לו ישעי' הנני שלחני אמר הא מי אשלח שלחתי את מיכה והיו מכים אותו על הלחי שנ' בשבט יכו על הלחי את השופט, שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פילוס' אמרו לא היה לו להקב"ה לאשרוי שכינה אלא על הדין פילוס'. פירש קטיע לישנא. אמר ר' פנחס למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו: שנתים לפני הרעש · הרעש הזה היה בימי עזיהו כמו שנאמר בנבואת זכריה ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה, ואמרו בדרש כי אותו היום שנכנס עזיהו להיכל להקטיר היה הרעש, ואמר כי תחלת נבואת עמוס היתה שנתים לפני הרעש, וזכר זה בעבור שהתנבא על הרעש טרם בואו, כמו שאמר והכתי בית החורף על בית הקיץ: (ב) ויאמר · אמר מציון ומירושלים כי שם שכינתו, והענין כפול במלות שונות וכן ישאג ויתן קולו, וענין השאגה ונתינת הקול דרך משל על הנבואה, כמו שאמר אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא: ואבלו. ונבואה זו תהיה שיאבלו נאות הרועים מעצירת הגשמים: ויבש ראש הכרמל. ר"ל מיטב הכרמל, והכרמל הוא שם כלל למקום זרע שדות וכרמים והטוב והדשן שבו יאבל כל שכן הר הזה: ואבלו · ענין השחתה והפסד, כמו שאמר ע"כ תאבל הארץ והדומים להם. ויש לפרש הפסוק דרך משל והוא תחלת הדברים למה שאמר אחר כך כה אמר ה'. וכת"י דרך משל ויצדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכיהון: (ג) כה אמר ה', התנבא תחלה על הגוים שהם שכנים לארץ ישראל והרעו לישראל [illegible] יענש ינקם מהם ואחר כך התנבא על ישראל שהשחיתו מעשיהם ויגלו מארצם בעונם עונותם מלבד

מצודת דוד

והשקה · מי המעיין הזה ישקה את עמק השיטים להיות נמשך כנהר: (כ) לעולם תשב. תתקיים לעולם ולא תחרב עוד: וירושלים · כפל הדבר במ"ש: (כא) ונקיתי · ר"ל אף שאנקה את הבבליים מעון החמס במה שישראל ישובו לקחת מהם כספם וזהבם אבל עון שפיכת דמם לא אנקה בכופר ממון כ"א בדם שופכו: וה' שוכן בציון. כאומר אל יפחדו ישראל פן כשידעו הבבליים שנחרץ משפטם להרג יתחזקו לנקום נקם מישראל בחשבם כאשר יאבדו יאבדו כי ה' שוכן בציון ויגן על עמו ולא יהיה לאל ידם:

א (א) אשר היה בנוקדים · ר"ל שהיה הגדול שבנוקדים: מתקוע · שם עיר בנחלת אשר: ובימי ירבעם · שמלך בימי עוזיה (ולפי שניבא גם עליו בארצו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר בימי ירבעם): לפני הרעש · שהיה כשנכנס עוזיה בהיכל להקטיר וכמ"ש כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד):

(ב) מציון ישאג · ר"ל ממקום שכנו ישאג לאיים ולהחריד: ומירושלים וגו' · כפל הדבר במ"ש: ואבלו · מקול שאגתו ישחתו מדורי הרועים הם היכלי העכו"ם: ראש הכרמל. מיטב הכרמל: (ג) על שלשה פשעי דמשק · יתכן שהם הפשעים הראשיים בדמשק והמרים

מצודת ציון

ענין [illegible] וגזל: (כ) תשב. ענין עכבה וקיום: (כא) ונקיתי. מל' נקי וברור: (א) בנוקדים · לפי שרוב הצאן המה נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד וכן ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג): חזה. ניבא: (ב) ואבלו. ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א): נאות · מדור: ראש · ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): הכרמל. הוא שם כולל למקום שדות וכרמים וכן הדר הכרמל (ישעיה לה): (ג) דושם. מל' דישה: בחרוצות

אבן עזרא

הגלעד יושביה או שברחו ישראל ממנה והוא היה חורש את הגלעד וכתוב ויכם חזאל את כל ארץ גלעד : (ד) ושלחתי · בבית חזאל. בני בניו אולי רצין היה מהם שהמיתו מלך אשור : (ה) ושברתי · כי נלכדה בהלכד שומרון : והכרתי · בקעת און שם עיר בארם : ותומך שבט · כמו מטה עוז שבט למשל : קירה . אל קיר שם עיר באשור וככה כתוב ויגלם קירה : (ו) כה · שהגלו ישראל בדרך שלום והסגירום לאדום : (ז) ושלחתי · האויב נמשל לאש כי אש יצאה מחשבון : (ח) והכרתי · ותומך שבט . כמו לא יסור שבט מיהודה : (ט) כה · יש אומרים כי ברית אחים על דבר שלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור והוא קראו אחי ואין זה פשט רק דרש הדורש כי לא היו אחים כלל ואיננו שב רק אדום שהוא אחי ישראל באמת מאב ואם והטעם שראה צור כי אדום היה מבקש רעת ישראל יותר מכל הגוים ולא היה זוכר ברית אחים על כן הסגיר ישראל לאדום להנקם מהם : (יא) כה · ושחת

רשי

בני אדם ביסורי' ובהם מחתכין את קשי התבואה לעשותן תבן : (ד) חזאל ובן הדד · מלכי ארם וראש ארם דמשק : (ה) בקעת און · מקום הוא בארם : ותומך שבט · ועביד שולטן כמו לא יסור שבט (בראשית מט) על שם שהמושל רודה את העם במקלות : מבית עדן · מקום : קירה · מקום ושם הגלם סנחריב בימי אחז שנאמר ויעל דמשק ויתפשם ויגלה את ארם קירה (מלכים ב טז) כל הפורענות שניבאו נביאי ישראל לבא חרב על העכו"ם נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכדנאצר : (ו) עזה · מפלשתים היתה : גלות שלמה . גלות ישראל שהיא הגלות שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופשין הנמלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי צור וכן לארבע רוחות בחורבן בית שני כמו שמפורש באגדת איזהו עזה מן הדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמר (ישעיה כא) משא בערב ביער בערב תלינו : (ח) אשדוד אשקלון עקרון · סרני פלשתים הם : והשיבותי ידי · אכה ואשנה : (ט) ולא זכרו ברית אחים · אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מלכים א ה) והיו קורין זה לזה אחי שנ' (שם ט) מה הערים אשר נתת לי אחי

תרגום

גִּלְעָד׃ ד וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּבֵית חֲזָאֵל וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָת בַּר הֲדָד׃ ח וְאֶתְּבַר תְּקוֹף דַּמֶּשֶׂק וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵיב מִבִּקְעַת אָוֶן וְעָבֵיד שׁוּלְטָן מִבֵּית עֶדֶן וְיִגְלוּן עַמָּא דַאֲרָם לְקִירֵינֵי אֲמַר יְיָ׃ ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי עַזָּה וְעַל אַרְבְּעָה לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּאַגְלִיאוּנוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לְמִמְסַר לֶאֱדוֹם׃ ז וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי עַזָּה וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתָהָא׃ ח וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵיב מֵאַשְׁדּוֹד וְעָבֵיד שׁוּלְטָן מֵאַשְׁקְלוֹן וְאָתֵיב מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל עֶקְרוֹן וְיֵיבְדוּן שְׁאָרָא דִפְלִשְׁתָּאֵי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ט כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי צוֹר וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּמַסְרִינוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לֶאֱדוֹם וְלָא אִידְּכַרוּ קְיָם אַחִין׃ י וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי צוֹר וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתָהָא׃ יא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי אֱדוֹם וְעַל

מקרא

הַגִּלְעָד׃ ד וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד׃ ה וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן וְגָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם׃ ז וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ׃ ח וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מֵאַשְׁקְלוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה׃ ט כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים׃ י וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃ יא כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי

ב' ומ"ל · ד' · כ' ס"פ · ד' חסר בליש"א · כ' מלעיל חד חסר והשבתי וחד את ידי · ג'

מסורה

ערן ג' פתחין וסי' ההצילו אתם אלהי הגוים דמלכים · וחברו דישעיה · ושברתי בריח דמשק והכרתי · וא' ועדן חרן ומלכה ; אמר ה' כ' ס"פ בנביאים וסי' ונשא כל אשר בביתך דמלכים · וחברו דישעיה · בעת פקדתים יכשלו . וחברו דבתריה אסוף אסיפם · כי אשיב את שבות הארץ · עוד תעברנה הצאן על ידי מונה· וירש ישראל את יורשיו. ואבד העמק · רני עקרה · לא ירעו ולא ישחיתו · וגם מהם אקח · והיה מדי חדש בחדשו · וגלו עם ארם קירה · והלך מלכם בגולה · והכרתי שופט מקרבה. בכל כרמים מספד · נחם ה' על זאת קדמאה · בשובי את שבותיכם לעיניכם · ועלו ההרה והביאו עץ :

רדק

מלבד מה שלקו בארם בחרב וברעב בדבר, ועתה החל בדמשק ואמר : על שלשה פשעי דמשק · הנה דמינו כי האל ית' לא יעניש האדם על עון ראשון שני ושלישי כי זה ממדותיו שהוא נושא עון ועובר על פשע, ואמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר וברביעית יענישו . והנה לא ישגיח על אומות העולם לטובה ולרעה כי אם בעבור ישראל אא"כ יהיה חמס גדול כדבר כדור המבול וסדום ועמורה כי החמס מפסיד הישוב והאל יתברך רוצה ביישוב העולם, והנה דמשק הרעו לישראל שלש פעמים בימי בעשא מלך ישראל ובימי אחאב ובימי יהורם בן אחאב אעפ"י שנלחם בישראל לא נחשב לו לפי שלקו ארם בימיו כנבואת כא"י אבל השלישית הוא בימי יהואחז בן יהוא שנאמר כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש, והרביעית שבא על יהודה בימי אחז ואז נענש על כלם שבא עליו מלך אשור ותפש דמשק והגלה את ארם קירה ואת רצין המית, וכל זה ניבא עמוס שנאמר ושברתי בריח וגו': וגלו עם ארם קירה. ונבואה זו ניבא עמוס כ"ה שנה קודם בואה, כמו שאמר בנבואת ישעיה ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם כמו שפי' שם · ופי' לא אשיבנו, לא אשיבנו אל סליחתי שסלחתי לו שלש פעמים והייתי משיב אותו בכל פעם אל סליחתי אם לא היה שב אל פשעו אבל אחר ששב עוד על פשעו אענישנו על כלם, והזכיר הקשה שבהם והוא על דושם בחרצות הברזל את הגלעד, שנאמר ויכם חזאל בכל גבול ישראל מן הירדן מזרחה את כל ארץ הגלעד וגו'. ופי' את הגלעד, כתרגומו ית יתבי גלעד שהיו עושין דרך נקמה ובזיון היו מעבירין חרוצות הברזל על גופם כמו שדשין בהם את התבואה כמו שעשה דוד בבני עמון שנאמר וישם במגרה ובחריצי הברזל :
(ד) ושלחתי אש. הוא משל על האויב. כמו כי אש יצאה מחשבון. חזאל ובן הדד הם מלכי ארם : (ה) ושברתי. שלא יגינו דלתותיה ובריחים ולא תעמד לפני האויב : מבקעת און · היא עיר גדולה בארם · וכן בית עדן, ואעפ"י שדמשק היתה ירושה ממלכי דוד בית עדן ג"כ היתה מושב המלכים. לפיכך אמר ותומך שבט מבית עדן, כי תומך שבט הוא המלך, כמו לא יסור שבט מיהודה. כי מנהג המלך להיות שבט בידו תמיד והוא סימן שהוא רודה בעם. וכן ראינו באחשורוש ויושט המלך את שרביט הזהב אשר בידו: קירה. אל קיר, והוא שם עיר בארץ אשור. וכן כתוב בספר מלכים ויגלם קירה :
(ו) כה אמר . על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום, אמרו כי זאת הנבואה ניבא על חורבן בית שני כי היו פלטים מגלות טיטוס והיו בורחים דרך ארץ פלשתים שהיא סמוכה לא"י הפלשתים היו לוקחים אותם ומסגירים אותם ביד אדום כי טיטוס ומחנהו אדומים היו רובם · וזהו גלות שלמה שלא נשארה פלטה להם שלא גלו כי בחרבן בית ראשון לא ראינו זה, וזכר עזה ואשדוד ואשקלון ועקרון ולא זכר גת כי למלכי יהודה היתה כמ"ש, ואמר כי רובם שבו לדת ישראל, ואשר לא שבו עליהם נאמר ואבדו שארית פלשתים : (ז) ושלחתי. מבואר הוא : (ח) והכרתי. והשבתי ידי. כי אחר שיכלו עזה ואשדוד ואשקלון עוד אשיב ידי על עקרון להשחיתם וכה יאבדו ארץ פלשתים : ואבדו שארית · ואבדו על הפרט שארית על הכלל : (ט) כה אמ' ה'. לאדום גם זה בגלות בית שני, כי צר סמוכה ג"כ לא"י לפיכך אמר על הסגירם : ולא זכרו ברית אחים. הם ידעו כי אדום לא זכרו הברית לישראל שראויה להיות בין אחים והיו אכזרים לישראל, והם הסגירום בידם וישראל ואדום אחים, וכן שלח משה למלך אדום כה אמר אחיך ישראל. וי"מ אחים שלמה וחירם מלך צר שהיה ברית ביניהם : (יא) כה אמר . על רדפו בחרב אחיו, י"מ על עשו ויעקב שברח יעקב מפניו, וי"מ כשעברו ישראל על אדום במדבר

מצודת ציון

בחרוצות . שם כלי דישה מלאה חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (שם כח) : (ד) ואכלה . ותשרף : (ה) בריח . מטה העשוי לסגור בו השער : מבקעת און · שם עיר : ותומך . ומחזיק וכן וכפיה תמכו פלך (משלי לא) : שבט . שרביט : מבית עדן . שם עיר : (ו) להסגיר . ענין מסירה

מצודת דוד

והחמורים מכולם והם עכו"ם וג"ע וש"ד הנמצאים בכל אלה הנזכרים פה ור"ל האם מהראוי שעל שלשת הפשעים הראשונים ועל הוספת פשע הרביעי שלא אשיב לו גמולו בראשו בתחילה : על דושם ; עתה יפרש מהו הפשע הרביעי שישלם עליו הגמול ואמר שהוא על שדשו את אנשי גלעד בכלי ברזל מלא חריצים העשוי לדוש בו התבואה : (ד) ושלחתי · לכן אשלח אש : בבית חזאל · ר"ל אויב חזק יחריב בית חזאל מלך ארם : ארמנות בן הדד · ההיכלות שבנה בן הדד מלך ארם : (ה) בריח דמשק · ר"ל האויב יבוא בה כאלו נשברו הבריחים ונפתחו השערים : ותומך שבט · ר"ל אכרות תומך שבט מבית עדן ועל המושל יאמר שהוא אוחז השבט לרדות בו את המחוייב וכן לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט) : קירה · אל קיר והוא שם מקום וכן נאמר ויגלם קירה (מ"ב ט"ז) : (ו) על הגלותם וגו' כי בזמן חורבן בית השני ע"י טיטוס ברחו קצתם מישראל דרך ארץ פלשתים ותפשום בני עזה ומסרום ביד האויב וז"ש על הגלותם וגו' ר"ל על שהגלו את ישראל גלות שלימה איש לא נעדר וזהו במה שתפשום להסגיר לעכו"ם : (ח) והשיבותי · ר"ל אכה ואשיב ידי להכות עוד : ואבדו שארית · ר"ל אף שארית מה לא ישאר מהם : (ט) על הסגירם · על שהם מסרו לעכו"ם את הבורחים מישראל להיות גלות שלימה כדרך שעשה עזה : ולא זכרו · אנשי צור לא זכרו ברית האחוה שהיה להם עם ישראל וחירם מלך צור קרא לשלמה אח כמ"ש מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי (מ"א ט) : (יא) על רדפו בחרב אחיו . כי הלא אח עשו ליעקב ומדוע א"כ

רשי

אחי : (יא) על רדפו בחרב אחיו • שנאמר (במדבר כ) פן בחרב אצא לקראתך וגם עודנו טורף אפו ושומר עברתו ולא חזר בו : ויטרוף לעד אפו • החזיק בה ולא הניחה : (יב) ארמנות בצרה • בין מואב ובין אדום היא ומארץ מואב ונמשכה אחר אדום והיא העמידה לו מלך במות מלך הראשון שנאמר יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) : (יג) בקעם הרות הגלעד • השחיתו אותה וגם הרותיהם בקעו שלא ישאר יורש שיערער על הנחלה וכן אומר (ירמיה מט) לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם : (א) על שרפו עצמות וגו' • פעם אחת נפל מלך אדום ביד מלך מואב ושרפו עצמותיו ותחום בקירות הבית ותבע הקב"ה אונאת המלך שנהגו בו בזיון : (ב) קריות • שם מקום כד"א (שם מח) על קריות ועל בצרה : בשאון • קול המון

אבן עזרא

ושחת רחמיו • שהיו בלבם אחד וה"א שמלה נחה וכמוהו ויקרא לה נבת וכמוה רבים : (יג) כה • הרות כמו הרים כמו שנות שנים אולי משתנה מלת הרות בעבור אות הגרון ואחרים אמרו שמלת הרות כמשמעה שלא תלדנה בנים ולא יפחדו להרחיב גבולם וטעם בתרועה כי תתפש רבה בכח וטעם בסער ברוח סערה בעבור שהזכיר והצתי אש : (א) כה • עצמות מלך אדום לשיד • דרך בזיון והוא מבני יצחק ויש אומרים על דבר ויעלהו עולה ואחר כך שרפו או אז שרפו : (ב) ושלחתי • הקריות • שם מקום : (ג) והכרתי • שופט הוא מלך והעד וכל שריה אהרוג עמו : (ד) כה • על מאסם • והנה הכהנים מורי התורה עמהם : ושלחתי

מקרא

אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ וְעֶבְרָתוֹ שְׁמָרָה נֶצַח׃ יב וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתֵימָן וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בָּצְרָה׃ יג כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־בִּקְעָם הָרוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הַרְחִיב אֶת־גְּבוּלָם׃ יד וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת רַבָּה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ בִּתְרוּעָה בְּיוֹם מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה׃ טו וְהָלַךְ מַלְכָּם בַּגּוֹלָה הוּא וְשָׂרָיו יַחְדָּו אָמַר יְהוָה׃

ב א כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי מוֹאָב וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־שָׂרְפוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ־אֱדוֹם לַשִּׂיד׃ ב וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמוֹאָב וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת הַקְּרִיּוֹת וּמֵת בְּשָׁאוֹן מוֹאָב בִּתְרוּעָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃ ג וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט מִקִּרְבָּהּ וְכָל־שָׂרֶיהָ אֶהֱרוֹג עִמּוֹ אָמַר יְהוָה׃ ד כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יְהוּדָה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מָאֳסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקָּיו לֹא

תרגום

אַרְבְּעָה לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל רָדְפֵיהּ בְּחַרְבָּא אֲחוּהִי וְחַבֵּיל רַחֲמוֹהִי וּקְטֵיל קְטַל עָלְמִין רוּגְזֵיהּ וְחֵמְתֵיהּ נָטְרָא לְאַפְרָשׁ׃ יב וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּדָרוֹמָא וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיַת בָּצְרָה׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי בְנֵי עַמּוֹן וְעַל אַרְבְּעָה לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְבַזָּעוּ מְעַדְיַת אֲרַע גִלְעָד בְּדִיל לְאַפְתָּאָה יַת תְּחוּמֵיהוֹן׃ יד וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי רַבָּה וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתָהָא בְּיַבָּבָא בְּיוֹמָא דִקְרָבָא בְּעַלְעוֹל בְּיוֹם רוּחַ׃ טו וִיהָךְ מַלְכֵּהוֹן בְּגָלוּתָא הוּא וְרַבְרְבוֹהִי כַּחֲדָא אֲמַר יְיָ׃ א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי מוֹאָב וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְאוֹקִיד גַרְמֵי מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְסָדִינוּן כְּגִירָא בְּבֵיתָא׃ ב וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּמוֹאָב וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיַת כְּרַכָּא וִימוּת בְּאִתְרְגוּשָׁא מוֹאָב בְּיַבָּבָא בְּקָל שׁוֹפָרָא׃ ג וְאֲשֵׁיצֵי דַיָּנָהָא מִגַּוָּהּ וְכָל רַבְרְבָהָא אֶקְטוֹל עִמֵּיהּ אֲמַר יְיָ׃ ד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי יְהוּדָה וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְקָצוּ בְּאוֹרַיְתָא דַיְיָ וּקְיָמוֹהִי

הארצה אתה מירכם : והצתי אש ו' ול' בסיפ' וסי' נמסר בירמיה סוף סי' כ"א : שופט ו' מ"ל בקריאה וסי' שופט ואיש מלחמה . והכרתי שופט מקרבה • ישבת לכסא שופט צדק • אלהים שופט צדיק . ויותם בנו על בית המלך דה"ה . מלך שופט באמת דלים :

תולדות אהרן פשעי אדום . סוטה סא : פשעי מואב . נ"כ כב :

רדק

במדבר • ואמר ויצא אדום לקראתו בעם כבד , והנכון שהוא על חורבן בית שני כמו שפי' שתי הפרשיות אשר לפני זאת : ושחת רחמיו . רחמי האחוה על אחיו שהוא דרך העולם והוא שחת הרחמים ובטלם : ויטרף לעד אפו . האף שהיה לעשו על יעקב לעד היה כי עד הדורות האחרונים היה וטרף ישראל בכל זמן שהיה הכח בידו ואפו הוא הטורף , או תחסר בית השמוש ר"ל באפו , וכפל הענין במ"ש . ואמר ועברתו שמרה הה"א נחה והכינוי על העברה והמלה מלעיל מפני סמיכתה למלת נצח שהיא מלעיל: (יג) כה אמר • על בקעם הרות הגלעד • בני עמון היו שכנים לארץ הגלעד והיו בוקעים ההרים שהיו מגבול ארץ הגלעד ומרחיבים בהם גבולם והיו משיגים גבול הגלעד , והשגת גבול הוא עון גדול שהרי הוא אחד מן הארורים הכתובים בתורה ארור מסיג גבול רעהו , והרות כמו הרים . קובץ מן הר בלשון זכרים הרים ובלשון נקבות הרות . ויש לפרש הרות הערים הבצורות יכנה אותם בלשון הר • וכן והרותיהם תבקע . הנני אליך הר המשחית . וכן אמר בנבואת ירמיהו לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב , וזכר שם ארץ גד והנה זכר ארץ הגלעד והכל מעבר הירדן מזרחה]. ויש לפרש ג"כ הרות הגלעד הנשים ההרות . וכן ההרותיה בקע והרותיה תבקע. כמו שאמר והריותיו יבקעו • וזה על מיעוט התמלה בהם , כמו שאמר ועולליהם ירטשו , ואם העוללים היו הורגים וההרות מבקעים כ"ש האחרים• וזהו שאמר למען הרחיב את גבולם שלא ישאר שריד מישראל , וזהו שאמר ירמיהו הבנים אין לישראל אם יורש אין לו: (יד) והצתי . בתרועה ביום מלחמה וכן אמר בנבואת ירמיהו והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה בסער ביום סופה : המשיל חוזק המלחמה והנלחם מהרס לרוח סערה , וסופה הוא רוח סערה , והענין כפול במ"ש : (טו) והלך מלכם בגולה • כן אמר בנבואת ירמיהו מלכם בגולה ילך כהניו ושריו יחדיו : (א) כה אמר ה'. על שרפו עצמות מלך אדום לשיד , הוא מה שנא' בספר מלכים ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל . והקצף היה ממלך אדום על ישראל מהיום ההוא והלאה מפני שמלך מואב שרף את בן מלך אדום במלחמה שהוא היה שם עמהם כמו שפירשנו שם . לפיכך הענישו האל ית' על זה , ופי' לשיד שריפה גמורה עד שהיו אפי' העצמות אפר כמו השיד • וכן והיו עמים משרפות שיד , ות"י על דאוקיד גרמי מלכא דאדום וסדינון כגירא בביתא , פי' שסד ביתו באותו אפר דרך נקמה ובזיון : (ב) ושלחתי. הקריות , שם עיר בערי מואב : (ג) והכרתי • מקרבה , מקרב הקריות כי היתה עיר המלוכה שלו : עמו . ר"ל עם מלך מואב : (ד) כה אמר ה' • עתה התנבא על יהודה וישראל שהרעו מעלליהם והקב"ה נפרע מהם מעט מעט , ובימי מלכי יהודה הרעי' היו חוטאים והקב"ה נפרע מהם מעט מעט לא להחריב ירושלם אבל אחר חזקיהו שהיה טוב אמר האל ית' וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ואחריו מנשה שעשה הרע בעיני ה' מכל אשר היה לפניו והנה נשא האל ולא רצה להחריב ירושלם , וכן אמון הרבה אשמה ונשא האל ית' יהואחז ויהויכין כי לא מלכו אלא ג' חדשים , והנה יהויכין היה השלישי ונשא האל והנה הם ג' ונשא האל ית', צדקיהו עשה הרע בעיני ה' ועליו נאמר ועל ד' לא אשיבנו • ולא אבה עוד לסלוח , וחרב הבית בימיו ועליו אמר כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו : על מאסם את תורת ה', לא אמר כי זה העון הוא הרביעי אלא אמר כי ברביעי העונשם הש"י על מה שעשו הם ואבותיהם שמאסו את תורת ה', וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל את תורת השם המצות השמעיות

מצודת ציון

מסירה כמו לא תסגיר עבד (דברים כג) : (יא) ועברתו • מל' עברה וזעם : נצח . לעולם : (יד) והצתי . מל' הצתה והדלקה : בסער • מל' רוח סערה ואמר בדרך משל על התגברות האויב : סופה. רוח סופה : (א) לשיד. כמו לשיד בסמ"ך : (ב) הקריות . שם מחוז : בשאון • ענין המייה : (ד) ויתעום . מלשון תועה : נעלים

מצודת דוד

רדפו בחרב בזמן חורבן בית השני : ושחת רחמיו • ביטל הרחמנות הראוי להיות לו עליו כדרך האח על אחיו : ויטרוף לעד אפו . טרף את ישראל בכל עת שהיה היכולת בידו : ועברתו • העברה שיש לו על בני ישראל שמורה אצלו לעולם ולא יעזבנה בשום פעם : (יב) בתימן • היא ארץ עכו"ם הסמוכה לא"י בדרומה ותלקה גם הוא : בצרה • עיר הבצורה והוא כרך גדול וגו' : (יג) על בקעם • על אשר בקעו כרסי הנשים ההרות של גלעד להוציא הולדות למען יוכלו להרחיב את גבולם ממה שגזלו מבני גלעד על כי לא ישאר יורש מה לערער על הגבול : (יד) בתרועה וגו'. בעת יריע האויב עליהם ביום המלחמה : בסער • בסערת האויב אשר יבוא : ביום סופה . הוא יום המלחמה וכפל הדבר במ"ש : (טו) מלכם • מלך בני עמון : ב (א) על שרפו וגו' . הוא מה שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל (מ"ב ו) ופי' שמלך מואב לקח בן מלך אדום הראוי למלוך ושרפו כליל כעולה ואז קצף מלך אדום על ישראל על כי בעבורם באה לו הרעה ההיא ולא ראו להצילו א"כ ע"י מלך מואב נתעורר קצף על ישראל לכן יקבל מואב גמול : לשיד • ר"ל עד שנעשו דק ולבן כשיד כדרך העצם אחר השרפה : (ב) ומת בשאון מואב . מואב ימות בשאון המלחמה בעת יריע האויב בקול שופר : (ג) עמו • עם השופט ההוא : (ד) ויתעום כזביהם : הנביאים המכזבים

(ה) ושלחתי . זה נבוכדנצר והזכיר ירושלם בית מלכות יהודה : (ו) כה . על מכרם . על השופטים ידבר והעד לדיק בריבו בהשפטו והנו נחשב כאילו מכרוהו : (ז) השואפים . הטעם תשאפו מתי תשחבו ראש דלים על עפר ארץ ודי להם שפלותם : ודרך ענוים יטו . מני אורח ישר שהוא אורחם עד שהסירו הענוה מישראל עד שלא יבוש ללכת איש עם אביו עם נערה ידוע : (ח) ועל . ולקחת חבול מהאביון יטו משפט וזה יעשה בפרהסיא במקום התחברם למזבח הבעל וככה ויין ענושים ישתו שיענשו מי שאין עליו עונש והם שותים : (ט) ואנכי . כתוב כי השם פוקד עון הארץ על כן גזר להכחידם כי חקותיהם ללכת איש ואביו לזנות והזכיר האמורי כי הוא חזק מהשבעה וככה כי לא שלם עון האמורי עד הנה והנה משה הרג שני מלכי האמורי המזרחיים ויהושע אמר לתת אותנו ביד האמורי המערבי והנה ממנו יפחד : (י) ואנכי . הטעם שהולכתי אתכם ארבעים שנה עד שתלמדו חוקותי ואחר כן תירשו האמורי

המון מלחמה : (ו) על מכרם בכסף צדיק . הדיינין היו מוכרי' את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מקבלים מיד בעל דינו : ואביון בעבור נעלים . תרגם יונתן בשני מקומות (לקמן ח פ"ו) בדיל דיחסנון ואומר אני שכך פירושו מטין משפט האביון כדי שילטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיינין וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים כדי לגדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם : (ז) השואפים על עפר ארץ . על עפר ארץ שהם הולכים עליהם כל שאפם וכל מחשבתם בראש דלים הוא איך יגזלו אותם ויפשטו את עורם . שאיפה גולפי"ר בלע"ז : ודרך ענוים יטו וגו' . התלמידים טפים מדרכם והולכין דרך עקלתון מפני יראתם כמה דאת אמר (איוב כד) יטו אביונים מדרך : אל הנערה . המאורסה : (ח) ועל בגדים חבולים יטו . תרגם יונתן על מפות שווין דמשכון מסחרין זוקפין מלוה על העניים וממשכנים אותם ועושים בגדיהם מלצעות ומסובין עליהם בהסייה בעת סעודתם : בית אלהיהם . בבית עכו"ם שהיתה להם אצל מזבח : יטו . לשון מסובה שכל מסיבת סעוד' בהסייה היא שהוא נסמך על שמאלו : ויין ענושים . שעונשים אותם ממון וקונים בו יין : (ט) כאלונים . קיישנ"ש בלע"ז : ואשמיד פריו ממעל . שרים העליונים : ושרשיו מתחת . שרים התחתונים ד"א הלרעה היתה מסמא עיניהם מלמעלה ומשרשתן

וַיַּתְעוּם כִּזְבֵיהֶם אֲשֶׁר־הָלְכוּ אֲבוֹתָם אַחֲרֵיהֶם׃ ה וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בִּיהוּדָה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם׃ ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם׃ ט וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת׃ י וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־

ו' י' · ג' · ב' ומפל בר נשביר ב' · ה' סבירין ענויים · ט' · ל' וכ"כ · י' בליסגא ל' ומ"ל · רפע כגובה ל' חסר · ד' ומ"ל

לָא נְטַרוּ וְאַטְעִיאוּנוּן כַּדְבֵיהוֹן דַּהֲלִיכוּ אֲבָהַתְהוֹן בַּתְרֵיהוֹן׃ ה וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בִּדְבֵית יְהוּדָה וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָת יְרוּשְׁלֶם׃ ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּזַבִּינוּ בְּכַסְפָּא זַכָּאִין וְחַשִׁיבַיָּא בְּדִיל דְּיַחְסְנוּן׃ ז דְּשַׁיְטִין בְּעַפְרָא דְּאַרְעָא בְּרֵישׁ מִסְכֵּינַיָּא וְדִין חֲשִׁיכַיָּא מַסְטָן וּגְבַר וַאֲבוּהִי אָזְלִין עַל עוּלֵימְתָּא בְּדִיל לְאַחָלָא יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי׃ ח וְעַל שְׁוָיָן דְּמַשְׁכּוֹן מַסְחֲרִין בִּסְטַר כָּל אֱגוֹרֵיהוֹן וַחֲמַר אוֹנְסָא שָׁתָן בֵּית טַעֲוָתְהוֹן׃ ט וַאֲנָא שֵׁיצִיתִי יָת אֱמוֹרָאָה מִן קֳדָמֵיהוֹן דִּכְרוּם אַרְזִין רוּמֵיהּ וְחַסִּין הוּא כִּבְלוּטִין וְשֵׁיצִיתִי אִבֵּיהּ מִלְּעֵילָא וְשָׁרְשׁוֹהִי מִלְּרַע׃ י וַאֲנָא אַסֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וְדַבָּרִית יָתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין

שמרו ה' קמץ וסי' גמסר בסדר בהעלותך ובירמיה סימ' י"ו: מכרם ג' וסימ' ונתתי מכרם . על מכרם בכסף צדיק . ביום מכרם צור . אנך : ויין י' בליש' וסימ' ישתו יין נסיכם . ביין חלבון וצמר צחר . ויין ענושים ישתו . ויין חמסים ישתו . זכרו כיין לבנון . וחכך כיין הטוב . ובין משתיו . ומיין משתיו . ויין משתיהם . ויין

תולדות אהרן פשעי ישראל . יומא פו סנהדרין ז: כגבה ארזים . סוטה לו ברכות מט :

רדק

השמעיות ותקיו כמעט שבלינות :

ויתעום כזביהם . הם דברי נביאי השקר : מאסם . האל"ף נקראת בקמץ חטף , ואמר ביהודה על מאסם תורת השם , וישראל ג"כ מאסו את תורת ה' בכל הרע אשר עשו , אלא אמר ביהודה כן לפי שעמהם היתה כתובה בבית המקדש ומאסו אותה ולא פנו אליה עד אשר נשכחה מפיהם , כי הדוש היתה אצלם כשמצאוהו בימי חלקיה הכהן :(ה) ושלחתי אש . הוא נבוכדנצר :(ו) כה אמר ה' . על מכרם בכסף לדיק אמר אעפ"י שעברו על ג' עבירות חמורות והם עכו"ם גלוי עריות ושפיכות דמים לא נתחתם גזר דינם לפני להחריב ארצם ולהגלותם ע"י מלך אשור אלא על החמס והוא הרביעי ועליו הענישם על כל מה שעשו , וכן בדור המבול אעפ"י שהיו בידם כמה עבירות לא הענישם אלא על החמס שנא' כי מלאה הארץ חמס מפניהם וכ"ש כשהחמס בא ע"י השופטים שהיה להם להעמיד הצדק והם ע"י השוחד מטים הדין , וזהו שאמר על מכרם בכסף צדיק , ופי' צדיק שהוא צדיק בדינו וכן ויסלף דברי צדיקים , וגם הם צדיקים בדברי אחרים כי ברוב עונני האמת הם צדיקים ברוב דבריהם , וכן העניים ברוב לא יטענו אלא האמת : בעבור נעלים . אפי' בעבור נעלים שיתנו לשופט יטה דין האביון שהיה זכאי בדינו ונותן השוחד כ"ה זכאי במשפטיהם : וי"ת בדיל דיחסנון . ולא הבנתי דעתו ורש"י ז"ל פי' דעתו כן מטים משפט האביון כדי שילטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיין וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים כדי לנעול ולגדור כל שדותיו ולא יפסיק זה ביניהם וזהו בעבור נעלים לשון נעילה , דבר אחר מחייבין את הזכאי כדי שילטרך העני למכור שדהו בקנין גמור שהוא בנעל שנא' שלף איש נעלו : (ז) השואפים על עפר ארץ בראש דלים . השופטים הם השואפים ומביטים ומכוונים שיהיה עפר ארץ בראש דלים שמשימים שוטרים תחתיהם אם לא יתנו העניים על פיהם יקחום בשער ראשם ויפילום בארץ וירמסום והנה עפר הארץ בראש הדלים , וענין זה הפסוק כענין מה שאמר מיכה ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה , וענין השואפים כמו שואפים אביון וי"ת דשייטין בעפרא וגו' : ודרך ענוים יטו . שיטו דינם במשפטיהם בשוחד שנותנים בעלי דינם העשירים , ודרך פירושו משפט ופסק הדבר כמו את הדרך אשר ילכו בה ויתחו לדיק דרכו והדומים להם , וכת"י ודין חשיכיא מסטן : ואיש ואביו ילכו אל הנערה . ולא יבוש הבן מאביו לבעול בעולת אביו וזהו חלול שם קדשי שאמרתי להם קדושים תהיו כי קדוש אני השם מקדישכם וכיון שאתם מחללים קדושתכם הרי אתם מחללים את שם קדשי שקדשתי אתכם ואתם נקראים בשמי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך : (ח) ועל בגדים חבולים יטו . השם תובלים הבגדים מאשר לא יתנו על פיהם ויאכלו וישתו עליהם בבתי עכו"ם , ופי' יטו יטו עצמם . השכב אצל כל מזבח ועל המאכל ועל המשתה והשכיבה נקראת הט יט לפי שמטה אדם עצמו כשוכב וכן במשנה יטו ויקראו והטיתי לקרות : ענושים . שהם עונשים אותם כסף וזהב וישתו בו בית אלהיהם : (ט) ואנכי השמדתי את האמורי . מפני חקותם הרעים שהיו להם השמדתי אותם מפניכם ואתם עשיתם את חקותי הטובים ולקחתם חקות האמורי , וכבר הזכרתי אתכם בתורה ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם , וזכר האמורי כי הוא החזק שבשבעה האומות כמו שאמר אשר כגובה ארזים גבהו , ואעפ"כ השמדתי אותו מפניכם ולא בחרבכם ולא בקשתכם אלא אני השמדתיו מפרשו : וחסון . תקיף כמו והיה החסון לנעורת : ואלונים . כתרגומו בלוטין קשטניי"ר בלע"ז : (י) ואנכי העליתי . וקודם שהביאה אתכם אל הארץ הוצאתי אתכם מארץ מצרים מבית עבדים ואולך אתכם במדבר מ' שנה לא חסרתם דבר והגלגלתי אתכם בחקותי שלא תלמדו חקות ארץ האמורי כשתבואו לרשת אות' .

מצודת ציון

נעלים . מנעלי הרגל : (ז) השואפים . ענין הכטה אל הדבר והתאוה לו וכן כעבד ישאף צל (איוב ז) : (ח) חבולים . ענין משכון כמו לא יחבול רחים (דברים כד) : יטו . מל' הטייה ר"ל ישענו עמוסים . מל' עונש ממון : (ט) השמדתי . ענין כליון ואבדון : וחסון . ענין חוזק כמו והיה החסון לנעורת

מצודת דוד

המכזבים להם בהטעות מדרך הישר : אשר הלכו וגו' . הם הם הנביאים המכזבים אשר הלכו אבותיהם אחריהם וכאומר הלא אבותיכם הלכו אחריהם ונכשלו והם לא לקחו מוסר : (ו) על מכרם וגו' . ר"ל מטין דין הצדיק ומוכרים אותו במחיר שוחד הכסף : ואביון . מטין דין האביון בעבור מחיר שוחד מנעלים לרגליהם ר"ל אף במעט שוחד מטין את הדין : (ז) השואפים . אשר מביטים אל עפר הארץ להיות מושבם בראש הדלים כי השופטים ההם משימים שוטרים תחתיהם לכוף הדלים לקיים דבר המשפט ואם ימאנו יקחום בשער ראשם ויפילום בארץ וירמסום ברגליהם והנה עפר הארץ בראש הדלים : ודרך ענוים יטו . מטים דרך ענוים להסב מדרך השוה להיות דרך עקלתון כי יפחדו מהם ויסתתרו לבל יראום : ואיש ואביו . שניהם יחד ולא יבושו זה מזה : אל הנערה . ר"ל אל נערה המאורסה לזנות עמה : למען חלל . כאלו יתכוונו לחלל שם קדשי כי אם היה בעבור הנאה לבד מה להם ללכת אל הרוסה ושניהם יחד : (ח) ועל בגדים חבולים יטו . ממשכנין בגדי המצרכי במשפטם ונוטים עלמן לסמוך עליהם בעת הסעודה מה שהם סועדים אצל כל מזבח העשוי לפסילים : ויין ענושים ישתו . מענשים את המצרב לתת כסף ובו יקנו יין ושותין בבית העכו"ם : (ט) ואנכי השמדתי . ר"ל הלא אף את העכו"ם אשר לא ידעוני אני מענשם בעונם כי הלא השמדתי מפניהם את האמורי שהיה גבהו כארז וחזק כאילן אלון . ואשמיד וגו' . ר"ל השמדתיו בתכלית ולפי שהמשילו לאילן אמר לשון הנופל בהשחתת עץ פרי שמשחיתים הפירות ועוקרים השרשים : (י) ואנכי העליתי . ר"ל

אֶרֶץ הָאֱמֹרִי : יא וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה : יב וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִּנָּבְאוּ : יג הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר : יד וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ : טו וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ : טז וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה :

ג א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר : ב רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם : ג הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ :

תולדות אהרן על כן אפקד . עכו"ס ד :

לְמֵירַת יַת אַרְעָא דֶאֱמוֹרָאָה : יא וַאֲקֵימִית מִבְּנֵיכוֹן לִנְבִיאִין וּמֵעוּלֵימֵכוֹן לְמַלְפִין הַאַף לֵית דָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ : יב וְאַטְעִיתוּן יַת מַלְפֵיכוֹן בְּחַמְרָא וְעַל נְבִיַיָא פַּקֵידְתּוּן לְמֵימַר לָא תִתְנַבּוּן נְבוּאָה : יג הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיכוֹן עָקָא וּמָעִיק לְכוֹן בְּאַתְרְכוֹן כְּמָא דְעַיְקָא עֶגְלְתָא דִטְעִינָא עֲמִירָא : יד וְיֵיבַד בֵּית עֲרוֹקֵי מִדְקַלִיל וּדְתַקִּיף לָא יְחַסִּין חֵילֵיהּ וְגִבַּר לָא יְשֵׁיזֵיב נַפְשֵׁיהּ : טו וְאָחִיד קַשְׁתָּא לָא יְקוּם וּדְקַלִיל בְּרַגְלֵיהּ לָא יִשְׁתֵּיזֵיב וּרְכִיב סוּסְיָא לָא יְשֵׁיזֵיב נַפְשֵׁיהּ טז וּדְתַקִּיף לִבֵּיהּ בְּגִבָּרַיָא עַרְטִילָא דְלָא זְיָן יְעָרוֹק בְּיוֹמָא הַהוּא אֲמַר יְיָ : א קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמָא הָדֵין דִי גְזַר יְיָ עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל כָּל זַרְעִיתָא דְאַסֵּקִית מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֵימָר : ב לְחוּד בְּכוֹן אִתְרְעֵיתִי מִכָּל זַרְעֲיַת אַרְעָא עַל כֵּן אַסְעַר עֲלֵיכוֹן יַת כָּל חוֹבֵיכוֹן : ג הַיְהָכוּן תְּרֵין כַּחֲדָא אֱלָהֵין אִם אִזְדַּמְנוּ :

רשי

השרשהן מלמטן : (יא) לנזרים · תרגם יונתן למלפין שהיו פרושין מדרכי עם הארץ עוסקים בתורה אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה : האף אין זאת · בתמיה כלומר גלוי אתם יכולים להכחיש את זאת : (יב) ותשקו את הנזירים יין · שלא יורו אתכם השיכור אסור להורות · ותשקו את הנזירים יין. תרגם יונתן ואטעיתון ית מלפיכון בחמר: לא תנבאו · לעמוס לוה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהודה (לקמן ז) : (יג) מעיק · תרגם של מליק : תחתיכם · את חנייתכם : מעיק העגלה · מכובד משא שעליה : (טו) וקל ברגליו לא ימלט · את נפשו : (טז) ערום ינוס וגו' · ערטילאי בלא כלי זיין : (ב) רק אתכם ידעתי · אהבתי ואתם פשעתם בי על כן וגומר . ורבותינו דרשוהו לצד אחר במסכת עכו"ם : (ג) הילכו שנים יחדיו . שאתם אומרים לנביאים לא תנבאו כלום הנביאים מתנבאים מלבם אלא אם כן נאמו כלום דברים נעשים אלא על פי דרכם : בלתי אם נועדו

מלכות רב כיד המלך : ימלט ח' וסימ' ואבד מנוס מקל וחזק . ובתרי' ותפש הקשת לא יעמד ב' בו · מי גבר יחיה ' כי לא ידע שלו · ימלט אי נקי · אין אדם שליט ברוח · שקר הסוס לתשוע': משפחות האדמה ג' דסמיכי וסימ' ונברכו בך דאברהם · ונברכו בך דיעקב · רק אתכם

אבן עזרא

האמורי : (יא) ואקים · גם שמתי רוחי על בניכם והתנבאו ללמדכם חוקותי והזכיר הבנים כי אם יתנבא הזקן החכם אין לתמוה : ומבחוריכם · שתולדותם לאהוב התענוג והשמחה קדשתים להוכיחכם ולקדשכם : האף אין זאת : תוכלו לכחש כי לא עשיתי זאת ובעבור כי השלים בדברי הנזירים החל מהם כמשפט הל' : (יב) ותשקו · הכרחתם אותם עד שנטמאו ושתו יין : (יג) הנה . הגאון אמר כי מלת מעיק מן הפועלים העומדים זה דרך משל שאין כח לסבול וחכמי ספרד אומרים כי הוא פועל יוצא והנה מעיק מגזרת עקת רשע והנו כמו מציק ותחתיכם במקומכם והטעם שתהיו כבדים ולא תוכלו לברוח על כן אחריו : (יד) ואבד מנוס מקל . יאמץ כחו במחשבתו ומאכלו כלי המלחמה : (טו) ותפש · טעם לא יעמוד כי הכל יפחד לגשת אליו : וקל ברגליו . ורוכב לאות כי הקל הוא הסוס וכתיב על קל נרכב : (טז) ואמיץ לבו . זהו שמחשבתו שיגלה ולא יוכל איש להזיקו והפך זה הירא ורך הלבב ירא מהכל ורך לב להשחית : ערום · שיכבדו עליו בגדיו בברחו : (א) שמעו : (ב) רק אתכם . כאומר ידעתי מכאוביהם והגלתי אתכם ותחת שתעבדוני מרדתם בי על כן אפקוד והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעוס על עבדיהם העומדים לפניהם שידעו מנהגם יותר מן הכפריים . (ג) הילכו · הזכיר למעלה ועל הנביאים ציויתם לאמר לא תנבאו והנה אפקד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי

רדק

לא טעם לרשת דבק עם העליתי אתכם מארץ מצרים : (יא) ואקים . עוד עשיתי עמכם טובה גדולה שלא עשיתי עם כל עם כדי שתהיו נבדלים מכל עם ותהיו דבקים בי שהשריתי רוח נבואה בכם , ועל זה אמר משה ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה , וטעם מבניכם אפי' הנערים כשמואל וירמיה כ"ש הזקנים שיש בהם חכמה : ומבחוריכם לנזירים · אפילו הבחורים שדרכם ללכת אחר תאות הבשר והיין נתתי בהם רוח טהרה שינזרו מן היין ויהיו קדושים לי כי היין סוף המביא האדם לרדוף אחר תאות הבשר ובכלל זה הפרשתי אתכם מכל עם כדי שתהיו קדושים ולא תטמאו בטומאת עם הארץ : האף אין זאת בני ישראל נאם ה' · כי כל זה שאמרתי לכם התוכלו לכחש שאינו כן : (יב) ותשקו . לא די שאתם לא נזהרתם במה שהזהרתי אתכם ולא פקחתם עיניכם למה שעשיתי עמכם אלא שהנביאים והנזירים שהיו לכם לאות לקדושתכם בטלתם אותם ומנעתם אותם מקדושתם שהיה לכם ללמד מהם : והשקיתם הנזירים יין . כלומר פתיתם אותם בדברים עד ששמעו לכם לשתות יין ולבטל קדושתם . וכן על הנביאים ציויתם לאמר לא תנבאו · וטעם ציויתם ר"ל בהכרח מנעתם אותם מלהנבא לכם ומלהזהירכם בשמי : (יג) הנה אנכי מעיק תחתיכם . במקומכם אעיק לכם שלא תוכלו לברוח ולהנצל . מעיק ענין צוקה וצרה וכן מפני עקת רשע , ותרגום צרה עקתא , ואמר כאשר תעיק העגלה על דרך משל כי העגלה אינה בעלת חיים שתעיק ותציר . ואמר עמיר ולא אמר משא אחר כי מפני הנפת הוא מכביד יותר נושא העמיר מנושא משא אחר , ואמר עמיר שם כלל עמרים רבים : (יד) ואבד מנוס . לא יאמץ כחו · לא יהיה בו יכולת להאמץ כחו במחשבתו כי יפחד ויבהל ויאבד כחו : (טו) ותפש הקשת לא יעמוד · לא יעמוד כנגד האויב כי לא יהיה בו כח לדרוך קשתו : וקל ברגליו לא ימלט · פי' לא ימלט נפשו כמו שאמר ואבד מנוס מקל כי לא יוכל לברוח , ושנה הענין במ"ש לחזק , גם רוכב הסוס לא ימלט נפשו עם הסוס שהוא קל לרוץ , כי שקר הסוס לתשועה כשלא ירצה האל : (טז) ואמיץ לבו בגבורים . כי הגבורה בלב ואף הוא ירך לבבו ולא יעמוד כנגד האויב אלא ינוס ערום וטעם ערום שיפשיט בגדיו שלא יכבדו עליו וינוס קל מהרה : (א) שמעו · המשפחה . הגוי כולו נקרא משפחה וכן ואם משפחת מצרים לא תעלה : אשר העליתי · העליתי אבותיכם : (ב) רק אתכם · לפי שידעתי אתכם ובחרתי בכם מכל עם לפיכך אפקוד עליכם את כל עונותיכם שאתם ראיתם וידעתם את כל אותותי ומופתי שעשיתי לכם והטבתי לכם לפיכך הדין הוא שאפקוד עליכם עונותיכם כי המלך יכעוס על עבדיו העומדים לפניו אם יעברו מצותו יותר ממה שיכעס על אחרים הרחוקים ממנו כי משפחת העכו"ם איננו חושש עליהם אם ייטיבו או יריעו אלא אם יהיה חמס גדול כדור המבול כמו שפירשנו למעלה אבל ישראל לפי שהם קרובים אלי אענשם על עונם כמו שאמר בקרובי אקדש · וכמו שפירשו רז"ל בפסוק וסביביו נשערה מאד , וכן אחז"ל שאני עכו"ם דלא מפקיד דינא עלייהו , ובספר יחזקאל הפסוק והעולה על רוחכם היו לא תהיה הארכנו בזה הענין : (ג) הילכו שנים . כלומר אחר שפשעתם בי ראו מה קרה אתכם כי לא יוכל אדם לצאת מן העיר מפחד האויב ולא אפילו שנים אם לא נועדו יחדיו

מצודת דוד

ר"ל ואתם הלא ידעתם אותי כי אנכי העליתי אתכם וגומר וספקתי צרכיכם במדבר ארבעים שנה לבוא לרשת את ארץ האמורי : (יא) ואקים וגומר . בכל ימי הדורות הקמתי מבניכם לנביאים והשריתי שכינתי עליהם : ומבחוריכם לנזירים . נתתי בלבם רוח טהרה להיות נזירים : האף אין זאת · ר"ל וכי גם זאת תכחשו לומר שלא היה זאת וכאומר הלא הוא דבר מפורסם וא"א לכחש בו : (יב) ותשקו . ר"ל פתיתם את הנזירים לשתות יין ומחיתם ביד הנביאים שלא ינבאו : (יג) הנה אנכי . מוסב למעלה שאמר אם שלמתי גמול להעכו"ם אשר לא ידעוני כל שכן אתם שהרביתי להטיב עמכם ועל כל זה פשעתם בי כל שכן שאשלם להם גמול ולכן הנה אני מביא עליכם צוקה במקומכם ולא תוכלו לברוח כי בכל מקום שתהיו תשיג לכם הצוקה : כאשר תעיק העגלה · אמר דרך משל כי העגלה אינה בעלת חיים שתעיק לה ור"ל כמו העגלה המלאה עמיר שהמשא קשה ונפוחה רב וכאילו תעיק אל העגלה בכל מקום שהלכתה כן יעיק להם במקומם בכל מקום שיהיו : (יד) ואבד מנוס מקל : אף הקל ברגליו לא יציל עצמו במה שינוס מפני האויב הואיל וימצא אויב בכל מקום שיהיה : לא יאמץ · לא יוכל לחזק כחו במלחמה : (טו) לא יעמוד . רצה לומר לא יעמוד על עמדו בקשרי המלחמה כי ירך לבבו וינוס לנפשו : לא ימלט נפשו : על ידי מרוצת הסוס : (טז) ואמיץ לבו בגבורים · ר"ל אף מי שדרכו לאמץ ולחזק לבבו גם בין הגבורים הנה אז ינוס ערום כי יפשוט כליו להיות קל לברוח כי פחד יבוא בלבו : ג (א) על כל המשפחה · כפל הדבר במ"ש כי לשון משפחה יאמר על כל העם וכן ואם משפחת מצרים (זכריה יד) : (ב) רק אתכם ידעתי · לבד אתכם אהבתי

מצודת ציון

לנעורת (ישעיה א) : כאלונים . שם אילן החזק ביותר : (יא) לנזירים . הוא ענין פרישה כי פורש עצמו מן היין והטומאה : (יג) מעיק . ענין צוקה וצרה כמו מפני עקת רשע (תהלים נה) : תחתיכם . במקומכם : עמיר . אלומות התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כד) : (יד) מנוס . ענין בריחה : יאמץ · ענין חוזק כמו יוסף אומץ (איוב יז) : (טו) ותופש . ענין אחיזה : (ב) ידעתי . ענין אהבה וכן מה אדם ותדעהו (תהלים קמד) : אפקוד . ענין זכרון : (ג) נועדו . ענין

נועדו : ד הישאג אריה ביער וטרף אין לו היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אם־לכד : ה התפול צפור על־פח הארץ ומוקש אין לה היעלה־פח מן־האדמה ולכוד לא ילכוד : ו אם־יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם־תהיה רעה בעיר ויהוה לא עשה : ז כי לא יעשה אדני יהוה דבר כי אם־גלה סודו אל־עבדיו הנביאים : ח אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא : ט השמיעו על־ארמנות באשדוד ועל־ארמנות בארץ מצרים ואמרו האספו על־הרי שמרון וראו מהומת רבות בתוכה

ד הינהום אריה בחורשא וצידה לית ליה היריים בר אריון קליה ממרבעתיה אלהין אם אחד : ה התפול צפרא בקולא על ארעא וציד לית ליה היסק קולא מן ארעא ומחד לא אחד : ו אם יתקע שופרא בקרתא בלא זמניה ועמא די בה לא יזועון אם תהי בישתא בקרתא ומן קדם יי לא אתעבדת : ז ארי לא כשרין פתגמין דמתעבדין מן קדם יי אלהים אלהין גלא רזיה לעבדוהי נבייא : ח אריה נהים מן לא ידחל יי אלהים מליל מן לא יקביל נבואתא : ט בסרו על ברנית באשדוד ועל ברנית בארעא דמצרים ואמרו אתכנשו על טורי שמרון וחזו שגושיא סגיאן

אבן עזרא

נביאי אולי תשובו אלי ולולי שנודעתי לנביא וגליתי סודי לו להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד לעשות וככה אין דברו דרך מקרה וראו היתכן להיות שילכו שנים אנשים ברגע אחד למקום אחד בעבור דבר אחד אם לא נועד זה עם זה וכאשר תראו שהיה אמת דבר הנביא דעו כי אני שלחתיו ואיך יוכל למרות את פי שלא ינבא כי אתם אומרים להם לא תנבאו : (ד) הישאג . משל אחר היש מנהג באריה שישאג רק על טרפו ואני שאגתי חנם ועוד הראיתם אריה שעלה מסובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו כי פחדו יעמידנו אם כן איך תוכלו להמלט מגזירתי : (ה) התפול . והנה משל אחר עוף השמים שאין ממשלת לאדם לעוף לתפשו התפול הצפור על פח שהוא בארץ אם איננו למוקש והנה הטעם כי האדם יוכל בתחבולותיו ובערמותיו להפיל הצפור שהיא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמה נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאצוה לבוא עליכם ואל תחשבו כי אחרי באו יעלה מעליכם עד הנקמו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להצר לכם : (ו) אם · כבר הזכיר יחזקאל דבר הצופה כי הנביא דומה לו והטעם איך לא תחרדו מדברי הנביא או תחשבו כי יש רעה באה לעיר אם אני לא גזרתי להיותה וזהו ויי' לא עשה כי גם השם לא יעשה רעה עד שיגלה סודו להודיעכם על יד הנביא אולי תשובו מדריכיכם הרעים על דרך רגע אדבר על גוי וממלכה והנה משאגת האריה יחרד כל שומע ואף כי כאשר אתן קולי ואדבר אל הנביא איך לא יפחד ממנו למלאת אשר צויתיו : (ט) השמיעו . וזהו המוקש שיתחברו אויביכם עליכם

רשי

נועדו . אלא אם כן קבעו מועד ללכת יחדיו למקום פלוני : (ד) הישאג אריה ביער וטרף אין לו · כשהאריה אוחז טרף דרכו לשאוג ואינו שואג אלא אם כן לכד וכן הוא אומר (ישעיה ה) ישאג ככפירים וינהום ויאחז טרף וכן (שם לא) כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו : הישאג אריה . הוא נבוכדנאצר. דבר אחר הנביאים מדמון את רוח הקודש הבא עליהם לשאגת אריה כמו שאמרו למטה אריה שאג מי לא יירא וכאן זה פירוש הדוגמא היבא רוח הקודש בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב"ה לרעה אלא אם כן הפורענות נגזר מלפניו וזהו הטרף . היתן הקב"ה קולו לדבר קשה בלתי אם לכד אתכם במוקש עון : (ה) התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה · בפח שנפלה עליו ומוקש אין לה : היעלה פח מן האדמה. ממקום שהוטל שם אלא אם כן נאחז בו העוף כשהוא רוצה לברוח עוקר את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואותה שעה כבר נלכד : התפול צפור על פח · ואין הפח מכשילה כלומר וכי אפשר שאתם עוברים עבירות ולא יהיה לכם למוקש : היעלה פח וגומר . כך היעלה עונותיכם למעלה ולא ילכדו אתכם : (ו) אם יתקע שופר . שהצופה רואה גייסות באים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון : אם יתקע שופר בעיר · כך היה לכם להיות חרדים אל דברי הנביאים שהם צופים לכם למלט אתכם מן הרעה שלא תבא וכשתבא לכם הרעה הלא תדעו כי הקב"ה עושה לכם על שלא נזהרתם בנביאיו : (ז) כי לא יעשה אדני אלהים דבר אלא אם כן גלה סודו · אותו סוד אל עבדיו הנביאים : (ח) אריה שאג מי לא יירא. כך הקב"ה דבר אל הנביאים להנבא מי לא ינבא : (ט) השמיעו · אתם בני פלשתים ובני מצרים והכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם שיאספו

ידעתי : על פח ל' וחד אל פח ואינון חד מן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכוו' וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל : ועם ג' קמצין וסימ' ופלשתים נאספו : לא אפקוד על בנתיכם · אם יתקע שופר בעיר : השמיעו על כל לשון שמיע' אל במי"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום. וישמע עליהם חזקיהו דמלכים . וישמע על תרהקה לאמר דישעי' · דרשו מעל ספר ה' הזכירו לגוים ירמיה . כהקר בור מימיה כן הקרה · אל תשמעו על עבדי הנביאים · לשמוע על דברי עבדי הנביאי' · ולבית הרכבי' אמר ירמיהו · כה אמר ה' שאו נס בארץ והשמיעו עליך בקולם · השמיעו אל ארמנות באשדוד · ואת זעקתם שמעת על ים סוף · ונמסר גם במלכים ב' סי"כ' וביחזקאל סי' כ"ז : כל לשון אסיפה אל במ"ג על וסי' במסרא רבתא:

תולדות אהרן יעשה ה' · סוטה יא סנהדרין פט : גלה סודו . (סוטה יז) : אריה שאג . ברכות נו חולין נט :

רדק

יתדיו ללכת בדרך אחד ולעמוד נגד האויב אם יפגע בהם, ור' אברהם ז"ל פירש הזכיר למעלה ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו אמר הנה טרם שאפקוד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי אולי תשובו אלי לולי שנודעתי לנביא וגליתי לו סודי להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד לעשות וככה אין דברו דרך מקרה וראו אם יתכן שילכו שני אנשי' ברגע א' למקו' א' בעבור דבר אחד אם לא נועדו זה עם זה וכאשר תראו שיהיה אמת דבר הנביא דעו כי אני שלחתיו ואיך יוכל למרות את פי שלא ינבא כי אתם אומרים לו לא תנבא :(ד) הישאג אריה ביער. לפירושינו בפסוק הקודם יהיה פירושו דרך משל כמו האריה שלא ישאג ביער שלא יהיה לו טרף כי כשמוע החיות קולו יעמדו במקומם מפחדם לו ויבא ויטרף מהם את אשר ירצה כן האויב בבואו עליכם לא ישוב ריקם שלא יהרג או שלא ישבה מכם : היתן כפיר . הענין כפול במ"ש , והחכם ר"א פירש היה מנהג לאריה שישאג רק על טרפו ואני שאגתי חנם ועוד הראיתם אריה שיעלה מסובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו א"כ איך תוכלו להמלט מגזרתי : (ה) התפול · והנה משל אחר ולפירושינו הוא מבואר כי לא ישוב האויב מעליכם ריקם , ולפי' החכם עוף השמים שאין ממשלה לאדם לתפשו : התפול צפור על פח . אם איננו למוקש , והנה הטעם כי האדם יוכל בתחבולותיו ובערמתו להפיל הצפור שהוא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמה נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי לכם שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאצוה לבא עליכם ואל תחשבו כי אחרי בואו שיעלה מעליכם עד הנקמו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להצר לכם : (ו) אם יתקע שופר כתרגומו אם יתקע שופר בקרתא בלא זמניה , כלומר כי פעמים רבות יתקע שופר בעיר שלא יחרדו העם כמו לשמחה ולשירים או להקהיל העם על תקנת דברי העיר , לפיכך תרגם בלא זמניה שאין בעיר אתת מאלה ידוע כי להזהיר העם מהאויב הוא ואיך לא יחרדו העם בשמעם כן אתם לא תחרדו לדברי הנביא שאני שולח לכם : אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה . פי' ואיך תחשבו שתפול רעה בעירכם שלא עשה אותה האל ית' אחרי שהנביא אמרה לכם טרם בואה וכיון שתראו שמתקיימים דברי הנביא ואיך לא תשובו אלי : (ז) כי לא . וכיון שגלה סודו אל עבדיו הנביאים להזהירכם ותראו שבא כמו שאמרו לכם תדעו כי מאת ה' באה לכם הרעה ולמה לא תשובו מדרכיכם הרעים ותנצלו מהרעה , וטעם סודו כי לא נודע הדבר עד שיודיעהו האל ית' ע"י עבדיו הנביאים : (ח) אריה שאג . מי לא ינבא , ואיך תצוו עליהם שלא ינבאו והלא משאגת האריה יפחד כל שמעו ואיך לא יפחד ויחרד הנביא לקולי ואיך יוכל לעמוד שלא ימלא את דברי אשר צויתיו : (ט) השמיעו על ארמנות . ר"ל אל מלכיהם ורוזניהם השוכנים בארמנות , וזה כענין וישמע עליך אויב

מצודת ציון

ענין קביעות זמן והזמנה וכן נועדו עברו יחדיו (שם מח) : (ד) כפיר . ארי בחור : ממעונתו . ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית לנו (שם צ) : (ה) התפול · התשכון וכן על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : פח . הוא הרשת : (ו) אם יתקע · האם יתקע ותחסר ה"א התימה וכן אם תהיה

מצודת דוד

אהבתי מכל העכו"ם ואתם פשעתם בי לכן אזכור עליכם את כל עונותיכם לשלם גמול על כולם : (ג) הילכו . וכי ילכו שני אנשים יחד בדרך אחד אם לא שקבעו והזמינו מתחילה זמן קבוע ללכת יחד : (ד) הישאג . וכי ישאג אריה ביער אלא ימצא טרף כי בשמוע החיות קול שאגתו יעמדו במקומם מפחדו ויבוא בהם לטרוף טרף כרצונו : היתן · וכי הכפיר ישמיע קול שמחה ממעונתו אם לא שלכד מה כי אז יגיל וישמח ולא כשעדיין לא לכד : (ה) התפול . וכי תשכון צפור על הפח הפרושה בארץ ולא מצאה מוקש להלכד בה וכי לחנם מזורה הרשת : היעלה פח · דרך הצפור כשהוא נלכד ורוצה להציל נפשו מנדנד הפח ומעלהו קצת מן האדמה ואמר וכי הפח יעלה מן האדמה ולא לכד דבר וכי מי מעלה את הפח : (ו) אם יתקע · בעת המלחמה מעמידים הצופה לראות אם בא האויב וכאשר יבוא יתקע בשופר להזהיר את העם ואמר האם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו הלא בודאי למחד יחרדו : אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה . ר"ל כמו שכל אלו הדברים הנזכרים א"א שיהיו בזולת הדבר הראוי לכל אחד ואחד כן א"א שתהיה רעה בעיר במקרה וה' לא עשהו בגמול המעשה : (ז) כי לא יעשה · מביא ראיה שהכל בא בהשגחה כי אין ה' עושה דבר כ"א יגלה סודו בתחילה אל הנביאים : (ח) אריה שאג

רש"י

שיאספו על הרי שומרון לראות מעל ההרים בתוך העיר את דרכם הרעה : (י) נכוחה · ישרה : חמס ושוד . ממון של גזל : (יא) צר וסביב הארץ . הצר מוכן לבא וסביב לארץ הזאת יבא : (יב) כאשר יציל הרועה · דבר מועט : בדל אוזן . חסחוס דאודן : כן ינצלו בני ישראל · מתי מעט : בפאת מטה ובדמשק ערש · ת"י בתקוף שולטן ועל דמשק רחיצן ואומר אני שפתרון התרגום לפי שבימי יהואחז בן יהוא כתיב (מלכים ב יג) כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במקצת שנאמר (שם יד) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגומר (שם) הוא השיב את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פנת הבית היא חזקו של ביה לכן תרגם בתקוף שולטן של ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד נבא שסופן להסמך על מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עיקר מנוחתם ומבטחם תהי על דמשק . ורבותינו אמרו בסדר עולם רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע אלו עשרת השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם : בפאת מטה . מלמד שלא נשתייר מהם אלא א' משמונה שבהם ושאר ערש היכן הוא בדמשק לקיים מה שנאמר (לקמן ה') והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהיה מפרש זו אחד משמונה שלא נאמר פאת אלא בפאת מטה במקצתה באחד משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ארבע פאות יש ושתי רוחות לפאה · דבר אחר מצאתי בדברי רבי מאיר זצ"ל בפאת מטה בעון אחזיה בן אחאב שעלה לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון האחיה מחלי זה (מלכים ב א) ובדמשק בן הדד מלך ארם שלח לדרוש באלהי ישראל

עמוס ג

וַעֲשׁוּקִים בְּקִרְבָּהּ׃ י וְלֹא־יָדְעוּ עֲשׂוֹת־נְכֹחָה נְאֻם־יְהוָה הָאֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם׃ יא לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צַר וּסְבִיב הָאָרֶץ וְהוֹרִד מִמֵּךְ עֻזֵּךְ וְנָבֹזּוּ אַרְמְנוֹתָיִךְ׃ יב כֹּה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשֹׁמְרוֹן בִּפְאַת מִטָּה וּבִדְמֶשֶׁק עָרֶשׂ׃ יג שִׁמְעוּ וְהָעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת׃ יד כִּי בְּיוֹם פָּקְדִי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפָקַדְתִּי עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת

תרגום

בְּגַוָהּ וַאֲנוּסִין בְּגַוָהּ׃ וְלָא יָדְעִין לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ דִי מַלָּן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוּף וּבִזָא בִּבְרָנְיָתְהוֹן׃ יא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עָקָא תַּקִּיפָא לְאַרְעָא וִיבַטֵּיל מִנִיךְ תּוּקְפֵּיךְ וְיִתְבַּזוּן בִּרְנְיָתִיךְ׃ יב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דִמְשֵׁיזֵיב רַעְיָא מִפּוּמָא דְאַרְיָא תַּרְתֵּין כַּרְעִין אוֹ חַסְחוּס דְאוּדֶן כֵּן יִשְׁתֵּיזְבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְיָתְבִין בְּשָׁמְרוֹן בִּתְקוֹף שׁוּלְטַן וְעַל דַמֶּשֶׂק רְחִיצִין׃ יג קַבִּילוּ וְאַסְהִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֱלָהֵי צְבָאוֹת׃ יד אֲרֵי בְּיוֹם אַסְעֲרוּתִי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹהִי וְאַסְעַר עַל דְפָלְחִין לְאֱגוֹרַיָא בְּבֵית אֵל וְיִתְקַטְפָן קַרְנַת

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' במסרה רבת' • נקוט האי כללא בידך כל היכא דאמרי' במס' בתרי עשר בסיפ' פי' כל ספר תרי עשר : הצבאות ה' וסי' במסרה רבתא :

אבן עזרא

עליכם וטעם ארמנות מקום המלכים על כן מלת ואמרו דברי המלכים והנה השם הנכבד נתן להם רשות לבוא לארצו וטעם וראו לקחת הדין מהם כאשר עשו כן עשו להם : (י) ולא ידעו נכוחה · תואר לדרך : האוצרים · הון שנלקח בחמס ושוד : (יא) לכן . צר · שיצור על שמרון וסביב הארץ יהיה שלא ימלט כל היוצא ממנה : והוריד . הצר ותפל המגדל עוז ויבוזו אנשי הצר כל הארמונות הנזכרות שהם מלאות מחמס : (יב) כה · משל לאשר כתוב בתורה ואם טרוף יטרף יביאהו עד : בדל אזן · אין ריע לו וחכמי ספרד אמרו אזן אחת והנה לא ימלט רק מי שהוא חולה שלא הלך למלחמה וזהו והשוכב בפאת מטה וטעם בפאת כי מנהג האדם לשום המטה בבית בצד אחד שישימו מסך שלא יראה והחולה צריך לשכב במקום שאין שם אור גדול כי לא יוכל לסובלו ודע כי הדל"ת איננה מהאותיות שהם לשרת על כן לא תהיה נוספת לא בראשית מלה ולא באחריתה וידענו כי בדמשק ערש כמו בפאת מטה כי ערש כמו מטה והנה הטעם כפול על כן היה דמשק כמו בפאת או המלה מורכבת משתים כמו לפלמוני אשר עדן לא היה וככה פירושו ובדמשק כמו ובן משק ביתי שהוא שוקד ואינו זז : (יג) שמעו · דברי השם לנביאים והטעם כי רעה יהיה או האויב יגדע הקרנות : והכיתי

רד"ק

אויב, והוא הפך מה שאמר אל תגידו בגת כי הוא מאמר דוד וזה מאמר האל יתברך : על הרי שומרון, כי שומרון הר הוא, כמו שנאמר ויקן את הר שומרון, ואמר הרי לשון רבים כי אולי הרים אחרים יש סביבותיו, וארמנות בשוא במ"ם לסמיכות כי יבא הסמיכות על אות השמוש כמו הרי בגלבוע והדומים לו : וראו מהומות רבות. ותדעו כי בעונותם הם לוקים מפני החמס אשר בקרבם : (י) ולא ידעו עשות נכוחה. ואם תאמרו יעשו פעם רעה ויעשו פעם טובה לא ידעו לעשות אפי' נכוחה אחת, ונכוחה פי' ישרה, ומי הם אלו האוצרים חמס ושוד בארמנותיהם, ומה יהיה סופם שיהיו לבזה אותם האוצרות, וזהו מה שאמר : (יא) לכן, צר וסביב הארץ, הנה הצר יבא וסביב הארץ יחנה שלא יהיה לכם מנוס ממנו : והוריד ממך עוזך. האוצרות שאצרת בארמנותיך שגבוהות שתשבת אותם שהם יהיו לך עוז האויב יורידו ממך, ופי' ואמר ובזו ארמנותיך : (יב) כה אמר ה'. שתי כרעים או בדל אזן, רב או מעט מה שיוכל להציל יציל שתי כרעים או אפי' בדל אזן שהוא דבר מועט אם יוכל להציל יציל, וזכר שתי כרעים כי אותם יאכל האריה באחרונה, וזכר בדל אזן והוא הקשה שבאזן כתרגומו חסחוס דאודן לפי שאין בו בשר ויניחנו האריה כן לא ינצלו מישראל אשר בשומרון אלא מעט אותם שלא ימיתם האויב שיהיו חולים שוכבים במטה וזכר שומרון כי היא ראש הממלכה והיא נכבשת באחרונה והצדיקים שבהם נצלו ג"כ מן הדבר ומן החרב, שהרי נאמר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל אבל מן השבי לא ינצלו, ומה שאמר בפאת מטה כי החולה שהוא שוכב במטה כשיבא האויב ידחיק עצמו באחת מפאת המטה כדי שלא יראה : ובדמשק ערש. כפל הענין במלות שונות כי דמשק כמו פאה ואם לא נמצא לו חבר במקרא, וערש כמו מטה כמו הנה ערשו ערש ברזל וי"א כי דמשק הדלת נוספת והוא שוק כמו בן משק ביתי ושוק המטה הוא הפאה, וי"ת בתקוף שלטן ועל דמשק רחיצין תרגם דמשק בשין כמו דמשק בס"ן, וכן בסדר עולם רבי נהוראי אומר בשם ר' יהושע הרי הוא אומר כאשר יציל הרועה וגו', בפאת מטה אלו קלת י' השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ופלטו עמהם בפאת מטה מלמד שלא פלטו מישראל אלא אחד משמנה שבהם, ואחר ער' היכן הוא בדמשק שנאמר והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ומה שאמר אחד משמנה כתב רש"י ז"ל בשם רבי מנחם שלא נאמר פאת מטה אלא בפאת מטה באחת משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ד' פיאות יש למטה ושתי רוחות יש לפאה ומה שת"י בפאת מטה בתקוף שלטין פירש"י ז"ל לפי שבאותו הדור בימי יהואחז בן יהואש כתוב כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם שנאמר והוא השיב את גבול ישראל, וזהו בפאת מטה פנת הבית הוא חזוקו של בית, וכן פאת מטה הוא חזוקו של מטה לכן תרגום בתקוף שלטן ר"ל שלטן של ירבעם ועוד ניבא כי סופם להסמך על מלכי ארם בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין מלך ארם, וזהו שתרגם ובדמשק ערש ועל דמשק רחיצין מנוחתם ומבטחם יהיה על דמשק : (יג) שמעו. דברי האל יתברך אמר כנגד הנביאים שישמעו זאת הגזרה ויעידום בבית יעקב טרם בואם : (יד) כי ביום. הוא יום הרעה שהיה בימי עזיהו : ופקדתי על מזבחות בית אל, על דרך ובאלהיהם עשה ה' שפטים : קרנות המזבח • וזכר הקרנות כי בנפול הקרנות יפול המזבח כי הקרנות מעמידות הבנין כמו פנות הבית, ועוד זכר הקרנות כי עליהם היו מקריבים

מצודת דוד

שאג · ר"ל והלא הנביאים בודאי מתנבאים הדבר אל העם ואינם כובשים הנבואה כי כמו שאם ישאג האריה לא ימלא מי שלא יירא מקול שאגתו כן אם ה' מדבר מה אל הנביאים לא ימלא מי שלא ינבא אם כן כל דבר הבא נשמע מפי הנביא עד לא בא אם כן אין זה מקרה כי אם בהשגחה ומוסב לתחילת הענין שאמר על כן אפקוד עליכם וגומר לשלם גמול כי הואיל והכל בהשגחה יש גמול על המעשה : (ט) השמיעו. אתם בני אשדוד השמיעו כרוז בארמנותיכם : האספו • ללכת למלחמה בעזרת אשור : וראו · ר"ל אל תיראו מהם כי תראו בתוכם מהומה רבות המיית מלחמה איש באחיו ועושק רב תראו בקרבה ותלוק לבם ובקל יהיו נמסרים ביד האויב : (י) ולא ידעו • ר"ל גם תראו אשר אינם יודעים לעשות נכוחה ואם כן בודאי לא יעזרם ה' : האוצרים · תראו אשר חומסים וגוזלים ואוצרים בארמנותיהם וכאומר אלו גזלו לצורך הספוק למלאות נפשם לא היה הדבר רע בתכלית אבל הם יגזלו מבלי צורך והכרח : (יא) צר וסביב הארץ . ר"ל הצר יבא עליך וסביב הארץ יחנה לבל תוכל להמלט : והוריד . ישפיל ממך חזקך וארמנותיך יהיו נבוזים מן הצר הבא : (יב) כאשר יציל הרועה . דרך הרועה כשהארי טורף שה מן העדר הוא מחזיר להציל מה להביא לראיה לבעליו שהארי טרפו ושהוא לא גנבו ולא"ז מצליחו כי לא הצילו כ"א להיות לעד ולא למאכל : כן ינצלו · ר"ל כמו שאין תועלת בעצם הדבר שמציל הרועה מן הארי כן לא יהיה תועלת באותן הנשארים בשומרון כי רק ישארו החולים השוכבים בפאת המטה ובערש המסוף ממשקה החולה : (יג) שמעו . אתם הנביאים שמעו דברי והתרו בבית יעקב : (יד) כי ביום פקדי · ר"ל וזהו דברי אשר ביום שאזכור פשעי ישראל עליו לשלם לו הגמול אז אשגיח על המזבחות העומדות בבית אל

מצודת ציון

תהיה : (ט) ועשוקים • נעשקים מיד שעושקים : (י) נכוחה . דבר ישר ונאוי כמו הולך נכוחו (ישעיה נז) : האוצרים • מל' אוצר ר"ל טומנים : (יא) צר . אויב : עוזך • חזקך : ונבוזו • מלשון בזה ושלל : (יב) בדל אזן • ת"י חסחוס והוא הקשה שבאזן ואין לו דמיון : בפאת . ענין עבר וצד : ובדמשק ערש . ערש היא מטה כמו ערשו ערש ברזל (דברים ג) ויקרא מטת החולה דמשק ערש כי כולם משקה מכיחו וניעו מן הזיעה וכן העיר דמשק נקראת בזה השם על כי היא כולם משקה במרבית יאורים ואגמי מים ועם כי היא בשי"ן שמאלית : (יג) והעידו . ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש לאח"ז : (יד) פקדי • ענין זכרון : ופקדתי . ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : ונגדעו . ענין כריתה כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז) : קרנותיהם • הבליטות

אבן עזרא

(טו) והכיתי • בית החרף • ככה מנהג השרים בארץ ישמעאל וכמוהו בעליית המקרה • אמר רבי מרינוס כי בית השן היה אחד שעשה אחאב והכר לו בתים נכבדים כמו וכסיליהם שאחד הוא כסיל בשמים • ואני אומר אם כסיל אחד בשמים רבים הם בארץ והוא פחד מהם ובפסוק עושה כימה וכסיל אפרש זה ואם עשה אחאב בית שן אחד עשו אחרים אחריו בתים רבים : (א) שמעו • פרות . הם נשי השרים דימה אותן לפרות הבשן : העושקות . הרוצצות • כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי כמו שבותי אני והגזרה מקנה רצוץ והנה פירוש איך הם עשקות באומרים לבעליהם : (ב) נשבע • בקדשו . בשמים כמו כי אשא אל שמים ידי : בצנות • כמו ולצנינים צנים פחים : ואחריתכן • הבן שיעמוד אחרי כן כמו ולא לאחריתו שהוא בנו : בסירות . כמו סירים סבוכים : דוגה . כמו דג : ונשא . שישא האויב הוא הצר הנזכר למי שישא אתכם : (ג) ופרצים • תעשינה פרצים בחומה : אשה נגדה . והשלכתנה • אחריתם שהוא הבן אל ההר שלא תראינה עת ירפש כדרך ותשלח את הילד או מרוב הרעב והצמא כאשר הוא כתוב אחריו אולי ההרמונה שם מקום אחרי חומת שומרון והנה הודעתי אתכם זאת הרעה העתידה לבא עליכם על כל לכו עבדו הבעל אולי יושיעכם כדרך שהתל אליהו בעובדיו ואל תוציאו המעשר מקצה ג' שנים

תרגום

אגורא ויפלון לארעא : טו ואמחי בית סתוא על בית קיטא וייבדון בתין דמכבשין בשן דפיל ויסופון בתין סגיאין אמר יי : א קבילו פתגמא הדין עתירי נכסיא דבטורא דשמרון דעשקין מסכיניא ואנסין חשיכיא דאמרין לרבוניהון אשלטונא ונבז : ב קיים יי אלהים במימריה בקודשיה ארי הא יומיא אתן עליכון ויטלון יתכון עממיא על תריסהון ובנתכון בדוגית צידין : ג ויתרעון עליהון שורא ויפקון יתכון כנישין גבר לקבליה ויגלון יתהון להלאה מן טורי הרמיני אמר יי : ד אתו לבית אל ומרדו בגלגלא אסגיאו למחטי ומיתן לצפרא דבחיכון

מקרא

הַמִּזְבֵּחַ וְנָפְלוּ לָאָרֶץ : טו וְהִכֵּיתִי בֵית־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקָּיִץ וְאָבְדוּ בָּתֵּי הַשֵּׁן וְסָפוּ בָּתִּים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה :

ד א שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה : ב נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יְהוִה בְּקָדְשׁוֹ כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים עֲלֵיכֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת וְאַחֲרִיתְכֶן בְּסִירוֹת דּוּגָה : ג וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה אִשָּׁה נֶגְדָּהּ וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמוֹנָה נְאֻם־יְהוָה : ד בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ הַגִּלְגָּל הַרְבּוּ לִפְשֹׁעַ וְהָבִיאוּ לַבֹּקֶר זִבְחֵיכֶם לִשְׁלֹשֶׁת

ו' מפקין א' בלישן אדנות וסי' הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים • לאדניהם למלך מצרים • פרות הבשן האמרות לאדניהם הביאה ונשתה . ואדנינו דוד לא ידע • ואדנינו מכל אלהים • הודו לאדוני האדונים . כי קדוש היום לאדנינו • ועיין במסרה רבתא בשערי הנקיד' והנגינות בשער מש"ה וכלב ובשער שמתחיל כל לשון אלהות. ונמסר גם בתלים סי' קל"ו :

רש"י

ישראל (שם ח') : (טו) בית החורף על בית הקיץ • מתוך שהיו מעונגים היו בונים להם העשירים שתי בתים אחד לחורף ואחד לקיץ : בתי השן • דמכבשין בשן דפילא : (א) פרות הבשן • נשי השרים והסגנים וי"ת עתירי נכסיא : (ב) ונשא אתכם בצנות • ויטלון יתכון עממיא על תריסהון : ואחריתכן בסירות דוגה • ובנתיכון בדוגית ציידין היא ספינה קטנה של ציידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בלשון משנה דוגית בב"ב • ואחריתכן פי' דונש בן לברט מצינו זרעו של אדם נקראים אחריתו כמו (דניאל יא) ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לד' רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יהיה מלכותו לבנו : (ג) ופרצים תצאנה אשה נגדה • ובפרצי החומה תצאנה שם לנוס : אשה נגדה • בפרצה שתמצא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו) שירבו פרצות בחומה ולא יהו צריכות לבקש פתחים : והשלכתנה ההרמונה • והשלכתן מעליכן הגאוה והשררה שנשאתם ול' ארמי הוא בגמרא (בבא מציעא פ"ג) הרמנא דמלכא הוא ציווי המלך וי"ת ויגלון יתכון להלאה מן טורי הרמיני והם הרי חשך ל' חרם וחרבה : (ד) באו בית אל וגו' • כאדם שאומר לבן בליעל עשה עד שתתמלא סאתך : והביאו לבקר זבחיכם • זאת אומרים להם כומרי הבעל עכו"ם ותורתי היא ואינה מחמרת עליכם התורה אמרה (שמות כג) לא ילין לבקר אבל לעכו"ם והביאו לבקר תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם

תולדות אהרן בית החורף . יומא ט : פרות הבשן . שבת לב : בסירות • ב"ב עג : לבקר זבחיכם • (עכו"ם לט)

רדק

מקריבים וזורקים הדם : (טו) והכיתי. מנהג המלכים לעשות להם בית לחורף ובית לקיץ , וכן אמר ביהויקים והמלך יושב בבית החורף בחדש התשיעי , וכן אמר בעגלון מלך מואב והוא יושב בעליית המקרה שהיתה עשויה לימי הקיץ , ואמר כי הרעש יפיל ארמנות המלך בית החורף ובית הקיץ ובתי השן והם אשר בנה אחאב , כמ"ש ואת בית השן אשר בנה , והשן הוא שן הפיל שעושין ממנו מלאכה : בתים רבים . רבים במספר , או פי' גדולים בבנין והם הארמנות : (א) שמעו . פרות הבשן , בשן הוא מקום מרעה שמן והבהמות הרועות בו שמנות וטובות , ודמה נשי המלכים והשרים הגדולים לפרות הבשן לפי שהן בעלות תענוג והן שמנות ויפות : העושקות דלים • שהן מסבבות העשק והמרוצה שאומרת לאדוניהם שהם בעליהן הביאה ונשתה ואם אין לבעליהם הכסף מאלהם בהזמנה עושקים הדלים שאין להם כח להמלט מידם גם רוצצים אותם אם לא יתנו מיד על פיהם : רוצצות . ענין שבירה , כמו קנה רצוץ , כלומר מכים אותם : לאדוניהם , האל"ף נעה בחטף פתח והוא אחד מארבעה שהן מפיק כל' אדנות : (ב) נשבע . בקדשו . הוא השמים , והוא על דרך כי אשא אל שמים ידי , וכן אמר למעון קדשו לשמים : ונשא אתכם בצנות . נשא מבנין פועל הדגוש והמנשא הוא האויב , וכת"י ויטלון יתכון עממיא על תריסיהון , תרגם צנות כמו צנה וסוחרה , וכן תרגם ואחריתכן בסירות דוגה ובנתכון בדוגית ציידין והוא ספינה קטנה , וכן במשנה סומכוס אומר המוכר את הספינה מכר את הדוגית , ואמר סומכוס דתנא דהרעא דישראל קרי ליה דוגית דכתיב ואחריתכן בסירות דוגה • ועוד פירשו במלות צנות וסירות שמיני קוצים הם • ואמר דרך משל כן ישאו אותם וימשכו אותם כמו שמושכין את הדגים בקוץ . כמו שאמר ובחוח תקוב לחיו • ואחריתכן כמו בניכן ובנותיכן . וכן ותחץ לארבע רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר לא תשאר המלכות לבנו : (ג) ופרצים . כי האויבים יפרצו בחומת שומרון פרצים רבים עד שתצאנה אשה נגדה דרך הפרצים שלא יצטרכו לבקש שערים על דרך שאמר ויעל העם העירה איש נגדו : והשלכתנה ההרמונה , כמו הארמונה ה"א תמורת אל"ף , ופי' אמו"ל כי תשלכנה ארמון המלך שבצד החומה ותצאנה כמו שעשה צדקיהו כשברח מירושלים וי"ת ויגלון יתהון להלאה מן טורי הרמוני : (ד) באו בית אל ופשעו , זה הצווי אינו על דרך מצוה רצונית אלא על דרך גזום כמו שמח בחור בילדותיך , וזכר בית אל כי שם היה העגל , וזכר הגלגל כמו שאמר כל רעתם בגלגל , ואמר בגלגל שורים זבחו לפי שהיה המשכן תחלה בגלגל אחר שעברו הירדן והיה המקום ההוא נבחר והיו אומרים להם נביאי הבעל שיעבדו שם הבעל לפי שהוא מקום נבחר , לפיכך אמר הרבו לפשוע כי לא דייכם שקבעתם עכו"ם בבית אל כי גם בגלגל הרביתם לפשוע : והביאו לבקר זבחיכם , השבתם עבודתי לאלהים

מצודת ציון

הבליטות היוצאות כעין קרנים : (טו) על בית • עם בית : השן • שן הפיל : וספו . ענין כליון כמו ספתה בהמות (ירמיה יב) : (א) הבשן • הוא מקום מרעה שמן כמ"ש ורעה הכרמל והבשן (שם נ) : העושקות • מל' עושק וגזל : הרוצצות . ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב) : לאדניהם . ר"ל לבעליהן : (ב) ונשא • מל' משא וסבל : בצנות • צנה הוא המגן כמו צנה וסוחרה (תהלים צא) ור"ל אניות בדמות צנות : ואחריתכן • כן יקראו הבנים והבנות הנשארים אחרי מות האדם וכן ולא לאחריתו (דניאל יא) : בסירות . מל' סיר והוא כעין קדרה כמו סיר הבשר (שמות טז) : דוגה . מל' דגים : (ג) ופרצים . שבר החומה : והשלכתנה • אמר בלשון הרחבה על מהירת הרדיפה : ההרמונה • אל הארמון הה"א האחרונה באה במקום הלמ"ד או אל בתחלתה והה"א השנייה באה במקום האל"ף : (ד) ימים • ענינו שנים כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) : נקיון

מצודת דוד

אל לכרות קרנותם ויפלו על פני הארץ : (טו) בית החורף • להתענג היו עושים בית מיוחד לחורף והיה שמור מן הקרירות ומנשיבת הרוח ובית מיוחד לקיץ במקום שנושב הרוח ואמר שיכה זה עם זה ר"ל שיחרבו ויאבדו : ד (א) פרות הבשן • הם נשי השרים בשמרון ועל כי היו מתענגות ושמנות מרוב כל המשילם אל הפרות הרועות בבשן במרעה שמן שהן שמנות ובריאות בשר : העושקות דלים וגומר . וחוזר ומפרש שאינם עושקות בידיהן רק הן האומרות לבעליהן הביאה יין ונשתה ולפי שאין להם ממה להביא עושקים הדלים תשושי הכח ואם יעמדו נגדם רוצצים אותם ברדוי ומלקות אם כן העושק והרציצה באה על ידי הנשים וכאלו יעשום הם : (ב) בקדשו . בקדושתו : ונשא אתכם . האויב ישא ויביא אתכם באניות קטנות עשויות בתמונת צנה והדרך להוליך בהן השפחות לא נשים מכובדות : ואחריתכן • בניכן ובנותיכם יביאו בספינות העשויות בתמונת קדרה שמביאים בהן הדגים ואינן עשויות להוליך בהן אנשים והאויב לא יחוס עליהם ויביאם בהם : (ג) ופרצים תצאנה • כאשר ינוסו למלט נפשם אל הארמון שמחוץ לחומת העיר להשגב במעוז הארמון הנה תצאנה מן העיר בדרך פרצי החומה הידועות להן כי לא יוכלו ללכת דרך השערים כי האויב ישמור מול השערים ויתפוס בצאתן ולכן תצאנה דרך הפרצות : אשה נגדה . כ"א תצא בפרצה שתמצא תחלה לפניה : והשלכתנה ההרמונה . תהיינה רדופות ונשלכות אל הארמון להשגב שמה : (ד) באו בית אל • הוא דרך גזום כאומר לבן בליעל עשה כחפצך ותראה מה יקרה לך באחרית הימים ודומה לו שמח בחור בילדותיך וגומר ואחריו נאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (קהלת יא) : ופשעו • להקריב שם אל העגל : הגלגל • מוסב על באו לומר באו לגלגל ושם הרבו לפשוע כי הזביחה שמה אל העכו"ם הוא עון גדול ורב לפני המקום לפי ששם עמד המשכן בתחלה וכן נאמר כל רעתם בגלגל (הושע ט) . והביאו לבוקר • בכל בוקר הקדימו

רשי

זבחיכם יאכל ממחרת (ויקרא יט) ועכו"ם לשלשה ימים מעשר בהמותיכם תורה אמרה שאור לא תקטירו (שם ב): (ה) ועכו"ם וקטר מחמץ תודה · תורה אמרה לא תאחר לשלמו (דברים כג) ועכו"ם וקראו נדבות השמיעו הזכירו כל מי שמתנדב ושכח יתן אל לבו ויזכור וי"ת וקטר מחמץ מן אונס כמו אשרו חמוץ (ישעיה א) מכף מעול וחומץ (תהלים עא): וקראו נדבות השמיעו. בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוצה ומקובל בנדבה כן ת"י: (ו) נקיון שנים · אקהיות שנים · ד"א נקיון שנים זהו חוסר אכילת בשר שהוא נכנס בין השנים כמו שנאמר הבשר עודנו בין שניהם (במדבר יא): (ז) בעוד שלשה חדשים לקציר · עד הקציר כלומר ג' חדשים לפני הקציר: חלקה · בקעת שדה קמפנייא בלע"ז: תמטר · תהא מקום מטר (תעני' כ) אמר מר שתיהן לקללה זו תרקב וזו תיבש: וחלקה אשר לא תמטיר עליה · לא תרא' נמסרת את עצמה: (ט) הרבות גנותיכם · שאתם עוסקים להרבות גנותיכם: יאכל הגזם. אכל הגזם: (י) בדרך מצרים · כדרך ששלחתי עליכם במדבר בצאתכם ממצרים: עם שבי סוסיכם · שיהרגו גם הסוסים

אבן עזרא

שנים רק לשלשה ימים: (ה) וקטר מחמץ: שתהפכו מה שצויתי לכם שתעשו לי: (ו) וגם הטעם לא הבאתם זבחים לי ולא מעשרותיכם והנה מזבחו נקי אין עולה ואין מעשר למקריביה על כן טעם וגם אני אם אתם עשיתם כן גם אני שלמתי גמולכם ברגליכם: (ז) וגם · טעם בעוד שלשה חדשים לקציר כי אז זמן צורך הגשם ולא חששתם לשוב אלי אולי לא תמותו ברעב · (ח) ונעו · ישבעו · כמו ארץ שבעה מים: (ט) הכיתי. השדפון בשבלים כמו שדופות קדים מלה בהם שמוריקות השבלים: (י) שלחתי · הרגתי בחוריכם ונשבו סוסיכם: באש מחניכם

יָמִים מַעְשְׂרֹתֵיכֶם׃ ה וְקַטֵּר מֵחָמֵץ תּוֹדָה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְׁמִיעוּ כִּי כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ו וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם וְחֹסֶר לֶחֶם בְּכֹל מְקוֹמֹתֵיכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהֹוָה׃ ז וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ׃ ח וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא יִשְׂבָּעוּ וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהֹוָה׃ ט הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהֹוָה׃ י שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הָרַגְתִּי בַחֶרֶב בַּחוּרֵיכֶם עִם שְׁבִי סוּסֵיכֶם וָאַעֲלֶה

לִתְלָתָא יוֹמִין מַעַסְרַתְכוֹן׃ ה וּמַגְבַן מִן אוֹנֶס תּוֹדְתָא וּמַיְתַן לֵיהּ בְּזְמַר וְאָמְרִין דֵין לְרַעֲוָא אֲרֵי כֵן רְחֵמְתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ו וְאַף אֲנָא יְהָבִית לְכוֹן אַקְהָיוּת שִׁנִּין בְּכָל קִרְוֵיכוֹן וַחֲסִירוּת מְזוֹן בְּכָל אַתְרֵיכוֹן וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ ז וְאַף אֲנָא מְנָעִית מִנְּכוֹן יַת מִטְרָא בְּסוֹף תְּלָתָא יַרְחִין לִזְמַן חֲצָדָא וְאַחֵית מִטְרָא עַל קַרְתָּא חֲדָא וְעַל קַרְתָּא חֲדָא לָא אָחֵית מִטְרָא אַחְסַנְתָּא חֲדָא יְחוּת עֲלַהּ מִטְרָא וְאַחְסַנְתָּא דְלָא יְחוּת עֲלַהּ מִטְרָא תִּיבַשׁ׃ ח וְיִשְׁתַּלְחוּן תַּרְתֵּין תְּלַת קִרְוִין לְקַרְתָּא חֲדָא לְמִשְׁתֵּי מַיָּא וְלָא יִסְבְּעוּן וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ ט מָחִיתִי יַתְכוֹן בְּשִׁדְפָנָא וּבְיַרְקָנָא סַגִּיוּת גַּנֵּיכוֹן וְכַרְמֵיכוֹן וְתֵינֵיכוֹן וְזֵיתֵיכוֹן אָכְלָא זַחֲלָא וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ י שַׁלְחֵית בְּכוֹן מוֹתָא כַּד בְּאוֹרַח מִצְרַיִם קְטָלִית בְּחַרְבָּא עוּלֵימֵיכוֹן עִם שְׁבִי סוּסָוָתְכוֹן

סימן · ל' · ב' מחלב · ס' · ב' · ב' · י"ד פסוקים בסיפ' ולא · ל' ומ"ג · ל' ר"פ · ל'

שנים ב' וסימנהון ולבן שנים מחלב · נתתי לכם נקיון שנים: וגם אנכי ה' בקריאה וסי' בסדר וירא: על עיר ועל עיר ד' בקריאה וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל · והמטרתי על עיר אחת ב' בפסוק · שבעים שבעים נחתך על עמך: ואעלה ג' וסי' ואמר עתה ירדו פלשתים. ואעלה באש מחניכם. ואעלה את שרי יהודה:

תולדות אהרן נקיון שנים. נדה סה: מנעתי מכם. תענית ו: והמטרתי. סנהדרין נז: חלקה אחת. (תענית סו): בשדפון · שבת לג:

רדק

לאלהים אחרים כמו שהיה לכם להביא זבחיכם בביתי כן אתם מביאים אותם לבית עכו"ם ופי' לבקר כל בקר ובקר כלומר יום יום תביאו שם זבחיכם: לשלשת ימים מעשרותיכם, ימים ר"ל שנה כמו ימים תהי' גאולתו כמו שאמר בתורה מקצה שלש שנים תוציא את כל מעש' תבואתכם כלו' כל דברי הקרבנו' והמעשרות תביאו לבית עכו"ם כמו שהיה לכם להביא אלי, וכן מה שאמר וקטר מחמץ תודה כמו שאמר בתודה על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו והם עושים זה לעכו"ם ואע"פ שלא היו מקטירי' מהחמץ מהקרבן שהוא בא על חמץ והוא התודה היו מקטירי' מהקרבן ההוא האימורים, וי"מ כל זה הפך מה שאמרה תורה שהתורה אמרה ולא ילין חלב חגי עד בקר והם מביאים לבקר זבחיכם כלומר מלינים אותם ומקריבים אותם לבקר, ועוד מפרשים והביאו לבקר זבחיכם שמקדימים זבחי שלמים לעולה, והתור' אמר' כי העולה קודמת לכל קרבן: לשלשת ימים מעשרותיכם, מעשר בהמה שהוא קדשים קלים והתורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחיכם יאכל וממחרת, והם אוכלים אותו לשלשת ימים, וכן וקטר מחמץ תודה הפך מה שאמרה תורה כי כל שאור וגו', כי אע"פ שאמרה תורה להקריב על חלות לחם חמץ קרבן תודה לא אמרו שיקטרו מהחמץ: (ה) וקטר מחמץ תודה. כבר פי' וי"ת חמץ מן אשרו חמוץ שתרגם ומגבו מן אנוס תודתה: וקראו נדבות השמיעו, אתם עושים כמו מקרא קדש לעכו"ם שאתם קוראים ומשמיעים שיביאו העם נדבות ליום החג: כי כן אהבתם. עבודת אלהים אחרים אהבתם ולא עבודתי: (ו) וגם אני · כמו שחסרתם הקרבנות והמעשרות מביתי כן חסרתי מכם לחם ובשר בכל עריכם ומקומותיכם שאתם יושבים מדה כנגד מדה ועם כל זה לא שבתם עדי: נקיון שנים · זהו חסר לחם, והענין כפול במ"ש, כי עם המאכל השנים מלאות, כלומר בין השנים, על דרך שאמר הבשר עודנו בין שניהם ובחוסר המאכל השנים נקיות, וי"ת אקהיות שנין, כי השנים קהות כשלא יתעדו האכילה: (ז) וגם אנכי. בעוד ג' חדשים לקציר, כי ג' חדשים טרם הקציר צריכה הארץ מטר והמטרתי להיות לאות ולמופת כי מאתי נהיה הדבר שעיר אחת יהיו מטרותיה בעתם ועיר אחרת אפילו סמוכה לה לא אמטיר עליה שאם לא אעשה כן יאמרו מקרה הוא והשנה שנת מניעת גשמים כפי מערכת הכוכבים אבל כשאמטיר על עיר אחת ועל עיר אחרת לא אמטיר על כרחם יודו כי מאתי נהיה הדבר עונש מעשיהם הרעים ומופת יותר גדול מזה חלקה אחת תמטר וחלקה אחת לצדה שלא ירד בה מטר והיא תיבש: תמטר · מבנין נפעל: תמטיר · מבנין הפעול, ופי' אשר לא תמטיר סעב עליה ויפי' והמטרתי מן אמטיר פעל יוצא לשלישי · ויהיה תמטיר פועל יוצא לשני: (ח) ונעו · אל עיר אחת לשתות מים אל אותה העיר שאמטיר עליה והנה התחסרו להם ומים ואעפ"כ לא שבתם עדי: (ט) הכתי עוד שנה אחרת שיהיה מטר אבל אתכם במכה אחרת שיחסר לתבואה והוא השדפון והירקון ושנה אחרת שיאכל הגזם הפירות ועם כל זה לא שבתם אלי: הרבות גנותיכם · מה יועיל לכם שתרבו לעשות גנות כרמים ותאנים וזיתים כי הגזם יאכל אותו ואעפ"כ לא שבתם עדי: (י) שלחתי. בדרך מצרים, שהיו הולכים שם מפני הרעב להביא משם

מצודת דוד

הקדימו להביא שם זבחיכם: לשלשת ימים · בכל שלשה שנים הביאו שמה מעשרותיכם וכדרך שצותה התורה להביא לירושלים מקום המקדש כמ"ש כי תכלה לעשר וגומר בשנה השלישית וגומר ואמרת לפני ה' וגומר (דברים כו) הנה אתם הביאום לבית אל והגלגל מקום העגל והפסל: (ה) וקטר מחמץ תודה. הקטירו לחמי תודה מן לחם החמץ שבהן כי כן היה דרכם אבל התורה לא צותה להקטיר מלחמי התודה ומכ"ש לחם החמץ שאין החמץ נקטר כלל בכ"מ כמ"ש כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וכו' (ויקרא ב): וקראו נדבות השמיעו · הכריזו להביא שמה נדבות והשמיעו ברבים: כי כן אהבתם. בזה יפרש אמריו לומר לא שאני מצוה אתכם לעשות כן באמת אבל אמרי המה כי כן אהבתם ולכן אני אומר עשו כאשר אהבתם ותרא מה יקרה אתכם: (ו) וגם אני. אבל גם אני שלמתי מדה במדה לפי שמנעתי ממזבחי בשר קרבנות ומנחות והנה מזבחי נקי אין עולה ואין מנחה כן אנכי החסרתי מכם בכל עריכם הבשר והלחם באופן שיהיה לכם נקיון שנים מהבשר כי דרך הבשר ליכנס בין השנים בעת האכילה וכמ"ש הבשר עודנו בין שניהם (במדבר יא) ובהעדר הבשר השנים נקיים וכן היו חסירי לחם כי האויב בא בארצם שנה בשנה ואכל תבואות השדה ושלל את המקנה: לא שבתם עדי · עם כל זה לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ז) וגם אנכי מנעתי מכם וגומר · ועוד גם זאת עשיתי אני שמנעתי מכם את הגשם כשהיה עוד שלשה חדשים לזמן הקציר ואז הצורך רב אל הגשמים: והמטרתי. ולמען לא יאמרו שבמקרה קרה לשנה שאינה גשומה לכן המטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת הסמוכה לה לא המטרתי למען דעת שבא בהשגחה: חלקה · ואפילו בעיר שירדה המטר לא ירדה בכל המקומות אבל חלקה אחת לבד היתה נמטרת והחלקה שאצלה אשר לא תמטיר העב עליה היתה יבשה ורטיבות החלקה שאצלה לא הועיל לה להצילה מן היבשות לדעת שבא בהשגחה: (ח) ונעו · אנשים משתים או משלש ערים שלא ירד שם הגשם היו נעים ללכת אל עיר אחת שהגשם ירד בה למצוא שם מים לשתות ולא היו שבעים מן השתיה כי מעט מים מצאו בה ולא היה בו די לרוות הצמאון: ולא שבתם · עכ"ז לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ט) הרבות · מרבית פרי גנותיכם וגו' אכל ארבה ולא קבלתם הנאה ממרבית הפירות: (י) בדרך מצרים

מצודת ציון

(ו) נקיון. מל' נקי: עדי · אלי כמו תגע עדיך (איוב ד): (ז) חלקה · כן יקרא השדה כמו ואכלה את החלק (לקמן ז): (ח) ונעו · מל' תנועה וטלטול: (ט) בשדפון · הוא לקיות הזרע בשבלים ע"י הרוח: ובירקון. בעבור מרבית הירוק נהפכים השבלים למראה ירוק ונפסדים כמו יככה וגו' בשדפון ובירקון (דברים כח): הרבות · מל' רבוי: גנותיכם. מל' גן: הגזם · מין ארבה: (י) עם שבי. כמו ושבי וכן עם יפה עינים (ש"א טז): באש. ענין סרחון: מחניכם. חבורת אנשים קרויים מחנה: ובאפכם · מל' אף וחוטם:

אבן עזרא

מחניכם . באף העובדים : ובאפכם · הנשארים מהם : (יא) הפכתי · אש הורדתי עליכם מהשמים : כאוד · כמו זנבות האודים : (יב) : לכן · דעת מפרשים רבים כי הכון לשוב אל השם ולפי דעתי כי הוא כדרך בואו בית אל והטעם הנה הבאתי עליך רעה אחר רעה ועתה הכון והכון לך שתצא לקראת אלהיך להלחם והטעם לקראתי שהייתי אלהיך על כן אחריו : (יג) כי . הטעם הוא יוצר הרים שהם עומדים לנצח והטעם שהוא תקיף : ובורא רוח · שאיננו עומד על דרך אחד ומרוב תוקף השם ירעים וירגיז הרוח שיצא שאינו נראה כמו בניינים ועלים עומדים : ומגיד . הטעם הנה הגיד לכם : מה שיחו · מה רצונו לעשות והוא יהפך השחר עליכם וישוב חשך כמו ארץ עיפתה כמו אופל וידרוך על במותי ארצכם ולא תראוהו ויפת אמר יוצר הרים שהם נראים ובורא רוחות בגויות ומגיד לאדם מה שיחו מה שישית בלבו ועל דרך המפרשים כי השם יעשה כרצונו דבר והפכו על כן אם תשובו אליו יהפך הגזירות הרעות לטובות : (א) שמעו את הדבר הזה · וקוננו אותו : (ב) נפלה · בתולת ישראל · מלכות בית יהוא במות ירבעם בן יואש : (ג) כי . היוצאת . פועל עומד ואל תתמה על בני יצאוני ואינם כי פירושו יצאו ממני או

תרגום

וְאַסֵּקִית סְרוּת מַשְׁרְיָתְכוֹן וּבְאַפֵּיכוֹן וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ יא רַחֵיק מֵימְרִי יָתְכוֹן כְּמָא דְרַחֵיק יְיָ יָת סְדוֹם וְיָת עֲמוֹרָה וַהֲוֵיתוּן כְּאוּד מְשֵׁיזֵיב מִיקִידָא וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ יב בְּכֵן מָה אַעֲבֵיד לָךְ יִשְׂרָאֵל חֲלַף דְּלָא תַבְתְּ לְאוֹרַיְתָא דָא אַעֲבֵיד לָךְ אִתְקַשִּׁיט לְקַבָּלָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא דֶאֱלָהָךְ יִשְׂרָאֵל׃ יג אֲרֵי הָא מִתְגְּלֵי דִּיצַר טוּרַיָּא וּבְרָא רוּחָא לְחַוָּאָה לֶאֱנָשָׁא מָא עוֹבָדוֹהִי לְאַתְקָנָאָה נְהוֹר לְצַדִּיקַיָּא כִּנְהוֹר צַפְרָא דַּאֲזִיל וְתַקִּין לְאַיְתָאָה חֲשׁוֹךְ לְרַשִׁיעַיָּא לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא יְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ א קַבִּילוּ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין דִּי אֲנָא נָטֵיל עֲלֵיכוֹן אִילְיָא בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב נְפָלַת לָא תוֹסִיף לְמֵיקָם שַׁתָּא הָדָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אִתְרְטִישַׁת עַל אַרְעָא לֵית דִּיקִימִינַהּ׃ ג אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַרְתָּא דִּיפְקוּן מִנַּהּ

עמוס ד ה

בְּאֹשׁ מַחֲנֵיכֶם וּבְאַפְּכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ יא הָפַכְתִּי בָכֶם כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה וַתִּהְיוּ כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ יב לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יִשְׂרָאֵל עֵקֶב כִּי־זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הִכּוֹן לִקְרַאת־אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃ יג כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה־שֵּׂחוֹ עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה וְדֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃

ה א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב נָפְלָה לֹא־תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נִטְּשָׁה עַל־אַדְמָתָהּ אֵין מְקִימָהּ׃ ג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הָעִיר

רשי

הסוסים : ואעלה באוש מחניכם : ריח פגריכם מבאיש באפכם העליתי : (יא) כאוד · טיסו"ן בלע"ז כלומר שחורים ותשוכים וקדרים : (יב) לכן . יען אשר לא שבתם עדי : כה אעשה לך · ככל הרעות האלה : עקב . כי זאת שומע מפי נביאי אשר זאת אעשה לך : הכון לקראת לשוב מרשעך : (יג) מה שיחו . כל מעשיו פורשין לפניו בשעת מיתתו : עושה שחר · לצדיקים כאור נוגה : עיפה · הופך נוגהן של רשעים לחשך אפלה כמו (ישעיה ח) והנה צרה וחשכה מעוף צוקה וכן (איוב י) ארץ עיפתה תעופה כבקר תהיה (שם יא) תשכך כבקר יהי מאיר : ודורך על במתי ארץ · משפיל גבוהים וגסי הרוח : (ב) בתולת ישראל · משיגלו בימי הושע בן אלה (מלכים ב יז) לא יעמוד עוד מלך מעשרת השבטים : נטשה על אדמתה · כל דבר המושלך ומוטל ונופל על השדה קורהו נטישה : (ג) היוצאת אלף · המוציאה

כמהפכת ו' וסי' בירמי' סי' מ"ט : הכון ב' חד חסר וחד מ"ל וסי' הכן והכן לך · הכון לקראת אלהיך ישראל · בתרא מלא : תוסף י"ג וסי' וחילוק אתיהון

תולדות אהרן

הכון · ברכות כג נז שבת י (ברכות ד מגלה עא) : יוצר הרים · חגיגה ה יב סנהדרין לט חולין פז נדה כג : לא תוסיף · ברכות ה :

רדק

משם תבואה ולא חשבתם כי אני הוא המביא עליכ' הרעב ותשובו אלי אלא לא פניתם אלי והלכת' למצרים ואני שלחתי בכם דבר וחרב האויב בדרך ואעפ"כ לא שבתם אלי : בחוריכם. כי הבחורים היו שולחים להביא התבואה : עם שבי סוסיכם. האויבים שהיו יוצאים עליכם בדרך היו הורגים הבחורי' הרוכבים על הסוסים ההולכים למצרים או השבים משם והיו שובים הסוסים : ואעלה באש מחניכם ובאפכם · המחנה שלכם שהיו הולכים למצרים היו הרוגים בדרך ופגריכם היו באש וסרחון לעוברים , ומה שאמר באפכם כלומר כי גם באפכם היה עולה הביאוש כי היו הולכים מחנה אחר מחנה למצרים והאחרונים היו מוצאים הראשונים הרוגים ועולה באשה באפם ואעפ"כ לא שבתם עדי : (יא) הפכתי בכם . מקצת ארצכם בעודכם בה היא שממה כסדום ועמורה ואתם בנשארתם מעט הרי אתם כאוד מוצל משרפה וכל זה אתם רואים ואינכם שבים עדי וי"ת רחיק מימרי וגו' : (יב) לכן כה אעשה לך ישראל · כל אלה הרעות אני עושה לך ישראל : עקב כי זאת אעשה לך · ובעבור שאני עושה לך זאת בעוניך : הכון לקראת אלהיך ישראל . הכון לצאת לקראתו בתשובה ובמעשים טובים וייטיב לך , ויהפוך לך הרעות לטובה כי הוא אלהיך ומשגיח עליך לרעה ולטובה כפי מעשיך ואיך כבאר העכו"ם: (יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח · אלהיך הוא יוצר הרים ובורא רוח ועושה ביצורים כרצונו , וזכר הרים שהם קיימים וחזקים כיסוד העפר , וזכר רוח שהוא דבר חזק בנבראים ואינו נראה , והנה הוא יוצר ההרים החזקים הנראים לעין ובורא הרוח שאינו נראה שמפיל אותם כמו שאמר הפך משרש הרים , וזה שאמר ודורך על במתי הארץ , וההרים הם במתי הארץ , והנה הוא דורך עליהם ומפילם על ידי הרוח הנכנס בבטן הארץ ובצאתו ממנה בוקע הארץ ופותחה ואפי' יהיה מקום לאתו הרים גבוהים , וזהו הרעש לפיכך זכר הרים ורוח , וכן הוא מגיד לאדם מה שיחו מה ענינו ומעשיו ולא יחשב שאינו רואה אותה כמו שהיו אומרים הכופרים אין ה' רואה אותנו כי הנה הוא המגיד להם מעשיהם ע"י נביאיו , שיחו ,בלר"י, אתם ידעתם את האיש ואת שיחו בתירג"ק ופניהם ענין האדם ומעשי : עושה שחר עיפה . וכן הוא עושה השחר שהוא נוגה וכשירצה ישימנו חשך והוא קדרות השמש , עיפה , חשך כמו ארץ עיפתה , הנה הוא עושה ביצורים כרצונו וכן יעשה בכם אם תריעו ירע לכם ואם תטיבו ייטיב לכם כי הוא יודע מעשיכם , ושמו השם אלהי הצבאות שהוא שופט צבאות מעלה ומטה ועושה בהם כרצונו לכן הטוב לך ישראל שתכון לקראתו במעשים טובים והוא ייטיב לך אם הרע לך עד כה בגלל מעשים הרעים עשה מה שעשה וי"ת ארי הא מתגלי וגו' : (א) שמעו . כיון שאין אתם רוצים לשוב אלי שמעו הקינה שאני נושא : (ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. לא תוסיף קום לזמן ארוך , וזה אמר על עשרת השבטים שגלו בימי הושע בן אלה ע"י מלך אשור שלא שבו עדיין לארצם כי בשוב גלות בבל לא שבו הם אבל עוד עתידים לחזור כי כמה נביאים נבאו עליהם שישובו , והנה מצאנו כמו לא תוסיף זה שאינו ר"ל לעולם אע"פ שכתוב בו עוד והוא מה שאמר ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בא"י . ואחריו כתיב ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד את כל מחנהו וגו' , וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ונאמר וחיל פרעה יצא ממצרים : בתולת ישראל · בתולה היתה עד שלא בעלוה אדונים זרים : נטשה על אדמתה · בעודה על אדמתה נטשה בארץ שסולכם ודלם ביד אויביה אין מקימה שאין מלכים ושרים מחזירים אותה לשוב אל ה' כי התשובה היתה לה תקומה : (ג) כי כה אמר ה' · היוצאת , היוצאים ממנה אלף אנשים לצבא תשאיר מאה כי לא ישארו

מצודת ציון

(יא) כאוד . הוא העץ שמנדנדים בו האש הנחרך מסביב וכן זנבות האודים (ישעיה ז) : (יב) כה · ענינו כמו כן : עקב . בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז) : הכון . מל' הכנה : (יג) שחו · דבורו כמו או שיח לארץ (איוב יב) : שחר · אור השחר : עיפה · ענין חושך כמו ארץ עיפתה (שם י) : ודורך . מל' דריכה ורמיסה : במתי . ענין גבהות ורוממות כמו ועל במותי יעמידני (תהלים יח) : (א) נושא · ענין הרמת קול : (ב) בתולת . קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (ישעיה כג) : נטשה · ענין עזיבה

מצודת דוד

מצרים · כשהלכו בחוריכם רוכבי סוסים לרדת מצרימה לשבור בר כי שם יש הרבה תבואה הנה בדרך מהלכה שלחתי בהם הדבר וקצתם נהרגו בחרב הלסטים ושבו הסוסים : ואעלה באש מחניכם . אנשי המחנה שירדו מצרימה שמתו בדבר ונהרגו בחרב היו מושלכים ע"פ השדה ועלה מהם סרחון רב והסרחון עלה באפכם כי כשהלכו שוב למצרים לשבור בר עברו דרך עליהם ועלה הסרחון באפם : (יא) הפכתי בכם · ר"ל גזרתי להפך אתכם כדרך שנהפכו סדום ועמורה ויאמר על גלות ארץ נפתלי בימי פקח כמ"ש (במ"ב) ועל גלות עבר הירדן בימי הושע בן אלה בתחילת מלכותו כמ"ש (בס"ע) : ותהיו · אתם בני שומרון לבד תשארו כאוד המוצל מן השרפה : ולא שבתם · ר"ל ידעתי שלא תקחו מוסר ולא תשובו אלי ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הנבואה ברורה כאלו כבר נעשתה : (יב) לכן . הואיל ולא שבתם עד הנה לכן אעשה לך כה כמו שאמרתי שאהפוך בכם כמהפכת וגומר : עקב · בעבור אשר אעשה לך את זאת האמור למעלה וידעת א"כ מזה לכן הכון עצמך אתה ישראל לקראת אלהיך להלחם בו לעכב על ידי ואמר כמהתל ומלעיג וכאומר אף שידעת הדבר אין בידך להיות נשמר ממנו : (יג) כי הנה יוצר הרים . כי הנה ה' הוא היוצר את ההרים והוא הבורא את הרוח והכל שלו ובידו והוא מגיד לאדם מה יהיה דבורו כי יודע הוא תעלומות לב ובידו להפך אור השחר להיות חושך והוא דורך על במתי ארץ ר"ל משפיל הוא את הרמים כי שמו ה' אלהי צבאות כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה וכאומר אם כל אלה בו מי אם כן יוכל להיות נשמר מהרעה שהוא מייעד להביא : ה (א) נושא עליכם · מרים קול קינה עליכם אתם בית ישראל : (ב) נפלה · ר"ל הנה עתה עדת ישראל נפלה בשפל המצב ולא הוסיף עוד לקום להחזיר לקדמותה לממשלתה הראשונה עד אשר יגלו מארצם (אבל בגאולה העתידה ישובו גם המה כמו יהודה ובנימין ומלך אחד יהיה לכולם

רשי

המוציאה אלף איש : (ד) דרשוני וחיו · עלו לרגל לשלש גדריכם בירושלים · (ה) ואל תדרשו בית אל ובאר שבע לא תעבורו · לא נאמר כאן אל תבואו ואל תדרשו אלא אל תעבורו למדנו שלא היתה שם עכו"ם אלא כל זמן שהיה אחד מבני עשרת השבטים יוצא לדרום ולא עבר את באר שבע עודנו יכול לפנות לבית המקדש לירושלים ומשעבר את באר שבע הוא הדרך לעגל בית אל או לעגל שבדן וכן הוא במקום אחר (לקמן ח) חי אלהיך דן וחי וגומר ותדע שגזר שכתוב גזירת פורענות על גלגל ובית אל ולא גזר על באר שבע : הגלגל גלה יגלה · לפי שמו קללתו וכן בית אל יש עיר שסמוכה לה ששמה בית און בספר (שופטים ז) : יהיה לאון . יהון ללמא והוא תרגום של הבל וזה דוגמת אם גלעד און אך שוא היו (הושע יב) : (ו) בית יוסף · כמו לבית יוסף : פן יצלח כאש . פן תעלה חמתו כאש לבית יוסף : (ז) ההופכים ללענה משפט ואינם זוכרין הפיכותי שאני הופך לבקר צלמות יש שסרוין עתה בחשך ואני מאיר להם : (ח) ויום לילה החשיך. ויש שדעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכו ללילה : הקורא למי הים · יונתן תרגם דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא רבותינו פירשו על דור אנוש שהציף עליהם את מי אוקינוס : ה' שמו . לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר אתכם על שונאיכם: (ט) המבליג· המגביר כמו ואבליגה מעט (איוב י) מבליגיתי עלי יגון (ירמיה ח) : שוד

אבן עזרא

או תהיה זאת המלה כמלת שב שהיא במקומות עומדת ובמקומות יוצאה והוצרכתי לומר ככה בעבור מלת תשאיר והטעם כי איך תקום המלוכה ולא נשארו מאנשי החלק העשירית : (ד) כי . הטעם דרשוני וחיו ולא ימותו הרבים הנזכרים : (ה) ואל תדרשו בית אל · ששם העגל והוא מקום ממלכת ירבעם : יהיה לאון · וי"ו תחת יו"ד כמו ואתה הוה להם למלך הנה יד יי' הויה או הוא כמשמעו שסופו להקרא כן : (ו) דרשו · יצלח . יבקע כמו וצלחו את הירדן ובית יוסף פעול והוא ירבעם שהוא מאפרים כאשר אפרש עוד : (ז) ההופכים · המלכים הם השופטים : וצדקה לארץ הניחו · לעשותה ויפת אמר הניחוה לאנשי הארץ ואיך שכחו השם שהוא : (ח) עושה כימה · נאם אברהם המחבר דע כי שנים מקומות יש בגלגל והם הסדנים ועם שהוא העגלה הוא הנקרא הדוב הוא קרוב מהסדן הצפוני על כן יראה עם לעולם בקיץ ובחורף בכל הישוב הצפוני ויש סמוך לסדן הדרומי כוכב גדול אדום יקרא ובלשון ישמעאל סהיל ויש כוכבים קטנים קרובים אליו ואלה יראו פעמים לכל מי שידור קרוב מקו השוה והצפוניים לא יראו אחד מאלה על כן קראם הכתוב חדרי תימן ונקראו אלה חדרי תימן בעבור שהם ביישוב אינן נראין ונקרא עם מגזרת עושו שהם שבעה שאינם מתפרדים והנה נשאר לפרש כסיל וכימה ודעת קדמונינו שכימה הוא זנב טלה וראש שור והם ששה כוכבים נראים אע"פ שהם קטנים וידוע בראיה גמורות שגלגל המזלות מתחבר עם הגלגל העליון בשנים מקומות ובשניהם יקראו נקודת ההשתוות ומשם נוטה גלגל המזלות לצד צפון עשרים ושלש מעלות וחצי מעלה וחצי שהיתה וככה לצד דרום והנה הם שלשה נקודות והשמש הולכת בדרך גלגל המזלות על כן יתהפך הבקר לצלמות ויום ללילה תחשיך בכל הישוב וטעם לקרות הנקודה כימה כי שם היתה כימה בימים קדמונים כי בכל מאה שנה יתגלגל גלגל המזלות ממערב למזרח קרוב ממעלה וחצי והנה בימי בלמיוס החכם ואין לו רק אלף שנים מלא לב האריה על שתים מעלות והנה היום על שמנה עשרה וידוע כי לעולם הוא לב האריה על תשע מעלות כנגד הצורה רק לא כנגד נקודה המתחברת והנה · כסיל הוא לנוכח כימה ואיננו אחד רק רבים ולב העקרב מהם ואלה הדברים צריך פי' וטעם הקורא למי הים הם העבים העולים ואחר כך ישפכם על הארץ והמפרש כי על טביעת פרעה איננו פשט ולא דרש כי פרעה לא טבע ביבשה · וטעם להזכיר אלה הדברים שהיה ראוי למלך שהוא שופט לדעת חכמת השם וגבורתו ואיך יהפוך היום ללילה ויעלה בכחו המים מהים שהן למטה וישפכם על הארץ ואיך לא יפחדו כי השם יהפך מלכות השופט ויבא לו בלווי השם וגזירתו עליו להשחית ממלכתו על כן אחריו : (ט) המבליג שוד על עז · ולא יועיל המבצר על כן

עמוס ה

ג הַיֹּצֵאת אֶלֶף תַּשְׁאִיר מֵאָה וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וִחְיוּ׃ ה וְאַל־תִּדְרְשׁוּ בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא תָבֹאוּ וּבְאֵר שֶׁבַע לֹא תַעֲבֹרוּ כִּי הַגִּלְגָּל גָּלֹה יִגְלֶה וּבֵית־אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן׃ ו דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה וִחְיוּ פֶּן־יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף וְאָכְלָה וְאֵין־מְכַבֶּה לְבֵית־אֵל׃ ז הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ׃ ח עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ׃ ט הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל־עָז וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא׃

Marginal Masoretic notes: ב' חד מ"ל וחד חסר · ד' · מ' · ב' · ד' · ח' · ב' ופרי · ב' ועכברי סוהב · מ"ל בליסנא · ב' · ד' · ל'

תרגום

ג אַלְפָּא יִשְׁתָּאֲרוּן בַּהּ מְאָה וְדִיפְּקוּן מִנַּהּ מְאָה יִשְׁתָּאֲרוּן בַּהּ עַד עַסְרָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל תְּבָעוּ דַחַלְתִּי וְאִתְקַיָּמוּ׃ ה וְלָא תִתְבְּעוּן לְמֵיהַךְ לְבֵית אֵל וּלְגִלְגָּלָא לָא תֵיתוּן וְלִבְאֵר שֶׁבַע לָא תֶעְבְּרוּן אֲרֵי דִי בְגִלְגָּלָא מִגְלָא יִגְלוּן וּדְפָלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל יְהוֹן לִלְמָא׃ ו תְּבָעוּ יָת דַּחַלְתָּא דַיְיָ וְאִתְקַיָּמוּ דִּלְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזֵיהּ בְּבֵית יוֹסֵף וִישֵׁיצֵיהּ וְלָא יְהֵי חָיֵס בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוּן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל׃ ז דְּהָפְכִין לְגִידָּה דִינָא וּזְכוּתָא לְאַרְעָא רְמָשׁוּ׃ ח שְׁבָקוּ לְמִדְחַל מִן קֳדָם דַּעֲבַד כִּימָה וּכְסִילָא וְהָפֵךְ לִנְהוֹר קֳבַל וִימָם וְלֵילֵי מַקְבֵּיל דַּאֲמַר לְכַנָּשָׁא מַשְׁרְיָן סַגִּיאָן כְּמֵי יַמָּא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ שְׁמֵיהּ׃ ט דְּמִגַּבַּר חַלָּשִׁין עַל תַּקִּיפִין וּבָזִיזִין עַל כְּרַכֵּי תַקִּיפִין

נמסר בסדר בא אל פרעה : יוצאת והיוצאת ה' מ"ל בקריאה וסי' והיוצאת מאה תשאיר עשרה · ואת האלה היוצאת · מה היוצאת הזאת · אין פרץ ואין יוצאת . חבאה והיוצאת חרש בחדש · וחד היוצאת מבין רגליה ל' חסר א' : וחיו ז' בקריאה וסי' ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו : עד באי ולקחתי אתכם דמלכים . ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי דירמיה · דרשו את ה' וחיו פן יצלח · עבדו את מלך בבל והשיבו וחיו · דרשוני וחיו · עזבו פתאים וחיו (ע"פ המסרה נשמט א)

תולדות אהרן דרשוני וחיו . מכות כד : עושה כימה . ברכות נ ח : המבליג . שבת עז (סוטה כד) :

רדק

ישארו בה אלא אחד מעשרה כי כלם יכלו בחרב ברעב ובדבר והנשארים יגלו : היוצאת · אינו פועל יוצא כמו המוציאה אלא פעל עומד הוא כמשפטו וכן דרך הלשון לומר ענין אנשי העיר בלשון העיר' כמו ותצא העיר במלור ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה , תשאיר מאה כיון שנשארים בה כאלו העיר תשארי אותם : (ד) כי כה . אע"פ שנגזרה עליכם גזרה עוד תחיו באר׳כם אם תדרשוני : (ה) ואל תדרשו . כבר פירשנו למה זכר בית אל והגלגל , וזכר ג"כ באר שבע לפי שהיתה סוף תחום א"י כמו שאמר מדן ועד באר שבע , היו מורים אותם נביאי השקר לבנות שם מזבחות לעכו"ם , וכן אמר חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע : כי הגלגל גלה יגלה . דרך צחות , כמו עקרון תעקר : וביתאל יהיה לאון . כמו שהיו קוראים אותו לגנאי בית און כי לאון ולאון תהיה, ואון זה כמו ורהבם עמל ואון , וכת"י ודפלחין לטעותא דבית אל יהון ללמא , ולמה הוא ל' הבל , כי כן תרגם הבל : (ו) דרשו , פן יצלח כאש בית יוסף , יבקע, תרגום ויבקע עצי העולה וצלח כמו האש הגדולה שבוקעת כל דבר שעובר בו ומכלה אותו ובית יוסף הוא מלכות אפרים : (ז) ההפכים ללענה משפט . כי המלכים והשופטים מטים הדין ונושאים פני הגדולים במשפט , והנה משפטם לעשוקים כמו הלענה שהוא דבר מר , והנה הוא הפך , כי המשפט כאשר הוא על כנו הוא דבר ערב וטוב וכשהוא מעוות הוא מר : וצדקה לארץ הניחו · שלא יעשה צדקה אלא יניחוה מוטלת לארץ לא יחושו עליה ולא יזכרו עושה כימה וכסיל שהוא עושה בהם משפט וצדקה בארץ ולמד לבני אדם שיעשו גם הם כן , כמו שאמר אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' : (ח) עושה כימה וכסיל . זכר אלו הכוכבים כי בהם קיום התבואות בזמניהם וזה הפך זה ובשניהם קיום העולם , ולא זכר

מצודת דוד

לכולם ויחזרו אם כן גם הם לממשלתם הראשונה) : נטשה על אדמתה · עולנה בארצה היא עזובה ואין מי מקימה כי אין הכח ביד מלכיה ושריה להקימה מעפרה : (ג) העיר היוצאת אלף · שהיו יוצאים ממנה אלף אנשים לצבא לא ישארו בה כי אם מאה : לבית ישראל · מוסב על העיר לומר העיר של בית ישראל היוצאת אלף וגו' : (ד) דרשוני . דרשו אותי ותשארו בחיים : (ה) בית אל · ר"ל את העגל אשר בבית אל : והגלגל · אל הגלגל לא תבאו אל העכו"ם העומדת שם : ובאר שבע · לבאר שבע לא תעבורו כי גם שם בנו מזבחות לעכו"ם כמ"ש וחי דרך באר שבע (לקמן ח) : כי הגלגל · כי בסבת עבודת הגלגל גלה יגלה ישראל מעל אדמתו והוא לשון הנופל על לשון : ובית אל · בסבת עבודת בית אל יהיה ישראל לעמל ויגיעה וגם זה הוא לשון נופל על הלשון כי בית אל כינה הכתוב לגנאי בשם בית און כמ"ש ואל תעלו בית און (הושע ד) : (ו) פן יצלח · ר"ל פן חמת ה' יצלח ויתגבר על בית יוסף כאש המצליח ומתגבר והולך ושורף : בית יוסף · היא מלכות אפרים שהם מבני יוסף : ואכלה · ותשרוף אנשי שומרון העובדים לעגל בית אל ולא ימצא מי מכבה השרפה ר"ל לא ימצאו מושיע ומציל : (ז) ההופכים · אשר הם מהפכים משפט התורה המתוק כדבש לקחת תמורתו את העגל המרה כלענה : לארץ הניחו . מפילים הצדקה עדי ארץ : (ח) עושה כימה וכסיל . מוסב למקרא שלפני פניו שאמר דרשו את ה' והוא

מצודת ציון

עזובה כמו נטשתה עמך (שם ב) : (ה) גלה יגלה · מל' גלות : לאון · ענין עמל ויגיעה וכן אם גלעד און (הושע יב) : (ו) יצלח · ענין התגברות : ואכלה · ותשרף : (ז) ללענה · שם עשב מר : (ח) כימה וכסיל . שמות מזלות : צלמות · צלו של מות והוא חשכת הקבר : (ט) המבליג . ענין חוזק

אבן עזרא

כן ושוד על מבצר יבוא : (י) ואם נביא יוכיח השופט ישנאהו הוא ושריו על כן כתוב שנאו בשער מוכיח : (יא) לכן • בושסכם • אין ריע לו כי הבי"ת שורש כי לא יתכן היותו משרת עם שם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לעשות חמס לדל : ומשאת בר • שעמל בה תקחו ממנו בחזקה וזה תגמולכם בתי גזית בניתם : (יב) כי ידעתי • אם תעשו זה בסתר אני ידעתיו : צוררי צדיק • במשפט • בשער בפרהסיא : (יג) לכן • יש מהמשכילים שידום ולא יוכיח בעבור פחד המלך : (יד) דרשו • טוב שם דבר או תואר הטובה דרך הטוב או החק או הדבר : כאשר אמרתם • בלבבכם : (טו) שנאו רע • תואר והוא אדם רע וככה אהבו טוב שהוא המוכיח ודובר תמים : שארית יוסף • כי המלך מבני יוסף : (טז) לכן • אם לא תשמעו תבוא

רשי

שוד • אדם שדוד וחלש דמגבר חלשין על תקיפין ובזוזין על כרכי תקיפין מפלים : (י) שנאו בשער מוכיח . אתם לא יראתם מפניו ומפני נביאיו ושנאתם את המוכיחים אתכם בשערי בתי דינא : (יא) בושסכם . כמו בוססכם על דל שאתם רומסין ורופסים על ראשו כמו בוססו את חלקתי (שם יב) : ומשאת בר תקחו • זקיפת מלוה שהפקעתם עליהם השערים למכור להם תבואה בריבית כדי ליפול נחלתם מהם לפיכך בתי' וכרמים אשר בניתם ונטעתם על אותן הנחלות לא יתקיימו בידכם ומשאת ל' משא שמכבידים עליהם : כרמי חמד • כרמי חמדה : (יב) צוררי צדיק • מעיקין ליה לזכאה : בשער הטו • בשערי בתי דיניכם הטו משפט אביונים : (יג) המשכיל • מי שהוא חכם ידום בבא הרעה ולא יהרהר אחר מה"ד שהרי כל אלה עשו : כי עת רעה היא • עת המזומנת לקבל רעתם : (יד) ויהי כן וגו' • אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכם כאשר אמרתם בלבבכם שתתקיים לכם גדולתכם : (טו) שארית יוסף • כל ישראל נקראין על שמו לפי שכלכל אותם

עמוס ה

י שנאו בשער מוכיח ודבר תמים יתעבו : יא לכן יען בושסכם על-דל ומשאת-בר תקחו ממנו בתי גזית בניתם ולא-תשבו בם כרמי-חמד נטעתם ולא תשתו את-יינם : יב כי ידעתי רבים פשעיכם ועצמים חטאתיכם צררי צדיק לקחי כפר ואביונים בשער הטו : יג לכן המשכיל בעת ההיא ידם כי עת רעה היא : יד דרשו-טוב ואל-רע למען תחיו ויהי-כן יהוה אלהי-צבאות אתכם כאשר אמרתם : טו שנאו-רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן יהוה אלהי-צבאות שארית יוסף : טז לכן כה-אמר יהוה אלהי צבאות אדני

ס' חסר • ב' בטעם בסיפ' • ל' • י"ד פסוקים בסיפ' ולא ולא • ג' חסר וכל אוריתא דכות' במ"א • ב' וחסר למען יזמנך כבוד • ל"ב • ל' • ל' • י"ג • ב' בטעם בסיפ' • קמ"ד

תרגום

משליט : י סנן לדמוכח להון בשערי בתי דינא פתגמי אוריתא ולדמליל כיונתא מעקמין : יא בכן חלף במבזזכון מסכניא ומנסכון חשיכיא בתי גזית בניתון ולא תיתבון בהון כרמי חמדתא נצבתון ולא תשתון ית חמרהון : יב ארי גלי קדמי דסגיאין מרדיכון ותקיפן חובתיכון מעיקין ליה לזכאה בדיל לקבלא ממון דשקר ודין חשיכיא בבית כנשתיהון מסטן : יג בכן מלפיא בעדנא ההיא מן קדם רשיעיא שתיקו ארי עדן ביש הוא : יד תבעו לאוטבא ולא לאבאשא בדיל דתתקימון ויהי כען מימרא דיי אלהים צבאות בסעדכון כמא דאמרתון : טו סנו לאבאשא וריחמו לאיטבא ואתקינו בבית כנישתכון דינא מאים יתרחם מן קדם יי אלהא צבאות על שארא דיוסף : טז בכן כדנן אמר יי אלהי צבאות יי בכל

מסורה

לכן ב' בטעם בסיפרא וסי' לכן יען בושסכם על דל • ודבתריה לכן כה אמר ה' אלהי צבאות ארוני בכל רחבות מספד : ועצמים ג' חסר בקריאה וסי' כי ידעתי רבים פשעיכם ' ושפט בין הגוים ועצמים כל הרוגיה . וכל אוריתא דכוו' חסר במ"א ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי : ה' אלהי צבאות י"ג וסי' וילך דוד הלוך וגדל דשמואל ' נמצאו דבריך ואכלם • ויאמר קנא קנאתי לה' דמלכים • וחברו • כי הנה יוצר הרים ובורא רוח • יען דברכם את הדבר הזה • דרשו טוב ואל רע דעמוס • ודבתריה שנאו רע ואהבו טוב והציגו • ודבתריה בכל רחבת מספר • והגלתי אתכם מהלאה לדמשק . נשבע אדני ה' בנפשו • מי כמוך חסין יה • (עיין במסרה רבתא בערך א) וג' ה'אלהי צבאות אלהי ישראל וסי' חגי מביא אל יהודה : אם יצא תצא

תולדות אהרן שנאו רע • חגיגה ד (חגיגה טו) :

רדק

זכר שמש וירח אע"פ שבהם קיום העולם לפי שהם מושלים כל השנה, ואלה שני הכוכבים מושלים בזמנים ידועים בשנה, והם צורך העולם ומשפטו וכן אמר התקשר מעדנו' כימה' מושכות כסיל תפתח, ואמרו ז"ל כי כימה יש בה צנה גדולה ומקטרת לפירי, וכסיל יש בה חמימות גדול ומבשל' לפירי, ואמרו כי כימה הוא זנב טלה, והנה הם שהופכים המשפט לרע ולא זכרו מי שהופך הדברים במשפט לטוב העולם ולקיומו, וכן היום והלילה בתקופות עושה אותם הפכים לטוב : יהפך לבקר צלמות • בימי הקיץ הופך החושך לאור שהימים ארוכים והלילות קצרים ובימי החורף בהפך כי החשיך היום ושמו לילה שהלילות ארוכים והימים קצרים וכל זה ההפך הוא קיום העולם ותקוני, וכן קורא למי הים שהם מלוחים ומעלה אותם בעבים ושופכים על פני הארץ להשקותם והם מתוקים, הנה הוא הופך הדברים לטוב העולם ולא זכרתם אותו ואתם הופכים משפטיו הטובים לרעה : ה' שמו. הוא מה שאמר למעלה ה' אלהי הצבאות שמו כמו שפירשנו: (ט) המבליג שד על עז, ואם תאמר שתבטחו על מבצריכם האל ית' הוא המחזיק האויב השודד על עם עז, וכן יבא השודד על מבצר חזק ברצונו וילכדנו, וכן יבא עליכם מי שילכד מבצריכם : שד . תאר בשקל נחם תם : המבליג . פעל יוצא, מן ואבליגה מעט והוא פועל עומד : (י) שנאו • מי שמוכיחם בשער כלומר ברבים ישנאו אותו, והמוכיחים הם נביאי האמת והחסידים שבהם ומוכיחים אותם ברבים לפי שהם רבים והם יושבי שער תמורת השופטים הישרים : ודבר תמים • זכר תמים ויושר כי זוא תאר או הוא שם כמו אם באמת ובתמים וי"ת ולדמלל כיוונתא מעקמין : (יא) לכן יען בושסכם על דל • אין למלה הזאת חבר ועניננה לפי מקומה עושקכם וטריחכם ואמר זה כנגד השרים והשופטים, וי"ת הבי"ת שמוש, ולא יתכן זה לפי דרך הדקדוק, ופירש שסכם ענין בזה כמו שוסים את הגרנות, שוסי נחלתי, וכת"י במבזזכון ית מסכינא, ואא"ז ל פי' כי השי"ן במקום סמ"ך, כמו ובולס שקמים שהוא כמו בולש מתרגום ויתפש וכלש, והמלה מקור מבנין פועל מרובע, בוססכם, כמלת טעככם, וענין המלה ענין רמיסה כמו ועל הרי אבוסנו : ומשאת בר תקחו ממנו . מה שיגע ונשא על כתפו מהתבואה לביתו לחיות בה אתם תקחו אותם ממנו לפי שהוא עני ואין לו כח להציל מידכם , ומה יהיה ענשכם על זה שתבוזו בית העני : בתי גזית בניתם . ולא תשבו בם , בתיכם שבניתם אותם גזית מעושק וחמס לא תשבו בם לזמן ארוך כי בקרוב יבא האויב ויגלה אתכם מהם ויחריבם, וכן לא תשתו יין הכרמים שנטעתם בעשק כי תגלו בקרוב מארצכם : כרמי חמד • שהם נחמדים וטובים כמ"ש בתי גזית שהוא בנין נאה וטוב , או יהיה פירוש כרמי חמד שחמדתם אותם וגזלתם אותם מן העניים, על דרך שאמר וחמדו שדות וגזלו : (יב) כי ידעתי • לא תחשבו כי אינני רואה ויודע מעשיכם הרעים כי הכל אני יודע והשוחד שתקחו בסתר לצרור הצדיק בדינו ולהרע לו בעבור השוחד שלקחתם בסתר והוא הכופר שתקחו להציל הרשע מיד בעל דינו שהוא צדיק במשפטו : ואביונים בשער הטו . כפל הענין במ"ש כי האביונים הם צדיקים בדינם ברוב כי הם עשוקים ואינם עושקים כי אין להם כח לעשוק, ומה שאמר בשער כי שמה ישבו למשפט כמו השערה אל הזקנים : (יג) לכן המשכיל בעת ההיא ידום , לפי שהם שונאים המוכיח אותם אמר מי שהוא משכיל מן הטובים יהיה דומם ולא יוכיחם שלא ישמע חרפתו שהם משיבים : כי עת רעה היא • שוד הרעים תקפה : (יד) דרשו טוב • עוד שב הנביא להוכיחם אולי ישמעו : ויהי כן . אם תדרשו הטוב ותרחיקו הרע יהיה ה' אתכם כאשר אמרתם, כלומר בכל ענין שתשבתם ההצלחה והטובה שתהיה לכם כן תהיה : כי ה' אלהי צבאות אתכם . וכפל הענין עוד ואמר : (טו) שנאו רע . והציגו בשער משפט , ר"ל העמידו המשפט בשער שהוא מקום מושב השופטים והזקנים : אולי יחנן ה' . אף על פי שחטאתם אליו הרבה אולי יחנן ה' על השארית הנשארת אם תשובו אליו כי חנון ורחום הוא : שארית יוסף . הוא מלכות אפרים ואמר שארית כי רובם גלו קודם מלכות ירבעם בן יואש וכלו בחרב וברעב ובדבר , כמ"ש כי ראה ה' את עוני ישראל מורה מאד ואפס עצור ועזוב וגו' : (טז) לכן • אם לא תשובו אלי רעות יבואו עליכם עד

מצודת ציון

חוזק כמו ואבליגה מעט (איוב י) : שוד • ענין חרבן ואבדון כמו משוד כי יבוא (שם ה) : (י) יתעבו • מל' תעוב ושקוץ : (יא) בושסכם כמו בוססכם והוא ענין רמיסה כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : ומשאת מל' משא : בר • תבואה כמו לשבור בר (בראשית מב) : גזית • אבנים מסותתים ביושר כמו ולא תבנה אתהן גזית (שמות כ) : (יב) ועצומים • חזקים : צוררי • מל' צר ואויב : כופר • פדיון : (יג) ידום . ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : (טו) והציגו . ענין העמדה כמו הציג ותו לכד (שופ' ז) : אולי • ענינו שמא : יוחנן • מל' תחנה וחמלה : (טז) חוצות • שווקים הו

מצודת דוד

והוא זה העושה כימה וכסיל עם כי המה מתחלפים בפעולותיהם כימה מקרר וכסיל מחמם : והופך וגומר • את הצלמות מהפך להיות בוקר ואת היום מחשיך להיות לילה : הקורא למי הים . להעלותם בעבים ואחר זמן שופכים ע"פ הארץ : ה' שמו. המורה שהוא אדון הכל : (ט) המבליג . הלא הוא מחזק שוד והרבן על עם עז : ושוד • ר"ל וכן יבוא חרבן על המבצר שאתם בוטחים בו וכאומר הואיל וכן דרשו את ה' וחיו : (י) שנאו • והם עכ"ז שנאו בשער את הנביא המוכיח ר"ל אף בשער העיר במקום פרסום המה מראים שנאה על המוכיח : ודובר תמים • ומי שמדבר דברים תמימים וישרים אותו מתעבים : (יא) יען בושסכם . בעבור רמיסת רגליכם הוא על הדל ותגזלו ממנו המשא של תבואה שעל שכמו לזה בתי הגזית שבניתם והרי הם שלכם ואף על פי כן לא תשבו בם כי האויב יקחום וכן כרמים חמודים שנטעתם ושלכם המה ועל כל זה לא תשתו אתם את יינם כי אם האויב : (יב) רבים פשעיכם • אשר פשעיכם רבים וחטאתיכם המה חזקים אתם צוררים את הצדיק ולוקחים כופר לפטור מעונש מיתה את המחויב ובשער מקום המשפט מטים דין האביונים : (יג) לכן . בעבור המשפטים האלה הנה המשכיל ידום בעת בוא הפורענות ולא יהרהר אחר מדת הדין כי בא העת שיקבלו הרעה כי נתמלאה הסאה : (יד) דרשו טוב • לכן דרשו לעשות טוב ואל תדרשו לעשות רע למען תשיגו את החיים : ויהי כן וגומר • ר"ל כן יהיה ה' עמכם תקוע בלבבכם כאשר אמרתם ונדרתם בעת שקבלתם אותו לאלוה : (טו) שנאו רע. דבר הרע בעיני ה' שנאו ואהבו את הטוב בעיניו ואת המשפט העמידו

בכל רחבות מספד ובכל חוצות יאמרו הו הו וקראו אכר אל אבל ומספד אל יודעי נהי : יז ובכל כרמים מספד כי אעבר בקרבך אמר יהוה : יח הוי המתאוים את יום יהוה למה זה לכם יום יהוה הוא חשך ולא אור : יט כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש : כ הלא חשך יום יהוה ולא אור ואפל ולא נגה לו : כא שנאתי מאסתי חגיכם ולא אריח בעצרתיכם : כב כי אם תעלו לי עלות ומנחתיכם לא ארצה ושלם מריאיכם לא אביט : כג הסר מעלי המון שריך וזמרת נבליך לא אשמע : כד ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן : כה הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים

רחוביא מספדא ובכל שוקיא יימרון וי וי ויערעון אכר לאבל ועביד מספדא לדידעי אליא : יז ובכל כרמיא מספדא ארי אתגלי למעבד פורענות דין בגויך אמר יי : יח וי דמחמדין ליומא דעתיד למיתי מן קדם יי למא דנן לכון יומא דעתיד למיתי מן קדם יי הוא חשוך ולא נהור : יט כמא די יערוק גברא מן קדם אריא ויערעיניה דובא ויעול לביתא ויסמוך ידיה על כתלא ויכתניה חויא : כ הלא חשוך יומא דעתיד למיתי מן קדם יי ולא נהור וקבל ולא זיהור ליה : כא סניתי רחיקית חגיכון ולא אקביל ברעוא קורבן כנשתכון : כב ארי אם תסקון קדמי עלון וקורבניכון לא ברעוא ונכסת קודשיכון לא יתקבלון קדמי : כג אעדי מן קדמי אתרגושת זמרך וניגון כנרך לא אשמע : כד ויתגלי כמיא דינא וזכותא כנחל מגבר : כה הנכסת קודשין וקורבנין קרבתון קדמי במדברא ארבעין שנין

רשי

אותם : (טז) הו הו . ל' צעקה : וקראו איכר אל אבל . יפגעו שיירות האיכרים החורשים בשדות בקול מספד האבלים הצועקים בחוצות : ומספד אל יודעי נהי . ועביד מספדא יערע בדעביד איליא ואינו אלא ל' כפול כמו משפטי ודיני (תהלים ס') : (יח) הוי המתאוים וגו'. האומרים ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה) : למה זה לכם וגומר . משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאורה כדאיתא בחלק : (כא) בעצרותיכם . קורבן כינוסכון כשאתם קוראי' עצר' : (כב) ושלם מריאיכם . ושלמי פטימיכון בהמות מפוטמות : (כג) הסר מעלי המון שריך . שהלוים משוררים על הדוכן אחרי שאתם חומסים ומעוותי משפט : (כד) ויגל כמים משפט . ואת תעשו והראה לכם המשפט אשר כבשתם והסתרתם יגולה ויסף ביניכם כמים נובעים : וצדקה . תגלה כנחל איתן : (כה) הזבחים ומנחה . וכי לזבחים ומנחות רצוני והלא במדבר לא דברתי את אבותיכם להקריב לי זבחים אני אמרתי אדם כי יקריב (ויקרא א') כשירצה להקריב ואומר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט) מגיד שלא עשו ישראל במדבר אלא אותו פסח לבדו : (כו) ונשאתם את סכות מלככם · חוזר לענין הפורעניות שלמעלה

חסך

אל שדי · למה אתם עושים רעה. ופלוגתא עיין במסרה רבתא בערך

תולדות אהרן כמתאוים. סנהד' נח : הזבחים · חגיגה ו י :

אבן עזרא

תבוא עליכם הרעה בכל רחובות מספד יהיה : הו הו · חסר יו"ד כמו הוי : וקראו אכר אל אבל · כי לא יקצרו מה שזרעו כאשר לא ישתו יין כרמיהם על כן : (יז) ובכל כרמים מספד . טעם כי אעבר דרך משל על חרונו ואפו והם הגזירות שיעברו עליהם : (יח) הוי . על דרך האומרים ימהר יחישה : יום יי' . להנקם מהם : (יט) כאשר . הטעם אם ימלט מרעה אחת לא ימלט מרעה אחרת כאשר ינוס כי הוה על הוה תבוא והנמלט מהארי יפגענו הדוב ואם עוד ימלט ובא הבית ובטח כי נמלט ישכנו נחש : (כ) הלא . הטעם איך תתאוו לבוא היום והנה חשך והאור הוא תאוה לעינים לא האפילה : (כא) שנאתי · אם תאמרו כל הימים שאנחנו מקריבים עולות לא נראה רע על כן אמר שנאתי : חגיכם · כבשיכם אסרו חג בעבותי' חגי' ינקופו : ולא אריח . ריח ביום עצרת שלכם כי אם תעלו עולות שאין אתם חייבים ומנחות לרצות אותי לא אריח: (כב) ושלם. יחיד כי שלמים השם ל' רבים יאמר שלם ל' יחיד . ומריאכם כדברי רבינו האיי ז"ל מלשון משנה דחלבו אסור ואינו מין בפני עצמו כדברי הגאון רב' סעדיה ז"ל שאמר שחלבו מותר ופי' בו בלשון ישמעאל גאמו"ס ואיננו במקומות אלה והוא גדול מהשור ודומה לו : (כג) הסר . שירות הלוים ומלת המון בעבורם כאילו אמר הסר אסיפת הלוים המשוררים או היא מגזרת המית ים המית השירים : (כד) ויגל . מגזרת גולות עליו' והוא מפעלי הכפל כמו ימס ככה דעת כל מדקדקי ספרד והטעם עשו משפט ולא זבח ושיר כי אין לי חפץ בהם רק במשפט : (כה) הזבחים . יראה בדרך הפשט כי ה"א הזבחים

רדק

עד שיהיה מספד בכל רחובות : הו הו. הוא קול המספד כמו הוי הוי : וקראו אכר אל אבל · אכר הוא עובד השדות ויקראו לו לבא אל האבל כי עבודתו וטרחו לשוא כי לקו הזרעים והנטעים וזרעו ולא יקצרו : ומספד אל יודעי נהי · כמו הפוך ויודעי נהי אל מספד וכן הודעת כי אז תולד כמו הודעת אז כי תולד מקום שם קבר כמו מקום קבר שם והדומים להם וי"ת בהסרון ועביד מספדא לידעי אליא: (יז) ובכל כרמים מספד . שלא יהיו בהם ענבים כי אעבור בקרבך להרע לך כמו ועברתי בארץ מצרים : (יח) הוי המתאוים , כמו שאמר בישעיה האומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה וגו' : (יט) כאשר ינוס איש · כלומר תצאו מצרה אל צרה : (כ) הלא חושך · ולא אור · אפילו קצת אור אין בו כי כלה חשך והחושך הוא משל לצרה : (כא) שנאתי . אמר כנגד מלכות בית יהודה כי בימי עוזיהו מלך יהודה נתנבא כמ"ש וכן יאמר בסמוך הוי השאננים בציון , והם היו מקריבים בבית המקדש אעפ"כ האל ית' מאס אותן הקרבנות כיון שמעשיהם רעים : חגיכם . קרבנות חגיכם וכן בעצרותיכם בקרבנות עצרותיכם והענין כפול כמ"ש כי החג הוא עצרת כמו שאמר עצרת תהיה לכם עצרות , כמו מן עטרת עטרות , ובסמוך עטרות וכן עצרות , ודגש הצדי בעצרותיכם לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש , ולד"י עצביכם תגגוהו , והדומים להם : (כב) כי אם תעלו , כמו שאמר בנבואת ישעיה למה לי רוב זבחיכם וכל הענין : ושלם מריאיכם , אחד מן שלמי מריאכם , כמו שאמר שם ותלב מריאים והם המפוטמים: (כג) הסר מעלי המון שיריך · רבוי שיריך שהלוים היו משוררים על הקרבן בפה ובכלי ואיני רוצה לא בקרבנות ולא בשירים כי אינם לרצון כי מעשיכם רעים ומה יועילו הקרבנות אם תעבדוני מצד א' ותמרדו בי מצד אחר : (כד) ויגל כמים משפט . מענין גלות מים , פי' הגימ"ל פתוחה ויורה שהוא משרש גלל , כלו' ילך המשפט כמים : וצדקה כנחל איתן . כנחל חזק שהוא נגר במרוצה בזה ארצה אני שילכו המשפט והצדקה לא שתעצרו ותעכבו אותה ותניחוה לארץ ותקריבו לפני זבחים אינני רוצה בזה:(כה) הזבחים·הה"א ה"א השאלה, אמר אם זבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה בית ישראל כמו שאמר בנבואת ירמיהו

כי

מצודת דוד

העמידו בשער המשפט להיות מתקיים ולבלתי ... על עמדו : אולי יחנן · אם כן תעשו אולי יחנן ה' את השארית אשר ישארו מיוסף , וקרא את כל ישראל ע"ש יוסף לפי שכלכלם במצרים : (טז) לכן · ר"ל הואיל ולא כן עשיתם לכן כה אמר וגו' : מספד · יהיה מספד : וקראו איכר · יקראו אל האיכר להתאבל על מלאכתו שהיתה בהנם : ומספד · ובמספד יקראו אל יודעי נהי שהם יעורכו המספד : (יז) מספד · יהיה מספד על חסרון היין : כי אעבור בקרבך · להכות בך : (יח) הוי המתאוים · על בני יהודה יאמר והוא מ"ש האומרים ימהר יחישה מעשהו וגומר (ישעיה ה) שהיו בני יהודה מלעיגים בדברי הנבואה ואמרו ימהר להביא יעודי הפורעניות למען נראה אם יוכל עשוהו וכאלו יתאוו לה ואמר הוי על אלה המתאוים יום הפורעניות הבא מה' : למה זה וגומר . ר"ל למה אתם מתאוים : יום ה' . הלא הוא יום חושך ולא יום אור : (יט) כאשר · היום ההוא יהיה כאשר ינוס איש מפני הארי הרודף אחריו ובדרך נוסו פגע בו הדוב וכאשר יבוא אל הבית להטמין עצמו וסמך ידו אל הקיר לחפש אחר מקום נסתר ישכנו הנחש היושב בחור הקיר ר"ל כשתנצלו מצרה אחת תבוא השניה : (כ) הלא חושך : ר"ל אם כן היום ההוא יהיה חושך ועל מה תתאוו לו : (כא) שנאתי · ר"ל אל תבטחו בהבאת הקרבנות כי באמת שנאתיו מאסתי קרבנות חגיכם ולא אריח בהקטרת העולות שאתם מביאים בעת שאתם נעצרים ומעוכבים לפני בבה"מ ר"ל אינם מקובלים לפני : (כב) ומנחותיכם · ואף המנחות שאתם מעלים לא ארצה בהם : ושלם מריאיכם · השלמים מה שאתם מביאים מריאים לא אביט אליהם ואינם לרצון : (כג) המון שיריך . המיית השיר מה שהלוים משוררים לפני : וזמרת נבליך · מה שהם מזמרים לפני בכלי נבל לא אשמע כי אינם ערבים עלי : (כד) ויגל כמים משפט : ר"ל זאת עשו המשפט אשר כבשתם בעמקי המסתור יגולה כמים הנובעים היוצאים מבטן הארץ ממקום מסתור והצדקה שספקתם ממנה התמידו בה כנחל חזק השוטף והולך ואינו פוסק : (כה) הזבחים . ר"ל וכי הכל תלוי בזבחים וכי הגשתם לפני במדבר זבחים ומנחות בכל ימי משך מ'

שנה

מצודת ציון

הו הו · כמו הוי הוי והוא ענין צעקת יללה : אכר . כן יקרא העושה מלאכת השדה וכן הובישו אכרים (יואל א) : נהי · ענין קינה ויללה : (יח) המתאוים · מל' תאוה : (יט) הקיר · הכותל : ונשכו · מל' נשיכת השנים : (כ) נוגה · אורה וזריחה : (כא) חגיכם . קרבנות חגיכם : אריח · מל' ריח : בעצרותיכם · ענין עכבה במקום כמו נעצר לפני ה' (ש"א כא) : (כב) ארצה . מל' רצון : ושלם · מל' שלמים : מריאכם . בהמות פטומות וכן ויזבח שור ומריא (ש"ב ו) : (כג) המון . מל' המייה : שריך · מל' שיר : וזמרת · מל' זמר : נבליך . הוא כלי נגון : (כד) ויגל · מל' גלוי : איתן. חזק

אבן עזרא

הזבחים ה"א התימה והנה הטעם שלא הגישו וקדמונינו ז"ל אמרו כי הלויים הקריבו ואם היא קבלה קבלנו כי על דרך הפשט לא הקריבו והמפרש כי כבש אחד בבקר ואחד בערב לא יגיע לאחד מכם שזה פרושה אין לו טעם כי השם לא צוה להקריב יותר והנה עולת תמיד עשו ישראל בהר סיני חמשים יום והיו ישראל בישוב כי באחד בניסן בשנה השנית הוקם המשכן ובחדש השני בעשרים לחדש נסעו מסיני הרי נ' יום יכל זמן שהיו בסיני היו בישוב ויין היה להם בעמדם במדבר סיני כמו שנה והיה להם יין נסך ואחר כך נסעו והוליכו יין עמהם עד שתעבר יום הכיפורים כי כן כתוב בפרשת אחרי מות ויעש כאשר צוה יי' את משה ובאו לארץ ערבה ושוחה ואין מרעה לצאנם ואין להם יין רק בשנת הארבעים שללו המדיינים והאמוריים וככה בבאם אל קדש בייסוב בשנת המ' שללו המדיינים וקנו בהמות והנה על דרך סברא לא הקריבו ואין טענה מחשבון ארבעים יום כי יום אחד בשנה חשוב שנה והנה הטעם כאשר הולכתי אתכם במדבר שנים רבות לא הגשתם לי עולות רק צויתי אתכם לעשות משפט וכן כי חסד חפצתי ולא זבח וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח והנה טעם ויגל כמים שלא יפסק כדרך ויהי כנהר שלומך: (כו) ונשאתם. סכות. מגזרת הסכת ושמע ושרשו סכת והטעם שבלות לצון וכן בלשון ישמעאל אומר אדם לחבירו סכת"י והוא שיאמר לו שבול דברי וקבל ברצון ומלת כיון ידועה בלשון ישמעאל גם פרס כי הוא כיוא"ן והוא שבתי כי עשו לו צלם: אשר עשיתם. שב אל צלמיכם וכוכב סמוך כוכב של אלהיכם עשיתם דמותו לעובדו: (כז) והגליתי. זה יום החשך הבא עליהם: דמשק. מזרח ארץ ישראל: (א) הוי. זה לאות על גלות נבוכדנצר: נקובי ראשית הגוים. הם ישראל ונקראו גוים בעבור היותם רבים: ובאו להם בית ישראל. כי הם ברשותם: (ב) עברו כלנה. שם עיר: הטובים. הם בלשון תימה והטעם כי הטיבותי להם יותר מכם ולכלם מעשה ידי: (ג) המנדים. הזכיר המתאוים הוי המתאוים בעבור שהיו בהם אנשים שהדבר שהנביא מתנבא היה להם בספק אולי לא יקיים דברו ויש מהם שאומרים לעתים רחוקות הוא ניבא וזהו המנדים המרחיקים ותקריבו לשפוט חמס כי שבת כמו מושב זקנים יושבי שער ולפי שאתם מנדים ומרחיקים בלבבכם יום הפורענות לאמר עוד לא הגיע העת והזמן אינכם יראים לחמוס ותגישון שבת בשער לשפוט חמס מרחיקים ליום רע ומקריבים שבת חמס: (ד) השוכבים. וסרוחים. מגזרת וסרח העודף

תרגום

בית ישראל: כו ונטלתון ית סיכות פת כומריכון וית כיון צלמיכון כוכב טעותכון די עבדתון לכון: כז ואגלי יתכון מהלאה לדמשק אמר יי' אלהים צבאות שמיה: א ווי דשלן שליוא בציון ומתרחצין על כרכא דשמרון מקימין שום בניהון כשום בני עממיא וכל דמן דיסתמכון עליהון בית ישראל: ב עברו לכלניה וחזו ואזילו מתמן לחמת רבה וחותו לגת דפלשתאי דטבין מן מלכותא האלין אם סגי תחומהון מתחומכון: ג אינון מרחקין יום ביש ואתון מקרבין בבית כנשתכון חטוף: ד דשכבין על ערסן דמכבשן בשן דפיל ועומקין

עמוס ה ו

שנה בית ישראל: כו ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם: כז והגליתי אתכם מהלאה לדמשק אמר יהוה אלהי צבאות שמו:

ו א הוי השאננים בציון והבטחים בהר שמרון נקבי ראשית הגוים ובאו להם בית ישראל: ב עברו כלנה וראו ולכו משם חמת רבה ורדו גת פלשתים הטובים מן הממלכות האלה אם רב גבולם מגבלכם: ג המנדים ליום רע ותגישון שבת חמס: ד השכבים על מטות שן וסרחים על ערשתם

ארנ"י: ונשאתם ב' וסי' את אביכם. את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם: השאננים ג' וסי' הוי השאננים בציון. רבת שבעה לה נפשנו. על הגוים השאננים: חמת רבה האי חמת לית דכוות' פתח וכל

תולדות אהרן מטות שן. שבת סב קידושין עא

רשי

חשך להם יום ה' ולא אור ונשאתם בגולה עמכם את גלוליכם ויריבום האויבים על צואריכם לשאת עמכם בגולה: סכות כיון כוכב. שמות עכו"ם הן: (כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק. כלומר לא לשכנותיכם תגלו כאשר עד הנה שנמסרתם ביד מלכי ארם ולא היו שובים אתכם למקום רחוק אלא עד דמשק ומעתה ביד סנחריב אמסור אתכם והוא יגלה אתכם למרחוק: (א) נקובי ראשית הגוים. לכם היו קוראים גוי המשובח שבעכו"ם: ובאו להם בית ישראל. הם בחרו במשפטיהם ובאו לכללם: (ב) עברו כלנה וראו. למה מאסתם בתורתי לדבק בחוקות עכו"ם עברו וראו בעכו"ם החשובים אם טובים הם מן הממלכות האלה שבשומרון ושבירושלים: כלנה. בבל. חמת. אנטוכיא גת פלשתים. חשובה שבחמשת סרניהם שהיא קרויה מתג האמה (שמואל ב ח) על שם שרודה את כולם והיא אם המלכות: אם רב גבולם מגבולכם. ומה מצאתם בי עול: (ג) המנדים ליום רע. אתם מנידים עצמיכם ליום רע: ותגישון. עצמיכם לשבת בגלות אשר יחמס אתכם שנאמר בו מחמס אחיך יעקב (עובדיה א) זה מדרשו של רבי שמעון ז"ל. ד"א המנדים ליום רע המבזים על נבואת ימי רע שהנביאים מתנבאים להם. ותגישון שבת חמס. זהו כמו שאמר ישעיה הוי מגיעי בית בבית ותגישון שבת בתוכם זו אלל זו על ידי חמס: (ד) וסרוחים על ערשותם. משתטחין ומאריכין עצמם על ערשותם ורבותינו פי' מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערסותיהן

רדק

כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, ושם פירשנו הענין, ארז"ל העשויה בהר סיני ר' אליעזר אומר מעשה עולה נאמרו בסיני והיא עצמה לא קרבה רבי עקיבא אומר קרבה ושוב לא פסקה אלא מה אני מקיים הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה בית ישראל שבטו של לוי שלא עבדו עכו"ם הם הקריבוה, ועוד כדבריהם ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו במדבר אלא פסח זה בלבד, וכה"א הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה, רבי שמעון בן יוחאי אומר ישראל לא היו מקריבים, ומי היה מקריב שבטו של לוי שנאמר ישימו קטורה באפך וגו', ואמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי ישראל שעבדו עכו"ם לא הקריבו שבטו של לוי שלא עבדו עכו"ם הקריבו: (כו) ונשאתם. אמר מצות האל ית' לא קבלתם ותקבלו ותסבלו עבודת סכות מלככם, וסכות שם עכו"ם, ומלככם אמר על כוכב שנעשה עכו"ם על שמו וקורא אותו מלך לפי שהם חושבים אותו למלך עליהם, או שהוא כוכב גדול בצבא השמים שהוא כמלך על צבאו, וכן לקטר למלכת השמים כמו שפירשתי בספר ירמיהו, וי"מ סכות ענין הסכת ושמע כלו' מאזינים לעבודת עכו"ם, וי"ת ונטלתון ית סכות פתכומריכון, וכן וקלל במלכו ויבזו פת כומריכון, כ"א פתכריכון, וכן תרגם הנשבעים במלכם וענין עכו"ם היא: ואת כיון צלמיכם. י"מ כיון כמו לעשות כווני', וכבר פירשנו בספר ירמיהו שהם מיני מאכלים שמכינים לעכו"ם לפיכך נקראו כונים, ועוד פירשנו כיון שהוא כוכב שבתי, וכן נקרא בל' ישמעאל ופרס כיואן, ועשו דמותו לעבדו: כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם, כוכב סמוך כי היא פתוח כלו' עשיתם צלם כוכב של אלהיכם והכוכב הוא שמו אותו עליהם לאלוה ועשו צלם כוכב לו: (כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק, רחוק מדמשק והוא חלח וחבור שגלו שם עשרת השבטים, וזכר דמשק לפי שמלך דמשק הרע לישראל מאד כמ"ש, ואמר אל תחשבו כי תגלו לדמשק שהיא קרובה לארצכם אלא רחוק מדמשק: אלהי צבאות, מעלה ומטה ואותם שאתם עובדים שלוחיו הם: (א) הוי השאננים בציון. שמרון היתה ראש ממלכת ישראל, וציון ראש ממלכת יהודה, ואמר הוי להם לעשירים אשר בהם שהם שאננים ובוטחים שלא תבא עליהם רעה ואינם חולים ודואגים על אשר גלו בני ישראל כמו שאמר בסוף הענין ולא נחלו על שבר יוסף, כי שומרון היא שנלכדה באחרונה מערי ישראל וציון מערי יהודה ושני ההרים האלה ציון ושמרון היו נקובי ראשית הגוים שישבו שם מתחלה והם ז' אומות, וקראם ראשית הגוים לפי שהיו ראשית הגוים שישבו שם וארצותם מבחר שבארצות ואלה ההרים היו נקובים בשם לטובה: ובאו להם בית ישראל. בעזרת ה' לא בחרבם ולא בקשתם ירשו אותם ישראל אלא ברצון האל יתברך והם עברו על רצונו ועזבו משפטיו ולקחו משפטי הגוים הראשונים היושבים בארצות האלה, ולמה עשו זה יראו סביבותיכם אם יש ארץ טובה מארצם וכי אם נתן להם האל ית' ארץ טובה למה כחשו בו ובעבודתו: (ב) עברו כלנה. ואלה השאננים ומתענגים בטובה שנתן להם ה' כופרים בו ובתורתו ואינם יראים מרעה שתבא עליהם והנביאים מוכיחים אותם ואומרים להם כך וכך רעה תבא עליכם אינם יראים ובוטחים בעושרם

מצודת ציון

חזק כמו נהרות איתן (תהלים עד): (כה) הגשתם. ענין הקרבה: (כו) ונשאתם. מל' משא וסבל: סכו'. כיון. כוכב. הם שמות מיני עכו"ם: (כז) מהלא'. להלן ורחוק: (א) השאננ'. ענין השקט ומנוחה כמו שאנן מואב (ירמיה מח): נקובי. כן יאמר על הפרשת השם כמו נקבו בשמות (במד' א): ראשית. ענין מיטב ומבחר כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): (ב) כלנה. שם מקום: חמת רבה. חמת הגדולה: (ג) המנדים. מל' נדוד והנעה: ותגישון. ענין הקרוב: שבת. מל' ישיבה: חמס. עושק וגזל: (ד) שן. הוא שן הפיל: וסרוחים. ענין עודף ויתרון וכן סרוחי טבולים

מצודת דוד

שנה שהלכתם בו הלא באותן הימים לא עשו אלא פסח אחד וגם עולות לא קרבו כן ארז"ל והאומר וכי לא הייתי אז מרוצה לכם בזולת הקרבנות: (כו) ונשאתם. ר"ל הואיל ואין הכל תלוי בקרבנות אם כן לא יצילו עליכם ותלכו גולה ועל צואריכם תשאנו את הפסל של העכו"ם סכות שקבלתם עליכם למלך ולאלוה ואת העכו"ם כיון שעשיתם צלמו לעבוד לפניו ואת העכו"ם כוכב וכו' כי האויב יכריחם להביאם עמהם בגולה: (כז) מהלאה לדמשק. רחוק מדמשק משם ולהלן: (א) הוי השאננים. אוי על אלו היושבים שאנן בציון ועל אלו היושבים בטח בהר שומרון: נקובי. מתחלה היו נקובים בשם שהם העם המשובחים שבכל העכו"ם במשפט הנהגת דרכם עתה באו כל בית ישראל לכללם לאחוז במשפטי הנהגת דרכם: (ב) עברו כלנה. עברו לכלנה וראו טוב המקום ומשם לכו אל חמת רבה ורדו אל גת של פלשתים לראות גודל גבולם ושבחם: הטובים. וכי המה טובים מן הממלכות האלה הם מלכות יהודה ומלכות אפרים וכי גבולם גדול מגבולכם ומה א"כ מצאתם בי עול למאס משפטי: (ג) המנדים. הם המניעים את עצמם במעשיהם ללכת ליום

רשי

ערסותיהן בשכבת זרע שאינה שלהם: כרים. כבשים: מרבק. מקום כנוס העגלים ובלע"ז קופל"א: (ה) הפורטים על פי הנבל. מנחם חברו עם ופרט כרמך (ויקרא יט) ורואה אני את דבריו שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור בפרוסרוס הכל לפי נעימות קול הכלי להגביה ולהנמיך: כדויד חשבו להם וגומר. חשבו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד שהם לשמים ואלו להתענג: (ו) השותים במזרקי יין. יש מרבותינו שאומרים במסכת שבת שהיו זורקין כוסותיהן זה לזה וי"מ על שם כלי שהיו לו שתי פיות והוא ארוך ושותה זה מכאן וזה מכאן הוא נזרק מפיו אל פיו: וראשית שמנים. מובחר שבשמנים והוא אפרסמון: ולא נחלו. לשון חולי: על שבר יוסף. ששמעו מפי הנביאים שעתיד לבא עליהם: (ז) וסר מרזח סרוחים. ויבטלון משתאות המגדלים וגסי הרוח מרזחות לשון משתאות בסיפרי בפרשת וישב ישראל בשטים מצאתי וחזרו לעשות להם מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים: (ח) בנפשו. מדעת וכוונה: מתאב. כמו מתעב וכן תירגם יונתן מנבל אנא ית בית מקדשא רבותיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם (יחזקאל כד): עיר ומלואה. ירושלים ויושביה: (ט) אם יותרו. מן הדבר והחרב: בבית אחד ומתו. שישרפו את הבית עליהם בלכדם את העיר ונשאו

אבן עזרא

העודף והוא שם התואר כמו עלומים כדרך מתפשטים כמו שמתי: (ה) הפרטים. הם שידעו לעשות שירים חתוכים בניגונים בלי חרוז: (ו) השותים. יין הוא הפועל וסמך ולא הזכיר הנסמך אלא במזרקי כסף או זהב ורבי מרינוס אמר כי הבי"ת נוסף כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי: על שבר יוסף. מלכות ירבעם: (ז) לכן. הם בקשו ראשית והם יגלו בראש: מרזח. במלת יננה להשמיע קול כמו אל תבוא בית מרזח והוא המרזח הוא השיר וכשיבא הפורענות אז יסור השיר: סרוחים. מן הסרוחים על ערשותם: (ח) נשבע בנפשו. כמו בי נשבעתי: מתאב. מגלה כמו תאבתי כליתי ונכספתי: (ט) והיה. זהו דרך הדבר או הריסות והזכיר עשרה והטעם רבים בעבור שהוא סך חשבון

עמוס ו

וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק׃ ה הַפֹּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־שִׁיר׃ ו הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחְלוּ עַל־שֵׁבֶר יוֹסֵף׃ ז לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים׃ ח נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יְהוִה בְּנַפְשׁוֹ נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב וְאַרְמְנֹתָיו שָׂנֵאתִי וְהִסְגַּרְתִּי עִיר וּמְלֹאָהּ׃ ט וְהָיָה אִם־יִוָּתְרוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּבַיִת אֶחָד וָמֵתוּ׃

ד' · ג' חד חסר ל' בסיפרא · ו' · ל' · ג' וסי' נבלא דיוסף רוחא · ל' · ל' · ל' · ד' חס' בליש' · ו' רפין

תרגום

עַל עַרְסֵיהוֹן וְאָכְלִין פַּטִּימִין מֵעָנָא וְעֶגְלִין מִגּוֹ רַבְקָא׃ ה דִּמְנַגַּן עַל פּוּם נִבְלָא כְּדָוִיד אַתְקִינוּ לְהוֹן מָנֵי זְמָרָא׃ ו דְּשָׁתַן בִּפְיָלָן דִּכְסַף חֲמַר וְרֵישׁ מִשְׁחִין טָבִין מִתְמַשְּׁחִין וְלָא כָאֵב לְהוֹן עַל תַּבְרֵיהּ דְּיוֹסֵף׃ ז בְּכֵן כְּעַן יִגְלַן בְּרֵישׁ גָּלָן וְיֶעְדּוּן מִנְּהוֹן מַרְזְחִין וּמְפַנְּקִין׃ ח קַיֵּם יְיָ אֱלֹהִים בְּמֵימְרֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מְנַבֵּל אֲנָא יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא רְבוּתֵיהּ דְּיַעֲקֹב וּבִירָנְיָתֵיהּ רַחֲקִית וְאֶמְסַר קַרְתָּא וּמְלָאָהּ׃ ט וִיהֵי אִם יִשְׁתָּאֲרוּן עַסְרָא גַּבְרִין בְּבֵיתָא

לשון רוגזא פתחין: כדויד ג' וסי' ומי בכל עבדך כדוד נאמן · הפרטים על פי הנבל · והיה הנכשל קדמאה חסר · וכל דכוו' כדויד: שבר ג' קמצים וסי' נבלא דיוסף רוחא · ופי' ושברה כשבר נבל · ומשבר רוח תיילילו · ולא נחלו

תולדות אהרן כרים מאן. פסחים מט: במזרקי יין. שבת סב: בראש גולים. פסחים מט קידושין עא: וסר מרזח. מ"ק כח כתובות סט:

רדק

בעשרם ובמבצריהם החזקים שהם שמרון וציון ואומרים לא תבא עלינו רעה: עברו כלנה. כלנה עיר גדולה בארץ שנער, כמו שאמר בתורה ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה. ולכו משם. כלומר אחר שתראו אותה בראשונה כי היא בעלת השם ותראו כי אינה טובה מארצכם: ולכו משם חמת רבה, ואמר רבה לפי שהיא גדולה כי יש חמת אחרת חמת וכנותיה: גת פלשתים. אולי יש גת אחרת והיא הטובה שבערי פלשתים וקראת מתג האמה ולקחה דוד מיד פלשתים: (ג) המנדים ליום רע, המרחיקים יום הרע העתיד לבא עליהם כמו שהיו אומרים ולעתים רחוקות הוא נבא: ותגישון שבת חמס. יום הפורענות אתם מרחיקים ושבת חמס אתם מקריבים שתשבו בשער לשפוט חמס ועול: (ד) השוכבים: זכר מה שהם מתענגים במאכל ובמשתה ובסיכה ובשכיבה על מטות נאות ובשמוע כלי שיר ניגונים אמר בכל מיני תענוגים הם מתענגים ולא זכרו יום הפורענות גם לא חלו ולא כאבו על אשר גלו: וסרוחים על ערשותם. מן וסרח העודף שנותנים על ערשותם בגדים ארוכים ורחבים עודפים באורך וברוחב על גדי המטה וכ"ז ממיני התענוג, ורז"ל פי' וסרוחים על ערשותם ענין סרחון אמרו שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה ומסריחים מטותיכם בשכבת זרע שאינה שלהם, וי"ת ועמקין על ערסיהון, ואוכלים כרים מצאן, פירוש כבשים שמנים, וחסר התאר כי הענין מובן וכן כלומר יהיו ר"ל כלומר לבן, מלובשים בגדים בגדים חמודות בגדי מלכות. ויש בעדרו זכר זכר תמים, וי"ת ואכלין פטימין מענא: מתוך מרבק. מקום שמכניסים שם העגלים לפטמם, וכן ולאשה עגל מרבק, ובדברי רז"ל הכניסה לרבקה ודשה: (ה) הפורטים על פי הנבל. מן ופרט כרמך, ובדברי רז"ל פרט וכלל הוא ענין היחידות וההבדל מן הכלל, ר"ל שאומרים שיריהם על פי הנבל כל מעלה ומעלה בשיר על פי נגון הנבל שלא תדמה אחת לאחרת בניגונה, או פי' פורטים מיתרי הנבל כל אחד לפי הניגון ויש מפרשים פורטים מענין פרוטה בדברי רז"ל כלומר נותנים כל אחד פרוטה למנגן. וי"ת דמנגן על פום נבלא: כדויד חשבו להם כלי שיר. כמו דוד שהיה יודע נגן והיה יודע מיני הנגון בכל כלי שיר כן הם חושבים שהם יודעים כמוהו ור"ל בכל הספור הזה שכל עסקיהם בכל מיני תענוג ואת השם ית' לא זכרו: (ו) השותים במזרקי יין. במזרקים שהם גדולים שותים יין ולא בגביעים וכוסות שהם קטנים שראוי לשתות בהם יין אלא במזרקים שותים, ומזרקי כמו מזרקים, וכן תלוני שקופים כמו תלונים, וכן נטעי נעמנים כמו נטעים מלאכי רעים מי המרים והדומים להם וי"ת כן ופרשו סמוך בחסרון שתרגם דשתן בפילון דכסף חמר וכן תרגם בספלא אדירים בפילי גבריא: וראשית שמנים. מובחר שבשמנים המרוקחים: ולא נחלו. על דרך תולה נכס עלי והנפעל בזה אינו מקבל מקרה מן הקל ואין כי הקל פעל עומד אלא מקבל מקרה מן הכבד: על שבר יוסף. היה ראוי שיהיה מחלה ומכאוב אותם והם לא נחלו ממנו ושבר יוסף הוא אותם שגלו מן השבטים טרם מלוך ירבעם בן יואש ומלכות אפרים היה ירבעם בן נבט שמלך על עשרת השבטים תחלה כשנחלקה המלכות גם היה רב במספר ובגדולה משאר שבטים זולתי יהודה ועליו נבא יעקב אביו ואמר ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים ואמר ויקרא בהם שמי שיקראו ישראל בשם אפרים גם יוסף היה בכור במקום ראובן לפיכך נקרא ישראל על שמו וכן אמר במזמור רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף: (ז) לכן. הנשארים מיוסף שלא נחלו על שבר אחיהם שגלו עתה בקרוב יגלו בראש גולים תחלה לגלות יהודה: וסר מרזח סרוחים. יקרב ויבא אבל אותם שהיו סרוחים על ערשותם ושמנים ומתענגים עתה יקרב אבלם וסר לשון קריבה כמו סורה שבה פה אסורה נא ואראה וי"ת לשון הסרה ויעדי מנהון מרזחין ומפנקין הראשונה כ"ף והשנייה בי"ת והוא מדברי רז"ל תנתן כבנתי לבתי וכת"י והבדידים וכבנתי ויש נשאות מכבין בשני כפי"ן. ופירושו מלעו' שתרגום וישבת על מטה כבודה מכבין דיקר ומרזח רבותינו ז"ל יפרשוהו אבל וכן אל תבא בית מרזח וסמכו מזה הפסוק שהאבל מיסב בראש שנאמר וסר מרזח סרוחים מרזח נעשה סר לסרוחים פי' לסרוחים לנשארים כלומר לשאר העם כמו וסרח העודף שפירושו שאר היריעה העודפת ודעת יונתן כי מרזח הוא ענין שמחה והסלולים שהרי תרגם ויעדי מנהון מרזחין ולא אמר כי האבל יסור מהם אלא השמחה תסור מהם ובסיפרי בפרש' וישב ישראל בשטים באחרונה חזרו לעשות להם מרזחין והיו קוראות לעם ואוכלים שנאמר ותקראנה לעם וגו', ואדוני אבי ז"ל פירש כי לשון מרזח הוא להרמת הקול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי: (ח) נשבע ה' בנפשו. בעצמו כמו כי נשבעתי וכן אשר לא נשא לשוא נפשו: מתאב אנכי. הפך תאבתי לישועתך דיסטלגוטא"ש בלע"ז כמו מתעב עוקר השרשים הפך משרים וי"ת מנבל אנא: את גאון יעקב זה ב"ה. וכן את גאון יעקב אשר אהב סלה וכן ת"י ית בית מקדשא רבותיה דיעקב: והסגרתי. פי' ביד אויב אסגיר עיר עם אנשיה: (ט) יהיה אם יותרו. שימלטו מן החרב ויחבאו עצמם בבית אחד ימותו

מצודת דוד

רע ותגישון לשבת במקום חמס ר"ל בגולה בארץ הכשדים אשר תקבלו מהם חמס: (ד) השוכבים. הם המתענגים לשכוב על מטות שן: וסרוחים. על מטותם פרשו סדינים ארוכים ורחבים עודפים באורך וברוחב על המטה לכבוד ולתפארת: כרים מצאן. מן הצאן יבררו את הכרים לאכילתם: מתוך מרבק. ממקום שנתפטמו שמה: (ה) הפורטים. הם המזמרים ע"פ הנבל נגונים יחידים ונפרדים שלא תדמה אחת לחברתה: כדויד. המה חושבים את עצמם בדבר כלי השיר להיות כדוד מלך ישראל לנגן על כלי שיר כמו שנגן הוא וכאומר הלא אין להם ערך וייחוס עמו הוא בשיר ה' והמה לא כן: (ו) במזרקי יין. לא שתו בכוסות כ"א במזרקים בני מדה מרובה: וראשית. במיטב השמנים ימשחו בשרם להתענג: ולא נחלו. אינם חולים בכאב הלב להצטער על השבר המיועד לבוא על יוסף ונקראו כל ישראל ע"ש יוסף לפי שהוא כלכלם במצרים: (ז) לכן. הואיל וכן עשו לכן עתה בזמן קרוב יגלו בראש גולים ר"ל במבחר הגולים בבזיון רב (וכי כמו בדברים טובים יאמר לשון ראש ומבחר על הטוב שבכולן כן בדברים רעים יאמר לשון ראש ומבחר על הרע שבכולן): וסר מרזח סרוחים. אז יסיר מהם המשתאות הגדולות העודפות מהשיעור הראוי. או אז יסור אליהם אבלות גדולות ועודפות בשיעור: (ח) בנפשו. ר"ל בעצמו: מתאב. באמת אני מתעב את גאון יעקב זה בה"מ כמ"ש את גאון יעקב אשר אהב סלה (תהלים מז): וארמנותיו. אבל ארמנות יעקב מקום שמתענגים שם אותם שנאתי ולכן אמסר ביד האויב העיר והדברים הממלאים את העיר וגם בה"מ בכללם עם כי אהובה לי הואיל ותחרב העיר מה לי בבה"מ: (ט) אם יותרו. כי יחבאו עצמם שם מפני האויב: ומתו. כי האויב ישרוף הבתים וימותו כולם ולא ישאר

מצודת ציון

טבולים (יחזקאל כג): ערשותם. מטתם כמו ערש יצועי (תהלים קלב): כרים. כבשים שמנים וכן שלחו כר (ישעיה טז): מרבק. הוא הדיר שמפטמים שם העגלים וכן ולאשה עגל מרבק (ש"א כח): (ה) הפורטים. ענין היחוד וההבדל ובדרז"ל פרט וכלל שהפרט הוא ההבדל מן הכלל והוא מלשון ופרט כרמך (ויקרא יט): הנבל. שם כלי נגון: (ו) במזרקי. אגן גדול כמו מזרק אחד כסף (במדבר ז): וראשית. ענין מיטב ומבחר: ימשחו. מל' משיחה וסיכה: נחלו. מל' חולי: (ז) בראש. ענין מובחר: וסר. מל' הסרה: מרזח. כן יקראו המשתאות ובספרי בפ' וישב ישראל בשטים וגו' וחזרו לעשות מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים. או הוא ענין אבל וכן אל תבוא בית מרזח (ירמיה טז) ורז"ל בית אבל: סרוחים. ענין עודף ויתרון: (ח) מתאב. ענין תעוב כמו תאבתי לישועתך (תהלים קי"ט): גאון. כן יקרא בה"מ וכן ולבי עדיו לגאון עמכם (יחזקאל ז'): והסגרתי. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (לעיל א): (ט) יותרו. מלשון נותר

אבן עזרא

חשבון : (י) ונשאו · מלא ומסרפו אין לו חבר ור' יהודה בן קריש אמר כי דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו וזאת הסברא בלי ראיה והאומר כי פירושו המציל אותו מהשרפה יחליף הסמ"ך בשי"ן ולא ראינו מהמשקל על הבניין הכבד הדגש כי אם לגנאי כמו שרשך מסעף פארה והנה הטעם שיכנסו אנשים בבית לראות מי מת בדבר או שנפל הבית עליהם שהרעש הארץ כאשר הזכרתי וכן אחריו והכה הבית הגדול והנה יבוא דוד א' מהאנשים שהיו בבית להוציא המתים מהבית לקברים ולשאת משם החי וכאשר יכיר האיש קרובו וישאלנו ויאמר לאשר בירכתי הבית העוד יש שם עצמים ישיב תשובה לומר הס אל תגיד זאת ולא תשמע קולך פן ירך לב השומעים ואין אחד מהם מצדיק שם שמים להזכיר השם הנכבד : (יא) כי · מצוה · גוזר כמו כי הוא צוה ונבראו : רסיסים · מדרך הענין שברים יותר מבקיעים ורבי משה הכהן אמר כי רסיסי לילה גשם דק ודע כי הגשם שהוא גוף גם כן האויר שהוא הרוח גוף הוא והוא דק מאד וי"א כי הטעם הבית הגדול השר ואנשיו : (יב) הירוצון · רוכבי סוסים בסלע : אם יחרוש · ההורש הסלע בבקרים הטעם כי תשנו המנהג : כי הפכתם . המשפט שהוא מתוק לרוש ושוה הוא בוי"ו או באל"ף : (יג) השמחים ללא דבר · שיקום קרנים לנגח בהם : (יד) כי · ולחצו אתכם · ואף כי שתגנחו אותם כאשר חשבתם ואמרתם הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים לנגח בהם והנה הדבר הסוף כאשר האויבים ילחצו אתכם :

תרגום

וְחַד וִימוּתוּן: וְיִטְלִינֵיהּ קָרִיבֵיהּ מִיקֵידָא לְאַפָּקָא גַרְמַיָא מִן בֵּיתָא וְיֵימַר לְדִי בְשִׁידָא דְבֵיתָא הַעוֹד כְּעַן עִמָּךְ וְיֵימַר סָפוּ וְיֵימַר סַלֵּיק אֲרֵי כַּד הֲווֹ קַיָמִין לָא הֲווֹ מְצַלַּן בִּשְׁמָא דַייָ׃ יא אֲרֵי הָא יְיָ מְפַקֵּד וְיִמְחֵי מַלְכוּ רַבָּא מְחָא תַקִּיפָא וּמַלְכוּ זְעֵירָא מְחָא חַלָּשָׁא׃ יב הֲיִרְהֲטוּן בְּכֵיפָא סוּסְוָן אִם יִתְרְדֵי בְּתוֹרַיָא אֲרֵי הֲפַכְתּוּן לְרֵישׁ חִוְיָן בִּישִׁין דִּינָא וּפֵירֵי זְכוּתָא לְגִידִין׃ יג דְּחָדָן לְלָא מִדַּעַם דְּאָמְרִין הֲלָא בְתוּקְפָּנָא קְנֵינָא לָנָא נִכְסִין׃ יד אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַם וְיִדְחֲקוּן יָתְכוֹן מִמַּעֲלָנָא דַחֲמָת עַד נַחֲלָא דְמֵישְׁרָא׃

מקרא

י וּנְשָׂאוֹ דּוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי הַבַּיִת הַעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אָפֶס וְאָמַר הָס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה׃ יא כִּי־הִנֵּה יְהוָה מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקִעִים׃ יב הַיְרֻצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם־יַחֲרוֹשׁ בַּבְּקָרִים כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה׃ יג הַשְּׂמֵחִים לְלֹא דָבָר הָאֹמְרִים הֲלוֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם׃ יד כִּי הִנְנִי מֵקִים עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת גּוֹי וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל הָעֲרָבָה׃

ס' מ"ל · ל' י · ז' בס"פ ה' · ל' · ל' · ל' וכ"כ ג' תד חסר · ב' בספרים · י"א · ל' · י"ג

רש"י

(י) ונשאו דודו ומסרפו . קרובו ואוהבו המציל את עצמותיו מן השריפה כי תרגם יונתן ויטליניה קריביה תיקידא : ואמר · המוציא מן השריפה לאשר בירכתי הבית לחבירו שהלך לבדוק בתוך הבית : העוד עמך אדם חי זולתך שנמלט מן התבואים : ואמר אפס · אין חי אלא מתים ואמר זה אליו הס את הפגרים ואמר הס השלך והלך הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכיר בשם ה' כן ת"י : (יא) רסיסים · שיהא מרוסס לבקיעות דקות : בקיעים · גדולים מרסיסים לפי חשיבותו שהי מכתו כן תרגום יונתן וימחי מלכו רבא מחא תקיפא ומלכו זעירא מחא חלשא : (יב) הירוצון בסלע סוסים · כלום יעמדו במרוצתם בשנותם סדורו של עולם : אם יחרוש אדם בבקרים · בסלע שאתם סבורים לשנות דרך הסוכה ותתקיימו ותצליחו : (יג) ללא דבר · על גדולתם ועושרם שאינו כלום שלא יתקיים : קרנים · חוזק וגבורה לנגח בקרנים עניים ואביונים . (יד) מלבא חמת שהוא במקצוע לפונית מערבית של ארץ ישראל : עד נחל הערבה · נחל מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית · כה

על שבר יוסף : דודו ה' מ"ל וסי' נמסר בספר שפטים סימ' ט' : הס ב' קמצין וסימ' בכל מקום השליך הס · ואמר הס כי לא להזכיר : השמחים ג' בקריאה וסי' השמחים ללא דבר · השמחים לעשות רע . השמחים אלי גיל :

רד"ק

ימותו שם מן הדבר ועשרה אינו דוקא אלא ר"ל רבים: (י) ונשאו דודו ומסרפו. דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו כן פירשוהו קצת המפרשים, וי"מ ענין שרפה והסמ"ך במקום שי"ן, ופירש אאז"ל אמר אוהבו הבא לשרוף בשר המת קרובו בעבור הריח ולהוציא עצמים מן הבית ומרוב הדבר יאמר אחד לחברו העוד עמך מתים שהוציא שלעזור אותך יענה חברו אפס כי כבר הוצאתים כלם יאמר לו חברו הס ושתוק ולא תקונן כי לא להזכיר בשם השם מה שלא היינו רגילים להזכיר בשם ה' וסיינו מזכירים שמות הבעלים זה גרם לנו הדבר הזה נשים יד לפה נסבול ונשתוק או שלא לשבר לב עם מרוב הדבר גם בעבור שלא ישמעו האויבים : (יא) כי הנה ה' מצוה. עוד דבר אחר האל יתברך מצוה כלומר גוזר שיהיה רעש והוא שזכר למעלה והכתי בית החרף וגו' : והכה בית גדול רסיסים והבית הקטן בקיעים. רסיסים כמו בקיעים בסמ"ך כמו בצד"י כמו קנה רצוץ ענין שבירה וכן במשנה בסמ"ך ואם היה עבה או מרוסס כדי לבטל בילה קלה שבבילים ותרגום וכתות ודמרים ויונתן פירש הענין דרך משל שתרגם ארי הא השם מפקד וגו' : (יב) הירוצון בסלע · אם יחרוש בבקרים . אם יחרוש החורש וכן כאשר ישבר כלי היוצר השובר מן הבהמה אשר יקריב מנחה קרבן לה' שמקריב ויאמר ליוסף האומר והדומים להם רבים ור"ל אם יחרוש בסלע כי בסלע שוכר עומד במקום שנים אמר אם דרך העולם שירוצו הסוסים בסלע זה אינו וכן אם יחרוש אדם בבקרים בסלע זה אינו ואם יסיה זה יהיה הפך דרך העולם ומנהגו ואתם עושים הפך העולם כי המשפט והצדקה הוא קיום יישוב העולם ומי שמעוות משפט הוא הורס יישוב העולם כמו הראש והלענה שממיתין את האדם והנה אתם הופכים סדר העולם וכן אמר למעלה ההופכים ללענה משפט : ופרי צדקה ללענה. כי מן הדין פרי הצדקה הוא שלום וטוב וכן אמר והיה מעשה הצדקה שלום ואתם עושים אותו ללענה : (יג) השמחים ללא דבר . כי לא תתקיים שלותם וטובתם אם כן הם שמחים ללא דבר : קרנים. כמו הראם שמנגח בקרניו כן הם אומרים שעשו להם קרנים לנגח בהם העמים כי ירבעם בן יואש התגבר על אויבי ישראל כמו שאמר הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה ואמר ואשר השיב את דמשק ואת חמת ליהודה בישראל והם אומרים כי בחזקה עשו זה ולא כן כי רחמי האל היו בריתם עליהם ונתן להם הכח להתגבר על אויביהם כמו שאמר כי ראה השם את עני ישראל מורה מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עוזר לישראל ולא דבר השם למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש : כי הנני מקים. אמר אתם אומרים כי בחזקכם עשיתם זה ולא הבטתם אלי כי בעזרתי עשיתם : (יד) הנני מקים עליכם · גוי . זהו מלך אשור עם לכאו : מלבא חמת עד נחל הערבה . אמר מה שאתם אומרים שלקחתם בחזקכם כמו שאמר ירבעם בן יואש מלבא חמת עד ים הערבה תראו כשאסיר פני מכם יבא הגוי הזה וילחצו אתכם בארץ הזאת ויוציאכם מתוכה ונחל הערבה

מצודת ציון

נותר : (י) ונשאו · מל' משא וסבל : דודו · הוא אחי האב : ומסרפו . הוא אחי האם . או ומסרפו הוא כמו ומשרפו בשי"ן כי זסשר"ץ מתחלף ור"ל אוהבו המציל עצמותיו מן השריפה : בירכתי · בסוף : אפס · ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מ"ז) : הס ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג) : (יא) רסיסים . ענין רצוצה וכתיתה כי ומעוך וכתות (ויקרא כ"ב) ת"א ודמרים ודרסים ובדרז"ל ואם היה עבה או מרוסס (שבת פ') : (יב) הירוצון . מל' ריצה ורדיפה : לראש . ללענה · מיני עשבים מרים כמו פורה ראש ולענה (דברים כ"ט) : (יג) קרנים . ענין חוזק והוא שאול מקרני בעל חי שמתחזקין בהם : (יד) ולחצו . ענין דחק : (א) יוצר · בורא גובי

מצודת דוד

ישאר אחד : (י) ונשאו . את כל אחד ישא דודו ומסרפו להוציא העצמים מן הבית לבל ישרפו גם הם עם הבשר : ואומר · הנושא הזה יאמר לאשר הוא בסוף הבית המחפש אחר עצמות כמוהו : העוד עמך · אם יש עוד מה עמך מן העצמות להוציאם מן השרפה : ואמר אפס ; ר"ל וזה ישיב כמתרעם כבר נשרפו גם העצמות וכלם הכל : ואמר הס . ויחזור זה ויאמר לו שתוק ואל תהרהר אחר מדת הדין כי אלו הנשרפים לא אבו להזכיר בשם ה' כ"א הזכירו בשם הבעל וראויים הם לזה הגמול : (יא) והכה · מי שילוה לו הוא האויב: הבית הגדול · על מלכות אפרים ואמר שהיא גדולה ממלכות יהודה כי בהם יש עשרת שבטים : רסיסים · לבקיעות מרובות וחכופות שאין לתקנם כי אם לאחר זמן רב ר"ל שהם לא ישובו לארצם עד הגאולה העתידה : והבית הקטן · על מלכות יהודה יאמר שהיא קטנה ממלכות אפרים : בקיעים . לבקעים יחידים שאפשר לתקנה מהר ר"ל שהם ישובו לארצם בזמן בית השני : (יב) הירוצון . וכי אפשר לסוסים לרוץ במקום הסלע כי הלא יהלמו וישברו עקבותם וכן העם אפשר שיחרוש אדם בסלע עם הבקרים הלא בזה יאבד ויפסיד את הבקרים ר"ל וכי אפשר לשנות דבר הראוי הלא המשנה לא ירויח כ"א יפסיד : כי הפכתם · כאומר הלא כן מעשיכם לשנות דבר הראוי כי משפט התורה הפכתם לראש המר ר"ל לקחתם תמורתו חוק העכו"ם : ופרי צדקה · ר"ל מצות התורה הפכתם לקחת תמורתם את הלענה הוא עבודת הפסל וכפל הדבר במ"ש וכאומר הואיל ושניתם דבר הראוי לכן יגיע לכם ההפסד : (יג) השמחים · הם שמחים · ר"ל שמחים על לא דבר ר"ל שמחים על הצלחתם שלא תתקיים לזמן מרובה : האומרים · הם אומרים בחוזק ידינו לקחנו לנו אומץ וחוזק וכאומר אבל לא כן הוא כי הכל בהשגחה : (יד) כי הנני · כי עתה שמחתם לי הנני מעמיד עליכם אתכם בית ישראל : גוי · מושב על סביבי מקים עליכם : ולחצו אתכם · העכו"ם ההם : מן הדרך שבאים בו אל חמת : מלבוא חמת · שהוא בפאת הצפוני של א"י : עד נחל הערבה : שהוא בפאת הדרומית של א"י

רש"י

(א) כה הראני. פורענות שהיה רוצה להביא גובאי: בתחלת עלות הלקש. לשון מלקוש שהתבואה עולה בקנה שלה: והנה לקש. היה צומח אחרי גיזי המלך אחר שגזזו תבואת המלך עד שלא עלתה בקנה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לבהמות וכן ת"י דאיתגזזת שיחתא דמלכא ול' משנה היא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה:

(ב) והיה אם כלה. כאשר כלה לאכול: את עשב הארץ. באותה שדה: ואמר אדני ה' סלח נא. ואל תשחת הארץ: מי יקום יעקב. מאן יקום ויבעי על חטאיהון: כי קטן. ארי מטלטלין: (ג) נחם על זאת. נתרצה בתפלתו ונעתר לי: (ד) הראני, עוד פורענות להביא עליכם: והנה קורא. את פמליא שלו: לריב. אתכם בפורענות דליקת אש: החלק. חלקת השדה: (ז) על חומת אנך. על שורא דדינא וכן פתר דונש. אנך ל' ערבי יעם קו המשקולת העופרת אשר בה יבנים בונה החומה לייש' הדימוס אף כאן הוא לשון קו משקולת משפט: (ח) הנני שם אנך. הנני שופט אותם בקו שורת הדין: עבור לו. להמתין להם

אבן עזרא

(א) כה. אמר רבי משה כי יוצר כמו חבור וכמוהו לפי דעתו יוצר עמל עלי חוק והנכון שהוא כמשמעו וגובי תרגום ארבה: והנה. ראה שהשם היה יוצר ארבה: הלקש. העשב העולה בדרת המלקוש והנה לקש נגזז לצורך בהמות המלך קודם עלות הקנה: (ב) והיה אם כלה. זה הארבה לאכל את עשב הארץ נמות ברעב וטעם כלה בעבור גזי כדרך יכד כמפר על גז שהוא לשון גזיזה: והיה. סלח נא. עתה לעון יעקב ומלת יקום מהפעלים העומדים בעצמם ולא מן היוצאים על אחר והטעם מי יעמד ומי יוכל לקום מפני הגזרה הזאת ומי ישרת בעבור אחר וככה הוא מי יקום כי קטן הוא מסבול זאת הרעה. (ג) נחם. פועל עבר כן החי"ת פתוחה והוא בנין נפעל: (ד) כה. באש לדין את העולם באש כדרך כי באש יי' נשפט או שיחזק החום כאילו הוא שורף באש ולא ירד מלקוש: ואכלה את החלק. חלקת השדה וזהו שם המין כמו ויהי לי שור וחמור: (ה) ואומר. כל זה היה במראות הנבואה: (ו) נחם. הטעם שמע השם תחנתי פעמים: (ז) כה. אנך. אין ריע לו ובלשון ישמעאל עופרת והטעם כי אשים חומת עופרת בקרב עמי ולא אעבר לו לראותו דרך משל ויש אומרים כי עבור כמו ושפארתו עבור על פשע: ונשמו

עמוס ז

ז א כה הראני אדני יהוה והנה יוצר גבי בתחלת עלות הלקש והנה־לקש אחר גזי המלך: ב והיה אם־כלה לאכול את־עשב הארץ ואמר אדני יהוה סלח־נא מי יקום יעקב כי קטן הוא: ג נחם יהוה על־זאת לא תהיה אמר יהוה: ד כה הראני אדני יהוה והנה קרא לרב באש אדני יהוה ותאכל את־תהום רבה ואכלה את־החלק: ה ואמר אדני יהוה חדל־נא מי יקום יעקב כי קטן הוא: ו נחם יהוה על־זאת גם־היא לא תהיה אמר אדני יהוה: ז כה הראני והנה אדני נצב על־חומת אנך ובידו אנך: ח ויאמר יהוה אלי מה־אתה ראה עמוס ואמר אנך ויאמר אדני הנני שם אנך בקרב עמי ישראל לא־אוסיף עוד עבור לו:

תרגום

א כדין אחזיני יי אלהים והא בריית גובי באול צמוח לקיש והא צמוח דעדק בתר דאתגזיזת שחתא דמלכא: ב ויהי כד שיצי למיכל ית עסבא דארעא ואמרית קביל בעותי יי אלהים שבוק כען לחובי שארא דיעקב מן יקום ויבעי על חטאיהון ארי מטלטלין אינון: ג אתיב יי רוגזיה על דא לא תתקים אמר יי: ד כדנן אחזיני יי אלהים והא עתיד למידן באשתא יי אלהים ואכלת ית תהום רבא ושיציאת ית אחסנתא: ה ואמרית קביל בעותי יי אלהים שבוק כען לחובי שארא דבית יעקב מן יקום ויבעי על חטאיהון ארי מטלטלין אינון: ו אתיב יי רוגזיה על דא לא תתקים אמר יי אלהים: ז כדנן אחזיני והא יי קאים על שור דדין וקדמוהי דין: ח ואמר יי לי מא את חזי עמוס ואמרית דין ואמר יי הא אנא עביד דין בגו עמי ישראל לא אוסיף

מסורה

גובי ב' אחד חסר ופתח ואחד קמץ ומ"ל וסימ' בתחלת עלות הלקש. ומפסריך בגוב גובי. בתרא קמץ ומ"ל: לרב חסר ו' בליש' וסי' נמסר בסדר משפטי': לריב ה' בקריא' וסי' והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתיב. נצב לריב ה' ועומד. והנה קרא לריב באש. אל תצא לרב מהר. אם יחפץ לרב עמו. וחד למשפט ולריב דר"ה. ב' מנהון חסר וסימ' אל

תולדות אהרן חדל נא. מכות סד: חומת אנך. ר"ה לא ב"מ נט:

רד"ק

(א) כה הראני. יוצר גובי אסיפת הארבה כמו ויצר ה' אלהים מן האדמ' כל חית השד' וגו' ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו שענינו ויאסף ויוצר שם בשקל ואת היותר הארמנו או פי' יצירת הארבה כלו' שראה במרא' הנבואה שהיה יוצר הארבה בשעתו בעת שראהו וכן תרגם יונתן בריאת גובא או יהיה יוצר פועל ולא שם רוצה לומר שראה אל יתברך שהיה יוצר ארבה גובי תרגום ארבה גובא והיו"ד לרבים ובא בסימן אחד מסימני הרבים שהוא יו"ד מ"ם וגובי כמו וגובים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת כמו חשופים וכן בא ארבה בסימן רבים אלא שהוא משקל א' במשק גבים: בתחלת עלות הלקש. שעשב היוצא באחרונה יקרא לקש כמו המטר האחרון מלקוש: והנה לקש. הלקש הזה היה עולה אחר גזי המלך כלומר אחר שהיה נגזז העשב למאכל בהמות המלך אחר כן היה צומח העשב והוא נקרא לקש והנה הארבה היה אוכלו וי"ת לגמות והוא צמוח דעדק בתר דאתגזיזת שחתא דמלכא: (ב) והיה אם כלה. כאשר כלה כמו והיה אם בא אל אחיו כאשר בא ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה וכן אם מזבח אבנים תעשה לי כאשר והדומים להם מי יקום יעקב כי קטן הוא ואיך תהיה לו תקומה עם אלו הגזירות כי קטן הוא ונשאר מעט מהרבה: (ג) נחם. כמו וינחם ה' על הרעה ונחם נפעל עבר כי החי"ת פתוחה: (ד) כה הראני. הראני במראה הנבואה שהיה האל קורא למלאכיו לריב ישראל באש וראיתי במראה הנבואה שהיתה האש גדולה עד שאכלה את תהום רבה ופירושו על דרך ואת המים אשר בתעלה לחכה: ואכלה את החלק. פי' חלקת השדה ובאמרו החלק בה"א הידיעה ר"ל חלקת השדה אשר למלך כמו שאמר למעלה אחר גזי המלך וזה להורות כי בעון המלך היה כי בזמן שהיה המלך טוב היו העם הולכים בדרך טובה כמו שהיה מוכיחם ומדריכם בדרך ישרה ובזמן שהיה המלך בדרך רעה היו העם ג"כ רעים שהיו לומדים מעשיו והאש הזה אפשר שהיה דמיון לחום השמש החזק השורף המונע המטר ומיבש הצמחים וימעטו אז מימי הנהרות וכראותי במראה הנבואה שהיה מכלה הכל צעקתי לאל ית' ואמרתי ה' ה' חדל נא מזאת הרעה הגדולה ולמעלה אמר סלח נא והענין א' כי אם יסלח להם יחדל מלהרע להם ואחז"ל פירש כאש כמשמעו שרצה לדון אותם באש וגפרית כסדום ועמורה לולי תפלת הנביא וזהו שאמר בישעיה כמעט כסדום היינו: (ה) ואמר. מבואר הוא: (ו) נחם. גם זה מבואר: (ז) כה הראני. נצב. כבוד האל יתברך היה נצב על חומת אנך. פירשו בו בדיל וכן יקרא בלשון ערבי הבדיל אנך בדגשת הכ"ף ומשקולות הבנין עושין מבדיל או עופרת ר"ל חומה בנויה בקו הדין ובמשקולת המשפט ובידו אנך ובידו משקולת המשפט לשפוט על פי מעשיהם ובאמרו ובידו להורות כי לא יעשה עמהם כלה כפי מעשיהם כי בידו הנקמה והרחמים והוא רב חסד מטה כלפי חסד וי"ת הא מימרא דה' מעתד על שור הדין וגו', ובמדרש על חומת אנך על שירת דאוניתא ובידו אנך כבעל חוב ושטרו בידו ועומד לגבותו מבעל חובו: מה אתה רואה עמוס ואמר אנך. זה סנהדרי גדולה שכן מנין אנך בגימטריא ע"א ר"ל שהיו דנין באוגאה: (ח) ויאמר ה'. על זאת המראה לא צעק הנביא כי לא ראה שהיה עושה כלה אלא שהיה שופט בייסורין ובגלות לפיכך אמר לו מה אתה רואה שלא צעקת כמו בשתי המראות הראשונות ואמר אנך ראיתי שתשפט במשקולת המשפט: הנני שם אנך. אשים בקרבם משקולת המשפטים: לא אוסיף עוד עבור לו. ר"ל שאעבור לו על פשעיו שלא אענישנו לא אסבול עוד זה אלא אענישנו במשפטים הנה כנו במות ומקדשים להכעיסני ואני אחריבם ואשימם ועובדיהם יפלו בחרב

מצודת דוד

ת"י מן הקלה אל הקלה: **ז** (א) כה הראני. במראה הנבואה: יוצר גובי. שבורא ארבה בתחילת צמיחת העשב המאוחר: והנה לקש. נדמה לי כאלו אחר שנגזז ונקצר העשב למאכל בהמות המלך הצמיחה וגדלה הלקש הוא עשב המאוחר: (ב) והיה אם כלה לאכול. כי ראה במראה הנבואה כאלו הארבה אכל כל העשב וכאשר כלה לאכול את הכל הבין אז שהמקום מייעד להביא הארבה לכלות הכל: ואמר. אמרתי בתפלה לה' סלח נא עון ישראל ולא תענשם בהבאת הארבה כי מי יקום את יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו ברעב כי הוא קטן ואין בו כח ויכולת לכלכל את עצמו למצוא די ספוקו וכל הבבליים שונאים אותו ולא יאבו לכלכלו וימות א"כ ברעב: (ג) נחם ה'. והנה נתחרט ה' על הגזירה הזאת ואמר שלא תהיה עוד: (ד) קורא לריב באש וגומר. ה' היה קורא למלאכי מרום שהם יריבו עם ישראל בהבאת אש ר"ל להביא עליהם חום רב שורף כאש: ואכל. נדמה לי כאלו שרפה והוביש את מי התהום וכאלו שרפה את צמח קבוצת השדות: (ה) חדל נא. מנע נא את הגזירה ההיא כי מי יקום את יעקב לעמוד על עמדו ברעב כי הוא קטן ואין בו יכולת לכלכל עצמו: (ו) גם היא. גם הגזרה ההיא לא תהיה: (ז) חומת אנך. על החומה שבונין אותה בקו המשקולת: ובידו אנך. ביד המקום היה קו המשקולת: (ח) מה אתה רואה. לא שאל לו על [illegible] לפי שהיו מבוארים מעצמם [illegible] לבארו [illegible] ההיא לבארו

מצודת ציון

גובי. ארבה כי ויעל הארבה (שמות י') ת"א גובא. וכן כגוב גובי (נחום ג'): הלקש. כן יקרא העשב המאוחר כמו שנקרא מטר המאוחר בשם מלקוש: גזי. מל' גזיזה וקצירה: (ג) נחם. ענין הפוך מחשבה: (ד) תהום. עומק המים: רבה. גדולה בעומק: החלק. כן יקרא השדה וכן חלקה אחת תמטר (לעיל ד'): (ה) חדל. ענין מניעה: (ז) אנך. כן יקרא קו הבנין וכו משקולת הבדיל וע"י מיישר הבנאי בנין החומה ואנך הוא בדיל בל' ערבי: (ח) עבור. מלשון העברה

אבן עזרא

(ט) ונשמו במות ישחק • במות ישראל ואדום : (י) וישלח • כהן בית אל • כהן הבעל היה : בקרב • בגלוי ידבר ולא יוכלו אנשי הארץ להכיל לסבול והנה אם תמיתהו ושמחו הכל : (יא) כי • אף על פי שלא מצינו כתוב כי ירבעם מת בחרב ידענו כי דבר השם אמת הוא או הנביא אמר בית ירבעם וכזב אמר אמציה בעבור שיחרה אף המלך עליו להמיתו והנה ירבעם שתק ולא השיב תשובה לאמציה : (יב) ויאמר • לך ברח לך אל ארץ יהודה : כי המלך ירבעם יהרוג אותך ופעם ואכל שם לחם שהיו נביאי ישראל מתנבאים בעבור פת לחם : (יג) ובית אל • הנה לאות כי יהוא היה מבית אל כי הוא בית מלכותו ומקדשו כי הפעם כפול ויפת השתבש בעבור שנמשח יהוא ברמות גלעד והנה אחזיהו ויורם נלחמו עם חזאל ברמות גלעד והארמיים הכו יורם שהיה שומר הוא וכל ישראל ברמות גלעד כי כך כתוב שב יורם אל יזרעאל בית מלכותו להתרפא והניח כל השרים ברמות גלעד להיותם שומרים ועמהם היה יהוא בן נמשי וכאשר משחהו שם נער הנביא ונדע הדבר לשרי יורם שהיו שומרים אז קשרו כולם עם יהוא על כן לא יכלו שני המלכים לעמוד לפני יהוא : (יד) ויען : אמר רבי משה הפרסי לא הייתי נביא השם ולא בן נביא כי שומר בקר או חורש בבקר הייתי ובעבור שהזכיר מאחרי הצאן

תרגום

עוד למשבק להון : ט ויצדון במת ישחק ומקדשי ישראל יחרבון ואקים על בית ירבעם דקטלין בחרבא : י ושלח אמציה רבא דבית אל לות ירבעם מלכא דישראל למימר מריד עלך עמוס בגו בית ישראל לא תכול ארעא לסוברא ית כל פתגמוהי : יא ארי כדנן אמר עמוס בחרבא יתקטיל ירבעם וישראל מגלא יגלון מעל ארעהון : יב ואמר אמציה לעמוס נביא אתא איזיל לך לארעא דבית יהודה ואכול תמן לחמא ותמן תתנבי : יג ובית אל לא תוסיף עוד לאתנבאה ארי מקדש מלכא הוא ובית מלכותא הוא : יד ואתיב עמוס ואמר לאמציה לא נביא אנא ולא בר נביא אנא ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא מן קדם חובי עמא ישראל אנא מסגיף נפשי :

מקרא

ט וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת יִשְׂחָק וּמִקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ וְקַמְתִּי עַל־בֵּית יָרָבְעָם בֶּחָרֶב׃ י וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית־אֵל אֶל־יָרָבְעָם מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קָשַׁר עָלֶיךָ עָמוֹס בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא־תוּכַל הָאָרֶץ לְהָכִיל אֶת־כָּל־דְּבָרָיו׃ יא כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל־עָמוֹס חֹזֶה לֵךְ בְּרַח־לְךָ אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה וֶאֱכָל־שָׁם לֶחֶם וְשָׁם תִּנָּבֵא׃ יג וּבֵית־אֵל לֹא־תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מַמְלָכָה הוּא׃ יד וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל־אֲמַצְיָה לֹא־נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן־נָבִיא אָנֹכִי כִּי־בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס שִׁקְמִים׃

ד' כנוי ליצחק ; ל"ג ; י"ג ודין מ"ל ג דמ"ל וחד כד"ס ; ל' ומלרע

רשי

להם על פשעיהם , ומקדשי ישראל • הוא בית אל שאמר כי מקדש מלך הוא : על בית ירבעם • בן יואש : (י) כהן בית אל • כומר לעכו"ם שלו : (יא) בחרב ימות ירבעם . והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוא בנו זכריה שהרגו שלום בן יבש (מלכים ב טו) : (יב) חוזה • אתה שמתנבא עתידות : לך ברח לך אל ארץ יהודה : שם מקדשו של הקב"ה שאתה מתנבא בשמו : ואכל שם לחם • לשון בזיון אמר לו שם יתנו לך פתיתי לחם בשכר שתתנבא להם : (יג) וביה' אל לא תוסיף עוד להנבא : שאין מזכירין כאן אלא שם עכו"ם : (יד) לא נביא אנכי . איני מנביאי שקר שלכם הנופלים שכרם להנבא איני צריך לכל זאת ולא נהגתי כך אני שאני עשיר ובעל מקנה ונכסים כמו שת"י ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא : בוקר אנכי . רועה בקר : ובולס שקמים • מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקורות שכן דרך שקוצצין בתולות השקמה ובולס כמו ובולש

תצא לרי"ב • אם יחפץ : ישחק ד' כנוי ליצחק וסי' גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס • ונשמו במות ישחק • ולא תטיף על בית ישחק • ושבועתו לישחק דתהילים : ואת כל דבריו ב' וסימ' וידבר יפתח • לא תוכל הארץ להכיל : אמציה ט' וסימ' ויוזבר בן שמעת דמלכים • אז שלח אמציה • בשנת עשרים ושבע שנים לירבעם . ויתר דברי יואש ראשר נלחם • וישלח אמציה כהן בית אל . ויאמר אמציה אל עמוס • ויען עמוס ויאמר אל אמציה • ומשובב וימלך ויושה בן

תולדות אהרן וישלח אמציה פסחים פז : ובולס שקמים . נדרים לח :

רדק

בחרב והם בית ירבעם בן יואש שעבדו והחזיקו יד העובדים והיה בידם למחות כי עון העם על המלך : (ט) ונשמו במות ישחק • כתיב בשי"ן והוא כמו בצד"י כי שחק בשי"ן וצחק בצד"י ענין אחד והנה כל הנביאים לא כנו שבטי ישראל כי אם בשם ישראל אביהם או בשם יעקב לא כנו אותם בשם אברהם ולא בשם יצחק לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים אבל יעקב אבינו נתיחד בזרע שקדש לפיכך נקראו על שמו ישראל ויעקב וזה הנביא כנה שבטי ישראל בשם יצחק בשני מקומות בזה הספר ואפשר כי דעתו היה בזוכרו במות ישחק לפי שיצחק אביו נעקד על גבי המזבח לעשות רצון האל ית' ותלותיו והנה בניו מכעיסים האל ית' בבמותיהם ובפסיליהם ומקדשי ישראל הם בית אל והגלגל ודן כי בהם היו הבמות הגדולות להם ובנו שם בתים גדולים לבמות לכן נקרא הארמון ואמר כי מקדש מלך היא ובא אל מקדשו להתפלל : וקמתי על בית ירבעם בחרב . כי שלום בן יבש הרג זכריה בן ירבעם ובו נפסקה מלכות יהוא :(י) וישלח . עמוס היה מתנבא בבית אל אלה הנבואות ואמציה שהוא הכהן עכו"ם בבית אל שמע נבואתו ושלח אל ירבעם קשר עליך עמוס וירבעם לא היה אז בבית אל ושלח לו אמציה במקום שהיה שם כי עמוס היה מתנבא עליו לרעה והוא מהרס מלכותו כי תקוע היה מבני אשר ותייב מיתה שזכר על המלך שימות בחרב והנה הוא קושר ומורד עליך : בקרב בית ישראל . כי לא דבר הדבריו בסתר אלא בגלוי ברבים : לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו . לא יוכלו אנשי הארץ לסבול את כל דבריו שמדבר רעה על ישראל : (יא) כי כה . ימות ירבעם . והוא לא אמר שירבעם מת בחרב ולא ראינו זה שירבעם מת בחרב אלא בית ירבעם אמר אלא שאמציה שנה הדבר לרעה כדי שימיתהו ירבעם ושלח לו כי על ירבעם עצמו אמר שימות בחרב להגדיל קצפו עליו וירבעם לא קבל לשונו הרע ולא הרע לעמוס על זה כמו שכתבנו בתחלת ספר הושע : (יב) ויאמר אמציה . כיון שראה שלא קבל ירבעם להמית עמוס אמר לו אמציה שיברח לו אל ארץ יהודה שלא ינבא עוד במלכות ירבעם שהיא ארץ עשרת השבטים כל שכן בבית מלכותו שהוא ביתאל ואע"פ שבשמרון היתה עיר המלוכה למלכי ישראל וגם ליהוא ולבניו כמ"ש אפשר כי בעבור שהיו דבקים בחטאות ירבעם בן נבט שהם עבודת העגלים בבית אל וכדן עשו מלכי ישראל ארמון מלך בבית אל לפי שהיו תדירים לבא שם לעמוד ובבית אל היו יותר רגילים לפי שהיה קרוב לשמרון יותר מדן כי דן הוא בקצה א"י וכן ירבעם בבית אל היה עיקר עבודתו כמו שאמר במלכים כן עשה בבית אל ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל כמו שפירש בפי' מלכים כי המקום ההוא היה נבחר מזמן יעקב אבינו וחשבו כי עבודתם בזה המקום תהיה מקובלת יותר מבאר מקומות ותהיה כמו ירושלם שהרי אמר יעקב אבינו יהיה בית אלהים : ואכל שם לחם . לפי שנביאי השקר היו מתנבאים בעד בפתותי לחם ובכוסות של יין או שכר אמר לו שיעשה הוא כן שילך וינבא בארץ יהודה כי שם יאכילוהו לחם אם ינבא רעת מלכי ישראל : (יג) ובית אל • מבואר הוא : (יד) ויען עמוס • לא נביא אנכי לא הייתי נביא מנעורי וגם לא בן נביא אנכי שלמדני דרכי הנבואות : כי בוקר אנכי • לא היתה זאת מלאכתי כי בוקר הייתי הולך אחרי בקרי ואני כמו שאמר אשר היה בנוקדים ועשיר אנכי ואיני צריך ללחם שיתנו לי כמו שתאמר : בולס . י"ס

מצודת ציון

העברה : (ט) ונשמו • מל' שממון : במות . מלשון במה ומזבח : ישחק . כמו יצחק ויתכן שאמר ישחק לרמז שהבמות יהיו לשחוק וללעג : ומקדשי . ענין ארמון משגב וכן למטה מקדש מלך הוא וכמו והיה למקדש (ישעיה ח') יחרבו . מל' חורבן : (י) כהן • ר"ל כהן הבעל וכומר לעכו"ם : קשר . ענין אגודת מרד כמו ויהי הקשר אמיץ (ש"ב טז) : להכיל . לסבול כמו נלאיתי הכיל (ירמי' ו') : (יב) חוזה . רואה ונביא : (יג) מקדש • ארמון משגב : (יד) בוקר • מל' בקר : ובולס . ענין בלילה וערבוב וכדרז"ל שכן עני אוכל פתו מעיסה בלוסה (שבת עו) : שקמים • שם מין ממיני האילנים

מצודת דוד

לבארו לכן שאלו : שם אנך וגומר • ר"ל אתפוש אותם בקו משקולת של שורת הדין כפי הגמול ולא אוסיף עוד לעבור על פשעם למחול אותם : (ט) ונשמו • הבמות שהעמידו לעכו"ם יהיו שוממין כי מגודל הצרות אין מי יבוא אליהם : ומקדשי • הארמונות החזקות של ישראל יהיו לחרבה : וקמתי • אקום על בית ירבעם להפרע ממנו בחרב ועל זכריה בנו יאמר שהרגו שלום בן יבש כמ"ש (במ"ב) : (י) קשר עליך עמוס • ר"ל מדבר דברים המביאים קשר למרוד בך ולהרגך כי כשישמעו שנאיו שהנביא מייעד עליו החרב יתעוררו להרגו בדבר ה' : בקרב בית ישראל . ר"ל בפרסום רב במעמד כולם : לא תוכל הארץ • עם הארץ לא תוכל לסבול את כל דבריו מה שמאיים בשממון וחורבן כאומר הואיל וגם נפש העם מרה עליו א"כ תוכל לעשות בו משפט חרון כי גם יד העם יהיה עמך : (יא) בחרב ימות ירבעם • באמת כחש לו כי הוא אמר על בית ירבעם והוא זכריה בנו : וישראל גלה יגלה • גם בזה כחש כי לא אמר כן עד לבסוף : (יב) חוזה • ר"ל אתה הוא חוזה מה תעשה פה ברח לך אל ארץ יהודה כי שם מקדש ה' מקום הנבואה : ואכל שם לחם • שם יפרנסו אותך : ושם תנבא • ר"ל שם תקבל שכר על הנבואה שאתה מתנבא רעה על מלכות אפרים כי לאויבים המה לו : (יג) ובית אל . אבל בבית אל לא תוסיף עוד להנבא כזאת כי פה הוא ארמון מלך הארץ היא ופן אנשיו ימיתוך בשמעם שאתה מתנבא כזאת : ובית ממלכה הוא • ר"ל הממלכה מוחזקת ביד המלך מכמה דורות וידו תקיפה להכותך נפש : (יד) לא נביא אנכי • ר"ל אני לא הכנתי עצמי לנבואה ולא נתעסקתי בלמודה לפתחשב שאני מקבל שכר על הנבואה ובעבור השכר הכנתי עצמי לה : ולא בן נביא אנכי . וכאומר ולא ראיתי ג"כ מאבי קבלת שכר נבואה והוא ענין מליצה והרחבה : כי בוקר אנכי • אני בעל בקר ואיני צריך לשכר ואני כל היום מערבב שקמים עם דברים אחרים למאכל

עמוס ז–ח

שִׁקְמִים׃ טו וַיִּקָּחֵנִי יְהוָה מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה לֵךְ הִנָּבֵא אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ טז וְעַתָּה שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה אַתָּה אֹמֵר לֹא תִנָּבֵא עַל־יִשְׂרָאֵל וְלֹא תַטִּיף עַל־בֵּית יִשְׂחָק׃ יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אִשְׁתְּךָ בָּעִיר תִּזְנֶה וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תְּחֻלָּק וְאַתָּה עַל־אֲדָמָה טְמֵאָה תָּמוּת וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃

ח א כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יְהוִה וְהִנֵּה כְּלוּב קָיִץ׃ ב וַיֹּאמֶר מָה־אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר כְּלוּב קָיִץ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בָּא הַקֵּץ אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ׃ ג וְהֵילִילוּ שִׁירוֹת הֵיכָל בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה רַב הַפֶּגֶר בְּכָל־מָקוֹם הִשְׁלִיךְ הָס׃ ד שִׁמְעוּ־זֹאת הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן וְלַשְׁבִּית עֲנִיֵּי־אָרֶץ׃ ה לֵאמֹר מָתַי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ וְנַשְׁבִּירָה שֶּׁבֶר וְהַשַּׁבָּת וְנִפְתְּחָה־בָּר לְהַקְטִין

תרגום

טו וְדַבְּרַנִי יְיָ מִן דִירָא מִבָּתַר עָנָא וַאֲמַר לִי יְיָ אֱזֵיל אִתְנַבֵּי עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ טז וּכְעַן קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַיְיָ אַתְּ אָמְרַתְּ לָא תִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְלָא תַלִּיף עַל בֵּית יִשְׂחָק׃ יז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִתְּתָךְ בְּקַרְתָּא תִטְעֵי וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְאַרְעָךְ בְּעַדְבָא תִתְפְּלֵיג וְאַתְּ עַל אַרְעָא מְסָאֲבָא תְּמוּת וְיִשְׂרָאֵל מִגְלָא יִגְלוֹן מֵעַל אַרְעֲהוֹן׃ א כִּדְנַן אַחֲזְיַנִי יְיָ אֱלֹהִים וְהָא מָן מְלֵי סִיּוּפֵי קִיטָא׃ ב וַאֲמַר מָא אַתְּ חָזֵי עָמוֹס וַאֲמָרִית מָן מְלֵי סִיּוּפֵי קִיטָא וַאֲמַר יְיָ לִי מְטָת פּוּרְעָנוּת קִצָּא לְמֵיתֵי עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָא אוֹסֵיף עוֹד לְמִשְׁבַּק לְהוֹן׃ ג וִילִילוּן חֲלַף זִמְרָא בְּבָתֵּיהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִּי פִּגְרֵי קְטִילִין בְּכָל אֲתַר יִמַּר רְמֵי וְסַלֵּיק׃ ד שְׁמַעוּ דָא דְשָׁיְטִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא רֵישׁ מִסְכְּנַיָא וּמְדַמַּן לְבַטָּלָא מִילֵי חֲשִׁיבַיָא מִן אַרְעָא׃ ה דְאָמְרִין אֵימָתַי יִמְטֵי יְרַח עִבּוּרָא וּנְזַבֵּין עִיבוּרָא וּשְׁמִיטְתָא וְנִפְתַּח אוֹצְרִין לְאַזְעָרָא מְכִילְתָּא וּלְאוֹסָפָא

רשי

ובולס אלא שעמוס מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו וישראל קוראים אותו פסילוס כדאיתא בפסיקתא : (טז) ולא תטיף · ל' נבואה הוא והרבה יש במקרא הטף אל דרום (יחזקאל כ"א) : (א) כלוב קיץ · סל מלא סופי תאנים שאינם טובות : (ג) שירות היכל · שהם משוררים בתוך היכלי הם במשתאותיהם : רב הפגר · סגי פגרי קטולין : בכל מקום השליך הם : בכל אתר יימר רמי וסליק השליכו מכאן (בס"א השיכו מכאן) הפגרים האלה : (ד) השואפים . הבולעים אביון : ולשבית . כמו ולהשבית ודוגמא לשמיד מעוזניה (ישעיה כג) ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים ב ט) : (ה) מתי יעבור החדש · זו היא האסיפה אלפים עת תייקר התבואה וימכרו לעניים ברבית ויפלו שדותיהם · יעבור החדש ת"י מתי תתעבר השנה ויבא חדש העיבור ולשון העברה הוא כמו (ירמיה מו) העביר המועד ולפי שדוחין את הקרבת העומר והשנה נמשכת והישן מתייקר : והשבת ונפתחה בר : מתי תבוא השמיטה ותייקר התבואה ונפתח

תולדות אהרן　מתי יעבור · ב"ב ל :

אבן עזרא

הצאן יורה כי היה רועה כאשר הזכיר בנוקדים : (טו) ויקחני מוכרח הייתי ועוד פירש טעם אחר בעבור שאמר לו ואכול שם לחם אמר לו אינני כמו נביאי השקר המתנבאים בעבור לחם ולא בן נביא שקר כי אין לי צורך ללחם כי בוקר אנכי ומלת בולס אין לה חבר ובלשון ישמעאל כמו מיבש ושקמים פרי דומה לתאנים ואיננו במקומות האלה ובלשון ישמעאל גמין גם שקם והנה לא התנבאתי בעבור צורך ואיך אנית דברי השם שצוני להתנבא ואשמע אליך שתאמר לא תנבא : (טז) תטיף . כמו מדבר ברמז וכמוהו והיה מטיף לעם הזה : (יז) לכן . בחבל · יחלקוה אויביו ונבואתי תקום עליך ועל ישראל : (א) כה · כלוב · סל : קיץ · פרי הקיץ על קיצך ועל קצירך : (ב) ויאמר · הכל בדרך מראות הנבואה כאשר אמר לירמיהו מה אתה רואה ואמר מקל שקד וענה כי שוקד אני שוקד לא אזוז ולא אסור עד עשיתי את דברי והנה כאשר הפרי לא יבא כי אם בקצו כך בא הקץ לא אוסיף עוד עבור זה הקץ ויפת אמר עבור על עונו : (ג) והילילו · רב הפגר · החללים : בכל מקום השליך הם · שלא ירך לב השומעים : (ד) שמעו . השואפים · כמו שאפני אנוש שאפה רוח : ולשבית . להשבית כמו לשמיד ונפתח הלמ"ד להורות על הה"א וטעם להשבית להכריתם : (ה) לאמר · על אוצרי הבר ידבר אולי תבוא שנת רעב כאשר יעבור זה החדש ולא

אמציה · בן חשביא בן אמציה בן חלקיה : אל עמי ד' וסימ' נמסר בסדר ויחי וביחזקאל כימ' י"ג : אדמה י"א וסימ' נמסר בספר יואל סימ' ב' : עבור י' מ"ל בלישנא וסימ' נמסר בסדר בלק : נאם אדני ה' ז' דסמיכי בקריאה וסימ' אם תכבסי בנתר · מקבץ נדחי ישראל · שמעו והעידו · וקטר מוחמץ · והילילו שירות · והבאתי השמש · והשלחתי רעב · וכל יחזקאל דכוו'

רדק

י"מ כמו בולס בשין מתרגום ויחפש ובלס כלומר ליקט שקמים למאכל בקריו או פי' מערב השקמים עם דברים אחדים לצורך בקריו ובדברי רז"ל דבר מעורב יקרא בלוס כמו שאמר שכן עני אוכל פיתו מעיסה בלוסה , פי' שגלוס הקמח והסובין והמורסן ביחד לפי' מלטרפין הסובין והמורסן עם הקמח לשעור חלה והשקמים הוא מין ממיני התאנים וי"ת פרי מרי גיתי וגו' : אנכי . שלשתן מלעיל הטעם בנו"ן : (טו) ויקחני ה'. לא הנחתי מלאכתי ברצוני כי האל ית' לקחני מאחרי הצאן שהייתי הולך אחריהן ורועה אותן והוא השרה רוח נבואתו עלי והכריחני להנב' ואיך תאמר לי שלא אנבא והוא אמר לי שאנבא על ירבעם ועל מלכותו : (טז) ועתה שמע דבר ה' · כי גם עליך בפרט אני מתנבא : ולא תטיף על בית ישחק · כמו שאמר ונשמו במות ישחק ועל מלכות ירבעם נבאתי שהם עושים במותם לפסילים ואתה אומר שלא אנבא עליהם בארצם האל ית' שלחני ולא אמנע בעבור דבריך ואתה שתמנעני מלהנבא שמע שהאל ית' דבר עליך רעה וזהו אשתך בעי' זונה טרם גלותכם תזנה אשתך בעודה בעיר תזנה עם האויב הבא על העי' ואין זה כמו נשים בציון ענו כי הענוי הוא שלא ברצון האשה והזנות ברצון האשה וכל זה בעונם אמליה שתזנה אשתו לעיניו בניו ובנותיו יפלו בחרב לפניו והוא יגלה וימות על אדמה טמאה וכל זה בעבור בזותו נבואת האל ית' מלורף אל שאר עונותיו שהיה עובד עכו"ם ושאר עונות והאויבים היו הורגים הבנות והבנים הקטנים שלא יוכלו ללכת ברגליהם : לפי' אמר בניך ובנותיך בחרב יפלו · והגדולים היו מוגלים זולתי אותם שהיו נלחמים שהיו הורגים אותם האויבים בהתגברם עליהם : ואדמתך בחבל תחלק · שתלקוה ביניהם האויבים הבאים לגור בארצם עם שאר האומות והם הגוים שהביא שם מלך אשור ויושב אותם בערי שמרון : ולא תטיף . ולא תדבר וכן היה מטיף אל העם הזה אל תטיפו יטופון וי"ת לא תליף : (יז) לכן · מבואר הוא : (א) כה הראני . כלוב קיץ סל מלא פירות הקיץ : (ב) ויאמר · בא לפרש לו מה היה מראה הנבואה בפירות הקיץ ר"ל הקץ להודיעו כי בא הקץ עליהם להגלותם מארצם כמו פירות הקיץ שהגיע קץ בשולם ולוקטים אותם מהעץ ואוכלים מהם ומיבשים מהם כן בא קץ ישראל להסיעם ממקומם וקץ הקיץ אפשר שהם ענין אחד ושורש אחד : עבור לו · כמו שפירשנו עבור לו על פשעיו : (ג) והילילו שירות היכל . השירות והזמירות שהיו מזמרים בהיכליהם יהפכו להם ליללה . ואמר על השירות והילילו ר"ל יהפכו להם יללה ועל הלשון הזה נאמר ולפניו תדוץ דאבה : רב הפגר בכל מקום השליך הס . בכל מקום שישליכו הפגרים המתים יאמר אחד לחבירו מן המשליכים הס כלומר נשתוק ולא נצעק ונלדיק עלינו את הדין כמו שפירשנו למעלה ויונתן תרגם בכל אתר יימר דמי ושתיק כמו שתרגם למעלה : (ד) שמעו זאת השואפים אביון · ענין בליעה כמו שאפני אנוש ושאף נמים תילם ופירש כאלו בולעים אותו כשלוקחים ממונו במרמה ובאונאה והם העשירים אוצרי הפירות : ולשבית ענוי ארץ · כמו ולהשבית וכן לשמיד מעזניה כמו להשמיד ופירוש הם חושבים לבטלה מן העולם שלוקחים מה שלהם במרמה ובעולה : עניי ארץ . ענוי כתיב והענייה ברוב הם ענוים : (ה) לאמר . באדם תדם הקציר שימצאו העניים מה יאכלו בשדות ואחר כן יבאו לידינו לקנות שבר : והשבת ונפתחה בר · וכשיעבור החדש ויבואו העניים לקנות ידחו אותם לשבת אחרת ואומר

מצודת דוד

למאכל הבקרים ואין אני עוסק בהכנת הנבואה ולמודה : (טו) ויקחני ה' . אבל מבלי הכנה לקחני ה' ממה שהייתי הולך אחר הצאן לרעות אותם וצוה אותי ללכת ולהנבאות : (טז) ועתה · כאומר הואיל ואין לי צורך אל שכר הנבואה עתה שמע דבר ה' עם כי אין מקום לקבל ממך שכר על הנבואה ההיא : (יז) בעיר תזנה . אשר תוקחה ברצון מאח"כ בשדה : בחבל תחולק . בקו המדה תחולק בין הבבליים : על אדמה וגו' · בארץ הבבליים : וישראל וגו'. ר"ל כמו שהחשת לדבר בשמי הנה באמת כן יהיה וכן יקום : ח (א) כלוב קיץ · על מלא פירות הקיץ : (ב) בא הקץ · ר"ל המראה מרמז שבא הקץ והסוף על עמי ישראל כי קיץ ראית וקץ בא שהוא לשון הנופל על לשון : עבור לו · לעבור ולמחול לו על פשעיו · (ג) והילילו . יהפכו ליללה השירות והזמירות שהיו מזמרים בהיכליהם במקום השירות יילילו : רב הפגר . אז ירבו פגרי הרוגים ובכל מקום אשר השליך המשליך את הפגרים הרבים ההם יהיה שתיקה ודמימות קול כי הרואים לא יצעקו ולא ירימו קול למען לא ירך לב העם : (ד) השואפים אביון · אתם הבולעים את האביון ועוסקים להשבית מן העולם עניי ארץ : (ה) לאמר · שהמה אומרים מתי יעבור החודש ר"ל

מצודת ציון

התאנים וכן ושקמותם בחנמל (תהלים ע"ח) : (טז) תטיף . הוא מל' נטיפה והזלה ומושאל מענין הדבור וכן הטף אל דרום (יחזקאל כ"א) : (יז) בחבל . קו המדה : (א) כלוב . הוא כעין סל וכן ככלוב מלא עוף (ירמיה ה') : קיץ . ר"ל פירות המייבשים בימות הקיץ וכן והלחם והקיץ (ש"ב ט"ז) : (ג) והילילו . מל' יללה : שירות · מל' שיר וזמר . הפגר · כן יקרא גוף המת כמו וכובד פגר (נחום ג') : הס . ענין שתיקה כמו ואמר הס (לעיל ו) : (ד) השואפים . ענין בליעה והמשכה אל הפה כמו שאפני אנוש (תהלים נ"ו) : ולשבית . כמו ולהשבית וכן ללכת לגיד (מ"ב ט) ותשפטו להגיד ולהשבית הוא ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (ה) ונשבירה · מוכר

אֵיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל וּלְעַוֵּת מֹאזְנֵי מִרְמָה׃ ו לִקְנוֹת בַּכֶּסֶף דַּלִּים וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם וּמַפַּל בַּר נַשְׁבִּיר׃ ז נִשְׁבַּע יְהוָה בִּגְאוֹן יַעֲקֹב אִם־אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם׃ ח הַעַל זֹאת לֹא־תִרְגַּז הָאָרֶץ וְאָבַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ וְעָלְתָה כָאֹר כֻּלָּהּ וְנִגְרְשָׁה וְנִשְׁקָה כִּיאוֹר מִצְרָיִם׃ ט וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרָיִם וְהַחֲשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בְּיוֹם אוֹר׃ י וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל־שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהַעֲלֵיתִי עַל־כָּל־

ל' · כ' : ל' · ל' חסר · ונשקעה ק' ומ"ל · ו' בטעם בסיפרא י"ב · ל' · ג' פסוקים וכלו כל כל

עַל סִלְעָא וּלְשַׁקָּרָא בְּמוֹזְנְוָן דִנְכִיל : ו לְמִקְנֵי בְּכַסְפָּא מִסְכְּנַיָא וַחֲשִׁיכַיָא בְּדִיל דְיַחְסְנוּן וּמֵהַמְמַת עֲבוּרָא נְזַבֵּין : ז קַיֵים יְיָ דִיהַב רְבוּתָא לְיַעֲקֹב אִם יִתְנְשׁוּן לַעֲלָמִין כָּל עוֹבָדֵיהוֹן : ח הַעַל דָא לָא תְחָרוּב אַרְעָא וְיִצְדֵי כָּל דְיָתֵיב בַּהּ וְיִסַק עֲלַהּ מְלַךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ דְסַגִי כְּמֵי נַהְרָא וְיַחְפִינַהּ כּוּלַהּ וִיתָרִיךְ יַת יַתְבָהָא וְתִשְׁתְּקַע כִּנְהַר מִצְרָיִם : ט וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאַכְסֵי שִׁמְשָׁא כַּד בְּטִיהֲרָא וְאַקְבֵּיל לְאַרְעָא בְּיוֹם נְהוֹר : י וְאַהֲפֵיךְ חַגֵיכוֹן לְאֶבְלָא וְכָל תּוּשְׁבַּחְתְּכוֹן לְאִילְיָא וְאַסֵק עַל כָּל חַרְצִין

תולדות אהרן השמש בצהרים · מ"ק כה : חגיכם לאבל · שם עו ס

אבן עזרא

ולא ירד מסר אז נמכור הבר ביוקר ויקטינו האיפה שימודו בה הבר ויגדלו השקל לקחת יותר והם דברי מרמה באבן ובמאזנים : (ו) לקנות · הדלים בצערם מוכרים נפשם בכסף לקנות בר ואפילו בעבור דבר קל כמו נעלים מרוב הדחק : ומפל בר נשביר . הנופל מהכברה נמכור : (ז) נשבע · בגאון יעקב . הוא השם הנכבד שלא ידעו גיי רק יעקב ויפת אמר על הארון גאון עוזכם ויתן לשבי עוזו : (ח) העל · ועלתה כאר · חסר יו"ד כאילו כתוב כיאור והעד שהוא כופל זה הפסוק בסוף הפרק ושם כתוב עלתה כיאור כולה והטעם ראויה היא הארץ שתרגז ותטבע כי היא על המים וכן כתוב לרוקע הארץ על המים : (ט) והיה · אשנה המנהג לבוא השמש בחצי היום . כדרך וקדר עליהם היום : (י) והפכתי · שמחיה · הטעם הארץ כי כל

במ"ד : בצהרים י"ב בקריאה וסי נמסר במלכים א' סימ' י"ח :

רשי

ונפתח אוצרות בר שלנו : להקטין איפה · למכור במדה קטנה ולא כספים נקבל בשקל גדול : (ו) בעבור נעלים · בדיל דיחסנון : ומפל בר נשביר ומהממת עיבורא נזבין · את הפסולת שנפל מן החטים בנפה נמכור ביוקר לעניים : (ח) העל זאת לא תרגז הארץ · וכי אין עון זה כדאי שתחרב עליו הארץ : ועלתה כאור כלה . ובמקום אחר הוא אומר ועלתה כיאור כלה (לקמן ט) · וי"ת שניהם בשוה ויסק עלה מלך במשריתיה דסגיאין כמו נהרא ויחפינון טולה וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור ויש לפרש כמו (איוב לז) יפיץ ענן אורו על כפים כסה אור (שם לו) ועלתה כענן גשם כולה אפילה וחשיכה : ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים · נילוס עולה אחת לארבעים שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלה רפש וטיט על שפתו וכשחוזר מהשקות חוזר על גדותיו ומימיו מגלגלין והוא קרוי שיקוע שהטיט שעוכר את מימיו נשקע ונגרש כמו (ישעיה נז) ויגרשו מימיו רפש וטיט אף הארץ תקיא רשעים שבתוכה ואחר כך תנוח : (ט) והבאתי השמש בצהרים · כשיבא להם שלום גדול תבא מפלה פתאום ואמרו רבותינו (מ"ק כה) זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלום כמו שאמרו רבותינו (תענית כב:) אין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיה (ד"ה ב ל"ה) מה לי ולך לא עליך אתה היום כי אם לעבור דרך ארצך אל בית מלחמתי וגומר : השמש · מלכות בית דוד נמשלה כשמש שנאמר (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי : (י) והפכתי חגיכם לאבל . כענין שנאמר (ד"ה ב לה) וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו : וכל שיריכם לקינה · כענין שנאמר (שם) ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם

רדק

וחומר יעבור זה השבוע ושבוע האחר נפתח אוצר הבר ונמכור ודותים אותם כן עד שתתייקר התבואה וימכרו לרצונכם שבת שבוע כמו שבע שבתות תמימות תהיינה ויונתן פי' החדש חדש העיבור ופי' השבת שמטה שתרגם דאמרין אימתי ימטו ירח עיבור' וזבין עיבורא ושמיטתא ונפתח אוצרין לפי שבשנת העיבור מתארכת השנה ומיקרת התבואה וכן שנת השמטה שאינם זורעים מתיקרת התבואה ואוצרי פירות מתאוים שנת היוקר : ושבירה . ונמכור כי מוכר התבואה יקרא משביר כמו המשביר לכל עם הארץ אוכל בכסף תשבירני ושתבואה נקראת שבר לפי ששוברת הרעב וכן אמר שבר רעבון בתיכם על דרך ישברו פראים צמאם . להקטין איפה מקטינים האיפה שמוכרים בה ומגדילים השקל שלוקחים שהכסף במשקל גדול מלוקחי התבואה והאבן שבוקלים בה את הכסף מגדילים אותה ועוד מעותים המאזנים שהם מאזני מרמה אחר שיעותו אותם וכן ובגדי ערומים תפשיט וכן ועתני קמת והדומים להם הנה כי בשלשה פנים מדמים את העניים במכרם להם התבואה : (ו) לקנות · הם מתנכלים אליהם במה שיעשו להם שיקנו אותם כלומר שיקנו שדותיהם וכרמיהם בדמים קלים לרוב דחקם והם מביאים אותם לזה הדוחק במרמותיהם גם חושבים לקנותם הם עצמם לעבדים כמו שאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך ואביון בעבור נעלים שהוא דבר קל חושבים לקנותם בנכליהם אשר יכלו וי"ת בעבור נעלים בדיל דיחסנון וכבר כתבנו פירושו למעלה : ומפל בר נשביר . ואומרים גם הם אפילו מפל בר נשביר להם בעת היוקר שאין דרך למוכרו בשאר עתים ומפל בר הוא מה שנופל תחת הכברה כשכוברין החטה שהוא פסולת החטה ולא יאכלוהו בני אדם אלא מאכילים אותו לעופות הגדלים בבית אא"כ הוא יוקר גדול שאוכלים אותו העניים מרוב הדוחק : (ז) נשבע ה' בגאון יעקב , ר"ל כמו בי נשבעתי וכמו שאמר למעלה בנפשו והוא ית' הוא גאון יעקב או ר"ל גאון יעקב בהמ"ק כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה . וכן אמר למעלה מתאב אנכי את גאון יעקב ובית המקדש הוא גאון יעקב כי שם שכן הכבוד ונשבע בכבודו אשר השכין ביעקב והם בעונותיהם סילקוהו ממנו : (ח) העל זאת לא תרגז הארץ . אם על זאת הרעה לא תרגז הארץ דין הוא שתרגז הארץ ממקומה ותהפך : ואבל · וישחת כל יושב בה כי מי יוכל לסבל חמס גדול כזה וכמו שנשחתה הארץ במבול מ ני החמס ונהפכו סדום ועמורה מפני החמס כן ראוי שתשחת הארץ הזאת מפני החמס הזה : ועלתה כאר כלה . ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים דין הוא שתעלה כולה מים כמו כיאור ממצרים שעולה ומתגבר מתפשט על כל הארץ כאור כמו כיאור וכן אמר למטה בשנותו הפסוק ועלתה כיאור כלה : ונגרשה . שתהיה נגרשת ממקומה ויכסוה מים ותהיה נשקעת בתוך המים כיאור מצרים שמכסה היבשה בצאתו כי כשתרעש הארץ רעש גדול מקום פתיחתה ימלא מים ויגברו המים עד שיכסו המקום ההוא ואאז"ל פירש ונגרשה ונשקעה יצאו בגולה ממקום שבתם כצאת היאור ממקומו והוא שוקע בחפירות ונגבים שחופרים סביבותיו וכן ישקעו הם בגלות וי"ת ויסק עלה מלך וגו' ונשקעה ונשקה כתיב והכתיב ענין משקה כמו כי כלה משקה רוצה לומר שתהיה כלה מים והקרי ונשקעה הוא מבואר יותר שתהיה שקועה בתוך המים : (ט) והיה ביום ההוא · ביום חרבן הארץ : והבאתי השמש בצהרים . משל על רוב הצרה שתהיה להם על דרך שאמר וקדר עליהם היום : (י) והפכתי · ושמתיה

מצודת ציון

מוכר התבואה נקרא משביר כמו המשביר לכל עם הארץ (בראשית מ"ב) שבר כן תקרא התבואה וכן נאמר שבר רעבון בתיכם (שם מ"ג) וזהו לפי ששוברת הרעב על דרך ישברו פראים צמאם (תהלים ק"ד) : והשבת . כן תקרא שנת השמטה כמ"ש ובשנה השביעית שבת וגו' (ויקרא כ"ה) : בר . תבואה כמו לשבור בר (בראשית מ"ב) : איפה . שם מדה בת ג' סאים : ולעות · ענין עקום ודבר שאינו ראוי והוא מל' עון : (ו) נעלים · מנעלי הרגל : ומפל . מל' הפלה : (ח) תרגז . ענין תנועת הרעדה : ואבל · ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א') : כאור . כמו כיאור הוא הנילוס ונפלה היו"ד : ונגרשה · מל' גרושין ותנודה : ונשקעה . ענין נפילת הדבר בעומק כמו אז אשקיע מימיהם (יחזקאל לב) : (ט) והבאתי · ענין שקיעה כמו ובא השמש וטהר (ויקרא כ"ב) : בצהרים . הוא חצי היום : (י) קרחה . ענין נפילה ותלישת השער כמו קרח הוא (שם)

מצודת דוד

ר"ל החודש הידוע של הקציר כי בימי הקציר מוצאין העניים לאכול מהלקט והשכחה והפאה ואינם קונים תבואה למאכלם : ונשבירה שבר . כשיעבור החדש לא ימצאו מה לאכול ואז נמכור להם התבואה כפי אות נפשינו : והשבת · מלת מתי יעבור משמשת בשתים כאלו אמר מתי יעבור השבת הוא שנת השמיטה כי אז מתפרנסים העניים מתבואות הארץ מן המופקר ואינם קונים תבואה למאכלם : ונפתחה בר · כשיעביר השבת אז נפתח אוצרות התבואה : להקטין איפה · ר"ל לא נמכר באמת ובתמים כ"א נעסוק לרמותם להקטין מדת האיפה ולהגדיל משקל השקל לשות עוד כף המאזנים לעשות מרמה להכריע למטה את הכף שבו אבן המשקל למען יהא נראה שהכסף חסר הרבה : מאזני מרמה · לפי שמאזני משקל שלהם היו עשויות באופן שיכולים להכריע את הכף למה שהם רוצים לכן קראה מאזני מרמה : (ו) לקנות בכסף דלים . ר"ל נקח מהם כל כספם ברמיה עד שלא ישאר מאומה בידם ונקנה אותם בכסף לעשות עמהם עבודה : בעבור נעלים . ר"ל נקנה אותם בדבר מועט בעבור זוג מנעלים : ומפל בר נשביר · עוד היו אומרים לא נמכור להם תבואה נקיה אלא נערב בה הפסולת שמפילין מן התבואה בשעה שמרקדין אותה בנפה וכברה והם בע"כ יקנו עם הפסולת : (ז) בגאון יעקב . בה"מ יקרא כן כמ"ש וצבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז) : (ח) העל זאת . וכי על משפט כזאת לא תרעד הארץ ולא תשחת כל היושבים בה : ועלתה כאור · ר"ל דין הוא שתעלה המים על כלה כמו היאור המכסה כל הארץ בצאתו להשקות השדות: ונגרשה ונשקעה . המים השוטפים יגרשו רפש וטיט ואח"ז יהיה נשקע הרפש והטיט לרדת אל קרקעות המים כמו יאור מצרים שבעת שמתגבר ועולה מעלה רפש וטיט ואחר זה שוקעים למטה ר"ל מהדין להשמיד הרשעים מן הארץ ואחר זה תהיה הרווחה : (ט) והבאתי . אשקיע את השמש בעת צהרים בזמן תקפה ר"ל בעת ישבו בהשקט ושאנן תבוא הצרה פתאום : והחשכתי · אביא חושך על הארץ ביום שיש בו אור רב והוא כפל ענין במ"ש : (י) והפכתי . תמורת שמחת החג יהיה אבל ותמורת השירה יהיה קינה : והעליתי . ר"ל אביא עליהם צרה עד שכולם ילבשו שק על מתניהם ויקרחו קרחה בראשם והם ענין צער ואבלות : ושמתיה

רשי

בקינותיהם: כאבל יחיד. כאב שמתאבל על בן יחיד: (יא) כי אם לשמוע. שמפסוק מהם רוח הקדש: (יג) תתעלפנה. תפרח רוחם כמו ויתעלף (יונה ד) וכן עגי השדה עולפו (יחזקאל לא) וכן בלשון משנה יתעלפם שממייר"ך בלע"ז: (יד) חי אלהיך דן. אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן: (א) נצב על המזבח. מסתלק שכינתא למדבחא דרך יציאתם חוץ על מזבח הזהב שהוא בהיכל והוא מעשר מסעות שנסעה שכינה: הך הכפתור. שהוא בראש הגג: וירעשו הספים. איסקופות הבית התחתונות כך יהרג המלך וירעשו השרים: ובצעם בראש כולם. כמו ופצעם וי"ם כפתור המנורה ספי מנרתא יתקטל מלכא יאשיהו וירעשו הספים ויחרב ביתא ויתפגרן עזרתא: ובצעם בראש כולם. ומאני מקדשא בשביה יהכון ובצעם כמו שמוגם יגלם

עמוס ח

מתנים שק ועל כל ראש קרחה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר: יא הנה ימים באים נאם אדני יהוה והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי יהוה: יב ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר יהוה ולא ימצאו: יג ביום ההוא תתעלפנה הבתולת היפות והבחורים בצמא: יד הנשבעים באשמת שמרון ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע ונפלו ולא יקומו עוד:

ט א ראיתי את אדני נצב על המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים ובצעם בראש כלם ואחריתם בחרב אהרג לא ינוס

י"א רפין · ד' דגשים · ה' · ו' פסוקים · ב' סיפלו · קל"ד · ב' מ"ל · ג' חד מ"ל

תרגום

סק ועל כל ריש מרט ואשוינה כאבל יחיד וסופה כיום מריר: יא הא יומיא אתן אמר יי אלהים ואשלח כפנא בארעא לית דכפן למיכל וליתדי צחי למשתי אלהין לקבלא ית פתגמא דיי: יב וישתלחון מימא עד מערבא ומצפונא עד מדינחא יהכון למתבע אולפן מן קדם יי ולא ישכחון: יג ביומא ההוא ישתלהין כנישתא דישראל דאינון דמין לבתולן שפירן דטעאה בשפרהן עם עולימין חיבין ויהון מטרפין ורמן בצחותא: יד די מקימין בחובת שמרון ואמרין קימא דחלתא די בדן וקימין נימוסי באר שבע ויפלון ולא יקומון עוד: א אמר עמוס נביא חזיתי ית יקרא דיי אסתלק מכרובא ושרא על מדבחא ואמר אם לית עמא בית ישראל תייבין לאוריתא טפי מנרתא אתקטל מלכא יאשיה ויחרב ביתא ויתפגרן עזרתא ומני בית מקדשא בשביא יהכון ושאריהון בחרבא אקטול לא יערוק

אבן עזרא

כל יושביה יתאבלו כאבל אב על בן יחיד: ואחריתה כיום מר. שלא נראה כמוהו: (יא) הנה. והשלחתי כמו משליח רעב בעבור שאמר אמליה לא תביא התנבא כי ימותו הנביאים: (יב) ונעו. מים סוף שהוא דרומי לארץ ישראל עד הים הגדול מבוא השמש ישוטטו ישראל: (יג) ביום. הטעם כאשר לא ימצאו דבר יי' תבכינה הבתולות ואפילו היפות עד שלא יועיל להם היופי שלהם כי יתגנו מרוב הצער גם הבחורים כי השם סר מעליהם כמו שאול שלא ענהו השם גם בחורים גם בחלומות גם בנביאים: (יד) הנשבעים. ואשר יפחדו ממנו כן יהיה ונפלו ולא יקומו עוד: (א) ראיתי. במראות הנבואה ראה כבוד השם נצב על המזבח וצוה לאחד מן המלאכי' הך כפתור פתח בית יי' כי כן המנהג לשום כפתור למעלה מן הפתח והוא כעין ספות אשר יסמכו עליו הספים: ובצעם. כמו ופצעם מטעם המקום כי יפצעו כל אנשי סביב הם הכהנים: ואחריתם. בניהם כמו ולא לאחריתו

אם

מסורה

למים ה' דגשים בקריא' וסי' ויצמא שם העם למים. רפאתי למים האלה. הוי כל צמא לכו למים. ואדיריהם שלחו צעיריהם. לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם: ולא יקומו ב' וסימ' היפלו ולא יקומו. וחי דרך באר שבע: אהרג ב' חד מ"ל וחד חסר וסימ' וכל שריה אהרוג עמו אמר ה'. ובצעם בראש כלם. קדמא מ"ל:

תולדות אהרן

כיום מר. ברכות יז סוכה כה מ"ק כה זבחים ק: ימים באים. שבת קלח: באשמת שומרון. שם סו: אלהיך דן. (שבת ח): נצב על המזבח. ר"ה לא (סוטה יז):

רדק

ושמתיה כאבל יחיד אשים הארץ לאבל גדול כאב המתאבל על בנו יחידו שהוא אבל גדול לו וכן יתאבלו יושבי הארץ אבל כבד מאד: ואחריתה כיום מר. בסוף הענין בגלות שוגות כי אבל היחיד סוף יום מר: (יא) הנה ימים באים. לפי שהם מאסו בנבואת האל יתברך כמו שאמר למעלה לא תנבא ולא תטיף אמר כי עוד יבאו ימים שיתאוו לנבואת האל ית' ולא ימצאו והם כל ימי בית ב' אחר נבואת מלאכי הנביא כי בו פסקה הנבואה וכן כל ימי הגלות הזה: והשלחתי רעב בארץ. בארץ ישראל יהיה להם זה הרעב וזה הצמא כמו שאדם הרעב שמשוטט לבקש לחם וכמו האדם הצמא שהוא מחפש למצוא מים כן ישוטטו ישראל אחר שתפסק הנבואה לבקש דבר ה' שהוא הנבואה ולא ימצאו וזה כל ימי בית שני וכל ימי זה הגלות: (יב) ונעו מים עד ים. פירש החכם רבי אברהם א"ע ז"ל מים הדרומי שהוא ים סוף עד ים הגדול שהוא מערב א"י ומצפון ועד מזרח והנה זכר ארבע הרוחות ופנה בא"י לא ימצאו דברי הנבואה כ"ש חוצה לארץ וביומי הגלות: (יג) ביום ההוא תתעלפנה. ענין עייפות ויגיעת הנפש עד שלא יוכל האדם לעמוד על עמדו וכמעט תצא רוחו וכן ותך השמש על ראש יונה ויתעלף וכדברי רבותינו ז"ל שלא יתעלפה: הבתולות היפות והבחורים בצמא. אפילו הבתולות והבחורים שדרכם להתעסק בתענוגי העולם יצמאו על דבר ה' לשמעו לאורך הימים שיפסק מהם יתאוו אליו מאד: (יד) הנשבעים באשמת שמרון. כמו שמואסים ביום דבר ה' ונשבעים באשמת שמרון וחי אלהיך דן תחת חי ה' כן יתאוו לו עוד ולא ימצאוהו ואשמת שמרון הוא העגל אשר בבית אל ותולה אותו בשמרון כי ראש מלכות אפרים שמרון והמלכים הם המחזיקים בעבודת העגלים והעם אחריהם כמו שפירשנו למעלה: ואמרו חי אלהיך דן. ויאמרו כנשבעים אחד לחברו חי אלהיך אשר בדן והוא העגל כי האחד היה בדן והיו נשבעים באותו שבבית אל וכאותו אשר בדן: וחי דרך באר שבע. כי מבאר שבע שהוא סוף התחום האחר כמ"ש מדן ועד באר שבע ומרוב שהיו דבקים בעבודת העגלים היו חושבים שהיו מקבלים שכר טוב אם ילכו מלעבוד אותו אשר בדן כמ"ש וילכו העם לפני האחד עד דן והיו נשבעים חי אותו שהלכנו אליו דרך באר שבע: ונפלו. אותם שעושין כן יפלו ולא יקומו עוד וי"ת דמקיימין וגומר תרגם דרך כמו נימוס וסודעת להם את הדרך: (א) ראיתי את ה' נצב על המזבח. אחר שראה במראה הנבואה כבוד ה' נצב על המזבח בבית המקדש: ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים. אמר למלאך שיכה כפתור כהיכל והספים הם שתי מזוזות השער והכפתור הוא המשקוף אשר עליהם וקרא כפתור לפי שמציירים בו כפתורים ופרחים ואמר לו שיכה הכפתור ומכת הכפתור ירעשו הספים: ובצעם. המלה מלעיל בשני פתחין והוא לווי ופתח העי"ן מקום נר"י כי המנהג בנר"י כמו שמעם שלחם כן כתבו רבי יונה וכן כתבו אחז"ל לפי שאמר הך לווי ובצעם גם כן לווי ויתכן שיהיה פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו ר"ל ויבצעם האל יתברך או האויב אם יאמר על האל יתברך כמו שאמר אחר כן אהרוג טוב ואע"פ שאמר מתחלה ובצעם לשון נסתר ואח"כ אמר אהרוג כן מנהג המקרא בהרבה מקומות ונפתחה עי"ן ובצעם מפני שהמלה מלעיל ופי' בצעם ענין חתיכה וכריתה כמו מן הדגים יתר ידו ויבצעני ותרגום פתות אותה פתים בצע יתה בצועין: ופי' בראש כולם מי שהוא בראש כולם והם הכהנים ואמר שיבצעם האל ית' כי גם הם פשעו בו: ואחריתם. אחר העם. כמו ואחריתך בחרב יפול כמו עמך וקרא העם אחרית לפי שהם אחרית לראשי העם והכפתור שאמר הוא משל לראשים כמו שהוא ראש השער וכן מה שאמר שראה שהיה נצב על המזבח לומר שלא רצה בעבודת הכהנים: לא ינוס להם נס. מאותם שנתחייבו הריגה כי מהם שנתחייבו גלות: ולא ימלט. שיתבא

לו

מצודת דוד

ושמתיה. אשים עדת ישראל להיות מתאבלים כדרך האבילות שעושין על בן יחיד שמת: כיום מר. הוא יום מיתת בן יחיד וכפל הדבר במ"ש: (יא) כי אם לשמוע וגו'. ר"ל יהיו תאבים אל הנבואה ולא ימצאו כי תפסק הנבואה בהיותם בגולה: (יב) ונעו. ינועו ללכת מים הדרומי הוא ים סוף שהוא בדרומה של א"י עד הים המערבי ומגבול הצפוני על גבול המזרחי ר"ל אפי' בא"י תפסק הנבואה: ישוטטו. ילכו אנה ואנה לבקש דברי נבואה ולא ימצאו: (יג) ביום ההוא. הוא ימי הפורעניו': בצמא. בעבור הצמאון יתעלפו הבחורים והבתולות כי לא ימצאו מים לשתות כאשר ילכו בגולה: (יד) הנשבעים. ר"ל כי הם הנשבעים בעגל של שומרון ובשבועת' יאמרו זה לזה הבריתי נשבע חי אלהיך העגל העומד בדן: וחי דרך. ר"ל חי הולכי דרך באר שבע אל המזבחות שעמדו שם לעכו"ם כמ"ש ובאר שבע לא תעבורו (לעיל ה'): ונפלו. לכן יפלו ולא יקומו עוד ר"ל בזמן בית השני לא יקומו כולם יהודה ואפרים: ט (א) הך הכפתור. הכה את הכפתור הוא המשקוף ומסבתה ההיא ירעשו המזוזות ר"ל באבדן המלך יחרדו השרים ועל יאשיהו יאמר כי אחר שנהרג הוא הוסף המלוכה ולא היה ביד השרים להמליך מלך מדעתם ואשר המליכו את יהואחז הסירו מלך מצרים מן המלוכה ונתן עונש על הארץ כמ"ש במ"ב ומאז לא המליכו מלך מדעתם: ובצעם. חמדת עשרם יגלה מראש כולם כי עד שלא גלו הם בימי צדקיה הוליא נ"נ אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך כמ"ש במ"ב: ואחריתם. בניהם ובנותיהם אהרוג בחרב הכבליים: לא

ינוס

מצודת ציון

(שם יג): (יב) ונעו. מלשון תנועה: ישוטטו. ענין ההליכה אנה ואנה כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה'): (יג) תתעלפנה. ענין התלשות ועדר ההרגשה כמו בניך עלפו (ישעי' נ"א): (יד) באשמת. מלשון אשם וכן תקרא העכו"ם כן מאשמת עובדיה וכן תקרא פסע עכו"ם כמ"ש והפסע שמם (דניאל ח): עוד. ענין זמן רב ודוגמתו ויבך על צואריו עוד (בראשית מ"ו): (א) הכפתור. הוא המשקוף וקראו כפתור לפי שעושין בו ציורי כפתורים העגולים כעין תפוחים וכן בכפתורים ילינו (צפניה ב): וירעשו. ענין תנועה חזקה: הספים. הם המזוזות כמו וסף השער (יחזקאל מ): ובצעם. חמדת עשרם כמו בצע כסף (שופטים ה): ואחריתם. כן יקראו הבנים והבנות כמו ולא לאחריתו (דניאל י"א): ינוס. ענין בריחה: נס. כמו מהם

אבן עזרא

(ב) אם יחתרו בשאול · למטה וכתוב ערום שאול נגדו : בראש הכרמל · יערו וכרמלו ואם בקרקע הים ישכנו נחש והוא דג גדול דומה לנחש וכתוב נחש בריח נחש עקלתון : (ג) ואם. כל זה דיבר הנביא להפחיד מי שאין לו לב להבין גבורת השם : (ד) ושמתי עיני. פירוש לראותו והנה נכון הוא לטובה גם לרעה : (ה) ואדני הטעם שיגזור גזירה עליה : ותמוג · הפך תולדתה כי היא יבשה : ואבלו כל יושבי בה · כדור המבול : ועלתה. וטעם ועלתה כיאור שיעלה בתמוה : (ו) הבונה. הטעם להזכיר זה כי הוא ברא הארץ וכל יושביה ואנה יוכלו להסתר ולברוח מפניו והנה בכל הארץ יגע ומיד תמוג ואף כי חנק מאלפי אלפים הם בן אדם היושבים בה ושב ואמר כי הארץ לא תעמוד כי אם בכח שמים והמעלות הם גלגלי הרוח והקור והאש כי הם כולם גלגלים זה למעלה מזה והנה אלה בין הארץ ובין השמים : ואגדתו · הם החיים : על ארץ יסדה · שהם כאגודות והזכיר טעם אחרת הקורא למי הים לצורך החיים להוריד מטר והטעם כי אני הכינותי לבני האדם כל צרכם והנה איטיב להם אם ישמעו בקולי ואם מרדו בי לא ימלטו כי הכל בידי : (ז) הלא . אמר יפת כשי

תרגום

לְהוֹן דַעֲרִיק וְלָא יִשְׁתְּזֵיב לְהוֹן דְמִשְׁתֵּיזֵיב : ב אִם יַדְמוֹן לְאִטַמָרָא כִּדְבִשְׁאוֹל מִתַּמָן בְּמֵימְרִי יַדְבְּרִינוּן סַנְאֵיהוֹן וְאִם יִסְקוּן בְּטוּרִין דְרָמִין עֲד צִית שְׁמַיָא מִן תַּמָן בְּמֵימְרִי יַחֲתוּנוּן : ג וְאִם יַדְמוֹן לְאִטַמָרָא בְּרֵישֵׁי מִגְדְלֵי כְּרַכַּיָא מִתַּמָן אַפְקִיד בְּלוּשִׁין וְיִבְלְשׁוּנוּן וְאִם יִטַּמְרוּן מִן קֳדָם מֵימְרִי בְּנִיסֵי יַמָא מִתַּמָן אַפְקִיד יַת עַמְמַיָא דְתַקִיפִין כְּחִוְיָא וְיִקְטְלוּנוּנוּן : ד וְאִם יְהָכוּן בְּשִׁבְיָא קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מִתַּמָן אַפְקִיד יַת דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִקְטְלוּנוּנוּן וַאֲשַׁוֵי מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן לְבִישָׁא וְלָא לְטָבָא : ה וַיְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת דִי נָזֵיף בְּאַרְעָא וְזָיעָא וְיִצְדוֹן כָּל דְיָתְבוּן בַּהּ וְיִסֵיק עֲלָהּ מְלַךְ בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ דְסַגִי כְּמֵי נַהֲרָא וְיַחֲפִינַהּ כּוּלַהּ וְתִשְׁתַּקַע כְּנַהַר מִצְרָיִם : ו דִי אַשְׁרֵי בְּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וּכְנִשְׁתֵּיהּ עַל אַרְעָא קַשְׁטְהּ דִי אֲמַר לְכַנָשָׁא מַשִׁרְיָן דְסַגִיאִין כְּמֵי נַהֲרָא וּמְבַדַר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ שְׁמֵיהּ : ז הֲלָא כִּבְנִין רְחִימִין אַתּוּן

מקרא

לָהֶם נָס וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט : ב אִם־יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל מִשָּׁם יָדִי תִקָּחֵם וְאִם־יַעֲלוּ הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אוֹרִידֵם : ג וְאִם־יֵחָבְאוּ בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ וּלְקַחְתִּים וְאִם־יִסָּתְרוּ מִנֶּגֶד עֵינַי בְּקַרְקַע הַיָּם מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַנָּחָשׁ וּנְשָׁכָם : ד וְאִם־יֵלְכוּ בַשְּׁבִי לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַחֶרֶב וַהֲרָגָתַם וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה : ה וַאדֹנָי יְהוִה הַצְּבָאוֹת הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וַתָּמוֹג וְאָבְלוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ וְעָלְתָה כַיְאֹר כֻּלָּהּ וְשָׁקְעָה כִּיאֹר מִצְרָיִם : ו הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ הַקֹּרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ : ז הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי

ג׳ וסי׳ תפיס לגברא דשבא שביא ולדקים חמא וערק דפשט ידא באיתתא חכימתא ד׳ כמיכא · כ׳ מסכן · ל׳ · ד׳ · ל׳ · ד׳ · ג׳ מ״ל · ל׳ ומ״ל · ל״ד מ״ל · ס׳ מ״ל · תיו ק׳ ל׳ ט׳ · י׳ מ״ל ל׳ · ל׳

תולדות אהרן ואגודתו · חגיגה יב אבות ח מנחות כז כריתות : זוכר לו : כבני כשיים · מ״ק יז :

רשי

יגלה בראש כולם : (ב) אם יחתרו בשאול . אם ידמון לאיטמרא כדבשאול : ידי תקחם . במימרי ידברינון סנאיהון : ואם יעלו השמים . ואם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מתמן במימרי יחתונון : (ג) בראש הכרמל · ברישי מגדלי כרכיא : משם אחפש . מתמן אפקיד בלושין ויבלשונון : בקרקע הים · בניסי ימא אף הים : אצוה את הנחש · י״ת עממיא דתקיפין כחויא : (ה) הנוגע בארץ ותמוג · דנזיף בארעא וזיע ותמוג לשון טע וה׳ הוא הנוגע בארץ ותמוג כלומר גזירה זאת מאתי יצאה : (ו) ואגודתו · קבוצת בריותיו · ד״א קבוצות הישרים היא היתה יסוד הארץ לתקנת השמים שבשבילם הכל קיים : הקורא למי הים · דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא : (ז) הלא כבני כושיים אתם לי · למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר אינכם שבים אלי הלא מן בני נח באתם כשאר עכו״ם ככושיים אשר דמיתם להם כענין שנאמר (ירמיה יג) היהפוך כושי עורו

ק

ימלט י״ג וסי׳ בלשון תרגום תפש לגברא דשבא שביא וצדקיהו חמא וערק דפשט ידא באתתא חכימתא ושקרת במיכאל ׳ ופי׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימ׳ י״ח וירמיה סי׳ מ״ו : הנוגע ג׳ מלאים וסימנהון וכל הנוגע בהם יטמא דאשה כי יזוב זוב · הנוגע בארץ ותמוג · ואין נוגע בארץ דדניאל · א״נך : על ארץ ט׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ושבתי את שבות מצרים · גבה לך ביפיך : ואמרת אעלה על ארץ פרזות . הבונה בשמים מעלותיו · להמטיר על ארץ לא איש · ידין בגוים מלא גויות. עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים · יהללו את שם ה׳ כי נשגב · והיה במלאת שבעים וכל

רדק

או שיניתו האויב מלסרגו וי״ת כן אמר עמוס נביא חזיתי וגו׳ ונדרש ראיתי את ה׳ נצב על המזבח שהיה עומד על הדור לזוכתו ויאמר הך הכפתור זה יאשיה וירעשו הספים אלו סנקליטין שלו ובצעם בראש כולם א״ר פנחס א״ר יוחנן משל לשאה שהיה מלאה עונות מי מקטרג בה גזל וזנו ובצעם מן ובולע בדך והגזל הוא בראש כל העונות ור׳ יהודה אומר משמיה דרבי יוחנן משל לבני אדם שהיה בהם עכו״ם וגלוי עריות ושפיכות דמים הגדול שבהם שקול כנגד כולם : (ב) אם יחתרו · אין להם מנוס ומפלט ממני לא למעלה ולא למטה ומפני זה זכר שאול ושמים כמו שאמר דוד אם אסק שמים וגו׳ וענין חתירה כענין חפירה כמו ואחתור בקיר : (ג) ואם יחבאו בראש הכרמל · יש מערות בראש הכרמל שיתחבא האדם בהם : ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים · ואם יחשבו להסתר בקרקע הים : את הנחש . הוא התנים הגדולים אשר בים והוא לויתן וי״ת ואם ידמון וגו׳ . ונסי ימא הם איי הים : (ד) ואם ילכו · גם אותם שילכו בשבי כאותם שהלכו למצרים יוחנן בן קרח ואשר עמו שהלכו שם מרצונם וחשבו להנצל שם מהרעב ומהחרב ועברו על דברי ירמיהו ושם השיגתם החרב כמו שאמר להם ירמיהו : (ה) ואדוני ה׳ הצבאות . הוא שהוא אלהי הצבאות לצבאות מעלה ומטה ובידו הכל הוא יחריב ארצם והוא הנוגע בארץ ותמוג כמו שאמר למעלה תרגז הארץ ורגוז הארץ הוא הרעש ובמקום הרעש יהיו מים כמו שפירשנו למעלה וזהו שאמר ותמוג הארץ שהוא תמיסת הארץ במים כמו ברביבים תמוגגנה. והוסיף עוד ואמר ועלתה כיאור כולה ואמר ואבלו כל יושבי בה כלומר ישחתו ויאבדו כל יושביה ולמעלה אמר ואבל כל יושב בה ל׳ יחיד דרך כלל והנה אמרו ואבלו כל יושבי בה ל׳ רבים דרך פרט : ועלתה כיאור. ולמעלה אמר ועלתה כאור בחסרון היו״ד· ושקעה ולמעלה ונשקה: (ו) הבונה בשמים מעלותיו· כתיב מעלותו בלא יו״ד הרבים וקרי ביו״ד וכמוהו רבים והשמים הוא כלל לכל הגלגלים והנה הוא בנה מעלות בשמים והם ט׳ גלגלים שהם זה למעלה מזה : ואגדתו על ארץ יסדה · ואגדה הוא האש והרוח והמים שהם לאגדה אחת זה למעלה מזה והם על הארץ והנה זכר יצירת כל העולם מעלה ומטה והטעם איך לא יראו מפניו ואיך יוכלו להסתר מנגד עיניו והוא ברא כל העולם ושופט ומשגיח על הכל כמו שאמר ה׳ צבאות והוא ברא הכל וישחית הכל כשירצה הוא הארץ אשר יסדה על מכוניה והיושבים עליה אם ירבו לחטוא ישחית בנינו כמו שעשה במבול ובסדום ועמורה והנה הכל בידו כחומר ביד היוצר שיעשה כלי וישחיתהו ויעשה כלי אחר כן הוא ית׳ ישחית בנינו כשירצה ויעשה בהם דבר והפכו גם בקיום העולם עשה הפכים כמו שהוא קורא למי הים וישפכם על פני הארץ כמו שפי׳ למעלה והחכם רבי אברהם בן עזרא ז״ל פירש בשמים האויר המעלות הם שלשה היסודות שהם גלגלים זה למעלה מזה ואגודתו הם החיים על ארץ יסדה שהם האגודות : (ז) הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל · כבני כושיים שהם עבדים והם השחורים מבני כוש בן חם שהם נמכרים לעבדים כן היה ראוי

שתהיו

מצודת ציון

מהם : ימלט · ענין המלטה : פליט . ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב׳) : (ב) יחתרו · ענין חפירה בקרקע כמו חתר בחשך בתים (איוב כ״ד) : בשאול · בקבר עמוק : (ג) יחבאו . ענין הסתרה כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כו) : אחפש . ענין חקירה כמו ויחפש רוחי (תהלים עז) : הנחש . הוא הלויתן הדומה למראה נחש וכמ״ש על לויתן נחש בריח (ישעיה כז) : ונשכם . מל׳ נשיכה בשינים : (ה) ותמוג . מל׳ המגה והמסה : ואבלו . ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א) : ושקעה · ענין נפילת הדבר בעומק כמו אשקיע מימיהם (יחזקאל לב) : (ו) מעלותיו · מלשון עלייה הבנוי ממעל ואמר בלשון שאלה על הגלגלים : ואגודתו . ענין קבוצה אחת וכן יהיו לאגודה אחת (ש״ב ב) : (ז) כבני כושיים · הם האנשים השחורים מבני כוש

מצודת דוד

ינוס וגו׳ . הרוצה להניס לא יוכל : ולא ימלט וגו׳ . הוא כפל ענין במ״ש : (ב) אם יחתרו בשאול · אם יעשו לעצמם מחתרת בשאול ר״ל בעומק הארץ להסתתר שמה הנה ידי תקחם משם למסרם ביד האויב והוא ענין מליצה ור״ל שלא יועילו לעצמם בשום תחבולה להנצל מיד הבבליים : משם אורידם · להיות נמצאים ביד הבבליים : (ג) ואם יחבאו . ואם יסתירו עצמם בראש הר הכרמל שהיה שם מקומות מסתרים : משם אחפש . ממקום מחבואם אחפשם למצוא אותם ולקחתים למסרם ביד הבבליים : ואם יסתרו · ואם יחשבו להסתר מפני בקרקעית הים : משם . מקרקעית הים אצוה את הנחש הוא הלויתן שהוא ינשך אותם והכל הוא ענין מליצה : (ד) ואם ילכו בשבי · ר״ל אם יכנעו לפני הבבליים וימסרו עצמם בשבי למען ירחמו עליהם : משם . ממקום שילכו אצוה את החרב להרגם ר״ל לא יועיל להם ההכנעה כי עכ״ז יהרגום הבבליים בארצות גלותם : ושמתי וגו׳ . אשגיח עליהם לעשות עמהם רע ולא לעשות עמהם טובה : (ה) וה׳ וגו׳ · והנה ה׳ הוא המושל בצבאות מעלה ומטה ויוכל הוא לעשות חפצו בכל מקום ובכל דבר : הנוגע בארץ · כאשר יגע בארץ היא נמסת וכלה וכל היושבים בה יהיו נשחתים : ועלתה · המים תעלה על כולה כמו היאור המכסה את פני הארץ בבואו להשקות השדות : ושקעה · ר״ל עם כי בתחילה יגברו המים רפש וטיט הנה אח״ז תהיה נשקע הרפש והטיט לרדת אל קרקעית המים כמו יאור מצרים שאחר שנגרשין מימיו רפש וטיט אח״ז נשקע למטה ר״ל אחר השמדת הרשעי׳ תהיה ההרווחה : (ו) הבונה · הוא הבונה בשמים מעלותיו זה למעלה מזה ועל גלגלים יאמר שהם זה למעלה מזה : ואגודתו . קבוצת בריותיו יסדה על הארץ : הקורא למי הים · להעלותם בהעבים ואח״ז שופכם ומורידם ע״פ הארץ : ה׳ שמו · המורה שהכל שלו ובידו ומוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא לא תמצאו א״כ שום תחבולה להנצל לו מהפורענות שהוא מייעד להביא : (ז) הלא

כבני

רשי

כך אתם אצלו להטיב : הלא · במוכתי תחילת בוחרי בכם היא הוצאה שהוצאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כך הוצאתי מכפתור כשבאו כפתורים על עוים כענין שנאמר (דברים ב) והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו' כבשו גם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והוצאתים מידם ואעפ"כ לא עשיתים לי לעם : וארם מקיר · וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולקץ הימים משתבטל מלכות אשור יצאו : (ח) והשמדתי אותה · הממלכה הם בית יהוא אבל בית יעקב לא אשמיד : (ט) כי הנה אנכי מצוה · להגלותם ולהניעם בכל הגוים הנעה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שכוברין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לצאת ואז המנענע מנענע בכל כחו : ינוע · על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע שהוא דבר הנע מאליו : (י) לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה . בשביל עוונינו לא תמהר הרעה לגשת ולבא : (יא) ביום ההוא · אחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המוכן לגאולה ובו אקים סוכת דוד הנופלת · ת"י מלכותא

דבית

אבן עזרא

נשי הכושים הפקר ואין איש יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם איככם כמו הפלשתים מכפתור וארם מקיר שנתערבו ויתכן כי טעם הלא את ישראל העליתי הנה כבר ידוע כי אני אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ומ"ם מארץ ישרת בעבור אחרת וככה הוא העליתך ממצרי' ומפלשתי' ומכפתור וארם מקיר : (ח) הנה · מי גרם לכם להיותכם כבני כושיים שלא תדעוני כמלכים שלכם כי כל מלכי ישראל עשו הרע על כן אשמיד ממלכת ישראל ולא יהיה עליהם מלך עוד בגלות שומרון והשבטים ביד מלך אשור : (ט) והניעותי בכל הגוים · שגלו בחלח וחבור וערי מדי · וטעם לא יפול צרור ארצה כאשר אמר כי לא ישמיד בית יעקב רק מקצתו לבדו ויפת אמר כל ממלכות הארץ ישמיד רק ישראל לבדו ישאר ופירוש סוכת דוד על חזקיהו שנמלט מיד סנחריב ויצא שמו עד למרחוק וכן כתיב : (י) בחרב · כאשר יפול מה שאיננו דגן מהכברה שאין בו תועלת ככה יאבדו רשעי ישראל שהם אומרים בעבור רשעם לא תקריב הרעה לבוא ורבי ישועה אמר כי בעדינו כמו אלינו : (יא) ביום · יום יאמר על העת : למען

תרגום

יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהֹוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר׃ ח הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהֹוָה׃ ט כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃ י בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ

ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ומ״ל · ותסר יו״ד׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ ומ״ל · ל״ג ו׳

חָשִׁיבִין קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ הֲלָא יַת יִשְׂרָאֵל אַסֵּקִית מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּפְלִשְׁתָּאֵי מִקַּפּוּטְקִיָא וַאֲרָם מִקִּירֶנֵי׃ ח הָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים גְּלַן עוֹבָדֵי מַלְכוּתָא חַיַּבְתָּא וְאֱשֵׁיצֵי יָתַהּ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא בְּרַם אֲרֵי לָא גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה אֱשֵׁיצֵי יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ׃ ט אֲרֵי הָא אֲנָא מְפַקֵּיד וַאֲבַדַּר בְּכָל עַמְמַיָּא יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִמְחַזְּרִין בְּעַרְבְּלָא וְלָא נָפֵיל מִנֵּיהּ אֶבֶן מְבֵינָהּ לְאַרְעָא׃ י בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן כָּל חַיָּבֵי עַמִּי דְאָמְרִין לָא תֵיתֵי וְתוֹחֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָּא׃ יא בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲקִים יַת מַלְכוּתָא דְבֵית דָּוִד דִּנְפַלַת וְאֶבְנֵי יַת כְּרַכֵּיהוֹן וּכְנִישָׁתְהוֹן אַתְקֵין וְתִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְוָתָא וְתִגְמַר וּתְשֵׁיצֵי סַגֵּי מַשִׁרְיָתָא וְהִיא תִתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלֵיל כְּיוֹמֵי

ארץ מצרים דאורי' דכוו' : אקים ו' וסי' אקים את יצחק·נביא אקים אל עלי · ואקים אל עלי · ואת דוד מלכם · אקים את סוכת דוד

תולדות אהרן סכת דוד . סנהד' צו זוהר פקודי ויקרא :

רדק

שתשיו אתם עבדים לי כי מבית עבדים קניתי אתכם והעליתי אתכם מארץ מצרים : ופלשתיים מכפתור וארם מקיר · זה נפרש בענין תמה וכי העליתי פלשתים וארם מגלותם כמו שהעליתי אתכם מארץ מצרים כי אני הגליתי אותם מארצם בעבור הכבתכם לפי שהיו שכניכם והרעו לכם מאד והגליתי אותם מארצם ואח"כ לא העלית יאותם מגלותם כמו שהעליתי אתכם מגלותכם ואע"פ שעדיין לא גלו ארם ופלשתים כשנאמרה נבואה זאת כי ארם גלו בימי אחז שהגלה אותם מלך אשור אל קיר כמו שכתוב ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה וכן התנבא זה הנביא על גלותם כמו שאמר וגלו עם ארם קירה ופלשתים גלו בימי צדקיהו כמו שכתוב בספר ירמיהו שהתנבא הוא על חרבנם ועל גלותם אעפ"כ זכרם הנבואה כן כי דברי הנבואה הם במקומות רבים עבר במקום עתיד שהרי הוא כאלו נעשה כי דברי האל יתברך אמת ופירוש מכפתור פלשתים שהגלתי מכפתור כי פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שאמר אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים וכן כתוב בנבואת ירמיהו על פלשתים כי שודד ה' את פלשתים שארית אי כפתור ואמר פלשתים שגלו מכפתור העליתי אותם מגלותם אחר כן וכן ארם העליתי אותם מקיר אחר שגלו אליה כמו שהעליתי אתכם מגלותכם ממצרים זהו הפירוש הנראה לי בפסוק הזה כי קשה הוא לפרשו . ולכתוב גם כן מה שפירשו בו המפרשים והבוחר יבחר לו הטוב רש"י ז"ל פירש הלא כבני כושיים למה אמנע מלהפרע מכם אחרי שאינכם שבים אלי הלא מן בני נח באתם כשאר האומות ככושים אשר אינם שבים אלי ונדמתם להם כענין שנאמר היהפוך כושי עורו וגו' גם אתם תוכלו להטיב הלא בטובתי תחלה בחרתי בכם והיא ההוצאה שהוצאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כן הוצאתים מכפתור כשבאו כפתורים על העוים כענין שנאמר והעוים היושבים בחצירים עד עזה וגומר כבשו גם את בני עזה ושאר סרני פלשתים היושבים תחתיהם והוצאתים מידם ואף על פי כן לא עשיתים לי לעם ; וארם מקיר · וכן אני עתיד להעלות ארם מקיר שסנחריב הגלה אותם מארצם לשם ולקץ הימים כשתבטל מלכות אשור יצא משם והחכם רבי אברהם בן עזרא כתב כן אמר יפת כי נשי הכושיים הם הפקר ואין איש מהם יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם ואיככם כמו פלשתים מכפתור וארם מקיר שהתערבו זה בזה ויתכן כי טעם הלא את ישראל העליתי הנה דבר ידוע כי אני אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ומ"ם מארץ ישרת בעבור אחר וככה הוא העליתי אתכם ממצרים ומפלשתים ומכפתור וארם מקיר ואדוני אבי ז"ל פירש הלא כבני כושיים אתם שאינם משתנים בעורם כל ימיהם כך איננם סרים מדרכיכם הרעים הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים משעבודם ופלשתים מכפתור באו להם משפחותיהם שהחריבו אותם וכן אמר בתורה והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם אם כן נראה שהעוים בחצרים וגבולם היה עד עזה ועזה מערי פלשתים והכפתורים היוצאים מכפתור השמידום וכל הנבואות שאמר מהממלכות והאומות באותה הפרשה לימים רבים ושנים ארוכים היו וכן וארם מקיר מקיר בא תגלת פלאסר בהגלה שם כמו שאמר ויעל מלך אשור אל דמשק וגומר וכן אמר בתחלת נבואה זו שהיא נבואת עמוס וגלו עם ארם קירה וכן אמר בכאן ופלשתיים מכפתור כי פלשתים מכפתור בא להם השודד וארם מקיר בא להם השודד כמו כן ויונתן לא חדש בזה הפסוק דבר אלא שתרגם כבני כושיים כבנין רחימין כושיים נכתב בבני יודי"ן ונקראת הראשונה וכן ופלשתיים : (ח) הנה עיני ה' . בממלכה שחטאה הוא מלכות אפרים כי כל המלכים היו רעים וחטאים מירבעם בן נבט עד הושע בן אלה : והשמדתי אותה · פירוש המלכות אשמיד שלא יהיה עוד מהם מלך אבל בית יעקב לא אשמיד : (ט) כי הנה אנכי מצוה · זה אני גוזר עליהם שאניע אותם בכל הגוים כאשר ינוע בכברה כמו שיניע גרגיר החטה בכברה כשכוברים אותה ויפול לארץ העפר והפסולת שבה והגרגרים הטובים שהם גסים ישארו למעלה וכן הצרורות שבה שהם גסים והם מתנועעים בכברה הילך והילך כשכוברין אותה כן ישראל יתנועעו ויטלטלו בכל הגוים ולא יפלו לארץ אלא חטאים שהם הדומים לעפר ולפסולת שאין להם תקוה בגאולה ולא ישובו מחטאתם אותם יפלו לארץ והאחרים החיים שיהיו בזמן הגאולה וכן אותם שימותו בגולה ומתו בתשובה כלם יראו הגאולה וישובו לארצם ולא יפלו לארץ : (י) בחרב ימותו כל חטאי עמי · על אותם חטאים שבדורו אמר הנביא ולא כל החטאים כי רבים מהם גלו אלא החוטאים שהיו אומרים לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה שהיו מתיאשים מן הפורענות והיו אומרים לא תקרב ותמהר בעדינו הרעה ונעשה כתאות לבינו ואם תבא הרעה לא תבא בעבור מעשינו אלא מקרה הוא בעולם כמו שאמר בתורה והלכתם עמי בקרי : (יא) ביום ההוא . ביום הגאולה אקים את סוכת דוד הנופלת לפי שאמר מלכות אפרים תבטל אמר כי מלכות דוד תקום והיא הסוכה על דרך משל כי היא סוככת על העם : וגדרתי את פרציהן · פרצי ישראל

מצודת דוד

כבני כושיים וגו' . כמו בני כושיים שהמה עבדים לאדוניהם עבדות עולם כן אתם לי עבדים כל ימי עולם כי הלוא העליתי אתכם מארץ מצרים מבית עבדים לכן אתם לי לעבדים : ופלשתיים מכפתור · ר"ל וכי העליתי את פלשתיים בני כפתור מן המקום שגלו שמה : וארם מקיר . ר"ל וכי אעלה את ארם מקיר שיגלו שמה ע"י מלך אשור כמ"ש (במ"ב) וכאומר הואיל ולא עשיתי ולא אעשה לאומה אחרת כפי מה שעשיתי עמכם לכן קנוים אתם לי לעבדים : (ח) הנה עיני ה' · ר"ל הואיל וכן הוא ואתם פשעתם בי לכן הנה עיני ה' והשגחתו בממלכה החטאה היא מלכות אפרים להשמיד אותה : אפס וגו' · רק לא אשמיד את בית יעקב את המון העם מכל וכל כי לבד המלוכה אשמיד ולא יהיה בהם עוד מלך : (ט) והניעותי וגו' · אניע בגולה את ישראל בין הבבליים כמו שמנענעין תבואה בכברה להפיל העפר דרך נקביה אשר עם כל זה הצרורות הגסות לא יפלו לארץ דרך נקבי הכברה כי צר להם נקבי הכברה כן ישראל עם כי יהיו נעים ונדים בגולה לא ימותו שם הצדיקים כ"א הפושעים והמורדים : (י) בחרב ימותו · המתים בחרב הבבליים יהיו כל החוטאים שבעמי אשר אומרים לא תבוא עלינו הרעה כי אין גמול ועונש אבל הצדיקים ישארו ולא יאכלם החרב : (יא) ביום ההוא . כאשר יתמו הפושעים : אקים וגו' · ר"ל אחזיר המלוכה לבית דוד אשר נפלה והושפלה בימי הגולה : וגדרתי וגו' · את הפרצה שהיה בה אגדור או ר"ל אז לא ימלוך מלך אחר על אפרים להיות פרצה ... במלכות בית דוד : והריסותיו · מה שהיה הריסה במלכות

בית

מצודת ציון

כוש בן חם : אפס . ענייני כמו רק וכן ואפס את הדבר (במדבר כב) : (ט) והניעותי · מלשון הנעה והנדה : בכברה · היא כעין נפה שמרקדין בו הקמח ודומה לו ועשית לו מכבר (שמות כז) : צרור · חתיכה גסה של עפר וכן אשר לא נמצא שם גם צרור (ש"ב יז) : (י) תגיש . ענין הקרוב : ותקדים · ענין מהירות : בעדינו . ר"ל עלינו : (יא) וגדרתי . ענין בנין

אבן עזרא

(יב) למען · זה הפסוק הסוף הוא. וככה פירושו למען יירשו ישראל את שארית אדום וכל הגוים אחרי מות סנחריב ואם על המשיח ברור הדבר הוא: (יג) הנה · עתה יספר טובע הארץ: תתמוגגנה · כחלב דרך קלרה: (טו) ונטעתים · ואני אנטעם על אדמתם כעץ שלא יזוז ממקומו וככה תביאמו ותטעמו וככה אפתלנו: נשלם ספר עמוס:

א לא ידענו דורו ולא נוכל לומר כי הוא הנזכר בספר מלכים בימי אחאב כי שם כתוב ועובדיה היה ירא את ה' ואילו היה זה הנביא בעצמו איך יקראנו ירא השם ולא יקראנו נביא כי הנבואה היא המעלה הנכבדת יותר. ולפי דעתי כי שמועה שמענו זה הנביא וירמיה וישעיה ועמוס שהתנבאו על אדום על כן אמר שמענו: (ב) וגו'. כאילו ליג שלות בגוים שהתחברו ויאמרו אלה

תרגום

עלמא: יב בדיל דירתון ית שארא דאדום וכל עממיא בית ישראל דאתקרי שמי עליהון בכן אנא יי עבד דא: יג הא יומיא אתן אמר יי ויערע רדיא בחצודא ועצרי ענבין במפק בר זרעא וירבון טוריא חמר מרת וכל רמתא יתפלחן: יד ואתיב ית גלות עמי ישראל ויבנון קרוין דצדין ויתובון ויצבון כרמין וישתון ית חמרהון ויעבדון גנין ויכלון ית אפיהון: טו ואקימינון על ארעהון ולא יתלטלון עוד מעל ארעהון דיהבית להון אמר יי אלהך:

א נבואת עובדיה כדנן אמר יי אלהים לאדום בסורא שמענא מן קדם יי ואזגד בעממיא שליח קומו ונתעתד עלה לקרבא:

מקרא

כימי עולם: יב למען יירשו את־שארית אדום וכל־הגוים אשר־נקרא שמי עליהם נאם־יהוה עשה זאת: יג הנה ימים באים נאם־יהוה ונגש חורש בקצר ודרך ענבים במשך הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל־הגבעות תתמוגגנה: יד ושבתי את־שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את־יינם ועשו גנות ואכלו את־פריהם: טו ונטעתים על־אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר־נתתי להם אמר יהוה אלהיך:

א א חזון עבדיה כה־אמר אדני יהוה לאדום שמועה שמענו מאת יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה:

מסורה

ג׳ · ו׳ בסיפרא׳ וסי׳ · ויא׳ות בפסו׳א׳ כז׳ · מ״ל־נ׳ מ״ל · ל׳ ומ״ל · ל׳ וחד פריהן ג׳ · ל׳ ס״פ · כ׳ ר״פ · ירמיה שמעתי · ג׳ חד קמץ · ג׳

הנופלת והריסותיה אקום: סי׳ כל אמ״ת ד״תקע עושה קמ׳ קמו׳ פי׳ כל אלה הדברים מלכים תרי עשר דברי הימים תהלי׳ קהלות עזרא עושה נקוד בצירי במס״ב בסגול וסים׳ נמסר במלכים גבי פרשתא דארבעה אנשים היו מצורעים והיא בחלק ב׳ סימ׳ ז׳: אמר ה׳ אלהיך ל׳ סוף פסוק חזון ב׳ ר״פ וסים׳ חזון ישעיהו בן אמוץ · חזון עבדיה כה אמר: עובדיה ל׳ דכוו׳ בנבי׳ וכל שאר נביאי׳ עובדיהו וכל כתובים עברית במ״ב עובדיהו וסים׳ ליזבולן ישמעיהו עבדיהו ·

תולדות אהרן שבות עמי · ברכות כח ידים טו: חזון עובדיה. סנהדרין לט:

רשי

דבית דוד: (יב) למען יירשו · ישראל את שארית וגו׳ ואת כל הגוים אשר נקרא שמי עליהם: אשר · כמו כי: (יג) ונגש חורש בקוצר. והשיג דיש את בציר ובציר ישיג את זרע (ויקרא כו) לא יספיקו לחרוש עד שיבא הקציר ולא יספיקו לבצור עד שיבא עת הזרע: תתמוגגנה. תרגם יונתן יתפלחן · קרקע עבודה מתמוגגת ככה בגשמים: עסים · יין טוב ומתוק:

(א) חזון עובדיה · מאי שנא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה אמר הקב״ה מהם ובהם אביא עליהם ובא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם: כנס

רדק

ישראל ואמר והריסותיו דרך משל ואמר ובניתיה על הסוכה: (יב) למען ירשו · הפסוק כמו ספוך למען ירשו אשר נקרא שמי עליהם את שארית אדום כ״ל אותם שנקרא שמי עליהם את אדום ושפם למען אמר אבנה אותה כימי עולם למען ירשו את אויביהם שכניהם והם אדום ופלשתים ומואב ועמון וזהו שאמר וכל הגוים וזהו שאמר כימי עולם כי דוד מלך ישראל שם באדום נציבים וכן כשאר כולם הכניעם לפניו וכן יהיה לעתיד שירשו ישראל את הגוים ההם כמו שאמר בנבואת עובדיה וירשו הנגב את הר עשו וכן אמר בנבואת ישעיה אדום ומואב משלוח ידם ומה שאמר את שארית אדום ועובדיה אמר ולא יהיה שריד לבית עשו כן יהיה כי עם עשו לא יהיה להם שריד כי רשעים יכלו לימות המשיח אבל את ארצם יירשו ישראל ולא כולם אלא שארים

מה שלא יהיה ממנה חרבן עולם כי קצתה יהיה חרבן עולם לאות לדורות על שהרעו לישראל והם או אחיהם וקצתם ירשו אותה ישראל וישבו בה: עושה זאת. הגזרה אני שאמרתיה אעשה כי הכח בידי לעשות: (יג) הנה ימים באים. חורש בקוצר כל כך תהיה התבואה רבה עד שיתעסקו בקצירת התבואה עד עת החרישה ויפגשו זה בזה החורש בקוצר על דרך שאמר בתורה והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע אבל זה הוא יותר: ודורך ענבים במושך הזרע. כמו שאמר בתורה ובציר ישיג את זרע ופי׳ מושך הזרע נושא הזרע אל השדה לזורעו ומה שאמר מושך הוא כל׳ שאמר נושא משך הזרע והוא ענין יקר כמו משך חכמה והזרע יקר לזורעו וי״ת כמפיק בר זרעא: והטיפו ההרים עסיס · על דרך משל מרוב היין והפירות על דרך זבת חלב ודבש ועסיס הוא שם כלל לכל משקה היוצא מן הענבים ומשאר פירות היוצא כמשקה מהם ונקרא עסיס לפי שיוצא המשקה מהם על ידי סחיטה וכתישה מן ועסותם רשעים: תתמוגגנה. על דרך משל כאלו הגבעות נמוגו ומתמוססת מרוב החלב שזב עליהן מן הצאן ואע״פ שלא זכר חלב כן ר״ל אלא שסמוך על המבין בחסרון המלה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות כמו שזכרנו רבים מהם מספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו וכן אמר בנבואת יואל יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב ויתכן שהכל דרך משל על שפע רוב הטובה שתהיה להם לישראל מבלי עמל ויגיעה כמו שפירשנו שם ושם אמר יטפו מן הקל והנה אמר והטיפו מן הכבד והענין אחד אלא שהכבד מורה רב הפעולה: (יד) ושבתי. מבואר הוא ומה שאמר ושתו את יינם ואכלו פריהם ר״ל שלא יהיה יגיעם לריק שיעבדו אדמתם ויאכלו אויביהם הפירות להם כמו שעשו בהיותם על אדמתם קודם חרבנה כאשר לא היו עושים רצון האל ית׳ וכן אמר בנבואת ישעיה ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו את פרים ומה שאמר ואכלו פרים והנה אמר ושתו את יינם כוונת הענינים אחת כי הענבים אם לאכילה ולשתיית היין היוצא מהם והוא הדין לשאר תבואות ושאר אילנות השדה: (טו) ונטעתים. כעץ הנטוע שלא יזוז ממקומו והענין שלא יגלו עוד מארצם וזה שיהיו תמיד עובדים האל ית׳ ועושין את רצונו: אמר ה׳ אלהיך · הוא מאמר האל יתברך כנגד הנביא:

(א) חזון עובדיה · זה הנביא לא ידענו באיזה דור התנבא ודעת רז״ל שזהו עובדיה שהיה עם אחאב ועוד אמרו כי עובדיה גר אדומי היה והתנבא רע על אדום היינו דאמרי אינשי כפא דחק ערא בגוים נשרוף חרדלא אמר בו בעל הערוך האומן שחק הכף אותו הכף עצמו שורף פיו כחרדל חנן אמר הקב״ה יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם והנה כל נבואתו היתה על אדום ואמר כי עם חרבן אדום תהיה תשועת ישראל ובזה כלה נבואתו והנבואה הזאת היתה בבית שני שכבר הרעו בני אדום לישראל בחרבן בית שני כמו שפירשנו בנבואת עמוס בפרשת על שלשה פשעי אדום והנביא הזה התנבא שעתיד הקב״ה להפרע מהם באחרית הימים בעת גאולת ישראל מן הגלות וארץ אדום איננה היום לבני אדום כי האומות נתבלבלו ורובם הם בין אומות הנוצרים ואומות הישמעאלים ולא יכירו מהם מי הוא מאדום וממואב ומבני עמון ומשאר האומות כי כולם גלו מארצם ונתערבו באומות אלא שמלכות רומי היתה בתחלה רובם בני אדום ומה שאמרו הנביאים בחרבן אדום באחרית הימים אמרו כמו שפירשתי בישעיה בפרשת קרבו גוים לשמוע וכן אמר ירמיהו במגילת קינות תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום וגו׳: כה אמר אדני אלהים לאדום. בעבור אדום כמו אמרי לי אחי הוא: שמועה שמענו מאת ה׳ · שיאמרו הגוים על אדום שמועה שמענו מאת ה׳ וכאלו ציר בגוים שולח ומה היא השמועה שיאמרו גוי לגוי קומו ונקומה עליה למלחמה: עליה. על ארץ אדום או פי׳ הפסוק כמו הפוך אמר עובדיה שמועה שמענו אני והנביאים האחרים כי כה אמר ה׳ אלהים לאדום וציר בגוים שולח כמו שפירשנו וכן אמר ירמיה הנביא בנבואתו שמועה

מצודת ציון

בנין: פרציהן. ענין שבר חומה: והריסותיו. מל׳ הריסה ונתיצה: (יב) למען. ענינו כמו באופן כמו למען יכות שורך (שמות כג): (יג) ונגש. ענין הקרוב והדבוק: ודורך. הדרך לדרוך על הענבים להוציא היין: במושך. מל׳ משיכה והולכה: והטיפו. ענין הזלה: עסיס. כן יקרא היין וכן על עסים כי נכרת מפיכם (יואל א): תתמוגגנה. מלשון המגה והמסה: (יד) ושבתי · ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל): שבות. מלשון שבי הגולה: נשמות · מלשון שממון: (טו) ינתשו · ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) · וגו׳

מצודת דוד

בית דוד כל ימי הגולה שלא מלכו כלל הנה אז אקים אותה ואבננה להיות כבימי ומתוקן כימי עולם ר״ל כמו שהיתה מאז בימי דוד עצמו: (יב) למען יירשו וגו׳ · סוף הפסוק כאשר אמר למען יירשו אשר נקרא וכו׳ ר״ל הממשלה תהיה באופן שיירשו העם אשר שמי נקרא עליה להיות נקראים עם ה׳ הם ייירשו את שארית הנשאר מכל הבבליים להיות להם לעבדים: עושה זאת · העושה הטובה הזאת: (יג) ונגש חורש בקוצר. ר״ל הרבה תבואה תצמח ויהיו עוסקים בקצירה עד זמן החרישה והחורש והקוצר יגשו ויפגשו זה בזה וכן יפגוש דורך ענבים במי שמושך ומוליך התבואה לזריעה כי ירבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה: והטיפו. הרבה ענבים יגדלו בהרים ויהיה היין נוסף מהם והוא ענין מליצה: תתמוגגנה. ר״ל יהיה מרעה שמן והחלב יזוב מן הצאן וכאלו נמסו הגבעות משפע הזלת החלב: (יד) ושבתי · אעמיד בהשקט ומרגוע את בני השבי של עמי ישראל: ערים נשמות. שהיו שוממות בעת הגולה: וישבו · בהערים ההם ישבו ולא יגלו עוד מכן: ושתו. הם ישתו היין ולא יבואו עוד עכו״ם לשחותה: ועשו גנות · יתקנו גנות ויזרעום: (טו) ונטעתים · יהיו מבוססים כאילן הנטוע: ולא ינתשו ולא יהיו נעקרים עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם מאז ר״ל לא יגלו עוד מהנה כי שמה ישבו עד עולם:

(א) חזון עובדיה · זהו מראה הנבואה של עובדיה: לאדום · על אדום: שמועה שמענו. ר״ל אני ושאר נביאים שמענו שמועה מאת ה׳ כי הרבה נביאים התנבאו על החורבן אדום: וגו׳. ר״ל כאשר שמענו כן הוא כי כל הנביאים העכו״ם

רשי

(ב) הנה קטן נתתיך · כלפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול אמר הקב"ה לפני הוא כבוחינו דלשו קטן שלא היה להם כתב ולא לשון : בזוי · שלא מעמידין מלך בן מלך : (ג) שוכני בחגוי סלע · סומך על משענת אבותיו אברהם ויצחק והם לא יועילו לו . חגוי כמו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא · קרייבי"ל בלעז ואל תתמה על ו"ו של חגוי שהיא כוי"ו של קצוי (תהלים סה) וכוי"ו של כמטחוי (בראשית כא) שאין יסוד בתיבה אלא טי"ת וחי"ת : (ה) באו לך · עליך : איך נדמיתה · למה נדמתה דומם עד שגנבו כל הונם : הלא בוצרים ישאירו עוללות · ואלה לא השאירו לך כלום כי יחפשו וידרשו מצפוניך : (ו) נבעו · תרגום יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נתבקשו וכן אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) : (ז) עד הגבול שלחוך · אותם שהבטיחוך לעזרה באו עמך ולווך עד גבול ארצך עד הספר ששם באו עליך למלחמה ובזאת השיאוך והלאוך : יכלו לך : לפתוך לצאת ושבו מאחריך : לחמך ישימו מזור תחתיך · אף מאכלך שם לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם ונזיד עדשים ועל ידו בזית הבכורה : מזור · חולי : (ט) וחתו גבוריך תימן · יחתו ויפחדו לבוא אל ארץ ישמעאל וי"ת ויתברון

אבן עזרא

אלה לאלה קומו : (ב) הנה קטן · כי מספרם מעט ואין ארץ מלכותם רחבה : (ג) זדון · שוכני חסר כ"ף כי תשבת כי הר שעיר ימלסך כשוכני בחגוי הסלע: (ד) אם תגביה כנשר . פועל יוצא והפעיל חסר והוא מקום שבתך וככה המגביהי לשבת וככר פירשתיו הטעם תגביה מקום שבתו כנשר : (ה) אם גנבים . בסתר : שודדי לילה · נדמיתה · נכרתה כמו נדמה שמרון : (ו) איך · נבעו · כמו אם תבעיון בעיו : (ז) עד · לא יכלו אנשי בריתך להושיעך רק שלחוך עד סוף הגבול שלך בלכת פליטך בשביה : לחמך . כאשר היית במקומך זהו תחתך : אנשי שלומך . המאכילים אותך נותני מזור בלחמך ולא הרגשת ומזור כמו מזורו . ותחסר כ"ף ממלת אין כאיש אשר אין תבונה בו וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה ולאיש אין אונים ורבי מרינוס אמר בו כמו ממנו וכל ערל לא יאכל בו לא התבוננת ממנו : (ח) הלא · לא יועילוך להצילך חכמיך וגם גבוריך : (ט) וחתו · תימן אולי הזכירו לתקפו גבורתו שהם מתימן כי הוא מבני אדום : למען יכרת איש · מרוב ההרג ולא ישאר פליט וטעם למען

דבק

עובדיה א

ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד : ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִדֵנִי אָרֶץ : ד אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה : ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת : ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו : ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ : ח הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו : ט וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֶת־

(מסורה: ד' · ד' · ר"פ אם אם · גע"א · ג' · ג' חד מ"ל)

תרגום

ב הא חלש יהבתך בעממיא בסיר את לחדא : ג רשע לבך אטעיך דאת דמי לנשרא דשרי בשני כיפא ברומא מותביה אמר בלביה מן יחתינני לארעא : ד אם תרים כנשרא ואם ביני כוכביא תשוי מדורך מתמן אחתינך אמר יי : ה אם גנבין אתו עלך אם בוזזי ליליא איכדין הויתא דמיך עד דגנבו מסתהון ואם חטופין בקטופין אתו עלך הלא משארין עוללן : ו איכדין אתבלש עשו אתגלין מטמורוהי : ז מן תחומא אגליוך כל אנשא קימך אטעיוך יכילו לך אנשי שלמך אכלי פתורך שויאו תקלא תחותך מדלית בך סוכלתנו : ח הלא בעדנא ההיא אמר יי ואוביד חכימין מאדום וכל גבר דביה סוכלתנותא מכרכא דעשו : ט ויתברון גברך יתבי דרומא

והאנשים עשים באמונה : קנך ג' וסימ' ושים בסלע קנך . כי תגביה כנשר קנך דירמיה · ואם בין ככבי' שים קנך : ב' ר"פ אם אם וסי' אם גנבים באו לך · אם לשבט אם לארצו : שלמך ג' ב' חס' וחד מ"ל וסי' נמס' בישעיה סי' ס"ח וירמיה

תולדות אהרן הנה קטן · עכו"ם י: זדון לבך · סנהדרין פט עקידה שער יט : תגביה כנשר · (נדרים לח) : נחפשו · ב"ק ג' : ישימו מזור . סנהדרין לג :

רדק

פתוחה שמעתי מאת ה' : (ב) הנה קטן . בזוי ושפל . כמו קטנתי מכל החסדים . וכן ת"י הא חלש יהבתיך בעממיא . וכן אמר בזוי אתה מאד · כלומר שלא יחושו לך שאר הגוים אם תאבד: נתתיך . כמו אתנך כי בנבואות עבר במקום עתיד רבים : (ג) זדון לבך השיאך · להגדיל פה ולהרחיב אף לאחיך יעקב : שכני בחגוי סלע · כשהיית שוכן בהר שעיר חשבת שאתה נשגב ואין מי שיורידך ממנו : מרום שבתו · מרום ישיבתו היה בחגוי סלע והוא הר שעיר ובירמיה מרום גבעה שכני כמו שוכן והיו"ד נוספת . וכן חצבי מרום קברו היושבי בשמים והדומים להם . חגוי כמו חוג הארץ הג וחוג ענין אחד כלומר סביב הסלע ר"ל ראש הסלע והוא המגדל שבנוי עליו : (ד) אם תגביה כנשר · אם תגביה שבתך כמו הנשר שיעוף גבוה מכל העופות : שים . כמו תשים וכן עלה ומות בהר כמו תמות : (ה) אם גנבים · אמר דרך תימה שיתמהו הרואים בעת החרבן של אדום ויאמרו מה זה היה לך אם גנבים שודדוך בלילה שהיית ישן ולא הרגשת בהם לשאת ולקום כנגדם : הלא יגנבו דים · כי דרך הגנבים לגנוב דים כלומר די יוכלון שאת ויניחו השאר : אם בוצרים באו לך . כלומר אם באו לך שודדים ביום כבוצרים שיבצרו הכרם וישובו פעם אחר ויבצור כמו שאמר השב ידך כבוצר על סלסולות אעפ"כ אי אפשר שלא ישאירו עוללות שאינם נראות להם מקטנותן וכן נסתרות תחת עלי הגפן אבל אתה איך נחפשת שלא השאירו השודדים לך כלום אפילו מטמוני מסתריך גנבים ושודדי לילה הענין אחד והוא כפול במ"ש כי רוב הגנבים יגנבו בלילה : איך נדמית · נכרת כמו נדמו עמי מבלי הדעת נדמה מלך ישראל וי"ת אכדין הויתא דמיך עד דגניבו מיסתהון כלומר איך היית ישן : (ו) איך נחפשו עשו · פי' מטמוני עשו כמו שאמר נבעו מצפוניו והענין כפול במ"ש נבעו מתרגום ויבקש ובעא וכן אם תבעיון בעיו : (ז) עד הגבול · אנשי בריתך ואוכלי לחמך שהיית בוטח בהם הם הגלוך ושלחוך עד גבול אויביך השודדים אותך כאלו הם נוהים ובוכים על גלותך והם הם שעזרו אויביך תחתיך ואתה לא הרגשת ולא הבנת כי ביום הוא תאבד חכמתך וגבורתך : לחמך · פי' אוכלי לחמך : מזור . פי' חולי ומכה וכן וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו : תחתיך · בסתר שהסתירו עצתם ממך והיו נראים לך כאוהבים וכן תחתיו לאמר למי הארץ בסתר : אין תבונה בו · בעשו שלא הבין מה עושים לו אנשי בריתו · וכן דרך המקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח : (ח) הלא · באדום היו חכמים ובאה שברם ואבדה חכמתם · וכן אמר בירמיהו נסרחה עצתם וחכמתם · וכן היו בהם גבורים והיא מברכת יצחק ועל חרבך תחיה · וביום שברם וחתו גבוריך תימן : (ט) וחתו גבוריך תימן . הוא מבני אליפז

בן

מצודת דוד

התעוררו לבוא עליה למלחמה ושלחו שלוחיהם זה לזה לאמר קומו אתם ונקומה גם אנו ללכת עליה למלחמה : (ב) הנה קטן נתתיך . בתחילת ממשלתך בארץ שעיר הנה אז היית קטן בעכו"ם ומבוזה מאד ביניהם כי היתה ממלכה שפלה : (ג) זדון לבך השיאך · כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת אל הר שעיר וכו' לכן זדון לבך השיא אותך להתגאות יותר מדאי : שוכני . כאלו אתה שוכן בבקעי הסלע עד שלא יוכל מי לקרוב אליך וכאלו היה מקום מושבו במקום מרום ונשא : אומר בלבו · לכן חושב בלבו מי הוא אשר יוכל להוריד אותי בשפל הארץ : (ד) אם תגביה כנשר . אפי' אם תגביה לשבת כנשר העושה מדורו במקום גבוה ואם תשים מדורך בין הכוכבים משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד הכבליים : (ה) באו לך . באו עליך : שודדי לילה . הם המתפחדים לגזול ביום וגוזלים בלילה : איך נדמתה · איך נכרת מכל וכל (אמר בלשון עבר כדרך הרבה מן הנבואות כי הנביא רואה כאלו כבר נעשתה) : הלא יגנבו דים . ר"ל הלוא אין דרכם לגנוב אלא די ספוקם ויניחו המותר ומדוע א"כ נכרת מכל וכל מבלי שארית : אם בוצרים · אם על כרמיך באו בוצרים : הלא ישאירו עוללות . ומדוע לא השאירו לך מאומה : (ו) איך נחפשו עשו · איך נחפשו בתי עשו לקחת הכל ואיך נתבקשו ונדרשו מקומות מסתרים שלו לקחת כל הנמצא והיא כפל ענין במ"ש : (ז) עד הגבול וגו' · כשיצא למלחמה מול העכו"ם ליוו אותו כל אנשי בריתו שהיה לו עמהם כריתת ברית הם ליוו אותו עד קצה גבול ארצו ומשם חזרו ולא הלכו למלחמה להיות לו לעזרה והשיאו אותו כי הבטיחו ללכת עמו : השיאוך · האנשים שהיית עמהם בשלום הם השיאו אותך ללכת למלחמה ויכלו לך כי שמעת להם והלכת: לחמך . אוכלי לחמך הלוקחים פרס ממך הם ישימו מכה תחתיך ר"ל במקומך השימו לך פליון ואבדון כי ייעצו עליך רעה ואין בו תבונה להרגיש בדבר להיות נשמר מהם ; (ח) ביום ההוא · ביום בוא הפורעניות : והאבדתי חכמים · לא יתחכמו בתחבולות המלחמה להציל נפשם : ותבונה וגו' . כפל הדבר במ"ש :

וחתו

מצודת ציון

(א) וציר . ענין שליח כמו וציר אמונים (משלי יג) : (ב) בזוי · מבוזה : (ג) השיאך : ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : שוכני · היו"ד יתירה : בחגוי . ענין בקוע וחריץ כמו יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב) : (ד) קנך · מלשון קן והוא מדור העופות : (ה) שודדי . ענין גזל ועושק : נדמיתה . ענין כריתה ואבדון כמו עד מואב נדמה (ישעיה טו) : דים · די הספוק כמו והמלאכה היתה דים (שמות לו) : בוצרים · כן יקראו תולשי ענבי כרם כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : עוללות . הם הענבים הקטנים הגרועים כמו לא תעולל (שם) : (ו) נחפשו . מלשון חפוש וחקירה כמו משם אחפש (עמוס ט) : נבעו . ענין דרישה וחפוש ודומה לו אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) שהוא ענין דרישת שאלה וכמו שמלת בקשה הונח לדריש' שאלה ולחפש כן מלת בעה הונח לשניהם : מצפוניו · מל' צפון ונסתר : (ז) שלחוך . ענין לויה כמו ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית יח) : השיאך · ענין הסתה : יכלו · מלשון יכולת ונצחון : לחמך · ר"ל אוכלי לחמך : מזור . ענין מכה ותקרא כן ע"ש שזורים עליה אבק מסממנים המרפאים וכן ולא יגהה מכם מזור (הושע ה) : תחתיך · במקומך : (ט) וחתו . ענין שבירה כמו והחתתי את עילם (ירמיה מט) : תימן . הוא אדום היושב בהר שעיר בדרומה של א"י :

מקטל

איש מהר עשו מקטל׃ י מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם׃ יא ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערו (שעריו ק׳) ועל ירושלם ידו גורל גם אתה כאחד מהם׃ יב ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה׃ יג אל תבוא בשער עמי ביום אידם אל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו ואל תשלחנה בחילו ביום אידו׃ יד ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה׃ טו כי קרוב יום יהוה על כל הגוים כאשר עשית יעשה לך גמלך ישוב בראשך׃ טז כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל

בדיל דישתיצי גבר דביה צורבא מכרכא דעשו מקטול׃ י מחטוף אחוך יעקב תחפינך בהתא ותשתיצי לעלם׃ יא ביומא דקימתך מקבל ביומא דבזו עממיא נכסוהי ונכראין עלו בקרוהי ועל ירושלם רמו עדבין אף את כחד מנהון׃ יב ודהזיתא ביומא דאחוך ביום תביריה ודחדיתא לבני יהודה ביום תבירהון ודאסגיתא למללא רברבן בעדן עקא׃ יג ודעלתא בתרעי עמי ביום תבירהון ודחזיתא אף את בבישתיה ביום תביריה ודאושיטתא ידך בנכסוהי ביום תביריה׃ יד ודקמתא על פרקא לשיצאה ית מערקוהי ודמסרתא משיזבוהי בעדן עקא׃ טו ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי על כל עממיא כמא דעבדת יתעביד לך גמלך יתתב ברישך׃ טז ארי כמא דחדיתון על מחת טורא

רשי

ויתעברון נברך יתבי ארעא דרומא : למען יכרת • כל איש גבור : מהר עשו מקטל : מרוב הרג שיבא עליכם : (י) מחמס אחיך יעקב . בשביל חמס שעשית ליעקב : (יא) ביום עמדך מנגד . שלא באת לעזור לו : גם אתה כאחד מהם • אעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאים עליהם : (יב) ואל תרא ביום אחיך • לא היה לך (להביט) ולעמוד מנגד : ביום נכרו • ביום הסגירו ביד אויב הוא הבבליים וכן הוא אומר בשאול (שמואל א כג) נכר אותו אלהים בידי הסגיר אותו בידי : (יג) ואל תשלחנה בחילו . אל תשלחנה ידך בנכסיו כן תרגם יונתן ומקרא קצר הוא וצריך להוסיף עליו ידך : (יד) ואל תעמוד על הפרק . מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט ובלשון לע"ז קוראים אותו פרו"צ (אל העמד על הפרק • מכאן שאסור להפסיק בק"ש בין פרק לפרק הגדה דר"ע) : (טז) כאשר שתיתם על הר קדשי • כמה דחדיתון על מחת טורא דקודשי : ולעו

אבן עזרא

דבק עם והאבדתי : (י) מחמס • אלו הפסוקים יורו כי זאת הנבואה על אדום הוא אחר גלות ירושלים אל בבל וכן אמר המקונן זכור ה' לבני אדום שהיו אומרים לבבליים ערו וכתיב תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום ונבוכדנצר השחית אדום וחסי ארצם שממה וככה יתנבא יחזקאל כי ירושלים שבה אחרי גלות בבל ואדום לא שבה וכבר פי' בספר דניאל כי אין ישראל בגלות אדום ופירוש דבר הקדמונים מלכות יון והנה טעם מחמס בעבור החמס שעשה יון לישראל ביום ירושלים : (יא) ביום • לראות ולהנקם : (יב) ואל . לא היה ראוי שתראה ביום נכרו הוא יום אידו שהוא נכר בעיניו שלא הכיר יום כמוהו בימים : (יג) אל • בעבור שהיה לעולם אדום תחת יד יהודה על כן היה קשה עלינו שמחת אדום מארתו : ואל תשלחנה . דרך קצרה והטעם ידיך וככה יחפרו בעמק רגליו : (יד) הפרק • מקום שיתפרקו ממנו הדרכים לאמר לבבליים אי זה הדרך הלך הפלים : ואל תסגר שרידיו • למסור כאילו תסגור עליו : (טו) כי • הטעם במהרה יקרה לכל גם לך כמקרה הזה : (טז) כי . מדבר לישראל כאשר שתיתם כוס כן ישתו כל הגוים : ולעו

רדק

בן עשו . וי"ת יתבי דרומא למען יכרת איש מהר עשו מקטל הא' ית' יתן חתת בהם למען יכרת איש מהר עשו מקטל מרוב הרג שיהרגו בהם יכרת כל איש מהם ותרגום הרג קטול וכן אם תקטול אלוה רשע . הן יקטלני לו איחל ויונתן תרגום בדיל דישתלי גברא דביה גורבא • (י) מחמס • כבר פירשנו כי בחרבן בית שני הרעו אדומים לישראל ונביא התנבא שהם עתידים להרע לישראל בבית שני והקב"ה יפרע מהם באחרית הימים שיכלה אותם מן העולם • והחכם רבי אברהם אבן עזרא פי' הענין הזה בחרבן בית ראשון שהיו בני אדום מרעים לישראל בגלותם ע"י נבוכד נצר : (יא) ביום עמדך מנגד • מ"ם עמדך מעמדת בגעי"א . ולפירושינו יהיה פי' הפסוק כן אף על פי שטיטוס ומחנהו שהחריבו הבית היו אדומים רובם היו בני אדום ועדיין גרים בארצם בארץ אדום אבל לא היתה המלכות להם כי לרומי היתה והרומיים היו על כולם אלא שמלכי רומי היו אדומים ובשער טיטוס על ירושלם היו בני אדום שמחים לאידם ומריעים להם בארצם כאשר יוכלו להסגיר הפלטים מהם לבני רומי והיו עומדים מנגד ושמחים על חרבנם והיה ראוי להם לעזרם כי אחיהם היו והאל ית' מנע את ישראל בעברם במדבר שלא להרע להם בעבור האחוה : ביום שבות זרים חילו . שבות מקור מן הקל מן שבה • פירוש ביום ששבו זרים נכסיו וקנינו . ידו גורל אמר ששרשו ידד בשקל רבו מתרבה או שרשו ידה מן לידות את קרנות הגוים ומשפטו יידו בשני יודי"ן והאית"ן מן הדגוש והשפילו יו"ד השרש מפני כובד קריאת שני יודי"ן הטיעו תנועת יו"ד השרש שהוא פתח ביו"ד האית"ן להורות עליה • אמר כי השליכו גורל על שבי ירושלם בהלקם אותו שבי חיל האויבים : גם אתה כאחד מהם • כאדומיים שבאו עם הכותים : (יב) ואל תרא ביום אחיך • לא היה לך לראות ביום נכרת אחיך • ואמר כך פירש ביום אחיך זהו ביום נכרו • פי' נכרו שנתנכר מארצו והיה כנכרי שהוציאו ממנה • ויש מפרשים אותו ביום המסרו ביד אויביו • מן נכר אותו אלהים בידי שפירושו מסר : ואל תגדל פיך • בשחוק או בדברים אחרים • וכן ת"י ודאסגיאתא למללא רברבן : (יג) אל תבא גם אתה • כמו האחרים שהיו נכרים ואתה אח ואל תשלחנה • פירוש ואל תשלחנה ידיך בנכסיו וכן ת"י ודאושיטתא ידך בנכסוהי ביום תבריה : (יד) ואל תעמוד על הפרק • הוא אם הדרך מקום שמתפרקים הדרכים אחת הנה ואחת הנה והאדומים היו עומדים על הפרק שלא יוכל לנוס אחד מישראל שלא יתפשוהו והיו שומרים עליהם הדרכים : פליטיו • בחירק כמו שרידיו : (טו) כי קרוב • אעפ"י שהיה רחוק מיום הנבואה : על כל הגוים • כי ביום גאולת ישראל יהיה אותה היום הרי הוא כמו קרוב כיון שהאל אמר שיהיה ראוי שיחשבו אותו כמו קרוב : (טז) כי כאשר שתיתם . שתיתם משתה ושמחה על חרבן הר

מצודת דוד

(ט) וחתו גבוריך תימן • אתה מאדום היושבת בדרומה של א"י הנה גבוריך יחתו וישברו במלחמה : למען יכרת • באופן שיכרת איש מאותם שמקום מושבה הוא בהר שעיר ר"ל לא ישאר מהם איש : מקטל • ר"ל הכריתה תהיה מן ההרג שיעשו בהם ולא שימותו על מטתם : (י) מחמס אחיך יעקב • בעבור החמס שעשית לאחיך יעקב תכסה אותך הבושה ותהיה נכרת עד עולם ולא תוסיף לקום : (יא) ביום עמדך מנגד . עתה יפרש מהו החמס שעשה ואמר הנה ביום שעמדת מנגד בעת ששבו הזרים העושר של יעקב ועל כ"ל יאמר המחריב הבית הראשון והוא ראה זה ועמד מנגד ולא עזר ליעקב אחיו : שעריו . של יעקב : ידו גורל • השליכו גורל וחלקו ביניהם לחלקים : גם אתה • ר"ל הואיל ועמדת מנגד ולא עזרת לישראל מעלה אני עליך כאלו היית גם אתה כאחד מן הנלחמים והשוללים וזהו החמס : (יב) ואל תרא . לא היה ראוי לך לראות ביום נכרת אחיך בעת שנתנכר מארצו ונתגרש ממנו וכאומר ואם לא מצאה ידך לעזור לו עכ"פ היה לך לשבת בית ולא להסתכל בבשתו להכלימו : ואל תשמח • ר"ל וכ"ש שלא היה לך לשמוח על בני יהודה בעת שנאבדו ונשמדו : ואל תגדל פיך • כ"ש שלא היה לך להגדיל פה ולהפיח דברי לעג ביום בוא להם הצרה וכאומר הנה באמת את כל אלה עשית ותחשב א"כ לחמס : (יג) אל תבוא • וכ"ש שלא היה לך לבוא בשער ערי עמי ביום שבא עליהם אידם ר"ל לא היה מהראוי לך שתבוא בשערי הערים לכבוש אותם כאשר עשית בחורבן הבית השני : אל תרא גם אתה • זה יאמר על בני עכו"ם היושבים בהר שעיר שכיני ישראל כי ביום שכבש את ירושלים באו גם המה ושלחו ידם לשלול שלל ולבוז בז כמוזכר ביוסיפון ולזה אמר ואל תרא גם אתה וגו' ר"ל כמו שלא היה ראוי לבוא בשעריו לכבשם כן גם אתה היושב בשעיר לא היה ראוי לך לראות ברעת ישראל ביום שבא עליו האיד כי אין מהראוי להסתכל בבשתו להכלימו : ואל תשלחנה . וכ"ש שלא היה לך לשלוח ידך בעשרו לשללו לעצמך ביום שבא עליו האיד : (יד) ואל תעמוד על הפרק • זה יאמר על אנשי טיטוס שגלו את ישראל ואמר שכ"ש לא היה לך לעמוד ולהתחזק על השבר להכרית את פליטיו ר"ל עכ"פ בהיותו בגולה לא היה לך לאבד ולהכרית את יתר הפליטה כאשר האבדת והכרת : ואל תסגר • לא היה לך לאסרם במאסר כאשר עשית : (טו) כי קרוב יום ה' • ר"ל היה לך לחשוב אשר יום התשלומין מה' המיועד לבוא על כל הבבליים שהרעו לישראל הוא קרוב ומזומן לפניו להביא וכאשר עשית אתה לישראל כן יעשה לך : גמולך . הגמול הראוי לך ישוב בראשך : (טז) כי כאשר שתיתם . אל מול יהודה יאמר כמו שאתם שתיתם על הר קדשי תכוס התרעלה כן הבבליים שהרעו

מצודת ציון

מקטל • ענין הרג כמו הן יקטלני (איוב יג) : (י) מחמס . ענין עושק : (יא) מנגד • ממרחק : שבות . מל' שבי : זרים מל' זר ונכרי : חילו • ענין עושר כמו ועזבו לאחרים חילם (תהלים מט) : ידו • ענין השלכה והפלה כמו ידו אליה (ירמיה נ) : (יב) נכרו . מל' נכר וזר : (יג) אידם . ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : בחילו • בעשרו : (יד) תעמוד . ענינו התחזקות על הדבר והשתדלות עליו ודומה לו אך יונתן וגו' עמדו על זאת (עזרא י) : הפרק • ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה יא) : פליטיו . ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : תסגר • ר"ל תסגר שמאסר : שרידיו . ענין שארית : (טו) קרוב • ר"ל נכון ומזומן לפניו וכן כי קרוב יום אידם (דברים לב) : (טז) ולעו • ענין

סי' ל"ח : ידו ג' וסי' נמסר ביואל סימ' ד' : ואל תרא חד מן י' ר"פ מן ג' . ג' מלין דנסבין ו' וסי' ולכל חית ולכל ולכל • והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה • וכן תעשה לחמרו וכן וכן • וכל הארץ בוכים וכל וכל • ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי • וקול כנפי החיות וקול וקול • ואיש את אשת רעהו עשה תועבה ואיש ואיש • ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל ואל • ובני אפרים ישעי ובני ובני • ושם האיש אלימלך ושם ושם :

תולדות אהרן מחמס אחיך (פסוק י) :

רשי

ולעו · כתרגומו ויסתלעמון ל' מהומה ושממון וסירוף דעת אוטפירדישו"ן בלע"ז : (יז) את מורשיהם · נכסי עממיא דהוו מחסינין להון : (יח) כי ה' דבר . והיכן דבר (במדבר כד) וירד מיעקב והאביד שריד וגו' : (יט) וירשו הנגב . ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא במזרח דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים ואת הר שומרון : ובנימין את הגלעד ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד · שלהם יפשטו להם מהלאה לגבולותיה של ארץ ישראל במזרחה : (כ) וגלות החל הזה · תרגם יונתן עמא הדין · החל לשון חיל כמו (ישעיה לו) ויבא ירושלמה בחיל כבד דרבשקה אלא שזה חסר יו"ד ויש עוד לפרש החל הזה גלות הגיא הזה : לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת · גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מעשרת השבטים לארץ כנענים עד צרפת : וגלות ירושלים אשר בספרד · שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארץ ישראל ואומרי' הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנצ"א בלע"ז ספרד תרגם יונתן אספמיא : (כא) ועלו . שרי ישראל מושיעים בהר ציון : לשפוט את הר עשו · ליפרע מהר עשו אשר עשו לישראל לשפוט יושטיציי"ר בלע"ז : הר עשו · י"ת כרכא רבא דעשו : והיתה לה' המלוכה · למדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע מעמלק :

עובדיה א

הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ : יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם : יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר : יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד : כ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב : כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה :

כספר מוגה ל' ומ"ל · ב' יעמדו ב' · ב' · ס' · ב' וחסר ל' וג' · ג' בניסנא · ב' וחסר · ל' חסר · ג' וכ"כ · ב'

תרגום

דְקוּדְשִׁי יִשְׁתּוּן כָּל עַמְמַיָא כַּס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן תְּדִירָא וְיִשְׁתּוּן וְיִסְתַּלְעֲמוּן וִיהוֹן כִּדְלָא הֲווֹ : יז וּבְטוּרָא דְצִיוֹן תְּהֵי מְשֵׁיזַבְתָּא וִיהוֹן קַדִּישִׁין וְיַחְסְנוּן דְבֵית יַעֲקֹב נִכְסֵי עַמְמַיָא דַהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן : יח וִיהוֹן דְבֵית יַעֲקֹב תַּקִיפִין כְּאֶשָּׁתָא וּדְבֵית יוֹסֵף חֲסִינִין כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וּדְבֵית עֵשָׂו חַלָשִׁין כְּקַשָּׁא וְיִשְׁלְטוּן בְּהוֹן וְיִקְטְלוּנוּנוּן וְלָא יְהֵי שֵׁיזָבָא לְבֵית עֵשָׂו אֲרֵי יְיָ גְזִיר כֵּן : יט וְיַחְסְנוּן יָתְבֵי דָרוֹמָא יַת כַּרְכָּא דְעֵשָׂו וְיָתְבֵי שְׁפֶלְתָּא יַת אַרְעָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וְיַחְסְנוּן יַת קִרְוֵי אֶפְרַיִם וְיַת קִרְוֵי שֹׁמְרוֹן וּדְבֵית בִּנְיָמִן יַת יָתְבֵי אַרְעָא דְגִלְעָד : כ וְגָלוּת עַמָּא הָדֵין דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִבְאַרְעָא כְנַעֲנָאֵי עַד צָרְפַת וְגָלוּת יְרוּשְׁלֵם דִבְאַסְפַּמְיָא יַחְסְנוּן יַת קִרְוֵי אַרְעָא דְדָרוֹמָא : כא וְיִסְקוּן מְשֵׁיזְבִין בְּטוּרָא דְצִיוֹן לְמִידַן יַת כְּרַכָּא דְעֵשָׂו וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא :

אבן עזרא

ולעו · כמו ילע קדש והטעם בליעה אלא שהוא חסר בית ויפת אמר כאשר שתו הגוים ושמחו על הר קדשי כן ישתו על הר עשו : (יז) ובהר ציון · כל הגוים יהיו כלא היו ואין פלים להם אבל בהר ציון תהיה פליטה אמר יפת זה לעתיד ורבי משה אמר על ימי חזקיהו ורבי ישועה אמר על בית שני : (יח) והיה . ובית יוסף · הטעם כפול והזכיר יוסף כנגד יעקב ויוסף : (יט) וירשו . אנשי הנגב שם מקום או נגב ארץ ישראל והיושבים בשפלה כמו בערבה בהר ובשפלה ובנגב : ובנימין . ירש את הגלעד מעבר לירדן : (כ) וגלות · אמר רבי משה הגלות שהחלו לגלות ורבי מרינום אמר כי החל כמו ויאבל חיל וחומה והטעם כי תחפש המדינה ונהרג מה שבתוכה גם הבורחים לא נמלטו רק מעטים שהיו בחיל : אשר כנענים · שמענו מפי גדולים כי ארץ אלמניי"ה הם הכנעניים שברחו מפני בני ישראל בבואם אל הארץ גם ככה צרפת היא פרנסי"ה ותרגום יונתן בן עוזיאל ספרד אספמיא וזו היא גלות טיטוס וזאת הנבואה לעתיד לא כאשר אמר רבי משה כי אז נפזרו מהבית הראשון : (כא) ועלו מושיעים . הם שופטי ישראל לשפוט הסרידים בהר עשו אז תהיה לשם המלוכה בגלוי כדרך והיה ה' למלך על כל הארץ שהוא לעתיד :

ובית יוסף ב' וסי' והתחלקו אתה לשבעה חלקים דיהושע · ובית יוסף להבה : את שדה ב' וסי' ואם את שדה מקנתו · וירשו הנגב את הר עשו : החל ד' ג' קמץ וא' פתח וסי' החל רש והתגר בו מלחמה · החל רש לרשת את · החל וכלה · וגלות החל הזה לבני ישראל · בתראה פתח : כנענים הכנענים ג' בקריאה וסי' וגלות החל הזה לבני ישראל · יחצותו בין כנענים ותכנע לפניהם יושבי הארץ :

תולדות אהרן בית יעקב אש · ב"ב קכ"ג : לבית עשו · עכו"ם י : מושיעים · זוהר בראשית (עכו"ם מ) : לה' המלוכה · זוהר ויקרא :

רדק

הר קדשי כן תשתו כוס התרעלה אתה וכל הגוים : ישתו כל הגוים תמיד · פירוש תמיד בלי הפסק עד שיכלו הרעים שבהם שהרעו לישראל וכת"י כמה דחדיתון על חדות טורה דקדשי כן ישתו כל עממיא כס פורענותהון תדירא : ושתו ולעו · ובלעו כמו ילע קדש : והיו כלא היו · ויהיו כלים עד שלא יכירו מקומם כאלו לא היו : (יז) ובהר ציון תהיה פלטה אע"פ שכלו רבים מישראל וגלות פלטה גדולה תהיה להם עוד בהר ציון שגלו ממנו : והיה קדש · ישראל יהיה קדש לה' שיהיו קדושים לא יהיה בהם עוד ערל וטמא : וירשו בית יעקב את מורשיהם · מה שירשו מתחלה יירשו עוד יירשו שכניהם ארץ אדום ומואב וארץ פלשתים : (יח) והיה . כמו האש אוכלה קש כן יאכלום ויכלו . ומה שאמר בית יעקב ובית יוסף כפל הענין כמ"ש כי בית יעקב נקרא בית יוסף מיום שנחלקה המלכות אבל לעתיד תשוב אחת ורבותינו ז"ל דרשו כי זכר יוסף לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד יוסף או ביד זרעו של יוסף : (יט) וירשו הנגב את הר עשו · אשר עשו ירשו את הנגב והוא ארץ המישור כי הר עשו יהיה שממה חרבן עולם : והשפלה את פלשתים . והשפלה ירשו מארץ פלשתים כי לא יצטרכו להרים להנגב בהם ולא לזרוע בהם אם לא ירצו כי השפלה והנגב יספיק להם : וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון · שמתחלה היו יושבים בהר אפרים ובהר שמרון ואז לא יצטרכו להרים לא לשבת ולא לזרוע אלא השדות שהם המישור : ובנימין את הגלעד . וכן בנימן שהיה גבולו בירדן יירשה משם והלאה את המישור בארץ הגלעד שהוא מעבר לירדן כי ירחב גבולו כל מישור הגלעד שהוא סמוך לנחלתו כי מנשה שהיה לו ארץ הגלעד יתפשט גבולו משם והלאה בארץ מואב ובני עמון . וי"ת וירשו הנגב ויחסנון יתבי דרומא ית טורא דעשו · רוצה לומר כי יושבי דרום ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא סמוך להם שהוא לדרום ארץ ישראל ויושבי השפלה בארץ ישראל ירשו את פלשתים שהוא סמוך להם · וי"ת ויחסנון ית קרוי אפרים וית קרוי שמרון ודבית בנימן דיתבי ארעא דגלעד : (כ) וגלות החל הזה לבני ישראל · החל חסר יו"ד והוא כמו החיל והא' הוא בארי"י הנה כמוהו אל המלך חזקיהו בחיל ופירוש גלות החל הזה לבני ישראל כלומר שהם בני ישראל שהם נפוזרים בגלות : אשר כנענים · כלומר אשר גלו והם עם כנענים עד צרפת : וגלות ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב · והם ערי יהודה כי חלק יהודה היה בדרום ארץ ישראל וכן אמר עליהם בירמיה ערי הנגב סגרו ואין פותח ואמר ירשו על גלות ירושלם שהיו מבני יהודה כלומר ישובו לארצם ולעריהם או אמר ירשו על כלם מפני ירושלם שהיה בחלק יהודה וכל שבטי ישראל יהיה להם חלק בירושלם כמו שכתוב בנבואת יחזקאל : וגלות החל הזה . הוא גלות טיטוס שהגלה בארצות והם העמים ארצות אלמניי"א ואשקלוני"א וצרפת הוא שקורי' פרנצ"א וארצות ספרד שקוריי ספני"א ובני ירושלם הם שגלו בספרד ואחרים גלו לשאר ארצות הנוכרים שהיו ברשותם והתפשטו בארצות ומארצות אלו גלו מעצמם אותם שהם שהיו בארצות ישמעאל ואומרים בקבלה כי בני ארץ אלמניי"א היו כנעניים כי כשפנה כנעני מפני יהושע כמו שכתבנו בספר יהושע הלכו להם לארץ אלמניי"א ואשקלוני"א שקורין ארץ אשכנז ועוד היום קוראים אותם כנעניים ויונתן תרגם הפסוק כן וגלות עמא הדין דבני ישראל וגו' : (כא) ועלו מושיעים . שמלך המשיח וחביריו

מצודת דוד

שהרעו להם ישתו תמיד את כוס התרעלה עד אשר יתמו : ושתו ולעו . וכאשר ישתו את הכוס יהיו נשחתים ומבולבלים והוא ענין בליעה ור"ל יהיו מבולבלים מן הפורעניות כאלו שתו טעם משקה המטמטם ומבלבל : והיו כלוא היו · ר"ל יהיו כלים כאלו לא היה מעולם : (יז) ובהר ציון . אבל בהר ציון תהיה פליטה ושארית ר"ל אנשים ישארו : והיה קדש · כי לא יוסיף לבוא בה טמא : את מורשיהם · את הבבליים שירשו אותם מאז : (יח) אש · ישרפו כמו אש : ובית יוסף להבה · הוא כפל ענין במ"ש : לקש · הכשדיים יהיו דומים לקש הנשרף מהר : ודלקו בהם . ישראל ידליקו את בית הכשדים וישרפם ר"ל הם יגמרו בהם הכליון ולא יהיה שארית להם : כי ה' דבר . ובודאי כן יהיה : (יט) וירשו הנגב . בית יעקב הנזכר במקרא שלפניו הם ירשו את הנגב וחוזר ומפרש את הר עשו שהיא בדרומה של א"י : והשפלה . גם ירשו את השפלה וחוזר ומפרש את פלשתים כי ארץ פלשתים היתה בשפלה : את שדה אפרים . כי בימי יהושע לא ירשו כ"א הר אפרים ולא יכלו להוריש את העמק כי רכב ברזל לו כמ"ש שם ולכן אמר שיירשו גם שדות העמק : ואת שדה שומרון . במ"א נאמר שעמרי מלך ישראל קנה את ההר שומרון ואמר שלעתיד יירשו הכל ואף השדות : ובנימין את הגלעד · בנימין יירש את הגלעד (וזהו מלבד חלק כנועה הניתן לו בא"י בעבר הירדן המערבי כמ"ש בסוף יחזקאל בני מנשה יושבי הגלעד יעמדו על נחלתם בעבר הירדן המערבי יהיו היורשים ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשר עם כל השבטים כמ"ש שם) : (כ) וגלות החל הזה וגו' . במקרא שלפניו נאמר שבית יעקב ירשו הנגב וגומר ויפרש עתה מי ומי מהם יהיו היורשים ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשר ישבו עם הכנענים שברחו מארצם בימי יהושע אשר מקום מושבם עד צרפת וגם בני הגולה של ירושלים אשר ישבו בספרד הם יירשו את ערי הנגב הוא הר עשו ארץ אדום (אבל ארץ פלשתים ושדות אפרים ושומרון המה בתוך גבולי א"י ויחולק

מצודת ציון

ענין השחתה ובלבול וכן על כן דברי לעו (איוב ו) : (יז) מורשיהם . מלשון ירושה : (יח) להבה . שלהבת : לקש . הוא תבן הדק : ודלקו . ענין שרפה והבערה : (יט) והשפלה · העמק : (כ) החל · כמו החיל ונפלה היו"ד :

אבן עזרא

(א) זה הנביא התנבא על ירבעם בן יואש וכן כתיב הוא אשר דבר ה' ביד עבדו יונה בן אמתי אשר מגת החפר . יש לתמוה איך יעלה על לב חכם שידע השם ומעשיו שיחשוב לברוח מפניו והוא בידו וכל מלא כבודו ואיך יתנבא מורה פי השם והוא כתוב כי הוא הנביא והגאון אמר כי הלך אל נינוה וקרא עליה ולא הזכיר זה הכתוב כמו קראן לו ויאכל לחם ואני אומר כי אין זה כמו זה כי אין טעם להזכיר אם אכל אם לא אכל אם לא קראו לו רק פגע בו ודבר עמו ועוד אם יונה מלא דבר השם למה היה בורח והוא אמר על כן קדמתי לברוח תרשישה ועתה הנה ראינו שלא היה משה רוצה ללכת בשליחות השם להוציא עמו ואף כי יונה שהולך להשיב אל נינוה ובכה אמרו חכמינו שתבע כבוד הבן ועתה ארמוז לך סוד יש עושה תרגזים בתולדתו בלי למוד ויש שהוא צריך ללמוד ובאשר יקבל ככה יוכל שלא לקבל ונקל הוא המתבונן מן הראשון וכל הנביאים לבד ממשה אשר עבור כבוד השם על פניו נבואתם כולם במראות הם גם בחלום על כן אמרתי על אברהם אבינו בנבואה על נסיון האלהים ולקח המאכלת ואזנו נוסה לשמוע מהרה וכאשר הוספתי בכל המקרא לא מצאתי מלת בריחה רק דביקה על מלת פני כמו ומפניך אברח ויברח יפתח מפני אחיו והנה לא מצאתי בנבואה יונה שברח מפני השם רק מלפני השם וכתוב חי ה' אשר עמדתי לפניו והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני לפני השם וככה ויצא קין מלפני ה' על כן אחריו ומפניך אני אסתר כי פני האדמה לפני ה' ועוד כתוב לבוא בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים מפני פחד ה' וכתב לבוא עמהם תרשישה מלפני ה' והמשכילים יבינו : (ב) קום . נינוה . בית מלכות אשור והיא היום חריבה וחכמי ישראל בארץ יון אומרי' כי היא הנקראת מורסי"ה ואנכי לא ידעתי ועתה לא ביוהו שיאמר עוד ארבעים יום רק כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקראו נביא שקר בהנחם השם מהרעה לא דבר נכונה כי זאת הפעם לא אמר לו רק בפעם השנית כי שם כתוב את הקריאה אשר אני דובר אליך והוא עוד מ' יום ועוד איך ימרה הנביא פי השם בעבור פחדו שיקראוהו אנשי נינוה נביא השקר ומה יזיקהו זה כי לא ידור עמהם ועוד כי אנשי נינוה לא היו ספקים כי למה שלח ה' נבואה עליהם רק שישובו אל השם ואם לא ישובו תתקיים הגזירה עליהם ולולי שידעו זה האמת שאם ישובו אל השם ינחם על הרעה והנה איך יקראוהו נביא השקר והנכון מה שאמרו קדמונינו ז"ל כי הכה לו שימלטו בעבור ישראל והנה מצאנו כתוב היתה עיר גדולה לאלהים שהיו יראים השם מקדם והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני השם להשחיתה אין זה דרך הלשון כי כתוב תגדל נפשי בעיני השם ולא לשם והנה כתוב לאלהים וכתיב כל הגוים כאין נגדו ולא יחוש אם הם רבים ופירוש לאלהים כי היו יראים השם הימים הקדמונים רק עתה בימי יונה החלו לעשות רע ולולי זה שהיו בתחילה אנשי השם לא היה שולח נביאו אליהם והנה ראינו ששב תשובה גמורה אין כמוה ולא תמצא כתוב ששברו מזבחות בעלים או גדעו פסילים והנה מזה נלמוד שלא היו עכו"ם : (ג) ויקם . וירד יפו . אמר הגאון כי תרשיש תרסוס ורבי מבשר אומר שהוא עיר תונ"ס באפריקי : ויתן שכרה . לא כל שכרה רק מה שהוא חייב ליתן בחלקה :

רשי

(ב) וקרא עליה . את קריאתי : (ג) לברוח תרשישה . ים ששמה תרשיש והוא בחוצה לארץ אמר אברח לי שאין השכינה שורה בח"ל אמר לו הקב"ה חייך יש לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה אמר העכו"ם קרובי תשובה הם אם אומר להם וישובו תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים : ויתן שכרה . הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת יציאתה והוא הקדים ולא עוד אלא

יונה א

א וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־יוֹנָ֥ה בֶן־אֲמִתַּ֖י לֵאמֹֽר׃ ב ק֠וּם לֵ֧ךְ אֶל־נִֽינְוֵ֛ה הָעִ֥יר הַגְּדוֹלָ֖ה וּקְרָ֣א עָלֶ֑יהָ כִּֽי־עָלְתָ֥ה רָעָתָ֖ם לְפָנָֽי׃ ג וַיָּ֤קָם יוֹנָה֙ לִבְרֹ֣חַ תַּרְשִׁ֔ישָׁה מִלִּפְנֵ֖י יְהוָ֑ה וַיֵּ֨רֶד יָפ֜וֹ וַיִּמְצָ֥א אָנִיָּ֣ה ׀ בָּאָ֣ה תַרְשִׁ֗ישׁ וַיִּתֵּ֨ן שְׂכָרָ֜הּ וַיֵּ֤רֶד בָּהּ֙ לָב֣וֹא עִמָּהֶ֔ם

ס' ר"פ · ד' · ח' · י"א מלרע וכל יפו מלכיס · יחזקאל מלכיסד · דכו' כמ"כ

תרגום

א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה בַר אֲמִתַּי לְמֵימָר: ב קוּם אֱזֵיל לְנִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ אֲרֵי סְלִיקַת בִּישַׁתְהוֹן קֳדָמָי: ג וְקָם יוֹנָה לְמֶעֱרַק לְיַמָּא מִן קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִשְׁמָא דַייָ וּנְחַת לְיָפוֹ וְאַשְׁכַּח אִלְפָא דְאָזְלָא לְיַמָּא וִיהַב אַגְרַהּ וּנְחַת בַּהּ לְמֵיזַל עִמְּהוֹן בְּיַמָּא

תולדות אהרן אל ננוה . (סנהדרין ל) : תרשישה . זוכר לך תרומה שכרה . נדרים לח :

קום ס' ר"פ וסי' נמסר ביהושע סי' ז' ולקמן בספרא דא : מלפני ה' ח' בקריא' וסי' המוסרים מלפני ה' . ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ב' בפסוק . כי מלפני ה' הוא בורח כי הגיד . אז ירננו עצי היער דד"ה' ובוצאה עליך קצף : ולא בגבע ראמון דד"ה' חרים כדונג נמסו . כל אוריתא דלוג' בס"ב ויתחבא האדם ואשתו מפני ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם . וכל שאר קריאה

רדק

ותכירו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם : לשפוט את הר עשו . לנקמת משפט ישראל מהם על כל אשר הרעו להם . ויונתן תרגם ויתקון מפורקין מעורנא דליון לפיתן ית כנגא רבא דעשו : והיתה לה' המלוכה . ואז תהיה המלוכה לה' לבדו . כי כל הגוים יודו במלכותו כמו שאמר בנבואת זכריה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד . ויונתן תרגם ותתגלי מלכותא דה' בקריב על כל יתבי ארעא ותהי מלכותא דה' לעלם ולעלמי עלמיא :

(א) ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי לאמר . זה הנביא גם ראינו נבואתו כתובה לו אלא זו שניבא על נינוה אבל מצאנו לו נבואה אבל לא נכתבה שכתוב בספר מלכים הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר ויש בדבר הזה מחלוקת בדברי רז"ל אמרו יונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב ר"ל חפש לכבוד ישראל שלפיכך ברח לחוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל ית' לנינוה שידע שיהיו קרובי תשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חפש לכבוד האל ית' וזהו מה שנאמר בו ויהי דבר ה' אל יונה שנית . שנית דבר עמו ולא שלישית והקשו ולא והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותרצו על עסקי נינוה לא דבר עמו אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו אלא בדבר נינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ולא שלישית . ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמיתי ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נתהפך להם מרעה לטובה ונביא זה היה משבט זבולון מן הנראה כי גת החפר היה שם עירו ובחלק זבולון היה כמ"ש גתה חפר עתה קצין . ויש לשאול למה נכתבה נבואה זו בכתבי הקדש וכולה על נינוה שהיתה מאומות העולם ואין בו זכר לישראל ואין בכל הנביאים זולתה כמוה ונוכל לפרש כי נכתבה להיות מוסר לישראל שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנביא שבו בתשובה שלמה מרעתם וישראל מוכיחים אותם הנביאים השכם והערב ואינם שבים מרשעם ועוד להודיע הפלא הגדול שעשה האל ית' עם הנביא שהיה במעי הדג ג' ימים וג' לילות וחי . ועוד שהקיאו הדג ועוד ללמד שהאל ית' חומל על בעלי תשובה מאיזה עם שיהיו ומוחל להם וכל שכן כשהם רבים : (ב) קום לך אל נינוה . וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני ולא כתב מה יקרא עליה אלא ממה שקרא עליה בסוף ונינוה נהפכת למדנו כי זאת הקריאה אמר לו שיקרא עליה כי עלתה רעתם לפני למד כי האל יתברך משגיח אף באומות העולם כשתגדל רעתם בחמס וכן בדור המבול ובאנשי סדום כי מלאה הארץ חמס . והחמס מפסיד הישוב והאל יתברך רוצה ביישוב העולם אבל בשאר עבירות אינם חשובים לפניו שישגיח עליהם אלא בישראל לבדם כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה כמו שפי' בנבואת עמוס : (ג) ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' . ואיך יחשוב יכול לברוח ודוד אמר אנה מפניך אברח אלא אין מלפני כמו מפני כי הנביא היה מלא חכמה ודעת ואיך היה חושב לברוח מפני ה' אלא מלפני ה' היה חושב כי פי' מלפני מדבר שהוא לפני ה' והוא רוח הנבואה כי חשב באם יצא הא"י לחוצה לארץ לא תשרה עליו רוח נבואה והיה ממאן ללכת בזה השליחות כי אמר יונה הגוים קרובים לתשובה הם ואם אלך אוכיחם בשליחות האל יתברך ישובו מדרכיהם הרעים ויתחייבו ישראל בזה שאני והנביאים אחרים הולכים אליהם תמיד ואינם שבים מדרכם הרעה לפיכך היה ממאן ללכת בשליחות זו וכן פירשו רז"ל כי בעבור זה היה נמנע כי אמר אין השכינה שורה בחוצה לארץ ובעבור שהגוים קרובי תשובה ושלא לחייב את ישראל ברח אמר לו הקב"ה יש לי כיוצא בך . וה' הטיל רוח גדולה אל הים . אמר רבי ברכיה אדם מבקש לברוח וברחת אלא שהוא יכול לעמוד יש לך אדם שבורח אלא בורח הים ברח מפני שנאמר הים ראה וינוס ואתה בורח אל הים . וי"ת מלפני ה' מן קדם דאתנבי בשמא דה' : וירד יפו . מעירו שהיא גתה חפר או מירושלם ירד אל יפו שהיא על שפת הים והוא חוף אניות והנכנס בים יקרא יורד כמו שנאמר יורדי הים באניות כי שפת הים הוא מקום נמוך כנגד שאר היבשה ותא"ל פי' כי יקרא יורד כנגד האניה שהיא עמוקה ויורד בה כמו שאמר וימצא אניה וירד בה . וכן אמר ויונה ירד אל ירכתי הספינה וכן יורדי הים באניות : וימצא אניה באה תרשיש . באה עתה מארץ ר"ל שהיתה מוכנת ללכת ולבא תרשישה : ויתן שכרה . שכר הראוי לו לתת לה אמר לתת או נתנו מתחלה . ובדרש נתן שכר כל הספינה בעבור שהיה מהר ללכת ולא תמתין לסוחרים ולסחורות בעבור שהיה רגוס

מצודת ציון

(ג) תרשישה . לתרשיש והוא שם מקום : יפו . שם העיר שעל הנמל : אניה . ספינה :

מצודת דוד

ויחולק אח"כ כמ"ש בסוף יחזקאל : (כא) ועלו מושיעים . ר"ל המושיעים שנבחר ציון הם מלך המשיח ושריו כאשר יעלו בהר ציון לעשות בהם משפט של מה שהרעו לישראל או תהיה לה' המלוכה ר"ל אז הכל יודו במלכותו ויקבלוהו לאלוה :

א (ב) וקרא עליה . ר"ל הוכיחם והזהירם וכדרך הנביא ועדיין לא פירש לו מה יקרא : כי עלתה רעתם . הרעות שהם עושים עלתה למרום לעמוד לפני לקטרג עליהם (ולפי שנינוה הוא ראש מלכות אשור שבט אפו של המקום ב"ה רצה להחזירם למוטב למען יעמדו להיות רצועה מרדות על ישראל) : (ג) לברוח תרשישה . ר"ל אל ארץ מקום שאין הנבואה שורה על הנביאים וז"ש מלפני ה' ור"ל מהמקום שהוא לפני ה' והוא א"י שהוא מקום קבול הנבואה כי פחד פן יבוא לו הנבואה עוד פעם ויפרש מה יקרא ויוכרח ללכת ועל כי העמדת נינוה היה רעה לישראל לכן לא היה חפץ להיות שליח בדבר כי היה טוב בעיניו שיעמדו ברשעם ויאבדו ולא יהיו לשטן לישראל . ורז"ל אמרו מחשב יונה שהגוים קרובי תשובה הם ויחייבו את ישראל שאינם ממהרים לשוב : וירד יפו . מקום שעוברים שם הספינות : באה תרשיש . היתה מוכנת ללכת ולבוא לתרשיש : ויתן שכרה . הקדים ליתן שכרה תחילה ולא עוד אלא שנתן שכר כל הספינה למען

חמסר

רשי

אלא שנתן שכר כולה: (ד) חשבה להשבר. דמיה כאלו היא נשברת: (ה) המלחים. בני אדם המנהיגים את הספינה: איש אל אלהיו. מן כל האומות של עכו"ם היו שם: (ו) רב החובל. שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע"ז גובירנייר"ל: מה לך נרדם. מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדם: יתעשת. לשון מחשבה וכן (תהלים קמו) עשתונותיו ומלכא עשית (דניאל ו): (ז) לכו ונפילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם משתברת אמרו בשביל אחד ממנו הוא כן מצינו בפרקי דר' אליעזר: בשלמי. במעשיו של מי ממנו: (ח) הגידה נא לנו באשר למי. למי חטאת אשר בשביל כן הרעה הזאת לנו: מה מלאכתך. שמא פשעת באומנותיך: ומאין תבא. שמא על אנשי אותו מקום נגזרה גזירה אפי' אין אתה בה: ואי מזה עם אתה. שמא עמך חטאו

מקרא ותרגום

תרשישה מלפני יהוה: ד ויהוה הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים והאניה חשבה להשבר: ה וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלהיו ויטלו את הכלים אשר באניה אל הים להקל מעליהם ויונה ירד אל ירכתי הספינה וישכב וירדם: ו ויקרב אליו רב החבל ויאמר לו מה לך נרדם קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד: ז ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו ויפלו גורלות ויפל הגורל על יונה: ח ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה: ט ויאמר אליהם עברי אנכי ואת יהוה אלהי השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה:

מן קדם דאתנבי בשמא דיי: ד ויי ארים רוח רב על ימא והוה נחשול רב בימא ואילפא בעיא לאתברא: ה ודחילו ספניא ובעו גבר מן דחלתיה ואין ארי לית בהון צרוך ורמו ית מניא דבאילפא לימא לאקלא מנהון ויונה נחית לארעית שדא דאילפא ושכיב ודמוך: ו וקרב לותיה רב ספניא ואמר ליה מא את דמוך קום צלי קדם אלהך מאים יתרחים מן קדם יי עלנא ולא נוביד: ז ואמרו גבר לחבריה אתו ונרמי עדבין ונידע בדיל מה בישתא הדא לנא ורמו עדבין ונפל עדבא על יונה: ח ואמרו ליה חוי כען לנא בדיל מה בישתא הדא לנא מה עבידתך ומנן את אתי אי דא היא מדינתך ואי מדין עמא את: ט ואמר להון יהודאה אנא ומן קדם יי אלהא דשמיא אנא דחיל דעבד ית ימא וית יבשתא:

ג' · ג' חסר · ל' · בפ' · ל' · ל' · ל' · ר"פ בטעם · ל' חסר · ב' · ב' · ו' · כטעם רביעמן · ו' פסוקים ואת את ואת

תולדות אהרן

רב החבל. זוכר ויקהל: אל רעהו. עקידה שער סג: באשר למי. זוכר פקודי: ומאין תבא. עקידה שער נה:

מסורה

דכוו' מפני ה': ויקרב ה' פתחין וסי' ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשת חכמה מן העיר. והיה כי קם הפלשתי. ויקרב המלך על המזבח. אליו רב החובל: ונדעה ה' בקריאה וסי' הוציאם אלינו ונדעה אותם. יגישו ויגידו לנו: הגידו האותיות לאחור. ונדעה בשלמי הרעה הזאת. ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה. וחד פלוגתא ונדעה נרדפה לדעת: ז' פסוקים ואת את ואת וסי' והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. ויאמר אליהם עברי. ואת עשו

אבן עזרא

(ד) וה' הטיל. השליך דרך משל והטעם שהשליכו מהיבשה על כן לא יכלו להשיב אל היבשה כי לא היה זה רק במקום התחברות הים עם הנהר והוא סמוך אל היבשה כי לעולם הוא קשה על הספינות והעד שככה היה שאמר ותשליכני מצולה בלב ימים נהר יסובבני: והאניה חשבה. כמו ארץ כי תחטא לי: (ה) וייראו המלחים. יועצי הספינה כמו מלחייך וחובלייך ויפת אמר כי מלח היו מוליכי': אל ירכתי הספינה. אל אחת ירכתי הספינה ויקבר בערי גלעד: וישכב וירדם. מצער הים ומזעפו אולי לא נכנס קודם זה בספינה: (ו) ויקרב. רב החובל. הגדול שהיו חובלי' הוא מרימי החבלים חבלי התורן ורבי משה אמר מגזרת תחבולות: יתעשת. כמו אבדו עשתונותיו וכמוהו עשתי עשר בעבור שזה המספר הוא כמו שנים חשבונות כלל ופרט וכמוהו אלהים יחשוב לי: (ז) ויאמרו. י"א כי היו שם ספינות אחרות ויוכלו לנאת וזאת לבדה בצרה על כן אמרו לכו ונפילה גורלות: בשלמי. בעבור מי וכמוהו על השל: (ח) ויאמרו. המספר' שבקשו לדעת מאי זה עם הוא ומאי זה הארץ שמא נגזר עליהם מהשמים מות לא דבר נכונה כי אם גזר השם על עם אם לא היה בעיר אחד מהם שהנגזר עליו רק במקום אחר עם אחרים למה יפחדו האחרים כאילו יתערבו על שגזר עליו לבדו למות ומנהג רוב האדם לחיו' ממלאכת' ומלאכת האדם מורה על דברו ולמה נכנס ללכת למקום אחד ויש ארצות שרוב אנשיה טובים וככה היום ידוע: (ט) ויאמר. השיב להם על האחרון שהוא מבני עבר הנקראי' שהם על אמונ' עבר הראשון שהוא אבי כל בני עבר ואין

רדק

רוצה לברוח מהר. וסמכו מזה שאין הנבואה שורה אלא על אדם עשיר: (ד) וה' הטיל. חשבה להשבר: על דרך הרחבת הל'. ר"ל אנשי האניה חשבו שתשבר האניה: (ה) וייראו המלחים. הם תופשי המשוטים: אל ירכתי הספינה. אל אחת מן הירכתים. וכן ויקבר בערי גלעד. ועל עיר בן אתונות: (ו) ויקרב אליו רב החובל. הגדול שבספנים כי הספנים נקראים חובלים לפי שמושכין ומתירין חבלי התורן כפי תכמתם וחובל הוא שם כלל לחובלים. וכן ת"י רב ספניא הוא שם בשקל ואת היותר החרמנו. וגם כן יהיה שם כלל לחובלים והוא הגדול המנהיג הספינה על פיו ימשכו ויתירו הספנים את החבלים: יתעשת. יתרצה וכן אבדו עשתונותיו מחשבות רצונו וכן בארמית ומלכא עשית לקדמותיה ר"ל מחשב. וי"ת יתרחים: (ז) ויאמרו. לכו ונפילה גורלות. יש לתמוה בזה הענין איך חשבו כי בעבור אנשי האניה הזאת הי' סער גדול בים וכי לא היה אניות אחרות בים וכי כל האניות שיש להם סער בים מפילים אנשים גורלות בשל מי הרעה ומצאתי בפרקי ר' אליעזר בא עליהם סער גדול בים ומימינם ומשמאלם כל האניות עוברות ושבות בשלום בשתיקות הים והאניה שירד בה יונה בצרה גדולה שחשבה להשבר אמרו בשל מי הרעה הזאת לנו נדעה באשר למי הרעה הזאת לנו בעבור מי הוא: (ח) ויאמרו. הגידה נא לנו באשר למי הרעה שאתה הוא מי שבעבורו בא אלינו הצרה הזאת הגידה מה מלאכתך על איזה עון נתפשת מה היא מלאכתך אולי היא מלאכת רמאות וחמס ובעבור זה אתה חייב: ומאין תבא. אולי ברחת מפני רעה שעשית שם ומה ארצך אולי בני ארצך הם בני רשעים: ואי מזה עם אתה. מ"ס השמות כמו הפוך כאלו אמר ומאיזה עם אתה או יתפרש בלי הפוך זה העם שאתה ממנו איזה הוא אם הוא עם שנוי מהשם ית' מרוע מעשיהם: (ט) ויאמר. בשני דברים השיב להם תשובה על שאלתם כיון

מצודת דוד

חמהר ללכת: לבא עמהם. עם אנשי הספינה: (ד) הטיל. הסיע והמשיך אל הים רוח גדולה והיה סער גדול בים: והאניה. ר"ל אנשי האניה חשבו שהאניה תשבר מחוזק הרוח המוליכה בדריפה ונדנוד רב מהרמת הגלים וכובד משא הספינה מונע הרדיפה והוא סיבה לשבירת הספינה: (ה) וייראו המלחים. מולשא הספינה פחדו וכ"א מהם נעק להתפלל אל העכו"ם שלו: ויטילו. השליכו יכ הכלים מן הספינה אל הים להקל מעליהם המשא למען תוכל ללכת ברדיפה מבלי מונע: אל ירכתי. ר"ל אל אחת מהירכתים וכן ויקבר בערי גלעד (שופטים יב): (ו) מה לך נרדם. מה לך שנרדמת כאומר וכי איך מרגיש שאנו עומדים בסכנה: קרא אל אלהיך. התפלל לפניו: אולי יתעשת. ע"י התפלה אולי יחשוב האלהים לנו שלא נאבד: (ז) ויאמרו. אנשי הספינה: גורלות. אמרו להפיל גורלות הרבה כי לא רצו לסמוך על גורל אחד כי פן במקרה נפל על זה אבל כשיפול פעמים מרובות על אחד יהיה נראה שאין זה מקרה: בשלמי. בעבור מי בא עלינו רעת הסכנה הזאת: הגורל. ר"ל כל גורל וגורל: (ח) הגידה נא לנו. הואיל וכל הגורלות נפלו עליך הגידה עתה לנו באשר למי ר"ל במה היה החטא ולמי חטאת שבסבתו בא לנו רעת הסכנה הזאת וכאלו יאמרו אם היה בדבר העושק א"כ אפשר להחזיר העושק ואם הרעות למי בדבר הגדוף וכיוצא אפשר לפייסו בממון: מה מלאכתך. ר"ל אולי יש בידך מלאכ' רמיה והונית אנשים מרובי' עד שלא תדע מי ומי המה להחזיר להם העושק: ומאין תבוא. ר"ל שמא עשקת במקום שבאת משם ואולי רב הדרך ואין לבוא שמה להחזיר העושק: מה ארצך. ר"ל שמא עשית דבר שיפך מנהג ארצך וכאלו חטאת לכולם ומי יכול לפייס את כולם: ואי מזה עם אתה. מ"ס השמוש כמו הפוך כאלו אמר ומאי זה עם אתה ר"ל מי הוא אלהיך וכאלו יאמרו פן עשית דבר שלא כדת אלהיך ואין א"כ מקום לפייסו בממון: (ט) עברי אנכי. כאומר אין לכם לשאול כל השאלות הללו כי לא חטאתי לבן אדם ולכן על השאלה ששאלתם באחרונה ואי מזה עם אתה ע"ז השיב עברי אנכי

מצודת ציון

(ד) הטיל. ענין השעה כי ורוח נסע (במדבר יא) ת"א נטל: סער. הרעשת גלים מן הסערה: חשבה. מלשון מחשבה: (ה) המלחים. כן יקראו מוליכי הספינה וכן כל אניות הים ומלחיהם (יחזקאל כז): ויטילו. ענין השלכה כמו והטלתי אתכם (ירמיה טז): ירכתי. עבר וצד כמו ירך המזבח (ויקרא א): וירדם. הוא שינה עמוקה וכן והוא נרדם ויעף (שופטים ד): (ו) רב החובל. שר מנהיגי הספינה כי רב הוא שר וכן ורבי המלך (ירמיה מא) ומנהיגי הספינה יקראו חובלים על כי מושכים בחבלי הוילון להפנותה מול הרוח וכן המה חבליך (יחזקאל כז): אולי. ענינו כמו שמא: יתעשת. ענין מחשבה כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמו): לנו. עלינו: ולא נאבד. הוי"ו הוא במקום שי"ן וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו: (ז) לכו. ענין זרוז: בשלמי. בעבור מי: (ח) נא. עתה: ומאין. מאיזה מקום: (ט) עברי. כן

אבן עזרא

ואין לו יראה רק מהשם שברח מלפניו והזכיר השמים והארץ והים והטעם כי אדע כי הוא עושה ועל הכל ימשול : (י) וייראו . כנגד באמר אני ירא ויאמרו לו מה זאת והטעם איך עשית זה לברוח מלפני השם כי הוא גילה סודו להם : (יא) ויאמרו • מה נעשה • והטעם תן לנו עצה מה נעשה : וישתוק . הים כמו וישמחו וישתקו : (יב) ויאמר • מתאוה ומבקש למות ולא חשוב ניגוה לשם ולא היה אומר להם ככה לולי ששמע מפיהם כי ישליכוהו : (יג) ויחתרו • פירושו וכבר חתרו ומלת ויחתרו בעבור שבעלי המשוטות דומים לחותרים : (יד) ויקראו • האמינו כולם בשם הנכבד ושבו לקרא אליו : בנפש . בעבור כמו ויעבד יעקב ברחל : כאשר חפצת • שהתברר להם כי בעבורו הים סוער : (טו) וישאו • מזעפו • דרך משל כמו זועפים : (טז) וייראו • ויזבחו. אחרי לאתם : (א) וימן • כמו זומן : ויהי יונה • אין כח באדם לחיות במעי הדגה כפי טעה ואף כי זה המספר רק במעשה

רשי

חטאו : (י) מה זאת עשית • למה עשית כן לברוח מן מושל כזה : (יג) ויחתרו האנשים • יגעו ועסקו כחותר במחתרת : (יד) בנפש האיש הזה . בעון שנשלח יד בנפשו : (טז) וידרו נדרים • שיתגיירו : (א) דג גדול • זכר היה והיה עומד בריוח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג . והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברי' והיה שם בדוחק ויתפלל שם

תרגום יונתן

י ודחילו גבריא דחילא רבא ואמרו ליה מה דא עבדתא ארי ידעו גובריא ארי מן קדם יי הוא ערק ארי חוי להון : יא ואמרו ליה מה נעביד לך וינוח ימא מננא ארי ימא אזיל ונחשוליה תקיף : יב ואמר להון טלוני ורמוני לימא וינח ימא מעליכון ארי ידע אנא ארי בדילי נחשולא רבא הדין עליכון : יג ושיטין גבריא לאתבא ליבשתא ולא יכילו ארי ימא אזיל ונחשוליה תקיף עליהון : יד וצליאו קדם יי ואמרו קביל בעותנא יי לא כען ניבד בחובת נפש דגברא הדין ולא תתן עלנא חובת דם זכאי ארי את יי כמא דרעוא קדמך עבדתא : טו ונסיבו ית יונה ורמוהי לימא ונח ימא מנחשוליה : טז ודחילו גבריא דחילא רבא מן קדם יי ואמרו לדבחא דבחת קדם יי ונדרו נדרין : א וזמין יי נונא רבא למבלע ית יונה והוה יונה במעיא דנונא תלתא יומין ותלתא

מקרא

הים ואת היבשה : י וייראו האנשים יראה גדולה ויאמרו אליו מה זאת עשית כי ידעו האנשים כי מלפני יהוה הוא ברח כי הגיד להם : יא ויאמרו אליו מה נעשה לך וישתק הים מעלינו כי הים הולך וסער : יב ויאמר אליהם שאוני והטילני אל הים וישתק הים מעליכם כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם : יג ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו כי הים הולך וסער עליהם : יד ויקראו אל יהוה ויאמרו אנה יהוה אל נא נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא כי אתה יהוה כאשר חפצת עשית : טו וישאו את יונה ויטלהו אל הים ויעמד הים מזעפו : טז וייראו האנשים יראה גדולה את יהוה ויזבחו זבח ליהוה וידרו נדרים :

ב א וימן יהוה דג גדול לבלע את יונה ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות :

ח' כלשון עשיה בספר כ' ובענין · ב' · ג' וכ"כ י ג' · ג' · ו' מ"ל · ס"א · ו' כתיב · כ' יתיר א' · י' דמטעי' דסבירין אשר · ל' וחסר · ס' · ל' וחסר · ד'

שנאתי : ולא יכלו ג' בקריאה וסי' להוציא את הכנים ולא יכלו • להבקיע אל מלך ארום • ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה : כאשר י' דמטעי' דסבי' אשר בקריא' וסימ' מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר תנינא דפסוק , השמר בנגע הצרעת , אחרי כאשר יצאו הרדפים , עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם תנינא דפסוק , בגורל נחלתם דקדים ליה ואלה אשר נחלו בני ישראל , התשבי' להשכית עמי שמי , ותשכח ה' עשך נוטה שמי' , כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי , כאשר חפצת עשית , וישמע זרובבל בן

תולדות אהרן וישאו את יונה • זוהר תיי: וימן ה"נדרים נא :

רדק

כיון שאמר להם עברי אנכי ידעו עמו וארצו וכיון שאמר ה' אלהי השמים אני ירא השיב להם על שאלתם מה מלאכתך כי אין מלאכתו מלאכת מרמה אבל הוא ירא את ה' ולא עושה כל עול ומה שאמר אשר עשה את הים ואת היבשה בעבור שהיה להם סער בים אמר כי אל ית' עשה הים והוא הטיל רוח סער בו והוא ישקיטנו כשירצה ויוליאנו אל היבשה ואמר על השמים אלהי כי הוא מנהיגם ומופעם ואמר על הארץ אשר עשה שפירושו תקן כי לא נבראת מתחלה מתוקנת לצורך הברואים עד קוות המים : (י) וייראו • כי הגיד להם כשאמר להם ואת ה' אלהי השמים אני ירא אמרו לו א"כ איך היה זה הסער בעבורך אמר אמר להם אני נביא והאל ית' היה שולח אותי לנינוה והיה קשה בעיני ללכת אליהם וברחתי לי מפני זה ויצאתי מא"י שהיא מקום הנבואה : (יא) ויאמרו • כי הים הולך וסוער . כי אין לנו תוחלת שישתוק הים כי הנה הולך וסוער יותר : וישתוק הים • מקום שאון גליו וכן אמר וישמחו כי ישתוקו: (יב) ויאמר . בשלי בעבורי כלומר בהטא אשר לי : (יג) ויחתרו . התזיקו במשוטות להוליא הספינה אל היבשה כי תופש המשוט ומוליכו בים הוא כחותר בים וי"ת ושייטין ומה שאמר להשיב לפי שמהיבשה נסעם הספינה ובשתוא אל היבשה הנה היא שבה אליה : (יד) ויקראו • מבואר הוא : אנה • בה"א : נקיא . באל"ף כדרך בעלי האלף נביא נשיא : (טו) וישאו.מבואר הוא: (טז) וייראו . ויזבחו זבח אין זבחו זבח בספינה אלא פירושו כתרגומו ואמרו לדבחא דבחא קדם ה' : וידרו נדרים . שאר נדרים זולתי זבח כמו לתת לדקה לעניים : (א) וימן ה' • ענין זמון כמו אשר מנה מאכלכם וכאל יתברך הזמינו לפי שעה שבשעה שהוטל יונה בים הזמין הדג שבלעו ולא טבע בים וזה היה אחד מן הנסים ובפרקי ר' אליעזר ר' טרפון אמר ממונה היה הדג מששת ימי בראשית לבלוע את יונה

מצודת ציון

כן יקראו בני ישראל וכן מילדי העברים (שם א) על כי מקור מחלכם מעבר הנהר : (יא) וסוער • מרעיש בהרמת הגלים מן הסערה : (יב) שאוני . ענין לקיחה : והטילוני . ענין השלכה : בשלי . בעבורי : (יג) ויחתרו • ענין חפירה וכן אם יחתרו בשאול (עמוס ט) ור"ל השיטו במשוטו' בתוך הים ונדמה כאלו חופרים בים : (יד) אנה . ענין בקשה כמו אנא ה' הושיעה נא (תהלים קיח) : (טו) ויעמוד • ענין שתיקה כמו עמדו לא ענו עוד (איוב לב) : מזעפו . ענין קוף כמו זעף ה' אשא (מיכה ז) ועל הרעשת הגלים יאמר שנראה אז כאלו הים כועס ומתקצף : (א) וימן . ענין הזמנה כמו וימן להם המלך (דניאל א) : מבטן שאול • ר"ל מעומק הקבר שועתי

מצודת דוד

אנכי ולתוספת ביאור אמר ואת ה' אלהי השמים אני ירא וכאלו יגיד בזה שאליו חטא : אשר עשה את הים ואת היבשה . ר"ל כמו שעשה את היבשה כן עשה את הים ובכל מקום משלה ידו וכאלו יאמר הנה גם בים מצאה אותי יד ה' וכאלו יכריחני ללכת לנבאות על נינוה וזהו האמירה לגבוה ועל חנם ברחתי בחושבי שפה לא יבוא אלי דבר ה' והנה כאלו בא : (י) וייראו וגו' • בשמעם שחטא לה' ואין א"כ מקום לפיים בממון לכן פחדו מאד : מה זאת עשית • לא אמרו כשואלים אלא כמתמיהים כאומר איך עשית דבר כזה למרוד פי ה' ולברוח ממקום הנבואה ודוגמתו מה עשית והגנוב את לבבי (בראשית לא) שהוא ענין תימה : כי ידעו האנשים • היה נודע להם שהוא בורח מלפני ה' ממקום הנבואה : כי הגיד להם • ר"ל ע"פ הדברים שאמר הבינו אמיתת הענין כאלו הגיד להם בפה מלא : (יא) מה נעשה לך . מה נעשה עמך שישתוק הים מעלינו ולא יוסיף להרעיש עוד בהרמת הגלים : כי וגו' . ר"ל הנה הים מרעיש בגליו בכל פעם יותר ולכן אין פנאי להתעכב ולהתיישב בדבר לזה אמור אתה מה נעשה עמך וכן יקום : (יב) שאוני • קחו אותי והשליכו אותי אל הים ובודאי ישתוק הים מעליכם כי ידעתי שבעבורי בא הסער הגדול הזה עליכם : (יג) ויחתרו • היו משתדלים עם המשוטות להשיב הספינה אל היבשה בחשבם ששם ישלו אל יונה אל היבשה והם ילכו לדרכם : הולך וסוער עליהם • ר"ל הרעשת הגלים היה עליהם מן היבשה למול פניהם להרחיק את הספינה אל תוך הים : (יד) אל נא נאבדה . לא נהיו עתה נאבדים בעון שנשלח יד בנפש האיש הזה להשליכו אל הים : ואל תתן וגו' • ר"ל אל תחשב לנו כאילו שפכנו דם נקי : כי אתה ה' • ר"ל הלא הכל בידך ומעולם עשית כאשר חפצת ואם היה חפצך להמיתו שלא על ידינו הלא אין מעצור בידך להמית אותו לבד אלא ,דאי הגזירה היא להמיתו על ידינו : (טו) ויעמוד . שתק ונח מקוף הרעשת גליו : (טז) ויראו וגו' • בראותם השגחת המקום ויכלתו : ויזבחו . ר"ל קבלו על עצמם לזבוח לה' בבה"מ : וידרו נדרים . לחלק לדקה לעניים : ב (א) וימן. הזמין את הדג לבלוע אותו מיד שלא יטבע במי הים : (ב) ממעי הדגה . אחז"ל בתחילה בלעו דג זכר ועמד שם בריות ולא נתן דעתו להתפלל ורמז המקום להדג והקיאו אל פי הדגה ושם עמד בדוחק מפני העוברים והתפלל מתוך

רשי

שם שנאמר ממעי הדגה: (ג) מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי: (ד) כל משבריך וגליך. כל נחשולוסי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים: (ה) ואני אמרתי. כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך. ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך: (ו) סוף חבוש לראשי. ימא דסוף תלי לעיל מן רישי. שהראהו הקב"ה ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי: הארץ בריחיה בעדי. כנגדי למעלה ממני סגור ולא אצא לעולם. בעדי כמו (מלכים ב ד) וסגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (איוב ב) אבר כנגד אבר: לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי ואני אמרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם: ותעל משחת חיי. אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת ההיכל שבירושלים כענין שנאמר אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך: (ח) בהתעטף. באשתלהיות וכן בהתעטף נפשם וכן בעטף עולל (איכה ב): (ט) משמרים הבלי שוא. אותן שעובדים לכו"ם: חסדם יעזובו. יראת הקב"ה שכל חסדם וטובתם מאתו יעזובו אבל

יונה ב

ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה׃ ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃ ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃ ז לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי׃ ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ ט מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ י וַאֲנִי

(מסורה: מבטן – ג' בטעם מלעיל; ימים – ג' חד חסר; וגליך – ד' · ע' חסר; נגרשתי – ל' סימן נגרזתי קינות נגזרתי; ברחיה – ל' · ל' כ"כ; ב'; י"א מ"ל בנביאי' וכל כתובי' דכו' במ"ב; ב')

תרגום

לִיקָרָן: ב וְצַלִּי יוֹנָה קֳדָם יְיָ אֱלָהֵיהּ מִמְּעַיָּא דְנוּנָא: ג וַאֲמַר צַלֵּיתִי מִדְּעָקַת לִי קֳדָם יְיָ וְקַבֵּיל צְלוֹתִי מֵאַרְעִית תְּהוֹמָא בָּעֵיתִי עֲבַדְתָּא בָּעוּתִי: ד וּרְמֵיתַנִי בְּעוּמְקַיָּא בְּלִבָּא דְיַמָּא וּנְהַר סְחוֹר סְחוֹר לִי כָּל נַחְשׁוֹלוֹהִי דְיַמָּא וְגַלּוֹהִי עֲלַי עֲדוֹ: ה וַאֲנָא אֲמָרִית אִתְרְכֵית מִן קֳדָם מֵימְרָךְ בְּרַם אוֹסִיף לְאִסְתַּכָּלָא בְּהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ: ו אַקְפּוּנִי מַיָּא עַד מוֹתָא תְּהוֹמָא סְחוֹר סְחוֹר לִי יַמָּא דְסוּף תְּלֵי עֵיל מֵרֵישִׁי: ז לְעִקָּרֵי טוּרַיָּא נְחָתֵית אַרְעָא נְגֶדֶת בְּתוּקְפְּהָא עֵיל מִנִּי עָלְמִין וְאַתְּ קָרֵיב קֳדָמָךְ לְאַסָּקָא מֵחַבָּלָא חַיַּי יְיָ אֱלָהִי: ח בְּאִשְׁתַּלְהָיוּת עֲלַי נַפְשִׁי פּוּלְחָנָא דַיְיָ אִידְּכָרִית וְעָלַת לִקְדָמָךְ צְלוֹתִי לְהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ: ט לָא כְּעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא מֵאֲתַר דְּאִתּוֹטַב לְהוֹן לֵית אִינּוּן יָדְעִין: י וַאֲנָא בְּתוּשְׁבַּחַת

שאלתיאל: לראשי ד' בקרי' וסי' לבן שומר לראשי אשימך, סוף חבוש לראשי, סכות לראשי ביום נשק, שמאלו תחת לראשי

תולדות אהרן מצרה לי. זוכר בשלש עקרים מ"ד פי"ו (תענית סס): מבטן שאול. עירובין יט:

אבן עזרא

במעשה נס: (ב) ויתפלל. המפרשים רצו לפרש חדוש והוציאו הכתוב מפשוטו כי יונה לא התפלל רק אחרי צאתו אל היבשה בעבור שמצאו ממעי ולא אמר במעי והלא ראו שם כתוב מבטן שועתי וככה ממעמקים קראתיך ה' ועוד כי מלת שועתי לאות כי התפלל ושוע אל השם טרם שיקיאנו הדג וככה ותבא אליך תפלתי והנה למה לא היה כתוב ויתפלל יונה אחרי צאתו ממעי הדגה ועוד כי אחר תפלתו כתוב ויאמר יי' לדג והביאם בצרה הזאת בעבור ותעל משחת ותבוא אליך תפלתי · ועתה שים לבך וראה כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה ויעקב אמר לקחתי מיד האמורי כי דבר שנגזר להיות ידבר לשון עבר וככה ויש שכמו לסבול דרך כוכב מיעקב וישמן ישורון ויבעט וירא יי' וינאץ וישכן ישראל בטח בדד ובתפילת דוד בברחו ויענני מהר קדשו סלה כי הכתו' אמר בברחו ולא אמר ברחו ובתפילתו אך אוסיף להביט אל היכל קדשך שהוא השמים וה' בהיכל קדשו ורבי' ככה ושם כתוב ישועתה ליי' שהיה מקוה כמו ישועתה ליי' לבקש ויש מי שאומר כי דגה בלעה הדג ואין צורך כי דגה ודג שם המין כמו צדק וצדקה: (ג) ויאמר. שאול. מקום עמוק השפל שמיה שהוא מרום: (ד) ותשליכני. ימים. כמו על יאוריהם ויפה אמר כי ים סוף מתערב עם ים יפו וסוד כמו ותשם בסוף בעבור היותו קרוב: (ה) ואני. נגרשתי מנגד עיניך. הם השמים: (ו) אפפוני. עד נפש: עד הגיעה נפשי למות: (ז) לקצבי. מקומות שיכרתו שם ההרים מגזרת ויקצב עץ: והארץ. שגרה בריחיה בעדי שלא אוכל לצאת להיות על הארץ: (ח) בהתעטף. כמו כי יעטף: ותעל משחת חיי. דרך משל על נשמתו שהיא באמת חיתו: (ט) משמרי'. פועל יוצא והטעם על אנשי הספינה שהיו קוראים אליו ויוכיח זה את זה ומלת חסדם שהיו חושבים כי חסד היו עושים או פירושו כמו חסד הוא: (י) ואני. אשר נדרתי

רדק

יונה: (ב) ויתפלל יונה. נס גדול היה שהיה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות והוא חי ועוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל: הדגה. כמו הדג ויבא בל' זכר ונקבה כמו והדגה אשר ביאור מתה · ויש דרש כי נקבה היתה ומ"ם ממעי אינה במקום בי"ת אלא ר"ל כי מתוך הצרה התפלל וכן מבטן שאול שועתי ממעמקים קראתיך ה' מן המצר קראתי יה: (ג) ויאמר. ויענני כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלום: (ד) ותשליכני מצולה. ונהר יסובבני. הנהר הנכנס בים והחכם ר' אברהם אבן עזרא פי' כי במקום התחברות הים עם הנהר היה זה: כל משבריך וגליך. בהשבר גלי הים בעת הזעף יקראו משברי: (ה) ואני אמרתי נגרשתי. שחשבתי כשהטילוני בים שאני מת ונגרשתי מנגד עיניך כלומר שהשגחתך עלי עד שחשבתי שהסתרת פניך ועיניך ממני אך עתה שעשית עמי הנס הגדול הזה ועודני חי במעי הדג ידעתי שאוסיף עוד להביט אל היכל קדשך בבית המקדש ומקום הנבואה ומקום השגחתך עוד תשיבני אליו ואם אני ברחתי ממנו ופי' להביט להתפלל נגד ההיכל: (ו) אפפוני מים עד נפש. סבבוני מים עד שכמעט יצאה ממני נפשי עד שבלעני הדג וכן כי באו מים עד נפש · סוף חבוש לראשי · הסוף הוא הגומא ויש ממנו גדל על שפת היאור או הים לפיכך נקראים סוף שגדל על שפתו סוף רב ויש ממנו שגדל בקרקע הים בעיקרי ההרים והוא שקורין לו אלג"א בלע"ז והוא דק וארוך ונכרך בראשי הדגים וזהו שאמר סוף חבוש לראשי ופי' לראשי לראש הדג שבלעני כי הוא היה כמו ראשו כל זמן שהיה במעי הדג וי"מ סוף ים סוף ואומרים כי ים סוף הוא נכנס בים יפו ועל הדרך הזה ת"י ימא דסוף תלי עיל מן רישי: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף ההרים אשר בים כלו' לעיקריהם שהוא קרקע הים וקצב וקץ א' הוא וכת"י לעיקרי טוריא נחתית: הארץ בריחיה בעדי לעולם. מתחילה חשבתי שהארץ שהיא היבשה היו בריחיה בעדי כלומר שהיתה סוגרת בעדי בלא אבא אליה לעולם שיהיה הים קברי ואחרי שאני חי במעי הדג ידעתי שהעלית משחת חיי והשחת הוא הקבר ותוציאני עוד אל היבשה: ה' אלהי. ששפטת אותי בדין וי"ת ארעא נגדת בתוקפהא וגו': (ח) בהתעטף עלי נפשי. זה הלשון נאמר על רוב הצרה שתקצר נפש האדם בו וכן נפשם בהם תתעטף אמר כשהיתה בצרה נפשי שבלעני הדג מתחילה חשבתי כאלו אני מת ועם כל זה את ה' יתברך זכרתי והתפללתי אליו: ותבא אליך תפלתי. וכיון שנשארתי כך חי במעי הדג ידעתי שבאה אליך תפלתי: אל היכל קדשך. הוא השמים וכן נאמר בהיכל קדשו ה' בשמים שכין כסאו ועל דרך הנה נאמר ותבא תפילתם למעון קדשו השמים: (ט) משמרים הבלי שוא. אנשי הספינה שהיו עובדים אלילים והם משמרי הבלי שוא ידעתי שאחר שנמלטו מן הצרה יעזבו חסדם שיראו את ה' וזעקו אליו ונדרו נדרים לא יקיימו

מצודת דוד

מתוך הדחק: (ג) קראתי. הנה קראתי אל ה' מפני הצרה אשר עלי וידעתי כי יענני הואיל ואני קיים כל הימים הללו: מבטן שאול. היא הדגה שהיא לו כעומק השאול: שמעת קולי. מובטח אני אשר שמעת קולי: (ד) ותשליכני. הנה השלכת אותי במצולה בחוזק הים: ונהר יסובבני. כי שם היה המקום שמתחברים מי הנהר ומי הים: עלי עברו. כי כשעברו על הדגה עברו גם עליו בהיותו במעיה: (ה) ואני אמרתי. כשהשליכו אותי הימה חשבתי הנה נגרשתי מנגד עיניך ר"ל העלמת עין ממני: אך אוסיף. אך עתה הואיל וקיימתני כל הימים הללו מובטח אני לצאת מזה ואוסיף עוד להביט אל היכל קדשך לבא שמה בקול תודה: (ו) אפפוני מים. המים סבבו אותי עד קרוב להוצאת הנפש: תהום יסובבני. כפל הדבר במ"ש: סוף חבוש לראשי. כי כשהדגה שטה עמו בים נקשר הסוף בראש הדגה וכאלו נקשר בראשו הואיל והיה במעיה: (ז) לקצבי הרים. לאחרית ההרים התקועים בים והוא קרקעית הים: ירדתי. בהיותי במעי הדגה: הארץ בריחיה. לזה לומר חשבתי שהארץ הבריח' בריחיה כנגדי עד עולם כי לא אשוב אלי' כאילו סגרה את עצמה בבריחים: ותעל. אבל הואיל וקיימתני כל הימים הללו אקוה שתעל חיי משחת הקבר הוא בטן הדגה: (ח) בהתעטף. כשהיה נפשי עלי מעוטף ומעונה זכרתי את

מצודת ציון

שועתי. ענין צעקה כמו הקשיבה לקול שועי (תהלים ה): (ד) מצולה. כן יקרא עומק המים ומן השלכת במצולות (נחמיה ט): בלבב. ר"ל בחוזק והוא לשון מושאל על כי הלב הוא החזוק מבע"ח: משבריך. כן יקראו גלי הים ע"ש שנראה כשוברים את הים וחוזרים ונשברים וכן משברי' יתחטאו (איוב מא) וכפל המלה בשמות נרדפות ואמר וגליך וכן אדמת עפר (דניאל יב): (ה) נגרשתי. מל' גרושין: להביט. לראות: (ו) אפפוני. ענין הקפה וסבוב כמו אפפו עלי רעות (תהלים מ): תהום. עומק הים: סוף. מין דשא הגדל במים וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה יט): חבוש. ענין קשירה כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): (ז) לקצבי. ענין אחרית וסוף והוא מל' ויקצב עץ (מ"ב ו) כי אחרית דבר החתוך הוא במקום שנחתך: בריחיה. מל' בריח והוא כעין מטה ההושם לרוחב השער לסגרו: בעדי. כנגדי וכן וסגרת הדלת בעדך (שם ד): משחת. ענין בור והפירה כמו בשחתם נתפש (יחזקאל יט): (ח) בהתעטף. מלשון עטיפה ולבישה כי כשהאדם הוא בצרה הוא מעונה וכפוף כאלו מעוטף קלתו בקלתו וכן העטופים ברעב (איכה ב): הבלי

אבן עזרא

נדרתי . במעי הדג : (יא) ויאמר • דרך משל שהכריחוהו לעשות חפץ השם : (א) ויהי • פעם שנית : (ב) קום • הוא יורה כי לא הלך דרך שתרחק נינוה אם ישלחו שנית ילך : (ג) ויקם . אמר רבי ישועה כי הלכו אנשי הספינ׳ אל נינוה והגידו דבר יונה על כן האמינו ומלת לאלהים פירשתיו : מהלך שלשה ימים וסביב המדינה והוא מהלך יום אחד מן הקצה אל הקצה או לא הלך לקרא רק מהלך יום אחד על כן : (ד) ויחל . יש אומרים כי נהפכת שנהפכה ממעשיה הרעים וזה דרש איננו נכון רק הדבר כמו רגע אדבר : (ה) ויאמינו • כמו ויאמן העם והטעם באלהים בדבר אלהים : (ו) ויגע • זה לפני לבוש השקים : ויעבר . הסיר : ויכס . בשרו שק כי הא פועל יוצא : (ז) ויזעק . מטעם . מעצתו ודעתו ושכלו כמו בשנותו את טעמו : (ח) ויתכסו . ויקראו • האדם מי שהוא בן דעת או מי שהוא שידע שעשה רע או כמו אולי

רשי

אבל אני איני כן אלא בקול תודה אזבחה לך כך תרגם יונתן ופרקי דר׳ אליעזר דרשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מסיבים לעכו״ם ונתגיירו : (י) ישועתה לה׳ • נדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר לה׳ . ישועתה כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מד) לעזרה שלנו : (ד) נהפכת • נחרבת (ולא אמר נחרבת כי נהפכת משמש שתי לשונות רע וטוב אם לא יעשו תשובה נחרבת • ואם יעשו תשובה אז נהפכת על אנשי נינוה קלי שיהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה הג״ה דר״ע) : (ו) אדרתו • לבוש יקריה : (ז) ויזעק . נוה והכריז : מטעם המלך וגדוליו • מעצת המלך וגדוליו ציוו להכריז : (ח) ויקראו אל האלהים בחזקה . אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבש״ע אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על

תרגום

אוֹדָאָה קוּרְבָּנִי אַקְרֵיב קֳדָמָךְ דִּנְדָרִית אֲשַׁלֵּם פּוּרְקַן נַפְשִׁי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לְנוּנָא וּפְלַט יָת יוֹנָה לְיַבֶּשְׁתָּא׃ א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה תִּנְיָנוּת לְמֵימָר׃ ב קוּם אֱזֵיל לְנִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ יָת נְבוּאָתָא דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ׃ ג וְקָם יוֹנָה וַאֲזַל לְנִינְוֵה כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ וְנִינְוֵה הֲוַת קַרְתָּא רַבְּתָא קֳדָם יְיָ מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין׃ ד וּשְׁרֵי יוֹנָה לְמֵיעַל בְּקַרְתָּא מַהֲלַךְ יוֹמָא חַד וְאַכְרֵיז וַאֲמַר בְּסוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין וְנִינְוֵה מִתְהַפְּכָא׃ ה וְהֵימִינוּ אֱנָשֵׁי נִינְוֵה בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וּגְזָרוּ צוֹמָא וַאֲסָרוּ שַׂקִּין מֵרַבְּהוֹן וְעַד זְעֵירֵיהוֹן׃ ו וּמְטָא פִּתְגָמָא לְוָת מַלְכָּא דְנִינְוֵה וְקָם מִכּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ וְאַעְדִּי לְבוּשֵׁי יְקָרֵיהּ מִנֵּיהּ וְאִתְכַּסִּי שַׂקָּא וִיתִיב עַל קִטְמָא׃ ז וְאַכְרֵיז וַאֲמַר בְּנִינְוֵה מִגְּזֵירַת מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי לְמֵימָר אֱנָשָׁא וּבְעִירָא תּוֹרָא וְעָנָא לָא יִטְעֲמוּן מִדַּעַם וְלָא יִרְעוּן וּמַיָּא לָא יִשְׁתּוּן׃ ח וְיִתְכַּסּוּן סַקִּין אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וִיצַלּוֹן קֳדָם יְיָ בִּתְקוֹף וִיתוּבוּן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וּמִן חֲטוֹפָא׃

מקרא

בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃

ג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר׃ ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ ד וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃ ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם׃ ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר׃ ז וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ׃ ח וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם׃

קרמאה דספרא : קום ט׳ ר״פ וסי׳ קום התהלך בארץ לארכה , קום לך פדנה ארם , קם קדש את העם , קום רד לקראת אחאב , קום לך צרפתה , קום וירדת בית היוצר , קום לך אל נינוה , וחברו , קום כי עליך הדבר , קום קדש חס׳ : ויקרא ויאמר י׳ פסוקים אית בהו ויקרא ויאמר וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״ז : ויעבר ט׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ט״ו ובסדר נח : ויזעקו ד׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סי׳ ד׳ : וישבו ח׳ רפין וחס׳ וסי׳ במס׳ רבת׳ : אנה

רדק

יקיימו מה שנדרו וישובו לעבודת אלהיהם אבל אני לא כן כי בקול תודה אזבחה לך : משמרים • אינו פעל יוצא אלא הוא כמו שומרים וי״מ חסדם יעזבו מן חסד הוא כלומר יעזבו אליליהם שהם חסד ונגלה וכן הוא בפרקי רבי אליעזר כיון שראו המלחים כשהגיעו אל נינוה את כל הנסים שעשה הקב״ה עם יונה עמדו והשליכו איש אלהיו ביה בא׳ משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו וחזרו ליפו ועלו לירושלם ומלו את בשר ערלתם שנאמר וייראו האנשים יראה גדולה את ה׳ ויזבחו זבחים וכי זבח זבחו אלא זה דם ברית מילה שהוא כדם זבח ונדרו להביא איש את אשתו ואת בניו ואת כל אשר לו ליראה את ה׳ אלהי יונה ונדרו ושלמו ועליהם הוא אומר על הגרים גרי הצדק וי״א לא כעממיא פלחי טעותא וגו׳ : (י) ואני בקול תודה . שאודך בקול תודה בתוך קהל ואזבח׳ לך זבח תודה כאשר נדרתי: ישועת׳ לה׳. פי׳ ואומר כי הישועה לה׳ לבדו שהושיעני בפלא גדול שעשה לי : (יא) ויאמר ה׳ לדג . העיר את רצונו שיקיאנו אל היבשה : (א) ויהי דבר ה׳ אל יונה שנית . כבר פירשנו למעלה טעם שנית : (ב) קום • אשר אנכי דובר שדברתי אליך כבר וגם עתה אני דובר אליך שתקרא ״אלנוה שתהיה נהפכת על רעתם : (ג) ויקם • עיר גדולה לאלהים . כל דבר שרוצה להגדילו סומך אותו אל דרך הגדלה כמו כהררי אל ארזי אל שלהבת יה מאפל יה : (ד) ויחל יונה • כי העיר היתה מהלך שלשה ימים מן הקצה אל הקצה והחל יונה להכנס

תולדות אהרן ויאמר ה׳ לדג • זוהר ויקהל (ברכות יג) : יבמות לא : בחזקה . תענית יז :

בעיר עד מהלך יום ובלכתו בעיר היה קורא ואומר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת רוצה לומר כמהפכת סדום ועמורה כי מעשיהם היו כמעשיהם : (ה) ויאמינו . כי אנשי האניה היו בעיר והעידו פניו כי הטילוהו אל הים וכל ענינו כמו שהיה לפיכך האמינו בנבואתו ושבו בתשובה שלמה : ויקראו צום . קודם אזהרת המלך עשו תשובה מעצמם ולבשו שקים : (ו) ויגע הדבר . הדבר אשר דבר הנביא וקרא על העיר : אדרתו . אדרת המלוכה שעליו ות״י לבוש יקריה : (ז) ויזעק . העביר כרוז בעיר על התשובה ואף על פי שהעם היו זהירים מאליהם הוסיף עוד ענוי הבהמה והבהמ הגזל : מטעם המלך . רוצה לומר מעצתו ושכלו הוא וגדוליו כלם הסכימו בזה וכן וטעם זקנים יקח כשנותו את טעמו והדומים להם ות״י מגזרת מלכא : (ח) ויתכסו . בחזקה , בכל לב : מדרכו הרעה . אשר

מצודת ציון

(ט) הבלי • מל׳ הבל ודבר שאין בו ממש : (יא) ויקא • ענין הוצאה דרך הפה כמו פן תשבענו והקאתו (משלי כה) : (ג) לאלהים • דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר בתכלית סומכו למלת אל וכן ארזי אל (תהלים פ) : (ד) ויחל • מל׳ התחלה : (ו) אדרתו . ת״י לבוש יקריה וכן אדרת שנער (יהושע ז) והוא מל׳ אדיר: שק . יריעה עבה : (ז) ויזעק • הכריז בקול זעקה : מטעם . ענין עצה הנאמרה בטעם וכן וטעם זקנים יקח (איוב יב) : יטעמו . מל׳ טעימה וענינו אכילה מועטת : מאומה . שום דבר : ירעו • מלשון מרעה : (ח) בחזקה • ר״ל בכל לב ונתם

מצודת דוד

את ה׳ להתפלל לפניו והנה בא אליך תפילתי אל היכל קדשך הוא השמי׳ : (ט) משמרים הבלי שוא • הם אנשי הספינה המשמרים הבלי שוא הוא העבודת כוכבים ידעתי שהם יעזבו חסדם ולא יקימו מה שנדרו בעת צרה : (י) ואני • אבל אני אזבחה לך זבחים בקול תודה והודאה על הנס ואשר נדרתי אשלמה בעבור הישועה של ה׳ : (יא) ויאמר • ר״ל העיר לבו להקיאו : לדג • יתכן שאחר התפלה חזרה הדגה להקיאו אל פי הדג לעמוד בריוח : ויקא • ר״ל כמו שהעיר לבו כן עשה והקיאו אל היבשה : ג (א) שנית • בדבר השליחות אל נינוה : (ב) אשר אנכי דובר אליך • והוא מה שקרא ואמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת ולא הוצרך לפרש כי מאליו יובן : (ג) מהלך • כשיעור הליכת שלשה ימים : (ד) ויחל • כשהתחיל לבוא בעיר מהלך יום קרא ואמר הנה יש עוד זמן ארבעים יום ואח״ז תהיה נינוה נהפכת ר״ל כמהפכת סדום ועמורה מיס לאין : (ה) באלהים • ר״ל בדבר האמור בשם האלהים : ויקראו צום . הכריזו יום צום : (ו) ויגע הדבר • השמועה הגיעה לאזני המלך וקם מכסאו לשבת על הארץ והעביר מעליו לבוש מלכות : (ז) ויזעק • צוה להכריז בקול זעקה לאמר מעצת המלך ומעצת גדולי המלכות נגזר לאמר האדם והבהמה וגו׳ ובעבור עגמה נפש ציוו למנוע מאכל מבהמות למען יכנע לב האנשים : אל ירעו . מוסב על הבהמה : (ח) ויתכסו • גם זה מן הכרוז שצוה שכולם יתכסו בשקים להראות הכנעה מרובה ושהאנשים יקראו אל אלהים בכל לב וכל אחד ישוב מדרכו הרעה ומן החמס אשר

ט מי־יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו ולא נאבד: י וירא האלהים את־מעשיהם כי־שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על־הרעה אשר־דבר לעשות־להם ולא עשה:

ד א וירע אל־יונה רעה גדולה ויחר לו: ב ויתפלל אל־יהוה ויאמר אנה יהוה הלוא־זה דברי עד־היותי על־אדמתי על־כן קדמתי לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה אל־חנון ורחום ארך אפים ורב־חסד ונחם על־הרעה: ג ועתה יהוה קח־נא את־נפשי ממני כי טוב מותי מחיי: ד ויאמר יהוה ההיטב חרה לך: ה ויצא יונה מן־העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה־יהיה בעיר: ו וימן יהוה־אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על־ראשו להציל לו מרעתו וישמח יונה על־הקיקיון שמחה גדולה: ז וימן האלהים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את־הקיקיון

תרגום

דבידיהון: ט מן ידע דאית בידיה חובין יתוב מנהון ויתרחים עלוהי מן קדם יי ויתוב מתקוף רוגזיה ולא נובד: י וגלן קדם יי עובדיהון ארי תבו מאורחתהון בישתא ותב יי מן בישתא די מליל למעבד להון ולא עבד: א ובאיש ליונה בישא רבא ותקיף ליה: ב וצלי קדם יי ואמר קביל בעותי יי הלא דין פתגמי עד דהויתי על ארעי על כן אוחיתי למערק לימא ארי ידענא ארי את אלהא חננא ורחמנא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון ומתיב מימריה מלאיתאה בישתא: ג וכען יי סב כען ית נפשי מני ארי טב דאמות מדאיתי: ד ואמר יי הלחדא תקיף לך: ה ונפק יונה מן קרתא ויתיב ממדנח לקרתא ועבד ליה תמן מטללתא ויתיב תחותה בטולא עד דיחזי מה יהי בסוף קרתא: ו וזמין יי אלהים קיקיון וסליק עיל מן יונה למהוי טולא על רישיה לאגנא ליה מבישתיה וחדי יונה על קיקיון חדוא רבא: ז וזמין יי ית תולעתא במיסק צפרא ביומא דבתרוהי ומחא ית קיקיון

רשי

פל אלו: (ט) מי יודע · עבירו' שבידו ישוב: (י) וינחם האלהים · נתעשת על הרעה לשוב ממנה: (א) וירע אל יונה · אמר עכשיו יאמרו העכו"ם שאני נבי' השקר: (ב) הלא זה דברי . יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריב' ותהיה שקרן בעיניהם: (ו) וימן · לשון הזמנה: להציל לו מרעתו . מחום השמש: קיקיון · עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך שמו: (ז) ותך · התולעת את הקיקיון במקום שיאמר

רדק

שאר עבירות: ומן החמס · הוא כנגד כולם ועליו נגזרה גזרתם: (ט) מי יודע . אולי ישוב ונחם האלהים כשובינו ממעשינו הרעים או פי' מי שיודע דרכי התשובה ישוב והאלהים יתברך ינחם ות"י מאן ידע דאית ביה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלנא מן קדם ה': ונחם · פתח כי הוא פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו והוא מבנין נפעל: (י) וירא . מדרכם הרעה כלל כל הרעות ומן החמס שבו בתשובה שלמה כמו שאמרו רז"ל מי שגזל מרים ובנאו בבירה גדולה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מרים לבעליו: וינחם האלהים . כי כל דבריו שאמר להרע לבני האדם בתנאי אם לא ישובו אבל אם ישובו ישלא וזו המדה היא ממדותיו יתברך כמו שאמר בתורה וכן אמר ירמיהו רגע אדבר וגו' וכן אמר יחזקאל ובשוב רשע מרשעתו וגומר: (א) וירע · שרשו ירע וכן וירע בעיני ה' תרע עינו וכן כל אשר במשקלם ולא כדברי רבי יהודה ואיך ידע יונה ועדיין לא הגיע מ' יום אמר לו האל יתברך ברוח נבואה כי שב ממה שגזר עליהם כיון ששבו מדרכם הרעה: ויחר לו . כמו שפירשנו בעבור ישראל שלא שבו מדרכם הרעה: (ב) ויתפלל · יונה התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת תפילתו אנא ה': הלא זה דברי . מה שהייתי חושב ומדבר עם לבי כי הייתי מפחד שישובו ותנחם על הרעה ותהיה תשובתם גורמת רעה לישראל: אנה . כתיב בה"א: עד היותי . בעוד היותי וכן עוד זה מדבר: קדמתי לברוח · קודם שתבא אלי נבואתך בזה פעם שנית: ונחם · קמץ כי הוא בינוני מבנין נפעל: (ג) ועתה . קח נא את נפשי · שלא אראה ברעת ישראל כמו שאמר משה רבינו עליו השלום מחני נא מספרך וכן אמר הרגני נא הרוג: (ד) ויאמר ה' ההיטיב חרה לך . אם חרה לך מאד ולא אמר לו עוד אלא רוצה לומר עוד ארך אות שאינו מן הדין שיחרה לך על סליחתי לשבים והיטב ענינו ענין חוזק הענין וכן ואכות אותו טחון היטב שברו היטב ויש מפרשים אם הטוב שאני עושה להם חרה לך וי"ת כמו מאד לחדא: (ה) ויצא • מקדם לעיר · ישב לו במקום שהוא מזרח לעיר עד אשר יראה אולי לא יעמדו בתשובתם ותשוב הגזרה עליהם: (ו) וימן • הזמינו לפי שעה ואף על פי שעשה לו סוכה לצל אולי יבשו עלי הסוכה כי ישב שם עד מלאות לו ארבעים יום ועשה עמו אות זה להשכילו בגזרת ה' וכי רחמיו על כל מעשיו: וקיקיון • הוא עשב שתארכנה פארותיו ותגבהנה ועושה צל ובמשנה ולא בשמן קיק ואמרו בגמרא מאי קיק ריש לקיש אמר קיקיון דיונה אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולגוליבא דמי ואבי פסקי רבי פירש בין בלעי המים הוא גדל ועל פום חנוון מדלן יתיה פירוש על פתחי החנויות מדלין אותו לצל ומפרלדוהי עבדין משחא • פירש מגרעיניו עושין שמן ופי' רבינו שמואל בן חפני שהוא עשב שנקרא בלשון ערבי אלכרו"א ופי' לגוליבא מצאתי בתשובת הגאונים אילן סרק ויש במקומינו הרבה ועושה גרעינים ועושין מהן שמן וכל מי שיש לו גנה הרבה שותה ממנו ושמו בלשון ערבי אלכרו"ע: מרעתו . מחום השמש שהכהו שיבשו עלי הסוכה שהיו לו לצל: (ז) וימן • הזמין התולעת לפי שעה במקום הקיקיון: בעלות • כבית: ותך את הקיקיון . תולעת לשון נקבה וכן כי תאכלנו התולעת: ותך . רוצה לומר שהכתו למטה ואחר שנפסק ממנו לחות הארץ ונתך יבשו עליו שהיו לו לצל והנה יום אחד היתה לו

אבן עזרא

אולי ומלא ושב על השם הנכבד: (י) וירא האלהים · שיאמינו בו וככה ביחרו לפני האלהים: וינחם . דברה תורה כלשון בני אדם: (א) וירע · שנחם השם: (ב) ויתפלל • פירשתיו: ונחם • תואר כי על כן הוא קמ"ץ כמשפט כל בניין נפעל: (ג) ועתה . בעבור ראותו כי ישראל לא עשו תשובה יפחד שתבוא הרעה עליהם על כן יתפלל קח נא את נפשי כדרך מחני נא וכאשר עשה אליהו במשחו אלישע: (ד) ויאמר · ההיטב · כמו ואכות אותו טחון היטב והטחון שמינה שלימה גמורה והטעם למה חרה לך על ככה ויפת אמר היחר לך שאיטב אני למי שארצה וזה הבל הוא: (ה) ויצא . שב להזכיר דברי יונה ואשר קרהו לפני מלאת ארבעים יום כדרך ויפגע במקום גם ויקח יוסף את שניה': (ו) וימן · קיקיון . חכמי ספרד אומרים דלעת או קרה ואין צורך לדעת מהו: להציל לו מרעתו · מרוב חום השמש ויש אומרים כי בעבור שעמד במעי הדג זמן ארוך עור בשרו רך ולא יוכל לסבול החום: (ז) וימן · למחרת · יום

ו' כתיב ה' בליש' בקשה בקריא' וסי' זכור נא את אשר התהלכתי דישעיה, וחברו דמלכים, אל נא נאברה בנפש האיש הזה, אנה ה' הלא זה דברי, אנה ה' מלט' נפשי, אנה ה' כי אני עבדך: אדמתי ג' בקריאה וסימ' ונטשתים מעל אדמתי, עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברוח,

תולדות אהרן וירא האלהים ׃ עקרים מ"ד פכ"ו ; ומן החמס • תענית ו טז : את מעשיהם ר"ה טז תענית טו טז : ארך אפים . אבות ז ׃

מצודת דוד

אשר עשו בכפיהם: (ט) מי יודע · גם זה מן הכרוז שאמר מי היודע דרכי התשובה ישוב לה' ואז ינחם האלהים וישוב מחרון אפו ולא נהיו נאבדים מן העולם: (י) כי שבו . כי כן עשו כדבר המלך ועם כי לא נזכר: וינחם · נתחרט על הגזרה: ד (א) וירע . כי בנבואה נאמר לו שניחם ה' והיה רע בעיניו וחרה על עצמו כדרך המיצר: (ב) ויתפלל · התפלה היה מה שאמר במקרא שלאחריו קח נא את נפשי: הלוא זה דברי · התנחומין הזה היה עם מחשבותי בעוד שהייתי על אדמתי עד לא ירדתי אל הים ובעבור זה הקדמתי לברוח תרשישה טרם בא לי הנבואה פעם שנית: כי ידעתי · מאז ידעתי שאתה אל חנון וכו' ומקבל השבים ומתנחם על הרעה ולזה היה קשה עלי הנבואה הזאת כי היה טוב בעיני שלא ישובו ויאבדו בעונם ולא יהיו כלועה מרדות על ישראל. ולפ"ד רז"ל יאמר הנה בזה תוסיף כעסך על ישראל בראותם כח התשובה ואינם לוקחים מוסר וע"ז חשבתי מתחלה ולכן היה קשה עלי הנבואה: (ג) ועתה ה'. הואיל וכן הוא אבקש ממך שתקח את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי לראות באבדן בני עמי אשר ע"י באה הסבה: (ד) ההיטב חרה לך · בה"א התימה וכאומר הנה אראך במופת שאין מהדין שיחרה לך וקצר בדבר המובן כי בדבר הקיקיון הנאמר בענין הראה לו זאת: (ה) עד אשר יראה וגומר · כי חשב אולי לא יעמדו בתשובתם ותחזור הגזירה למקומה: (ו) וימן . הצמיח עשב קיקיון וגדלה למעלה ועלה ממעל ליונה להיות לו לצל להצילו מזריחת החמה הרעה לו כי צל הסוכה הוא דבר שאינו מתמיד כי הולך ומתייבש מחום השמש ולא כן הקיקיון היונק מליחות הארץ: וישמח וגומר · על כי היה לו לצל מתמיד: (ז) בעלות השחר . בעת שעלה השחר למחרת יום שמחתו: ותך . התולעת הכתה ופסקה את הקיקיון ממקום יניקתו ולא בא לו עוד מליחות הארץ ולכן נתייבש מחום השמש

מצודת ציון

(ט) ונחם . ענין הפוך מחשבה ותרטה: (א) וירע . מל' רעה: (ב) עד · בעוד וכן עד זה מדבר (שם א): קדמתי . מל' הקדמה וזרוז: (ד) ההיטב . ענין חוזק וכן שברו היטב (מ"ב יא): (ו) וימן . ענין הזמנה: קיקיון · שם עשב שעליו גדולים ורחבים: (ז) השחר . הוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם נאת

אבן עזרא

יום שמחתו בקיקיון: (ח) ויהי. רוח קדים. ממזרח. חרישית. אמר רבי מרינוס שהיתה חזקה ומשמעת שאון עד שתחרשנה האזנים: ויתעלף. כמו התעלפנה וחכם בלעיף ותתעלף שהתעלף בבגדיו: (ט) ויאמר. השם שם משל לנביאו בעבור שחרה לו כי נחם השם: (י) ויאמר. הכתוב דבר דרך שיבינו השומעים כי השם לא יעמול בכל הבריאו' והנה הטעם אתה חסתה על דבר לא עשית ואיך לא אחוס אני על מעשי ומלת בן בחירק כמו בן נון והיה אם בן הכות הרשע והנה לא שמח בקיקיון רק יום אחד מהבקר עד הערב והנה היה מתחילת הלילה החל שיגדל עד הבקר ולערב החל ליבש ובעלות השחר כולו יבש על כן אמר שבן לילה היה ובן לילה אבד: (יא) ואני. שתים עשרה רבוא. שלא חטאו גם בהמות והנה דרך סברא כי נהפכה כמהפכת סדום כי הדבר הזה ידוע לכל העולם.

(א) **זה** הנביא היה נזכר בספר ירמיהו ונבואתו על כל ישראל: (ב) שמעו. זאת המלה מופלאה בלשונינו כי לפי דעתינו לאמר כלכם וככה כלם חשובו ובואו נא וגם מיכיהו הנביא אמר בדבר אחאב שמעו עמים כולם ועל דרך סברא כי מיכה איננו מיכיהו בן ימלא כי דורות רבים ביניהם: הקשיבי. דרך משל כי מלואה הם העומדי' עליה: לעד. כי הזהרתי אתכם והודעתי אתכם: כי

רשי

שיאמר לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך: (ח) חרישית. אמרו רבותינו בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן ת"י שתיקא: ויתעלף. פשמיו"ר בלע"ז: (י) לא עמלת בו. בחרישה וזריעה והשקאת מים: בן לילה. כמו בן לילה לא גדל אלא לילה אחד: (יא) אשר לא ידע וגומר. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם:

(א) **דבר** המורשתי. מעיר מורישה: (ב) ויהי. בכם לעד. שנבאתי לכם בשמו והתריתי

ויבש: ח ויהי ׀ כזרח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך השמש על־ראש יונה ויתעלף וישאל את־נפשו למות ויאמר טוב מותי מחיי: ט ויאמר אלהים אל־יונה ההיטב חרה־לך על־הקיקיון ויאמר היטב חרה־לי עד־מות: י ויאמר יהוה אתה חסת על־הקיקיון אשר לא־עמלת בו ולא גדלתו שבן־לילה היה ובן־לילה אבד: יא ואני לא אחוס על־נינוה העיר הגדולה אשר יש־בה הרבה משתים־עשרה רבו אדם אשר לא־ידע בין־ימינו לשמאלו ובהמה רבה:

א א דבר־יהוה ׀ אשר היה אל־מיכה המרשתי בימי יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה אשר־חזה על־שמרון וירושלם: ב שמעו עמים כלם הקשיבי ארץ ומלאה ויהי אדני יהוה בכם לעד

תרגום

ויבש: ח והוה כמדנח שמשא וזמין יי רוח קדומא שתיקא וטפחת שמשא על רישא דיונה ואשתלהי ושאיל ית נפשיה לממת ואמר טב דאמות מדאיחי: ט ואמר יי ליונה הלחדא תקיף לך על קיקיון ואמר לחדא תקוף לי עד מותא: י ואמר יי את חסתא על קיקיון דלא עמלת ביה ולא רביתיה די בליליא הדין הוה ובליליא אוחרנא אבד: יא ואנא לא אחוס על נינוה קרתא רבתא דאית בה סגי מתרתא עסרי רבון אנשא דלא ידע בין ימיניה לסמליה ובעירא סגי:

א פתגם נבואה מן קדם יי די הוה עם מיכה ממרשה ביומי יותם אחז יחזקיה מלכיא דבית יהודה דאתנבי על שמרון וירושלם: ב שמעו עממיא כולהון אציתי ארעא ומלהא ויהי מימרא דיי אלהים בכון לסהיד יי מהיכלא דקודשיה:

מסורה

ג' מ"ל ותלוי. חסר. נ' ומ"ל. נ'. כ"פ. נ' ד'. ז' בליש"א וכל בן נון דכו'. ל' פי"ן רפס ד' חסר א'. ב' חד מ"ל. ב' סופע. ב' ליבם. ל"ב.

אם עלי אדמתי תזעק: חרה לך ב' וסימ' ויאמר ה' ההיטב חרה לך, ולמה נפלו פניך: וימן ה' ד' מנהון בסיפרא וסי' ה' דג גדול, ה' אלהים קקיון, האלהים תולעת, וימן אלהים רוח קדים, וחד בדניאל וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג: ויבש ג' ב' מ"ל וא' חס' וסי' וייבש הנחל, ותך את הקקיון וייבש, הוכה כעשב ויבש, בתרא חסר: שבן ו' בליש' וסימ' אם בן הכות הרשע, שבין לילה היה ב' בו, דברי אגור בן יקא, כי תשב ללחום, ובין ישרים רצון. ובן את הדבר. ובינה לו במראה, ד' מנהון חס' הרשע קקיון אגור והא"י פסוק של ובין ישרים רצון קשיא לי לפי שבכל הספרי'

תולדות אהרן רוח קדים. גטין לא: אתה חסת. עקידה שער יט: לא אחוס. כריתות ז: רבוא אדם. יבמות סא: ובהמה רבה. תמורה ע:

רדק

לו השמחה ולמחרת בעלות השחר הוכה ויבש: (ח) ויהי. וימן. הזמין הרוח לפי שעה להוסיף לו צרה על צרתו כחום השמש ופי' חרישית חזקה שנעשו בני אדם חרשים בנשיבתה ות"י שתיקתא ורוח קדים היא חמה ותך השמש הרוח והשמש: ויתעלף. יגעה נפשו ונבהלה מאד עד שלא יכול לעמוד על עצמו מרוב החום וכמעט יצאה רוחו כמו שפי' התעלפנה בספר עמוס וכן בדברי רז"ל שמא יתעלפ': (ט) ויאמר. מבואר הוא: (י) ויאמר ה' אתה חסת על הקיקיון. ואף על פי שלא חס על הקיקיון אלא מפני צערו כן האל ית' חס על נינוה מפני כבודו כי הנבראים הם כבודו כמו שכתוב מלא כל הארץ כבודו וכ"ש מין האדם כמו שכתוב ולכבודי בראתיו ואף על פי שפירשנו זה על ישראל מכל מקום על מין האדם מדבר כמו שאמר יצרתיו אף עשיתיו אלא לפי שישראל מכירים בכבוד האל יותר משאר מין האדם זולתי החכמים שבהם אמר הפסוק על ישראל: אשר לא עמלת בו ולא גדלתו. הדבר שיעמול בו האדם הוא אצל יותר באהבו ואעפ"י שהאל ית' לא עמל ביצירת הנבראים דברה תורה כלשון בני אדם לסבין השומעים: שבין לילה היה ובין לילה אבד. בין כמו בן וכן בן נון ובן לילה כמו בן לילה כמו בן חדש בן עשרים ופי' בן לילה כי בלילה אחת צמח ובלילה האחרת אבד כסוף הלילה כי בעלות השחר הוכה וייבש: (יא) ואני לא אחוס. הרבה מי"ב רבוא אדם יותר מי"ב רבוא אדם ורבוא הוא י' אלפים ומלת משתים במאריך המ"ם והשי"ן איננה דגושה: אדם. כולל זכרים ונקבות: אשר לא ידע. שהם קטנים ולא ידעו בין ימינם לשמאלם ואין בהם חטא ואין להם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בעיר והבהמה אין לה עונש וזכות ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול וכל שכן על רבים:

(א) **דבר** ה' אשר היה אל מיכה המורשתי בימי יותם. זה הנביא מזכירהו בספר ירמיהו מיכה המורשתי היה נביא בימי חזקיהו מלך יהודה ונקרא מורשתי על שם עירו מרשה כמו שתרגם יונתן דמן מרשה והיא בערי יהודה והתנבא בימי שלשה המלכים האלה יותם אחז יחזקיהו ובימי מלכי ישראל שהיו בימים ההם ואם לא זכרם הרי אמר אשר חזה על שמרון וירושלם והרי הוא כאלו זכרם: (ב) שמעו עמים כלם. אמר שמעו לנכח ואמר כלם שלא לנכח כי כן מנהג הכתוב במקומות רבים כמו ואולם כלם תשובו ובאו נא לכלם ולשרידיכם כי יבושו מאלים אשר חמדתם וכן אמר מיכיהו בן ימלה שמעו עמים כלם וכנגד ישראל אמר ורבוי עמים כנגד השבטים וכן עמים הר יקראו: ארץ ומלואה. ארץ ישראל והעם אשר בה ובאמרו לארץ הקשיבי הוא דרך

מצודת ציון

לאת השמש על הארץ: ותך. ר"ל והכה: (ח) חרישית. מל' חרש: ותך. ר"ל זרחה והשליך גילויו: ויתעלף. ענין חלשות והעדר ההרגשה כמו כניך עולפו (ישעיה נא): (י) חסת. מל' חס וחמלה: עמלת. מל' עמל ויגיעה: גדלתו. ענין הצמחה: שבן. בן כתיר"ק כמו בן בסגו"ל וכן בן נון (יהושע א) ור"ל בזמן לילה וכן כבש בן שנתו (ויקרא יב): אבד. נאבד: (יא) רבו. הוא עשרת אלפים: רבה. מרובה:

(א) המורשתי. מן מורישה והיא מערי יהודה: (ב) הקשיבי. ענין שמיעה: (ג) ודרך. מלשון דריכה

מצודת דוד

(ח) רוח קדים. היא העזה שברוחות וחמה ביותר ולא היה דבר עומד בפניה כי הוא יצא במזרח העיר: חרישית ר"ל משמיע שאון רב עד שהיה מחריש את האזנים: ותך השמש. ר"ל השמש השליך גילוייו על ראש יונה: ויתעלף. בעבור חמימות הרוח וחום השמש: וישאל את נפשו. שאל ובקש את נפשו להפרד ממנו למען ימות: ויאמר. אמר אל נפשו טוב מותי מחיי וזהו על כי נלאה מאד מחוקף חמימות הרוח וגילויי השמש וסבל יסורים הרבה: (ט) ההיטב. בה"א השאלה ששאל לו אם מאד חרה לו על אבדן הקיקיון: עד מות. עד שאבחר המיתה בעבור זה או ר"ל עד המיתה יחרה לי ולא אנחם כל ימי עולם: (י) אתה חסת. הנה אתה חסת ונצטערת על אבידת הקיקיון אשר אתה לא עמלת בו בחרישה ובזריעה ולא גדלת אותו להשקותו ולזבלו כי הדרך שאדם חס ומצטער על אבידת דבר שעמל בו ולא כן יחוס ויצטער על אבידת דבר שלא עמל בו: שבן לילה היה. ר"ל ועוד שבלילה אחד גדל וצמח ומיד בלילה שאחריה נאבד כי בעלות השחר הביאו התולעת עד לא זרחה השמש וכאמר הלא אין לחוס על דבר הנעשה מהר ולא עמד זמן רב: (יא) ואני לא אחוס. ר"ל הלא נינוה היא מעשה ידי ואיך אני לא אחוס על עיר גדולה כזאת: הרבה וגומר. ר"ל יותר משתים עשרה וגו' אשר לא ידע. אשר כל אחד מהם אינו יודע להבחין בין ימינו לשמאלו והם הקטנים שאין לחשוב להם עון ואין בהם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בעיר שאין להם עונש ועל כל אלה ראוי לחום ולחמול:

א (א) **על שמרון** ועכ"ז לא זכר לתלות הנבואה לימי מלכי ישראל כדרך שאמר בהושע ובעמוס וזהו לפי שהיה מארץ יהודה ולא ניבא בארצות מלכי ישראל כדרך שנבאו הושע ועמוס: (ב) שמעו עמים כולם. ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם: ומלואה. הבריות הממלאים אותה.

ויהי

רש"י

השריתי בכם : (ג) יוצא ממקומו · מכסא רחמים לכסא הדין : ודרך על במותי ארץ · על הרמים וגבהי הרוח : (ד) כדונג · שעוה : מוגרים במורד · ת"י דאשידין במורדין מוגרים לשון זיבת מים וכן (איכה ג) עיני נגרה נגרות ביום אפו (איוב כ) פרץ נחל מעם גר (שם כח) ויגר מזה (תלי' עה) : (ו) לעי השדה · ליגרי חקלן לשון גלים כמו יגר שהדותא : והגרתי לגיא אבניה : והשלכתי כמו המוגרי' במורד : (ז) כי מאתנן זונה קבצה . כל ההון הזה : ועד אתנן זונה ישובו : ולמיון כאשר אתנני זונה ישובו כל קבוציה ויונתן תרגם ולבית פלחי טעותא יתמסרון כל קבוציה : (ח) שולל · משתגע כשוטה בתמהון לב כמו (תהלים עו) אשתוללו אבירי לב (ישעיה נט) וסר מרע משתולל והתי"ו היא באה לשמש בתיבה בלשון מתפעל ונתפעל וכן הילוך תיבה שתחילת יסודה שי"ן או סמ"ך כשבאו עליו תי"ו בלשון מתפעל ונתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל אומר אני שהוא מלשון שוגג כמו (מלכים ב ד) לא

תולדות אהרן הנה ה' . (תענית סה) : לעי השדה . ברכות נח ערכין יח : מאתנן זונה . עכו"ם יז : מספד כתנים . חולין סד :

מיכה א

אֲדֹנָי מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ׃ ג כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ וְיָרַד וְדָרַךְ עַל־בָּמוֹתֵי אָרֶץ׃ ד וְנָמַסּוּ הֶהָרִים תַּחְתָּיו וְהָעֲמָקִים יִתְבַּקָּעוּ כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי הָאֵשׁ כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד׃ ה בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב כָּל־זֹאת וּבְחַטֹּאות בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־פֶשַׁע יַעֲקֹב הֲלוֹא שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת יְהוּדָה הֲלוֹא יְרוּשָׁלִָם׃ ו וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה׃ ז וְכָל־פְּסִילֶיהָ יֻכַּתּוּ וְכָל־אֶתְנַנֶּיהָ יִשָּׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־עֲצַבֶּיהָ אָשִׂים שְׁמָמָה כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבָּצָה וְעַד־אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ׃ ח עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילִילָה אֵילְכָה שׁילל וְעָרוֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד

(מסורה: כ"כ בסיפר · ג' ומ"ל · ג' רפין · ל"ג'חד קמץ · כל' סיפרא חסר במ"א הלוא · חסף יוס ה' · ל' · ל"ג' חסר · ג' וחסר וי"ו · ג' · כ' · ה' פסוקי' וכל וכל · ה' פתחין בלישנא · ל' · ל' מ"ל שולל ק')

תרגום

אֲרֵי הָא יְיָ מִתְגְלֵי מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ וְיִתְגְלֵי וְיִרְמוֹס יַת תּוּקְפֵי אַרְעָא׃ ד וְיִתְמַסְּמוּן טוּרַיָא תְּחוֹתוֹהִי וּמֵישְׁרַיָא יִתְבַּזְעוּן כְּשַׁעֲוָתָא מִן קֳדָם נוּרָא כְּמַיָא דְאַשְׁדִין בְּמוּדְרוֹן׃ ה בְּחוֹבֵי בֵית יַעֲקֹב כָּל דָא וּבְחֶטְאָ דְבֵית יִשְׂרָאֵל הֵיכָא חָבוּ דְבֵית יַעֲקֹב הֲלָא בְשֹׁמְרוֹן וְהֵיכָא חָטוּ דְבֵית יְהוּדָה הֲלָא בִּירוּשְׁלֵם׃ ו וַאֲשַׁוֵי שֹׁמְרוֹן לִיגָרֵי חַקְלָן בֵּית צָדוּת מַצְבַת כְּרַם וְאֶרְמֵי לְחֵילְתָא אַבְנָהָא וְאוּשָׁהָא אֲגַלֵי׃ ז וְכָל צַלְמָנָהָא יִדְקְרוּן וְכָל טַעֲוָתָהָא יִתּוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְכָל בָּתֵּי דַחַלְתָהָא אֲשַׁוֵי לְצָדוּ אֲרֵי מֵאַגַר זַנְיְתָא אִתְכְּנָשׁוּ וּלְבֵית פָּלְחֵי טַעֲוָתָהָא יִתְמַסְרוּן׃ ח עַל דָא יִסְפְּדוּן וְיִילִילוּן יְהָכוּן בְּשׁוּלָלַיָא עַרְטִילָאִין יַעְבְּדוּן מִסְפְּדָא כְּיָרוּדִין וְאֵיבְלָא כִּבְנַת נַעֲמִין׃

אבן עזרא

(ג) כי · יוצא · שהיה בהיכל קדשו והם השמים על כן וירד · וטעם זאת הפרשה להביא גזירותיו כדרך שירת דוד כאשר פירשתי . וי"א כי במתי ארץ רמז לשליטים וככה ונמסו ההרים ואין צורך רק הטעם כי בכל מושל ויעשה חפצו וימסו ההרים ברצונו : (ד) ונמסו ההרים . כדונג מפני האש · אש השם והוא חרונו ותתבקענה העמקים כמים מוגרים : (ה) מי · מי נופל על אדם לא על בהמה ושם דבר וטעם מי שמך ומי אתה או מי שמך דרך קצר' וככה זה מי גרם ליעקב פשע זה ורבי מריגוס אמר כי מי את בתי חסר עם מי הייא וזה מי פשע מי עשה ומי היה שרש פשע יעקב והדבר שוה : הלא שומרון . הטעם יושב שומרון וככה ירושלם : (ו) ושמתי על ידי אשור : לעי · כמו לעיים חפירו' : למטעי כרם · שלא תשב : והגרתי · לארץ אבני חומותיה שלא יראו עוד כי הבנין יהרס : ויסודיה אגלה · עד שלא יהיה ניכר מקום שומרון : (ז) וכל · יכתו . מפעלי הכפל : אתנניה · שנתנו לעכו"ם לזנו' תחת השם · אמר הנגיד כי קבצה היה ראוי להיות קו"ף בשורק וכמוהו ופתחו שעריך תמיד וייסם בארון על בשר אדם לא ייסך ולפי דעתי כי קבצה שומרון ופתחו המפתחים כמו אשר ילדה אות' ויאמר ליוסף וככה ויישם אותו המשי' וככה לא ייסך הכהן · וטעם עד אתנן זונה ישובו הזהב והכסף של עצבים לאלילי אשור : (ח) על . דברי הנביא מה שיספדו בימי' ההם עובדי השם : שולל

רד"ק

דרך משל שהרי אמר ומלואה : ויהי ה' בכם לעד : כי כבר הזהרתי אתכם בשמו : מהיכל קדשו · מן השמים : (ג) כי הנה ה' יוצא ממקומו . משל לגזיר' היוצאת מלפניו כאלו הוא יוצא ויורד ודורך על במותי ארץ וכן אמר בשירת דוד ויט שמים וירד וכל זה הוא דרך משל על חרבן הארץ והצרות העצומות כאלו ההרים נמסו והעמקים יתבקעו וכן אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו : (ד) ונמסו כדונג . היא שעוה : כמים מוגרים במורד . כן ימסו ההרים ויגרו כמי מים המוגרים במקום מורד שילכו מהרה וי"ת דאשדין במדרון והכל דרך משל : (ה) בפשע · כפל הענין במ"ש ויעקב וישראל אומר על י' השבטים כי הם הרוב ובעבור מלכות אפרים כמו שכתבנו : מי פשע יעקב · מי גרם לפשע יעקב שהם העגלים : הלא שמרון . ר"ל מלך שמרון כי מלכי ישראל היה ראש ממלכתם שמרון מזמן עמרי ואילך ואם שם היו מונעים עבודת העגלים ישראל היו עובדים אותם כ"ש שהם היו מחזיקים בעבודתם והעם הולך אחרי המלך : ומי במות יהודה הלא ירושלם . מי גרם שיעשו במות בערי יהודה הלא מלכי ירושלים כי ירושלים היתה ראש הממלכה והוצרכנו לפרש כן כי מלת מי לא תפול אלא על בעל שכל כמו מי האיש ולא יאמר מי השור מי החמור : (ו) ושמתי . ומה שאמר בספר מלכים כי מלך אשור לכד את א"י והושיב בה העם אשר הביא מתוכה לא אמר אלא וישב אותה בערי שמרון לא אמר בשמרון כי שמרון החריבה מלך אשור והפיל חומותיה וכן בנין אשר בה כמו שנבא זה הנביא ואמר ושמתי שמרון לעי השדה ושמתי והגרתי ע"י מלך אשור שהוא יעשה זה ברצוני שאני אעורר רוחו בזה כמו שאמר ויער ה' אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור וגו' : לעי השדה . לגלי השדה כתרגום ליגרי חקלא וכן תרגום והיתה בבל לגלים ליגרים כי הבנין החרב הוא גל אבנים : למטעי כרם · לפי שמרון הוא הר והכרמים בהרים טובים אמר שלא תהיה בנויה עוד שמרון אלא יטעו בה כרמים : והגרתי לגי אבניה · כי היתה הר וכשיהרסו בניה יגירו אבני הבנין מן ההר אל הגי : ויסודיה אגלה . שיעורו הבנין עד היסוד : (ז) וכל פסיליה יכתו · ישברו מפני הכסף והזהב שעל הפסילים : אתנניה . הבגדים היפים שהיו בבתי הפסילים שהיו נותנים לה מפני כבוד הפסילים והם כמו אתנן הזונה שהם היו זונים אחרי הפסילים ומכבדים אותם בכסף וזהב ובבגדים נאים : ישרפו באש · כי כאשר לכדו העיר שלחו בהם לרוב קלפה על יושביה שעמדו במצור ג' שנים ולא רצו להשלים : וכל עצביה אשים שממה . ר"ל בתי העצבים שהיו נכבדים בעיניהם שממה יהיו וכן ת"י וכל בתי דחלתהא : כי מאתנן זונה קבצה . יש אומרים כי חירק הקו"ף מקום שורק כמו קובצה ופתחו שעריך תמיד שהוא כמו ופותחו וכת"י ארי מאגר זניתא אתכנשו והנכון כי פי' קבצה שמרון כי היו מביאים לשמרון לבתים הפסילים והעצבים משאר ערי ישראל כסף וזהב ומנחות בבואם לעבוד הפסילים והנה כל הממון הזה מאתנן זונה קבצה אותם שהם כמו אתנן זונה כמו שפירש : ועד אתנן זונה ישובו . כי עובדי עכו"ם יקחו הכל וכן תרגם יונתן ולות פלחי טעותא יתמסרון : (ח) על זאת אספדה ואילילה · דבר הנביא על עצמו שיספוד ויליל על חרבן ארץ ישראל ועל גלות ישראל או הוא מדבר על לשון ישראל הגולים ובענין הזה ת"י על דא יספדון ויללון וגו' : אילכה · נכתב בו היו"ד פ"א הפעל : שולל וערום · שולל תאר בשקל עולל ופי' שולל מבגדיו שהפשיטוהו ויהיה הענין כפול במ"ש או יהיה

מצודת דוד

ויהי וגומר לעד · שנבאתי לכם בשמו והתריתי בכם : מהיכל קדשו · ר"ל מן השמים יבים לראות להיות לעד : (ג) כי הנה · ר"ל וזהו אמרי דעו אשר הנה ה' יוצא ממקומו מכסא הרחמים : וירד . משם ירד וירמוס על במתי ארץ ר"ל ישפיל הרמי' וגסי הרוח : (ד) ונמסו ההרים · הוא משל על השפלת השרים : והעמקים יתבקעו הוא משל על אבדון המון העם : כדונג . כמו שהדונג נמס מפני האש כן ימסו הם וכמו המים הנגרים וזחלין במקום מדרון שמתפזרים אנה ואנה כן יפוזרו בארצות העכו"ם : (ה) בפשע · בגמול פשע יעקב יהיה כל זאת : ובחטאת בית ישראל · הוא כפל ענין במ"ש : מי פשע יעקב · מי הוא הסבה שפשע יעקב הלא שומרון ראש המלכות ושם היה מקור העבוד' כוכבים וגיאי הבעל המדיחי' את ישראל מאחרי ה' : ומי במות יהודה · מי הוא הסבה שהעמיד יהודה במות לעכו"ם הלא ירושלים ראש המלכות כי שמה הרבו מזבחות לעכו"ם וממנה למדו שאר ערי יהודה : (ו) ושמתי שומרון · על כי היא היתה סבה לפשע יעקב לכן תחרב ותהיה מלאה גלי אבנים מהפלת הבתים כדרך השדה המלאה עיים שאין מי עוסק להשוות העיים הנעשים שם ולכן היא מלאה מהם : למטעי כרם . תהיה מקום מוכן לטעת שם כרמים כי שומרון עמדה בהר מקום הנאות על הכרמים : והגרתי · אפיל אבניה אל הגי וגם היסודות שבתוך הקרקע אגלה אותם כי יוציאום ממקומם מה שהיו נסתרים בתוך הקרקע : (ז) יכתו . העכו"ם הבאים ישברו הפסילים לקחת לעצמם ציפוי הכסף והזהב אשר עליהם : וכל אתנניה . הדורונות שנתנו לעכו"ם מכלים ומלבושים שלא יהיו ראוי להוליך עמהם ישרפו באש (ולפי שהעכו"ם נקראת בלשון המקרא בשם זונה לכן קרא הדורונו' אתנן שכן נקרא מתן הזונה) : וכל עצביה · ר"ל כל בתי העצבי' : כי מאתנן זונה קבצה · ר"ל העושר הנמצא בבתי הפסילים הנה נתקבץ ממה שהביאו להזונה אתנן ר"ל מהדורונו' שהביאו לעכו"ם : ועד אתנן זונה ישובו · וכמו כן ישובו להיות אתנן ודורון לזונה ר"ל האויב יתנום לדורון להעכו"ם שלו : (ח) על זאת · עשה הנב' להתאונן על יהודה וירושלים הנזכר במקרא שלאחריו ואמר על זאת אעשה הספד ואילל במר נפש

מצודת ציון

דריכה ורמיסה : במתי · ענין גובה כמו ועל במותי ידריכני (חבקוק ג) : (ד) ונמסו . ענין המגה והמסה : יתבקעו · מל' בקיעה : כדונג · הוא השעוה וכן היה לבי כדונג (תהלים כב) : מוגרים . ענין הזלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים (ש"ב יד) : במורד . במקום מדרון והוא מלשון ירידה וכן ויכום במורד (יהושע ז) : (ה) במות · מזבחות של עכו"ם : (ו) לעי · ענין תל וגל כמו שמו את ירושלם לעיים (תהלים עט) : למטעי . מלשון נטיעה : והגרתי · ענין הזלה ושפיכה ואמר בלשון שאלה על ההפלה : לגי . לעמק : (ז) יכתו . מל' כתיתה ושבירה : אתנניה . מל' אתנן : עצביה · העכו"ם תקרא כן על כי מעצבת לב עובדיה קורא ואינו נענה : (ח) ואילילה · מל' יללה : שולל · ענין שטות וטרוף הדעת וכן מוליך יועצים שולל (איוב יב) : פתנים . מין נחש : כבנות יענה · שם

כתנים ואבל כבנות יענה : ט כי אנושה מכותיה כי באה עד יהודה נגע עד שער עמי עד ירושלם : י בגת אל תגידו בכו אל תבכו בבית לעפרה עפר התפלשתי : יא עברי לכם יושבת שפיר עריה בשת לא יצאה יושבת צאנן מספד בית האצל יקח מכם עמדתו : יב כי חלה לטוב יושבת מרות כי ירד רע מאת יהוה לשער ירושלם : יג רתם המרכבה לרכש יושבת לכיש ראשית חטאת היא לבת ציון כי בך נמצאו פשעי ישראל :

ג' · ב' ומ"ל · ס' כתוב וי"ו · התפלשי ק' · ל' · ל' · ג' · ג' מלעיל · ל' וחסר · ל' ינ · לכיש ל' קמץ בסיפרא

ט ארי ממרעא מחתהא ארי מטת עד דבית יהודה קריבת למיעל בתרעי עמי עד ירושלם : י בגת לא תחוון מבכא לא תבכון דיתבין בבתיא בעפרא יתפלשון בקיטמא חפו רישיהון : יא עברו לכון דיתבין בשפיר גלן עריא ערטילאין בהתין לא יפקון משיזבין יתבי צאנן עבידו לכון מספד במרר על קטילי גבריכון בית צולאי בתי חמדתכון דהויתון אנסין ומקרבין דין לסטר דין בכן יתנסיב מנכון שפר ארעכון : יב ארי דהות יתבא על שפר ארעא ומסברא לטב ומסברא למיתב לאוריתא מה תעבדון ארי נחתת בישתא מן קדם יי למיעל בתרעי ירושלם : יג טקיסו רתיכיא רמו על רכשא דיתבין בלכיש ריש חובין היא לכנשתא דציון

אבן עזרא

שולל · כמו אדם ששללו בגדיו ונשאר ערום או הזכיר שולל כי המשוגע שהוא מטורף מדעתו דרכו ללכת שולל וערום והוא מגזרת שובב וכן טעם מוליך יועצים שולל : וערום · מבלי לבוש ולא יקרא ערום בלבושת שק כי אם בהסירו השק כמו שאמר ישעי' ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ ויעש כן הלך ערום ויחף : (ט) כי אנושה . כל אחת ממכותיה וכמוהו אנוש לשברך מגזרת ויאנש אנושה הוא תואר כמו עצומה ברוכה כי באה המכה עד יהודה כי סנחריב תפש ערי יהודה הבצורות : (י) בגת · לפלשתים מקונן הנביא על ישראל ובוכה על נקמת פלשתים ושמחתם על ישראל ויש אומרים כי זאת הנבואה על יום ירושלם כאשר לכדוה כשדים : בבית לעפרה . עיר בארץ כנען ופירוש בבית בכל בית : התפלשי · כמו והתפלשי באפר וכתי' התפלשתי דברי הנביא : (יא) עברי · שפיר . שם עיר : עריה בשת בגלות ובשבי : צאנן · שם עיר : לא יצאה . לספוד : מספד בית האצל . שם עיר והטעם יצאה בית האצל לספוד ולא מעיר לעזור לשכיניה כי במקומו יעמוד ויקח מוסר מכל אלה העיירו' ההולכות בשבי : יקח · ילמוד כמו כי לקח טוב שיעמוד במקומו : (יב) כי . מרות . שם עיר וי"א מגזרת תרגום מרי שמיא או מגזרת מר ואין לפי' זה טעם כי יושבת לאות על שם עיר וטעם הנזכרות שלא יצאו לספוד שהם במצור ובמצוק כאשר נלכד' עפרה ושפיר וטעם כי חלה מגזרת חיל וטעם לטוב כלמ"ד אמרי לי בעבור שנעדר : כי ירד רע · הפך הטוב שהיה לה : (יג) רתם. היה ראוי על דרך הלשון להיותו רתמו והטעם קשור וכן דרך עוברי דרכי' לקשר רתם או הטעם אמרי לרותם רתום יש אומר שילכו בשבי וההולך בגלות אינו על מרכבה ולפי דעתי היה דבריך לכיש שהיית אומר' בימי שלותך רתום המרכבה: כי בך נמצאו · זאת לכיש

רשי

לא תגלה אותי (שמואל ב י) על הפל דיימר שלו (דניאל ג) : (ט) כי אנושה מכותיה · כי חולה היא במכותיה כמו ויאנש (שמואל ב יב) : (י) בגת אל תגידו . פן ישמחו לנו פלשתים : בבית לעפרה . עפרת אבי העזרי : עפר התפלשי · ל' נופל על הלשון וכן יושבת שפיר עריה בשת וכן לא יצאה יושבת צאנן כולם לפי שם העיר לשון הקינה התפלשי התגלגלי פתרונו לפי ענינו התעפרי : (יא) עברי . התחיל בלשון יחידות נקבה כמדבר אל כנסיה העיר כמו שנאמר יושבת שפיר כולם בשם כנסיה אחת ואמר לכם כמדבר אל הרבים שהרי לרבים הוא אומר : יושבת שפיר · שם העיר : עריה בשת · גלויה בית הבשת כאשר נקראת שפיר שהוא שם נפל היוצא מרחמה של אשה : לא יצאה יושבת צאנן . לא] יפקון משזבין יתבי צאנן : מספד בית האצל יקח מכם עמדתו · המספד שגרמתם לנגזלים שאתם גוזלים נחלתו כדי להגיע בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו מעמד הבניינים שבנית' והעמדתם על נחלתם · בית האצל אויסמנ"ש בלע"ז : (יב) כי חלה לטוב · כי קוותה לטובה אותה היושבת בשלווה וממרה ע"פ הנביאים : כי ירד רע · הרי כי זה משמש בל' אלא היא חלה לטוב אבל מפי מרותה ירד לה רע : (יג) רתום המרכבה לרכש · אסרו המרכבה לרכש

רדק

יסיה פי' שלל מהדעת כאדם מטורף מרוב הצרה וכן תפרשים מוליך יועצים שולל : אעשה מספד כתנים . כי התנים ובנות יענה ידמה קולם לקול נהי ומספד : (ט) כי אנושה מכותיה · כלו' כל אחת ממכותיה היא אנושה החרב והרעב והדבר וענין אנושה כאב ושבר חזק כמו אנוש לשבר וי"ת ארי ממרעא מחתהא : כי באה עד יהודה · המכה החלה בשמרון ובאה עד יהודה : נגע עד שער עמי . וזהו עד שער ירושלם כי מלך אשור שלכד ארץ עשרת השבטים עלה על כל ערי יהודה ויתפשם ובא עד שערי ירושלם והיא הנקראת שער עמי כי היא מיוחדת בכל ארץ ישראל לכבוד האל ית' השוכן בה : (י) בגת אל תגידו · וזהו ע"ד הקינה כי יודעים היו בגת ובערי פלשתים אלא דרך קינה אמר כמו שאמר דוד בקוננו על שאול ויהונתן אל תגידו בגת ואל תבשרו בחוצות אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלוזנה בנות הערלים והלא הם היו שהרגו ישראל במלחמה ההיא אלא דרך קינה אמר : בכו אל תבכו · אם יראו אתכם בוכים ישמחו לבכייתכם : בבית לעפרה עפר התפלשי · לעפרה בפתח העי"ן ושאר עפרה בכל הכתוב העי"ן נקראת בקמץ חטף והיא עפרה אשר לבנימן וזכר אלה המקומות ואע"פ שכל א"י חרבה לפי שמצא בהם ל' נופל על הל' דרך צחות ודקדוק כאדם המקוננים לדבר בקינותיהם ובשירותיהם ובדבריהם דרך צחות לפיכך נראה שקרא לעפרה בפתח העי"ן לקרב יותר הקריאה לקריאת עפר ועפר ר"ל עפר כמשמעו או פי' אפר כי גם היא נקראת עפר כמו מעפר שריפת החטאת וכן אמר בת עמי חגרי שק התפלשי באפר וזהו דרך אבלות כמו שאמר וישב בתוך האפר וכן ת"י בבתיא דעפרא בקטמא חפו ית רישיכון ופי' התפלשי התגלגלי באפר והתעטפי כי וכתיב התפלשתי והם דברי הנביא כמו שאמר על זאת אספדה ואלילה ופי' בבית לעפרה בעבור הבתים שהיו לעפרה שהם היום שוממין וענין הלמ"ד בעבור בתי השרים שהיו לה חוץ לעיר ובית דרך כלל במקום בתי כמו ולא תשב אשה בבית דוד כי קדש המה : (יא) עברי לכם יושבת שפיר . בזה מצא לו לשון אחר בדרך הקינה כי שפיר היא יופי ונוי כמו הנותן אמרי שפר ותרגום יפה תאר שפיר בריוא והנה הפכו עריה בשת כי גלו הערוה שהוא דבר כעור ואמר עברי לשון נקבה כנגד הכנסה שבעיר בשמה שפיר ואמר לכם כנגד הפרטים וכן דרך המקרא במקומות רבים אמר שילכו ערומים גלוי הערוה בגלות כמו שאמר ותשופי שת זהו עריה בשת כי עריה גלוי כמו ואת ערום ועריה ובשת הוא הערוה כמו והחזיק במבושיו ועריה שם או תאר ובא בה"א בסמיכות כמו כאפה שעורים : לא יצאה יושבת צאנן מספד בית האצל · גם זה לשון נופל על הלשון כי יצאה וצאנן קרובים בלשון ובית האצל גם הוא שם מקום ופירשו אמר כי לא יצאו יושבי צאנן למספד בית האצל כשגלו כי נראה כי יושבי האצל גלו ראשונה וכשהיו בוכים וסופדים בלכתם בגלות לא יצאו לנחמם יושבי צאנן שהיו שכינים כי ידעו כי גם הם יגלו אחריהם ודים בצרתם : יקח מכם עמדתו · פירש אדוני אבי זכרונו לברכה שיעמוד ויתעכב כמגור עליכם בטוב ויקח מכם שכר עמידתו כי יקח כל אשר לכם ויגלה אתכם ועמדה שם כמו עמידה אלא שהיא בשקל חמדה חמלה : (יב) כי חלה לטוב . חלה ענינו חיל וכאב גם זה בדרך לשון הקינה שהם בהפך מה שהיו רע בהפוך הטוב ואמר כי יושבת מרות כואבות בעבור הטוב שהיה לה : כי ירד רע . לשערי ירושלם כלומר עד שערי ירושלם כמו שאמרנו למעלה עד שער עמי עד ירושלם כמו שפירשנו ואמר מאת ה' כי הרע הבא עליהם אינו דרך מקרה אלא עונש עונם : (יג) רתום גם זה ל' נופל על הל' : רכש ולכיש קרובים בלשון · רתום לפי מקומו ענינו אסור וכן ת"י טקיסו רתיכין רמו על רכשא : לרכש · כמו רוכבי הרכש והיא בהמה קלה ההליכה כלומר מהרו לגלות : ראשית חטאת היא לבת ציון · לכיש היא מערי יהודה ולמדה היא תחלה עבודת הבעלים מישראל כי אחאב החל לעבוד הבעלים כי ירבעם

מצודת ציון

שם עוף בת היענה : (ט) אנושה · כאובה ביותר כמו אנוש חלי (שם לד) : שער עמי · עיר עמי וכן באחד שעריך (דברים יז) : (י) התפלשי · ענין הגלגול והלכלוך וכן והתפלשו אדירי הצאן (ירמיה כה) : (יא) עריה . ענין גלוי כמו ואת ערום ועריה (יחזקאל טז) : בשת . הוא כנוי לערוה וכן והמזיקה במבושיו (דברים כה) : (יב) חלה · מל' חיל וחלחלה : (יג) רתום . הוא ענין אסור וקשירה והוא לשון ערבי : לרכש · שם מין בהמה הקלה לרוץ כמו רוכבי הרכש (אסתר ח) : לבת ציון · לעדת ציון : פשעי · כן יקראו הפסילים כי משפעת אנשים וכן והפשע שומם (דניאל ח) : שלוחים

מצודת דוד

נפש ואלך משתגע כשוטה וערום מבלי לבוש והוא ענין גוזמא והפלגה לפי רוב הצער והאבל : כתנים וגו' · דרכם לצעוק תמיד בקול מר : (ט) כי אנושה מכותיה . ר"ל כי כ"א ממכות שומרון היתה כאובה ביותר עד אשר התהלכה ובאה עד יהודה כי בראות נ"נ שסנחריב הרג ואבד וכלה את מלכות אפרים וה' לא עזרם לזה ערב לבו לגשת לבוא על יהודה : נגע · הפורעניות והחרבן נגעה עד עיר המיוחדת של עמי וחוזר ומפרש עד ירושלים (ולפי שמיכה היה משבט יהודה לכן אמר שער עמי) :

(י) בגת אל תגידו . גת היא מערי פלשתים ואמר אל תגידו שמה מגודל החורבן ואל תבכו בהיותכם שמה כי ישמחו על החורבן ועל הבכיה (ועם כי בודאי ידעו בגת בלא הם אמר כן למליצת הקינה) וכן אל תגידו בגת (ש"ב א) : בבית לעפרה . בכל בית מבתי עיר עפרה התגלגלי בעפר דרך אבילות והוא לשון הנופל על לשון עפרה שמה ובעפר התגלגלי: (יא) עברי לכם . אתה העדה היושבת בעיר שפיר עברי לכם בגולה בגלוי בית הבושת כדרך הגולים וגם הוא לשון נופל על לשון כי שפיר הוא ענין שליא היוצא מרחם האשה בעת הלידה : לא יצאה וגו' · בתחלה גלו אנשי בית האצל ועברו דרך צאנן בקול מספד ויושבי צאנן לא יצאו למספד בית האצל לנחמם כי בטוחים היו שגם הם יגלו אחריהם וגם זה לשון הנופל על לשון כי יצאה וצאנן קרובים בלשון : יקח מכם עמדתו · הנה הם עמדו במקומם ולא יצאו לנחם והאויב יבוא ויקח מכם את העמידה של כל אחד ואחד כי תהיו נעים ללכת גולה : (יב) כי חלה לטוב · אשר העיר מרות נתמלאה חלחלה על הטוב שהיה לה מאז שנאבדה ממנה : כי ירד וגו' · ר"ל כי הרע הבא לשער ירושלים הנה ירד מאת ה' ולא בא במקרה ולכן נלקו עמה כל המקומות : (יג) רתום וגו' . אתה עדת לכיש קשור את המרכבה אל הרכש שהם קלי המרוץ לרכוב בה לברוח מפני האויב וגם הוא לשון הנופל על לשון כי רכש ולכיש קרובים בלשון :

כאשים

יד לכן תתני שלוחים על מורשת גת בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל: טו עד היורש אבי לך יושבת מרשה עד עדלם יבוא כבוד ישראל: טז קרחי וגזי על בני תענוגיך הרחבי קרחתך כנשר כי גלו ממך:

ב א הוי חשבי און ופעלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם: ב וחמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו:

ג' חד חסר לבתו אשת שלמה · י"ד חסר · ט' חסר א' · בליש' ביאה · ל' ומ"ל · ב' חד מ"ל מקום אהלך · ד' ומ"ל · ד' · י'

ארי ביך אשתכחו מרודי ישראל: יד בכן תשדרין קורבנין למחסיני גת בתי אכזיב יתמסרון לעממיא בחובין די פלחו בהון לטעותא מלכי ישראל: טו עוד מחסנין איתי עליכון דיתבין במרשה עד עדלם יסקון ויעלון בתחום ארעא דישראל: טז תלושי ורמא על בני תפנוקיך הא כנשרא דנתרו גדפוהי כן אסגי מרט ברישך על בניך ארי גלו מנך: א וי די מחשבין למינס למעבד דביש על ערסתיהון ומקדמין בצפרא ועבדין ארי אית חילא בידיהון: ב וחמדין חקליא וגזלין ובתיא ואנסין ועשקין גבר וביתיה גבר ואחסנתיה:

נקוד בין בצרי ואולי לדעת בעלי המסר' הוא בחירק: משכבותם ד' וסי' יבא שלום ינוחו על משכבותם ·

תולדות אהרן מורשת גת · סנהדרין קג: ועשקו. גטין נח:

רשי

לרכש שהוא קל לרוץ ותברחו ואמר דונש שהוא ל' ערבי: (יד) לכן תתני שלוחים על מורשת גת. על אשר תתני שלוחים על מלכות דוד אשר הורישו אתכם גת כענין שנאמר (ד"ה א יח) ויקח דוד את גת מיד פלשתים ואתם מואסים בו כמו שנאמר (ישעיה ח) יען אשר מאס העם הזה את מי השלוח וגומר לפיכך בתי אכזיב שהיתה מארץ יהודה ונמשכו אחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי ישראל שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכים עליו ובימי אחז נתנבאת נבואה זו. לכן תתני שלוחים. פי' לכן כמו על אשר כמו (שם יז) על כן תטעי נטעי נעמנים על אשר נטעתך נטעי נעמנים ואת נהפכת לזמורות זר: בתי אכזיב לאכזב. ל' נופל על הלשון מאגדת חלק למדתי מדרש מקרא זה כך: (טו) עוד היורש אביא לך. אויבים שיורישו אותך לך היושבת במרשה · יורש למרשה לשון נופל על הלשון: עד עדולם · שהוא לפני' מן הגבול יסוג אחור ויבא כבוד ישראל שיכבשו העכו"ם מגבול' עד עדולם כן ת"י עד עדולם ייתון בתחום ארעא דישראל. ומדרש אגדה שמעתיו משמו של רבי מנחם עוד היורש אביא לך ראוים היו בני עילם לירש את ארץ ישראל שהוא היה בכור לבני שם ובשביל אהבת אבותיכ' בשיבותיה לבני ארפכשד עתה אביא את כשדים ואת בני עילם עליהם: (טז) קרחי · ראשך: וגוזי. שערך כמו (איוב א) ויגז את ראשו לשון תליסת שער: כנשר · כתרגומו כנשרא דנתרין גדפוהי דרך הנשר למרט רוב כנפיו: (א) ופועלי רע על משכבותם. כל הלילה גומרים בלבם איך יעשו הרעה לבקר: (א) ובתים ונשאו · מוסב על וחמדו חומדים בתים

אבן עזרא

לכיש היתה ליהודה סמוכה לשבטים והיא למדה מדרכיה וממנה למדה בת ציון: (יד) לכן תתני שלוחים · מנחות כמו שלוחים לבתו והטעם תני עוד מנחות לפלשתים כאשר היה מנהגך אולי יעזרוך: מורשת גת · עיר בארץ פלשתים: בתי אכזיב. אמר יפת עיר לפי דעתי כי האל"ף נוסף והיא כמו והיה בכזיב אולי היתה לי יהודה ולא יכלו לעזור לישראל בעת רעתו והאל"ף לאכזב נוסף כמו אקדח ודרך צחות לדבר ככה כמו גם מדמן תדמי וערער התערער וככה רבים: (טו) עוד היורש · הוא האויב ואין טעם לפרש שהוא מבני שם שירש הארץ והיא עילם רק הוא האויב שירש הארץ ויתכן שזה הנביא היה מזאת העיר ואל תתמה בעבור שנוי התנועות שאמר היורש כנגד מרשה ואין הלשון מדוקדק יפה להיות זה כנגד זה כי לא ישמרו בשמות כאשר ישמרו בפעלים להיותם על מתכונת אחת כמו השולמית מתיחסת אל שלם שהיא ירושלם והיה לו לומר השלימית: עד עדלם · עיר בארץ כנען והיורש ישרת בעבור אח' וככה הוא יורש כבוד ישראל: (טז) קרחי · כמו מלכי עלינו: וגוזי. לגוז השער וככה ויגז את ראשו זה דבר הנביא לכל עיר ועיר: (א) הוי חושבי און · בלילה בהתבודדם בנפשם: לאל ידם. כח ולא תואר וככה מלת טוב וגם רע כי פעמים שהוא תואר שם הקודש ופעמים שם דבר שהוא כח וככה טוב ורע פעמים שהוא אדם שהוא טוב או רע והוא תואר ופעמים שהוא דבר רע. או דבר טוב שהוא שם דבר: (ב) וחמדו · וגזלו · בהזקה: ונשאו · ולקחו לנפשם: ועשקו. בדרך פתוי והונאה ומרמה כי העושק את חבירו ידמה אותו לערב ולהחזיק בממונו אשר הלוהו או

רדק

ירבעם לא עבד הבעל אלא אחאב התל בעבודת הבעלים ונתפשטה בישראל וזהו שאמר פשעו ישראל ובארץ יהודה לא היו עובדים הבעלים ויושבי לכיש למדו עבודת הבעלים מישראל וזהו שאמר כי בך נמצאו פשעי ישראל פירוש בך נמצאו תחילה ונתפשט בארץ יהודה עד ציון וזהו שאמר ראשית חטאת היא לבת ציון: (יד) לכן תתנו שלוחים על מורשת גת. בשביל שעבדת עכו"ם ולמדת האחרים לעבדה את צריכה לתת שלוחים על מורשת גת שתהיה לך לעזר מפני האויב ומורשת גת שם מקום בארץ פלשתים והיא עיר הנזכרת בכמה מקומות ולכדה דוד מיד פלשתים וכנגד אליה מורשת שפי' ירושה ר"ל גת שלכדה דוד והא"כ ירשוה פלשתים והיתה להם למורשת בעונותיכם ובפשעיכם כלו' ראו מה גרם לכם העון כי זאת העיר שהיתה לכם עתה היא ביד אויביכם וצריכים אתם להכנע להם ולשלוח להם מנחות שיסמכו אתכם מפני האויב הבא עליכם: שלוחים · מנחות כמו ויתנה שלוחים לבתו אשת שלמה: על מורשת. כמו אל וכן ונתן הספר על יודע ספר שהוא כמו אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו ואחרים זולתו: בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל · אכזיב היא עיר בערי יהודה וקעילה ואכזיב ומרשה והוא כזיב הנאמר בתורה והיה בכזיב בלדתה אותו ואמר לאכזב ל' נופל על הל' ואכזב כמו כזב והאל"ף נוספת והוא כמו היה תהיה לי כמו אכזב ופי' בתי אכזיב שהיו עובדים בהם עכו"ם היו להם בבטחונם בהם למקור אכזב מים לא נאמנו שיבטח אדם בו לשתות ממנו בעת למאוד ומצאו יבש הנה היה לו לאכזב כן היו בתי אכזיב למלכי ישראל ופי' למלכי יהודה כי אע"פ שנחלקה המלכות מלכי יהודה מלכי ישראל הם כי יהודה הוא בכלל ישראל וכן נקראו מלכי יהודה מלכי ישראל כמו שאמר כל אלה בני יהושפט מלך ישראל וכן אמר כי הכניע ה' את יהודה בעבור אחז מלך ישראל: (טו) עוד היורש אבי לך יושבת מרשה · גם זה ל' נופל על הל' כי יורש ומרשה קרובים בלשון ומרשה שם עיר מערי יהודה אבי חסר אל"ף שהוא למ"ד הפעל מהמכתב וכן שמן ראש אל יני ראשי אמר עוד אביא לך האויב שיירש ארצך ויגלה אותך ממנה: עד עדלם יבא כבוד ישראל. ועדולם ג"כ עיר מערי יהודה אמר עד עדולם יבא יורש כבוד ישראל יורש שזכר עומד במקום שנים והיורש הוא מלך אשור כמו שאמר עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם: (טז) קרחי וגזי. אמר כנגד מרשה או עדולם או כנגד כל הארץ והוא דרך משל לומר אל הארץ קרחי וגוזי כי כנגד הארץ ידבר לא כנגד יושבי הארץ שסרי אמר כי גלו ממך הקרחה היא תליסת השער והגזיזה היא במספרים וכן יעשה האדם לאבל כמו שאמר ויגז את ראשו ואמר גזי נזרך והשליכי על בני תענוגיך על דרך שקינן ירמיהו בני ציון היקרים וגו': הרחיבי קרחתך כנשר. כי הנשר יעוף למעלה מכל העופות ואחת לעשרים שנים יעוף מאד למעלה עד האויר העליון הסמוך לגלגל האש ומרוב חומו ימרטו כנפיו ותפול נוצתו: (א) הוי חושבי און ופועלי רע. פועלים רע בלבבם לומר כך וכך נעשה מחר ואמר על משכבותם כי בעוד שאדם שוכב על מטתו הוא חושב יותר כי אין לו עסק באחד מחושיו: באור הבקר יעשוה · בהשכמה יעשו המחשבה הרעה שחשבו כי יש כח בידם לעשוק העניים: (ב) וחמדו · החמדה היא בלב והגזל הוא בידים כי יחמדו שדות

מצודת דוד

ראשית חטאת · כי היא ראשית החטאת: לבת ציון · ר"ל היא למדה תחלה העכו"ם לאנשי ציון כי בלכיש נמצאו פסילי עשרת השבטים: (יד) לכן · בעבור רוע מעשיך תתני מתנות ודורונות אל מורשת גת הם אנשי פלשתים כי גת הוא משל פלשתים ובימי דוד לקחו מידם ובעון ישראל חזרו פלשתים לקחת את גת להיות להם למורשה וכאומר הנה מאז ירשת ארצו ועתה חזר ולקח' ועתה תהיה והכנע לו והתלה פניו במנחה: בתי אכזיב · היא מערי יהודה ומרדה במלכה והיתה נמשכת אחר פקח בן רמליהו מלך ישראל ולכן אמר הנה בבוא האויב יחריב בתי אכזיב ותהיה נעזב ונפסק ממלכי ישראל כי לא תהיה עוד להם (ואמרה כן דרך מליצת הקינה כי בעת שגלו ערי יהודה ע"י נ"כ כבר בטלה מלכות ישראל) וגם זהו לשון הנופל על לשון כי אכזיב שמה ולאכזב תהיה: (טו) עוד היורש. עוד עליך מורשה אביא היורש את הארץ והוא נ"נ כי גם הוא אותך יירש וגם הוא לשון הנופל על לשון מורשה שמה ואת היורש אביא: עד עדולם יבוא כבוד ישראל · מלת היורש משמשת בשתים ור"ל עד עיר עדולם יביא היורש את כבוד ישראל כי את כל הארץ יקח עם כבוד העושר והממשלה: (טז) קרחי וגוזי · תלשי שער ראשך וגוזי אותם במספרים דרך צער ואבל על בניך המפונקים אשר גלו ממך: הרחיבי קרחתך כנשר. עשי לך קרחה רחבה כנשר הזה אשר אחת לעשר שנים יגביה לעוף עד האויר העליון סמוך לגלגל האש ומרוב החום ימרטו כנפיו ותפול נוצתו וישאר קרח קרחות רחבות: כי גלו ממך · בני תענוגיך: ב (א) הוי חושבי און · יש להתאונן על אלו אשר בלילה עודם על משכבותם חושבים לעשות און ובזה פועלים רע כי איננה מחשבה לבד כי באה לידי מעשה: באור הבקר · מיד כשיאיר הבוקר ימהרו לעשות מחשבתם כי יש הכח בידם לעשות מה שרוצים כי לא ימצא מי מוחה בידם: (ב) וחמדו שדות · וכאשר יחמדו שדות אחרים עומדים עליהם וגוזלים מהם וכאשר יחמדו בתי רעיהם ילקחום לעצמם כי אין

מצודת ציון

(יד) שלוחים. כן יקרא מתן גדול וכן ויתנה שלוחים לבתו (מ"א ט): על · כמו אל: מורשת מל' ירושה: לאכזב · ענין עזיבה והפסק כמו כי תכזבי (ישעיה נח): (טו) אבי · אביא באל"ף וכן אל יני ראשי (תהלים קמא) ומשפטו יניא באל"ף: (טז) קרחי · ענין מריטת השער וכן והקריחו עליך (יחזקאל כז): וגוזי · מל' גזיזה וחתוך וכן גזי נזר (ירמיה ז): תענוגיך. מלשון עונג ותפנוק: (א) לאל. ענין כח ואומץ כמו יש לאל ידי (בראשית לא): (ב) ונשאו · לקחו כמו ישא

ג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי חֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא־תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם וְלֹא תֵלְכוּ רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא׃ ד בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה נְהִי נִהְיָה אָמַר שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ חֵלֶק עַמִּי יָמִיר אֵיךְ יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ יְחַלֵּק׃ ה לָכֵן לֹא־יִהְיֶה לְךָ מַשְׁלִיךְ חֶבֶל בְּגוֹרָל בִּקְהַל יְהוָה׃ ו אַל־תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לֹא־יַטִּפוּ לָאֵלֶּה לֹא יִסַּג כְּלִמּוֹת׃ ז הֶאָמוּר בֵּית־יַעֲקֹב הֲקָצַר רוּחַ יְהוָה אִם־אֵלֶּה מַעֲלָלָיו הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר הוֹלֵךְ׃

ג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מַחְשֵׁיב עַל דָּרָא הָדֵין בִּישָׁא דְּלָא תַעְדּוּן מִתַּמָּן צַוְּרֵיכוֹן וְלָא תְהָכוּן בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲרֵי עִדָּן בִּישׁ הוּא׃ ד בְּעִדָּנָא הַהִיא יִטּוֹל עֲלֵיכוֹן מְתַל וְאִילְיָא וּבְעִינְיָתֵיהּ יֵימַר אִתְבְּזָזָא אִתְבְּזַזְנָא מֵחוּלַקְהוֹן דְּעַמִּי מֶעְדָּן לְהוֹן וּמֵאַחְסַנְתְּהוֹן טָרְדִין לְהוֹן תָּאֵיבִין חַלְקַתְהוֹן מְפַלְּגִין׃ ה בְּכֵין לָא יְהֵי לָךְ מָתַח חוּט מְשַׁח בְּעַדְבָא בִּקְהָלָא דַיְיָ׃ ו לָא תִתְנַבּוּן נְבוּאָה לָא תֵילְפוּן לְעַמָּא הָדֵין אֲרֵי לָא מְקַבְּלִין אִתְכְּנָעוּ׃ ז הֲכְדֵין כָּשֵׁר דְּאָמְרִין דְּבֵית יַעֲקֹב הִיתְקְפַד מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ אִם אִלֵּין עוֹבָדוֹהִי הֲלָא כָּל פִּתְגָּמֵי תַקְנַיָּא דַאֲמָרִית לְאַיְתָאָה אַיְתֵיתִי עַל כָּל

כי יילילו על משכבותם • יעלזו חסידים בכבוד : ולא תלכו ב' וסי' בחקות הגוי . ולא תלכו רומה ואינון מן ולא דסמיכין לתיו ולית דכוות' וסימ' במסרא רבתא בערך לא :

תולדות אהרן אל תטיפו • (ברכות ג סנהדרין לא עכו"ס מא) :

אבן עזרא

או בשכרו אשר השכירו : (ג) לכן . רומה • שם דבר כמו טובה לא תלכו בקומה זקופה כי עת רעה היא לא כאיתם כמוה : (ד) ביום . ישא • המושל ונהה כמו וגבה ונהה אשר יהיה בימים ההם ונהיה כמו שכר האדם לא נהיה וככה הוא מי שנהיה בעת ההיא ינהה נהי וי"א כי נהיה כמו חולה מגזרת נחלתי ונהייתי : נשדנו . בנין נפעל מפעלי הכפל והמקונן יאמר חלק עמי ימיר השם להיותו לנכרי איך ימר מה שהיה לי וכאשר קוינו לשובב שישוב שדינו אלינו אז יחלקנה הנכרי כי אלת יחלק זרה להזכיר נגד השם והזכיר נגד השם והזכיר שדינו כנגד שאמר וחמדו שדות : (ה) לכן . יאמר לכל איש מהמשפחה הרעה הגוזלים השדות הפעם בעבור שעשית זה החמס לא ישאר לך בן שישליך חבל בגורל : בקהל ה' • בשוב ה' שבות עמו : (ו) אל • יספר הנביא מה שהיו אומר המשפחה הרעה לנביאי השם לא תנבאו לא תטיפו ככה יטיפון היו מטיפין להם אל תטיפון ומלת יסג בסמ"ך כשי"ן ובא על משקל קל תחת כבד לומר ישג במקום ישיג כי מי שלא יטיף למשפחה הזאת לא תשיגנו כלימה : (ז) האמור . הדבר הוא זה שיהיה אמור בלשון תמה אתם בית יעקב ורבי ישועה אמר כאילו כת' שמע אתה הקרוא בית יעקב ובעבור האל"ף שהוא מאותיות הגרון תבוא הה"א בפתח קטן כמו החזק הוא הרפה : הקצר רוח • ה' . היא הנבוא' ופעם הלא לעולם רוח השם תדבר אמת כי למה יעשה השם רע : אם אלה מעלליו . וכי מנהגו לעשו' רע לבריותיו על חנם רק ידבר להטיב לכם ויבא טוב עם הולך דרך ישר ובפעם דברו הטוב יקיים

רשי

בתים : ונשאו . כמו ולקחו : (ג) ולא תלכו רומה • ולא תהכון בקומה זקופה : (ד) ונהה נהי נהיה . ונהה ל' עתיד כמו ועשה ופנה ונהה המקונן ואמר נהי נהיה בעולם ומהו הנהי אשר נהיה אמר שדוד נשדונו אויבינו שדדונו ולשון נשדנו שכתב בו נ"ן בתחילה ולא כתב שדונו שפני שבא לבמש שני לשונות ל' נפעלנו ולשון פעלנו אילו כתב נשדנו היה הל' מוסב על הנשדדים ולא אל השודדים ואם כתב שדונו היה מוסב אל השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם נתננו ביד אשר שדונו ובלע"ז סומי"ר דימשפיור"א גשו"ס ד"א נשדונו אנחנו גרמנו לעצמינו שנשדדנו : חלק עמי ימיר נחלת חלק עמי נחלף לעכו"ם : איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק • איך יסור אלי עוד להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אותם העכו"ם הזה לו איך אפשר לשובב' עוד לי כל אלה דברי המקונן ונשא המשל : אין ימיש לי קומ"א שדימורנר"א אמו"י כמו סורה אלי ויסור אליו : (ה) משליך חבל . חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה בחבל המדה : (ו) אל תטיפו יטיפון . אל תנבאו להוכיח לכם הנביאים אני אומר אשר הטיפו תמיד : לא יסג כלמות • פן ישיגון אתכם כלימות מאתם כענין שנאמר (משלי ט) אל תוכח לץ • כל הטף לשון נבואה כמו (עמוס ז) ולא תטיף על בית ישחק • (יחזקאל כא) והטף אל דרום : (ז) האמור בית יעקב . הזאת יאמרו בית יעקב כששומעים את הרעה אשר נביאי מתנבאים להם : הקצר רוח ה' . שמא אין יכולת עתה לפניו להטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה בימים הראשונים : אם אלה מעלליו . כלו' להרע : הלא דברי ייטיבו עם

רדק

שדות חביריהם בלבם ויבקשו מהם שימכרום להם ואם לא ירצו למכרם יגזלום ויקחום בחזקה וכן יתמדו הבתים ואם לא ירצו למכרם יקחום בחזקה ופי' ונשאו ולקחו וי"ת ואנסין : ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו . כפל הענין במלות שונות ופי' שאם יעמוד בעל הבית כנגדו כשגזלו ממנו ביתו או שדהו יכהו ויאסרהו זהו עשק הגוף והנה יעשקו הגוף והממון : (ג) לכן • על המשפחה הזאת הם עם ישראל כי נקרא הגוי משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה ועל המשפחות אשר בשמך לא קראו וכן אמר ג"כ על ישראל עוד על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים : אשר לא תמישו משם צואריכם . מעול הרעה הבאה עליכם לא תוכלו להסיר מתוכה צואריכם כלומר לא תוכלו להנצל ממנה : ולא תלכו רומה • בשקל קומה עובה • אמר כיון שיהיו צואריכם תחת עול הרעה תהיו נכנעים ולא תוכלו ללכת בקומה רמה וכת"י ולא תהכון בקומה זקופה : (ד) ביום ההוא ישא עליכם משל. פי' המקונן עליכם ישא בקינתו זה המשל ומן הנראה כי המקונן הוא נביא השקר וכראותו כי לא נעצרם עלתו יקונן ולפי שדרך המקונן לדבר משלים וחידות שהם דברים סתומים וכן דרך המשורר ובקינה זו יש דברים סתומים לפיכך קראה משל : ונהה נהי נהיה • ונהה בשקל עשה בנה והוא ענין קינה ובכי ונהי שם הקינה ונהיה ג"כ בשקל שמלה וכפל השם לרוב הקינה וי"מ נהיה ענין שבר מן נהייתי ונחלתי וי"ת ואיליא ובעינתיה והוא ענין הנבכת הקול בקינה מן וענה איים ובדברי רז"ל מענות אבל לא מטפחות : אמר שדוד נשדונו . יאמר בקינתו כן נשדונו מבנין נפעל ובא בשורק במקום חולם כי הרוב בחולם וקלותי עוד מזאת ונקמותם בעונותיכם : חלק עמי ימיר. האדמה שהוא חלק עמי ימירנו האל יתברך באדון אחר כי יהיה חלק האויב מה שהיה חלק עמי : איך ימיש לי • איך יהיה זה שיסיר ממני מה שהיה לי : לשובב שדינו יחלק. כשחשבתי שהאל יתברך רוצה להשיב אלינו שדותינו שלקחו האויבים והנה האויב מחזיק בהם ומחלק אותם בין האויבים ר"ל שהאויבים יחלקו ביניהם נחלתינו כמו שאמר ירמיהו בקינתו נחלתינו נהפכה לזרים : (ה) לכן . אמר כנגד המקונן והוא נביא השקר כמו שפירשנו אמר אתה המקונן על נחלת ישראל שמחלק אותה האויב ואתה גרמת זה לפיכך לא יהיה לך משליך חבל בגורל בקהל ה' כאשר ישובו קהל ה' מהגלות אל נחלתם לא יהיה לך בן או בת שישליך חבל בנחלה כי לא ישאר אחריך ממך שום זכר ופירוש משליך חבל החבל שמודדין בו האדמה לחלקם בגורל בין היורשים ות"י מתח חוט משח בעדבא : (ו) אל תטיפו • ענין הזלת הדבור כמו ועלימו תטוף מלתי והוא ע"ד ההפלה ישראל יטיפון לנביא האל אל תטיפו כלומר אל תזכרו לנו דברי האל כי אין אנו שומעים לכם : לא יטיפו לאלה • לא יסג כלימות נביאי האל לא יטיפו לאלה המתנבאים ולא יקחו כלימות שאם יטיפו להם יכלימום יסג ענין השגה ואם הוא כתוב בסמ"ך הנה כמהו מן הכבד אחור מסיג גבול רעהו ותבירו : (ז) האמור . הה"א ה"א הידיעה והיא בשגול כמו ויסר הערוב והיא לקריאה כמו הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר ה' כלומר אתם שאומרים לך בית יעקב אמר הקצר רוח ה' שאתם אומר לנביאי ה' אל תטיפו אם קצרה נבואת ה' לכם למה אתם קצים בה הלא רחבה היתה לכם להוכיחם ולהטיב לכם כל זמן שרציתם לקבלה לא מנעתי אותה מכם : אם אלה מעלליו • וכי אלה הצרות הבאות עליכם הם מעלליו ומעשיו לא כן כי מעשיכם הם כי דברי ייטיבו ולא ירעו עם אדם שהולך דרך ישר : הקצר • פעל עבר אליו קמץ ואליו פתח : ייטיבו . כי יו"ד הראשונה מונעת בגלוי והשנית שביה נחה פ"א הפעל והנכון עם ה"א הפעל הטיבו כמו מושלים

מצודת ציון

ישא ברכה (תהלים כד) : (ג) תמישו • ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : רומה • מלשון התרוממות : (ד) ישא • ענין הרמת קול • ונהה נהי נהיה . ענינו קינה ויללה כמו אשא בכי ונהי (ירמיה ט) : שדוד נשדונו . מלשון שדידה ועושק : חלק • אחוזת נחלה כמו חלקת יואב (ש"ב יד) : ימיר . מל' תמורה וחלוף : ימיש • ענין הסרה : לשובב • מל' השבה : (ה) חבל • מל' קו המדה : (ו) תטיפו יטיפון • הוא מל' נטיפה והזלה והושאל בענין הדבור של נבואה וכן והטף אל דרום (יחזקאל כא) : יסג • מל' השגה וקרוב והם היא בסמ"ך וכן ותסג ולא תפליט (לקמן ו) : רוח

מצודת דוד

אין משפט ואין מוחה : ועשקו גבר וביתו . עושקים האיש עם ביתו כי כשבעל הבית עומד נגדו רודהו ומכהו ועושק א"כ את הגוף ואת הממון : ואיש ונחלתו • הוא כפל ענין במ"ש : (ג) על המשפחה הזאת • קרא כל ישראל בשם משפחה וכן על כל המשפחה וגו' (עמוס ג) : אשר לא תמישו . לא תוכלו להסיר צואריכם מעול הרעה ההיא : ולא תלכו רומה • לא תלכו ברוממות וקומה זקופה כי העת תהיה עת רעה : (ד) ישא עליכם משל • ר"ל הממשיל משלים ישא משל על הרעה הקורות : ונהה נהי נהיה • הנוהה ר"ל המקונן יקונן קינה : אמר שדוד נשדנו • ר"ל כן יאמר בקינתו הנה נעשינו שדודים ועשוקים : חלק עמי ימיר • אחוזת נחלת עמי ימיר האל באדון אחר הוא העכו"ם : איך ימיש לי • איך יסור אלי להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אל העכו"ם לתת לו לנחלה והאומר איך אפשר שיוחזר לנו מה שלקחו העכו"ם : (ה) לכן . מוסב למעלה לומר הואיל וכן עשית לעשוק גבר וביתו לכן לא יהיה לך משליך וגו' ר"ל לא יהיה מי מזרעך שיקח חלק בארץ בתוך קהל ה' כשיקחו הם בשובם לארץ ואמר משליך חבל בגורל כי הדרך הוא כשחולקים קרקע בגורל משליכים חבל בארץ למדוד בה את החלקים : (ו) אל תטיפו יטיפון • אתם הנביאים המתנבאים אל תנבאו להם כאשר לא יטיפו לאלה לא ישיג כלימות כי רגילים הם להכלים את המתנבאים להם : (ז) האמור בית יעקב • בה"א התימה ור"ל וכי יוכל בית יעקב לומר ואף אם יאמרו וכי אמת כן הוא וכי קצר רצון ה' לבל יוכל לתלאותו להיטיב למי שירצה : אם אלה מעלליו . וכי דרכו לעשות רעה עם

ח ואתמול עמי לאויב יקומם ממול שלמה אדר תפשטון מעברים בטח שובי מלחמה : ט נשי עמי תגרשון מבית תענגיה מעל עלליה תקחו הדרי לעולם : י קומו ולכו כי לא זאת המנוחה בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ : יא לו איש הלך רוח ושקר כזב אטף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה : יב אסף אאסף יעקב כלך קבץ אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו כצאן בצרה כעדר בתוך הדברו תהימנה

דמהלכין בקשוט : ח מקביל חוביהון עמי לבעיל דבבא מסירין מקבלהון עממיא קימין מחסנין יתהון ממון יקרהון מנהון נסבין עדן בארעהון לרוחצן תיבין בהון כתבירי קרבא : ט כנישת עמי תתרכון מבית חדותכון מנהון בניהון דברין גלא יקרהון דהוו אמרין קים לעלמין : י קומי וגלו ארי לא דא ארעא בית ניחא לרשיעיא בדיל סמיותה אינון מחבלין בדיל לסאבותה אתון מסתיעין עלה : יא על דטעו בתר נביי שקרא דמתנבן להון רוח די שקר ומלפין להון לחמר ולרויו ויהי כמא דאליפו למטעי בתר נביי שקרא כן יגלון לארעא שקרא עם דרא הדין : יב בסופא כנשא אכנישכון דבית יעקב כולכון קרבא אקריב גלותכון שארא דישראל כחדא אשוינון כענא בגו חוטרא כעדרא בגו דירא תמן מסגי

אסף ג' וחסר וסימ' אסף אסיפם נאם ה', אסף אאסף יעקב כלך, אסף אסף כל מעל פני האדמה :

רשי

עם הישר הולך · אני לא קצרה רוחי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך אם הישר הולך היטב אטיב לו : (ח) ואתמול עמי לאויב יקומם . המקרא מחובר לשל מעלה הימנו אני טוב מטיב אני ואת הדבר אשר למולו ובעבורו עמי אותו יקומם לאויב לו : ממול שלמה אדר תפשיטון · כנגד אשר אתם גוזלים השלמה ולבוש האדרת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם בדרך : מעוברים בטח שובי מלחמה · ממה שהיו סבורין להיות עוברין בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמה כבני אדם השבים מן המלחמה חסירי מבגדים ומזון שלקחו אויביהם מה שעליהם · שובי כמו (ירמיה ב) סורי הגפן נכריה (צפניה ג) נוגי ממועד : (ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה · שאתם הורגים את בעליהן והן יושבות אלמנו' או לפי שאתם גוזלין את ממון בעליהם והם יושבים ומנודים ואין משמחין את נשותיהן : תקחו הדרי . הדר הוד ועושר שנתתי להם : (י) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה . קומו וגלו מן הארץ כי לא כדרך זו נתתיה לכם למנוחה : בעבור טמא' תחבל וחבל נמרץ · כי למען טמא אותה היא עוש' חבורת חבלי רשעים . תחבל לשון אגודות כמו (שמואל א י) חבל נביאים (תהלים קיט) חבלי רשעים וכן ת"י מסתיעין עלה לשון סיעה : וחבל נמרץ · ובעת אגודתם כבר נועצו ביניהם ופירשו למה הם מתחברים : נמרץ · דבר מפורש כאשר היטב כמו (איוב ו) מה נמרצו אמרי מה ימריצך (שם טז) קללה נמרצת (מלכים א ב) : (יא) לו איש הולך רוח · לו מואסים איש הולך רוח איש שקר מתנבא להם שישתכרו ביין ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה : (יב) אסוף אאסוף . עוד ימים באים ואקבץ אתכם : כצאן בצרה . כצאן רבה הנתונה במבצרי גדרות צאן : בתוך הדברו : ת"י כעדרא בגו דירא מקום שהוא מתנהג שם וכן (ישעיה ה) ורעו כבשים כדברם : תהימנה מאדם · תהיינה הערים הומיות מרוב אדם אשר בקרבה :

עלה

אבן עזרא

יקיים עם מעשיהם אם יהיו טובים : (ח) ואתמול . מלה אחת כמו כי ערוך מאתמול תפתה והטעם כי דברי ייטיבו לטוב לא כאשר הוא מאתמול : לאויב יקומם · יקום עמי כאויב איש את רעהו : ממול שלמה · בעבור שלמה ואדר שיפשיטו אדר עוברי בטח וכאשר ימלטו שלא יהרגום שלא נשאר להם רק מה שעליהם יחשבו נפשם כי הם שובי מלחמ' וישמחו בהמלטם מידכם כאשר ישמחו שובי מלחמה בשלום ככה תעשו מחוץ לעיר לשלול שלל ולבוז בז ובעיר תעשו חמס אחר : (ט) נשי . כל אחת מנשי עמי : תענוגיה . שהיתה מתענגת עם בעלה : תקחו הדרי · להפרד האב מהאם : (י) קומו · בעבור זה לא תנוחו בארצכם בעבור שטמא' הארץ במעשיכם כי היא תחבל אתכם כמו וחבל את מעשה ידך ותבל כמו צירים וחבלים : נמרץ . גמור תהי ארצכם לכם : (יא) לו איש . הנה אתם תצוו לנביאי השם שלא יסיפו להוכיחכם אולי תשובו אל השם ולא תגרשו מארצכם כאשר תגרשו אתם הנשים והנה אם יבוא איש שיתנבא בדברי כזב ויאמר לכם שתו ושמחו יאמר השם כי תנוחו במקומכם ואשר נדו ונעו ישובו למקומם כמו שכתו' אחריו אסוף אאסוף ותתקבצו כולכ' אז יהיה מטיף העם הזה לכם באמרו ככה פסוק זה : (יב) אסוף · כצאן בצרה . אולי יש בעיר הזאת : בתוך הדברו · למקום

רדק

מעלליו ישילנו : (ח) ואתמול · בשורק כמו בחול' וכן בשורק כי ערוך מאתמול תפתה אמר האויב הבא עליכם היום דין ומשפט הוא כי עמי זה אתמול היה הוא לאויב לאחיו החלושים והיה קם לאויב העניים ושולל אותם ודין הוא שיבא האויב עליהם מדה כנגד מדה : יקומם . פעל עמד והרבותיה אקומם פעל יוצא : ממול שלמה אדר תפשיטון . ואתם עומדים ממול שלמה טובה שתראו לעני שלובש אותם תעמדו למולו להרע לו ולהפשיטו השלמה שהיתה אדור לו ממול כמו והוא יושב ממולי אדר הוא כמו הדר ואדז"ל פירש כן היו תובלים שלמה מבית העני בעבור המס ואומרים כי אין די במשכון זה והיו מפשיטים מעליו אדרתו וזהו תפשיטון שהיו מפשיטים העניים שהיו חושבים שהולכים בבטחה היו באים לבתיהם כמו שובי מלחמה ערומים בגדיהם ואחר כך היו אומרים אין די במשכונות האלה בשלמה ובאדרת ויוציאו אותו מביתו וזהו נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה מעל עולליה תקחו הדרי לעולם הדר נחלתי שהנחלתים תקחו מעל עוללים שהיו נסתרים ומתכסים שם על זה צאו כלכם מנחלתי קומו ולכו כי לא זאת המנוחה : (ט) נשי עמי תגרשון . כל אחת ואחת מנשי עמי ועמי הם העניים כמו אם כסף תלוה את עמי אמר אתם גורמים שיגרש העני את אשתו מביתו שתכנס בבית העני שלא ברשותו להעליל עליו ולגזלו ובשבת השני וימצא אחד מכם בביתו עם אשתו יחשוד אשתו ויגרשנה מביתו והנה הוא כאלו אתם מגרשים אותה מבית בעלה שהוא בית תענוגיה : מעל עולליה תקחו הדרי לעולם . פה שהוא הדרי לעולם והיא חבור האיש עם אשתו לפרות ולרבות שיצרתיה מצלע האדם וצויתים פרו ורבו ואתם תקחו אותו ההדר שהוא הדר וכבוד כמו שאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו כי כאשר הבריאות על הדר תכונתם ויצירתם הוא כבוד האל ית' ואליהם ישבחוהו בני אדם ויפארוהו : (י) קומו ולכו . לכו בגלות כי לא תנוחו בארצכם כאשר חשבתם אני קראתי ארצכם זאת המנוחה והנחלה ועתה בעונותיכם אינה לכם נחלה ומניחה קומו ולכו ממנה : בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ · זאת המנוחה והנחלה עמהם כמו שאמר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה ובעבור זה שטמאה שאתם טמאתם אותה בעבור זה תחבל ארצכם כמו שאמר ותקיא הארץ כלומר תחבל אתכם ותקיא אתכם מתוכה תחבל ענין השחתה כמו ותבל את מעשה ידיך וכן ותבל נמרץ ענין השחתה והוא שם ומהו החבל שתחבל אתכם חבל נמרץ יהיה כמו קללה נמרצת כלומר חבל חזק מאד : (יא) לו איש הולך רוח ושקר כזב · חוזר למה שהיו אומרים לנביאי האל אל תטיפו אמר לנביאי ה' היו אומרים להם שלא יתנבאו אבל אם יש איש שהולך רוח והבל ושקר כזב שמכזב בדברי שקר שאומר להם שלום יהיה לכם עשו כלבבכם ואמר לעם הזה הנה אטיף לך ליין ולשכר . כלו' אם תשקני כוס יין או שכר אני אתנבא לך נבואות טובות ירצו בו דבריו וישמעו והוא יהיה להם למטיף ולנביא : (יב) אסף אאסף יעקב כלך . י"מ שני אלה הפסוקים פורענות כמו שאמר לפניהם ואחריהם , ופי'

אסף

תולדות אהרן נשי עמי . עירובין סג · אטיף לך . (סנהדרין ל עכו"ם מא) :

מצודת דוד

עם הבריות : הלא דברי ייטיבו . באמת דברי מטיבים המה עם ההולך בדרך ישר : (ח) ואתמול עמי . אבל עמי זה יום אתמול ר"ל לא עברו עדיין ימים רבים ולא הוכלו א"כ להכחיש הדבר אשר הם קמים לאויב איש על אחיו : ממול שלמה . ר"ל אם תראו מי לבוש שלמה חשובה תעמדו ממול השלמה לתת בו עיניכם ותפשיטון ממנו את השלמה החשובה : מעוברים בטח · מן האנשים העוברים בטח תפשטו לעשותם שובי מלחמה כי תגזלו כל אשר להם כאלו ברחו ושבו מן המלחמה והניחו הכל להם מעליהם המעט : (ט) תגרשון מבית תענוגיה · גחלים בתי חמד ומגרשין הנשים כל אחת מביתה אשר ישבה ומתענגת בה כדרך אשה חשובה לשבת בית להתענג בכל ביתה : מעל עולליה וגו' · ר"ל סדר העושר שהשפעתי לה לקחת עולליה הנה תפשיטו מעליהם לקחת לעצמיכם עד עולם מבלי חזרה : (י) קומו ולכו · לכן קומו מארצי ולכו לכם בגולה : כי לא זאת המנוחה . ר"ל לא על דרך זה נתתי לכם את הארץ לנחלת מנוחה : בעבור טמאה · בעבור שטמאתם את הארץ לעשות בה מעשים כאלה לכן היא תחבל והשחית אתכם ותהיו כלים בה : וחבל נמרץ · וההשחתה תהיה חזקה מאד עד שלא ישאר שארית : (יא) לו איש . אם מלאו איש שהולך אחר דברי הרוח והבל ומכזב לומר שקר היה אומר אטיף לך לשתות יין ושכר : והיה מטיף · איש כזה היה מקובל להם לנביא כי מאד היו שומעים אליו ולא כן ישמעו דברי נביא אמיתי ומוסב למקרא שלפניו לומר א"כ מהדין הוא שילכו גולה מארצי : (יב) אסוף אאסוף · עתה חוזר לנחמם ואמר אולם לא לעולם אקצוף כי באחרית הימים אאסוף כל בית יעקב ממקום גלותם : קבץ וגו' · כפל הדבר במ"ש : יחד · את כולם יחד אשים אותם בארצי כצאן הנתונה בגדרות הצאן שהוא להם למבצר ולמעוז : כעדר · כמו העדר הנתונה במקום מנהגו הוא דיר הצאן כן יהיו כל ישראל נאספים בארצם :

תהימנה

מצודת ציון

רוח . רצון : מעלליו . מעשיו : (ח) ואתמול . ענינו כמו אתמול בחז"ל וכן כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל) : ממול . מנגד : שלמה . מלבוש : אדר . מלבוש יקר כמו ויעבר אדרתו (יונה ג) : תפשיטון . ענין הסרת המלבוש : (ט) עולליה · בנים הקטנים : הדרי · מל' הדר ויופי ועל העושר יאמר : (י) המנוחה · מקום מנוח ר"ל נחלה : תחבל ותבל · מל' חבלה והשחתה : נמרץ · ענין חוזק כמו קללה נמרצת (מ"א ב') : (יא) לו · ענינו כמו אם וכן לו חיה רעה (יחזקאל יד) : אטיף · הושאל בענין הדבור של נבואה : (יב) בצרה · בלשון שאלה אמר על דיר הצאן שהוא להם למבצר : הדברו · ענין מנהג וכן ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה) · תהימנה . מל' המייה ושאון :

למקום שנהגו העדר כמו דוברו' ביה לשון וינהג את הצאן וככה הקורות היו נוהגות או נהוגות ככה תהימנה העדים מרוב אדם כמו המון אדם : (יג) עלה . אם תפרץ אחת הצאן ותצא ראשונה כולם תפרצנה ותצאנה זו אחר זו וככה יעשו ישראל בדברי הנביא השקר כמו הצאן שילכו לרעות : ויעבור מלכם וכבוד השם בתחלה על כן כתיב כה אמר ה' על הנביאים המתעים שאמרו אסוף אאסוף : (א) ואומר · הראשים והקצינים הם החייבים לישר המעוות והנה שנאי אדם טוב וגזלי עורם משל לממונם ויגיעם : (ג) ואשר. שאר עמי . הצדיקי' : פצחו · קראו שמו פצחו רנה וי"א שברו ופרשו כמו פרוש לרעב לחמך והשי"ן תחת סמ"ך והטע' שברו : קלחת · כמו סיר או כמו נלחת : (ד) אז · אל הקציני' התגברו על הדל' והנה יד השם תגבר עליהם ויצעקו אל השם ולא יענם כאשר היו צועקים הדלים : (ה) כה · טעם הנושכים בשיניהם שדבור לטובה יתעה ישראל וינשכם : ואשר לא יתן . להם מה שיאכלו ויבקשו : (ו) לכן לילה · יבא לכם

אֱנָשָׁא : יג יִסְקוּן מְשֵׁיזְבִין כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְיִסַּק מַלְכָּא מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיהוֹן וְיִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דִּמְעִיק לְהוֹן וְיִכְבּוֹשׁ כְּרַכִּין תַּקִּיפִין קִרְוֵי עַמְמַיָּא יַחְסְנוּנוּן וִיהֵי מַלְכֵּיהוֹן מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיהוֹן וּמֵימְרָא דַּייָ בְּסַעְדְּהוֹן :
א וַאֲמָרִית שְׁמָעוּ כְּעַן רֵישֵׁי יַעֲקֹב וְשִׁלְטוֹנֵי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הֲלָא לְכוֹן לְמִדַּע יַת דִּינָא :
ב סָנָן לְאַטָבָא וְרָחֲמִין לְאַבְאָשָׁא אַנְסִין נִכְסֵי עַמָּא מִנְהוֹן וּמָמוֹן יַקִּירִין מִנְהוֹן נַסְבִין :
ג וְדִי בָזוּ נִכְסֵי עַמִּי וּמָמוֹן יַקִּירְהוֹן מִנְהוֹן נַסְבִין וְיַת שְׁאָרְהוֹן מְגַמְרִין תְּבִירִין וּמְפַלְגִין יָתְהוֹן כְּמָא דִּפַלְגִין אֵיבְרַיָּא לְגוֹ דוּדָא וְחוּלְקַיָּא לְגוֹ קִדְרָא :
ד בְּכֵן יְצַלּוּן קֳדָם יְיָ וְלָא יְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן וִיסַלֵּיק שְׁכִנְתֵּיהּ מִנְהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּמָא דְאַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן :
ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל נְבִיַּיָּא דְּשִׁקְרָא דְּמַטְעַן יַת עַמִּי דְּמַן מוֹכִיל לְהוֹן שָׁרַן דִּבְסַר מִתְנַבַּן עֲלוֹהִי שְׁלָמָא וּדְלָא מוֹכִיל לְהוֹן מְזַמְנִין עֲלוֹהִי קְרָבָא : ו בְּכֵן תִּבְהֲתוּן

מֵאָדָם : יג עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעֲבֹרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַיהוָה בְּרֹאשָׁם :

ג א וָאֹמַר שִׁמְעוּ־נָא רָאשֵׁי יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לָכֶם לָדַעַת אֶת־הַמִּשְׁפָּט : ב שֹׂנְאֵי טוֹב וְאֹהֲבֵי רָעָה גֹּזְלֵי עוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם וּשְׁאֵרָם מֵעַל עַצְמוֹתָם : ג וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ וּפָרְשׂוּ כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ קַלָּחַת : ד אָז יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וְלֹא יַעֲנֶה אוֹתָם וְיַסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר הֵרֵעוּ מַעַלְלֵיהֶם : ה כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים אֶת־עַמִּי הַנֹּשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם וְקָרְאוּ שָׁלוֹם וַאֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן עַל־פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ עָלָיו מִלְחָמָה : ו לָכֵן לַיְלָה לָכֶם

ג' · ל' דסמי' · ד' רע ק' · י"ב ר"פ ג · ג' · ל' סי"ן · ל' · ה' · ב' מ"ל בסיפרא · ב' רפין · ח' · ג' בטעם בסיפ'

פרצו ג' וסי' עלה הפורץ לפניהם, ובית אבותיהם פרצו בר"ה, כי עתליהו המרשעת : ואשר י"ב ר"פ וסימ' נמסר בסדר בהר סיני : ולא יענה ה' וסימ' וזעקת' ביום ההוא, אז יזעקו אל ה' דספרא, ישאהו על כתף, שם יצעקו ולא יענה, לעברי קראתי ולא יענה : ואשר לא ח' דסמיכי וסי' נמסר בסדר תולדות אהרן ויעבור מלכם. סוכה לט מגלה כא נדה סג : ופרשו . כרסות נה :

רשי

(יג) עלה הפורץ · מושיעם הפורץ גדרת סירים הדרך : (ב) גוזלי עורם · של בית ישראל שהם ראשים וקצינים עליהם כמו שאמר ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל : (ג) שאר עמי · בשר עמי : ואת עצמותיהם פצחו · פתחו להוציא המוח כמו (שם יד) פצחו רנה פתחו פה ברנה : ופרשו כאשר בסיר · ומשברים האברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים בסיר לבשל ופרשו לשון שבר כמו פרוש לרעב (שם נח) ולא יפרשו להם (ירמיה טז) פרסה ליון (איכה א) : קלחת . קלדיר"א בלע"ז : (ד) אז יזעקו. אל ה' · אז בבא אותו העת האמור למעלה אסף אאסף יעקב יזעקו אל ה' להסיר להם ברצון עמו ושמחת גויו ולא יענה אותם : (ה) הנושכים בשיניהם · ואוכלים בשר בכמו' פסומות המאכילים אותם עמי הסועים אחריהם · וקראו שלום וכאשר יאכילו יקראו ויתנבאו להם שלום : וקדשו עליו

רדק

אסף אאסף שיכנסו במצור בערים הבצורות מפחד האויב : כצאן בצרה · עיר גדולה מאדום והיא ארץ מקנה ומקנה רב כה אמר שידמו ישראל בכרתם אל הערים והאספם בהם מפחד האויב לצאן שיכניסו אותם אל הערים והאספם מפני האויבים כלומר שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני האויב כמו הצאן ותהימנה בתוך הערים כמו הצאן בתוך הדברו בתוך מקום מבנבו והוא מכלא הצאן שמכניסים שם הצאן וכאשר שלא הדברו בבתי ידיעות כמו בתוך האהלי והדל"ת שמעמדת כנפיא ונקראת בקמץ רחב תחת קמץ חטף : תהימנה מאדם · מרוב אדם שיתקבצו ביחד בו תהימנה מפני האויב יהמו : (יג) עלה הפורץ · פירש אדו"א על צדקיהו כשיצא דרך בין החומותים שפרצו לפניו החומה כמ"ש בנבואת יחזקאל בקיר יחתרו להוציא' בו : ויעבור מלכם לפניהם : זה צדקיהו שברח לפני

חילו ומילו אחריו : וה' בראשם · קודם מזה בראשם נסתלקה מהם שכינה ואח"כ גלו וי"ת אלה הפסוקים נחמה לעתיד וכן תרגם בסופה כנשתא אכנשינון דבית יעקב וגו' תרגם בצרה חוטרא כתרגום גדרות צאן חוטרין דעאן ותרגם הדברה דירא כמו הכונס צאן לדיר בדברי רז"ל ובדרש הפורץ זה אליהו מלכם זה צמח בן דוד : (א) ואמר . חוזר לתוכחתם שהיו מריעים לעניים כמו שאמר לאויב יקומם אמר הנביא לכם ראשים וקצינים אומר כי עליכם התלונה כי לכם לדעת המשפט ולהציל גזול מיד עושק : (ב) שנאי טוב . רעה כתיב וקרי רע והענין א' אמר שהם שונאים לעשות הטוב ולהטיב לעניים ולא די שאינם מטיבים להם אלא מריעים להם וזהו ואוהבי רע שאוהבים לעשות הרע ומהו הרע שעושים להם גוזלים עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם וזהו ד"מ כאלו מפשיטים עור הבשר מעל העצמות וזהו שהיו גוזלים ממונם ולוקחים ממונם ולוקחים אותם (ג) ואשר אכלו · הגדיל מעשה ההשחתה והחרס בעניים · ואמר ואת עצמותיהם פצחו ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת ישברו העצמות יתכו הבשר כמי שרוצה לתת העצמות והבשר בסיר ובקלחת וכל זה להפלגת הרעה שעושים לעניים ולחלשים פצחו ענין שבירה ופרשו ענין חתיכה כמו פרסה ליון בידים פרוש לרעב לחמך : סיר · קדרה וכן קלחת אלא שעשויה בתכונה אחרת סיר דוד וקלחת שלשתם ענין קדרה אלא שכל אחת עשויה בתכונה אחת שלא כאחרת : (ד) אז יזעקו · אז כשיבא עליהם האויב יזעקו אל ה' ולא יענה אותם כמו שלא היו הם עונים לזעקת העניים העשוקים מדה כנגד מדה וזהו שאמר כאשר הרעו מעלליהם כמו שהם הרעו לעניים כן ירע להם האויב : (ה) כה אמר . שהנביאים בשניהם הם מחליקים להם לשונם וקוראים להם שלום כלומר שלום יהיה לכם אל תראו מהנביאים המתנבאים לכם פורענות והם בחלקת שפתיהם נושכים אותם בשניהם כלומר מריעים להם כי נשיכתם נשיכה שוא להם על דרך שאמר ונעתרות נשיקות שונא : ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה . כלומר מי שלא יתן להם מה שצואלים ממנו במאכל ובמשתה כמ"ש למעלה אטיף לך ליין ולשכר ואם לא יתן יזמינו עליו מלחמה כלומר יתאספו יחד נביאי השקר וילחמו עליו בדברים רעים וי"מ הנושכים בשניהם מה שנותנים להם מלחם ובשר ושאר מאכלים נושכים בשניהם ואוכלים ואז יקראו להם שלום ויתנבאו להם דברים טובים וכן ת"י : (ו) לכן לילה לכם

מצודת ציון

(יג) הפורץ · מלשון פרצה ושבירה : (א) נא · עתה : וקציני · ענין שררה : (ב) ושארם · כן תקרא הבשר כמו אם יכין שאר לעמו (תהלים עח) : (ג) הפשיטו . ענין הסרה : פצחו . ענין פתיחה כמו פצחו ורננו וזמרו (שם צח) : ופרשו · מל' פרוסה ושבירה וגם היא בשי"ן וכן פורש אין להם (איכה ד) : בסיר · קדרה כמו שפות הסיר (מ"ב ד) : קלחת · גם הוא כלי בישול כמו או בקלחת או בפרור (ש"א ב) : (ד) יענה · ענין השבה : הרעו · מל' רעה : (ה) המתעים . מל' טועה : הנושכים . חותכים לאכול וכן אם ישוך הנחש (קהלת י) : בשניהם · מל' שן : וקדשו · ענין

מצודת דוד

תהימנה . קול המייה תהיה נשמע בארצם מרוב בני אדם : (יג) עלה הפורץ . עד לא יעלו הם יעלה לפניהם מי שיפרוץ גדרות סירים ומסוכת חדק לישר את הדרך ועל אליהו הנביא יאמר שהוא יבוא קודם הגאולה לישר לבות ישראל לאביהם שבשמים להיות מבוא אל הגאולה וכמ"ש הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות גו' (מלאכי ג) : פרצו · שבי הגולה יפרצו גם הם את הגדרות והמסורות ויעבורו בפרצה כאלו היה שער והדרך בו יצאו מן הגולה ר"ל הם יוסיפו אימץ לישר לבותם לפתוח בתשובה ובזכות זה יצאו מן הגולה . ויעבור מלכם לפניה' · בשובם יעבור לפניהם מלכם הוא מלך המשיח וה' יעבור בראש כולם כי אז יחזיר גם היא שכינתו לציון : ג (א) ואמר שמעו נא · אני אומר שמעו עתה ראשי וגו' : הלוא לכם · עליכם מוטל לדעת את המשפט אם נעשה בארץ ועליכם להזהיר על הדבר : (ב) שונאי טוב . אבל ע ד הם עצמם שונאים את הטוב ואוהבים את הרע : גוזלי עורם מעליהם . הם עצמם גוזלים אלה מאלה את עורם ובשרם מעל עצמותם והוא ענין גוזמה והפלגה לשי מרבית הגזל : (ג) ואשר אכלו . והם אשר אכלו בשר עמי הם הצדיקים : פצחו · פותחים עצמותיהם להריק את המוח וגם זה הוא ענין הפלגה : ופרשו . משברים אותם פריסות כאשר יעשו את הבשר פרוסות להשימם בסיר ובתוך הקלחת לבשל אותם : (ד) אז יזעקו . לכן אז בבוא הפורענות יזעקו אל ה' ולא יענה להם : ויסתר פניו . לבל ישגיח בצרתם : כאשר הרעו · כמו שהרעו מעשיהם שלא שמעו לזעקת הנעשקים והסתירו פנים מהם כן אעשה להם גם אני : (ה) על הנביאים · נביאי השקר המתעים . המוליכים את עמי בדרך מתעה : הנושכים . אמר למי שהמה נושכים בשניהם לאכול משלו קוראים עליו נבואת שלום ולמי אשר לא יתן מאכל אל פיהם המה מזמינים עליו מלחמה ר"ל מתנבאים לו שמלחמה מזומנת לבוא עליו : (ו) לילה לכם מחזון . תושך כלילה יבוא עליכם מחמת חזון השקר וקסום

לכם מזה החזון וחשך יהיה שלא תוכלו לקסום בלילה : וקדר עליהם היום . הטעם כי יבא להם יום אידם יום חשך ענן וערפל : (ז) ובשו החוזים • שלכם : כי אין מענה אלהים • בפיכם רק כזבים : (ח) ואולם . מלאתי כח • מן רוח השם ומשפט אמת בפי וגבורה לדבר ולא אפחד מהקצינים והראשים כי יאמן דברי ולא אכזב : (ט) שמעו • המתעבים . משפט שאדב' וכל מלה ישרה שיצאה מפי יעקשו או פירושו שיעשו עולה לכל : (י) בונה • כל אחד מהנזכרים אחרי כן הוא בונה ציון בגזלו בית עני והנה פיר' זה הטעם : (יא) ראשיה • הם ראשי ירושלם הם המלכים : בשוחד ישפטו וכהניה במחיר • שיקחו ונביאים הם נביאי השקר בעבור כסף שיתנו להם יקסומו ומלת קסם ישמעאל כמו חותך שככה יהיה וקרוב אליה גוזרים והנה קוסם קסמים שם כולל למלאכות הנזכרות אחר כן וטעם הלא השם בקרבנו כמו היכל ה' היכל ה' : (יב) לכן • ציון שדה • תשוב כשדה שתחרש • נו"ן עיין כמו נו"ן קץ הימין בחיין חטין : והר הבית • שהם כבוד השם יהיה לבמות יער : (א) והיה • אין ספק כי זאת הנבואה לעתיד על כן אמר באחרית הימים והטעם בעבור שהזכיר למעלה כי הר הבית יהיה לבמות יער שב לנחם ישראל כי עוד ישוב כבוד הבית וידוע כי הר הבית איננו גבוה והנה הטעם שיצא שמו עד למרחוק ומכל הפאות ישובו אליו במנחות כאילו יהיה בראש כל ההרים ויהיה נשא מגבעות עד שיראוהו כל יושבי הארץ • ונהרו • ירוצו מגזרת נהר כי הוא

מֵחָזוֹן וְחָשְׁכָה לָכֶם מִקְּסֹם וּבָאָה הַשֶּׁמֶשׁ עַל־הַנְּבִיאִים וְקָדַר עֲלֵיהֶם הַיּוֹם׃ ז וּבֹשׁוּ הַחֹזִים וְחָפְרוּ הַקֹּסְמִים וְעָטוּ עַל־שָׂפָם כֻּלָּם כִּי אֵין מַעֲנֵה אֱלֹהִים׃ ח וְאוּלָם אָנֹכִי מָלֵאתִי כֹחַ אֶת־רוּחַ יְהוָה וּמִשְׁפָּט וּגְבוּרָה לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל חַטָּאתוֹ׃ ט שִׁמְעוּ־נָא זֹאת רָאשֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמְתַעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֵת כָּל־הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ׃ י בֹּנֶה צִיּוֹן בְּדָמִים וִירוּשָׁלִַם בְּעַוְלָה׃ יא רָאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסֹמוּ וְעַל־יְהוָה יִשָּׁעֵנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ לֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה׃ יב לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ וִירוּשָׁלִַם עִיִּין תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר׃

ד א וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה נָכוֹן בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא הוּא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ

מלאתנבאה ותתכנעון מלאלפא ותחפי עקא בקבלא ית נביי שקרא ויקביל עליהון עדנא : ז ויבהתון נביי שקרא ויתכנעון מלאלפא ויתעטפון על שפם כאבלין כולהון ארי לית בהון רוח נבואה מן קדם יי : ח וברם אנא אתמליתי בתקוף רוח נבואה מן קדם יי ודין דקשוט וגבורתא לחואה ליעקב חובוהי ולישראל חטאוהי : ט שמעו כען דא רישי בית יעקב ושלטוני בית ישראל די מקלקלין אורחת דינא וית כל כונתא מעקמין : י דבנן בתיהון בציון בדם אשיד וירושלם בנכלין : יא רישהא בשוחדא דנין וכהנהא בממון מורן ונביהא בכספא מלפין ועל מימרא דיי מסתמכין למימר הלא שכינתא דיי ביננא אמרין לא תיתי עלנא בישתא : יב בכן בדיל חוביכון ציון חקל תתרדי וירושלם ליגרין תהי וטור בית מקדשא לחישת חורשא : א ויהי בסוף יומיא יהי טור בית מקדשא דיי מתקן בריש טוריא ומנטל הוא מרמתא ויתפנין

ג' וחסר · ס' ר"פ · ו' · ג' • ג' · ג' · כ' אלהים ישע · ט"ו רפין · כ' יוצף לבו · חצי הספר בפסוקים · ג' · ג' · ל"ס · י"ג • ג'

עליו מלחמה • והזמינו עליו למלחמה : (ז) מענה אלהים : מענה נקוד קמץ (ר"ל צירי) לפי שהוא דבוק אל השם : (יב) עיין • דגורין : (א) ונהרו • ונקבצו שם יחד כנהרו' ההולכי' אל

רדק

לכם מחזון. מזה החזון שאתם מתנבאים לילה ואפלה יהיה לכם כשיבא האויב ויבחנו דבריכם כי שקר אתכם וכפל הענין כמ"ש ואמר וחשכה לכם מקסום כי נבואתם נבואת קסם שהיא או מקצתם היו קוסמים ומקצתם היו חולמים : מקסום • מקור : ובאה השמש • מרוב הצרה שתמצאם : היום. ר"ל אור השמש כי ביום יראה ולהם יקדר מרוב הצרה וי"ת היום עדנא : (ז) ובשו . ועטו על שפם • שיהיו כאבלים עוטים על שפם כשיראו שלא תתקיים נבואתם יבושו ויהיו כאבלים העוטים על שפם כמו שאמר באל יחזקאל ולא תעטה על שפם : כי אין מענה אלהים . כי ידעו ויכירו העם כי מה שהיו אומרים להם לא היה דבר אלהים : מענה • כמו דבר וכן וה' ענהו מה ענה ה' : (ח) ואולם אנכי • אמר הנביא באמת אינני כמוהם שאין להם מענה אלהים אבל אנכי מלאתי כח את רוח ה' אני מלא מרוח ה' מכח משפט וגבורה להגיד להם פשעיהם ולא אירא מהם כמו שעושים נביאי השקר שמחניפים להם ומשבחים להם מעשיהם הרעים ודבריהם שקר אבל דברי אמת ומשפט אגיד להם : (ט) שמעו נא . שב נסובית הראשים והקצינים כמו שאמר למעלה יעקשו יעותו הדרך הישרה הם מעותים אותם וכל דרכיהם ומעשיהם חמס וגזל : (י) בונה ציון • כל אחד מהראשים והקצינים בונה ביתו בדמים ר"ל בגזל וחמס שעושין לעניים ואותם שאין בהם כח לעמוד כנגדם והנה אותו ממון שלוקחים בגזל הוא דם כעושק שהרי הוא כאלו שופך דמי שאין לו מה יאכל וימית את נפשו וכן אמר שלמה כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח וי"ת דבנן בתיהון בציון בדם אשיד וירושלם בנכלין נראה כי הבין בדמים כמשמעו ולדעתו יהיה פי' שהיו לוקחים כופר משופכי דמים ובאותו כופר היו בונים בתיהם : (יא) ראשיה . הם המלכים או הסנהדרין והכהנים שהיה להם להורות התורה כמ"ש יורו משפטיך ליעקב וגו' • והם יורו במחיר מי שיתן לו כסף יעשה לו הוראה כרצונו : ונביאיה . הם נביאי השקר : יקסמו • כי נבואתם שקר וקסם כמו שפי' למעלה : ועל ה' ישענו . כלו' כיון ששכינתו בקרבנו לא תבא עלינו רעה ולא יחריב את ביתו כמו שהיו אומרים היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה . (יב) לכן בגללכם • פירוש בעבור עונותיכם שרבו ולא יפנה אל כבודו ואל ביתו כאשר אמרתם וציון שבניתם בדמים שדה תחרש כלו' כשדה תחרש שלא ישאר בה בנין ותהיה כמו השדה הנחרש וירושלם שבניתם בעולה עיין תהיה גלי אבנים שיהרסו האויבים ויתנו אבן על אבן ויהיו אבני הבנין לגלים וכן אמר שמו את ירושלם לעיים וכת"י ליגרין ותרגום והיתה בבל לגלים ליגרין לעי השדה ליגרי חקלא : עיין תהיה • בנו"ן כמו במ"ם וכן לקץ הימין והדומים להם : הר הבית לבמות יער • והר הבית שהם בית המקדש יהיה לבמות יער כלומר יהיה ליער בעבור היותו חרב יצמחו בו עשבים ועצים ומה שאמר לבמות לשון רבים לפי שהיו שני הרים סמוכים הר הבית והר הזיתים או קרא גלי האבנים במות ויונתן תרגם לחישת חורשא : (א) והיה באחרית הימים : אחר שאמר חרבן ציון וירושלם אמר נחמה זו עליהם ויהיה זה באחרית הימים והם ימי

ואראו מענה שלשה בצירי וסי' בלשון ארמי חדותא דבר נשא בהתתא, ופי' ובשו החזיק וחפרו , שמחה לאיש במענה פיו , לאדם מערכי לב : ונשא י"ב וסי' נמסר בסדר תרומה : ונהרו ג' וסימ'

תולדות אהרן ותשכה לכם . עקרים מ"ד פכ"ג : ראשיה בשחד . שבת קלט יומא ט (דמאי כה קידושין סג נדרים מב) : שדה תחרש . שם מכות כד :

מצודת דוד

וקסום השוא : ובאה השמש . תשקע השמש על הנביאים ההם ויחשך עליהם מאור היום ר"ל יהיו בצרה עד שיהיה העולם חשך בעדם וכפל הדבר במ"ש להפלגת הענין : (ז) ובושו החוזים . בעת שיראו שלא נתקיימו אמריהם : ועטו וגו' • כל החוזים והקוסמים יעטו על שער השפתים כדרך האבל כי אז יתאבלו על רוע המקרה : כי אין מענה אלהים . כל דבריהם לא היה מענה אלהים כי מלבם בדאו שקר : (ח) ואולם. אבל אנכי מלאתי כח מן רוח ה' ר"ל כח כל אמרי בא מרוח ה' ואני מלא משפט והם דברים צודקים וגבורה והוא אמוץ הלב לא אפחד ממי ומגיד אני ליעקב פשעו וכו' כי אין דרכי להחליף כדרך נביאי השקר : (ט) המתעבים . המתאסים את המשפט ומעקשים את כל דבר הישר כי על היושר יאמרו שהוא מעוקם : (י) בונה ציון . כ"א בונה ביתו בציון בדמים כי שופכים דם אנשים לקחת עשרו לבנות בית : וירושלים בעולה • בונים בתי ירושלים בממון של עולה מעושק ואונאה : (יא) בשוחד ישפטו . ע"פ השוחד שופטים לזכות את השוחד : וכהניה • על הכהן להורות כמ"ש כי שפתי כהן וגומר ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : במחיר יורו • ע"פ המחיר מורים את ההוראה כרצון הנותן : בכסף יקסומו • ע"פ הכסף קוסמים הקוסמים לבשר שלום הנותן : ועל ה' ישענו . עם היותם עושים כל המעשים הללו יעיזו פניהם להשען בה' לאמר הלא שכינתו בבה"מ ולכן לא תבוא עלינו רעה כי לא יחריב מקום משכנו : (יב) בגללכם • בעבור עוונותיכם : שדה תחרש • האויב יחריבה ותהיה נחרבת כשדה : עיין תהיה . תהיה מלאה מגלי אבנים מהמפלת הבניינים לבמות יער • יהיה דומה לבמות יער ר"ל הרבה גלים ודגורין ימצא שם כמספר הבמות המטיוּת ביער יהא תחתית האילנות שעל השרשים הנשארים אחר קציצת האילנות והמה דומות בגבהן לבמות : ד (א) באחרית הימים . בימי המשיח : הר בית ה'

מצודת ציון

ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב) : (ו) מחזון . ענין נבואה : מקסום • מין כשוף : ובאה . ענין שקיעה כמו כי בא השמש (ברא' כח) : וקדר • ענין חשך ושחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) : (ז) וחפרו • ענין כלימה כמו וחפרה הלבנה (ישעיה כד) : ועטו • ענין עטיפה : שפם . הוא שער השפתים כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : מענה • ענין אמירה וכן ומה' מענה לשון (משלי טז) : (ח) את רוח • מן רוח וכן כצאתי את העיר (שמות ט) : (ט) המתעבים • מלשון תעוב ושקץ : יעקשו . ענין עקום ומעוקל כמו ועם עקש תתפל (ש"ב כב) : (יא) במחיר • ענינו דמי ערך השוי וכן יקנה מקנה במחיר (מ"א י) : יורו • מלשון הוראה ולמוד : ישענו . מל' השענה ובטחון • (יב) בגללכם • בעבורכם וכן בגלל יוסף (בראשית לט) : שדה . כשדה : עיין • כמו עיים במ"ם וכן לקץ הימין (דניאל יב) ועיים הוא גלי אבנים וכן לעיי השדה (לעיל א) : לבמות . מלשון במה : (א) באחרית • בסוף : נכון . מוכן ומתוקן : ונהרו . ימשכו כנהר וכן ונהרו אל טוב

אבן עזרא

הוא רץ לעולם : (ב) והלכו · ואמרו . אלה לאלה : נעלה · לגודל מעלתו : כי מציון תצא תורה . לכל הגוים כאשר הוא כתוב לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד : (ג) ושפט · השופט הוא המשיח ויפת אמר השם הנכבד ודבר ה' ואחרים אמרו אנשי ירושלם כאילו אמר ושפט עמה ועוד היו' לא עבר דור שלא היתה בו מלחמ' ואם שקט מקום זה לא שקט אחר והכתו' אמר ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה : (ד) וישבו . כל אנשי העולם · כי פי השם דבר זה ואמת הוא בלי ספק : (ה) כי · אלה דברי הנביא מוכיח ישראל ומנחם אותם אם הבית חרב לא נניח תורת אלהינו שהכנסיתנו והשמיענו כזאת או הטעם נאת ישראל מהגלות על כן מלת ואנחנו נלך והוא הטעם כי בהכנות הבית אז יביאו הגוים את ישראל המפוזרים מנחה לה' ובהליכתם ילכו איש בשם אלהיו עד שיורם אנשי בית המקדש על כן אחריו : (ו) ביום · הצולעה · מישראל שלא תוכל ללכת במהרה וככה המדח' : ואשר הרעותי . להם שמתיה לחרפה בגוים : (ז) ושמתי · והנהלאה . שהיתה רחוקה מהלאה לארצ' אז ימלוך השם לבדו עליהם מגזרת הלאה ולא מתלאה כי תלאה שרשו תלא : (ח) ואתה · אמר יפת

רשי

אל היה : (ג) ושפט : משפט זה לשון תוכחה הוא דשרימנ"ש בלע"ז : (ד) כי פי ה' צבאות דבר · והיכן דבר ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו) : (ה) ילכו איש בשם אלהיו · ילכו לאבדון על שעבדו עכו"ם כך תירגם יונתן : (ז) אוספה הצולעה · אכניש מטלטליא אך ת"י · ולי נראה לשון מרפא כמו ואספתו מצרעתו (מלכים ה) : ואשר הריעותי . ואותם שהריעותי להם בשונם . (ח) ואתה מגדל עדר . ת"י ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנישתא דציון פי' מגדל ל' מעוז ותרגום עדר כנסת ישראל ותירגם עופל ל' אופל ויש לפרש מגדל עדר בית המקדש ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובחן (ישעיה לב) : עדיך

מיכה ד

עָלָיו עַמִּים׃ ב וְהָלְכוּ גּוֹיִם רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ ׀ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיוֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלִָם׃ ג וְשָׁפַט בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצֻמִים עַד־רָחוֹק וְכִתְּתוּ חַרְבֹתֵיהֶם לְאִתִּים וַחֲנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשְׂאוּ גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה׃ ד וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד כִּי־פִי יְהוָה צְבָאוֹת דִּבֵּר׃ ה כִּי כָּל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ ו בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי׃ ז וְשַׂמְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה לִשְׁאֵרִית וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם וּמָלַךְ יְהוָה עֲלֵיהֶם בְּהַר צִיּוֹן מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ ח וְאַתָּה מִגְדַּל־עֵדֶר עֹפֶל

תרגום

לְמִפְלַח עֲלוֹהִי מַלְכְוָתָא : ב וִיהָכוּן עַמְמִין סַגִיאִין וְיֵימְרוּן אֱתוֹ וְנִסַק לְטוּר בֵּית מַקְדְשָׁא דַייָ מְתַקַן וּלְבֵית שְׁכִינַת אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְיַלְפִינָנָא מֵאוֹרְחַן דְתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהָךְ בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִיוֹן תִפּוּק אוֹרַיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַייָ מִירוּשְׁלֶם : ג וִידִין בֵּין עַמְמִין סַגִיאִין וְיוֹכַח לְמַלְכְּוָן תַּקִיפִין עַד עַלְמָא וִיעַפְּפוּן סַיְפֵיהֶן לְסַכִּין וּמוּרְנְיָתְהוֹן לְמַגְלִין לָא יִטְלוֹן עַם בְּאַפֵּי עַם סַיְפִין וְזַיִן וְלָא יִתְאַלְפוּן עוֹד מִבְכַּן קְרָבָא : ד וִיתוּבוּן גְבַר תְּחוֹת פֵּירֵי גוּפְנוֹהִי וּתְחוֹת פֵּירֵי תֵינוֹהִי וְלֵית דְמָנִיד אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַייָ צְבָאוֹת גְזַר כֵּן : ה אֲרֵי כָל עַמְמַיָא יְהָכוּן לַאֲבַדוֹן עַל דִי פְלַחוּ לְטַעֲוָתָא וַאֲנַחְנָא נִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָנָא לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָא : ו בְּעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֶכְנוֹשׁ מְטַלְטְלַיָא וּמְבַדְרַיָא אֲקָרֵיב וּדְאַבְאֵשִׁית לְהוֹן מִן קֳדָם חוֹבֵי עַמִי : ז וַאֲשַׁוֵי יָת מְטַלְטְלַיָא לִשְׁאָרָא וּמְבַדְרַיָא לְעַם תַּקִיף וְתִתְגְלֵי מַלְכוּתָא דַייָ עֲלֵיהוֹן בְּטוּרָא דְצִיוֹן מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא : ח וְאַתְּ מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דִטְמִיר מִן

תולדות אהרן אלא תורה . ברכות נח : גוי אל גוי . שבת סג : ואשר הריעותי · ברכות לב סוכה נב :

בירמית סים' לא : ויורנו ג' וסים' מה נעשה לנער תיולד , ויורנו מדרכיו ונלכה דישעיה , ותבירו דספרא : וכתתו ג' וסים' וכתתו חרבותם דישעיה , וכתתו חרבותיהם דסיפרא , וכתתו את הארץ : בשם ה' אלהינו ג' דסמיכי בקרי' וסי' ויאמרו כל השרים דירמיה , כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו , אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם : הצולעה ג' בקרי' וסי' אספה הצולעה והנדחה אקבצה , ושמתי הצולעה לשארית , והושעתי את הצולע' :

רדק

ימי המשיח ונחמה זו אמרה ישעיהו בזה הלשון ממש מלים שונים ביניהם : הר בית ה' · הוא הר הבית שאמר שיהיה לבמות יער עוד יבוא זמן שיהיה נכון בראש ההרים ומה שאמר נכון ונשא לא שיהיה ההר הוא גבוה בגופו ממה שהיה אלא ר"ל שהגוים ישאוהו ויכבדוהו ויבאו לעבוד בו לשם ה' אחר זה לפי שהגוים היו עובדים אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות אמר כי אז יעבדו את הש"י שכם אחד וינשאו הר זה מכל ההרים ומכל הגבעות שהיו מנשאים ומכבדים מתחלה : ונהרו עליו עמים. ויבואו ומזה נקרא מרוצת המים הרבים נהר : (ב) והלכו · ואמרו · כל גוי יאמר לחברו לכו ונעלה : ויורנו מדרכיו . כי מציון תצא תורה זה דברי הנביא לא דברי העמים כלומר למה יאמרו העמים לכו ונעלה ויורנו מדרכיו כי מציון תצא תורה ומצוה לכל העמים . והמורה הוא מלך המשיח ועליו אמר ושפט : (ג) ושפט · השופט הוא מלך המשיח וכן ויגד ליעקב המגי' ויאמר ליוסף החלו'. אמר כי אם יהיה בין גוי לגוי מלחמה או תביעות ביניהם יבאו למשפט לפני המלך המשיח שיהיה אדון על כל העמים והוא יוכיח להם ויאמר למי שימלא אתו העול ישר המעות לבעל דינך ומפני זה לא תהיה מלחמה בין עם לעם כי הוא ישלים ביניהם ולא יצטרכו לכלי מלחמה וכתתו אותם לעשות מהם כלי עבודת האדמה : לאתים . המרא שחופרין בו נקרא את ודגש תי"ו לאתים מקום הנח אשר במלת את מחרשתו ואת אתו : למזמרות · הם הכלים שזומרים בהם הגפנים ושאר העצים כמו וכרמך לא תזמור : (ד) וישבו · ישראל וכל הגוים ג"כ לא תהיה מלחמה בעולם : כי פי ה' צבאות דבר · וכיון שהוא ית' דבר יקיים דברו : (ה) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו . עד אותו זמן ילכו איש בשם אלהיו כי ישובו לדרך הטובה עד שיביאם המלך המשיח לדרך הטובה אחר מלחמת גוג ומגוג : ואנחנו · אבל אנחנו בית ישראל נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד כי אע"פ שיחריב הבית ונגלה מארצנו לא נמיר אלהינו באל אחר אלא נלך בשמו כל הימים כמ"ש אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר : (ו) ביום ההוא . ביום קבוץ גליות כמ"ש באחרית הימים : אספה . כמו אאספה וכן ויוסף עוד דוד כמו ויאסוף : הצולעה · בלר"י כמו נוטרה את הכרמים בלר"י ופירוש הצולעה ישראל שהם בגלות כחולים והצולעים והכואבים כי מי שהוא בצרה הרי הוא כאלו צולע וכן אמר דוד ובצלעי שמחו ונאספו וכן פירוש אז תפקחנה עיני עורים אז ידלג כאיל פסח : והנדחה . שהיא רחוק ממקומה ואולי אמר זה על עשרת השבטים שהם רחוקים מארצם מאד ות"י הצולעה מטלטליא והנדחה מבדריא : ואשר הרעותי · כמו שהרעותי להם כן איטיב להם ות"י ודאבאשית להון מן קדם חובי עמי כ"א ודאבאשית לנון : (ז) ושמתי · לשארית , שלא יכלו בגלות אלא תשאר מהם שארית שישובו לארצם בזמן ההוא : והנהלאה · היא הנדחת שזכר והנלאה נפעל נכנה מן הלאה שהוא ענין רחוק המקום והזמן וי"ת הנלאה כמו הנדחה מבדרא ואחז"ל פי' שנהלאה שחוקה והשמנה ההולכת מהלאה לפני הצאן מרוב בריאותה וכן פי' הצולעה שאינה יכולה ללכת אני אחזקנה והנהלאה אוסיף על כחה ואשימנה לגוי עצום : (ח) ואתה מגדל עדר · הוא מגדל דוד וקראו מגדל ע"ר כי ישראל נמשלים לעדר הצאן כמו שהמשילם בכמה מקומות וציון וירושלם הוא מקום כל ישראל שהיו נאספים שם שלש פעמים בשנה והיו בה כעדר בתוך הדברו והיא היתה ראש ממלכת ישראל וכפל

מצודת ציון

טוב ה' (ירמיה לא) : (ב) לכו · הוא ענין ל' זרוז : ויורנו . ענין למוד : (ג) והוכיח . ענין ברור דברים : עצומים · חזקים : וכתתו · ענין כתישה : לאתים . הם כלי חפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (ש"א י"ג) : למזמרות · הם הכלי שכורתין בו הזמורות מל' וכרמך לא תזמור (ויקרא כה) : (ד) מחריד · מל' חרדה : (ו) הצולעה · החגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית לב) : (ז) והנהלאה · ענין תיעה כמו נלאה מואב (ישעיה טז) : (ח) עופל · ענין מגדל ומבצר כמו עופל

מצודת דוד

ההר שיעמוד עליו בה"מ : נכון . מתוקן יהיה בהר החשוב ; בראש שבכל ההרים : ונשא · ינשא במעלה וחשיבות : ונהרו . מן העכו"ם ימשכו ללכת אליו כנהר המושך והולך : (ב) והלכו · גוי אל גוי : ואמרו . אלו לאלו : ויורנו · המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה : מדרכיו · מה מדרכיו : כי מציון . כי התורה האמיתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם : (ג) ושפט · ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין העכו"ם רבים בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעכו"ם עצומים היושבים מרחק : וכתתו . ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם : (ד) וישבו איש · כ"א ישב תחת גפנו וגו' ואין מי יחרידו ממקומו : כי פי וגו' · וכן יהיה · (ה) כי כל העמים וגו' · זהו מאמר הנביא שאמר כל הטובה הזאת יהיה לנו על כי כל העכו"ם כל אחד מהם הולך בשם אלהיו להאמין בהעכו"ם של בני עמו ואנחנו לא נתדנו מהם לאחוז דרכם כי הולכים אנחנו בשם ה' להאמין בו וכן נאמין בו לעולם ועד ולכן ראוים אנו לטובה : (ו) אוספה הצולעה · אאסוף מבין העכו"ם את עדת ישראל שהיא כצולעה שאינה יכולה לזוז ממקומה : והנדחה · ישראל הנדחה מארצה לארצות העכו"ם הנה אקבץ אותה והוא כפל ענין במ"ש : ואשר הרעותי · ר"ל כשיעור אשר הרעותי לה כן איטיב עמה : (ז) לשארית · להיות לה שארית בין העכו"ם ולא יכלו אותה : והנהלאה . העם אשר נתייגעת בגולה בשובה לארצה תשוב להיות גוי חזק : ומלך ה' . מאז לא ימשלו עוד הבבליים בהם כי ה' ימלוך עליהם ומלכותו תהיה בהר ציון כי שם ישרה שכינתו מהעת ההיא עד עולם ולא תזוז עוד משם : (ח) ואתה מגדל עדר . על עיר ציון יאמר שהוא המגדל אשר

בַּת־צִיּוֹן עָדֶיךָ תֵּאתֶה וּבָאָה הַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשֹׁנָה מַמְלֶכֶת לְבַת יְרוּשָׁלִָם׃ ט עַתָּה לָמָּה תָרִיעִי רֵעַ הֲמֶלֶךְ אֵין־בָּךְ אִם־יוֹעֲצֵךְ אָבָד כִּי־הֶחֱזִיקֵךְ חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃ י חוּלִי וָגֹחִי בַּת־צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי־עַתָּה תֵצְאִי מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה וּבָאת עַד־בָּבֶל שָׁם תִּנָּצֵלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ יְהוָה מִכַּף אֹיְבָיִךְ׃ יא וְעַתָּה נֶאֶסְפוּ עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים הָאֹמְרִים תֶּחֱנָף וְתַחַז בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ׃ יב וְהֵמָּה לֹא יָדְעוּ מַחְשְׁבוֹת יְהוָה וְלֹא הֵבִינוּ עֲצָתוֹ כִּי קִבְּצָם כֶּעָמִיר גֹּרְנָה׃ יג קוּמִי וָדוֹשִׁי בַת־צִיּוֹן כִּי־קַרְנֵךְ אָשִׂים בַּרְזֶל וּפַרְסֹתַיִךְ אָשִׂים נְחוּשָׁה וַהֲדִקּוֹת עַמִּים רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי לַיהוָה בִּצְעָם

קֳדָם חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן לָךְ עֲתִידָא מַלְכוּתָא לְמֵיתֵי וְיֵיתֵי שׁוּלְטָנָא קַדְמָאָה לְמַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם׃ ט וּכְעַן לְמָה אַתְּ מִתְחַבְרָא לְעַמְמַיָּא הֲמַלְכָּא לֵית בִּיךְ אִם מָלְכֵי מַלְכֵּךְ אֲבָדוּ אֲרֵי תְקֵפוּךְ עָקָא וְזִיעַ הָא כְּחֶבְלִין לְיָלְדְתָא׃ י מְרָעִי וְזוּעִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן כְּיָלְדְתָא אֲרֵי כְעַן תִּפְקִין מִקַּרְתָּא וְתִשְׁרִין בְּחַקְלָא וְתִהָכִין עַד בָּבֶל תַּמָּן תִּשְׁתֵּיזְבִין תַּמָּן יִפְרְקִינָךְ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבָךְ׃ יא וּכְעַן יִתְכַּנְּשׁוּן עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין דְּאָמְרִין אֵימָתַי תֵּיחוֹב וְתֶחֱזֵי בְּמַפָּלַת צִיּוֹן עֵינָנָא׃ יב וְאִינוּן לָא יָדְעִין רַזַיָּא דַיְיָ וְלָא מִסְתַּכְּלִין בְּמִלְּכֵיהּ אֲרֵי קָרִיבִינוּן כְּעַמִירָא לְאִדְּרָא׃ יג קוּמִי וְקַטְלִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי עַמָּא דִי בִיךְ אֲשַׁוֵּי תַקִּיפִין כְּבַרְזְלָא וּשְׁאָרְהוֹן חַסִּינִין כִּנְחָשָׁא וְתִקַטְלִין עַמְמִין סַגִּיאִין וְתִגַמְּרִין קֳדָם יְיָ נִכְסֵיהוֹן וּמָמוֹן יְקָרְהוֹן קֳדָם

רש"י

עדיך תאתה · אחרית הצולעה והנהלאה כולם יקבצו אליך : ובא הממשלה הראשונה · תבא הממשלה שלימה כולה אל בית דוד בירושלים כאשר היתה בתחילה עד שלא נחלקה ומה היא הממשלה הראשו' הממלכ' לבת ירושלים : (ט) עתה · שאת מורדת בי : למה תריעי רע · שיתי לבך למה את צריכה לבקש רעים ואהובים מלכי מצרים ומלכי אשור לעזור : (י) חולי . ל' חלחלה כמו (כאן) כי החזיקך חיל והלשון נופל על יולדת : וגוחי · כרעי ושחי על גחונך וכן בלשון משנה כותל הגוחה לרשות הרבים : תצאי מקריה · מירושלים ללכת בגולה : ושכנת בשדה . תהי שכינתך מרושה כשדה : (יא) האומרים תחנף . עתה תתחייב ציון בחטאתיה ויפקד עליה עוונה : ותחז בציון עינינו · ותראינה בה עינינו מה שאוינו לראות בה : (יב) כי קבצם כעמיר גורנה · וסופו לקבצם אל עמק יהושפט וסביבו' ירושלים למלחמ' כמו שמקבצין עמיר כדי לדושה שם אף הם חיל גוג ומגוג לרעתם נאספו ויאמר הקב"ה לכנ"י קומי ודושי בת ציון : (יג) והחרמתי · לשון הקדש : בצעם · מה שכנסו מגזילה וחמס : וחילם · ונכסיהון :

עתה

תצאי ג' בקרי' וסי' גם את זה תצאי וידיך על , כי עתה תצאי מקרית , טוב בתי כי תצאי את נערותיו : והמה י' ר"פ וסי' והמה פרם ישכבון , והמה לקחו את אשר עשה מיכה , והמת מביאים איש מנחתו דמלכים , והמה אמרו אל ירמיהו יהי ה', והמה מרי ועצבו את רוח , והמת אם ישמעו ואם יחדלו , והמה כאדם עברו ברית , והמה לא ירעו מחשבות ה', ותמה עזרו עם דויד דרברי הימים , והמה לשואת יבקשו נפשי :

אבן עזרא

יפה מגדל דוד ושכון ירושלם שהוא כמגדל לעדר שהם ישראל : עופל . כמו עופל ובחן וי"א כי כמוהו ויעפילו עלו לעופל גבוה וככה כתוב לעלות אל ראש ההר הגביהו עצמם לעלות : עדיך תאתה · וזאת המלה דבוקה עם ובאה והטעם הממשלה וכמוהו כלו תפלות דוד בן ישי שאע"פ שמלת תפלות היא באתנח דבוקה היא למלת דוד וככה זה : (ט) עתה למה תריעי ריע · תרימי צעקה ותגביהי קול כתרועה כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה והנה הרע נופל על ענות גבורה ועל חלושה גם זה תריעי ריע נופל על לשון צעקה ובכי : המלך אין בך · הטעם למה תצעקי כאילו אין לך מושיע ויועץ ובעבור זה החזיקך חיל כיולדה הלא השם מלכך ויועצך שאומר לך אל תצעקי כי אם חולי וגוחי מלשון כי חלה וגם ילדה כי אם עתה תצאי והלכת בגלות ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך מלכך ויועצך הוא השם : (י) חולי · בעבור שהזכיר חיל כיולדה אמר חולי וגוחי הוציא הולד כמו כי אתה גוחי מבטן : מקריה · היא ירושלם וכל הקריות סביבותיה והטעם הישוב : ושכנת בשדה · בלכתך בגולה : ובאת עד בבל · גלות נבוכד נצר שם אגאלך : (יא) ועתה · דעת מפרשים רבי' כי זה לעתיד בימי המשיח והעד ואתה בית לחם אפרתה ור' משה הכהן אמר כי ידבר על בית שני והמושל הוא זרובבל וטעם קומי ודושי כמו מי אתה הר הגדול כי זרובבל היה מבני יכניה וכתוב עליו ומושל על כסאו : תחנף . כמו הארץ החנפה לא תוכל לסבול : (יב) והמה · לא מצאנו זאת המלחמה מתי היתה כי איך זה כתוב על כן הוא לעתיד כמו הנה יום בא לה' : (יג) קומי · קרנך אשים ברזל . דרך משל כי העמים כעמיר בגרן : בצעם · כמו בלע והטעם כמו הונס כי הוא כפל המלה

עתה

תולדות אהרן תנאי מקריה · (סוכה נד) : כי קבצם · ב"מ סט : קומי ודושי · עירובין קא :

רדק

וכפל הענין במ"ש ואמר עופל בת ציון כי עופל כמו מגדל כמו עופל ובחן : עדיך תאתה ובאה . כפל הענין במ"ש לחזק הענין כי תאתה כמו ובאה ; תאתה · האל"ף נחה ; הממשלה הראשונה . הוא מלכות בית דוד וכפל הענין במ"ש ואמר ממלכת לבת ירושלם לחזק הענין וי"ת ואת משיחא דישראל דטמיר וגו' תרגם עופל טמיר כמו שתרגם ויבא אל העופל ועל לאתר כסי : (ט) אתה למה תריעי רע . ענינם ענין תרועה לאבל כמו ותרועה בעת צהרים ורע שם וממנו את קול העם ברעה ואמר זה כנגד ציון וירושלם ואמר לשון נקבה כנגד העיר או כנגד הכנסה אמר עתה שאת קרובים לגלות מארצך למה זה תתאבלי ותבכי עד זכרו יום הנחמה והישועה : המלך אין בך · הלא מלכך ויועצך הלא יתברך ואעפ"י שיסתיר פניו הלא יתברך עתה ממך עדיין הוא מלכך ויועצך ואם יגלה עתה מארצך עוד יגאלך מגלות בבל ויבא זמן שיגאל כל ישראל הנפוצים והנדחים באפסי הארץ . על זה אמר ועתה נאספו וגו' : (י) חולי וגוחי . חולי מענין חיל כיולדה וגוחי ענין ההנחה כי הוא מענין אתה גוחי מבטן שהוא ענין הוצאה וההנחה היא סוגלת הנשימה אמר אם יש לך לחול ולכאוב מפני עונך יש לך לחול ולגוח כי בעונותיה עתה תצאי מקריה מירושלם וציון שנקראת קרית חנה דוד או פי' מכל קריה וקריה שבארץ ישראל ועם כל זה זכרי הנחמה ואל תחשבי שאבדה תקותך : ושכנת בשדה · כדרך השבויים שמוציאים אותם מעריהם ומניחים אותם בשדה עד שיאספו כלם ואח"כ מוליכים כלם כשבי לארץ המגלים : ובאת עד בבל · כי שם מקום הגלות לאותם שהגלה נבוכד נצר מלך בבל ; שם תנצלי · מבואר הוא : (יא) ועתה · זה אמר כנגד קבוץ גליות בימי המשיח ואמר כי עתה מובטחים תהיו בנחמה זו ואם היא לאורך זמן כמו שדבר שהיה להם עתה בזמנם : גוים רבים . זהו גוג ומגוג ועמים רבים אשר אתו : האמרים תחנף · יחשבו בלבם עתה תחנף ציון ותתחייב ובעונותיה תחרב כמו שחרבה מקדם . ותחז בציון עינינו · ותראינה עינינו בציון מה שקוינו וכן ובאויבי ראתה עיני ותחז כמו ותחזה : (יב) והמה לא ידעו מחשבות השם . למה העיר רוחם לבא על ירושלם כי הם חושבים לשלול שללה ולהחריבה עלו עליה ולא הבינו עצתו למה העירם לבא עליה כי הוא ית' העירם כמ"ש בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך אל הרי ישראל : כי קבצם כעמיר גורנה . כמו שמקבץ אדם עמירי השדה אל הגורן לדושם שם כן יקבץ האל ית' העמים על ירושלם וישראל ידושו אותם שם : (יג) קומי ודושי · כי קרנך אשים ברזל . לנגח אותם ולהפילם : ופרסותיך אשים נחושה .

לדושם

מצודת דוד

אשר יאספו שם ברגלים כל שבטי ישראל המכונים בהרבה מן המקומות בשם עדר ולתוספת ביאור אמר עופל בת ציון ור"ל אתה ציון הנה אליך תבוא קבוצת הצולעה והנדחה : ובאה . ואז תבוא הממשלה הראשונה וחוזר ומפרש הנה הממלכה היא תבוא לעדת ירושלים ר"ל שאז תמשול גם על עשרת השבטים כמו בימי דוד ושלמה לא יחצו עוד לשתי ממלכות : (ט) עתה למה תריעי רע · למה תתחברי לרעים זרים לבקש עזר ממלכי המצרים וכי אין בך המלך ה' וכי נאבד יועצך ר"ל הלא יש לך נביאים המייעצים אותך לשוב לה' וכאשר כן תעשו הלא הוא יעזור לך : כי החזיקך · אשר אחז אותך חיל ורתת כיולדה מפחד הכשדים המעותד לבוא עליך ובעבור זה תבקש עזר ממלכי המצרים כאלו אין הכח בידי להצילך : (י) חולי וגוחי . ר"ל לכן הבל וריק יעזורו ואתה עדת ציון חלאי חלחלה והאנחי כיולדה כי אתה בזמן קרוב תצאי מן העיר ללכת גולה : ושכנת בשדה . כדרך הגולים ולא יכניסו במלון ותבוא עד בבל : שם תנצלי וגומר . בבבל תתרוקני מכל הטובה ולא יועילו לך מלכי מצרים ובבבל יגאלך ה' וכו' כי בעת תבוא מפלת בבל תנצלו חפשי ומבלי עזר ממלכי מצרים : (יא) ועתה . ר"ל בזמן שאני מתנבא עליו באחרית הימים יהיה הגאולה יותר שלימה כי הנה כאשר יאספו עליך עכו"ם רבים והוא גוג ומגוג ועכו"ם רבים אשר אתו : האומרי' . אשר יאמרו עתה תתחייב הארץ ללקות בעונה ועינינו תראנה בציון מה שקוינו : (יב) והמה . אבל המה לא ידעו מחשבות ה' בעבור מה שנתן בלבם להתאסף ולבוא על ציון כי לרעתם קבצם כמו שמקבצין עמירי התבואה אל הגורן לחבטם במקל ולדושם : (יג) קומי ודושי . לפי שהמשילם לעמיר אמר לשון הנופל

בעמיר

מצודת ציון

עופל ובחן (שם לב) : עדיך . אליך כמו תגע עדיך (איוב ד') : תאתה . ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כא) : (ט) תריעי רע · ענין חבר ואוהב : החזיקך . ענין אחיזה : חיל · חלחלה ורתת : (י) חולי · מל' חלחלה : וגוחי · ענין ההנחה כי ההנחה היא הוצאת הנשימה והוא מענין כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב) שהוא ענין המשכה והוצאה וקרוב הוא אל לשון גניחה המוזכר בדרז"ל : מקריה · מעיר : תנצלי · ענין ריקות כמו ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות ל"ג) : מכף · מיד : (יא) תחנף · תתחייב כמו ולא תחניפו את הארץ (במדבר ל"ה) : ותחז · כמו ותחזה והוא ענין ראיה והסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות י"ח) : (יב) כעמיר · כן יקרא אגודת השבלים כמו ותלנו מעמר (תהלים קכ"ט) : גורנה . הוא המקום שמכניסין שם התבואה : (יג) ודושי מל' דישה : ופרסותיך · הם כעין מנעלים שברגלי הבהמות כמו בפרסות סוסיו (יחזקאל כ"ו) ואמר בדרך משלה : נחושה · נחושת : והדקות · ענין שחיק כמו אדיקם ארקעם (ש"ב כ"ב) : והחרמתי . ענין הקדש כמו כל חרם בישראל (במדבר י"ח) : בצעם · חמדת עשרם כמו בצע כסף (שופטים)

אבן עזרא

(יד) עתה תתגודדי בת גדוד · דרך נחות והטעם קהלת הגדוד שׂשׂם המצור על ירושלם והיו בארצם מכים שופט ישראל והנכון בעיני כי שופט ישראל הוא המשיח או זרובבל על כן אחריו ואתה בית לחם אפרתה והכתוב דבר כפי מחשבתם כדרך יחלקו בגדי להם וכתב על בלק וילחם בישראל בעבור שאמר אולי אוכל להלחם בו והוא לא נלחם רק כפי מחשבתו דבר הכתוב כדרך שאמר אולי אוכל להלחם בו וככה הכנענים רדפו אחריה' עד הירדן ועדיין המרגלים ביריחו : (א) ואתה . אמר השני שמות אפרת היא בית לחם כמו ולא עשו עם בית ירובעל גדעון והטעם צעיר שהיא קטנה : ממך · כל זה בעבור דוד שהוא ראש המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והנה ידבר עם בית לחם אפרתה כי מבני בניך הראשונים יצא מושיע לישראל : (ב) לכן . יתן השם ישראל שיעמדו בצרה בעת יולדה עד שיתחבר זה המושל וקרוביו עם בני ישראל ויפת אמר כי יתנם המשיח והטעם יניחם כדרך על כן לא נתתיך : (ג) ועמד ורעה . יהיה רועה ישראל בעוז השם וישבו לבטח : (ד) והיה זה שלום · לא יפחד אנוש מאשור אם יבא בארצנו ועוד הקמונו עליו והטעם אם רצה אשור לבוא בארצנו יקומו שרי זה המושל רבים : שבעה גם שמנה · כדרך תן

מקרא ותרגום

וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ יד עַתָּה תִּתְגֹּדְדִי בַת־גְּדוּד מָצוֹר שָׂם עָלֵינוּ בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל־הַלְּחִי אֵת שֹׁפֵט יִשְׂרָאֵל׃

ה א וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם מִימֵי עוֹלָם׃ ב לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה וְיֶתֶר אֶחָיו יְשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז יְהוָה בִּגְאוֹן שֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ כִּי־עַתָּה יִגְדַּל עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ ד וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם אַשּׁוּר כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנֹתֵינוּ וַהֲקֵמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה

רִבּוֹן כָּל עָלְמָא׃ יד כְּעַן תִּסְתַּיְעִין בְּמַשְׁרְיָן קַרְתָּא דְצִיְרִין עֲלַהּ בְּצִיר דַּהֲווֹ מָחַן בְּחוּטְרָא עַל לִיסְתָּא יָת דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ א וְאַתְּ בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה כִּזְעֵיר הֲוֵיתָא לְאִתְמְנָאָה בְּאַלְפַיָּא דְבֵית יְהוּדָה מִנָּךְ קֳדָמַי יִפּוֹק מְשִׁיחָא לְמֶהֱוֵי עָבֵיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל דִּי שְׁמֵיהּ אֲמִיר מִלְּקַדְמִין מִיּוֹמֵי עָלְמָא׃ ב בְּכֵן יִתְמַסְרוּן כְּעִדָּן יְלֵידְתָּא לְמֵילַד וּשְׁאָר אֲחֵיהוֹן יִסְתַּמְכוּן עֲלֵיהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וִיקוּם וְיִשְׁלוֹט בִּתְקוֹף מִן קֳדָם יְיָ בִּרְבוּת שְׁמָא דַייָ אֱלָהֵיהּ וִיתוּבוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן אֲרֵי כְעַן יִסְגֵּי שְׁמֵיהּ עַד סִיְפֵי אַרְעָא׃ ד וִיהֵי מִבְּכֵן שְׁלָמָא לָנָא אֲתוּרָאָה אֲרֵי יֵיעוֹל בְּאַרְעָנָא וַאֲרֵי יִדְרוֹךְ בְּבִירָנְיָתָנָא וּנְמַנֵּי עֲלָנָא שִׁבְעָא מַלְכִין וְתַמְנְיָא רַבְרְבֵי

רשי

(יד) עתה התגודדי בת גדוד . עתה בעת גזרתה הרעה על העון כי גבר התגודדי בת גדוד בת כשדים קבלי גדודין כי עתה הוא אשר הגלתי סנגדות אשר שם מצור עלינו : בשבט יכו על הלחי · מי גרם לך להגליה את אשר ישראל מלעיבי' על נביאיהם ושופטיה' ומכים אותם על הלחי כך היו שפטים וכן מצינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא אומר (ישעיה נ) גוי נתתי למכים : (א) ואתה בית לחם אפרתה . שיצא דוד משם שנאמר בו (שמואל א יז) עבדך ישי בית הלחמי ובית לחם קרוי אפרת שנאמר (בראשית מח) בדרך אפרת היא בית לחם : צעיר להיות באלפי יהודה . ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך : ממך יצא לי · משיח בן דוד וכה"א (תהלים קיח) אבן מאסו הבונים : ומוצאותיו מקדם . לפני שמש ינון שמו (שם) : (ב) לכן יתנם עד עת יולדה · יתנם ב"ד אויביהם עד בא העת אשר חלה וילדה ציון את בניה ציון אשר המזיקה עתה חיל כיולדה . ועכשיו הוא קורא יולדת וכבותינו אמרו מכאן אין בן דוד בא עד שתפשוט המלכות הרשעה על כל העולם טלו אך לבי פשוטו זהו הגאט שפירשתי : ויתר אחיו · של מלך יהודה כלומר שאר שבט יהודה : ישובון על בית ישראל · יתחברו עם שאר השבטי' והיו לממלכה אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות : (ג) ורעה · ופרנס את ישראל : וישבו · מן הגליות : כי עתה יגדל . מלכם עד אפסי ארץ והביאום מנחה אליו בסוסים וברכב : (ד) והיה זה שלום · גמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו נכרות אחריהן : אשור כי יבא · הרי כי משמש בלשון אם · אם

מושל י"ד מ"ל וסימ' מושל בארם ב' בו , ושלמה היה מושל , ואתה בית לחם אפרתה , והעושר והכבוד מלפניך , והקימותי את כסא מלכותך דדברי הימים , ויהי מושל בכל המלכים דדברי הימים , אתה מושל בגיאות , כי תשב ללחום · ארי נוהם ודוב שוקק , רבים מבקשים פני נדיב . מועקת מושל בכסילים , אם רוח המושל

תולדות אהרן לכן יתנם · יומא י סנהדרין צח : זה שלום · סוכה נב:

רדק

לדושם , וזהו באמר והדיקות עמים רבים כי ישימם כעפר לדוש : והחרמתי · כמ"ש בנבואת זכריה ואסף חיל כל הגוים ואמר יהיה על מצלות הסוס קדש לה' ואפשר כי קרא חיל הגוים יהיה בזה לישראל וקראו יהיה קדש לה' : (יד) עתה תתגודדי בת גדוד . עתה בזמן ההוא תתגודדי שיבא עליך גדודים לפי' תקראו בת גדוד ר"ל עדת דבורים : מצור שם עלינו · גוג מגוג שם מצור עלינו עם כל גדודיו וחיילותיו : בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל · כמו שאמר ויצא חצי העיר בגולה וגו' ואז יכו השופטים והגדולים אשר בישראל עד שיכו אותם בשבט על הלחי דרך בזיון : (א) ואתה בית לחם אפרתה . אמר אפרתה להודיע איזה בית לחם וכן ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם ואמר בית לחם אשר ליהודה נראה כי בית לחם אחר היה ואמר כנגד בית לחם אתה בית לחם צעיר להיות באלפי יהודה אעפ"י שהיית צעיר באלפי יהודה ממך לי יצא שופט להיות מושל בישראל וזהו המלך המשיח ופי' להיות לשיותך נמנע בערי אלפי יהודה לצעיר עתה כנגדם ואעפ"כ ממך יצא לי המשיח כי מזרע דוד שהיה מבית לחם יהיה וזהו שאמר ומוצאותיו מקדם מימי עולם כי מוצאות המשיח בזמנו יאמרו כי מקדם מזמן רב היו מבית לחם וזהו דוד כי יש זמן רב בין דוד ובין מלך המשיח וזהו אל שהוא מימי קדם מימי עולם יש עליהם תשובה כי הוא לא משל בישראל אבל הם משלו בו ומה שאמר כי מי היה מימי קדם אלא לא זהו שקר כי האל קודם ימי עולם היה והם אומרים כי מקדם מימי עולם היו מוצאותיו כלומר כי אז יצא והאל קדמון בלי ראשית ומ"ש מעולם עד עולם אתה אל ר"ל מטרם עולם כמ"ש בטרם הרים יולדו וכן מעולם נסכתי בטרם עולם כמ"ש עד לא עשה ארץ וחוצות וי"ת כן ואת בית לחם אפרת וגו' : (ב) לכן יתנם . בעת הישועה יתן האל ית' ישראל בצרה ויביאם עד עת יולדה ילדה כלו' יאחזום צירים כצירי יולדה מרוב צרתם כמו שאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהית מהיות גוי עד העת ההיא : ויתר אחיו ישובון על בני ישראל . יתר אחיו הם שבט יהודה ובנימן שנותרו כשגלו י' השבטים וכנוי אחיו על המשיח : על . כמו עם וכם עשרת השבטים כלומר אלה ואלה ישובון על אדמתם ות"י בכן יתמסרון בעידן לידתא למילד ושאר אחיהון יסתמכון עליהון בני ישראל ורז"ל דרשו בזה ואמרו אין בן דוד בא עד שתפשוט המלכות בעולם תשעה חדשים שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה : (ג) ועמד ורעה · אחר הצרה יעמוד המלך המשיח וירעה את ישראל בעוז ה' : בגאון שם ה' . כמשפט שיעשה האל בגוים כשם בעוזו ובגאונו שהראה להם ויראהו עמנו כל אפסי ארץ וירעה את ישראל בהשקט ובבטחה איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ואין מחריד כמו שאמר למעלה וזהו שאמר וישבו שישבו בבטחה ובשלום לעולם : כי עתה יגדל · שם המשיח יגדל עתה אחר משפט הרשעים וכת"י ויסגא שמיה : (ד) והיה זה שלום אשור כי יבא · תחת הפחד שאנו מפחידים בזמן הזה מאשור שיבא בארצנו : וכי ידרוך בארמנותינו · זה יהיה שלום

מצודת ציון

(שופטים ה) : וחילם . גם הוא ענין עושר כמו ושללו חילך (יחזקאל כ"ו) : (יד) תתגודדי · ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד) : גדוד . ענין מחנה וכן פשטו גדוד (הושע ז) : מצור · כן יקרא הקפת גייסות סביב העיר ללכדה : בשבט . בשרביט : : הלחי · כן נקרא המקום שאצל השין : (א) צעיר · קטן ונבזה : באלפי · ענין שררה כמו אל תבטחו באלוף (לקמן ז') : (ג) ורעה . ר"ל ינהיג : בגאון . ענין רוממות : אפסי . קצות כי בקצוות הארץ היא אפס וכלה : (ד) ידרוך · מלשון דריכה והלוך : בארמנותינו . מלשון ארמון והיכל : נסיכי . ענין שררה אדם

מצודת דוד

בעמיר ור"ל הנה עתה שכולם נקבלו ובאו עמוד והרוג בהם עם כי נחלש כחך בהיותך בגולה הנה אני אחזק אומך ואשים קרנך ברזל לנגח בהם ואת פרסותיך אשים נחושה לרמוס אותם : והדיקות . תשחקם דק דק : והחרמתי · הוא מאמר הנביא בשם ישראל אז אחרים לה' חמדת עשרם : וחילם וגו' . כפל הדבר במ"ש : (יד) עתה תתגודדי · ר"ל בזמן ההוא אתה בת גדוד רב תשרטי באבל ובצער והדך נחות לשון נופל על לשון אמר תתגודדי בת גדוד : מצור שם עלינו . ר"ל וזהו בגמול שעשם עלינו מצור בימי חרבן בית השני : בשבט וגו' · ובימי הגולה היינו נבזים בעיניהם ואפילו את שופט ישראל הכו בשבט על הלחי והוא מכת בזיון וכן נאמר יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה ג) : ה (א) ואתה בית לחם אפרתה · בית לחם שביהודה נקראת אפרת כמ"ש בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מח) ולא זהו בית לחם שבזבולן המוזכר ביהושע : צעיר להיות וגומר . ר"ל אתה משפחת בית דוד הבא מבית לחם מישי בית הלחמי מהראוי היה שתהיה הצעיר והנבזה בכל שרי יהודה וזהו לפי שבאת מרות המואביה : ממך לי יצא · ומ"מ יצא לי ממך מלך המשיח להיות מושל בישראל : ומוצאותיו מקדם . בזה יפרש אמריו שאין הכוונה לומר שהמלך המשיח בעצמו יולד בבית לחם אבל מוצאותיו מבית לחם מימים קדמונים מימי דוד שהמלך אבי המשפחה אם כן מקור מחצבת המשיח הוא מבית לחם ולא הוא בעצמו : (ב) לכן יתנם · הואיל והגדלתי המשפחה ההיא אוסיף עוד לגדלם כי המושל הזה הוא מלך המשיח הוא יכלה את המון גוג שאמר למעלה קומי ודושי וגו' ור"ל יתנם עד עת וגו' ור"ל הוא יתנם בצרה גדולה עד שיהיו כמו העת אשר היולדה כורעת ללדת שהיא מצירה מאד : ויתר אחיו · ר"ל השארים מהמון גוג מאחיו ובני עמו הם ישובון על בית ישראל להיות נכנעים להם : (ג) ועמד ורעה . מלך המשיח הוא ינהיג אותם בעוז ה' ר"ל ולא בעולם ידו כי מה' היתה זאת : בגאון · ברוממות שם ה' אלהיו והוא כפל ענין במ"ש : וישבו · ישראל ישבו בארצם בהשקט ושאנן : כי עתה . ר"ל בזמן הזה יגדל שמו להתפרסם עד קצות הארץ : (ד) והיה זה שלום

רשי

אם יבא בארצנו כאשר בא עתה : והקימונו עליו שבעה רועים · שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמותיהן במסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו : (ה) ורעו את ארץ אשור · וירוצצו כמו (שם ב) תרועם בשבט ברזל : ואת ארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · בשערי מדינותיה : (ו) כטל מאת ה' . שאין בא לעולם ע"י אדם ולא יבקשו פני אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם בה' : (ז) כאריה בבהמות יער · כך יהי מלכם שליט בכל : ורמס וטרף · רמס היא דריסת הארי כשהוא רעב ואוכלו במקומו וטרף הוא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גוריו ולבאותיו : (ט) והכרתי סוסיך . היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם להמציאכם סוסים : (י) והכרתי ערי ארצך · ולא תצטרך לערי מבצר

מיכה ה

רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם׃ ה וְרָעוּ אֶת־אֶרֶץ אַשּׁוּר בַּחֶרֶב וְאֶת־אֶרֶץ נִמְרֹד בִּפְתָחֶיהָ וְהִצִּיל מֵאַשּׁוּר כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בִּגְבוּלֵנוּ׃ ו וְהָיָה ׀ שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם׃ ז וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל׃ ח תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ׃ י וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ׃ יא וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־

ל' וחד פתחים · ו' בטע' בסיפר' · ל' · ל' בסיפרא וכל תלים דכות' במ"א · ל' וחסר · ל' · ל' · ב' חסר · ה' בליש' בכנו ל'

תרגום

אֱנָשָׁא : ה וְיִרְעוֹן יַת אַרְעָא דְאַתּוּר בְּחַרְבָּא וְיַת אַרְעָא נִמְרוֹד בִּתְקוֹף כְּרַכְּהָא וִישֵׁיזְבִינַנָא מֵאַתּוּר דְלָא יֵעוֹל בְּאַרְעֲנָא וְלָא יִדְרוֹךְ בִּתְחוּמַנָא : ו וִיהֵי שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב בְּגוֹ עַמְמִין סַגִיאִין כְּטַלָא קֳדָם יְיָ וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִי עַל עִסְבָּא דִי לָא מוֹרִיךְ לֶאֱנָשָׁא וְלָא מְכַתַּר לְבַר אֱנָשָׁא : ז וִיהֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב בְּעַמְמַיָא בְּגוֹ עַמְמִין סַגִיאִין כְּאַרְיָא בִּבְעִירָא בְחוּרְשָׁא וּכְלֵיתָא בְּעֶדְרֵי עָנָא דְאִם יֶעְדֵי וְיִרְמוֹס וְיִקְטוֹל וְלֵית דִי מְשֵׁיזִיב : ח סַגִי מִבְּכֵן תִּתְקֵיף יְדָךְ יִשְׂרָאֵל עַל סַנְאָךְ וְכָל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִשְׁתֵּיצוֹן : ט וִיהֵי בְּעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ וְאֲשֵׁיצֵי סוּסָוַת עַמְמַיָא מִבֵּינָךְ וְאוֹבֵיד רְתִיכֵיהוֹן : י וְאֲשֵׁיצֵי קִרְוֵי עַמְמַיָא מֵאַרְעָךְ וְאַפְגֵיר כָּל כְּרַכֵּיהוֹן תַּקִיפַיָא · יא וְאֲשֵׁיצֵי חָרָשִׁין מִבֵּינָךְ

אבן עזרא

תן חלק לשבעה וגם לשמונה והטעם כפול נסיכים כמו רועים והנה אינה חמשה עשר : (ה) ורעו . דרך משל כי ימלכו עליהם בחזקה : וארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · על החרב כמו והמה פתיחות יש אומרים בפתחי הארץ והנה יצילנו מאשור : (ו) והיה שארית יעקב · אותם שלא יכלו שהתחברו עם בית הלחמים כי יהיה מקומם רחוק כי עודם בגלות : כטל מאת ה' · והטעם שיבטחו על השם לבדו ולא על מלכי הגוים שהם בארצם כמו הטל שאינה ברשות אדם רק ביד השם או ילמד ישראל העמים לקרוא בשם ה' ויהיו בקרבם כדרך אהיה כטל לישראל וכל גוי לא יקוה לאיש : (ז) והיה · בבואם לבוא בבית המקדש : (ח) תרם . גבורת' תראה על הכל והאויבים השם יכריתם : (ט) והיה · והכרתי סוסיך . לעשות מלחמה כי אין צורך : (י) והכרתי ערי ארצך · מוקפות החומה כי לולי פחד אויב טוב לאדם לשבת בפרזות שהאויר רחב והטעם שיהיה שלום בארץ ואין צורך למבצרים : (יא) והכרתי כשפים . מעשה התולדות כי מן התולדות יבאו הכשפים : ומעוננים · מסתכלים בעננים לדעת

תעלה ' לבני אדם ל' בסיפרא וכל ספר תהילות דכוו' במ"א להודיע לבני האדם : וטרף ב' וסימני' וטרף זרוע אף קרקד, ורמס וטרף ואין מציל : מרכבותיך ב' וחסר וסימ' ואבדתי מרכבותיך, כי תרכב על סוסיך מרכבותיך

תולדות אהרן כטל. (ברכות ט) :

רדק

שלום לנו מכל פחד שלא יפחד עוד עד עולם ופי' זה שלום על המשיח כי הוא יהיה סבת השלום כמו שאמר ודבר שלום לגוים או פי' זה שלום יהיה שלא יבא עוד אויב בארצנו כמו שהיה רגיל לבא היום : והקימונו עליו · פי' על האויב אם יבא בזמן ההוא כמו שבא בזה"ז מלך אשור אם יבא אז נקים עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם כלו' שיעמדו נגד האויב ויכוהו והרועים והנסיכים יהיו שרי המלך המשיח שיהיו רועי ישראל במלכותו ונסיכים ממונים עליהם ומה שאמר שבעה שמונה כמו תן חלק לשבעה וגם לשמונה כלומר רבים רועים ונסיכים ורועים ונסיכים ענין כפול במלות שונות כי הרועים הם הנסיכים וי"ת ונמני עלנא שבעה מלכין ותמניא רברבי אנשא ואני תמיה איך תרגום עליו עלנא ויתכן נפרש עליו כמו עם ר"ל עם מלך המשיח וכן ועליו מטה מנשה ורז"ל אמרו מאן נינהו שבעה רועים דוד באמצע שת ואנוש ומתושלח בימינו אברהם ויעקב ומשה משמאלו ומאן נינהו שמונה נסיכי אדם ישי שאול ושמואל עמוס וצפניה חזקיה אליהו ומשיח : (ה) ורעו · אלה הרועים ירעו את ארץ אשור בחרב ופי' ורעו ושברו כמו ורעו דליותיו ירעוך קדקד : ואת ארץ נמרוד . הוא בבל כמו שכתוב ותהי ראשית ממלכתו בבל וזכר אשור ובבל לפי שהם החריבו את ארץ ישראל והם יחריבים : בפתחיה · בחרבותיה כמו והמה פתיחות שפירושו חרבות ר"ל כי בכלי מלחמתם יהרגום ות"י בפתחיה בתוקף כרכהא : והציל · המלך המשיח יצילנו בהחריבו ארץ אשור ובבל עם נסיכיו ושריו שלא יבא עוד אויב מן הארץ ההיא שיבא בארצנו וידרוך בגבולנו ומלת כי במקום שי"ן השמוש כמו כי נתן לנבאך לתם כמו שנתן : (ו) והיה שארית · אותם שישארו אחר שיצרפו כמו שאמרו וצרפתים כצרוף הכסף וגו' : בקרב עמים רבים · שיאספו על ירושלם עם גוג ומגוג ויהיו ישראל ביניהם כטל מאת ה' כי הטל בא מאת ה' מן השמים והמקוה לו לא יקוה לאיש שיביאהו לו אלא לה' יקווה כי הוא הממטיר והמביא לארץ הטל והמטר כן ישראל בישועה ההיא לא יקוו אלא לאל יתברך כי הוא המושיעם ואין זולתו מושיע כי הם יהיו עם מעט והעמים הנאספים עליהם יהיו רבים ומי יוכל להושיעם בלתו ותרד ישועתו להם כאשר ירד הטל על האדמה ואמר אחר כן כרביבים עלי עשב כי הרביבים הם המטר הרב והעשב גדול מהדשא כן יהיו הם הולכים וגדלים ועוזו להם הולך וגדל : יקוה לאיש · ייחל לבני אדם כפל הענין במלות שונות : (ז) והיה · כאריה בבהמות יער · האריה הוא הגדול ויש לו כח וגבורה בחיות היער החזקים כמו הנמר והדוב והזאב ויעבור עליהם וירמסם ויטרוף מהם כרצונו ואין מציל הכפיר הוא הקטן במין האריה אבל הוא גדול מגור והכפיר אין לו כח בחיות היער לטרוף אבל יש לו כח בעדרי צאן יטרוף מהם ואין מציל כן יהיו ישראל בקרב העמים ההם הנובאים על ירושלם שישמידם ויהרגום כמו שכתוב בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה : תרום ידך · מבואר הוא : (ט) והיה . והכרתי סוסיך כלומר שלא תצטרך לסוסים ולמרכבות כי שלום יהיה לך לעולם אחר מלחמת גוג ומגוג וי"ת ואשיצי סוסות עממיא מבינך ואוביד ית רתיכיהון : (י) והכרתי ערי ארצך · שהם מוקפות חומה ולא יצטרכו לחומה כי שלום יהיה להם ואויב אדם לא יהיה שם ואמר והכרתי כלומר במה שארבה אתכם ואתן לכם שלוה כאלו אני אכרות את חומת עריכם עד שלא יקראו ערים אלא פרזות וכן אמר פרזות תשב ירושלם וגו' וכן פי' והרסתי כל מבצריך ועוד כי ישיבת הפרזות טובה לבריאות הגוף מישיבת הערים המוקפות והכרכים וכן אמרז"ל אין מוציאין מעיר לכרך מפני שישיבת כרכים קשה ואמר מנין שישיבת כרכים קשה שנאמר ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם והטעם כי האויר צר בכרכים ובפרזות הוא רחב וטוב לבריאות הגוף וי"ת ואשיצי קרוי עממיא מארעך ואפגר כל כרכיהון תקיפיא : (יא) והכרתי כשפים מידך · כמו מכשופך כמו ויקח את כל ארצו מידו ר"ל שלא יהיה בכל ארצך מכשפים ומעוננים · כמו שהם היום וטעם והכרתי שיסיר לב האבן מבשרכם ופי' מעוננים אמרו רז"ל מעונן זה האוחז את העינים

מצודת דוד

שלום פרסום שמו יהיה סבת השלום אף אשור כי יבוא בארצנו וגומר לא יהיה נעדר השלום כי לא יבא למלחמה כמו לשעבר כי בהכנעה יבוא : והקמונו עליו . אנחנו נמשול בארצו ונקים עליו נציבים מתחת ידינו : שבעה רועים · ר"ל מנהיגים את העם להורותם הדרך : נסיכי אדם . בני אדם מושלים על העם : (ה) ורעו · הם ינהיגו את ארץ אשור בחרב ר"ל יהרגו בחרב את הממרה על הנהגות' : ארץ נמרוד · הוא בבל כמ"ש בנמרוד ותהי ראשית ממלכתו בבל וגומר (בראשית י) : בפתחיה . ר"ל ינהיגום בפרסום בפתחי שערי העיר : והציל מאשור וגומר · ר"ל במה שיעמיד מלך המשיח באשור נציבים מבני ישראל בזה יציל את ישראל מאשור אשר יבוא בארצינו כי לפי שיהיה אימת הנציבים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להראות הכנעה : (ו) בקרב עמים רבים . הוא גוג והמלכים אשר עמו : כטל מאת ה' . ר"ל אז לא יתלו הנצחון בעכו"ם אלא יתלו בהשגחת ה' שמו במשל ירידת הטל שהוא מה' לבד וכן במשל הרביבים אשר המקום להם לא יקוה לאיש שהוא יורידו לפי שאין ביד אדם כן אז לא יקוה למי רק לה' : ולא ייחל וגו' · הוא כפל ענין במ"ש : (ז) והיה שארית יעקב . ר"ל לכן יגבר ידם ויהיו בקרב העכו"ם הרבים ההם כאריה בחית היער וככפיר בעדרי הצאן אשר אם מי עבר דרך עליהם הוא רומס וטורף ואין מי מציל עצמו מידו כן הם יהרגו בחיל גוג ומגוג ההם ואין מי יעמוד נגדם : (ח) תרום ידך · אז תרום ידך להתגבר על צריך ויכרתו כולם : (ט) והכרתי סוסיך · ר"ל לא תהיה נושע בגבורות הסוס ומרכבות כ"א בעזר אלוה : (י) ערי ארצך · עיר המוקפת חומה נקראת בשם עיר לבד ואם היא מבלי חומה נקראת עיר פרזות ולזה אמר בגם אז לא יהיה לך ערים המוקפות חומה להשגב בה כי עוד לא יבא עליך מלחמה : והרסתי . הוא כפל ענין במ"ש : (יא) והכרתי כשפים . ברצותך

מצודת ציון

אדם · רוצה לומר חשובים : (ה) ורעו · ינהיגו : בפתחיה · מלשון פתח : (ו) כרביבים · הוא המטר החזק כמו וימנעו רביבים (ירמיה ג) : ייחל · מלשון תוחלת ותקוה : (ז) בבהמות יער · ר"ל בחית יער וכן ושן בהמות (דברים ל"ב) : ככפיר · ארי בחור : ורמס . ענין דריסת ברגל : (ח) תרום · מלשון רוממות : צריך · מלשון צר ואויב : (י) והרסתי · ענין נתיצה ושבירה : מבצריך · ערי המבצר : (יא) ומעוננים ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים י"ח) : (יג) ונתשתי · ענין

[illegible]

לך: יב והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך ולא־תשתחוה עוד למעשה ידיך: יג ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך: יד ועשיתי באף ובחמה נקם את־הגוים אשר לא שמעו:

ו א שמעו־נא את אשר־יהוה אמר קום ריב את־ההרים ותשמענה הגבעות קולך: ב שמעו הרים את־ריב יהוה והאתנים מסדי ארץ כי ריב ליהוה עם־עמו ועם־ישראל יתוכח: ג עמי מה־עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי: ד כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך ואשלח לפניך את־משה אהרן ומרים: ה עמי זכר־נא מה־יעץ בלק מלך מואב ומה־ענה אתו בלעם בן־בעור מן־השטים עד־הגלגל למען דעת צדקות יהוה: ו במה אקדם יהוה אכף לאלהי מרום האקדמנו

ומעננין לא יהון לך: יב ואשיצי צלמי עממיא וקמתהון מבינך ולא תשתעבד עוד לעובדי ידך: יג ואעקר שתילי עממיא מבינך ואשיצי בעלי דבבך: יד ואעביד ברגז ובחימא ית פורענות דין מן עממיא דלא קבילו אולפן אוריתא: א שמעו כען ית דיי אמר קום דון עם טוריא וישמען רמתא קלך: ב שמעו טוריא ית דינא דיי ועקריא מיסודי ארעא ארי דינא קדם יי עם עמיה ועם ישראל עביד תוכיחה: ג עמי מה טבא אמרית למעבד לך ולא עבידת או מרועא קשיא אסגיתי עלך אסהיד בי: ד ארי אסיקתך מארעא דמצרים ומבית עבדותא פרקתך ושלחית קדמך תלתא נביין משה לאלפא מסירת דינין אהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא: ה עמי אדכר כען מה מלך בלק מלכא דמואב ומא אתיב יתיה בלעם בר בעור הלא גבורן אתעבידא לכון ממישר שטין עד בית גלגלא בדיל למידע זכותא דיי: ו במה אפלח קדם יי אשתעבד לאלהא דשכנתיה בשמי מרומא האפלח

ב׳ · ס״מ״ל בכניהי׳ · אג׳מ״ל בליפנה · ח׳ בליסנ׳ דבכו · ל׳ חסר · ל׳ . ל׳ · ל׳ וחסר · ל׳ כ״כ · אב׳ חד חסר · ג׳ אנ״ך · ל׳ מדינחאי מי כתיב מם קרי · ד׳ חד חסר ח׳ · ל׳

אבן עזרא

לדעת העתידות: (יב) והכרתי · פסיליך · ען ואבן: (יג) ונתשתי. והשמדתי. העשרים שהיו האשרים בהם שלא יזכרו ורבי מרינוס אמר כי עריך כמו ויהי ערך: (א) שמעו · ידבר עם ישראל בעד השם וככה אמר לי קום ריב עם ישראל בהרים: (ב) שמעו. הטעם כמו האזינו בעבור היותם עומדים וככה כי היא שמעה: (ג) עמי: מה הרעותי לך ומה הלאיתיך הטע' מה דבר בקשתי מאתך שתלאה לעשותו: ענה בי. העד בי: (ד) כי. רק טובה רבה עשיתי לך אשר העליתיך והוצאתיך על ידי אדם שתוכל לדבר עמו ולומר לו כל צרכיך ושיודיעך דרכי והם משה שבא אל פרעה ואהרן שהתנבא על ישראל לפני בא משה ומרים שהתנבאה לנשי' גם התורה נתנה על יד משה ואהרן שהיה לו לפה ושניהם למדו המצות לאנשי' ומרים לנשי' אשר דבר השם עמו פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו פה אל פה ולא בחלום במראה ולא בחידו' והיא טובה גדולה ונפלאה כי הדברים ברורים כאשר לבנו ורב לתלמידו: (ה) עמי · הזכיר החסד שעשה השם עם ישראל על דבר עצת בלעם כשיען להשמיד הכל ופע' ומה ענה אותו שלא הניחתי בלעם לקללכם וצויתיו והכתב' כי נתתי עליו רוחי בעבור כבודכם וכתוב הוא וכל אשר ענה אותו שביכך אתכם ויהושע אמר בדבר בלעם ואציל אתכם מידו ופעם מן השטים כי לא היה בין השטים שחטאו שם ישראל ובין הגלגל רק מעט דרך ומעב' הירדן והזכיר הגלגל כי הוא תחלת ארץ ישראל והנה הטעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אז חטאתם חטאה גדולה שהייתם כולכם בני מות וחמלתי עליה' והבאתם אל הארץ ועזרתי אתכם וכל זה עשיתי אולי תכירו הטוב שעשיתי לכם וזהו למען דעת צדקות יי': (ו) במה · ואם כל א' מכם יאמר במה אתרצה אל

רשי

מכלל: (יג) והשמדתי עריך. ואשיצי בעלי דבבך וכן (ישעיה יד) ומלאו פני תבל עריס וכן (שמואל א כח) ויהי עריך: (א) את ההרים. את האבות: הגבעות. האמהות: (ג) מה עשיתי לך. תן לבך להכיר מה טוב עשיתי לך: ומה הלאתיך · בעבודתי: ענה בי. העד בי: (ד) כי העליתיך · אע"פ שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ובקרבנות גדולים: את משה אהרן ומרים. ת"י משה לאלפא מסורת דינין ואהרן לכפרא על עמא ומרים לאורהא לנשיא: (ה) ומה ענה אותו בלעם בן בעור. מה אזעום לא זעם ה' (במדב' כג) שלא כעסתי כל אותן הימים · מן השטים · שחטאתם לי שם דעו צדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי אתכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם שם את הארץ: (ו) אכף. אהיה כפוף: כתלי

ישועה: ולא תשתחוה ב' וסימ' ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך, ולא תשתחוה לאל נכר: עריך ח' בלישנ' דבבו בקריאה וסימ' וה' סר מעליך ויהי עריך, והשמדתי עריך, והכ תי ערי ארצך, ומלאו פני תבל ערים, וערים נתשת אבד זכרם המה, נשוא לשוא עריך, ופשרה לעריך, פתאום עיר בהלות: ומרים ג' בקריאה וסי' ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם, שלח לפניך את משה, ובני עמרם דדברי הימים ' אנ"ך: במה ח' קמצין בקריאה וסימ' במה אדע כי אירשנה, במה אושיע את ישראל, ויאמר שאול גשו, ויצא הרוח ויעמד דמלכים. וחברו דדברי הימים: במה אקדם ה' אכף, אהבתי אתכם אמר ה', הוגעתם ה' בדבריכם, וא' ובמה

רדק

העונים רבי עקיבא אמר זה המחשב עונות ושעות והאומר היום יפה לצאת למחר יפה ליקח: (יב) והכרתי פסיליך. וטעם והכרתי כמו שפי' כאשר למעלה ממנו וכן טעם ונתשתי: (יג) ונתשתי. והשמדתי עריך. אויביך כמו ויהי עריך וכן ת"י ואשיצי בעלי דבבך · ויש לפרשו כמו שפירשו והכרתי ערי ארצך: (יד) ועשיתי אשר לא שמעו ת"י דלא קבילו אולפן אוריתא:

(א) שמעו · אמר הנביא כנגד ישראל שמעו מה שאמר לי האל ית' ומה שאמר קום ריב את ההרים כמו אל ההרים וכן וראה את הכהן כמו אל הכהן ר"ל הראה ריבך אליהם וכן אמר לגבעות שתשמענה קולך וטעם ההרים והגבעות על דרך האזינו השמים ותשמע הארץ שמעו שמים והאזיני ארץ כי היא שמעה את כל דברי ה' והריב הוא עם ישראל שיתוכח עמהם האל ית' על הטובות שעשה להם והם גמלו לו רעה וי"ת ההרים אבהתא והגבעות אמהתא כלומר שישמעו האבות שהם אברהם יצחק ויעקב והאמהות שרה רבקה רחל ולאה מה שגמלו בניהם לאל ית': (ב) שמעו הרים. והאיתנים הם ההרים או הגבעות שהם החזקים אשר כיסוד העפר והם מוסדי ארץ וי"ת שמעו אבהתא ית דינא דה' ועקריא יסודי ארעא: (ג) עמי מה עשיתי לך · מה רעה עשיתי לך: ומה הלאיתיך · הה"א בסגו"ל והאל"ף בציר"י ופי' מה מצוה צויתי לך שתלאה לעשותה: ענה בי · העד בי אם עשיתי: (ד) כי העליתיך · אבל עשיתי לך טובות שהעליתיך מארץ מצרים שהיית שם בעבודה קשה: ומבית עבדים · פירוש מארץ מצרים כמו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ופי' מבית עבדים ממקום שהייתם בו עבדים או פי' שהם היו עבדים ואתה הייתם עבדים לעבדים ומצרים מבני חם היו ונאמר עבד עבדים יהיה לאחיו: ואשלח לפניך · לפני לאתך שלחתי לך בעבודתך מבשרים שבשרו לך כי הגאולה להגית לך מרגוז והמבשרים היו שלשה נביאים משה ואהרן ומרים וי"ת ושלחית קדמך תלתא נביאים וגו': (ה) עמי זכר נא · ומה ענה אותו אחר שהזהרתיו שלא יקלל אתכם: מן השטים ועד הגלגל · וזכר ג"כ מן השטים שחטאתם שם והייתם חייבין כליה וכפר להם במקלת החוטאים שהמיתם במגפה: עד הגלגל · מה עשה לכם האל ית' שהעבירכם את הירדן ביבשה: למען דעת צדקות השם · הכל זכור מפי הקבלה ומפי תורת משה למען שתדע צדקות ה' שעשה עמך והטיב מעשיך · ות"י הלא גבורן אתעבידא לכון ממישר שטין עד בית גלגלא: (ו) במה אקדם ה'. · אם

תולדות אהרן

שמעו הרים · סוטה מו ר"ה יא זוכר מספטים: זכר נא · ברכות ז סנהדרין קה עכו"ם ד זוכר בסר במה אקדם. עקידה שער נז:

מצודת ציון

ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א): אשיריך · אילן אשרה והוא אילן הנעבד: עריך · שונאך כמו ויהי ערך (ש"א כ"ח): (א) נא · עתה: קום · הוא ענין זרוז: ריב · ענין ויכוח: את ההרים · אל ההרים: (ב) והאיתנים · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד): מוסדי · מלשון יסוד: יתוכח. ענין ברור דברים: (ג) מה · המלה ההיא יורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך (תהלים ל"א): הלאתיך. ענין יגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): ענה · עדות כמו לא תענה (שם כ): (ה) ענה · מלשון עניה ותשובה: (ו) אקדם · אבוא לפניו וכן לא יקדמונו מגן

מצודת דוד

השגחתי בך לא תעסוק עוד בכשפים לדעת מה מהעתידות: (יב) והכרתי פסיליך. כי אז תכיר שאין אלוה מבלעדי: למעשה ידיך. הפסילים שהם מעשה ידי אדם: (יג) ונתשתי. ר"ל עוד לא תשתחוה לאשרים: והשמדתי עריך. ולא אצטרך אני את שונאיך: (יד) ועשיתי וגו'. בחמה שפוכה אעשה נקם עם הבבליים אשר לא שמעו מעולם נקמה מופלגת כזאת: ו (א) קום ריב את ההרים · אל הנביא אמר התווכח עם ישראל אל ההרים ר"ל הרם קול להתווכח בפרסום רב וישמעו ההרים והוא ענין גוזמא והפלגה: ותשמענה וגו'. כפל הדבר במ"ש: (ב) שמעו הרים. ר"ל וכה תאמר שמעו הרים את ויכוח ה': והאתנים מוסדי ארץ. הם ההרים שהם החזקים ומוסדי הארץ וכפל הדבר במ"ש: ועם ישראל יתוכח כפל הדבר במ"ש: (ג) עמי מה עשיתי לך · זכור מה מאד רוב טוב עשיתי לך: ומה הלאתיך. ומהו הדבר אשר יגעתיך בו להכביד העול: ענה בי. העד בי לומר הנה בזה הגעתנו: (ד) כי העליתיך · עתה יפרש מהו רוב הטובה שעשה ואמר כי העליתיך וגו': ומבית עבדים · ממקום שהייתם עבדים פדיתי אותך וכפל הדבר במ"ש: ואשלח. שלחתי לפניך מנהיגים הגונים והם משה אהרן ומרים: (ה) מה יעץ וגו'. כאשר קלל עלתו היה לבלותך מן העולם ע"י בלעם לקלך

במה

בעולות בעגלים בני שנה : ז הירצה יהוה באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי : ח הגיד לך אדם מה טוב ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך : ט קול יהוה לעיר יקרא ותושיה יראה שמך שמעו מטה ומי יעדה : י עוד האש בית רשע אצרות רשע ואיפת רזון זעומה : יא האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה : יב אשר עשיריה מלאו חמס וישביה דברו

קדמוהי בעלון בעגלין בני שנא : ז היתרעי יי באלפי דכרין ברבבת נחלין דמשח האתן בוכרי חלף חובי חבוב מעי חלף חטאי נפשי : ח חויתך לך אנשא מה טב ומא יי תבע מנך אלהין למעבד דין דקשוט ולמרחם גמילות חסדא והוי צניע להלכא בדחלתא דאלהך : ט קל נבייא דיי על קרתא מכלן ומלפיא דחלין לשמא שמע מלכא ושלטונא ושאר עמא דארעא : י עוד האית בית רשיעא אוצרין דרשע ומכילן דשקר מיתין לוט : יא היזכון במזנן דרשע ובכים דביה מתקלין רברבין ודעדקין : יב דעתירהא מלן אוצריהון חטוף ויתבהא

ויאמר דויד אל הגבעונים : רשע י"ז פתחין וסי' מרשעים יצא רשע , ולהכות באגרוף רשע , פתח הרצובות רשע , החמס קם למטה רשע , חרשתם רשע עולתה , האזכה במאזני רשע , עוד האש בית רשע תניינא דפסוק , כי לא אל חפץ רשע , אהבת צדק ותשנא רשע , ותועבות שפתי רשע , לא יועילו אוצרות רשע , תועבות מלכים עשות רשע , וללכת עם אנשי רשע , מדור באהלי רשע , כי לחמו לחם רשע , ולדעת רשע כסל , ולא ימלט רשע את בעליו : וישביה ו' וסי' כמו כן ימותון , העיר ההללה , היו לי כלם כסדום אשר עשיריה , היושב על חוג הארץ , וישתמר חקות עמרי :

תולדות אהרן מה טוב · סוכה מט מכות כד עשות משפט • עקרים מ"ג פ"ל : והצנע לכת · עקידה שער מג :

רשי

(ז) נחלי שמן . למנחות : האתן בכורי · קרבן לפשעי : (ח) הגיד · הקב"ה לך אדם מה טוב לך לעשות : והצנע לכת · ת"י הוי צנוע למיהך בדחלא דאלהך ד"א והצנע לכת לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מבייש את חבירו ובא לפייסו ואומר לו איני מתרצה לך עד שיבא פלוני ופלוני שבזיתני לפניהם אבל הקב"ה אין חפץ אלא שישוב אליו בינו לבין עצמו : (ט) קול ה' לעיר יקרא · קול נבייא ד' על קרתא מכריזין להם התשובה . ותושיה יראה שמך . ותושיה קורא להם הנביא אשר רואה את שמך אשר נותן לב להתבונן ולראות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא שלמעלה הימנו : שמעו מטה מי יעדה . הכי אתן ושמעו מטה הפורענות אשר חרדה אתכם שהנביאים מתרים בכם ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורענות אם יכולת בידו לקיים מה שגוזר ויונתן לא כן תירגם : (ותושיה יראה שמך . מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התורה מצילו מגיהנם) : (י) עוד האש בית רשע אוצרות רשע · ה"א האש נקודה פתח לפי שהיא תמוה וכן פירושו עוד לי אורך ימים הוא . האש כמו היש (וכד"ה א ב) מלינו אישי אבי דוד במקום ישי אף כאן אש במקום יש וכן (בשמואל ב יד) אם אש להמין ולהשמאיל אם יש להאמין ולהשמאיל · וי"ת כן האית שיעלה בלבבכם שיתקיים בית רשע לאורך ימי' ואוצרות רשע : ואיפת רזון זעומה · מדה קטנה שעשיריכם מרמים בה העניים ומביאין אותן

אבן עזרא

אל אלהי שעשה עם אבותי זה החסד וזהו הטעם במה אקדם ומלת אכף מפעלי הכפל כדרך אשתחוה כמנהג המביא מנחה לאדוניו : (ז) הירצה · אם אוכל להקריב לו פרים רבים כי רצונו באלפים רבים ושמן לקרבן רבבות נחלים או אם ארצה אתן לו בכורי בעבור פשעי שיסלח לי והטעם שאקריבנו לפניו שאין לי במה אתרצה כי אם בבהמות או בבני פרי בטני הטעם כפול וכי"ת ברבבות ישרת בעבור שנים אחריו וככה הוא האתן בכורי בפשעי פרי בטני בעבור חטאת נפשי כמו ויעבד ישראל באשה : (ח) הגיד . זאת היא תשובת הנביא ככה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם ה' מה טוב בעיניו שתעשה והוא איננו מבקש אילים ולא בנך רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תוננו בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכולתך והצנע לכת עם השם לבדו שתלך בדרכיו באמת לבב הפך קשי עורף : (ט) קול · בעבור שהזכיר שתעשה משפט החל להוכיח ישראל על שאינם עושים משפט במשקל במדה וטע' לעיר שומרון או לירושלם : ותושיה · חסר איש כמו ואני תפלה ויראה בלב זה השם הקורא וכן הוא ואיש תושיה יראה וידע השם הנזכר ויפת אמר כי ה"א תחת יו"ד והטעם כי תושיה ילמדו יראי השם וזהו הכל : שמעו מטה · שיביא השם לייסר את המעוותים ודעו מי יעדה ולא יאמר ומטה לשון נקבה גם זכר ושמות רבות ככה : (י) עוד האש . הנכבד בעיר עודהו מחזיק ברשותו אח' שמשמע קול הקריאה יש בביתו כבית רשע איפת אוצרות רשע ממון שקבץ ברשע ובאיפת רזון חסרה שהיא זעומה לשם ולא יאמר בלבו איננו ירא מלפני השם שיאמר בלבו האזכ' במאזני רשע : (יב) אשר עשיריה · עיר הנזכרת לעיר וקרא

רדק

אם יאמר אחד מכם באיזו מנחה אקדם את ה' שירצה בה ובמה אכף לו : האקדמנו בעולות ובעגלים פי' ויבין העולות עגלים בני שנה טובים ונבחרים : אכף • פרשו כפוף והוא מבנין נפעל • (ז) הירצה : זכר הנבחרים במין הבשר לאכול ואמר עוד שמא ירצה ברוב המנחה והוא מה שאמר באלפי אלים ברבבות נחלי שמן וזה על דרך הפלגה כמו נהרי נחלי דבש וחמאה : האתן בכורי פשעי • או שמא לא ירצה במנחות ובהמות אלא במי שחביב עלי מבני והוא בכורי שאתננו לו למנחה בעבור פשעי שיכפרנו לי בהעלותי אותו לפניו וכפל הענין במלות שונה ואמר פרי בטני חטאת נפשי כלומר אם אתן פרי בטני בעבור חטאת • ות"י פרי בטני חביב מעי כלומר האהוב וחביב שבבני : (ח) הגיד לך אדם מה טוב • זה מענה על השאלה אמר אין חפצי בעולות כי אם בעשות הטוב כמו שאמר שמואל הנביא הנה שמוע מזבח טוב : עשות משפט • יכלול כל המצות שבין אדם לחברו כמו נזקי ממון ודברים אחרים גם העריות בכלל שנאמר את משפטי תעשו וכתיב אחריו ערות אביך וערות אמך וגו' : ואהבת חסד • הוא גמילות חסדים ויעשה יותר מן הראוי לו : והצנע לכת עם אלהיך : הוא יחוד האל יתברך ואהבתו בכל לבבו ובכל נפשו ואמר והצנע כי הדבר הזה מסור ללב והוא דבר צניעות וי"ת והוי צנוע להלכא בדחלתא דה' ורז"ל פי' כי עשות משפט אלו הדינים אהבת חסד זו גמילות חסדים והצנע לכת עם אלהיך זה הוצאת המת והכנסת כלה הרי דברים ק"ו ומה דברים שאין דרכן לעשותם בצנעה אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותם בצנעה על אחת כמה וכמה : (ט) קול ה' לעיר יקרא • קול ה' הוא דבר הנביא כי בשם ה' מתנבא : לעיר • כמשמעו כלומר לבני העיר קורא להם לשוב בתשובה והעיר הוא ירושלם או שומרון , וי"מ לעיר כמו להעיר כלומר להעיר אותם לתשובה : ותושיה יראה שמך • ואיש תושיה וכן ואני תפלה ואני איש תפלה אמר הנביא כשאני קורא דרכיך בתוך העיר מי שהוא איש חכמה ביניהם הוא לבדו יראה בתוך לבבו את שמך הנכבד וכי ראוי להכנע מפניו כשהנביא מזכיר שמו ומזכיר את דברו ושאר האנשים לא יחושו והוא איש תושיה אומר להם : שמעו מטה • כלומר מטה הפורענות ואמר שמעו כמה קשה גזרה זו : ומי יעדה • ושמעו מי יעד זאת הגזרה להביאה כי מי שיעדה יוכל להביאה כמו שיעדה כי היכולת בידו וה"א יעדה כנוי לגזרה שהיא כמשל מטה שהיא מטה כמו המטה שמכה ותושיה שם לחכמה ופרשו ישה מענין יש כי אין בעולם השפל דבר עומד אלא היא לפי' נקראת תושיה שעומדת בישותה לעולם יעדה הזמינה לבא כמו ואם לבנו ייעדנה מן המועד אשר יעדו : (י) עוד האש • חסר יו"ד • ופירושו כמו היש עוד כמו שת"י האית בבית רשיעא וה"א האש פתוחה כי היא לשאלה כמו האיש אשר כמוני יברח וכן אמרה המסרה ב' פתחין חד חסר וחד מלא ולדעת המתרגם פירש כן ראו היש עוד בית רשע אוצרות רשע ופי' עוד עדיין אחר שקרא קול ה' כלומר ראו כי לא פנו אל קול ה' הקורא וראו כי עדיין תמצאו בבית רשע אוצרות רשע ובית רשע חסר בי"ת השמו"ש כמו בבית וכן הנמצא בית ה' והדומים להם ויש לפרש האיש כמשמעו כלומר ראו אם יש בבית רשע אוצרות רשע כי לא שב מרשעו מפני קול ה' הקורא : ואיפת רזון זעומה • איפת רזון תמצאו בבית הרשע שהיא זעומת האל יתברך כמו שאמר עמוס להקטין איפה ולהגדיל שקל : איפת רזון • זו היא איפה קטנה שהיא רזה וחסרה : רזון • גם בשקל קלון חרון • ויונתן תרגם ומכילן דשקר מייתין לווט : (יא) האזכה • כלומר כל אחד ואחד היה לו להשיב אל לבו ואמר האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה : אבני מרמה . הם משקלות במרמה כמו שאמר בתורה לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה כשיקח דבר ישקול בגדולה וכשימכור דבר ימכור בקטנה : (יב) אשר עשיריה • עשירי העיר שזכר שומרון או ירושלם : מלאו

מצודת דוד

בעת הזעם : ומה ענה וגו' . ומה השיב לו בלעם מה אזעום לא זעם ה' (במדבר כג) : מן השטים • ר"ל זכרו הטובה שעשה לכם מן השטים עד שהביא אתכם לגלגל והוא בקצה עבר הירדן המערבי וכאומר עם כי עבדתם בשטים לבעל פעור מ"מ לא רפו ידיו מכם עד שהביא אתכם אל הארץ : למען דעת · כל הטובה הזאת עשה עמכם למען תדעו לדקות ה' שעושה לפנים משורת הדין : (ו) במה אקדם ה' . הוא מאמר הנביא בשם ישראל לומר הנה באמת הרבה טובה עשית עמדי ובמה אתרצה לבוא לפני ה' ובמה אהיה כפוף ומוכנע לאלהי מרום ר"ל מהו התשורה שאביא לו : האקדמנו . וכי אבוא לפניו בעולות מן העגלים בני שנתם שהם היותר טובים ונבחרים וכאלו יאמרו וכי צריך הוא לתקרובות וכי תועלת יש לו בהם : (ז) הירצה · וכי ירצה ה' בכמה אלפי אילים לקרבנות וברבבות נחלי שמן לנסך על המנחות : האתן . וכי אתן לו בכורי לקרבן על כי מחל פשעי וכי אתן פרי בטני מיתר בני על כי כפר חטאת נפשי וכאלו ישאלו אם כן מהו הגמול שנעשה לו : (ח) הגיד לך אדם · כאלו הנביא משיב אתה בן אדם הנה מאז הגיד לך ה' מה טוב בעיניו ומהו הדבר אשר הוא דורש ושואל ממך : כי אם · ר"ל אין שום דבר כ"א לעשות משפט ולאהוב את הצדק וללכת עם אלהיך בדרכי מנהגיו בהכנעה לא בפרסום רב ולהתייהר : (ט) קול ה' לעיר יקרא · הנה קול ה' קורא להעיר במיוחדת היא ירושלים אליה יקרא לעורר אנשיה לתשובה : ותושיה יראה שמך · ר"ל הקול ההיא בא ע"י איש תושיה הרואה את

מצודת ציון

מגן (ישעיה ל"ז) : אכף · מלשון כפיפה והכנעה : (ז) הירצה · מלשון רצוי : ברבבות · רבבה הוא עשרת אלפים : פרי בטני · הם הבנים : (ח) והצנע . מלשון צניעות והסתר · (ט) ותושיה · ר"ל ואיש תושיה כמו ואני תפלה (תהלים ק"ט) וכראוי איש תפלה ותושיה הוא ענין חכמת התורה והוא מלשון יש כי ישנה לעולם ולא תבוא לאין כיתר הדברים וכן יצפון לישרים תושיה (משלי ב) : יראה . מלשון ראיה : יעדה · ענין הזמנה וקביעות כמו אם יעדה (ירמיה מ"ז) : (י) האש : הוא כמו היש וכן אם אש להאמין (ש"ב י"ד) : בית רשע · כמו בבית : ואיפת · שם מדה : רזון · מלשון רזות וכחשות ואמר בדרך משלה על החסרון : זעומה · מלשון זעם וכעס : (יא) האזכה : מל'

שקר ולשונם רמיה בפיהם׃ יג וגם־אני החליתי הכותך השמם על־חטאותיך׃ יד אתה תאכל ולא תשבע וישחך בקרבך ותסג ולא תפליט ואשר תפלט לחרב אתן׃ טו אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך־זית ולא־תסוך שמן ותירוש ולא תשתה־יין׃ טז וישתמר חקות עמרי וכל מעשה בית־אחאב ותלכו במעצותם למען תתי אתך לשמה וישביה לשרקה וחרפת עמי תשאו׃

ז א אללי לי כי הייתי כאספי־קיץ כעללת בציר אין־אשכול לאכול בכורה אותה נפשי׃ ב אבד חסיד מן־הארץ וישר באדם אין

ממללין שקר ולישנהון נכלין בפומהון׃ יג ואף אנא איתיתי עלך מרע ומחא אצדינך על דחטתא׃ יד את תיכול ולא תסבע ויהי לך למרע במעך ותדביק ולא תשיזיב ודי תשיזיב לחרבא אמסר׃ טו את תזרע ולא תחצוד את תבדר זיתין ולא תשוף משח ותעצר ענבין ולא תשתי חמר׃ טז ועל די נטרתון גזירת בית עמרי ועבדתון עובדי בית אחאב והליכתון בנימוסיהון בדיל למימסר יתך לצדו ויתבאה לאשתממו וחסידי עמי תקבלון׃ א אמר נביא וי לי ארי הויתי כמיסף טביא בעדן דאבדו חסידיא מן ארעא הא כסיופי קיטא כעוללן בתר קטוף לית גבר דביה עובדין טבין לטביא חמדת נפשי׃ ב אבדו חסידיא מן ארעא ודקשיט באנשא

רשי

אותן לידי רזון והוא זעומה באפו של הקב"ה : (יג) החליתי הכותך • הלאמתי מכותיך חזקות וחולות ואטעו' : השמם . להשמימך על חטאתך : (יד) וישחך בקרבך . המאכל שתאכל אכנים בו מארה בתוך המעים ויגרום לך חולי שתהא חולה והולך שחוח וכן פתרם אותו בספרי מניין אף בתוך המעים ת"ל וישחך בקרבך כפרשת והיה עקב במדרש תמיד עיני ה' אלהיך בה ואף יונתן תירגם כן ויהי לך למרע מחא במעיך : ותסג • את אויביך המוליכים בניך ובנותיך בשבי ולא תפלטם ואם תפלטם סופם לחרב ומשמו של ר' מנחם שמעתי ותסג לתאות תשמיש ולא תפליט לא יהי' לך כח לפלוט שכבת זרע ואם תפלטם סופה לחרב אתן אתכם וי"ת ל' הראשון : (טז) וישתמר חוקות עמרי • וידעתי כי לא תשמעו אלי כי ישתמר על ידיכם וביניכם כל חוקות עמרי ואחאב : וחרפת עמי תשאו . אתם תקבלון עון החרפה שהעכו"ם מחרפין את עמי שהעמידה בהם תורה על כך (דברים כה) לא יהיה לך איפ' ואיפה והם אינם שומרים : (א) אללי לי• הנביא מקונן על עצמו אוי לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שאין בנ"א צדיקים בדור : כאספי קיץ • נקוד חטף קמץ שאינו ל' פועל כמו יושב אומר אלא לשון מפעל כמו (ישעיה לג) אוסף החסיל כאסיפת קיץ והם סופי תאינין שהן רעות וכן תרגום יונתן כסיופי קייטא : כעוללת בציר • ת"י כעוללן בתר קטוף : אין אשכול לאכול • כתרגומו לית גבר דביה עובדין טבין : בכורה • תאינה טובה המתבשלת בעתה כתרגומו לטביא חמדת נפשי : (ב) וישר באדם אין . אדם ישר

בבני

אבן עזרא

וקרא וגם הטעם תדבר אל האיש הנזכר עוד האיש לכל אחד מעשירי העיר אם אתה עשית חמס והחלית לבב עשוקים גם אני החליתיך עת הכותיך והשממתיך : (יד) אתה • וישחך . שם דבר כמו וישעך תתן לנו והטעם הפך גאותך : ותסג • אשתך והסמ"ך כשי"ן תשיג אל הריון ולא תלד את כל זה בעבור החמס שעשיתם איש לרעהו העשיר לעני : (טז) וישתמר • כל אחת מחוקות עמרי : וכל מעש' בית אחאב . הם המשתמרי' וחוקותי לא ישתמרו וטעם וחרפת עמי מה שהיית' מחרפי' עובדי השם' תשאו הגמול או הטעם חרפת עמי תשאו עליכם כדרך וחרפה לא נשא על קרובו : (א) אללי • דבר הנביא על לשון המשכיל בית ההוא והוא עמי הנזכר : כאספי קיץ • כמו קדשי מה שיאספו הדלי' מהפרי הנמשך וזה דרך משל כאין צדיק : (ב) אבד • חרם • כמו רשת

מצפת

תולדות אהרן אותה נפשי • סוטה מז :

רדק

מלאו חמס • מלאו בתיהם חמס : ויושביה • אף שאינם עשירים דברו שקר שאין להם תחבולה לקנות ממון רב להנאה מועטת . דברו שקר : ולשונם רמיה בפיהם • ולשונם בפיהם היא רמיה והוא תואר בפלם שגיה עניה : (יג) וגם אני • כמו שאתה החלית העניים והעשוקים במרמותיך כן אני החליתי אותך בהכות אותך מכה קשה : השמם על חטאתיך • השמותיך על חטאתיך או פי' ענין תמיה כלומר אתמיה בני אדם ברוב הכותי אותך על חטאתיך השמם מקור וי"ת ואף אנא אייתי עלך מרע ומחא אנדינך על דחטית : (יד) אתה תאכל • מאכליך יהיה למארה שלא תשבע ממנו : וישחך בקרבך . הכנעתך תהיה בקרבך כלו' בארצך קודם שתגלה : וישחך • שם שרשו ישח בפלס וישעך תתן לנו וי"ת ויהא עלך מרע במעך : ותסג ולא תפליט • תשיג האשה להריון ולא תפליט הולד אלא ימות במעיה : ואשר תפלט לחרב אתן • ואשר תלד לא ישמחו בו עד יפול בחרב האויב ותסג בסמ"ך כמו בשי"ן וכן אחור תשיג גבול רעהו : (טו) אתה • מבואר הוא : תדרוך • בחולם לקריאת בן אשר ובחטף קמץ לקריאת בן נפתלי : ותירוש • על שם סופו כמו וטחני קמח כי לא ידרוך האדם התירוש אלא הענבים : (טז) וישתמר • אעפ"כ לא תסורו בכל הרע שאני מביא עליכם ועדיין חק עמרי תשתמר בכסות עזבו חקותי ואמר וישתמר ל' יחיד ואמר חקות ל' רבים ר"ל כל חק וחק : וחרפת עמי תשאו • מה שהייתם מחרפים עמי שהם העשוקים תקבלו ע"ג אותם החרפה שיחרפו אתכם הגוים : (א) אללי לי • מלעיל הטעם באל"ף אם רשעתי אללי לי מלרע הטעם בלמ"ד וענינו כמו אוי ורבי אחי רבי משה פי' ל' יללה האל"ף מקום יו"ד כמו ישי ואשי ואמר הנביא אוי לי ברעות ישראל כי הם לא שמעו בתוכחתי והאל נפרע מהם ואוי לי מצרתם : כי הייתי כאספי קיץ • נשארתי בדבר מועט הנשאר אחר שלקטו ואספו פירות הקיץ או כעוללות שנשארו בגפן אחר שכלה הבציר : אין אשכול לאכול . איני מוצא בגפן אשכול אחד לאכול כי כבר נבצר כלומר אין חסיד וישר שאלמוד מעשיו : בכורה אותה נפשי • כלומר אם תמו החסידים והישרים אותה נפשי שיעמוד עתה אחד מבני הדור שילמד דרכי החסידים והישרים והוא הבכורה במשל : כאספי • שם רבים מן אסף

כחסיל

מצודת ציון

מלשון זכות : במאזני • כף המאזנים : ובכיס • אמתחת ושק ישימו בו אבני המשקל : (יג) החליתי • מלשון חולי : הכותך • מלשון הכאה : השמם • מלשון שממון : (יד) וישחך • ענין שפלות והכנעה כמו וישח אדם (ישעיה ב') : ותסג . ענין השגה וקרוב וכן לא יסג כלימות (לעיל ב') : תפליט . ענין הצלה כמו רני פלט (תהלים ל"ב) : (טו) תדרוך • הדרך לדרוך ברגל על הזתים להוציא השמן : תסוך . ענין משיחה : ותירוש • ענבי היין : (טז) במועצותם • מלשון עצה : לשמה • ענין תמהון : לשרקה • הוא קול הבא בקבוץ השפתים והדרך לעשותם כשרואים דבר חשוב שנחרב וכן לשמה ולשרקה (ירמיה יט) : תשאו . מלשון משא וסבל : (א) אללי • מלשון יללה וכן אם רשעתי אללי לי (איוב י) : קיץ . ר"ל פירות הקיץ : כעוללות . הם הענבים הגרועים הנלקטים בסוף : בציר • כן יקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד) : אשכול • כן יקרא הענף שהענבים תלוים בו כמו ואשכול ענבים (במדבר י"ג) : בכורה • כן יקרא פרי שנגמר בשולה כמו כבכורה בתאנה בראשיתה (הושע ט) : אותה • מלשון תאוה ותשוקה : (ב) יארבו • מל'

מצודת דוד

את שמך ומתבונן בך הוא הנביא המתבונן בשם ה' : שמעו מטה • וכה יאמר שמעו המטה המוכן להכות ר"ל הבינו גודל הפורעניות המוכן עליכם ומי הוא המייעד אותה הלא ה' שהיכולת בידו וכאומר הנה הנבי' הוא הקול' הנאמן במאמרו והפורענות המיועד' היא גדול' וחזקה והמייעד הוא בעל היכולת והיה א"כ מהראוי שמאד יחרדו וישובו אל ה' : (י) עוד האש • ר"ל עכ"ז הלא עוד האם יש בבית רשע אוצרות הרשע שאסף בגזל ועושק או אם החזיר לבעליו וכאומר הלא עם כל זה לא שב ולא החזיר העושק : ואיפת רזון זעומה • ר"ל הלא אם עדיין בביתו איפה כחוסה ומחסרה להנות בה הבריות המעלות זעם באפו של הקב"ה : (יא) האזכה . ר"ל אשר היה ראוי להם לומר הנה הואיל וכן הוא שעדיין לא שבנו וכי אמצא זכות במאזני הרשע אשר עמדי ובכיס אבני המרמה ר"ל איך אוכל להצטדק במשפט אם עדיין העון שמור אליו : (יב) עשיריה . עשירי העיר ההיא : ולשונם רמיה בפיהם . לשונם תדבר רמיה בפיהם כי הלשון היא המדברת בתוך הפה : (יג) וגם אני • ר"ל הואיל וכן עשו לכן גם אני מוכן להפליא אותך : הכותך • במה שאכה אותך מכה חזקה ולהשמים אותך בעבור חטאותיך : (יד) ולא תשבע • כי תהיה המארה במעים : וישחך בקרבך . ותשאר א"כ הכנעתך בקרבך כי כשהאדם שבע רם לבבו אבל כשהוא רעב הוא שפל ומוכנע : ותסג • אף אם תשיג את האויב המוליכים את בניך בשבי עכ"ז לא תוכל להציל אותם מידו ומה אשר תציל מידו אתן לחרב כי יגבר יד האויב להכותם נפש אף אם לא יגבר ידו לקחתם בשבי : (טו) ולא תקצור . כי האויב יקצרוהו לעצמו : ולא תסוך שמן • לא תסוך עם השמן כי העכו"ם יקחם : ותירוש . תדרך את ענבי היין : (טז) וישתמר • ר"ל עם כל הייעודים הרעים ההם ידעתי שלא תשמעו לי ויהי נשמר על ידכם חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב בנו שהיו מלכי ישראל והרשיעו לעשות בעבודת הפסילים והנה אתם לומדים מהם ושומרים את החקים והמעשים האלו : במועצותם • של עמרי ואחאב בנו : למען תתי . ר"ל שיהיה זה סבה שאתן אותך ירושלים לשמה הכל ישתוממו על חרבנך ויושבי העיר יהיו לשרקה כי העכו"ם ישרקו על גודל החרבון : וחרפת עמי תשאו • גם אתם תשאו החרפה שסבלו עמי הם בני עשרת השבטים להיות גולים כמותם הואיל ואחזתם בדרכיהם : ז (א) אללי לי • הנביא מקונן ואומר אללי לי כי הייתי אני כבזמן אסיפת פירות הקיץ כאלו כבר נאספו כולם ולא נמצא עוד בשדה ר"ל הועמדתי לנביא בזמן שנאספו צדיקי הדור : כעוללות בציר • כאלו כבר נאספו אף העוללות של הבציר הנלקט באחרונה ר"ל אף הבינונים נאספו : אין אשכול לאכול • אין אני מוצא אשכול של ענבים לאכול ר"ל אין אני מוצא איש צדיק בדור : בכורה . נפשי מתאוה תאנה בכורה שנתבשלה בעתה הטובה למאכל וכאומר הנה נפשי אותה ואין לה והוא כפל ענין במ"ש : (ב) אבד חסיד . עתה יפרש המשל ואמר הנה אבד חסיד מן הארץ ואין איש ישר בין בני אדם : לדמים יארבו • מארבים לשפוך דם : יצודו חרם • יצוד אותו ברשתו :

אל

רשי

בבני אדם אין: יצודו חרם: יצודו בחרמים ובמצודתם: (ג) על הרע כפים להטיב. על שכר הרעה כפיכם אתם מקוים שייטיב לכם: השר שואל · שוחד: והשופט. הכן את הדין גם הוא בשילום אומר לשופט חבירו כשהוא בזלן ומחייב בדין שלם לי גמולי בזה ואני אזכה חותך בדין אחר: והגדול דובר הות נפשו. המלך או הנשיא אומר בדין רצון נפשו הות נפשו דבר ההוה לרצונו ולנפשו כמו (ירמיה טו) אין נפשי אל העם הזה וכן ת"י תחמודי נפשיה: ויעבתוה · עשאוה קליע של חבל בין שלשתן כעבותות העגלה חבלה שהעבות משולשת היא כך מצאתי בתרגום ירושלמי עבדנוה כקליעה דתוכין: (ד) טובם כחדק. טבא דאית בהון קשה למיפק מן ידיה כד מן חדקא קשה לצאת מידו כמו הקוצים הנסבכין כאמר: ישר ממסוכה. ישר שבהם רע ממסוכת קוצים ומסוכה כמו (ישעיה ה) הסר משוכתו: יום מצפיך · יום שאתה מצפה בו לטובה תבוא פקודתך: מבוכתם. עירבוליסון כמו (שמות יד) נבוכים הם מהומתם: (ה) אל תאמינו ברע · כי שמעו ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תחטאו ותאמרו הקב"ה אוהבינו והוא ימחול לנו: משוכבת חיקך · נשמתך היא תעיד בך: פתחי פיך · דברי פיך פתיחות פיך: (ז) ואני בה' אצפה · הנביא אומר כן: (ח) אל תשמחי אויבתי. בבל ועיר החייבת (פ"א בבל ופרס החייבת):

אבן עזרא

משפט חרמים: (ג) על · אמר לוי מריעים ושמו להם שלכנה לאבן אחת אבן וככה על הרע כפים תחת היטיב. מלת ויעבתוה מגזרת עבותים והטעם אם הגדול יאמר לדבר הות מלבו הות כמו הוות בקרבה יעבתוה השומעים והטעם יוסיפו עליהם: (ד) טובם · תואר כמו מעל פני מתו שהוא סמוך והוא פועל עומד: ישר ממסוכה · קשה יותר ממסוכת חדק והסמ"ך כשי"ן וטעם יום מצפיך הנה בא היום שמצפיך קוראי' פקדתך באה עתה תהיה מהרה: מבוכת'. מבוכה שלהם והמ"ם שב אל השר והשופט והגדול: (ה) אל · יזהיר הנביא אנשי אותו הדור אמר יפת אל תבטחו בגדול ולפי דעתי כי לנשים ידבר אל תבטחו באלוף נעוריה כי יזהיר האלוף משוכבת חיקך: (ו) כי בן מנבל אב. פועל קודם כמו ורב יעבד צעיר: (ז) ואני · דברי הנביא על לשון המשכיל או על ל' ישראל: (ח) אל. אם ישראל הלכו בגלות עוד יקומו מנפילתם אך יש עליהם לסבול בעבור כי חטאו ויודו: (ט) זעף. יריב ריבי מהגוים יוציאני:

מיכה ז

כֻּלָּם לְדָמִים יֶאֱרֹבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ יָצוּדוּ חֵרֶם׃ ג עַל־הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב הַשַּׂר שֹׁאֵל וְהַשֹּׁפֵט בַּשִּׁלּוּם וְהַגָּדוֹל דֹּבֵר הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ׃ ד טוֹבָם כְּחֵדֶק יָשָׁר מִמְּסוּכָה יוֹם מְצַפֶּיךָ פְּקֻדָּתְךָ בָאָה עַתָּה תִהְיֶה מְבוּכָתָם׃ ה אַל־תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל־תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פִּתְחֵי־פִיךָ׃ ו כִּי־בֵן מְנַבֵּל אָב בַּת קָמָה בְאִמָּהּ כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ׃ ז וַאֲנִי בַּיהוָה אֲצַפֶּה אוֹחִילָה לֵאלֹהֵי יִשְׁעִי יִשְׁמָעֵנִי אֱלֹהָי׃ ח אַל־תִּשְׂמְחִי אֹיַבְתִּי לִי כִּי נָפַלְתִּי קָמְתִּי כִּי־אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ יְהוָה אוֹר לִי׃ ט זַעַף יְהוָה אֶשָּׂא כִּי חָטָאתִי לוֹ עַד אֲשֶׁר יָרִיב רִיבִי

תרגום

לֵית כּוּלְהוֹן לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי כַּמְנִין גְּבַר יַת אֲחוּהִי מַסְרִין לִגְמִירָא׃ ג מַבְאֲשִׁין בִּידֵיהוֹן וְלָא מוֹטִיבִין שִׁלְטוֹנָא שָׁאִיל וְדַיָּנָא אֲמַר עֲבִיד לִי דְאֶשְׁלַם לָךְ וְרַבָּא מְמַלֵּיל תַּחְמוּדֵי נַפְשֵׁיהּ וְיֵ עֲלֵיהוֹן עַל דְּקִלְקְלוּתָא׃ ד טָבָא דִּבְהוֹן קָשֵׁי לְמִפַּק מִן יְדֵיהּ כַּד מִן חַדְקָא וּדְקָשִׁיט בְּהוֹן מְסִיּוּגַת סְיָג בִּישׁ יוֹם סְבוּרָךְ לְטַב עִדָּן סְעוּרַת בִּישָׁתָךְ מְטַת כְּעַן יְהֵי עֲרָבוּ לְהוֹן׃ ה לָא תְהֵימְנוּן בְּרָחִים וְלָא תִתְרַחֲצוּן בְּקָרִיב מֵאַתַּת קְיָמָךְ טַר מֵימְרֵי פּוּמָךְ׃ ו אֲרֵי בְרָא מְנַבֵּל אַבָּא בְּרַתָּא מְנַצְיָא עִם אִמַּהּ כַּלְתָא מְקִילָא בַּחֲמָתַהּ סַנְאוֹהִי דִּגְבַרָא אֱנָשֵׁי בֵיתֵיהּ׃ ז וַאֲנָא בְּמֵימְרָא דַייָ אֲבוּעַ אֲדוּץ לֶאֱלָהָא עֲבִיד פּוּרְקָנִי יְקַבֵּל צְלוֹתִי אֱלָהִי׃ ח לָא תֶחְדוּן בְּעֵיל דְּבָבוּתִי לִי דְנַפְלֵית אֲקוּם אֲרֵי יְתֵיבִית כִּדְבִקְבָלָא יְיָ יְנַהַר עֲלַי׃ ט אֲמַרֵית יְרוּשְׁלֵם לְוָט מִן קֳדָם יְיָ קַבֵּלִית אֲרֵי חָבֵית קֳדָמוֹהִי עַד דִּידִין דִּינִי וְיִתְפְּרַע עוּלְבָּנִי

השר ד' פתחין וסימנהון השר שואל והשופט בשלום, וכנגית השר חמשא, החמישי לחדש החמישי השר שמהות תיזרח · יעמד מיכאל השר: אחילה ג' ומשניין באתיהון וסימן מעי מעי אחילה · לא כן אחילה לפניך · אוחילה לאלהי ישעי. קדמא אחולה כתיב תניינא אחילה כתיב תליתא אוחילה כתיב: משפטיו י"ו בקריאה וסי' נמסר ביחזקאל סי' ש"ל:

רדק

כתב"ל: (ב) אבד חסיד. חרם · רשת כמו משטח חרמים חסים מצודים וחרמים אמר יצודו כל אחד אחיו להרגו כמו הצייד שצד העופות ברשת: (ג) על הרע כפים להטיב. הרע מקור וכן הטיב אמר יתנו דעתם על הרע אשר בכפיהם להטיבו ולחזקו וזה דרך צחות לומר לשון על הפעול לענין אחד וכן כי ייטיב אל אבי את הרע עליך וכן הטיבו חרה לך זה הלשון לחזק הענין ואמר כי בזה יחזיקו הרע בכפיהם לקחת שוחד להטות דין: השר שואל · כי לא ישאל המלך שוחד כפיו כי יתביים מזה אלא השר שואל בעבורו: והשופט בשלום. השופט ג"כ ידו עמהם ויש לו חלק בשוחד וזהו שנוס שהוא גמול כמו באו ימי השלום וכן במשקל אחר ורודף שלמונים והנה השופט מטה הדין כדי שיגמול לו המלך טובה בממון שלוקח בהטיית הדין והגדול ג"כ מי שהוא גדול בחצר המלך והוא תחת השר גם הוא דובר עם בעלי הדין לתת שוחד ויפסקו הדין כרצונו וזהו הות נפשו כלו' שברון נפשו ואבדה מן העולם כמו יעץ בהותו והות רשעים וי"ת תחמודי נפשיה · ויעבתוה. חזקוה בין כולם תוקי הטייה בשוחד שלוקחים ויעבתוה ענין חוזק כמו שהבל החזק שנקרא עבות ואחז"ל פירשו כי כל עבות מג' חוטים וכן ועבות העגלה שהיא משלש רצועות והיא החזקה וכן פירשו רז"ל עבות ג' ענין בקו אחד וכן אמר ויעבתוה לפי שהם שלשה מחזיקי העולה והטיית הדין השר והשופט והגדול: (ד) טובם כחדק · הטוב שבהם הוא כמו החדק שהוא הקוץ שהוא מכאיב כל הנוגע בו וי"ת טבא די בהון קשה למיפק מן ידיה כד מן חדקא: וישר ממסוכה · והישר שבהם הוא קשה יותר מן המסוכה שהוא גדר הכרמים שעושים מקוצים וי"ת ודקשיט בהון מסגיות סייג בישׁ: ממסוכה · בסמ"ך כמו בשי"ן מן הלא אתה שכת בעדו הנני סך את דרכך בסירים: יום מצפיך · יום נביאיו הסקר שהם מצפיך ונביאיך שהיו מבטיחים אותך על שקר עתה תראה היום ההוא אם הוא טוב ואם רע: כי הנה פקודתך באה · כלומר פקודת עונך: עתה תהיה מבוכתם · מבוכת נביאי השקר ר"ל ערבובם מן נבואתם בם בהרג: (ה) אל תאמינו ברע · בדור הזה איך אדם יכול להאמין ברעו: באלוף · בגדול ר"ל באחיו הגדול: משוכבת חיקך · גם מאשתך צריך אתה שתשמור פתחי פיך שאם תדבר רע על חבריך בפניה תגלהו: פתחי · רבים, מן פתח דבריך יאיר: (ו) כי בן מנבל אב. הבן היה לו לנשא האב ולכבדו ובדור הזה הוא משפילו ומבזהו וכן בת קמה באמה כלה בחמותה וגו' · וכל זה הספד הבכונה והמנהג: (ז) ואני בה' אצפה · דברי הנביא על לשון ישראל כמו שאמר אחריו אל תשמחי אויבתי לי ואחרי שאמר מיכה דברי הפורענות שיהיו נכונותו בדברי נחמה ואמר ואני בה' אצפה, כלומר אף על פי שאני גולה מארצי על עונותי עוד אצפה בה' שיוציאנו מן הגלות וכפל הענין במ"ש ואמר אוחילה לאלהי ישעי ישמעני אלהי · שבטחתי בו שישמעני בגלות: (ח) אל תשמחי אויבתי לי · הפשר שהיו"ד לכנוי אף על פי שהמלה מלעיל אמר אויבתי כנגד הרשעה שארך גלות ישראל ברשותה יותר מאלף שנה ותושבת כי אבדה תקות ישראל והיא שמחה לאידה ואמר כנגדה אל תשמחי לי שאת אויבת לי וכת"י לא תחדון בעלת דבבותי: כי נפלתי קמתי · אם נפלתי בגלות עוד אקום · ואמר קמתי עבר במקום עתיד כדרך הנבואות כי מה שאמר שאל יתברך שיהיה הוא קיים כאלו היה: כי אשב בחשך ה' אור לי · אם אשב בגלות בחשך כלומר בצרה גדולה שהיא נמשלת לחשך אני בוטח בה' שיהיה עדיין אור לי ויוציאני מחשך לאור: (ט) זעף ה' אשא. בגלותי אני נושא וסובל זעף ה' ומצדיק עלי את הדין: כי חטאתי לו: ואסבול עד אשר יריב ריבי עם הגוים שלחצוני: ועשה משפטי · שיקח נקמתי

תולדות אהרן

על הרע (תענית סה): טובם כחדק · עירובין קא: אל תאמינו. חגיגה טז: משוכבת חיקך · תענית יא חגיגה טז זוכר לך: מנבל אב. סוטה מט: אל תשמחי · זוכר פקודי: אור לי. (ברכות ב יומא מ):

מצודת דוד

(ג) על הרע כפים להיטיב · ר"ל יתנו דעתם על הרע אשר בכפיהם להטיבו ולחזקו: השר שואל. ר"ל בזה יחזקו את הרע כי השר שביניהם שואל השוחד בפה מלא למען יטה המשפט: והשופט בשלום · ר"ל אין כוונת השופט להוציא הדין לאמיתו אבל כל כוונתו בעבור תשלום שכרו והגדול הוא אשר בידו לכוף על קיום המשפט: דובר הות נפשו הוא · עוד הוא מבזה ומדבר שברון נפש אל מול זה שהפסו את משפטו לחייבו שלא כדין: ויעבתוה · השר והשופט והגדול שביניכם מחזקים את הרע כחבל עב: (ד) טובם · הטוב שבהם הוא כקוץ מכאיב והישר שבהם הוא קשה מן המסוכה הוא גדר העשוי ע"פ רוב מן הקוצים: יום מצפיך · לכן יום שאתה מצפה בו לטובה באה זכרון עונותיך בקבלת הגמול והנה עתה בזמן קרוב תהיה מבוכתם ובלבול דעתם לבל ידעו מה לעשות: (ה) אל תאמינו ברע. הנה בזמן הזה אל תאמינו איש ברעהו ואל תבטחו בהבטחת שר עם כי מעולם דרך השר הוא לקיים הבטחתו הנה עתה אל תבטחו בו: משוכבת חיקך · מאשתך השוכבת בחיקך שמור פתחי פיך לבל תדבר דבר שראוי להסתיר כי גם היא תגלה מצפוניך: (ו) כי בן מנבל אב · הדור פרוץ כ"כ כי הבן מדבר באביו דברי נבלה וגנות והבת קמה באמה לחרפה ולגדפה וכן כלה קמה בחמותה: אויבי איש אנשי ביתו. אף אנשי ביתו של האיש המה לו לאויבים: (ז) ואני בה' אצפה · ר"ל אבל עכ"ז אצפה בהבטחת

מצודת ציון

תלי אורב: יצודו · מלשון צידה: חרם. כמו בחרם והוא סרשת וכן משטח חרמים (יחזקאל כו): (ג) להיטיב · ענין חוזק כמו ההיטיב חרה לך (יונה ד'): הות · ענין שברון נפש וכן הות לאביו בן כסיל (משלי י"ט): ויעבתוה. ר"ל יחזקו כחבל עב: (ד) כחדק · הוא מין קוץ כמו כמשוכת חדק (שם טו): ממסוכה · הוא הגדר ועם הוא בסמ"ך וכן ויסך אלוה בעדו (איוב ג'): מצפיך · ענין תוחלת ותקוה כמו אערך לך ואצפה (תהלים ה'): פקדתך · ענין זכרון: מבוכתם. ענין בלבול הדעת כמו נבוכים הם בארץ (שמות י"ד): (ה) באלוף · ענין שררה כמו אלופי אדום (שם ט"ו): פתחי פיך. על השפתים יאמר בדרך משאלה: (ו) מנבל. ענין גנות וביזוי כמו כי נבל נבלה ידבר (ישעיה ל"ב): כלה. כן תקרא אשת הבן: בחמתה. כן תקרא אם הבעל: (ז) אצפה · ענין תקוה: אוחילה · מלשון תוחלת ותקוה כמו יחל ישראל (תהלים ק"ל): (ט) זעף · כעס וחימה: אשא · אסבול

אבן עזרא

יוציאני לאור · הטעם כי אשב בחשך ופעם תראה כאשר יאור לבי אז אבין כי צדיק השם על כל הבא עלי או תראה בצדקתו שיקח נקמתי מאויבתי : (י) ותרא . איו ה' . איה הוא : תראינה · שתהיה תרמס : (יא) יום כאשר יבא יום שהשם יבנה גדריך או ירחק חק השם שהיית נותנת : (יב) יום . ועדיך יבא . אתה · כל גוי שוכן למני אשור ועד נהר פרת ורבי ישועה אמר וים מים שמערב ארץ ישראל מחרב מפאת ים והר פלוני שהיה כולו ישוב שב כמו הר ולפי דעתי כי מלת ועד נהר מושכת אחרת ועד ים מים והר ועד ההר והנה ים מים כמו הים הקדמוני והים האחרון וכן הר דרומי אל צפוני : (יג) והיתה . ביום ההוא : מפרי מעלליה' · שהרעו לישרא' : (יד) רעה · תפלת הנביא בהיות הארץ שממה שירעה עמו בשבטו וישכנהו לבדד כיער בתוך כרמל וירעו בשן מעבר לירדן מזרחה והשבו' אמר השם לנביא : (טו) כימי צאתך · והטעם כימי צאת אבותיך מארץ מצרים : אראנו נפלאות · הטעם עמי כאשר הזכיר עמך : (טז) יראו · דברי השם

לאור ז' קמצין וסי' בלשון תרגום צוח סמיא וסבר למיפק בצפרא וקם בלילא · ופירש ויקרא אלהים לאור יום · והולכתי עורים בדרך לא ידעו · נקוה לאור והנה חשך · יוציאנו לאור אראה בצדקתו : בבקר בבקר משפטו יתן לאור . לאור יקום רוצח . מגלה עמוקות מני חשך : לבדד ג' בקריאה וסימ' חן עם לבדד ישכון ובגוים . שכני לבדד יער · לבדד לבטח תושיבני · אג"ך :

מיכה ז

וְעָשָׂה מִשְׁפָּטִי יוֹצִיאֵנִי לָאוֹר אֶרְאֶה בְּצִדְקָתוֹ׃ י וְתֵרֶא אֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בוּשָׁה הָאֹמְרָה אֵלַי אַיּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיִךְ עֵינַי תִּרְאֶינָּה בָּהּ עַתָּה תִּהְיֶה לְמִרְמָס כְּטִיט חוּצוֹת׃ יא יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרָיִךְ יוֹם הַהוּא יִרְחַק־חֹק׃ יב יוֹם הוּא וְעָדֶיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר וּלְמִנִּי מָצוֹר וְעַד־נָהָר וְיָם מִיָּם וְהַר הָהָר׃ יג וְהָיְתָה הָאָרֶץ לִשְׁמָמָה עַל־יֹשְׁבֶיהָ מִפְּרִי מַעַלְלֵיהֶם׃ יד רְעֵה עַמְּךָ בְשִׁבְטֶךָ צֹאן נַחֲלָתֶךָ שֹׁכְנִי לְבָדָד יַעַר בְּתוֹךְ כַּרְמֶל יִרְעוּ בָשָׁן וְגִלְעָד כִּימֵי עוֹלָם׃ טו כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת׃ טז יִרְאוּ גוֹיִם וְיֵבֹשׁוּ מִכֹּל גְּבוּרָתָם

תרגום

יפקינני לנהור אחזי בזכותיה׃ י ותחזי בעיל דבבותי ותחפינה בהתא דהוות אמרה לי אן דאתפריקתא במימרא דיי אלהך עיני יחזין במפלתהון כען תהי לדיש כטין שוקין׃ יא בעדנא ההיא יתבנין כנשתא דישראל בעדנא ההיא יתבטלן גזירת עממיא׃ יב בעדנא ההיא יתכנשון גלותא דמן אתור וקרוי תוקפא ודמן חורמיני רבתא וקרוי צירא ועד פרת וימא מערבא וטורי טורא׃ יג ותהי ארעא לצדו על יתבהא מפרי עובדיהון׃ יד פרנס עמך במימרך עמא דאחסנתך בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ישרון בלחודיהון דהוו צדן כחורשא יתיתבון בכרמלא ויתפרנסון בארעא מתנן וגלעד כיומי עלמין׃ טו כיומי מפקתהון מארעא דמצרים אחזינון פרישן׃ טז יחזון עממיא ויבהתון מכל גבורתהון ישוון

רשי

(יא) יום לבנות גדריך . מוסב על האומרה אלי ועוד היא אומרת אלי יום לבנות גדריך שאת מצפה לו אותו היום ירחק חוקו זמנו יאריך ולא יבא לעולם : (יב) יום הוא ועדיך יבא · הנביא אומר אותו היום שאתם מלעיגים עליו לאמר בטל והלך לו יום ההוא סמוך וגזור ולא בטל עדיך יבא בבל להחריבך : למני אשור · אשר הוא ראש למרעתנו : ועדי מצור · כלומר ועד עדי מצור ויונתן תרגם ודמן חורמיני רבתא : וים מים . והיושבים על ים האחרון אשר הוא במערב : והר ההר . כמו ויושבי ההר ויונתן לא כן תרגם : יום לבנות גדריך . הנביא מבשרו לישראל שיש יום כמוס ומוכן לבנות גדרות חרבותיכן יום ההוא ירחק ויבטל מעליכם חק גזירות הבבליים והפרסיים : יום הוא ועדיך יבא . בעידנא ההיא יתכנשון גלוותא דישראל דמן אתור וגו' : (יג) והיתה הארץ · ארץ הבבליים והפרסיי' : (יד) שוכני לבדד . שיהא שוכן בטח בדד : יער בתוך כרמל · ת"י דהוי נדין בתורשא יתיסבון ככרמלא אותן שהיו שוממים כיערות ישכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב ויש לפרש שוכני לבדד ביערים לא יראו מחיות

תולדות אהרן ירעו בשן . פסחים סח : כימי צאתך זוהר לך :

רדק

נקמתי מהם : כצדקתו . שיעשה לי עוד צדקה · ות"י אמרת ירושלם לגוים מן קדם ה' קבילית : (י) ותרא אויבתי · כמו שפירש' למעלה · וכן ת"י : ותרא. מלרע כמו ירא פרעה תרא אשקלון : אויבתי · מלעיל בשני ספרים כמו הראשון אמר אויבתי שתראה שיוציאני האל יתברך לאור יהיה לה בשת ממה שהיתה אומרת לי בגלות איה ה' אלהיך · עיני תראינה בה · הנו"ן דגושה שלא כמנהג אא"כ תהיה נו"ן ה"א הפעולה אמר עיני תראה באויבתי כתאבי ורצוני כי עתה בבא לי הגאולה תהיה למרמס כטיט חוצות ובאויבי ראתה עיני : (יא) יום לבנות גדריך · אמר כנגד האויבת יום שתשבת לבנות גדריך בבית ישראל כשתבוא עם גוג ומגוג בא"י יום ההוא ירחק חק היום ההוא יהיה לך לשפוך וירחיק חקך שהיה לך באומות וביש' והיית מושלת עליהם והמפרשים פירשו הפסוק כנגד ישראל וכן ת"י בעדנא ההיא יתבנון כנשתא דישראל וגו' : (יב) יום הוא ועדיך יבא . אותו יום תשועת ישראל יום הוא לה' ועדיך יבא האויב להשחיתך : למני אשור ועדי מצור . זכר אשור שגלו שם ישראל תחלה . למני · כמו למן כמו מני אפרים ; עדי מצור · כמו עדי מבצר כלומר שלא ימלטו מפני חזקה וכן ותבן צר מצור לה והדומים לו רבים ; ולמני מצור · ומן עדי המצור ועד הנהר זהו נהר פרת כי פרת הוא גבול א"י ומשם והלך ארץ העמים : וים מים · ועד שזכר עומד במקום שנים כ"ל ועד ים שהוא מצור מערב : והר ההר · ועד הר ההר והוא הר ההר שמת שם אהרן והוא אחד מגבולי א"י כמו שאמר מהר ההר תתאו לבא חמת וזכרו כחולם והנה בפתח ואחד הוא כ"ל יתאריכו ארץ אויביהם שהוא סביבות גבול א"י שהיו להם שכנים רעים והרעו לישראל בכל כחם , ויש מפרשים ולמני מצור כמו מצרים וכן דללו וחרבו יאורי מצור כל יאורי מצור כמו מצרים וי"ת בעדנא ההיא יתכנשון גלוותא דמן אתור וגו' תרגם ולמני הורמיני וכן תרגם מני אשכח מני טורי הורמיני : (יג) והיתה הארץ · ארץ העמים · על יושביה כמו עם יושביה וכן ויבואו האנשים על הנשים והדומים להם ; מפרי מעלליהם · שהרעו לישראל · (יד) רעה עמך · בשבטך . אמר הנביא כנגד האל ית' שיוציא ישראל מהגלות וירעה בשבטו כמו שהרועה ירעה צאנו וינהג לאטם בשבטו : שכני לבדד · כמו שוכן וכן היושבי בשמים והדומים לו לבדד שיהיה לבדו בארצו ואין עם אחר אתו : יער בתוך כרמל · ישכנו ביער כמו בתוך הכרמל כי כרמל הוא מקום ישוב שדות וכרמים ואילנות ואמר כי אז ישכנו לבטח ביער שהוא מקום חיות ולא יפחדו מהם כמו שהאדם שוכן בתוך כרמל וכן אמר וישכנו ביערים : ירעו בשן וגלעד · שהוא מעבר לירדן והיא ארץ מקנה שמנה וטוב ירעוה כימי עולם : (טו) כימי צאתך · עונה האל ית' לנביא אמור להם כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וטעם צאתך שיצאו אבותיהם כאלו יצאו הם : (טז) יראו גוים · הגוים שיאספו על ירושלם עם גוג ומגוג יראו הנפלאות ויבושו מכל גבורתם שבטחו על גבורתם לבא על ירושלם : ישימו יד על פה · שלא יהיה להם מענה : אזנים תחרשנה · שיהיו מבוהלים מהם שישמעו

מצודת ציון

אשכול : (י) למרמס · ענין דריסה ברגל : חוצות · שווקים : (יא) גדריך . מלשון גדר וכותל : חק · ענין דבר קבוע : (יב) ועדיך · אליך כמו תגע עדיך (איוב ד') : למני · כמו למן והיו"ד נוספת וכן מני אפרים (שופטים ה') : מצור · ענין מבצר : (יג) על יושביה · עם יושביה : (יד) רעה · ענין הנהגה : שוכני · היו"ד יתירה : לבדד · יחידי כמו לבדד לבטח תושיבני (תהלים ד') : כרמל . כן

מצודת דוד

ה' ואקוה לאלהי ישעי אשר ישמעני אלהי בקראי אליו מצרתי : (ח) אל תשמחי · לכן אל תשמחי אויבתי עלי לחשוב שלא אוסיף לקום כי פעמים רבות נפלתי ואח"ז קמתי וכן עתה בגלות הזה עם כי אשב בחושך ה' יאיר לי : (ט) זעף ה' אשא : הן עתה אני סובל זעף ה' כי חטאתי לו וכן אסבול עד אשר ישלים לריב עמדי הריב הראוי לי בגמול החטא ויכלה לעשות בי משפט הראוי לי ואח"ז יוציאני לאור ואראה בצדקתו שיעשה לי ולא לעולם יריב : (י) ותרא · וכאשר תראה אויבתי במרבית הצדקה שנעשה לי תהיה מכוסה בבושה אשר אמרה אלי בזמן הגלות איו ה' מדוע לא יגאלך : עיני תראינה בה וגו' · מה שחפצה לראות מן הנקם כי אז תהיה למרמס הרגל כטיט שמושלך בחוצות : (יא) יום לבנות . ר"ל יבוא יום לבנות גדרי חרבותיך וביום ההוא ירחק ממך חוק הבבליים אשר הטילו עליך מאז חוק המס והשעבוד : (יב) יום הוא · ר"ל אז יאיר לך הזמן כאור היום : ועדיך יבוא · כל העכו"ם יבואו אליך ירושלים להיות סרים למשמעתך : למני אשור · מן אשור ואף מערי המבצר שבה כי לא יתחזקו במשגב המבצר : ולמני מצור . מן ערי המבצר ועד נהר הוא נהר פרת העומד בגבול א"י ומשם והלאה הוא ארץ העמים : וים , מלת ועד משמשת בשתים כאילו אמר ועד ים מים ר"ל מקצה המערב ועד ים המערבי שהוא גבול א"י : והר ההר · ר"ל מקצה העולם ועד הר ההר העומד בגבול א"י כמ"ש תתאו לכם הר ההר (במדבר לד) : (יג) והיתה הארץ . ארץ הכשדים תהפך לשממה עם יושב בה מגמול מעשיהם מה שהרעו לישראל : (יד) רעה עמך · חזר הנביא להתפלל לה' ואמר אתה ה' רעה והנהג את עמך בשבטך ולפי שהמשילו לרועה אמר לשון הנופל ברועה שמנהיג את הצאן ע"י השבט שבידו : צאן נחלתך . ישראל שהם צאן נחלתך שהנחלתו לך לעם יהיה שוכן לבדד ר"ל בטח כי המתפחדים ישכנו יחד למען איש אחיו יעזורו ולא כן השוכן בטח : יער בתוך כרמל · ר"ל ישכון בטח ביער שהוא מקום חיות רעות כמו בתוך הכרמל שהוא מקום מלוי שם מרבית אנשים ולא ילכו שם החיות וכענין שנאמר וישנו ביערים (יחזקאל לד) : ירעו בשן וגלעד · יהיו רועים בבשן ובגלעד במרעה שמן כמו בימי עולם הוא ימי משה שנחלו אז הארץ ההיא ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה : (טו) כימי צאתך וגו' · כאלו הקב"ה משיבו לאמר שמעתי את תפלתך וגם אעשה וכמו ימי צאתך מארץ מצרים כן אראנו נפלאות : (טז) מכל גבורתם . שלא עמדה להם להתחזק על ישראל : ישימו יד וגו' . ר"ל לא יוכלו לדבר מרוב התמהון : אזניהם תחרשנה : ר"ל לא יאבו לשמוע מרבים הצלחת ישראל [illegible]

יָשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה׃ יז יְלַחֲכוּ עָפָר כַּנָּחָשׁ כְּזֹחֲלֵי אֶרֶץ יִרְגְּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִפְחָדוּ וְיִרְאוּ מִמֶּךָּ׃ יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֺן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאותָם׃ כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

א א מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקֹשִׁי׃ ב אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְהוָה נֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה נֹקֵם יְהוָה לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו׃

ידיהון על פומהון ואודניהון יתחרשן : יז ישתטחון על אפיהון על ארעא כחויא כזחלי עפרא יזועון מבירניתיהון מן קדם יי אלהנא יתברון וידחלון מן קדמך : יח לית בר מנך את הוא אלהא שביק לעוין ומעבר על חובין לשארא דאחסנתיה לא מוריך לעלמין רוגזיה ארי רעי לאיטבא הוא : יט יתוב מימרי לרחמא עלנא ויכבוש על חובנא ברחמתיה וירמי לעומקי ימא כל חטאי ישראל : כ תתיהיב קושטיה דיעקב לבנוהי כמא דקימתא ליה בביתאל טבות אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק דאתעקד על גבי מדבחא קדמך תתעביד עמנא טבון דקימתא לאבהתנא מיומי קדם :

א מטל כס דלוט לאשקאה ית נינוה מלקדמין אתנבי עלה יונה בר אמתי נביא דמגת חפר ותבת מחובהא וכדו דאוסיפת למחטי תב ואתנבי עלה נחום מבית קושי כמא דכתיב בספרא הדין : ב אלהא דין ופורען יי מתפרע יי וסגי חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרע מסנאי עמיה וברגז חסין מבעלי דבבוהי :

רשי

שחיות השדה כבתוך כרמל . (יז) כזוחלי ארץ . הם נחשים הזוחלי' על גחונם כעפר הארץ : ירגזו ממסגרותיהם . יחרדו מרוב דוחק איסוריהם ומסגר כלאם : (כ) תתן אמת ליעקב . ת"י תתיהב קושטיה דיעקב לבנוהי כמה דקיימתא ליה בבית אל טבות אברהם לזרעיה בתרוהי כמה דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק תן לנו באמת אשר הבטחת ליעקב האמת לנו דבריך אשר הבטחת ליעקב כי לא אעזבך (בראשית כח) : חסד לאברהם . שכל חסד אשר לאברהם אשר צוה לבניו לשמור דרך ה' לעשו' צדקה ומשפט ולכך לא נאמר וחסד אלא חסד האמת שהאמת לנו את הבטחת יעקב היא תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם : אשר נשבעת . בעקידתו של יצחק בי נשבעתי נאם ה' יען אשר עשית וגומר :

(א) משא נינוה . ת"י מטל כס דלווט לאשקאה ית נינוה : ספר חזון נחום . חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פי' ספר חזון כבר נכתב עליה והוא נבואת יונה בן אמיתי ועתה חזר ונתנבא עלי' נחום האלקושי את המשא הזה אלקש היה שם עירו וכן ת"י מלקדמין אתנבי עלה יונה בר אמתי ותבת מחובהא וכדו דאוסיפת למיחטי הב ואיתנבי עלה נחום דמבית אלקוש : (ב) אל קנוא ונוקם ה' . על זרעו של סנחריב נתנבא נחום ובימי מנשה כמו שמצינו בסדר

אבן עזרא

השם אז יהיה כן : (יז) ילחכו . להשתחות לישראל : כזוחלי . הרמשים שיפחדו בני אדם מהם כדרך האמים מגזרת זחלתי ואירא : ממסגרותיהם . הם ארמוניהם : (יח) מי . אז יאמרו הגוים או ידבר על לשון אנשי הגלות המבקשים ה' לסלוח להם אין אל שיעשה טוב לנחלתו כמוך : (יט) ישוב . מלת הוא חסרת אחרת והוא ישוב ירחמנו ופעם יכבוש הסוף דברי עונות גברו מני שלא ימשלו בנו עוד ומ"ם חטאתם שבה אל שארית נחלתו והוא הזכיר עון ופשע וחטאת : (כ) תתן . יעקב הוא אבינו לכולנו לבדנו כי לא יתערבו גוים אחרים עמנו על כן כתוב אלהי ישראל אבינו לכולנו ולא הזכיר יצחק כי גם הוא אבי אדום ובעבור כי אברהם החל לקרא בשם השם הפך אבותיו הקרובים אליו והשם כרת עמנו ברית בתחלה ע"כ הזכיר לאברהם ולא הולך להזכיר יצחק והטעם תתן האמת ליעקב ומה היא אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם :

(א) ספר חזון . כי דבק הוא אע"פ שהוא תביר : משא נבואה מה שנשא השם על נינוה . לא ידענו דורו של זה הנביא ויתכן היותו האלקושי מתיחס אל שם העיר או אל שם אחד מאבותיו נבואתו על מפלת נינוה ביד נבוכד נצר : (ב) אל . הזכיר אל שירא' שהו ופע' קנא כמו ויקנא ה' לעמו

ויראו ה' רפין ד' מ"ל ואחד חסר וסימ' ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם . ויראו ממערב את שם ה' ילחכו עפר כנחש . יברכנו אלהים וייראו אתו . וייראו גוים את שם ה' . נחש חסר : קנוא ד' ב' מ"ל וב' חסר וסי' קנוא קנאתי לה' . וחברו חסר . אל קנוא הוא לא ישא לפשעכ' רסוף

תולדות אהרן אל כמוך . עקרים מ"ד פל"ח זוהר פרשת נשא (קידושין סא) : נשא עון . ר"ה יז מגלה כח : ישוב ירחמנו . ר"ה יז זוהר ויקרא :

רדק

שישמעו מטוב ישראל הרחוקי' מארצם: (יז) ילחכו עפר כנחש . עפר רגלי ישראל ילחכו כמו הנחש ההולך על גחונו שלוחך עפר שהוא מאכלו : כזוחלי ארץ. כפל הענין במ"ש כי הנחשי' זוחלי ארץ הם שהולכים על בטנם או פי' שאר המינים שהם זוחלי ארץ כתולעים וכיוצא בהם כן ישתחוו לפני ישראל : ירגזו ממסגרותיהם . אותם שיסגרו בעריהם מפחד ישראל הם ירגזו : אל ה' אלהינו יפחדו . כי ידעו כי אין זולתו : ויראו ממך . כנגד ישראל יראו חסר יו"ד פ"א הפעל וויו"ד האיתן נמשכת בנע"א : (יח) מי אל כמוך . דברי הנביא כנגד האל ית' : לשארית נחלתו . לאותם שישארו בבוא הגואל : לא החזיק לעד אפו . אע"פ שהיו חייבים שלא יצאו מהגלות לרוע מעשיהם שעשו לא יפנה לעד אל מעשיהם : כי חפץ חסד הוא . כמ"ש בתורה ורב חסד וחסדו יגבר על חטאיהם כשיגיע זמן הגאולה : ישוב . אמר ישוב ירחמנו ואמר ותשליך כן דרך המקרא במקומות רבים לנכח ושלא לנכח בפסוק אחד וכן אמר עונותינו ואמר חטאתם יכבוש כאדם שכובש דבר תחת רגליו שלא יראה וזהו שאמר ותשליך במצולות ים : נושא . כאדם שמסלק דבר ממקומו : במצולות . בשורק הצד"י והמצולה הוא עומק הים : (כ) תתן אמת ליעקב . החסד הוא לאברהם שנתן לו בחסדו שארץ ולבניו אחריו ובניו הם בני יעקב והאמת הוא ליעקב כי אחר שנתנה לאברהם ולבניו האמת הוא לקיים המתנה ולבניו כי הוא אלהי האמתי ולא ישוב דבריו שטוב אחור : אשר נשבעת לאבותינו . כלל שלשת האבות אברהם יצחק ויעקב כי לשלשתם נשבע :

(א) משא נינוה ספר חזון נחום האלקושי . זאת הנבואה נאמרה על נינוה ונינוה היתה למלך אשור כמו שכתוב מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ומלך אשור הרע לישראל והגלה אותם מארצם והקב"ה נקם נקמתם על ידי נבוכד נצר שהחריב מלכות אשור ואמרו רז"ל שנה ראשונה שמלך נבוכד נצר כבש את נינוה שנייה כבש את יהויקים ונחום זה הנביא לא אמר הכתוב באיזה דור נתנבא וקרא אלקשי מתיחס אל עירו או אל אבותיו ובסדר עולם יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה כשר מנשה לא נקראו על שמו ות"י חזון נקודה בשוא ופתח כי הוא סמוך כמו חזון ישעיהו וי"ת מטל כס דילוט וגו' : (ב) אל קנא ונוקם ה' . מקנא הוא בעבור עמו . כמו שאמר ויקנא ה' לעמו כי רואה אותם בצרה גדולה בגלותם : ונוקם . שיקח נקמות מאת מלך אשור ומזרעו כי אע"פ

מצודת דוד

שהיא להם לעגמת נפש וכאלו תחרשנה אזניהם לבל יוכלו לשמוע : (יז) ילחכו עפר כנחש . ר"ל אפים ארץ ישתחוו לישראל ויהיה נראה כאלו מלחכים עפר רגליהם כנחש הזה שמלחך את העפר כי זהו לחמו : כזוחלי ארץ . הם הנחשים ההולכים על גחון ונראים כזוחלים וכפל הדבר במ"ש : ירגזו ממסגרותיהם . יחרדו ממה שסגרו את ישראל בבתי כלאים עוד משלו בהם כי ידאגו מן הנקם : אל ה' וגו' . יפחדו את ה' וגם יראו ממך אתה ישראל : (יח) מי אל כמוך . חזר הנביא לשבח לה' על ייעוד הטובה ואמר מי אל כמוך נושא עון וגומר כאומר הנה משורת הדין אין אנו ראויים לכל הטובה ההיא כי אנו מלאי עון אבל מי הוא אל כמוך המוחל את העון : ועובר על פשע . ר"ל אינו עומד על הפשע להשגיח בו לשלם עליו גמול אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאלו לא יראהו : לשארית נחלתו . לאותם שנשארו מחבלי משיח : לא החזיק וגומר . אף כשהוא כועס אינו אוחז אפו עד עולם כי הוא חפץ חסד ולכן יתרצה על הכעס : (יט) ישוב ירחמנו . כאשר מאז : יכבוש . יתפוש בחזקה את עונותינו למען לא יהיו נפרעין מאתנו גמול העונש : ותשליך וגו' . ר"ל לא תזכור לענוש עליהם כאלו השלכתם בעומק הים שאינם נראים : (כ) תתן וגו' . ר"ל האמת לנו דברך אשר הבטחת ליעקב כמ"ש ופרצת ימה וקדמה וגו' (בראשית כח) : חסד לאברהם . ר"ל היא תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם וכאשר נשבעת לאבותינו מימי קדם בעקידתו של יצחק כמ"ש בי נשבעתי וגו' וירש זרעך את שער אויביו (שם כב) :

א (א) משא נינוה . הנבואה הזאת נאמרה על נינוה הוא ראש ממלכת אשור : ספר וגומר . וזהו ספר נבואה של נחום האלקושי הוא היה המתנבא על נינוה . ואמר (ב) אל קנוא וגו' . ה' הוא אל זועם ונוקם וכפל עוד

מצודת ציון

כן יקרא מקום שדות וכרמים : (טז) תחרשנה . מלשון חרש שאינו שומע : (יז) ילחכו . ענין לקיקה בלשון כמו ועפר רגליך ילחכו (ישעיה מ"ט) : כזוחלי . ענין גרירה והולכה בארץ ובדרז"ל כל הימים מטהרים בזוחלין (שבת ס"ה) ויקרא הנחש כן לפי שאין לו רגלים והלוכו נראה כזוחל ונגרר וכן חמת זוחלי עפר : (דברים ל"ב) : ירגזו . ענין חרדה : ממסגרותיהם . מל' סגירה : אל ה' . את ה' : (יח) נושא . ענין מחילה כמו נשאת עון עמך (תהלים פ"ה) : החזיק . ענין אחיזה : (יט) יכבוש . ענין תפיסה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה ל"ד) : במצלות . ענין עומק כמו ואת רודפיהם השלכת במצולות (נחמיה ט') :

(א) האלקושי שם עיר אלקוש : (ב) קנוא . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : ונוטר . ענין שמירת איבה כמו לא תקום ולא תטור (ויקרא יט) :

כסופס

ג יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־כֹּחַ וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה יְהוָה בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו: ד גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל: ה הָרִים רָעֲשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהַגְּבָעוֹת הִתְמֹגָגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ: ו לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי יָקוּם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ: ז טוֹב יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ: ח וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כָּלָה

ג יי מרחיק רגז וסגי חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרעא וסלח לדתיבין לאוריתא ולדלא תיבין לא מזכי יי בעלעולא וברוח מדבר ועננא אמיטתא כביש קדמוהי: ד דנזיף בימא ומיבש ליה וכל נהרותא מחריב צדי מתנן וכרמלא ואילני לבנן נתרו: ה טוריא זעו מן קדמוהי ורמתא אתפרקא וחרובת ארעא מן קדמוהי ותבל וכל דיתבין בה: ו כד אתגלי ברחמתא למתן אוריתא לעמיה בזעזע עלמא מן קדמוהי בכן כד אתגלי ברגז לאתפרעא מסנאי עמיה קדם פורענותיה מן יקום ומן יסובר באבאשות רוגזיה רוגזיה כאשתא ממסי וטינריא אתפרקן מן קדמוהי: ז טב יי לישראל לאסתמכא עלוהי ביום עקא וגלי קדמוהי דרחיצין על מימריה: ח וברגיז חסין ובחימא תקיפא גמירא

אבן עזרא

לעמו כי מלך אשור השחית ישראל: קנוא. שם התאר כמו קנא ונוקם שיקח נקמה ופירוש כי הוא נוקם לצריו לא לאחרים וטעם נוקם ה' ובעל חמה שיהיה נודע בעולם: (ג) ה'. הטעם אמת שהוא ארך אפים: וגדל כח. הטעם כפול דרך משל לאדם שיש לו כח גדול אז ימשול בכעסו וכן הוא כתוב בתורה ועתה יגדל נא כח ה' וכתוב אחריו ה' ארך אפים ואע"פ שיאריך לרשעים לא ינקה אותם· וטעם בסופה משל למהירות כרוח סערה· וענן אבק רגליו דרך משל למרוצת העננים והטעם על הגזירות הבאות מהשמי' במהר' שהם למעלה מהעננים: (ד) גוער. ויבשהו· חסר יו"ד שלא להתחברות שנים יודי"ן והוא מהבנין הכבד הדגוש שיבש גרם כי כאשר יאמר מן יאבד ויאבדם ככה היה ראוי שיאמר ויבשהו רק לא תהיה נאה להתחבר שנים יודי"ן ועתה יספר כח השם בים וביבשה שאין מי שיכול לפניו וטעם אמלל בשן בעבור וכל הנהרו' החריב ודבר זה שהחריב הנהרות בעבור יבשת הגש' מעל הארץ דבר זה גרם אמלל בשן וכרמל מכל פרי תבואה: (ה) הרים. אמר ר' מרינוס ותשא הארץ מפניו אימה כמו נשאתי אימיך אפונה והנכון בעיני ותשא משאת שרפה שנשרפה הארץ וכו' וישאם דוד ואנשיו והטעם וישרפם והטעם בעבור שאמר בתחילה ובעל חמה שמשרף הארץ בחמו מרוב חמתו בערה בו והעד: (ו) לפני זעמו מי יעמוד. וכל זה יספר הרי אף השם על נינוה: (ז) טוב. הטעם כל שונאיו ישמיד בחרון אפו כאשר חמתו נתכה כאשר יתאנף בהם ויביא עליה' צרות וימלטו הירואים וזהו למעוז כמו מגדל עוז ותוסי בו דבק למעוז והוסיף מלת ויודע כי הוא לבדו יודע תעלומות לב ומכיר החוסים בו: (ח) ובשטף· נחל שוטף: כלה יעשה· לא מעט מעט: ואויביו. המחשך ירדף

רשי

בסדר עולם אל קנא ונוקם ה' מאז שנפרע לישראל מאויביהם וגם עדיין שהוא נוקם הוא ובעל חימה ועתיד הוא להיות נוקם לצריו שהחריבו את ארצו והגלו את עמו ונוטר הוא את איבתו לבבליים ר"ש אומר ג' נקימות הללו כנגד ג' גליות שהגלה שנחריב את ישראל כמו ששנינו בסדר עולם: (ג) ה' ארך אפים וגדל כח· גדל כח הוא והיכולת בידו להנקם ואשר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקה: ה' בסופה ובסערה דרכו· הם שלוחיו להפרע מהבבליים שנא' במצרים (שמות יד) ברוח קדים עזה ובדור המבול (איוב ד) מנשמת אלוה יאבדו בצור נאמר (יחזקאל כז) רוח קדים שברך: וענן אבק רגליו. גם הוא דרך נקמתו (שמות יד) וישקף אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן (יחזקאל ל) היא ענן יכסנה: (ד) גוער בים. כמשמעו ודוגמא הוא כלפי העכו"ם שנמשלו למים כענין שנאמר (ישעיה יז) לאומים כשאון מים כבירים ישאון: וכל הנהרות החריב. כאן ניבא שעתיד הקב"ה להמליך את נבוכדנצר (ירמיה כה) בימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרב: אומלל בשן וכרמל· מושבות הקוצים: ופרח לבנון אומלל. חכמי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה בבהמ"ק שהיו של זהב וכיון שנכנסו בבליים להיכל יבשו: (ה) הרים רעשו ממנו. המלכים והשרים מהכשדי' יפחדו מגזירתו: ותשא הארץ· תשאת עשן: (ו) נתכה· הגיע לארץ כמו (שמות ט) ומטר לא נתך ארצה: נתצו ממנו· מאימתו: (ז) טוב ה' למעוז· ואף בשעה שהוא נפרע מאויביו לא זזו רחמיו מלהשפיע ליראיו ולא כמדת בשר ודם שכשהוא עסוק בזו אינו פנוי בזו כענין שנא' (שם טו) ה' איש מלחמ' ה' שמו כמו שהוא במכילתין: ויודע· את צרכי חוסי בו: (ח) ובשטף עובר. ובחמה שוטפת: כלה יעשה מקומה

יהושע. אל קנוא ונוקם ה' ב' בתרא מ"ל: תתמגגו ג' חסר בלישנא וסימן והגבעות התמגגו· ברביבים תמגגנה צמחה ותמגגני תשועה: יעמוד ג' מ"ל בקריאה וסימ' לפני זעמו מי יעמוד ומי· ויברח כצל ולא יעמוד· רוח והצלה יעמוד ליהודים. ויודע ג' בקריאה וחסר וסימ' בסדר בלק:

תולדות אהרן וענן· חולין נח: גוער בים· חגיגה יב: ופרח לבנון· יומא כא לט (יומא מא): לפני זעמו· עכו"ם יד: טוב ה'. זוהר ויצא:

רדק

אע"פ שברצון האל ית' הגלה כמו שאמר הוי אשור שבט אפי הוא הוסיף להרע יותר מן הראוי כמו שאמר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה: נוקם ה' וגו'. כפל הענין לחזק וי"מ כי זכר ג' נקמות כנגד ג' גליות שהגלה מלך אשור את ישראל וצריו ואויביו הם מלכי אשור במקום הזה וכן עשה לכל צרי ישראל כמו שעשה למלך מצרים ולמלך בבל ולאחר המריעים לישראל ואויבי ישראל הם אויבי האל וצריו: ונוטר· כמו שומר ר"ל אע"פ שאינו לוקח נקמתו מאויביו מיד שומר הוא העון להם עד זמן שיקח נקמתו מהם או מבניהם קנא תאר כמו כי ה' קנא שמו אלא שהם שני משקלים: (ג) יהוה ארך אפים. כך היה מדתו שמאריך כעסו לרשעים: וגדול כח· גדול כח הוא לסבול כעסו שלא ינקם מיד וכן אמר משה רבינו עליו השלום יגדל נא כח ה' ואמר אחריו ה' ארך אפים גדול כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף הדל"ת מפני סמיכותו על מלה מלעיל: ונקה לא ינקה· אע"פ שמאריך אפו לרשעים כמו שהאריך למלכי אשור ולסוף לקח נקמתו מהם: ה' בסופה ובסערה דרכו· כשבא על אויביו להשחיתם קל מהרה ברגע יבא כמו שבא הסופה והסערה: וענן אבק רגליו· ענינו ענין חשך כמו ויהי הענן והחשך א"ק רגליו הגזרות הבאות מאתו על האויבים הם להם לחושך ואפלה והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים: (ד) גוער בים ויבשהו· ואיך לא יעשה במלכי אשור כרצונו והנה הוא גוער בים שהיא בריאה עצומה בבריאות הארץ וכשירצה יושיבנו יבשה כמו שעשה בים סוף ואמר בו לשון גערה כאדון הגוער בעבדו וכן אמר ויגער בים סוף ויחרב והנה יספר הטבע והמנהג כל שכן שישליט אומה באומה להשחיתה שאין בזה הפך טבע והמנהג: וכל הנהרות החריב. ואם בים כחו ויכלתו להפך טבעו כל שכן בנהרות שאינם עצומים כמו הים ויחריב אותם ויעשם יבשה כשירצה בהפך הטבע כמו שעשה בירדן ובלא הפך טבע כאשר יעצור השמים ולא יהיה מטר וייבשו הנהרות: אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל. ואז בעצירת המטר אמלל מקום המרעה ולא יהיה עשב ודשא וכל ירק וכן פרחי עצי הלבנון ייבשו· ואע"פ שפי' הפסוק כמשמעו הנה הוא משל על מלכי האומות ועל המון העמים ויבשהו הן הדגוש משפטו וייבשהו בהכנעת שני יודי"ן ומפני כובד התנועה הפילו יו"ד הפרע והטילו תנועתה על יו"ד האיתן ואאז"ל כתב כי הוא מבנין הפעיל משפטו וייבשהו: (ה) הרים. אפי' ההרים שהם העמודים שביסוד העפר רעשו ממנו כשירצה ירעשו ויפלו וזהו כשיהיה רעש הארץ וככל ברצונו: התמוגגו. נמסו: ותשא הארץ· ותשרף כמו וישאם דוד ואנשיו אלא שזה פעל עומד וטעמו תרגם הארץ כמו שאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' כאלו היה שרופה שלא יעלה בה כל עשב או שתהיה ממש כסדום ועמורה: (ו) לפני זעמו· מבואר הוא כאשר לפניו: חמתו נתכה כאש. והאש אינה נתכת אבל היא מתכת אלא פי' חמתו נתכת על אויביו כדבר הנתך מפני האש וכן ת"י ועוד נוכל לפרש נתכה כאש תחרון ור"ל את הברקים שהיא נתכת ורצה מלמעלה למטה ברגע וכן אמר כברקים ירוצצו ואמר בדרך משל על חמת האל הנתכת על אויביו ויפלה חציו ויפילם ברק ויהמם או פירושו כמו הפוך חמתו כאש שהיא כאש נתכת על אויביו והצורים נתצו ממנו כמשמעו או הוא דרך משל כמו שפירשנו: (ז) טוב ה'· טעם הפסוק נמשך עד סופו ר"ל ישראל שהם חוסים

ט

מצודת ציון

(ג) בסופה· כן יקרא רוח החזק: ובשערה· כמו בסערה בסמ"ך וגם הוא רוח חזק: אבק· עפר דק: (ד) גוער· ענין צעקת נזיפה: החריב· ענין יבוש כמו חרבו המים (בראשית ח): אמלל· ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו): לבנון. שם יער: (ה) התמוגגו· מל' המגה והמסה: ותשא· ענין שרפה כמו שאו משאת (ירמיה ו): (ו) נתכה· ענין התכה ושפיכה כמו פתך חמתי (שם מד): והצורים. מל' צור וסלע: נתצו· מל' נתיצה ושבירה: (ז) למעוז· ענין חוזק: חוסי· ענין בטחון: (ח) ובשטף· ענין מרוצת המים כמו כנחל שוטף (שם מז):

סירים

מצודת דוד

ואמר נוקם ה' וגו': נוקם ה' לצריו· ר"ל רק לצריו הוא נוקם ונוטר איבה לאויביו הם הבבליים אבל לא כן לישראל עמו: (ג) ה' ארך אפים· ר"ל כן אמת שה' מאריך אף ואינו ממהר לפרוע גמול הרשע עם כי הוא גדול כח ובידו להפרע בכל זמן: ונקה לא ינקה· אבל הוא אינו מנקה לגמרי על הרשע מכל וכל: בסופה ובסערה דרכו· הלוכו הוא ברוח סופה וסערה ר"ל כשבא לענוש העכו"ם מביא רוח סופה וסערה להניעם ולכלותם מהר: וענן אבק רגליו· ר"ל הגזירות הבאות מהכתו אל העכו"ם הם לו לחושך ואפלה כענן והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים: (ד) גוער בים וגומר· הוא משל על כריתת השרים מגדולם: אמלל בשן וגו'· הם מקומות מרעה השמן והוא משל על אבדן בעלי העושר: ופרח וגומר· ר"ל יכלה הלוחמים: (ה) הרים רעשו. מפחדו ירעשו ההרים וימסו הגבעות גם הוא משל על שרי נינוה וכפל הדבר במ"ש: ותשא הארץ מפניו· הארץ תשרף מפני אש חמתו והוא משל על גודל הרעדה והכליון: ותבל. הוא החלק מן הארץ המיושבת מבני אדם: (ו) מי יעמוד· מי יוכל להתקיים לפני זעמו: ומי יקום וגו'· כפל הדבר במ"ש: נתכה כאש· היא נשפכת לכלות ולהאביד כאש השולך ושורף: והצורים הסלעים

יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֶּף־חֹשֶׁךְ׃ ט מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא עֹשֶׂה לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה׃ י כִּי עַד־סִירִים סְבֻכִים וּכְסָבְאָם סְבוּאִים אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא׃ יא מִמֵּךְ יָצָא חֹשֵׁב עַל־יְהוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל׃ יב כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נָגֹזּוּ וְעָבָר וְעִנִּתִךְ לֹא אֲעַנֵּךְ עוֹד׃ יג וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ מֵעָלָיִךְ וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק׃ יד וְצִוָּה עָלֶיךָ יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ עוֹד מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי קַלּוֹתָ׃

יעביד עם עממיא דקמו ואחריבו ית בית מקדשא דיי ובעלי דבבוהי ימסר לגיהנם׃ ט עממיא דבזו ית ישראל מא אתון חשבין קדם יי גמירא הוא עתיד למעבד עמכון לא תתקים עליכון בבית ישראל תרתין זמנין רוח בתר עקא׃ י ארי שלטוני עממיא דבזו ית בית ישראל וכמא דטען בחמרא כן אטעיאונון שיציאונון כמא דמשיציא אשתא בקשא יבישא סגי׃ יא מניך נינוה נפק מלכא דחשיב על עמיה דיי בישא דמלך מלך דרשע׃ יב כדנן אמר יי אם יהון שלימין בעיצה וסגיאין באתמניותא עממיא דמתכנשין לאעקא לירושלם ויגוזון ית דגלת ויעברון ית פרת וייתון לעניותך ודשעבדתיך לא אשעבדנך עוד׃ יג וכען אתבר ניר עממיא מצוריכון והנקיכון אפסיק׃ יד ויפקיד עלך יי את מלכא דאתור ולא יהי דכרן משמך עוד מבית טעותך אשיצי צלם ומתכא תמן אשוי קברך ארי קלילא

יעץ ד' חסר בלישנא וסימ' והועצים עצה רע בעיר · ויועציך כבתחלה · יעץ בליעל · ויועציו ושריו וכל יועצי דכוו' : מעליך ד' בקרי' וסי' הסירי את יונך מעליך · ובשר קדש יעבור מעליך · ואשטוף דמיך

תולדות אהרן לא תקום · ברכות נט : ממך יצא · סנהדרין סו : אם שלמים . סוטה : וזכר מקן :

רשי

מקומה . של ארץ ומוסב זה על ותשא הארץ מפניו כמו שאמור למעלה : (ט) כלה הוא עושה : לנינוה ומלכי אשור לא ישנה להם עוד פעם אחרת : (י) כי עד סירים סבוכים כלומר פתאום תבא עליהם מכתם ולא ירדו מכבודם מעט מעט כי בעוד שהסירים והקוצי' נסבכים נשרפים בחזקה : וכסבאם סבואים . ועודם במשתיהן ובמשתאן ויש פותרין כי עד סירים לשון הסרה : אכלו כקש יבש . אשר נתמלא ונגמר בשולו ויובש : מלא . אשיבי"ר בלע"ז וכן מלאתך . המלאה הזרע : (יא) ממך . את נינוה : יצא . סנחריב החושב רעה דימה להחריב דירת מטה ומעלה כתוב אחד אומר (מלכים ב יט) ואבא מלון קיצו וכתוב אחד אומר (ישעיה לז) ואבא מרום קיצו בתחילה אחריב דירה של מטה ולבסוף דירה של מעלה כדאי' בחלק (דף לד) : (יב) אם שלמים וכן רבים . יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלמים בעצה שיהיו כולם שוים בהסכמה א' וכן אם יהיו רבי' מאד אנשי נינוה אויבך ירושלים וכן אף אם גזו חדקל ועברו את פרת לצור עליך לא יצליחו שהרי עניתיך ולא אענך עוד · ועוד שמעתי אם שלמים אנשי נינוה בגדולתם וכן אם יהו עוד רבים ונכבדים יותר וכן נגוזו ועבר וכן אגיזם ואעבירם הרי זה כמו (שמו' א) וכאשר יענו אותו כן ירבה : ועניתיך לא אענך עוד · אענה אותך בפעם הזאת כלה ונחרצה ולא אזקוק לך עוד ורבותינו דרשו לענין מעשה הצדקה במסכת גיטין אך אינו על סדר שאר הנבואה : (יג) ועתה אשבור מטהו מעליך . שכינה אומרת כן לנביא שהוא ישראלי אשבור מטהו של אשור מעליך עמי : (יד) וצוה עליך ה' · עתה מוסב הדיבור אל מלך אשור : לא יזרע משמך עוד · לא יעמוד ממך מלך : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה . ואשים את בית אלהיך קברך שם תברח להמלט ושם

אבן עזרא

ירדף עמהם ואחריהם או שירדפ' אל מקום החשך שלא יראה בנא כלה עליהם : (ט) מה · אומר לאנשי נינוה לא ידעת מחשבות השם כי כלה הוא עושה ואין צורך שתקום פעמים צרה עליכם כי באח' תכרתון : (י) כי . משל לקש יבש : מלא · כי היבשת כמו גמור אם אנשים שכורים יבוא האש ויכלה הכל רגע אחד והנה סירים קוצים סבוכים מגזרת נאחז בסבך ומלת סבואים חוזר כדרך השכוני באהלים גם עלוס ונאלוך : וכסבאם . כאשר הם שותים : אכלו . יחדיו נשרפו באש כשהיו נסבכים יחד זה בזה כמו סירים סבוכים ויהו סבוכי' בשכרותם או יהיו נוחים שישרפו באש יחד כקש יבש גמור מרוב יבושת הסירים וחמימות השכרו' והנה נתן משל מהמים ומהאש וכל זה בעבור מלך נינוה שהגלה ישראל וחשב להשחית פליטת יהודה וזהו : (יא) ממך · וידועים הם דברי רבשקה מפי אדוניו כמו שאמור בספר מלכים אשר שלחו מלך אשור לחרף שם ה' : (יב) כה · אם היו אנשי נינוה בשלום עד היום וכן היו רבים ואלה דברי השם לכנסת ישראל כך נגוזו מפעלי הכפל כמו נגולו כספר : ועבר . כמו מקרה שעבר ולא ישוב : ועניתיך לא אענך עוד · על ידו : (יג) ועתה . כתוב בימי חזקיהו אשר ישאר מאשור וממצרים : (יד) וצוה · עתה ידבר אל מלך נינוה ומעט וצוה גזר : לא יזרע · שלא יעמוד זרעו הנקרא בשמו : אשים קברך . בבית אלהיך כמו שאומר בספר מלכים ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ושם הכהו

רדק

בו והיה האל טוב להם ויהיה להם למעוז ביום צרת מלכי אשור כי אף על פי שתחרב מלכות אשור ישראל שהם בגלות בארצם ימלטו מחרב נבוכד נצר : ויודע חוסי בו · יודעם ומכירם לטובה ומשגיח עליהם וכן כי יודע ה' דרך צדיקים חוסי בו נסמך על אותו השמוש וכן כל חוסי בו הרי בגלבוע גמולי החלב והדומים להם : (ח) ובשטף עובר · מקומה של נינוה שזכר ישטוף אותה בפעם אחת בשטף עד שיעשה כלה מקומה שלא יהיה ניכר מקומה שהיה שם עיר מושב : ירדף · פעל יוצא לשלישי האל מרדף והחושך רודף והאויבים רודפים וחשך היא משל לצרה הגדולה : (ט) מה תחשבון · אמר כנגד אויביו שהם אנשי נינוה מה תחשבון אתם על ה' הגוזר עליכם רעה זאת תחשבון כי לא יוכל לעשות זאת כמו שאמר מלך אשור כי יציל ה' את ירושלם מידי : כלה הוא עושה · דעו כי כלה הוא עושה אתכם : לא תקום פעמים צרה · כי בפעם אחת יכלה אתכם : (י) כי עד סירים סבוכים · יבאו להיות משל עד סירים סבוכים כלומר הקוצים הסובכים יחד כי לא יוכל אדם לקחתם ממקומם כמ"ש כי לא ביד יקחו ומה יעשה אדם בהם ישרפם באש במקומם כמו שרוף ישרפו בשבת כן יהיו בני אשור שהיו מכאיבים בני העולם כמו הנוגע בקוצים ובא עת חרבנם יכלו שלא ישאר בהם דבר כמו הסירים או כמו הקש היבש שמלא עתו לקצור שישרף במהרה קל מאד ולא ישאר לא מהסירים ולא מהקש לא פחם ולא דשן כי לא יעשו פחם לדקותה וגם מעט הדשן שיעשו הולך ברוח קל מהרה כן יהיו בני אשור ומה שאמר וכסבאם סבואים ר"ל שיהיו כמו השכורים נופלים בארץ שלא יהיה בהם כח להלחם כנגד אויביהם הבאים עליהם ואכלום במהרה כמו הסירים או כקש יבש מלא : (יא) ממך יצא · אמר כנגד נינוה כל זה הגמול יהיה לך על רעתך שעשית לישראל וממך יצא המלך שהיה חושב על ה' רעה שעלה על א"י והשחיתה וחשב ללכד ירושלם ופי' על ה' עם ה' על עם ה' בתחילה חשב רעה שאמר שלא יוכל להציל את ירושלם מידו והיה חושב ויועץ על ה' יתברך רעה ודבר בליעל : (יב) כה אמר ה' · אמר כנגד ירושלם אם שלמים אם מחנה אשור הבאים עליך שלמים כמו שהם בשלום לא יפחדו מאדם כי כל הארצות כבשו : וכן רבים · וכמו כן רבים הם במספר וכן נגוזו ועבר כן יהיו נגוזים במהרה ועבר כל הילם וכחם וכן אמר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' : ועניתיך · ואם עניתיך על ידו כי כל א"י כבש זולתי ירושלם לא אענך עוד על ידו כי הוא וכל חילו יכלו : (יג) ועתה אשבור מטהו · המוט והעול שהיה מרים על צוארך עתה אשברהו וכפל הענין במ"ש ואמר ומוסרותיך אנתק ואמר מוטהו ואמר מוסרותיך כי הכנויים יבאו בשמות עם הפועל ועם הפעול וכן ושמתים בבית תפלתי שמעתי את תפלתך : (יד) וצוה עליך · אמר כנגד מלך אשור : לא יזרע משמך

מצודת דוד

הסלעים נתצו ונכתתו ממני ר"ל בעלי הכח יתלשו ויאבדו : (ז) טוב ה' למעוז וגו' . ר"ל אף ביום צרה כשהוא עוסק בהבאת המשפט עכ"ז הוא טוב אז להיות למעוז ולחוזק ונותן לב לדעת את החוסים בו להזמין להם הצלה ועזר לא כבשר ודם שאין מי יעמוד לפניו בעת זעמו ולא יתן אז לב להיטיב עם מי : (ח) ובשטף עובר . הנה בשטף מים רבים יעשה כלה את מקום נינוה שזכר בתחילת הנבואה ר"ל האויב הבא והוא נ"נ הוא יכלה הכל כמו שטף מים העובר השוטף הכל מבלי ישאר מה : ואויביו · החושך ירדף את אויביו הם אנשי אשור : (ט) מה תחשבון · ר"ל אתם אנשי נינוה מה תחשבון על ה' הגוזר עליכם את הכלייה הזאת אם תחשבו להנצל מידו דעו כי כלה הוא עושה לכם ולא תקום הצרה פעמים כי בפעם אחת יכלה אתכם : (י) כי עד סירים סבוכים · בעוד שהקוצים יהיו מסובכים ונאחזים אלה באלה ר"ל בעוד שיהיו אנשיה בתכלית החוזק מקובצים יחד באגודה אחת : וכסבאם סבואים · כאשר המשכרים יהיו עוסקים בשכרות היין פתאום יהיו נאכלים כקש יבש שנמלא ונשלם בשולו שהוא קל להשרף : (יא) ממך וגומר · אתה נינוה ממך יצא סנחריב החושב רעה על ה' להחריב את בה"מ ויועץ עצת בליעל לשלוח לחרף כלפי מעלה כמ"ש (במ"ב ובישעיה) : (יב) אם שלמים · אם יהיו אנשי נינוה שלמים בדעה אחת ובעצה מוסכמת וכן יהיו רבים במספר שכל זה הוא סבה אל הנצחון : וכן נגוזו · ר"ל תעפ"כ יהיו גוזזים ונכרתים כאשר אמרתי ועבר העם מן העולם : ועניתך · ר"ל אענה אותך בתכלית העינוי והאבדון · עד שלא אצטרך לענות אותך עוד כי בפעם ההיא תכלה מכל וכל והוא דוגמת אמרו לא תקום פעמים צרה : (יג) ועתה · ר"ל בזמן קרוב אשבור מטהו מעליך ישראל ר"ל עוד לא יגר לך : ומוסרותיך · המוסרות

מצודת ציון

(י) סירים · מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז) : סבוכים · ענין אחיזה וקליעה וכן בסבכי היער (ישעיה י) : וכסבאה סבואים · ענין שתיית משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (שם נו) : אכלו · נאכלו ר"ל נשרפו : מלא · ענין השלמה ר"ל נשלם בשולו : (יא) בליעל · בלי עול שמים ר"ל רשע : (יב) שלמים · מל' שלום : וכן נגוזו . הוי"ו היא במקום אעפ"כ וכן הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם (משלי ל) : נגוזו . מל' גזיזה וכריתה : ועניתך מלשון עינוי וצער : (יג) מטהו · ענינו בדי העול כמו מוסרות ומוטות (ירמיה כז) : ומוסרותיך · הם קשורי רצועי העול

נחום ב

ב א הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חָגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבוּר־בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת׃ ב עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצוּרָה צַפֵּה־דֶרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד׃ ג כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם בֹּקְקִים וּזְמוֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ׃ ד מָגֵן גִּבּוֹרֵיהוּ מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ וְהַבְּרוֹשִׁים הָרְעָלוּ׃ ה בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן

ל' • ל' • ד' ומ"ל ו פלוגתא • ב' • ל' • ל' • ג' • ל' • ג' • ל' • ל' וכן כתיב • ג' • ל' • ל' ותסר • ל' • ל'

תרגום

דָא קֳדָמַי׃ א הָא עַל טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל רַגְלֵי מְבַשַּׂר מַשְׁמַע שְׁלָם חוּגֵי יְהוּדָה חַגָּךְ שַׁלִּימִי נִדְרָךְ אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן עוֹד דְיֶעְדוּן בִּיךְ רַשִׁיעִין כּוּלְּהוֹן אֶשְׁתֵּיצִיאוּ׃ ב דַּהֲווֹ סַלְקִין וּמִתְבַּדְּרִין עַל אַרְעִיךְ צִירִין עֲלָךְ בְּצִיר מְקִימִין סַכְוָאִין עַל אוֹרְחָתָךְ תַּקִּיפֵי קְדָל חֲסִינֵי חֵיל לַחֲדָא׃ ג אֲרֵי אָתִיב יְיָ תּוֹקְפֵיהּ לְיַעֲקֹב רְבוּתֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי בְזוּנוּן בָּזוֹזִין וְקִרְוֵי תוּשְׁבַּחְתְּהוֹן חַבִּילוּ׃ ד תְּרִיסֵי גִּבָּרֵיהוֹן מְסַמְקִין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא לְבִישִׁין דְּזָהֳרִיתָא בְּאֶשָּׁתָא פִּילֵי רְתִיכֵיהוֹן זְמִינִין לְיוֹם קְשׁוֹטֵיהוֹן וְרַבְנֵי מַשִׁרְיָתְהוֹן מְסַרְבְּלִין בִּצְבְעוֹנִין׃ ה בְּשׁוּקַיָּא מִשְׁתַּגְּשִׁין רְתִיכַיָּא קָל נְקוֹשׁ זַיְנֵיהוֹן מִשְׁתְּמַע בִּרְחוֹבֵי

מעליך • אשבור מוטהו מעליך : לעבור ד' מ"ל וסי' ויהי כאשר תמו כל הגוי תנינא • ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון • והנה גם צדוק וכל הלוים אתו • לא יוסיף לעבור בך בליעל :

אבן עזרא

הכהו בחרב : (א) הנה • חגי יהוד' • הם שנמלטו מיד סנחריב : (ב) עלה • עתה שב לדבר אל נינוה והמפיץ הוא נבוכד נצר : נצור מצורה • ידבר למלך נינוה וככה צפה דרך שיש צופים בדרכים והנגיד אמר כי נצור שם הפועל כמו ויכלא עמוד וככה צפה דרך לכל' הפשע ודע : (ג) כי • עתה ישיב השם שבות גאון יעקב כגאון ישראל בהיותו בארצו הטעם ישיבם לגאונם כמו שהיו ישראל מימי קדם בגאונם ומלת בקקום תורה כי הפועל יוצא והנה יהיה גפן בוקק פועל והפועל הוא הפרי שישוה לו או תהיה כמלת שב שהמלא עומדת ויוצאה וטעם כי בקקום שמום כגפן בוקק על כן : וזמוריהם • כמו ויכרתו משם זמורה ושב לפרש המפיץ העולה : (ד) מגן • אמר רבי משה הכהן כי גבורהו בהוספת ה"א לשון רבים וככה בהתפללו בעד רעהו ולא דבר נכונה כי פיו כמו פיהו אחיו אחיהו שיו שיהו וטעם רעהו שהתפלל בעבור כל אח' וגבורהו שם המין שכולל גבורת הגבורים : מתלעים • שלובשים תולעת שני : ביום הכינו • הרכב כאילו אש פלדות יוצא במרוצתו ומלת פלדות זרה אולי היא הפוכה לפידות : והברושים הרעלו • כמו רעדו ברושי היער ויפת אמר כי הם חניתות : (ה) בחוצות • אמר רבי יונה ישתקשקון יכו שוק אל

רשי

ושם תהרג כמו שכתוב שנהרג אביך בית נסרוך אלהיו : כי קלות • בעיני : (א) שלמי נדריך • אשר נדרת להקב"ה אם יצילך מכף סנחרב מלך אשור כי עתה נצלת : כי לא יוסיף עוד לעבר בך • אותו הבליעל : כלו נכרת • הוא וזרעו (ב) עלה מפיץ על פניך נצור מצורה • המפיץ אשר עלה על פניך אל ארץ יהודה בימי יחזקיהו עכשיו הוא נצור במצורה נבוכדנצר מלך בבל שהוא צר עליו : צפה דרך • שבט אשר איש יהודה על אם הדרכים ותראה את ההולכים לצור עליו ויתחזקו מתניך ואמץ כח מאד : (ג) כגאון ישראל • כמו שהיה כבר : בקקום • בזזום והריקום לשון בקיקה נופל על גפן : (ד) מגן גבוריהו • של נבוכדנצר הצרים על אשור : מאדם • מאודמים הם אנשי חילם : מתולעים • לבושי זהורית : באש פלדות הרכב ביום הכינו • ביום שהוא מוכן לצאת בצבא מלאכת רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המלאכת ברזל יפה ויש פותרין פלדות לשון לפיד אש בדרך ההפך : והברושים הרעלו : ת"י ורבני משריתהון מסרבלין בצבעונין • הרעלו • מעופפין ודומה לו (ישעיה ג) המטפחות והשרות והרעלות ובל' משנה שנינו מדיות רעולות מסכת שבת (דף ס"ה ע"א) : (ה) יתהוללו • ינהגו עצמן בשגעון : ישתקשקון • ת"י קל נקיש זיניהון משתמע והוא מלשון

רדק

משמך עוד • כי לא ישאר ממך זרע נקרא בשם המלוכה כי מלך אשור הכוהו בניו בחרב והמה ברחו ונמלטו ארץ אררט : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה • כי בבית נסרך אלהיו נהרג וכיון שנהרג שם בטלו אותו הבית מהיות שם עוד פסל ומסכה ואחר שנהרג שם ברצון האל יתברך שהעיר רוח בניו להרגו שם הרי הוא כאלו האל ית' הכרית משם פסל ומסכה וכן אשים קברך ופי' שם בבית אלהיך אשים קברך : כי קלות • היית נקלה ונבזה כי בניך יהרגוך ועוד בבית אלהיך זה יותר קלון ובזיון זהו עונש כי הקילותני בדבריך ואמרת כי לא אוכל להציל את ירושלים מידך ושמתני כאלהי גויי הארצות : (א) הנה על ההרים • במות סנחרב בשרו בארץ יהודה שישבו בעריהם כבראשונה וילכו לחג בירושלם ולזבוח זבחיהם ולשלם נדריהם כי לא יוסיף עוד סנחרב לעבור בארצם כי כבר מת : כלה נכרת - כי גם בניו ברחו ולא יוסיף עוד לבא : (ב) עלה מפיץ • המפיץ שעלה על פניך נכרת והוא סנחריב שהפיץ בניך בגלות : נצור מצורה • המצורות והערים הבצורות שתפש מלך אשור והחריבם נצרו ושמרו אותם לא תניחום הפקר שובו ושבו בתוכם ולא תפחדו עוד ממלך אשור • מצורה ענין חוזק וכן ויבן ערי מצורה ביהודה : צפה דרך • צפו דרך שהיה בא בה כי לא תראוהו עוד נצור צפה מקור וכן חזק אמץ : חזק מתנים אמץ כח מאד • חזקו מתניכם ואמצו כח כי לא תיראו עוד ממנו ופי' אמיץ כח אמצו כחכם בלב טוב ובבטחון שתבטחו בה' ית' וכן איש דעת מאמץ כח : (ג) כי שב ה' את גאון יעקב • אם כדברי ר' יונה ז"ל יהיה יוצא כמו ושב ה' את שבותך והדומים לו ואם כדברי ר' יהודה יהיה ענין הנחה והשקט ואמר כי במות סנחריב ישוב גאון יעקב כמו שהיה וזה כגאון ישראל כי ישראל הוא יעקב וזהו בימי חזקיהו גאון יעקב היא ירושלם וארץ יהודה כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה שהוא אומר על ירושלים כמו שאומר אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב : בקקים בוקקים • האויבים הריקים מכל טוב והנה ה"א פעל יוצא גפן בוקק פעל עומד : וזמוריהם שחתו • נטיעותיהם וזמוריהם שחתו שנה בשנה בבאם בארצם כמו שאמר ויחיתו את יבול הארץ וי"ת וזמוריהם כמו מזמרת הארץ שתרגם וקרי תושבחתיהון חבילו : (ד) מגן גבוריהו • אמר על חיל נבוכד נצר הבאים על נינוה גבוריהו כמו גבוריו : מאדם • אמר זה לשתי סבות וכן אנשי חיל מתולעים שפי' לבושים בגדים צבועים בתולעת שני האחת לגדולתם ורוב כבודם והאחת לפי שהוא צבע מבהיק ומירא בני אדם : באש פלדות הרכב • הרכב הוא כאלו הולך באש פלדות כי גלגלי הרכב הם ברזל ובמרוצתם בדרכים על האבנים יוצא אש מתוכם מכח המרוצה וידמה שהרכב הוא באש פלדות ופלדות הוא כמו הפוך מן לפידי אש : ביום הכינו • ביום שיכין נבוכד נצר את החיל לבא על נינוה כן תהיה תכונתו : והברושים הרעלו . י"מ החניתות שהם עץ ברושים אמר כי סם המות בראשם להמית מהר מי שיתקעו בהם כי עושים חניתות מברושים והם חדים בראשם ותוקעים אותם בגוף האדם כמ"ש ביואב ויקח שלשה שבטים ויתקעם בלב אבשלום : הרעלו • מן תרעלה שמפרשים סם המות וא"א ז"ל פי' תרעלה רעדה ופי' הרעלו רעדו ופי' ברושים שרי עיר של נינוה וגדולים כי הגדולים נמשלו לארזים ולברושים אמר כשיראו גדולי נינוה החיל תאחזם רעדה : (ה) בחוצות יתהללו הרכב • כי לא יוכלו לצאת חוץ לעיר להלחם עם החיל כי רבים הם מהם וגבורים מהם והם הולכים תוך העיר בחוצות כשוללים ומשוגעים

מצודת ציון

העול : אנתק ענין העתק ממקומו : (יד) קלות • מל' קל : (ב) עלה • ענין סלוק כמו אל תעלני (תהלים קב) : מפיץ • מל' הפלה ופזור : נצור • ענין שמירה כמו נוצר תאנה (משלי כז : מצורה • ערי מבצר כמו ויבן ערי מצורה (ד"ה ב יד) : צפה • ענין הבטה כמו עמדי וצפי (ירמיה מח) : אמץ • ענין חוזק : (ג) שב • ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : גאון • ענין רוממות וממשלה : בקקום בוקקים • ענין ריקות כמו גפן בוקק (הושע י) : וזמוריהם • כן יקראו ענפי הגפן כמו ויכרתו משם זמורה (במדבר יג) : (ד) גבוריהו • גבוריו : מאדם • מל' אודם : מתלעים • ל' תולעת שני והיא צבע אדומה : פלדות • מל' לפיד אש בדרך ההפוך והוא העץ שהשלהבת נאחז בו : והברושים • ר"ל מקלות מאילני ברוש : הרעלו • ענינו סם הממית ודוגמתו יין תרעלה (תהלים ס) המטמטם את הלב מרוע תכונתו והוא מל' ערל בדרך הפך שהוא ענין אוטם כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) : יתהוללו • ענין שטות ושגעון כמו ויתהולל בידם (ש"א כג) כי ברוב המרוצה נראה כמשתגעים : הרכב • ר"ל אנשי הרכב : ישתקשקון • ענין השמעת קול כמו והשיקו

מצודת דוד

המוסרות שהייתם קשורים בהם אנתק ממך ר"ל לא תהיה עוד מוכנע לאשור : (יד) וצוה עליך ה' • מול מלך אשור יאמר : לא יזרע משמך עוד • ר"ל לא ימלוך מי מזרעך : אכרית פסל ומסכה • כי שממה תהיה : אשים קברך • ר"ל אני אשים לך קבר המיוחד לך כי אני אלחם בך : כי קלות • היית קל בדעתך לשלוח לחרף כלפי מעלה ולכן אקח ממך נקם : ב (א) הנה על ההרים • הנה כבר נראה על ההרים ביאת רגלי המבשר המשמיע שלום כי יבשר ויאמר שנפלה אשור ועוד לא יבוא למלחמה על ארץ ישראל : חגי יהודה חגיך • ר"ל שמחו בחג בשמחת לבב : שלמי נדריך • מה שנדרת לה' אם יצילך מכף מלך אשור כי הנה נצלת ממנו כי לא יוסיף עוד לעבר בך בליעל הוא זרע סנחריב כי נכרת כל הזרע ואין להם אחרית : (ב) עלה מפיץ • אשור שהגלה אותך והפיץ אותך בארצות הנה נסתלק מן העולם • על פניך • ר"ל לבכך וכאלו אתה רואה השולקו נצור : מצורה • ערי המבצר שעזבתם מפחד מלך אשור הנה עתה שמור אותם : צפה דרך • הסתכל בדרך הבא מאשור ולא תראה עוד מי בא מהם : חזק מתנים • חזק ואמץ כי לא תירא עוד מאשור : (ג) כי שב וגו' • כי עתה יניח וישקיט ה' את גאון יעקב להיות כגאון ישראל ר"ל כמו שהיה מאז ומקדם : כי בקקום בוקקים • כי הם הכשדים הריקו את אשור ושחתו זמוריהם ר"ל לקחו עשרם והרגו גבוריהם ולכן תשב במנוחה והשקט כי אין לך לפחוד עוד מאשור : (ד) מגן גבוריהו מאדם • המגן של גבורי שבוקקים הכשדים יהיו אדומים מדם החללים : אנשי חיל מתולעים • יהיו מלובשים בבגדי תולעת שני שהיא צבע אדומה ר"ל בגדיהם יהיו צבועות מדמי ההרוגים : באש פלדות הרכב וגו' • ר"ל ביום שהכינו את הרכב למלחמה היה נראה כאלו הולך בלפידי אש כי הברזל שעל גלגלי הרכב היה מוציא ניצוצי אש במרוצתם על הסלעים : והברושים הרעלו • ר"ל המקלות של ברוש העשויות כחניתות המחודדות בראשן כבר הושם שם הסם הממית כי הכינו מקלות כאלה על המלחמה : (ה) יתהוללו הרכב • אנשי הרכב יתהוללו בחוצות לרוץ הנה והנה : ישתקשקון ברחובות • השמעת קול כלי זין ישמיעו ברחובות קריה :

מלחיבן

רשי

מלשון והשיקו היקבים (יואל ב) כמשק גבים (ישעיה לג) ל' השמעת קול: ירוצצו · ירועעו את השומעים כברקים הללו המורדים את הבריות כן ת"י: (ו) יזכור · מלך אשור את אדיריו וגבוריו וידמה בלבו לנצח ולהלחם והם יכשלו בהליכתם: ימהרו חומתה. לנוס לרוץ אל חומת העיר כל תיבה הצריכה למ"ד בתחלת' הטיל לה ה"א בסופה: והוכן הסוכך ת"י יבנון מגדליא ויש לפרש והוכן הסוכך והמלך מזדיין בכלי זיונו כמו ממסך הסוכך לשון מושל: (ז) שערי הנהרות. שערי העיר אשר מגד הנהרות: וההיכל נמוג · נרעד ונע מכח אבני בליסטרא הנזרקי' בכתליו הנקרא בומ"א: (ח) והוצב. היא המלכה הנצבת לימין המלך כד"א (תהלים מ"ה) נצבה שגל לימינך: גלתה הועלתה: בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העיר. מנהגות כקול יונים · מנהגות עצמן בקינה כקול יונים המקוננים מנהגות גרומיילנ"ש בלע"ז: מתופפות על לבבהן · ת"י מקישות ידיהן על לבן כהקיש בתופים: (ט) ונינוה כברכת מים מימי היא · מיום שהיא נעשית ישבה בשלוה ואין מניד כבריכת מים מכונסין שאין זזים ממקומם: והמה. עתה מרוב דוחקם למדו לנוס ונסים: עמדו עמודו · אומרים להם ואין מפנה לבו לשמוע ולעמוד: (י) בזו כסף · אתם הבאים על נינוה: ואין קצה · אין חשבון: לתכונה: לאוצרותיהם על שם שהכסף והזהב הנתון באוצר נתון בחשבון כמה דאת אמר את הכסף המתוכן (מ"ב יב): כבוד מכל כלי חמדה. לשון הכבדה כמו (לקמן ג) התכבד כילק לשון מכבד הבית אשקמנ"ם בלע"ז ולכבד אותם מכל כלי המדתא וכן ת"י ספו מכל מני חמדתא · כבוד כמו זכור ושמור: (יא) בוקה · ריקנית: ומבוקה · ומרוקנת על ידי בוקקים: ומבולקה · מפורלת בחומותיה איסברסור"א בלע"ז: ופיק ברכים · כשלון ברכים

נחום ב

בִּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִים כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ׃ ו יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכוֹתָם יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ׃ ז שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג׃ ח וְהֻצַּב גֻּלְּתָה הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים מְתֹפְפֹת עַל־לִבְבֵהֶן׃ ט וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה׃ י בֹּזּוּ כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֹד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה׃ יא בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם

(גליון: כלפידים ד' · ג' מ"ל · בליסנא ל' ומ"ל · בהליכתם ק' · ג' · ג' · ל' · ל' · ל' ל' · ג' ול' ופתח · ג' · ל' · ל' · ל' וחסר · ל')

כְּבְעוּרִין קִרְוַיָא חֶזְוֵיהוֹן כִּבְרָקִין מְרִידִין: ו יַמְנוּן רַבְנֵי מַשִׁרְיָתְהוֹן יִתְקְלוּן בְּמַהֲכֵיהוֹן יוֹחוּן יִכְבְּשׁוּן שׁוּרָא יִבְנוּן מִגְדְּלַיָא: ז גִּשְׁרֵי נַהֲרָוָתָא אִתְפְּסָקָא וּמַלְכָּא בְּהֵיכְלֵיהּ זָע: ח וּמַלְכְּתָא יָתְבַת צִיבָא בְּגַלְיָא נַפְקַת וְאַמְהָתָהָא מְדַבְּרָן אָזְלָן בַּתְרָהָא מְנַהֲמַן כְּקָל יוֹנִים מְטַרְפָּן עַל לִבֵּיהוֹן: ט וְנִינְוֵה כְּבֵית כְּנִישַׁת מַיָא מִיוֹמֵי קֳדָם הִיא וְאִינוּן עָרְקוּ קוּמוּ קוּמוּ וְלֵית דְּמִפְנֵי לְמֵיקַם: י בּוֹזוּ כַסְפָּא בּוֹזוּ דַהֲבָא וְלֵית סוֹף לְאוֹצְרַיָא סָפוּ מִכָּל מָנֵי חֶמְדָּתָא: יא בְּזִיזָא וּמִתְבַּזְזָא וּפְתִיחַ תַּרְעָא לְסַנְאָה וְלֵב מְסֵי וְנָקוּשׁ רְכוּבִין וְזִיעַ בְּכָל חַרְצִין וְאַפֵּי

כלפידים ג' מ"ל בליש' בקריאה וסי' ויבער אש בלפידים · מראיהם כלפידים · מפיו לפידים יהלכו • וכל העם ראים הלפדים כתיב שארא לפידם כתיב: נפתחו ג' בקריא' וסימ' וארבות השמים נפתחו • כי ארבות ממרום נפתחו: שער הנהרות נפתחו: כבוד ב' חסר בלישנא וסימ' את כל הכבוד הזה •

אבן עזרא

אל שוק: ירוצצו · כפול האות האחרון והפעל כפל ירוצצו נפשם מגזר' רץ וככה ויתרצצו הבנים: (ו) יזכר. כאשר יזכר האויב שהוא מלך כשדים בעבור מרוצת' יכשלו בהליכן: ימהרו. אל חומות נינוה · והוכן · מגדלי העץ הגדולים ויפת אמר כי יזכור מלך נינוה אדיריו יכשלו יברחו אל החומה ויכינו המגנים לסוכך עליהם וזה לא יועיל להם כי: (ז) שערי. יודה כי מפאת הנהרות נתפש ארמון המלך וזהו וההיכל נמוג: (ח) והצב. לא מצאתי למלה זו פירוש יותר נכבד מדברי רב שמואל הנגיד כי הצב שם המלכה על כן גולתה העלתה על המרכבה להוליכה בשביה ואמהותיה שהיו נוהגות אותה דומות לקול יונים בהמותן: מתופפות · דרך התוף להכות בו ביד: (ט) ונינוה כבריכת מים · היתה מליאה מימי קדם עושר ואנשיה נסים ואומרים זה לזה עמדו אל תברחו: ואין מפנה · שישב פניו על כן בזו כסף דברי הנביא לכשדים: (י) לתכונה. להון שהכין. (יא) בוקה ומבוקה · גזרה אחת להם כדרך גאה וגאון ה' עזי ומעזי: ומבולקה · כמו הנה ה' בוקק הארץ ובולקה וטעם בוקה גם מבולקה כמו שממה תהיה נינוה: ולב. כל שומע נמס: ופיק ברכי' · על דרך ויפק

רדק

ומשוגעים. הרכב ר"ל רוכבי הרכב והם הפרשים · ישתקשקון ברחובות ילכו בבהלה ברחובות העיר ופי' ישתקשקון יכו שוק בלכתם בבהלה: מראיהן כלפידים. שים להם בשת כי [illegible] ואין להם כח להלחם כנגד אויביהם ושוב מראה פניהם אדום כלפידים וכן אמר בבני בבל בעת מפלתם פני להבים פניהם כי מי שיש לו בשת יתאדמו פניו: כברקים ירוצצו · מרוב בהלה ירוצו ברחובות העיר מקצה אל קצה כי לא ידעו מה לעשות: (ו) יזכור אדיריו. נוכל לפרש על מלך נינוה כשיזכור האדירים שלו שילכו אל החומה יכשלו בהליכתם מרוב הבהלה כשימהרו ללכת אל החומה והנה הכן הסוכך אל החומה מבחוץ לחתור בקיר החומה ויתכן לפרשו ג"כ על מלך בבל שיזכור אדיריו שילכו אל החומה לכבשה והנה מרוב מרוצתם כשימהרו ללכת אל החומה יכשלו בהליכתם וכשיהיו אצל החומה יכונה הסוכך לעמוד תחתיו ולחתור בחומה: חומתה · הה"א במפיק ר"ל חומת נינוה: הסוכך · הוא מכסה קרשים ועורות עליהם באים הנלחמים אל העיר ונכנסים תחתיו עד החומה וחותרים תחתיה החומה והוא מגן עליהם מן האבנים שמשליכים מעל החומה בהליכותם כתיב בוי"ו לשון רבות וקרי בהליכתם לשון יחידה: (ז) שערי הנהרות נפתחו. שערי המדינה היוצאים לנהרות נפתחו ששברו אנשי החיל הדלתות וכיון שנפתחו השערים האלה היכל המלך שהוא סמוך להם נמוג מכח העלומות שהכו בשערים וי"ת גשרי נהרוותא וגו': (ח) והצב גלתה העלתה. ההיכל שהוצב בשלוה ימים רבים בנינוה עתה נמוג ונגלתה נינוה שהיתה מכוסה עד עתה שלא עבר בה זר והעלתה כמו נכרתה מן כעלות גדיש בעתו: ואמהותיה. אמהות נינוה והן הערות הגדולות קראן אמהות שילכו כשפחות בגולה: מנהגות · אשה אחותה: מתופפות · ומכות על לבביהן על הכבוד שבר מהן וילכו בגולה כשפחות כן פירש אאז"ל זה הפסוק ות"י והצב ומלכתא ר"ל לפי שהיתה נצבת אצל המלך כמו שאמר נצבת שגל לימינך והנגיד רב שמואל פירש כי שם המלכה הצב: גלתה. שהיתה נסתרת בחדר כמנהג המלכה והנשים הנכבדות כמ"ש כל כבודה בת מלך פנימה ועתה גלתה ויצאה מחדרה והעלתה על המרכבה להוליכה בגולה ואמהותיה מנהגות אותה ומנהמות בקול קינה כקול יונה מתופפות כמו שאדם מכה בתוך כף הם מכות על לבביהם כדרך הנשים הנוהות והמקוננות: (ט) ונינוה כבריכת מים מימי היא · ונינוה מימים קדמונים שהיתה היא בנויה מלאה מכל טוב כמו הבריכה שהיא מלאה מים והבריכה היא שאוספין בה המים או מי גשמים או מעין ות"י כבית כנישת מים מיומי קדם היא: והמה נסים · ועתה יושביה נסים מהעיר הנמלטים ממנה בעת כבישתה וכשאומרים להם האויבים עמדו אין מי שמפנה פניו לקול קריאתם אלא נסים בכח: (י) בזו כסף בזו זהב · אמר הנביא כנגד הכשדים או אומרים איש לאחיו: ואין קצה לתכונה · אין סוף לתכונת הממון שתמצאו ממה שהכין מלך נינוה וגדוליה ובזו הכסף כי הון רב תמצאו וי"ת ולית סוף לאוצריא: כבוד מכל כלי חמדה. כלי כבוד תמצאו יותר מכל כלי חמדה שבעולם וי"ת ספו למכל מאני חמדתא נראה שהיה דעתו לפרש מן התכבדי כילק ובדברי רז"ל מכבדין בין המטות כלומר כבדו העיר מכל כלי חמדה כבוד בחירק לשון יחיד: (יא) בוקה ומבוקה · ענין ריקות והכפל לחזק כי מבוקה כמו בוקה אלא שנוספה בו המ"ם הנוספת על השמות וכן ה' עוזי ומעוזי: ומבולקה. כרותה ואמר על נינוה שתהיה ריקה מכל טוב ונכרתת: ולב נמס. וכן יושביה יהיה להם לב נמס: ופיק ברכים · הוא כשלון כמו לפוקה ולמכשל ופירוש פיק ברכים כי כשמפחד אדם מאד ונבהל ארכבותיו נוקשות זו בזו מרעדה ורתת ותרגם יונתן ונקוש רכובין וכן אמר בבלשאצר

מצודת דוד

מראיהן. מראה פניהם כלפידי אש וקלות מרוצתם כברקים אשר מעט תשיגם הראות לרוב המהירות: (ו) יזכור אדיריו. מלך אשור יזכור גבוריו ללכת לקראת המלחמה אבל יכשלו בהליכתם ולא ילכו: ימהרו חומתה · ר"ל ישובו למהר לעלות על חומת העיר למנוע את הכשדים לבוא בעיר: והוכן הסוכך · יכינו דבר הסוכך עליהם ממעל להגן מן החצים ואבני הקלע: (ז) שערי הנהרות · ר"ל עכ"ז לא יוכלו למנוע את האויב כי נפתחו שערי העיר הפונים מול הנהרות כי חיל הכשדים שברום: וההיכל נמוג · היכל המלך נמוג ונמס ר"ל ינתצו ויכתתו אותו: (ח) והוצב גלתה הועלתה. ר"ל המלכה הנצבת פנימה לימין המלך כענין שנאמר נצבה שגל לימינך (תהלים מה) נתגלית לעין כל והועלתה על המרכבה להוליכה בגולה: ואמהותיה שפחותיה מנהגות אותה בקול קינה כנהימת קול יונים: מתופפות. כמו שהאדם מכה בתוף כן הן מכות על לבבהן כדרך הנשים המקוננות: (ט) ונינוה והנה נינוה מימים קדמונים היא היתה מלאה כל טוב כברכת המים המלאה לה: והמה נסים · ועתה המה נסים ומניחים כל העושר: עמדו עמודו. עם כי המלך והשרים יצעקו למה תנוסו עמדו והלחמו מול האויב אבל אין מי פונה להקוראים ולא יאבו להלחם: (י) בוזו כסף · אתם אנשי כשדים שללו הכסף והזהב ואין סוף אל העושר שהקנו מאשר הכינו אנשי נינוה לעצמם: כבוד · ר"ל שם תמצאו כבוד היקר מכל כלי חמדה והוא כבוד נצחון המלחמה. או ר"ל גרפו אותה מכל כלי חמדה וקחו לעצמכם: (יא) בוקה וגומר · ר"ל נינוה תשאר ריקה וכרותה מן העושר: ולב נמס · לבם יהיה נמס מגודל החרדה וכשלון ברכים מבלי חזק וכל מתנים יהיה

מצודת ציון

השיקו היקבים (יואל ב): ירוצצו. מלשון ריצה ורדיפה: (ו) אדיריו. גבוריו: והוכן · מלשון הכנה: הסוכך. מל' סכך ומכסה: (ז) נמוג מל' המגה והמסה ואמר בדרך משלה: (ח) והוצב · ר"ל דבר הנצב במקום אחד מבלי רגילות התנועה וההליכה: גלתה. מל' גלוי: הועלתה · מל' עליה: ואמהותיה · שפחותיה: מנהגות · מל' הנהגה והבאה: מתופפות · מל' התוף והוא שם כלי נגון: (ט) כברכת · הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו בתעלת הברכה (מלכים ב יח): מימי. ר"ל מימים רבים: נסים · בורחים: מפנה · מל' הפנה וסבוב: (י) בוזו · מל' בזה ושלל: קצה · סוף: לתכונה. מל' הכנה: כבד · מל' כבוד או הוא ענין טאטוא וגריפה כמו התכבדי כילק (לקמן ג): (יא) בוקה ומבוקה · ענין ריקות כמו גפן בוקק (הושע י) וכפל המלה לחוזק הענין: ומבולקה · ענין כריתה כמו ובולקה ועוה פניה (ישעיה כד): ופיק. ענין כשלון כמו ולא יפיק (ירמיה י): פארור · קדרה כמו ובשלו בפרור (במדבר יא): מעון

אבן עזרא

ויפק רלון אך הוא מעט רחוק והנכון כי הוא כמו לפוקה ולמכשול : וחלחלה חיל וחילה כפול : פארור . כבר פירשתיו : (יב) איה . בעבור זה יתמהו השומעים ויאמרו וכל זה דרך משל על נינוה שהיו הולכין לטרוף · טרף להחריב כל העולם ושעם הלך אל מעון אריות : (יג) אריה טורף להספיק גורותיו : בדי · מלשון די השיב לו די שה : ומחנק . החיות להיות טרף ללבאותיו ומעונותיו מלא טרפה : (יד) הנני אליך · נינוה : בעשן · מרוב חום האש והשעם על חרון השם : טרפיך · הטרף שהיית טורפת וה"א מלאככה תחת יו"ד סימן לשון נקב' כמו עוניכי תחלואיכי והשעם רבשקה וכתוב ביד מלאכיך : (א) הוי · יש אומרים כמו אוי או הוי מלת קריאה כמו הוי ציון המלטי : כלה בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא מליאה כחש ומלת ימיש פועל יוצא והוא שב לכחש כל כך מלאה כחש לרמות העולם כל אחד מהם לא ימיש עלמו מן הטרף : (ב) והנה יבוא אליה קול שוט להרין הסוס והנכון בעיני שוט להכו' מין משמיע קול אשר יעשו הפלשתים כעין שנבו"ר שלנו שהוא רחב וגדל ומתקבלי' אנשי החיל עשרה או יותר להכות בהם בשוטים להשמיע קולה ולהפחיד : רעש אופן · המרכבה : וסוס דוהר · כמו מדהרות דהרות אביריו: (ג) פרש·ואין קלה.להרוגי נינוה

תרגום

כלהון אתחפיאו אכרום אוכמין כקידרא: יב אן מדורי מלכיא ובית מישרי שלטוניא אתר דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין הא כאריה דשרי על צידיה לרוחצן ולית דמניד : יג מלכיא מיתן חטוף לנשיהון ובזיא לבניהון וממלן אוצריהון חטוף וברניתיהון בזא : יד הא אנא שלח רוגזי עלך אמר יי צבאות ואדליק באשתא רתיכך וכפרנך תקטול חרבא ואשיצי מארעא סחורתיך ולא ישתמע עוד קל אזגדך : א וי קרתא אשדת דם כולה כדבין בזא מליא לא פסיק קטול : ב קל נקוש מחא וקל זיע גלגלין וסוסון מפרנסין ורתיכין מקפצן : ג פרש מסיק ולהוב וצלהוב סיפין וצחצוח מורנין וסגי קטילין והמון פגרין לית סוף לקטיליא

מקרא

ופני כלם קבצו פארור : יב איה מעון אריות ומרעה הוא לכפרים אשר הלך אריה לביא שם גור אריה ואין מחריד : יג אריה טרף בדי גרותיו ומחנק ללבאתיו וימלא טרף חריו ומענתיו טרפה : יד הנני אליך נאם יהוה צבאות והבערתי בעשן רכבה וכפיריך תאכל חרב והכרתי מארץ טרפך ולא ישמע עוד קול מלאככה :

ג א הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף : ב קול שוט וקול רעש אופן וסוס דהר ומרכבה מרקדה : ג פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית ורב חלל וכבד פגר ואין קצה לגויה

(הערות מסורה בשוליים: כ' · ב' · ד' כ"כ · ד' וחסר · ג' · ט' · ל' · וחד לרככה · ב' · י' · ב' · י' · ה')

רש"י

ברכים כמו (שמואל א כה) לפוקה ולמכשול : קבלו פארור · שחרורית כקדרה : (יב) איה מעון אריות . קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכיה גבורים וחזקים כאריות : אשר הלך אריה לביא שם . ת"י אתר דהוו אזלין מלכין ושבקין תמן בניהון הא כאריה דשרי לרוחצן : (יג) אריה טורף בדי גירותיו · כתרגומו מלכיה היו מביאים שלל רב עד שהיה די לבני ביתם : ומחנק · בהמות לצורך לבאותיו כלומר מרבה אוצרותיו לבניו : וימלא טרף חוריו · ת"י וממלא אוצרותיהון חטוף : (יד) רכבה · רוב רכב שבה קרסדי"ן בלע"ז ה"א יתירה היפך הלשון לריבוי מרכבות וכן (יחזקאל כד) סיר אשר חלאתה בה זוהם רב : ולא ישמע עוד קול מלאככה · קול מלאכיך כמו ששה כבר רבשקה וחביריו שלוחי אשור (ישעיה לז) ויקרא בקול גדול יהודית : (א) פרק · גזל שמפרקו מיד בעליו : לא ימיש טרף · מתוכה תמיד : (ב) קול שוט · להכות סוסים היה נשמע בה תמיד : וקול רעש . אופני מרכבות : וסוס דוהר . דולג ומקפץ וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה) : (ג) ולהב חרב · רגלימל"א בלע"ז כי סכין וחרב קרוי להב כמו (שם ד) ויבא הגלב אחר הלהב : וברק חנית · חנית מרוטה ומברקת אור יוצא ממנה פלנדו"ר בלע"ז : וכובד פגר . היו מרבים פגרים ולא היה חשבון לגוות נבילותיה המושלכות בה עד שהיו העוברים נכשלים בגוות הפגרים : מרוב

מסורה

כבר מכל כלי המדה : פארור ב' וסימ' כל פנים קבצו פארור · ופני כולם קבצו פארור : טורף ד' חסר וסימ' קשר נביאיה · אריה טרף בדי · פצו עלי · טרף נפשי : ימיש ז' וסימ' נמסר בסדר בשלח וירמיה סימ' י"ז : מעלה ה' פתחין בקרי' וסי' ויהי שמואל מעלה העלה . הנני מעלה לת ארוב' · ולכהנים הלוים לא יכרת איש · ולכן הנה ארני מעלה עליכם · והשבתי למואב נאם ה' · פרש מעלה ולהב חרב · מעלה נשיאים מקצה הארץ · כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל · וסי' בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואב וברק ברקין בבבל :

רדק

בבלטשלר ולארכותיה לא לדא נקשן : קבלו פארור · ענין שחרית פירשנוהו בנבואת יואל : (יב) איה מעון אריות . כן יאמרו הגוים כחרבן נינוה כי היא היתה מעון אריות כי ממנה היו יוצאים

תולדות אהרן

אריה טורף · כ"ק סו :

אנשים כאריות טורפים בני העולם ומביאים הטרף לנינוה כי הוא מעון לאריות ומרעה לכפירים : אשר הלך אריה לביא שם · אריה ולביא כמו שמש ירח : גור אריה · כלם הלכו שם בטרפם ואין מחריד אותם וי"ת דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין : (יג) אריה טורף בדי גורותיו · כדי להספיק לגירותיו כמו די השיב לו גורותיו משל לבנים : וללבאותיו · משל לגבירות : ומחנק ללבאותיו · מחנק החיות בעבור לבאותיו וכן הענין משל למלך נינוה ושריה וגדוליה שהיו מביאים שלל העמים לנינוה : (יד) הנני אליך · אמר לנינוה הנה אשים פני אליך להשחיתך : והבערתי בעשן רכבה . ר"ל באש גדולה שנראה עשנה מרחוק וי"ת ואדליק באישתא רתיכך רכבה שהיתה מתגאה ברוב רכב ופרשים : וכפירך · משל לבני החיל : טרפך · שהיית טורפת בני הארץ : ולא ישמע עוד קול מלאככה . מלאכיך שהיו מרימים קול על ארצות העמים ליראם ולבהלם כמו שעשה רבשקה על ירושלם שדבר עליהם גבוהות והפחידם גם על האל ית' דבר ואמר שלא יוכל להציל ירושלם מיד מלך אשור והקדוק מלת מלאככה לר"י הכ"ף האחרונה מקום קמץ והה"א כמו אשר לויתי אותכה והדומים לו ואע"פ שזכר בפסוק לשון נקבה ומלאככה לשון זכר לשון נקבה כיא כנגד העיר ולשון זכר הוא כנגד המלך שהוא סנחריב ור' יונה כתב שהצר"י מקום חירק והוא כמו מלאככי על משקל נעוריכי תחלואיכי : (א) הוי עיר הדמים · הוי לשון קריאה . או הוא כמו אוי וכת"י ווי : כחש · שמכחשין ומשקרים איב אחיו וכן מלאה פרק והיא כמו גזל שפורק דבר מיד אחר וכן ופרקת עולו פורק ואין מציל : לא ימיש טרף . לא ימיש מתוכם טרף כי בכל יום ויום טורפים : (ב) קול שוט · ועתה ישמע מהאויבים הבאים עליהם קול שוט שמכים הפרשים והסוסים לרוץ : וקול רעש אופן . שממהרים ללכת לבא העיר : דוהר · כמו דהרת אביריו והוא כתנועת הסוס בארץ בכח ברגליו : מרקדה . מרוב מרוצתה כאלו מרקדה : (ג) פרש מעלה · פירוש מעלה לסב תרב וי"ו ולהב כוי"ו ויצא הכרסם את עיניו וי"ת כחסרון מלה מסיק להוב וללהוב סיפין ולחצות מורנין ; ורוב חלל . שיעשו הפרשים : וכבד פגר . כמו רב חלל ענין כפל במלות שונות כי כבד הוא ענין רבוי כמו עמך הכבוד הזה והדומים לו ופגר כמו חלל כי לא

מצודת ציון

(יב) מעון . מדור : לכפירים לביא · שם משמות האריה : גור · כן יקרא האריה הקטן וכן גור אריה יהודה (בראשית מ"ט) : (יג) בדי · בהרבות כמו·בדי שופר (איוב ל"ט) : ומחנק · מלשון חנק : חוריו · מלשון חור ונקב הוא המערה אשר יסתר שם האריה : ומעונותיו · מלשון מעון ומדור : (יד) והבערתי · ענין שריפה : רכבה · קבוצת המרכבות : מלאככה . על' מלאך ושליח : (א) הוי · כמו אוי : כחש · בקר : פרק · ענין השבר כמו ופרסיהן יפרק (זכריה י"א) : ימיש . ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג) : (ב) שוט · שבט ושרביט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו) : אופן · גלגל המרכבה : דוהר . כן יקרא דליגת וקפילת הסוס כמו מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה') : מרקדה · מלשון רקיד וקפילה : (ג) פרש . כן יקרא הרגיל לרכוב על הסוס : ולהב · כן יקרא ברזל החרב כי כשהיא מלוטשת מבהקת כלהב אש וכן ולהב חניתו (ש"א י"ז) : וברק . כן יקרא ברזל החנית כי הוא מבריק כברק כאשר ילטשו וכן ברק חרבי (דברים ל"ב) : וכובד . ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ') : פגר . כן יקרא גוף ההרוג : לגויה . לגוף כמו

מצודת דוד

יהיה חלחלה ורעד לבל יוכלו לעמוד על מתניהם : קבלו פארור · פני כולם ישחר כאלו קבלו כל השחרות שיש בקדרה הנשחרה מעשן האש : (יב) איה מעון אריות. אמר דרך קינה איה נינוה שהיתה מדור אריות ומקום מרעה אל הכפירים ר"ל מקום מלכים אדירים ושרים עזותים : אשר הלך . ר"ל אשר היה הולך ויוצא משם האריה והלביא לכל פאות העולם לטרוף טרף והיה נשאר שם גורי האריה הם הבנים הקטנים וישבו בבטחה ולא היה מי מחרידם ר"ל המלך והגבורים יצאו לשלול שלל ובניהם נשארו במקומם בבטחון רב : (יג) אריה טורף . האריה ההוא אשר הלך היה טורף בעבור מרבית צורך ספוק גורותיו הם בניו הקטנים והיה מחנק והורג מחיות השדה להביא אל לבאותיו הם נקבות האריה : וימלא · והיה ממלא החורים שיושב בהן מן הטרף וכפל דבריו ואמר ומעונותיו טרפה והוא משל על מלכי נינוה ושריה שהיו מביאים שלל רב די צורך בניהם ונשותיהם ומלאו ארמון מן העושר ששללו : (יד) הנני אליך . הנה אני אלחם בך : והבערתי . אשרוף רוב הרכב שבה בהעלאת עשן השמים לגודל השרפה : וכפיריך . ר"ל בניך ורעם תאכל החרב : והכרתי וגו' . ר"ל עוד לא תשרוף בארץ לשלול את העכו"ם : קול מלאככה . שהיו מרימים קול על ארצות העכו"ם ליראם ולבהלם וכמו שעשה רבשקה על ירושלים כמ"ש (במ"ב וביש') : ג (א) הוי עיר דמים · אוי לך אתה נינוה עיר שופכת דמים כלה עדת שקר ומלאה שבר לשבר את הבריות ולא תסור מפיה את הטרף כי תתמיד להרוג ולאבד את העכו"ם : (ב) קול שוט · היו משמיעים קול שוט להכות הסוסים : וקול רעש · אופני המרכבות להבהיל את האנשים : וסוס דוהר · הסוס שמשך את המרכבה היה מדלג וקופץ והמרכבה היתה מרקדת לרוב מרוצתה נאיים על הרואים : (ג) פרש מעלה · הפרש היה מעלה עצמו כלפי מעל' בדליגת הסוס ודימה להב חרב וברק חנית והוא עיצה חללים רבים ופגרים הרבה : ואין קצה

יכשלו בגויתם: ד מרב זנוני זונה טובת חן בעלת כשפים המכרת גוים בזנוניה ומשפחות בכשפיה: ה הנני אליך נאם יהוה צבאות וגליתי שוליך על־פניך והראיתי גוים מערך וממלכות קלונך: ו והשלכתי עליך שקצים ונבלתיך ושמתיך כראי: ז והיה כל־ראיך ידוד ממך ואמר שדדה נינוה מי ינוד לה מאין אבקש מנחמים לך: ח התיטבי מנא אמון הישבה ביארים מים סביב לה אשר־חיל ים מים חומתה: ט כוש עצמה ומצרים ואין קצה פוט ולובים היו בעזרתך: י גם־היא לגלה הלכה בשבי גם עלליה ירטשו בראש כל־חוצות ועל־נכבדיה ידו גורל וכל־גדוליה רתקו בזקים: יא גם־את תשכרי תהי נעלמה גם־את תבקשי

וכשלו ק׳ · ג׳ ומ״ל · ל׳ · ג׳ בליבנא חסר · ל׳ · ל׳ כספר מוגה · ל׳ למדינחאי · התיטבי כתיב התיטבי ק׳ · כ׳ ולאין אונים · ס׳ · ל׳ · כ׳ חסר ל״ס · ג׳ · ל׳ · ל׳

יתקלון בקטיליהון: ד מסגיאות אתרגושת קרתא דהיא כטעיתא נפקת ברא שפירת ריוו ידעא חרשין דמכרא עממיא בטעותהא ומלכותא בחרשהא: ה הא אנא שלח רוגזי עלך אמר יי צבאות ואגלי בהתת חובך על אפך ואחזי עממיא בהתתיך ומלכותא קלניך: ו וארמי עלך שקוצין ואנבלינך ואשוינך מבערא לעיני כל חזך: ז ויהי כל די יחזינך יתרחק מניך ויימר אתבזיזת נינוה מן ידוי עלך איכא אשכח מנחמין לך: ח הא את טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא ביני נהרותא מיא סחור סחור לה דשורה ימא מימא שורהא: ט כוש סומכתהא ומצרים ולית סוף פוטאי ולובאי הוו בסעדיך: י אף היא בגלותא תהך בשביא אף עולמהא יתרפון בריש כל שוקיא ועל יקירהא רמו עדבין וכל רברבהא ידקדקון בשלשלן: יא אף את דמיא לרויא תהא מסלעמא

רשי

(ד) מרוב זנוני זונה · מרוב חנופות עיר שהיו יודעי׳ לפתות לב מלכי הארץ להתחבר עמם וסוף היו כובשי׳ אותם תחתיה׳: (ה) שוליך · הם שפולי בגדי האשה: מערך · גלויך כמו (מיכה א) עריה בשת: (ו) שקוצים. בגדים צואים המגוולים אותך לפי הענין שדימה אותה לזונה דבר הכתוב כראי · כזבל לשון והסיר את מוראתו בנוצתה (ויקרא א): (ז) ידוד ממך. יתרחק ממך: (ח) התיטבי מנוא אמון · ומה תבטחי בעשרך ובגבורתך וכי גדולה את מנוא היא אלכסנדרי׳ של מצרים אמון לשון פדגוג מנוא הגדולה שהיתה אומנת מלכי מצרים דמרבי בה מלכו: אשר חיל ים אשר היה הים לה לחיל ולחומה שורא ובר שורא: (ט) כוש עצמה · כושים היו לה לחוזק: פוט ולובים היו בעזרתך. והפוטים והלובים אשר היו בעזרתך גם הם היו בחילה: (י) גם היא לגולה הלכה. אף היא הלכה בגולה אעפ״כ גדולתה לא עמדה לפני נבוכדנצר: רתקו. נכבלו לשון רתוקות כסף (ישעיה מ) עשה הרתוק (יחזקאל ז) שלשלות: בזיקים · שלשלאות: (יא) גם את. אף לפי גדולתך תשכרי כמותה בכוס התרעלה ותהיה נעלמה

אבן עזרא

נינוה: (ד) מרוב. דרך משל שרמתה הכל: (ה) הנני · מערך · כמער איש והוא כמו ערותך ומער׳ כמו מרא׳: (ו) והשלכתי · כראי כשנוף וכמוהו הוי מראה. והסיר מראתו: (ז) והיה · ידוד. כמו יגוף והטעם ירחק: מי ינוד · כמו לבוא לנוד לו: מאין אבקש · ככה יאמר כל רואיך: (ח) התיטבי · הטובה תהיה מנוא אמון · שם עיר מארץ מצרים שלכדה מלך כשדים בלכתו אל נינוה: אשר חיל ים · וכח יש לה מהים כי אין צורך לה לחומה וזה ים סוף או ים ספרד הוא הנקרא הים הגדול כנגד ימי ארץ ישראל: (ט) כוש · עזרו מצרים גם פוט ולובים שהיו בעזרתך ולא הועילו: (י) גם. שב אל מצרים כי הלכה בגולה כנא אמון: רתקו. כמו עשה הרתוק. כרתוקת כסף: (יא) גם: מדבר אל נינוה: תהי. כמו תהיי וטעם נעלמה כאילו לא היתה כדרך ושתו ולעו יהיו כלא היו כי השכור סרה דעתו כאילו איננו

ג׳ מ״ל יו״ד בלישנא ראיה וסימ׳ והראיתי גוים מעריך וממלכות קלונך · כי קולך ערב ומראיך נאוה · ויראו לפניך מראינו ומראה: שקוצים ג׳ חסר ו׳ בליש׳ וסימ׳ וגם את האבות ואת הידעוני׳ ובת התרפים דמלכים · והשלכתי עליך שקצים. ושקציו מבין שניו. וכל שקוץ השקוץ דכוו׳ חסר במ״ב מ״ל וסי׳ השקוץ משומם · שקוץ שומם: גלה ד׳ חסר בלישנא בקריאה וסימ׳ גלה וסורה ואלה מי גדל. אף היא לגלה הלכה · עם הגלה אשר הגלתה ·

רדק

לא יקרא הגוף פגר אלא כשהוא מת: ואין קצה לגוים יכשלו בגויתם. האויבים יכשלו בגויית החללים אבל לשון גויה יבא ג״כ בגוף החי: (ד) מרוב זנוני זונה. כל זה בא לה מרוב הרעות שעשתה ודמה אותה לזונה כי הזונה עושה כן מוכרת הזונים אחריה בכשפים ובהתיפותה בפניהם ועושה בהם כרצונה וכן עשתה היא בגויי הארצות: (ה) הנני אליך. לפי שדמה אותה לזונה דמה תורבנה לקלון הזונה: מערך · כמו ערותך · והוא מן כמער איש: (ו) והשלכתי · שקוצים דברי תיעוב וניבול להשבית יופיך ולהמאיסך לכל העולם: ושמתיך כראי. כזבל כמו והסיר את מוראתו וי״ת ואשוינך מבערא לעיני כל חזך: (ז) והיה כל רואיך ידוד ממך. כל אחד מהם ידוד ויבתק ממך לרוב קלונך ואמר שדדה נינוה נינוה שהיתה מושלת בגוים עתה שדדה והשי״ן נקראת בקמץ חטף: מי ינוד לה · מאין אבקש מנחמים לך כי כלה שמחים למפלתך מפני הרעות שעשית להם: (ח) התיטבי מנוא אמון · אמר איך היית בוטחת בגדולתך ובגאונך ובהיותך עיר בצורה ונהרות סביב לך כמו שאמר שערי הנהרות נפתחו וכי טובה את מנוא אמון והיא אלכסנדריא של מצרים וכן ת״י האת טבא מאלכסנדריא רבתא: היושבה ביאורים. בין היאורים ישבה שהם סביב לה גם נכנסים בעיר מתחת הארץ שלא היתה יראה ממצור לפיכך אמר היאורים מים סביב לה בין היאורים ומי הים היו מקיפים אותה מים ופי׳ ואמר אשר חיל ים פי׳ חומות ים לה וכפל הענין לחזק ואמר מים חומותיה עכ״ז לכדה נבוכדנצר כשכבש ארץ מצרים: (ט) כוש עצמה. העי״ן נקראת בקמץ חטף כמו עצמה ירבה אמר וכן כוש שהיתה לה עצמה: ומצרים ואין קצה · וכן מצרים שאין קצה לעם אשר בה וכן פוט ולובים שכולם היו בעזרתך עתה נפלה ביד נבוכדנצר: (י) גם היא · נא אמון וכוש ומצרים כל אחת מהם הלכו בגולה גם את תלכי בגולה כמוהם כי אין את טובה מהם ואמר בגולה ואמר בשבי כפל הענין במ״ש לחזק הענין: ידו גורל. שרשו ידד בשקל רבו משערות ראשי רכו דבריו משמן ופי׳ השליכו כן כתבו רבי יהודה ורבי יונה ז״ל ואאז״ל כתב כי שרשו ידה והוא אית״ן מבנין הפעיל כמו וידו אבן בי ומשפטו יידו ויידו היו״ד הכתובה יו״ד אית״ן והיו״ד פ״א הפעל נבלעת בדגש: רתקו בזיקים · מן עשה הרתוק ורתוקות כסף ופירש אסרו בשלשלאות והם רתוקות וכאשר אמר רתקו בזיקים הוא תוספת ביאור כי די לו ברתקו וכן כמוהו למען בלוע בלע עשקו עשק ומעלה מעל ויגש דוד גוש והדומים להם: (יא) גם את תשכרי. גם את כמו נוא ומצרים תשתה כוס התרעלה ותשכרי ממנו: תהי נעלמה · כלומר כאלו לא היית על דרך ושתו ולעו והיו כלא היו תהי כמו תהוי או

מצודת דוד

קצה לגוים · לא היה סוף אל גוית ההרוגים המושלכים בארץ עד שבני אדם נכשלו בגוית ההרוגים כי לא מצאו מקום פנוי ללכת: (ד) מרוב זנוני זונה. ר״ל כל ההרג הזה עשתה בעבור שהיה בה רוב הנהגות זנוני הזונה כשהיא טובת חן ובעלת כשפים אשר אז מוכרת עכו״ם לעצמה להיות כרוכים אחריה בעבור זנותה וכובשת משפחות עכו״ם עם כשפיה כי כן היה דרך אשור לפתות את העכו״ם בדברי חנוף להתגבר עמה וגלו להם מסתורם ואח״ז נלחמו בהם ויכלו להם והרבו להרוג ולאבד מבלי מצוא מנוס: (ה) הנני אליך · הנה אני אלחם בך: וגליתי שוליך · לפי שהמשילה לזונה אמר לשון בזיון הזונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה על פניה: והראיתי · אראה את כל העכו״ם את גלויך ואת הממלכות את קלונך ובזיונך: (ו) והשלכתי · אשליך עליך דברים מאוסים ואגנה אותך ואשים אותך כדבר מסוגף ומלוכלך ר״ל האויב הבא יהרוג בך ויוליכך בשבי בבזיון רב: (ז) כל רואיך. כל הרואים אותך בשפלותך ובזיונך ינוד להתרחק ממך כדרך שמתרחקי׳ מדבר מאוס: ואמר · הרואה בבזיונך יאמר הנה שדדה נינוה מי ינוד לה בראש כדרך המנחמים כאומר הלא אין לה אוהבים כי הרעה לכל העכו״ם: מאין · מאיזה מקום אבקש לך מנחמים והוא כפל ענין במ״ש: (ח) התיטבי מנא אמון · וכי טובה אתה מנוא שהיא בת רבת עם כמ״ש את המון נוא (יחזקאל ל): היושבת. אשר יושבת בין היאורים והמים סביב לה והיא לה לחוזק: אשר חיל ים וגומר. ר״ל הים לה לחיל וגם חומתה היא מן הים לה לחוזק במקום חיל וחומה: (ט) כוש עצמה · כוש היה לה לחוזק כי בא לה לעזרה וגם אנשי מצרים באו בעזרתה ואין קצה אל הבאים בעזרתה: פוט ולובים ר״ל גם פוט ולובים שהיו בעזרתך אתה נינוה גם הם היו בעזרתה: (י) גם היא. עם כל החוזק והעזר הלכה לגולה בשבי על ידי הכשדים ואת עולליה בקעו בראש כל החוצות ועל המכובדים שבה השליכו גורל לחלקם ביניהם וכל גדוליה אסרו בשלשלאות: (יא) גם את. גם אתה נינו׳ לא תהיה טובה ממנה

מצודת ציון

כמו גוית שאול (ש״א ל״א): (ה) וגליתי. מלשון גלו · שוליך. הוא תחתית הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כ״ח): מערך. גלויך וכן עריה בושת (מיכה א׳): קלונך · מל׳ קלון ובזיון: (ו) שקוצים · מלשון שקץ ומאוס: ונבלתיך. ענין ביעור ומגונה כמו אגלה את נבלותה (הושע ב׳): כראי. ענין טנוף ולכלוך וכן מוראה ונגאלה (צפניה ג׳): (ז) ידוד · מלשון נדידה: שדדה · ענין עושק: ינוד · מלשון נדידה והנעה: מאין · מאיזה מקום: (ח) התיטבי. מלשון טוב: מנוא · נוא היא אלכסנדרית כן ת״י: אמון · כמו המון והוא ענין עם רב וכן ואת יתר האמון (ירמיה כ״ב): ביאורים. כן יקראו החפירות המושכות מים: חיל · הוא החומה הנמוכה שלפני הגבוה וכן ויאבל חיל וחומה (איכה ב׳): (ט) עצמה. ענין חוזק: פוט ולובים · שמות אומות: (י) עולליה. בנים הקטנים: ירטשו · ענין בקיעה כמו וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י״ג): ידו. ענין השלכה כמו ואל עמי ידו גורל (יואל ד): רתקו · ענין שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז) ור״ל קשרו בשלשלאות: בזקים · גם הוא ענין שלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט) ועם כי אמר רתקו אמר גם בזקים לתוספת ביאור וכן מסעף פארה (ישעיה י): (יא) נעלמה · מל׳ העלם: מעוז · ענין חוזק:

עם

אבן עזרא

אינכו : (יב) כל · הטעם מעלמם יפלו וילכדו : (יג) הנה . בעבור היות עמך נשים על כן נפתחו שערי ארצך : (יד) מי · יהתל בה הנביא שאבי מים מרס בא הכשדי' שתמלאי אות' בהיותך במצור ומעט לבנה או מלבן מקום מעשה הלבנים : (טו) שם · התכבד . שם הפועל התכבדי . שתתכברי אליך עם כבד בלי מספר : (טז) הרבית · עד עתה הרבית רוכליך כמו סוחריך וקרוב ממנו ולא תלך רכיל וכולם יהיו כילק שפשט על הארץ ויעף ולא נראה : (יז) מנזריך · דגשות הנו"ן לא ידענו טעם לה והיא מגזרת נזר בעלי הנזר שלך היו רבים כארבה : וטפסריך · כמו שריך והמלה רביעית בלי חבר : כגוב גובי · כמו יוצר גובי כמו קדש קדשים : שמש זרחה : כחום היום : ונודד כמו באין החומות חוללתי מהכפולים באחרונה : מקומו · מקום אחד מהן כי כן דרך הארבה ביום קרה מקבלים לרוב מאד ומקיפים העיר וחונים בגדר' שהם חומות העי' וכחום עליהם השמש נודדי' והולכין אחד מהם לא נותר ולא נודע איה מקומם כאילו לא היו : (יח) נמו · כמו לא

רשי

נעלמה : (יב) כל מבצריך תאנים עם בכורים · כל ערי מבצריך יהיו נוחים ליכבש ולבוז מה שבתוכה כאילני תאנין וכשהן עם בכורות מבושלות שבהם שכשמניעים האילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים : תאנים · אילני תאנים : אם ינועו . אשר אם ינועו ביד אדם בחזקה : (יד) מי מצור שאבי לך · עיר שבאים לצור עליה אוספים להם בני העיר מים רבים לתוכה בתוך חביות לשתות בימי המצור כשאין בתוכה בורות : באי בטיט ורמסי . אותו לעשות ממנו לבינים כדי לחזק בו בדקי החומות : החזיקי מלבן · אחזי בידך המלבן העשוי לדפוס הלבינים ללבון בתוכה : (טו) התכבד · במספר התמיד : ילק · הגומר ומכלה כל ירק השדה ויש פותרין התכבד כילק התכבדי כגובד גייסות כילק והתכבדי לשון עם כבד : (טז) ילק פשט ויעוף · יהיו קלים לצאת בסחורה . שילק שפושט ועוף : (יז) מנזריך . שריך והמ"ם יסוד ושורש בתיבה כמ"ם של משמרתך ושל משמעתך ושל מנעליך ופעמים שהיא נופלת ממנה כמו נזיר אחיו (בראשית מט) · וכן מיריס שריה (איכה ד) : וטפסריך · הממונים שלך : כגוב גובי . כחילי גובאי גובי . קומלנגשטרדי"ן בלע"ז : החוני' בגדרות ביום קרה · כן דרך הארבה והזבוב החסיל והילק בעת הקור נדבקים בכתלים וכשיבא חום הן נודדים משם והולכים להם כך יגלו כל עמך : ונודד . ומטלטל : ולא נודע מקומו איים · איפה הם ואנה הלכו : (יח) נמו רועיך : לי

תרגום

אַף אַתְּ תִּבְעִין סְעִיד מִבְּעִיל דְּבָבָא׃ יב כָּל כְּרַכִּךְ דָּמְיָן לְתֵינִין בַּכִּירָן דְּאִם יִתְעַרְעֲרוּן יִתְרוֹן וְיִשְׁתָּאֲרוּן בְּהוֹן צְמוּקִין דְּכָשְׁרִין לְמֵיכַל׃ יג הָא עַמִּיךְ חַלָּשִׁין כִּנְשַׁיָּא בְּגַוִּיךְ לְבַעֲלֵי דְבָבַיִךְ אִתְפְּתָחוּ תַּרְעֵי אַרְעִיךְ אָכְלַת אֶשָּׁתָא תּוּקְפִיךְ׃ יד מַיָּא בְּצִירָא כְּנוֹשִׁי לְגַוִּיךְ תַּקְּפִי כְּרַכַּיִךְ אַסְנָא מְרוּא וְשַׁעְבִּידִי בְּטִינָא אַתְקִיפִי בִנְיָנִיךְ׃ טו לְתַמָּן יֵיתוּן עֲלָךְ עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא יְשֵׁיצוּנִיךְ קָטוֹלֵי חַרְבָּא יִתְכַּנְּשׁוּן עֲלָךְ מַשִּׁרְיָתִי עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּזַחֲלָא יַחְפּוּנִיךְ כִּקְמְצָא יַחְסְלוּנִיךְ כְּגוּבָא׃ טז אַסְגִּית תַּגָּרַיִךְ מִכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא הָא כְּזַחֲלָא דְּשָׁלַח וּפָרַח׃ יז הָא מַסַּךְ מְצַלְהֲבִין כְּגוֹבָא וְטַפְסְרַיִךְ כִּזְחִיל גּוֹבָאֵי דִּי שָׁרָן בְּכָתְלַיָּא בְּיוֹם קְרִיר דְּכַד שִׁמְשָׁא דָּנְחָא עֲלֵיהוֹן מִתְבַּדְּרִין וְלָא אִתְיְדַע אַתְרֵיהוֹן לְאָן עָרְקִין׃ יח אִתְבָּרוּ גִּבָּרָךְ מַלְכָּא

מקרא

מָעוֹז מֵאוֹיֵב׃ יב כָּל־מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים עִם־בִּכּוּרִים אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ עַל־פִּי אוֹכֵל׃ יג הִנֵּה עַמֵּךְ נָשִׁים בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי אַרְצֵךְ אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ׃ יד מֵי מָצוֹר שַׁאֲבִי־לָךְ חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בֹּאִי בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן׃ טו שָׁם תֹּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב תֹּאכְלֵךְ כַּיָּלֶק הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה׃ טז הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף׃ יז מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גֹּבָי הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ אַיָּם׃ יח נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר

וישבו תחתיהם עד חגלה : אוכל ד' בקריאה וסימ' כי אם הלח' אשר הוא אוכ' ותיות כאשר יחלם הרעב. אם ינועו ונפלו על פי אוכל · גם איש שלומי אשר בטחתי בו : זרחה ד' וסי' אם זרחה השמש עליו דמים לו · וישכימו בבקר והשמש זרחה : שמש זרחה ונדד דנחום . והצרעת זרחה במצחו : וא' וזרחה לכם יראי שמי :

רדק

או היא נסתרת כי דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בפסוק אחד : גם את תבקשי מעוז מאויב · מפחד האויב תבקשי מעוז ומבצר להשגב בו : (יב) כל מבצריך · ומה יועילו לך מבצריך כי כלם יהיו נוחים להכבש כמו התאנים המבושלים כי במעט תנועה שיניע האדם את האילן יפלו : על פי אוכל · המניע אותם כן יפלו מבצריך ביד אויב : עם בכורים . כמו ובכורים וכן אדמוני עם יפה עינים כמו ויפה והמשיל המבצרים לתאנים שיתאוה אדם להם ויותר כשהם בכורים שמצפה אדם להם ומתאוה יותר כן מצפה האויב למבצריך לכבשם וי"ת כל כרכך וגו' : (יג) הנה עמך נשים בקרבך . כמו הנשים שאין בהם כח להלחם : פתוח נפתחו · כלומר נראה כאלו נפתחו מאליהם כי קל מהרה ישברון ופתחום האויבים וכאלו אש אכלה בריחיך : (יד) מי מצור שאבי לך · כלומר עשי לך כל מה שתוכלי לעשות כי לא יועילך : באי בטיט · לרמסו לעשות ממנו הלבנים וכפל הענין במ"ש ואמר רמסי בחומר : החזיקי מלבן · כמו כבשן הלבנים ששורפים אותם בו : (טו) שם . מבצריך : תאכלך אש · האויב : תאכלך כילק · כמו הילק שאוכל התבואה עד כלה : התכבד כילק · התכבד מקור התכבדי צווי כנגד נינוה והם ענין רבוי כלומר מה יועילך אם התרבית בעם כבד כי לא יועילו ולא יצילו · וי"מ התכבד שתכבדי מדברי רז"ל מכבדין בין המטות מכבדות של תמרה כי הילק והארבה מכבדין השדה מן התבואה ות"י יתפוך כקומצ' יחסלוך כגוב' : (טז) הרבית . אמר מה יועילוך סוחריך שהרבית בתוך כוכבי השמים כי כמו הילק שפשט בארץ ואח"כ עף קל מהרה כן עפו הם ואבדו ולא הועילם עושרם : (יז) מנזריך . גדוליך .קציניך מענין נזר ודגוש הנו"ן לתפארת הקריאה וכמוהו רבים : וטפסריך . כמו שריך או נגידיך וכן ופקדו עליה טפסר והוא בחיר"ק הטי"ת וזה פתח הטי"ת ואחד הוא במשקלו ובענין המשילם לארבה שמנהג הארבה שיחנו וידבקו בכותלים ביום קרה ובחום היום ילכו ולא ישאר אחד ולא נודע בכותלים מקומו אים ולא ניכר בגדרות אנה חנו ולא נודע ג"כ אים הם כלומר אנה הלכו ועפו קל מהרה ואמר מקומו על כל א' מהם ואמר אים על כלם וכן שרי נינוה וגדוליה שהיו חונים בהשקט וכשיבא האויב עליהם לא תועילם עשרם וגדולתם מי שברח ברח ומי שנהרג נהרג לא נודע מי הוא הגדול והשר : כגוב גובי · כמו גובים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים . והדומים לו · ותרגום ארבה גובאים ומה שאמר כגוב גובי ר"ל המין הגדול שבמיני הארבה כמו מלך מלכים : בגדרות · הם כותלי דגנים והכרמים והוא קבוץ מן יושבי נטעים וגדרה : ונודד · מפעלי הכפל מבנין הדומה למרובע לפי שהוא פתח כמו אשר עולל לי אבל נודד פועל עומד כן כתבו רבי יונה ואא"ז ז"ל כתב שהוא לא נזכר שם פעלו מנחי העי"ן כמו באין תהומות חוללתי ועניינו ענין תנועה כמו נדדו מני ותדד שנתי מעיני ידוד ממך : (יח) נמו רעיך · מנהיגי המלך ויועציו עתה לא יהיה להם יד להציל מכף האויב והרי הם כאלו הם ישנים : ישכנו אדיריך · כאלו שכנו בקבר ומתו כי לא יועילו ולא יצילו וכן שכנם

מצודת ציון

(יב) עם בכורים · כמו ובכורים וכן אדמוני עם יפה עינים (ש"א טז) ור"ל ויפה עינים : בכורים · ענין גמר הבשול כמו בכורה אותה נפשי (מיכה ז) : ינועו · מל' הנעה והנדה : (יג) בריחיך . ענין מטה לנעול השערים ע"י : (יד) מצור · כן יקרא העיר בעת שהגייסות צרים עליה : שאבי · כן יקרא לקיחת המים כמו ותשאב לכל גמליו (בראשית כד) : ורמסי · מל' רמיסה ודריכה : בחומר · הוא הטיט וכפל הדבר במ"ש : החזיקי · ענין אחיזה : מלבן · מל' לבינה העומדים לבנין החומה : (טו) כילק · מין ארבה : התכבד . ענין טיאוט וגריפה לנקות ובדרז"ל מכבדים את הבית (ברכות נג) וכן כבוד מכל כלי חמדה (נחום ב) : (טז) הרבית . מל' רבוי : רוכליך · סוחריך וכן בעיר רוכלים שמו (יחזקאל יז) : פשט · ענין פרישה : ויעוף · מלשון עפיפה ופריחה : (יז) מנזריך · מל' נזר ועטרה כמו את הנזר (מ"ב יא) : וטפסריך · ענין שררה כמו פקדו עליה טפסר (ירמיה נא) : כגוב גובי . הוא מין ארבה וכן יוצר גובי (עמוס ז) ור"ל מין הגדול שבארבה ודוגמתו בעדי עדיים (יחזקאל טז) ור"ל הטוב והיפה שבעדיים : בגדרות · מל' גדר וכותל : קרה · מלשון קור וצנה : נודד · מל' נדידה : אים · איה הם : נמו

מצודת דוד

ממנה כי תהיה שכורה ר"ל מגודל הצרה תהיה מבולבלת בדעת כמו השכור : ותהי נעלמה · תהיה נעלמה מן העולם כאלו לא היית : גם את וגומר . כמו שנוא בקשה עזר ומעוז להנצל מן האויב כן תבקשי את וכאומר והנה לא תמצא כמו שלא מצאה נוא : (יב) כל מבצריך . ערים המבצרים יהיו נוחים לכבוש כאלו היו תאנים והם מבוכרים בבשול כי אז אם ינועו את האילן נופלים הם מעצמם על פי הרוצה לאכלם כן בנקל יכבוש נ"כ את ערי מבצריך : (יג) נשים בקרבך . כאלו היה נשים בקרבך ר"ל לא יכלו למנוע ביאת האויב כאלו היו נשים ולא גבורים בעלי מלחמה : לאויביך . אל אויביך כאלו מעצמם נפתחו שערי ארציך וכאלו האש שרפה בריחי השערים ר"ל בקלות רב יכבוש אותה האויב : (יד) מי מצור שאבי לך . שאבי לך מים להיות מוכן לך לשתות בימי המצור כי לא תוכל ללכת אז מחוץ לעיר לשתות מים כי האויב יהרוג אותך : חזקי מבצריך · למען תשגב בהן מפני האויב : באי בטיט וגומר · לסוף בנין החומה : החזיקו מלבן · אחזי מלאכת הלבנים לתקן עמהם בדקי החומה : (טו) שם וגו' · רצה לומר אבל לא תועיל בזה כי שם במבצריך תאכל' האש והחרב תכריתך ותאכלך כילק האוכל עשבי השדה ולא ישאיר מה : התכבד כילק . תהיה מטואטא במטאטא כילק המכלה כל הירק : התכבדי כארבה : כפל הדבר לחוזק הענין : (טז) הרבית · מאז הרבית רוכליך יותר מכוכבי שמים ועתה הם כילק הפושט כנפיו ויעוף ר"ל הנה נסו והלכו שבי : (יז) מנזריך . השרים בעלי העטרות היו כארבה וטפסריך היו כמין הגדול שבארבה אשר ביום קרה יחנו בגדרות וכאשר תזרח השמש וחם להם אז כ"א מהם נודד ללכת ולא ניכר מקומו היכן חנה ואיה הלכו וכן יהיו שרי נינוה כי לא יהיה ניכר אם היו שם מעולם ולא יהיו נודע איה הם כי מהם נהרגו ומהם הלכו שבי : (יח) נמו רועיך · מנהיגי המלחמה כאלו נתנמנמו ונשינו ועזבו הנהגת המלחמה

יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ׃ יט אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֶךָ כֹּל ׀ שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד׃

א א הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנָּבִיא׃ ב עַד־אָנָה יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ׃ ג לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא׃ ד עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל׃ ה רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ כִּי־

תרגום: דְאַתּוּר גְלוֹ עִם מַשִּׁרְיָתָךְ אִתְבַּדְּרוּ עַמָּךְ עַל טוּרַיָא וְלֵית דִמְכַנִישׁ׃ יט לֵית דְבָאִיב לֵיהּ עַל תַּבְרִיךְ מְמַרְעָא מְחָתָךְ כָּל דִי שְׁמָעוּ שְׁמַעְתָּךְ טְפָחוּ יְדֵיהוֹן עֲלָךְ חַדִיאוּ אֲרֵי עַל מַן לָא עֲדַת מְחַת בִּישְׁתֵּיךְ תְּדִירָא׃
א מַטַל גְבוּאֲתָא דְאִתְנַבֵּי חֲבַקּוּק נְבִיָא׃ ב עַד אֵימָתַי יְיָ אֲנָא מְצַלֵי הָלָא גְלֵי קֳדָמָךְ קְבִילְנָא קֳדָמָךְ עַל חֲטוֹפִין הָלָא יוּכְלָא קֳדָמָךְ לְמִפְרַק׃ ג לְמָא אֲנָא חָזֵי אֲנוּסִין וּמִסְתַּכֵּל בְּעָבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר בְּזוּזִין וַחֲטוֹפִין לְקָבְלִי דִבְתַחֲרוּתָא וּבִזְדוֹנָא אִינוּן מִתְגַבְּרִין׃ ד עַל כֵּן פָּגַת אוֹרַיְתָא וְלָא נָפֵיק לְאַפְרָשׁ דִינָא אֲרֵי רַשִׁיעַיָא מְסַלְעֲמִין לְצַדִּיקַיָא עַל כֵּן לָא נָפֵיק דִינָא כֵיוָן׃ ה חֲזוֹ בְעַמְמַיָא וְאִסְתַּכָּלוּ אִתְרְפוּ שְׁוַהוּ אֲרֵי

מסורה: ל' וחסר · ל' וחד לחבקוק · ב' · ד' · י"ד פסוקים בסיפ' ולא ולא · ה' · י"ד בטעם ל"ג · ב' ידי לילה נגרה · ב' · ל' · ג' · ל'

ולא תשמע ד' וסימ' נמסר בירמיה סימ' ה'׃ ויהי ריב חד מן י"ד פסוק' בטעמא תרין חוטרין פי' השפחה כך דינה לעולם לא ישרתוה כי אם מרכא אך בי"ר מקומות ישרתוה דרגא עם ב' מרכות הנקראו' תרין חוטרי' וסי' ויבא לו יין וישת. למת תעשה כה. אשר לא צוה אות'. ויקרא לה נבח הלא טוב לנו שוב מצרימה. נעלם מן המלך אשר לו הגיד לה דמלכי' וחבירו דר"ה ויחנו אלה נכח אלה. נענית לו בה. וינח לו אלהיו מסביב הלא זה אוד מוצל מאש · ודי לא ידע ההודעון · ויהי לב לעם לעשות · ויהי ריב

תולדות אהרן תפוג תורה · עקרים מ"ד פט"ו׃

רשי

ל' תנומה : ישכנו . אין יכולים לקום : נפושו · כמו נפוצו וכל האותיות היוצאות ממוצא אחד מתחלפות זו בזו זי"ן שי"ן סמ"ך צד"י כולן יוצאין מסוף הלשון ושולי השניים : (יט) אין כהה לשברך · אין מיצר על שברך כי הכל שמחים · כהה ל' דבר עמום : תקעו כף · לשמוח :

א (א) המשא אשר חזה · משל נבואתא פה שנאה וקבל ברוח הקדש : (ב) עד אנה ה' . נופה היה בחוה"ק שעתיד נבוכדנצר למלוך בכיפה ולהיות מיצר לישראל כענין שנאמר בנבואתו כי הנני מקים את הכשדים וגו' ועל זאת היה מתאונן ומתפלל · אזעק אליך חמס . אזכיר לפניך חמס שעשוי לו ואינך מושיע : (ג) און . ביזה וחמס : ועמל תביט . עמל זה אתה מביט ואינך עוזר : ויהי ריב ומדון ישא . וזה נבוכדנצר שנושא ריב ומדון הונה ומתקיים ומצליח . ויהי ויתקיים אותו אשר ריב ומדון ישא כן תרגום יונתן : (ד) על כן תפוג תורה . על זה שישראל רואין הצלחתו שלו תפוג ושעבור תורה מהם ושמעו לו וישתחוו לצורה בבקעת דורא : ולא יצא לנצח משפט . הדת נסתיתו : מכתיר . סובב כמו (תהלים כב) אבירי בשן כתרוני : (ה) לא תאמינו כי יסופר . זאת לכם אשר אני מקים את הכשדים העם אשר לא היה כדאי להבראות כמו שנאמר (ישעיה כג) זה העם לא היה הם אחד משלשה דברים שהקב"ה כביכול מתחרט על בריאת'

אבן עזרא

לא ינוס : ישכנו . כמו ישקטו ולא יתנועעו : נפושו · נפוזרו וכמוהו ופשו פרשיו והטעם כמו נפשטו וכמוהו ויגלא' ופשתם : (יט) אין כהה · מגזרת ותכהין עיניו שלא יתפשטו הפך פשה הנגע אז יחל להרפא וי"א כמו תשכה ומלת נתלה. תבנין נפעל מגזרת חלי והפועל עבר או הוא קובר ותחם' מלת היא כי הזקן שהן שהעור נקמט סביב העין גם ככה בת עין לא תתפשט כאמור אז ותכהין עיניו וככה הנגע כאשר היה כהה שעו' הנגע נקמט ולא פשה אז יחל להרפא :

(א) גם זה הנביא לא ידענו דורו ולא משפחתו ונבא על מפלת הכשדים והחל לדבר זה הנביא על לשון חסידי ישראל שהיו צועקים אל השם מחמס נבוכדנצר : (ב) עד אנה · מלת אנה תמלא על זמן ועל מקום וככה מלת הלום כמו אנה אנחנו עולים שהטעם לאי זה מקום אנו עולים : אזעק אליך · כזעקת איש שנעשה לו חמס : (ג) למה · זה האון שיעשה איש און . און ועמל הם שם דבר שכולל לכל דבר עון ולכל חטאת אשר יעמל האדם כי הוא און ועמל ויגיעת ריק ומלת למה חסרת בעבור אחרת ולמה עמל תביט והטעם איך יוכל איש לעשות און ועמל במקום ממשלתך וטעם ישא יגבה או ישא ראש ויפת אמר ויהי איש ריב כמו ואני תפילה : (ד) על . תפוג · כמו ויפג לבו כל זמן שאדם חי דופק לבו בקרבו ובשעה שאמרו לו יוסף חי וידם לבו ולא דפק כי נבהל כמו אל תתני פוגת והעד ותחי רוח יעקב אביהם וטעם תפוג תורה אדם כאילו אין דין תור' בעולם : מכתיר . סובב מגזרת כתר שהוא עגול ויפת אמר כי רשע מכתיר עם הצדיק וזה שדבר הנביא על דבר נבוכדנצר שהרג חסידים ועתה החל נבואתו : (ה) ראו בגוים והביטו · אם שמעתם כזאת : והתמהו . מבנין

רדק

שכנה דומה נפשי : נפשו עמך : כמו נפוצו על דעת יונתן שתרגם יתבדרו ויתכן היותו ענין רבוי כמו ופשו פרשיו כי תפושו בעגלה דשה ופי' רבו ממך שהם נפלים על ההרים ואין מקבץ ולפי שקרא המנהיגים רועים אמר על העם שהם נפוצים על ההרים כלומר כצאן אשר אין להם רועה ואין מקבץ אותם : (יט) אין כהה לשברך · כהה ענין רפואה כמו כהה הנגע והוא ענין הקמוט והעצור כי כאשר הנגע או השבר קרוב לרפואה יתקמט העור סביבותיו לשברך אמר כנגד מלך בשור שוכר : נחלה מכתך · והאומר על המכה נפעלה ואע"פ שהיא פועלה כי האדם הוא שנחלה והמכה היא המחלה על הכבה השנית כי הסבה הראשונה מביא אותם אעפ"כ מרוב החלאים אשר במכה ההיא היא נפעלת אל החלאים ההם כלומר מלאה מהם וכן כי כלה ונחרצה כי כלה אך נכהלה על זה סדרך : תקעו כף · עליה לשמחה · כמו ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכל עצי השדה ימחאו כף :

(א) המשא אשר חזה חבקוק הנביא · הנביא הזה לא ידענו דורו ולא משפחתו ובסדר עולם יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו ונבואתו על נבוכדנצר על הרע שעשה לישראל מכל העמים והתנבא על הרע שיעשו פרס ומדי לזרעו באחרונה והחל להתרעם כנגד האל ית' על מעשה הרשעים שמריעים לישראל הצדיקים ומלאיתם בדרכיהם וזכר בל' הצדיקים שבדורו או אחר דורו בדרך נבואה על נבוכדנצר שעתיד למלוך ולהרע לישראל ונראה כי בדורו החלה מלכות נבוכדנצר כמו שאמר כנגד אנשי דורו כי פעל פעל בימיכם ואמר : (ב) עד . חמס · פי' בעבור החמס הנעשה לישראל אזעק אליך ולא תושיע : (ג) למה . אנשי און שעושים לי און ותראה לפני ואתה כמראה אותם שלא תבערם מן הארץ גם אתה תביט העמל שעושים ואין אתה משלם גמולם וכן אמר דוד עמל לכעס תביט וכל זה להודיע כי ה' ית' משגיח במעשה בני האדם אם לטוב אם לרע ואחר שכן הוא איך מאריך להם ויהי לנגדי מי שישא אלי ריב ומדון ויש מפרשים ריב ומדון האויב ישא ויסבול ישראל : (ד) על כן . לפי שאין אתה עושה דין ברשעים תרפה התורה ותחלש כי רבים מרפים ידיהם ממנה ולפי שרואים הצלחת הרשעים ורעת הצדיקים : תפוג · ענין רפיון וחלישות וכן כל אשר בקרבו : ולא יצא . לפי שהם רואים שלא יצא לנצח משפט הרשעים : כי רשע מכתיר את הצדיק . מקיף אותו להרע לו תמיד כענין כתרו את בנימין : על כן יצא משפט מעוקל · על כן אומר כי המשפט מעוקל ומעוות וכת"י על כן אמר לא נפיק דינא כיון : (ה) ראו . אמר כנגד ישראל ראו בגוים והביטו כי מה יצא להם המשחית : והתמהו תמהו · הכפל לחזק התימה לרוב מעשה הרע שיעשה נבוכדנצר והתמהו מבנין התפעל דינו והתתמהו ות'

מצודת דוד

המלחמה : ישכנו אדיריך · הגבורים שוכנים במקומם ואינם הולכים למלחמה מול האויב : נפשו עמך · המון העם מאלו נופש ומרגוע על ההרים ואין מי מקבלם לרדת אל המלחמה : (יט) אין כהה · אין מי מיצר על שברך להיות זוהר פניו כהה ותאוכה ועם כי מכתך נחלה וכאובה מאד : שמעך . שמע מפלתך : תקעו כף עליך · ר"ל עוד ישמחו ועל מפלתך יכו כפם זה לזה דרך שמחה : כי על מי . רלה לומר מי הוא אשר לא עברה עליו תמיד רעתך כי לכולם הרעות ולכן הכל ישמחו במפלתך :

א (א) המשא · ר"ל זו היא הנבואה אשר חזה וגו' : (ב) עד אנה . הנביא היה מתאונן על גלות בבל וגודל ממשלתה ואמר עד מתי אצעק אליך ואינך שומע : אזעק וגו' · אזעק על החמס אשר עושה כ"כ ולא תושיע : (ג) למה תראני וגומר · במראה הנבואה ראה עונות נסתרות של ישראל כדרך שראה יחזקאל וגם ראה גמול תשלומיהן וארוכת ממשלת בבל הנפרע מהם ולכן אמר למה תראה לי האון והעמל של ישראל מה שאתה מביט הנסתרות מבני אדם ולמה שמת לנגד עיני לראות השוד והחמס המעותד לבוא עליהם והתקיימות הנפרע מהם הנושא עליהם ריב ומדון וכאומר מה לי בצער הגדול הזה להודיעני כל אלה : (ד) על כן תפוג תורה · הואיל שיגלית כ"כ תחלש התורה ותפול ולא יעשה משפט לנצח ר"ל זמן רב כל ימי ממשלתו כי יאמרו הכל לפי המקרה ואין משגיח : כי רשע . על כי ר"ל מכתיר את הצדיק להצר לו בכל עבריו כי אף כי חטאו ישראל נחשבים המה לצדיקים למולו : על כן · בעבור זה מעקמים את המשפט ולא יעשוה על צד היושר כי חושבים שאין דין ואין דיין (ואף כי חטאו ובעה"כ נפרע מהם מתלונן) שהיה

מצודת ציון

(יח) נמו · מל' תנומה ושינה : רועיך · מנהיגך : אדיריך · גבוריך : נפשו · הוא מלשון נופש ומרגוע כמו שבת וינפש (שמות לא) : (יט) כהה . ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : נחלה . מל' חולי : תקעו כף . ענין הכאת כף אל כף לשמחה וכן כל העמים תקעו כף (תהלים מז) :

(ב) שועתי · ענין צעקה : חמס · ענין עושק : (ג) און ועמל . ענין מעשים רעים שאינם צודקים : תביט · ענין הסתכלות : ושוד וחמס . גזל ועושק : ויהי . ר"ל מתקיים ודוגמתו אהי מלכך אפוא (הושע יג) : ומדון · מל' דין ומריבה : (ד) תפוג . ענין רפיון וחלשות כמו נפוגותי ונדכיתי (תהלים לח) : מכתיר · מסבב ככתר המסבב את הראש וכן אבירי בשן כתרוני (שם כב) : מעוקל . ענין עקום כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה) : (ה) כי יסופר . אם יסופר מקים

אבן עזרא

מבנין התפעל והשלם והתמהו כי תמה פרשו : כי פועל פעל · השם בימיכם ואחר שידוע הוא שהוא פועל הכל לא הזכירו : (ו) כי הנמהר שאין לו מחשבת כהוגן רק יעשה דברו במהירו׳ וכמוהו ולבב נמהרים : (ז) איום . ושאתו מגזרת נשיאות : (ח) וקלו מזאבי ערב · בתחלת הערב יצא לטרף : ופשו התפששו ויפת אמר מגזרת תרגום ארמית ואין לו טעם : (ט) כלה . לעשות חמס יבא ומלת מגמת זרה ויתכן היות כמו יגמא ארץ והנה הוא כמו נגד ונכח ומלת קדימה קשה כי מפאת מזרחה בא על כן הוצרך יפת להוסיף כ״ף כקדימ׳ כרוח קדים שהיא עזה ואין טעמ׳ מן הס״א כי הנה ישובו רשעי׳ לשאולה ורבים אחרים : (י) והוא . יתקלס · מגזרת לעג וקלס וכמוהו לקלס אתנן : ויצבר עפר · כאילו הוא צבר כל עפר הארץ או הוא דרך משל עפר יצבר ויקח כל מבצר : (יא) אז חלף · כמו רוח בכל מקום ועוד יעשה אשמה גדול׳ שיאמר זה כחו לאלהו ולא לשם והזכיר לאלהו לשון יחיד דרך קלון או הוא מנהג הלשון לומר כל איש כרצונו אלהו או אלהיו כי נהוג הוא : (יב) הלא · אלה דברי הנביא מדב׳ על לשון ישראל שהם בדור נבוכדנצר בעבור שהזכיר זו כחו לאלוהו אמר הלא אתה מקדם מיום היות ישראל אתה היית אלהיו ואתה קדושי לא אלוה אחר אנו

רשי

בריאתם ועתה יקום ויהיה מר ונמהר לרוץ וללכת למרחבי ארצות : (ז) ממנו משפטו ושאתו יצא . ממנו שופטים ממנו מלכים המטילין מצא ואימה על הכל משפטים יושילי״א בלע״ז : (ח) ופשו פרשיו · רבו פרשיו : (ט) לחמס יבוא · לשלול ולבוז : מגמת פניהם . לשון הגמיאיני נא (בראשית כד) יגמא ארץ (איוב לט) רץ במרוצה לשעה קלה כגרם ארץ כאלו גמא ושתה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם גמיאת שאיפת פניהם דומה לרוח הקדים עזה שברוחות כן תירגם יונתן : (י) והוא במלכים יתקלס . מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה ל׳ דבור הדברים בו יש לשוב יש לרע פרלרי״ר בלע״ז : משחק . כמו שחוק כמו משאר משחר : לכל מבצר ישחק · אם אויבו במבצר חזק ישחוק לו : ויצבור עפר . עליו ברוב חיילותיו כל אחד נושא משא עפר וכרי היא לפני החומה תל גבוה ונלחמים בה על העיר והיא שפיכת סוללה כי כולן מתורגמות ויצבור עלה מליתא ואף היא ל׳ מילוא שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה ונלחמים בה שעל ראשה מגדל בנוי ושיפוע משפע לנדדין וסביבות מרגלותיו חומה נמוכה להחזיק העפר מליפול : (יא) אז חלף רוח . אז ברואותו דרכו נלחם רוח חולפות ועוברו׳ עליו רוח אשמה ומשו הרוח זה כחו לאלוהו הכח הזה הוא נותן לאלוהו ואמר אלהי עשה . לי כל החיל הזה אמר הנביא ואתה למה תחריש לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדושי וכו׳ וזה שכתוב לא נמות אחד מתיקוני סופרים שבמקרא הוא שכינה הכתוב וכן (מלאכי א) והפחתם אותו וכן הרבה המפרשים בספרי ולפי תיקון הסופרים זה פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתני למות בידו : (יב) ה׳ למשפט שמתו · ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את המורדים בך ומכל מקום כל

תרגום

ה עוֹבָדָא אִתְעֲבֵיד בְּיוֹמֵיכוֹן לָא תְהֵימְנוּן אֲרֵי יִשְׁתָּעוּן לְכוֹן׃ ו אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים יַת כַּסְדָּאֵי עַמָּא מוֹחְיָא וְקַלִּילָא דְאָזֵיל לְפִתְיֵי אַרְעָא לְאַחְסָנָא קִרְוִין דְּלָא דִילֵיהּ׃ ז אֵימְתָנִין וּדְחִילִין אִינוּן מִנֵּיהּ דִּינֵיהּ וּגְזֵרָתֵיהּ נָפְקִין׃ ח וְקַלִּילִין מִנְּמְרַיָּא סוּסְוָתֵיהּ וְחָרִיפִין מִדֵּיבֵי רַמְשָׁא וְיִרְבּוּן פָּרָשׁוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי מֵרְחִיק דְּיֵיתוֹן מִשְׁתַּדְּרִן כְּנִשְׁרָא דְטָאֵים לְמֵיכַל׃ ט כּוּלְּהוֹן לַחֲטוֹף אָתַן מְקַבֵּיל אַפֵּיהוֹן דָּמָן כְּרוּחַ קִדּוּם קִידוּמָא וּכְנַשׁ כְּחָלָא שִׁבְיָא׃ י וְהוּא עַל מַלְכַיָּא מִתְלַעַב וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא מְחַיֵּךְ הוּא לְכָל כְּרַךְ תַּקִּיף מְעִיק וּצְבַר מְלִיתָא וְכַבְשָׁהּ׃ יא בְּכֵן עַל דְּרָמַת רוּחֵיהּ עֲלוֹהִי עֲדָא מִמַּלְכוּתֵיהּ וְחַב עַל דְּאַסְגֵּי יְקָרָא לְטַעֲוָתֵיהּ׃ יב הֲלָא אַתְּ יְיָ בָּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַתְּ אֱלָהָא דִין קְשׁוֹט עַל כָּל

מקרא

ה ... פֹּעַל פֹּעֵל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי יְסֻפָּר׃ ו כִּי־הִנְנִי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי־אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת לֹּא־לוֹ׃ ז אָיֹם וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא׃ ח וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל׃ ט כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי׃ י וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְכְּדָהּ׃ יא אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ׃ יב הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא

רדק

ות׳ התפעל נבלעת בדגוש ת׳ השרש : כי פעל פעל בימיכם זו לעד כי בדורו מלך נבוכדנצר והפועל הוא השם יתברך ופעל שם : כי יספר · לכם הפעל הרע והקשה ולא תאמינו : (ו) כי הנני · דבר הנביא בל׳ הש״י : והנמהר · נמהר במעשיו לא ישכיל מה יעשה וכן ולבב נמהרים יבין לדעת : (ז) איום ונורא · אמר מענין אימה : ממנו משפטו . כי לא יצטרך לעזרת עם אחר כי ממנו יצא משפטו שיעשה בעמים וכן שאתו שיתנשא על הגוים : (ח) וקלו · וחדו ענין חדוד וחריפות : מזאבי ערב . כי זאבים לעת ערב יצאו לטרוף : ופשו פרשיו . ירבו פרשיו כמו שפירשתי ונפוצו עמך וי״ת וירבון פרשוהי : חש לאכול · ממהר לעוף על החלל שיראה מרחוק והנשר עוף גבוה משאר העופות וממהר לעוף לפיכך זכר הנשר וי״ת כנשר דטאים למיכל פי׳ יעוף : (ט) כלה לחמס · לעשות חמס יבא : מגמת פניהם קדימה · פי׳ אא״ל מן הגמיאיני נא אמר יבא בעזות פנים כאלו רוח הקדים שהיא עזה הקשתה פניהם · והמפרש פי׳ נכח פנים וכן ת״י מקבל אפיהון והנה לא היה נכח פניהם מזרח אלא מערב כי הם בבאם אל א״י פניהם למערב כי בבל מזרח לא״י אלא אם יתפרש קדימה בדרך הדמיון כאלו אמר כקדימה כלומר נכח פניהם יהיה בעזות פנים כמו רוח קדים שהיא עזה : (י) והוא : יתקלס לעג להם וכן יתקלסו בך ולפי שיתמיד הלעג עליהם הנה הוא מתפע׳ בלעג להם : ויצבר עפר · הסף עם רב כעפר וילכדה וכנוי הה״א לעיר בלורה שהרי זכר מבצר והיא עיר בצורה או פי׳ ויצבר עפר למלאות החפירות אשר סביב חומת העיר ות״י וצבר מליתא והוא תל עפר ובדברי רז״ל מוליא בגלא : (יא) אז חלף · אז ברואותו הצלחתו חלף ויעבר רוחו יותר מן המדה ומתגאה ברוחו מאד : ואשם · ועוד אשם בדבר אחר שאמר זו כחו לאלהו שאמר כי אלהו שהוא פסלו נתן לו זה הכח שמנלח כל העמים ואמר הנביא אלוהו ל׳ יחיד דרך קלון כן דעת קצת המפרשים וא״ל שהרי מצאנו אלוה לשון יחיד כי מי אלוה מבלעדי ה׳ הלא אלוה גבה שמים וזולתו וי״ת בכן על דרמת רוחיה עלוהי עדא ממלכותיה וחב על דאסגי יקרא לטעותיה : (יב) הלא · ואיך הוא נותן כחו לאלהו אשר הוא עשהו הלא יבין כי עתה

מצודת ציון

(ו) מקים : ענין רוממות : הגוי · מר נפש ור״ל אכזרי : והנמהר · מל׳ מהירות : משכנות · מקומות שמוכנים שם בני אדם : (ז) איום · מל׳ אימה ופחד : ושאתו · מל׳ התנשאות ורוממות : (ח) מנמרים · שם חיה קלת המרוץ : וחדו · ענין שנון וחריפות כמו כחרב חדה (ישעיה מט) : ופשו · ענין ריבוי כמו כי תפושו (ירמיה ג) : פרשיו · הם הרגילים לרכוב על הסוסים : ועפו · מל׳ עפיפה ופריחה : חש · ענין מהירות כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט) : (ט) לחמס . ענין עושק : מגמת . ענין המחשבה והחשק ואין לו דומה ויתכן שהוא מלשון הגמיאיני נא (בראשית כד) וכמו שמלת שאף משותף לבליעה כמ״ש כי שאפני אנוש (תהלים נו) ולחשק כמ״ש ישאף צל (איוב ז׳) כן יהיה מלת גמא משותף לשניהם : (י) יתקלס · ענין לעג והתול כמו לקלס אתנן (יחזקאל טז) : ורוזנים · שרים : משחק · מל׳ שחוק ולעג : ויצבור · ענין עשיית תל כמו שני צבורים (מ״ב י) : (יא) חלף · ענין תמורה : רוח · ענין דעת ומחשבה : ואשם · ענין רשע : (יב) וצור · על האל יאמר שהוא צור עולמים ר״ל חוזק העולמות : להוכיח ענין

מצודת דוד

שהיה להם לפול ביד ה׳ ולא בידו) : (ה) ראו בגוים . ראו הממשלה והנצחון הנעשה בעכו״ם אלו על אלו והביטו ממשלתו והנצחון שלו ותתמהו מאד מאד כי אין להעריך נצחון כל העכו״ם לנצחון שלו : כי פועל פועל · כי דבר נצחון שלו תהיה בימיכם ותראו אותה ותתמהו אז כי הן ידעתי לא תאמינו אם יסופר כי הוא דבר היוצא מהיקש הטבעי שקשה להאמין : (ו) כי הנני מקים . ר״ל משפלותם אקים את הכשדים שהוא גוי מר נפש ואכזרי ונמה׳ במעשיו מבלי ישוב הדעת : למרחבי ארץ · בכל מרוחב העולם ילך לרשת מקומות שאינם שלו : (ז) איום ונור׳ הוא . הוא מאויים ומפחיד את הבריות: ממנו משפטו וגו׳ · המשפט שיעשה בעכו״ם ונשיאת הממשלה שיהיה בו יצא ממנו ומעצמו כי לא יצטרך לעזרת עם אחר : (ח) וקלו . למהר לרוץ במלחמה : וחדו · הכשדים עצמם יחדו שניהם לטרף טרף במהירות רב יותר מן הזאבים הטורפים בערב לטרף טרף במהירות רב יותר מן הזאבים הטורפים בערב הממהרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום ופשו פרשיו · פרשיו מתרבים בכל יום ואינם מתמעטים כי אין מי מהם נופל במלחמה : ופרשיו מרחוק יבואו · ר״ל עם היות שפרשיו באו ממקום רחוק לא יגעו ולא ייעפו בדרך אבל יעופו כמו הנשר הממהר לעוף להשיג האוכל . (ט) כלה לחמס יבא · הגוי הזה כולו בא בעבור החמס לשלול שלל ולבוז בז אינם נלחמים בעבור כבוד הנצחון ולזה אינם משאירים שארית : מגמת פניהם קדימה · ר״ל כל מחשבותם לשלול שלל ולשוב מיד לארצם שהיא לצד קדימה במזרחי׳ לפונית וע״ז שורפים ומחריבים את הערי׳ שכבשו ואינם מניחים שאריה ולא כן יעשו אלו שמחשבת׳ להשאר בהערים שכבשו כי מניחים שארית מה לתועלתם : ויאסוף · מאסף שבי הרעה כחול הים ולא ישאיר מאומה : (י) והוא במלכים יתקלס . הוא מהתל ומלעיג במלכים לבזותם בבזיון נפלא ורוזנים שמה לו למשחק כי יתלוצץ בהם בדברי גדוף : לכל מבצר ישחק מלעיג הוא על כל ערי מבצר באמרו שבקלות רב יכבשם וכן הוא האמת כי יצבור עפר הרבה לעשות תל גבוה מול המבצר ומשם ילחום עליה וילכדה : (יא) אז חלף רוח . בראות עצמו בכ״כ ממשלה מחליף דעתו ויעבור מן האמת ויאשם באמרו זו הכח הנתון בו מיוחס לאלהיו כי העכו״ם שלו הצליחו ולא ה׳ פעל כל זאת כי יודע הוא בעצמו שלא ישרו מעשיו בעיני ה׳ : (יב) הלוא אתה מקדם . הן ידעתי שאתה מעולם אלהי קדושי המרחם עלינו ובודאי לא נמות ביד כ״ז להיות כלים בידו כי אתה האל שמתו אותו לעשות בנו משפט ואתה צור עולמים יסדת לייסר אותנו

נְמוֹת יְהוָה לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסַדְתּוֹ: יג טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט אֶל־עָמָל לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ: יד וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ: טו כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֵעֲלָה יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן יִשְׂמַח וְיָגִיל: טז עַל־כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה: יז הַעַל כֵּן יָרִיק חֶרְמוֹ וְתָמִיד לַהֲרֹג גּוֹיִם לֹא יַחְמוֹל:

ב א עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל־מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת

י"ח תקון סופרים; ל' ומ"ל; ל' וחד הכיע; ס"מ"ל; ל' וחד כבלע ד'; ל'; ל'; ל' ל' וחד ויאספהו; ל'•ג'; ל'•ב' חד חסר; ד'•ס' מ"ל; ג'; ל'•ב'

בְּרִיתָךְ קַדִּישׁ בְּעוֹבָדֵי הֵימָנוּתָא מֵימְרָךְ קַיָּם לְעָלְמִין יְיָ לְמֶעְבַּד דִּינָא בְּרִיתֵיהּ וְתַקִּיף לְאִתְפְּרָעָא אַתְקֵינְתֵּיהּ: יג בָּרִיר מֵימְרָךְ מִלְּמֶחֱזֵי בְּעוֹבָדֵי בִישׁ וּמִלְּאִסְתַּכָּלָא בְּעָבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ וּלְמָא אַתְּ מִסְתַּכֵּל בְּאַנְסִין וְאַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא וּמְסַלְעֲמִין לִדְטָבִין מִנְּהוֹן: יד וַעֲבַדְתָּא אֱנָשָׁא כְּנוּנֵי יַמָּא כְּרִיחֲשָׁא דְּלֵית שׁוּלְטָן עֲלוֹהִי: טו כּוּלְּהוֹן דָּמַן לְצַיָּדִין דְּאָחֵיד נוּנָא בְּחַכְּתָא כָּנֵישׁ לֵיהּ בְּחֶרְמֵיהּ וְרָמֵי לֵיהּ בִּמְצַדְתֵּיהּ עַל כֵּן חָדֵי וְדָאֵין: טז עַל כֵּן מְדַבַּח לְזֵינֵיהּ וּמַסֵּיק בּוּסְמִין לְסַמְוָתֵיהּ אֲרֵי בְהוֹן טַב מֵיכְלֵיהּ וְשֵׁירוּתֵיהּ מְטַעְמָא: יז הַעַל אִלֵּין יִשְׁלַח מַשִּׁרְיָתֵיהּ בִּתְדִירָא לְאוֹסָפָא עַמְמִין וְלָא בְחַיִּים: א אֲמַר נְבִיָּא עַל מַטַּרְתִּי אֲנָא קָאִים עָתִיד

רשי

כל זה למה יתקיים הלא טהור עינים אתה מראות ברע: (יג) והבים • כמו ולהבים אל עמל: צדיק ממנו • שהוא סימא את עיני צדקיהו: (יד) ותעשה אדם • לפני נבוכדנצר הפקר כדגי הים שכל הרוצה לצוד צודה מהם: (טו) כלה בחכה העלה • כל האדם זה נבוכדנצר העלה בחכה שלו: יגורהו • לשון אגרה בקציר (משלי ו) נהרסו ממגורות (יואל א): (טז) יזבח לחרמו • לעכו"ם שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו: בהמה • כמו בהם בשבילם: בריאה • שמנה: (יז) העל כן יריק חרמו • יש תמיהות הרבה המתקיימת כמו הנגלה נגליתי דעלי (ש"א ב) הרואה אתה (שם ב טו) אף כאן הנראה בעיניך שעל כן הוא מצליח כל שעה שיריק חרמו על הכל ולצוד ציד. יריק כמו (תהלים לה) הרק חנית. וירק את חניכיו (בראשית יד) מזדיין בחרמו: (א) על משמרתי אעמדה • עג עוגה חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מנים ורואה בהצלחתו של רשע ומה אשיב אל הבאים להתווכח לפני

אבן עזרא

הנו מבקשי' שלא נמית מיד זה האכזר כי ידענו. כי אתה השלפתו לעשות משפט באנשי רשע ואתה צור להוכיח יסדתו הטעם כפול: (יג) טהור הלא אתה טהור עינים שלא תראה ברע והבי"ת תח' והוא כמו ואל תראה ברעתי: והבים. שם הפועל: אל העמל לא תוכל • מדרך חכמתך ואמונתך כי לא תוכל לסבול מרוב קדושתך וחסידותיך דבר שהוא הפך לנגדך וזה שאמר תבים אחרי כן שאמר והבים אל עמל לא תוכל כפי מחשבת בני אדם שיתמהו איך תחרוש על זה כי אין בדרך האמת לבלע רשע צדיק ממנו ואם לא יהיה צדיק גמור על כן כתב על משמרתי אעמדה ואצפה לנקמתך ולישועתך אקוה: (יד) ותעשה. הנה האדם בעבורו ברא זה העולם השפל נחשב כדגי הים שהם מותרין לאכול וכל אחד בולע קטן ממנו והנכון שאין להם מעם: (טו) כלה בחכה. כמו חכמורת: יגורהו • יקבלהו כמו יתגוררו יסורו כי. וחרמו כמו רשתו משטח חרמים: על כן ישמח. שיקח הכל בלי יגיעה או חרמו כינוי אלילו: (טז) על כן יזבח לחרמו. מזלו או חילו אנשי כחו: ומאכלו. שם בריאה או אכילה: (יז) העל. הטעם איך יריק חרמו והוא יתן לו כל משמן הטעם כי לא תעלה הרשת שלו והפך שלו מן הארץ ריקנית: (א) על • הטעם כשומר חלקו באשמורת לילה שהוא נעור ויפתח עיניו לראות כי השומרים בעיר חולקים הלילה לחלין

ומרון ישא: נמות חד מן י"ח מילין תקון סופרים וסימ' נמסר בריש ספר במדבר סיני: בוגדים ה' מ"ל וסימ' ובגד בוגדים בגדו. למה תביט בוגדים תחריש • יבשו הבוגדים ריקם • ורשעים מארץ יכרתו אף היא כחתף תארב: יחמול ד' מ"ל וסימ' ותמיד להרוג גוים. ורעיהם לא יחמול • ואסלדה בחילה ולא יחמול. כי קנאה חמת

תולדות אהרן טהור עינים • עקרים מ"ב פ"ג: תביט בוגדים • ברכות ח מגלה ו ב"מ עא: בבלע רשע • עקרים מ"ד פט"ו: ותעש אדם • עכו"ם ג: על משמרתי • תענית כג:

רדק

אתה מקדם ה' אלהי קדשי כי אני מכיר בך וכן עמך ישראל מכירים בך וידענו כי אתה אלהינו וקדושינו כמו שאמר הנביא אני ה' מקדש קדושכם ואמר גואל ישראל קדושו הפך דעת נבוכדנצר שנותן הכח לאלוהו וכופר בך: לא נמות • יהי רצון מלפניך שלא נמות על ידו כי אתה נתת לו הכח הזה ואם נתת לו כח להחריב ארצנו ולהגלותינו לא תתן לו כח להמיתנו ולכלותינו להכחידנו מגוי: ה' למשפט שמתו • כי אתה שמתו לשפוט על ידו המורדים בך וכפל הענין במ"ש ואמר צור להוכיח יסדתו: ואתה שאתה צור על כל העולם יסדתו להוכיח בו גויי הארצות יסדתו העמדתו חזק כיסוד הבנין לא נמות הוא אחד משמונה עשר שהם תיקון סופרים כי לא תמות היה כתוב ועל דרך זה תרגם יונתן מימרך קיים לעלמין: (יג) טהור עינים. אתה שאתה טהור עינים שלא תוכל לראות רע כי אתה טוב וכותר בטובים ומואס ברעים ולא יאות לך שתראה רע ותביט אל עמל כלומר שתסבול עושי רע ותניחם לעשות הרע וטעם לא תוכל לסבול דבר שהוא הפך חכמתך וטובתך וכן אמר דוד לא יגורך רע א"כ אני תמה למה תביט בוגדים והם הכשדים המריעים לישראל: תחריש. כי ישראל אעפ"י שהם רשעים צדיקים הם מנבוכדנצר ועמו ואיך תחריש שהם יבלעום וישחיתום ואז"ל צדיק ממנו בולע צדיק גמור אין בולע: בבלע. בב' כבלע את הקודש בכ"ף: מראות רע • בלא ב' ור"א שהזכירו בבי"ת ופי' ברע כמו ואל אראה ברעתי ספרו הסגהו כי נודע לנו מפי המסורת כי זה מראות רע ושל ישעיה מראות ברע וכן היה המסרה קדמה דישעיהו מראות ברע תניינה דתרי עשר מראות רע וחד פסוק סימן לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב: (יד) ותעשה • עשית בני אדם לפני נבוכדנצר כמו הדגים אשר בים שיצוד אדם אותם לרוב אין פוגע אפי' הנערים יצודו אותם בחכה או כמו רמש האדמה והם השרצים הקטנים שיתפשם אדם מהם כמו שירצה כי אין מושל בו שימנעוהו כן עשית בני אדם הפקר לפני זה הרשע: (טו) כלה בחכה העלה • כל העולם העלה נבוכדנצר בחכתו ולפי שהמשיל בני אדם לדגי הים ונבוכדנצר לצייד אמר בחכה ובחרמו ובמכמרתו ומלת העלה משונה בניקוד מהמנהג כי הה"א נקודה בצר"י והעין בשו"א ופתח וכמוהו למה העברת העבר: יגורהו • יאספהו כמו יגורו מלחמות: בחרמו • כמו ברשתו וכן ילידו חרם משטח חרמים: ויאספהו במכמרתו • הענין כפל במ"ש: על כן ישמח ויגיל • על שהוא מצליח במעשיו וכובש הכל ברצונו הוא שמח: (טז) על כן יזבח לחרמו • אינו מודה הכח הזה לאל ית' אלא לעצמו ולחילו כי אמר בכח ידי עשיתי או פי' לחרמו לאלוהו כי חושב כי הוא הנותן לו כח לצוד ולאסוף והנה הוא חרמו ומכמרתו ולא יזבח ויקטר בשובו אל עירו בשלל ובשבי עמים: כי בהמה שמן חלקו • בהם בחרמו ובמכמרתו: ומאכלו בריאה • שם בריה וכן כעדר הקבוצות או פירושו בלא תמורת כי אכילה לשון נקבה ומאכלו כמו אכילה וכן עד בא השמש תשיבנו לו והרכב עליה בריאה שמנה וכן איש בריא מאד בריאות בשר: (יז) העל כן יריק חרמו • אם על כן שהוא נותן כחו לאלוהו ירוק חרמו כלומר כיון שהוא נותן כח לאלוהו איך תאריך לו ותצליח דרכו שמריק יום יום חרמו שבא בשלל רב כמו הצייד שבא ברשתו מלא מן הציד ומריק אותו בביתו ושב לו אל השדה לצוד עוד ציד לסביה כן הוא מביא שלל לעירו ואחר כך שב לשלול עוד ולהביא ואיך תתן לו כח והצלחה והנה הוא כופר בך ונותן כח לאלוהו והורג גוים רבים בלי חמלה יריק כמו הם מריקים שקיהם: (א) על משמרתי אעמודה • אמר הנביא על זאת המבוכה שאני בה אני שומר ומצפה מה יעננו שלא יתברך בהצלחת הרשע • מה ידבר בי. ברוח הנבואה כמו רוח ה'

מצודת דוד

אותנו ע"י ואין זה ענין אל הכליון כאומר אין אני מתרעם בחשבו שהיה כליה בידו כי בודאי לא כן יהיה: (יג) טהור עינים. ר"ל אולם תלונתי היא על כי הלא אתה טהור עינים לבל לראות דבר רע ולא תוכל להביט אל דבר עמל ולמה א"כ תביט ותשגיח בבוגדים לתת להם ממשלה מרובה ולמה תחריש בעת שהרשע משחית את הצדיק ממנו וכאומר אם אמנם חטא ישראל למה מסרתו בידו הלא עכ"פ הוא טוב ממנו והיה לך א"כ לפרוע מישראל באופן אחר לא על ידו: (יד) ותעשה אדם. למה הפקרת לו כל בני אדם כדגי הים שהמה מופקרים לכל וכרמש האדמה שאין מי מושל בו למנעו מיד הבא לקחתו: (טו) כלה • כל אנשי הארץ מעלה בחכה ולפי שהמשילם לדגי הים אמר לי' הנופל בדגי הים שמעלים אותם מן הים ע"י החכה: יגורהו • מאסף את הכל בחרמו: ויאספהו. כפל הדבר במ"ש: על כן • הואיל ועשתו מצלחת לו ישמח ויגיל ואינו דואג מגמול המעשה ואוחז דרכו: (טז) על כן יזבח לחרמו • ר"ל אינו תולה הצלחתו בה' להודות לו ולזבח ולקטר לפניו כי תולה הצלחתו בחרמו ר"ל בכחו ובתחבולותיו וכאלו יזבח ויקטר אל עצמו אל כחו והתחבולותיו והוא ענין מליצה • או ר"ל להעכו"ם יזבח בחשבו שהיא הנותנת בו כח לצוד הכל ולפי שנאמ' בעכו"ם שקץ וגו' כי חרם הוא (דברים ז) לכן אחז לשון חרם לנחות המליצ': כי בהמה. כי חושב שבחרמו ובמכמרתו ר"ל בעבור רוב כוחו ותחבולותיו או בעבור כח אליליו יש לו חלק שמן ומאכלו בריא' ושמ': (יז) העל כן • וכי בהיו' כן ירוקן את חרמו לשלה את הנלכדי' בה בחמי' ר"ל וכי בשרוצ' הצלחתו ינח' על מעשיו למנוע חרבו מדם הלא בחמ' לא כן היא כי אדרב' יאחז דרכו ויתמיד להרוג העכו"ם ולא יחמול עליה': ב (א) על משמרתי אעמוד' עמדתי על משמרתי ונצבתי על המצור ר"ל כמו השומ' בזמן משמרתו אינו זז ממקומו וכמו הצרי' על עיר מבצר לכבש' אינם

מצודת ציון

ענין גמול יסורים כמו ויוכח עליהם מלכים (תהלים קה): יסדתו מל' יסוד: (יג) עמל • דבר שאינו הגון: תחריש. תשתוק: בבלע. ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב): (יד) כרמש • הם בריות קטנות קלרי הרגל כמו רמש האדמה (בראשית ו): (טו) בחכה. שם כלי צדיה כמו תמשוך לויתן בחכה (איוב מ): העלה • מלשון עליה: יגורהו • ענין אסיפה כמו אגרה בקציר (משלי ו): בחרמו • במכמרתו • מיני פח ורשת כמו משטח חרמים (יחזקאל כו) וכמו ופרשי מכמורת (ישעיה יט): (טז) בהמה • בהם ר"ל על ידם: בריאה • מאכל בריאה ר"ל שמנה וכן ועגלון איש בריא (שופטים ג): (יז) יריק • מל' ריקות: (א) משמרתי • דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ"א בזמני קרוי בלשון משמרת וכן משמרות כהונה ולויה. מצור • כן יקרא עיר מבצר על כי אין לכבשה בזולת המצור: ואצפה • ענין הבטה כמו צפה דרך (נחום ב) תוכחתי

מַה־יְדַבֶּר־בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־תּוֹכַחְתִּי: ב וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ: ג כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר: ד הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה: ה וְאַף כִּי־הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא

מְשַׁמֵּשׁ עַל מְצוּדָתִי וּמְסַכֵּינָא לְמֶחֱזֵי מָה יִתְמַלֵּיל עִמִּי וּמָה אֲתוֹתֵב עַל בָּעוּתִי: ב וְאַתּוֹתְבֵית מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר כְּתִיבָא נְבוּאֲתָה וּמְפָרְשָׁא עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא בְּדִיל דִּיוֹחֵי לְמֶחְכַּם מַן דְּקָרֵי בֵיהּ: ג אֲרֵי עַד יְדָא נְבוּאֲתָא לִזְמַן וּמְתַקַּן קִצָּא וְלָא יְבַטֵּיל אִם יְהֵי אַרְכָּא לְפִתְגָּמָא סַבַּרוּ לֵהּ אֲרֵי בְּזִמְנֵיהּ יֵיתֵי וְלָא יִתְעַכַּב: ד הָא רַשִׁיעַיָּא אָמְרִין לֵית כָּל אִלֵּין וְצַדִּיקַיָּא עַל קוּשְׁטְהוֹן יִתְקַיְּמוּן: ה וְאַף הָא כְּמָטְעֵי בַּחֲמַר גְּבַר יָהִיר בְּרַשַׁע וְלָא

גבר: בוא יבוא ה׳ דסמיכי בקרי׳ וסימ׳ ואם בוא יבוא הכהן וראה. והאיש נכבד כל אשר ידבר בוא יבוא. בוא יבוא מלך בבל. אם יתמהמה חכה לו. בוא יבוא ברנה נשא אלמתיו:

תולדות אהרן עוד חזון • סנהדרין צז: אם יתמהמה. עקרים מ״ד פמ״ט: עפלה • עקידה שער לו: וצדיק באמונתו • מכות כד עקרים מ״א פכ״ג ומ״ג פ״ל: היין בוגד. ב״ב צח: גבר יהיר • סוטה מז:

אבן עזרא

לאליו או לשליש ורביע: ואתיצבה על מצור. הטעם כפול לבקש דרך נבואה למה יחרים השם: ומה אשיב על תוכחתי. למי שיוכיחני והיו״ד סימן הפעול וכמוהו ותוכחתי לבקרי׳ שהו׳ שם ויכוח שאחרי׳ מוכיחי׳ לו אבל ותוכחתי לא אביתם אינו על זה הדרך כיו״ד סימן הפועל שהוא מוכיח לאחרים: (ב) ויענני. יאת הנבואה: על הלוחות • שהנערים קוראים בהם: (ג) כי עוד • יקום זה החזון למועד שגזר השם: ויפח • ואשר ידבר על קץ לא יכזב כמו יפיח בהם וטעם זה הקץ קץ מפלת כשדים: (ד) הנה עפלה • נפשו נגבה כמו עופל ובחן: לא ישרה בו • ואף כי צדיק ממנו ומלא לא תשרת בעבור אחרת וכן הוא צדיק באמונתו לא יחיה מידו והטעם לא ישרה נפשו בו והוא רואה כי צדיק ממנו לא חיה מידו ואף הוא שיחיה וימלט והטעם דרך תימה הנה הוא רואה כי צדיק בעבור אמונתו לא ימלט מידו ואיך לא יחשב על עצמו שנפשי עפלה ולא ישרה והוא איש היין בוגד וגבר יהיר אשר כל אלה הגזרות והרעות הוא עשאם ואיך לא יחשוב בעצמו כי עליו ישאו משל ויחודו חידות הנסתרות ממנו בדרך מליצה ובאר היטב כמו שכתוב הוי המרבה וכל הכתוב אחריו: (ה) ואף • יחסר איש כמו ואני תפלה אל תהי מרי איש היין שהוא בוגד יהיר עושה זדון: ולא ינוה • לא ינוה

רשי

לפני: על תוכחתי. שהם מוכיחים אותי בפני שיש להרהר על מדת הדין: תוכחתי פונ״איפרימנ״ט בלע״ז: (ב) ויענני ה׳ ויאמר כתוב לך חזון • הנגלה לך ובארהו על הלוחות היטב אשר ירוץ הקורא בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון אשר תכתוב: (ג) כי עוד חזון למועד • עוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישראל: ויפח לקץ. הדיבר שיאמ׳ לו על הקץ של בבל לפי מלאת לבבל שבעים שנה • ויפח ל׳ דבור הוא והרבה יש בספר משלי ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קראו פיח וקראו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם (תהלים לג): ולא יכזב אם יתמהמה • לבוא שיאריך לבא אותו מועד חכה לו כי לא יאחר אחר השבעים כלום • ועוד יש לפרש אם יתמהמה הנביא לבא והוא היה ירמיה: וי״ת כתובא נבואתא ומפרשא על ספרא דאורייתא תרגם כתב כמו כתיב כבר נרמז (בתורה) אז תרצה הארץ את שבתותיה שבעים שמיטות קלקלו ישראל ולא שמטו ובנגדן גלו ממנה שבעי׳ שנה וכן הוא אומ׳ (בדברי הימים בסוף ב׳) עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה וכן אתה מוצא (ביחזקאל ד) ואני נתתי לך את שני עונם שלש מאות ותשעים יום לשנה נתתיו לך ואמר ואתה שכב לך על צדך השמאלית וגומ׳ נמצאת אתה אומר הכעיסו ישראל ש״צ שנה עד שגלו עשרת השבטים ושבט יהודה קלקלו ארבעים ומשגלו עשרת השבטי׳ עד חרבות ירושלים הם עשרי׳ ושתים של מנשה ושאר שנותיו בתשובה שהרי נאמר בו (מלכים ב כא) ויעש הרע ככל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה שתים של אמון בנו ואחת עשרה של יהויקים ואחת עשרה של צדקיהו הרי ארבעים ושש ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמשי׳ לצדקיהו מכל מקום נמצאו ימי קלקולם ארבע מאות ושלשים ושש שנים שלאחר נבואה זו שהוסיף ו׳ שנים ה׳ שנים עושים ח׳ יובלות וכל יובל ז׳ שמטות הרי נ״ו שמטות וח׳ שנים המוקדשות ליובל הרי ס״ד ובכל׳ ושנה שנה יש ה׳ שמטות הרי ס״ט שנים מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשב אף הוא במנין שבעונם לא נגמר וכאן ככה אמר לו הקב״ה לחבקוק כבר כתוב חזון בתורה אבל סתום הוא הוסיף אתה ובאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה: (ד) הנה עופלה. נפש שלו תמיד היא בכעס ובתאוה שואף לבלוע ולא שבע עופלה ל׳ עזות כמו (במדבר יד) ויעפילו וכן עופל ובוחן (ישעיה לב): לא ישרה נפשו בו • אין רוחו מתקררת עליו לומר די במה שקניתי כבר לכן יבא עליו הפורענות: וצדיק באמונתו יחיה • יכניה המלך שעתיד זה להגלותו יעמוד לו לצדקו וביום שיומלך זה מקברו ישא אויל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים: (ה) ואף כי היין בוגד • ואף כשיבא בלשצר בן בנו של זה שיבגוד בו יינו דלקביל אלפא חמרא שתי (דניאל)

רדק

ה׳ דבר בי ומה שאמר ומה אשיב ר״ל מה אשיב לשואלים אותי כי לא אני לבדי נבוך על זה הענין ומה שאמר ואתיצבה על מצור ר״ל מצור כאדם שצרים עליו ואין לו מנוס כן אני אין לי מנוס מצאת המבוכה מדוע דרך רשעים צלחה ות״י עתיד משמש על מצודתי ומסכינא ורבותינו פירשו מה שאמר על מצור שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר איני זז מכאן עד שתאמר לי מפני מה האריכה לרשעים: (ב) ויענני. כתב חזון ובאר על הלוחות. הנה ענה לו האל יתברך כי שלות זה הרשע שהיה תמה עליו לא תעמוד וגם בכלותו שהיה מתגאה על האל יתברך ג״כ לא תעמוד אמר לו זה ברמז ואמר לו כי זה יהיה אחר זמן לא מיד וזה ראינו כתוב בספר דניאל כי עשה לו האל יתברך דברים להכתים דעתו החסרה שהיה נותן כחו לעצמו או לאליליו תחילה החלום שהראהו לו ולא מצא לו פותר לא על ידי חכמיו ולא על ידי כומריו הטעו״ם אלא על ידי דניאל שגלה לו האל יתברך החלום הסתום ההוא ודניאל אמר לו החלום ופתרון בשם האל יתברך וכזה חזר לו מדעתו החסרה ונתן הכח והיכולת לאל יתברך וכן בדברי חנניה מישאל ועזריה הודה לאל הכח והיכולת ועוד בדברי עצמו שהיה מתגאה בהיכלו ופתאום הלכה דעתו ממנו ושב כחיות השדה ודר עמהם שנים עשר חדש וגמול רעותיו אשר עשה לישראל לא השיב לו לעצמו כי כבר נתן המלוכה לו ולבנו ולבן בנו ומבלשצר בן בנו נפרע על ידי מעשה שהיה מתגאה על האל יתברך ושתה בכלי בית המקדש הוא וכל ביתו גדולים וקטנים וכתיב ביה בליליא אתקטיל בלטשצר מלכא כשדאה והרגו הכשדים וחרבה בבל על ידי כורש ודריוש והצדיקים מהם שהם ישראל גאלו בתוכם והכריז עליהם כורש שישובו לארצם והנה ענה לו האל יתברך על הצלחת זה הרשע והמתבונן יתבונן על השאר ויראה כי משפטי האל יתברך ישרים ומה שענה לו האל על זמן נקמת הרשע שיקח האל יתברך נקמתו ממנו מתי יהיה הוא ברמז אלא שהנביא שבין מתוך החזון מתי יהיה מועדו וקנו ואמר לו האל יתברך כתוב חזון למועד וגו׳ ר״ל שיכתוב החזון הזה בספר ברמז כמו שהוא: כי עוד חזון למועד • ר״ל שלא נתגלה המועד ואמר לו עוד ובאר על הלוחות שיבאר החזון בביאור על הלוחות לא על הספר: למען ירוץ קורא בו. בעבור מי שיקרא בו מאנשי דורו שירוץ בו לקראו ולהבינו למען לא יהיו נבוכים בהצלחת זה הרשע אבל בסתר יכתבהו ברמז כי מה שיכתב בספר יעמוד ימים רבים ובכל החזון יבינוהו אנשי הדור ההוא שיבינו נקמת אותו רשע הרמוז בספר וכן אמר לישעיהו הנביא אמר בא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון וגו׳: (ג) כי עוד חזון למועד. זהו המענה שענהו האל יתברך החזון הזה לא יהיה מעתה אלא עוד יהיה למועד אשר יעדתיו: ויפח לקץ • והחזון הזה ידבר לקץ כלומר לא דבר לזמן הזה אלא לאותו קץ העתיד להיות והוא לשבעים שנה מחרבות ירושלם: ולא יכזב, כמו אשר לא יכזבו מימיו כי על כל פנים יהיה: אם יתמהמה חכה לו • אם יאחר הקץ הזה חכה לו אמר כנגד אותם שגלו מירושלם והאריכו ימים עד שיגאלו מגלות בבל: לא יאחר • פי׳ לא יאחר מהמועד הקבוע לו כי על כל פנים יהיה ביומו וכן תרגם יונתן בזמניה כי לא יתעכב ואדוני אבי ז״ל פירש כי לא יאחר כמו לא יסוף כלומר לא יסוף שלא יהיה כפי׳ לא יסוף מזרעם ואחרית פי׳ סוף: הנה עפלה לא ישרה נפשו בו. אמר מי שלא ישרה נפשו בעצמו ואין לו אמונה באל יתברך גבהה נפשו והתגאה ולא תפחד שיבא הרע וכזה היה נפש נבוכדנצר ונפש בלשצר בן בנו שנתגאו כנגד האל יתברך: וצדיק • אבל הצדיק אינו כן כי נפשו שפלה ומפחד תמיד מהאל יתברך לפיכך יחיה באמונתו באל יתברך ויגאל מהרעה שתבא לרשע ואלו הם ישראל שגלו לבבל עם צדקיהו שנכנעו בגלות ולא עבדו עכו״ם והאמינו באל יתברך והכשכבה כורש בבל והרגו הכשדים ישראל שהיו צדיקים היו באמונתם באל יתברך ונגלו מחרב הסרסיים ויצאו מגלות בבל: (ד) עפלה • ענין גבהות הלב וזדון וכן ויעפילו לעלות אל ראש ההר ורבי אתי רבי משה ז״ל פירש הנה עפלה מן עופל ובחן שהוא מגדל גבוה אמר מי שלא ישרה נפשו בו עפלה כלומר תהיה עלמה כפועל ובחן להשגב שם מפני האויב ולא תשוב לאל ולא תבקש ממנו להצילה אבל הצדיק לא יצטרך להשגב במגדל כי באמונתו יחיה: (ה) ואף כי היין בוגד. פירש

מצודת ציון

תוכחתי • מל׳ ויכוח: (ב) ובאר. תפרש: הלוחות. כענין נסרים ועשוים שמה לכתוב עליהם: ירוץ • מל׳ ריצה ודליפה ואמר בדרך שאלה: (ג) למועד • לזמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו): ויפח • ענין דבור כמו יפיח אמונה (משלי יב): יתמהמה • ענין התעכבות כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט): חכה • ענין תקוה כמו וחכיתי לה׳ (ישעיה ח): יאחר מל׳ איחור והמתנה: (ד) עופלה • ענין התחזקות וכן ויעפילו לעלות (במדבר יד): ישרה • מל׳ יושר: (ה) ואף כי • ענינו כמו כ״ש וק״ו וכן ואף כי אש אכלתהו (יחזקאל טו): היין איש היין וכן לץ היין (משלי כ): בוגד • ענין רשע: גבר • איש: יהיר. גם רוח כמו זד יהיר

מצודת דוד

זזים ממנה כן לא אזוז אני לפסוק מן התלונה: ואצפה • הסתכלתי לראות מה ידבר בי ה׳ ומה אשיב אלי על הוכוח שלי אם מי יבוא ויתווכח עמדי לשאול שאלתו: (ב) כתוב חזון • כתוב הנבואה אשר אני דובר אליך ובאר אותה על הלוחות ומפורש ולא בחידות למען ירוץ קורא בו ר״ל שיוכל הקורא לקרות בו במהירות במעט התבוננות: (ג) כי עוד חזון למועד • כי מלבד החזון של מפלת בבל והכרתת זרעו יש עוד חזון על זמן קבוע והחזון הזה ידבר על קץ הגאולה שלא יהיה אחריה שעבוד ולא יכזב החזון ההוא אף אם יתמהמה זמן רב עכ״ז אתה ישראל חכה לו ולא תתייאש ממנו כי בודאי יבוא בזמן הקבוע לא יאחר עוד לעבור את הזמן הקבוע וכאומר לזאת צויתיך לבאר הנבואה של מפלת בבל למען ידעו בנבואה שמה׳ נעשה ועי״. אמיץ בגאולה העתידה: (ד) הנה עופלה • עתה בא לבאר החזון בדבר מפלת בבל והכרתת זרעו ואמר הנה כל המתחזק ומתגאה אין ישרום

רשי

(דניאל ה) : גבר יהיר (הוא) ולא ינוה . לא יתקיים מדורו ונוהו שנתגאה ואמר בשעת חמרא להביא כלי בית המקדש ושתה בהם והוא גרם לו שיהרג ויכלה זרעו כי גבר יהיר לן לא ינוה לא יתקיים הוא ונוהו : אשר הרחיב • נבוכדנצר : כשאול נפשו • להשיג כל תאותו ברחב לב : והוא כמות • כמלאך המות שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קניינו : (ו) הלא אלה • אשר אסף אליו לעובדו כולם עליו משל ישאו ומליצה ישאו בפיהם בלשון חידות בשבילו • לו כמו עליו : ויאמר • האומר את מליצת החידה : הוי המרבה לא לו • זו היא המליצה הכל על המרבה הון ומלכות ולא לו כי יבאו מלכי מדי ויטלו את הכל : עד מתי • יהיה הולך ומרבה ואינו אלא מכביד עליו משא עב כעב של טיט עב הוא לשון קורה כבידה כמו שמצינו במשכנו (יחזקאל מא) ולעות הבית והעבים . ועב עץ (שם) : (ז) ויקצו • כמו ויקומו : (ח) שלות גוים רבים • הכלכתם ונטלתם ממקומ' : ישלוך כל יתר . פליטת העכו"ם : מדמי אדם • בנקמת דמי ישראל הקרוי' אדם שנא' (שם לד) אדם אתם • וחמס ארץ • ארץ ישראל : קריה . היא ירושלים : (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו • אונס ממון שהוא רע לו ולביתו לבנות לו בית : לשום במרום קנו • כדכתיב בספר (דניאל ד) הלא דא היא בבל רבתא דאנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וגומר ובשעה שילא דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנאמר (שם) עוד מלתא בפום מלכא בענין זה : (י) יעצת בושה לביתך • אשר יעצת לקצות עמים רבים והפסדת עצמך : קצות לשון שליסה וקילוף כמו הקצות את הבית

חבקוק ב

יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים׃ ו הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻלָּם עָלָיו מָשָׁל יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר הוֹי הַמַּרְבֶּה לֹּא־לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיט׃ ז הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ לִמְשִׁסּוֹת לָמוֹ׃ ח כִּי־אַתָּה שַׁלּוֹתָ גּוֹיִם רַבִּים יְשָׁלּוּךָ כָּל־יֶתֶר עַמִּים מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ ט הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע רָע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל מִכַּף־רָע׃ י יָעַצְתָּ בֹּשֶׁת לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃

לא לו וסי' וידע אונן כי לא לו • לרשת משכנות לא לו • הוי מרבה לא לו . עובר ומתעבר על ריב לא לו . ולא לו תהיה כבראשונה: קנו ג' בקריאה וסי' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף • לשום במרום קנו • עם על פיך יגביה נשר • אנך:

תרגום

יִתְקַיַּם דְּאַפְתֵּי כִּשְׁאוֹל נַפְשֵׁיהּ וְהוּא כְּמוֹתָא וְלָא שָׂבַע וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָּא וְקָרֵיב לְוָתֵיהּ כָּל מַלְכְּוָתָא : ו הֲלָא אִלֵּין כּוּלְּהוֹן עֲלוֹהִי מַתְלָן יִטְּלוּן וְשׁוּעֵי חוּדִין יֵימְרוּן לֵיהּ וְיֵימַר וַי דְּמַסְגֵּי נִכְסִין דְּלָא דִילֵיהּ עַד אֵימָתַי אַתְּ מַתְקַף עֲלָךְ תְּקוֹף חוֹבִין : ז הֲלָא בִּתְכֵיף יְקוּמוּן אַנְסָךְ וְיִתְגְּלוּן מְזַעְזְעָךְ וּתְהֵי לַעֲדֵי לְהוֹן : ח אֲרֵי אַתְּ בַּזְתָּא עַמְמִין סַגִּיאִין יְבֻזּוּנָךְ כָּל שְׁאָר שִׁבְטַיָּא מִדְּמֵי אֱנָשָׁא וַחֲטוֹף אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם וְכָל דְּיָתְבִין בַּהּ : ט וַי דְּאָנֵיס מָמוֹן דְּרֶשַׁע לְבֵיתֵיהּ לְשַׁוָּאָה בִּמְרוֹמָא מְדוֹרֵיהּ לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִיַּד בִּישׁ : י מְלַכְתָּא בַּהֲתָא לְבֵיתָךְ בַּזְתָּא עַמְמִין סַגִּיאִין וְעַל

אבן עזרא

ינוה כנוה כי כל חפצו ללכת להשחי' : ויאסף אליו • כאשר יעשה המות שלא ימלט איש מידו : (ו) הלא . ובדרך מליצה כמו המליץ ילינו לו החידות שהם נסתרות : הוי המרבה לא לו . זהו לרשת משכנות לא לו אמר יפת כי פעם ומכביד עליו כמשוגע שישליך על עצמו הטיט והגיד אמר שיוסיף לבנות משכן ולא ילינו ובא מלה עבטיט כדרך כל רבים עמים : (ז) הלא . בעבור שאמר הרחיב כשאול אמר כי המתי' שהרגת יעורו והטעם בני ההרוגים על כן מלת יקומו ויקיצו חסר יו"ד כי הוא כמו וייקץ יקץ פרשו א"ר ישועה אילו הייה מכביד עליך עבטים על קברך שם ייקצו המתים וישכוך : מזעזעיך • כמו ולא זע ממנו : (ח) כי • שלות מפעלי הכפל שלל כמו סכות לראשי סכך וכמוהו ישלוך כל יתר עמים וכל זה הרע יבא לך מדמי אדם ששפכת והחמס שעשית בארץ : (ט) הוי • רע לביתו אחריו הוי בלשצר וככה יעצת בשת לביתך זאת דעת רבי משה הכהן ואיננו רק על מדינת בבל כאשר אמר בבל רבתא די אנא בניתה : (י) קצות • כמו וקצותה את כפה רק הוא מהבנין הקל מבעלי הה"א כמו מקצה רגלים פ"א ונכון הוא להיותו דבק אל בושת מכל קצות העמים : וחוטא נפשך • היית

רדק

שותה היין וכן לך היין ר"ל שותה היין ישמח לבם כמו אם שתו יין כלומר כל רשע ישיב לו האל גמולו אם בקרוב אם ברחוק כל שכן זה הרשע שותה היין והוא נבוכדנצר שהיה שותה יין מאד ומשתכר לפיכך היה מהיר במעשיו ולא יתבונן מה יעשה והוא היה הורג בלי חמלה והוא היה בוגד באותם שהיו עמו בשלום והיה גבר יהיר כלומר גס רוח : ולא ינוה • לפיכך לא יעמוד בנוה מלכותו לאורך ימים אלא עד שבעים שנה תכלה מלכותו או אמר ולא ינוה על נבוכדנצר עצמו שילא מנויהו ומהיכלו כשנטרד מבני אדם והיה עם חיות השדה : אשר הרחיב כשאול נפשו . כמו שאמר הרחיבה שאול נפשה והוא כמו השאול והמות שיקבלו המתים לרוב ואינם שבעים כמו שאמר שלש הנה לא תשבענה : (ו) הלא אלה כולם • אלה הגוים שיאסוף אותם אליו כשיבא שברו ישמחו במפלתו וישאו כולם עליו משל ומליצה חידות לו ויש אומרים עליו מליצה ומשל המליצה וחידותיה הם בעבורו ואמר זה המשל והמליצה שיאמר כל אחד מהם עליו הוי המרבה לא לו הוי לו לזה שהיה מרבה נכסים רבים מאשר לא לו שהיה שולל גוים רבים : עד מתי . וכי היה סבור שלעולם תהיה עומד בידו וביד זרעו : ומכביד עליו עבטיט • היה מכביד עליו ממון רב שהוא עליו כמו טיט עב שהיה מכביד על גופו כי הוא טיט ועפר וממונו ג"כ יהיה טיט עב עבטיט מלה אחת ופירושה כשתי מלות עבטיט כמו טיט עב וכן כל רבים עמים רבים בירקרק כמו כחרון ירקרק ורבים כמוהם והנגיד פירש ומכביד עליו עב שיוסיף לבנות משכן ולא ילינו והחז"ל פירש הלא יחשב זה כי סופו לקבר ויהיה זהו עד מתי ומכביד עליו עב טיט על קברו יכבידו טיט עב וי"ת דרך משל עד אימת את מתקיף עלך תקיף חובין : (ז) הלא פתע • הלא תחשב בהתגאותך כי תהיה בקבר ויקומו פתע נושכיך והם התולעים : ויקצו מזעזעיך . כאלו ישנו וכשואתך יקומו לשלוט בך ולזעזע ולהניע בערך תחיות תחיכות : והיית למשסות למו • שישסו בשרך כן פירש החז"ל ויש לפרשו כן כי נושכיך ומזעזעיך אמר בעבור בלשאצר בן בנו שבא על בבל פתאום חיל מלך פרס ונהרג בלטשצר והחריב בבל • ויש לפרשו עוד כי נאמר דבר זה על שהושלך מקברו כמ"ש בישעיה ואתה השלכת מקברך וגו' : ויקצו • ביו"ד . הית"ן נגד וסיה מעמדת בגעי' ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : למשסות • כמו מי נתן למשסה יעקב ענין בזה וכת"י ותהי לעדי להון : (ח) כי אתה שלותה • מגזרת שלל ומענינו . וכן ישלוך בשקל סבות יסבוך : יתר עמים . מה שנותר מן העמים שלא שלות אותם והם מדי ופרס : מדמי אדם וחמס ארץ • זה הרע יבא לו מרוב דמים ששפך ומחמס שעשה בארץ : קריה וכל יושבי בה . והיה הורס הקריות והורג היושבים בהם וי"ת וחמס ארץ וחטוף ארעא דישראל וגו' קרתא דישראל ר"ל ירושלם : (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו . אוי לנבוכדנצר שהיה בוצע בצע רע תוזל את העמים בעבור ביתו כלומר לבנות ביתו בנין נאה וחזק : לשום במרום קנו • כי בנה מגדל חזק וגבוה להנצל מכף רע כי חשב להנצל בו אם יקומו הגוים עליו שהיו מבקשים רעתו והוא היה הורס ערי העמים ומביאים העצים והאבנים לבבל לבנות העיר וביתו וכן התגאה הוא בלכתו בתוך היכלו כמ"ש בספר דניאל לקצת ירחין תרי עשר על היכל מלכותו די בבל מהלך הוה ענה נבוכדנצר ואמר הלא דא היא בבל רבתי די אנה בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וליקר הדרי : (י) יעצת בשת לביתך • בזה הענין שבנית הגזלה יעצת בשת כי כשיבאו האויבים ויהרסו

מצודת דוד

יהרות בנפשו אשר בו ואפילו לדיק יהיה הוא במה שמאמין באל לחשוב שהכל בא ממנו בחפצו ולא יתלה הדבר בזכות עצמו וכח זרועו : (ה) ואף כי היין בוגד • ומכל שכן איש היין הבוגד בשכרותו והוא גבר יהיר וגם רוח ואינו יושב במדורו להחזיק בשלו כי ילך לרשת עוד משכנות לא לו : אשר הרחיב וגו' • ר"ל מתאוה לכבוש כל העולם תחתיו כמו שאול הקבר הבולע כל הבריות ודומה הוא אל המות הבא על בעלי חי ולא ישבע כמוהו : ויאסוף וגו' • להיות כולם נכנעים לו ותחת ממשלתו וכאומר הלא כל המתחזק ומתגאה עם שהוא לדיק עכ"ז אין יהרות בנפשו ומכ"ש אשר כל אלה יעשה איך ינקה מן הגמול הראוי : (ו) הלא אלה : ר"ל כאשר יבוא יומו וכל אלה העכו"ם שאסף ישאו עליו קול משל ואמרי מליצה אשר החידות שבה יהיה בעבורו וכה יאמר כ"א אוי אל המרבה בממשלות ולא יהיה לו ולזרעו וכי עד מתי תשאר בידו הלא מהר תלך ממנו והוא רק מכביד על עצמו משא רב כמשא עבה של טיט : (ז) הלא פתע . הלא פתאום יקומו הנושכים אותך והמזעזעים אותך יעורו משנתם לבוא עליך הם מלכי פרס ומדי : והיית . ואתה תהיה להם למשיסה כי ירמסו אותך ברגליהם : (ח) כי אתה שלות • בעבור שאתה שללת עכו"ם רבים לכן ישללו אותך יתר העכו"ם אשר נשארו ולא כליתם : מדמי אדם • כל זה בא מסבת דמי אדם אשר שפך דם ישראל : וחמס ארץ • מסבת החמס שעשה בא"י ובקריה הוא ירושלים ובכל אנשים היושבים בה : (ט) הוי בוצע . אוי על הבוצע ועושק בצע שהוא רע לביתו כי בעבור הבצע יוכרת ביתו וחרבו : לשום במרום קנו • ר"ל אשר העושק היה לבנות מבצרים להיות לו למשגב כאלו שם מדורו בשמי מרום להנצל שם מכף האויב הבא להרע לו : (י) יעצת בשת לביתך • מה שיעצת לעשוק הון לבנות מבצרים זה יהיה לבושת לביתך כי עי"ז יכלה זרעך מן העולם והנה הכרת עכו"ם רבים וחטאת נפשך ר"ל הכלבת לבל

מצודת ציון

יהיר (שם כ"א) : ינוה • מל' נוה ומדור וכן נוה מעולה (ישעיה לז) : (ו) ישאו • ענין הרמה : ומליצה • כן יקראו אמרים נאים : חידות . דבר סתום וקשה ההבנה : הוי • כמו אוי : עבטיט . כמו עב טיט ר"ל משא עבה של טיט : (ז) פתע • הוא כמו פתאום : נושכיך • מל' נשיכה והתוך עם השינים : ויקצו • מל' הקצה והפרדה מן השינה : מזעזעיך • ענין רתת ורעדה כמו לזעוה ולבז (יחזקאל כג) : למשסות • ענין רמיסה כמו והיו שוסיך למשסה (ירמיה ל) : למו • להם : (ח) שלות • ישלוך • מל' שלל ובזה : וחמס • עושק : קריה • עיר : (ט) בצע • ענין גזל וכן בעון בצעו (ישעי' נז) : במרום • בשמים הרמים : קנו • מדורו וכן בין כוכבים שים קנך (עובדיה א) : (י) קצות • ענין חתוך וכריתה כמו וקצותה את כפה (דברים כה) : וחוטא • ענין חסרון כמו והייתי אני ובני

אבן עזרא

היית בנפשך : (יא) כי אבן . שהרס מדינות וקריות ובנה בבל כי האבן תעיד כי מחמס היתה בנויה : וכפיס . המקום הקשה בעצי הקורות והוא הקרוי קשר בלשון לעז על כן אחריו הוי בונה עיר : (יב) הוי . וכונן פועל עבר כמו הכין ואילו היה פועל עומד היה מכון כמשפט : (יג) הלא . ויגעו · כמו ויקצו ויגעו לבנות עירך כי סופה לאש ומלת בדי כמו יספיק כי הוא ריק על חנם יגעו עצמם ויעפו : (יד) כי . הטעם אז יכירו וידעו הכל כי כל הבונה בעולה לא יושע בה בבא יום אידו או ישענו על השם וידעו דרכיו : (טו) הוי · עם נבוכדנצר ידבר ורעהו מלך כל גוי שתפש ופי' משקה דרך משל שהשקה הגוים כוס התרעלה ומספח מגזרת ספחני נא והטעם שאתה מספח מלכים להשקות' חמתך כמו חמת מים ואף השכרם למען יראה קלונם : מעוריהם · כמו כמער איש והמפרש אותו על משתה בלשצר רוחו דבר כי המכים שם השם וכן לא יאמר כנגד השם : (טז) שבעת · יותר קלון השבע מהכבוד ששבעת כי בא יום אידך וזהו שתה גם אתה והערל מבנין נפעל כמו והאסף אל עמך והטעם הראה ערלתך כאילו כתוב ותערל כמו ומות בהר : הסב עליך כוס ימין ה' וקיקלון . מלה

תרגום

נַפְשָׁךְ חֲטִיתָא : יא אֲרֵי אַבְנָא מִכָּתְלָא צָוְחָא עַל דְאָנִים לֵיהּ וְשִׁפָּא מִגוֹ מְרִישָׁא עָנֵי לֵיהּ : יב וַי דְבָנֵי קַרְתָּא בִּדַם אֲשִׁיד וּמְשַׁכְלֵיל קִרְיָא בִּנְכָלִין : יג הָא מִתַּן תַּקִּיפָן וַחֲסִינָן אָתְיָן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת וְלֵיאוּת עַמְמַיָא תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וּמַלְכְוָתָא לְרֵיקָנוּ יִשְׁתַּלְהֲיָן : יד אֲרֵי תִתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יַת דַּחַלְתָּא דַייָ כְּמַיָא דִי לְיַמָּא חָפָן : טו וַי דְמַשְׁקֵי לְחַבְרֵיהּ וְזָלֵיף בְּיִחְמָא בְּדִיל דְיִשְׁתֵּי וְיִתְרְוֵי וְיִתְגְלֵי קְלָנֵיהּ : טז שְׂבַעְתְּ קְלָנָא מִן יְקָרָא תִּשְׁתֵּי אַף אַתְּ וְאִתְעַרְטַל יִסְתְּחַר עֲלָךְ כָּס

מקרא

יא כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה : יב הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה : יג הֲלוֹא הִנֵּה מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־אֵשׁ וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק יִעָפוּ : יד כִּי תִּמָּלֵא הָאָרֶץ לָדַעַת אֶת־כְּבוֹד יְהוָה כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־יָם : טו הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם : טז שָׂבַעְתָּ קָלוֹן מִכָּבוֹד שְׁתֵה גַם־אַתָּה וְהֵעָרֵל תִּסּוֹב עָלֶיךָ כּוֹס יְמִין

רשי

הבית (ויקרא יד) : וחוטא נפשך . כמו (משלי כ) מתעבר וחוטא נפשו חוטא לאבד נפשו פורפיי"ש שארמ"א בלע"ז : (יא) כי וגו' · כי האבנים אשר גזלת תזעקנה מן הקיר : וכפיס מעץ יעננה . אל האבן בקול לנגדה שניהם צועקים : וכפיס מעץ יעננה . ת"י ושיפא מגו מרישא שיפא ל' קיסם שפאין בלשון חכמים דלדור"ש בלע"ז מרים הוא הקורה : (יג) הלא הנה מאת ה' . נשתלם פורענות לפועלי רשעה : וייגעו עמים בדי אש . כאשר הבואים אחרי כלאם עד שיהי' דיים · בדי אש אייסי"ן בלע"ז : (טו) משקה רעהו · יין . ובלשון ההשקה הוא מספח ומוסף את חמתו עליו ואף משכרהו בחמתו וכל זה הוא עושה למען הביט על מעוריהם של גלויים. ולראות את ערותם זה נ"נ שהיה משקה את המלכים יין ומשכרם ושוכב עמם משכבי אשה. כדאמרינן במסכת שבת . ד"א הוי משקה רעהו ג' סדר עולם דורשו כלפי בלשצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש ובהם נשפחו ונשתכרו נחמתו של הקב"ה ובו בלילה נהרג : על מעוריהם · להגלות קלונם וכלמו שונאיהם בגוולם : (טז) והערל. ה"א משמשת בתיבה זו בלשון התפעל כמו (דברים לב) האסף אל עמך אף כאן הערל האס' בשממון ובתמהון לב כל ערלה לשון

משקה ד' קמצין וסימ' חטאו משקה מלך מצרים · וכל כלי משקה המלך דמלכים · וחברו דר"ת ; הוי משקה רעהו מספח חמתך . וא' ומשקה צמא יחסיר :

תולדות אהרן אבן מקיר . תענית יא חגיגה טז : שבעת קלון : שבת קמט

רדק

ויכלסו הבנין יסיס בשת לך ולזרעך שיהיה באותו הזמן : קצות עמים רבים וחוטא נפשך · שאתה היית קוצה וכורת עמים רבים לבנות בניינך וכן ומתעברו חוטא נפשו קצות מקור מן הקל ומעיינו מן הדגוש מקצה רגלים : (יא) כי אבן מקיר תזעק . אמר על דרך משל כלומר כל כך ידועה ונגלה לכל כי בניינך מגוזלה עד שהאבן תזעק מהקיר שהיא בנוייה שם אני מגוזלה : וכפיס מעץ יעננה · והכפיס מהעץ יעננו האבן גם אני מגוזלה : יעננה . ר"ל יענה אותה וכפיס הוא מרסיע קרוי הכתים ונקרא הרסיע ג"כ כפיס ופי' מעץ כמו שאמר מקיר כי כמו שתזעק האבן מהקיר שהוא בנין האבנים כן יזעק הכפיס מהקרוי שהוא בנין העצים וי"ת וסיפא מגו מרישא עני לה ר"ל חתיכה מהקורה שיפא כמו עכו"ם שיפ' כו"ס היא ושפיא אסורים תלים היא קורה כמו של שתרים שבנאו בבירה : (יב) הוי בונה · הענין מבואר למעלה בהוי הראשון : (יג) הלא הנה מאת ה' צבאות . הפסוק הזה והבא אחריו הם נדרשים על ענין הפרשה שהוא בענין נבוכדנצר יהיה פירושו כן הלא הנה יבא מאת ה' צבאות ויגעו עמים בדי אש יבערו העמים אשר היו עם נבוכדנצר ועם זרעו והם הכשדים והנאספים אליהם כי יגיעתם סופה לאש ולכליון כמו שבאו עליהם חיל מדי ופרס ויחריבו ויפרשו הבניינים אשר יגעו בהם והביאו אלו העמים לבבל ידעו אז ויבינו כי יגיעתם היתה לאש ולכליון ולריק כמו שאמר ירמיהו חומת בבל הרחבה ערער תתערער ושעריה הגבוהים באש יצתו וכפל הענין במלות שונות ואמר ולאמים בדי ריק יעפו : (יד) כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' . ופי' כי יכירו הכל וידעו כי מהשם היתה הנקמה הזאת נקמת עם השם ונקמת היכלו כי לנבוכדנצר הגיע דבר [illegible] שנטרד מבני אדם בעוד הדבר בפיו שהיה מתגאה כמ"ש עוד מלתא בפום מלכא וכו' וגם לבלשאצר בן בנו הביא אות גדול במה שנכתב בכותל ההיכל וביה בליליא אתקטיל בלשאצר מלכא כשדאה וכורש מדאה אמר אחר שכבש בבל כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים שבה כל העמים הודו באל יתברך באותו הזמן והכירו כי מאת ה' בא כל הרע לבבל בזה הדבר ידעו הכל את כבוד ה' אחד כמים יכסו על ים ידעו באמת כי האל משגיח במעשי בני אדם לתת לאיש כדרכיו : וייגעו · בשתי יודי"ן ושל ירמיה ביו"ד אית"ן לבד והיא מעמדת בגעי"א ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : בדי אש . בדי ריק . ושל ירמיהו בדי ריק בדי אש והם כמו באש בריק ומלת די נוספת בהם מורה על התמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב : יעפו . ביו"ד אית"ן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב ושל ירמיהו ויעפו וזה הפי' נראה לפי ענין הפרשה ולפי מה שכתוב בספר ירמיהו כי שם ג"כ זכר על חורבן בבל זה הפסוק שהזכרנו למעלה כמו שאמר כה אמר ה' חומת בבל וגו' ויגעו עמים בדי ריק ולאומים בדי אש ויעפו אבל לענין הפסוק הבא אחר זה כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' אעפ"י שפירשנו אותו לענין זה יותר נראה שיהיה ענינו לעתיד בימי המשיח כמ"ש בנבואת ישעיהו כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וזה בימי המשיח כמו שהוא ענין הפרשה וכן אמר בנבואת ירמיהו כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ולזה הפי' יהיה פי' הפסוק שלפני זה כן הלא הנה מאת ה' צבאות אמר אע"פ שיראו בני הדור הזה נקמת ה' בבבל עוד יראו גדולה מזו לעתיד שיהיו מאת ה' צבאות שיקח האל יתברך נקמתו מכל הגוים שיבאו עם גוג ומגוג על ירושלם ואז תהיה יגיעתם לאש ולריק כמ"ש בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה וי"ת הא מתן תקיפין וגו' : (טו) הוי משקה רעהו . נבוכדנצר היה שותה ומשתכר כמו שכתבנו למעלה בפסוק ואף כי היין בוגד והיה משקה עמו מלכי העמים שהוליך בגולה והיו בבתי כלאים בביתו והיה מוציאם בעת שהיה רוצה לשתות ולהשתכר שישתכרו עמו רעהו כמו רעיו וכן מגן גבורהו השתבחו בעד רעהו וקראם רעיו לפי שהיו מלכים כמוהו : מספח חמתך . והיה מספח להם חמת היין למען ישתו תמיד וישתכרו זהו ואף שכר וגם היה משתכר אותם על כרחם אפי' לא ירצו כדי להתלוצץ וללעוג עליהם וזהו למען הביט אל מעוריהם שישתכרו ויתגלו כמו שנאמר בנח וישכר ויתגל בתוך אהלו . מעוריהם · כמו ערותם אע"פ שהם שני שרשים וכן מערם מעוריהם פשוטה ועורה מספח ענין דבוק כמו ספחני נא תחת חרול יספחו : חמתך · כמו ויכלו המים מן החמת אבל אינו ממשקלו אלא ממשקל חנית היין והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פירש הפסוק הזה דרך משל משקה רעהו כוס התרעלה והשכרם בחמתך ופי' חמתך כמו חמת מים כמו שפירשתי ויותר נכון לפרש חמתך כמשמעו מן אף וחמה ואמר זה על דרך והשכרם בחמתי : למען הביט . למען יראה קלונם לכל ויתגלה ונכון הוא פירוש שיהיה הפסוק דרך משל לפי שאמר תסוב עליך כוס ימין ה' : (טז) שבעת קלון · שבעת מקלון מלכי העכו"ם כלומר מלאת רצון נפשך לקלל נכבדי ארץ : ואהבת הקלון יותר מן הכבוד · שתה גם אתה . תשתה גם אתה כמו הם השתים נגלה לעיני כל כלומר באותו כוס קלון שהשקיתם תשתה גם אתה וכן היה נבוכדנצר נקלה בחייו כשנטרד מבני אדם ודר בין החיות וכן במותו שהושלך מקברו וזהו והערל הראה ערלתך כמו שהיו מקלה המלכים להשקותם לשכרם

מצודת ציון

וכפיס שלמה המלאים (מ"א ח') : (יא) מקיר · מכותל : וכפיס · כן יקרא חתיכת עץ מן הקורה ואין לו דומה ובדה"ז גזיל גזית כפיסים (כ"ב כ) אולם שם יאמר על הלבנים ויתכן שהיה דרכם להשים גם עצים בבנין הוא וקראהו רז"ל ע"ש פעלים : יעננה · מל' עניה ותשובה : (יב) בדמים · בשפיכת דמים : וכונן מל' הכנה : (יג) בדי אש · בהרבה אש וכן בדי ריק וכמו בדי שופר יאמר האח (איוב לט) : (טו) מספח · ענין הקבוץ והדבוק כמו תחת חרול יספחו (שם ל) : חמתך · מל' חמם וכעס : מעוריהם · הוא מל' גלוי ערוה כמו והראיתי גוים מערך (נחום ג) והוא ענין קלון ובזיון : (טז) והערל · ענין אוטם וסתימה כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) : וקיקלון

מצודת דוד

לכל העכו"ם וגם נפשך החטאת : (יא) כי אבן · כל אבן תזעק לומר גזולה אני ביד הבונה והכפיס מן העץ יענה אל האבן ויאמר גם אני מגוזלה והוא ענין מליצה : (יב) הוי בונה וגו' · עתה בא לומר החזון האמור על קץ הגאולה ותפלת מהחריב הבית ואמר הוי על הבונה עיר בדמים כי רצח נפש וירש הון ובנה בכך גדול וגו' : וכונן וגו' · וכפל הדבר במ"ש : (יג) מאת ה' · יבוא לו הגמול ולא במקרה : וייגעו עמים · הבבליים יגעו בהרבה אך ר"ל מה שיגעו להחזיק יהיה תכליתם למאכולת אש : ולאומים · הלאומים ההם יעפו בהרבה ריק ר"ל כל מה שיגדלו ביגיעה

ועייפות לעמוד ולהחזק יהיה לריק כי אין חכמה ותבונה ועצה נגד ה' : (יד) כי תמלא . ר"ל בעבור שבני ישראל אנשי הארץ היא ימלאו אז דעת את כבוד ה' כמים יכסו על ים · מקום המים קרוי ים והמים הם הממלאים את המקום ומכסים אותו ואמר שכמו כן יהיו ממולאים לדעת את כבוד ה' : (טו) הוי משקה רעהו · הוי על הבבליים שהרעו לישראל : רעהו · כי מחלה המחבר באהבה וריעות ואמר זה קם עליו להחרימו והשקהו יין תרעלה מלהספיח וקבוצת הסימה שהיה לו עליו אמר ואף השכירו ר"ל הרבה להרע לו ובלבל דעתו כשכור בשכרותו : למען וגומר · ר"ל אין הכונה היתה לטובתו לרשת ארצם כ"א למען יסתכל על ערותם וקלונם משגלותם בם : (טז) שבעת עוני ר"ל יותר היית נהנה במה שהיה לו מן הקלון הבא לו מן הכבוד של נצחון המלחמה : שתה · לכן שתה · לכן שתה גם אתה כוס התרעלה והסיר ערל בלובש הלב

רשי

לשון אוטם הוא כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) ערלי לב וערלי בשר (יחזקאל מד) וי"ת ואתערטל לשון ערים ועריה (שם) : (יז) חמס לבנון · בית מקדשא : ושוד בהמות יחיתן . שוד בהמותך והוכלוסך אשר שודדי את עמי ישראל הוא ישברם : מדמי אדם . מחמס דמי ישראל : וחמס ארץ ישראל : קריה : ירושלים : (יח) מה הועיל . לבבל פסל : כי בטח . האדם היוצר ויוצרו של אלוהו זה עליו · על יצירתו ואת הוא בוטח שיעזור לו אשר בא לעשות אלילים אלמים : (יט) הוא יורה . בתמיה : (כ) וה' בהיכל קדשו : מוכן ליפרע : הס מפניו כל הארץ · הס לשון שיתוק ודמימת חורבן : (א) על שגיונות . יש פותרו כתרגומו ולפי משמעו בקש רחמים על עלמו שהטיח דברים כמו (לעיל א) ע"כ תפוג תורה ותעשה אדם כדגי הים קגתר אחר מדת הדין : (ג) שמעתי שמעך · אשר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסך ואת הרשע

אבן עזרא

מלה אחת והפ"א כפול שהוא תחלת כל מלה כמו בבת עינו ואולי הם שתי מלות ותחסר אל"ף ככ"ב שב על קיאו : (יז) כי · הטעם שכרתה עצי הלבנון לבנייך : ושוד בהמות · ושודך שהיית מפחיד הבהמות והנה יחיתן כמו יקימן ישיבן רבות נקבות : מדמי אדם . והנה על הכל עברה רעתו : (יח) מה הועיל : ישרת בעבור אחר וככה הוא אומר למלך כשדים כאשר תסב עליך כוס ימין ה' מה הועיל פסל : יוצרו · הוא הפועל המציירו ומה הועילה מסכה : ומורה שקר . הוא כהן לעכו"ם כל אלה מה הועילו לך ויש לתמוה כי בטח יוצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים הטעם צורת אדם פה להם ולא ידברו : (יט) הוי אומר · הקיצה מהפעלים העומדים כי לישן יאמר הקיצה משנתך וככה עורי כמו עורה למה תישן על כן טעו האומרים המעורר ישנים כי המעיר ישנים ראוי שיאמר והמקיץ רדומים אינו נכון כי המקיץ הוא הישן והעד כי אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישינים כי תרדמת השם נפלה עליו וכתיב לא הקיץ הנער מ"ם דומם כמ"ם רוקם וחנם והטעם כמו ידמו כאבן ועל דעת רבי יהודה ידמו מפעלי הכפל וככה דומם והוא שם התאר : הוא יורה · כי הוא הבל שהוא תפוש בזהב ובכסף הטעם על איבריו כי אינם כאיברי האדם שהחיים מחברם על כן וכל רוח אין בקרבו והפך אלה : (כ) וה' ·

פסוקים

ב חָמָס לְבָנוֹן יְכַסֶּךָּ וְשֹׁד בְּהֵמוֹת יְחִיתַן מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ יח מָה־הוֹעִיל פֶּסֶל כִּי פְסָלוֹ יֹצְרוֹ מַסֵּכָה וּמוֹרֶה שָּׁקֶר כִּי בָטַח יֹצֵר יִצְרוֹ עָלָיו לַעֲשׂוֹת אֱלִילִים אִלְּמִים׃ יט הוֹי אֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה עוּרִי לְאֶבֶן דּוּמָם הוּא יוֹרֶה הִנֵּה־הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וָכֶסֶף וְכָל־רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ׃ כ וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ׃

ג א תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל שִׁגְיֹנוֹת׃ ב יְהוָה שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ

(יהוה וקיקלון על־כבודך׃ יז כי־ — opening words of the line)

ל' · ל' · ח' · ד' חסר · ב' · ג' · ל' · ל' · ל' · ל' · ומד תנקוק · ל' וכ"ל

תרגום

דְּלְוָט מִן קֳדָם יְיָ וְיֵתֵי קְלָנָא עַל יְקָרָךְ׃ יז אֲרֵי חֲטוֹף בֵּית מַקְדְּשָׁא יְחַפִּינָךְ וּבִזַּת עַמֵּיהּ תִּתְבְּרִינָךְ מִדְּמֵי אֱנָשָׁא וַחֲטוֹף אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם וְכָל דְּיָתְבִין בַּהּ׃ יח מָא אַהֲנֵי צַלְמָא אֲרֵי אַתְקְנֵיהּ עָבְדֵי מַתְכָא וְדַחֲלַת שְׁקַר אֲרֵי אִתְרְחִיץ לְבָא דְעָבְדֵיהּ עֲלוֹהִי לְמֶעְבַּד טַעֲוָן דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ׃ יט וַי דִי אָמַר לִצְלַם אָעָא קוּם וּלְדַחֲלַת אַבְנָא אִתְעַר וְהִיא שַׁתְקָא וְדַמְיָא הוּא מְכְלֵי הָא הוּא מַחֲפֵי דְהַב וּכְסַף וְכָל רוּחַ לֵית בִּמְעוֹהִי׃ כ וַייָ אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּהֵיכְלָא דְקוּדְשֵׁיהּ וִיסוּפוּן מִן קֳדָמוֹהִי כָּל דַּחֲלַת אַרְעָא׃ א צְלוֹתָא דְצַלִּי חֲבַקּוּק נְבִיָּא כַּד אִתְגְּלֵי לֵיהּ עַל אַרְכָּא דִיהַב לְרַשִׁיעַיָּא דְאִם יְתוּבוּן לְאוֹרַיְתָא בְּלִבָּב שְׁלִים יִשְׁתְּבִיק לְהוֹן וִיהוֹן כָּל חוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ קֳדָמוֹהִי הָא כְּשָׁלוּתָא׃ ב יְיָ שְׁמָעִית שְׁמַע

מסורה

וכל יושבי ח' וסימ' נמסר בספר יהושע סימ' ז' : לעץ ג' וסימ' הוי אומרים לעץ אבי אתה . הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן . כי יש לעץ תקוה : לחבקוק ל' תפלה לחבקוק.חבקוק ל' הסמ' אשר חזה:

תולדות אהרן אומר לעץ · סנהד' יו (בכורים סס) :

רדק

לשכרם כדי שתראה ערותם וכד"א שכתבנו יהיה וספרל כמו ספך והערל כמו כוס תרעלה כמו שאמר תסוב עליך כוס ימין ה' כוס תרעלה שסבבת על כל הגוים להשקותם על ידך אחרי כאשר יתן קולו בשמים שם היכל קדשו הם מפניו כל אנשי הארץ : (א) תפילה · זאת ברוח נבואה נאמרה והוא מתנבא על רעב שיהיה כאשר יתבאר בסוף התפילה ולא יהיה כח לישראל לעמוד מפני האויב ואת התפלה על דרך סדר התפילות על כן כתב על שגיונות למנצח גם מלת סלה ושם פירשתי אלה המלות בספר תהילות : (ב) ה' · פעם שמעתי שמעך שהודיעו השם דבר הרעב

שתותם תסוב עליך הכוס להשקותו כמו שכתוב בספר ירמיהו קח כוס החמר וגו' : וקיקלון על כבודך . קיקלון יבא לך על כבודך קיקלון מלה מורכבת מן קיא וקלון ר"ל קיא של קלון חבר שיה לפי שזכר השכרות והשכור מקיא וכן אמר כהתעות שכור בקיאו ות"י והערל והתערטל פי' ענין ערום וכן תרגם ערום ערטילאי · (יז) כי חמס לבנון יכסך · פי' שהחמס שעשית ללבנון והו' ארץ ישראל כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון החמס ההוא יכסך ויאכלך עד שלא תראה עוד : ושד בהמות יחיתן · וכן השוד שעשית לשוכנים בה יכסך . ואמר שהמשיל הארץ ללבנון המשיל השוכנים בה לחיות שדרכם לשכון בלבנון שהוא יער עצים כמו שאמר ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה ותמם הארץ הוא הריסת הערים והבתים והשחתת עצי המאכל וזולתם ושוד הבהמות שהוא משל לבני אדם השוכנים בה היא דמה שספך וכן פי' אחר כן מדמי אדם וחמס ארץ קריה וכל יושבי בה וכבר פי' כי קריה אמר על ירושלם ורבי יונה פי' כן אמר למלך בבל החמס שעשית ללבנון שהיא א"י יכסה אותך כלומר ישוב תמתך כראשך אחר שעשית כמה רעות לסוף ישובו ויחולו על ראשך כי כן שוד בהמות יחיתן כי השוד שיעשו הבהמות בטרפה טרף רב ימים רבים ולבסוף פעם אחת יאספו עליהם הרבה אנשים ויחתו ויהרגו אותם כן אתה כל החמס שעשית כמה שנים ישוב עליך בפעם אחת הכל ויכסך וי"ת לבנון בית מקדשא וכן תרגם אונקלוס ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא יחיתן פרשו תחת וסיו"ד תמורת הכפל או יהיה פרשו חית ויהיו שני שרשים וענין אחד : (יח) מה הועיל פסל · מה הועיל לו פסלו למלך בבל שהיה מתהלל בו ונותן הכח לאלוהו מה הועיל לו ביום שברו וכן אמר בנבואות ישעיהו כרע בל קרס נבו : כי פסלו יצרו · האומן שיצרו ופסלו מה תועלת היתה בו : מסכה ומורה שקר · ומה הועילה ג"כ המסכה שנסמך בה הפסל ומה הועיל בהם הפסל שמורה שקר לעבדו : כי בטח יצר יצרו עליו · פי' מה תועלת ימצא בו היוצר שיצרו כי בטח עליו כי בטח על יצרו כלומר על מעשה ידיו המעשה והעושה נקרא יוצר וכן ויצר אמר ליוצרו לא הבין : אלילים אלמים · שלא יענו אל קוראיהם : (יט) הוי אומר · לעץ דומם . תואר כללי לזכר ולנקבה כמו ריקם וכן שבי דומם : הוא יורה . בתמיה אתה סקירה לו איך תחשוב שיורה לך את אשר תעשה : הנה הוא תפוש זהב וכסף · כלומר תפוש ומלובש בזהב וכסף פי' אינו בשר ודם שיקבל רוח כי כסף וזהב הוא לפיכך וכל רוח אין בקרבו ופי' וכל שום רוח אפי' רוח הבהמה וכן כל מלאכה לא תעשו וכל חלב וכל דם לא תאכלו והדומים להם : (כ) וה' בהיכל קדשו · ואין כן ה' כי הוא הנותן רוח בכל בשר ואף על פי שהוא בהיכל קדשו והוא בשמים : הם מפניו כל הארץ . יראו מפניו כל יושבי הארץ כי הוא המשגיח בהם ורואה כל מעשיהם כמו שאמר משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם : (א) תפלה לחבקוק הנביא · זאת התפלה נעשת על דרך שיר משירי תהלים · על כן אמר על שגיונות כמו שגיון לדוד ואמר למנצח בנגינותי וכן אמר בו מלת סלה ואינה כתובה זאת במלה בכל המקרא כי אם בזאת התפלה ובספר תהילים וענין התפלה על צרת ישראל בגלות הזה וספר בה נסים וגבורות שעשה האל לישראל מיום אשר גאלם ממצרים והתפלל ואמר בדרך נבואה כי כן יעשה עמהם בגלות הזה וגאלתם מהגלות ובמלחמת גוג ומגוג והחכם רבי אברהם א"ע ז"ל פי' כי תפלה זו על רעב שהיה עתיד להיות ולהייתו בקרב שנים תייהו . ר"ל בקרב שני הרעב וכן הסנהדרים חרה ה' ר"ל על עצירת המטר · תעור קשתך · על הקשת שנראה בענן ביום הגשם וכן כי תרכב על סוסיך ר"ל

מצודת דוד

הלב ובלבול הדעת : תסוב וגו' · מימין ה' תסובב עליך כוס התרעלה ר"ל המקום ילחם בך : וקיקלון על כבודך . על הכבוד שאתה בו יבוא קיא וקלון ר"ל תהיה נמאס בקיא ומכוסה בקלון ולפי שהמשיל הפורעניות לשתיית היין אמר לשון קיא כי דרך השכור להקיא : (יז) כי חמס לבנון . החמס שעשית ללבנון שהוא א"י החמס הזה יכסה אותך ותשוב כראשך : ושוד בהמות · השוד שעשית אל הבהמות ועל ישראל יאמר ולפי שהמשיל את א"י ליער הלבנון המשיל אנשים לבהמות המצויות ביער ואמר השוד הזה ישבר אותם ר"ל עליהם תבוא שוד כמו השוד שעשו לישראל : מדמי אדם · כל זה יבוא מסבת דמי אדם ששפך דם ישראל : וחמס ארץ . מסבת החמס שעשה בא"י ובקריה היא ירושלים ובכל אנשים היושבים בה : (יח) מה הועיל פסל . אם כל אלה יבוא עליו מה א"כ הועיל לו הפסל אשר פסלו ועשהו האומן היוצרו ומתקנו : מסכה · וכן המסכה מה הועיל וכן המלמד השקר הוא כהן הפסל המלמד דרכי עבודתו : כי בטח . אשר בטח האומן ואפי' זה האומן עלמו שעשה אותו יבטח על פסל מעשה ידיו להספיק בידו לעשות אלילים אלמים אשר הדבור אין בהם ר"ל האומן המתעסק בו ובוטח עליו מה תועלת מלא בו : (יט) הוי אומר וגו' . הוי לאומר אל הפסל העשוי מעץ הקילה משינתך ושמע אלי ולאבן דומם אומר עורי : הוא יורה · וכי הוא יוכל ללמד אתכם דבר מה בתמיה הנה הוא מחופה ופרוש עם כסף וזהב ויפה הוא למראה העין אבל אין בקרבו שום רוח אפי' רוח החיוני כבהמה : (כ) וה' · אבל ה' עם שהוא בהיכל קדשו בשמים ממעל עכ"ז כל יושבי ארץ שותקים מפני אימתו כי ידו בכל משלה ואין מי ידבר למולו : ג (א) שגיונות . ר"ל תפלתו היתה בעבור השגג והתרעם מול ה' ולכן חזר להתפלל

מצודת ציון

וקיקלון . כמו קיא קלון וקיא הוא מלשון סקאה והוא המאכל שחוזר דרך הפה . (יז) לבנון · כן נקרא א"י כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג) : ושוד · מל' שדידה ועושק : יחיתן · מל' חתת ושבר וכן וחתו גבוריך תימן (עובדיה א') : (יח) הועיל · מל' תועלת : פסלו · ענין החלקת והשוואת הצורה וכן ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה) : יוצרו . מל' יצירה ור"ל מתקנו ועושהו : מסכה . צורה הניתך ממתכת : ומורה · ענין למוד כמו את מי יורה דעה (ישעיה כח) : אלילים · מל' אל ולא ר"ל דבר מבלי תועלת : אלמים . מל' אלם : (יט) הקילה עורי · מל' הערה והקלה מן השינה : דומם · מושתק כמו וידום אהרן (ויקרא י) : יורה · ילמד : תפוש · ענין שטות ופרישה כמו פשה הנגע (שם יג) : וכל רוח . שום רוח וכן כל מלאכה לא תעשו (שם כ"ג) : (כ) הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג) : (א) שגיונות · מלשון שגיאה וכן שגיון לדוד

יְרֵאתִי יְהֹוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר׃ ג אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ׃ ד וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזֹּה׃ ה לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו׃ ו עָמַד ׀ וַיְמֹדֶד אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד

ג' ומ"ל · ב' · ב' מ"ל · ג' · ס' כתיב וי"ו · יפה ומטעים ביה · עזו קרי · ג רפין · ג'

גְּבוּרְתָּךְ דְּחָלֵית יְיָ רַבְרְבִין עוֹבָדָךְ דִּי אַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָא דְאִם יְתוּבוּן לְאוֹרַיְתָךְ וְלָא תָבוּ וְאִינוּן מַרְגְּזִין קֳדָמָךְ בְּגוֹ שְׁנַיָא דִיהַבְתָּא לְהוֹן חַיָּא בְּכֵן אַתְּ עָתִיד לְהוֹדָעָא גְבוּרְתָךְ בְּגוֹ שְׁנַיָא דַאֲמַרְתָּא לְחַדָּתָא עָלְמָא לְאִתְפְּרָעָא מֵרַשִׁיעַיָא דַעֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ וְצַדִּיקַיָא עָבְדֵי רְעוּתָךְ בְּרַחֲמִין תִּדְכַּר׃ ג בְּמִתַּן אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ אֱלָהָא מִדָּרוֹמָא אִתְגְּלֵי וְקַדִּישָׁא מִטּוּרָא דְפָארָן בִּגְבוּרַת עָלְמִין אִתְחַפִּיאוּ שְׁמַיָּא זִיו יְקָרֵיהּ וְאַמְרֵי תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ מַלְיָא אַרְעָא׃ ד וְזָהוֹר יְקָרֵיהּ כִּזְהוֹר בְּרֵאשִׁית אִתְגְּלֵי וְזִקּוּקִין מִמַּרְכְּבַת יְקָרֵיהּ נָפְקִין תַּמָּן גְּלָא יָת שְׁכִנְתֵּיהּ דַּהֲוָת מְטַמְּרָא מִבְּנֵי אֱנָשָׁא בְּתוֹקַף רוּמָא׃ ה מִן קֳדָמוֹהִי מִשְׁתַּלַּח מַלְאָךְ מוֹתָא וְנָפֵיק כְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא מִמֵּימְרֵיהּ אִתְגְּלֵי׃ ו וְאַזִּיעַ אַרְעָא וְאַיְתֵי מַבּוּלָא עַל עַם דָּרָא דַעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ וְאַף בְּתִנְיָתָא כַּד חָבוּ קֳדָמוֹהִי בְּחוֹבֵיהוֹן כֵּן בַּלְבֵּלִינוּן לְעַמְמַיָּא וְאִתְפָּרָקוּ טוּרַיָּא דְמִלְּקַדְמִין סָבָא

הודו ת' וסי' גמ' בירמיה סי' כ"ב: עזה ד' בקרי' וסי' ושם חביון עזה כתי' ת'· תשם משרת עזו. וית לשבי עזו. הללוהו ברקיע עזו: ויצא ג' בקריא' וסי' ויצא רשף לרגליו. והנשיא אשר בתוכם. גרש לץ ויצא מדון:

תולדות אהרן ברוגז. מ"ק יז: מתימן יבא. עכו"ם כ: ונוגה כאור · פסחים ח עקרים מ"ג פכ"ט: וימדד ארץ. ב"ק לח:

אבן עזרא

הרעב ופעם פעלך שתחיה ישראל בקרב אלה השנים ור' יהודה אמר שמעתי גבורותיך ועתה חיה פעלך כאילו הוא מת וזה רחוק: בקרב שנים תודיע פעלך מה יעשה והם ישראל הם הפועל שלך: ברוגז. בעת הרוגז שאנו בפחד: רחם תזכור · רחמיך ומלת רחם לשון יחיד כי רחמים לשון רבים ורבי משה אמר ברוגז רחם וזכור השעת שבאתה אתה האלוה מתימן וזה ארוך ואינו נכון ויש אומרים כי רחם שם דבר כמו אהבה ארחמך ה' חזקי: (ג) אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה לישר' הפעם הנא אתה הוא מתימן כמו אלוף תימן כמו ה' בצאתך משעיר: וקדוש מהר פארן · וכבר פירשתי זה הטעם בפרשת וזאת הברכה כי כאשר עבר הכבוד על הר שעיר שהוא סמוך לפארן כמו שנאמר ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן או זרח משעיר כבוד השם ונראת' גבורתו במלחמת מדין וסיחון ועוג: כסה שמים הודו · שבחוהו הכל ופחדו ממנו: (ד) ונגה · שהיה יוצא מלפניו כאור היה זה הוא כמו עמוד האש. וקרנים · כמו כי קרן עור פני משה: ושם חביון עזו. הוא הארון כמו אתה וארון עזך וכתי' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וי"וד חביון תחת אלף וטעם חביון עזו הארון שהיה חבוי וטמון ומכוסה כשנושאים אותו או הוא מבעלי הה"א כמו חבי כמעט רגע עד יעבר זעם: (ה) לפניו. לפני הכבוד או הארון ששם הכבוד: דבר. להרג העמים כדרך וגם הארע': ויצא רשף · כמו דבר ולחומי רשף כמו אכולי דבר: (ו) עמד · נמדדה ארץ כנען ונתחלקה לשבטים ופעם כ"מ ששם עינו עליו מיד נתם וזהו ויתר גוים: ויתפלגו. הטעם שכל מקום שעבר עליו הכבוד היה מתפוצץ או

רשי

הרעש הזה אתה סובל יראתי · אמרתי איך תתגבר מדת הדין בעון ישראל: פעלך בקרב שנים חייהו. פעלך הראשון שהייתה נפרע לנו מאויבינו בקרב שני הגלות שאנו שרויים בה חייהו כלומר עוררהו והשיבהו ובקרב שנים הללו תודיעהו: ברוגז · שתקצוף על הרשעים: רחם תזכור · רחם שמו לרחם: (ג) אלוה מתימן יבוא · עכשיו הוא מזכיר לפניו שעלו הראשון שהוא מבא לפניו לעוררהו ופועל (ס"א פועל) חיבתן של ישראל ופורענו' דורו' הראשוני' כשבא ליתן את התורה (חזרה על עשו וישמעאל ולא) קבלוה: תימן · עשו: פארן. ישמעאל כדאמר וישב במדבר פארן (בראשית כא): כסה שמים הודו · בסיני לישראל: (ד) ונגה · אותו היום: כאור תהיה · כאור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן ת"י: קרנים. לשון מאור כשהוא נוקב ויוצא דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטין וכן (שמות לד) כי קרן עור פניו: מידו · מידו של הקב"ה באו להם: ושם חביון עזו · כתרגומו שם נגלה עזו שהיה חבוי למפרע בסתר עליון: (ה) לפניו ילך דבר · מצאתי במדרש אגדה בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל פרדו למלאך המות להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר אתה שעתידה לכפור בך לסוף ארבעי' יום ואתה נותן להם את התורה': ויצא רשף לרגליו · מלאכי רשף באו עמו לסיני: (ו) עמד וימודד ארץ. המתין לדקדק בדין דור המבול למדוד להם מדה כנגד מדה ומדד עומד כדאמר נצב ה' ועומד לדין עמים (ישעיה ג) ממתין ומדקדק בדינם: וימודד ארץ · ברותחים קילקלו וברותחים נדונו · ראה. בדור הפלגה שעל ידי שהיו שפה אחת באו אלם בעלה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת

רדק

ר"ל על השגגים וכן אמר כי תחנה לא תפלה ודעת רוב המפרשים על הענין שזכרנו וכן דעת יונתן והוא תרגם שגיונות ענין שגגה התפלל שיהיו פועות ישראל נחשבים לפניו כשגגה: (ב) ה' שמעתי שמעך יראתי · שמעתי קול הנבואה אומר אלי שגלות הארוך שיהיה לישראל לעתיד ויראתי איך יוכל לעמוד כמה שנים בקרב אויביו לפיכך אני מתפלל לפניך ואומר פעלך בקרב שנים חייהו. ישראל שהם פעלך שאתה פעלתם כמ"ש על בני ועל פועל ידי תצוני ואמר הוא עשך ויכוננך: חייהו. חיה אותו בתוך השנים הארוכים האלה שיהיה בגלות שלא יכלה בקרב אויביו: בקרב שנים תודיע. בקרב אלה השנים תודיע דרכך שיעדת להם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו': ברוגז רחם תזכור. בזמן הרוגז והאף שהוא זמן הגלות תזכור להם אהבת אבותם כמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים או יהיה רחם אחד מן רחמים כלומר זכור להם רחמיך כמ"ש זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה ודרך הדרש רח"ם בגימטריא אברהם חשבון זה כזה כלומר זכור להם ברית אברהם: (ג) אלוה מתימן יבא. עתה ספר הגדולות והנוראות שהראה האל לישראל במדבר שיעשה להם כן בצאתם מהגלות תחלה כשנתן להם התורה וזה אלוה מתימן יבא כמו שאמר בתורה וזרח משעיר למו כי תימן הוא שעיר וכן מהר פארן כמו שנאמר בתורה הופיע מהר פארן: כסה שמים הודו · זהו הלפידים שראו ביום מתן תורה שהיו מזהירים השמים והארץ: הודו. פי' הודו והדרו: ותהלתו. זכרו מן בהלו נרו עלי ראשי · וזכר שעיר ופארן כי הם סמוכים להר סיני ודרך הדרש ידוע וי"ת מתימן מדרומא ודעתו כדעת אונקלוס בפי' הפסוק ותהלתו תרגומו כמשמעו ומימר תושבחתיה: (ד) ונוגה כאור תהיה · זהו מה שאמר בתורה ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר: קרנים מידו לו. זהו כי קרן עור פני משה כלומר הזיו ההוא היה מיד האל לו למשה ואמר קרנים בל' שנים כי הפנים שני צדדין וי"מ קרנים על הלוחות שנתן למשה שהיו שנים והיו מזהירות בנראה ובנסתר: שם חביון עזו · שם בסיני נגלה מה שהיה נחבא מעוזו עד היום ההוא כי לא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו שנגלה בו האל ית' בכבודו הגדול על הר סיני לעיני כל ישראל וי"מ חביון עזו על הארון כמ"ש עליו אתה וארון עוזך ושם היו נסתרות הלוחות: (ה) לפניו ילך דבר · פי' אחז"ל במתי מדבר והחכם ר' אברהם א"ע פי' על העמים כשנכנסו ישראל לארץ כמ"ש את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם וגו': רשף · כמו דבר והענין כפול במלות שונות וכן ולחומי רשף והוא חולי הקדחת שהיא חמה השורפת וממיתה מהרה: לרגליו · לסבתו כמו ויברך ה' אותך לרגלי: (ו) עמד וימודד ארץ. עמד הארון בגלגל י"ד שנה עד שכבשו הארץ וחלקוה במדה ובחבל: ראה ויתר גוים. מה ראה והכיש לקחתר הגוים

מצודת ציון

לדוד (תהלים ז): (ג) מתימן · הוא ארץ אדום שהוא בדרומה של א"י: סלה · לעולם: הודו · ענין הדר ופאר: ותהלתו · ענין הארה וזוהר כמו בהלו נרו (איוב כ"ט): (ד) ונגה · ענין הארה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): קרנים - הושאל על הממשלה והתחזקות ע"ש שבע"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם: חביון. מל' חבוי וגנוז כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כו): עזו · ענין חוזק ועל הארון יאמר שהוא חוזקו של ישראל: (ה) דבר · מגפה: רשף · גחלי אש כמו רשפים רשפי אש (ש"ה ח): לרגליו. ר"ל עם ביאתו וכן ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל): (ו) ויתר · ענין דלוג והעתק כמו ויתר ממקומו (איוב לז): ויתפוצצו · ענין הפיזור עם השבר והריצוץ

מצודת דוד

להתפלל לפניו ולספר בשבחו: (ב) שמעתי שמעך · שמעתי מה שאמרת לי והשמעת לאזני מהגלות וארכו והנה יראתי עד מאד: ה' פעלך. לכן אבקש ממך אתה ה' אשר בקרב השנים האלה לא יכלו והעמד בחיים את ישראל הנקרא פועל ידך כמ"ש על בני ועל פועל ידי (ישעיה מה): בקרב שנים תודיע. בקרב השנים האלה תודיע שברוגז רחם תזכור ר"ל שאף בזמן הרוגז והגלות תזכור לרחם עליהם וכמ"ש ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו' וזכרתי להם ברית ראשונים (ויקרא כו): (ג) אלוה מתימן יבא · הנה כשבא אלוה לפני ישראל כשעברו את תימן הוא ארץ אדום כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג: וקדוש מהר פארן סלה · הוא כמו הפוך וקדוש סלה מהר פארן ור"ל כשבא ה' הקדוש מעולם כשעברו הר פארן היא סמוך לארץ אדום כמ"ש בהררם שעיר עד איל פארן (בראשית יד) והר שעיר הוא ארץ אדום והוא תימן וכפל הדבר במ"ש: כסה שמים הודו · אז כשכבשו ישראל ארץ סיחון ועוג כסה שמים הודו ר"ל אז מלאה הודו על שמים ממעל וזהרו מלא הארץ כי אז נתפרסם גבורות ה': (ד) ונגה כאור תהיה · הנוגה של עמוד האש שהוליך לפני ישראל היתה מאירה כאור היום: קרנים וגו' · מיד ה' בא לישראל קרן ממשלה והתגברות: ושם וגו'. בשהגה ישראל הלך חביון עוזו הם הלוחות שהיו מאז חבויים וגנוזים במרום הנתונים בארון הנקרא עז כמ"ש אתה וארון עוזך (תהלים קלב): (ה) לפניו. לפני הארון הלך הדבר להרוג את הכנענים ועם ביאתו יצא רשפי אש לשרוף אותם ר"ל ע"י הארון ההולך עמהם למלחמה כבשו את הכנענים: (ו) עמד וימודד ארץ. כאשר עמד הארון בארץ כבשו אותה ונחלקה לשבטים במדה בחבל: ראה. כאשר הארון שם עינו בארץ היה מעתיק את הכנענים לגרשם מארצם: ויתפוצצו · הסלעים הקבועים משלם כמו מהסלעים

רשי

לאה (בראשית יא) : ויתר גוים . הקפיאם לשבעים לשון כדאמר ויתר ממקומו (איוב לז) לנתר בהם (ויקרא יא) : הררי עד · הרי סמכו"ם : הליכות עולם לו · הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא : (ז) תחת און · בשמעא בישראל : ראיתי אהלי כושן · שעומדים בגלוי ומתבהלים אם ישראל ובהמנש' לפניך ירגזון יריעות וגו' הכל כתרגומו : (ח) הבנהרי' · ים המיוחד שבו קיימות נראית שכל אלה עשה ופירוש המקרא כתרגומו : מרכבותיך · לנו ישועה : (ט) עריה תעור קשתך · גלה עליה גבורתך : שבועות מטות · שבועות שנשבעת לשבטים : אומר סלה · שאמר המקיים לעולם · אומר נקוד פתח (ר"ל סגול) וטעמו למעלה שהוא שם דבר : נהרות תבקע ארץ · כתרגומו : (י) ראוך יחילו הרי'. הרי נחלי ארנון שנדבקו זה עם זה : זרם מים עבר · בעברם בירדן תמו נכרתו המים ועבר קילוח שטף המים לפסולו של נהר והבאי' שלמעלה קמו עמדו : נתן תהום קולו . שבתוהו יושבי הארץ : רום ידיהו נשא · נבא השמי' הודו לו : (יא) עמד זבולה . במדוריהון כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה ופירשוהו על מלחמות גבעון כתרגומו : לאור חציך

חבקוק ג

שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ׃ ז תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן׃ ח הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה׃ ט עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ׃ י רָאוּךָ יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא׃ יא שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק

רְמָתָא דְמִן עָלְמָא גְבוּרַת עָלְמָא דִילֵיהּ׃ ז כַּד פְּלַחוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְטַעֲוָתָא מְסַרְתִּינוּן בְּיַד כּוּשָׁן חַיָּבָא וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא עֲבַדִית לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן וּפְרַקְתִּינוּן מִיַּד מִדְיָנָאֵי עַל יַד גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ׃ ח הָא עַל מַלְכֵיהוֹן וּמַשִׁרְיָתֵיהוֹן דְּסַגִּיאִין כְּמֵי נַהֲרָא הֲוָה רְגַז מִן קֳדָמָךְ יְיָ עַל מַלְכַיָּא הֲוָה רוּגְזָךְ וּבְיַמָּא הוֹדַעְתָּ בְּהוֹן פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתָּךְ אֲרֵי אִתְגְּלֵיתָא עַל מַרְכְּבַת יְקָרָךְ שְׁכִנְתָּךְ לְעַמָּךְ תְּקוֹף וּפוּרְקָן׃ ט אִתְגְּלָאָה אִתְגְּלֵיתָא בִּגְבוּרְתָךְ בְּדִיל קְיָמָךְ דְּעִם שִׁבְטַיָּא מֵימְרָךְ קַיָּם לְעָלְמִין לְהוֹן בְּזִיעֲתָא טִנָּרִין תַּקִּיפִין נְפַקוּ נַהֲרִין שְׁטַפִּין אַרְעָא׃ י בְּאִתְגְּלָיוּתָךְ עַל טוּרָא דְסִינַי חֲזוֹ יְקָרָךְ זָעוּ טוּרַיָּא עֲנָנֵי מִטְרָא עֲדוֹ אֲרִים תְּהוֹמָא קָלֵיהּ חֵילֵי מְרוֹמָא תְּמָהוּ קָמוּ׃ יא אַף בְּמֶעְבְּדָךְ נִסִּין לִיהוֹשֻׁעַ בְּמֵישַׁר גִּבְעוֹן שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קָמוּ בִּמְדוֹרֵיהוֹן עַמָּךְ בְּמֵימְרָךְ אִתְגַּבָּרוּ בִּתְקוֹף נִצְחָן

אבן עזרא

או הוא דרך משל שעבר על המלכים שאחזתם אימה : שחו · הגבעות לפניהם והיו מישור והליכות עולם : (ז) תחת . הטעם כי אהלי כושן ונאו כאילו היו תקועים במקומות און שלא יעמד גם נכון הוא להיות זה רמז לדבר כושן רשעתים וארץ מדין על דבר גדעון בדברי החלום : (ח) הבנהרים . השלים עתה לספר גבורות השם בעבור ישר' עתה יחל לספר גבורתו שהוא דורש תמיד ארץ ישראל להשקות' כאשר הזכיר דוד גשם נדבות תניף אלהים אחר שאמר חיתך ישבו בה וגבורת ה' נראת' בכל דור ודור בנואתו להמטיר וכתוב עושה גדולות ואחריו הנותן מטר כי יש לתמוה איך יעלו העננים מהנהרים וכן מהים כמו הקורא למי הים כשהעננים עולים מהי' והולכים להמטיר אל מקום שירצה השם על כן כתוב ויספכם ה' צבאות שמו : סוסיך . הם עבים שירוץ להמטיר על מקום רצונו ואל תתמה בעבור שקרא' סוסיו כמו הנה ה' רוכב על עב קל השם עבים רכובו וטעם ישועה להושיע יושבי הארץ : (ט) עריה · לשון גילוי כמו וקיר ערה מגן ומלת תעור מבנין נפעל משרש אחר על משקל אף תכון תבל והתי"ו סימן הקשת והעור תגלה הקשת וזאת כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם וטעם שבועות מטו' על החצי' וככה כתוב ברק חניתך כאילו המטות נשבעו לקיים מאמרך סלה : נהרות תבקע ארץ . לגודל הגשם והארץ שהיא הבקועה היא הפעולה עד שתעשה כמו נהרות : (י) ראוך יחילו . מקול הרעם : זרם מים עבר · עליהם על ההרים : נתן תהום קולו . שאון הים והנהר וטעם רום היפוך תהום כמו כי אשא אל שמים ידי דרך משל שנשבע כאילו הוא נשבע ברומו של עולם או פירושו שהשמים הראו גבורתם על הגשם : (יא) שמש · כל אחד מהם עמד בזבולו והטעם

גבעות עולם ג' דסמיכי בקרי' וסי' עד תאות גבעות עולם תהיינה . וממגד גבעי' עולם . שחו גבעות עולם הליכות · יריעות ה' מ"ל וסימ' בסדר ויקהל : ראוך ג' בקריאה וסי' ראוך יחילו הרים זרם מים עבר ·

תולדות אהרן הליכות עולם · מגלה כח סוטה כב נדה עג ; עריה · סנהדרין לב : נתן תהום · (ר"ה כט) : שמש ירח · נדרים לט סנהדרין קי :

רדק

כגוים מן הארץ ויתר פי' ויקפץ כמו לנתר בהם על הארץ כלומר ככודו היה בגבול והיה מגלה גויי הארץ ומפלם לפני ישראל כאלו בראיה לבד היה מניתם : ויתפוצצו הררי עד · משל למלכי כנען וכן גבעות עולם ויתפוצצו ענין שבירה עם פיזור כמו ויפוצצני · אונך סלע : שחו · משפלי בכפל ופלו חסר ככפל מן תחתיו שחתו : הליכות עולם לו · מהלכי העולם כלם נאל יתברך לפניך יעשה בהם כרצונו להגביה זה ולהשפיל זה לגרש זה ולהנחיל זה ואמר הליכות עולם כי העולם מתנהג על מהלכי הגלגלים והכוכבים וי"ת פסוק זה על דור המבול ועל דור הפלגה ר"ל אלה דורות שלא היו מכירים כן והיו מדמים שאין אלוה בעולם עמד והראה להם כי הוא אדון הכל ומשגיח בכל ור"ל במלת וימודד שמדד להם מדה כנגד מדה כמו שאמרו רז"ל ברותחים קלקלו וברותחים נדונו : ראה ויתר גוים · ראה שנועדו כולם במקום אחד לבנות המגדל ובטל עצתם והפיצם משם על פני כל הארץ והראה להם כי הליכות עולם לו : גבעות עולם ושררי עד . על דרך משל כמו שפירשתי ובת"י אתגלי ואזיע ארעא וכו' כמ"ש : (ז) תחת און . הזכיר עתה גבורות שעשה לנו במלחמות כושן רשעתים ע"י עתניאל בן קנז ובמלחמות גדעון עם מדין ואמר במקום און ראיתי אותם אהלים תקועים כלומר במקום שלא היה להם העמדה וקיום כי הקים ה' את עתניאל והפיל אותם אהלים : ירגזון יריעות ארץ מדין . רגזו אותן יריעות ר"ל אהלי יריעות ארץ מדין כי האהל הוא פריסת היריעות ורגזו כשבא גדעון עליהם כמו שאמר בחלום צליל לחם שעורים ואמר ונפל האהל וי"ת תחת און שעשיתי ראיתי אהלי כושן שבא כושן רשעתים עלי באוני וכאשר עשיתי תשובה רחם האל יתברך עלי ורגזו יריעות ארץ מדין מפני ע"י גדעון וכת"י כד פלחו בית ישראל לטעותא וגו' : (ח) הבנהרים חרה ה' · זכר בקיעת הירדן וים סוף אמר מה זה היה לנהרים אם חרה אף ה' בהם כשנבקעו וכפל הענין כמ"ש לחזק ואמר ואם בנהרים אפך אמר נראה אחרם האף ה' בנהרים שהרי ראינו שהירדן נבקע וזהו דרך משל ומליצה וכן אם בים עברתך על בקיעת ים סוף ולא זכר הניסים על הסדר : כי תרכב על סוסיך · כנגד סוס פרעה ורוכבו רמה בים : מרכבותיך ישועה · מרכבותיך היה לנו ישועה וזה דרך משל לפי שהסוסים מוכנים למלחמה ורוכביהם הם המנצחים ברוב אם לא תהיה יד ה' בהם כמו שאמר שקר הסוס לתשועה ואמר סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה וי"ת הבנהרים דרך משל על מלכיהון ומשירייתהון וגו' : (ט) עריה תעור קשתך · כמו שרמה ידו הגדולה אשר עשה במצרים ותשועתו לישראל לרוכב הסוס כן דמה אותה לתופש הקשת ופי' עריה ענין גלוי כמו נגלתה זרועך עליהם והוא שם כמו ערום ועריה ותעור ג"כ ענין גלוי אלא שהיא משרשו כי עריה מנחי הלמ"ד ותעור נפעל מנחי העין וכן בענין גלוי ששוטה ועורה למען הביט אל מעוריהם : שבועות מטות אמר סלה . עשית כל זה לקיים השבועה שנשבעת לאבות לתת להם הארץ למטות ישראל וזהו אמר סלה כלומר לקיים כאומר שאמרת אומר שם כשקל חדש קדש : נהרות תבקע . בקעת להם הארץ היבשה לתת להם מים רבים כמו הנהרות כמ"ש ויוציא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים ועל הדרך הזה ת"י : (י) ראוך יחילו הרים . הרים הוא משל למלכי כנען שנמוגו וחלו מפני ישראל וזהו ראוך ראו הנפלאות שעשית עם ישראל במדבר ועם מלכי האמורי וטעם הראיה כי השמיעה הברורה כמו הראיה וכן וירא יעקב כי יש שבר במצרים : זרם מים עבר . זרם מים העוברים בירדן עברו עד ים הערבה תמו ונכרתו . נתן תהום קולו . כשנבקע מי הירדן נתנו קול : רום ידיהו נשא · המים היורדים מלמעלה קמו נד א' והיה רם מאד כי הירדן היה מלא על כל גדותיו והיו מים רבים וכשעמדו קמו נד א' גבוה וזהו רום ידיהו נשא התהום נשא ידו לרום וי"ת בענין אחר באתגלותך על טורא דסיני וגו' : (יא) שמש ירח · במלחמת יהושע עם המלכים שעמד להם השמש וכן הירח עד יקום גוי אויביו : זבולה · בשמים שהם

מצודת דוד

מתפוצצים ומשתברים והושפלו הגבעות הקבועות מימות העולם ר"ל שרי הכנענים כרעו ונפלו : הליכות עולם לו . ר"ל וזהו היה לפי שכל מוליכי ומנהיגי העולם שרי מעלה ושרי מטה המה הכל של המקום ב"ה לעשות בהם כרצונו : (ז) תחת און · בעבור האון ראיתי אהלי כושן רשעתים עומדים בארצות ישראל למשול בהם כאומר לא תקוצר יד לא הושיע למו כ"א בגמול העון הניחם בידו : ירגזון יריעות ארץ מדין · ר"ל כי הלא בקראם אליו ירגזון יריעות ארץ מדין וזהו בימי גדעון שבא ביניהם חרדה והרגו זה את זה כמ"ש בשופטים : (ח) הבנהרים חרה ה' . כשקרע המקום את הירדן לפני ישראל וכי חרה אפו בו להחריב מימיו בחמים : אם בנהרים · הוא כפל ענין לחוזק : אם בים עברתך : כשקרע את הים וכי נתמלא עברה להחריב מימיו : כי תרכב . ס"מ שהיתה הסבה לפי שרכבת על סוסיך במרכבותיך של ישועה להושיע לעמך ולכן בקעתם ללכת דרך הבקיעה והוא ענין מליצה לומר שזה נעשה בעבור תשועת ישראל : (ט) עריה תעור קשתך . נגלה נגלתה קשתך ללחום מול הכנעני והיה זה כי השבועות שנשבעת לאבות לתת הארץ למטות ישראל אותו כאומר של השבועה עומד לנגד ולא תבוטל ולכן הנהרות בקעו הארץ להביא מים למען ימצאו לשתות במדבר לבל ימותו בצמא ויבואו בארץ לרשתה : (י) ראוך · כאשר ראוך הרי ארנון עובר לפני ישראל חלו ורעדו ממך ונקרבו זה לזה והרגו את הנסתרים בבקיעי ההרים : זרם מים עבר . זרם מי הנהר עבר בין ההרים והעלה מאברי ההרוגים להודיע הנס לישראל : נתן תהום קולו · עומק מי הנהר השמיע קולו לפרסם הנס ר"ל על ידו נודע הנס : רום ידיהו נשא . רוממות כח יד המקום נשא או עד למעלה כי כולם הכירו שנפלאותיו : (יא) שמש ירח עמד זבלה · בימי יהושע

מצודת ציון

הריצון וכן ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב) : עד · פירושו כמו עולם : שחו : ענין השפלה כמו וישח אדם (ישעיה ב) : הליכות . ענין הנהגה : (ז) תחת · בעבור : און · ענין שקר ודבר שאינו הגון : ירגזון . ענין חרדה : יריעות · ר"ל יריעות האוהל : (ח) עברתך · מל' עברה וזעם : (ט) עריה תעור · ענין גלוי כמו ואת ערום ועריה (יחזקאל טז) : מטות · שבטי ישראל : (י) יחילו · מל' חיל וחלחלה : זרם . ענין מרוצת המים כמו כזרם מים (ישעיה כח) : נתן ר"ל השמיע : תהום · עומק המים : נשא . ענין הרמה : (יא) זבולה · ענין מדור כמו בית זבול (מ"א ח) : לנוגה

אבן עזרא

והטעם אין צורך לשמש ביום ולא לירח בלילה כי לאור חציך יוכלו ללכת בני אדם: לנגה. הטעם כפול: (יב) בזעם. הטעם כאשר תזעם על הים ועל הנהרים ככה כאשר תצעד בזעם אל הארץ מיד תדוש גוים: (יג) יצאת. בעבור ישועות עמך: לישע את משיחך. מלך יהודה: מחצת. כל ראש: ערות. לגלות יסודם עד צוארם: (יד) נקבת. הרשע מלך הגוים הסך ישועת משיחך: במטיו. על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראשו ומלך על פרזיו והנה עתה יסערו יתנועעו כמו ואסערם וטעם להפיצני להפיץ את ישראל: עליצותם. כמו עלץ לבי וכאשר יהיה מפוזר יאכלום העמים ור' משה אמר ישמחו בעבור שתרעב ארץ ישראל כי העני יאכל לחמו בסתר שלא יחסף ממנו: (טו) דרכת. הנה האויב מוכן לבוא לגור עלינו ואת' דרכת בים סוסיך הטעם כי עביך הוליכם לים עד ששבו מימיו כמו חומר ולא תשקה ארץ ישראל ובעבור זה הנביא הו' על לשון ישראל זאת הנבוא'. (טז) שמעתי ותרגז בטני. בעבור חסרון המאכל. וטעם לקול בעבור זה הקול: צללו שפתי. שתכה זאת את זאת מגזרת מצלתים והזכיר שפתי כי השפה שער המאכל: יבוא רקב בעצמי. כי בהפסק המאכל שידשן הבשר אז העצם תרקב ותחתי ארגז. במקומי בארץ ישראל: אשר אנוח. שחשבתי שאמצא מנוחה בבוא התבואה

רשי

חציך יהלכו. ישראל: (יב) בזעם תצעד ארץ. לנגח שבע' עכו"ם: (יג) לישע משיחך. שאול ודוד: ערות יסוד. אומות עכו"ם: עד צואר. הוא גובה האומות והמגדלים: (יד) נקבת במטיו ראש. סנחריב וסיעתו שהיו סוערים ברוח סערה להפיצני והוא היה מטה שהקב"ה רודה בו את העכו"ם וכשבא וסער להפיצני נקבת ראשי גייסותיו במטיו שהי' בא לרדות בהם: ראש פרזיו. ראשי עריו ושירותיו כמו פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) ערי הפרזי (דברים ג): עליצותם. היו כשהיו יכולים לאכול עני במסתר ישראל הקרואים עם עני: (טו) דרכת בים. בחיילותיו הכבדי' כחול הים: חומר. ת"י כדגור ל' חמרים חמרים (שמות ח): (טז) שמעתי ותרגז בטני. ת"י אמרת בבל שמעית וזעו מלכיא מן קדם דינא די אתדנו מצראי: לקול צללו שפתי. לקול השמועה אחזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו וקולו נשמע: צללו. לשון תצלנה הסוס (זכרי' יד) טינטי"ר בלע"ז: ותחתי ארגז. במקומי אני מזדעזעת: אשר אנוח ליום צרה. אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום צרה: לעלות לעם יגודנו. ליום אשר אמר להעלות מתוכו את העם אשר הוא יגודנו עקב לגוב

חֲנִיתֶךָ׃ יב בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ גּוֹיִם׃ יג יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹּאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה׃ יד נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר׃ טו דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים׃ טז שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ׃

ג' סריס ב' וכספוק · ג' · ג' · פרזיו ק' · נ' ומסר · שמיע לקול · י"ו כלישנא · י"ד ומ"ל

תרגום: גבורתך: יב באתיותך לוט על סנאי עמך באתגליותך למתבר רשיעי ארעא ברוגזך תקטול בעממיא: יג אתגליתא למפרק ית עמך למפרק ית משיחך שיציתא מן קדמיהון מלכיא ושלטוניא מבתיהון תריכת חיבא ותברתא חיליהון רגלי עמך על צורי סנאיהון מימרך קים לעלמין: יד בזעתא ימא בחוטריה דמשה וגבריה רישי משרית פרעה דחשיבו מחשבן על עמך דכרתינון ברוח עלעולין וטבעתינון בימא דסוף על דרחיקו ושעבידו ית עמך ויהבו עצה בסתרא לאובדהון: טו אתגליתא על ימא במרכבת יקרך בדגור מין סגיאין: טז אמרת בבל שמעית וזעו מלכיא מן קדם דינא די אתדנו מצרים קל מליא אלינצלא ספותי אחד זיעא לחכימיא ובאתר דשריא זעית דשבקני ליום עקא לעדן אסקא גוות עמי

ראוך מים אלהים ב' בפסוק: עד צואר ג' וסימ' עד צואר יגיע. עד צואר יחצה. ערות יסוד עד צואר סלה: צללו ג' בקריאה וסימ' צללו כעופרת במים אדירים. לקול צללו שפתי. כאשר צללו שערי ירושלים. וסי' בלשון ארמי אעיל תרעא כאברא: יגודנו ב' וסימ' גר גדוד יגודנו. לעלות לעם יגודנו:

תולדות אהרן דרכת' סנהדרין לד יומא עה: ותרגז' עקידה שער נב

רדק

שהם זכות ומעון להם כמ"ש ויעמוד השמש בחצי השמים. ובזולה כ"א נוספת כס"א לילה כי כמלה מלעיל: לאור חציך יהלכו. ישראל הלכו בלילה ומצרים רודפים אחריהם לאור הברקים ואבני הברד שהשליך ה' בנוסם מפני בני ישראל והברקים הם חצי הש"י ותגיהו והאויבים נגפו בהם וישראל הלכו לאור ואע"פ שלא הזכיר בפסוק ברקים כיון שהזכיר אבני הברד הרי הוא כאלו הזכיר ברקים כי לא יפלו אבני הברד בלא ברקים גם אבני הברד לבנים מבהיקים ונותנים אורה בלילה וביום ובלילה היתה המלחמה שהרי התפלל יהושע על הירח שיעמד ג"כ עד יקום גוי אויביו והנה היה גם תוך נס שהאיר הירח בלילה עם הברד: (יב) בזעם. בזעמך על ז' גוים צעדת עליהם בארץ וכפל הענין כמ"ש ואמר באף תדוש גוים: (יג) יצאת לישע עמך. כמו שיצאת לישע עמך בהכנסם לארץ ז' גוים כן תצא לעתיד לישע את עמך כמו שיצאת לישעם בהכנסם לארץ ז' גוים כן תצא ותושיעם ותוציאם מהגלות ותביאם לארצם ומה שאמר יצאת מחצת נקבת עבר במקום עתיד ורבים כמוהו ובדברי הנבואה יבא זה ברוב כי הנבואה אע"פ שהיא עתידה הרי היא כאלו נתקיימה לפיכך יזכרו בה בלשון עבר: משיחך. הוא משיח בן דוד: מחצת ראש מבית רשע. או תמחץ ראש מבית רשע. מחיל הרשע גוג: ערות. מקור כלומר תגלה עד צואר כלומר תמחץ ראשם והוא מלך מגוג וכן תגלה יסודה עד צואר והם שרי החיל והמלכים אשר אתו ערות ענין גלוי וכן ערו ערו עד היסוד בה והצואר הוא קרוב לראש ויסוד הוא עיקר הבנין וקיומו לפי' הוא משל על גדולי המחנה: (יד) נקבת במטיו ראש פרזיו. כלומר במטות גוג עצמו תנקב ראש פרזיו כלומר חיילותיו וקראם פרזיו לפי שיבאו לרוב והם יושבים סביבות ירושלים כפרזים יושבי הפרזות שמתפשטים בכל מקום שאין להם חומה שתסגירם וכן אמר הוא אעלה אל ארץ פרזות ונאמר ג"כ פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ואמר שהקב"ה ישלח מה מהם שינקבו וימחצו איש במטה שבידו את ראש רעהו וכן אמר תהיה מהומת ה' רבה בהם וגו' ואמר חרב איש באחיו תהיה: יסערו להפיצני. אותם שהיו סוערים להפיצני כלומר שיבאו כרוח סערה עלי להפיץ אותם בגוים: עליצותם. כמו לאכול עני במסתר עליצותם ושמחתם תהיה להפיצני כמו שהיתה בים שחשבו לאכול עני והוא ישראל כשיצא ממצרים ורדף אחריו פרעה וחילו וחשבו לאכלו במסתר כלו' כי חשב כי אין ה' רואה ואין כחו בים כמו שהיה במצרים וחשבו לאכול בשמחה כמ"ש אמר אויב ארדוף אשיג וגו' עד שדרכת אתה בים סוסיך ויסר את אופן מרכבותיו ואז הכירו כי ה' נלחם להם בעבורם כמ"ש אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים כלומר ה' כמו שהיה נלחם בעבורם במצרים כן נלחם להם עתה בעבורם כי ראו כי בקע להם הים והעבירם ביבשה והם לא יכלו לעבור כמו שאמר ויהם את מחנה מצרים: (טו) דרכת בים סוסיך. ופי' דרכת בים סוסיך והעברת את ישראל בו והשלכת את מצרים בתהומות וטבעתו וטעם סוסיך פי' למעלה בפסוק כי תרכב על סוסיך: חומר מים רבים. כמו שאמר נצבו כמו נד נוזלים חומר נד וצבור מן חמרים חמרים: (טז) שמעתי. אמר הנביא שמעתי בנבואה הצרה שיהיו בה ישראל בעת ההיא ביום בא גוג: ותרגז בטני. לאותה השמועה, ובטני רמז ללב כמו המו מעי לו כי ללב יכון לשון הרגז והחמים והשמחה והספק לא לבטן ולמעים אלא לפי שהלב בכללם יפילו לשון הלב עליהם: לקול צללו שפתי. לקול השמועה הזאת צללו שפתי וצלילת השפתים היא הקשת השפתים זו בזו מרוב פחד ורעדה: יבא רקב בעצמי. אפילו עצמי שהם הדבר הקשה אשר בגוף ירקבו לזאת השמועה: ותחתי ארגז. במקומי ארגז: אשר אנוח ליום צרה. אשר הייתי חושב שאנוח בארצי אחר ששבתי מהגלות לארצי והנה נהפכה מנוחתי ליום צרה: לעלות לעם יגודנו. ויום צרה הוא היום שיבא גוג לעלות לעם ירושלם וישראל ושיגודנו כלומר שיביא עליו גדודי עמים וכן יגודנו והוא יגוד עקב ענין גדוד ויהיה גוד וגדוד כענין אחד וכמהו רבים או יהיה גם יגודע תמורת הכפל ועל

מצודת ציון

לנוגה. ענין האורה: ברק. כן יקרא ברזל החנית כי אחר הלטוש יאהיר כברק וכן ברק חרבי (דברים לב): (יב) תצעד. ענין דריכת הרגל כמו ויהי כי צעדו (ש"ב ו): תדוש. מל' דישה: (יג) מחצת. ענין הכאה ורציצה כמו מחץ ראש (תהלים קי): ערות. ענין גלוי כמו עריה בושת (מיכה א): (יד) נקבת. מל' נקב וחור: פרזיו. עיר שאינה מוקפת חומה נקראת פרזי כמו פרזות תשב ירושלים (זכריה ב): יסערו. מל' רוח סערה: להפיצני. מל' הפצה ופיזור: עליצותם. ענין שמחה כמו עלץ לבי (ש"א ב): עני. ר"ל תמוגה: (טו) דרכת. ענין רמיסה והילוך: חומר. ענין תל וצבור כמו חמרים חמרים (שמות ח): (טז) ותרגז. ענין חרדה: צללו. ענין תנועת הרעש כמו תצלנה אזניו (ירמיה יט): ותחתי. במקומי: אנוח

מצודת דוד

יהושע עמד כ"א מהם במדורה ולא הלכה מסלכה כמ"ש וידום השמש וירח עמד (יהושע י): לאור חציך יהלכו. יהושע ועמו הלכו לאור ברזל חצי המקום ב"ה המבהיק ביותר ר"ל הצליחו בכח זרועך: לנוגה וגו'. הוא כפל ענין במ"ש: (יב) תצעד ארץ. רמסת יושבי הארץ: (יג) יצאת. מעולם יצאת להושיע את עמך ולהושיע את משיחך ועל חזקיהו מלך יהודה יאמר על השמועה מסנחריב מלך אשור: מחצת ראש. אז מחצת והכית כל ראש מבית רשע ר"ל הכית כל אנשי סנחריב ע"י המלאך המשחית בהם: ערות יסוד. גלית את היסוד להוציאו ממקומו עד הצואר גליתו ר"ל עד עיקר החוזק שהוא הצואר שבחיות תלוי בו כלומר האבדת כל המחנה ועד עולם סלה כי עוד לא יוסיפו לקום: (יד) נקבת במטיו. במטה של סנחריב שבא לרדות בו נקבת כל ראש אנשיו היושבים בערי הפרזי כי לגודל רבויים כאלו לא יכילם מקום מוקף חומה ור"ל כפי מה שחשב לעשות לישראל נעשה בו וביאתו לירושלים לאבד את אנשיה היתה לרעתו כי שם נפל וכאילו נקב ראשם במטהו: יסערו להפיצני. אשר באו ברוח סערה להפיצני בארצות אחרות כי כן היה חפצו להוליכם מארצם ולזרותם בארצות אחרות כמ"ש (במ"ב ובישעיה): עליצותם. סוף שמחת הנלחמים היה כמו אלו שחשבו לאכול את ישראל שהיו מטונים בידם אשר רצו לבלותם במסתר הוא המדבר ור"ל כמו מצרים שרדפו לבלות את ישראל והיה לרעתם כי שם נטבעו כן ביאת אשור על ירושלים היה לרעתם כי שם נפלו: (טו) דרכת. כי אז הבאת בים דרכת שם בסוסיך את העננים עליהם לדרכת בים ובצבור מים רבים להלחם בהם ולאבדם והיה א"כ הדריכה לרעתם וכן היה ביאת אשור לרעתו: (טז) שמעתי. הנה שמעתי דבר ובעבורו תחרד בטני ר"ל הלב הנתון בבטן: לקול. בעבור קול השמועה הלא צללו שפתי: יבוא רקב. מרוב הצער בא רקבון בעצמותי: ותחתי. ר"ל בכל מקום עמדי ארגז ואחרד ולא אוכל להסיח מדעתי במקום מן המקומות: אשר אנוח ליום צרה. ר"ל וזהו דבר השמועה כי שמעתי לאמר אשר אבוא אל א"י מקום מנוחתי להיות תמורת שם על יום צרה

ותחת

רשי

לשוב בנדודיו לארצו : (יז) כי תאנה לא תפרח · כתרגומו ויש לפתרו כמשמעו שוב אין האלהים לכל מעשה בבל מפתה : ושדמות · שדה לבן : ממכלה · דיר הצאן : (יח) ואני . כנסת ישראל · בה' אעלוזה : (יט) למנצח בנגינותי : לבן לוי המנצח בשיר ב"ה אנעים לו בנגינותי והלוי יתן קול כנגדו בכלי השיר : למנצח כמה דאת אמר (עזר' ג) ויעמדו הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת וגומר : בנגינותי · הוא לשון נעימות קול לשרים ולהשמיע אורגנידור"ש בלע"ז :

(ג) **אסוף** אסף . לשון כליון כמו (שופטים יח) ואספת את נפשך דמיכה ואל"ף חסרה בתיבה שנייה שהרי היה לו לכתוב אאסוף אבל יש כאלה הרבה כמו לא יהל שם ערבי (ישעיה יג) שהוא כמו לא יאהל : (ג) והמכשלות את הרשעים כם

אבן עזרא

התבואה אם יבוא לר : לעלות לעם יגודנו · גדוד והוא כדבר הפוך : (יז) כי תאנה . הזכיר כל דבר שיעש' דם ויוכל האדם לחיות בהם והזכיר התאנים כי הלחים ואף כי היבשים מולידים ומביאים באדם דם רב אשר יחיה בו וככה הענבים ופרי העץ כמו . אגוז ושקד ורמון ותפוח אינם מולידים דם ומלת יבול כמו ונתנה הארץ יבולה ושמן זית כאשר יבשל בו האדם ירקות גם הוא מוליד דם ומעט כחש כאילו לא היה זית בתולדתו : ושדמות . כמו ושדמה לפני קמה גם הזכיר הבשר : ממכלה כמו ממכלאותיך : רפתים · מקום מלונם : (יח) ואני : אמר הנביא בנבואתו כי על כן זה הוא לא ידאג לבו רק לבו שמח כי בטחונו בשם שיושיענו : (יט) ה' חילי · כחי יוליאני לאור : ידריכני · שלא אכשל : למנצח · פירשתיו בספר תהלות :

א (א) **הזכיר** הכתוב שמות האבו' עד שהגיע לנכבד והוא חזקיהו המלך והנה על דרך הסברא אמריה היה אחי מנש' ואל תתמ' בעבו' כי יאשיהו שלישי לחזקיהו כי יותר ממאה שנים יש מיום שגדל חזקיהו להוליד עד מלך יאשיהו : (ב) אסוף · אל"ף אסוף סימן העתיד מהבנין הנוסף מגזרת ספו תמו פי' הבנין העתיד : אסף · כל פעל ראוי להיות משלש אותיות וכשיבוא הפעל בלשון הפעיל הכביד האביד השמיד הוא קרוי בנין הנוסף וי"א כי אל"ף אסוף נוסף כמו אלף אדום ידושנו : (ג) אסף. עתה פי' מלת כל אדם ובהמה ועוף השמים ודגי הים · ומעם פני האדמה ארץ ישראל : והמכשלות לרשעים לבדם שהיינה המכשלו' על כן והכרתי את

יז כי־תאנה לא־תפרח ואין יבול בגפנים כחש מעשה־זית ושדמות לא־עשה אכל גזר ממכלה צאן ואין בקר ברפתים : יח ואני ביהוה אעלוזה אגילה באלהי ישעי : יט יהוה אדני חילי וישם רגלי כאילות ועל־במותי ידרכני למנצח בנגינותי :

צפניה א

א א דבר־יהוה · אשר היה אל־צפניה בן־כושי בן־גדליה בן־אמריה בן־חזקיה בימי יאשיהו בן־אמון מלך יהודה : ב אסף אסף כל מעל פני האדמה נאם־יהוה : ג אסף אדם ובהמה אסף עוף־השמים ודגי הים והמכשלות את־הרשעים והכרתי את־האדם מעל פני האדמה נאם־יהוה : ד ונטיתי ידי על־יהודה ועל

תרגום

יז ארי מלכות בבל לא תתקים ולא תעביד שולטן על ישראל יתקטלון מלכי מדי וגברי עובדי כוכבים ומזלות לא יצלחון ישתיצון רומאי ולא יגבון קסומא מירושלם : יח בכן על נסא ופורקנא דתעביד למשיחך ולשארא דעמך די ישתארון יודון למימר אמר נביא ואנא במימרא דיי אבוע אדוץ לאלהא עביד פורקני : יט אלהים יי דסעיד לי בחילא משוי רגלי קלילין כאילתא ועל בית תוקפי יקימינני לדיליה נצחנין וגבורן וקדמוהי אנא מנגן בתושבחתי :

א פתגם נבואה דהוה קדם יי עם צפניה בר כושי בר גדליה בר אמריה בר חזקיה ביומי יאשיהו בר אמון מלך שבטא דבית יהודה : ב שיצאה אשיצי כולא מעל אפי ארעא אמר יי : ג אסיף אנשא ובעירא אסיף עופא דשמיא ונוני ימא על דסגיאה תקלת רשיעיא ואשיצי ית אנשא מעל אפי ארעא אמר יי : ד וארים מחת גבורתי על אנש יהודה

מסורה

י"ג מלעות ספוקים ואין · ואין · ל' · ל' · ל' ומ"ל · וכ' חסר · פ' כ"פ · ג' חד חסר · ל' חסר · ל' בנביאים · ל' ומ"ל · פ' : ג' · ג' וחסר · ג' וכענין ג' · ג' · י"ו חסר את בליסנא

חילי ג' בקרי' וסי' חילי הגדול אשר שלחתי בכם . ה' אדני חילי · הן אשמח כי רב חילי : גדליה ה' וסי' נמסר בירמית סימן מ' : חזקיה ג' וסימ' גם אלה משלי שלמה · דבר ה' אשר היה אל צפניה · עזור אמר חזקיה · ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן רכו' חזקית במ"א חזקיהו וסימן ויהי בשנת הרביעית למלך

תולדות אהרן בן כושי . מגלה טו: אסף · עכו"ם נה :

רדק

ועל סיום ההוא נאמר לדניאל והיתה עת צרה אשר כמוה לא נהיתה מהיות גוי עד עת ההיא וגו' ואמר ישעיה הנבי' לך עמי בא בחדרך וסגור דלתך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם וי"ת הפסוק כן אמרת בכל שמעית וגו' : (יז) כי תאנה לא תפרח · הפסוק הזה נאמר ד"מ על העמים הנאספים על ירושלם עם גוג ומגוג אמר כי לא ילינוהו אלא יכלו שם והנמלטים שלא ימותו ינוסו באיבריהם כמ"ש תמקנה עיניו בחוריהן ולשונם תמק בפיהם והיו לאות בכל העמים אשר ילכו בשם : יבול · כמו פרי כמו ונתנה הארץ יבולה : ושדמות . שדה זרע : ממכלה · בה"א כמו ממכלאות הצאן : ברפתים כמו רפת בקר בדברי רז"ל והוא בית הבקר וי"ת כן ארי מלכות בבל לא תתקיים וגו' : (יח) ואני בה' אעלוזה אמר הנביא בלשון ישראל כשיכלו מחנה גוג אני אעלוז בישועת ישראל וכפל הענין במלות שונות ואמר אגילה באלהי ישעי · וכן תרגם יונתן בכן על ניסא ופורקנא דתעביד למשיחך וגו' . (יט) ה' אלהים חילי וישם רגלי כאילות · קלות כאילות לרדוף אויבי : ועל במותי ידריכני · עוזרני שאדרוך על גבם וארמסם בארצי וזהו במותי ואמר כן לפי שירושלם גבוהה מכל הארצות ואשורר על הנס שיעשה לי . ואמר למנצח בנגינותי :

א (א) **דבר** ה' אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה · י"א כי חזקיה זה חזקיה מלך יהודה ואפשר אלא שאין בזה ראיה אבל באמת גדולים היו אבותיו לפיכך נזכרו ושלשה נביאים נתנבאו בימי יאשיהו ירמיהו וצפניה וחולדה ורז"ל כי ירמיה היה מתנבא בשוקים וצפניה בבתי כנסיות וחולדה אצל הנשים ונבואתו היתה קודם ששבו יאשיהו ויהודה מרעתם : (ב) אסוף אסף · אסף מקור מן אסף והוא ענין כליון כמו ואספת את נפשך ונפל ביתך אסף איתן מבנין הפעל מנחי העי"ן מענין ספו תמו והקל הוא פועל עומד והכבד יוצא וכן אסף אסיפם אמר שיכלם כל מי מעל פני האדמה ר"ל מעל ארץ ישראל ואמר כלל ואח"כ פירש : (ג) אסף אדם ובהמה · אסף עוף השמים ודגי הים ומה שאמר עוף השמים ודגי הים הוא על דרך הפלגה כמו שאמר בירמיה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו וכן אמר בהושע כחית השדה ובעוף השמים ודגי הים יאספו ויתכן כמשמעו כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקום הישוב שימצאו זרעים ופירות ופרות אילנות וכשיחרב ייחוב אחד ילכו לישוב אחר וכן פירשנו בירמיה ובהושע וכן דגי לא ישרצו ברוב כי אם בימים שהם קרובים לישוב : והמכשלות את הרשעים . ימצאו המכשלות את הרשעים שיכשלו בהם כלומר יזדמנו להם כלומר יצאו לקראתם צרות שיכשלו בהם שימותו ויונתן תרגם דסגיאת תקלת רשיעין ואמר

מצודת דוד

וחוזר ומפרש לעלות אל העם אשר יבא גדודים הרבה ר"ל כאלו העליה לא"י תהיה אל גדודי גוג להיות נרדף מהם : (יז) כי תאנה . כי אז עדיין לא פרחה התאנה ר"ל ישראל הנמשלים לתאנה עדיין לא קנו גבורה ואמצות הלב לעמוד במלחמה למולם : ואין יבול · עדיין לא יש פרי על הגפנים ופרי הזית עדיין הוא רז וכחוש והשדות עדיין לא הצמיחו מאכל וכ"ז הוא משל לומר עדיין אין להם אימץ הלב ואינם יודעים תכסיסי המלחמה ואיך יעמדו למולם : גזר ממכלה · הצאן נכרת ממקום כלאו כי מעטו ולא יש בקר ברפתים ור"ל הנה בהיותם בבבל נתמעטו ואיך יעמדו מול המון הרב הזה : (יח) ואני בה' אעלוזה · אבל אם כל זה אני אשמח במשענת ה' : באלהי ישעי . בגבורות אלהי ישעי : (יט) ה' וגו'. ר"ל עם כי אנחנו מעט הנה ה' יהיה לי במקום חיל עם רב : כאילות . קלות כאילות לרדוף אחר האויב : ועל במותי ידריכני · ר"ל עם כי לא נסיתי לדרוך בהרים לרדוף אחר האויב הנה המקום ב"ה ידריך אותי לדרוך על גבהי ההרים אשר סביבות ירושלים : למנצח בנגינותי · ר"ל התפלה הזאת נמסרה לבן לוי המנצח בשיר לנגנה בנגון אשר יחדתי לה :

א (א) **דבר ה'** · ר"ל זהו דבר ה' אשר היה וגו' : (ב) אסוף · אכלה כל מעל אדמת ישראל : (ג) אסף אדם · עמהם יספו את מי יכלה : והמכשלות · ר"ל התקלות עם המכשלים בהם את הרשעים : והכרתי וגו' . כפל הדבר במ"ש : (ד) ונטיתי ידי וגו' : לכסות

מצודת ציון

אגוד · מל' מגודה : יגודנו . מל' גדודי עם : (יז) יבול . ענין צמח פרי כמו יבול הארץ (שופטים ו) : כחש . ענין רזות כמו ובשרי כחש משמן (תהלים קט) : מעשה זית · פרי הזית : ושדמות · שדות תבואה כמו שדמות חשבון (ישעיה טז) : גזר · ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג) : ממכלה . הוא דיר הצאן כמו ממכלאות צאן (תהלים עח) : ברפתים . הוא בית הבקר ובדרז"ל מלאה ברפת (ב"מ לב) : (יח) אעלוזה · ענין שמחה כמו ועלזו לפניו (תהלים סח) : (יט) חילי · מל' חיל עם : כאילות . שם חיה המנהרת לרוץ : במותי · ענין גובה כמו במתי ארץ (עמוס ד) : ידריכני · מל' דרך והילוך : למנצח · בעלי השיר יקראו מנצחים כי הדרך לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה : בנגינותי . מל' נגון :

א (ג) **אסוף** אסף · ענין כליון כמו ואספת את נפשך (שופטים יח) והיה ראוי לומר אסף אאסף ותחסר האל"ף : (ג) את הרשעים · עם הרשעים : (ד) שאר · שיור : הכמרים · כן

אבן עזרא

את האדם שהם רשעים וכן אומר לענין אולי תסתרו: (ד) ונטיתי: שאר הבעל. גוף הבעל וכו' משה הכהן אמר כמו שאר יעקב: עם הכהנים. הם המשרתים כי כהה מלת כל כהן והעד וכהנו לי: (ה) ואת המשתחוים. כאשר הם נשבעים לשם ולמלכם המראים כי הם עבדי השם: (ו) ואת. בפרהסיא: (ז) הס. אמר הנביא למשכיל: הקדיש. הכין וזימן: (ח) והיה. דרך משל על מות הרשעים: מלבוש נכרי. כנגד כל עם הארץ דרך גאות: (ט) ופקדתי. הדולג. מרוב שמחה' אותם הבאים למלאת בית אדוניהם חמס ומרמה ירצו בהכנסם לבית המלך להביא אותו החמס בעברם על מפתן הבית כאלו הם דולגים מרוב שמחתם מפתן בית המושלי' הם הפקידי' שיקחו יגיע האדם בחזקה או במרמה להתרצות לאדוניהם: (י) והיה. שער הדגים היה בירושלים: מן. המשנה. הארמון משנה למלך שהוא בתוך העיר: ושבר גדול. מחוץ לירושלם כי הרים סביב לה: (יא) הילילו יושבי המכתש. מסלה היתה בירושלים לסוחרים ולמחליפים והיא קרוי' מכתש כי כל רחובות העיר יש להם שם הנודע לכל בני העיר: עם כנען. כל סוחר

רשי

הם העכו"ם: (ד) את שאר הבעל. שלא תהא שארית לזכרונו: הכמרים עם הכהנים: פלחיהון עם כומריהם: (ה) ואת הנשבעי' לה' ותורים ונשבעי' במלכם בעכו"ם שלהם עושין עכו"ם עיקר לומר אם אין אתה מאמין בשבועת ה' הריני נשבע לך בעכו"ם: (ז) הקדיש קרואיו. זימן חיילותיו ליום מועד: (ח) מלבוש נכרי. תכשיטי עכו"ם: (ט) הדולג על המפתן. ת"י דמהלכין בנימוסי פלשתאי. שלא היו דורכים על מפתן דגון שנא' על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' (שמואל א ה): (י) משער הדגים. ת"י מתרע נוניא ושער היה בירושלים וכך שמו: מן המשנה. משער העופות שהוא שני לו: (יא) יושבי המכתש. נחלא דקדרון שעמוקה כמכתשת זה ת"י ומדרש אגדה משער הדגים זו עכו הנתונה בחיקו של ים ששם נצודים דגים הרבה: מן המשנה. לוד שהיא משנה לירושלי': מהגבעו'. זו צפורי שיושבת בראשי ההרים כצפור: (יא) יושבי המכתש. זו טבריא שעמוקה מכל ארץ ישראל: כי נדמה כל עם כנען. ת"י ארי אתר כל עמא דדמי עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען

תרגום

ועל כל יתבי ירושלם ואשיצי מן אתרא הדין ית שאר בעלא וית שום פלחיהון עם כומריהון: ה וית דסגדין לאגוריא לחילי שמיא וית דסגדין די מקימין בשמא דיי תיבין וימין בשום פתכריהון: ו וית דאסתחרו לאחורא מבתר פולחנא דיי ודלא תבעו ית דחלתא דיי ולא בעו מן קדמוהי: ז ספו כל רשיעיא מן קדם יי אלהים ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי ארי אתקין יי קטול ערעד מזמנוהי: ח ויהי ביום קטלא דעתיד למיתי מן קדם יי ואסער על רברביא ועל בני מלכא ועל כל דמתרגשין למפלח לטעותא: ט ואסער על כל דמהלכין בנימוסי פלשתאי בעדנא ההיא דמלן בית רבוניהון חטוף ונכלין: י ויהי בעדנא ההיא אמר יי קל צוחתא מתרע נוניא ויללא מן עופא ותבירא רבא מן גבעתא: יא אלילו כל דיתבין בנחלא דקדרון ארי

צפניה א

כל־יושבי ירושלם והכרתי מן־המקום הזה את־שאר הבעל את־שם הכמרים עם־הכהנים: ה ואת־המשתחוים על־הגגות לצבא השמים ואת־המשתחוים הנשבעים ליהוה והנשבעים במלכם: ו ואת־הנסוגים מאחרי יהוה ואשר לא־בקשו את־יהוה ולא דרשהו: ז הס מפני אדני יהוה כי קרוב יום יהוה כי־הכין יהוה זבח הקדיש קראיו: ח והיה ביום זבח יהוה ופקדתי על־השרים ועל־בני המלך ועל כל־הלבשים מלבוש נכרי: ט ופקדתי על כל־הדולג על־המפתן ביום ההוא הממלאים בית אדניהם חמס ומרמה: י והיה ביום ההוא נאם־יהוה קול צעקה משער הדגים ויללה מן־המשנה ושבר גדול מהגבעות: יא הילילו ישבי המכתש כי נדמה כל־עם

חזקיהו: במלכם ג' וסי' ויעל כל איש ישראל מאחרי דוד דשבע בן בכרי · והנשבעים במלכם · ישמח ישראל בעשיו: והיה ביום ה' וסי' והיה ביום הנחילו את בניו · והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב. והיה ביום צאתך דשמעי · והיה ביום הניח ה' לך מעצבך והיה ביום זבח ה' ופקדתי על השרים:

רדק

ואחר כך אמר והכרתי את האדם וכן אמר מתחילה אסף אדם ואם כן למה פרט את הרשעים לפי שהמשילם לעופות שהרשעים לא ימלטו מן המכשולות שהם החרב והרעב והדבר והשאר שאינם רשעים גמורים וכ הצדיקים ינצלו והארץ תשאר שממה מאין אדם ובהמה: (ד) ונטיתי ידי. את שאר הבעל. מה שנשאר עדיין בעבודת הבעל כי בני יהודה לא החזיקו כל כך בעבודת הבעל כמו בני ישראל כי אחאב החזיק בעבודת הבעל ואחריו שאר מלכי ישראל ואמר כי מה שאמר והכרתי הוא על ידי יאשיהו המלך שבער הכל כמו שכתוב או אמר על חרבן הארץ כי מלכי יהודה אחר יאשיהו עשו הרע בעיני השם ואמר שהאלילים יכלו עם עובדיהם כמו שכתוב בתוכחות התורה ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם: את שם הכמרים עם הכהנים. הכמרים הם לובשי שחורים לשם עכו"ם והכהנים הם המשרתים לפני עכו"ם ויאבד שמם וזכרם מן העולם: (ה) ואת המשתחוים הנשבעים לה' והנשבעים במלכם. פעם משתחוים לה' ופעם למלכם שהיא העכו"ם שהמליכוה עליהם והנה הם משתפים עם האל יתברך דבר אחר לעבדו והכתוב אומר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם וי"ת דמקיימין בשמא דה' תייבין וימין בשום פת כומריהון נ"א פת כריכון: (ו) ואת הנסוגים. כמו לא נסוג אחור לבינו כלומר שלא הלכו בדרכיו ולא שמרו תורתו: ואשר לא בקשו את ה'. ואע"פ שלא עבדו עכו"ם אלא שאומרים בלבבם לא ייטיב ה' ולא ירע ומה תועלת לדרוש אותו ולבקש מלפניו כל אלה שזכר הם בכלל העונש שימלאום המכשולות ויכלו ואליהם הוא אומר: (ז) הס מפני ה' אלהים. ר"ל דום והשתוקק מפניו שהייתם סבורים שלא יביט אל מעשיכם הסו מפניו כי קרוב יומו שיביא עליכם: זבח. חללי הרשעים: הקדיש קרואיו. זימן לאותו זבח קרואיו והם עוף השמים וחית השדה לאכול החללים כמו שאמר בתוכחות התורה והיתה נבלתך למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: (ח) והיה ביום זבח. על השרים ועל בני המלך כי הם השועקים דלים כי יש לאל ידם הם יפלו בחרב ביום זבח והוא יום החרבן וכן כתיב וישחט מלך בבל את בני צדקיהו לעיניו וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה: ועל כל הלובשים מלבוש נכרי. פי' אחז"ל כשהיו רואים לשום אדם שהיה להם כח עליו מלבוש נאה היו גוזלים אותו ממנו ולובשים אותו והחכם ר' אברהם א"ע ז"ל פי' מלבוש נכרי כנגד כל העם דרך גאות שלא ילבש אדם כמלבושיהם וי"ת ועל כל דמתרגשין למפלח לטעותא וי"מ מלבוש עכו"ם וי"מ אנשים שמראים עצמם פרושים וחסידים ולובשים מלבוש נכרי שלא כשאר העם כדי שיכירום במלבושים שהם פרושים והכיסם רעים: (ט) ופקדתי על כל הדולג על המפתן. פי' אחז"ל על עבדי השרים או על נערי המלך כשהיו רואים בבית העני חפץ שיחמדוהו שהוא נאה יבואו בבית העני במרוצה וזהו שידלגו על מפתן בית העני מרוב חפזם לקחתו ויביאו אותו אל אדוניהם וזהו שממלאים בית אדוניהם חמס ומרמה והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פי' על מפתן הבית בית אדוניהם מרוב שמחתם שבאים למלאת בית אדוניהם חמס ומרמה וי"ת על כל דמהלכין בנימוסי פלשתאי ר"ל שלא היו דורכים על המפתן של בית עכו"ם כמו הפלשתים שנאמר בהם על כן לא ידרכו כהני דגון על מפתן דגון ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק תמיהני שהחמירו ישראל בעכו"ם יותר מאומות העולם באומות כתיב על כן לא ידרכו כהני דגון אבל בישראל כתיב הדולג על המפתן: (י) והיה משער הדגים. שער שהיה בירושלם שהיה נקרא שער הדגים כמו שנאמר בעזרא ועד שער הדגים ומגדל חננאל ואולי היו מוכרין שם דגים: ויללה מן המשנה. היא בית המדרש כמו שנאמר בספר מלכים והיא יושבת בירושלים במשנה ותרגם יונתן בבית אולפנא: ושבר גדול מהגבעות. מקומות הם בירושלם או סמוך לה כמו גבעת גרב שזכר בספר ירמיה ויונתן תרגם קל צווחתא מתרע נוניא ויללה מן עפלא ותברא רבא מן גובשתא נ"א מן גבעתא ובמדרש אגדה שער הדגים זה עכו שנתונה בחיקם של דגים ויללה מן המשנה זה לוד שהוא שכן לירושלם ושבר גדול מהגבעות זה צפורי שיושבת בראשי ההרים: (יא) הילילו יושבי המכתש. מקום עמוק בירושלם וי"מ יושבי בנחלא דקדרון ובמדרש אגדה יושבי המכתש זו טבריא שהיא עמוקה מכל א"י

מצודת ציון

כן יקראו כהני עבודת כוכבים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י): הכהנים. הם מין אחר מתחלפים בלבושיהם: (ו) הנסוגים. ענין החזרה לאחור כמו ולא נסוג ממך (תהלים פ): (ז) הס. ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג): הקדיש. ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב): קרואיו. המזומנים לסעודה וכן בראש הקרואים (ש"א ט): (ח) ופקדתי. ענין השגחה: נכרי. ענין זרות: (ט) הדולג. ענין קפיצה: המפתן. אסקופה כמו מתחת מפתן הבית (יחזקאל מז): חמס. עושק: (י) המשנה. מל' שנים ור"ל בין שתי החומות שהיא משנה לעיר וכן והיא יושבת בירושלים במשנה (מ"ב כב): (יא) הילילו. מל' יללה: המכתש. שם מקום בירושלים עמוק ככלי המכתשת שדוכין

מצודת דוד

בהם: את שאר הבעל. ר"ל אף שאריה מה לא יהיה: (ה) על הגגות. דרכם היה לעלות על הגגות להשתחות שמה לצבא השמים: ואת המשתחוים וגו'. ר"ל גם הצדיקים יכרתו: והנשבעים במלכם. הם האנשים שאינם משתחוים לא לה' ולא לצבא השמים שאין בהם אמונה כלל וכאשר ישבעו נשבעים במלכם כי לבד ממנו יראו ויפחדו וגם המה יאספו: (ו) ואת הנסוגים וגו'. ר"ל אותם שבתחלה האמינו בה' ולאח"ז פרשו ממנו: ואשר לא בקשו. הם האנשים אשר מעולם לא בקשו את ה': (ז) הס מפני ה'. שתקו מפני ה' לבל תאמרו יארכו הימים כי לא כן הוא כי קרוב יום הגמול הבא מה' כי כבר הכין ה' לכם את הזביחה והזמין את הקרואים לסעודה הם חיות היער ועוף השמים שיאכלו בשר נבלת ההרוגים: (ח) ופקדתי. אביא להביא גמול על השרים וגו': מלבוש נכרי. דרך החשובים היה ללבוש מלבוש שהוא זר ומשונה ממלבושי יתר העם: (ט) על וגו'. הם עבדי המושלים אשר ידלגו במהירות רב על מפתן בתי העם לעשוק ולגזול חמס ומרמה ר"ל עושר הבא בחמס ובמרמה: (י) משער הדגים. יהיה נשמע משער הדגים כן היה שם השער: ויללה. קול

כְּנַעַן נִדְמוּ כָּל־נְטִילֵי כָסֶף׃ יב וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלִַם בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל־שִׁמְרֵיהֶם הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה וְלֹא יָרֵעַ׃ יג וְהָיָה חֵילָם לִמְשִׁסָּה וּבָתֵּיהֶם לִשְׁמָמָה וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא יֵשֵׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְלֹא יִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם׃ יד קָרוֹב יוֹם־יְהוָה הַגָּדוֹל קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם יְהוָה מַר צֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר׃ טו יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל׃ טז יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ יז וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם וְהָלְכוּ כַּעִוְרִים כִּי לַיהוָה חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ דָּמָם כֶּעָפָר וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים׃ יח גַּם־כַּסְפָּם גַּם־זְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ כִּי־כָלָה אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃

ג׳ · ס׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ וחסר · כ׳ נגעסס · ג׳ · ל׳ וחסר · ל׳ וחסר · ט׳ · ג׳ · ד׳

אִתְּבַר כָּל עַמָּא דְדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן אִשְׁתֵּיצִיאוּ כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָא׃ יב וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲפַקֵּיד בָּלוֹשִׁין וִיבַלְשׁוּן יָת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דִבַלְשִׁין בִּנְבְרַשְׁתָּא וְאַסְעַר עַל גֻּבְרַיָּא דִשְׁכַן שְׁלֵיוָא עַל נִכְסֵיהוֹן דְאָמְרִין בְּלִבְּהוֹן לָא רְעוָא קֳדָם יְיָ לְאֵיטָבָא לְצַדִּיקַיָא וְאַף לָא לְאַבְאָשָׁא לְרַשִׁיעַיָא׃ יג וִיהוֹן נִכְסֵיהוֹן לַעֲדִי וּבָתֵּיהוֹן לְבִזָא וְיִבְנוּן בָּתִּין וְלָא יִתְבוּן וְיִצְבוּן כַּרְמִין וְלָא יִשְׁתּוּן יָת חַמְרֵיהוֹן׃ יד קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא קָרִיב וּמוֹחֵי לַחֲדָא קַל יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ דִי בֵיהּ מְרִיר וְצָוַח תַּמָּן גִּבָּרַיָּא מִתְקַטְלִין׃ טו יוֹמָא תַעֲבוּר יוֹמָא הַהוּא יוֹם עָקָא וְעִיוֹק יוֹם רְגוּשׁ וְאִתְרְגוּשָׁא יוֹם חֲשׁוֹךְ וְקַבְלָא יוֹם עֲנָנָא וַאֲמִטְתָּא׃ טז יוֹם שׁוֹפָרָא וְיַבָּבָא עַל קִרְוַיָא כְּרִיכָתָא וְעַל רָמָתָא מְנַטְלָתָא׃ יז וְאָעִיק לִבְנֵי אֱנָשָׁא וִיהוֹן כְּסָמַן אֲרֵי קֳדָם יְיָ חָבוּ וְיִשְׁתְּפֵךְ דִמְהוֹן לְעַפְרָא וּנְבֶלְתְּהוֹן כְּסַחִיתָא׃ יח אַף כַּסְפֵּיהוֹן אַף דַּהֲבְהוֹן לָא יוּכַל לְשֵׁיזָבוּתְהוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ וּבְאֶשָּׁא דְפוּרְעָנוּתֵיהּ יְסוֹפוּן כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא אֲרֵי גְמִירָא בְּרַם שֵׁיצָאָה יַעֲבֵיד עִם כָּל

רשי

דכנען : כל נטילי כסף . כל עתירי נכסיא טעונה משא כסף וזהב . כמו (משלי כז) כובד האבן ונטל החול לי משא : (יב) אחפש את ירושלים בנרות . אדקדק בעונותיהם : הקופאים . הצפים על שמריהם ויצף הברזל (מלכים ב ו) מתרגמינן וקפא פרזלא : האומרים בלבבם לא ייטיב ה׳ . לעושי רצונו : ולא ירע . לעוברי רצונו : (יד) מר צורח שם גבור . הגבור יצרח שם בקול מר : (טו) יום שואה . לשון שממון : ומשואה . שממון יותר : (יז) והצרותי לאדם . לישראל הקרוים אדם : ולחומם . בשרם ול׳ ערבי בשר קורין אל לחם : כגללים . ריעי : התקוששו

רדק

א״י : כי נדמה כל עם כנען . סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה כנענים נכבדי ארץ נדמה נכרתו כמו נדמה נדמה מלך ישראל נדמו עמי ות״י בכנען כמשמעו ארי אתבר כל עמי דעובדיהון דמן לעובדי עמא דארעא דכנען : נטילי כסף . נושאי הכסף והם הסוחרים כמ״ש סוחר לסוחר ות״י כל עתירי נכסיא : (יב) והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בנרות . כמו שמחפש אדם בדבר בנר שהוא חופש יפה כן אחפש את ירושלם לבער הפושעים שבה וכן אמר נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן ות״י אפקיד בלושין ויבלשון ית ירושלם כמו שמבלשין בנברשתא : הקופאים על שמריהם . שהם שקטים בבתיהם על ממונם כמו היין שהוא שקט על שמריו הדבר השוכן ומקובץ ביחד כמו המים הקופאים והחלב הקופא נקרא קפאון שהוא עומד ואינו נע ות״י דשלן שלוא על נכסיהון : לא ייטיב ה׳ ולא ירע . אין הטוב והרע הבא על האדם מאתו כי לא ישגיח בתחתונים ות״י לא רעוא קדם ה׳ לאוטבא לצדיקיא ואף לא לאבאשא לרשיעיא : (יג) והיה חילם . נכסיהם יהיו לבז : ובנו בתים . הבתים שבנו לא ישבו בהם זמן רב כי מהרה יגלו מהם וכן הכרמים שנטעו לא ישתו יינם כי אם מעט זמן : (יד) קרוב יום ה׳ . ומהר מאד . כמו מהירות והוא תאר כסקל ושבח אני את המתים : מר צורח . מריס קול וקורא מר וכן ויבאו אל צריח מקום גבוה אמר כאלו יום ה׳ קורא ומגביה קולו וקורא מר ואמר שם גבור שם יבאו גבורים להרגם או שם יהיו הגבורים נהרגים ות״י תמן גבריא מתקטלין והחכם ר׳ אברהם פי׳ שם יהיה הגבור צורח מר : (טו) יום עברה . מבואר הוא והפסוק כולו כפול בענין כמ״ש לחזק הענין : (טז) יום שופר ותרועה . שיריעו האויבים עליהם כשיכבשו הערים הבצורות : הפנות . הם המגדלים : (יז) והצרותי לאדם . הצרותי מצרע . לאדם הלמ״ד קמוצה פי׳ והצרותי אל האדם שיהיו תוך הערים במצור שיהיו כה בלחם צר ומים לחץ : כעפר . שהוא נשפך לרוב שאין אדם חושש על שפיכותו כן ישפך דמם בלי חמלה לרוב : ולחומם כגללים . בשרם יהיה נשפך באשפות כמו הזבל וכן וימטר עלימו בלחומו בבשרו : (יח) גם כספם . אך נבהלה אותם הכלה תהיה נבהלה כלומר תהיה בבהלה פתאום וי״ת ארי גמירא ברם שיצאה : התקוששו

אבן עזרא

סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה : ונדמה . נכרת : נטילי כסף . כמו משא : (יב) והיה . טעם אחפש בנרות כי בנר יוכל אדם לראות מה שיש בחדרי חדרים כי אור השמש לא יכנס שם וככה נר אלהים נשמת אדם חופש והנה בנרות כאילו בנרות אחפש : הקופאים . שהם שאננים ושקטים ומלת קופאים כמו קפאו תהומות דבר השוכן ומקובץ ביחד נקרא קפאון וככה זה קופאים השכנים בטח על מקומם : (יג) והיה חילם . כחם ואונם : ובנו . פועל עבר הבתים שבנו לא ישבו שם עוד : (יד) קרוב יום נקמת ה׳ וביום ההוא קול מר צורח שם גבור שם כל גבור צורח מר בקולו יצעק צעקה מרה : (טו) יום שואה ומשואה . כמו בוקה ומבוקה : יום חשך . כדרך וקדר עליהם היום : (טז) יום שופר . ותרועת האויב : הפינות . כמו גבעות : (יז) והצרותי לאדם : שהם בערי המצור : ושפך דמם . לרוב כעפר : ולחומם כגללים . בשרם בלשון ישמעאל וכמוהו וימטר עלימו בלחומו : כגללים . כמו בגללי צאת האדם : (יח) גם . הטעם נפשם גם כספם

תולדות אהרן אחפש . פסחים ז א : ביום עברת ה׳ . שבת קיח ב״ב י קטו קמא :

על האנשים ה׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות ובמלכים ב׳ סימ׳ י״ח : ישבו ג׳ בקריאה וסימ׳ וירדו מעל כסאתם . והית חילם למשסה . עשירים בשפל ישבו וחד וישבו ויקח בועז עשרה : לאדם ה׳ בקריאה וסימן מי שם פה לאדם או מי . והצרתי לאדם . ידעתי ה׳ כי לא לאדם דרכו . ויאמר לאדם הן יראת ה׳ . כמים הפנים לפנים . וכל קהלות דכו׳ במ״א לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת . וסימ׳ בלשון ארמי לבא דידע עקא בפומיה אמר :

מצודת דוד

קול יללה יהיה נשמע מן המשנה ושבר גדול ישמע מן הגבעות אשר הם סביבות ירושלים : (יא) כי נדמה . כי נכרת כל עדת התגרים וכל נושאי משא הכסף הם עשירי העם : (יב) אחפש וגו׳ . לבל יסתר מי מפני והוא ענין מליצה לומר לא אשאיר מי מהם : ופקדתי . אשגיח להביא גמול על האנשים היושבים שקט ושאנן כיין הצף על שמריו שאינו מפיג טעם כלומר לא בא להם שום מחסור ומרוב כל מבעטים במקום ואומרים בלבבם לא ייטיב ה׳ לצדיקים ולא יעשה רע להרשעים הכל לפי המקרה : (יג) והית חילם למשסה . לכן יהיה עשרם למרמס רגלי האויב ובתיהם יהיו שממה כי יגלו מהם : ובנו בתים . הם יטריחו בבניין כי יבנו בתים אבל לא ישבו בהם כי יגלו מארצם וכן ונטעו כרמים וגו׳ : (יד) קרוב יום ה׳ הגדול . יום הגמול הגדול הבא מה׳ קרוב הוא ומאד מהר יבוא : קול יום ה׳ . ר״ל הקול של יום ה׳ תהיה גדול כ״כ עד שאפילו הגבור ימס לבבו וישאג במלחמה קול מר : (טו) יום עברה . זה היום יהיה יום עברה כי המקום ישלח בהם עברה וזעם : (טז) יום שופר ותרועה . אז יהיה נשמע קול שופר מן הכשדים הצרים על הערים הבצורות וגו׳ : (יז) והצרותי לאדם . אביא צרה על יושבי ארץ ישראל וילכו כעורים מבלי דעת אנה ימלטו הצלה : כעפר . כמו העפר הנשפך בכל הארץ ובשרם יושלך בכל המקומות כגללי הצואה : (יח) גם כספם וגו׳ . לא די שלא יוכלו להציל עצמם בגבורתם כי גם בכספם וזהבם לא יצילו את עצמם בתת שוחד אל הכשדים כי לא יקחו פדיון נפש : ביום עברת ה׳ . ביום בא עברת ה׳ : כל הארץ . כל יושבי הארץ : כי כלה אך נבהלה יעשה : ר״ל הבהלה

מצודת ציון

שדוכין בה בשמים : נדמה . ענין כריתה כמו ער מואב נדמה (ישעיה טו) : עם כנען . ר״ל עדת התגרים כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) : נטילי . ענין משא כמו ונטל החול (משלי כז) : (יב) אחפש . ענין בקור ודרישה כמו תמנו חפש מחפש (תהלים סד) : הקופאים . הצפים ממעל כי ויצף הברזל (מ״ב ו) תרגומו וקפא פרזלא : שמריהם . הוא עכירת המשקה הנופל לשולי הכלי כמו ושקט הוא אל שמריו (ירמיה מח) : ירע . מלשון רעה : (יג) חילם . עשרם כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח) : למשסה . ענין רמיסה כמו למשסה ואין אומר השב (שם מב) : (יד) צורח . ענין שאגת קול גדול כמו יריע אף יצריח (שם) : (טו) עברה . ענין כעס : ומצוקה . ענינו כמו צרה וכן בארץ צרה וצוקה (שם ל) וכפל המלה בשמות נרדפות להפלגות הענין : שואה ומשואה . ענין חושך ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל׳) : וערפל הוא עב הענן : (טז) הפנות . הם המגדלים שדרכם לעמוד בפנות חוות המבצר : (יז) והצרותי . מל׳ צרה : ולחומם . כן יקרא גם הבשר פה כי לחמם לנפשם (הושע ט) : כגללים . כצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ) : (יח) קנאתו . ענין כעס ותמה כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : תאכל . ענין השחתה : נבהלה

אבן עזרא

הפסס : (א) התקוששו וקשו . הטעם התווכחו והוכיחו וי' מטה אמר התקבצו וקבצו מגזרת מקושש קש שהוא לאסוף הקש ואחרי' אמרו כמו תרגו' זקנתי ושבתי : לא נכסף . איננו אהוב ונחמד לגוים מגזרת נכספה וגם כלתה : (ב) בטרם לדת חק . טרם בא יבא העתיד שישימכם כמוץ עובר אשר תדפנו רוח : (ג) בקשו . אם פעלתם משפט עד עת' בקשוהו והוסיפו ענוה בטרם בוא אותו היום בקשו אל תבקשו עזר מפלשתים : (ד) כי עזה עזוב' תהיה . דרך צחו' וככה ועקרון תעקר : יגרשוה . יגרשו האויבים אנשים ממנה : (ה) הוי . חבל . כמו חבל נחלתכם וזה הים הוא ים פלשתים וכתוב פלשתי' לכנעני תחשב : (ו) והיתה . אמר יפת חבל הים שם העיר היא על כן והית' נות כרות רועים שכרתו לעצמם : (ז) והיה חבל : כמו חלק וזה יהיה בשובם

רשי

(א) התקוששו . התלקטו ואספו יחד כמו לקושש קש (שמות ה) : וקושו . מעשיכם מעשיכם לדעת קונכם . ורז"ל דרשו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים עשו שניהם לשון היקש אדם המשוה עצמו ויושר דרכו : הגוי לא נכסף . ת"י דלא חמד למיתב לאורייתא : (ב) בטרם לדת חוק . לפני בא הגזירה : כמוץ עבר . הרי זה מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח וכענן העובר מלפני השמש וזהו תרגומו ש; עבר יום כך ת"י תהוון דמן לכמוצא דנשב ביה רוחא וכתננא דעדי מן קדם יומא . כ"א כסולא דעדו וגו' וזהו ל' גל : (ד) כי עזה עזובה תהיה . כי אם תעשו כן אפקוד על שכיניכם הרעים פלשת ועמון ומואב כמו שהנביא מסדרן והולך : בצהרים יגרשוה . אשדוד שמה ובצהרים אשר ישוב בה קשב יגרשוה והוי שדודה . ד"א בצהרים יגרשוה מקום מרעה צאן היה וצהרים קשה לצאת בו צאן וכן הוא אומר איכה תרבץ בצהרים (שיר א) : (ה) חבל הים . ספר ימא ול' חבל מדת הקרקע היא שמודדין בחבל כלומר הסמוכים לים : גוי כרתים . ת"י עמא דמחייבין לאשתצאה ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים יושבים על שפת הים האחרון במערב' [illegible] מגרי תחומיה [illegible] יונתן [illegible] כרתי [illegible] הוא בפלשתים [illegible] כרתי וכן הוא אומר [illegible] פשטנו על נגב הכרתי [illegible] ליהודה ות"י על דרום כרתי ואמסה כתוב בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה : (ו) נות כרות רועים . נוה ערבי שיכרו בה הרועים לחם בבוקר כרות לשון ויכרה להם כירה גדולה (מלכים ב ו) : (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה : והיה

ב א הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף׃ ב בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק כְּמֹץ עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם ׀ לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף־יְהוָה בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה׃ ג בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף־יְהוָה׃ ד כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר׃ ה הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים דְּבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבַדְתִּיךְ מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ ו וְהָיְתָה חֶבֶל הַיָּם נְוֺת כְּרֹת רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן׃ ז וְהָיָה חֶבֶל לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם יִרְעוּן

תרגום

א אִתְכַּנָשׁוּ וְאֱתוּ וְאִתְקָרָבוּ עַמָא הָדָא דְלָא חֲמִיד לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתָא׃ ב עַד לָא תִפּוֹק עֲלֵיכוֹן גְזֵירַת בֵּית דִינָא וּתְהוֹן דָמַן לְכְמוֹצָא דְנָשְׁבָא בֵיהּ רוּחָא וּכְטוּלָא דְעָדֵי מִן קֳדָם יוֹמָא עַד דְלָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן תְּקוֹף רוּגְזָא דַייָ עַד לָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן יוֹם רוּגְזָא דַייָ׃ ג תְּבָעוּ יַת דַחַלְתָּא דַייָ כָּל עִנְוְתָנֵי אַרְעָא דְדִינֵי רְעוּתֵיהּ עֲבָדוּ תְּבָעוּ קוּשְׁטָא תְּבָעוּ עִנְוְתָנוּתָא מָאִים יִתְגְנִין עֲלֵיכוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַייָ׃ ד אֲרֵי עַזָה שְׁבִיקָא תְהֵי וְאַשְׁקְלוֹן לְצָדוּ אַשְׁדּוֹד בְּטִיהֲרָא יְתָרְכוּנַהּ וְעֶקְרוֹן תִּתְעֲקַר׃ ה וַי דְיָתְבִין בִּסְפַר יַמָא עַמָא דְחַיָבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה גְזֵירַת פִּתְגָמָא דַייָ עֲלֵיכוֹן דְיָתְבִין בִּכְנַעַן אַרְעָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וְאַבְדִינָךְ מִבְּלִי יָתִיב׃ ו וּתְהֵי סְפַר יַמָא דִירַת בֵּית מֵישְׁרֵי רָעַיָן וְחוּטְרִין דְעָן׃ ז וִיהֵי עַדְבָא לִשְׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָה עֲלֵיהוֹן

ל' ומ"ל · ל' ומ"ל · ו' · ו' · ו' · ו' · י"ב · ל' · ל' · כ' · ל' · ג' בטעם גרושין · כ' · ל'

בקשו ז' וסי' אשת בעלת אוב. דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד. וחברו׳ בקשו את ה' כל ענוי ארץ ג' בו׳ לך אמר לבי בקשו · וחד ובקשו ברחובותיה : והיתה ג' בטעם בנביאים וסי' והיתה הפציר' נבלת אזבל · והיתה חבל הים · ועיין במסרת רבתא בערך היה :

תולדות אהרן התקוששו · ב"מ פט קו ב"ב ס סנהדרין יח יט : ענוי ארץ · יבמות עח (חגיגה טז סנהדרין כג קידושין סה) : בקשו צדק . חגיגה ד׳. ועקרון · מגלה ו :

רדק

(א) התקוששו וקושו · ענין חפוש הדברים ולקיטתם כמו לקושש קש מקושש עצים וכן פי' התקוששו התחפשו מימיכם וחפשו מומים אחרים אחר כך ובערו אותם וכן ארז"ל מזה הפסוק קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים ועוד אמרו נקשט גרמין עד לא נקשט אחרנין וקשו בשי"ן דגושה לחסרון הכפל כמו שבו את העיר : הגוי לא נכסף . לא נכסף ולא התאוה אל זה להתקושש ולקושש כמו נכספת לבית אביך ות"י דלא חמיד למיתב לאוריתא ואחז"ל [illegible] שאינו נכלם ולא יבוש ממעשיו מלשון רז"ל איכסוף באיכסופי אפין : (ב) בטרם לדת חק · בטרם שיולד חק היום הבא כלומר הגזרה התקוששו ות"י עד לא תפוק עליכון גזירת בית דינא · כמוץ עבר יום · המאוחר מוקדם וכן היא תכונת הפסוק בטרם לדת חק יום כמוץ עבר כלומר בטרם לדת חק היום שתהיו כמוץ עובר מפני רוח או בטרם יום לדת חק והמאוחר מוקדם כמהרס רבים כמו מקום שם קבר מקום קבר שם וידעת כי אז תולד וידעת אז כי תולד ומספד אל יודעי נהי ויודעי נהי אל מספד והדומים להם רבים וי"ת בחסרון מלים ותהון דמן לכמוצא דנשבא ביה רוחא וכטולא דעדי מן קדם יומא כלומר מפני השמש נוטה אחרת וכתננא דעדי מן קדם יומא : (ג) בקשו את ה' · אמר כנגד ענוי הארץ אשר בישראל כי אע"פ שחטאו רוב ישראל נשתיירו בהם רבים טובים ויראי אלהים כמו שאמר האל לאליהו והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו ונאמר על חרבן הארץ נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ ואף על פי שהיו עבדי האל יתברך וחסידיו נפלו בחרב עם הרעים כמו שכתוב כי עד צדק ישוב משפט : בקשו צדק · בקשו הצדק והענוה עם האחרים כלומר השתדלו בכתכם לשם ־ אל דרך טובה : אולי תסתרו · תסתרו שלא תמותו בחרב עם הכלל אבל מן הגלות לא הבטיחם כי כבר נגזרה גזירה בימי מנשה כמ"ש ונאמר ליאשיהו המלך ונאספת אל אבותיך בשלום ולא תראנה · עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה : אף ה' . ואף על פי שיהיה יום אף ה' עליכם אף על פי כן אל ישמחו שכיניכם הרעים לכם : (ד) כי עזה עזובה תהיה · עזה עזובה דרך צחות נשון נופל על הלשון ואעפ"י שאינו דומה בכל האותיות : בצהרים · זכר צהרים לפי שהקטב ישוד בצהרים ואשדוד לשון שד והרי הוא כאלו הוא לשון נופל על הלשון : יגרשוה . יגרשו האויבים עדת אשדוד ממקומה שתאום כמו הקטב שישוד בצהרים : ועקרון תעקר · לשון נופל על לשון דרך צחות ולא זכר גת כי ביד מלכי יהודה היתה : (ה) הוי יושבי חבל הים . חלק כמו חבל נחלתו והוא ארץ פלשתים שהיא סמוכה לים כמו שכתוב עד ים פלשתים וקרא הוי עליהם כי תחרב ארצם : גוי כרתים · פלשתים יקראו כרתים כמ"ש אל נגב הכרתי ונאמר הכרתי את כרתים וי"ת עמא דחייבין לאשתיצאה · כנען ארץ פלשתים · כמו שכתוב לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים וגו' : (ו) והיתה . לשון נקבה על הארץ שהיא חבל הים : נות כרות רועים · משכן הרועים יקראוהו נוה כמו שנאמר [illegible] ויתאחד מן הנוה והקטן עם כרת רועים מקום שיכרו שם הרועים לנוח שם מקניהם כנלאים מן כי יכרה איש בור : (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה · זה החבל יהיה עדיין לשארית בית יהודה [illegible] בגלות

מצודת ציון

ככהלה . מל' בהלה : (א) התקוששו וקושו · ענין החפוש והלקיטה היטב כמו לקושש קש (שמות ה') : נכסף · ענין חשק ותאוה כמו נכסוף נכספתה (בראשית לא) : (ב) חוק . גזירת המקום : כמוץ . היא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג) : (ג) בקשו · ענין דרישה : (ה) חבל . כן יקרא החלק כמו חבלי מנשה (יהושע יז) : (ו) נות . מל' נוה ומדור : כרות . ענין חפירה כמו כור כרה (תהלים ז) : וגדרות . ענין גדר למרבץ צאן : (ז) ירעון · מל' מרעה ירבצון

מצודת דוד

הכהל' יעש' אך כליון אל כל יושבי הארץ ולא ימלאו פדיון בשוחד ממון : ב (א) . התקוששו וקושו · חפשו עצמיכם אחר העבירות שבידכם לשוב מהם וגם חפשו עבד.. זולתכם להשיב אותם : הגוי לא נכסף . אתם הגוי שאינכם עתה חשוקים לה' : (ב) בטרם לדת חוק · עד לא יולד חוק הגזירה : כמוץ עבר יום . הוא כמו היפך יום כמוץ עבר ומוסב על בטרם לומ' בטרם יבא יום שתהיו בו נפזרים לבין הבבליים כמוץ העובר ברוח : בטרם וגו' חרון אף ה' . הוא חוק הגזירה וכפל הדבר לתוספות אזהרה : יום אף ה' . והוא יום הבא מהפורעניות : (ג) אשר משפטו פעלו . אשר עשו משפט ה' : בקשו צדק . ר"ל ואתם יתר העם בקשו מעתה צדק וענוה אולי עי"ז תהיו נסתרים ביום אף ה' ולא יעשה עמכם כלייה בגולה ולאח"ז תשובו לארציכם : (ד) כי עזה עזובה תהיה · ר"ל כאשר כן תעשו לא תהיו כלים בגולה ותשבו פה ותמלאו אז את עזה כשהיא עזובה מיושביה ואשקלון תהיה עוד לשממה : בצהרים יגרשוה · כאומר ואם יגרשוה בעת הצהרים לא יוכל מי מהם להסתיר עצמו ואת הכל יגרשו ולא ישאר מי בארץ להחזיק בה : תעקר . ר"ל לא ישאר מי כדבר הנעקר מכח : הוי יושבי חבל הים . אוי על היושבים במחוז שפת הים שהוא גוי כרתים הם מפלשתים כמ"ש פשטנו נגב הכרתי (ש"א ל) ולמטה בענין נאמר את השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים (שם) : דבר ה' · הוא האמור בסוף המקרא והאבדתיך וגו' : כנען ארץ פלשתים · פלשתים תחשב לארץ כנען כמ"ש מן השיחור וגו' לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים (יהושע י) ור"ל גם הם יחשבו לכנעני כי היה סמוך לה : מאין יושב · מבלי ימצא מי יושב שם : (ו) נות כרות · מקום מדור מסיבות הרועים לשבת בהן ושם יעשו גדרות צאן : (ז) והיה חבל · המחוז ההיא תהיה לשארית בית יהודה ותושב לנחלה הענין שאמר אם יתקנו

רשי

וסיה אותו הגבול גורל לשארית בני יהודה חבל זה ל' גורל הוא וכן ת"י ויהי עדבא לשארא דבית יהודה : (ח) אשר חרפו את עמי • כשהיו מוליכין ישראל בגולה לנד ארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב ורואים ישראל בוכים וגונחים וצועקין היו מונין אותן ואומרים מה לכם להיות סגופים מה תבכו הלא לבית אביכם אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם : ויגדילו על גבולם • ויתגאו על גבולם : (ט) כי מואב כסדום תהי' • גם אתם לקדמתכ' תשובו לוט אביכם לא מסדום היה : ממשק חרול . השמעת קול כמו משק גבים (ישעיה לג) ואף מ"ם הראשונה יסוד היא בתיבה כמו ממשך הסוכך (יחזקאל כח) ממשק חרול השמעת קול חרולים הגדילים שם מאין עובר והן נוקשין זו על זו ומשמיעות קול : ומכרה מלח . מקום כריית מלח : (יא) כי רזה . התיש כחם : וישתחוו לו . כשיראו שנתקלקלו יראתן : (יב) גם אתם כושים • כשגלו שם ישראל מעבר לנהרי כוש : (יג) על צפון • אשור בלשון אלל בבל : נינוה • הוא ראש לאשור : (יד) כל חיתו גוי

מקרא

בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבָּצוּן כִּי יִפְקְדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשָׁב שְׁבוּתָם: ח שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי וַיַּגְדִּילוּ עַל־גְּבוּלָם: ט לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב כִּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה מִמְשַׁק חָרוּל וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה עַד־עוֹלָם שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם וְיֶתֶר גּוֹי יִנְחָלוּם: י זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ עַל־עַם יְהוָה צְבָאוֹת: יא נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם כִּי רָזָה אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם: יב גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה: יג וְיֵט יָדוֹ עַל־צָפוֹן וִיאַבֵּד אֶת־אַשּׁוּר וְיָשֵׂם אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה צִיָּה כַּמִּדְבָּר: יד וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת גַּם־

מסורה

כי"ז ול"ל מעונכסית • שביתם ק' • ל' וחסר • כ' חד וחסר • כ' יספתו • ל' • ל' • ל' • ל' • חסר ולחד מ"א וכענין • כ' הסמוכס ז' רפין כ' אליפו • י"ו חסר את בליסגא • כ' את לב • ו' רפין • י' • ל'

תרגום

יִתְפַּרְנְסוּן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן כַּד בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן אֲרֵי יֵעוֹל דָּכְרָנְהוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וִיתִיב גָּלְוָתְהוֹן: ח שְׁמִיעַ קֳדָמַי חִסּוּדֵי מוֹאָב וְאִתְרַבְרְבוּת בְּנֵי עַמּוֹן דְּחַסִּידוּ יַת עַמִּי וְאִתְרַבְרְבוּ עַל תְּחוּמְהוֹן: ט בְּכֵן קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי מוֹאָב כִּסְדוֹם תְּהֵא וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמוֹרָה מִשְׁמַט מְלוּחִין וּמַחְפּוֹרִין דִּמְלַח וְצָדוּ עַד עָלְמָא שְׁאָרָא דְעַמִּי יְבוֹזְנוּנוּן וּשְׁאַר שִׁבְטַיָּא יַחְסְנוּנוּן: י דָּא לְהוֹן חֲלַף אִתְרַבְרְבוּתְהוֹן אֲרֵי חַסִּידוּ וְאִתְרַבְרְבוּ עַל עַמֵּיהּ דַּיְיָ צְבָאוֹת: יא דְּחִילָא דַּיְיָ לְמִפְרַקְהוֹן אֲרֵי אַמְאִיךְ יַת כָּל דַּחֲלַת אַרְעָא וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמוֹהִי גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ כָּל נַגְוָת עַמְמַיָּא: יב אַף אַתּוּן כּוּשָׁאֵי קְטִילֵי חַרְבִּי תְּהוֹן: יג וִירִים מְחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל צִפּוּנָא וְיוֹבֵיד יַת אַתּוּרָאָה וִישַׁוֵּי יַת נִינְוֵה לְצָדוּ אִשְׁתַּמָּמוּ כְּמַדְבְּרָא: יד וְיִשְׁרוֹן בְּגַוַּהּ עֶדְרִין דְּכָל חֵיוַת בָּרָא אַף

אבן עזרא

בשובם מבבל : (ח) שמעתי . דברי השם והם על גבולם כאשר היו ישראל בארצם פרס יגלו : (ט) לכן • ממשק • כמו ובן משק ביתי שאינו זו מן הבית וככה ממשק מקום ממשק שלא יזוז החרול משם והוא מין ממיני הקוצי' כמו כסו פניו חרולים : ומכרה מלח • כמו כי יכרה איש ויפת אמר כי כמוהו כרות רועים כמו ויכרו שם עבדי יצחק : יבזום • מפעלי הכפל כי קמץ חטוף כמו שורק : ויתר גוי ינחלום • גוי שלי : (י) זאת • ויגדילו • לשונם או חרפתם : (יא) נורא . אז תראה יראת השם וגבורתו עליהם : כי רזה • פועל עבר מגזרת רזי לי כמו תשמן בשרו ירזה אחר שרזה השם והכרית כל אלהי הארץ וישתחוו לשם כל איש ואיש ממקומו ישתחוו לו תחלת עניין : (יב) גם . חללי חרבי המה • כדרך כולם תשובו ובואו נא והיה ראוי שיאמר כולכם ככה היה ראוי שיאמר חללי חרבי אתם ויפת אמר כהמ' בחסרון כ"ף והטעם על המואבים והעמונים הנזכרי' : (יג) ויט . על צפון • והזכיר אשור והנה לאות כי צפונית מארץ ישראל ואם נינוה הי' אסרוי"ה הנה רחב' מהקו השוה ארבעים ושתים מעלות ורחב ירושלים שלשים ושלש מעלות שהוא חצי הישוב בפאת צפון בראיות גמורות : (יד) ורבצו • קפוד . בלשון ישמעאל קפיד : בכפתוריה

כסדום ד' וסי' כמעט כסדום היינו • הכרת פניהם ענתה בם • היו לי כלם כסדם וישביה כעמרה . כי מואב כסדום תהיה : וישתחוו ז' רפין וסים' יעבדוך עמים • ב' בו • נורא יי עליהם • יזכרו וישבו אל ה' • וישתחוו לו כל מלכים • כל גוים אשר עשית •

רדק

מגלות בבל וי"ת אבל סשנים הראשונים ספר ימא וזה תרגם עדבא כלומר לגורל בית יהודה ולחלקם יהיה : עליהם ירעון . על המקומות ההם אשר שיהיו זה הפסוק ופסוק והיתה לעתיד משישובו יהודה מגלות בבל שהיה ארץפלשתים להם למרעה לצאן ופירוש ירעון ירעו לאנם וכן ירבצון אמר על הצאן שיכלאום בלילה בבתי אשקלון שחרבים להרביצם שם או יהיה פסוק והיתה על זמן חורבן ארץ פלשתים אמר שישבו שם הרועים עם צאנם מפני חרבן הארץ שלא יהיה בה יושב ולא תהיה הארץ אלא למרעה לצאן ויהיה פסוק זה והיה על זמן שיבת בני יהודה לארץ פלשתים ג"כ להם למושב ויבנו שם בתים לגרכם ופי' ירעון ירבצון דרך משל לפי שהם נמשלים לצאן וכן ת"י עליכון ירעון ועליהון יתפרנסון : בערב ירבצון • תרגם ברמשא יביתון : (ח) שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון שהיו שכנים לבני ישראל ובגלותם מארצם והיו עוברים דרך עליהם והיו מחרפים אותם : ויגדילו על גבולם • היו מגדילים פיהם בשחוק או לשונם לדבר בעברם על גבולם או פי' היו מגדילים פיהם על גבול ישראל שהיו רואים אותו חרב : (ט) לכן חי אני . כסדום שהפיכה חרבה חרבן עולם : ממשק חרול . לפי מקומו ענינו כמו מואב שיגאו ויעלו שם חרולים כמו במקום החרב וי"מ המלה מענין ובן משק ביתי מענין שוק כלומר שיתקשקשו החרולים זה בזה מרובים בנשוב בהם הרוח וישמיעו קול ואאז"ל פי' ענין עזיבה כלומר שתהיה הארץ נעזבה לחרולים ות"י משמט מלוחין כמו מלוח עלי שיח ושוא החרול : ומכרה מלח • מן כי יכרה איש בור כתרגומו ומחפירין דמלח ויתכן לפרשו מענין כרי כדברי רז"ל התחיל למוד אומר ברוך שגולת ברכה בכרי הזה ר"ל תל מלח : שארית עמי יבזום . כפל הענין במ"ש ואמר יתר גוי ינחלום וזה אפשר שהיה בבית שני כשחזרו מגלות בבל ואפשר לפרשו עתידה בימי המשיח ופסוק כי רזה את כל אלהי הארץ עוזר לזה הפי' : ויבזום . יבזו אותם גוי ביו"ד אחד לבד והוא יו"ד השרש ויו"ד הכנוי נפלה מהמכתב ונשארה במבטא : (י) זאת • ויגדילו פירשנוהו : (יא) נורא ה' עליהם • ה' שהוא נורא עליהם היה כלומר על עם ה' שזכר וכת"י דחילא דה' אמר למפרקהון או פי' עליהם על הגוים כלומר עוד יבא זמן שיהיה ה' נורא עליהם ויראו ממנו ומהרע לעמו : כי רזה את כל אלהי הארץ . יכחש את כל אלהי העמים ויכירו כלם כי ה' לבדו הוא האלהים כמ"ש והיה ה' למלך על כל הארץ : ורזה • מן ושלח רזון בנפשם כלומר יבטל אותם וישבית אמונתם : וישתחוו לו . ואז ישתחוו לו וכן ת"י ארי אמאיך : (יב) גם אתם כושים . אמר אתם ואמר המה כי כן מנהג המקרא בכמה מקומות כמו כלם תשובו ובאו נא לכלם ולת"ניכם כי יבושו מאלים אשר חמדתם והדומים להם וי"מ המה בחסרון כ"ף הדמיון כהמה כלומר אתם תהיו חללי חרבי כמוהם פי' כעמון ומואב שזכר ואמר גם אתם כלו' אע"פ שאתם רחוקים מא"י אתם הרעותם לישראל וגם אתם תהיו חללי חרב . (יג) ויט ידו על צפון • זה בבל שהיא מזרחית צפונית לא"י וזכרם לפי שגלו ישראל אליה ולא רחמו עליהם כראוי כמ"ש בישעיה לא שמת אליה רחמים : ויאבד את אשור • שגלו שם י' השבטים : (יד) ורבצו : כל חיתו גוי • כל הבהמות אמר כל הבהמות שגוי' אשר סביבותיה ירעו וירבצו בה

מצודת דוד

חבקשו לדק וענוה לא תהיו כלים בגולה ותשבו פה ותמלאו ערי פלשתים שוממק אז תירשו אתם את הערים ההם : עליהם ירעון • ר"ל יתענגו בטובה : בערב ירבצון • ר"ל שם ינוחו בהשקט : כי יפקדם . כי ה' יזכרם לטובה ואת בני שבי הגולה יניחם בהשקט ומרגוע : (ח) אשר חרפו את עמי • כאשר גלה דרך ארצם חרפו אותו בדברים : ויגדילו על גבולם . ר"ל לקחו מאדמת ישראל להגדיל ולהוסיף על ג ולם כמ"ש לבני עמון וגומר מדוע ירש מלכם את גד (ירמיה מט) . או ר"ל כשעברו ישראל על גבולם דברו שם למולם דברים גדולים וקשים לבזותם : (ט) לכן חי אני . לכן הריני נשבע כמו שאני חי כן תהיה מואב נהפכת כסדום וגומר • ממשק חרול • תהיה מלאה מהשמעות קול חרולים כי שם יגדלו הרבה מאין עובר ומנשיבת הרוח מקישים זה בזה ומשמיעים קול : ומכרה מלח • תהיה מלאה מכריית מלח בכל הפנות שיחפרו ימצאו מלח : שארית עמי • הנשאר מעמי יבוזו נחלתם כאשר ישובו לארצם מגלות בבל : ויתר וגו' • כפל הדבר במ"ש : (י) זאת להם • זאת יבוא להם בעבור גאונם אשר חרפו ודברו גדולות וקשות על עם ה' : (יא) נורא ה' • ה' הנורא ימשול עליהם לקחת מהם נקם כי ירזה ויתיש כח את כל אלהי הארץ הם שרי מעלה של העכו"ם ולא יוכלו להשפיע להם טובה : וישתחוו לו וגו' • ועוד יבא זמן אשר מכל איי העכו"ם ישתחוו לו כל איש ממקום מושבו כי כולם יכירו שאין אלהים זולתו וזה יהיה לעתיד : (יב) גם אתם כושים • הואיל וגם אתם שמחתם על מפלת ישראל לכן תהיו גם אתם חללי חרבי : (יג) ויט ידו • המקום יטה ידו להכות את כשדים היושבים בצפון א"י וגם יאבד את אשור : את נינוה . הוא ראש ממלכות אשור : (יד) ורבצו • לא ידורו שם אנשים כ"א יהיה מקום מרבץ לעדרים של כל בהמות העכו"ם ועופות המדבריות יתמידו לשבת על המשקופים

מצודת ציון

ירבצון • ענין השכיבה לנוח : ושב • ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : שביתם • מל' שבי הגולה : (ח) וגדופי . ענין חרפה כמו וישראל לגדופים (שם מג) : (ט) ממשק • ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (שם לג) : חרול • מין קוצים כמו תחת חרול יספחו (איוב ל) : ומכרה • מל' כרייה וחפירה: יבזום . מל' בזה : (י) גאונם • מל' גאוה : (יא) רזה . ענין כחשות כמו במשמניו רזון (ישעיה י) : (יג) ויט • ענין הורה ויובש : (יד) חיתו • גם הבהמה תקרא בשם חיה וכן וחיתם לדבר

סיפית

גַּם־קָאַת גַּם־קִפֹּד בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֵרָה׃ טו זֹאת הָעִיר הָעַלִּיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ ׀ הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ לַחַיָּה כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ׃

ג א הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה׃ ב לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל לֹא לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה לֹא בָטָחָה אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה׃ ג שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר׃ ד נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תּוֹרָה׃ ה יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר לֹא נֶעְדָּר וְלֹא־יוֹדֵעַ עַוָּל

(marginal notes: ומד יסודד · יו בלים וחסר · ס' מלין כנ' טעמא · ני · ח' מ"ל · ני · ני · ני · ני · י"ג ו' · כ' עד אסד)

קָתִין וְאַף קוּפְדִין בְּפִתּוּחַהָא יְבִיתוּן קָל עוֹפָא דִמְנַצֵּף בְּכַוָּא חָרְבוּ תַרְעָא וּטְלָלָהּ סַתָּרוּ׃ טו דָּא קַרְתָּא תַּקִּיפְתָּא דְּיָתְבָא לְרוּחְצָן דְּאָמְרָה בְּלִבַּהּ אֲנָא וְלֵית בַּר מִנִּי עוֹד אֵיכְדֵין הֲוָת לְצָדוּ בֵּית מֵישְׁרֵי חֵיוָתָא כֹּל דִּי עָבַר עֲלַהּ יִכְלֵי וִינִיד יְדֵיהּ׃ א וַי דִּמְוֹחָיָא וּמִתְפָּרְקָא קַרְתָּא דִּמְסַגְיָא לְאַרְגָּזָא׃ ב לָא שְׁמַעַת בְּקָל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָּא וְלָא קַבִּילַת אוּלְפַן בְּמֵימְרָא דַיְיָ לָא אִתְרְחִיצַת וּלְפוּלְחַן דֶּאֱלָהָא לָא אִתְקָרְבַת׃ ג רַבְרְבָהָא בְּגַוַּהּ כְּאַרְיָוָן נָהֲמִין דַּיָּנָהָא דִּיבֵי רַמְשָׁא לָא מוֹרִיכִין לְצַפְרָא׃ ד נְבִיֵּי שִׁקְרָא דִּי בְגַוַּהּ בְּאָשִׁין גֻּבְרִין שַׁקְרִין כַּהֲנָתָא מַפְסִין קוּדְשָׁא חָטְפִין בְּאוֹרָיְתָא׃ ה יְיָ זַכָּאָה אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגַוַּהּ לֵית קֳדָמוֹהִי לְמֶעְבַּד שְׁקַר הָא כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזִיל וְתַקִּין כֵּן דִּינֵיהּ נָפֵיק לְאַפְרֵישׁ לָא מִתְעַכֵּב וְלָא יָדְעִין עוּלַיָּא

אבן עזרא

בכפתוריה · בגלל כפתוריה כמו הך הכפתור : קול . העופות בחלון הקירות ופעם חורב בסף כמו ואהר' ... ועל ההרים הכפתור הוא החזק והקפה שבדלת ואם תר' ... שדלת או חשב' בחוזק עד ישאר הכפתור שהוא הקשה ובארץ ישמעאל ... הכפתור כי לא יעלה בינינו : כי ארזה ערה · הם הסיפון כי הארז גילה הסיפון כמו ויקיר ערה מגן : (א) הוי מוראה · אמר יפת כמו גוראה . ורבי ישועה אמר מגזרת סורר ומורה והאל"ף תחת ה"א הפרש כעושים שהיו"ד תחת ה"א ויש אומרים שהוא כמו ושמתיך כראי והסיר מראתו : ונגאלה . מגזרת לחם מגואל ורבי משה אמר מלשון גאולה אף על פי שמרתה גאלה השם והפעם על ירושלם והיונה מגזרת לא תונו והפועל יונה מהבנין הקל כמו יורה מגזרת ירה ויורה או הדומה ליונה פותה ביופים כמו יונתי תמתי : (ב) לא שמעה בקול · מוכיח : (ג) שריה . כמו אריות שואגי' על פרפס : שופטיה כזאיבי ערב שלא גרמו · שלא שברו עצם לבקר והנה בערב רעבים : (ד) נביאיה פוחזים · ריקים כמו פחז כמים אין להם לחם לאכול על כן נתנבאו ומלת בוגדות פועלות והם אנשים לנשים בוגדות : חמסו · רע. עשוי בגלוי יקרא חמס חמסו תור' המשפט ולא דע כדת וחמסו ממון שלא כדין : (ה) ה' . היה ראוי שלא יעשו עולה : בבקר בבקר · בכל יום יראה השם להם משפטו כגוים שלא יעבדוהו : ולא יודע עול בשת . בעבור שהזכיר לא יעשה עולה בשעם

רש"י

גוי . כל בהמות הגוים : קאת וקפוד . עופות : בכפתוריה . פומל"ש שבראש הגג : חורב בסף . החורבן יהי' ניכר בספי הבית : קול ישורר בחלון . קול העופו' מלפלפים בחלונות : כי ארזה ערה . כי ארזיה עקר ושרש כמו ערו ערו (תהלים קלז) וי"ת וטללה סתרו הוא גג הבית הספון בארז שאפי' בקי' אבנים מסככין בנסרים של עץ : (טו) ואפסי . ואפס זולתי : (א) הוי מוראה ונגאלה . מי עכשיו דבר בנינוה ועכשיו חזר על ירושלים הוי שהיא לבו ולסתי כרואי והיא מגואלת בלכן עוונה . מוראה כמו מוראתו (ויקרא א) ושמתיך כרואי (נחום ג) : העיר היונה : כיונה פותה אין לב : (ג) זאבי ערב . המתמהרים לאכול טרפם בלילה : לא גרמו לבוקר . לא השאירו אף העצמות לגרם לבוקר : (ד) חמסו תורה . לא הורו אותה לשואליהם : (ה) ה' צדיק · השרה שכינתו בקרבם ולפיכך אינו יכול לראות במעשיהם הרעים כי צדיק הוא ואין עולה לפניו : משפטו יתן לאור · נותן לאור דן דין אמת לאמתו : ולא יודע עול בשת · וכל זה לא נתנו שופטי עול שבתוכה אל לבם להתביים מן הצדיק השוכן בניהם:

הכרתי

כה אמר ה' גאל ישראל : חרב י"ז וסימ' נמסר בישעיהו סי' מ"א : לא שמעה חד מן ה' פסוק' אית בכל חד לא לא לא כולהו ק"חי וסי' נמס' בירחקא' סי' י"ח : בבקר בבקר י"ג בקריאה וסימ' וילקטו אותו בבקר בבקר איש כפי אכלו . והקטיר עליו אהרן קטרת סמים·והם הביאו אליו עוד נדבת . והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה · מדוע אתה כסה דל בן המלך . מדי עברו יקח אתכם . יעיר בבקר בבקר יעיר לי אוזן · וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו · ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית · יעשו את הכבש ואת המנחה : ה' צדיק בקרבה . ולעמוד בבקר בבקר · ומקטירים לה' עולות בבקר

רדק

גם : גם קאת · היא סקוק : גם קפוד · היא הקנאפ"ד בערבי ובלע"ז טרטוגא"ס : בכפתוריה : הוא הכפתור הסמוך על שני הספים שהם המזוזות וקראו כפתור לפי שעושין בו ציורים של פרחים וכפתורים שהם כמין תפוחים וכן כפתוריהם וקנותם וכן ת"י בכפתורים בפתות תרעיא : קול ישורר · כת"י קל עופא דמנצפן בכוא ואמר ישורר כי הקול שיתנו העופות הוא כמו שיר וזמיר וכן אמר מבין עפאים יתנו קול ואמר עת הזמיר הגיע וקול : חורב בסף · תרגם יהיה בסף השער : כי ארזה ערה . הה"א נחה ודינה במפיק וארזה ר"ל על קרוי הבתים הספונים בארז ולפי שערה גלה האויב הכל על גינוה קרוי הבתים לפיכך יחרב ספה שנשאר מגולה למטר ולרוח ויפול מעט מעט ות"י וטללה סתרו : (טו) זאת העיר · היא נינוה : אני ואפסי עוד אפס זולתי עוד וכן ת"י ולית עוד בר מיני : (א) הוי מוראה ונגאלה . חזר לדבר על ירושלם מוראה פעול מהכבד והתולה מקום קמץ חטף או שורק ועניינו מן ושמתיך כראי ענין טנוף ולכלוך וכן ונגאלה מזה הענין כמו וכל מלבושי אגאלתי נגואלו בדם והענין כפול במלות שונות : העיר היונה · מענין לא תונו וכן כא פעל הקל מזה הענין עד חרב היונה וי"מ היונה כפותה כמו ויהי אפרים כיונה פותה אין לב ות"י ווי דמוחיא ומתפרקא קרתא דמסגיא לארגזא : (ב) לא שמעה · מבואר : בקול · פי' בקול המורים אותה : לא קרבה · בלר"י הרי"ש נגזרת פעל : (ג) שריה · שחוטפים וגוזלים העם כמו האריות הטורפים או כמו זאבי ערב הטורפים בלילה : לא גרמו לבקר · לא הניחו לבקר אפילו הגרמים שחוטפים ואוכלים מהר כן הם השופטים חוטפים כאחד ואוכלים : (ד) נביאיה . נביאי השקר : פחזים · קלים כלומר קלי דעת כמו אנשים רקים ופוחזים : אנשי בוגדות · הם בעלם מסוללות באנשי העיר : כהניה חללו קדש · כמו שאמר יחזקאל כהניה חמסו תורתי ויחללו קדשי בין קדש לחול לא הבדילו : חמסו תורה . שלא הורו אותה לעם כמו שהיה הדין עליהם כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ולא עוד אלא כי גם הם עברו עליה והנה חמסו תורה:(ה)ה' צדיק בקרבה· בקרב העיר הזאת שזכר והיא ירושלים:לא יעשה עולה· ה' שהוא צדיק בקרבם כי שכינתו הם והוא צדיק כמה שמביא מן הרעה עליה לא יעשה עולה כי בדין עושה מה שעושה להם כמו שאמר אמנם הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא : בבקר בבקר · פי' כתכם

תולדות אהרן

ישורר · סוטה מח :

מצודת ציון

לדבר הסביר (תהלים מח) : קאת קפוד · שמות עופות המצויות בחרבות : בכפתורים · כן יקרא המשקוף לפי שעושין בו ציורי כפתורים וכן הך הכפתור (עמוס ט) : ילינו · ענין התמדה וכן צדק ילין בה (ישעיה א) : ישורר · מל' שיר ורנן : חרב · מל' חורבן : בסף . מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ) : ארזה . תקרת הארז : ערה · ענין גלוי כמו וקיר ערה מגן (ישעיה כ"ב) : (טו) העליזה · ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמט) : ואפסי . כמו ואין : ישרוק · ענין השמעת קול הבאה בקבוץ השפתים כמו שרקו ויניעו ראשם (איכה ב') : יניע · מלשון תנועה ונדוד : (א) מוראה ונגאלה : ענין שניהם מלוכלך ומטונף כמו ושמתיך כרואי (נחום ג) וכמו נגאלו בדם (ישעיה נט) וכפל המלה בשמות נרדפות : היונה · מל' אונאה ועניינו קחת ההון וכן מפני חרון היונה (ירמיה כה) : (ג) גרמו ענין עצם כמו גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ) : (ד) פוחזים · קלי הדעת וכן אנשים ריקים ופוחזים (שופטים ט) : בוגדות · מל' בוגד : חללו . ענין בזיון : חמסו . ענין הסרה כמו ויחמוס כגן שכו (איכה ב) : (ה) לאור · ר"ל ברור

מצודת דוד

היפות : קול ישורר בחלון · קול העופות יהיה מחרון בכל חלון : חורב בסף · חורבן יהיה בסף כל שער : כי ארזה ערה · כי תקרות הבתים שהמה מארז יהיה מגולה למטר השמים ולרוח הנושב כי הגגות יפלו ולבן יהיו הבתים חרבים והעופות יקננו שמה : (טו) זאת העיר וגו' · היא נינוה שהיתה עיר עליזה ושמחה בהצלחה' : אני ואפסי עוד · ר"ל אני היא לבדה עיר עליזה ואין בלתי עוד עיר להדמות אלי : איך וגו' · איך אתה היתה לשממון וכל העובר דרך עליה ישרוק בקול ויניע ידו וכדרך הרואה דבר תמוה שנחרב : ג (א) הוי מוראה ונגאלה : יש להתאונן על ירושלים המטונפת והמלוכלכת העיר המאנה והונאת את הבריות : (ב) לא שמעה בקול . ר"ל בקול הנביאים המוכיחים אותה : לא לקחה מוסר · מה שבא על עברת השבטים בגמול העוון : בה' לא בטחה . כי בקשה עזר ממלכי מצרים : לא קרבה · לבקש עזר ממנס : (ג) שריה בקרבה . שרים אשר בקרבה מאיימים על העם בקול שאגתם כאריות השואגים : זאבי ערב · ר"ל ימהרו לטרוף כזאבים הטורפים בערב הממהרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום : לא גרמו לבוקר · לא השאירו לבוקר אף העצמות כי את הכל יאכלו ור"ל השופטים מפתיחים את העם מכל וכל ולפי שהתחילם לזאבי ערב אמר לשון הנופל בהם : (ד) נביאיה פוחזים · נביאי השקר קלי הדעת ואנשי בוגד : כהניה כהני המקדש חללו את הקודש ובזין אותה : חמסו תורה · הסירו את התורה ולא למדוה את העם ועל הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן וגו' תורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : (ה) ה' צדיק בקרבה . הנה ה' הצדיק משרה הוא שכינתו בקרב ירושלים והמה בלא אין עושה עולה כי שנאה היא לו : בבוקר בבוקר . ר"ל בכל יום ויום הוא דן משפט אמת וברור ולא נעדר בשום פעם מדין משפט באמת והנביא הנעל

כוה

בשת: ו הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר נצדו עריהם מבלי איש מאין יושב: ז אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר ולא יכרת מעונה כל אשר פקדתי עליה אכן השכימו השחיתו כל עלילותם: ח לכן חכו לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ: ט כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד: י מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובלון מנחתי: יא ביום ההוא לא תבושי מכל עלילתיך אשר פשעת בי כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוספי לגבהה עוד בהר קדשי: יב והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם יהוה: יג שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב

בהתא: ו שיציתי עממיא אצדיאה ברניתהון אחריבית שוקיהון מבלי עדי צדיאה קרויהון מבלי אנש מבלי יתיב: ז אמרית ברם תדחלון מן קדמי תקבלון אולפן ולא יפסוק מדוריהון מארעא בית שכנתי כל טבון דאמרית להון איתי להון בכן אקדימו חבילו כל עובדיהון: ח בכן סברו למימרי אמר יי ליום אתגליותי למדן ארי דיני לכנשא עממיא לקרבא מלכותא למשפך עליהון חימתי כל תקוף רוגזי ארי באשת פורענותי ישופון כל רשיעי ארעא: ט ארי בכן אשני על עממיא ממלל חד בהיר לצלאה כולהון בשמא דיי למפלח קדמוהי כתף חד: י מעבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאתגליאה ויהון מיתלן להון הא כקורבנין: יא בעדנא ההיא לא תבהתון מכל עובדיך בישיא די מרדת במימרי ארי בכן אגלי מגויך תקיפי תושבחתיך ולא תוסיפון לאתרברבא עוד בטורא דקודשי: יב ואשאר בגויך עם ענותן ומקביל עולבן ויתרחצון בשמא דיי: יג שארא דישראל לא יעבדון שקר ולא ימללון כדבין ולא

בבקר: תאכל ט' וסי' והנותר ממנה· וכל מנחת כהן כליל תהיה· הכהן המחטא וכל חטאת אשר יובא· ולהבדיל בין הטמא· לכן חכו לי נאם ה'· הנה ארני ה' יורשנה· ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה: גם כספם גם זהבם:

רשי

(ו) הכרתי גוים. הבאתי פורענו' על העכו"ם כדי שתראו ותיראו כמו שהוא מפורש והולך אמרתי אך תיראי אותי: (ז) ולא יכרת מעונה. ולא יחרבון מדוריה: כל אשר פקדתי עליה· ולא יכרת ממנו כל הטוב אשר צויתי להביא עליה: (ח) קומי לעד· שאקום להתוועד עליכם: (י) מעבר לנהרי כוש. יובילון לי מנחה: עתרי· את המתפללין אלי: בת פוצי· כנסיות נפוצותי אשר הפיצותי: (יא) לא תבושי מכל עלילותיך· כי כבר נקית ויצאה עוונך: (יב) עם עני ודל. עם ענוותן ומקבל עולבן:

רדק

רבי אברהם היה ראוי להם שלא יעשו עולה כי האל יתברך בבקר בבקר כלומר בכל יום ויום יראה להם משפטו בגוים ואף על פי כן לא יודע עול בשת כלומר ישראל שהוא עושה עול לא ידע להכלם וליבוש מלעשות עול אף על פי שהוא רואה כי האל יתברך עושה משפטו בגוים בעבור רעתם והם לא יוסרו ולא יבושו ואאו"ז פירש מיום שברא האל יתברך האור אמונתו קיימת לעולם כי בכל בקר ובקר מזריח האור וזהו משפטו יתן לאור: לא נעדר· אף על פי שמכעיסים אותו בני העולם: ולא ידע עול בשת· פירוש שיאמר כמו שהאל שומר אמונתו לנו כן נשמור ולא נתנו אמונה: (ו) הכרתי· אמרתי שני הפסוקים מבוארים: (ז) ולא יכרת מעונה. הה"א מפיק פירוש מעון העיר שזכר והיא ירושלם כל אשר פקדתי עליה מהרעות לא יבא עליה כי תקח מוסר מן הגוים ולא עשו כן אלא אכן השכימו השחיתו כל עלילותם כלו' היו זריזים בהשכמה להשחית כל מעשיהם שהם רעים ואמר כל כלומר לא הניחו דבר מן הרעות שלא עשו כמו שאמר לא הפילו ממעלליהם מעונה דרך כלל כלו' מעוניה ובתי' הגדולים: (ח) לכן חכו. כלו' חכו לי עד היום ההוא שאצרף אתכם כי לא תקחו מוסר עד אותו היום והוא יום קומי לעד והוא יום בא גוג ומגוג שאקום לעד כלומר לשלול כמו בבקר יאכל עד: כי משפטי לאסוף גוים. משפט זה נתתי לעתיד שאאסוף גוים וממלכות על ירושלם ותרגם יונתן לעד למידן: כל הארץ. ר"ל רוב אנשי הארץ כמו שכתוב וכל הארץ באו מצרימה: לקבצי הקוף נקרא בקמץ חטף: (ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה. פי' הטעמים שישארו אחר מלחמת גוג שפתם הראשונה אהפוך אותם עליהם בשפה ברורה שלא יזכירו בשפתם אלהים אחרים אלא כולם יקראו בשם ה' וזהו שפה ברורה כמו שאמר בנבואת זכריה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד· והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פירש יתהפכו לעבוד ה' לבדו בשפה ברורה היא לשון הקדש שבה לבדה נקרא השם הנכבד: לעבדו שכם אחד. חלק אחד ר"ל בלב אחד ובדעה אחת: (י) מעבר לנהרי כוש. אותם שהם מעבר לנהרי כוש: יובילון מנחתי· כלומר יובילון את ישראל לירושלם למנחה כמו שאמר בנבואת ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש ואמר בעת ההיא יובילו שי לה' צבאות עם ממושך וממורט: עתרי בת פוצי· שם אומה או משפחה שהיא מעבר לנהרי כוש ויונתן פירש עתרי שקרא האל יתברך שם לישראל עתרי שיעתר להם ה' וקרא שמם בת פוצי כלומר עדת הנפוצים בגלות וכן ת"י מעבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאיתגליאה ויהון מייתין לכון הא כקרבני: (יא) ביום ההוא לא תבושי מכל עלילותיך. לא תצטרכי ליבוש ולהכלם מכל מעשיך שתעשו כי כולם יהיו ביושר ובאמונה ולא כמו בזמן הזה שצריכה את ליבוש ולהכלם ממעשיך הרעים אשר תעשי וזהו שאמר אשר פשעת בי פי' אשר פשעת בי עתה אבל בזמן ההוא לא תבושי: כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך: כלומר הגאים והעליזים והשמחים לדבר גאוה. ובגבוה אסיר אז מקרבך כמ"ש בנבואת זכריה וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב: לגבהה· מקור: (יב) והשארתי בקרבך עם עני ודל· הפך עליזי גאותך שזכר ופי' עני כמו עניו ר"ל שפל רוח ודל ר"ל שנפשו דלה ונמוכה וכת"י ענוותן ומקבל עולבן וכן

עם

אבן עזרא

והכעס על ישראל: (ו) הכרתי. היה להם ללמד: נצדו. תרגום היתה תאו: (ז) אמרתי. ולא יכרת. מפיק דבר מעונה והטעם מעונת הגוים שהכרתי: אכן השכימו· אמשיך השחיתו: (ח) לכן. ליום קומי· קומה לעד חיים ורבי משה אמר לשלול העולם כמו בבקר יאכל עד ואמר כי לעד הפועל כמו לרד לפניו גוים: משפטי: משפט הוא שאעשה כן וטעם קנאתי בעבור שיעבדו אלהים אחרים כדרך אל קנא כי זה לעתיד ועל דעת רבי משה על בית שני יתהפכו לעבוד השם לבדו בשפה ברורה הוא לשון הקודש שבה לבדה נקרא השם הנכבד: (ט) שכם אחד· כמו תשיתמו שכם: (י) מעבר· עתרי. שם גוי וככה בת פוצי ויחסר וי"ו כמו שמש ירח על כן אמר יובילון מנחתי שתיהם ויש אומרים כי עתרי ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצו' בגוים יובילון מנחה לשם: (יא) ביום· עליזי גאותך שהיו מתגאים בעבור היותם יושבים בהר קדשי: (יב) והשארתי וחסו בשם· ולא יתגאו אז ישובו לבטח: (יג) שארי': פעם שארית כי יאבדון הגאים:

תרמית

תולדות אהרן הכרתי גוים· יבמות סג: אהפוך· ברכות נז עכו"ם כד (עכו"ם מ): כי אז· סנהדרין לח: שארית ישראל· פסחים נא קידושין מה ב"מ קן עקידה שער סט:

מצודת דוד

הזה איננו יודע מהו בושה כי איך לא יכלם לעשות עול במקום שכינת האל הנותן את העונ' ותוסב המשפ': (ו) הכרתי גוים· והנה הכרתי את העכו"ם ונשמו מגדליהם: החרבתי. עשיתי חוצותם חרבות מבלי איש עובר בהן ונשמו עריהם מבלי איש וחוזר ומפרש מאין יושב ר"ל לפי שאין מי יושב בהן לכן אין איש עובר בהן: (ז) אמרתי· חשבתי ע"י אבדן העכו"ם באמת עתה תיראו מפני והגמול הבא עליהם תקחו מוסר ואז לא יהיה נכרת מדורו וזהו בהמ"ק וכן לא יכרת ממנה כל הטובה אשר פקדתי עליה: אכן· באמת לא כן עשו כי עוד השכימו בזריזות לב ועוד השחיתו כל מעלליהם יותר ממה שעשו מאז: (ח) לכן חכו לי· הואיל ולא שבתם אלי לא אמהר הגאולה אלא המתינו לי על היום המוגבל שאקום לשלול את העכו"ם ועל יום מפלת גוג יאמר: כי משפטי· אשר אז אלא משפטי לאסוף עכו"ם וכו' לשפוך עליהם זעמי וכל חרון אפי: כל הארץ. כל יושבי הארץ: (ט) כי אז אהפוך· אשר אז אהפוך על העכו"ם שידברו שפה ברורה תמורת עמקי השפה אשר עמקם ר"ל שידברו בלשון הקודש במקום הלשון שמדברים עכשיו: לקרוא כולם. ר"ל אחדות הלשון יהיה סבה שיתייחדו באמונה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד ובדעה אחת: (י) מעבר לנהרי כוש· מהעבר האחר של נהרי כוש· האומה עתרי ועדת פוצי יביאון המנחה הראוי לי והוא אנשים מבני ישראל כמ"ש הוי ארץ וגו' אשר מעבר לנהרי כוש וגו' (ישעיה יח) ובסוף הענין נאמר ביום ההוא יובל שי לה' עם ממושך וגו' (שם): (יא) לא תבושי· לא תסבול בושה בעבור כל רוע העלילות

מצודת ציון

כרוך כאור ודומה לו: נעדר· ענין חסרון כמו איש לא נעדר (ישעיה מ): (ו) נשמו· מלשון שממון: פנותם· הם המגדלים הגבוהים כמו ועל הפנות הגבוהות (לעיל א): החרבתי· מלשון חרבן: חוצותם. ענין שוק ורחוב: נצדו· ענין שממון כי והשמותי אני את הארץ (ויקרא כו) ת"א ואצדי: אך· ענינו כמו באמת וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כט): מעונה· מדורה כמו ה' מעון אתה היית (תהלים צ): פקדתי· צויתי כמו והוא פקד עלי (עזרא א): עלילותם· מעשיהם: (ח) חכו· ענין המתנה ואיחור כמו ונפשם ולא תחכה (מ"ב ט): לעד· ענין בזה ושלל כמו בבקר יאכל עד (בראשית מט): (ט) שפה· כן יקרא לשון עם ועם וכן שפת רעהו (שם יא): ברורה· כלשון שקורא לשון העכו"ם עמקי שפה כמ"ש עם עמקי שפה (ישעיה לג) קורא למולם לשון הקדש שפה ברורה ונקיה: שכם· ר"ל לב אחד ודעה אחת כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו): (י) עתרי· שם אומה: בת פוצי· עדת פוצי והוא שם אומה: יובילון· ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח): (יא) עלילותיך· מעשיך: עליזי· ענין שמחה: (יב) עני ודל

אבן עזרא

תרמית • כמו תרבית : (יד) רני • הריעו ישראל . הם השבטים ועלזי כמו מלכי עליזו : (טו) הסיר • משפטיך • האויבי' יאמרו פנה ממך אויביך והשם הוא מלכך לא תירא עוד מהאויב : (טז) ביום • האויבים יאמרו לה ככה ויודו כי אין כח לאויב לפני השם : (יז) ה' • כי השם גבור יושיע . יחריש שלא יזכור לך רעתך : (יח) נוגי • בנין נפעל מגזרת יגון ופירוש ממועד מקום התחברות ישראל במועדים כמו שרפו כל מועדי אל בארץ והנה אספתי אותם אליך כי ממך היו והטעם על אבותם • משאת • שנשאו חרפה על ירושלים על כן עליה הנני עושה כלה ורבי משה אמר כמו ושם עשו דדי בתוליהן והם שני בניינים קל וכבד : (יט) וטעם בכל הארץ בשתם יתביישו הגוים בראותם הצולעה שהיתה לתהלה ורבי משה אמר כמו ונשלמה פרי' שפתינו האתן בכורי פשעי וכן בכל הארץ תחת בשתם : (כ) בעת • ההיא חסרת בעבור אחרת ובעת ההיא בקבצי אתכם ותחסר אות בית וכית בעת חסרת בעבור אחרת בקבצי זאת דעת רבי

רש"י

(טו) משפטיך . יסוריך יוסטיצ"א בלע"ז : (יז) גבור יושיע . גבור הוא אשר יושיע . יחריש באהבתו • יכסה על פשעיך באהבתו ופן ת"י יכבוש על חובך ברחמתיה : (יח) נוגי ממועד . אספתי את המוגאים ממועדי שלא היו משמרים שבתות וימים טובים : נוגי • לשון הוגאה כמו הגו סיגים (משלי כה) כאשר הוגם מן המסילה (שמואל ב כ) ואין שורש בתיבה אלא הנו"ן לבדה : אספתי כליתי : ממך היו • מעמך היו : משאת עליה חרפה • על אותה אשמה היה לך משאת חרפה : (יט) הנני עושה • ת"י הא אנא עביד גמירא ויש לפותרו ל' עישוי כמו ועסות' רשעים (מלאכי ג) : בכל הארץ בשתם . בכל מקום אשר היו שם לבשתם שם אתנם לשם ולתהלה :

בשנת

וְלֹא־יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד׃ יד רָנִּי בַּת־צִיּוֹן הָרִיעוּ יִשְׂרָאֵל שִׂמְחִי וְעָלְזִי בְּכָל־לֵב בַּת יְרוּשָׁלָםִ׃ טו הֵסִיר יְהוָה מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה אֹיְבֵךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֵּךְ לֹא־תִירְאִי רָע עוֹד׃ טז בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָמֵר לִירוּשָׁלַםִ אַל־תִּירָאִי צִיּוֹן אַל־יִרְפּוּ יָדָיִךְ׃ יז יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ יָשִׂישׂ עָלַיִךְ בְּשִׂמְחָה יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ יָגִיל עָלַיִךְ בְּרִנָּה׃ יח נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה׃ יט הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ בָּעֵת הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּץ וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בְּכָל־הָאָרֶץ בָּשְׁתָּם׃ כ בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל

(מסורה: ר"פ • ל' • ל' וחסר • ו'בנביאים • ד • ז' • ומ"ל • ו'בסיפרא • ג' וחסר • ד' • ל' וכל בעת ההיא דכו')

(תרגום) יִשְׁתְּכַח בְּפוּמֵיהוֹן לִישַׁן דִּנְכְלִין אֲרֵי אִינוּן יִתְפַּרְנְסוּן וְיִשְׁרוּן וְלֵית דְּמָנִיד׃ יד שַׁבַּחִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן וּבוּעוּ יִשְׂרָאֵל חֲדוּ וּבוּעוּ בְּכָל לִבָּא כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֶם׃ טו אַגְלֵי יְיָ דִּינֵי שִׁקְרָא מִנֵּיךְ פַּנֵּי בַּעֲלֵי דְבָבֵיךְ מַלְכֵּיהּ דְּיִשְׂרָאֵל יְיָ אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגַוֵּיךְ לָא תִדְחֲלִין מִן קֳדָם בִּישָׁא עוֹד׃ טז בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְאֲמַר לִירוּשְׁלֶם לָא תִדְחֲלִין צִיּוֹן לָא יִתְרַשְׁלָן יְדָךְ׃ יז יְיָ אֱלָהָךְ אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגַוֵּיךְ גִּבַּר פָּרִיק יֶחְדֵּי עֲלָךְ בְּחֶדְוָא יִכְבּוֹשׁ עַל חוֹבָךְ בְּרַחֲמָתֵיהּ יְדוּץ עֲלָךְ בְּדִיץ׃ יח דִּי הֲווֹ מְעַכְּבִין בִּיךְ זִמְנֵי מוֹעֲדָיִךְ אַרְחֵיקִית מִנֵּיךְ וַי עֲלֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ נַטְלִין זֵינֵיהוֹן לְקִבְלֵיךְ וּמְחַסְדִּין לִיךְ׃ יט הָא אֲנָא עָבֵיד גְּמִירָא עִם כָּל מְשַׁעְבְּדַיִךְ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאֶפְרוֹק יַת מְטַלְטְלַיָּא וּמְבַדְּרַיָּא אֲקָרֵיב וַאֲשַׁוֵּינוּן לְתֻשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם בְּכָל אַרְעָא בְּהִתַּתְהוֹן׃ כ בְּעִדָּנָא הַהִיא אַכְנֵישׁ יָתְכוֹן וּבְעִדָּנָא הַהִיא אֲקָרֵיב גָּלְוָתְכוֹן אֲרֵי אֶתֵּן יָתְכוֹן לְשׁוּם וּלְתֻשְׁבְּחָא בְּכָל

רד"ק

עני ורוכב על החמור כמו ענו : (יג) שארית ישראל . מבואר הוא : תרמית • כמו מרמה והוא משקל תרבית : כי המה ירעו • לפי שהמשילו ישראל לצאן אמר ירעו וירבצו ור"ל כי בשכר זה שלא יעשו עולה ולא ידברו כזב ירעו וירבצו : (יד) רני בת ציון הריעו ישראל • עשרת השבטים : שמחי ועלזי • כפל הענין במ"ש לחזק השמחה : בת ציון • בת ירושלם כפל הענין במלות שונות : (טו) הסיר ה' משפטיך : משפטי הגוים שהיו נוהגים עליך בגלות ות"י אגלי ה' דייני שקרא מגויך : פנה איביך • פנה אותם מארצך שלא יהיה שם עוד פנה כמו ואנכי פניתי הבית : מלך ישראל ה' בקרבך • אחר שהוא שוכן בקרבך לא תראי רע עוד : (טז) ביום ההוא יאמר • אמר הנביאים יאמרו לה או יאמרו אחד לחברו וי"מ האויבים יאמרו לה ויודו כי אין כח בידם לפני האל ית' : אל ירפו ידיך • כמו יתנו יקר גם ימלא יד לשון זכר והנה בו מגילת ספר : (יז) ה' אלהיך בקרבך • אחר שהוא בקרבך אל ירפו ידיך כי הוא גבור שיושיע אותך מגבורי הגוים : יחריש באהבתו • ישתוק על פשעיך שעשית כבר באהבתו אותך : (יח) נוגי ממועד • מענין יגון מבנין נפעל כמו בתולותיה נוגות אמר כנגד ציון וירושלם נגים שהיו נוגים ממועד הגאולה שארך כל כך הנה אספתי אותם אליך כי ממך היו ויצאו בגלות ועתה אספתי אותם אליך והטעם על בניהם ויש לומר גם הם עצמם ורמז בזה לתחיית המתים : משאת עליה חרפה • כי כבר נשאו חרפה גדולה ימים רבים עליה ר"ל על ירושלם ומה שדבר לנכח ושלא לנכח בפסוק יש רבים כמוהו במקרא משאת שם : (יט) הנני עושה . כמו בעשות מצרים דדיך ענין השחיתה והכתישה וי"ת כמשמעו עם התרגום ה"א אנא עביד גמירא עם כל משעבדיך : בכל הארץ בשתם • פי' בכל ארץ הגלות שלקחו שם בשתם שם יהיו לשם ולתהלה : (כ) בעת ההיא • ובעת קבצי אתכם ובעת ההיא יהיה קבצי אתכם יהיה חסר ומלת ההוא שזכר עומדת במקום שתים וכן ת"י ובעדנא ההיא : שבותכם • לשון רבים וכן ושבותי שביתך כתוב הנה לשון רבים ושבותכם כוי"ו שור"ק ושביתך ביו"ד ובחירק :

בשנת

ולא ימצא ד' בקריא' וסימ' ושברה כשבר נבל יוצרים . ולא ימצא בפיהם לשון תרמית . אל ארץ גלעד ולבנון אביאם • ונכשל ונפל ולא ימצא : ה' אלהיך ו' וסי' נמסר בירמיה סימ' ב' : ישיש ד' וסי' נמסר בסדר כי תבא ובישעית סימ' ס"ב : הצלעה ג' וחסר וסי' נמסר בספר מיכה סימ' ד' : ולשם ד' בקריאה וסימ' ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר • ולתתך עליון על כל הגוים • כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן • הנני עשה את כל מעניך :

תולדות אהרן הסיר ה' • שבת קלט סנהדרין צח: נוגי ממועד • ברכות כו :

מצודת ציון

ודל ר"ל מוכנע כעני ודל : וחסו • ענין בטחון : (יג) תרמית • מל' רמיה ומרמה : ירעו • מלשון מרעה : ורבצו • ענין השכיבה לנוח : (טו) פנה • ענין הסרה וביעור כמו פנית לפניה (תהלים פ) : (טז) ירפו ידיך • כן נקרא המתפחד ומתייאש וכן ורפה ידים (ש"ב יז) : (יז) יחריש . ענין שתיקה כמו והחרים לה (במדבר ל) : (יח) נוגי • מל' יגון ותוגה : ממועד • ענין זמן ועת כמו למועד אשוב אליך (בראשית יח) : אספתי • ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : משאת • מל' משא וסבל : (יט) עושה • ענין כתישה ומעוך כמו בעשות ממצרים דדיך (יחזקאל כג) : מעניך • מל' עינוי : הצולעה • החגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית לב) : והנדחה • מלשון דחוי : לתהלה • מל' הלול ושבח : לשם • ר"ל לפרסום שם טוב : (כ) בשובי • ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : שבותיכם • מל' שבי הגולה :

פתח

מצודת דוד

העלילות והמעשים אשר פשעת בי מאז : אסיר מקרבך . ר"ל עוד לא ימצא מי בך שישמח ויתפאר בגאותו ולכן לא תבוש כי בעבור זה תלך העון ואין לו : לגבהה עוד • להתגאות עוד : בהר קדשי • ר"ל היושבת בהר קדשי היא ירושלים : (יב) עם עני ודל . ר"ל הנשארים יהיו נכנעים כעני' ודל ויחסו בשם ה' : (יג) שארית ישראל . הנשארים מהם לא יעשו עוד עולה : לשון תרמיות • אמרי מרמה : כי המה • כי אז המה ירעו וירבצו ואין מי יחרידם בין בעת שירעו בין בעת שירבצו : (יד) רני . את רני עדת ציון וישראל הריעו תרועת שמחה : (טו) הסיר ה' משפטיך . הרחיק ממך משפט היסורים שהיה בך מאז : פנה אויביך • ביער את אויביך מן העולם : ה' בקרבך . ה' השרה שכינתו בקרבך ולא תראי עוד מרעה כי לא תבוא עליך : (טז) יאמר לירושלים • יהיה נאמר לה בדבר ה' אל תפחד מעתה ולציון יהיה נאמר לא יהיה לך עוד רפיון ידים להתפחד מדבר רע : (יז) גבור יושיע • ר"ל הוא הגבור שעשה הגבורות האלה והוא יושיע לך : יחריש באהבתו . בעבור אהבתו לך ישתוק על העונות שעשית מאז ולא יזכירם לך להכלימך : יגיל וגו' • כפל הדבר להפלגת הענין : (יח) נוגי ממועד . אל מול ירושלים יאמר בניך שהיו מלאי יגון בעבור איחור זמן הגאולה הכנסתים אליך כי ממך היו והושבתים למקומם : משאת עליה חרפה . ר"ל כבר נשאו על חורבן ירושלים חרפה מרובה בהיותם בארץ אויביהם : (יט) הנני עושה. אני אכתת ואמעך את כל הבבליים מעניך אותך : בעת ההיא • בזמן הגאולה אכתת אותה : והושעתי . ואז אושיע את עדת ישראל שהיא כצולעה שאינה יכולה לזוז ממקומה : והנדחה • ישראל הנדחה מארצה לארצות הבבליים הנה אקבץ אותה והוא כפל ענין במ"ש : ושמתים • אשים אותם לתהלה ולפרסום שם טוב בכל הארץ שלקחו בשתם ר"ל במקומות שהיו לבושה שם יהיו לתהלה : (כ) בעת ההיא ונומר • זה אמר על עשרת השבטים לאומר עם כי בבנין בית השני לא חזרתם לארצכם אבל בעת הגאולה ההיא אביא אתכם לארצכם : ובעת קבצי אתכם • זה אמר על יהודה לאומר עם כי בבנין בית השני לא חזרתם כולכם אבל בעת הגאולה ההיא אקבץ את כולכם אל ארצכם : כי אתן אתכם וגו' . ולכן לא יאמר מי מהם בגולה כי בעבור שיהיו לתהל' בכל עכו"ם יביאום למנחה לירושלים את מי אשר ימצאו בקצות הארץ : בשובי . בעת אשקיט וארגיע את בני השבי לשבת באכן אז תהיו לתהלה : לעיניכם • בזה ירמוז על תחיית המתים לומר לבני דורו הנה אתם תעמדו בתחיה ואת זה תראו בעיניכם כן אמר ה' :

בשנת

עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְהוָה׃

חגי א

א בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר׃ ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת׃ ג וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ ד הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב׃ ה וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם׃ ו זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין־לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין־לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב׃

עַמְמֵי אַרְעָא כַּד אָתֵיב יָת גָּלְוָתְכוֹן לְעֵינֵיכוֹן אֲמַר יְיָ׃

א בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא בְּיַרְחָא שְׁתִיתָאָה בְּיוֹמָא חַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְוָת זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וּלְוָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא לְמֵימָר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימַר עַמָּא הָדֵין אָמְרִין עַד כְּעַן לָא מְטָא עִדָּן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְאִתְבְּנָאָה׃ ג וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימָר׃ ד הֲכְדֵין כָּשֵׁר לְכוֹן דְאַתּוּן יָתְבִין בְּבָתַּיָא דִי מְטַלְלִין בִּנְסְרֵי אַרְזַיָא וּבֵית מַקְדְּשָׁא הָדֵין חָרוּב׃ ה וּכְעַן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁווּ לִבְּכוֹן עַל אוֹרְחָתְכוֹן׃ ו זְרַעְתּוּן סַגִּיאִין וּמַעֲלִין זְעֵיר אָכְלִין וְלָא סָבְעִין שָׁתָן וְלָא רָוָן לָבְשִׁין וְלָא שָׁחֲנִין לְהוֹן דְּמִתַּגַּר מִתַּגַּר לִמְאֵרְתָּא׃

שאלתיאל כל כתובים מפקי' א' וכל נביאים לא מפקין א' במ"ב וסי' הדין דריש חגי בשנת שתים. והסוף חגי ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל: עת ג' פתחין וסי' בלא עת גדתה' לא עת בא עת בית ה' ב' בו. מעט ז' זקפין קמצין בקרי' וסי' ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ! זרעתם הרבה והבא מעט. ואם מעט ואוסיפה לך כהנה. ויחלו מעט ממשא. פנה אל הרבה והנה מעט. וקצף גדול אני קוצף ! רק הכהנים היו למעט דדברי הימים. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוו' :

רשי

(א) בשנת שתים לדריוש. הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש ומלינו במדרש ויקרא רבה שבנה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלים ברשיון כורש שנאמר (עזרא א) מי בכם מכל עמו וגו' ועמדו צרי יהודה ובנימין ושלחו איגרותיה' לכורש לגזור לבטל מלאכת בית המקדש שהתחילו (ונ"ה ובטלום) מיום ההוא בטלו כמפורש (בעזר' א) באדין בטילת עבידת בית אלהא וגו' ובטלה שלש שנים שמלך כורש וארבע עשרה של אחשורוש והנה הראשונה של דריוש בנו ובשנת שתים נאמרה נבואה זו לחגי לזרזם לחזור ולבנות במלאכה ולא יראו כי לא יבטלום העכו"ם שהקב"ה יצליחם : (ב) העם הזה אמרו. לפי שבטלו אויביהם על ידיהם בראשונה סבורים הם שלא תקיים את דברי שאמרתי לפי מלאת לחרבות ירושלים ע' שנה ולא יבא עוד ביתי להבנות אמור להם שבא עתה העת אבל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחילת מלכות בבל שבעים שנה וכן היתה לסוף שבעים שנה נפקדו לעלות ע"פ כורש אבל בניין הבית נתלה בחורבות ירושלים שבימי צדקיהו שהיה מאוחר י"ח שנה למלכות בבל כדאמר מר (מגילה יא : ערכין יב.) גלו בי"ח גלו בי"ט ועתה מלאו הי"ח : (ד) העת לכם. ל' תימה לכך נקוד הה"א בפתח : ספונים. מכוסים בנסרי ארזים כמו (מלכים א ו) ויספון את הבית וספין את הבית בארז וכן ת"י הכדין כשר לכון דאתון יתבין בבתיא די מטללין בנסרי דארזיא ובית מקדש' הדין חרוב : (ה) על דרכיכם. על עסקיכם שאתם רואין שאין במעשה ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כל זה בשביל חורבן ביתי הוא : (ו) והבא מעט. בעון בכורים שבטלו : אכול ואין לשבעה. בעון ביטול מנחות : שתו ואין לשכרה. שניטל טעם היין לפי שבטלו הנסכים : לבוש ואין לחום לו. בעון בגדי כהונה שבטלו : והמשתכר משתכר

אבן עזרא

רבי משה ואין צורך : את שבותיכם. כמו ושבית שביתיך בתוכהנה : לעיניכם. בעיניכם תראו זה שאמר השם וקדמונינו ז"ל חברו אלה השנים עשר ספרים ושמום ספר אחד בחשבון כ"ד ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם מעט אחד כי כולם נבואות עתידות ואין ככה החמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים ובעבור היות לפניה בימי יאשיהו שמוהו תשיעי כי האחרים היו אחר גלות בבל :

(א) בשנת זה דריוש הפרסי שאמרו קדמונינו ז"ל שהוא בן אסתר המלכה אמר רבי משה כי בחדש תחלת החדש בכל מקום ואם כן למה כתב ביום אחד לחדש והוא זרובבל בן פדיה אחי שאלתיאל מבני יכניה ובעבור שגדלו דודו שאלתיאל קראו על שמו בנו כמו ויהי לה לבן וככה ואלה בני מיכל בת שאול כי לא היה לה ולד רק גדלה אותם ויהוצדק אבי יהושע היה כהן גדול בבית ראשון כאשר נשרף כי כן כתוב על כן ירש בנו מעלתו בצאת ישראל מגלות בבל על כן לא שמש עזרא דודו בכהונה גדולה בימי יהושע גם בימי בנו ונכדו ככתוב בספר עזרא : (ב) כה. עת בא עת. כדרך ואני הנה אני בא : (ג) ויהי לאמר. במקום הזה לאמר לעם הזה מה שאין כן בתורה כי וידבר השם אל משה לאמר פירושו דבר למשה לאמר לו הענין על כן אחריו דבר אל בני ישראל ואמרת להם : (ד) העת. לבנות ולשבת בבתים ספונים כמו וספון בארז : (ה) ועתה דרכיכם. כדרכי העול' : (ו) זרעתם. והבא: דגן אל הבית מעט : אכול. אתם אוכלים : לשכרה. כמו לשבעה כדרך ותאכלתם ולא תשבעו כי יש זמן שבני אדם אוכלים הרבה ואינם שביעים וככה שתה הרבה ואין שכרו' לא שיעבור החוק להשתכר :

ודע

רדק

(א) בשנת שתים לדריוש המלך. הוא דריוש בן אחשורוש ואמרו כי בן אסתר היה והוא צוה לבנות הבית. אחר שבטלו הבנין צרי יהודה מתחלת מלכות אחשורוש כי כשעלו מן הגולה לא שלמו לחרבות ירושלם שבעים שנה אלא למלכות נבוכד נצר וזהו שאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם והם לא עמדו בגולה אלא נ"ב שנה כי בשנת י"ט למלך נבוכדנצר גלו ואותה פקידה שעשה כורש לא היתה שלמה כי כורש לא מלך אלא ג' שני' מקוטעות ובתחלת מלכות אחשורוש כתבו שטנה ובטל הבנין עד שנת שתים לדריוש מלך פרס ואז שלמו לחרבת ירושלם שבעים שנה כי אותם י"ט שנה שנתחרו אז שלמו לכורש וי"ד לאחשורוש וב' לדריוש הם ע' שנה וכשהשלמו לחרבת ירושלם ע' שנה הגיע זמן בנין הבית ואז באה הנבואה אל חגי שהיה בירושלם לעורר זרובבל לבנות הבית כי היו מתעצלים מפני השונאים שהיו משביתים מלאכתם אלה השנים ולא עוררה אותם רוח הקודש עד עתה לפי שלא נשלם הזמן כי לא מלאו לחרבת ירושלם ע' שנה עד עתה וכן אמר בעזרא והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדוא נביאיא על יהודאי די ביהודה ובירושלם בשום אלהי ישראל עליהון : אל זרובבל בן שאלתיאל. כהנעת האלף וזרובבל לא היה בן שאלתיאל אלא בן פדיה ופדיה בן שאלתיאל כמ"ש בדברי הימים ובני בנים הרי הם כבנים וזכר שאלתיאל אולי היה נכבד מפדיה וכן אמר זכריה בן עדוא והוא היה בן ברכיה בן עדוא : פחת יהודה. מלרע והוא סמוך מן פחה ופי' שליט או מושל כי לא נקראו מושלי בית שני מלכים לפי שהיו ברשות אומות העולם רובם ובית חשמונאי והורדוס שמשלו לא היה משבט יהודה : ואל יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול. יהוצדק זה גלה עם הגולה כמו שאמר בדברי הימים ויהוצדק הלך בהגלות ה' את יהודה וירושלם ביד נבוכדנצר. והיה אחי עזרא ובניהם היו בני שריה ויהושע בנו עלה עם זרובבל ועזרא לא עלה עד מלאת לחרבת ירושלם שבעים שנה אחר שבנו הבית : לאמר. זה הדבר שהיו אומרים העם אל זרובבל ואל יהושע : (ב) כה אמר ה' לאמר. שיאמרו הם לעם ולפי שבטלו צרי יהודה מהם בנין הבית כל השנים שעברו נואשו העם מבנין הבית והיו אומרים עדיין לא הגיע עת הבנין אעפ"י שהיו יודעים שמלאו שבעים שנה לחרבת ירושלם בשנת שתים לדריוש והיה להם לדעת כי לא נתנם העולם האל מהגולה ואעפ"י שלא אמר להם הנביא עדיין היה להם להתחיל מעצמם ולהתעורר על הדבר כי היו רואים כי מעשיהם לא היו באים להם על הנכונה כמ"ש זרעתם הרבה וגו' והיה לכם לדעת כי זה עונש על שהיו נואשים בבנין הבית ובראותם האל יתברך שלא היו מתעוררים מעצמם שלח להם ביד חגי הנביא : (ג) ויהי דבר ה'. דבר ה' היה לעם ביד חגי כי הנבואה הראשונה אמר לו לאמרם אל זרובבל ואל יהושע והנבואה הזאת השנית אמר לו לאמרם לעם : (ד) העת לכם. הה"א פתוחה והיא לשאלה אמר אתם שאומרים שלא הגיע עת להבנות בית ה' אמר אם הוא עת שתשבו אתם בבתיכם ספונים והבית הזה חרב הטוב הוא זה הלא תבושו מזה : ספונים : מקורים וכן חלקת מחוקק ספון וספון בארז : (ה) ועתה. על דרכיכם על עסקיכם ומעשיכם כמו וכבדתו מעשות דרכיך ואחר כן מפרש ואומר זרעתם : (ו) זרעתם הרבה. פסק דרך העולם

מצודת דוד

א (א) בשנת שתים לדריוש. הוא דריוש בן אחשורוש שנתן רשות לבנות הבית אחר שבטלו מהבנין בימי כורש כמ"ש בעזרא : בן שאלתיאל. בן פדיה בן שאלתיאל היה כמ"ש בד"ה ובני בנים הם כבנים : (ב) לא עת בוא. ר"ל הם אומרי' עדיין לא בא העת לבנות הבית הנה לא כן הוא כי עתה בא עת בית ה' להיות נבנה כי כבר נשלמו ע' שנה שאמר ירמיה וכמ"ש בסוף מ"ב בחשבון שנות הדורות : (ד) העת לכם. וכי רק לבד לכם בא העת שאתם תשבו בבתיכם הספונים ומכוסין בתקרות והבית הזה ישאר חרב כשהיה בתחילה: (ה) שימו לבבכם. התבוננו על עסקיכם וראו שלא כן הוא : (ו) זרעתם הרבה. הנה הרבה זרעתם ומעט הבאתם אל הבית

מצודת ציון

(א) פחת. שליט ומושל כמו פחות וסגנים (יחזקאל כג) : (ד) ספונים. ענין תקרת הכסוי כמו וספון בארז (ירמיה כב) : חרב. מלשון חורבן : (ה) דרכיכם. ר"ל עסקיכם וכן מעשות דרכיך (ישעיה נח) : (ו) לשכרה. מלשון שכרות : לחום. מל' חמימות : והמשתכר משתכר. מלשון שכר

פחות

אבן עזרא

ודע כי מלת חם קשה כי הנה כתוב חם לבי בקרבי והוא האמת וחם להם לריך להיות האויר מחמם וככה ואין לחום לו וחום במשקל קור מפעלי הכפל וזה פלוני מפיו ואם הוא מן חמם והפתח יוכיח כי כל פעלי הכפל נפתחין כשנחסר אות הכפל כמו אם תם הכסף שהוא תמם ולא נוכל לומר שהוא כמו שב שפעמים שהוא פועל עומד שהוא שב בעלמו ופעמים שהוא פועל יולא כמו ושב את שבותך כי ושב הוא קמוץ ותם הוא פתוח : לרור · כמו לרור הכסף ואם היה נקוב לא ימלא בו מאומה : (ז) כה · שימו · אחר שתעשו מה שאלוה אליכם עלו : (ט) פנה · עד עתה פניתם אל הרבה והבאתם אותו אל בתיכם : ונפחתי בו · באותו המעט ואין בו ברכה ועתה דעו יען מה והטעם למה היה כן בעבור ביתי שהוא חרב : ואתם רלים · כל אחד מהם הולך ואין איש שם על לב הכנן ביתי לבנותו : (י) על כן · טעם עליכם בעבור השמים כדרך והיו שמיך אשר על ראשך נחשת או עליכם לבדכם לא על יושבי הארץ : כלאו · מלחת הפל : (יא) ואקרא חורב · דרך לחות כדרך יען ביתי אשר הוא חרב וטעם ואקרא ואגזור על הארץ עד שיותה כנחושה : ועל ההרים · מגד הררי' כמו ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל כל יגיע כפים . כי לא יללית ויגעו לריק המשקים ממי באר לא יועילו : (יב) וישמע . בקול שהם חייבי' לבנות בית השם אפילו לא התנבא על כן : ועל דברי · ועוד על דברי : (יג) ויאמר· מלאך ה' . שליח : במלאכי' . בשליחו' ה' ומלאך מלה רביעי' או המ"ס נוסף ומגזרתו מלאכה : ויעל

רשי

משתכר אל לרור נקוב . כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקשר בגד נקוב : (ח) ואכבדה חסר ה"א כנגד חמשה דברים שהיו במקדש ראשון ולא היו במקדש שני ארון אורים ותומים ואש ושכינה ורוח הקודש כדאיתא במסכת יומא : (ט) פנה אל הרבה . עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט : ונפחתי בו · אבי' עליו מכת רקבון ותולעת : ונפחתי · לשון נופח באש פחם (ישעיה נד) : (י) עליכם כלאו שמים . על חוביכון : כלאו . מנעו : (יג) במלאכות ה' בשליחות

חגי א

ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם׃ ח עֲלוּ הָהָר וַהֲבֵאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבָּיִת וְאֶרְצֶה־בּוֹ וְאֶכָּבְדָ אָמַר יְהוָה׃ ט פָּנֹה אֶל־הַרְבֵּה וְהִנֵּה לִמְעָט וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת וְנָפַחְתִּי בוֹ יַעַן מֶה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר־הוּא חָרֵב וְאַתֶּם רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ י עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ׃ יא וָאֶקְרָא חֹרֶב עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הֶהָרִים וְעַל־הַדָּגָן וְעַל־הַתִּירוֹשׁ וְעַל־הַיִּצְהָר וְעַל אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאֲדָמָה וְעַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם׃ יב וַיִּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל ׀ בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְכֹל ׀ שְׁאֵרִית הָעָם בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְעַל־דִּבְרֵי חַגַּי הַנָּבִיא כַּאֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה׃ יג וַיֹּאמֶר חַגַּי מַלְאַךְ יְהוָה בְּמַלְאֲכוּת יְהוָה לָעָם לֵאמֹר אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה׃

(ח) ק' ואכבדה ה' · (ט) ו' קמץ · כ"ד · (י) ל' · י"ו וחסר · (יא) ד' · (יב) וכסיפרא וכענין ג' · (יג) ל'

תרגום

ז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁווּ לִבְּכוֹן עַל אוֹרְחָתְכוֹן׃ ח סַקוּ לְטוּרַיָא וְאַיְתוּ אָעִין וּבְנוּ בֵּיתָא וְאַתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי בֵּיהּ בִּיקָר אֲמַר יְיָ׃ ט מִתְפַּנַן אַתּוּן לְסַגִּי וַהֲוֵי לִזְעֵיר מַעֲלִין אַתּוּן לֵיהּ לְבֵיתָא וַאֲנָא שָׁלַח בֵּיהּ מְאֵרְתָא חֲלַף מָה אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת חֲלַף בֵּית מַקְדְּשִׁי דְהוּא חָרוּב וְאַתּוּן רְהָטִין גְּבַר לְבֵיתֵיהּ׃ י עַל כֵּן בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן פְּסַקוּ שְׁמַיָא מִלְאַחֲתָא מִטְרָא וְאַרְעָא פְּסַקַת מִלְמֶעְבַּד פֵּירִין׃ יא וּקְרֵית חוּרְבָא עַל אַרְעָא וְעַל טוּרַיָא וְעַל עֲבוּרָא וְעַל חַמְרָא וְעַל מִשְׁחָא וְעַל כָּל דִּי מַפְּקָא אַרְעָא וְעַל אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל לֵיאוּת יְדִין׃ יב וּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל וִיהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וְכָל שְׁאָרָא דְעַמָּא לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וּלְפִתְגָמֵי חַגַּי נְבִיָּא כְּמָא דְשַׁלְחֵיהּ יְיָ אֱלָהֲהוֹן וּדְחִילוּ עַמָּא מִן קֳדָם יְיָ׃ יג וַאֲמַר חַגַּי נְבִיָּא דַיְיָ בִּשְׁלִיחוּת מִן קֳדָם יְיָ לְעַמָּא לְמֵימַר מֵימְרִי בְּסַעְדְּכוֹן אֲמַר

תולדות אהרן

(ח) ואכבדה. יומא כא :

מסורה

מה כ"ד פתחין וסימ' נמסר בסדר כי תשא ; חרב י"ו בלישנא וחסר וסימ' נמסר בישעיה סימ' ס"א · ועל אשר ד' דסמיכי וסי' אנחנו פשטנו על נגב הכרתי · ואת הכבשה ישלם ארבעתים . וגם ביד יהוא בן חנני · ועל אשר תוציא האדמה : וכל שארית ג' וסי' העמסים מני כטן · וישבו בשער התוך · וישמע זרבבל בן שאלתיאל

רדק

העולם כי אדם זורע מעט וקול' הרבה ומביא אל הבית יותר ויותר ממה שזורע ועניניכם יבאו כהפך איך לא תתבונו כי זה לעונש הבית שהניחוהו חרב ועוד כי אפילו מה שתביאו לבית יש בו מארה שאם תאכלו לא תשבעו ואפילו תאכלו כדי שבעה כמנהג העולם : ואין לשכרה · כמו לשבעה כי השכרות סוף שבעת היין ויש שיעכור השק וישתכר עד שתשתבש דעתו : ואין לחום לו · ואין הלבוש כדי לחמם לו ואף על פי שהוא כדי לחמם כדרך העולם אבל המארה נמצאת בכל : והמשתכר משתכר . ומי שהוא משתכר במקח וממכר או שמשכיר עלמו או בהמתו יהיה למארה כמו אם ישימנו בלרור בגד שהוא נקוב מתחתיו כי כמו שיכנס כן ילא : (ז) כה אמר ה' · מבואר הוא : (ח) עלו ההר · ואכבד · כתיב ואכבדה קרי והענין אחד ורז"ל דרשו חסרון הה"א מן הכתוב כי חמשה דברים חסרו מבית שני ארון ואורים ותומים ואש העליונה ושכינה ורוח הקודש : (ט) פנה . אם תעלו ההר ותביאו עץ לבנות הבית תסור המארה מכם אבל עתה פנה אל הרבה והנה למעט פי' והנה הפנותיכם הוא למעט הפך מה שחשבתם שתפנו אל הרבה כמו הדבר שיש לו כנפיות השם וי"ת והנא אשלח ביה מארתא : ונפחתי בו · : (י) על כן עליכם · כי הארלות הגוים ירד הגשם והטל ועליכם בארלכם כלאו שמים הפי' מטל שאינו נעלר וכן אמר בקללות ונתתי את שמיכם ברזל והוא כמו עליכם שאמר הנה (יא) : ואקרא חרב · גזרתי יובש על הארץ שהיה יבשה שיהיה אויר יבש ולא יהיה לה לחות מחתת ממי התהום הפך מה שאמר ומתהום רובלת התת : ועל ההרים . כי יש הרים לומחים בהם עלים טובים נושאים פרי ועשבים טובים כמ"ש ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל הדגן · כי אלה השלשה הם עיקר חיי האדם ואחר כך כלל ואמר ועל אשר תוליא האדמה ואמר על האדם ועל הבהמה כי יבשות האויר תוליד חלאים רעים באדם ובבהמה : ועל כל יגיע כפים · כמו שפירוש החכם ר' אברהם אב"ע ז"ל כי לא יליליחו ויגעו לריק המשקים ממימי הבאר כי לא יועילו ר"ל כי האויר היבש שהיה בארלם ייבש כל מה שישקו : (יב) וישמע זרובבל בן שאלתיאל · בקול ה' אלהיכם · ואף על פי שלא התנבא חגי להם הדין היה עמהם לבנות הבית כיון שהיו רואים שלא היו מעשיהם באים להם על הנכונה אלא הפך העולם היה להם לפשפש במעשיהם וזהו בקול ה' אלהיכם כי האל לוה בתורה ולא תלכו עמי בקרי כי כבא עליכם הרעה יבדקו במעשיהם ולא יאמרו כי מקרה הוא ועוד שתעוררו בבנין הבית על דברי חגי הנביא שאלתו האל להם זהו שאמר ועל דברי חגי הנביא : (יג) ויאמר · מלאך ה' במלאכות ה' . שליח ה' וכן כל מלאך פירוש ברוב שליח וכן ויחלם מלאך ויוליאנו ממלרים אמר על

מצודת ציון

שכר וריוח : לרור . ענין קשור כמו לרור הכסף (משלי ז) : נקוב · מל' נקב וחור : (ח) וארלה · מלשון רלוי : (ט) ונפחתי · מלשון הפחה ונשיבת רוח הפה : יען · בעבור : (י) כלאו · ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות לו) : יבולה · פריה כמו ואין יבול בגפנים (חבקוק ג) : (יא) חורב · יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : התירוש · ענבי היין : היצהר · זיתי השמן : (יב) ועל דברי · ואל דברי : (יג) מלאך · שליח וכן אשר מלאך שלוח עליהם (יחזקאל כג) : ויער

מצודת דוד

פחות ממה שזרעתם כי לא למחה השדה : אכול · אתם אוכלים מאכל ואין בו לשבעה כי המארה נשתלחה במעיים : ואין לשכרה . אינו כדאי לשכר כי הלף טעם היין : לבוש · ר"ל הנה לבשתם לבוש ואינו כדאי להחם לו ועכ"פ שמדרך העולם היה ראוי לחמם : והמשתכר · ומי שהוא משתכר במקח וממכר וכדומה הנה אין בו ברכה וכאלו משימו בלרור בגד הנקוב מתחת וכמו שיכנס כן ילא : (ז) שימו לבבכם וגו' · ר"ל התבוננו על עסקיכם לתקנם : (ח) עלו ההר · ר"ל זאת עשו עלו אל ההר והביאו משם עלים ובנו הבית : וארלה בו · ר"ל עם כי יהיה קטן אהיה מרולה בו ואתכבד על ידו : (ט) פנה אל הרבה · ר"ל אם לא תשמעו לי הנה כאשר תפנו אל הרבה להביא הבית אשלח בו מארה והנה היה הפונה למפרע אל מעט וכאשר תביאו המעט הזה אל הבית אנפח בו ותהיה כלה בנשיבת רוח פי והוא ענין מליצה : יען מה · כאומר ואם תשאלו בעבור מה יהיה כן הנה מאמר ה' לבאות להשיב לכם שזהו בעבור ביתי אשר הוא חרב ואתם כל אחד מכם רץ לביתו לחשות בלל קורתו : (י) עליכם כלאו שמים מטל . עם כי אין הטל נעלר מאשר המקומות הנה עליכם מנעו השמים מלהוריד הטל : כלאה יבולה . מנעה לתת פריה : (יא) ואקרא . אביא בגזירה יובש על הארץ וכו' למען יחמם ויתקלקל יבול הארץ : ועל אשר תוליא האדמה · מיתר המינים : ועל האדם ועל הבהמה · כי החורב והיובש מוליד חליים באדם ובבהמה : ועל כל יגיע כפים . על כל העסקים שאתם יגעים בהם אשלח חורב ויובש ר"ל המארה תבוא בהם ולא תלליחו : (יב) ועל דברי חגי הנביא · ואל דברי חגי הנביא שנבא להם כאשר שלחו ה' : וייראו העם . מאזהרות ה' ויעודי פשעם : (יג) מלאך ה' · ר"ל שליח ה' : במלאכות ה' : בשליחות ה' : אני אתכם . כי עדיין פחדו לבנות הבית בלא רשות המלך ולכן אמר להם אני עמכם ואל תפחדו : ויער

רשי

בשליחות המקום: (יד) ויבאו ויעשו מלאכה. התחילו מסתתין באבנים ומנסרין עצים בששי בעשרים וארבעה לחודש ובשביעי בעשרים ואחד היה דבר ה' אל חגי: (ג) מי בכם הנשאר. שהיה מן הגולים ועודנו חי: אשר ראה וגו'. את הראשון אין זה חשוב בעיניו: הלא כמוהו כאין. יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה בעיניו אלא כאין. כמוהו כאין הוא ואין שוים הן כמו (הושע ד) והיה כעם ככהן אף כאן כמוהו כאין הוא ואין שניהם שוים: (ה) את הדבר אשר כרתי. מורתי אתם שומרים ורוחי שורה על נביאכם אל תיראו: (ו) עוד אחת מעט היא. משמלכה מלכות פרס זו המושלת עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להצר לכם מן מלכו' אנטיוכס ומעט יהא זמן ממשלתו: ואני מרעיש. בניסים הנעשים לבני חשמונאי: את השמים וגו'. ויבינו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב

אבן עזרא

(יד) ויער. היה ראוי שיאמר ויער כמו ויקח וישב רק נפתח מפני העי"ן: פחת. כמו הקריבהו נא לפחתך וכמוהו להיות פחם ובלשון פרס פחת נקרא התרשתא: (טו) ביום עשרים. דבק עם ויעשו מלאכה אע"פ שיש הפסק: (א) בשביעי. בחדש השביעי: (ב) אמר נא. לעולם חולקים כבוד למלכות על הכהונה ועל הנבואה כמו יהושע לפני כלב רק בדברי השם הדבר הפוך כלב קודם ואע"פ שהיה יהושע גדול מכלב בשנים הקדימו השם בדברו בו בעבור ויהס כלב ולא ויהס יהושע וכתוב אחרי שאול ואחרי שמואל המה יסד דוד ושמואל וככה זרובבל לפני יהושע שהוא מבני יהויכין: (ג) מי בכם. אתם הזקנים: (ד) ועתה. ועשו דבק עם תחלת הפסו' הבא אחריו והוא את הדבר והטעם דברי התורה לשמור ולעשות: (ה) ורוחי. נבואתו: (ו) כי עוד אחת. פליאה אעשה: מעט היא. בעיני לעשות' או למעט ימים תהיה: מעט

חגי א–ב

יד וַיָּעַר יְהוָה אֶת־רוּחַ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶת־רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־רוּחַ כֹּל שְׁאֵרִית הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: טו בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ:

ב א בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר: ב אֱמָר־נָא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶל־שְׁאֵרִית הָעָם לֵאמֹר: ג מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה הֲלוֹא כָמֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם: ד וְעַתָּה חֲזַק זְרֻבָּבֶל נְאֻם־יְהוָה וַחֲזַק יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַחֲזַק כָּל־עַם הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וַעֲשׂוּ כִּי־אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם אַל־תִּירָאוּ: ו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם

תרגום

יד וְאַתַּר יְיָ יָת רוּחַ זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וְיָת רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וְיָת רוּחַ כָּל שְׁאָרָא דְעַמָּא וַאֲתוֹ וַעֲבַדוּ עֲבִידְתָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָהָא: טו בְּיוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָה לְיַרְחָא בִּשְׁתִיתָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא: א בִּשְׁבִיעָאָה בְּעַסְרִין וְחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימָר: ב אֱמַר כְּעַן לִזְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וְלִיהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּא לְמֵימָר: ג מַן בְּכוֹן דְּיִשְׁתְּאַר דַּחֲזָא יָת בֵּיתָא הָדֵין בִּיקָרֵיהּ קַדְמָאָה וּמָה אַתּוּן חָזַן יָתֵיהּ כְּעַן הֲלָא כִּדְלֵיתוֹהִי כֵּן הוּא בְּעֵינֵיכוֹן: ד וּכְעַן תְּקִיף זְרֻבָּבֶל אֲמַר יְיָ וּתְקִיף יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וּתְקִיף כָּל עַמָּא דְאַרְעָא אֲמַר יְיָ וַעֲבִידוּ אֲרֵי מֵימְרִי בְּסַעְדְּכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: ה יָת פִּתְגָמָא דִי גְזָרִית עִמְּכוֹן בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרַיִם וּנְבִיַּי מַלְּפִין בֵּינֵיכוֹן לָא תִדְחֲלוּן: ו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד חֲדָא זְעֵירָא הִיא וַאֲנָא מְזִיעַ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא וְיָת יַמָּא

רדק

על מרע"ה: (יד) ויער. מפני הצרים החושבים להשבית המלאכה היו צריכים להערת רוח לחזק את לבם: (טו) ביום עשרים וארבעה. טעמו למעלה ואע"פ שהוא תחלת פרשה כי ביום הזה החלו המלאכה כמ"ש ויעשו מלאכה ולא שהחלו בבנין אלא שהכינו המלאכה כי לא החלו עד יום כ"ד לתשיעי: (א) בשביעי. בכלם אמר ביד חגי הנביא לפי שנבואתו היתה שליחות להם בידו לעשות מעשה מה שיצום: (ב) אמר נא. מבואר: (ג) מי בכם. הזקנים שנשארו מן הגלות: כמהו כאין בעיניכם. אם שבו אותו שיהיה זה כמוהו הלא זה כאין בעיניכם כנגד הבית הראשון: (ד) ועתה אל תרפינה ידיכם. בעבור זה כי עוד יהיה כבוד הבית הזה גדול: ועשו. טעמו דבק עם הפסוק האחר את הדבר הזה אם תעשו את הדבר אשר כרתי אני אהיה אתכם ותלכו הלוך וחזק: (ה) את הדבר. אם תעשו את הדבר אשר כרתי אתכם: ורוחי עומדת בתוככם. רוח הקדש אבל אחר שחטאו ולא עשו התורה והמצות נפסקה רוח הקדש ונפסקה הנבואה בימי זכריה ומלאכי ואמר אשר כרתי אתכם כלומר את אבותיכם והרי הוא כאלו כרתי אתכם כמ"ש בתורה לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו וי"ת ורוחי עומדת בתוככם ונביאי מלפין ביניכון: (ו) כי כה אמר ה' עוד אחת מעט היא. מרעיש דרך משל מרוב הכבוד והטובה שיעשו האל לישראל בזמן בית שני י"א שזה היה בימי חשמונאים וי"א על זמן הורדוס אמר זה וזה היה כמו שכתב בספר יוסף בן גוריון ופי' עוד אחת עוד טובה אחת אעשה לכם מלבד זאת שאני עושה לכם עתה מעט היא מעט וקל היא בעיני לעשותה וטובה מזאת תהיה כי עתה יש לכם צוררים בבנין הבית אבל באותו זמן יכבדו כל הגוים הבית הזה במנחות וכסף וזהב שיביאו שם גם כתוב בספר יוסף בן גוריון כי רעב גדול היה בימי הורדוס ומה שאמר את השמים ואת הארץ את

מסורה

ויהושע: ויער ג' וסי' זרובבל פול יהורם: ואת רוח ד' בקרי' וסי' ויער ה' את רוח זרובבל ב' בפסוק. ואת רוח הטמאה. ויער ה' את רוח פול. אמר נא חד מן י"א זוגין מתחלפין בטעמא קדמא רביע תגינא זקף וסימן הוא הסובב דחוילה הוא הסובב דכוש. וישחט ויקח משה את הדם. וישחט ויקח משה מרמון. ויהושע בן נון. ויהושע בן נון. ויהיו המתים ויהיו המתים. ויען בלעם ויאמר ויען בלעם. ואברתם מהרה דאוריתא ואבדתם מהרה דיהושע. אמר אל רחבעם. וחברו. ויאמר ישעיהו. וחברו. ויאמר אלי בן אדם. וחברו. ותבא בי רוח. וחברו. אמר נא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת.

תולדות אהרן ביום עשרים. ר"ה ג': עוד אחת. סנהדרין צז עקידה שער ט:

מצודת ציון

(יד) ויער. מל' התעוררות: רוח. רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (שם א): (ו) המרבה

מצודת דוד

(יד) ויער ה'. ה' העיר את רצון זרובבל וכו' ובאו ועשו מלאכה בדבר הצריך לבית ה': (טו) ביום וגומר. מוסב למקרא שלמעלה לומר שההתחלה היה ביום עשרים וארבעה לחדש כי אז התחילו להכין את המצטרך אל הבנין אבל בבנין התחילו בכ"ד לחדש התשיעי כמ"ש בסוף הספר: בששי. ר"ל בחדש הששי: ב (א) בשביעי. בחדש השביעי: (ג) מי בכם. מי הוא בכם הנשאר מאותם שגלו מירושלים: את הבית הזה. את בית המקדש הראשון לפי שהיה באותו מקום עצמו קראו הבית הזה: בכבודו הראשון. כפי מה שבנה אותו שלמה בעושר רב: ומה אתם. ומה שאתם רואים אותו עתה בבנין זה: הלא כמוהו כאין. ר"ל אם יעריכו זה מול זה הלא הבית הזה דומה הבנין אל ההעדר: (ד) ועתה חזק. ר"ל הואיל וכן הוא עכ"ז לא ירפו ידיכם מהבנין בעבור זה והתחזקו ועשו את הבית כי אני אהיה אתכם להשפיע לכם טובה ע"י הבית הזה עם שאין לו ערך עם הבית הראשון מ"מ תבוא לכם הברכה על ידו ותוחה אתם מבקשים: (ה) את הדבר. מוסב על מלת ועשו הנזכר במקרא שלפניו ר"ל עשו התורה והמצוה אשר כרתי עליה עמכם ברית בצאתכם ממצרים: ורוחי. רוח הנבואה עדיין עומדת עתה בתוככם ולכן אל תיראו כי תצליחו ותבוא הברכה על ידו: (ו) כי כה. אשר כה אמר ה' עוד אחת ר"ל מלבד הבית הנחרב עוד תבנה ותכון בית אחת וזהו הבית השני: מעט היא. אבל מעט מן הזמן תתקיים: ואני מרעיש. ר"ל אביא חורבן על הבית כאלו כוכבי שמים ממסלותם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבוא עליהם: ואת הים ואת החרבה. ר"ל הרבים גדודים יבואו עליהם ובדרך יש ובדרך יבשה והם יחריבוה: והרעשתי

חגי ב

וְאֶת־הֶחָרָבָה׃ ז וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ח לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ י בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ יא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁאַל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר׃ יב הֵן יִשָּׂא־אִישׁ בְּשַׂר־קֹדֶשׁ בִּכְנַף בִּגְדוֹ וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָל הֲיִקְדָּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא׃

ל' · ד' · ח' · ז"ן · ס"ג · ל' · ז"ן · י"א בטע' ר"ס · ג' בסיפרא · ל'

תרגום

וית יבשתא׃ ז ואזיע ית כל עממיא וייתון חמדת כל עממיא ואמלי ית ביתא הדין יקרא אמר יי צבאות׃ ח דילי כספא ודילי דהבא אמר יי צבאות׃ ט סגי יהא יקריה דביתא הדין בתראה מן קדמאה אמר יי צבאות ובאתרא הדין אתן שלמא אמר יי צבאות׃ י בעשרין וארבעא לתשיעאה בשנת תרתין לדריוש הוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד חגי נביא למימר׃ יא כדנן אמר יי צבאות שאיל כען ית כהניא אוריתא למימר׃ יב הא יטול גבר בסר קודשא בכנף לבושיה ויקריב בכסותיה לחמא ולתבשילא ולחמרא ולמשחא וכל דמתאכיל היתקדש ואתיבו

אבן עזרא

(ז) פעם להרעיש דרך משל או כמשמעו שישמע רעש ורעש וירגזו כל האדם שהם ביבשה גם בספינות הים ויבואו מנחו' לביתי · (ח) לי · בכל מקום שלי הוא ואני אעשה כ"ף לשום בלב הכל להביא הזהב אל ביתי : (ט) גדול . אמר יפת כי הבית הראשון עמד ארבע מאות שנה ועשר שנים והבית השני עמד ארבע מאות וכ' היה בימי הורודוס כאשר כתב בספר יוסף בן גוריון ורבי משה אמר כי זה היה על תנאי אילו היו צדיקים גמורים כאשר אמר זכריה והיה אם שמוע תשמעו : (י) בעשרים . אמר ר' ישועה כי זה תשיעי הוא להתחלת מלכות דריוש ולא ידענו מתי היה תחילת חדש מלכותו ולא דבר נכונה כי הנה כתוב בנבואת זכריה לחדש התשיעי בכסליו והנה החשבון מניסן וככה חודש זיו הוא חדש אייר כי החדש השני איננו דבוק עם למלוך שלמה רק למלוך דבק עם בשנה הרביעית כי אין מנהג ישראל למנות לחדשי' כי אם לשנים וככה הוא בשנה הרביעי' למלוך שלמה על ישראל בחודש זיו הוא החודש השני שהוא אייר : (יא) כה · הכהנים הם מורי התורה ובימי חגי היו מקריבי' העולות על המזבח תשע עשר' שנה טרם נבנה הבית ובספר דניאל נתבאר זה בפירוש ועתה שם היה בכלל הכהנים יהושע שהוא הכהן גדול ותורה יבקשו מפיהו ולא ישעה להשיב וראינו על דרך הפש' כי חגי לא אמר לכהנים שלא הורו תורת אמת רק אמר כן העם הזה : (יב) הן · בשר קדש · כמשמעו קודש ממש והפך יקדש יטמא ואם יקדש יטמא למה ישנה כי זה הכתוב אחר זה וכתוב ולא הטמאו והייתם קדושים והיא מתקדשת מטומאתה ומלת פן תקדש את המלאה קדש ממש כי יתער' הכל וישוב קדש אם לא יוציאו הקדש בזמנו כאשר באר זה מנח' ע' סרוק הספרדי באר היטב ומלת קדש' מתקדש' ומזמנת עצמה לכל חפץ ואין פי' המלה שמאה גם מלת קדש כמעשה המצרים בדברי הבתולות כי תולדת המצרים היא רפה מפני היאור המרבה לחה שלהם על כן אין בהם כח כשהם קרוב לארבעים או יותר לבעול הבתולה עד שיביאו נער וישכב עמה מעט עד

רשי

זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון : (ח) לי הכסף ולי הזהב · ובידי להביא לאשר חפצתי בו : (ט) גדול יהיה · רב ושמואל חד אמר בבנין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ארבע מאות ועשר ובית שני ארבע מאות ועשרים : (יא) שאל נא את הכהנים תורה · שמא שכחו בגלות הלכות קדש וטומאה וטהרה : (יב) בשר קודש · בשר טומאת נבלה או שרץ : ואל הנזיד. תבשיל : היקדש. היטמא : לא יטמא · נחלקו בה רב ושמואל חד אמר איפתכים כהני דטעא מנייהו רביעי בקדש ואמרו לו טהור וחד אמר לא איפתכים כהני חמישי בקודש בטא מינייהו : ונגע בכנפו . לא נגע בשרץ עצמו אלא בבגד שהוא ראשון : אם

וחכרו אמר אל זרבבל פחת : ולי ח' וסימ' נמסר בספר שופטים סי' י"ד : הן ישא חד מן י"א מקומות בטעם לגרמיה משרת לגריש אבל לא תמנע האזלא מבוא ביניהם וסימן את מחלת בת ישמעאל . ואי כבוד בן פנחס בן עלי · ויען יונרב בן שמעה אחי דוד · בכל אויביו במואב ובבני עמון ובארום. את תרתן ואת רב שקה מלכיש ירושלם . וגם כל היהודים אש־ במואב · באים מדיך שער העליון. מעי מעי אחילה כן כתיב · ויקח עבר מלך את האנשים . הן ישא איש בשר קדש : ורעש בירושלם חשבונות דר"ה: למן היום ז' בקרי' וסימ' למן היום הוסדה ועד עתה . למן היום אשר ברא אלהים ארם · למן היום אש־ יצאת מארץ מצרי'.

תולדות אהרן לי הכסף . קידושין סב סנהדרין קג

עכו"ם ב אבות יג נדס"ע : כבוד הבית. כ"ב ג עקידה שער ע (מגלה עב) : הן ישא . פסחים עז (סוטה כ) :

רדק

את הים ואת החרבה הוא דרך הפלגה כי השמים לא ירעשו : (ז) והרעשתי . אמן בלבם שיחרד ממקומם לבא לראות כבוד זה ולהביא בידם כסף וזהב : ובאו חמדת כל הגוים · פי' כל הגוים בארצי: ממקומם יבאו בחמדת כל הגוים כלומר יביאו בידם כל דברי חמודות שימצאו בארצם מכלי כסף וזהב ובגדים ואבנות יקרות וחמדת חסר ב' בשמוש כמו ומראה ולא נחידות בנמצא בית ה' והדומים לו : (ח) לי הכסף . ביד מי שהוא שלי הוא וברשותי הוא לנטלו מזה ולתתו לזה ואני אתן בלב הגוים להביא אל הבית הזה כסף וזהב לרוב : (ט) גדול יהיה · נחלקו רבותינו זכרונם לברכה בזה יש אומרים בשנים ויש אומרים בבנין וזה וזה היה כי בית ראשון עמד ת"י שנה ובית שני ת"ך שנה וכן היה גדול בבנין כמ"ש בדברי רז"ל ובספר יוסף בן גוריון כי הבנין שבנה הורדוס בב"ה לא נראה מעולם בנין טוב ונאה כמוהו : אתן שלום . כי אע"פ שהיו מלחמות רבות בזמן בית שני זמן רב היה שלום בארץ : (י) בעשרים · הם התחלו להכין בנין הבית בחדש הששי שהוא אלול ובחדש התשיעי שהוא כסלין בכ"ד בו התחלו לבנות ובו ביום היה דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר לכהנים ולשאול אותם על הלכות טומאה וטהרה ואע"פ שכבר הקריבו קרבנות טרם זה כמה שנים כי מיום שעלו הראשונים העולם מהגולה כשהגיעו בעריהם בנו המזבח והקריבו עליו והיכל ה' לא יסד וי"ט שנה נבנה המזבח קודם בנין הבית ולמה לא שאלה כל השנים האלה מעת שהחלו להקריב קרבנות לפי שלא היה דבר הקרבנות קבוע עד היום שהחלו בבנין הבית : (יא) כה אמר ה' · שיאמר לכהנים כי בשם ה' לנבואות הוא שואל לכם שאמר לו שאל נא את הכהנים תורה כלומר תורת טומאה וטהרה : (יב) הן ישא · שאלם תורת הטומאה אולי שכחום בגלות ושאלה אם ישא איש בשר קדש בכנף בגדו שנגע בשרץ ונשא בשר קדש בכנף בגדו והנה הכנף הראשון לטומאה ובשר קדש שני : ונגע בכנפו אל הלחם · פי' כמה שבכנפו והוא הבשר נגע בו אל הלחם או אל הנזיד או אל היין או אל השמן ונגע אל כל מאכל מאלו : היקדש . פי' היטמא המאכל הזה שהוא רביעי לטומאה כי השרץ הוא אב הטומאה והבגד ראשון ובשר קדש שני והלחם והנזיד והמשקים הללו שנגעו בבשר הם שלישי והמאכל שנגע באלו רביעי ועל זה שאלם על המאכל שהוא רביעי אם יטמא ויענו הכהנים ויאמרו לא והראיה כי על המאכל לבדו שאלם שאמר היקדש ולא אמר היקדשו ויש מרז"ל שאמרו כי טעו הכהנים בזו התשובה כי הרביעי טמא הוא בקדש אבל בשאלה האחרת ששאלם אם יגע טמא נפש בכל אלה השיבו כראוי פי' אם תהיה הכנף טמאה טומאת נפש שנמצא שהכנף אב הטומאה והבשר ולד הטומאה והלחם והנזיד והמשקים שני והמאכל שלישי ויענו הכהנים ויאמרו יטמא וג' בקדש היו יודעים שהוא טמא אבל ד' בקדש לא היו יודעים שהוא טמא ובזה טעו לפיכך השיבה הנביא ואשר יקריבו שם טמא הוא ויש מרז"ל שאמר כי לא טעו בתחת מהם יש מהם מי שאמר כי חמישי בקדש שאל בראשונה תהם וכראוי השיבוהו שאינו טמא ויש מהם מי שאמר כי קודש שגזרו רביעי בקדש שאלה וכראוי השיבוהו ומה שאמר ואשר יקריבו שם טמא הוא פי' אע"פ שהם יודעים הלכות טומאה וטהרה כל אשר יקריבו לפני כאלו הוא טמא הואיל והם מתעצלים בבנין הבית וענין הפרשה מוכיח זה הטעם שלא טעו שלא הוכיחם אלא על ענין הבית

מצודת ציון

היבשה וכן אל החרבה (יהושע ד) : (ז) כבוד . על העושר יאמר : (יב) ישא . מלשון משא וסבל : קדש · ר"ל מובדל מפני הטומאה כי לשון קדש יאמר על דבר המובדל בין לספרה בין לטומאה בין לאיסור כמ"ש פן תקדש המלאה (דברים כב) : בכנף בגדו . בשולי בגדו : הנזיד · התבשיל

מצודת דוד

(ז) והרעשתי · אבל אחר זה בזמן הגאולה ארעיש את העכו"ם לבוא על ירושלים למלחמה ועל חיל גוג יאמר : ובאו חמדת וגומר · יביאו עמהם חמדת עשרם : ומלאתי · אז אמלא את הבי' הזה כי יביאו כבוד העושר אל בית ה' אשר תעמוד באותו מקום עצמו שזה עומד ולכן קראו הבית הזה וכמ"ש למעלה אשר ראה הבית הזה בכבודו הראשון : (ח) לי הכסף · ובידי א"כ להביאם הנה : (ט) הבית הזה האחרון · ר"ל הבית העתיד שתעמוד במקום הזה : מן הראשון · מן הבית שבנה שלמה : ובמקום הזה · בירושלים אתן אז שלום ולא ישמע בגבולה חמס ושוד : (י) לתשיעי. לחדש התשיעי : (יא) שאל נא · שאל עתה את הכהנים דיני התורה אם לא שכחו בגלותם : לאמר . מוסב למקרא שלאחריו לאמר הן ישא איש וגומר ר"ל אמור להם בשאלה הן ישא איש וגומר : (יב) הן ישא · הנה אם ישא איש בכנף בגדו בשר מובדל מפני הטומאה כשרץ ונבלה : ונגע בכנפו · עם כנפי שהוא ראשון לטומאה נגע אל הלחם ונעשה א"כ שני : ואל הנזיד · ר"ל הלחם נגע בנזיד ונעשה א"כ שלישי : ואל היין · ר"ל הנזיד נגע ביין ונעשה א"כ רביעי : ועל השמן . ר"ל או הנזיד נגע בשמן אבל יין הוא משקה ואינו מטמא אחרים מן התורה אף אם היה ראשון לטומאה : ואל כל מאכל · ר"ל או הנזיד נגע במאכל אחר : היקדש . בשאלה אמר להם אם הרביעי נעשה מובדל וטמא : ויאמרו לא · ובאמת טעו

רש״י

(יג) אם יגע טמא נפש את עצמו : יטמא שהמת אבי אבות הטומאה וחמישי לטומאת שרץ רביעי הוא לטומאת מת : (יד) כן העם הזה . כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בכמה הלכות : ואשר יקריבו שם • אם לא יתנו לבם ללמוד : (טו) ומעלה . שנים שעברו : מטרם שום אבן אל אבן . מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על יסוד שיסדתם בימי כורש ובשל עתה שימו לבבכם לעסוק בבנין ובלימוד צרכי כהונה : (טז) מהיותם בא אל ערמת עשרים • היות לכם מארה משולחת במעשיכם כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ׳ סאין ולא היה מוצא אלא עשרה : בא אל היקב . הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו : לחשוף חמשים פורה . לשאוב מתנו חמשים מדות שמודדין בהם יין בגיגות ושמם פורה : לחשוף • למלאות כמו לחשוף מים מגבא (ישעיה ל) וכן חשפי שובל (שם מז) : והיתה עשרים . לא שנשתלחה ביין מארה יותר מן הדגן אלא שאדם טועה באומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו ובמשנת אבות דרבי נתן שנינו טעם למה לא אמר ביין מדה מועטת כמו שאמר בדגן כגון לחשוף עשרים וחמש פורה והיה עשרה למדך שהיין מדה יפה׳ לעולם וכשהיין לוקה סימן רע לעולם ולפי שהיין צריך להיות הרבה מנה בו מניין יותר : (יח) אשר יוסד היכל • שהתחילו עתה בשנייה להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש :

העוד

יג וַיֹּאמֶר חַגַּי אִם־יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ בְּכָל־אֵלֶּה הֲיִטְמָא וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא׃ יד וַיַּעַן חַגַּי וַיֹּאמֶר כֵּן הָעָם־הַזֶּה וְכֵן־הַגּוֹי הַזֶּה לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא׃ טו וְעַתָּה שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־אֶבֶן בְּהֵיכַל יְהוָה׃ טז מִהְיוֹתָם בָּא אֶל־עֲרֵמַת עֶשְׂרִים וְהָיְתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשֹׂף חֲמִשִּׁים פּוּרָה וְהָיְתָה עֶשְׂרִים׃ יז הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּבַבָּרָד אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאֵין־אֶתְכֶם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃ יח שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יֻסַּד הֵיכַל־יְהוָה

כַּהֲנַיָּא וַאֲמַרוּ לָא : יג וַאֲמַר חַגַּי אִם יִקְרֵיב טְמֵא נַפְשָׁא בְּכָל אִלֵּין הֲיִסְתָּאַב וַאֲתִיבוּ כַהֲנַיָּא וַאֲמַרוּ יִסְתָּאַב : יד וַאֲתִיב חַגַּי וַאֲמַר כֵּן עַמָּא הָדֵין וְכֵן כְּנִשְׁתָּא הָדָא קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְכֵן כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן וּדְיִקָרְבוּן תַּמָּן מְסָאַב הוּא : טו וּכְעַן שַׁווֹ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא עַד לָא יִתְּשֵׂם נִדְבָּךְ עַל נִדְבָּךְ בְּהֵיכְלָא דַיְיָ : טז מִדַּהֲוֵיתוּן עָלִין לַעֲרֵימַת עַסְרִין וְהַוְיָא עַסְרָא עָלִין אַתּוּן לְמַעֲצַרְתָּא דְבַהּ חַמְשִׁין גַּרְבִּין דַּחֲמַר וְהַוְיָא עַסְרִין : יז מְחֵיתִי יָתְכוֹן בְּשִׁדְפוֹנָא וּבְיֵרָקוֹנָא וּבְבַרְדָּא יַת כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלֵיתֵיכוֹן תָּיְבִין לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ : יח שַׁווֹ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא מִיּוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְתִשְׁעָאָה לְמִן יוֹמָא דִּשְׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא הֵיכְלָא דַיְיָ שַׁווֹ

ד׳ . כ׳ · ג׳ · ל׳ וחד · ג׳ · ד׳ וחסר

לבת ארוגי המלך ׳ למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ ׳ אשר מנו אתה ׳ אשר יסד היכל ה׳ • וחד ולמן היום אשר צויתי שפטים :

אבן עזרא

עד שיהיה הספח פחות והוא נקרא קדש דרך זנות אומנותו בכך ועל כן נוה הכתוב כמעשה ארץ מצרים וגו׳ והנה השאלה על בשר קדש שכתוב וכל אשר יגע בבשרה יקדש אם נגע הכלי הוא הכנף שיש הבשר הוא הקדש אל הלחם או לאחד הנזכרי׳ היקדש אז ענו הכהני׳ ואמרו לא ונכונה דברו אחרי שלא נגע בכל אלה לבד הכנף ולא בשר הקדש תמש נגע בהם והוא הדין כי לא נגעו בבשר קדש : (יג) ויאמר . טעם בכל אלה באחד מאלה כמו כן אחוזות ורבים כמוהו ויקבר בערי גלעד : (יד) ויען • הטעם ישראל המביאים קרבן חטאת על שגגתם מזידים אשמים בדברים קשים שהם חמורים ולא היו נזכרים מהם ויביאו קרבן על דבר שגגה והם עושים שלא כהוגן בדעתם בזדון גם הכהנים דבר הטהרה והטומאה על כן אמר חגי כן העם הזה הם הכהנים וכן הגוי הזה הם ישר׳ זה וכן כל מעשה ידיהם : ואשר יקריבו . במזב׳ לפני וזהו שם טמא הוא והנה התברר כי אין כח בקודש לקדש מה שלא היה קדש על ידי מגע אמצעי ככח טמא נפש לטמא וזה היה דרך משל דרך נתן אל דוד שתפשו בדבריו ואמר לו אתה האיש ויען גם נכון הוא להיות המשל בעבור שהם בונים בתים לשבתם ובית השם חרב על כן אחריו : (טו) ועתה שימו נא לבבכם • וטעם ומעלה היום הבא אחר זה כמו מבן כ׳ שנה ומעלה וחסר מלת כי : מטרם שום אבן • ופרש ישרת בעבור אחר וכן הוא מטרם היותם האבנים יסוד ההיכל כל בא אל ערמת דגן ויחשבו המחשבים שיהיו בה כ׳ מדה והנה אליה כי המארה היתה בה • מלא לחשוף מים מגבא כמו לדלות והנה המאר׳ שימלאו בה פחות מהחצי שיחשבו : (יז) הכיתי • כבר הזכרתי בספר עמוס כי מכת השדפון בקמה כמו שדופות קדים וירקון שמוריק והעד כי כן הוא שהזכיר הברד וטעם את כל מעשה ידיכם כי מאירת ה׳ כללה הכל הפך וברכך ה׳ אלהיך בכל מעשה ידיך אשר תעשה : ואין אתכם אלי • הטעם לא שבתם אלי והנה התברר כי ה׳ יסרם אולי ישובו מדרכם הרעה ולא שבו על כן נתן להם המשל הנזכר : (יח) שימו הנה הזכיר למעל׳ יעשו מלאכה בששי וזה הי׳ להבי׳ האבנים ולהיותם מגוררות ומתוקנות ובתשיעי החל לשום אבן אל אבן ליסד הבית ולמ״ד למן היום נוסף כמ״ד השלישי לאבשלום :

הסוד

רד״ק

הבית בכל הפרשה : היקדש • פירוש היטמא כלומר שאסור מפני טומאתו הקדש שהוא אסור ות״י היתאסר במקלת ונחאות היסתאב : הנזיד • התבשיל כמו ויזד יעקב נזיד : (יג) ויאמר חגי • מבואר הוא : (יד) ויען חגי ויאמר • כן העם הזה וכן הגוי הזה הענין כפול בש״ש או פי׳ כן העם הזה על הכהנים וכן הגוי הזה על ישראל אמר כלם אשמים על הבנין הבית כי הכהנים היה להם להזכיר העם לבנות וכמו שאמרתם שיטמא כן כל מעשה ידיהם טמא לפני וכן מה שיקריבו הכהנים טמא הוא לפני כי הם מקריבים במזבח בלא בית ואינם חוששים לכבודי : (טו) ועתה • ומעלה מן היום שהתחילו בבנין ומעלה ושימו לבבכם מטרם שום אבן אל אבן כלומר שימו לבבכם במעשיכם מה שהיה טרם הבנין ומה יהיה אחר הבנין : אבן אל אבן • כמו על אבן כמו אל ההרים לא אכל הדומים לו כי כבר עשו יסוד והבנין בשבנו המזבח אלא שהצרים השביתום מלבנות כמו שכתוב בספר עזרא ותרגם יונתן עד לא יתשה נדבך על נדבך : (טז) מהיותם • טרם היותם בענין זה יכלו להכיר כי מאתי היה הדבר כי מי שיבא אל ערמת עשרים כלומר אל ערימה של חטים שהיה ראוי לצאת ממנה עשרים עשה והיתה עשרה מפני המארה שמשתלחת בה : לחשוף חמשים פורה • לחשוף כמו לחשוף מים מגבא ענינו לקחת או לשאוב פורה כמו פורה דרכתי לבדי והיא דריכת הענבים ביקב וחמשים רוצה לומר חמשים בתים בפורה וי״ת חמשין גרבין דחמר ומה שאמר עשרה ועשרים אינו דוקא כי פעמים לא ימצא אלא מחצית או פחות מעט או יותר מעט מכל מקום המארה נכרת בהם : (יז) הכתי אתכם . את כל מעשה ידיכם כמו בכל מעשה ידיכם וכן ואתנו אל תמרודו כמו וכנו : ואין אתכם אלי • ואין עמכם כלומר עם כל זה אינכם אלי וכן יביא אתו וירעו הרועים אותם עצמם או פירוש ואין אני רואה אתכם שבים אלי : (יח) שימו • אשר יסד היכל ה׳

אשר

מצודת דוד

(יג) ויאמר חגי . הוסיף לנסותם אם יודעים הם עכ״פ שהשלישי טמא ואמר אם טמא נפש יגע בכל אלה ר״ל אם סדר הנגיעות האלה יהיה ע״י טומאת מת שהוא אבי אבות הטומאה ונעשה הכנף אב הטומאה והלחם ראשון והנזיד שני והיין וכו׳ שלישי : ויאמרו יטמא . ידעו מזה שיש טומאה בשלישי : (יד) כן העם הזה . על הכהנים אמר כמתרעם הנה כן העם הזה נמי שאתם רואים שאינם יודעים את התורה : וכן הגוי הזה . כפל הדבר במ״ש : לפני • ר״ל בדברי התורה הנתונה מאתי : וכן כל מעשה ידיהם • כמו שטעו בזה כן טועים הם בכל מעשה ידיהם : ואשר יקריבו שם • ומעתה אשר יקריבו שם במזבח נחשב לטמא אם לא יתנו לב ללמוד ולדעת : (טו) ועתה • ר״ל אם כי עדיין אין קרבנם לרצון הואיל ואינם יודעים משפטי טומאה וטהרה ומ״מ בנין הבית הוא הכנה לבד להקריב בה כשילמדו כי אז תהיה לרצון : שימו נא . ר״ל עכ״ז הבינו ההפרש שבין אחר התחלת הבנין ובין קודם ההתחלה ושימו נא וגומר : מן היום הזה ומעלה . ר״ל מלפניה : מטרם שום • עד לא הושם אבן הבנין על אבן יסוד ההיכל לבנות הכותל כי היסוד בנוי בימי כורש כמ״ש בעזרא : (טז) מהיותם • ר״ל הבינו מה שהייתם בא כ״א אל ערמה אחת בחשבו שימצא בה עשרים מדות ולא מצא בה כ״א עשרה כי נשתלחה בה המארה : לחשוף . ר״ל בחשבו שימצא לשאוב חמשים מדות מן היין היורד מן הפורה ולא מצא כ״א עשרים : (יז) הכיתי אתכם וגומר • וחוזר ומפרש את כל מעשה ידיכם התבואות שזרעתם אותם הכיתי בשדפון ובירקון : ואין אתכם אלי • ר״ל ואין אני רואה אתכם שבים אלי : (יח) ומעלה • ר״ל ולהלאה : למן היום . ר״ל שהוא מן היום אשר בנו היסוד של ההיכל

מצודת ציון

התבשיל כמו ונזיד עדשים (בראשית כה) : (טז) ערמת • כן יקרא כרי תבואה כמו בקצה הערמה (רות ג) : היקב • הוא הבור שהיין יורד שם מן הגת : לחשוף . ענין שאיבה כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל׳) : פורה . כן יקרא הגת וכן פורה דרכתי לבדי (שם סג) : (יז) בשדפון • ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : ובירקון • היא הכספת פני התבואה ונהפך לירקון :

במגורה

אבן עזרא

(יט) העוד. הה"א לתימ' ובעבור אות הגרון נפתח כמשפט וזה כמו העוד אביכם חי והנה היה הזרע זרוע בארץ והטעם אין לכם אחר במגורה מקומות שישימו שם הדגן בבתים כמו נהרסו ממגורות כי בעבו' שהכה בברד לא היה להם רק מעט והנה הטעם אם אכה אתכם זאת השנה תמותו והנה התלותם ליסד הבית אז אחל הברכה בכל : מן היום • אשר יסד ההיכל אברך וזהו מן היום הזה ומעל' האמור למעלה והזכיר מפרי העץ הנזכרים הגפן והתאנה והרמון והזית וטעם לא נשא לין ולא עלה ואף כי פרי עד עתה לא נשא : (כ) ויהי . שנית • כי ביום אחד התנבא פעמים : (כא) אמור • מרעיש • דרך משל כאשר אומרים בימים האלה בארץ ישמעאל בבוא שמועות רעות ממלחמות נהפך העולם : (כב) והפכתי . כי מלחמות רבות היו עתידות בימי הנביא בהנבאו להיותה וידענו כי כן היה רק לא מצאנו ספרים הקדמונים לדעת המלחמות שהיו בימי דריוש זה הפרסי ובימי ארתחשסתא המולך אחריו ובימיהם זרובבל הנשיא ליהודה כי הוא שסבלו בראיות גמורות מן המקרא : (כג) ביום אקחך • כדרך ישלח ממרום יקחני ושמתיך • שמור כאילו היית חותם על יד ימיני וזה דרך משל :

מעלות הנבואה רבי' ואין דרך לספרם כי כח הנשמות השגונות המקבלות כח רוח הקדש להנביא אינגו על דרך אחד ובהיות הכבוד עם ישראל בפרס שגלו אין צורך לפרש הנבואה כמו הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו והיה הדבר מתבאר מעצמו ואחר הגלות הן מראות וצריכות פי' כמראות דניאל כי לולי שהמלאך היה מפרש לא היה ישראל יודעם ואף כי אחרים וככה מראות זכריה ואשר פירש המלאך הדובר בי כי במראות הלילה הם ידועות אשר לא פירש בו סתומות ונעלמות מעיני המשכילים ואלו היינו מוצאים ספר קדמון שהיה מספר מה שהתחדש בימים ההם ממלחמות היינו ממששים כעורים קיר לומר אולי בעבור זה היתה הנבואה ואחם אין לנו על מה נשען ולאיתי ספרי חכמים שהיו בצרפת שפירשו במראות שראה זכריה אחורנית על דבר שכבר עבר בימי זה הנביא כמו האיפה כי בעבורה גלה יהודה אל בבל ושני המקלות פירשו שהם ישראל ויהודה והכתוב אמר רעה את צאן ההריגה והנה הנבואה לעתיד היתה בימי הנביא : ועתה אחל לפרש :

(א) **בחדש** • לאמר . לישראל והנכון לאמר לנביא : (ב) קצף . כי הנביא כנגד כל ישראל וידבר השם אליו כאילו מדבר לכל ישראל

מקרא

שימו לבבכם : יט העוד הזרע במגורה ועד־הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן־היום הזה אברך : כ ויהי דבר־יהוה שנית אל־חגי בעשרים וארבעה לחדש לאמר : כא אמר אל־זרבבל פחת־יהודה לאמר אני מרעיש את־השמים ואת־הארץ : כב והפכתי כסא ממלכות והשמדתי חזק ממלכות הגוים והפכתי מרכבה ורכביה וירדו סוסים ורכביהם איש בחרב אחיו : כג ביום ההוא נאם־יהוה צבאות אקחך זרבבל בן־שאלתיאל עבדי נאם־יהוה ושמתיך כחותם כי־בך בחרתי נאם יהוה צבאות :

א

א בחדש השמיני בשנת שתים לדריוש היה דבר־יהוה אל־זכריה בן־ברכיה בן־עדו הנביא לאמר : ב קצף יהוה על־אבותיכם

תרגום

לבכון : יט העוד כען עבורא באידרא ועד כען גופניא ותיניא ורימוניא ואילני זיתא לא טענו יומא הדין אברך : כ והוה פתגם נבואה מן קדם יי תנינות עם חגי בעשרין וארבעה לירחא למימר : כא אמר לזרבבל רבא דבית יהודה למימר אנא מזיע ית שמיא וית ארעא : כב ואהפוך כורסי מלכותא ואתבר תוקף מלכות עממיא ואהפוך רתיכין ורכביהון ויתקטלון סוסון ורכביהון גבר בחרבא דאחוהי : כג בעדנא ההיא אמר יי צבאות אקרבינך זרבבל בר שאלתיאל עבדי אמר יי ואשרינך כגלוף דעזקא על יד ארי בך אתרעיתי אמר יי צבאות : א בירחא תמינאה בשנת תרתין לדריוש הוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בר ברכיה בר עדו נביא למימר : ב הוה

רשי

(יט) העוד הזרע במגורה . עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה תזרעו בזמן ברכה כי בבנין הבית יבא ברכה במעשה ידיכם : (כב) והשמדתי חוזק ממלכות הגוים • מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על העולם יפלו ביד מלכות אחרת לסוף ל"ד שנה לבנין הבית כמו שאנו שונין במסכת עכו"ם : (כג) ושמתיך כחותם • כלפי שנגזר על יכניה אביו חי אני אם יהיה כניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתקך (ירמיה כב) ואומר שם כתבו את האיש הזה ערירי למדנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והושם כחותם :

(א) **נבואת** זכריה סתומה היא מאוד כי יש בה מראות דומות לחלום הניתן לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומות לו ואחר פתרונות של יונתן : בחדש השמיני • קודם שהתחילו לחזור ולבנות במלאכה שהרי בעשרים וארבע לחדש התחילו בה : (ב) על אבותיכ' • שבדור חורבן הבית

את השמי' ואת הארץ י"ג וסי' בראשית ברא אלהים . זכור את יום השבת. ביני ובין בני ישראל . העדותי בכם היום • וחברו דחיים • הקהילו אלי את כל · ויתפלל חזקיהו . וחברו דישעיה . אם יסתר במסתרים . אתה ה' אלהים הנה . אני מרעיש את השמים . וחברו • ויאמר יהורם ברוך : כחותם ג' וסימ' אקחך זרבבל • שמני כחותם ב' בפסוק : בחדש ז' ר"פ וסימ' השלישי. הראשון דויקרא • והשני דפסח קטן · הרביעי דמלכים • וחבירו דירמיה • השלישי החלו ערמות • הראשון הוא חדש ניסן : אבותיכם ג' מלאים בסיפרא וסי' כענבים במדבר · קצף ה' על

רדק

אשר בנו על יסודו כי היסוד כבר נבנה מזמן בנין המזבח : (יט) העוד הזרע במגורה · ראו אם עוד זרע במגורה כי ברוב הוצאתם לזריעה ומעט הוא הנשאר לכם במגורה לאכול ומן היום הזה אברך מה שבמגורה ומה שזרעתם כיון שהתחלתם לבנותו : ועד הגפן . וכן עדיין הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא כי עדיין לא הגיע זמנה לשאת עלין או פרי כי בכסליו היה זה שהוא כחדש התשיעי ומן היום הזה אברך אותם וישאו פרי לרוב ולטוב וזכר אלה העצים שהם רבים בא"י כמ"ש ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ומן התימה מה שאמר על עץ הזית לא נשא כי עץ הזית זמנו במרחשון ובכסליו לשאת פריו ואולי מפני המאחר שהיתה בהם מתחלה היה מתאחר לשאת פריו : (כ) ויהי דבר ה' שנית • שנית בו ביום שהוא כ"ד לחדש התשיעי ושתי פעמים דבר עמו באותו היום : (כא) אמר • אני מרעיש • דרך משל על מלחמות שהיו בזמן מלכות פרס ואמר שיאמר זה אל זרובבל לבשרו כי בעבור המלחמות ההם לא תשפל מעלתו אבל תגדל מאד וזהו שאמר ואקחך ושמתיך כחותם והמלחמות האלה היו בימי דריוש זה או בימי ארתחשסתא המולך אחריו או נאמרה נבואה זו על בטול מלכות פרס והתחדש מלכות יון ז"ש והפכתי כסא ממלכות וזה היה לשלשים וארבע שנה לבנין הבית כי אז שלמה מלכות פרס וקמה מלכות יון וכן מצאנו בדברי רז"ל שאמרו תניא ר' יוסי אומר מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה מלכות יון בפני הבית ק"פ שנה מלכות בית חשמונאי ק"ג שנה מלכות בית הורדוס ק"ג שנה הרי ת"ך שנים שעמד בית שני : (כב) והפכתי . מבואר הוא : (כג) ביום ההוא • אקחך להעלותך במעלה יותר ממה שהיית עד היום ההוא ות"י אקרבינך : ושמתיך כחותם • טבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן אמר שימני כחותם והטבעת ההיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה ר"ל שתהיה השגחתי אל תמידה עליו ואמרו רז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דין שנאמר כתבו האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דין לטובה ונולד לו בן בבית האסורים ואמר חי אני נאם ה' אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני וגו' וכיון שעשה תשובה נהפך לו לטובה ואמר לזרובבל בן בנו ושמתיך כחותם הפך מה שאמר לו אם יהיה כניהו חותם וגו' :

(א) **בחדש** השמיני בשנת שתים לדריוש היה דבר ה' אל זכריה בן ברכיה בן עדוא הנביא לאמר • הנביא שב אל זכריה ואמר כי גם עדוא היה נביא ואמרו כי הוא עדוא החוזה גם מצאנו במדרש עדוא הנביא : לאמר • לישראל כמ"ש אחר כן ואמרת אליהם אמור להם שיזכרו הקצף שקצף ה' על האבות והם דור שחרב בו הבית ויזכרו כי בעבור מעשיהם קצף ה' עליהם נסיך

מצודת ציון

(יט) במגורה • כן יקרא אוצר התבואה וכן נהרסו ממגורות (יואל א) : ועד • ענינו כמו אפי' וכן ועד כפר הפרזי (ש"א ו) : נשא . ענין גדול וצמיחה : (כב) והשמדתי • ענין כליון : (כג) כחותם • טבעת העשוי לחתום בו אגרות :

ומם

מצודת דוד

מהם והלאה שימו לבבכם מה נעשה בימים האלה : (יט) העוד הזרע במגורה . וכי יש עוד מה מן הזרע במגורה הלא הכל הוצאתם לזריעה כי מעט היו : ועד הגפן וגו' . ואפי' הגפן וגו' לא נשא פרי : מן היום • אבל מיום התחלת הבנין אשלח ברכה : (כ) שנית • באותו יום עצמו בכ"ד לחדש הט' : (כא) אני מרעיש . ר"ל הבית הזה לא תקים לעד כי אני מרעיש את השמים כאלו כוכבי שמים ממסלותם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבא עליהם : (כב) והפכתי • ר"ל אבל כסוף אקח מהם נקם ואהפוך כסא של הבבליים ואשמיד חוזק ממלכתו : וירדו • בעמקי השאול : איש בחרב אחיו . מהומת ה' תבוא בהם ויהיו נהרגים האיש בחרב אחיו כמ"ש קראתי וגומר חרב איש באחיו (יחזקאל לח) : (כג) אקחך זרובבל • ר"ל אקח איש מזרעך ועל המשיח יאמר : ושמתיך כחותם • כמו שאין חותם הטבעת זז מיד האדם כן לא תסור אהבתי ממנו : כי בך בחרתי • בזרע היוצא ממך בחרתי להיות הוא מלך המשיח :

א (ב) **קצף** ה' • ר"ל חרבן הבית שהיה בימי אבותיכם לא במקרה

רשי

הבית (ה) אבותיכם איה הם. רעו שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובשבי: והנביאי' הלעולם יחיו: וא"ת אף הנביאים אה הם הרי אנו אני משיב לכם וכי הנביאים היה להם לעולם לחיות אך סופן מוכיח כי אמת היה דבריהם שכל דברי וחוקי גזירות פורעניותי אשר צויתי את עבדי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם: (ח) ראיתי הלילה וגו'. רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו: והנה איש · מלאך: על סוס אדום · רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב ובדם כמו שהוא אומר כאן וקצף גדול אני קוצף על העכו"ם: ואחריו סוסים אדומים וגו', · מוכנים לשליחותו של מקום ויש בהם מיני צבעים הרבה ושבא הוא לו: שרוקים · לא ידעתי מה צבע הוא וי"ת קוחין: בין ההדסים אשר במצולה · בין אילני דהדסיא דבבל

זכריה א

קצף: ג ואמרת אלהם כה אמר יהוה צבאות שובו אלי נאם יהוה צבאות ואשוב אליכם אמר יהוה צבאות: ד אל־תהיו כאבתיכם אשר קראו־אליהם הנביאים הראשנים לאמר כה אמר יהוה צבאות שובו נא מדרכיכם הרעים ומעליליכם הרעים ולא שמעו ולא־הקשיבו אלי נאם־יהוה: ה אבותיכם איה־הם והנבאים הלעולם יחיו: ו אך ׀ דברי וחקי אשר צויתי את־עבדי הנביאים הלוא השיגו אבתיכם וישובו ויאמרו כאשר זמם יהוה צבאות לעשות לנו כדרכינו וכמעללינו כן עשה אתנו: ז ביום עשרים וארבעה לעשתי־עשר חדש הוא־חדש שבט בשנת שתים לדריוש היה דבר־יהוה אל־זכריה בן־ברכיהו בן־עדוא הנביא לאמר: ח ראיתי ׀ הלילה והנה־איש רכב על־סוס אדם והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים:

רגז מן קדם יי על אבהתכון על דארגיזו קדמוהי: ג ותימר להון כדנן אמר יי צבאות תובו לפולחני אמר יי צבאות ואתפני במימרי לאיטבא לכון אמר יי צבאות: ד לא תהון כאבהתכון דיתנבון להון נבייא קדמאי למימר כדנן אמר יי צבאות תובו כען מאורחתכון בישתא ומעובדיכון מקלקליא ולא קבילו ולא אציתו למימרי אמר יי: ה אבהתכון אן אינון ואם תימרון נבייא לא לעלמין קימין: ו ברם פתגמי וקימי די פקדית ית עבדי נבייא הלא אדביקו אבהתכון ותבו ואמרו כמא דחשיב יי צבאות למעבד לנא כאורחתנא וכעובדנא כן עבד עמנא: ז ביום עשרין וארבעה לחד עשר ירחא הוא ירחא שבט בשנת תרתין לדריוש הוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בר ברכיהו בר עדוא נביא למימר: ח חזיתי בליליא והא גבר רכיב על סוסי סמוק והוא קאים בין אילניא דהדסיא די בבבל ובתרוהי סוסון סומקין קוחין

אבן עזרא

ישראל כמו מה תצעק אלי כי ישראל היו צועקים כמו שכתוב למעלה ויצעקו בני ישראל אל ה' על כן: (ג) ואמרת: כה אמר הזכיר השם שלשה פעמים בזה הפסוק והטעם שובו והשם יוכיחכם יזהירכם פעמים רבות: (ד) אל. תעשו אתם עמי כאשר עשו אבותיכ' שקראו עליהם נביאים רבים ולא שמעו: (ה) אבותיכם. הנה מתו המוכחים והמוכיחים ואתם תדעו כי דברי ונבואתי השיגו אבותיכם והטעם שבאו להם והם הודו וטעם כאשר זמם שידע מעשיהם לפני עשותם ויפת אמר כי הטעם דעו כי תפסק הנבואה וזה טעם הלעולם יחיו רק דברי התורה וחקים הלא השיגוה אבותיכם כי בתורה כתוב אם תשוב אל השם ישיב שבותך על כן וישובו ויודו: (ז) ביום. עתה יחלו מראות הנבואה: (ח) ראיתי. כתו' בתורה הוא ישלח מלאכו לפניך וילכו שני המלאכי' סדומה וכתוב המלאך הגואל אותי וישלח מלאך הנה אנכי שולח מלאך ומלאך פניו הושיעם ובספר דניאל מפורש שר יון ושר מלכות פרס ושר השרים הוא מיכאל והנה הכלל כל מעשה השם הנכבד על ידי המלאכים הם שהם עושי דברו · והנה המשל שיבינו בני האדם למלך יושב על כסאו וישלח שלוחיו מהם רוגלים ומהם רוכבים על סוסים שיבואו מהרה ויודיעוהו הדברים שהם בממלכתו וככה זה: והנה איש · מלאך כמו והאיש גבריאל: על סוס אדום · ככה ראה ואין צורך לבקש טעם למה אדום וככה לא נבקש טעם למה גליל שעורים ולא חטים והמפרש כי שערים מדרך שערה ואדום כמו הדם לשפוך דמים ואלה כדברי דרש הם וזה האיש הרוכב הוא שר ופירוש במצולה קשה ויפת אמר כי הוא שם מקום ונפתח הבי"ת כמו וזבת ולמנע בקרקר אף על פי שאין דרך להפתח על שם מקום כי

אבותיכ'·אבותיכם איה הם:יחיו ז' וסי' ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו·יחיו מתיך נבלתי · הלעולם יחיו. ומשפטים אשר לא יחיו · מרוע רשעים יחיו · ה' עליהם יחיו: ברכיהו ד' וסי' ביום עשרים וארבעה דשבט דבזכריה · ואחיו אסף העמד על ימינו.ויעמידו הלוים את הימן: ויקומו אנשים

תולדות אהרן שובו אלי. סנהד' לא: והנביאים. שם ק"ה: ביום עשרים וארבעה. ר"ה ז: ראיתי הלילה · סנהדרין צג: בין ההדסים. מגלה יג:

רדק

לפיכך ישובו הם אל ה' ולא יהיו כאבותיהם והם היו מתעצלים בבנין הבית כי לא החלו לבנות עד החדש התשיעי ועוד היו בידיהם מעשים רעים כמו שכתוב בספר עזרא: (ג) ואמרת · מבואר הוא: (ד) אל תהיו. מבואר הוא: (ה) אבותיכם איה הם. הלא תראו כי תמו בחרב ברעב ובדבר כמו שהנביאים היו אומרים להם: והנביאים הלעולם יחיו, והנביאים שהיו מוכיחים אותם יוכלו לחיו' לעולם ולהוכיחם כבר הוכיחם ולא שמעו אך תראו שהכל הגיע אליהם כמו שאמרו להם וזהו שאמר אך דברי וחקי ורז"ל פי' כי והנביאים תשובת טעם שאמרו תשובה נצחת שהשיבה כנסת ישראל לנביא אמר להם חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו לו והנביאים שלא חטאו היכן הם חזרו והודו לו: (ו) אך דברי וחקי. וחקי ר"ל גזרותי שגזרתי עליהם שימותו בחרב וברעב ובדבר ויגלו הנשארים הלא תראו שהשיגו את אבותיכם ובאו להם הכל כמו שצויתי את עבדי הנביאים שיאמרו להם והם עצמם שבו והתודו בעת החרבן וזהו שאמר וישובו ויאמרו: (ז) ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש הוא חדש שבט · שמות החדשים כמ"ש במגלת אסתר ובזה הספר לא ידענו אם הם ל' ארמי כי לא מצאנו אותם בשאר ספרי הקדש: היה דבר ה' אל זכריה. בא לו מלאך ודבר עמו והראהו לו זאת המראה שהוא מספר והולך: (ח) ראיתי הלילה. מראות זכריה סתומות מאד כמראות דניאל ולא כן מראות שאר הנביאים כי כח הנבואה היתה הולכת ודלה מימי הגולה לפיכך לא באורו את דבריהם ולא הבינו המראות כאשר הם ואמר ראיתי הלילה ראיתי זאת המראה במראות הלילה: איש רוכב על סוס אדום. ומצאנו בדברי רז"ל פי' הפסוק כ' ראיתי הלילה בקש הקב"ה להפך את כל העולם כולו ללילה והנה איש רוכב ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה על סוס אדום בקש הקב"ה להפוך את כל העולם לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה מיד נתקררה דעתו שנ' והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים וכן הוא אומר ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנא' האומר לצולה חרבי מיד שחורין נעשו שרוקים והאדומים לבנים שנ' ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים ואחרי זה נפרש במראה מה שנוכל לפרש איש · הוא מלאך ה' כמו והאיש גבריאל וכן אמר בסוף הענין מלאך ה' עומד בין ההדסים וראה אותו רוכב על סוס מורה למהירות שליחותו וטעם אדום ושאר הגוונים אפשר שנאמרו לטעם וכתב אאז"ל כי סוס אדום רמז לנבוכדנצר הנקרא רישא דדהבא והזהב הוא אדום פי' נבואתו היתה בארבע מלכיות כמו חלום נבוכדנצר ומראות דניאל ואע"פ שהסוסים הם היו במשל המלאכים שלוחי האל כמ"ש מ"מ רמז הוא לד' מלכיות ופי' איש רוכב כי המלאכים מושלים בתחתונים וכל מעשה האל בארץ על ידם ובאמצעותם ושליחתו היתה לעקור מלכות בבל ואעפ"י שבזמן המראה הזאת כבר נעקרה מלכות בבל נראה לו המראה שלימה כמו שהיתה מפני המלכיות השלש העתידות ובזמן מלכות פרס היתה מראה זאת כמו שאמר בשנת שתים לדריוש: והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה · הם ישראל ומשילם להדסים ר"ל נעלי הדם לפי שיש להם ריח טוב כן ישראל שבבבל יש להם ריח מצות ר"ל עומד ביניהם לעזרם ולהוציאם מהגלות: במצולה · היא

מצודת דוד

במקרה היה כי אם ה' קצף עליהם בעבור העון בא בגמול: (ג) ואמרתם · עכ"ז תאמר אליהם וגו' שובו אלי ואז אשוב אליכם להשרות שכינתי בתוככם · (ד) כאבותיכם. שהיו בימי החרבן: הראשונים: שהיו בימיהם: (ה) איה הם · כאומר הלא נלקו בחרב וברעב ובדבר: והנביאים הלעולם יחיו. כאומר ואם תשיבו לומר הנביאים איה הם הלא גם הם מתו עם שלא עשו הרע על זה אשיב לכם וכי הנביאים יחיו עד עולם כי הלא מתו במלאות שנותיהם: (ו) אך דברי וחוקי · אך דברו חוק הגזרה אשר צויתי את הנביאים לנבאות הלא המה השיגו את אבותכם לבד ולא את הנביאים: וישובו · אבותיכם עצמם שבו לומר בעת החרבן הנה כמו שחשב ה' לעשות לנו כפי מעשינו כן עשה לבד אתנו והנביאים לא נלקו כמוני. (ז) לאמר. ר"ל שיאמר לישראל את המראה אשר ראה: (ח) הלילה · ר"ל בלילה: איש · ר"ל מלאך וכן והאיש גבריאל (דניאל ט): והוא. האיש הרוכב על הסוס עמד בין אילני הדס העומדים במצולה: ואחריו. אחר האיש

מצודת ציון

(ו) זמם · ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים קמ): (ח) ההדסים · שם אילן המריח: במצולה · מקום רבוי המים ענינו כמו ותשליכני מצולה (יונה ב): שרוקים · מאויירים בצבעים מחולפים

ט ואמר מה־אלה אדני ויאמר אלי המלאך הדבר בי אני אראך מה־המה אלה: י ויען האיש העמד בין־ההדסים ויאמר אלה אשר שלח יהוה להתהלך בארץ: יא ויענו את־מלאך יהוה העמד בין ההדסים ויאמרו התהלכנו בארץ והנה כל־הארץ ישבת ושקטת: יב ויען מלאך־יהוה ויאמר יהוה צבאות עד־מתי אתה לא־תרחם את־ירושלם ואת ערי יהודה אשר זעמתה זה שבעים שנה: יג ויען יהוה את־המלאך הדבר בי דברים טובים דברים נחמים: יד ויאמר אלי המלאך הדבר בי קרא לאמר כה אמר יהוה צבאות קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה: טו וקצף גדול אני קצף על־הגוים השאננים אשר אני

ותרין: ט ואמרית מן אלין רבוני ואמר לי מלאכא די מליל עמי אנא אחזינך מה אינון אלין: י ואתיב גברא דקאים בין אילני הדסיא ואמר אלין די שלח יי להלכא בארעא: יא ואתיבו ית מלאכא דיי דקאים בין אילני הדסיא ואמרו הלכנא בארעא והא כל ארעא יתבא שליוא ושקיטא: יב ואתיב מלאכא דיי ואמר יי צבאות עד אימתי את לא תרחם על ירושלם ועל קרויא דבית יהודה דאיתיתא עליהון לוט דנן שבעין שנין: יג ואתיב יי ית מלאכא די מליל עמי פתגמין תקנין פתגמין דניחומין: יד ואמר לי מלאכא די מליל עמי אתנבי למימר כדנן אמר יי צבאות מתפרע אנא פורענות ירושלם ולציון קנאה רבא: טו ורגז רב אנא רגיז על עממיא דשרן שליוא

אבן עזרא

כי לא יאמר בלשון בשמרון כי אם בשבא או בחירק. ורבי משה הכהן אמר כי במצולה בריכת מים וסביבותיה הדסים: ואחריו סוסים · ואין איש רוכב עליה' ואלה כדברי יחזקאל ופני שור מהשמאל ומלת שרוקים מגזרת שורקה במראה שורק ואלה הסוסים הם רבים על ג' עינים פירוש גוונים: (ט) ואומר . אל המלאך הדובר בי · ואיננו העומד בין ההדסים כפי פי' יפת ולפי דעתי כי המלאך הדובר בי הוא הרוכב על סוס אדום כי הוא השר: ויען · עתה פירש כי הוא העומד בין ההדסים אלה · הסוסים שלוחי השם לשוט בארץ כמו שטן איוב שגם הוא מלאך: (יא) ויענו את מלאך ה'. הוא האיש הנזכר שהוא אחד השרי' ואלה הסוסים שלוחיו במצות השם: (יב) ויען · כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון או הפעם שיענה לשם ששלחו והוא הנכון והנה הפעם בהתעורר מלחמות אז יבנה בית השם על יד זרובבל כאשר התנבא חגי ושמתיך כחותם: זה שבעים שנה · באחריתו באשר היטב בספר דניאל: (יג) ויען · עתה הזכיר מה שענה השם בדרך כלל כאשר שמע זה הנביא והמלאך הוסיף לפרש לו: (יד) ויאמר · כל קנאה קשורה עם למ"ד איננה כמו קשורה בבי"ת והנה זה כמו המקנא אתה לי והפעם בעבור כמו ויקנא השם לארצו בעבור ארצו והיא קנאה לטוב לאותו הנזכר וכשהיא קשורה בבי"ת כמו ויקנאו בו פלשתים היא להפך: (טו) וקצף · זה לאות על מלחמות רבות וגלות קשה על הגוים

רשי

דבבל: (ט) ואומר. למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת מה אלה אדוני והוא הרוכב על סוס אדום: (י) להתהלך בארץ · לראות את שלוות הבבליים: (יב) ויען מלאך ה' · הוא הדובר בי: (יג) ויען ה' · את המלאך הדובר בי דברים טובים · לא שמע הנביא מה ענה לו ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו' אני יודע שדברים טובים ענהו: (יד) קנאתי לציון. מתפרש אנא פורענות דין ירושלים מן המציקים לה: (טו) השאננים · אשר אלו אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים: אשר אני קצפתי

מראשי בני אפרים: אראך ב' ואינון מן זוגים מן בב' א' בריש ות' גא' וסימ' במסרה רבתא בערך ו'; והנה כל ה' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסרן במלכים א' סימן ז': ואת ערי ז' בקריאה וסימן ואת כל ערי המסכנות דמלכים ב' בפסוק. את ירושה ואת עריה ר"פ · הנני מצוה נאם ה': ויען מלאך ה' ויאמר · ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת בעלת דדברי הימים בתרא דפסוק: ח' פסוק' מסורתא מיכא ומיכא דלא נסבין ו' ומלה במצע ופי' בתו' אפרים בתו' מגשה' כל נגע כל מחלה · דברים טובים דברים נחמים, ארום בגוים ארום באר'. שבט מישור שבט מלכותך. אבי ישי אבי דוד. על חסרך על אמתך · על בתוליה על ההרים:

רדק

היא בבל: ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים · שרוקים מין לבע שלא נתברר אלינו מה הוא וי"א שהיו שרוקים במפרק ואין לו טעם והנה שרוקים במראה הזאת במקום שחורים הנזכר במראה האחרת שהיא ארבע מרכבות וי"ת שרוקים במראה הזאת שחתין נוסחא אחרת קווחין. ואלה הסוסים מן הדומה לא היה עליהם רוכב וזה שהיה רוכב היה שר למלאכים האחרים לפיכך ראה אותו רוכב ואחריו סוסים אדומים אם נשרש סוס אדום על נבוכדנצר נפרש סוסים אדומים על בנו ועל בן בנו והנה הם כנגד המרכבה הראשונה שרוקים ולבנים כאלו אמר ואחריהם שרוקים ואחריהם לבנים והנה לא זכר כנגד ה... הרביעית כי לא ראה אותם בזאת המראה בעבור שהיתה רת קם אע"פ שראה אותה במראות האחרות: (ט) ואמר · הדובר בי הוא באמר אליו היה דבר ה' אל זכריה: אני אראך · היה לו לומר אני אשמיעך כי לא הראה לו עוד אלא מראה הסוסים שהראה מתחילה לו אפשר כי אראך כמו אשמיעך כי חוש הראות נשאל לשאר החושים לפי שהוא החזק שבכלם כמו שאמר וכל העם רואים את הקולות ראה ריח בני ויתכן פי' אראך כמשמעו ואמר לו על זה המראה האחרת שהראה לו ד' קרנות שהיא מבוארת מזאת ואע"פ שהוא לא הבינה עד שפירשה לו: (י) ויען האיש. הוא רוכב הסוס ושמע הנביא שהמלאך הרוכב ענה אע"פ שהוא לא היה שואל אותו ואמר לו כי אלה הסוסים הם שלוחי האל שלחם להתהלך בארץ על דרך שאמר השטן משוט בארץ ומהתהלך בה ואפשר כי המלאך הרוכב לא ענה אל הנביא אלא פי' ויען כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון והנה שמע הנביא שרוכב הסוס היה אומר ושואל לאלה הסוסי' אשר שלח ה' להתהלך בארץ מה ענין הארץ והם ענו ואמרו לו התהלכנו בארץ וראינו אותה יושבת ושוקטת ואלה כמו לאלה וכן ודוד מגיד לאמר אחיתופל בקושרים כמו ולדוד ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול כמו לבן שאול והדומים להם: (יא) ויענו. מבואר הוא יושבת ושוקטת ראינו שלות העכו"ם וישראל בצער לפיכך ענה המלאך ואמר עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם: (יב) ויען · זהו העומד בין ההדסים שהיה לעזרת ישראל או שמלאך הדובר בנביא והוא הנכון: עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם · כי כעוד שישקטו העכו"ם לא יצאו מהגלות עד אבוד מלכות בבל והנה המראה הזאת כבר עבר ענינה בזמן שראה אותה אלא שראה לו מה שעבר בעבור הראותו כי שלות בבל וחורבנה הכל מאת האל יתברך כתלאות המלאכים המנהיגים וכי הם משתדלים בטוב ישראל וכן ממשלת העולם מלכיות הנותרות ומשלתם הכל יה מאת האל יתברך כמו שראהו מה שהיה במלכות בבל שעברה: אשר זעמת זה שבעים שנה · אם על מה שעבר כמו שפירשנו היו שבעים שנה למלכות בבל ונשמה היתה כל מלכות נבוכדנצר או אמר זה שבעים שנה על זמן המראה שהיתה בשנת שתים לדריוש ואז שלמו לחורבן ירושלם שבעים שנה ואע"פ שזו המראה היתה בחדש שבט והם התחלו לבנות בחדש כסליו אעפ"י כן זעומה היתה עדיין וכל זמן בנותם העיר במלחמה היו עם צריהם: (יג) ויען · דברים נחומים · חסר הסמך ופי' דברים דברי נחומים או הוא שם תאר והוא הנכון: (יד) ויאמר · הדברים הטובים שאמר לו האל יתברך אמר לי שתקרא אותם באזני ישראל לנחמם: (טו) וקצף · השאננים

מצודת ציון

מחולפים ודוגמתו בדרז"ל אשה לא תעביר סרק על פניה (שבת נה): (יא) יושבת · ר"ל יושבת בשלוה: ושוקטת. מל' השקט ומרגוע: (יב) ויען · ענין הרמת קול כמו ועניה ואמרת (דברים כו): זעמתה. מל' זעם וכעס: (יג) נחומים · מל' נחמה: (יד) קנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני

מצודת דוד

האיש הרוכב עמדו סוסים אדומים וגומר: (ט) ואומר · שאלתי את המלאך הדובר בי מה אלה ר"ל על מה מרמז: אני אראך · במראה נבואה אראה לך על מה מרמז וזהו במה שהשמיע לאזניו דברי האיש העומד בין ההדסים האמור במקרא שלאחריו: (י) ויען האיש וגומר · עם כי הוא שאל אל המלאך הדובר בו ענהו האיש וגו': אלה · הסוסים האלה הם אשר שלח ה' להתהלך בארץ לארכה ולרחבה לרשת משכנות לא להם כל אחד בזמנו: (יא) ויענו וגו' · כי המלאך שעומד בין ההדסים שאלם מה עשו בארץ כ"א בזמנו ועם כי לא נזכר כי מהתשובה יובן ששאלם על זה: התהלכנו בארץ: ר"ל ירשנו את כל הארץ והנה כולה יושבת בשלוה והשקט ואין מי שערב לבו לגשת למלחמה לקחת מה מידינו ופתרון המראה היא הסוסים הם שלוחי המקום ירמזו על המושלים בכיפה והראה לו בדמות סוסים לרמז על המהירות וקלות התנועה והיה הרבה מכל מין לרמז על מרבית המהירות וכדלך שראה במראה אחרת כמ"ש והנה ארבע מרכבות וגו' במרכבה הראשונה סוסים אדומים וגומר (לקמן ו) והאדומים בכללם ירמזו על בבל שנאמר בו אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב) ומראה הזהב אדומה היא והמלאך שרכב על אחד מהאדומים בא לרמז שלא במקרה נפלה בבל אבל ה' שלח מלאכו והוא רכב עליה וכבשה תחתיו והעמידה בין ההדסים אשר במצולה לרמז שמפלת בבל היתה בארצה שעמדה במצולה כמ"ש האומר לצולה חרבי (ישעיה מד) וכה גדלו הדסים מרובים והשרוקים ירמזו על מדי ופרס לפי שהיו שתי מלכיות בא הרמז בסוסים בעלי מראה מחולפי הגוונים ולא בעלי גוון אחד והלבנים ירמזו על אנשי אנטיוכוס ויתכן בזהו לפי שמנהגם היה ללבוש מלבושי לבנים וכל טובם ויופיים שהיו לבנים בהפלגה (ולא הראה לו במראה ההיא ממשלת טיטוס לפי שממשלתה היתה אחר חורבן בית השני ועדיין לא דבר בו מהחורבן הזה ולאחר שדבר בו מזה הראה לו באמת רמזים גם ממשלת טיטוס): (יב) מלאך ה' . העומד בין ההדסים: ה' צבאות עד מתי אתה וגומר · כאומר אף אם ממשלת המלכיות ההם כ"א בזמנו ומסרת שרי מעלה מהעכו"ם תחת שר מעלה של כל המושל בזמנו אבל הלא אתה ה' על צבאות מעלה ומטה והכל בידך ומדוע לא תרחם אתה את ירושלים וכו' הלא אתה שר ישראל ואתה מושל בכל: אשר זעמתה · אשר כעסת עליהם זה זמן ע' שנה מעת חורבן הבית וכאומר הלא עדיין הם בגלל הזעם אם הם נכנעים למלכי מדי ופרס: (יג) את המלאך הדובר בי · למען יאמרם הוא אלי: דברים טובים · הם הדברים שצוה לו המלאך לקרוא אותם לפרסמם ברבים: (יד) קנאתי לירושלים · בעבור

רשי

קצפתי. על עמי מעט: והמה עזרו. על הקצף לרעה: (טז) וקו ינטה. למוד תחומיה ארכה ורחבה: (ב) אלה הקרנות. אלה הבבליים אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלים עד אשר זירום: (ג) ארבעה חרשים. נגרים חורשים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי הם: (ד) ויאמר מה. אלה הקרנות אשר ראיתי בראשונה: אשר זרו את יהודה. והפילום עד כפי איש לא נשא ראשו ולא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש: ויבאו אלה. החרשים להחריד אותן הקרנות ולידות אותו: לידות. להשליך: (ה) חבל מדה. חוט המדה למדוד את ירושלים כמה יהיה ארכה ורחבה: (ז) והנה המלאך הדובר בי יוצא. סוף אשר בידו

אבן עזרא

הגוים בימים ההם: קצפתי מעט. על ישראל והם הוסיפו: (טז) לכן. וקו. משקולת הבונים: (יז) עוד תפוצינה. בכל צד מרוב הטובה יגדל הייסוד: (א) ואשא. גם זה במראה: ארבע קרנות. מארבע פאות ירושלים (ב) ויאמר. והנה טעם קרנות האויבים שהיו סביבות ירושלים הבאים לזורתה כדרך וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו: (ג) ויראני. הזכיר השם כי זה הוד המראה הראשונה וחרשים חרשי משחי': (ד) ואמר. אל המלאך הדובר בי אע"פ שלא הזכירו כי חפש דרך קצרה וטעם כפי איש על בני יהודה כל אחד כפי מעלתו: לא נשא ראשו. אחד מהם כנגד אלה הקרנו': ויבואו אלה. האומנים: לידות את קרנות. להשליכם ממקומם כמו ידו גורל והטעם השמע שיסורו כל המשנים ויבנו הבית: (ה) ואשא. גם זאת במראו' הלילה: (ו) ויאמר. למוד מפעלי הכפל כמו לחוג לרוס לבוז והנה ראה כי השם לוה וגזר שתהיה בנויה ככה בארך וברוחב לפנים מהחומות: (ז) והנה. יוצא. מבין ההדסים והנה מלאך אחר יוצא והנה שליח אחר מהשם אל המלאך הדובר

זכריה

קצפתי מעט והמה עזרו לרעה: טז לכן כה־אמר יהוה שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה נאם יהוה צבאות וקוה ינטה על־ירושלם: יז עוד ׀ קרא לאמר כה אמר יהוה צבאות עוד תפוצנה ערי מטוב ונחם יהוה עוד את־ציון ובחר עוד בירושלם:

ב א ואשא את־עיני וארא והנה ארבע קרנות: ב ואמר אל־המלאך הדבר בי מה־אלה ויאמר אלי אלה הקרנות אשר־זרו את־יהודה את־ישראל וירושלם: ג ויראני יהוה ארבעה חרשים: ד ואמר מה אלה באים לעשות ויאמר לאמר אלה הקרנות אשר־זרו את־יהודה כפי־איש לא־נשא ראשו ויבאו אלה להחריד אתם לידות את־קרנות הגוים הנשאים קרן אל־ארץ יהודה לזרותה: ה ואשא עיני וארא והנה־איש ובידו חבל מדה: ו ואמר אנה אתה הלך ויאמר אלי למד את־ירושלם לראות כמה־רחבה וכמה ארכה: ז והנה המלאך הדבר בי יצא

ז' · פ' בלישנא · כ"ז וקו ק' · ב' · ג' ובענין · ב' · ג' · ל' ומ"ל · ב' בתרי לישני וחסר ג' · ד' חס' בנביאים

תרגום

די אנא רגיזית על עמי זעיר ואינון מסיעין לאבאשא: טז בכן כדנן אמר יי אתוב לירושלם ברחמין בית מקדשי יתבני בה אמר יי צבאות וחוט דמשחתא יתנגד על בנין כתלי ירושלם: יז עוד אתנבי למימר כדנן אמר יי צבאות עוד יתמלין קרוי עמי טובא וינחם יי עוד ית ציון ויתרעי עוד בירושלם: א וזקפית ית עיני וחזית והא ארבע מלכון: ב ואמרית למלאכא דממליל עמי מן אלין ואמר לי אלין מלכותא דבדרא ית אנש יהודה וית ישראל ויתבי ירושלם: ג ואחזיני יי ארבעא אומנין: ד ואמרית מה אלין אתן למעבד ואמר למימר אלין מלכותא דבדרא ית אנש יהודה ולא שבקא להלכא בקומה זקופה ואתו אלין לאזעא יתהון למתבר ית מלכות עממיא דנטלא זין על ארעא דבית יהודה לאניותא: ה וזקפית עיני וחזית והא גברא ובידיה חוט דמשחתא: ו ואמרית לאן את אזיל ואמר לי לממשח ית ירושלם למחזי כמה פותיה וכמה אורכה: ז והא מלאכא דממליל עמי נפיק

נחם ונחם ו' פתחין וסימ' ותכל דוד המלך לצאת · אתם יראה פרעה · מי יודע ישוב · ונחם ה' על זאת · עוד קרא לאמר · וחברו וכל ישעיה דכו' : זרו ב' וחסר ובענין וסי' ויאמר אלי אלה הקרנות · ואמר מה אלה הבאים : למד ב' בתרי לישני וחסר למד ילמדו · למד את ירושלם :

תולדות אהרן ארבעה חרשים סוכה נב : ובידו חבל. עירובין לה : ויאמר אנה ב"ב עה :

רדק

השאננים. ר"ל כמו שאמר יושבת ושוקטת: אני קצפתי מעט. אני קצפתי על ישראל מעט להגלותם מארצם ומעט הוא כנגד מה שהרעו הם לישראל אחר גלותם: עזרו לרעה. להרע להם יותר מדאי וכן אמר בישעיה קצפתי על עמי חללתי את נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד: (טז) לכן כה אמר ה'. וקוה, כתיב בה"א במשקל נוה וקרי בלא ה"א והוא קו הבנין החוט שנוטין על הנדבך: (יז) עוד קרא. תפוצנה ערי מטוב מרוב טובה ושלוה שיהיה להם תפוצנה הנה והנה כלומר שירחיבו הישוב: ונחם. פתח והוא מבנין הדגוש: (א) ואשא. במראה הזאת שב לראות מראה אחרת שהיא מבוארת מן הראשונה כי הבין ממנה כי הקרנות הם לנגח כמו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו אבל לא הבין מי הין אלה הקרנות: ד' קרנות הם ד' מלכיות והם מלכות בבל מלכות פרס ומלכות יון וכן ת"י ארבע מלכון וארבעתם הרעו לישראל כמו שפי' המלאך אשר זרו את יהודה את ישראל וירושלם: (ב) ואמר. אשר זרו נגחו עוד אותם עד שזרו אותם פה והנה כל אחת מהקרנות בזמנם הרעם להם כי מלכות פרס אף על פי שטעם מהגלות בתחלת מלכותם אחרי כן הרעו להם בימי ארתחשסתא הראשון ובימי אחשורוש עד שנת שתים לדריוש: (ג) ויראני ה' ארבעה חרשים. אומנים כמו חרש עצים. כלו' נגדע הקרנות כלומר כל מלכות תהיה חרש לה לגדע המלכות הקודמת לה כי מלכות בבל נפלה ביד פרס ומלכות פרס נפלה ביד יון או יהיה החרשים משל על המלכים שרי מעלה הממונים על המלכיות ורז"ל פירשו הפסוק לימות המשיח ואמרו מאן נינהו ארבע חרשים א"ר שמעון חסידא משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק: (ד) ואמר. כפי איש לא נשא ראשו נגחו וזרו אותם כשיעור שלא נשא איש מבני ישראל ראשו מפניהם כפי פירוש כשיעור וכן איש כפי אכלו וכן תרגם יונתן ולא שביק אינש להלכא בקימה זקופה: לידות. להשליך כמו וידו אבן בי: (ה) ואשא. במראה הזאת שב לראות מראה אחרת ויתכן שתהיה מראה זאת עתידה לימות המשיח כמו מראות יחזקאל שמדד המלאך ירושלם ארכה ורחבה: חבל מדה. חבל שמודדין בה וזה האיש היה מלאך אחר לא הדובר בו: (ו) ואמר. למד מקור מן מדד כמו לרוס את הסלת מן רסס רב לבבי סוב מן סביב: (ז) והנה. ויאמר אליו רוץ דבר אל הנער הלז והוא לא אמר לו לפי שהמלאך הזה היה דובר בו מתחילה אמר לו שידבר אליו זה כי אף על פי שראה שהמלאך מודד ארך ירושלם ורחבה

מצודת דוד

בעבור מה שעשו הבבליים לירושלים ולציון. כועס אני הרבה: (טו) וקצף. עתה ידרש שהקצף היא על הבבליים היושבים שאנן ושקט על אשר אני קצפתי מעט על ישראל והמה עזרו אל הקצף לעשות רעה עוד יותר ממה שקצפתי: (טז) לכן. יאמר ומאחר הרעו לישראל לכן כבר שבתי את ישראל לירושלים מפאת הרחמים עם כי לא זכו ועוד יבנה בה ביתי ולא יבטל המלך את הבנין כדרך שבטל כורש: וקו ינטה. הבונה ינטה קו המשקולת לבנות חומת העיר ולא ימחה המלך בידם: (יז) עוד קרא לאמר. גם זה מדברי המלאך שאמר לנביא עוד קרא לאמר את זאת: עוד תפוצנה. ר"ל עוד יבוא חרבן וגלות על הבית השני ויפוצו יושבי ערי יהודה מכל טוב ויסחו מן הארץ הטובה: ונחם ה'. ואח"ז בגאולה העתידה ינחם ה' עוד את ציון ויבחר עוד בירושלים וכאומר הנה אז תהיה גאולה שלימה גאולת עולם: **ב** (א) ואראה. במראה הנבואה: ארבע קרנות. הם רמז שנגחו בימים הקדמונים את ישראל כבעלי קרנים עם הקרן: (ב) מה אלה. ר"ל על מה מרמז: אלה הקרנות. ר"ל זה מרמז על הבבליים שהרעו לישראל וכאלו נגחו אותם בקרן עד שפזרו אותם הנה והנה: את ישראל. כמו ואת ישראל בוי"ו: (ג) חרשים. אומנים חורשים לגדע ולהפיל את הקרנות: (ד) ויאמר לאמר. ר"ל ה' אמר אל המלאך שיאמר לי: אלה הקרנות וגו'. ר"ל על כי אלה הקרנות וכו' הרעו לעשות כשיעור אשר איש מישראל לא נשא ראשו מפניהם ולכן באו אלה החרשים להחריד את הקרנות ולהפיל אותם על אשר שהיו מרימי' קרן על ארץ יהודה לזרותה ולפזרה (ואף שכבר נפלה ב"ל הראה לו המקום כפי הגזרה וכאלו עומד לפני מפלת בבל): (ה) והנה איש. שבא איש ובידו היה חבל מדה שרגילין למדוד בו את החומות: (ו) ויאמר. שאלתי את האיש לאיכן אתה הולך עם חבל המדה: לראות כמה רחבה. ר"ל כמה

מצודת ציון

קצוני בלא אל (שם לג): (טו) השאננים. מל' שאנן ושקט: (טז) וקו. ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן קו לקו (ישעיה כח): ינטה. מל' הטיה: (יז) תפוצנה. ענין פזור כמו ומאלה נפצה כל הארץ (בראשית ט): (א) קרנות. מל' קרן: (ב) זרו. פזרו כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו): (ג) חרשים. אומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד): (ד) כפי. כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב): לידות. ענין הפלה והשלכה כמו ידו אליה (ירמיה נ): הנושאים. ענין הרמה: לזרותה. לפזרה: (ה) חבל מדה. קו המדה: אנה

אבן עזרא

הדובר בי: (ח) ויאמר. הלז. כמו הלזה, אותו העומד והנה שהיה נתנבא והם נערים זכריה שמואל וירמיה: פרזות. מחוץ לחומה: (ט) ואני. חומת אש. לשמור ירושלים והפרזות סביב להשחית כל הקרב אליהם להרע להם: (י) הוי. לשון קריאה ליווי השם על יד הנביא לנשארים בבבל לבוא אל ירושלים לעזור לבנות הבית ולעשות המצות שהם תלויות בארץ: מארץ צפון. היא בבל ועילם ומלכות פרס ומדי וטעם כי בארבע רוחות כאשר לא יתחבר רוח אל רוח ככה הייתם עד עתה: (יא) הוי יושב' עם בת בבל וטעמ' שובי אל ארצך ואל תשכני עם זרים: (יב) כי. אחר שילוח כבודו אלי שלחני והטעם לומר ליושבי בבבל כי אין להם פחד כל אויב בדרך לשוב אל ציון: (יג) כי. אני מניף ידי להכות כל מבקש לשלול אתכם: (יד) רני ושכנתי. על תנאי אם התחברו ישראל מכל הגוים והנה לא עשו כן כאשר פירשתי במגילת שיר השירים וככה מראות האיפה כאשר אפרש: (טו) ונלוו. אם ישראל יבואו וגו'

רשי

בידו חבל המדה: (ח) רוץ דבר אל הנער. אל תלך עוד למוד כי נמלך הקב"ה בעצמו שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה: פרזות תשב. מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מיום אל יום: (ט) ואני אהיה לה. למגן כאילו חומת אש סביב לה וגם בתוכה תשכון שכינתי לכבודכם: (י) הוי הוי. אין הוי אלא לשון הכרזה וזעקת קיבוץ וכן ת"י אכלו למבדריא הכריזו כמו (שמואל ב כב) ירעם מן שמים. אכלו מן שמיא: ונוסו מארץ. לאו גליות עמי מתוך בבל ואשור: (יא) הוי ציון המלטי. אף זה ל' הכרזה התאספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל: (יב) אחר כבוד. אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו: (יג) והיו שלל לעבדיהם. לישראל שהם עתה עבדים להן: (טו) ונלוו. ונתחברו

זכריה ב

ומלאך אחר יצא לקראתו: ח ויאמר אלו רץ דבר אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלם מרב אדם ובהמה בתוכה: ט ואני אהיה לה נאם יהוה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה: י הוי הוי ונסו מארץ צפון נאם יהוה כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם יהוה: יא הוי ציון המלטי יושבת בת בבל: יב כי כה אמר יהוה צבאות אחר כבוד שלחני אל הגוים השללים אתכם כי הנגע בכם נגע בבבת עינו: יג כי הנני מניף את ידי עליהם והיו שלל לעבדיהם וידעתם כי יהוה צבאות שלחני: יד רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה: טו ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך:

תרגום

ומלאכא אוחרנא נפיק לקדמותיה: ח ואמר ליה רהוט מליל עם עולימא דיכי למימר פצחין תתיתב ירושלם מסגי אנשא ובעירא בגוה: ט ומימרי יהי לה אמר יי כשור דאשא מקף לה סחור סחור וביקר אשרי שכנתי בגוה: י אכלו למבדריא ואמרו להון אתכנשו מארעא צפונא אמר יי ארי כארבע רוחי שמיא בדרית יתכון אמר יי: יא אכלו לכנשתא דציון ואמרו לה אשתיזבי ואתא דיתבא במדינת בבל: יב ארי כדנן אמר יי צבאות בתר יקרא דאמיר לאיתאה עליכון שלחני על עממיא דבזזין יתכון ארי דמנזיק בכון כמושיט ידיה למקרב בגלגלי עינוהי: יג ארי הא אנא מרים ית מחת גבורתי עליהון ויהון עדי לפלחיהון ותידעון ארי יי צבאות שלחני: יד בועי וחדי כנשתא דציון ארי הא אנא מתגלי ואשרי שכנתי בגויך אמר יי: טו ויתוספון עממין סגיאין על עמיה דיי בעדנא ההיא ויהון קדמי לעם ואשרי שכנתי בגויך ותידעון ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה עלך:

פרזות ג' בליש' וסי' ואמרת אעלה על ארץ פרזות • פרזות תשב ירושלם • על כן היהודים הפרזים: אל הגוים ה' וסי' נמסר ביחזקאל סוף סימ' ט"ל ובסוף ישעיה: ונלוו ד' וסימ' ונלוו עליך ושמרו את משמרת • באו ונלוו אל ה' • ונלוו גוים רבים • ונלוו עליהם

תולדות אהרן יוצא לקראתו. שם כה: חומת אש • ב"ק ס (ברכות ח תענית סה): כארבע רוחות. תענית ג: הוי ציון כתובות קיא:

רדק

ורחבה: פרזות תשב. כלומר מחוץ לעיר ישבו רבים כי לא תכיל אותם העיר אף על פי שתארך ותרחב מאד ממה שהיתה ישבו חוצה לה רבים ערי פרזות מאין חומה דלתים ובריח כי בבטחה ישבו שלא יפחדו מאדם כי אני אהיה לה חומת אש: (ח) ויאמר הנער. אפשר כי נער היה בשנים בהנבאו כמו שמואל וירמיהו או היה משרת נביא אחר גדול ממנו לפיכך קראו נער כמו ויהושע בן נון נער: (ט) ואני אהיה. חומת אש שלא יגע אדם בהם לרעה כמו שלא יגע באש שלא יכוה אותו: ולכבוד אהיה בתוכה. ענין הכבוד כתוסף עליהם כמו שכתוב בנבואת ישעיה וברא ה' על מכון הר ציון וגו': (י) הוי הוי. לשון קריאה והכפל לחזק וכן הוי ציון המלטי: ונוסו מארץ לשון. אמר כנגד הנשארים בבבל שלא עלו בראשונה שימהרו לצאת ולשוב ירושלם ולבנות הבית כי הגיע זמנו זהו ונוסו ת"י גרדם ורכב וסוס ומורה על מלה חסרה כלומר אלו ונוסו: כי כארבע רוחות השמים. ר"ל כי זה שאמרתי שיצאו מהגלות לא אמרתי אלא אותם שגלו לבבל כמו שאמר יושבת בת בבל כי השאר רחוקים הם מהם כי אני פרשתי אותם בגלות כמו ארבע רוחות שהם רחוקות זו מזו ארבע פאות העולם מזרח רחוק ממערב וצפון רחוק מדרום כן רחוקים ישראל זה מזה בגלותם ולא הגיע זמנם לצאת עדיין אלא גלות יהודה הגיע זמנו לצאת לפיכך אמר הוי ציון המלטי והוא שבט יהודה ובנימן כי הם היו יושבים בציון ורז"ל דרשו כארבע רוחות כמו שאי אפשר לעולם בלא ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל: (יב) כי כה אמר. אחר כבוד שלחני אחר הכבוד שהבטיח אתכם כמו שכתוב בנבואות למעלה שתכלית ולכבוד אהיה בתוכה אחר זה שלחני אל הגוי השוללים אתכם כי אין די לאל יתברך בטובה שישלם לכם תמורת הרעה שהגיע לכם בגלות עד שיקח נקמה מאויביכם אשר שללו אתכם: כי הנוגע בכם. הנוגע בכם לא ינקה כאדם שנוגע בבבת עינו והיא אישון העין שינקר אותו אם יגע בו בחזקה כן הנוגע בכם להרע יגע בנפשו: (יג) כי הנני. והיו שלל לעבדיהם ר"ל העו"ג יהיו שלל לישראל שהיו עבדיהם בגלות: וידעתם. אז בהגיע זאת הנבואה תדעו כי ה' שלחני וזה יהיה לעתיד בימות המשיח: (יד) רני ושמחי. יתכן לפרש נבואה זו עד ממעון קדשו עתידה לימות המשיח בעבור שאמר ונלוו גוים רבים: הס כל בשר. שלא תאמר זה בבית שני אלא שאחר כל הפרשה ענינה בבית שני שדבר על יהושע ועל זרובבל: (טו) ונלוו. מבואר הוא:

מצודת ציון

(ו) אנה. להיכן כמו אנה אנחנו עולים (דברים א): (ח) רוץ. ענין מהירות ההליכה: הלז. הזה וכן מה הציון הלז (מ"ב כג): פרזות. ר"ל מבלי חומה סביב וכן ראש פרזיו (חבקוק ג): (י) הוי. הוא ענין קריאה וכן הוי כל צמא (ישעיה נה): ונוסו. ענין בריחה ומהירות ההליכה: רוחות. פאה ועבר: (יא) המלטי. ענין הצלה: בת בבל. עדת בבל: (יב) השוללים. ענין בזה: בבבת עינו. הוא גלגל העין וכן כאישון בת עין (תהלים יז): (יג) מניף. ענין הרמה כמו והניף הכהן (ויקרא כג): (טו) ונלוו. ענין התחברות כמו ונלוה הגר (ישעיה יד): הס

מצודת דוד

כמה יש עתה בהרחב ובארכה וכאלו תראה בזה שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד: (ז) המלאך הדובר בי. אין זה שהיה בידו חבל המדה: יוצא. אל מול המלאך הבא לקראתו לשאול ממנו מהו ענין המדידה כי חשב שהן המדידה היא להודיע שכן יהיה לעתיד מבלי תוספת: יוצא לקראתו. להגיד לו ענין המדידה: (ח) ויאמר אליו. המלאך הבא אמר אל המלאך הדובר בי רוץ מהר ודבר אל הנער הזה הוא זכריה כי היה עודנו נער: פרזות. ר"ל אל יחשוב גם הוא כמוך שכן יהיה גם מדת העיר לעתיד כי לא כן הוא אבל המדידה בא להראות שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד כי אז תהיה ירושלים מושבת כעיר פרוז אשר אין חומה סביב לה כאלו אין לה קצבה ומדה וזהו ממה שיהיו בתוכה הרבה בני אדם ובהמה רבה וכאלו לא יכילם מקום גדר: (ט) ואני אהיה לה וגו'. ר"ל ועכ"ז לא ידאגו מפחד הבבליים כי פן יבואו בה אויל והיא מבלי חומה כי אני אגן עליה מבני הבבליים כאלו יהיה סביבה חומת אש שאין לקרוב אליה: ולכבוד. ר"ל אל יתאבו שיהיה להם העדר כבוד לשבת בעיר פרוז כי אני אהיה שכינתי בתוכה להיות לה לכבוד אשר אין ערוך אליה כבוד הקפת החומה מסביב: (י) הוי הוי יאמר על הגאולה העתידה וכאלו יקרא עליהם אתם בני י' השבטים שגלו לארץ אשור העומדת בצפון נוסו משם במרוצה לשוב אל ארצכם: כי כארבע רוחות השמים. כמו הד' רוחות השמים שהם רחוקים זו מזו כן פרשתי אתכם לארץ מרחוק ולכן מהרו ולכו לפי רוב המרחק: (יא) הוי ציון המלטי. כאלו יקרא ליהודה ויאמר עתה עדת יהודה שגלית מתחלה לבבל לשבת ביניהם המלטי ממקום ההוא עתה לבוא לציון: (יב) אחר כבוד. ר"ל אחר שאמר לי שיהיה בתוך ירושלים לה לכבוד כמ"ש למעלה אחר זה שלחני להנבאות על הבבליים השוללים אתכם להודיעם שישלם להם גמול כי כל הנוגע בכם לרעה הרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו של המקום ב"ה כביכול: או רצה לומר מזיק לעצמו כי יקבל גמולו והרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו שמזיק לעצמו בידים: (יג) כי הנני מניף. כי בעבור זה אניף ידי עליהם להכות בהם ושם יהיו לשלל לישראל שהיו עבדים להם: וידעתם. בבוא הדבר תדעו אשר ה' שלחני ומאתי היו דברי: (יד) כי הנני בא. אבוא אל ירושלים ואשכון בתוכך: (טו) ונלוו. אז יתחברו עכו"ם רבים אל ה' ויהיו לו לעם להאמין בו ועכ"ז אשכון בתוכך ולא בתוך העכו"ם הרבים: וידעת. אז בהשכינו

אֵלָיִךְ׃ טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם׃ יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ׃

ג א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ׃ ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ׃ ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃ ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃ ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ

טז וְיַחְסֵין יְיָ לְדְבֵית יְהוּדָה חוּלָקְהוֹן עַל אַרְעָא דְקוּדְשָׁא וְיִתְרְעֵי עוֹד בִּירוּשְׁלֵם׃ יז סְפוֹ כָּל רַשִׁיעַיָא מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגְלֵי מִמְדוֹר קוּדְשֵׁיהּ׃

א וְאַחְזְיַנִי יָת יְהוֹשֻׁעַ כַּהֲנָא רַבָּא קָאֵים קֳדָם מַלְאֲכָא דַייָ וְחַטָּאָה קָאֵים עַל יַמִּינֵיהּ לְאַסְטָנָא לֵיהּ׃ ב וַאֲמַר יְיָ לְחַטָּאָה יְזוּף יְיָ בָּךְ חַטָּאָה וְיִזוּף יְיָ בָּךְ דְאִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם הֲלָא דֵין אוּד מְשֵׁיזִיב מִיקֵדָא׃ ג וִיהוֹשֻׁעַ הֲוָו לֵיהּ בְּנִין דְנַסְבִין לְהוֹן נְשִׁין דְלָא כַשְׁרָן לִכְהוּנְתָּא וְקָאֵים קֳדָם מַלְאֲכָא׃ ד וַאֲתֵיב וַאֲמַר לִדְמְשַׁמְשִׁין קֳדָמוֹהִי לְמֵימַר וַאֲמָרוּ לֵיהּ וְיַפֵּיק נְשִׁין דְלָא כַשְׁרִין לִכְהוּנְתָּא מִבֵּיתֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ חֲזֵי דְאַעְדֵיתִי מִנָךְ חוֹבָךְ וְאַלְבֵּישַׁת יָתָךְ זָכוּ׃ ה וַאֲמָרִית שַׁווּ מִצְנֶפֶת דַכְיָא עַל רֵישֵׁיהּ וְשַׁוִיאוּ מִצְנֶפְתָּא דַכְיָא עַל רֵישֵׁיהּ וְאַסְבּוּהִי אִתְּתָא

רדק

מצודת דוד

מצודת ציון

אבן עזרא

ראשו וכבר הלבישוהו בגדים כמו וירם תולעים ויבאש וכבר באש כי כל דבר יבאש תחלה ואחר כן ירום תולעים : (ו) ויעד . נפתח העי"ן בעבור היותו מגרון כמו וישב את כל הרכוש : (ז) כה . טעם וגם אם היית טוב כאביך יהוצדק שהיה כהן גדול בבית ראשון · וי"ו ונתתי כה"ס רפה בלשון ישמעאל וכמוהו והאבן הזאת אשר שמתי מצב' וככה הואת רמתי את עריהם והנה שכרו שיהלך בין העומדים שהם המלאכים : (ח) שמע נא . אתה · ראיתי מפרש כי הכהן הגדול שב אל יהוצדק לא אל יהושע כי אמר שמעם בסוף ולא פירש וכן כי אז הראיתי לו דברי המלאך ליהושע הפסוק הזה שקראו לעצמו הכהן הגדול : ורעיך · הם שאר הכהנים שהם ראויים לשבת לפניו כי הוא הכהן הגדול : כי אנשי מופת . ראויים הם שיעשה להם מופת : צמח . היא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו וסוף הפרשה מוכיח לפניו זרובבל ומפרשים רבי' אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל : (ט) כי · זאת האבן היא אבן המשקולות כאשר יפרש עוד שתהיה ביד זרובבל בהחלו ליסד הבית וזה יהיה לפני יהושע וכן פי' הפסוק האבן אשר נתתי ביד זרובבל לפני יהושע : ומשתי . הנה זאת המלה מהפעלים היוצאים כמלת שב שתמצא על שני דרכים שב הוא בעצמו גם ושב אחר כמו והשיב וככה לא משו מקרב המחנה · ומשתי את עון הארץ ומעט עון העונש והרע והגלות : (י) ביום . שיוסד ההיכל אז תשכנו לבטח והנה דברי זכרי' כדברי

רשי

בקשתי רחמים עליו : (ו) ויעד · לשון התראה כמו (דברים לא) ואעידה בם את השמים וגו' : (ז) אם בדרכי תלך · וגם אני זאת אעשה לך : אתה תדין את ביתי . תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי : ונתתי לך מהלכים . בתרגומו ובאחיות מיתיא אחייך ואתן לך רגלין דמהלכין בין שרפיא האלין ולפי פשוטו מגבהו על גביו שיזכו לעתיד : העומדים · השרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה : (ח) אתה ורעיך · חנניה מישאל ועזריה הוו : אנשי מופת · גברין כשרין למיעבד להון ניסין אף להם נעשה נס : כי הנני מביא את עבדי צמח . כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בחצר המלך אני מצמיח לו גדולה ושם נתתיו לחן בעיני המלך להלאות שאלהו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש בעזרא דברי נחמיה בן חכליה הוא זרובבל כדאמרינן בסנהד' : (ט) כי הנה האבן · יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד ופועלי החומה היה מעט בעיניכם כמו המפורש בעזרא ובנבואת חגי : על אבן אחת שבעה עינים · סופו להרחיב על א' שבעה וכן ת"י על אבנא הדא שבעא עינין חזיין לה ולשון עינים ל' מראות ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים אלא לימד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבניינו : הנני מפתח פתוחה . מתיר קשוריה מפיר עלת האויבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה : ומשתי . והסירותי : ביום אחד · לא ידעתי איזה יום . (הו' ביום אשר התחילו להוסיף על הבנין ימיש עון הארץ ותהי' ברכה בפירותיו כי עכשיו אחר' כמו שאמר

מקרא

ה ... בגדים ומלאך יהוה עמד : ו ויעד מלאך יהוה ביהושע לאמר : ז כה־אמר יהוה צבאות אם־בדרכי תלך ואם את־משמרתי תשמר וגם־אתה תדין את־ביתי וגם תשמר את־חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה : ח שמע־נא יהושע ׀ הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי־אנשי מופת המה כי־הנני מביא את־עבדי צמח : ט כי ׀ הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על־אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את־עון הארץ־ההיא ביום אחד : י ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש אל־רעהו אל־תחת גפן ואל־תחת תאנה :

תרגום

דכשרא לכהונתא ומלאכא דיי קאים : ו ואסהיד מלאכא דיי ביהושע למימר : ז כדנן אמר יי צבאות אם באורחן דתקנן קדמי תהך ואם ית מטרת מימרי תטר ואף את תדין לדמשמשין בבית מקדשי ואף תטר ית עזרתי ובאחיות מיתיא אחיינך ואתן לך רגלין מהלכן בין שרפיא האלין : ח שמע כען יהושע כהנא רבא את וחברך דיתבין קדמך ארי גברין כשרין למעבד להון נסין אינון ארי הא אנא מיתי ית עבדי משיחא ויתגלי : ט ארי הא אבנא דיהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא עינין חזיאן לה הא אנא גלי חזיתהא אמר יי צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד : י בעדנא ההיא אמר יי צבאות תערעון גבר לחבריה לתחות פרי גופנוהי

מסורה

מטות ובריש חבקוק : וגם אתה ג' בקרי' וסי' וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי · וגם אתה ידעת את אשר עשה לי . וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר: עינים כ"ה בקריאה וסי' הנה הוא לך כסות עינים: ותשב בפתח עינים·חכלילי עינים מיין ולבן. מכלות עינים ומדיבת נפש דבחקתי · נפל וגלוי עינים,וחברו וכליון עינים דכי תבוא·עם יפה עינים וטוב ראי· שמעו נא זאת עם סכל · וגבותם מלאות עינים סביב · וכל בשרם וגביהם · בתוך בית המרי אתה יושב ומשקרות עינים · שחור עינים מראות ברע דתריסר. נגששה כעורים קיר · לפקוח עינים עורות · על אבן אחת שבעה עינים . מצות ה' ברה מאירת עינים . גבה עינים ורחב לב · עינים להם ולא יראו · וחברו . ושח עינים יושיע : עינים הייתי לעור · עינים רמות לשון שקר . מאור עינים ישמח לב · רום עינים ורחב לב · למי חכלילות עינים . טוב מראה עינים מהלך נפש :

תולדות אהרן פס כדרכי . פקרים מ"ג פ"ס : מהלכים : עקידה שער מד : שמע נא · הוריות יג :

רדק

צניף טהור על ראשו לאות לסיותו כהן גדול שהיתה מצנפת על ראשו : וילבישוהו בגדים · וכבר הלבישוהו בגדים כי הנה אמר והלבש אותך מחלצות קודם שזכר זכריהו הנביא וכן וירם תולעים ויבאש וכבר באש כי כל דבר יבאש קודם שירם תולעים וכן הן אתה קצפת ונחטא והדומים להם : ומלאך ה' עומד · כן ראה במראה הנבואה כי עד שישימו הצניף הטהור על ראשו עמד מלאך ה' שלא הלך מעיניו : (ו) ויעד מלאך ה' · העיד בו זה הדבר כמו העדותי בכם העד העיד בנו האיש ונפתחת העי"ן מפני שהיא גרונית כי היה תבשטו ויעד כמו וישב את כל הרכוש : (ז) כה אמר · תדין את ביתי לפי שהיה כהן גדול ועל פיו יעשו שאר הכהנים : ונתתי · אתן לך והוי"ו כוי"ו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו : מהלכים בין העומדים האלה · הם המלאכים שהם עומדים וקיימים לעולם ר"ל תלך ביניהם וזה רמז לנשמתו כשפרדו מהגוף וי"ת ובאחיות מיתיא וגו' : (ח) שמע נא · ורעיך · שאר הכהנים : כי אנשי מופת המה · ראויים הם לעשות להם מופת על ידם ורז"ל דרשו מאן נינהו אנשי מופת אנשים שנעשה להם מופת זהו חנניה מישאל ועזריה : כי הנני מביא את עבדי צמח · פי' בו זה זרובבל וטעם מביא וכבר בא ר"ל לגדיל עוד מעלתו ותצמח גדולתו כצמח האדמה שהולך וגדל וכן אמר עוד למטה הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה' וכן אמר חגי הנביא אקחך זרובבל וגו' כמו שפירשנו וי"מ כי צמח זה המלך המשיח אמר אף על פי שזאת הישועה אני מביא לכם עוד אביא לכם ישועה גדולה ממנה בזמן שאביא את עבדי צמח ועוד דרשו בו כי המשיח מנחם שמו ומנחם בגימטריא צמח וכת"י ית עבדי משיחא : (ט) כי הנה האבן · הוא אבן הבדיל שמייסרין בו הבנין או פי' האבן שישימו תחלה ישימנה זרובבל לפני יהושע כה"ס למטה והוא האבן הראשה : על אבן אחת שבעה עינים

מצודת ציון

טהור . ר"ל ברור ונקי : (ו) ויעד · ענין התראה כי רוב המתרים מתרים בעדים למען לא יכחש לאחר זמן : (ז) תדין · מל' דין והוא ענין הישרת הדבר : מהלכים · מל' הלוך וטיול : (ח) מופת · ענין נס ואות : (ט) שבעה עינים · ר"ל הרבה וכן שבע יפול צדיק (משלי כד) : מפתח פתוחה · ענין חקיקת הציור כמו ויודע לפתח פתוחים (ד"ה ב' ב') : ומשתי · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד

מצודת דוד

שאמר שהתפללתי עליו שישימו על ראשו צניף הסור ר"ל שיהיה כהן כהונה גדולה ליראות לזרעו אחריו הואיל והסירו מן העכו"ם : וישימו וגו' · ר"ל נתקבלה תפלתו ותיד נתנו לו לרשת כהן כהונה גדולה : וילבישהו בגדים · ר"ל היה גלה זכיותיו : ומלאך ה' עומד · בכל משך הזמן שנעשה כל זה : (ו) ויעד · אחר כל שנעשה התרה המלאך ביהושע : (ז) אם בדרכי תלך · ר"ל אם זרעך ילכו בדרכי ואמר כמדבר עליו כי זרע האדם יחשב כמוהו וכן אקחך זרובבל (חגי ב) : ואם את משמרתי תשמור · ר"ל אם ישמרו הדברים שצויתי לשמרם וכפל הדבר במ"ש : וגם אתה תדין · ר"ל גם זרעך כמוך יהיו כ"ג ופקידים עד עולם לדון את ביתי ועי"ש יעשה כל צרכי הבית : וגם תשמור . ר"ל בידם יהיו שמירות חצרי וכפל הדבר במ"ש : ונתתי לך מהלכים · ר"ל ומלבד זאת לא יקופח שכרם בעולם הנשמות כי אתן להם מהלכים וטיולים בין המלאכים האלה העומדים פה כמ"ש למעלה ויאמר אל העומדים לפניו : (ח) אתה ורעיך · גם אתה שמע גם רעיך ישמעו והם חנניה מישאל ועזריה כי המה אנשים מופת כי נגלו מכבשן האש כמוך ומהראוי ליוחד הדבור גם להם : כי הנני מביא וגו' והדבור הוא אשר הנני מביא את עבדי צמח וזהו מלך המשיח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג) : (ט) כי הנה האבן וגו' · ר"ל מוכן הוא האבן הטובה ביסוד בנין בית שעתיד ע"י כ"ג מזרע יהושע אשר יכהן אז ר"ל כבר הגזירה היא גזורה : על אבן אחת · ועל כל אבן מאבני הבנין יהיה שבעה עינים ר"ל שמירות רבות יהיה מאת המקום ב"ה על הבנין ההוא : הנני מפתח פתוחה וגומר . המקום ב"ה בעצמו יחקוק צורות על האבנים ליפותם ר"ל הוא יתן כח ועזר על המלאכה : ומשתי וגו' ביום אחד · ר"ל בעטם

רשי

מ' בנבואת חגי) : (ב) וגלה על ראשה · כמו (יהושע טו) גולות עליות לשון מעיין כמין ספל גדול עגול : ושבעה נרותיה · כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה : שבעה ושבעה מוצקות . לכל נר ונר באין שבעה צנורות קטנים שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר : (ג) ושנים זתים עליה . אצלה שני אילנות שהזיתים גדולים בהם : אחד מימין הגולה ואחד משמאלה וגו' · וכאן לא פירש על שני צנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבות ועדשים של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתים נחבטי' מאליהם' לתוך הצנתרות ומתחממות שם כבמעטן ונעצרים שם בית הבד והשמן נופל' לתוך הצנתרות ומהצנתרו' לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקות והנרות ארבעי' ותשע היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים ארבעים ותשע על אור של יום בראשית : (ד) מה אלה אדוני . מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו : (ו) זה דבר ה' אל זרובבל . זה סימן לך להבטיח את זרובבל כמה שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שבכם תעשו את בנין ביתי : כי אם ברוחי . אני אתן רוחי על דריוש ויתן לכם (ס"א ויצוה לכם) לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו ולעזור אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמו שמפורש בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם : (ז) מי אתה הר הגדול · הרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכנותהון שבטלום המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור אין לכם שררה וגדולה עוד עליו : והוציא את האבן הראשה · האדריכל יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל בראש הבונים

זכריה ד

ד א וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ: ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה ויאמר (ואמר ק') רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ: ג וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ: ד וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי: ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי: ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ז מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן

תרגום

וְלִתְחוֹת פֵּרֵי תֵינוּהִי: א וְתָב מַלְאֲכָא דְּמַמְלֵיל עִמִּי וְאַעִירַנִי כְּגַבְרָא דְּמִתְּעַר מִשִּׁנְתֵּיהּ: ב וַאֲמַר לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרִית חֲזֵיתִי וְהָא מְנַרְתָּא דְדַהֲבָא כֻּלַּהּ וְגוּלְתַהּ עַל רֵישַׁהּ וְשַׁבְעָא בוֹצִינַהָא דַּעֲלַהּ שַׁבְעָא וְשַׁבְעָא דִּמְרִיקִין מִנְהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינַיָא דְעַל רֵישַׁהּ: ג וְתַרְתֵּין זֵיתִין דַּעֲלַהּ חַד מִימִין גּוּלְתַהּ וְחַד עַל סְמָלְתַהּ: ד וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לְמַלְאֲכָא דְמַמְלֵיל עִמִּי לְמֵימַר מָה אִלֵּין רִבּוֹנִי: ה וַאֲתִיב מַלְאֲכָא דְמַמְלֵיל עִמִּי וַאֲמַר לִי הֲלָא יְדַעְתָּא מָן אִינוּן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִבּוֹנִי: ו וַאֲתִיב וַאֲמַר לִי לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דַייָ עִם זְרֻבָּבֶל לְמֵימַר לָא בְחֵילָא וְלָא בִגְבוּרָא אֱלָהֵין בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: ז מָה אַתְּ חֲשִׁיבָא מַלְכוּתָא טִפְּשְׁתָּא קֳדָם זְרֻבָּבֶל הֲלָא כְמֵישְׁרָא וִיגַלֵּי יָת מְשִׁיחֵיהּ

אבן עזרא

כדברי חגי הנביא : (א) וישב · בעבור שאמר ויעירני והוא יען והפך יעור ולא יועד ע"י אחר רק מעצמו בלא כאילו מעצמו נעור · (ב) ויאמר · וגלה · כמו גלות עליות ועתה אומר לך בדרך קצרה דבר זאת שמפרש כי הזכיר זה הנביא אחר כן כל דברים היו שני' זתים אילנו' מימין הגלה משמאלה ושבלה ושבלי הזתים נופלים מהאילנים על שני צנתרות זהב ומאליהם נפלו ודרכו ונעשה שמן זך כזהב והם מריקים אל הגלה והגלה היו שבעה מוצקות שבעה נרות ושבעה מוצקות והנה שבעה פעם אחרת כמו אל החגר השיגונה אל פעם והמלאך פירש פעם זאת שמראה : לא בחיל ולא בכח · כאשר ראיתי השמן נעשה מאליו ודולק ככה יבנה הבית לא בכח גדול שיש לזרובבל ולא ברוב חילו כי אם ברוח השם וסיומו : (ג) ושנים · עוד יפרש מה פעם הזתים שהיו שנים : (ד) ואען . ידע הנביא כי זה במראה הנבואה על כן שאל : (ה) ויען · שאלו אם יש בו פעם חכמה להבין פעם המראה : (ו) ויען · הנה דבר ה' יבנה הבית וכת"י נביא דה' מספדין לסון : (ז) מי · הנביא ידבר אל כל שר ומלך אם אתה נחשב בעיניך כהר הלוי הגדול למישור תשוב לפני זרובבל והוציאו את האבן הראשה היא האבן הבדיל שתנתן ביד

תולדות אהרן מנורת זהב · עקידה שער מד: ושנים זיתים · סנהדרין כד : מי אתה . עקידה שער מט :

רדק

עינים · על כל אבן ואבן יהיו שבעה עינים ר"ל שמירות רבות מאת האל ית' מפני הצרים המושבים להשבית מלאכתם ואלה הם שבעה עיני ה' שאמר למטה : ושבעה · הוא סך חשבון על הרוב אינו שבעה דוקא וכן שבע כהעתקתיכם שבע יפול צדיק וקם והדומים ואבי אדוני ז"ל פי' שבעה דווקא והם יהושע עזרא זרובבל נחמיה וג' נביאים חגי זכריה ומלאכי ותרגם יונתן שבע עיינין חזן ליה : הנני מפתח פתוחה · כאלו היתה האבן קשורה כל הימים שבטלו המלאכה ועתה יפתח אותה ויפס אותה בבנין ויתכן לפרשו מענין ופתחת עליהם פתוחי חותם ולפי שהשלמת תכונת האבן היפה בציורים והפרחים והכפתורים שיציירו בה בפתוחי אמר כן עד"מ כלומר הנני משלימה לבנין בכל תכונתה : ומשתי . פעל יוצא לא משו פעל עמד וזה יהיה בזמן שהבטיחו הנביאים את זרובבל להגדיל מעלתו כמו שאמר חגי אקחך זרובבל ואמר זכריה הנני מביא את עבדי צמח ואז יהיו ישראל בשלום בבית שני לפיכך אמר תקראו איש לרעהו : עון הארץ · אשר כמשמעו או יהיה פי' עונש כמו כי לא שלם עון האמרי כלומר שיסיר מהם בזמן ההוא כל רע וכל צרה ויהיו בשלום : (י) ביום ההוא . תקראו מרוב שלום שיהיה לכם : (א) וישב ויעירני · בשאר המראות אמר ואשא עיני כי ראה מעצמו אבל זאת המראה המלאך העירו לראותה : יעור משנתו · מבנין נפעל ופי' היה כעירני ואני נתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו : (ב) ויאמר · ויאמר כתיב והוא ספור דברי הכתוב וקרי ואמר והקרי דברי זכריה : וגלה במפיק ואיננה לנקבה נסתרת וכמוהו כבכורה בטרם קיץ ותעלומה יוצאה אור לא גשמה ביום זעם : ושבעה נרותיה עליה . כמו מנורת התורה · והאמצעי הוא רמז לענין האלוה המחבר בין ההפכים וכן שבע כפלות הם הפכים והמנהיגים לעולם שהוא כלו הפכים ז' כוכבי לכת והעולם שש קצוות ושלשה מישרים ובעל הקצוות הוא השביעי והוא הנקודה וכן גוף כל דבר אלא שבעל ספר יצירה זכר בעולם שש קצוות לששה צדדים והיכל הקדש מכוון באמצע זכר הדבר הנכבד שבכל הגוזרים : עליה · על המנורה והגולה למעלה מהם והראה לו זאת המראה להודיעו כי האל יתברך יאיר לישראל הפך מה שהיו בחשכה : שבעה ושבעה מוצקות לנרות · שבע מוצקות היו לה לכל נר מוצקה אחד · ורש"י ז"ל פירש שבעה ושבעה מוצקות לכל נר שבעה מוצקות מוצקות הם תואר במקום פעל שהיו מוציקות שמן מנר לנר : (ג) ושנים זיתים · ועוד ראיתי שנים זיתים על המנורה או על הגלה ואחד הוא : אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה · כמו משמאלה אבל אמר כי על הגלה היו ולמטה אמר על ימין המנורה ועל שמאלה וענין אחד : (ד) ואען · מבואר הוא : (ה) ויען · מבואר הוא : (ו) ויען לא בחיל ולא בכח · כמו שראית ונעשה המנורה נעשה מאליו בלא אדם עורך את הנרות ומציק בהם את השמן כן יעשה בנין הבית בלא כח אדם אלא ברוח האל יתברך וברצונו ועוד יפרש לו המראה דרך פרט : (ז) מי אתה הר הגדול . אמר כנגד הנבלט ותבריו השוטנים אם תהיה כהר הגדול תהיה לפני זרובבל למישור ולא תוכל לעמוד לפניו להשבית המלאכה והוציא את האבן הראשה כשהחל

מצודת דוד

בפעם אחת אסיר עון הארץ היא כי אחדש בקרבם רוח נכון ולא יחטאו עוד ולא ימצא עוד עון : (י) אל תחת גפן · להתענג לשבת בצילם ולאכול מפריה מרוב הטובה שיהיה אז : ד (א) וישב וגו' · כי במראה שלפניה לא דבר עמו המלאך הדובר בי לזה אמר וישב המלאך וגו' : ויעירני · ר"ל הוא הניעני לעוררני ונתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו : (ב) מה אתה רואה · במראה הנבואה : כולה . כל המנורה היתה זהב : וגולה על ראשה · ממעל על ראשה היה כעין ספל ובה היה השמן : ושבעה נרותיה עליה · ממעל בראשי קני המנורה היו שבעה גביעים הם כמין בזיכין להשים בהם השמן והפתילות : שבעה ושבעה מוצקות · ר"ל לכל נר ונר היה שבעה צינורות שהשמן ניצק בהם מעצמו מן הגולה להמשך על הנרות שהיה על ראש המנורה : (ג) ושנים זיתים עליה · שני אילני זית עמדו אצל המנורה : (ד) ואען ואומר · הרימותי קול ואמרתי אל המלאך על מה באו אלה לרמז : (ה) הלא ידעת · הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז : לא אדני · לא השכלתי לדעת : (ו) זה דבר ה' . ר"ל בזה ירמז כאלו אמר ה' על מלך המשיח הבא מזרע זרובבל : לא בחיל . ר"ל ממשלתו על העכו"ם לא יהיה בעבור חילו הרב ולא בכח זרועו יכבשם במלחמה אבל ימשול בם מבלי טורח מלחמה כי אם ברצוני כי אתן בלב העכו"ם לשום נכנעים לו וסרים למשמעתו ויהיה דומה לעריכות נרות המנורה שהיו מבלי טורח אבל הכל נעשה מעצמו כי הזיתים נתלשו מעצמם ונדרכו מעצמם ומעצמו נמשך השמן אל הגולה כאשר יאמר עוד למטה ומן הגולה נמשכו מעצמם דרך הצינורות אל הנרות : (ז) מי אתה הר הגדול . על גוג יאמר מי אתה וגומ' ר"ל מה כח יש בך שתחשוב שאתה הר גדול לעמוד בפני המשיח הלא יוכל לעבור לא

מצודת ציון

עמוד הענן (שמות יג) : (א) ויעירני · מל' הערה והקצה : (ב) וגולה . ספל עגול וכן וגולת הכותרות (מ"א ז') : נרותיה · כעין בזיכין על השמן והפתילה כמו ועשית את נרותיה (שמות כה) : מוצקות · מל' יציקה והם צינורות ודרך שם ניצוק ונמשך השמן : (ד) ואען · ענין הרמת קול : (ו) בחיל · ענין צבאות עם : ברוחי · ענין רצון : (ז) למישור · מל' ישר ושוה : הראשה · ר"ל טובה

הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃ ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ י כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־אֵלֶּה עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ׃ יא וָאַעַן וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמֹאולָהּ׃ יב וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב הַמְּרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃

דַאֲמִיר שְׁמֵיהּ מִלְקַדְמִין וִישְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְּוָתָא׃ ח וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל שָׁרִיאָה לְמִבְנֵי בֵיתָא הָדֵין וִידוֹהִי יְשַׁכְלְלוּנֵיהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן׃ י אֲרֵי מַן הוּא דְכֵי דְבַסַר יוֹמָא דֵין עַל בִּנְיָנָא דְהוּא זְעֵיר הֲלָא יְתוּב וְיֶחְדֵי כַּד יֶחֱזֵי יָת אֶבֶן מַשְׁקוֹלְתָּא בִּידָא דִזְרֻבָּבֶל שִׁבְעָא נִדְבְּכִין כְּאִלֵּין קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּכָל אַרְעָא׃ יא וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְרֵין זֵיתַיָּא הָאִלֵּין עַל יְמִין מְנַרְתָּא וְעַל סְמָלָא׃ יב וַאֲתֵיבִית תִּנְיָנוּת וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְרֵין שׁוּבְלֵי זֵיתַיָּא דִּבְיַד תְּרֵין אִסְקְרִיטְוָן דִּדְהַב דִּמְרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינֵי דַהֲבָא׃ יג וַאֲמַר לִי לְמֵימַר הֲלָא יְדַעְתְּ מַן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִבּוֹנִי׃ יד וַאֲמַר אִלֵּין תְּרֵין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא דְקָיְמִין קֳדָם רִבּוֹן כָּל אַרְעָא׃

תולדות אהרן מי בז • סוטה מח : עיני ה׳ • סנהדרין לח : בני היצהר • שם כד (מעשר שני נו) :

אבן עזרא

ביד זרובבל והיא האמורה למעלה אשר נתתי לפני יהושע : תשואות • שאון רב יהיה לה שאון חן חן לה שהכל ישמח כמו תשואות מלאה : (ח) ויהי • עתה יפרש דברי המנורה : (ט) ידי • יסדו : פועל עבר : תבצענה : תשלמנה כמו כי יבצע ה׳ את כל מעשהו : וידעת . לזרובבל ידבר שהוא במקום כל ישראל : שלחני אליכם • לו ולכל ישראל :

(י) כי קטנות • תואר והמתואר חסר כמו וידבר אתם קשות ומלת בז • מן עלומי העי״ן כמו לא יבוזו לגנב והנה הוא כי מי בז ליום נחמות או ישועות קטנות וזהו חסרון המתואר כמו וידבר אתם מלות קשות כאשר יראו אבן המשקולת שהיא אבן הבדיל ביד זרובבל לבנות הבית הנה שבעה עינים ישמרוה שלא יקרב איש להפילה ויתכן שבעה עינים הרבה שומרים ופירש אחר כמו שפירש המלאך שבעה אלה עיני השם ופירש המלאך כי השבעה הם עיני השם שהם משוטטים בכל הארץ ופעם שבעה כדרך ויקרא אותה שבעה ושבועה נגזרת משבעה כמו שאמר כי שם נשבעו שניהם על דרך שהזכיר בעל ספר יצירה והיכל הקודש מכוון באמצע וצריך פירוש ארוך כי שם כתוב שש פאות הם מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל והיכל הקדש מכוון באמצע וזה קצת הפירוש כי לכל דבר יש השש פאות שהזכיר והיכל הקדש הוא הדביר אשר לו הפאות האלה והוא מכוון באמצע וקראו היכל הקודש הוא הכוכב האמצעי והוא בעל הפאות כי ממנו הם ולו הפאות ודבר זה כולל כל הנבראי׳ ועל הכוכב יותר הזכיר היכל קדש : (יא) ואען . שבלים לשון נקבה כמו נשים פילגשים : ואומר • גם שאל על שתי השבלים שנכרתו משני הזיתים המריקים מעליהם הם הצנתרות שנדרכו בהם הזיתים והם מריקים מעליהם השמן הטוב הזך כזהב יריקו אל הגלה ובגלה מוצקות אשר מהם יוצק השמן לנרות אשר על ראש המנורה : (יד) ויאמר • שהם זרובבל בן יצהר שהוא השמן

רשי

הבונים והם יבנו הכל כפי דבריו אשר יצוה כבנין נאה ומשובח : תשואות חן חן • יאמרו לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה שנעשה על ידי אבן המשקולות הזאת • תשואות לשון כמו תשואות נוי כמו תשואות מלאה עיר הומיה (ישעיה כב) קול שאון (שם סו) כולם לשון השמעת קול המון : (ט) ידי זרובבל • יסדו הבית הזה • מתחלה ועד סוף בימי כורש הראשון : וידיו תבצענה • אותו עתה . תבצענה ל׳ גמר הוא כמו (שם) כי יבצע ה׳ כל מעשהו : (י) כי מי בז ליום • היוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג) ורבים מהכהנים אשר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת (חגי ב) הלא כמוהו כאין בעיניהם ישמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלוים בתוך המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הבונים המכוון בה ראש הפינה וזו תהיה ביד זרובבל : שבעה אלה . על אחד שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת״י שבעה נדבכין כאילין : עיני ה׳ המה משוטטים • ולו נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה מכוון לדבר : (יא) מה שני הזיתים • מה רמז הם ומה רמז שני שבלי זיתים . שבולת בלע״ז קבוצות זיתים בענף כמין שבולת : (יב) אשר ביד שני צנתרות . כלומר אצל שני צנתרות כמו ראו חלקת יואב (שמואל ב יד) : המריקים מעליהם • את השמן הזה הצלול והטוב להאיר כזהב כמו (איוב לז) מצפון זהב יאתה : (יד) שני בני היצהר . קרן כהונה ומלכות שנמשחים בשמן המשחה : העומדים על אדון כל הארץ • לבקש

רדק

כשהתחיל הבנין ביום כ״ד לחודש התשיעי כן ישלים המלאכה : תשואות חן חן לה • כאשר שם זרובבל האבן הראשה בבנין שם אותה בתשואות וקול המון רב ואמרו כל העם חן חן לה לאבן הזאת מאת האל יתברך והכפל לחזק הענין כמו שלום שלום לרחוק : (ח) ויהי דבר ה׳ • ידי זרובבל תבצענה • ר״ל תשלימנה וכן והיה כי יבצע ה׳ את כל מעשהו בהר ציון ובירושלים : (י) כי מי בז ליום קטנו׳ • כי כשהתחילו לבנות הבית נראים מלאכתם והנה היום ההוא יום תשואות קטנות היה והיו בוזים לאותו יום כל השנים ששבתה המלאכה ועתה כשיראו האבן הבדיל ביד זרובבל ישמחו : האבן הבדיל • הוא אבן המשקולת אשר ביד הבנאי לישר הבנין והוא חסר הנסמך כאלו יאמר האבן אבן הבדיל ואותה המשקולת עושין אותה מבדיל או מעופרת ונקראת אבן כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן : שבעה אלה . פי׳ מה שאמר למעלה על אבן אחת שבעה עינים אלה הם עיני ה׳ שהם משוטטים בכל הארץ והוא רואה המצירים לישראל ומשמרם מהם שלא יבלעו בהם : (יא) ואען • ענין המנורה הבין כי לבראות אורה ושמחה בראה לו והמלאך פי׳ לו דבר המנורה שהיא נעשית מאליה לבראותו כי לא בחיל ולא בכח ועתה שאל לו מה ענין שני זתים וענין שתי שבלי זיתים וענין שני צנתרות הזהב ולא נזכר במראה משאלתו נלמד שראה אותם וטעם לו המלאך על שתי השאלות בקצרה ובראו ואמר לו שאלה שני בני היצהר והנביא הבין תשובתו : (יב) ואען . שתי שבלי הזתים • מהזתים האלה היו נופלים שני ענפי זתים שהיו נדרכים ביד שתי צנתרות הזהב והיו נדרכים מאליהם ופי׳ ביד בתוך והנה הזתים היו נדרכים בתוך הצנתרות והשמן נופל מהצנתרות אל הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות לנרות ודמה הענפים לשבלים לפי שהיו מלאים גרגרי הזתים כמו השבלים שהם מלאים גרגרי החטה צנתרות הם כלים כמין נפחת ות״י אסקריטוון דדהב וכן תרגם אונקלוס כלפיתות כדכא איסקריטוון בדכא : המריקים מעליהם הזהב • השמן הזך כזהב וכן כוס זהב בבל ביד ה׳ סיג סוך וסנקי : (יד) ויאמר אלה שני בני היצהר . יצהר הוא השמן כמו דגן תירוש ויצהר לשון קרא

מצודת ציון

טובה וחשובה וכן וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו) : תשואות • ענין המית קול כמו תשואות נוגש (איוב לט) : (ט) תבצענה • ענין השלמה כמו כי יבצע ה׳ (ישעיה י) : (י) בז • מל׳ בזיון : האבן הבדיל : הוא האבן התלוי בקו המשקולת וע״י מיישר הבנאי את הבנין ועל שם רוב דרכם נעשותה מאבן אמר האבן הבדיל וכן אבן העופרת (לקמן ה) : משוטטים • ענין התנועה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) : (יב) שבלי • מל׳ השבלים הטובות (בראשית מא) ובדרך שאלה קורא כן ענפי הזית לפי שהיו מלאים גרגרי זיתים כמו השבולת המלאה גרגרי תבואה : ביד . ר״ל בתוך וכן ביד כל אדם יחתום (איוב ל״ז) : צנתרות • הוא שם כלי מה : המריקים . ענין הגלה והפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת י״א) : הזהב • ר״ל שמן מזוקק נקי כזהב וכן זהב יאתה (איוב ל״ז) : (יד) היצהר . הוא השמן כמו תירוש ויצהר (דברים כ״ח)

מצודת דוד

לא כן הוא כי למולו תהיה כארץ מישור ובקל יעבור ר״ל לא יהיה בך כח לעכב מה ע״י : והוציא • מלך המשיח יוציא האבן הטובה והחשובה לשימה ביסוד בנין בית העתיד : תשואות • אז ישמע קול המיית אשר כולם יענו ויאמרו הנה לאבן הזה יש לה חן רב כי היא טובה וחשובה עד מאד : (ט) ידי זרובבל יסדו וגומר • זרובבל עצמו הניח היסוד מהבית הזה כן ידיו ישלימו את בנין הבית ר״ל ידי המשיח הבא מזרעו ישלימו להניח אבן היסוד מהבית העתיד ואמר ידו על ידי המשיח הבא מזרעו כדרך שאמר כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע (לעיל ג׳) שנאמר על כ״ג הבא מזרעו אשר יכהן אז ואמר ענין השלמה על כי יהיה הבית האחרון כאלו ישלים הבית הזה וכמ״ש גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון (חגי ב) : וידעת • והוא השלום הבתים ולפי שבית העתיד תעמוד במקום הבית הזה עצמו אמר תבצענה כאלו ישלים ... זה מאמר הנביא לישראל בבוא הדבר תדעו אשר ה׳ שלחני אליכם ומאתו היו דברי : (י) כי מי בז • אשר מי שהיה מבזה בלבו יום בנין הבית הזה לחשבו יום קטנות לפי קוטן הבנין הנה ישמחו אז כאשר יראו את האבן המשקולת ביד המשיח הבא מזרע זרובבל המיסד את הבית : שבעה אלה • השמחות האלה שישמחו אז תהיה כפל שבעה בערך התוגה שיש להם בעבור בזיון יום קטנות : עיני ה׳ וגו׳ : ר״ל לכן רואה הוא תוגת לב המבזה יום קטנות ולפיכך ישמחם בכפל שבעה בערך התוגה : (יא) אליו . אל המלאך הדובר בי : מה שני הזתים : ר״ל למה בא הרמז בשני אילני זתים ולא באחד : על ימין המנורה • על ימין הגולה שעל ראש המנורה ועל שמאלה א׳ מזה וא׳ מזה : (יב) מה שתי שבלי הזתים • כי במראה ההיא ראה כאלו שתי ענפי זיתים נתלשו מעצמם ונפלו בתוך שני צנתרות של זהב ושם היו נדרכים מעצמם והם היו מריקים שמן צלול כזהב אל הגולה האמור למעלה ופרשו כאן ושאל למה הי׳ הכל שנים שנים על מה מרמז השניות : (יג) הלא ידעת • הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז השניות : לא אדני . לא השכלתי לדעת : (יד) אלה שני בני היצהר • השניות מרמז על שני בני היצהר ר״ל המלך המשיח וכה״ג אשר ימשחו בשמן המשחה :

זה

רשי

לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם : שני בני היצהר יצר טוב ויצר הרע מתהפך לטוב בזכות התורה : (א) מגלה עפה · אבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד מג׳ אלפים ומאתים בתורה כדאית׳ בעירובין (דף כא) וי״מ מגילאת פורחא פורחת באויר ולשי׳ פשוטו של פרשה מגלת פ׳ רענו׳ סיתה והוא שראה (יחזקאל ג) וכתוב אליה קינים והגא והי : (ג) זאת האלה · זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועות שקר : היוצאת · עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ והוא ארכה עשרים ורחבה עשר כמדת פתח העזרה והיכל אשר יצאת דרך שם : כי כל הגנב . עד עכשיו : מזה כמוה נקה : מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענו׳ יחידי׳ העוברים על התורה אלא המתין עד שנתמלאת סאתה כולם ולקו כולם כאחד בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לצום בארץ ולנקום מן הגנבי׳ והנשבעים לשקר מעכשיו ובא אל בית הגנב וגו׳ : (ה) שא נא עיניך וראה . עוד יוצאת אחרת שהיא מבית קדש הקדשים : (ו) ואומר מה היא . היוצאת שאמר אלי לראות : ויאמר זאת האיפה : שתראה יוצאת כמין איפה שמודדין בה : ויאמר זאת עינם בכל הארץ · לאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שעיניהם בכל הארץ לגזול ולעסוק להקטין איפה ולהגדיל שקל ונמדד להם שאה בסאה : והנה

זכריה ה

ה א וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה : ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה : ג וַיֹּאמֶר אֵלַי זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה : ד הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב וְאֶל־בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלַּתּוּ וְאֶת־עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו : ה וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת : ו וָאֹמַר מַה־הִיא וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר

תרגום

ג׳ א וְתָבֵית וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא מְגִלָּה פָּרְחָא : ב וַאֲמַר לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרֵית אֲנָא חָזֵי מְגִלָּה פָּרְחָא אוּרְכַּהּ עַשְׂרִין אַמִּין וּפוּתְיַהּ עֲשַׂר אַמִּין : ג וַאֲמַר לִי דָא מוֹמָתָא דַעֲתִידָא לְמִפַּק עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא אֲרֵי כָל דְּגָנִיב וּמְכַדֵּיב מְדָא לָקֵי וְכָל דְּקַיָּם בִּשְׁמִי לְשַׁקָּר מְדָא לָקֵי : ד אַפֵּיקְתַּהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתֵיעוֹל לְבֵית גַּנָּבָא וּלְבֵית דְּמְקַיֵּם בִּשְׁמִי לְשַׁקָּר וּתְבִית בְּגוֹ בֵּיתֵיהּ וּתְשֵׁיצֵינֵיהּ יָת אָעוֹהִי וְיָת אַבְנוֹהִי : ה וּנְפַק מַלְאֲכָא דִּמְמַלֵּיל עִמִּי וַאֲמַר לִי זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מַן דְּנָפֵק אִלֵּין : ו וַאֲמָרֵית מַן אִנּוּן וַאֲמַר אִלֵּין עַמָּא דַהֲווֹ נַסְבִין וִיהָבִין בִּמְכִילְתָּא דְּשִׁקְרָא

ואשא עיני ואראה ג׳ דסמיכי וסי׳ ומנה מגלת עפה · ארבע מרכבות יוצאות · והנה איל אחד : בחוה ד׳ בקריא׳ וסים׳ איש אשר יעשה כמות להריח בה · והנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד · כל הגונב מזה כמוה נקה ב׳ בפסוק : היוצאת ה׳ מ״ל ומשניין באתיהון וסים׳ בסדר כי תבא : עפרת ד׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ צללו כעפרת במים · אך את הזהב ואת הכסף · נחר מפוח מאש תם עפרת . בעט ברזל ועפרת :

תולדות אהרן מגלה עפה ו עירובין כא : בית הגנב . שבועות לט : וכלתו · (שבועות לז) :

אבו עזרא

השמן כי הוא משיח לשבת על כסא ישראל כאשר אמר אל על כסאו ויהושע משוח כי הוא כהן גדול וכתוב ועצת שלום תהיה בין שניהם ולא יקנאו זה בזה : (א) ואשוב · עפה · כאלו תעוף על כן כתוב היוצאת על פני כל הארץ ויש מפרש שאמר כפולה מגזרת לכמים ואין טעם לפירושו ויפה אמר פרושה כמו ועפו בכתף פלשתים : (ב) ויאמר : ראה כאילו זאת המגלה יוצאה מבית השם שבנה שלמה על האולם על כן מדת האורך והרחב כמו האולם : (ג) ויאמר . זאת האלה · המארה וטעם היוצאת על פני כל הארץ כי היא כוללת היהודים שהיו בירושלים ואשר נשארו בבבל והארץ פרס ופעם מזה כמוה כי היה כתוב במגלה מזה הצד הגונב נקה מצד שני הנשבע נקה או מזה ומזה כי הגנב והנשבע נקה והוא נכון ופעם נקה שיאשו כל אחד הגובה והנשבע כי השם נקהו : (ד) והוצאתיה · ולנה . לשון נקבה כמו ולנה והיא מלה זרה והנה הטעם שיוכיח הנביא אלה העושים אלה השתים עבירות : (ה) ויצא . ממערכת מלאכים אחרים והנה יוצאת אחרת אחרי היוצאת בראשונה והיא האלה עתה שב להוכיח העומדים בבבל ולא באו לבנות הבית ולדור בארץ הקדושה למלאת מנות השם כי היא תחלה המצות הקדמות בנין ירושלים גם אחר המראות כבוד השם שלוה לעשות לבאי מהגולה המתנדבים והנה במראה הראשונה אמר מגילה ועתה לא ידע מה היא כי האלה נראים לאשר נמצאה בידו הגנבה או ליודע שהוא נשבע לשקר ואת היוצאת היא נסתר׳ ונעלמת בלב : (ו) ואמר · זאת האיפה · וטעם איפה כי השם ימוד לאנשי הרשע כפי מחשבתם : ויאמר זאת

רדק

קרא אותם זתים והם זרובבל ויהושע וקראם בני היצהר לפי שנמשחו בשמן המשחה זה למלוכה וזה לכהונה : העומדים על אדון כל הארץ · שמזומנים לעשות רצונו ות״י אילין תרין בני רברבין דקיימין קדם רבון כל ארעא וענין שתי הזתים ושתי שבלי׳ ושתי צנתרו׳ לא נתפרש לנביא ענין היו . משל וכנה הזתים משל לזרובבל ויהושע ושני השבלים הוצאין מהן משל למעשיהם שהצלו בידיהם בבנין הבית ובני אחרות משל לנחמיה ועזרא הבאים אחריהם ועל ידי הרבעתם יצאה תורה וטובה לישראל : (א) ואשוב . מגלה עפה · ראה במראה מגילה אחת שעפה באויר וכן תרגם יונתן מגילה פרחא : (ב) ויאמר · ארכה עשרים אמה ורחבה עשר באמה · לא נתברר על איזה זמן נאמר זאת הנבואה ונראה כי על זמן הנביא נאמר כי ראינו בספר עזרא הרבה עבירות שהיו בידם ועל הגנבה ועל שבועות שקר יצאה זאת האלה כי הגנבה אע״פ שאינה חמורה כשבועות שוא ושקר מכל מקום יבא לידי שבועת שקר ומה שראה מדת ארכה ומדת רחבה פי׳ המפרשים כי ראה אותה יוצאת מאולם בית שהיה ארכו עשרים ורחבו עשר כבנין שבנה שלמה ואע״פ שהיה חרב אז והמגילה הזאת יצאה משם שהיתה שם פרושה כמדת האורך והרוחב וזהו שאמר היוצאת והאתיה : (ג) ויאמר · זאת האלה · הקללה : על פני כל הארץ · ארץ ישראל ות״י דא מומתא דעתידא למיפק וזו כענין מגילה שראה יחזקאל שהיתה כתובה פנים ואחור וכן זאת המגלה היתה כתובה מזה ומזה והיתה כתובה מצד אחד כל הגונב נקה ומצד אחד כל הנשבע נקה ופי׳ כמוה כמו כמוך כפרעה כמוני כמוך ר״ל כי המגלה היתה כתובה באלה וקללה מצד זה כמו מצד אם ומצד זה כמו מצד זה ופי׳ נקה נכרת כמו ונקה לא אנקך נקה מבנין נפעל אף על פי שהארכתי להם עד עתה מעתה יקבלו פורענותם כי הגיע זמנם לפיכך יצאה זאת המגלה ונביא ראה המגלה ולא ראה הכתוב בה כמו יחזקאל עד שאמר לו המלאך כי כל הנבואה היתה הולכת ודלה לפיכך בין מראות זכריה סתומות וכתגי זכריה ומלאכי פסקה הנבואה : (ד) הוצאתיה · האלה הזאת הוצאתיה להענים מעתה הגונב והנשבע ולא אאריך להם עוד : ולנה בתוך ביתו · תשכון בתוך ביתו עד שתכלה אותו ואת עצי ביתו ואת אבניו : (ה) ויצא · וראה · כי אחר שהראהו מראה זו של מגלה עפה נעלם ממנו המלאך ואחר כך יצא והראהו מראות האיפה : היוצאת · יוצאת מבית ה׳ כמו הראשונה או פי׳ יוצאת מארץ ישראל ות״י אתון דגלן אלין : (ו) ואמר · זאת האיפה היוצאת · הראהו גלות עשרת השבטים שגלו כבר שהם שקועים בגלות לא יצאו עתה כמו שיצאו גלות יהודה ובנימן והראה לו איפה שהיא מדה ר״ל שהאל מדד להם מדה כנגד מדה כי כמו שהם עשו שהאריכו ימים רבים ברשעם מיום שנחלקה המלכות עד היום שגלו ולא היה להם מלך מכל מלכיהם שהחזירם למוטב אלא כולם הלכו בדרך רעה וכמו שהם האריכו ברעה כן יהיו בגלות ימים רבים וזו היא מדה כנגד מדה לפיכך ראה שנבואת איפה שהיא מדה : ואמר · עינם בכל הארץ עוד פי׳ לו המלאך ואמר לו זאת עינם ר״ל זאת האיפה שאתה רואה

מצודת דוד

זה למלכות וזה לכהונה גדולה : העומדים על אדון כל הארץ · לבקש רחמים על בית ישראל ובמעשה דריכת הזיתים והמשכת השמן מעצמו ירמוז שיחזור הממשלה לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו : ה (א) ואשוב · חזרתי והרימותי עיני כלפי מעלה ואראה והנה מגלה פורחת באויר השמים והיא מגלת פורעניות כעין מה שראה יחזקאל כמ״ש ואראה וגו׳ והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב) : (ב) ארכה עשרים וגו׳ . כמדת בית קה״ק לרמז שבעת הפורעניות תחרב : (ג) זאת האלה · במגלה ההיא חקוק וכתוב הקללה היוצאת בגזירה על פני כל א״י כאלו יצא פסק דין מב״ד של מעלה בכסב : כי כל הגונב מזה · כי המגלה היתה כתובה פנים ואחור כעין שראה יחזקאל כמ״ש והיא כתובה פנים ואחור (שם) ולכן אמר כי כל הגונב הנה רשום הוא מעבר מזה : כמוה נקה : ר״ל כמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה ומסולק מן העולם להיות נכרת תמנה : כל הנשבע מזה . וכל הנשבע לשקר רשום הוא מהעבר מזה וכמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה מן העולם : (ד) הוצאתיה · ר״ל עם כי שעד הנה שלא נתמלאה הסאה הארכתי אפי אבל כאשר נתמלאה הוצאתי המגילה לפסק דין חתוך : ובאה . הפורעניות הנאמר בה תבוא אל בית הגנב וכו׳ והתמיד לשבת בבית כ״א ותכלה אותו ועצי בנין ביתו ואבניה ולא ישאר שריד : (ה) ויצא : נראה לו במראה הנבואה כאלו המלאך הדובר בו חלף והלך לו ובא לרמז שבמשך הגלות הסתלק הנבואה : ויאמר אלי · את״ז חזר המלאך ואמר אלי שא עיניך וראה מה היא הדבר היוצאת מן השמים : (ו) מה היא · ר״ל מה היא הדבר שאתה אומר לי לראותה : זאת האיפה היוצאת . ר״ל את זאת אני אומר לך לראות להתבונן בה כי בא לרמז על מה שחטאו בה להקטין איפה לרמות הבריות : ויאמר · חזר המלאך והרים

מצודת ציון

כ״ח) : על אדון · אצל אדון : (א) מגלה · אגרת על שם שגוללין אותה : עפה · מל׳ עפיפה ופריחה : (ג) האלה . ענין קללה · נקה · מל׳ נקי : (ד) ולנה . ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א) : וכלתו · מל׳ כליון והשמדה : (ה) שא · הרם : נא · עתה : (ו) האיפה · שם מדה

זֹאת עֵינָם בְּכָל־הָאָרֶץ׃ ז וְהִנֵּה כִּכַּר עֹפֶרֶת נִשֵּׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה׃ ח וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן הָעֹפֶרֶת אֶל־פִּיהָ׃ ט וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂאנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם׃ י וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת־הָאֵיפָה׃ יא וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת־לָה בַיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָּׁם עַל־מְכֻנָתָהּ׃

ו א וָאָשֻׁב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת יֹצְאוֹת מִבֵּין

וַאֲמַר הָא אִינוּן גָּלָן קֳדָם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ ז וְהָא עַמְמַיָּא קַלִּילִין מַגְלַן יַתְהוֹן בְּקַלִּילוּ וְאָתוּ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ נָסְבִין וִיהָבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא׃ ח וַאֲמַר עַל דָּא אִתְחַיָּבוּ וּגְלוֹ עַל דַּהֲווֹ נָסְבִין וִיהָבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא וַאֲתוֹ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן׃ ט וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא תַּרְתֵּין מְדִינָן גָּלְיָן לְבֵינֵי מַלְכְּוָת עַמְמֵי אַרְעָא וְעַמְמִין קַלִּילִין מַגְלַן יַתְהוֹן בְּקַלִּילוּ כְּמָא דְמִשְׁתְּדֵי נִשְׁרָא וְאַגְלִיאוּ יַת עַמָּא דַהֲווֹ נָסְבִין וִיהָבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא לְבֵינֵי מַלְכְּוָת עַמְמַיָּא דְאַרְעָא דִתְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃ י וַאֲמָרִית לְמַלְאֲכָא דִמְמַלֵּיל עִמִּי לְאָן אִינוּן מַגְלַן יַת עַמָּא דַהֲווֹ נָסְבִין וִיהָבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא׃ יא וַאֲמַר לִי לְאִתְקַנָּאָה לְהוֹן אֲתַר בִּמְדִינַת בָּבֶל וְיִתְעַכְּבוּן וְיִתְאַחֲרוּן תַּמָּן עַד דְּיִמְטֵי זִמְנֵיהוֹן׃ א וְתָבֵית וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא אַרְבַּע רְתִיכַיָּא נָפְקָן מִבֵּין

רשי

(ז) והנה ככר עופרת נשאת · ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד זאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה : (ח) ויאמר זאת הרשעה · האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשעה אשר ינהגו בה הרשעים והנה עתה נתוני' בתוכה ללקות בתוך הסאה עצמו שמדדו בה מדה במדה : וישלך אותה · עד עתה היתה יושבת והוא השליכה ותבסה לתוכה רמז ליסורים ולעונשים : וישלך את אבן העופרת אל פיה . לשקעה למען לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לנגד עניים ואביונים : (ט) שתים נשים יוצאות . מן הבית : החסידה · דייה לבנה וולפויא"ר בלע"ז : (יא) והוכן והניחה שם . והוכן הבית והונחה האיפה עם הרשעים שבתוכה : שם · באותה הבית : על מכונתה · על קב יעות' ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישראל שמדדו בסאת עבירות ורשע לקו באותה מדה וכאו שתי עכו"ם שמלכו באחת הם בבל וכשדי' הוא נבוכדנצר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסיס ההוקבע להם והוא לפי דאות ע' שנה עד עתה שחזרו ונוסח פי' זה אחר יונתן בתקלא וכמו דרכים פוקרים בה ולא נתיישבו לי ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ושדיוה לדודא דאברא וחפוהו באברא משום דשאיב קליה כדאיתא בסנהד' ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות נבוכדנצר בכשל שתי עכו"ם ראיתי במדרש תלים שד' מלכיות אלו שנשתעבדו בישראל כשלות היו בבל וכשדים מדי ופרס אנטיוכס ומוקדון אדום וישמעאל ועל

אבן עזרא

זאת עינם · השם יגלה הנסתר עד שיראוהו הכל : (ז) והנה · עופרת · שהיא כבידה ומלת נשאת תואר מבנין נפעל והשלם ננשא' כמו רוח נשברה והעופר' היתה נשואה באיפה : וזאת אשה . משפחה מישראל : (ח) ויאמר זאת הרשעה · מחשבת רשע היא בלב האשה וטעם וישלך כמו וכל עולה קפצה : (ט) ואשא · המראה הראשונה לא נשלמה רק עם זאת וטעם שתים נשים שני שרי ארתחשסתא שהיה מלך בבל שיעשה חמת למשפחות ישראל העומדים בבבל שנשארו ולא שמעו אל מצות ה' ביד נביאו לבוא לבית שני והנה אלה לא יניחו האשה שהיא משפחת ישראל היושבת בתוך האיפה שתברח משם וטעם אנה המה מוליכות את האיפה המדה שגזר השם לגמול עליהם : (יא) ויאמר . לבנות · לאשה שהיא בתוך האיפה : בית בארץ שנער : כי שם יעכבוה בעל כרחה בעבור העון שלא רצתה לבוא לבנין הבית ומלת והניחה מורכבת מן והונחה והניחה כמו יושבת בלבנון מקוננת בארזים למתותוני ורבים ככה : (א) ואשוב . כאשר נשלמה זאת המראה : והנה ארבע מרכבות . המרכבה ארבעה סוסים ככתוב בספר

שתים נשים ג' וסי' אז תבאנה שתים נשים . בן אדם שתים נשים בנות אם אחת . והנה שתים נשים יוצאו' : לה ג' דלא מפקי' ה' בקרי' וסי' ויקרא לה נבח בשמו · לבנות לה בית בארץ שנער . ויאמר לה בעז לעת האכל גשי

תולדות אהרן זאת הרשעה . יומא סט סנהדרין סד : ואשא עיני · קידושין מט סנהדרין כ"ד : את האיפה · קידושין מט :

רדק

רואה מורה שעין יש עליהם שרואה מעשיהם וכן סוף רואה בכל הארץ כמו שאמר למעלה עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ עינם ר"ל שעינם רואה אותם הוא עין ה' : (ז) והנה ככר עופרת נשאת · היתה נשאת · בתוך האיפה · ככר לשון נקבה כמו ככר לחם אחת עשרה ככרי כסף וככר שעופרת מורה לשכביד אותה ולהשקיעה בגלות ; וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה · הזאת למי היתה זאת האשה והיא עשרת השבטים שהיו במלכות אחת והלכו דרך אחת לרעה לפיכך קראה אשה אחת והיא יושבת בתוך האיפה שהיא מקבלת שמדה שמדדם : (ח) ויאמר זאת הרשעה · אמר המלאך לנביא זאת האשה שהיא הרשעה שהיתה בישראל והיא עשרת השבטים שעשו העגלים והחלו בעבודת הבעל : וישלך אותה אל תוך האיפה . לפיכך השליך אותה אל תוך האיפה שלא יתברך אל תוך האיפה שמדד לה כמדתה ; וישלך את אבן העופרת אל פיה · להשקיעה בגלות ימים רבים · ופי' אל פיה אל פי האיפה ורשעה הוא שם דבר או שם התאר : (ט) ואשא עיני · והנה שתים נשים · לענין שפי' האשה אחת שהיא עשרת השבטים לפרש בשתי נשים שהם יהודה ובנימן שגלו לבבל אף על פי שכבר עלו מהגולה כשהיתה מראה זו הראה לו מראה על אותם שנשארו בבבל שנתעצלו לעלות לירושלם אף אחר שהחלו לבנות הבית ואמר שראה שתי נשים אלו יוצאות בגלות ; ורוח בכנפיהם · כלומר שגלו קל מהרה לבבל : ולהנה כנפים ככנפי החסידה · כלומר כנפים ארוכות ורחבות כמו החסידה : ותשאנה את האיפה · היו נושאות אותה על כנפיהם להראותם כי גלותם ביותר והמדה שמדד להם כאלו תחת מעשיהם הרעים ומה שאמר בין הארץ ובין השמים סדבר ידוע כי המעופף הוא מעופף בין הארץ והשמים ברקיע השמים להראות כי אלה אינם כאשה הראשונה שאותה השליך ככר עופרת אל פיה להשקיעה בארץ במקום גלותה אלא אלה לא אמר להשקיעה בארץ אלא תלויות באויר עד זמן ששבו לארצם לשבעים שנה ומה שראה יהודה ובנימן כמראה שתים נשים ועשרת השבטים אשה אחת לפי ששבט יהודה היה מיוחד לבדו מפני המלוכה ונלוה עמו שבט בנימן משאר השבטים לפי שהיה חלקם כאחד ושניהם גלו כאחד לפיכך אמר שתי נשים והחכם הגדול הרב רבי משה בר מיימון ז"ל פי' שתי נשים מל' כי' ראה אותם כדמות נשים כמו שראה אותם כדמות סוסים ג"כ מפני שהשם בה הנבואה בזמנו : (י) ואמר · אנה המה מוליכות את האיפה ולא שאל כן במראה הראשונה לפי שראה שהיו מוליכות אותה במהרה ומה שאמר כי שהכים היו מוליכות את האיפה ר"ל כי הם גרמו שלא יתברך כמדתם וכאלו אמר הן מגלות עצמן : (יא) ויאמר . לבנות לה בארץ שנער · לא רפא הש"י זהו שאלת להם ירמיה הנביא ארוכה היא בנו בת' ושבו ; והוכן והניחה שם על מכונתה · והוכן מושבם שם כלומר שבנו שם בתים וקבעו ישיבתם שם ועדין הניחה שם על מכונתה כלומר הכנה שעשתה לה מבנין בתים ונטיעת כרמים נתעצלו לעלות מבבל אשר נשארו אחר שעלה עזרא ולא רצו לעלות אף אחר שהחלו לבנות הבית והניחה מלה מורכבת מן הניחה מבנין הפעיל והונחה מבנין הפעל וטעם הסרכבה כי מתחילה כשגלתה שם הונחה שם שלא ברצונה ואח"כ הניחה שם היא עצמה כלומר ברצונה עכבם שם ונתעצלה לבוא אל ירושלם : (א) ואשוב · ארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת · מראות ד' מלכיות שראה אותם פעמים עוד שב וראה אותם פעם שלישית מבוארת מן הראשונות על אותם מרכבות והמרכבה ד' סוסים להראות

תקפם

מצודת ציון

מדה : (ז) ככר · שם משקל : נשאת · ענין הרמה : (ט) החסידה . שם עוף : ותשאנה . כמו ותשאנה כאלף : (י) אנה · לאיזה : (יא) שנער · היא בבל : והכן מכונתה · מל' הכנה וקביעות : מרכבות

מצודת דוד

והרים קול ואמר על זאת ישימו עינם היושבים בכל הארץ לראות גמול המעשה למען יוסרו : (ז) ככר עפרת נשאת . משקל ככר עופרת נשאה את עצמה מן הארץ : וזאת אשה אחת . ר"ל האשה אחת הזאת שהקפיצה את האיפה היתה יושבת בתוך האיפה לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט והאשה ההיא מרמזת על כללת האומה וכן ברוב המקומות כינו הנביאים כללות האומה בשם אשה : (ח) ויאמר · המלאך אמר זאת היא הרשעה שהקפיצה את האיפה : וישלך אותה · כי בתחלה ישבה בה ועושה נתפשם הכורה השליכה ותבסה אל תוך האיפה והשליך אל פיה את אבן העופרת לחנקה והוא הככר העופרת הנשאה הנזכרת למעלה ובא לרמז על מה שחטאו להגדיל שקל ויהיה הגמול מדה במדה כדבר שחטאו ועם כי היה עופרת אמר אבן העופרת כי ע"פ רוב עושים המשקל מאבן וכן האבן הבדיל (לעיל ד) : (ט) שתים נשים · הן מרמזות על בבל וכשדים יוצאות מן השמים : ורוח וגו' · כאלו הרוח קשר בכנפיהן להוליכן מהר וכנפיהן היו רחבות וארוכות ככנפי החסידה והן נשאו את האיפה עם האשה אשר בתוכה והיו מוליכות אותה באויר בין הארץ בין השמים ר"ל הם גלו את יהודה מאז וכונת הרמז היה על אלו שנשארו בבבל ולא עלו לא"י וכאשר יאמר למטה : (י) אנה המה וגו' · להיכן מוליכות את האיפה ולא שאל על האשה כי ידע מעצמו שהוא מרמז על הגלות שכבר עבר אבל שאלתו היה על האיפה אשר הוא מהמראה שבא למדוד להם מדה במדה לא ידע היאך הוא : (יא) לבנות לה בית . ר"ל לבנות בית קבוע בשנער לאשר גלו שמה ולא עלו : והוכן . היא הכינה שמה לעצמה מקום לשבת ולא עלתה לא"י וכן תהיה מונחת שמה על מקום מכונתה ולא תוסיף עוד לעלות הואיל והחרב גם הבית השני וכשאומר לכן מוליכות שמה האיפה למדוד לה מדה במדה היא לא רצתה לעלות לכן תשאר שמה : ו (א) ואשוב · חזרתי והרימותי עיני : ארבע מרכבות · הם מרמזים על ארבע מלכיות

שְׁנֵי הֶהָרִים וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת׃ ב בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה סוּסִים אֲדֻמִּים וּבַמֶּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית סוּסִים שְׁחֹרִים׃ ג וּבַמֶּרְכָּבָה הַשְּׁלִשִׁית סוּסִים לְבָנִים וּבַמֶּרְכָּבָה הָרְבִעִית סוּסִים בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים׃ ד וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה אַרְבַּע רֻחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ ו אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים יֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אֶל־אַחֲרֵיהֶם וְהַבְּרֻדִּים יָצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן׃ ז וְהָאֲמֻצִּים יָצְאוּ וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְכוּ הִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וַתִּתְהַלַּכְנָה בָּאָרֶץ׃ ח וַיַּזְעֵק אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר רְאֵה הַיּוֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ

(נ' וחד והריסתרין סעטרה • פ' • נ' וחד והאמונים • נ' • נ' • נ' • נ' • י"ב סבירין ויאמרו • נ' • ד' • נ' מ"ל ג')

טוריא תרין וטוריא טורי דנחשא : ב ברתיכא קדמיתא סוסון סומקין וברתיכא תניתא סוסון אוכמין : ג וברתיכא תליתאה סוסון חורין וברתיכא רביעתא סוסון פציחין קטמנין : ד ואתיבית ואמרית למלאכא דממליל עמי מה אלין רבוני : ה ואתיב מלאכא ואמר לי אלין ארבע מלכון דאינון כארבע רוחי שמיא גלין מלאתעתרא קדם רבון כל ארעא : ו די בה סוסון אוכמין נפקין לארעא צפונא וחורין נפקו בתריהון ופציחין נפקו לארעא דרומא : ז וקטמנין נפקו ובעו למיזל להלכא בארעא ואמר איזילו והליכו בארעא והליכו בארעא : ח ואכרז עלי ומליל עמי למימר חזי דנפקין לארעא צפונא אמר להון

רשי

ועל ככה יסד הקליר רביעית היא שמוגות : (א) וההרים הרי נחושת . פי' על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ד' מרכבות שלוחי הקדוש ברוך הוא לתת ממשלה לארבע מלכיות בבל ומדי אנטיוכס וישמעאל : (ב) סוסים אדומים • הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא רישא דדהבא (דניאל ב) : שחורים • להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן : (ג) לבנים . להרכיב את פרס שבנה את הבית : ברודים • שהם מנומרים להרכיב את העכו"ם שטינו את ישראל במיני גזרות משונות זו מזו : אמוצים • להרכיב ישמעאל (ס"א אדום) ולא ידעתי מהו לי אמוצים ויונתן תרגם קטמנין : (ה) אלה ד' רוחות השמים • שרי העכו"ם מלכיות הקדמוני' המושלות בד' רוחות השמים : יוצאות מהתיצב וגו' . באו לפניו ונתן להם רשות מפיו למשול : (ו) אשר בה הסוסים השחורים יוצאים אל ארץ צפון • להרכיב את מדי ועל האדומים לא כתב יוצאים שכבר כלתה לה ממשלת בבל : והלבנים יצאו אל אחריה' : להרכיב את פרס שהיו בצפון ומשלו על בבל : והברודים אל ארץ התימן • להרכיב את מוקדן ויסלקו המלוכ' מיד פרס ובפתרונו לרב סעדיה בדניאל ראיתי המלך הנגב הוא מלך מוקדן : (ז) והאמוצים יצאו ויבקשו . מלפניו שיהא ארך גדול לממשלתם ללכת בכל הארץ : ויאמר לכו התהלכו בארץ . נתן להם רשות למשול ממשל רב והוא מלכות אדום : (ח) ראה היוצאים אל ארץ צפון . להרכיב מדי ופרס : הניחו את רוחי . שככו את חמתי בבבל שהשחיתו את בלשצר וזרעו של נבוכדנצר הוא שאמר (ישעיה מח) ה' אהבו ויעשה חפצו בבבל וגומר :

לקוח

אבן עזרא

כמ' מלאכים ופעם מבין שני ההרים על הגזרות ע"ד וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו ונחשת שהם עומדים : (ב) במרכבה • ואלה הסוסים שבראם הספר במראה הראשונה : (ג) ובמרכבה . הנה במרכבות השלש הזכיר הסוסים עין א' להם וזה משונה מזה אדום שחור ולבן רק ברביעית הזכיר שני גוונים ברודים גם אמוצים מגזירת אמץ והוא גוון התקיף ונראה למרחוק יותר מכל הגוונים : (ד) ואען • גם זאת המראה היתה בעוד המלאך עומד : (ה) ויען : אלה הגזרות היוצאות לארבע קצות הארץ ומהתיצב כמו להתיצב על ה' : (ו) אשר . הזכיר המראה השנית כי היא עיקר המראה על היהודים אשר נשארו אל ארץ צפון בבל ופרס : והלבנים יצאו אל אחריהם. ולא חשש לדעת את הארץ אשר יצאו שם : והברדים הם המרכבה הרביעית : יצאו . אל דרום הפך המרכבה השנית שיצאה אל ארץ צפון : (ז) והאמצים • הם האדומים לבדה שהיה במרכבה הראשונה : ויבקשו ללכת להתהלך בארץ • למזרח ולמערב במצות אדון כל הארץ על כן ויאמר לכו : (ח) ויזעק . וידבר . המלאך הדובר בו על פי השם כי השחורים היוצאים

אל

הלום • אנ"ך: הראשונה ח' בקרי' וסי' נגף הוא לפנינו במלחמה הראשונה • ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשונה • ובאה הממשל' הראשונ' • כמרכבה הראשנה סוסים • על המחלק' הראשונה לחדש הראשון : האורך אמות במדה היא בשנה הראשונ' למלכו בחדש הראשון : ויאמר לכו חד מן י"ב דסבירין ויאמרו וסימ' נמסר בסדר מטות ובסדר

רדק

חוקה של כל אחת בזמנה שמלכו בעולם וכל אחת הרע ישראל ועוד ראה אותם שהיו יוצאות מבין שני ההרים וזה מורה על החוזק לחזק ההרים וההרים הרי נחשת והוא הברזל שחותך הנקרא אציי"ר בלע"ז ויש כמוהו במקרא ואחד מהם הולכי רכיל נחשת וברזל שפי' שהוא חזק מהאבן שהוא חותך ופוסל האבן ואמת להם חותך יותר הראה אותו שהיו הרי נחשת ועוד זכר נחשת לשתוף השם כמו נחשתי ויברכני ה' בגללך וכיד הד' מלכיות ישראל מנוסים ובחונים : (ב) במרכבה • רמז למלכות בבל כמו שפי' סוסים שחורים הוא שאמר למעלה שרוקים והוא רמז למלכות מדי ופרס וקראם למעלה שרוקים. והנה שחורים לפי שהם שתי אומות ועפ"י שהם מלכות אחת וי"מ כי הראה לו גוון שחורים לפי שהשחירו במלכותם פניהם של ישראל וזה היה בימי המן וי"מ כי הגוונים האלו לפי מנהגם בלבש מלבושיהם והיתה אחת כשוגת בגוון שרוקים והאחת בגוון שחורים : (ג) ובמרכבה השלישית לבנים • רמז למלכות יון ולא ידענו למה כנה אותם בלבנים וכתב רבי' סעדיה ז"ל כי מפני שהמלך הראשון ליון היה אלכסנדרוס מקדון שהיה חכם פילוסוף והחכמה הוא דבר לבן ומתיור לפיכך כנה המלכות ההיא בלבנים : ובמרכבה הרביעית סוסים ברדים אמוצים • במרכבה הזאת ראה שם שני גוים ברודים שהוא גוון שיש לו כתמים לבנים כדמות הברד והם בתוך גוון אחר ומה שהראה לו זה הגוון במלכות ישמעאל לפי שהם חושבים להחזיק בתורת משה שהיא לבנה כברד אבל מערבים אותה באמונות רבות כמו שהברד מעורב במראה שבהם עם מראה שחור או מראה אחר אמוצים אמר בו התרגום קטמנין ר"ל שמראיה כמראה הדשן והמרכבה הזאת רמז למלכות רומי שהפילה מלכות יון ומלכה היא בעולם וראה בה שני גוונים לפי שיש מלכות אחר עמה שמולכת בעולם והיא מלכות ישמעאל וכן אמר במלכות נבוכדנצר כמו שפתר אותה דניאל ומלכות פליגה תהוי : (ד) ואען • לפי שראה כבר שתי מראות בענין זה בשניה שהוא ד' קרנות נתבאר לו יותר ממה שנתבאר לו בראשונה כמו שביאר לו המלאך ועתה בראותו ג"כ ד' מרכבות וידע כי לחדש דבר הראה אותם לו שאל את המלאך מה אלה אדוני כלומר מה באו לחדש כי כבר ראיתי המראות שהם רמז לד' מלכיות אם כן מה אלה לאיזה ענין הבאתי בהם : (ה) ויען • אלה ארבע רוחות כמו לד' רוחות וכן ויבא ירושלם כמו לירושלם בן שאול כמו לבן שאול והדומים לו ר"ל אלה הד' מרכבות יוצאות לד' רוחות השמים כלומר לתת רשות לד' מלכיות למשול בד' רוחות כל אחת בזמנה כלומר בכל העולם שהוא ד' פאות : מהתיצב על אדון כל הארץ • כלומר בשליחות האל שמלאם על זה כמו שאמר ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' : (ו) אשר בה • ולא זכר האדומים כי כבר עברה מלכות בבל ומלכות מדי ופרס יצאו תחלה אל ארץ צפון שהיא בבל להשחיתם ואח"כ משלו בכל ממלכות הארץ והלבנים שהוא מלכות יון יצאו אל אחריהם שהרי אלכסנדרוס מקדון המלך הראשון ליון הרג דריוש בבל ולקח המלוכה ממנו ומלך אח"כ הוא והבאים אחריו בכל העולם : והברדים יצאו אל ארץ התימן • שהוא ארץ הדרום בעבור כי רומי היא לפונית ולוליאנוס קיסר שמלך על רומי הגל להלחם במלכות יון ותחילת מלחמותיו יצאו אל ארץ מצרים שהיא דרומית ובכל הארצות היו מולכים בני יון אז וזה לוליאנוס קיסר התגבר עליהם והוא העביר המלוכה מבני יון והחזירה לרומיים : (ז) והאמצים • הם רמז למלכות ישמעאל שהתאמצו מעצמם לבקש מלוכה לאיזה מקום שיהיה לפיכך לא אמר להם כוח וזהו שאמר ויבקשו ללכת להתהלך בארץ : ויאמר • כלומר נתן להם רשות להתהלך ולכבוש ארצות : (ח) ויזעק • כלומר קרא עלי בקול גדול ואמר לי ראה היוצאים

מצודת דוד

מלכיות שמשלו בכיפה והמלו רוכבים במרכבות שהוא ענין גדולה וממשלה : וההרים הרי נחושת . כאלו המרכבות היו חזקות והלכו בין הרי נחושת ולא נשברו וירמוז על חוזק המלכיות ההם : (ב) סוסים אדומים . בה היו קשורים סוסים אדומים למשוך אותה וירמוז על בבל שנאמר בה אנת הוא רישא די דהבא (דניאל ב') ומראה הזהב הוא אדום : סוסים שחורים • ירמוז על פרס לפי שהשחירו בימיהם פניהם של ישראל בימי המן : (ג) סוסים לבנים • ירמוז על אנטיוכס ויתכן שהוא לפי שמנהגם היה ללבוש לבנים וכל סוגם ויופיים שיהיו לבנים בהפלגה : ברודים אמוצים • ירמזו על ישמעאל והרומיים ופירוש שהמה עכו"ם ומושלים עם ישמעאל כמ"ש בדניאל . והברודים ירמזו על ישמעאל כי יש בהם מהלובן והשחרות כי מקום מתלבשים מחבריהם ואוחזים מה במלונו כי מולים הם והאמוצים ירמזו על הרומיים הקדמונים כי שרפו המקדש ועשוהו דשן : (ה) אלה ארבע רוחות השמים • אלה הולכות לארבע רוחות השמים למשול בעולם כ"א בזמנה : יוצאות . והמה יוצאות ממקום שעמדו לפני אדון כל הארץ לשאול על הממשלה ההיא ונתן להם והנה הולכים למשול : (ו) אשר בה • המרכבה אשר בה הסוסים השחורים המרמזים על פרס יוצאים אל בבל העומדת בצפון למשול בה ולהחריבה (ולא זכר כלום מהסוסים האדומים המרמזים על בבל כי כבר כלתה לה ממשלת בבל) : והלבנים • המרכבה אשר בה הסוסים הלבנים המרמזים על עכו"ם יצאו אל אחרי הסוסים השחורים למשול על פרס ולהשחיתה : והברודים • הם המרמזים על ישמעאל יצאו אל ארץ התימן להמשיל את ישמעאל יושב בפאת הדרום ולא נאמר בהם יצאו אל אחוריהם כי הם לא השחיתו את עכו"ם והיא גם היא מבני העכו"ם כי סיום השחית את העכו"ם כמ"ש בדניאל ומושלת כאחת

עם

מצודת ציון

(א) מרכבות • העגלות שהסוסים מושכים אותה : (ג) ברודים • בעלי כתמים לבנים כעין הברד וכן נקודים וברודים (בראשית ל"א) : אמוצים . בעלי מראה דשן כן ת"י קטמנין והוא דשן בלשון ארמי : (ה) ארבע • כמו לארבע ותחסר הלמ"ד וכן היו בן שאול (ש"ב ד') ופתרוני לבן שאול : רוחות . פאה ועבר : מהתיצב . ענין עמידה : על אדון • לפני אדון וסמוך לו : (ח) אותי • ר"ל אלי

אבן עזרא

אל ארץ צפון עשו נקמת השם בצפון וזה טעם הניחו את רוחי כמו ומושל ברוחו וטעם זאת המראה שהודיע הנביא לישראל כי כל היושב מהם בארץ צפון וירושלם תשכן לבטח : (ט) ויהי . זאת נכתבה לפאר כל הבית לפאר בית השם וזה הנביא התנבא לפני בואם כאשר אפרש : (י) לקוח . שם הפועל תחת ציווי כמו זכור את יום השבת : ובאת אתה . בעצמך ביום ההוא : בית יאשיהו בן צפניה . שהיה בירושלם : אשר באו מבבל • שב אל חלדי וטוביה וידעיה כמו על שפת הים שב אל ישראל : (יא) ולקחת כסף וזהב • שיביאו נדבה לבית השם ועשה מהם עטרות ושים אותם בראש יהושע כאשר הושם העטרה על ראש המלך וככה אומר והיה כהן על כסאו גם זאת יתכן היותך בדרך נבואה גם בהקיץ על יד המלאך : (יב) ואמרת אליו . אל יהושע : צמח שמו • הוא זרובבל : ומתחתיו • ממקומו כמו מאליו : (יג) והוא . וכאשר יבנה הבית אז ישא הוד מלכות והכהן הגדול יהושע גם הוא ישב על כסאו ולא תהיה ביניהם קנאה בעבור שני כסאות : (יד) והעטרות. לחלם • הוא חלדי כמו אחימות הוא נחת בדברי הימים ולחן הוא יאשיהו כמו עמינדב הוא יזהר ורבים ככה : (טו) ורחוקים •
הם

רשי

(י) לקוח מאת מחלדי הגולה וגו' . אשר באו מבבל כל האנשים האלה : (יב) צמח שמו . הוא זרובבל האמור למעלה הנני מביא את עבדי צמח ועל שם שצמחה גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל הענין הזה מדבר בבית שני : ומתחתיו יצמח . מזרע המלוכה : (יג) והוא ישא הוד • הוד נשיאות : וישב . כהן גדול על כסא הכהונה : ועצת שלום וגו' • הנשיא והכהן יאהבו זה את זה : (יד) והעטרות תהיה לחלם וגו' • מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטוביה אשר התנדבו הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות חלם הוא חלדי :
והיה

תרגום

עֲבִידוּ יַת רְעוּתִי בְּאַרְעָא צִפּוּנָא׃ ט וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ י סַב מִן בְּנֵי גָלוּתָא מֵחֶלְדַּי וּמִן טוֹבִיָּה וּמִן יְדַעְיָה וְתֵיתֵי אַתְּ בְּיוֹמָא הַהוּא וְתֵיעוֹל לְבֵית יֹאשִׁיָּה בַּר צְפַנְיָה דַּאֲתוֹ מִבָּבֶל׃ יא וְתִסַּב כְּסַף וּדְהַב וְתַעְבֵּיד כְּלִיל רַב וּתְשַׁוֵּי בְּרֵישׁ יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא׃ יב וְתֵימַר לֵיהּ לְמֵימָר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימָר הָא גַּבְרָא מְשִׁיחָא שְׁמֵיהּ עָתִיד דְּיִתְגְּלֵי וְיִתְרַבֵּי וְיִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דַּייָ׃ יג וְהוּא יִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דַּייָ וְהוּא יְטוֹל זִיו וְיִתֵּיב וְיִשְׁלוֹט עַל כּוּרְסוֹהִי וִיהֵי כָּהֵן רַב עַל כּוּרְסוֹהִי וּמִלְּכָא דִּשְׁלָמָא תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן׃ יד וְתֻשְׁבַּחְתָּא תְּהֵי לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בַּר צְפַנְיָה לְדָכְרָנָא בְּהֵיכְלָא דַּייָ׃ טו וּמֵאַרְעָא רְחִיקָא יֵיתוּן וְיִבְנוּן בְּהֵיכְלָא דַּייָ וְתִידְעוּן

מקרא

אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן׃ ט וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ י לָקוֹחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מֵחֶלְדַּי וּמֵאֵת טוֹבִיָּה וּמֵאֵת יְדַעְיָה וּבָאתָ אַתָּה בַּיּוֹם הַהוּא וּבָאתָ בֵּית יֹאשִׁיָּה בֶן־צְפַנְיָה אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶל׃ יא וְלָקַחְתָּ כֶסֶף־וְזָהָב וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל׃ יב וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח וּבָנָה אֶת־הֵיכַל יְהוָה׃ יג וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה וְהוּא־יִשָּׂא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל עַל־כִּסְאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל־כִּסְאוֹ וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם׃ יד וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל יְהוָה׃ טו וּרְחוֹקִים יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה וִידַעְתֶּם

מסורה

שפטים סימן י"א : לקוח ד' חד חסר וג' מ"ל וסים' ספרא וספריא ענא וגלותא ופי' נמסר בירמיה סים' לב : ובאת ג' בטעם רביע מלעיל וסים' ובאת וירשת את : ובאת ומשחת את חזאל • ובאת בית יאשיה : והוא יבנה חד מן ז' פסוקי' אית בהו והוא והוא וסים' נמסר בשפטים סים' י"ז ובמלכים א' סים' י"ט ובהושע סים' ז' : לזכרון ח' בק"יא' וסים' והיה היום הזה לכם לזכרון • ושמת את שתי האבנים • ונשא אהרן את שמות בני ישראל • ולקחת את כסף הכפורים • וביום שמחתכ' : ויהיו האבני' והעטרות תהיה לחלם וחד ולזכרון בין עיניך • ושמת • ונשא חסר כל קריא' זכרון בקמץ תחת הכ"ף במ"א זכרון תרועה מקרא וכל קהל' רכוות' זכרון בשו"א נח במ"א זכרון בקמץ תחת הכ"ף וסי'

תולדות אהרן והעטרו' • מדות לו:

מצודת ציון

אלי : הניחו • מל' הנחה והשקטה : רוחי . ענין כעס כמו ינחל רוח (משלי י"א) : (יא) עטרות • כתרות : (יב) איש • ר"ל גדול וחשוב : ומתחתיו • ממקומו ר"ל מזרעו : (יג) הוד ענין
הדר

רדק

היוצאים אל ארץ צפון הניחו את רוחי בארץ צפון כלומר אלה השחורים שיצאו אל בבל להשחיתה עשו לי נחת רוח כשהשחיתו אותה הניחו את רוחי את כעסי שהיה לי עליהם שהרעו לישראל יותר מדאי כמו שאמר אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה : (י) ויהי • לקוחה • מקור במקום צווי כמו הלוך וקראת : מאת הגולה • מאת הבאים מהגולה והם חלדי וטוביה וידעיה ויאשיהו והביאו כסף וזהב לנדבה לבנין הבית ובא דבר השם לנביא והודיעו זה ואמר לו שיקח הכסף והזהב ויעשה מהם עטרות : ובאת אתה ביום ההוא . ביום שתבא שם כי לא אמר לו שילך שם ביום הנבואה : ובאת בית יאשיה בן צפניה • כי בביתו היו האחרים וזהו שאמר אשר באו מבבל יאשיהו עם הנזכרים : (יא) ולקחת • תקח מהם כסף וזהב שהביאו בידם לנדבה : ועשית עטרות • תעשה ממנו שתים עטרות ותשים האחת בראש יהושע למנותו כהן גדול וזה כמו הצניף הטהור שהיו מבינין על ראשו בנבואה כמו שאמר למעלה והעטרה האחת לא היה צריך להזכיר מה יעשה בה כי ידוע כי בראש זרובבל תהיה כי הוא היה במקום מלך ואין מלך בלא עטרה ואפשר כי קודם ששמו העטרה בראשו נקרא פחת כמו שכתוב פחת יהודה ואחר ששמו העטרה בראשו קראוהו מלך ואף על פי שלא נכתב מזה דבר יתכן מדרך הסברא לאמר כן : ועשית • לכן נפתלי מלרע השופר בתי"ו ולכן אשר מלעיל השופר בשי"ן וכמוהו אנו קוראים : (יב) ואמרת • הנה איש צמח שמו . כלומר הנה איש עמך שיהיה ראש ישראל והוא זרובבל ויקרא צמח כי מעלתו תהיה כמו צמח האדמה שיגדל מעט מעט כן מעלתו תעלה מעט מעט עד שתגדל מאד כמו שהתנבא עליו חגי ביום ההוא נאם ה' אקחך זרובבל וגו' ומתחתיו יצמח ממקומו כלומר מהמקום שהוא שם והוא ירושלם משם תבא לו המעלה : (יג) והוא יבנה • כפל הענין לחזק : והוא ישא הוד • הוד והדר מלכות ישא : על כסא • כמו המלך היושב על כסאו ומושל בארץ : והיה כהן על כסאו • כלומר לפני כסאו כמו מהתיצב על אדון כל הארץ וכן אמר בספר שמואל והתהלך לפני משיחי כל הימים כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו ולדבר עמו ולא היה המלך בא לפני הכהן אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' : ועצת שלום תהיה בין שניהם . כי לא יקנא זה את זה ושניהם יסכימו כאחד כאשר יעשו : (יד) והעטרות תהיה • כל אחת מהעטרות תהיה להם לזכרון בהיכל ה' כמו שאמר בתורה לזכרון לפני ה' כלומר נדבתם תעלה לפני ה' לטוב להם בזה ובבא וי"מ לזכרון שיהיו נזכרים בפי הדורות הבאים כי היו שמותם כתובים ומפותחים בהם : לחלם • הוא חלדי שזכר למעלה ושתי שמות היו לו : ולחן • הוא יאשיה שזכר ורז"ל דרשו בהיכל ה' כי שם הושמו העטרות אחר שנתנו בראש זרובבל ובראש יהושע וכן אמר במסכת מדות ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם שבהם פרחי כהונה עולים ורואים את העטרות שבחלונות שנאמר והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה' : (טו) ורחוקים
מגויי

מצודת דוד

עם ישמעאל : (ז) והאמוצים . הם המרמזים על רומי הקדמונים יצאו מלפני אדון כל הארץ ובקשו ממנו ללכת ולתוספ' ביאור אמר להתהלך בארץ למשול בה גם הם שלא יהיו נאבדים בכללות עכו"ם מקור מחצבם : ויאמר . המקום אמר להם לכו התהלכו בארץ ומשלו בה גם אתם : ותתהלכנה • ר"ל וכן היה כי משלו הם בארץ כמו ישמעאל : (ח) ויזעק אותי • ר"ל קרא אלי בקול גדול : ראה • הסתכל אשר היוצאים אל ארץ צפון הוא פרס שיצא לארץ בבל להשחיתה : הניחו את רוחי • הם הניחו את כעסי שהיה לי בארץ בבל כי בהנקם שעשו בה נח כעסי : (י) לקוח . הוא נדבת כסף וזהב האמור במקרא שלאחריו : מאת הגולה • מאת הבאים מהגולה מבבל וחוזר ומפרש ממי ואמר מחלדי ומאת טוביה וגו' : ביום ההוא • מוסב על סוף המקרא לומר שיבוא ביום ההוא אשר יבואו מבבל ועל שאמר ובאת אתה הולך לפרש בראשונה להיכן יבא ואמר ובאת לבית יאשיה וגו' כי שם יבואו הבאים מהגולה : (יא) ולקחת כסף וזהב • מה שהביאו הבאים מהגולה לנדבת בה"מ : ועשית עטרות • א' מהכסף וא' מהזהב : ושמת בראש יהושע . לרמז שכתר כהונה גדולה שהוא בו עכשיו תהיה שמורה לזרעו אחריו עד עולם וכמ"ש למעלה וישימו הצניף הטהור על ראשו (לעיל ג) ויתכן אשר של הכסף אמר להשים בו כי אין מעלת כהונה הגדולה שווה למעלת המלכות ועטרה השנית של הזהב היתה במורס לרמז שעוד יוחזר המלוכה בגאולה העתידה למלכות בית דוד ולא נוח להשימה בראש זרובבל עם כי המשיח יהיה מזרעו לפי שהוא עצמו לא מלך עתה ואין להשים בראשו כתר מלכות: (יב) ואמרת אליו • אל יהושע כ"ג תאמר הטעם מדוע לא ישימו העטרה השניה בראש זרובבל הואיל והמלוכה ירושה לו לזרעו אחריו כמ"ש ביום ההוא וגו' אקחך זרובבל ושמתיך כחותם (חגי ב) ואף לפרש לו הטעם מדוע העטרה ההיא' בו היא מכסף : הנה איש צמח שמו • ר"ל והנה עמך איש גדול וחשוב אשר לבד יקרא בשם צמח כשם המשיח שיקרא כן כמ"ש כי הנני מביא את עבדי צמח (לעיל ג) ויקרא זרובבל כן לפי שמתחתיו יצמח ר"ל מזרעו יצמיח מלך המשיח ולכן יבנה הוא היכל ה' לסימן שכן יבנהו המשיח הבא מזרעו כאשר יאמר במקרא שלאחריו וכאומר הואיל וזרובבל יקרא לבד בשם צמח כשם המשיח הבא מזרעו אבל הוא לא ימלוך לכן לא ושימו עטרה בראשו : (יג) והוא יבנה . מוסב למקרא שלמעלה לומר כמו שבנה זרובבל עתה את ההיכל כן המשיח הבא מזרעו יבנ' ההיכל העתיד והוא ישא על ראשו הוד כתר המלוכה והוא ישב על כסא המלוכה למשול : והיה כהן על כסאו • כ"ג מזרעך אשר יכהן אז יהיה לפני כסא המשיח כי הוא יבוא
אליו

רשי

(טו) והיה אם שמוע. והיה לכם הדבר הזה אם שמוע תשמעו וגומר: (ב) וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו. אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית לבא לחלות את פני ה' בירושלים בעדם ולשאול מאת הכהנים להודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות: (ג) הנזר. לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה ע' שנה. אין נזירה בכל מקום אלא פרישות: (ה) וכשב. עי. הוא צום גדליה: הצום למתוני אני. ה"א נקודה חטף פתח לפי שהיא משמשת ל' תמיהא שמא לכבודי למתם שהיו צריכים לצום גם עתה: (ו) וכי תאכלו וכי תשתו. ואם לא תצומו מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכם הוא המאכל והמשתה

אבן עזרא

הם מישראל: (א) ויהי בשנת ארבע. בהבנות הבית: (ב) וישלח בית אל. שם של הוא משרי ישראל שהיו בבבל וככה שראצר ורגם מלך שמות שרים והעד ואנשיו אנשי רגם מלך ויפת אמר שהוא כמו בני יהודה רגמתם הגדולים: (ג) לאמר. בחדש החמישי. הזכיר זה הצום בעבור כי הבית נשרף בעבור לחדש החמשי ואל יהיה ספק בלבך בעבור שתמצא כי בשבעה לחדש נשרף כי הפעם נשרף קראו וירושלם חרבה פעם שנית בימי טיטוס בט' באב ועל אותו חרבן שני אנו מתענין: הנזר. שינזרו מכל מעדנים ומאכל רק יבכו והנה הכהנים לא ידעו להשיב כי אין זה הצום כתוב בתורה רק הם קבלו עליהם בראותם חרבן בית ראשון והנה הנביא התנבא והשיב בסוף הפרשה: (ד) ויהי. זה היה אחר ששאלו: (ה) אמור אל כל עם הארץ. הם אנשי בבל גם אנשי ירושלם כי הנבואה כוללת הכלל גם אל הכהנים שלא ידעו להשיב: וספוד. שם הפועל וככה הוא וספדתם ספוד והנה אחז דרך קצרה: בחמישי. הוא הזכר והוסיף גם בשביעי הבא אחריו והוא צום גדליה והזכיר זה שבעים שנה לא חשש להזכיר שתים שנים נוספות או אחת כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם שבעים שנה וזו הנבואה היתה בשנת ארבע ומקצת מן השלישית נכנסה כאשר שלמו השבעים ובנבואה הזאת כבר נכנסה קצת מן הרביעית על כן לא דקדק כל כך בחשבון ע' כי קרוב הוא ומלת גם מהפעלים העומדין על כן למתוני: למתם בעבורי או לכבודי כי אני לא צויתי אתכם לצום: (ו) וכי. הטעם אתם האוכלים ואתם הצמים מה תתנו לי או מה תפעלו

כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

ז א וַיְהִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו׃ ב וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל שַׂר־אֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ ג לֵאמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הַאֶבְכֶּה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִׁי הִנָּזֵר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים׃ ד וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר׃ ה אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי־צַמְתֶּם וְסָפוֹד בַּחֲמִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אָנִי׃ ו וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם

(ו' · ג' חסר · ל' · ע' ר"פ · ג' חסר ל' · ג' · ב' ר"פ בטעם תביר · ב' בסיפרא · ג' מ"ל בליש · ל' ומ"ל · ל' וחסר)

תרגום

אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ א וַהֲוָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בְּאַרְבְּעָה לְיַרְחָא תְשִׁיעָאָה בְּכִסְלֵו׃ ב וּשְׁלַח לְבֵית אֵל שַׁרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וְגֻבְרוֹהִי לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ׃ ג לְמֵימַר לְכַהֲנַיָּא דִי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת וּלְסָפְרַיָּא לְמֵימַר הַאֶבְכֵּי בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה הַאֶמְנַע נַפְשִׁין מִתַּפְנוּקִין כְּמָא דַעֲבָדִית דְּנַן כַּמָּה שְׁנִין׃ ד וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ה אֱמַר לְכָל עַמָּא דְאַרְעָא וּלְכַהֲנַיָּא לְמֵימַר אֲרֵי צַיְמִין אַתּוּן וְסָפְדִין בַּחֲמִשָׁא וּבִשְׁבִיעָאָה דְנַן שַׁבְעִין שְׁנִין הֲצוֹם תַּעֲנִי אַתּוּן מִתְעַנִּין קֳדָמַי׃ ו וּדְאַתּוּן אָכְלִין וּדְאַתּוּן שָׁתָן הֲלָא לְאִיטָבָא לְכוֹן אַתּוּן

לא יהיה להם זכרון: החמשי ג' חס' וסימ' באו אנשים · הנזר כאשר עשיתי · ירמיה החמשי: וספוד ג' מ"ל בליש' וסי' כי צמתם וספוד בחמישי. ואל תלך לספוד · עת ספוד ועת רקוד:

תולדות אהרן לחדש התשיעי · ר"ה ז: כי למתם · עקידה שער סג:

רדק

בגויי הארצות יבואו מארץ רחוקה לבנות בהיכל ה' כלומר להתנדב בנין הבית ואפשר שהיה זה בימי הורדוס בבנין הגדול שבנה בבית המקדש וי"מ ורחוקים על ישראל המפוזרים בגלות בארץ רחוקה: והיה אם שמוע תשמעון. כל זה שאני מבטיח אתכם יהיה אם שמוע תשמעון בקול ה' אלהיכם: (א) ויהי בשנת: (ב) וישלח · פי' אחר שאלה וכן הן אתה קצפת ונחטא · וילך מעשות הנבואות והדומים להם ופי' אחר שאלה היה דבר ה' אל זכריה ולא זכר מי היה השואל וי"מ כי ביתאל שם אדם והוא שלח מן הגולה שראצר ורגם מלך ואנשיו לירושלם והנכון כי בית אל כמשמעו · וכת"י ושלח לביתאל ואלו השולחים היו בני הגולה ואמר וישלח לשון יחיד דרך כלל וכן האבכה כאשר עשיתי והשלוחים היו שראצר ורגם מלך ואנשיו · ורגם מלך אדם שמו כך והביא אנשים עמו וזהו שאמר ואנשיו ובאו לירושלם לחלות את פני ה' ושלחו בידם בני הגולה לשאול ולאמר אל הכהנים ואל הנביאים האבכה: (ג) לאמר לבית ה' · כמו בבית ה' וכת"י דמשמשין בבית מקדשא דה': ואל הנביאים · חגי זכריה ומלאכי וי"ת ולספריא: האבכה · כי עדיין לא היו מאמינים בבנין הבית מפני האויבים שהשביתו את המלאכה כמה שנים ועתה אע"פ שמעו כי היו בונים היו קטני אמנה ולא היו רוצים לעלות מבבל כי לא היו מאמינים שישלם בנין הבית ויעמד מפני הצרים אותם ושאלו אם יצומו בתשעה באב כמו שעשו שבעים שנה: הנזר · מקור · כלומר אם אנזר ממאכל וממשתה ומתענוג וי"ת האמנע נפשי מתפנוקין: (ה) אמר · אמרו בחמישי ובשביעי אף על פי שהם ארבע צומות זכר החמישי שהיה בם החרבן וזכר השביעי שנהרג בו גדליה והיה חרבן שני שבכר נשארו דלת הארץ ולא היתה חרבה אם נשארו דלת העם שהשאיר נבוזר אדן לכורמים וליוגבים וגדליה נהרג בראש חדש השביעי ולפי שהוא יום טוב קבעו התענית למחרתו: הצום למתני אני. למתני למתם אותי כלומר אם למתם בעבורי בעבור עונותיכם חרבה הבית וגליתם בעבור זה למתם אם תעשו משפט וצדקה אין אתם צריכים לצום כי בנה נבנה הבית ועלו מן הגולה ותשבו בארץ כל הימים אם תעשו הטוב בעיני לא תגלו ממנה לעולם ומה שאמר אני אחר שאמר למתני ר"ל האני צויתי אתכם לצום וי"ת הצום תעני אתון מתענן קדמי: (ו) וכי תאכלו. כלומר מה לי לצומכם ולמאכלכם הצום הוא תצומו בעבור עונותיכם והמאכל והמשתה תאכלו ותשתו להנאתכם הכל

מצודת דוד

עליו ויכנע לו ובזה יפרש לו הטעם על העטרה ההושם בראשו שהיא מכסף כי לא תשוה מעלת כהונה הגדולה למעלת המלכות כי הכ"ג יכנע למלך וסר למשמעתו ויבא לפניו: ועצת שלום · ר"ל עכ"ז לא יתקנא בכתר המלוכה לעשות עלות ותחבולות להלחם עם המשיח אבל עוד יעצו להתמיד השלום ולאמצו: (יד) והעטרות תהיה · העטרות ההם תהיה כל אחת מהן למנדבי הכסף והזהב לזכרון טוב בהיכל ה' כי שמה היו תלויות כמו ששנינו במסכת מדות והבא בהיכל ורואה את העטרות יזכיר שמם את שמם לטובה: ולחלם. הוא חלדי והיה נקרא בשתי השמות וכן חן הוא יאשיה ולפי שנתארחו בביתו יוזכר עמהם לטובה: (טו) ורחוקים יבואו. על בית העתיד יאמר שאז יקבץ נדחי ישראל ונפוצות יהודה ויבואו ממרחק והם יבנו את היכל ה': וידעתם. אז כאשר כן תהיה תדעו אשר ה' צבאות שלחני אליכם לנבאות אלה הדברים ולא מלבי אמרתי: והיה אם שמוע וגו' · ר"ל ואם תשמעון בקול ה' ללכת בדרכיו אז יהיה הדבר הזה אליכם ובימיכם כי עלם כוונת גאולת בבל היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם וכן נאמר כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו' (ירמיה כט) ואם היו עושים כן אז היתה באמת גאולה שלימה: ז (א) היה דבר ה'. הוא הדבור האמור למטה: (ב) וישלח בית אל · ר"ל הדבור היה על כי שלח הכנסיה שבבבל לבית ה' את שראצר ואת רגם מלך ואנשיו הסרים למשמעתו שהם יחלו פני ה' להשפיע הנבואה על הכהנים והנביאים שימצאו מענה להשיב להם על שאלתם: (ג) לאמר וגו' · ר"ל שהוא יאמר אל הכהנים המשמשים בבית ה' ואל הנביאים והם חגי זכריה ומלאכי למען יאמרו הם תשובה על שאלתם: האבכה. ר"ל והשאלה היא האם אבכה מעתה בחדש החמישי הוא תשעה באב וה"ה כל ד' צומות ואחז החמור שבכולן: הנזר. האם אהיה מופרש ביום ההוא מאכילה ושתיה ומתענוג כאשר עשיתי זה הרבה שנים מזמן החורבן וכאומר הואיל ונבנה המקדש אם יש מקום להתאבל עוד כי בנין המקדש הזה היה קטן בעיניהם על כי היו עדיין משועבדים לפרס: (ד) ויהי וגו'. ר"ל ועל זה היה אלי דבר ה': (ה) אמור אל כל עם הארץ · לא נוה להסב הדבור כלפי השלוחים כי היו כנזופים לפניו על שלא עלו לשבת בא"י והוסב הדבור אל מול יושבי ירושלים שלא יסתפקו גם הם בזה הדבר: כי צמתם. אשר צמתם וספדתם בחמישי זה ט' באב ובשביעי זה צ"ג וזה שבעים שנה שנהגתם כן (וזכר גם צ"ג כאומר הנה לא צדקו מה שזכרו לבד ט"ב שהוא החמור בעיניהם כי גם צ"ג כמוהו כי שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית ה' כמ"ש רז"ל): הצום למתוני. וכי למתם אותי ולתוספת בישוב אמר אני ור"ל וכי הרעבתם אותי בזה להשוב על צומכם: (ו) וכי תאכלו · וכן כאשר תאכלו וכאשר תשתו הלא אתם האוכלים והשותים ולכם יש הנאה בזה אבל אלי לא בא הנאה

מצודת ציון

הדר ויופי: כמן על כסאו · ר"ל לפני כסאו וכן לראש הנצבים עליו (ש"א כב): (ב) שראצר. שם איש וכן רגם מלך: לחלות · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב): (ג) לבית ה' · בבית ה' בא הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט'): הנזר · ענין הפרשה כמו ימי נזרו (במדבר)

השתים : ז הלוא את־הדברים אשר קרא יהוה ביד הנביאים הראשנים בהיות ירושלם ישבת ושלוה ועריה סביבתיה והנגב והשפלה ישב : ח ויהי דבר־יהוה אל־זכריה לאמר : ט כה אמר יהוה צבאות לאמר משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו איש את־אחיו : י ואלמנה ויתום גר ועני אל־תעשקו ורעת איש אחיו אל־תחשבו בלבבכם : יא וימאנו להקשיב ויתנו כתף סררת ואזניהם הכבידו משמוע : יב ולבם שמו שמיר משמוע את־התורה ואת־הדברים אשר שלח יהוה צבאות ברוחו ביד הנביאים הראשנים ויהי קצף גדול מאת יהוה צבאות : יג ויהי כאשר־קרא ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע אמר יהוה צבאות : יד ואסערם על כל־הגוים אשר לא־ידעום והארץ נשמה אחריהם מעבר ומשב וישימו ארץ־חמדה לשמה :

ח א ויהי דבר־יהוה צבאות לאמר : ב כה אמר יהוה צבאות

ח' חסר · ג' חס' כסיפרא · ב' מ"ל · ג' חד מ"ל · ג' מ"ל · ג' מ"ל · ג' · ה' בטעס · ה' · ג' · כ' ר"פ בטעס · ל' חסר אלי

שתן : ז הלא ית פתגמא דשלח יי ביד נבייא קדמאי כד הות ירושלם יתבא ושליא וקרוהא סחרנהא ודרומא ושפילתא יתיב : ח והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה למימר : ט כדנן אמר יי צבאות למימר דין דקשוט דינו וחסדא ורחמי עבידו גבר עם אחוהי : י וארמלא ויתם וגיור ומסכן לא תינסון ובישת גבר עם אחוהי לא תחשבון בלבכון : יא וסריבו לקבלא ויהבו כתפיהון מריד ואודניהון יקירו מלמשמע : יב ולבהון שויאו תקיף כשמירא מלקבלא אוריתא וית פתגמיא די שלח יי צבאות במימריה ביד נבייא קדמאי והות רגז רב מן קדם יי צבאות : יג ויהי כמא דאתנביאו להון נבייא ולא קבילו כן יצלון קדמי ולא אקביל אמר יי צבאות : יד ואבדרינון בין עממיא די לא ידעונון וארעא תצדי בתריהון מדעדי ומדתאיב על דשויאו ארעא דחמדתא לצדו : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי צבאות עמי למימר : ב כדנן אמר יי צבאות

רשי

והמשתה : (ז) הלא את הדברי' • מי גרם לכם הצום והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם הכריעו אתכם ועל כן נמחם ואלה הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו : (יב) שמו שמיר . תולעת חזק מצור מראין אותו על האבן והיא מתבקעת : (יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו . אמר ה' נבאו' עליהן באותן הימים כן יקראו ולא אשמע : (יד) ואסערם • בגלות וכן עשיתי : וישימו • בעונם : ארץ חמדה לשמה • והוא גרם להם הצום והמספד אבל עתה קנאתי לציון בשביל ציון אקנא את הכשדים : (ב) קנאתי לה • בשבילה ולא חזקתו

אבן עזרא

הפעלו בי והנה אני לא צויתי אתכם את הדבר הזה : (ז) הלא • רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי להשתנות : (ח) ויהי • גם הנבואה הזאת דבקה רק היתה נבואה אחרת יפרש הדברים אשר קרא השם ביד נביאי הראשונים ואלה הם כה אלמנה וגר ויתום : (יא) וימאנו. אבותיכם : כתף סוררת • כמו קשה עורף ואפילו לשמוע לא אבו : (יב) ולבם . השמיר אין כח ברזל לעשות בו פתוחים : את התורה • תורת משה ואת הדברים ביד הנביאי' להוכיחם : ויהי קצף גדול • על אבותיכם : (יג) ויהי • גמולם השיב בראשונה : (יד) ואסערם . מלה קשה בדקדוק כי תראה שהיא מהפעלים היוצאים והיה נכון שיאמר ואסרם או ואסערם קניין הכבד ורבי מרינוס אמר ואסער וזה איננו נכון בעבור על כל הגוים והנכון בעיני ואסער להם בסערת רוחי והיא תפיץ אותם על כל הגוים והזכיר והארץ נשמה הנגב והשפלה ישב : (א) ויהי . בעבור שהזכיר שממות הארץ נחם אותם : כה

ישבת ת' חס' וסי' ואם על המשכב הוא • היא ישבת בירושלים • הנני אליך ישבת העמק צרי מכבוד • זמסי ושארי על בבל • חושדת על מבואות ים והנה כל הארץ ישבת ושקטת • ירושלים ישבת ושלוה • חד מנהון היושבת דמבואות ים : סוררת ג' חד מלא וסימ' וימאנו להקשיב ויתנו כתף סררת דזכריה • וחברו דעזרא • חומיה היא וסררת • דעזרא נקוד סוררת בסגול : ואסערם ה' מלין בטע' פי' דמשמש מונח לתיבתו וסימן ועתה אל תעצבו • אנא חטא העם הזה • ואסערם על כל הגוים • ואילו האחד שיפול : וישם לדניאל בלטשאצר

רדק

הוא לכם מה לי בכל זה כי הצום והאכילה אין בהם דבר לכבודי : (ז) הלא • מי גרם לכם הצום אלא עונותיכם והביות ירושלם שלוה קראתי ביד עבדי הנביאים שתשובו מעונותיכם ולא תחרב הארץ ולא אביאם לצום : והנגב והשפלה יושב • כלו' כל הארץ היתה יושבת לבטח ואמר הנגב והשפלה וכל שכן ההרים והגבעות שהיו יושבים לבטח יושב כאומר היה בהם יישוב בטח : (ח) ויהי דבר ה' • אחר שהפסיק הדבור בדבר והשפלה יושב עוד שב לדבר עמו מכלל הדברים הראשונים שיאמר עוד אל כל עם הארץ ומה שהיו קוראים להם הנביאים הראשונים שהיו אומרים להם : (ט) כה אמר ה' צבאות • משפט אמת שפטו כשתשפטו בין איש לרעהו יהיה משפטכם משפט אמת ומי שיהיה צריך לעשות עמו חסד ורחמים שהם יותר על המשפט עשו : (י) ואלמנה • אלו שהם חלשים הזהרו בהם מאד שלא תעשקו אותם לא בממון ולא בדברים : ורעת איש את אחיו • ר"ל אל תחשבו איש רעת אחיו בלבבכם אפילו המחשבה אסורה כל שכן המעשה . ועוד שהמחשבה מביא לידי מעשה ואפילו לא יעשה מעשה אסור שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך : (יא) וימאנו • סוררת ענין עוות כמו כפרה סוררה ומי שאינו רוצה להקשיב לקורא אליו יעוות כתיפו כנגדו ואינו רוצה לפנות אליו : (יב) ולבם שמו שמיר. שמיר היה אבן חזקה שלא יוכל הברזל לפוצלה : ואת הדברים • דברי תוכחה שהיו אומרים להם הנביאים : ברוחו • ברוח נבואה שהיתה מדברת עם הנביאים : ויהי קצף גדול • על אבותיכם : (יג) ויהי כאשר קרא • כמו שקרא להם בשמי ולא שמעו כן יקראו ולא ישמע : (יד) ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום • מלת ואסערם קשה בדקדוק ואמרו כי היא מורכבת מפעל הקל ונפעל ואדוני אבי ז"ל כתב כי קלו מסקל ואף על פי שהוא בודד פירוש ואסער אתם כמו ישובים מדבר וליה שפירושו ישיבו אתם ואמר ואסערם כמשפט כדי להרחיב על העי"ן ולהקל מעליה ונקדו האל"ף בצר"י והסמך בקמץ להאריך המלה ולהרחיבה עוד וענין הפסוק אני מלמעל ממש בגלות כענין בכל ארצם לו גר ודברה תורה כלשון בני אדם ויתכן לפרש שיהיה ואסערם פועל יוצא כי מנאנו כי בפעל אחד עומד ויוצא כי מנאנו כלמו עקבי סוס שהוא עמד הלמוני בל ידעתי יוצא והחכם רבי אברהם א"ע ז"ל פירש ואסער עליהם בסערת רוחי והוא הפיץ אותם על פני כל הגוים : והארץ נשמה אחריהם • הנגב והשפלה יושב : (א) ויהי דבר ה' צבאות לאמר • כמו אלי לאמר ובמסרה לית כותים : (ב) כה אמר • זאת הפרשה נחמה לעתיד לימות המשיח במלחמת גוג ומגוג שיבואו על ירושלם ואז אקנא בעבורם

מצודת דוד

הנאה מזה וכאומר מה זה השאלה על התענית מה לי בזה אם יתענו או יאכלו : (ז) הלוא את הדברים • כאומר מי בקש מהם הצום הלא בזה חפצתי את הדברים וגו' : יושבת • ר"ל יושבת בהשקט ושאנן : ועריה • וכן עריה שבסביבותיה היו יושבות בהשקט ושלוה : יושב • ר"ל מיושב מבני אדם : (ח) ויהי דבר ה'. חזר המקום ואמר לזכריה להזכיר הדברים שקרא ה' מאז ביד הנביאים ולאמר להם : (ט) כה אמר ה' . ר"ל כן אמר ה' לנביאים הראשונים לאמר להם משפט אמת שפוטו וגו' : (י) ואלמנה וגו' • זכר אלו לפי שהם תשושי כח ונח לעשקם ולגזלם : ורעת וגו'. אל תחשבו זה על זה להרע : (יא) וימאנו . אנשי אותו הדור מאנו להקשיב ונתנו כתף סוררת כדרך האדם הממאן להקשיב דברי חבירו שמסיר כתפו ממנו והולך לו : משמוע. מלשמוע : (יב) שמו שמיר . עשו לבם חזק כשמיר מלשמוע את התורה : ברוחו • במלאכו על ידי הנביאים : ויהי קצף • ובעבור זה היה קצף גדול עליהם מאת ה' : (יג) ויהי וגו' אמר ה' צבאות . ר"ל ה' אמר אז להם שבתשלום יהיה מדה במדה כאשר קרא הוא להם ע"י הנביאים ולא שמעו כן יקראו הם אלי מתוך הדחק ולא אשמע קול זעקתם : (יד) ואסערם • אפיצם ברוח סערה על כל ארצות העכו"ם אשר לא ידעו אותם מאז והארץ תהיה שממה אחרי לכתם ממנה מבלי ימצא בה עובר ושב : וישימו • ר"ל והנה הם עצמם עשו ארץ חמדה לשממה כי עם כל הדברים האלה אחזו בדרכם וגלו ממנה בעוונם ונשארה שממה ומוסב למעלה לומר הנה כל חפצי במעשים טובים ועל זה הזהרתי את אבותיכם ובעבור זה הנביאים על שלא שמעו אלי בדבר זה אבל מעולם לא בקשתי שמי דברי הצומות : ח (ב) קנאתי לציון • בזה ישיב על מה שהיה קטן בעיניהם בנין המקדש הזה והגאולה ההיא ואמר הנה באמת

מצודת ציון

(במדבר ז) : כמה • ענינו הרבה : (ז) והנגב . ערי הנגב : והשפלה • העמק : (יא) וימאנו • לא רצו : להקשיב . ענין שמיעה : סוררת • מל' הסרה : (יב) שמיר • הוא הברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג) : ברוחו • במלאכו וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מ"ח) : (יד) ואסערם • מל' סערה והוא הרוח החזק : נשמה • מלשון שממון : וישימו . ועשו : קנאתי

קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלִַם עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ׃ ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים׃ ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃ ח וְהֵבֵאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה׃

ט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת׃ י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר

ל' וחד על ציון ואיכון מן זוגין · ב' בטס · י"ד חסר כ' · ג' · ר"פ · ס' בטעס בסיפרא · ו' בליש'

מִתְפְּרַע אֲנָא פּוּרְעֲנוּת צִיוֹן קִנְאָה רַבָּא וּרְגַז רַב מִן קֳדָמַי עַל עַמְמַיָא דְאַקְנִיאוּהָ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֲתוּב לְצִיוֹן וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגוֹ יְרוּשְׁלֵם וְתִתְקְרֵי יְרוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְקוּשְׁטָא וְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת טוּרָא קַדִּישָׁא׃ ד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד יְתִבוּן סָבִין וְסָבָן בְּשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם וּגְבַר עוּבָדוֹהִי תַקְנַיָא יְגִנּוּן עֲלוֹהִי מִסְּגֵי יוֹמַיָא׃ ה וּרְחוֹבֵי קַרְוָא יְרוּשְׁלֵם יִתְמְלוֹן עוּלֵמִין וְעוּלֵימָן מְשַׁבְּחִין בִּפְתָּהָא׃ ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כַּד תִּיקַר דַּחֲלְתִי בְּעֵינֵי שְׁאָרָא דְעַמָּא הָדֵין בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן אַף קֳדָמַי יֵיקְרוּן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא פָּרֵיק יַת עַמִּי מֵאַרְעָא מַדִינְחָא וּמֵאַרְעָא מַעְגְּנֵי שִׁמְשָׁא׃ ח וְאָעֵיל יָתְהוֹן וְיִשְׁרוֹן בְּגוֹ יְרוּשְׁלֵם וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהָא בִּקְשׁוֹט וּבִזְכוּ׃ ט כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן דְשָׁמְעִין בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן יַת פִּתְגָּמַיָא הָאִלֵּין מִפּוּם נְבִיַיָא דִּי בְּיוֹמָא דְשָׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת הֵיכְלָא לְאִתְבְּנָאָה׃ י אֲרֵי קֳדָם מֵיתֵי יוֹמַיָא הָאִינוּן אַגְרָא דֶאֱנָשָׁא לָא הֲוָה וְאַגְרָא

רשי

חזקקו לנום ולמספוד וכן סוף העגין לוס החמישי וגומר : (ד) מרוב ימים · יהיו לריכים למשענת בידם : (ו) כי יפלא · בעיניהם החסד הגדול אשר אעשה להם : גם בעיני יפלא · איך שבתי מן האחרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במס' סוכה בעיני יפלא איך יוכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם : (ט) תחזקנה ידיכם · לבנות ולהשלים ואל תיראו מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילי' אתכם מלבנות וכמו שמפורש בספר (עזרא ד) : השומעים בימים האלה · בשנת ד' לדריוש : את הדברים האלה . של ניחומים מפי הנביאים אשר נבאו להם אז ביום יוסד בית ה' בשנת שתים לדריוש את הדברים להתחיל במלאכה כי נבאו אותם הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדאי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו ובמה נבאו כי לפני הימים ההם שכר האדם וגומר והם נבאו להם שמשהתחילו במלאכה תבא ברכה במעשה ידיכם

אבן עזרא

(ב) כה · קנאתי לציון · כמו ויקנא ה' לארצו : (ג) כה . שבתי אל ציון · על תנאי כאשר הזכרתי : (ד) כה · הטעם שתהיה העיר מלאה ושם זקנים רבים וילדים והנה הטעם שיאריכו ימים כל השוכנים בירושלים : (ה) ורחבת העיר · הפך וישימו ארץ חמדה לשמה : (ו) כה · אמר רבי יהודה הלוי מ"כ כי ה"א התימה חסר כאילו כתוב הגם בעיני יפלא כמו אתה תעשה מלוכ' על ישראל שהיא חסר ה"א התימ' כאילו הוא האתה ולפי דעתי אין צורך כי הכתוב אינגו שיפלא ממנו כי אז יראה תמה כמו הממני יפלא רק כאן כתוב גם בעיני יפלא וכאשר יפלא הדבר הזה שאני עושה בעיני העם הזה גם בעיני הוא עשיתי פלא גדול רק בעיני יפלא כמו היא נפלאת בעינינו והטעם שאעשה פלא לא עשיתי כמוהו · וכאיתי דרך משל : (ז) כה . מזרח · בבל ופרס ומבא השמש מצרים ואשור : (ח) והבאתי · גם זאת הנבואה דבקה היא : (ט) מפי הנביאים. הם חגי זכריה : בית ה' · הוא ההיכל : (י) כי לפני הימים ההם · טרם שיבנה לא ימצא

רדק

בעבורה וחמה גדולה אשפוך על כל הגוים הבאים עליה : (ג) כה אמר · ונקראה ירושלם עיר האמת כמו שהפטיה אחרית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב הוא הדין לכל ארץ ישראל וזכר ירושלם שהיא ראש הממלכה ועוד מפני הר ה' הר הקדש שלא יחללוהו עוד זרים : (ד) כה אמר ה' · על כל נחמה אמר כה אמר לחזק הנחמה כי על כל פנים תהיה הטובה : ואיש משענתו בידו · כמשמעו כמו שאמר מרוב ימים : (ה) ורחובות · מבואר הוא : (ו) כה אמר ה' גם בעיני יפלא · יש מפרשים בתמיה כאלו אמר הגם בעיני יפלא וכן אתה זה בני עשו והדומים לו והחכם ר' אברהם א"ע ז"ל פי' כמשמעו כלומר אני עושה פלא בימים ההם שלא עשיתי כמוהו : (ז) כה אמר · מארץ מזרח ומארץ מבא השמש הוא הישוב כלו מן מזרח עד מערב ישראל נפוצים בכל מקום מהיישוב : (ח) והבאתי · זכר ירושלם כמו שפי' לפי שהיא עיר הממלכה ומפני בית המקדש שהיה בה שהיו כל ישראל באים שם : באמת · כמו וארשתיך לי באמונה : (ט) כה · תחזקנה ידיכם · כשאתם שומעים כל הנחמות האלה העתידות תחזקנה עתה ידיכם במלאכת הבית ולבנות ביתו כאשר באמונה כי אתם רואים כי ביום יוסד בית ה' שהחל המלאכה באה עליכם : (י) כי לפני · ר"ל לפני שיוסד בית ה' שיסד בשנת שתים לדריוש ביום כ"ד לתשיעי ידעתם כי שכר האדם לא נהיה כלומר לא נהיה לברכה אלא הלך למארה : איננה כאלו

ונקראת ב' וסי' ונקראה ירושלי' עיר האמת · ונקראה בשם · ימלאו ב' וסי' ימלאו ילדים וילדות · העבים גשם : כה אמר ה' צבאו' מן רישא דחגי עד סוף סיפרא כולהון כה אמר ה' צבאות במ"ב וסי' שבתי לירושלי' ברחמים . רעה את צאן ההרגה : בימים האלה ו' בליש' וסימ' תחזקנה ידיכם השומעים וכן שבתי וסמתי . ובמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה. קימו וקבלו היהודי' והימים האלה

תולדות אהרן

ישבו זקנים · פסחי' סח תכות
כד : יפלא בעיני . סוכה נב : לפני הימים . סנהדרין לח :

מצודת ציון

(ב) קנאתי · ענין כעס : (ד) משענתו · מטה שנשען עליה : (ה) משחקים · מל' שחוק ושמחה : (ז) מבוא השמש · שקיעת השמש כמו ממזרח שמש עד מבואו (תהלים קי"ג) : (י) שכר . ענין

מצודת דוד

באמת ציון אהובה לי מאד ובעבור מה שעשו לה הבבליים כועס אני עליהם קנאה גדולה ובחימה גדולה קנאתי על הבבליים בעבורה : (ג) שבתי אל ציון . הנה כבר השבתי בני הגולה אל ציון וגם אני אשכון בתוך ירושלים וזהו כאשר ישמעו בקול ה' כי עם הגאולה הזאת היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית להיות בימיהם כמ"ש והיה אם שמוע תשמעון (לעיל ו) ור"ל הגאולה הכללית תהיה בימיכם אם תשמעון בקול ה' : ונקראה · אז תקרא ירושלים עיר האמת כי אז יעשו אנשים אמת : והר ה' צבאות · הוא מקום הבית יקרא אז הר הקדש לפי שתשכון שם השכינה : (ד) עוד ישבו זקנים וגו' . עוד יבוא זמן הגאולה העתידה וישבו זקנים וזקנות ברחובות רוצה לומר לא ישיגם החולשה לשבת בית כ"א ברחובות ישבו כדרך הבחורים : ואיש · וכל אחד יהיה בידו משענתו להשען בה מרוב הימים שחיו וכדרך הזקנים ועכ"ז לא ישיגם החולשה לשבת בית : (ה) ימלאו · כי יפרו וירבו וימלאו רחובות העיר : משחקים . מרוב כל יהיו משחקים ושמחים : (ו) כי יפלא . רוב הטובה שיהיה אז אשר יפלא בעיני שארית העם הנה באמת גם בעיני יפלא ר"ל עם שאני עושה נפלאות גדולות אשר אינם ידועים לבני אדם עד שהנפלאות הידועות כמוסס כאין לעומת עכ"ז הפלא שאעשה לעתיד יהיה נחשב גם בעיני לפלא כי גדול יהיה מכל הפלאים הידועים והנסתרים : (ז) מארץ מזרח · להוציאם מארץ מזרח ממקום גלותם : מבוא השמש · הוא פאת המערב : (ח) בתוך ירושלים · לא בא לומר שכולם ישבו שמה כי הלא תקטן הארץ מהכיל את כולם אבל בא לומר שהעיר ירושלים תהיה ירושה לכולם כי יהיה יד כולם שוה בה כמ"ש בסוף נבואת יחזקאל : והיו לי לעם . לפי שימול לבבם הערל וכולם ידעו את ה' ויאמינו בו : ואני אהיה להם לאלהים · להיות לעזר ומושיע : באמת ובצדקה . בעבור האמת והצדקה שיעשו אז ומוסב למעלה לומר הנה כל הטובה הזאת מוכנת להם ואם ישמעו בקולי ויתפללו בבית הזה על הגאולה הכללית הנה אביאם בימיהם והואיל וכן אין לקפוץ בבנין המקדש הזה כי טובה מרובה תלויה בו : (ט) תחזקנה ידיכם השומעים וגו' . לפי ששאלת הבאים מהגולה היתה מתלשת ידי עושי בנין הבית בשמעם שמעפת כבוד הבית והפקידה לכן אמר להם הנה אתם השומעים בימים האלה את הדברים האלה מהייעודים הטובים תחזקנה ידיכם בבנין הבית ולא ישיג אתכם הרפיון להניח את הבנין : מפי וגו' · ר"ל עתה שמעתם ייעוד טובה מרובה יותר ממה ששמעתם מפי הנביאים אשר נבאו ביום יוסד בית ה' להבנות ההיכל

ימלא השכיל מה יעשה ומלת איננה על השכר כי מלות רבות תמלאנה על לשון זכרים גם נקבות ור' משה אמר כי איננה שב אל הבהמה אין שכר הבהמה כי איננה מן האל הצורר: ואשלח. לעשות מריבה: (יא) ועתה. לא אשלח איש ברעהו רק יהיה שלום: (יב) כי. השעם יזרעו ויקצרו איש בשלום: (יג) והיה כאשר הייתם קללה. אומר חרפת רעב השעם אם תבא קללה יהיו אומר כי בעבורכם היתה: (יד) כה. גם זאת הנבואה דבקה וזממו השם הם הגזירות: (טו) כן. הזכיר את בית יהודה כי הם רבים גם בעבור המלכות: (טז) אלה. דברו אמת. בסתר ושפטו בגלוי: (יז) ואיש. הנה אסור לחשוב רע בלב גם בפה להשבע בשקר: (יח) ויהי. עתה ישיב תשובה על שאלת הצום והזכיר צום הרביעי והוא היה בתשעה לחדש כי אז נבקעה העיר וצום החמישי כאשר הזכרתי בעבור לחדש וצום השביעי אין כתוב מספר ימי החדש והמעתיקי' אמרו כי הוא יום שהתענו בסוף חג הסוכות בעזרא והם תועים כי אז התענו בעבור מעל הגולה ואין שם כתוב כי רע בא על ישראל בחדש השביעי רק דבר גדליה וכתוב ויהי בחדש השביעי ובעבור שלא הזכיר ימי החדש יתכן להיותו בתחלת החדש בחדש הלבנה כמו חדש ושבת בחדש השלישי לצאת בני ישראל ובאומרו הכתוב באחד לחדש נאמר כן לחזוק שלא יעלה על לב

הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ׃ יא וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃ יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וִהְיִיתֶם בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם׃ יד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחָמְתִּי׃ טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ׃ טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם׃ יז וְאִישׁ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה׃ יח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי

דבעירא ליתוהי ולנפקא ולעליא לית שלמא מן מעיקא ואגרי ית כל אנשא גבר בחבריה: יא וכען לא כיומיא קדמאי אנא לשארא דעמא הדין אמר יי צבאות: יב ארי בעדנא ההיא זרעא יהי שלם גופנא תתן אבה וארעא תתן ית עללתה ושמיא שמשינונון בטלהון ואחסין לשארא דעמא הדין ית כל ברכתא האלין: יג ויהי כמא דהויתון לוטא בעממיא בית יהודה ובית ישראל כן אפרוק יתכון ותהון מברכין לא תדחלון יתקפן ידיכון: יד ארי כדנן אמר יי צבאות כמא דחשיבית לאבאשא לכון כד ארגיזו אבהתכון קדמי אמר יי צבאות ולא תבית ממימרי: טו כן תבית חשיבית ביומיא האלין לאיטבא ליתבי ירושלם ולדבית יהודה לא תדחלון: טז אלין פתגמיא די תעבדון מלילו קושטא גבר בחבריה קושטא ודינא דשלמא דונו בקרויכון: יז וגבר ית בישת חבריה לא תחשבון בלבכון ושבועתא דשקרא לא תרחמון ארי ית כל אלין די רחיקית אמר יי: יח והוה פתגם נבואה מן קדם יי

ידיכם ונתקיימו דבריהם שהרי עתה לא כימים הראשונים: (יד) ולא נחמתי. על אשר זמותי להביא עליכם לחזור בי אלא הביאותיה כן לא אתנחם על הטובה אשר זממתי לכם: (טז) ומשפט שלום. היא הפשרה: (יז) ואיש את רעת רעהו. הזהירם על שנאת חנם והוא שהחריבה בית המקדש שני

רדק

כאלו הבהמה איננה כיון שמכרה הלך למחרה ואשלח ענין התרת הדבר להרע כמו ושלחתי בכם את חית השדה כתרגומו ואגרי: (יא) ועתה. מבואר הוא: (יב) כי זרע השלום. כלומר זרעכם הוא לשלום ולברכה עד שקוראים לו זרע השלום וי"ת זרעא יהא שלם: והנחלתי. אמר שעל בית שני אמר כן אם ישמרו מצות ה' או היה עתידה לימות המשיח והפסוק הבא אחריו יוכיח שאמר בית יהודה ובית ישראל ובבית שני לא שבו בית ישראל: (יג) והיה. קללה שהגוים מקללים אתכם וגם בבוא רעב או מקרה רע בארצם יאמרו כי בעון ישראל הוא שהוכנים ביניהם: והייתם ברכה. שהגוים יתברכו בכם כמו והיה ברכה: תחזקנה ידיכם. בזמן הזה מפני הנחמות הטובות שתשמעו שעתידות לבא לישראל: (יד) כי כה אמר: ולא נחמתי כי עשיתי מה שזממתי עד שהחרבתי ארצם והגליתי אותם: (טו) כן שבתי. אל תיראו. מהשונאים אתכם שבגלם ותכרין כחושבים להשבית מעשיכם עתה: (טז) אלה. דברו אמת. שלא תדברו אחד בפה ואחד בלב: ומשפט שלום. כי אם משפטו צדק יהיה שלום בין בעלי הדינין כמו שארז"ל במשל בני אדם דשקלי גלימיה מבית דינא זמיר ואזיל באורחא והם הביאו פסוק על זה המשל גם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום כל העם אפי' המתחייב בדין ורז"ל פי' ומשפט שלום על הפשרה שאמר איזה משפט שיש בו שלום הוי אומר זה בצוע ומשפט פשות כי הוא שמו: בשעריכם. כי שם מושב הזקנים כמו שאמר בתורה השערה אל הזקנים: (יז) ואיש את רעת רעהו ולמעלה ורעת איש אחיו אל תחשבו פי' למעלה: ושבועת שקר אל תאהבו. אמר אל תאהבו לפי שאמר אחר כן שנאתי כלו' מה שנאתי אני אל תאהבו אתם: כי את כל אלה. איש את רעת רעהו ושבועת שקר ומה שהוא הפך הראשונים שהיא האמת והשלום לפי' אמר את כל אלה: (יח) ויהי דבר ה'. ואם תעשו אלה מדברים אשר צויתי אתכם אמר השם לבאות כי הלומות אשר שאלתם אם תצומו באותן הימים לא תצומו אבל תשמחו בהם מרוב הטובה שאביא לכם עם

גזכרים ונעשים: כימים ד' וסימ' בסדר דברים: והשמים ב' וסימ' התקדרו בעבים • והשמים יתנו טלם: להרע ו' פתחין בקריא' וסימא נמסר בירמיה סימן כ"ח: אלה הדברים ח' בקריאה וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים: ויקהל משה את כל עדת בני: אלה הדברים אשר דבר משה דריש סיפרא • אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים • אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת • וחד ואלה הדברים אשר דבר ה'

תולדות אהרן אמת ומשפט • שם ו אבות ו (תענית פח מגלה עד סנהדרין ח):

מצודת ציון

ענין ריוח: ושכר הבהמה. שכר עבודת הבהמה: הצר. השונא: ואשלח • ענין גרוי והשסה וכן ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב): (יב) יבולה • תבואתה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז): טלם • מל' טל: (יד) זממתי • ענין מחשבה כמו כאשר זמם (דברים יט): נחמתי • ענין הפוך מחשבה: (טז) בשעריכם. שם מקום המשפט כמ"ש אל זקני העיר השערה (שם כב): לתלות

מצודת דוד

ההיכל ובאומר וכמו שנתקיימו דבריהם כן יתקיימו דברי אלה: (י) כי לפני הימים. עתה יפרש במה נתקיים ואמר כי לפני הימים ההם עד לא התחילו לבנות הלא לא נהיה שכר האדם כי לא מצא במה להרויח ושכר הבהמה לא נתקיימה כי הלכה למחרה ומן הצר הצורר לא היה שלום בין ליוצא מן העיר בין לבא אליה: ואשלח. אני הייתי מגרה את כל בני האדם איש ברעהו להיות מריבה ביניהם ולעשות רע זה לזה: (יא) ועתה. אחר שהתחילו בהבנין אין אני מול שארית העם הזה כימים הראשונים להגר להם ולשלח איש ברעהו: (יב) כי זרע השלום. ר"ל כי הצלחת הזרע מביא השלום כי בהעדר התבואה ענין בריה צרה בתבלתה והוא סבה אל השנאה והמריבה ולא כן כשהברכה מצויה: פריה. הראויה לתת: את יבולה. התבואה הראויה לפי מיטב השדה: והנחלתי. ר"ל לא במקרה באו הטובות האלה אבל אני הנחלתי את כל אלה וכאשר ייעדו הנביאים עפ"ש העוד הזרע וגו' מן היום הזה אברך (חגי ב) ומוסב למעלה לומר כמו שנתקיים הדיבור הזה כן יתקיימו דברי: (יג) והיה כאשר הייתם. ר"ל כמו שהייתם בזויים ומוכים אתם בית יהודה ובית ישראל עד שהייתם קללה בין העכו"ם כי היו קללתם בכם לאמר בקללותיהם תהיו כיהודים המושללים: כן אושיע. כשיעור הצרה תהיה התשועה כי תהיו מכובדים ומוצלחים עד שתהיו לברכה בין העכו"ם ויהיו ברכתם בכם לאמר בברכותיהם ישימך אלהים כיהודים המוצלחים: אל תיראו. לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים המקטינים כבוד הבית והפקידה ותחזקנה ידיכם לאחוז בבנין הבית ולהשלימה: (יד) כאשר זממתי. כשיעור שחשבתי להרע לכם בעת שהכעיסו אבותיכם אותי ולא נחמתי על הרעה עד אשר הביאותיה: (טו) כן שבתי. כשיעור הזה חזרתי וחשבתי בימים האלה להיטיב וגו' ולא אנחם על הטובה לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים: (טז) אלה הדברים. רק עשו אלה הדברים: אמת ומשפט שלום וגו' שפטו בשעריכם. משפט אמת או משפט שלום וזהו הפשרה שמתווך השלום בין בעלי הדין אבל לא חמו המשפט שאין זה לא אמת ולא שלום: (יז) ואיש את רעת רעהו וגו' אל תחשבו. זה על זה להרע: אשר שנאתי. ר"ל

רש"י

ספי: (יט) צום הרביעי · צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים: צום החמישי. של אב: וצום השביעי. שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה: וצום העשירי · של טבת: (כג) עשרה אנשים. משבעים לשון הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לארבע כנפי השמלית אלפים ושמונה מאות: (א) בארץ חדרך · דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מגיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קלב) א"ל ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה כך ברייתא שנויה בסיפרי: כי לה' עין אדם. כי ביום ההוא ישעה האדם על עושיהו ועיניו אל הקב"ה תראינה כמו שאמר למעלה נלכה עמכם ונספחו הם ועריה' על ערי ישראל וכל שבטי ישראל חשובים לה' על כל האומות הקדמונים כיוצא בו (מלכים א יא) שלמ' אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה וגו':

זכריה ח–ט

לֵאמֹר׃ יט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ׃ כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת׃ כא וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי׃ כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ כג כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם׃

ט א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ כִּי לַיהוָה עֵין

תרגום

צְבָאוֹת עִמִּי לְמֵימָר׃ יט כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹמָא רְבִיעָאָה וְצוֹמָא חֲמִישָׁאָה וְצוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְצוֹמָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי לְבֵית יְהוּדָה לְבִיעַ וּלְחֶדְוָא וּלְמוֹעֲדִין טָבִין וְקוּשְׁטָא וּשְׁלָמָא רְחִימָא׃ כ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד דְיֵיתוּן עַמְמִין וְיָתְבֵי קִרְוִין סַגִּיאָן׃ כא וִיהָכוּן יָתְבֵי חֲדָא עִם חֲדָא לְמֵימַר נֵיזֵיל מֵיזַל לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וּלְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת דֵין לְדֵין יֵימַר אֵיזֵיל אַף אֲנָא׃ כב וְיֵיתוּן עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכִין רַבְרְבִין לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בִּירוּשְׁלֵם וּלְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ׃ כג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן דִי יִתְקְפוּן עַשְׂרִין גַּבְרָא מִכָּל לִישָּׁנֵי עַמְמַיָּא וְיִתְקְפוּן בִּכְנַף גְּבַר יְהוּדִי לְמֵימַר נֵיזֵיל עִמְכוֹן אֲרֵי שְׁמַעְנָא דְמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן׃ א מַטַּל פִּתְגָמָא דַיְיָ בְּאַרְעָא דָרוֹמָא וְדַמֶּשֶׂק תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי

אבן עזרא

לב השומע כי איננו היום הראשון כי הכתוב הוא חדשיכם ומועדיכם ואין שנה ממלת ובראשי חדשיכם כי הם חדשי ניסן וכתוב שם עולת חדש בחדשו ומדברי קבלה נקבל וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אם כן נהרג גדליה בראש השנה על כן קבעוהו ביום השלישי או קיבלו ככה מפי האבות הקדושים. וצום העשירי כתוב ביחזקאל כתוב לך את שם היום והנה חכמינו ז"ל הניחו צום השביעי ועשירי כאשר היו לפנים וקבעו' כי בי"ז בתמוז נהרגו הכהנים בבית השם וה' דברים קרנו בו קבעוהו בתענית ולא הפריחו על הציבור להתענות בתשיעי וביום תשעה באב נלכד' ירושלם גם בפעם השנית גם נשרף בו הבית הראשון קבעוהו ולא הזכיר הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן אחשורוש כי אין כתוב במגלה קביעת יום התענית כי כל ישראל התענו שלשה ימים בניסן ובדברי הכתו' דברי הצומות וזעקתם אין פירושו כאשר תשבו רבים וככה פירושו שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמוח בהם אף על פי שלא צווה הנביאים רק הבנים הם חייבי' לעשות מה שקבלו אבותם כאשר קבלו על נפשם דברי הצומות אלה הארבעה הנזכרים ולא היו מפי נביא והנה התשובה שישימו אלה הימים שהיו בוכים וסופדי' בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מצות השם על פי הנביאים וזהו והאמת והשלום אהבו כאשר כתוב אמת ומשפט שלום וזאת התשובה שהשיב הנביא היא כנגד השואלים האבכה בחדש החמישי שלא היו שומרי' התורה שלום השם והוו שואלים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עצמם והנה השיב הנביא יותר טוב הייתם עושים אם הייתם שומעים דברי השם ותניחו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות ותניחו דברי השם הם הצדיקים הגמורים:

ג' נטעם בסיפרא · ג"ב' חד מ"ל · ג'. ב' · י"ד חסר · ל"ד מ"ל · ב' סגיאן · ל' וחד והגוים · ל' · ס' נטעם בסיפ' · ת' · י"ב · ב' דסמיך · ל' · ד' חסר · כלישנא

מסורה

אל ישראל: ולשמחה ג' בקריא' וסימ' וסרני פלשתים נאספו · יהיה לבית יהודה לששון ולשמח' · ולשמחה מה זה עשה: והאמת ג' וסימ' והאמת והשלום אהבו · ויעש כזאת חזקיהו · אחרי הדברי' והאמת האלה: כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' כאשר יציל הרעה מפי הארי · אחר כבוד שלחני · תחזקנה ידיכם. כאשר זממתי להרע. יחזיקו עשרה אנשים: מנחתו ד' חסר בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב · דבר אדני המלך למנחה · והיתה מנחתו כבוד ודמשק מנחתו ·

תולדות אהרן צום הרביעי. ר"ה יח עקידה שער סג (תענית כח יבמות ג): והאמת והשלום. יבמות יד: אשר יחזיקו. שבת לב:

רדק

(יט) צום הרביעי. זהו תמוז שהיו צמים בגלות בי"ז לחדש יום שנבקעה בו העיר: וצום החמישי · זה אב שהיו צמים בט' בו: וצום השביעי · זה צום גדליה כמו שפירשנו למעלה וצום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלם: יהיה · כל אחד מהם לבית יהודה בבית שני כי עשרת השבטים לא שבו: והאמת והשלום אהבו · ובתנאי שתאהבו האמת והשלום כמו שצויתי אתכם: (כ) כה אמר · עד אשר יבואו עמים עדיין יהיה זמן שיבאו עמים וזה יהיה בימות המשיח וכן עוד היום גדול פירוש עדיין כמו עוד אושיבך באהלים והדומים להם: (כא) אלכה גם אני · כתרגומו דין לדין יימר איזיל אף אנא: (כב) ובאו עמים · וגוים עצומים · עצומים במספר וכן עצמו אלמנותיו מחול ימים בענין הכמות והענין כפול במלות שונות וי"ת ומלכין רברבין: (כג) כה אמר · בימים ההמה אשר יחזיקו זה שאמרתי לכם יהיה באותם הימים אשר יחזיקו ואחר כך אמר והחזיקו לארוכות הדברים ביניהם כמו ואם באמת ובתמים דיותם: עשרה אנשים · אינו דוקא אלא שהוא דרך המשון כמו ואפו עשר נשים לחמכם והדומים לו ובדרש עשרה אנשים מכל לשונות הגוים הרי שבע מאות לכל כנף וכנף מארבע כנפות: (א) משא דבר ה' בארץ חדרך. נבואה זו היא בארץ חדרך ודמשק שאם תהיה מנוחתי או פירוש נבואת ה' תהיה עדיין בארץ חדרך כמו בארץ ישראל כי מארץ ישראל תהיה וכן דמשק תהיה מנוחתו כלומר שכינת כבודו ונבואתו מאלנו בדברי רז"ל הדרך רבי בניה אומר זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש שם מקום ששמו הדרך אמר לי ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלם שתהיה מגעת עד דמשק שנאמר מנוחתו ואין מנוחה אלא ירושלם
(כ) עוד. גם זאת הנבואה דבקה: (כא) והלכו יושבי · עיר אחת יאמר כל אחד אלכה גם אני ובאו להתפלל אל הבית: (כג) כה · עשרה · דרך המשון והטעם רבים כמו מעשרה בנים אמר יפת כי זאת לעתיד והנכון כי הנבואה דבקה: (א) משא. חדרך · שם מלכות אדם או שם מלך ומנוחת המשא תהיה בדמשק כי שם תתקיים גם זאת הנבואה דבקה בבית שני וטעם כי לה' עין אדם שישובו וכן

מצודת דוד

ר"ל המה הדברים שנאמתי אני ולכך אל תאהבו גם אתם: (יט) צום הרביעי · זה י"ז בתמוז: וצום החמישי. זה ט' באב: וצום השביעי זה צ"ג: וצום העשירי · זה עשרה בטבת: יהיה וגו'. בזמן הגאולה העתידה יהיו הימים האלה לששון וגו' כלפי שהיו מצטערי' בימים האלה בזמן הגולה ולכן אמר לבית יהודה כי להם ארעו מקראות רעות באלה הימים והצטערו בהם בכל שנה ושנה אבל בני עשרת השבטים לא נצטערו בימים שאירע להם מקראות רעות והם יהפכו להם לשמחה: והאמת והשלום אהבו. ובלבד שתהיו אוהבים האמת והשלום: (כ) עוד אשר יבואו. ר"ל עוד יבוא זמן אשר יבואו וגו': (כא) יושבי אחת · יושבי עיר אחת אל יושבי עיר אחרת: לאמר. ויאמרו זה לזה נלכה לחלות לפני ה' לשאול ממנו כפרה ולבקש מאתו חסד כי אלכה גם אני בחברתך: (כב) ובאו. ר"ל ויהיו נשמעין זה לזה וכן יבואו וגומר: (כג) בימים ההמה וגו'. ור"ל זה שאמרתי לכם יהיה באותן הימים אשר יחזיקו וגו' ולפי שהפסיק והאריך בדברים חזר לומר והחזיקו וגו' וכן דרך המקרא: מכל לשונות · הרי משבעים לשון שבעה מאות: בכנף. בכל כנף הרי לארבע כנפות אלפים ושמנה מאות: נלכה עמכם. אל ארץ ירושתכם: ט (א) משא דבר ה' בארץ חדרך · נבואת

מצודת ציון

(כא) לחלות · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): ולבקש · מל' בקשה ושאלה: (כב) עצומים. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו): (כג) יחזיקו. ענין אחיזה כמו ויחזק בכנף מעילו (ש"א טו): לשונות הגוים · ר"ל עכו"ם בעלי לשונות נפרדות: בכנף · הוא שולי הבגד: יהודי. כל ישראל נקראים בשם יהודים לפי שהמלוכה היה משבט יהודה וכן תהיה לעתיד: (א) משא. ענין נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה': חדרך · הוא מקום אצל דמשק

שישובו לעבוד ה' רבים מאנשי דמשק ולסור אל משמעת ישראל שהיו בירושלים והם יהודה ובנימין ואשר שבו מאשור ככתוב בעזרא כי שמחם ה' והסב לב מלך אשור ולמ"ד לה' תשרת בעבור אחרת כמ"ס מאל אביך שהוא תשרת בעבור מ"ס אחרת ואת שדי ומאת שדי וככה הוא וכל שבטי ישראל עיניהם לשם לעבדו ולאשר יורוש ישראל :

והלא בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה בת פרעה חביבה לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקדוש ברוך הוא וישראל כנגד כולם : (ב) וגם חמת תגבל בה . תשיג גבולה בגבול ירושלים : צור וצידון : גם המה בגוחיה אף על פי שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם גברה בחכמתה : (ג) ותבן צור מצור לה . ואומרת מי יורידני לארץ :

אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד׃ ג וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת׃ ד הִנֵּה אֲדֹנָי יוֹרִשֶׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל׃ ה תֵּרֶא אַשְׁקְלוֹן וְתִירָא וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד וְעֶקְרוֹן כִּי־הֹבִישׁ מֶבָּטָהּ וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב׃ ו וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים׃ ז וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ וְהָיָה כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי׃

(Masoretic marginal notes: ל' · ל' · נ' נעיא · ב' · קל' ד · ל' מ' ותד חסר ס' · ל' · ל"ה · ל' וכסגול כמ"ס · ב' לא יבא · ג' חסר בליטנא · ל' וחסר וה' חסר בליטנא)

אֱנָשָׁא אִתְרְעֵי בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ב וְאַף חֲמָת תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ צוֹר וְצִידוֹן אֲרֵי תְקִיפַת לַחֲדָא׃ ג וּבְנַת צוֹר תּוּקְפָא לַהּ וְכַנְשַׁת כַּסְפָּא כְּעַפְרָא וְדַהֲבָא כְּטִין שׁוּקִין׃ ד הָא יְיָ מְתָרֵיךְ לַהּ וְיִרְמֵי בְּיַמָּא עֻתְרַהּ וְהִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃ ה תֶּחֱזֵי אַשְׁקְלוֹן וְתִדְחַל וְעַזָּה וְתִזִיעַ לַחֲדָא וְעֶקְרוֹן אֲרֵי בְהִיתַת מִבֵּית רוּחֲצָנַהּ וְיֵיבַד מַלְכָּא מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לָא תִתְיְתֵב׃ ו וְיִתּוּבוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַשְׁדּוֹד דַּהֲווֹ בַהּ כְּנוּכְרָאִין וְאֲבַטֵּיל רְבוּת פְּלִשְׁתָּאֵי׃ ז וְאֱשֵׁיצֵי אָכְלֵי דְמָה וְשִׁקְצָא מִבֵּינֵיהוֹן וִיסוּף חֵילֵיהוֹן וְגִיוֹרִין דִּי יִשְׁתָּאֲרוּן בְּהוֹן יִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל עַמָּא דֶאֱלָהָנָא וִיהוֹן כְּרַבְרְבִין דְבֵית יְהוּדָה וְעֶקְרוֹן תִּתְמְלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּירוּשְׁלֵם׃

אבן עזרא (ב) וגם · היא בעצמה חמת תשים גבול בה לישראל וככה צור וצידון : (ג) ותבן · הטעם אחר שנבנתה הנה השם יורישנה את ישראל : (ה) תרא · מבטה · שהיתה מבטת אליו להושיעה ואלה המקומות הם סביבות ירושלם על כן הזכירם הכתוב והטעם כי ירושלם תשב לבטח : (ו) וישב . אמר ר' יהודה בן בלעם כי הוא שם לגוי ולפי דעתי שהוא ממזר מהעריות יהיו לבדד סמוכים לירושלם והטע' הפלי' והנבזי' שבישרא' הם ישבו בדד בערי פלשתים שלא יתחשבו בין הכשדים והפלשתים יכרת גאונם מעליהם כי מעט ישראל הם : (ז) והסירותי דמיו · שהיה אוכל דם הרוגים ישוב לעבודת השם : ושקוציו · הטומאה שהיה עם פלשתים אוכל או רמז לעכו"ם : ונשאר גם הוא · הטעם לא ישאר מפלשתים רק מי שיעבוד הש"י בפרהסיא · כאלוף ביהודה. כמובחר שביהודה לעבודת השם : ועקרון כיבוסי . תמן

תם

רשי לה . ואומרת מי יורידני לארץ : ותצבר כסף כעפר · ומתהללת בעושרה : וחרוץ . מין מרגלית זהב : (ד) הנה ה' · שהוא שליט על כל : יורישנה . לשון מוריש ומעשיר (שמואל א ב) : והכה בים חילה . והבליע בתוך ימים ממונה . יעלה עליה את הים ויטבענה כמו שאמר יחזקאל : (ה) תרא אשקלון · את מפלת צור ותירא ועקרון אף היא תירא : כי הוביש מבטה . שהית' נשענת על צור שהיתה ראש לבני עשו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה (דף ו ע"א) ותחילה היתה משל פלשתים : (ו) וישב ממזר באשדוד · וישב עם נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכרים · (ז) והסירותי דמיו מפיו . של עשו אלו בית במה שלהם שהיו זורקים שם דמי זבחיה' ויש פותרין שפיכת דמים שהיה שופך דמי ישראל : ונשאר גם הוא לאלהינו · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלות : והיה כאלוף ביהודה . אלו סרטיאות וקרקסיאות שלהם שעתידים שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים : והיה כאלוף · לשון אלוף ולמוד : ועקרון · תהיה לישראל : כיבוסי · ירושלים

כל המנחות דכוו' : תאכל ט' וסי' נמכר צו ובצפניה סימן ג' : ושקצו ג' חס' בליש' וסימן נמסר בנחום סימ' ג' :

תולדות אהרן וישב ממזר : קידושין עב (קידושין סח) : והסרותי · מגלה ו .

רדק

וכן הוא אומר זאת מנוחתי עדי עד אמר לו ומה אני מקיים ונבנתה העיר על תלה אמר לו שאינה עתידה לזוז ממקומ' אמר לו ומה אני מקיי' ורחבה ונסבה למעלה שעתידה ירושלם שתהא מרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו שצרה למטה ורחבה מלמעלה ושערי ירושלם עתידים להיות מגיעין עד דמשק וכן הוא אומר אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק וגליות באות וחונות בתוכה שנאמר ודמשק מנוחתו : כי לה' עין אדם · כי באותן הימים יהיה עין כל אדם לה' לא לאלילים ולא לעצבים לפי' תהיה ארץ חדרך ודמשק ושאר המקומות הקרובות לארץ ישראל כמו צר וצידון וחמת וערי פלשתים נכללות בערי יהודה ויהיו באמונת ישראל : וכל שבטי ישראל . כל שכן שבטי ישראל שיהיה עינם ולבם לה' או פי' וכל שבטי ישראל כלומר עין אדם יהיה לה' ולכל שבטי ישראל ללכת בדרכיהם כמו שאמר למעלה נלכה עמכם : (ב) וגם חמת · אמר וגם חמת שהיא עיר גדולה כמו שאמר חמת רבה והיא חוץ לגבול ארץ ישראל כי הוא אחד מגבולי ארץ ישראל ואמר כי באותו הזמן תהיה חמת בתוך גבולה הוא שאמר תגבל בה צר וצידון שהם קרובים לה יהיו בתוך גבולה וטעם כי חכמה מאד על צור כמו שנזכר בפרשת צור בספר יחזקאל ופירש כי חכמה בעיניה בימים קדמונים ולא הועילה לה חכמתה אבל בזמן המשיח לא תבטח בחכמתה ותכנע לפני ישראל : (ג) ותבן . כי כשנבנתה מצור לה בימים הקדמונים ותצבור כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות ולא הועיל לה כל זה : (ד) הנה ה' יורישנה . כלומר הורישה מכל גדולתה : והכה בים חילה · כמו שמפורש ביחזקאל וכשתזכור כל אלה תכנע בימות המשיח ואף על פי שהיו יושבים בה באותו הזמן אינם היושבים בה בימים הקדמונים נודע דבר צור לכל כי נכתב בנביאים וכתוב אלא היושבים בה היום והיו שם באותו הזמן : (ה) תרא · מלרע הטעם ברי"ש אמר כשתראה אשקלון שנכנעה צור תכנע גם היא ויתכן לפרש כי צור וצידון טעמו למטה עם הפסוק הבא אחריו : ותבן צור . אמר חמת תגבל בה אבל צור וצידון תחשב לעמוד כנגד ישראל לפי שחכמה מאד בעיניה כמו שכתוב בספר יחזקאל וצידון היתה סמוכה לה ונמשכת אחריה לפיכך סמוכה אל צור ותבן תחשב להמלט בבנין שתבנה ובכסף וזהב שתאסף וכל זה יועיל לה כי הנה השם יורישנה : מצור . מגדל חזק וכן ויבן ערי מצורות וכן תרגם יונתן ובנת צור תוקפא לה וחרוץ כמו זהב וכן בירקרק חרוץ וכן תרגם יונתן ודהבא : הנה ה' יורישנה · ענין גרוש ושלוח כמו מורישם אותם מפניך והדומים לו וכן תרגם יונתן מתרך לה : והכה בים חילה . כל העושר והממון שבה שהיתה בוטחת בו יבא הים וישטוף אותו : והיא באש תאכל . והיא רוצה לומר העיר ובניניה ומגדליה הבצורות שהיתה בוטחת בהן תבא אש מתוכה שתשרוף אותה : תרא : וכשתראה אשקלון כי צור נחרבה ביד האל תירא ותכנע לפני ישראל וכן עזה וכן עקרון : כי הוביש מבטה · והיא צור שהיו מביטים אליה ותושבים להנצל עמה בעבור חוזק מבטה כמ"ס בסגול והובים ענין בושת ופירוש עם צור שהיו מביטים אליו יבושו כשיורישנו האל יתברך וי"ת פי' הובים על עקרון ופי' הובים עקרון ממבטה ותרגם ארי בהיתת מבית רוחצנהא : ואבד מלך מעזה . מלכה שהיה בה באותו הזמן יאבד הוא והמלכות שלו כי לישראל תהיה : לא תשב באנשים . שיהיו שם באותו הזמן כי ישראל יהיו מיישבין אותה : (ו) וישב ממזר באשדוד · יש מפרשים שם אומה וי"מ ממזר מעריות ישראל שישבו לבדם בערי פלשתים ויבדלו מהקהל והנה אחז"ל כי אליהו יטהר הממזרים ויושיבם בקהל ה' ויש לפרשו בחסרון כף הדמיון וממזר כמו זר וכן לא יבא ממזר ובני הממי"ן נוספות כמו שני הממי"ן אשר במילת נהרסו ממגורות ופי' היושב באשדוד מפלשתים ישב בה כמו איש זר ונכרי כי תחת יד ישראל יהיו וזהו מה שאמר אחריו והכרתי גאון פלשתים : (ז) והסרותי דמיו מפיו · דרך משל כלומר מה שאכל ישראל וכלהו הוא דמיו ושקוציו ר"ל אבער רשעי לב שביניהם ונשאר גם הוא לאלהיו ומה שישארו מהם שיהיה לבם נכון לה' אשאיר אותו ויהיה כאלוף ביהודה ופי' גם הוא כמו שאר בני הנכר הנלוים אל ה' שנאמר עליהם והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי הנה הם כאלוף וכגדול שביהודה : ועקרון כיבוסי · תהיה עקרון כמו היבוסי ירושלים שהיה יושב בתוך בני ישראל והיה למס עובד לכן כן יהיה בימות המשיח וזכר יהודה לפי שהם הר הקדש ובית התפלה. ואאז"ל פי' דמיו ושקוציו נגול ששם שרגילין

בו

מצודת ציון

כן אחז"ל : (ב) תגבל . מל' גבול : (ג) ותבן · מל' בנין : מצור . ענין מבצר וחוזק : ותצבר · ענין כרי וגל כמו שני צבורים (מ"ב י) : וחרוץ . מין זהב טוב כמו בירקרק חרוץ (תהלים סח) : (ד) יורישנה . ענין גלות וגרושין · כמו ויורש ה' מפניכם (יהושע כג) : והכה · ר"ל יטביע חילה . מל' חיל וצבאות עם : (ה) ותחיל . מל' חיל וחלחלה : הוביש · מל' בושה : מבטה . מל' הבטה והסתכלות : (ו) גאון · ענין רוממות וממשלה : (ז) ושקוציו · מל' שקץ [illegible] כאלוף

מצודת דוד

ה' תהיה אז גם בארץ חדרך כמו בא"י כי גם היא תהיה אז מא"י : ודמשק מנוחתו · וגם דמשק תהיה מנוחתו ור"ל שכינת כבודו כי גם היא תהיה מארץ ישראל : כי לה' עין אדם וגו' . רוצה לומר לפי שאז עין כל אדם לעצמו יראה לה' וגם בהתאסף יחד כל שבטי ישראל ולכן תבוא עליהם הטובה ההיא : (ב) וגם חמת תגבל · תהיה מגבול ארץ ישראל ואליה תחשב ולא היא חמת המוזכרת בתורה בגבול ארץ ישראל אבל היא אחרת גדולה מאד כמ"ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו) : צור וצידון . גם צור וצידון הנטפלת לה יכנסו בגבול א"י : כי חכמה מאד · מוסב על צור שהיא העיקר ור"ל אשר היא חכמה מאד וכאומר ולא תועיל בחכמתה לבל תכנס בגבול א"י : ותבן צור . עם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק להיות לה למשגב ואספה לצורי כסף כעפר וזהב כטיט המושלך חוצות וזה עזר רב להתחזק מול האויב : (ד) יורישנה · יגרשנה מארצה וחיל צבאות עמה יכה בים ר"ל יטביעם במי הים : והיא . העיר עצמה תשרף באש : (ה) תרא וגו' · אשקלון תראה מפלת צור ותירא לנפשה שלא יקרה לה כמקרה וגם עזה תראה ותחיל מאד : ועקרון . גם עקרון תחיל כי נתביישה מבטה ר"ל צור שהיתה מבטת אליה לעזרה נתביישה גם היא כי נתגרשה מארצה ואבד וגו' · ר"ל ומגורשת יגרשו להם כי יהיה נאבד מושל מעזה ואשקלון לא תהיה מיושבת באנשים : (ו) וישב וגו' · בזמן הגאולה לא ישבו קבוצת הממזרים בתוך בני ישראל אבל ישבו לבדם באשדוד כי יש מרז"ל שאמרו אין ממזרים טהורים לעתיד לבוא ודרשו ממקרא הזה · או ממזר הוא מל' זרות ור"ל ישראל [illegible] ישבו בה : והכרתי וגו' . עוד לא ימשלו הם בארצם : (ז) והסירותי

וגו'

רשי

ירושלים : (ח) וחניתי לביתי מצבה · אחנה אצל ביתי להגין עליה מן המעמידים מצבר ומשחית שלא יציבו עליה ודוגמתו וכל צבי' ומצודת' (ישעיה כט) ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא בא"ף : כי עתה ראיתי · צרתם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם : (ט) הנה מלכך יבוא לך · אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו מושל לישראל כזה בימי בית שני : צדיק ונושע · כה' : עני · ענותן : ורוכב על חמור · מדת ענוה היא : ועל עיר · כמו ועירים עשרה (בראשית לב) : (י) והכרתי רכב · שלא יהיו צריכין לה · ומשלו · וממשלו : מים ועד ים · מימא ועד מערבא לסוף העולם : ומנהר · פרת · (י"א) גם את תושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי נגאתי לכם לעתיד וגם עתה מגלות בבל שאתם עכשיו בתוכה : בדם בריתך · בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הנה דם הברית אשר כרת : שלחתי אסיריך · מן הגלות : (יב) שובו לבצרון · לכחכם ולכבודכם אע"פ שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקוה אשר קויתם לי עד הנה למלאות דברי לקץ ע' שנה : גם היום מגיד משנה אשיב לך · עוד היום אני מגיד לך בשורה שנייה לבד זו של בנין ומה היא הגדה השנייה שאני שב לשנות לכם : (יג) כי דרכתי לי יהודה · סוף

זכריה ט

ח וְחָנִ֨יתִי לְבֵיתִ֤י מִצָּבָה֙ מֵעֹבֵ֣ר וּמִשָּׁ֔ב וְלֹא־יַעֲבֹ֥ר עֲלֵיהֶ֛ם ע֖וֹד נֹגֵ֑שׂ כִּֽי־עַתָּ֖ה רָאִ֥יתִי בְעֵינָֽי׃ ט גִּילִ֨י מְאֹ֜ד בַּת־צִיּ֗וֹן הָרִ֙יעִי֙ בַּ֣ת יְרוּשָׁלִַ֔ם הִנֵּ֤ה מַלְכֵּךְ֙ יָ֣בוֹא לָ֔ךְ צַדִּ֥יק וְנוֹשָׁ֖ע ה֑וּא עָנִי֙ וְרֹכֵ֣ב עַל־חֲמ֔וֹר וְעַל־עַ֖יִר בֶּן־אֲתֹנֽוֹת׃ י וְהִכְרַתִּי־רֶ֨כֶב מֵאֶפְרַ֜יִם וְס֣וּס מִירֽוּשָׁלִַ֗ם וְנִכְרְתָה֙ קֶ֣שֶׁת מִלְחָמָ֔ה וְדִבֶּ֥ר שָׁל֖וֹם לַגּוֹיִ֑ם וּמָשְׁלוֹ֙ מִיָּ֣ם עַד־יָ֔ם וּמִנָּהָ֖ר עַד־אַפְסֵי־אָֽרֶץ׃ יא גַּם־אַ֣תְּ בְּדַם־בְּרִיתֵ֗ךְ שִׁלַּ֤חְתִּי אֲסִירַ֙יִךְ֙ מִבּ֔וֹר אֵ֥ין מַ֖יִם בּֽוֹ׃ יב שׁ֚וּבוּ לְבִצָּר֔וֹן אֲסִירֵ֖י הַתִּקְוָ֑ה גַּם־הַיּ֕וֹם מַגִּ֥יד מִשְׁנֶ֖ה אָשִׁ֥יב לָֽךְ׃ יג כִּֽי־דָרַ֨כְתִּי לִ֜י יְהוּדָ֗ה קֶ֚שֶׁת מִלֵּ֣אתִי

ג כדור · ל' כתיב ה"א · ס"י"א בנביאי · ל' בטעם מלרע · וחד נושע · ב' · ג' · ג' · ג' · ב' · ל' · ל'

ח וְאַשְׁרֵי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי שְׁכִינַת יְקָרִי וּתְקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתִי כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מוּקַף לַהּ סְחוֹר סְחוֹר מִדְּעָדֵי וּמִדְּתָאֵיב וְלָא יֶעְבַּר עֲלֵיהוֹן עוֹד שׁוּלְטַן אֲרֵי כְעַן גְּלֵית גְּבוּרְתִי לְאוֹטָבָא לְהוֹן : ט בּוּעִי לַחֲדָא כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן וּבוּעִי כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם הָא מַלְכֵּךְ אָתֵי לְגַוִיךְ זַכַּאי וּפָרִיק הוּא עִנְוְתָן וְרָכֵיב עַל חֲמָרָא וְעַל עִיר בַּר אֲתָן : י וְאֶשֵׁיצֵי רְתִיכִין מֵאֶפְרַיִם וְסוּסְוָן מִירוּשְׁלֵם וְאִתְּבַר תְּקוֹף עָבְדֵי קְרָב מַשִּׁירְיַת עַמְמַיָא וִידִין שְׁלָמָא לְמַלְכְוָתָא וְיִשְׁלוֹט מִיַמָא עַד מַעַרְבָא וּמִפְּרָת עַד סִיפֵי אַרְעָא : יא אַף אַתּוּן דִי עַל דְמָא אִתְגְזַר לְכוֹן קְיָם פְּרָקִית יַתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי סַפְּקִית צָרְכֵיכוֹן בְּמַדְבַּר צָדֵי הָא כְּגוֹב רֵיקָן דְלֵית מַיִן בֵּיהּ : יב תּוּבוּ לְמֶהֱוֵי כְּרַכִּין תַּקִיפִין אֲסִירַיָא דִמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנָא אַף יוֹמָא דֵין אֶשְׁלַח לְחַוָאָה לְכוֹן דִי עַל חַד תְּרֵין בְּטַבְוָן דִי אֲמָרִית לְכוֹן אַיְתֵי לְכוֹן : יג אֲרֵי תַקְפִית קֳדָמַי דְבֵית יְהוּדָה

אבן עזרא

מם כיבוסי שהיה בירושלם בימי דוד ואחריו שנתנו מם למלכי יהודה : (ח) וחניתי · מצבה · בה"א תחת א"לף והטעם אחנה ותגות מצבא שיבוא ומעובר והטעם אין איש שיבוא להרע לירוש' כי כל סביבותיה עובדי השם ועובדי ישראל והטעם כי עתה סוף דברי הנביא שראה זה עתה במראות בעיני הנבואה : (ט) גילי · זאת התל' הפרש' והמפרשי' החלקו בה י"א כי זה המלך הוא משיח בן דוד וי"א משיח בן יוסף ורבי משה הכהן אומר כי הוא נחמיה התרשתא וכתוב בעזרא עלי מלך ביהודה ע"כ אמר עני ורוכב על חמור כי אם שבהמה לא הזכיר סוס מבלי יכולת כי עני הוא ולא דבר נכונה כי פחה היה ולא בקש לחם הפחה מישראל ובכל יום יאכלו רבים על שולחנו ואיך לא היה לו סוס ועוד מה טעם על בניך יון ובזמן נחמיה לא משלו יונים על ירושלם ולפי דעתי כי זה המלך יהודה בן חשמונאי שהיה גבור ככתוב ושמתיך כחרב גבור וידו גברה על היונים ובתחלתו לא היה לו לא עושר ולא סוסים וכתוב בדברי קדמונינו דבר שמגיד' כי בעוני נעשה עד שהעשירו : (י) והכרתי · שלא היה להם סוס בה' ותי תחת מלכות יון והטעם מאפרים הם הבאים מאשור כאשר פירשתי ואמר על זה המלך שיהיה באחרונה דובר שלום לגוים : ומשלו · ממשלתו על ים סוף ועד ים פלשתי' : ומנהר · פרת : עד אפסי ארץ · סוף המדבר שלום לגוים וזה גבול ארץ ישראל גם אמר בתחלה על זה המלך כי הוא צדיק ועל כן הוא נושע. ושב ואמר לישראל : (יא) גם. בעבור דם הברית אשר כרת השם עם יוצאי מצרים וי"א בעבור מצות המילה והטעם שילאו האסורים מכל מקום להתחבר אל החשמונים בהתגברם על יון : (יב) שובו · אומר הנביא שובו לירושלם שהוא בצרון כי שם החשמונים : גם היום · מגיד · אחר מגיד וזו משנה אשיב לך והטעם כפלים בא לראות מה יגיד המגיד : (יג) כי דרכתי לי · קשת הטעם כפול ועוררתי בניך ציון על בניך יון

מצבה חד מן שטה חדא דמשמשין בה בסוף תיבותא וסימן מצוין במס' רבת' בערך ב' : על חמור ב' וסי' על כל דבר פשע : עני ורכב · ואינון מן ג' זוגין תרין אל ותרין על וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל : ומנהר ב' וסי' ומשלו מים עד ים · וירד מים עד ים :

תולדות אהרן גילי מאד · סנהדרין צח : הנה מלכך · ברכות נו : (עני ורוכב · סנהדרין צח זוכר ויתי אחרי : לבצרון · סנהדרין כב : מגיד משנה · (מגלה ע"א) :

רדק

[illegible] העכו"ם · (ח) וחניתי לביתי מצבה · אהיה כמו מחנה לבית ישראל והוא ביתי יהיה שמי להם כמו אם היה עמהם מחנה גדול שלא יפחדו עוד מצבא שיחנה עליהם ולא מעובר ושב שירע להם מצבה כתוב בה' במקום א"ף : כי עתה ראיתי בעיני · עתה זה בזמן שתהיה כל זאת ההבטחה ראיתי בעיני ענים וטלטולם בגלות בין האומות והושיעם והביא עליהם כל זאת הטובה ראיתי כמו וירא אלהים את בני ישראל והחכם רבי אברהם א"ע ז"ל פי' כי הם דברי הנביא אמר עתה ראיתי בעיני במראות הלילה בנבואה כל זה : (ט) גילי מאד בת ציון · גילי מלרע זכר ציון וירושלם כי היא ראש המלכות : צדיק ונושע הוא · צדיק יהיה ובצדקתו יהיה נושע מחרב גוג ומגוג נושע פתח שהוא עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו : עני · כמו ענין וכת"י ענותן וכן אמר בנבואת ישעיה לא יצעק ולא ישא קנה רצוץ לא ישבור וגומר : ורוכב על חמור · לא מחסרון שהרי כל העולם יהיה ברשותו אלא מענוה ירכב על חמור ועוד להורות כי לא יצטרכו ישראל לסוסים ולרכב לפיכך אמר אחריו והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלם : ועל עיר בן אתונות · כפל הענין במ"ש ועוד זכר עיר שהוא קטן בשנים על בני אבצן רוכבים על שלשים עירים : בן אתונות · ר"ל בן אחת האתונות וכן ויקבר בערי גלעד באחת מערי גלעד : (י) והכרתי · וכן אמר בנבואת מיכה והכרתי סוסים מקרבך והאבדתי מרכבותיך וזכר מאפרים ומירושלם לפי שהיתה נחלקת המלכות בימים הראשונים אבל בימי המשיח יהיו אחדים : ודבר שלום לגוים · ישלים בין גוי לגוי אם יהיה ביניהם מלחמה כי כל הגוים יהיו נשמעים אליו : ומשלו מים ועד ים · פי' החכם רבי אברהם א"ע ז"ל מהים הדרומי הנקרא ים האדום עד הים הצפוני שהוא ים אוקינוס : ומנהר עד אפסי ארץ · מנהר היוצא מעדן שהוא תחלת המזרח עד אפסי ארץ בהוא סוף המערב והנה ימשול בכל העולם : (יא) גם את · אמר כנגד כנסת ישראל כמו שאמר על המלך המשיח שיהיה נושע בצדקתו אמר גם את תהי נושעת בדם בריתך והוא דם המילה שהחזיקו בו ישראל בגלות יותר מכל המצות · מבור אין מים בו · זהו הגלות וי"מ בדם בריתך דם הברית אשר כרת ה' עם ישראל בסיני ורז"ל פירש מים נבואה בדרך משל שנסתמה הנבואה בגלות ולא היה נביא אחר חגי זכריה מלאכי וכן מלאכי אומר בענין הנבואה הוי כל צמא לכו למים : (יב) שובו לבצרון · המפרשים פירשו ענין פרשה זו בבית שני ורז"ל פירש הפרשה ג"כ בבית שני אלא שאלו פסוק זה פ' בעתידה הכתובה למעלה ופי' שובו לבצרון שובו אל יתברך שהוא מבצר ומגדל עוז : אסירי התקוה · בעבור שהיו בגלות והיו אסורים ומקוים לגאולה זו כמה שנים גם היום מגיד משנה אשיב לך אמר האל יתברך בבשורה אחרת קרובה יבשר לך הנביא המגיד שנים לראשונה שהגיד שהיתה עתידה והוא מה שהושיע

מצודת דוד

וגו' · ר"ל אתן בלבו שלא ישתה עוד דם ושלא יאכל עוד בשר מה שהורגל בהם כי ישוב להאמין בה' ובתורתו : ונשאר וגו' · גם הוא ישאר באמונת אלהינו כאשר הנכרים : והיה · כל פלשתים בכללה תהיה כאים לומד התורה אשר ביהודה כי גם המה ילמדו התורה : ועקרון כיבוסי · עקרון תשוב להיות כמו יבוס היא ירושלם ר"ל אנשים יהיו נקיי הדעת כאנשי ירושלים : (ח) וחניתי לביתי · אשכין סביב לביתי להגן מצבא חיל עם מן העובר ושב דרך עליו ולא יעבור עוד על ישראל מי הנוגש בעבודה כאשר היה מאז כי עתה ראיתי בעיני להשגיח עליהם בעין חמלה עם כי עד היום הסתרתי פני מהם : (ט) הריעי · תרועה של שמחה : הנה מלכך · זה מלך המשיח : צדיק · במעשיו יהיה צדיק ובמלחמותיו יהיה נושע ומוצלח : עני · יהיה מוכנע וירכב על חמור או על עיר בן אחת האתונות והוא מדת ענוה : (י) והכרתי · אז אבטל רכב וסוס וקשת מלחמה כי לא תהיה אז מלחמה ואין צורך לא לקשת ולא לרכב וסוס : ודבר שלום לגוים · המלך המשיח לא יכניע את כולם ע"י מלחמה כ"א בדברי שלום יכניעם להיות סרים למשמעתו וזה יהיה העיקר והמלחמה טפלה לו : ומשלו · ממשלתו תהיה מים הדרומי הנקרא ים האדום עד ים הצפוני הוא ים אוקיינוס : ומנהר · היוצא מן העדן שהוא תחלת המזרח : עד אפסי ארץ · עד סוף המערב : (יא) גם את · ר"ל כמו המשיח אשר בעבור

מצודת ציון

כאלוף · ענין למוד כמו פן תאלף ארחותיו (משלי כב) : כיבוסי · היא ירושלים : (ח) מצבה כמו מצבא באל"ף : נוגש · דוחק ולוחץ : (ט) הריעי · מל' תרועה : עני · ר"ל מוכנע ועניו וכן עם עני תושיע (תהלים יח) : עיר · כן יקרא החמור בעודו קטן כמו ועירים עשרה (בראשית לב) : אתונות · כן תקרא נקבת החמור וכן ואחת האתונות (מ"ב ד') : (י) אפסי · קצות כי בקצה הארץ היא אפס וכלה : (יא) שלחתי כמו אשלח עבר במקום עתיד כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות : אסיריך · ענין קשירה : (יב) לבצרון · מל' מבצר : משנה · ענין כפל כמו וכסף משנה (בראשית מ"ג) : אשיב · מל' השבה ותענה : (יג) דרכתי · הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו

אבן עזרא

יון ושמתיך את שעוררתיך כחרב גבור : (יד) וה׳ • וכבוד השם יראה על יהודה ואפרים וטעם כברק אלו בעבור שהזכיר קשת מלאתי אפרים וטעם בשופר שישמע זה שיקבץ ישראל אל החשמונים : בסערות תימן • רוח דרומית : וה׳ עליהם • על החשמונים : (טו) וכבשו • מגזרי׳ ולא יועילו להם לאויבי׳ אבני קלע במגזריהם וטעם אבני קלע שרי יון וטעם ושתו שישפכו דמי הקולעים במזרק שבו יזרק הדם על המזבח בזוית והטעם כפול : (טז) והושיעם • כצאן עמו • ביד משה בעמדו על הים שנ׳ נחית כצאן עמך ביד משה וכו׳ ובעבור שהזכיר אבני קלע אמר כי אלה החשמונים הם אבני נזר ותפארת מתנוססות . שהם נראות כנס על אדמת השם גם נכון הוא להיות אבני רמז להיותם כהני׳ גדולים : (יז) כי • אז ישמחו הבחורי׳ והבתולות לגנן ולשתות יין אחרי שעודהם וזהו כי מה טובו טוב אל ביום ההוא הנזכר למעלה : דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות • מגזרת ינובון בשיבה והנכון מגזרת ניב שפתים והפועל יוצא כמו שובב יקומם : (א) שאלו . עושה חזיזים : כמו לחזיז קולות השעם

זכריה ט

קֶשֶׁת מְתִיחָא בְּבֵית אֱזֵינִין מְלֵית גְּבוּרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַגְבַּר בְּנַךְ צִיוֹן עַל בְּנֵי עַמְמַיָא וַאֲשַׁוִינָךְ כְּחַרְבָּא בְּיַד גִּבָּרָא : יד וַיָי עֲלֵיהוֹן יִתְגְּלֵי וִיהוֹן נָפְקִין כְּבַרְקִין פִּתְגָּמוֹהִי וּמִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּשִׁיפְרָא יִתְקַע וִידַבַּר בְּעַלְעוֹל רוּחַ מְדָרוֹמָא : טו יְיָ צְבָאוֹת יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן וְיִשְׁלְטוּן בְּעַמְמַיָא וְיִקְטְלוּנוּן וּשְׁאָרְהוֹן יִגְמְרוּן כְּמָא דְשָׁדַן אַבְנָא בְּקִלְעָא וִיבוּזוּן יַת נִכְסֵיהוֹן וְיִסְבְּעוּן מִנְהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּתְהֵי נַפְשְׁהוֹן מַלְיָא תַפְנוּקִין כְּמִזְרַק דְּמָלֵי סוּלְתָּא וּמְשַׁח וִיהוֹן מְזַהֲרִין כִּדְמָא דִמְזָהַר עַל כֻּתְלָא דְמַדְבְּחָא : טז וְיִפְרְקִינוּן יְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא עֲלוֹ דְאִתְבַּדָּרוּ כְּעָנָא עַמֵּיהּ אֲרֵי יִבְחֲרִינוּן כְּאַבְנֵי אֵיפוֹדָא וִיקָרְבִינוּן לְאַרְעֲהוֹן : יז אֲרֵי מַה טָב וּמַה יָאֵי אוּלְפַן אוֹרָיְתָא לְנַגּוּדַיָא וְדִין דִּקְשׁוֹט מִתַּקַּן בִּכְנִשְׁתָּא : א שְׁאִילוּ מִן קֳדָם יְיָ מִטְרָא בְּעִדָּן

אֶפְרַיִם וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־בָּנַיִךְ יָוָן וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר : יד וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ וַאדֹנָי יְהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן : טו יְהוָה צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי־קֶלַע וְשָׁתוּ הָמוּ כְּמוֹ־יָיִן וּמָלְאוּ כַּמִּזְרָק כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ : טז וְהוֹשִׁיעָם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ : יז כִּי מַה־טּוּבוֹ וּמַה־יָּפְיוֹ דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתֻלוֹת :

י א שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ יְהוָה עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר־

רשי

סוף שאנטיוכס יפול המלוכה מיד מלכי פרס וידעו לבם ולגי אדרוך יהודה לשיות לי כקשת מלחמה וילחמו באנטיוכ׳ בימי החשמונאים : קשת מלאתי אפרים • מקרא קצר הוא כמו קשת מלאתי יד אפרים כמו (מ״ב ט) וישא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים : ועוררתי בניך ציון • על חיל אנטיוכס : (יד) וה׳ עליהם יראה . בספר יוסיפון מצינו בעת ההיא נראה פופה לאנשי ירושל׳ : בשופ׳ יתקע • ילך בסערו׳ תימן . לסער את אנשי תימן הם חיל אנטיוכס ויש מרבותי׳ שפתרוה על ארם לע״ל : (טו) ואכלו • שלל אויביהם • וכבשו : החתים׳ אבני קלע • הם העכו״ם שהם מלומדי קשת ולקלע באבן : ושתו כמו יין המיון בקול שאון ושמחה כמו שהומים שתויי יין : ומלאו׳ נפשותם כל טוב : כמזרק • שמלא דם לפני המזבח : כזוית מזבח . שמנסכין שם יין ושין לף עליו כמו ששנינו במסכת סוכה למין שבופה לי׳ שכרות : (טז) כצאן עמו • כצאן שהרועה מעלים להיות לו לנס : כי אבני נזר • כי הרשעים בני החשמונאים המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהיו מתנוססים בניסים על אדמתן : (יז) כי מה • רב : טובו • הצפון של אותו הדור : דגן בחורים . הנותן כח לבחורים : ותירוש • אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה ויש פותרין אשר ינובב וילמח בקרקע בתולה והוא יין משובח : (א) שאלו מה׳ מטר • אם

רדק

שהושיע האל יתברך לישראל מידי יון בבית שני ע״י מתתיה בן יוחנן כהן גדול ובניו ולפי דעתי כי כל הפרש׳ עתידה ואפרש אותה תחלה על דעת המפרשים בבית שני : (יג) כי דרכתי. שבט יהודה יהיה קשתי ואדריך אותו על יון כלומר ביהודה אלחם עם יון : מלאתי אפרים • כמו מלא ידו בקשת והוא מתיחת הקשת בכל כחו לירות החץ וזכר אפרים אע״פ שבבית שני לא היה שבט אפרים ולא שאר השבטים הנה נשארו בארץ׳ אחר גלות השבטים בימי הושע בן אלה מועטים כאשר מצאנו בדברי יאשיהו מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל והם גלו עם שבט יהודה ובנימין לבבל ושבו עמהם בשובם : ועוררתי בניך ציון על בניך יון • אעורר אותם עליהם ואתן בהם כח וגבורה וזהו שאמר ושמתיך כחרב גבור : (יד) וה׳ עליהם יראה • כלומר ה׳ ילחם להם : בשופר יתקע . כאלו בשופר יתקע כדרך הנלחמים : והלך בסערות תימן • ילך על בני יון כמו רוח סערה כמו שכתוב ה׳ בסופה ובסערה דרכו וזכר תימן שהיא פאת דרום כי משם תבא רוח סערה כמו שכתוב מן החדר תבא סופה והוא רוח דרום כמו שכתוב ותדרי תימן וכן תרגם יונתן וידבר בעלעול רוח דרומא : (טו) וה׳ צבאות יגן עליהם . על יהודה ואפרים שזכר : ואכלו וכבשו אבני קלע . ולא די שיגן עליהם שלא יכבשו אויביהם אלא הם יאכלו אויביהם ויכבשו אותם הנותרים לעבדים ולשפחות וכנה בני יון אבני קלע שהם אבני תלום שקולעים בהם הקלעים לפי שכנה בני יהודה בהפכם אבני נזר שהם אבנים טובות ומרגליות שמשימין אותם בעטרה : ושתו והמו כמו יין • ר״ל ושתו דמי האויבים והמו עליהם כמו אם ישתו יין והוא על דרך וכעכים דמם ישכרון והמיה על היין כמו שאמר שכרו ולא יין כמו ולא שכר : ומלאו כמזרק כזוית מזבח. יהיו מלאים מדם האויבים כמזרק שמקבלים בו דם הקרבנות או כמו זווית המזבח שזורקין בהם הדם : (טז) והושיעם כצאן עמו כמו שמושיע אדם צאנו בכל כחו כן יושיע עמו כי הוא צאנו וי״מ כמו שהושיעם ע״י משה שהיה רועה אותה כצאן כמו שנא׳ נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן : כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו • כי יהיו יהודה ואפרים כמו אבני נזר מתנוססות ומתרוממות על אדמתו שהיא אדמת הקדש מתנוססות מתרוממות וכן נתתי ליראיך נס להתנוסס וכן נס ענין גבהות ורוממות כי נושא הנס מגביה ומרומם אותו על ראש העם : (יז) כי מה טובו ומה יפיו . אמר מה טוב יהיה פרי ארצכם מה טובו של הדגן והתירוש המגדל והמנובב בחורים יפים ובתולות יפות כאלו שיהיו בזמן ההוא : (א) שאלו . בזמן ההוא אם תשאלו מהשם יתברך מטר בעת מלקוש ה׳ עושה חזיזים מיד ישמע תפלתכם ויעשו חזיזים ויתן מטר

תולדות אהרן

בשופר יתקע : ר״ה לג (תענית כה) : ומלאו כמזרק • פסחים סד זבחים נד : אבני נזר׳ מגלה יב : ינובב בתולות : יומא עו ב״ב יב : שאלו מה׳ תענית ט : חזיזים • (תענית כו) :

יראת י״ג וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה : המו ג׳ וסי׳ ושתו המו כמו יין • על כן המו מעי לו . המו גוים מטו ממלכות • ומעי המו עליו • בכל ספרי המסרת מוג״ת ג׳ המו ונמצאו ד׳ אבל נ״ל כי הם ג׳ מלרע וא׳ מלעיל והוא המו גוים מטו ממלכות: עש׳ כ״ב פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳

מצודת ציון

למותחו היטב לירות למרחוק : קשת . בקשת : מלאתי • זה הלשון יאמר על אחיזת הקשת בכח כמו ויהוא מלא ידו בקשת (מ״ב ט) : ועוררתי • מל׳ התעוררות : (טו) וכבשו . ענין האחיזה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה לד) : אבני קלע • האבנים הנזרקים בכף הקלע והוא הכלי המיוחד לזה : המו • מל׳ המייה : כמזרק • הוא הספל : כזויות . כקרנות : (טז) נזר . כתר כמו את הנזר (מ״ב י״א) : מתנוססות • מל׳ נס והוא ענין הרמה כמו נס להתנוסס (תהלים ס׳) : (יז) מה טובו . מלת מה יורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך (שם ל״א) : ותירוש • ענבי היין : ינובב . ענין דבור כמו ינוב חכמה (מש׳ י׳) : (א) שאלו . ענין בקשה : מלקוש • כן יקרא המטר

מצודת דוד

לדקתו יהיה נושע ומולח במלחמותיו כן גם אתה ישראל בכל המכור ובוא דם בריתך היא מלות מילה שנחקקה בה בהיותך בגולה בזכות זה אשלח אסיריך מבור אשר אין בו מים ר״ל אוציאך מעומק הגלות והמשיל הגלות בבור לבור שאין בו מים לפי שבבור כזה מצויים נחשים ועקרבים המזיקים וכן היו בגולה בין הבבליים המריעים להם : (יב) שובו לבצרון : וכה אמר להם שובו לירושלים עיר מבצרכם אתם האסורים בתקוה ר״ל המקווים לה׳ בכל זמן כאלו קשורים בתקוה ולא התפרד מהם והוא ענין מליצה : גם היום • ר״ל כמו בגאולת מצרים הבטחתי לך הגאולה והנקמה בהם כן גם היום אענה ואשיב לך הגדה כפולה לך הגאולה והנקם בבבליים : (יג) כי דרכתי לי • את יהודה אדרוך לי כקשת ר״ל הוא יחשב לי לכלי זיין להרוג בבליים על ידו : מלאתי אפרים • עשרת השבטים הקרואים בשם אפרים בו אשים כל ידי במלואה כאלו היה קשת לירות בו בכח רב והוא ענין מליצה : ועוררתי בניך ציון • אתה ציון אעיר אני את בניך להלחם על בניך ועל מלחמת גוג ומגוג יאמר כי עמו יבוא כי אחים הם כמ״ש בני יפת גומר ומגוג ומדי וגו׳ (בראשית י) : ושמתיך • אני אשים אותך ישראל להיות כחרב של גבור המורגלת ומשכלת כי תהרוג בהם הרג רב : (יד) וה׳ עליהם יראה • ה׳ יגלה עליהם שכינתו להלחם בעבורם ויצא יצא על האויב חים קל ומבריק כברק : בשופר יתקע • כגבור התוקע במלחמה והוא ענין משל : והלך • ילך ברוח סערה באסף אף אל תימן להחריבם היא היושבת בדרום א״י : (טו) יגן עלהם • אז יגן על ישראל שלא יהיו נלקים עמהם ועוד הם יאכלו וישחיתו ויכבשו את אבני הקלע ועל שרי אנטיוכס יאמר וכלפי שהמשיל לאמם בענין את שרי יהודה וישראל לאבני נזר שהם אבני יקר שמשימים בכתר המשיל שרים לאבנים שמקלעים אותם הנבזים העומדים לזריקה : ושתו והמו • ישתו דמם ויהמו בקול המייה כמו שותה היין כמ״ש לץ היין הומה שכר (משלי כ) : ומלאו כמזרק • יהיו מלאים מדם הרוגים כמזרק המלא מדם הזבחים העומד לזרוק : כזויות מזבח • הם הקרנות המלאים ממתן דמי הקרבנות : (טז) כצאן עמו • ר״ל כמו הצאן שהוא נושע מהרועה כן יהיה עמו נושעים מאתו ית׳ : כי אבני נזר • שרי יהודה וישראל הנמשלים לאבני יקר המשימים בנזר הם יתרוממו על אדמתו בהיותם בארצו : (יז) כי מה טובו • כי מה מאד יתרבה טובו ויפיו של העם ההם : דגן בחורים • ר״ל מרבית הדגן אשר תצמח הארץ יוסיף חת כח ואומץ אל הבחורים ומרבית היין יפתח פי הבתולות לדבר שירות וזמירות עם כי מדרכן למעט בדבור אבל מרוב השמחה יכבו לדברי שיר וזמר : (א) שאלו מה׳ מטר • כאלו יאמר אל בני הדור ההוא בחנו הדבר ושאלו מה׳ מטר

גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה׃ ב כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל יְנַחֵמוּן עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן יַעֲנוּ כִּי־אֵין רֹעֶה׃ ג עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי וְעַל־הָעַתּוּדִים אֶפְקוֹד כִּי־פָקַד יְהוָה צְבָאוֹת אֶת־עֶדְרוֹ אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה׃ ד מִמֶּנּוּ פִנָּה מִמֶּנּוּ יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו׃ ה וְהָיוּ כְגִבֹּרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה עִמָּם וְהֹבִישׁוּ רֹכְבֵי סוּסִים׃ ו וְגִבַּרְתִּי אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רִחַמְתִּים וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים כִּי אֲנִי יְהוָה

לְקִישׁ יְיָ עָבֵיד רוּחָא וּמַחֵית מִטְרָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא לְמִתַּן לְהוֹן עִבּוּרָא לְמֵיכַל וְעִסְבָּא לִבְעִירָא בְּחַקְלָא׃ ב אֲרֵי פָלְחֵי צַלְמַיָא מְמַלְּלִין אוֹנָס וְקוֹסְמַיָא מִתְנַבָּן שְׁקַר וּנְבִיֵי שִׁקְרָא בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן שִׁקְרָא מְמַלְּלִין לָא מִדַּעַם מְנַחֲמִין עַל כֵּן אִתְבַּדָּרוּ כְּבַדּוּר עָנָא גְלוֹ אֲרֵי לֵית מַלְכָּא׃ ג עַל מַלְכַיָא הֲוָה רוּגְזִי וְעַל שִׁלְטוֹנַיָא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן אֲרֵי דְכִיר יְיָ צְבָאוֹת יַת עַמֵּיהּ יַת דְּבֵית יְהוּדָה וִישַׁוֵּי יַתְהוֹן כְּסוּסֵי תְקֵיף דִּזְוָתָן בִּקְרָבָא׃ ד מִנֵּיהּ מַלְכֵּיהּ מִנֵּיהּ מְשִׁיחֵיהּ מִנֵּיהּ תְּקוֹף קְרָבֵיהּ מִנֵּיהּ יִתְרַבּוּן כָּל פַּרְנָסוֹהִי כַּחֲדָא׃ ה וִיהוֹן גִּבָּרֵי בֵית יִשְׂרָאֵל דָּיְשִׁין קְטִילֵי עַמְמַיָא בְּטִין שׁוּקִין בִּקְרָבָא וְיַגִּיחוּן קְרָב אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּהוֹן וְיִבַהֲתוּן רָכְבֵי סוּסָוָן׃ ו וְאֶגַבַּר יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְיַת דְּבֵית יוֹסֵף אֶפְרוֹק וְאֶכְנוֹשׁ גָּלְוָתְהוֹן וְאֶרְחֵם עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן כִּדְלָא טַלְטֵלְתִּינוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ

רש"י

לפי הגשם : חזיזים • עננים מבהיקים מטר : לאיש עשב בשדה • בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד שצריך למטר : (ב) כי התרפים • והקוסמים שקר והחלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקים ידיהם למרוד בהקב"ה דברו און והבל דברו לאמר שלום ואין שלום : על כן נסעו • אבל אני נביא להם באמת : יענו • יתכנעו כמו לענות מפני לי עוני : (ג) על הרועים חרה אפי • על מלכי נבוכדנצר וסנחריב : ועל העתודים • על שריהם וכן ת"י ועל מלכיא הוה רוגזי ועל שלטוניא ועכו"ם ממשלו לעתודי' והצפיר השעיר מלך אנטיוכס (דניאל ח) והכל לפרש שענין שלא במלכי עכו"ם יאמר העתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאי' כל עתודי ארץ (ישעיה יד) : כסוס הודו במלחמה • כסוס אשר יוכר הודו במלחמה : (ד) ממנו פנה • מהם מלכיהם מהם שריהם מהם לוחמי מלחמותם : (ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה • כי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אנשים כגבורים שבוסים טיט חוצות בוסים דורסים כמו יבוס קמינו (תהלים מד) בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : והובישו • בית יהודה את רוכבי הסוסים שבאים להלחם בם : (ו) וגברתי את בית יהודה במלחמת היוני' : ואת בית יוסף אושיע • במקום שגלו שם בחלח ובחבור בימי סנחריב : והושבותים • כמו והושבתים לי ישיבה : והיו כאשר לא זנחתים • כאלו לא אזנחים מעולם

אבן עזרא

הטעם כאשר יגבר יד החשמונים יהיה להם שבע גדול : (ב) כי . האומרים לא יבוא מושיע לישראל' הבל ינחמו כי ישראל על כן נסעו ישראל וברחו מירושלם לפני מלחמות החשמונים ויענו לשואלים למה תברחו כי אין רועה לישראל מישראל : (ג) על • הפרסה דביקה היא והרועים הם מלכי יון שהיו מושלים על ישראל : כסוס • נודע מראה הודו : (ד) ממנו • המשיל יהודה לען חזק שממנו פנה ויתד וקשת והטעם כי לא ימשול זר בהם : (ה) והיו כגבורים • רוכבי סוסים כי הם לא היו רגילין לרכוב על סוס כאשר הזכיר כי יכרת הסוס מירושלם : (ו) וגברתי יהודה ויוסף הם שבאים מאשור אל בית שני : והושבותים • מלה מורכבת מן והשיבותים והושבתים כמו שבועות . ימים מן שבעת ושבוע

סימ ז' ; אפקוד ה' מ"ל וסימ' נמסר בסדר שמות וביחזקאל סימ' כ"ג : ממנו פנה חד מן י"א זוגין מתחלפי' בטעם חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסימ' בלשון ארמי שמואל עבד אורית' דוד מנהון במיא קטלין לרוגזא משה ממליל בגלותא . ופי' בסדר תולדות אהרן ותלומות' ברכות נס :

רדק

מטר והחזיזים יהיו עם המטר וכן אמר ודרך לחזיז קולות והם אותם שמבהיקי' בעת שמטר לפני בא הרעם והוא מגזרת חזה ורז"ל פי' כמו ענן ומה שאמר בעת מלקוש שהוא המטר האחרון שהוא בימי ניסן כלומר אפי' באחרונה אם יצטרכו למטר יתן להם ויגדל העשב מהרה : ומטר גשם . בסמיכות אדמת עפר מטיע היון ר"ל רבוי המטר יתן לאותם שיהיו בזמן ההוא : לאיש עשב בשדה . לכל אחד מהם יתן לו עשב בשדהו ורז"ל פי' כי בזמן שישראל עושים רצונו של מקום יעשה הוא רצונם ואם יצטרך איש אחד לבדו מטר ולא האחרים יתן לו לבדו מטר ואם יצטרך איש למטר אחד בשדהו או בגנו ולא יצטרך לעשב אחר יתן לאותו העשב לבדו מטר כמו שאמר אחד מן החסידים האי משרא בעי מטרא והאי משרא לא בעי מטרא : (ב) כי התרפים • אז יכירו כי התרפים דברו און כי יראו כי הנבואות שאמרו נביאי האמת נתקיימו הרעות נתקיימו בחרבן הארץ והנחמות נתקיימו בזמן ההוא אז יכירו כי בעלי התרפים שהיו מתעים אותם קודם חרבן הארץ וכן הקוסמים ונביאי השקר בחלומותיהם שהיו אומרים להם קודם החרבן שלום יהיה לכם יכירו אז כי הבל ינחמון והכל היה שקר ואון והבל : על כן נסעו : נסעו וגלו מארצם כמו הצאן אשר אין להם רועה : יענו כי אין רועה . יענו יכנעו וכן ומהמונם לא יענה ענין הכנעה : (ג) על הרועים • מלכי אנטיוכס שלחצו את ישראל לפני יום שקמו בית חשמונאי עליהם ואחר שהמשיל ישראל לצאן המשיל המלכים השולטים לרועים או לעתודים ההולכים לפני הצאן והצאן אחריהם : אפקוד . ענשם עליהם : כי פקד . זכר עניים ולחצם ואמר להושיעם : את עדרו . לא יניחם ביד הרועים עוד : ושם אותם כסוס הודו במלחמה . כמו הסוס שיראה כחו וגבורתו במלחמה : שנ' עליו ויגיש בכח יצא לקראת נשק : (ד) ממנו פנה . פנה הוא משל על ראש העם ; כמו שאמר התיצבו הנה כל פנות העם שר"ל ראשי העם ר"ל שלא יהיה עליהם ראש מיון : יתד • הוא הפקיד . וכן אמר ותקעתיו יתד במקום נאמן : קשת מלחמה • שלא יצטרכו לעזור עם אחר אלא ידיהם רב להם : יצא כל נוגש יחדיו • שיהיו נוגשים בשונאיהם : (ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות . ישראל יהיו כמו גבורי יון שהיו מתחילה ויהיו בוסים ורומסים אויביהם בתוך טיט חוצות : במלחמה • באותה מלחמה שילחמו עמם : והובישו רוכבי סוסים שבאו עליהם האויבים רוכבי סוסים יהיה להם בושת שישראל ינצחום והם רגליים : (ו) וגברתי • אתן להם גבורה אל אויביהם : והושבותים . מלה מורכבת מן והושבתים מן ישב ומן השיבותים מן שוב ושני הענינים נכונים כאן ר"ל כי ישיבם אל ארצם ויושיבם שם בהשקט ובבטחה

מצודת ציון

מטר בעת ירידת המלקוש כי אז יש בו צורך רב ותראו שיהי' מטר לכם ויעלה עננים עם כי לא יורה השבע עליהם ויתן להם מטר להצמיח לכל איש עשב בשדהו וכאומר הנה בזה תדעו שאתם דבוקים במקום והוא משגיח בכם למלאות מחסורכם : (ב) כי התרפים • כאומר שלא יפה עשו אבותיכם שעסקו בתרפים וקוסמים ובחלומות כי שהתרפים דברו און ודבר תוהו והקוסמים חזו שקר ובעלי החלומות ידברו שוא : הבל ינחמון . מה שנחמו אותם לאמר שלום יהיה לכם אל תיראו הנה הוא הבל כי לא כן היה : על כן • הואיל ועסקו בהם נסעו מארצם ללכת בגולה כמו צאן שהרועה מסיעם ממקומם בע"כ : יענו . היו מוכנעים אל האויב כי לא היה להם מנהיג טוב להוליכם בדרך הישר ולכן אחזו בדרכם ובגמול זה היו מוכנעים אל האויב : (ג) על הרועים . ר"ל עתה בבוא הגאולה חרה אפי על הרועים הם הבבליים שהרעו להם : ועל העתודים . על שרי הבבליים אזכור עונם לשלם גמול : כי פקד • כי זכר ה' את עדרו הם בית יהודה לנקום נקמתם מיד הבבליים : כסוס הודו במלחמה • בעת ילחמו ישים ה' אותם אמיצי לבב כמו הסוס שמראה הודו ויוצא לקראת נשק : (ד) ממנו פנה . מיהודה יהיה המלך המשובח בעם כמו האבן הבוחן בפנת הבית שהוא המשובחת שבכולם על כי הוא נראה משני הצדדים ובלשון הזה נאמר על ישראל בכללם כמ"ש אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קיח) : ממנו יתד • זה הלשון יאמר על הפקיד וממונה שהכל תלוי בו וכן נאמר בכ"ג הממונה על הבית ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב) : ממנו קשת מלחמה . ר"ל לוחמי מלחמתו יהיו ממנו ולא יצטרך לעזרה : כל נוגש יחדיו • כל נוגשי לעבודה כולם יחדיו יצאו ממנו : (ה) והיו כגבורים וגו' . ר"ל עם כי הם חלשים יהיו כגבורים הרומסים במלחמה בתוך הטיט המושלך בחוצות : ונלחמו . ר"ל עם שאינם מלומדי מלחמה עכ"ז ילחמו דרך אנשי מלחמה כי ה' עמהם והוא ילמד ידם לקרב אצבעותם למלחמה : והובישו . עם כי הם יהיו אנשי רגלי יביישו את רוכבי הסוסים כי יתגברו עליהם : (ו) ואת בית יוסף • המה בני עשרת השבטים : והושבותים . אושיבם לארצם וישבו בה בהשקט ושאנן כי ארחם עליהם ויהיו כאלו לא זנחתים מעולם כי לפי רוב הטובה לא יזכר ימי הגולה : כי אני וגו' . אשר הכח בידי לעשות טובה : ואענם • וכן אענה להם

מצודת דוד

במטר המאוחר כמו יורה ומלקוש (דברים י"א) : חזיזים • עננים כמו ודרך לחזיז קולות (איוב כח) : ומטר גשם : כפל המלה בשמות נרדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (ב) התרפים : עשוים הם בצורת אדם ומדברים עתידות ע"י כשוף : און • שקר ודבר תוהו : והקוסמים • הם חוזי הכוכבים : חזו • ראו : יענו . ענין הכנעה כמו מאנת לענות (שמות י') : רועה • ר"ל מנהיג : (ג) העתודים • הם הזכרים מן העזים ויאמר על השרים בדרך משל : אפקוד • ענין זכרון : הודו • ענין הדר ותפארת הלב : (ד) פנה • זויות : יתד • מסמר : נוגש • דוחק ולוחץ : (ה) בוסים . ענין רמיסה ברגל כמו יבוס צרינו (תהלים ס') : והובישו • מלשון בושה : (ו) והושבותים • היא מלה מורכבת מן הושבה ומן ישיבה בהשקט מל' בשובה ונחת (ישעיה ל) : זנחתים

אבן עזרא

ושבוע ורבות פרס : (ז) והיו . בני אפרים יהיו כגיבור יין כמו כיין והבית חסרה כמו כי ששת ימים : (ח) אשרקה . לנשארים באשור ובמצרים : ורבו . בגלותם בארץ נכריה : כמו רבו . בימים קדמונים בארצם והנה זה כמו בגאון ישראל ומלא כמו רבו זרה כי המשפט כאשר רבו : (ט) ואזרעם . אדבה זרעם : את בניהם . עם בניהם ישבו אל ארצם : (י) והשבותים . ולא ימצא להם . לא יספיק להם הישוב כי רבים יהיו : (יא) . ועבר . רוח : צרה . הטעם כי יבש היה גם יאור מצרים להיות דרך לעבו' גאולים מאשור כי ביה יבואו אל היאור אל מצרים ומשם אל ארץ ישראל ככה אמר ישעיהו והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו אל הנהר זהו יאור מצרים ושם כתוב והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור : והורד גאון אשור . שלא ימשלו בישראל כי יפול פחד . החשמונים עליהם וככה מצרים : (יב) וגברתים יתן גבורה לאלה הבאים ויתהלכו בשמו בלי פחד . זאת תחלת פרשה מקונן על החשמונים שתאבד מלכותם והטעם כי החשמונים הם הארזים : (ב) הלל ברוש . שרי ישראל : כי נפל ארז . מלכי החשמונים : אלוני בשן . הגאוני' פרי : כי ירד יער הבציר . שהוא נכבד

רשי

מעולם : (ח) אשרקה להם . כדרך השורקים לסי' אות לבא אליו השומע בדרך : ואקבצם . לעת הקץ לעתיד : כי פדיתים . כשאפדם : ורבו . בגולה כמו שרבו במצרים : (ט) ואזרעם . תחלה בעמים כאדם הזורע סאה להכניס כמה כורין : וחיו את בניהם . עם בניהם : (י) ולבנון . זה בה"מ : ולא ימצא להם . ולא יסופק להון : (יא) ועבר בים צרה . והעבור צרה בצור היושבת בתוך הים וזאת רמז למלכות צור : והכה . הקב"ה אשר הוא המכה יכה בים גלים להשקיע את צור : כל מצולות יאור . היא מצרים : (א) פתח לבנון דלתיך . תרגם יונתן פתחו עממיא תרעכון : (ב) הילל ברוש כי נפל ארז . שהוא גדול מן הברוש הילילו השלטונים כי נפלו [illegible] ומלות : אלוני בשן . קשנ"ש בלע"ז : כי ירד . כי נשבר ונופל לו ונרד בגדם היער : יער הבציר . יער המבצר מקוף כרכים הרוטים

זכריה י–יא

אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם׃ ז וְהָיוּ כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־יָיִן וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ יָגֵל לִבָּם בַּיהוָה׃ ח אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ׃ ט וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וָשָׁבוּ׃ י וַהֲשֵׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם׃ יא וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים וְהֹבִישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר׃ יב וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה וּבִשְׁמוֹ יִתְהַלָּכוּ נְאֻם יְהוָה׃

יא א פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ׃ ב הֵילֵל בְּרוֹשׁ כִּי־נָפַל אֶרֶז אֲשֶׁר אַדִּרִים שֻׁדָּדוּ הֵילִילוּ אַלּוֹנֵי בָשָׁן כִּי יָרַד יַעַר הַבָּצוֹר׃

תרגום

אֱלָהֲהוֹן וַאֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן׃ ז וִיהוֹן כְּגִבָּרִין דְּבֵית אֶפְרַיִם וְיֶחְדֵּי לִבְּהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּבְנֵיהוֹן יֶחֱזוּן וְיֶחְדוּן יְבוּעַ לִבְּהוֹן בְּמֵימְרָא דַייָ׃ ח אַכְלֵי לְכַנָּשָׁא גָלְוָתְהוֹן וַאֲקָרְבִינוּן אֲרֵי פְרַקְתִּינוּן וְיִסְגוּן כְּמָא דִי אֲמַר עֲלֵיהוֹן יִסְגוּן׃ ט וּכְמָא דְבַדַּרְתִּינוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּבְאַרְעָא רְחִיקָא הֲווֹ דְּכִירִין לְדַחַלְתִּי וְיוֹרְכוּן שְׁנֵי חַיִּין עִם בְּנֵיהוֹן וִיתוּבוּן׃ י וּכְמָא דְאַפֵּקְתִּינוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כֵּן מֵאַתּוּר אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן וּלְאַרְעָא גִלְעָד וּמַקְדְּשָׁא אֲעֵילִינוּן וְלָא יַסְפֵּיק לְהוֹן׃ יא וְיִתְעַבְדוּן לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא דְאִתְעֲבִידוּ לַאֲבָהַתְהוֹן בְּיַמָּא וְיֶחֱזוּן בְּפוּרְעָנוּת סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְאִיטְרְפוּ גִבְרַיָּא כְּגַלֵּי יַמָּא וְיִבְהֲתוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא וִיבַטֵּיל תּוּקְפָּא מֵאַתּוּרָאָה וְשׁוּלְטָן מִצְרַיִם יֶעְדֵּי׃ יב וְאַגְבְּרִינוּן בְּמֵימְרָא דַייָ וּבִשְׁמֵיהּ יְהַכּוּן פְּרִיקִין אֲמַר יְיָ׃ יא א פְּתַחוּ עַמְמַיָּא תַּרְעֵיכוֹן וְתֵיכוֹל אֶשָּׁתָא תּוּקְפֵיכוֹן׃ ב אֵילִילוּ מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבָּרוּ שִׁלְטוֹנַיָּא דַעֲתִירֵי נִכְסַיָּא מִתְבַּזְזִין אֵילִילוּ טוּרָנֵי מְדִינָתָא אֲרֵי

וארא : ושמח ב' וסימ' וראך ושמח בלבו . ושמח לבם כמו יין : וחיו ב' וסי' וזאת עשו לכם: וחיו את בניהם ושבו . וא' חיו מן האנשים : ולא ימצא ד' וסימ' נמסר בסוף צפניה : והורד ב' וסי' והורד המשכן . והורד גאון אשור : פתח ד' בקריאה וסימ' נמסר במלכים ב' סי' יג: ותאכל ו' וסי' ויאמר האטד . ותאכל את בעלי שכם ב' בו : ויענה אליהו וידבר ויען אליהו וידבר אליהם .

תולדות אהרן אשרקה : חולין סג : ועבר בים . סנהדרין קג : פתח לבנון . (יומא לב: יומא לט יומא מג)

רדק

[illegible] והיו כאשר לא זנחתים . יהיו בכבוד גדול ובשלום כאלו לא זנחתים מעולם כי מרוב הטובה לא יזכרו צרותיהם שעברו : (ז) והיו כגבור אפרים . אפרים יהיו כלם במלחמה כמו גבור כמו שאמר למעלה והיו כגבורים : ושמח לבם . ישמח לבם בנצחם אויביהם : כמו יין . פי' כמו שותה יין וכן תרגם יונתן כשתי חמר . וכן כי תמודות אתם . איש תמודות כן היין : שותה היין והדומים להם רבים : ובניהם יראו ושמחו . הקטנים והנערים שאין דרכם לצאת יראו במלחמת אבותם שינצחו אויביהם במלחמה ישמחו : (ח) אשרקה להם . ענין הנעת השפתים בקול והוא סימן הקריאה וכן ושרק לו מקצה הארץ וענין אקבצם י"מ כי מפני הצרות שהיו עושים להם מלכי עכו"ם היו מפוזרים בין האומות ובימי חשמונאי שבו אל ארץ ישראל . וי"ת זה הפסוק לעתיד : ורבו כמו רבו . כמו שרבו במצרים כן ירבו בזמן ההוא : (ט) ואזרעם בעמים . וי"מ שאמר זה על שהיו זרועים בגוים כשנתפזרו באומות מפני צרו' מלכי עכו"ם ושם היו זוכרים האל ומצותיו : וחיו את בניהם ושבו . ושם יחיו עם בניהם ושבו לארצם בימי חשמונאי וי"מ ואזרעם בעמים אחר שיהיו נושעים בימי חשמונאי ילכו לסחור' או לטייל בין העמים ויהיו מכובדים ביניהם על התשועה שעשה להם האל יתברך : וחיו את בניהם ושבו . כשישובו לארצם ישובו בממון גדול שיהיו בו עם בניהם : (י) והשיבותים מארץ מצרים ומאשור . שיצאו משם מפני הצרות : ואל ארץ גלעד ולבנון . גלעד מעבר הירדן מזרחה ולבנון כולל כל ארץ ישראל מזה העבר כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון : ולא ימצא להם . לא יספיק להם מרובם : וי"ת ולבנון ומקדשא כמו שתרגם אונקלוס : (יא) ועבר בים צרה . האומות שהם רבים כמו הים תעבור בהם צרה ואמר ועבר לשון זכר ר"ל דבר הצרה : והכה בים גלים . שאל יתברך יכה בים ובגליו וייבש אותם ר"ל המון העמים וזהו והובישו כל מצולות יאור כמו שפירש והורד גאון אשור וזכר אשור ומצרים שהם הרעו לישראל יותר משאר האומות : (יב) וגברתים בה' . כמו ואל משה אמר עלה אל ה' הנה פירשנו פרשה זו על דעת המפרשים בבית שני והנכון בעיני כי היא כלה עתידה כמו שלפניה ויבא זכר יהודה ואפרים על נכון כי בימי המשיח ישובו כל ישראל לארצם יהודה ואפרים מה שלא שבו בבית שני אלא גלות בבל שהיה יהודה ובנימן ובזכרו יהודה בכל מקום כאלו זכר בנימן עמו כי בנימן נופל ליהודה ומה שזכר יון הוא כאלו זכר גוג ומגוג כי אחים היו מבני יפת וכלם יבאו בימי המשיח וכת"י על בניך יון על בני עממיא כמו שכתבנו וכל הפרשה מבואר לזה הפירוש ומה שאמר ואזרעם בעמים פירושו כדעת התרגום כמו שכתבנו ופי' ועבר בים צרה כמו שפירשנו או יהיה פירושו כמשמעו כמו שאמר בנבואת ישעיה והחרים ה' את לשון ים מצרים וגומר : (א) פתח לבנון . פירשו המפרשים זה על בטול מלכות בית חשמונאי או על עת חורבן בית שני ויתכן לפרש סמוך לענין אשר למעלה ממנו על אבדון הבבליים וזה הוא דעת יונתן שתרגם פתחו עממיא וגומר : (ב) הילל ברוש . ת"י אלילו מלכיא וגו' : הבציר . כמו ערים בצורות . וכתיב הבצור בוי"ו וקרי ביו"ד הבציר והענין אחד ויש לפרשו הבצור כענין והשיג לכם דיש את בציר והמשילם לעצי היער והמכה לבציר לפי שהיו פוסים

מצודת ציון

זנחתים . ענין עזיבה כמו למה זנחתנו (תהלים מ"ג) : ואענם . מל' עניה ותשובה : (ח) אשרקה : ענין לצפצף קול הבאה בקבוץ השפתים וכן ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה') : (ט) ואזרעם . מל' זריעה והוא ענין פזור והפלה : (י) ולבנון . שם יער בא"י לבנון וע"ש זה נקרא כל א"י בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג') : ימצא . ענין די הספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע יז) : (יא) והובישו . מל' יובש : מצולות . עומק המים כמו ירדו במצולות (שמות טו) : יאור . כן נקרא נהר מצרים : והורד . מל' ירידה והשפלה : גאון . ענין רוממות והתנשאות : ושבט . ענין ממשלה כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט) : (ב) הילל . מל' יללה : אדירים . חזקים : שדדו . נעשקו : בשן . שם מקום מרעה : ירד מל' ירידה והשפלה : הבציר

מצודת דוד

להם בכל עת קראם אלי : (ז) והיו כגבור אפרים . אף שאינם גבורים ישרגו כגבור וכאשר יראו המלחמה ישמח לבם כמו ביין אשר ישמח הלב ובניהם יראו מלחמות אבותם וישמחו ויגל לבם בתשועת ה' : (ח) אשרקה להם . אצפצף לבני הגולה לרמז שיבואו ובזה אקבצם ר"ל אעיר לבם לשוב לארצם כי אז אפדם מהגולה וירבו בבנים ובבנות כמו שרבו מאז במצרים : (ט) ואזרעם בגוים . אף כי פזרתי' כהמפזר לזריעה אעפ"כ במרחקים במקום שנתפזרו יזכרו בי ולכן יחיו עם בניהם וישובו לארצם : (י) והשבותים . אשיבם לארצם מארץ מצרים ואקבצם מאשור מקום שגלו שם עשרת השבטים : ארץ גלעד . הוא עבר הירדן : ולבנון . זה א"י בעבר הירדן המערבי : ולא ימצא . לא יספיק להם להחזיק את כולם : (יא) ועבר בים צרה . אז תעבור צרה על מצרים הרבים כמי הים והצרה ההיא תכה את הגלים אשר בים ר"ל השרים הרמים והנשאים : והובישו וגו' . כל המקומות העמוקות שביאור יתייבשו ר"ל כל המון מצרים יאבדו ולפי שכל שבח מצרים הוא ביאור שמשם ומשקה השדות לכן מדמה אבדן אנשיה ליבשות מי היאור : והורד . ישפל רוממות אשור ויסיר ממשלת מצרים : (יב) וגברתים בה' . אגבר את ישראל בתשועת ה' ואף שה' הוא המדבר וגברתים אמר בה' כאחר המדבר ודוגמתו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד) ואף שה' היה המדבר וכן דרך המקרא : ובשמו . במשפט שמו יתהלכו בשמחה להלחם מול אשור ומצרים : יא (א) פתח לבנון דלתיך . הנבואה ההיא נאמרה על חורבן בית השני ואמר אתה א"י הקרויה בשם לבנון פתח דלתיך למען יכנסו בך העכו"ם : ותאכל אש בארזיך . ר"ל ויאבד האויב את השרים ולפי שקרא את א"י בשם לבנון המשיל אבדן השרים לשריפת ארזי יער הלבנון : הילל ברוש

רשי

(ג) הרועים • המלכים : אדרתם • תפארתם : שאגת כפירים • יבכו השרים : כי שודד גאון הירדן • שהוא מקום הכפירים והאריות ורבותינו פירשו פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא ומ' שנה קודם חורבן היו דלתות ההיכל נפתחו' מאליהן גער בהן ר"י בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו' : (ד) רעה את צאן ההרגה • הכן להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם העתידים לרעותם מעתה : צאן ההרגה • ישראל שהרגום רועיהם ואכלום : (ה) ולא יאשמו • הבבליים שאגלם לתיכם זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן בלבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מהלל ברוך ה' שמסרם בידי והריני עשיר : ואעשיר • והרי הוא עשיר : (ז) וארעה את צאן ההרגה • כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים : לכן עניי הצאן . אמת עניי הצאן היו כשהתחלתי לרעותם : ואקח לי שני מקלות • לסוף ימים חלקתים לשתי ממלכו' בעוונם : לאחד קראתי נועם . ירבעם אמר לנפלים לאם : ולאחד קראתי חובלים . רחבעם אמר להם

אבן עזרא

נכבד מהם : (ג) קול • הרועים • הם המלכים ואדרתם הם החשמונים : קול שאגת כפירים . כי הכפיר הוא מלך החיות ומלת כפירים תשרת בעבור אחרת כמו כסאך אלהים שהוא כסאך כסא אלהים וככה זה כי שדד כפירי שהירדן היה מתגאה בו שלא יוכל אדם לעבור את הירדן מפחדו ואם פירשנוהו כי יבש הירדן אין לו טעם ויפת אמר כי שדד גאון ישראל מעבר לירדן גם נכון הוא בעיני : (ד) כה . עתה יחל פרשה אחרת לספר איך יהיו ישראל אחרי קום החשמונים ואמר אלהי בעבור כי ירא' במראות נבואה כי הוא יהיה הרועה ופירוש טעם צאן ההריגה : (ה) אשר • ולא יאשמו • כפי מחשבתם • ואעשיר . תנועת האל"ף שבה אל הוי"ו על כן נעלמת כהתעלם אל"ף ואענה את זרע דוד . ורועיהם . הם מלכי הגוים והנכון בעיני כי רועיהם הוא השם הנכבד וזה הנכון והעד כי לא אחמול עוד ואל תתמה על רועיהם לשון רבים כי כמוהו ישמח ישראל בעושיו אם בעליו עמו : (ו) ממציא • כמו וימציאו : וכתתו את הארץ • לכדוה ולא אציל מידם או וכתתו האויבים את יושבי הארץ : (ז) וארעה • הנה הפע' כי השם ירעה אותם פתה לפני בא עת עמידת החשמונים ועתה יספר דרך משל גם נכון הוא שקראן צאן ההרגה כי כן היו בגלותם אל בבל על כן יספר הרעות שעברו עליהם ועתה בשובם לירושלם ירעם וטעם לכן עניי הצאן בעבור

זכריה יא

ג קוֹל יִלְלַת הָרֹעִים כִּי שֻׁדְּדָה אַדַּרְתָּם קוֹל שַׁאֲגַת כְּפִירִים כִּי שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן׃ ד כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהָי רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה׃ ה אֲשֶׁר קֹנֵיהֶן יַהַרְגֻן וְלֹא יֶאְשָׁמוּ וּמֹכְרֵיהֶן יֹאמַר בָּרוּךְ יְהוָה וַאעְשִׁר וְרֹעֵיהֶם לֹא יַחְמוֹל עֲלֵיהֶן׃ ו כִּי לֹא אֶחְמוֹל עוֹד עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וְהִנֵּה אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת־הָאָדָם אִישׁ בְּיַד־רֵעֵהוּ וּבְיַד מַלְכּוֹ וְכִתְּתוּ אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא אַצִּיל מִיָּדָם׃ ז וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים

תרגום

אִתְבְּזִיז מְחוֹז תּוּקְפְּכוֹן׃ ג קָל צְוָחַת מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מְהוֹנֵיהוֹן קָל נִיהֲמַתְהוֹן כִּבְנֵי אַרְיָוָן כַּד יָבֵישׁ עֲלֵיהוֹן רוּם יַרְדְּנָא׃ ד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהִי אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסַיָּא דְּאִתְמְנִיאוּ לְפַרְנָסָא עַמָּא וְאִינוּן שְׁלִיטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לִנְכַסְתָּא׃ ה דִּי קָנֵיהוֹן קָטְלִין לְהֵין אָמְרִין לָא עֲלָנָא חוֹבָא וּמְזַבְּנֵיהֶן אָמְרִין בְּרִיךְ יְיָ דִּי אַעֲתַרְנָא וְרָעֵיהֶן לָא חַיְסִין עֲלֵיהֶן׃ ו אֲרֵי לָא אֲחוּס עוֹד עַל יָתְבֵי אַרְעָא אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְגָרֵי יַת אֱנָשָׁא גְּבַר בְּיַד חַבְרֵיהּ וּבְיַד מַלְכֵּיהּ וִיבוּזוּן יַת אַרְעָא וְלָא אֱשֵׁיזֵיב מִידְהוֹן׃ ז וּמַנֵּיתִי פַּרְנָסַיָּא עַל עַמָּא וְאִינוּן שְׁלָטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לִנְכַסְתָּא מִסְכֵּינוּ וְטַלְטִילוּ יַת עַמִּי אִתְפְּלִיגוּ קֳדָמַי לְתַרְתֵּין פַּלְגָן אִתְפְּלִיגוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְקָצוּ

פתח לבנון דלתיך : עליהן ז' וסימ' ותנו בהן אש ושימו עליהן • וכתבת עליהן את כל דברי • כאשר צוה משה עבד ה' ליהושע : ורגמו עליהן אבן . המתנבאות מלבהן . אשר קוניהן יהרגון • ותלכן שתיהן עד בואנה בית לחם וכל ואת שתי הכליות וכל הכליות דכוו' : לאחד ז' פתחין וסי' במלכים ב' ריש סי' ט':

תולדות אהרן

שני מקלות • סנהדרין כד :

רדק

עושים פירות כלומר שהיו עשירים וגדולים בעלי נכסים ומקנה וקנין : (ג) קול יללת . אדרתם . חוזקם ותקפם ותפארתם ופי' הפסוק כתרגומו ורז"ל פי' הפרשה על חורבן בית שני ולבנון הוא בית המקדש ואמרו כי מ' שנה קודם חרבן הבית הוו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן גער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית עצמך יודע אני שסופך לחרב וכבר נתנבא עליך זכריה פתח לבנון דלתיך : (ד) כה אמר ה' אלהי . רעה את צאן ההריגה פרשה זו רוב המפרשים פירשוה לשעבר אמר לנביא שיתנבא על ענין ישראל מה יהיה עד לא תם וי"מ אותה בבית שני וקראה צאן ההריגה כי נתונים הם ליהרג ביד שונאיהם תמיד כשעוברים על מצות האל יתברך ופירש אדוני אבי ז"ל רעה מקור כמו לרעות וכן למען היה לה ברק כמו להיות כלומר הוא אמר לרעות כי לא אמר לנביא שירעה הוא אלא האל אמר לרעותם כמו שאמר וארעה את צאן ההריגה : (ה) אשר קוניהן יהרגון • יהרגו אותם והנה הם ביד מוכר וקונה כלי תמלה : ולא יאשמו • אינם חושבים עצמם אשמים אם יהרגו אותם : ומוכריהן יאמר . כל אחד ממוכריהם יאמר כשמכרן ברוך ה' : ואעשיר . יאמר ברוך ה' כי אני עשיר ודמי אלה השבויים ובאמרו הרשע המוכר ברוך ה' זהו בחשבו כי רצון האל יתברך במעשה זה כמו שאמר סנחריב המבלעדי ה' עליתי על הארץ הזאת להשחיתה או נאמר כי רגילות בני אדם בזה לתת שבח לאל יתברך בכל ריוח שירויחו הן מדרך הצדק הן מדרך הרשע וכענין זה אמרו רז"ל גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי . ואעשיר האלף נחה והוי"ו פתוחה והעי"ן בשו"א לבדו : ורועיהם לא יחמול עליהם . והאל שהוא רועיהם אינו חומל עליהם לפיכך הם נופלים ביד אויביהם מוכרים וקונים ואמר רועיהם לשון רבים כמו ישמח ישראל בעושיו איה אלוה עושי : (ו) כי לא אחמול עוד . אם לא ייטיבו מעשיהם : על יושבי הארץ . על יושבי ארץ ישראל : ביד רעהו וביד מלכו . ישחיתו הם בהם ומלכם גם כן ישחית בהם כן מלך ישראל והן מלך האומות השולט עליהם : ממציא • מזמין . כמו ואת העולה המציאו אליו לנתחיה : וכתתו את הארץ • בין זה ובין זה יכריתו וישחיתו את ארץ ישראל : ולא אציל מידם : לפי שחטאו לי : (ז) וארעה . לכן עניי הצאן . באמת עניי הצאן מצאתים כשלקחתים לרעות תחלה אפרש פרשה זו על דעת המפרשים אותה לעבר אעפ"י שלא מצאתי לאחד מהם פירוש שלם בפרשה זו אפרש אני מה שאמצא בדעתי בע"ה י"ת : ואקח לי שני מקלות . דרך הרועה לנהוג צאנו במקל שבידו ואמר כי לרעות את ישראל לקח שני מקלות רמז בזה כי הנהגתו אותם לא היה בענין אחד רק לפי מעשיהם היה מנהיגם לפיכך זכר שני מקלות ואמר לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חבלים ולאחד שניהם פתחין שלא בסמיכות ואין זה כמנהג ברוב אלא שנמצאו כך מעטים ואמר כי לאחד מן המקלות קרא נועם ר"ל כי בנעימות נהג אותם על דרך שאמר דוד המלך ה' רועי לא אחסר בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני וזה היה בזמן שהיו ישראל שומרים דרך

מצודת דוד

ברוש . אתה אילן ברוש עשה יללה כי הארז נפל ע"י הרוח הנושב ואיך א"כ תעמוד אתה מול הרוח ר"ל הילילו המון העם כי השרים נפלו ואיך תתקיימו אתם : אשר אדירים שדדו . בזה יפרש אמריו מי הוא הארז שנפל ואמר אשר אדירים שדדו : הילילו אלוני בשן . אתם אלוני אלון הגדילים בבשן החלושים מאילני יער הילילו כי ירד ונשפל יער החזק וכפל הדבר במ"ש : (ג) קול יללת הרועים • ר"ל הנה ישמע קול יללת הרועים על כי שדדה מעוזם הם אילני היער שהיו חסים בצלם ר"ל מנהיגי העם ילילו כי נאבדו קהל עדתם אנשי זרועם : קול שאגת כפירים . ר"ל הנה ישמע קול שאגת הכפירים כי שדד ונשחת גאון הירדן הוא מקום מרבץ האריות כמ"ש כארי' יעלה מגאון הירדן (ירמיה מט) ר"ל בני המלכים יילילו כי נחרבו ארמנותיהם : (ד) רעה וגומר • המקום נוה לו שהוא ירעה במעשה ובפועל את צאן ההרגה ר"ל צאן העומד לשחיטה בבית המטבחיים שאין מגדלים לגדל ולדות ולהנות מצמרן ואין בהם סי' ברכה להעשיר את בעליהן : (ה) יהרגון • להיות לו למאכל : ולא יאשמו • ר"ל לא חטא לעצמו לעשות לו היזק והפסד כי עומדים הם לשחיטה ואינם ראויין לגדלן : ברוך ה' • שמכרתי דבר שאין בו סי' ברכה ובמחירי אקנה דבר שיש בו סי' ברכה ואעשיר : לא יחמול עליהן • הואיל ואין בהם סי' ברכה לא יחמול הרועה עליהן להרביצן בנאות דשא ולנהלן על מי מנוחות ולשמור קצתן מקצתן שלא ישדפון ולא ידחקון זו את זו : (ו) כי לא אחמול עוד • ר"ל זה ישים לרמז על ישראל שהמה צאן מרעיתו ית' ומעותדים הם להריגה בחורבן הבית השני ולא אחמול עוד עליהם מעתה : ממציא את האדם • את בני ישראל אזמין כל איש מהם ביד רעהו הקם עליו וביד המלך להשמידו וכן היה בסוף בית השני שמלכיהם השמידום והפריצים נלחמו זה בזה כמוזכר ביוסיפון : וכתתו • מלכיהם ופריצי העם יכתתו את עם הארץ ולא אציל את מי מיד הורגיו וכאומר הואיל ומעותדים להריגה מה לי להציל קצתן מקצתן : (ז) וארעה • סיפר הנביא שכן עשה כאשר צוהו ה' ורעה את הצאן העומדת להריגה בבית המטבחיים : לכן עניי הצאן . ר"ל חמלתי עליהם לרעותם בעבור כי היו הכנועים והירודים שבכל הצאן : ואקח לי • לקחתי לי לצורך הנהגתם שתי מקלות : נועם • כי היה נעים ולא הכאיב בהכאתו : חובלים • כי היה מחבל ומשחית ומכאיב הרבה : וארעה • באלו שתי המקלות רעיתי את הצאן פעם במקל נועם ופעם במקל חובלי' הכל לפי הצורך ובא לרמז על הכהנים בני חשמונאי שמלכו בבי' השני שהיו בב' הנהגו' מתחלה מלכו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג יהודה ויונתן ושמעון ומעשיהם והנהגותם היה בנועם ביראת ה' וכשרון

מצודת ציון

הבציר • מבצור וחוזק וכן ערים בצורות (מ"ב י"ט) : (ג) אדרתם • חוזקם ומעוזם והוא מל' אדיר : כפירים . כן יקראו האריות הקטנים : גאון . ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן : (ו) ממציא • מל' מציאה והוא כענין הזמנה כמו וימציאו בני אהרן (ויקרא ט) : וכתתו • ענין שבירה וכתיתה : (ז) לכן • בעבור : עניי • ענין שפלות והכנעה : מקלות • מטות : נועם

אבן עזרא

בעבור שיש בצאן עניים שנרכתי לקחת שני מקלות ואלה הם זרובבל פחת יהודה ונחמיה התרשתא וכתוב על נחמיה אחרי מות זרובבל גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וקראו נועם מגזרת נעי' וחובלים מגזרת חחבולת ונקראו מקלות ולא רועים כי לא היו מלכים והנה ארעה את הצאן ברחמנות כי ישראל עם זרובבל באו ומעט וארעה את הצאן עד זמן ידוע שמתו שלשה רועים: (ח) ואכחיד. מנהג הרועה להיות תחת ידו רועים קטנים ואלה השלשה שמתו בירח אחד אולי רמז לכהן גדול שהוא יהושע והכהן משוח מלחמה וכהן משנה או שמתו חגי זכריה ומלאכי ונפסקה הנבואה כי הנביא כמו רועה: ותקצר נפשי. בצאן להושיעם ומלת בחלה כי אין לה חבר ופי' כמו קצרה נפל מלת ותקצר והטעם מלת וגם: (ט) ואומר. בלבי לא ארעה אתכם אחרי מות הנביאים או הכהנים הנזכרים: (י) ואקח. אז מת זרובבל שהוא נועם שהיה לו ברית את כל הגוים סביבות ירושלם ברית שלום וזהו ואגדע אותו וטעם בריתי בעבור שהארץ שנשבעו הגוים לזרובבל היא ארץ השם: (יא) ותופר. הברית במות זרובבל אז ידעו עניי הצאן אלה דברי הנביא: השם מרים אותו. והטעם השם יקים דברו: (יב) ואומר. רנה כאילו בעלות נחמיה לירושלם היתה בחרפה על דרך הזאת תמות ועתה יבקש שכר ויראה אותה על יד המקל השני ואלה השלשים כסף אולי היו שלשים צדיקים שבאו עמו או שמשמשו בימי נחמיה שלשים כהנים בין גדולים ומשוחי מלחמה ומשנים על

תרגום

בְּמַלְכוּתָא דְבֵית דָוִד דִי בְהוֹן רַעְוָא קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי פַרְנָסִין עַל עַמִּי: ח וְשֵׁיצֵיתִי יַת תְּלָתָא פַרְנָסַיָא בְּיַרְחָא חַד וְרָחֵיק מֵימְרִי יַתְהוֹן עַל דְנַפְשַׁתְהוֹן קָצַת בְּפוּלְחָנִי: ט וַאֲמָרֵית דְלָא לְמַנָאָה עֲלֵיכוֹן פַּרְנָס דְמַיְתִין יְמוּתוּן וּדְמִשְׁתֵּיצַן יִשְׁתֵּיצוּן וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן יִבְזוּן גְּבַר יַת נִכְסֵי קְרִיבֵיהּ: י וְאַיְתֵיתִי יַת סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאִתְּחַר עַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דִי אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִגְזָרִית עִמְּהוֹן דְלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא בְּבֵן גְּלוֹ בֵּינֵי עַמְמַיָא: יא וְעַל דְאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא גְלַן בְּעִדָּנָא הַהִיא וִידַעוּן כֵּן עִנְוְתָנַיָא חֲשִׁיבֵי עַמָּא דִי עֲבָדוּ רְעוּתִי אֲרֵי פִתְגָמָא דַיָי הוּא: יב וַאֲמָרֵית לְהוֹן אִם תַּקִּין בְּעֵינֵיכוֹן עֲבִידוּ רְעוּתִי וְאִם לָא אִתְמְנַעוּ

מקרא

וָאֶרְעֶה אֶת־הַצֹּאן: ח וָאַכְחִד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם־נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי: ט וָאֹמַר לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם הַמֵּתָה תָמוּת וְהַנִּכְחֶדֶת תִּכָּחֵד וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רְעוּתָהּ: י וָאֶקַּח אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֶגְדַּע אֹתוֹ לְהָפֵיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים: יא וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּדְעוּ כֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן הַשֹּׁמְרִים אֹתִי כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא: יב וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי וְאִם־

ג' וחסר · ד' · ד' · ל' · ל' ונלרע · ל' ומ"ל · כ' · י"ד פסוקי' את ו את את את · ל' ומ"ל · וחד ותופר עלה · מלעו' פסו'

ותקצר ד' בקריא' וסי' ותקצר נפש העם בדרך·ותקצר נפשו בעמל ישראל·ותקצר נפשי בהם·ותקצר נפשו למות

רשי

להם ליכרם בעקרבים ולפי שדרך לאן לנסן במקלו' קרא למושליהם מקלות: (ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח א' · והם שהשיאו דרכיהם עד שמאספים והרגתים בחדש א' כל שלשת הרועים שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדם את השאר זולתי יואש שנשאר (מלכים ב ט): ותקצר נפשי בהם. מעשיהם וכל ל' קוצר נפש הוא דבר צרה או דבר פיאום שאין הדעת סובלתו וקצר הלב והמעים מלהכיל כמו שאליהו אמר הציקתני רוח בטני (איוב לב): גם נפשם בחלה בי. זכרונם היה רע במעי ומתלא את רוחי ומציק את בטני ובמלה הי' רבותינו לשון גועל במש' נדה משל משלו חכמים באשה שגם בועל ונמל שנה פודם תינוקת בוחל אלו ימי הנעורים שכבר היא גדול' והביאו מקרא זה ראיה לדבריהם: (ט) ואומר לא ארעה אתכם. אמרתי בלבי הניחם אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז: (י) ואקח את מקלי את נועם. שברתי את כח מלכי ישראל בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מ"ב יג) ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחריב והגלם (שם יז): להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים. להראותם שהשבטים שבגדו בי הפרתי את בריתי אשר כרתי עם כל העמים עליה' שלא יזיקום שמ"מ כן נתתי להם את התורה שהם ישמרוה שיהיו חירות מן הגליות שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ולא תחמ' אם דבר המקר' המעמם מיד אומ' בלשון כריתת ברית את הסוגה ששריו מלינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגומר: (יא) וידעו. כן הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי: כי דבר ה' הוא. גזרה זו ככר דיבר לנו הקב"ה ע"י משה יוליך ה' אותך ואת מלכך: (יב) ואומר אל מלכי יהודה הנותרים: אם טוב בעיניכם הבו שכרי

תולדות אהרן ואכחיד. תענית ט: בחלה בי. נדה מז: אם טוב. חולין נב:

רדק

דרך ה' שהיו מלכיהם ושופטיהם טובים ומדריכים אותם בדרך ישרה ואז היה האל מנהיג אותם בנעימות שבעים כל טוב אין שטן ואין פגע רע: ולאחד. מן המקלות קרא חובלים. והוא לשון השחתה כמו מחבלים כרמים ר"ל שהם השחיתו דרכם ועלילותם והוא נהג אותם על הענין הזה שלא חשב לשמור אותם מן האויבים אך היה נוהג אותם עדיין שלא סלק השגחתו ושמירתו מעליהם עד גלותם כי היו מלכים טובים ומלכים רעים אחר הם ובזמן שהיו רעים היה בא להם הרע והיה שם המקל חובלים ובזמן שהיו עושים טוב היה בא להם הטוב והיה גם המקל נועם: וארעה את הצאן. בין טוב ובין רע רעיתי: (ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד. הם בני יאשיהו יהואחז ויהויקים וצדקיהו אלו השלשה מתו ביד אויביהם ויהויכין בן יהויקים אעפ"י שגלה לא נכחד כי ממנו נשתלשלה המלכות מלכות בית דוד אבל אלו השלשה נכחדו כי יהואחז וצדקיהו לא היה מזרעם מלך ויהויקים מת בכוון שחוב והשלך ואלה השלשה היו בסוף חרבן הארץ וגלות הארץ כי בין שלשתם לא מלכו אלא כ"ב שנה וארבע חדשים וכלם היו בצרה ומה שאמר בירח אחד ר"ל בזמן מועט וכמשו יאכלם חדש את חלקיהם: ותקצר נפשי. על דרך משל כמו ותקצר נפשו בעמל ישראל וכא על ענין שאמר יחזקאל ותקע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל יהודה ושני הפסוקים מורים על חורבן הארץ בימי צדקיהו וכאמרו וגם נפשם בחלה בי כלומר לא קצרה נפשי בהם בתחלה כי גם נפשם מאסה בי מתחלה לפיכך קצרה נפשי בהם ויונתן לא תרגם בן פסוק ותקצר נפשו בעמל ישראל ותרגם ותקצר נפשי בהם ורחיק מימרי יתהון ותרגם וגם נפשם בחלה בי על דנפשהון קצת בפולחני ובשלשת הרועים לא פי' יונתן דבר אלא תרגמו כפשוטו ושיציתי תלתא פרנסיא בירחא חד: (ט) ואמר לא ארעה אתכם. וקודם שחרב הבית בימי ג' הרועים האלה כשראיתי כי מעשיהם רעים ולא היה עתיד לעמוד אחריהם מלך טוב אמרתי לא ארעה עוד אותם על דרך והסתרתי פני מהם והיה לאכול: המתה תמות. בדבר: והנכחדת תכחד. בחרב: והנשארות תאכלנה אשה את בשר רעותה. ברעב: (י) ואקח. וכבר לקחתי את מקלי את נועם. זה יאשיהו כי לא היה אחריו מלך טוב: ואגדע אותו. ע"י פרעה נכה הסירותיו: להפיר בלר"י וכיו"ד המשך אמר כיון שראיתי שלא יקום אחריו מלך טוב הסירותי אותו כדי שישלטו העמים בישראל כי לא היו שומרים דרך ה' אלא בהכרת המלך כמו שכתוב לפיכך אמר להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים כאלו כרת האל ברית עם כל העמים שלא ירעו לישראל כי לא הרעו להם בימי יאשיהו כי גם פרעה נכה שלא לו שלא ילחם עמו: (יא) ותופר ביום ההוא. אותה הברית הופרה ביום שמת יאשיהו כי שלש הרועים שלחו בהם העמים ובזזו ושללו והרגו והגלו אותם: וידעו כן עניי הצאן השמרים אותי. אותם הצדיקים שהיו בהם שהיו שומרים אותי כלומר אשר דברתי להם על ידי הנביאים ולא שמעו כי לא היו מאמינים להם אך העוכים שהיו בהם היו עומדים אותי כלומר דברי כמו ואביו שמר את הדבר ובבא הפורענות ידעו כי דבר ה' הוא: ואמר אליהם דבר ה' הוא שאמר אליהם ע"י הנביאים: (יב) הבו שכרי

מצודת ציון

נועם. מלשון נעימות ומתוק והטוב: חובלים. מל' חבלה והשחתה: (ח) ואכחיד. ענין מניעה והסרה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב ט"ו): בירח. בחדש: ותקצר נפשי. כן יאמר על דבר הקשה לסבול וכן ותקצר נפשו למות (שופטים ט"ז): בחלה. ענין מ אוס ותעוב ואין לו דומה: (ט) והנכחדת. הסרה מן העדר: אשה. ר"ל אחת וכן אשה אל אחותה (שמות כ"ו): רעותה. חברתה: (י) ואגדע. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט'): להפר. ענין בטול ומניעה: (יא) כן. ענינו אמיתת הדבר כמו שהיא וכן כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז): עניי. ענוים ומוכנעים: אותי. ר"ל את דברי: (יב) הבו. תנו כמו הבו מקניכם (בראשית מז): חדלו

מצודת דוד

וכשרון מעשים ואחריהם קמו בניהם וחרעם הם שהטו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים את העם כמוזכר ביוסיפון: (ח) ואכחיד את שלשת הרועים. דרך הרועה הגדול להשים תחתיו רועים קטנים להיות לו לעזר וכן עשה זכריה ברעותו את הצאן ואמר הנה בזמן ירח אחד הסרתי ומנעתי שלשת הרועים אשר שמתים תחתי ובא לרמז על שלשת הרועים הנעימים במי מתתיהו בן יוחנן כ"ג ששמשו ל' שנה וכאשר מן העו"ם כי יהודה שמש שם שנים ויונתן שם ושמעון י"ח שהו שלשים שנה ולפי שהשנים קרואים גם בלשון ימים כמ"ש ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) לפיכך בא הרמז בירח יפים שהיא שלשים ימים (ולא זכר מתתיהו אביהם הזקן כי לא שמש אלא שנה אחת וזהו בעזר בניו לפי רוב זקנתו): ותקצר נפשי בהם. ר"ל לא היתה דעתו רחבה עליו בעבור סורת הצאן ותאם בהם: וגם נפשם בחלה בי. ר"ל גם נפשות הצאן מאסה בי כי לא שמעו לקול מלאכתו כדרך הצאן המכיר קול הרועה ושמעין אליו והרמז הוא שאחרי מיתת ג' בני מתתיהו מאס ה' בעם ישראל על כי גם המה מאסו בו והשחיתו דרכם: (ט) ואומר. אמרתי לבעלי הצאן לא ארעה עוד הצאן מרעיתכם: המתה תמות. כלומר יהיה מה שיהיה מי שתמות מהן תמות ומי שתהיה מוסרת מן העדר ללכת תועה תהיה מוסרת ותלך תועה והנשארות במקומן תאכלנה אחת בשר חברתה ולא אחוש בדבר ובא לרמז שכן אמר המקום ב"ה שיסיר השגחתו מהם: (י) ואקח. אמ"ז לקחתי מקלי הנועם וכרתי אותו כי מאסתי בהן ולא רציתי עוד להנהיגם בנעימות כ"א ביד חזקה במקל חובלים והרמז הוא לומר אחר שמתו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג נתבטל הנהגת הנעימות: להפר. להיות הכה להפר וכו' כי בעוד משלו ג' האחים על כי הלכו בדרך הישר נמן המקום הכה בידם עד שהעכו"ם כרתו עמהם ברית להיות עמהם בשלום אבל אחרי מותם כרו מהם ונתבטל הנהגה הנעימות במתחלה בנייה והעם היו המקום כהם למען ישבו עם הנביא ללכת לשלחם בם ; (יא) ותופר ר"ל הפר

רשי

שכרי · קימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה לצאן והטוב והרעה אתכם : ואם לא חדלו · וגם אני לא אטיב לכם וכן מצינו שאמר הקב"ה (יחזקאל ו) השומע ישמע והחדל יחדל : וישקלו את שכרי שלשים כסף תירגם יונתן ועבדו ית רעותי גברין מקצת אנשים טובים מעט היו בהם שעשו רצוני כגון חנניה מישאל ועזריה ודניאל והמסגר החרש יחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירשו כן בחולין והביאו ראיה צרור הכסף לקח בידו (משלי ז) ואת השלשים פירשו שמ"ח צדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראיה מחומר שעורים ולתך שעורים חמשה עשר בבבל ושלשים בא"י שנא' ואקחה את שלשים כסף ואשליכהו בית ה' בא"י ומנין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו נכך שלא יפלו דור פחות משלשים צדיקים מנין כה יהיה זרעך יהיה בגימ' שלשים : (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר · כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו הם ולדקתם להיות שמור לסוף שבעים שנה של גלות בבל ויבנה ב"ה על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי : אשר יקרתי מעליהם · אשר השפשתי מעליה' מהיות להם ליקר ול' יקרתי הוא הסרת כבוד והמ"ם של מעליהם יוכיח והוא כמו וגרשך מארץ חיים כמו מספף סורה ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום של יונתן הוא והאיתי לשונות הרבה לפירוש נבואה זו ואיני יכול לכוון : (יד) ואגדע את מקלי השני · הגליתי את צדקיהו : את החובלים . את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים : להפר את האחוה · שנתאחוו בני יהודה ובנימן ונדבקו בתועבות מלכי ישראל : (טו) עוד קח לך וגו' · וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההריגה

יא וְדַלּוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי שְׁלשִׁים כָּסֶף׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם וָאֶקְחָה שְׁלשִׁים הַכֶּסֶף וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית יְהוָה אֶל־הַיּוֹצֵר׃ יד וָאֶגְדַּע אֶת־מַקְלִי הַשֵּׁנִי אֵת הַחֹבְלִים לְהָפֵר אֶת־הָאַחֲוָה בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי עוֹד קַח־לְךָ כְּלִי

ב' מ"ג · ב' תפשטון · ל' וחד ואקחה סת נחס · ב' חד מ"ג וחד חסר · ל' · י' זקפין בנביאים וכתו

וַעֲבָדוּ יַת רְעוּתִי גֻבְרִין מִקְצָת׃ יג וַאֲמַר יְיָ לִי כְּתוֹב דָּכְרָן עוֹבָדֵיהוֹן בְּחֵילַשׁ כְּתָבָא וּרְמֵי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא וּרְמֵי לִתְחוֹת יַד אֲמַרְכְּלָא חֲלַף דִּיקָרִית דַּהֲלִיתִי בְּעֵינֵיהוֹן וּכְתָבִית דָּכְרָן עוֹבָדֵיהוֹן בְּחֵילַשׁ כְּתָבָא וּרְמִיתִי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ לִתְחוֹת יַד אֲמַרְכְּלָא רַבָּא׃ יד וְאַיְתֵיתִי נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל עַל צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא אַף אִינוּן דְּבֵית יְהוּדָה כַּאֲחֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ טו וַאֲמַר יְיָ לִי עוֹד אֵיזֵיל אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסָא

אבן עזרא

על כן כתוב השליכהו הכסף אל יוצר וכתוב כי שם בית ה' הוא אדר היקר יקר הוא תואר כמו חכם נבון יקר הוא שם דבר ובשון ויקר ומלת אל תסרת בעבור אחרת אל אדר היקר ומעם אשר יקרתי הבית היקר שהכן שם כבודי בתחילה וזהו אשר יקרתי מעליהם שסר הכבוד מעליהם בבית שני : (יד) ואגדע את מקלי · הוא נחמיה והנה נשתחו ישראל ושבו לסריב זה עם זה ולהבדע כי אין לכם פסה וזהו לספר את האחוה בין יהודה והאחוה שם מגזרת אח כמו שלום : (טו) ויאמר · תחלת פרשה כי מלך ירושלם הוא ארתחשסתא של נחמיה הוא הנקרא בלשון פרס דריוש הוא שהרגו אלכסנדרוס ועתה החל מלכות יון ע"ית משכה

מצודת ציון

חדלו . מנעו : (יג) היוצר . כמו האוצר ובא היו"ד במקום האל"ף כי אהו"י מתחלף : אדר . ענין מעוז וחוזק כמו לגפן אדרת (יחזקאל י"ז) : היקר יקרתי י מל' יקר ומכובד וחשוב : (טו) כלי . ר"ל

רדק

שכרי · כיון שאני רועה אתכם הנו שכרי והשכר הוא התשובה ומעשים טובים ואם לא חדלו כמו שאמר יחזקאל אם ישמעו ואם יחדלו : וישקלו את שכרי שלשים כסף . שלשים לדיקים היו בהם בימי אלה שלשת הרועים ומאלנו מהם דניאל חנניה מישאל ועזריה וירמיה ויחזקאל וצפניה ואי אפשר שלא היו בהם אחרים ואם לא נזכרו שהרי כתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ וי"ת ואמרית להון אם תקין בעיניכון עבדו רעותי ואם לא אתמנעו ועבדו ית רעותי גוברין מקצת כלומר קצת אנשים שבו בתשובה : (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר . אמר הנביא שאמר לו האל יתברך שישליך זה הכסף אל היוצר ופי' המפרשים כמו האוצר כי אותיות אהו"י הם מתחלפות ופי' שומר האוצר וכת"י אמרכלא רוצה לומר בדרך משל שיתיחדו בבית ה' ויהיו נבדלים מן העם העושים הרע בעיני ה' ואמר אל היוצר על דרך משל כענין היוצר יחד לבם ומבין וגו' והוא יודע הטובים והרעים חוקר לב ובוחן כליות כי יש מראים עצמם טובים ואינם טובים · ואקחה . כך היה נראה לו במראה הנבואה כי הוא היה לוקח הכסף ומשליכו בית ה' אל היוצר אבל ענין זה כבר עבר שנים רבות כי בימי ג' הרועים היה ור"ל בדרך המשל כי התיחדו הטובים ונבדלו מן העם ולא היו נראים עמהם ברחובות וזה שאמר ירמיה הנביא שוטטו בחוצות ירושלם ובקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה כמו שפירש אותו בספר ירמיה ומה שאמר אדר היקר הוא בית ה' ר"ל כמו שאמר ואשליך אותו בית ה' ר"ל אל אדר היקר ועל שאמר עומד במקום שנים ועירם אשר יקרתי מעליהם נכבדתי בעלמי וסרתי מעליהם לרוע מעשיהם וכת"י : (יד) ואגדע . זה אמר על החרבן שנגדע לדקיהו שהיה תכלית החובלים והמשחיתים וחרב הבית וגלו ישראל : להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל : האחוה שהיתה בין יהודה ובין ישראל בעבודת עכו"ם הופרה אז כיון שגלתה יהודה לא נשאר בישראל עובדי עכו"ם כי ישראל עד שגלו לא היינו מלעבוד עכו"ם בכל הגרות שהיו באות עליהם וכיון שגלו ורלו כי דברי הנביאים אמת כחרבן הארץ לא עבדו אח"כ עכו"ם ויהודה ג"כ עבדו עכו"ם עד שגלו וכיון שגלו בטלה העכו"ם מהם הנה כי הופרה אז האחוה שהיתה ביניהם בעכו"ם וכת"י . הנה פירשנו פרשה זו לשעבר ופרשה הבאה אחריה על כל פנים היתה נבואה לעתיד בזמן בית שני ונפרשנה אחרי אשר נפרש פרשה זו בזמן בית שני פי' אאז"ל כן אמר הש"י החלותי לרעותם ולקחתי לי שני מקלות בחירים לרעותם נועם וחובלים נועם כהן גדול וחובלים מלך על כהן נאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ואמר ודעת לנפשך ינעם והובלים מלך בעבור שהוא כמו רב החובל באניה ואלה הצאן אף על פי ברעיתים אני בשני אלה המקלות והסירותי מעליהם רועים אחרים והם מלכי הבבליים לא חזרו למוטב ושלחתי להם שלשת הנביאים לרעותם במקומי והם חגי זכריה ומלאכי ולא הועילו להם תוכחתם הכחדתים כמו שאמר ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד מזה נלמוד כי בירח אחד מתו ואחריהם לא היתה נבואה בישראל וכן אחז"ל משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה נבואה מישראל וכן נמצא כי תחלת נבואתם בזמן אחד היה בשנת שתים לדריוש אמר כאשר הכחדתי שלשת אלה הרועים ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה כי מאסה בי ורז"ל אמר פגה בותל ונמל ואמרו פגה אלו ימי הנעורים בותל שהבת גדולה והאב קן בה ופירש גמל יצאת מלאה שהיה בוגרת וכיאת אביה מלהשיבה מרוב שבתה בבית ואמר לא ארעה וגו' ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו זה בקרוב לגלותא אבדה מהם כהונתם : הבו שכרי שובו בתשובה ושבו בתשובה ולא היתה תשובתם שלמה כי אם שלשים יום מהאבלות שהתאבלו על כהן גדול שמת וזהו שלשים כסף . השליכוהו אל היוצר כמו אל האוצר כמו שפי' אל בית ה' אל בית היוצר ועניינו כתוב נבואה זו ושים אותה בבית ה' ויש מפרשים אל היוצר אל הקהל כמו יוצר גובי . אדר היקר אשר יקרתי מעליהם הדר הכבוד שסלקתי מעליהם בעבור כי בבית שני לא שרתה שכינה : אשר יקרתי . אשר מנעתי מן הוקר רגליך : ואגדע את מקלי השני את החובלים , היא המלך והוא היה אגריפס כי בימיו הגלם טיטוס . והחכם ר' אברהם הלוי מטוליטו ה שחבר ספר הקבלה פי' פרשה זו כן רעה את צאן ההריגה זה בנין בית שני וז"ש ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם זו נשיאות זרובבל נחמיה שתרשתא שהם מבני דוד ולהם נתן ה' מלכות ישראל ברית מלח חובלים זה מלכות החשמונאים כי הם בתחלה בנו בית המקדש אחד בהר גריזים ונתחתנו אל הכותיים ומהם יצאה האפיקורסות לעולם ולבסוף הורקנוס כהן גדול שמש בכהונה גדולה ארבעים שנה ולבסוף נעשה לדוקי ויהרג את הכהנים הוא ואלכסנדרוס בנו וכן היה דעת אריסטובולוס בן בנו נועה : ואכחיד את שלשת הרעים בירח אחד · שלשת גדולות אלו רמז נשיאות בני דוד ומלכות בני החשמונאי ומלכות עבדיהם וקרא לכל ימי בית שני ירח אחד לפי שהיו בעיניו כימים אחדים וזהו שאמר ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו להפר את בריתי וגומר זו פטירת זרובבל ונחמיה כי נכרתה האהבה והופר הברית אשר היתה ביניהם ובין מלכי פרס וזהו שאמר אם טוב בעיניכם וגו' זהו שאמר להם כשהיה רועה אותם במקלו השני החובלים וכאלו אמר אם טוב בעיניכם ללכת בדרכי ה' וישקלו את שכרי שלשים כסף רמז לשלשים שנה שמלכו מלכים של חסד ואלו הם מתתיהו הנקרא חשמונאי שנה אחת יהודה בנו שש שנים . יונתן בנו שש שנים ושמעון בנו י"ח שנה הרי ל"א שנה ואם היו בהם חדשים חסרים נעשו ל' שנה שמלכו מלכי אמונה והו שאמר ויאמר אלי השליכהו אל היוצר או אדר היקר אשר יקרתי מעליהם כלומר אדר הוא ויקר זה השכר וראוי להיותו בקרבנות ובכופר נפשות הקהל וקראהו יוצר ופי' יוצר כמו שאמר והנה יוצר גובי וזהו שאמר ואשליך אותו בית ה' אל היוצר כענין הראשון הוא : ואגדע את מקלי השני את החובלים זו עקירת מלכות בית חשמונאי בימי החובלים שהיו בהם הורקנוס ואריסטובולוס ובניו להפר האחוה בין יהודה כלומר אשר היה עומד להפר האחוה כמו שכתוב ולבי עדיו לגאון שמהו ופי' אשר לגאון שמהו ובין החובלים הוא שחלקו ישראל שתי ממלכות כאשר עשה ירבעם בן נבט שנחלקה בימיו מלכות בית דוד והופרה האחוה בין יהודה ובין ישראל : (טו) ויאמר ה' אלי עוד קח לך כלי רועה אוילי · אלו העבדים הוי רועה האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה זה אגריפס המלך אשר העלה את אספסיאנוס ואת טיטוס על ארץ ישראל ושרי הסריסים אשר עשו את כל הרעות : (טז) ויאמר ה' אלי עוד

מצודת דוד

לומר וכן היה כי סופר הברית ביום שמתו ג' האמים וחזרו לבוא עליהם למלחמה: וידעו כן . רלה לומר ברעותי את הצאן ובעשותי את כל אלה הנה עניי הצאן והוא ומסרם השומרים אותו ר"ל הענוים והמוכנעים שבישראל השומרים את דברי הם ידעו אמיתת הדבר אשר דבר ה' הוא ולרמז עשיתי מה שעשיתי ולא היה דבר של מה בכך : (יב) ואומר אליהם . אמרתי לבעלי הצאן אם טוב בעיניכם שארעם עוד את הצאן הבו שכרי כדרך שנותנים לרועה ואם לא תאבו לתת שכרי חדלו ממני את הצאן לבל ארעה עוד עמהם : וישקלו · בעלי הצאן שקלו בשכרי ל' שקל כסף ויתכן שכן היה הערך הנתון אל הרועה והרמז היא שהמקום אמר לישראל אם תרצו שאשגיח אני בכם עשו עבודתי ושמרו מצותי והתשב לי לשכר ואם לא אסיר השגחתי ול' כסף ירמוז על ל' לדיקים שבכל דור ודור אין נגרע כמ"ש רז"ל וכסף הוא ענין חמדה כמו נכסף נכספתה (בראשית לא) כי הצדיקים הם מחמדי עין : (יג) השליכהו · השלך את הכסף אל האוצר המחוזק והחשוב והוא אוצר בית ה' : אשר יקרתי מעליהם . אשר הכבדתי להיות ממעל להם עשרה על ראשם ר"ל צדקת ל' הצדיקים שבכל דור ודור שמורה היא להיות בנוי בזכותם הבית העתיד : ואקחה . עשה כאשר צוהו המקום והשליך הכסף לאוצר בית ה' לרמז הרמז האמור : (יד) ואגדע · אח"ז כרתי מקלי השני מקל החובלים ולא רציתי עוד להנהיגם בכל והרמז היא לומר אח"ז נתבטל גם הנהגת החובלים כי נלקחה הממשלה מהכהנים בני חשמונאי : להפר · ר"ל נדיעת ממשלת הכהנים בני חשמונאי יהיה הגם לבטל האחוה שהיה בין יהודה ובין

אבן עזרא

ונמשכת עד היום כאשר פירשתי בספר דניאל כי יון הגלה ירושלם אל אדום וזהו כלי רועה אוילי כמו אכזרי ובעבור זה שנפסקה מלכות ובאה על מלכות יון על כן כתוב בארץ על ארץ ישראל והנצבה שלא תוכל ללכת לרעות והנה כל זה ימי הגלות עד היום : (טז) הנער . שה אובד הקטן לא יבקש : (יז) הוי · הגלות הארך והעמוד עד כרות זו מלכות יון עד בא קיצה : חרב על זרועו על עין ימינו . וטעם זרוע הכח שיסור והעין עין חכמה והעצה והנה יאבדו גבוריו וחכמיו : (א) משא · זאת הפרשה דבקה היא בעבור שהזכיר חרב על זרועו הזכיר מתי יהיה זה ואנה יהיה ועתה יפרש כי זה יהיה בשוב ישראל עם משיח בן יוסף אל ירושלם ועתה זאת הנבואה על ישראל ופעם להזכיר עתה נוטה שמים ויוסד ארץ כי לולי ישראל לא נבראו ופעם ויוצר רוח אדם בקרבו שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ וזה הדבר צריך פי' ארוך : (ב) הנה בהתחבר ישראל יעלו יונים להלחם עליה : סף · כמו מן הדם אשר בסף · משכב וספות : וגם על יהודה · שהגוים יכריחו ישראל העומדים בארצם שהם רחוקים מירושלם ולא באה גאולתם ללכת עמהם לצור על ירושלם והנה

רש"י

ההריגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד הורדוס : (טז) הנכחדות . האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם : הנער לא יבקש · תרגם יונתן דאטלטלו לא יתבע הנער והשוטות שאינן יודעות לבוא אל הדיר : הנצבה · שיש לה כח קצת · לעמוד על רגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט ומנהג הירה ונוטה לי' לנבות בהן : לא יכלכל · תרגום יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא : ובשר הבריאה יאכל · את העשירי' יגמור ממונן : ופרסיהן יפרק · עד כלה ודוגמתו זו אמר דניאל אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה : (יז) הוי · יש לצעוק על זה : רועי האליל · רועי של אין · אליל ל' אל אינו לועה וכן רופאי אליל (איוב יג) · רועי האליל יו"ד יתירה במקום ה"א כמו ועוזבי הצאן (כאן) שכני סנה (דברים לג) שכני לבדד (מיכה ז) : עוזבי הצאן נותן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבוז : חרב על זרועו ועל עין ימינו · והוא הרועה הכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינות ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם : זרועו יבוש תיבש · לעתיד לבא ונתתי נקמתי וגומר (יחזקאל כה) והפותרים פותרי' אותו בצדקיהו על שם (ירמיה כב) ואת עיני צדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רועה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה : (א) משא דבר ה' הוא גמר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל על בבל וכיוצא בו : (ב) סף רעל · כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף (שמות יב) רעל ל' שממון אופס הלב והאברים שאין להם כח כאדם המעופף בשמה כמו (נחום ב) הברושים הרעלו (ישעיה ו) השרות והרעלות · בלשון משנה מצינו מדיות רעולות אונבלוספנגס"א בלע"ז : וגם על יהודה · יפילו העכו"ם אשר יהיו במצור על ירושלים שיהיו בית דוד מבפנים והעכו"ם יצורו עליהם ויבאו גם בני יהודה על כרחם לצור על ירושלי'

המקרא

רֹעֶה אֱוִלִי׃ טז כִּי הִנֵּה־אָנֹכִי מֵקִים רֹעֶה בָּאָרֶץ הַנִּכְחָדוֹת לֹא־יִפְקֹד הַנַּעַר לֹא־יְבַקֵּשׁ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יְרַפֵּא הַנִּצָּבָה לֹא יְכַלְכֵּל וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכַל וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק׃ יז הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל עֹזְבִי הַצֹּאן חֶרֶב עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֹה תִכְהֶה׃

יב א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה נֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ׃ ב הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלִַם סַף־רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בַמָּצוֹר עַל־יְרוּשָׁלִָם׃

תרגום

טפשא : טז ארי הא אנא מקים פרנסא בארעא דשנן לא יבעי דאיטלטלו לא יתבע דתבירין לא יסי דקימין לא יסובר ונכסי עתיריא יבוז ושארהון יגמר : יז וי על פרנסא טפשא דאתפקיד ליה עמא לפרנסא די הוא דמי לטבחא די סכיניה בידיה ועיני על שמינתא למכס דרעיה מיבש תיבש ועיניה דימינא מכהא תכהי : א מטל פתגמא דיי על ישראל אמר יי דתלא שמיא ושכליל ארעא וברא רוחא דאנשא במעוהי : ב הא אנא משוי ית ירושלם מן מלי מרוי לכל עממיא סחור סחור ואף דבית יהודה ייתונון עממיא ביד אניסין בצירא לירושלם :

רשמשון·וגם נפשם בחלה בי: אוילי ח' חסר יו"ד קדמא בליש' בקריאה וסי' אך אוילים שרי צען·כלי רעה אוילי· אולים מדרך פשעם. אולים יליץ אשם. ומוסר אולים אולת: רעי ה' חס' ו' בקריאה וסי' האמר לכרש רעי· דורי נסע ונגלה. הוי רעי האליל · חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי · ה' רעי לא אחסר : עין ח' בקריאה וסימ' נמסר ביהושע סימ' י"ט :

תולדות אהרן

רעי האליל · (תענית סח) : דבר ה' : זוכר מקן :

רד"ק

עוד קח לך כלי רועה אוילי . אמר הש"י לזכריה שיקח לו כלי רועה שוטה במראה הנבואה והוא סימן למלך שיקום בישראל בזמן בית שני שיעשה מעשיו בשגעון וכלי הרועה השוטה משונה מכלי רועה אחר כי כלי הרוע' הוא כמו שק סוסים שישים שם הרועה לחם שיאכל וכוס שישתה בו ודברים אחרים שצריך אליהם במדבר ברעותו הצאן והרועה השוטה כליו פחות וגרוע ונופל ממנו מזונו וכשיחסר מזונו מתקצף אל הצאן ומכה אותה ולא יחוס עליהן : אוילי היו"ד לינחם כיו"ד אכזרי וזה המלך הוא הורודוס שהיה עבד מבני חשמונאי וקם עליהם ומלך הוא ולקח אשה מהם והנהיג מלכותו בשטות והרג אשתו ובניו ועשה רעות רבות בישראל וי"ת אתמני על פרנסא טפשא : (טז) כי הנה הנער פי' הטלה . הנצבה העומדת במקומה שלא תוכל ללכת לרעות לא יכלכל אותה במקומה : ופרסיהן יפרק · לא די שלא ייטב להן אלא ירע להן שבמקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת וי"ת ושארהון יגמר : (יז) הוי רועי האליל עוזבי הצאן , רועי, כמו רועה וכן באהל רועי כמו רועה עוזבי כמו עוזב היו"ד נוספת וכן אסרי לגפן עירה חכלילי מרום קברו והדומים להם האליל כמו רופאי אליל דבר שאינו מועיל וזה הרועה הוא הורודוס או אגריפס : חרב על זרועו : אחר שאמר יבש תיבש כהה תכהה לא רצה לומר חרב ממש אלא ר"ל כליון כמו שהחרב מכלה ואמר זרועו ר"ל שיכלה כחו ואמר עין ימינו ר"ל שתכלה השגחתו ועצתו במעשיו ור"ל עין ימינו עין הלב וכן כתב החכם ר' א"ע ז"ל אבל הוא לא פירש ענין הפרשה כענין שפירשנו אנחנו : (א) משא דבר ה' · אחר שזכר פורענות ישראל ותחבן הארץ פעמים התנבא על טוב ישראל ופורענות האומות ואמר נאם ה' נוטה שמים ויוסד ארץ כלומר כי הוא ברא שמים וארץ ובידו הכל לנתוץ ולהרוס לבנות ולנטוע וזכר אדם כמו שאמר ישעיה ואדם עליה בראתי כלומר ואני הגליתי את ישראל ובידי להעלותם מהגלות ולהנקם מאויביהם וכתב החכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל כי סמך ויוצר רוח אדם בקרבו לנוטה שמים ויוסד ארץ לפי שהאדם עולם קטן כנגד שמים וארץ שהוא עולם גדול ומה שאמר ויוצר רוח אדם בקרבו ולשון יצירה לא מצאנו אלא על דבר שיש בו ממש שהוא מוחש בחושים ולא כן הרוח ואמר כי מה שאמר ויוצר אמר על יצירת כלי הגוף המקבלים את הרוח והם המוח והלב : (ב) הנה אנכי . סף רעל כמו כוס התרעלה שהשותה אותו ימות כן כל הנלחמים על ירושלם ישופו ויכלו : וגם על יהודה יהיה במצור · ר"ל כי יהודה יצורו עם האויבים על ירושלם וטעם על יהודה כי גם עליהם תהיה סף הרעל מתחלה שיבאו על כרחם במצור על ירושלם והנה תהיה

מצודת ציון

ר"ל מקל : אוילי · שוטה מבלי דעת : (טז) לא יפקוד · לא יזכור : הנער · ר"ל הטלה הרך : הנצבה . ענין עמידה : יכלכל . ענין ספוק הצורך כמו ויכלכל יוסף (בראשית מ"ז) : הבריאה · השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג') : ופרסיהן . הם כמין מנעלים שברגלי הבהמות כמו פרסות סוסיו (ישעיה ה') : יפרק · ענין שבירה כמו פרק מלאה (נחום ג') : (יז) הוי · כמו אוי : רועי · כמו רועה בה"א : האליל . ענין דבר שאין בו תועלת כמו רופאי אליל (איוב יג): עוזבי . היו"ד יתירה : זרועו · ענין חוזק כי הוא נתון בזרוע : יבוש תיבש . מל' יבשות : כהה תכהה · ענין עכירות ושחרות כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : (א) משא · נבואה ולתוספות ביאור אמר דבר ה' : (ב) סף . ספל וכן בדם אשר בסף (שמות יב) : רעל . ענינו הם כממית והוא מל' יין תרעלה (תהלים ס) המטמטם את הלב מרוע תכונתו : במצור ענין הקפת גייסות סביב

מצודת דוד

ובין ישראל כי הם לבדם היו נקראים אחים אלו לאלו ולא עבר זר בתוכם ולא היה ראוי למלוך עליהם בירושלים כ"א מהם כמ"ש מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו' (דברים יז) ובהתבטל ממשלת הכהנים בני חשמונאי כאלו בטל גם האחוה מישראל ומיסודם כי עבר זר בתוכם כי הורדוס מלך עליהם ולא היה מזרע ישראל וכאלו בטל האחוה וכל הרעה להבא יבוא ויבנם : (טו) כלי רועה אוילי · ר"ל מקל מה שהרועה אויל מנהיג בו את הצאן שהוא משחית ומאבד בו את הצאן : (טז) כי הנה אנכי מקים . ר"ל זה יהיה לרמז שאעמיד רשע בארץ ועל מלכות בית הורדוס יאמר : הנכחדות וגומר · המוסרות מן העדר ללכת דרך חוצה לא יזכור בהם להשיבם אל העדר : הנער · הטלה הרך בימים ההולכת לאט ונשארת באחורי העדר לא יבקש אותה אנה נשארה : הנצבה · החולה העומדת במקומה ולא תזוז ממקומה לבקש מרעה לא יכלכל אותה במקומה: ובשר הבריאה . את השמנה יהרוג ויאכל בשרה : ופרסיהן יפרק · במקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת ר"ל לא יחזק הנכשלים ותשושי הכח ואת העשירים ימית וירדה בה בפרך : (יז) הוי רעי האליל . אוי לך אתה רועה מבלי מועיל העוזב את הצאן והולך לו ועל אגריפס המלך יאמר האחרון ממלכות בית הורדוס שעזב את עמו והתחבר עם מחריבי המקדש כמ"ש ביוסיפון : חרב על זרועו · חרב יבוא על זרועו ר"ל כוחו ישבר ויוכרת : ועל עין ימינו · ר"ל ומה שהיה מסתכל ומבים ומצפה לשוב למלכותו הנה החרב יבוא על התוחל' ההיא כי הכרת ואין לה : זרועו יבוש תיבש · ר"ל כחו תחלש : כהה תכהה · ר"ל לא יראה הדבר שהוא מצפה לה והוא כפל ענין במ"ש : יב (א) נוטה שמים · הנוטה את השמים לפרשם והמייסד את הארץ ויוצר רוח האדם בקרב גופו וכאומר הואיל וכן הכל שלו ובידו לעשות בכל דבר כרצונו : (ב) סף רעל וגומר אל מול העכו"ם הנלחמים עליה סביב תהיה כספל ממשקה הממית שכל השותה ממנו ימות כן יכלו ויתמו כל הנלחמים על ירושלים : וגם על יהודה · הסף הרעל הזה יהיה גם על יהודה אשר יהיה במצור על ירושלים

רש"י

כן ת"י : (ג) אבן מעמסה · אבן משאוי המוטלת על בני אדם שהי' מטולטלת ולעמס על כתפים והיא כבידה מאד עד אשר כל עומסים שרוט ישרטו : (ד) אכה כל סוס · הלוחמים עם בשגעון ואת רוכביהם בעורון אבל על בית יהודה אשים על ברחם מן הלוחמים אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת : (ה) ואמרו אלפי יהודה בלבם · כשיראו שאר הלוחמים נגפים במגפה זו והם ניצולים : אמצה לי יושב ירושלם וגו' · יושבי ירושל' שיודעים שעל כרחנו אנו באים עליהם אמצו לעזרתי בתפילתן בה' אלהיהם : (ו) אשים את אלפי יהודה · ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם : ככיור אש · במדורות אש גדולה וכיור לשון כירה וכן חברו מנחם : תחתיה · במקומה : (ז) והושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה · בטרם יבואו אנשי ירושלים לצאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב אל אהליהם ואל ביתם ואח"כ תבא התשועה לבני העיר הוא התשועה שנאמר בה ויצא ה' ונלחם (לקמן יד) : למען לא תגדל · להתפאר עליהם ולומר לא נלחם אלא בשבילנו : הכהנים

אבן עזרא

והנה לא תעבור עליהם בלבם : (ג) והיה · כמשל ידוע כי להרע לנפשו יקח אבן מעמסה שיפול תחתיה : (ד) ביום · אכה כל סוס של גויי הארץ : ועל בית יהודה · שהלכו עמהם בעל כרחם אפקח עיני לשומרם ולהצילם וסוס העמים לא סוס היהודים שיהיה במחנה אכה בעורון והנה עיד יכשל בסוס : (ה) ואמרו אלופי יהוד' · גדוליהם שהם במחנה שאויב : אמצה לי · תפילת ירושלם כי הם התפללו בעבורנו תפלה חזקה והנה כל אחד יאמר אמצה לי בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא : (ו) ביום · אז יתקיים חרב על זרועו ועל עין ימינו והנה הוא עור גם סוסו על כן יאכלום ככיור אש ככירת אש : וישבה · שהעם וישבו אנשים · (ז) והושיע · את אהלי יהודה · הבאים עם האויב כי כן דרך המחנות שוכנים באהלים סביב העיר : בית דוד · עוד היום בעיר בגרא"ד עיר מלכות ישמעאל והם ראשי הגולה משפחה רבה וגדולה ולהם ספר היחס משנים קדמוניות וככה פירושו כי בראשונה קודם ישועת ירושלם יושיע השם אהלי יהודה שהם מחוץ לעיר עם מחנות האויב כדרך שאמר למעלה ועל בית יהודה אפקח את עיני וכל סוס העמים אכה בעורון ולמה בראשונה הושיע את אהלי יהודה למען לא תגדל בעבור אלה

ג וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים כָּל־עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ד בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אַכֶּה כָל־סוּס בַּתִּמָּהוֹן וְרֹכְבוֹ בַּשִּׁגָּעוֹן וְעַל־בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת־עֵינַי וְכֹל סוּס הָעַמִּים אַכֶּה בַּעִוָּרוֹן׃ ה וְאָמְרוּ אַלֻּפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם אַמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם בַּיהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם׃ ו בַּיּוֹם הַהוּא אָשִׂים אֶת־אַלֻּפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים וּכְלַפִּיד אֵשׁ בְּעָמִיר וְאָכְלוּ עַל־יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול אֶת־כָּל־הָעַמִּים סָבִיב וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם עוֹד תַּחְתֶּיהָ בִּירוּשָׁלִָם׃ ז וְהוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד וְתִפְאֶרֶת

ג וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲשַׁוֵי יַת יְרוּשְׁלֶם אֶבֶן תַּקְלָא לְכָל עַמְמַיָא כָּל אַנְסָהָא אִתְבְּזָזָא יִתְבַּזְזוּן וְיִתְכַּנְשׁוּן עֲלַהּ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ ד בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֲמַחֵי כָּל סוּסְוַת עַמְמַיָא בְּטַפְשׁוּתָא וְרוֹכְבֵיהוֹן בְּשַׁעֲמְמוּתָא וְעַל דְבֵית יְהוּדָה אֲגַלֵי יַת גְבוּרְתִּי לְאוֹטָבָא לְהוֹן וְכָל סוּסְוַת עַמְמַיָא אֲמַחֵי בְּסַמְיוּתָא׃ ה וְיֵימְרוּן רַבְרְבֵי יְהוּדָה בְּלִבְּהוֹן אִשְׁתְּכַח פּוּרְקָן לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהֲהוֹן׃ ו בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲשַׁוֵי יַת רַבְרְבֵי יְהוּדָה כִּלְבוּשׁ דִּינוּר בְּאָעַיָא וּכְבִיעוּר דְּאֶשָּׁא בְּעָמִירָא וְיִבְזוּן מִן דָּרוֹמָא וּמִן צִפּוּנָא יַת כָּל נִכְסֵי עַמְמַיָא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתַּב יְרוּשְׁלֶם עוֹד בְּאַתְרָהּ וְתִצְלַח בִּירוּשְׁלֶם׃ ז וְיִפְרוֹק יְיָ יַת קִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה בְּקַדְמֵיתָא בְּדִיל דְלָא תִסְגֵי אִתְרַבְרְבוּת בֵּית דָוִד וְאִתְרַבְרְבוּת יָתְבֵי

ונאספו ד' בקריא'וסי' ונאספו שמה כל העדרים · ונאספו עלי והכוני ונשמדתי · אבן מעמסה לכל העמים · ונאספו עשבות הרים : ה' חסר ו' בליש' אלוף וסימ' לאלפיה' בארץ שעיר · ואת למדת אתם עליך אלפים לראש · ואמרו אלפי יהודה · אשים את אלפי יהודה כביור אש · והיה

תולדות אהרן והושיע ה' (סוכה נד) :

רד"ק

תהיה עליהם זאת צרה גדולה ופי' הענין כי כבא גוג ומגוג על ירושלם אחרי הגאולה יעלו על ארץ יהודה כי מגמת פניהם לבא על ירושלים תחל' ולא יחושו לכל ארץ ישראל לכבשה תחלה כי יאמרו אחר שנכבוש ירושלם תהיה נכבשת כל ארץ ישראל לפנינו אבל יעלו לירושלים דרך ארץ יהודה כי היא דרכם ויקחו עמהם בני יהודה על כרחם שיבאו עמהם לצור על ירושלם וכת"י : (ג) והיה · אבן מעמסה. המשילה תחלה לסף רעל והוסיף להמשילה לאבן מעמסה ר"ל כל הניגעים להלחם על ירושלם ילקו בה כמו האבן הגדולה שהוא לעומסיה למעמס גדול ולמשא כבד ובעוד שמרימים אותה מן הארץ להרימה על כתפם יעשו בה שריטו' בידיהם ומנסים בה פתח אגפים רבים והבסיע' אותה ישרט בידיהם כן יאספו על ירושלם כל גויי הארץ וכלם יהיו נאספים בה מעמסה מן ויעמום איש על תמורו ועמסים על התמורים ענין משא וכת"י אבן תקלא לכל עממיא פל אנסהא אתבזזא יתבזזון וגו' : (ד) ביום ההוא · אפקח את עיני לשמרם מהמכה שתביא על העמים אע"פ שהם ביניהם הם וסוסיהם ינצלו מהמכה אבל כל סוס העמים אכה בעורון ואמר בעורון אחר שאמר בתמהון כי שתי המכות האלה תהיינה להם והתמהון הוא בלב והעורון הוא בעינים : (ה) ואמרו אלופי יהודה · יאמרו בלבם כשיהיו בין אויביהם כי יושבי ירושלם יהיו אמצה וחוזק להם שיבאו להלחם עמה בעזרת ה' לבאות ויגלו בם : אמצה . שם בשקל עולה ענוה כבשה שלום : (ו) ביום ההוא אשים את אלופי יהודה . גדולי יהודה שיהיו בתוך אשימם כביור אש בעצים כי באש שאכלה בגוים תמהון ושגעון יתבוננו כי מאת ה' הוא ויכו הם ובני יהודה שעמהם בגוים על ימין ועל שמאל ופי' כיור אש גחלת אש מלשון תנור וכירים וכמו שהעצים והעמיר נכונים לבער עם אש כן העכו"ם יהיו נכונים לאבדון ולכליון בתמהון ובשגעון שישלח בהם האל יתברך ואלופי יהודה יהיו בהם כמו האש לכלותם : וישבה ירושלם עוד תחתיה בירושלם : כי העכו"ם חשבו להשמידה מהיות עיר והנה תשב עוד במקומה במקום שהיא נקראת ירושלם היום : (ז) והושיע ה' · אהלי יהודה בראשונה לפי שהגרים על עיר יושבים באהלים לפיכך אמר אהלי יהודה ואמרו עוד כי על בית הרכבים אמר שהם יושבים באהלים לעולם והיו יושבים בתוך בני יהודה ות"י אהלי יהודה קרוי דבית יהודה בראשונה קודם שיושעו יושבי ירושלם יהיו נושעים בני יהודה שהם מבחוץ מפחד אויביהם שבאו עמהם במצור : למען לא תגדל תפארת בית דוד · כי בית דוד יהיו מבפנים בעיר עם יושבי ירושלם ואם יושעו הם בתחלה יתפארו על בני יהודה שהם מבחוץ ויאמרו שעל ידם הם נושעים

מצודת דוד

כי הבאי' לצור על ירושלים הכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרת' לצור על ירושלים וגם המה ילקו בתחלה עם העכו"ם : (ג) אבן מעמסה וגומר · אל מול הבבליים הלוחמים עליה תהיה כאבן כבדת המשא שכל העומסי' אותה ישרטו שרטה בבשרם ובידיהם לרוב הכובד ר"ל כל הנלחמי' עליה ילקו ולפי שהמשי' לאבן כבדת המשא אמר ל' הנופל באנשים המרימים אבן כבד : ונאספו עליה · אעפ"כ לא יכלו ויתמו מן הארץ : (ד) בתמהון · ר"ל יאבדו אבידת הלב כאדם המתמה ומתייאש : בשגעון · ר"ל לא ילחמו כסדר חכמי המלחמה : ועל בית יהודה · והבאים לבא על ירושלים עם הלוחמים עליהם אפקח עיני להשגיח בהם שלא יאבדו עם הלוחמים סואיל ובאו שלא ברצונם : אכה בעורון · נוסף על התמהון אכה בעורון לא יראו אנה ילכו וידלגו על אחיהם וירמסם אבל בית יהודה שיהיו עמהם במחנה לא יהיו נזוקים מהם כי המקום ישגיח בהם : (ה) ואמרו וגו' · אלו הבאים עם הלוחמים על העיר בראותם שאינם נזוקים עם הלוחמים יאמרו בלבם הנה יושבי ירושלים חזקם אותי בהשגיחם בה' להתפלל עלי שלא אהיה נלקה עמהם כי יודעים המה שבאתי הנה שלא ברצוני ולא יתלו הדבר בזכות עצמם כ"א בזכות יושבי ירושלים : (ו) את אלופי יהודה · הם הבאים עם העכו"ם אותם יעשה כלפיד אש הבוער בעצים ר"ל הם ישחיתו את הבאים עמהם בראותם שיד ה' היתה בהם : ואכלו וגו' · כפל הדבר במ"ש : ואכלו · ישחיתו מימינם ומשמאלם את הלוחמים מסביב : וישבה יר' שלים וגו' · כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבו מקודם לא בנויה במקומה שהיתה מאז ולכן אמר שאז תשב ירושלים במקומה הראשון במקום ירושלים הישנה : (ז) את אהלי יהודה הם הבאים עם הערבים ישבי אוהלים במחנה אותם יושיע ה' בראשונה להכות הבאים עמהם עד לא יצאו אנשי ירושלים להלחם בהם ולהכותם : למען לא תגדל וגו' · כ"א לא ישחיתו בהם עד אשר יצאו מירושלים זרע בית דוד ושאר היושבים שמה תגדל א"כ תפארתם על תפארת בית יהודה הבאים עם העכו"ם הואיל והם

מצודת ציון

סביב לעיר לכבשה : (ג) מעמסה · ענין טעינת משא כבדה כמו אבי העמיס עליכם (מ"א יב) : שרוט ישרטו : ענין תלישת הבשר כמו ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא) : ונאספו · ענין כליון ומיתה כמו כל הדור ההוא נאספו (שופטים ב) : עליה . אצלה בסמוך : (ד) אפקח . ענין פתיחה כמו פקח עיניך (משלי כ) : בעורון · מל' עור : (ה) אלופי יהודה · שרי יהודה כמו אל תבטחו באלוף (מיכה ז) : אמצה · מל' אומץ וחוזק : (ו) · ככיור . ענין לפיד ושלהבת וכן תנור וכירים (ויקרא יא) הנקרא כן בעבור שמונח עליו תדיר לפידי אש : בעמיר · כן יקרא אגודת השבלים כמו ושכחת עומר בשדה (דברים כד) : תחתיה · במקומה : (ז) תפארת · מל' פאר והדר

אבן עזרא

שלא יוכלו להתפאר בית דוד ויושב ירושלם שהם בתוך העיר עם השמחה ולא תגדל תפארתם על בני יהודה ידעו שישועה אתכם: (ח) ביום. הנכשל בהם. גבור כדוד: כאלהים. מלאכים וככה פירושו כמלאך ה' לפניהם במלחמ': (ט) והיה ביום ההוא. כאשר אבקש להשמיד את כל הגוים: (י) ושפכתי. אשפוך רוח חן ותחנונים על יושבי ירושלם פרש זה העבור עליהם בתחלה גרם כי משיח בן יוסף יהרג אז יכעס השם וישמיד את כל הגוים הבאים על ירושלם וזהו והביטו אליו אז יביטו כל הגוים אלי לראות מה אעשה לא"ה אשר דקרו משיח בן יוסף: וספדו עליו. אנשיו: (יא) כמספד הדרימון. מספד אדם גדול היה בימים קדמונים: בבקעת מגדון. והגאון לא ידענו כל הקורות ולהיותו רמז לאחאב ויאשיהו דרך דרש הוא זה: (יב) וספדה. הזכיר משפחת בית דוד הנכבדת ומשפחת בית נתן בדרך נבואה ידע כי גם זאת בימים ההם תהיה ידועה ולהיות בית נתן אחי שלמה אין צורך כי בית דוד שם כולל לשניהם וככה בית השמעי אינו מהלוים או הוא קהת מבית לוי בפנים ומקהת בחוץ כמו בית דוד ויהודה שהם בפנים ובחוץ: (א) ביום. גם זה הכתוב לאות כי הנבואה לעתיד ויהיה מקור נפתח כמשמעו ורבי משה הכהן אמר

רשי

(ח) הנכשל בהם. החלש שבהם: כאלהים. כרברבין כמלאכים: כמלאך ה' לפניהם. ירתון כמלאכא דה' קדמיהון: (ט) אבקש להשמיד. אבקש בהשמדתם ואדקדק בעונם ורבותינו פירשו לזכות אבקש בגונני שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם: (י) רוח חן ותחנונים. שיעלו על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני: רוח פלג"ש בלע"ז: והביטו אלי את אשר דקרו. תרגם יונתן ויבעון מן קדמי על די אטלטלו והביטו לשאול על אשר דקרו בהם השודדים והרגו בהם בגלות': וספדו עליו. על אותו הרג: כמספד על היחיד. כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה: (יא) כמספד הדדרמון בבקע' מגדון. אין ענין הדדרימון בבקע' מגדון אלא שני מספדים הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרמון בר טברימון ברמות גלעד שנאמר (מ"א כב) ומעבור הרגה במתגה והוא הספד וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידון שנאמר (ד"ה ב ל"ה) ויקונן שם ירמיהו וגו' ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וגו': (יב) בית נתן. הנביא וי"א נתן בן דוד כמו שנאמר (ש"ב ה) שמוע ושובב ונתן ושלמה: (יג) בית לוי. הכהנים והלוים: משפחת השמעי. שמעי בן דוד בתחלה כלל הכתוב משפחות בית דוד ואח"כ פרט כל אחת ואחת: (יד) כל המשפחות הנשארות. לבית דוד: ונשיהם לבד. משום צניעות ולמה משפחות הכהונה והמלכות כדי להחזיר להם כתריהם כמו שנאמר בראש הספר אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ:
לחטאת

תרגום

ירושלם על דבית יהודה: ח בעדנא ההיא ירחים יי על יתבי ירושלם ויהי דחלש בהון בעדנא ההיא כדויד ובית דויד כרברבין יצלחון כמלאכא דיי קדמיהון: ט ויהי בעדנא ההיא אתבע לשיצאה ית כל עממיא די מתכנשין ואתן על ירושלם: י ואשפוך על דבית דוד ועל יתבי ירושלם רוח חסדא ורחמין ויבעון מן קדמי על די אטלטלו ויספדון עלוהי כמה דספדין על יחידא וייללון עלוהי כמה דממררין על בוכרא: יא בעדנא ההיא יסגי מספדא בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי די קטל יתיה הדדרמון בר טברימון וכמספד יאשיה בר אמון די קטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידון: יב ויספדון דירי ארעא זרעין זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית דוד לחוד גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית נתן גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: יג זרעית בית לוי גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית שמעי גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: יד כל זרעיתא די אשתארא זרעין זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: א בעדנא ההיא יהי אולפן אוריתא גלי

מקרא

יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם עַל־יְהוּדָה: ח בַּיּוֹם הַהוּא יָגֵן יְהוָה בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם וְהָיָה הַנִּכְשָׁל בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּדָוִיד וּבֵית דָּוִיד כֵּאלֹהִים כְּמַלְאַךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם: ט וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלָ͏ִם: י וְשָׁפַכְתִּי עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר־דָּקָרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל־הַיָּחִיד וְהָמֵר עָלָיו כְּהָמֵר עַל־הַבְּכוֹר: יא בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלַ͏ִם כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן: יב וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד: יג מִשְׁפַּחַת בֵּית־לֵוִי לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד: יד כֹּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת מִשְׁפָּחֹת מִשְׁפָּחֹת לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד:

יג א בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מָקוֹר

ב' חס' בסיפרא · ג' · ג' חד חסר · ג' · ב' אחרי מסס · ג' · ג' · ג' · כל סיפרא קמץ · ב' חסר וכפסוק · ג' יחד ומקור

מסורה

כאלף ביהודה: יושב ב' חס' בסיפרא וסימ' והשפלה ישב · ותפארת ישב ירושלם: כדויד ג' וסימ' נמסר בעמוס סימ' ו': כאלהים ג' בקריאה וסימ' והייתם כאלהים יודעי טוב ורע·ובית דויד כאלהים·אל גדול כאלהים · אנ"ך: מספד ג' בקריאה וסימ' מספד תמרורים כי פתאם · מספד בית האצל · כמספד הדדרמון בבקעת מגדון · וסימ' תמריא ססיכין

תולדות אהרן

וסיה הנכשל · עקידה שער ג: אבקש להשמיד · עכו"ם ד: והביטו אלי · סוכה נב: יגדל המספד · מגלה ג מ"ק כח: וספדה · סוכה נב (סוכה נס): מקור נפתח · יומא עח (שקלים ג):

רדק

נושעים: (ח) ביום ההוא. הנכשל בהם. החלש שבהם יהיה כדוד שהיה גבור חיל ואיש מלחמה: ובית דוד. ר"ל המלך שהיה כמו שמשו נא בית דוד שאמר על אחז המלך ויהא המלך לפניהם ללחם בגוים הם כאלהים ופי' כמלאך ה': (ט) והיה ביום ההוא אבקש להשמיד. אבקש והטעם כאומר אשים כל רצוני להשמידם: (י) ושפכתי רוח חן ותחנונים. כאומר שימצאו חן בעיני והושיעם מן הגוים הבאים עליהם והכפל הענין במ"ש לחזק הענין וי"ת רוח חסד ורחמים ופי' אאז"ל רוח שיהיה חן בעיני כל אדם ויהיו תחנוניהם מקובלים לפני והנה אמר שיגן עליהם הנה זכר המדרגות העליונות המגשאות אותם אח"כ אמר שאם יזדמן שידקרו אחד מהם במלחמה ואפילו הדיוט שבהם תימה גדולה יהיה להם היאך יהיה דבר זה ויחשבו אותו שהוא תחלת ירידה והכנעה נגד אויביהם כמו שעשה יהושע כאשר הכו אנשי העי מישראל שלשים וששה איש אמר אהה ה' ואמר מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו כן יהיה ענינם עתה אם יראו שידקרו מהם אפילו אחד יתמהו והביטו אלי את אשר דקרו בעבור שדקרו וספדו עליו כאדם שאין לו אלא בן אחד וימות או כאדם שימות בכורו ורז"ל פי' על משיח בן יוסף שיהרג במלחמה ותמה אני לפי פירושו איך סתמו ולא זכרו כלל: והמר. ענין מרירות לב: (יא) ביום ההוא. כמספד. בפתח מפני הסמיכות הדדרימון בבקעת מגדון ידוע היה אצלם ולא ראינו זכר מזה במקרא: (יב) וספדה הארץ. אנשי הארץ יספדו על זה הדיקור: משפחות משפחות. כל אחת בתחומה ואלה המשפחות הנזכרות כמו נתן ושמעי יהיו גדולים וידועות באותו הזמן והנביא זכרם דרך נבואה ומה שאמר ונשיהם לבד הוא דרך צניעות או פי' לפי שהנשים מקוננות וסופדות יותר מן האנשים אמר שתתיחדנה לבדן לספוד כמנהגן: (א) ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד. אפשר לפרש כמשמעו וכן רז"ל הדביקוהו לפסוק יצאו מים חיים מירושלם ואמרו יכול שיתערבו בהן מעינות אחרות ת"ל יהיה מקור נפתח לגים:

מצודת ציון

והדר: (ח) הנכשל. ענין נפילת התגברות ותשות הכח: (י) רוח. רצון: דקרו. ענין נעיצת חרב בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה יג): והמר. כהמר. מל' מרירות: (א) מקור. מעין הנובע

מצודת דוד

היו עמהם ולא השחיתו בהם עד אשר באו בית דוד ושאר יושבי ירושלים: (ח) יגן ה'. מפני חיל הגרים עליהם: הנכשל בהם. החלש שבהם יתגבר כדרך שגבר דוד על אנשי מלחמתו: כאלהים. יהיו כאלהים ועוזר ומפרש כמלאך ה' ולפניהם יעברו במלחמה בראש העם: (ט) אבקש להשמיד. אבקש והטעם כלומר אשים כל רצוני להשמידם: (י) ושפכתי. ר"ל אתן בשפע על בית דוד וגו' רצון המשכת חן על עצמם ורצון הפלגת תחנונים לפני: והביטו אלי. לשאול משפט להשיב גמול את אשר דקרו ועל משיח בן יוסף יאמר שמת במלחמה כן אז"ל: כמספד על היחיד. כמו המספד שאדם עושה על מיתת בן יחיד: והמר. יבכו עליו במרירות לב כמו שממררים בבכי על מיתת הבכור: (יא) כמספד הדדרמון וגו'. מספד גדול מפורסם היה בימים קדמונים להדדרימון בבקעת מגדון וכן יהיה המספד על משיח בן יוסף · ורז"ל אמרו כמספד אחאב שהרגו הדדרמון וכמספד יאשיהו שהרגו פרעה בבקעת מגדון: (יב) משפחות וגומר. כל משפחה בפ"ע להרבות את ההספד: ונשיהם לבד. הוא דרך צניעות שלא יהיו מעורבבים עם הגברים: משפחת בית נתן. כן יהיה שם משפחה יקרה בזה הזמן וכן כולם שמושב והולך והזכיר הנביא בנבואה: (יד) כל המשפחות הנשארות. מלבד אותן המשפחות היקרות הנקובות בשמותן: משפחות משפחות. גם הם יספדו כל המשפחה בפ"ע ונשיהם לבד: יג (א) יהיה מקור נפתח. יהיה פתוח

נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם לְחַטַּאת וּלְנִדָּה׃ ב וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם ׀ יְהוָה צְבָאוֹת אַכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים מִן־הָאָרֶץ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ׃ ג וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד וְאָמְרוּ אֵלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ יֹלְדָיו לֹא תִחְיֶה כִּי שֶׁקֶר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם יְהוָה וּדְקָרֻהוּ אָבִיהוּ וְאִמּוֹ יֹלְדָיו בְּהִנָּבְאוֹ׃ ד וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ מֵחֶזְיֹנוֹ בְּהִנָּבְאֹתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ׃ ה וְאָמַר לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה אָנֹכִי כִּי־אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי׃ ו וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי׃ ז חֶרֶב עוּרִי עַל־רֹעִי וְעַל־

כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן לְבֵית דָּוִד וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדַּכַּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבְקִטְּם תּוֹרָתָא דְחַטָּאתָא׃ ב וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱשֵׁיצֵי יַת שׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִן אַרְעָא וְלָא יְהֵי דָכְרָן מִשּׁוּמְהוֹן עוֹד וְאַף יַת נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְיַת רוּחַ מְסָאֲבָא אֲבַטֵּיל מִן אַרְעָא׃ ג וִיהֵי אֲרֵי אִתְנַבֵּי גְּבַר עוֹד וְיֵימְרוּן לֵיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ יַלְדוֹהִי לָא תִתְקַיֵּם אֲרֵי שִׁקְרָא אִתְנַבֵּיתָא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְיֶחְדוּן בֵּיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ יַלְדוֹהִי בְּאִתְנַבָּיוּתֵיהּ׃ ד וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִבְהֲתוּן נְבִיֵּי שִׁקְרָא גְּבַר מִנְּבוּאָתֵיהּ בְּאִתְנַבָּיוּתֵיהּ וְלָא יִתְנַבּוּן עוֹד שְׁקַר בְּדִיל לְאַרְפָּא כַדִּיבִין׃ ה וְיֵימַר לָא נְבִיָּא אֲנָא גְּבַר פָּלַח בְּאַרְעָא אֲנָא אֲרֵי אֱנָשָׁא אַקְנְיַנִי מִזְּעוּרַי׃ ו וְיֵימַר לֵיהּ מָה מַחְתָא הָאִלֵּין דְּאַתְאָה עֲלָנָא יֵהָרֵא בְּעוֹבָדֵי יְדָךְ וְיֵימַר יָאוּת לָקֵינָא בְּחוֹבִין דְּרַחֲמָנָא׃ ז חַרְבָּא אִתְגְּלָא עַל מַלְכָּא דְבָבֶל וְעַל

(מסורה:) ו׳ | ו׳ פתח | כ׳ | כ׳ | ג׳ | ל׳ וחסר | ז׳ ל׳ בהגהלו בסוף | ל׳ | ז׳ בסיפרא כ׳ וקין כיס | י״א | ג׳ י״ז בסיפרא | ח׳ מ״ל בנביאים ז׳ כ״כ | ס׳ וחסר

רש"י

(א) לחטאת ולנדה • לאדיותא וכן ת״י ואשבוק לחוביהון כמא דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא באפר חטאת: (ב) וגם את הנביאים • נביאי שיקרא: רוח הטומאה • יצר הרע: (ד) אדרת שער • כן דרך מסיתים ומדיחי' מתעטפי' בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקובלו כחשיהם: (ה) כי אדם הקנני • פתר בו מנחם לשון מקנה צאן ובקר כי אני כשאר כל אדם שאינו עסוק בנבואו' הפקידני מנעורי לשמו' את מקנהו: (ו) בין ידיך • בין כתפיך שם מלקין עוברי עבירה: בית מאהבי • אשר אוהבני והוכיחוני לדרך הישרה: (ז) חרב עורי על רועי • על עמו שהפקדתיו על צאן גלותי: ועל

אבן עזרא

אמר כי הוא דרך משל כמו וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם על כן אחריו ורוח הטומאה הפך לרוח הקודש: (ב) והיה • הטעם כל כהם יהיו אוהבי השם כי על אהבתו ידקרו האבות הבני׳: (ד) והיה • אדרת שער • להראות האדם שהוא עובד השם ומתאבל על עונו וחוגר שק למען לא יכירוהו: (ה) ואמר • לשואלו מה מלאכתך: כי אדם הקנני מנעורי • הנחילני אדמה ומנעורי אני עובד אותה ואם ישאלוהו מה המכות שדקרוהו אביו ואמו אז יאמר בית מאהבי שחקתי והוכיתי שם על דרך שחוק: (ז) חרב • והנבא עוד על מלחמות רבות תהיינה בכל הארץ במות משיח בן

רדק

לבית דוד מקור אחד הוא לחטאת ולנדה • ואמרו עוד כיון שהגיעו המים לפתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולמה שפירש הפסוק כמשמעו יהיה פי׳ לחטאת ולנדה כי עד היום ההוא לא יצאו מים בירושלם בתוך העיר ואז יצאו מים חיים בעיר ולא יצטרכו לצאת חוץ לעיר למי חטאת שצריך שיהיו חיים כמו שכתוב וכן לנדה שהיא זבה שצריכה מים חיים: (ב) והיה. אכרית את שמות העצבים שהיו שם טרם גלותם בראשונה או העצבים שעובדים שם היום: וגם את הנביאים • נביאי השקר שהיו שם במקדש ראשון: ואת רוח הטומאה• יצר הרע: (ג) והיה כי ינבא איש עוד. אני אעביר הנביאים אבל אם יהיה טועה אחד שינבא ברוח שקר ויכזב ויאמר כי ברוח הקל נבא וישראל בזמן ההוא תהיה בהם דיעה והשכל שיכירו את דברי המתנבא ההוא אם יהיו דברי אמת או דברי שקר ויאמרו אליו אביו ואמו שהם יולדיו לא תחיה כי שקר דברת בשם ה׳ ויולדיו הוא תוספת ביאור כי כבר זכר אביו אמו ודקרוהו אביהו ואמו ויכוהו ויפצעוהו ליסרו • או פירוש ודקרוהו יהרגוהו כמו שאמר לא תחיה: (ד) והיה ביום ההוא יבושו: כשיראו שלא יתקיימו נבואתם יבושו בהנבאותו מקור בתוספת תי״ו וכן במשנה והלא במאמר אחד יכול להבראות: ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש • כי כן היה מנהג נביאי השקר ללבוש שקים ואדרת שער למען כחש למען שיוכל לכחש ויאמינו בהם בני אדם כי הם מראים עצמם בפני בני אדם שהם פרושים ואנשים צדיקים וישרים ולא ידברו כזב וכשיראו שלא יתקיימו נבואתם יהיה להם בשת ויניחו ממעשיהם ומחזיונם וממלבושיהם ויכחשו בנבואתם ויאמרו שאינם נביאים ולא נבאו מעולם אלא עובדי אדמה הם ולא יתעסקו בדברים הללו אלא בעבודת האדמה ובמקנה ובקנין: (ה) ואמר • יאמר לשואל אותו היה נבואתו יכחש ויאמר לא נביא אנכי: הקנני. למדני היות רועה מקנה ומתעסק בעבודת האדמה: (ו) ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך • אם כן שאין אתה נביא מה המכות האלה שבין ידיך כי המכות הם סימן שהיית מתנבא ואביך ואמך הכוך ויסרוך שלא תתנבא ואמר אשר הכתי בית מאהבי יאמר אין המכות בעבור הנבואה אלא אוהבי הכוני ויסרוני לפי שהייתי משולח ולא הייתי מתעסק בעבודת האדמה בנערותי והיו מכים אותי שאסור משובות הנערים ואתעסק במלאכה וטעם המכות בין הידים שהיו אוסרים ידיו ורגליו כדי שלא יצא לחוץ וטעם הענין הזה לעתיד לפי שהאל יתברך יעדנו לעתיד ואמר והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם ואותם שלא יתנבאו יקנאו לאחרים שיתנבאו ויעשו עצמם נביאים כמו האחרים ויכירו אבותם השומעים נבואתם שהיא שקר ויאמרו להם אבותם לא תחיה כי שקר דברת בשם ה׳ ורז״ל פי׳ הענין הזה לעתיד לבא בזמן תחיית המתים ואמר כי כשיחיו המתים כמו שכתוב בדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם הצדיקים ואלה לחרפות ולדראון עולם אותם שכפרו בעיקר וכפרו בתחיית המתים ואותם בינונים שלא כפרו בעיקר אך היו חוטאים תלמידי חכמים גם הם יעמדו בתחיית המתים ואמרו נבואות מלבם אך לא עבדו עכו״ם כשיחיו יהיו בידיהם מכות כמו מכות שחין או גרב וזה יהיה שכר לפעולתו וענשו על שהתנבא בשקר כדי שיכירוהו בני אדם ויהיה לו בשת כמו שאמר יבשו הנביאים איש מחזיונו בהנבאות בעבור נבואת השקר בימים הקדמונים ולא ילבשו עוד אדרת שער כמו שעשו בתחלה שהיו לובשים שקים ובגדי פרושים ועובדי האל בעבור שיאמינו בני אדם שקריהם ובזמן העתיד כשיראום בני אדם ויכירום יכחש כל אחד מהם ויאמר לא היו דברים מעולם כי עובד אדמה אנכי כי אדם הקנני מנעורי אדם עם הארץ הקנני שם אותי רועה מקנה ועובד אדמה וכשאמרם לו מה המכות האלה בין ידיך יאמר הוא הם אשר הכתי בית מאהבי בבית המדרש הכוני מאהבה על הכתיבה שהייתי כותבים והיו לומדים או על דבר אחר שיאמר: (ז) חרב עורי על רועי • פי׳ רש״י ז״ל על עמו שהפקדתי על צאן גלותי ועל גבר עמיתי שחברתיו אלי לשמור את צאני כמוני והך את

(מסורה)

לרמוניא: לחטאת ו׳ פתחין וסימ׳ ויחי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם • ביום ההוא יהיה מקור נפתח • ואתה תשמע השמים תניין דמלכים • ותליתאי • ואתה תשמע השמים תניינא דד״ת • ודבתריה ואתה תשמע השמים: אביהו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ וירד אביהו אל האש׳ • ויחר אפו ויעל בית אביהו• וירד אחיו וכל בית אביהו • ודקרהו אביהו • וישלח חירם מלך צור . ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש • ויחל שלמה לבנות וגו׳ אשר נראה לדוד אביהו • וסימ׳ אתתא רגזת מן ביתא חזיא מלכא ודקרה ברישה : רועה ת׳ חסר וי״ו בקריא׳ וסי׳ נמסר

מצודת דוד

נובע מים מתחת מפתן הבית והוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המעיין האמור בנבואת יואל והוא מים החיים האמור בסוף הספר: לבית דוד • לצורך בית דוד ויושבי ירושלים: לחטאת • לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כי מי חטאת צריכים שיהיו מים חיים ונובעים: ולנדה • ר״ל לצורך טבילת הנדה ואף שאינה צריכה דוקא ביאת מים חיים או הוא מענין הזיה כמו מי נדה (במדבר יט) וכפל בשמות נרדפות: (ב) אכרית וגו׳ • ולתוספות ביאור אמר ולא יזכרו עוד: את הנביאים • הם נביאי השקר: רוח הטומאה • הוא יצר הרע: אעביר מן הארץ • ר״ל היצה״ר לא יסית עוד ולא ימצא עוד מי שינבא שקר כי תמלא הארץ דעה ויכירו השקר: (ג) כי ינבא • ר״ל נבואת שקר: יולדיו • אמר לתוספת ביאור כי כבר זכר אביו ואמו • לא תחיה וגומר • לא מהראוי שתשאר חי כי מה שדברת בשם ה׳ הוא שקר כי מדעתם יכירו השקר ולכן ידקרו אותו אבותיו בחרב בעבור שנבא בשקר ולא יחושו עליו: (ד) יבושו הנביאים וגו׳ • ר״ל כאשר נביאי השקר ישובו מחטאם ותחול עליהם רוח הנבואה אז הנביאים ההם יבושו כ״א מחזיונו השקר שנבא מאז בהנבאותו עתה נבואת אמת כי יראה ההבדל כיתרון האור מן החושך: ולא ילבשו וגומר • דרך הנביאים היה ללבוש אדרת שער וכן נאמר באליהו וילט פניו באדרתו (מ״א יט) ולכן אמר הנביאים ההם לא ילבשו אדרת שער כדרך שאר הנביאים וזהו למען יוכל כ״א לכחש ולומר שאינו נביא כי יבוש להזכיר עליו שם נביא לבל יזכר עליו מעשיו הראשונים שהיה מתנבא בשקר: (ה) ואמר וגו׳ • מוסב על המקרא שלמעלה לומר למען יכחש ויאמר לא נביא אנכי: איש עובד וגו׳ • כאומר ואם תשאלו א״כ מדוע אני מתבודד בשדה כדרך הנביאים הנה אין זה בעבור הנבואה אבל זו היא כי מלאכתי בשדה כי איש עובד אדמה אנכי לזרעה ולנטעה: כי אדם וגו׳ • ר״ל ומה שנהגתי מנעורי גם אז לא דבר בי ה׳ אלא אדם כמוני מסית הקנה בי קנין הנבואה לנבאות בשקר פתוי ואפת: (ו) ואמר אליו • על כי כל נביא מנביאי השקר כשיעזוב דרכו יזכה בב״ד לכפר אשמותיו לכן אמר ואם מי יאמר אליו מה המכות האלה על הגוף בין כתפות ידיך מקום שלוקין שם מלקות בב״ד כי דרך נביאי השקר המספלים באלילים להכות עצמם על גביהם ולהתגודד בשרם כמ״ש ויתגודדו כמשפטם (מלכים א יח) וכאלו יאמר לו מן המכות האלה נראה א״כ שעדיין אתה מחזיק במעשיך הראשונים: ואמר • והוא ישיב לו המכות האלה הם אשר הכו אותי בבית מאהבי ר״ל הבית דין המאהבים אותי לס׳ הם הכוני על אשמותי לשוב לשם להאהב אליו: (ז) חרב עורי: אתה החרב עורי אל כל אחד מהגבלים אשר העמדתיו לשום

מצודת ציון

נובע: לחטאת • מי אפר פרה קרוי מי חטאת על כי הוא מטהר הטומאה וכמ״ש הוא יתחטא בו (במדבר יט): (ב) העצבים • כן יקראו העכו״ם כי מעצבין לב עובדיהן ועוקרים אליהן ואינם נענין: (ג) ודקרהו • ענין נעיצת חרב בגוף: (ד) מחזיונו • מל׳ חזון ונבואה: אדרת • מלשון אדיר ר״ל מלבוש חשוב עשוי משער: כחש • ענין שקר: (ה) הקנני • מל׳ קנין: (ז) עורי • מלשון התעוררת

אבן עזרא

בן יוסף ופעם רועי כל מלך מהגוים שהמשילו השם על הארץ והוא חושב על עצמו שהוא כאלהים על כן ועל גבר עמיתי · הך את הרועה · השם יכרית כל מלך והפוליגה לאנו על כן כתוב בפרשה האחרת הדבקה בזאת והיה ה' למלך על כל הארץ · אמר יפת כי הצוערים הפך הרועים והם צעירי הצאן והנה צוערים תואר כמו אובדי' יצערו במו ולא ידע :

(ח) והיה · שתי שלישיות שעולם יוכלו גם השלישית יבחן והנמלט הוא יהיה עובד השם הוא שיבוא מדי שנה בשנה ועתה יפרש איך יכרתו פי שנים בכל הארץ : (א) הנה בא היום שיתקבצו אל ירושלים כל הגוים אחרי מות הצדקי הנזכר : וחלק · עם ירושלים ידבר והאומה כי שלל האויב יחולק אם כן למה אחריו ויצא חצי העיר בגולה ועוד ונשסו הבתים מפעלי הכפל כמו ונמקו כל צבא השמים כמו נסבו מן סבב : (ב) תשכבנה · דרך כבוד כי תשגלנה כנוי המעשה וככה שגל המוכנת למשה : (ג) ויצא · כאשר יצא חצי העיר בגולה אז יצא השם ממקומו מהשמים דרך משל כי יקנא לעמו : ביום קרב · שבאו המצרים אחרי ישראל להרגם בים וכן כתוב כי ה' נלחם להם במצרים : (ד) ועמדו · הנה אות ומופת יעשה השם ביום ההוא ועד היום לא היה מכל

רשי

ועל גבר עמיתי · שהחבירו אלי לאמר אלהי כמוני : הך את הרועה · את מלך בבל : ותפוצנה הצאן : שהכובשה תחת ידו : והשיבותי ידי · ואשנה מכותי שנית : על הצוערים · על השלטונים הצעירים מן המלכים ויונתן תרגם ותפוצנה הצאן ויתבדרון שלטוניא והירגם על הצוערים ממונים שבבליים השניים להם וכן ת"י שמקרא הזה בעכו"ם תרגמה איתגלי על מלכא דבבל ועל שלטונים חברים דכוותיה דדמי ליה אמר ה' נבאות קטול ית מלכא דבבל ויתבדרון שלטוניא ואין לשון התרגום הזה נופל על ישראל שלא שלימו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל אלא מלך ושרים ותרגום שלטן כמרכין : (ח) והשלישית יותר בה · יתגיירו ויחיו : (ט) והבאתי את השלישית באש · ואעיל ית תליתאה בעקא בכור דאשא שיסבלו וישאו מקצת הגרים מהעכו"ם בצרות חבלו של משיח ובמלחמות גוג ומגוג עם ישראל ומשם יבחנו כי גירי אמת הם כי הרבה מהם מתגיירים ימושו לסורם ויתחברו עם גוג כמ"ש באגדה : והוא יאמר ה' · כשיתפלל יתפלל לה' ולא לאלהיו הראשון : (א) הנה יום וגו' · תביא להקב"ה : וחולק שללך בקרבך · שלל שהשללו מעכו"ם גוג יחלקו יושביך בקרבך וכן ת"י ויפלגון ב"י נכסי עממיא בגויך ירושלם : (ב) ויתר העם לא יכרת · לא יגלו כולם ולמה יניחם לגלות אלים ולשסות הבתים ידי שלא יבא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחוות באנו : (ג) כיום הלחמו ביום קרב · כיום אגחותיה קרב על ימא

זכריה יג–יד

ז ... גבר עמיתי נאם יהוה צבאות הך את־הרעה ותפוצין הצאן והשבתי ידי על־הצערים׃ ח והיה בכל־הארץ נאם־יהוה פי־שנים בה יכרתו יגועו והשלשית יותר בה׃ ט והבאתי את־השלשית באש וצרפתים כצרף את־הכסף ובחנתים כבחן את־הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אתו אמרתי עמי הוא והוא יאמר יהוה אלהי׃

יד א הנה יום־בא ליהוה וחלק שללך בקרבך׃ ב ואספתי את־כל־הגוים ׀ אל־ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשגלנה (תשכבנה ק') ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן־העיר׃ ג ויצא יהוה ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב׃ ד ועמדו רגליו ביום־ההוא על־הר

תרגום

שלטונא חבריה דכותיה דדמיה ליה אמר יי צבאות קטול ית מלכא דבבל ויתבדרון שלטוניא ואתיב ית מחת גבורתי על תניניא׃ ח ויהי בכל ארעא אמר יי תרין חולקין דבה ישתיצון יסופון (ותליתאה) ישתאר בה׃ ט ואעיל ית תליתא בעקא בכור דאשא ואצרופינון כמא דצרפין ית כספא ואבחרינון כמא דבחרין ית דהבא הוא יצלי בשמי ואנא אקביל צלותיה אמרית עמי הוא והוא יימר יי אלהי׃ א הא יומא דעתיד למיתי מן קדם יי ויפלגון בית ישראל נכסי עממיא בגויך ירושלם׃ ב ואכניש ית כל עממיא לירושלם לאגחא קרבא ותתכביש קרתא ויתבזזון בתיא ונשיא ישתכבן ויפוק פלגא דקרתא בגלותא ושאר עמא לא יפסוק מן קרתא׃ ג ויתגלי יי ויגיח קרבא בעממיא האינון כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף׃ ד ויתגלי בגבורתיה

לעיל סוף סימ' י"א : ובחנתים ב' וסי' הנני צורפ' ובחנתים' והבונתי את השלישית : תשגלנה ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסימ' אשה תארש ואיש אחר ישגלנה · ועלליהם ירטשו לעיניהם · שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת · ונשסו

תולדות אהרן פי שנים · סנהדרין קיא : את השלישית · ר"ה י"ז : יום בא · מגלה לא זוהר מגורע : ועמדו רגליו · סוכה ס :

רדק

את הרועה מלכות הרשעה והחכם ר' אברהם פי' שהנבואה הזאת על מלחמות רבות תהיינה בכל הארץ בימי משיח בן יוסף וטעם רועי כל מלך מעכו"ם שהמשילו השם על הארץ והוא חושב עצמו שהוא כאלהים על כן אמר ועל גבר עמיתי שהוא חושב על עצמו שהוא גבר עמית' : הך הרועה . השם יתברך יכרית כל רועה מהעכו"ם ותפוצנה הצאן והצוערים הם השלטונים והשרים שהם צעירים ות"י חרבא אתגלי על מלכא דבבל וגומר ר"ל המשנים של העכו"ם והשלטונים : (ח) והיה בכל הארץ · פי' בכל ארץ ישראל וי"מ בכל העולם כי גם מאומות העולם לא ישארו אלא הטובים שיהיו עובדי האל יתברך פי שנים שני חלקים מהם יכרתו יגועו מקצתם יכרתו בחרב ומקצתם יגועו בדבר והשלישית יותר בה ישארו בארץ חיים : (ט) והבאתי באש · פי' בצרות קשות דומות לאש ואמר אש לפי שהמשילה למצרף הכסף והזהב שהם צורפים ובוחנים באש כן יהיו הם מצורפים ומוזנים בסבלם הצרות הקשות בלב טוב באותו הזמן שיסבלו אותם וכן ת"י ואעיל ית תליתאה בעקא בכור דאשא : (א) הנה יום בא לה' · לה' יהיה אותו היום שכבודו וגבורתו באותו הזמן יראה והוא זמן ביאת גוג ומגוג על אדמת ישראל כמו שנבא יחזקאל הנביא וחלק שללך בקרבך זה אמר כנגד ירושלם כי יחלקו הגוים שלל העיר בקרבה כמו שאמר ונשסו הבתים ויונתן תרגם הוא יומא דעתיד למיתי מן קדם ה' ויפלגון בית ישראל ית נכסי עכו"ם בגו ירושלם : (ב) ואספתי : אלמוד שישים בלבם לבא אל ירושלים למלחמה כמו שאמר בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך על הרי ישראל ונלכדה העיר · זאת הצרה תהיה לצרף השלישית שיוותר בה ועליה נאמר בנבואת ישעיה חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ונאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי וגומר : ונשסו הבתים · מפעלי הכפל שרשו שסס וכן מי נתן למשסה יעקב ענין בזה ושלל : ויצא חצי העיר בגולה · ר"ל שיגלוה מן העיר כשבויים אל אהליהם שהם חוץ לעיר עד כאן יניחם האל יתברך ביד אויביהם לצרף אותם וימלט כל הכתוב בספר ויקבל הצרה בלב טוב ויתר העם לא יכרת מן העיר כי לא יתנם האל יתברך עוד ביד אויביהם ויתגברו ישראל על האויבים בעזרת האל עמהם וזהו שאמר ויצא ה' ביום קרב ביום מלחמה תרגום מלחמה קרבא וכן טובה חכמה מכלי קרב והדומים לו ואמר ביום קרב ולא פירש באיזו מלחמה ופירושו כתרגומו כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף כי אז היו ישראל בצרה גדולה כי המצריים היו רודפים אחריהם ואמר להם משה רבינו עליו השלום ה' ילחם לכם ואתם תחרישון וכן אמר הנה ונלחם בגוים ההם : (ד) ועמדו רגליו · על דרך משל שיראה אות ומופת בהר הזתים שיבקע ופי' החכם הגדול רבינו משה ז"ל שכתב כמו ויברך אותך לרגלי כשבתי כן רגליו רוצה לומר קיום סבותיו כלו' הנפלאות אשר

מצודת ציון

מתעוררת : גבר · איש : עמיתי · ענין חבר כמו וכחש בעמיתו (ויקרא ה) : ותפוצין · ענין פזור : הצוערים · הקטנים כמו צעיר אנכי (תהלים קיט) : (ח) פי שנים · שני חלקים כמו לתת לו פי שנים (דברים כא) : יגועו · ענין מיתה כמו כי גוע אהרן (במדבר כ) : (ט) וצרפתים · ענין זקוק להסיר הסיג : בחנתים · מל' בחינה ונסיון : אענה · אשיב : (א) שללך · ענין ביזה : (ב) ונשסו · ענין רמיסה כמו והיו שאסיך למשסה (ירמיה ל) : תשגלנה · מל' משגל ומשכב : (ג) קרב · ענין מלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד) : (ד) ונבקע · מל' בקיעה וסדק גיא

מצודת דוד

להיות רועה לצאן עמו : ועל גבר עמיתי · ר"ל שהוא עמיתי בדבר זה שהוא רועה לצאן עמו כמו שאני רועה ישראל צאן עמי ובדבר זה הוא לי לחבר והוא כמו שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך (ש"ה א) והוא כפל ענין במ"ש : הך · אמר החרב הך ויפוצו צאן עמו וילכו בדרך וילכו לאבדן כי כשמת השוטר שבמלחמה יאבדו כל אנשי המלחמה הבאים בצבא : והשיבותי · ואני אשיב ידי על הקטנים הנשארים בביתם להכותם גם לבל ישאר שארית מהם : (ח) והיה · הדבר הזה יהיה בכל הארץ : והשלישית · היא ישראל : (ט) והבאתי וגו' · אף את השלישית אביא באש ואצרפם להסיר מהם הסיג כמו שמצרפין את הכסף ר"ל אביא עליהם צרות לכלות מהם הפושעים והמורדים : ובחנתים · ר"ל בצרות הבאות אבחון את הנשארים אם יעמדו באמונתם כמו שבוחנין את הזהב בכור הצורף לדעת אם הוא נקי מסיג : הוא יקרא · כ"א מהנשארים כאשר יקרא בשמי אז אני אענה אותו למלאות שאלתו : אמרתי · אני אומר שהוא לבד עמי ולא אבחר במי מעכו"ם והוא יאמר ה' הוא אלהי ולא אבחר בזולתו : יד (א) לה' · ר"ל מיוחד לו השמור אליו : וחולק שללך בקרבך · ר"ל כל השלל ששללו הבבליים ממך מימות עולם תשוב לך ותחולק בקרבך לתת לכ"א חלקו : (ב) ואספתי · מעתה יפרש איך תשוב להם שללם ואמר הנה אעיר לבוא כל העובדי כוכבים עם חיל גוג ומגוג להתאסף ולבוא אל ירושלים למלחמה : ונשסו הבתים · ר"ל יפילו הבתים ועל אבניהם ירמסו ברגליהם וישכבו את הנשים למשכב המשגל : ויתר העם · חצי הנשאר אף מן העיר לא יכרת ויעזרו במקומם : (ג) ויצא ה' · אז יוצא ה' מן השמים ונלחם בעובדי כוכבים ההם לאומם ולאבדם : כיום הלחמו ביום קרב · ר"ל כמו שנלחם עם מצרים בעת מלחמת ים סוף שנאמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (שמות יד) וכן היה כי ה' טבעם בים וישראל באו לשלול שללם וכן יהיה לעתיד : (ד) ועמדו רגליו · הוא ענין משל לפי שבא לומר שיבקע הר הזתים אמר במשל

הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֵחֶצְיוֹ מִזְרָחָה וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה: ה וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ: ו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יְקִפָּאוּן: ז וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר: ח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלִַם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ

ג׳ · נ׳ — ג״ט׳ כתיב יו״ד — ג׳ · ג׳ · נ׳ — נ׳ · נ׳ — וקפאון ק׳ — ו׳ כטעם בסיפרא

בְּעִדָּנָא הַהִיא עַל טוּר זֵיתַיָא דְעַל אַפֵּי יְרוּשְׁלֵם מִמַּדִינְחָא וְיִתְבְּזַע טוּר זֵיתַיָא מִפַּלְגֵיהּ לְמַדִינְחָא וּלְמַעַרְבָא חֵילָא רַבָּא לַחֲדָא וְיִתְלַשׁ פַּלְגֵיהּ דְטוּרָא לְצִפּוּנָא וּפַלְגוּהִי לְדָרוֹמָא: ה וְיִסְתַּתְּמוּן וְנִסְתַּתַּם חֵילָא דְטוּרַיָא אֲרֵי יִמְטֵי חֵילָא דְטוּרַיָא לְאָצַל וְתֶעֶרְקוּן כְּמָא דַעֲרַקְתּוּן מִן קֳדָם זִיעָא דַהֲוָה בִּימֵי עֻזִּיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיִתְגְּלֵי יְיָ אֱלָהִי וְכָל קַדִּישׁוֹהִי עִמֵּיהּ: ו וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא יְהֵי נְהוֹרָא אֱלָהֵין עֲדֵי וּגְלִיד: ז וִיהֵי יוֹמָא חַד הוּא יְדִיעַ קֳדָם יְיָ לָא כִנְהוֹר יְמָם וְלָא כְקָבֵיל לֵילֵי וִיהֵי לְעִדָּן רַמְשָׁא יְהֵי נְהוֹרָא: ח וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִפְּקוּן מֵי מַבּוּעַ מִירוּשְׁלֵם פַּלְגֵיהוֹן לְיַמָּא מַדִינְחָא וּפַלְגֵיהוֹן לְיַמָּא מַעַרְבָאָה בְּקַיְטָא וּבְסִיתְוָא

רשי

יתא דכוף: (ד) מחציו · מאמצעיתו: מזרחה וימה · מן המזרח למערב כמו שמפרש והולך: ומש חצי ההר צפונה וגו׳ · חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד צפון וכן חציו נגבה לצד דרום ויהיה הגיא ביניהם ראשו למזרח וסופו למערב: (ה) ונסתם גיא הרי · י״ת ויסתתים גיא הרי לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר שבצפון ובין הר הזיתים וכן בדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים אל ההר שבצפונו יסתם הגיא שביניהם וכן בדרום: כי יגיע · גובה גיא שהיה בין ההרים: אל אצל · אל גובה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם (ישעיה מא) ומאציליה קראתיך ופירושו ל׳ גובה: ונסתם · כראותכם המופת הגדול הזה · כאשר נסתם מפני הרעש (שם) ויגועו אמות הספים ביום שנתנגע עוזיה: כל קדושים · מלאכים: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · י״ת לא יהיה נהורא אלהין עדי וגליד יהי נהורא לא יהיה אור נוגה כי יקרות וקפאון יהי׳ יקרות ל׳ כיקר כרים (תהלים לז) הוא כמין אור הנראה שחרית על ההרים וכלה והולך: וקפאון · קפוי וחשוך ועב כקרח שנקפה ותגליד כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י): (ז) והיה יום אחד · והיה הדבר הזה יום אחד פיומו של הקב״ה הוא היום ידוע שהוא להכות ישמו של הקב״ה: לא יום ולא לילה · לא אור נוגה כאור של עולם הבא שנאמר (ישעיה ל) ואור החמה יהיה שבעתים כאור וגומר ולא לילה ילא עם צרה בצרת שיעבוד גליות שמקודם שימי משיחנו יהיו ואין כהם שיעבוד: והיה לעת ערב · קודם שיגמרו אלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל וכן ת״י לא כנהור יומא ולא כקבל ליליא: (ח) והיה ביום ההוא · כשיבקע הר זיתים מן המזרח למערב יצאו מים חיים מירושלים וילכו למזרח דרך אותו בקיעה

אבן עזרא

מכל זה כלום: הר הזתים · מזרח לירושלם ונבקע ההר מזרחו ומערבו ותהיה ביניהם גיא כמו ונשב בגיא: (ה) ונסתם · אל אצל · שם מקום ויונתן בן עזיאל תירגם ונסתם גיא הרי ויסתתים וכל אנשי מזרח קוראים ונסתם כמו נסתם ארץ והנה רעש גדול יהיה ופע׳ ובא אז תבא הסיבה הקדושים שהם המלאכים ותשכן בירושלם וזהו פי׳ עמך עם ירושלים כי עמם ידבר תחלת הפרשה: (ו) והיה לא יהיה · ישרת בעבו׳ אחרת ומלת יקרות תואר והמתואר הם עבות וככה לא יהיה אור ולא יהיה עבות יקרות וקפאון דבר עב כדרך לא יום ולא לילה: (ז) והיה · לא ידעו בני האדם בבואו יום ההם אם יום הוא או לילה וסמוך לערב יתברר זה והמפרשים אותו דרך משל על הגלות שיטעם איננו נכון רק הוא כמשמעו: (ח) והיה · זה אות לעתיד ובעבור זה נבקע ההר שמאליו יצאו מים חיים דרך הגיא ולא יעכבם מעתה

הבתים והנשים תשגלנה: ונסתם ג׳ בקריאה וסימ׳ ונסתם ואין רודף אתכם · ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים ב׳ בפסוק: וחד נסתם כאשר נסתם בימי הרעש: גי בגי ט׳ חסר א׳ בקריאה וסימ׳ על גי הצבעים · הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכי׳ וטמא את התפת · כי יום מהומה ומבוסה · גי העברים קדמת הים · ותוסמת היא את העברים קדמא דפסוק · כי יגיע גי הרים אל אצל · והוא העביר את בנו באש · לד ואונו גיא החרשים · וכל יהושע דכוו׳ ישעית שמענו גאון מואב גא

תולדות אהרן גיא הרי · (ברכות יג): יהיה אור: פסחים נ: לא יום · זוסר נגה באדרא: מים חיים · שם ברא' שלא (שקלים ו):

רדק

אשר יראו אז במקום ההוא אשר הוא יתברך סבתם כלומר עושה זו״ת ויתגלי גבורתיה בעדנא ההיא והר הזיתים הוא על פני ירושלים כלומר סמוך לירושלם במזרחה מחציו מזרחה וימה ממזרח למערב יבקע ההר כולו חציו לצפון וחציו לדרום ויהיה ביניהם גיא גדול מאד: ומש · יסור כלומר שיסיר ויעתק חצי ההר ממקומו לצד צפון וחציו לצד דרום והגיא ביניהם וכן תרגם יונתן ומש ויתלש ומשל האות הזה שיבקעו הגוים שבאים על ירושלים ויפלו הנה והנה: (ה) ונסתם גיא הרי · כשיבקע ההר ינוסו מפני קול הרעש וינוסו אל גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל כי הגיא שיעשה בבקעה ההיא יארך ויגיע אל אצל והוא שם מקום כלומר תוך לעברים תהיה הבקיעה עד אצל וינוסו שם שיחשבו להנצל תוך להרים וימצאו שם גיא כמו כן הרי כמו הרים וכן אליי ידי כמו ידים קרע לו חלוני כמו חלונים ותשופי שת כמו שופים הדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל: כאשר נסתם · רוצה לומר נסו אבותיכם וכן ואותנו הוציא משם והדומים להם: מפני הרעש · אמרו כי מה שאמר בישעיה ויגועו אמות הספים אז היה הרעש וזה הוא שאמר בתחלת עמוס שנתים לפני הרעש: ובא ה׳ אלהי · אז יבא השם אלהי כמו שאמר ויבא ה׳ כמו שפירש כל קדושים עמך כמו כל קדושים וכן שמש ירח ראובן שמעון מלך שרים והדומים להם ורוצה לומר קדושים מלאכים על דרך כי מלאכיו יצוה לך שמה הנחת ה׳ גבוריך וטעם עמך כנגד ירושלם כמו שאמר בתחלת הפרשה בקרבך ויונתן תרגם עמך עמיה כמו עמו והחכם הגדול הרמב״ם ז״ל פירש הענין על ההבטחה הטובה אשר הבטיח את ישראל על ידי נביאיו הקדושים פי׳ ובא ה׳ אלהים על ידי כל הקדושים עמך המדברים לישראל ויונתן תרגם ונסתם תחלת הפסוק והפסתם דומה שהיה קורא ונסתם בשקל כי נכתם עונך וכן נמצא במקצת הספרים ואמר כי כן קוראים אנשי גזרת ונסתם ואם הקריאה כן יהיה פירוש כן כי אחרי שיבקע הר הזתים יסתם אחר שעה או שעות או יום או יומים והנה יהיה יותר אות גדול שיסתם אחר שיבקע כי הרעש הנמצא בעולם שתבקע הארץ ממני לא תסתם אחר כן וכן היה בקיעת הארץ לקרח ולעדתו שנסתמה הארץ אחר שנבקעה כמו שאמר ותכס עליהם הארץ וזה היה אות גדולה ופי׳ כי יגיע גיא הרים אל אצל העמק שנעשה בין שני חלקי ההר כשיסתם יגע סתומו אל המקום הגבוה שבהר שלא תאמר שיסתם חציו או שני חלקיו אלא כולו יסתם עד שמקום הגבוה שבהר ואגב עניני גבוה כמו ואל אצילי בני ישראל שעניינו גדולי ישראל ומה שאמר הרים והר הזתים הוא הר אחד לפי שבבקעיתו נעשה שנים: (ו) והיה ביום ההוא · ביום שזכר שיהיה בו האות יהיה זה הענין שלא יהיה אור יקרות וקפאון ופי׳ על דרך משל שלא יהיה אור היום זהוא בהיר הוא אור יקרות כמו וירח יקר הולך ולא אור קפאון והוא קפוא ועבה שהוא כמו חשך ופי׳ שלא ה׳ היום ההוא כלו לא כאור ולא כחשך כלומר לא ברוחה ולא בצרה כי שתיהם יהיו בו וכן אמר אחריו לא יום ולא לילה ויונתן תרגם לא יהא נהורא אלהין עדי וגליד: (ז) והיה יום אחד · אותו היום יהיה יום מיוחד לה׳ שיודע בו בגבורותיו ובנפלאותיו שיעשה באותו היום: לא יום ולא לילה: לא יהיה כולו יום ולא כולו לילה כלומר לא יהיה כלו צרה ולא כלו רוחה: היה לעת ערב יהיה אור · לעת הצרה הגדולה שילא בגולה אז ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם: (ח) והיה · מים חיים · הוא שנאמר בנבואת יואל ומעין מבית ה׳ יצא וגומר הוא שאמר בנבואת יחזקאל הנה מים מפכים ונאמר שם יהיו לנחל גדול הכל כמו שכתוב שם: הקדמוני · המזרחי: האחרון · המערבי הוא שנאמר בנבואת יחזקאל ובאו הימה אל הים: בקיץ ובחורף יהיה · מוצאם שלא ייבשו אלה הנחלים ולא יכזבו מימיהם וי״ת בקייטא ובסיתוא יהון נפקין וכתב החכם רבי אברהם א״ע ז״ל פי׳ וזכר קיץ

מצודת דוד

במשל כאלו עמדו רגלי המקום ב״ה על ההר ההוא ויבקעהו ברגליו: אשר על פני · שעומד לפני ירושלים במזרחו: נבקע הר הזיתים · וזהו למען ינוסו הגוים דרך הבקעים דרך הבקוע: מחציו · הבקוע יהיה מאמצעית ההר בעבר המזרח ובעבר המערב כי הבקוע יהיה ממזרח למערב ולכן אמר בכל אורך ההר ממזרח למערב יהיה הבקיע באמצעיתו: גיא גדולה מאד · בין החצאים היה גיא גדולה מאד בענין העומק: ומש חצי ההר · חציו האחד יסיר ממקומו כלפי הצפון וחציו השני כלפי הדרום: (ה) ונסתם · אז תנוסו מיד הבאים דרך גיא ההרים שמזה ומזה כי אחר הבקיעה נגשו שני ההרים · כי יגיע וגו׳ · כי הגיא שבין ההרים יהיה ארוך ויגיע אל מקום אצל ולשמה תנוסו בחפזון רב כאשר נכתם ר״ל כמו שנסו אבותיכם בימים הללו מפני רעש הארץ שהיה בימי עוזיה וגו׳ כשנכתם בהיכל להקטיר וכן נאמר בימי עזיה וגומר שנתים לפני הרעש (עמוס א): ובא ה׳ · ואז יבוא ה׳ · וכל המלאכים הקדושים להיות עזך בעזרתך ללחום מול גוג: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · לא יהיה אור בהיר ולא יהיה נקפה ועב כדמות החושך ר״ל ישראל יהיו אז נבוכים בדעתם ולא יכירו אם היא הסבה לתשועה או לכליון: (ז) והיה יום אחד · זה יתמיד יום אחד ונודע הוא לה׳ מתי יהיה היום הזה אשר לא יהיה יום ולא לילה כי לא ידעו מה הוא הסובב אם רעה: לעת ערב · סמוך לערב יהיה אור ר״ל אז יכירו בתשועה הבאה: (ח) יצאו מים חיים מירושלים · הוא המקור המוזכר למעלה שיצא מתחת המפתן הבית אל ירושלים ומשם תתפשט בעולם: חצים · חצי המים

מצודת ציון

גיא · עמק: ומש · ענין הסרה כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נט): (ה) ונסתם · מל׳ ניסה ובריחה: הרי · כמו הרים: יגיע · מל׳ הגעה וקרוב: אצל · שם מקום: הרעש · ענין נדנוד ותנועה: (ו) אור יקרות · אור בהיר וכן וירח יקר הולך (איוב לא): וקפאון · ר״ל חשך כדבר הנקפה והוא דבר נזול שנהפך להיות עב וכן קפאו תהומות (שמות טו): (ח) חיים · נובעים כמו אל מים חיים (ויקרא)

אבן עזרא

תעתה הכל כי ינקע : (ט) והיה למלך · יפרש בעבור המלה האחרת וככה הוא ביום ההוא יהיה ה' למלך אחד : ושמו אחד · הוא השם הנכבד הנודע על יד משה עבדו ויקרא בפי כל ככתבו : (י) יסוב · היסוב אל"ף וראמה נוסף ומצאנו אל"ף נוספת באמצע המלה והאזינו והרות או היא תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים : (יא) וישבו בה · לבטח עם השכינה אז בא משיח בן דוד כאשר פרשתי : (יב) וזאת · שב לפרש מה היא המלחמה שילחם השם עם הגוים שהוציאו חצי העיר בגולה : המק · שם הפועל מהבניין הכבד בניין כבד כל מלות שבאות בלשון הפעיל והבאות בלשון דבר שכר יקראו בניין הדגוש : תמקנה · מבנין נפעל והנייסם מפעלי הכפל והעד ימקו בעונם כמו וימסו אסוריו : (יג) והיה · ועלתה · כמשמעו או כמו ונכרתה וככה ינופי עלה הכרת ופסק : (יד) וגם יהודה · הם יתב

רשי

בקעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה וחציו ימה למערב אל ים המערבי הוא המעיין שיצא יואל (שם ד) ומעיין מבית ה' יצא הוא הנחל שיצא (יחזקאל מז) וימ' אלף ויעבירני במים וגו' : (ט) יהיה ה' אחד · שכל העכו"ם יעזבו את אלהיהם נמלא שאין עמו אל נכר : ושמו אחד · שיהא שמו נזכר בפי כולם : (י) יסוב כל הארץ · יסוף לסוף כל הארץ כערבה · ישפלו ההרים ויהי כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתראה גבוה על הכל : מגבע לרמון נגב ירושלים · שנינו בתוספתא דסוכה נגב ירושלים מישור הוא וגבע רמון הרשין וקרקשין וכן פתרונו מגבע לרמון שהוא מקום הרים משם יתחילו להיות נספין לערבה ולמישור והיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור : וראמה · מתוך שכל סביבה מישור תראה היא גבוה : וישבה תחתיה : במקומה : עד שער הפנים ומגדל חננאל · גם הוא במקומו ומשם ימשך אורך העיר עד יקבי המלך ת"י שיחי דמלכא שויין בלע"ז (ב"ק נ) שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיחים הם בור שלפני הגת שהיין זב לתוכו ומדרש אגדה יקבי מלך ים אוקיינוס שהגיע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שהגנם מ"ך מלכי המלכים : (יא) וחרם לא יהיה · שעיר עוד : (יב) המק בשרו והוא עומד · זה ניפול איברים : (יג) מהומת ה' רבה בהם · לערבב מחשבותם לשבשם לשגעון : והחזיקו איש ביד רעהו · יאחז בו להרגו : ועלתה ידו · כל דאלים גבר : (יד) וגם יהודה · של

זכריה יד

וּבַחֹרֶף יִהְיֶה׃ ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃ י יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע לְרִמּוֹן נֶגֶב יְרוּשָׁלִָם וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן עַד־שַׁעַר הַפִּנִּים וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ יא וְיָשְׁבוּ בָהּ וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם לָבֶטַח׃ יב וְזֹאת ׀ תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־יְרוּשָׁלִָם הָמֵק ׀ בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם׃ יג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה רַבָּה בָּהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ׃ יד וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלִָם

תרגום

יְהוֹן נָפְקִין׃ ט וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא בְּעִדָּנָא הַהִיא יִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ כִּתְפַת חַד אֲרֵי שְׁמֵיהּ יַצִּיב בְּעָלְמָא וְלֵית בַּר מִנֵּיהּ׃ י יִקְפֵּא כָּל אַרְעָא כְּמֵישְׁרָא מִגֶּבַע לְרִמּוֹן דָּרוֹם יְרוּשְׁלֵם וְתִתְרַבֵּי וְתֵיתֵיב בְּאַתְרֵיהּ לְמִתְּרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן עַד אֲתַר תְּרַע קַדְמָאָה עַד תְּרַע זָוִיתָא וּמִגְדַּל פִּקּוּס עַד שִׁיחֵי מַלְכָּא׃ יא וְיִיתְּבוּן בַּהּ וְקִטְלָא לָא יְהֵי עוֹד וְתֵיתֵיב יְרוּשְׁלֵם לְרוּחְצָן׃ יב וְדָא תְּהֵי מַחְתָא דִּימְחֵי יְיָ יָת כָּל עַמְמַיָּא דְּמִתְכַּנְשִׁין וְאָתַן עַל יְרוּשְׁלֵם יִתְמְסֵי בִּסְרֵיהּ וְהוּא קָאֵים עַל רַגְלוֹהִי וְעֵינוֹהִי יִתְמַסְיָן בְּגַלְגַּלֵּיהוֹן וְלִישָׁנְהוֹן יִתְמְסֵי בְּפוּמְהוֹן׃ יג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵא שִׁגּוּשׁ קִטְלָא קֳדָם יְיָ סַגִּי בְּהוֹן וְיִתְקְפוּן גְּבַר בְּיַד חַבְרֵיהּ וְתִתְלַשׁ יְדֵיהּ עִם יְדָא דְחַבְרֵיהּ׃ יד וְאַף דְּבֵית יְהוּדָה יִתּוּנוּן עַמְמַיָּא

כתיב יחזקאל גת כתיב ושארה גיא כתיבין : והיה ה' ו' דסמיכי בקריאה וסי' במס' רבתא : ולשונו ז' מ"ל וסימ'

תולדות אהרן ה' למלך · פסחים נעקרים מ"ב פ"כ: ה' אחד · זוהר בראשית תרומה אחרי : וראמה · ב"ב ע"ה :

רדק

קין וחורף לפי שהם תקופות יבשות כי ימי הקין הם חמים ויבשים וימי החורף קרים וכאלה הימים יחסרו הנהרות : (ט) והיה ה' למלך · כשיראו הגוים הבאים על ירושלם אלה הנפלאות הנזכרות יכירו כי ה' הוא המולך על כל הארץ ומשגיח בתחתונים ועושה בהם כרצונו והטבעים הופך לעשות רצון יראיו כי הכל מעשה ידיו : ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד . שיכירו כי ה' אחד ואין אלוה מבלעדו וכן שמו יהיה אחד שלא יזכרו בשם אלוה אחר בעולם אלא שמו לבדו יזכרו כמו שכתוב למעלה והיה ביום ההוא נאם ה' צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד והחכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל פירשו בשם המפורש שהוא שם בן ארבע אותיות וכן כתב ושמו אחד הוא השם הנכבד כנודע על ידי משה רבינו עליו השלום ויקרא אז בפי הכל ככתיבתו וכן החכם הגדול הר"ר משה ז"ל פירשו בשם המפרש כי כל השמות המיוחסים לאל יתברך הם שמות נגזרים אם לפי יחס הפעלות אליו או לפי היושרה לשלמותו וכאשר רבו אלה השמות הנגזרים חשבו קצת בני אדם שיש ליי' יתברך תארים רבים כמספר הפעולות אשר נגזרו השמות מהם ולזה ייעד בהגיע לבני אדם השגה שתסיר מהם זה הספק ואמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ר"ל שכמו שהוא אחד כן יקרא אז בשם אחד לבד והוא המורה על העצם לבד לא שהוא נגזר וכן ת"י ותתגלי מלכותא דה' וגו' : (י) יסוב כל הארץ כערבה . כל הארץ סביב ירושלם שהיא עתה הרים כמו שאמר ירושלם הרים סביב לה תהיה אז מישור כערבה והיא תרום ותגביה על כל הארץ אף על פי שעתה גם כן היא גבוה מכל ארץ ישראל מפני ההרים שהם סביב לה היום לא תראה גבהותה כל כך אבל באותו הזמן שתהיה כל הארץ סביבותיה ארץ מישור תראה גבהותה על כל הארץ הוא שאמר בנבואת ישעיה יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים ונשא מגבעות ואף על פי שפירושו שם נשא בגדולה ובמעלה הכל יהיה זה וזה מגבע לרמות משם יחל המישור : נגב ירושלם · לדרום ירושלם : וראמה · בתנועת האלף והוא במקום וי"ו ע"ן הפעל כאלף וקאם שאון אלא שהאל"ף היא נחה ופי' וראמה כמו שכתבנו שתהיה רמה וגבוה על כל הארץ : וישבה תחתיה · במקומה תהיה אלא שתארך ותרחב : שער הפנים · הוא שנאמר בנבואת ירמיה שער הפנים ומגדל חננאל נזכר גם כן שם : יקבי המלך · מן גורן ויקב וידועים היו אולם שהיו חוץ לעיר ות"י עד שיחי דמלכא : (יא) וישבו בה . פירוש וישבו בה לעולם : וחרם לא יהיה עוד · שלא תהיה לחרם ולחרבן לעולם כמו שנאמר בנבואת ירמיה לא ינתש ולא יהרס : (יב) וזאת תהיה המגפה אשר יגוף ה' : המק בשרו · זה נפול האברים : והוא עומד על רגליו · שלא יהיה מתוך החולי אלא בעוד שהוא עומד על רגליו ימסו בשרו ואבריו : בחוריהם · כשתמקנה העינים יהיה מקומם חור ותרגם יונתן יתמסן בגלגליהון וזו המכה הוא שנאמר בנבואת ישעיה ונתתי בהם אות ושלחתי מהם פלטים וגומר : והיה ביום ההוא · ועלתה ידו על יד רעהו · תפסק ידו כשיחזיק ביד רעהו כמו שאמר המק בשרו וכן כעלות גדיש בעתו ותעל שכבת הטל ועריה עליה וכן תרגם יונתן ותתליש ידיה על ידא דחבריה : (יד) וגם יהודה · פירוש גם יהודה שבאו עם הגוים

מצודת ציון

(ויקרא יד) : הקדמוני · המזרחי : האחרון · המערבי וכן ועד הים האחרון (דברים יא): (י) יסוב · יהפוך : כערבה · כמדבר שהוא ארץ מישור : מגבע · מל' גבעה והר : וראמה · מל' הרמה : תחתיה · במקומה : שער הפנים · שער העומד בפינה ובזוית : יקבי · בורות שלפני הגת והיין יורד בהן כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה) : (יא) וחרם · ענין אבדון וכריתה כמו כל הנשמה החרים (יהושע י) : (יב) המגפה · ענין הכאה : צבאו · ענין קבוץ חיל עם : המק תמקנה · ענין המסה כמו ונמקתם בעונותיכם (יחזקאל כד) : בחוריהן · מל' חור ונקיעה : (יג) מהומת · ענין בלבול הדעת

מצודת דוד

השלוחים ילכו דרך בקע ההר אל הים הקדמוני וגומר : בקיץ ובחורף יהיה · לא יתייבש בחום הקיץ ולא יגלד לחתיכות בקור החורף : (ט) והיה ה' וגומר · ר"ל אז כל העכו"ם יקבלוהו לאלוה ויאמינו בו : יהיה ה' אחד · ר"ל לא יעבדו עוד לעבודת כוכבים : ושמו אחד · ר"ל לא יזכר שם אלוה כ"א שמו לבדו והוא כפל ענין במ"ש : (י) יסוב וגו' · עם כי ירושלים הרים סביב לה יהפוך המקום לסביב ארץ מישור כערבה וזהו למען תראה ירושלים גבוהה ורמה על כל הארץ לנוי ולפאר : מגבע לרמון · המישור יתחיל מן הגבעה של רמון העומדת מנגב ירושלים : וראמה · וירושלים תהיה רמה כי ההר שעומדת עליו ישאר בגבהו : וישבה תחתיה · כי ירושלים שבגוים אחר שהחריבום לא בנוה במקומה הראשון ולכן אמר שאז תשב במקומה הראשון : למשער בנימין · ר"ל תשב במקומה מן שער בנימין עד וגו' ועוד תתרחב מלפנים לדרום עד שער הפנים מהעבר מזה ועד מגדל חננאל מהעבר מזה וכן נאמר ובנותה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה (ירמיה לא) והוא שער הפנים : עד יקבי המלך · ר"ל וכלפי המזרח יתארך עד מקום יקבי המלך כי התוספת תהיה כלפי המזרח כמ"ש עד פנת וגו' מזרחה (שם) : (יא) וישבו בה · ר"ל ישבו בה לעולם : וחרם לא יהיה עוד · לא יהיה בה שממון ואבדון : (יב) וזאת תהיה · באופן זה תהיה המגפה וגו' : אשר צבאו · אשר יחנו על צבאם לצור על ירושלים : המק בשרו · בשר כ"א ימס כשהוא עומד על רגליו ולא נפל למשכב : בחוריהן · במקום שהן יושבות : בפיהם · בפי כל אחד ואחד : (יג) מהומת ה' · מהומה בהשגחה מה' יהיה רבה בהם : והחזיקו · כאשר יחזיקו איש מהם את יד רעהו לעזרו ולסעדו יחשב זה שכנגדו שהוא אויבו ומבקש רעתו ויעלה ידו על יד רעהו להטותו למען יעזבו כי כן יקרה בעבור בלבול הדעת שאינו מבחין בין אוהב לאויב : (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים · כי השלוחים לצור על ירושלים יכריחו לאנשי

ואסף חיל כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרב מאד: טו וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה הזאת: טז והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יהוה צבאות ולחג את חג הסכות: יז והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלם להשתחות למלך יהוה צבאות ולא עליהם יהיה הגשם: יח ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהוה את הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסכות: יט זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסכות: כ ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש ליהוה והיה הסירות בבית יהוה כמזרקים

יד כד אניסין לאגחא קרבא בירושלם ויתכנשון נכסי חיל כל עממיא סחור סחור דהבא וכספא ולבושין סגי לחדא: טו וכן תהי מחת סוסיא כודנייא גמלא וחמרא וכל בעירא דיהי במשריתא האינון כמחתא הדא: טז ויהי כל דישתאר מכל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם יסקון בזמן שנא בשנא למסגיד קדם מלך עלמיא יי צבאות ולמיחג ית חגא דמטלליא: יז ויהי דלא יסק מן זרעית עממי ארעא לירושלם למסגיד קדם מלך עלמא יי צבאות ולא עליהון יהא מטרא: יח ואם מלכות מצרים לא תסק ולא תיתי לא להון יסק נילוס ברם עליהון תהא מחתא דימחי יי ית עממיא דלא יסקון למיחג ית חגא דמטלליא: יט דא תהי פורענות מצרים ופורענות כל עממיא דלא יסקון למיחג ית חגא דמטלליא: כ בעדנא ההיא יהא על כרובת סוסיא קודשא קדם יי ויהון דודיא בבית מקדשא דיי סגיאין כמזרקיא קדם מדבחא:

רשי

על כרחם תלחם על ישראל: (טו) כמגפה הזאת · המפורשת למעלה המק בשרו: (טז) את חג הסוכות · כמו שפירשו רז"ל במס' עכו"ם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא במסכת ראשונה (דף ג): (יז) הגשם · גשמים ממש להצמיח פירות ארצם ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שמצות החג על הגשמים הם ארבעה מינים שבלולב וניסוך המים נרצות על המים על החג זמן גשמי שנה הוא ואלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה: (יח) ואם משפחת מצרים לא תעלה · והן אין צריכים לגשמים שנילוס עולה ומשקה אותם: ולא עליהם · תהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן תרגום יונתן לא עליהון יסק נילוס: תהיה המגפה של רעב: אשר יגוף ה' · זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל העכו"ם כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם: (כ) מצלות הסוס · על הנקישות שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב: מצלות הסוס · פנפיי"ל בלע"ז: יהיה הסירות · שהם היו לדשן (את הדשן) אף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים אשר

אבן עזרא

יתר העם שנשארו תעשה מלחמה בירושלם עם האויב להכרית זכרו או ימלאו אנשי ירושלם זהב וכסף ובגדים מאוספים וזהו טעם ואספתי את כל הגוים בירושלם: (טו) וכן תהיה מגפת הסוס · סמך בשרו ועיניו: (טז) והיה כל הנותר · וזהו השלישית שהזכיר בעבור שאמר למלך בנוא תחת הלמ"ד ולא נפתח הלמ"ד נראה כי הוא סמוך השם הוא המשיח כדרך ואני נסכתי מלכי וכתיב וישתחוו לו כל הגוים על שלמה או על המשיח בנו: (יז) והיה · וי"ו ולא עליהם יהיה הגשם כמ"ה רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ויעזוב את עבדיו והאבן שואה ואין יכולת באדם לפרש זאת בלשון אחרת כי לא ימצא זה הלשון כי אם בלשון ישמעאל ובלשון הקודש וטעם הגשם בסוכות כאשר העתיקו חכמים להזכיר גבורות גשמים ולבקש רחמים עליהם: (יח) ואם · הזכיר משפחת מצרים בעבור שלא ירד שם גשם לעולם כי היאור ישקה אדמתם ולא יחושו אם לא עליהם יהיה הגשם אף על פי שלא יחושו לעצירת הגשם מפני היאור תבא עליהם מגפת כל השמים: ולא עליהם · יהיה הגשם פורענות תבוא לאשר לא יעלה ותלה עליהם חסרה בעבור אחרת עליהם תהיה המגפה המק בשרו: (יט) זאת חטאת · עונש כמו חטאת סדום: וחטאת כל הגוים · שיהיה להם נהרות שישקו אדמתם לא ינצלו מן המגפה גם אני ראיתי ארצות ככה: (כ) ביום · מצלות · מגזרת מצלתים וצלצלי תלוים בצואר הסוסים העולים לחוג יעשו הכהנים מהם סירות לבשל בהם ויהיו רבים כמזרקים לפני המזבח לזרוק הדם

במס' רבתא: ההמה י"ב וסימ' כמס' בסדר בהעלת' ובירמיה י"ד: אל ירוש' י"ג וסי' בשנה התשיעית לצדקיהו · נביאי ישר' הנביאים · אף כי ארבעת שפטי הרעים · בן אדם שים פניך אל ירוש' · בן אדם כתב לך את שם היום · ואספת את כל הגוי' אל ירוש' · והיה אשר לא יעלה מאת משפחות · ויקהל דוד את כל שרי ישר' · אז יקהל שלמה דד"ה · וישבו כל איש יהודה אל ירושלם · ויסבו ביהודה ויקבצם הלוים · ושמעיה הנביא בא · וכל עזרא דכוו'

(נשמט פסוק אחד לפי המסורה):

תולדות אהרן מצלות הסוס · פסחים כ (פסחים ל):

רדק

הגוים ונלחמו עמהם בירושלם כשיראו המגפה שישלח ה' בהם יאספו חילם זהב וכסף ובגדים כמו שאמר ואכלו על ימין ועל שמאל ומה שאמר ואסף רוצה לומר יאסף על ידם תחלה ואחר כך יגלו יושבי ירושלם ויבזו גם הם ויונתן תרגם ואף דבית יהודה וגו': (טז) והיה כל הנותר · הנותרים הם שהשיבו אל לבם במלחמה היא ושבו אל ה' בכל לבם: למלך ה' צבאות · שהם הכירוהו למלך על כל הארץ: את חג הסכות · לפי שבאותו זמן תהיה המלחמה ויראו נפלאות הבורא יתברך מדי שנה בשנה לזכרון אותו היום: (יז) והיה · ולא עליהם יהיה הגשם · על הארץ שלא יעלו יושביה אותו שנה לא ירד עליהם המטר: (יח) ואם משפחת מצרים · ולא עליהם והם לא ירד עליהם מטר כל השנים ולא יצטרכו למטר אם כן מה יהיה עונשם תהיה עליהם המגפה אשר יגוף ה' את כל הגוים שבאו על ירושלם כמו שאמר המק בשרו: אשר לא יעלו לחוג . בעבור שלא יעלו בני מצרים לחוג את חג הסוכות יהיה להם זה העונש שתהיה בהם המגפה וי"ת ולא עליהון תיסק נילוס ברם עליהון תהא מחתא דימחי ה' וכו': (יט) זאת תהי' חטאת מצרים וחטאת כל הגוים · חטאת מצרים המגפה וחטאת כל הגוים המטר שלא ירד עליהם כמו שזכרנו חטאת פי' עונש כלומר עונש החטאת על זה הדרך כי לא שלם עון האמרי רוצה לומר עונש העון ותרגם יונתן פורענות: (כ) ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לה' · מצלות הם שתולים בצוארי הסוסים והם מקשקשים אותם כמצלות. יהיו קדש לה' שיעשו מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש: ואלה הסוסים · יש מפרשים שהם הסוסים שימותו במגפה כמו שאמר ויש מפרשים סוסים העולים שנה בשנה לחוג את חג הסכות שיקדישו מצלות סוסיהם לעשות מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש ופירוש על מצלות כאלו כתוב ומפותח עליהם קדש לה' כן יהיו נודעים כי הם קדש ולא

יקח

מצודת דוד

שרי יהודה לבוא עמהם בעזרתם לצור על העיר וכאומר הנה בלבול הדעת יהיה בעבור הנס בני יהודה יהיו שמה ולכן כשיאחז מי ביד רעהו לחזקו יחשוב זה שהוא מבני יהודה אשר שבו להיות להם לאויבים: ואוסף חיל וגו' · כי העכו"ם אשר מסביב יבואו למלחמה ובידם חמדת עשרם: (טו) וכן תהיה · וכמו כן תהיה מגפת הסוס וגו' כמו המגפה האמורה למעלה המק בשרו וגו': (טז) הבאים וגו' · להלחם עליה: ועלו · אל ירושלים · ולחוג · להביא קרבנות בחג הסוכות וזהו לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת לכן יבואו בכל שנה להיות לזכרון: (יז) משפחות הארץ · קרא האומה בשם משפחה וכן המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים (עמוס ג): ולא עליהם . אז לא יהיה עליהם הגשם לגדל תבואתם וזהו על שבחג הסוכות נגזר גשמי שנה ועל שלא באו בו ימנע מהם הגשם: (יח) לא תעלה ולא באה · הוא כפל ענין במ"ש: ולא עליהם · ר"ל שלא עליהם יורד הגשם כל השנים כי הנילוס משקה שדותיהם תהיה עונשם המגפה וגו' והוא המקת הבשר: אשר לא יעלו · על אשר לא יעלו וגו' ולא יהיו א"כ נקיים מן העונש: (יט) זאת תהיה · העונש הזאת של תמקת הבשר תהיה גמול חטאת מצרים: וחטאת · ר"ל זאת תהיה העונש הזאת של מניעת הגשם תהיה גמול חטאת כל העכו"ם אשר לא יעלו וגו' ומלת זאת תהיה משמשת בשתים: (כ) יהיה על מצלות הסוס · על הזגים התלויים בסוס המקשקשים ומשמיעים קול כאלו יכתב עליהם קדש לה' כי יקדישו לה' את הזגים ההם מהסוסים המתים במגפה להיות לזכרון: והיה הסירות בבית ה':

מצודת ציון

הדעת: רבה · גדולה: והחזיקו · ענין אחיזה: (יד) חיל · ענין עושר: (טו) הפרד · הוא הבא מן הסוס ומן החמור: (טז) מדי שנה · בכל זמן שנה וכן מדי עלותה (ש"א א): ולחוג · הקרבנות קרויים בל' חג על כי רובם יבואו בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח): (יז) ולא עליהם · הוי"ו הוא במקום אז וכן אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם (ויקרא כו) ור"ל אז נתתי וגומר: (יח) ולא עליהם · הוי"ו היא באה במקום הש"ין וכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו וגומר: (יט) חטאת · ר"ל גמול חטאת: (כ) מצלות · כן יקרא הזגים שבצוארי הסוסים על כי מקשקשים ומשמיעים קול והוא מל' בצלצלי שמע (תהלים קן): הסירות · הקדרות כמו בשבתנו על סיר הבשר (שמות טז): כמזרקים · הם הספלים שמקבלים בהם הדם לזריקה:

כנעני

אבן עזרא

הדם: (כא) והיה · כנעני סוחר וטעם שלא ימכר אחד מן הסירות והמפרש כנעני ממש אין לו טעם כי זאת המשפחה איננה ידועה היום והנה כל אלה הפרשיות שהם בסוף זה הספר הן לעתיד והאומר כי כבר עבר יצאו המים החיים סוגאים מירושלים בקיץ ובחורף:

ישׁ אומרים שהוא עזרא ולפי דעתי שהוא שמו כאשר הוא כתוב והוא סוף הנביאים ובעבור זה הזכיר זכרו תורת משה עבדי כי במותו נפסקה הנבואה מישראל: (א) משא · נבואה והאומ' כי על ישראל התנבא מרם גלו אשור כי לא היה בבית שני לא דיבר נכונה כי הנה בעזרא ויעשו בני ישראל והם רובם יהודה ובנימן ועוד כתוב כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר וזהו דבר נשים נכריות שכתוב בעזרא ועוד שאמר על אדום ואשים את הריו שממה וזה היה אחר חרבן ירושלים: (ב) אהבתי · הטעם בני אב א' אחים היו עשו ויעקב ואני נשבעתי כי בריתי אקים את יצחק ואני אהבתי יעקב ונתתי לו ארץ כנען שנשבעתי לאבותיו לתת לזרעם וגרשתי עשו מארץ השם ונתתי לו הר שעיר בעבור כבוד אביו ובעבור רשעו שמתי הריו שממה וכן קראו גבול רשעה והנה אתם בני יעקב הנה שבתם אל ארץ הברית: (ג) לתנות מדבר · תנות נקבות תנים זכרים: (ד) כי רששנו · מגזרת רש ועושר: וקראו להם

תרגום

כא ויהי כל דוד בירושלם וביהודה קודשא קדם יי צבאות וייתון כל דבחין ויסבון מנהון ויבשלון בהון ולא יהי עביד תגרא עוד בבית מקדשא דיי צבאות בעדנא ההיא:

א מטל פתגמא דיי על ישראל ביד מלאכי דיתקרי שמיה עזרא ספרא: ב רחימית יתכון אמר יי ואם תימרון במא רחימתנא הלא אח עשו ליעקב אמר יי ורחימת ית יעקב: ג וית עשו רחיקית ושויתי ית טורוהי לצדו וית אחסנתיה לצדות מדברא: ד ארי יימרון אדומאי אתמסכננא כען עתרנא נתוב ונבני חרבתא כדנן אמר יי צבאות אינון יבנון ואנא אפגר ויקרון להון תחומא דעמא רשיעא ועמא דאיתי עליהון לוט עד

מקרא

לפני והמזבח: כא והיה כל־סיר בירושלם וביהודה קדש ליהוה צבאות ובאו כל־הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם ולא־יהיה כנעני עוד בבית־יהוה צבאות ביום ההוא:

א א משא דבר־יהוה אל־ישראל ביד מלאכי: ב אהבתי אתכם אמר יהוה ואמרתם במה אהבתנו הלוא־אח עשו ליעקב נאם־יהוה ואהב את־יעקב: ג ואת־עשו שנאתי ואשים את־הריו שממה ואת־נחלתו לתנות מדבר: ד כי־תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר יהוה צבאות המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה והעם אשר־זעם יהוה עד־עולם:

(מסורה: ד׳ · נ״ס · ז׳ · ח׳ · ל׳ · ה׳ פסוקים ואת את ואת · ב׳ בתרי לישני · ל׳ · כ׳)

רשי

אשר לפני המזבח: (כא) ולא יהיה כנעני · לא יצטרכו לסחור כמו (ישעיה כ״ג) כנעניה נכבדי ארץ · ד״א אין כאן עני:

(א) **משא** דבר ה' · פוסור״ם בלע״ז דבר שמסר למלאכי לשאת אותו אל בני ישראל: ביד מלאכי · כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ומשם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מח) אומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני: (ב) ואוהב את יעקב. לתת לו את ארץ חמדה צבי נחלות גוים (ירמיה ג) ארץ שלכן כל נחלות העכו״ם כה: (ג) ואת עשו שנאתי · לדוחתו אל ארץ שעיר מפני יעקב אחיו ומנהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו מנה יפה: ואשים הרין שממה · אינן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: (ד) כי תאמר אדום רששנו · ואם יאמ' מחריבי המקדש מתלאותינו בשים היינו אבל מעתה שהעשרנו מביזת ירושלים נשוב ונבנה חרבות שלנו · כה אמר ה'

וביהודה ת' בקריאה וסימ' במלאכי ב' סימ' י״ו: במה ת' קמצין וסימ' נמסר במלכים א' סימ' כ״ב ובמיכה סימ' ו': לתנות ב' בתרי לישני וסימ' לתנות לבת יפתח · נחלתו לתנות מדבר:

רדק

יקח אדם מהם לעצמו אפילו אחת וכדברי רז״ל מאי על מצלות הסוס אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ארץ ישראל עד שעה שהסוס כן ומלל פירוש עד תלי היום שעושה הסוס לו לעצמו מתחתיו ורבי אליעזר אמר מצלות שתולין לסוס בין עיניו יהיו קדש לה': והיה הסירות בבית ה' כמזרקים · פי' רבים במזרקים וכן תרגם יונתן סגיאין כמזרקיא כמו שיהיו רבים המזרקים בבית ה' לזרוק בהם הדם כי הזובחים יהיו רבים כי כל הבאים לחוג יביאו זבחים: (כא) והיה · עוד ירבו הסירות לרוב הזובחים כי לא יספיקו להם אותם שיהיו בבית המקדש אלא כל סיר בירושלם וביהודה יהיו קדש לה' לבשל בהם זבחי שלמים וכשיבואו הגוים הזובחים יקחו מהם ובשלו בהם: ולא יהיה כנעני עוד · תרגם יונתן ולא יהא עביד תגרא עוד כמו כנעניה נכבדי ארץ שפי' סוחריה כלומר לא יצטרך בית ה' עוד לסוחר שימכור שם סירות או נחשת לעשות מהם סירות כי רבים יהיו שמתנדבים שמקדישים ואדוני אבי ז״ל פירש כי על הגבעונים אמר שהיו חוטבים עצים ושואבי מים בבית המקדש לא יהיו שם עוד כי מגדולי העכו״ם יהיו עובדי הכהנים · וכן פירש וגם מהם אקח לכהנים וללוים:

(א) **משא** דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי · חגי זכריה ומלאכי הם שנבאו בבית שני ובחגי ובזכריה נכתב זמן נבואתם ובמלאכי לא נכתב ואפשר שהיה האחרון שבהם וכן יראה כי לא נזכר בדבריו בנין הבית כמו שנזכרו חגי וזכריה כמו שכתוב והתנבאיו חגי וזכריה בר עדוא נביאיא ואמר יושבי יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא רז״ל אמרו מלאכי זה עזרא ולא מלאכו בשום מקום שקראו נביא אלא עזרא הסופר ופי' אל ישראל להוכיחם על מעשיהם כי הדור העולה מבבל היו רובם מחזיקים במעשים שאינם טובים שהיו נושאים נשים נכריות כמו שהוכיחם עזרא כזה וכן מלאכי הוכיחם בזה כמו שאמר ובעל בת אל נכר וכן בחלול שבתות לא היו גוזרים ובדברים אחרים כמו שכתוב בספר עזרא: (ב) אהבתי אתכם · ואמרתם במה אהבתנו · פי' ואם תאמרו במה אהבתנו הלא את עשו ליעקב אחים היו בני יצחק אוהבי ובחרתי ביעקב ובזרעו אחריו אף על פי שהם מכעיסים אותי ונתתי לזרע יעקב הארץ אשר נשבעתי לאברהם וליצחק: (ג) ואת עשו שנאתי · לפי מעשיו ומעשה זרעו אחריו ולא רציתי שיתלקו עם אחיו יעקב בארץ כנען ונתתי לו לירושה הר שעיר ולזרעו אחריו וכשהרבו להרע לישראל ושמחו בחרבנם ובגלותם שנאתים: ואשים את הריו שממה · לפי שנקראת ארצו הר שעיר אמר הריו ואף על פי שארצכם היה שממה גם כן אתם שבתם אליה והנכם יושבים בה אבל הם לא ישובו לארצם לעולם כי לעולם תהיה שממה ולתנות מדבר הנה תראו כי אהבתי זרע יעקב ושנאתי זרע עשו: לתנות מדבר · שישכנו בארצם תנים ובנות יענה כמו במדבר: (ד) כי תאמר אדום רששנו · ואם תאמר עדת אדום רששנו אף על פי שאנו רשים ודלים בארצנו תרבה עוד נשוב ונבנה חרבות כמו שעשו ישראל: כה אמר ה' לגאות המה יבנו ואני אהרוס · כלומר לארצם יקראו כל העולם גבול רשעה כי ברשעת יושביה היא חרבה לעולם כי גדלה רשעתם לפני השם שבגדו באחיהם בני יעקב והאל יתברך עם ישראל לא תתעב אדומי כי אחיך הוא והם הרעו להם בכל אשר יכלו ושמחו בחרבנם ובגלותם כמו שנאמר בנבואות עובדיה לפיכך זעם ה' אותם עד עולם ח״ו

מצודת ציון

(כא) כנעני · הם הגבעונים מבני כנען:

(א) **משא** נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה': (ג) לתנות · מלשון תנין והוא מין נחש: (ד) רששנו · מלשון רש ועני וכן מתרושש והון רב (משלי י״ג): גבול · ענין מחוז

מצודת דוד

כי מזבח הזהים יעשו סירות לבשל ניסיו א״כ מזבח כמו המזרקים שלפני המזבח שהמה מזהב: (כא) והיה כל סיר וגו' · על כי ירבו זבחי שלמים המביאים לבה״מ לכן כל הסירות אשר בירושלים וביהודה יהיו קודש: כל הזובחים · זבחי שלמים: ולקחו מהם · יקחו מהסירות ההם ויבשלו בהם מבלי שאלה אם קדשים הם כי כולם יהיו קדשים ולא יהיה א״כ מהצורך לשאול: ולא יהיה כנעני עוד · לא שמלו היו הגבעונים מבני כנען חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי כן נתנם יהושע לכן אמר בבית המקדש לא יהיו הם עוד בבה״מ חוטבי וגו' כי גדולי העכו״ם יתנדבו להיות המה חוטבי עצים ושואבי מים בבית ה':

א (א) **ביד** מלאכי · שנשלח ביד מלאכי: (ב) ואמרתם · ר״ל ואם תאמרו במה אהבת אותנו הואיל ומצאנו שעתה ספל הרבה בגלות אין זה מפלת אהבת עלמינו כ״א מפלת אהבת האבות והאמהות: הלא אח וגו' · כאומר ע״ז אשיב לכם הלא את עשו ליעקב מן האב ומן האם ויחם אחד להם עם האבות והאמהות ועכ״ז אהבתי את יעקב לבד: (ג) ואת עשו שנאתי · ואם היה משאת אהבת האבות והאמהות לבדם היה לי לאהוב גם את עשו אבל האמת הוא שאהבתי אתכם גם משאת עצמיכם בלכוף אהבתי לכם משאת האבות והאמהות: ואשים וגו' · עכשיו מהרס במה שנא את עשו ואמר ראו עתה כי שניכם גליתם ע״י נ״נ וכנם אתם כלא שבתם לארציכם ואת יושבי שעיר אשים עוד שממה ונחלתו יהיה למדור לתנות המצויות במדבר: (ד) כי תאמר אדום · אם יאמרו מחריבי המקדש הנה עתה אנו רשים ודלים ולזלנו הרבה אבל נשוב עוד ונבנה החרבות כי יאמרו אין זה בא מפאת שנאת ה' אותנו להיות החורבן מתמדת כי במקרה בא וכאשר בא כן תלך: המה יבנו · ר״ל באמת המה יבנו החרבות וימצאו מעט רב אבל בסוף הדבר אהרוס אני הכל וכל ולא תשובנה עוד לקדמותן: וקראו להם · מהפלגת הרעות יכירו הכל שהשם' באה על שהרשיעו לו ויקראו להם גבול והעם אשר זעם אם ה'

תולדות אהרן מלאכי · מגלה טו: במה אהבתנו · עקידה שער ח זוכר לו:

רשי

ה׳ וגו׳ : (ה) יגדל ה׳ מעל לגבול ישראל · יראה גדולתו מעל לגבולינו ויודיע כי אהבנו עמו וי״ת יסגא יקרא דה׳ ואפתי ית תחו׳ ארעא דישראל : (ו) בן · יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בנים ועבדים ועתה אם אב אני לכם איה כבודי : אמר ה׳ צבאות לכם · אתם הכהנים הבוזים את שמי : ואמרתם במה בזינו . כלומר ידעתי שתאמרו לי במה בזינו הרי הבזיון : (ז) מגישים על מזבחי וגו׳ ואמרתם · כלומר ואם תאמרון במה גאלנוך גאלנו לך את לחם מזבחך אני משיב לכם כי בזאת גאלתם אותי באמרכם שלחן ה׳ נבזה הוא בוזים היו לחלוק איש באחיו במנחות ובקדשים ואומר מאחר שהוא אסור לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח ופורת ועמל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואחד : (ח) אין רע . וכי אין דבר זה רע : (ט) ועתה חלו נא פני · ועתה אתם הכהנים העושים הרע הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמים הרי מידכם היתה זאת הרעה : הישא את פניכם . לשמוע תפלה מפיכם ולחון את שולחיכם : (י) מי גם בכם ויסגור דלתים . הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן מתועבה הזאת : ולא תאירו מזבחי חנם · באישים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי

אבן עזרא

להם · הקוראים : (ה) ועיניכם . כנגד זאת והיה ראוי שתודו השם ותאמרו יגדל ה׳ ויתכן היות מעל לגבול ישראל דבק עם ואתם וככה הוא אתם השופטי׳ מעל לגבול אתם תאמרו יגדל השם ואחר שפי׳ איך אהב השם את יעקב החל להוכיח הנכבדים בהם שהם מורי התורה והם הכהנים : (ו) בן יכבד אב · בשכל הלב ידוע כי הבן חייב לכבד האב והעב׳ מוכר׳ אדוניו ותשוב׳ במה בזינו : (ז) מגישים · שאתם מגישים ולמה תאמרו במה גאלנוך זהו הגיאול וזה שעשיתם בעבור היות מזבחי נבזה בעיניכם והוא השולחן וביחזקאל כתוב על המזבח זה השלחן אשר לפני ה׳ : (ח) וכי אין רע · בעיניכם : לפחתך . כמו פחת יהודה . שידעך שיאהבך בלבו : או הישא פניך : לעשות בקשתך . (ט) ועתה · מספט כהני לדק היה לה׳ פלל בעד ישראל ככתוב בספר יואל יבכו הכהנים ושם כתוב ויקנא ה׳ לארצו ופעם חלו נא פני ה׳ על המארה שאנו נארים כאשר כתוב ויחננו כי בעבורכ׳ באה זאת הרעה וזהו מידכם היתה זאת לכם : (י) מי · יתן אחרים או אחד מכם לו יהיה כן שאחרים או אח׳ מכם יסגור דלתי העזרה : ולא תאירו : תבעירו מגזרת ראיתי אור והכל

מלאכי א

ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל׃ ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ׀ יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃ ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא׃ ח וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ

(מסורה: כ׳ חד חסר · ג׳ · ל׳ · ג׳ מ״ל ו׳מ״ל בליש׳ · ג׳ חד חסר י׳ קדמא · ו׳ · י״ד ר״פ בנביאים ל׳ וחסר יו״ד · ו׳ · ג׳ · י״ח בטעם · ל׳ ר׳ · ל׳)

תרגום

עָלְמָא׃ ה וְעֵינֵיכוֹן יֶחֶזְיָן וְאַתּוּן תֵּימְרוּן יִסְגֵּי יְקָרָא דַיְיָ וְאַפְתֵּי יַת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל׃ ו הָא עַל בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יַת אַבָּא וְעַבְדָּא לְמִדְחַל מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ אִם כְּאַב אֲנָא אָן דְּאַתּוּן מְיַקְּרִין קֳדָמַי וְאִם כְּרִבּוֹן אֲנָא אָן דְּאַתּוּן דָּחֲלִין מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְכוֹן כַּהֲנַיָּא דִּמְבַסְּרִין עַל שְׁמִי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא בַּסַּרְנָא עַל שְׁמָךְ׃ ז מְקָרְבִין אַתּוּן עַל מַדְבְּחִי קָרְבַּן מְרַחַק וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא מְרַחַק בְּדְאַתּוּן אָמְרִין פָּתוּרָא דַיְיָ בְּסִיר הוּא׃ ח וּדְאַתּוּן מְקָרְבִין דַּעֲוִיר לְדַבָּחָא הֲלָא בִּישׁ וּדְאַתּוּן מְקָרְבִין דַּחֲגִיר וּדְמְרִיעַ הֲלָא בִּישׁ קָרֵיבוּהִי כְּעַן לְשִׁלְטוֹנָךְ הֲיִרְעֵי בָּךְ אוֹ הֲיִסַּב אַפָּךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ט וּכְעַן צַלּוֹ כְעַן קֳדָם אֱלָהָא וִיקַבֵּל צְלוֹתָנָא מִידְכוֹן הֲוָת דָא הֲיִתְנַסְּבוּן לְכוֹן אַפִּין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ י מַן אַף הָבָא בְּכוֹן וִיגוּף דָשֵׁי בֵּית מַקְדְּשִׁי וְלָא תְקָרְבוּן עַל מַדְבְּחִי קָרְבַּן מְרַחַק לָא רַעֲוָא׃

תולדות אהרן בן יכבד אב · סנהדרין לו זוכר וירא עקרים מ״ג פל״ז : וכי תגישון · זוכר אמור : הקריבהו נא סוכה נ סוטה יד ב״ב לו זבחים פה מנחות סע עקידה שער כו : מי גם בכם · שם שער ח :

עיניכם ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ תשאו גלליכם . תראינה ואתם תאמרו יגדל ה׳ : ז׳ מ״ל בליש׳ אדנות וסימ׳ ויעתר מנוח תנינא דפסוק · אשר ארוניה שם עד האור · ואם אדונים אני איה מוראי אמר ה׳ · וטוב ארוניה הלוים · אל יד ארוניהם . גדול אדונינו ורב כח . יאמר נא אדננו חסר דחסר · גדול אדונינו ורב כח מלא דמלא ושאר אדנינו כתיב : ואתת ועתה י״ח בטעם תברי׳ וסי׳

רדק

וי״ו ונסוב כוי״ו ויטא אברהם את עיניו והדומים להם ויונתן פירשה עם תוספת שהוסיף אחרי יימרון אדומאי את מסכינתא כען עתרנא ונתוב ונבנה חרבתא : (ה) ועיניכם תראינה . פי׳ תראינה בתורבנה : ואתם תאמרו יגדל ה׳ · פי׳ ואתם אז תאמרו מעל לגבול ישראל יגדל ה׳, כלומר תתנו שבח וגדולה שאתם בגבולכם יושבים וגבולם חרב וגבולכם יקרא גבול ישראל וגבולם גבול רשעה : (ו) בן יכבד אב ועבד אדוניו · פירוש יירא את אדוניו כמו שאמר איה מוראי וכאמרו בן יכבד אב ועבד אדוניו זהו מדרך השכל המפורסם שראוי לבן לכבד את אביו והעבד מוכרח לירא את אדוניו : לכם הכהנים בוזי שמי · הפך כבוד הבן לאב הוכית תחלה לכהנים שהיה להם להוכית ולהורות כמו שאמר ובאת אל הכהנים הלוים ולא די שאין אתם מוכיחים אלא שאתם סומכים ידי הרעים שמביאים קרבן נבזה : ואמרתם במה בזינו את שמך · והתשובה באמרכם שלחן ה׳ נבזה הוא אלא שהקדים לזכור הגיאול שעושים והוא שאומר מגישים וגו׳ : (ז) מגישים · לחם מגואל · קרבן כמו את לחם אלהיך לחם אשה קרבני לחמי מגואל מתועב ומטונף והוא הפסח והעור והחולה : ואמרתם במה גאלנוך · ואיך תאמרו במה גאלנוך אם תגאלו בדם מזבחי הרי אתם מגאלים אותי : שלחן ה׳ · הוא המזבח וכן אמר ביחזקאל על המזבח זה השלחן אשר לפני ה׳ : נבזה הוא · שמקריבים שם הדם והחלבים שהם דברים נבזים ואינם משימים אל לבם למה זה האל יתברך להקריב דם וחלבים : (ח) וכי תגישון · כשמביאים לכם שה עור לזבוח ולהקריבו אתם אומרים אין זה רע וטוב הוא להקריבו כי השלחן נבזה והקרבן איננו רע שיהיה נבזה ואתם מגישים אותו על מזבחי והיה עליכם לומר למביאים אותו זה רע להקריבו כמו שכתוב בתורה עורת או שבור וגו׳ לא תקריבו אלה לה׳ ואתם נושאים פני המביאים ומקבלים הפחות ותאמרו אין רע : הקריבהו נא לפחתך · איך תוכלו לומר שאיננו רע להקריבו לפני ואם תקריבהו לפחתך בשר ודם שירלך באותה המנחה או הישא פניך בעבורה אם תבקש ממנו דבר אבל ישנאך בעבורה ויכעס עליך פחתך מן פחת יהודה וסגול הפ״א תחת פתח גדול והוא המושל והשלטון כתרגום שלטונך : (ט) ועתה · אם תשובו אליו ותחלו פניו בלב עדיין יחון אתכם וייטיב לכם ואמר ויחננו כי הנביא יש לו צרה בצרתם ועוד לכלול עצמו בכלל ישראל כמו שאמר משה רבינו עליו השלום וסלחת לעונינו ולחטאתינו ומהאל יתברך למד דבר זה שאמר לו עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי : מידכם היתה זאת · זאת המארה שהיא לכם כמו שכתבתי למטה וגם ארוחיה מידכם היא זאת שמארה שאתם עושים רע בעיני ה׳ לפיכך הוא שולח בכם מארה : הישא מכם פנים · וכי סבורים אתם שישא פנים לאחד מכם שלא יוכיחכם על מעשיכם הרעים והוא לא ישא פנים ולא יקח שוחד וי״ת שיתנסבון לכון אפין וכן אונקלוס תרגום אשר לא ישא פנים דלית קדמוהי מיסב אפין לא דאוי ליתם לו נשיאות פנים : (י) מי גם בכם · שאתם רעים מי יתן שיהיה בכם

מצודת דוד

ועד עולם יקראו כן כי לא תשוב עוד להתכונן : (ה) ועיניכם תראינה . בהפלגת הרבונה : ואתם תאמרו וגו׳ · ר״ל כשתהיו מעל לגבול ישראל בזמן הגאולה העתידה אז תאמרו עתה יגדל ה׳ בעשות נפלאות מתמיד : (ו) בן יכבד · מוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא שאני אוהב אתכם מפאת עצמיכם הלא דרך הבן לכבד אביו על כי אביו אהבו ודרך העבד לכבד את אדוניו עם כי לא יחשוב כ״כ על אהבת אדוניו אליו עכ״ז מוכרח הוא לכבדו כי יפחד ממנו לבל יעשה בו נקם : ואם אב אני · ואם אתם מחזיקים אותי לאב איה כבודי הראוי לי בעבור אהבתי לכם ואם אתם מחזיקים אותי לאדון איה המורא הראוי ליראה מפני כי אם יראתם מפני לא עזבתם א״כ כבודי : לכם הכהנים · ר״ל הדבר הזה אומר אני ה׳ לכם אתם הכהנים המבזים את שמי : ואמרתם · ואם תאמרו בדבר מה אנו מבזין את שמך : (ז) מגישים וגו׳ . ר״ל אשיב לכם בדבר זה אתם מבזין את שמי במה שאתם מקריבים על מזבחי קרבן מתועב ומטונף : ואמרתם ואם תאמרו בדבר מה אנו מתעבים ומטנפים קרבנך : באמרכם · ר״ל אשיב לכם במה שאתם אומרים שלחן ה׳ והוא המזבח שמסדרים עליו הקרבן לגבוה הוא נבזה כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב שנפשו של אדם קצה בהם : (ח) וכי תגישון · ובעבור זה גם כי תגישון עור לזבוח אין רע בעיניכם הואיל והמזבח הוא מבוזה בעיניכם וכאומר הנה בזה אתם מתעבים קרבני וזהו בזיון שמי : הקריבהו · בחון אתם הדבר וקרב מאתה מעלה לדורון לפחתך האם יהיה מרוצה לך בזה הדורון להעביר ממך האשמה אשר פשעת לנגדו או אם ישא פניך

מצודת ציון

עמה : זעם · ענין כעס : (ו) אדונים · דרך המקרא להזכיר שם אדנות בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ל״ט) : (ז) מגישים · מקריבים : לחם · כן יקרא כל הקרב על המזבח וכן את קרבני לחמי (במדבר כח) : מגואל · מתועב ומטונף כמו מוראה ונגאלה (צפניה ג) : גאלנוך · ר״ל גאלנו ותעבנו קרבניך : שלחן · ר״ל המזבח שמסדרין עליו הקרבן לה׳ כענין שמסדרין על השולחן וכמ״ש וידבר אלי זה השלחן וגו׳ (יחזקאל מ״א) : (ח) פסח · חגר וצולע : לפחתך · ענין שר ושליט כמו פחת יהודה (חגי א) : הישא פניך · זה הלשון יאמר על הכבוד וכן זקן ונשוא פנים (ישעיה ג) : (ט) חלו · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב) : ויחננו · מלשון חנינה ותחלה : (י) תאירו · תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה (ישעיה כז) : חפץ · ענין רצון : ומנחה · כן

אבן עזרא

וסכל מגזרת אור: (יא) כי ממזרח השמש · מקצה הארץ ועד קצה האחר, כן הוא הישוב ובכל מקום לו גויי היו מקריבים לי דבר נכבד מוקטר היה מוגש לפני ומנחה טהורה או מוקטר שם כמו קטורת והיו שומעים בקולי לגדל את שמי הגדול. אח"ר כ"ן אמ"ר לי הר"ב המכ"ס על זה הפסו"ק פירו"ש נכו"ן מאד והוא דב"ק ע"ל הענין כי הנביא על הבזיון ועל הגיאול שהיו מחללין את השם על כן הוא אומר כי בכל הישוב ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ונכבד ובכל מקו' שבעולם יחשב בעיני הדבר הזה שהם מכבדים ומגדלים את שמי כאילו הם בכל מקום יביאו לפני לשמי כל דבר מוקטר ומוגש הראוי לכבודי ומנחה טהורה לא כאשר אתם עושים להגיש לפני לחם מגואל ועור ופסח וחולה ואיננו רע בעיניכם ולמה לא השימו על לב גדול שמי בגוים ואתם מחללים אותו: (יב) ואתם · מגואל · הוא וניבו נבזה אכלו. הטעם כפול וניבו הוא לחמו מגזרת תנובה וככה ניב שפתים שהיא פרי השפתים כי כל דבר יש לו פרי כפי ענינו: (יג) ואמרתם · מתלאה. חסר ה"א כמו מזה בידך מה זאת התלאה בעבור המארה אין לחם לשום בשולחן: והפחת' אותו. שהוא כמו פיח ואין בו כדי: והבאתם. הנה השולחן רק ועל המזבח מנחה איננו נגואה רציתי: (יד) וארור נוכל זה שנדרו. חושב מגזרת בנכליה' ערך מרמה: זכר שהוא תמים ומשחת כמו מושלך: ועתה

רשי

לי חפץ בכם ורבותינו דרשו בתורת כהנים אדם אומר לחבירו הגף לי את הדלת הזו אין חוצפה עליה שכר הדליק לי את הנר הזה אין שואל עליה שכר ואתם מי בכם שסגר דלתי חנם ולא הארתם מזבחי חנם ק"ו שאל עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכם: (יא) גדול שמי בגוים · אמרו רבותינו דקרו לי' אלהא דאלהיא אפילו מי שיש לו עכו"ם יודע (שיש אלוה) שהוא על כולם ובכל מקום מתנדבים לשמי אף העכו"ם ורבותינו פירשו אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום וכן כל תפלות ישראל שמתפללין בכ"מ הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת"י וכל עידן דאתון עבדין רעותי אני מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכן כקרבן דכי קדמי וכן פירש המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי והיכתי עליכם שבכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי: ומנחה טהורה · הוא לי כי על ידכם שמי נורא בגוים ואתם מחללין אותי ואת שמי: (יב) וניבו נבזה אכלו · טיבו של מזבח הסגור בספתותיכ' זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרי' עליו כלום' כבר הוצאת' עליו דבה זו וניב זה החזקתם למזבחי: אכלו. מאכלו: (יג) ואמרתם הנה מתלאה · בהמה כחושה ואנו עניים ואין יכולת להשיג למבחר נדרים וכן ת"י הא דאייתינא מליאותנא: והפחתם אותו. זו אחת מי"ח תיבות של תיקון סופרי' הפחתם אותו אותי נכתב אלא שכינה הכתוב וכתבו אותו והפחתם והדאבת' לשון מפח נפש (איוב י"א): אותי · ואת שולחני: משחת. בעל

קדמי בכון אמר יי צבאות וקורבן לרעוא לא אקביל מידכון: יא ארי ממדנחי שמשא ועד מעליה רב שמי ביני עממיא ובכל עדן דאתון עבדין רעותי אנא אקביל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקורבן דכי קדמי ארי רב שמי ביני עממיא אמר יי צבאות: יב ואתון מחללין יתיה בדאתון אמרין פתורא דיי בסיר הוא ובסירן מתנתא מניה: יג ואם תימרון הא דאיתינא מלאותנא ושניקתונ' יתיה אמר יי צבאות ומיתן אתון דאנים ודחגיר ודמריע ומיתן אתון ליה בקורבנא האקביל יתיה ברעוא מידכון אמר יי: יד וליט דיעביד בנכיל ואית בעדריה דכר והוא חיב לנדר ודבח דמחבל קדם יי ארי מלך רב אנא אמר יי צבאות ושמי חסין

בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא־ארצה מידכם: יא כי ממזרח־שמש ועד־מבואו גדול שמי בגוים ובכל־מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי־גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: יב ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן אדני מגאל הוא וניבו נבזה אכלו: יג ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו אמר יהוה צבאות והבאתם גזול ואת־הפסח ואת־החולה והבאתם את־המנחה הארצה אותה מידכם אמר יהוה: יד וארור נוכל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני כי מלך גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי נורא בגוים:

ד' · ל' · ס' ב' מ"ל · ב' כתרי ליפני · ל' · י"ח מלין תקון סופרים · ב' ומ"ל · י"ב מ"ל · ל' ס"פ ל'מ"ל · ל' · ז' כ"כ

נמסר בסדר בהעלותך: מבואו ד' ג' חסר וא' מ"ל וסימ' כי ממזרח שמש ועד מבואו · אל אלהים ה' דבר ויקרא. עשה ירח למועדים · מהלל שם ה' דהלל. תנינא חסר דאל אלהים: טהורה ה' ג' מ"ל וב' חסר' וסימ' אשר לא טהרה היא שנים · אשר איננה טהרה. לשמי ומנחה טהורה · כל צפור טהורה תאכלו: יראת ה' טהורה. ג' בתראי מ"ל · ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא: לאדני ז' כתיב כן וסימ'

רדק

בכם איש אחד שיתן אל לבו דבר בקרבנות הנבזים: ויסגור דלתים. יסגיר דלתי העזרה שלא יביא שם אדם קרבן כי טוב הוא שלא יביאו קרבן משיביאוהו נבזה: ולא תאירו על מזבחי חנם · ולא תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה פי' ובחנם תבערו אש על המזבח כי הקרבן שתקריבו עליו לא לרצון יהיה לכם ולא למביאים אותו וזהו שאמר אין לי חפץ בכם כי משפטיכם רעים ומנחתכם אינם רצוים אפי' היתה טובה כל שכן שהיא רעה ואין לי חפץ ורצון לא במנחתכם ולא בכם: (יא) כי ממזרח שמש ועד מבואו. כל הישוב הוא ממזרח למערב ואיננו כן מצפון לדרום כי איננו מיושב כולו: גדול שמי בגוים · כי אע"פ שעובדים לצבא השמים מודים כי שאני הסבה הראשונה אלא שעובדים אותם לפי דעתם שיהיו אמצעיים ביני וביניהם ואמרו רז"ל דקרו ליה אלהא דאלהין: ובכ"מ מוקטר ומוגש לשמי · אם הייתי מגזה אותם כמו שגליתי אתכם היו מקטירים ומגישים לשמי ועוד כי מנחה טהורה היו מגישים לא כמו שאתם עושים שאתם מגישים מנחה טמאה ונבזה או פירושו אע"פ שהם מקטירים ומגישים לעכו"ם דעתם לשמי: (יב) ואתם מחללים אותו. הפך הגוים שהם מכבדים ומגדלים שמי וכי יש חלול גדול מזה שתאמרו שלחן ה' מגואל הוא שפירושו נבזה הוא: וניבו נבזה אכלו · ניבו דברו כמו ניב שפתים ר"ל דברו של הכהן המקריב מה הוא שאומר תמיד נבזה אכלו כלומר לחם המזבח ואכלו שהוא חלב ודם מגואל ונבזה הוא ויש מפרשים וניבו מענין תנובה וי"ת בסיר הוא ובסירן מתנתא מיניה: (יג) ואמרתם. עתה יוכיח ישראל שמביאים הקרבן תאמרו בהביאכם שהם לעזרה הנה מתלאה כלומר יאמר כל אחד לחבירו בהביאו הקרבן כמה אני יגע ולאה מזה שהבאתי על כתפי ר"ל שהוא שמן ובעל בשר: והפחתם אותו · והפילו אותו על הקרקע דרך בזיון וכן תרגום יונתן ושניקתון יתיה כמו ויגער ה' שתרגומו ושניק ה' ויש מפרשים אותו מענין מפח נפש שעינינו דאבון נפש כלומר תכאיבו ותדאיבו נפש בעל השה כי גזלתם אותו כמו שאמר והבאתם גזול ואחז"ל פירש והפחתם מענין נופח בהם פחם כלומר שם אהגדים כי יגעים הם ונלאים מעורת הקרבן שנשאו על כתפם לומר שהוא שמן ובעל בשר והוא בהפך כי כל כך הוא כחוש ודל בשר שאם תנפחו בו יפול לארץ ותרגם יונתן הנה מתלאה הא דאיתינא מליאותנא: (ד) וארור נוכל. חושב מחשבה רעה ועושה בערמה וכן מן הדגוש אשר נכלו לכם ויתנכלו אותו להמיתו וכן תרגום לסרגו בערמה למקטליה בנכליו: ויש בעדרו זכר · שיהיה זכר תמים וכן

תולדות אהרן

מוקטר מוגש. מנחות קי: את הפסח: סוטה ל"ב ע"ק סו ·

(יד) נוכל. מתנכל במרמה בדברי שקר לפני לאמר אין לי טובה מזו: ויש בעדרו זכר. איל שהגון לעולה והוא נודר זבח: משחת. בעל

מצודת ציון

כן יקראו כל הקרבנות שבאים למנחה ולדורון וכן וערכה לה' מנחת (לקמן ג): (יא) מבואו · ענין שקיעה כמו כי בא השמש (ראשית כח): מקטר · מל' הקטרה: מגש · ענין הקרבה: (יב) וניבו · ענין אמירה כמו בורא ניב שפתים (ישעיה נז): אכלו. מאכלו: (יג) מתלאה · ענין עיפות ויגיעה כמו את כל התלאה (שמות יח): והפחתם. ענין דאבון ותוגה כמו מפח נפש (איוב יא) או הוא מל' נפיחה ונשיבת רוח: (יד) וארור · ענין קללה: נוכל · ענין ערמימות כמו ויתנכלו אותו ברא"ית

מצודת דוד

פניך לכבדך בעבור מתן כזה אם תביא לו מבלי הקדמת פשע: אמר ה' · ר"ל כן אמר ה': (ט) ועתה חלו נא · עמו בתינה והעתירו בעדינו אל ה' אם יחנן אותנו בעבור תפלתכ' הלא שמאר' המשתלחת באה היא בעבורכ' וכי מחמתכ' ישא לנו פנים הלא אין קמגור נעשה סנגור: (י) מי גם בכם · הלואי ימצא מי גם בכם ויסגור דלתי בית המקדש שלא יבוא מי שהוא לגרום חלל: ולא תאירו · לא תבעירו אש על מזבחי בחנם: אין לי חפץ בכם. לבוא להראות לפני בבית המקדש והיה אם כן מהראוי לסגור דלתות בית המקדש: לא אקבלם מידכם ברצון וכאומר ולמה א"כ תבעירו אש על מזבחי בחנם: (יא) כי ממזרח שמש · אמר ממקום זריחת השמש עד מקום שקיעתו גדול שמי בין העכו"ם כי כולם מודים בו יתברך שהוא הסיבה הראשונה המשפעת בכולם רק איזה מהם יחשבו שהנהגת העולם השפל בא הכל ממערכת השמים: ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי. ר"ל מה שהעובדי כו"ם מקטירים למערכת השמים להתרצות לפניהם כוונתם הוא שבזה יכבדו ויעבדו את סבתם הראשונה ובזה באמת יטעו כי לא נגה עליהם אור התורה והנבואה: ומנחה טהורה. ומה שמביאים לקרבן ותשורה היא טהורה ונקיה לפי דעתם הנראה בעיניהם: כי גדול שמי בגוים. ולכן לפי טעותם יקריבו למערכות השמים מנחה טהורה: (יב) ואתם. אבל אתם מחללים את ה' במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח מתועב הוא על כי מרק עליו הדם ונקטר עליו החלב דברים שנפש האדם קצה בהם ובעבור זה מקריבו גם בעלי מומין כמ"ש למעלה: וניבו. ר"ל ניב אמרי המזבח הסגור בפיכם לדבר בו הוא לומר הנה מאכלו ההווה עליו הוא נבזה ומתועב והוא כפל ענין במ"ש: (יג) ואמרתם הנה מתלאה · ר"ל כאשר תביאו לקרבן כבש כחוש ורזה תכחשו לומר הנה נעפיתי נלאה ועיף ממשא הכבש שנשאתי על כתפי כי הוא שמן ובעל בשר ודבריכם למפח נפש למקום ב"ה כי תעיזו לשקר לפניו: והפחתם אותו · הוא תקון סופרים והראוי אותי ובלא תקון יאמר שאמר הנה איננו בעל בשר וכבד במשא כי הוא כחוש וקל במשא עד שתוכלו לנדנדו בהפחת רוח הפה והוא ענין גוזמא: והבאתם גם אתם מביאים לפני קרבן גזול ופסח וחולה: והבאתם את המנחה. ר"ל הואיל ומאתה מאלה תביאו את הקרבן והתשורה וכי אקבלה ברצון מידכם: (יד) וארור נוכל · ארור המערים לומר שאין בידו יותר מובחר להקרבה ממה שהביא אבל באמת יש בעדרו זכר מובחר וטוב הראוי לעולה: ונודר

רשי

בעל מום כמו (ויקרא כ"ב) משחתם בהם : (א) אליכ' . הכהנים אני מצוה המצוה הזאת שלא תקריבו אלה על מזבחי : (ב) וארותי . וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר : וגם ארותיה . ובאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי באם לא ישמעו כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה ארותיה : (ג) וזריתי פרש . של בהמות חגיכם על פניכם כלומ' לא תקבלו שכר מאתי כי אם לרעה לבושת ואגעור לכם את זרע השדה : ונשא אתכם אליו . פרש בהמות קרבנותיכם ישאו אתכם אלין להיות זוללים ונבזים כמוהו : (ד) להיות בריתי את לוי . שאני חפץ שתתקיימו (אתי) בברי' שכרתי לשבט לוי : (ה) החיים והשלום . שנאמר לפנחס את בריתי שלום (במדב' כ"ה) והוכפל לו ולזרעו אחריו הרי שיהא זרעו בחיים : ואתנם לו . שיקבלם במורא וכן עשה וייראני : נחת . לשון חתת נחירא : (ו) בשלום ובמישור הלך אתי . אהרן אלעזר ופנחס וכן במעשה העגל השיבו כל שבפיהם מעון שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ב) : (ז) כי שפתי כהן . עליהם מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפיהו שכבר דבר זה מסור להם יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג) : כי מלאך . שלוחו של

אבן עזרא

(א) ועתה . דברתי אליכם : (ב) אם . וארותי את ברכותיכ' כדרך יגיע תשכי וגם ארותיה מפעלי הכפל והטעם הברכה : וגם . ככה עשיתי עד עתה כי ארותי את הברכה מפני שלא שמתם על לב : (ג) הנני . אגער בזרע שלא יצמח בעבור היות שלחני ריק ומלת חגיכם כמו אסרו חג בעבותים והנה פירוש חגיכם קרבנותיכם אזרה אותם על פניכם וטע' ארחיקכ' מעל פני שלא אראה אתכם : ונשא אתכם . הנושא הוא האויב אליו : (ד) וידעתם . אז תדעו אם לא תשמעו אלי עתה ידבר עם ישראל שהם חייבים לכבד הכהנים משרתי השם ועשו כאשר יורו אתכם ולא תביאו מנח' בעל מום: (ה) בריתי . כרתי ברית עמו כי בעבור שהוא' מקריב קרבני יהי' לישראל החיים והשלום וטעם ואתנם על ישראל שהשם נתנם לו שיראו ממנו והוא ירא השם : נחת הוא . מבנין נפעל והשלם ננחת כמו לב נשבר ונדכה מגזרת תראו חתת והטעם כפול וי"א כי ואתנם לו מצות וחוקים והם תורת כהנים : (ו) תורת . אמר יפת זה נאמר על אהרן ורבי ישועה אמר על פנחס והנכון כי על שניהם אמר ועל בניהם הקדושים כי ככה ראוי להיות כהן גדול : היתה בפיהו . איננו מקבל שוחד : ועולה . לשאת פנים : בשלום . עם ישראל : ומישור . לעשות מצותי : (ז) כי . דבק כי בהיות הכהן ישר ירבו הישרים והנה שפתי כהן דבק עם אשר למעלה

מלאכי ב

ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃ ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃ ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃ ד וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ה בְּרִיתִי ׀ הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא׃ ו תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֺן׃ ז כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי

תרגום

בְּעַמְמַיָּא׃ א וּכְעַן לְכוֹן תַּפְקֵידְתָּא הָדָא כַּהֲנַיָּא׃ ב אִם לָא תְקַבְּלוּן וְאִם לָא תְשַׁוּוּן דַּחֲלְתִּי עַל לִבָּא לְמִתַּן יְקָרָא לִשְׁמִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֲשַׁלַּח בְּכוֹן יַת מְאֵרְתָּא וְאֵלוּט יַת בִּרְכַּתְכוֹן וְאַף אֲלוּטְנֵיהּ אֲרֵי לֵיתְכוֹן מְשַׁוַּן דַּחֲלְתִּי עַל לִבָּא׃ ג הָא אֲנָא נָזֵיף לְכוֹן בַּעֲלָלַת בַּר זַרְעָא וְאַגְלֵי בַּהֲתַת חוֹבֵיכוֹן עַל אַפֵּיכוֹן וְאֲבַטֵּל רְבוּת חַגֵּיכוֹן וְיִתְמְנַע חוּלָקְכוֹן מִנֵּיהּ׃ ד וְתִדְעוּן אֲרֵי שְׁלַחִית לְוָתְכוֹן יַת תַּפְקֵידְתָּא הָדָא לְמֶהֱוֵי קְיָמִי דְעִם לֵוִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ה קְיָמִי הֲוָה עִמֵּיהּ חַיֵּי וּשְׁלָמָא וִיהַבִית לֵיהּ אוּלְפַן אוֹרָיְתִי שְׁלִים וּדְחִיל מִן קֳדָמַי וּמִן קֳדָם שְׁמִי דָּחִיל הוּא׃ ו אוֹרַיְתָא דִקְשׁוֹטָא הֲוָה בְּפוּמֵיהּ וְשִׁקְרָא לָא אִשְׁתְּכַח בְּסִפְוָתֵיהּ בִּשְׁלָמָא וּבִרְעוּתָא בְּתְרִיצוּתָא הֲלִיךְ קֳדָמַי וְסַגִּיאִין אֲתִיב מֵחוֹבָא׃ ז אֲרֵי שִׂפְוָתֵי כָהֵן יִטְרוּן מַדַּע וְאוֹרָאָה יִבְעוּן מִפּוּמֵיהּ אֲרֵי

מסורה

נמסר בישעיה ריש סימ' כ"ח : אם לא ה' ר"פ וסימ' אם לא אל בית אבי . אם לא ימצא הגנב ונקרב . אם לא תשמור לעשות . אם לא את דמי נבות . אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב רסי'. אם לא ישו' חרבו ילטוש. אם לא שויתי ודוממתי. אםלא תרעי לך היפ'בנשים וכל ר"פ דאיוב רכוותא אם לא במ"ב ואם לא וסי' ואם לא איפא. מי יכזיבני . ואם לא ישמעו בשלח : והשלום ב' וסימ' בריתי היתה אתו החיים . האמת והשלום אהבו : ורבים ג' בקריאה וסימ' ורבים השיב מעון . ורבים מביאים מנחה לה' ד"ה . ורבים מהכתנים ב' בפס"ק עזרא. ורבי' מישיני אדמת עפר יקיצו. ורבי' מעמי הארץ מתיהדי': ותורה ה' וסי' כי שפתי כהן. הוה על הוה. ויקם עדות. כי נר מצוה . ואת

תולדות אהרן וזריתי . שבת קנא : בריתי . עקידה שער סג : ומפני שמי . ברכות יג (ברכות ג ס) : תורת אמת . סנהדרין ו (פאה טו) : בשלום ובמשור . (סנהדרין יח) : שפתי כהן . מ"ק יז. חגיגה טו :

רדק

וכן כלומר יהיו כאמר לבן דבר שלמד מעניט ורבים כמוהם : ונודר וזובח משחת . זכר הנודר לפי שיש קרבן שהוא כשר לנדבה ואינו כשר לנדר כמו שרוע וקלוט לפיכך אמר ונודר כי אפי' לנדר מביאין קרבן משחת משחת ר"ל שיש בו מום ענין השחתה כמו כי משחתם בהם אלא שהוא שם וזה פעול: כי מלך גדול אני . איך תבזו אותי : ושמי נורא בגוים : ואתם שאהבתי אתכם מכל הגוים לא תיראו ממני : (א) ועתה . הכהנים לפי שהם מקבלים הקרבן משחת מיד המביאים אותו והיה להם למנוע אותם ולסורותם כי אין זה הקרבן ראוי להקריב לפני כמו שמנעם אותו התורה . (ב) בכם . במקבלים ובמביאים : את ברכותיכם . שברכתי אתכם אחר בנין הבית כמו שכתוב אמר אחר שאתם מבזים אותי בקרבנותיכם אהפוך לכם הברכה למארה : וגם ארותיה . כלומר עד עתה ארותי הברכה שנתתי לכם מעט שהחלותם לבזותי בהבאת הקרבנות ועתה אוסיף עוד במארה אם לא תשמעו : (ג) הנני גוער לכם . ענין השחתה כמו גערת גוים לכם בעבורם : וזריתי פרש . וזריתי מלעי' והוא מבנין הדגוש כמו מזרה ישראל פרש זבל הבהמות כמו ואת פרשה אמר תחילה פרש ואח"כ פירש ואמר פרש חגיכם והוא כמו כבשים ר"ל כי בהמות הקרבנות יקראו חגים וכן אסרו חג בעבותים חגים יקופו חלב חגי ונקרא הקרבן חג לפי שרוב הקרבנות קרבים בחג ור"ל בזה הענין כמו שאתם מבזים אותי בקרבנות כן אבזה אתכם בכם כי הדבר הנבזה שבבהמות והוא הפרש אזרה אותו על פניכם : אזרה אותו על פניכם . כלומר אשים אתכם לבשת ולבזיון מפני הרעב שאשחית הזרע שתזרעו ואתם תשארו בחסרון לחם ותהיו לבשת בין הגוים אשר סביבותיכם כי ברעב יהיו לבשת כמו שאמר ושבעתם אותו ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים והרי אתם לבשת ולבזיון כאלו זריתי פרש על פניכם : ונשא אתכם אליו . העון ישא אתכם אל הבזיון הזה מדה כנגד מדה אתם בזיתם אותי ותהיו נבזים ויונתן תרגם הא אנא נזיף לכון בעללת ארעא וגו' : (ד) וידעתם . להיות בריתי את לוי לפיכך אני מצוה אתכם כל כך לפי שארצה שתהיה בריתי עם שבט לוי שקיימתי : (ה) בריתי היתה אתו . עם ראש השבט לכהונה והוא אהרן קדוש ה' ופנחס אשר קנא לאלהיו ובפנחס נאמר הנני נותן לו את בריתי שלום ונאמר לו עוד והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם והחיים נתן לו כי מצאנו לו חיים יותר משלש מאות שנה אפי' למי שאמר כי פנחס אינו אליהו שהרי מצאנו אותו שהיה בפלגש בגבעה כמו שכתוב ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עמד לפניו בימים ההם והיו לו משנותיו עד הזמן ההוא יותר משלש מאות שנה : ואתנם לו מורא . החיים והשלום נתתי לו בעבור מורא שיראני : ומפני שמי נחת הוא . שרשו חתת ופירושו נשבר ונדכה מפני שם ה' ויונתן תרגם ויהבית ליה אולפן אורייתא שלים וגומר : (ו) תורת אמת היתה בפיהו . כמו שהיתה תורת ה' בפיו שהיה מורה אותה לרבים כן היתה בלבו זהו תורת אמת שלא היה אחד בפה ואחד בלב זהו ועולה לא נמצא בשפתיו : בשלום ובמישור הלך אתי . בשלום שהיה דבק בי לעשות חפצי על דרך נעשה שלום לי ובמישור שהלך בדרכי בני אדם בדרך ישרה ובעניהם הוא אתי כי באלה חפצתי לעשות חסד ומשפט וצדקה בארץ ורבים השיב מעון שהיה מורה התורה תמיד לכל ורבים שמעו לו והשיבם מעון : (ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת . כי כן יאות לכל כהן שישמרו שפתיו

מצודת דוד

ונודר . והוא מדלל חובה לה' שם נשחת וכחוש : כי מלך גדול אני . ותהראוי א"כ להקריב לפני מן המובחר : ושמי נורא בגוים . כל העכו"ם יראים מלפני :

ב (א) ועתה אליכם . הכהנים אלוה המצוה הזאת לבל תקבלו קרבן נשחת וכחוש : (ב) לתת כבוד לשמי . לבל לקבל בקרבן שאין ראוי לי : ושלחתי בכם . בכהנים ובהעם : וארותי את ברכותיכם . ר"ל את הברכה שברכתי אתכם מעת הוסד היכל ה' כמ"ש בחגי אהפך לקללה : וגם ארותיה . ר"ל גם המארה המשמשת עתה אניחה במקרה כי אני ארותיה כי אינכם שמים על לב להזהר בכבודי : (ג) הנני גוער לכם. בעבורכם אגער את הזרע לבל תצמח : וזריתי . אפזר זבל על פניכם וחוזר ומפרש זבל מהבהמות שאתם מקריבים לפני שהוא הדבר היותר נמאס בבהמה אותו אפזר לבזות אתכם בו כדרך שאתם מבזים שמי : ונשא . העון הזה שבידכם ישא אתכם אל הבזיון הזה : (ד) וידעתם . דעו לכם אשר שלחתי אליכם המצוה הזאת להיות נזהרים בכבודי הוא למען תקבלו גמול טוב כ[illegible] מתקיים הברית אשר כרתי עם שבט לוי ר"ל עם אהרן ראש השבט כי עמו כרתי הברית להיות הכהונה לו ולזרעו אחריו : (ה) בריתי היתה אתו . הברית שהיתה לי עמו הוסיפה לו החיים והשלום : ואתנם לו מורא ויראני . ר"ל את אלה נתתים לו בעבור המורא שהיה בלבו ויירא מפני וכפל המלות לחוזק הענין : נחת הוא . היה מתפחד ונרעד : (ו) תורת . למד

מצודת ציון

(בראשית לז) : (ב) המארה וארותי . מל' ארירה וקללה : (ג) גוער . ענין זעקת נזיפה : וזריתי . אפזר כמו מזרה ישראל (ירמיה לא) : פרש . זבל וצואה כמו וקרבו ופרשו (ויקרא ד) : חגיכם . כן יקראו הקרבנות לפי שרובם באים בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח) : (ה) נחת . ענין פחד כמו ויהי חתת אלהים (בראשית לה) : (ו) ובמישור . מל' ישר : (ז) מלאך . שליח כמו ויאמר

אבן עזרא

למעלה כי מלאך שליח השם הוא בינו ובין ישראל : [ח] ואתם · יוכיח את שלא ישמעו אליהם להביא הגזול : הכשלתם · אתם מורי התורה : (ט) וגם · אתם בזיתם אותי לאמר כי מזבחי בזוי הוא עתה יוכיח הכהנים שהם נושאים פנים לגדולים : (י) הלא · פרשה אחרת להזכיר עון אחר שהיו מגרשי' נשותיהם והם בוכות בעבור נשים נכריות ככתוב בספר עזר' והיה להם לשום לב לאמר הלא אב אחד הוא יעקב אם כן שאבינו אחד ובוראינו אחד למה נבגו' איש באחיו או באחותו כי בעבור זאת הפרש' לחלל ברית אבותינו שקיבלו את התורה : (יא) בגדה · קדש השם לישראל בנים ובנות ככתוב מכעס בניו ובנותיו : ובעל · מגזרת כי יבעל בחור בתולה : בת אל נכר · עובדת עכו"ס והטע' שאינ' מאב אחד ומאל אחד : (יב) יכרת . ער ועונה · מטעם העניין בן ונכד ויפת אמר כאשר תלין נפשו יהיה בנו ער ועונה כי לא נכרת' משפחתו ואם העושה זאת התועבה כמו אשר יעשנה הוא כהן לא יהיה לו בן מגיש מנח' : (יג) וזאת · טעם שנית כי האחת הגזול ובעל מום והשני כי מזבחי מכוסה דמעה בכי ואנקה בעבור בנות ישראל הבוכות

רשי

של הקב"ה כמלאכי השרת לשרת לפניו וליכנס לפנים במחיצתו : (י) לחלל ברית אבותינו · ברית שכרת הקב"ה עם אבותינו בסיני : (יא) כי חלל יהודה . את עצמו שהיה קדש לה' ראשית תבואתו (ירמי' ב') : ובעל בת אל נכר . שנשאו נשים עכו"ס בבבל ואפילו הכהנים כמו שמפורש בספר (עזרא ט) ורבותינו אמרו מלאכי זה עזר' : (יב) ער ועונה. ער בתלמידים ועונה בחכמים · ער ל' אדם חריף : ומגיש מנחה. ואם כהן הוא לא יהי' לו בן מגיש מנחה : (ג) שנית תעשו·הראשונה שהוכחתי הרב' היא קשה שנשא נכריות ואפי' הוא פגוי וזאת שנית קש' ממנ' שהנשוי ישראלי' נשאו עליהם את הנכריות לפי שנתפחמו הישראלי' ברעב ובגול' ונחגנו עליהם והיה מושיבם בביתו לצורה כאלמנות חיות והנכריות היתה גברת : כסות דמעה את מזבח · שהיו באות לפני מזבח ה' ובוכות לפניו ואומרו' מה חטאנו ומה מצאו אנשינו בנו עול הננו לפני המזב' להבדק כסוטות : מאין עוד פנות וגו' . עד שאתכם כדי שאפנה אל מנחתכם ולקחת ריצוי מידכם : ואנקה . לשון אנחה שאדם מצטער בלבו דמליש"א בלע"ז ואב לכולם האנק דום (יחזקאל כ"ד) ואם אנקה לשון צעקה היכן הדמתה ותרגומו דמדנקין וכן תרגם (שם כ"ד) ונקוטתם בפניכם ותדנק ן ל' אדם הגוהם ומצטער בעצמו : ולא

מלאכי ב

מלאך יהוה צבאות הוא : ח ואתם סרתם מן הדרך הכשלתם רבים בתורה שחתם ברית הלוי אמר יהוה צבאות : ט וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם כפי אשר אינכם שמרים את דרכי ונשאים פנים בתורה : י הלוא אב אחד לכלנו הלוא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבתינו : יא בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם כי חלל יהודה קדש יהוה אשר אהב ובעל בת אל נכר : יב יכרת יהוה לאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה ליהוה צבאות : יג וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח יהוה בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון

משמש קדם יי צבאות הוא : ח ואתון סטיתון מן אורחא אתקלתון סגיאין באוריתא חבלתון קימא דעם לוי אמר יי צבאות : ט ואף אנא יהבית יתכון בסירין וחלשין לכל עמא כמא דליתכון נטרין ית אורחן דתקנן קדמי ונסבין אפין באוריתא : י הלא אבא חד לכלנא הלא אלהא חד ברא יתנא מא דין נשקר גבר באחוהי לאפסא קימא די עם אבהתנא : יא שקרו דבית יהודה ותועבתא אתעבידת בישראל ובירושלם ארי אפיסו דבית יהודה נפשהון דהות קדישא קדם יי דרחם ואתרעיאו למסב להון נשין בנת פלחי כוכביא : יב ישיצי יי לגבר דיעבדנה בר ובר בר מקרוי יעקב ואם כהין הוא לא יהי ליה מקריב קורבנא בבית מקדשא דיי צבאות : יג ודא תנינות די אתון עבדין חפת דמעתא ית מדבחא דיי די בכן ודי מדנקין מדלית עוד אתפנאה לקורבנא ולקבלא יתיה ברעוא מידכון :

שבת קרשך.נעשת'ט' בקריא' וסי' והיה אם מעיני' העד'נעשת' לשגג' נעשתה התועבה הזאת בישראל. והגד לך ושמעת ודרשת · בגדה יהודה . ואחיתפל ראה כי לא נעשתה . ויקם ה' את דברו אשר דבר על'נו ב' בפסוק . כי נתרצתי וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה : ולקחת ד' בקריאת וסימ' יברותי דיוסף לבושין דרעו'

תולדות אהרן

שחתם.בכורו' כו: אני נתתי· תענית כ': בגדה יהודה · מגלה טו סנהדרין פב : כסות דמעה · גטין נח סנהדרין כב :

רדק

שפתיו דעת המצות והחקים להורותם בשפתיו לישראל כמו שאמר בתורה ולהורות בני ישראל את כל החקים אשר דבר ה' אליהם ביד משה ונאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך יבקשו ישראל תורה מפיהו : כי מלאך ה' צבאות הוא : כי הוא שליח האל יתברך להורות דברי האל לישראל ותרגם יונתן ארי משמש קדם ה' צבאות הוא : (ח) ואתם סרתם מן הדרך · שדרך הכהנים הראשונים הכשלתם רבים בתורה הפך רבים השיב מעון : ברית הלוי . ברית שהיתה אתו כמו שאמר : (ט) וגם אני : נבזים ושפלים לכל העמים כמו שאתם מבזים אותי כן נתתי אתכם נבזים שהעם שאתם נושאים להם פנים ולא תרצו להוכיחם כדי שיאהבו אתכם אתן אתכם בעיניהם נבזים ושפלים כמו שאומרי' בני אדם סהדי שקרי אאגורייהו זילי כפי אשר אינכם שומרים את דרכי מדה כנגד מדה אתם בוזים אותי כאינכם שומרים דרכי ונתתי אתכם נבזים ושפלים : ונושאים פנים בתורה · אתם נושאים פנים לגדולים בדבר התורה שאגרה לא תקריבו את אלה לה' וכשהם מביאים קרבן בעל מום תיראו מלהוכיחם ולומר להם קרבן זה פסול הוא : (י) הלא אב אחד לכולנו · עתה שב להוכיחם הנביא על עבירה אחרת שנשאו נשים נכריות כמ"ש בספר עזרא ואפי' מי שהיתה לו אשה מישראל היה נושא עליה אשה נכרית ואוהבה יותר מן הראשונה ועל זה אמר הלא אב אחד לכולנו כי כולנו בני יעקב כאיש כאשה וכולנו אחים א"כ מדוע נבגד איש באחיו ועוד אמר הלא אל אחד בראנו כלומר באל אחד אנו מאמינים שהוא בראנו לא כעו"ג שאתם נושאים נשים מהם לחלל ברית אבותינו כי ברית אבות הוא שלא לבגוד באשתו כי אברהם אבינו אע"פ שלא היו לו בנים משרה לא בגד בה שישא אשה אחרת עליה עד שהיא מרצונה אמרה לו בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וכן יצחק אבינו אע"פ שהיתה רבקה עקרה לא נשא אחרת עליה · וכן יעקב אבינו לא נשא מרצונו אשה על נשיו עד שהן נתנו לו רשות מדעתן : (יא) בגדה . ובירושלם · כלומר אפי' בירושלם שהוא מקום בית המקדש עשו התועבה הזאת בקדש ה' אשר אהב · דבוק האיש והאשה הוא קדש ה' דכתיב ודבק באשתו · ואמר לישראל שיהיו קדושים והקדוש הוא שלא ישלחו עצמם אל כל אשה כמו שעושים הגוים · ובסוף העריות אמר קדושים תהיו · וישראל ג"כ נקראו קדש כמו שאמר קדש ישראל לה' . והנה הם מחללים אותו הקדש שהיא בת ישראל ונושאים נכריות עליהן וזהו בעל בת אל נכר כלו' בת שעובדת עכו"ם הפך מה שאמר אל אחד בראנו · ורז"ל פירשו כי כל הבא על העכו"ם כאלו נתחתן לעכו"ם דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על העכו"ם : (יב) יכרת ה'· ער ועונה· כלומר שלא ישאר בביתו חי שלא יהיה בביתו מי שיענה הקורא שם · וער הפך המת שהוא ישן כמו שאמר פן אישן המות ישנתי אז ינוח לי· וי"ת ער ועונה בר ובר בר.ורז"ל פירשו אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות כי גם מן הכהנים נשאו נשים נכריות כמ"ש בספר עזרא: (יג) וזאת שנית תעשו· שנית למה שזכר שאלם בזיון המזבח בבעל מום אמר עוד שנים תעשו למזבח שאתם גורמים כסות דמעה את מזבח ה' שבאות נשיכם הישראליות ובוכות עליו לפני אל החמס שאתם עושים לכן

מצודת ציון

ויאמר חגי מלאך ה' (חגי א) : (ח) סרתם · מל' סרה : הכשלתם · מל' מכשול : (ט) כפי · כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב) · ונושאים פנים · זה הלשון יאמר על הכבוד והחנופה וכן ופני רשעים תשאו (תהלים פב) : (י) נבגד · ענין פשע ומרד : באחיו · ענינו אחוה וקורבה : לחלל · ענין הבטול וההפרה : (יב) ער · מל' התעוררות : ועונה : מל' עניה ותשובה : מאהלי . ר"ל מאהלי תורה : ומגיש · מקריב : מנחה · תשורה וקרבן : (יג) כסות · מלשון כסוי : ואנקה · ענין צעקת אנחה כמו אנקת אסיר (תלים קב) : פנות . מל' פנים וסבוב ושאר

מצודת דוד

למד תורה עם העם ולא נטה מדרך האמת : ועולה וגומר . כפל הדבר במ"ש : הלך אתי : ר"ל בעבור מצותי היה רודף לעשות שלום בין הבריות ולהדריכם בדרך מישור : ורבים · ע"י תוכחותיו השיב בני אדם מרובים לבל יעשו העון אשר חשבו לעשות : (ז) כי שפתי הכהן . ר"ל הנה כל זה ראוי לכל כהן כי שפתי כהן ראוים שישמרו את הדעת לדבר בם והראוי הוא שכל בני ישראל יבקשו תורה מפיהו ושהוא ילמדם : כי מלאך · כי הוא שלוחו של מקום להורותם הדרך הישר וכמ"ש וללוי אמר וגו' יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) : (ח) ואתם סרתם מן הדרך · ר"ל מן הדרך המוזכר הראוי אל הכהנים : הכשלתם · לא די שלא השיבותם מעון אלא שעוד הכשלתם רבים בדיני התורה : שחתם ברית לוי . מה שכרתי ברית עם אהרן ראש שבט הלוי לשרת בשמי ולכבדני הנה אתם שחתם אותו כי בזיתם אותו : (ט) וגם אני . ר"ל גם אני אשחית הברית כי אתן אתכם נבזים ושפלים בעיני העם וזהו הפוך החיים והשלום כי חיי הבזיון לאדם נכבד לא יקרא חיים ואין שלום בנפשו : כפי . כשיעור העון אשר אינכם וגו' כשיעור הזה יהיה לכם בזיון ושפלות : ונושאים פנים בתורה · נושאים פנים לעשירי העם להתכסם במשפטי התורה ומטים הדין : (י) הלוא אב אחד לכלנו . עתה חזר להוכיחם עוד בדבר אחר שבה הוא סבה שלא יתרצה ה' בקרבנותיה' והוא הבגידה שבגדו בנשותיהם הכשרות כאשר יאמר בענין ופתח ואמר הלא אב אחד לכלנו כי כלנו בני אדם הראשון אנחנו ויש לנו קורבה מפאת הגוף והלא אל אחד בראנו ר"ל הלא נפשות הישרים אצולות מאתו ממקור מחצבת הקדש ויש א"כ לנו קורבה מפאת הנפש : מדוע . ר"ל ובהיות כן מדוע נבגד איש באחיו ר"ל באשתו שיש לו אחוה עמה מפאת הגוף ומפאת הנפש כי כשלקו מן הגולה בזמנם השמם ושחדו ומאסו בעיני בעליהן ונשאו עליהן נשים עכו"ם והוכיחם הנביא על זה ואמר מדוע נבגד כהן להלל עוד בהבגידה הסיה את ברית אלהינו

מִיֶּדְכֶם׃ יד וַאֲמַרְתֶּם עַל־מָה עַל כִּי־יְהוָה הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין ׀ אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ׃ טו וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד׃ טז כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסָּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וְלֹא תִבְגֹּדוּ׃ יז הוֹגַעְתֶּם יְהוָה בְּדִבְרֵיכֶם וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה הוֹגָעְנוּ בֶּאֱמָרְכֶם כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב ׀ בְּעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט׃

תולדות אהרן שלא שלח · קידושין נח :

יד וְאִם תֵּימְרוּן עַל מָה עַל דַּיְיָ אַסְהֵיד בֵּינָךְ וּבֵין אִתַּת יַנְקוּתָךְ דִּי אַתְּ שַׁקַּרְתְּ בַּהּ וְהִיא שׁוּתַּפְתָּךְ וְאִתַּת קְיָמָךְ׃ טו הֲלָא חַד הֲוָה אַבְרָהָם יְחִידִי דִּי מִנֵּיהּ אִתְבְּרֵי עָלְמָא וּמָה חַד בָּעֵי אֱלָהִין דִּי יִתְקַיֵּם לֵיהּ וְלַד מִן קֳדָם יְיָ וְתִסְתַּמְּרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וּבְאִתַּת יַנְקוּתָךְ לָא תְשַׁקַּר׃ טז אֲרֵי אִם סָנֵית לַהּ פַּטְרַהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וְלָא תְכַסֵּי חֲטָאָה בִּלְבוּשָׁךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתִסְתַּמְּרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וְלָא תְשַׁקְּרוּן׃ יז אַלְהֵיתוּן קֳדָם יְיָ בְּפִתְגָּמֵיכוֹן וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָה אַלְהֵינָא קֳדָמוֹהִי בְּדַאֲתוּן אָמְרִין כָּל דְּעָבֵיד בִּישׁ תַּקִּין קֳדָם יְיָ וּבְהוֹן רַעֲוָא קֳדָמוֹהִי אוֹ אֵכָא אֱלָהָא דְּעָבֵיד דִּינָא׃

רשי

(טו) ולא אחד עשה . הקב"ה לאדם וחוה תחלה : ושאר · הרוחות והנשמות לו היו מאדם הראשון יצאו כולם : ומה האחד מבקש . (שבזוגו) מבקש למצוא עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהוא זרע אלהים מה הוא תועבה שמבזה אותה וזהו ל' תרגום של יונתן אלא פ"ה ומה האחד מבקש כי אם זרע אלה' והפירוש נכון אם לא שהאח' נקוד בפעם זקף נותק פעם הזקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האחד וסמכו אצל זרע אלהי' ויש פתרון על פי האגדה שהתקבלו נושאי העכו"ם אל הנביא אמרו לו ולא אברהם עשה כן שנשא הגר על אשתו ואמר להם ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן בה עיניו דעת אחרת היה' לו אמרו לו ומה האחד מבקש מה היתה דעתו אמר להם להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר בעיני שלא מצינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר אלא במקום שאדם יכול לפרשו בלשון שירייס כמו (דניאל ז') אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות חוץ מאותן שפירש אבל ל' שאחר משמש אין שאר משמש : ונשמרתם ברוחכם · ובאשת נעוריך אל יבגד רוחך : (טז) כי שנא שלח · ורבותינו חלוקין בה במס' גיטין יש מהם אומרים אם שנאת שלח אותה בגט ותנשא לאחר : וכסה חמס על לבושו אבל זאת כלום הוגנת לעשות שתפרוש עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס פרוש על אותה טלית שבלבך עליה שנאה ואתה מקניטה ומצערה תמיד : (יז) באמרכם כל עושה רע וגו' . או איה אלהי המשפט לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה וצדיקים מעונים ונכשלים אומרים אתם בלבבכם אחת מב' דרכים הללו כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין ליפרע וכן פתרון ל' המקר' כל עוש' רע טוב בעיניו לכך הוא מצלית אותם או

אבן עזרא

הבוכות ולא אפנה עוד אל מזבחותיכם ואין לי רצון בה : (יד) ואמרתם : והתשובה על כי השם היה עד בינך ובין כל אחד ואחד ובין אשת נעוריו : (טו) ולא אחד . מכם עשה כדת ונשארה רוחו לו ואם תאמרו מה האחד הוא מבקש זרע אלהים במצות השם ופעם ונשארה רוחו לו שלא להתגרב עם בת אל נכר על כן כתוב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגוד רוחכם : (טז) כי שנא · השם ישנא שישלח איש את אשתו הטהורה ושנא אשר יכסה או השם יראה חמסו שהוא בסתר : (יז) הוגעתם · פרשה אחרת ידענו כי השם הנכבד לא ייגע ואיך יגיעהו מעשיו רק הוא כלשון בני אדם שלא יסבול עוד כל עושי רע לולי שהוא טוב בעיניו לא היה מניחו לעשות ואם תאמרו עוד יעשה משפט מתי היה זה ואיה הוא למה לא יעשה משפט וזאת הנבואה לעתיד ובתחלה יבא אליהו

ופי' בויצא : ונשמרתם ה' בקריאות וסימ' ואת העם צו לאמר אתם עברים. ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם · ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה דד"ה . ובאשת נעוריך אל יבגוד · ודבתריה ולא

מצודת ציון

(טו) ושאר · ענין יתרון מעלה כי כמו שמלת יותר היא משותפת להשארה וליתרון מעלה כמ"ש יתר מרעהו צדיק (משלי יב) כי מלת שאר משותפת לשניהם : רוח · ר"ל רוח חכמה ויראת ה': ברוחכם · ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז) : (טז) חמס · ענין מחשבה רעה ושנאה : (יז) הוגעתם מל'

רדק

לכן שאתם נושאים עליהן נשים נכריות והנכריות אהובות והישראלית שנואות והם באות לפני בבכי ואנקה ומכסות את המזבח דמעה : מאין עוד פנות אל המנחה · דין הוא שלא אפנה עוד אל מנחותיכם שתקריבו על המזבח כי במזבח עשיתם קרבן בעל מום וגזול · ודמעת הנשים המעידים עליכם רעותיהם ואינו מן הדין שאפנה אל מנחותיכם : ולקחת רצון מידכם · שיהיה לרצון לכם : (יד) ואמרתם ואם תאמרו על מה על דבר נשותינו לא יקבל מנחותינו . והתשובה על כי ה' העיד · הוא העיד בינך ובינה שאין אתה אוהב אותה ואין לבך עמה והוא עד עליך אשר בגדת בה : והיא חברתך · והיא היתה חברתך מקדם מימי נעורים · והנכון לפרש כי שני ענינים אמר היא חברתך אע"פ שאיננה אשת נעוריך כל שכן כשהיא אשת נעוריך שיש לך לאהוב אותה יותר ולא למאסה כמו שאמר בישעיה ואשת נעורים כי תמאס · ואמר אחר כך ואשת בריתך כי כרתה ברית בינך ובינה כשלקחתה לאשה תהיה אשת נעורים או איננה אשת נעורים ואתה נושא עליה אשה אחרת נכרית זו היא בגידה גדולה כי אם היתה ישראלית זהו מנהג העולם לישא אשה על אשה ושיהיו לו נשים רבות אם ירצה אבל לקחת נכרית זו היא רעה רבה שתראה לעיניה נכרית גברת כמוה או יותר ממנה ודין הוא שתבכנה עליכם נשותיכם : (טו) ולא אחד עשה · אברהם שהיה אחד ואב לכל הבאים אחריו באמונתו לא עשה כמו שאתם עושים כי לא רדף אחר התאוה ולא בעל אפילו בשרה אלא כדי להשאיר זרע אלהים . כלומר שצוה אלהים יתברך להשאיר זרע כמו שאמר פרו ורבו : ושאר רוח לו · יתרון הרוח היה לו . ולפיכך לא רדף אחר התאוה ולא בעל אלא למצות פריה ורביה · ואחז"ל פי' כי הם דברי העם לנביא והם דברי תמיה · אמרו לו והלא אברהם אבינו ע"ה שהיה אחד ולא עשה כן כמו שאנחנו עושים שהניח אשתו ובעל הגר שפחתו ואעפ"י ששאר רוח לו והיה נביא . והנביא הוא משיב להם ומה האחד מבקש זרע אלהים . כלומר כשבעל הגר לא בעל אלא כדי לבקש זרע לפי שלא היה לו זרע משרה אשתו . ואעפ"כ הוא לא בגד בשרה אשתו כי ברצונה וברשותה עשה הדבר אבל אתם תשמרו ברוחכם ולא יבגיד אחד מכם באשת נעוריו להניח ולבעול בת אל נכר · ופירוש ושאר רוח לו ענין יתרון ומעלה כמו יתר שאת ויתר עז כי כמו שיש בשרש יתר ענין השאר וענין מעלה וככה כן יש בשרש שאר ענין השאר וענין יתרון ומעלה כלומר יתרון רוח ומעלה היה לו לאברהם : אל יבגיד . כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח במקום אחר · ות"י הלא חד הוה אברהם יחידי וגו' . והנה התשובה היתה אליהם מן הנביא כמו שפקפקו והוכיח להם שאינם עושים כהוגן : (טז) כי שנא שלח · אם שנא אחד מכם אשתו ישלחנה · כתרגומו ארי אם את סניאת לה פטרה . כלומר טוב הוא שישלחנה בגט ותלך ותנשא לאיש אחר שיאהבנה אבל שתחזיק בה ותשנאנה בלבבך זו היא בגידה גדולה · וזהו שאמר וכסה חמס על לבושו שהוא מראה שהוא אוהב אותה ודבק בה כלבושו שהוא דבק בבשרו ולא יפשיטנו כן הוא לא ירצה לשלחה ושונאה · וזו החמס שמכסה על לבושו : (יז) הוגעתם ה' · על דרך משל מדבר על לשון בני אדם כי הוא י"ת לא ייעף ולא ייגע · או איה אלהי המשפט

מצודת דוד

כי התורה אסרה זאת הדבר הזה קבלנו בברית בכללות כל דברי התורה : (יא) בגדה יהודה · הנה יהודה עשה דבר בגידה והתועבה נעשתה בישראל בהיותו יושב בתוך עמו כי עם היה נפרד מישראל ללכת לעם אחר ולקחת שם אשה לא היה המעשה רע כ"כ כמו שהוא בתוך עמו ונושא עכו"ם : ובירושלים · ר"ל ועוד הוסיפו אשמה לעשות זאת בירושלי' עיר הקדש : כי חלל יהודה קדש ה' · ר"ל כי חלל את עצמו שהיה קדש לה' ועתה נתחלל במה שאהב ונשא בת עכו"ם : (יב) אשר יעשנה . הדבר הזאת : ער ועונה מאהלי יעקב · שלא יהיה לו באהלי יעקב הם בתי מדרשות שם לא יהיה לו לא ער ולא עונה ער הוא תלמיד המעורר לשאול לרבו ספקותיו ועונה הוא חכם ועונה ומשיב על שאלות הספקות : ומגיש מנחה . רצה לומר ואם העושה זאת הוא כהן יכרת מזרעו מי המקריב קרבנות לפני המקום : (יג) וזאת שנית תעשו · רצה לומר מלבד הבזיון שעשיתם למזבח לקראו שלחן מגואל ובזה שהוא סיבה למאס בקרבנותיכ' הוספו לעשות עוד דבר שנית בבזיון המזבח במה שעל ידיכם מכסה דמעה את מזבח ה' והדמעה באה מבכי ואנקה לפי שלפעמים יזלו דמעה משמחת השחוק וכדומה לכן אמר שהדמעה באה היא מבכי ואנקה מה שהנשים עומדות סביב למזבח ובוכות על עלבונן : מאין עוד · מבלי אין עוד מצוא לך זכות לשאפנה אל המנחה שאתם מקריבים על המזבח ולקחת מידכם דבר נוח ברצון : (יד) ואמרתם . ואם תאמרו על מה יצא הקצף כי חכמתם לומר שמצאתם בהן ערות דבר : על כי ה' · ר"ל פ"ז אשיב לכם שזהו על כי ה' הוא לעד בינך ובין אשתך שנשאת בימי נעוריך אשר אתה לבדך בגדת בה אבל היא מתחברת לך והיא אשת בריתך כי מקיימת הברית שכרת עמה להיות לך לאשה כי איננה פונה אל מול הזרים ואין האשמה אתך : (טו) ולא אחד עשה · ר"ל ואם תשיבו לומר וכי אברהם הקרוי אחד כמ"ש אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג) וכי הוא לא עשה כזאת הלא גם הוא נשא הגר המצרית על שרה אשתו : ושאר רוח לו · אף כי היה לו יתרון רוח חכמה ויראת ה' ומעלה נפלאה : ומה האחד מבקש · רצה לומר על זה אשיב לכם ומה היה הזה האחד מבקש בעשות זאת וכי עשה זאת למלאות תאותו הלא הכוונה היה להוליד זרע קדוש יראי אלהים משרה אשתו וכמו שאמר' היא אולי אבנה ממנה (בראשית י"): ונשמרת' . לכן תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה : ובאשת נעוריך אל יבגוד . ר"ל השם הרצון לאהבת אשת נעוריך : (טז) כי שנא שלח . אם שנאת אותה עד שלא תוכל להשוות רצונך אל האהבה שלח אותה וגרשה ותנשא לאחר אשר תמצא חן בעיניו : וכסה וגו' . ר"ל או יכסה החמס על לבושו ממעל כלומר לא יסתיר החמס תחת לבושו שתהא אשתו יושבת תחתיו ולבו בל עמה אלא יגלה החמס והשנאה ויגרשנה או תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה להסיר השנאה ולא תבגדו בהן לעשות להן עלבון בקחת עליהן נשים נכריות : (יז) הוגעתם וגו' · אתם מייגעים לפני המקום בדבריכם ודבר הכתוב כלשון בני אדם כי האל יתברך לא ייעף ולא יגע : ואמרתם . ואם תאמרו בדבר מה אנו מייגעים לפניו : באמרכם . ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים כל עושה הרע הוא טוב בעיני ה' והוא חפץ בהם : או איה אלהי

מלאכי ג

ג א הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה־דֶרֶךְ לְפָנָי וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן ׀ אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר־אַתֶּם חֲפֵצִים הִנֵּה־בָא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ב וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם בּוֹאוֹ וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים׃ ג וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר כֶּסֶף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וְזִקַּק אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה׃ ד וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיֹּת׃ ה וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי ׀ עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ו כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם׃

א הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכִי וִיפַנֵי אוֹרְחָא קֳדָמַי וּבִתְכֵּיף יֵעוֹל לְהֵיכְלֵיהּ רִבּוֹנָא דִּי אַתּוּן בָּעַן בֵּיהּ וּמַלְאַךְ קְיָמָא דִּי אַתּוּן צָבַן בֵּיהּ הָא אָתֵי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ב וּמַן מְסוֹבַר יָת יוֹם מֵתוֹהִי וּמַן יְקוּם בְּאִתְגַּלְיוּתֵיהּ אֲרֵי רוּגְזֵיהּ כְּאֶשָּׁתָא מְמַמְיָא וּכְבוֹרִיתָא דִּמְחַוְּרִין בַּהּ׃ ג וְיִתְגְּלֵי לְצָרְפָא וּלְדַכָּאָה כִּגְבַר דִּי מְצָרֵף וּמְדַכֵּי כַּסְפָּא וִידַכֵּי יָת בְּנֵי לֵוִי וְיַזֵּיק יָתְהוֹן כְּדַהֲבָא וּכְכַסְפָּא וִיהוֹן קֳדָם יְיָ מְקָרְבִין קוּרְבַּן בִּזְכוּ׃ ד וְיִתְקַבֵּל קֳדָם יְיָ קוּרְבַּן אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם כְּיוֹמֵי עָלְמָא וּכְשְׁנִין דְּמִלְקַדְמִין׃ ה וְאֶתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן לְמֶעְבַּד דִּינָא וִיהֵי מֵימְרִי בְּכוֹן לְסָהִיד מוֹחִי בְּחַרְשַׁיָּא וּבְנָיְפַיָּא וּבְדְמִשְׁתַּבְעִין לְשִׁקְרָא וּבְאָנְסֵי אַגְרָא דַּאֲגִירָא אַרְמְלָא וְיָתַם וּמַסְטָן דִּין גִּיּוֹרָא וְלָא דְחִילוּ מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ו אֲרֵי אֲנָא יְיָ לָא אַשְׁנֵיתִי קְיָמִי דְּמִן עָלְמָא וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מְדַמַּן דְּמַן דְּמָאֵית בְּעָלְמָא הָדֵין דִּינֵיהּ׃

תולדות אהרן ויש׳ב מצרף · קידושין עא (יבמות ט קידושין סג) : עד ממהר · חגיגה ה׳ : אני ה׳ · סוטה פ׳ עקידה שער ס׳

אבן עזרא

אליהו כאשר הוא כתוב בסוף הספר: (א) הנני שולח מלאכי. יתכן להיותו משיח בן יוסף: האדון. הוא הכבוד הוא מלאך הברית כי הטעם כפול: (ב) ומי מכלכל. כפול כמו יכיל מטלטל ויפילו: כי הוא כאש מצרף. זה זאת הנבואה כנבואת זכרי׳ והבאתי את השלישית באש: וכבורית. סמוך של מכבסים: (ג) וישב מצרף ומטהר כסף מכל פסול: וטהר את בני לוי. הם הכהני׳ ולא יעשו כאשר הם עושים עתה: (ד) וערבה. כימי עולם. בהיותם בבית ראשון: (ה) וקרבתי אליכם. שיהיו בימים ההם: והייתי עד. שאגלה לכל מה עש׳ ומטי משפט גר: (ו) כי לא שניתי. לא יקרה לי שינוי כמו שונות מכל עם: ואתם בני יעקב לא כליתם. כי אם מת האב נשאר הבן למימי

תבגדו: ומלאך ב׳ פתחין וסימ׳ ומלאך הברית אשר אתם חפצים. ומלאך פניו הושיעם. וכל דסמוך לארכרת כותיה פתחין: כזהב ג׳ דגשי׳ וסימ׳ וישב מצרף ומטהר. בחנני כזהב אצא. וכלי נחשת מצהב: למשפט ט״ו וסימ׳ נמסר

רשי

או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם: (א) הנני שולח מלאכי. לבער את הרשעים: ומלאך הברית. נוקם נקם ברית: ופנה דרך. מן הרשעים: האדון אשר אתם מבקשים. אלהי המשפט: (ב) ומי מכלכל. ומי יכיל: ומי העומד. שיוכל לעמוד: וכבורית מכבסים. כבורית של מכבסים שמעביר את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה. בורית עשב הוא שמעביר את הכתם בלע״ז שנייר״א ולשון בורית דבר המנקה ומברר כמו (תהלים ע״ג) לברי לבב: (ג) וישב מצרף. ישנה מכל עסקיו להיות כצורף המצרף ומטהר כסף: (ו) כי אני ה׳ לא שניתי אע״פ שאני מאריך אפי לא שינה דעתי עלי מבראשונה לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב: ואתם בני יעקב. אע״פ שמתים אתם ברעתכם ולא נביתי מן הרשעי׳ בחיים: לא כליתם. אינכם כלים מלפני וסנתני לי הנפשות לגבות מהם דיני גיהנם וכן ת״י ואתון דבית יעקב דמאן דמית בעלמא הדין דיניה פסוק כלומר אתם סבורים לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי את מי ושניתי לו אבל אתכם העמדתי אחר פורענות הרבה ומיני כלים ואתם אינכם כלים

רדק

המשפט. או אם איננו כן כי לא טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה איננו עושה בהם משפט: (א) הנני. אם תאחרו משפט הרשעים בעוה״ז עוד יבא זמן שתראו ואז יקרב אליכם המשפט לכלות הרשעים שבכם. וזהו יהיה אותו היום שאשלח מלאכי ופנה דרך לפני והוא מלאך ה׳ מן השמים כמו הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך וגו׳: ופנה דרך לפני. זה יהיה קבוץ גליות שלא ימצאו בדרכם שטן ופגע רע: ופתאום יבא אל היכלו. לפי שלא נגלה הקץ ולא נתבאר בספר דניאל אמר כי פתאום יבא שלא ידע אדם יום בואו טרם בואו שיבא. כמו שאמר כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ: האדון. הוא מלך המשיח והוא מלאך הברית. או אמר מלאך הברית על אליהו. וכן אמר בהגדה שאליהו קנא על ברית מילה שמנעו אותה מלכות אפרים. שנאמר קנא קנאתי לה׳ אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל. אמר לו קנאת בשטים וכאן אתה מקנא על המילה חייך שאין ישראל עושים ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך. מכאן התקינו לעשות כסא הכבוד לאליהו שנקרא מלאך הברית שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה׳ צבאות: הנה בא. יבא בזמנו וכן ראשון לציון הנה הנם: (ב) ומי מכלכל את יום בואו. מי יהיה סובל את יום בואו כי ביום בואו יצרפו רבים: כי הוא כאש מצרף. טעם הוא על היום שזכר כלומר אותו היום יהיה כמו האש שמצרף הסיגים מן הכסף כן יבדלו הרשעים מן הטובים ויסופו הרשעים וישארו הצדיקים. וכן אמר בנבואת זכריה והבאתי את השלישית באש: וכבורית מכבסים. וכמו הבורית של מכבסי הבגדים שמעבירים בו הכתם מן הבגד והרשעים הם הכתם כמו שאמר נכתם עונך לפני: (ג) וישב. כמו השופט שיושב לשפוט את העם ולהבדיל החייב מן הזכאי כן יהיה אותו היום שיהיה מצרף ומטהר כסף ומעביר ממנו הסיגים והם הרשעים: וטהר את בני לוי. והם הכהנים. ולפי שדבר עליהם בפרשה שלמעלה זכר אותם עתה בפרט: מגישי מנחה בצדקה. מה שאין כן כהני הדור הזה כמו שאמר למעלה שהיו מקריבים בהמות בעלת מום: (ד) וערבה. זכר יהודה וירושלם כי שם בית המקדש: (ה) וקרבתי. באותו היום שזכר: אליכם. הדור שיהיה ביום ההוא. והדורות שעברו אם לא קבלו דינם בעולם הזה יקבלו בעוה״ב: עד. כי אני יודע הנסתרות ואעיד בהם במה שעשו: ממהר. לשלם גמולם: ומטי גר. ומטי משפט הגר: (ו) כי אני ה׳ לא שניתי. כי מה שאמרתי אפילו לזמן ארוך לא לפי שנה כן יהיה כי אני לא שניתי ודברי לא ישנו וכל העתידות שאמרתי לכם ע״י נביאי כן יהיו שניתי ענין שנוי כלומר לא אשנה מדבר לדבר ומחפץ לחפץ: ואתם בני יעקב לא כליתם. כמו שכלו שאר האומות שלא נשאר להם זכר בשמם וכלו מהיות גוי אבל אתם לא כליתם ולא תכלו כי לעולם תהיו מיוחדים בין הגוים להיות גוי אחד בארץ אע״פ שגליתם ונדחתם לכל פאה שמכם נשאר בכל מקום ומה שהרעותי לכם בעונותיכם עשיתי וכמו שאני

מצודת ציון

מל׳ יגיעה ועייפות: חפץ. ענין רצון: (א) ופנה. ענין הסרה ובעור כמו פנית לפניה (תהלים פ): (ב) מכלכל. יסבול כמו ומי יכילנו (יואל ב): מצרף. ענין זכוך מהסיג כמו צרפתיך ולא בכסף (ישעיה מח): וכבורית. שם עשב המנקה: וכן ותרבי לך בורית (ירמיה ב): מכבסים. מלשון כבוס: (ג) כסף. כמו ככסף: וזקק. ענין זכוך וצרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב): מגישי. ענין הקרבה: מנחה. ר״ל תשורה וכל הקרבנות בכלל: בצדקה. ר״ל כדת וכראוי: (ד) וערבה. ענין מתיקות וכן ושנתי ערבה לי (ירמיה לא): קדמוניות. מלשון קדם: (ה) ובעושקי. ענין גזל: ומטי. מל׳ הטייה: (ו) שניתי. מלשון השתנות וחלוף: כליתם

מצודת דוד

אלהי המשפט. ר״ל או איה איננו כן כי אין טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה איננו עושה בהם משפט וכאלו יאמרו או אין הרע שנואה לו או איננו משגיח: (א) הנני שולח מלאכי. מוסב למעלה להשיב על תלונותם שאמרו איה אלהי המשפט ויאמר הנה בזמן הגאולה העתידה אשלח אני מלאך מן השמים והוא יפנה הדרך לפני ר״ל הוא יבער מן העולם הפושעים והמורדים לטהר את הארץ לפני בואי להשרות שכינתי בארץ: האדון וגו׳ זהו מלך המשיח אשר עין כל אדם מצפה ומייחל לו ומבקש ביאתו: ומלאך הברית. כן יקרא אליהו הנביא כי הוא קנא על ברית המילה שמנעה מלכות אפרים כן ארז״ל: אשר אתם חפצים. שיבא לבשר הגאולה ולהחיות המתים כי הוא מיועד על הבשורה הזאת ועל התחיה כמ״ש בסוף הספר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וכו׳: הנה בא. אמר בלשון כי כאשר יבא המשיח יהיה אליהו כבר בא כי הוא יקדים לבוא: (ב) ומי מכלכל. ומי יוכל לסבול את יום בוא המלאך המפנה הדרך ומי יוכל להתקיים ביום שיהיה נראה ונגלה המלאך ההוא והוא כפל ענין במ״ש: כי הוא. כי המלאך ההוא יהיה כאש המצרף את הכסף ושורף את הסוג וכבורית של המכבסים שמסיר כתמי הבגדים כי כן הוא ישמיד ויכלה כל הפושעים והמורדים: (ג) וישב מצרף. אמר בלשון הנהוג בבן אדם שהמלאך ההוא ישב כשופט להיות מצרף ומטהר כמו שמצרפין ומטהרין את הכסף מן הסיג והוא יטהר את בני לוי הם הכהני׳ בני לוי הנגשי׳ אל ה׳ אותם יטהר להסיר מהם בוזי שם ה׳ ויזקק אותם כזהב וככסף להיות נקיים מאנשי רשע והם יהיו לה׳ להגיש לפניו קרבן ותשורה בצדקה כדת וכראוי לא כמו עכשיו שמגישים על המזבח לחם מגואל ומתועב: (ד) וערבה לה׳. אז יערב לה׳ תשורת יהודה כימי עולם הם ימי משה וכשנים קדמוניות הם ימי שלמה שקבל המקום קרבנותיהם ברצון וירדה אש מן השמים ואכלם על המזבח: (ה) וקרבתי. ואז אקרב אליכם לעשות משפט לשלם גמול מעשה האיש: והייתי עד ממהר. ר״ל לא יתמהמה המשפט עד יחקרו את העדים כי אני בעצמי אהיה עד ממהר לענוש במכשפים וגו׳ ובעושקי שכר של שכירות אלמנה ויתום ולא ישלמו שכרם: ומטי גר. מטים משפט הגר לחייבו בחנם ולא יראוני ר״ל את כל אלה עשו כי אין פחד אדם לנגדם כי הכשוף והנאוף נעשה בלאט ובסתר ואין מי רואה ושבועת השקר אין מי יודע שנשבע על שקר ועשיקת שכר שכירות אלמנה ויתום והטיית משפט גר הלא יעשום על כי הם חלושי כח וחלפה עזרתם והנה גם מה׳ לא יראו עם כי הוא רואה הכל ויודע תעלומות לב וידו בכל משלם ולכן אשלם להם גמול המעשה ובזה בא להשיב להם על מה שאמרו כאלו איה אלהי המשפט כי בזה ישיב לומר הנה אז יקבלו משפט וגמול: (ו) כי אני ה׳ לא שניתי. לא נשתנה דעתי ממה שהיה מאז לאהוב את הרע לא כמו שאמרתם כל עושי רע טוב בעיני ה׳: ואתם בני יעקב לא כליתם. אבל אתם לא כליתם מפני ואף כי תמותו ברשע מבלי משפט גמול

ז לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב: ח הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: ט בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: י הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי: יא וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יב וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יג חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ: יד אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת: טו וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ:

פָּסֵיק: ז לְמִיּוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן סְטֵיתוּן מִן קְיָמַי וְלָא נְטַרְתּוּן תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאִתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא נְתוּב: ח הֲיִרְגַּז גְּבַר קֳדָם דַּיָּנָא אֲרֵי אַתּוּן מַרְגְּזִין קֳדָמַי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא אַרְגֵּזְנָא קֳדָמָךְ בְּמַעַשְׂרַיָּא וּבִתְרוּמָתָא: ט בְּלוּטָא אַתּוּן מִתְלָטִין וְקֳדָמַי אַתּוּן מַרְגְּזִין עַמָּא כּוּלְהוֹן: י אֲמַר נְבִיָּא אַיְתוֹ יַת כָּל מַעַשְׂרַיָּא לְבֵית אוֹצְרָא וִיהֵי פַּרְנוּס לִדְמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וְנַסּוּ כְּעַן קֳדָמַי בְּהָדָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אִם לָא אֶפְתַּח לְכוֹן יַת כַּוֵּי שְׁמַיָּא וְאַחֵית לְכוֹן טוּבָא עַד דְּתֵימְרוּן מַסַּת: יא וְאֶזּוֹף לְכוֹן בִּמְחַבְּלָא וְלָא יְחַבֵּל לְכוֹן יַת אִבָּא דְאַרְעָא וְלָא תַתְכֵּיל לְכוֹן גּוּפְנָא בְּחַקְלָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: יב וִישַׁבְּחוּן יָתְכוֹן כָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי תְהוֹן אַתּוּן יָתְבִין בְּאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וְעָבְדִין בָּהּ רְעוּתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: יג תְּקִיפוּ קֳדָמַי פִּתְגָּמֵיכוֹן אֲמַר יְיָ וְאִם תֵּימְרוּן מַה אַסְגֵּינָא לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ: יד אֲמַרְתּוּן לָא לַהֲנָאָה מַן דְּפָלַח קֳדָם יְיָ וּמַה מָמוֹן נִתְהֲנֵי לָנָא אֲרֵי נְטַרְנָא מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ וַאֲרֵי הֲלַכְנָא בְּמַכִּיכוּת רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת: טו וּכְעַן אֲנַחְנָא מְשַׁבְּחִין רַשִּׁיעִין אַף אִתְקַיָּימוּ

תולדות אהרן היקבע אדם · ר"ה כו' ידים עה: במארה · עכו"ם לג הוריות ג: בית האוצר · שבת לב תענית ט כב מכות כג עקידה שער מז (ברכות יד): בלי די · (תענית סו):

רש"י

כליה: (ח) היקבע אדם · רבותינו דרשו לשון גזילה ולשון ארמי הוא: המעשר והתרומה · שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הלוים היא גזילתי: (ט) במארה אתם נארים · על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואעפ"כ אותי אתם קובעים: (י) ויהי טרף · יהי מזון מצוי לשמשי: (יא) וגערתי לכם באוכל · בחסיל ובגזם שאוכל לכם את תבואת השדה והגפן: (יב) ארץ חפץ · ארץ שחפצי בה: (יד) שוא עבוד אלהי' · על חנם נאבדנו כי לא נקבל שכר: קדורנית · בשפלות רוח: (טו) ועתה אנחנו מאשרי' וגו' · אנחנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואים אנו הרשעי' מצליחים עד כי מאשרי' אנו אותם על מעשה רשעם: גם בחנו אלהים · לומר נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה

אבן עזרא

(ז) למימי · הלמ"ד נוסף כמו השלישי לאבשלום בן מעכה: שובו · אומר לדור שהוא בזמנו והשובה במה נשוב: (ח) היקבע · הנה הוא המעשר והתרומה כי תאמרו איך נתן עין יפה מזה הטעם וזה לא טוב שאתם קובעים אותי מפני המאירה והחסרון אשר אתם נארים וחסרים כי אם כה תעשו: (י) הביאו את כל המעשר והריקותי לכם ברכה ולא ישחת עוד · ופי' קובעים כמו משכון ממשכנים ומעכבים אתם את הראוי לי היקבע הנה הוא המעשר והתרומה שלא יתנו בעין רעה במארה הוא ראוי שתתיסרו ולא תקבעו אותי. ועתה הביאו ואפתח ארובות השמים והריקותי לכם דרך משל על רוב ברכות: עד בלי די. לא די לבדו רק יותר: (יא) וגערתי לכם באוכל. שלא יבוא עליו מין קללה כמו ארבה וילק: (יב) ואשרו. כי אני חפץ בכם ובארצכם: (יג) חזקו. זאת הנבואה לעתיד כי עמה דבק כי הנה יום בא: (יד) אמרת'. קדורנית · כמו קודר שחותי מיכאה

רדק

שאני לא אשנה גם אתם לא תכלו · ובאחרית הימי' תשובו למעלתכ' ותהיו עליונים על כל גויי הארץ · וי"ת ארי אנא ה' לא אשניתי קיימי דמן עלמא וגו': (ז) למימי. הלמ"ד עם המ"ם כמו למה למרחוק למעולם אמר זמן רב כבר שלא שמרתם חוקי אתם ואבותיכ' לפיכך הרעותי לכם ולכם אבל מעתה שובו אלי ואשובה אליכם: ואמרתם במה נשוב · ואם תאמרו במה נשוב אם יש בנו דבר אחר אלא מה שהוכחתנו עד הנה דבר הקרבנות ודבר הנשים והתשובה: (ח) היקבע · יש בכם דבר אחר שבעבורו ראוי להדבק בכם המארה אמר היקבע אדם אלהים: כי אתם קובעים אותי · ואמרתם ואם תאמרו במה קבענוך · התשובה המעשר והתרומה · היקבע קובעים קבענוך · ענין גזלה ולקיחת הדבר בהכרת · וכן וקבע את קובעיהם נפש · וי"ת הירגז גבר קודם דיינא וגומר: (ט) במארה אתם נארים · מפני העבירות שזכר למעלה כמו שאמר וגם ארותיה · ועוד אתם מוסיפים עון על עון ואתם קובעים אותי ממה שתאספו שלא תתנו ממנו תרומה ומעשרות ותאמרו הוא גוזל אותנו המטר ושולח מארה בתבואה ולכתנו נתן י' התרומה והמעשרות: הגוי כלו. יראה כי העבירות הנזכרות למעלה לא היו שוים בהם כלם אבל בדבר המעשר והתרומה היו שוים כולם לפיכך אמר הגוי כלו. (י) הביאו · ויהי טרף בביתי · ללוים ולכהנים העובדים לפני ומתוך כך תשובו מן העבירות הנזכרות ואם לא אפרע מכם בפורענות אחרת. אבל אם תביאו התרומה והמעשרות כראוי אמטיר עליכם ואריק לכם ברכה: עד בלי די · פי' אחז"ל עד שלא יספיקו לכם כלים ואוצרות: טרף · כתרגומו פרנוס · ות"י עד בלי די עד דתימרון מסת: (יא) וגערתי · באוכל. הארבה האוכל את התבואה: ולא תשכל לכם את הגפן. הגפן לא תשכל פריה: (יב) ואשרו · ואמרו אשריכם תמורה שאתם חרפה בגוים מפני הרעב על המארה שאתם נארים: ארץ חפץ · שתבואתה מרובה · וי"ת ארי תהון יתבין בארע בית שכינתי ועבדין בה רעותי: (יג) חזקו · שב להוכיחם על מה שהיו אומרים כי אין דין ואין דיין: מה נדברנו · שב הפעל פעול לרוב התמדת הדבור וכן הנדברים בך: (יד) אמרתם · מבואר הוא: (טו) ועתה. ג"כ מבואר הוא:

בשמואל ב' סימ' ט"ו: ואשובה ג' וסי' אבי השביעני לאמר; ואשובה אל אחי אשר במצרים · השיבני ואשובה כי אתה · אל אישי הראשון · עד איש האלהים ואשובה · למימי אבותיכם סרתם מחקי: בזאת ג' וסי' הביאו את כל המעשר · יואב בן צרויה החל למנות. לא לכם להלחם בזאת. וחד ובזאת ויצא אל פניו יהוא: תשכל ג' בקריאה וסימ' מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה. ולא תשכל לכם הגפן · תפלט פרתו ולא תשכל · אנ"ך: זדים ד' בקריאה וסימ' ופקדתי על תבל רעה דסיפרא · ועתה אנחנו מאשרים זדים · כי הנה היום בא בער כתנור · אלהים זדים קמו עלי תניינא דספרא · וכל א"ב רבתי

מצודת דוד

גמול הנה לעתיד כאשר תעמדו בתחיה הנכם גם אז בידי ואז תקבלו הגמול הראוי: (ז) למימי אבותיכ'. מן ימי אבותיכ' וכו': שובו אלי. לשמור מצותי: ואשובה אליכ'. להטיב עמכם כמאז: ואמרתם · והנה תעיזו פניכם ותאמרו במה נשוב ר"ל בעבור מה נשוב במה חטאנו: (ח) היקבע · האם הגון הדבר שיעשוק אדם את אלהים אשר אתם עושקים אותי: ואמרתם. ואם תאמרו בדבר מה אנו עושקים אותך: המעשר. ר"ל על זה אשוב שאתם עושקים ממני המעשר והתרומה כי אינכם נותנים אותם אל הכהנים והלוים משרתי: (ט) במארה. הלא בעבור זה אתם מקוללים בקללה כי אין הארץ נותנת יבולה ועכ"ז לא תקחו מוסר ואתם עושקים אותי: הגוי כלו. כי אין א' מכם שיתן המעשר והתרומה: (י) הביאו · לכן הביאו מעתה את כל המעשר אל בית האוצר העשוי לכך בבה"מ כמ"ש בנחמיה: ויהי טרף בביתי למען יהיה מזון מצוי לאנשי ביתי הם הכהנים והלוים: ובחנוני · בחנו אותי בהמצוה הזאת אם אני משלם גמול המצוה: אם לא. הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים וגו' (ישעיה ה') ור"ל הריני נשבע שאפתח לכם בשכר זה את ארובות השמים ואשפוך דרך שם לכם ברכה והוא ענין גוזמא והפלגה: עד בלי די. ר"ל כ"כ ירבו התבואות עד שלא יהיו הגרנות די להם להחזיק את הכל: (יא) וגערתי לכם · בעבורכם אגער בהארבה האוכל התבואה ולא ישחית עוד וכו': ולא תשכיל · ר"ל הגפן לא תחסיר לכם את פריה: (יב) ואשרו וגו' · ישבחו אתכם לפי מרבית ההצלחה: כי תהיו אתם ארץ חפץ · ר"ל ארצכם תהיה ארץ הממולאת חפץ ורצון יושביה כי לא תחסר כל בה: (יג) חזקו וגו' · ר"ל דבריכם חזקים וקשים עלי: ואמרתם. ואם תאמרו מה נדבר לנו עליך: (יד) אמרתם. ר"ל אשיב לכם זהו מה שאמרתם דבר שוא הוא לעבוד את האלהים כי לפי רוב רוממותו לא יחשב בעיניו עבודת האדם אשר בעפר יסודו: ומה בצע · או מה תועלת בא לנו אשר שמרנו הדברים שצוה לשמור ואשר הלכנו קדורנית שחות ובהכנעה מפני ה' וכאלו יאמרו או אינו משגיח בשפלים או אינו משלם גמול המעשה: (טו) ועתה · ר"ל הואיל ועתה ראינו שאין תועלת לשמור משמרת המקום הנה אנחנו משבחים את האנשים הזדים שלא חשו על משמרת התורה: גם נבנו. ר"ל טובה כפולה באה לעושי הרשעה כי גם המה קיימים כענין וגם בחנו את אלהים לדעת אם יוכל הוא עונש על עון

מצודת ציון

כליתם · מל' תכלית וסוף: (ז) למימי · הלמ"ד נוספת: (ח) היקבע · ענין עושק כמו וקבע את קבעיהם נפש (משלי כב): (ט) במארה נארים · מל' ארירה וקללה: (י) טרף · ענין מזון והוא מושאל ממזון החיה הבאה ע"י טריפה: ובחנוני. מל' בחינה ונסיון: לא · עתה: ארובות · חלונות כמו וארובות השמים נפתחו (בראשית ז): והריקותי · ענין שלה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת יא): בלו · הוא כמו אל ולא: די · ענין הספוק: (יא) וגערתי · ענין זעקת מיפה: תשכל · ענין חסרון הפרי והוא מושאל ממחוסר בנים הנקרא שכול: (יב) ואשרו, ענין הלול ושבח כמו אשרי האיש (ת"א): ארץ · ר"ל בארץ: חפץ · ענין רצון: (יג) חזקו · ענין קושי: (יד) שוא · ענין חנם: בצע · ענין תועלת כמו מה בצע בדמי (שם ל): קדורנית: ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) ור"ל שחות והכנעה: (טו) מאשרים · משבחים: נבנו · מלשון בנין

וַיִּמָּלֵטוּ: טז אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: יז וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ: יח וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: יט כִּי־הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף: כ וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: כא וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: כב זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: כג הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: כד וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם:

סכום פסוקי דת"ע אלף וג' וסי' א"ג וסדריו כא וחציו לכן בגללכם ציון

עבדי חטאה אף נסיאו קדם יי ואשתיזבו: טז בכן ממללין דחליא דיי גבר עם חבריה ושמיע קדם יי וגלי קדמוהי ואתכתיב ספר דכרניא קדמוהי לדחליא דיי ולדמחשבין ליקרא שמיה: יז ויהון קדמי אמר יי צבאות ליומא די אנא עתיד למעבד סגלתא ואחוס עליהון כמא דאחיס גברא על בריה דפלח יתיה: יח ותתובון ותחזון בין צדיקיא לרשיעיא בין דפלח קדם יי לדלא פלח קדמוהי: יט ארי הא יומא אתא בעיר כתנורא ויהון כל רשיעיא וכל עבדי חטאה חלשין כקשא וילהיט יתהון יומא דאתי אמר יי צבאות דלא ישבוק להון בר ובר בר: כ ותדנח לכון דחלי שמי שמשא בזכו ואסותא בכנפהא ותפקון ותטלון כעגלי רבקא: כא ותדושון רשיעין ארי יהון קטמא תחות פרסת רגליכון ביומא די אנא עביד אמר יי צבאות: כב אדכרו אוריתא דמשה עבדי די פקדית יתיה בחורב על כל ישראל קימין ודינין: כג הא אנא שלח לכון ית אליה נביא קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא ודחילא: כד ויתיב לב אבהן על בנין ולב בניא על אבהתהון דלמא אתגלי ואשכח כל ארעא בחובהא ואמחנא גמירא:

ת"א אז נדברו. ברכות שבת סג קידושין מ מכות יא: ספר זכרון זוהר ויקהל: ושבתם. חגיגה ט: בוער כתנור. נדרים ח סנהד' קי ע"ז ד: וזרחה. תענית ח ע"ז ד זוהר מקץ: ועסותם. ר"ה יז: זכרו. שבת פט: אליה. שבת קיח עירובין מג עדיות ע:

אבן עזרא

מילאת השם: (טז) אז נדברו יראי ה'. המשכילים וטעם ויכתב כתוב בשמים מכתב לא ימחק: ליראי השם. הם הצדיקים · ולחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד השם הנכבד והנורא: (יז) והיו · תחת סגולה דבקה עם והיו לי: אשר אני עושה. משפט: (יח) ושבתם לאנשי הדור ההוא כי זה הוא סוף כל הנבואות: (יט) זדים וכל עושי רשעה. הטעם כפול: ולהט · כמו ואת להט החר': (כ) וזרח' · עיקר היום הוא השמש כאשר היום השמש והיום כד מאד השמש וככה היום הבא וזאת השמש לא תזיק אנשי השם רק מרפא טעם בכנפיה האור היוצא מהשמש הפרוש על פני הארץ כמו כנפים: ויצאתם. לאור השמי': ופשתם. פרשתיו: (כא) ועסותם · מגזרת עסים על שם שמעסים הענבים ברגל או בכל דבר המעשה כי אז תגבר יד הצדיקים על הרשעים: ביום אשר אני עושה · זה שהזכיר שמש צדקה: (כב) זכרו תורת משה עבדי · ושמרום כי היא תלמ' ה' דרך יראת השם ובבוא פי' הנזכ' אז תמלטו: (כג) הנה. דברי השם ויום הוא הנזכר: (כד) והשיב. כדרך יהיה לו עליכם לבב אחר והפך זה בן מנבל אב והנה כולם יהיו לב אחד לשוב אל השם אבות ובנים בטרם בא יום הגדול ועתה אחתום פירוש זה הספר בדבר אליהו מלאכו שהי' בימי אחזיהו בנו של אחאב ומלאכו כתוב כי יהורם בן אחאב ויהושפט שאלו אלישע הנביא וכתוב שם פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה לאות כי כבר עלה בסערה השמימה כי לא אמר הכתוב יוצק מים ועוד כי לא נפרד אלישע מעל אליהו אח' שראהו עד עלותו והנה מלאכו אחרי מות יהושפט בימי אחזיהו בנו כתוב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא וזה יורה כי אז כתבו ושלחו אליו ואילו היה ה' לפני עלותו הי' ה' וימלא או ויובא אליו מכתב שהגיע אליהו ואין ספק כי בימי חכמינו הקדושי' נרא' וה' ברחמיו יחיש את נבואתו וימהר קץ ביאתו:

רשי

הרעה ולא נכשלו: (טז) נדברו וגו'. אני משיב על דבריכם אז בעשות הרשעים רשעם והפורים הללו קורוני' מפני שנדברו יראי ה' שלא לידבק במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריה' מלפני ואע"פ שאיני ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי וטיתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריה' מקויימים: (יז) ליום אשר אני עוש' סגולה אשר אצרתי והנחתי לשלם טו גמולי שם תראה אתכם מה בין צדיק לרשע: סגולה. אוצר איישפו"י בלע"ז: (יט) כי הנה היום בא. יום זה לשון שמש הוא שכך אמרו חכמי' אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ורשעים נדונים בה. וצדיקים מתרפאין בה וזהו שנאמ' וזרחה לכם יראי וגו': שורש וענף. ברא ובר ברא: (כ) ופשתם. לשון שומן כמו (ירמיה נ') כי תפושו כעגלה דשה: מרבק. הנכנסת לרבקה לפטם קופי"א בלע"ז: (כא) ועסותם · וכתשתם לשון מיעוך ודומה לו ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ"ג): (כד) והשיב לב אבות להקב"ה: על בנים · ע"י בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודברו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבותם כך שמעתי משמו של ר' מנחם ור"ד במס' עדיות לשום שלום בעולם:

דכוו' וסימ' גוש יבע: לרשע ה' בקריאה וסימ' אוי לרשע רע · אמר לרשע צדיק אתה · יסר לץ לקח קלון. ואתה תשמע מן השמים קדמא דד"ה. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: מרבק ד' וסי' ולאשה עגל מרבק · בעגלי' מתוך מרבק · גם שכיריה בקרבה. ופשתם כעגלי מרבק:

רדק

(טז) אז נדברו יראי ה': כי כמאמר ההוא הוא מאמר אנשים שלא יבינו דרכי ה' ומשפטיו וכשישמעו יראי ה' הדברים מהאנשים האלה הכופרים בהשגחת האל בתחתונים נדברו הם איש אל רעהו ומרבים בדברים האלה ונושאים ונותנים בהם עד שימלאו בשכלם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול: ויקשב ה' · כאלו ית' מקשיב דבריהם ויתן להם שכרם בזה: ויכתב ספר זכרון לפניו · דרך משל כלשון בני אדם שכותבים המלכים ספר הזכרונות כי אין שכחה לפניו ית' וכן מספרך אשר כתבת כל הנמצא כתוב בספר · והנה יראי ה' וחושבי שמו שאמר שמור להם עד עולם. ופי' חושבי שמו · שחושבים תמיד בדרכי ה' ובידיעת אלהותו כי שמו הוא והוא שמו · וכתב הר"א אבן עזרא ז"ל כי יראי ה' הם הצדיקים. וחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד ה' הנכבד והנורא: (יז) והיו לי · יראי הדור הזה שיהיו בתחיית המתים ויראי הדור ההוא ג"כ: ליום אשר אני עושה · יום המשפט שאני עושה דין ברשעים הם יהיו לי סגולה וחמלתי עליהם שלא ישיגם הרעה המכלה הרשעים: העובד אותו · האב חומל על כל בניו כמו שאמר כרחם אב על בנים אבל יותר חומל על העובד אותו: (יח) ושבתם. אז יבחן מה בין צדיק לרשע ולא יאמרו עוד כל עושי רע טוב בעיני ה' שוא עבוד אלהים: (יט) כי הנה. יום המשפט משיל אותו לאש בוערת כמו שאמר למעלה כי הוא כאש מצרף. קש · כמו קש יבש יהיו שיכלו מהרה: ולהט · כמו ותלהט מוסדי הרים: שרשו וענף · כתרגומו בר ובר בר כי הבן הראשון כמו שרש והנולד ממנו כמו ענף: (כ) וזרחה לכם יראי שמי · הנה הרשעים יכלו ביום הבא וליראי ה' יזרח אותו היום שמש צדקה כלומר שינצלו מכל רע וישמחו בכל טוב: וטעם בכנפיה · כי השמש יפרוש אורו על הארץ וכמו כנפים פרושות זריחתו · וכן אמר כשחר פרוש על ההרים: ויצאתם ופשתם · בכל אשר תצאו תפרו ותרבו כעגלי מרבק שגדלים בשומן ובשר: ופשתם · ענין רבוי. וכן כי תפושו כעגלה דשה ופשו פרשיו · והוא בשקל וקמתם אלא שוא בחירק והיה ראוי כתשלומו ויפשתם בשקל וירשתם אותם בחירק ובכפול עי"ן הפעל הועלה תנועתה על פ"א הפעל ומרבק הוא מקום שמכניסין שם העגלים לפטמה ור"ל פירשו הפסוק כמשמעו על השמש שאמרו אר"ל אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה לדיקים מתרפאין בה שנא' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ורשעים נדונים בה שנא' הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש: (כא) ועסותם · ענין הדריסה והכתישה ומזה נקרא עסיס המשקה היוצא ע"י כתישה וסחיטה אמר בזמן הזה הרשעים מושלים בכם אבל בזמן ההוא תרמסו אותם תחת כפות רגליכם ואע"פ שאמר כי היום הבא ילהט אותם לא יהיה ביום אחד כליונם אלא הולכים וכלים ויהיו כלים לזמן מועט וכל זמן שיהיו קיימים יהיו מרמס רגלי הצדיקים: ביום אשר אני עושה · ביום המשפט שאני שופטם לכליון ואמר אפר דרך משל לפי שהיום הבא ישרוף אותם: (כב) זכרו תורת משה עבדי · אמר עד שלא יבא יום המשפט זכרו בכל דור ודור תורת משה עבדי לעשות ככל הכתוב בה: אשר צויתי אותו בחורב · כמו שצויתי בתורה לא כדברי האומרים כי לזמן נתנה כמשמעה ובא המפרש ופירשה רוחנית וזה הפסוק תשובה להם: (כג) הנה אנכי שולח לכם · אע"פ שאני מזהירכם על תורת משה בכל דור ודור אעפ"כ לטובתכם אשלח לכם את אליהו הנביא וטעם שישיב נשמתו שעלתה לשמים אל גוף נברא כגופו הראשון כי גופו הראשון שב אל הארץ בעלותו כל יסוד אל יסודו ואחר שיחיה אותו בגוף ישלחנו לישראל לפני יום המשפט והוא יום השם הגדול והנורא יזהיר האבות והבנים יחדיו לשוב בכל לב אל השם והשבים ינצלו מיום המשפט וזהו שאמר: (כד) והשיב לב אבות על בנים כמו עם בנים וכן לב בנים על אבותם כמו עם אבותם כלומר האבות והבנים יחדיו: פן אבא והכתי · לפיכך יזהיר הוא כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הבא כדי שלא יכה הארץ כלם ותהיה חרם אשר לא יזכרו בהזכרתו יכלו ויסופו במדבר הטעמים או ליום המשפט בארץ ישראל · והנזכרים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד:

מצודת ציון

בנין: בחנו · מלשון בחינה ונסיון: וימלטו. ענין הצלה · (טז) ויקשב · ענין האזנה: ספר · מגילה: ולחושבי · מל' מחשבה: סגלה · ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב) וחמלתי

מצודת דוד

עון והנה נמלטו מן הרעה ולא השיגם והמה א"כ בטובה ועמדו על התקירה: (טז) אז נדברו יראי ה' · בזה ישוב על אמריהם כלומר הנה דעו כי אז כששמעו יראי ה'

דברי הרשעים ההם המעוררים ספיקות ותלונות נדברו גם הם איש אל רעהו כנושאים ונותנים בדברים האלה עד שמלאו בדעתם · כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול וה' הטה אזן להקשיב אמריהם ושמעם ויכתבם על ספר להיות זכרון לפניו ליראי ה' ולאותן החושבים רוממות שמו למען לא יקופח שכרם לעתיד וכמ"ש ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב) : (יז) והיו לי · אמריהם יהיו שמורים אצלי על היום אשר אני עושה עליו סגולה הוא יום הגמול שעל היום ההוא יאצור מעשה בני אדם לשלם לכל איש כמפעלו : וחמלתי · אז אחמול על יראי ה' כאשר יחמול איש על בנו הנזהר בעבודתו : (יח) ושבתם · ר"ל עם כי עתה רואים הזדים בשלוה ולא כן עובדי אלהים הנה אז תשובו ותראו ההפרש בין צדיק לרשע : בין עובד וגו' · כפל הדבר במ"ש : (יט) כי הנה היום בא · יום המשפט הבא יבער כתנור אש לעשות כליה ברשעים ויהיו נותים להשרף כקש ולהבת אש היום הבא תלהט אותם עד לא ישאיר מהם שורש וענף ר"ל לא ישאיר מהם זכרון מה : (כ) וזרחה לכם · אבל לכם יראי שמי תזרח שמש צדקה ר"ל הצדקה שעשיתם יאיר לכם כשמש והוא ענין משל לומר מצות הצדקה בעצמה תשלם לכם גמול טוב : ומרפא בכנפיה · בזריחתה יהיה לכם רפואה ותענוג ודמה פריסת האור וזריחתה לפריסת הכנפים כי השמש יפרוש אורו על הארץ ככנפים הפרושות וכן נאמר כשחר פרוש על ההרים (יואל ב') : ויצאתם . בכל מקום שתלכו ותבואו תתענגו בטוב ותתרבו בבשר ושומן כעגלים המפוטמים במרבק והוא הדיר שלהם : (כא) ועסותם רשעים · אתם תמעכו ותכתשו את הרשעים כי הם יהיו לאפר מונח תחת כפות רגליכם ותרמסו אותם : ביום אשר אני עושה · זה יהיה ביום הגמול אשר אני מייעד אותו : (כב) זכרו תורת משה עבדי . ר"ל הואיל ותקבלו גמול טוב לכן בכל דור ודור זכרו התורה שמסרה לכם משה עבדי כי בשמירתה תקבלו הגמול : אשר צויתי אותו . ולא מלבו אמרה : על כל ישראל · ר"ל לא אותו לבד צויתי התורה כ"א על כל ישראל שיקיימוה כולם בין החוקים הם הדברים שלא נודע טעמן והשכל משיב עליהן בין המשפטים והם הדברים הנודעים בטעמם: (כג) הנה אנכי שולח · ר"ל בזכות התורה אשלח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא הוא יום הגמול : (כד) והשיב . הוא ישיב לב האבות למקום ע"י הבנים וכו' כי תה"מ יהיה על ידו וכמ"ש רז"ל ובשיחיו בני האבות אשר הם חיים וקיימים בזמן ההוא אז הבנים ההם אשר יעמדו בתחיה יספרו לאבותם אמתת גמול הנפשי ועי"ז ישיבם הנביא אל ה' וכן ישיב לב הבנים ע"י אבותם העומדים בתחיה כי הם יספרו לבניהם אמתת הגמול ובזה ישיב אותם לה' · או ר"ל שישיב האבות עם הבנים והבנים עם האבות כולם יחד וכפל הדבר לחזק הענין : פן אבוא · ר"ל לזה אשלח את אליהו לפני בוא יום ה' כי פן כשאבוא אני ביום ההוא לשלם גמול ועדיין לא שבו אכה את כל יושבי הארץ בחרם ואבדן לכן אשלח מקודם את אליהו להשיב אותם אלי להיות נכונים לקבל ה הגמול הטוב :

ותמלתי · ענין רחמנות : (יט) בוער : ענין שרפה : קש · הוא התבן הדק : ולהט · ענין שרפה והתלהבות כמו אש לוהט (תילים קד) : לא יעזוב · לא יניח : (כ) ופשתם · ענין רבוי ור"ל רבוי השבר וכן כי תפושו כעגלה דשה (ירמיה נ) : מרבק · כן יקרא דיר העגלים מקום שמתפטמים שם וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) : (כא) ועסותם · ענין מיעוך וכתישה וכן מעסים רמוני (ש"ה ח') והוא המיץ מן הרמונים אשר יקרא כן ע"ש שמתעכים וכותשים הרמונים להוציא המיץ : כפות · כמו שפשטות היד נקרא כף היד כן שטחית הרגל נקרא כף הרגל : (כב) בחורב . הוא הר סיני : על כל ישראל ר בעבור כל ישראל . (כג) לפני : קודם : (כד) והשיב · מל' תשובה · על בנים ר"ל ע"י בנים · או על הוא כמו עם : חרם · ענין כריתה ואבדון כמו וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלים לבטח (זכריה י"ד) :

מנחת תרי עשר שי

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו :)

דע קורא נעים כי תרי עשר הם שנים עשר נביאים · שנתנבאו בזמנים שונים · חדשים וגם ישנים · והואיל שדברו נבואות קטנות · סדרום רבותינו ז"ל שיחריו יהיו חונות לכך גם אנחנו כללנו סכום הפסוקים בסוף כלם בחדא מחתא מחתינהו כדין וכהילכתא :

א (א) דבר־יי · כן נקוד ובמקף : ירבעם · אין מאריך ברי"ש : (ז) שמה לא רחמה · התי"ו בקמץ : (ט) לא אהיה · הה"א בשוא לבד ובלא מאריך באל"ף :

ב (א) והיה מספר וגו' והיה במקום · בספרים כ"י מדוייקים שניהם הוא"ו בגעיא : (ה) ושמתיה כמדבר · הכ"ף רפה כמו שכתבתי בפ' עקב על אבניה ברזל : (ז) ושקויי · הוא"ו נחה והיא למשך והיו"ד נעה והוא במקום למ"ד הפעל · אבל ושקוי דתילים ק"ב הוא"ו נעה והיא תמורת למ"ד הפעל : (ט) ובקשתם · נרפה להקל ן' עזרא : (יג) חדשה . התי"ו בקמץ לבד : (יד) והשמתי · בהרבה ספרים כ"י ודפוסים ישנים בטעם רביע וספרים אחרים בשופר : (יח) עוד בעלי · העי"ן בשוא לבדו במדוייקים כ"י ובדפוס ישן : (והסירותי · א"ה נלאתי נשוא טעות אשר נפל ברוב הספרים על מלת והסירותי אשר הניחוהו חסר יו"ד ולא מצאתי בו שום מסרה לא בזעירא ולא ברבתא ותפשתי עד מקום שידי יד כהה מגעת בכל הסרתי והסרתי שבמקרא ומצאתים כולם חסרים יו"ד אך בתילים פ"א על הסירתי מסבל שכמו נכתב בגליונ' מלא ולא מצאתי השני וכיון דדין מלא באיזה ספרים אמרתי קום משכהו כי זה הוא):ולא יזכרו עוד · בס"א כ"י בטעם בזיי"ן וברוב דפוסים ברי"ש ובמקצת מדוייקים כ"י ודפוס ישן יש ג"כ מאריך בזיי"ן ובנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב יזכרו וטעות הוא :

ג (ב) ואכרה · דגש הכ"ף לתפארת מכלול דף ד' ודף קס"ד : (ה) ובקשו · קל הקו"ף :

ד (ו) ואמאסאך · הוא"ו בשוא בדפוסים קדמונים ובכל ספרים כ"י וכן נקודה במכלול דף מ"ד ובבעל הלשון ובמקרא לונזאנו · וכתיב באל"ף יתירא בין הסמ"ך והכ"ף ועיין בספר הרכבה של רבי אליהו אות וא"ו ובשמות רבה פ' ל"ח אמר ר' יהודה כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לעתיד לבא אלא כמאס מפלשה דברים שנאמר ואמאסאך מכהן לי שכן ג' אלפי"ן יש בו שנמאס מן הכהונה ומן המקדש ומן הלויה : (ז) כרבם כן חטאו לי . כרבם כתיב חסר וא"ו לי רב ונשיא כלו' כשהחוטא הרב והוא הנשיא כן חוטאים כלם וכן דרשו בדברים רבה פ' ב' אמר ר' שמואל בר נחמני כל מה שהגדולים עושים הדור עושה וכו' : כבודם בקלון אמיר:זהו א' מני"ת תקון סופרים והיה לו לומר כבודי אלא שכינה הכ' מדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת כמ"ש בזכריה ב': (יא) יקח־לב · במקצת מדוייקים בב' טעמים וכן במכלול דף נ"ה : (יג) אלון ולבנה · הנו"ן בסגול לא בקמץ וכן במסורת לית וחד מקל לבנה : וכלותיכם תנאפנה · במקצת ספרים האל"ף בקמץ : (טו) אל יאשם יהודה ואל תבאו הגלגל ואל תעלו וגו' ואל תשבעו וגו' : הראשון א"ל בלא וא"ו ושלשת האחרים בוא"ו וכן נמצאו בספרים מדוייקים :(יז) הבה לו · במקצת מדוייקים בב' טעמים וכן במכלול דף נ"ה : (יח) הזנה הזנו · הנו"ן בצירי במדוייקים לא בסגול וכ"כ רד"ק במכלול דף קנ"ז והלוית חן בפ' י"ח מהשער רביעי : (יט) צרר רוח · כתוב במכלול דף נ"ה כי מלת צרר בשני טעמים וי"א כי לכן שמו שני טעמים כאשר נפגשות שתי אותיות דומות זו בסוף המלה וזו בראשית המלה שבצדה כדי לבאר קריאת שתיהן כמו שהזהירו רבותינו בק"ש ליתן ריוח בין הדבקים וה"ה לכל קריאה אמנם בספרים הנמצאים אתנו בטעם אחד לבד ברי"ש ועיין מ"ש בפרשת ואתחנן סימנד' : ויבשו מזבחותם . בדפוס קדמון כתב מזבחותם וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אך נכתב בצדו מזבחותם נ"ל חזקיה מכח המסורת ע"כ · וכן פרשוהו המפרשים וכן הוא בספרים מדוייקים ומלא וא"ו ומסורת עליו לית ומלא :

ה (ג) ושתטה · בשי"ן ימנית ובס"א כ"י השי"ן בקמץ אך נכתב בצדו בהללי פתח ע"כ · ואף רד"ק כתב מקור כי השי"ן פתוחה בשקל לאהבה : שטים · במקצת ספרים כתוב סטים בסמ"ך וכן הגיה בספר תכמת שלמה בפרק חלק דף ל"ו ולי נראה דגירסת הספרים הכתובים בשי"ן עקר שכן במסורת נמסר ב' חד כתיב סמ"ך עשה סטים שנאתי (תילים ק"א) וחד כתיב שי"ן שטים העמיקו וכן כתבוהו רד"ק ומאיר נתיב בשרש שטה וכן הוא בס"ס : העמיקו·בספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשוא לבדו וכ"כ המכלול דף פ"ב וכן העמיקו שחתו דספרא סימן ט' ואף בעל רב פעלים כתב כן בבנין הפעל : (ג) אני ידעתי · העי"ן בשוא לבדו : (ז) עתה יאכלם חדש · המדרש שדורשו כאילו כתוב חדש הוא על דרך אל תקרי כמנהג המדרשים במקומות הרבה כמו שכתוב בספר מלאכי וכנהוא בבדיא במדרש ילמדנו פרשת שמות בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש שהיו מולידים ולא מלין ללמדך כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמצרים כיון שראה כן הקב"ה את האהבה שהיה אוהב אותן שנאמר הפך לבם לשנא עמו עתה יאכלם חדש חדש כתיב עמד מלך חדש וחדש עליהן גזירות קשות לכדכתיב ויקם מלך חדש וגו' : (טו) יאשמו · האל"ף והשי"ן בשוא לבדו : ובקשו . קל הקו"ף :

ו (ג) ונדעה נרדפה · ונדעה ה' בקריאה וסימן הוציאם אלינו ונדעה אתם · יגישו ויגידו לנו . הגידו האותיות לאחור · ונדעה בפלמי הרעה הזאת . ונדעה התלאות דרכנו דפסל מיכה · וחד פלוגתא ונדעה נרדפה לדעת כן נמסר במסרה גדולה וביונה וישעיה סימן מ"א ולא ידעתי מה היא הפלוגתא שבכל ספרים שלנו כתוב ונדעה בוא"ו ואולי באיזה ספר היה כתוב נדעה בלא וא"ו וכן הוא בילקוט הושע רמז תקכ"ב כדרש פ"ק דברכות כל היוצא מב"ה לא יפסיע פסיעה גסה ולא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר נדעה נרדפה וגו' וכן הוא ברבינו ישעיה הראשון מטראני ז"ל שם בברכות ובמיימוני רים פ"ח מהלכות תפלה ב' ובסמ"ג בלא וא"ו אבל אנן לית

לן לשבושי מה שמסרו לנו בעלי המסורת וכן הוא בפ"ק דתענית ובמכלול דף ס"ג ובס' צחות דף קנ"א בוא"ו : (ד) מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה · בנביאים עם פי' הריא"ה כ' ומה אעשה לך יהודה וטעות הוא : (ט) וכחכי איש גדודים · במקצת ספרי הדפוס בבי"ת אחר הוא"ו וטעות הוא כי לפי התרגום ולכל הפירושים בכ"ף וכן מצאתי בדפוסים ישנים ובספרים כ"י מדוייקי': ירצחו שכמה · בספרי הדפוס התי"ת בגלגל ובספרים כ"י מדוייקים בלא גלגל ובמקף בין שתי המלות וזהו מה שכתב במקרא גדולה פלוגתא ירצחו והוא מחלוקת ב"א וב"נ וספרי הדפוס הם כב"א כפי הנראה בחילופים ושם כתוב ירצחו ול"ל רצחו : (י) שעריריה . שערוריה ק' :

ז (א) פשט גדוד · חד מחלפא ביתא מן ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא : ובל יאמרו ללבבם · הלמ"ד בחירק : (ג) ישמחו מלך . המ"ם בדגש : (ד) בערה · מלעיל : (ה) החלו . בלא מאריך בה"א : (ו) קרבו · בלא מאריך בקו"ף : (ז) אין קורא · הקורא ואין בוא"ו אינו קורא בצדק : (ח) היה עגה · רפה הגימ"ל : (י) ולא בקשהו קל הקו"ף : (יב)כאשר ילכו . י' דמטעין דסברין אשר מסורת יונה א' : כאשר ילכו י"ת באתר דיהכון ונוכל לומר שהכ"ף תמורת הב' כמ"ש האפודי בפ' י"ד ועיין מ"ש ביחזקאל ט"ז אצל וכדמי בניך : (טז) לעגם . בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת דפוסים הע' בשוא לבדו והג' דגושה :

ח (ג) ידענוך . בספרים כ"י היו"ד בגעיא : (ד) הסירו ולא ידעתי · חד מן מלין דכתיבין שי"ן וקריה סמ"ך וסימן נמסר במ"ג הושע ג' וכן כתב רש"י ז"ל : (י) ויחלו מעט · בספרים כ"י המ"ם דגושה : ממשא מלך שרים . שרים כתיב בלא וא"ו וכן צריך להגיה בפ"ק דבבא בתרא והוא חד מחלפא ביתא מן ב' ב' מלין לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין אינשי בהון וסי' נמסר במסרה רבתא : (יב) אכתוב לו : יתיר וא"ו והתי"ו בקמץ חטוף מפני המקף והדומים לו כתובים במסורה גדולה אות הוא"ו : רבו . רבי קרי :(יג) יזבחו בשר ויאכלו . במקצת ספרים. ויאכלו הוא"ו בשוא וכן משמע מפירוש רש"י ורד"ק כתב שאינה אלא בפתח :

ט (א) אל גיל כעמים · בכ"ף וכן נמנה במ"ג בחלפא ביתא מן חד חד נסבין כ"ף ברישיה ולית דכוותא : (ב) יכחש בה : ב' סבירין בה כמ"ש במלכים ב' ג' : (ח) צופה אפרים עם אלהי : בכל הספרים כתוב אלהי והריא"ה כת' נראה מדברי רש"י שהיה כתוב בספרו עם אלהיו ואינו כן כי אם עם אלהי ורואה אני מחלוקת בין המפרשים אם שם זה חול או קדש וכן בבית אלהיו שבסוף זה הפסוק ובמסכת סופרים שבידנו ר' נתן אומר בבית אלהיו הרי זה קודש ע"כ · ולפי דעתי יש שם תיסרון והמקום ימלא תסרוננו : פח יקוש : בס"א כ"י בשורק כמו מפח יקוש דתילים וכן וכצפור מפח יקוש (משלי ו') אבל בשאר ספרים זה לבדו בחולם וכן כתב הקמחי בשרש יקש : (ט) העמיקו · בס"א דפוס ישן העי"ן בחטף סגול ובספרים אחרים בשוא לבדו ועיין מ"ש לעיל סי' ה' : חטאתם · בכמה ספרי הדפוס וכ"י מלא באל"ף וא"ו אך במקצת ספרים מדוייקים ישנים וגם בדפוס קדמון כתוב חטאתם בלא וא"ו וכן מראה עיקר דבמסורת ישעיה כ"ח נמסר חטאתם ט' והתם חשיב להו ד' באורייתא וה' בנביאים ומדחזינן דהנהו דאורייתא בלא וא"ו אית לן למימר דהאדנ נמי דכוותייהו ובפרשת קרח איתא לכך מסרא בגוונא אחריתי ודא ודא חדא היא ולא פליגי אהדדי דוק ותשכח : (י) כבכורה . הה"א בלא מפיק והוא חד מן י"א זוגין חד מפיק וחד לא מפיק : כאהבם · האל"ף בקמץ רחב והה"א בחטף קמץ : (יב) בשורי · בשי"ן שמאלית וכן הוא במסורת הושע ב' עם מלין דחמיין שי"ן וקרינן סמ"ך : (יד) תן להם ה'. התי"ו בצירי בספרים מדוייקים וכן תן להם רחם משכיל עיין במכלול דף ק"ב ומ"ש במזמור כ"ח בס"ד : רחם משכיל · בשין ימנית ותברו על פי המסורת תליו כגבור משכיל (ירמיה ב') : (טו) סורריס : מתחלפת סרריס חסר וא"ו : (טז) בלי . בל קרי : מחמדי · התי"ת בשוא ופתח :

י (ב) עתה יאשמו . בס"א קדמון מהדפוס האל"ף בשוא וסגול ובספרים מדוייקים בשוא לבדו ובלא מאריך ביו"ד : (ד) ופרח כראש . בכ"ף : (ח) קוץ ודרדר · במקצת ספרים קדמונים כ"י דל"ת שנייה בקמץ גם בעל רב פעלים כתב שמצא כן במקצת ספרים ועיין גם כן מ"ש בפרשת בראשית על וקוץ ודרדר : (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל כ"א חטאת וכן כתב רש"י ז"ל חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשה בארץ אזלת יד : (י) עינתם · עונתם קרי : (יא) ישדד לו יעקב . בשי"ן שמאלית מענין שדה וכן במסורת ג' בקריאה וכולם כתובים כן : (יד) יושד : נכתב בוא"ו עם הדגש וברוב ספרים שלנו השי"ן קמוצה ורד"ק בספר מכלול דף ק"פ כתבו בפתח ואחר כך כתב ובקצת ספרים קמץ בזקף : ארבאל · בספרים מדוייקים כ"י הבי"ת רפויה וכן הוא בדפוסים ישנים : (טו) בשחר . בבי"ת לא בכ"ף וכן במסורת לית כוותיה ואילו בכ"ף הא איכא נמי אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נ"ח):

יא (ג) קחם על זרועותיו : כולו קמוץ ועיין בספר הרכבה מר' אליה המדקדק : (ד) אמשכם · הכ"ף בצירי ברוב הספרים : (ו) ממעצותיהם · הרבה חילופים יש במלוי וחיסור ואוי"ן ובתילים ה' על פסוק יפלו ממעצותיהם מסור עליה ב' כתיב כן והוא חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא : (ח) כצבאים · החירק תחת היו"ד והאל"ף נחה :

יב (א) נאמן . ברובן של ספרים האל"ף בחטף סגול והנו"ן בלא מאריך : (ג) כמעלליו ישיב לו· כן כתיב בלא וא"ו ומי שחשב לכתוב וכמעלליו בוא"ו טעה וכן מתורגם בדפוס ישן כעובדוהי : (ה) ויתחנן לו · התי"ו במאריך : (ז) ואתה באלהיך תשוב · הרי זה קודש מס סופרים

הופרים (ט) ויאמר אפרים : במסורת חשיב ליה בהדי י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מה שכתבתי בסוף פרשת מטות (י) באהלים . בספרים כ"י מדוייקים האל"ף בחטף קמץ וכן במקצת ספרי הדפוס גם במסורת כאן ובשופטים ח' נמסר באהלים ד' בקריאה וכולם בחטף קמץ : (יא) ודברתי בשפי פשטין וי"ס בפשטא א' בלבד ואין לחוש להם :

יב (א) ויאבק . בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת ספרי הדפוס האל"ף בשוא לבדו וכ"כ במכלול דף קי"ד : (ב) כתבונה . בכל ספרים כ"י בכ"ף וכן פירשו כל המפרשים : (ה) תלאובת . ס"א תלאובות : (ז) כנמר על דרך אשור . איסתכנו כולהו נסחי דכתיבין אשור בפתח האל"ף ובדגש בשי"ן כי הוא בקמץ האל"ף והשי"ן רפה וכ"כ רש"י ז"ל כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקום אלא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים שהוא פעול מבנין הקל : עוד כתב בשרשים ויש לפרש מן אשורנו ולא קרוב האל"ף למדבר וזהו כפירוש רש"י ז"ל ולכל הפירושים בקמץ ורפי : (יד) קטבך . הטי"ת בקמץ לבד והוא חטוף רד"ק בפירוש ובמכלול דף ר"י :

יד (א) תאשם שמרון . האל"ף בשוא לבדו רד"ק בכל המקומות : כי מרתה באלהיה . מס' סופרים פ' ד' כי מרתה באלהיה הרי זה קדש : (ג) אמרו אליו . בס"א כ"י ובנביאים עם פירוש הרי"א וגם בדפוס ישן מויניציאה כתיב ו א מ ר ו בוא"ו וכן נדפס בפירוש רד"ק ואולם בשאר דפוסים וספרים אחרים כ"י בלא וא"ו וכן הוא בתרגום : (ז) יונקותיו : מתחלפים הספרים במלוי וחיסור וא"ו קדמאה ותניינא . (א"ה אבל לפי הנמסר ביחזקאל י"ז על מראש י נ ק ו ת י ו ב' חד חסר וחד מלא ולפי רוב ספרים המדוייקים אידך חסר שמענא מינה דהאי מלא הוא) : (ט) רענן . העין בשוא ופתח ובלא מאריך ברי"ש : (י) ויבן אלה . בב' טעמים וכן במכלול דף ל"ה ועיין מ"ש בפ' קרח על ויולא פרח ובפרשת ואתחנן על השמע עם :

א יואל (ה) והילילו . מתחלפת ו ה י ל י ל ו וס"ס ו ה ל י ל ו : (ו) ומתלעות : ברוב המדוייקים הוא"ו במאריך : (ט) הכרת . הה"א בקמץ חטוף : אבלו . האל"ף במאריך במקצת מדוייקים : (טו) וכשד משדי יבוא . עיין מ"ש בישעיה י"ג : (טז) הלוא נגד עינינו . הלא נגד עינינו כמה ספרים מדוייקים שכתוב בהם ה ל ו א מלא ו' ואל"ף ונסתכנו הספרים הכתובים בלא ו' לפי שמצאו כתוב במ"ג שלנו כל הלא דתרי עשר חסרים בר מן א' מלא הלוא חשך יום ה' עמוס ה' וטעות נפל במסרתנו וכך צריך לגרוס כל הלוא דתרי עשר מלאים בר מן א' חסר וסימן הלא חשך יום ה' והוא בעמוס קאי שפיר ונמסר עלוי לית חסר בסיפרא ואין להקניט בדבר דודאי הכי הוא : (יז) מגרפתיהם : בספר אחד כ"י המ"ם בחירק ובספרים אחרים בסגול וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים שהמ"ם בסגול : (יח) מה נאנחה : בספר בעל הלשון האל"ף בסגול והנו"ן בשוא נח וכן הוא בספרים כ"י מדוייקים ובמקצת ספרי הדפוס וכן מצאתי מסורת כ"י נאנחה ב' וסימנהון חטאה ירושלם . מה נאנחה בהמה ע"כ : אבל שמעו כי נאנחה אני הנו"ן שניה בקמץ ועיין מ"ש שם : נאשמו . האל"ף בשוא לבדו רד"ק :

ב (א) קדשי . הקו"ף בקמץ לבד : (ב) לא יוסף . בס"א כ"י הסמ"ך בחירק אבן בשאר ספרים בצירי וכן יש להוכיח ממסורת דפרשת ויצא על פסוק יסף ה' לי בן אחר וכן כתב רד"ק שהוא בצירי : (ה) מרכבות : בפתח המ"ם רד"ק : ערוך מלחמה . בס"א כ"י העי"ן בקמץ ובספרים אחרים בחטף סגול וגם רד"ק כתב שהוא בשוא וסגול ורש"י כתב שהוא נקוד חטף פתח : (ז) כגבורים ירצון . בספרי כ"י מדוייקי' וגם בדפוס ישן כ"כ בלא וא"ו אחר רי"ש וגם במ"ק נמסר על כן י ר ו צ ו ן כאמור למעלה לית מלא : (ח) ואיש אחיו לא ידחקון . בס"א כ"י ואיש א ת אחיו וגם בדפוס ישן יש הערה מחילוף זה אבל בכל שאר ספרים שלפני אין בהם מלת א ת : השלח יפלו . במקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס קדמון כתוב יִפֹּלוּ ובשאר ספרים הפ"א בחולם : לא יבצעו : יש ספרים שכתוב בהם ו ל א בוא"ו וכן נראה מהתרגום ורש"י וזהו מחלוקת ישן בין הספרים ובמקצת ס"ס קדמונים מצאתי שבתחלה נכתבו בוא"ו ואחר כך גררוה ובאחד מגליונים נכתב בלדו יפה בספר מוגה ל א וכן במקרא גדולה : (ט) בעיר ישקו . בשי"ן ימנית ובחסר וא"ו ברוב הספרים במלונים : ברוב הספרים מלא וא"ו : (יא) עשה דברו . בס"ס השי"ן בצירי וכן ראוי לפי המסורה דפ' בשלח ע ש ה א' קמצים וכו' ודמלכים ב' סי' ז' ובמכלול דף קנ"א הובא קצת מסרה זו ומה שכתוב שם וכל איוב משלי טעות הוא ונ"ל וכל אלה הדברים ומלכים כלשון המסרה דבשלח : (יג) ונחם על הרעה . במקצת ספרים ונחם על הרעה בקמץ מי יודע ישוב ונחם שבסמוך בפתח ובמקצת ספרים בהפך וי"ס שניהם קמוצים ומי יודע להכריע ולכאורה היה נראה להכריע מדברי הדקדוק שהראשון קמץ והשני פתוח שכן על פסוק ונחם על הרעה דיונה כתב שם רד"ק שהוא קמץ כי הוא בינוני מבנין נפעל וכן כתב בשופטים סימן כ"א על והעם נ ח ם ובשמואל א' סוף סימן ט"ו על וה' נ ח ם כי המליך את שאול על ישראל ובשרשים על ואין איש נ ח ם על רעתו (ירמיה ח') אבל על פסוק מי יודע ישוב ו נ ח ם האמור גם כן ביונה כתב שהוא בפתח כי הוא פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוא"ו והוא מבנין נפעל עכ"ל . ושנים אלו דיואל דומים ממש לאותם דיונה אך תימא על רד"ק שלא כתב על אלו מאומה ושתיקתו מוכחת שנסתפק בהם וגירסת הספרים שהניחם קמוצים נראית לי עיקר שכן מצאתי מסורת כ"י זה לשונו נ ח ם ו נ ח ם ו' פתחין וסימנהון ותכל דוד המלך וגו' (שמואל ב' סוף סימן י"ג) אותם יראה פרעה (יחזקאל ל"ב) מי יודע ישוב ונחם דיונה נחם ה' ותברו עמוס ז' עוד קרא לאמר (זכריה סוף סימן א') וכל ישעיה דכוותא עד כאן הדא אמרה דאתרא כולהון קמצין ותו אשכחתי מסרה אחריתי בלישנא אחרינא נחם ונחם ו' פתח בקריאה אמנון פרעה : זאת . יאת . ישוב ונחום דניחום : ציון וכל ישעיה דכותהון ע"כ . דא ודא חדא היא ולית בהון פלוגתא אלא חדא נוסחא רויחא ומדא נוסחא קיטא ואיכא נוסחא אחרינא במסרה דדפוסא ברים זכריה ולא סלקא כהוגן משום דבציר מינייהו חד ותו דלא משתמע מינה מי יודע ישוב אי דיואל אי דיונה ואמטו להכי בדילנא מינה וכתבית להנך : (טז) קבצו זקנים : בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת ספרי הדפוס הבית רפה ונמסר עליו ב' פי' ב' רפים ותברו ק ב צ ו את כל ישראל המצפתה (שמואל א ז) וכן במקרא כ"י נמסר שם בשמואל ב' רפים וכן כתב רש"י קבצו זקנים מלשון ש ל א ק ב ץ אלי (מלכים א' י"ח) לשון רפי וקל ע"כ ישהוא לווי מהקל ולא דנמסר לעיל על פי' קבצו אהרור ב' ר"ל ב' דסמיך להון אהרור ותבריה קבצו אהרור דנחום ב' ותרווייהו דגשין כדינייהו ויונקי . מתחלפת ו י נ ק י חסר וא"ו : (יז) ויאמרו חוסה . בספרי הדפוס יש מאריך ביו"ד ובכ"י אית בוא"ו : נתלתך לחרפה : בספרים מדוייקים בפשטא לא זקף קטן : (כ) ואת הצפוני . במקצת ספרים הוא"ו בגעיא : באשו . הבי"ת בקמץ חטוף מפני נחות השוא שבא אחריו : (כד) ומלאו הגרנות : ברוב ספרים כ"י וגם בדפוסים קדמונים הגימ"ל בחטף קמץ וכן נקודה בשרשים ובעל הלשון ובמסורת ב' ותברו והמה שמים את ה ג ר נ ו ת (שמואל א כג) וגם הוא בחטף קמ"ץ כמ"ש שם :

ג (א) ובנותיכם . יש ספרים ובנותיכם מלא וא"ו : (ג) ותימרות . בספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד ומלא וא"ו וכן במסורת שיר השירים ג' מלא דמלא וסימן כתימרות עשן מקטרת . ואיליו ואילמיו ותימוריו . דם ואש ותמרות עשן ע"כ . וצריך להגיה שם ותלוניו ואילמיו ותימוריו שהוא ביחזקאל סי' מ' אך בספרים שלפנינו כתיב ותימריו חסר וא"ו ובקצת ספרים חסר גם היו"ד שאחר התי"ו : (ה) קרא . במקצת ספרים ק ו ר א מלא וא"ו ולא יתכן כי במסורת נמנו י' מלא ואין ק ר א זה מהם :

ד (א) אשוב . אשיבקרי : (ד) אשיב גמלכם . במקצת ספרים ישנים כ"י ומהדפוס זה ותברו שבסמוך שניהם בלא מאריך בגימ"ל ותסר וא"ו ומסורת אזלא כוותהון דאינון תרי מן שיתא חסר בלישנא וסימ' נמסר במסרה גדולה מערכת אות הגימ"ל ובמסרה קטנה נמי מסור עליהם ב' וחסר ובענין ועמ"ש במאמר המאריך : (ה) ומחמדי הטבים . במסורת חשיב ליה עם ה' חסר וא"ו בלישנא בקריאה והכתו דכתבין ליה הכי טבאות הן עבדין : (ח) בנותיכם . יש ספרים חסר וא"ו ומכרום לשבאים . במקצת ספרים האל"ף בחירק והיו"ד נחה וזהו דעת רד"ק בפירוש ובמקצת ספרים האל"ף נחה והיו"ד נעה בחירק והוא דעת רד"ק עצמו בספר מכלול דף רל"ט והמכלל יופי תפס עיקר לשון המכלול ובמסורת כ"י ע"פ מבין עפאים (תילים ק"ד) מצאתי לשון זה אלין כתבין אל"ף ולא קריין שבאים . פתאים . עפאים . נבאים ע"כ . והנני מבארה שבאים הינו ומכרום לשבאים פתאים ר"ל כל פתאים הכתובים באל"ף ויו"ד כמ"ש במכלול בדף רל"ט . עפאים מבין עפאים יתנו קול . נבאים פסוק הוא בד"ה א' י"ב . וכלכאים על ההרים למסר ואת אומרת כדעת רד"ק במכלול : (י) ומזמרתיכם . ברוב ספרים ישנים חסר וא"ו בתר רי"ש : החלש . הלמ"ד בקמ"ץ : (יג) כי מלאה גת : הגימ"ל דגושה והמכלול בשאר אותיות או"י מנאם בתחילה בכלל הרפיו ואחר כך כתב [illegible]

ה עוד כדין אתי מרתיק : (יד) המונים המונים . בס"ס כ"י וגם בדפוס ישן שניהם מלא וא"ו : (טו) וכוכבים . ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו אחר כ"ף : (טז) ורעשו . הערי"ן בחטף פתח : מחסה לעמו . בכל הספרים בחטף פתח וכן צריך להגיה במסורת המסורת סוף מאמר ג' וכן נכון על פי המסורת כי זה א' מן ה' רפיון וסימן נמסר בתילים ס"ב במ"ג ופי' רפיא דמסור ר"ל בחטף פתח כמו אלו המנהג או בחטף סגול כמו צורי אֶחֱסֶה בו ותביריו . ופי' דגשין ר"ל בשוא פשוט כמו הלעים מַחְסֶה לשפנים אומר לה' מַחְסִי ודומיהן ויש לדעת שטעה המדפיס בתסורת . הנזכרה באומרו מַחֲסֶה ט' רפין . בלישנא וצריך באחרונה תני כי כי בך חסיה נפשי וגו' דמזמור נ"ז וצריך לומר ח' רפין בלישנא ולהשמים תגי ה' ונוסף שאינו מן המנין ואין לו ענין באחרים אדרבה איפכא הוי שהוא בשוא לבדו כמו שמסיימת המסורה עצמה באמרה וכל אֶחֱסֶה דכוותה רפין בר מן א' דגש ובצל כנפיך אֶחְסֶה שהוא סוף פסוק תגני ס' דלעיל וכן ... ראיתי בכמה מסרות כ"י ותימה על רד"ק בשרשים . והגלוים אליו בעל מכלל יופי ובעל הלשון שכתבו גם הם על זה דיואל שהוא בשוא לבדו ורד"ק לא רק בפעם הזאת שהוא עצמו בתחלת דבריו הביא סימן מסורת הנזכרת מן שמנה רפין וזה דיואל אחד מהם נרמז במלת מ צ י ו ן ראשית הפסוק ועל ובצל כנפיך אחסה אמר שמסורת הנזכרת היא הפך מה שכתב בתחלה שהוא בשוא וסגול ואלוה לא הביט שלפי מסורת הנ"ל גם הוא הפך מה שכתב אחר כך בשוא לבדו : (יט) דם נקיא . נכתב באל"ף על פי המסורת וכן ואל תתן עלינו דם נקיא דיונה וכם מן י"ב מילין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וסימן נמסר במ"ג פרשת שלח ודניאל ג' :

א עמוס (א) והשיבותי ידי : מלעיל הטעם בבי"ת ובמקצת ספרים מלרע והמסורת לוותם כנגדם ואומרת ב' מלעיל כמ"ש ביחזקאל כ' : (י) בחומת צר : לית בטעם מלעיל בענין : ואכלה ארמנותיה . בכמה ספרים חסר וא"ו אמנם כפי המסורת ראוי להיות מלא וכן מצאתיה מפורשת במקרא כ"י זה לשונה . ארמנותיה ד' חסר בלישנא וסימן ופנתה א ר מ נ ת י ה (ישעיה ל"ד) ויפכח ישראל את עשהו (הושע ח') ושלחתי אש בחומת עזה דלעיל מתאב אנכי (עמוס ו) ע"כ . וכן במקרא גדולה נמסר על כל א' מהם ד' חסר בלישנא : (יא) ושחת רחמיו . במדרש ילמדנו פרשת כי תצא כשיצא ממצרי אמו . אתך מיתרין שלה פירוש כאם שלה ובלע"ז מדריל"י שלא תלד הס"ד על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו רחמו כתיב ע"כ ואין כן בספרים שלנו : שמרה נצח כתב ן' עזרא בפירוש המקרא ובס' צחות דף קס"ח שהה"א נחה אע"פ שעיקרה במפיק לכנוי הנעברה וכ"כ רד"ק במכלול דף ל"ב ובפירוש כתב שהמלה מלעיל מפני סמיכותה למלת נצח שהיא מלעיל ובשרשים הוסיף ויש אומרים כי הה"א נוספת לפי שהמלה מלעיל :

ב (ד) מאסם את תורת . בדפוס ישן מויניציאה כנגד מלת א ם נכתב עליו בס"א לית ולפי דעתי נשתבשו כמה שנכתב כנגד מלת מ א ס ם לית וסברי דעל מלת א ת איתמר ולא היא : (יא) מבניכם לנביאים . בספרים מדוייקים מלא דמלא : ותשקו את הנזרים : כן כתיב בספרים מדוייקים חסר י' קדמאה :

ג (ב) את כל עונותיכם . בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר נו"ן . (א"ה עיין מ"ש ביחזקאל ל"ו) : (ד) ממענתו . ברוב הספרים חסר וא"ו אחר עי"ן וכן בס"א כ"י מסור עליו לית חסר : (ו) וה' לא עשה . למערבאי לא מפיק ה"א ולמדינחאי במפיק : (ח) דִּבֶּר מי לא ינבא . ברוב הספרים הבי"ת בסגול ועיין מ"ש ביהושע (סי' י"ד) : (ע) מהומת : בכל הספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים הה"א בוא"ו שורק לא בחולם כמו שהוא בכמה דפוסים : (יא) והורד . במקצת מדוייקים חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית חסר יו"ד וי"ס כתוב וְהוּרַד וכן משמע מהתרגום אבל ברוב הספרים המדוייקים כתוב וְהוֹרִיד וכן פירש הראב"ע ורד"ק וכך נראה לי מכח המסורת שנמסר בזכריה י' והורד ב' וסימן וְהוּרַד המשכן פרשה בהעלותך והורד גאון אשור שם בזכריה : (יב) בפאת מטה ובדמשק . י"ת על דמשק רתיגין נראה שהוא קורא דמשק בשי"ן שמאלית וכן משמע מפירש"י וממדרש סדר עולם שהביא הוא ז"ל אך בכל ספרים מדוייקים שבאו לפני בשין ימנית וכן פירש הראב"ע ורד"ק והתכם אברבנאל אחר שהביא פירוש התרגום ורש"י וסדר עולם כתב נראה מזה שבספרים השלמים האלה היה כתוב ובדמשק בשי"ן שמאלית אמנם ברוב הספרים הנמצאים אתנו כתוב בשי"ן ימנית ורואה אני כדבריהם ז"ל כי גם בכתיבות המדוייקים אשר אתנו בספרד מרבי ישראל ואבן מרואם כך הוא נקוד בשי"ן שמאלית : (יד) ביום פקדי פשעי . השי"ן בצירי :

ד (א) האמורות לאדניהם : חד מן ז' מפקין אל"ף בלישנא כמ"ש בתילים סימן קל"ה : (ב) בצנות . הצי"ת בשוא ובנביאים עם פירוש הרי"א בפתח וטעות הוא : (ג) והשלכתנה אין בנו"ן דגש בספרים כ"י גם לא בספרים קדמונים וכן בדין כי הוא סימן לנקבות רבות ולא לנקבה הפעולה ועיין ביחזקאל סימן י"ג ובמכלול דף פ"ג : (ח) שתים שלש . טעה מי שהדפיסו מלא וא"ו כי אין זה בכלל המלאים עפ"ה וסימן נמסר במ"ג יחזקאל מ"א : (י) ובאפכם : בס"ס הס' במאריך : (יא) כמהפכת . הה"א בשוא לבדו ובמסורת ירמיה סי' מ"ט כמהפכת ו' וכולהון כתיבין כן : (יג) ובורא רוח . ברוב ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן מלרע וחסר וא"ו אחר בי"ת וכן נמסר עליו לית חסר : ומגיד לאדם מה שחו . בפ"ק דחגיגה מאי מה שיחו אמר רב אפילו שיחה קלה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו בשעת מיתה וכן בירושלמי פרק אין דורשין אפילו דברים שאין בהם חטא נכתבין לאדם על פנקסו ומי מגיד לאדם הבל היוצא מפיו והכי איתא במ"ר פרשת אמור ואיכה רבתי גבי יתן בעפר פיהו ובסוף מדרש קהלת רבתי נראה שבכל המדרשים קוראים שיחו בחירק השי"ן וביו"ד אכן בספרים שלנו נכתב שחו בצירי ובלא יו"ד וכן כתב רד"ק שזהו בצירי אבל אתם ידעתם את האיש ואת שיחו בחירק עכ"ל ונ"ל דהא דרשים לא פליגי אספרי דידן אך דרשוהו לשון שיחה לפי שהיה הכתוב לכתוב הלשון הזה ולא כתב לשון אחר היותר מובן על ענין האדם ומעשיו :

ה (ג) לא תוסיף קום . ברוב ספרי הדפוס חסר יו"ד וכן ראוי כפי המסורת דפרשת כי אל פרעה יען נמנה זה בכלל ז' חסרים יו"ד הנזכרים שם ואע"פ שבפרשן נראין ז' אינן אלא ו' לפי האמת שמה שכתוב שם והולכתי עליכם אדם הוא הפסוק עצמו שכתוב אח"כ ולא תוסף עוד לשכלם שהכל הוא פסוק א' ולפי דעתי אין לסמוך על מסרה הזאת שהספרים חלוקים עליה בהרבה פסוקים שהם מלאים ומכללם ימים על ימי מלך תוסיף (תילים ס"א) עין שזפתו ולא תוסיף (איוב כ') יראת ה' תוסיף ימים (משלי י') עוד יש מסרה אחרת ביחזקאל ל"ו כחולקת עליה שאומרת ג' חסר יו"ד בקריאה וסימן ולא תוסף עוד לשכלם (יחזקאל שם) כי אם תגיל ועוד תוסף (משלי י"ט) ובוגדים באדם תוסף (משלי כ"ג) ולזאת שומעים שמסכמת למליאות הספרים וכן מצאתיה במקראות ישנות כ"י במשלי כ"ג . ויתר הוא שלא תמוע ואולם תחלת לשון המסרה דפרשת בא אמת הוא וכן מצאתי במקרא כנ"ל באיוב ל"ח ז"ל תסיף ג' כתיב כן וסימן והשיכך ה' מצרים בפרשת כי תבוא נוע תנוע ארץ (ישעיה כ"ד) עד פה תבוא ולא תוסיף עד כאן . אבל וכמוהו לא תסף דפרשת בא הכל מודים שהוא חסר דחסר וזולת אלו נ"ל שכולם מלאים דמלאים מכח מסורת שזכרתי וכן ברוב ספרים כ"י ודפוסים קדמונים זה דעמוס מלא דמלא . עוד יש לדעת כי בישעיה כ"ד וביחזקאל ל"ו נמסר מסרה אחרת זל"ם ולא תוסף ד' בקריאה וסימן נוע תנוע ארץ והולכתי עליכם אדם . עין שזפתו . ואמר עד פה תבא ע"כ . ואין זו סותרת מה שאמרנו שכוונת מסרה זו אינה על המלאים והחסרים רק לתת סימן לד' אלו דקדים להון מלת ולא וזה ברור : (יד) ויהי כן . בכמה ספרים הוא"ו במאריך : (יט) כאשר ינוס איש מפני הארי . ג' דמטעים סבירין מפי מסורת ריש פרשת מקץ : (כא) בעצרתיכם . הלמ"ד דגושה לתפארת מכלול שקל פֶּעָל : (כב) תעלו לי עלות . במקצת מדוייקים חסר וא"ו קדמאה וכנכון כפי המסורת דריש פר' מקץ : מריאכם . מתחלפת מריאיכם :

ו (ב) כלנה . בס"ס הנו"ן בצירי והכ"ף במאריך ועיין פר' נח סימן י' : מגבלכם . במקצת ספרים מגבולכם בוא"ו וכן הוא במקרא גדולה אמנם כפי המסורת שבמ"ג לא יתכן שנמסר שם גבולכם ג' ב' חסר וא' מלא כל המקום אשר תדרך דאורייתא . כל מקום דיהושע . אם רב גבולם ע"כ . ולא מסיימא הי מינייהו מלא ומדאדכר הכוא דיהושע מלא בכולהו ספרי ודאורייתא חסר פל כרחין צריכין למימר דהדין דעמוס חסר : (ג) ותגשון . במקצת מדוייקים חסר יו"ד ובא' מהם נמסר לית וחסר : (ד) ערשתם . מתחלפת ע ר ש ו ת ם מלא וא"ו : (ו) ולא נחלו . החי"ת בשוא לבדו שרשים שרש חלה וכן הוא בספרים המדוייקים וזה שלא כדברי ר' יוסף וארק שכתב שספר רב פעלים ובעל הלשון שהחי"ת בחטף סגול ועיין גם מה שכתבתי בירמיה סי' י"ב : על שבר יוסף : הסמ"ך בצירי : (ז) בראש גלים . בנביאים עם פי' הרי"א כתוב גוים והוא טעות גלוי וידוע : (ח) וארמנתיו . חד מן ד' חסרים וא"ו בלישנא כמ"ש לעיל סימן א' :

ז (ב) סלח נא . הסמ"ך בגעיא : (ח) עוד עבור לו . חד מן י' מלאים בלישנא וסימן במ"ג פרשת בלק

וכן חברו דסיפרא סימן ה׳ ותמיהא לי טובא דבמסרה רבתא בהדי תיבותא דיתרין וא״ו וחטפי קמצין חשיב אוסיף עוד עבור לו דעמוס ולא קא מפרעא נמי כי מינייהו קמץ חטף ובכולהו ספרן דילן תרווייהו בחולם ודילמא הדא היא דעתא דב״נ כמ״ש בתהילים י׳ גבי תדרוש רשעו והנך כבר גלינן בכמה דוכתי דלא סמכינן עילויה: (ע) במות ישחק • חד מן ד׳ דכתיבין בשי״ן כנוי ליצחק וסימ׳ נמסר במסורת כאן ובירמיה סימן ל״ג ועיין בחיי פרשת וילא: (יד) כי בוקר אנכי • שלשתן שבפ׳ מלעיל: (טו) על בית ישחק . גם זה א׳ מן הכתובי׳ בשי״ן וכמו בלד״י על פי המסורה דלעיל:
ח (ד) ענוי ארץ • עניי קרי: (ז) נשבע ה׳ בגאון. בנביאים עם פי הרי״א כתוב בשם של אל״ף דל״ת ובספרים אחרים בשם המיוחד גם במסורת לא נמנה במספר שמות של אדנות:
(ח) ונשק״ה • ונשקעה קרי • כיאור . מה שיש לדקדק בזה אם הוא חסר וא״ו או מלא עמ״ש בזכריה: (ט) • והבאתי השמש: (מלת והבאתי) בלא מאריך בה״א: (יא) כי אם לשמוע את דברי ה׳ • כלהו ספרי הכי איתנהו ובשבת פרק תולין גרסינן דבר ה׳ וה״ג בב״ר פרשת כ״ה ונראה דנקטי הכי באגרת ליחן פסוק דבתריה דדרשינן אהדדי ובבמדבר רבה פ׳ נ׳ קאי אפיר דברי (יג) הבתולות ספרים אחרים הבתולות:
ט (א) ובצעם: ההלם מלעיל בשני פשטין וכן נמסר עליו לית ובטעם מלעיל והלד״י בקמץ והעי״ן בפתח והיה ראוי להיות כולו קמוץ כמו באהבתו ובחמלתו הוא גאלם: אשר גמלם כרתתיו • אבל מפני שהמלה מלעיל נפתחה העי״ן וקמצות הלד״י לא זז ממקומו וכן מצאתי בס׳ אחד כ״י אחד ישן מסכים למה שכתוב במכלול דף ל״ב ובשרשים ורב פעלים ותמיה אני מאוד כי בספרים רבים גם הלד״י פתוחה: לא ינוס להם • בס״א כ״י ולא ובשאר ספרים בלא וא״ו וכן ובס״א ספרדי נכתב בלדו יפה בס׳ מוגה לא: (ו) מעלותו . מעלותיו קרי: הקרא • אשכחנא בספרי דוקני דבקדמיתא הוה כתיב בהו הקורא בוא״ו והתר הכי גרירו לה ורווחו עלמא לרי״ש ואזינא נמי בספרי אחריני דכתיבי מעיקרא בלא וא״ו ומסרה דילן מסייעא להון דמסרא יו״ד מלא וליתא דין בגווייהו: (ט) והנעותי . י״ס והנעתי: לרור ארץ • חד מן ה׳ דסבירין ארלה וסי׳ במ״ג פ׳ ויגש וריש מלכים: (יג) ונגש חורש . בשי״ן ימנית ולא כמו שכתב שהוא בשי״ן שמאלית ע׳ במקרא גדולה ישעיה נ״ג על פסוק נגש והוא נענה וכן מצאתי מסרה כ״י שאמרה בפירוש ונגש ד׳ בקריאה וסימנהון ונגש חור׳ בקלר . ונגש הכהן ודבר אל העם . והקרבתיו ונגש אני ע״כ . וכולם בשי״ן ימנית: בקלר . ס״א בקוצר מלא (א״ה והמסורת עליו לית מלא): תתמוגגנה • כתב המכלול יופי בהפסק בקמץ והן דברי המכלול הועתקו מדפוס קוסטאנטינא וכן ראיתי בס״א כ״י אבל במכלול דפוס ויניליאה דף קמ״ד כתוב וההפסק וכל הגבעות תתמוגגנה וליכא מלת בקמץ וגם בספרים המגהים אתנו בפתח וכן נמסר עליו בספר א׳ לית ופתח:

א עובדיה חזון עבדיה . ברוב הספרים חסר וא״ו אחר עי״ן: (ג) שכני בחגוי • הבית רפה׳ מי יורידני . במקצת ספרים חסר יו״ד אחר רי״ש: (ד) תגביה כנשר • הכ״ף דגושה מדין מפיק כמ״ש ביחזקאל ז׳ ובכללי בג״ד כפ״ת דסמוך ליהו״א וכן חברו שבירמיה מ״ט: (ה) באי לך • במקצת ספרים הטעם באל״ף ובלא מקף בין שתי המלות וזהו דעת רד״ק במכלול דף קל״ה וכ״כ הלוית חן בפ׳ כ׳ מהשער הרביעי אבל בס״ם מדוייקים כ״י וגם במקצת דפוסים הטעם בבי״ת ובמקף וכן העיר הר״ר מנחם די לונזאנו שכן מצא בס״ם אע״פ שאינו כן בהללי ובמכלול: אם שודדי לילה • בספרים כ״י ודפוסים ישנים מלא וא״ו אחר שי״ן: (י) תכסך בושה: הבי״ת רפה: (יא) עמדך . במקצת ספרים המ״ם בלא מאריך והקמץ חטוף אכן ברוב המדוייקים במאריך והקמץ רחב ורד״ק בס׳ מכלול דף ל״ט הביאו בתחלה עם דומים אחרים שהם בקמץ חטוף ואח״כ כתב ויש ספרים מדוייקים המ״ם מעמדת בגעיא ופי׳ ובשרשים לא הביא רק האחרון וכן כתב בעל הלשון המ״ם בקמץ רחב תמורת קמ״ץ חטוף וכן בהגהת לוית חן שער ו׳ פרק ג׳: שערו . שעריו קרי: (יג) ביום נכרו . הנ״ון בקמץ לבד והוא חטוף: (טו) גמלך . ברוב ספרים אין מאריך במ״ם וחסר וא״ו עפ״ה ועיין מ״ש במאמר המאריך סוף תירון הקירה ב׳: (טז) כל הגוים תמיד • גירסת בעל מאיר נתיב סביב שכן הביאו בשרש סבב ובשרש שתה ולא הביאו בשרש תמד וכן כתב רבינו דוד קמחי ישתו כל הגוים סביב פירוש תמיד בלי הפסק וגם המכלל יופי הלך אחריו וקרוב להיות שכן נמצא באיזה ספר וגם אני מצאתי בספר קדמון שבתחלה היה כתוב סביב ואחרי כן תמיד אמנם בכל שאר ספרים שלפני כתוב תמיד וכן יהיה תמיד עד שיבא אליהו וכן תרגם יונתן תדירא והוא תרגום המלה עצמה ולא לפירוש כמו שחשב רד״ק . אחרי זמן שכתבתי כל זה אתחזי לי אליהו ואמר שעל פסוק ושתו כל הגוים תמיד ושתו ולעו נמסר עליו מטעין ביה ספרי למכתב כל הגוים סביב פי׳ שהסופרים מטעין את הקוראים: מסורת המסורת סוף מאמר ת׳: (כ) אתל הזה ברוב הספרים הה״א במאריך והחי״ת בצירי ובמקף בין שתי המלות וכן כתב רד״ק שהחי״ת בצירי: לרפת • הלד״י בקמץ כתב מפני המונח ובספר אחד כ״י במאריך ועיין מה שכתבתי ביהושע ג׳: ירשו . כן הוא מדוייקים ביו״ד אחד לבד ובמאריך והוא חד מן שחסרים יו״ד בלשון ירושה על פי המסורת ועיין מה שכתבתי במלכים ב׳ י״ז: (כא) ועלו מושיעים פליגי ספרי ומסראתא אית דמסירי ב׳ מלא ואידך חתן לכם מושיעים נחמיה ט׳ ואית דמסרי ב׳ חד חסר וחד מלא ולא מסיימי ומדחזינן דהיא ונחמיה מלא בכולהו ספרי ש״מ דהדין דעובדיה חסר וספרי דספרד כמסרה בתרייתא סלקי . ה׳ מלכנו הוא יושיענו אמן:

א יונה (א) בתה. מלרע ע״פ המסורת: (יד) ויאמרו אנה . ו׳ כתובים ה׳ בלי בקמץ וסי׳ בתלים סימן קי״ו ובספרים יש מחלוקת אם הוא בטעם אחד בלבד כגון אנה או אם הוא בשני טעמים אנה וקיים מחלוקת בין המדקדקים אם הם מלעיל או מלרע ובס״ד אביא כל הסברות בתילי׳ סי׳ קי״ו דז״ל: נקיא • יתיר אל״ף ועיין מ״ש בסוף יואל: כאשר חפצת: י׳ דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימ׳ במסורת: **ב** (ג) קראתי מלרה • לית בטעם מלעיל: **ג** (ה) ויקראו צום • בלא מאריך בוא״ו: (ט) ישוב ונחם • ע״פ הקמחי והמסורת זהו בפתח ינחם עם״הרעה שבסמוך בקמץ וכ״כ ן׳ עזרא ועיין מ״ש ביואל ב׳: **ד** (ב) ויאמר אנה ה׳ במקצת ספרים בב׳ טעמים ובמקצתן בטעם א׳ לבד כמ״ש למעלה בסי׳ א׳: (ז) בעלות השחר • בבי״ת והוא חד מן ה׳ שנמסר הסימן במ״ג מלכים א׳ סי׳ י״ד: (יא) משתים: המ״ם במאריך והשי״ן בשוא נבלע מפני דגשות התי״ו וכ״כ רד״ק בפי׳ ובמכלול דף קנ״א וכן הוא בכל הספרים מדוייקים ולא כמ״ש בהגהת לוית חן ריש פ׳ י״ב מהשער האחד השי״ן ונתי״ו רפויות ולדברי הראב״ע בס׳ צחות ד׳ קנ״ה ע״ב הוא כדגש בשי״ן ובתי״ו ועיין מ״ש בשופטים ט״ז וזכריה ד׳:

א מיכה (ב) מהיכל קדשו אין במ״ם מאריך: (ג) יצא ממקומו לא חסר וא״ו דליתיה מן סמלאים עפ״ה ממקומו • בספרים מדוייקים מלא וא״ו: במתי יתיר וא״ו והמ״ם בחטף קמץ כמ״ש בפרשת האזינו: (ה) ובחטאות . מלא אל״ף וא״ו: (ז) זונה קבלה • הקו״ף בחירק וכ״כ הראב״ע ורד״ק בפי׳ ובשרשים שרש קבץ ושרש פתח והחירק תמורת שורק ומשפטו קבצה וכן כתב החכם רבי יונה בספר הרקמה והכי גרסינן בפ״ק דעכו״ם ובקהלת רבתי על פסוק כל הדברים יגעים והוצרכתי לכתוב זה מפני שראיתי בילקוט שנכתב קיבלה וגם במקרא ישינה נדפס קבלה בשלש נקודות ובמקרא אחרת קבצה בקמ״ץ הקוף וכולם טועים: (ח) שילל. שולל קרי: (י) לעפרה • במקצת דפוסים ישנים כתוב לעפרה העי״ן בקמץ והוא חטוף וכן הוא במקצת ס״ם מדוייקים ונא׳ מהם נדפס בגליון בהללי פתח ולשון רד״ק בפתח העי״ן ושאר עפרה בכל הכתוב העי״ן נקראת בקמ״ץ חטף והוא עפרה אשר לבנימן: התפלשתי התפלשי קרי והוא מלעיל: (יא) יושבת שפיר . ברוב הספרים מלא וא״ו וכן כולם שבענין ונכון לעשות כן ע״פ המסורת דירמיה מ״ת וסוף סדר מצורע שנמנו שם החסרים ואין שום אחד מאלה במנויים: (יב) לשער ירושלם אין מאריך ביו״ד ולא ברי״ש: (יד) לאכזב • בס״א כ״י נכתב בצדו בהללי לאכזב קמץ ע״כ • ובכל ספרים שלנו האל״ף בפתח וגם רד״ק כתב שהוא כמו היו תהיה לי כמו אכזב ירמיה ט״ו: (טו) עד היורש • בספרים כ״י מלת עד בטעם רביע לא בשופר הפוך: אבי לך . חסר אל״ף שהיא למ״ד הפעל מהמכתב וכן שמן ראש אל יני ראשי רד״ק בפ׳ ומכלול דף ק״נ: (טז) כנשר כי גלו ממך . בדפוס ישן מויניליאה נכתב בצדו ס״א על בניך כי גלו ממך ובאמת שכן הוא בתרגום אבל לא מצאתי כן בשום ספר ויש להוכיח מהמסורת שאין ממשות בגירסת אותו הספר כי במסרה גדולה נמנו כל בניך שבמקרא ואין שום זכר מזה:

ב (א) הוי בס״ם בטעם מונח: ופעלי רע • בספרים מדוייקים הטעם בפ״א לא בלמ״ד: (ב) ואיש ונחלתו יש מחלוקת גדול אם כתוב ואיש בוא״ו או בלא וא״ו וראיתי בעשרים וארבע קטן דפוס בומביירגי ומויניליאה שנת ש״ד שהוא בלא וא״ו והחכם ר׳ מנחם הוסיף בו וא״ו וכתב עליו כן מצאתי ברוב הספרים בוא״ו: (ג) רמה . מלרע ובס״א כ״י בלדו רומה בספר א׳ ע״כ ובכל ספרים שראיתי הרי״ם בחולם וגם הראב״ע ורד״ק כתבו שהוא בשקל טובה קומה: (ו) אל תטיפו: במקצת הספרים תטפו חסר יו״ד: (ז) היקר הלך • במקצת מדוייקים

חסר וא״ו וכן נמסרה גדולה נמנה עם המלאים בנביאים וכן הלך רוח שבסמוך:
(ח) ותתמול • בשורק וכתב החכם אברבניאל שרש״י עשה ואת מול שתי מלות אבל כפי האמת אינו כי אם מלה אחת כמו שזכר הראב״ע עד כאן וכן הוא בפירוש רד״ק ובמכלול דף רכ״ט ובשרשים:
(י) בעבור טמאה • בספרים מדוייקים הטי״ת מעמדת במאריך והה״א רפה ולכן הטי״ת בקמץ רחב שהוא עבר לנקבה וכן הוא לפי׳ הראב״ע והקמחי אבל לפי התרגום ופירש רש״י הטי״ת בקמץ חטוף כי הוא מקור לדעתם והה״א במפיק לכנוי הנקבה: (יב) הדברו . בספרים כ״י מדוייקים וגם באיזה דפוס ישן יש מאריך בדלי״ת ואף רד״ק כתב בפירוש ובשרשים שהדלי״ת מעמדת בגעיא ונקראת בקמץ רחב ומשפטו להחטף כמו ורעו כבשים כדברם ישעיה ה׳: תהימנה . בספרים כ״י הנו״ן בלא דגש וכן נכון כמשפט נו״ן הרבות להרפא כמ״ש בסוף מיכה על תראינה בה:
ג (א) ראשי יעקב • כן כתוב ראשי יעקב ושלמטה בפ׳ כתוב ראשי בית יעקב: הלוא לכם • מלא וא״ו ואל״ף: (ב) ואהבי רעה: רע קרי: (ד) יענה אותם • חד מן בית מלא וא״ו בתריסר (ז) מענה: י״ס שהנו״ן בסגול וע״פ המסורת בצירי וכן כתב רש״י ז״ל: (ח) מלאתי כח: הכ״ף רפה: (ט) המתעבים • המ״ם רפויה והה״א סמוכה בגעיא מכלול דף כ׳: (יא) לאמר הלוא • מלא וא״ו ואל״ף: תבוא . מלא וא״ו ואל״ף כי לא נמנה בריש ס׳ תזריע עם החסרים: (יב) לכן בגללכם . חצי הספר בפסוקים: **ד** (ב) והלכו גוים רבים . הוא״ו בגעיא בס״ם: ויורנו . בס״ם יש מאריך ביו״ד ובספרים אחרים אינו: (ח) תאתה • האל״ף נחה: (י) ושכנת בשדה • ובירושלמי פ׳ לולב וערבה דרש רבי זעירי ושכנת בשדה ושכנתי בשדה ופי׳ בעל יפה מראה מפני דלשון טלטול או גלות מיבעי ליה דלשון שכון לא יפול אלא על הדירה בשלוה והשקט דריש ביה ושכינתי בשדה שהשכינה כביכול גולה עמהם עכ״ל • אבל באגדת תילים מזמור י״א אמר ר׳ אלעזר ושכנתי כתיב שאע״פ שחרב שכינתי עומדת שם וכן בילמדנו פרשת נח וסוף פרשת וישלח ושכנתי בשדה ושכנתי כתיב בשדה שאעפ״י שאתה גולה בשדה שכינתי לא זזה ממך וכן בריקאנטי פרשת בראשית דף כ״ח וכדומה לזה ובספרים שלנו לא נמצא כזה:
ה (ג) ועמד ורעה . בנביאים עם פי׳ הרי״א כתוב ורעה והוא שבוש שזהו א׳ מן ט׳ ורעה בקריאת ו׳ בישין וג׳ טבין וסי׳ נמסר בתילים סי׳ כ״א: כעז . ב׳ חד חסר וחד מלא והמלא הוא בסוף משלי כך היא הגירסא הנכונה: (ד) אשור כי יבא • בספרים מדוייקים מלא וא״ו ואל״ף וכן ראוי ע״פ המסורת דפרשת בהעלותך: (יא) ומעוננים . בספרים כ״י המאריך בוא״ו לא בעי״ן:
ו (ב) מסדי ארץ במקצת ספרים חסר וא״ו וכן מסורת עליו לית חסר: (ג) הלאתיך . במקצת ספרים האל״ף בחירק וברובן של מדוייקים בצירי ואף רד״ק כ׳ ובשרשים הה״א בסגול והאל״ף בצירי: (ו) אכף . בפתח ועיין שרשים שרש כפה והגהת המדקדק שם: (ז) ברבבות . ע׳ בריש פר׳ לך לך על אברכה מברכיך: (י) האש בית רשע • חסר יו״ד ובמסורת ב׳ פתחין חד חסר וחד מלא והמלא הוא האיש כמוני יברח נחמיה ו׳ ועיין עוד מ״ש בשמואל ב׳ י״ד: (יג) תטאותיך • הספרים מתחלפים כי במקצתם בלא וא״ו ובמקצתם גם בלא יו״ד ובירמיה סי׳ ט״ו נכתב במסורת חטאותיך באל״ף וא״ו ויו״ד: (יד) ותסג • בס״א כ״י ותשג בשי״ן שמאלית וגם בדפוס ישן מויניליאה יש הערה מחילוף זה ובשאר ספרים בסמ״ך וכן כתב רד״ק בשרש נסג שזה נכתב בסמך ואף הראב״ע כתב שהסמ״ך כשי״ן: (טו) תדרך זית • בס״א כ״י הרי״ש בקמץ חטוף וזו היא קריאת ב״נ אבל לב״א בחולם וכן במסורת ה׳ ותסרה בקריאה וסימן כ״ת • כל המקום: במתימו • אתה . על שהאל וכולם בחולם וביאורם במסרה גדולה סוף פ׳ עקב וריש יהושע: ולא תשתה יין • כל יין רפי חוץ מזה שהוא דגש:
ז (א) אללי לי • ב׳ דין בטעם לעיל וחד בטעם לרע אם רשעתי אללי לי (איוב י׳): לאכול בכורה • ספרים מדוייקים מלא וא״ו והוא חד מן י״ג לאכול מלא וסימן ביחזקאל ט״ז: (ב) יצודו חרם: בס״א כ״י החי״ת בקמץ ובשאר ספרים בצירי וכן במסורת סוף מלאכי ב׳ סוף פסוק ובהפרה והם אלה השנים דהכא ודהתם וגם הוא בצירי ברוב הספרים אע״פ שיש איזה ספר בסגול כן כתב רד״ק בשרשים יצודו חרם הוא בחמש נקודות ורב פעלים כתב יצודו חרם בב״נ ושארא בג״נ בכל לישן וי״ס מצאתי בשם כל חרם בב״נ: (ג) השר שאל • מתחלפת שואל מלא וא״ו (ה) אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף. בחגיגה ס״פ אין דורשין ספרי מאי דכתיב אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף אם יאמר לך יצה״ר חטא והקב״ה מוחל לך אל תאמן בו וכו׳ אל תבטחו באלוף וכו׳ וכן מתורגם לא תהמנון ברחים ולא תתרחצון בקריב . אמנם בכל הספרים כתוב אל תבטחו בלא וא״ו ופסוק זה הוא א׳ מן כ״ג פסוקים דרישיהון ומלעיתהון אל אל וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ א׳: חיקך: אין יו״ד בתר קו״ף: (ח) אל תשמחי איבתי • במקצת ספרים מלרע בפשט א׳ לבד וכן ותרא איבתי שבסמוך ובספרים מדוייקים שניהם מלעיל בשני פשטין כמו שזכר רד״ק בפירוש ובמכלול דף ע״ו ובמסרה ב׳ וחסר ומלעיל ובענין: (י) ותרא . בכמה ספרי הדפוס וגם באיזה ספר כתיבת יד מלעיל הטעם בתי״ו ושגו ברואה כי נמסר עליו לית ומלרע וגם בספרים מדוייקים כ״י ובדפוס קדמון הטעם ברי״ש וכ״כ רד״ק בפי׳ והלוית חן פ׳ ט״ו מהשער רביעי כמו ירא פרעה . ותרא אשקלון זכריה ט׳: ותכסה בושה • הבי״ת רפה ואינכאן דין מפיק כמ״ש בפ׳ עקב על אכניה ברזל: תראינה בה • נו״ן הרבות דגושה שלא כמנהג כי אין משפט נו״ן הנקבות להדגש לעולם אלא א״כ תהיה נו״ן הנקבה פעולה כגון ישפילנה יגיענה אבל נו״ן הרבות לעולם קלה כמו תראינה ירושלם (ישעיה ל״ג) וזולתו רד״ק בפירוש ומכלול דף כ״ד וקנ״ג וכן במסורת לית בדגש ובית בה דגושה כמ״ש במכלול דף ק״ו ועיין שופטים ה׳ על תענינה: (יב) יום הוא ועדיך יבוא . חד מן י״ד דסבירין יבואו מסורת סוף פר׳ שמיני ויונתן שתרגם יתכנשין גלותא דמן אתור פרוקי קא מפרש כי אורחיה בכמה דוכתי לפום מאי דסבירין: (יז) וירא ממך . חסר יו״ד פ״א הפעל ויו״ד האיתן נמשכת בגעיא רד״ק ובמסורה ויראו ה׳ ד׳ מלא וחד חסר נמה חסר וסימניהון בל׳ תרגום מסרתי בישעיה סי׳ כ״ט: (יט) יכבש • מתחלפת בין מלא לחסר בס׳ אחד כ״י מסור עליו לית וחסר במצולות ים: בסמוך בשורק הלד״י ובמוכרת בחולם כמ״ש בפ׳ בשלח: כל חטאתם: במקצת ספרים כתוב חטאתם מלא אל״ף וא״ו ואולם כפי המסורת שנמסרו בפ׳ קרח ובישעיה כ״ח במ״ג כתיב באל״ף לבד: (כ) חסד לאברהם . חד מן א״ב ב׳ ב׳ לא נסבין וא״ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסי׳ במסרה רבתא אות וא״ו • (א״ה אבל רש״י נתן טעם לשבח למה נאמר חסד בלא וא״ו בריש תיבותא) ה׳ ירחמנו ויראה בענייננו לכלה הפשעים ולהתם חטאות ולכפר עונות ולהביא לדק עולמים במהרה בימינו אמן:

א נחום (א) ספר חזון: לרש״י חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיהו שנקוד חטף פתח וכן בס״א מס״ם נכתב בצדו ס״א חזון בקמץ ולרד״ק בשוא ופתח כי הוא סמוך כמו חזון ישעיהו ואף דברי הראב״ע מורין כן שכ׳ כי דבק הוא אע״פ שהוא תאיר ע״כ: וכל ספרים שלפני הם כדברי רד״ק והחכם אברבנאל כתב וכפי הספרים המדוייקים אשר לנו לדקו דברי רש״י: האלקשי • בס״א כתיבת יד הא לאק שי תרתין מלין ובשאר ספרים חדא מלה: (ג) וגדול כח • כתיב בו׳ אחר הדלי״ת וקרי בלא וא״ו בקמץ חטוף מפני המקף והוא מן מלין יתירין וא״ו וחטפין קמצין במסרה רבתא ועיין מ״ש בתילים סימן קמ״ה: בסופה: בס״א כ״י הסמ״ך זעירא וכן מסור עליו ואף בריש מסרה גדולה נמנה עם אותיות קטנות וכך מצאתי במקצת מסרת כ״י ועיין מ״ש בתילים כ״ז: (ט) מה תחשבון • בחילופים אשר אתנו בדפוס לב״א מה תחשבון בלא מקף ומלת מה בהאריך אם כן התי״ו רפה שאין כאן דחיק ולב״נ בלא מאריך ובמקף והתי״ו דגושה כדין דחיק ובחילופים כ״י מצאתי בהפך וכן הוא בכל הספרים במקף ובדגש ובס״א תחשבון ובמה נחשב הוא: (י) כי עד סירים . מלא דמלא ועיין ב״ר פ׳ כ״ו ויפה תואר שם סי׳ ו׳ ומתנות כהונה: וכסבאם • בקמץ חטוף: (יג) ומוסרתיך • הספרים חלוקים גם מזה במילוי וחיסור וא״ו בתר מ״ם ובתר רי״ש: (יד) קברך . ס״א כ״י מספרד נגרר הסגול שתחת הרי״ש ונשאר שוא והטעם בכ״ף ובכל שאר ספרים שלפני בסגול ומלפיל:
ב (א) לעבור בך . בכל הספרים יתיר וא״ו וקריאתו בקמץ חטוף מפני הסמיכות ותמיהא לי דלא חשיב ליה בעל המסורת בהדי אחריני ודיתירין וא״ו וחטפין קמצין ובנביאים אחרונים עם פירוש אברבנאל נקוד לעבר בחולם וקרוב להיות שיהיה זה מ״ש במ״ג ד׳ מלא ופלוגתא • א״כ ר״ל שזה חלוק מן האחרים שהם בחולם וזה בקמץ חטוף ובמסורת כ״י ליכא מלת ופלוגתא והסימ׳ נמסר במ״ג כאן ובפ׳ בלק ויהושע ג׳ ויש לי עוד פי׳ אחר בזה וכתבתיהו ביהושע ג׳ ע״פ עד אשר תמו כל הגוי לעבר תראנו משם כי הוא המתוכר שבכולן: (ד) מגן גבריהו • בספרים מדוייקים חסר וא״ו אחר בי״ת ומלא יו״ד אחר רי״ש ובמכלול יופי בא כנוי הנסתר בס״א וא״ו מונע בשורק והוא כמו גבוריו ותסרה יו״ד הרבוי מהמכתב ונשארה במבטא והלירי מורה עליה עכ״ל . והיא העתקת המכלול דף קל״ז: מאדם • האל״ף בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הדל״ת: (ה) כלפידים • בכל ספרים מדוייקים כ״י ודפוסים קדמונים מלא דמלא וכן נכון עפ״ה כמ״ש בסוף פרשת יתרו: (ו) בהלכותם • בהליכתם ק׳ ובכתיב בלא יו״ד כן הוא במדוייקים ובחילופי מערבאי ומדינחאי יש במקום

במקום הזה סיבוב ואין לסמוך עליהם : ימהרו חומתה • לרש"י הה"א רפה במקום למ"ד בתחילתה וכ"כ מהתרגום ולרד"ק במפיק לכנוי הנקבה וכן נראה בספרים שלנו : (ח) על לבבהן • במקצת ספרי הדפוס בי"ת ראשונה דגושה אבל בכל ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ראשונים שתיהן רפות : (יא) ופוק • בהרבה ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן מסורת עליה לית וחסר: (יב) ומרעה הוא לכפרים . באחד מספרי ספרד הקדמונים מצאתי שנגררה הוא"ו ונראה שמי שהגיה כן סמך על מה שמצא בחילופים שלנו דלמערבאי כתוב מרעה ולמדנחאי ומרעה ואנו סומכים על מערבאי . אך אמנם בכל שאר הספרים כתיב ומרעה בוא"ו והסברא נותנת שהגירסא הפוכה בחילופים כמו שמצאתי פעמים רבות ובמקרא גדולה דפוס ויניציאה שנת רפ"ו משמע שהחילוף הוא דלמדנחאי כתיב הוא : (ד) מלאכבה • במקצת ספרים כ"ף ראשונה בצירי ושנייה בסגול ומקצתן בספך ויש ספרים שתיהן בסגול וברוב המדוייקים שתיהן בצירי ורד"ק בפירוש ובמכלול דף קנ"ז ובשרשים שרש לאך כתב שכ"ף האחרונה בצירי והגיה עליו המדקדק שהיה לו לומר תחת שתי הכפין האחת היא תחת יו"ד סי' הנקבה כמו לכל עונכי והשנית מקום קמץ וכא קמץ קטן תחת קמץ גדול ע"כ : ב (ב) ומרכבה • בספרים שלא הם"ס בסגול ובשרשים בפתח המ"ם כי כן נמצא במקצת ספרים המדוייקים אבל מצאנו במסרה כל לשון מרכבה בלשון יחיד בשלש נקודות כמו ויאסר יוסף מרכבתו • ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו חוץ מאחד במרכבת המשנה פרשת מקץ בחירק . וכל לשון רבים בפתח מרכבות פרעה • מַרכבות עמי נדיב ודומיהן : (ג) יכשלו . וכשלו ק' : (ה) והראתי גוים מערך • בפתח הה"א שלא כמנהג שרשים : מערך • בכל ספרים מדוייקים וגם בדפוס קדמון העי"ן בשוא לבדו : (ז) שדדה : השי"ן בקמץ לבד והוא חטוף בעבור הדגש שאחריו לרד"ק בפירוש ומכלול דף פ' וכן כתב החכם ר' יונה בספר הרקמה שהקמץ במקום שורק פירוש ג' נקודות : (ט) כום עלמה . העי"ן בקמץ לבד והוא חטף וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ') כמו שכתבתי שם . ומנזרים • באיזה ספר כתוב מנזרים בלא וא"ו ובטלים הם לגבי אחרים שהם בוא"ו : (טו) התכבדי : כן הוא במאריך הה"א ובדגש בכ"ף ועיין מה שכתבתי בירמיה ב' על והתבונני : (יז) מנזריך . דגש הנו"ן לתפארת הקריאה רד"ק בפירוש ובמכלול שקל פעל : ונודד . במקצת ספרים הדל"ת בקמץ ורד"ק בפירוש ובשרשים כתב שהוא פתח במקצת הספרים ומקצתם קמץ והמסרה פליגין ביה : (יח) נמו • מלרע אעפ"י שנרשו נום : (יט) נחלה. החי"ת בשוא לבדו :

חבקוק א

ראו בגוים והביטו . בס"ס הוא"ו בגעיא : (ו) משכנות . הטעם בנו"ן : (ח) וקלו . מלרע וכן וחדו מכלול דף קע"ה : מזאבי . מלעיל ודומה לו זאבי ערב צפניה ג' : ופשו • מלעיל : (י) ורזנים • בכמה ספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר הרי"ש וחפשתי במסורות ולא מצאתי מסרה מפורשת אך מצאתי בשופטים ה' על האזינו רזנים שנמסר כל קרי' חסר בר מן ג' וביסעיה סי' מ' על הנותן רוזנים ובתילים ב' על ורוזנים נוסדו יחד ובמשלי ל"א על ולרוזנים אי שכר נמסר על כל א' מהם ג' מלא מכאן ראיה שזה דחבקוק חסר : (יב) אלהי קדשי לא נמות : זהו א' מן י"ח תקון סופרים והיה לו לומר תמות רש"י כאן ומכילתא ומדרש ילמדנו פ' בשלח ובספרי פ' בהעלתך ומסורת ובזכריה סי' ב' אכתוב באורך פי' תיקון סופרים בעזרת העוזר ע"ש : (יג) מראות רע . נודע לנו מפי המסורת כי זה מראות רע בלא בי"ת ושל ישעיה ל"ג מראות ברע וכן היא המסרה קדמאה דישעיהו מראות ברע תניינא דתרי עשר מראות רע וחד פסוק סי' לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב רד"ק : בבלע. בבי"ת כבלע את הקדש סוף פרשה במדבר בכ"ף : (טו) הֶעֱלָה הראוי כמו הֶעֱלָה נרתיה ובאה המלה הזאת משונה בניקוד מהמנהג כי הה"א נקודה ־ּ כצירי והעין ־ֳּ בחטף פתח כמו שבא בשלמים למה העברת (יהושע ז') רד"ק בפירוש ומכלול דף קנ"ו ושרשים ונמסר עליו לית דכותיה :

ב (ג) לא יאחר . רבים נבוכו במלה זו אם כתוב לא או ולא והספרים מתחלפים ומפי המסורת יש להכריע שכתוב לא בלא וא"ו שכן נמנה המסרה קל"ג פסוקים דאית בהון ב' ולא ואין זה במניינם ובכל ספרא דאנא משכח וא"ו מחיקנא לה : (ה) היין בגד . במקצת מדוייקים חסר וא"ו ויש להם על מה שיסמוכו כי במשלי כ"ב על ויסלף דברי בגד נמסר ב' חסר ואף במקרא כ"י נמסר ע"ז ב' חסר : (ז) ויקצו מזעזעיך . י"א שהוא מנחי הלמ"ד ה"א ושרשו קצה לדעתם אכשר שיהיה בלא מאריך כמו שנמצא במקצת ספרים בשני יודי"ן ורד"ק כ' בפי' ובמכלול ד' קכ"ט ובשרשים שרש יקץ שבא ביו"ד האית"ן לבד והיו"ד בו מועמדת בגעיא להורות על היו"ד פ"א הפעול כמו ויִגְעוּ עמים בדי ריק (ירמיה נ"א) וכנוהגת ברוב הספרים : (ח) ישלוך • בכמה ספרים כ"י ־ּ מדוייקים השי"ן בקמץ והוא חטוף מפני דגשות הלמ"ד וכן נקדו ר' יוסף זאדק וכן בספר בעל הלשון ובס' בעל רב פעלים כמו שארי עמי יבזוס (צפניה ב') חקת עולם תחגהו אבל רד"ק כתב שלות מגזרת שלל ומענייננו וכן יְשֻׁוּךְ בשקל סבות יְסֻבּוּהָ : (יג) וייגעו . בכל הספרים היו"ד במאריך ויש מהם ביו"ד אחת לבד ועל פי המסורת בשני יודי"ן ודירמיה נ"א ביו"ד אחד וכן כתב רד"ק: (טז) שתה גם אתה בכתה ספרי הדפוס מלעיל הטרתא באל"ף וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י ספרדים האמנם בספרים אחרים כ"י וגם בדפוסים קדמונים מלרע גם לא נמנה במסרה גדולה שלנו עם אותם שהם מלעיל ועיין מ"ש בקהלת ז' ושופטים י"א : (יח) ומורה שקר . הנוקד שקר בשש נקודות הוא מורה שקר :

ג (ד) קרנים מידו . במקרא גדולה נכתב בלדו יפה ומטעים ביה ופירושא דמילתא הוא דאיכא מאן דכתבי וקרנים בוא"ו וטעו הדא היא סברא דיליה והדין חילופא ודאי צריך עיונא ודקדוקא. וכבר עיינינן ודייקינן ואשכחנא ביה פלוגתא ביני רבוואתא וספרי וספריא וספרי דאגדתא באגדת שמואל פ' ד' ושוחר טוב מזמור ע"ה הכי איתא רמה קרני בה' עשר קרנות הם קרנו של אברהם וכו' קרנו של יצחק וכו' קרנו של משה וכו' וקרנה של תורה ונגה כאור תהיה וקרנים מידו לו והכי איתא בילקוט בוא"ו ובאיכה רבתא באל"פא בית"א תניגא בפסוק גדע בחרי אף כל קרן ישראל מייתי הך אגדתא והכא גרים קרנים בלא וא"ו וי"ת וזיקוקין וכפי הראב"ע ורש"י נמי כתיב בוא"ו ומזינא נמי בפיר' רש"י כ"י על הא דדריש רבא בפ"ק דפסחים למה לדיקים דומים בפני השכינה כנר בפני האבוקה דהכי כתיב וקרנים בוא"ו ובדפוסי עתיקא דאית ביה פי' סרי"א איתא בוא"ו אע"ג דלא משמע הכי מפי' סרי"א וגם בפי' רד"ק ושרשים ליתא והכי איתא בבעל הלשון ובמאיר נתיב ובכולהו נוסחי דספרד עתיקי ודוקני בלא וא"ו ולבתר עידן איתברר לי שפיר פירוקא דהאי מלתא ברחמי דשמיא בגו מסרה רבתא מאלפ"א בית"א מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעים אינשי בהון דסבירין בו' ואיתנהו בלא וא"ו והדין חד מנייהו : עזם : עזו ק' : (ס) ויגלא • מלרע: (ו) ויתפצצו . הצד"י בשוא לבדו כפי דרכינו : (ס) מרכבתיך . בנביאים עם הרי"א כתוב ומרכבתיך בוא"ו בראשית המלה וגם בדפוס ישן וויניציאה כתוב בגליון בוא"ו וזה טעות גמור הוא בלי ספק וגם המסורת אומרת מרכבתיך ב' חסר והאחדתי מרכבתיך מיכה ה' מרכבתיך ישועה פ"ת דזה וזה שוין : (יא) שמש ירח . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ומטעים בהון וסי' נמסר במס' רבתא : (יג) מחצת ראש . בא הרי"ש בדגש במלה זעירא בבא עליה מלה מלעיל מכלול ד' מ"ב : (יב) פרזו פרזיו ק' : (טז) צללו . הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגינו: (יז) ושדמות • בשי"ן ימנית : (יח) אעלוזה : עמ"ש בתילים סי' ס' : (יט) ידרכני • במקצת ספרים מלא יו"ד כתר רי"ש וראיתי בספרים ספרדיים שבתחלה היו כתובים ביו"ד ואח"כ האריכו גגה של רי"ש ונשארה המלה חסר יו"ד :

צפניה א

(ב) אסף אסף כל מעל פני האדמה . כן כתוב וכן נ"ל בשוחר טוב מזמור נ"ב : (ד) מן המקום הזה • בס"א כ"י עם פי' הרי"א כתוב המקום ההוא ובספרים אחרים הזה וכן תרגם יונתן מן אתרא הדין : את שאר . במקצת ספרים האל"ף בפתח ובס"ס בקמץ : את שם הכמרים • בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ואת שם וכן בדפוס ישן מויניציאה נכתב בגיליון ואת וכן בס"א כ"י כתוב עליו ואת בס"א והתרגום סיוע להם אך בכל שאר ספרים שלפני כתיב את בלא וא"ו : (ו) לא בקשו • בספרים כ"י הקו"ף רפה : (ח) ופקדתי על השרים • בנביאים עם פי' הרי"א כתוב על כל השרים וכל המוסיף גורע ויש להכריע זה ממה שכתוב במסורת אסתר ה' על נשאו על השרים כ' ופקדתי ע"כ . ר"ל שאין בכל המקרא רק אלו השנים שכתוב על השרים : (ט) הממלאים • קלם הלמ"ד ועיין מ"ש באיוב סי' ג' : (יב) אחפש את ירושלם . בפסיקתא רבתי אמר ר' אחא לא תהא קורא אחפש בסמ"ך אלא בשי"ן אחפש אמר הקב"ה מוליא אני אותה לחירות כמה שכתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו ואני הייתי שני עיניהם של בני שנא' כי נסך ה' עליכם רוח תרדמה ויעלם את עיניכם אינו בדין שיצאו לחפשי ע"כ והמדרש הוא על דרך אל תיקרי כדאמר איהו גופיה לא תהא קורא בו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו אבל יש להם רשות לחכמים ז"ל לדרוש המקראות בכל ענין שיכולים

לדרשן וסמכו על מה שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמענו מקרא א' יוצא למה טעמים וכן ש"ם הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע ושבעים פנים לתורה כמבואר בסנה' פ' א' דיני ממונות ובדוכתי אחריני וכבר האריך בזה הענין הרב הגדול ר' יודא ליווא בס"ר בגנזל בס' באר הגולה שלו ס"פ באר שלישי ודי בזה לפי קוצרנו בחיבור הזה וכי האי גוונא דרשו על דאגה בלב איש ישחנה כמ"ש במשלי י"ב פל ותכסהו בשמיכה כמ"ש בשופטים ד' ועל פסוק שגיון דא מן דא (דניאל ז') אל תקרי שנין אלא סנין כדאיתא בויקרא רבה פ' י"ג ופ' פקדת הארץ ותשקקה רבה תעשרנה שהוא מענין עושר דרשוהו בויקרא רבה סוף פ' ל"ד מענין עשרה שהוא שם מספר שאמרן שם שהוא עושה לכם א' לעשרה וכן אמרו במדרש חזית פ' אני לדודי אם וכיתם תעשירנה' ל' עושר ואם לאו תעשרנה ל' מעשר שתעשה לכם א' מעשרה עוד אמרו עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ובשוחר טוב מזמור ע' וב"ר פ' ס"ג דרשו שני גוים כבטנך כמו שנואי גוים בבטנך ובמדרש ילמדנו בס"א כבשים שהם כובשים את העונות ויוה"כ בא ומכפר א"ל ב"ה אע"פ שכתוב בשי"ן אנו קוראים כבסים בסמ"ך שמכבסים עונותיהם של ישראל כשלג שנאמר כבשי מרעה לבך ירושלם ובירושלמי פרק אין מעמידין ומדרש חזית פסוק כי טובים דודיך כבשים ללבושך כבשים כתיב כלומר דקרי ביה כבסים בלא שבולת כילד בשעה שתלמידיך קטנים כבוש לפניהם ד"א עוד אמרו בפ"ב דחגיגה אל תקרי כבשים אלא כבושים דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך וב"ר ריש פ' נ"א דרשו וירא יעקב כי יש שבר במצרים לשון תקוה כמו אשרי שאל יעקב בעזרו שברו וגו' ובהדיא אמרינן התם בההיא פרשתא סי' ו' אל תהי קורא כי יש שבר אלא יש סבר וכן בזוהר פ' ויקהל דף קנ"ח שברו על ה' אלהיו לא אמר תקותי ולא בטחונו אלא שברו אל תקרי שברו אלא סברו דניחא לגו לנדיק יא לתברא גרמייהו ולאתברא תבירו על תבירו וכלא על ה' אלהיו כד"א כי עליך הורגנו כל היום כי עליך נשאנו חרפה כגוונא דיעקב דכתיב וירא יעקב כי יש שבר במצרים דהא תבירו דגלותא הוה דהוה ליה במצרים ושוי תוקפיה בקב"ה ועיין עוד בילמדנו פרשת מקץ ובמדבר רבה פ' ט' ופ' ק' דסוטה כי תשטה אשתו כתיב בשי"ן לומר שאינה מזנה עד שיכנס בה השטות ובריש פרשת שלח לך פסוק שנים אנשים מרגלים חרש קרי ביה חרש פי' בשי"ן שמאלית ובמדרש חזית פסוק ישקני חוזהר פ' שמות דף י"ח שיר השירים שיר שאמרוהו שרים של מעלה ובפסוק משכני אחריך דריש לשון רש ומסכן ובשוחר טוב דרשו אליך ה' נפשי אשא מענין כי תשה ברעך משאת מאומה ובסוף מדרש חזית דריש הרי בשמים כמו בְשָׁמַיִם ואיכא רבתי פסוק בכה תבכה ותשא כל העדה כמד"א כי תשה ברעך ופ' נשקד עול ־ּ פשעי שי"ן כתיב שקד הקב"ה איך להביא עלי את הרעה ובפרק היה קורא בפרש שדי אל תקרי בפרש בשי"ן ימנית ובספרי פרשת כאזינו יונק עם איש שיבה אל תקרי איש שיבה אלא איש ישיבה ראוים לישב בישיבה ובמ"ר פ' ט' דרש פסוק ויאהב אשה בנחל שורק מענין אילן סרק ואמרו מהו בנחל שורק שנעשה כאילן שאין עושה פירות בפ' י"ד דרשו וכמשמרות נטועים לשון שמירה א"ר ברכיה הכהן ב"ר אנו קוראים מסמרות ואיך כתיב אלא משמרות מה משמרות כהונה ולויה כ"ד אף ספרים כ"ד וכן נדרש בקהלת רבתי ובירושלמי פ' במה בהמה יוצאה ופ' חלק ובשמות רבה פ' ו' וקהלת רבתי וילמדנו פ' ואירא דרשו פסוק כי העשק יהולל חכם מלשון עסק ובשוחר טוב מזמור ט"ז שובע שמחות את פניך אל תיקרי שובע אלא שבע ובזוהר פ' פקודי דף רל"ו שתום העין כלא חד וכן בפרשת נשא דף קמ"ז ובפרשת וזאת הברכה ופ' אלו עוברים אל תיקרי מורשה אלא מאורסה ובמדרש רבתי ומדרש ילמדנו פ' נח דרשו ויהי כל הארץ שפה אחת כאילו כתיב בשי"ן ימנית ועל משגיא לגוים כמ"ש באיוב י"ב ואשכחן נמי דמתלפו סמ"ך בשי"ן ימנית בחילוף זסשר"ץ כי הא דאמרינן בירושלמי פרק חלק בעניינא דאתא ובויקרא רבה פ' ל"ו בפסוק אל מסלת שדה כובס אל תהי קורא כובס אלא כובש שהיה כובש פניו ובורח ממנו הא כילד בשעה שהיה הנביא בא לקנטרו היה בורח למקום טומאה וכובש את פניו במקום טומאה עיין יפה מראה שם סי"ד ומתלפי נמי הי"ת בתי"ו בחילוף דטלנ"ת במדרש רבתי סוף פרשת במדבר דדרשי קרא דכתיב ותהלתי אחטם לך כאילו כתיב אחתם בתי"ו שיבא קץ גאולה כחתום כלו' אסיר ואפתח כתותם כמו ודשנו שר"ל הסרת הדשן ובב"ר פ' ל"ט סי' ז' דרשו כלי חמס מכרתיהם מגורותיהם בחילוף גיכ"ק והכ"ף במקום גימ"ל כמו ויסכרו מעינות וכנה אשר נטעה ובמדבר רבה פ' ז' דרשו ובבקר זרעך תפריחי (ישעיה י"ז) כמו תפריגי בחילוף הי"ת בגימ"ל תרגום לא נמר לא פרג ובמדרש ופסחתי עליכם אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי אל תקרי אשר פסח אלא אשר פסע ובילמדנו פ' יתרו ויחד יתרו אל תיקרי ויחד אלא ויהד שנעשה יהודי ובמ"ר ס"י נדרש למוהל כמו נמוהל בחילוף דטלנ"ת ובפ' י"ג כף אחת זו ברכתו של זבולן שברכו אביו זבולון לחוף ימים ישכן ואין כף אלא חֹף כמה דתימא נכרות ימחאו כף ובפ' י"ט ויחנו בנחל זרד שלא היה הנחל אלא מלא זרת ולא יכלו ־ּ לעברו קא דריש זרד בחילוף דלי"ת בתי"ו באותיות דטלנ"ת ובמדרש חזית פסוק צוארך כמגדל השן משא תדרך זכריה ט' זה מלך המשיח שעתיד לסדרך כל באי עולם בתשובה לפני הקב"ה דדריש תדרך לשון הדרכה בחילוף חי"ת בה"א כמשפט אחה"ע ובפסוק שררי אגן הסהר אדרא דאזורה אבון בר חסדאי אמר אית אתריין דקריין ונוחין לזהרה סהרה בחילוף זסשר"ץ ופסוק איכה יעיב באפו ה' את בת ציון דרשו איך חייב ה' ברוגזיה ית בת ציון אית אתרא דנוותין לחייבא עייבא בחילוף אחה"ע והתם נמי איכא דדריש ליה איך כייב ה' ברוגזיה אית אתרא דנוותין לכיבא עייבא ובפרקי ר"א אל תקרי וישקהו אלא וישכהו בחלוף גיכ"ק וברים פ' אין עומדין אל תקרי בהדרת קדש אלא בחדרת קדש ובשבת פ' ב"מ אל תקרי בהלה אלא כחלה ובירושלמי פ"ק דפאה כבד את ה' מהונך ממה שחננך וכן הוא בילקוט משלי ג' בשם פסיקתא וזוהר פ' יתרו דף נ"ג ובפסיקתא סוף פר' כי תבוא אל תיקרי והשיגוך אלא והשיגוך בחילוף זסשר"ץ ובפ"ג דקדושין הנקי חנקו ובפ' כילד מעברין רוכבי אתונות צחורות שעושין אותם כצהרים ועיין עוד מ"ש במלאכי ב' על ומס האחד מבקש וד"ה ב' נ"ג על ויעתר לו וקהלת ח' על ועז פניו ישנא : (טו) יום שאה ומשואה . במדוייקים שאה חסר וא"ו אחר השי"ן ומשואה מלא : (יז) והצרתי • בספרי הדפוס וגם בס"ם מדוייקים כ"י מלעיל הטעם כרי"ש וכ"כ בהמסרה שאמרה והצרתי ב' ותסר והצרתי להם למען ימצאו (ירמיה י') והצרתי לאדם ולא אמרה מענין מלעיל ומלרע כלום אבל במקצת ספרים כ"י זה של לפניה מלרע ונמסר עליו לית מלרע וזהו גם דעת רד"ק שכתב בפי' ובשרשים שרש צר והצרתי לאדם מלרע והצרתי להם מלעיל :

ב (א) וקושו . במקצת ספרים השי"ן רפה ורד"ק כתב שהיא דגושה לחסרון הכפל כמו סבו את העיר יהושע ו' וכן הוא בס"ם : (ג) פעלו • במ"ג יש שוא תחת הלמ"ד והוא טעות המדפיס : (ו) והיתה חבל : בס"ם הוא"ו בגעיא : (ז) שבותם • שביתם ק' : (ט) יכזום . בכל ספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הזיי"ן ששרשו בזז וכן כתב הראב"ע בפי' ורד"ק במכלול דף קפ"א ועיין חבקוק ב': ויתר גוי . ביו"ד א' לבד והיא יו"ד השרש ויו"ד הכנוי נפלה מהמכתב ונשארה במבטא רד"ק : (יד) קאת . בכמה ספרי הדפוס האל"ף בפתח ובכן גליון א' מס"ם נכתב עליו בהללו קָאַת אך בכל ספרים כ"י שבידי ודפוסים ראשונים בקמץ : כי ארזה • ה"א הכנוי רפה וסית' ראוי ־ּ במפיק רד"ק בפי' ומכלול דף ל"ב ושרשים : (טו) העליזה • בכמה ספרי הדפוס וגם במקצת ספרים כ"י מלעיל בשני פסוקין ובכמה ספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת ספרי הדפוס מלרע בפסוק האחרון בלבד ובחילופי ב"א וב"נ שלפנינו בדפוס נראה שהספרים שביניהם הוא במאריך הה"א אבל בחלופים כ"י ראיתי שהספרים הוא אם הס"א נקודה בפתח או בקמץ ולב"א בקמץ וכן בס' א' מצאתיהו בפתח כב"נ ובכל שאר ספרים בקמץ :

ג (ד) פחזים . בדפוס ישן ובספרים כ"י חסר וא"ו : (ה) לא נעדר : כתב רב פעלים עד א' לא נעדר (שמואל ב' י"ז) המסורת עליו לית זקף קמץ ומסרה אחרת מצאתי עליו ב' זקפין קמצין משפטו יתן לאור לא נעדר ודין עכ"ל • וכן הוא קמץ בכל הספרים : (ז) אך תיראי : מלא יו"ד ועיין מ"ש בישעיה ס' : תקחי מוסר . כ"כ תקחו בכל ספרים שלנו וכן צריך להגיה בחילופים למערבאי ומה דתרגם המתרגם תקבלון אילפן נראה שהוא כמו שכתוב למדנחאי וכן בחילופים למען תקחו כתיב תקחי קרי: מעונה . במפיק הה"א : (ח) לכן חכו לי ייג' • פ"ב במקרא גדולה על פסוק זה ר"ל שהוא חד מן פסוקים בקריא דאית בהון אלפ"א בית"א והדין יתר עליהן אותיות כפולות מנצפ"ך : לקבצי . הקו"ף נקרא בקמץ חטוף רד"ק : (ט) אהפך • בכל ספרים כ"י וגם במקצת דפוסים אין מאריך באל"ף : (יא) מכל עלילתיך • ובספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר וא"ו אחר למ"ד ובאחד מהם נמסר לית וחסר וא"ו יש ספרים שכתוב מכל ־ בקמץ ובמקף וכפ המעט מכל שאר ספרים שכתוב מכל בחולם : ולא תוספי • יש ספרים תוסיפי : (יד) ועלזי . העי"ן בקמץ לבד והוא חטוף : (טו) לא תיראי רע . בדפוס ישן ובמקצת ספרים מדוייקים כ"י מלא יו"ד ובמאריך ויש ספרים בלא מאריך וכן ת"י לא תדחלין ואף הראב"ע פי' לא תירא עוד פסאיוב ודברי רד"ק מראין כי הוא מן ראה וכ"כ פריא"ס שהוא בענין לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם :

חגי א (א) בשנת שתים לדריוש • כל דריוש דחגי זכריה ודניאל ועזרא הדל"ת בקמץ ובמאריך במקצת ספרים ובמקצתם בקמץ ובלא מאריך וי"ס בפתח ועיין מ"ש בדה"א ריש סי' ו' : (ט) על דרכיכם • בספרים כ"י הכ"ף רפה וכן חברו שבסמוך : (ח) ואכבדה • ואכבד קרי ובבבלי ספ"ק דיומא [illegible] אלו ה' דברים שיש בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הם [illegible] ומדרש [illegible] וירושלמי פ' ב' דתענית והחילופים שבין אלו המדרשים כתבו בעל יפה מראה שם בתענית [illegible]

[illegible]

(יא) [illegible] : (יב) כאשר שלחו • [illegible] : (יד) ואת רוח כל • הוא"ו בגעיא בס"ם :

ב (ג) בכבודו • ברוב ספרים מדוייקים וישנים מלא וא"ו : (ח) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' לבאות • [illegible]

[illegible] (יד) העם הזה • בספרים כ"י וגם בדפוס קדמון [illegible] (טו) [illegible] (כ) ויהי דבר ה' שנית • [illegible] (כא) אמר אל זרבבל פחת יהודה • [illegible]

[illegible] כי הוא ארוך במקומו :

זכריה א (א) בשנת שתים לדריוש . עיין מ"ש בריש חגי : בן עדו . [illegible]

[illegible] לא זקף קטן . כאשר זמם ה' לבאות . עיין מ"ש בפרשת שופטים סי' י"ט אצל ועשיתם לו כאשר זמם : (ח) שרקים . במקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים בשי"ן שמאלית וכן משמע מהמפרשים שהביאו בתחלה שרש שרק בשי"ן ימנית ואח"כ שרש אחר כולם בשי"ן שמאלית וזה בתוכה וכ"כ הראב"ע שהוא מגזרת שורקה ולזה הסכים בעל מאיר נתיב : (טז) שבתי לירושלם ברחמים • בס"ם כן כתיב בגעיא בבי"ת : וקוה . וקו ק' : (יז) ונחם • פתח וע' מ"ש ביואל ב' :

ב (ג) חרשים . אין במי"ת מאריך : (ד) לזרותם . אין מאריך בזי"ן : (ו) כמה רחבה וכמה ארכה בס"ם יש מקף בין כמה רחבה ובכל ספרים כתובי יד וגם במקצת דפוסים ישנים הטעם במ"ם ועיין מ"ש בתילים סי' ע"ח : (ח) אל"ו • אליו קרי . (ט) אהיה לה . במאריך ולכבוד אהיה בלא מאריך באל"ף כן הוא במקצת ספרים כתובי יד וגם בדפוס קדמון : (י) כארבע • בכ"ף והוא חד מן ד' בקריאה וסימנהון במלכים א' כ"ג במ"ג והכי איתמר בהדיא בפ"ק דתעניות תאנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר וכו' אלא רוחות מ"ל דלא מיעצרי אמר ריב"ל דאמר קרא כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם מאי קאמר קב"ה לישראל אילימא ה"ק דבדרתינכו בד' רוחי דעלמא האי כארבע בארבע מיבעי ליה אלא ה"ק כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל וזהו מ"ש קטיעא בר שלום להוא קיסר בפ"ק דעכו"ם ובמכילתא סוף פרשת בשלח ר"א המודעי אומר כשבא עמלק להזיק את ישראל מתחת כנפי אביהם שבשמים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בניך שאתה עתיד לפזרן תחת רוחות השמים שנאמר כי כארבע רוחות השמים וגו' רשע זה בא לכלן מתחת כנפיך ס"ת שנתת להם מי יקרא בו ע"כ . ולכאורה נראה שזה המדרש קורא בארבע בבי"ת ומ"מ על המסורת יש לסמוך וכ"ש דגמרתנו נמי הכי ס"ל והכי איתמר בהדיא בזוהר פ' שמות דף ה' בארבע לא נאמר אלא כארבע כמה דא"א לעלמא בלא ד' רוחות כך א"א לעלמא בלא ישראל והאפודי בפ' י"ד מספרו מנה זה עם אחרים שבאה הכ"ף תמורת הבי"ת כמו שכתבתי ביחזקאל ע"ז אצל וכדמי בניך : (יא) יושבת בת בבל • בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן יפה לעשות כי לא בא במנין החסרים במסורת בסוף פ' מצורע ובירמיה סי' מ"ח : (יב) נוגע בבבת עינו • זהו אחד מן י"ח מלין תקון סופרים ומקצתם הובאו במכילתא בפיסקא וברוב גאונך ובספרי פ' בהעלותך בפיסקא ויהי בנסע הארן וכולהו מייתי להו במדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת ריש סדר במדבר ותילים סי' ק"ו ואלו הן בבת עינו • ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו (מלאכי א') כי מקללים להם בניו (שמואל א' ג') ואהיה עלי למשא (איוב ז') קדושי לא נמות (חבקוק א') המיר כבודו בלא יועיל (ירמיה ב') וימירו את כבודם בתבנית שור (תילים ק"ו) כבודם בקלון אמיר (הושע ד') וירשיעו את איוב (איוב ל"ב) ואברהם עודנו עומד על ה' (פ' וירא) ואל אראה ברעתי (פ' בהעלתך) אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו (שם) איש לאהליו ישראל (ש"ב כ') גבי שבע בן בכרי לאהליך ישראל (מ"א י"ב) איש לאהליך ישראל (ד"ה ב' י"א) כן נראה להגיה וכמו שמצאתי במסרה כ"י דאי לאו הכי בציר מינייהו תרתי • ותשוח עלי נפשי (איכה ג') אולי יראה ה' בעיני (ש"ב ט"ז) והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח') ע"כ • ובפי' תקון סופרים יש מי שכתב שאנשי כנסת הגדולה תקנו ושינו הדבור ממה שהיה כתוב בתחלה ולכאורה כן יראה ממדרש ילמדנו וכ"כ ר' נתן בעל הערוך בערך כבד בענין תקון סופרים שבספרים הראשונים היה כתוב בבבת עיני וכן משמע ממדרש רבה ריש סדר בא אל פרעה דאיתא התם רבי יהושע אומר תקון סופרים הוא עיני כתיב וכן בפ' משפטים פ' ל' חביבין ישראל כבת העין העליונה שנא' כי הנגע בכם נגע בבבת עינו אלו הסופרים והחכמים שתקנו הסייג הזה ופירוש זה הביאו בעל מתנות כהונה בב"ר פ' מ"ט וגם בבמדבר רבה פ' כ' אמר הקב"ה לבלעם הרשע אני כתבתי על ישראל כי הנגע בכם נגע בבבת עינו ואתה הולך ליגע בהם ולקללם תצא עינו שנא' שתם העי"ן ופירוש בעל מ"כ בבת עינו דרים הקרי עינו על הנוגע עצמו כלומר שיסתם עינו ואין פי' זה נכון בעיני המפרשים כי חלילה לנו להאמין שהסופרים יוסיפו או יגרעו או ישנו אפילו אות אחת ממה שכתוב בתורה ואדרבה תיקון כסילים יקרא ותם ליה לזרעה דאברהם למעבד הכי עוד כ' בעל העקרים שאין אדם בעולם שיזייף ס' שיאמר אני זייפתי או תקנתי כך וכך ואיך יאמרו הם תיקון סופרים הוא זה ואולם עיקר הפירוש כמ"ש הרשב"א שהסופרים והחכמים דקדקו ומצאו לפי ענין כל א' וא' מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנר' מן המכתב בספר אלא לד כונה אחרת ולא היה לו לכתוב כן אלא כן אלא שכינה הכתוב ולא קראוה תקון סופרים אלא שהם דקדקו ופירשו שהם כינויים והכתוב עצמו כינה כן וכ"כ בעל הליכות עולם והרב המזרחי ובעל יפה תואר פ' וירא ומחברים אחרים זולתם והוא קרוב למה שכתב בעל העיקרים במאמר ג' פ' כ"ב וזה היא באמת כוונת מדרש ילמדנו שכן אמר נוגע בבבת עינו עיני היה לו לומר אלא שכינהו הכתוב כביכול כלפי מעלה וסוף המאמר מוכיח ג"כ בתחלתו באמרו אלא שכינו פסוקים אלו אנשי כנסת הגדולה ולכך נקראו סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ודורשין אותן הרי מבואר שהחכמים והסופרים דקדקו ופירשו שהכתוב מדבר דרך כינוי ויש לנו כח לפרש כן כמו שנמסרה התורה לחכמים לדרוש כפי חכמתם וקבלתם אבל לא להוסיף או לגרוע אפי' אות אחת ועיין עוד מ"ש המזרחי בפ' בהעלתך אצל ואל אראה ברעתי בשם ס' ישן גם זה מצאתי בס' כללי הגמרא שחיבר מוהר"ר יוסף קארו סמוך להליכות עולם זה לשונו והא דאמרינן תיקון סופרים וכו' הר' יהודה ז"ל כתב ר"ל שנכתב בתורה על דרך תקון סופרים שתוקנים מה שכותבים שיהיה דרך כבוד שעל דרך משל דוד המלך ילוה לסופר מהיר שיכתוב שדוד מלוה לפלוני שיעשה כך וכו הנה הסופר יתקן ל' הכתוב בשיאמר המלך דוד ישב לפלוני עכ"ל . ובמסורת פ' משפטים נמ' סי' מן ט' עינו וחד ועינו וא' מהם הוא נגע בבבת עינו ומה שהסרתי כאן לבאר עיקר כוונת הכתובים אמלא על כל א' וא' במקומי כיד ה' אלהי עלי אבל קבלתי אותה כאן כדי שיהיו כולם מצוים במקום א' למי שירצה לראותם : (יג) והיו שלל לעבדיהם במקצת מקראות הדשות מקרוב באו אל הדפוס כתב לעבדיהם העי"ן בחולם וטעות נפל בהם וצריך להניח יד עליהם ולתקנם בפתח העין וכן פירשו כן המפרשים : (יד) רני • הרי"ש בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הנו"ן : ג (ח) שמע נא : בגעיא: (י) תקראו איש לרעהו . בדפוסים אחרונים כ' אל לרעהו אבל בדפוסים ראשונים ובכל ספרד ושאר ארצות כ"י כתוב לרעהו ואין לפקפק בזה דקא שכיחן ספרי עפי מן ד' מאה שנין דהכי איתנהו ולי' בהון פלוגתא וחזינא מי בספרי דר' מנחם דכ' הכין בכל ספרי ספרד לרעהו : ד (ב) ויאמ' • ואמר קרי עיין במסו' נחמי' ה': וגלה • ה"א במפיק לכנוי הנקב' או לתפאר' כמ"ש רד"ק בפי' ובמכלול ד' רכ"א וכמ"ש ביחזקאל כ"ב ובויקר' רבה סוף פ' ל"ב דרשי לי' מל' גולה בחולם ומל' גאולה כמ"ש בישעיה מ"ג ואין זה מהתימא מהטעם שאכתוב במלאכי בס"ד : (ג) מימין הגלה . לא מפיק ה"א : (ז) למישר • במ"א כ' נמ' סי' מן המלאים וא"ו ואין זה ביניהם וכן מצאתיו חסר במקצת המדוייקים : את האבן הראשה • לא מפיק ה"א מסורת הגדול : (ט) ידי זרבבל יסדו הבית הזה • בדפוס ישן כתוב את הבית הזה והוא לבדו נשאר : (י) כי מי בז • ההבדל בין נחי העי"ן והכפולים הוא כי בנחי העי"ן פ"א הפעל קמוצה להורות על הנח והכפולים פ"א הפעל פתוחה והמשל כי אם תם הכסף וחם השמש פתוחים וקם העם וישב קמוצים וכן בכל חלקי העוברים ומפני שמצאנו כי מי בז ליום קטנות פתוח שפטנו שהוא מן הכפולים וכו' וטעה ר' דוד קמחי שאמר כי בז פתוח שלא כמשפט כ"כ האפודי בפ' כ"ה : (יב) מה"שתי • שפי"ן נתה בהסמ"ך ועליו מ ה ונקראו שתי מלות במלה אחת מכלול דף קנ"א ורב פעלים במספר שתים ובקצת ספרד אין מקף בין שתי המלות והשי"ן דגושה ובאחד מהם מצאתי שנכתב בלדו מתחלפת מה־שתי רפי : שבלי • לית חטף פתח המריקים . כן כתוב :

ה (יא) לבנות לה בית חד מן ג' דלא מפקין ה"א בקריאה וסימנהון במסורת הכא ובגרות ולכן בי"ת ב י"ת רפוים שאין כאן דין דחוק כמ"ש בגרות ובמקומות אחרים ועיין סוף מטות : מכנתה • בס"א כ"י הכ"ף בחולם עם וא"ו ובמקצת ספרים בוא"ו שרוקה וברוב המדוייקים בשלש נקודו':

ו (ג) ובמרכבה השלישית . לפי המסרה דפ' שלח לך ראוי להיות חסר יו"ד קדמאה וכן הוא בספרים מדוייקים • ובמרכבה הרביעית. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן משמע ממסורת דסו' יחזק': (ה) אלה ד' רוחות • בס"א כ"י נמחקה הוא"ו תנייתא ומסור עליו כ"כ ובמסרה רבתא אלה ד' רוחות פליג ובספרים מלא דמלא : (ז) ויאמר לכו התהלכו . י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף מטות : (ח) ראה היוצאים . במקצת ספרים חסר וא"ו אמנם במסו' יחזק' סי' י"ד חשיב לי' במנין המלאי': (י) ומאת טוביה • מי שהדפיס מאת ט ו ב י ה ו חטא שגרע וא"ו בתחלת תיבת ו מ א ת והוסיף בסוף תיבת ט ו ב י ה וראוי שהוא לנגידה כי בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב ומאת ט ו ב י ה וכן נזכר לקמן לחלם ו ל ט ו ב י ה : (יא) ועשית • לב"ך מלרע הסופר נתי"ו ולב"א מלעיל הסופר בסי"ן וכמוהו אני קוראים רד"ק בפי' ומכלול דף ז' : (יד) לחלם • בס"א כ"י מצאתי החי"ת בסגול וכ"כ רב פעלים י"ם בב"כ י"ם בג"כ אכן במכלול נמנה עם הדומים שפ"א הפועל שלהם בצירי :

ז (א) לדריוש המלך : כן כתיב : בכסלו • איכא מאן דכתיב בכסליו מלא יו"ד ובטיל ברובא דספרי דכתיבין חסר יו"ד : (ו) השתים • יש ספרים מלא וא"ו : (י) סביבתיה • בס"ם המדוייקים ואף בדפוסים ישנים חסר וא"ו כתר בי"ת: (י) ורעת איש אחיו . כן כתיב א י ש א ח י ו בלא מלת את באמצע וכן נראה מפי' רד"ק : (יד) ואסערם • האל"ף בצירי והסמ"ך בקמץ והעי"ן בחטף פתח כן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף ש"ע וכ' אליה הלוי בס' הרכבה :

ח (א) ויהי דבר ה' לבאות לאמור • במקצת ספרים ישנים כתובי יד כתוב א ל י לאמר וכן נראה מהתרגום ע מ י למימ' אבל רד"ק כת' שהוא כמו אלי לאמר ובמסור' לית כותיה חסר אלי וגם בספר כ"י שהיה כתוב בו בתחלה מלת אלי נגררה אח"כ והתרגום אפשר שהוא לפירוש : (יג) אל תיראו תחזקנה ידיכם • התי"ו בחטף סגול כמו הראשון שלמעלה ובס"א כ"י ישן מצאתי זה השני בשוא לבדו: (טז) אמת ומשפט שלום • המחזורים והמשניות שכתוב בהם בסוף פ"ק דאבות ו ש ל ו ם בוא"ו מוטעים וכן דרשו רבותינו בפ"ק דסנהדרין בבבלי ובירושלמי איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביציע : (יט) ולמעדי' . בס"ם כ"י ובדפוסים ישנים יש מאריך בוא"ו לא במ"ם : (כא) והלכו • בס"ם הוא"ו בגעיא :

ט (ב) תגבל בה • סבי"ת בקמץ לבדו והוא חטוף מפני המקף וכן ו ת צ ב ר כסף שבסמוך : כי חכמה מאד • התי"ת בקמץ רחב כי הוא פעל עבר לנקבה ובמקצת מדוייקים יש מאריך בתי"ת וזהו מה שכתב עליו לית געיא : (ד) הנה אדני . בשם אל אל"ף דל"ת : (ה) תרא • מלרע הטעם ברי"ש רד"ק בפירוש ומכלול דף קס"ו וכן בספרי ספרד : הובישה מבטה • המ"ם בסגול מסורת ורד"ק: (ט) גילי מאד • מלרע וכן במסורת לית בטעם מלרע וכ"כ רד"ק בחיבורו וכן בספרי ספרד : ועל עיר בן אתנות • זוהר פ' בלק דף ר"ו אתנת כתיב ודריש ליה התם לפום ארחי ובספרי דילן מלא וא"ו תנייתא : (י) ומשלו • קריאת המ"ם בקמץ חטוף : מים עד ים • בנביאים עם פי' סרי"א כתוב ו ע ד י ם וטעות הוא מכמה טעמים חדא דבפ' משפטים נמסר סי' מן כל ועד ים שבמקרא ואין זה בתוכם ועוד דבפ' לך לך ובמסרה גדול' נמ' סי' ג' פ' דאית בהון ועד עד ואין פסוק זה עמהם וכן מצינו בספר תילים מזמור ע"ב שאמר דוד ברס"ק בסגנון זה האגרו וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ וגם בעמוס ח' כתיב ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח : (טו) ושתו והמו • בס"א כ"י כתוב ו ה מ ו בוא"ו וכן הוא בפי' רד"ק ובמכלל יופי ובנביאים עם פי' סרי"ה כפ' ובפי' ובמאיר נתיב ועיין מ"ש בתילים מזמור מ"ו ולבי מגמגם בזה מפני רבוי הספרים הכתובים המו בלא וא"ו גם לא נמנה במסורת עם כ"ב זוגין יתידאין ב' מלין נסבין וא"ו ולית לסון זוגא : (טז) והושיעם . הוא"ו בגעיא בס"ם ובלא מאריך בה"א : מתנוססות . בס"ם המאריך במ"ם לא בנו"ן : (יז) בתולות • עיין מ"ש במגילת אסתר סימן ב' :

י (ג) ושם אותם : זהו א' מן השנים מלאים וא"ו בתרי עשר : (ח) ואזרעם . אין ברי"ש מאריך : (יא) מצולות יאר . במסרה גדולה דילן שפי נמסר יאור היאור ו' מלאים וסי' נמסר בס' מקץ והתם נמסר יאר היאר כל אורייתא חסר וכל נביאים וכתובים דכוותא חסר בר מן ו' ע"כ ותו לא והעיקר חסר וגם בס"א כ"י נמסר היאר כל ליסנא חסר במ"ו מלא ע"כ . וחפשתי עד מקום שידי הגיעה ולא זכיתי למצוא בשום מקום פרטן מאלה הששה מלאים גם כי אמרתי ללקטן אחד לא' מתוך הכתובים כדי למנות חשבונ' ולא עשיתי מאומה מפני החילופים שנפלו בספרים ומי יוכל לתקן את אשר עוותו כותבי הספרים ומי יודע להבחין איזה יכשר הזה או זה נקיטנא מיהא ד' מלאים דלא חזינא להו פלוגתא בספרי דייקי ואלו הן ערות על פי י א ו ר על פי י א ו ר וכל מזרע י א ו ר (ישעיה יט) ובסי' כ"ג קציר י א ו ר תבואתה כי פליגי ספרי בפסוק כל משליכי ב י א ו ר (שם סי' י"ט) ובעמוס ח' נשקעה כיאור מצרים וכאן בזכריה זאת חשבתי לעשות מלא כל משליכי ב י א ו ר דסמיך ליה לתלתא אחריני מלאים וגם הוא דעמוס משום דבתרווייהו נמסר במ"ג ו' מלא טוב וסלח ה' יורנו איזה הדרך ישכון אור יעבר על פשע ותמחה אשם ותשליך במצולות ים כל חטאתינו אמן :

יא (ב) אשר אדרים . כן הוא ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תנייתא וי"ס מלא דמלא ובדפוסים חדשים אדירים : הבצור . הבציר קרי : (ג) יללת • הלמ"ד בשוא לבדו כמ"ג ומ"ש המכלל יופי הוא העתק מהמכלול דף ל"ד ועיין מ"ש בשופטים ז' על המלקקים:(ה) אשר קניהן • בנו"ן ומכריהן בנו"ן ורעיהם במ"ם עליהן בנו"ן כך מצאתי ברוב המדוייקים וחילופים רבים ראיתי בס"א ותקצר נפשי בהם ע"כ הסתרתי פני מהם : ואעשיר . הוא"ו פתוחה והאל"ף נחה והעי"ן בשוא לבדו כ"כ רד"ק בכל ספריו : (ו) על יושבי הארץ • בספרים מדוייקים חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים : (ח) בחלה . החי"ת בחטף פתח ואין בבי"ת מאריך : (י) להפיר את בריתי • בצירי וביו"ד המסך רד"ק : (טז) מקים רעה • בס"א כ"י וגם במקצת דפוס ישן כתוב רעה וזה הבל ורעה ר ב ה וגם יונתן תרגם אנא מקים פ ר נ ס א ורועה ישראל ירעה אותנו דעת והשכל אמן : (יז) הוי רעי האליל עזבי • רעי עזבי שניהם בחירק והיו"ד נוספת כמו א ס ר י לגפן עירה ח צ ב י מרום קברו ישעיה כ"ב :

יב (ב) יהיה במצור • במקצת ספרים ישנים כ"ו כתוב ת ה י ה וכן בדפוס ישן יש הערה מזה ואין כן בספרים אחרים : (ד) בעורון . במקצת דפוסים ישנים הבי"ת בשוא ובספרים כ"י בפתח : (ה) אמצה • י"ס שהאל"ף בקמץ וכתוב בפתח וכ"כ רד"ק שהיא שם במשקל ע ו ל ה : (ו) ככיור • בכ"ף בגעיא : ואכלו • אין באל"ף מאריך : (ז) והושע . במקצת ספרים מלא יו"ד וטעות נפל בהם כי שנים לבדם נמצאו במקרא א' מלא וא' חסר ו ה ו ש י ע את עמי מיד פלשתים (שמואל א' ט) מלא וזה דזכריה חסר וכן פירוש' פ' לולב וערבה הרש ר' בא סרונגיה והושיע ה' את אהלי יהוד' בראשנ' והושע כתיב וכ' בעל יפה מראה חסר יו"ד וקרי ביה והושע ויושיע ה' את אהלי יהודה עם אהלי יהודה

ופ"ש

ומ"ש בנ"ג מזמור כ' על כי הו שיע ה' לית ומ' והושיע ה' לאו לענין חסר ומלא איתמר רק אסמיכות המלה אלא ה' : תפארת בית דויד • בספרים מדוייקים מלא וכן במ"ג נמסר ה' מלאים וכל ספרי עשר ועזרא וד"ה דכוותא מלאים : (ח) כעד יושב ירושלים • אין ברי"ש מאריך וכן ההאים על ירושלים שבסמוך וכן על יושב ירושלם : (י) והביטו אלי את אשר דקרו • בסוכה ריש פ' החליל גרסי' גמ' ובפי' רש"י והביטו אליו ואין כן במקראות : (יא) הדדרמון • בספרים מדוייקים חדא מלא כתיב וחסר יו"ד ומלא וא"ו וברים גמ' דפ"ק דמגילה מייתי ליה להאי קרא כמספד הדדרמון בן טברימון ולא נמצא כן במקראות כי אם בתרגומו של רבי יוסף אבל בשלהי מ"ק קאי שפיר : מגדון בנו"ן וכצ"ל במגל' ובמ"ק :

יג (ג) בהנבאו • בכי"ת : (ה) והשלשית יותר בהיוכן והבאתי את ה ש ל ש י ת באש בספרי הדפוס שניה מלא דמלא אכן בספרים מדוייקי' כ"י שניהם חסר יו"ד קדמאה וכן נכון עפ"ה בפ' שלח לך במ"ג:

יד (ב) אל ירושלם • אין ברים מאריך : ותשגלנה • תשכבנה קרי והוא חד מן ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסי' נמסר כאן במ"ג : (ד) פני ירושלים • בלא גלגל הרי"ש : (ה) ונסתם גיא הרי. בכל ספרים שלנו כתוב ו נ ס ת ם וכן במסורת ונסתם ג' בקריאה וסי' ונסתם ואין רדף אתכם ונסתם גיא הרי ב' בפ' וחד נסתם כאשר נסתם מפני הרעש וי"ת ויסתתים נר' שהוא קורא וְנִסְתַּם וגם החכם א"א כ' כי כל אנשי מזרח קוראים אותו כנכמו כ ע ת ם ארץ (ישעיה ט)(וכ"כ רבי אליה הלוי בהגהת שרשים) וכדומה לו שאף קריאתו של רש"י ז"ל היתה כן שלא הביא רק פי' התרגום ורד"ק בפירושו ובשרשים הביא תרגום יונתן וכתב דומה כי היה קורא אותו וְנִסְתַּם בשקל נפעל ושרשו סתם ואומרים כי נמצא כן במקצת ספרים מדוייקים אבל אני לא ראיתיהו ע"כ ור' עזריה מן האדומים כתב בספרו בחלק קול אלהים כי בההעתקה היונית המיוחסת לשבעים זקנים היא בשלש המלות שבפסוק נִסְתַּם לשון סתימה וכתב שנוסחא זה יתיישב לדברי היוסיפון שזכר ע"ש ואנו אין לנו לזוז ממסורת שמסרו לנו אבותינו : (ו) יקפאון • וקפאון קרי ובמסרה רבתא וגם ברים הושע וריש ד"ה נמנה עם מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרינן וא"ו ועל זה נאמר שם יקפאון פלוגתא דרב נחמן ר"ל שנדעתו הוא בוא"ו גם בכתיב אבל במדרש רבה ובתנחומא פרשת חקת אמרו לא יהיה אור יקרות וקפאון יקפאון כתיב דברים המכוסים מכם בעה"ז עתידים להיות צפוים לע"הב כהדין סמיא דצפי דכתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' ופי' בעל מתנות כהונה יקפאון יו"ד האיתן מורה על העתיד ועיין נסחא א' בעי"ן ערך בלס : (י) כערבה • בכ"ף והם שנים במסורת ותברו והיה השרון כערבה (ישעיה לג) עיין תוספתא דסוטה פי"א : וראמה . הוא"ו בגעיא ברוב הספרים בכ"א ובס"א האל"ף בשוא ובס"א הא' לבדו נחה וְרָאֲמָה וכן מצאתי כתוב בספר קדמון כ"י מדוקדק שהאל"ף נראית ואינה נקראת כמו : קאם שאון בעמך (הושע י) ע"כ • ואולם ברוב הספרים האל"ף של וראמה בשוא ופתח גם לא נמנה במסרה גדולה עם מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קריין וכ"כ רד"ק וראמה בתנועת האל"ף במקום וא"ו עי"ן הפעל כאל"ף וקאם שאון בעמך אלא שהאל"ף היא נחה : ומגדל . הוא"ו בלא מאריך : (יא) וחרם לא יהיה • התי"ת בצירי לא בסגול : (יב) באחריכן • התי"ת במאריך בס"ס : (יג) מהומת ה' • הה"א במאריך ובמקף בין שתי המלות : (טז) בשנה להשתחות התי"ו בלא מאריך וכן תברו שבסמוך : (יח) אשר יגף ה' את הגוים • במקצת ספרים כ"י ישנים וגם בדפוס קדמון כתוב את כ ל הגוים וברוב הספרים אין בהם מלת כל :

מלאכי א (ז) כאמרכם שלחן • במקראות גדולות האל"ף בשוא לבדו וכן מצאתי בנוסחא כ"י ישנה ספרדית ולא כן בשאר ספרים שלפני בחטף סגול : (ה) וכי תגשון • פליגי ביה ספרי בין חסר וא"ו למלא : (יא) ומנחה טהורה • מלא וא"ו ועיין מ"ש ברים פרשת נח : (יב) באמרכם. בנוסחא כ"י דלעיל אף זה האל"ף בשוא לבד ואין כן בספרים אחרים:שלחן אדוני מגאל הוא • בספרים מדוייקים הגיהו בשם אדנות וכן נמנה במסורת במנין קל"ד וכן הוא בדפוסים ישנים : (יג) ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו • זהו א' מן י"ח מלין תקון סופרים והיה לו לומר א ו ת י אלא שכינה הכ' מדרש ילמדנו ומכילתא פ' בשלח ומסירת וכן צריך לפרש דברי רש"י ז"ל כמ"ש הוא בעצמו בחבקוק א' וכבר הארכתי בענין זה בזכריה ב' : (יד) משחת.י"ם שהחי"ת בקמץ כמו ומקר מ ש ח ת (משלי כה) ובס"א כ"י מסור ע"ז דמלאכי ב וצ"ל שר"ל ב שהמ"ם בקמץ לאפוקי מ ש ח ת מאיש מראהו (ישעיה נב)שהמ"ם בחירק: משחת לאדני•בדפוס ישן ומוינציאה נכתב בשם המיוחד וגירסא שהיא איגה אלא מן המתמיהין דבמסרה ישעיה כ"ת חשוב ז' לאדני דכתיב כן ודין חד מינייהו :

ב (ג) וזריתי • מלעיל השופר ברי"ש ובס"ס יש ג"כ מאריך בתי"ו ועפ"ה המלה מלעיל כמ"ש רד"ק והמסו' עליו לית כוותיה מלעיל והרי"ש בחירק לא בצירי כמו שנמצא בדפוס ישן : (יד) בגדתה בה • בדפוס ישן ב ג ד ת בלא ה"א ואין לחוש עליו:(טו) ומה האחד מבקש זרע אלהים • י"ת ומה חד בעי אילהין די יתקיים ליה ולד מן קדם ה' וכ' רש"י שהפי' נכון אם לא שמלת ה א ח ד בטעם זקף קטן ניתק את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האחד' והמכו אלא זרע אלהים ע"כ • גם לפי המדרש שהביא אח"כ רש"י ז"ל איגו על דרך הטעמים אך הוא כדרך התרגום ואין זה מן הקושי דדרך הדרש לדרוש על פנים רבים אע"פ שאינן כסדר בעל הטעמים ולגודין ואין משיבין כמו שאכתוב באיוב ל"ו ודוכתי אחריני ולא בטעמים בלבד אלא אף בנקודות ואותיות כמו שדרשו בפ' אין עומדין פ' התפכת אשה ע ו ל ה בתולה ובלא מפיק ומלת מ ר ח ם מלשון פטר רחם ובבראשית רבה פ' נ"ג דרשו פסוק ישכחהו רחם (איוב כד) מענין רחמנות ובשבת פ' במה מדליקין ופי' ר"ע שפתותיו שושנים נוטפות מור אל תקרי שושנים אלא ששונים אל תקרי מור אלא מר כמ"ש בשיר השירים ה' ובפ' שֶׁבַע שמחות אלא תקרי שֹׂבַע אלא שֶׁבַע במדבר רבה פ' ט"ו ובפ' ושבע ילין (משלי יט) אמרו בפ' היה קורא אל תקרי וְשָׂבֵעַ אלא וְשֶׁבַע ובפ' הרואה שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת ובסוטה פ' ז' שם בנימין לעיר רודם אל תקרי רודם אלא רדים ובירוש' פ' א' ד"מ ויעבר ה ר נ ה במתנה מהו הרנה הריני עיין יפה מראה שם פ' ט' ובבמדבר רבה פ' ב' ובשיר השירים רבתי פ' הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה דרשי ליה וגודלו פי' אצבעו ודרשי ליה נמי ודילוגו על המדלג מהלכה להלכה ועל התינוק המדלג על האזכרה ואו דרשי ליה ולגלוגו פי' דברו המגומגם ובב"ר פ' נ"ט דרשו הרים ג ב נ נ י ם כמו גנבים ובב"ר סוף פ' ס"ה דרשו וירח את ריח בגדיו כמו ב ו ג ד י ו כדאמרי' בסדיא בפ' א' דיני ממונות אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו ובמדרש חזית פ' חכו ממתקים דריש מור ואהלות קציעות כל בגדותיך כמו בגידותיך וכן בבמדבר רבה ר"פ י' ובשוחר טוב מזמור נ"ד וכתב את בן ירגה אל תהיה קורא וכאב אלא וכאב בשעה שמכאיבו ובפ"ק דקידושין את והב בסופה אל תקרי בְּסוּפָה אלא בְּסוֹפָהּ ובב"ר פ' נ"ח סי' כ"ב דרשו אמרי ספר אמרי שופר שהם מספרין אומרין שנתנו בשופר ובתרועה עוד שם בסי' כ"ג ובפ' ע"ח סי' י"ג דרשו בן פ ר ת יוסף בן פ ר ו ת רבית פרות שע"י חלום הפרות נתגדל עיין יפה תואר שם וגם בפ' נ"ט סי' י"ג וביומא פ' י"ח ובמדבר רבה פ' ז' אל תקרי לחם אבירים אלא לחם אברים שנבלע ברמ"ח איברים ובפ' י"ח וב"ר פ' נ"ט והיה ברכה קרי ביה והיה בריכה מה הבריכה הזאת מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב רחוקים תחת כנפי השכינה ובפ' י"ב משכנתיך ישראל אל תהי קורא משכנתיך אלא משכונותיך פי' בפתח הת"ם לשון משכון של הלואה ובפ' י"ג ומדרש חזית פ' באתי לגני לצדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה דרשו וישכנו כמו ו שכינו ואמרו ישכינו השכינה עליהם ובהסיא פ' שתא נמי אל תקרי קערת אלא עקרת אל תקרי קערת אלא קרעת אל תקרי אחת אלא אחות ובפ' י"ט דריש הנחשים השרפים כאילו כתוב השרופים ובדברים רבה פ' ראה כי אם שמור תשמרון קרי ביה תשמרון פי' תהיו נשמרים ובפ' שופטים אכנו כדבר קרי ביה כדבר פי' כדבור ובמדרש חזית פ' שחורה אני ונאוה אל תקרי בנות ירושלם אלא בינות ירושלם זו סנהדרי גדולה של ישראל שיושבים ומבינים אותן בכל שאלה ומשפט ובפ' אין דורשין אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשים ובמדרש חזית פ' השבעתי אתכם דרשו וחטאת עמך כאילו כתוב וְחָטָאת בקמץ התי"ו דאמר התם את חטי על עמך וגו' ובפ' בני העיר אל תקרי ולמשניאי אלא ולמשניאי ובחזית פ' לכה דודי נלינה בכפרים בכופרים בו וברות רבתי שלהן תענה סוגעתנו במס"ת ובסוף פ' ליפי הלילה גבר אכם בעוז גבר אכם בוטז יברים שפיתחא דחכימי דאיכה רבתי לאלי קולך בת גלים בת גולים והתם נמי בפתיחתא ר' אבהו יהמה כאדם ויאמר לו איכה אֵיכָה כמו שדרשו גם בס' הזוהר פ' בראשית ד'כ"ט ובפתיחתא ר"י מאה גי חזיון על שדי' ס פ ד י ם על חרבן א' ועל חרבן ב' ופ' הנ"ל שדים קרי ביה שנים ובפתיחתא הוי אריאל נדרש ח ג י ם ינקפו (ישעיה כ"ט) כמו היגים ינפוקו ובפ' בכה תבכה משה כועס ולא אומר ושב אל המחנה קרי ביה ושוב ובפ' על אלה אני בוכיה אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך וכן הוא בכתובות פ' מציאת האשה וברים אלפ"א ביתא"ך תנייגא דאיכה רבתי דרשו הספק מגי כלוסות כמו בשלות בהיפוך אותיות ובפ' ולא זכר ה ד ם רגליו אין הקב"ה זוכר אותו הדם של בין רגליו של זקן כו' אין אם נזכר לנו אותו הדם שבמגרים וכו' ובקהלת רבתי פ' את הכל עשה יפה בעתו

ובשוחר טוב מזמור ט' וילמדנו פ' קדושים דריש גם הע ל ם נתן בלבם מל' העלמה ודבותיה למנ עלמות לבן ובפ' שמור רגלך נדרש יהי מקורך ברוך כמו מקברך וכן בירו' פ' היה קורא ופי' ויאל את לב מתנה דרשוהו ל' מתון ואילו היה משה מתון היה גלול ופ' וראיתי את כל מעשה האלהים וכדבר אשר יקשה מכם אם הייתי שוכרו ושמעתיו ואם לאו והשמעתיהו פי' קרי ביה והשמעתיהו בחירק הש"ין שהוא כמו והשמעתיו ובסוף מדרש קהלת דריש יותר מהמה ל' מהומה שכל המכנים בתוך ביתו יותר מכ"ד ספרים מהומה הוא מכנים בביתו כגון ספר בן סירא וכו' ועיין יפה מראה בפ' חלק סי' י והתם נמי דריש סוף דבר ל' דָּבָר למה קורין אותו דבר דדבור שבינעם בישין ובשבת(ד' נב) חוצא פ' נה ד' ס"ת וממקדשי תחלו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי וכן בפ' י"ד דזבחים נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך ובפ"ק דברכות מנא לן דשמא גרים אמר קרא אשר שם שמות בארץ אל תקרי שַׁמּוֹת אלא שֵׁמוֹת ובב"ר פ' ל"ט עַמְּךָ נדבות עִמָּךְ הייתי בעת שנדבת לשמי לירד לכבשן האש ובאגד' שמואל פ' ה' ופ"ק דמגילה אין קדוש כה' כי אין בלתך אל תקרי בלתך אלא בלותך ואין צור כאלהינו אל תקרי אין צור אלא אין ציר ובב"ר פ' א' וילמדנו וש"ר פ' ל' ובזוהר פ' תרומה דף קס"ה ור"פ שמיני ופ' קרח דף קע"ח ופ' תולדות יצחק ואהיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן ובזוהר פ' וילך ד' רפ"ב א"ת אמון אלא אמן ובמד' הנעלם שם הדודאים נתנו ריח אל תקרי הדודאים אלא הדודים ובכתובות פ' שני דייני גזירות ודם ענב תשתה חמר א"ת חמר אלא ח ו מ ר ולבן שנים מחלב א"ת שְׁנַיִם אלא שִׁנַּיִם אל תקרי לבן שנים אלא ליבון שניים ובפ"ק דברכות ואתי הבלכת אחרי ג ו ך אל תקרי נוך אלא גאך ובפ' היה קורא א"ת בָּמָה אלא בְּמָה ובזוהר פ' וילא יששכר חמר גרם אל תקרי גרם אלא גֶּרֶם דחמרא גרמא ליה וגו' ובב"ר פ' וישב ויבך א ת ו אביו זה יצחק פי' קרי ביה אִתּוֹ שהי' יצחק אביו של יעקב בוכה עמו ובפ' כל כתבי שומר שבת מחללו א"ת מחללו אלא מחול לו ובס' הזוהר פ' האזינו רנ"ו ודוכתי אחריני אל תקרי תמתי אלא תאומתו ובפ' עושין פסין א"ת רקתך אלא ריקניך וזוהר פ'ויחי ד' רל"ת כי כל נבא ש נ י ם אל תקרי שנים אלא שְׁנַיִם כגון מילה ופריע' וכו' ובירו' פ"ק דפאה סי' כ"ד וכן נדרש בשה"ש רבה פ' הכו מתפקי' ובפ' במה מדליקין אים בשר זַרְעוֹ אל תקרי זרעו אלא זֵרְעוֹ ובת'נמי ואם באלה לא תומרו לי א"ת באלה אלא בְּאָלָה וביומ'פ' י"ה ובספרי פ' בהעלותך וישטחו להם שטוח אל תקרי וישטחו אלא וישחטו אל תקרי שטוח אלא שחוט ובספרי נמי התם המרבה והממעיט אל הסי קורא הממעיט אלא הממטט ובפ' היה קורא בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון א"ת בפרש (סבולת) אלא בפרש(שבולת) אל תקרי בצלמון אלא בצלמות וזוהר פ'ויקהל ד' קנ"ת וישב הים לפנות בקר לאיתנו אל תקרי לאיתנו אלא לתנאו למה דאתניה עמיה קב"ה בעובדא דבראשית ובכמה מקומות חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות ובפ' מגורע דף כ"ג ותומכיה מאושר א"ת מאושר אלא מראשו ובפ' אחרי מות ד' ע"א פ"כ עלמות אהבוך א"ת עלמות אלא עולמות וגם במד' חזית נדרש על פנים רבים ובפ'החליל וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלים לך ובסוטה פ' אלו נאמרים וזוהר פ' נשא ד' ק"ל וד' קמ"ז טוב עין הוא י ב ר ך אל תקרי יברך אלא יבורך ובאדרא דהאזינו בזוהר ד' רנ"א בספרא דאגדתא תנינן כי אל דעות ה' א"ת דעות אלא עדות ופ' הנ"ל ד' רל"ג במה יכשלו א"ת במה אלא באימה ובתיקוני הזוהר ד' ל"ה אם תשכבון בין שפתים א"ת אִם אלא אֵם וכיוצא נדרש בכמה מקומות פ' כי אִם לבינה תקרא כמו אֵם וכן כי אם ליראה נדרש בתיקונים ד' נ"ת א"ת אִם אלא אֵם ובספרי פ' האזינו אל תקרי לא אָמֵן בם אלא לא אֵמֻן בם ובפ' ר"ה דמיל' ומי איכא למ"ד אשה לאו בת מילה היא והכתיב ותקח לפרה לר קרי ביה וַתִּקַּח וכא כתי' ושכרות קרי ביה וְתַכְרֵת ובמד' ושמרתם את המצות אל תקרי את המצות אלא את המצוות ובשמות רבה וילמדנו פ' וארא ואת יואש עשה שפטים אל תקרא שפטים אלא שפוטים על כבודו כי גלה ממני א"ת כבודו אלא כִּבְדוֹ שבת פ' במה בהמה אשר ישכבון ישכבן כתיב אל בָּנַי בְּנֵי כתיב מעבירי' מעבירים כתי' ברכות פ' אין עומדין א"ת בהדרת קדש אלא בחרדת ובפ"ק דר"ה ועשת את התבואה לשלש השנים א"ת לִשְׁלֹשׁ אלא לְשַׁלֵּשׁ וב"ר פ' י"ט סי' י"ד אל תקרי וַיִּשְׁמְעוּ אלא וישמיעו ובמדרש ילקוט פ'פנחס רמז תשפ"ג שלחייך פרדס רמונים אל תקרי שלחייך אלא שלוחייך דם כל בשר לא תאכלו קרי ביה לא תאכילו ובפ"ק דחגיגה למען יִלְמְדוּ קרי ביה יְלַמְּדוּ ובפ"ק דקדושין וּלְמַדְתֶּם קרי ביה וְלִמַּדְתֶּם תפדה קרי ביה תִּפָּדֶה ובפ'ועוד ידו נטוי' כ' רש"י שם ועוד לי וָעֶד ובפ' מוציא אסירים בכושרות דרשו על בכושרות דרשות רבות כדאי' בפ"ק דסוטה ובספרי פ' ראה ודוכתי אחריני עיין ילקוט תילים ס"ת ובסנהדרין פ' הנחנקין והיה שאיש אשר לא ישמע קרי ביה לא ישמיע ובפ"ק דסוטה אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים ובפ"ק דעכו"ם אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן ובמדרש איכה לקח טוב פ' נשקד עול פשעי נדרש נשקד כמו נסקר סי"ן תמורת שי"ן דל"ת תמורת רי"ש מל' חוט הסיקרא ובפ' בני העיר א"ת כסות עינים אלא כסות עונים ובירוש' ריש פ"ק דברכות קָרְבַת עַל חַד מן קמייא (דניאל ז) ובספרים גרסינן ק א מ י א קיימיא כלו'אל תקרי קמיי' אלא קיימיא יפה מראה ובמד' לקח טוב דאיכה רבתי פ' בלע ה' ולא חמל בנחתו קדמו נודד אל תקרי נודד אלא נודות ובפ"ב דעירובין נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים ובסוכה אל תקרי פרי עץ הדר אלא הדיר עוד שם אל תאמר הדר אלא הדור ובמדרש על הרי בשמים אל תקרי בשמים אלא בשמים ובפ' הנזקין ראיתי רשעים קבורים וגו' א"ת קבורים אל תקרי קבולים אלא ויתכחו אל תקרי וישתכחו אלא ובב"ר ר"פ ס"ח אפא פיתי אל ההרים אל הסורים ובפ' פ"ד סי' ע' דריש והנה קמה אלומתי מל' אלילים ול' אלמים ול' שלמים בחילוף עי"ן באל"ף ובפ' כל הנשבעים דרשו לא תנאף כאילו כתיב לא תנאיף ילקוט פ' ואתחנן סוף רמז תת"ל ועירוך ערך עקב בפ' ע"פ לא תשא שמע שוא קרי ביה לא תשיא ובב"ר פ' פ"ו דרשו ויוסף הורד כמו הוריד כמו שדרשו בהדיא בפ"ק דסוטה אל תקרי הורד אלא הוריד וב"ר פ' כ"ב סי' ב' דרשו והאדם ידע כמו הודיע וכן בפ"ח סי' ד' כי יודע ה' דרך צדיקים הודיע דרך צדיקים למלאכי השרת ובפ' י"ד סי' י' דרשו עתה ידעתי כמו הודעתי ואין להפלא ממה שדרשו שבנין שפועל במקום יוצא כי זה דרכם ז"ל פעמים רבות וכבר דבר מזה הרא"ם בפ' ארמי אובד אבי ובעל יפה תואר בב"ר פ' א' ובפ' י"ד ודוכתי אחריני ובפ"ק דגיטין בפ' ו ק י נ ה ודמונה ו ע ד ע ד ה ובפ' ו ל ק ל ג ו מ ד מ נ ה ו ס נ ס נ ה ובבתרא פ' הספינה בפסוקים על כן יאמרו המושלים באו חשבון וגו' דרשו דרשות הנראות בתחלה הדעת זרות מאד כן מצד הענין וכן מצד הנקודות והאותיות ואין ספק כי כל דברי חכמינו ז"ל בחכמה העליונה נאמרים ומזהב ומפז רב נחמדים והם דברי אמת ויושר וכל חפצים לא ישוו בהם כמ"ש בס' באר הגולה באר שלישי ועיין עוד מ"ש בזכריה סי' ד' של ו ג ל ה ויסעיה לי"א על ואת דבריו לא הסיר ולפניים א' על אחפש ובאלה רבים עד אין מספר אשר לא יספרו מרוב או אספרם מרוב:(טז) כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל•בכל ספר מלאכי כתיב ה' צבאות וכאן כתיב אלהי ישראל כביכול לא יחול שמו בגירושין אלא על ישראל בלבד פי דאי כתב ה' צבאות הוה משמע שמייחד שמו על הגירושין שעליהם היה קורא שמו ית' אבל השתא דכתיב אלהי ישראל אתא למימר שאינו קורא שמו אלא וזכרון ישראל לא על הגירושין וכן אמר בבבלי פ' המגרש שנאוי המשלח לפני המקום אפי' למ"ד התם אם שנאה שלח מ"מ אין ה' מייחד שמו על הגירושין שאינו מייחד שמו על הרעה כדאיתא בב"ר פ"ג סי' ח' ואיתא נמי בסנהדרין פ' כ"ב בא וראה כמה קשים גירושין שהרי לדוד התירו לו ליחד ולא לגרש ב"ר פ' י"ח סי' ט' ויפה תואר שם ויפה מראה ורפ"ק דקדושין :

(יז) הוגעתם.העין בשוא לבדו : באמרכם.הבי"ת בסגול : כל עשה רע • בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים השי"ן בצירי וטוב לעשות כן כדמוכח במסורת פרשת בשלח על פסוק עשה פלא :

ג (א) מבקשים•הקו"ף בלא דגש:(ה) ובנשבעים לשקר • בנביאים עם פי' הרי"ת כתוב ובנשבעים ב ש מ י לשקר ושקר הוא דובר : ומטי גר . לית כתיב יו"ד ובפ"ק דחגיגה אר"שב"ל כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של מעלה שנ' ומטי גר מַטֵּי כתוב : (ו) לא כליתם • הכ"ף בשוא : (ט) הגוי כלו • כתיב בוא"ו ובמקרא גדולה יש מסורה משובשת והגירסא הנכונה כך היא כל ספרי ירמיה ויחזקאל ותרי עשר כ ל ה כתיב בה"א בר מן ג' בוא"ו וסי' כי מקטנם ועד גדולם ירמיה ו' ב' בפ' במהרה אתם נארים וכל שאר קריא כ ל ו כתיב בוא"ו בר מן ג' בה"א וסי' וימליכהו אל הגלעד (ש"ב ב') בתולתיו חגרו שק (ישעיה ט"ו) לכן יליל מואב (שם סי' ט"ז) ועיין מ"ש בירמיה סי' ב' : (י) והריקתי • (א"ה פליגי ספרי אי חסיר יו"ד אי מלא אבל על פי המסורה דפ' בתוקף ראוי להיות מלא דהכי נמסר התם ב' וחסר וא"ו מכלל דמלאים יו"ד מינהו) : (טז) ויכתב ספר • יש טעות בקצת פרקי אבות פ' ג' שכתוב בהם ויכתב בספר ושכתוב הוא ויכתב ספר : (כא) ועסותם באיוב מ"א חשיב בעל המסרה כמה מילין בלישן עסייה ובפ' ועסותם רשעים כי יהיו אפר פליגא עליה עד כאן • ובכל ספרים שלנו כתוב ועסותם בסמ"ך ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) זכרו • זי"ן רבתא : (כד) הארץ חרם • עיין מה שכתבתי [illegible]

לתפארת הקריאה אמנם ראיתי ס"א כ"י שכתוב בשנים וייף ונכתב מבחוץ כ"נ וייף ואם כדבריו יפה עשו בספרים שלנו שכיוונו לדעת ב"א : (ח) עממוהו . מ"ם ראשונה בקמץ : היו כפארותיו . כאן הרי"ש קודם לאל"ף רד"ק וברוב הספרים כ"י שלפני האל"ף קודם לרי"ש : (יא) ביד איל גוים . לבני ארץ ישראל חסר יו"ד ולבני בבל מלא וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים ובדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד ויש לתמוה עליהם דאנן בחילופי המקרא לאו בתר בני בבל גרירינן ושמא עשו כן לשנה מן השנות ועיין עוד מ"ש רד"ק בשרשים : ברשעו . בכמה ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים בכ"ף וכן פי' החכם אברבנאל : (יב) ותשברנה פארתיו . בספרי הדפוס רי"ש קודם לאל"ף וכן מצאתי בס"א כ"י מדוייק ובכמה ספרים כ"י כהיפך וע' לעיל בס' יז : (יג) ואל פראתיו . הרי"ש קודם לאל"ף רד"ק וברוב ספרים כ"י שבאו לידי כהפך : (יד) יעמדו אליהם . הא' בגירי רד"ק וי"ת כמו אליהם בשוא ופתח : (טו) ביום רדתו שאולה . בזה ובשנים אחרים שבסמוך יש מחלוקת בספרים כי בהרבה מהם כולם מלא וא"ו אמנם כפי המסרה שנמסר כאן ובפרשת ויצא כולם חסרים : האבלתי : בב"ר פ' ל"ג רבי יהודה בר' אמי' ה ו ב ל ת י כתיב והכי איתא בשמות רבה ריש פ' י"ד אבל בויקרא רבה פ' כ"ז ובריש במדבר רבה ובמדרש קהלת פסוק מי יודע רוח בני האדם לא גרסינן ליה : (יז) אתו ירדו . בנביאים עם פי' הריא"ה י ר ד ו היו"ד בגירי ושבוא הוא : (יח) והורדת את עצי עדן הס"א בשורק :

לב (ב) בנהרותיך . בס"ם מלא וא"ו : ותרפש . בכמה דפוסים כתוב ותרפש בשי"ן והמסרה חולקת עליהם שכן אומרת ג' כתיבין סי"ן בליטנהון וסימן ברגל ת ר פ ס ו ן ודבתרים ו מ ר פ ש רגליכם תשתיכם (יחזקאל ל"ד) מעין נ ר פ ש ומקור משחת (משלי כ"ה) שמעת מינה כדין כתיב בסמ"ך וכן הוא בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים : (י) ביום מפלתך . במקצת ספרים כ"י מַפַּלְתֶּךָ : (טז) הגוים תקוננה . בס"ם הנו"ן בגירי וכן חברו שבפ' ובספרים אחרים כ"י שניהם בסגול ועיין מכלול דף כ"ד : (כ) משכו . המסרה עליו לית ותטף ר"ל קמץ קטף ובמסרה אחרת כ"י לית וחד מִשְׁכוּ וקחו לכם והלין תרתי מסראתא חד אורחא אית לכו ולא פליגי אהדדי ועיין רד"ק בפי' ובשרשים ומכלול דף י"ט : (כא) ידברו . בספרים כ"י היו"ד בגעיא : אלי גבורים . בכל ספרים שלנו חסר יו"ד בין אל"ף ללמ"ד והמסורת עליו לית חסר ועיין שרשים שרש איל : (כו) מחללי . כתב רד"ק שהלמ"ד בשוא ופתח וכבר כתבתי בריש פ' לך לך שזהו חילוף ספרים : (כז) עצמותם . בס"ם מלא וא"ו : (ל) מגבורתם . הגימ"ל רפה ומשפטו להדגש וכמוהו מ ג ב י ר אביעזר (שופטים ח) ר' יונה בספר הרקמה ורד"ק בפירוש ומכלול דף כ"א : (לא) על כל המונה . במקצת ספרים כ"י הֲמוֹנֹה וטעות הוא שזהו א' מן ד' דכתיבין בה"א כמו בוא"ו וסי' נמסר בהאי סיפרא סי' ל"ט במ"ג וכן שבפסוק הנמשך הוא אחד מהם : (לב) חתיתו . חתיתיו קרי : והשכב . כתב רד"ק בשרשים במקצת ספרים בקמץ חטוף וְהָשְׁכַּב ובקצת ספרים בשורק ר"ל בשלש נקודות ובפירוש כתב הס"א בקבוץ שפתים וכן הוא בספרים שלנו :

לג (ב) איש אחד מקציהם . רפויה הקוף רד"ק בפי' ושרשים וע"ש בהגהת הלוי : (ח) באמרי . אין קו למעלה : (י) ואתה בן אדם . השני רפוי כמו הראשון : (יב) ביום פשעו . כן כתוב בכל הספרים וכן במסורת פ ש ע ו ב' ותכרו להגיד ליעקב פשעו (מיכה ג') אבל בשילהי פ"ק דקידושין בגמ' ובתוספתא גרסי' ביום רשעו וכן הובא בילקוט קהלת על פסוק וחוטא אחד יאבד טובה הרבה ובהרמב"ם פ' שלישי מהלכות תשובה והרי"ף והרא"ש פ"ק דר"ה וטעות חכמים הוא זה ובעל יפה מראה בפ"ק דפיאה סי' כ"ד מייתי לה לכך תוספתא והתם קאי שפיר פשעו : (יג) כל צדקתו . צדקתיו קרי : לא תזכרנה . בספרים מדוייקים כ"י נו"ן ה"א בסוף תיבה וכן בדפוסים ראשונים : (טז) כל חטאתו . חטאתיו קרי : וצדקה עשה חיו יחיה . במקצת ספרים כתוב ח י ה בה"א אמנם כפי המסורת שבסי' ג' הוא בוא"ו שזהו אחד מן ד' דכתיבין כן וכן שבפסוק הקודם לזה : (כא) לגלותנו . בס"ם ודפוסים ישנים אין יו"ד אחר התי"ו וכן במסורת כ"י ביחזקאל ריש סימן מ' לגלותנו ב' בקריא ותסר בה אלי הפליט . בעשרים וחמש : (כב) עד בוא אלי . מלא וא"ו ואל"ף כן בכל המסורות במנין המלאים נמנו שנים מלאים בזה הפסוק : נאלמתי . בס"ם האל"ף בשוא לבדו : (כו) עשיתן תועבה . בנו"ן ע"פ המסורת : (כז) אם לא אשר בחרבות . הן רבים החילופים אשר אתנו במלה הזאת בס"א כ"י וגם בדפוס ישן הבי"ת בקמץ והחי"ת בחטף קמץ ובמקצת דפוסים הבי"ת בסגול והחי"ת בחטף סגול ואולם בדפוסים קדמונים וספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בסגול והחי"ת בחטף קמץ : (לב) והנך . הה"א בחירק :

לד (ב) ואמרת אליהם . במקצת ספרים מלא יו"ד וכן נכון עפ"ה כי אין זה במנין ז' חסרים בסיפרא וסי' נמסר בסי' עז במס"ג : הוי רעי ישראל : בס"ם יש גלגל במלת ה ו י ושופר הפוך במלת ר ע י וכן בדפוסים ישנים : (ו) ישגו צאני . הגימ"ל דגושה כמשפט וכמוהו ואם כל עדת ישראל ישגו חברו : (ח) יען היות . הה"א בחטף סגול : (י) הרעים ודרשתי . בס"ם הוא"ו בגעיא : תהיין . י"ם בנו"ן ה"א בסוף תיבה וטעות הוא שזהו א' מן הכתובים בנו"ן ארוכה והמסורה תבא עליהם ה' כתובים כן וסי' ביחזקאל כ"ט : (יב) בתוך צאני . אין שום מתג במלת בתוך : המקומת . ג' כתוב כן כמ"ש בשמואל ב' י"ז : (יד) ארעה אתם . חזינא בהאי תיבותא פלוגתא איכא מאן דכתב לה בקדמיתא חסר וא"ו ובתר הכי אוסיף עלה וא"ו ודחיק להו עלמא טובא להאי וא"ו ואיכא מאן דכתיב לה בקדמיתא מלא וא"ו ובתר הכי גריר לה ורווח לה עלמא לתי"ו ול"ע במסרה גדולה : (יז) ואתנה . במקצת ספרים קדמונים התי"ו בסגול וכן נסמן עליו בגליון ס ובכמה ספרים בגירי ועיין לעיל סי' י"ג : (כא) תהדפו . התי"ו בסגול בכל הספרים לא בפתח כמו שראיתי בדפוס ישן : תנגחו . הגימ"ל בדגש בכל ספרים כ"י : (כה) ביערים . במקצת ספרים כן כתיב וקרי וכן נראה שהוא דעת רד"ק שלא כתב עליו מאומה ובספרים אחרים ביעורים כתיב ביערים קרי : (כז) ונתן . אין מתג בנו"ן : לבטח וידעו . בס"ם הוא"ו בגעיא : (לא) ואתן צאני . כן כתיב ואתן כמ"ש למעלה סי' י"ג צאן מרעיתי אדם אתם . חד מאלפא ביתא מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון :

לה (ב) על הר שעיר . כן כתוב בכל ספרים על הר ובס"א כ"י שהיה כתוב בתחלה על נמחק ונכתב אח"כ א ל וקלקול הוא זה דבישעיה כ"ו מני במסורת כל א ל דסמיכי למלת ה ר ולית דין בגוויהו : (ו) ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך . ב' בפסוק ושניהם בחטף קמץ לב"א ובשוא ופתח לב"נ כן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף כ"א ובשרשים ובהגהת לוית חן שער ו' פ' ה' ותמיהני על רוב ספרים שלנו שהם בשוא ופתח כב"נ אמנם בחילופי ב"א וב"נ שבדפוס וגם בכ"י לב"א יְרָדְפֶךָּ ב"נ יִרְדְּפֶךָּ ותופש אני להם מחטאת : (ז) לשממה . במקצת ספרים כ"י כתוב לִשְׁמָמָה ובמדוייקים לִשְׁ מ מ ה השי"ן בחירק ובמאריך ומ"ם ראשונה בשוא וזהו דעת רד"ק שכ' בפירוש ובמכלול דף רט"ו שם בשלם ש מ ל ה ש פ ח ה ונמשך פ"א הפעל בטעם ע"כ . ובקצת ספרים מ"ם ראשונה בחטף פתח כמנהגם אחר המאריך או בעבור שתי אותיות דומות : (ט) שממות עולם . בספרים מדוייקים השי"ן במאריך והמ"ם בשוא לבדו וכן משמע מדברי רד"ק שלא כתב עליו רק שנמשך פ"א הפעל בטעם ובספרים שהמ"ם בחטף פתח הוא מהטעמים שכתבתי למעלה : תישבנה . תשובנה קרי : (יא) אשפטך . בהרבה ספרים כ"י ודפוסים ישנים הפ"א בשוא לבדו כדינו ועיין מכלול פתוחי א פ ק ו ד : (יב) וידעת . הוא"ו בגעיא בס"ם : נאצותיך . בקמץ הנו"ן והאל"ף : שממה : שממו קרי :

לו (ג) לשיותכם : אין ביו"ד מאריך . ותעלו : בס"א כ"י העי"ן בקמץ כמנהג ובשאר ספרים בחטף פתח שלא כמנהג וכן כתב רד"ק ועיין מ"ש בד"ה ב' י"ג אלא אל תלחמו : (ד) ולחרבות השממות . בספרים כ"י מדוייקים כתוב ולחרבות בוא"ו בראשית המלה וכן הוא בדפוסים קדמונים ובמאיר נתיב וכן נראה מהתרגום : השממות . ברוב ספרים כ"י המ"ם בגירי ושל דפוס בשוא וגם רד"ק כתב בגירי כמ"ש . במקצת ספרים ובמקצתם בשוא : (ה) ועל אדום כלא . המסורת עליו לית כתיב אל"ף וכתב רד"ק שהאל"ף במקום ה"א כמו והיה לכם לזרא ודומיהם רבים במכלול דף ק"י : בשאט . י"ם בפת"ח אל"ף ורובו בקמץ : (ח) ואתם . בשני גרישין . ענפכם . הפ"א בדגש ברוב הספרים : ופריכם . בס"א כ"י הפ"א בחירק ובשאר ספרים בסגול וכן כתב רד"ק בשרשים שהוא בסגול ובפירוש כתב וי"ס בחירק : ונעבדתם . בס"א כ"י ו נ ע ב ד ת ם העי"ן בשוא לבדו והבי"ת דגושה אך ברובן של ספרים העי"ן בחטף סגול : (יא) והיטבתי . בס"א כ"י נכתב בנגדו מתחלפת וְהֵיטַבְתִּי ע"כ . וזהו דעת ב"נ בשני פשטין כמו שנראה בחילופי' ומ"ש בחילופי הדפוס ב"א והסיכתי ב"נ והטבותי שיבוש הוא ור"ל והטיבתי ולענין מלוי אם תיסור יו"ד אחר הה"א וטעות חילופים רבים נמצאים בספרים ובמסו' בסיפרא סי' נ"ג חד לבדין עם מלין דחסרין יו"ד בלישנא הטבה ר"ל חסר יו"ד אחר הטי"ת : מראשתיכם . הרי"ש בחירק ובשי"ן שמאלית : (יג) אדם אתי . את ק' : גויך . גוייך ק' : (יד) וגויך . וגוייך ק' : תכשלי . תשכלי ק' : (טו) וגויך . וגוייך ק' כולם יו"ד הרבים חסרה מהמכתב ונסתרה במבטא כמו ג ו י ם ל ו י ם : תכשלי . כן כתיב וק' : (יז) אותה בדרכם . בבי"ת ושלמטה בסמוך בכ"ף : (יט) ואפיץ אתם . כמה רת חשיב ליה בהדי הנהו דחסרים וא"ו בסדר יחזקאל והספרים מתחלפים : (כ) ויבא אל הגוים . הא דתרגם יונתן ועלו לביני עממיא פירושא הוא כי ארחתיה בכמה דוכתי ובפתיחתא דחכימי דאיכה רבתי לא הוה צריך קרא למימר אלא ויבאו ואת אמר ויבא אלא כביכול הוא עצמו הה"ד ויבא אל הגוים וגו' ובמסורת סדר שלח לך חשיב ליה בהדי אחריני דכתיבין ויבא לשון יחיד וסבירין ויבאו לשון רבים וכתבתי לעיל סימן כ"ג : (כא) אשר חללהו . י"ס חללוהו : (כג) המחלל . הה"א סמוכה במאריך והמ"ם רפה : בכם לעיניהם . בספר א' קדמון כ"י נכתב בגליון זה הלשון תיב בהלני בכם ונתקן בהם ע"כ . ואין כן בספרים שלנו ובמלת לעיניהם יש מחלוקת בין ספרי הדפוס לכ"י . כי ברוב הדפוסים כתוב לעיניהם וברוב כ"י לעיניכם וכן תרגם יונתן וכן נראה לי עיקר בראיות המסורת חדא דבירמיה סימ' ע"ז נמסר סימ' מן א' לעיניכ' ולית דין מנייהו ש"מ דהדין כתיב לעיניה' וכן הוא במאיר נתיב . עוד במסורת נמסר על זה לעיניהם כ"ד וסימ' נמסר בס' חקת התורה וכ"כ במסרה גדולה ואולם לא נמצא הסימן בספר הנזכר . וברוך ה' כי פקח את עיני וארא' סימן מסרה זו במקרא כ"י ביחזקאל סימן י"ב וזו מכללם וזו נסחם לעיניהם כ"ד וסימנהון ויאסר אותו לעיניהם (פ' מקץ) תועבת מצרים לעיניהם (פ' וארא) אל הסלע לעיניהם (פ' חקת) במים לעיניהם (פ' פנחס) ולויתה אותו לעיניהם (שם) ירטשו לעיניהם (ישעיה י"ג) את ברוך לעיניהם (ירמיה ל"ב) תעגינה לעיניהם (יחזקאל ד') עשה לך כלי גולה ב' בו (שם סימן י"ב) והוצאת כליך ב' בו (שם) לעיניהם חתר לך (שם) לעיניהם על כתף (שם) נשאתי לעיניהם (שם) ואעש למען שמי (שם סי' כ') ואעשה למען שמי (שם) והשיבותי את ידי (שם) ואתה בן אדם האנח (שם סי' כ"א) בהקדשי בכם לעיניהם (סי' ל"ו) והיו העצים (סימן ל"ז) בהקדשי בך לעיניהם (סי' ל"ח) ואם נכלמו (סימן מ"ג) וגלגלים' לעיניהם (איוב כ"א) : (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים . כן כתוב ומי שכתב מן העמים אינו אלא טועה : (כה) מכל טמאותיכם במקצת ספרים כתוב מִכֹּל ואין כן ברוב ספרים : (לג) (מכל עונותיכם . א"ה המסורת עליו ב' מלא עונותיכ' הטו אלה (ירמיה ה') והכי נמי התם נמסר ב' וכתבתי דברי אלה לפי שראיתי בקצת ספרים מדוייקים שהוא חסר ולפי מה שכתבתי ראוי להיות מלא דהא ודאי גם שם בירמיה חשיב ב' ור"ל מלאים דאי עונותיכם גרידא קא חשיב הא שבעה הוו ותרי בעונותיכם וכולם חסרים בר מן שנים אלו אלא ודאי כדאמרן צ"ל) : ונבנו החרבות . הס"א בסגול והחי"ת בקמץ חטוף והרי"ש בקמץ רד"ק : (לה) הלזו . בחילופים שלפנינו לב"א הלזו בפשט האחרון לבד ולב"נ בשני פשטין ורד"ק כתב בהפך בשרש לז וכ"כ הלוית חן שער ט' פ' ז' וכל הספרים הם כדבריהם וכב"א . והערים החרבות . בגירי הרי"ש רד"ק : והנשמות . הס"א במאריך והנו"ן רפה במקצת מדוייקים ובקצת ספרים דגושה : (לח) כצאן קדשים . בקמץ כתב כמ"ש בס' תלוה סימן כ"ט : החרבות . בגירי הרי"ש רד"ק :

לז (א) ויניחני . ד' הם בסיפרא וזהו הראשון והב' בריש סי' מ"ב והג' בס"ם מ"ו והד' בריש סי' מ"ז והספרים מתחלפים במילוי ותיסור וא"ו ויו"ד בכל הצדדים שאפשר להיות עד שאין שנים מהם מסכימים לגירסא א' ואין בי להכריע ביניהם לבד זה מצאתי במקצת ספרים שנמסר באיזה מקום ג' מלא ולא סיימי וכאשר ראיתי שאין לסמוך עליהם בחרתי לנטות אחרי רוב הנסחאות של כהו"א בפ"ע ומצאתי הרביעי מלא וא"ו וחסר יו"ד וג' הראשונים מלא וא"ו ויו"ד : (ו) והעלתי . בס"ם הוא"ו בגעי' וחסר יו"ד אחר למ"ד : (ז) ותקרבו עצמות עצם אל עצמו . עיין מ"ש בפ' ויצא על ו י ת מ נ ה ב כ א ן : (יב) והבאתי אתכם אל אדמת ישראל : בירושלמי פ' בתרא דכלאים יהיב טעמא לקבורת יעקב אבינו בא"י דכתיב אתהלך לפני ה' בארצות החיים ארץ שמתיה תחלה לימות המשיח ומה טעם נותן נשמה לעם עליה ופריך אלא מעתה רבותינו שבגולה הפסידו אמר ר' סימאי מחליד (פי' נוקב) הקב"ה לפניהם את הארץ והן מתגלגלים כנודות וכיון שהן מגיעים לא"י נפשן חוזרות עליהן ומה טעם ונתתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחייתם עד כאן . ואע"פ שפסוק זה לא מצינו הוא מורכב משני פסוקים כתיב אחד אומר והבאתי אתכם אל אדמת ישראל ובתר הכי כתיב ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם ונקיט הכי כדי לקצר הכתובים כדאשכחן בכמה דוכתי וכמו שאכתוב בדברי הימים א' ה' ע"ש : (טז) וכתב עליו ליהודה . ברוב הספרים חסר וכן נכון כמו שאומר בסמוך : ולבני ישראל חברו . חבריו ק' ובב"ר פ' צ"ב פסוק ויקרא יעקב לבניו רבנן אמרי לה אותן על המחלוקת אמר להון תהון כולכון אסיפה א' הה"ד ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל וגו' חברו כתיב ועשו בני ישראל אגודה א' התקינו עצמיכם לגאולה ומה כתיב אחריו ועשיתי אתם לגוי אחד וגו' : וכתוב עליו ליוסף . בספ' מדוייקים מלא וכן נכון כי זה הוא א' מן ה' בלישנא מלא וסי' נמסר במ"ג ריש סימן כ"ד דהאי סיפרא : וכל בית ישראל חברו . חביריו ק' : (יז) וקרב אתם . נוי מן הדגוש ובא בפתח הרי"ש כמו פלג לשונם והקו"ף קמוצה בעבור הרי"ש שאינה מקבלת דגש : (יט) ושבטי ישראל חברו . חבריו ק' : (כא) ולקחתי אתם מסביב . חסר וא"ו : והבאתי אותם . מלא כך מצאתי במקצת מדוייקים וכן ראויים עפ"ה : (כב) ועשיתי אתם . הספרים מתחלפים ובמ"ג לא בא במנין החסרים וכן והושעתי אתם . שבסמוך : ולא יהיה . יהיו ק' ועיין מ"ש בישעיה ט"ו : ולא יחצו . מלעיל : (כג) מִכֹּל מושבתיהם . י"ס מִכֹּל : (כד) ובמשפטי ילכו . הלמ"ד בגירי : וחקותי ישמרו : כפי המסורת דפרשת תולדות יצחק וירמיה סי' מ"ד זהו מ"א וא"ו אחר קו"ף וכן נמצא במקצת ספרים :

לח (ג) ותבל והגבא . ברוב ספרים מדוייק' חסר וא"ו וכן אותי שבפסוק הנמשך ויש ספרים שניהם מלאים (ז) והכן לך . בספרים כ"י לָךְ ולא דקדק כי זהו אחד מן י' לָךְ וקפין בקריאה עפ"ה ; וכל קהלך . ברוב הספרים חסר יו"ד אחר למ"ד וחילוף זה הוא ג"כ על הקהלת ק ה ל ך שבסמוך : (ט) כשואה . יש ספרים חסר וא"ו : (טז) והבאותיך . יש חילופים בספרים ובמקצת מדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן חברו שבפרשה הנמשכת והם ב' בסיפרא : (כ) ורעשו : בלא מאריכים : (כב) אלגביש . בספרים שלנו חדא מלה כתיב ובשרשים שרש גבש כתב כי הוא שתי מלות במקצת ספרים המדוייקים ובמקצתם ימצא מלה אחת ועיין לעיל סי' י"ג :

לט (ב) והבאותיך . רבים החילופים הנמצאים בספרים ועיין מה שכתבתי בפ' שלמעלה : והבאותיך על הרי ישראל . בספר אחד ישן כתוב אל הרי וגם בדפוס ישן מויניציאה יש הערה מחילוף זה אמנם בשאר ספרים כתוב ע ל וכן יש להוכיח מהמסרה שאמרה אל הרי ה' בקריאה וסי' נמסר ביחזקאל סימן ו' וסי' ל"ד ואין זה ממנינם : (ג) שמאולך . בספרים מדוייקים כ"י מלא וא"ו ואל"ף וכן בדפוסים ישנים : (ט) ויגלו . הוא"ו בגעיא בס"ם : (יא) המונה . חד מן ד' דכתיבין ה' בקריאה במקום וא"ו : (טו) עד קברו . במקצת ספרים כ"י הקו"ף במאריך וכן בדפוס ישן : (טז) ועברו הארץ . פירש רש"י משמע שהיה כתוב בספרו בארץ בבי"ת וכן בדפוס ישן מויניציאה נכתב כן בגליון ולא ראיתי כן בשום ספר : (יח) תשתו אילים . בשני יודין ובס"א כ"י כתוב ו א י ל י ם בוא"ו ולא נמצא כן בשאר ספרים : (כה) שבית . שבות ק' : וקנאתי . הנו"ן בגירי : (כח) בהגלותי . בלא דגש בגימ"ל : וכנסתים על אדמתם . ברוב ספרי הדפוס אחרונים כתוב א ל אדמתם וכתב עליו המדפיס במקרא גדולה אל יפה וכך דינו כי לא נמנה במסרה כי אם ד' על אדמתם בסיפרא וזה לא נמנה מכללם ומטעי ביה ספרי עכ"ל . ומסרה זו כתובה ביחזקאל סימן ל"ו וסימן בקבצי את בית ישראל וגו' ע ל אדמתם (יחזקאל כ"ח) ונתן עץ השדה את פריו וגו' והיו על אדמתם (שם סימן ל"ד) בית ישראל יושבים ע ל אדמתם (סימן ל"ו) בשבתם ע ל אדמתם (סימן ל"ט) ובכל ספרים כ"י שראיתי וגם בדפוסים ראשונים אף זה כתוב ע ל ובקצתם נמסר עליו ד' בסיפרא ותימא דאם כן הוו להו חמשה וכן במאיר נתיב כולם כתובים על :

מ (א) לגלותינו . ב' חסר יו"ד כמ"ש בסימן ל"ג : (ד) הראותכה . כתוב בס"א אחר הכ"ף ועיין מ"ש בחגי סימן א' : הבאתה . במקצת ספרים חסר ה"א בתראה ורד"ק כתבו בה"א : (ו) במעלתו . במעלתיו ק' : (ז) מאצל אלם . במקצת ספרים חסר וא"ו וכן במסורת כל צורת הבית חסר בר מן ה' מלאים וסי' נמסר במ"ג ואין זה מהם : (ט) ואילו . ואיליו ק' ובמקצת ספרים חסר יו"ד בין אל"ף ללמ"ד בכתיב ובקרי : (י) שלשה מפה וגו' . קדמאה ותניינא ותליתאה שבפ' כתיב מ פ ה בה"א ורביעאה בוא"ו ראויים על פי המסורת כמו שנמסר במ"ג בפי' זה וכן כתבם רד"ק וזולת זה

יצוב

שבוע: (יב) וגבול לפני התאות אמה אחת ואמה אחת גבול מפה והתא ו' אמות מפו ושש אמות מפו. קדמאה דפסוק בה"א על פי המסורת ושנים אחרונים בוא"ו וכן ראיתי במקצת ספרים המדוייקים: (יד) ואל איל החצר · בכל ספרים כ"י שלפני וגם בדפוסים ישנים כתוב א י ל בצירי האל"ף וביו"ד נחה לא כמ"ש בכמה דפוסים **אַיִל**: (טו) היאתון · האיתון ק': (טז) סביב לפנימה · אין בפ"א דגש: תמרים. המ"ס רפה ״ וכן כולם: (יז) לשכות ורצפה וגו' אל הרצפה · בספרים כ"י מדוייקים ודפוסי' ישנים הרי"ש במאריך והצד"י בשוא לבד והפ"א רפה ובקצת ספרי' הצד"י בחטף פתח כמ"ש על רצפת דמגילת אסתר וזה תלוי במנהג הנסחאות בבא מאריך עם החירק וכן ו ה ר צ פ ה ה ר צ פ ה שבפ' הסמוך וכרי"ם מ"ב וד"ה ב' ז' אבל וכידו רצפה דישעיה ו' הפ"א דגושה בכל הספרים ולפ"ז יהיה הפרש זה ביניהם שלשון גחלת בדגש ולשון רצפת אבנים בקרקע רפי: (יט) השער התחתונה · מלעיל הטעם בתי"ו והה"א נוספת רד"ק בפי' ושרשים וזהו מה שנמנה בסוף מ"ג בטעת חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וצריך להגיה שם ל' הפסוק: (כא) ותאו ותאיו ק': ג' מפו וג' מפו · שניהם כתובים בוא"ו רד"ק גם לא נמנו במסורת עם י"א דכתיבין ה"א בגורת הבי"ת: ואילו ואיליו ק' וביו"ד בתר אל"ף בספרים מדוייקים: ואלמו. ואלמיו ק' ובמקצת ספרים מלא יו"ד בתר אל"ף כתיב: (כב) ותלונו · וחלוניו ק': ואילמו. ואילמיו ק': ותימרו. ותימריו ק' וי"ם חסר יו"ד בתר תי"ו ועיין מ"ש ביואל ג': ואילמו · ואילמיו ק': (כד) ומדד אילו · איליו ק': ואילמו. ואילמיו ק': (כה) לו ולאילמו. ולאילמיו ק': (כו) עלותו · עלותיו ק': ואלמו · ואלמיו ק': ותמרים · אחד מפו ואחד מפו · שניהם כתובים בוא"ו שלא נמנו במסורת עם הכתובים בה"א וכן כתב רד"ק אל אילו · איליו ק': (כט) ותאו. ותאיו ק': ואילו. ואיליו ק': ואלמו. ואלמיו ק': ולאלמו · ולאלמיו ק': (לא) ואילמו אל חצר · ואילמיו ק': ותמרים אל אילו · איליו ק': שמנה מעלו · מעליו ק': (לג) ותאו. ותאיו ק': ואלו · ואיליו ק': ואלמו · ואלמיו ק': ולאלמו · ולאלמיו ק': (לד) ואלמו לחצר. ואלמיו ק': ותמרים אל אילו · איליו ק': מפו ומפו: שניהם בוא"ו: מעלו · מעליו ק': (לו) תאו · תאיו ק': אלו · איליו ק': ואלמו. ואלמיו ק': (לז) ואילו לחצר החיצונה: ואיליו ק': ותמרים אל אילו · איליו ק': מפו ומפו. שניהם בוא"ו: ושמנה מעלות מעלו · מעליו ק': (לח) **ולִשְׁכָּה**. כן כתוב: (לט) ובאלם השער שנים שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה. הראשון בוא"ו והשני ״ בה"א רד"ק ומסורת: (מא) ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה · שניהם בה"א על פי המסורת: (מג) והשפתים. יש ספרים שהה"א בלא מאריך והשי"ן דגושה ובספרי ספרד המדוייקים הה"א במאריך והשי"ן בלא דגש: בשר הקרבן. בהעמדת קמץ הקו"ף בגעיא וברפיון הבי"ת מפני שבוא הרי"ש נע מפני העמדת הקמץ לפיכך נרפתה הבי"ת בפלם ה ד ר ב ן וכן קבלנו קריאתו ולא שמענו ולא ראינו בו מחלוקת אלא שר' יונה כתבו בחטיפות הקו"ף ורפיות הבית כן כתב רד"ק בפירוש ומכלול דף קפ"ח ושרשים · גם אני ראיתי במקצת ספרים בלא מאריך בקו"ף כדעת ר' יונה ועיין מה שכתבתי בפרשת תצוה על ויספה ובסוף מאמר המאריך: (מד) לשכות שרים. הלמ"ד במאריך בספרים מדוייקים וכך הם בסי' מ"ג: (מח) וימד אל אלם: לית חסר יו"ד באולמא: חמש אמות מפה וחמש אמות מפה · שניהם בה"א ושנים האחרים שבפסוק בוא"ו רד"ק ומסורת: (מט) אחד מפה ואחד מפה · שניהם כתובים בה"א רד"ק ומסורת דילן וכן מצאתים במסורת כתיבת יד י"א כתיבין ה"ה כמו שנמסר במסורת הדפוס:

מא (א) ויביאני אל ההיכל וימד את האילים שש אמות רחב מפו ושש אמות רחב מפו · שניהם בוא"ו בספרים מדוייקים וכן דינם מכח המסורות: (ב) ורחב הפתח עשר אמות וכתפות הפתח חמש אמות מפו וחמש אמות מפו · שניהם כתובים בוא"ו: (ו) צלע: אל צלע מלרע וקמוצים וכן כולם שבענין שרשים ועיין מה שכתבתי בפרשת בראשית על ויבן ה' אלהים את הצלע: (ז) ורחבה ונסבה · שני הואוי"ן בגעיא במדוייקים: (ח) מיסדות. מוסדות ק': מלו הקנה. בס"א ישן כתוב בוא"ו ונכתב בלדו כ"א מ ל א וגם אני מצאתיו באל"ף בדפוס ישן ובספרים אחרים בוא"ו וכ"כ רד"ק בשרשים בוא"ו במקום אל"ף: (יב) וקיר הבנין חמש אמות · בספרים מדוייקים כ"י המאריך בתי"ו וכיוצא בזה בסוף פרשה ויקהל ע"ש: (טו) ואתוקיהא · ואתיקיהא קרי במסורת ריש פרשת שלח לך חשיב ליה מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין: מפו ומפו · שניהם בוא"ו: (טז) שחיף. עץ סביב בספרים מדוייקים בכ"י ש ח י ף בשי"ן שמאלית וגם רד"ק הביאו בשרש בפני עצמו לפי שאינו בשרש אחר שהביא בשי"ן ימנית וראיתי ג"כ לבעל הלשון ולבעל מאיר נתיב שכתבו בפירוש שזהו בשי"ן ואין לספק בזה שכן המסרה מעידה עליו בהושע ב' שכתוב בשי"ן וקרי בסמ"ך: עד החלונות מלא דמלא והחלנות מכסות חסר וא"ו קדמאה כן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י וכן הם לפי המסורת: (יח) ותמרים ותמרה המ"ם בלא דגש בספרים מדוייקים כ"י כמו שכתבתי למעלה: (יט) אל התמרה מפו ופני כפיר אל התמרה מפו · שתוי"ן במאריך והמ"ם רפה בספרים כ"י מדוייקים ושנים מ פ ו שבפסוק כתובים בוא"ו: (כ) והתמרים עשוים וקיר ההיכל · חד מן ע"ו נקודות שבמקרא: (כד) **שְׁתַּיִם** מוסבות דלתות שתים · כן בהגלי אבל בס"ם ש ת י ם ש ת י ם בשני פשטין: (כה) כרובים ותמרים · התי"ו במאריך במקצת ספרים: (כו) ותמרים מפו ומפו. שניהם כתובים בוא"ו: והעבים · הבי"ת דגושה:

מב (א) ויוציאני · עיין מה שכתבתי ברים סימן ל"ז: ויבאני אל הלשכה · על זה ועל ו י ב א נ י אל אלם הבית שבסוף פרשה שלמעלה נמסר ב' חסר: (ג) ונגד רצפה · עיין מ"ש לעיל סימן מ': בשלשים. הלמ"ד בחירק: (ה) כי יוכלו אתיקים. היו"ד בחולם וכתוב בוא"ו במקום אל"ף ויש ספרים שכתוב בגליון יאכלו קרי: מהתחתנות · בלא מאריך בתי"ו וכן בפסוק הסמוך: (ח) והנה על פני ההיכל · בכל הספרים כתוב על פ נ י ונראה שכן צריך להגיה בחילופים למערבאי ויש לזה הוכחה מהמסרה בפ' משפטים משכתבתי זה עיינתי אח"כ בחילופים שבדפוס ויניציאה שנת רפ"ו ושם כתוב למערבאי על פני למדנחאי אל פני וזו היא באמת הגירסא הישרה וגירסא ראשונה שהיתה לפני משנת ש"ט משובשת בלי ספק: (ט) ומתחת הלשכות. ומתחת הלשכות קרי וזו היא אחת מן שלש תיבות שבראשונה לוקחת מן האחרונה וסימ' מסרתי בשמואל ב' ה': המבוא · המביא קרי: (יא) ודרך לפניהם. במ"ס לא בגו"ן: (יב) בפני הגדרת · הגימ"ל בדגש: (יג) **לִשְׁכוֹת** הצפון **לִשְׁכוֹת** הדרום וגו' הקדש · כן כתובים כלם: (יד) ילבשו. ולבשו ״ קרי ״ וקרבו. הקו"ף ״ במאריך בקצת ספרים: (טז) בקנה המדה · אין בקו"ף דגש: חמש אמות: מאות קרי: (כ) חומה לו. לית מלעיל ונמנה בסוף מסרה גדולה בטעת חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה:

מג (א) ואפל אל פני · כן כתיב אל פני וכ"כ רד"ק · ועיין למטה בפי' מ"ד. ומלת ואפל חסר וא"ו אחר פ"א: (ה) והנה מלא כבוד ה' הבית. בספר אחד כתיבת יד ובדפוס ישן כתוב את הבית ובספרים אחרים אין בהם מלת א ת: (י) את בן אדם · כל סיפרא ואתם בר מן דין: (יא) ומוצאיו · אין לו חבר במקרא והיה ראוי להיות **וּמְבוֹאָיו** אולי היה כן בעבור היותו סמוך למלת ו מ ו צ א י ו וכמוהו ופן אורש ו ג נ ב ת י ותפשתי (משלי ל') כ"כ הראב"ע בס' מאזנים ע"ס דף ר"כ: וכל צורתו · צורתיו ק': וכל צורתו · צורתיו ק': וכל תורתו · תורתיו קרי: (יב) קדש קדשים · אין בקו"ף מאריך בספרים מדוייקים: (טו) ומהאראיל · ומהאריאל ק': (טז) והאראיל והאריאל קרי: (יז) והגבול · בדגש הגימ"ל: והחיק לה · במקצת ספרים יש מאריך בה"א ובקצתם בתי"ו ויש ספרים בה"א ובתי"ו ומהן בלא כלום ומהנראה בחילופים לבן אשר המאריך בחי"ת ולב"נ בה"א: (כ) ונתתה על ארבע · בשתי מקראות ישנות כתיבי יד כתוב א ל ארבע וכן הוא בפירוש רש"י אבל בספרי ספרד כתוב ע ל: קרנתיו · במדוייקים חסר וא"ו: (כד) והקרבתם · התי"ו בקמץ: (כו) שבעת ימים יכפרו · בכל ספרים כתובי יד שלפני כתוב י כ פ ר ו ביו"ד ואין כאן קרי וכתיב כלל וכן הוא במקצת ספרי הדפוס אך בכמה דפוסים כתיב וכפרו בוא"ו וקרי יכפרו ביו"ד וכ"כ רד"ק וכפרו כתיב וקרי יכפרו ביו"ד וגירסא ראשונה נראית לי עיקר יען לא נמנה זה עם מלין דכתיבין וא"ו בריש תיבותא וקריין יו"ד וסי'. נמסר במ"ג ר"ם י"א דספר משלי שוב מצאתי שזהו מן המחלוקת שבין מערבאי למדנחאי · למדנחאי וכפרו כתיב יכפרו קרי ולמערבאי כתיב יכפרו וכבר כתבנו רבות פעמים דבתר מערבאי אזלינן בחילופי קריא: ומלאו ידו · ידיו קרי: (כז) ורצאתי · כתוב באל"ף במקום יו"ד:

מד (א) וישב אתי וגו' · כאן תחלת הפרשה: (ג) נשיא הוא·הטעם בנו"ן בספרים מדוייקי' ובמקף בין שתי המלות: ישב בו·המאריך ביו"ד: לאכול לחם · חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמלין עפה"מ: (ד) ואפל אל פני · י"ס שכתוב ע ל פני והם המעט מכל האחרים שכתוב אל וגם במסורת גמור ע"ז ועל חברו שלמעלה בפרשה הקודמת ב' למימרא דכי הדדי נינהו: (ה) ולכל תורתו · תורתיו קרי: (ו) מכל תועבותיכם · במדויקים מלא וא"ו גם בתר בי"ת כחברו שבסמוך: (ט) וערל בשר לא יבוא · במסורת סוף פ' שמיני מונה זה עם י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא: (יא) ומשרתים · בס"ס הוא"ו במאריך: (יב) ישרתו אותם · במדוייקים מלא וא"ו גם לא נמנה במ"ג עם החסרים: (יג) קדשי הקדשים. הקו"ף בחטף קמ"ץ ״ (יד) יעשה בו · והכהנים הלוים בני צדוק · במקצת ספרי הדפוס יש פיסקא באמצע פסוק בין והכהנים הלוים ובספרים כ"י הפיסקא היא קודם והכהנים וכ"כ בעל אור תורה כי בס"ם אין פיסקא זו באמצע פסוק: (יט) ובצאתם · בתלשא: (א"ה מצאתי חילופי גרסאות במלת מ ש ר ת ם אי חסר או מלא ולפי מקראות מדוייקות הנמצאות לפני נכון להיות חסר): הלשכת · הלמ"ד במאריך והשי"ן בשוא לבדו והכ"ף רפה: (כב) כי אם בתולת · י"ס מלא דמלא וי"ם חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא ועיין במסורת תילים מזמור קמ"ח: (כד) לשפט - למשפט קרי: ושפטהו: ישפטהו קרי: (כה) ואל מת אדם לא יבוא · חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא וסי' במ"ג סוף שמיני ויונתן שתרגם לא ייעלון אזיל למשמעותיה קרא למאי דסבירין והכי אורחיה כרוב דוכתי: (כח) נחלה לנחלה · בס"ס הלמ"ד בגעיא: (ל) בכורי · מלעיל שהקדמא בכף: כל · רפי: **וְכֹל** תרומת כל · חלוקים הספרים זה מזה ובקצתן כתוב **וְכֹל** ת ר ו מ ו ת כ ל וקא שכיחן ״ ספרי טפי מן תלת מאה שנין דאית בהון פלוגתא ״ הדא ועד כען: בדוכתא קיימא: עריסותיכם · הרבה חילוקים יש בספרים והמסורת אומרת שהוא מלא דמלא ח

מה (א) עשרה אלף: מלעיל הטעם בשי"ן: (ב) מרבע · בספרים ישנים כ"י ומהדפוס הבי"ת בפתח: (ג) תמש* · חמשה קרי: קדשים · אין בקו"ף מאריך בספרים כ"י וגם במקצת דפוסים: (ד) מקום **לְבָתִּים** · במקצת ספרים כתיבת יד ל ב ת י ם הלמ"ד בפתח ובספר אחד כתוב **לַבָּתִּים** ונכתב בצדו נראה לי **לְבָתִּים** מכח המסורת: (ה) יהיה. והיה קרי (י) יהי ״ לכם · כן כתיב במדוייקים יהי לא י ה י ה: (יא) מעשר החמר · וכו' מ ע ש ר ה ב ת שבסמוך העי"ן בשוא פשוט בשניהם ובנתמיה יו"ד ארתיב הדיבור בזה הענין כעזרת האל: (יז) ובחדשים ובשבתות בכל · בנביאים עם פירוש הריא"ז כתוב ובחדשי ובמעדים ובשבתות ובכל ואיש שוגה ופשי' היה מי שכתב כן: (כא) חג שבעות · כן כתיב מלא וא"ו תניינא עיין מסורת ירמיה ה': (כג) תמימם ליום · כל תמימה דבעזרא חסר יו"ד בתראה בר מן א' ואיל מן הצאן תמימים יעשו לעיל סימן מ"ג:

מו (ו) וביום החדש פר בן בקר תמימם · במקצת ספרים כ"י כתוב ת מ י ם ותרגמו בר תורי שלים וכן הוא במאיר נתיב וה"ג במנחות פ' התכלת הובא בילקוט פ' פינחס ובקרית ספר פ' ת' מסל' תמידים ומוספים ורש"י נמי בפי' המקרא ס"ס דלעיל הכי נקיט ליה לקרא וכתם במנחות דרשינן פר מה ת"ל לפי שנאמר בתורה ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים מביא א' ת"ל פר ורד"ק גריס ת מ י מ ם וכתב על דרש זה שלפיכך אמר תמימם לשון רבים אע"פ שאמר פר לשון יחיד שאם מצא שנים יביא שנים כמ"ש בתורה וקודם לכן כתב אמר פר יחיד ואמר התמימים רבים יש מפרשים שיהיה הפר ואמו תמימים וזה חדוש עכ"ל בפירושו · וכ"כ בשרש תמם ובמכלול דף י"ד וכ"כ החכם רבי יונה בספר הרקמה שער מ"ס שממשו בו בחסרון שלשון הכתוב ת מ י מ ם והדין בו שיהיה תמים כי הוא ספור לפר בלבד אלא אם יומם ספור לשניהם יחד עכ"ל לכוונתנו · כ' עוד בשער אחר שהמסורת עליו בקר ת מ י מ ם לית דכותיה ע"כ · ובב"ר הקשו חכמינו ז"ל קושיות רבות בפרשה זו עד שאמר ר"י פ' זו עתיד אליהו לדרשה כלו' שאין אנו יודעים לדרשה ואמר רב חסדא אמר רב שבקשו לגנוז ספר יחזקאל לפי שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה כ"ח כ"ג שישב בעליה ודרשן ובעונותינו נעלם ממנו מה שדרש · ה' ברוב חסדו ישלח לנו אליהו הנביא כ"ב אמן: (ט) נכחו יצאו · יצא קרי: (י) בבואם יבוא · חד מן י' דסבירין יבואו וקרינן יבוא וסי' במ"ג סוף פ' שמיני: ובצאתם יצאו · בס"א כ"י גם על זה יצא קרי ויוצא הוא מדרך כל המפרשים שפירשוהו לשון רבים וכ"כ וקרי י צ א ו בכל שאר ספרים: (טו) ועשו · יעשו קרי: (יז) והיתה לו · הלמ"ד בדגש ובפשטא לא זקף קטן: (יט) הלשכות · הכ"ף רפה בספרים מדוייקים כמו שהם אחרים רבים למעלה: בירכתם* · בירכתים קרי: (כא) ויוליאני. עיין מ"ש בריש סי' ל"ז: (כב) מקטרת · במקצת ספרים מ ק ט ר ו ת מלא וא"ו בתראה: מהקצעות · תלם זו היא אחת מן ע"ו נקודות בקריא: (כד) המבשלים · בספרים כ"י מדוייקים הה"א במאריך והמ"ם רפה:

מז (ב) ויוציאני · עיין מ"ש בריש סי' ל"ז: (ג) מי אפסים · כ"כ בכל ספרים כ"י מדוייקים שראיתי וגם בדפוסים קדמונים בקמ"ץ חטף האל"ף וכן כתב בעל הלשון והוא על משקל מי מתנים שבסמוך: (ה) כי גאו · מלרע הטעם באלף: מי שחו · בשי"ן שמאלית וכן תרגם יונתן מי סחנא וכן נראה מלשון רד"ק בפירוש ובשרשים וכן מוכיח ירושלמי דשקלים פרק ו': (ו) וישבני שפת הנחל · בספרי הדפוס כתוב וישבני על שפת הנחל וכן ת"י וכן הוא בפירוש רד"ק האמנם בכל ספרים כ"י שבאו לידי אין בהם מלת ע ל וכן פירש רש"י היינו דכתיב וישבני שפת הנחל כלומר אצל שפת הנחל שעם היה עומד: (ח) ונרפו · האל"ף נחה: (י) יעמדו · עמדו קרי: דוגים · בס"א כ"י דיגים קרי ורד"ק כתב ד ו ג י ם כן כתיב וקרי: למינה · חד מן מלין דלא מפקין ה' בסוף תיבותא ומטעין בהון כ"כ רש"י ורד"ק ובעל יפה מראה בפ"ז דשקלים סימן י"ד (יא) בצאתו · בצאתיו קרי: (יב) לחדשיו · ברוב הספרים הלמ"ד בקמ"ץ ובמקצתן בסגול והחי"ת בחטף קמץ: המה יוצאים. במסורת יחזקאל סוף סימן י"ד חשיב להדין מן ד' יוצאים מלא והכי אשכחנא בסיפרי דיקי דספרד: והיו. והיה קרי: (כב) והיה תפלו אותה · בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת שכתבתי לעיל סי' כ"ג:

מח (א) לבוא חמת. הלמ"ד בגעיא בספרים מדוייקים: והיו לו: במקצת ספרים הה"א במאריך: (ח) והיה המקדש בתוכו · במקצת ספרים כתוב בתוכה בה"א וק' בתוכו בוא"ו וכן כתב רד"ק אבל במקצת ספרים מדוייקים כתיב וק' בתוכו בוא"ו והמסו' אזלא כוותייהו שכן אומרת בתוכה ב' כתובין כן ובענין וסי' תל היא לעיר למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה · ומקדש הבית בתוכה. וכן מצאתי במסורת כ"ז שמע מינה דהדין כתיב בוא"ו: (יא) לכהנים המקדש · בספרים מדוייקים המ"ם רפה והה"א במאריך: (יד) ולא יעבור · יעביר ק': (טו) והיתה העיר בתוכה · בתוכו ק': (טז) נגב חמש חמש מאות חמש כתיב ולא ק' והוא א' מהשמונה דכתיבין ולא קריין וסי' נמסר במגלת רות וזהו ג"כ מן הנזכרים בגמ' פרק אין בין המודר ופירש הר"ן זכרונו לברכה חמש שני כתיב ולא קרי ועיין מה שכתבתי ברות ובירמיה סי' ל"ב: (יח) תבואתה · כתיב בה"א וקרי בוא"ו וחברו בירמיה ב': (יט) והעבד העיר יעבדוהו · באגדת שמואל בענין הגבעונים כתוב שאף לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מרתקן שנאמר והעבד את העיר יעבדוהו וגו' ואיתא נמי במדרש שוחר טוב מזמור א' ומזמור י"ז שאף הקדוש ברוך הוא עתיד לרתקן לעתיד לבא שנאמר והעבד העיר יעבדוהו וגו' יאבדוהי כתיב וכן במדרש רבה ריש פרשת נשא הובא זה המדרש ושם כתוב יאבדוהו מכל שבטי ישראל והכי איתא בגמ' א"י בפרק עשרה יוחסין והעבד את העיר יאבדוהו אבל בג' דילן פרק יש נוחלין גרסינן יעבדוהו דאמרינן התם עתידה ארץ ישראל שמתחלק לשלשה עשר שבטים אידך למאן אמר רב חסדא לנשיא דכתיב והעבד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל וה"ג בבראשית רבה פ' כ' אמר ר' לוי לעתיד לבא הכל מתרפאין חוץ מנחש וגבעוני נחש שנאמר ונחש עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו וגו' גבעוני והעבד העיר יעבדוהו וגומר בעל יפה מראה כתב בקידושין כלשון הזה ומ"ש כאן יאבדוהו היינו כמ"ש במדרש רבה אל תקרי יעבדוהו אלא יאבדוהו והיינו משום דאותיות אהח"ע מתחלפות. עכ"ל · ועיין מה שכתוב בס"ד בסוף דברי הימים על ויעתר ובכל ספרים שלנו כתוב והעבד העיר יעבדוהו ובלא מלת א ת וכן במסורת יעבדוהו ב' מלא ותברו כל גוים יעבדוהו: (כא) מקדש הבית בתוכה · בתוכו קרי: (כג) ויתר השבטים מפאת קדימה · בספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן נכון כדבעינן למימר קמן: (כז) ועל גבול זבולן מפאת קדמה · בספרים מדוייקים חסר וכן במסורת כ"י ג' חסר נמ"ז סימן ר"ל נפתלי מנשה זבולן: (לה) ה' · שמה · יש פסיק בין ה' לשמה ובבתרא פרק המפקיד ג' נקראו על שמו של הקב"ה אלו הם לדיקים ומשיח וירושלים לדיקים שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגומר משיח דכתיב וזה שמו אשר יקראו ה' לדקנו · ירושלים דכתיב ושם העיר ה' שמה אל תקרי שמה אלא **שְׁמָהּ** · ומה שלא אמר הכתוב בפירוש ה' **שְׁמָהּ** בהא בסי"ן רק בקמץ כתוב במסירת הברית ״ הגדול ריש ד"ה ב' לרמוז ג"כ דהא ״ הוא למושב לו המקום ההוא נצח סלה ועד ולא זזה שכינה מכותל מערבי אפילו בחרבנה עד כאן ועיין מה שכתבתי בירמיה כ"ג שוחר טוב מזמור כ"א בגמ' אגוז דף ס"ב בחיי פ' לך לך ובפרשת כי תשא:

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

סדרן של נביאים אחרונים כפי מה שאמרו בבתרא פרק השותפין . ירמיה . יחזקאל . ישעיה . תרי עשר . ונתנו טעמים וסברות נכונות על זה הסדר כדאיתא התם בגמרא . ובעלי המסורת סדרים כפי זמנם כמו שכתב רד"ק בהקדמת ירמיה . והחכם אברבנאל הוסיף טעמים אחרים בהקדמתו לנביאים אחרונים וכתב עוד רד"ק שבנביאים של תרי עשר אע"פ שיש מהם נביאים קדמו לירמיה ויחזקאל לפי שנבואתם קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במיעוטו כמו שאמרו ז"ל איידי דזוטר מירכס . והחכם אבן עזרא בסוף נביאים כתב שקדמונינו ז"ל תקנו אלה הנביאים עשר ספרים ושמוה ספר אחד כתקנון כ"ד ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם מעט אף כי כולם נבואות עתידות ואין ככה החמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים : (א"ה הגל אנחנו סדרנום כפי הנהוג בכל המקראות) :

א (א) חזון כתי"ת בחטף פתח הזי"ן בחולם וטעם המלה פשוט : (ח) כסכה בכרם . הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (יד) נלאיתי . בדפוסים ראשונים וגם במקצת ס"ס כ"י מלא יו"ד אחר האל"ף : (יח) יאדימו . הדל"ת דגושה : (כא) מלאתי משפט . איכה רבתי פסוק בלע ה' ולא חמל רבי פנחס בשם רבי הושעיה אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים מנין מלאתי משפט מלאתי כתיב אבל בפתיחתא דאיכה הכי אי' ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש מנין מלאתי גימטריא הכי הוו וגם במדרש חזית פסוק עיניו כיונים לא גרסינן מלאתי כתיב וכן כתב רש"י בפירוש המקרא בשם פסיקתא וכן הוא בירושלמי ריש פרק שני דיגני גזרות ומגלה פ' בני העיר : (כב) לסיגים . בספרים כ"י ובדפוסים ישנים מלא דמלא וכן במסורה סיגים ג' מלאים וסימן הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה) כסף סיגים מצפה על חרש (משלי כ"ו) כור סיגים כסף היו (יחזקאל כ"ב) ואי' כספך היו לסיגים ועיין בנפוצות יהודה ד' קי"ג : (כה) ככר בוריך . במקצת ספרים מלא יו"ד אחר הסמ"ך : (ל) עלה . בספרים מעטים מלא יו"ד אחר למ"ד וברוב הספרים חסר וכן נמסר עליו לית חסר :

ג (ה) ונגש העם . בשי"ן שמאלית וכן פירשו כל המפרשים וכפי המסורת שאכתוב בסימן כ"ט בס"ד : (ח) עני כבודו . חסר יו"ד עי"ן הפעל : (ט) ענתה בם . הבי"ת דגושה : (יב) מאשריך מתעים . השי"ן בדגש בכל ספרים כ"י : (טו) מלכם . מה לכם קרי : (טז) נטוות גרון . נטויות קרי : ומשקרות . ברוב ספרי הדפוס כתוב בשי"ן ימנית ובסקר הם מעוותים עליו הכתובים כי מלת משקרות בשי"ן שמאלית בכל ספרים כ"י מדוייקים כמו שנראה מדברי המפרשים ובפרט בשרשים ומאיר נתיב וכן אמרו בב"ר אלא מן העין והרי היא סקבנית שנאמר ומשקרות עינים ובויקרא רבה ריש פרשת מצורע שהיו מסקרות עיניהם בסיקרא והכי איתא באיכה רבתי פסוק סורו טמא . ועיין עוד מ"ש בפרשה על ושפח : וטפוף . פליגי ביה ספרי אם חסר הוא אם מלא : (יז) ושפח . מה שכתוב במקרא גדולה על ומשקרות דלעיל בכמוך לית וכתיב בשי"ן אין שם מקומו בספרים כ"י רק על מלה ושפח כמו שנמסר גם ע"פ והנה משפח שבסימן ה' דכל שאר לשון ספחת נכתב בסמ"ך וכן כתב רד"ק בשני מקומות בפירוש ובשרשים ועיין במסורת הושע ב' : ושפח אדני . בשם של אדנות : וה' פתהן יערה . בשם בהוי"ה : (יח) יסיר אדני . בשם של אדנות : (כג) והגליונים . במקצת ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים כתוב והגלינים בוא"ו בתחלת התיבה וכן הוא בתרגום ובפירש רש"י ורא"בע ורד"ק וברוב הספרים חסר וא"ו אחר יו"ד : (כד) כי תחת יופי . בספרים מדוייקים כי תחת במקף והטפחה במלת תחת ולא מצאתי על זה שום פירוש כפי משמעות הטעמים . ונגלתי פירש הגאון שהביא הרא"בע וז"ל אמר הגאון כי ההפך שהוא תחת יותר יפה מס ע"כ . ואולם לפי דרש רז"ל גם כי אינו על דרך הטעמים נ"ל שהוא כאילו אמר תחת יופי כי הסדר הכתוב בכולם תחת בשם מק יהיה וגו' וכן אמרו בפרק במה אשה חלופי שופרא כיבא ורד"ק גורס חלופי שופרא בוערה ואין להקפיד בסדור התיבות זו לפני זו שכן דרך לשון הקדש כמו וקברו אכר אלא אבל ומספד אל יודעי נהי שהוא כאילו אמר ויודעי נהי אל מספד וכן אף אם נריך תאכלם (ישעיה כ"ו) שהוא כמו אף נריך אף תאכלם וכמוהם רבים כמו שכתב רד"ק במכלול דף ק"ב קנ"א : (כו) ונקתה . מלעיל בטרחא :

ד (ה) כי על כל כבוד . בס"א כ"י ליכא מלת כל וגם בשני ספרים ישנים ספרדים איננה ואח"כ כתבו בתוך ס"א כל משמע דאיכא ספיקא בגוילתא אמנם כל המפרשים פירשוהו עם מלת כל :

ה (ג) ועתה יושב . במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי לא נמנה עם ה' חסרים בסיפרא וסימנם במ"ג ריש סימן ד' : (ה) הסר משוכתו . פליגי ביה ספרי החזק הוא רפי ואם חסר הוא או מלא ורד"ק בפירש כתב הסר משוכתו בדגש עם הוא"ו כמשוכת חדק רפי ובשרשים שרש שוך כתב ופליגי עליה משוכתו רפי וכ"כ בעל הלשון שיש חילוק זה בספרים ויש בדגש אע"פ שנכתב בוא"ו עכ"ל : (ח) והושבתם . בשורק וכ"כ במכלול דף קי"ז : (יב) והיה כנור ונבל תף וחליל . מלת תף בלא וא"ו בראשית המלה והוא חד מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש מלתא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא אות וא"ו אבל מלת וחליל היא בוא"ו וכן צריך להגיה התם במסורת : (טז) נקדש בצדקה . במקצת ספרים מדוייקים הדל"ת בפתח : (כא) פניהם נבונים . במקצת ספרים כתובים יד חסר וא"ו ומסורה כוותייהו אזלא דבריש סדר אלה הדברים נמסר ...ס חסרים בר מן א' כי גא גבונים המה : (כב) הוי גבורים . במקצת ספרים כתוב יד מלא וא"ו ומסורת מסייעא להו דנמסר ז' חסרים ולית דין ביניהון פוק חזי בשיר השירים סימן ג' ויהושע סימן י' : (כג) יסירו ממנו . במסורת ריש פרשת תרומה מ מ נ ו ס' דמטעי' וזה אחד מהם ושם כתבתי מה שעלה על לבי בזה הענין ועיין בפירוש רד"ק : (כח) וכל קשתותיו . בדגש השי"ן ורפי התוי"ן בספרים המדוייקים . וכן דעת רד"ק בשרשים ובמכלול שקל פעל שהשי"ן דגושה . או לנורך התפארת . שאם הוא קבוץ מן קשת הדגש לנורך כמו מן שבת שבתות ואם היא קבוץ מן קשת בשש נקודות הדגש לתפארת שקבוץ קשת קשתות כמו וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י"ג) ועיין עוד בירמיה נ"א ותהלים ל"ז ונחמי' ד' : (כט) ושאג . ישאג קרי :

ו (ג) קדוש קדוש קדוש . חד מן ג' פסוקים דמיין דאית בהון ג' מלין מתולתין וסימנם בירמיה כ"ב במ"ג וחד היכל ה' היכל ה' היכל ה' : (ו) ויעף . כאשר העי"ן קמוץ ונקראת בחטוף הוא מגזרת עוף וכאשר פתוח הוא מגזרת עיף כמו ויעף העם (שמואל א' י"ד) הרא"בע ורד"ק בפירוש ומכלול דף קל"ט ושרשים : (יג) עשיריה ושבה . בסוף מ"ג נמסר שמא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דזותיה ואחד מהם ושבה והיתה לבער : אשר בשלכת מצבת בם . ד' סבירין בה וקריין בם וסימנם במסרה רבתא ועיין מ"ש בסוף סימן פ"ג : [illegible]

ז (ג) כובס . מל' ועיין מ"ש מלכים ב' י"ח [illegible] הדבר שכל שאר ספרים בקמץ ובמקצתן האל"ף [illegible] במקצת ספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשוא לבדו [illegible] תרין מלין וכן כולם שבעינן . ובמסכת סופרים [illegible] מידי משום טעותא דחיישנא התם ויונתן תרגם [illegible] פסוק מלא רחב ארצך עמנואל תרגם מלי [illegible] (כפשטו) . ובפסוק עצו עצה וגו' כי עמנו אל [illegible] עוד קדש ואחריני חול ואי הכי תליקאה נחלק [illegible] ספרא דתילים סוף מזמור ק"ד גבי הללויה : [illegible] אין לחוש עלה כי בכל שאר ספרים בקמץ [illegible] אחור בטוב . במקצת ספרים כ"י מ א ס ו ב [illegible] בולה סוף איכה נמסר מאוס ג' וחסר אמנם [illegible] מסורת כ"י ובמקרא גדולה כאן נמסר מאוס [illegible] מקרא גדולה שמואל א' ב' על ו ב ח ר אותו [illegible] ובמסורת כ"י לא אמרו אלא ג' בקריה : [illegible]

ח (ג) ותהר ותלד בן ויאמר וגו' . במקצת ספרים [illegible] (ח) ארצך עמנואל . מלה אחת כמ"ש לעיל [illegible] רפאל חיים בחזילה שמעאי ולא אבין שמכותל [illegible] מבמע מבת התרגום . דהאי עמנואל דעלמא [illegible] מכתבינא הוא אמינא דלעיל לא הכריע [illegible] אבל מ"מ כברתו דכולהו חדא מלה אבל ק"ל [illegible] ב"נ חדא מלה ולכך לא בעינא לבאוי מנוס [illegible] ואי הניתהם בתרי מילי ע"כ) : (יג) והוא מ[illegible] מכם במאריך במ"ס : (יז) וחכיתי . בחירק [illegible] עומד א"ל רבי חייא לרבי שמעון ברבי [illegible] אתה א"ל לאבוה א"ל ז"ל אימת ליה בשאקה [illegible] פירש שהיה רבי חייא עלג בלשונו וקורא לחי[illegible] צריך ליזהר בקריאת האותיות שלא תדמה [illegible] חיית"ן אלפי"ן ולא הסי"ן חתי"ן ולא חתי"ן [illegible] טעמים יצא לידי חרוף וגידוף ח"ו ממכלול [illegible] חרבה ויקרא א"ר סימון בתרי לא נתגבה אלא [illegible] מאלו כן וכי יאמרו אליכם ותברו והכי איתא [illegible] במקצת ספרים מלא וא"ו ואל"ף וכן נכון כ[illegible] בהם :

ט (ב) לא הגדלת השמחה . לו קרי : (ה) סאון סאן . [illegible] הס"א בצירי וכל שאר ס ל א בסגול . אמנם [illegible] נקודות . ולפי דעתי טעות נפל בשרשים שלפ[illegible] סברי כבר כתב קודם לכן והשם עשה פלא [illegible] בשרשים פליג והתואר בב' נקודות פ ל א יועץ [illegible]

שמו פ ל א לית בב' נקודות וכל אחרא בשלש נקודות : אתרי כתבי בא עוד שרשים כ"י ומצאתיו כמו שאמרתי בחמש נקודות ומכל מקום פלא הוא בעיני כי בכל ספרים שלפני גם זה הוא בשש נקודות ואין לי מה להשיב : (ו) לםרבה . למרבה קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיבין תרין וקריין חד בקריאה וסימנם נמסר במקרא גדולה ד"ה ב' . נ"ד א"כ איפוא לפי הכתיב צריך להיות ב' מלין אבל לא מצאתי כן בשום ספר ובסנהדרין פרק חלק דרש בר קפרא מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה . בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג וכו' עד לכך נסתם . וכתב בעל מסורת המסורת במאמר א' הנני מתמיה תמהון גדול על הדרשות שנדרשו על המלה הזאת והאומרים כי המ"ם סתומה באמצע המלה והרי לפי הכתיב איננה באמצע המלה כי הכתיב הוא ב' מלות לם רבה ונוכל לפרש לם כמו להם כמו אראלם צעקו (ישעיה ל"ג) שהוא כמו אראלה להם וכן בשלם הבשר (מלכים א' יט) בשל להם הבשר וגם לם רבה לפי הכתיב פי' להם רבה המשרה . עד כאן דבריו . ולי נראה שאין מקום לתמיהה זו דאפשר שהמדרש סובר דמלה חדא כתיב וכן נראה מפי' רד"ק שכתב לםרבה המשרה המ"ם סתומה בכתי' וקרי במ"ם פתוחה וכהפך זה בעזרא היינו נחמיה ב' המפרוצים מ"ם פתוחה בסוף התיבה בכתוב ויש בו דרש כאשר יסתמו חומת ירושלם שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה יסתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח ע"כ . מדבריו אלו משמע בהדיא דתיבת המפרצים תרתי מילי ותיבת לםרבה חדא מלה וגם החכם אבן עזרא כתב כי המ"ם סגור בתוך המלה . עוד מצאתי ראיה לדברי ממה שכתב בעל אות אמת בסוף מדרש רות זה לשונו בהגהת המדרש . אחר כך סייעני השם יתברך ויתעלה ומצאתי נוסחא אחרינא מדוייקת והיא . זו חזקיה דכתיב לםרבה המשרה וגו' למרבה לית כותיה מ"ם סתומה באמצע קריא ולמ"ד שלו גדולה מכל למדי"ן שבמקרא וכו' אמנם למ"ד זו לא מצאתיה גדולה בשום מקום ולא בשום נוסח מאלפ"א בית"א דפתח ועיין בס' הזוהר ריש פרשת שלח לך : ולסעדה . בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (יד) מורה שקר . המ"ם במאריך : (טו) מאשרי . השי"ן דגושה : (טז) אלמנתיו . במקצת מדוייקים חסר וא"ו : (יז) בסבכי היער . במקצת ספרים הבי"ת בחטף פתח ועיין מה שכתבתי בשופטים ה' : (יט) ויאכל על שמאל . בספרים כ"י ודפוס ישן מלא בהאל"ף וא"ו : איש בשר זרעו . חסר וא"ו . באתר רי"ש ובשבת פרק במה מדליקין בעון גזל הגזלות עולה והרעב הוה ובני אדם אוכלים בשר בניהם ובנותיהם וכו' עד דכתיב איש בשר זרועו יאכלו אל תקרי זרועו אלא זרעו ע"כ . ונראה דמייתורא דמלת ז ר ע ו יליף לה דהוה מצי למכתב איש בשרו כדכתיב והאכלתי מוניך את בשרם : (כ) ועוד ידו נטויה . שם בשבת מאי ועוד ידו נטויה הכל יודעים וכו' אלא כל המנבל את פיו אפילו חותמין עליו את גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה ופירוש רש"י ו ע ו ד לשון ועד כל שנותיו של אדם שהן שבעים שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכותיו בעון זה ע"כ . ובכל הספרים כתיב ו ע ו ד מלא וא"ו ואין לתמוה מזה כמו שאכתוב בסוף מלאכי בס"ד :

י (א) ומכתבים . בספרי ספרד יש מאריך בוא"ו : (ו) ולשימו . ולשומו קרי : מרמס . בס"ס כ"י ובדפוסים אחרונים המ"ם בקמץ כמשפט שהוא מוכרת כמו והיה למרמס אך בספרים אחרים כ"י ובדפוסים ישנים המ"ם בפתח וכ"כ רד"ק בשרשים וגם במכלול מנאו עם הדומים לו שבאו פתוחים מבלי הסמיכות וכ"כ בעל הלשון : (יג) ועתודתיהם . ועתידותיהם קרי : שושתי . בשני שיני"ן השניה קורין כי"ן והוא כמו שמ"ך רד"ק : כאביר . יתיר אל"ף : (טו) כהניף שבט את מרימו . בכולהו נסחי עתיקי דדפוסא וכ"י כתוב ואת בוא"ו וכן משמע מפירש רש"י ורא"בע וכ"כ החכם לונזאנו שכן הוא בכל ס"ס : (טז) לכן ישלח האדון יהוה צבאות . בנסחי דייקי דכ"י ודפוסא כתוב בשם המיוחד וגם במסרה רבתא לא נחשב במספר שמות של אדנות : (יט) ונער יכתבם . בס"א כ"י האל"ף בחטף קמץ ובספר א' בחטף פתח וחילוק כזה ראיתי בין ב"א וב"נ על פסוק ועל לבם אכתבנה (ירמיה ל"א) אבל בשאר ספרים זה של ישעיה כתוב בשוא לבדו : (כג) עשה בקרב כל הארץ . במקצת דפוסים ראשונים לא יש מלת כל וגם במקצת ספרים כ"י היה כתוב בתחלה בקרב הארץ ואח"כ הוסיפו מלת כל ואין לי בזה הכרע : (כח) למכמש . המ"ם בקמץ ובספרים כ"י בשי"ן שמאלית כמ"ש בשמואל א' י"ג : (לב) בית נוון . בת קרי : (לג) גדעים . במקצת ספרים גדועים מלא וא"ו : (לד) סבכי היער . במקצת ספרים כ"י ודפוס ישן הבי"ת בחטף פתח ועיין לעיל סימן ט' ובשופטים ה' ובתילים ע"ד על בסבך עץ :

יא (א) ויצא חטר . במקצת ספרים מדוייקים כ"י הטעם ביו"ד וברוב ספרים בצד"י : מגזע . הגימ"ל בסגול לא בצירי : (ד) והכה ארץ . בס"א דפוס ישן כתוב והכה הטעם בכ"ף ובלא מקף בין שתי המלות וחילופים רבים מצאתי בספרים ובמדוייקים כ"י ודפוסים ישנים במקף והה"א במאריך : (ה) והיה צדק . במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב והיה מלעיל כמשפטו ובספרים אחרים הטעם ביו"ד וכן חשבו רד"ק במכלול שקל פעל עם דומים אחרים שהם מלרע שלא כמנהג : (יא) יוסיף אדני שנית יש פסיק בין השם לשנית וכמוהו בחגי ב' ויהי דבר ה' שנית אל חגי וטעם אחד לכלם : (יד) ועפו בכתף . הבי"ת רפויה מכלול ד' ק"ה : (טו) ים מצרים . במקצת ספרים בפתח ועיין מכלול דף ר"נ משקל פעל :

יב (א) ותנחמני . בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך : (ב) כי עזי . הע"ין בקמץ חטף מפני דגשות הזי"ן : (ג) ממעיני . העין בפתח : (ה) מידעת . מודעת קרי : (ו) יושבת . במקצת ספרים חסר וא"ו ולא נכון לעשות כן כי לא בא במסורת פרשת מצורע וירמיה מ"ח בכלל החסרים :

יג (ב) שאו נס . בגעיא : (ו) הילילו . בדפוס ישן ביו"ד אחר ה"א וגם במקצת ספרים כ"י שבתחילה נכתבו בלא יו"ד הוסיפוה אחרי כן : שד משדי יבוא . הנגיד פירשו לשון חול ואחרים פירשוהו קדש לכן אסור למוחקו וכן וכשד משדי יבוא (יואל א') וכן דרשוהו בספר הזוהר סוכה בריקאנטי פרשת לך לך כי כשנפסקה היו"ד משדי אזי היא שדודה ומתמלאת מן הכתות החיצוניות אז נקראת חרב לה' מלאה דם : (ח) ונבהלו . הוא"ו בגעיא בספרי ספרד והה"א בקמץ מפני השלשלת כי יש לה משפט ההפסק רד"ק : (טו) הנספה . הפ"א בסגול : (טז) תשגלנה . תשכבנה קרי : (יט) והיתה בבל . הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (כא) ורבצו שם . בספרים כ"י ובדפוסים ישנים הרי"ש במאריך :

יד (ג) ומרגזך . המ"ם בחירי"ק : (א"ה כ"כ רד"ק כאן ובשרשים שרש רגז ואילו בשרש עצב לא כתב מאומה ש"מ שהמ"ם מעצבך בצירי ולא כפי מקראות וויניציאה שכתוב בגליון שניהם בחיריק ע"כ) : (יא) יצע רמה . מצאתי בס' דקדוק ישן כ"י בלשון הזה ובנפעל נוסף (פירש הפעל) העתיד שלו כמו העבר של נפעל חזק (פירש בנין פעל רק חילוקים בו שהעבר בנפעל חזק עי"ן הפעל היא דגושה ועי"ן הפעל בנפעל נוסף דעתיד היא רפויה כמו תחתיך יצע רמה הצד"י רפויה כי היא עתידה והוא"ו היא תמורת היו"ד שהיתה הפ"א כי היה דינו יוצע מלא וא"ו אלא שחסר ע"פ המסורת ועל עקרו יוצע ועל מלואו יהויצע ומצינו לקבר אובל על עקרו אובל ועל מלואו אהויבל אבל יצע לרבים הצד"י דגושה כי הוא שלא הוזכר שם פועלו והיו"ד היא פ"א וע"כ הצד"י דגושה כי היא נפעל חזק ע"כ) . ובספרים מדוייקים שלפניו שניהם בדגש והמסורת תבא עליהם יצע ב' . ומכסוך תולעה . כתב הזקן לונזאנו שבס"ס חסר י' וגם אני מצאתי כן בקצת ספרים : (יח) שכבו בכבוד . הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (כג) וטאטאתיה . כן הוא במדוייקים בב' אלפין ושתי הטיתי"ן בצירי : (לב) ובה יחסו עניי עמו . כאן סיום קאפיטולו י"ד וסימן ט"ו מתחיל משא מואב וגו' :

טו (ב) עלה הבית ודיבן . במ"ג בגליון כתוב בספר מוגה ודיבן כתיב עד כאן לשונו וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י שנגררה הוא"ו : מואב יילל . בכל ספרי הדפוס וכ"י יו"ד ראשונה בשוא ושניה בצירי וכן חברו שבסמוך וכתב המכלול בדף קכ"ו שזהו דעת ב"א וכן כי יילילו על משכבותם (הושע ז') ומשבר רוח יילילו (ישעיה ס"ה) וקשה לי כי בחילופים נראה שזהו דעת ב"נ אבל לב"א הראשונה בצירי והשניה נחה וכן כתב המכלול שם בשם רבי יהודה בפסוק לכן ייליל מואב שבסמוך בסימן ט"ז נחה היו"ד השניה וצירי הראשונה : כל זקן גרועה . כן כתיב כל בלא וא"ו ויונתן שתירגם ובכל אפשר שהוא לתקון הלשון וכמ"ש בירמיה מ"ח וכל זקן גרעה ובכמה ספרי הדפוס כתוב כאן גדועה בדל"ת בפסוק ובפירש רד"ק וכן הוא בפירש רד"ק כ"י אך בכמה ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן כתוב גרועה ברי"ש וכ"כ החכם אברבנאל שזה היה להם גרעון גדול שהדרת פנים זקן . וגם אותו דירמיה כתוב ברי"ש בכל הספרים וכן במסורת ב' חד מלא וחד חסר ובספרים מדוייקים דישעיה מלא ודירמיה חסר ואי בעית אימא מילתא דשויא לתרוייהו דהמסורת איכא פלוגתא בין פסוקי ישעיה לירמיה וחד מינייהו ישעיה כל זקן ירמיה וכל זקן ואילו גרועה לא קא חשיב שמע מינה דכי הדדי נינהו וליכא לאפלוגי בינייהו : (ג) על גגתיה . ס"א גגותיה מלא וא"ו : (ה) נוער . ס"א נער חסר וא"ו : חרנים . ס"א חורנים מלא וא"ו קדמאה : (ח) אלים . ס"א אילים מלא דמלא :

טז (א) מושל ארץ . חלוקים הספרים זה מזה רובן של דפוסים בלא מאריך במלת מושל לא במ"ם ולא בשי"ן ובכ"י המאריך במ"ם במקצתם בשי"ן ברובם השי"ן בצירי וכפי הנראה בחילופים בין בדפוס ובין בכ"י המ"ם במאריך והשי"ן בסגול לב"א ולב"נ במאריך בשי"ן ובצירי וכן מצאתי במקצת ספרים המ"ם במאריך והשי"ן בסגול כב"א : (ב) כעוף נודד . אין מאריך בעי"ן : (ג) הביאו עצה . הביאי קרי ביו"ד והכתיב בוא"ו : עשי . עשו קרי בוא"ו והכתיב ביו"ד כ"כ רד"ק וכן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י ודפוס ישן : נודד . בספרים ספרדים חסר וא"ו : (ד) הוי סתר למו . כתוב

במסר

בספר דקדוק יש שאלה סוי. בחטף פתח גדול ע"פ המסו' ולית דכוותיה עכ"ל . ובספרים שלנו בחטף סגול : (ו) ועברהו לא כן . עיין מ"ש בירמיה סימן מ"ח : (ח) שרוקיה . בזא"ו עם דגש בקו"ף ובשי"ן שמאלית : תעו מדבר . עיין מ"ש בתילים נ"ח בס"ד : שלחתיה . במקצת ספרים שלוחותיה וי"ם שלחותיה : (ט) אריוך . מלעיל בשני פשטין שרשים שרש רוה וס' הרכבה : (א"ש קיצך במק"צ הוא ביו"ד גם אחר גד"י ולפי המפרשים שהוא לשון קיץ נ"ל חסר יו"ד וכן בעתיק רד"ק כאן ובשרשים ע"כ) : (י) לא ירנן לא ירעע . כן כתוב לא ירעע בלא וא"ו ופסוק זה הוא אחד מן פסוקים דאית בהון ג' לא לא לא וסימנהון במסרה רבתא :

יז (ו) עללות . חלוקים הספרים במילוי וחיסור וא"ו קדמאה ובתראה : (ט) החרש והאמיר . בדפוסים אחרונים הרי"ש בצירי וטעות הוא כי הוא בסגול ומלעיל כמו ותרש מגל (יחזקאל ל"א) וכן הוא בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בסגול : (י) תטעי . בדגש הטי"ת ובמסורה ב' כרמים ור"ל עוד תטעי כרמים (ירמיה ל"א) שניהם דגושים כמ"ש בשרשים בשרש נטע : (יא) תשגשגי . בדפוסים אחרונים גימ"ל ראשונה דגושה ובספרים כ"י וגם בדפוסים ראשונים רפה : ביום נחלה . במקצת ספרים החי"ת בשוא לבד ומקצתם בשוא ופתח ובס"א ישן מדוייק נכתב עליו יפה שוא ופתח תחת החי"ת ע"כ וכ"כ רד"ק בשרש חלה : (יג) וכגלגל . בס"ס גימ"ל ראשונה רפה ושנייה דגושה :

יח (ד) אשקוטה . כתוב בוא"ו וקרי בלא וא"ו בחטף קמ"ץ והוא חד מן יתירין וא"ו וחטפין קמצין על פי המסורת וסימן במסרה רבתא : כחם קציר . בבית : (ה) ובסר . הסמ"ך בסגול . גמל . המ"ם בצירי ומלרע וטעה מי שכתבו בסגול ומלעיל : יהיה נצה . לא מפיק ה"א על פי המסורת וחד מפיק עלתה נצה וזהו א' מן י"א זוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק : (ו) ולבהמת . הוא"ו במאריך בספרים כ"י :

יט (ד) ימשל בם . השי"ן בקמץ לבד : (ו) קנה וסוף קמלו . כתב בעל ערוגת הבשם בפ"ג מספרו שהלמ"ד דגושה וכן מצאתי בס"א כ"י אמנם בשאר ספרים רפה : (ז) על פי יאור . ליכא למיחש על מאן דמספקא ליה אי כתיב ועל פי בוא"ו דדין הוא חד מן י"ח פסוקי דאית בהון על על וחדא מלה באמצע וסימנהון במלכים ב' ט"ז : יבש נדף . במקצת ספרים ייבש בשני יודי"ן : (ח) ביאור חכה . עיין מ"ש בזכריה י' : (ט) וארגים חורי . עיין מ"ש בשמואל ב' כ"א : (י) כל עשי שכר . כל לשון שכירה כתיב סמ"ך בר מן דין כתיב שי"ן : (יג) נשאו . בשי"ן ימנית מלשון הנחש השיאני : התעו את מצרים פנת . במקצת דפוסים אחרונים כתוב והתעו בוא"ו בראשית המלה ואינם אלא תועים אבל והתעו את מצרים בכל מעשהו שבסמוך הוא בוא"ו : (יז) לחגא . החי"ת בקמץ חטוף מפני הגעות הגימ"ל : (יח) עיר ההרס . בה"א לא בחי"ת כמו שנמצא באיזה ספר וכן נמנה במסרה גדולה בשפה מן ל"א קריין ה' וכל חד וחד לית דכותיה והכי איתא בשילהי מנחות מאי עיר ההרס כדמתרגם רב יוסף קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר היא חדא מנהון ומאי משמע דהאי הרס לישנא דשימשא הוא שנאמר האומר לחרס ולא יזרח וגו' (איוב ל"ט) ע"כ . וכן הוא בתרגום יונתן ורש"י כתב תרגם יונתן לשני פנים וכו' ועמ"ש בדברי הימים ב' ל"ג על ויעתר ובסוף יחזקאל על יעבדוהו :

כ (א) סרגון . הסמ"ך בפתח בכל ספרים מדוייקים ובעל רב פעלים כתבו בקמץ רחב על משקל דרכון וכן מצאתי באיזה ספר : (ד) וחשופי . הש"א בפתח ובקצת דפוסים בצירי והוא טעות חשוף ומגולה :

כא (ג) נורי מדי . בדפוס ישן מלעיל וכן כתב רש"י נורי טעמו למעלה בנד"י אבל רד"ק כתב טעמו מלרע . וכן הוא בספרים כתובי יד ושאר ספרי הדפוס : כל אנחתה . במסורת פרשת וארא חשיב ליה עם ד' כל בלא וא"ו דסבירין וכל : כל אנחתה . לא מפיק ה"א רש"י ורד"ק כאן וביחזקאל סימן ט"ז ובמכלול דף ל"ב ובמסרה רבתא נמנה עם מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומטעין בהון : (ג) נעויתי . העי"ן בחטף פתח : (ד) חשקי . בספר כ"י החי"ת בסגול ובשאר ספרים בחירק וכ"כ רד"ק : (ו) המצפה . בספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים ישנים הה"א במאריך והמ"ם רפה : וראה רכב . ברוב הספרים מלעיל הטעם ברי"ש : ובן גרני . הגימ"ל בקמץ לבד והוא חטוף : (יב) אתה בקר . במקצת ספרים כ"י אתה בה"א וכן הביאו השרשים בשרש אתה ובהגהה שם א"א במסורה אתא בקר לית כתיב אל"ף וחד ואתה מרבבת קדש כתיב ה"א : (יג) משא בערב ביער בערב . בספרים מדוייקים שניהם שבפסוק בשוא לבד : (יז) קשת גבורי . בדפוסים קדמונים וספרים כ"י מלא וא"ו :

כב (א) עלית כלך . כתוב במכלול דף רס"ה כלך בקמץ ובמקצת ספרים הוא בצירי ע"כ . ונ"ל להכריע מן המסורת שהוא בקמץ שכן נמסר על פסוק זה כלך ג' ושנים האחרים הם כלך יפה רעיתי דשיר השירים אסף אאסוף יעקב כלך (מיכה ב) וגם במסרה קטנה נמסר על כל אחד מהם ג' קמץ : (ה) בגי . הוא א' מן החסרים אל"ף וסימן במס"ג זכריה י"ד : (ז) השערה . העי"ן בשוא לבדו וכבר בירנא להא מילתא בפרשת כי תצא סימן כ"ב : אל נשק . במקצת ספרים כ"י הנו"ן בצירי וכן כתוב בשרשים שהוא בחמש נקודות אך ממסרה אחת שהביא אח"כ נראה שהוא בשש נקודות וכ' ראיתי בשאר ספרים : (י) ותתצו . תי"ו השרש רפה ומשפטה להדגש כי שרש' נתץ כ"כ רבי יונה בספר הרקמה ורד"ק בפירוש ובמכלול דף ל"ג ובשרשים וכ"כ האפודי : הבתים . בגלגל וזקף קטן : לבצר . הצד"י דגושה : (יג) אכל בשר . במקרא גדולה אכול מלא וא"ו ונמסר עליו י' מלאים וטעות הוא כי מה שנמסר בפרשת שמיני בכלל המלאים הוא אכול ושתו שבפסוק וזה שראשון הוא חסר בכל המדוייקים : (כא) ואבנטך . בס"א כ"י הנו"ן בסגול ובלא מאריך ובשאר ספרים בצירי וברובן במאריך :

כג (ב) דמו . המ"ם דגושה ; (ד) רוממתי בתולות . בספרים מדוייקים מלא דמלא ועיין מ"ש באסתר סימן ב' : (ז) קדמתה . הה"א במפיק רד"ק : (יב) המעשקה . בספרים כ"י ודפוס ישן הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן הוא במכלול דף כ"א : כתיים . כתים ק' וכ"כ רד"ק וקשה בעיני כי בחילופי המקרא שלנו משמע שכן הוא למדינחאי אבל למערבאי כתים כתי' וקרי : (יג) בחוניו . בחיניו ק' : (יד) מעזכן . הזיי"ן דגושה וכן חדות ה' היא מעזכם (נחמיה ח) שרשים : (טו) כימי . בס"ס מדוייקים כ"י ואף בדפוס ישן מלא יו"ד גם אחר הכ"ף : (יז) ושבה לאתננה . ב' מלרע ע"פ המסורת וחברו ושבה אל בית אביה דאמור וחד שבה דאסתר : לאתננה . ה"א שכנוי רפה ע"פ המסורת וכן הוא במכלול דף ל"ב אבל : (יח) והיה סחרה ואתננה שבסמוך במפיק ה"א והוא חד מן י"א זוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק וסימן במסרה רבתא אות ה"א :

כד (ב) כנשה . בס"א : כאשר נשא בו . באל"ף וכן במסורת ב' כתיב אל"ף וחברו וכל איש אשר לו נשא (שמואל א כב) וכן כתבם השרשים בשרש נשה : (ו) על כן אלה אכלה ארץ . באיזה ספרים בבי"ת אך ברובן של מדוייקים בכ"ף וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים וגם הראב"ע פירשו ענין אכילה : ויאשמו . בשוא האל"ף והשי"ן רד"ק בפי' ושרשים ומכלול דף קי"ד : (יג) כעללת . במקצת ספרים מלא וא"ו בתראה וחסר וא"ו קדמאה ויש ספרים בהפך ובקצתם מלא דמלא : (טז) רזי לי רזי לי . מלת רזי מלעיל מפני מלת לי שהיא בנגדה שהיא מלה זעירא רד"ק בפירוש ובמכלול דף רנ"ח ושרשים ובמאמר המאריך אשר התחלתי אענש אף אני חלקי באלו המאריכין וכיוצא בהן אם ייטב בעיני ה' להאריך ימי : (יז) ופחת ופח . רפי"ן : (יח) והיה הנס . בספרי ספרד הוא"ו בגעיא : (יט) רעה . לית מלעיל עיין במסורת במקום הזה ועיין גם כן בשמא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה הלא היא כתובה בסוף מסרה גדולה שלנו : (כ) ולא תסיף . במקצת ספרים חסר וא"ו וכן הוא לפי המסורת דפרשת בא . ועיין מה שאכתוב בעמוס סימן ה' : (כג) ובושה . מלרע ;

כה (ד) מחסה . בשוא לבדו שרשים : (ו) ממחים . בספרים כתובי יד מדוייקים מ"ם שנייה בגלגל והיו"ד בזקף קטן : (ט) ויושיענו . דגש ומלא כמו שכתבתי בשמואל א' ד' : (י) כמי . במו ק' : (יא) השחה לשחות . שניהם בשי"ן שמאלית וכן מוכח בירושלמי פרק שני דשקלים : ארבות ידיו . כן כתוב ברוב ספרים מדוייקים בקמץ חטוף והבי"ת דגושה : (יב) חמתיך . במקצת ספרים מלא וא"ו קדמאה ויש ספרים מלא וא"ו בתראה :

כו (א) חומות וחל . בספרים מדוייקים מלא דמלא וכן הוא במסורת תילים נ"א : (ב) שמר אמנים . אמנים כתיב חסר וא"ו ובפרק כל כתבי אל תקרי אמונים אלא שאומרים אמן : (ח) ולזכרך . בספרי ספרד הוא"ו במאריך : (י) למד צדק . מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו' ושרשים : (יא) ה' רמה ידך . לשון רש"י כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה עד כאן . ויש לתמוה עליו שהמסורת אומרת רמה ג' לעיל בקריאה וסימן פן יאמרו ידנו רמה . רמה קרני בה' . רמה ידך : (כ) וסגור . במקצת ספרים כ"י הסמ"ך בשוא ופתח וכן כתוב בספר רב פעלים וחתום הספר . חגור חרבך בחטף פתח הס"א גרונית וגם בלי גרונית וסגר דלתך ועיין מ"ש בשופטים ה' : דלתך . דלתיך ק' : יעבור זעם . כתוב בוא"ו וק' בלא וא"ו בקמץ חטוף מפני המקף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצין עפ"ס וסי' במסרה רבתא אות וא"ו : (כא) הרוגיה . עיין מה שכתוב במשלי ז' על פסוק ועצמים כל הרגיה :

כז (ג) פן יפקד עליה . מפירוש רש"י נראה שהיה כתוב בספרו פן אפקד וכן רצה לבאר התרגום אכן כל שאר המפרשים פירשוהו כמו שכתוב בספרים שלנו יפקד ובעל מאיר נתיב שכתב אפקד סמך לו על רש"י ז"ל ולא נהוג עלמא כוותיה : אצרנה . בקמץ חטף הצד"י במקצת ספרים כן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים וכ"כ במכלול דף כה על ואצרנה עקב (תילים קיט) בלא מחלוקת : (ד) שמיר שית . המסורת עליו לית דסמיך ר"ל שכל השאר כתיב שמיר ושית עם וא"ו החבור : אפשעה בה . בספרים שבאו לידי השי"ן בשוא לבדו ובמקרא גדולה כתוב ויש ספרים בחטף קמץ וכן כתב רד"ק בשרשים שהוא בחטף קמץ במקצת הספרים ובמכלול דף כ"ה הביאו עם אחרים שהם בחטף קמץ בלא מחלוקת וגם ר' יונה כתב שהוא בחטף קמץ בשי"ן כמו אשקה נא (מלכים א יט) ועיין מ"ש בשמואל א' כ' על פסוק כי כפשע ביני ובין המות : אציתנה יחד . יו"ד יחד דגושה כמ"ש במכלול דף קי"ו : (ה) במעזי . העי"ן בשלש נקודות והזיי"ן דגושה ברוב הספרים ובמקצת כתובי יד העי"ן בוא"ו שורק . (ח) בסאסאה , פירש רש"י במדה נראה מפירושו שהה"א במפיק לכנוי הנקבה אכן בספרים שלפני הה"א רפה וכן פ' רד"ק בפירוש המקרא ובשרשים : (ט) הסר חטאתו . בחירק וחסר יו"ד :

כח (ב) שער קטב . השי"ן שמאלית בכל ספרים מדוייקים וכן פי' רד"ק לשון סערה . גם המאיר נתיב הביאו עם אותם הכתובים בשי"ן : (ד) והיתה ציצת . הוא"ו בגעיא לבן אשר ולבן נפתלי בלא געיא : כבכורה . יונתן תרגם כבכורא משמע שהה"א אינה לכנוי וכן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף ל"ג ודף רכ"ח ואינה לכינוי רק לתפארת הקריאה ולרש"י מפיק הה"א לכנוי וזהו חד מן י"א זוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק וחברו כבכורה בתאנה (הושע ט) ועיין מ"ש ביחזקאל כ"ב על לא גשמה : (י) כי צו לצו צו לצו . הראשון והשלישי בפתח והשני והרביעי בקמץ וכן קו לקו קו לקו כך הם בספרים מדוייקים אלו ושבפסוק שבסמוך : (יג) ולא אבה שמוע . חד מן מלין דכתיב אל"ף בסוף תיבותא ולא

קרייא וסימן בדניאל ג' וכריס פרשת שלח לך במקרא גדולה : (טו) שיט . שוט ק' : עבר . יעבר ק' : (טז) יסד . בפתח הסמיך בכל ספר ס שלפני וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים והוא חד מן ד' י ס ד שנמנו במסרה רבתא וכולם פתוחים אבן במכלול דף ר"ב מנה זה עם דומים אחרים שהם קמוצים ואחר כך כתב ובמקצת ספרים מדוייקים הוא פתח : מוסד מוסד . הראשון רפי והשני דגושה וכן כתב הראב"ע ורד"ק בפירוש ובמכלול דף קכ"ו ודף רל"א ובשרשים ולרש"י הראשון פתח והשני קמץ וכן מצאתי בדפוס ישן ובשאר ספרים שניהם קמוצים ועיין דברי הימים ב' ח' : (כ) והמסכה צרה . מלעיל כי הוא פועל עבר שרשים שרש צור וכן נמסר עליו לית בטעה מלעיל והוא ג"כ בשטה חדה דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן בסוף מסרה גדולה : (כב) יחזקו . בשוא החי"ת והזיי"ן רד"ק בפירוש ומכלול דף מ"ב ושרשים : (כד) הכל היום . לית רפי : יפתח וישדד . בשי"ן שמאלית לשון שדה : (כה) חטה שורה . בכל ספרים מדוייקים בשי"ן שמאלית וכן פירשו רובי המפרשים אבל מפירש רש"י נראה שהוא קורא בשי"ן ימנית וכן משמע בירושלמי ריש פרקא קמא דחלה עלה דמתניתין דקתני חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורים וכו' ר' שמעון בר נחמן שמע כלהון מן הדא ושם חטה שורה וגו' ושם חטה אלו חטים שורה זו שבולת שועל ולמה נקראת שורה שהיא עשויה כשורה שעורה אלו שעורים נסמן זה שיפון הכוסמת אלו הכיסמין גבולתו עד כאן גבולו של לחם לחלה . ולמדין מן הקבלה רבינו שמשון וילקוט ישעיה רמז ש"ב : (ט) על כמן יוסב . בוא"ו עם הדגש וכן כתב רד"ק בפירוש אבל במכלול דף ק"פ ובשרשים כתב ופליגי עליה יו ס ב רפי : (כח) יודק . רפה :

כט (ד) והיה כאוב . הוא"ו בנעיא בס"ס : (ה) כאבק . הכ"ף בשוא והאל"ף בקמץ בספרים שלפנינו וכתב רד"ק בשרשים שכן הוא ברוב הספרים ונמצא במקצתן הכ"ף בפתח והאל"ף בחטף פתח : (ז) ומצדתה . בחולם : והמציקים . במקצת דפוסים ישנים הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן מצאתי בנסחא כ"י ובשאר ספרים המ"ם דגושה והה"א בלא מאריך : (ט) השתעשעו . בס"א כ"י העי"ן בשוא ובשאר ספרי' בפתח : שכרו ולא יין . לדעת רובי המפרשים הוא עבר וכן במקצת ספרים השי"ן במאריך . אך מפי' רש"י נראה שהוא צווי לדעתו בפלס ש כ ר ו מאד (ירמיה ב) וכן בכמה ספרים השי"ן בלא במאריך : (יא) אל יודע הספר . ספר ק' : (יג) נגש . בספרים מדוייקים בשי"ן ימנית וכן פי' ן' גאנח והאברבנאל והוא א' מן ד' בשי"ן ימנית וכימנהון במסרא רבתא ורד"ק כתב שכן כתבו ר' יונה וכן במקצת הספרים והמסורת לית כוותיה בספרא ואם בש"ין שמאלית הנה אחר כמוהו נ ג ש והוא נענה ועוד מסורת אחר נגש ונגש ד' בשי"ן וסימן ואיש ישראל . וחברו שמואל א' י"ג ויד י ר ה ב ו (ישעיה ג) נ ע נ ה רשם נד) . אם כן יפן כי נגש בשי"ן ימנית כי אלה הארבעה לבד הם בשי"ן ובמקצת הספרים נמצא יען כי נ ג ש בסי"ן וכן דעת המתרגם ורש"י ון' עזרא ועיין שקלא וטריא שבמקרא גדולה בישעיה נ"ג : (יד) יוסף . בחירק וחסר יו"ד לפי המסורת שבמקרא גדולה על פסוק זה . (טז) הפככם . הה"א בפתח בכל ספרים מדוייקים כ"י וגם ברוב הדפוסים : (כג) כי בראותו . במקצת ספרים חסר וא"ו בתר א :

ל (ג) והחסות . בשורק : (ה) הבאיש . בשני נחין האל"ף והיו"ד כמו הגורל ר א ש ו נ ה (יהושע כא) : (ו) עירים . בס"ס כתיב וק' ביו"ד ובספרים אחרים עורים כתיב עירים ק': אוליהם . י"ס שחסר וא"ו בתרא וי"ס חסר יוד אחר שלמ"ד : אוצרותם . י"ס שחסרוא"ו קדמאה : (ח) כתבה עללוח וגו' ועל ספר חקה . ה"א של כ ת ב ה ושל ח ק ה במפיק ולדעת יונתן שתיהן בלא מפיק רד"ק בפי' ושרשים והראב"ע כתב חקה רפה וי"ס שהה"א במפיק: (יא) מני דרך הטו מני ארח. במקצת דפוסים ישנים הנו"ן בחירק בשניהם בשאר דפוסים וגם בכל ספרים כתיבי יד שניהם בצירי וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים : (יב) מאסכם . המ"ם בקמ"ץ רחב והאל"ף בקמץ חטוף : (יד) כשבר נבל . בדפוס ישן הנו"ן בסגול וכן כתב רב פעלים ויש ספרים בשלש נקודות עד כאן . ובשאר ספרים בב' נקודות וכן נראה מהמכלול ושרשים : כתות . התי"ו בוא"ו שורק . (כא) זה הדרך לכו בו . במסורת פרשת ואלה שמות נחשב זה עם ו' דסבירין בה : (כו) ביום חבש . עיין מה שאכתוב ביחזקאל כ"ד : (כז) משאה . הה"א רפה רש"י ורד"ק . (ל) אש אוכלה . במקצת ספרים כתובי יד מדוייקים חסר וא"ו : (לב) מוסדה . שם וה"א מפיק הכינוי נחה והיתה ראויה במפיק רד"ק בפירוש ומכלול דף ל"ב והוא חד מן מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומשעין בהו וסימן במסרה רבת"א : נלחם בה . בס ק' ובמסרה גדולה נמנה עם ד' דסבירין בה וקריין בה ועיין מה שאכתוב בסוף סימן ס"ג מזה הספר : (לג) מאתמול . בשורק אבן עזרא ורד"ק : גם הוא . היא ק' : למלך הוכן . בספרים מדוייקים קמץ מכלול דף קמ"ג : העמיק . בספרים כתובי יד מדוייקים בשוא העי"ן ומלא יו"ד : הרחב בספרים מדוייקים חסר יו"ד :

לא (א) על סוסים ישענו . בספרים מדוייקים כתובי יד על בלא וא"ו וכן הוא במאיר נתיב שרש סוס ושרש שען . ובספרי הדפוס כתוב ו ע ל : (ב) ויבא רע . מלעיל כמו שכתבתי בפרשת תולדת יצחק : ואת דבריו לא הסיר . ירושלמי פרק סערל ואת דברו לא הסיר כלומר קרי ביה דברו ודריש ליה לשון דָבֵר והכי איהא בו קרא רבה פרשת ל"ב ואת דבריו לא הסיר ואת דברו לא הסיר וכנ"ל בנמדבר רבה פ' ט' ועיין מ"ש בס' מלאכי אלל ומה האחד מבקש : (ג) אדם ולא אל . הוא"ו בנעיא ואין מאריך בלמ"ד · (ו) העמיקו . בספרים מדוייקים העי"ן בשוא לבדו :

לב (ב) למשפט ישרו . בשי"ן שמאלית : והיה איש . במקצת ספרים הה"א במאריך : (ו) לעשות חנף . בספרים מדוייקים מלעיל כי הוא שם דבר וכן נראה מהשרשים וכן כתב בעל הלשון שהוא על משקל חֹמֶשׁ ורש"י כתב בהדיא ח נ ף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח פירש פתח קטן : (ז) וכלי כליו רעים . הכ"ף בצירי אף על פי שהוא הכילי שזכר למעלה : ענוים . עניים ק' : (ט) האזנה אמרתי . בספרים כ"י מדוייקים האל"ף בשוא לבדו והזי"ן בצירי וכן הוא בדפוס ישן יגיד עליו רעו דנסי למך על פי המסורת למימרא דחדא קריאה אית להו ועיין מה שכתבתי בסדר בראשית : (יא) וחגורה . לית מלעיל ומלא וא"ו במדוייקים וכמנה בסוף מסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ; (טו) וכרמל . והכרמל ק' : (יח) ובמשכנות . בספרי ספרד הוא"ו במאריך :

לג (א) כהתמך . התי"ו במאריך במקצת ספרים ובכתובי יד וגם במקצת דפוסים חסר יו"ד וכתב רד"ק בפירוש ובשרשו שהוא קל והיתה המ"ם ראויה לסדגש וכן כתוב במכלול דף קע"ט : תוסד . בוא"ו עם הדגש בשי"ן : כנלתך . בדגש הנו"ן לחסרון הה"א כי משפטו כ ה נ ל ת ך בפלס ל ה ג ל ת ך מכלול דף קס"ה וספר ההרכבה אות כ"ף : (ג) מרממתיך . במקצת ספרים מלא וא"ו אחר רי"ש : (ז) הן אראלם צעקו חצה . לית חסר ויש בו דרש באיכה רבתי פסוק בכה תבכה בלילה ובב"ר פרשת נ"ו עיין יפה תואר שם סי' ז' ומתנות כהונה : (ט) קמל . פתח באתנח ועיין מכלול שקל פָּעֵל : (טו) מראות ברע . סימן ישעיהו מראות ברע . חבקוק מראות רע . וחד פסוק סימן לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב : (יז) מרחקים . המ"ם בפתח כמו שאכתוב בירמיה ח' : (יח) יהגה . הגימ"ל בדגש ובלא מאריך ביו"ד בספרים כ"י וגם בקצת דפוסים : (כ) בל ינתקו . (כא) כי אם שם וגומר . חצי הספר בפסוקים :

לד (א) ונאמיה . אל"ף ראשונה בחטף סגול : (ג) באשם . הבי"ת בקמץ חטוף והאל"ף בשוא נחש וכן ועלה ב א ש ו (יואל ב) ומכלול דף ר"ת ושרשים שרש באש : (ט) ונהפכו . בסגול הה"א וקל הפ"א שרשים : (יא) וקפד . במקצת ספרים מלא וא"ו אחר הפ"א : וינשוף . השי"ן בחולם בספרים מדוייקים וכן כתב רד"ק לא בשורק כמו שנמצא באיזה ספרים : קו תהו . באו במפיק שלשה רפין קו ת ה ו . שלו ב ה (תילים סח) . ה' ב ה (יחזקאל כג) : (טז) וקראו . בס"ס הוא במאריך וי"ס שהקו"ף בחטף פתח ועיין מ"ש בשופטים ה' : אשה רעותה . במקרא גדולה כתוב בגליון ספר אחד ואשה עד כאן לשונו . והתרגום סייע לו אבל לא ראיתי כן לאחד מהספרים :

לה (ד) נקם יבוא . מלא וא"ו בספרים מדוייקים וכן חברו שבפסוק ונכון לעשות כן כי אין אלו מן ז' חסרים הנזכרים במסורת פרשת בהעלתך : (ז) בנוה תנים רבצה . כתב רש"י שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו מפיק ה"א עכ"ל ובספרים שלנו הה"א במפיק גם לא נמנה במסורת עם מלין דלא מפקין ה"א בסוף תיבותא : (י) ישיגו ונסו . זהו ישיגו ונסו ושלמטה מזה בפרשת עורי עורי ישיגון בנון נסו אין וא"ו בראש המלה וסימן וא"ו בוא"ו נו"ן בנו"ן עיין רד"ק :

לו (ב) מלכיש ירושלמה . ס' חסרים וחד מל' עיין במסורת על פסוק זה והמלא הוא בד"ה ב ל"ב אחר זה שלח סנחריב : (ה) אמרתי אך דבר שפתים . סי' דמלכים א מ ר ת דישעיהו אמרתי וחד פסוק סימן ויקרא אבימלך ויצחק *) : (ז) הנוה רוח . לפי המסורת ראוי להיות מלא וא"ו שאין זה ממנין ז' חסרים בסיפרא שנמסר סימנם במ"ג סי' י' וכן מצאתיו מלא במקצת ספרים : (י) עלה אל הארץ הזאת . בכל ספרים שלנו כתוב א ל ותימה על המתרגם שתרגם סק על ארעא : (יב) חראיהם . צואתם ק' ובחילופי מלכים וישעיה כתוב במסורת מלכים חריהם ישעיה חראיהם : מימי רגליהם ק' ובכל הספרים כתוב שניהם ביו"ד אחר השי"ן וכן הוא חברו דמלכים ברוב הספרים וכ"כ המכלל יופי בשני המקומות אמנם במסורת כתוב מלכים שניהם כתיב ישעיה שיניהם כתיב עוד מצאתי בס"א כ"י כי בשני המקומות כתוב בפנים גם מלת מ י מ י והקרי והכתיב אינו אלא על מלת שיניהם ונראה מדברי רש"י שכן היה כתוב בספרו וכ"נ מדבריו בפי' הגמרא סוף פ' הקורא את המגילה עומד וכן היא גירסת הרי"ף ורבינו ישעיה הראשון שם אבל הרא"ש וריא"ז אינם גורסים מלת מימי בכתוב וכן היא גירסת רד"ק כמ"ש במלכים וכ"כ בעל המסורת במאמר אחד וזה תלוי בנוסחאות הגמרא : (יד) ישא . עיין מה שכתבתי במ כים ב' י"ח :

לז (יז) הטה ה' אזנך ושמע . הוא"ו במאריך ובמקצת ספרים השי"ן בשוא ופתח ובמקצתן בשוא לבדו ועיין מ"ש בפרשת בלק על פסוק קום בלק ושמע : (כד) ביד עבדיך חרפת אדוני . יש פסיק בין חרפת לשם כמ"ש במלכים : מרום קצו . סנהדרין פ' חלק ר' חנינא בר פפא רמי כתיב מרום קצו וכתיב מלון קצו אמר אותו רשע בתחלה אחרי' דירה של מטה ואח"כ אחרי' דירה של מעלה ופירש רש"י כתוב מרום קצו בישעיה וכתו' מלון במלכים כן צריך להגיה בפירש רש"י : (כה) כל יארי . בכל ספרים כ"י חסר וא"ו בתר אל"ף ועיין מ"ש בזכריה סימן י' : (כו) הלוא שמעת . מלא וא"ו בספרים מדוייקים ועל פי המסורת שזכרתי למעלה בסימן ל"ו : עתה הבאתיה בספרים מועטים כתו' הביאתיה ביו"ד אחר הבי"ת וגם במכלל יופי כתוב על זה בא מלא בעי"ן הפעל ועל אותו דמלכים לא כתב מאומה ולפי דעתי נשתבש בדברי המכלול שכתב בדן ק"נ ובאו מלכים בעי"ן הפעל וכו' ומנה בכ:לם עתה ה ב י א ת י ה ובמורה מקום בגליון כתוב ישעיה ל"ז אך אין למדין מהמורה מקום כי אם מהספרים המדוייקים שזה דישעיה חסר ודמלכים מלא וקצת תימה שלא נמנה חילוף זה עם חילופים אחרים שנמנו במסורת שלנו בין מלכים לישעיה ויותר מזה יש לתמוה על בעל המסורת דבישעיה סימן מ"ג לא מנה שום אחד מאלו עם אותן שהם מלאים ועיין עוד מ"ש במלכים ב' ט' : (כט) ושאננך . בכמה ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים נו"ן ראשונה בקמץ וכן חברו דמלכים וכך הם בשרשים ובבעל הלשון ובמקצת ספרים בפתח כמ"ש במלכים : (ל) ואכול . ואכלו ק' ויש ספרים שהכתיב ו א כ ל ונוסחא קמייתא עפי עדיפא דמסרא רבתא חשיב ליה בהדי מלין דכתיבין מוקדם מאוחר פוק חזי התם באות וא"ו : (לח) ואדרמלך . בס"ס הוא"ו בנעיא : אסרחדן . במקצת ספרים כ"י ודפוסים קדמונים חדא מלה וי"ס תרין מלין כמ"ש במלכים ובעזרא ד' :

לח (ג) ויאמר אנה . במקצת ספרים כ"י בשני טעמים אָנָּה ובשאר ספרים בטעם א' לבד בנו"ן וזה א' מן ו' כתובים בה"א בלשון בקשה ומה שיש זוזי לדקדק בזה אכתבנו בתילים קי"ו בס"ד : ובלב שלם . ובס' מלכים כתיב ו ב ל ב ב ושם מסרתי הסימן ומה שכתוב במקרא גדולה לית וּלְבַב טעות הוא מהדפוס שהקדים למ"ד לבי"ת : (יא) יושבי חדל . בכל אחר כתיב ח ל ד והכא כתיב חדל זיל קרי בזוהר פרשת נח סוף דף ס"ה : (יג) כארי . הכ"ף בקמץ וכן במסורת ב' קמצין בתרי לישני שויתי עד בקר כארי ידי ורגלי ועיין מ"ש בעל ערוגת הבשם בסוף פ"ג מספרו : (יד) כסוס . כן כתיב וק' ואי מסכתת ספרי דכתיב כסים וקרי כסום הם אליבא דמדינחאי דלא נקיטינן כוותייהו אבל בירמיה כימן ח' כתוב וסוס וק' וסיס : דלו . עיין מ"ש באיוב כח : אדני עשקה . (א"ה במ"ג נכתב ביו"ד ה"א וטעות גמור הוא שהרי נמסר בערך א"ד במנין קל"ד א ד נ י ולא ידעתי למה הרב המחבר לא העיר על זה ע"כ) : עשקה לי . צווי ואעפ"י שהעי"ן איננה חטופה אלא נקראת במאריך הנה כמוהו ש מ ר ה נפשי כי חסיד אני או יהיה עבר לנקבה כ"כ רד"ק בפי' ובשרשים לאפוקי אותן שקוראים בחטף ועיין מ"ש בתילים מזמור פ"ו : (יט) יודיע אל אמתך . התרגום והראב"ע פי' א ל זה השני בצירי ורד"ק תמה עליהם כי בכל הספרים א ל נקוד סגול וסמוך במקף עם א מ ת ך כמו הראשון והמסרה אל אמתך שנים והם אלה השנים אשר שם בפסוק כי לא שאול תודך ובפ' חי חי :

לט (א) מראדך . באל"ף ברוב הספרים ובקצת מהם מ ר ד ך בלא אל"ף : (ד) באוצרתי . כן הוא במקצת ספרים מדוייקים כמ"ש בפ' האזינו :

מ (ב) בכל חטאתיה . בבי"ת וכן פי' כל המפרשים : (ז) נבל ציץ . זה וחבירו שבסמוך בשני טעמים כמו ו י צ ץ ציץ דפרשת קרח עיין שם : נשבה בו . הבי"ת של בו דגושה ועוד אדבר בזה בכלל אתי זוזי מרחיק בס"ד : (י) משלה לו . למ"ד של לו רפה : (יג) מי תכן את רוח . בכל הספרים יש טפחא במלת רוח ומלת ה היא תשובה לשאלה ואינו נסמך רוח אל ה' וכן דעת יונתן ומפרשים אחרים ויש מי שפי' בענין אחר ואינו על דרך הטעמים : (כ) המסכן . המ"ם רפויה והה"א סמוכה במאריך מכלול : (כה) ואל מי תדמיוני . התי"ו רפה ועיין מ"ש בפרשת כי תצא על לא תתעב בפ' וארא על אתה תדבר : (כו) מי ברא אלה . טועים העושים אותו מלעיל שהמכלול מנהו בדף ו' עם אותם שבאו מלרע שלא כמנהג : (כט) עצמה ירבה . חטף ע"פ המסורת ר"ל קמץ חטוף וחברו כוש ע צ מ ה דסוף נחום : (לא) וקוי . היו"ד בצירי והיא עי"ן הפועל ויו"ד הרבים נעלמת והוסרה היו"ד מהמכתב ונשארה במבטא בפגישת שני יודי"ן אבל ו ק ו י ה' המה יירשו ארץ תילים ל"ז בהנעת וא"ו עי"ן הפועל כן דעת רד"ק במכלול משקל פועלים ובשרשים ובתילים וכן מצאתי בספרים מדוייקים ועיין עוד מ"ש בתילים :

מא (ה) ראו איים וייראו . פליגי סופרי אם הוא בתרי יודי"ן או בחדא בלחוד וממסורת ליכא לאכרועי מידי : ויאתיון . בדפוסים ישנים וגם ברוב ספרים כ"י האל"ף בחטף סגול וכן כתב המכלל יופי האל"ף נעה ולמ"ד זה מהמכלול דף קס"ג ומהשרשים שהובא עם אחרים שהאל"ף נעה : (ז) את נרף . יש מי שכתבו מלא וא"ו ואין לסמוך עליו שזהו א' מן ד' חסר במסורה : (ט) החזקתיך מקצות . בכפרים כ"י מדוייקים הקו"ף רפה וכ"כ רב פעלים : ואמר לך . מלעיל במדוייקים

*) ויא בפסוק זה כתיב ואיך אמרת כי אמרתי והראבין בפסוק מורה על מלכים שהוא לפני ישעיה . דברי המגיה אהרן פפלאק :

במדוייקים כ״י וגם בדפוסים ישנים : (טו) בעל פיפיות . ס״א שנייה רפויה כמשפטה וכן והרב פיפיות בידם דתילים : (יז) נשתה . דגש התי״ו לתפארת המלה מכלול שקל פָּעַר : (כא) קרבו ריבכם במקצת ספרים הקו״ף בלא מאריך ומ״מ קריאתו בקמץ רחב כי משפט התיבה בשוא נע שהוא נווי מהדגוש אלא שהרי״ש אינה מקבלת דגש והטילוהו תחת הקו״ף שמשפטה בפתח כ״כ רד״ק בפירוש ובשרשים וגם החכם ן׳ עזרא כת׳ שהוא נווי מהבנין הכבד שהדגוש ע״מ ב ר כ ו את ה׳ עכ״ל . ולא יתכן להיות נווי מהקל בשקל ת ר ב ו מאד (ירמיה ב) כי שרש קרב מבנין הקל הוא עומד וזה יוצא : (כג) ונשתעה . מלעיל הטעם בתי״ו : ונרא״. ונראה ק׳ : (כח) וישיבו דבר . במדוייקים מל׳ יו״ד וכן במסורה ו י ש י ב ו ג׳ חד חסר וב׳ מלאים וזהו א׳ מן המלאים עיין במ״ג סדר דברים :

מב (ו) ואחזק . בצירי והתי״ת בשוא לבדו רד״ק בפי׳ ומכלול דפ״ה : (כ) ראית . ראות ק׳ : פקח . במקצת ספרים פקוח מלא וא״ו : (כא) ויאדיר . האל״ף בשוא לבדו : (כב) השב . השי״ן בפתח וכמסורת ב׳ א׳ סוף פסוק וא׳ ריש פסוק ה ש ב א ל ת ע ר ה (יחזקאל כא) : (כג) יקשוב . במקצת ספרים חסר יו״ד וכן נמסר עליו לית חסר : (כד) למשוסה . למשיסה ק׳ ועיין מ״ש רש״י בתילים מזמור מ״ט על מלת ביקרותיך : הלוא ה׳ . מלא וא״ו בספרים מדוייקים וכן ראוי ע״פ המסורת שאין זה מן ז׳ חסרים בסיפרא וסימנהון בסימן י׳ : ולא אבו . בפרק הנזקין ענה אותו תינוק ואמר הלוא ה׳ זו חטאנו לו לא אבו וגו׳ וכתב בעל יפה מראה בפרק ג׳ דהוריות דלפי גרסת הנזקין דגרים לא אבו י״ל דהשמטת הוא״ו היתה בהכמה וכו׳ ואף על גב דבירושלמי דהתם גרסינן ולא אבו אולי המעתיק לא דק וחשב לתקן ולא אבו כלשון הכתוב עד כאן לשונו . וכל מה שכתב בזה נ״ל דוחק דהכי אגדות הגמרא גרים ו ל א בוא״ו והכי איתא במדרש איכה רבתי רי״ש אלפ״א בית״א רביעאה והכי גרסינן בזוהר סוף פ׳ חיי שרה ושם נדרש יפה מהו חטאנו למדברים בעדם ומהו ולא אבו לנסתרים ואין אנו צריכים למה שנדחק היפה מראה ובתוספתא פ׳ ב׳ דהוריות נענה אותו תינוק ואמר הלא ה׳ זו חטאנו לו ע״כ ולא סיים סיפיה דקרא :

מג (א) בשמך . אין בכי״ת געיא : (ה) אקבצך . הכ״ף בדגש : (יד) שלחתי בבלה . במדרש שוחר טוב על מזמור על נהרות בבל באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לפני הקב״ה וקלו עד רדו מלפניו ובאו המשאוי עליהם מיד ירדו מלאכי השרת ונטלו המשאוי מעליהם ולא מלאכי השרת בלבד אלא הקב״ה כביכול נשא בעצמו שנאמר למענכם שולחתי בבלה . ובמדרש רבתי סוף פרשת אמור ראיתי והנה מנורת זהב וגולה על ראשה תרין אמוראין חד אמר גולה ה״א גאולה מן דאמר גולה שגולה לבבל וגלתה שכינה כביכול עמהם כדאמרן למענכם שולחתי בבלה ומאן דאמר גאולה שנאמר גאלינו ה׳ צבאות שמו . והכי גרסינן שולחתי בספרי סוף פרשת מסעי ופרש׳ בהעלתך ובמכילתא דהתרים ס׳ י״ד ובשיר השירים רבה בפסוק אתי מלבנון כלה ובמדרש פסיקתא הובא בילקוט זכריה רמז תק״ע וישעיה רמז ש״ז . ומדרש איכה פסוק בחורים טחון נשאו הובא בעירוך ערך בריח אף על פי שאינו כן במדרש חמש מגלות רבתא וגם בערך שלח כתב העירוך בשם מגלת איכה שולחתי בבלה כתיב וכן הוא במדרש ויושע פסוק תביאמו ותטעמו . גם החכם אבן עזרא פירשו כאלו הוא קורא השי״ן כקבוץ שפתים מבנין פועל שֻׁלַּחְתִּי . וכן מצאתי בדפוס ישן ובנבחא כ״י והחכם אברבנאל פירשו בתחילה בחירק ואחר כך כתב ויש קוראים אותו בשורק ונראה שחז״ל כן היו קוראים כמו שאמר גלו לבבל וכו׳ עכ״ל . ובירושלמי פרק קמא דתענית גלו לבבל וגלה שכינה עמהם מאי טעמא למענכם שולחתי בבלה וכתב בעל יפה מראה נראה דמסורת בידם דשולחתי גרסינן אף על פי שאינו כן בספרינו ובפרק בני העיר ובשמות רבה פ׳ ט״ו סי׳ כ״ג לא גרסינן אלא שלחתי וכו׳ עד כאן לשונו ע״ש . ורד״ק תמה מהחכם אבן עזרא ובסוף דבריו כת׳ ואני מקובל כי קריאתו ש ל ח ת י בחירק השי״ן מבנין פעל הדגוש וכן מצאתי בכל הספרים המדוייקים אשר ראיתי וכן נראה מהתרגום אבל לפי מה שנמצא בדברי רבותינו ז״ל ידמה שהם היו קוראים שלחתי כקבוץ שפתים השי״ן שאמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם שנ׳ למענכם שלחתי בבלה ע״כ דבריו , ולכי אומר לי דגירסת כל המדרשים שלחתי בחירק כמו שכתוב בספרים שלנו וכן הוא בספר הזוהר ריש פרשת וא״ה שמות ובמדבר רבה פ׳ ז׳ ובאיכה רבתי שילהי אלפ״א בית״א קדמאה וילמדנו פרשת בהר סיני אלא שאמרו שִׁלַּחְתִּי דרך דרש על דרך אל תיקרי . ויש אם למקרא ולמסורת דמגינן למיקרי שלחתי בקבוץ השי״ן וכן כתב מהר״ר מתתיה דלאקרט בפירוש שערי אורה שער ראשון ע״ז המאמר גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר למענכם שלחתי בבלה אל תקרי שלחתי אלא שולחתי . וכן יסד הפייט בהושענת קהלות בבלה כשלחת רחום למענך שִׁלַּחַת אבן ייסד בהושענת כנה משוררת וויושע לגוחה מגויינת וַיּוֹשַׁע כמו שדרשו בזוהר פרשת אחרי מות דף ס״ט על פסוק צדיק ונושע הוא (זכריה ט) וכן דרשו במדרש תנחומא צדיק ונושע הוא אמר ר׳ אבהו כביכול שלך ושלנו היא הגאולה דכתיב ולכה לישועתה לנו אמר ר״מ כתיב ויושע פ׳ ביום ההוא ויושע ה׳ כתיב כביכול וכו׳ כמ״ש בפרשת בשלח על ו י ו ש ע וכן דרשו בשמות רבה פ׳ ל׳ על פסוק וירא כי אין איש וישתומם וגו׳ ובפסוק כי קרובה ישועתי לבא ודומה לזה ייסד הפייט בהושענת מאמר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם נָקוּב וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם ונראה לי דהכי פירושה מאמר הקב״ה שאמר והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים נקוב וְהוּצֵאתִי לשון אשר נקבו בשמות כלומר אל תקרי וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם אלא וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם כי יש אם למקרא ולמסורת ג״כ כביכול היה עמהם בגלה ור״ל כמו שקיימת אותה ההבטחה כן הושענא אבל פסוק אני ה׳ אלהיכם אשר הוצאתי אתכם אינה הבטחה שכבר יצאו וכיוצא בזה אמרו בשלהי מועד קטן מנין לאבל שמסב בראש שנאמר אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם (איוב כט) קרי ביה יְנַחֵם ר״ל בחירק היו״ד כמו שכתב בעל נימוקי יוסף שם וכ״כ התו פ׳ כוף מגילת האשה ועיין מה שאכתוב בתילים מזמור פ״ה בסייעתא דשמיא ולקמן על והורדתי ב ר י ח י ם : והורדתי בריחים . מדרש איכה רבתי בחורים טחון נשאו את מולא שלא היה ריחים בבבל וכשעלה נבוכדנאצר הטעינן ריחים והורידן לבבל הה״ד והורדתי בריחים כלה ברחים כתיב ע״כ ובכל ספרים שלנו בריחים מלא דמלא ונראה לי שאין המדרש חולק על הספרים דאף על גב דלא אשכחן בכוליה קרית לישנא דרחים כי אם חסר יו״ד קדים לחי״ת מ״מ מצינן למימר דקרי ביה ריחים בצירי הרי״ש וביו״ד נחה ויש אם למקרא ו׳ מסורה כמ״ש למעלה : (יט) דרך בישמון . בספרים מדוייקים כ״כ מלא יו״ד קדמאה והסר יו״ד תניינא ומלא וא״ו : (כ) נהרות בישימון . כ״כ במדוייקים מלא תרי יודי״ן וחסר וא״ו : (כג) לא הביאת . מלא יו״ד ואל״ף ועיין מ״ש בסימן ל״ז ובמכלול הנזכר שם : לא כבדתני . בכי״ת לשון כבוד :

מד (ד) וצמחו בבין חציר . י״ת ויתרבון כדיקת רכיכין ומפנקין כלבלבי עסב כאילן דמשלח שרשוהי על נגדין דמיין . וכדומה לי שהוא היה קורא כ ב י ן בכ״ף וכן מראין דברי הראב״ע שכתב וצמחו רוחי וברכתי כמו חציר ורבים אמרו על הנאצלים וכן וצמחו כאילו הם יושבים בין החציר והטעם שיפרו וירבו עכ״ל . אבל בספרים שלנו בבי״ת וכן כת׳ רד״ק וכן פירש רש״י ז״ל : (ז) ויערכה לי . במקצת ספרים העי״ן בפתח ובספרים מדוייקים בשוא וכ״כ בשרשים ובמכלול דף מ״ה : (ט) ועדיהם המה . חד מן ד׳ נקודות בנביאים וסימן בפ׳ במדבר סיני במ״ג : (י) יצר אל . מ׳רע שלא כמנהג מכלול דף ו׳ : (יב) מעצד . בדפוס עתיק העי״ן בחטף קמץ ולא סמכינן עליה דכולהו ספרי אחריני בחטף פתח כתבריה דירמיה סימן י׳ : ויעף . במקצת ספרים כתובי יד וגם בדפוס ישן כתיב וייעף בשני יודי״ן ואין כן בשאר הספרים : (יג) יתארהו בשרד . האל״ף בשוא ופתח ובמחוגה י ת א ר ה ו האל״ף בחטף קמץ רד״ק בפירוש ומכלול דף כ״ב ובשרשים וכן בספר ישן כתו׳ בגליון וסי׳ אֲאר ובס׳ אחר כ״י שניהם בחטף פתח ואין להוש עליו וכתב רבינו יונה ובס׳ הרקמה ובמחוגה יתארהו לית דכותי׳ קמוץ : (יד) נ ט ע י מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו׳ : ארן . נו״ן זעירא והיא חד מן ג׳ נוני״ן אריכין זעירין על פי המסורת . ויש קוראין א ר ז בזי״ן וטועין נימוק כ״א בשרשים : (טו) ויחם . הנו״ן בקמץ חטוף והזקף ביו״ד רד״ק : (טז) חמותי . בספר אחר כ״י מלעיל ובשאר ספרים מלרע וכן כת׳ רד״ק : (יז) יסגוד לו . חד מן יתירין וא״ו וחטפין קמצין ע״פ המסורה וסימן במסורה רבתא מערכת אות וא״ו : (כ) רעה אפר . מלא וא״ו ואל״ף כי אינו מן החסר בסיפרא : (כא) זכר אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה וגו׳ ישראל לא תנשני . בנביאים עם פירוש אברבנאל כתוב ו י ש ר א ל לא תנשני בוא״ו וכן בדפוס ישן מווינייציא נכתב מבחוץ ו י ש ר א ל גם במקרא ישנה ספרדית היה כתוב בתחלה בוא״ו ואחר כך עררה ומריש הוס אמינא אולי משגה הוא למיכתביה בוא״ו ברם כדחזאי כל אילין אמינא הלא דבר הוא והיכא למיחש ע״ו ובתר דאשכחי נמי במסרה רבתא דדפוסא ל״ג וישראל בקריא דכתיב בה זכר אלה יעקב וישראל כ׳ בו כזעיר איתמוטטת רגלי לאכרועי כמאן דכתיב בוא״ו אילולי ה׳ דסעיד לי וזמין בידי מסרה כתיבת ידא דלא חשבא להדין פסיקא אלא חדא בלחוד דהוא קדמאה דספיק ולהדא שמעינן דאמרי כהלכתא וברובא דנוסחי דיקי ובת״י וכהן מסרא דדפוסא כד מעיינת בה תשכח דלא סלקא כהוגן כל עיקר לפום חושבנא דתלתין ותלת ובגרא לה תלתא פסוקי והריני מברכין חד מנהון הוא ו י ש ר א ל ויהודה יושבים בסכות (שמואל ב יא) תניינא ו י ש ר א ל מ ק ר א י (ישעיה מח) תליתאה ליהודה ו י ש ר א ל דאסא (בדברי הימים ב טז) ותו אזינא בה טעותא ומשום הכי פרישנא מאי דצריכא לה כתיב התם וישראל הוא ידע בסוף דפא וכריס דפא אם במרד ואם במעל דמיתזי קרינן צבוקי וכולא חד פסוקא הוא ביהושע כ״ב ותו וישראל תנים בעין דאר נ״ל בעין אשר שמואל א׳ ריש סימן כ״ט ותו יולדך מבטן נ״ל יצרי מבטן וסיומא דקרא ו י ש ר א ל לא יאסף בישעיה מ״ט יסא רעותיה דמארי עלמא עם עמיה ישראל לעלם בימנא יתפרקון דבית יהודה וישראל ישרי לרוחצן אמן : (כב) חטאתיך . יש ספרים שכתוב בהם חטאותיך מלא בוא״ו ואל״ף : שובה . חד מן ה׳ מלרע על פי המסורת וכן במכלול דף קל״ז : (כד) עשה כל . הכ״ף דגושה : מי אתי . מאתי קרי והוא חד מן מלין דכתיבין תרין וקריין חד ונסדרו בדה״ב לד ויש בזה דרש בבראשית רבה פ׳ א׳ ופ׳ ג׳ ושוחר טוב מזמור ר״ד מי היה שותף עמי בבריאתו של עולם והכוד מבואר בספר הבהיר והובא בליוני פרשת חיי שרה :

מה (א) כה אמר ה׳ למשיחו לכרש . לית זרקא בלא סגלא : (ב) אושר . איושר קרי :

(ו) וממערבה . בספרים מדוייקים בס״א רפה וכן כתב רד״ק ותרגומו ומתערנא : (ז) יוצר אור ובורא חשך . מלרע : ובורא רע . מלעיל ועיין מה שכתב בעל נפוצות יהודה ריש דרוש מ״ח : (יד) וסבאים . ברוב הספרים הוא״ו במאריך והסמ״ך בשוא לבדו ובמקצת ספרים בשוא ופתח כמנהגם בשאר מקומות בכיוצא בזה אמנם כפי הכלל שנתן רד״ק על ו ש ל ם לי פסו ארזים הבית נח ולא יקרא כמו שוא ופתח וכבר הארכתי בענין זה בשופטים ה׳ : ואליך ישתחוו : בוא״ו : אליך יתפללו . בלא וא״ו : (יט) בקשוני . בספר אחד כ״י וגם בדפוס ישן הבי״ת בחיריק ואין לנו לזוז מספרים אחרים שהבי״ת בפתח והקו״ף בדגש : (כג) כל ברך . בס״א כ״י הבי״ת והרי״ש בצירי ובספרים אחרים הבי״ת בצירי והרי״ש בסגול ורד״ק בשרשים כתב שהוא בב׳ נקודות : (כד) עדיו יבוא ויבשו . י״ד דסבירין יבואו וקריין יבוא וסימנם נמסר במ״ג סוף פרשת שמיני עיין עוד מ״ש ביחזקאל סימן כ״ג :

מו (ב) קרסו כרעו . שניהם במאריך במקצת ספרים : (ה) למי תדמיוני . השי״ן רפויה כמ״ש בפרשת כי תשא על לא ת ת ע ב ועיין עוד בפרשת וארא על אתה ת ד ב ר : ותמשלוני בספרים מדוייקים חסר יו״ד בתר שי״ן ומלא וא״ו בתר למ״ד : (יא) איש עצתו . עצתי קרי :

מז (א) לא תוסיפי יקראו לך רכה . מלרע בפשטא אחד וכן לא ת ו ס י פ י יקראו לך גברת דבסמוך והם שנים מלרע ע״פ המסורת ובמקצת ספרים שניהם בב׳ פשטין ובקצתן הראשון מלעיל והשני מלרע ויש ספרים בהפך ומה שכתבתי בתחלה הוא המוסכם מרד״ק בפירוש ובמכלול דף ק״י ובשרשים וכן מצאתי בספרים מדוייקים : וטחני קמח . הטי״ת בגלגל בספרי ספרד : (ב) חשפי . בשי״ן שמאלית מענין מ ח ש ף הלבן והחי״ת בסגול : (ג) נקם אקח רד״ק בשקל אפעול הביאו עם הזקפין קמוצין וכן ואותך אקח (מלכים א׳ יא) ורב פעלים כתב שמלא מסורת אתת אקח ב׳ זקפין אחד קמץ ואותך אקח ואחד פתח נקם אקח עד כאן לשונו . ובמסרה שלנו באלפ״א בית״א מן חד הד קמץ בזקפא לא נמנה רק נקם אקח וסימנו בריש ספר ויקרא ועיין מ״ש במלכים א׳ י״א : (ט) ותבאנה . במקצת ספרי הדפוס הוא״ו בפתח וטעות הוא כי סוא וא״ו החבור ולא להיפוך ונ״ל בשוא כמו שפ״י וַיִּתֵּן וכ״כ רד״ק (י) אין ראני . במקצת ספרים האל״ף בפתח ובקצתם בקמץ וכ״כ רד״ק בפירוש ובכסף מכלול דף קס״ב כתב שס״א בפתח ובשם ר׳ יונה בקמץ ובשרשים אמר קמץ גדול תחת קמץ קטן וזה גם דעת הראב״ע שכתב וקמץ אל״ף ראני בעבור היותו מסגרון : (יא) והאל עניך הוה . שרי לסו מרייהו למדפיסים שכתבו שם הקדש : (יג) הברו . הברי קרי . מודעים במקצת ספרים כ״י מדוייקים ובדפוס ישן הסר יו״ד קדמאה : לחדשים . הלמ״ד בסגול שלא כמשפט וכראוי בקמץ מכלול דף נ׳ :

מח (ט) אחטם לך . במקצת ספרים א ח ט ו ם בוא״ו יתירה ואין לסמוך עליהם כי בכל ספרי כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים בלא וא״ו גם לא נמנה במסורת עם מלין דיתירין וא״ו וחטפין קמצין : (יב) שמע אלי יעקב וישראל מקראי . בירושלמי דסוטה פרק אלו נאמרין אמר ר׳ מתניה טעמא דהדין תנייא שמע אלי יעקב עבדי וישראל מקראי חסר וא״ו [illegible] התקרה הזאת עוביה דכן גבי קוטנה דכן וגומר ובכולהו סיפרי דילן ליכא מלת ע ב ד י בפסוק והכי גרסינן בבבלי ובשמות רבה פ׳ א׳ ובויקרא רבה פ׳ כ״ט ובמדרש תנחומא ריש פרשה ואלה שמות ובאגדת תילים מזמור י״ד בלא מלת עבדי ונראה דאגרת ליתן היא לבמר ע ב ד י אצל יעקב כמה דאת אמר ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו (ישעיה מד) ודמי לכא דאמרינן בפרק קמא דעכו״ם תנא תוספתא ספרא בגירא עיין עירוך עיין ספר הבני (יג) וימיני טפחה שמים . כתיב בשרשים במקצת ספרים מדוייקים ט פ ח ה בקמץ חטף [illegible] מצאתי במקצת ספרי ספרד שנכתב בגלדו כ״א טִפְּחָה וקריאה זאת היא עלי : (יד) הקבצו כלכם ושמעו . בספרי ספרד הוא״ו במאריך והשין בשוא לבד ובמקצת ספרים השי״ן בשוא ופתח ועיין שופטים ה׳ ומה שכתבתי שם בשם ר׳ אליה המדקדק : (כ) הגידו השמיעו זאת . במקרא גדולה כתו׳ ס״א והשמיעו וכן מצאתי בנכחא כ״י אבל בשאר ספרים כתוב השמיעו בלא וא״ו (כא) ולא צמאו בחרבות . בחטף קמץ בס״א כמו שאכתוב ביחזקאל י״ג בסייעתא דשמיא :

מט (ד) כחי כליתי . בס״א כ״י הלמ״ד בחירק ובשאר ספרים בצירי וכ״כ רד״ק בשרשים ול[illegible] כ ל י ת י את בני ישראל בחירק . לתהו והבל כחי כ ל י ת י בצירי : (ה) יוצרי מבטן בכמה ספרים כתוב יוצרי מלא וא״ו ובשני ספרים ישנים מספרד היה כתוב בתחלה ביא״ו ואח[illegible] כך נגררה וזהו מן החליפים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל למערבאי חסר ולמדנחאי מלא : לעבד לו . מה שנמסר בישעיה ריש סי׳ ט׳ לא ט״ו דכתיבין אל״ף וקריין וא״ו והרין פלגתא יוצרי מבטן לעבד לו קאי אסיפיה דקרא דכתיב וישראל לא יאסף כדבעינן למימר קמן : וישראל לא יאסף . לו קרי בוא״ו וכתיב באל״ף כן כתבו הראב״ע ורד״ק ובמסורת ישעיה דלעיל כתי[illegible] דאיכא פלוגתא בהדין וגם על ואבשי אחי יואב דד״ס א׳ י״א ואשכחינא נמי מסרא אחריתי דכוותה כ״י בפ׳ בהר סיני ט״ו כתיב׳ לא וקריין לו וכו׳ כמה דכתיבין במסרה דילן פרשת שמיני ובתר הכי מסיימא וב׳ פליגא לא יאסף ולא שם קדמאה דד״ס עד כאן . והם הספרי[illegible] האמורים במסורה שלנו וכן מצאתי במקצת ספרים דבינהם כתובים לא באל״ף וקרי׳ לו בוא״ו ובספרים אחרים זה דישעיה כתי׳ וקרי לא באל״ף ודד״ס כתי׳ וקרי ו ל ו בוא״ו ומה שכתוב במכלול יופי כ״כ בוא״ו טעות הוא ור״ל כן קרי בוא״ו שהרי בסוף דבריו אמר שכתו׳ לא יאסף באל״ף והן הן דברי רד״ק עוד כתו׳ במסרה כ״י שזכרתי למעלה וב׳ חילוף כתי׳ ל ו וקרי ל א בחזקי[illegible] יעשה ע״כ . והם ג״כ הנזכרים במסורה שלנו בישעיה סימן ט׳ ואין ביניהם רק שינוי שלש[illegible] זהו פירושה בחזקיה בשמואל א׳ ב׳ שכתיב ואמר לו בוא״ו וקרי לא באל״ף ופי׳ יעשה סו[illegible] ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה אבי דבר גדול וגומר בשמואל א׳ כ׳ שכתוב ל ו ע ש ה וקרי ל א י ע ש ה : (ו) ונצירי . ונצורי קרי ובירושלמי פרק ד׳ דשביעית יליף מכאן ר׳ אלעזר דאפילו נפלין חיין לעהיד לבא וכתב בעל יפה מראה לא ידעתי היכי משמע [illegible] נפלים ולי נראה דדריש ליה מלשון ונצר משרשיו יפרה : (ז) למתעב גוי . במקצת ספרים כ״י העי״ן בסגול ואין טעם רק בתי״ו ובספרים מדוייקים התי״ו בשופר והעי״ן במאריך ונקוד[illegible] בצירי בפלס מְבָרְךָ און דסוף סיפרא וכן נמנה במסורה עם הקמצין בליבנא : ויבחרך בס״א כ״י וגם בדפוס ישן כתו׳ ויבהרך בשוא הוא״ו ואין לסמוך עליהם כלל בזה (ט) לאמר לאסורים צאו . בכל ספרים כ״י ודפוסים ישנים מלרע כתוב וכן כתוב במכלול דף קע״ח (יג) ופצחו . ופצחו קרי וכן בכל הספרים הון מאחד י פ צ ח ו כתיב ו פ צ ח י קרי וברד״[illegible] כתוב בהפך וכן העתיק לשונו בעל מכלל יופי ופליאה דעהם ממני בזהו אחד מן מלין דכתיבי[illegible] יו״ד בריש תיבותא וקרי וא״ו וסימן במסרה רבתא וריש הושע וריש דברי הימים : ועניו במקצת ספרים ו ע נ י י ו בשני יודי״ן : (יח) ותקברים . הוא״ו במאריך בס״ס : (יט) כבדים [illegible] בספרים מדוייקים חסר יו״ד בתר רי״ש וכן מסיר עליו לית וחסר : (כא) אלה איפה הם בס״א כ״י נכתב בגלדו ס״א ואלה ע״כ ולא סמכינן עליה מידי :

נ (ח) נעמדה יחד . הטעם בנו״ן וכ״כ בעל מקנה אברהם והיו״ד בדגש : (יח) אבכם האל״ף בסג״ל והשי״ן רפה רד״ק :

נא (ב) תחוללכם . י״ם שהלמ״ד בפתח וברוב המדוייקים בסגול וכן כת׳ רד״ק בשורש חול ואברכהו . הוא״ו בפתח : וארבהו . הוא״ו בשוא ושניהם עתיד במקום עבר כי הוא״ו הם לחיבור ולא להיפוך ועיין מה שכתבתי בפרשת תולדות יצחק על בטרם הבא ואברכהו (ד) ולאומי . בוא״ו עם דגש כמ״ש כן כת׳ רד״ק וגם במסור׳ לית ומלא ובמדרש שאל רבי את ראב״י עד לא זז מחבבם עד שקראם אמי שנאמר ולאומי אלי האזינו ולאמי כתי׳ הכי גרסינן בילקוט פ׳ פקודי ובשיר השירים בשם תנחומא ובמדרש רבה פ׳ נשא פ׳ י״ב ובשיר השירים רבה בפסוק דודי לי ובפסוק לאינם וראינם ובפסוק אחת היא יונתי וכן שאילו רש״י בשיר השירים . ואיתא נמי בזוהר פרשת ואתחנן דף רס״ב ודיקאנטי פרשת בא ולאמי אלי האזינו אל תקרי לאומי אלא לאמי דלא זז הקב״ה מחבבם לכנסת ישראל עד שקראה אמי וכו׳ אבל בתורת כהנים ריש פרשת שמיני כתוב אין אמו של ישראל שנאמר ולאומי אלי האזינו פ״א תו לא . ובמדרש רבה גופיה סוף פרשת פקודי הובא מאמר זה וליכא ולאמי כתי׳ ורק [illegible] :

ספרים רבה על פסוק דודי לי ואני לו גרס ולאומי מלא מלאום ולאם מלאם יאמץ וכבר כתבנו בס' בא שבמקומות רבים המדרש חולק על המסורת וכמסורת נקיטינן : (ז) ידעי צדק . בספרים מדוייקים כתובי יד ודפוס ישן חסר וא"ו : (ט) עורי עורי . שניהם מלרע וכן במכלול דף קל"ז והשלישי שבפסוק מלעיל : המחצבת. בס"א ישן כ"י ההי"ת בשוא לבדו וכן בדפוסים אחרונים אבל בספרים אחרים כ"י ודפוסים ישנים בשוא ופתח על משקל המערכה שבסמוך וכן נקוד בשרשים ובעל הלשון : (יא) ישיגון נסו . ושלמעלה מזה בפרשת חזקו ידים רפות ישיגו ונסו וסי' וא"ו נו"ן כמ"ש : (יג) כאשר כונן לשפחות . י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימן במסורת יונה סימן א' : (כ) השלוחים. המ"ם רפה וההי"א סמוכה במאריך : (כג) ביד מוגיך . י"א ביד דכוו מוגך ליך נראה שהיה קורא מוניך בנו"ן שרשו ינה הגהת שרשים שרש יגה :

נב (ב) התפתחו. התפתחי קרי : (ג) כי כה אמר ה' חנם נמכרתם. בס' הקורא את המגלה עומד עלה דמתני' דקתני ואם היו שלשתן ג' פרשיות קורים א' א' אמרינן בגמ' כגון כי כה אמר ה' חנם נמכרתם: כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי . ועתה מה לי פה וגו'. והכי איתא במס' סופרים פ' י"א ולא מצאתי כן לא' מהספרים : (ה) משלו. משליו קרי : (ו) המדבר הנני. הה"א במאריך והמ"ם רפה : (יד) משחת. המ"ם בחירק :

נג (ד) חלינו . ביו"ד אחד לבד : ומכאבינו סבלם. יש ספרים שכתוב ומכאבינו *הוא קרי ולא כתיב ולא ראיתי כן אלא במקצת דפוסים אחרונים ואין זכרון מזה ברשבונה גם לא נמנה במסורת עם מלים דקריין ולא כתבן ומלת מכאבינו חסר וא"ו אחר אל"ף למערבאי : מכה אלהים. יפה בצירי כי הוא סמוך והנוקדו בסגול טועה טעות גדולה כי אין השם מוכה חלילה וכן במסורת מכה ב' וקמץ חד כתיב ה"א וחד כתיב יו"ד מכי חרב במלחמה (ירמיה יח) : (ה) שלומנו. יש גירסאות חלוקות ורובן של מדוייקים מלא וא"ו וחסר יו"ד ובספר ישן מלא ביו"ד : (ז) נגש והוא נענה. בשי"ן שמאלית כמ"ש בישעיה כ"ט וכן פירשו רש"י ורד"ק מלשון לא יגוש את רעהו ומהתרגום נראה שהוא בשי"ן ימנית ועיין מאי דשקיל וטרי מסדר המסורת במקרא גדולה על נגש השי"ן שמאלית ואנן כתבנא בכל חד וחד מאי דחזי לן : נגזרה נאלמה . בדפוסים ישנים ובספרים כ"י האל"ף בחטף סגול וכן נקוד בשרשים ובעל הלשון וכתב רד"ק שהמלה מלעיל :

נד (א) רני . הרי"ש בגעיא : שוממה . במקצת ספרים חסר ובקצת מדוייקים מלא ואני יושב משומם בראותי רבוי החילופים שנפלו בספרים ורע עלי מאד המעשה כי בכל יום ויום הולכים ומתרבים והמדפיסים הולכים חשכים ואין נוגה להם ואין דורש ואין מבקש סבת חילוף זה נולד תמה שנמצא במסורת שוממה ג' ובמקצתן שוממה ג' ב' חסר וא' מלא וסימן ותשב תמר ושממה (ש"ב יג) נתנני שממה כל היום דוה א' כי רבים בני שוממה ע"כ. ולא נתפרש איזהו המלא : (ט) כי מי נח. יש מחלוקת בספרים במלה הזאת ברוב הספרים הם שתי מלות ויש ספרים שהיא מלה אחת כמו כימי נדת דוה וכן תרגום יונתן כיומי נח מרד"ק : ומגער בך. העי"ן נקרא בקמץ חטוף כ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף קפ"ט בענין קריאת השוא על שלשה דרכים וא' מהם כשיבא אחריו אחת מאותיות אחה"ע שקריאתו נוטה לקריאת אותה האות כתב וכן על הקמץ חטוף כמו ומגער בך קריאת הגימ"ל נוטה לקמץ חטוף מפני העי"ן ויש ספרים מדוייקים שהגימ"ל נקודה בקמץ חטף ע"כ. וזרות כזה וטהר ידים יוסיף אומץ (איוב יז) : (י) מאתך. זה לבד נמצא בצירי התי"ו בכל המקרא מכלול דף ר"ם וכל האחרים בקמץ והם חמשה ע"פ המסו' וסימנם במלכים א' סי' ב' : (יב) ושמתי כדכד. הכ"ף הראשונה דגושה והשניה רפה ובספרים מדוייקים כ"ף הראשונה במאריך ומכאן נ"ל ראיה שהמאריך הבא תחת תנועה קטנה אינו מונע השוא הבא אחריו שהוא נח בלי ספק כמו גלאתי בלבב והם שנים דומים על פי המסורת כמ"ש בירמיה כ' ובמאמר פרטי אשר לי בענין המאריך הרחבתי הדיבור וכאן כתבתי בקיצור : (טו) הן . הנה ק' :

נה (ב) בלא לשבעה. ברוב הספרים מלא וא"ו והאל"ף כתברו שבפ' הקודם והם ו' מלאים ע"פ המסורת ושנים אחרים הם ועמי המיר כבודו בלוא יועיל אם ישך הנחש בלוא לחש : (ד) הן עד לאומים. בוא"ו עם דגש כמ"ש רד"ק : נגיד ומצוה. בצירי שלא כמנהג רד"ק וכן נמסר עליו לית : (ח) כי לא מחשבותי. בספר הזוהר ריש סדר ויקרא מחשבתי כתיב חסר בלא וא"ו ודרים ליה התם וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אבל בספרים אחרים כתיב בוא"ו ונמסר עליו לית מלא : דרכיכם דרכי. בספרים כ"י גם כ"ף הראשונה רפה וכן מדרכיכם שבסמוך : (יא) והצליח אשר שלחתיו. באיזה דפוס והצליח * אשר שלחתיו את קרי ולא כתיב ולא מצאתי כן בשום ספר כ"י גם לא נמנה במסורת עם מלין דקריין ולא כתבן : (יג) *תחת הסרפד. ותחת קרי לכן התי"ו רפה בקריאה :

נו (ד) את שבתתי. במקצת ספרים מלא וא"ו : (ז) והביאותים. ברוב מדוייקים מלא דמלא וכן נכון לפי מסורת ירמיה כ"ה ולא משמע הכי בחילופים שבין מערבאי למדנחאי : (י) צפו . צפיו קרי ובלד"י רבתי ואית דאמרי צופיה הליכות ביתה דסוף משלי וא"ד לא אתה וכל העם וא"ד הצור תמים פעלו : (יא) והמה רעים : מן הטימה שתרגם יונתן מלת רעים מבאשין ידמה שהוא קורא המלה בקמץ כרי"ש רד"ק : (יב) גדול יתר מאד . בס"א כ"י היו"ד בצירי ובכל שאר ספרים שלפני היו"ד בסגול ובמכלול נמנה עם דומים אחרים אשר פ"א הפעל בצירי וכן כתוב בשרשים שהוא בחמש נקודות גם בעל רב פעלים כתב על זה שהוא בב' נקודות ושארא בג' נקודות :

נז (א) באין מבין. בין תבין את אשר לפניך בפירוש רד"ק כי נראה מפירושו דגרים ואין בוא"ו וכן יש להסתפק בתרגום יונתן אמנם בכל הספרים בבי"ת וכן במסורת נמסר י"ג פסוקים דכתיבין בהון ואין ואין זה מהם במנעות פסוק : נאסף הצדיק . האל"ף בחטף סגול בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן במסורת נאסף ג' ב' פתחים וא' קמץ וסי' אני נאסף אל עמי פרשת ויחי. כאשר נאסף אהרן פרשת פנחס. כי מפני הרעה נאסף הצדיק. קדמאה קמץ ע"כ. וכולם האל"ף בחטף סגול וכן הובאו בשרשים : (ב) הלך נכחו . במדרש הנעלם פרשת חיי שרה אמר ר' יצחק הנשמה הולכת נכחה למקום העדן הגנוז לה מאי משמע א"ר יהודה מהאי משמע נכחה כתיב בה"א ובספרים שלנו כתוב נכחו בוא"ו : (ה) שחטי הילדים. בשי"ן ימנית והכי איתא בנדה פ' כל היד ובמסכת כלה המוציא שכבת זרע לבטלה כאלו שופך דמים שנאמר שחטי הילדים בנחלים וגו' אל תקרי שוחטי אלא סוחטי ע"כ. כלומר דאי משום לישנא דשחיטה בלחוד לא הוה משתמע מוציא שכבת זרע לבטלה אבל לישנא דסחוטה שהוא לשון עצירה רמוז הכי ודרשינן קרא ומסורת דכל השוחט כאילו סוחט ומדברי הראב"ע בפי' התורה על פסוק ושחט אתם אל בית פרעה נר' שהיה קורא שחטי הילדים בשי"ן שמאלית שכן כתב שם ושחט אתם כמו שחטי הילדים ואף כאן כתב שחטי כמו ושחט אתם אל בית פרעה ובכן הוסרה תמיהת המדקדק עליו בשרשים שרש שחט זה לשונו. א"א ותימה גדולה על הראב"ע שפירש ושחט כמו שחטי הילדים והרי הוא בשי"ן שמאלית בכל הספרים לפי שהוא לשון סחיטה ע"כ. ומשכתבתי כל זה מצאתי בספר מקור חיים שהסכים לדברי וכתב כלשון הזה נראה שהחכם ן' עזרא היה קורא שחטי בסבולת כמו סמ"ך וכן כתב בפירוש ישעיהו וכן אמרו במסכת נדה אל תיקרי שוחטי אלא סוחטי ע"כ. שמח לבי בדבריו : (ח) ותכרת לך. בקמץ חטוף מפני המקף : (ט) מריך . במקצת ספרים לריך חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית וחסר : מרחק . ברוב הספרים חסר וא"ו ופליגי עליה במסורת עיין במקרא גדולה בשמואל א' כ"ו : (י) חית ידך מצאת . במקצת ספרי הדפוס כתוב ידך ונ"ל כי הוא לנקבה ואם אין גידך הרחיקהו : (יא) תחשב ומעלם . במסורת ג' ב' מלא וא' חסר ע"כ ולא פירש יותר. והמדפיסים כתבו זה מלא וא"ו אבל בכמה ספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוס ישן חסר וכן מצאתי מסורת במסורת כ"י ומעולם ג' ב' מלא וחד חסר וסימן ומעולם לא שמעו . בטרם הרים. ואת מי דאגת בתראה חסר : (יג) בזעקך . יש ספרים שהעי"ן בשוא לבדו : (יד) ואמר סלו סלו . הלמ"ד דגושה בשניהם : (טו) ואת דכא . עיין מ"ש בפרשת כי תצא על פצוע דכה : (יט) בורא נוב . ניב קרי : (כא) אין שלום אמר אלהי . כן הוא . והספרים שכתוב בהם אמר ה' טעות הוא כי הראשון אשר בפרשה צאו מבבל הוא אמר ה' אמר אלהי וסימן ה' אלהי רד"ק . (א"ה והמסורת עליו לית ואי כוותייהו דספרי דכתובין אמר ה' תרי הוו :)

נח (ב) קרבת אלהים . כתוב בשרשים שרש קרב זה לשונו והשם קרבת אלהים יחפצון קרבת אלהים לי טוב (תהלים ע"ג) חטף וי"ם קרבת אלהים יחפצון מלעיל וקרבת אלהים לי טוב חטף וי"ם בספק אבל בספר אהלם ואכלם כתוב שניהם טעמם מלעיל עכ"ל ומה שכתב והשם קרבת אלהים יחפצון קרבת אלהים לי טוב חטף כוונתו לומר שבשניהם אין מאריך בקו"ף והשוא נח ומה שכתב וי"ם ספרים קרבת אלהים יחפצון מלעיל כוונתו בזה שיש מאריך בקו"ף והשוא נע כי זה הוא דרכו של רד"ק בכמה מקומות להניע השוא הבא אחר מאריך כמו משכו נדרו ודומיהם וקורא אותו מלעיל אע"פ שיש במלה טעם אחר מפני ההעמדה שצריך להעמיד במאריך כמ"ש במאמר המאריך ובספרים ישנים מצאתי אותו דחילים במאריך ובמקצתם בחטף פתח ובמסרה גדולה נמנה שניהם באלפ"א בית"א מן תרין תרין בחד ליש : (ג) עצביכם תנגשו . דגש הנו"ן לתפארת ומן סתימת שתרגום יונתן וכל תקלתיכון מקרבין תרגם כמו בשי"ן כמו ויגש אליו יהודה שתרגומו וקריב לותיה יהודה רד"ק : (ד) באגרף . ברוב ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו ובמסורת ב' והכו באבן או באגרף וגם הוא חסר : (ז) הלא פרס . בפרקא קמא דב"ב אמר רב הונא בודקים למזונות ואין בודקים לכסות וכו' אב"א קרא הלא פרס לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרש והדר סב ליה וכו' ורב יהודה אמר בודקים לכסות ואין בודקים למזונות וכו' אב"א קרא הכא כתיב הלא פרש וגו' פרוס לאלתר וכדקרינן וכו' משמע בהדיא דלכ"ע פרש בשי"ן שמאלית כתיב אבל במסורת סוף פרשת במדבר והובאה גם בשרשים שרש פרס כל לשון פריסה כתוב בשי"ן בר מן ב' כתיבין סמ"ך הלא פרס ולא יפרסו להם ירמיה ט"ז ע"כ . וגם במסורת כ"י על פ' זה כתוב לית וחסר וכתיב סמ"ך ע"כ . וכן הוא בכל הספרים וגם בזוהר פרשת ויקהל מאי פרס למפרס ליה מפה בנהמא ומזונא ד"א הלוא פרס כד"א פרים פריסת דבעי למפרס פריסין דנהמא קמיה בגין דלא לכסיף ויפרוס קמיה בעינא טבא ע"כ . ובויקרא רבה פ' ל"ד הלוא פרס כבר היא פרוסה שמראש השנה נגזר על אדם מה שמשתכר ומה שמתחסר : (ח) כבוד ה' יאספך . חד מן אלפא בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא : (יג) לקדוש ה' מכבד . חד מן אלפ"א בית"א לא נסבין וא"ו כמ"ש לעיל : (יד) במותי ארץ . וא"ו יתירה והמ"ם בחטף קמץ כמ"ש בס' האזינו :

נט (א) אזנו משמוע . במקצת דפוסים יש מאריך באל"ף וטעות הוא : (ב) עונתיכם . (א"ס חסר וא"ו ועיין מ"ש ביחזקאל ל"ו) : (ד) הרו עמל . במקצת דפוסים ישנים כתוב הרה בה"א וטעות הוא : והוליד . בצירי וביו"ד השמך : (י) נגששה כעורים . מוקל וכאין עינים נגששה דגושה : (יא) נהגה . הגימ"ל בדגש : (יז) וכובע ישועה . מלעיל רד"ק : ויעט כמעיל . י"ס שהמ"ם דגושה ורד"ק כתב בפירוש ובמכלול דף נ"א שהיא רפה ובלא מאריך בכ"ף וכ"כ רב פעלים וכן הוא בס"ס מדוייקים ודומה לו ויעטו כמעיל בשתם (תהלים קט) : (יח) כעל גמלות . יש גרסאות מחולפות והמוסכם מרוב המדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא : (יט) וייראו ממערב . במקרא גדולה נמסר כאן ה' ד' מלא ודין חסר ע"כ . וכ"כ הרב"ע י"א שהוא מלשון יראה והוא חסר יו"ד וי"א כמשמעו וטעם שמו מעשהו והעד את כבודו עכ"ל . אמנם עפ"י המסורת האמתית זהו מלא בשני יודי"ן כי בסדר דברים ובסו' מיכה הובאו כל החמשה וזהו א' מן המלאים והחסר הוא וייראו ממך דסוף מיכה כמ"ש שם וכך מצאתי במדוייקים ובמסורות כ"י וסימנהון בל' תרגום עמא ממערבא יפחדון אומיא ויברכון : נוססה בו . הבי"ת רפה :

ס (ד) ובנתיך . י"ס מלא וא"ו אחר הנו"ן : (ה) אז תראי . רבים טעו בזאת המלה שקראו התי"ו בגעיא כמו מן ירא וגם י"ס שכתוב ביו"ד וטעות הוא כי שרשו ראה וכן ת"י בכן תחזין ותנהרין רד"ק וכן בנסחא כ"י מסור עליו לית חטף אבל לפי דעת הראב"ע הוא מלשון יראה שפירש אז תראי כאדם שירא בבא לו תשועה ודבר שלא עלה על לב כאשר יקרם למצא אבדה וכן פי' הריא"ס ז"ל דע שבמלת ותראי כפי הספרים המדוייקים אין יו"ד בין התי"ו והרי"ש ות"י בכן תחזין ותתנהרין אבל כפי המסורת היא מלשון יראה וכמוהו אלו בצפניה ג' אך תראי אותי תקחו מוסר שהוא מלשון יראה עם היותו חסר יו"ד עכ"ל . ומ"ש על אותו דצפניה שהוא חסר יו"ד לא מצאתי כן בספרים המדוייקים שלפני וכולם מלא יו"ד : ורחב לבבך . בכל ספרים מדוייקים כתוב ורחב בחי"ת וכן פירש התרגום ורש"י ורד"ק והרי"א ובעל מאיר נתיב הביאו בשורש רהב בה"א ונמשך אחר דעת רבי יהודה חיוג כמ"ש רד"ק בשרש רהב וזל"ש ותימה אני ממה שמצאתי בס' הנקוד לר' יהודה חיוג שכתב ופחד ורהב בה"א ואמר כי הרי"ש קמוצה והה"א פתוחה להפריש בינו ובין רהב ובכל שהוא פתוח כולו . ואנחנו קבלנו קריאתו ורחב בחי"ת וכן כתבו ר' יונה בחי"ת ע"כ . ובהגהת המדקדק א"א ובמסורת רהב הם י"ב בלישנא דכתיבין בה"א ולא מנו זה עמהם משמע שהוא ורחב בחי"ת ע"כ . ומסרה זו הובאה במקרא גדולה תילים פ"ט ואיוב ט' רהב י"ב בלישנא וכו' והובאה ג"כ בישעיה סימן ל' ומסיים בה וא' נ"ל ופחד ורהב לבבך ע"כ . וסיום זה הוא מהמעתיק ומה שנראה לו אינו נראה לרד"ק ושאר משרשים : (ו) שפעת גמלים . בספרים מדוייקים מאריך בשי"ן : (ותהלות . א"ה ע"פ המסורת דלקמן סימן ס"ג נכון להיות מלא וכן האי דלקמן סימן ס"ג המדפיסים שכח מסרה דלקמיה וראוי להיות מלא) : (ז) אילי נביות ישרתונך . מלעיל שהתנהגתה בתי"ו לפיכך הנו"ן בסגול וכן הוא ומלכיהם ישרתונך שבסמוך רד"ק : (יח) שד עם חומתיך . כן הוא בספרים מדוייקים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתרא : (כא) יירשו ארץ . כן הוא בשני יודי"ן במדוייקים : מטעו . מטעי קרי :

סא (א) פקח קוח . שתי מלות ועניננם מלה אחת רד"ק : (ג) לאבלי ציון . לית דחש ליה למאן דכתב לאבילי ביו"ד בתר בי"ת : (ח) שנא גזל . יש ספרים שהזי"ן בסגול והמלה מלעיל אבל בספרים הטובים בצירי ומלרע : (י) מעיל צדקה יעטני . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא :

סב (א) לא אחשה . החי"ת בחטף סגול בספרים מדוייקים כ"י וגם ברוב ספרי הדפוס וכן הביאו רד"ק בשרשים עם הדומים בחטף סגול : (ג) וצניף . וצנוף קרי : (ו) המזכירים . במקצת ספרים חסר יו"ד קדמאה : (ט) מאספיו . במקצת ספרים מדוייקים האל"ף בפתח ובלא מאריך ורד"ק בפירוש ובשרשים כתב שהוא מן הדגוש והוקל ובמכלול ד' ע"ד כתב במקצת ספרים בקמץ ובמקצתם בפתח ובמסרה פליגין עליה יש שקורין בגעיא מְאַסְפָיו ויש שקורין בחטף מְאֻסְפָיו : והללו . ברוב ספרי הדפוס למ"ד ראשונה דגושה ובספרים כ"י בלא דגש והה"א במאריך : (י) המסלה . המ"ם רפה והה"א במאריך : (יב) נעזבה . ברוב ספרים העי"ן בחטף סגול וכ"כ בשרשים וברב פעלים :

סג (א) רב להושיע . חד מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא : (ז) חסדי . הדל"ת דגושה והחי"ת במאריך ברוב המדוייקים ומכאן ראיה שאין המאריך מניע השוא הבא אחריו שאילו היה נע לא יתכן דגש בדל"ת : כל אשר גמלנו . בס"א כ"י ובמקצת דפוסים ראשונים כל אשר בקמץ ובמקף ובשאר ספרים בחולם : כרחמיו . בס"ס הכ"ף בגעיא : (ט) בכל צרתם . הצ"ת בגעיא : לא צר . לו קרי ודין הוא חד מן ט"ו דכתיבין לא באל"ף וקריין לו בוא"ו וסימן נמסר במ"ג פ' שמיני ונדרש בסוטה סוף פרק ה' ע"ש ובפי' המשנה להרמב"ם ז"ל ובספר תומר דבורה דף ג' ובספר קול בוכים דף ע"ו ודף פ"ב ועיין פי' המאמר בספר ברית הלוי מהחכם אלקבץ בפירוש ההגדה ובספר מנות הלוי מהנזכר על המגילה בהקדמתו דף י"ד והכי איתמר בזוהר סוף פ' וירא כתיב לא באל"ף וקרי בוא"ו ודרשינן נמי במדרש דכתיב באל"ף דכל צרה שאינה לישראל באומות אינה צרה והראב"ע כתב האמת שהוא בוא"ו כטעם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן מהר להושיעם עכ"ל . ולאו למימרא שהוא כתוב בוא"ו אך לשיטתיה אזיל שהקרי בוא"ו הוא האמת לבדו כמו שכתב בהדיא בריש פ' משפטים על אשר לא יעדה : (יא) את רעי צאנו . במלה זאת יש מחלוקת גדול ועצום בין הספרים והמפרשים כי במקצת ספרים כתוב רעה בה"א ומקצת ביו"ד ואין איש שם על לב בחילוף זה החכם ן' עזרא פירשו בה"א שכתב איה המעלם אותם מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל גם רש"י כתב את רועה צאנו דמיון רועה המעלה את צאנו היה הוא וכו' וכן ת"י אן דדבירינון במדברא כרעיא לעניה אבל רד"ק פירשו ביו"ד שכתב את רעי צאנו עם רועי צאנו והם משה ואהרן גם החכם אברבנאל פירשו ביו"ד וכתב כלשון הזה והנה היו זוכרים ואומרים זה את רועי צאנו שהיו כנוי לנביאים ישעיהו והושע ועמוס ומיכה שהיה באותו הזמן שמפני שהיו מוכיחים אותם היו משיבים להם שאינם ראויים להוכיח לפי שלא היו עושים נסים ונפלאות כמו שעשה משה ויהיה שעור הכתוב ויזכור את עמו רעי צאנו שהם הנביאים שהיו רועי ישראל ימי עולמו של משה באמרם איה המעלם מים שהוא משה היה איש במדרגתו וכו' ואף על פי שאיני כדאי להכריע בין החכמים האלה נתתי אל לבי

סיום

בזה לו שהרעש ממסרה אחת והיא זו רעה ד' קמצין כתובים ה"א וסימנם נמסר בפרשת ויגש ובתילים סימן פ' ומדחזינן בכולהו ספרי דהדין דישעיה כתיב בצירי ולא חשיב ליה בעל המסורת בהדי אחריני דכתיבין בה"א ובקמץ קטן שמע מינה דכתיב ביו"ד ותימה דחד מן ד' דמסרה זו הוא רעה ישראל האזינה וברובא דספרא דידן בסגול ובמקרא עתיקא כ"י אשכחנא הדין דישעיה בה"א וצירי ונמסר עליו ד' ודילמא ס"ל דהדין חד מן ד' קמצין ורועה ישראל במרעה טוב ירעה אותנו : (יב) בוקע. בה"א קדמון מפרד בב' טעמים וכן נמנה בסוף מסרה גדולה שלנו בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ודכוותיה מֶנַע בר (משלי י"א) בֶּצַע בלע (משלי א') ועיין מ"ש לקמן בסי' ס"ו : (טו) מזבל קדשך. ברוב ספרים כ"י הבית בג' נקודות וכן כתוב במ"ג בגליון ברוב הספרים חסר : איה קנאתך וגבורתיך. במקצת ספרים כ"י כתוב וגבורתיך הרי"ש בקמץ והוא טעות כי ברוב הספרים בחולם וכן במסורת ג' בלישנהון בקריא וסימנהון אשר יעשה כמעשיך : איה קנאתך. דור לדור ישבח מעשיך. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים ע"כ. והשתא בחולם. ובמקרא גדולה ריש פ' ואתחנן הובאה מסרה זו ובסוף כתב ב' קדמאי גבורתך כתיב וא"כ זה דישעיה חסר יו"ד וכן בס' תילים נמסר שם ב' חד מלא וחד חסר ושל תילים מלא יו"ד בנוסחי דיקי א"כ זה דישעיה חסר וכן הוא במקצת הספרים אבל בספרים ספרדים מלא יו"ד כמו שהוא במקרא גדולה עצמה בפסוק ובמסורת וכ"י מצאתי תוב ג' בלישנא ולא הזכירו יוסר ואתה מכן אומרת ג' חסר בלישנא וכן נמסר במקרא גדולה פ' ואתחנן וודאי דעל וא"ו בתר רי"ש נאמר וכך הם שלשתם חסר וא"ו בתראה בכל הספרים ועיין עוד מ"ש בפ' ואתחנן : ורחמיך. הוא"ו בגעיא בס"ס : (יט) לא משלת בם. במסרה רבתא מנו זה עם ד' סבירין בה וקריין בם ולא ידענא מאי סבירין שייך הכא לכן נראה שהגרסא הנכונה כמו שמצאתי במסרה כ"י דמסיר ג' בלחוד וליכא פסוקא הדין בגווייהו : נזלו. דגש הלמ"ד לתפארת רד"ק בפי' ומכלול שקל פֶּעֶר :

סד (א) כקדח אש המסים. לית דכוותא בס"א : (ד) וַנֶּחֱטָא. כן נקוד וליכא פלוגתא' שכתובה במקרא גדולה : (ה) ועוננו. חסר יו"ד הרביה מהמכתב רד"ק וכן ותמוגנו ביד עוננו שבסמוך בספרים מדוייקים : (י) הלוך. הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגנו :

סה (א) לגוי שלא. מלא וא"ו ואל"ף : לגוי לא בקשני. מלא ללא חסר וא"ו וכן מלא בקשני בשלש נקודות ברוב הספרים : (ג) ומקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (ד) ופרק. ומרק ק' וע' הגהת שרשים שרש מרק : (ז) ראשונה על חיקם. אל חיקם ק' כן הוא בספרים שלנו בדפוס כ"י ובפסוק שלמעלה כתוב וקרי על אבל בפי' רד"ק שבמ"ג שנת ש"ז כתוב הראשון כתוב אל וק' על וזה השני על וקרי אל חיקם ובמקראות אחרות קדמוניות עם פי' רד"ק כתוב באופן אחר וז"ל הראשון כתוב אל וקרי על וזה השני על חיקם ובעל מכלל יופי כתב גם הוא לשון זה עצמו. (ט) ומיהודה. ובמקצת ספרי הדפוס כתוב ומיהודה היו"ד בשו"א וטעות הוא כי בספרים מדוייקים כ"י הי' נחה וכן נכון ע"פ המסורת כ"י שנמסר עליו ב' וחברו מסיר מירושלים ומיהודה (ישעיה ג') שגם הוא היה נחה וכן נמסר שם במקרא גדולה ב' בסיפרא : (יא) והממלאים. הה"א במאריך וקלה הלמ"ד ועיין מ"ש באיוב סי' ג' : למני. המ"ם רפה והלמ"ד בלא געיא כ' יונה בספר הרקמה ומכלול דף כ"א ושרשים שרש מנה : (יד) ומשבר רוח. בספרים מדוייקים השי"ן בצירי וכן כתבו בשרשים : (יח) ירושלם גילה. לא מפיק ה"א : (כב) יבלו. ע' מ"ש באיוב כ"א : (כג) לא יגעו לריק. כתב המכלול בדף קכ"ב שבא ביו"ד האיתן לבד ע"כ. וכן הוא ברוב ספרי הדפוס והיו"ד במאריך בספרים כתובי יד ובמקצתם בשני יודי"ן וגם במאריך ואף לספרים שכתוב ביו"ד א' קריאת הגימ"ל בשוא נע לדעת רד"ק וכן וְיִגְעוּ עמים בדי ריק ירמיה נ"א ושניהם הובאו במכלול בדף הנ"ל :

סו (ג) מכה איש. הכ"ף בצירי לא בסגול : ערף כלב. קריאתו בשני טעמים והוא פועל עבר כי השם הוא מלעיל עֹרֶף ולא פניס רד"ק ועיין מה שאכתוב בשמו ביחזקאל כ"ב על פסוק גדר גדר ומה שכתבתי בפרשת קרח על ויוצא פרח : מברך און. בשני טעמים ועיין מה שכתבתי בישעיה מ"ט ובפרשת ואתחנן סימן ד' על השמע עם : (ז) חבל לה. החי"ת בצירי וכל אחרת בסגול בכל לישן מסורת ורד"ק בשרשים ורב פעלים : (ח) מי ראה כאלה. במקרא ישנה מויניציאה נדפס מבחוץ ומי בוא"ו ולא ידעתי מי הכניס בלב המדפיס זה הספק לולא שמצא בתרגום ומן חזא כאילין ולא שמעתי ולא ראיתי כן בשום ספר ובמקרא הנזכרת עצמה מתורגם מן חזא בלא וא"ו. אם יולד גוי. בשני טעמים והלמ"ד בצירי כן הוא בספרים כתובי יד מדוייקים ובספר הדפוס בטעם אחד לבד בוא"ו והלמ"ד בסגול : (יא) מזיז כבודה. בזי"ן כמו מזין לאפוקי מי שכתב מזיו בוא"ו : (יז) אחד בתוך. אחת ק' : (יט) תובל. במקצת ספרים תֻּבַל בשלש נקודות : (כ) והביאו את כל אחיכם. (אמר רפאל חיים המגיה במקרא גדולה נמצא בפסוקא הדין תרי פסיקתא חד בתר תיבת הגוים וחד בתר מנחה ואילו בדפוסי ויניציאה נמצאו תלת תרי כמה דכתיבנא ותליתאה בתר תיבת אחיכם ולכאורה הוה אמינא דדילמא חדא מינייהו משבשתא היא אבל כדחזינא במסרה רבתא בערך אות פ"א בפסיקתא (נדפסה בשנת רכ"ו) אשכחנא דלא כנסחא דדין ולא כנסחא דהדין דהרי התם ליתו אלא הרי חד בתר אחיכם וחד בתר מנחה ותו לא ע"כ) : (כג) יבא כל בשר להשתחות. במסורת סוף פרשת שמיני חשיב ליה עם י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא ויונתן שתרגם ייתון הוא למאי דסבירין כפשטא דקרא וכן דרכו ברוב המקומות :

ד' ספרים נגמרים בפסוק שלמעלן וסימנהון יתק"ק*) ועיין בבבלי וירושלמי ריש פ' אין עומדין ויפה מראה שם ואגדת תילים מזמור ד' וסיפרי ריש פרשת וזאת הברכה :

ירמיה

א (א) דִּבְרֵי ירמיהו. טעם המלה מירכא : (ה) אצורך בבטן. כן כתיב בוא"ו וקרי הצד"י בקמץ חטף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצין על פי המסורת : (ו) ואמר אהה. ה"א שנייה במפיק בספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן כל אהה שבמקרא : (י) לנתוש ולנתוץ. התוי"ן רפויות : (טו) לכל משפחות. בס"ס הכ"ף במאריך ועיין מ"ש בפרשת ראה על כל הבכור. ונתנו. בס"ס הוא"ו בגעיא : (טז) למעשי ידיהם. חד מן י"א דכתיבין יו"ד וסימנהם במסרה רבתא ורד"ק כתב יש ספרים שכתוב בהם למעשה בה"א וטעות הוא וע"פ המסורת ידענו זה : (יז) ואתה תאזר. בספרי הדפוס האל"ף בחטף סגול ומלא וא"ו ובספרים כ"י מדוייקים האל"ף בשוא לבדו וחסר וגם רב פעלים כתב שהאל"ף בשוא נח ע"כ. וכן נאזר בגבורה תילים ס"ה האל"ף בשוא לבדו : (יח) ולחמות. במקצת ספרים מלא וא"ו קדמאה בתר חי"ת וחסר וא"ו תניינא בתר מ"ם ובספרי ספרד בהפך ומסורת מסייעא להו דוק ותשכח. ויונתן תרגום וכשור דנחש אולי היה קורא ולחמת בלשון יחיד דומיא דעיר מבצר ועמוד ברזל. וגם במקרא ישנה דפוס ויניציאה יש הערה מזה אבל לא מצאתי כן בשום ספר :

ב (ב) הלך. ברור אצלנו מהמסורת שהוא חסר וא"ו וכן הוא בספרים מדוייקים ומצאת כי הדרשנה בסוף וילך : וקראת. בספרים כ"י מדוייקים הוא"ו בגעיא : (ג) ראשית תבואתה. כתוב בה"א והתי"ו בחולם וכן חברו שבסמוך יחזקאל והיתה תבואתה ללחם ע' זהר פרשת משפטים דף קכ"א ופרשת האזינו דף רנ"ז ותיקונים תיקון ע"ו : יאשמו. האל"ף בשוא לבדו רד"ק : (ד) וכל משפחות. בס"ס הכ"ף במאריך כמו שכתבתי לעיל סימן א' : (ז) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. מלא יו"ד ואל"ף כמ"ש בספר זה סימן ל"ס : (י) והתבוננו. בספרים מדוייקים כ"י המאריך בה"א לא בבי"ת ומכאן ראיה שאין מאריך בזה מניע השוא הבא אחריו דאל"כ לא היתה הבי"ת דגושה ודומה לו אחר התגלחו דפרשת נשא התכבדי כארבה דסוף נחום ורבים כיוצא בהם בלשון התפעל שהם דגושים אחר התי"ו וכבר דברתי מזה במאמר המאריך ואין להאריך כאן : (יא) ההימיר. במקצת ספרים כ"י חסר יו"ד ראשונה ורד"ק כתב כתיב ביו"ד בין הה"א והמ"ם : ועמי המיר כבודו בלא יועיל. וזהו א' מן י"ח תיקון סופרים שבמקרא והיה לו לומר כבודי אלא שכינה הכתוב מדרש ילמדנו ומכילתא פ' בשלח ומסורה ופי' תיקון סופרים אצל בארוכה בזכריה ב' : (יב) שערו. השי"ן שמאלית כמו בסמ"ך ענין סערה : חרבו. החי"ת נקראת בקמץ חטוף והוא לווי מן שקל כמו שמו ושערו והמסורת עליו לית מסף וחטף ג' יונה בספר הרקמה כי יש אנשים שהיו קוראים אותו כמו חָרְבוּ פני האדמה והיו מפרשים אותו ג"כ לווי אבל מן הדגוש כמו פרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני המסרה כנ"ל ועוד המסרה על חרבו השמים אומרת שהם שנים ובפסוק רד"ק בפי' ושרשים ומכלול דף י"ח : (יג) בארות בארת. כן ראיתי בספרים מדוייקים וגם במקצת דפוסים קדמאה מלא וא"ו תניין חסר ובמקרא גדולה כתוב שבספרים אחרים שניהם חסרים ויש מחלוקת בדבר : (טו) נצתה. נצתו קרי : (טז) ותחפנס. ותחפנחס קרי : (יז) הלוא. מלא וא"ו ע"פ המסורת : עוזבך. הפי"ן בקמץ לבד והוא חטוף : (כ) אעבוד. אעבור קרי ברי"ש והכתוב בדל"ת והם שנים במסורת וחברו בעזרא ח' כמ"ש שם : (כא) כלה זרע אמת. כתוב בה"א וכן ראוי ע"פ המסורת שנמסר בשמואל ב' סי' כ' דכל ספר ירמיה כתיב כלה בה"א בר מן תרין כחד פסוקא כי מקטנם ועד גדולם וגו' בסימן ו' ומאי דכתיב התם במסורת והי' כי מקטנם ועד גדולם דירמיה סי' ו' נ"ל כ' בפסוק אבל אותה שבפסוק כי מקטן ועד גדול בירמיה סימן ח' שהיא בה"א ועיין מ"ש בסוף מלאכי בס"ד וברקאנטי פ' בראשית כלה כתיב זרע אמת כלה כתיב רמז לכלה הכלולה מן הכל שהיא זרע אמת כד"א תתן אמת ליעקב וכו' : (כג) אחרי הבעלים. כן כתוב אחרי בלא וא"ו בראשית המלה וראיתי מי שנסתפק בזה וגם בס"א כ"י ובנביאים עם פירוש הרי"א כתוב ואחרי וכן נראה מהתרגום. ובספרים אחרים אינו כן : (כד) נפשו. נפשה קרי : בחדשה. אין בהי"א מאריך : (כה) וגורנך. וגרונך ק' : (כז) ילדתני. ילדתנו קרי : (לא) מאפליה. במקצת ספרים כ"י מדוייקים המ"ם בפתח והאל"ף נחה בלי ניקוד ומקצתן האל"ף בשוא וכולן הפ"א בלא מאריך והפ"א בצירי ובדגש קל והיא מלה אחת בשקל מַפְעֵלְיָה כמ"ש רד"ק בשרש אפל ושרש שלהב ובעל לוית חן בפ' י"א מהשער השמיני ובתרי טעמי ע"פ המסורת והה"א רפויה וכן נמסר במ"ג סוף פרשת בשלח וגם רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהמ"ם בפתח והאל"ף בשוא. עוד כתב יש ספרים שנקוד בהם מַאְפֵּלְיָה המ"ם בשוא והאל"ף בפתח והפ"א בדגש חזק עכ"ל. עוד מצאתי במקצת ספרים האל"ף בחטף פתח ובדפוס אמר שתי מלות ואפלו ואין נוגה להם : (לג) למדתי. למדת קרי :

ג (ב) שגלת. שכבת קרי : (ד) קראתי. קראת קרי : (ה) הנה דברת. במקצת דפוסים ישנים כתוב דברתי בי' וק' בלא י' וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י וגם רד"ק כתב כן אמנם בספרים אחרים מדוייקים כ' בלא י' גם לא נמנה במסורת בריש ספר מלכים עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריא וראיתי גם כן מסרה אחת כ"י ממלת אלו ואין זה מכללם : (ז) ותראה. ותרא קרי : (ט) ותחנף. החי"ת בחטף סגול : (יב) הלוך וקראת. בספרי ספרד הה' בגעיא : נפונה. מלא וא"ו ועיין מ"ש בסימן כ"ג : (יט) תקראו. תקראי ק' : תשובו. תשובי קרי : (כב) ארפה. לית כתיב ה"א : הננו בקלות שני הנוני"ן ובשוא הראשונה ע"פ המסורת כמ"ש ביהושע סי"ט : (כג) המון. בספרים רבים הה"א בחטף פתח ורד"ק כתב בשרשים שהוא קמוץ וכן ה"א מסוליטולא נכתב בגדו יפה בספר מוגה בקמץ : (כה) ותכסנו. בס"ם הוא"ו במאריך וכ"כ הבלמסי :

ד (ה) ותקעו. תקעו קרי : מלאו. לווי מהדגוש והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש רד"ק בפירוש ושרשים ורבי יונה בס' הרקמה ועיין מ"ש ביחזקאל ע' : (ז) מסבכו. הבי"ת דגושה וכתב המכלול במשקל פֶּעֶל שהנפרד ממנו סְבָךְ והיה לו לומר סְבָכוֹ הבי"ת בחטף קמץ אלא שהספיק לו בשוא לבדו להקל כמו שאמרו מִכְתְנוֹת וישאום בְּכֻתְּנֹתָם התי"ו בשוא לבדו ועיין עוד שם ובשרשים כתב מִסֻּבְּכוֹ הבי"ת בשוא ופתח וי"ס בשוא לבדו ודגש הבי"ת לתפארת ע"כ. ובספרי הדפוס וגם במקצת ספרים כ"י הבי"ת בשוא לבדו וי"ס כ"י שהבי"ת בחטף קמץ כמשפטו : (ט) והנבאים יתמהו. בס"ם חסר יו"ד קדמאה גם במסורת דספרא סימן כ"ו לא נמנה עם המלאים : (יא) יאמר לעם הזה. בספרים מדוייקים כ"י הלמ"ד במאריך והמקף בין שתי המלות : (יב) יבוא לי. בספרים מדוייקים כ"י ובדפוס ישן הגלגל ביו"ד : (יח) דרכך ומעלליך עשו אלה. כל הספרים הכתובים בשורק מועטים כי הוא מקור וצריך להיות בחולם והוא מן הכתובים וא"ו בסוף ע"פ המסורה וסי' נמסר בירמיה כ"ב וכן הוא בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובמכלול דף קנ"ב ומה שגרסה בגליון המכלול כנגד פסוק עשו אלה לך (יחזקאל כג) הוא טעות המחוקקים ונ"ל ירמיה ד' ועיין עוד מה שאני עתיד לכתוב בזה הענין בירמיה כ"ב בע"ה : (יט) מעי מעי. בהרבה מדוייקים אין פסוק אחרי מעי הבני : אחולה. אחילה קרי : קירות לבי. במדרש קהלת רבתי פסוק כי הרב חלומות בעניינא דחזקיהו ר' הונא בשם ר' יוסי אמר בקירות לבו נשא פניו שנא' מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו' לבו כתיב ע"כ. ותמיהא לי טובא מאי קא דייק מדכתיב לבו ועוד קשה דבעל המסו' לא חשיב ליה עם מלין דכתיב וא"ו בסוף תיבותא וקריין יו"ד לכן נראה דלא גרסינן ליה וגם בירושלמי פרק תפלת השחר ליתיה וכן כתב בעל אות אמת לבו כתיב יתר ע"כ. ויותר יש לתמוה על בעל מתנות כהונה שכתב כלשון הזה לבו כתיב כן דרך הספר להודיע לנו המסורת אע"פ שאין בו צורך לפי דרכו : שמעתי. יתיר יו"ד : (כ) שדדו : אהלי. השי"ן בג' נקודות בכל ספרים שלנו וכן כתב רד"ק בשרשים אבל בעל פתח דברי בסוף ספרו כתבו בקמץ רחב שָׁדְּדוּ : (ל) ואתי שדוד. ואת קרי : כי תעדי : כן כתוב כי בלא וא"ו :

ה (א) ודעו ובקשו. בספרים כ"י ודפוס ישן קל הקו"ף כמשפט רוב הבנין בזה השורש כמ"ש בשרשים ור' יונה הביאו בספר הרקמה עם הקלין כמו קראו מלאו שבפ' הקודמת : (ב) לכן לשקר. סבירין אכן כמו אכן לשקר מגבעות דלעיל סימן ג' מסורה שמואל א' כ"ו : (ג) ולא חלו. יש ספרים בלא געיא : (ו) ישדדם. כן כתוב בספרים מדוייקים ובכללו וכתב רד"ק בפירוש ובמכלול דף קפ"א ובשרשים שבא שלם ונקוד על דרך החסר כמו שהיה בהפרק הכפל יְשָׁדֵּם כי נקוד השלם היה יְשֹׁדְדֵם כמו ימרם והוא מהקל ויתכן היותו מבנין פועל הכבד הדומה למרובע מן יְשֹׁדֵד מצבותם (הושע י') ובא כמשפטו והוא הנכון עכ"ל. ולכל האופנים קריאת השי"ן בקמץ חטוף כמו ושדדו את בני קדם (ירמיה מט) שדדה נינוה (נחום ג) ועיין בספר הרכבה אות י' ומ"ש בס"ד בתומור ס' על תגנני : (ז) אסלוח. אסלח קרי : ואשבע. בכל ספרים כ"י השי"ן שמאלית וכן פירש המתרגם והמפרשים : (ח) מוזנים. מיזנים קרי ביו"ד והכתיב בוא"ו כן הוא למערבאי : (יב) לוא הוא. מתחלפת לא הוא וכן לוא נראה דסוף פסוק מתחלפת לא נראה אמנם במסו' פרשת ויקרא נמנו שניהם במנין ל"ה מלאים : (טז) כלם גבורים. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי לא נמנה במספר ז' חסרים ביהושע סימן י' ובשיר השירים סי' ג' : (יז) ירשש. חסר וא"ו ונמסר עליו במקצת ספרים כ"י לית וחסר וי"ס מלא : אתה בוטח. למערבאי מלא וא"ו ולמדנחאי חסר וכן מצאתי בכמה מדוייקים כ"י מלא ומסורת משלי כ"ח איתא כמדנחאי דאמרה כל נביאים חסר בר מן ב' וסי' אשר אתה בוטח בו דישעיה ובארץ שלום אתה בוטח (ירמיה יב) : (יט) ואמרת אליהם. יש ספרים מלא יו"ד : (כד) וירה. יורה קרי כן הוא במקצת מדוייקים :

ו (ד) צללי ערב. במדוייקים הלמ"ד בשוא לבדו והצד"י בלא מאריך ויש מהם שהצד"י במאריך ומה שכתב בעל מכלל יופי במקום הזה הוא לשון המכלול דף ל"ד ומה שעלה על לבי בענין זה כבר כתבתי בריש פרשת לך לך : (ו) כרתי עצה. לא מפיק ה"א וכן הוא למערבאי ודלא כמדנחאי. וקשה לי שלא נמנה עם הזוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק דלא משחית את עצה סוף פרשת שופטים מפיק וזה לא מפיק וכן מתורגם שם לא תחביל ית אילנה וכאן מתורגם קוצו אעא וי"ל דבפלוגתא לא קא מיירי : (ז) כהקיר. אלי המקרא בפסוקים כן מצאתי בשני מקראות כ"י : בור. ביר קרי והמלה מלעיל בשני ספטי"ן : (י) לא יחפצו בו. בספר אחד כ"י כתיב ולא בוא"ו וגם במקרא ישנה מויניציאה יש הערה מחילוף זה ובספרים אחרים כתוב לא בלא וא"ו : (יא) ואת חמת ה' מלאתי. יש פסיק בין ה' למלאתי כי מלא כל הארץ כבודו : (יג) כי מקטנם ועד גדולם. כל זה הענין הוא כתוב לעיל סימן ח' עם שאר הפסוקים הבאים אחר זה במלות שונות למטה כתוב מקטון ועד גדול והכא מקטנם ועד גדולם. למטה כלה בה"א והכא כלו בוא"ו. למטה וירפאו והכא וירפו והוא חד מן ד' זוגים מן ב' ב' קדמאה מפיק א' ותנינא לא מפי' א' וכי' כד"ס א' ז'. למטה את שבר בת עמי. והכא את שבר עמי : (כא) ואבדו. ואבדו קרי : (כה) מלאי. מלאו קרי : חלכי. חלכו קרי : (כח) כלם סרי. בה"א נכתב בדו ג"א סרי ע"כ. ובכל הספרים כתיב בסמ"ך וכן הוא במסורת וכ"כ רד"ק : משחיתם המה.

תמם

מחלוקת בספרים ובמסורת במקלתם מלא יו"ד קדמאה ובתראה וכן נראה ממסורת פרשת ויהל ובקצת ספרים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה וכן מצאתי כ"י בגליון נראה לי חזקיה סנקדן בסוף חסר יו"ד בתראה ע"פ המסורת ע"כ לשונו. ונוסח מסרה שלו כך היא משחיתים ח' ד' מנהון מלא דמלא וסימנהון משחיתים אותו בתוכו (שופטים כ) משחיתים להפיל החומה (ש"ב כ) ורע מרעים בנים משחיתים. ועוד טעם משחיתים (דברי הימים ב' כו) וב' משחיתים. ולמוי עבריהם משחיתים אתמו. ואקדתי עליך משחיתים (ירמיה כב) כלם משחיתים המה ע"כ. וברוך יודע האמת: (כט) מאשתם. מלא הם קרי והוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין חדא מלה וקריין תרין מלין וסדורם בדברי הימים א' ל"ו במ"ג:

ז (ג) דרכיכם. הכפי"ן רפין וכן חברו שבסמוך: (ד) היכל ה' היכל ה' היכל ה'. חד מן ג' פסוקים משולשים ועיין בירמיה סי' כ"ב במ"ג ובנבאת אגוז ריש דף ל"ו: (ט) הגנב רצח ונאף. בלחפם חסרים וא"ו אחר עי"ן פסעל: ונאף. בס"א הוא"ו בגעיא: (י) הנועבות. במקלת ספרים מלא דמלא ואמנם ע"פ המסורה דסוף פרשת אחרי מות נכון להיות חסר וא"ו תניין: (יא) המערת. כתוב במכלול דף ס"א שהמ"ם ברפה וכה"א בגעיא: (יב) כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו. מלא יו"ד וכתיב באו בסוף תיבה ע"פ המסורת בפסוק עד כי יבא שילה: (יח) הכעסני. במקלת ספרים מלא יו"ד ולא"ו במסורת שמואל א' א': (יט) מכעסים. וכן בספרים חסר יו"ד קדמאה ומ"מ מ"ש בספר זה סימן ל"ב: (כב) הוציא הוציאי קרי: אותם מארץ. במדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת דירמיה כ"ג וכן לוויי אותם שבסמוך: (כה) ושלח. בלא וא"ו אחר למ"ד: (כז) אליהם. א"ס מלא יו"ד שכן נמסר במסרא רבתא ערך אל"ל אליהם דירמיה מלאים ע"כ): (כח) גוי אשר. מבזה"ל בקמץ הגוף משום דגשות הזי"ן כמו רכי יאמתי ועיין מ"ש בפרשת בראשית אבל ביום אכלכם ממנו: והשליכי. בספרים מדוייקים הוא"ו בגעיה: (לג) ושיחה נבלה. בס"ם הוא"ו בגעיא וכן הוא בחילופים לבן אשר: (לד) ומחלות. ברוב ספרים כ"י מדוייקים שהו"ת בשלש נקודות:

ח (א) ויוציאו. יתיר וא"ו כן מצאתי בספרים מדוייקים מספרד והוא חד מן י"א מלין דכתיבין וא"ו בריש תיבותא ולא קריין וסי' נמסר במסרה רבתא ובכמה ספרים ויוציאו כתיב וקרי יוציאו וככל אחד. ונראה שנסחת רד"ק ויצאו כתוב וקרי יוציאו שכן כתוב בפירושו בספרים ישנים וכן העתיק בעל מכלול יופי אבל במקרא גדולה יש גמגום בלשונו וצריך תקון: (ג) בכל המקמות. חסר וא"ו קדמאה עיין במסורת שמואל ב' י"ז: (ו) במרוצתם. במרוצתם קרי: וכוס. וסיס קרי: (יב) הבשו כי תועבה. בספרים מדוייקים חסר וא"ו וחסר יו"ד כחברו שלמעלה הבשו הכמים ונמסר עליהם ב' חבר דחסר: לא יבשו. חסר וא"ו אחר הבי"ת בספרים מדוייקים: (יד) מי ראש. בהל"ף ובנביאים עם פירש הרי"א וגם בס"א כ"י כתוב רוש בוא"ו וטעותא הוא דלא אשהכח בוא"ו רק ענבמו ענבי רוש בלחוד דהאזינו: (טו) קוה לשלום וגו'. עיין מה שאכתוב בסי' י"ד בפסוק הדומה לזה: (טז) מדן נשמע נחרת. בס"ס הנו"ן בלא מאריך והחי"ת בשוא לבדו וכמוהו סוד נחרו אימה (איוב לט): (יט) מרחקים. המ"ם בפתח וכן תראינה ארץ מרחקים (ישעיה לג): היסוה. האל"ף נחה וכן במסורת כל לשון אדנות עם מם"ם מפיק בר מן חד הה' אין בגיון מכלול דף נ': (כ) לוא נושענו. מלא וא"ו ואל"ף במקלת ספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן נמנה במסורת פרשת ויקרא עם ל"ה מלאים בקריאה: (כג) חללי בת עמי. במקלת ספרים הגיהו חַלְלֵי וכ"כ רד"ק בשרשים והנה חללי חרב הלמ"ד בשוא לבדו. את חללי בת עמי הלמ"ד בשוא ופתח והחי"ת מעמדת בגעיא עכ"ל ולפ"ד זהו תלוי במנהג הספרים כמ"ש בריש פרשת לך לך וטעם המלה מירכא:

ט (ב) ואתי לא ידעו. בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר האל"ף גם לא נחשב במסורת בכלל המלאים: לא ידעו. הדלי"ת קמוצה שגם התביר והטרחא לפעמים יש להם דין הפסק כמ"ש המכלול שקל פָּעֲלוּ ומי שכתב לא ידעו בשוא הדל"ת לא ידע בין ימינו לשמאלו וזהו ג"כ אחד מן ה' קמצין במסורת: (ג) איש מרעהו השמרו. בנביאים עם פירש הרי"א כתוב ואיש בוא"ו אמנם בשאר ספרים כתוב איש בלא וא"ו: יעקב. העי"ן בשוא לבדו וכל שאר יעקב שום בר גם בשוא ופתח: (ד) יהתלו. בדגש הלמ"ד לתפארת מכלול שקל פָּעַל: (ז) שוחט. שחוט קרי ויש אם למקרא ולמסורת שזה בא להיות שוחט לאחרים ונמלא שחוט כי ל"ה תלתא קטיל כדאיתא בערכין פרק ג'. כלי יקר סוף פרשת קרח: (יד) מי ראש. באל"ף כמ"ש למעלה סימן ח': (טו) והפלותים. במקלת ספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר פ"א ונמסר עליו ב' חד חסר וחד מלא ע"כ. ועיין מ"ש ביחזקאל י"א: אשר לא ידעו. כן כתיב ולא השמע לדברי מי שאומר ס"א ידעום: (יז) והשנה. בשי"ן שמאלית: (יח) כי השליכו. כל הקורא וכי בוא"ו אינו אלא טועה: (יט) בנופיכם. מתחלפת חסר וא"ו: (כב) אל יתהלל עפיר. בדפוס ישן כתוב ואל בוא"ו וכן מצאתי בס"א כ"י וכל מאן דכתיב הכי טעי דבמסרה רבתא נמסר כ"ב יהירהין ואל ולית להון זוגא ומאן דתשיב בכדייהו מהני תלת הוא ואל יתהלל הגבור:

י (ה) נשוא ונשוא. כל נשא שבמקרא חסר וא"ו ודין בלחוד מלא: (ז) יראך. ביו"ד האיהן לכד ופ"א הפעל נעלמת מהמכתב ונמשכת היו"ד בגעיא לסורות על יו"ד הנפקדת רד"ק: (ט) לורף. טעה המדפיס לרף חסר כי איננו מן ד' חסרים בישעיה סימן מ"א: (י) יכלו. בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נמסר עליו ב' חסר וחברו אשר לא יכלו שמים (ירמיה ב): (יח) אלכיא די. היו"ד דגושה: ומן תחות. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב מן תחות וטעות הוא: (יג) מקלה *ארץ. הארץ קרי: (טו) מעשה תעתעים. יש ספרים שכתוב בהם תעתועים מלא וא"ו והועים הם כי הם שנים חסרים במסורת וחברו בירמיה נ"א: (יז) יושבתי. יושבת קרי: (יח) והצרתי להם. מלעיל הטעם ברי"ש ועיין מ"ש בלפניה סי' א': (יט) נחלה. החי"ת בשוא לבדו רד"ק ועיין מ"ש בתילים סימן קכ"ג: (כ) יצאני ואינם. יש ספרים שהוא"ו בגעיא:

יא (ה) ודברתם. יונתן תרגם ותמלליון נראה שהיה קורא ודברתם בקמץ התי"ו ואנחנו מצאנו בכל הספרים המדוייקים ודברתם בסגול התי"ו כל זה לשון רד"ק ואולם בספרים שלנו מתורגם ותמללון: ועל יושבי ירושלם. בדפוס ישן כתיב ואל ובגוש הוא כי ע"פ המסורת כתוב ועל עיין במסרה גדולה בשרש ישב: (הזאת): (ד) ועשיתם אותם. ברוב הספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון כי לא נמנה בהאי ספרא ריש סימן כ"ג במנין החסרים: (ט) נמלא קשר. במאריך הנו"ן בס"ס: (י) שבו. בספר אחד ספרדי נכתב בלדו טעמו מלעיל גם בספר אחד קדמון כתוב עליו מלעיל אבל שבו מלרע עיין מ"ש בפרשת בהעלתך: על עונת. חסר וא"ו אחר הנו"ן גם במסורת נחמיה ריש סימן ט' לא בא במספר המלאים בלישנא: אבותם הראשנים. ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן דינו כי לא נמנה במסורת עם החסרים דנביאים וכתובים: (יב) והלכו ערי יהודה. הוא"ו בגעיא בס"ס: (טז) שמך. י"ס שכתוב בהם שְׁמֶךָ ובעלים במיעוטן: המולה. נכתב בוא"ו עם דגש הלמ"ד רד"ק בפי' ובשרשים אבל קול המלה כקול מחנה דריש יחזקאל בלא וא"ו וכן במסורת המולה ב' א' מלא וא' חסר: (כב) ובנותיהם. מתחלפת הסר וא"ו בתר נו"ן:

יב (ב) גם עשו פרי. בפ"א רפה: (ד) ישבי בה. במקלת ספרים כ"י ודפוסים ישנים מאריך ביו"ד: (יג) זרעו חטים. כתב רש"י ספר שנקוד בו זֵרְעוּ בחירק הזי"ן שיבוש הוא: נחלו. החי"ת בשוא לבדו וכן חברו ע"פ המסורת ולא נחלו על שבר יוסף (עמוס ו) ועיין מ"ש בעמוס שם: (טז) את דרכי. הדל"ת מעמדת בגעיא והמסורת עליו לית בגעיא רד"ק בפירוש ובשרשים וכן מצאתי בס"ס: יג (ז) לא יגלה לכל. מה שכתוב במק"ג כן בספר מוגה ר"ל שכן כתיב לא בלא וא"ו: (יב) הידע לא נדע. הילוף מסרות אני רואה היכא דמסרי הידוע ב' מלא וא' חסר וסימן הידוע נדע דמקן ודין דהכא והידך הידע תדע כי בעלים מלך בהאי ספרא סימן פ' והיכא דמסרי ב' חסר וא' מלא ותרתי מסרתא לא מסיימי הי ניהו המלא והחסר וניחא לי למימר דמסרא בתרייתא עפי עדיפא דנכחי דיקי נקטי כוותא דאורייתא מלא כמ"ש שם ודירמיה חסרים: (יג) ואת הנביאים. י"ס חסר יו"ד קדמאה: שכרון. בכ"ף: (טז) יחשך. במסורת ב' חד מלא וחד חסר ובספרים כ"י ודפוסים ישנים זהו החסר והמלא הוא גם חשך לא יחשיך ממך (תהלים קלט) ושניהם החי"ת בשוא לבדו: ישית. ושית ק': (יז) במסתרים הבכה נפשי. כ"כ במרכא: מפני גוה. הס"א רפה: עיני דמעה. הס"א ישן כתוב בלדו בשלי עֵינַי ע"כ ואין כן בספרים שלנו: (יט) הגלת שלומים. ברוב המדוייקים מלא וא"ו: (כ) שאי. שאו ק': ראי. וראו ק': (כא) ואת למדת. בספרי הדפוס כתוב למדתי ביו"ד ומסורת עליו יתיר יו"ד ובספרים כ"י מדוייקים כתוב בלא יו"ד גם לא נמנה במסורה ריש מלכים עם תלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קרי' ומלת למדתי דכהב הוא בירמיה ב' בפסוק מה

תיעבי. ומסרה א מצאתיה גם במקרא כ"י במלכים ב' ד' ולא נזכר מזה כלום: יאחזוך. ראיתי כמה בספרים חלוקים זה מזה בנקודת האי"ת מי בצירי ומי בסגול ומי בחטף פתח ובמדוייקים בחטף סגול וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים:

יד (ג) לעוריהם. לצעיריהם ק': (ד) היה גשם. בא מלרע שלא כמנהג וכן: (ה) היה דשא. דבסמוך מכלול שקל פָּעַל ועיין מ"ש במלכים א' י"ז וצ"ע ממניינא דמסו': (ז) אם עונינו ענו בנו. כתב רד"ק חסר יו"ד הרבים וגם המכלול יופי העתיק דבריו וכן מצאתי במקרא ישנה מהדפוס אכן בכל שאר ספרים שלפני מלא וכן מסור עליו לית ומלא: (יג) הנה הנבאים. בספרים מוגהים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן כולם שבפרשה ויש חילופים אחרים בספרים ולא נביא אנכי ולא בן נביא: (יד) שקר הנבאים. כן כתיב: ואלול. ואליל ק': ותרמות. ותרמית קרי: מתנבאים לכם. במקלת ספרים כתוב להם וברוב דפוסים ישנים וספרים כ"י שבאו לידי כתוב לכם וכן תרגמו מתנבן לכון גם הקכם לונזאנו כתב שכן עיקר: (טו) של הנבאים. כן כתיב: הנבאים המה. כן כתיב: (יז) מכה נחלה. החי"ת בשוא לבדו שרשים. (יח) והנה חללי חרב. הלמ"ד בשוא לבדו שרשים ועיין מ"ש לעיל סי' ח': (יט) קוה לשלום וגו': למעלה בפרשה אסוף אסיפם כתוב מקלת פסוק זה ויש ביניהם שינוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפה בס"א וזה מרפא באל"ף: (כב) יתנו רבבים. י"ס מלא דמלא ומסרה שלהם רביבים ב' א' חסר וא' מלא וסימנהון וימנעו רבבים ירמיה ג' חסר יו"ד קדמאה. היש בהבלי הגוים מגשימים ורובן של מדוייקים שניהם חסרים ונמסר עליהם ב' חסר וכן נמסר במסרה גדולה שלנו:

טו (ד) לזועה. לזעוה קרי: (ו) נלאיתי. י"ס נלאתי חסר יו"ד: (ח) אלמנותו. אלמנותיו קרי: (ט) באה שמשה. בא קרי: (י) מקללוני. במקלת ספרים הלמ"ד בקמץ ועיין דקדוקו במכלול דף ע"ט ובעל רב פעלים בחלק הזרים כתב שהמסורת עליו לית ופתח בס"ף: (יא) שרותך. שריתיך קרי: (יג) והעברתיך מלא וא"ו גם אחר רי"ש וי"ס חסר דחסר: (יד) והעברתי. ברי"ש וכן נמצא במדוייקים הראויים לסמוך עליהם ובפרשה חטאת יהודה שבסמוך והעבדתיך ונראה כי יונתן היה קורא גם זה בדל"ת שתרגם שניהם ותשתעבדון כ"כ רד"ק וגם אני מצאתי ס"א שזה כתוב בדל"ת וקרי ברי"ש: בארץ לא ידעת. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב אשר לא ידעת וטעה המדפיס בין זה ובין מה שבסמוך בפ' חטאת יהודה קדמה. הקו"ף במאריך: (טז) ויהי דבריך. דברך קרי והוא חד מן ח' כתובים דבריך וקריין דברך וסימנהון במ"ג אות דל"ת ומ"ש שם נמצאו דבריך והכלם ב' בפסוק ר"ל תניין דפסוק: (יז) ואעלז. במקלת ספרים העי"ן בחטף סגול ובמדוייקים בשוא לבדו וחסר וא"ו אחר למ"ד: (יח) למה היה. כתב רד"ק למה בדגש ומלעיל על הס"א והוא חד מן הס' עכ"ל. ובמסרה דגש לא"ה וסימנהון בתילים מ"ג במ"ג ומ"ש שם שהם סמוכים לאח"ע צריך להגיה לא"ה. וכן ל"ג בלוית תן פ"ז מהשער התשיעי עיין בסוף ספר מכלול על מלת מה וקל להבין: לא נאמנו. האל"ף בחטף סגול ברוב הספרים:

טז (ג) הילודים. במדוייקים מלא וא"ו וכן במסו' ג' ב' חסר וחד מלא וסימנהון וכל הטעם הילדים במדבר דיהושע ואלה שמות הילדים לו בירושלם (ש"ב ה) הילודים במקום ע"כ. כך היא הגירסא הנכונה והמסרה הכתובה ביהושע ה' במ"ג מוטעית ומה שכתוב שם בירושלם דדברי הימים לא יתכן להיות במנין זה דהתם כתיב ואלה שמות הילודים (ד"ה א יד) ונמסר עליו לית ומלא: (ה) ואל תנד. במקלת ספרים כתוב תנוד בוא"ו שורק ובמקלתם תנד בג' נקודות ובס"א כ"י נכתב בגרו ולי נראה חזקים הנקדן תָּנֹד ע"כ. וגם רד"ק כתב שהוא בחולם: (ח) לשבת אותם. במקלת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון כי לא נמנה עם המלאים בהאי סיפרא סי' כ"ג: (י) ומה עוננו ומה חטאתנו. הני דכתיב עונינו חטאתינו ביו"ד טעו דבספרי דיקי בלא יו"ד וכן כתב הקמחי: (טו) והשבתים. מתחלפים הספרים במילוי וחיסור יו"ד אחר השי"ן וא"ו אחר בי"ת: לדוגים. לדיגים קרי: (יז) לא נסתרו. כן כתיב לא בלא וא"ו ברא"ש המלה: (יח) ותועבותיהם. במקלת ספרים מדוייקים מלא וא"ו גם אחר הבי"ת וכן נכון כי הוא א' מסג' מלאים שנמסרו ביחזקאל י"ב:

יז (ב) על גבעות. מה שכתוב במ"ג כן בס' מוגה ר"ל שכתוב על בלא וא"ו אע"פ שאין נראה כן מהתרגום וכן מצאתי בס"א כ"י ועל: (ג) הילך כל אוצרותיך. במקלת ספרים כ"י כתוב וכל בוא"ו ובספרים אחרים בלא וא"ו וזהו מה שנכתב על זה במקרא גדולה יפה ר"ל שנכון לעשות כן בלא וא"ו וכ"כ רד"ק חסר וא"ו השמוש כמו שמש ירח: אוצרותיך. חלוקים הספרים זה מזה אם חסר וא"ו קדמאה או בתראה או אם הוא מלא דמלא או חסר דחסר: (ד) והעבדתיך. בדל"ת ולמעלה בפסוק אוי לי אמי ברי"ש ע"ש: (ה) ירא. יראה קרי: (י) כדרכו. כדרכיו קרי: (יא) ימו. ימיו קרי: (יג) יסורי. וסורי קרי: (יז) אל תהיה לי. היו"ד בצירי ונמסר עליו לית: מהכי אתה. המי"ת בשוא ופתח והוא חד מן ח' רפין בלישנא עיין שרשים שרש חסה: (יח) ומשנה. בכמה ספרים הנו"ן בצירי ובמסורת ב' וחברו ומשנה כסף וגם רד"ק כתב כי הוא נקוד בסגול: (יט) הלך ועמדת. חסר וא"ו במקלת מדוייקים וכן משפטו ע"פ המסורת דסוף פרשת ויצא: בני *עם. העם ק': (כ) ואמרת אליהם במקלת ספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן כתוב במסרה גדולה ודירמיה וישעיה מלא בספרים מדוייקים: (כג) שומע. שמוע ק': (כד) בה. בו ק': (כו) מבאים. ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה: ומביאי. ברוב הספרים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן הוא במסורת מן מלין דחסר יו"ד בליסן ביאה וקשה לי למה לא נמנה במסרה זו מלת מבאים שבפסוק:

יח (ג) והנהו. והנה הוא ק' ועיין מ"ש הרא"ב"ע בס' צחות דף קמ"ט: (ד) עשה בחמר ביד היוצר. בבי"ת כן פירשו המפרשים וכן מוגה בספרים מדוייקים: (ה) אלי לאמור. חד מן ג' מלא וא"ו: (ז) לנתוש ולנתוץ. החוי"ן רפין: ולהאביד. הוא"ו בגעיא: (י) הרעה. הרע ק': (יא) יוצר עליכם. אין לשמוע לעצת מי שחשב לומר יועץ במקום יוצר: והיטיבו דרכיכם. בספרים הטובים מלא יו"ד אחר ה"א ואחר טי"ת: (יד) אם ינתשו. בהי"ו כמו בטי"ת רד"ק: (טו) שבילי עולם. במדוייקים כתוב שבילי ביו"ד ואין כאן ק' וכתיב כלל אבל רד"ק כתב שבולי בוא"ו וקרי שבילי ביו"ד וכן הוא בקצת ספרים: (טז) שרוקת. שריקות ק': (יז) כרוח קדים. בכ"ף וכן במסורת ברוח קדים ב' וסימן ברוח קדים עוזה כל סלילה ברוח קדים השבר אניות תרשיש ע"כ. ולא קא חשיב דין עמכון משום דאיתיה בכ"ף וכן נראה מהתרגום ורד"ק והאפודי פ' י"ד וכתב המתורגמן ערך רוח שרוב העולם טועין וקורין בבי"ת ועיין מה שאכתוב ביחזקאל ט"ז אל וכדמתי בניך: (כב) שיחה. שוחה ק': טמנו לרגלו. בקמץ במדוייקים לא בשורק: (כג) וכיו. ויהיו ק':

יט (א) הלך וקנית. בספרים מוגהים חסר וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת דסוף פרשת ויצא: בקבק. בית ראשונה רפה: (ב) החרסות. ההרסית ק': (יג) כמקום התפת. בכ"ף וכן נמסר עליו ר"ל לית כוותיה בקריאה בכ"ף ואילו בבי"ת טובא הוו: לכל נבא. י"ס לכל נבא וסרוב בחולם: (טו) מבי. מביא ק':

כ (ז) הייתי לשחוק. מלא וא"ו ומה שיש להאריך בזה אכתבנו בזה הספר בסי' מ"ם בס"ד: (ט) ונלאיתי. ברוב ספרים מלא יו"ד אחר אל"ף: כלכל. כ"ף ראשונה דגושה והאחרונה רפה ודומה לו ושמתי כדכד (ישעיה נד) כמו שכתבתי שם וכן כתבו המדקדקים והמסורת מנה אותם בכלל הזרים עיין במקרא גדולה דניאל ה' ובקצת ספרים מדוייקים כ"ף ראשונה במאריך: (יז) ורחמה הרת עולם. הה"א נחה ועיקרם במפיק מכלול דף ל"ב ושרשים ומסורה וכן הוא בספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים עוד נמסר במסרה גדולה רחמה ד' וגו' וא' ורחמה הרת עולם לא מפיק ה"א:

כא (ב) דרש נא בעדנו את. ברוב הספרים חסר יו"ד אחר דל"ת: (ז) לא יחום. לא כתוב בלא וא"ו וכן הוא במ"ג עם פסוקים שכתוב בהם לא ולא ולא באמצע פסוק: יחום. בשורק לא בחולם: (ט) יחיה. וחיה ק': (יב) מעלליהם. מעלליכם ק' והוא חד מן תרין מלין כתבין ה"א וקריין כ"ף והידך והשב עליהם מחשבה (ירמיה מט):

כב (ג) יחוס. בלא וא"ו בתחלת המלה: אל תנו. ברוב הספרים חסר וכן נמסר עליו לית חסר: אל תחמסו. באיזה ספרים כתוב ואל בוא"ו ובס"א בלא וא"ו ואולם יש לתמוה שלא נמנה פסוק זה עם ה' פסוקים שכתוב בהם אל אל אל וסימנם במסרה גדולה: (ד) כי אם עשו תעשו. ד' כתיבין וא"ו בסוף וסי' דרכך ומעלליך עשו אלה (ירמיה ד) כי אם היטב תיטיבו וגו' אם עשו תעשו (ירמיה ז) כי אם עשו תעשו את הדבר הזה. ביד אל גוים עשו יעשה לו (יחזקאל לא) ובפרשת ויצא הסכלת עשו נמסר עליו ד' ב' כתיבין ה"א וא' וא"ו וכו' הסכלה עשו. למען עשה כיום הזה סוף פרשת ויחי. עשה סטים (תהלים קא) עשה לדקה ומשפט (משלי כא) קדמאה כתוב וא"ו ע"כ. והמגיה נסתפק מאד במסורת אלו ונכוך דגרין כהב וגם ידענא נכ נמימר ביה ולדידי נמי לי דבמי מכרחתם לא פליגן אסדדי והרווייהו איתנהו

איתנהו דמאי דנמסר בפ׳ ויגא מיירי מהנהו דעיינין דילהון בשוא ופתח ג׳ מנהון בה״א וחד בוא״ו ומסרה דהכא מהנהו דעיינין דילהון בקמץ וכולהון בוא״ו ומשום הכי לא חשיב הכא עָשָׂה אלה לך בזנותך (יחזקאל כג) ודכוותיה טובא דלא דמיין לאינך דאינון בקמץ וכתיבין ה׳ בה״א והנהו לא מיירי לא הכא ולא התם בפרשת ויגא והני כולהו ריהטן ומיבררן שפיר ולא קשיין כלל: ועבדו. ועבדיו ק׳: (ו) אם לא אשיתך וגו׳ ערים לא נושבה. י״ס שכתוב לוא מלא וא״ו ואל״ף וכדפוס ישן הראשון שבפסוק מלא והשני חסר. אמנם ברוב ספרים מדוייקים שניהם בלא וא״ו גם לא נמנו במסורת במנין המלאים: נושבה. נושבו קרי: (יב) כי במקום. חד מן ה׳ פסוקים מטעין דלית בהון אם וסימן בריש פ׳ חיי שרה: (יג) בלא צדק. במקצת ספרים כ״י ודפוסים ישנים הבי״ת בגעיא: ופעלו לא יתן לו. במקרא ישנה מויניציאה העין בחטף קמץ ולפי דעתי טעו בלשון רד״ק בפירוש שמובא במקראות שלנו שכתב ואמר פעלו העין בקמץ חטף וכו׳. ונראה לי שצריך להגיה והראוי במקום ואמר ועיין בשרשים ומכלל יופי ומשם תבין שזו היא כוונת רד״ק וכן בכל הספרים הפ״א בחולם והעי״ן בחטף פתח וגם במסורת ופעלו ב׳ וחברו ופעלו לניצוץ (ישעיה סוף סימן א): (טו) התמלך. התי״ו נמשכת במאריך והמ״ם בשוא ופתח כן כתב רד״ק בשרשים וכן מצאתי ברוב ספרים מדוייקים: (טז) הלא היא. בכמה ספרים כתוב הלוא מלא וא״ו ואל״ף אמנם במ״ג נמסר וירמיה כולהון מלא במ״ג חסר וזה אחד מהם: היא. כן כתוב בספרים מדוייקים ביו״ד ומה שכתוב במסורת ג׳ ר״ל ג׳ הלא היא הסמוכים במקרא וסימן בסוף פרשת דברים במ״ג ודהתם כתוב הלא הם בה״א ומלא הוא בוא״ו וקרי בחירק: (כ) וצעקי. פ״א הפעל בחטף קמץ והעי״ן בקמץ רחב כן כתב ר׳ יונה בספר הרקמה וכן כתב רד״ק בפירוש ובמכלול דף י״ע ובשרשים וכן הוא במקצת ספרים מדוייקים והוא״ו במאריך וי״ס שהצד״י בשוא לבדו: (כב) ומאהביך. כ״כ הה״א במאריך בוא״ו: (כג) ישבתי בלבנון. יתיר יו״ד: מקננתי. יתיר יו״ד: נחנת. ברוב ספרים כתיב וק׳ בלא יו״ד וכן משמע מדברי רד״ק שכתב ושבתי מקננתי י׳ יתירה בכתב לא במבטא ועל נחנת לא כתב מאומה מזה ובס׳ מכלול כתב שהשוא השני אינו מתנועע אלא הוא נח מפני דגש הכ׳ הסמוכה לו רוצה לומר כי אין דגש אחר שוא נע ובמסורת ריש ס׳ מלכים נמסר הסי׳ מן מלין דכתיבין יו״ד בסוף תיבותא ולא קריין ובמסורת כ״י מצאתי כתוב בהדיא ישבתי בלבנון מקננתי בארזים ב׳ בפסוק ועיין מה שכתבתי ברות על ורחצת וסכת ושמת: (כד) אתקנך. התי״ו בדגש לחסרון נו״ן פ״א הפעל והנו״ן נוספת ומפני ההפסק בא מלעיל ודגש קל בכ״ף ע׳ בס׳ הערכה אות אל״ף ובמדרש חזית פסוק שימני כחותם ובפסיקתא משם אתקנך ר׳ חמא בר חנינא אמר משם אני נותק מלכות בית דוד. ד״א אנתקך אין כתוב כאן אלא אתקנך בתשובה. ד״א ממקום נתיקתו תהא תקנתו ע״כ. ויתכן לומר שהוא מורכב משני שרשים נתק ותקן והטעם שאמר לנתק יכניה ותכ״ד אמר לתקנו ע״י בנו שאלתיאל אשר יצא ממנו זרובבל שבנה הבית ונהג שררה בישראל. לוית חן שער ז׳ פ׳ א׳: (כה) וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד הכשדים. בה״א כ״י מצאתי כתוב וביד עבדיו וטעות הוא: (כח) הוטלו. בכמה ספרים הוּטַלוּ הטית בחטוף פתח: (כט) ארץ ארץ ארץ. חד מן ג׳ פסוקים משולשים בקריאה וסי׳ נמסר כאן במ״ג:

כג (ג) והשבתי. בספרים מדוייקים חסר יו״ד בתר שי״ן וחסר וא״ו בתר בי״ת: נוהן. בספרים מדוייקים חסר יו״ד בתר וא״ו: (ד) והקמתי עליהם. בספרים מדוייקים חסר דחסר וכן נכון ע״פ המסורת שאין זה מן ג׳ מלא דמלא וסימן נמסר ביחזקאל סוף סי׳ ט״ז ולא מן ו׳ חסרים וא״ו וסימן נמסר בפרשת בחקתי וכן הוא (ה) והקמתי לדוד. שבסמוך: (ו) אשר יקראו. בספרי ספרד האל״ף בגעיא כמוהו רבים כמ״ש בסוף מאמר המאריך: יקראו. אל ירוץ הקורא לקרות יקראו בשורק כמ״ש בא״זה דפוס שאם ירוץ יכשל: וזה שמו אשר יקראו ה׳ | צדקנו. כתב ן׳ עזרא בריש פרשת יתרו כי שם המשיח ה׳ צדקנו כמו שקרא משה למזבח ה׳ נסי. והגאון אמר כי השם דבק עם מלת יקראו ושם המשיח הוא צדקנו והנה הוא מטעה בעל הטעמים שהם טרחא במלת יקראו וכו׳ עיין שם וגם מה שכתב בפרשת וישלח על פסוק אל אלהי ישראל וכן פירש רד״ק כאן וגם בירמיה ל״ג על פסוק אשר יקרא לה ה׳ | צדקנו. ולכך יבין כי בה׳ | יראה ובה׳ נסי ובה׳ צדקנו בשני המקומות ובה׳ | שמה דסוף יחזקאל כולם יש פסק אחר מלת ה׳ ובפסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל יש טפחא במלת אל וכן בפסוק ויקרא לו ה׳ שלום (שופטים ו) יש טפחא בה׳ וזו חכמה מפוארה מבעל הטעמים להורות לנו כי גם שלכולם בשם ה׳ יקראו המשכילים יזהירו ויבינו כי נשגב ה׳ לבדו ולא הנקראים בשמו וכן בבראשית רבה פרשת ל״ע משה נימו של ישראל וכו׳ ומי הוא נימו של משה הקב״ה שנאמר ויקרא לו ה׳ נסי. דוד רועו של ישראל וכו׳ מי הוא רועו של דוד הקב״ה שנא׳ ה׳ רועי לא אחסר. ירושלם אורו של עולם מי הוא אורה של ירושלם הקב״ה דכתיב והיה לך ה׳ לאור עולם. ובמדרש איכה רבתי על כי רחק ממני מנחם בענין שמו של משיח אמר ר׳ לוי טבא למדינתא דשמה כשם מלכה ושם מלכה כשם אלהים טבא למדינתא דשמה כשם מלכה דכתיב ושם העיר מיום ה׳ שמה ושם מלכה כשם אלהים שנאמר וזה שמו אשר יקראו ה׳ צדקנו. ועיין מה שכתבתי בפרשת שמות על משה משה ובפרשת כי תשא על פסוק ויקרא בשם ה׳ ובסוף יחזקאל ובב״ר פ׳ ס״ד סימן ד׳ ויפה תואר שם וגם בב״ר סוף פ׳ ע״ט על פסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל ובריקאנטי והרמב״ן שם ובעבודת הקדש סוף פ׳ י״ח מחלק העבודה ופ׳ כ״א מחלק סתרי התורה ודרך אמונה מאמר ב׳ סוף שער ד׳ ופ׳ ב׳ דמגלה ותוס׳ שם וגור אריה פ׳ וישלח ובעל הטורים סוף פ׳ וירא על ה׳ יראה: ולא יאמרו עוד. במקצת ס״ס ולא יאמרו עוד ס״א יאמרו עוד: (ח) מארץ צפונה. אין לנו לסמוך על מסורת שבמ״ג שדבריה סותרים זה את זה במ״ג נמסר ה׳ חסר בירמיה וכן נמסר כאן וגם בסי׳ ג׳ וכשתעיין עליהם בכתובים תמצא ג׳ מהם מלאים וב׳ חסרים ולא עוד אלא שבסימן ג׳ בפסוק הלך וקראת מסור עליו במס״ק ה׳ בסיפרא ולית חסר ואולם המוסכם מרוב ספרים המדוייקים כי כלם מלאים וכן מצאתי מסורת כ״י האומרת צפונה ה׳ בסיפרא ולא חילקה ביניהם כלום ממלוי ואיסור: (ט) עברו יין. בספרים מדוייקים מלרע הטעם ברי״ש וכן הוא בדפוסים ראשונים: (יב) ידחו. מלעיל שלא כמנהג מכלול דף קנ״ו: (טו) חנפה. הנו״ן בשלש נקודות והפ״א בדגש: (יז) וכל הלך בשררות. מלת הלך חסר וא״ו בספרים כ״י מדוייקים ודפוסים ישנים גם במ״ג לא נמנה עם המלאים בנביאים: (יח) דברי. דברו ק׳: (כא) לא שלחתי את הנבאים. במקצת מדוייקים חסר יו״ד קדמאה וכן נכון ע״פ המסורה דסיפרא סי׳ כ״ו: (כב) וישמעו. במקצת ס״ס הקדמונים חסר י׳ וכן נמסר עליו לית וחסר: (כד) הלוא את השמים. לפי המסורת מלא וא״ו ואל״ף וכן הוא בספרים מדוייקים: (כז) איש לרעהו. י״ס שכתוב בהם איש אל רעהו וטעות באיעוטן: כאשר שכחו. י׳ דמטעין אשר בקריאה וסי׳ נמסר ביונה סי׳ א׳ במ״ג: (ל) לכן הנני על הנבאים. במקצת ספרים מדוייקים חסר יוד קדמאה וכן חברו שבסמוך הנני על הנבאים ומסורת דסיפרא סי׳ כ״ו מוכחת שאין אלו מן המלאים אמנם י״ס שזה השני דראש פסוק כתוב הנביאים ומסור עליו ג׳ כתיבין כן: (לח) ואם משא ה׳. חד מן ד׳ פסוקים דאית בהון שם הקדש ד׳ טעמים וסימן נמסר בד״ה ב׳ י״ד: (לט) ולאבותיכם. לפי המסורת מלא וא״ו וכן הוא בספרים מדוייקים: (מ) וכלמות. י״ס שהמ״ם בוא״ו חולם אכן ברוב הספרים בשורק וכן כתב רד״ק בפי׳ ובשרשים:

כד (א) הראני. בחירק הה״א: יכניהו. ס״א יכניה: (ט) לזועה. לזעוה קרי: לחרפה. בלא וא״ו: לשנינה. בלא וא״ו: (י) את הרעב. בלא וא״ו על פי המסורת דריש משפטים וכ״כ רד״ק:

כה (א) בשנה הרביעית. בספרים מדוייקים חסר יו״ד קדמאה וכן נראה ממסורת דסוף יחזקאל: (ג) אשכים ודבר. האל״ף במקום ה״א ובא מלא יו״ד על פי המסורת: (ה) שובו נא. בספרים מדוייקים בוא״ו שורק לא בשלש נקודות וכן דינו מכח המסורת שלא נמנה עם החסרים במסורת דהאי סיפרא סימן ל״ה: ולאבותיכם. בספרים מדוייקים מלא וא״ו וכן ראוי לפי המסורת: (ז) הכעסוני. הכעיסני קרי: (יב) לְשִׁמְמוֹת כן כתיב: (יג) והבאותי. והבאתי קרי: (טז) והתהללו. בספרים מדוייקים חסר וא״ו אחר הה״א: (יח) את שריה. י״ס ואת ובשאר ספרים בלא וא״ו וכ״כ רד״ק והוא חד מן פסוקים דכתיב בהון את ואת ואת את וסימן נמסר במלכים א׳ סי׳ ו׳: לשרקה. בלא וא״ו: (כב) ואת מלכי צור. מחלפין ואת כל מלכי האי וכן תרגם יונתן. ורד״ק כתב אין בו כל בספר מוגה: (כג) את דדן. הוינא פלוגתא רבתא ביני ספרי וספרייא בהאי תיבותא איכא מאן דכתב לה בוא״ו ואיכא מאן דכתב לה בלא וא״ו ולפום מאי דחזינן במסרה נסחא בתרייתא טפי עדיפא מדמסיקא ד׳ את ריש פסוק בסיפרא וכולהו איתנהו בפסוקי דלעיל ודין חד מנהון: (כז) וקיו. כ״כ ביו״ד וי״ס שכתוב וקאו וקרי וקיו ושבוש הוא: (לד) כי מלאו ימיכם. מאן דכתיב ידיכם משתבש: ותפוצותיכם. וב ספרים שהפ״א בשורק והתי״ו בצירי וברוב הספרים הפ״א בחולם והתי״ו בחירק וכן כתב רד״ק בפירוש ובמכלול דף קמ״ח ודף רנ״ה ובשרשים שורש פוץ [?] כן כחולם ומשפטו בשורק ובא גם כן בחירק שלא כמנהג ומשפטו בצירי וכ״כ בהגהה לוית חן ש״ח פ׳ י״ד: (לו) ויללת. במקצת ספרים הוא״ו בשוא והיו״ד בחירק וזה הוא לקריאת ב״נ כמו שכתב רד״ק אבל לב״א שאנו סומכים עליו הוא״ו בחירק והיו״ד נחה. ועיין עוד מה שכתוב בשרשים שרש ילל:

כו (ו) הבית הזה כשלה. כתוב בה״א והשני שבפרשה בוא״ו ושניהם חסרים יו״ד מסורת ורד״ק: הזאתה. הזאת קרי: לכל גוי הארץ. במקצת ספרים כ״י מדוייקים ביו״ד אחת בלבד ומסורת מסייעא להו שנמסר בירמיה סימן ל״ג גויי ג׳ מלאים ולית דין מנהון: (ז) וישמעו הכהנים והנבאים. חסר יו״ד קדמאה שאין זה ממנין ה׳ מלאים בהאי ספרא וסימן נמסר כאן במ״ג [illegible] ויתפשו אותו הכהנים והנביאים שבסמוך הוא א׳ מהמלאים: (ט) חרב. החי״ת בשוא וסגול. מאין יושב. בספרים מדוייקים מלא וא״ו וכן ראוי ע״פ המסורת שנמסר בסימן ג׳ ה׳ חסר בסיפרא ואין זה מהם: (יא) ויאמרו הכהנים והנבאים. חסר יו״ד קדמאה דליתיה מן המלאים אבל ויאמרו השרים וגו׳ דלקמן בסמוך מלא כמ״ש במסורת: (יג) דרכיכם. הכפי״ן רפין: (טו) שלחני ה׳ עליכם. כל האומר אליכם אינו אלא טועה: (יח) מיכה. מיכה קרי: (כב) אלנתן. מלה א׳ היא רד״ק: (כג) ויבאהו. בספרים מדוייקים חסר יו״ד אחר הבי״ת ומסורת שלנו מהדפוס משובשת ולא ביארה כל הצורך והספרים מתחלפים. האמנם מצאתי מסורת אחת כ״י ברורה כהוגן וזו נסחה ויביאהו ז׳ וסימניהון ויאמר אדני בזק ריש שופטים ופלשתים לקחו את ארון (שמואל א׳ ה׳) וירכבהו עבדיו מת ממגידו (מלכים ב׳ כג) ויוציא את אוריהו ויתפשו אליו גוים (יחזקאל י״ט) ויתנהו בסוגר בחחים (שם) ויבקש את אחזיהו (ד״ה ב׳ כ״ב) קדמאה ויביאהו כתיב ושארא ויבאהו כתיב ע״כ. וגם במקרא גדולה על ויביאהו ירושלם דריש שופטים נמסר עליו ז׳ ולית כן כתיב:

כז (א) בראשית ממלכת יהויקים בן יאושיהו. לית מלא וכתיב כן: ועבדו בו. הבי״ת רפויה: (יז) מלך בבל וחיו. הוא״ו במאריך: (כ) את יכוניה. לית ומלא:

כח (א) בשנת הרביעית. בשנה קרי: הרביעית. במקצת ספרים מדוייקים כ״י ודפוס ישן חסר יו״ד קדמאה ומסורת דסוף יחזקאל סייעתא להון: (ג) ויביאם בבל. ברובא דספרי דייקי דדפוסא וכתב ודא מלא יו״ד: (יא) ויאמר חנניה וגו׳. חצי הספר: (יב) ויהי דבר ה׳ אל ירמיה. ברובא ספרי בתראי דדפוסא כתוב ירמיהו בוא״ו ברם בספרי קדמאי דוקני כתוב ירמיה בלא וא״ו ובר מן דין נשמעיה מן הדא מסרא דאמרה מן בראשית ממלכת סימן כ״ז עד כה אמר ה׳ אל אחאב בן קוליה סימן כ״ט ירמיה ע״כ:

כט (ו) ואת בנותיכם. ס״א בנתיכם חסר וא״ו: (יא) לתת לכם אחרית ותקוה. עיין מה שאני עתיד לכתוב בדברי הימים א׳ סימן ה׳ בס״ד: (יד) שביתכם. שבותכם קרי: (יז) את הרעב. כן כתיב את בלא וא״ו ברוב המדוייקים וכן נכון ע״פ המסורת דריש משפטים: (יח) לזועה. לזעוה קרי: (יט) את עבדי הנבאים. חסר יו״ד קדמאה על פי המסורת דסימן כ״ו וכן הוא בספרים מדוייקים: (כב) ישמך ה׳ כצדקיהו. ב׳ חסר וחברו כאחאב: וכאחב. כן כתיב ובחילופים שלנו בין מערבאי ומדנחאי נפל הטעות וצריכין תיקון: (כג) שקר אשר לוא. בכמה ספרים מדוייקים מלא וא״ו ואל״ף וזהו אחד מן ל״ה מלאים שנמסר סימנם בפרשת ויקרא וסימן במלת וינאפו בפסוק זה: צויתם. ברוב ספרים מדוייקים חסר יו״ד תניינא: היודע. הוידע קרי: ועד. כל ועד בסגול חוץ מזה שהוא בצירי וי״ל הטעם שלעולם ועד שהם סגול לפי שפתרונם עדי עד אבל היודע ועד פתרונו לשון עדות לכך הוא בצירי: (כה) בשמכה. לית ומלא ה״א: (כז) הענתתי. כ״כ לא כמו שכתוב בדפוס בומבירגו שנת ש״ד הענעתתי: (כח) ארכה היא. חד מן ג׳ דגושים וחסר על פי המסורת וסימן באיוב י״א: (לא) כה אמר ה׳ אל שמעיה הנחלמי. בספר אחד ישן כתיבת יד זה וחברו שבסמוך בשוא לבדו וכן במקצת דפוסים אחרונים אבל בספרים אחרים כתובי יד ודפוסים ישנים כולם שבפרשה בחטף סגול: (לב) איש יושב. במקצת מדוייקים מלא וא״ו וכן נכון ע״פ המסורת שנמסר בהאי סיפרא סימן כ׳:

ל (ב) כתב לך. כתי״ו בקמץ לבד והוא מטוף: (ו) ונהפכו. בסגול הה״א וקל הפ״א שרשים: (ח) ומוסרותיך. בהרבה מדוייקים מלא וא״ו גם אחר רי״ש ונמסר עליו לית ומלא: (יא) ויסרתיך. י״ס שכתוב בהם וְיִסַּרְתִּיךָ הוא״ו בחירק והיו״ד נחה כמו ויסדתיך בספירים (ישעיה נ״ד) ולפי דעתי הם מטים משפט המלה מהמנהג שכן בסוף סימן מ״ו כתוב מקצת פסוק זה ואין ביניהם הפרש במלה זו ובניהם כתובים ויסרתיך הוא״ו בשוא דאם לא כן לא היה נמנע רד״ק מלאומרו כדרכו בכמה מקומות כן אמת שמצאתי אח״כ בה״א שגם בסימן מ״ו כתוב עליו ויסרתיך הוא״ו בחירק: (יב) נחלה מכתך. החי״ת בשוא לבדו בספרים מדוייקים כ״י ודפוסים ישנים וכן כתב רד״ק בשרש חלה וכן משמע מהגהת המדקדק בשרש נחל: (טו) שאסיף. יתיר אל״ף: (יז) כי אעלה ארכה. במקצת ספרים ארוכה בוא״ו שורק והולם בסי׳ ל״ג נמסר סימן ארוכה ד׳ ב׳ מלא וב׳ חסר וסימן הנני מעלה לה. כי אעלה ארכה. ותעל ארוכה למלאכה (ד״ה ב׳ כ״ד). כי עלתה ארוכה (נחמיה ד׳). ב׳ קדמאי חסר וזהו א׳ מן החסרים. ולכל הגירסאות הכ״ף צריכה להיות רפה: (יח) ומשכנותיו. במקצת ספרים מדוייקים חסר וא״ו אחר הנו״ן ובאחד מהם נמסר עליו ב׳ חד חסר וחד מלא ע״כ. וכן באיוב סימן ל״ט על פסוק ומשכנותיו מלחה מסורת עליו במקרא גדולה ב׳ חד חסר:

לא (א) כה אמר ה׳. כאן מתחיל ראש הסימן: מלא חן. מלרע: (ג) ונבנית. בספרים קדמונים הוא״ו בגעיא: תעדי. בלא מאריך בתי״ו: (ד) תטעי. בדגש הטי״ת כמ״ש בישעיה (יז): (ז) הנני מביא אותם. במקצת מדוייקים מלא וא״ו ויפה עשו יען לא נמנה זה עם החסרים בהאי סיפרא וסי׳ נמסר בסי׳ כ״ג: וילדת יחדו. ברוב ספרים כ״י חסר וא״ו אחר יו״ד וכן הוא בדפוסים ראשונים: (ח) ובתחנונים. בספרים מדוייקים כ״י הוא״ו במאריך וכ״כ הבלמשי: והפרים בכרי הוא. מלעיל ע״פ המסורת וחברו התובן בכרי אתה: (יא) וגאלו. מלעיל דטעם הורקא מקומו לעולם באות אחרונה: (יב) מיגונם. היו״ד נחה: (יג) ורויתי. ביו״ד אחר וא״ו ובה״א כתיבת יד בא מלעיל ובשאר ספרים מלרע וכן כתב רד״ק הטעם מלרע בסי״ו: (יד) לנחם. כן כתוב בלמ״ד בראש המלה ואין לחוש על מי שחשב לכתוב הנחם בלא למ״ד: (טו) ועיניך מדמעה. ובספר תילים את עיני מן דמעה וזהו אחד מן ב׳ חילוף חד מן וחד מיתדין וסימן נמסר במסורה גדולה פרשת שמות: (יט) הבן יקיר. הבי״ת רפה: שַׁעֲשֻׁעִים. מתחלפת שַׁעֲשֻׁעִים: (כ) למהלה. המ״ם רפה והלמ״ד מעמדת בגעיא מכלול דף נ״ח: הלכתי. הלכת ק׳ וכן כתב רש״י הלכתי כתיב וכל מקום שהלכת הלכתי אני ובמדרש איכה רבתי פסוק קראתי למאהבי א״ר חייא הלכתי כתיב אם מולא בשעה שגלו ישראל לבבל מה כתיב למענכם שלחתי בבלה וגו׳ ועיין מה שכתבתי בישעיה מ״ג וריקאנטי פרשת בראשית דף כ״ח: (כא) תסובב גבר. ברוב הספרים הסובב בשני טעמים: (כג) ונסעו בעדר. בהרבה מדוייקים הבי״ת בקמץ: (כח) שקדתי. הה״א בשוא וסגול והם שלשה במסורת ושנים האחרים הם בספר תהלים סימן ג׳ וסימן קל״ט והמסורות חלוקות איכא דמסרי הכא ב׳ מלא ודין חסר ואיכא דמסרי ב׳ חסר וא׳ מלא: (לא) ביום החזיקי. בספר א׳ כ״י הֶחֱזִיקִי ובה״א הה״א בסגול והחי״ת בחטף סגול וכן כתב רד״ק עוד מצאתי שהספרים מתחלפים יש מהן בטעם מלעיל בזי״ן וברוב מדוייקים מלרע: הפרו. הה״א בצירי לא בקמץ והוא חד מן ד׳ הפרו במסורת: (לב) אכתבנה. בקמץ חטף התי״ו לב״א ולב״נ בשוא ופתח כן הוא בחילופים וכ״כ רד״ק בפי׳ ובשרשים ותמצא בכמה ספרים התי״ו נקודה בשוא ופתח כב״נ דלא סמכינן עליה: (לג) כי כולם. מלא״ו עם דגש הלמ״ד בספרים מדוייקים ונמסר עליו לית מלא וכ״כ רד״ק בפי׳ ובמכלול דף ק״ס ואין לחוש לספרים שכתוב כלם בג׳ נקודות: (לו) אם ימשו. בה״א כ״י הטעם בזל״ת ובשאר ספרים כמ״ש: (לז) ימדו **. באים ק׳ ולא כתיב נדרים פרק אין בין המודר ומסורת ריש ס׳ אלה הדברים. ופלאו דבר סתום הוא לנו לומר כי לעתים רחוקות ולימים רבים זאת הבשורה וכאשר נקרא באים קרב הקץ וקרבה הבשורה כך מצאתי בסדר י׳ דברים נקרים ולא נכתבים ופירושם וטעמם: ממגדל חננאל שער הפנה. בכמה ספרים קדמונים כ״י וגם בדפוס ישן כן כתוב בלא מלת עד ואין אני רואה רד״ק אכן כתב עד שער הפנה ר״ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה עד שער הפנים סימן י״ד. וגם גם כן שם ומגדל חננאל ע״ל. וכן הוא בתרגום ובפי׳ הרי״א ופסוקים לי מילתא מוכחת [illegible] צריכה עיונא ודקדוקא ובתר הכי אשכחנא נמי בספרים דר׳ מנחם די לונזאנו [illegible] שנת ש״ד דעבר עליה קולמוס וכדאי הוא אותו זקן לסמוך עליו [illegible] בספרי דוקני [illegible]: (לה) קוה. קו ק׳ והקו״ף בפתח בספרים מדוייקים כ״י ודפוסים ישנים: על גבעת גרב. זהו א׳ מן אותם הכתובים על וסבורים עד וסימן מסרתי בנחמיה י״ב: (לט) וכל העמק הפגרים. חד מן א״ם

מן חד חד מן תרתין היבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומפיין בהון וסימן נמסר במסרא רבתא: גבל השרמות. השדמות ק' כדל"ת והוא חד מן ד' מלין דכתיבין רי"ש וקריין דל"ת במסורת: ולא יסרם. הוא"ו בגעיא בס"ס: **לב** (א) בשנת. בשנה ק': העשרית. במקצת ספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה ונכון הדבר ע"פ המסורת דסוף ס' בשלח: (ד) ועיניו את עינו. עיניו ק' כן מצאתי במקצת מדוייקים מספרד וגם בדפוס ישן שחילוף הקרי והכתיב הוא על מלת עיניו בספרים אחרים הוא במלת ועיניו: (ה) ובבל יולך. ברוב ספרים כ"י חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חד מלא וחד חסר ולא מסיימי וכן נמסר בקהלת סימן י"א על פסוק יוליך את הקול וכיון דהוא מלא בכל הספרים ממילא משמע דוהו החסר: (ט) ואשקלה. בספרים ספרדים הראויים לסמוך עליהם הקו"ף בחטף פתח וכן במסורת כ"י מצאתי ואשקלה ג' בקריא ב' חסר ופתח וחד מלא וקמץ וסימנהון ואשקלה לו את הכסף: ואשקלה על ידם כסף. ואשקולה להם ע"כ. ושניהם בעזרא ח' ופי' המסרה ר"ל ב' בלא וא"ו אחר קו"ף ובחטף פתח וא' מלא וא"ו ובח"ק וכן כתב רד"ק בשרשים ואשקלה לו את הכסף ואשקלה על ידם. שניהם הקו"ף בשוא ופתח ואשקולה להם את הכסף בחט"ק עכ"ל. ועיין עוד מ"ש שם בעזרא: (יא) את החתום המצוה. בנדרים פ' אין בין המודר השיב את המצוה עם מילין דכתיבין ולא קריין והר"ן ז"ל כתב את דהמצוה בס' ואתחנן כך מצאתי כתוב ולא נמצא בספרים שלנו עכ"ל. ובהקדמת מק"ג כתוב דרש"י ז"ל פי' את דהמצוה כתיב בירמיה ע"כ. ולפי דעתי הוא זה דמלת את נראית מיותרת. אח"כ מצאתי בחילופי מערבאי ומדינחאי דלמערבאי את החתום המצוה והחקים למדינחאי את החתום ואת המצוה אולי זאת היתה כוונת וגירסת רש"י ז"ל וצריך להגיה בפירושו ואת המצוה כגירסת מקצת ספרים. עוד כתב הר"ן שם דמסרה השיב כל הני ועפי עלייהו אחריני במסורת רות מיהו לא חשיב את דהמצוה אלא את דהנפש דכתיב בירמיה גבי צדקיהו חי ה' את אשר עשה לנו את הנפש הזאת: (יב) לעיני חנמאל דדי. כתב רבי יונה בספר הרקמה שפירושו בן דדי כאשר אמר למעלה ועיין בפי' רד"ק ורש"י: הכתבים בספר המקנה. במאיר נתיב שרש כתב ושרש ספר כתוב הכתובים וכן בספרים אחרים כ"י כתוב בשניהם הכתובים אך נכתב בלדו נ"ל חזקיה הנקדן הכתבים ע"כ. ובמקרא גדולה נמסר עליו לית ר"ל דליכא כוותיה בקריא הדא אמרה דכתיב הכתבים דאילו הכתובים טובא ניגהו ויש להסתפק בפירוש רד"ק ותרגום יונתן: (יח) אל חיק בניהם. מלא יו"ד וכן ראוי כי לא נמנה במסורת משלי ה' במנין ד' חסרים וכתב רד"ק בשרש חיק שיש ספרים אל חק בניהם חסר: (כג) וירשו אתה. ביו"ד האיתן לבד ובמאריך ונעדרה יו"ד פ"א הפעל מהמכתב והוא חד מן ד' חסרים ע"פ המסורת כמו שכתבתי במלכים ב' י"ז על פסוק וירשו את שמרון: ובתרותך. ובתורתך ק': (כט) למען הכעסני. כעסוני הסופרים והמדפיסים בהגהותיהם בלישנא דכעס בהדין סיפרא אם הם מלאים יו"ד או חסרים וצריך עיון במסורת ריש שמואל כמו שכתבתי בירמיה סימן ז' ועיין לקמן סימן מ"ד: (ל) אך מכעסים. ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה אבל במסורת שמואל א' א' נמסר כל מכעיסים מלא בר מן א' חסר והכה ה' את ישראל (מלכים א' י"ד). וכשעיינתי עליו מצאתיו מלא בכל ספרים הטובים וכן נמסר עליו לית מלא לפיכך אני אומר שצריך להגיה מסורת דלעיל ולומר כל מכעסים חסר בר מן א' מלא והכה ה' את ישראל: (לב) עשו להכעסני. במקצת ספרים חסר יו"ד: (לה) התטי.

[illegible]

דהדין כתיב בוא"ו וכן ת"י: (מ) לבלתי סור מעלי. ...

לג (ב) ה' עשה. ברוב ספרים ישנים אין פסק בין ה' למלת עשה: (ג) גדלות ובצרות. בספרו של יונתן בן עוזיאל היה כתוב ונצרות בנו"ן שתרגם רברבן ונטירן וכן היה כתוב בספרו של רש"י שפי' שמורות בלבי לעשותם: (ה) ולמלאם. בספרים כ"י ודפוסים ישנים אין דגש בלמ"ד. וכנוסחת מדוייקת יש עליה הקו של רפי: (ו) מעלה לה ארכה. בס"א כ"י ארוכה בוא"ו שורק ולא יתכן ממה שכתבתי לעיל סימן ל': ורפאתים. במק"ג נמסר עליו לית וחסר יו"ד אבל בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים ביו"ד: (ח) וסלחתי לכול. לית מלא וקריאתו בקמץ חטוף כדין כל המוקף וכן כתב בעל מסורת המסורת בדבור שביעי והוא חד מן מלין יתרין וא"ו ותטפין קמצין על פי המסורת וסימן במסרה רבתא אות הוא"ו: עונותיהם. בספרים מדוייקים מלא וא"ו אחר הנו"ן ובמ"ג שלנו מהדפוס עונותיהם ב' מלא וסימן וסלחת לעמך ויכלמו מעונותיהם (יחזקאל מ"ג) ונראה לי להגיה וסלחתי לכל עונותיהם שהוא פסוק הכתוב כאן במקום וסלחת לעמך שהוא במלכים א' ח' כי אין מלת עונותיהם באותו פסוק: (י) בַּמָּקוֹם הַזֶּה. ס"א בַּמָּקוֹם וברוב ספרים ישנים מאריך במ"ם ובמקף בין שתי המלות: הנשמות. במקצת ספרים הה"א בלא מאריך והנו"ן בדגש ובס"ם הה"א במאריך והנו"ן קלה: (יא) קול ששון וקול שמחה. חד מן ג' פסוקים דאית בהון ד' פעמים הזכרה וסימן מסרהי בד"ה ב' י"ד: (טז) ה' צדקנו. עיין מ"ש לעיל בסימן כ"ג: (יח) מעלה עולה. הספרים חלוקים בין מלא לחסר ויש להכריע שהוא מלא וא"ו דליכא שום חסר בסיפרא רק כי ילמו וגו' וכי יעלו עלה בסימן י"ד וכן נמסר שם ובפרשת נשא: (כו) ישחק. כתוב בסי"ן והוא חד מן ד' הכתובים כן כנוי ליצחק וסימן נמסר כאן במסורת ובעמוס ז': אשוב. אשיב ק': **לד** (א) ונבוכדראצר. בספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב ברי"ש ואל"ף וכן במסרה גדולה במערכת אות נו"ן מסור כל ירמיה ויחזקאל ראצר ומן ברא שית ממלכת יהויקים תניינא שהוא בריש סי' כ"ז עד קוליה נאצר ופסוק זה הוא בסימן כ"ט מתחיל כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה וגו' ובאותו פ' עצמו יש ביד נבוכדראצר מלך בבל. (א"ה וקשיא ליטובא ובלא הכא נמסר ה' ואחרינו הוא ונבוכדנאצר מלכא בדניאל ריש סי' ג' והתם נמי בדניאל נמסר עליו ב' וא"ה ה"נ כתיב בנו"ן ע"כ): וכל אילו. הוא"ו בגעיא: (ה ובמשרפות. בס"ם הוא"ו במאריך: (יא) ויכבישום. יתיר יו"ד ורד"ק כתב ויכבישום כתיב ויכבשום ק' וכן הוא במקצת ספרים: (יד) תשלחו. התי"ו בגעיא: (יז) לזועה. לזעוה ק':

לה (ד) והבא אתם בית ה' אל לשכת. כתב בעל מסורת הברית הגדול בירמיה סימן ב' ואבי ג' חסר אל"ף וסימן ואבי אתכם אלי פרשת יתרו. ואביא אתכם אל ארץ הכרמל ירמיה ב'. ואבי אתם בית ה' ע"כ. ובירמיה סימן ל"ה כתב שנזדמנה לו נסחא משובשת אבל הנסחא האמיתית היא שהם חסר יו"ד כמו שנמסר בפ' יתרו. והנני מודיע שגם זו היא משובשת וצריך להשמיט ממנה פסוק ואביא אתכם אל ארץ הכרמל כי הוא מלא יו"ד ואל"ף בכל הספרים והגירסא הישרה כך היא ואבא ב' חסר יו"ד וסימן ואבא אתכם אלי. ואבא אתם בית ה': בן שלם. השי"ן בפתח לא בחירק כמו שהוא בדפוסים אחרונים: (ו) כי יונדב בן רכב. מסורת יונדב ג' וסי' ויאמרו לא נשתה יין. וכתב בתהלים. לכן כה אמר ה' וגו'. וכל שמואל דכוותא בר מן א' שכב. ובמכילתא ריש פרשת וישמע יתרו מתחלה היו קוראין אותו יהונדב וכשבא לאותו מעשה פתחו לו אות אחת ונקרא יונדב שנאמר בהתחברך לרשע וגו'. מכאן אמרו חכמים אל יתחבר אדם לרשע אפילו לקרבו לתורה פירוש בהתחברו לרשע עם יהוא בס' מלכים ואמרינן נמי התם מקמי הכי שכן אתה מוצא בעפרון שמתחלה היו קוראים אותו עפרון וכששקל הכסף מיד אברהם פחתו אות אחת משמו שנאמר וישקל אברהם לעפרן את הכסף עפרן כתיב עיין מ"ש שם: (יא) ויהי בעלות. בבי"ת רד"ק. ויהי בעלות נבוכדראצר מלך בבל אל הארץ. כן כתיב בספרי ספרד המדוייקים ובמקצת ספרים כ"י על הארץ וכן תרגם יונתן על ארעא. אמנם במסרה גדולה ערך אר נמסר כל ירמיה על הארץ בר מן ב' אל הארץ וזה א' מהם ומכרו והשיבותים אל הארץ סימן ל' וכן מסור עליהם ב' בסיפרא: (יג) וליושבי. יש ספרים וליושבי: **לו** (ז) אל העם הזה. בס"א כ"י על העם הזה וכן ת"י על עמא הדין אבל בשאר ספרים כתוב אל וכן במסורת מלכים א' ריש סימן י"ד נמסר ח' על העם ואין זה מהם: (יד) לאמר המגלה. המ"ם דגושה והה"א בלא מאריך כן הוא בספרים מדוייקים כמו חברו שבפסוק: (כ) הגרה. מלעיל הזקף בלד"י רד"ק: (כג) ויהי כקרוא. במקצת ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים מלא וא"ו ואל"ף ונמסר עליו ב' אחד מלא ואחד חסר וכן נמסר במלכים ב' ה' על ויהי כקרא מלך ישראל ולא מסיימי וכיון דחזינן בכולהו ספרי דשל מלכים חסר ממילא משמע דהדין מלא: (כו) בן עלמיה. במקצת ספרים כתובי יד ובדפוס ישן כתוב שלמיהו בוא"ו ובשאר ספרים בלא וא"ו ועיין מה שכתוב במקרא גדולה בסימן דלעיל במסורת ג' ובקריא וכו' ואחד ושלמיהו ואין זה מהם וכן מצאתי במסורת כתיבת יד. ונראה דזו היא עיקר לא כמסרה אחריתי דכתיב התם: **לז** (ד) הכליא. הכלוא קרי: (יב) לחלק משם. בכל ספרים שלפני האי"ת בשוא ופתח ובמכלול דף פ"ה כתוב שהוא בשוא לבדו לחלק ואחריו הלכו בעל מכלל יופי ובעל הלשון וכן כתוב בלוית

חן פ' כ"ג מהשער השלישי: (יג) יראייה. בב' יודי"ן הראשונה נקראת ונקודה בקמץ ודגושה והשנית אינה נקראת וכן ומתייאל ילד את מתושאל וכן יששכר לקריאת בן אשר רד"ק ועיין מה שכתבתי בפ' ויצא על יששכר: (יט) ואיו. ואיה קרי והוא חד מן מלין דכתיבין ו' בסוף תיבותא וקריין ה"א וסימן נמסר בשמואל ב' כ"א וגם נאמר ואין נביאכם פלוגתא וכן במסורת כתיבת יד מצאתי הדין פליגין עליה. האמנם יש מסרה אחרת האומרת ואיה ג' ר"פ בקריאה וכו' ואיו נביאכם כן כתוב עיין במסורת על פסוק זה: (כ) ועתה שמע נא. בגעיא:

לח (ב) יחיה. וחיה קרי: (י) והעלית. בס"ם הוא"ו בגעיא: (יא) בלוי הסחבות. סחבות קרי: (טז) חי ה' את אשר. את כתיב ולא קרי ועיין מה שכתבתי בסימן ל"ב ע"פ את החתום: (כ) שמע נא. בגעיא: (כא) הראני. בחירק הה"א רד"ק: (כה) ויאמרו אליך. הוא"ו בגעיא בספרי ספרד: **לט** (א) בשנה התשעית. בס"ם חסר יו"ד קדמאה ובספרי אחריני מלא דמלא וליכא למיפשט ממסורת דנסא התם לא איירי אלא במלת התשיעי כדחשיב נסו ואזיל ומה שכתוב שם וסימנה ויהי בשנה התשעית ליהויקים טעות הוא ור"ל ויהי בשנה החמשית ליהויקים וגו' בחדש התשיעי למעלה בסימן ל"ו: (ב) בעשתי עשרה. עיין מ"ש ביחזקאל ריש סימן כ"ו: (ג) נרגל. מלה אחת: שראצר. מלה אחת ובס"ם בשי"ן שמאלית וס"א שַׂרְאֶצֶר כולהון נקודה בצירי האל"ף: סמגרנבו. מלה אחת ובחולם וי"ש שכתוב סמגר־נבו תרתין מלין ומקף ביניהם ויש ספרים נבו בשורק: שרסכים. בספר מוגה מלה אחת וכתוב במ"ס בסוף תיבה: רב סרים. תרין מלין: רב מג. תרתין מלין. רוב דברים אלו מרד"ק: (ה) בערבות ירחו. בספרים מדוייקים הרי"ש בצירי ויש ספרים בחירק ונ"ע ממסורת דסוף מלכים: ויקחו אותו. במקצת מדוייקים מלא וא"ו ויש מהם שבתחלה נכתב חסר ואחרי כן הגיהו והוסיפו וא"ו: ויעלהו אל נבוכדראצר. כן כתיב ברי"ש במקצת ספרים מדוייקים ודפוסים ישנים ועיין מ"ש לעיל בסימן ל"ד: (ז) בנחשתים. ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים קלה הנו"ן והבי"ת במאריך: (ט) נבוזראדן מלה אחת וכן כל נבוכדנצר ונבוכדראצר מלה אחת רד"ק: (יב) מאומה רע. בדגש הרי"ש רד"ק בפי' ומכלול דף ע"ב: כי אם כאשר. אם כתיב ולא קרי: (יג) ונבושזבן. נו"ן אחרונה זעירא והוא חד מן ג' נוני"ן אריכין וזעירין ע"פ המסורה: שראצר. בשי"ן שמאלית כמ"ש למעלה בזה הסימן: (יד) להוצאהו אל הבית. מי שכתב מן הבית שגגה יצאה מלפניו: (טז) הנני מבי"א. מביא קרי והוא חד מן ט' מלין חסר אל"ף בלישנא ע"פ המסורה: **מ** (א) באזיקים. האל"ף נחה וכן האזקים שבסמוך: (ג) דבר הזה. הדבר ק': (ד) אתי בבל. הכיתי"ן רפין: (ה) ושבה אל גדליה. מלעיל כמ"ש בשמואל ב' ט"ו: (ז) וישמעו כל שרי. כ"ף רפה: (ח) עופי. עיפי ק': (י) ואתם אספו יין וקיץ. בס"א כ"י הוא"ו בקמץ ובשאר ספרים בשוא וכ"כ רד"ק שזה הראשון בשוא והשני שבסמוך וקיץ הרבה בקמץ הוא"ו: (יד) בעליס. יש ספרים במ"ס ובמדויקים בסמ"ך וכן כתב רד"ק עוד מצאתי הסי"ן במקצת ספרים בשוא לבד: (טו) אל מעם. תעשה ק': **מא** (א) בן נתניה בן. בי"ס רפה: (ו) הלוך וּבָכֹה. (אמר הצעיר רפאל חיים באזולה המגיה לא ידעתי מי הכניס בלב מדפיסי מקראו' ויניציא' חלוף גרסאות כאשר ראיתי על פסוק זה והוא כי בדפוס שנת ועדתי כתוב וּבָכֹה ובגיליון ס"א וּבָכֶה ואילו בדפוס שנת ווזה לך האות כתוב בפנים וּבָכֶה ובגיליון ס"א וּבָכֹה ולא ראתי זה כראתי זה הנלד השוה שבהם נ"ל שכולם משובשים הם שהרי במסורת כאן נמסר בָּכֹה וּבָכֹה ז' ונמנו בפרשת שמות על פסוק והנה נער בכה זיל מני להו התם ותמצאם מכוונים ונמנה עמהם פ' זה ויצא ישמעאל בן נתניה וכן נמסרו במסרא רבתא ז' וכן בפ' בהעלותך על פסוק העם בכה נמסר ז' ואם לא כן שבה הם. ועוד אגלי ראיה גמורה שכתוב וּבָכֹה שהרי בשמואל ב' ט"ו על פסוק עלה ובוכה נמסר ב' חד מלא וחד חסר ולא נמצא בכל המקרא תיבת ובוכה בוא"ו בראשית המלה אלא הוא דשמואל וזה דירמיה. גם כאן בירמיה במסרה קטנה נמסר ב' ואל תקשה מהמ"ק שבעזרא י' על פסוק בכה ומתנפל דנמסר עליו ד' שהמה נפסך משובשת היא דהא בוכה גרידא קא מסרה אפילו א"ת דהאי וּבָכֹה כתיב אפ"ה חמישאה בָּכֹה כתיבי. וא"ת דבכה וּבָכֹה קא מסרה לדידך נמי שיתא הוו, ועוד אין לומר דהאי מסרה דעזרה ר"ל ד' חסרים וא"ו אחר הבי"ת שהרי כולם חסרים הם בסיפרי דוקני ועל אחד מהם היה לו לבעל המסורת למסור עליו לית מלא אלא ודאי כדאמרן. וכן נראה מתרגום יונתן שתרגם ובכי וכן כתבו בעל מאיר נתיב בוא"ו אחר הבי"ת כדי שלא לטעות ע"כ): כפגש. בס"ם הגימ"ל רפה: (ז) ויהי כבואם. יש מחלוקת בספרים אם הוא מלא וא"ו או חסר והמסורות סתומות כי במקצתם כתוב כבאם ב' חד חסר וחד מלא ויהי כבאם שמרון. אל תוך העיר. ובמקצתם כתוב כאן לית מלא וחד חסר וגירסא זו נראית עיקר שגם במסרה שלנו במלכים ב' ו' על ויהי כבאם שמרון נמסר לית וחסר וחד מלא ויפתחם שהוא זה דירמיה: (י) וילך לעבור. ברי"ש ומאן דכתב לעבד בדלי"ת לא טב עבד: אל בני עמון. במאיר נתיב כתוב את בני עמון וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י קדמונים מספרד וגם בנביאים עם פירוש הרי"א אבל בספרים אחרים כתוב אל: (יב) וימצאו אותו אל מים רבים. התרגום ורש"י נראה שהיו קוראים על מים רבים ובספרים שלנו כתוב אל ובמק"ג כתב המגיה שיש חילוק במסורת והכריע כגירסת אל וכן ראיתי גם אני בספרים כ"י וזו היא הסכמת רד"ק שפירש אל כמו על ודומה לו אל הברים לא אכל: (יז) מוהם. כמהם קרי:

מב (א) הושעיה. בספרים כ"י ודפוסים ישנים בשוא לבדו והם שלשה במסורת: (ד) והיה כל הדבר. הוא"ו בגעיא בס"ס: כל הדבר במאריך הכ"ף ועיין סוף פרשת ראה: (ה) ככל הדבר. בגעיא: (ו) אנ°נו. אנחנו קרי: (י) כי נחמתי אל הרעה. בספר אחד כתיבת יד על הרעה ולא יתכן כי זה הוא אחד מן ז' שכתוב נחמה סמוך למלת אל בלישנא כמו שנמסר במסרה גדולה בשמואל ב': (יד) לא נרעב. בספר אחר קמץ: (טז) תמתו. במקצת ספרים תמותו מלא וא"ו ועפ"ה ראוי להיות חסר כי לא בא במספר המלאים בס' ויהי מקץ אבל ועתה ידע תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו שבסמוך הוא אחד מהמלאים: (כ) התעתים. התעיתם קרי ובס"א כ"י הטי"ן בחירק ורד"ק כתב בצירי הטי"ן וכן הוא בכל הספרים: בנפשותיכם. במקצת ספרים חסר וא"ו ואולם כפי המסורת הם שנים מלאים ותכרו שמרו בנפשותיכם ירמיה י"ח:

מג (ב) לא תבאו מצרים. בספרים מדוייקים חסר וא"ו בתר בי"ת: (י) שפרורו. שפרירו קרי: (יא) ובאה. ובא קרי: (יב) כאשר יעטה. העי"ן בשוא לבדו בכל ספרים כתובי יד וגם בכמה דפוסים וכן הוא בבעל הלשון ובמסורת פרשת כי תזריע יעטה ד' וסימן ועל שפם יעטה. כאשר יעטה. תהי לו כבגד יעטה. גם ברכות יעטה מורה. וכולם בשוא לבדו:

מד (ג) אשר עשו להכעסני. חסר יו"ד אחר הכ"ף במקצת ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ל"ב: (ח) להכעסני במעשי ידיכם. בספרים הנ"ל חסר יו"ד כדלעיל. במעשי הנ"ל העי"ן בחטף פתח: למען הכרית לכם. במקרא גדולה נכתב בלדו בספר מוגה לכם ע"כ. וקורא אני אותו ספר מוטעה: (ט) הנכחתם. השי"ן קלה וה"א בלא געיא ויש ספרים הה"א בגעיא כן כתב רד"ק בפירש ובמכלול דף ס"א: (יב) לאלה לשמה. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים ולשמה בוא"ו ובספרים אחרים בלא וא"ו ואין לסמוך בזה על מסורת שלא שכתובה בספר ירמיה סוף סימן כ"ד דכוונתה אינה אלא לתת סימן לסדר התיבות המתחלפות ולא לסדר הואוי"ן: (יז) למלכת השמים. חסר אל"ף וכן האחרים אשר בפרשה כי המירו הגבירה בשפחה וקראוה בשמה מטרוני' וכו' ספר האמונות לרס"ע ועיין עוד במערכת האלהות פרק ט': (יט) להעצבה. במקצת ספרים כ"י הה"א במפיק ובספרי ספרד רפוים וכ"כ רד"ק בפירוש ובס' מכלול דף ל"ב ובשרשים שהה"א רפה ומשפטה במפיק וכן נראה מהתרגום ומפירוש רש"י: (כב) מפני התועבת. כן כתוב בספרים מדוייקים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תניינא וכן ראוי ע"פ המסורה דסוף ס' אחרי מות: ותהי ארצכם לחרבה ולשמה. יש ספרים כתוב לשמה בלא וא"ו ויש ספרים שנכתב בוא"ו ואח"כ נגררה ויש מהם בלא וא"ו והוסיפוה אחרי כן: (כג) ובעדותיו. במקצת ספרים כתובי יד הדל"ת בחולם ובמשך הוא"ו ורד"ק כתב בשוא הדל"ת ובחולם הוא"ו וכן הוא בספרים מדוייקים ווהו אחד מן ה' מפקין וא"ו בלישנא וסימן במ"ג מלכים א' ב': (כה) ובידיכם מלאתם. יש ספרים שכתוב בהם וּבְיֶדְכֶם וברובן של מדוייקים כתוב וּבִידֵיכֶם בשני יודי"ן ונמסר עליו לית ומלא: (כז) עד כלותם. הכ"ף בשוא לא בפתח: (כח) וידעו. בספרי ספרד הוא"ו בגעיא וכן הוא בחילופים לבן אשר: (כט) וזאת לכם האות. בנסחא כ"י וזה לכם אבל במסורת ריש פרשה תרומה נמסר י"ו וזאת ריש פסוק וזה אחד מהם וכן הוא בשאר ספרים:

מה (א) מפי ירמיהו בשנה הרבעית. במקצת ספרים כ"י ודפוס ישן כתוב בשנת ובאחד מהם כתוב עליו למדינהאי בשנת כתיב למערבאי בשנה כתיב וכן במקרא גדולה בחילופי מערבאי ומדינחאי כתיב למערבאי בשנה למדינהאי בשנת כתיב בשנה קרי וידוע שאנו סומכים על קריאת מערבאי שהם בני ארץ ישראל וכן נראה שהיתה גירסת רד"ק שלא כתב נו' זה מתומם כמו שכתב בסמוך על פ' למצרים

למצרים כל חיל פרעה וגו' בשנת הרביעית וגו': (ד) ואת כל הארץ היא: בגליון א' מס"ס כתוב עליו למדנחאי הָאֹרֶץ לי היא עד כאן וכן ת"י וית כל ארעא דישראל דילי היא. מו (א) הנביא על הגוים. יש מי שכתב על כל הגוים ושיבוש הוא שזהו אחד מן ה' בקריאה דליכא מלת כל וסימנם במסורת על פסוק זה: (ד) הסריגות. בס"א כ"י בשי"ן שמאלית ובשאר ספרים בסמך וחסר וא"ו קדמאה ופליגי ספרי בוא"ו תנייתא ובמקרא גדולה נמסר עליו לית וחסר וכתוב סמ"ך: (ה) נסוגים. יש ספרים חסר וא"ו: (ז) יתגעשו מימיו. במאריך: (ח) מצרים כיאר. אין דגש ביו"ד ובכל ספרים כ"י חסר וא"ו וכמוהו מי זה כיאֹר שבפ' הקודם ועיין מ"ש בזכריה י': (ט) ויצאו. בצירי היו"ד והוא איתן ולית כותיה ושארא ויצאו בקמץ היו"ד רד"ק: הגבורים. לפי המסורת מלא וא"ו שזהו א' מן ז' מלאים וסימן נמסר במיכה ד' במ"ג וכן הוא במקצת ספרים: (י) והיום. הוא"ו בגעיא בס"ס: ורותה. במקצת ספרים כ"י וְרִוְּתָה בחירק הרי"ש ודגש בוא"ו שעושים אותו מהדגוש אכן בספרים מדוייקים מספרד הרי"ש בקמץ וכן כתב רד"ק וְרָוְתָה מן הקל ולית כותיה ושארא רָוְתָה וְרִוְּתָה מן הדגוש: (יא) הרביתי. הרבית קרי: (יז) העביר המועד. בס"א ישן כ"י ודפוס ראשון העי"ן בשוא לבדו ובשאר ספרים בחטף סגול: (כ) יפה פיה. שתי מלות ועניינו מלה אחת רד"ק בפירוש ומכלול דף רכ"ט אבל בהגהת שרשים כתב ר"א הלוי שכתוב וקרי מלה אחת: (כג) כרתו יערה. כתב רד"ק בפירוש ובשרשים ש"ת מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש קוראים אותה בקמץ חטוף ואומרים שהוא לווי כמו חָרְבְּךָ מה"ר (ירמיה כ') כאילו מדבר כנגד החיל. ויש קוראים אותה בהעמדה כמו שֹׁמְרָךְ עדתיו (תילים ל"ע) שהוא פעל עבר וכן מלאנוהו בספרים מדוייקים הכ"ף מעמדת בגעיא וזאת הקריאה הנכונה לפי הענין ועיין עוד בפירוש: (כז) ושאנן. במקצת ספרים כ"י הנו"ן בקמץ וע"פ המסורת הוא בפתח והם ד' וזה אחד מהם וכן הוא ברוב הספרים: (כח) ויסרתיך. עיין לעיל בסימן ל' מ"ש בס"ד זו: מז (ב) והילל. בס"א כ"י וְהֵילִל בצירי הלמ"ד ובשאר ספרים בחירק וחסר יו"ד המשך וכ"כ רד"ק: מח (ג) קול צעקה. בנביאים עם פירש הרי"א זעקה בזי"ן וטעות הוא שזהו א' מן ד' צעקה בנביאים כמו שבאו במסורת: מחורנים. בס"א מחרנים חסר: ושבר. במקצת כ"י הוא"ו בשוא ובספרים אחרים בקמץ: (ד) השמיעו. בס"א כ"י מוגה הִשְׁמִיעוּ ואינו כן בספרים אחרים ובמקרא גדולה נמסר עליו לית וזהו הכרע שכתוב השמיעו בחירק שאין דומה לו במקרא ואם היה בפתח הלא נמצאו רבים כמוהו: צעוריה. צעיריה קרי: (ה) הלחות. הלוחית קרי: חורנים. ס"א תרונים ויש ספרים חרנים: (ו) ותהיינה. במקצת ספרים ותהיינה בשני יודי"ן אבל במסורת כתוב על זה ב' חסר וכן נמסר בירמיה י"ח על פסוק ותהיינה נשיהם שכלות: (ז) כמיש. כמוש קרי: יחד: יחדיו ק': (יא) שאנן. חד מן ד' שהנו"ן פתוחה ע"פ המסורת וכן כתב רד"ק: טעמו בו. העי"ן בשוא לבד בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובמסורת ד' טעמו וחד וטעמו וסימן נמסר בשמואל א' כ"א ותילים סימן ל"ד וכולם בשוא לבד: (יח) ישבי בצמא. ושבי קרי: (יט) ערוער. מלא וא"ו כי לא נמנה במסורת במנין החסרים: (כ) הלילו. הלילו קרי: וזעקי. וזעקו קרי: (כא) מופעת. מיפעת קרי: (כו) והיה לשחק גם הוא. בספרי הדפוס ובמקצת מדוייקים כ"י חסר וא"ו וכן במסורת ב' מלא בלישנא בנביאים וסימן הלאים בשחוק שמשון (שופטים טז) פתיתני ה' ואפת חזקתני ותוכל הייתי לשחוק כל היום (ירמיה כ) וכל כתובים דכוותהון מלא בר מן ד' חסרים וסימן שחק לרעהו אהיה. קדמאה דפסוק איוב י"ב. גם בשחק יכאב לב (משלי י"ד) כן שחק הכסיל (קהלת ז') הייתי שחק לכל עמי (איכה ג') כך היא הגירסא המגוייה אצלי בס' קדמון מדוייק מספרד והוא שוה עם לשון אחרון שהובא בירמיה סי' כ' במ"ג ועם לשון ראשון שבמשלי י"ד. וכוונה א' לכולן אלא שמתחלפות בסדרן ולשונות אחרים שהובאו בשני המקומות אין בהם ממש משום דהאי גרים בהאי לישנא והאי גרים בלישנא אחרינא וסתרן אהדדי ומבלבלי לישני במניינא ובגירסא. והאי דכתב המגיה בירמיה כ' ואני הצעיר שמאסף בקשתי ולא מצאתי פסוק קדמאה דהיינו כי היה דבר ה' לשחק וכו' ודאי דקושטא קאמר ולפום מאי דחזי לי הוא דמשתבש בגירסא בפסוקא הדין דכתיב ביה כי על ה' וגו' ודין הוא החסר דקאמר עליה בקדמיתא לשחוק ז' מלא וא' חסר ומיהו קשיא רישא אסיפא דבמניינא דמני בתר הכי וא"ו מלא מני בגוייהו וספק מואב בקיאו דהיינו הך חסר דמעיקרא ותו קשיא דקא חשיב והיה מואב לשחוק דהאי פרשתא לקמן בהדי המלאים דהוא חסר בכולהו ספרי ותו האי דכתב במשלי י"ד לישנא אחרינא כל נביאים מלא בר מן ב' חסר בשחק שמשון. פתיתני ה' ואפת. פליג אכולהו לישני ואכולהו ספרי דאינון מלאים איסתכה שתא דכל חדא וחדא מאילין מסרתא הויא לה חדא לגבי תרתי או לגבי תלת ולאו כלום כ"ש דאית בהו פירכי והוינא נמי מסרה אחריתי דקאמרה בשחוק ב' חד מלא וחד חסר בשחוק שמשון. גם בשחק יכאב לב. קדמאה מלא ותו לא מידי בהאי עניינא והדא נמי נסחא מעליא היא כלישנא קמא דמשלי. ה' ישיב שבות ירושלם כבראשונה אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה: (כז) ואם לוא השחק. חסר וא"ו כמ"ש לעיל: נמצאה. נמצא קרי: (ל) עברתו ולא כן בדיו. סימן דישעיה ט"ז ועברתו לא כן דירמיה עברתו ולא כן ומה שיש לדקדק מבראשית רבה סוף פ' כ"א עיין יפה תואר שם סימן י"ג: (לב) עד ים יעזר. העי"ן בשוא לבדו כמו שהיה הכרו בפ': (לג) מיקבים. היו"ד נחה: (לד) שלשיה. בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר למ"ד וכן נכון שהמסורת אומרת שלשיה ג' וסימן עד צוער עגלת שלשיה (ישעיה ט"ו). עד חרנים עגלת שלשיה. ביום ההוא יהיה ישראל שליטיה (שם סימן י"ט) בתראה מלא: (לו) למואב כחללים. חסר יו"ד קדמאה: חרש כחלילים. מלא דמלא כן מצאתי בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים ובא' מהם נכתב מבחוץ בס"א כחללים תרוייהו חסר ובספר מוגה קדמאה חסר תניינא מלא. שוב מצאתי שזו היא מן הפלוגתות שבין מערבאי ומדנחאי. ולמערבאי חרש כחלילים מלא דמלא: (לט) והיה מואב לשחק. חסר וא"ו כמ"ש לעיל: (מא) והיה לב. בס"ס הוא"ו בגעיא: (מד) הניס. הנס קרי: (מה) כי אש יצא. ג' סבירין יצאה. מבין סיחון. י"ס סיחן: מט (א) הבנים אין לישראל. בי"ת רפה וה"א חטף פתח שהוא לשון תמיהה רש"י: (ב) את יורשיו. מתחלפת ירשיו חסר וא"ו: (ג) ספדנה. במסורת הושע ב' נמנה עם מלין דחמיין שי"ן וקרינן סמ"ך ספדנה והתשוטטנה ולא נמצא בספרינו כי אם ספדנה בסמ"ך. שוב מצאתי בהגהת שרשים שורש שוט אצל והתשוטטנה בגדרות. א"א הרבה יש לתמוה כי במסורת מנו זאת המלה בכלל מלין דכתיבין שי"ן וקריין סמ"ך וכן מצאתי בקצת ספרים מדוייקים והתשוטטנה בגדרות בשי"ן שמאלית והתימא כי שום מפרש לא דבר מזה מאומה ואולי יש לפרשו מלשון ושטי כזב בדרך רחוקה עכ"ל. ולדידי ניחא טפי למימר דהך מסרה דהושע איירי ממלת שפדנה דהכי נקיט לה במסורת בשי"ן שמאלית אע"ג דאשכח בספרי דילן בסמ"ך דאורחא דמסרה לאדכורי ברישא תיבותא דעלה קיימא כדחזינן הכא וכן בכמה דוכתין אבל מלת והתשוטטנה בשי"ן ימנית ולית בה פלוגתא: (ד) מי יבוא אלי. במקצת מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן ראוי ע"פ המסורת דפ' בהעלתך: (ז) נסרחה. בס"א כתיבת יד ובדפוס ישן נסרחה הרי"ש בחטף קמץ וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים ובספרים אחרים בשוא לבדו: (ח) העמקו. ברוב הספרים העי"ן בשוא לבד וחסר יו"ד אחר מ"ם: (ט) לא ישארו. במקצת ספרים כתובי יד חסר יו"ד ומסור עליו לית חסר: (יא) עזבה. לווי ועיין מה שכתבתי במלכים ב' ח': ואלמנתיך. יש ספרים מלא וא"ו אחר הנון: עלי תבטחו. עיין מה שכתבתי בפ' ויצא על ויחמנה בבאן: (טז) תפלצתך. בספרים מדוייקים המאריך בתי"ו לא בלמ"ד: אתך זדון. במקצת ספרים כתובי יד אֹתָךְ וטועים הם שזהו א' מן ד' אֹתָךְ לזכר ע"פ המסורת ובמסרה גדולה שלנו כתיב שנמסר הסי' בירמיה י"ב ושם לא נמסר כלום ואולם מצאתיו בספרים כ"י בשופטים י"ג וזהו הלשון אותך ד' קמץ וסימניהון נערה נא אותך (שופטים י"ג) תפלצתך השיא אותך. צדיק אתה ה' כי אריב אליך (ירמיה יב). בהתהלכך תנחה אותך. וכל יחזקאל דכוותהון במ"ו. ל"א וכל אס"ף ולשון נקבה וספר יחזקאל דכותא במ"ו וסימניהון שולח אני אתך ושל אחריו (יחזקאל ב') ובדברי הימים שם סוף סי' ג'. והוצאתי אותך סי' ל"ח. ונטשתיך המדברה סימן כ"ט: להביא אתך עליהם סימן ל"ח ע"כ. ומסרה הגדולה מסיימת וכל לשון נקבה דכוותיה: תגביה כנשר. הכ"ף דגושה מדין מפיק כמה שכתוב בעובדיה וכן כתב רב פעלים בכלל מפיק: (יח) כמהפכת. הכ"ף בגעיא: (יט) יעידני. בסגול הדל"ת ובדגש הנו"ן שלא כמנהג והם שנים בסיפרא ע"פ המסורת ואחרו

בסימן נ' כמ"ש שם: (כ) אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב. בכל הספרים מלא וא"ו וכן במסורת ב' ותכרו ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים לקמן סוף סימן נ' ונראה שכן צריך להגיה בחילופים למערבאי: (כב) והיה לב. הוא"ו בגעיא בס"ס: כלב אשה. בכ"ף: (כה) תהלה. תהלת ק': (כח) נבוכדראצור. כתוב בוא"ו וקרי בלא וא"ו שהיה נקרא ג"כ נבוכדראצור כהוגה רד"ק ועיין מ"ש בעזרא סימן ב': ושדדו. בקמץ חטוף כשלם הרבו פאר רד"ק בפי' ובשרשים ובמכלול דף י"ט וכן בס"א כ"י מסורת עליו לית חטף קמץ ועיין מ"ש בירמיה ה' על ישדדם: (ל) העמיקו. בספרים מדוייקים העי"ן בשוא לבד: וחשב עליכם. עליכם ק' ועיין ירמיה כ"א: (לא) שליו. בשוא השין וביו"ד המשך: (לב) וזרתים. במקצת ספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר רי"ש וכן הוא חברו שבסמוך בפסוק והבאתי אל עילם: (לו) אשר לא יבוא. חד מן י"ד יבוא דסבירין יבואו וסימנם נמסר במ"ג סוף פרשת שמיני ומה שתרגם יונתן דלא יהכון הוא לפי משמעות הכתוב למאי דסבירין: נדחי. הדל"ת בדגש לחסרון פ"א הפעל. נדחי ישראל יכנס רפה רד"ק: עולם. עילם ק': (לט) אשוב. אשיב ק': שבית. שבות ק':

נ (ב) תהו. מלעיל רד"ק: (ו) היה. היו ק' ועיין מ"ש ביהושע סימן ט"ו: שובבים. שובבום ק': (ז) נאשם. האל"ף בשוא לבדו שרשים: (ה) יבאו. באו ק': (ט) גדלים. חסר וא"ו ע"פ המסורת בירמיה סימן כ"ה ובדוכתי אחריני: (יא) תשמחי. תשמחו ק': תעלזי. תעלזו קרי: הפושי. תפושו ק': דשה. בספרים מדוייקים שלפני בה"א וכן הוא דעת ר' יונה המדקדק ובדפוסים ישנים מצאתיהו באל"ף ורד"ק הביא שתי הגירסאות בפירוש ובשרשים שרש דוש ושרש דשא גם בעל מאיר נתיב הביאו בשרש דוש בה"א ובשרש דשא באל"ף אבל האפודי כתב בפ' כ"ד מספרו שר"י המדקדק מנה זה בכלל אחרים שהאל"ף שבה תמורת ה"א וטעה כי הוא בה"א כפי המסרה עכ"ל. וראיית המסרה נ"ל שהיא בה"א מה שלא נחשב זה עם מלין דמשמשין א' בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכותיה ונמסר בריש מסרה גדולה: ותצהלי. ותצהלו ק': כאבירים. למערבאי כאבירים מלא למדנחאי כאברים חסר כ"כ בחילופים שלנו וכן מצאתי בכמה מדוייקים כתובי יד מלא דמלא: (טו) אשויתיה. אשיותיה ק' ויש ספרים שהאל"ף בפתח ורד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהאל"ף בקמץ חטוף כשלם ארמנותיה: (טז) ואיש לארצו. בספר אחד כתיבת יד ובשני דפוסים ישנים כתוב ואיש אל ארצו וברובן של ספרים כתוב לארצו: (כ) בימים ההם ובעת ההיא. זה כתוב ההם למערבאי ולמעלה בתחלת הפרשה בימים ההמה ואין בו מחלוקת: (כג) נגדע. בדפוסים הדגיש הנו"ן בסגול אבל בישנים בכתובי יד מדוייקים בחירק: (כו) סלוה. לווי בקמץ חטוף מפני דגשות הלמ"ד: (כט) אל יהי * פלטה. לה ק' ולא כתיב נדרים פ' אין בין המודר ומסורת ריש סדר ואלה הדברים וזהו אחת מן י' תיבות הנקראות ולא נכתבות וסימנה בדברי רות ועלתו כי בבל היא כסא המלוכה ובית המלכות וכן הוא אומר הלא דא היא בבל רבתא די אנה בניתה לבית מלכות וגו' ובה שקעה גלות ישראל ובטלה מלכותם ונגזרו מלכיהם וניבא ירמיהו הנביא אל שארית ישראל בנקמת ה' ממנה בשני עולמים וכתב אל יהי לה פליטה בעולם הזה והוסיף לה מבחוץ וכתב ואל יהי לה פליטה לעה"ב כך מצאתי כתוב בס"ס: כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה. מתחלפת כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשְׂתָה: זדם. עבר מלעיל רד"ק: (לח) פסלים. חסר יו"ד קדמאה ע"פ המסורת בשופטים סימן ג' וכן הוא בספרים מדוייקים: (מד) מגאון. הגימ"ל דגושה: כי ארגיעה. ג' ב' מלא וחד חסר וסימנהון כי ארגיעה ארוצנו לעיל סימן מ"ט ארוצם לשון שקר (משלי יב) וכן נמסר בספרים אחרים ב' מלא וחד חסר ולא מסיימי ובספר אחד כתיבת יד נמסר על דין דהכא לית חסר ועיין מה שכתב המגיה בסימן מ"ט לעיל ובמשלי סימן י"ב: ארוצם. אריצם ק': יועדני. בסגול הדל"ת ובדגש הנו"ן שלא כמנהג כמו אשר למעלה בסימן מ"ט רד"ק בפירוש ומכלול דף מ"ג והגהת לוית חן שער ו' פ"ה: (מה) אם לא יסחבום. מי שחשב לכתוב לוא מלא בוא"ו ואל"ף טעה בין זה ובין האמור למעלה בסימן מ"ט לפי שראה במסורת האומרת אם לוא יסחבום קדמאה הוא שהבין שרוצה לומר לא קדמאה שבפסוק זה ולא היא דר"ל קדמאה דספר ירמיה: נא (ג) אל ידרך. אין דגש בדל"ת: אל ידרך ידרך הדרך. חד מן מלין דכתיבין ולא קריין מסורת רות ונדרים פ' אין בין המודר: אל ידרך וגו' ואל יתעל וגו'. יונתן תרגום כמו אַל לא ימתח וגו' ויש נכתאוה כתיב לה בס"א לא ימתח דמתח קשתיה ולא יסק בשריניה כן כתב רד"ק בשרשים שרש אלה: (יג) שכנתי. שכנת קרי: אוצרת. בספרים מדוייקים חסר וא"ו תניינא כלישנא בתראה דאיתא במסורת ועיין מה שאכתוב בדברי הימים א' ט': (יד) נשבע ה' צבאות בנפשו. יש מסרה שלא הטעה ירמיהו נשבע ה' צבאות בנפשו עמוס קדמאה נשבע ה' (אלהים) בקדשו תניינא נשבע ה' (אלהים) בנפשו רד"ק: (לד) אכלנו. אכלני ק': המנו. המני ק': נבוכדראצר מלך בבל הציגנו. הציגני ק': בלענו. בלעני ק': מלא כרשו. הלמ"ד בקמץ ובמכלול דף קפ"א כתוב בלשון הזה וריב"א כתב מִלֵּא כרשו בצירי אבל אנחנו מצאנוהו בקמץ בכל הספרים המדוייקים והמסורת עליו שנים בתרי לישני אין מלא קדמאה כתוב באל"ף בתראה כתוב בה"א ע"כ לשונו. פירוש קדמאה זה דירמיה והוא לשון מילוי בתראה כי אין מלה בלשוני (תילים קלט) שהוא לשון דבור: הדיחנו. הדיחני ק': (לו) ונקמתי. מי שכתב ונקמתי הנו"ן בקמץ טעה שהם שלשה בחירק ע"פ המסורת וסימן נמסר במקרא גדולה: (מו) משל על משל. כן הוא בדפוסים ישנים ובמקצת ספרים כתובי יד ומשל בוא"ו וכן כתב בחילופים שבין מערבאי למדנחאי וכן נדפס בפי' רש"י ורד"ק והריא"ה ובמאיר נתיב ובספרים אחרים בלא וא"ו וזהו מחלוקת ישן כפי הנראה בספרים קדומים: (מח) מצפון יבוא לה השודדים. מה שתרגם יונתן מציפונא ייתון פירושא הוא דדין הוא חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינא יבוא וסימן נמסר במסרה גדולה סוף פ' שמיני ועיין עוד מ"ש ביחזקאל כ"ג: (נ) פלטים מחרב הלכו. רפי ע"פ המסורת וב' דגשים על הר ציון ששמם. פרוס הלכו מבלי לבוש: (נב) ובכל ארצה יאנק חלל. במסורת יחזקאל כ"ז נמנה זה עם ה' ובכל דמטעין בהון דסבירין וכל: (נו) קשתותם. השי"ן דגושה והתי"ו רפויה בדפוס קדמון ובספרים מדוייקים כ"י וכן וכל קשתותיו דרכות (ישעיה ה') והדומים להם כמו שכתבתי שם: (נז) וגבוריה. בדפוסים ישנים ובספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו אחר הבי"ת: (נח) ויגעו. ביו"ד האיתן לבד והיא מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל רד"ק ואין בגימ"ל דגש אבל ויגעו עמים בדי אש חבקוק ב' בשני יודי"ן כמ"ש שם: (סא) ככאך. בכ"ף וכן ככלתך שבסמוך רד"ק: וראית וקראת. שני הואוי"ן בגעיא: (סב) שממות. במקצת מדוייקים השי"ן במאריך:

נב (א) חמיטל. חמוטל ק': (ו) היה לחם. במדוייקים כ"י היה מלרע ועיין מ"ש על חברו בסוף מלכים: (יא) ויאסרהו בנחשתים. הבית בגעיא ורפה: בבית. בית ק': (יד) ואת כל חמות. לפי המסורת מלא וא"ו תניינא וכן הוא בס' מוגה: (טו) ואת יתר העם. הוא"ו בגעיא: ואת יתר הָאָמוֹן. ובס' מלכים ואת יתר הֶהָמוֹן: (טז) ומדלות הארץ. ובספר מלכים ומדלת הארץ וכבר מסרתי הסימנים: (כ) היה אחד. גירסאות משונות ראיתי בספרים במקצתם האחד כתיב אחד ק' ובקצת נסחאות ישנות כ"י כך היה כתוב בהם בתחלה ואח"כ נמחקה הה"א ובקצתם היה כתוב בתחלה אחד ואח"כ הוסיפו ה"א ומהמסורת שבידינו יש להכריע שכתוב וק' אחד יען לא נמנה זה עם אותם דנסבין ה"א בריש תיבותא ולא קריין: (כא) קומה. קומת ק': (כג) רוחה. מלעיל וכתיב בס"א וחד מלרע וכתיב אל"ף וגלא סתון רוחא (דניאל ב'): (כה) ואת ספר שר הצבא. במקצת ספרי הדפוס כתוב הספר צבא ודבר זה ברור כי טעות נפל בדפוס כי בכל ספרים מדוייקים כתוב שר הצבא וכן הוא במסורת במקום הזה כמו שכתבתי בסוף ס' מלכים: (כז) ויגל יהודה. היו"ד בחירק ע"פ המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז ועיין עוד מ"ש במלכים ב' כ"ה: (כט) בשנת שמונה עשרה. מלא וא"ו עפ"ה: לנבוכדראצר מירושלם. במקצת מקראות מהדפוס כתוב לנבוכדראצר הגלה מירושלם וכן הוא במאיר נתיב אמנם בכל ספרים מדוייקים כ"י אין בהם מלת הגלה וכן מתורגם לנבוכדנצר מירושלם: (לא) הכליא. הכלוא ק': (לב) מלכים. המלכים ק': (לג) ושנה: ס"א ושנא: ודמלכים באל"ף כמ"ש שם: ואכל לחם. מלרע שלא כמנהג כחברו דמלכים: תמיד כל ימי חייו. זהו א' מן ד' חסרים יו"ד בקריאה וסימן נמסר בסוף מלכים אבל כל ימי חייו שבסמוך בשני יודי"ן: